

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

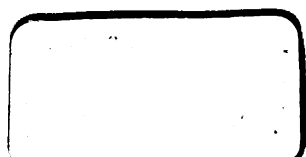
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

N.i.546 Stack

3035369770

POLYBII RELIQUIÆ.

PARISUS. — EXCUBENT FIRMIN-DIDOT ET SOCIOS. VIA JACOB, 56.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

POLYBII
HISTORIARUM RELIQUIÆ.

GRÆCE ET LATINE CUM INDICIBUS.

PARISIIS,
EDITORE AMBROSIO FIRMIN-DIDOT,
INSTITUTI FRANCÆ TYPOGRAPHO,
VIA JACOB, 56.

M DCCC LXXX.

P.77/417

PRÆFATIO.

Primæ editioni, quæ prodiit anno MDCCCXXXIX, hæc præfati
eramus :

« In tanta Polybiani operis jactura hoc tamen feliciter contigit, ut reliquæ tractarentur a viris tam omnigenæ quam vocant doctrinæ laude quam critico ingenio florentissimis, *Ursinum* dico, *Casaubonum*, *Valesium*, *Reiskium*, denique *Schweighæuserum*, qui ceterorum de Polybio merita et aliis suis auxit, et eo, quod perditorum librorum fragmenta ad antiquam seriem revocare satigit. Præterea idem in commentario scribendo non explicationi solum operam dedit, sed et priorum interpretum notationes criticas et suorum codicum scripturas omnes novo examini subiecit, reque iterum perpensa et circumspecta, duo fere millia locorum vel ex libris scriptis vel ex certiore conjectura rectius constituit, quam in prioribus quatuor voluminibus, quæ græca continent, fuerant expressi. Hæc autem tam laudabilis recognitio prorsus fugit typographum Lipsiensem, in cujus editione stereotypa Polybii ne una quidem ex tanto emendationum necessariarum cumulo conspicitur usquam. Nos omnia ad Schweighæuseri sententiam, in commentario conceptis verbis significatam, accurate refinximus, tam græca verba, quam translationem latinam, quæ ibidem multis modis et correctæ est et aucta.

« Hoc igitur primum est quo nostram editionem prioribus meliorem emittere conati sumus, nimirum ut ea haberi possit tanquam

Schweighæuseri editio altera, posterioribus egregii viri curis recognita et emendata, qualem fere fuisset editurus, si, absoluto commentario amplissimo, græca et latina typis repetenda dare ipsi licuisset. Alterum est, Vaticanorum excerptorum accessio, quæ nunc primum reliquo corpori operis, quale restat, inserta cernuntur. In hoc autem suis quæque locis assignandi negotio non diffitemur nos sæpe hæsisse dubios, quum ob lectorum commoda ab Schweighæuseri ordine, qui in Polybio jam diu dominatur, non usquam discedere decrevissemus. Epitomatores enim, suæ modo quisque re-intenti, legationes, aut virtutum et vitiorum exempla excerpando, vicina vel quæ duobus locis exscribendis interposita erant, variis modis contrahebant, antiquæ seriei umbram qualemcumque delineantes : atque in hæc breviata, aliquo tamen tenore juncta, nonnumquam incidunt excerpta περὶ γυναικῶν receptumque ordinem interpellare cogunt : quem ne turbaremus, nos talia post finem alterius excerpti posuimus; alia, quorum prorsus incerta sedes erat, ei loco adjecimus, qui ejusdem rei progressum et eventum narrat, velut lib. XXI, cap. 15, bene scientes, hæc paullo altius debuisse poni. Est tamen ubi Schweighæuserianam seriem deseruerimus : primum, quandocumque vir præstantissimus ipse in commentario eam retractaverat; deinde quando Vaticanorum excerptorum testimonio liquidissimo constabat, erratum fuisse in ordine recepto : at is in ejusmodi locis inter uncas simul indicatur. Etiam quæ in *Spicilegio* comprehenduntur fragmenta ibi posuimus, ubi Schweighæuserus ponenda esse significavit.

« Excerpta Vaticana, uncis duplicatis [ ] notata, ex *J. Geelii* recensione expressimus, accurate collata cum editione *Jo. Friderici Lucht* : qui ubicumque Geelio felicius fuisse videbatur in restituendis verbis genuinis, ipsum potius secuti sumus. Aliqua præclare correxit *J. C. Orellius*, in Proœmio indicis lectionum æstivarum in Academia Turicensi anni 1834; pauca nos quoque tentavimus, et interpretationem latinam græcis mutatis ubique accommodavimus.

« Indicem rerum quem Schweighæuserus condidit præstantissimum, hic illic contraximus, ejectis quæ nemo requireret, velut sententiis moralibus; auximus autem iis rebus quæ in Vaticanis fragmentis continentur. Argumenta denique, per margines quatuor voluminum sparsa, in unum locum collegimus, ut operis tam vasti descriptio per partes cuique facilius patescat. — Parisiis, exeunte mense Febr. MDCCCXXXIX. »

Ex illo tempore quæ novæ editioni parandæ nata sint subsidia, breviter exponendum est. Paulo post *Polybiana* Bothii, qui de multis locis priorum librorum decem suam sententiam aperuit, BEKKERI *Polybius* prodiit Berolini 1844, voluminibus duobus. Tanti critici opus ea qua par erat diligentia cum nostris formis stereo typicis totum comparavimus. Minus vero expectatam opem eodem prope tempore his historiis præstitit THEODORUS HEYSE, palimpsesto codice *περὶ γνομῶν* iterum excusso summa et patientia et peritia. Nec novas solum partes, sed superstitem quoque librorum excerpta Vaticana edidit utilissime. In illis autem permulta sane in lucem eruit quæ Angelum Maium olim fugerant « incredibiliter mutabiles et fallaces umbras » magno animo aggressum : ut dici vix possit quantum profuerit huic editioni Heysii volumen pretiosissimum, cui titulum fecit : *Polybii Historiarum Excerpta gnomica ex palimpsesto Vaticano LXXIII, Angeli Maii curis resignato, retractavit Th. Heyse*. Berolini, 1846.

Utinam simili peritia fortunam adjuvisset Minoides Μηνᾶς! Qui quum novi tituli Constantiniani, *περὶ πολιορκιῶν*, partes sæculo XII scriptas detexisset in monte Atho, pauca et turbata nobis attulit. De qua re intelligenter exposuit Car. Müllerus, in extremo volumine altero Josephi Dindorfiani. Si fides Græculo, Polybii insunt codici Athoo excerpta duo, allatum unum ex libro XXI, de obsidione Ambraciæ, unde capita ex Herone ducta aliquot locis emendavimus; relictum alterum ex libro VIII, de obsidione Syracusarum.

His nuper accessit alius titulus Constantinianus item novus, *περὶ ἐπιβουλῶν*, in codice Scorialensi primum detectus a Federo, sed per

decennia in scriniis detentus; deinde iterum lectus a Millero et partim descriptus, totus denique a C. Müllero, cui Firminus Didot itineris in Hispaniam suscipiendi auctor fuerat. Quorum excerptorum unum modo ad Polybium, pertinet, initio illud et fine carens, quippe servatum in folio codicis temere inter Dionysiana delato. Rem narravit Müllerus in præfatione voluminis secundi *Historicorum græcorum*. Spectat excerptum ad turbas necem Ptolemæi Philopatoris et Arsinoes subsecutas. Ejus vero historiæ de exitu illius regni quum multa jam carptim referantur in editis excerptis libri XV, cap. 25-36, singulis propter titulorum argumenta vario modo contractis, integrum excerptum Scorialense huc exhibere quam dudum edita aliter disponere maluimus.

His subsidiis usi Polybium et emendatiorem et paullo auctiorem quam antea exhibemus. Parisiis, mense martio MDCCCLIX.

EXCERPTUM SCORIALENSE

EX LIBRO XV (CAP. 25 SEQQ.).

*** Μετὰ δὲ τρεῖς ἢ τέτταρας [ἡμέρας] ἐν τῷ μεγίστῳ περιστύλῳ τῆς αὐλῆς οἰκοδομήσαντες βῆμα, συνεκάλεσαν τοὺς ὑπασιπιστάς καὶ τὴν θεραπείαν, ἅμα δὲ τοῦτοις τοὺς πεζῶν καὶ τοὺς ἱππέων ἡγεμόνας. Ἀθροισθέντων δὲ τούτων, ἀναβὰς Ἀγαθοκλῆς καὶ Σωσίβιος ἐπὶ τὸ βῆμα, πρῶτον μὲν τὸν τοῦ βασιλέως καὶ τὸν τῆς βασιλείας θάνατον ἀνωμολογήσαντο, καὶ τὸ πένθος ἀνέφηναν τοῖς πολλοῖς κατὰ τὸ παρ' αὐτῶν ἔθος μετὰ δὲ ταῦτα διάδημα τῷ παιδὶ περιθέντες, ἀνέδειξαν βασιλέα, καὶ διαθήκην τινὰ παρανέγνωσαν πεπλασμένην, ἐν ᾗ γεγραμμένον ἦν, ὅτι καταλείπει τοῦ παιδὸς ἐπιτρόπους ὁ βασιλεὺς Ἀγαθοκλῆς καὶ Σωσίβιον· καὶ παρακαλοῦν τοὺς ἡγεμόνας εὐνοεῖν καὶ διαφυλάττειν τῷ παιδὶ τὴν ἀρχήν. (2) Ἐπὶ δὲ τούτοις δύο κάλπιδας ἀργυρᾶς εἰσήνεγκαν, ὡς τῆς μὲν μιᾶς ἐχούσης τὰ τοῦ βασιλέως ὀστά, τῆς δ' ἑτέρας τὰ τῆς Ἀρσινόης. Ἐῖχε δὲ ἡ μὲν μία κατ' ἀλήθειαν τὰ τοῦ βασιλέως, ἡ δ' ἑτέρα πλήρης ἦν ἀρωμάτων. Ταῦτα δὲ ποιήσαντες εὐθὺς ἐπετέλουν τὴν ἐκφοράν. (3) Ἐν ᾧ καιρῷ πᾶσι τὰ κατὰ τὴν Ἀρσινόην συνῆδη γενέσθαι ὄγλα. Τοῦ γὰρ θανάτου φωτισθέντος, ὁ τρόπος ἐπαίρηται τῆς ἀπωλείας· οὐκ οὖτος δὲ προφάσις ἄλλης οὐδεμιᾶς, τῆς ἀληθινῆς φήμης προπεπτοκυίας, ἀκμὴν δ' ἀμφισβητουμένης, τὸ κατ' ἀλήθειαν γεγὸς ἐν ταῖς ἐκάστων γνώμαις ἐπεσφραγίσθη· διὸ καὶ συνέδη μεγάλην γενέσθαι τὴν σύγχυσιν τῶν ὄχλων. (4) Τοῦ μὲν γὰρ βασιλέως οὐδεὶς οὐδένα λόγον ἐποιεῖτο, περὶ δὲ τῆς Ἀρσινόης ἀνασούμενοί τινες μὲν τὴν ὀρφανίαν αὐτῆς, ἐνίοι δὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ τῇ ὕβρις ἦν ὑπέμενε καὶ τὴν αἰκίαν, οὐδὲ τούτοις τὸ περὶ τὴν τελευταίην ἀτύχημα, εἰς τοσαύτην παράστασιν ἐνέπιπτον καὶ θυσιμῖαν, ὥστε πλήρη γενέσθαι τὴν πόλιν στεναγμοῦ, δακρύων, οἰμωγῆς ἀκαταπαύστου. Ταῦτα δ' ἦν τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις οὐχ οὕτω τῆς πρὸς Ἀρσινόην εὐνοίας τεκμήρια, πολλὸ δὲ μάλλον τοῦ πρὸς τοὺς περὶ Ἀγαθοκλέα μίσους. (5) Ὁ δὲ προειρημένος, ἐπειδὴ τὰς ὁδρίας εἰς τοὺς βασιλικούς οἴκους ἔθηκε, παραγγελίας ἀποδέσθαι τὰ φατὰ, πρῶτον μὲν διηγήσας τὰς δυνάμεις ὠφυνάσας, πεπεισμένος τὸ παρὰ τοῖς πολλοῖς μῖσος ἀφδύνην διὰ τῆς πρὸς τὸ λυσίτελές ὄρμης αὐτῶν εἶτα ἐνώρπισε τὸν ὄχρον, ὃν ἦσαν ὀμνύναι εἰδυμένοι κατὰ τὰς ἀναδείξεις τῶν βασιλέων· ἐξαπέστειλε δὲ καὶ Φιλάμμωνα, τὸν ἐπιστάντα τῷ τῆς Ἀρσινόης φόνῳ, κοίτας αὐτὸν Λιθυάρχην τῶν κατὰ Κυρήνην τόπων· τὸ δὲ παιδίον ἐνεχείρισε τοῖς περὶ τὴν Οἰνάνθη καὶ Ἀγαθοκλείαν. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα Πέλοπα μὲν ἐξέπεμψε τὸν Πέλοπος εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς

*** Tribus vel quattuor diebus post (mortem Ptolemæi Philopatoris) exstructo in maximo aulae peristylis suggestu, convocarunt sentatos et palatii ministros una cum ducibus peditum equitumque. Qui postquam conveniant, Agathocles et Sosibius consensu suggestu primum obitum regis et reginae professi publice luctum indixerunt, uti mos est Egyptiis; deinde diadema puero imponentes regem declararunt, et fictum recitarunt testamentum, in quo scriptum erat, regem tutores pueri relinquere Agathoclem et Sosibium; denique decos exhortati sunt ut benevoli et fideles puero regnum tutarentur. (2) Post hæc duas urnas argenteas attulerunt, quarum alteram regis ossa, alteram Arsinoes continere dicebant. Et sane altera revera regis ossa continebat, altera autem plena erat aromatum. Quo facto statim exaequias agere instituerunt. (3) Tam vero omnibus quæ Arsinoe acciderint, patefacta sunt. Nam morte ejus in lucem profata, de ratione qua perierit inquirere coeperunt. Neque ullo autem prætextu suppetente, quum vera fama ante excidisset, sed contraversa adhuc, jam vera rei gestæ ratio in omnium animis confirmata est. Hinc summa in multitudine conturbatio facta est. (4) Nam regem quidem nemo quidquam curabat, Arsinoes vero recordantes alii orbitatem, alii quas a principio per vitam passa sit injurias et contumelias, et præter hæc exitum vitæ infelicem, in tantum inciderunt mœrorem atque tristitiam, ut suspiriis, lacrimis, lamentatione urbs repleretur infinita. Quæ quidem recte putantibus non tam benevolentia erga Arsinoe signa erant, sed multo magis odium in Agathoclem testabantur. (5) Ceterum Agathocles, postquam urnas in sepulcra regia detulerat, vestitum lugubrem deponi jubens, primum quidem bimestre stipendium copiis erogavit, persuasus sic odium multitudinis obtundi, quod ea commodis suis consilere ante omnia caperet; deinde iurandum prælit, quod jurare in regis inauguratione solebant. Philammonem autem, qui cardî Arsinoes præfuerat, ablegavit in Libyæ regionem Cyrenaicam, cujus præfectum constituit; denique puerum regem Cnanthæ et Agathocleæ tradidit. (6) Post hæc Pelopem Pelopis filium in Asiam misit ad Antiochum regem, quem exhortaretur ut

Ἀντίοχον τὸν βασιλέα, παρακαλέσονται συντηρεῖν τὴν φύλιν καὶ μὴ παραβαίνειν τὰς πρὸς τὸν τοῦ παιδὸς πατέρα συνθήκας· Πτολεμαῖον δὲ τὸν Σωσιβίου πρὸς Φίλιππον, τὰ τε περὶ τῆς ἐπιγαμίας συνθησόμενον καὶ παρακαλέσονται βοθεῖν, ἐὰν ὀλοσχερέστερον αὐτοὺς Ἀντίοχος ἐπιβόληται παρασπονδεῖν. Προχειρίσατο δὲ καὶ Πτολεμαῖον τὸν Ἀγισάρχου πρεσβευτὴν πρὸς Ῥωμαίους, οὗς ὡς ἐπισπεύουσιν τὴν πρεσβείαν, ἀλλ' ὡς ἂν ἀφῆται τῆς Ἑλλάδος καὶ συμμῆξη τοῖς ἐκεῖ φίλοις καὶ συγγενέσιν, αὐτοῦ καταμενοῦντα· προέκειτο γὰρ αὐτῷ πάντας τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας ἐκποδῶν ποιῆσαι ἐξ ἀπιστίας. (7) [Ἐξαπέστειλε] δὲ καὶ Σκόπαν τὸν Αἰτωλὸν ἐπὶ ξενολογίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, πλῆθος χρυσίου συνθείς εἰς τὰ προδόματα. Δύο γὰρ ἔσχε προήσεις ὑπὲρ ταύτης τῆς ἐπιβολῆς· μίαν μὲν, ἀποχρησθαι τοῖς ξενολογηθεῖσιν εἰς τὸν πρὸς Ἀντίοχον πόλεμον, ἄλλην δὲ, τοὺς ἀρχαίους καὶ προϋπάρχοντάς οἱ ξένους ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν χώραν φρούρια καὶ τὰς κατοικίας ἀποστεῖλαι, τοῖς δὲ παραγενομένοις ἀναπληρῶσαι καὶ καινοποιῆσαι τὴν θεραπείαν καὶ τὰ περὶ τὴν αὐλὴν φυλακεία, παραπλησίως δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν ἄλλην πόλιν, νομίζων τοὺς δι' αὐτοῦ ξενολογηθέντας καὶ μισθοδοτούμενους, τῶν μὲν προγεγονότων μηδὲν συμπαθῆσοντας διὰ τὸ μηδὲν γινώσκειν, ἐν αὐτῷ δὲ τὰς ἐλπίδας ἔχοντας, καὶ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπανορθώσεως ἐτοιμοὺς ἔξειν συναγωνιστάς καὶ συνεργούς πρὸς τὸ παραγγελλόμενον. (8) Ταῦτα δ' ἐγενήθη πρότερα τοῦ παρὰ Φιλίππου διαβουλίου, ὡς ἐδηλώσαμεν· ἀλλ' ἐκείνων κατὰ τὴν τῆς διηγήσεως τάξιν προτέρων λαμβανομένων, ἀναγκαῖον ἦν οὕτως ταῦτα χειρίζειν, ὥστε πρότερον ἐξηγεῖσθαι τὰς ἐντεύξεις καὶ τοὺς χρηματισμούς τῶν πρεσβευτῶν καὶ τῆς καταστάσεως καὶ ἐξαποστολῆς.

9. Ὁ δὲ Ἀγαθοκλῆς ἐπεὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἀνδρῶν ἐκποδῶν ἐποίησε, καὶ τὸ πολὺ τῆς τοῦ πλήθους ὀργῆς παρακατέσχε τῇ τῶν ὕψωνίων ἀποδόσει, παρὰ πόδας εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς συνήθειαν ἐπανῆλθε. Καὶ ἀνεθυμιάτο πάλιν ἐν τοῖς πολλοῖς τὸ προϋπάρχον μίσος, καὶ πάντες ἀνευοῦντο τὰ προγεγενημένα περὶ τὴν βασιλείαν [ἀτυχήματα] διὰ τοὺς ἀνθρώπους τούτους, ἔτι μίαν ἐλπίδα ἔχοντας καὶ καταδοκοῦντες, τὴν κατὰ τὸν Τληπόλεμον, καὶ ταύτῃ προσανέχοντες. (10) Ὁ δὲ Τληπόλεμος, ἕως μὲν ὁ βασιλεὺς ἔζη, τὰ καθ' αὐτὸν ἐπραττεν· ὅμα δὲ τῷ μεταλλάξει ἐκείνῳ, ταχέως ἐξομαλίσας τὰ πλῆθη, στρατηγὸς πάλιν ἐγενήθη τῶν κατὰ Πελοπόννησον τόπων. Καὶ τὰς μὲν ἀρχὰς ἐποιεῖτο τὴν ἀναφορὰν τῶν πραττομένων ἐπὶ τὸ τοῦ βασιλέως συμφέρον, πεπεισμένους ὑπάδειν τὴν συνέδριον, δὲ τὴν τε τοῦ παιδὸς ἐπιτροπείαν ἔξει καὶ τὴν τῶν ὧν προστασίαν· ὡς δ' ἐώρα τοὺς μὲν ἀξίους ἐπιτροπῆς ἄνδρας ἐκποδῶν γεγονότας, τῆς δὲ τῶν ὧν ἀρχῆς κατατολμῶντα τὸν Ἀγαθοκλέα, ταχέως ἐφ' ἐτέρας ἐγένετο γνώμης. (11) Καὶ ὑφωρόμενος τὸν προεστῶτα κίνδυνον διὰ τὴν ὑποκειμένην αὐτοῖς ἔχθραν, τὰς τε

amicitiam servaret neque pacta transgrediretur cum patre pueri inita; Ptolemæum autem Sosibii filium ad Philippum, ut de affinitate contrahenda transigeret et de ferendo auxilio, si forte majori conatu Antiochus violato fœdere ipsos aggressurus esset. Porro Ptolemæum Agesarchi filium ad legationem Romam mittendam designavit, non quod eum legati munus prompte exsecuturum esse, sed quod, ubi in Græciam appulerit ibique cognatos suos et amicos conveniret, mansurum apud eos esse putabat. Scilicet hoc Agathocles agebat, ut insignes viros omnes amoveret; diffidebat enim. (7) Denique Scopam Ætolum in Græciam ad conscribendos mercenarios misit magna vi auri ad mantimas solvendas instructum. Qua in re agenda duplex erat ei consilium: nam primum collectis ita copiis ad bellum cum Antiocho gerendum uti volebat, deinde vero veteres mercenarios, quos hucusque usurpaverat, in castella et vicos Ægypti amandare, recens conscriptis autem explere et renovare tum palatii ministros et custodes, tum reliqua Alexandriæ urbis præsidia moliebatur; existimans milites ab ipso conscriptos et stipendiatos, quos antea facta, utpote ignota ipsis, nullo modo affecerint, et qui in ipso spes repositas habeant, promptos ad exsequenda imperata se habiturum esse salutis suæ et successus socios et adjutores. (8) Ceterum gesta hæc omnia sunt ante Philippi decretum, uti supra indicavimus. Verum quum ex distributione nostræ narrationis Philippi res in superioribus jam exposuerimus, fieri non potuit quin legatorum cum regibus congressus et data illis responsa ante nominationem eorum atque discessum narraremus.

9. Agathocles vero postquam celeberrimum quemque e medio removerat, ac multitudinis furorem stipendiorum pensione compresserat, e vestigio ad pristinos mores rediit. Atque rursus pristinum vulgi odium exarsit, cunctique calamitates regni ab his hominibus superioribus temporibus profectas in memoriam revocabant, unicam spem adhuc in Tlepolemo habentes, qua se tantisper sustentabant, atque exspectantes. (10) Tlepolemus ille autem, dum Philopator rex vivebat, privatus egerat; quum primum vero is fato defunctus esset, sine mora demulcens multitudinem iterum dux exercitus in regione Pelusiaca creatus est. Et initio quidem ita agebat, ut ad regis comoda omnia dirigeret; censebat enim collegium constitutum iri, cui tutela pueri et summa rerum administratio demandaretur. Sed ubi vidit dignos suscipienda tutela viros e medio removeri, summamque rerum audacter affectare Agathoclem, mox sententiam mutavit. (11) Jam suspicans periculum, quod ex similitudine cum Aga-

δυνάμεις περὶ αὐτὸν ἤθροιζε καὶ περὶ πόρον ἐγένετο χρημάτων, ἵνα μηδενὶ τῶν ἐχθρῶν εὐχέριωτος ᾖ. Ἄμα δὲ καὶ τὴν τοῦ παιδὸς ἐπιτροπείαν καὶ τὴν τῶν ὄλων προστασίαν εἰς ἑαυτὸν ἤξειν οὐκ ἀπήλπικε, νομίζων καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν μὲν κρίσιν αὐτὸς ἀξιοχρεώτερος ὑπάρχειν Ἀγαθοκλέους πρὸς πᾶν ἐπιβάλλον, πυθανόμενος δὲ καὶ τὰς ὑφ' ἑαυτὸν ταττομένας δυνάμεις καὶ τὰς κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπ' ἐκαίνῳ τὰς ἐλπίδας ἔχειν τοῦ καταλύειν τὴν Ἀγαθοκλέους ὄβριν. (12) Οὐδὲς δὲ περὶ αὐτὸν ὅλας εἴρηκα διαλήψεως, ταχέως τὰ τῆς διαφορᾶς αὐξήσιν ἐλαβε, συνεργούντων ἀμφοτέρων πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν. Ὁ μὲν γὰρ Τληπόλεμος ἐξιδιάζεσθαι σπεύδων τοὺς ἡγεμόνας καὶ ταξάρχας καὶ τοὺς ἐπὶ τούτοις ταττομένους, συνῆγε πότους ἐπιμελῶς, καὶ παρὰ τὰς συνουσίας τὰ μὲν ὑπὸ τῶν πρὸς χάριν λαγόντων ἐκκηλούμενος, τὰ δὲ ὑπὸ τῆς ἰδίας ὀργῆς, ἅτε νέος ὢν καὶ παρὰ τὸν ὄλνον γενομένης τῆς ὀμιλίας, ἐρρίπτει λόγους κατὰ τῆς συγγενείας τῆς τῶν περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα, τὰς μὲν ἀρχὰς αἰνιγματώδεις, εἰς δὲ ἀμφιβολίας, τὸ δὲ τελευταῖον ἐκφανεῖς καὶ τὴν πικροτάτην ἔχοντας λοιδορίαν· ἐπεχειτο γὰρ τοῦ θρανογράφου καὶ τῆς σαμβουκιστρίας καὶ τῆς κουρίδος, ἔτι δὲ τοῦ παιδαρίου τοῦ πάντα πεποικηκός καὶ πεπονθός παρὰ τοὺς πότους, ὅτε ὦνοχος ἐπὶ βασιλεῖ παῖς ὢν. Ἐπὶ δὲ τούτοις αἰ τῶν συμπαρόντων γελώντων, καὶ συμβαλλομένων τι πρὸς τὸν χλευασμὸν, ταχέως εἰς τοὺς περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα τὸ πρᾶγμα παραγενήθη. (13) Γενομένης δ' ἐχθρας ὁμολογουμένης, εὐθέως δ' Ἀγαθοκλῆς διαβολὴν εἰσήγε κατὰ τοῦ Τληπόλεμου, φάσκων αὐτὸν ἀλλοτριάζειν τοῦ βασιλέως καὶ καλεῖν Ἀντίοχον ἐπὶ τὰ πρᾶγματα· καὶ πολλὰς εἰς τοῦτο τὸ μέρος ὑπόπρει πιθανότητας, τὰς μὲν ἐκ τῶν συμβαινόντων παρεκδεχόμενος καὶ διαστρέφων, τὰς δὲ ἐκ καταβολῆς πλάττων καὶ διασκευάζων. Ταῦτα δ' ἐποίει βουλόμενος τὰ πλήθη παροξύνειν κατὰ τοῦ Τληπόλεμου· συνέβαινε δὲ τούναντίον. (14) Πάλαι γὰρ ἐπὶ τῷ προειρημένῳ τὰς ἐλπίδας ἔχοντες οἱ πολλοὶ καὶ λίαν ἡδέως ἐώρων ἐκκαιομένην τὴν διαφορὰν. Ἐγένετο δ' ἡ καταρχὴ τοῦ περὶ τὰ πλήθη κινήματος διὰ τινος τοιαύτας αἰτίας. Νίκων δ' συγγενὴς τῶν περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα, ζῶντος ἔτι τοῦ βασιλέως καθεσταμένος ἦν ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ, τότε δὲ τῶν ***

thocle intercedente sibi immineret, et copias circa se congregabat, et cogendis pecuniis operam dabat, ut a nemine inimicorum facile subigi posset. Simul vero non desperabat fore ut tutela pueri summaque rerum administratio ad ipsum perveniret: nam et suo ipsius iudicio se magis quam Agathoclem ad quodvis negotium esse idoneum censebat, tum vero comperiebat et quibus ipse praesesset copias et qui Alexandria degerent milites in ipso spes de deprimenda Agathoclis insolentia repositas habere. (12) Talia quum agigaret consilia, brevi in majus auctum est dissidium, sua utroque in hanc rem contribuente. Nam Tlepolemus duces, centuriones ceterosque ordinum praefectos conciliare sibi studens ad computationes sedulo convocabat, et inter confabulationes partim ab assentatoribus demulctus, partim ingenio indulgens (quippe juvenilis adhuc aetatis erat, et ad pocula sermones nectebantur), dictiteria jactabat in familiam Agathoclis primum obscura, mox ambigua, tandem aperta et acerbissimi plena convicii. Sic pocula implebat ebibeatque in honorem pictoris parietum et ambubajae et tonstricis, porro in honorem pueri, qui regis in computationibus pincerna nihil non fecerit et passus sit. Haec quum risu convivia exciperent et de suo aliquid cavillationi adjicerent, cito ad Agathoclem res pervenit. (13) Ubi vero in confesso simulas erat, statim Agathocles calumniari Tlepolemmum coepit, dictitans eum a rege alienum esse et Antiochum ad regnum arcessere. Ac multa ad persuadendum argumenta afferebat, alia ex iis quae revera accidebant detorquendo eruens, alia funditus ipse confingens et adornans. In his consilium erat, ut sic multitudinem contra Tlepolemmum exacerbaret: at contrarium prorsus evenit. (14) Nam vulgus, quod jam dudum in Tlepolemo spes suas collocaverat, lubenter admodum exardescentem istam similitatem spectabat. Initium vero motus populi factum est ob causas hujusmodi. Nico, affinis Agathoclis, rege superstiti classi praefectus, tunc vero ***

ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΡΩΤΗ.

Εἰ μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν ἀναγράφουσι τὰς πράξεις, παραλείπειν συνέβαινε τὸν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἱστορίας ἔπαινον· ἴσως ἀναγκαῖον ἦν τὸ προτρέπεσθαι πάντας πρὸς τὴν ἀρεσιν καὶ παραδοχὴν τῶν τοιούτων ὑπομνημάτων· διὰ τὸ μηδεμίαν ἐτοιμοτέραν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις διόρθωσιν, τῆς τῶν προγεγενημένων πράξεων ἐπιστήμης. (α) Ἐπεὶ δ' οὐ τινὲς, οὐδ' ἐπὶ ποσὸν, ἀλλὰ πάντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀρχῇ καὶ τέλει κέχρηται τούτῳ, φάσκοντες, ἀληθινωτάτην μὲν εἶναι παιδεῖαν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις, τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν· ἐναργεστάτην δὲ καὶ μόνην διδάσκαλον τοῦ δύνασθαι τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως ὑποφέρειν, τὴν τῶν ἀλλοτρίων περιπετειῶν ὑπόμνησιν· (β) ὅλην, ὥς οὐδενὶ μὲν ἂν δοῖται καθήκειν, περὶ τῶν καλῶς καὶ πολλοῖς εἰρημένων ταυτολογεῖν, ἥκιστα δ' ἡμῖν. (γ) Αὐτὸ γὰρ τὸ παράδοξον τῶν πράξεων, ὑπὲρ ὃν προηρήμεθα γράφειν, ἱκανόν ἐστι προκαλέσασθαι καὶ παρορμῆσαι πάντα καὶ νέον καὶ πρεσβύτερον, πρὸς τὴν ἐντευξίν τῆς πραγματείας. (δ) Τίς γὰρ οὕτως ὑπάρχει φαῦλος ἢ βράθυμος ἀνθρώπων, ὃς οὐκ ἂν βούλοιο γνῶναι, πῶς, καὶ τίνι γένει πολιτείας ἐπικρατήθῃτα σχεδὸν ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐν οὐχόλοις πενήκοντα καὶ τρισὶν ἔτεσιν, ὑπὸ μίαν ἀρχὴν ἔπεσε τὴν Ῥωμαίων; ὃ πρότερον οὐχ εὐρίσκειται γεγῆναι. (ε) τὰς δὲ πάλιν οὕτως ἐκπαθὲς πρὸς τι τῶν ἄλλων θεαμάτων ἢ μαθημάτων, ὃς προὔργιατότερον ἂν τι ποιῆσαιτο τῆσδε τῆς ἐμπειρίας;

II. Ὡς δ' ἐστὶ παράδοξον καὶ μέγα τὸ περὶ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν θεωρήμα, γένοιτ' ἂν οὕτω μάλιστα ἔμφανές, εἰ τὰς ἔλλογιματάτας τῶν προγεγενημένων δυναστειῶν, περὶ αἱ οἱ συγγραφεῖς τοὺς πλείστους διατίθενται λόγους, παραβάλομεν καὶ συγκρίναμεν πρὸς τὴν Ῥωμαίων ὑπεροχὴν. (2) Εἰσὶ δ' αἱ τῆς παραβολῆς δέξαι καὶ συγκρίσεις αὗται. Πέρσαι κατὰ τινος καιροῦς μεγάλῃν ἀρχὴν κατεκτήσαντο καὶ δυναστεύον· ἀλλ', ὁσάκις ἐτόλμησαν ὑπερβῆναι τοὺς τῆς Ἀσίας ὄρους, οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ σφῶν ἐκινδύνευσαν. (3) Λακεδαιμόνιοι πολλοὺς ἀμφισβητήσαντες χρόνους ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας, ἐπειδὴ ποτ' ἐκράτησαν, μόλις ἔτι δώδεκα κατεῖχον αὐτὴν ἀδήριτον. (4) Μακεδόνες τῆς μὲν Εὐρώπης ἤρξαν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ἀδριακὸν τόπων, ἕως ἐπὶ τὸν Ἰστρον ποταμὸν· ὃ βραχὺ παντελῶς ἂν φανείη μέρος τῆς προειρημένης χώρας. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα προσέλαβον τὴν τῆς Ἀσίας ἀρχὴν, καταλύσαντες τὴν τῶν

POLYBII

MEGALOPOLITANI

HISTORIARUM LIBER J.

Si esset ab iis, qui ante nos res gestas memoriae mandarunt, Historiae ipsius praetermissa laudatio; necesse forsitan foret, omnes ad hoc genus commentariorum potissimum probandum studioseque excipiendum cohortari; quum nulla sit mortalibus ad proficiendum via expeditior, quam rationum ante actarum scientia. (2) Verum quoniam non aliqui, neque aliquatenus, sed prope dixerim omnes, hoc et exordio scribendi et exitu usi sunt, ut dicerent, verissimam institutionem praeparationemque ad gerendam rempublicam, esse doctrinam eam, quae ex Historia paretur; magistratamque clarissimam atque unicam, quae fortunae mutationes genose doceat ferre, alienorum esse casuum recordationem: (3) palam est, nemini convenire, ut, quae recte ab aliis, et iis quidem multis, dicta sunt, eadem repetat; omnium vero minime nobis. (4) Ipsa enim rerum, de quibus dicturi sumus, inopinata novitas vel per se facile quemvis alliciet incitabilemque, sive juvenem, sive seniore, ad Historiae hujusce lectionem. (5) Nam quis erit adeo levis homo aut ignavus, quin scire cupiat, qua ratione, et quo rerum administrandarum genere, universus prope orbis terrarum annis fere lxxi sub unius imperium, populi scilicet Romani, fuerit reductus? quod quidem numquam antea factum invenitur. (6) Rursus vero, quis ullum aliud vel spectaculi vel disciplinae genus adeo perdit adamaverit, ut harum rerum cognitione quidquam ei sit antiquius?

II. Quod autem inopinatae novitatis plenum et magnificum sit nostrae descriptionis argumentum, ita facillime manifestum erit: si nobilissimae quaeque priorum temporum dynastiae, de quibus ut plurimum exstant historiae, cum Romano imperio componantur ac comparentur. (2) Sunt vero dignae componi compararique hae. Fuit aliquando Persarum magnum imperium ac dominatio: sed quoties Asiae fines transgredi sunt ausi, non solum de imperio, verum et de propria salute, sunt periclitati. (3) Lacedaemonii, quum de principatu Graeciae perditu contendissent, atque illum tandem obtinuissent, vix annos duodecim sine certamine eum tenuerunt. (4) Macedonum in Europa regnum ab Adriatico mari ad Istrum usque flumen patuit; quae pars praedictae Europae exigua utique videri debet. (5) Adjecere deinde idem Asiae imperium, everso Persarum dominatu

Περσῶν δυναστείαν. Ἄλλ' ὅμως οὗτοι, πλείστον δόξαντες καὶ τόπων καὶ πραγμάτων γενέσθαι κύριοι, τὸ πολὺ μέρος ἀκμὴν ἀπέλιπον τῆς οἰκουμένης ἀλλότριον. (6) Σικελίας μὲν γὰρ καὶ Σαρδούς καὶ Λιβύης οὐδ' ἐπέβαλοντο καθάπαξ ἀμφισθητεῖν· τῆς δὲ Εὐρώπης τὰ μαχिमώτατα γένη τῶν προσεσπερίων ἐθνῶν, ἰσχυρῶς εἶπεν, οὐδ' ἐγίνωσκον. (7) Ῥωμαῖοί γε μὴν, οὐ τινὰ μέρη, σχεδὸν δὲ πᾶσαν πεποιτημένοι τὴν οἰκουμένην ὑπήκοον αὐτοῖς, ζηλωτὸν μὲν τοῖς νῦν οὖσιν, ἀνυπερβλητὸν δὲ τοῖς ἐπιγιγνομένοις ὑπεροχὴν κατεσκεύασαν δυναστείας. (8) Τούτων μέντοι τὰ πολλὰ διὰ τῆς γραφῆς ἐξέσται σαφέστερον κατανοεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ, πόσα καὶ πηλικά συμβάλλεσθαι πέφυκε τοῖς φιλομαθοῦσι δὲ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας τρόπος.

III. Ἀρξείν δὲ τῆς πραγματείας ἡμῖν, τῶν μὲν χρόνων Ὀλυμπιάς ἑκατοστή τε καὶ τετταρακοστή· τῶν δὲ πράξεων, παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλήσιν ὁ προσαγορευθεὶς Συμμαχικός πόλεμος, ὃν πρῶτον ἐξήνεγκε μετ' Ἀχαιῶν πρὸς Αἰτωλοῦς Φίλιππος, Δημητρίου μὲν υἱὸς, πατὴρ δὲ Περσέως· παρὰ δὲ τοῖς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦσιν, ὁ περὶ Κολίης Συρίας, ὃν Ἀντίοχος καὶ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους. (2) ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Λιβύην τόποις, ὁ συστάς Ῥωμαῖοις καὶ Καρχηδονίοις, ὃν οἱ πλείστοι προσαγορεύουσιν Ἀννιβιακόν. Ταῦτα δ' ἐστὶ συνεχῆ τοῖς τελευταίοις τῆς Ἀράτου τοῦ Σικυωνίου συντάξεως. (3) Ἐν μὲν οὖν τοῖς πρὸ τούτων χρόνοις, ὥσανει σποράδας εἶναι συνέβαινε τὰς τῆς οἰκουμένης πράξεις· διὰ τὸ καὶ κατὰ τὰς ἐπιβολάς, ἐτι δὲ συντελείας αὐτῶν, ὥς καὶ κατὰ τόπους, διαφέρειν ἕκαστα τῶν πεπραγμένων. (4) Ἀπὸ δὲ τούτων τῶν καιρῶν οἷονε σωματοειδῆ συμβαίνει γίνεσθαι τὴν ἱστορίαν, συμπλέκεσθαι τε τὰς Ἰταλικὰς καὶ Λιβυκάς πράξεις ταῖς τε κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς, καὶ πρὸς ἐν γίνεσθαι τέλος τὴν ἀναφορὰν ἀπάντων. (5) Διὸ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτῶν πραγματείας, ἀπὸ τούτων πεποιτήμεθα τῶν καιρῶν. (6) Τῷ γὰρ προεξημένῳ πολέμῳ κρατήσαντες Ῥωμαῖοι Καρχηδονίαν, καὶ νομίσαντες τὸ κυριώτατον καὶ μέγιστον μέρος αὐτοῖς ἡνύσθαι πρὸς τὴν τῶν δίων ἐπιβολήν, οὕτω καὶ τότε πρῶτον ἐθάρσυσαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τὰς χεῖρας ἐκτείνειν, καὶ παραιοῦσθαι μετὰ δυνάμεων εἰς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπους. (7) Εἰ μὲν οὖν ἡμῖν ἦν συνήθη καὶ γνῶριμα τὰ πολιτεύματα, τὰ περὶ τῆς τῶν δίων ἀρχῆς ἀμφισθητήσαντα, ἴσως οὐδὲν ἂν ἡμᾶς ἔδει περὶ τῶν πρὸ τοῦ γράφειν· ἀπὸ ποίας προδέσεως ἢ δυνάμεως ὁρμηθέντες, ἐνεχείρησαν τοῖς τοιοῦτοῖς καὶ τηλικούτοις ἔργοις. (8) Ἐπεὶ δ' οὔτε τοῦ Ῥωμαίων, οὔτε τοῦ Καρχηδόνων πολιτεύματος πρόχειρός ἐστι τοῖς πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἢ προγεγενημένη δύναμις, οὐδ' αἱ πράξεις αὐτῶν· ἀναγκαῖον ὑπελάβομεν εἶναι, συντάξασθαι ταύτην καὶ τὴν ἐξῆς βίβλον πρὸ τῆς ἱστορίας· (9) ἵνα μηδεὶς, ἐπιστάς ἐπ' αὐτὴν τὴν τῶν πραγμάτων ἐξήγησιν, τότε διαπορῇ, καὶ ζητῇ, ποίοις διαβουλοῖς ἢ ποίαις δυνάμεσι καὶ χορη-

Verumtamen etiam hi, quorum imperium et quam latissime porrigi et potentissimum esse visum est, maximam adhuc orbis partem nihil quidquam ad se pertinere sunt passi. (6) Nam de Sicilia, de Sardinia, de Africa, ne contendere quidem in animum unquam Macedones induxerunt; pugnacissimas vero Europae nationes ad occasum sitas, vix ac ne vix quidem (ne quid amplius dicam) notas habuerunt. (7) At Romani, non partibus solummodo aliquot, sed universo fere terrarum orbe in jus ditionemque suam coacto, imperium suum in tantum exexerunt fastigium, ut praedicare quidem illius felicitatem praesens aetas merito queat, superare vero illud nulla unquam saecula sint valitura. (8) Sed haec quidem maximam partem ex ipsa hac scriptione nostra planius cognoscere licebit: simulque intelligetur, quot quantasque utilitates studiosis adferre illud genus historiae possit, quod in rebus gestis explicandis versatur.

III. Initium vero scriptionis nobis erit, si tempora spectes, Olympias centesima quadragesima: si res gestas, bellum apud Graecos quidem Sociale, quod primum cum Achaeis adversus Aetolos Philippus suscepit, Demetrii filius, Persei pater; apud Asianos vero, bellum Coelestiacum inter Antiochum et Ptolemaeum Philopatorem; (2) in Italia autem et Africa, quod Romani et Carthaginienses inter sese gesserunt, quod bellum Hannibalicum vulgo vocant. Sunt autem haec iis cohaerentia, quae Aratus Sicyonius opere extremo narrat. (3) Jam quae ante ista tempora per orbem terrarum gesta sunt, ea quasi sparsa divulsaeque erant; quum, ut locorum intervallis, sic et consiliorum rationibus, et rerum susceptarum exitu, singula eorum essent disjuncta. (4) Ab istis vero temporibus, ut in unum quasi corpus coiret Historia, evenit; utque res Italicae ac Libycae Asiaticis et Graecis miscerentur, et omnes ad unum finem referrentur. (5) Idcirco et nos opus hoc, quo illa descripsimus, inde sumus exorsi. (6) Nam quum eo, quod diximus, bello Romani Carthaginienses superassent; rati potissimum ab se maximamque partem, ad capessendum universi orbis imperium, esse confectam; ita demum, ac tum primum, ad reliqua manus ausi sunt porrigere, et cum in Graeciam tum in Asia-ticas regiones exercitus suos transmittere. (7) Equidem si vulgo notae nostris hominibus essent istae Respublicae, quae de summa rerum inter se contenderunt; nihil fortasse necesse nobis esset superiora attingere: quo nempe proposito, aut quibus freti viribus, tale tantumque opus inceptarint. (8) Nunc quoniam et Romanorum et Carthaginiensium vires, quas prius habuerunt, et res, quas ante gesserunt, Graecorum plerisque non satis cognitae sunt, faciendum putavimus, ut hunc et sequentem librum reliquae Historiae praemuniremus: (9) ne quis forte, attendens ad nudam narrationem rerum, haereat deinde, et quaerere incipiat, quibus tandem consiliis, quibusve viribus atque opibus instructi Ro-

γίαις χρησάμενοι Ῥωμαῖοι, πρὸς ταύτας ὥρμησαν τὰς ἐπιβολὰς, δι' ὧν καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάττης τῆς καθ' ἡμᾶς ἐγένοντο πάσης ἐγκρατεῖς. (10) ἄλλ' ἐκ τούτων τῶν βίβλων καὶ τῆς ἐν ταύταις προκατασκευῆς ὁπλον ἢ τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ὅτι καὶ λίαν εὐλόγοις ἀφορμαῖς χρησάμενοι, πρὸς τε τὴν ἐπίνοιαν ὥρμησαν, καὶ πρὸς τὴν συντέλειαν ἐξίκοντο τῆς τῶν δυνάμεων ἀρχῆς καὶ δυναστείας.

IV. Τὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας πραγματείας ἴδιον, καὶ τὸ θαυμάσιον τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν, τοῦτό ἐστιν· ὅτι, καθάπερ ἡ τύχη σχεδὸν ἅπαντα τὰ τῆς οἰκουμένης πράγματα πρὸς ἐν ἐκλίνε μέρος, καὶ πάντα νεύειν ἡνάγκασε πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν· οὕτω καὶ διὰ τῆς ἱστορίας ὑπὸ μίαν σύνοψιν ἀγαγεῖν τοῖς ἐντυγχάνουσι τὸν χειρισμὸν τῆς τύχης, ὃ κέρχρηται πρὸς τὴν τῶν δυνάμεων πραγματῶν συντέλειαν. (2) Καὶ γὰρ τὸ προκαλεσάμενον ἡμᾶς καὶ παρορμησάν πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἱστορίας, μάλιστα τοῦτο γέγονε· σὺν δὲ τούτῳ, καὶ τὸ, μηδένα τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπιβεβληθῆαι τῇ τῶν καθόλου πραγμάτων συντάξει· πολὺ γὰρ ἂν ἦττον ἔγωγε πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐφιλοτιμήθην. (3) Νῦν δ' ὁρῶν, τοὺς μὲν κατὰ μέρος πολέμους καὶ τινὰς τῶν ἅμα τοῦτοις πράξεων καὶ πλείους πραγματευομένους, τὴν δὲ καθόλου καὶ συλλήβδην οἰκονομίαν τῶν γεγονότων, τότε καὶ πόθεν ὥρμηθη, καὶ πῶς ἔσχε τὴν συντέλειαν ταύτην, οὐδ' ἐπιβαλλόμενον οὐδένα βασανίζειν, ὅσον γε καὶ ἡμᾶς εἰδέναι. (4) παντελῶς ὑπέλαβον ἀναγκαῖον εἶναι τὸ μὴ παραλιπεῖν, μηδ' ἔἶσαι παρελθεῖν ἀνεπιστάτως τὸ καλλίστον ἅμα καὶ ὠφελιμώτατον ἐπιτηδεύμα τῆς τύχης. (5) Πολλὰ γὰρ αὕτη καινοποιούσα, καὶ συνεχῶς ἐναγωνιζομένη τοῖς τῶν ἀνθρώπων βίοις, οὐδέπω τοῖνδ' ἀπλῶς οὐτ' εἰργάσατο ἔργον, οὐτ' ἡγωνίσαστο ἀγώνισμα, ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς. (6) Ὅπερ ἐκ μὲν τῶν κατὰ μέρος γραφόντων τὰς ἱστορίας, οὐχ ὁδὸν τε συνιδεῖν· εἰ μὴ καὶ τὰς ἐπιφανεστάτας πόλεις τις κατὰ μίαν ἐκάστην ἐπελθὼν, ἢ καὶ νῆ Δία γεγραμμένας χωρὶς ἀλλήλων θεασάμενος, εὐθέως ὑπολάβοι κατανενοχέαι καὶ τὸ τῆς διῆς οἰκουμένης σχῆμα, καὶ τὴν σύμπασαν αὐτῆς θέσιν καὶ τάξιν· ὅπερ ἐστὶν οὐδαμῶς εἰκόσ. (7) Καθόλου μὲν γὰρ ἔμοιγε δοκοῦσιν οἱ πεπεισμένοι διὰ τῆς κατὰ μέρος ἱστορίας μετρίως συνόψεσθαι τὰ ὅλα, παραπλησίον τι πάσχειν, ὡς ἂν εἴ τις ἐμφύχου καὶ καλοῦ σώματος γεγονότος διεβριμμένα τὰ μέρη θεώμενοι, νομίζοιεν ἱκανῶς αὐτόπται γίνεσθαι τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ ζώου καὶ καλλονῆς. (8) Εἰ γάρ τις, αὐτίκα μάλᾳ συνθεῖς, καὶ τέλειον αὐθις ἀπεργασάμενος τὸ ζῶον τῷ τε εἶδει καὶ τῇ τῆς ψυχῆς εὐρεπείᾳ, κάπειτα πάλιν ἐπιδεικνύει τοῖς αὐτοῖς ἐκείνοις· ταχέως ἂν οἶμαι πάντας αὐτοὺς βυολογήσειν, διότι καὶ λίαν πολὺ τι τῆς ἀληθείας ἀπελείποντο πρόσθεν, καὶ παραπλήσιοι τοῖς δνειρώττουσιν ἦσαν. (9) Ἐννοίαν μὲν γὰρ λαβεῖν ἀπὸ μέρους τῶν δυνάμεων δυνατὸν· ἐπιστήμην δὲ καὶ γνώμην ἀτρεχῆ ἔχειν, ἀδύνατον. (10) Διὸ παντελῶς βραχὺ τι νομιστέον συμβάλλεσθαι τὴν κατὰ

mani ad ejusmodi incepta animum adjecerint, per quæ et terram et mare nostrum universum potestati suæ subjecerunt: (10) sed ut ex Præparatione, duobus hisce libris comprehensa, intelligant lectores, sane quam probabiles fuisse Romanis rationes, et idonea præsidia, ut et animo conciperent, et ad extremum consequerentur imperium hoc et orbis terrarum dominatum.

IV. Quod enim operis nostri proprium est nostraque ætate mirandum accidit, illud est: quod, sicut Fortuna res prope universas totius, qua habilitur, orbis in unam partem inclinavit, atque omnia ad unum eundemque scopum vergere coegit, ita et nos scriptione hac sub unum quasi conspectum lectoribus ponere possumus, quoniam modo ad operis hujus universi consummationem ipsa Fortuna se gesserit. (2) Etenim fuit hoc inprimis etiam, quod me excitavit impulsque, ut historiam suscipere scribendam: cui accedebat, quod nemo memoria nostra Historiam universalem conscribere erat aggressus; nam alioquin minus equidem ad id studii attulissem. (3) Nunc, quum viderem, particulatim quidem gesta bella, et nonnulla, quæ temporibus iisdem evenerant, a pluribus esse memoriæ mandata; universa autem administratio, res omnes per orbem terrarum gestas complectens, quando cœperit existere, et quibus ab initiis profecta sit, quove modo ad hunc finem perducta, id vero neminem (quod equidem sciam) ne in animum quidem induxisse examinare: (4) omnino non committendum putavi, ut sileretur inobservatumque transmitteretur pulcerimum atque utilissimum Fortunæ institutum. (5) Hæc enim, multa quotidie nova moliens, et in rebus humanis suarum virium specimen continue edens, nullum plane ad hoc tempus neque opus simile fecerat, neque certamen ullum, quale nostra memoria, certaverat. (6) Id vero ex iis, qui particulatim res gestas scripserunt, cognosci non potest: nisi forte aliquis, ubi nobilissimas urbes sigillatim adierit, aut etiam vel pictas solum in tabula fuerit contemplatus, statim putaturus sit, totius quoque orbis figuram, universumque adeo illius situm atque ordinem probe se perspexisse; quod penitus a ratione est alienum. (7) Omnino enim, meo quidem iudicio, qui sibi persuadent e particulari historia summæ rei notitiam satis commode parari posse, similes sunt iis, qui disiecta membra corporis ante animati ac pulcri intuentes, abunde satis spectatam sibi crediderint animalis ipsius vivi vim ac pulcritudinem. (8) Nam si quis illa membra repente in unum componere, et denuo integrato animali suam formam et decorem, qui vivo inerat, reddere posset, atque ita rursus iisdem ipsis illud ostenderet; omnes, credo, statim confessuri essent, longe se antea a rei veritate abuisse, non multo secus atque eos, qui somnia vident. (9) Quippe ex parte potest quidem de toto subire animum aliqua cogitatio; at scientia et cognitio vera haberi nequaquam potest. (10) Quamobrem ita existimare debemus: parum omnino singularum partium hi-

μέρος ιστορίαν πρὸς τὴν τῶν ὄλων ἐμπειρίαν καὶ πίστιν. (11) Ἐκ μέντοι γε τῆς ἀπάντων πρὸς ἄλληλα συμπλοκῆς καὶ παραθέσεως, ἔτι δ' ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς, μόνως ἂν τις ἐφίκοιτο· καὶ δυνηθεὶς, καταπτεύσας, ἅμα καὶ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ τερπνὸν ἐκ τῆς ιστορίας λαβεῖν.

V. Ὑποθεσόμεθα δὲ ταύτης ἀρχὴν τῆς βίβλου, τὴν πρώτῃν διάβασιν ἐξ Ἰταλίας Ῥωμαίων. Αὕτη δ' ἐστὶ συνεχὲς μὲν τοῖς ἀπ' ὧν Ἱμάιος ἀπέλιπε· πίπτει δὲ κατὰ τὴν ἐνάτην καὶ εἰκοστὴν πρὸς ταῖς ἑκατὸν Ὀλυμπιάδα. (2) Διὸ καὶ ῥητέον ἂν εἴη, πῶς, καὶ πότε, συστησάμενοι τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τίσιν ἀφορμαῖς μετὰ ταῦτα χρησάμενοι, διαβαίνειν ὄρμησαν εἰς Σικελίαν· ταύτῃ γὰρ τῇ γῇ πρώτον ἐπέβησαν τῶν ἐκτὸς τόπων τῆς Ἰταλίας. (3) Καὶ ῥητέον αὐτὴν τὴν εἰς διαβάσεως αἰτίαν ψιλῶς, ἵνα μὴ τῆς αἰτίας αἰτίαν ἐπιζητούσης, ἀνυπόστατος ἢ τῆς ὅλης ὑποθέσεως ἀρχὴ γένηται καὶ θεωρία. (4) Ληπτέον δὲ τοῖς καιροῖς ὁμολογουμένην καὶ γνωρίζουμένην ἀρχὴν παρ' ἅπασιν, καὶ τοῖς πράγμασι δυνάμενην αὐτὴν ἐξ αὐτῆς θεωρεῖσθαι· καὶ δέη, τοῖς χρόνοις βραχὺ προσαναδραμόντας, κεφαλαίως δὲ τὴν μεταξὺ πράξεων ποιήσασθαι τὴν ἀνάμνησιν. (5) Τῆς γὰρ ἀρχῆς ἀγνωστομένης, ἣ καὶ νῦν δι' ἀμυγθουμένης, οὐδὲ τῶν ἐξῆς οὐδὲν ὁδόν τε παραδοχῆς ἀξιοῦσθαι καὶ πίστει· ὅταν δ' ἡ περὶ ταύτης ὁμολογουμένη παρασκευασθῇ δόξα, τότε ἤδη καὶ πᾶς ὁ συνεχὲς λόγος ἀποδοχῆς τυγχάνει παρὰ τοῖς ἀκούουσιν.

VI. Ἔτος μὲν οὖν ἐνεστήκει μετὰ μὲν τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν ἐννεακαίδεκατον, πρὶν δὲ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ἑκκαίδεκατον. (2) ἐν δὲ Λακεδαιμόνι μὲν τὴν ἐπὶ Ἀνταλκίδου λεγομένην εἰρήνην πρὸς βασιλέα τῶν Περσῶν ἐκύρωσαν, καὶ ὁ πρεσβύτερος Διονύσιος, τῇ περὶ τὸν Ἑλλέπορον ποταμὸν μάχῃ νενικηκὼς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν Ἑλλήνας, ἐπολιόρκει Ῥήγιον· Γαλάται δὲ κατὰ κράτος ἐλόντες αὐτὴν τὴν Ῥώμην κατεῖχον πλὴν τοῦ Καπιτωλίου. (3) Πρὸς οὖς ποιησάμενοι Ῥωμαῖοι σπονδὰς καὶ διαλύσεις εὐδοκουμένας Γαλάταις, καὶ γενομένοι πάλιν ἀνελπίστως τῆς πατρίδος ἔγκρατες, καὶ λαβόντες ὅλον ἀρχὴν τῆς συναυξήσεως, ἐπολέμουν ἐν τοῖς ἐξῆς χρόνοις πρὸς τοὺς ἀστυγέτονας. (4) Γενόμενοι δὲ ἐγκρατεῖς ἀπάντων τῶν Λατίνων, διὰ τε τὴν ἀνδρίαν, καὶ τὴν ἐν ταῖς μάχαις ἐπιτυχίαν μετὰ ταῦτα ἐπολέμουν Τυρρῆνοισι, ἔπειτα Κελτοῖς, ἐξῆς δὲ Σαυνίταις, τοῖς πρὸς τε τὰς ἀνατολὰς καὶ τὰς ἀρκτοὺς συντερμοноῦσι τῇ τῶν Λατίνων χώρᾳ. (5) Μετὰ δὲ τινα χρόνον, Ταραντίνων διὰ τὴν εἰς τοὺς πρεσβευτάς τῶν Ῥωμαίων ἀσέλγειαν, καὶ τὸν διὰ ταῦτα φόβον, ἐπισπασσάμενον Πύρρον, τῷ πρότερον ἔτει τῆς τῶν Γαλατῶν ἐφόδου, τῶν τε περὶ Δελφοὺς φθαρέντων, καὶ τῶν περαιοθέντων εἰς τὴν Ἀσίαν. (6) Ῥωμαῖοι, Τυρρηνούς μὲν καὶ Σαυνίτας ὅφ' αὐτοὺς πεποιημένοι, τοὺς δὲ κατὰ τὴν Ἰταλίαν Κελτοὺς, πολλαῖς μάχαις ἤδη νενικηκότες, τότε πρῶτον ἐπὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Ἰταλίας ὤρμησαν· οὐχ ὥς ὑπὲρ ὀθνείων, ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον ὥς ὑπὲρ

storiā ad rerum universarum conferre notitiā et fidem : (11) quā ex sola cunctarum inter se partium connexionē et comparatione, item similitudine ac differentia, aliquis consequatur ; eoque modo in penetralia admissus historiæ, et utilitatem et voluptatem ex ea poterit capere.

V. Initium vero ac veluti fundamentum huius Libri nobis erit : prima Romanorum extra Italiam trajectio ; quæ cum illis rebus cohæret, in quibus Timæi historia desinit, inciditque in tempora Olympiadis cxxix. (2) Dicendum igitur fuerit, quomodo, et quando, rebus in Italia constitutis, quibusque postea opportunitatibus usi, trajiciendi in Siciliam impetum ceperint : nam omnium extra Italiam regionum hanc primam Romani adierunt. (3) Et causa quidem huius trajectionis ipsa per se nude exponenda est ; ne, si causa causam requirat ; nusquam stabile initium, unde proficiscatur, inveniat totius nostri argumenti tractatio. (4) Sumendum vero principium est, quod et tempora certa apud omnes atque nota habeat, et res ejusmodi ut possit ipsum per se intelligi ; etiamsi oporteat, repetitis paulo altius temporibus, medii intervalli res gestas summam in memoriam revocare. (5) Principium enim ubi ignoratur aut saltem incertum est ; ibi, ne quæ sequuntur quidem, probari fidemque invenire possunt. Quod si curaveris, ut illud satis clarum firmumque sit ; tum et consequens omnis oratio facilius se animis audientium legentiumve insinuabit.

VI. Annus igitur agebatur post navalem ad Ægos flumen pugnam decimus novus, ante Leucetricam vero decimus sextus ; (2) quo Lacedæmonii cum Persarum rege pacem Antalcidicam, quæ vocatur, composuerunt ; et senior Dionysius, superatis ad Elleporum amnem Græcis Italiam incolentibus, Rhegium obsidebat : quum urbem Romanam per idem tempus Galli vi captam, excepto Capitolio, tenerent. (3) Quibuscum pacem ad victorum arbitrium pacti Romani, recuperata præter spem patria, ac velut inde initio sumto incrementi, bella insequentibus temporibus cum finitimis populis gessere. (4) Igitur Latinis omnibus, partim virtute, partim felicitate armorum, subactis ; posthæc Etruscis, tum Gallis, deinde Samnitibus bellum intulerunt, qui ad ortum et ad septentrionem Latinorum fines attingunt. (5) Non multo post, quum accitus a Tarentinis metu Romanorum, quod eorum legatos per contumeliam violassent, Pyrrhus transisset in Italiam ; (anno prius quam Græciam invaderent Galli, qui partim ad Delphos internecione deleti sunt, partim in Asiam trajecerunt ;) (6) Romani, Etruscis et Samnitibus dominationi suæ adjunctis, multisque jam præliis superatis Gallis Italiam incolentibus, tunc primum adversus reliquas

ιδίῳν ἤδη καὶ καθηκόντων σφίσι, πολεμήσοντας· ἀθλῆται γενοσὶς ἀληθινῶν τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἔργων, ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Σαυνίτας καὶ Κελτοὺς ἀγώνων. (7) Ὑποστάντες δὲ γενναίως τὸν πόλεμον τούτου, καὶ τὸ τελευταῖον τὰς τε δυνάμεις καὶ Πύρρον ἐκβαλόντες ἐκ τῆς Ἰταλίας, αὖθις ἐπολέμουν καὶ κατεστρέφοντο τοὺς κοινωήσαντας Πύρρῳ τῶν πραγμάτων. (8) Γενομένοι δὲ παραδόξως ἀπάντων ἐγκρατεῖς, καὶ ποιησάμενοι τοὺς τὴν Ἰταλίαν κατοικοῦντας ὅφ' αὐτοὺς, πλὴν Κελτῶν· μετὰ ταῦτα πολιορκεῖν ἐνεχείρισαν τοὺς τότε κατέχοντας τὸ Ῥήγιον Ῥωμαίους.

VII. Ἴδιον γάρ τι συνέβη καὶ παραπλήσιον ἑκατέραις ταῖς περὶ τὸν πορθμὸν ἐκτισμέναις πόλεσιν· εἰσι δ' αὖται, Μεσσήνη καὶ Ῥήγιον. (2) Μεσσήνην μὲν γὰρ οὐ πολλοῖς ἀνωτέρων χρόνοις τῶν νῦν λεγομένων καιρῶν, Καμπανοὶ παρὰ Ἀγαθοκλεῖ μισθοφοροῦντες, καὶ πάλαι περὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν λοιπὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως ὀφθαλμιῶντες, ἅμα τῷ λαθεῖν καιρὸν εὐθὺς ἐπεχείρησαν παρασπονδοῖ· (3) παρεισελθόντες δ' ὥς φίλοι, καὶ κατασχόντες τὴν πόλιν, ὅς μὲν ἐξέβαλον τῶν πολιτῶν, ὅς δ' ἀπέστραξαν. (4) Πράξαντες δὲ ταῦτα, τὰς μὲν γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν ἡκληρηκόντων, ὥς ποθ' ἡ τύχη διένειμε παρ' αὐτὸν τὸν τῆς παρανομίας καιρὸν ἑκάστοις, οὕτως ἔσχον· τοὺς δὲ λοιποὺς βίους, καὶ τὴν χώραν μετὰ ταῦτα διελόμενοι κατείχον. (5) Ταχὺ δὲ καὶ ῥαδίως καλῆς χώρας καὶ πόλεως ἐγκρατεῖς γενομένοι, παρὰ πῶδας εὗρον μιμητὰς τῆς πράξεως. (6) Ῥηγίνοι γάρ, καθ' ὃν καιρὸν Πύρρος εἰς Ἰταλίαν ἐπεραιόυτο, καταπλαγεῖς γενομένοι τὴν ἐφοδὸν αὐτοῦ, δεδιότες δὲ καὶ Καρχηδονίους θαλαττοκρατοῦντας, ἐπεσπάσαντο φυλακὴν ἅμα καὶ βοήθειαν παρὰ Ῥωμαίων. (7) Οἱ δ' εἰσελθόντες, χρόνον μὲν τινα διετήρουν τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐαυτῶν πίστιν, ὄντας τετραχιχιλίους τὸν ἀριθμὸν, ὧν ἡγεῖτο Δέκιος Καμπανός· (8) τέλος δὲ ζηλώσαντες τοὺς Μαμερτίνοους, ἅμα δὲ καὶ συνεργοὺς λαβόντες αὐτοὺς, παρεσπόνθησαν τοὺς Ῥηγίνοους, ἐκπαθεῖς ὄντες ἐπὶ τῇ τῆς πόλεως εὐκαιρίᾳ, καὶ τῇ τῶν Ῥηγίωνων περὶ τοὺς ἰδίους βίους εὐδαιμονίᾳ· καὶ τοὺς μὲν ἐκβαλόντες, τοὺς δὲ ἀποσφάζαντες τῶν πολιτῶν, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς Καμπανοῖς, κατέσχον τὴν πόλιν. (9) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι βαρέως μὲν ἔφερον τὸ γεγονός· οὐ μὴν εἶχόν γε ποιεῖν οὐδὲν, διὰ τὸ συνέχεσθαι τοῖς προειρημένοις πολέμοις. (10) Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τούτων ἐγένοντο, συγκλείσαντες αὐτοὺς, ἐπολιόρκουν τὸ Ῥήγιον, καθάπερ ἐπάνω προείπον. (11) Κρατήσαντες δὲ, τοὺς μὲν πλείστοους ἐν αὐτῇ τῇ καταλήψει διέφθειραν, ἐκθύμους ἀμυνομένους διὰ τὸ προορᾶσθαι τὸ μέλλον, ζωγρεῖα δ' ἐκυρίευσαν πλειόνων ἢ τριακοσίων. (12) Ὡν ἀναπεμφθέντων εἰς τὴν Ῥώμην, οἱ στρατηγοὶ προαγαγόντες εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ μαστιγώσαντες, ἀπαντας κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος ἐπέλεκισαν· βουλομένοι διὰ τῆς εἰς ἐκείνους τιμωρίας, καθύσον οἷοι τε ἦσαν, διορθοῦσθαι παρὰ τοῖς συμμάχοις τὴν αὐτῶν πίστιν. (13) Τὴν δὲ χώραν καὶ τὴν πόλιν παραχρῆμα τοῖς Ῥηγίνοους ἀπέδωσαν.

Italiæ partes arma promoverunt : veluti non tam de alienis, quam de suis jamjam et ad se pertinentibus, dimicaturi; postquam ex certaminibus cum Samnitibus Gallisque insignem bellicarum artium usum erant consecuti. (7) Igitur quum bellum hoc fortiter sustinuisset, tandemque Pyrrhum cum suis copiis Italia expulissent; rursus illos, qui Pyrrhi sectam secuti erant, armis sunt aggressi, eosque sui juris fecerunt. (8) Quibus omnibus contra opinionem hominum in potestatem redactis, cunctisque Italiæ populis, præter Gallos, sibi subjectis; secundum hæc Romanos illos, qui Rhegium id temporis tenebant, obsidere instituerunt.

VII. Singularis enim ac consimilis quidam casus ambo- bus illis acciderat oppidis, quæ ad fretum sunt condita : Messanæ videlicet ac Rhegio. (2) Quippe Messanam, non multo ante hæc tempora, de quibus nunc agimus, Campani sut Agathocle merentes, quum jamdudum ejus urbis pulcritudini ac reliquæ felicitati oculos cupidos adjecissent, ubi primum occasio est oblata, perfide adorti sunt. (3) Specie amicorum subdole ingressi, urbis potiti, cives partim ejece- runt, partim jugulaverunt. (4) Quibus rebus ita patratís, uxores quidem et liberos infelicium Messaniorum, prout cuique tempore ipso sceleris admissi casus distribuerat, retinent : opes vero ceteras et mox agrum quoque ipsum, viritum inter se divisum, occupant. (5) Ita quum isti brevi ac facili negotio opima ditone atque urbe essent potiti, e vestigio facinoris istius imitatores invenerunt. (6) Rhegini enim, quo tempore Pyrrhus in Italiam trajiciebat, cum ob adventum novi hostis metu perculsi, tum Carthaginienses veriti, penes quos maris imperium erat, præsidium pariter et auxilium a Romanis acciverant. (7) Illi, oppidum ingres- si, homines numero quater mille, Decio Campano ductore; postquam et oppidum et fidem suam aliquamdiu servassent; (8) tandem Mamertinos æmulati, eosdemque adjutores nacti, qua opportunitati urbis ipsius, qua privatis civium Rhegi- norum opibus avide inhiantes, fidem mutarunt. Itaque civibus partim in exilium pulsís, aliis trucidatis, exemplo Campanorum oppidum sibi asserunt. (9) At Romani gra- viter illi quidem, quod acciderat, ferre : verum, qui dictis modo bellis distinerentur, efficere nihil posse. (10) Ubi vero primum ea cura sunt defuncti, conclusos intra Rhegium ipsos obsident, sicut supra connumeravi : (11) demum, ut pugnando vicerunt, plurimos eorum in ipsa occupanda urbe, quam eo pertinacius propugnabant, quod imminens infortunium præviderent, obtruncant : vivos in potestatem redigunt amplius trecentos. (12) Quos Romam misso- Consules productos in forum universos, flagrisque cæsos, pro more populi Romani, securi percusserunt omnes : id nimirum spectantes, ut, quantum in ipsis esset, fidem suam, apud socios labefactatam, istorum supplicio in inte- grum restituerent. (13) Agrum et urbem Rheginis mora nulla interposita reddunt.

VIII. Οἱ δὲ Μαμερτίνοι (τοῦτο γὰρ τοῦνομα κυριεύσαντες οἱ Καμπανοὶ τῆς Μεσσήνης, προσηγόρευσαν σφᾶς αὐτούς) ἕως μὲν συνεχρῶντο τῇ τῶν Ῥωμαίων συμμαχίᾳ τῶν τῷ Ῥήγιον κατασχόντων, οὐ μόνον τῆς ἑαυτῶν πόλεως καὶ χώρας ἀσφαλῶς κατεχράτου· ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς συνοριούσης, οὐχ ὡς ἔτυχε, παρηνώχλουν τοῖς τε Καρχηδονίοις καὶ τοῖς Συρακουσίοις, καὶ πολλὰ μέρη τῆς Σικελίας ἐφορολόγουν. (2) Ἐπεὶ δ' ἐστέρηθησαν τῆς προειρημένης ἐπικουρίας, συγλεισθέντων τῶν τῷ Ῥήγιον κατεχόντων εἰς τὴν πολιορκίαν, παρὰ πόδας ὑπὸ τῶν Συρακουσίων αὐτοὶ πάλιν συνεδιώχθησαν εἰς τὴν πόλιν, διὰ τινος τοιαύτας αἰτίας. (3) Χρόνοις οὐ πολλοῖς πρότερον αἱ δυνάμεις τῶν Συρακουσίων διενεχθεῖσαι πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ διατρίβουσαι περὶ τὴν Μεργάνην, κατέστησαν ἐξ αὐτῶν ἄρχοντας, Ἀρτεμίδωρόν τε καὶ τὸν μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντα τῶν Συρακουσίων Ἱέρωνα, νέον μὲν ὄντα χομιδῇ, πρὸς δέ τι γένος εὐφυῆ βασιλικῆς καὶ πραγματικῆς οἰκονομίας. (4) Ὁ δὲ, παραλαβὼν τὴν ἀρχήν, καὶ παρεισέλθων εἰς τὴν πόλιν διὰ τινων οἰκείων, καὶ κύριος γνόμενος τῶν ἀντιπολιτευομένων, οὕτως ἐχρήσατο πρῶτως καὶ μεγαλοψύχως τοῖς πράγμασι, ὥστε τοὺς Συρακουσίους, καὶ περ οὐδαμῶς εὐδοκούμενους ἐπὶ ταῖς τῶν στρατιωτῶν ἀρχαιρεσίαις, τότε πάντας ὁμοθυμαδὸν εὐδοκῆσαι στρατηγὸν αὐτῶν ὑπάρχειν Ἱέρωνα. (5) Ὅς ἐκ τῶν πρώτων ἐπισημάτων εὐθὺς ἐήλας ἦν τοῖς ἐρῶς σκοπούμενοις, μειζόνων ὀρεγόμενος ἐλπιδῶν, ἢ κατὰ τὴν στρατηγίαν.

IX. Θεωρῶν γὰρ τοὺς Συρακουσίους, ἐπειδὴν ἐκπέμψωσι τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς ἄρχοντας μετὰ τῶν δυνάμεων, αὐτοὺς ἐν αὐτοῖς στασιάζοντας καὶ καινοτομοῦντας αἰετὶ. (2) τὸν δὲ Λεπτίνην εἰδὼς καὶ τῇ προστασίᾳ καὶ τῇ πίστει πολὺ διαφέροντα τῶν ἄλλων πολιτῶν, εὐδοχιμοῦντα δὲ καὶ παρὰ τῷ πλήθει διαφέροντος· συνάπτεται κηδεῖαν πρὸς αὐτὸν, βουλόμενος ὅλον ἐφεδρεῖαν ἀπολιπεῖν ἐν τῇ πόλει τοῦτον, ὅτε αὐτὸν ἐξίεναι δέοι μετὰ τῶν δυνάμεων ἐπὶ τὰς πράξεις. (3) Γήμας δὲ τὴν θυγατέρα τοῦ προειρημένου, καὶ συνθεωρῶν τοὺς ἀρχαίους μισθοφόρους καχέκτας ὄντας καὶ κινητικούς, ἐξάγει στρατείαν, ὡς ἐπὶ τοὺς βαρβάρους τοὺς τὴν Μεσσήνην κατασχόντας. (4) Ἀντιστρατοπεδεύσας δὲ περὶ Κεντόριπα, καὶ παραταξάμενος περὶ τὸν Κυαμώσωρον ποταμὸν, τοὺς μὲν πολιτικούς ἱππεῖς καὶ πεζοὺς αὐτοὺς ἐν ἀποστρίμνῃ συνείχεν, ὡς κατ' ἄλλον τόπον τοῖς πολεμίοις συμμίζων· τοὺς δὲ ξένους προβολόμενος, εἰσσεύσας πάντας ὑπὸ τῶν βαρβάρων διαφθάρηεν. (5) κατὰ δὲ τὸν τῆς ἐκείνων τροπῆς καιρὸν, ἀσφαλῶς αὐτὸς ἀπεχώρησε μετὰ τῶν πολιτῶν εἰς τὰς Συρακούσας. (6) Συντελεσάμενος δὲ τὸ προκείμενον πραγματικῶς, καὶ παρηρηκώς πᾶν τὸ κινητικὸν καὶ στασιῶδες τῆς δυνάμεως, ξενολογήσας δι' αὐτοῦ πλήθος ἱκανὸν μισθοφόρων, ἀσφαλῶς ἤδη τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν διεξήγε. (7) Θεωρῶν δὲ τοὺς βαρβάρους ἐκ τοῦ προτερήματος θρασείως καὶ προπετιῶς ἀναστρεφο-

VIII. Mamertini (hoc namque sibi nomen Campani, occupata Messana, indiderunt), quamdiu Romanorum, qui Rhegium occupaverant, auxilio sunt usi, et oppidum et fines suos securi possederunt: neque id solum: verum etiam de finitima ditione negotium et Carthaginiensibus et Syracusanis non leve facesserunt, et multas Siciliae partes stipendium pensitare coegerunt. (2) Postea vero quam, obsidione cinctis qui Rhegium tenebant, illud de quo diximus auxilium defecit; mox ipsi vicissim, ob quasdam hujuscemodi causas, intra muros a Syracusis sunt compulsi. (3) Non multo ante, Syracusiorum exercitus, ab iis, qui in urbe erant, dissidentes, et ad Merganam tunc haerentes, delectos e suo numero duces creaverant, Artemidorum et Hieronem, qui postea regnum apud Syracusios obtinuit; admodum juvenem quidem illum, sed ad regiam quamdam et sollem rerum administrationem a natura egregie comparatum. (4) Is ubi magistratum suscepisset, atque urbem amicorum quorundam opera clandestina fuisset ingressus, redactis in potestatem iis, qui diversas partes erant secuti; id specimen clementiae et magni animi in rebus ordinandis praebuit, ut Syracusii, licet a militibus habita comitia creandis magistratibus nequaquam probarent, tunc tamen universi consentientibus animis Hieronem Praetorem perlubenter acciperent. (5) Quem quidem virum, ex primis statim ejus consiliis intellexerunt recte affirmantes, ad majorem rerum spem esse erectum, quam ut sola praetura delectaretur.

IX. Nam qui cerneret, Syracusios quidem, quoties domo copias suas una cum magistratibus emisissent, seditionibus intestinis laborare et novi semper aliquid moliri; (2) Leptinem vero nosset dignitate ac fide reliquis civibus praestare, eundemque magnam apud vulgus opinionem virtutis habere: adfinitatem cum eo contrahit, domi hunc tanquam in subsidii relinquare cogitans, quoties sibi ad res gerendas cum exercitu foret proficiscendum. (3) Post ductam vero uxorem hujus filiam, animadverso mercenarios veteranos male animatos et quosvis ad motus esse proclives, copias educit adversus barbaros Messanam obtinentes. (4) Tum prope Centuripam in conspectu hostium positis castris, atque acie ad Cyamosorum amnem instructa, urbanos quidem equites peditesque, aliquando spatio a ceteris sejunctos, ipse secum retinet, velut ab alia parte manum cum hoste concerturus; extraneos vero barbaris obijciens, universos ab iis deleri est passus: (5) ac quo tempore isti fugientes caedebantur, ipse cum civibus absque ullo periculo Syracusas retro concessit. (6) Solerter autem eo quod destina-verat perfecto, et universa illa parte exercitus sublata, quae ad concitandos motus erat proclivis ac seditiosa; idonea conductitiorum manu arbitrato suo comparata, magistratum absque ullo jam metu administrabat. (7) Ubi vero barba-

μένους, καθοπλίσας καὶ γυμνάσας ἐνεργῶς τὰς πολιτικὰς δυνάμεις, ἐξήγε, καὶ συμβάλλει τοῖς πολεμίοις ἐν τῷ Μυλαίῳ πεδίῳ περὶ τὸν Λογγανὸν καλούμενον ποταμόν. (8) Τροπὴν δὲ ποιήσας αὐτῶν ἰσχυράν, καὶ τῶν ἡγεμόνων ἐγκρατὴς γινόμενος ζωγρεῖ, τὴν μὲν τῶν βαρβάρων κατέπαυσε τολμᾶν· αὐτὸς δὲ παραγενόμενος εἰς τὰς Συρακοῦσας, βασιλεὺς ὑπὸ πάντων προσηγορεύθη τῶν συμμάχων.

X. Οἱ δὲ Μαιερτῖνοι, πρότερον μὲν ἐστερημένοι τῆς ἐπικουρίας τῆς ἐκ τοῦ Ῥηγίου, καθάπερ ἀνώτερον εἶπον, τότε δὲ τοῖς ἰδίῳις πράγμασιν ἐπταυκότες ὁλοσχερῶς διὰ τὰς νῦν ῥηθείσας αἰτίας, οἱ μὲν ἐπὶ Καρχηδονίου κατέφευγον, καὶ τοῦτοις ἀνεχειρίζον σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν ἄκραν· (2) οἱ δὲ πρὸς Ῥωμαίους ἐπέσπευον, παραδιδόντες τὴν πόλιν, καὶ δεόμενοι βοηθήσῃν σφίσιν, αὐτοῖς ὁμοφίλοις ὑπάρχουσι. (3) Ῥωμαῖοι δὲ πολὺν μὲν χρόνον ἠπόρησαν, διὰ τὸ δοκεῖν ἐξόφθαιμον εἶναι τὴν ἀλογίαν τῆς βοηθείας. (4) Τὸ γὰρ μικρῷ πρότερον τοὺς ἰδίους πολίτας μετὰ τῆς μεγίστης ἀνηρηκότας τιμωρίας, οἱ Ῥηγίους παρεσπόνδῃσαν, παραχρῆμα Μαιερτῖνους βοηθεῖν ζητεῖν, τοῖς τὰ παραπλήσια πεποιηκόσιν οὐ μόνον εἰς τὴν Μεσσηνίων, ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥηγίων πόλιν, δυσασπολόγητον εἶχε τὴν ἀμαρτίαν. (5) Οὐ μὴν ἀγνοοῦντές γε τούτων οὐδέν, θεωροῦντες δὲ τοὺς Καρχηδονίους, οὐ μόνον τὰ κατὰ τὴν Λιβύην, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς Ἰβηρίας ὑπὸ πολλὰ μέρη πεποιημένους, ἐπὶ δὲ τῶν νήσων ἀπασῶν ἐγκρατεῖς ὑπάρχοντας τῶν κατὰ τὸ Σαρδόνιον καὶ Τυρρηνικὸν πέλαγος· (6) ἡγωνίων, εἰ Σικελίας ἐπὶ κυριεύσαιεν, μὴ λίαν βαρεῖς καὶ φοβεροὶ γέγοντες αὐτοῖς ὑπάρχουσιν, κύκλῳ σφᾶς περιέχοντες, καὶ πᾶσι τοῖς τῆς Ἰταλίας μέρεσιν ἐπικαίμενοι. (7) Διότι δὲ ταχέως ὑφ' αὐτοὺς ποιήσονται τὴν Σικελίαν, μὴ τυχόντων ἐπικουρίας τῶν Μαιερτῖνων, προφανές ἦν. (8) Κρατήσαντες γὰρ ἐγγχειριζόμενης αὐτοῖς τῆς Μεσσηνίας, ἐμελλον ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τὰς Συρακοῦσας ἐπανελέσθαι, διὰ τὸ πάσης σχεδὸν δεσπόζειν τῆς ἄλλης Σικελίας. (9) Ὁ προορώμενος Ῥωμαῖοι, καὶ νομίζοντες ἀναγκαῖον εἶναι σφίσι, τὸ μὴ προέσθαι τὴν Μεσσηνίαν, μηδὲ ἔσθαι Καρχηδονίους οἰονεὶ γεφυρώσαι τὴν εἰς Ἰταλίαν αὐτοῖς διάβασιν, πολὺν μὲν χρόνον ἐβουλεύσαντο.

XI. Καὶ τὸ μὲν συνέδριον οὐδ' εἰς τέλος ἐκύρωσε τὴν γνώμην, διὰ τὰς ἀρτί ρηθείσας αἰτίας. Ἐδόκει γὰρ τὰ περὶ τὴν ἀλογίαν τῆς τοῖς Μαιερτῖνοις ἐπικουρίας, ἰσοβροπεῖν τοῖς ἐκ τῆς βοηθείας συμφέρουσιν. (2) Οἱ δὲ πολλοὶ, τετρημένοι μὲν ὑπὸ τῶν προγεγονότων πολεμῶν, καὶ προσδεόμενοι παντοδαπῆς ἐπανορθώσεως, ἅμα δὲ τοῖς ἀρτί ρηθείσι περὶ τοῦ κοινῇ συμφέρεῖν τὸν πόλεμον, καὶ κατ' ἰδίαν ἐκάστοις ὠφελείας προδήλους καὶ μεγάλας ὑποδεικνύοντων τῶν στρατηγῶν, ἔκριναν βοηθεῖν. (3) Κυρωθέντος δὲ τοῦ δόγματος ὑπὸ τοῦ δήμου, προχειρισάμενοι τὸν ἕτερον τῶν ὑπᾶτων στρατηγόν, Ἀππίον Κλαύδιον, ἐξαπέστειλαν, κελεύσαντες βοηθεῖν καὶ διαβαίνειν εἰς Μεσσηνίαν. (4) Οἱ δὲ Μα-

ros, secunda pugna elatos, audacter atque temere palantes animadvertit; urbanum militem, naviter in armis exercitatum, educit; et in Mylaeo campo, propter amnem, quem Longanum vocant, signa cum hoste confert. (8) Quo magna vi fuso fugatoque, ducibus etiam captis, audaciam barbarorum compescuit. Mox Syracusas reversus, ab universis sociis Rex est salutat.

X. Mamertini, Rheginorum auxilio, ut supra exposui, jam ante destituti; nunc vero, ob memoratas modo causas, propriis etiam opibus penitus fracti: pars ad Carthaginenses confugere, iisque se arcemque suam tradere; (2) pars, missis ad populum Romanum legatis, urbem ei dedere, utique sibi, seu originis communione junctis, opem ferat, petere. (3) Romani vero, quid consilii caperent, perditu ancipitibus animis dubitabant; quippe auxilii latio manifestam praese ferebat absurditatem. (4) Nam eos, qui paullo ante cives suos, ob violatam erga Rheginos fidem, gravissimo supplicio affecissent, repente Mamertinis, qui similia non solum erga Messaniorum urbem, sed etiam Rheginorum, patrassent, auxilium velle ferre, id quidem peccatum videri debuit vix excusandum. (5) Neque sane id latebat Romanos: sed, quod Poenos viderent non Africæ dumtaxat, verum etiam Hispaniæ pleraque loca suæ ditionis fecisse, insulisque præterea Sardoï et Etrusci maris omnibus potitos; (6) anxil supra modum erant, ne, si hoc amplius Siciliæ dominatum adipiscerentur, valde sibi graves et formidabiles vicini forent, qui et circumdarent undique populum Romanum, et omnibus Italiæ partibus imminerent. (7) Quod autem, si Mamertinis auxilium denegaretur, brevi temporis spatio Siciliam ditionis suæ facturi essent, res loquebatur ipsa. (8) Quippe Messana potiti, quæ nunc ipsis tradebatur, non multo post tempore Syracusas erant occupaturi; quandoquidem cunctam propemodum reliquam Siciliam imperio suo jam tenebant. (9) Hæc quum intelligerent Romani, suisque rebus necessarium ducerent, Messanam non deserere, nec permitti Carthaginensibus, ut ad trajiciendum in Italiam quasi pontem aliquem sibi struerent, diu de re consultabant.

XI. Ac senatus quidem consultum de juvandis Mamertinis nullum, propter expositas modo causas, omnino est factum: quanta enim utilitas ejus rei esset futura, tantumdem decoris habere videbatur ipsius constilii cum recta ratione repugnantia. (2) At populus, superioribus bellis attritus, et rei familiaris damna modis omnibus reparare cupiens, (quum præsertim, præter modo dicta, quod publice bellum hoc expediret, privatim etiam manifesta singulis magnaque commoda ostentarent Consules) mittendum auxilium censuit. (3) Qua sententia plebiscito confirmata, Consulum alter Appius Claudius populi suffragiis missus, et Messanam trajicere suppetiasque ferre jussus est. (4) Mamertini,

ἡερτίνου τὸν μὲν τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸν, ἥδη κατέχοντα τὴν ἄκραν, ἐξέβαλον, τὰ μὲν καταπληξάμενοι, τὰ δὲ παραλογισάμενοι· τὸν δ' Ἀππίον ἐπεσπῶντο, καὶ τούτῳ τὴν πόλιν ἐνεχειρίζον. (5) Καρχηδόνιοι δὲ τὸν μὲν στρατηγὸν αὐτῶν ἀνεσταύρωσαν, νομίσαντες αὐτὸν ἀβούλως, ἅμα δ' ἀνάνδρως, προσέσθαι τὴν ἀκρόπολιν. (6) αὐτοὶ δὲ τῇ μὲν ναυτικῇ δυνάμει περὶ Πελωριάδα στρατοπεδεύσαντες, τῷ δὲ πεζῷ στρατεύματι περὶ τὰς Σύνεις καλούμενας, ἐνεργῶς προσέκειντο τῇ Μεσσήνῃ. (7) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Ἰέρων, νομίσας εὐφυῶς ἔχειν τὰ παρόντα πρὸς τὸ τοὺς βαρβάρους τοὺς τὴν Μεσσήνην κατέχοντας ὀλοσχερῶς ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς Σικελίας, τίθεται πρὸς τοὺς Καρχηδόνιους συνθήκας. (8) Καὶ μετὰ ταῦτα ἀναξυζῶς ἐκ τῶν Συρακουσῶν, ἐποιεῖτο τὴν πορείαν ἐπὶ τὴν προειρημένην πόλιν· καταστρατοπεδεύσας δὲ ἐκ ὑατέρου μέρους περὶ τὸ Χαλκιδικὸν ὄρος καλούμενον, ἀπέκλεισε καὶ ταύτης τῆς ἐξόδου τοὺς ἐν τῇ πόλει. (9) Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Ἀππίος, νυκτὸς καὶ παραβόλως περαιωθεὶς τὸν πορθμῶν, ἦκεν εἰς τὴν Μεσσήνην. (10) Ὁρῶν δὲ πανταχόθεν ἐνεργῶς προσηρκεύοντες τοὺς πολεμίους, καὶ συλλογισάμενος, ἅμα μὲν αἰσχρὰν, ἅμα δ' ἐπισφαλῆ γίνεσθαι τὴν πολιορκίαν αὐτῷ, τῆς τε γῆς τῶν πολεμίων ἐπικρατούντων καὶ τῆς θαλάττης· (11) τὸ μὲν πρῶτον διεπρεσβεύετο πρὸς ἀμφοτέρους, βουλόμενος ἐξελεῖσθαι τοῦ πολέμου τοὺς Μამερτίνους· (12) οὐδενὸς δὲ προσέχοντος αὐτῷ, τέλος ἐπαναγκαζόμενος ἔκρινε διακινδυνεύειν, καὶ πρῶτον ἐγχειρεῖν τοῖς Συρακουσίοις. (13) Ἐξαγαγὼν δὲ τὴν δύναμιν, παρέταξε πρὸς μάχην, ἐτοίμως εἰς τὸν ἀγῶνα συγκαταβάντος αὐτῷ καὶ τοῦ τῶν Συρακουσίων βασιλέως. (14) Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον διαγωνισάμενος, ἐπεκράτησε τῶν πολεμίων· καὶ κατεδίωξε τοὺς ὑπεναντίους ἕως εἰς τὸν χάρακα πάντας. (15) Ἀππίος μὲν οὖν, σκυλεύσας τοὺς νεκροὺς, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν Μεσσήνην. Ὁ δὲ Ἰέρων, ὀπτευσάμενός τι περὶ τῶν ὅλων πραγμάτων, ἐπιγενομένης τῆς νυκτὸς ἀνεχώρησε κατὰ σπουδὴν εἰς τὰς Συρακούσας.

XII. Τῇ δὲ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ γνοὺς Ἀππίος τὴν ἀπόλυσιν τῶν προειρημένων, καὶ γενόμενος εὐθαρσής, ἔκρινε μὴ μέλλειν, ἀλλ' ἐγχειρεῖν τοῖς Καρχηδόνιοις. (2) Παραγγεῖλας οὖν τοῖς στρατιώταις ἐν ὥρᾳ γίνεσθαι τὴν θεραπείαν, ἅμα τῷ φωτὶ τὴν ἐξοδὸν ἐποιεῖτο. (3) Συμβαλὼν δὲ τοῖς ὑπεναντίοις, πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε φυγεῖν προτροπᾶδην εἰς τὰς παρακειμένας πόλεις. (4) Χρησάμενος δὲ τοῖς εὐτυχήμασι τούτοις, καὶ λύσας τὴν πολιορκίαν, λοιπὸν ἐπιπορευόμενος ἀδεῶς ἐπὶ ὁρμῇ τὴν τε τῶν Συρακουσίων καὶ τὴν τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς χώραν, οὐδενὸς ἀντιποιοιμένου τῶν ὑπαίθρων· τὸ δὲ τελευταῖον, προσκαθίσας, αὐτὰς ἐπεβάλετο πολιορκεῖν τὰς Συρακούσας. (5) Ἡ μὲν οὖν πρώτη Ῥωμαίων ἐκ τῆς Ἰουλίας διάβασις μετὰ δυνάμειος ἦδε, καὶ διὰ ταῦτα καὶ κατὰ τούτους ἐγένετο τῶς καιροῦς. (6) Ἡν οἰκαιοτάτην

postquam Carthaginiensium ducem, qui jam arcem obtinebat, partim terrore injecto, partim dolo extrusissent, Appium arcessunt, eique urbem tradunt. (5) Pœni, arcem a suo duce malo consilio simul et per ignaviam proditam rati, eo in crucem acto, (6) navalibus copiis circa Peloridæm promontorium terrestribus juxta Sunes, quas vocant, castra ponunt, et obsidioni Messanæ naviter incumbunt. (7) Tunc temporis Hiero, facile fore hoc rerum statu autumans barbaros qui Messanam tenebant, e Sicilia penitus ejicere, fœdus cum Carthaginiensibus facit. (8) Dein Syracusis movens, Messanam versus iter instituit : quumque ab altera parte propter Chalcidicum quem vocant montem locasset castra, hoc etiam exitu oppidanos prohibet. (9) Inter hæc Romanus Consul Appius, noctu insigni audacia trajecto freto, Messanam venit. (10) Qui, postquam hostes acriter ab omni parte urbem premere vidit; obsidionem cum turpem sibi, tum periculosam, terra marique hostium viribus prævalentibus, judicans; (11) legatos primo ad utrosque mittit, Mamertinos bello liberatos cupiens : (12) deinde his re infecta reversis, adigente tandem necessitate, dimicandum esse statuit, ac Syracusios prius sibi invadendos. (13) Igitur copiis eductis, ad prælium aciem instruit; Syracusanos quoque Rege ad certamen alacriter descendente. (14) Quum diu pugnatum esset, vicit tandem Romanus; hostesque persecutus, intra vallum coegit omnes. (15) Appius ergo, spoliatis peremptorum corporibus, Messanam rursus se confert. Hiero vero, de summa rerum aliquid mali suspicatus ubi primum nox appetit, concitato itinere Syracusas reversus est.

XII. Postridie Appius, horum discessu cognito, fiducia jam plenus, non cunctari, sed Carthaginienses etiam adoriri constituit. (2) Quapropter imperato militibus, ut temperius corpora curarent, primo diluculo educit. (3) Tum prælio cum hostibus conserto, multos ex iis interficit, ceteros tergis versis in proxima oppida fugere cogit. (4) Post has victorias obsidione etiam soluta, huc illuc discurrens, nemine adversariorum quæ erant in aperto tueri audente, Syracusanorum, et eorum qui hoc bello ipsis se adjunxerant, agros impune vastat : postremo copiis admotis, ipsas obsidere Syracusas instituit. (5) Prima igitur populi Romani ex Italia cum exercitu trajectio hæc est; et propter has causas et his temporibus accidit : (6) quam rati totius

ἀρίναντες ἀρχὴν εἶναι τῆς δλης προθέσεως, ἀπὸ ταύτης ἐποιήσαμεθα τὴν ἐπίστασιν, ἀναδραμόντες ἐπὶ τοῖς χρόνοις, τοῦ μηδὲν ἀπόρημα καταλιπεῖν ὑπὲρ τῶν κατὰ τὰς αἰτίας ἀποδείξεων. (7) Τῷ γὰρ πῶς, καὶ τότε, πταίσαντες αὐτῇ τῇ πατρίδι Ῥωμαῖοι, τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον ἤρξαντο προκοπῆς· καὶ τότε πάλιν, καὶ πῶς, κρατῆσαντες τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, τοῖς ἐκτὸς ἐπιχειρεῖν ἐπεβάλλοντο πράγμασιν, ἀναγκαῖον ὑπελάδομεν εἶναι παρακολουθῆσαι τοῖς μέλλουσι καὶ τὸ κεφάλαιον αὐτῶν τῆς νῦν ὑπεροχῆς δεόντως συνόψεσθαι. (8) Διόπερ οὐ χρὴ θαυμάζειν, οὐδ' ἐν τοῖς ἐξῆς, ἐάν που προσανατρέχωμεν τοῖς χρόνοις περὶ τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτευμάτων. (9) Τοῦτο γὰρ ποιήσομεν χάριν τοῦ λαμβάνειν ἀρχὰς τοιαύτας, ἐξ ὧν ἔσται σαφῶς κατανοεῖν, ἐκ τίνων ἕκαστοι, καὶ τότε, καὶ πῶς δρμηθέντες, εἰς ταύτας παρεγένοντο τὰς διαθέσεις, ἐν αἷς ὑπάρχουσι νῦν. Ὅδῃ καὶ περὶ Ῥωμαίων ἄρτι πεποιτήκαμεν.

XIII. Ἀφεμένους δὲ τούτων, λέγειν ὥρα περὶ τῶν προκειμένων, ἐπὶ βραχὺ καὶ κεφαλαιωδῶς προεκθεμένων τὰς ἐν τῇ Προκατασκευῇ πράξεις. (2) Ὡς εἰσι πρῶται κατὰ τὴν τάξιν, αἱ γινόμεναι Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις ἐν τῷ περὶ Σικελίας πολέμῳ. (3) Ταύταις συνεχῆς ὁ Λιβυκὸς πόλεμος· ὃ συνάπτει τὰ κατὰ τὴν Ἰδηρίαν Ἀμιλικᾶ μετὰ δὲ τούτων, Ἀσδρούβᾳ πραχθέντα καὶ Καρχηδονίοις. (4) Ἐν οἷς ἐγένετο κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἢ πρῶτῃ, Ῥωμαίων διάβασις εἰς τὴν Ἰλλυρίδα καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης· ἐπὶ δὲ τοῖς προειρημένοις, οἱ πρὸς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Κελτοὺς ἀγῶνες. (5) Τούτοις δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ὁ Κλεομενικὸς καλούμενος ἐνηργεῖτο πόλεμος· εἰς ὃν καὶ τὴν καταστροφὴν ἐποιήσαμεθα τῆς δλης κατασκευῆς, καὶ τῆς δευτέρας βίβλου. (6) Τὸ μὲν οὖν ἐξαριθμῆσθαι τὰ κατὰ μέρος ὑπὲρ τῶν προειρημένων πράξεων, οὐδὲν οὐθ' ἡμῖν ἀναγκαῖον, οὔτε τοῖς ἀκούουσι χρήσιμον. (7) Οὐ γὰρ ἴστορεῖν ὑπὲρ αὐτῶν προτιθέμεθα, μνησθῆναι δὲ κεφαλαιωδῶς προϊροῦμεθα, χάριν τῆς προκατασκευῆς τῶν μελλουσῶν ὑφ' ἡμῶν ἴστορεῖσθαι πράξεων. (8) Διόπερ ἐπὶ κεφαλαίων ψαύοντες κατὰ τὸ συνεχὲς τῶν προειρημένων, πειρασόμεθα συνάψαι τὴν τελευταίαν τῆς προκατασκευῆς τῇ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας ἀρχῇ καὶ προθέσει. (9) Τούτων γὰρ τὸν τρόπον συνεχοῦς γιγνομένης τῆς διηγήσεως, ἡμεῖς τε δοξομεν εὐλόγως ἐράπτεσθαι τῶν ἡδὴ προϊστορημένων ἐτέροις, τοῖς τε φιλομαθοῦσιν ἐκ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας εὐμαθῇ καὶ βραδίᾳ ἐπὶ τὰ μέλλοντα ζητῆσθαι παρασκευάσομεν τὴν ἔξοδον. (10) Βραχὺ δ' ἐπιμελέστερον πειρασόμεθα διελθεῖν ὑπὲρ τοῦ πρώτου συστάντος πολέμου Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις περὶ Σικελίας. (11) Οὔτε γὰρ πολυχρονιώτερον τούτου πόλεμον εὑρεῖν ἔχθιον, οὔτε παρασκευὰς ὁλοσχερεστέρας, οὔτε συνεχεστέρας πράξεις, οὔτε πλείους ἀγῶνας, οὔτε περιπετείας μείζους, τῶν ἐν τῷ προειρημένῳ πολέμῳ συμβάντων ἑκατέρω. (12) Αὐτὰ τε τὰ πολιτεύματα κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἀκμὴν ἀέ-

propositi nostri maxime idoneum fore principium, ab ea potissimum orsi sumus; repetitis nonnihil superioribus temporibus, ne quam in demonstrandis gestorum causis dubitationem relinqueremus. (7) Quippe cognita necessarium duximus, quomodo et quando Romani, post ipsam etiam amissam patriam, meliore coeperint fortuna uti; ac rursus quando, et quomodo, populis Italiae imperio suo subjectis, de regionibus extra Italiam invadendis consilia inierint; ut quidem possitaliquis praesentis etiam eorumdem potentiae summam rite perspicere. (8) Idcirco nec in iis, quae deinceps commemorabuntur de celeberrimis Rebuspublicis, mirum videri debet, sicubi retro tempora repetamus altius. (9) Id enim propterea faciemus, ut ejusmodi principia sumamus, unde liquido possit intelligi, undenam singuli populi, quando, et a quibus profecti primordiis, ad eum statum quem nunc obtinent, pervenerint. Quod quidem etiam de Romanis modo praestitimus.

XIII. Verum hoc misso sermone, tempus est, ut quae sunt a nobis suscepta persequamur: si modo prius res gestas ad hanc Praeparationem pertinentes breviter et summam exposuerimus. (2) Earum rerum primae sunt ordine, quae bello propter Siciliam gesto, Romanis et Carthaginiensibus accidere. (3) Proximum his bellum Africanum: cui cohaerent, quae Amilcar et post eum Asdrubal atque Carthaginienses in Hispania gesserunt. (4) Tum in idem tempus incidit prima Romanorum in Illyricum et illas Europae, partes trajectio. Secundum haec adversus incolentes Italiam Gallos certamina sunt suscepta. (5) Eodemque tempore apud Graecos bellum gestum est, quod Cleomenicum appellant: in quo totam praeparationem nostram et librum secundum terminavimus. (6) Ceterum de modo dictis rebus sigillatim quaeque momenta percensere, neque nobis necessarium fuerit, neque legentibus conducibile. (7) Non enim historiam illarum scribere instituimus; sed meminisse dumtaxat summatis volumus, quantum satis erit ad praeparationem rerum illarum, quarum historiam sumus condituri. (8) Itaque eorum quae jam indicata sunt, strictim quaeque quo ordine acciderunt attingendo, id operam dabitur, ut praeparationis hujusce finem cum principio historiae, quam scribendam suscepimus, connectamus. (9) Nam hoc modo narrationis serie continuata, et nos justam habuisse causam patebit exposita jam ante ab aliis delibandi, et studiosis lectoribus hac dispositione expeditum ac facilem ad sequentia aditum patefaciemus. (10) Paulo autem diligentius bellum illud narrare conabimur, quod inter Romanos et Carthaginienses de Sicilia exstitit. (11) Neque enim facile bellum isto diuturnius inveniemus, nec majores omni ex parte apparatus, nec molitiones frequentiores, nec praemia plura, nec casus insigniores, quam qui hoc bello utrisque acciderunt. (12) Ipsae quoque respublicae illa tempo-

ραια μὲν ἦν τοῖς ἔθισμοις, μέτρια δὲ ταῖς τύχαις, πάρισα δὲ ταῖς δυνάμεσι. (12) Διὸ καὶ τοῖς βουλομένοις καλῶς συνθεάσασθαι τὴν ἑκατέρου τοῦ πολιτεύματος ιδιότητα καὶ δύναμιν, οὐχ οὕτως ἐκ τῶν ἐπιγενομένων πολέμων, ὥς ἐκ τούτου ποιητέον τὴν σύγκρισιν.

XIV. Οὐχ ἤττον δὲ τῶν προειρημένων παρωξύνθη ἐπιστῆσαι τούτῳ τῷ πολέμῳ, καὶ διὰ τὸ τοὺς ἐμπειρότατα δοκοῦντας γράφειν ὑπὲρ αὐτοῦ, Φιλίνον καὶ Φάβιον, μὴ δεόντως ἡμῖν ἀπηγγελέσθαι τὴν ἀλήθειαν. (2) Ἐκόντας μὲν οὖν ἐψεῦσθαι τοὺς ἄνδρας οὐχ ὑπολαμβάνω, στοχαζόμενος ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν· δοκοῦσι δέ μοι πεπονημένοι τι παραπλήσιον τοῖς ἐῷσι. (3) Διὰ γὰρ τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν ὅλην εὐνοίαν, Φιλίνῳ μὲν πάντα δοκοῦσιν οἱ Καρχηδόνιοι πεπράχθαι φρονίμως, καλῶς, ἀνδρωδῶς, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τάναντία· Φάβιῳ δὲ, τοῦμπαλιν τούτων. (4) Ἐν μὲν οὖν τῷ λοιπῷ βίῳ τὴν τοιαύτην ἐπιείκειαν ἴσως οὐκ ἂν τις ἐκβάλῃ. Καὶ γὰρ φιλόφιλον δεῖ εἶναι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, καὶ φιλόπατριν, καὶ συμμισεῖν τοὺς φίλους τοὺς ἐχθροὺς, καὶ συναγαπᾶν τοὺς φίλους. Ὅταν δὲ τὸ ἱστορίας ἥθος ἀναλαμβάνῃ τις, ἐπιλαθέσθαι χρή πάντων τῶν τοιούτων· καὶ πολλάκις μὲν εὐλογεῖν καὶ κοσμεῖν τοῖς μεγίστοις ἑπαίνους τοὺς ἐχθροὺς, (5) ὅταν αἱ πράξεις ἀπατιῶσι τοῦτο· πολλάκις δὲ ἐλέγχειν καὶ ψέγειν ἐπονειδίστως τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἁμαρτίαι τοῦθ' ὑποδεικνύωσιν. (6) Ὡς περ γὰρ ζῶον τῶν ὀψων ἀφαιρεθειῶν, ἀχρειοῦται τὸ βλῶν· οὕτως ἐξ ἱστορίας ἀναιρεθείσης τῆς ἀληθείας, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνωρελὲς γίγνεται διήγημα. (7) Διὸ περ οὔτε τῶν φίλων κατηγορεῖν, οὔτε τοὺς ἐχθροὺς ἐπαινεῖν ὀκνητέον· οὔτε δὲ τοὺς αὐτοὺς ποτὲ μὲν ψέγειν, ποτὲ δὲ ἐγκωμιάζειν εὐλαβετέον· ἐπειδὴ τοὺς ἐν πράγμασιν ἀναστρεφόμενους οὐτ' εὐστοχεῖν αἰεὶ δυνατόν, οὐθ' ἁμαρτάνειν συνεχῶς εἰκός. (8) Ἀποστάντας οὖν τῶν πραττόντων, αὐτοῖς τοῖς πραττομένοις ἐφαρμοστέον τὰς πρεπούσας ἀποφάσεις καὶ διαλήψεις ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν. (9) Ὡς δ' ἔστιν ἀληθὴ τὰ νῦν ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, σκοπεῖν ἐκ τούτων πάρεστιν.

XV. Ὅγάρ Φιλίνος, ἀργόμενος ἅμα τῶν πραγμάτων καὶ τῆς δευτέρας βίβλου, φησὶ προσκαθῆσθαι τῇ Μεσσήνῃ πολεμοῦντας τοὺς τε Καρχηδονίους καὶ τοὺς Συρακούσιους· (2) παραγενομένους δὲ τοὺς Ῥωμαίους κατὰ θάλατταν εἰς τὴν πόλιν, εὐθὺς ἐξελθεῖν ἐπὶ τοὺς Συρακούσιους· λαβόντας δὲ πολλὰς πηληγὰς ἐπανελθεῖν ἐς τὴν Μεσσήνην· αὐθὶς δὲ ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐκπορευθέντας, οὐ μόνον πηληγὰς λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ ζωγρεῖα τῶν στρατιωτῶν ἱκανοὺς ἀποβαλεῖν. (3) Ταῦτα δ' εἰπόν, τὸν μὲν Ἰέρωνα φησὶ μετὰ τὴν γενομένην συμπλοκὴν οὕτως ἔξω γενέσθαι τοῦ φρονεῖν, ὥστε μὴ μόνον παραχρῆμα τὸν χάρακα καὶ τὰς σκηνὰς ἐμπρήσαντα φυγεῖν νυκτὸς εἰς τὰς Συρακούσας, ἀλλὰ καὶ τὰ φρούρια πάντα καταλιπεῖν τὰ κεῖμενα κατὰ τῆς τῶν Μεσσηνίων χώρας· (4) ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς Καρχηδονίους μετὰ τὴν μάχην εὐθέως ἐλπιτόντας τὸν χάρακα, διελεῖν σφῆς εἰς

state instituta sua adhuc servabant incorrupta : fortunis mediocres, viribus pares. (13) Quo fit, ut, si qui propriam ac peculialem utrique civitati formam ac vim recte considerare volunt, non tam ex insecutis posthac bellis, quam ex hoc ipso comparisonem instituere debeant.

XIV. Me vero, ut huic bello plusculum immorarer, id quoque non minus quam superiora movit; quod, qui plurimam rerum notitiam ad illud scribendum videntur attulisse, Philinus atque Fabius, veritatem qua fide oportuit nequaquam nobis retulerunt. (2) Ac de industria quidem a vero aberrasse, cum vitam ipsorum et studia specto, non existimo : sed accidit illis quidpiam, opinor, quale amantibus solet. (3) Nam ob studium partium et effusum in Carthaginienses favorem, Philino quidem omnia hi prudenter, recte, fortiter videntur fecisse; Romani secus : Fabius vero contrarium pronuntiat. (4) Jam in ceteris quidem vitæ partibus ejusmodi æquitas animi non sit fortasse aspernabilis : par est enim, ut vir bonus et amicorum et patriæ sit amans utque commune cum amicis adversus eorumdem hostes odium gerat, et eorumdem amicos amore communi prosequatur. Verum ubi historici personam aliquis suscepit, horum omnium illi obliviscendum (5) ac sæpe quidem de hostibus bene loqui, et summis ipsos ornare laudibus scriptor debet, cum id facta ipsorum postulant; nonnunquam vero reprehendere vel maxime necessarios, nec sine probris vituperare, cum ita fieri oportere admissa in susceptis rebus peccata monent. (6) Nam ut animal, luminibus ademptis, prorsus inutile redditur; ita, si veritatem ex historia tollas, quod superest illius, narratio est nullius usus. (7) Quamobrem et accusare amicos et inimicos laudare sine cunctatione debemus : neque reformidandum, quo minus eosdem aliquando reprehendamus, aliquando laudemus; quum nec fieri possit, ut, qui in rebus gerendis versantur, recte semper collineent; nec rursus verisimile sit, continue eosdem errare. (8) Itaque, relictis personis eorum, qui res gerunt, ad ipsarum rerum gestarum rationem adaptare pronuntiata et judicia sua scriptor historiarum debet. (9) Atque id vere a nobis dici, ex hisce intelligere licet.

XV. Philinus, gestorum narrationem ac simul librum secundum exordians, ait, Carthaginienses ac Syracusanos Messanam obsedissee : (2) tum Romanos, postquam mari in urbem venissent, confestim adversus Syracusios prodixisse, et ab his graviter cæsos, Messanam se rursus recepisse. Dein iterum egressos adversus Carthaginienses, non solum fusos esse, sed magnam etiam militum partem vivos in hostium venisse potestatem. (3) Hæc ubi dixit, narrat, Hieronem post pugnam hanc pugnatam adeo mente alienatum fuisse, ut protinus non tantum vallo tentoriisque incensis Syracusas noctu aufugerit, verum etiam castella omnia, quæ ditioni Messaniorum imminebant, deseruerit, (4) consimiliter et Carthaginienses statim ab hoc prælio, relictis castris, per oppida se dispersisse, tueri amplius

τὰς πόλεις, τῶν δ' ὑπαίθρων οὐδ' ἀντιποιεῖσθαι τολμῆν ἔτι· διὸ καὶ συνθεωρήσαντας τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν ἀποδεδειλιακότας τοὺς ὄχλους, βουλευσάσθαι μὴ κρίνειν διὰ μάχης τὰ πράγματα· (5) τοὺς δὲ Ῥωμαίους, ἐπομένους αὐτοῖς, οὐ μόνον τὴν χώραν πορθεῖν τῶν Καρχηδονίων καὶ Συρακουσίων, ἀλλὰ καὶ τὰς Συρακούσας αὐτὰς προσκαθίσαντας ἐπιβαλίσθαι πολιορκεῖν. (6) Ταῦτα δ', ὡς ἔμοι δοκεῖ, τῆς πάσης ἐστὶν ἀλογίας πλήρη, καὶ διαστολῆς οὐ προσδεῖται τὸ παράπαν. (7) Οὓς μὲν γὰρ πολιορκοῦντας τὴν Μεσσήνην, καὶ νικῶντας ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ὑπέθετο· τούτους φύγοντας, καὶ τῶν ὑπαίθρων ἐκχωροῦντας, καὶ τέλος πολιορκουμένους, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἀποδεδειλιακότας ἀπέφηνεν. (8) Οὓς δὲ ἡττωμένους καὶ πολιορκουμένους ὑπεστήσατο, τούτους διώκοντας καὶ παραχρῆμα κρατοῦντας τῶν ὑπαίθρων, καὶ τέλος πολιορκοῦντας τὰς Συρακούσας ἀπέδειξε. (9) Ταῦτα δὲ συνάδειν ἀλλήλοις οὐδαμῶς δύναται. Πῶς γάρ; ἀλλ' ἀναγκαῖον, ἢ τὰς ὑποθέσεις εἶναι τὰς πρώτας ψευδεῖς, ἢ τὰς ὑπὲρ τῶν συμβαινόντων ἀποφάσεις. (10) Εἰσι δ' αὖται μὲν ἀληθεῖς. Καὶ γὰρ ἐξεχώρησαν οἱ Καρχηδόνιοι καὶ Συρακούσιοι τῶν ὑπαίθρων καὶ τὰς Συρακούσας ἐπολέμουν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ πόδας· ὡς δ' οὗτος φησί, καὶ τὴν Ἐγέλαν, ἐν μέσῳ κειμένην τῆς τῶν Συρακουσίων καὶ Καρχηδονίων ἐπαρχίας. (11) Λοιπὸν ἀνάγκη συγχωρεῖν, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς υποθέσεις εἶναι ψευδεῖς· καὶ νικῶντων εὐθὺς τῶν Ῥωμαίων ἐν ταῖς περὶ τὴν Μεσσήνην συμπλοκαῖς, ἡττημένους αὐτοὺς ἡμῖν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀπηγγέλλαι. (12) Φιλίνον μὲν οὖν παρ' ἄλλων ἐν τῇ πραγματείᾳ εὖροι τοιοῦτον ὄντα· παραπλησίως δὲ καὶ Φάβιον, ὡς ἐπ' αὐτῶν δευχθήσεται τῶν καιρῶν. (13) Ἡμεῖς δὲ, ἐπειδὴ τοὺς ἀρμυζοντας πεπονήμεθα λόγους ὑπὲρ τῆς παρεκδόσεως, ἐπανελθόντες ἐπὶ τὰς πράξεις, πειρασόμεθα, προστιθέντας αὐτῶν ἐξῆς λόγον, εἰς ἀληθινὰς ἐννοίας ἄγειν διὰ βραχέων τοὺς ἐντυχάνοντας ὑπὲρ τοῦ προειρημένου πολέμου.

XVI. Προσπεισόντων γὰρ εἰς τὴν Ῥώμην ἐκ τῆς Σικελίας τῶν περὶ τὸν Ἀππίον καὶ τὰ στρατόπεδα προτερημάτων, καταστήσαντας ὑπάτους Μάνιον Ὀκτακίλιον, καὶ Μάνιον Οὐαλέριον, τὰς τε δυνάμεις ἀπάσας ἐξαπίστελλον, καὶ τοὺς στρατηγοὺς ἀμφοτέρους εἰς τὴν Σικελίαν. (2) Ἔστι δὲ παρὰ Ῥωμαίους τὰ πάντα τέτταρα στρατόπεδα Ῥωμαϊκὰ, χωρὶς τῶν συμμάχων, ἃ κατ' ἐνιαυτὸν προσεγίρζονται· τούτων ἕκαστον, ἀνὰ τετρακισχιλίου πεζοῦς, ἵππεῖς δὲ τριακοσίους. (3) Ἐν παραγενομένων, ἀπὸ τε τῶν Καρχηδονίων αἱ πλείους ἀφιστάμεναι πόλεις προσετίθεντο τοῖς Ῥωμαίοις, ἀπὸ τε τῶν Συρακουσίων. (4) Ὁ δὲ Ἱέρων θεωρῶν τὴν διατροπὴν καὶ κατάπληξιν τῶν Σικελιωτῶν, ἅμα δὲ τὸ πλῆθος καὶ τὸ βάρος τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων, ἐκ πάντων συνελογίζετο τούτων, ἐπικυδεστέρας εἶναι τὰς τῶν Ῥωμαίων, ἢ τὰς τῶν Καρχηδονίων ἐλπίδας. (5) Διόπερ ἐπὶ τούτῳ τὸ μέρος ὁμήσας τοῖς λογισμοῖς, διεκίμπετο πρὸς τοὺς στρατηγοὺς, ὑπὲρ εἰρήνης καὶ

quidquid extra munitiones esset, non audentes; ea de causa eorum duces, qui militum animos metu percussos animadverterent, id cepisse consilii, ut de rerum summa praelio non decernerent: (5) Romanos autem insecutos, non agrum dumtaxat Penorum et Syracusiorum devastasse, verum etiam Syracusas ipsas obsidere et per vim oppugnare esse adgressos. (6) Hæc autem adeo, ut mea fert sententia, omni absurditate plena sunt, ut ne explicatione quidem sit opus. (7) Quos enim antea Messanam obsidentes, et in acie vincentes fecerat; eosdem fugisse et planis camporum excessisse, ac tandem ex formidine dejectis animis obsidionem passos, pronuntiat: (8) quos autem victos et obsessos prius fecerat, eos inducit persequentes hostem, omnia, quæ sub dio sunt, subito obtinentes, ac tandem Syracusas ipsas prementes obsidione. (9) Enimvero convenire ista inter se qui possunt? Sane aut falsa sint, quæ prius posuit, oportet, aut quæ deinceps de postea insecutis dicuntur. (10) Sunt autem hæc posteriora vera: nam Carthaginenses et Syracusani intra munitiones suas sunt compulsi: et Syracusas impetebant illico Romani, et Echethlam quoque, ut quidem iste ait, urbem in confinio sitam ditionis Syracusanorum et Carthaginensium. (11) Restat necessario concedendum, quas principio posuit assertiones esse falsas; et Romanos ab hoc scriptore victos fuisse proditos, qui jam inde a primis conflictibus ad Messanam habitis superiores exstiterint. (12) Ac Philinum quidem in opere universo talem invenias: sed pariter talem Fabium quoque, ut suis locis ostendetur. (13) At nos, expositis quæ ad digressionem hanc pertinebant, ad historiam reversi, posteriora quæque anterioribus subnectentes, lectores ad veram hujus belli notitiam paucis perducere conabimur.

XVI. Quum igitur fama rerum ab Appio et legionibus feliciter gestarum Romam ex Sicilia pervenisset, essentque Consules creati Manius Octacilius et Manius Valerius; legiones omnes et Coss. ambo in Siciliam mittuntur. (2) Sunt autem apud Romanos quatuor omnino legiones Romanæ, præter sociorum auxilia, quarum delectus quotannis haberi solet; continentque singulæ quatuor millia peditum, equites trecentos. (3) Ad harum adventum, pleraque tam Carthaginensium quam Syracusanorum oppida ad Romanos de fecerunt. (4) Hiero vero, qui hinc Siculorum conster nationem ac pavorem cerneret, illinc Romanorum legiones et numero militum et robore copiarum terribiles, ex omnibus his eminentiores ac potiores esse Romanorum sper quam Carthaginensium colligebat. (5) Quibus rationibus adductus, ut in eam partem inclinaret, legatos ad Consul

φιλίας ποιούμενος τοὺς λόγους. (6) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι προσεδέξαντο, καὶ μάλιστα διὰ τὰς χορηγίας. (7) Θαλαττοκρατούντων γὰρ τῶν Καρχηδονίων, εὐλαβοῦντο, μὴ πανταχόθεν ἀποκλεισθῶσι τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὸ καὶ περὶ τὰ πρὸ τοῦ διαβάντα στρατόπεδα, πολλὴν ἐνδεῖαν γεγενῆσθαι τῶν ἐπιτηδίων. (8) Διόπερ ὑπολαβόντες, τὸν Ἱέρωνα μεγάλην εἰς τοῦτο τὸ μέρος αὐτοῖς παρέξασθαι χρεῖαν, ἀσμένως προσεδέξαντο τὴν φιλίαν. (9) Ποιησάμενοι δὲ συνθήκας, ἐφ' ᾧ, τὰ μὲν αἰχμάλωτα χωρὶς λύτρων ἀποδοῦναι τὸν βασιλέα Ῥωμαίοις, ἀργυρίου δὲ προσεῖναι τάλαντα τοῖς ἑκατόν λοιπὸν ἤδη Ῥωμαῖοι μὲν ὡς φίλοις καὶ συμμάχοις ἐχρῶντο τοῖς Συρακουσίοις. (10) Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἱέρων ὑποστείλας ἑαυτὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων σκέπη, καὶ χορηγῶν αἰ τοῦτο εἰς τὰ κατεπείγοντα τῶν πραγμάτων, ἀδεῶς ἐβασίλευε τῶν Συρακουσίων τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον, φιλοστεφανῶν καὶ φιλοδοξῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας. (11) Ἐπιφανέστατος γὰρ δὴ πάντων οὗτος δοκεῖ, καὶ πλείστον χρόνον ἀπολειψαμέναι τῆς ἰδίας εὐβουλίας, ἐν τε τοῖς κατὰ μέρος καὶ τοῖς καθόλου πράγμασιν.

XVII. Ἐπανενεχθεῖσιν δὲ τῶν συνθηκῶν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ προσδεξαμένον τοῦ δήμου, καὶ κυρώσαντος τὰς πρὸς τὸν Ἱέρωνα διαλύσεις· λοιπὸν οὐκ ἔτι πάσας ἐκρίνον ἐξαποστέλλειν οἱ Ῥωμαῖοι τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ δύο μόνον στρατόπεδα· (2) νομίζοντες ἅμα μὲν κεκουφίσθαι τὸν πόλεμον αὐτοῖς προσεχωρηκός τοῦ βασιλέως, ἅμα δὲ μᾶλλον ὑπολαμβάνοντες, οὕτως εὐπορήσειν τὰς δυνάμεις τοῖς ἀναγκαίοις. (3) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, θεωροῦντες τὸν μὲν Ἱέρωνα πολέμιον αὐτοῖς γεγενῆσθαι, τοὺς δὲ Ῥωμαίους ὀλοσχερέστερον ἐμπλεχομένους εἰς τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν, ὑπέλαβον βαρύτερας προσδεῖσθαι παρσκευῆς, δι' ἧς ἀντορθαλεῖν δυνήσονται τοῖς πολέμοις, καὶ συνέχιν τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν. (4) Διὸ καὶ ξενολογῆσαντες ἐκ τῆς ἀντίπερα χώρας, πολλοὺς μὲν Λιγυστινοὺς καὶ Κελτοὺς, ἔτι δὲ πλείους τούτων Ἰβήρας, ἀπαντας εἰς τὴν Σικελίαν ἀπέστειλαν. (5) Ὁρῶντες δὲ καὶ τὴν τῶν Ἀκραγαντινῶν πόλιν εὐφρεστάτην οὔσαν πρὸς τὰς παρσκευὰς, καὶ βαρυτάτην ἅμα τῆς αὐτῶν ἐπαρχίας, εἰς ταύτην συνήθροισαν τὰ τε χορηγεῖα καὶ τὰς δυνάμεις, δρμητηρίῳ κρίνοντες χρῆσθαι ταύτῃ τῇ πόλει πρὸς τὸν πόλεμον. (6) Τῶν δὲ Ῥωμαίων οἱ μὲν πρὸς τὸν Ἱέρωνα ποιησάμενοι στρατηγοὶ τὰς συνθήκας ἀναχωρήκεισαν· οἱ δὲ μετὰ τούτους κατασταθέντες, Λούκιος Ποστούμιος καὶ Κόιντος Μάμiliος, ἦγον εἰς τὴν Σικελίαν μετὰ τῶν στρατοπέδων. (7) Θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπιβολὴν, καὶ τὰς περὶ τὸν Ἀκράγαντα παρσκευὰς, ἔγνωσαν τολμηρότερον ἐγχεῖρεῖν τοῖς πράγμασι. (8) Διὸ καὶ τὰ μὲν ἄλλα μέρη τοῦ πολέμου παρῆκαν, φέροντες δὲ παντὶ τῷ στρατεύματι πρὸς αὐτὸν Ἀκράγαντα προσήρεισαν· καὶ στρατοπεδεύσαντες ἐν ὀκτὼ σταδίοις ἀπὸ τῆς πόλεως, συνέκλεισαν ἐντὸς τειχῶν τοὺς Καρχηδόνιους. (9) Ἀκμαζούσης δὲ τῆς τοῦ

de pace et amicitia mittit. (6) Nec repudiant Romani ejus rei mentionem, maxime propter commeatus. (7) Nam quia maris imperium penes Carthaginienses erat, ne undique commeatu intercluderentur metuebant; quandoquidem et, quæ antea transfretaverant, legiones gravi annonæ inopia laboraverant. (8) Quapropter, rati Hieronem magno hac in parte usui sibi futurum, ejus amicitiam non inviti amplectuntur. (9) Transactum conditionibus hisce : ut Rex captivos Romanis absque pretio restitueret : ut insuper argenti talenta centum adjiceret. Secundum hæc Romani Syracusios amicorum sociorumque loco habebant. (10) Rex vero Hiero, quum ad Romani nominis umbraculum se applicuisset, semperque omnia iis subministraret prout res ipsorum exigent, reliquam ætatem in regno Syracusano securus exegit; erga Græcos ita se gerens, ut qui coronas ipsorum ambiret, suamque inter ipsos famam celebrari gestiret. (11) Nam illustrissimus omnium mortalium videtur hic fuisse, et qui prudentiæ in consiliis suæ fructum longissimè tempore, tam privatis, quam publicis in rebus, percepit.

XVII. Hoc fœdere Romam perlato, et approbatis populi jussu firmatisque conditionibus pacis cum Hierone; post hæc non amplius universas placuit copias in Siciliam mittere, sed duas tantum legiones. (2) Nam et conjunctione regis levius ipsis fore bellum putabant; et, hoc modo exercitum omni copia rerum necessariorum facilius abundaturum, arbitrabantur. (3) Carthaginienses vero, qui Hieronem sibi factum hostem viderent, et Romanos majore molitione rebus Siculis sese immiscentes, apparatu instructiore opus sibi esse judicant; quo et hostibus intrepide resistere, et quæ in Sicilia possidebant, retinere possent. (4) Itaque mercenario milite e transmarinis regionibus conducto, magnum Ligurum et Gallorum, ac majorem etiam Hispanorum numerum in Siciliam mittunt. (5) Quumque Agrigentinum oppidum ad hos apparatus commodissimum, et suæ ditionis amplissimum esse viderent; quasi arce belli eo loco decernentes uti, annonam simul ac militem Agrigenti colligunt. (6) Romanis consulibus, qui fœdus cum Hierone fecerant, domum reversis; qui ipsis successerunt L. Postumius et Q. Mamilius in Siciliam cum legionibus veniunt. (7) Hi consilia Carthaginiensium perspicientes, quique apud Agrigentum siebant apparatus, majore audacia res aggrediundas sibi statuunt. (8) Quapropter, ceteris belli partibus omissis, Agrigentum ipsum cum universo exercitu invadunt: et ad mille passus ab urbe locatis castris, Carthaginienses moenibus includunt. (9) Quoniam

στίτου συναγωγῆς, καὶ προφαινομένης χρονίου πολιορκίας, ὤρμησαν ἐκθυμότερον τοῦ δέοντος οἱ στρατιῶται πρὸς τὸ σιτολογεῖν. (10) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι κατιδόντες τοὺς πολεμίους ἐσκεδασμένους κατὰ τῆς χώρας, ἐξελθόντες ἐπέθεντο τοῖς σιτολογοῦσι. Τρεψάμενοι δὲ τούτους βράδιως, οἱ μὲν ἐπὶ τὴν τοῦ χάρακος ἀρπαγὴν ὤρμησαν, οἱ δ' ἐπὶ τὰς ἐφεδρείας. (11) Ἀλλ' ἡ τῶν ἐπισμῶν διαφορὰ καὶ τότε καὶ πολλὰκις ἤδη σέσωκε τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Τὸ γὰρ πρόστιμον παρ' αὐτοῖς θάνατός ἐστι τῷ προεμένῳ τὸν τόπον, καὶ φυγόντι τὸ παράπαν ἐξ ἐφεδρείας. (12) Διὸ καὶ τότε πολλαπλασίους ὄντας τοὺς ὑπεναντίους ὑποστάντας γενναίως, πολλοὺς μὲν τῶν ἰδίων ἀπέβαλον, ἔτι δὲ πλείους τῶν ἐχθρῶν ἀπέκτειναν. (13) Τέλος δὲ κυκλώναντες τοὺς πολεμίους, ὅσον οὕτω διασπῶντας τὸν χάρακα, τοὺς μὲν αὐτῶν διέφθειραν, τοὺς δὲ λοιποὺς, ἐπικείμενοι καὶ φονεύοντες, συνεδίωξαν εἰς τὴν πόλιν.

XVIII. Μετὰ δὲ ταῦτα συνέθετο τοὺς μὲν Καρχηδόνιους εὐλαβέστερον διακείσθαι πρὸς τὰς ἐπιθέσεις, τοὺς δὲ Ῥωμαίους φυλακτικώτερον γρῆσθαι ταῖς προνομαῖς. (2) Ἐπεὶ δ' οὐκ ἀντεξέστησαν οἱ Καρχηδόνιοι πλὴν ἕως ἀκροβολισμοῦ, διελόντες οἱ στρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων εἰς δύο μέρη τὴν δύναμιν, τῷ μὲν ἐνὶ περὶ τὸ πρὸ τῆς πόλεως Ἀσκληπιεῖον ἔμενον, θατέρῳ δὲ κατεστρατοπέδευσαν ἐν τοῖς πρὸς Ἡράκλειαν κεκλιμένοις μέρεσι τῆς πόλεως. (3) Τὰ δὲ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων εἰς ἑκάτερου τοῦ μέρους τῆς πόλεως ὠχυρώσαντο καὶ τὴν μὲν ἐντὸς αὐτῶν τάφρον προεβάλοντο, χάριν τῆς πρὸς τοὺς ἐξιόντας ἐκ τῆς πόλεως ἀσφαλείας· τὴν δὲ ἐκτὸς αὐτῶν περιεβάλοντο, φυλακὴν ποιούμενοι τῶν ἐξωθεν ἐπιθέσεων, καὶ τῶν παρεισάγεσθαι καὶ παρεισπίπτειν εἰωθότων εἰς τὰς πολιορκουμένας πόλεις. (4) Τὰ δὲ μεταξὺ τῶν τάφρων καὶ τῶν στρατοπέδων διαστήματα φυλακαὶς διέλαβον, ὀχυροποιήσαντες τοὺς εὐκαίρους τῶν τόπων ἐν διαστάσει. (5) Τὰ δὲ χορηγεῖα καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι πάντες ἤηροζον αὐτοῖς, καὶ παρῆγον εἰς Ἐρβησσόν· αὐτοὶ δὲ ἐκ ταύτης τῆς πόλεως οὐ μακρὰν ὑπαρχούσης, ἀγόντες καὶ φέροντες συνεχῶς τὰς ἀγοράς, ἀμφιῇ τὰναγκαῖα εἰσι παρεσκεύαζον. (6) Πέντε μὲν οὖν ἰσως μῆνας ἐπὶ τῶν αὐτῶν διέμενον, οὐδὲν ὀλοσχερές πρὸς τέρημα δυνάμενοι λαβεῖν κατ' ἀλλήλων, πλὴν τῶν ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀκροβολισμοῖς συμβαινόντων. (7) Συναγομένων δὲ τῷ λιμῷ τῶν Καρχηδονίων διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ πόλει συγκεκλεισμένων ἀνδρῶν, (οὗ γὰρ ἐλάττους πέντε μυριάδων ὑπῆρχον) δυσχρηστούμενος Ἀννίβας ἤδη τοῖς πράγμασιν, ὃ τεταγμένος ἐπὶ τῶν πολιορκουμένων δυνάμεων, διεπέμπετο συνεχῶς εἰς τὴν Καρχηδόνα, τὴν τε περίστασιν διασαφῶν, καὶ βοηθεῖν παρακαλῶν. (8) Οἱ δ' ἐν τῇ Καρχηδόνι, τῶν ἐπισυνηγμένων στρατιωτῶν καὶ θηρίων γαίσαντες τὰς ναῦς, ἐξέπεμψαν εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς Ἀννωνὰ τὸν ἕτερον στρατηγόν. (9) Ὅς, συναγαγὼν τὰς παρασκευὰς καὶ δυνάμεις εἰς Ἡράκλειαν, πρῶτον μὲν πραξικοπήσας κατέσχε τὴν

autem erat tunc cum maxime tempus messis, et jam ab initio diuturnam fore obsidionem apparebat; milites majore studio, quam par erat, frumentatum prodeunt. (10) Carthaginienses, hostem per agros palatum conspicati, oppido egressi, frumentantes adiunguntur: iisque nullo negotio fugatis, partim ad diripienda castra, partim ad stationes trucidandas impetum faciunt. (11) At disciplinae exquisita ratio, ut alias saepe, ita tunc quoque, rei Romanae saluti fuit: nam apud hos, stationem deseruisse, aut omnino de praesidio fuga decessisse, capitale est. (12) Quare factum, ut tunc quoque adversarios longe numero superiores fortiter sustinendo, multos quidem ex suis amiserint, plures tamen ex hostibus peremerint. (13) Tandem, cinctis hostibus, qui jam vallum ipsum modo non divellebant, postquam multos interfecissent, reliquos urgendo caedendoque in urbem compulerunt.

XVII. Post id temporis Carthaginienses timidius in bostes erumpere: Romani vero cautius frumentatum exire. (2) Et dum Pœni non nisi ad leves velitationes foras prodeunt; Consules, diviso bifariam exercitu, cum una parte circa Æsculapii fanum ante urbem situm consident, alteram ei regioni urbis, quæ Heracleam spectat, objiciunt, castraque ibi ponunt. (3) Interjectum castris spatium ex utraque oppidi parte duabus fossis muniunt; altera intus spectante, qua adversus oppidanorum eruptiones se præcingunt; altera extrinsecus circumducta, cum ad externi hostis impressiones defendendas, tum ad illa prohibenda, quæ, ut fit in obsessis urbibus, furtim importarentur, aut si quis clanculum ingredi vellet. (4) Intervals inter fossas atque ipsa castra praesidiis militum intercipiunt, locis opportunis per distincta spatia munitis. (5) Annonam et reliquos apparatus ceteri socii colligebant, et Erbesum convehbant: ipsi vero ex hoc oppido, quod a castris non longe aberat, comitatus continenter advehendo et adferendo, largam omnium ad usum necessariorum copiam sibi parabant. (6) Ad quinque circiter menses eadem facies rerum mansit: quum neutra pars de altera victoriam ullam referret, quæ ad summam spei totius proficeret, sed tantum inter partes velitationes fierent. (7) Tandem, ubi propter ingentem hominum multitudinem, quæ inclusa moribus tenebatur, (erant enim non pauciores quinquaginta millibus) Carthaginienses fame premebantur; Hannibal, qui cum imperio copiis obsessis præerat, non idoneum amplius se rebus sustentandis animadvertens, crebros Carthaginensium nuntios mittebat, qui et necessitatem urgentem significarent, et ad opem ferendam hortarentur. (8) Carthaginienses militibus atque elephantibus, quos denuo cogere potuerant, naves onerant; omnesque ad Hannonem, alterum ducem suum, in Siciliam mittunt. (9) Is universo belli paratu et copiis Heracleam contractis, ante omnia urbem Erbesum prodicione capit, et

τῶν Ἑρθεσίων πολιν, καὶ παρείλετο τὰς ἀγορὰς καὶ τὴν τῶν ἀναγκίων χορηγίαν τοῖς τῶν ὑπεναντίων στρατοπέδοις. (10) Ἐξ οὗ συνέβη τοῖς Ῥωμαίοις ἐπίσου πολιορκεῖν, καὶ πολιορκεῖσθαι τοῖς πράγμασιν. Εἰς γὰρ τοῦτο συνήγοντο τῇ σιτοδείᾳ καὶ σπάνει τῶν ἀναγκίων, ὥστε πολλάκις βουλευέσθαι περὶ τοῦ λύειν τὴν πολιορκίαν. (11) Ὁ δὲ καὶ τέλος ἂν ἐποίησαν, εἰ μὴ πᾶσαν σπουδὴν καὶ μηχανὴν προσφερόμενος Ἰέρων, τὰ μέτρια καὶ τὰναγκαῖα σφίσι παρεσκεύαζε τῶν χορηγιῶν.

XIX. Μετὰ δὲ ταῦτα θεωρῶν ὁ προειρημένος ἀνὴρ τοὺς μὲν Ῥωμαίους ὑπὸ τε τῆς νόσου καὶ τῆς ἐνδείας ἀσθενῶς διακειμένους, διὰ τὸ λοιμικὴν εἶναι παρ' αὐτοῖς κατάστασιν, τὰ δὲ σφέτερα στρατόπεδα νομίζων ἀξιόχρεα πρὸς μάχην ὑπάρχειν. (2) ἀναλαβὼν τὰ τε θηρία περὶ πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν ὄντα, καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν ἄπασαν, προῆγε κατὰ σπουδὴν ἐκ τῆς Ἡρακλείας παραγγελίας τοῖς Νομαδικοῖς ἱππεῦσι προπορεύεσθαι, καὶ συνεγρίσασιν τῷ χάρακι τῶν ἐναντίων, ἐρεθίζειν καὶ πειρᾶσθαι τοὺς ἱππεῖς αὐτῶν ἐκκαλεῖσθαι· κάπειτα πάλιν ἐγκλίναςιν ἀποχωρεῖν, ἕως ἂν αὐτῷ συμμῆλῳσι. (3) Πραξάντων δὲ τὸ συνταχθὲν τῶν Νομάδων, καὶ προσμειζάντων θατέρῳ τῶν στρατοπέδων, εὐθύς οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς ἐξεχέοντο, καὶ θρασέως ἐπέκειντο τοῖς Νομάσιν. (4) Οἱ δὲ Λίβυες ὑπεχώρουν κατὰ τὸ παράγγελμα, μέχρι συνέμιζαν τοῖς περὶ τὸν Ἄνωνα· λοιπὸν τ' ἐκ μεταβολῆς περιγυθόντες ἐπέκειντο τοῖς πολεμίοις, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἕως εἰς τὸν χάρακα συνεδίωξαν. (5) Γενομένων δὲ τούτων, ἐπεστρατοπέδευσε οἱ περὶ τὸν Ἄνωνα τοῖς Ῥωμαίοις, καταλαβόμενοι τὸν λόφον τὸν καλούμενον Τόρον, ὡς δέκα σταδίους ἀπέχοντα τῶν ὑπεναντίων. (6) Καὶ οὗο μὲν μῆνας ἔμενον ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, οὐδὲν ὁλοσχερὲς πράττοντες, πλὴν ἀχροβολιζόμενοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν. (7) Τοῦ δ' Ἀνιβίου διαπυρραιομένου καὶ διαπειπομένου συνεχῶς ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τὸν Ἄνωνα, καὶ δηλοῦντος, ὅτι τὰ πλῆθῃ τὸν λιμὸν οὐχ ὑπομένει, πολλοὶ δὲ καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους αὐτομολοῦσι διὰ τὴν ἐνδεαν· ἔγνω διακινδυνεύειν ὁ τοῖν Καρχηδονίων στρατηγός· οὐχ ἤττον ἐπὶ τούτῳ φερομένων καὶ τῶν Ῥωμαίων, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. (8) Διόπερ ἐξαγαγόντες ἀμφοτέρωι τὰς δυνάμεις εἰς τὸν μεταξὺ τόπον τῶν στρατοπέδων, συνέβαλλον ἀλλήλοις. (9) Ἐπὶ πολλὴν δὲ χρόνον γενομένης τῆς μάχης, τέλος ἐτρέψαντο τοὺς προκινδυνεύσαντας μισθοφόρους τῶν Καρχηδονίων οἱ Ῥωμαῖοι. (10) Τούτων δὲ πεσόντων εἰς τὰ θηρία καὶ τὰς λοιπὰς τάξεις τὰς ἐφειστηχίας, συνέβη πᾶν συνταραχθῆναι τὸ τῶν Φοινίκων στρατόπεδον. (11) Γενομένου δὲ ἐγκλίματος ὁλοσχεροῦς, οἱ μὲν πλείστοι διεφθάρησαν αὐτῶν, τινὲς δ' εἰς Ἡράκλειαν ἀπεχώρησαν· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῶν τε πλείστων ἐκυρίευσαν θηρίων, καὶ τῆς ἐπισκευῆς ἀπάσης. (12) Ἐπιγενομένης δὲ τῆς νυκτὸς, καὶ διὰ τὴν ἐκ τῶν κατορθωμάτων χαρὰν, καὶ διὰ τὸν κόπον ῥαθυμότερον

castris hostium commeatum, ac quicquid ad necessarios usus requiritur, adimit. (10) Unde evenit, ut Romani pariter et obsiderent, et reapse obsiderentur. Eo namque, tam frumenti, quam aliarum rerum necessarium inopia, redigebantur, ut saepenumero de obsidione solvenda deliberarent : (11) quod et fecissent ad extremum, nisi Hiero, omni studio atque solertia adhibita, modicam copiam rerum maxime necessariarum ipsis procurasset.

XIX. Post haec Hanno, Romanos ex morbo et inopia rerum debilitatos, quod pestilens apud eos aer esset, animadvertens, suas autem copias ad certamen idoneas ratus; (2) summis secum elephantis ad quinquaginta, et omni reliquo exercitu, Heraclea propere educit; praere jussis equitibus Numidis, qui, vallo hostium adpropinquantes, eorum equites irritarent, et ad pugnam elicere conarentur, deinde acie inclina a refugerent, donec ad se pervenissent. (3) Quum imperata Numidas fecissent, et altera castra essent adorti, confestim Romani equites erumpere, atque animose Numidas urgere. (4) Illi pedem referre, prout imperatum erat, donec Hannoni sese conjunxissent : ibi tum conversione facta, circumfusi hostibus incumbunt, et complures eorum interficiunt, ceteros ad vallum usque persequuntur. (5) Quibus peractis, Hanno collem Torum nomine, decem circiter stadiorum intervallo ab hoste disparatum, occupat, ibique castra locat Romanis imminentiā. (6) Labuntur menses duo, rebus in eodem manentibus statu : quum universae pugnae casum non adirent, sed levibus dumtaxat praeliis quotidie inter se hostes certarent. (7) Postea vero quam Hannibal faces accensas jugiter ostendens, ac nuntios sabinde ex oppido mittens, Hannoni significavit, non amplius tolerari famem a multitudine, atque adeo multos penuria coactos ad hostes transire; belli fortunam sibi tentandam dux Pœnorum constituit : non minus Romanis, propter indicatas causas, eodem inclinantibus. (8) Igitur eductis utrimque copiis in medium locum inter utraque castra, pugna committitur. (9) Post diuturnum certamen tandem Romani mercenarios Carthaginensium, qui in prima acie rem gerebant, in fugam vertunt. (10) Qui dum in elephantos et stantes a tergo reliquos ordines incidunt, evenit, ut universus Pœnorum exercitus tumultu impleretur. (11) Sequitur mox totius aciei inclinatio : cœduntur plerique omnes; pauci Heracleam se recipiunt. Romani et bestiis quam plurimis, et omni supellectile potiuntur. (12) Oborta nocte, quum partim ob lætitiā ex re bene gesta, partim ob lassitudinem, negligentius excubias agerent

ταῖς φυλακαῖς αὐτῶν χρησαμένων, ἀπελπίσας Ἀννίβας τὰ πράγματα, καὶ νομίσας ἔχειν εὐφῶϊ καιρὸν πρὸς συντηρίαν διὰ τὰς προειρημένους αἰτίας, ὥρμησε περὶ νύκτας ἐκ τῆς πόλεως, ἔχων τὰς ξενικὰς δυνάμεις. (13) Χώσας δὲ φορμοῖς ἀχύρων σσσαγμένοις τὰς τάφρους, ἔλαθε τοὺς πολεμίους ἀπαγαγὼν ἀσφαλῶς τὴν δύναμιν. (14) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῆς ἡμέρας ἐπελθούσης συνέντες τὸ γεγονός, καὶ τῆς οὐραγίας τῆς τῶν περὶ τὸν Ἀννίβαν ἐπὶ βραχὺ καθαψάμενοι, μετὰ ταῦτα πάντες ὥρμησαν πρὸς τὰς πύλας. (15) Οὐδενὸς δ' ἐμποδῶν αὐτοῖς ἱσταμένου, παρεισπεσόντες διήρπασαν τὴν πόλιν, καὶ πολλῶν μὲν σωμάτων, πολλῆς δὲ καὶ παντοδαπῆς ἐγένοντο παρασκευῆς ἐγκρατεῖς.

XX. Τῆς δ' ἀγγελίας ἀφικομένης εἰς τὴν σύγκλητον τῶν Ῥωμαίων ὑπὲρ τῶν κατὰ τὸν Ἀκράγαντα, περιχαρεῖς γενόμενοι, καὶ ταῖς διανοαῖς ἐπαρθέντες, οὐκ ἔμενον ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς λογισμῶν, οὐδ' ἤρκοῦντο σεσωκέναι τοὺς Μαμερτίνοους, οὐδὲ ταῖς ἐξ αὐτοῦ τοῦ πολέμου γενομέναις ὠφελείαις. (2) Ἐλπίσαντες δὲ, καθόλου δυνατὸν εἶναι τοὺς Καρχηδονίους ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς νήσου, τούτου δὲ γενομένου, μεγάλην ἐπίδοσιν αὐτῶν λήψασθαι τὰ πράγματα, πρὸς τούτοις ᾔσαν τοῖς λογισμοῖς καὶ ταῖς περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἐπινοαῖς. (3) Τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πεζικὰς δυνάμεις ἑώρων κατὰ λόγον σφίσι προχωροῦντα. (4) Μετὰ γὰρ τοὺς τὸν Ἀκράγαντα πολιορκήσαντας οἱ κατασταθέντες στρατηγοί, Λεύκιος Οὐαλέριος, καὶ Τίτος Ὀκτακίλιος, ἐδόκουν ἐνδεχομένους χειρῶν τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν. (5) Τῆς δὲ θαλάττης ἀσυνίτι τῶν Καρχηδονίων ἐπικρατούντων, ἐξυγοστατεῖτο αὐτοῖς ὁ πόλεμος. (6) Ἐν γὰρ τοῖς ἐξῆς χρόνοις κατεχόντων αὐτῶν ἤδη τὸν Ἀκράγαντα, πολλὰ μὲν πόλεις προσετίθεντο τῶν μεσογαίων τοῖς Ῥωμαίοις, ἀγωνιῶσαι τὰς πεζικὰς δυνάμεις, ἔτι δὲ καὶ πλείους ἀφίσταντο τῶν παραθαλαττίων, καταπεπληγμένοι τὸν τῶν Καρχηδονίων στόλον. (7) Ὅθεν, ὁρῶντες αἱ καὶ μάλλον εἰς ἑκάτερα τὰ μέρη βροπὰς λαμβάνοντα τὸν πόλεμον διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, ἔτι δὲ τὴν μὲν Ἰταλίαν πορθουμένην πολλὰκις ὑπὸ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, τὴν δὲ Λιβύην εἰς τέλος ἀβλαβῇ διαμένουσαν, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ συνεμβαίνειν τοῖς Καρχηδονίοις εἰς τὴν θάλατταν. (8) Διὸ καὶ τοῦτο τὸ μέρος οὐχ ἥμιστά με παρώρμησε ποιήσασθαι μνήμην ἐπὶ πλείον τοῦ προειρημένου πολέμου, χάριν τοῦ μηδὲ ταύτην ἀγνοεῖσθαι τὴν ἀρχήν, πᾶς, καὶ πότε, καὶ δι' αἱ αἰτίας, πρῶτον ἐνέβησαν εἰς θάλατταν Ῥωμαῖοι. (9) Θεωροῦντες δὲ τὸν πόλεμον αὐτοῖς τριβὴν λαμβάνοντα, τότε πρῶτον ἐπέβαλον τοῖς ναυπηγεῖσθαι σκάφη, πεντηρικὰ μὲν ἑκατὸν, εἰκοσι δὲ τριήρεις. (10) Τῶν δὲ ναυπηγῶν εἰς τέλος ἀπειρῶν ὄντων τῆς περὶ τὰς πεντήρεις ναυπηγίας, διὰ τὸ μηδένα τότε τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν κεχρῆσθαι τοιοῦτοις σκάφει, πολλὴν αὐτοῖς παρέχετο τοῦτο τὸ μέρος δυσχέρειαν. (11) Ἐξ ὧν καὶ μάλιστα συνίδοι τις ἂν τὸ μεγαλόφυγον καὶ παράβολον τῆς Ῥωμαίων αἰρέσεως. (12) Οὐ γὰρ ὅσον εὐλόγους ἀφορμὰς ἔχοντες, ἀλλ' οὐδ' ἀφορμὰς κα-

Romani, Hannibal, desperatis rebus, opportunitatem consulendi salutis suae commodam propter praedictas causas habere se ratus, circa mediam noctem cum stipendiariis urbe egreditur. (13) Dein ubi fossas storeis acere probe fartis aequasset, hostibus insciis incolumem exercitum abduxit. (14) Quo, simul illuxisset, animadverso, Romani extremum agmen copiarum Hannibalis carpsisse leviter contenti, mox in portas urbis impetum omnes convertunt. (15) Quia nemo resistebat, irruptione facta, oppidum diripiunt, ac multis mancipiis multoque omnis generis apparatusu potiuntur.

XX. Ubi perlatus esset ad Romanum senatum de rebus ad Agrigentum gestis nuntius, omnes letitia gestire, et, sublati spiritibus, non jam prioribus consiliis adquiescere. Neque enim quod Mamertinos servassent, quodque opimam hoc bello praedam essent nacti, satis hoc illis erat: (2) quin potius in spem adducti, posse se Carthaginienses penitus insula ejicere, magnique inde res suas incrementum fore accepturas; eo cogitationes et consilia omnia sua referebant. (3) Et quidem ad pedestres copias quod attinet, bene sibi crepta procedere intelligebant. (4) Nam L. Valerius et T. Octacilius, Consules, post illos creati, qui Agrigentum ceperant, commode rem in Sicilia videbantur administrare. (5) Sed quia maris imperium sine controversia obtinebant Carthaginienses, belli rationes paribus ponderibus libratis in ancipiti habebant. (6) Proximis namque temporibus, postquam esset ab iis captum Agrigentum, sicut mediterraneae urbes multae parum sibi fidentes ob terrestres eorum copias, Romanis se adjunxerant: ita etiam vel plures e maritimis, quas classis Punica terrore exanimabat, ab iisdem defece- rant. (7) Qui igitur magis magisque in dies intelligerent, belli palmam ob ejusmodi causas modo huc, modo illuc inclinare, praeterea Italiam quidem persaepe a Carthaginiensium classibus agi ferrique, Africam vero ab omni penitus damno manere immunem; faciendum sibi putarunt, ut, sicut Carthaginienses, ita etiam ipsi mare ingrederentur. (8) Nec parum hoc quoque me ad bellum hoc paulo pluribus describendum impulit; ut ne hujus quidem rei principium ignoraretur, quo modo, et quando, et quas ob causas mare ingressus sit populus Romanus. (9) Quum igitur bellum protrahi sibi cernerent, tunc primum naves fabricare instituerunt, quinqueremes quidem centum, triremes vero viginti. (10) Rem sane quam difficilem: quod navium fabricatores in totum rudes essent quinqueremium construendarum; ignoto adhuc Italis hominibus ejusmodi navigiorum usu. (11) Ex quo vel maxime magnitudinem animi Romanorum et in rebus suscipiendis audaciam existimare licet. (12) Nam qui apparatus, non dicam idoneum, sed omnino nullum haberent, atque adeo de mari ne co-

θάπαζ, οὐδ' ἐπινόειαν οὐδέ ποτε ποιησάμενοι τῆς θαλάττης· τότε δὴ πρῶτον ἐν νῶ λαμβάνοντες, οὕτω τοιμηρῶς ἐνεχείρισαν, ὥστε, πρὶν ἢ πειραθῆναι τοῦ πράγματος, εὐθὺς ἐπιβαλέσθαι Καρχηδονίοις ναυμαχεῖν, τοῖς ἐκ προγόνων ἔχουσι τὴν κατὰ θάλατταν ἡγεμονίαν ἀδύριτον. (13) Μαρτυρίῃ δ' ἂν τις χρῆσταιτο πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν νῦν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων, καὶ πρὸς τὸ παράδοξον αὐτῶν τῆς τοιμῆς· ὅτε γὰρ τὸ πρῶτον ἐπεχείρισαν διαβιβάζειν εἰς τὴν Μεσσήνην τὰς δυνάμεις, οὐχ οἷον κατάφρακτος αὐτοῖς ὑπῆρχε ναῦς, ἀλλ' οὐδὲ καθόλου μακρὸν πλοῖον, οὐδὲ λέμβος οὐδὲ εἷς· (14) ἀλλὰ παρὰ Ταραντίνων καὶ Λοκρῶν, ἔτι δὲ Ἐλεατῶν καὶ Νεαπολιτῶν συγχερσάμενοι πεντηκοντόρους καὶ τριήρεις, ἐπὶ τούτων παραβόλως διεκόμισαν τοὺς ἄνδρας. (15) Ἐν ᾧ δὴ καιρῷ τῶν Καρχηδονίων κατὰ τὸν πορθμὸν ἐπαναχθέντων αὐτοῖς, καὶ μιᾷς νεὸς καταφράκτου διὰ τὴν προθυμίαν προπεσούσης, ὥστ' ἐποκείλασαν γενέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις ὑποχέριον· ταύτη παραδείγματι χρώμενοι τότε, πρὸς ταύτην ἐποιούντο τὴν τοῦ παντὸς στόλου ναυπηγίαν. (16) Ὡς, εἰ μὴ τοῦτο συνέβη γενέσθαι, ὁπλον, ὡς διὰ τὴν ἀπειρίαν εἰς τέλος ἂν ἐκωλύθησαν τῆς ἐπιβολῆς.

XXI. Οὐ μὴν ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιμελὲς ἦν τῆς ναυπηγίας, ἐγίγνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων κατασκευὴν· οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες, ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ κωπηλατεῖν τὸν τρόπον τούτον· (2) καθίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χέρσῳ τοὺς ἄνδρας, τὴν αὐτὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν πλοίων καθέδραις, μέσον δ' ἐν αὐτοῖς στήσαντες τὸν κελυστήν, ἅμα πάντας ἀναπίπτειν, ἐφ' αὐτοὺς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνεύειν ἐξωθουντας ταύτας συνεΐθιζον, ἀρχεσθαί τε καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελυστοῦ παραγγέλματα. (3) Προκατασκευασθέντων δὲ τούτων, ἅμα τῷ συνελεσθῆναι τὰς ναῦς, καθελκύσαντες, καὶ βραχὺν χρόνον ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐν θαλάττῃ πειραθέντες, ἔπλεον παρὰ τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ στρατηγοῦ. (4) Ὁ γὰρ ἐπὶ τῆς νυκτικῆς δυνάμεως τεταγμένος τοῖς Ῥωμαίοις, Γνάϊος Κορνήλιος, ὀλίγαις ἡμέραις πρότερον συντάξας τοῖς ναυάρχοις, ἐπειδὴν καταρτίσωσι τὸν στόλον, πλεῖν ὡς ἐπὶ τὸν πορθμὸν, αὐτὸς ἀναχθεὶς μετὰ νεῶν ἑπτακαίδεκα προκατέπλευσεν ἐπὶ τὴν Μεσσήνην, σπουδάζων τὰ κατεπείγοντα πρὸς τὴν χρεῖαν παρασκευάσαι τῷ στόλῳ. (5) Προσπεσούσης δ' αὐτῷ πράξεως ἐκεῖ περὶ τῆς τῶν Λιπαρῶν πολέως, δεξάμενος τὴν ἐλπίδα προχειρότερον τοῦ δέοντος, ἐπλεῖ ταῖς προειρημέναις ναυσὶ, καὶ καθωρμίσθη πρὸς τὴν πόλιν. (6) Ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς Ἀννίβας, ἀκούσας ἐν τῷ Πανόριμῳ τὸ γεγονός, ἐξαποστέλλει Βοώδῃ, τῆς γερουσίας ὑπάρχοντα, ναῦς εἰκοσι δούς. (7) Ὁς ἐπιπλεύσας νυκτὸς, ἐν τῷ λιμένι συνέκλεισε τοὺς περὶ τὸν Γνάϊον. Ἡμέρας δ' ἐπιγενομένης, τὰ μὲν πληρώματα πρὸς φυγὴν ὥρμησεν εἰς τὴν γῆν, ὁ δὲ Γνάϊος ἐκπλαγῆς γενόμενος, καὶ ποιεῖν ἔχων οὐδὲν, τέλος παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς πολεμίοις.

gitassent quidem unquam ad illam diem; tunc primum et cogitarunt simul, et tam audacter rem susceperunt, ut, prius quam periculum ejus fecissent, impetum statim ceperint prælio navali cum Carthaginiensibus dimicandi, qui traditum a majoribus maris imperium sine certamine obtinebant. (13) Veritatem sententiæ hujus nostræ et miraculum audaciæ illius Romanorum arguit: quod, quando primum copias Messanam transportare sunt aggressi, tantum abest, ut tectas naves haberent, ut ne longa quidem navis ulla aut lembus saltem unus eis fuerit: (14) verum actuariis quinquaginta remorum et triremibus, quas a Tarentinis, Locris, Eleatis ac Neapolitanis commodato acceperant, immani ausu militem transmiserunt. (15) Quo quidem tempore, quum Carthaginienses in eos essent invecti, et navis una tecta cupiditate pugnandi propius se admovisset, sic ut impacta littori in potestatem Romanorum veniret; pro exemplo hæc illis fuit, ad cujus instar classem ædificaverunt universam. (16) Qui si non contigisset casus, defutura videlicet illis erat in totum (adeo erant imperiti) ejus consilii ineundi facultas.

XXI. Eninvero dum illi, quibus construendarum navium cura incumbbat, in paranda classe occupabantur; alii socios navales cogere, eosque in terra ad remigandum tali modo exercere: (2) remiges sedere ad remigia jussos in littore, eodem servato ordine ac si in navium transtris considerent, hortatore in medium locato, omnes simul reclinare sese manus adducendo, et rursus incumbere easdem propellendo, principio et fine motus ad pausarii jussionem facto, assuefaciebant. (3) His ita præparatis, mox ut naves fuerunt confectæ, in mare eas deducunt: et paululum modo in mari et veritate ipsa artem experti, jussu Consulis secundum Italiæ littus navigare incipiunt. (4) Nam qui classi Romanæ erat præfectus Cnæus Cornelius, quo necessaria omnia navali exercitui prospiceret, paucis ante diebus cum navibus septemdecim Messanam erat profectus; dato navarchis mandato, ut, simul ac instructa classis foret, ad fretum navigarent. (5) Huic quum Messanæ oblata esset occasio moliendæ proditiōis oppidi Liparæorum, spem illam promptius quam par erat amplexus, cum prædictis navibus eo pergit, et ad muros appellit. (6) Quo cognito, dux Carthaginiensium Hannibal, Panormi tum agens, Boodem virum senatorem cum xx illuc mittit. (7) Is, noctu confecta navigatione, Cnæum in portu concludit. Ubi illuxit, fugiunt socii navales in terram: Cnæus vero, metu attonitus, quum

(θ) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, τὰς τε ναῦς καὶ τὸν στρατηγὸν τῶν ὑπεναντιῶν υποχείριον ἔχοντες, παρακρήμα πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἀπήρσαν. (θ) Μετ' οὐ πολλὰς δ' ἡμέρας, οὕτως ἐναργεῶς ὄντος καὶ προσφάτου τοῦ περὶ τὸν Γνάϊον ἀτυχήματος, παρ' ὀλίγον αὐτὸς Ἀννίβας εἰς τὸ παραπλήσιον ἀμάρτημα προφανὸς ἐπέπεσεν. (ιθ) Ἀκούσας γάρ, τὸν τῶν Ῥωμαίων στόλον, κομιζόμενον παρὰ τὴν Ἰταλίαν, σύνεργος εἶναι κατιδεῖν βουλόμενος τό τε πλῆθος, καὶ τὴν ὅλην σύνταξιν τῶν ὑπεναντιῶν, λαβὼν πεντήκοντα ναῦς ἔπλει. (ιι) Κάμπτων δὲ περὶ τὸ τῆς Ἰταλίας ἀκρωτήριον, ἐμπίπτει τοῖς πολεμίοις, ἐν κόσμῳ καὶ τάξει ποιούμενοις τὸν πλοῦν καὶ τὰς μὲν πλείους ἀπέβαλε τῶν νεῶν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ὑπολειφθεῖσιν ἀνελπίστως καὶ παραδόξως διέφυγεν.

XXII. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μετὰ ταῦτα συνεγγίσαντες τοῖς κατὰ τὴν Σικελίαν τόποις, καὶ συνέντες τὸ γεγονός σύμπωμα περὶ τὸν Γνάϊον, παραυτίκα μὲν διεπέμποντο πρὸς Γαίον Βίλιον, τὸν ἡγούμενον τῆς πεζῆς δυνάμεως, καὶ τοῦτον ἀνέμενον. (2) Ἄμα δ' ἀκούοντες οὐ μακρὰν εἶναι τὸν τῶν πολεμιῶν στόλον, ἐγίνοντο πρὸς παρασκευὴν τοῦ ναυμαχεῖν. (3) Ὅντων δὲ τῶν πλοίων φαύλων ταῖς κατασκευαῖς καὶ δυσκινήτων, ὑποτίθεται τις αὐτοῖς βοήθημα πρὸς τὴν μάχην, τοὺς ἐπικληθέντας μετὰ ταῦτα κόρακας. Ὡς συνέβαινε τὴν κατασκευὴν εἶναι τοιαύτην. (4) Στύλος ἐν πρώραις τρογγύλοις εἰστέχει, μῆκος μὲν ὀργυῶν τεττάρων, κατὰ δὲ τὸ πλάτος τριῶν παλαιστῶν ἔχων τὴν διάμετρον. (5) Οὗτος αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τροχίλιαν εἶχε· περιετίθετο δ' αὐτῷ κλίμαξ ἐπικαρσαίαις σανίσιν καθηλωμένη, πλάτος μὲν ποδῶν τεττάρων, τὸ δὲ μῆκος ἕξ ὀργυῶν. (6) Τὸ δὲ τῆμα τοῦ σανιδώματος ἦν παράμικτος καὶ περιέβαινε περὶ τὸν στύλον μετὰ τὰς πρώτας εὐθὺς τῆς κλίμακος δύο ὀργυιάς. Εἶχε δὲ καὶ δρύφακτον αὐτῇ παρ' ἑκατέραν τὴν ἐπιμήκην πλευρὰν, εἰς γόνυ τὸ βάθος. (7) Ἐπὶ δὲ τοῦ πέρατος αὐτοῦ προσήρμιστο σιδηρεὺς οἷον ὑπερον ἀπωξυσμένον, ἔχον δακτύλιον ἐπὶ τῆς κορυφῆς· ὥς τὸ ὅλον φαίνεσθαι παρακλήσιον ταῖς σιτοποιικαῖς μηχανήσεσιν. (8) Εἰς δὲ τοῦτον τὸν δακτύλιον ἐνεδέδετο ὁ κάλως, ᾧ κατὰ τὰς ἐμβολὰς τῶν πλοίων ἐξαίροντες τοὺς κόρακας διὰ τῆς ἐν τῷ στύλῳ τροχίλιας, ἀφίσαν ἐπὶ τὸ κατὰστρωμα τῆς ἀλλοτρίας νεῶς, ποτὲ μὲν κατὰ πρῶραν, ποτὲ δ' ἀντιπεριάγοντες κατὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων προσπιπτούσας ἐμβολὰς. (9) Ὅτε δὲ ταῖς σανίσιν τῶν καταστρωμάτων ἐμπαγόντες οἱ κόρακες ὁμοῦ συνδῆσαιεν τὰς ναῦς, εἰ μὲν πλάγαι παραβάλοιεν ἀλλήλαις, πανταχόθεν ἐπεκίδων· εἰ δὲ κατὰ πρῶραν, δι' αὐτοῦ τοῦ κόρακος ἐπὶ δύο συνεχεῖς ἐποιούντο τὴν ἐφοδον. (10) Ὡς οἱ μὲν φησόμενοι τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν ἐσκέπαζον τὰς τῶν θυρεῶν προβολαῖς, οἱ δ' ἐπόμενοι τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἡσφαλλόντο πλευράς, ὑπὲρ τὸν δρύφακτον ὑπερτιθέμενοι τὰς ἴσας τῶν ὀπλων. (11) Οὗτοι μὲν οὖν τοιαύτην κεχρημένοι παρασκευῇ, καιρὸν ἐπετήρουν πρὸς ναυμαχίαν.

IOSEPHUS. — I.

aliud nihil posset, dedit se hostibus. (8) Carthaginenses, et navibus et duce adversariorum capto, ad Hannibalem confestim profisciscuntur. (9) Post paucos vero dies, quum esset adeo insignis ac recens Cnæi hic casus, parum tamen abfuit, quin Hannibal in eandem manifesto fraudem incideret. (10) Audierat, Romanam classem, quæ secus Italiam navigabat, jam adventare: cupidus et numerum et dispositionem universam hostium propius cognoscendi, cum quinquaginta navibus portu solvit. (11) Dum flectit Italie promontorium, in hostes incidit, qui ordinata instructaque ad aciem classe navigabant. Amissis plerisque navibus, ipse cum reliquis præter spem opinionemque evasit.

XXII. Post hæc Romani quum ad Siciliam accessissent, intellecta Cnæi clade, nuntiis statim ad Caium Duilium, qui terrestribus copiis præerat, missis, cum præstolabantur: simul cognito non longe abesse hostium classem, ad prælium navale se parabant. (2) Quum autem essent ipsorum naves rudi arte constructæ, et ad motum inhabiles; suggerit eis aliquis inventum, quæ ad pugnam uterentur, videlicet quos corvos postea nominarunt. (3) Quorum talis erat constructio. Destituebatur in proris tignum teres, longum ulnas quatuor, latum in diametro palmos tres; trochleam in fastigio habens. (4) Ei tigno circumponebatur scala, ex transversis tabulis confecta, et clavis compacta, lata pedes quatuor, sex ulnas longa. (5) Foramen tabulati oblongum erat, et post primas statim duas scalæ ulnas tignum ipsum circumplectebatur. Ad latus scalæ erat utrumque lorica, per totam ejus longitudinem porrecta, genu tenuis alta. (6) In extremo ferreum quasi pistillum in acutum desinens aptabatur, habens in vertice annulum. Ita universa compages similis fere machinæ erat pistoriæ. (7) Annulo autem isti funis illigabatur, quo, in commissio-nibus navium, trochleæ illius ope, quæ in tigno erat, erigebant corvos, et in tabulatum alienæ navis demittebant; (8) idque modo in proram, modo in latus, circumacta navi impetum inimicæ ex obliquo incurrentis eludentes. Postea vero quam infixi corvi tabulatorum asseribus naves invicem constrinxissent, quoties quidem obliquæ naves mutua latera conjunxerant; omni ex parte insiliebant: (9) quoties vero a prora erant commissæ, per ipsam machinam bini continua serie irruebant. (10) Quorum primi adversos ictus scutis objectis defendebant; insequentes vero, scutorum orbes super lorica imponentes, latera tutabantur. (11) Atque hi quidem sic parati opportunum ad confligendum tempus observabant.

XXIII. Ὁ δὲ Γάιος Βίλιος, ὡς θῆκτον ἔγνω τὴν περιπέτειαν τοῦ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἡγούμενου, παραδούς τὰ πεζικά στρατόπεδα τοῖς χιλιάρχοις, αὐτὸς διεκομίσθη πρὸς τὸν στόλον. (2) Πυθόμενος δὲ τοὺς πολεμίους πορθεῖν τὴν Μυλαίτιν χώραν, ἐκπλεῖ πῶς στόλος παντί. (3) Συνιδόντες δ' οἱ Καρχηδόνιοι, μετὰ χαρᾶς καὶ σπουδῆς ἀνήγοντο ναυσὶν ἑκατὸν καὶ τριάκοντα, καταφρονούντες τῆς ἀπειρίας τῶν Ῥωμαίων, καὶ πάντες ἐπλεον ἀντίπρωροι τοῖς πολεμίοις, οὐδὲ τάξιν καταξιώσαντες τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λείαν τινὰ πρόδηλον. (4) Ἦγετο δὲ Ἀννίβας αὐτῶν· οὗτος δ' ἦν ὁ τὰς δυνάμεις ἐκκλῆψας νυχτὸς ἐκ τῆς τῶν Ἀκραγαντίνων πόλεως, ἔχων ἐπιτήρη, τὴν γενομένην Πύρρου τοῦ βασιλέως. (5) Ἄμα δὲ τῷ πλησιάζειν, συνθεωροῦντες ἀνανευνόκτας τοὺς κόρακας ἐν ταῖς ἐκάστων πλώραις, ἐπὶ ποσὸν μὲν ἡπόρουσιν οἱ Καρχηδόνιοι, ξενοζόμενοι ταῖς τῶν ὀργάνων κατασκευαῖς· οὐ μὴν ἀλλὰ τελείως κατεγνωκότες τῶν ἐναντίων ἐνέβαλον οἱ πρῶτοι πλέοντες τετολημκότως. (6) Τῶν δὲ συμπλεκόμενων σκαφῶν ἀεὶ δεδεμένων τοῖς ὀργάνοις, καὶ τῶν ἀνδρῶν εὐθὺς ἐπιπορευομένων δι' αὐτοῦ τοῦ κόρακος, καὶ συμπλεκόμενων ἐπὶ τοῖς καταστρώμασιν· οἱ μὲν ἐφρονέοντο τῶν Καρχηδονίων, οἱ δὲ παρεδίδσαν ἑαυτοὺς, ἐκπλητόμενοι τὸ γινόμενον· παραπλήσιον γὰρ πεζομαχία συνέβαινε τὸν κίνδυνον ἀποτελεῖσθαι. (7) Διὸ καὶ τριάκοντα μὲν τὰς πρῶτας συμβαλλούσας ναῦς αὐτάνδρους ἀπέβαλον, σὺν αἷς ἐγένετο αἰχμάλωτον καὶ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πλοῖον. Ἀννίβας δὲ ἀνελπίστως καὶ παραβολῶς αὐτὸς ἐν τῇ σκάφῃ διέφυγε. (8) Τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος τῶν Καρχηδονίων ἐποιεῖτο μὲν τὸν ἐπίπλουν ὡς εἰς ἐμβολήν· ἐν δὲ τῷ συνεγίγειν θεωροῦντες τὸ συμβεβηκὸς περὶ τὰς προπλεούσας αὐς, ἐξέκλινον, καὶ διένευον τὰς τῶν ὀργάνων ἐπιβολάς. (9) Πιστεύοντες δὲ τῷ ταχυναυτεῖν, οἱ μὲν ἐκ πλαγίων, οἱ δὲ κατὰ πρύμναν, ἐκπεριπλέοντες, ἀσφαλῶς ἤλπιζον ποιήσασθαι τὰς ἐμβολάς. (10) Πάντῃ δὲ καὶ πάντως ἀντιπερισταμένῳ καὶ συνδιανεύοντων τῶν ὀργάνων οὕτως, ὥστε κατ' ἀνάγκην τοὺς ἐγρίσαντας συνδεδέσθαι, τέλος ἐγκλίναντες ἔφυγον οἱ Καρχηδόνιοι, καταπλαγόντες τὴν καινοτομίαν τοῦ συμβαινόντος, πεντήκοντα ναῦς ἀποβαλόντες.

XXIV. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παραδόξως ἀντιπεποιημένοι τῆς κατὰ θάλατταν ἐλπίδος, διπλασίως ἐπεβρώσθησαν ταῖς ὁρμαῖς πρὸς τὸν πόλεμον. (2) Τότε μὲν οὖν προσσχόντες τῇ Σικελίᾳ τὴν τε Αἰγαιέων ἔλυσαν πολιορκίαν, ἐσχάτως αὐτῶν ᾗδ' διαχειμένων· κατὰ τε τὴν ἐκ τῆς Αἰνέστης ἀναχώρησιν, Μάκελλαν πόλιν κατὰ κράτος εἴλον. (3) Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν, Ἀμίλικας ὁ τῶν Καρχηδονίων στρατηγός, ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῶν πεζικῶν δυνάμεων, διατρίβων περὶ Πάνορμον, γνοὺς ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις στασιάζοντας τοὺς συμμάχους πρὸς τοὺς Ῥωμαίους περὶ τῶν ἐν ταῖς μάχαις πρωτείων· (4) καὶ πυνθανόμενος στρατοπεδεύειν αὐτοὺς κατ' ἑαυτοὺς τοὺς συμμάχους μετὰ τῷ Παρώπου καὶ τῶν Θερμῶν τῶν Ἱμεραίων, ἐπιτεσῶν αὐτοῖς αἰφνιδίως

XXIII. Caius Duilius, ubi primum de casu praefecti classis rescivit, terrestres copias tribunis tradit, ipse ad classem trajicit. (2) Ibi factus certior, agrum Mylaitem ab hostibus vastari, cum universis navibus adversus illos proficiscitur. (3) Carthaginienses, ad Romanorum conspectum laeti atque alacres, centum triginta navibus in altum evehuntur: imperitiam hostium adeo contemnentes, ut quasi ne opus quidem esset naves ad pugnam instruere, velut ad praedam non dubiam cuncti proris in hostem versis passim ferrentur. (4) Dux classis erat Hannibal, is qui nocturno furto copias ex oppido Agrigento eduxerat: septireme tum vehebatur, quae regis Pyrrhi quondam fuerat. (5) Ut ventum est cominus, quum cernerent in omnium navium proris corvos sursum spectantes; primo Carthaginienses aliquantum torriti, machinae non prius visae novitatem admirati: tandem tamen, spretis penitus hostibus, magna cum audacia qui primi navigabant impetum faciunt. (6) Quum vero omnes, quae ad confligendum accesserant, naves per corvos vinctae tenerentur, perque eosdem repente milites ingressi in ipsis tabulatis pugnam cierent; Carthaginiensium alii trucidati sunt, alii miraculo rei perculsi sese dederunt: erat enim praelium plane simile pedestri. (7) Itaque triginta naves, quae hostem primae invaserant, cum ipsis viris Poeni amiserunt: et capta in his praetoria. Ipse Hannibal, praeter spem, et omnia audendo, evasit in scapha. (8) Reliqua multitudo pergebat illa quidem velut impetum in hostem factura: sed, ubi appropinquavit, praecedentium navium cladem intuens, declinabat, et machinarum injectiones nutibus evitabat. (9) Ceterum agilitate navium suarum freti, alii tamen ad latera circumvolitantes, alii ad puppes, tuto invadere se hostem posse sperabant. (10) At quum ex omnibus plane partibus corvi eos omnino circumsisterent, et undique illis imminerent, nec facere possent, quo minus colligarentur, si modo propius accederent; ad extremum stupore attoniti, navibus quinquaginta amissis, fugam capessunt.

XXIV. Romani vero, contra omnium opinionem res maritimas ausi tentare, ad bellum persequendum duplo animosiores sunt reddit. (2) Tunc igitur escensione in Siciliam facta, Aegestanos, ad ultima jam redactos, obsidione liberarunt: mox inde profecti, Macellam oppidum vi expugnarunt. (3) Post navalem pugnam Amilcar, dux Carthaginiensium, qui copiis praerat pedestribus, Panormi certior factus, seditionem esse castris Romanis, orta inter auxilia et legiones de principatu in praeliis contentione; (4) postquam cognovit, solos per se socios inter Paropum et Thermas Himereuses castrametari; repente in eos, dum adhuc castra

ἀναστρατοπεδεύουσι μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, σχεδὸν εἰς τετρακισχίλους ἀπέκτεινε. (5) Μετὰ δὲ ταύτην τὴν πρᾶξιν, ὁ μὲν Ἀννίβας ἔχων τὰς διασωθείσας ναῦς, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Καρχηδόνα. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐκείθεν εἰς Σαρδόνα διῆρε, προσλαβὼν ναῦς καὶ τινας τῶν ἐνδοξῶν τριηράρχων. (6) Χρόνους δ' οὐ πολλοὺς κατόπιν ἐν τῇ Σαρδόνι συγκαλεισθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων ἐν τινι λιμένι, καὶ πολλὰς ἀποβαλὼν τῶν νεῶν, παρατυχία συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν διασωθέντων Καρχηδονίων, ἀνεσταυρώθη. (7) Ῥωμαῖοι γὰρ ἅμα τῆς θαλάττης ἤψαντο, καὶ τῶν κατὰ Σαρδόνα πραγμάτων εὐθὺς ἀντείχοντο. (8) Τὰ δ' ἐν τῇ Σικελίᾳ στρατόπεδα τῶν Ῥωμαίων κατὰ μὲν τὸν ἐξῆς ἐνιαυτὸν, οὐδὲν ἄξιον ἔπραξαν λόγου. (9) Τότε δὲ προσδεξιόμενοι τοὺς ἐπιχαθεσταμένους ἄρχοντας, Αὔλον Ἀτίλιον, καὶ Γάϊον Σουλπίκιον, ὥρμησαν ἐπὶ τὸν Πάνορμον, διὰ τὸ τὰς Καρχηδονίων δυνάμεις ἐκεῖ παραχειμάζειν. (10) Οἱ δὲ στρατηγοί, συνεγγίσαντες τῇ πόλει μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, παρετάξαντο. Τῶν δὲ πολεμίων οὐκ ἀντιξιώντων, πάλιν ἐντεύθεν ἐποίησαντο τὴν ὁρμὴν ἐπὶ πόλιν Ἰππάναν, καὶ ταύτην μὲν ἐξ ἐφόδου κατὰ κράτος ἔλαβον. (11) Ἐβλιν δὲ καὶ τὸ Μυττίστρατον, πολλοὺς χρόνους ὑπομεμενηκὸς τὴν πολιορκίαν, διὰ τὴν θυρότητα τοῦ τόπου. (12) Τὴν δὲ Καμαριναίων πόλιν, μικρῷ πρότερον ἀπ' αὐτῶν ἀποστᾶσαν, τότε, προσεγγίξαντες ἔργα καὶ καταβαλόντες τὰ τεῖχη, κατέσχον· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἐνναν, καὶ ἕτερα πλείω πολισμάτια τῶν Καρχηδονίων. (13) Ἀπὸ δὲ τούτων γενόμενοι, Λιπαραίους ἐπεχείρησαν πολιορκεῖν.

XXV. Τῷ δ' ἐξῆς ἐνιαυτῷ Γάϊος Ἀτίλιος ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, πρὸς Τυνδαρίδα καθορισθεὶς, καὶ συνθεασάμενος ἀτάκτως παραπλέοντα τὸν τῶν Καρχηδονίων στόλον, παραγγέλλας τοῖς ἰδίους πληρώμασιν ἔπεσθαι τοῖς ἡγουμένοις, αὐτὸς ὥρμησε πρὸ τῶν ἄλλων, ἔχων δέκα ναῦς δημοπολούσας. (2) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, συνιδόντες τῶν ὑπεναντίων τοὺς μὲν ἀκμὴν ἐμβαίνοντας, τοὺς δ' ἀναγομένους, τοὺς δὲ πρῶτους πολὺ προειληφότας τῶν ἄλλων· ἐπιστρέψαντες, αὐτοῖς ἀπῆντων. (3) Καὶ κυκλώσαντες, τὰς μὲν ἄλλας διέφθειραν, τὴν δὲ τοῦ στρατηγοῦ ναῦν παρ' ὀλίγον αὐτάνδρον ἔλαβον· οὐ μὴν ἀλλ' αὕτη μὲν ταῖς ὑπηρεσίαις ἐξηρτυμένη, καὶ περὶ ναυτοῦσα, διέφυγε παραδόξως τὸν κίνδυνον. (4) Αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν Ῥωμαίων ἐπιπλέουσai κατὰ βραχὺ συνηθροίζοντο. Γενόμενοι δ' ἐν μετώπῳ, συνέβαλον τοῖς πολεμίοις· καὶ δέκα μὲν αὐτάνδρους ναῦς ἔλαβον, ἅπασα δὲ κατέδυσαν. Αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν Καρχηδονίων ἀπεχώρησαν εἰς τὰς Λιπαραίας καλουμένας νήσους. (5) Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ναυμαχίας, ἀμφοτέροι νομίζοντες ἐφάμιλλον πεποιῆσθαι τὸν κίνδυνον, ὥρμησαν δλοσχερότερον ἐπὶ τὸ συνίστασθαι ναυτικὰς δυνάμεις, καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀντίχεσθαι πραγμάτων. (6) Αἱ δὲ περικαλὲς δυνάμεις ἐν τοῖς κατὰ ταῦτα καιροῖς οὐδὲν ἔπραξαν ἄξιον μνήμης· ἀλλὰ περὶ μικρὰς καὶ τὰς τυχοῦσας πράξεις κατέτρεψαν τοὺς χρόνους. (7) Διὸ

movent, irruit, et ad quatuor fere millia hominum cecidit. (5) Post hæc Hannibal cum omnibus, quæ restabant, navibus Carthaginem repetit. Unde mox, aliis assumtis navibus, et præcipui nominis trierarchis nonnullis, in Sardiniam trajicit. (6) Ibi. vero haud multo post quum a Romanis in portu quodam esset inclusus, multasque naves amisisset, confestim a Carthaginiensibus comprehensus, qui cladi superfuert, in crucem est actus. (7) Romani enim, simul ac mare attigerunt, de Sardinia quoque occupanda cogitare coeperunt. (8) Quæ vero in Sicilia erant legiones, proximo anno memoria dignum nihil gesserant. (9) Tunc autem novi Consules, Aulus Atilius et Caius Sulpicius, in Siciliam missi, Panormum, ubi Carthaginiensium copiarum hibernabant, ducebant. (10) Ut ventum est prope urbem, Consules universum exercitum in aciem instruunt: nemine vero hostium adversus prodeunte, inde profecti, Hippanam petunt, eamque per vim primo impetu capiunt. (11) Captum et oppidum Mytistratum, quod quoniam magis erat munitum, obsidionem diutius toleraverat. (12) Camarinæorum etiam urbem, quæ paulo ante ab iis defecerat, admotis tum operibus et muris dejectis, occuparunt; pariterque Ennan et plura alia minora Carthaginiensium oppida. (13) Quibus expeditis, Liparæorum urbem obsidere instituerunt.

XXV. Sequentē anno C. Atilius Cos. Romanus, quum Tyndaridem applicuisset, præternavigantem agmine incompósito classem Pœnorum conspiciens; jussu remigio præeuntes sequi, ipse decem navibus comitatus præit ceteris. (2) Pœni, qui animadvertenter, quosdam ex hostibus naves adhuc conscendere, quosdam portu jam solvisse, primos vero longo intervallo alios antecedere; conversi, eosque aggressi, omni ex parte cingunt. (3) Et reliquos quidem naves perdunt: prætoria tamen, pæne jam et ipsa cum viris suis capta, quia remigibus probe instructa celeritate pollebat, periculo præter opinionem omnium se subduxit. (4) Quæ vero sequebantur Romanæ, paulatim in unum coactæ, ubi suo quæque ordine in frontem se instruxissent, impetum in hostem faciunt: et decem quidem cum ipsis viris naves capiunt, octo deprimunt. Carthaginienses cum classe reliqua ad Liparæas insulas quas vocant, se receperunt. (5) Post hanc pugnam navalem, quoniam utrique pari periculo functos se arbitrabantur, utraque pars ad comparandas majores navales copias, et possessionem maris sibi aaserendam, studium omne contulit. (6) Terrestres vero copiarum nihil per id tempus memoria dignum gesserunt; sed in levibus tantum quibusdam et parvi momenti rebus tempus consum-

παρασκευασάμενοι, καθάπερ εἶπον, εἰς τὴν ἐπιφερομένην θερεῖαν ἀνήχθησαν Ῥωμαῖοι μὲν τριάκοντα καὶ τριακοσίαις μακραις ναυσὶ καταφράκτοις, καὶ κατέσχον εἰς Μεσσηνίην. (8) Ὅθεν ἀναχθέντες ἔπλεον, δεξιὰν ἔχοντες τὴν Σικελίαν· κάμψαντες δὲ τὸν Πάχυνον, ὑπερῆραν εἰς Ἐκνονον, διὰ τὸ καὶ τὸ πεζὸν στράτευμα περὶ τούτους αὐτοὺς εἶναι τοὺς τύπους. (9) Καρχηδόνιοι δὲ, πεντήκοντα καὶ τριακοσίαις ναυσὶ καταφράκτοις ἀναπλεύσαντες, Αἰλυθαίῳ προσέσχον· ἐντεῦθεν δὲ πρὸς Ἡράκλειαν τὴν Μινώαν καθωρμίσθησαν.

XXVI. Ἦν δὲ τῶν μὲν Ῥωμαίων πρόθεσις, εἰς τὴν Λιβύην πλεῖν, καὶ τὸν πόλεμον ἐκεῖ περισπᾶν, ἵνα τοῖς Καρχηδονίοις μὴ περὶ Σικελίας, ἀλλὰ περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἰδίας χώρας κίνδυνος γίγνηται. (2) Τοῖς δὲ Καρχηδονίοις τάναντία τούτων ἐδόκει. Συνιδόντες γάρ, ὡς εὐεφρόδς ἐστιν ἡ Λιβύη, καὶ πᾶς ὁ κατὰ τὴν χώραν λαὸς εὐχείρωτος τοῖς ἀπᾶς εἰς αὐτὴν ἐμβαλοῦσιν, οὐχ οἷοι τ' ἦσαν ἐπιτρέπειν, ἀλλὰ διακινδυνεύειν καὶ διαναυμαχεῖν ἔσπευδον. (3) Ὅντων δὲ τῶν μὲν πρὸς τῷ κωλύειν, τῶν δὲ πρὸς τῷ βιάζεσθαι, προφανὴς ἦν ὁ μέλλων ἀγὼν ἐκ τῆς ἐκατέρωσιν συνίστασθαι φιλοτιμίας. (4) Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι πρὸς ἀμφοτέρα τὴν παρασκευὴν ἀρμόζουσιν ἐποιοῦντο, πρὸς τε τὴν κατὰ θάλατταν χρεῖαν, καὶ πρὸς τὴν ἀπόδασιν τὴν εἰς τὴν πολεμίαν. (5) Διόπερ ἐπιλέξαντες ἐκ τῶν πεζικῶν στρατοπέδων τὰς ἀρίστας χεῖρας, διεῖλον τὴν πᾶσαν δύναμιν, ἣν ἡμελλον ἀναλαμβάνειν, εἰς τέτταρα μέρη. (6) Τὸ δὲ μέρος ἑκάστον διττὰς εἶχε προσηγορίας. Πρῶτον μὲν γὰρ ἑκαλείτο στρατόπεδον, καὶ πρῶτος στόλος, καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ λόγον. Τὸ δὲ τέταρτον καὶ τρίτην ἐπωνυμίαν ἐτι προσεῖληφε· τριάριοι γὰρ ὠνομάζοντο, κατὰ τὴν ἐν τοῖς πεζικοῖς στρατοπέδοις συνήθειαν. (7) Καὶ τὸ μὲν σύμπαν ἦν στράτευμα τούτων τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, περὶ τέτταρας καὶ δέκα μυριάδας· ὡς ἂν ἐκάστης ἰδίᾳ νεὸς λαμβανούσης ἐρέτας μὲν τριακοσίους, ἐπιβάτας δὲ ἑκατὸν εἰκοσι. (8) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὸ μὲν πλεῖον καὶ τὸ πᾶν ἠρμόζοντο πρὸς τὸν κατὰ θάλατταν κίνδυνον· τό γε μὴν πλῆθος αὐτῶν ἦν ὑπὲρ πεντεκαίδεκα μυριάδας, κατὰ τὸν τῶν νεῶν λόγον. (9) Ἐφ' οἷς, οὐχ οἷον ἂν τις παρὼν καὶ θεώμενος ὑπὸ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ καὶ ἀκούων, καταπλαγείη τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος, καὶ τὴν τῶν πολιτευμάτων ἀμφοτέρων μεγαλομερίαν καὶ δύναμιν, στοχαζόμενος ἐκ τε τοῦ τῶν ἀνδρῶν καὶ τοῦ τῶν νεῶν πλῆθους. (10) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι συλλογιζόμενοι, διότι τὸν μὲν πλοῦν εἶναι συμβαίνει πελάγιον, τοὺς δὲ πολεμίους ταχυναυταῖν, πανταχόθεν ἐπειρῶντο ποιεῖσθαι τὴν τάξιν ἀσφαλῆ καὶ δυσπρόσοδον. (11) Τὰς μὲν οὖν ἐξήρεις, δύο οὖσας, ἐφ' ὧν ἔπλεον οἱ στρατηγοί, Μάρκος Ἀτίλιος καὶ Λεύκιος Μάλλις, πρῶτας ἐν μετώπῳ παραλλήλους ἔταξαν. (12) Τούτων δ' ἑκατέρω συνεχεῖς κατὰ μίαν ναῦν ἐπιτάττοντες, τῇ μὲν τὸν πρῶτον, τῇ δὲ τὸν δευτέρον στόλον ἐπέστειλαν· αἶε καθ' ἑκάστην ναῦν ἑκατέρου τοῦ στόλου μεῖζον τὸ μεταξύ ποιοῦντες διάστημα. Ταῖς

serunt. (7) Ruxus igitur, ut dixi, præparatis, proxima æstate Romani classe trecentarum triginta navium longarum tectarumque solvunt, et Messanam appellant. (8) Unde præter Siciliam, quæ ipsis ad dextram erat, navigantes, Pachyno superato, Ecnomum, ubi copiarum eorum terrestres erant, contendunt. (9) Carthaginienses vero tectis navibus ccc. in altum provecti, Lilybaei primo portum tenent; deinde ad Heracleam Minoam classem in statione collocant.

XXVI. Romanis erat in animo, Africam petere, et bellum illuc transferre; ut non jam de Sicilia, sed de salute propria agrisque suis, pugnarent Poni. (2) Qui, e contrario, gnari, facilem aditu Carthaginem esse, nec difficulter eum, qui semel ingressus foret, omnes ejus oræ incolas posse vincere; aditum se nequaquam permissuros esse ostendebant, fortunæ aleam prælio navali committere aventes. (3) Italis ad prohibendum, illis ad vim faciendam, se comparantibus, haud dubie ex utriusque populi obstinatione futurum certamen apparebat. (4) Igitur Romani apparatibus ad utrumque se instruebant, sive res mari gerenda foret, sive in hostium terram exscensio facienda. (5) Quare etiam fortissimo quoque milite et copiis terrestribus delecto, omnem exercitum, quem ducturi erant, quadripartito dividunt. (6) Earum partium unaquæque duplici appellatione signabatur. Nam et prima legio dicebatur, et prima classis; eademque ratio in ceteris servata: quartæ vero parti præterea tertium etiam nomen impositum erat; nam Triarii vocabantur, ut in terrestribus exercitibus solent. (7) Erant omnino in hac classe militum ad centum millia et quadraginta: unaquæque navi remiges capiente trecenos, propugnatores vero centenos vicenos. (8) Carthaginienses plurimum studii, atque adeo studium omne suum operamque, in navalis prælii præparatione ponebant. Summa copiarum, pro numero quidem navium, quas habebant, millia ex superabat. (9) Quæ, non dicam, præsens oculis spectans, sed ne audiens quidem fuerit quisquam, quin attonitus stupeat instantis periculi magnitudinem, et utriusque Reipublicæ illius amplitudinem ac potentiam, quam ex hominum naviumque numero licuit colligere. (10) Norant Romani, in alto tenendum sibi cursum fore, hostes autem celeritate navium valere: propterea id sedulo agebant, quo ipsa aciei ordinatione periculum undique defenderent et hostem submoverent. (11) Igitur duas prætorias hexeres, quibus vebantur Marcus Atilius et Lucius Manlius, primas in frontem juxta se invicem locant. (12) A tergo utriusque harum naves singulas continua serie constituentes, hinc primam, illinc secundam classem, prætorias sequi jubent; vacuum in medio spatium, ut quæque navis accesserat ex utraque

δὲ πρώραις ἔξω νεύοντα τὰ σκάφη, τὴν ἐπίστασιν ἐπ' ἀλλήλοις εἶχεν. (13) Ἐπειδὴ δὲ τὸν πρῶτον καὶ δευτέρου στολὸν ἀπλῶς εἰς ἑμβόλον ἔταξαν, ἐπέβαλον τοῦτοις ἐπὶ μίαν ναῦν ἐν μετώπῳ τὸ τρίτον στρατόπεδον ὧν ἐπιστάντων, ἀπετελέσθη τρίγωνον τὸ πᾶν εἶδος τῆς τάξεως. (14) Ἐπὶ δὲ τοῦτοις ἐπέστησαν τὰς ἱππηγούς, βύματα δόντες ἐξ αὐτῶν ταῖς τοῦ τρίτου στολὸς ναυσί. (15) Ταύταις δὲ κατόπιν ἐπέβαλον τὸν τέταρτον στολὸν, τοὺς τριαρίους κληθέντας, ἐπὶ μίαν παρεκτείναντες ναῦν, ὡς υπερτείνειν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τοὺς πρὸ ἑαυτῶν. (16) Καὶ συναρμοσθέντων πάντων κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, τὸ μὲν ὅλον ἀπετελέσθη σχῆμα τῆς τάξεως, ἑμβόλον, οὗ τὸ μὲν ἐπὶ τὴν κορυφὴν μέρος ἦν κοῖλον, τὸ δὲ πρὸς τῇ βάσει στερεόν· τὸ δὲ σύμπαν, ἐνεργὸν καὶ πρακτικόν, ἅμα δὲ καὶ δυσδιάλυτον.

XXVII. Οἱ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγοὶ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν παρακαλέσαντες τὰ πλήθη διὰ βραχείων, καὶ συνυποδείξαντες αὐτοῖς, ὅτι νικήσαντες μὲν τῇ ναυμαχίᾳ, περὶ Σικελίας ποιήσονται τὸν πόλεμον, ἡττηθέντες δὲ περὶ τῆς σφετέρως πατρίδος κινδυνεύσουσι καὶ τῶν ἀναγκαίων, οὕτως αὐτοῖς παρήγγειλαν ἑμβάίνειν εἰς τὰς ναῦς. (2) Προθύμως δὲ πάντων ποιούντων τὸ παραγγελόμενον διὰ τὸ προορᾶσθαι τὸ μέλλον ἐκ τῶν εἰρημένων, εὐθαρσῶς ἀνήγοντο καὶ καταπληκτικῶς. (3) Θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν πολέμιων τάξιν οἱ στρατηγοὶ, καὶ πρὸς ταύτην ἀρμοζόμενοι, τὰ μὲν τρία μέρη τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἐπὶ μίαν ἔταττον ναῦν, πρὸς τὸ πέλαιος ἀνατείναντες τὸ δεξιὸν κέρα, ὡς κυκλῶσοντας τοὺς ὑπεναντίους, πάσας ἱστάντες ἀντιπρώρους τὰς ναῦς τοῖς πολέμοις. (4) Τὸ δὲ τέταρτον, εὐώνυμον τῆς ὅλης τάξεως ἑποιοῦν, ἐν ἐπικαμπίῳ νεῦον πρὸς τὴν γῆν. (5) Ἰγνούντο δὲ τῶν Καρχηδονίων, τοῦ μὲν δεξιοῦ κέρως, ἔχων ἐπίπλους καὶ πεντήρεις τὰς μάλιστα ταχυναυτοῦσας πρὸς τὴν ὑπερέρασιν, Ἄνων, ὁ περὶ τὸν Ἀκράγαντα λιψφθεὶς τῇ παρατάξει· (6) τῶν δ' εὐώνυμων εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν Ἀμιλκας, ὁ περὶ τὴν Τυνδαρίδα ναυμαχίσας· ὃς τότε κατὰ μέσσην τὴν τάξιν ποιούμενος τὸν κίνδυνον, ἐχρήσατό τινι στρατηγήματι κατὰ τὸν ἀγῶνα τοιοῦδε. (7) Τῶν γὰρ Ῥωμαίων συνθεασαμένων ἐπὶ λεπτόν ἐκτεταμένους τοὺς Καρχηδόνιους, καὶ ποιησαμένων τὴν ὁρμὴν ἐπὶ μέσους, τὴν μὲν ἀρχὴν ὁ κίνδυνος ἔλαβε τοιαύτην. (8) Ταχὺ δὲ τῶν περὶ τὰ μέσα Καρχηδονίων ἐκ παραγγέλματος κλινάντων πρὸς φυγὴν, χάριν τοῦ διασῶσαι τὴν τῶν Ῥωμαίων τάξιν· οὗτοι μὲν ὑπερώρουν μετὰ σπουδῆς, (9) οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατόπιν ἡκολούθουν ἐκθύμως. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος καὶ δεύτερος στόλος ἐπέκειτο τοῖς φεύγουσι, τὸ δὲ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον στρατόπεδον ἀπέσπαστο, τῶν μὲν βυμουλκούντων τὰς ἱππηγούς ναῦς, τῶν δὲ τριαρίων συμμενόντων καὶ συνεφεδρουόντων τοῦτοις. (10) Ἐπεὶ δὲ τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον στολὸν ἱκανὸν τὸν ἄλλων ἐδόκουν ἀεσπάζεσθαι τόπον οἱ Καρχηδόνιοι, συνθήματος ἀρθέτους ἐκ

classe, majus subinde relinquentes. Atque ita quidem se navigia excipiebant alia alii subjecta, ut proris foras spectarent. (13) Primæ igitur et secundæ classi ad speciem rostri hoc modo ordinatis, legionem tertiam, in frontem et ordinem unum directam, postponunt : quibus post priores locatis, effecta est aciei totius facies triquetra. (14) Hippagines deinde jubent sequi, remulcis ad tertie classis navigia alligatas. (15) Post hippagines quarta classis ponitur, eorum, qui Triarii dicebantur ; unica serie ita porrecta in longum, ut antecedentium legionum cornua utrumque superaret. (16) Atque ita aptatis invicem cunctis partibus eo quem diximus modo, universæ aciei figura rostrum referebat : cujus proxima vertici pars cava erat, basis solida : totum corpus ad omnia expeditum, efficax, et solvi difficile.

XXVII. Eodem tempore duces Carthaginiensium, suos breviter hortati ; docentes, si ex hoc prælio navali superiores discederent, de Sicilia ipsis postmodum certamen futurum ; sin vincerentur, de patria et necessariis periclitaturos ; naves deinde conscendere jubent. (2) Alacres imperio obtemperantes omnes, quod ex iis, quæ audiverant, futura ob oculos sibi ponerent, bona cum spe et ferocibus minis oram solvunt. (3) At duces, perspecta ordinatione Romanæ classis, sua quoque consilia ad eorum rationes accommodant, tres quidem partes totius sui exercitus unico simplici ordine instruunt ; dextrum cornu quam longissime in mare, seu adversarios circumdaturi, porrigunt ; omniumque navium suarum proræ in hostem obvertunt : (4) quartam partem a lævo reliquæ aciei latere ex obliquo continentem versus collocant. (5) Dux autem Carthaginiensium, in flextro quidem cornu Hanno erat, qui ad Agrigentum male pugnaverat ; habens naves rostratas et quinquereμες eas, quæ, propter celeritatem ad circumfundenda hostium cornua, erant aptissimæ. (6) In sinistro curabat Amilcar, qui ad Tyndaridem navali prælio dimicaverat. Is tunc media acie rem gerens, in ipso discrimine solertis ducis consilio tali est usus. (7) Romani Pænos tenui agmine in longum porrigi ut viderunt, in medios irruunt : sicutque id totius dimicationis principium. (8) At Carthaginienses, jussu imperatoris, confestim mediam aciem suam in fugam inclinant, quo dissiparetur Romana acies. (9) Pænis propere cedentibus Romani animose a tergo instant. Ita dum prima et secunda classis fugientes persequitur, divellitur ab his tertia et quarta acies ; quarum illa hippagines remulco trahabat, hæc, quæ triariorum erat, in subsidiis prope illam manebat. (10) Ubi primam secundamque classem satis longo a suis intervallo sibi visi sunt Pœni divulsisse ; tum

τῆς Ἀμιλίκου νεῶς, μεταβάλλοντο πάντες ἅμα καὶ συνέβαλον τοῖς ἐπικειμένοις. (11) Ἀγῶνος δὲ συστάντος καρτεροῦ, τῷ μὲν ταχυναυτεῖν ἐκπεριπλέοντες καὶ βαδίζωσιν μὲν προσιώντες, δὲξέως δὲ ἀποχωροῦντες, πολὺ περιῆσαν οἱ Καρχηδόνιοι. (12) τῷ δὲ βαιομαχεῖν κατὰ τὰς συμπλοκάς καὶ συνδεῖν τοῖς κόραξι τοὺς ἄπαξ ἐγγίσαντας, ἅμα δὲ καὶ τῷ συναγωνιζομένων ἀμφοτέρων τῶν στρατηγῶν ἐν ὕψει τῶν ἡγουμένων ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον, οὐχ ἤττον ἐπικυδεστέρας εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι τῶν Καρχηδονίων τὰς ἐλπίδας. (13) Ἡ μὲν οὖν κατὰ τούτους μάχῃ, τοιαύτην εἶχε διάθεσιν.

XXVIII. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν, τὸ μὲν δεξιὸν κέρας ἔχων Ἄννων, τὸ μεῖναι ἐν ἀποστάσει κατὰ τὴν πρώτην συμβολήν, τό τε πελαγὸς ὑπεράρας ἐνέβαλε ταῖς τῶν τριαρίων ναυσὶ, καὶ πολλὴν ἀπορίαν παρείχε καὶ δυσγρηστίαν αὐτοῖς. (2) Οἱ δὲ παρὰ τὴν γῆν τεταγμένοι τῶν Καρχηδονίων, παραγεγονότες εἰς μέτωπον ἐκ τῆς προὔπαρχούσης τάξεως, καὶ ποιήσαντες ἀντιπρώρους τὰς ναῦς, ἐνέβαλον τοῖς θυμουλκοῦσι τὰς ἱππηγούς· οἱ δὲ, ἀφένενοι τὰ ῥύματα, συνεπλέκοντο καὶ δηγωνίζοντο τοῖς πολεμίοις. (3) Ἦν δὲ τρία μέρη τῆς ὅλης συμπλοκῆς, καὶ τρεῖς ναυμαχίαι συνέστησαν πολλὸν κεχωρισμένοι τοῖς τόποις ἀλλήλων. (4) Τῷ δ' ἐκατέρων πᾶρις τὰ μέρη γενέσθαι κατὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς χειρισμὸν, ἐφάμιλλον εἶναι συνέβαινε καὶ τὸν κίνδυνον. (5) Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸ κατὰ λόγον ἐν ἐκάστοις ἐπετελεῖτο περὶ τὴν μάχην, ὅπερ εἰκὸς, ὅταν ᾗ παραπλήσια πάντα τὰ τῶν ἀγωνιζομένων. (6) Οἱ γὰρ πρῶτοι * * * καὶ διεκρίθησαν. Τέλος γὰρ ἐκδιασθέντες οἱ περὶ τὸν Ἀμιλίκαν, εἰς φυγὴν ὤρμησαν. (7) Ὁ μὲν οὖν Λεύκιος ἀνεδεῖτο τὰς αἰχμαλώτους ναῦς· ὁ δὲ Μάρκος, συνορῶν τὸν περὶ τοὺς τριαρίους καὶ τὰς ἱππηγούς ἀγῶνα, κατὰ σπουδὴν ἐβόηθει τοῦτοίς, ἔχων τοῦ δευτέρου στόλου τὰς ἀκεραίους ναῦς. (8) Συνάψαντος δὲ καὶ προσμίσαντος αὐτοῦ τοῖς περὶ τὸν Ἄννονα, ταχέως ἀναθαβρῆσαντες οἱ τριάριοι, καίτερ ἤδη κακῶς ἀπαλλάττοντες, πάλιν ἐπεβρῶσθησαν πρὸς τὸν κίνδυνον. (9) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, τῶν μὲν κατὰ πρόσωπον αὐτοῖς προσμαχόμενων, τῶν δὲ κατὰ νότου προσπιπτόντων, δυσχρηστούμενοι, καὶ παραδόξως ὑπὸ τῶν βοηθησάντων κυκλούμενοι, κλιναντες πελαγίαν ἐποιοῦντο τὴν ὑποχώρησιν. (10) Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν, ὅτε Λεύκιος, ἐπαναπλέων ἤδη, καὶ θεωρῶν συγκεκλεισμένον πρὸς τῇ γῇ τὸν τρίτον στόλον ὑπὸ τοῦ τῶν Καρχηδονίων εὐωνύμου κέρατος· ὅτε Μάρκος, ἐν ἀσφαλεῖ καταλιπὼν τὰς ἱππηγούς καὶ τοὺς τριαρίους, ὤρμησαν ἐμφοτέροι βοηθεῖν τοῖς κινδυνεύουσι. (11) Παραπλήσιον γὰρ ᾗν ἤδη τὸ γιγνόμενον πολιορκία· καὶ πάλαι ἂν ἀπολώλεισαν οὗτοί γε προφανῶς, εἰ μὴ δεδιότες τοὺς κόρακας οἱ Καρχηδόνιοι, περιβράζαντες μὲν αὐτοὺς πρὸς τῇ γῇ συνεχῶς, πρὸς δὲ τὰς ἐμβολὰς διὰ τὴν συμπλοκὴν εὐλαδῶς ἔχοντες, οὐ προσήεσαν. (12) Ταχέως δ' ἐπιγενόμενοι καὶ κυκλώσαντες οἱ στρατηγοὶ τοὺς Καρχηδόνιους, αὐτάνδρους μὲν ἔλαβον πεντήκοντα ναῦς

subito, e navi Amilcaris dato signo, vertere se, et cum persequentibus manum conserere institunt. (11) Ibi tum atrox pugna utrumque est accensa. Velocitate navium ad circumvolitandum, ad subito accedendum, propere recedendum, longe superiores erant Carthaginienses. (12) Contra res Romanorum, cum propter pugnandi violentiam, qua utebantur ubi erat ventum ad manus, et propter corvorum apparatus, quibus navigia colligabant; tum, quia una pugnantis ambobus Consulibus et in conspectu ducum suorum miles praelium faciebat; nihilo deteriore loco erant ac Carthaginiensium. (13) Atque ab ista quidem parte, haec pugnae facies erat.

XXVIII. Eodem vero tempore Hanno, dextri dux cornu, quod initio pugnae longius se tenuerat, medium mare emensus, triariorum naves tunc invadit; multumque illis incommodans, in magnas redigit angustias. (2) At qui prope terram collocati fuerant Carthaginienses, mutata priorie forma, in frontem repente instructi, prorsus in hostem versis, eos qui remulco hippagines trahebant, adoriuntur: qui, fumibus dimissis, cum hostibus configunt, fortiter praeliantes. (3) Sic tres commissionis totius partes, totidemque pugnae navales, magno locorum intervallo a se disjunctae, exstiterunt. (4) Quoniam vero utriusque exercitus aequales erant partes, prout ab initio fuerant divise; certamen quoque utrumque aequari continebat. (5) Enimvero in singulis partibus id merito eveniebat pugnantis, quod evenire solet, quoties inter adversarios rebus omnibus aequales dimicatur. (6) Nam primi * * * etiam praelio depugnaverunt cum hoste. Tandem enim Amilcar, vim Romanorum non sustinens, in fugam se cum suis dedit. (7) Manlius igitur captivas naves suis alligabat: at Atilius, quo in discrimine triarii et hippagines versarentur ut sensit, cum iis navibus de secunda classe, quae integrae erant, subsidio illis proficisci properat. (8) Qui ubi ad Hannonem pervenit, eumque adortus est, triaris, jam prope victis, celeriter animus redit, ac statim pugnam reintegrant. (9) Tum Poeni, aliis a fronte, aliis a tergo instantibus, pressi laborantesque, et praeter opinionem a consule suis opem ferente circumventi; reinclinata, in altum fuga se recipiunt. (10) Inter haec Manlius, certamen jam repetens, quia videbat tertiam suorum classem a sinistro cornu hostium in littus compulsam, clausam ibi teneri; tum et Atilius accedens, quum et hippagines et triarios in tuto jam collocasset; ambo periclitantibus suppetias ferunt. (11) Hi enim jam veluti obsidione premebantur: et profecto perituri erant manifeste jamdudum, nisi quod Carthaginienses, dum a corvis sibi metuunt, cinctos quidem et ad tetram compulsos continebant; at impetum facere in illos metu comprehensionis non audentes, haud accedebant. (12) Consules repentino superventu Carthaginiensibus circumfusi, quinquaginta ipso-

τῶν πολεμίων, ὀλίγοι δὲ τινες παρὰ τὴν γῆν ἐξέλθασαι διέφυγον. (13) Ὁ μὲν οὖν κατὰ μέρος κίνδυνος, τοιαύτην ἔσχε τὴν διάθεσιν· τὸ δὲ τέλος τῆς συμπάσης ναυμαχίας ἐγένετο κατὰ τοὺς Ῥωμαίους. (14) Διεφθάρη δὲ τούτων μὲν εἴκοσι καὶ τέτταρα σάφη, τῶν δὲ Καρχηδονίων ὑπὲρ τριάκοντα. Ναῦς δὲ τῶν μὲν Ῥωμαίων αὐτανδρός οὐδεμία τοῖς πολεμίοις ἐγένετο ὑποχείριος· τῶν δὲ Καρχηδονίων ἐξήκοντα καὶ τέτταρες.

XXIX. Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι προσεπιστισάμενοι, καὶ τὰς αἰχμαλώτους ναῦς καταρτίσαντες, ἔτι δὲ τὴν ἀρμόζουσαν τοῖς προτερήμασιν ἐπιμέλειαν ποιησάμενοι τῶν πληρωμάτων, ἀνήγοντο ποιοῦμενοι τὸν πλοῦν ὡς ἐπὶ τὴν Λιβύην. (2) Προσσχόντες δὲ ταῖς πρώταις πλεούσαις ναυσὶν ὑπὸ τὴν ἄκραν τὴν Ἑρμαίαν ἐπονομαζομένην, ἣ πρὸ παντὸς τοῦ περὶ τὴν Καρχηδόνα κόλπου κειμένη προτείνει πελάγιος ὡς πρὸς τὴν Σικελίαν, καὶ προσδεξάμενοι τὰς ἐπιπλεούσας ἐνταῦθα ναῦς, καὶ πάντα συναθροίσαντες τὸν στόλον, ἔπλεον παρὰ τὴν χώραν, ἕκ ἐπὶ τὴν Ἀσπίδα καλουμένην πόλιν ἀφίκοντο. (3) Ποιησάμενοι δὲ τὴν ἀπόδασιν ἐνταῦθα, καὶ νεωλῆσαντες, ἔτι δὲ τάφρῳ καὶ χάρακι περιλαβόντες τὰς ναῦς, ἐγίνοντο πρὸς τὸ πολιορκεῖν αὐτήν, οὗ βουλομένων ἐκουσίως σφίσι προσχωρῆσαι τῶν κατεχόντων τὴν πόλιν. (4) Οἱ δὲ διαφυγόντες ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ναυμαχίαν κίνδυνου τῶν Καρχηδονίων, καταπλεύσαντες, καὶ πεπεισμένοι τοὺς ὑπεναντίους ἐκ τοῦ γεγονότος προτερήματος ἐπαρθένας εὐθέως ποιήσεσθαι τὸν ἐπίπλουν ἐπ' αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα, παρετήρουν ταῖς πεζικαῖς καὶ ναυτικαῖς δυνάμεισι τοὺς προκειμένους τῆς πόλεως τόπους. (5) Ἐπιγινόντες δὲ τοὺς Ῥωμαίους ἀσφαλῶς ἀποδοεηκότας καὶ πολιορκούντας τὴν Ἀσπίδα, τοῦ μὲν παραφυλάττειν τὸν ἐπίπλουν ἀπέγνωσαν, συνήθροζον δὲ τὰς δυνάμεις, καὶ περὶ φυλακὴν ἐγίνοντο τῆς τε πόλεως καὶ τῆς χώρας. (6) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κυριεύσαντες τῆς Ἀσπίδος, καὶ φυλακὴν ἀπολιπόντες τῆς πόλεως καὶ χώρας, ἔτι δὲ πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην πέμψαντες, τοὺς ἀπαγγελοῦντας μὲν περὶ τῶν γεγονότων, ἐρρησμένους δὲ περὶ τῶν μελλόντων, τί δεῖ ποιεῖν, καὶ πῶς χρῆσθαι τοῖς πράγμασι· μετὰ δὲ ταῦτα πάσῃ τῇ δυνάμει κατὰ σπουδὴν ἀναζεύξαντες, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ πορθεῖν τὴν χώραν. (7) Οὐδένα δ' ἐμποδὸν ἴσταμένου, πολλὰς μὲν οἰκίσεις περιττῶς κατεσκευασμένας διέφθειραν· πολλὸ δὲ πλῆθος τῆς τετραπόδου λείας περιεβάλλοντο· σώματα δὲ πλείους δαμυρίων ἐπὶ τὰς ναῦς ἀνήγαγον. (8) Ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ παρήσαν ἐκ τῆς Ῥώμης οἱ διασφαῦντες, ὅτι δεῖ τὸν μὲν ἓνα τῶν στρατηγῶν ἐμμένειν, ἔχοντα δυνάμεις τὰς ἀρκούσας, τὸν δ' ἕτερον ἀποκομίζειν εἰς τὴν Ῥώμην τὸν στόλον. (9) Ὁ μὲν οὖν Μάρκος ἔμμενεν, ὑπολειπόμενος ναῦς τετταράκοντα, καὶ πεζοὺς μυρίους καὶ πεντακισχίλιους, ἱππεῖς δὲ πεντακοσίου· (10) ὁ δὲ Λεύκιος, ἀναλαβὼν τὰ πληρώματα, καὶ τὸ τῶν αἰχμαλώτων πλῆθος, καὶ κομισθεὶς παρὰ τὴν Σικελίαν ἀσφαλῶς, ἦκεν εἰς τὴν Ῥώμην.

rum naves cum remigibus et defensoribus capiunt; paucis, quæ juxta littus sese circumegerunt elapsis. (13) Hæc sunt, quæ navali eo prælio per partes sunt gesta. Summa victoriæ penes Romanos stetit. (14) Perierunt naves Romanorum xxiv; Pænorum amplius xxx. Romana quidem navis nulla cum vectoribus in potestatem hostium venit: Carthaginiensium vero lxiv.

XXIX. Post hæc Romani, parato ampliore comœatu, et navibus quas ceperant refectis instructisque, propriis item remigibus ita curatis, ut re bene gesta par erat, versus Africam vela faciunt. (2) Quumque primis navibus ad promontorium appullissent Hermaeum dictum, quod universo sinui Carthaginiensi præjacent, longe in mare Siciliam versus excurrit; expectatis eo loci navibus quæ sequebantur, cunctaque in unum coacta classe, oram Africæ tamdiu legunt, donec ad oppidum, cui Clupeæ nomen est, perveniunt. (3) Ibi excensu facto, subductisque navibus et vallo ac fossa munitis; quia deditionem facere oppidani volebant, ad obsidionem loci sese comparant. (4) Carthaginienses, qui prælio navali effugerant, appulsi in patriam; nihil dubitantes, quin ferox parta victoria Romanus confestim ipsam Carthaginem classe infesta sit petiturus, oram urbi præjacentem et navalibus et terrestribus copiis custodiebant. (5) Verum cognito, Romanos tuto copias exposuisse in terram, et Clupeam obsidione premere; ommissa priore cura observandi eorum adventum, contrahunt copias, et urbem regionemque presidio firmant. (6) Romani, Clupea potiti, relicta manu idonea ad oppidi agrique custodiam, præterea legatis Romam missis, qui et res gestas nuntiarent, et de cetero quid opus esset facto, quæ consilia ineunda, sciscitarentur; mox omnibus profecti copiis, ad vastandum agrum ire pergunt. (7) Nemine occurrere auso, multas villas magnifice structas corrumpunt, ingentemque quadrupedum prædam abigunt, mancipiorum amplius xx millia ad naves adducunt. (8) Inter hæc redeunt Roma, qui Senatus mandata referunt: ut alter ex consulibus cum idoneis viribus remaneat, alter classem Romam reducat. (9) Mansit M. Atilius, servatis navibus quadraginta, pedibus ad millia quindecim, equitibus quingentis. (10) L. Manlius cum remigibus et classariis ac captivorum multitudine, sine periculo Siciliam prætervectus, Romam pervenit.

XXX. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, θεωροῦντες τὴν τῶν πολεμίων παρασκευὴν χρονιωτέραν οὖσαν, πρῶτον μὲν, στρατηγὸς ἑαυτῶν εἵλοντο δύο, τὸν τε Ἀννωνος Ἀσδρούβαν, καὶ Βώσταρον· μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Ἀμιλικαν ἐπεμπον εἰς τὴν Ἡράκλειαν, καλοῦντες κατὰ τάχος αὐτόν. (2) Ὁ δ' ἀναλαβὼν ἱππεῖς πενταχοσίους, καὶ πεζοὺς πενταχιλίους, παρῆν εἰς τὴν Καρχηδόνα· καὶ κατασταθεὶς στρατηγὸς τρίτος, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν περὶ τὸν Ἀσδρούβαν, πῶς δεῖ χρῆσθαι τοῖς παρούσιν. (3) Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς, βοηθεῖν τῇ χώρᾳ, καὶ μὴ περιορᾶν αὐτὴν ἀδεῶς προθυμῆν. (4) Ὁ δὲ Μάρκος μετὰ τινας ἡμέρας ἐπεπορεύετο, τὰ μὲν ἀτείχιστα τῶν ἐρυμάτων ἐξ ἐφόδου διαρπάζων, τὰ δὲ τετειχισμένα πολιορκῶν. (5) Ἀφικόμενος δὲ εἰς πόλιν Ἀδιν ἀξιόχρεων, περιστρατοπεδεύσας ταύτην, συνίστατο μετὰ σπουδῆς ἔργα καὶ πολιορκίαν. (6) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, τῇ τε πόλει σπουδάζοντες βοηθῆσαι, καὶ τῶν ὑπαίθρων ἀντιποιεῖσθαι κρίνοντες, ἐξῆγον τὴν δύναμιν. (7) Καὶ καταλαβόμενοι λόφον ὑπερδεῖον μὲν τῶν πολεμίων, ἀφῶν δὲ ταῖς ἑαυτῶν δυνάμεσιν, ἐν τούτῳ κατεστρατοπέδευσαν. (8) Λοιπὸν ἔχοντες μὲν τὰς πλείστας ἐλπίδας ἐν τοῖς ἱππεῦσι καὶ τοῖς θηρίοις, ἀφόμενοι δὲ τῶν ἐπιπέδων χωρίων, καὶ συγχλίσαντες σφᾶς αὐτοὺς εἰς τόπους ἐρυμνοὺς καὶ δυσβάτους, ἔμελλον διδάξειν τοὺς πολεμίους, ὃ δέον ἦν πράττειν κατ' αὐτῶν. Ὁ δὲ καὶ συνέβη γενέσθαι. (9) Συννόησαντες γὰρ οἱ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμόνες ἐμπεύροις, ὅτι τὸ πρακτικώτατον καὶ φοβερώτατον τῆς τῶν ὑπεναντίων δυνάμεως ἡχρεῖται διὰ τοὺς τόπους, οὐκ ἀνέμειναν ἕως ἐκεῖνοι καταβάντες εἰς τὰ πεδία παρατάξαντο. (10) Χρῶμενοι δὲ τοῖς ἰδίοις καιροῖς, ἅμα τῷ φωτὶ προσέβαινον ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους πρὸς τὸν λόφον. (11) Οἱ μὲν οὖν ἱππεῖς καὶ τὰ θηρία τοῖς Καρχηδονίοις ἦν ἄχρηστα τελέως· οἱ δὲ μισθοφόροι πάνυ γενναίως καὶ προθύμως ἐκβοηθήσαντες, τὸ μὲν πρῶτον στρατόπεδον ἠνάγκασαν ἐγκλίνειν καὶ φυγεῖν. (12) Ἐπεὶ δὲ προπessόντες καὶ κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν ἐκ θατέρου μέρους προσβαινόντων ἐτράπησαν, μετὰ ταῦτα πάντες εὐθὺς ἐκ τῆς στρατοπεδείας ἐξέπεσον. (13) Τὰ μὲν οὖν θηρία μετὰ τῶν ἱππέων, ἐπεὶ τάχιστα τῶν ὁμαλῶν ἤψατο, μετ' ἀσφαλείας ἐποιῶντο τὴν ἀποχώρησιν. (14) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τοὺς πεζοὺς βραχὺν ἐπιδιώξαντες τόπον, καὶ τὸν χάρακα διαρπάσαντες, μετὰ δὲ ταῦτα πᾶσαν ἐπιπορευόμενοι τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις, ἀδεῶς ἐπόρθουν. (15) Γενόμενοι δὲ τῆς προσαγορευομένης πόλεως Τύντης ἐγκρατεῖς, εὐφροῦς ὑπαρχούσης πρὸς τὰς προκειμένας ἐπιβολὰς, ἔτι δὲ κειμένης εὐκαιρῶς κατὰ τὴν τῆς πόλεως καὶ τῆς συνέγγυς ταύτης χώρας, κατεστρατοπέδευσαν εἰς αὐτήν.

XXXI. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, μικρῶ μὲν πρότερον κατὰ θάλατταν, τότε δὲ κατὰ γῆν ἐπταικότες, οὐ διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀνανδρίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἡγούμενων ἀβουλίαν, κατὰ πάντα τρόπον ἐνεπεπώχεσαν εἰς δυσχερῆ διάθεσιν. (2) Ἀμα γὰρ τοῖς προειρημένοις, καὶ τὸ τῶν Νομάδων ἔθνος, συνεπιθέμενον αὐτοῖς, οὐκ ἐλάττω, πλείω δὲ τῶν Ῥωμαίων εἰργάζετο κακὰ

XXX. Carthaginienses, ubi Romanos ad diuturnius bellum se parare sentiunt, duos primo copiarum suarum duces creant Asdrubalem Hannonis F. et Bostarum : deinde Amilicarem Heraclea propere arcessunt. (2) Qui assumtis equitibus quingentis, peditum quinque millibus, Carthaginem venit ; ibique dux tertius electus, cum Asdrubale de praesentium rerum statu deliberat. (3) Placet illis, ditioni ferendam operi, neque committendum esse, ut eam hostis impune depopuletur. (4) At Regulus post dies paucos per regionem grassari ; castella, quae muris carebant, primo impetu capere ; quae moenibus cincta erant, oppugnare. (5) Ubi ad Adin ventum est, non poenitendum oppidum ; huic quoque Romanus castra admovet ; opera atque oppugnationem urget. (6) Tum Pœni, qui et servatam urbem illam cupiebant, et quae foris erant vindicare a vi hostili decreverant, copias educunt (7) ac colle occupato, hostibus quidem imminente, sed toto genere copiis ipsorum incommodo, castra eo loci metantur. (8) Sed enim, quum in equitatu maxime atque elephantis spes suas illi sitas haberent ; plana camporum relinquendo, et locis abruptis impeditisque se includendo, hostes videlicet admonitum iverunt quid faciendum ipsis esset, quo sibi nocerent. Atque ita profecto accidit. (9) Nam duces Romani, pro sua peritia intelligentes, quod erat roboris plurimumque metuendum in adversariorum exercitu, id omne propter locorum conditionem redditum ipsis esse inutile, nequaquam exspectarunt donec castris in planum delatis aciem instruerent : (10) quin potius tempore usi suo, luce prima utrinque ad collem succedunt. (11) Itaque plane nulli tum usui neque equi, neque elephantis, Carthaginiensibus erant. Mercenarii vero milites generoso prorsus obstinatoque animo propugnantes, primam legionem inclinatam fugere compulerunt. (12) Sed hi dum longius insequuntur, circumventi ab ea manu quae altera ex parte ingruerat, mox ipsi in fugam vertebantur. Tum vero continuo omnes e castris sese proripere. (13) Et elephantis quidem, atque equites, loca plana adepti, deinceps securi se receperunt. (14) Romanus vero, pedites aliquantisper insecutus, mox castris directis, libere de cetero vagari et agros urbesque incursare. (15) Deinde oppido, cui Tuneti nomen, potitus, quod ad ea quae moliebatur inprimis opportunum, et ipso situ Carthagini et vicinae regioni infestum erat, castra ibidem locavit.

XXXI. Pœni, re paulo ante mari, nunc vero terra male gesta, idque non militum ignavia, sed ducum imprudentia, omnibus modis impeditas suorum consiliorum rationes habebant. (2) Nam ad jam dicta accedebat, quod Numidae non secus ac Romani hostiliter eos invaserant ; nec pauciora, inu-

τὴν χώραν. (3) Ἐξ ὧν διὰ τὸν φόβον συμφεγγόντων εἰς τὴν πόλιν τῶν ἀπὸ τῆς χώρας, δυσθυμία καὶ λιμός ἦν ὁλοσχερής, τὰ μὲν διὰ τὸ πλῆθος, τὰ δὲ διὰ τὴν προσδοκίαν τῆς πολιορκίας. (4) Ὁ δὲ Μάρκος, ὁρῶν τοὺς Καρχηδόνιους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐσφαλμένους, καὶ νομίζων ὅσον οὕτω κρατήσῃ τῆς πόλεως, ἀγωνιῶν δὲ, μὴ συμβῇ τὸν ἐπιπαραγινόμενον στρατηγὸν ἐκ τῆς Ῥώμης φθάσαντα τὴν ἐπιγραφὴν τῶν πραγμάτων λαβεῖν, προῦκαλεῖτο τοὺς Καρχηδόνιους εἰς διαλύσεις. (5) Οἱ δ' ἀσμένως ἀκούσαντες, ἐξέπειψαν αὐτῶν τοὺς πρώτους ἀνδρας· οἱ καὶ συμμίζαντες αὐτῷ, τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ ῥέπειν ταῖς γνώμαις ἐπὶ τὸ ποιεῖν τί τῶν λεγομένων, ὥστ' οὐδ' ἀκούοντες ὑπομένειν ἐδύναντο τὸ βάρος τῶν ἐπιταγμάτων. (6) Ὁ μὲν γὰρ Μάρκος, ὡς ἤδη κεκρατηκὼς τῶν ὧων, οἷ τι ποτὲ συνεχώρει, πᾶν ὥτεο δεῖν αὐτοὺς ἐν χάριτι καὶ δωρεᾷ λαμβάνειν. (7) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, θεωροῦντες, ὅτι καὶ γενομένοις αὐτοῖς ὑποχειρίως οὐδὲν ἂν συνακολουθῆσαι βραύτερον τῶν τότε προσταγμάτων, οὐ μόνον δυσχερῆσαντες τοῖς προτεινομένοις ἐπανήλθον, ἀλλὰ καὶ προσκόψαντες τῇ βαρύντητι τοῦ Μάρκου. (8) Τὸ δὲ συνέδριον τῶν Καρχηδονίων, διακοῦσαν τὰ προτεινόμενα παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων, καίπερ σχεδὸν ἀπεγνωκὸς τὰς τῆς σωτηρίας ἐλπίδας, ὅμως οὕτως ἀνδρωδῶς ἔστη καὶ γενναίως, ὥστε πᾶν ὑπομένειν εἶλετο, καὶ παντὸς ἔργου καὶ καιροῦ πείραν λαμβάνειν, ἐφ' ᾧ μὴδὲν ἀγεννὲς μὴδ' ἀνάξιον τῶν πρὸ τοῦ πράξεων ὑπομείναι.

XXXII. Περὶ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους καταπλεῖ τις εἰς τὴν Καρχηδόνα ξενολόγος, τῶν ἀπεσταλμένων εἰς τὴν Ἑλλάδα πρότερον, εἰς τὴν Καρχηδονίαν ἄγων στρατιώτας πλείστους· ἐν οἷς καὶ Ξανθίππον τινα Λακεδαιμόνιον, ἄνδρα τῆς Λακωνικῆς ἀγωγῆς μετεσχηκότα, καὶ τριβὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔχοντα σύμμετρον. (1) Ὃς διακοῦσας τὸ γεγονός ἐλάττωμα, καὶ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ γέγονε, καὶ συνθεωρήσας τὰς τε λοιπὰς παρασκευὰς τῶν Καρχηδονίων, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἱππέων καὶ τῶν ἐλεφάντων, παρατυκὰ συνελογίσαστο, καὶ πρὸς τοὺς φίλους ἐνεφάνισε, διότι συμβαίνει τοὺς Καρχηδόνιους οὐχ ὑπὸ Ῥωμαίων, αὐτοὺς δ' ὑφ' αὐτῶν ἡττᾶσθαι διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν ἡγουμένων. (2) Ταχὺ δὲ διὰ τὴν περίστασιν τῶν τοῦ Ξανθίππου λόγων διαδοθέντων εἰς τὰ πλήθη καὶ τοὺς στρατηγοὺς, ἔγνωσαν οἱ προσεστώτες ἀνακαλεῖσθαι καὶ πείραν αὐτοῦ λαμβάνειν. (3) Ὁ δὲ, παραγενόμενος εἰς τὰς χεῖρας, ἔφερε τοὺς ἄρχουσι τοὺς ἀπολογισμούς, καὶ παρὰ τί νῦν σφαλεῖσιν, καὶ διότι πεισθέντες αὐτῷ, καὶ χρησάμενοι τοῖς ἐπιπέδοις τῶν τόπων ἐν τε ταῖς πορείαις καὶ στρατοπεδείαις καὶ παρατάξεσιν, εὐχερῶς ἑαυτοῖς τε τὴν ἀσφάλειαν δυνήσονται παρασκευάζειν, καὶ τοὺς ὑπεναντίους νικᾶν. (4) Οἱ δὲ στρατηγοὶ, δεχάμενοι τὰ λεγόμενα καὶ πεισθέντες αὐτῷ, παραχρῆμα τὰς δυνάμεις ἐνεχείρισαν. (5) Ἦν μὲν οὖν καὶ κατὰ ταύτην τὴν παρὰ τοῦ Ξανθίππου διαδομένην φωνὴν ὁ θροῦς, καὶ λαλιά τις εὐελπῖς

etiam plura, quam illi, damna ditioni ipsorum intulerant.

(3) Quam ob causam metu hostium compulsi in urbem agrestes, perturbationem ac famem ingentem eo invexerant, partim propter hominum multitudinem, partim quod in expectatione esset obsidio. (4) At Regulus, cernens Carthaginienses terra marique victos, seque jamjam urbis potentem futurum arbitrans; anxie sollicitus, ne qui Roma successurus sibi erat Consul, confecti belli titulum sibi interverteret, adversarios ad pacem hortabatur. (5) Audivere illi hos sermones lubenti animo, ac viros primarios Reipublicæ suæ ad eum miserunt. Qui cum ipso collocuti, tantum abfuerunt, ut propositarum conditionum ullam admitterent, ut ne audire quidem quæ imperabantur, adeo gravia illa erant, sustinuerint. (6) Nam Marcus quidem, ceu victor jam universæ rei, quidquid concederet, id omne beneficii munerisque loco haberi postulabat. (7) Carthaginienses contra, qui viderent nihil sibi, etiamsi plane sub ditionem pop. Rom. pervenissent, contingere durius posse quam illa erant quæ imperabantur; non solum aversati propositas conditiones domum redierunt, sed etiam duritia Marci non modicriter offensi. (8) Senatus vero Carthaginiensium, legibus pacis auditis quas dixerat Marcus, etsi prope jam omni spe salutis amissa, adeo tamen viriliter ac generose restitit, ut pati quidvis, atque omnia experiri, quamlibet denique fortunam subire, cuncti præoptarent, prius quam aliquid ferrent nobilitate sua et gloria rerum gestarum indignum.

XXXII. Sub id tempus appellit Carthaginem eorum unus, quos ad conducendum mercede militem in Græciam antea miserant, ingentem manum secum adducens: in quibus Xanthippus quidam fuit, Lacedæmonius, vir disciplina Laconica imbutus, et qui rei militaris probabilem usum habebat. (2) Hic vir, audita clade nūpera, et quomodo, quave ratione illa esset accepta; contemplatus etiam reliquos Pœnorum apparatus, numerumque equitum atque elephantorum; illico apud animum suum statuit, dixitque inter amicos: nequaquam Romanos esse, qui Carthaginienses vicissent; verum ipsos a se ipsis, ductorum inperitia, fuisse victos. (3) Sparsis statim, ut consentaneum erat eo rerum statu, in vulgus atque inter ipsos etiam duces Xanthippi sermonibus; placuit principibus civitatis, hominem ad se accitum experiri. (4) Qui ubi ad colloquium venit, rationes eorum quæ dixerat magistratibus exhibet, simul acceptæ cladis causam aperiens, confirmansque, si consilio velint uti suo, et qua in agmine ducendo, qua in eligendo castris aut pugnae loco, plana selectari loca; non solum securitati suæ facile eos hac ratione posse consulere, verum etiam hostem vincere. (5) Probare duces quæ dicebantur: atque e vestigio in hujus transientes sententiam, ducatum copiarum illi tradunt. (6) Erat igitur de hac etiam Xanthippi voce, simul ac in vulgus exiit, rumor quidam et communis sermo omnium bonæ

παρὰ τοῖς πολλοῖς. (7) Ὡς δ' ἐξαγαγὼν πρὸ τῆς πόλεως τὴν δύναμιν ἐν κόσμῳ παρενέβαλε, καὶ τι καὶ κινεῖν τῶν μερῶν ἐν τάξει, καὶ παραγγέλλειν κατὰ νόμους ἤρξατο· τηλικαύτην ἐποίει διαφορὰν παρὰ τὴν τῶν προτέρων στρατηγὸν ἀπειρίαν, ὥστε μετὰ κραυγῆς ἐπισημαίνεσθαι τοὺς πολλοὺς, καὶ σπεύδειν ὡς τάχιστα συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις, πεπεισμένους, μηδὲν ἂν παθεῖν δεῖνόν ἡγουμένου Ξανθίππου. (8) Τούτων δὲ γιγνομένων, οἱ στρατηγοὶ συνιδόντες τοὺς ὄχλους ἀνατεθαβήκοντας παραδόξως ταῖς ψυχαῖς, παρακαλέσαντες αὐτοὺς τὰ πρόποντα τῷ καιρῷ, μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὥρμησαν ἀναλαβόντες τὴν δύναμιν. (9) Αὕτη δ' ἦν, πεῖροι μὲν εἰς μυρίους καὶ διαχιλίους, ἵππεῖς δὲ τετρακισχilioi. Τὸ δὲ τῶν ἐλεφάντων πλῆθος, ἔγγιστά που τῶν ἑκατόν.

XXXIII. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, θεωροῦντες τοὺς Καρχηδονίους τὰς τε πορείας ποιομένους διὰ τῶν θαλάσσιων τόπων, καὶ τὰς στρατοπεδείας τιθέντας ἐν τοῖς ἐπιπέδοις τῶν χωρίων, κατ' αὐτὸ μὲν τοῦτο ξενιζόμενοι διετρέποντο· τοῖς γε μὴν δλοῖς ἐσπεύδον ἐγγίσει τοῖς πολεμίοις. (2) Συνάψαντες δὲ, τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν κατεστρατοπέδευσαν ὡς δέκα σταδίου ἀποσχόντες τῶν ὑπεναντίων. (3) Τῇ δὲ κατὰ πόδας, οἱ μὲν προσεστώτες τῶν Καρχηδονίων ἐβουλεύοντο, πῶς καὶ τί πρακτέον εἴη κατὰ τὸ παρόν. (4) Οἱ δὲ πολλοὶ προθυμῶς ἔχοντες πρὸς τὸν κίνδυνον, συστρεφόμενοι κατὰ μέρη, καὶ κατ' ὄνομα τὸν Ξανθίππον ἀναβοῶντες, ἐξαγεῖν σφᾶς ὥντο δεῖν τὴν τάχιστην. (5) Οἱ δὲ στρατηγοί, τὴν τε τῶν ὄχλων ὁρμὴν καὶ προθυμίαν θεωροῦντες, ἅμα δὲ καὶ τοῦ Ξανθίππου διαμαρτυρομένου μὴ παρίναί τὸν καιρὸν, παρήγγειλαν τῷ μὲν πλήθει διασκευάζεσθαι· τῷ δὲ Ξανθίππῳ χρῆσθαι τοῖς πράγμασιν ἐπέτρεψαν, ὥς ποτ' αὐτῷ δοκοῖ συμφέρειν. (6) Ὁ δὲ, λαβὼν τὴν ἐξουσίαν, τοὺς μὲν ἐλέφαντας ἐξαγαγὼν ἐφ' ἓνα πρὸ πάσης τῆς δυνάμεως ἐν μετώπῳ κατέστησε· τὴν δὲ φάλαγγα τῶν Καρχηδονίων ἐν ἀποστήματι συμμέτρῳ τούτοις κατόπιν ἐπέστησε. (7) Τῶν δὲ μισθοφόρων, τοὺς μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρασ παρενέβαλε, τοὺς δ' εὐκίνητοτάτους ὁμοῦ τοῖς ἱππεῦσιν ἑκατέρου τοῦ κέρατος πρόσετρεψεν. (8) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, συνιδόντες παραταττομένους τοὺς ὑπεναντίους, ἀντεξήσαν ἐτόιμους. (9) Καταπληττόμενοι δὲ καὶ προορώμενοι τὴν τῶν ἐλεφάντων ἔφοδον, προθέμενοι τοὺς γροσφομάχους, πολλὰς ἐπ' ἀλλήλαις κατόπιν ἵστασαν σημαίας, τοὺς δ' ἱππεῖς ἐμέρισαν ἐφ' ἑκάτερον τὸ κέρασ. (10) Τὴν δὲ σύμπασαν τάξιν βραχυτέραν μὲν ἢ πρόσθεν, βαθύτεραν δὲ ποιήσαντες, τῆς μὲν πρὸς τὰ θηρία μάχης δαόντως ἦσαν ἐστοχασμένοι· τῆς δὲ πρὸς τοὺς ἱππεῖς, πλεονασίας ὄντας τῶν παρ' αὐτοῖς, δλοσχερῶς ἡστόχησαν. (11) Ἐπεὶ δ' ἀμφοτέρω κατὰ τὰς ἑαυτῶν προαιρέσεις καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος ἑκάστους ἐθῆκαν εἰς τὰς ἀρμοζούσας τάξεις, ἔμενον ἐν κόσμῳ, παραδοχοῦντες τὸν καιρὸν τῆς ἀλλήλων ἐπιθέσεως.

XXXIV. Ἄμα δὲ τῷ τὸν Ξανθίππον τοῖς μὲν ἐπὶ

spei plenus : (7) sed ubi eductas ante urbem copias ordine instruere, ordinatosque per partes movere, et ex artis legibus jussa dare coepit; tum vero tanta illius visa est esse praestantia praee superiorum ducum imperitia, ut clamore laetitia vulgo omnes significarent, et quam primum cum hoste cuperent configere : persuasi, Xanthippo ductore, nihil sibi posse adversi contingere. (8) Post haec, ut vident duces, multitudinem animos mirabilem in modum resumisse; pro tempore suos adhortati, paucis interjectis diebus, cum exercitu profisciscuntur. (9) Fuere in eo peditum ad duodecim millia, equites quater mille : elephantorum numerus ad centum fere accedebat.

XXXIII. Romani, quando viderunt Carthaginenses per aequa loca iter facere, et in plano locare castra, ipsius quidem huius rei novitate conturbabantur : at, quidquid esset, tamen propius cum hoste congredi festinabant. (2) Quibus jam propinqui, primo die ad mccc passus ab illis castra ponunt. (3) Postridie deliberatur a principibus Pœnorum, quid jam, quove modo esset agendum. (4) Milites vero pugnandi cupiditate accensi, circulos passim cogere : Xanthippi nomen cum clamoribus usurpare; postulare denique, ut quam primum educerentur. (5) Hunc illorum impetum atque alacritatem quum animadvertent duces, obtestante simul Xanthippo, ne oblatam occasionem elabi sinerent; milites ad pugnam se parare jubent : ipsi Xanthippo, facere quidquid e re futurum judicaret, permittunt. (6) Ille, accepta hac potestate, elephantos in ordinem unum digestos, ante universam aciem in frontem instruit : pone bestias modico relicto intervallo, phalangem Carthaginensium statuit. (7) Mercenarii militis partem in dextro cornu locat; reliquam partem, quae maxime expedita erat, una cum equitibus, cornibus utrimque praesidio esse jussit. (8) Romani, instrui ab hostibus aciem cernentes, prompto et ipsi animo contra exeunt. (9) Timentes vero elephantorum, quam praevidebant, impressionem; velitibus praepositis, a tergo illorum plures deinceps manipulos unum post alterum locant : equites in utrumque cornu distribuunt. (10) Sic totius aciei longitudini, quam prius usurpaverant, aliquid detrahentes, quod altitudini adjiciebatur; ad pugnam cum bestiis commode se fore instructos, recte coniecerunt : in cavendo vero sibi ab equitibus, quorum numerus longe major apud Pœnos erat, tota via aberrarunt. (11) Et Romanus et Pœnus, dispositis ex animi sententia singulis ordinibus acieque universa, ita ordinati se continebant; quum uterque mutuae invasionis opportunitatem capta.

XXXIV. Simul ac vero Xanthippus eos qui elephantos re

τῶν θηρίων παραγγεῖλαι πράγειν, καὶ διασπᾶν τὰς τῶν ὑπεναντίων τάξεις, τοῖς δ' ἰππεύουσιν, ἐφ' ἑκατέρου τοῦ κέρατος κυκλοῦν, καὶ προσβάλλειν τοῖς πολεμοῖς, (2) τότε δὲ καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον κατὰ τὰ παρ' αὐτοῖς ἔθη συμφορῇσαν τοῖς ὅπλοις καὶ συναλαλάξαν, ὥρμησεν ἐπὶ τοὺς πολεμούς. (3) Οἱ μὲν οὖν ἰππεῖς τῶν Ῥωμαίων ταχέως ἀφ' ἑκατέρων τῶν κεράτων ἐφυγον, διὰ τὸ πολλαπλάστους εἶναι τοὺς Καρχηδονίους. (4) Τῶν δὲ πεζῶν οἱ ταχθέντες ἐπὶ τοῦ λαοῦ κέρως, ἅμα μὲν ἐκκλίνοντες τὴν τῶν θηρίων ἐφοδόν, ἅμα δὲ καταφρονούντες τῶν μισθοφόρων, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Καρχηδονίων· τρεφάμενοι δὲ τούτους, ἐπέκειντο καὶ κατεδίωκον αὐτοὺς ἕως εἰς τὸν χάρακα. (5) Τῶν δὲ κατὰ τοὺς ἐλάφαντας ταχθέντων, οἱ μὲν πρῶτοι συμπεσόντες, ὑπὸ τῆς βίας τῶν ζώων ἐξωθούμενοι καὶ καταπατούμενοι, σωρηδὸν ἐν χειρῶν νόμῳ διεφθείροντο· τῆς γε μὴν ὅλης τάξεως τὸ σύστημα, διὰ τὸ βάθος τῶν ἐφεστώντων, ἕως τινος ἀδιάσπαστον ἔμεινεν. (6) Ἐπεὶ δ' οἱ μὲν τὰς ἐσχάτας ἔχοντες τάξεις, κυκλοῦμενοι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἰππέων, ἡναγχάζοντο πρὸς τούτους στρεφόμενοι κινδυνεύειν· οἱ δὲ διὰ μέσων τῶν ἐλαφάντων εἰς τὸ πρόσθεν ἐκδιαιζόμενοι καὶ κατὰ νότον παριστάμενοι τῶν θηρίων, εἰς ἀκέραιον καὶ συνεταγμένην ἐμπίπτοντες τὴν τῶν Καρχηδονίων φάλαγγα, διεφθείροντο· (7) τότε δὲ πανταχόθεν πονοῦντες, οἱ μὲν πλείστοι τῶν Ῥωμαίων συνεπατήθησαν ὑπὸ τῆς ὑπερφυοῦς βίας τῶν ζώων, οἱ δὲ λοιποὶ συνηκοντίσθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἰππέων ἐν αὐτῷ τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ, τελέως δὲ τινες ὀλίγοι πρὸς φυγὴν ὥρμησαν. (8) Οὐσῶν δὲ πεδινῶν τῶν ὑποχωρήσεων, καὶ τούτων οἱ μὲν ὑπὸ τῶν θηρίων καὶ τῶν ἰππέων ἀπώλλυντο· πενταχόσιοι δὲ ἴσως οἱ μετὰ Μάρκου τοῦ στρατηγοῦ φυγόντες, μετ' ὀλίγον ὑποχειρίοι γενόμενοι, σὺν αὐτῷ ἐκείνῳ πάντες ἐξωγήθησαν. (9) Τῶν μὲν οὖν παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις μισθοφόρων ἔπεισον εἰς ἀτακτοὺς, οἱ κατὰ τὸ λαὸν τῶν Ῥωμαίων ταχθέντες, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐσώθησαν μὲν εἰς διαγίλους, οἱ κατὰ τὸ δῶγμα τῶν προειρημένων ἐκτὸς γενόμενοι τοῦ κινδύνου. (10) Τὸ δὲ λοιπὸν πλήθος διεφθάρη, πλὴν Μάρκου τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τῶν ἅμα τούτῳ φυγόντων. (11) Αἱ μὲν οὖν σημαῖαι τῶν Ῥωμαίων αἱ σωθεῖσαι, διέπεισον εἰς τὴν Ἀσπίδα παραδόξως. (12) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, τοὺς νεκροὺς σκυλεύσαντες, καὶ τὸν στρατὸν ἅμα μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἄγοντες, ἐπανήλθον περὶ γαρεῖς τοῖς παροῦσιν εἰς τὴν πόλιν.

XXXV. Ἐν ᾧ καιρῷ πολλὰ τις ἀν, ὁρθῶς ἐπισημαινόμενος, εὖροι πρὸς ἐπανάρθωσιν τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου συντελέσοντα. (2) Καὶ γὰρ τὸ διαπιστεῖν τῇ τύχῃ, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς εὐπραγίας, ἐναργέστατον ἐφάνη πᾶσι τότε διὰ τῶν Μάρκου συμπτωμάτων. (3) Ὁ γὰρ μικρῷ πρότερον οὐ διδοῦς ἔλεον οὐδὲ συγγνώμην τοῖς πταίοισι, παρὰ πόδας αὐτὸς ἤγετο, δεησόμενος τούτων περὶ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας. (4) Καὶ μὴν καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδῃ, πάλαι καλῶς εἰρησθαὶ δοκοῦν, ὅς Ἐν

gebant jussit progredi, et aciem hostium dissipare, equites ab utroque cornu hostem cingere, atque adoriri : (2) tum etiam Romani more suo armis concrepuerunt, et, clamore militari edito, Pœnum invadere cœperunt. (3) Sed Romani quidem equites, quod multis partibus numero superarentur a Carthaginiensibus ab utroque mox cornu fugerunt. (4) E peditibus vero qui in sinistro cornu erant, partim ut belluarum impetum declinarent, partim quod conductitium militem aspèrarentur, dextimos Carthaginiensium petunt : versis in fugam instant, et ad vallum usque eos persequuntur. (5) Qui autem ex adverso elephantorum locati fuerant, horum primi, magna vi facto in eos impetu, bestiarum violentia repulsi et conculcati, acervatim pugnantes conficiebantur. Attamen universæ aciei corpus, propter stantium pone primos ordines profundam seriem, aliquamdiu mansit indivisum. (6) Postea vero quam extremi ordines, undique ab equitibus circumventi, cogeantur facta conversione cum iis dimicare : et illi qui per medios elephantos in ulteriora perruperant, cum jam a tergo bestiarum consisterent, in Pœnorum integram atque compositam phalangem incidentes trucidati sunt, (7) tum vero omni ex parte laborantes Romani, plurimi quidem ab inmani vi belluarum sunt conculcati, reliqui in ipso pugnæ loco ab equitum turba jaculis sunt confixi : perpauci admodum fuere qui fugam capesserent. (8) Sed quia per patentes campos erat fugiendum, etiam horum plerique ab elephantis equitibusque sunt cæsi : ad quingentos, qui cum Marco Consule fugerant, mox in hostium potestatem venerunt, et omnes cum ipso vivi sunt capti. (9) Desiderati sunt eo prælio e mercenariis Pœnorum, qui contra sinistrum Romanorum cornu steterant, ad dccc. Romanorum servati sunt ad duo millia ; qui, dum alteros, de quibus modo dictum est, persequitur hostis, periculo sunt exempti. (10) Reliqui omnes, excepto Marco Cos. et quos ille fugæ comites habuit, perierunt. (11) Qui super fuerunt manipuli, Clupeam miraculo evaserunt. (12) Carthaginienses, post detracta cadaveribus spolia, ipsum quoque Consulem inter captivos ducentes, gaudio ex successu ovantes in urbem sunt reversi.

XXXV. Hic vero multa, si quis recte observet, inveniet accidisse, ad corrigendos vitæ hominum errores profutura. (2) Etenim, Fortunæ non esse confidendum, utique in rebus lætis, per ea, quæ Regulo acciderunt, omnibus tunc factum est manifestissimum. (3) Nam qui paulo ante nullum misericordiæ locum dabat, neque ullam afflictis veniam concedebat : mox ductus ipse est, iisdem pro salute sua supplicaturus. (4) Jam porro, quod recte olim dixit Euripides, MENS UNA SAPIENS PLURIMUM VINCIT MANUS, ex ipais rebus ma-

σοφὸν βούλευμα τὰς πολλὰς χεῖρας νικᾷ, τότε δὲ αὐτῶν τῶν ἔργων ἔλαβε τὴν πίστιν. (5) Ἐἷς γὰρ ἄνθρωπος, καὶ μία γνώμη, τὰ μὲν ἀήττητα πλήθη καὶ πραγματικὰ δοκοῦντα εἶναι καθεῖλε, τὸ δὲ προφανὺς πεπτωκὸς ἄρδην πολιτεύμα, καὶ τὰς ἀπληγχαῖας ψυχὰς τῶν δυνάμεων, ἐπὶ τὸ χρεῖττον ἤγαγεν. (6) Ἐγὼ δὲ τούτων ἐπεμνήσθην, χάριν τῆς τῶν ἐντυγχανόντων τοῖς ὑπομνήμασι διορθώσεως. (7) Δυοῖν γὰρ ὄντων τρόπων πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταθέσεως· τοῦ τε διὰ τῶν ἰδίων συμπτωμάτων, καὶ τοῦ διὰ τῶν ἀλλοτρίων· ἐναργέστερον μὲν εἶναι συμβαίνει τὸν διὰ τῶν οἰκείων περιπετεῖων, ἀβλαβέστερον δὲ τὸν διὰ τῶν ἀλλοτρίων. (8) Διὸ τὸν μὲν οὐδέποθ' ἐκουσίως αἰρετέον, ἐπεὶ μετὰ μεγάλων πόνων καὶ κινδύνων ποιεῖ τὴν διορθώσιν· τὸν δὲ αἰετὶ θηρευτέον, ἐπεὶ χωρὶς βλάβης ἐστὶ συνιδεῖν ἐν αὐτῷ τὸ βέλτιον. (9) Ἐξ ὧν συνιδόντι, καλλίστην παιδεῖν ἡγητέον πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγιγνομένην ἐμπειρίαν. (10) Μόνῃ γὰρ αὕτῃ χωρὶς βλάβης, ἐπὶ παντός καιροῦ καὶ περιστάσεως, κριτὰς ἀληθινοῦς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν ἐπὶ τοσούτον εἰρήσσω.

XXXVI. Καρχηδόνιοι δὲ, κατὰ νοῦν ἀπάντων σφίσι χειρωρηκότων, υπερβολὴν χαρᾶς οὐκ ἀπέλειπον, διὰ τε τῆς πρὸς τὸν θεὸν εὐχαριστίας, καὶ διὰ τῆς μετ' ἀλλήλων φιλοφροσύνης. (2) Ἐάνθιππος δὲ, τηλικαύτην ἐπίδοσιν καὶ ῥοπὴν ποιήσας τοῖς Καρχηδονίωι πράγμασι, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἀπέπλευσε πάλιν, φρονίμως καὶ συνετῶς βουλευσάμενος. (3) Αἱ γὰρ ἐπιφανεῖς καὶ παραδόχοι πράξεις, βαρεῖς μὲν τοὺς φρόνους, ὀξείας δὲ τὰς οἰκτολὰς γεννῶσιν· ἃς οὐ μὲν εἰς ἡμῶν οἷα τε τὰς συγγενείας καὶ τῶν φίλων πλῆθος οἷοί τ' ἂν εἶεν ἀναφέρειν· οἱ δὲ ξένοι ταχέως ὑφ' ἑκατέρων τούτων ἡττῶνται, καὶ κινδυνεύουσι. (4) Λέγεται δὲ καὶ ἕτερος ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς Ἐάνθιππου λόγος· ὃν πειρασόμεθα διασαφεῖν, οἰκιστέον λαβόντες τοῦ παρόντος καιρόν. (5) Ῥωμαῖοι δὲ, προσπεσόντων σφίσι παρ' ἑλπίδα τῶν ἐν Λιβύῃ συμβεβηκότων, εὐθέως ἐγίνοντο πρὸς τὸ καταρτίζειν τὸν στόλον, καὶ τοὺς ἄνδρας ἐξαιρεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ Λιβύῃ διασεωσμένους. (6) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ ταῦτα στρατοπεδεύσαντες, ἐπολιόρκουν τὴν Ἀσπίδα, σπουδάζοντες ἐγκρατεῖς γενέσθαι τῶν ἐκ τῆς μάχης διαφυγόντων. (7) Διὰ δὲ τὴν γενναϊότητα καὶ τόλμαν τῶν ἀνδρῶν, οὐδαμῶς ἐλεῖν δυνάμενοι, τέλος ἀπέστησαν τῆς πολιορκίας. (8) Προσπεσόντος δ' αὐτοῖς, ἐξαρτῦειν τὸν στόλον τοὺς Ῥωμαίους, καὶ μέλλειν αὖθις ἐπὶ τὴν Λιβύην ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν· τὰ μὲν ἐπεσκεύαζον σκάφη, δὲ δ' ἐκ καταβολῆς ἐναυπηγοῦντο. (9) Ἰαχὺ δὲ συμπληρώσαντες ναῦς διακοσίας, ἀνήχθησαν, καὶ παρεφύλαττον τὸν ἐπίπλουον τῶν ὑπεναντίων. (10) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τῆς θερείας ἀρχομένης, κατελεύσαντες τριακόσια καὶ πενήκοντα σκάφη, καὶ στρατηγούς ἐπιστήσαντες Μάρκον Αἰμίλιον καὶ Σερουῖον Φολοῦιον ἐξαπέστελλον. Οἱ δ', ἀνχθέντες, ἔπλεον

nifestam tunc fidem invenit. (5) Unus quippe vir, et consilium unum, legiones, quæ propter sollertiam ac præstantiam in re militari vinci non posse credebantur, delevit; civitatem vero illam, quam penitus concidisse palam erat, et fractos desperatione animos militum, recreavit atque erexit. (6) Equidem vero ista commemoravi, ut, qui hos Commentarios legerint, ad meliora instituantur. (7) Nam quum duæ universis mortalibus propositæ sint ad proficiendum rationes; altera per proprios casus, per alienos altera: evidentiior quidem illa est, quæ per propria ducit infortunia; et tutior illa, quæ per aliena. (8) Itaque viam priorem sponte sua nemo unquam debet ingredi: magnis enim ejusmodi correctio laboribus constat ac periculis. Posterior semper nobis captanda: per quam sine ulla noxa id, quod melius est, cernere unicuique licet. (9) Quod reputantem, sic apud se quemque statuere oportet: pulcherrimum disciplinæ genus esse ad veras vitæ rationes cognoscendas, peritiam ex historia rerum gestarum collectam. (10) Sola namque hæc omni tempore, ac quocumque rerum statu, nullo tuo incommodo dijudicandi id quod melius est facultatem tibi largitur. Verum de his hactenus.

XXXVI. Carthaginenses, quibus ex voto omnia cesserant, significandæ lætitiæ nihil reliqui fecerunt: cum gratias deo agentes, tum mutua inter se benevolentiae officia usurpantes. (2) Xanthippus vero, qui rebus Carthaginensium ad nova incrementa tantum momentum attulerat, non multo post inde est profectus: prudenti sane sapientique consilio. (3) Illustres enim atque admirandæ actiones graves invidias et acres calumnias conflare solent: quibus perferendis cives fortasse, cognatorum amicorumque opibus nixi, fuerint pares: at peregrinis utraque res in exitium facile vertit. (4) Sunt vero qui discessum Xanthippi aliter narrent: quorum sententiam, commodiorem nacti locum, referemus. (5) Romani, nuntio inopinato accepto de iis quæ in Africa acciderant, ad reparandam classem animum statim applicant, et eos periculo eximendos, qui prælio effugerant. (6) Quos ut in potestatem redigerent Carthaginenses, Clupeam castris admotis obsidione cinxerant: (7) sed magno animo atque audacia illis resistentibus, frustra omnia experti, tandem obsidione destiterant. (8) Ut nuntiatum Pœnis, classem Romanos parare; qua in Africam iterum navigent: ipsi quoque alias reficere naves, alias a fundamentis ædificare. (9) Quumque brevi spatio ducentas rebus omnibus instruxissent, classe ire obviam hosti, ejusque adventum observare pergunt. (10) Romani, initio æstatis deductis in mare navibus trecentis et quinquaginta, ductu novorum Coss. M. Æmilii et Servii Fulvii copias proficisci jubent. Illi sublati ancoris

παρὰ τὴν Σικελίαν, ὡς ἐπὶ τῆς Λιβύης. (11) Συμμίξαντες δὲ περὶ τὴν Ἑρμαῖαν τῶν τῶν Καρχηδονίων στολῶν, τούτους μὲν ἐξ ἐφόδου καὶ βραδίως τρεφάμενοι, ναῦς λαβὼν αὐτάνδρους ἑκατὸν δεκατέσσαρας (12) τοὺς δ' ἐν Λιβύῃ διαμείναντας νεανίσκους ἀναλαβόντες ἐκ τῆς Ἀσπίδος, ἐπλεον ὕθις ἐπὶ τῆς Σικελίας.

XXXVII. Διάραντες δὲ τὸν πόρον ἀσφαλῶς, καὶ προσμίζαντες τῇ τῶν Καμαριναίων χώρᾳ, τηλικούτῳ περιέπεσον χειμῶνι καὶ τηλικαύταις συμφοραῖς, ὥστε μὴδ' ἂν εἰπεῖν ἀξίως δύνασθαι, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ συμβάντος. (3) Τῶν γὰρ ἐξήκοντα καὶ τεττάρων πρὸς ταῖς τριακοσίαις ναυσὶν, ὀδοήκοντα μόνον συνέβη περιλειφθῆναι σκάφη· τῶν δὲ λοιπῶν τὰ μὲν ὑποβρύχια γενέσθαι, τὰ δὲ ὑπὸ τῆς ῥαχίας πρὸς ταῖς σπιλάσι καὶ τοῖς ἀκρωτηρίοις καταγνυμένα, πλήρη ποιῆσαι σωματῶν τὴν παραλίαν καὶ ναυαγίων. (3) Ταύτης δὲ μείζῳ περιπέτειαν ἐν ἐνὶ καιρῷ κατὰ θάλατταν, οὐδ' ἱστορῆσαι συμβέβηκεν. Ἦς τὴν αἰτίαν οὐχ οὕτως ἐς τὴν τύχην, ὡς εἰς τοὺς ἡγεμόνας ἐπανοιστέον. (4) Πολλὰ γὰρ τῶν κυβερνητῶν διαμαρτυραμένων, μὴ πλεῖν παρὰ τὴν ἐξω πλευρὰν τῆς Σικελίας, τὴν πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος ἐστραμμένην, διὰ τὸ πελαγίαν εἶναι καὶ δυσπροσόριστον, ἅμα δὲ καὶ τὴν μὲν οὐδέπω καταλήγειν ἐπισπασίαν, τὴν δ' ἐπιφέρεισθαι μεταξὺ γὰρ ἐποιοῦντο τὸν πλοῦν τῆς Ὀρίωνος καὶ Κυνὸς ἐπιτολῆς· (5) οὐδενὶ προσστρόντες τῶν λεγομένων, ἤλασαν ἐξω πελάγιοι, γενοδόζοντες τινὰς τὼν ἐν τῇ παράπλῳ πόλεις, τῇ τοῦ γεγονότος εὐτυχήματος φαντασίᾳ καταπληζάμενοι, προσλαβέσθαι. (6) Πλὴν οὐτοὶ μὲν μικρῶν ἐλπίδων ἔνεκα μεγάλοις περιτυχόντες ἀτυχήμασι, τότε τὴν αὐτῶν ἀβουλίαν ἔγνωσαν. (7) Καθόλου δὲ Ῥωμαῖοι πρὸς πάντα χρώμενοι τῇ βίᾳ, καὶ τὸ προτεθὲν οἰόμενοι δεῖν κατ' ἀνάγκην ἐπιτελεῖν, καὶ μὴδὲν ἀδύνατον εἶναι σφίσι τῶν ἀπαξ δοσάντων, ἐν πολλοῖς μὲν κατορθοῦσι διὰ τὴν τοιαύτην ὁρμὴν, ἐν τισὶ δὲ προφανῶς σφάλλονται, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν. (8) Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς γῆς, πρὸς ἀνθρώπους καὶ τὰ τούτων ἔργα ποιούμενοι τὰς ἐπιβολὰς, τὰ μὲν πολλὰ κατορθοῦσι, διὰ τὸ πρὸς παραπλησίους δυνάμεις χρῆσθαι τῇ βίᾳ· ποτὶ δὲ, καὶ σπανίως, ἀποτυχάνουσι. (9) Πρὸς δὲ τὴν θάλατταν καὶ πρὸς τὸ περιέχον ὅταν παραβῶνται καὶ βιαιομαχῶσι, μεγάλοις ἐλαττώμασι περιπίπτουσι. (10) Ὁ καὶ τότε καὶ πλεονάκεις αὐτοῖς ᾗδῃ συνέβη, καὶ συμβήσεται πάσχειν, ἕως ἂν ποτε διορθωσονται τὴν τοιαύτην τολμὰν καὶ βίαν· καθ' ἣν οἴονται, δεῖν αὐτοῖς πάντα καιρὸν εἶναι πλωτῶν καὶ πορευτῶν.

XXXVIII. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, συνέντες τὸν γεγονότα φόρον τοῦ τῶν Ῥωμαίων στολῶν, καὶ νομίσαντες κατὰ μὲν γῆν ἀξίόχρευσ εἶναι διὰ τὸ προγεγονὸς εὐτύχημα, κατὰ δὲ θάλατταν διὰ τὴν εἰρημνήν τῶν Ῥωμαίων περιπέτειαν, ὀρμησαν προθυμότερον ἐπὶ ταῖς ναυτικὰς καὶ πέλικας παρασκευάς. (2) Καὶ τὸν μὲν Ἀσδρούβαν εὐθὺς ἐξαπέστειλλον εἰς τὴν Σικελίαν, δόντες αὐτῷ τοὺς τε προὔπαρχοντας, καὶ τοὺς ἐκ

praeter Siciliam navigant, in African cursum dirigentes. (11) Circa Hermæuin promontorium commisso cum classe Punica certamine, primo statim impetu hoste in fugam verso, cxiv naves cum ipsis vectoribus capiunt. (12) Tum, receptis Clupeæ militibus, qui in Africa adhuc restabant, mox iterum Siciliam petunt.

XXXVII. Jam medium mare sine periculo erant emensi, et Camarinæorum ditioni appropinquabant, cum in tantam inciderunt tempestatem tantasque calamitates, ut ne referri quidem pro rei magnitudine satis possint. (2) De navibus enim cccxliv solæ remanserunt lxxx: ceterorum naviorum alia undis obruta, alia aestu maris ad scopulos et promontoria illisa atque fracta, corporibus et naufragii tabulis oram universam compleverunt. (3) Qua clade maiorem aliam, uno tempore mari acceptam ne historiarum quidem commemorant. Causa vero illius, non tam fortunæ, quam ipsis Consulibus est adscribenda. (4) Quippe gubernatoribus sæpe multum obtestantibus, ne secundum exterius Siciliæ latus, quod mare Africanum spectat, navigare vellent; quoniam profundum ibi pelagus est, et tota illa ora importuosa; simul quod una significatio mutationis cæli nondum finem habebat, et alia instabat: (nam inter Orionis et Canis ortum navigabant:) (5) illi, spretis hisce monitis, extrorsum per altum imprudenter sunt provecti; cupientes oppida nonnulla, in illo posita littore quod præter navigabant, recentem victoriam ostentando, perterrefacere, et ad deditionem compellere. (6) Sed hi, ob spes exiguas, magnis mactati infortuniis, stultitiam suam tum certe agnoverunt. (7) At Romani, quum in universum violentiam ad omnia adhibeant, et quidquid proposuerint id necessario fieri debere existiment, nihilque eorum, quæ semel decreverint, non posse fieri statuunt: efficiunt illi quidem hoc suo impetu, pleraque omnia ex animi sententia; in quibusdam tamen clades patiuntur insignes, maxime autem in mari. (8) Nam in terra quidem, ubi res illis est cum hominibus et operibus humanis, ut plurimum succedit audacia; quoniam adversus similes vires violentia utitur: tamen etiam hic aliquando, licet raro, ausus excidunt. (9) At quoties contra mare aut cælum pugnare audent, et obstinata sua violentia vincere omnia posse putant, magnas calamitates incurrunt. (10) Quod et tunc, et sæpe alias, experti sunt: et experientur etiam in posterum, donec audaciam hanc et violentiam correxerint, per quam omni tempore maria terrasque omnes sibi pervias esse debere autumant.

XXXVIII. Carthaginenses, cognito Romanæ classis naufragio, rati, terrestribus quidem copiis propter superiorem victoriam pares se Romanis, navalibus vero propter hanc illorum calamitatem: eo animosius utriusque generis paratibus operam dabant. (2) Igitur Asdrubalem confestim in Siciliam mittunt: traduntque illi, præter quos ante habebat sub

τῆς Ἡρακλείας παραγεγονότας στρατιώτας, ἅμα δὲ τούτοις ἑλέφαντας ἑκατὸν καὶ τετταράκοντα. (3) Τούτων δ' ἐκπέμψαντες, διακοσίας κατεσκευάζοντο ναῦς, καὶ τὰλλα τὰ πρὸς τὸν πλοῦν ἡτοίμαζον. (4) Ὁ δ' Ἀσδρούβας, διακομισθεὶς εἰς τὸ Λιλύβαιον ἀσφαλῶς, τὰ τε θηρία καὶ τὰς δυνάμεις ἐγύμναζε, καὶ δῆλος ἦν ἀντιποιοιζόμενος τῶν ὑπαίθρων. (5) Ῥωμαῖοι δὲ τῶν ἐκ τῆς ναυαγίας ἀνακομισθέντων διακούσαντες τὸ κατὰ μέρος, βαρέως μὲν ἤνεγκαν τὸ γεγονός· οὐ βουλόμενοι δὲ καθάπαξ εἰκῆιν, αὖθις ἐγνώσαν, ἐκ τῶν δρυόχων εἰκοσι καὶ διακόσια ναυπηγείσθαι σκάφη. (6) Τούτων δὲ τὴν συντέλειαν ἐν τριμήνῳ λαβόντων, ὅπερ οὐδὲ πιστεῦσαι βράδιον, εὐθέως οἱ κατασταθέντες ἄρχοντες, Ἀῦλος Ἀτίλιος καὶ Γναῖος Κορνήλιος, καταρτίσαντες τὸν στόλον, ἀνήχθησαν· (7) καὶ πλεύσαντες διὰ πορθμοῦ, προσελθόντες ἐκ τῆς Μεσσήνης τὰ διασωθέντα τῶν πλοίων ἐκ τῆς ναυαγίας· καὶ κατάραντες εἰς Πάνορμον τῆς Σικελίας τριακοσίαις ναυσὶν, ἥπερ ἦν βαρυτάτη πόλις τῆς τῶν Καρχηδονίων ἐπαρχίας, ἐνεχείρησαν αὐτὴν πολιορκεῖν. (8) συστησάμενοι δὲ κατὰ διττοῦς τόπους ἔργα, καὶ τὰλλα παρασκευασάμενοι, προσήγαγον τὰς μηχανάς. (9) Ῥαδίως δὲ τοῦ παρὰ θάλατταν πύργου πεσόντος, καὶ βιασαμένων ταύτῃ τῶν στρατιωτῶν, ἡ μὲν καλουμένη νέα πόλις ἐζλώκει κατὰ κράτος· ἡ δὲ παλαιὰ προσαγορευομένη, τούτου συμβάντος, ἐκινδύνευσεν. Διὸ καὶ ταχέως ἐνέδωκαν αὐτὴν οἱ κατοικοῦντες. (10) Γενόμενοι δ' ἐγκρατεῖς, οὗτοι μὲν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἀπολιπόντες φυλακὴν τῆς πόλεως.

XXXIX. Μετὰ δὲ ταῦτα, τῆς θερείας ἐπιγενομένης, οἱ κατασταθέντες ἄρχοντες, Γναῖος Σερουίλιος καὶ Γάιος Σεμπρώνιος, ἀνέπλευσαν παντὶ τῷ στόλῳ καὶ διάραντες εἰς τὴν Σικελίαν, ἀφώρμησαν ἐντεῦθεν εἰς τὴν Λιβύην. (1) Κομιζόμενοι δὲ παρὰ τὴν γῶραν, ἐποιοῦντο καὶ πλείστας ἀποβάσεις. Ἐν αἷς οὐδὲν ἀξιόλογον πράττοντες, παρεγίνοντο πρὸς τὴν τῶν Λωτοφάγων νῆσον ἣ καλεῖται μὲν Μῆνιγξ, οὐ μακρὰν δ' ἀπέχει τῆς μικρᾶς Σύρτεως. (2) Ἐν ἣ προπλέοντες εἰς τινα βραχέα διὰ τὴν ἀπειρίαν, ἐπιγενομένης ἀμπώτεως, καὶ καθισάντων τῶν πλοίων, εἰς πᾶσαν ἦλθον ἀπορίαν. (3) Οὐ μὴν ἀλλὰ πάλιν ἀνελπίστως μετὰ τινα χρόνον ἐπενεχθείσης τῆς θαλάττης, ἐκρίβαντες ἐκ τῶν πλοίων πάντα τὰ βάρη, μολὶς ἐκούφισαν τὰς ναῦς. (4) Οὐ γενομένου, φυγὴ παραπλήσιον ἐποίησαν τὸν ἀπόπλου. Ἀψάμενοι δὲ τῆς Σικελίας, καὶ κάμψαντες τὸ Λιλύβαιον, καθωρμίσθησαν εἰς Πάνορμον. (5) Ἐντεῦθεν δὲ ποιούμενοι παραδόλως καὶ διὰ πόρου τὸν πλοῦν εἰς τὴν Ῥώμην, πάλιν περιέπeson χειμῶνι τηλικούτῳ τὸ μέγεθος, ὥστε πλείω τῶν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα πλοίων ἀποδαλεῖν. (6) Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ, τούτων συμβάντων, καίπερ ὄντες ἐν παντὶ φιλότιμοι διαφερόντως, ὅμως τότε διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν συμπτωμάτων, τοῦ μὲν ἔτι στόλον ἀθροίζειν, ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ἀπέστησαν· (7) ἐν δὲ ταῖς πεζικαῖς δυνάμεσι τὰς

signis, etiam eos qui recens Heraclea advenerant, cum elephantis cxi. (3) Et post hujus profectionem, naves rursus occupant, et rebus omnibus ad exeundum necessariis instruunt. (4) Asdrubal, secunda navigatione Lilybæum delatus, et milites et bestias exercebat; palam præ se ferens, copiis eductis aperta camporum sese occupaturum. (5) Romani de omnibus, quæ acciderant, per eos qui naufragium evaserant edocti, magnum quidem ex ea re dolorem ceperunt: sed quum decrevisset nullo modo cedere hosti, iterum naves ædificare cccx ab ipsis carinis ac statuminibus constituunt. (6) Quibus, trimestri spatio, quod vix credat aliquis, absolutis, illico novi Consules Aulus Attilius, Cn. Cornelius, classe instructa, proficiscuntur: (7) et trajecto freto, assumtisque Messanæ navibus, quæ ex naufragio supererant, classe navium trecentarum Panormum in Sicilia appellunt; eamque urbem, quæ opulentissima erat ditionis Carthaginiensium, obsidere aggrediuntur. (8) Itaque duobus locis operibus institutis, ceterisque rebus præparatis, machinas admovent. (9) Dejecta non difficulter turri ad mare sita, quum illac irruissent milites, capta est per vim illa oppidi pars quæ dicitur Nova: quo facto, et illa quam Veterem vocant periclitabatur. Itaque deditionem sine mora oppidani fecerunt. (10) Ea potiti urbe Consules, relicto ibi præsidio, Romam repetunt.

XXXIX. Ineunte vero sequentis anni æstate, novi Coss. Cn. Servilius, C. Sempronius, cum universa classe, sublati ancoris, in Siciliam trajiciunt: unde mox in Africam proficiscuntur. (2) Navigantes autem secundum Africæ littus, plurimis locis exscensionem faciunt. Nulla tamen re memorabili gesta, ad Lotophagorum insulam, quæ Meninx dicitur, neque longe a Syrti minore abest, deveniunt. (3) Ibi, propter naturæ locorum imperitiam, in quædam illapsi breviter, quum recedente maris aestu siderent naves, quo se verterent plane nesciebant. (4) Sed mox præter spem redeunte mari, facto omnium onerum jactu, ægre tandem naves sublevarunt. (5) Quo facto, fugientibus similes discedunt: delatique in Siciliam, superato Lilybæo, Panormi naves in portum applicant. (6) Quo ex loco quum temere per medium mare Romam vela delissent, iterum tempestate correpti sunt adeo vehemente, ut amplius ci. naves amitterent. (7) Hæc quum ita accidissent, Senatus populusque Romanus, etsi gloriæ contentione in omni re mirifice stimulabantur; attamen, propter magnitudinem ac frequentiam acceptorum detrimentorum, a paranda amplius classe, rebus ipsis cogentibus, destiterunt: (8) atque

υπολοίπους ἔχοντας ἑλπίδας, τοὺς μὲν στρατηγούς ἀπέσταλλον, Λεύκιον Καικίλιον, καὶ Γάϊον Φούριον, καὶ στρατόπεδα μετὰ τούτων εἰς τὴν Συκιλίαν ἐξήκοντα δὲ μόνον ἐπλήρωσαν ναῦς, χάριν τοῦ τὰς ἀγορὰς κομίζειν τοῖς στρατοπέδοις. (9) Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων περιπετειῶν συνέβη πάλιν ἐπικυδέστερα γενέσθαι τὰ τῶν Καρχηδονίων κρήγματα. (10) Τῆς μὲν γὰρ θαλάττης ἀδελῆς ἐπικράτουν, ἐκκεχωρηκότων τῶν Ῥωμαίων, ἐν δὲ ταῖς περὶ τὰς δυνάμεις μεγάλας εἶχον ἑλπίδας. Καὶ τοῦτ' ἐπασχον οὐκ ἀλόγως. (11) Οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι, διαδοθείσης φήμης περὶ τῆς ἐν τῇ Λιβύῃ μάχης, οἱ τὰ θηρία τὰς τε τάξεις αὐτῶν διασπᾶσαι, καὶ τοὺς πλείστους διαφθεῖραι τῶν ἀνδρῶν. (12) οὕτως ἦσαν κατὰφοβοὶ τοὺς ἑλέφαντας, ὥς ἐπὶ δύο ἑνιαυτοὺς τοὺς ἐξῆς τῶν προειρημένων καιρῶν, πολλάκις μὲν ἐν τῇ Λιβυαίτιδι χώρα, πολλάκις δ' ἐν τῇ Σελινουντίᾳ παραταττόμενοι τοῖς πολεμοῖς, ἐν ἧ καὶ πέντε σταδίοις, οὐκ ἐθάβρησαν οὐδέποτε κατάρξαι τῆς μάχης, οὐδ' εἰς τοὺς ὁμαλοὺς καθόλου συγκαταθῆναι τόπους, δεδοίτες τὴν τῶν ἐλεφάντων ἑρῶδον. (13) Θέρμην δὲ μόνον καὶ Λίπαρην ἐξεπολιόρχησαν ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς, ἀντεχόμενοι τῶν ὀρεινῶν καὶ δυσδιαβάτων τόπων. (14) Διὸ καὶ θεωροῦντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἐν τοῖς περὶ τοὺς στρατοπέδοις πτοίαν καὶ δυσελπιστίαν, αὐτοὶς ἐγνώσαν ἐκ μεταμελείας ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς θαλάττης. (15) Καὶ καταστήσαντες στρατηγούς Γάϊον Ἀτίλιον, καὶ Λεύκιον Μάλλιον, ναυπηγοῦνται πεντήκοντα σκάφη, καὶ κατέγραζον καὶ συνήθοιζον στόλον ἐνεργῶς.

XL. Ὁ δὲ προστάς τῶν Καρχηδονίων Ἀσδρούβας, δρῶν ἀπυδελιωῦντας τοὺς Ῥωμαίους ἐν ταῖς προγεγενημέναις παρατάξεσι, πυθόμενος τὸν μὲν ἓνα τῶν στρατηγῶν μετὰ τῆς ἡμισείας δυνάμεως εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀπηλλάχθαι, τὸν δὲ Καικίλιον ἐν τῷ Πανόριμῳ διατρίβειν, τὸ λοιπὸν μέρος ἔχοντα τῆς στρατιᾶς, βουλόμενον ἐφευρεῖν τοῖς τῶν συμμάχων καρποῖς, ἀκμαζούσης τῆς συγκαμύτης (2) ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ Λιβυαίου τὴν δύναμιν, ὥρμησε καὶ κατεστρατοπέδευσε πρὸς τοῖς ὄροις τῆς χώρας τῆς Πανορμίτιδος. (3) Ὁ δὲ Καικίλιος, θεωρῶν αὐτὸν κατατεθαβρηκότα, καὶ σπουδάζων ἐκκαλεῖσθαι τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ, συνέχευε τοὺς στρατιώτας ἐντὸς τῶν πυλῶν. (4) Οἷς ἐπαίρόμενος Ἀσδρούβας, ὥς οὐ πολυῶντος ἀντεξίναί τοις Καικίλιου, θρασέως ὁρμήσας παντὶ τῷ στρατεύματι, κατῆρε διὰ τῶν στενῶν εἰς τὴν Πανορμίτιν. (5) Φθείροντος δὲ τοὺς καρποῦς αὐτοῦ μέχρι τῆς πόλεως, ἔμενεν ἐπὶ τῆς ὑποκειμένης γνώμης ὁ Καικίλιος, ὥς αὐτὸν ἐξεκαλέσατο διαθῆναι τὸν πρὸ τῆς πόλεως ποταμόν. (6) Ἐπεὶ δὲ τὰ θηρία διεβίβασαν οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ τὴν δύναμιν τοτηνιαυτὰ δὲ τοὺς εὐζώνους ἐξαποστέλλων ἡρέθισε, μέχρι πᾶν αὐτοὺς ἐκτάξαι τὸ στρατόπεδον ἠνάγκασε. (7) Συνθεασάμενος δὲ γιγνώμενον ὁ προέβητο, τινὰς μὲν τῶν εὐκινήτων πρὸ τοῦ ταίχους καὶ τῆς τάφρου παρενέβαλε, προστάξας, ἂν ἐγγίξῃ τὰ θηρία πρὸς αὐτοὺς, χρῆσθαι τοῖς βέλεσιν ἀφ' ὧν (8) εἴαν δ' ἐκπιέζωνται, καταφεύγειν εἰς τὴν

in terrestribus copiis suas de cetero spes omnes reponentes, Coss. L. Cæcilium, C. Furium, cum legionibus in Siciliam mittunt; navibus tantum ex remigiis classiariisque instructis, ad comeatum exercitus subvehendum. (9) Per has clades factum est, ut denuo gloria florent res Pœnorum melioreque loco essent. (10) Nam maris dominatum, cedentibus Romanis, tuto jam obtinebant; et in terrestribus quoque copiis plurimum spei collocabant: neque id immerito. (11) Romani enim, postquam fama accepissent, elephantos in Africana pugna ordines dissipasse, multosque militum contrucidasse; (12) adeo illos horrere cœperunt, ut continuo inde biennio, quum modo ad Lilybœum, modo in agro Selinuntio, intervallo quinque aut sex stadiorum aciem adversus hostes instruerent; initium tamen prælii facere, aut omnino in plana descendere, dum impressionem bestiarum reformidant, nunquam sint ausi. (13) Neque aliud quidquam per illa gesserunt tempora, nisi quod, montanis atque inaccessis locis inherentes, Thermam et Liparam obsidione expugnarunt. (14) Itaque Romani, cognito pavore et animorum consternatione, quæ in terrestribus copiis versabatur; mutata sententia, iterum ad mare animum sibi esse adjiciendum statuunt. (15) Consulibus creatis C. Atilio et L. Manlio, naves quinquaginta fabricant; magna vi classem, habito delectu militum, reparant.

XL. Animadvertenter Asdrubal, Carthaginiensium præfectus, Romanos, cum ante aliquoties aciem instruxissent, pavitantes. Itaque, factus certior, alterum Consulem cum dimidia copiarum parte in Italiam rediisse, Cæcilium vero Panormi agere cum reliquo exercitu, ut, quia adulta jam messis erat, sociorum frugibus præsidio esset; (2) Lilybæo cum exercitu profectus, ad fines agri Panormitani castra ponit. (3) Cæcilius, videns illius confidentiam, quo hunc ejus impetum magis etiam irritaret, suos intra portas continuit. (4) Qua re elatus Asdrubal, tamquam non audente exire contra Cæcilium, audacter cum universis copiis per ipsas fauces in Panormitanum agrum irrumpit. (5) Qui quum ad ipsum usque oppidum fruges corrumpere, in suscepta semel sententia mansit Cæcilius, quoad hostem fluvium transire, qui ante urbem fluit, pellexisset. (6) Postquam elephantos cum exercitu traduxit Pœnus; tum vero expeditos immittere Cæcilium, atque adversarios la cessare, donec universum exercitum in aciem educere coegisset. (7) Tandem voti compos, manum expeditorum ante urbem fossamque locat, jussam, si propius bestiae accesserint, crebris telis eas obnuere; (8) ubi premi cœpia-

τάφρον, καὶ πάλιν ἐκ ταύτης ὁρμωμένους εἰσακοντίζειν εἰς τὰ προσπίπτοντα τῶν ζώων. (9) Τοῖς δ' ἐκ τῆς ἀγορᾶς βαναύσοις φέρειν προσέταξε τὰ βέλη, καὶ παραβάλλειν ἔξω παρὰ τὸν θεμέλιον τοῦ τείρους. (10) Αὐτὸς δὲ, τὰς σημαίας ἔχων, ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ λαὸν κέρας τῶν ὑπεναντιῶν κειμένης πύλης ἐφειστήκει, πλείους αἰεὶ καὶ πλείους ἐπαποστέλλων τοῖς ἀκροβολιζομένοις. (11) Ἄμα δὲ τῶ τούτων ὁλοσχερεστέραν γενέσθαι τὴν συμπλοκὴν, ἀντιφιλοδοξούντες οἱ τῶν ἐλεφάντων ἐπιστάται πρὸς τὸν Ἀσδρούβαν, καὶ βουλόμενοι δι' αὐτῶν ποιῆσαι τὸ προτέρημα, πάντες ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς προκινδυνεύοντας· τρεψάμενοι δὲ τούτους βράδιως, συνεδίωξαν εἰς τὴν τάφρον. (12) Προσπεσόντων δὲ τῶν θηρίων, καὶ τιτρωσκομένων μὲν ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ τείχους τοιευόντων, συνακοντιζομένων δ' ἐνεργοῖς καὶ πυκνοῖς τοῖς ὕσσοις καὶ τοῖς γρόσφοις ὑπ' ἀκεραίων τῶν πρὸ τῆς τάφρου διατεταγμένων· (13) συμβελῇ γιγνόμενα, καὶ κατατραυματιζόμενα, ταχέως διατετράχθη, καὶ στραφέντα κατὰ τῶν ἰδίων ἐφέρετο, τοὺς μὲν ἄνδρας καταπατοῦντα καὶ διαφθείροντα, τὰς δὲ τάξεις συγχέοντα παῖ κατασπῶντα τὰς αὐτῶν. (14) Ἄ καὶ κατιδὼν ὁ Καικίλιος, ἔβηγε τὴν δύναμιν ἐνεργῶς· καὶ συμπεσὼν ἐκ πλαγίου κατὰ κέρας τεταραγμένοις τοῖς πολεμίοις, ἀκεραίους ἔχων καὶ συντεταγμένους, τροπὴν ἐποιεῖ τῶν ὑπεναντιῶν ἰσχυράν· καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε φεύγειν προτροπαδὴν. (15) Θηρία δὲ σὺν αὐτοῖς μὲν Ἰνδοῖς ἔλαβε δέκα· τῶν δὲ λοιπῶν τοὺς Ἰνδοὺς ἀπεβρίθων, μετὰ τὴν μάχην περιελασάμενος, ἐκυρίεψε πάντων. (16) Ταῦτα δ' ἐπιτελεσάμενος, δημολογουμένης αἰτίας ἐδόκει γεγενέσθαι τοῖς Ῥωμαίων πράγμασι τοῦ πάλιν ἀναθαρρῆσαι τὰς πεζικὰς δυνάμεις, καὶ κρατῆσαι τῶν ὑπαίθρων.

XLII. Τοῦ δὲ προτερήματος τούτου προσπεσόντος εἰς τὴν Ῥώμην, περιχαρεῖς ἦσαν, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ τοὺς πολεμίοις ἡλαττώσθαι, τῶν θηρίων ἐστερημένους· ὥς ἐπὶ τῷ τοὺς ἰδίους τεθαρρῆκέναι, τῶν ἐλεφάντων κεκρατηκότας. (2) Διὸ καὶ πάλιν ἐπεβρίθωθησαν διὰ ταῦτα κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, εἰς τὸ μετὰ στόλου καὶ ναυτικῆς δυνάμειος τοὺς στρατηγούς ἐπὶ τὰς πράξεις ἐκπέμπειν, σπουδάζοντες εἰς δύναμιν πέρας ἐπιθεῖναι τῷ πολέμῳ. (3) Παρασκευασθέντων δὲ τῶν ἐπιτηδείων πρὸς τὴν ἐξαποστολὴν, ἔπλεον οἱ στρατηγοὶ διακοσίαις ναυσὶν ὥς ἐπὶ τῆς Σικελίας. Ἔτος δ' ἦν τῷ πολέμῳ τεσσαρεσκαίδεκατον. (4) Καθορμισθέντες δὲ πρὸς τὸ Λιύδαιον, ἔμα καὶ τῶν πεζικῶν ἔχει στρατοπέδων αὐτοῖς ἀπνηντηκῶτων, ἐνεχέουσι πολιορκεῖν· ὅτι κρατήσαντες ταύτης, βράδιως μεταδιβάσουσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Λιβύην. (5) Σχεδὸν δὲ περὶ γὰρ τούτου τοῦ μέρους καὶ τῶν Καρχηδονίων οἱ προεστώτες ὁμοδοξοῦν, καὶ τοὺς αὐτοὺς εἶχον λογισμούς τοῖς Ῥωμαίοις. (6) Διὸ καὶ τὰλλα πάρεργα ποιησάμενοι, περὶ τὸ βοθηεῖν ἐγίγοντο καὶ παραβάλλεσθαι καὶ πᾶν ὑπομένειν ὑπὲρ τῆς προειρημένης πόλεως· διὰ τὸ μηδεμίαν ἀφορμὴν καταλείπεσθαι σφίσι, πάσης δὲ τῆς ἄλλης Σικελίας ἐπι-

sent, in fossam confugere, atque inde rursus densa tela in illas, quae appropinquassent, mittere. (9) Simul sellulariis, qui forum obsident, praecipit, ut tela his extra urbem comportent, et ad inam moenium partem ea depellant. (10) Ipse cum legionariis ad portam laevo hostium cornui oppositam constitit, subinde plures alium super alium subsidio mittens velitantibus. (11) Coorta inter hos acriore jam pugna, rectores belluarum, aemuli gloriae Asdrubalis, suam facere victoriam optantes, uno omnes impetu in primos pugnatore irruunt; quos, non magno negotio fugatos, in fossam compellunt. (12) In hos acti elephantum, quum et ab iis, qui e moenibus sagittas mittebant, ferirentur, et validis frequentibusque pilis hastisque velantibus ab integris illis, qui pro fossa positi fuerant, configerentur; (13) mox telis confossi toto corpore, vulneribusque confecti, saevire incipiunt; et conversi, in suos ruunt, ac cum singulos proculcando interimunt, tum ordines ipsos conturbant dissipantque. (14) Hoc cognito, Caecilius copias propere educit: et, quum recentibus suis compositae acie hostes incompósitos a latere invasisset, magna strage edita, multos occidit, reliquos in fugam effusam avertit. (15) Belluae cum Indis suis captae sunt decem: ceteras, quae rectores dejecerant, post pugnam omnes, ab equitibus circumventas cepit. (16) Atque his gestis, confessione omnium haec ei laus tribuebatur, quod per illum terrestribus copiis animus rediisset, ad ea quae extra munitiones erant vindicanda.

XLI. Allato Romam hujus victoriae nuntio, offerri omnes laetitia; non tam, quod amissis elephantis multum hosti de viribus suis decessisset; quam, quod militibus, post bestias superatas, animi spiritusque rediissent. (2) Rursus igitur hanc ob causam, sicut initio proposuerant, animos obfirmarunt, ut Consules cum classe copiisque navalibus in expeditionem mitterent: bello huic finem imponere modis omnibus cupientes. (3) Paratis omnibus ad expeditionem necessariis, classe navium cc in Siciliam Consules proficiunt. Erat autem hic annus hujus belli decimus quartus. (4) Quum Lilybaeum appulissent, et pedestres etiam copiae, quae in Sicilia erant, eodem illis occurrissent, oppidum illud obsidere instituunt: rati, eo capto bellum in Africam facile se translaturum. (5) In quo sensus ferme idem fuit et ducum Carthaginiensium, qui de ea re non aliter quam Romani judicabant. (6) Quare cetera insuper habentes, in eo toti erant, ut opem ferrent, et quidvis auderent, ac nihil non facerent ejus urbis servandae causa; qua amissa, Romanis totam Siciliam praeter Drepana tenen-

κρατεῖν Ῥωμαίους, πλὴν Δρεπάνων. (7) Ἵνα δὲ μὴ τοῖς ἄγνωστοι τοὺς τόπους ἀσαφῆ τὰ λεγόμενα γίγνηται, πειρασόμεθα διὰ βραχέων ἀγαγεῖν εἰς ἔνοιαν τῆς εὐκαιρίας καὶ θέσεως αὐτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντες.

XLII. Τὴν μὲν οὖν σύμπασαν Σικελίαν τῇ θέσει τετάχθαι συμβαίνει πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰ ἐκείνης πέριχα, παραπλησίως τῇ τῆς Πελοποννήσου θέσει πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ταύτης ἄκρα. (2) τούτῳ δ' αὐτῷ διαφέρειν ἀλλήλων, ἥ ἐκείνη μὲν νῆσός ἐστιν, ἡ δὲ χερσονήσος· ἥ μὲν γὰρ ὁ μεταξὺ τόπος ἐστὶ πορευτός, ἥ δὲ πλωτός. (3) Τὸ δὲ σχῆμα τῆς Σικελίας ἐστὶ μὲν τρίγωνον, αἱ δὲ κορυφαὶ τῶν γωνιῶν ἐκάστης ἀκρωτηρίων λαμβάνουσι τάξεις. (4) Ὡς τὸ μὲν πρὸς μεσημβρίαν νεῦον, εἰς δὲ τὸ Σικελικὸν πέλαγος ἀνατείνον, Πάχυνος καλεῖται. (5) Τὸ δ' εἰς τὰς ἀρκτοὺς κεκλιμένον, ὀρίζει μὲν τοῦ πορθμοῦ τὸ πρὸς εὐσεὶ μέρος, ἀπέχει δὲ τῆς Ἰταλίας ὡς δυοκαίδεκα στάδια, προσαγορεύεται δὲ Πελωριάς. (6) Τὸ δὲ τρίτον τέτραπται μὲν εἰς αὐτὴν τὴν Λιβύην, ἐπίκειται δὲ τοῖς προκειμένοις τῆς Καρχηδόνης ἀκρωτηρίοις εὐκαίρας, διέχον ὡς χιλίους σταδίους· νεύει δ' εἰς χειμερινὰς δύσεις, διαιρεῖ δὲ τὸ Λιβυκὸν καὶ τὸ Σαρδόνιον πέλαγος, προσαγορεύεται δὲ Λιλύβαιον. (7) Ἐπὶ δὲ τούτῳ πόλις ὁμώνυμος κεῖται τῷ τόπῳ, περὶ ἣν τότε συνέβαινε τοὺς Ῥωμαίους συνίστασθαι τὴν πολιορκίαν· τεύχεσι δὲ διαφερόντως ἡσφαλισμένην, καὶ περὶ τὰ φάρω βαθεῖς, καὶ τενάγαις ἐκ θαλάττης δι' ὧν ἐστὶν εἰς τοὺς λιμένας εἰσπλους, πολλῆς δεόμενος ἐμπειρίας καὶ συνηθείας. (8) Ταύτῃ δὲ προσστρατοπεδεύσαντες ἕξ ἐκατέρου μέρους οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ τὰ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων τὰ φάρω καὶ χάρακι καὶ τεύχει διαλαβόντες· ἤρξαντο προσάγειν ἔργα, κατὰ τὸν ἐγγύστα κείμενον τῆς θαλάττης πύργον, ὡς πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος. (9) Προσκατασκευάζοντες δ' αἰ τοῖς υποκειμένοις, καὶ παρεκτείνοντες τῶν ἔργων τὰς κατασκευὰς, τέλος ἕξ πύργους τοὺς συνεχεῖς τῷ προεστρημένῳ κατέβαλον· τοὺς δὲ λοιποὺς πάντας ἅμα χρισκοπεῖν ἐνεχείρησαν. (10) Γίγνομένης δ' ἐνεργοῦ καὶ καταπληκτικῆς τῆς πολιορκίας, καὶ τῶν πύργων, τῶν μὲν πονούντων ἀνὰ ἐκάστην ἡμέραν, τῶν δ' ἐρειπομένων, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἔργων ἐπιβαινόντων αἰ καὶ μᾶλλον ἐντὸς τῆς πόλεως, (11) ἦν ἰσχυρὰ διατροπὴ καὶ κατάπληξις παρὰ τοῖς πολιορκουμένοις, καί περ ὄντων ἐν τῇ πόλει, χωρὶς τοῦ πολιτικοῦ πλήθους, αὐτῶν τῶν μισθοφόρων εἰς μυρίους. (12) Οὐ μὴν ἄλλ' ὅ γε στρατηγὸς αὐτῶν Ἰμίλκων οὐδὲν παρέλειπε τῶν δυνατῶν· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀντοικοδομῶν, τὰ δ' ἀντιμεταλλεύων, ὡς τὴν τυχεύσαν ἀπορίαν παρείχε τοῖς ὑπεναντίοις. (13) Ἐτι δὲ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιπορευόμενος, καὶ τοῖς ἔργοις ἐγγχειρῶν, εἰ πως δύναίτο πῦρ ἐμβαλεῖν, πολλοὺς ὑπὲρ τούτου τοῦ μέρους καὶ παραβόλους ἀγῶνας δὴ συνίστατο, καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ὥστε πλείους ἐνόησε γίγνεσθαι νεκροὺς ἐν ταῖς τοιαύταις συμπλοκαῖς, τῶν εὐδοκῶν πίπτειν ἐν ταῖς παρατάξεσι.

tibus, nullam ipsi amplius in insula arcem belli erant habituri reliquam. (7) Sed ne locorum imperitis obscura sint quæ sumus dicturi, conabimur opportunitatis et situs illorum notitiam aliquam lectoribus dare.

XLII. Sicilia omnis eodem fere modo se habet, ratione situs, ad Italian et ejus extrema, quo Peloponnesus ad reliquam Græciam et prominentes illius terminos. (2) Hoc uno differunt, quod insula illa est, hæc peninsula : nam per illius quidem isthmum, pedibus iter patet ; per hujus fretum, navibus. (3) Figuram Sicilia habet trigoni : cujusque anguli vertices locum obtinent promontiorum. (4) Quod ex iis in meridiem vergit, et in mare Siculum porrigitur, Pachynus vocatur (5) : quod in Septentriones, fretum ab occasu terminans, distansque ab Italia ad mille passus et quingentos, Pelorias dicitur : (6) tertium promontorium Africam spectat, opportune oppositum illis promontoriis, quæ Carthagini præjacent, a quibus distat M. P. cxxv ; vergit autem ad hibernum occasum, ac mare Africum Sardinumque dividit, nomine Lilybæum. (7) In hac parte urbs habitatur ejusdem cum ipso promontorio nominis : ea est, quam tunc Romani obsidebant ; muris egregie munitam, atque in circuitu alta fossa, tum aquis e mari restagnantibus ; per quæ stagna patet ad portum aditus, peritia usque multo opus habens. (8) Ad hanc urbem quum ab utraque parte castra posuissent Romani juncta inter se fossa valloque ac muro ; opera versus turrim mari proximam, qua est in pelagus Libycum prospectus, admovere cœperunt. (9) Dumque prioribus semper aliquid adstruunt, et operum structuras ulterius proferunt ; tandem sex dejectis turribus jam dictæ continuis, reliquas omnes simul ariete quatunt. (10) Ita quum urgeretur acriter terribilemque in modum obsidio, et turres quotidie aliæ ruinam minarentur, aliæ ruerent, ad hæc opera magis magisque intra urbem penetrarent ; (11) pavor et consternatio ingens obsessos invadit, quamvis essent in urbe, præter civilem multitudinem, externorum auxiliorum ad x millia. (12) Enimvero dux ipsorum Himilcon nihil eorum quæ fieri poterant prætermittere ; sed partim novum murum intus ex adverso exstruens, partim cuniculos agens adversus opera hostium, difficultate non mediocri eos afficere. (13) Idem quotidie huc illuc incursans, et machinis intentus, si quo posset modo ignem illis injicere, multa hoc fine ac pæne temeraria et noctu et interdum certamina excitavit : ut plures interdum in ejusmodi dimicationibus desiderarentur, quam cadere solent, cum acie utrinque instructa res agitur.

XLIII. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους τῶν ἡγεμόνων τινὲς τῶν τὰς μεγίστας χώρας ἔχοντων ἐν τοῖς μισθοφόροις, συλλαλήσαντες αὐτοὶ ἑαυτοῖς ὑπὲρ τοῦ τὴν πόλιν ἐνδοῦναι τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ πεπεισμένοι πειθαρχήσιν σφίσι τοὺς ὑποτεταγμένους, ἐξεπήδησαν νυκτὸς ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ διελέγοντο τῷ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῷ περὶ τούτων. (2) Ὁ δ' Ἀχαιοὺς Ἀλέων, ὁ καὶ τοῖς Ἀκραγαντίνοις κατὰ τοὺς ἐπάνω χρόνους αἴτιος γενόμενος τῆς σωτηρίας, καθ' ὃν καιρὸν ἐπεβάλλοντο παρασπονδεῖν αὐτοὺς οἱ τῶν Συρακουσίων μισθοφόροι· καὶ τότε πρῶτον συνεῖς τὴν πρᾶξιν, ἀνήγγειλε τῷ στρατηγῷ τῶν Καρχηδονίων. (3) Ὁ δὲ διακούσας, παραχῆμα συνῆγε τοὺς καταλειπομένους τῶν ἡγεμόνων, καὶ παρεκάλει μετὰ δεήσεως, μεγάλας δωρεὰς καὶ χάριτας ὑπισχνόμενος, ἐὰν ἐμμείνωσι τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει, καὶ μὴ κοινωρήσωσι τοῖς ἐξεληλυθόσι τῆς ἐπιβουλῆς. (4) Δεχομένων δὲ προθύμως τοὺς λόγους, εὐθέως μετ' αὐτῶν ἀπέστειλε, πρὸς μὲν τοὺς Κελτοὺς, Ἀννίβαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀννίβου, τοῦ μεταλλάξαντος ἐν Σαρδόνι, διὰ τὴν προγεγεννημένην ἐν τῇ στρατείᾳ πρὸς αὐτοὺς συνήθειαν· ἐπὶ δὲ τοὺς ἄλλους μισθοφόρους Ἀλέων, διὰ τὴν παρ' ἐκείνοις ἀποδοχὴν αὐτοῦ καὶ πίστιν. (5) Οἱ καὶ συναγαγόντες τὰ πλήθη, καὶ παρακαλέσαντες, ἔτι δὲ πιστοσάμενοι τὰς προτεινομένας ἐκάστοις δωρεὰς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ, ῥαδίως ἔπεισαν αὐτοὺς μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. (6) Διὸ καὶ μετὰ ταῦτα, τῶν ἐκπηδυσάντων [προσελθόντων] πρὸς τὰ τεῖχη, καὶ βουλομένων παρακαλεῖν καὶ λέγειν τι περὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπαγγελίας, οὐχ οἷον προσεῖχον αὐτοῖς, ἀλλ' ἀπλῶς οὐδ' ἀκούειν ἤξιον· βάλλοντες δὲ τοὺς λίθοις, καὶ συνακοντίζοντες, ἀπεδίωξαν ἀπὸ τοῦ τεύχους. (7) Καρχηδόνιοι μὲν οὖν διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, παρὰ μικρὸν ἦλθον ἀπολέσαι τὰ πράγματα, παρασπονδθέντες ὑπὸ τῶν μισθοφόρων. (8) Ἀλέων δὲ πρότερον Ἀκραγαντίνοις ἔσωσε διὰ τὴν πίστιν οὐ μόνον τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ τοὺς νόμους καὶ τὴν ἐλευθερίαν· τότε δὲ Καρχηδονίους αἴτιος ἐγένετο, τοῦ μὴ σφαλῆναι τοῖς ὅλοις.

XLIV. Οἱ δ' ἐν τῇ Καρχηδόνι τούτων μὲν οὐδὲν εἰδότες, συλλογιζόμενοι δὲ τὰς ἐν ταῖς πολιορκίαις χρείας, πληρώσαντες στρατιωτῶν πεντήκοντα ναῦς, καὶ παρακαλέσαντες τοῖς ἀρμόζουσι λόγοις τῆς πράξεως τὸν ἐπὶ τούτοις τεταγμένον Ἀννίβαν, δὲ ἦν Ἀμίλκου μὲν υἱὸς, τριήραρχος δὲ καὶ φίλος Ἀτάρβου πρῶτος, ἐξαπέστειλαν κατὰ σπουδὴν, ἐντεταλμένοι μὴ καταμελλῆσαι, χρησάμενοι δὲ σὺν καιρῷ τῇ τολμῇ, βοηθήσαι τοῖς πολιορκουμένοις. (2) Ὁ δ' ἀναχθεὶς μετὰ μυρίων στρατιωτῶν, καὶ καθορμισθεὶς ἐν ταῖς καλουμέναις Αἰγούσαις, μεταξὺ δὲ καειμένας Λιλυθαίου καὶ Καρχηδόνας, ἐπετῆρει τὸν πλοῦν. (3) Λαβὼν δ' οὐρίον καὶ λαμπρὸν ἄνεμον, ἐκπετάσας πᾶσι τοῖς ἀρμένους καὶ κατουρώσας, ἐπ' αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐποικεῖτο τὸν πλοῦν, ἔχων καθωπλισμένους καὶ πρὸς μάχην ἐτοίμους τοὺς ἀνδρας ἐπὶ τῶν καταστροφμάτων. (4) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν

XLIII. Inter hæc duces quidam præcipui inter mercenarios, conspiratione facta urbis tradendæ Romanis, persuasæ obtemperaturos sibi milites suos, in castra ex oppido noctu transiliunt, deque ea re cum Romano Consule agunt. (2) Verum Alexo, Achæus, qui superioribus temporibus Agrigentinis, quorum prodicionem mercenarii Syracusanorum moliebantur, salutis auctor fuerat; tunc quoque primus fraudem intellexit, et Himilconi aperuit. (3) Is, re cognita, omnes, qui restabant in urbe duces, in unum cogit, hortatur, oratque, magna etiam præmia pollicens, ut in data fide manerent, neque prodicionis, quam illi agitabant qui exierant, participes esse velint. (4) Qui quum prompto animo assentirentur, ad milites conductitios extemplo eos mittit; et una cum ipsis, ad Gallos quidem Hannibalem, Hannibalis F. qui in Sardinia vitam finierat ex veteri commilitio notum ipsis ac familiarem; ad reliquos vero, Alexonem, acceptum ipsis virum et cui facile fidem haberent. (5) Ii suos quisque congregare hortari; et de præmiis, quæ dux Pœnus ostendebat, certam ipsis fidem facere. Ita facile ab iis impetrant, ne quid ultra moveant. (6) Quare quum post hæc qui mœnia transilerant, iterum ad eadem accessissent, ut suos convenirent, et oblatas a Romanis conditiones ipsis indicarent; ne auribus quidem admittere eorum sermones voluerunt, nedum ut ipsis consentirent: quin immo lapidibus ac telis petitos recedere a mœnibus compellunt. (7) Atque ita Carthaginenses, perfidia mercenariorum, parum absuerunt, ut omnia perderent: (8) et Alexo, qui jam ante fidei integritate suam Agrigentinis urbem, regionem, leges etiam et libertatem conservaverat, tunc Pœnis quoque, ne summæ rei jacturam facerent, in causa exstitit.

XLIV. Nihil quidem harum rerum, qui erant Carthagine, compertum habebant: sed, qui facile conjicerent, quibus rebus sit obsessis opus, naves quinquaginta milite implent, et Hannibali tradunt, Amilcaris filio, Adherbalis trirremium præfecto et singulari amico: quem multis adhortati, prout res ac tempus exigebant, propere proficisci jubent; mandantque, ut missa omni lentitudine, simulac opportunum foret, auderet, atque obsessis opem ferret. (2) Hannibal cum decem millibus militum solvit, et mox Ægusas, quas vocant, inter Lilybæum et Carthaginem sitas, appellit; ibique tempus commodum intrandi Lilybæum exspectat. (3) Deinde, ventum nactus secundum ac validum, passis velis omnibus ac flatuum opportunitate usus, ipsum portus ostium cursu petit, milites in navium tabulatis armatos et ad pugnam paratos habens. (4) Romani vero, partim quod

αἰφνιδίου γενομένης τῆς ἐπιφανείας, τὰ δὲ φοβούμενοι, μὴ σὺν τοῖς πολεμίοις ὑπὸ τῆς βίας τοῦ πνεύματος συγκατενεχθῶσιν εἰς τὸν λιμένα τῶν ὑπεναντιῶν, τὸ μὲν διακωλύειν τὸν εἰσπλουν τῆς βοηθείας ἀπέγνωσαν, ἐπὶ δὲ τῆς θαλάττης ἔστησαν καταπεπληγμένοι τὴν τῶν πολεμίων τόλμαν. (6) Τὸ δ' ἐκ τῆς πόλεως πλῆθος ἰθροισμένον ἐπὶ τὰ τεῖχη πᾶν ἅμα μὲν ἡγωνία τὸ συμβεβησμένον, ἅμα δ' ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τῆς ἐλπίδος ὑπερχαρὲς ὑπάρχον, μετὰ κρότου καὶ κραυγῆς παρεκάλει τοὺς εἰσπλέοντας. (6) Ἀνιδίας δὲ, παραβόλως καὶ τεθαβρῆ-κώτως εἰσδραμὼν, καὶ καθορμισθεὶς εἰς τὸν λιμένα, μετ' ἀσφαλείας ἀπεβίβασε τοὺς στρατιώτας. (7) Οἱ δ' ἐν τῇ πόλει πάντες οὐχ οὕτως ἦσαν ἐπὶ τῇ τῆς βοηθείας παρουσίᾳ περιχαρεῖς, καίπερ μεγάλην ἐλπίδα καὶ χεῖρα προσειληφότες, ὥς ἐπὶ τῷ μὴ τετολμηκέναι τοὺς Ῥωμαίους κωλύσαι τὸν εἰσπλουν τῶν Καρχηδονίων.

XLV. Ἰμιλκων δ', ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῆς πόλεως στρατηγός, θεωρῶν τὴν ὁρμὴν καὶ προθυμίαν τῶν μὲν ἐν τῇ πόλει, διὰ τὴν παρουσίαν τῆς βοηθείας, τῶν δὲ παραγεγονότων, διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν περιεστώτων κακῶν· (2) βουλόμενος ἀκεραίως ἀποχρησασθαι ταῖς ἐκατέρων ὁρμαῖς πρὸς τὴν διὰ τοῦ πυρὸς ἐπίθεσιν τοῖς ἔργοις, συνήγε πάντας εἰς ἐκκλησίαν· (3) παρακαλέσας δὲ τῷ καιρῷ τὰ πρόποντα διὰ πλειόνων, καὶ παραστήσας ὁρμὴν ὑπερβάλλουσαν διὰ τε τὸ μέγεθος τῶν ἐπαγγελιῶν τοῖς κατ' ἰδίαν ἀνδραγαθήσασιν, καὶ τὰς κατὰ κοινὸν ἐσομένας χάριτας αὐτοῖς καὶ δωρεὰς παρὰ Καρχηδονίων· (4) ὁμοθυμαδὸν ἐπισημιανομένων, καὶ βοῶντων μὴ μέλλειν, ἀλλ' ἄγειν αὐτούς τότε μὲν, ἐπαινέσας καὶ δεξάμενος τὴν προθυμίαν, ἀφῆκε, παραγγεῖλας ἀναπαύεσθαι καθ' ὥραν, καὶ πειθαρχεῖν τοῖς ἡγουμένοις. (5) Μετ' οὐ πολὺ δὲ συγκαλέσας τοὺς προεστώτας αὐτῶν, διένειμε τοὺς ἀρμόζοντας πρὸς τὴν ἐπίθεσιν ἐκάστοις τόπους, καὶ τὸ σύνθημα καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐπιθέσεως ἐδήλωσε, καὶ παραγγεῖλε τοῖς ἡγεμόσι, μετὰ πάντων τῶν ὑποτεταγμένων ἐπὶ τοῖς τόποις ἐωθιῆς εἶναι φυλακῆς. (6) Τῶν δὲ πειθαρχησάντων, ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν ἅμα τῷ φωτὶ, κατὰ πλείους τόπους ἐνεχεῖρει τοῖς ἔργοις. (7) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, διὰ τὸ προορᾶσθαι τὸ μέλλον, οὐκ ἀργῶς, οὐδ' ἀπαρασκεύως εἶχον, ἀλλ' ἐτοίμως παρεβόηθον πρὸς τὸ δεόμενον, καὶ διεμάχοντο τοῖς πολεμίοις ἐβρωμένως. (8) Πάντων δ' ἐν βραχεὶ χρόνῳ συμπεσόντων ἀλλήλοις, ἦν ἄγων παράβολος περὶ τοῦ τεύχους· οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῆς πόλεως ἦσαν οὐκ ἑλάττους δισμυρίων, οἱ δ' ἔβωθεν ἔτι πλείους τούτων. (9) Ὅσῳ δὲ συνέβαινε τοὺς ἄνδρας ἐκτὸς τάξεως ποιεῖσθαι τὴν μάχην ἀναμῖξ κατὰ τὰς αὐτῶν προαιρέσεις, τοσούτῳ λαμπρότερος ἦν ὁ κίνδυνος ὥς ἂν ἐκ τοσούτου πλῆθους κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ ζυγὸν οἶοναι μονομαχικῆς συνεστώσης περὶ τοὺς ἀγωνιζομένους τῆς φιλοτιμίας. (10) Οὐ μὴν ἀλλ' ἦ τε κραυγὴ καὶ τὸ σύστημα διαφέρον ἦν πρὸς αὐτοῖς τοῖς ἔργοις. (11) Οἱ γὰρ ἀρχῆθεν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παρ' ἄμφοιν ταχθέντες, οἱ μὲν ἐπὶ τῷ τρέφασθαι τοὺς

ex inopinato hostis apparuisset, partim quod mcluerent, ne vi ventorum una cum hostibus in portum deferrentur, aditu quidem prohibere adveniens auxilium supersederent; verum ad mare subsistunt, Pœnorum audaciam cum stupore spectantes. (5) Oppidanorum turba, in murum congregata, anxia simul de eventu, et spe inopinati auxilii supra modum læta, plausu et clamore portum subeuntibus animos addebat. (6) Hannibal, audaci fidentique animo delatus cursu, ut portum tenuit, tuto copias in terram exposuit. (7) Tum enimvero, qui in urbe erant, gaudio ovare, non tam propter adlatam sibi in præsens opem; et si magna tum spe, tum auxiliorum manu suscepta; quam eo potissimum nomine, quod Pœnos Romani appulsi prohibere non essent ausi.

XLV. Himilco, præfectus urbi, studio atque alacritate omnium perspecta oppidanorum, propter subsidii adventum; eorum qui advenerant, quod urgentia obsessos mala necdum erant experti: (2) iratus, priusquam resideret hic in utrisque animorum impetus, eo sibi integro adhuc utendum ad machinis ignem injiciendum, ad concionem cunctos vocat. (3) Ibi multis eos hortatus, prout res poscere videbatur; ingenti cupiditate pugnae in omnium animis excitata, cum magnitudine eorum, quæ viritum cuique fortiter rem gesturo promittebantur, tum publicæ etiam liberalitatis ac munificentiae a Rep. Carthaginensium spe facta; (4) cunctis una voce assentientibus, ac clamore sublato educi poscentibus, tunc quidem illos laudatos quum gratam sibi hanc ipsorum alacritatem dixisset, dimittit, jubetque ut ad quietem mature se reciperent, ac de cetero ducibus obtemperarent. (5) Mox, ductoribus ordinum ad se vocatis, idonea ad faciendam impressionem loca cuique distribuit; dat tesseram; inchoandi tempus aperit; ductoribus imperat, ut cum omnibus suis circa matutinam vigiliam designatis locis se sistant. (6) Quibus iussa facientibus, eductis luce prima copiis pluribus simul locis machinas invadit. (7) Romani, qui præviderant, quod futurum erat, neque cessabant, neque erant imparati: sed promte, quo res cunque vocabat, laturi opem adcurrabant, hostibusque fortiter resistebant. (8) Nec longa mora est, cum totis utrimque viribus concurritur, sitque pugna atrox circa mœnia. Nam ex urbe ad viginti hominum millia exierant; quem numerum aliquando superabant, qui foris erant. (9) Quoniam autem non servatis ordinibus, sed promiscue pugnabatur ut quemque ferebat impetus; eo pugna erat acrior: utpote quum e tanta multitudine passim vir cum viro, ordo cum ordine, pari ardore dimicarent ac fieri in singulari certamine solet. (10) Verumtamen clamor ac pugnantium globus præcipuus circa machinas exstitit. (11) Nam qui utrimque e principio ad id ipsum constituti fuerant; hi, ut operum custodes

ἐπὶ τῶν ἔργων, οἱ δ' ἐπὶ τῷ μὴ προσέσθαι ταῦτα, τηλικαύτην ἐποιοῦντο φιλοτιμίαν καὶ σπουδὴν, οἱ μὲν ἐξῶσαι σπεύδοντες, οἱ δ' οὐδαμῶς εἴξει τούτοις τολμῶντες διὰ τὴν προθυμίαν· τέλος ἐν αὐταῖς μένοντες ταῖς ἐξ ἀρχῆς χώραις, ἀπέθνησκον. (12) Οἱ γὰρ μὴν ἅμα τούτοις ἀναμειγμένοι, δᾶδα καὶ στυππεῖον καὶ πῦρ ἔχοντες, οὕτω τολμηρῶς καὶ πανταχόθεν ἅμα προσπίπτοντες ἐνέβαλλον ταῖς μηχαναῖς, ὥστε τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὸν ἔσχατον παραγενέσθαι κίνδυνον, μὴ δυναμένους κατακρατῆσαι τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιβολῆς. (13) Ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγός, θεωρῶν ἐν μὲν τῷ κινδύνῳ πολλοὺς ἀποθνήσκοντας, οὗ δ' ἕνεκα ταῦτ' ἐπραττεν, οὐ δυναμένους κρατῆσαι τῶν ἔργων, ἀνακαλεῖσθαι τοὺς ἑαυτοῦ παρηγγεῖλε τοῖς σαλπικταῖς. (14) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παρ' οὐδὲν ἐλθόντες τοῦ πάσας ἀποβαλεῖν τὰς παρασκευάς, τέλος ἐκράτησαν τῶν ἔργων, καὶ πάντα διετήρησαν ἀσφαλῶς.

XLVI. Ὁ μὲν οὖν Ἀννίβας μετὰ τὴν χρεῖαν ταύτην ἐξέπλευσε νύκτωρ ἔτι μετὰ τῶν νεῶν, λαθὼν τοὺς πολεμίους, εἰς τὰ Δρέπανα πρὸς Ἀτάρβαν τὸν τῶν Καρχηδονίων στρατηγόν. (2) Διὰ γὰρ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ τόπου, καὶ τὸ κάλλος τοῦ περὶ τὰ Δρέπανα λιμένος, αἰετὶ μεγάλην ἐποιοῦντο σπουδὴν οἱ Καρχηδόνιοι περὶ τὴν φυλακὴν αὐτοῦ. (3) Συμβαίνει δὲ τοῦ Λιλυθαίου τοῦτον ἀπέχειν τὸν τόπον ὡς ἂν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στάδια. (4) Τοῖς δ' ἐν τῇ Καρχηδόνι βουλομένοις μὲν εἰδέναι τὰ περὶ τὸ Λιλύθαιον, οὐ δυναμένοις δὲ, διὰ τὸ τοὺς μὲν συγκεκλεισθαι, τοὺς δὲ παραφυλάττεσθαι φιλοτιμίως, ἐπηγγεῖλατό τις ἀνὴρ τῶν ἐνδόξων, Ἀννίβας ἐπικαλούμενος Ῥόδιος, εἰσπλεύσας εἰς τὸ Λιλύθαιον, καὶ γενόμενος αὐτόπτης, ἅπαντα διασαφῆσεν. (5) Οἱ δὲ τῆς ἐπαγγελίας μὲν ἀσμένους ἤκουσαν οὐ μὴν ἐπιστευόν γε διὰ τὸ τῷ στόλῳ τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν εἰσπλουὶν στόματος ἐφορμεῖν. (6) Ὁ δὲ, καταρτίσας τὴν ἰδίαν ναῦν, ἀνῆλθον καὶ διάρας εἰς τινὰ τῶν πρὸ τοῦ Λιλυθαίου κειμένων νήσων, τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ λαθὼν εὐκαίρως ἀνεμὸν οὐρίον, περὶ τετάρτην ὥραν, ἀπάντων τῶν πολεμίων δρώντων, καὶ καταπεπληγμένων τὴν τολμᾶν, εἰσέπλευσε. (7) Καὶ τὴν κατόπιν εὐθὺς ἐγένετο περὶ ἀναγωγὴν. (8) Ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, βουλόμενος ἐπιμελέστερον τὸν κατὰ τὸν εἰσπλουὶν τόπον τηρεῖν, ἐξηρτυκὼς ἐν τῇ νυκτὶ δέκα ναῦς τὰς ἀρίστα πλεούσας, αὐτὸς μὲν ἐπὶ τοῦ λιμένος ἐστὼς, ἐθεώρει τὸ συμβαῖνον, ὁμοίως δὲ καὶ πᾶν τὸ στρατόπεδον. (9) Αἱ δὲ νῆες τοῦ στόματος ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν, ἐφ' ὅσον ᾗν δυνατόν ἐγίγιστα τοῖς τενάγεσι προσάγειν, ἐπεῖχον, ἐπτερωχυῖαι πρὸς τὴν ἐμβολὴν καὶ σύλληψιν τῆς ἐκπλεῖν μελλούσης νεώς. (10) Ὁ δὲ Ῥόδιος, ἐκ τοῦ προφανοῦς τὴν ἀναγωγὴν ποιησάμενος, οὕτω κατανέσθη τῶν πολεμίων τῇ τε τολμῇ, καὶ τῷ ταχυναυτεῖν, ὥστ' οὐ μόνον ἄτρωτον ἐξέπλευσε τὴν ναῦν ἔχων καὶ τοὺς ἄνδρας, οἷον ἐστῶτα παραδραμὼν τὰ σκάφη τῶν ὑπεναντίων· (11) ἀλλὰ καὶ βραχὺ προπλεύσας ἐπέστη πτερώσας τὴν

pellerent; illi, ne sicerent damnum inferri; tanta æmulatione gloriæ atque contentione sunt usi, illi propellere nitescentes, hi cedere nequaquam sustinentes; ut præ nimio studio tandem iisdem locis, in quibus ab initio steterant, immorerentur. (12) His autem permisti alii, lædas, stupas, atque ignem ferentes, tanta audacia omni ex parte machinas invadebant, ut extremum periculum Romani adirent, hostilem impetum coercere non valentes. (13) At Pœnus, quum in pugna multos cadere videret, neque tamen in potestatem opera redigi, cuius rei causa certamen fuerat aggressus, tubicines receptui canere jubet. (14) Atque adeo Romani, qui omnes suos apparatus tantum non amiserant, potiti tandem operum, tuto omnia conservarunt.

XLVI. Post hanc operam præstitam Hannibal, insciis hostibus, noctu Drepana ad Adherbalem ducem Carthaginiensium est profectus. (2) Nam propter loci opportunitatem, et portus Drepanitani præstantiam, plurimum semper studii adhibuere Pœni, ut id oppidum custodirent: (3) quod a Lilybæo abest ad millia passuum quindecim. (4) Quum autem qui domi erant Carthaginienses, quid ageretur Lilybæi, scire cuperent, nec tamen possent, quod alii tenerentur inclusi, alii diligenter observarentur: vir quidam ex honoratis, Hannibal, cognomine Rhodius, recepit, se navi urbem ingressurum, et, quæ vidisset ipse, cuncta renuntiaturum. (5) Grata quidem hæc pollicitatio illis erat: sed fidem tamen homini non habebant, quod Romana classis ad ancoras staret in ostio qua aditur ad portum. (6) Ille propriam sibi navem instruit; deinde in altum evectus, ad unam ex iis insulis transmittit, quæ ante Lilybæum sunt sitæ; postridieque usus opportune vento secundo, circa horam quartam, in oculis omnium hostium, qui miraculo tantæ audaciæ defixi stabant, portum est ingressus. (7) Tum statim die sequenti ad reditum se accinxit. (8) Consul autem, quo diligentius aditum omni ex parte custodiret, instructis per noctem navibus decem quam expeditissimis, stabat ipse in littore cum omni exercitu, spectator eorum quæ gerebantur: (9) naves vero, ab utraque ostii parte ad paludem quantum fieri poterat accedentes, remis sublatis in prociectu erat, invadendæ comprehendendæque navi quæ erat exitura. (10) At Rhodius, ora palam soluta, adeo hostibus insultavit, audacia fretus et velocitate navigandi; ut non solum illesus ipse, cum navi et viris, qui in ea erant, præteriret, quasi immobiles naves Romanas prætervectus: (11) sed ut etiam, quum paulisper esset provectus, remis

ναῦν, ὥσανεῖ προκαλούμενος τοὺς πολεμίους. (12) Οὐδενὸς δὲ τολμῶντος ἐπ' αὐτὸν ἀνάγεσθαι διὰ τὸ τάχος τῆς εἰρεσίας, ἀπέπλευσε καταναστάς μιᾷ νηϊ παντὸς τοῦ τῶν ἐναντίων στόλου. (13) Καὶ τὸ λοιπὸν ᾗδῃ πλεονάκις ποῶν ταυτὸ τοῦτο, μεγάλῃν χρεῖαν παρεῖχετο τοῖς μὲν Καρχηδονίοις αἰεὶ τὰ κατεπείγοντα διασφῶν· τοὺς δὲ πολιορκουμένους εὐθαρσεῖς παρασκευάζων· τοὺς δὲ Ῥωμαίους καταπληττόμενος τῇ παραβολῇ.

XLVII. Μέγιστα δὲ συνεβάλλετο πρὸς τὴν τολμᾶν αὐτῷ τὸ διὰ τῶν προδραχέων ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἀκριβῶς σεσημειῶσθαι τὸν εἰσπλουν. (2) Ὑπεράρας γάρ, καὶ φαινόμενος, ἔπειτα ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν μερῶν ἐλάμβανε τὸν ἐπὶ τῆς θαλάττης πύργον κατὰ πρῶραν οὕτως, ὥστε τοῖς πρὸς τὴν Λιβύην τετραμμένοις πύργοις τῆς πολέως ἐπιπροσθεῖν ἅπασιν δι' οὗ τρόπου μόνως ἐστὶ δυνατόν ἐξ οὐρίας πλέουσιν τοῦ κατὰ τὸν εἰσπλουν στόματος εὐστοχεῖν. (3) Τῇ δὲ τοῦ Ῥοδίου τολμῇ πιστεύσαντες καὶ πλείους ἀπεθάρρῃσαν τῶν εἰδόντων τοὺς τόπους τὸ παραπλήσιον ποιεῖν. Ἐξ ὧν οἱ Ῥωμαῖοι δυσχρηστούμενοι τῇ συμβαίνοντι, χωνύνειν τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐπεχείρησαν. (4) Κατὰ μὲν οὖν τὸ πλείστον μέρος τῆς ἐπιβολῆς, οὐδὲν ἦνουν, διὰ τὸ βάθος τῆς θαλάττης, καὶ διὰ τὸ μηδὲν δύνασθαι τῶν ἐμβαλλομένων στήναι, μηδὲ συμμεῖναι τὸ παράπαν· ἀλλ' ὑπὸ τε τοῦ κλύδωνος καὶ τῆς τοῦ ροῦ βίας τὸ ριπτούμενον εὐθέως ἐν τῇ καταφορᾷ παρωθεῖσθαι καὶ διασκορπιζεσθαι. (5) Κατὰ δὲ τινὰ τόπον, ἔχοντα βραχέα, συνέστη χῶμα μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας· ἐξ' ᾧ τετρήρης ἐκτρέγουσα νυκτὸς ἐκάθισε, καὶ τοῖς πολεμίοις ὑποχείριος ἐγένετο, διαφέρουσα τῇ κατασκευῇ τῆς ναυπηγίας. (6) Ἦς οἱ Ῥωμαῖοι κρατήσαντες, καὶ πληρώματι καταρτίσαντες ἐπιλέκτω, πάντας τοὺς εἰσπλέοντας, μάλιστα δὲ τὸν Ῥόδιον, ἐπετήρουν. (7) Ὁ δὲ κατὰ τύχην, εἰσπλεύσας νυκτὸς, μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνήγετο φανεῶς. Θεωρῶν δ' ἐκ μεταβολῆς αὐτῷ τὴν τετρήρη συνεξορμήσασαν, γνοὺς τὴν ναῦν διετράπη. (8) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὤρμησεν, ὡς καταταχίσων· τῇ δὲ τοῦ πληρώματος κατασκευῇ καταλαμβανόμενος, τέλος ἐπιστρέψας ἠναγκάσθη συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις. (9) Καταπροτερούμενος δὲ τοῖς ἐπιδατικοῖς, διὰ τε τὸ πλῆθος, καὶ διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀνδρῶν, ἐγένετο τοῖς ἐγθροῖς ὑποχείριος. (10) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, κυριεύσαντες καὶ ταύτης τῆς νεὸς εὖ κατεσκευασμένης, καὶ καταρτίσαντες αὐτὴν τοῖς πρὸς τὴν χρεῖαν, οὕτως ἐκώλυσαν τοὺς κατατολμῶντας καὶ πλέοντας εἰς τὸ Λιλύβατον.

XLVIII. Τῶν δὲ πολιορκουμένων ταῖς μὲν ἀντοιχοδομίαις ἐνεργῶς χρωμένων, τοῦ δὲ λυμαίνεσθαι καὶ διαφθεῖρειν τὰς τῶν ὑπεναντίων παρασκευὰς ἀπεγνωκότων· (2) γίγνεται ἡ ἀνέμου στάσις ἔχουσα τηλικαύτην βίαν καὶ φορὰν εἰς αὐτὰς τὰς τῶν μηχανημάτων προσαγωγὰς, ὥστε καὶ τὰς στοὰς διασπλύνειν, καὶ τοὺς προκειμένους τούτων πύργους τῇ βίᾳ βαστάζειν. (3) Ἐν ᾧ καιρῷ συννόησαντές τινες τῶν Ἑλληνικῶν

sublati cursum sisteret, velut ad pugnam hostem provocans. (12) Ubi nemo, propter remigii celeritatem, contra progredi audeat; postquam nave unica classi universæ hostium insultasset, abiit. (13) Ac deinceps quoque sæpius idem faciens, magno usui Carthaginiensibus fuit; cum subinde, quæ postulabat usus illis, nuntiaret; obsessis animos adderet; Romanos projecta hac audacia in stuporem daret.

XLVII. Plurimum vero, ut tantum facinus auderet, eo adjuvabatur, quod brevium illorum peritus semitam in iis, qua patet aditus, exacte notaverat. (2) Nam ubi pelagus medium emensus, in conspectu esse cœperat, quasi ex Italia veniret, sic navem dirigebat, ut, dum ad proram habebat turrim mari proximam, per hanc ipsam turrim conspectus omnium turrium, quæ Africam spectabant, tegetur: qua sola ratione possunt, qui vento secundo feruntur, a faucibus in aditu non aberrare. (3) Audacia Rhodii pluribus locorum peritis fiduciam adjecit, ut idem atque ille auderent. Qua ex re quum magna Romani incommoda acciperent, fauces portus obstruere sunt aggressi. (4) In ceteris igitur partibus propter maris altitudinem, et quod nihil eorum quæ injiciebantur consistere aut omnino manere eodem loco poterat, sed semper, quidquid immitteretur, in ipso descensu a fluctibus et fluentium æquarum violentia protrudebatur atque in diversa raptabatur, non procedebat inceptum. (5) At uno loco, mari vadoso, labore improbo agger excitatus est: super quo sidens quadrirems, arte singulari fabrefacta, quæ noctu excurrerat, in hostium potestatem venit. (6) Hac capta, et selecto remigio militeque instructa; Romani omnes, qui inveherentur, maxime autem Rhodium illum, observabant. (7) Hic forte, noctis silentio ingressus, rediturus postea palam solvit: qui conspicalus quadriremem illam, quæ simul cum ipso rursus excurrerat, nave agnita, perturbatus est. (8) Primum igitur celeritate navigandi erumpere tentavit: sed cum propter præstantiam remigum jam esset comprehendendus, convertere tandem et certamen inire est coactus. (9) Verum qui a milite classario facile vinceretur (nam et plures erant Romani et selecti), in hostium potestatem cadit. (10) Qui hac etiam alfibre facta navi potiti, necessariis omnibus rebus illam instruunt, ac deinceps eorum audaciam, qui Lilybæum cursu petebant, coercent.

XLVIII. Dum verum obsessi instaurare quidem, quidque erat dejectum, strenue pergunt, sed de apparatibus hostium perdendis corrumpendisque desperant: (2) venti exoritur directio, ea violentia atque impetu in ipsa fulcra, quibus machinæ agebantur, flatus immittens, ut etiam porticus concuteret, structasque ante porticus turres vi abriperet. (3) Cum quidem e mercenariis Græcis nonnulli, animadver-

μισθοφόρων τὴν ἐπιτηδεύουσα τῆς περιστάσεως πρὸς τὴν τῶν ἔργων διαφθοράν, προσφέρουσι τῷ στρατηγῷ τὴν ἐπίνοιαν. (4) Τοῦ δὲ δεξαμένου, καὶ ταχέως ἐτοιμάσαντος πᾶν τὸ πρὸς τὴν χρεῖαν ἀρμόζον· συστραφέντες οἱ νεανίσκοι κατὰ τριττοὺς τόπους ἐνέβαλον πῦρ τοῖς ἔργοις. (5) Ὡς δ' ἂν τῶν μὲν κατασκευασμάτων διὰ τὸν χρόνον εὖ παρεσκευασμένων πρὸς τὸ βραδίως ἐμπρησθῆναι, τῆς δὲ τοῦ πνεύματος βίας φυσώσης κατ' αὐτῶν τῶν πύργων καὶ μηχανημάτων (διασαλευούσης τὰς βάσεις), τὴν μὲν νομὴν τοῦ πυρὸς ἐνεργὸν συνέβαινε γίνεσθαι καὶ πρακτικὴν τὴν δ' ἐπάρκειαν καὶ βοήθειαν τοῖς Ῥωμαίοις εἰς τέλος ἀπρακτον καὶ δυσχερῆ. (6) Τοιαύτην γὰρ ἐκπληξιν παρίστα τὸ συμβαῖνον τοῖς βοηθοῦσιν, ὥστε μῆτε συννοῆσαι μῆτε συνιδεῖν δύνασθαι τὸ γινόμενον· ἀλλ' ἀποσκοτούμενους ὑπὸ τῆς εἰς αὐτοὺς φερομένης λιγνύος καὶ τῶν φεψαλύγων, ἔτι δὲ τῆς τοῦ καπνοῦ πολυπληθείας, οὐκ ὀλίγους ἀπόλλυσθαι καὶ πίπτειν, μὴ δυναμένους ἐγγίσει πρὸς αὐτὴν τὴν τοῦ πυρὸς βοήθειαν. (7) Ὅσῳ δὲ μείζω συνέβαινε γίνεσθαι τὴν δυσχρησίαν περὶ τοὺς ὑπεναντίους διὰ τὰς προειρημένους αἰτίας, τοσούτῳ πλείων εὐχρηστίᾳ περὶ τοὺς ἐνιέντας ἦν τὸ πῦρ. (8) Τὸ μὲν γὰρ προσκοτοῦν καὶ βλάπτειν δυνάμενον, πᾶν ἐξεφυσᾶτο καὶ προωθεῖτο κατὰ τῶν ὑπεναντίων, τὸ δὲ βαλλόμενον ἡ ριπτούμενον ἐπὶ τε τοὺς βοηθοῦντας καὶ τὴν τῶν ἔργων διαφθοράν, εὐστοχον μὲν ἐπεγίγνετο, διὰ τὸ συνορᾶν τοὺς ἀφιέντας τὸν πρὸ αὐτῶν τόπον, πρακτικὸν δὲ, διὰ τὸ γίνεσθαι σφοδρὰν τὴν πληγὴν, συνεργούσης τοῖς βάλλουσι τῆς τοῦ πνεύματος βίας. (9) Τὸ δὲ πέρας, τοιαύτην συνέβη γενέσθαι τὴν παντέλειαν τῆς καταφθορᾶς, ὥστε καὶ τὰς βάσεις τῶν πύργων, καὶ τὰ στύπη τῶν κριῶν ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀχρειωθῆναι. (10) Τούτων δὲ συμβάντων, τὸ μὲν ἔτι διὰ τῶν ἔργων πολιορκεῖν ἀπέγνωσαν οἱ Ῥωμαῖοι· περιταφρεύσαντες δὲ καὶ χάρακι περιλαβόντες κύκλῳ τὴν πόλιν, ἔτι δὲ τῆς ἰδίας στρατοπεδείας τεῖχος προβαλόμενοι, τῷ χρόνῳ παρέδωσαν τὴν πρᾶξιν. (11) Οἱ δ' ἐν τῷ Λιλυθαίῳ τὸ πεπτωκὸς ἐξοικοδομησάμενοι τεῖχος, εὐθαρῶς ὑπέμενον ἤδη τὴν πολιορκίαν.

XLIX. Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην προσπεσόντων τούτων, καὶ μετὰ ταῦτα πλείονων ἀναγγελλόντων, διότι συμβαίνει τῶν ἀπὸ τοῦ στόλου πληρωμάτων τὸ πλείστον μέρος ἐν τε τοῖς ἔργοις καὶ τῇ καθόλου πολιορκίᾳ διεφθάραι· (2) σπουδῇ κατέγραψεν ναύτας, καὶ συναθροίσαντες εἰς μυρούς, ἐξέπεμψεν εἰς τὴν Σικελίαν. (3) Ὡν διὰ τοῦ πορθμοῦ περαιωθέντων, καὶ περὶ παραγενομένων εἰς τὸ στρατόπεδον· συναγαγὼν τοὺς χιλιάρχους ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Πόπλιος Κλαύδιος, ἔφη, καιρὸν εἶναι πλεῖν ἐπὶ τὰ Δρέπανα παντὶ τῷ στόλῳ. (4) Τὸν γὰρ στρατηγὸν τῶν Καρχηδονίων Ἀτάρβαν, τὸν τεταγμένον ἐπ' αὐτῶν, ἀπαράσκευον εἶναι πρὸς τὸ μέλλον, ἀγνοοῦντα μὲν τὴν παρουσίαν τῶν πληρωμάτων, πεπεισμένον δὲ μὴ δύνασθαι πλεῖν τὸν αὐτῶν στόλον, διὰ τὴν γεγενημένην ἐν τῇ πολιορκίᾳ

tentes, quantam hæc tempestas opportunitatem daret opera hostium corrumpendi, consilium duci aperiunt. (4) Quo rem approbante, ac necessaria omnia statim parante: juvenes isti, manu facta, tribus ex partibus ignem operibus injiciunt. (5) Erant illa ad facile concipiendum ignem cum primis apta, utpote multo ante constructa; tum autem ventorum flatus ita vehementer spirabat, ut ipsas turrium atque machinarum bases concuteret: eo fit, ut omnis depascens ignis magna vi atque efficacia grassaretur; cum interea Romanis impediendi atque opis ferendæ omnes omnino rationes essent difficiles et consilia irrita. (6) Tantum namque ille casus pavoris afferebat opitulantibus, ut neque intelligerent neque viderent quæ gerebantur: verum tenebris oblecti, cum in eos ferrentur fuligo, scintillæ micantes, et deusissimus fumus, peribant cadebantque multi, prius quam ad ipsum defendendum ignem possent accedere. (7) Quo autem plura incommoda Romani ea dimicatione perferebant; eo melius cum iis agebatur, qui ignem injiciebant. (8) Nam quidquid obtenebrare lædereve poterat, id omne ventorum flatus in hostem impellebat; quæ vero immittebantur jaciebanturque in defendentes aut ad conflagrationem machinarum, ea et ad scopum collineabant, oculis probe utentibus qui mittebant; et efficaciora erant, propter ictus vehementiam, ipsa ventorum violentia jactum adjuvante. (9) Tandem usque adeo sunt corruptæ machinæ, ut et bases turrium et arietum trabes ignis redderet inutiles. (10) Propter hæc Romani de expugnando per vim Lilybæo spem omnem ponere: et quum fossa valloque urbem ab omni parte cinxissent castrisque suis murum præterdissent, tempori rem permittere. (11) Oppidani contra, instaurata muri parte quæ ceciderat, obsidionem de cetero magno animo tolerabant.

XLIX. Harum rerum fama Romam perlata, mox etiam renuntiantibus multis, partem longe maximam sociorum navalium classis Romanæ, qua in propugnatione tormentorum, qua in cetera obsidione, fuisse interentam; (2) magno studio nautas conscribunt, et collectos ad decies mille in Siciliam mittunt. (3) Qui, per fretum trajecti, quum ad castra pedibus pervenissent, Publ. Claudius Cos. tribunis convocatis, opportunum esse nunc, ait, omni classe Drepana proficisci: (4) Adherbarem enim, Pœnorum duccem, loci illius præfectum, imparatum esse ac futuri securum; utpote qui de supplemento, quod recens advenerat, nihil dum rescivisset; et qui persuasum esset, Romanos, post tantam cladem in obsidione contractam, classem ha-

καταφθορὰν τῶν ἀνδρῶν. (6) Προχειρώς δ' αὐτῶν συγκατατεθειμένων, εὐθὺς ἐνεβίβαζε τὰ τε προὔπαρχοντα, καὶ τὰ προσφάτως παραγεγονότα πληρώματα, τοὺς δ' ἐπιβάτας ἐκ παντὸς ἐπέλεξε τοῦ στρατεύματος ἐθελοντάς τοὺς ἀρίστους ἅτε δὴ τοῦ μὲν πλοῦ σύγγυος ὄντος, τῆς δ' ὠφελείας ἐτοίμου προφαινομένης. (8) Ταῦτα δὲ παρασκευασάμενος, ἀνήχθη περὶ μέσας νύκτας, λαθὼν τοὺς πολεμίους. Καὶ τὰς μὲν ἀρχάς, ἄθρους ἐπλεῖ, δεξιὰν ἔχων τὴν γῆν. (7) Ἄμα δὲ τῷ φωτὶ, τῶν πρώτων ἐπὶ τὰ Δρέπανα νεῶν ἐπιφαινομένων, κατιδὼν Ἀτάρβας, τὸ μὲν πρῶτον ἐξένισθη διὰ τὸ παραδοῆσιν. (9) ταχὺ δ' ἐν αὐτῷ γεγόμενος, καὶ νοήσας τὸν ἐπίπλου τῶν ὑπεναντίων, ἔκρινε παντὸς ἔργου πείραν λαμβάνειν, καὶ πᾶν ὑπομένειν, χάριν τοῦ μὴ περιδεῖν σφᾶς εἰς πρόδηλον συγχελισθέντας πολιορκίαν. (9) Διόπερ εὐθὺς τὰ μὲν πληρώματα συνῆγε πρὸς τὸν αἰγιαλὸν, τοὺς δ' ἐκ τῆς πόλεως μισθοφόρους ἤθροίσε μετὰ κηρύγματος. (10) Τῶν δὲ συλλεγθέντων, ἐπεβάλετο διὰ βραχέων εἰς ἔννοιαν αὐτοὺς ἄγειν τῆς τε τοῦ νυκτῆς ἐλπίδος, ἐὰν τολμήσωσι ναυμαχεῖν, καὶ τῆς ἐν τῇ πολιορκίᾳ δυσχρηστίας, ἐὰν καταμελλήσωσι προδόμενοι τὸν κίνδυνον. (11) Ἐτοίμως δ' αὐτῶν παρορμηθέντων πρὸς τὴν ναυμαχίαν, καὶ βοῶντων ἄγειν καὶ μὴ μέλλειν ἐπαινέσας καὶ δεξιόμενος τὴν δρμὴν, παρήγγειλε κατὰ τάχος ἐμβαίνειν, καὶ βλέποντας πρὸς τὴν αὐτοῦ ναῦν ἐπσεσθαι ταύτη κατὰ πρῦμναν. (12) Διασαρῆσας δὲ τὰ προειρημένα κατὰ σπουδὴν, πρῶτος ἐποιεῖτο τὸν ἀνάπλου, ὑπ' αὐτάς τας πέτρας ἐπὶ θάτερα μέρη τοῦ λιμένος ἐξάγων τοῦ τῶν πολεμίων εἰσπλου.

L. Πόπλιος δ', ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, θεωρῶν τοὺς μὲν πολεμίους παρὰ τὴν αὐτοῦ ὁρᾶν οὐκ εἰκοντας, οὐδὲ καταπεπληγμένους τὸν ἐπίπλου, ἀλλὰ πρὸς τῷ ναυμαχεῖν ὄντας. (2) τῶν δὲ σφετέρων νεῶν τὰς μὲν ἐντὸς ἤδη τοῦ λιμένος οὖσας, τὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ στόματι, τὰς δὲ φερομένας ἐπὶ τὸν εἰσπλου· πάσαις ἀναστρέφειν παρήγγειλε, καὶ ποιείσθαι τὸν πλοῦν ἔξω πάλιν. (3) Ἐνθα δὴ τῶν μὲν ἐν τῷ λιμένι, τῶν δὲ κατὰ τὸν εἰσπλου ἐκ τῆς μεταβολῆς συμπιπτουσῶν, οὐ μόνον θόρυβος ἦν ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἄπλετος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ταρσοὺς ἔθραυον αἱ νῆες ἀλλήλαις συγκρούουσαι. (4) Ὅμως δ' οὖν αἰεὶ τοὺς ἀνατρέχοντας ἐκτάττοντες οἱ τριήραρχοι παρ' αὐτὴν τὴν γῆν, ταχέως ἐποίουν ἀντιπρώρους τοῖς πολεμίοις. (5) Ὁ δὲ Πόπλιος αὐτοὺς ἐπέπλει μὲν ἀρχῇθεν κατόπιν ἐπὶ παντὶ τῷ στόλῳ, τότε δ' ἐπιστρέψας κατ' αὐτὸν τὸν πλοῦν πρὸς τὸ πέλαιος, λαβεὶ τὴν εὐώνυμον τῆς ὀλης δυνάμεως τάξιν. (6) Ἀτάρβας δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ὑπεράρας τὸ λαῶν τῶν πολεμίων [νεῶν], ἔχων πέντε ναῦς ἐπίπλους, ὑπέστησε τὴν ἑαυτοῦ ναῦν ἀντιπρωρον τοῖς πολεμίοις, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ πέλαιος μέρους. (7) Ἄμα δὲ καὶ τῶν ἐπιπλεόντων αἰεὶ τοῖς συνάπτουσι, προσεπιταττομένοις ταῦτο ποιεῖν παρήγγειλε διὰ τῶν ὑπηρετῶν. (8) Καταστάντων δὲ πάντων εἰς μέτωπον, σημήνας διὰ τῶν

bere in mari non posse. (5) Cunctis ex facili assentientibus, veteres novosque remiges e vestigio navibus imponit, cum selectis militibus, qui ex universis legionibus ultro sese offerebant, quod nec longa navigatio esset conficienda, et paratae praedae spes ostenderetur. (6) His ita provisus, nemine hostium animadvertente, circa mediam noctem solvit classis. Quae primum quidem silentio, ad dextram littus habens, navigabat. (7) Simul vero illuxit, primis navibus ad Drepana apparere incipientibus, iis conspectis stupere primo Adherbal ad inopinatae rei spectaculum : (8) sed quum ad se illico rediisset, nec jam dubitaret hostem imminere, quidvis sibi statuit experiundum, quidvis tolerandum esse, prius quam obsidione, quae manifestum pararetur, cingi se pateretur. (9) Igitur navalibus sociis propere in littus coactis, et mercenariis ex oppido per praekonem convocatis, (10) ubi convenere omnes, brevi ad eos habita oratione, victoriae spem, si praelium navale non detrectarent, sin autem, ut periculo praevertant, cunctari velint, obsidionis mala ob oculos ponit. (11) Quum ad dimicandum paratos se ostenderent, et magno cum clamore dicerent, educeret statim, neque cunctaretur : laudare illos Adherbal, et alacritatem ipsorum sibi gratam esse dicere : tum, ut naves propere conscenderent, utque suam navem intuentes a puppi sequerentur, imperat. (12) Hisce raptim datis praecipis, primus evehi in altum, et sub ipsas rupes in contrariam portus partem copias educere illi, per quam hostis ingrediebatur.

L. Consul Publius, qui cerneret, hinc nequaquam cedentem hostem, quod ipse existimaverat, neque adventu suo territum, sed ad praelium se parantem; (2) illinc naves suas partim intra portum receptas, partim in ipso adhuc ostio versantes, alias portus aditum subeuntes; facta conversione, retro foras navigare omnes jubet. (3) Ibi quum aliae in portu, aliae in ejus faucibus, dum convertuntur, invicem implicarentur naves; non hominum dumtaxat ingens concitatus est tumultus, sed ipsa quoque navigia, ex mutua collisione, remorum ordines invicem sibi deterserunt. (4) Attamen triremium praefecti, ut quaeque navis ex angustis emergerat, in aciem statim juxta littus eam dirigebant; et brevi omnium prorae in hostem sunt obversae. (5) Publius principio quidem in extremo agmine universam classem secutus erat; tum vero in ipso cursu navi versus altum conversa, laevam classis partem tenebat. (6) Inter haec Adherbal, Romanorum cornu sinistrum navibus quinque rostratis praetervectus, ab ea parte quae altum spectabat constitit, prora navis suae in hostes directa : (7) simul, ut quaeque insequeretur navis, ita imperavit per ministros, ut quaeque sibi se ordine adjungeret idemque faceret. (8) Postquam erant omnes in frontem instructae, primum

συνθημάτων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐποιεῖτο τὸν ἐπίπλουον ἐν τάξει, μενόντων πρὸς τῇ γῇ τῶν Ῥωμαίων, διὰ τὸ προσδέχεσθαι τὰς ἐκ τοῦ λιμένος ἀνατρεχούσας ναῦς.

(9) Ἐξ οὗ συνέβαινε μεγάλα τοὺς Ῥωμαίους ἐλαττωθῆναι, πρὸς αὐτῇ τῇ γῇ ποιησαμένους τὴν συμπλοκὴν.

LI. Ἐπειδὴ δὲ συνέγγυς αὐτῶν ἦσαν, ἀρθέντων τῶν συνθημάτων ἐφ' ἑκατέρας τῆς ναυαρχίδος, συνέβαλον ἀλλήλοισι. (2) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἰσοδρόπος ἦν ὁ κίνδυνος, ὡς ἂν ἀμφοτέροιον τοῖς ἀρίστοις ἐκ τῆς περὶ τῆς δυνάμεως ἐπιβάταις χρωμένον. (3) Ἀεὶ δὲ μᾶλλον ὑπερέχον οἱ Καρχηδόνιοι, διὰ τὸ πολλὰ προτερήματα παρ' ὧν ἔχειν τὸν ἀγῶνα. (4) Τῷ τε γὰρ ταχυναυτεῖν πολὺ περιῆσαν, διὰ τὴν διαφορὰν τῆς ναυπηγίας, καὶ τὴν τῶν πληρωμάτων ἕξιν· ἥ τε χώρα μεγὰλα συνεβάλετο αὐτοῖς, ἅτε πεπονημένον τὴν ἐκταξιν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸ πέλαιος τόπων. (5) Εἴ τε γὰρ πιέζοντο τινες ὑπὸ τῶν πολεμίων, κατόπιν ἀνεχώρουσαν ἀσφαλῶς διὰ τὸ ταχυναυτεῖν εἰς τὸν ἀναπεπταμένον τόπον. (6) Κάπειτ' ἐκ μεταβολῆς τοῖς προσιπτόντων διωκόντων, τότε μὲν περιπλέοντες, τότε δὲ πλάγιοι προσσιπτόντες στρεφόμενοι καὶ δυσχρηστοῦσι διὰ τὸ βάρος τῶν πλοίων καὶ διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν πληρωμάτων, ἐμβολὰς τε συνεχεῖς ἐδίδον, καὶ πολλὰ τῶν σκαφῶν ἐβάπτιζον. (7) Εἴ τε κινδυνεύοι τις τῶν συμμάχων, ἐτοίμως παρεδότησαν ἔξω τοῦ δεινοῦ καὶ μετ' ἀσφαλείας, παρὰ τὰς πρύμνας καὶ τὸ πέλαιος ποιοῦμενοι τὸν πλοῦν. (8) Τοῖς γε μὴν Ῥωμαίοις τὰναντία τούτων συνέβαινε. Τοῖς τε γὰρ πιεζομένοις οὐκ ἦν εἰς τοῦπισθεν δυνατόν ἀποχωρεῖν, πρὸς τῇ γῇ ποιοῦμένοις τὸν κίνδυνον· αἰεὶ δὲ τὸ θλιβόμενον ὑπὸ τῶν κατὰ πρόσωπον σκάφος, ἢ τοῖς βράχεσι περιπίπτον ἐκάθιζε κατὰ πρύμνον, ἢ πρὸς τὴν γῆν φερόμενον ἐπώκελλε. (9) Διεκπλεῖν μὲν οὖν διὰ τῶν πολεμίων νεῶν, καὶ κατόπιν ἐπιφαινεσθαι τοῖς ἤδη πρὸς ἐτέρους διαμαχομένοις, ὅπερ ἐν τῷ ναυμαχεῖν ἐστὶ πρακτικώτατον, ἀδυνάτως εἶχον, διὰ τε τὴν βαρύτητα τῶν πλοίων, προσέτι δὲ καὶ τὴν ἀπειρίαν τῶν πληρωμάτων. (10) Οὐδὲ μὴν ἐπιβουλήν τοις δεομένοις κατὰ πρύμναν ἐδύναντο, διὰ τὸ συγκεκλεισθαι πρὸς τῇ γῇ, καὶ μὴδὲ μικρὸν ἀπολείπεσθαι τόπον τοῖς βουλομένοις ἐπαρκεῖν τῷ δεομένῳ. (11) Τοιαύτης δὲ δυσχρηστίας ὑπαρχούσης περὶ τὸν ὅλον ἀγῶνα καὶ τῶν μὲν καθιζόντων ἐν τοῖς βράχεσι, τῶν δ' ἐκπιπτόντων σκαφῶν κατιδὼν ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων τὸ συμβαῖνον, ὥρμησε πρὸς φυγὴν, ἀπὸ τῶν εὐνύμων παρὰ τὴν γῆν ἐξελίξας, καὶ σὺν αὐτῷ περὶ τριάκοντα νῆες, ἅπερ ἔτυχον ἐγγὺς οὔσαι. (12) Τῶν δὲ λοιπῶν σκαφῶν, δυνάτων ἐνερχόμενα καὶ τριῶν, ἐκυρίευσαν οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ τῶν πληρωμάτων, ὅσοι μὴ τῶν ἀνδρῶν τὰς ναῦς εἰς τὴν γῆν ἐκβαλόντες ἀπεχώρησαν.

LII. Γενομένης δὲ τῆς ναυμαχίας τοιαύτης, Ἀτάρβας μὲν εὐδοκίμει παρὰ τοῖς Καρχηδόνιοις, ὡς δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν ἰδίαν πρόνοιαν καὶ τολμᾶν κατωρθώκως. (2) Πόπλιος δὲ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἡδύζει καὶ διεβέ-

servato ordine prout signo dato jusserat imperator, in hostem ire pergunt : Romanis interim ad terram manentibus, quod prodeuntes paullatim naves e portu exciperent. (9) Ex quo factum, ut magno suo incommodo Romani ad ipsum littus decerarent.

LI. Ubi ventum est cominus, sublato ab utriusque exercitus prætorii navi signo, initur certamen. (2) Ac principio quidem paribus utrimque momentis pugnatum est ; quoniam ab utraque parte flos pedestrium copiarum dimicabat. (3) Paullatim tamen magis magisque superior res Pœnorum esse cœpit ; quandoquidem toto illo certamine longe melior eorum conditio fuit, quam Romanorum. (4) Nam et velocitate navigandi longe vincebant, cum fabrica ipsa navium, tum usu ac peritia remigum ; et ipse locus pugne multum eos adjuvabat, quod ab ea parte, quæ pelagus spectabat, aciem suam explicassent. (5) Sive enim hostis instaret vehementius, retrorsum se nullo periculo recipiebant in apertum ; quod præ agilitate navium facile ipsis erat : (6) tum autem, si quis hostium inter persequendum longius essent proVecti, conversa navi modo circumnavigantes, modo, dum ægre illi cum ob gravitatem tum ob remigum imperitiam circumagunt navem, in latus incurrentes, continuos impetus dabant, multasque naves demergebant. (7) Sive aliquis partium suarum periclitaretur, pronum erat sine sua fraude ac secure ferre opem, nave post aliarum puppes perque altum circumducta. (8) Romani autem contraria his omnia experiebantur. Qui si premerentur, retro se recipere, quum prope terram pugnarent, nequibant : quoties autem aliqua navis a pugnantis ex adverso urgeretur infestius, aut a puppe sidebat, in brevem incidens, aut in terram compulsa, solo illidebatur. (9) Quod autem in prælio navali plurimum ad victoriam solet conferre, per medias adversariorum naves suam transmittere, et a tergo illos invadere qui jam in pugna cum aliis sunt occupati : hoc vero quominus a Romanis fieret, navium gravitas simul et remigum imperitia prohibebat. (10) Postremo ne suppetias quidem laborantibus ire, a tergo navigantes, poterant : qui ad terram essent conclusi, et ne minimum quidem spatium vacuum haberent, ad succurrendum, si cui opus esset. (11) Quibus tantis incommodis suos conflictari conspicatus Consul, quum aliæ naves inter brevem siderent, aliæ terræ alliderentur ; a læva fugam capessit, ac circum littus se evolvit, triginta navibus, quas habebat proximas, comitatus. (12) Ceteras, ad tres et nonaginta, cum omnibus qui intus erant, ceperunt Pœni ; paucis virorum exceptis, qui e navibus suis, quas ad littus impegant, aufugere.

LII. Ex hoc prælio magnam apud suos gloriam consecutus est Adherbal : ut qui solus, providentia ac fortitudine singulari usus, auctor victoriæ exstitisset. (2) Publium contra lacerare maledictis Romani, vehementerque incu-

ἐλθοιτο μεγάλως, ὥς εἰχῆ καὶ ἀλογίστως τοῖς πράγμασι κεκρημένος, καὶ τὸ καθ' αὐτὸν οὐ μικροῖς ἐλαττώμασι περιβεβληκώς τὴν Ῥώμην. (3) Διὸ καὶ μετὰ ταῦτα μεγάλας ζημίας καὶ κινδύνους κριθεὶς περιέπασεν. (4) Οὐ μὴν οἱ γε Ῥωμαῖοι, καὶ περ τοιοῦτων συμβεβηκότων, διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν ὧν φιλοτιμίαν, οὐδὲν ἀπέλειπον τῶν ἐνδεχομένων, ἀλλ' εἶχοντο τῶν ἐξῆς πραγμάτων. (5) Διὸ καὶ συνάψαντος τοῦ κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας χρόνου, στρατηγοὺς ὑπάτους καταστήσαντες, παρατυχία τὸν ἕτερον αὐτῶν ἐξέπεμπον Λεύκιον Ἰούνιον, τὰς τε σιταρχίας παρακομίζοντα τοῖς τὸ Λιλύθαιον πολιορκούσι, καὶ τὰς ἄλλας ἀγορὰς καὶ χορηγίας τῷ στρατοπέδῳ πρὸς δὲ, καὶ παραπομπὰς τοῖς ἐπληρώσαν ἐξήκοντα ναῦς. (6) Ὁ δὲ Ἰούνιος ἀφικόμενος εἰς τὴν Μεσσήνην, καὶ προσλαβὼν τὰ συνητηκότα τῶν πλοίων ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς ἄλλης Συκελίας, παρεκομίσθη κατὰ σπουδὴν εἰς τῆς Συρακούσας, ἔχων ἑκατὸν εἰκοσι σκάφη, καὶ τὴν ἀγορὰν σχεδὸν ἐν ὀκτακοσίοις ναυσὶ φορτηγούς. (7) Ἐντεῦθεν δὲ παραδούς τοῖς ταμίαις τὰς ἡμισείας φορτηγούς, καὶ τινα τῶν μακρῶν πλοίων, ἐξαπέστειλε, διακομισθῆναι σπουδάζων τῷ στρατοπέδῳ τὰ πρὸς τὴν γρεῖαν. (8) Αὐτὸς δ' ἐν ταῖς Συρακούσαις ὑπέμενε, τοὺς τε κατὰ πλοῦν ἀφυστεροῦντας ἐκ τῆς Μεσσήνης ἀναδεχόμενος, καὶ παρὰ τῶν ἐκ τῆς μεσσηνίου συμμάχων σίτον προσαναλαμβάνων.

LIII. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀτάρβας μὲν ἄνδρας τοὺς ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ληφθέντας, καὶ τὰς αἰχμαλώτους νῆας, ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν Καρχηδόνα. (2) Καρθάωνας δὲ τὸν συνάργοντα, δούς τριάκοντα ναῦς, ἐξέπεμψε, πρὸς αἷς ἔχων αὐτοὺς ἐβδόμηκοντα κατέκλεισε· (3) προστάξας ἀφ' ὧν προσπεσόντα ταῖς ὁρμύσαις παρὰ τὸ Λιλύθαιον τῶν πολεμίων ναυσὶν, ὧν μὲν ἐν δυνατὸς ἦ κυριεῦσαι, ταῖς δὲ λοιπαῖς πῦρ ἐμβαλεῖν. (4) Πεισθέντος δὲ τοῦ Καρθάωνος, καὶ ποιησαμένου τὸν ἐκπλοῦν ὑπὸ τὴν ἐωθινήν, καὶ τὰ μὲν ἐμπιπρῶντας, τὰ δὲ ἀποσπώντος τῶν πλοίων, μεγάλην συνέπεσε γενέσθαι ταραχὴν περὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον. (5) Προσβοηθούντων γὰρ αὐτῶν ἐπὶ τὰς ναῦς, καὶ γιγνομένης κραυγῆς, συννόησας Ἰμύλιον δὲ τὸ Λιλύθαιον τῶν, καὶ θεωρῶν ἤδη τῆς ἡμέρας ὑποφανούσης τὸ συμβαίνειν, ἐπαποστέλλει τοὺς ἐκ τῆς πόλεως μισθοφόρους. (6) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τοῦ δεινοῦ πανταχόθεν αὐτοὺς περιστάνας, οὐκ εἰς μικράν, οὐδ' εἰς τὴν τυχεύσαν ἦλθεν διατροπήν. (7) Ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, ὀλίγα τῶν σκαφῶν, τὰ μὲν ἀποσπάσας, τὰ δὲ συντρίψας, μετὰ ταῦτα μικρὸν ἀπὸ τοῦ Λιλυθαίου παρακομισθεὶς ὥς ἐφ' Ἡρακλείας, ἐτήρει, βουλόμενος ἐκκαλεῖν τοὺς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον πλέοντας. (8) Προσαγγειλάντων δὲ τῶν σκοπῶν, πληθὺς ἱκανὸν πλοίων προσέρεσθαι παντοδαπῶν καὶ συνεγγίξειν, ἀναχθεὶς ἐπ' αὐτοῖς, συμμίζειν σπεύδων διὰ τὸ καταφρονεῖν τῶν Ῥωμαίων ἐκ τοῦ προγεγενημένου προτερήματος. (9) Ομοίως δὲ καὶ τοῖς ἐκ τῶν Συρακοῦσων προσπεσταλ-

sare, quod temeritate sua atque imprudentia male rem gessisset, et, quantum in ipso fuerat, maximis rempublicam detrimētis affecisset. (3) Unde et postea, habito de eo iudicio, graviter multatus est, ac pericula magna adiit. (4) Nihil tamen Romani hac tanta clade sunt deterriti, quo minus omnia pro viribus experirentur, ac rerum dehinc agendarum curam sedulo capessere: tanto ardebant summæ rei obtinendæ studio. (5) Igitur appetente consularium comitorum tempore, e creatis Coss. alterum, L. Junium, mittunt, qui obsidentibus Lilybæum annonam deferret, ac necessaria alia exercitui, omnisque generis commeatus: præterea naves LX, his commeatibus præsidio futuras, armant. (6) Junius, assumtis Messanæ navibus, quæ ipsi e castris et e reliqua Sicilia erant obviam missæ, Syracusas cum longis navibus CXX, onerariis vero annona ceterisque rebus onustis prope MCC contendit. (7) Inde Quæstores, cum dimidia parte onerariarum et longis nonnullis navibus, dimittit, ut necessaria legionibus quantocius perferrent. (8) Ipse Syracusis substitit, eos, qui Messana venientem assequi non potuerant, exspectans; simul, ut frumentum mediterraneæ regioni imperatum susciperet.

LIII. Eodem tempore Adherbal, quos ceperat viros in prælio navali, quasque habuit naves captivas, misit Carthaginem. (2) Idemque Carthalonem, collegam suum, traditis navibus triginta, præter alias LXX quibuscum ipse advenerat, dimittit; (3) jubetque, ut naves hostium, quæ Lilybæi in ancoris stabant, repente adortus, quas possit, capiat, ceteris ignem injiciat. (4) Præcepta exsequente Carthalone, quum fecisset in hostes impetum, jamque aliæ naves conflagrarent, aliæ per vim abstraherentur, magna in Romanis castris fuit trepidatio. (5) Adcurrentibus namque his, ut auxilio essent navibus, Himilco, Lilybæi præfectus, ex clamore primum re cognita, deinde, ubi sublucit, omnia quæ agebantur cernens, mercenarios ex urbe in eodem immisit. (6) Quare Romani, undique malis circumventi, non medio-criter utique sunt animis consternati. (7) Post hæc Punicæ classis præfectus, aliis avulsis navibus, aliis confractis, Lilybæo parumper Heracleam versus provectus, ibi in statione mansit, prohibiturus eos qui ad exercitum navigarent. (8) Itaque certior factus a speculatoribus, non penitendum numerum navium omnis generis adventare, jamque in propinquo esse; pugne avidus, ut qui Romanos ex superiore victoria contemneret, obviam proficiscitur. (9) Romanis quoque Quæstoribus, qui Syracusis fuerant præmissi, lembi

μένοις ταμίαις ἀνήγγειλαν οἱ προπλεῖν εἰθισμένοι λέμβοι τὸν ἐπίπλου τῶν ὑπεναντίων. (10) Οἱ δὲ νομίσαντες οὐκ ἀξιόχρεως σφᾶς αὐτοὺς εἶναι πρὸς ναυμαχίαν, καθώρμισαν πρὸς τι πολισμάτιον τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταττομένων, ἀλίμενον μὲν, σάλους δὲ ἔχον καὶ προβολὰς περικλειούσας ἐκ τῆς γῆς εὐφρεῖς. (11) Οὗ ποιησάμενοι τὴν ἀπόδασιν, καὶ τοὺς τε καταπέλτας καὶ τοὺς πετροβόλους τοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἐπιστήσαντες, προσεδόκων τὸν ἐπίπλου τῶν ὑπεναντίων. (12) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι συνεγγίσαντες, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλοντο πολιορκεῖν τούτους, ὑπολαβόντες τοὺς μὲν ἄνδρας καταπαγνύσας εἰς τὸ πολισμάτιον ἀποχωρήσειν, τῶν δὲ πλοίων ἀσφαλῶς κυριεύσειν. (13) Οὐ προχωρούσης δὲ τῆς ἐλπίδος, ἀλλὰ τούναντίον ἀμυνομένων γενναίως, καὶ τοῦ τόπου πολλὰς ἔχοντος καὶ παντοδαπὰς δυσχρησίας, ὀλίγα τῶν τὰς ἀγορὰς ἐχόντων πλοίων ἀποσπᾶσαντες, ἀπέπλευσαν πρὸς τινα ποταμὸν, ἐν ᾧ καθορμισθέντες, ἐπετήρουν τὸν ἀνάπλου αὐτῶν.

LIV. Ὁ δ' ἐν ταῖς Συρακούσαις ὑπολειφθεὶς στρατηγὸς, ἐπεὶ τὰ κατὰ τὴν πρόθεσιν ἐπετέλεσε, κάμψας τὸν Πάγυνον, ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν ὡς ἐπὶ τὸ Λιλύβαιον, οὐδὲν εἰδὸς τῶν περὶ τοὺς προπλέοντας συμβεβηκότων. (2) Ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, σημερινῶν τῶν σκοπῶν αὐτῶ πάλιν τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὑπεναντίων, ἀναχθεὶς ἐπλεῖ μετὰ σπουδῆς βουλόμενος αὐτοῖς ὡς πλείστον ἀπέχουσι τῶν οἰκείων νεῶν συμβαλεῖν. (3) Ὁ δ' Ἰούνιος, κατιδὼν ἐκ πολλοῦ τὸν στόλον τῶν Καρχηδονίων, καὶ τὸ πλῆθος τῶν σκαφῶν, οὔτε συμβαλεῖν τολμῶν, οὔτ' ἐκφυγεῖν ἔτι δυνατὸς ὢν, διὰ τὸ σύνεργος εἶναι τοὺς πολεμίους, ἐγκλίνας εἰς τόπους τραχεῖς, καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἐπισφαλεῖς, καθωρμίσθη· (4) κρίνων αἰρετώτερον ὑπάρχειν, ὅ τι δέοι παθεῖν μᾶλλον, ἢ τοῖς πολεμίοις αὐτανδρὸν τὸ σφέτερον στρατύπεδον ὑποχείριον ποιῆσαι. (5) Συνιδὼν δὲ καὶ τὸ περὶ τούτου γεγονός ὁ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, τὸ μὲν παραβάλλεσθαι καὶ προσάγειν τοιοῦτοις τόποις, ἀπεδοκίμασε· λαβὼν δὲ ἄκραν τινὰ, καὶ προσορμισθεὶς ταύτῃ, μετὰ τῶν στόλων ἐτήρει, καὶ προσεῖχε τὸν νοῦν ἀμφοτέροις. (6) Ἐπιγενομένου δὲ χειμῶνος, καὶ περιστάσεως προφαινομένης ἐκ τοῦ πελάγους ὁλοσχερῆς τέρας· οἱ μὲν τῶν Καρχηδονίων κυβερνῆται, διὰ τε τὴν τῶν τόπων καὶ τὴν τοῦ πράγματος ἐμπειρίαν, προορώμενοι τὸ μέλλον, καὶ προλέγοντες τὸ συμβησόμενον, ἔπεισαν τὸν Καρθάγωνα φυγεῖν τὸν χειμῶνα, καὶ κάμψαι τὴν ἄκραν τοῦ Παγύνου. (7) Πεισθέντος δὲ νουνεχῶς, οὗτοι μὲν, πολλὰ μοχθήσαντες, καὶ μόλις ὑπεράραντες τὴν ἄκραν, ἐν ἀσφαλεῖ καθωρμίσθησαν. (8) Οἱ δὲ τῶν Ρωμαίων στόλοι, τοῦ χειμῶνος ἐπιγενομένου, καὶ τῶν τόπων εἰς τέλος ὑπαρχόντων ἀλιμένων οὕτω διεφθάρησαν, ὥστε μηδὲ τῶν ναυαγίων μηδὲν γενέσθαι χρήσιμον, ἀλλ' ἀμφοτέροις αὐτοῖς ἄρδην καὶ παραλόγως ἀχρεωθῆναι.

LV. Τούτου δὲ συμβάντος, τὰ μὲν τῶν Καρχηδονίων αὐθις ἀνέκυψε, καὶ πάλιν ἐπιζέπευστ' ἔτι·

classem præire soliti, imminere hostem, significant. (10) Illi, impares se solos ad certamen navale rati, ad quoddam Romanæ ditionis oppidulum appellant; ubi portus quidem nullus erat, sed stationes dumtaxat, et prominentia in mare loca, quæ medium spatium opportune claudebant. (11) Ibi escensione facta, et catapultis balistisque, quæ in oppido sunt inventæ, dispositis, hostium impressionem expectabant. (12) Carthaginienses initio consilium ceperant eos obsidendi: quod putarent, milites metu in illud oppidulum recessuros, naves autem sine periculo sibi cessuras. (13) Ea spe exitum non habente, sed contra Romanis fortiter sese defendentibus; quum magnis incommodis eo loci omnifariam conflictarentur Pœni, contenti paucas naves commeatibus onustas abduxisse, ad proximum amnem se recipiunt; ibique applicatis navibus, discessum hostium observant.

LIV. Consul, post res confectas, quarum gratia Syracusis substiterat, Pachyno superato, navigationem versu Lilybæum instituit; omnium quæ iis acciderant, quos præcedere jusserat, ignarus. (2) Præfectus vero Punicæ classis, factus iterum certior a speculatoribus, hostes apparere, magna celeritate in eos provehitur; id agens, ut, dum ipsi a suis navibus absunt quam longissime, cum eis confligeret. (3) Junius, qui e longo spatio classem Punicam viderat, et ingentem navium numerum; quum neque dimicare sustineret, neque evadere jam, adeo propinquo hoste, posset; ad loca aspera et prorsus importuosa deflectens, eo naves ejicit. (4) Satiùs enim judicabat, quemvis subire casum potius, quam ut integrum exercitum suum in potestatem hostium traderet. (5) Quo cognito, Pœnus acie quidem decertare, et ad loca tam periculosa accedere, noluit: sed promontorio quodam occupato, classem illuc applicat, ibique, medius inter utramque Rom. classem, ambas observat, pariter in utramque intentus. (6) Tempestate dehinc coorta, quum manifesto appareret funditus turbatum iri mare: Punicique gubernatores, quæ erat ipsorum peritia et locorum et rei, procellam imminentem providentes ac suis prædicentes, Carthagoni auctores fuerunt, ut Pachyni promontorium flecteret, ac tempestatem se subduceret. (7) Id consilium prudenter amplectente Carthalone, Pœni, magno quidem cum labore, ægre tandem promontorio superato, naves in tuto collocarunt. (8) At Romanorum classis utraque, a sæviante tempestate in locis penitus importuosis deprehensa, ita misere confracta est, ut ne tabula quidem ullius usus e naufragio superaret, sed penitus et supra hominum fidem utraque corrumpereetur.

LV. His rebus effectum est, ut caput rursus erigeret res Pœnorum, et spes eorum lætiores essent firmioresque.

τὰς ἐλπίδας. (2) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, πρότερον μὲν ἐπὶ πᾶσιν ἡτυχηότες, τότε δ' ὀλοσχερώς, ἐκ μὲν τῆς θαλάττης ἐξέβησαν, τῶν δ' ὑπαίθρων ἐπικράτουν· Καρχηδόνιοι δὲ τῆς μὲν θαλάττης ἐκυρίευν, τῆς δὲ γῆς οὐχ ὀλως ἀπηλπικόν. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα πάντες ἐπὶ μὲν τοῖς ὁλοῖς ἐσχελιάζον, οἱ τὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ τὰ περὶ τὸ Λιλύθαιον στρατόπεδα διὰ τὰ προεξηγμένα συμπτώματα· (4) τῆς γε μὴν προθέσεως οὐκ ἀφίσταντο τῆς κατὰ τὴν πολιορκίαν, ἀλλ' οἱ μὲν ἐχορήγουν κατὰ γῆν ἀπροσάριστος, οἱ δὲ προσεκαρτέρουν ταύτη κατὰ τὸ δυνατόν. (5) Ὁ δὲ Ἰούνιος, ἀνακομισθεὶς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐκ τῆς ναυαγίας, καὶ περιπαθὴς ὢν, ἐγένετο πρὸς τὸ καινοτομῆσαι τι καὶ πρᾶξαι τῶν δυνάτων, σπουδάζων ἀναμαχέσασθαι τὴν γεγεννημένην περιπέτειαν. (6) Διὸ καὶ βραχείας αὐτῷ παραπεσούσης ἀφορμῆς, καταλαμβάνει πρᾶξις καὶ τὸν Ἑρυκα, καὶ γίνεταί τοι τε τῆς Ἀφροδίτης ἱεροῦ καὶ τῆς πόλεως ἐγκρατῆς. (7) Ὁ δὲ Ἑρυξ, ἐστὶ μὲν ὄρος παρὰ θαλάτταν τῆς Σικελίας ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἰταλίαν κειμένη πλευρᾷ, μεταξὺ Δρεπάνων καὶ Πανόρμου, μᾶλλον δ' ἄμφοτερον καὶ συνάπτει πρὸς τὰ Δρέπανα· μεγέθει δὲ παρὰ πολλὸν διαφέρει τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν ὄρων, κλῆν τῆς Αἴτης. (8) Τούτου δ' ἐπ' αὐτῆς μὲν τῆς κορυφῆς, οὐσὲς ἐπιπέδου, κεῖται τὸ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Ἑρυκινῆς ἱερὸν, ὅπερ ὁμολογουμένως ἐπιφανέστατον ἐστὶ τῷ τε πλούτῳ καὶ τῇ λοιπῇ προστασίᾳ τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν ἱερῶν. (9) Ἡ δὲ πόλις ὑπ' αὐτὴν τὴν κορυφὴν τέτακται, πάνυ μακρὰν ἔχουσα καὶ προσάντη πανταχόθεν τὴν ἀνάβασιν. (10) Ἐπὶ τε δὴ τὴν κορυφὴν ἐπιστήσας φυλακὴν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἀπὸ Δρεπάνων πρόσβασιν, ἐτήρει φιλοτίμως ἀμφοτέρους τοὺς τόπους, καὶ μᾶλλον ἔτι τὸν τῆς ἀναβολῆς [ἐτρέπτο καιρὸν]· πεπεισμένος οὕτω καὶ τὴν πόλιν ἀσφαλῶς καὶ τὸ σύμπαν ὄρος ὑφ' αὐτὸν ἔξειν.

LVI. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ ταῦτα στρατηγὸν καταστήσαντες αὐτῶν Ἀμιλκᾶν, τὸν Βάρκαν ἐπικαλούμενον, τούτῳ τὰ κατὰ τὸν στόλον ἐνεχείρισαν. (2) Ὃς παραλαβὼν τὰς ναυτικὰς δυνάμεις, ὥρμησε πορθήσων τὴν Ἰταλίαν. Ἔτος δ' ἦν ὀκτωκαιδέκατον τῷ πολέμῳ. (3) Κατασφύρας δὲ τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βρεττανίαν χώραν, ἀποκλέων ἐντεῦθεν κατῆρε παντὶ τῷ στόλῳ πρὸς τὴν Πανορμίτιν, καὶ καταλαμβάνει τὸν ἐπὶ τῆς Εἰρκτῆς λεγόμενον τόπον· δὲ κεῖται μὲν Ἑρυκος καὶ Πανόρμου μεταξὺ πρὸς θαλάττην, πολλὸν δὲ τι τῶν ἄλλων δοκεῖ διαφέρειν τόπων ἐπιτηδεύουσι πρὸς ἀσφάλειαν στρατοπέδων, κάγχρονισμός. (4) Ἔστι γὰρ ὄρος περίτομον, ἐξανεστηχὸς ἐκ τῆς περικειμένης χώρας εἰς ὕψος ἱκανόν. Τούτου δ' ἡ περίμετρος τῆς ἀνω στεφάνης οὐ λείπει τῶν ἑκατὸν σταδίων ὑφ' ἧς ὁ περιεγόμενος τόπος εὐδοτος ὑπάρχει καὶ γεωργήσιμος, πρὸς μὲν τὰς πελαγίους πνοιὰς εὐφυῶς κείμενος, θανασίμῳ δὲ θηρίων εἰς τέλος ἀμοιρός. (5) Περιέχεται δὲ κρημνοῖς ἀπροστίτοις ἐκ τε τοῦ κατὰ θαλάτταν μέρους, καὶ τοῦ παρὰ τὴν μεσόγειον

(2) At Romani, quorum vires priora quidem mala aliquantum imminuerant, hæc vero novissima clades prorsus ingerat, mari tunc excedebant, at continentem tamen et omnia in aperto posita firmiter adhuc obtinebant; Pœnis interim mari dominantibus, neque de terra spei omni renuntiantibus. (3) Post prædictas autem calamitates, tam in urbe Romani, quam legiones ad Lilybæum hærentes, lamentabantur quidem omnes miserum reipubl. statum: (4) neque tamen eo secius a consilio susceptæ obsidionis non recedebant; sed sumtus et necessaria omnia illi absque causatione per terram suppeditabant; hi totis viribus obsidioni incumbere pergebant. (5) Junius vero ad legiones post naufragium profectus, dolens casum suum, in eam curam totus incubuit, ut novo aliquo et memorabili facinore edito acceptum detrimentum sarciret. (6) Itaque, levi quadam occasione se offerente, Erycem proditione occupat, et tam Veneris ædem, quam urbem ipsam in potestate redigit. (7) Eryx mons est ad mare, in eo Siciliæ latere quod Italian spectat, inter Drepana et Panormum, Drepanis tamen propior et fere contiguus; magnitudine omnes Siciliæ montes, præter Ætnam, longe superans. (8) Habet hic in ipso vertice planitiem, cui immolita est Veneris Erycinæ ædes, omnium templorum sine controversia, quæ tota hac insula spectantur, et divitiis et reliquo cultu longe clarissimum. (9) Urbs sub ipsum verticem posita est, adscenditurque ad illam longa admodum et difficilis via. (10) Junius igitur, cum in cacumine montis præsidio imposito, tum qua est aditus a Drepanis, locum utrumque impenso studio custodiebat, sed præcipue ei parti, qua a Drepanis adscensus patet, erat intentus: ratus, se hac ratione et urbem et montem totum in potestate sua tuto retenturum.

LVI. Post ista, Carthaginienses ducem constituunt Amilcarem cognomento Barcam, et classis imperium illi tradunt.

(2) Qua mox assumpta, ad devastandam Italian proficiscitur: erat autem is annus belli hujus xviii. (3) Barca, Locrorum et Brutiorum agros populatus, inde mox in fines Panormitanorum cum universa classe appulit: ibique locum occupavit ad mare situm, inter Erycem ac Panormum, qui dicitur Ercte (vel Epierctes, quasi *Supra carcerem*;) videturque omnium locorum, cum ad securitatem castrorum, tum ad fovendum quamvis diu exercitum, esse appositissimus. (4) Mons quippe est præruptus omni ex parte, e circumjecta planitie in altum admodum se attollens. Est autem ejus ambitus in summo fastigio, non minor quam M. P. xii et quingentorum. Eo circuitu comprehensum spatium omne pascuum est, et frugibus serendis aptum; tum marinis auris egregie expositum; pestiferarum bestiarum in totum immune. (5) Utrumque autem, et a mari, et ab ea parte qua cohæret mediterraneis, ita circum-

παρήκοντος· τὰ δὲ μεταξύ τούτων ἐστὶν ὀλίγη καὶ βραχέιας δεόμενα κατασκευῇ. (6) Ἐχει δ' ἐν αὐτῷ καὶ μασσὸν, ὃς ἅμα μὲν ἀκροπολεως, ἅμα δὲ σκοπῆς εὐφυοῦς λαμβάνει τάξιν κατὰ τῆς υποκειμένης χώρας. (7) Κρατεῖ δὲ καὶ λιμένος εὐκαίρου πρὸς τὸν ἀπὸ Δρεπάνων καὶ Λιλυθαίου δρόμον ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐν ᾧ πλῆθος ὕδατος ἀφθονον ὑπάρχει. (8) Προσόδους δὲ τρεῖς τὰς πάσας ἔχει δυσχερεῖς· δύο μὲν ἀπὸ τῆς χώρας, μίαν δ' ἀπὸ τῆς θαλάττης. (9) Ἐν ᾧ καταστρατοπεδεύσας παραβόλους Ἀμιλικας, ὡς ἂν μῆτε πόλεως οἰκείας μῆτ' ἄλλης ἐλπίδος μηδεμιᾶς ἀντεγόμενος, εἰς μέσους δὲ τοὺς πολεμίους ἑαυτὸν δεδωκώς· ὅμως οὐ μικροῦς, οὐδὲ τοὺς τυγόντας Ῥωμαίοις ἀγῶνας καὶ κιδύνους παρεσκεύασε. (10) Πρῶτον μὲν γὰρ ἐντεῦθεν ὁρμώμενος κατὰ θάλατταν, τὴν παραλίαν τῆς Ἰταλίας ἐπὶ ὁρθεῖ μέχρι τῆς Κυμαίων χώρας. (11) Δεύτερον δὲ, κατὰ γῆν παραστρατοπεδευσάντων αὐτῷ Ῥωμαίων πρὸ τῆς Πανορμίων πόλεως ἐν ἴσως πέντε σταδίοις, πολλοὺς καὶ ποικίλους ἀγῶνας συνεστήσατο κατὰ γῆν σχεδὸν ἐπὶ τρεῖς ἑνιαυτοὺς. Περὶ ὧν οὐχ οἶόν τε διὰ τῆς γραφῆς τὸν κατὰ μέρος ἀποδοῦναι λόγον.

LVII. Καθὰπερ γὰρ ἐπὶ τῶν διαφερόντων πυκτῶν καὶ ταῖς γενναίотησι καὶ ταῖς εὐεξίαις, ὅταν εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ στεφάνου συγκαταστάντες καιρὸν διαμάχωνται, πληγὴν ἐπὶ πληγῇ τιθέντες ἀδιαπαύστως, λόγον μὲν ἢ πρόνοιαν ἔχειν ὑπὲρ ἐκάστης ἐπιβολῆς καὶ πληγῆς, οὔτε τοῖς ἀγωνιζομένοις, οὔτε τοῖς θεωρουμένοις ἐστὶ δυνατόν. (2) Ἐκ δὲ τῆς καθόλου τῶν ἀνδρῶν ἐνεργείας καὶ τῆς ἐκατέρου φιλοτιμίας ἔστι, καὶ τῆς ἐμπειρίας αὐτῶν καὶ τῆς δυνάμεως, πρὸς δὲ καὶ τῆς εὐφυχίας, ἱκανὴν ἔννοιαν λαβεῖν· οὕτω δὲ καὶ περὶ τῶν νῦν λεγομένων στρατηγῶν. (3) Τὰς μὲν γὰρ αἰτίας, ἢ τοὺς τρόπους, δι' ὧν ἀνὰ ἐκάστην ἡμέραν ἐποιοῦντο κατ' ἀλλήλων ἐνέδρας, ἀντενέδρας, ἐπιθέσεις, προσβολὰς, οὐτ' ἂν ὁ γράφων ἐξαριθμούμενος ἐφίκοιτο, τοῖς τ' ἀκούουσιν ἀπέραντος, ἅμα δ' ἀνωφελὲς ἂν ἔκ τῆς ἀναγνώσεως κρίνοιτο χρεῖα. (4) Ἐκ δὲ τῆς καθολικῆς ἀποφάσεως περὶ αὐτῶν καὶ τοῦ τέλους τῆς φιλοτιμίας, μᾶλλον ἂν τις εἰς ἔννοιαν ἔλθοι τῶν προειρημένων. (5) Οὔτε γὰρ τῶν ἐξ ἱστορίας στρατηγημάτων, οὔτε τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς υποκειμένης περιστάσεως ἐπινοημάτων, οὔτε τῶν εἰς παράβολον καὶ βίαιον ἀνηκόντων τόλμαν, οὐδὲν παρελείφθη. (6) Κρίσιν γε μὴν ὀλοσχερῇ γενέσθαι, διὰ πλείους αἰτίας οὐχ οἶόν τ' ἦν· αἶ τε γὰρ δυνάμεις ἀμφοτέρων ἦσαν ἐφάμιλλοι, τὰ τε κατὰ τοὺς χάρακας ὁμοίως ἀπρόσιτα διὰ τὴν ὀχυρότητα, τό τε διάστημα τῶν στρατοπέδων βραχὺ παντελῶς. (7) Ὅπερ αἴτιον ἦν μάλιστα τοῦ τὰς μὲν κατὰ μέρος συμπτώσεις ἀπαύστους γίνεσθαι καθ' ἡμέραν, ὀλοσχερὲς δὲ συντελεῖσθαι μηδέν. (8) Τούτους γὰρ αὐτοὺς αἰεὶ συνέβαινε διαφθεῖρεσθαι κατὰ τὰς συμπλοκάς, τοὺς ἐν χειρῶν νόμῳ πεσόντας· οἱ δ' ἅπαξ ἐγκλίναντες, εὐθέως ἐκτὸς τοῦ δεινοῦ πάντες ἦσαν ὑπὸ ταῖς αὐτῶν ἀσφαλείαις, καὶ πάλιν ἐκ μεταβολῆς ἐκινδύνουν.

datum est præruptis ac præcipitibus locis, ut ad media intervalla parva brevique munitione sit opus. (6) Tum in illa rursus planitie tumulus assurgit, sic ab natura factus, ut arcis simul vicem obtinere, ac speculæ ad observandam subjectam regionem, queat. (7) Habet porro hic locus portum etiam, aqua abundantem, iis opportunum, qui Drepanis aut Lilybæo Italiani cursu petunt. (8) Aditus ad hunc montem tres omnino sunt, iique oppido difficiles: duo a terra, unus a mari. (9) Ibi igitur quum ingenti audacia castra munisset Amilcar (sociam enim nullam urbem habens, neque spem ullam aliam, in medios se hostes dederat), plurimum Romanis negotii facessit, et gravibus illos periculis implicuit. (10) Nam primum, ex eo loco navibus proficiscens, oram Italiæ ad Cumanorum usque fines devastabat. (11) Deinde vero, quum a terra Romani ante Panormum castra eidem ex intervallo passuum fere DCXXV opposuissent, multas cum his multiplicesque pugnas terrestres, trium ferme annorum spatio, pugnavit; quæ quidem recenseri omnes sigillatim non queunt.

LVII. Quemadmodum enim in pugilibus fortitudine dextertateque præstantibus usu venit, cum in certamen de ipsa corona progressi, ictibus subinde ac sine intermissione repetitis inter se pugnant; ut singularum petitionum plagarumque rationem habere, easve notare, neque ipsi qui certant, neque ii qui spectant, possint; (2) sed ex universa eorum industria, et utriusque contentione, abunde licet de peritia certandi quam habent, deque viribus eorum, tum et de animi fortitudine, iudicium facere: sic et in his, de quibus nunc loquimur, ducibus res se habet. (3) Nam causas quidem aut modos, quibus invicem sibi quotidie insidias struebant, aut structas in caput auctoris retorquebant, invasiones et aggressiones, nec percensere scriptori facile fuerit, et longa tædiosaque res audientibus, quæque nullam lectoribus utilitatem sit allatura, merito iudicetur. (4) Sed ex eo quod in universum de iis pronuntiatum fuerit, et exitu quem nacta est illa acris contentio, melius dictos viros noscas. (5) Etenim neque eorum strategematum quæ ex historiis peti possunt, neque earum inventionum quas ipso tempore et instans necessitas suggerunt, neque item eorum quæ abruptam et violentam audaciam desiderant, quidquam est prætermissum. (6) Summam tamen rei prælio decernere, multis de causis non poterant. Nam et vires utrimque erant pares; et castra pariter ob locorum munitionem inaccessa; et, quum vicinis admodum locis considerent, (7) ex eo fiebat, ut per partes quidem sine intermissione quotidie concurrerent; at, quod in summam totius spei proficeret, nihil patrantur. (8) Nam ex æquo ambobus eveniebat, ut, quoties ad manus ventum esset, illi soli perirent, qui in ipsa pugna cecidissent: at, qui semel aciem inclinarent, continuo extra periculum erant, intra suas munitiones recepti; unde deinde rursus in hostem conversi pugnam redintegrabant.

LVIII. Οὐ μὴν ἀλλ', ὅσπερ ἀγαθὸς βραβευτὴς, ἡ τύχη μεταδιδάσασα παραβόλως αὐτοὺς ἐκ τοῦ προειρημένου τόπου καὶ τοῦ προϋπάρχοντος ἀθλήματος, εἰς παραβολώτερον ἀγώνισμα καὶ τόπον ἐλάττω συνέκλεισεν. (α) Ὁ γὰρ Ἀμιλικας, τῶν Ῥωμαίων τὸν Ἐρυκα τηρούντων ἐπὶ τῇ κορυφῇ καὶ παρὰ τὴν ῥίζαν, καθάπερ εἶπομεν, κατελάβετο τὴν πόλιν τῶν Ἐρυκινῶν, ἥτις ἦν μεταξὺ τῆς τε κορυφῆς καὶ τῶν πρὸς τῇ ῥίζῃ στρατοπεδευσάντων. (β) Ἐξ οὗ συνέβαινε παραβόλως μὲν ὑπομένειν καὶ διακινδυνεύειν πολιορκουμένους τοὺς τὴν κορυφὴν κατέχοντας τῶν Ῥωμαίων ἀπίστωκας δὲ τοὺς Καρχηδόνιους ἀντέχειν, τῶν τε πολεμίων πανταχόθεν προσκειμένων, καὶ τῶν χορηγιῶν αὐτοῖς βαδίσας παρακοιζομένων, ὥς ἂν τῆς θαλάττης καθ' ἓνα τόπον καὶ μίαν πρόσδοον ἀντεχομένοις. (γ) Οὐ μὴν ἀλλὰ πάλιν ἐνταῦθα πάσαις μὲν ἀμφοτέροις ταῖς πολιορκητικαῖς ἐπινοίαις καὶ βίαις χρησάμενοι κατ' ἀλλήλων, πᾶν δὲ γένος ἐνδείας ἀνασχόμενοι, πάσης δ' ἐπιθέσεως καὶ μάχης πείραν λαβόντες (δ) τέλος, οὐχ, ὥς Φάβιος φησὶν, ἐξάδυνατύνοντες καὶ περικυκλῶντες, ἀλλ' ὥς ἂν ἀπαθείας καὶ ἀήτητοί τινες ἄνδρες, ἱερὸν ἐποίησαν τὸν στέφανον. (ε) Πρώτερον γὰρ ἡ ἐκείνους ἀλλήλων ἐπικρατῆσαι, καίπερ δύο ἔτη πάλιν ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ διαγωνισαμένους, δι' ἄλλου τρόπου συνέβη λαβεῖν τὸν πόλεμον τὴν κρίσιν. (ς) Τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν Ἐρυκα, καὶ τὰς περὶ τὰς δυνάμεις, τοιαύτην ἔσχε διάθεσιν. Τὰ δὲ πολιτεύματα ἦν ἀμφοτέρων παραπλήσια τοῖς ψυχρομαχοῦσι τῶν εὐγενῶν ὀρνίθων. (ζ) Ἐκείνοι τε γὰρ πολλάκις, ἀπολωλεκότες τὰς πτέρυγας διὰ τὴν ἀδυναμίαν, αὐτῇ δὲ τῇ ψυχῇ μένοντες, ἐκβαλλοῦσι τὰς πληγὰς, ὥς ἂν, αὐτομάτως ποτὲ περιπεσόντες αὐτοῖς, καὶ βαδίσας ἀλλήλων διαδράζωνται, κίπαιτα τούτου γενομένου συμβῇ τὸν ἕτερον αὐτῶν προπσεῖν. (η) Οἱ τε Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδόνιοι, ἀέμνοντες ἤδη τοῖς πόνοις διὰ τὴν συνέχειαν τῶν κινδύνων, εἰς τέλος ἀπῆλθον, τὴν τε δύναμιν παρελόντο καὶ παρεῖντο διὰ τὰς πολυχρόνους εἰσφορὰς καὶ δαπάνας.

LIX. Ὁμοίως δὲ Ῥωμαῖοι ψυχρομαχοῦντες, καίπερ ἔτη σχεδὸν ἤδη πέντε τῶν κατὰ θάλατταν πραγμάτων ὀλοσχερῶς ἀφρονηκότες, διὰ τε τὰς περιπετείας, καὶ διὰ τὸ πεπεισθαι δι' αὐτῶν τῶν περὶ τῶν δυνάμεων κρίνειν τὸν πόλεμον. (α) τότε συνωρῶντες, οὐ προχωροῦν αὐτοῖς τὸ ἔργον κατὰ τοὺς ἐκλογισμοὺς, καὶ μέλιστα διὰ τὴν τόλμαν τοῦ τῶν Καρχηδονίων ἡγεμόνος, ἔκριναν τὸ τρίτον ἀντιποιήσασθαι τῶν ἐν ταῖς ναυτικαῖς δυνάμειν ἐπιδῶν. (β) ὑπολαμβάνοντες, διὰ τῆς ἐπινοίας ταύτης, εἰ καιρῶς ἄφαιναντο τῆς ἐπιβολῆς, μόνως ἂν οὕτως πέρας ἐπιθεῖναι τῷ πολέμῳ συμπερόν. Ὁ καὶ τέλος ἐποίησαν. (γ) Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ἐξεχώρησαν τῆς θαλάττης, εἰζάντες τοῖς ἐκ τῆς τύχης συμπτώμασι· τὸ δὲ δεύτερον, ἐλαττωθέντες τῇ περὶ τὰ Δρέπανα ναυμαχίᾳ. (δ) τότε δὲ τρίτην ἱποιοῦντο ταύτην τὴν ἐπιβολήν, δι' ἧς νικήσαντες, καὶ

LVIII. At, veluti bonus brabeuta, sic fortuna mirabiliter modo hos, ex praedicto loco et certato aliquamdiu certamine mirabiliter translatos, in aliud certamen longe periculosius ac locum breviorum conclusit. Custodiebant, sicut diximus, Romani Erycem, praesidio vertici et ad radices montis imposito. (2) Jam Amilcar Erycinorum urbem, inter ipsum verticem et eos qui in imo monte consederant sitam, occupat. (3) Inde eveniebat, ut Romani, qui summum fastigium tenebant, ab hoste obsessi, mirabili constantia quaevis aspera tolerarent, et pericula omnia subirent; Carthaginenses vero supra hominum fidem ipsi quoque hostibus undique prementibus resisterent; quamquam et commeatiuum accedebat difficultas, quod uno dumtaxat loco et unico aditu usum maris retinerent. (4) Verum hic quoque postquam omnibus rationibus, quae vel ab arte vel a vi atque robore ad expugnandos hostes petuntur, utrique essent usi, et inopiae nullum non tolerassent genus, omnis denique invasionis et pugnae periculum fecissent: (5) tandem, non, ut Fabius ait, exhaustis viribus et victi malis, sed ut viri quidam nullo malorum sensu praediti atque invicti, hieram fecerunt. (6) Prius enim quam alii alios vincerent, (etsi per biennium, rursus continuum eodem hoc loco ab eisdem certatum est;) accidit, ut alia quadam ratione finis bello imponeretur. (7) Igitur, quod ad Erycem, et copias terrestres, hic status rerum erat. Utraque autem respublica gallis gallinaceis similis erat, qui majoribus animis decertant quam viribus. (8) Nam et hi saepe, postquam viribus exhausti usum alarum amiserunt, solis animis resistentes, omittunt aliquantisper plagas; sed paulo post rursus, veluti casu quodam in se invicem incidentes, facile sese mutuo corripiunt: quo facto tandem alteruter concidere solet. (9) Sic Romani quoque ac Carthaginenses, laboribus jam defatigati propter continua certamina, ad ultimum paene desperationis jam venerant, solutis etiam ob tot annorum erogationes atque impensas viribus eorum atque remissis.

LIX. Pariter Romani animorum pervicaciam refinentes, etsi annis ferme jam quinque mari in totum abstinuerant, partim adversis coacti, partim etiam illa spe ducti, quod terrestribus copiis finem bello posse imponi sibi persuaserant; (2) tunc, cum animadverterunt suum illud consilium exitum qualem ipsi autumaverant non habere, obstante cum primis Pœni ducis virtute, tertio decreverunt, in navalibus apparatibus spem victoriae sibi esse ponendam. (3) Existimabant enim, hoc demum consilio, si modo rite inceptum curarent, nec ullo alio, finem ex usu suo posse bello imponi. Quod et tandem fecerunt. (4) Nam primo quidem mari cesserant, naufragii calamitate coacti: iterum vero, clade accepta praelio navali ad Drepana: (7) tertio tunc id consilium repetebant, per quod devicto hoste, postquam

τὰ περὶ τὸν Ἑρῦκα στρατόπεδα τῶν Καρχηδονίων ἀποκλείσαντες τῆς κατὰ θάλατταν χορηγίας, τέλος ἐπέθηκαν τοῖς θλοῖς. (6) Ἦν δὲ τῆς ἐπιβολῆς τὸ πλεῖον ψυγομαχία. Χορηγία μὲν γὰρ οὐχ ὑπῆρχε πρὸς τὴν πρόθεσιν ἐν τοῖς κοινοῖς· οὐ μὴν ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν προσωτῶτων ἀνδρῶν εἰς τὰ κοινὰ φιλοτιμίαν καὶ γενναϊότητα, προσεүρέθη ἡ πρὸς τὴν συντέλειαν. (7) Κατὰ γὰρ τὰς τῶν βίων εὐκαιρίας καθ' ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ὑφίσταντο παρέξειν πεντήρη κατηρτισμένην, ἐφ' ᾧ τὴν δαπάνην κομιοῦνται, κατὰ λόγον τῶν πραγμάτων προχωρησάντων. (8) Τῷ δὲ τοιοῦτῳ τρόπῳ ταχέως ἐτοιμασθέντων διακοσίων πλοίων πεντηρικῶν, ὧν ἐποίησαντο τὴν ναυπηγίαν πρὸς παράδειγμα τὴν τοῦ Ῥοδίου ναῦν· μετὰ ταῦτα στρατηγὸν καταστήσαντες Γάϊον Λυτάτιον ἐξέπεμψαν ἀρχομένης τῆς θερείας. (9) Ὃς καὶ παραδόξως ἐπιφανεῖς τοῖς κατὰ τὴν Σικελίαν τόποις, τὸν τε περὶ τὰ Δρέπανα λιμένα κατέσχε, καὶ τοὺς περὶ τὸ Αἰλύθαιον ὄρους παντὸς ἀναχωρηκῶτος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τῶν Καρχηδονίων ναυτικῶ. (10) Συνστησάμενος δὲ περὶ τὴν ἐν τοῖς Δρεπάνοις πόλιν ἔργα, καὶ τὰλλα πρὸς τὴν πολιορκίαν παρασκευασάμενος, ἅμα μὲν ταύτῃ προσεκαρτέρει, τὰ δυνατὰ ποιῶν· (11) ἅμα δὲ, προορώμενος τὴν παρουσίαν τοῦ Καρχηδονίων στόλου, καὶ μνημονεύων τῆς ἐξ ἀρχῆς προθέσεως, ὅτι μόνως δύναται διὰ τοῦ κατὰ θάλατταν κινδύνου κρίσεως τὰ ὅλα τυχεῖν, οὐκ ἀχρεῖον, οὐδ' ἀργὸν εἶναι γίνεσθαι τὸν χρόνον· (12) ἀλλ' ἀν' ἐκάστην ἡμέραν ἀναπείρας καὶ μελέτας ποιῶν τοῖς πληρώμασιν οἰκείως τῆς ἐπιβολῆς, τῇ τε λοιπῇ τῇ κατὰ τὴν δόξαν ἐπιμελείᾳ προσκαρτερῶν, ἀθλητὰς ἀπετέλεσε πρὸς τὸ προκοίμενον ἐν πάννυ βραχεῖ χρόνῳ τοὺς αὐτάς.

LX. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, παρὰ τὴν ὑπόνοιαν προσπεσόντος αὐτοῖς τοῦ πεπλευκέναι στόλου τοὺς Ῥωμαίους, καὶ πάλιν ἀντιποιεῖσθαι τῆς θαλάττης, παραυτίκα κατήρτιζον τὰς ναῦς· (2) καὶ πληρώσαντες σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων, ἐξέπεμπον τὸν στόλον, βουλόμενοι μηδὲν ἑλλείπειν τὰ περὶ τὸν Ἑρῦκα στρατόπεδα τῶν ἀναγκαίων. (3) Κατέστησαν δὲ καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως Ἄννων· ὃς ἀναχθεὶς καὶ κατάρας ἐπὶ τὴν Ἰερὰν καλουμένην νῆσον, ἔσπευδε, τοὺς πολεμίους λαθὼν διακομισθῆναι πρὸς τὸν Ἑρῦκα, καὶ τὰς μὲν ἀγορὰς ἀποθέσθαι καὶ κουφίσαι τὰς ναῦς, προσλαθὼν δ' ἐπιβάτας ἐκ τῶν μισθοφόρων τοὺς ἐπιτηδείους, καὶ Βάρκαν μετ' αὐτῶν, οὕτω συμμίσγειν τοῖς ὑπεναντίοις. (4) Ὁ δὲ Λυτάτιος, συνείδων τὴν παρουσίαν τῶν περὶ τὸν Ἄννων, καὶ συλλογισάμενος τὴν ἐπίνοιαν αὐτῶν, ἀναλαθὼν ἀπὸ τοῦ πελοῦ στρατεύματος τοὺς ἀρίστους ἀνδρας, ἔπλευσε πρὸς τὴν Αἴγουςαν νῆσον, τὴν πρὸ τοῦ Αἰλύθαίου χειμένην. (5) Κάνταῦθα παρακαλέσας τὰ πρέποντα τῷ καιρῷ τὰς δυνάμεις, διέσφαίρει τοῖς κυβερνήταις, ὡς ἐσομένης εἰς τὴν αὔριον ναυμαχίας. (6) Ὑπὸ δὲ τὴν ἑωθινήν, ἤδη τῆς ἡμέρας ὑποφανοῦσης, ὁρῶν τοῖς μὲν ἐναντίοις φορὸν ἀνεμὸν καταβρέοντα καὶ λαμπρὸν, σφίσι δὲ δυσχερῆ γιγνόμενον

Carthaginiensium exercitum, qui ad Erycem erat, maritimis commeatibus interclusissent, summæ rei finem imposuerunt. (6) Ceterum ad hoc inceptum Romanos auimorum perviciacia potius, quam res ulla alia, impellebat. Nam publicam quidem pecuniam ad id, quod parabant, in aerario habebant nullam, sed generositate et in remp. munificentia eorum, a quibus administrabatur, inveniebatur quantum ad exsequenda consilia sufficebat. (7) Nam pro modo facultatum singuli, bini, vel terni, unam quinquagem cum omni suo instrumento præbendam suscipiebant; ea lege, ut, rebus ex sententia confectis, sumtus recipe rent. (8) Hoc modo paratis brevi tempore quinquagemibus ducentis, quarum fabricam instituerunt ad exemplar illius, qua Rhodium illum dicebamus usum; post hæc C. Lutatium Cos. classi præesse atque initio æstatis proficisci iubent. (9) Is ex inopinato in Sicilia apparens, quum Pœnorum copiarum navales domum omnes recessissent, et portum ad Drepana, et stationes ad Lilybæum occupavit. (10) Deinde circa Drepana oppidum opera molitus, aliaque ad oppugnationem necessaria, simul urbem hanc obsidione pro virili premebat; (11) simul, prævidens paulo post cum classe occurrentes Pœnos, memorque consilii inde ab initio suscepti, non posse aliter universum bellum terminari quam navali prælio, nullam temporis partem frustra et in otio perire sibi sinebat: (12) sed quotidie navales socios ea tentare, et in iis se exercere iubens quæ suis propositis conducere, tum etiam reliqua disciplina eos cum cura imbuens, brevi spatio nautas omnium rerum, quæ ad futurum certamen pertinebant, peritos reddidit.

LX. Pœni, inopinato nuntio accepto, Romanos classem habere in mari, atque illud denuo sibi ire assertum, naves extemplo instruunt: (2) easque annona et omnibus rebus necessariis oneratas emittunt; omni studio id agentes, ne qui ad Erycem erant exercitus ulla re egerent. (3) Dux classi Punicæ præficitur Hanno: qui e portu Hieronnesum delatus, ad Erycem, priusquam hostes animadvertèrent, appellere magnopere contendebat; ut, commeatibus expositis, et navibus onere levatis, deinde assumtis in classarium militem idoneis quibusque mercenariorum, atque cum his Barca, posset cum hoste configere. (4) Lutatius vero, Hannonis cognito adventu, quid in animo ille haberet facile conciciens, fortissimum quemque e pedestribus copiis assumit, et insulam Ægusam, Lilybæo oppositam, petit. (5) Ibi pro tempore milites allocutus; sequenti die prælium navale commissum iri gubernatoribus denuntiat. (6) Mane vero, illucescente jam die, videns Lutatius, secundum hostibus ac validum flare ventum: suis vero difficile naviga-

τὸν ἀνάπλουον πρὸς ἀντίον τὸ πνεῦμα, κοίλης καὶ τραχείας οὐσας τῆς θαλάττης· τὸ μὲν πρῶτον διηπόρει, τί δεῖ χρῆσθαι τοῖς παροῦσι. (7) Συλλογιζόμενος δέ, ὡς, ἐάν μὲν παραβάλληται χειμῶνος ὄντος, πρὸς Ἄννωνά ποιεῖται τὸν ἀγῶνα, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ναυτικάς δυνάμεις, καὶ πρὸς ἔτι γέμοντα τὰ σκάφη· (8) ἐάν δὲ τῶν εὐδῶν, καὶ καταμέλλων ἐάσῃ διαρραῖ καὶ συμμιξῇ τοῖς στρατοπέδοις τοὺς πολεμίους, πρὸς τε τὰς ναῦς εὐκινήτους καὶ κεκουφισμένας ἀγωνιεῖται, πρὸς τε τοὺς ἀρίστους ἀνδρας τῶν ἐκ τοῦ πεζοῦ στρατευμάτων, τὸ δὲ μέγιστον πρὸς τὴν Ἀμιλικου τολμαν, ἥς οὐδὲν ἦν τότε φοβερώτερον. (9) διόπερ ἔκρινε, μὴ παρῆναι τὸν ἐνεστώτα καιρὸν συνιδὼν δὲ τὰς τῶν πολεμίων ναῦς ἰσδιοδρομούσας, ἀνήγετο μετὰ σπουδῆς. (10) Τῶν δὲ πληρωμάτων εὐχερῶς ἀναφερόντων τὸν κλύδωνα ταῖς εὐεξίαις, ταχέως ἐπὶ μίαν ἐκτείνας ναῦν, ἀντίπρωρον κατέστησε τοῖς πολεμίοις τὸν στόλον.

LXI. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, κατιδόντες τὸν διάπλουον αὐτῶν προκατέχοντας τοὺς Ῥωμαίους, καθελόμενοι τοὺς ἰστούς, καὶ παρακαλέσαντες κατὰ ναῦν σφᾶς αὐτούς, συνέβαλον τοῖς ὑπεναντίοις. (2) Τῆς δ' ἐκατέρων παρασκευῆς τὴν ἐναντίαν ἐχούσης διάθεσιν τῇ περὶ τὰ Δρέπανα γενομένη ναυμαχίᾳ, καὶ τὸ τέλος ἐκάτερον τῆς μάχης εἰκότως ἐναντίον ἀπέβη. (3) Ῥωμαῖοι μὲν γὰρ τὴν τε ναυπηγίαν μετελήφεσαν, καὶ τὰ βάρη πάντα χωρὶς τῶν πρὸς τὴν ναυμαχίαν ἐπιτηδεῖων ἐξετέθειντο· τὰ τε πληρώματα συγκεκροτημένα διαφέρουσιν αὐτοῖς τὴν χρεῖαν παρίεχτο· τοὺς τ' ἐπιβάτας κατ' ἐκλογὴν ἀνδρας ἀπαραχωρήτους ἐκ τῶν περικύων στρατοπέδων εἶχον. (4) Περὶ δὲ τοὺς Καρχηδόνιους, τάναντία τούτοις ὑπῆρχεν. Αἱ μὲν γὰρ νῆες γέμουσαι, δυσχρήστως διέκειντο πρὸς τὸν κλύδων· τὰ δὲ πληρώματα τελέως ἦν ἀνάσκητα, καὶ πρὸς καιρὸν ἐμβεδλημένα· τὰ δ' ἐπιδατικά, νεοσύλλαγα καὶ πρωτόπειρα πάσης κακοπαθείας καὶ παντὸς δεινοῦ. (5) Διὰ γὰρ τὸ μηδέποτε ἂν ἔτι τοὺς Ῥωμαίους ἑλπίσαι τῆς θαλάττης ἀντιποιήσασθαι, καταφρονήσαντες, ὀλιγώρουν τῶν ναυτικῶν δυνάμεων. (6) Τοιγαροῦν, ἅμα τῷ συμβαλεῖν, κατὰ πολλὰ μέρη τῆς μάχης ἐλαττούμενοι, ταχέως ἐλείφθησαν· καὶ πεντήκοντα μὲν αὐτῶν ναῦς κατέδυσαν, ἐβδομήκοντα δ' ἐάλωσαν αὐτάνδροι. (7) τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος, ἐπαράμενον τοὺς ἰστούς καὶ κατουρῶσαν, αὐθις ἀπεχώρει πρὸς τὴν Ἱερὰν νῆσον, εὐτυχῶς καὶ παραδόξως ἐκ μεταβολῆς αὐτοῖς πρὸς τὸν δέοντα καιρὸν τοῦ πνεύματος συνεργήσαντος. (8) Ὁ μὲν οὖν τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, ἀποκλύσας πρὸς τὸ Αἰλύβαιον καὶ τὰ στρατόπεδα, περὶ τὴν τῶν αἰχμαλώτων πλοίων καὶ τῶν σωματῶν οἰκονομίαν ἐγίνετο, μεγάλην οὖσαν· οὐ γὰρ πάλυ τῶν μυρίων ἐλείπε σωματῶν τὰ ληφθέντα ζωρεῖα κατὰ τὸν κλύδωνον.

LXII. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, προσπεσούσης αὐτοῖς ἀπροσδοκῆτως τῆς ἥττης, ταῖς μὲν ὁρμαῖς καὶ ταῖς φιλοτιμίαις ἀκμὴν ἔτοιμοι πολεμεῖν ἦσαν, τοῖς δὲ λογισμαῖς ἐληπόρου. (2) Οὕτε γὰρ χορηγεῖν ἔτι ταῖς ἐν τῇ

tionem futuram, ventis adversis, et mari modo dehiscente, modo asperius intumescere; haerere primo, anceps animi, et quid consilii caperet incertus. (7) Sed reputans, si per tempestatem periculi alcam subiret, cum Hannone rem sibi futuram, et cum solis iis, quas adducebat, navalibus copiis, ac praeterea cum oneratis commeatu navibus; (8) sin exspectaret donec desaevisset tempestas, et cunctatione committeret, ut trajicerent hostes et cum veterano exercitu se conjungerent; certamen sibi cum navibus fore celeritate praestantibus, onere jam levatis, et cum lectissimo e terrestribus copiis milite, denique, quod maximum erat, cum Amilcaris audacia, qua nihil tum fuit terribilius: (9) haec igitur reputans, statuit praesentem occasionem non praetermittere; moxque conspicatus hostium naves plenis velis currentes, protinus e portu solvit. (10) Et quum nantium dexteritas fluctus facile superaret, celeriter navibus in unam frontem directis, classem hostibus opposuit.

LXI. Carthaginienses, ubi praecclusum sibi a Romanis transitum sentiunt, velis contractis, mutuisque adhortationibus in suis quisque usi navibus, cum Romanis confligunt. (2) Quoniam autem utriusque exercitus apparatus contrarius modo se habebat atque in praelio circa Drepana commisso; exitum quoque illi contrarium merito ambo praelia habuerunt. (3) Nam Romani modum construendi naves nunc in melius mutarant; deinde onera omnia, quorum nullus ad pugnam futurus erat usus, deposuerant; tum autem remiges probe exercitati operam in hoc praelio egregiam navaverunt; postremo selectos e copiis pedestribus propugnatores, cedere nescios, Romani habebant. (4) Apud Paeonos contraria his omnia; naves onustae, ad certamen inhabiles; remiges penitus rudes, et pro tempore navibus impositi; miles classarius, tiro, et qui militiae labores terroresque tum primum experiebatur. (5) Nam quum persuasum habuissent Paeoni, Romanos de asserendo sibi mari numquam amplius cogituros, contemtim et negligenter navales copias curaverant. (6) Itaque quum multis rebus inferiores essent Romanis, primo statim congressu facile superati sunt: demersis navibus ipsorum quinquaginta, captis cum ipsis vectoribus LXX, (7) reliqua multitudo passis velis secundo vento Hieronnesum repetierunt, raro felicitatis exemplo ventorum flatu ex inopinato mutante, et praesenti ipsorum necessitati se accommodante. (8) Romanus Cos. Lilybaeum ad exercitum profectus, captarum navium et captivorum curam habebat, quorum haud exiguus numerus fuit; nec enim multo pauciores erant decem millibus, qui in praelio vivi capti fuerant.

LXII. Carthaginienses, nuntio hujus cladis praeter opinionem accepto, animorum quidem contentione studioque prompti ad bellum gerendum aequae ac prius erant; sed rationem ejus gerendi infire nullam poterant. (2) Nam submini-

Σικελία δυνάμεσιν οἷοι τ' ἦσαν, κρατούντων τῆς θαλάττης τῶν ὑπεναντίων ἀπογόντες δὲ ταύτας, καὶ πρόδοται τρόπον τινὰ γενόμενοι, ποίαις χερσίν ἢ ποίοις ἡγεμόσι πολεμήσειν, οὐκ εἶχον. (3) Διόπερ ὁζέως διαπεμφόμενοι πρὸς τὸν Βάρκαν, ἐπέτρεψαν ἐκείνῳ περὶ τῶν ὧων. Ὁ δὲ καὶ λίαν ἐποίησεν ἔργον ἡγεμόνος ἀγαθοῦ καὶ φρονίμου. (4) Μέχρι μὲν γὰρ ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἦν τις ἐλπίς ἐν τοῖς ὑποκειμένοις, οὐδὲν τῶν παραβόλων ἢ δεινῶν δοκούντων εἶναι παρῆλπεν· ἀλλὰ πάσας τὰς τοῦ νικᾶν ἐν τῷ πολεμῆν ἐλπίδας, εἰ καὶ τις ἄλλος ἡγεμόνος, ἐξήλαττεν. (5) Ἐπειδὴ δὲ περίεστη τα πράγματα, καὶ τῶν κατὰ λόγον οὐδὲν ἔτι κατελείπετο πρὸς τὸ σώζειν τοὺς ὑποταττομένους, πάνυ βουεχῶς καὶ πραγματικῶς εἶξας τοῖς παροῦσιν, ὑπὲρ σπονδῶν καὶ διαλύσεων ἐξαπέστειλε πρεσβευτάς. (6) Τοῦ γὰρ αὐτοῦ νομιστέον εἶναι ἡγεμόνος, τὸ δύνασθαι βλέπειν τὸν τε τοῦ νικᾶν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν τοῦ λείπεσθαι καιρόν. (7) Τοῦ δὲ Λυτατίου προθύμως δεξαμένου τὰ παρακαλούμενα, διὰ τὸ συνειδέναι τοῖς σφετέροις πράγμασι τετρυμένοις καὶ κάμουνσιν ἡδὴ τῷ πολέμῳ συνέβη τέλος ἐπιτείνειν τῇ διαφορᾷ, τοιούτων τινῶν συνθηκῶν διαγραφεισῶν. (8) « Ἐπὶ τοῖσδε φίλιαν εἶναι « Καρχηδονίοις καὶ Ῥωμαίοις, ἐάν καὶ τῷ δήμῳ τῶν « Ῥωμαίων συνδοχῇ· ἐκχωρεῖν Σικελίας ἀπάσης Καρχηδονίους, καὶ μὴ πολεμῆν Ἰέρωνι, μηδ' ἐπιφέρειν ἄλλα Συρακουσίοις, μηδὲ τῶν Συρακουσίων « συμμάχοις. (9) Ἀποδοῦναι Καρχηδονίοις Ῥωμαίοις « χωρὶς λύτρων ἅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους ἀργυρίου « κατενεγκεῖν Καρχηδονίους Ῥωμαίοις ἐν ἔτεσιν εἴκοσι « δισχιλία καὶ διακόσια τάλαντα Εὐβοϊκά. »

LXIII. Τούτων δ' ἐπανεχθέντων εἰς τὴν Ῥώμην, οὐ προσεδέξατο τὰς συνθήκας ὁ δῆμος, ἀλλ' ἐξαπέστειλεν ἄνδρας δέκα τοὺς ἐπισκεψομένους ὑπὲρ τῶν πραγμάτων. (2) Οἱ καὶ παραγενόμενοι, τῶν μὲν ὧων οὐδὲν ἔτι μετέβηκαν, βραχεῖα δὲ προσεπέτειναν τοὺς Καρχηδονίους. (3) Τὸν τε γὰρ χρόνον τῶν φόρων ἐποίησαν ἡμισυν, χίλια τάλαντα προσθέντες· τῶν τε νήσων ἐκχωρεῖν Καρχηδονίους προσεπέταξαν, ὅσαι μεταξὺ τῆς Ἰταλίας κεῖνται καὶ τῆς Σικελίας. (4) Ὁ μὲν οὖν Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις συστάς περὶ Σικελίας πόλεμος, ἐπὶ τοιούτοις καὶ τοιούτῳ ἔσχε τὸ τέλος· ἔτη πολεμηθεὶς εἴκοσι καὶ τέτταρα συνεχῶς πόλεμος ὢν ἡμεῖς ἴσμεν, ἀκοῇ μαθόντες, πολυχρονιώτατος καὶ συνεχέστατος καὶ μέγιστος. (5) Ἐν ᾧ χωρὶς τῶν λοιπῶν ἀγώνων καὶ παρασκευῶν, καθάπερ εἴπομεν ἀνώτερον, ἅπαξ μὲν οἱ συνάμφω πλείοσιν ἢ πεντακοσίοις, πάλιν δὲ μικρῷ λείπουσιν ἑπτακοσίοις σκάφεσι πεντηρικοῖς, ἐναυμάχησαν πρὸς ἀλλήλους. (6) Ἀπέβαλόν γε μὴν Ῥωμαῖοι μὲν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ πεντήρεις, μετὰ τῶν ἐν ταῖς ναυαγίαις διαφθαρείσων, εἰς ἑπτακοσίας· Καρχηδόνιοι δὲ, εἰς πεντακοσίας. (7) Ὡστε τοὺς θαυμάζοντας τὰς Ἀντιγόνου καὶ Πτολεμαίου καὶ Δημητρίου ναυμαχίας καὶ τοὺς στολοῦς, εἰκότως ἂν, περὶ τούτων ἱστορήσαντας, ἐκπεπληχθαι τὴν ὑπερβολὴν τῶν πρά-

strare necessaria Siciliensi exercitui, inire hostibus tenentibus, non amplius poterant : horum autem salute desperata, et quodammodo a se prodita, neque milites neque duces ad bellandum sibi superare intelligebant. (3) Ad Barcam igitur magna diligentia mittunt, summamque rerum illi permittunt. Atque hic boni prudentisque ducis officio luculente functus est. (4) Nam quamdiu rebus Carthaginiensium spes superesse aliquam ratio probabilis suadebat, nihil est ab eo ne eorum quidem praetermissum, quæ vel cum audacia et praesenti periculo conjuncta videri poterant : sed omnes victoriae spes, si quis umquam dux alius, bellando tentavit. (5) Ubi vero in contrarium fortuna vertit, et jam nulla ratio consulendi salutis eorum, quibus praerat, erat relicta; tum quidem prudenter admodum, et pro usu rerum quem habebat, praesenti temporum conditioni cedens, legatos de foedere ac pace ad Consulem misit. (6) Ejusdem namque prudentiae existimandum est, et vincendi tempus posse perspicere, et cedendi victoria. (7) Lutatio grata cum primis ea res accidit, ut ei, qui a tritas hoc bello populi Rom. opes, suisque jam grave id onus esse, probe sciret. Ita finis tandem controversiarum est factus, pacis conditionibus in hunc fere modum scriptis : (8) « Amicitia Carthaginiensibus cum Romanis, si ita populo Romano visum fuerit, his legibus esto. Pœni universa Sicilia excedunto. Cum Hierone bellum ne gerunto; neque Syracusanos vel Syracusanorum socios armis petunto. (9) Captivos omnes sine pretio Carthaginienses Romanis reddunto. Argenti talenta Euboica Romanis « bis mille et ducenta in annos xx Pœni pendunto. »

LXIII. His conditionibus Romam perlatis, quum pacem non probasset populus Romanus, decem legatos ad res inspicendas misit. (2) Qui ut venire, de summa eorum, quæ convenerant, nihil mutarunt : leges tantum Pœnis impositas nonnulli intenderunt. (3) Tempus namque pensionum tributum in dimidium contraxerunt; talenta mille ad summam adjecerunt; et omnibus insulis quotquot sunt inter Italiam atque Siciliam, excedere Pœnos jusserunt. (4) His igitur legibus, atque hoc modo, finitum est bellum inter Romanos et Carthaginienses de Sicilia gestum, postquam annos continuos xxv durasset. Bellum omnium, quæ fando accipimus, longissimum, minime intermissum, denique maximum. (5) Quo quidem, ut reliqua certamina atque apparatus taceam, sicut ante diximus, semel, quinquerebus amplius quintentis, si classem utramque in unam summam jungas; iterum, non multo paucioribus septingentis, pugnatum est. (6) Ac Romani quidem eo bello quinquerebes amiserunt, cum iis quæ naufragiis periire, ad septingentas Carthaginienses vero ad quingentas. (7) Ut qui mirari sunt soliti classes et praelia navalia Antigoni, Ptolemæi, ac Demetrii regum, hac cognita historia, merito rerum tunc gestarum magnitudinem cum stupore quodam sint admiraturi

ξων. (9) Εἰ δέ τις βουλευθείη συλλογίσασθαι τὴν διαφοράν τῶν πεντηρικῶν πλοίων πρὸς τὰς τριηρεῖς, αἷς οἱ Πέρσαι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ πάλιν Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι πρὸς ἀλλήλους ἐναυμάχουν· οὐδ' ἂν καθόλου δυνηθείη τηλικαύτας δυνάμεις εὐρεῖν ἐν θαλάττῃ διηγωνισμένας. (9) Ἐξ ὧν δῆλον τὸ προτεθὲν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς, ὡς οὐ τύχη Ῥωμαῖοι, καθάπερ ἔνιοι δοκοῦσι τῶν Ἑλλήνων, οὐδ' αὐτομάτως, ἀλλὰ καὶ λίαν εἰκότως, ἐν τοιούτοις καὶ τηλικούτοις πράγμασιν ἐνασχέσαντες, οὐ μόνον ἐπεβάλλοντο τῇ τῶν ὅλων ἡγεμονίᾳ καὶ δυναστείᾳ τολημεῖς, ἀλλὰ καὶ καθίσκοντο τῆς προθέσεως.

LXIV. Καὶ τί δή ποτ' ἐστὶ τὸ αἴτιον, ἀπορήσαι τις ἂν, ὅτι, κεκρατηκότες τῶν ὅλων, καὶ πολλαπλασίαν ἔχοντες ὑπεροχὴν νῦν ἢ πρόθεν, οὗτ' ἂν πληρῶσαι τοσαύτας ναῦς, οὗτ' ἀναπλεῦσαι τηλικούτοις στόλοις δυνηθείεν. (2) Οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ μὲν ταύτης τῆς ἀπορίας σαφῶς ἐξέσται τὰς αἰτίας κατανοεῖν, ὅταν ἐπὶ τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν τῆς πολιτείας ἔλθωμεν· ὑπὲρ ἧς οὐδ' ἡμῖν ἐν πατέρῳ ῥητέον, οὔτε τοῖς ἀκούουσιν ἀργῶς προσεκτέον. (3) Τὸ μὲν γὰρ θέαμα καλὸν, σχεδὸν δ', ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀγνωστον ἔως τοῦ νῦν, χάριν τῶν περὶ αὐτῆς συγγεγραφότων. (4) Οἱ μὲν γὰρ ἡγήνηκασιν, οἱ δ' ἀσαφῆ καὶ τελέως ἀνωφελῆ πεποίηται τὴν ἐξήγησιν. (5) Πλὴν ἐν γε τῷ προειρημένῳ πολέμῳ, τὰς μὲν τῶν πολιτευμάτων ἀμφοτέρων προαιρέσεις ἐφαμιλλοὺς εὑροί τις ἂν γεγενημένας, οὐ μόνον ταῖς ἐπιβολαῖς, ἀλλὰ καὶ ταῖς μεγαλοφυχαῖς· μάλιστα δὲ τῇ περὶ τῶν πρωτείων φιλοτιμίᾳ. (6) Τοὺς γε μὴν ἄνδρας οὐ μικρῶ, πολλῶ δὲ, γενναϊτέρους ἐν παντὶ Ῥωμαίους· ἡγεμόνα δὲ, καὶ γνώμη καὶ τόλμῃ θετόν ἄριστον Ἀμίλικαν τῶν τότε γεγονέναι, τὸν Βάρκαν ἐπικαλούμενον, πατέρα δὲ κατὰ φύσιν Ἀννίβου, τοῦ μετὰ ταῦτα πολεμήσαντος Ῥωμαίων.

LXV. Μετὰ δὲ τὰς διαλύσεις ταύτας, ἰδιὸν τι καὶ παραπλήσιον ἀμφοτέροις συνέβη παθεῖν. (2) Ἐξεδέξατο γὰρ πόλεμος ἐμφύλιος, Ῥωμαῖους μὲν, ὁ πρὸς τοὺς Φαλίσκους καλουμένους, ὃν ταχέως καὶ συμπερόντως ἐπέτελεσαν, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἐγκρατεῖς γεόμενοι τῆς πόλεως αὐτῶν. (3) Καρχηδονίους δὲ, κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, οὐ μικρὸς, οὐδ' εὐκαταφρόνητος, ὁ πρὸς τοὺς ξένους καὶ τοὺς Νομάδας, καὶ τοὺς ἄμα τούτοις ἀποστάντας Λίβυας. (4) ἐν ᾧ πολλοὺς καὶ μεγάλους ὑπομείναντες φόβους, τέλος οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς χώρας ἐκινδύνευσαν, ἀλλὰ καὶ περὶ σφῶν αὐτῶν, καὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἐδάφους. (5) Ἐπὶ δὲ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐπιστῆσαι μὲν ἔξιον διὰ πλείους αἰτίας, ἐπὶ κεφαλαίῳ δὲ καὶ διὰ βραχέων αὐτοῦ ποιήσασθαι τὴν ἐξήγησιν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. (6) Τὸν τε γὰρ παρὰ τοῖς πολλοῖς λεγόμενον ἀσπονδον πόλεμον, τίνα φύσιν ἔχει καὶ διάθεσιν, μάλιστ' ἂν τις ἐκ τῶν τότε γεγενημένων ἐκινῇ. (7) τοὺς τε χρωμένους μισθοφορικαῖς ἑνάμεσι, τίνα δεῖ προρᾶσθαι καὶ φυλάττεσθαι μακρόθεν, ἐναργέστατ' ἂν ἐκ τῆς τότε περιστάσεως συν-

POLYBICUS. — I.

(8) Quod si quis vero inire rationem velit differentiae, quae est inter quinqueremes, et triremes, quibus et Persae adversus Graecos, et Athenienses ac Lacedaemonii inter sese praelia commiserunt: numquam omnino factum esse intelliget, ut tam immensae copiae in mari certarent. (9) Ex quibus fit manifestum, quod initio operis ostendendum suscepimus: Romanos, neque forte fortuna, ut Graecorum nonnulli arbitrantur, neque casu, sed ratione cumprimis probabili, postquam in talibus tantisque rebus fuissent exercitati, non solum cogitare magno conatu cepisse de imperio orbis terrarum ac dominatu, sed etiam propositum esse assecutos.

LXIV. Sed quid tandem causae est, quaerat aliquis, cur, post partum orbis imperium, quum hodie multis partibus major sit illorum potentia quam prius, neque instruere remigio tot naves, neque tantis classibus expeditiones queant suscipere. (2) Verum dubitationis hujus rationes perspicue declarabuntur, cum ad explicandam reip. Romanae formam pervenerimus: de qua neque nobis dicendum est obiter, neque audientibus animo parum attento cogitandum. (3) Nam res quidem ipsa contemplatione perquam digna; quae tamen ad hanc usque diem, per eos qui de illa scripserunt, prope mansit incognita: (4) quod scriptorum alii res Romanas ignoraverint; alii parum dilucide ac plane inutiliter illas sint exsecuti. (5) Ceterum in superiore bello observari potest, ambas hasce respublicas pares inter se fuisse, cum audacia in suscipiendis consiliis, tum magnanimitate, maxime autem, de principatu contentione obstinata. (6) Quod ad milites quidem, illud in universum statuere debemus, generosiores longe fuisse Romanos; educibus vero, Amilcar cognomento Barca, et naturalis pater Hannibalis ejus, qui postea cum Romanis bellum gessit, et consilio et virtute omnium qui tunc fuere praestantissimus est habendus.

LXV. Pace hac facta, peculiaris quidam casus ac similis ambobus hisce populis evenit. (2) Apud Romanos enim secutum est civile bellum cum Faliscis, quod quidem cito et ex utilitate sua composuerunt, paucis diebus urbe illorum capta. (3) At Pœnos eodem tempore bellum exceperit, non parvum neque contemnendum, quod cum mercenario milite Numidisque gesserunt, et qui una cum his rebellarunt, Afri. (4) Quo quidem saepe multumque suis rebus metuere coacti, tandem non de ditione solum, verum etiam de propria salute et patriae ipsius solo in periculum venerunt. (5) Est vero bellum istud multis de causis dignum, cui advertamus animum, quapropter illud quoque, summatim quidem ac breviter, sicut initio proposuimus, exponemus. (6) Primo enim, quod vulgo bellum inexpiabile vocatur, id quam naturam habeat, et quale sit, ex iis, quae tum acciderunt, optime cognosci poterit. (7) Tum vero, quae praevidenda ac multo ante cavenda sint iis qui milite utuntur mercenario, evidentissime hic Carthaginiensium casus docuerit: pra-

ὁσωρήσει· πρὸς δὲ τούτοις, τί διαφέρει, καὶ κατὰ πόσον, ἤθη σύμμικτα καὶ βάρβαρα τῶν ἐν παιδείαις καὶ νόμοις καὶ πολιτικοῖς ἔθελαι ἐκτετραμμένων.

(8) Τὸ δὲ μέγιστον, τὰς αἰτίας ἐκ τῶν ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς πεπραγμένων κατανοήσεις, δι' ἧς δ' κατ' Ἀντίδαν συνέστη Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πόλεμος.

(9) Ὑπὲρ οὗ, διὰ τὸ μὴ μόνον παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς πεπολεμηκόσιν ἔτι νῦν ἀμφισβητεῖσθαι τὰς αἰτίας, χρήσιμόν ἐστι τὴν ἀληθινωτάτην παραστῆσαι διάληψιν τοῖς φιλομαθοῦσιν.

LXVI. Ὡς γὰρ θάττον, ἐπιτελεσθεῖσάν τῶν προειρημένων διαλύσεων, ἀποκατέστησε τὰς περὶ τὸν Ἐρυκα δυνάμεις εἰς τὸ Λιλυθαῖον δ' Βάρκας, εὐθέως αὐτὸς μὲν ἀπέθετο τὴν ἀρχήν· δ' ἐπὶ τῆς πόλεως στρατηγὸς Γέσκων ἐγένετο περὶ τὸ περαιῶν τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν Λιθύην. (2) Προϊδόμενος δὲ τὸ μέλλον, ἐμφρόνως ἐνεβίβαζε κατὰ μέρη διαίρων αὐτοὺς, καὶ διαλείμματα ποιῶν τῆς ἐξαποστολῆς. (3) βουλόμενος ἀναστροφὴν διδόναι τοῖς Καρχηδονίοις, εἰς τὸ τοὺς καταπλεύσαντας καὶ μισθοδοτηθέντας τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὀφυνίων, φθάνειν ἀπαλλαττομένους ἐκ τῆς Καρχηδόνας εἰς τὴν οἰκίαν, πρὶν ἢ τοὺς ἐξῆς περαιουμένους ἐπικαταλαβεῖν.

(4) Ὁ μὲν οὖν Γέσκων, ἐχόμενος ταύτης τῆς ἐννοίας, οὕτως ἐχειρίζετο τὸ κατὰ τὴν ἐξαποστολήν. (5) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, τὰ μὲν ἀπορούμενοι χρημάτων, διὰ τὰς προγεγενημένας δαπάνας, τὰ δὲ καὶ πεπεισμένοι παραιτῆσθαι τοὺς μισθοφόρους μέρος τι τῶν προσοφειλωμένων ὀφυνίων, ἔαν καὶ συναθροίσωσι καὶ δέξωνται πάντας εἰς τὴν Καρχηδόνα, παρακατεῖχον ἐκεῖ τοὺς καταπλέοντας διὰ ταύτην τὴν ἐλπίδα, καὶ συνεῖχον ἐν τῇ πόλει.

(6) Γιννομένων δὲ πλείονων ἀδικημάτων καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν· τὸ μὲν πρῶτον, ὑπιδόμενοι τὸν ὄχλον καὶ τὴν συμβαίνουσαν ἀκρασίαν, ἤξιωσαν τοὺς ἡγεμόνας, ἕως ἂν ἐτοιμασθῇ μὲν τὰ κατὰ τὰς σιταρχίας αὐτοῖς, προσδέξωνται δὲ τοὺς ἀπολειπομένους, ἀναχωρήσας πάντας εἰς τινα πόλιν τὴν προσαγορευομένην Σίικαν, λαβόντας εἰς τὰ κατεπεύγοντα χρυσὸν ἑκάστον.

(7) Προθύμως δὲ συνυπακούσαντων πρὸς τὴν ἐξοδον, καὶ βουλομένων αὐτοῦ καταλιπεῖν τὰς ἀποσκευάς, καθάπερ καὶ τὸν πρῶτον χρόνον ὑπῆρχον, ὡς θάττον ἐσομένης τῆς ἐπανόδου πρὸς τοὺς ὀφυνιασμούς. (8) ἀγωνιῶντες οἱ Καρχηδόνιοι, μή ποτε διὰ χρόνου παραγεγονότες, καὶ τινὲς μὲν τέκνων, ἔνιοι δὲ καὶ γυναικῶν ἱμαίροντες, οἱ μὲν οὐκ ἐκπορευθῶσι τὸ παράπαν, οἱ δὲ ἐκπορευθέντες αὐθις ἀνακάμπτωσι πρὸς ταῦτα, καὶ τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ μὴδὲν ἦττον ἀδίκημα γίνεσθαι κατὰ τὴν πόλιν.

(9) ταῦτα προσώμενοι, μετὰ πολλῆς ἀπεχθείας οὐδαμῶς βουλομένους τοὺς ἀνθρώπους ἡνάγκασαν τὰς ἀποσκευάς μεθ' ἑαυτῶν ἀπαγαγεῖν. (10) Οἱ δὲ μισθοφόροι, συναναχθέντες εἰς τὴν Σίικαν, καὶ διὰ πολλοῦ χρόνου τετευχότες ἀνάσεως καὶ σχολῆς ὅπερ ἀφύεστατον ὑπάρχει ξενικαῖς δυνάμεσι, καὶ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, ἀρχηγὸν καὶ μόνον αἴτιον γίνεται στάσεως· διῆγον ἀδεῶς.

(11) Ἄμα δὲ βαρθυλοῦντες, τινὲς μεθ' αὐτῶν ἐξελογί-

terea etiam illud, quid quantumque differentiae sit inter confusae ac barbarae turbae mores, et mores eorum qui liberalibus disciplinis imbuti, ac legibus civilibusque institutis fuerint innutriti. (8) Postremo, quod et maximum est, ex iis, quae tum gesta sunt, causas percipies, quae bellum Hannibalicum Romanos inter et Carthaginienses conflarunt. (9) De cuius quidem belli causis, quia non solum inter scriptores, verum etiam inter illos ipsos qui id gesserunt, ad hanc diem solet esse controversia: operae pretium fuerit, eam sententiam quae verissima est studiosorum lectorum animis insinuare.

LXVI. Statim post ictum frædus, Amilcar, copiis, quæ ad Erycem erant, Lilybaeum deductis, imperium deposuit; Gescone, urbis præfecto, militum in Africam traiectionem curante. (3) Hic, quod futurum erat providens, prudente consilio divisos in partes navibus imponebat; easdemque per intervalla dimittebat. (3) Dari enim tempus Carthaginiensibus volebat, quo possent qui advenerant, post reliqua stipendiorum cuique persoluta, suam quisque patriam repetentes, Carthagine prius excedere, quam illi qui deinde erant trajiciendi eos consequerentur. (4) Et Gescon quidem, cum ita mercenarios transmitteret, id spectabat. (5) Verum Carthaginienses, partim quod prioribus sumptibus erat exhaustum aerarium ipsorum; partim quod crederent, si cunctos simul Carthagine congregassent, impetraturos se ab illis, ut debiti adhuc stipendii gratiam ex aliqua parte civitati facerent; hac spe illecti, omnes qui ad portum appulissent, ibi detinebant, ac deinde etiam in urbe continebant.

(6) Sed quum multa et noctu et interdiu a mercenariis maleficia ederentur, essetque jam suspecta multitudo, ob familiarem militibus intemperantiam; egere cum ducibus Carthaginienses, ut tantisper, dum expedissent negotium de solvendo stipendio, et dum ceteri qui adhuc aberant advenissent, omnes interim in oppidum Siccam, aureo virilium ad præsentis usus accepto, concederent. (7) Quibus voluntati illorum morem gerere paratis, et impedimenta sua ibi relinquere, sicut antea fecerant, cogitantibus, ut qui brevi ad recipienda stipendia essent redituri, (8) magnus Carthaginienses incessit metus, ne, qui post longum adeo tempus rediissent, alii liberorum, alii uxorum desiderio irretiti, partim ne egredierentur quidem penitus, partim egressi mox ad suos affectus redirent, atque ita civitati nihilo melius esset consultum. (9) Hæc suspicati, sane quam odiose impedimenta omnia sua plane invitos secum abducere coegerunt. (10) Milites, quum se universi Siccam recepissent, laborum remissionem et quietem, qua diu caruerant, adepti (quæ res minime omnium conductitiis copiis convenit, estque, ut sic dicam, vel sola per se auctor ac causa seditionis), licenter agebant. (11) Simul per otium

ζοντο τὰ προσοφειλόμενα σφίσι τῶν ὀφωνίων ἐπὶ τὸ πλεῖον, καὶ συγκεφαλαιούμενοι πολλαπλάσια τῶν καθήκοντων, ταῦτ' ἔφασαν δεῖν ἀπαιτεῖν τοὺς Καρχηδονίους (12) πάντες δ' ἀναμνησκόμενοι τῶν ἐπαγγελιών, ὧν οἱ στρατηγοὶ κατὰ τοὺς ἐπισφαλεῖς τῶν καιρῶν παρακαλοῦντες σφᾶς ἐπεποιήντο, μεγάλας εἶχον ἐλπίδας, καὶ μεγάλην προσδοκίαν τῆς ἐσομένης περὶ αὐτοὺς ἐπανορθώσεως.

LXVII. Διόπερ ἅμα τῷ συλλεχθῆναι πάντας εἰς τὴν Σίκκαν, καὶ παραγεγόμενον Ἄννων, τὸν ὑπάρχοντα στρατηγὸν ἐν τῇ Λιβύῃ τότε τῶν Καρχηδονίων, μὴ οἶον τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἐκπληροῦν· ἀλλὰ τοῦναντίον, λέγοντα τὸ βάρος τῶν φόρων, καὶ τὴν καθόλου στενοχωρίαν τῆς πόλεως, ἐγγχειρεῖν παραιτεῖσθαι μέρος τι τῶν ἐξ ὁμολόγου προσοφειλομένων ὀφωνίων· (2) εὐθέως διαφορά καὶ στάσις ἐγενᾶτο, καὶ συνδρομαὶ συνεχεῖς ἐγίγοντο, ποτὲ μὲν κατὰ γένη, ποτὲ δ' ὁμοῦ πάντων. (3) Ὡς δ' ἂν μὴθ' ὁμοέθων, μὴθ' ὁμογλώττων ὑπαρχόντων, ᾗν ἀμειβίας καὶ θυρόβου καὶ τῆς λεγομένης τύρβης πλήρες τὸ στρατόπεδον. (4) Καρχηδόνιοι γὰρ αἰεὶ χρώμενοι ποικιλίαις καὶ μισθοφορικαῖς δυνάμεσι, πρὸς μὲν τὸ μὴ ταχέως συμφρονήσαντας ἀπειθεῖν, μὲν δὲ δυσκαταπλήκτους εἶναι τοῖς ἡγουμένοις, ὁρθῶς στογάζονται, ποιοῦντες ἐκ πολλῶν γενῶν τὴν δύναμιν· (5) πρὸς δὲ τὸ, γενομένης ὀργῆς ἢ διαβολῆς ἢ στάσεως, διδάξαι καὶ παρῆναι καὶ μεταθεῖναι τοὺς ἡγνοχότας, ὁλοσχερῶς ἀστοχοῦσιν. (6) Οὐ γὰρ οἶον ἀνθρωπίνῃ χρῆσθαι κακίᾳ συμβαίνει τὰς τοιαύτας δυνάμεις, ὅταν ἀπαξ εἰς ὀργὴν καὶ διαβολὴν ἐμπέσωσι πρὸς τινας· ἀλλ' ἀποθηριῶσθαι τὸ τελευταῖον, καὶ παραστεικὴν λαμβάνειν διάθεσιν. (7) Ὁ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι περὶ αὐτοὺς ἦσαν γὰρ οἱ μὲν Ἰβηρες, οἱ δὲ Κελτοὶ, τινὲς δὲ Λιγυστινοὶ, καὶ Βαλιαρεῖς· οὐκ ὀλίγοι δὲ μετέλληνες, ὧν οἱ πλείους αὐτόμολοι καὶ δοῦλοι τοῦ δὲ μέγιστον μέρος αὐτῶν ἦν Λίβυες. (8) Διόπερ οὗτ' ἐκκλησιάζονται συναθροίσαντα πάντας ὁμοῦ δυνατὸν ᾗν, οὗτ' ἄλλην οὐδεμίαν εὐρέσθαι πρὸς τοῦτο μηχανήν. (9) Πῶς γὰρ οἶόν τε; τὸν μὲν γὰρ στρατηγὸν εἰδέναι τὰς ἐκείστων διαλέκτους ἀδύνατον· διὰ πλειόνων δὲ ἐρμηνέων ἐκκλησιάζειν, ἅμα τετράκις καὶ πεντάκις περὶ ταύτου λέγοντα πράγματκος, σχεδὸν ὡς εἰπεῖν ἐτι τοῦ πρόσθεν ἀδυνατώτερον. (10) Λοιπὸν ᾗν, διὰ τῶν ἡγεμόνων ποιεῖσθαι τὰς ἀξιώσεις καὶ παρακλήσεις· ὅπερ ἐκείρωτο τότε συνεχῶς ποιεῖν ὁ Ἄννων. (11) Ἀκμήν δὲ καὶ τούτους συνέβαιεν ἃ μὲν οὐκ αἰσθάνεσθαι τῶν λεγομένων, ἃ δὲ καὶ συναινέσαντας ἐνόησε τῷ στρατηγῷ, τάναντία πρὸς τοὺς πολλοὺς ἀναγγέλλειν, τοὺς μὲν δι' ἄγνοιαν, τοὺς δὲ διὰ κακίαν· ἐξ ὧν ἦν ἀσφαφία, ἀπιστία, αἰμυλία, ἅπαντα πλήρη. (12) Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις, ἔσονται καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐπίτηδες τοὺς μὲν εἰδότας στρατηγούς τὰς γεγενημένας χρεῖας κατὰ Σικελίαν ἐξ αὐτῶν, καὶ πεποιτημένους σφίσι τὰς ἐπαγγελίας, οὐκ ἐξαποσταλλεῖν ὡς αὐτοὺς τὸν δὲ μηδενὶ τούτων παρακαλουηκότα, τοῦτον ἐκπεπομμένα. (13) Τέλος δ' οὖν

cœpere quidam stipendii adhuc debiti rationem inire, omnia in majus attollentes; et, quum summam multis partibus majorem vero confecissent, tantum a Carthaginiensibus exigendum esse dictitabant. (12) Omnes vero revocabant in memoriam promissiones sibi a ducibus, dum inter pericula illos adhortarentur, factas; magnasque animis spes concipiebant, et commoda, quæ percepturos se ampla arbitrabantur, avidi expectabant.

LXVII. Igitur ubi Siccam convenere omnes, quum ad eos Hanno, qui illa tempestate Africae Carthaginiensium provinciae præerat, accessisset, atque ille non solum spei isti militum et prioribus promissis non satisfaceret, sed e contrario gravitatem tributorum causatus, et publicam rerum omnium inopiam, oraret milites, ut de stipendiis, quæ ex pacto ipsis deberentur, partem aliquam reip. condonarent; (2) illicit discordia atque seditio est coorta, et concursus assidui modo nationum singularum separatim, modò simul omnium, fieri sunt cepti. (3) Et quum neque unius gentis, neque unius linguæ essent, aliis alios non intelligentibus, tumultus in castris omnia obtinebat, ac passim turbabatur. (4) Carthaginienses enimvero, qui copiis semper utuntur variis e locis mercede conductis; siquidem illud agitur, ut rebellioni ex conspiratione obviam eatur, et ut ne terribilis ipsis ducibus sit exercitus, nequaquam a proposito aberrant, dum ex multis gentibus copias cogunt: (5) sin illud agitur, ut, ira semel commota, aut odio concepto, vel seditione facta, docere, lenire, et in viam reducere velis errore lapsos, omnino mala eorum ratio est. (6) Ceruere enim licet ejusmodi exercitus, ubi semel iram aut odium contra aliquos susceperint, non solum pro more aliorum hominum maleficia patrare; sed plane ferarum instar sævire, et animos induere ad omnem immanitatem et vesaniam comparatos. (7) Quod quidem tunc istis accidit: erant enim alii Hispani, alii Galli, quidam Ligures et Baleares: nec pauci inerant hybridae Græci, et in his perfugæ plerique aut servi: pars vero maxima Afri erant. (8) Itaque nec pro concione omnes alloqui in unum locum congregatos quisquam poterat: neque ulla alia ad id ratio poterat excogitari. (9) Qui enim id fiat, obsecro? Nam ut omnium cujusque populi linguarum dux sit peritus, hoc vero fieri nequit: per plures autem interpretes concionem habere, quater aut quinque eadem de re dicentem, pæne dixerim adhuc esse difficilius. (10) Restabat, ut ducum opera uterentur, si quid rogare milites vellent, aut hortari: atque hoc Hanno, quantum pote, faciebat assidue. (11) Sed enim cum maxime isti quoque persæpe, aut, quæ dicerentur, non intelligebant; aut, pacti aliquid cum Hannone, ad milites contraria referebant; alii per imperitiam, alii per malitiam: unde incertitudinis, diffidentiae, separatorem consiliorum plena erant omnia. (12) Nam ad ceteras querelas etiam illud accebat, quod existimabant, fecisse consulto Carthaginienses, ut consocios duces opera ipsis bello Siciliensi præcipere navate, et factorum pollicitationum auctores, ad se non mitterent; cum venire eum jus sissent, qui nulli rerum gestarum interfuisset. (13) Tan-

ἀπαζιώσαντες μὲν τὸν Ἄνωνα, διαπιστήσαντες δὲ τοῖς κατὰ μέρος ἡγεμόσιν, ἔξοργισθέντες δὲ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, ὄρμησαν πρὸς τὴν πόλιν· καὶ κατεστρατοπέδευσαν, ἀπέχοντες ὡς ἂν ἑκατὸν καὶ εἰκοσι στάδια τῆς Καρχηδόνος, ἐπὶ τῷ καλουμένῳ Τύνητι, πλείους ὄντες τῶν δισμυρίων.

LXVIII. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τότε πρὸ ὀφθαλμῶν ἐλάμβανον τὴν αὐτῶν ἄγνοιαν, ὅτ' ἦν οὐδὲν ὄφελος. (2) Μεγάλα μὲν γὰρ ἤμαρτον, εἰς ἓνα τόπον ἀθροίσαντες τοσοῦτο πλῆθος μισθοφόρων, ἔχοντες οὐδεμίαν ἐλπίδα πολεμικῆς χρείας ἐν ταῖς πολιτικαῖς δυνάμεσι· (3) τούτου δὲ μείζων ἔτι, προέμενοι τὰ τέχνα καὶ τὰς γυναικας, καὶ σὺν τούτοις τὰς ἀποσκευάς· οἷς ἔζην ὑμῖροις χρησάμενους, ἀσφαλέστερον μὲν αὐτοὺς βουλεύσασθαι περὶ τῶν ὑποπιπτόντων, εὐπειθεστέροις δ' ἐκείνοις χρῆσθαι πρὸς τὸ παρακαλούμενον. (4) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ, καταπλαγέντες τὴν στρατοπεδείαν, πᾶν ὑπέμενον, σπουδάζοντες ἐξιδάσασθαι τὴν ὀργὴν αὐτῶν· (5) καὶ τὰς τε τῶν ἐπιτηδείων ἀγοράς ἐκπέμποντες ἀσφιλείς, ἐπώλουν, καθὼς ἐκείνοι βούλοιντο καὶ τάττειον τὰς τιμὰς, τὴν τε τῆς γεροσύνης ἀεὶ τινας ἐξαπέστελλον πρέσβεις, ὥστε σιγῇ ποιῆσειν πᾶν ὃ τι ποτ' ἂν αὐτοὺς ἀζώσαιεν, εἰ κατὰ δύναμιν. (6) Ἦν δὲ πολὺ τὸ κατ' ἐκάστην ἡμέραν παρὰ τοῖς μισθοφόροις ἐπινοούμενον, ἅτε δὴ καταταθάρρηκτόν μιν, καὶ συντεθεωρηκότων τὴν κατάπληξιν καὶ πτοίαν τῶν Καρχηδονίων· (7) πεφρονηματισμένων δὲ, καὶ πεπεισμένων διὰ τοὺς προγεγονότας αὐτοῖς ἐν Σικελίᾳ πρὸς τὰ Ῥωμαῖκα στρατόπεδα κινδύνους, μὴ οἷον Καρχηδόνιους ἀντοφθαλμῆσαι ποτ' ἂν πρὸς αὐτοὺς ἐν τοῖς ὅπλοις, ἀλλὰ μὴδὲ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων μὴδένα βᾶδιος. (8) Διόπερ ἅμα τῷ συγχωρῆσαι τὰ περὶ τῶν ὀψωνίων αὐτοῖς τοὺς Καρχηδονίους, εὐθέως ἐπέβαινον, καὶ τῶν τεθνεώτων ἵππων ἀπῆτουν τὰς ἀξίας. (9) Προσδεξαμένων δὲ καὶ τοῦτο, πάλιν τῆς προσοφειλομένης σιτομετρίας ἐκ πλείονος χρόνου, τὴν μεγίστην γεγονυῖαν ἐν τῷ πολέμῳ τιμῇ, ἔφασκον, αὐτοὺς δεῖν κομίζεσθαι. (10) Καθόλου δὲ ἐν τι ἀεὶ καινὸν προσεξείρισκον, εἰς ἀδύνατον ἐκβάλλοντες τὴν διάλυσιν, διὰ τὸ πολλοὺς καχέκτας καὶ στασιώδεις ἐν αὐτοῖς ὑπάρχειν. (11) Οὐ μὴν ἀλλὰ πᾶν τὸ δυνατὸν ὑπισχυομένων τῶν Καρχηδονίων, κατένευσαν ἐπιτρέψαι περὶ τῶν ἀμφισθητουμένων ἐν τῶν ἐν Σικελίᾳ γεγονότων στρατηγῶν. (12) Πρὸς μὲν οὖν Ἀμιλίαν τὸν Βάρχαν, μεθ' οὗ συγκεκινδυνεύκεσαν ἐν τῇ Σικελίᾳ, δυσχερῶς εἶχον· δοκοῦντες οὐχ ἥμισυ δι' ἐκείνου ὀλιγωρεῖσθαι, τῷ μῆτι προσθεῖναι πρὸς αὐτοὺς, τὴν τε στρατηγίαν ἐκουσίως δοκεῖν ἀποθεθεῖσθαι. (13) Πρὸς δὲ Γέσκωνα πᾶνυ διέκειντο φιλανθρώπως, ὃς ἐγεγόνει μὲν ἐν Σικελίᾳ στρατηγός, ἐπεποίητο δ' αὐτῶν πρόνοια τὴν ἐνδεχομένην, ἐν τε τοῖς ἄλλοις, καὶ μάλιστα περὶ τὴν ἀνακομιδὴν. Διόπερ ἐπέτρεψαν τοῦτω περὶ τῶν ἀμφισθητουμένων.

LXIX. Ὃς παραγεγνόμενος κατὰ θάλατταν μετὰ τῶν χρημάτων, καὶ προσπλεύσας πρὸς τὸν Τύνητα, τὸ

dem quum Hannonem asperuarentur, minoribus autem ducibus fidem non haberent; ira succensi adversus Carthaginienses, numero supra viginti millia, infesti ad urbem feruntur, et ex intervallo ab ea passuum fere quindecim millium prope Tunetem castra ponunt.

LXVIII. Tunc demum Carthaginiensibus error suus ob oculos obversari, cum nihil eos sera poenitentia juvabat. (2) Graviter siquidem peccaverant, quod tantas conductitiorum auxiliorum copias unum in locum congregassent; qui praesertim in urbano milite, si quid bellici tumultus increpisset spem nullam repositam haberent: (3) gravius adhuc, quod liberos, uxores, atque omnia impedimenta non detinuerant; quos si veluti obsides retinuisset, licuisset ipsis et tutius de eis quae inciderent consultare, et milites ad postulata omnia aequiores habere. (4) Quidquid sit, territi tum Carthaginienses hostilium castrorum vicinia, leniendae militum irae causa omnia perpeti; (5) cum annona large subministranda, quam illi pretiis ad libidinem impositis emebant; tum legatis e senatorum numero subinde mittendis, qui omnia impetraturos pollicerentur quae postulassent, fieri modo possent. (6) At mercenarii novi aliquid in dies excogitare, quod prioribus postulatis adjicerent; ut pote quos pavor et consternatio, quam in Prenis animadvertebant, faciebat audaciores. (7) Nam et alias inflati erant, qui propter res in Sicilia gestas cum Romanis legionibus persuasum haberent, nemini jam mortalium, nedum Carthaginiensibus, satis fore animi ad standum contra ipsos in acie. (8) Itaque, simulac de stipendiis concessissent Carthaginienses, pergere illi ulterius, et occisorum equorum pretia poscere. (9) Hoc quoque ubi est admissum, rursus illi dicere, pro frumento, quod a longo tempore deberetur, tantum pretium sibi solvi oportere, quanti plurimi tempore belli frumentum venisset. (10) Omnino denique, quia multi inter eos erant perditii homines et seditiosi, novi semper aliquid adinveniebant, extendentes solutionem in summam, quae solvi nequibat. (11) Ad nihil minus Carthaginiensibus nullum onus, cui quidem pares forent, detrectantibus, exorari tandem se siverunt, ut arbitrio unius e ducibus, qui in Sicilia fuissent, controversia permitteretur. (12) Sed in Amilcarem quidem Barcam, sub quo in Sicilia militaverant infenso atque inimico erant animo; eo maxime auctore negligi se rati, qui neque ad ipsos legatus venisset, et imperium sua sponte videretur deposuisse. (13) Gesconi vero, qui et dux in Sicilia fuerat, et cum alias, tum in reditu maxime, ipsorum commodis pro virili consuluerat, ex animo bene omnes volebant. Hunc igitur controversiarum suarum ferunt arbitrum.

LXIX. Gesco, cum pecuniis mari profectus, ubi Tunetem appulit, cum ducibus primum colloquitur, deinde singulas

μὲν πρῶτον λαμβάνων τοὺς ἡγεμόνας, μετὰ δὲ ταῦτα συναθροίζων κατὰ γένη τοὺς πολλούς· (2) ἃ μὲν ἐπέτιμα περὶ τῶν γεγονότων, ἃ δὲ διδάσκειν ἐπειράτο περὶ τῶν παρόντων· τὸ δὲ πλεῖον, παρεκάλει πρὸς τὸ μέλλον, ἀξίων αὐτοὺς, εὐνοὺς ὑπάρχειν τοῖς ἐξ ἀρχῆς μισθοδόταις. (3) Τέλος δὲ ὥρμησε πρὸς τὸ διαλύειν τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὀφωνίων, κατὰ γένη ποιοῦμενος τὴν μισθοδοσίαν. (4) Ἦν δὲ τις Καμπανὸς ἡτομο-λῆχως παρὰ τῶν Ῥωμαίων δοῦλος, ἔχων σωματικὴν δύναμιν καὶ τόλμαν ἐν τοῖς πολεμικοῖς παράβολον, ὄνομα Σπένδιος. (5) Οὗτος, εὐλαβούμενος, μὴ παραγενόμενος αὐτὸν ὁ δεσπότης κομίσῃται, καὶ κατὰ τοὺς Ῥωμαίων νόμους αἰκισθεὶς διαφθαρῇ, πᾶν ἐτόλμα καὶ λέγειν καὶ πράττειν, σπουδαῖων διακόψῃ τὰς διαλύσεις τὰς πρὸς Καρχηδόνιους· (6) ἅμα δὲ τούτῳ καὶ Λίβυς τις Μάθω, ὃς ἦν μὲν ἐλευθερός, καὶ τῶν συνεστρατευμένων, πλείστα δὲ κεκνηχὼς κατὰ τὰς προεξημένας τραχιὰς. Ἀγωνίων οὖν, μὴ τίσῃ καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν λοιπῶν δίκην, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐγένετο γνώμης τοῖς περὶ τὸν Σπένδιον. (7) Καὶ λαμβάνων τοὺς Λίβυας, ὑπεδείκνυε, διστὶ, μετὰ τὸν ὀφωνασιμὸν χωρισθέντων τῶν ἄλλων γενῶν εἰς τὰς πατρίδας, ἀπείρουνται καὶ τὴν ὑπὲρ ἐκείνων ὀργὴν εἰς αὐτοὺς οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ βουλήσονται, διὰ τῆς εἰς σφᾶς τιμωρίας, ἅπαντας καταπλήξασθαι τοὺς ἐν τῇ Λιβύῃ. (8) Ταχὺ δὲ προσαναεισθέντες οἱ πολλοὶ τοῖς τοιούτοις λόγοις, καὶ λαμβανόμενοι βραχείας ἀφορμῆς, ἐκ τοῦ τὸν Γέσκωνα τὰ μὲν ὀφώνια διαλύειν, τὰς δὲ τιμὰς τοῦ τε σίτου καὶ τῶν ἵππων ὑπερτίθεσθαι, συνέτρεχον εὐθέως εἰς ἐκκλησίαν. (9) Καὶ τοῦ μὲν Σπενδίου καὶ τοῦ Μάθω διαβλλόντων καὶ κατηγορούντων τοῦ τε Γέσκωνος καὶ τῶν Καρχηδόνιων, ἤκουον, καὶ προσείχον ἐπιμελῶς τὸν νοῦν τοῖς λεγομένοις. (10) Εἰ δὲ τις ἕτερος πομπορευθεὶς συμβουλευέσων, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο περιμέναντες ἔως τοῦ γῶναι, πότερον ἀντερῶν ἢ συνηγορήσων πάρεστι τοῖς περὶ τὸν Σπένδιον, παραγρῆμα βάλλοντες τοῖς λίθοις ἀπέκτεινον. (11) Καὶ πολλοὺς δὴ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ κατὰ τὰς συνδρομάς, καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἰδιωτῶν, διέφθειρον. (12) Καὶ μόνον τὸ ῥῆμα τοῦτο κοινῇ συνέσαν, τὸ βάλλε, διὰ τὸ συνεχῶς αὐτὸ πράττειν. Μάλιστα δὲ τοῦτ' ἐποίουν, ὅποτε μεθυσθέντες ἀπὸ τῶν ἀρίστων συνδράμοιεν. (13) Διόπερ ὅτε τις ἄρξαιτο βάλλε λέγειν, οὕτως ἐγίγνετο πανταχόθεν ἅμα καὶ ταχέως, ὥστε μὴ δύνασθαι διαφυγεῖν τὸν ἀπαξ προσελθόντα. (14) Πλὴν οὐδένος ἔτι τολμῶντος συμβουλευεῖν διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, κατέστησαν αὐτῶν στρατηγὸς Μάθω καὶ Σπένδιον.

LXX. Ὁ δὲ Γέσκων ἑώρα μὲν τὴν ὄλην ἀκαταστασίαν καὶ παραγρῆν· περὶ πλείστον δὲ ποιοῦμενος τὸ τῇ πατρίδι συμφέρον, καὶ θεωρῶν, ὅτι, τούτων ἀποθηρωθέντων, κινδυνεύουσι προφανῶς οἱ Καρχηδόνιοι τοῖς ὅλοις πράγμασι, (2) περεβάλλετο, καὶ προσεκαρτέρει, ποτὲ μὲν τοὺς προεστῆτας αὐτῶν εἰς τὰς χεῖρας λαμβάνων, ποτὲ δὲ κατὰ γένη συναθροίζων καὶ παρακαλῶν.

quasque nationes congregari jubet. (2) Ibi tum ille, partim eos ob incepta increpare, partim de praesenti rerum statu admonere; maxime vero hortari in posterum, rogareque, ut a quibus tot antea stipendia accepissent, iis benevolentiam suam conservarent. (3) Tandem ad expungenda reliqua stipendiorum, militibus per nationes distributis, se accingit. (4) Erat vero in exercitu Spendius quidam, genere Campanus, qui apud Romanos servitutem serviens, ad Pornos transfugerat; et corporis robore, et audaci in rebus bellicis temeritate pollens. (5) Hic veritus, ne se herus fugitivum persequens reciperet, ac mox cruciatum necaret ex Romanorum legibus; dictis factisque omnia moliebatur, quo institutam cum Carthaginiensibus transactionem rumpere. (6) Cum hoc et Matho quidam Afer se conjunxerat, liber ille quidem homo, et qui cum ceteris meruerat: sed quod praeteritarum turbarum praecipuus exstitisset incensor, timens ne pro ceteris etiam luenda sibi sit poena, cum Spendio conspiravit. (7) Itaque Afros seorsim appellans, persuadere eis aggreditur, Carthaginienses, simulac receptis stipendiis in suam quisque patriam aliae nationes discessissent, etiam illam quam adversus ceteros concepissent iram, in capita ipsorum esse effusuros; daturusque operam, ut eas ab ipsis poenas exigent, quae universis Africae populis terrorem essent incussurae. (8) His sermonibus mox magis magisque irritati milites, levem occasionem arripientes, quod Gesco stipendia quidem solveret, verum et frumenti et equorum pretia in aliud tempus differret; in concionem, facto concursu, ire pergunt. (9) Ac Spendium quidem et Mathonem, qui Gesconem et Carthaginienses in odium vocabant, attentis auribus animisque audiebant: (10) sin accederet alius quis dandi consilii gratia, e vestigio, prius quam vel hoc etiam ipsum scirent, assentiendine animo an contradicendi Spendio advenisset, lapidibus obrutum occidebant. (11) Atque adeo multos eo modo in istis concursibus et privatos et ordinum ductores peremerunt. (12) Solumque erat verbum hoc, Feri! quod communiter intelligerent, quia assidue hoc faciebant: maxime autem, cum vino pleni innox a prandio concurrerant. (13) Itaque simul ut dixerat aliquis, feri! tam cito ab omni simul parte hoc fiebat, ut effugere, qui semel accesserat, nulla ratione posset. (14) Nemine tandem eam ob causam audente amplius ad dandum consilium in medium prodire, Matho ac Spendius duces sunt creati.

LXX. Non fugiebat quidem Gesconem, quanta perturbatio ac tumultus versaretur in castris: sed patriae utilitatem in praecipua cura habens, qui praevideret, si scire isti more ferarum cepissent, in manifestissimum summæ rei periculum Carthaginienses fore venturos; (2) caput suum periculo objectans, ab incepto non desisteat; modo praefectos ad se vocatos appellans, modò singulas nationes cogens,

(3) Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν Λιβύων οὐδέπω κεκομισμένων τὰς σιταρχίας, οἰομένων δὲ δεῖν ἀποδεδοσθαι σφίσι, καὶ προσιόντων θρασέως, βουλόμενος δὲ Γέσκων ἐπιπλῆξαι τὴν προπέτειαν αὐτῶν, Μάθω τὸν στρατηγὸν ἀπαιτεῖν ἐκέλευεν. (4) Οἱ δ' ἐπὶ τοσοῦτον διωργίσθησαν, ὥστ' οὐδὲ τὸν τυχόντα χρόνον ἀναστροφὴν δόντες, ὤρμησαν τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ τὸ διαρπάζειν τὰ πρόχειρα τῶν χρημάτων, μετὰ δὲ ταῦτα συλλαμβάνειν τὸν τε Γέσκωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ Καρχηδονίους. (5) Οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω καὶ τὸν Σπένδιον, ὁπολαμβάνοντες, τάχιστ' ἂν οὕτως ἐκκαυθῆναι τὸν πόλεμον, εἰ παράνομόν τι πράξειαν καὶ παράσπονδον, συνήρουν ταῖς τῶν ὄλων ἀπονοαῖς, καὶ τὴν μὲν ἀποσκευὴν τῶν Καρχηδονίων ἅμα τοῖς χρήμασι διήρπαζον, τὸν δὲ Γέσκωνα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, δῆσαντες ὕβριστικῶς, εἰς φυλακὴν παρεδίδωσαν. (6) Καὶ τὸ λοιπὸν ἐπολέμουν ἤδη φανερώς πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, συνωμοσίας ἀσεβεῖς καὶ παρὰ τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθνη ποιησάμενοι. (7) Ὁ μὲν οὖν πρὸς τοὺς ξένους καὶ Λιβυκὸς ἐπικληθεὶς πόλεμος, διὰ ταῦτα καὶ τοιαύτην ἔλαβε τὴν ἀρχήν. (8) Οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω, συντελεσάμενοι τὰ προειρημένα, παραυτίκα μὲν ἐξαπέστελλον πρέσβεις ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Λιβύην πόλεις, παρακαλοῦντες ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν, καὶ συνεπιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων. (9) Μετὰ δὲ ταῦτα πάντων σχεδὸν τῶν κατὰ τὴν Λιβύην ἐτοιμῶς συνυπακουσάντων αὐτοῖς πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων ἀπόστασιν, καὶ τὰς τε χορηγίας καὶ τὰς βοηθείας προθύμως ἐξαποστελλόντων, διελόντες σφᾶς, πολιορκεῖν ἐνεχείρισαν, οἱ μὲν τὴν Ἰτύκην, οἱ δὲ τοὺς Ἰππακρίτας, διὰ τὸ ταύτας τὰς πόλεις μὴ βούλεσθαι μετασχεῖν αὐτοῖς τῆς ἀποστάσεως.

LXXI. Καρχηδόνιοι δὲ τοὺς μὲν κατ' ἰδίαν βίους αἰεὶ διεξαγαγόντες ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς χώρας γεννημάτων, τὰς δὲ κοινὰς παρασκευὰς καὶ χορηγίας ἀθροίζοντες ἐκ τῶν κατὰ τὴν Λιβύην προσδῶν, ἔτι δὲ πολέμειν εἰθισμένοι ξενικαῖς δυνάμεισι. (2) τότε πάντων ἅμα τούτων οὐ μόνον ἐστερημένοι παραλόγως, ἀλλὰ καὶ καθ' αὐτῶν ὀρῶντες ἕκαστα τῶν προειρημένων ἐπιστρέφοντα, τελείως ἐν μεγάλῃ δυσθυμίᾳ καὶ δυσελπιστίᾳ καθέστασαν, ἅτε παρὰ τὴν προσδοκίαν αὐτοῖς τῶν πραγμάτων ἀποβεβηκότων. (3) Τετρυμένοι γὰρ ἐν τῇ περὶ Σικελίας πολέμῳ συνεχῶς, ἡλιζον, ἐπιτελεθεισῶν τῶν διαλύσεων, ἀναπνοῆς τινὸς τεύξεσθαι καὶ καταστάσεως εὐδοχομένης. (4) Συνέβαινε δ' αὐτοῖς τάναντία. Μείζονος γὰρ ἐνίστατο πόλεμος καταρχὴ καὶ φοβερωτέρου. (5) Πρόσθεν μὲν γὰρ ὑπὲρ Σικελίας ἡμφισβήτησαν Ῥωμαῖοις· τότε δὲ περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῆς πατρίδος ἐμελλον κινδυνεύειν, πόλεμον ἀναλαμβάνοντες ἐμφύλιον. (6) Πρὸς δὲ τούτοις, οὐχ ὅπλων πλῆθος, οὐ ναυτικὴ δύναμις, οὐ πλοίων κατασκευὴ παρ' αὐτοῖς ἦν, ὥς ἂν τοσαύταις ναυμαχίαις περιπεπωκῶτων καὶ μὴν οὐδὲ χορηγιῶν διάθεσις, οὐδὲ φίλων οὐδὲ συμμάχων τῶν βοηθησάντων ἔκωθεν ἐλπίς, οὐδ' ἤτις οὖν, ὑπῆρχε.

atque adhortans. (3) Accedit vero, cum Afris stipendia nondum essent soluta, hique illa cum impetu et insolentia deposcerent, ut Gesco, temeritatem illorum castigare volens, ipsos a Malthone duce suo stipendia petere juberet. (4) Qua voce adeo sunt eorum animi irritati, ut, ne minima quidem mora interposita, in paratam eo loci pecuniam primo impetum facerent, mox vero et Gesconem et reliquos ejus comites Carthaginienses comprehenderent. (5) Et Mathos ac Spendius, rati ita facillime accensum iri bellum, si contra jus atque fidem publicam aliquid patrassent, multitudinis perditam audaciam adjuvabant: igitur supellectilem Carthaginiensium una cum pecuniis diripiunt; et Gesconem ejusque comites, contumeliose victos, in carcerem condi imperant. (6) Atque ita conjuratione impia et contra jus gentium inita, palam cum Carthaginiensibus bellum incipiunt. (7) Hæ igitur sunt causæ, hoc principium belli contra mercenarios, quod Africum Bellum dicitur. (8) Mathos, his rebus gestis, ad Africæ urbes continuo legatos mittit; ut se in libertatem vindicarent, hortans; utque opem sibi ferrent, et in societatem consiliorum venirent, orans. (9) Deinde, quum omnes prope Africæ populi ad rebellandum contra Carthaginienses promptos se ostenderent, et tam com meatus, quam auxilia undique submitterent; divisis copiis, alii Uticam, alii Hipponem Diarrhytum, quæ duo oppida rebellantibus se adjungere detrectaverant, obsidere aggrediuntur.

LXXI. Carthaginienses, qui rem familiarem ex agrorum proventus quaerere semper consueverant, publicos vero apparatus et necessaria bello subsidia ex Africæ redditibus comparare; ad hæc, peregrino milite bellare soliti: (2) tunc temporis, cum non solum hisce universis commodis simul privatos se inopinato viderent, verum etiam eadem omnia, quæ commemorata sunt, in suam perniciem esse conversæ; tanta animorum anxietudine sunt affecti, ut rebus suis penitus diffiderent: adeo contra omnium opinionem hæc ipsis acciderant. (3) Quippe, continuis in Siciliense bellum sumptibus attriti, ubi pax semel convenisset, respiraturos sese, et in aliquo tolerabili statu se futuros, speraverant. (4) Jam vero in contrarium hæc ipsis spes vertebat: majus enim ac periculosius bellum erat, cujus tunc principium eruperat. (5) Nam antea cum Romanis de Sicilia fuerat certamen, nunc civile bellum erat illis futurum, et de propria salute ac patria periclitandum. (6) Ad hæc nulla arma, nullæ navales copię, nullius classis apparatus apud eos erant; ut qui tot navalibus præliis male pugnassent. Sed nec annonæ copia parata erat in horreis publicis, nec pecuniæ in ærario; neque externi auxilii ab amicis aut sociis præstandi vel tenuissima spes suppetebat. (7) Tum itaque liquido cognō-

(7) Διὸ καὶ τότε σαφῶς ἔγνωσαν, ἡλίχην ἔχει διαφοράν ξενικός καὶ διαπόντιος πόλεμος, ἐμφυλίου στάσεως καὶ ταραχῆς. (8) Οὐχ ἥκιστα δ' αὐτοὶ σφίσι τῶν τοιούτων καὶ τηλικούτων κακῶν ἐγεγόνεισαν αἴτιοι.

LXXII. Κατὰ γὰρ τὸν προγεγονότα πόλεμον εὐλόγους ἀφορμὰς ἔχειν ὑπολαμβάνοντες, πικρῶς ἐπεστάτησαν τῶν κατὰ τὴν Λιβύην ἀνθρώπων. (2) παραιρούμενοι μὲν τῶν ἄλλων πάντων τῶν καρπῶν τοὺς ἡμῶσι· διπλασίους δὲ ταῖς πόλεσι τοὺς φόρους ἢ πρὶν ἐπιτάττοντες· συγγνώμην δὲ τοῖς ἀπóροις ἢ συμπεριφοράν οὐδ' ἠντιοῦν ἐπ' οὐδενὶ τῶν πραττομένων διδόντες. (3) Θαυμάζοντες δὲ καὶ τιμῶντες τῶν στρατηγῶν, οὐ τοὺς πρῶως καὶ φιλανθρώπως τῇ πληθείᾳ χρωμένους, ἀλλὰ τοὺς αὐτοῖς μὲν ἐτοιμάζοντας πλείστας χορηγίας καὶ ἐπισκευὰς, τοῖς δὲ κατὰ τὴν χώραν πικρότατα χρωμένους ὧν εἷς ἦν Ἄνων. (4) Τοιγαροῦν οἱ μὲν ἄνδρες οὐχ ὅσον παρακλήσεως πρὸς τὴν ἀπόστασιν, ἀλλ' ἀγέλῃ μόνον, ἰδέσθην. (5) αἱ δὲ γυναῖκες, αἱ τὸν πρὸ τοῦ χρόνου ἀπαγομένους περιορῶσαι τοὺς σφετέρους ἄνδρας καὶ γονεῖς πρὸς τὰς εἰσφορὰς, τότε συνομνύουσαι κατὰ πόλεις, ἐφ' ᾧ μὴδὲν κρύψειν τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς, ἀφαιρούμεναι τὸν κόσμον εἰσέφερον ἀπροφασίστως εἰς τοὺς ἀφωνασιμούς. (6) Καὶ τοιαύτην παρεσκεύασαν εὐπορίαν τοῖς περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον, ὥστε μὴ μόνον διαλύσαι τὰ προσοφειλόμενα τῶν ἀφωνῶν τοῖς μισθοφόροις κατὰ τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλ' ἐποίησαντο πρὸς τὴν ἀπόστασιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ συνεχὲς εὐπορῆσαι χορηγίας. (7) Οὕτως οὐδέ ποτε δεῖ πρὸς τὸ παρὸν μόνον, ἐτι δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ μέλλον ἀποδίδειν αἰεὶ τοὺς ὀρθῶς βουλευομένους.

LXXIII. Οὐ μὴν ἄλλα, καὶ περ ἐν τοιούτοις κακοῖς ὄντες οἱ Καρχηδόνιοι, προσησάμενοι τὸν Ἄνονα στρατηγὸν, διὰ τὸ δοκεῖν τούτου καὶ πρότερον αὐτοῖς τὰ κατὰ τὴν Ἐκατοντάφυλον τῆς Λιβύης καταστρέφασθαι, συνήθροίζον μὲν μισθοφόρους, καθώπιζον δὲ τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις τῶν πολιτῶν. (2) ἐρύμναζον δὲ καὶ συνέταττον τοὺς πολιτικούς ἵππους· παρεσκεύαζον δὲ καὶ τὰ περιλιπῆ τῶν πλοίων, τριήρεις, καὶ πεντηκόντορους, καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀκατίων. (3) Οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω, παραγενομένων αὐτοῖς εἰς ἐπτά μυριάδας Λιβῶν, ἐπιδιελόντες τούτους, ἀσφαλῶς ἐπολιόρχουν τοὺς Ἰτυκαίους καὶ τοὺς Ἰππακρίτας· βεβαίως δὲ τὴν ἐν τῇ Τύννῃ στρατοπεδεῖαν κατεῖχον· ἀποκλειέμενοι δὲ τοὺς Καρχηδονίους ἀπάσης τῆς ἐκτὸς Λιβύης. (4) Ἡ γὰρ Καρχηδὼν αὕτη μὲν ἐν κολπῷ κεῖται, προτεινούσα καὶ χερβρονήσικουσα τῇ θέσει, τὸ μὲν τι θαλάττῃ, τὸ δὲ τι καὶ λίμνῃ περιεχομένη κατὰ τὸ πλείστον. (5) Ὁ δὲ συνάπτων ἰσθμὸς αὐτὴν τῇ Λιβύῃ, τὸ πλάτος ὡς εἰκοσι καὶ πέντε σταδίων ἐστί. Τούτου δ' ἐπὶ μὲν τοῦ πρὸς τὸ πέλαγος νεύοντος μέρους, οὐ μακρὰν ἢ τῶν Ἰτυκαίων κεῖται πόλις· ἐπὶ δὲ θατέρου, παρὰ τὴν λίμνην, ὁ Τύννης. (6) Ἐφ' ὧν ἑκατέρων τότε στρατοπεδεύσαντες οἱ μισθοφόροι, καὶ διακλείσαντες ἀπὸ τῆς χώρας τοὺς Καρχηδονίους, λοιπὸν ἐπεβούλευον

scere Carthaginienses, bellum externum et transmarinum a civili seditione tumultuque quantum differat. (8) Erant vero ipsi cumprimis horumce tot tantorumque malorum sibi auctores.

LXXII. Etenim superiore bello quum satis justam sibi viderentur causam nacti, crudeliter imperaverant Africæ populis: (2) a ceteris omnibus dimidiam partem annuorum proventuum exigentes; urbium vero incolas alterum tantum tributi nomine pendere cogentes, quantum ante bellum pependerant; tum in exigendo nullam egenis veniam aut gratiam, ne minimam quidem, ulla in re concedentes; (3) denique præsidēs provinciarum eos maxime mirantes, et in pretio habentes, non qui benignitate et humanitate in subditos ulerentur, sed qui civitati plurimos redditus plurimæque subsidia pararent, homines vero agrestes ac rusticos acerbissime tractarent: quorum unus fuerat Hanno. (4) Quapropter Afri, non dicam hortatu, sed vix nuntio opus habebant ad rebellandum. (5) Quin etiam mulieres, quæ antea persæpe maritos parentesque suos ab exactoribus tributorum in carcerem duci passæ erant, tunc in suis quæque civitatibus inter se conjuratæ, nihil rerum suarum se occultaturas; detractum sibi mundum absque ulla tergiversatione in stipendium militi conferebant. (6) Moxque tanta pecuniæ vi Matho et Spendius abundarunt, ut non solum reliqua stipendiorum mercenariis exsolverent, quæ fuerat ab initio pacta ipsis rebellionis merces, sed etiam ad reliqua incepta sumtus large suppelleret. (7) Adeo, si quis rectam consiliorum inire viam cupit, non solum præsentis, sed etiam futuri semper habenda ei ratio est.

LXXIII. At Carthaginienses, quantumvis pressi malis, belli ducatu Hannoni delato, cujus opera jam ante in subigenda parte Libyæ circa Hecatompylum fuerant usi, mercenarios undique cogere, cives armare qui ætate essent militari, equites urbanos centuriare et exercere; navium denique quidquid supererat, triremes, acturias, et acatiorum maxima quæque, instruere. (3) Interea Matho et Spendius, postquam lxx jam Africanorum millia ad eos convenissent, partiti copias, Uticam et Hipponem tuti ab hoste obsidebant: et posita Tunete castra adversus omnia pericula firmata servabant: Carthaginiensibus ab universa exteriorē Africa exclusis. (4) Urbs namque ipsa Carthago in sinu maris sita, et medio sinu ad peninsulae formam prominet; hinc mari, inde lacu, maxima sui parte cincta. (5) Isthmus, quo Africæ jungitur patet in latitudinem millia passuum tria. In hujus altero latere, quod vergit ad mare, sita est Utica, modico ab urbe intervallo; in altero, secundum lacum, est Tunes. (6) Ad quæ duo loca quum mercenarii castra tunc admovissent, et Carthaginienses a cetera

αὐτῇ τῇ πόλει· (7) καὶ ποτὲ μὲν ἡμέρας, ποτὲ δὲ καὶ νύκτωρ παραγιγνώμενοι πρὸς τὸ τεῖχος, εἰς φόβους καὶ θορύβους ὁλοσχερεῖς ἐνέβαλλον τοὺς ἔνδον.

LXXIV. Ἄννων δὲ περὶ μὲν τὰς παρασκευὰς ἐνδεχομένης ἐγίνετο· καὶ γὰρ ἦν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος εὐφυής· (2) ἐξορμήσας δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως, ἕτερος ἦν· καὶ γὰρ τοῖς καιροῖς ἀστόχως ἐχρῆτο, καὶ τοῖς ὁλοσχερεῖς ἀπειροῦς καὶ νωθροῖς. (3) Διὸ καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς Ἰλύχην παραβοηθήσας τοῖς πολιορκουμένοις, καὶ καταπληξάμενος τοὺς ὑπεναντίους τῷ πλήθει τῶν θηρίων· εἶχε γὰρ οὐκ ἐλάττους ἑκατὸν ἐλεφάντων· καὶ μετὰ ταῦτα λαβὼν προτερήματος ἀρχὴν ὁλοσχεροῦς, οὕτως ἐχρήσατο κακῶς, ὥστε κινδυνεῦσαι προσπολέσαι καὶ τοὺς πολιορκουμένους. (4) Κομίσας γὰρ ἐκ τῆς πόλεως τοὺς καταπέλτας καὶ τὰ βέλη, καὶ συλλήδον ἀπάσας τὰς πρὸς τὴν πολιορκίαν παρασκευὰς, καὶ στρατοπεδεύσας πρὸ τῆς πόλεως, ἐνεχείρῃσε προσβάλλειν πρὸς τὸν τῶν ὑπεναντίων χάρακα. (5) Τῶν δὲ θηρίων βιασαμένων εἰς τὴν παρεμβολήν, οὐ δυνάμενοι τὸ βάρος οὐδὲ τὴν ἐφοδὸν οἱ πολέμιοι μέναι, πάντες ἐξέπεσον ἐκ τῆς στρατοπεδείας. (6) Καὶ πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἀπέθανον, τρωθέντες ὑπὸ τῶν θηρίων· τὸ δὲ διασωζόμενον μέρος πρὸς τινα λόφον ἐρυμνὸν καὶ σύμφυτον ἔμενε, πιστεύον ταῖς ἐξ αὐτῶν τῶν τόπων ἀσφαλείαις. (7) Ὁ δ' Ἄννων, εἰθισμένος Νομάσι καὶ Λίβυσι πολεμεῖν, οὔτινες, ὅταν ἀπαξ ἐρχλίνωσι, ποιοῦνται τὴν φυγὴν ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ τρεῖς ἐκτοπίζοντες αὐτούς· ὑπολαβὼν καὶ τότε, πέρας ἔχειν τοὺς πολέμους, καὶ νενικηκέναι τοῖς ὁλοῖς· (8) τῶν μὲν στρατιωτῶν ὀλιγώρησε, καὶ καθόλου τῆς παρεμβολῆς, αὐτὸς δ' εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν ἐγίνετο περὶ τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν. (9) Οἱ δὲ συμπεφευγότες τῶν μισθοφόρων εἰς τὸν λόφον, σύντροφοι μὲν γεγονότες τῆς Βάρκα τολμῆς· συνήθεις δ' ἐκ τῶν κατὰ Σικελίαν ἀγώνων, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας ποτὲ μὲν ὑποχωρεῖν, ποτὲ δὲ πάλιν ἐκ μεταβολῆς ἐγγεῖρειν τοῖς πολεμίοις· (10) καὶ τότε συνιδόντες τὸν μὲν στρατηγὸν ἀπηλλαγμένον εἰς τὴν πόλιν, τοὺς δὲ πολλοὺς διὰ τὸ προτέρημα βραθυμοῦντας καὶ διαβρέοντας ἐκ τῆς στρατοπεδείας· (11) συστραφέντες ἐπιτίθενται τῷ χάρακι, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασαν φυγεῖν αἰσχροῦς ὑπὸ τὰ τεῖχη καὶ τὰς πύλας· (12) ἐκυρίευσαν δὲ τῆς ἀποσκευῆς ἀπάσης, καὶ τῆς τῶν πολιορκουμένων παρασκευῆς· ἦν Ἄννων πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκκομίσας ἐκ τῆς πόλεως, ἐποίησε τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριον. (13) Οὐ μόνον δὲ περὶ τούτων τὸν καιρὸν οὕτως ἀνεστράφη νωθρῶς, ἀλλὰ καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας περὶ τὴν καλουμένην Γόρξαν ἀντιστρατοπεδευσάντων αὐτῷ τῶν πολεμίων, λαβὼν καιροῦς, δις μὲν ἐκ παρατάξεως εἰς τὸ νικᾶν, δις δ' ἐξ ἐπιθέσεως· (14) ὅγε μὲν, στρατοπεδεύοντων σύνεγγυς αὐτῷ τῶν ὑπεναντίων, ἀμφοτέρους δοκεῖ τούτους εἰκῇ καὶ παραλόγως προσέσθαι.

LXXV. Διόπερ οἱ Καρχηδόνιοι, θεωροῦντες αὐτὸν κακῶς χειρίζοντα τὰς πράξεις, Ἀμίλκαν τὸν ἐπικα-

regione exclusissent; ipsi jam Carthaginim imminabant: (7) ac modo interdiu, modo noctu, ad muros ipsos accedentes, metu ac trepidatione maxima intus omnia miscebant.

LXXIV. Hanno autem, in apparatibus quidem conquirendis, nihil quod fieri posset prætermittebat: erat enim ad eam rem ingeniosus. (2) Sed quoties cum exercitu in hostem ibat, alium diceret: qui quidem oblati occasionebus uti nesciebat, et imperite atque ignave omnia administrabat. (3) Quum igitur prima expeditione obsessis Uticensibus suppetias venisset, ac multitudine elephantorum, quos habuit non pauciores centum, hosti pavorem iniecisset, moxque universæ victoriæ principium esset adeptus; adeo male se gessit, ut præter exercitum, ipsos insuper Uticenses propemodum perdiderit. (4) Catapolis namque et telis et omnino omni apparatu, qui ad oppugnandum pertinet, Utica efferti jussis, castrisque ante oppidum locatis, vallum hostium adoriri cepit. (5) Et quum bestiae in eorum castra irrupissent, hostes violentam impressionem illarum non sustinentes, e castris omnes se proripuerunt. (6) Ac multi quidem ex iis, ab elephantis vulnerati, perierunt: qui autem evaserunt, ad proximum collem munitum et arboribus consitum substiterunt, rati ipsa natura loci se tutos fore. (7) Hanno, bellare contra Numidas et Afros antea solitus, qui, inclinata semel acie, fugam ita arripiunt, ut hidui vel tridui viam recedant: existimans tunc quoque, omnino jam debellatum esse, hostemque penitus profligatum; (8) et milites et castra in totum neglexit; atque ipse urbem ingressus, corpori curando operam dedit. (9) Mercenarii vero qui in collem fugerant, assueti longo militiæ usu audaciæ Barcæ, quibus præterea familiare erat ex rebus in Sicilia gestis, persæpe eodem die modo hosti cedere, modo conversione facta eundem invadere: (10) videntes tunc, ducem in oppidum concessisse, milites propter victoriam agere negligentius, et ex castris dilabi; (11) in globos collecti vallum adoriantur, et, multis hostium occisis, reliquos ad portas ac muros turpiter fugere compellunt. (12) Politique sunt omnibus impedimentis, et obsessorum apparatu; quem quum Hanno cum ceteris rebus ex oppido exportari jussisset, effecit ut in potestatem adversariorum veniret. (13) Neque hoc solum tempore ignave se Hanno gessit; sed rursus pariter paucos post dies, cum apud oppidum Gorzam castra ei opposita haberent hostes, et plures ei offerrentur rei bene gerendæ (his iusto prælio, his subita invasione) occasiones: (14) nam et tunc, quamvis in propinquo essent hostium castra, utramque opportunitatem frustra per imprudentiam passus est perire.

LXXV. Itaque Carthaginienses, male res geri ab illo conspicati, Amilcarem Barcam exercitui denuo præficiunt.

λούμενον Βάρκαν αὖθις προσήσαντο. (2) Καὶ τούτων ἐξέπεμπον εἰς τὸν ἐνεστώτα πόλεμον στρατηγὸν, δόντες ἑβδομήκοντα μὲν ἑλέφαντας, καὶ τοὺς ἐπισυνηγμένους τῶν μισθοφόρων, καὶ τοὺς ἡτομοληκότας ἀπὸ τῶν πολεμίων, ἅμα δὲ τούτοις πολιτικούς ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, ὥστε τοὺς σύμπαντας εἰς μυρίους ὑπάρχειν. (3) Ὃς κατὰ τὴν πρώτην εὐθέως ἔξοδον καταπληξάμενος τῷ παραδόξῳ τῆς ἐπιβολῆς, ἤττησε μὲν τὰς ψυχὰς τῶν ὑπεναντιῶν, ἔλυσε δὲ τὴν τῆς Ἰτύκῃς πολιορκίαν· ἐρᾶν δ' ἄξιός τινος προγεγονότων ἔργων, καὶ τῆς παρὰ τῷ πλήθει προσδοκίας. (4) Τὸ δὲ πραχθέν ἦν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὴν χρεῖαν ταύτην τοιοῦτον. Τῶν γεωλόγων, τῶν ἐπιγεγυγνύτων τὸν αὐχένα τὸν συνάπτοντα τὴν Καρχηδόνα πρὸς τὴν Λιβύην, ὄντων δυσβάτων, καὶ χειροποιήτους ἐρόντων διεκβολὰς ἐπὶ τὴν χώραν συνέβαινε τοὺς περὶ τὸν Μάθω πάντας τοὺς διὰ τὸν προειρημένον λόγον εὐκαιρῶς κειμένους τόπους φυλακαῖς διεληφέναι. (5) Πρὸς δὲ τούτοις, τοῦ προσαγορευμένου Μάχαρα ποταμοῦ διείργοντος κατὰ τινὰς τόπους παραπλησίως τὴν ἐπὶ τὴν χώραν τοῖς ἐκ τῆς πόλεως ἔξοδον, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ρεύματος ἀδάτου κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπάρχοντος, μίᾳ δ' οὔσης ἐπ' αὐτῇ γέφυρας, καὶ ταύτην τηρεῖν τὴν δίοδον ἀσφαλῶς, πόλιν ἐπ' αὐτῆς ὠκοδομηκότας. (6) Ἐξ ὧν συνέβαινε, τοὺς Καρχηδονίους, μὴ ὅσον στρατοπέδῳ τῆς χώρας ἐπιθαίνειν, ἀλλὰ μὴδὲ τοὺς κατ' ἰδίαν θέλοντας διαπεσεῖν, βραδίως ἂν δύνασθαι λαβεῖν τοὺς ὑπεναντίους. (7) Εἰς ἃ βλέπων Ἀμίλκας, καὶ παντὸς πράγματος καὶ καιροῦ πείραν λαμβάνων, διὰ τὸ δυσγρησσεῖν περὶ τὴν ἔξοδον, διενόηθη τι τοιοῦτον. (8) Τοῦ προειρημένου ποταμοῦ κατὰ τὴν εἰς θάλατταν ἔκβολην συνθεωρήσας κατὰ τινὰς ἀνέμων στάσεις ἀποθινοόμενον τὸ στόμα, καὶ τεναγυῶδη γιγνομένην τὴν παρ' αὐτῷ τῷ στόματι παράδοον ποιήσας εὐτρεπῆ τῷ στρατοπέδῳ τὰ πρὸς τὴν ἔξοδον, καὶ κρύπτων ἐν αὐτῷ τὴν ἐπιβολὴν, ἐτήρει τὸ προειρημένον σύμπτωμα. (9) Παραπεσόντος δὲ τοῦ καιροῦ, νυκτὸς ἐξορμήσας ἔλαθε πάντας ἅμα τῷ φωτὶ τὸν προειρημένον τόπον διαβιβάσας τὴν δύναμιν. (10) Παραδόξου δὲ τοῦ πράγματος φανέντος καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς ὑπεναντίοις, ὁ μὲν Ἀμίλκας προῆγε διὰ τοῦ πεδίου, ποιούμενος τὴν πορείαν ἐπὶ τοὺς τὴν γέφυραν φυλάττοντας.

LXXVI. Οἱ δὲ περὶ τὸν Σπένδιον, συνέντες τὸ γεγῆσ, ἀπήντων εἰς τὸ πεδίον· καὶ παρεδόθηον ἀλλήλοις, οἱ μὲν ἐκ τῆς περὶ τὴν γέφυραν πόλεως ὄντες οὐκ ἐλάττους μυρίων, οἱ δ' ἀπὸ τῆς Ἰτύκῃς ὑπὲρ τοὺς μυρίους καὶ πενταχισχιλίου. (2) Ἐπεὶ δ' εἰς συνάπτην ἦσαν ἀλλήλοις, νομίσαντες ἐν μέσῳ τοὺς Καρχηδονίους ἀπειληφέναι, σπουδῇ παρηγγύων ἅμα παρακαλοῦντες σφᾶς αὐτοὺς, καὶ συνήπτων τοῖς πολεμίοις. (3) Ὁ δ' Ἀμίλκας ἦγε μὲν τὴν πορείαν, πρώτους ἔχων τοὺς ἑλέφαντας, ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς ἱππεῖς καὶ τοὺς εὐζώνους, τελευταῖα δὲ τὰ βαρέα τῶν ὅπλων. (4) Κατιόντων δὲ προχειρότερον ἐπιφερομένους τοὺς ὑπε-

(2) Eum igitur ad hoc bellum mittunt, traditis elephantis lxx, et quotquot præterea cogi poterant mercenariis, cum iis qui transitum ab hoste fecerant, urbanorum item equitum peditumque manu, ut universus copiarum numerus ad decem millia esset. (3) Et Barca quidem primo statim egressu hostes ex inopinato adortus, tantum illis pavoris injectit, ut animis collapsi, Uticæ obsidione desisterent: atque ipse gloria anteactarum rerum dignus videretur, et ea exspectatione quam apud omnes concitaverat. (4) Series eorum, quæ hac expeditione gessit, hæc est. Cervix illa, quæ Africæ Carthaginem jungit, præcingitur collibus arduis atque difficilibus, in quibus arte munitæ sunt viæ, per quas in regionem patet transitus. Tunc autem Matho omnia bello opportuna loca in illis collibus firmata præsidii interceperat. (5) Ad hæc, quum locis nonnullis Bacara fluvius similiter transitum impediatur iis, qui Carthagine profecti in regionem tendunt, ac propter aquarum copiam vado ut plurimum transiri nequeat; Matho pontem ei anni impositum, qui est unicus, magna diligentia tuebatur, oppido etiam ad illum exstructo. (6) Quo fiebat, ut non solum exercitus in regionem ducere Carthaginenses non possent, sed ut ne singuli quidem hostem effugerent, qui transire conarentur. (7) Hæc Amilcar intuens, ad omnes et rerum et temporum occasiones semper intentus, quia educere exercitum non poterat, huiusmodi consilium excogitavit. (8) Observaverat, circa exitum fluminis ejus in mare, quo tempore certi quidam venti obtinent, sabulo oppleri ostium; atque ita vadusum quemdam transitum prope ipsum ostium patefieri. Igitur exercitu ad profectum parato, nemine consilii conscio, exspectabat dum id fieret de quo diximus. (9) Ubi tempus advenit, noctu eductis copiis, luce prima, prius quam animadvertisset quisquam, universas trajecit. (10) Mirari ergo factum, quod fieri posse non putabant, et qui in urbe erant, et hostes. Interea per patentes campos progrediebatur Amilcar, itinere versus pontis custodes instituto.

LXXVI. At Spendius, re cognita, obviam Amilcari in planitiem procedit: et ad mutuum sibi auxilium ferendum, cum illi ex urbe ad pontem sita, decem millibus non pauciores, tum hi ab Utica, supra xv hominum millia, properabant. (2) Qui ubi invicem appropinquassent, rati Pœnos in medio deprehensos teneri, sedulo alii altis darumandata, invicem se adhortari, hostem aggredi. (3) Pergebat contra Amilcar agmen ducere: præcedebant elephantis; sequebantur equites cum levi armatura; agmen scutati claudabant. (4) Is ut videt hostem in suos ferri inconsultius, verti aciem totam imperat. (5) Igitur qui in primo agmine erant, hos flectere se, ac retro propere ire

ναντίους, ἀναστρέφειν παρήγγειλε πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ. (6) Καὶ τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς πρωτοπορείας ἀναστρέψαντας, σπουδῇ ποιείσθαι τὴν ἀποχώρησιν ἐκέλευσε· τοὺς δ' ἐπὶ τῆς οὐραγίας ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχοντας, ἐξ ἐπιστροφῆς περισπῶν, ἐξέταττε πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἐπιφάνειαν. (6) Οἱ δὲ Λίβυες καὶ μισθοφόροι, νομίσαντες αὐτοὺς καταπεληγμένους φυγεῖν, λύσαντες τὴν τάξιν, ἐπέκειντο, καὶ συνήπτον εἰς τὰς χεῖρας ἐρβωμένως. (7) Ἄμα δὲ τῷ τοὺς ἵππεῖς, συνεγείσαντας τοὺς παρατεταγμένους, ἐκ μεταβολῆς ὑποστήναι, τὴν δὲ λοιπὴν δύναμιν ἐπάγειν, ἐκπλαγεῖς γενόμενοι διὰ τὸ παραδοῖον οἱ Λίβυες, ἐγκλίναντες εὐθέως ἔφευγον, ὥς ἂν εἰκῇ καὶ σποράδην ἐπικείμενοι. (8) Λοιπὸν, οἱ μὲν τοῖς κατόπιν ἐπιφερομένοις περιπίπτοντες, ἐσφάλοντο, καὶ διέφθειρον αὐτοὺς τε καὶ τοὺς οἰκίους· οἱ δὲ πλείους συνεπατήθησαν, ἐκ χειρὸς τῶν ἱππέων ἐπικειμένων αὐτοῖς καὶ τῶν θηρίων. (9) Ἀπώλοντο μὲν οὖν εἰς ἐξακισχιλίους τῶν Λιβύων καὶ τῶν ξένων, ἔαλυσαν δὲ περὶ δισχιλίους· οἱ δὲ λοιποὶ διέφυγον, οἱ μὲν εἰς τὴν πρὸς τῇ γεφύρᾳ πόλιν, οἱ δὲ ἐπὶ τὴν πρὸς τῇ Ἰτύκῃ παρεμβολήν. (10) Ἀμύλας δὲ, ποιήσας τὸ προτέρημα τὸν προειρημένον τρόπον, εἶπετο κατὰ πόδας τοῖς πολεμίοις· καὶ τὴν μὲν ἐπὶ τῆς γεφύρας πόλιν ἐξ ἐφόδου κατέσχε, προεμένων καὶ φευγόντων εἰς τὸν Τύνητα τῶν ἐν αὐτῇ πολεμίων· τὴν δὲ λοιπὴν χώραν, ἐπιπορευόμενος, τὰς μὲν προσήγετο, πλείους δὲ κατὰ κράτος ἐξήρει. (11) Τοῖς δὲ Καρχηδονίοις βραχύ τι θάρσους ἐνεργάσατο καὶ τόλμης, ἐπὶ ποσὸν αὐτοὺς ἀταλλάξας τῆς προγεγεννημένης δυσελπιστίας.

LXXVII. Ὁ δὲ Μάθως αὐτοὺς μὲν ἐπὶ τῆς τῶν Ἰππακοιτῶν πολιορκίας ἐπέμενε· τοῖς δὲ περὶ τὸν Αὐτάριτον, τὸν τῶν Γαλατῶν ἡγεμόνα, καὶ Σπένδιον, ἔξεσθαι τῶν ὑπεναντίων συνεδούλευε. (2) τὰ μὲν πεδία φεύγοντας, διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρὰ τοῖς ὑπεναντίους ἱππέων καὶ θηρίων, ταῖς δὲ ὑπωρείαις ἀντιπαράγοντας καὶ συνεπιτιθεμένους κατὰ τὰς ὑποπιπτούσας αἰεὶ δυσχερείας. (3) Ἄμα δὲ ταῖς ἐπινοαῖς ταύταις, καὶ πρὸς τοὺς Νομάδας καὶ τοὺς Λίβυας ἐξέπεμπε, δεόμενος βοηθεῖν σφίσι, καὶ μὴ καταπρόεισθαι τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καιροῦς. (4) Ὁ δὲ Σπένδιος, προσλαβὼν ἐκ τοῦ Τύνητος ἀπ' ἐκάστου τῶν γενῶν τοὺς πάντας εἰς ἐξακισχιλίους, προῆγε, ταῖς ὑπωρείαις ἀντιπαράγων τοῖς Καρχηδονίοις· ἔχων, ὅμα τοῖς προειρημένοις, καὶ τοὺς μετ' Αὐτάριτου Γαλάτας, ὄντας εἰς δισχιλίους. (5) Τὸ γὰρ λοιπὸν μέρος αὐτῶν τοῦ κατ' ἀρχὰς συστήματος ἡτομολήκει πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐν ταῖς περὶ τὸν Ἐρυκα στρατοπεδείαις. (6) Τοῦ δ' Ἀμύλου παρεμβελήκοτος ἐν τινὶ πεδίῳ πανταχόθεν ὄρεσι περιχομένῳ, συνέβη τὰς παρὰ τῶν Νομάδων καὶ Λιβύων βοηθείας εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον συνάψαι τοῖς περὶ τὸν Σπένδιον. (7) Γενομένης δὲ τοῖς Καρχηδονίοις τῆς μὲν τῶν Λιβύων ἐπιστρατοπεδείας αἰφνιδίου καὶ κατὰ πρόσωπον, τῆς δὲ τῶν Νομάδων ἀπ' οὐραῶς, τῆς δὲ περὶ τὸν Σπένδιον ἐκ πλα-

jubet; eos vero qui in extremo agmine prius erant, facta conversione circumducens, in aciem instructos hostibus opponit. (6) Afri et mercenarii, fugere Carthaginienses ex pavorē rati, solutis ordinibus eos invadunt, ac manu pugnam valide capessunt. (7) Quum vero equites, postquam ad illos qui in aciem instructi erant pervenerunt, conversis equis subsisterent, et reliqua acies in hostem ire pergeret; tum quidem Afri, novitate rei perculsi, cum temere ac sparsim illos essent persecuti, e vestigio ipsi in fugam sunt conversi. (8) Horum deinde alii, quum in suos a tergo sequentes incidissent, corruerant, et sibi suisque perniciem afferebant; alii, et quidem plerique omnes, equitibus atque elephantis terga prementibus, permixtim sunt conculcati. (9) Periere igitur ex Afris et mercenariis ad sex millia; capti sunt ad duo millia: reliqui partim in urbem ponti adjacentem, partim in castra ante Uticam posita, fugere. (10) Parta hoc modo victoria, fugientes e vestigio persecutus Amilcar, proximam ponti urbem primo impetu cepit, profugientibus Afris, et Tunetem se recipientibus: regionem vero reliquam incursans, alia oppida ad deditionem coegit, alia vi expugnavit. (11) Atque ita Carthaginienses, qui paullo ante de suis rebus plane desperaverant, metu nonnihil levatos, aliquanto audentiores reddidit.

LXXVII. Matho interim in Hipponis obsidione permansens, Autarito Gallorum duci, ac Spendio, auctor erat, ut ab hostibus ne longius recederent: (2) sed ut campos evitantes, quod equitum elephantorumque copia Præni valerent, secus montium radices exercitum ductantes, quantum iniuncti procederent, tantum ipsi progredierentur: et ubi difficultate aliqua impeditos sensissent, impetum in eos facerent. (3) Simul cum his consiliis, ad Numidas et Afros mittit, rogans ut auxilia subministrarent, et recuperandæ libertatis occasionem ne omittant. (4) Spendius, ex omnium nationum copiis, quæ Tunete erant, militum ad sex millia seligit: iisque assumtis, quoquo irent Carthaginienses, circa radices montium suos ex adverso ducebat; etiam Gallicas Autariti copias, ad bis mille homines, secum trahens: (5) nam ceteri Galli, qui initio sub Autarito militaverant, quo tempore ad Erycem castra habebant, ad Romanos defecerant. (6) Quum autem Amilcar in planitie quadam montibus undique cincta consedisset, eodemque tempore Spendius Numidarum atque Afrorum auxilia accipisset; (7) Afris a fronte castra repente ponentibus, a

γίου, μεγάλην αὐτοῖς ἀπορίαν συνέβη περιστῆναι, καὶ δυσέκφευκτον.

LXXVIII. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Ναραύας, ὃς ἦν μὲν Νομάς τῶν ἐνδοξοτάτων εἰς, ἦν δὲ καὶ πλήρης ὁρμῆς πολεμικῆς· οὗτος αἰετὸς μὲν οἰκείως διέκειτο πρὸς τοὺς Καρχηδόνιους, πατρικὴν ἔχων σύστασιν· τότε δὲ μᾶλλον παρωρμύθη, διὰ τὴν Ἀμιλίου τοῦ στρατηγοῦ καταξίωσιν. (α) Διὸ καὶ νομίσας ἔχειν εὐφυῆ καιρὸν πρὸς ἐντευξιν αὐτῷ καὶ σύστασιν, ἥκε πρὸς τὴν στρατοπεδείαν, ἔχων περὶ αὐτὸν Νομάδας εἰς ἑκατὸν. (β) Καὶ συνεγγίσας τῷ χάρακι, τολμηρῶς ἔμενε, κατασεύων τῇ χειρὶ. (γ) Τοῦ δ' Ἀμιλίου θαυμάσαντος τὴν ἐπιβολὴν, καὶ προπέμφαντός τινα τῶν ἱππέων, εἰς λόγους ἐφη βούλεσθαι συνελθεῖν τῷ στρατηγῷ. (δ) Διαπορούντος δ' ἀκμήν, καὶ διαπιστοῦντος τοῦ τῶν Καρχηδονίων ἡγέμονος, παραδούς ὁ Ναραύας τὸν ἵππον καὶ τὰς λόγχας τοῖς μετ' αὐτοῦ, παρῆν ἀνσπλος εὐθαρσῶς εἰς τὴν παρεμβολήν. (ε) Οἱ δὲ τὰ μὲν θηαύμαζον, τὰ δὲ κατεπλήττοντο τὴν τόλμαν· ὁμοῦ δὲ προσεδέξαντο, καὶ συνῆλθον εἰς τὰς χεῖρας. (ς) Ὁ δὲ, παραγενόμενος εἰς λόγους, ἐφη, πᾶσι μὲν Καρχηδονίοις εὐνοεῖν, μάλιστα δ' ἐπιθυμεῖν Βάρκα γενέσθαι φίλος διὸ καὶ νῦν παρεῖναι συσταθισόμενος αὐτῷ, καὶ κοινωνήσων ἀδόλως παντὸς ἔργου καὶ πάσης ἐπιβολῆς. (ζ) Ἀμιλίας δὲ, ταῦτα ἀκούσας, οὕτως ἦσθη μεγαλοκ, ἐπὶ τε τῷ κατὰ τὴν παρουσίαν θάρσει, καὶ τῇ κατὰ τὴν ἐντευξιν ἀπλότῃ τοῦ νεανίσκου· ὥς οὐ μόνον εὐδοκῆσαι κοινῶν αὐτὸν προσλαβέσθαι τῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν θυγατέρα δώσειν ἐπηγγεῖλατο μετ' ὅρκου, διαφυλάξαντος αὐτοῦ τὴν πρὸς Καρχηδονίους πίστιν. (η) Γενομένου δὲ τῶν ὁμολογιῶν, ὁ μὲν Ναραύας ἤκε, τοὺς ὑπ' αὐτὸν τεταγμένους ἔχων Νομάδας, ὄντας εἰς διαχιλίους. (θ) Ὁ δ' Ἀμιλίας, προσγενομένης αὐτῷ τῆς χειρὸς ταύτης, παρετάξατο τοῖς πολεμίοις. Οἱ δὲ περὶ τὸν Σπένδιον, συνάψαντες ἐπὶ ταῦτο τοῖς Αἰβυσι, καὶ καταβάντας εἰς τὸ πεδίον, συνέβαλον τοῖς Καρχηδονίοις. (ι) Γενομένης δὲ μάχης ἰσχυρᾶς, ἐνίκων οἱ περὶ τὸν Ἀμιλίαν· καλῶς μὲν τῶν θηρίων ἀγωνισαμένων, ἐπιφανεστάτην δὲ τοῦ Ναραύα παρασχομένου χραίαν. (ιι) Ὁ μὲν οὖν Αὐτάρτος καὶ Σπένδιος διέφυγον· τῶν δὲ λοιπῶν ἔπεσον μὲν εἰς μυρίους, ἔβαλσαν δὲ εἰς τετρακισχιλίους. (ιιι) Ἐπιτελεσθέντος δὲ τοῦ κατορθώματος, Ἀμιλίας τοῖς μὲν βουλομένοις τῶν αἰχμαλώτων μετ' αὐτοῦ συστρατεύειν, ἔξουσίαν ἔδωκε, καὶ καθόπιλκε τοῖς ἀπὸ τῶν πολεμίων σκύλοις. (ιιι) τοὺς δὲ μὴ βουλομένους ἀφροίσας παρεκάλει, φάσκων, ὥς μὲν τοῦ νῦν συγνώμην αὐτοῖς ἔχειν τῶν ἡμαρτημένων διὸ καὶ συγνώμην τρέπεσθαι κατὰ τὰς ἰδίας ὁρμάς, οὐ ποτ' ἂν ἑκάστος αὐτῶν προαιρῆται. (ιιι) Μετὰ δὲ ταῦτα διηπειλήσατο, μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν ὥς, ἐὰν ἄλλῃ τις, ἀπραιτήτου τευξόμενον τιμωρίας.

LXXIX. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς οἱ τῇ Σαρδὼνα νῆσον παραφυλάττοντες τῶν μισθοφόρων, ζηλώ-

tergo Numidis, ad latus Spendio, in magnas angustias et prope ineluctabile periculum Carthaginienses devenerunt.

LXXVIII. Per id tempus Narava quidam erat, genere Numida, inter suos nobilissimus, militari animo juvenis. Hic Pœnis jam ante faverat, propter eam notitiam quæ patri ipsius cum illis intercesserat : tunc vero Amilcaris ducis præstante gloria motus, magis adhuc in eadem mente est confirmatus. (2) Itaque, ratus opportunum venisse tempus ejus conveniendi, et gratiæ conciliandæ, ad castra accedit, centum circiter Numidis comitatus. (3) Jamque vallo proximus, subsistit intrepidus, manu mota dans signum. (4) Amilcar, quid hic sibi vellet admirans, unum ex equitibus ad eum mittit : ille, ducem convenire se velle, dixit. (5) Dum Pœnus cum maxime dubitat, verbis fidem non habens ; Narava equum et hastas comitibus tradit, et magna confidentia nudus intra munitiones venit. (6) Mirari omnes et stupere ad hanc hominis audaciam : excipiunt tamen venientem, et cum eo congregiuntur. (7) Narava, colloquio instituto, dixit, omnibus se quidem Carthaginiensibus bene velle, sed cum Barca imprimis jungere amicitiam optare : eo nunc consilio venisse, ut ipsi conciliaretur, futurus illi in posterum omnis consilii atque incepti consors fidelis. (8) His auditis, tanta letitia incessit Barcam, et quia magna fiducia juvenis accesserat, et quod miram in sermonibus simplicitatem præ se ferebat ; ut non solum in societatem omnium consiliorum lubens illum admitteret, sed filiam quoque suam ei se daturum jurejurando confirmaret, dummodo in fide populi Carthaginiensis perpetuo maneret. (9) Icto fœdere, venit Narava cum Numidis quibus imperabat, circiter bis mille. (10) Amilcar, hac manu adauctus, copias ad pugnam educit. Spendius cum Afris se conjungit : juncti omnes in campum descendunt, et cum Carthaginiensibus configunt. (11) Fit pugna atrox : vincit Amilcar : nam et elephantum strenue certant, et Narava insignem præ ceteris eo prælio operam navaverat. (12) Evasere fuga Autaritus et Spendius : e reliquis desiderati sunt ad decem millia ; capti ad quatuor. (13) Hac victoria parta Amilcar, captivis qui secum militare vellent, potestatem ejus rei facit, et de spoliis cæsorū arma ipsis præbet. (14) Qui recusabant, iis pro concione dixit : eorum, quæ hactenus deliquissent, veniam se illis dare ; idcirco etiam liberam facultatem omnibus tribuere abeundi quo sua quemque voluntas ferret. In posterum vero ne quod telum nocivum contra Carthaginienses quisquam eorum gestaret, magnopere interminatus est. (15) Qui secus facere deprehensus foret ; hunc, omni spe veniæ præcisa, grave supplicium manere.

LXXIX. Per idem tempus mercenariorum præsidium

σαντες τοὺς περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον, ἐπιτίθενται τοῖς ἐν τῇ νήσῳ Καρχηδονίοις. (2) Καὶ τὸν μὲν τότε παρ' αὐτοῖς ὄντα βοήθαρχον Βώσταρον, συγκλείσαντες εἰς τὴν ἀκρόπολιν, μετὰ τῶν ἑαυτοῦ πολιτῶν ἀπέκτειναν. (3) Αὖθις δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸν ἐξαποστείλάντων μετὰ δυνάμεως Ἄνωνα, κάπειτα καὶ τούτων τῶν δυνάμεων ἐγκαταλιποῦσιν τὸν Ἄνωνα καὶ μεταθεμένων πρὸς σφᾶς. (4) γενόμενοι ζωγρεῖα κύριοι τοῦ προειρημένου, παρατυχία τοῦτον μὲν ἀνεσταύρωσαν· μετὰ δὲ ταῦτα παρηλλαγμένας ἐπινοοῦντες τιμωρίας, πάντας τοὺς ἐν τῇ νήσῳ Καρχηδονίους στρεβλοῦντες ἀπέκτειναν. (6) καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη ποιησάμενοι τὰς πόλεις ὑπ' ἑαυτοὺς, εἶχον ἐγκρατῶς τὴν νῆσον, ἕως οὗ στασιάσαντες πρὸς τοὺς Σαρδόνους, ἐξέπεσον ὑπ' ἐκείνων εἰς τὴν Ἰταλίαν. (6) Ἡ μὲν οὖν Σαρδὼν τοῦτον τὸν τρόπον ἀπηλλοτριώθη Καρχηδόνος, οὕσα νῆσος καὶ τῇ μεγέθει καὶ τῇ πολυανθρωπείᾳ καὶ τοῖς γεννήμασι διαφέρουσα. (7) Τῷ δὲ πολλοῦς, καὶ πολλῶν, ὑπὲρ αὐτῆς πεποιτῆσθαι λόγον, οὐκ ἀναγκαῖον ἡγοῦμεθ' εἶναι ταυτολογεῖν ὑπὲρ τῶν δμολογουμένων. (8) Μάθως δὲ καὶ Σπένδιος, ἅμα δὲ τούτοις Αὐτάριτος ὁ Γαλάτης, ὑπιδόμενοι τὴν Ἀμίλκου φιλανθρωπίαν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ φοβηθέντες, μὴ τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ ψυχαγωγηθέντες ὁμηρώσει πρὸς τὴν ὑποδεικνυμένην ἀσφάλειαν οἱ τε Λίβυες καὶ τὸ τῶν μισθοφόρων πλῆθος ἐβουλεύοντο, πῶς ἂν, καινοτομήσαντές τι τῶν πρὸς ἀσέβειαν, εἰς τέλος ἀποθηνώσαιεν τὰ πλῆθη πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. (9) Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς συναθροῖσαι τοὺς πολλοὺς γενομένου δὲ τούτου, γραμματοφόρον εἰσήγαγον, ὡς ἀπεσταλμένον ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Σαρδόνος αἰρετιστῶν. (10) Ἡ δ' ἐπιστολὴ διεσάφει, τὸν τε Γέσκωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πάντας, οὓς παρεσπόνδησαν ἐν τῷ Τύνητι, καθάπερ ἐπάνω προείπον, φυλάττειν ἐπιμελῶς ὡς πραττόντων τινῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῖς Καρχηδονίοις ὑπὲρ τῆς τούτων σωτηρίας. (11) Λαβόμενος δὲ τῆς ἀφορμῆς ταύτης ὁ Σπένδιος, πρῶτον μὲν παρεκάλει, μὴ πιστεύειν τῇ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ τῶν Καρχηδονίων γεγεννημένη φιλανθρωπείᾳ πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους. (12) Οὐ γὰρ σῶσαι προαιρούμενον αὐτὸν ταῦτα βεβουλεύσθαι περὶ τῶν ἀλόντων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκείνων ἀφέσεως ὑμῶν ἐγκρατῇ γενέσθαι σπουδάζοντα· πρὸς τὸ, μὴ τινος, ἀλλὰ πάντας ἡμᾶς ἅμα τιμωρήσασθαι, πιστεύσαντας αὐτῷ. (13) Πρὸς δὲ τούτοις φυλάττεσθαι παρήνει, μὴ, προέμενοι τοὺς περὶ τὸν Γέσκωνα, καταφρονηθῶσι μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, μεγάλα δὲ βλάψουσι τὰς ἰδίας πράξεις, ἄνδρα τοιοῦτον καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν ἐάσαντες διαφυγεῖν, ὃν εἰκὸς ἐχθρὸν αὐτοῖς ἐσσεῖναι φοβερώτατον. (14) Ἐτι δὲ ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ, παρῆν ἄλλος γραμματοφόρος, ὡς ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ Τύνητος ἀπεσταλμένος, παραπλήσια τοῖς ἐκ τῆς Σαρδόνος διασαφῶν.

LXXX. Ἐφ' οἷς Αὐτάριτος ὁ Γαλάτης ἐπιβαλὼν, μίαν, ἔφη, σωτηρίαν εἶναι τοῖς ἑαυτῶν πράγμασι, τὸ

quod in Sardinia insula erat, Mathonis ac Spendii exemplum secutum, adversus Carthaginienses, qui in insula erant, insurgit. (2) Bostarem igitur auxiliorum praefectum, in arcem conclusum, cum suis popularibus interimunt. (3) Deinde quum eodem Pœni, Hannone duce, novas copias misissent, atque etiam illæ Hannone relicto ad conjuratos se adjunxissent; (4) vivi Hannonis potiti rebelles, confestim ipsum quidem in crucem agunt, Carthaginienses vero omnes, qui erant in insula, inusitatis atque exquisitis suppliciis cruciatis necant. (5) Tum autem, urbium potentes facti, insulam vi obtinebant: donec, seditione inter ipsos et Sardos orta, in Italian ab his sunt ejecti. (6) Atque hoc modo a Carthagine alienata est Sardinia: insula, et magnitudine, et frequentia hominum, et fructuum proventus præstans. (7) Sed quia de illa multi jam multa scripserunt, necessarium non duximus, super re, de qua dubitat nemo, aliis dicta reponere. (8) Ceterum Matho, Spendius et una cum his Gallus Autaritus, suspectam illam humanitatem habebant, qua usus Amilcar erat erga captivos. Itaque veriti, ne et Afri et pars magna mercenariorum ea arte deliniti, ostensam sibi impunitatem cupide amplecterentur; habito concilio deliberant, qui possent aliquo insigni ad impietatem facinore edito, multitudinem adversus Carthaginienses penitus efflere. (9) Placuit ergo, milites in unum convocari: quo facto, in hunc cœtum introducit tabellarius cum epistola, quasi ab ejusdem sectæ hominibus, qui in Sardinia erant, missus. (10) Erat autem in epistola scriptum, custodirent magna cura Gesconem et ceteros qui cum illo erant omnes, quibus, ut ante ostendimus, Tunete fidem violaverant: esse enim in exercitu nonnullos, qui cum Carthaginiensibus secreta consilia ad eos liberandos inierint. (11) Hac occasione arrepta, Spendius primum hortatur suos, ne in ea humanitate, quam Pœnus captivis exhibuisset, spem ullam salutis ponerent. (12) Non enim id illum spectasse hoc consilio, ut captos servaret; sed id potius egisse, ut illis dimittendis, nos omnes in potestatem redigat, et sic non aliquos, sed omnes nos simul, si fidem illi habuerimus, supplicio afficiat. (13) Ad hæc cavendum admonet, ne, Gescone dimisso, ludibrium hostibus debeant, et præterea rebus suis plurimum incommodent, si talem virum, ducem egregium, quem par sit credere inimicum ipsis futurum maxime terribilem, siverint evadere. (14) Hæc adhuc loquebatur Spendius, cum ecce alium tabellarium, qui se ab iis missum, qui Tunete sedebant, fingens, literas idem cum Sardiniensibus dicentes adferebat.

LXXX. Posthæc verba fecit Antaritus Gallus, et, salutem unicam rebus ipsorum esse ait, si omni spei, quæ

πάσας ἀπογνῶναι τὰς ἐν Καρχηδονίοις ἐλπίδας. (2) Ἔως δ' ἂν ἀντέχηται τις τῆς ἐκείνων φιλανθρωπίας, οὐ δυνατόν αὐτοῖς ἀληθινὸν γενέσθαι τὸν τοιοῦτον σύμμαχον. (3) Διόπερ ἤξιον, τοῖσι πιστεύειν, τούτους ἀκούειν, τοῖς τοιοῦτοις προσέχειν τὸν νοῦν, οἵτινες ἂν ἰεῖ τι τῶν ἀπερθεστώτων καὶ πικροτάτων εἰσαγγέλῃσι κατὰ Καρχηδονίων· τοὺς δ' ἐναντία τοῖσι λέγοντας, προδότης καὶ πολεμίους ἡγεῖσθαι παρήναι. (4) Ταῦτα δ' εἰπὼν, (παρήναι καὶ) συνεβούλευε τὸν τε Γέσκωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ συλληφθέντας, καὶ τοὺς ὕστερον γενομένους αἰχμαλώτους τῶν Καρχηδονίων, αἰκισαμένους ἀποκτείνει. (5) Πρακτικώτατος δ' ἦν ὅστος ἐν ταῖς συμβουλίαις, διὰ τὸ πολλοὺς τὴν φωνὴν αὐτοῦ συνίκαί. (6) Πάλαι γὰρ στρατευόμενος, ᾗδει διαλέγεσθαι Φοινικιστί· ταύτη δέ πως οἱ πλείστοι συνεαῖνοντο τῇ διαλέκτῳ, διὰ τὸ μῆκος τῆς προγεννημένης στρατείας. (7) Διόπερ ἐπαινέσαντος αὐτὸν ὁμοθυμαδὸν τοῦ πλήθους, ὁστος μὲν εὐδοκίμων ἀνεχώρησε. (8) Πολλῶν δὲ προπορευομένων ἀφ' ἐκάστου γένους ἕνα, καὶ βουλομένων αὐτὴν παραιτεῖσθαι τὴν αἰχίαν, διὰ τὰς γεγενημένας ἐκ τοῦ Γέσκωνος εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας οὔτε μὴν τῶν λεγομένων οὐδὲν ἦν συνετόν· ὡς ἂν ἅμα πολλῶν, ἐκάστου δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν διαλέκτον συμβουλευόντος. (9) Ἐπεὶ δὲ καὶ παρεγμυνώθη, διότι τὴν τιμωρίαν παραιτοῦνται, καὶ τις ἐκ τῶν καθημένων εἶπεν, ὅτι βάλλε· πάντας ἅμα κατέλευσαν τοὺς προπορευθέντας. (10) Καὶ τούτους μὲν, ὥσπερ ὑπὸ θηρίων διεσθαρμένους, ἐξέπερον οἱ προσήκοντες. (11) Τοὺς δὲ περὶ τὸν Γέσκωνα λαβόντες, ὄντας εἰς ἑπτακοσίους, ἤγον ἐκ τοῦ χάρακος οἱ περὶ τὸν Σπένδιον· καὶ προαγόντες βραχὺ πρὸ τῆς στρατοπέδευσης, πρῶτον μὲν ἀπέκοπτον τὰς χεῖρας. (12) ποιούμενοι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Γέσκωνος, ὃν βραχεῖ χρόνῳ πρότερον ἐκ πάντων Καρχηδονίων προκρίναντες, ἀνέδειξαν μὲν εὐεργέτην αὐτῶν, ἐπέτρεψαν δὲ περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων. (13) Ἐπειδὴ δὲ τὰς χεῖρας ἀπέκοψαν, ἡκρωτηρίαζον τοὺς τάλαιπῶρους· κολοβώσαντες δὲ, καὶ συντρήξαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἐβρίψαν εἰς τινα τέττον.

LXXXI. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, τοῦ δυστυχήματος αὐτοῖς ἀναγγελθέντες, ποιεῖν μὲν οὐδὲν εἶχον, ἰσχυεζίαζον δὲ, καὶ περιπαθεῖς γενομένοι τῇ συμφορᾷ, πρὸς μὲν Ἀμίλχαν καὶ τὸν ἕτερον τῶν στρατηγῶν Ἄννωνα πρεσβευτὰς ἐξέπεμπον, δεόμενοι βοηθεῖν καὶ τιμωρεῖν τοῖς ἡτυγηκόσι. (2) Πρὸς δὲ τοὺς ἡσεδηκότας, κήρυκας ἐξαπέστελλον περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἐντιρέσεως. (3) Οἱ δ' οὔτε ἔδοσαν, προεῖπόν τε τοῖς παροῦσι, μήτε κήρυκα πέμπειν πρὸς σφᾶς, μήτε πρεσβυτὴν, ὡς τῆς αὐτῆς κολάσεως ὑπομενούσης τοὺς παραγενομένους, ἧς νῦν Γέσκων τέτευχε. (4) Πρὸς δὲ τὸ λοιπὸν ἰδογματοποιήσαν καὶ παρήνεσαν ἑαυτοῖς, ὅτι μὲν ἂν λάθῃσι Καρχηδονίων, τιμωρησαμένους ἐπακτείνειν· ὃν δ' ἂν τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς, ἀποκτείναντες τὰς χεῖρας, αὐτοὶ εἰς Καρχηδόνα ἀποπέμ-

Carthaginiensibus ostenderetur, penitus renuntiassent. (2) Quamdiu namque aliquis illorum humanitatem respiceret, non posse eum, hoc animo præditum, veram cum ipsis societatem colere. (3) Monuit igitur, eis crederent, eos audirent, iis auscultarent, qui inimicissimarum et acerbissimarum sententiarum adversus Carthaginienses auctores essent. Qui his contraria dicerent, pro hostibus ac proditoribus habendos. (4) Hæc locutus, hortari suadereque cepit, ut Gesconem, quique cum eo capti essent, nec non quotquot postea e Carthaginiensibus vivi in potestatem venissent, cruciatos omnes trucidarent. (5) Omnino autem vir hic in conciliis plurimum poterat, quod dicentem multi intelligerent. (6) Nam et Punice loqui didicerat, longo militiæ usu; cujus linguæ plerique etiam, quod per diu sub signis Pœnorum meruerant, familiaritatem aliquam contraxerant. (7) Autaritus ergo, una voce laudatus a multitudine, magnam ex ea concione laudem reportavit. (8) Quum autem ex omnibus nationibus multi prodiiissent, qui propter egregia Gesconis in ipsos merita cruciatum saltem deprecari pro eo cuperent; multis simul verba facientibus, et unoquoque propriam gentis suæ loquelam usurpante, nihil poterat intelligi. (9) Ubi tandem intellectum est, supplicium istos deprecari, atque aliquis assidentium dixit, Feri! tum vero continuo cunctos, qui prodierant, lapidibus obruerunt. (10) Et hos quidem, tanquam a bestiis interemtus, propinqui extulerunt. (11) At Gesconem et reliquos capti vos numero ad septingentos, correptos, extra vallum ducit Spendius: et productis paullulum ante castra, manus primo præcidunt; (12) initio facto a Gescone ipso, quem virum non multo ante, omnibus prælatum Carthaginiensibus, et bene meritum de se prædicaverant, et controversiarum suarum arbitrum legerant. (13) Manibus præcis, deartuant miseros: mutilatis crura suffringunt, et spirantes adhuc in fossam conjiciunt.

LXXXI. Carthaginienses, cognito horum infortunio, qui aliud nihil possent, lamentantes tantisque malis ingemiscientes, ad Amilcarem et alterum ducem Hannonem legatos mittunt; orant, Reipublicæ ferant opem, et miseris cæde hostium parentent. (2) Missi et caduceatores ad scelere impiatos, qui defunctorum cadavera tollerent. (3) Sed illi neque hæc tradiderunt, et eos qui adveniant monuerunt, ne vel caduceatorem postea ad se mitterent, vel legatum: si qui accederent, eodem supplicii genere cum Gescone perituros. (4) Decretum deinde, multum sese invicem hortati, in posterum faciunt; quicumque Carthaginiensium captus fuerit, hunc se cruciatum occisuros; quicumque e sociis illorum, hunc præcis manibus ad Carthaginienses remissuros. Idque postea magna cura semper servarunt. (5) Hæc igitur intuens aliquis, merito dixerit, non corpora solum-

πειν. Ὁ δὲ καὶ διετέλεσαν ἐπιμελῶς ποιῶντες. (5) Διόπερ εἰς ταῦτα βλέπων, οὐκ ἄν τις εἰπὲν ὀκνήσειεν, ὥς οὐ μόνον τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, καὶ τινα τῶν ἐν αὐτοῖς γεννωμένων ἐλκῶν καὶ φυμάτων ἀποθηριοῦσθαι συμβαίνει, καὶ τελῶς ἀδοθήτητα γίνεσθαι. (6) πολὺ δὲ μάλιστα τὰς ψυχάς. Ἐπὶ τε γὰρ τῶν ἐλκῶν, ἐὰν μὲν θεραπείαν τοῖς τοιοῦτοις προσάγῃ τις, ὑπ' αὐτῆς ἐνίοτε ταύτης ἐρεθιζόμενα, θάττον ποιεῖται τὴν νομήν· ἐὰν δὲ πάλιν ἀφῇ, κατὰ τὴν ἐξ αὐτῶν φύσιν φθείρονται τὸ συνεχές, οὐκ ἴσχει παύλαν, ἕως ἂν ἀφανίσῃ τὸ ὑποκείμενον. (7) Ταῖς τε ψυχαῖς παραπλησίως τοιαῦτα πολλάκις ἐπιφύονται μελάναι καὶ σηπεδόνες, ὥστε μηδὲν ἀσεβέστερον ἀνθρώπου μηδὲ ὁμότερον ἀποτελεῖσθαι τῶν ζώων. (8) Οἷς ἐὰν μὲν συγγνώμην τινὰ προσάγῃς καὶ φιλανθρωπίαν, ἐπιβουλήν καὶ παραλογισμόν ἡγούμενοι τὸ συμβαῖνον, ἀπιστότεροι καὶ δυσμενέστεροι γίνονται πρὸς τοὺς φιλανθρωποῦντας. (9) Ἐὰν δὲ ἀντιτιμωρῇ· διαμιλλόμενοι τοῖς θυμοῖς, οὐκ ἔστι τι τῶν ἀπειρημένων ἢ δεινῶν, ὅποιον οὐκ ἀναδέχονται, σὺν καλῶ τιθέμενοι τὴν τοιαύτην τόλμαν· τέλος δ' ἀποθηριωθέντες, ἐξέστησαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. (10) Τῆς δὲ διαθέσεως ἀρχηγὸν μὲν καὶ μεγίστην μερίδα νομιστέον, ἔθνη μοχθηρὰ καὶ τροφὴν ἐκ παίδων κακὴν· συνεργὰ δὲ καὶ πλείω, μέγιστα δὲ τῶν συνεργῶν, τὰς αἰ τῶν προεστώτων ὕβρεις καὶ πλεονεξίας. (11) Ἄ δὲ τότε συνέβαινε καὶ περὶ μὲν τὸ σύστημα τῶν μισθοφόρων, ἔτι δὲ μᾶλλον περὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν, ὑπάρχειν.

LXXXII. Ἀμιλκας δὲ, δυσχρηστούμενος τῇ τῶν πολεμίων ἀπονοίᾳ, τὸν μὲν Ἄνωνα πρὸς ἑαυτὸν ἐκάλει· πεπεισμένος, ἀθροισθέντων ὁμοῦ τῶν στρατοπέδων, θάττον ἐπιθήσειν τέλος τοῖς θείοις. (2) Τῶν δὲ πολεμίων οὓς ποτε κρατήσσειε, τοὺς μὲν ἐν χειρῶν νόμῳ διέφθειρε, τοὺς δὲ ζωγρεῖα πρὸς αὐτὸν εἰσαναχθέντας, ὑπέβαλλε τοῖς θηρίοις· μίαν ὁρὴν λύσιν ταύτην, εἰ δυναθεῖν τοὺς ἐχθροὺς ἀρδὴν ἀφανίσαι. (3) Δοκοῦντων δὲ τῶν Καρχηδονίων ἐπικυδεστέρας ἐλπίδας ἔχειν ἤδη κατὰ τὸν πόλεμον, γίνεταί τις ὀλοσχερῆς καὶ παράδοξος περὶ αὐτοὺς παλὶρβόια τῶν πραγμάτων. (4) Οἱ τε γὰρ στρατηγοὶ συνελθόντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ, διεστασίασαν πρὸς σφᾶς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μὴ μόνον τοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν παραλιπεῖν καιροὺς, ἀλλὰ καὶ κατὰ σφῶν αὐτῶν πολλὰς ἀφορμὰς δίδοναι τοῖς ὑπεναντίοις, διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν. (5) Ἄ ὃ καὶ συνέντες οἱ Καρχηδόνιοι, τῷ μὲν ἐνὶ τῶν στρατηγῶν ἀπαλλάττεσθαι προσέταξαν· τῷ δ' ἐτέρῳ μένειν, ὃν ἂν αἱ δυνάμεις προκρίνωσιν. (6) Ἄμα δὲ τούτοις καὶ τὰς παραχομιζόμενας ἀγοράς ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς καλουμένων Ἐμπορείων, ἐφ' αἷς εἶχον τὰς μεγίστας ἐλπίδας, περὶ τε τῆς τροφῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων, διαφθαρῆναι συνέθι κατὰ θάλατταν ὀλοσχερῶς ὑπὸ χειμῶνος. (7) Τὰ δὲ κατὰ τὴν Σαρδόναν, καθάπερ ἐπάνω προείπον, ἐτύγγανεν ἀπηλλοτριωμένα, μεγάλας αὐτοῖς αἰεὶ ποτε χρεῖας παρεχομένης τῆς νήσου ταύτης

modo hominum, et quæ in iis nascuntur ulcera tuberaque nonnulla aliquando efferari, ut prorsus fiant insanabilia : (6) sed multo etiam magis hoc idem animis evenire. Et in ulceribus quidem, si curationem ita affectis admoveas, illa ipsa irritatum nonnumquam malum, tanto serpit velocius : rursus si curatio omittatur, proxima quæque loca corrumpendo, ut natura est horum ulcerum, non animum faciunt, quam corpori subjecto perniciem attulerint. (7) Similiter in animis quoque fuligines quædam ingenerantur, ac tabes ejusmodi ut nullum animal inveniri possit, quod impietate atque crudelitate homo non superet. (8) His si veniam delictorum dare et humanitatem præstare velis; dolum ac fraudem subesse rati, minus etiam quam antea fidei habent, et acrioribus odiis eos persequuntur, a quibus fuerint humanitate provocati. (9) Sin vicissim ultum eas; intendunt furorem, nec ullum est tantum nefas, nullum scelus tam abominandum, quo se non obli-gent, laudi ducentes talem audaciam; donec tandem prorsus efferati, hominum exuant naturam. (10) Non est autem dubitandum, provenire hunc animorum habitum a malis moribus, et prava a teneris educatione. Sed adjuvante causæ sunt vel plures : inter quas omnes principem locum tenent injuriæ a magistratibus illatæ ac rapinæ. (11) Id quod tunc temporis, cum in universo mercenariorum corpore, tum in illorum maxime ducibus, locum habuerat.

LXXXII. Amilcar, per hanc desperatam hostium audaciam magnis difficultatibus conflictatus, Hannonem ad se vocat : persuasus, si omnes copiæ in unum cogerentur, universo bello facilius posse finem imponi. (2) Hostium dehinc quotquot in ipsius potestatem veniebant, vel in ipsi discrimine interficiebat, vel, si capti adducti fuissent, feris objiciebat; unicum ratus esse tot malorum remedium, si ad internecionem hostes posset delere. (3) Quum autem viderentur Carthaginenses longe meliore jam spe de hoc bello niti posse; ingenti atque mirabili mutatione facta, res illorum labi retro cœperunt. (4) Nam et duces, simul ac fuerunt una, eo discordiarum venerunt, ut non solum rei bene gerendæ tempora omitterent, verum etiam mutuam ob invidiam occasiones multas sibi nocendi darent hostibus. (5) Quod ubi Carthaginenses animadverterunt; ducem alterum abire, alterum remanere, quem exercitus elegissent, jusserunt. (6) Præterea eodem tempore contigit, ut com-meatus, qui ex Emporiis, id loci apud Afros est nomen, advehebantur, in quibus spes ferme omnes cum de alimentis, tum de aliis exercitui necessariis, collocatas habebant, tempestate in mari coorta, funditus perirent. (7) Jam et Sardinia, ut ante commemoravimus, imperio eorum erat subtracta, quæ insula semper antea, necessariis reipublicæ

κατὰ τὰς περιστάσεις. (8) Τὸ δὲ μέγιστον, ἡ τῶν Ἱππακρητῶν καὶ τῶν Ἱτυκαίων ἀπέστη πόλις, αἵτινες ἐτύγχανον μόναι τῶν κατὰ τὴν Λιβύην οὐ μόνον τὸν ἐνεστώτα πολέμον ἀναδεδεγμένοι γενναίως, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατ' Ἀγαθοκλέα καιροῦς καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐξοδὸν εὐγενῶς ὑπομεμενηκυῖαι, καὶ συλλήβδην οὐδέποτε βεβουλευμένοι Καρχηδονίους οὐδὲν ὑπεναντίον. (9) Τότε δὲ, χωρὶς τῆς ἀλόγου πρὸς τοὺς Λίβυας ἀποστάσεως, καὶ διὰ τῆς μεταθέσεως εὐθέως τούτοις μὲν τὴν μεγίστην οἰκειότητα καὶ πίστιν ἐναπεδείξαντο, πρὸς δὲ τοὺς Καρχηδονίους ἀπαραίτητον ὄργην ἐνεστήσαντο καὶ μίσος. (10) Τοὺς μὲν γὰρ παραβεβηθηκότας αὐτοῖς παρ' ἐκείνων, ὄντας εἰς πενταχοσίους, καὶ τὸν ἡγεμόνα τούτων, ἀποκτείναντες ἀπαντας ἐῤῥιψαν κατὰ τοῦ τείχους, τὴν δὲ πόλιν ἐνεχείρισαν τοῖς Λίβυσι· τοῖς γε μὴν Καρχηδονίοις οὐδὲ θάψαι συνέχωρῃσαν τοὺς ἡτυχηκότας αἰτουμένους. (11) Τούτων δὲ συμβαινόντων, οἱ μὲν περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον, ἐπαρθέντες τοῖς συμβεβηκόσι, πολιορκεῖν ἐνεχείρισαν αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα. (12) Βάρκας δὲ, παραλαβὼν Ἀννίβαν τὸν στρατηγόν· τοῦτον γὰρ ἐξαπέστειλαν οἱ πολῖται πρὸς τὰς δυνάμεις, ἐπεὶ τὸν Ἀννονα τὸ στρατόπεδον ἔκρινε δεῖν ἀπαλλάττεσθαι, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων αὐτοῖς δοθεῖσαν ἐπιτροπὴν παρὰ τὰς γενομένας τῶν στρατηγῶν στάσεις πρὸς ἀλλήλους. (13) Δυσπερ Ἀμιλκας, ἔχων τούτων τε καὶ Ναυαύαν, ἐπῆει τὴν χώραν, διακλείων τὰς χορηγίας τοῖς περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον· μεγίστην αὐτῷ παρεχομένου χρεῖαν περὶ τε ταῦτα καὶ τὰλλα Ναυαύα τοῦ Νομάδος. (14) Τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς ὑπαίθρους δυνάμεις, ἐν τούτοις ᾗ.

LXXXIII. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, περικλειόμενοι πανταχόθεν, ἠναγκάζοντο καταφεύγειν ἐπὶ τὰς συμμάχους πόλεις. (2) Ἐπιστὰς δὲ Ἱέρων αἰεὶ μὲν ποτε κατὰ τὸν ἐνεστώτα πολέμον μεγάλην ἐποιεῖτο σπουδὴν εἰς πᾶν τὸ παρακαλούμενον ὑπ' αὐτῶν. (3) Τότε δὲ καὶ μᾶλλον ἐφιλοτιμεῖτο, πεπεισμένος συμφέρειν ἐξυτῷ καὶ πρὸς τὴν ἐν Σικελίᾳ δυναστείαν, καὶ πρὸς τὴν Ῥωμαίων φιλίαν, τὸ σῶζεσθαι Καρχηδονίους· ἵνα μὴ παντάπασιν ἐξῇ τὸ προτεθὲν ἀκονιτὶ συντελεῖσθαι τοῖς ἰσχύουσι· πάνν φρονίμως καὶ νουνεχῶς λογιζόμενος. (4) Οὐδέποτε γὰρ χρὴ τὰ τοιαῦτα παρορᾶν· οὐδὲ τολμαῦτῃ οὐδενὶ συγκατασκευάζειν δυναστείαν, πρὸς τὴν οὐδὲ περὶ τῶν ὁμολογουμένων ἐξέσται δικαίων ἀμνηστῆσθαι. (5) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ῥωμαῖοι, τηροῦντες τὰ κατὰ τὰς συνθήκας δίκαια, προθυμίας οὐδὲν ἀπέλειπον. (6) Ἐν ἀρχαῖς μὲν γὰρ ἐγένετό τις ἀμφισβήτησις ἐξ ἀμφοῖν, διὰ τινος τοιαύτας αἰτίας. (7) Τὸν Καρχηδόνιον τοὺς πλείοντας ἐξ Ἰταλίας εἰς Λιβύην, καὶ χορηγοῦντας τοῖς πολέμοις, καταγόντων ὡς αὐτοὺς, καὶ σχεδὸν ἀθροισθέντων τούτων εἰς τὴν φυλακὴν εἰς τοὺς πενταχοσίους, ἠγανάκτησαν οἱ Ῥωμαῖοι. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα διαπρσβευσάμενοι, καὶ κομισάμενοι διὰ λόγου πάντας, ἐπὶ τοσούτον εὐδόκησαν, ὥστε

temporibus, maximo usui ipsis ruerat. (8) Cumulus vero malorum fuit, quod et Hippacritarum et Uticensium civitates defecerunt; quæ solæ, ex omnibus totius Africae, non solum praesens bellum generoso animo sustinuerant, sed etiam temporibus Agathoclis, et cum Romani Africam invaserunt, fortiter restiterant; atque uno verbo rempublicam Carthaginiensium nulla unquam re læserant. (9) Tunc vero, non contentæ sine ulla idonea causa ad Afros defecisse, in ipsa etiam statim defectione pro conjunctissimis ac fidelissimis erga istos se gesserunt, adversum Carthaginienses vero inexpiabilem iram atque odium susceperunt. (10) Nam trucidatis omnibus qui Carthagine illis suppetias fuerant missi, numero fere quingentis, cum ipso duce ac de muro dejectis, urbem Afris tradiderunt; ne sepeliendi quidem occisos potestate facta Carthaginiensibus, qui id petebant. (11) Itaque his successibus elati Matho et Spendius, de Carthaginis ipsius obsidione cogitarunt. (12) At Barca, secum assumto Hannibale duce (hunc enim populus proficisci ad copias jusserat, posteaquam exercitus, accepta a Carthaginiensibus potestate, quo tempore inter se dissidebant duces, expedire pronuntiasset ut castris Hanno excederet), (13) Barca, inquam, hunc secum habens, et Naravam, regionem incurabat, commeatibus Mathonem et Spendium intercludens: in quo, ut in eeteris rebus omnibus, multam et fidem ei operam Numida Narava præbuit. (14) Et earum quidem copiarum quæ foris erant hic tum fuit status.

LXXXIII. At Carthaginienses, undique circumclusi, ad socias civitates confugere cogeantur. (2) Et Hiero quidem, animum ad eam rem advertens, toto quidem belli tempore studiose quidquid rogaverant ipsi contulerat: (3) tum vero impensiore etiam studio in eam curam incubebat; persuasus, expedire sibi, cum ad suum in Sicilia dominatum firmandum, tum ad Romanorum amicitiam, salutem Carthaginiensium esse consultum; ne in potestate præpotentium penitus foret, quidquid libuisset, nemine adversante facere. In quo prudenter omnino et sapienter rem reputavit. (4) Numquam enim ejusmodi principia contemnere oportet, neque tanta cuiquam adstruenda est potentia, ut cum eo postea ne de manifesto quidem jure tuo disceptare ex æquo queas. (5) At enimvero etiam Romani, federis leges servantes, nulla in re iis deerant: (6) quamquam initio quidem controversia quædam inter duos hosce populos, ejusmodi fere ob causam, contigerat. (7) Eos qui ex Italia in Africam navigabant, et commeatus hostibus comportabant, in suos portus Carthaginienses deduxerant: jamque prope quingentos id genus homines carceribus inclusos tenebant; cum Romani graviter succensere illis eo nomine cœperunt. (8) Sed iidem, missis legatis, ubi rogatu suo omnes recepissent; gratum adeo id

παρὰχρῆμα τοῖς Καρχηδονίοις ἀντιδωρῆσασθαι τοὺς ὑπολειπομένους παρ' αὐτοῖς αἰχμαλώτους ἐκ τοῦ περὶ Σικελίαν πολέμου. (9) Ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ καιροῦ πρὸς ἕκαστα τῶν παρακαλουμένων ἐτοίμως καὶ φιλανθρώπως ὑπῆκουον. (10) Διὸ καὶ πρὸς μὲν τοὺς Καρχηδονίους ἐπέτρεψαν τοῖς ἐμπόροις ἐξαγαγεῖν αἰεὶ τὸ κατεπιγόνον, πρὸς δὲ τοὺς πολεμίους ἐκώλυσαν. (11) Μετὰ δὲ ταῦτα, τῶν μὲν ἐν τῇ Σαρδόνι μισθοφόρων, καθ' ὃν καιρὸν ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων ἀπέστησαν, ἐπισπωμένων αὐτοὺς ἐπὶ τὴν νῆσον, οὐχ ὑπῆκουσαν· τῶν δ' Ἰτυκαίων ἐρχερίζοντων σφᾶς, οὐ προσεδέξαντο, τηροῦντες τὰ κατὰ τὰς συνθήκας δίκαια. (12) Καρχηδόνιοι μὲν οὖν, τῆς παρὰ τῶν προειρημένων φίλων τυγχάνοντες ἐπικουρίας, ὑπέμενον τὴν πολιορκίαν.

LXXXIV. Τοῖς δὲ περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον, οὐχ ἦντον πολιορκεῖσθαι συνέβαινεν, ἢ πολιορκεῖν. (2) Εἰς τοιαύτην γὰρ αὐτοὺς οἱ περὶ τὸν Ἀμιλκᾶν ἐνδείαν καθίστασαν τῶν ἐπιτιγδίων, ὥστ' ἀναγκασθῆναι τέλος αὐτοὺς διαλύσαι τὴν πολιορκίαν. (3) Μετὰ δὲ τινα χρόνον, ἀθροίσαντες τῶν τε μισθοφόρων τοὺς ἀρίστους καὶ Λιβύων, τοὺς ἅπαντας εἰς πεντακισμυρίους, μεθ' ὧν ἦν Ζάρξας ὁ Λίβυς, ἔχων τοὺς ὑφ' αὐτὸν ταττομένους, ὄρμησαν αὐθὺς ἀντιπαράγειν ἐν τοῖς ὑπαίθροις, καὶ τηρεῖν τοὺς περὶ τὸν Ἀμιλκᾶν. (4) Τῶν μὲν οὖν πεδινῶν τόπων ἀπείχοντο, καταπεπληγμένοι τὰ θηρία, καὶ τοὺς περὶ τὸν Ναραύαν ἵππεῖς· τοὺς δ' ὄρεινους καὶ στενοὺς ἐπειρῶντο προκαταλαμβάνειν. (5) Ἐν οἷς καιροῖς συνέβη ταῖς μὲν ἐπιβολαῖς καὶ τολμαῖς μηδὲν αὐτοὺς λείπεσθαι τῶν ὑπεναντίων, διὰ δὲ τὴν ἀπειρίαν πολλάκις ἐλαττοῦσθαι. (6) Τότε γὰρ ἦν, ὡς εἶοικε, συνιδεῖν ἐπ' αὐτῆς ἀληθείας, πηλίκην ἔχει διαφορὰν ἐμπειρία μεθοδικῇ, καὶ στρατηγικῇ δυνάμει, ἀπειρίας καὶ τριβῆς ἀλόγου στρατιωτικῆς. (7) Πολλοὺς μὲν γὰρ αὐτῶν ἐν ταῖς κατὰ μέρος χρεαῖς ἀποτεμνόμενος, καὶ συγκλείων ὥσπερ ἀγαθὸς πεττευτής, ἀμαχεῖ διέφριε. (8) Πολλοὺς δ' ἐν τοῖς ὁλοσχερεῖσι κινδύνοις, τοὺς μὲν, εἰς ἐνέδρας ἀνυπονοήτους ἐπαγόμενος, ἀνῆρει. τοῖς δ' ἀνελπίστως καὶ παραδόξως, ποτὲ μὲν μεθ' ἡμέραν, ποτὲ δὲ νύκτωρ, ἐπιφαινόμενος ἐξέπληττεν ὧν ὅσους λάβοι ζωγρεῖα, πάντας παρέβαλλε τοῖς ὁηρίοις. (9) Τέλος δ' ἐπιστρατοπεδεύσας αὐτοῖς ἀνυπονοήτως, ἐν τόποις ἀρῦσαι μὲν πρὸς τὴν ἐκείνων χρεῖαν, εὐφρεῖσαι δὲ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, εἰς τοῦτ' ἤγαγε περιστάσεως, ὥστε, μήτε διακινδυνεύειν τολμῶντας, μήτ' ἀποδρᾶναι δυναμένους, διὰ τὸ τάφρῳ καὶ χάρακι περιειληφθᾶν πανταχόθεν, τέλος ὑπὸ τοῦ λιμοῦ συναγομένους, ἐσθίειν ἀλλήλων ἀναγκασθῆναι. (10) τοῦ δαιμονίου τὴν οἰκείαν ἀμοιβὴν αὐτοῖς ἐπιφέροντος, τῇ πρὸς τοὺς πέλας ἀσεβεῖα καὶ παρανομία. (11) Πρὸς μὲν γὰρ τὸν κίνδυνον οὐκ ἐτολμων ἐξίέναι, προδῆλου τῆς ἥττης καὶ τῆς τιμωρίας τοῖς ἀλίσκομένοις ὑπαρχούσης· περὶ δὲ διαλύσεως οὐδ' ὑπενόουν ποιεῖσθαι μνήμην, συνεδότες σφίσι τὰ πεπραγμένα. (12) Προσανέχοντες δ' αἰεὶ ταῖς ἐκ τοῦ Τύνητος βοήθειαις διὰ τὰς

officium habuerunt, ut extemplo Carthaginiensibus ipsi vicissim donarent quotquot adhuc restabant penes ipsos captivi e bello in Sicilia gesto. (9) Ab eoque tempore promte benigneque Romani omnia illis tribuebant, quae postulassent. (10) Idcirco etiam, mercatoribus suis facta potestate, ut ad Carthaginienses necessaria exportarent; ne ad eorumdem hostes accederent, vetuerunt. (11) Ac postea mercenarios, qui in Sardinia fidem mutaverant, et in insulam ipsos vocabant, audire noluerunt. Uticenses quoque, tradentes sese ipsis, quo foederis legibus starent, non admiserunt. (12) Carthaginienses igitur, amicorum, quos diximus, opibus sublevati, obsidionem tolerabant.

LXXXIV. Matho vero ac Spendius non minus obsidebantur quam obsidebant. (2) Tanta enim rerum omnium inopia eos premebat Amilcar, ut tandem obsidione desistere cogerentur. (3) Paulo post vero, selectis fortissimis quibusque ex mercenariorum et Afrorum numero, coactisque ad L millibus hominum, in quibus et Zarzas Afer erat cum suis; expeditionem repetere, et e regione hostium longo agmine suos ducere, atque Amilcarem observare instituunt. (4) Ac planis quidem locis metu bestiarum et equitatus Naravae, abstinerebant: montana vero et arcta occupare conabantur. (5) Quo tempore, molitionibus quidem ac fortitudine nihil deteriores Poenis, propter imperitiam tamen bellicae disciplinae saepe vincebantur. (6) Tum nempe in ipsa re, ut mihi quidem videtur, cernere licuit, peritia ratione nitens arsque imperatoria quantum praestet temeritati usuique militari arte carenti. (7) Nam multos passim, qui minoribus agminibus exierant, intercipiens Amilcar, et tamquam aleator bonus circumveniens, absque pugna trucidabat: (8) multos, ubi majoribus copiis res agebatur, in inopinatas insidias adductos, tollebat: aliis praeter suam spem et opinionem modo noctu, modo interdiu, superveniens, terrorem incutiebat; e quibus si quos caperet vivos, bestiis omnes objiciebat. (9) Tandem ex improvviso deprehensos in loco ipsis quidem incommodo, sibi vero et suo exercitui opportuno, quum castris admotis obsedisset; et necessitatis adegit, ut, qui neque praelii aleam subire audent, neque effugere valerent, fossa valloque cincti undique urgente ad extremum fame sese mutuo vorare cogerentur: (10) hanc vicem numine divino rependente impietati et immanitati, qua in alios erant usi. (11) Nam ad certamen quidem exire, manifestam cladem certaue captis supplicia praevidentes, non audebant: pacis vero ut mentionem facerent, quod praeteritorum scelerum essent sibi conscii, ne venit quidem ipsis in mentem. (12) Sed auxilia Tunete

τῶν ἡγουμένων ἐπαγγελίας, πᾶν ὑπέμενον ποιεῖν κατὰ σπῆν αὐτῶν.

LXXXV. Ἐπεὶ δὲ κατεχρήσαντο μὲν ἀσθεῖς τοὺς αἰχμαλώτους, τροπῇ ταύτῃ χρώμενοι, κατεχρήσαντο δὲ τὰ δουλικὰ τῶν σωμάτων, ἐβόηθη δ' ἐκ τοῦ Τύνητος οὐδεὶς· (2) τότε, προδῆλου τῆς αἰκίας διὰ τὴν περικακήσιν ἐκ τῶν πολλῶν τοῖς ἡγεμόσιν ὑπαρχούσης, ἔκριναν οἱ περὶ τὸν Αὐτάριτον, καὶ Ζάρζαν καὶ Σπένδιον ἐγχειρίζειν ἑαυτοὺς τοῖς πολεμίοις, καὶ διαλαλεῖν περὶ διαλύσεως Ἀμιλκᾶ. (3) Πέμπαντες οὖν κήρυκα καὶ λαβόντες συγχώρημα περὶ πρεσβείας, ἤκον, ὄντες δέκα, πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. (4) Πρὸς οὓς Ἀμιλκας ὁμολογίας ἐποίησατο τοιαύτας· « Ἐξεῖναι Καρχηδονίους, ἐκλέεσθαι τῶν πολεμίων, οὓς ἂν αὐτοὶ βούλωνται, δέκα· τοὺς δὲ λοιποὺς ἀφίεναι μετὰ χιτῶνας. » (5) Γενομένων δὲ τούτων, εὐθέως Ἀμιλκας ἔφη τοὺς παρόντας ἐκλέεσθαι κατὰ τὰς ὁμολογίας. Τῶν μὲν οὖν περὶ τὸν Αὐτάριτον καὶ Σπένδιον, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιφανεστάτων ἡγεμόνων, τούτων τὸν τρόπον ἐκυρίευσαν οἱ Καρχηδόνιοι. (6) Τῶν δὲ Λιβύων, ἐπεὶ τὴν σύλληψιν ἤσθοντο τῶν ἡγεμόνων, νομισάντων αὐτοὺς παρεσπονδῆσθαι, διὰ τὸ τὰς συνθήκας ἀγνοεῖν, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ὁρμησάντων ἐπὶ τὰ ὅπλα· (7) περιστήσας αὐτοῖς Ἀμιλκας τὰ τε θηρία καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν, ἀπαντας διέφθειρε, πλείους ὄντας τῶν τετρακισμυρίων, περὶ τὸν τόπον τὸν Πρίονα καλούμενον ὃν συμβαίνει, διὰ τὴν ὁμοίτητα τοῦ σχήματος πρὸς τὸ νῦν εἰρημένον ὄργανον, ταύτης τετευχέναι τῆς προσηγορίας.

LXXXVI. Πράξας δὲ τὰ προδεδηλωμένα, τοῖς μὲν Καρχηδονίοις αὖθις ἐλπίδα παρέσθησε μεγάλην πρὸς τὸ βελτίον, καίπερ ἀπεγνωκόσιν ἤδη τὴν σωτηρίαν· αὐτοὺς δὲ μετὰ Ναραῦα καὶ μετ' Ἀννίβου, τὴν χώραν ἐπῆει καὶ τὰς πόλεις. (2) Προσχωρούντων δὲ καὶ μετατιθεμένων πρὸς αὐτοὺς τῶν Λιβύων διὰ τὸ γεγονὸς εὐτύχημα, ποιησάμενοι τὰς πλείστας πόλεις ὑφ' ἑαυτοῦς, ἤκον ἐπὶ τὸν Τύνητα, καὶ πολιορκεῖν ἐνεχείρησαν τοὺς περὶ τὸν Μάθω. (3) Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἀπὸ Καρχηδόνος πλευρὰν προσεστρατοπέδευσεν Ἀννίβας· κατὰ δὲ τὴν ἀπέναντι ταύτης, Ἀμιλκας. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα προσαγαγόντες πρὸς τὰ τεῖχη τοὺς περὶ τὸν Σπένδιον αἰχμαλώτους, ἐσταύρωσαν ἐπιφανῶς. (5) Οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω, κατανοήσαντες τὸν Ἀννίβαν βραθύμως καὶ καταταραβηρότως ἀναστρεφόμενον, ἐπιτίμεινοι τῷ χάρακι, πολλοὺς μὲν τῶν Καρχηδονίων ἀπέκτειναν, πάντας δ' ἐξέβαλον ἐκ τῆς στρατοπέδου, ἐκυρίευσαν δὲ καὶ τῆς ἀποσκευῆς ἀπάσης, ἔλαβον δὲ καὶ τὸν στρατηγὸν Ἀννίβαν ζωγρεῖα. (6) Τοῦτον μὲν οὖν παραχρῆμα πρὸς τὸν τοῦ Σπενδίου σταυρὸν ἀγαγόντες, καὶ τιμωρησάμενοι πικρῶς, ἐκείνον μὲν καθεῖλον, τούτον δ' ἀνέθεσαν ζῶντα, καὶ περικατέσφαζαν τριάνοντα τῶν Καρχηδονίων τοὺς ἐπιφανεστάτους περὶ τὸ τοῦ Σπενδίου σῶμα· (7) τῆς τύχης ὥσπερ ἐπίττιδες ἐκ παραθέσεως ἀμφοτέρους ἐναλλὰξ διδούσης ἀφορμὰς εἰς ὑπερ-

POLYBIUS. — I.

mittenda, propter pollicitationes ducum, semper expectantes dira omnia adversus se mutuo patrare sustinebant.

LXXXV. Ubi vero jam captivi, quos in usum alimenti, prohi scelus! verterant, erant absumti, itemque servorum corpora deficiebant; (2) nemine Tunete ad opem ferendam veniente, victa malis multitudo ac supplicia palam intentante ducibus; Autaritus, Zarzas, et Spendius dedendi sese hostibus, et de pace cum Amilcare petendi, consilium capiunt. (3) Igitur per caduceatorem petito ad legationem instituendam commeatu, ipsi, numero decem, ad Carthaginienses veniunt. (4) Amilcar deditionis leges has eis tulit: « Ut Carthaginensibus fas esset, decem ex hostium numero, quos vellet cumque, eligere: ceteros, cum singulis tunicis, dimitterent. » (5) Facto foedere, confestim Amilcar eos, qui aderant, eligere se ex conventu et pacto, pronuntiat. Atque hoc modo Autaritus, Spendius et alii nobilissimi duces in potestatem Carthaginiensium venerunt. (6) Afri vero, postquam comprehensos teneri duces audire, pactionis ignari, ac fraudem illis factam rati, ad capiendam arma ruunt; (7) sed Amilcar, admotis elephantis, reliquoque exercitu circumcirca locato, circumventos omnes contrucidavit: erant autem hi plures numero quadraginta millibus. Locus ubi hæc acciderunt, Prion, quasi Serram dicas, a similitudine ejus instrumenti, nuncupatur.

LXXXVI. His rebus gestis Amilcar, ut Carthaginienses, qui spem omnem salutis amiserant, meliora quæque jansperarent in posterum, effecit. Ipse cum Narava et Hannibale regionem oppidaque circuibat. (2) Passim vero dedentibus se Afris, et ob nuperam victoriam in eorum partes transeuntibus, plerisque urbium sub nutum ditionemque Carthaginiensium redactis, Tunetem petunt, atque ibi Mathonem obsidere parant. (3) Ab eo latere, quod Carthaginiem spectat, ante urbem castra ponit Hannibal; in opposita huic parte Amilcar. (4) Post hæc Spendium et reliquos captivos, muris admotos, in hostium conspectu crucibus affigunt. (5) Matho vero, animadversa Hannibalis negligentia, et nimia confidentia, munitiones illius adortus, multos Pænorum occidit, castris excedere omnes compellit. Capta est omnis supellex eastrensis; captus etiam dux ipse Hannibal. (6) Quem illico, ad Spendii crucem adductum, post acerbos cruciatus, deposito Spendii cadavere, vivum eidem infelici ligno affixerunt, inactis simul circa Spendii corpus xxx e nobilissimis Carthaginiensium: (7) quasi de industria hos homines inter se fortuna composuisset, ut occasionem

ἐὼλην τῆς κατ' ἀλλήλων τιμωρίας. (8) Ὁ δὲ Βάρκας ὁμὲ μὲν συνῆκε τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἐκ τῆς πόλεως, διὰ τὴν ἀπόστασιν τῶν στρατοπέδων οὐδὲ μὴν, συνελς, οὐδ' οὕτως κατετάχει πρὸς τὴν βοήθειαν, διὰ τὰς μεταξὺ δυσχωρίας. (9) Διόπερ ἀναζεύξας ἀπὸ τοῦ Τύνητος, καὶ παρελθὼν ἐπὶ τὸν Μάχαρα ποταμὸν, κατεστρατοπέδευσε πρὸς τῷ στόματι τοῦ ποταμοῦ καὶ τῇ θαλάττῃ.

LXXXVII. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, παραδοῶν τῆς περιπετείας αὐτοῖς φανείσης, δυσθύμως καὶ δυσελπίστως εἶχον πάλιν ἄρτι γὰρ ἀναθαβρόυντες ταῖς ψυχαῖς, παρὰ πόδας ἐπιπτον αὐθις ταῖς ἐλπίσιν. (2) Οὐ μὴν ἀφίσταντο τοῦ ποιεῖν τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν. (3) Διὸ καὶ τριάκοντα μὲν τῆς γερουσίας προχειρισάμενοι, καὶ μετὰ τούτων τὸν πρότερον μὲν ἀπελθόντα στρατηγὸν Ἄννωνα, σὺν δὲ τούτοις τοὺς ὑπολοίπους τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις καθοπλίσαντες, ὅσιν ἐσχάτην τρέχοντες ταύτην, ἔξαπέστειλλον πρὸς τὸν Βάρκαν· (4) ἐντειλάμενοι πολλὰ τοῖς τῆς γερουσίας, κατὰ πάντα τρόπον διαλῦσαι τοὺς στρατηγούς ἐκ τῆς προγεγενημένης διαφορᾶς, καὶ συμφρονεῖν σφῶς ἀναγκάσαι, βλέψαντας εἰς τὰ παρόντα τῶν πραγμάτων. (5) Ἄν πολλοὺς καὶ ποικίλους διαθεμένων λόγους, ἐπειδὴ συνήγαγον ὁμοσε τοὺς στρατηγούς, ἡναγκάστησαν συγχωρεῖν καὶ πείθεσθαι τοῖς λεγομένοις οἱ περὶ τὸν Ἄνωνα καὶ τὸν Βάρκαν. (6) Καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη συμφρονήσαντες μῖξ γνώμη, πάντα κατὰ νοῦν ἔπραττον τοῖς Καρχηδόνιοις. (7) Ὡς τε τοὺς περὶ τὸν Μάθω, δυσχρηστομένους ἐν τοῖς κατὰ μέρος κινδύνοις· πολλοὺς γὰρ ἐποίησαντο περὶ τε τὴν Λέπτιν προσαγορευομένην, καὶ τινὰς τῶν ἄλλων πόλεων· τέλος ἐπὶ τὸ διὰ μάχης κρίνειν δρῆσαι τὰ πράγματα, προθύμως ἐχόντων πρὸς τοῦτο τὸ μέρος καὶ τῶν Καρχηδονίων. (8) Διόπερ ἀμφοτέροις, τοῦτο προθέμενοι, παρεκάλουν μὲν πάντας τοὺς συμμάχους πρὸς τὸν κινδύνον, συνῆγον δὲ τὰς φρουράς ἐκ τῶν πόλεων, ὥς ἂν μέλλοντες ἐκκυθεύειν ὑπὲρ τῶν ὄλων. (9) Ἐπειδὴ δ' ἑκατέροις ἦν τὰ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν ἔτοιμα, παραταξάμενοι συνέβαλον ἀλλήλοις ἐξ ὁμολόγου. (10) Γενομένου δὲ τοῦ νικήματος κατὰ τοὺς Καρχηδονίους, οἱ μὲν πλείστοι τῶν Λιβύων ἐν αὐτῷ τῷ κινδύνῳ διεφθάρησαν· οἱ δὲ πρὸς τινὰ πόλιν συμφυγόντες, μετ' οὐ πολλὸν παρέδωκαν ἑαυτούς· ὁ δὲ Μάθω ὑποχείριος ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς ζωγρεῖα.

LXXXVIII. Τὰ μὲν σὺν ἄλλα μέρη τῆς Λιβύης μετὰ τὴν μάχην εὐθέως ὑπήκουσε τοῖς Καρχηδόνιοις. (2) Ἡ δὲ τῶν Ἰππακρίτων καὶ τῶν Ἰτυκαίων πόλις ἔμενον, οὐδεμίαν ἀφορμὴν ἔχουσαι πρὸς διάλυσιν, διὰ τὸ μὴ καταλείπεσθαι σφίσι τόπον ἑλέους, μηδὲ συγχώμης, κατὰ τὰς πρώτας ἐπιβολάς. (3) Οὕτω καὶ κατὰ ταύτας τὰς ἁμαρτίας μεγάλῃν ἔχει διαφορὰν ἢ μετριότης καὶ τὸ μηδὲν ἀνήκεστον ἐπιτηδεύειν ἔκουςως. (4) Οὐ μὴν ἀλλὰ παραστρατοπεδεύσαντες, τῇ μὲν Ἄννων, τῇ δὲ Βάρκας, ταχέως ἡνάγκασαν αὐτοὺς ὁμολογίας ποιησάσθαι καὶ διαλύσεις εὐδοκουμένας Καρ-

alternis vicibus utrisque præberet, exquisitis suppliciis in se invicem sæviendi. (8) Sero, quidem Barca, quod longe a castris aberat, factam ab hostibus impressionem sensit : sed ne tum quidem, postquam rem cognovit, propter viæ intermediæ difficultates, ad opem ferendam adcurrit. (9) Itaque castra inde ad amnem Bacaram movens, ad ejus ostium secundum mare locum castris capit.

LXXXVII. Carthaginienses vero, inopinata clade perculti, animis denuo concidere ac pæne desperare cœperunt : cum, qui vixdum ex pavore se receplissent, continuo spem omnem emanibus elapsam viderent. (2) At procurare tamen quæ ad salutem reip. facerent, non cessabant. (3) Triginta igitur lectos senatores, cumque his Hannonem, qui imperium antea deponere fuerat coactus, et præterea quod supererat ætatis militaris, (omnes enim, utpote extremum hoc periculum facturi, armaverant :) ad Barcam mittunt. (4) Senatoribus etiam atque etiam mandant, ut ducum animos, priore controversia sublata, quoquo modo inter se concilient, et, revocatos ad præsentis status contemplationem, colere concordiam perpellant. (5) Qui, ducibus in eundem locum convocatis, post varia et sæpe repetita colloquia, evicere tandem, ut Hanno et Barca manus darent, et sententiæ ipsorum acquiescerent. (6) A quo tempore communibus animis et consiliis cuncta administrantes, ex voto civium suorum omnia gerebant. (7) Matheo igitur, quum minoribus præliis, quæ magno numero, partim ad Leptin oppidam, partim circa alia nonnulla oppida commissa sunt, multa incommoda accepisset, justa acie tandem decernere cum hostibus constituit ; pronis in eandem voluntatem et Carthaginiensium animis. (8) Quæ postquam utrisque stetit sententia, socios utrique universos ad societatem certaminis invitarunt, et præsidia quoque ex urbibus convocarunt, utpote de summa rerum aleam jacturi. (9) Paratis utrimque ad hoc inceptum rebus omnibus, aciem ambo instruunt, et ex compacto prælium ineunt. (10) Quum penes Carthaginienses victaria fuisset, Afro- rum plerique in ipsa pugna perierunt : reliqui in oppidum quoddam fuga se recipiunt, moxque deditionem faciunt. Matheo ab hostibus vivus est captus.

LXXXVIII. Jam ceteris quidem in partibus Africæ post hanc pugnam nulla mora fuit, quominus latas sibi a Carthaginiensibus leges statim subirent. (2) Hipponenses vero et Uticenses in rebellionē perstiterunt : nullum enim aditum postulandi pacem habebant, quandoquidem a principio defectionis neque locum neque spem ullam misericordiæ aut veniæ sibi reliquam fecerant. (3) Adeo etiam in istiusmodi peccatis, moderari sibi et inexpiabile nihil ultro admittere, longe præstat. (4) Sed enim Hanno et Barca, alter Hipponi, alter Uticæ, admotis castris, brevi eos ad deditionem in eas leges, quæ Carthaginiensibus placuissent, faciendam

χηδόνις. (6) Ὁ μὲν οὖν Λιβυκὸς πόλεμος εἰς τοιαύτην ἀγαθὴν περίστασιν Καρχηδονίους, τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος· ὥστε μὴ μόνον κυριεῦσαι πάλιν τῆς Λιβύης Καρχηδονίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως τιμωρήσασθαι καταξίως. (7) Τὸ γὰρ πέρας, ἀγαγόντες οἱ νόιοι τὸν θρίαμβον διὰ τῆς πόλεως, πᾶσαν αἰχλὴν ἐπεδείξαντο τοῖς περὶ τὸν Μάθω. (8) Τρία μὲν οὖν ἔτη καὶ τέτταράς που μῆνας ἐπολέμησαν οἱ μισθοφόροι πρὸς τοὺς Καρχηδονίους· πόλεμον, ὃν ἡμεῖς ἴσμεν, ἀκοῇ μαθόντες, πολὺ τι τοὺς ἄλλους ὁμότητι καὶ παρανομίᾳ διηγηνοχότα. (9) Ῥωμαῖοι δὲ, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Σαρδόνος αὐτομολησάντων μισθοφόρων πρὸς σφᾶς ἐκκληθέντες, ἐπεβίβοντο πλεῖν ἐπὶ τὴν προειρημένην νῆσον. (10) Τῶν δὲ Καρχηδονίων ἀγανακτούντων, ὥς αὐτοῖς καθηκούσης μᾶλλον τῆς τῶν Σαρδόνων δυναστείας, καὶ παρασκευαζομένων μεταπορεύεσθαι τοὺς ἀποστήσαντας αὐτῶν τὴν νῆσον· (11) λαβόμενοι τῆς ἀφορμῆς ταύτης οἱ Ῥωμαῖοι, πόλεμον ἐψηφίσαντο πρὸς τοὺς Καρχηδονίους· φάσκοντες, αὐτοὺς οὐκ ἐπὶ Σαρδόνους, ἀλλὰ ἐπὶ σφᾶς ποιεῖσθαι τὴν παρασκευήν. (12) Οἱ δὲ, παραδόξως διαπεφυγότες τὸν προειρημένον πόλεμον, κατὰ πάντα τρόπον ἀφυῶς διακειμένοι κατὰ τὸ παρὸν πρὸς τὸ πάλιν ἀναλαμβάνειν τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἀπέχθειαν· (13) εἰξαντες τοῖς καιροῖς, οὐ μόνον ἀπέστησαν τῆς Σαρδόνος, ἀλλὰ καὶ χίλια τάλαντα καὶ διακόσια προσέθηκαν τοῖς Ῥωμαίοις, ἐφ' ᾧ μὴ κατὰ τὸ παρὸν ἀναδέεσθαι τὸν πόλεμον. Ταῦτα μὲν οὕτως ἐπράχθη.

coegerunt. (5) Bellum igitur vulgo Libycum dictum, quod in tantas Carthaginienses angustias conjecerat, hunc exitum habuit: ut non solum Africam dominatum reciperent, sed etiam a defectionis auctoribus meritas poenas exigerent. (6) Finis namque omnium hic tandem fuit, ut juvenus, acto per urbem triumpho, omni contumeliae cruciatusque genere Mathonem et qui cum eo erant, afficeret. (7) Tres annos et menses ferme quatuor, mercenarii cum Carthaginiensibus bellum fecere: omnium, de quibus fando accepimus, longe crudelissimum et maxime nefarium. (8) Eodem vero tempore Romani, ab illis mercenariis, qui Sardinia pulsus ad illos transfugerant, invitati, in eam insulam navigare instituerunt. (9) Quod quum aegre ferrent Pœni, ut qui ad se potius pertinere Sardorum dominationem arbitrantur; quumque jam in eo essent, ut insulae defectionem in auctores vindicarent; Romani eam occasionem arripiunt, et contra Carthaginienses bellum decernunt: quod dicerent, non adversus Sardos, sed adversum se, fieri istum a Pœnis apparatus. (11) Illi, aegre ac præter opinionem superiore bello liberati, ac modis omnibus male comparati ad suscipiendas impræsentiarum cum Romano rursus populo inimicitias; (12) tempori cedendum rati, non solum Sardinia cessare; verum etiam mille ac ducenta Romanis talenta adjecerunt, ne bellum sustinere hoc tempore cogerentur. Atque hæc quidem ita gesta sunt.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ διεσαφίσαμεν, πότε Ῥωμαῖοι, συστησάμενοι τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, τοῖς ἐκτὸς ἐγχειρεῖν ἤρξαντο πράγμασιν ἐπὶ δὲ τούτοις, πῶς εἰς Σικελίαν διέβησαν, καὶ δι' ἧς αἰτίας τὸν περὶ τῆς προειρημένης νήσου συνεστήσαντο πόλεμον πρὸς Καρχηδόνιους. (2) μετὰ δὲ ταῦτα, πότε πρῶτον συνίστασθαι ναυτικὰς ἤρξαντο δυνάμεις, καὶ τὰ συμβάντα κατὰ τὸν πόλεμον ἑκατέρους ἕως τοῦ τέλους· ἐν δὲ Καρχηδόνιοι μὲν ἐξεχώρησαν πάσης Σικελίας, Ῥωμαῖοι δ' ἐπεκράτησαν τῆς ὅλης νήσου, πλὴν τῶν ὑπ' Ἱέρωνι ταττομένων μερῶν. (3) Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐπεβαλόμεθα λέγειν, πῶς στασιάζαντες οἱ μισθοφόροι πρὸς τοὺς Καρχηδόνιους, τὸν προσαγορευθέντα Λιδυκὸν πόλεμον ἐξέκαυσαν, καὶ τὰ συμβάντα κατὰ τοῦτον ἀσεδήματα μέχρι τίνος προῦθη, καὶ τίνα διέξοδον ἔλαβε τὰ παράλογα τῶν ἔργων, ἕως τοῦ τέλους καὶ τῆς Καρχηδονίων ἐπικρατείας. (4) Νυνὶ δὲ τὰ συνεχῆ τούτοις πειρασόμεθα δηλοῦν κεφαλαιωδῶς, ἐκάστων ἐπιψαύοντες, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. (5) Καρχηδόνιοι γὰρ, ὡς θᾶπτον κατεστήσαντο τὰ κατὰ τὴν Λιδύην, εὐθέως Ἀμυκκῶν ἐξαπέστειλλον, δυνάμεις συστήσαντες, εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἰθρίαν τόπους. (6) Ὁ δ', ἀναλαβὼν τὰ στρατόπεδα, κατὰ τὸν υἱὸν Ἀννίβαν, ὄντα τότε κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐτῶν ἑννέα, καὶ διαδῶς κατὰ τὰς Ἡρακλείους στηλας, ἀνεκτᾶτο τὰ κατὰ τὴν Ἰθρίαν πράγματα τοῖς Καρχηδόνιοις. (7) Διατρίψας δ' ἐν τοῖς τόποις τούτοις ἔτη σχεδὸν ἑννέα, καὶ πολλοὺς μὲν πολέμους, πολλοὺς δὲ πειθοὶ ποιήσας Ἰθέρων ὑπηκόους Καρχηδόνι, κατέστρεψε τὸν βίον ἀξίως τῶν προγεγενημένων πράξεων. (8) Πρὸς γὰρ τοὺς ἀνδρωδεστάτους καὶ μεγίστην δύναμιν ἔχοντας παραταττόμενος, καὶ χρώμενος τολμηρῶς καὶ παραβόλως ἑαυτῷ κατὰ τὸν τοῦ κινδύνου καιρὸν, ἐρρωμένως τὸν βίον μετέλλαξε. (9) Τὴν δὲ στρατηγίαν οἱ Καρχηδόνιοι παρέδοσαν Ἀσδρούβῃ, τῷ ἐκείνου κηδεστῇ καὶ τριηράρχῳ.

II. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους Ῥωμαῖοι τὴν πρῶτην διάβασιν εἰς τὴν Ἰλλυρίδα καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἐπεβάλοντο ποιεῖσθαι μετὰ δυνάμει. (2) Ἀπερ οὐ παρέργως, ἀλλὰ μετ' ἐπιστάσεως θεωρητῶν τοῖς βουλευμένοις ἀληθινῶς τὴν τε πρόθεσιν τὴν ἡμετέραν συνθεάσασθαι, καὶ τὴν αὔξησιν καὶ κατασκευὴν τῆς Ῥωμαίων δυναστείας. (3) Ἐγνώσαν δὲ διαβαίνειν διὰ τινος τοιαύτας αἰτίας. (4) Ἀγρων, δὲ τῶν Ἰλλυριῶν βασιλεὺς, ᾧ μὲν υἱὸς Πλευράτου, δύναιεν δὲ πεζὴν καὶ ναυτικὴν μεγίστην ἔσχε τῶν πρὸ

POLYBII

MEGALOPOLITANI

HISTORIARUM LIBER II.

Exposuimus superiore libro, quando Romani, rebus in Italia compositis, res externas cœperint tractare : deinde, quonam modo in Siciliam trajecerint, et quas ob causas de illa insula in certamen cûm Carthaginiensibus venerint : (2) tum, quando navalibus copiis uti primum cœperint, quæque populo utrique bello illo acciderint ad finem usque; cum universa cessere Sicilia Carthaginienses, Romanis totam insulam, ea dumtaxat excepta parte quæ Hieroni parebat, occupantibus. (3) Post hæc dicere aggressi sumus, quomodo, seditione facta, mercenarii bellum, quod Libycum vocant, adversus Carthaginienses conflarint; quo progressa impietas fuerit, quemve facta immania exitum tandem habuerint, ad finem belli usque et Carthaginiensium victoriam. (4) Nunc, quæ sunt deinceps insecuta, summatim pro ratione instituti quæque attingentes, peragere conabimur. (5) Carthaginienses igitur, ubi primum res in Africa sunt compositæ, continuo Amilcarem cum copiis in Hispaniam miserunt. (6) Is, exercitu accepto, et filio Hannibale, novem tum annorum puero, marique ad Herculis columnas trajecto, Carthaginiensium imperium in Hispania instaurabat. (7) Ubi novem ferme annos moratus; multis populis, partim bello, partim persuasionem, dominatui Carthaginis subjectis; ut tantis rebus gestis virum decebat, occumbit. (8) Quippe cum fortissimo potentissimoque hoste signis collatis dimicans, dum mira quadam audacia in mediam se infert dimicationem, vitam cum morte fortiter commutat. (9) Imperium deferunt Pœni ad Asdrubalem, generum Hamilcaris, et tiremium ejusdem præfectum.

II. Incidit in idem ferme tempus prima Romanorum cum exercitu in Illyricum et partes illas Europæ trajectio : (2) quæ non obiter, sed cum attentione iis observanda est, qui propositum nostrum, et imperii, quod sibi Romani pepererunt, incrementa vere cupient cognoscere. (3) Causæ autem ejus consilii, hæc fere exstiterunt. (4) Agron, Illyriorum rex, filius Pleurati, copiis et terrestribus et navalibus

αὐτοῦ βεβασιλευκῶτων ἐν Ἰλλυριοῖς. (5) Οὗτος ὑπὸ Δημητρίου, τοῦ Φιλίππου πατρὸς, πεισθεὶς χρήμασιν, ὑπέσχετο βοηθήσειν Μεδωνίοις ὑπ' Αἰτωλῶν πολιορκουμένοις. (6) Αἰτωλοὶ γὰρ οὐδαμῶς δυνάμενοι πείσαι Μεδωνίους μετέχιν σφίσι τῆς αὐτῆς πολιτείας, ἐπεβάλλοντο κατὰ κράτος ἐλεῖν αὐτούς. (7) Στρατεύσαντες οὖν πανδημεῖ, καὶ περιστρατοπεδεύσαντες αὐτῶν τὴν πόλιν, κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπολιόρχουν, πᾶσαν βίαν προσφέροντες καὶ μηχανήν. (8) Συνάψαντος δὲ τοῦ χρόνου τῶν ἀρχαιρεσίων, καὶ δέον στρατηγὸν ἕτερον αἰρεῖσθαι, καὶ τῶν πολιορκουμένων ἤδη κακῶς διακειμένων, καὶ δοκούντων ἀνὰ ἐκάστην ἡμέραν ἐνδύσειν ἑαυτούς· ὁ προὔπαρχος στρατηγὸς προσφέρει λόγον τοῖς Αἰτωλοῖς, φάσκων· (9) ἔπειδὴ τὰς κακοπαθείας καὶ τοὺς κινδύνους αὐτὸς ἀναδέδεκται τοὺς κατὰ τὴν πολιορκίαν, δίκαιον εἶναι, καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν λαφύρων, ἑπὶ ἀνκρατήσῃ, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ὅπλων ἑαυτῷ συγχαρεῖσθαι. (10) Τίνων δὲ, καὶ μάλιστα τῶν προϊόντων πρὸς τὴν ἀρχήν, ἀμφισβητούντων πρὸς τὰ λεγόμενα, καὶ παρακαλούντων τὰ πλήθη, μὴ προδιαλαμβάνειν, ἀλλ' ἐν ἀκραιῶν ἔσθ', ὅ ποτ' ἂν ἡ τύχη βουλευθῇ θεῖναι τοῦτον τὸν στέφανον· (11) ἔδοξε τοῖς Αἰτωλοῖς, ὅς ἂν ἐπικρατασθεὶς στρατηγὸς κρατήσῃ τῆς πόλεως, κοινὴν ποιεῖν τῷ προὔπαρχοντι καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν λαφύρων, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ὅπλων.

III. Δεδωμένον δὲ τούτων, καὶ δέον τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ γενέσθαι τὴν ἀφρῆσιν καὶ τὴν παράληψιν τῆς ἀρχῆς, καθάπερ ἔθος ἐστὶν Αἰτωλοῖς· προσπλέουσι τῆς νυκτὸς ἑκατὸν λέμβοι πρὸς τὴν Μεδωνίαν, κατὰ τοὺς ἑγγιστα τόπους τῆς πόλεως, ἐφ' ὧν ἦσαν Ἰλλυριοὶ πενταχισχιλιοί. (2) Καθορμισθέντες δὲ, καὶ τῆς ἡμέρας ἐπιγενομένης, ἐνεργῶν καὶ λαθραῖαν ποιησάμενοι τὴν ἀπόδασιν, καὶ χρησάμενοι τῇ παρ' αὐτοῖς εἰθισμένῃ τάξει, προῆγον κατὰ σπείρας ἐπὶ τῶν Αἰτωλῶν στρατοπεδείαν. (3) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, συνέντες τὸ γενόμενον, ἐπὶ μὲν τῷ παραδόξῳ καὶ τῇ τόλμῃ τῶν Ἰλλυριῶν ἦσαν ἐκπλαγεῖς· πεφρονηματισμένοι δ' ἐκ πολλοῦ χρόνου, καὶ καταπιστεύσαντες ταῖς ἰδίαις δυνάμεσι, κατὰ ποσὸν εὐθαρσῶς εἶχον. (4) Τὸ μὲν οὖν μέρος τῶν ὁκλιτῶν καὶ τῶν ἱππέων, αὐτοῦ πρὸ τῆς στρατοπεδείας, ἐν τοῖς ἐπιπέδοις παρενέβαλλον· μέρει δὲ τινι τῆς ἱππου, καὶ τοῖς εὐζώνοις, τοὺς ὑπερδεξίους καὶ πρὸ τοῦ χάρακος εὐφυῶς κειμένους τόπους προκατελάμβανον. (5) Οἱ δὲ Ἰλλυριοὶ τοὺς μὲν ἑλαφροὺς, ἐξ ἐφόδου προσπεσόντες, τῷ πλήθει βάρει τῆς συντάξεως ἐξέωσαν· τοὺς δὲ μετὰ τούτων ἱππεῖς συγκινδυνεύοντας ἠνάγκασαν ἀποχωρῆσαι πρὸς τὰ βαρέα τῶν ὅπλων. (6) Λοιπὸν ἐξ ὑπερδεξίου ποιούμενοι τὴν ἐφοδὸν ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ τεταγμένους, ταχέως ἐτρέφαντο συνεπιθεμένον τοῖς Αἰτωλοῖς ἅμα τῶν Μεδωνίων ἐκ τῆς πόλεως. (7) Καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, ἔτι δὲ πλείους αἰχμαλώτους ἔλαβον· τῶν δὲ ὅπλων καὶ τῆς ἀποσκευῆς ἐγένοντο πάσης ἐγκρατεῖς. (8) Οἱ μὲν οὖν Ἰλλυριοὶ, πρῆξαντες τὸ συνταχθὲν ὑπὸ

priores Illyrici reges longe anteibat. (5) Hic Demetrio, Philippi patri, pacta mercede receperat, se Medionii, quos Ætoli obsidebant, opem laturum. (6) Nam Ætoli, quod impetrare ab Medionii non poterant, ut reip. suæ se adjungerent, vi eos expugnare erant aggressi. (7) Itaque ex universa gente Ætolorum coacto exercitu, positis circa urbem illorum castris, statim omni conatu, machinis etiam adhibitis, oppugnationem urgebant. (8) Appetente comitiorum tempore, quibus novus prætor Ætolorum erat creandus; quum malo jam loco obsessorum res essent, adeo ut in dies deditio eorum expectaretur; prior prætor, Ætolos compellans, (9) quoniam et labores, ait, et pericula hujus obsidionis ipse sustinisset, æquum esse, ut capta urbe et prædæ administratio et armorum inscriptio sibi tribuatur. (10) Cui petitioni quum se nonnulli opponerent, et ii maxime qui eum honorem petebant, multitudinemque hortarentur, ne ea de re præjudicaret, sed omnia in integro servarent, cuicumque tandem hoc decus fortuna tributura esset; (11) placuit Ætolis, ut futurus prætor, quisquis fuerit, qui urbe potiretur, jus prædæ administrandæ, et arma inscribendi, cum priore communicaret.

III. His ita decretis, postridie ejus diei comitia peragenda erant, et novus prætor magistratum ex-consuetudine Ætolorum statim erat initurus. Interea adventunt noctu ad Medioniorum agrum, quam proxime urbem, lembi centum, in quibus erant Illyriorum quinque millia. (2) Hi postquam appulerunt, illucescente jam die raptim et latenter exscensione facta, aciem more suo instruunt, et manipulatim ad Ætolorum castra ire pergunt. (3) Ætoli, re intellecta, inopinata quidem Illyriorum audacia sunt percussi; sed propter spiritus a longo tempore conceptos, cum suis viribus satis etiam confiderent, bono utcumque animo fuerunt. (4) Igitur, gravis armaturæ et equitum majori parte ante ipsa castra in plano in aciem instructa, velites et equitum aliquot alas ad occupanda loca edita pro castris et opportuna mittunt. (5) Illyrii leviter armatos primo statim impetu, quum et numero superarent et aciei pondere, statione proturbant; equites, his adjunctos, ad gravem armaturam se recipere cogunt: (6) deinde, ex superiore loco, positi in campo aciem invadentes, facile in fugam eos vertunt: Irrumpentibus præsertim in Ætolos eodem tempore et Medionii oppidanis. (7) Trucidarunt multos; plures vivos ceperunt; armis et impedimentis omnibus sunt potiti. (8) Ita Illyrii, peracto quod mandatum a rege fuerat, supellec-

τοῦ βασιλέως, καὶ διακομίσαντες τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὴν ἄλλην ὠφέλειαν ἐπὶ τοὺς λέμβους, εὐθέως ἀνήγοντο, ποιούμενοι τὸν πλοῦν εἰς τὴν οἰκίαν.

IV. Οἱ δὲ Μεδιώνιοι, τετευχότες ἀνεπίστου σωτηρίας, ἀθροισθέντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐβουλεύοντο περὶ τοῦ τῶν ἄλλων, καὶ περὶ τῆς τῶν θπλων ἐπιγραφῆς. (2) Ἐδοξε· οὐδ' αὐτοῖς, κοινὴν ποιήσῃ τὴν ἐπιγραφὴν, ἀπὸ τοῦ τὴν ἀρχὴν τῶν Αἰτωλῶν ἔχοντος, καὶ τῶν εἰς τὸ μέλλον προπορευομένων, κατὰ τὸ τῶν Αἰτωλῶν δόγμα. (3) τῆς τύχης ὥσπερ ἐπίτηδες καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐπὶ τῶν ἐκείνοις συμβαινόντων ἐνδεικνυμένης τὴν αὐτῆς δύναμιν. (4) Ἄ γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοὶ προσεδόκων ὅσον ἤδη πείσεσθαι, ταῦτα πράττειν αὐτοῖς ἐκείνοις παρέδωκεν ἐν πανύ βραχεὶ χρόνῳ κατὰ τῶν πολέμων. (5) Αἰτωλοὶ δὲ, τῇ παραδόξῳ χρησάμενοι συμφορᾷ, πάντας ἐδίδασαν μηδέ ποτε βουλεύεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος, ὥς ἤδη γεγονότος· μηδὲ προκατελπίζειν βεβαιούμενους ὕπρ' ὧν ἀκμὴν ἐνδεχόμενόν ἐστιν ἄλλως γενέσθαι· νέμειν δὲ μερίδα τῇ παραδόξῳ, πανταχῇ μὲν, ἀνθρώποις ὄντας, μάλιστα δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς. (6) Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀγρων, ἐπεὶ κατέπλευσαν οἱ λέμβοι, διακούσας τῶν ἡγεμόνων τὰ κατὰ τὸν κίνδυνον, καὶ περιχαρῆς γενόμενος ἐπὶ τῷ δοκεῖν Αἰτωλοῦς, τοὺς μέγιστον ἔχοντας τὸ φρόνημα, νεικηκεῖναι, πρὸς μέθας καὶ τινας τοιαύτας ἄλλας εὐωχίας τραπεῖς, ἐνέπεσεν εἰς πλευρίτιν· ἐκ δὲ ταύτης ἐν ὀλίγαις ἡμέραις μετήλλαξε τὸν βίον. (7) Τὴν δὲ βασιλείαν ἡ γυνὴ Τεῦτα διαδεξαμένη, τὸν κατὰ μέρος χειρισμὸν τῶν πραγμάτων ἵποιετο διὰ τῆς τῶν φίλων πίστεως. (8) Χρωμένη δὲ λογισμοῖς γυναικεῖσι, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ γεγονός εὐτύχημα μόνον ἀποδίδουσα, τῶν δ' ἐκτός οὐδὲν περισκεπτομένη, πῶτον μὲν συνεχώρησε τοῖς κατ' ἰδίαν πλέουσι ληΐεσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας· (9) δεύτερον δ' ἀθροίσασα στόλον, καὶ δύναμιν οὐκ ἐλάττω τῆς πρότερον, ἐξέπεμψε, πᾶσαν ἀποδείξασα πολέμιαν τοῖς ἡγουμένοις.

V. Οἱ δὲ ἑξαποσταλέντες, τὴν μὲν πρώτῃ ἐπιβολὴν ἔρχον ἐπὶ τὴν Ἥλειαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν. Ταύτας γὰρ αἰεὶ τὰς χώρας Ἰλλυριοὶ πορθοῦντες διετέλουν. (2) Διὰ γὰρ τὸ μήκος τῆς παραλάας, καὶ διὰ τὸ μεσογαίους εἶναι τὰς δυναστεύουσας ἐν αὐταῖς πόλεις, μακραὶ καὶ βραδεῖαι ἴλαν ἐγίνοντο τοῖς προειρημένοις αἱ παραβόηται πρὸς τὰς ἀποβάσεις τῶν Ἰλλυρίων· ὁθεν ἀδεῶς ἐπέτρεχον, καὶ κατέσυρον αἰεὶ ταύτας τὰς χώρας. (3) Οὐ μὴν ἄλλα τότε, γινόμενοι τῆς Ἥπειρου κατὰ Φοινίκην, προσέσχον ἐπιστιτισμοῦ χάριν. (4) Συμμιξαντες δὲ τῶν Γαλατῶν τισιν, οἱ μισθοφοροῦντες παρὰ τοῖς Ἥπειρώταις διέτρεβον ἐν τῇ Φοινίκῃ, τὸ πλῆθος ὄντες εἰς ὀκτακοσίους· καὶ κοινολογηθέντες τούτοις περὶ προσδοσίας τῆς πόλεως, ἐξέβησαν, συγκαταθεμένων σφίσι τῶν προειρημένων· καὶ τῆς πόλεως ἐξ ἐφόδου, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, κύριοι κατέστησαν, συνεργησάντων ἔσθην αὐτοῖς τῶν Γαλατῶν. (5) Οἱ δ' Ἥπειρώται, πυθόμενοι τὸ γεγονός, ἐδοθήθουν πανδημεὶ μετὰ σπου-

tile ceteraque omni praeda lembis imposita, confestim naves solvunt, et patriam suam repetunt.

IV. Medionii, ex insperato obsidione liberati, cum de aliis deliberaturi, tum de armorum inscriptione, concionem habent. (2) Placuit, ut, quemadmodum ab Ætolis decretum fuerat, et præsentis anni Prætor, et qui in posterum annum præturam ambissent, in inscriptione simul nominarentur. (3) Dicas, fortunam, hoc Medioniorum successu, ceteros quoque mortales suæ potentie de industria ivisse admonitum. (4) Quod enim de se jamjam inimicos arbitrabantur facturos, id ipsum ut in inimicos possent exercere, minimo tempore interjecto, ipsis præstitit. (5) Ætoli vero, hac improvviso affecti clade, documento fuerunt omnibus, ne de futuro, seu de re jam facta, consultant; neque spem ullam quasi certamen præcipiant earum rerum, quæ secus evenire adhuc possint: sed cum in ceteris rebus omnibus, tum in bello maxime, homines se natos meminerint, et inopinatis etiam casibus locum aliquem esse cogitent. (6) Rex Agron, posteaquam lembi rediissent, eique omnia duces narrassent quæ in pugna acciderant, incredibili exsultans gaudio, quod Ætolos, gentem superbia ferocissimam, vicisset, ebrietati et id genus liberalioribus epulis indulgens, in pleuritum incidit, quæ post paucos dies e vita eum sustulit. (7) Regnum Teuta uxor suscepit, fide amicorum in rerum administratione utens. (8) Hæc, more ingenii muliebris, quum nihil nisi præteritam victoriam ob oculos haberet, de externis nihil quidquam cogitaret; suis primum concessit, ut singuli, quocumque haberent obvius inter navigandum, deprædarentur: (9) deinde, parata classe, et copiis non minoribus, quam fuerant superiores, emissis, potestatem ducibus fecit, ut pro hostibus populos omnes haberent.

V. Hi primam quidem expeditionem in Eleorum et Messeniorum fines suscipere instituerant. Hi enim perpetuis Illyriorum incursionibus erant obnoxii. (2) Nam quoniam in longum ora illa porrecta jacet, et a mari remotæ erant principes illarum regionum urbes; longinqua atque tarda ex his ad oram adveniebant auxilia adversus Illyriorum excensiones: quare facile his erat, sine metu istas regiones incursare ac devastare. (3) At tunc versantes circa Phœnicen, Epiri oppidum, parandæ annonæ gratia in portum applicant. (4) Ibi postquam in colloquium venerunt cum Gallorum nonnullis, qui Epirotarum æra merebant, et Phœnicæ circiter octingenti degebant; quum de proditione oppidi eos compellassent, et eam ad rem operam suam Galli essent polliciti, expositis copiis, oppido et omnium, qui in eo erant, primo impetu potiuntur, Gallis intra muros conatus ipsorum adjuvantibus. (5) Hoc accepto nuntio,

δῆς. Παραγενόμενοι δὲ πρὸς τὴν Φοινίκην, καὶ προβαλόμενοι τὸν παρὰ τῇ πόλει ῥέοντα ποταμὸν, ἑστρατοπέδωσαν, τῆς ἐπ' αὐτῷ γεφύρας ἀνασπάσαντες τὰς σανίδας ἀσφαλείας χάριν. (6) Προσαγγελθέντος δ' αὐτοῖς, Σκερδिलाΐδαν, ἔχοντα πεντακισχιλίους Ἰλλυριοὺς, παραγίγνεσθαι κατὰ γῆν διὰ τῶν παρ' Ἀντιγόνηαν στενῶν· μερίσαντες αὐτῶν τινὰς ἐξαπέστειλαν παραφυλάσσοντας τὴν Ἀντιγόνηαν· αὐτοὶ δὲ τὰ τε λοιπὰ βρῆθ' ὡς διήγον, ἀπολαύοντες τῶν ἐκ τῆς χώρας ἀνέδην, τῶν τε κατὰ τὰς φυλακὰς καὶ προκοιτίας ὠλιγώρουν. (7) Οἱ δ' Ἰλλυριοὶ, συνέντες τὸν μρισμὸν αὐτῶν καὶ τὴν λοιπὴν βρῆθ' ὡς διήγον, ἐκπορεύονται νυκτός· καὶ τῇ γεφύρᾳ σανίδας ἐπιβαλόντες, τὸν τε ποταμὸν ἀσφαλῶς διέδρυσαν, καὶ λαβόντες ὄχυρόν τὸπον, ἔμειναν τὸ λοιπὸν μέρος τῆς νυκτός. (8) Ἐπιγενομένης δὲ τῆς ἡμέρας, καὶ περαταξαμένων ἀμφοτέρων πρὸς τῆς πόλεως, συνέβη λειψῆναι τοὺς Ἑπειρώτας, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν πεσεῖν, ἔτι δὲ πλείους ἀλῶναι, τοὺς δὲ λοιποὺς διαφυγεῖν ὡς ἐπὶ Ἀττινάνων.

VI. Οὗτοι μὲν οὖν τοιοῦτοι περιπεσόντες ἀτυχήμασι, καὶ πάσας ἀπολίσσαντες τὰς ἐν αὐτοῖς ἐλπίδας, ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος, δέόμενοι μεθ' ἑκτηρίας σφίσι βοηθεῖν. (2) Οἱ δὲ, κατελίσσαντες τὰς συμφορὰς αὐτῶν, ὑπήκουσαν· καὶ μετὰ ταῦτα παραβουδύντες ἦγον εἰς Ἑλίκρανον. (3) Οἱ δὲ τὴν Φοινίκην κατασχόντες, τὸ μὲν πρῶτον, παραγενόμενοι μετὰ Σκερδिलाΐδου πρὸς τὸ χωρίον, παρεστρατοπέδωσαν τοὺς βεδοθηκόσι, βουλόμενοι συμβαλεῖν. (4) Δυσχρηστούμενοι δὲ διὰ τὰς δυσχωρίας τῶν τόπων, ἅμα δὲ καὶ προσπεσόντων παρὰ τῆς Τεύτας γραμμῶν, δι' ὧν ὤρετο δεῖν αὐτοὺς τὴν ταχίστην εἰς οἶκον ἀναχωρεῖν, διὰ τὸ τινὰς τῶν Ἰλλυρίων ἀπεστηκέναι πρὸς τοὺς Δαρδανεῖς. (5) Οὕτω, λεηλατήσαντες τὴν Ἑπειρὸν, ἀνοχὰς ἐποίησαντο πρὸς τοὺς Ἑπειρώτας. (6) Ἐν αἷς τὰ μὲν ἐλευθέρᾳ σώματα καὶ τὴν πόλιν ἀπολυτρῶσαντες αὐτοῖς, τὰ δὲ δουλικὰ, καὶ τὴν λοιπὴν σκευὴν ἀναλαβόντες εἰς τοὺς λέμβους, οἱ μὲν ἀπέπλευσαν, οἱ δὲ περὶ τὸν Σκερδिलाΐδαν περὶ πάλιν ἀνεχώρησαν διὰ τῶν παρὰ τὴν Ἀντιγόνηαν στενῶν. (7) οὐ μικρὰν οὐδὲ τὴν τυχεύσαν καταπληξίν καὶ φόβον ἐνεργασάμενοι τοῖς τὰς παραλίας οἰκοῦσι τῶν Ἑλλήνων. (8) Ἐκαστοὶ γὰρ θεωροῦντες τὴν ὄχυρωτάτην ἅμα καὶ δυνατωτάτην πόλιν τῶν ἐν τῇ Ἑπειρῷ παραλόγως οὕτως ἐξηνδραποδισμένην, οὐκέτι περὶ τῶν ἀπὸ τῆς χώρας ἡγωνίων, καθέπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, ἀλλὰ περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν πόλεων. (9) Οἱ δ' Ἑπειρῶται παραδόξως διασσεωσμένοι, τοσούτον ἀπέχον τοῦ πειράζεσθαι ἀμύνεσθαι τοὺς ἡδονηκῶτας, ἢ χάριν ἀποδιδόναι τοῖς βοηθήσασιν· ὥστε τούναντίον διαπρεσβευσάμενοι πρὸς τὴν Τεῦταν, συμμαχίαν ἔθεντο μετὰ Ἀκαρνάνων πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς. (10) καθ' ἣν ἐκείνοις μὲν κατὰ τοὺς ἐξῆς καιροὺς συνήργουν, τοῖς δ' Ἀχαιοῖς καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς ἀντέπρεττον. (11) Ἐξ ὧν ἐγένοντο

Epirotæ extemplo ad ferendam opem omnes accurrunt. Qui ut venire ad Phœnicen, castra sic metantur, ut amnis, qui urbem præterfluit, pro munimento ipsis esset; ad majorem securitatem tabulis detractis, quibus pons fluvio impositus erat constratus. (6) Deinde certiores facti, adventare Scerdilaidam cum quinque Illyriorum millibus, itinere terrestri per fauces ad Antigoneam; parte exercitus sui ad custodiendam Antigoneam missa, ipsi interea negligentius agere; commeatibus, quos large regio subministrabat, perfrui; stationes ac vigilias contemtim obire. (7) Illyrii, de copiarum divisione moniti et eorum negligentia, noctu profecti, tabulas ponti imponunt, et sine periculo amnem trajiciunt. Munitum dein locum occupant, et per reliquum noctis ibi subsistunt. (8) Prima luce utrique ante urbem instructa acie certamen ineunt: quo victi Epirotæ, multi in prælio cecidere, plures capti sunt; reliqui versus Attintaniam fugam capessunt.

VI. Tam adversam experti fortunam Epirotæ, omnique salutis spe, quod quidem in ipsis foret, amissa, legatos cum infulis et velamentis ad Ætolos et Achæorum gentem mittunt, auxilium petentes. (2) Qui eorum calamitatis miseri, faciles ad ipsorum postulata se præbent: nec multo post cum auxiliis Helicranum veniunt. (3) Eodem et Illyrii qui Phœnicen occupaverant, una cum Scerdilaida, se conferunt: et primum quidem non longe a copiis auxiliariis metantur castra, dimicare cupientes. (4) Sed impediebat difficultas locorum: simulque allatæ sunt a Teuta litteræ, quibus domum quantocius redire, quod pars Illyriorum ad Dardanios defecisset, jubebantur. (5) Itaque, Epirum populati, inducias cum Epirotis faciunt: (6) per quas, quidquid liberorum hominum in potestate habebant, cum ipsa urbe, pretio accepto, eis restitunt. Mancipiis et suppellectili omni lembis impositis, domum navigant: Scerdilaidas cum suis per Antigoneæ fauces pedibus remavit. (7) Magnum ea res maritimis Græcorum urbibus terrorem attulit: (8) nam qui cernerent, munitissimam et potentissimam Epiri urbem ita præter omnium opinionem in captivitatem incidisse; non jam, ut antea, de agrorum cultoribus, verum de propria sua et urbium suarum salute, solliciti erant. (9) Epirotæ, hoc periculo mirabiliter liberati, tantum ab eo abfuerunt, ut vel calamitatis suæ auctores ultum irent, vel iis qui auxilio fuerant gratiam referrent; ut contra, legatione ad Teutam missa, societatem cum Illyriis et ipsi et Acarnanes inirent. (10) Neque ab eo tempore postea destiterunt, horum partes amplexi, Achæis et Ætolis adversari. (11) Quod consilium et iniquam tunc

καταφανείς, ἀκρίτως μὲν κεκρημένοι τότε τοῖς εὐεργέταις, ἀφρόνως δ' ἐξ ἀρχῆς βεβουλευμένοι περὶ τῶν καθ' αὐτοὺς πραγμάτων.

VII. Τὸ μὲν γὰρ, ἀνθρώπους ὄντας, παραλόγως περιπεσεῖν τινὶ τῶν δεινῶν, οὐ τῶν παθόντων, τῆς τύχης δέ, καὶ τῶν πραξάντων, ἐστὶν ἐγκλημα. (2) Τὸ δ' ἀκρίτως καὶ προφανῶς περιβαλεῖν αὐτοὺς ταῖς μεγίσταις συμφοραῖς, ὁμολογούμενόν ἐστι τῶν πασχόντων ἀμάρτημα. (3) Διὸ καὶ τοῖς μὲν ἐκ τύχης πταίουσιν, ἔλεος ἔπεται μετὰ συγγνώμης, καὶ ἐπικουρία· τοῖς δὲ διὰ τὴν αὐτῶν ἀβουλίαν, ὄνειδος καὶ ἐπιτίμησις συνεξακολουθεῖ παρὰ τοῖς εὖ φρονούσιν. (4) Ἄ δὴ καὶ τότε παρὰ τῶν Ἑλλήνων εἰκότως ἂν τοῖς Ἑπειρώταις ἀπηντήθη. (5) Πρῶτον γὰρ, τίς οὐκ ἂν, τὴν κοινὴν περὶ Γαλατῶν φήμην ὑπιδόμενος, εὐλαβηθεῖ τούτοις ἐγχειρίσαι πόλιν εὐδαίμονα, καὶ πολλὰς ἀφορμὰς ἔχουσαν εἰς παρασπρόνθησιν; (6) δευτέρον, τίς οὐκ ἂν ἐφύλαξάτο τὴν αὐτοῦ τοῦ συστήματος ἐκείνου προαίρεσιν; ὅ γε, τὴν μὲν ἀρχὴν, ἐξέπεσον ἐκ τῆς ἰδίας, συνδραμόντων ἐπ' αὐτοὺς τῶν ὁμοεθνῶν, διὰ τὸ παρασπρόνθησαι τοὺς αὐτῶν οἰκείου καὶ συγγενεῖς. (7) ὑποδείκνυται γέ μὴν αὐτοὺς Καρχηδονίων, διὰ τὸ κατεπείγεσθαι πολέμῳ, τὸ μὲν πρῶτον, γενομένης τινὸς ἀντιβρῆσεως τοῖς στρατιώταις πρὸς τοὺς στρατηγούς ὑπὲρ ὁμωνίων, ἐξαυτῆς ἐπεβάλλοντο διαρπάζειν τὴν τῶν Ἀκραγαντίνων πόλιν, φυλακῆς χάριν εἰσαχθέντες εἰς αὐτὴν, ὄντες τότε πλείους τῶν τριγυλίων. (8) μετὰ δὲ ταῦτα, παρεισκαγόντων αὐτοὺς πάλιν εἰς Ἑρυνά τῆς αὐτῆς χρείας ἔνεκεν, πολιορκούντων τὴν πόλιν Ῥωμαίων, ἐπεχείρησαν μὲν καὶ τὴν πόλιν καὶ τοὺς συμπολιορκουμένους προδοῦναι. (9) τῆς δὲ πράξεως ταύτης ἀποτυχόντες, ἠτοκομῆσαν πρὸς τοὺς πολεμίους παρ' οἷς πιστευθέντες, πάλιν ἐσύλησαν τὸ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Ἑρυνινῆς ἱερὸν. (10) Διὸ καὶ σαφῶς ἐπεγνωκότες Ῥωμαῖοι τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν, ἅμα τῷ διαλύσασθαι τὸν πρὸς Καρχηδονίους πόλεμον, οὐδὲν ἐποίησαντο προυργιαίτερον, τοῦ παροπλίσαντας αὐτοὺς ἐμβαλεῖν εἰς πλοῖα, καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης ἐξορίστους καταστήσαι. (11) Οὗς Ἑπειῶται, τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν νόμων φύλακας ποιησάμενοι, καὶ τὴν εὐδαιμονεστάτην πόλιν ἐγχειρίσαντες, πῶς οὐκ ἂν εἰκότως φανερίσαν αὐτοὶ τῶν συμπτωμάτων αὐτοῖς αἰτίοι γεγονότες; (2) Περὶ μὲν οὖν τῆς Ἑπειρωτῶν ἀγνοίας, καὶ περὶ τοῦ μηδέποτε δεῖν τοὺς εὖ φρονούντας ἰσχυροτέραν εἰσάγεσθαι φυλακὴν, ἄλλως τε καὶ βαρβάρων, ἐπὶ τοσούτον ἔκρινον ποιήσασθαι μνήμην.

VIII. Οἱ δ' Ἰλλυριοὶ, καὶ κατὰ τοὺς ἀνωτέρω μὲν χρόνους, συνεχῶς ἡδίκουν τοὺς πλοῖζομένους ἀπ' Ἰταλίας. (2) καθ' οὓς δὲ καιροὺς περὶ τὴν Φοινίκην διέτριβον, καὶ πλείους, ἀπὸ τοῦ στόλου χωριζόμενοι, πολλοὺς τῶν Ἰταλικῶν ἐμπόρων εὐθύς μὲν ἐσύλησαν, οὓς δ' ἀπέσφαξαν, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ ζωγρεῖα τῶν ἀλικομένων ἀνῆγον. (3) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, παρα-

illorum mentem erga bene de se meritos, et simul imprudentiam, qua in rerum suarum administratione inde a principio usi erant, patefecit.

VII. Quippe si quis mortalium in calamitatem incidat, quæ providi humana ratione non poterat; nulla est ipsis, sed fortunæ, et ejus qui nocuerit, culpa: (2) sin per suam imprudentiam manifesto in gravissima se mala conjiciat; nemo dubitat, ipsis esse peccatum. (3) Itaque per fortunam lapsis parata est misericordia, et venia atque auxilium: ubi vero propria inest stultitia, opprobrium sequitur et sapientum increpatione. (4) Quo sane modo potuere tunc Epirotæ a Græcis merito suo accipi. (5) Primum enim, quis non Gallorum communem famam suspectam habeat, vereaturque opulentam urbem et multa habentem perfidiæ irritamenta in potestatem illis tradere? (6) Deinde, quis non intelligat, ab illius potissimum Gallorum manus consiliis fuisse cavendum? Qui, initio a suis populis communi patria ejecti, quod perfidiose in propinquos cognatosque suos se gesserant, (7) suscepti postea a Carthaginiensibus urgente bello, quum super stipendio inter milites ac duces orta esset aliqua controversia, impetum continuo ceperunt diripiendæ Agrigentinarum urbis, quo præsidii causa fuerant intronissi, plures tum numero tribus millibus. (8) Deinde similem ob causam Erycem introducti, cum Romani urbem obsiderent, et urbem, et quotquot una cum ipsis obsidebantur hostibus prodere conati sunt: (9) ut dolus exitum non habuit, transitum ad hostes fecerunt; apud quos fidem nacti, rursus Erycinæ Veneris ædem spoliaverunt. (10) Quare et Romani, impietate eorum probe perspecta, simul ac inter ipsos et Carthaginienses pax convenit, nihil habuere antiquius, quam ut, ademtis armis, navibus impositos ex universa Italia eos exterminarent. (11) His igitur hominibus quum Epirotæ et civitatem suam et leges custodiendas permiserint, et beatam rerum omnium copia urbem eisdem tradiderint; quid causæ dicere queant, quo minus ista mala sibi ipsi videantur accivisse? (12) Atque hæc de Epirotarum imprudentia dicta volumus; quo simul doceremus, præsidia validiora, barbarorum præsertim, in urbes nunquam esse recipienda.

VIII. Ceterum Illyrii, quum jam ante soliti essent Italos mare evercentes crebris injuriis afficere; (2) tum eo præsertim tempore quo Phœnicæ morabantur, plures etiam, a classe discedentes, mercatorum Italicorum deprædati sunt, et eorum alios trucidarunt, nec paucos cepere vivos et secum abduxerunt. (3) Romani, qui semper hac-

χοῦντες τὸν πρὸ τοῦ χρόνον τῶν ἐγκαλούντων τοῖς Ἰλλυριοῖς, τότε καὶ πλείονων ἐπελθόντων ἐπὶ τὴν σύγκλητον, κατέστησαν πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ἰλλυρίδα, τοὺς ἐπίσχεψιν ποιησομένους περὶ τῶν προειρημένων, Γάϊον καὶ Λεύκιον Κορογκανίους. (4) Ἡ δὲ Τεῦτα, καταπλευσάντων πρὸς αὐτὴν τῶν ἐκ τῆς Ἠπειροῦ λέμβων, καταπλαγείσα τὸ πλῆθος καὶ τὸ κάλλος τῆς ἀγομένης κατασκευῆς πολλὴ γὰρ ἡ Φοινίκη διέφερε τότε τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον πόλεων εὐδαιμονία διπλασίως ἐπεβρόσθη πρὸς τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀδικίαν. (5) Οὐ μὴν ἀλλὰ τότε μὲν ἐπέσχε, διὰ τὰς ἔγγυρους ταραχάς καταστησαμένη δὲ ταχέως τὰ κατὰ τοὺς ἀποστάτας Ἰλλυριοὺς, ἐπολιόρκει τὴν Ἰσσαν, διὰ τὸ ταύτην ἔτι μόνῃν ἀπειθεῖν αὐτῇ. (6) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον κατέπλευσαν οἱ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις· καὶ δοθέντος αὐτοῖς καιροῦ πρὸς ἐντευξιν, διελέγοντο περὶ τῶν εἰς αὐτοὺς γεγονότων ἀδικημάτων. (7) Ἡ δὲ Τεῦτα καθόλου μὲν παρ' ὅλην τὴν κοινολογίαν, ἀγερῶχος καὶ λίαν ὑπερηφάνως αὐτῶν ἐτίθηκε. (8) Καταπαυσάντων δὲ τὸν λόγον Κοιτῇ μὲν, ἔφη, πειρᾶσθαι φροντίζειν, ἵνα μηδὲν ἀδίκημα γίγνηται Ῥωμαίοις ἐξ Ἰλλυρίων· ἰδίᾳ γε μὴν, οὐ νόμιμον εἶναι τοῖς βασιλεῦσι καλύειν Ἰλλυριοὺς τῆς κατὰ θάλατταν ὥφελείας. (9) Ὁ δὲ νεώτερος τῶν πρεσβευτῶν, δυσχεράνας ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, ἐχρήσατο παβήρσι κατηκούσῃ μὲν, οὐδαμῶς δὲ πρὸς καιρὸν. (10) Εἶπε γὰρ, ὅτι Ῥωμαίοις μὲν, ὧς Τεῦτα, κάλλιπτον ἔθος ἐστὶ, τὰ κατ' ἰδίαν ἀδικήματα κοιτῇ μεταπορεύεσθαι, καὶ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. (11) Πειρασόμεθα δὲ, θεοῦ βουλομένου, ἐφετῶς καὶ ταχέως ἀναγκάσαι σε, τὰ βασιλικά νόμιμα διορθώσασθαι πρὸς Ἰλλυριοὺς. (12) Ἡ δὲ, γυναικοθύμως καὶ ἀλογίστως δεξαμένη τὴν παβήρσιαν, ἐπὶ τοσούτον ἐξωργισθὴ πρὸς τὸ βῆθαι, ὥς, ὀλιγορήσασα τῶν παρ' ἀνθρώπων ὀρισμένων δικαίων, ἀποπλέουσιν αὐτοῖς ἐπαποστεῖλαι τινας, τὸν παβήρσιασάμενον τῶν πρέσβεων ἀποκτείνειν. (13) Προσπεσόντος δὲ τοῦ γεγονότος εἰς τὴν Ῥώμην, διοργισθέντες ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ τῆς γυναικὸς, εὐθέως περὶ παρασκευὴν ἐγίνοντο, καὶ στρατόπεδα κατέγραζον, καὶ στόλον συνήθροζον.

IX. Ἡ δὲ Τεῦτα, τῆς ὥρας ἐπιγενομένης, ἐπισπενάσασα λέμβους πλείους τῶν πρότερον, ἐξαπέστειλε πάλιν εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους. (2) Ὡς οἱ μὲν διὰ πόρου τὸν πλοῦν ἐπὶ τὴν Κέρκυραν ἐποιοῦντο, μέγας δὲ τι προσέσχε πρὸς τὸν τῶν Ἐπιδαμνίων λιμένα· λόγῳ μὲν, ὑδρείας καὶ ἐπισιτισμοῦ χάριν, ἔργῳ δ' ἐπιβολῆς καὶ πράξεως ἐπὶ τὴν πόλιν. (3) Τῶν δ' Ἐπιδαμνίων ἀνάγκως ἅμα καὶ βῆθύμως αὐτοὺς παραδεξάμενοι, εἰσελθόντες ἐν αὐτοῖς τοῖς περιζώμασιν ὥς ὑδρευόμενοι, μαχαίρας ἔχοντες ἐν τοῖς κεραμίοις, οὕτω κατασφάζαντες τοὺς φυλάττοντας τὴν πόλιν, ταχέως ἔγραπται ἐγένοντο τοῦ πλοῦτος. (4) Ἐπιγενομένης δὲ κατὰ τὸ συντεταγμένον ἐνεργῶς τῆς ἀπὸ τῶν πλοίων βοηθείας, παραδεξάμενοι τούτους, βῆθ' ὡς κατεῖχον τὰ

tenus delatis ad se querimonias de Illyriis neglectim audierant, tunc, cum plures simul ea gratia in senatum venissent, legatos in Illyricum decernunt, Caium et Lucium Coruncanios; qui de iis, quæ diximus accurate cognoscerent. (4) Teuta interim, reversis ex Epiro lembis, copiam atque multitudinem advectæ ex Epiro supellectilis demirata (longe enim ceteras Epiri urbes opibus tunc superabat Phœnice), ad lacescendos injuriis Græcos duplo animosior erat reddita. (5) Verum, quia domi tunc res turbatæ erant, nihil statim moverat. Celeriter autem rebus in ea Illyrici parte, quæ defecerat, constitutis; Issam, quæ sola adhuc parere ipsi recusabat, obsidione cinctam tenebat. (6) Per id tempus advenerunt Romanorum legati: qui quum ad colloquium essent admissi, de suis injuriis expostularunt. (7) Teuta, quamdiu verba facientes audiebat, ingentem animi ferociam et superbiam præ se ferre. (8) Postea vero quam dicendi finem fecissent: Curæ sibi, ait, fore, ne qua Romano populo ab Illyriis publice fiat injuria: ceterum, ut impediatur, quo minus privatim quam potest quisque utilitatem e mari capiat, hoc vero Illyriæ regibus in more nequaquam esse. (9) Tulit indigne hæc illius verba junior legalorum; et apud reginam libertate usus, conveniente illa quidem, sed cui omnino tunc non erat locus: (10) At Romanis, inquit, o Teuta, mos hic est pulcherrimus, ut privatim factas injurias publice persequantur, et injuriam passis opem ferant. (11) Operam autem, Deo volente, dabimus, et quidem cito, ut regia illa instituta, quæ cum Illyriis tenes, corrigere te cogamus. (12) Libertatem hujus dicti ita iracunde, qui mos est mulierum, atque impotenter, accepit Teuta, ut, spreto gentium jure, mitteret qui proficiscentes legatos insequerentur, et liberioris dicti auctorem necarent. (13) Quod ut est Romam perlatum, tanto feminae hujus scelere irritati Romani, ad belli apparatus illuc se convertere, delectus habere, classem comparare.

IX. Teuta interim, redeunte vere, lembos a se reflectos, majore quam antea numero, in Græciam rursus emisit. (2) Horum alii Corcyram recta trajiciunt: quidam ad Dyrrhachii portum applicant: specie quidem, ceu aquari et frumentari vellent; re autem ipsa, ut urbem ex insidiis et occulta fraude caperent. (3) Quibus quum Dyrrhachini, nihil mali suspectantes, negligenter aditum patefecissent; ingressi sunt solis campestribus succincti, velut aqualuri, in testis absconditos gladios habentes atque ita portæ custodibus obruncatis, nullo negotio portam occupant. (4) Celeriter deinde, uti convenerat, auxiliari manu et navibus adveniente, junctis viribus murorum partem maximam facile obtinebant. (5) Sed oppidanis, licet imparatis, ut in re inopinata, acriter sese defendentibus, fortiterque di-

πλείστα τῶν τειχῶν. (6) Τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως ἀπαρ-
σκεύας μὲν, διὰ τὸ παράδοξον, ἐκθύμους δέ, βοηθοῦντων
καὶ διαγωνιζομένων· συνέβη τοὺς Ἰλλυριοὺς, ἐπὶ πολλὴν
χρόνον ἀντιποιοισαμένους, τέλος ἐκπεσεῖν ἐκ τῆς πό-
λεως. (7) Ἐπιδάμνιοι μὲν οὖν ἐν ταύτῃ τῇ πράξει,
διὰ μὲν τὴν ὀλιγορίαν, ἐκινδύνευσαν ἀποβαλεῖν τὴν
πατρίδα· διὰ δὲ τὴν εὐφυλίαν, ἀβλαβῶς ἐπαιδεύθησαν
πρὸς τὸ μέλλον. (7) Τῶν δ' Ἰλλυρίων οἱ προσεστῶτες,
κατὰ σπουδὴν ἀναχθέντες, καὶ συνάφαντες τοῖς προ-
πλέουσι, κατήραν εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ποιησάμενοι
καταπληκτικὴν τὴν ἀπόβασιν, ἐνεχείρισαν πολιορκεῖν
τὴν πόλιν. (8) Ὡν συμβαινόντων, οἱ Κερκυραῖοι,
δυσχερστούμενοι καὶ δυσελπίστως διακείμενοι τοῖς
ἔλοις, ἐπρεσβεύοντο πρὸς τε τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς
Ἀιτωλοὺς, ἅμα δὲ τοῦτοις Ἀπολλωνιάται καὶ Ἐπι-
δάμνιοι δεόμενοι, σφίσι βοηθεῖν κατὰ σπουδὴν, καὶ μὴ
περιδεῖν σφᾶς αὐτοὺς ἀναστάτους γενομένους ὑπὸ τῶν
Ἰλλυρίων. (9) Οἱ δὲ, διακούσαντες τῶν πρέσβειων,
καὶ προσδεξάμενοι τοὺς λόγους, ἐπλήρωσαν κοινῇ τὰς
τῶν Ἀχαιῶν δέκα ναῦς καταφράκτους· καταρτίσαντες
δ' ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, ἔπλεον ἐπὶ τῆς Κερκύρας, ἐπι-
ζόντες λύσειν τὴν πολιορκίαν.

X. Οἱ δ' Ἰλλυριοί, συμπαράλαβόντες Ἀκαρνάνων
ναῦς κατὰ τὴν συμμάχίαν, οὕσας ἑπτὰ καταφράκτους,
ἀνταναχθέντες, συνέβαλον τοῖς τῶν Ἀχαιῶν σκάφεσι,
περὶ τοὺς καλούμενους Παξούς. (2) Οἱ μὲν οὖν Ἀκαρ-
νάες, καὶ τῶν Ἀχαιῶν νεῶν αἱ κατὰ τοὺτους ταχθεῖ-
σαι, πάρισον ἐποιοῦντο ἀγῶνα, καὶ διέμενον ἀεράριοι
κατὰ τὰς συμπλοκάς, πλὴν τῶν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀνδράς
γιγνομένων τραυμάτων. (3) Οἱ δ' Ἰλλυριοί, ζεύξαντες
τοὺς παρ' αὐτῶν λέμβους ἀνὰ τέτταρας, συνεπλέκοντο
τοῖς πολεμίοις. Καὶ τῶν μὲν ἰδίων ὀλιγώρου, καὶ
παραβάλλοντες πλαγίους, συνήρουν ταῖς ἐμβολαῖς τῶν
ὑπεναντίων. (4) Ὅτε δὲ τρώσαντα, καὶ δεθέντα κατὰ
τὰς ἐμβολάς, ἐδυσχερῆστον τὰ τῶν ἀντιπάλων σκάφη,
προσπρεμασμένων αὐτοῖς περὶ τοὺς ἐμβόλους τῶν ἐξευ-
γμένων λέμβων· τότε ἐπιπηδῶντες ἐπὶ τὰ καταστρώ-
ματα τῶν Ἀχαιῶν νεῶν, κατεκράτουν διὰ τὸ πλῆθος
τῶν ἐπιβατῶν. (5) Καὶ τοῦτω τῷ τρόπῳ, τεττάρων
μὲν πλοίων ἐκυρίευσαν τεττηρικῶν, μίαν δὲ πεντήρη
σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι ἐβύθισαν· ἐφ' ἧς ἔπλει Μάρ-
κος ὁ Κερυνεύς, ἀνὴρ πάντα τὰ δίκαια τῷ κοινῷ τῶν
Ἀχαιῶν πολιτεύματι πεποιηκώς, μέχρι τῆς κατα-
στροφῆς. (6) Οἱ δὲ πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας διαγωνιζό-
μενοι, συνιδόντες τὸ κατὰ τοὺς Ἰλλυριοὺς προτέρημα,
καὶ πιστεύοντες τῷ ταχυναυτεῖν, ἐπουρώσαντες, ἀσφα-
λῶς τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν οἰκίαν ἐποίησαντο. (7)
Τὸ δὲ τῶν Ἰλλυρίων πλῆθος, φρονηματισθὲν ἐπὶ τῷ
προτερήματι, λοιπὸν ἦδη βράδιος ἐχρήσατο τῇ πολιορ-
κίᾳ, καὶ θεαδρῆχότως. (8) Οἱ δὲ Κερκυραῖοι, δυσ-
ελπιστήσαντες τοῖς ἔλοις ἐκ τῶν συμβεβηκότων, βραχὺν
ἔτι χρόνον ὑπομείναντες τὴν πολιορκίαν, συνέθεντο τοῖς
Ἰλλυριοῖς, καὶ παρεδέξαντο φρουρὰν, καὶ μετὰ τῆς
φρουρᾶς Δημήτριον τὸν Φάριον. (9) Τοῦτων δὲ πρα-

micantibus; tandem Illyrii, postquam diu restitissent, urbe
sunt expulsi. (6) Atque ita, per negligentiam quidem Dyr-
rachinorum factum, ut patriam ipsi suam tantum non amit-
terent: per virtutem vero, ut nullo suo damno in posterum
erudirentur. (7) Illyriorum duces, confestim in altum
evecti, et iis juncti qui ante ipsos navigabant, Corcyram
appellunt: deinde, in ipsa exarsione magno omnibus
terrore injecto, urbem obsidere parant. (8) Corcyrenses,
tanto pressi casu, jamque omni prope spe de summa rerum
suarum amissa, legationes ad Achæos et Ætolos mittunt:
et una cum his Apolloniatae ac Dyrrhachini venerunt, auxi-
lium et ipsi petentes, orantesque, ne fortunis expelli se
ab Illyriis paterentur. (9) Benigne hæ legationes sunt
acceptæ ab Achæis et Ætolis: qui auxilii ferendi gratia
decem constratas naves, quas habebant Achæi, communi
consilio, remigio ac militis omnibusque rebus instruxerunt.
Quod ubi paucis diebus fecissent, spe solvendæ obsidionis,
Corcyram versus navigant.

X. Illyrii, assumtis ex fœderis legibus septem Acarnanum
navibus armatis, in altum provecti, juxta Paxos cum Achæ-
orum classe prælium ineunt. (2) Et Acarnanes quidem,
cum his opposita Achæicarum navium parte, æquo Marte
rem gerentes, integri e dimicatione, exceptis virorum vulne-
ribus, discesserunt. (3) Illyrii vero, quaternis lembis simul
colligatis, sic cum hostibus confligebant, ut de suis lembis
securi, obliquos illos objiciendo, hostilem impetum adjuva-
rent. (4) Sed postquam adversæ naves, perfossis impres-
sione facta lembis, sese illigaverant; dum ipsæ impeditæ
hærebant, ut ex quarum rostris vincti inter se lembi depende-
rent; tum vero Illyrii in tabulata Achæicarum navium insi-
lientes, ob classiarii militis multitudinem superiores evade-
bant. (5) Hac ratione quadriremes quatuor ab iis sunt captæ;
quinqüeremis una cum viris ipsis demersa: in qua Marcus
Cerynensis erat, vir erga commune Achæorum omni officii
genere semper, quoad vixit, egregie functus. (6) Qui cum
Acarnanibus dimicabant, secundam Illyriorum pugnam cer-
nentes, freti navium suarum celeritate, quum secundus
ventus vela impleret, patriam tuto repetunt. (7) Illyrii,
hac victoria superbi, de cetero facilem obsidionem habuere,
impune quidvis audientes. (8) Corcyrenses vero, propter
illa quæ acciderant, plane omni spe salutis dejecti, non
amplius diu obsidione tolerata, pacem cum Illyriis faciunt,
et præsidium in urbem suam recipiunt, ac simul cum eo

χθέντων, εὐθέως οἱ τῶν Ἰλλυριῶν προσετώτες ἀνήγγοντο· καὶ κατάραντες εἰς τὴν Ἐπίδαμον, ταύτην πάλιν ἐπεβάλλοντο πολιορκεῖν τὴν πόλιν.

XI. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς τῶν τὰς ὑπάτους ἀρχὰς ἔχόντων Γνάιος μὲν Φουλούσιος ἐξέπλει ναοὶ διακοσίας ἐκ τῆς Ῥώμης· Ἀῖλος δὲ Ποστούμιος τὰς περικλῆς ἔχων δυνάμεις, ἐξώρμα. (2) Τὴν μὲν οὖν πρώτην ἐπιβολὴν ἔσχε πλεῖν ὁ Γνάιος ἐπὶ τῆς Κερκύρας, ὑπολαμβάνων ἔτι καταλήψεσθαι τὴν πολιορκίαν ἀκριτον. (3) Ὅτε ῥῆσας δὲ τοῦ καιροῦ, δυνὼς ἐπὶ τὴν νῆσον ἔπει, βουλόμενος ἅμα μὲν ἐπιγνῶναι σαφῶς τὰ γεγονότα περὶ τὴν πόλιν ἅμα δὲ πείραν λαβεῖν τῶν παρὰ τοῦ Δημητρίου προσαγγελλομένων. (4) Ὁ γὰρ Δημήτριος ἐν διαβολαῖς ὢν, καὶ φοβούμενος τὴν Τεῦταν, διεπέμπετο πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἐπαγγελλόμενος, τὴν τε πόλιν ἐγχειρίειν, καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα παραδώσειν, ὃν ᾗ αὐτὸς κύριος. (5) Οἱ δὲ Κερκυραῖοι, τὴν παρουσίαν τῶν Ῥωμαίων ἀσμένως ἰδόντες, τὴν τε φρουρὰν παρέδωσαν τῶν Ἰλλυριῶν μετὰ τῆς τοῦ Δημητρίου γνώμης, αὐτοὶ τε σφᾶς ὁμοθυμαδὸν ἰδῶσαν παρακληθέντες εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων πίστιν· μίαν ταύτην ὑπολαβόντες ἀσφάλειαν αὐτοῖς ὑπάρχειν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον πρὸς τὴν τῶν Ἰλλυριῶν παρενομίαν. (6) Ῥωμαῖοι δὲ, προσδεξάμενοι τοὺς Κερκυραίους εἰς τὴν φιλίαν, ἔπλεον ἐπὶ τῆς Ἀπολλωνίας, ἔχοντας εἰς τὰ κατάλοιπα τῶν πραγμάτων ἡγεμόνα τὸν Δημήτριον. (7) Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν, καὶ Ποστούμιος τὰς περικλῆς διεβίβαζε δυνάμεις ἐκ τοῦ Βρεντεσίου, πεζοὺς μὲν εἰς δισμυρίους, ἵππεις δὲ περὶ δισχιλίους. (8) Ἄμα δὲ τῷ προσέχειν ἑκατέρωθεν ἑαυτὸς τὰς δυνάμεις πρὸς τὴν Ἀπολλωνίαν, ὁμοῦς καὶ τούτων ἀποδεξαμένων καὶ δόντων ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, παρασχῆμα πάλιν ἀνήγγησαν, ἀκούοντες πολιορκεῖσθαι τὴν Ἐπίδαμον. (9) Οἱ δ' Ἰλλυριοὶ συνέτας τὴν ἑσπέρην τῶν Ῥωμαίων, οὐδενὶ κόσμῳ λύσαντες τὴν πολιορκίαν, ἔφυγον. (10) Ῥωμαῖοι δὲ καὶ τῶς Ἐπιδαμνίους παραλαβόντες εἰς τὴν πίστιν, προήγον εἰς τοὺς εἰσω τόπους τῆς Ἰλλυρίας, ἅμα καταστρεφόμενοι τοὺς Ἀρδιαίους. (11) Συμμιζάντων δὲ πρεσβυτέρων αὐτοῖς καὶ πλειόνων, ὃν οἱ παρὰ τῶν Παρθειῶν ἦσαν, ἐπιτρέποντες τὰ καθ' αὐτούς δεξάμενοι τούτους εἰς τὴν φιλίαν, παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς παρὰ τῶν Ἀτινιτάνων προσεληλυθότας, προήγον ὡς ἐπὶ τὴν Ἰσσαν, διὰ τὸ καὶ ταύτην ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν πολιορκεῖσθαι τὴν πόλιν. (12) Ἀφικόμενοι δὲ, καὶ λύσαντες τὴν πολιορκίαν, προσεδέξαντο καὶ τοὺς Ἰσσαίους εἰς τὴν ἑαυτῶν πίστιν. (13) Εἶλον δὲ καὶ πόλεις τινὰς Ἰλλυρίας ἐν τῷ παράπλῳ κατὰ κράτος· ἐν αἷς περὶ Νουτρίαν οὐ μόνον τῶν στρατιωτῶν ἀπέβαλον πολλοὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν χιλιάρχων τινὰς καὶ τὸν ταμίαν. (14) Ἐκταρτίσαν δὲ καὶ λείμους εἰκοσι, τῶν ἀποκομιζόντων τὴν ἐκ τῆς χώρας ὠφέλειαν. (15) Τῶν δὲ πολιορκούντων τὴν Ἰσσαν, οἱ μὲν ἐν τῇ Φάρῳ διὰ τὸν Δημήτριον ἀδολαβεῖς ἔμειναν· οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἔφυγον εἰς τὸν Ἀρβόννα συνεσθέντες. (16) Ἡ δὲ Τεῦτα ὡς μετ'

Demetrium Pharium. (9) Quibus rebus gestis, duces Illyriorum naves extemplo solvunt et classe Dyrrhachium appulsa, ejus urbis obsidionem iterum moliantur.

XI. Circa idem tempus Cn. Fulvius Cos. cum ducentarum navium classe, itemque alter Consul, A. Postumius, cum terrestribus copiis, Roma proficiscuntur. (2) Fulvio erat animus ante omnia Corcyram petere; quod prius se illuc perventurum speraret, quam exitum obsidio haberet. (3) Ac licet aerum jam auxilium esset, ad insulam tamen accessit, cum ut propius omnia cognosceret, quæ ibi facta essent; tum ut, vera, an falsa essent, quæ de Demetrio nuntiabantur disceret. (3) Demetrius enim, nonnullis apud Teutam ipsum criminantibus, metuens ab illa sibi, ad Romanos miserat, qui pollicerentur, et urbem se, et quæcunque alia in potestate haberet, ipsis traditurum. (5) Corcyrenses, Romanorum adventu læti, præsidium Illyriorum consentiente Demetrio eis tradunt: deinde etiam, invicem cohortati, de communi cunctorum sententia, fidei Romanorum se dedunt: hanc solam rati superesse rationem, qua tuti in posterum ab Illyriorum injuriis forent. (6) Romani, Corcyrensibus in amicitiam receptis, Apolloniam classe petunt, ducem ad peragenda reliqua Demetrium habentes. (7) Inter hæc et Postumius terrestres copias Brundusio trajecit: pedites ad viginti millia, equitum duo millia. (8) Uterque simul exercitus Apolloniam appulit; et statim eos Apolloniæ pariter, ut Corcyrenses, in urbem receperunt, et Romanorum fidei se tradiderunt. Quo facto, e vestigio Consules, quod Dyrrhachium obsideri audierant, portu rursus solvunt. (9) Illyrii, ubi adventare Romanos sensere, obsidione soluta effusus fugam capessunt. (10) Dyrrhachinis quoque in fidem receptis, ad interiora Illyrici progrediuntur, subactis obiter Ardiaeis. (11) Adfuere mox plures legationes aliorum populorum; et in his etiam Parthenorum, nec non Atintanum: qui omnes, quum se fidei Romanorum permitterent, sunt in amicitiam suscepti. Ita ventum ad Issam urbem, quæ et ipsa ab Illyriis oppugnabatur. (12) Adventu Romanorum solutum est obsidium: Issæi in fidem recepti. (13) Sed et per vim, dum eam illam prætervehuntur, ex Illyricis oppidis quædam Consules expugnare: in his Nutriam, ad quam non solum multos milites, sed etiam tribunorum aliquos et quæstorem amiserunt. (14) Ceperunt autem et lembos viginti, qui fructus ex agris devehebant. (15) Eorum qui Issam obsidebant, Pharii quidem in gratiam Demetrii immunes omni damno manserunt: reliqui omnes varie dissipati Arbonem confugerunt. (16) Teuta cum paucis adnu-

ὀλίγων εἰς τὸν Ῥίζωνα διεσώθη, πολισμάτιον εὖ πρὸς ὄχυρότητα κατεσκευασμένον, ἀναχωρηκὸς μὲν ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἐπ' αὐτῷ δὲ κείμενον τῷ Ῥίζωνι ποταμῷ. (17) Ταῦτα δὲ πράξαντες, καὶ τῷ Δημητρίῳ τοὺς πλείους ὑποτάξαντες τῶν Ἰλλυριῶν, καὶ μεγάλην αὐτῷ περιθέντες δυναστείαν, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Ἐπίδαμνον ἅμα τῷ στολῷ καὶ τῇ πεζικῇ δυνάμει.

XII. Γνώσις μὲν οὖν Φουλουῖος εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέπλευσε, τὸ πλεῖον ἔχων μέρος τῆς τε ναυτικῆς καὶ πεζικῆς στρατιᾶς. (2) Ὁ δὲ Ποστούμιος, ὑπολειπόμενος τετταράκοντα σκάφη, καὶ στρατόπεδον ἐκ τῶν περιειμένων πόλεων ἀθροίσας, παρεχίμαζε· συνεφεδρεῦν τῷ τε τῶν Ἀρδιαίων ἔθνει, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς δεδοκῶσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν. (3) Ὑπὸ δὲ τὴν ἑαρινὴν ὥραν ἡ Τεῦτα διαπρεσβευσμένη πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ποιεῖται συνθήκας, ἐν αἷς εὐδόκησε· « φόρους τε τοὺς « διαταχθέντας οἴσειν, πάσης τε ἀναχωρήσειν τῆς Ἰλ- « λυρίδος, πλὴν ὀλίγων τόπων· καὶ, » τὸ συνέχον δὲ μά- λιστα πρὸς τοὺς Ἕλληνας διέτεινε· « μὴ πλείουςιν πλεόν « ἢ δυοὶ λέμβοις ἕξω τοῦ Λίσσου, καὶ τούτοις ἀνόπλοις. » (4) Ὡν συνετελεσθέντων, ὁ Ποστούμιος μετὰ ταῦτα πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλε πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος· οἱ καὶ παραγενόμενοι, πρῶτον μὲν ἀπελόγισαντο τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου, καὶ τῆς διαβάσεως, ἔξῃς δὲ τούτοις, τὰ πεπραγμένα διεξῆλθον, καὶ τὰς συνθήκας παρανέγνωσαν, ὧς ἐπεποιήντο πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς. (5) Τυχόντες δὲ παρ' ἑκατέρου τῶν ἔθνων τῆς καθηκούσης φιλανθρωπίας, αὐτῆς ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Κέρκυραν, ἱκανοὺ τινὸς ἀπολελυκότες φόβου τοὺς Ἕλληνας διὰ τὰς προειρημένας συνθήκας. (6) Οὐ γὰρ τισιν, ἀλλὰ πᾶσι, τότε κοινοὺς ἐχθροὺς εἶναι συνέβαινε τοὺς Ἰλλυριοὺς. (7) Ἡ μὲν οὖν πρώτη διάβασις Ῥωμαίων μετὰ δυνάμεως εἰς τὴν Ἰλλυρίδα καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, ἐτι δ' ἐπιπλοκή μετὰ πρεσβείας εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους, τοιάδε καὶ διὰ ταύτας ἐγένετο τὰς αἰτίας. (8) Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς καταρχῆς, Ῥωμαῖοι μὲν εὐθέως ἄλλους πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν πρὸς Κορινθίους καὶ πρὸς Ἀθηναίους· ὅτε δὲ καὶ Κορίνθιοι πρῶτον ἀπεδέξαντο μετέχειν Ῥωμαίους τοῦ τῶν Ἰσθμίων ἀγῶνος.

XIII. Ἀσδρούβας δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (ἐν γὰρ τούτοις ἀπελίπομεν τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν) νουνεχῶς καὶ πραγματικῶς χειρίζων τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν, ἐν τε τοῖς ὅλοις μεγάλην ἐποιεῖτο προκοπὴν, τὴν τε παρὰ μὲν τισὶ Καρχηδόνα, παρὰ δὲ τισὶ Καίνην πόλιν προσ- αγορευομένην κατασκευάσας, οὐ μικρά, μεγάλα δὲ συνεβάλλετο Καρχηδονίους, εἰς πραγματῶν λόγον. (2) καὶ μάλιστα διὰ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ τόπου, πρὸς τε τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν πράγματα, καὶ πρὸς τὰ κατὰ τὴν Αἰθίαν· περὶ ἧς ἡμεῖς, εὐφύεστερον καιρὸν λαθόντες, ὑποδείξομεν τὴν θέσιν αὐτῆς καὶ τὴν χρεῖαν, ἣν ἀμφοτέροις δύναται παρέχεσθαι ταῖς εἰρημέναις χώραις. (3) Ὅν καὶ θεωροῦντες Ῥωμαῖοι, μείζω καὶ φοβερωτέραν ἤδη συνιστάμενον δυναστείαν, ὄρμησαν ἐπὶ τὸ πολυπραγμονεῖν

dum Rizonem evasisit : id nomen est oppiduli, egregie muniti, procul quidem a mari, ad ipsum vero Rizonem fluvium siti. (17) His rebus gestis, Romani plerosque Illyrici populos Demetrio subijciunt : magnoque illi dominata tradito, utrumque exercitum Dyrrhachium reducunt.

XII. Romam inde Cn. Fulvius, cum majore parte navium terrestriumque copiarum, est reversus. (2) Postumius cum XL navibus longis est relictus ; et exercitu e circumjacentibus oppidis conscripto, in hiberna concessit, ita ut simul Ardiaeis reliquisque populis, qui fidci Rom. se permiserant, esset praesidio. (3) Sub initium veris Teuta, legatis ad Romanos missis, pacem hisce conditionibus cum illis sanxit : « Ut tributa, quae ipsi imperarentur, quotannis « penderet : ut toto Illyrico, paucis exceptis locis, cederet : « et (quo continetur id, quod ad Graecos maxime pertinebat) « ne pluribus quam duobus lembis, iisque inermibus, ultra « Lissum navigare ei liceret. » (4) Quibus rebus confectis, Postumius legatos ad Aetolos et Achaeorum gentem mittit ; qui causas primum belli, et trajectionis Romanorum in illas partes, eis exponeret ; deinde, quae gesta erant, commemorarent ; denique pacis leges, cum Illyriis initae, in consessu illorum praelegerent. (5) Legati, ea qua par erat comitate habiti ab utroque populo, Corcyram revertuntur ; non mediocri metu liberatis Graeciae populis per praedictas pacis leges. (6) Quippe ea tempestate, non horum aut illorum, sed in universum omnium Graecorum hostes erant Illyrii. (7) Prima igitur Romanorum cum exercitu in Illyricum, et pariter illas Europae, trajectio ; primum item cum Graeciae populis per legationem commercium ejusmodi fuit, easque causas habuit. (8) Ab illo vero initio, mox deinde alii ad Corinthios atque Athenienses legati missi fuere a Romanis : eoque primum tempore a Corinthiis decretum est, ut Isthmicorum ludorum participes Romani fierent.

XIII. Iisdem temporibus Asdrubal, (in eo namque eramus, cum a rebus Hispaniae divertimus,) magna prudentia atque solertia provinciam administrans, cum aliis omnibus ad summam rerum proficiebat ; tum urbe condita, quam alii Carthaginem, alii Novam Urbem nuncupant, magnum ad amplificandum Poenorum imperium momentum attulerat. (2) Nam, ut alia ne dicam, loci opportunitas maxima est, sive in Hispania, sive in Africa res singulandae. Cujus urbis situs, et quanta illius queat esse utilitas ad utramque regionem, alibi commodiore loco declarabimus. (3) Ubi animadvertere Romani, magnam hunc et jam terribilem consecutum esse potentiam ; ipsi

τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν. (4) Εὐρόντες δὲ σφᾶς ἐπικεκοι-
μημένους ἐν τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις, καὶ προειμένους εἰς
τὴν μεγάλην χεῖρα κατασκευάσασθαι Καρχηδονίους,
ἀνατρέγειν ἐπείρουσιν κατὰ δύναμιν. (5) Αὐτόθεν μὲν
ὄν ἐπιτάττειν ἡ πολεμὶς οὐκ ἐτόλμων τοῖς Καρχηδο-
νίοις, διὰ τὸ τὸν ἀπὸ τῶν Κελτῶν φόβον ἐπικρέμασθαι
τοῖς σφετέροις πράγμασι, καὶ μονοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέ-
ραν προσδοκᾶν τὴν ἐφοδὸν αὐτῶν. (6) Καταψήσαντες
δὲ καὶ πρᾶυναντες τὸν Ἀσδρούβαν, οὕτως ἔκριναν ἐγγει-
ρεῖν τοῖς Κελτοῖς, καὶ διακινδυνεύειν πρὸς αὐτούς οὐδέ
ποτ' ἂν ὑπολαμβάνοντες, οὐχ ὅσον δυναστεύσαι τῶν
κατὰ τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' οὐδ' ἀσφαλῶς οἰκῆσαι τὴν
ἑαυτῶν πατρίδα, τοὺτους ἔχοντες ἐφέδρους τοὺς ἀνδρας.
(7) Διόπερ ἅμα τῶ, διαπρεθευσάμενοι πρὸς τὸν
Ἀσδρούβαν, ποιήσασθαι συνθήκας, ἐν αἷς τὴν μὲν ἁλ-
λὴν Ἰβηρίαν παρσιώπων, τὸν δὲ καλούμενον Ἰβηρα
ποταμὸν οὐκ εἶδε Καρχηδονίους ἐπὶ πολέμῳ διαδοῖναι,
εὐθέως ἐξήνεγκαν τὸν πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν
Κελτοὺς πόλεμον.

XIV. Ὑπὲρ ὧν δοκεῖ μοι χρήσιμον εἶναι, κερα-
λαιώδη μὲν ποιήσασθαι τὴν ἐξήγησιν, ἵνα τὸ τῆς προ-
κατασκευῆς οἰκτεῖον συσώσωμεν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς
πρόθεσιν· ἀναδραμεῖν δὲ τοῖς χρόνοις ἐπὶ τὴν ἀρχὴν,
ἐξ οὗ κατέσχον οἱ προειρημένοι τὴν χώραν. (2)
Ἦγούμαι γὰρ τὴν περὶ αὐτῶν ἱστορίαν οὐ μόνον ἀξίαν
εἶναι γνώσεως καὶ μνήμης, ἀλλὰ καὶ τελῶς ἀναγκαίαν,
χάριν τοῦ μαθεῖν, τίσι μετὰ ταῦτα πιστεύσας ἀνδράσι
καὶ τόποις Ἀννίδας ἐπέβαλετο καταλύειν τὴν Ῥω-
μαίων δυναστείαν. (3) Πρῶτον δὲ περὶ τῆς χώρας
ῤητέον, ποία τίς ἐστί, καὶ πῶς καίτοι πρὸς τὴν ἄλλην
Ἰταλίαν. Οὕτω γὰρ ἐστί καὶ τὰ περὶ τὰς πράξεις
διαφέροντα κατανοεῖν βέλτιον, ὑπογραφέντων τῶν
περὶ τε τοὺς τόπους καὶ τὴν χώραν ἰδιωμάτων. (4)
Τῆς δὲ συμπάσης Ἰταλίας τῷ σχήματι τριγωνοειδοῦς
ὑπαρχούσης, τὴν μὲν μίαν ὀρρεῖ πλευρὰν αὐτῆς, τὴν
πρὸς ἀνατολὰς κεκλιμένην, ὅτι Ἰόνιος πόρος, καὶ κατὰ
τὸ συνεχὲς ὁ κατὰ τὸν Ἀδρίαν κλῆπος· τὴν δὲ πρὸς
μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς τετραμμένην, τὸ Σικελικὸν
καὶ Τυρρηνικὸν πέλαγος. (5) Αὗται δ' αἱ πλευραὶ
συνεπίπτουσαι πρὸς ἀλλήλας, κορυφὴν ποιοῦσι τοῦ τρι-
γώνου, τὸ προκείμενον ἀκρωτήριον τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν
μεσημβρίαν, ὃ προσαγορεύεται μὲν Κόκυνθος, διαιρεῖ
δὲ τὸν Ἰόνιον πόρον καὶ τὸ Σικελικὸν πέλαγος. (6) Τὴν
δὲ λοιπὴν τὴν παρὰ τε τὰς ἀρκτοὺς καὶ τὴν μεσόγαιαν
παρατείνουσιν, ὀρρεῖ κατὰ τὸ συνεχὲς ἡ τὸν Ἀλπεῶν
παρώρει, λαμβάνουσα τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ Μασσαλίας
καὶ τῶν ὑπὲρ τὸ Σαρδῶν πέλαγος τόπων, παρήκουσα δὲ
συνεχῶς μέχρι πρὸς τὸν τοῦ παντὸς Ἀδρίου μυχόν· πλὴν
βραχέως, ὃ προκαταλήγουσα λείπει τοῦ μὴ συνάπτειν
αὐτῇ. (7) Παρὰ δὲ τὴν προειρημένην παρώρειαν, ἣν
δεῖ νοεῖν ὥστανεῖ βάσιν τοῦ τριγώνου, παρὰ ταύτην ἀπὸ
μεσημβρίας ὑπόκειται πεδία τῆς συμπάσης Ἰταλίας
τελευτία πρὸς τὰς ἀρκτοὺς, ὑπὲρ ὧν ὁ νῦν δὴ λόγος·
ἔρετῃ καὶ μεγέθει διαφέροντα τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην,

quoque aliquid in Hispania tentandi impetum cœperunt.
(4) Quumque ita judicarent, eo crevisse opes Carthaginiensium, quia ipsi hactenus profundo quodam somno capti omnem illarum rerum curam neglexerant; quod prius erat peccatum, emendare omnibus viribus studebant. (5) Sed impræsentiarum quidem durius aliquid Carthaginiensibus imperare, aut bellum adversus eos movere, ob impendentem a Gallis metum, non audebant; quippe tantum non quotidie exspectabant nuntium de impetu ab his in Rom. imperium facto. (6) Igitur mitigandum sibi esse delinendumque Asdrubalem prius statuunt: atque ita Gallos aggre-
diuntur, et acie cum ipsis dimicandum: quippe, dum a tergo sibi semper imminentes Gallos haberent, non dicam imperare Italiæ, sed ne patriam quidem sine periculo retinere se posse, arbitrabantur. (7) Quapropter, icto per legatos fœdere cum Asdrubale, quo cavebatur, ne Iberum amnem, bellandi consilio, transirent Pœni, nulla interim reliquæ Hispaniæ mentione facta; exemplo adversus Gallos Italiani incolentes bellum susceperunt.

XIV. De his Gallis operæ pretium mihi videtur, nonnihil commemorare; summam illud quidem, quo servetur ratio ea, quæ ex instituto nostro, quod inde ab initio secuti sumus, propria est huic Præparationi; at paullo tamen altius repetita narratione ab eis temporibus quibus illas regiones occupare cœperunt. (2) Res namque illorum non solum scita memoratuque dignas ducimus; sed etiam prorsus necessarias, ut cognosci deinceps queat, quibus viris, quibusve locis fretus Hannibal Romanorum imperium evertere sit aggressus. (3) Sed de regione ipsa prius nobis dicendum, qualis ipsa sit, et quomodo ad reliquam Italiam sita. Locorum enim et provinciæ universæ natura ob oculos posita, melius, quæ fuerint præcipue observanda in actionibus postea commemorandis, capias. (4) Quum igitur trigoni speciem Italia tota referat; unum ejus latus, quod orientem spectat, Ionium mare et continuus illi sinus Adriaticus terminant; meridiei vero et occidenti obversum latus, Siculum Etruscumque mare. (5) Qua se duo hæc latera contingunt, triquetra figuræ vertex efficitur: eoque ibi procurrens ex Italia meridiem versus promontorium, quod Cocynthus appellatur, quo separantur Ionium mare et Siculum pelagus. (6) Reliquum latus, quod septentrionem spectat, et mæditerranea prætexit, Alpium continua juga definiunt: quæ a Massilia et superjectis mari Sardoo locis incipiunt, indeque tractu perpetuo ad ultimum Adriatici sinus recessum extenduntur; nisi quod aliquantulo prius desinunt, quam mare contingant. (7) Horum montium latus illud, quod meridiem spectat, pro basi trigoni accipiendum est: eique subjecti campi sunt, in ultima et maxime boreali parte Italiæ siti, de quibus nunc nobis sermo est; camporum omnium, quos nos quidem vel vidimus, vel fama novimus, tota Europa præstantissimi rebus omnibus, latissai

δσα πέπτωκεν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν. (8) Ἔστι δὲ τὸ μὲν ὅλον εἶδος καὶ τῆς ταῦτα τὰ πεδία περιγραφούσης γραμμῆς τριγωνοειδές. Τούτου δὲ τοῦ σχήματος τὴν μὲν κορυφὴν ἦτε τῶν Ἀπεννίνων καλουμένων ὄρων καὶ τῶν Ἀλπευῶν σύμπτωσις, οὐ μακρὰν ἀπὸ τοῦ Σαρδῶν πελάγους ὑπὲρ Μασσαλίας, ἀποτελεῖ. (9) Τῶν δὲ πλευρῶν παρὰ μὲν τὴν ἀπὸ τῶν ἀρκτων, ὥς ἐπάνω προεῖπον, τὰς Ἀλπεῖς αὐτὰς ἐπὶ δισχιλίους καὶ διακοσίους σταδίους παρῆκειν συμβαίνει. (10) Παρὰ δὲ τὴν ἀπὸ μεσημβρίας, τὸν Ἀπεννίνον ἐπὶ τρισχιλίους ἐξακοσίους. (11) Βάσεώς γε μὴν τὰξιν λαμβάνει τοῦ παντὸς σχήματος ἡ παραλία τοῦ κατὰ τὸν Ἀδρίαν κόλπου· τὸ δὲ μέγεθος τῆς βάσεώς ἐστιν, ἀπὸ πόλεως Σήνης ὡς ἐπὶ τὸν μυχόν, ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους σταδίους καὶ πεντακοσίους. (12) Ὡστε τὴν πᾶσαν περίμετρον τῶν προειρημένων πεδίων, μὴ πολὺ λείπειν τῶν μυρίων σταδίων.

XV. Περὶ γε μὴν τῆς ἀρετῆς, οὐδ' εἰπεῖν ῥάδιον. Σίτου τε γὰρ τοσαύτην ἀφθονίαν ὑπάρχειν συμβαίνει κατὰ τοὺς τόπους, ὥστ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς πολλάκις τεττάρων ὀβολῶν εἶναι τῶν πυρῶν τὸν Σικελικὸν μέδιμον, τῶν δὲ κριθῶν δυοῖν, τοῦ δ' οἴνου τὸν μετρητὴν ἰσάκριθον. (2) Ἐλύμου γε μὴν καὶ κέγχρου τελέως ὑπερβάλλουσα δαψιλία γίγνεται παρ' αὐτοῖς. Τὸ δὲ τῶν βαλάνων πλῆθος τὸ γινόμενον ἐκ τῶν κατὰ διάστημα δρυμῶν ἐν τοῖς πεδίοις, ἐκ τούτων ἂν τις μάλιστα τεκμήραιτο. (3) πλείστων γὰρ οἰκῶν ἱερείων κομπομένων ἐν Ἰταλίᾳ, διὰ τε τὰς εἰς τοὺς ἰδίους βίους, καὶ τὰς εἰς τὰ στρατόπεδα παραθέσεις, τὴν ὀλοσχερεστάτην χορηγίαν ἐκ τούτων συμβαίνει τῶν πεδίων αὐτοῖς ὑπάρχειν. (4) Περὶ δὲ τῆς κατὰ μέρος εὐωνίας καὶ δαψιλίας τῶν πρὸς τὴν τροφὴν ἀνηκόντων οὕτως ἂν τις ἀκριβέστατα κατανοήσῃ. (5) Ποιοῦνται γὰρ τὰς καταλύσεις οἱ διοδεύοντες τὴν χώραν ἐν τοῖς πανδοχείοις, οὐ συμφωνοῦντες περὶ τῶν κατὰ μέρος ἐπιτηδίων, ἀλλ' ἑρωτῶντες, πόσου τὸν ἄνδρα δέχεται. (6) Ὡς μὲν οὖν ἐπὶ τὸ πολὺ παρίενται τοὺς καταλύτας οἱ πανδοχεῖς, ὥς ἱκανὰ πάντ' ἔχειν τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν, ἡμιασσαρίου τοῦτο δ' ἐστὶ τέταρτον μέρος ὀβολοῦ· σπανίως δὲ τοῦθ' ὑπερβαίνουσι. (7) Τό γε μὴν πλῆθος τῶν ἀνδρῶν, καὶ τὸ μέγεθος καὶ κάλλος τῶν σωμάτων, ἔτι δὲ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις τόλμαν, ἐξ αὐτῶν τῶν πράξεων σαφῶς ἐστὶ καταμαθεῖν. (8) Τῶν δ' Ἀλπεων ἐκατέρας τῆς πλευρᾶς, τῆς ἐπὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ προειρημένα πεδία νεοῦσης, τοὺς βουνώδεις καὶ γαιώδεις τόπους καταιοῦσι, τοὺς μὲν ἐπὶ τὸν Ῥοδανὸν καὶ τὰς ἀρκτους ἐστραμμένους, Γαλάται Τρανσαλπῖνοι προσαγορευόμενοι· τοὺς δ' ἐπὶ τὰ πεδία, Ταυρίσκοι καὶ Ἀγῶνες, καὶ πλείω γένη βαρβάρων ἕτερα. (9) Τρανσαλπῖνοί γε μὴν, οὐ διὰ τὴν τοῦ γένους, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ τόπου διαφορὰν προσαγορεύονται· τὸ γὰρ τῶν ἐξεξημενευμένων ἐστὶ πέραν διὰ τοὺς ἐπέκεινα τῶν Ἀλπεων, Τρανσαλπίνους καλοῦσι. (10) Τὰ δ' ἄκρα,

meque patentes. (8) Habet vero planities etiam ista figuram et ambitum similem trigono : cujus verticem contactus duorum montium facit, Apennini atque Alpium, non procul a Sardinio mari, supra Massiliam. (9) Porro boreale hujus latus claudunt perpetua ipsarum Alpium juga, ut ante dicebamus, per M. P. cclxxv : (10) meridionale, Apenninus, patens in longitudinem ccl. millia passuum. (11) Locum baseos figuræ totius obtinet ora maritima Adriatici sinus, ab urbe Sena ad ultimum usque recessum per cccxi millia et quingentos passus, atque amplius, progrediens. (12) Ut non multum absit, quin universus ambitus dictæ plantiæ, millia passuum colligat circos.

XV. Quantum vero excellat rebus omnibus hic terrarum tractus, ne dici quidem satis potest. Jam primum, frumenti ea copia est, ut persæpe nostra hac ætate tritici medimnus Siculus obolis quatuor veneat, hordei duobus; vini metreta ejusdem pretii sit cum medimno hordei. (2) Panico et millo adeo abundat, ut nihil supra. Glans quam larga copia in quercetis proveniat, quæ totis illis campis per intervalla cernuntur, sic facile intelligas : (3) nempe, quum plurimos Itali homines porcos mactent, tum ut privalim illis victitent, tum ut in usus exercituum reponant; maximam eorum copiam hæc planities subministrat. (4) Omnium denique rerum ad victum necessariorum quanta sit vilitas atque abundantia, ex eo non male aliquis conjiciat. (5) Scilicet qui per regionem iter faciunt, cum ad caupones divertunt, non paciscuntur de singulis rebus, quas cupiunt, particulatim; sed, quanti quemque excipiant? rogant. (6) Atque illi ut plurimum, præbituros se hospitibus necessaria omnia, ita ut desit nihil, recipiunt, semisse; quæ oboli quarta pars est : idque pretium raro excedunt. (7) Incolarum multitudinem, corporum magnitudinem ac pulchritudinem, nec non audaciam in bellis, res gestæ manifeste arguent. (8) In utroque Alpium latere, tam eo quod Rhodanum fluvium, quam quod prædictos campos spectat, paulo humiliores colles depressioraque loca incolis frequentata sunt : versus Rhodanum atque septentrionem Galli Transalpini, qui vocantur, habitant; versus campos illos, Taurisci et Agones [an Euganeos?] et aliæ gentes barbaræ. (9) Transalpini e re nomen habent : neque enim ad generis differentiam, sed quia trans Alpes habitant, sic Italici sunt

διὰ τε τὴν τραχύτητα καὶ τὸ πλῆθος τῆς ἐπιμενούσης αἰεὶ χιόνος, δοκίητα τελείως ἐστὶ.

XVI. Τὸν δ' Ἀπέννινον, ἀπὸ μὲν τῆς ἀρχῆς, τῆς ὑπὲρ Μασσαλίαν καὶ τῆς πρὸς τὰς Ἀλπεὺς συμπτώσεως, Λιγυστινοὶ κατοικοῦσι, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος πλευρὰν αὐτοῦ κεκλιμένην, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ πεδία· (2) παρὰ θάλατταν μὲν, μέχρι πόλεως Πίσσης, ἣ πρώτη καίται τῆς Τυρρηνίας ὡς πρὸς τὰς δυσμέας· κατὰ δὲ τὴν μεσόγειαν, ἕως τῆς Ἀρρηνίνων χώρας. (3) Ἐξῆς δὲ Τυρρηνοὶ· τοῦτοις δὲ συνεχεῖς ἐκότερον τὸ κλίμα νέμονται τῶν προειρημένων ὁρίων Ὀμβροὶ. (4) Λοικὸν δ' μὲν Ἀπέννινος, ἀπέχων τῆς κατὰ τὸν Ἀδρίαν θαλάττης σταδίου ὥσαντι πεντακοσίους, ἀπολείπει τὰ πεδία, δεξιὸς ἀπονέων, καὶ διὰ μέσης τῆς λοιπῆς Ἰταλίας διήκων εἰς τὸ Σικελικὸν κατατείνει πέλαγος. (5) Τὸ δ' ἀπολείπόμενον μέρος πεδινὸν τῆς πλευρᾶς, ἐπὶ θάλατταν καὶ πόλιν καθήκει Σήνην. (6) Ὁ δὲ Πάδος ποταμὸς, ὑπὸ δὲ τῶν ποιητῶν Ἡριδανὸς θρυλούμενος, ἔχει μὲν τὰς πηγὰς ἀπὸ τῶν Ἀλπεων, ὡς πρὸς τὴν κορυφὴν μᾶλλον τοῦ προειρημένου σχήματος καταφέρεται ὃ εἰς τὰ πεδία, ποιούμενος τὴν ῥύσιν ὡς ἐπὶ μεσημβρίαν. (7) Ἀριώμενος δ' εἰς τοὺς ἐπιπέδους τόπους, ἐκκλίνας τῷ βρέματι, πρὸς ἑὼ φέρεται δι' αὐτῶν· ποιεῖ δὲ τὴν ἐκβολὴν δυσὶ στόμασιν εἰς τοὺς κατὰ τὸν Ἀδρίαν κόλπους· τὸ δὲ πλεῖον ἀποτεμένεται μέρος τῆς πεδίαδος χώρας εἰς τὰς Ἀλπεὺς καὶ τὸν Ἀδριατικὸν μυχόν. (8) Ἄγει δὲ πλῆθος ὕδατος, οὐδενὸς ἑλαττον τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ποταμῶν· διὰ τὸ τὰς ῥύσεις, τὰς ἐπὶ τὰ πεδία νεούσας, ἀπὸ τε τῶν Ἀλπεων καὶ τῶν Ἀπεννίνων ὁρίων εἰς τοῦτον ἐμπίπτειν ἀπάσας καὶ πανταχόθεν. (9) Μεγίστη δὲ καὶ καλλίστη βρέματι φέρεται. περὶ Κυνὸς ἐπιτολὴν, αὐξόμενος ὑπὸ τοῦ πλῆθους τῶν ἀνατηχομένων χιόνων ἐν τοῖς προειρημένοις ὄρεσιν. (10) Ἀναπλεῖται δ' ἐκ θαλάττης κατὰ τὸ στόμα τὸ καλούμενον Ὀλανα, σχεδὸν ἐπὶ δισχιλίους σταδίους. (11) Τὴν μὲν γὰρ πρώτην ἐκ τῶν πηγῶν ἔχει ῥύσιν ἐκλήν, σχίζεται δ' εἰς δύο μέρη κατὰ τοὺς προσαγορευομένους Τριγαβόλους· τοῦτων δὲ τὸ μὲν ἕτερον στόμα προσονομάζεται Παδόα, τὸ δ' ἕτερον Ὀλανα. (12) Καίται δ' ἐπὶ τούτῳ λιμνῇ, οὐδενὸς τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν ἤττω παρεχόμενος ἀσφάλειαν τοῖς ἐν αὐτῷ καθορμιζόμενοις. Παρὰ γε μὴν τοῖς ἐγχωρίοις ὁ ποταμὸς προσαγορεύεται Βόδεγος. (13) Τέλλα δὲ τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τοῦτον ἰστορούμενα παρὰ τοῖς Ἑλλήσι, λέγω δὴ τὰ περὶ Φαέθοντα καὶ τὴν ἐκείνου πῦσιν, ἔτι δὲ τὰ δάκρυα τῶν αἰγείρων, καὶ τοὺς μελανέιμονας τοὺς περὶ τὸν ποταμὸν οἰκούντας, οὓς φασὶ τὰς ἐσθῆτας εἰσεῖν νῦν φορεῖν τοιαύτας ἀπὸ τοῦ κατὰ Φαέθοντα κίνθους· (14) καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τραχιὴν καὶ ταύτῃ προσοικυῖαν ὄλην, ἐπὶ μὲν τοῦ παρόντος ὑπερθησόμεθα, διὰ τὸ μὴ λίσαν καθήκειν τῷ τῆς προκατασκευῆς γένει τὴν περὶ τῶν τοιοῦτων ἀκριβολογίαν. (15) Μεταλαβόντες δὲ καιρὸν ἀρμόττοντα, ποιησόμεθα τὴν καθή-

dicti. (10) Cacumina vero, propter locorum asperitatem, et altas nives ibi perennantes, a nemine prorsus coluntur.

XVI. Apenninum, inde a principio, quod supra Massiliam est, ubi Alpibus jungitur, Ligures habitant ex utroque latere, et quod Etruscum mare spectat, et quod illam, de qua diximus, planitiem; (2) illic quidem, secundum mare, Pisam usque, primam Etruriæ urbem, occidentem versus; hinc vero, in mediterraneis, usque ad fines Arretinorum. (3) Sequuntur Etrusci; et qui hos contingunt Umbri, dictorum montium latus utrumque inhabitantes. (4) Ceterum idem Apenninus, distans a mari Adriatico circiter LXXII millia passuum et quadringentos, relictis campis, deflectit ad dextram, et reliquam mediam Italiam secans, ad Siculum usque mare pertinet. (5) Campi vero, quos relinqui dicebamus ab Apennino in hoc latere, ad mare et ad urbem Senam pertingunt. (6) Padus fluvijs, quem Eridani nomine poetæ celebrant, oritur ex Alpibus, qua potissimum parte est figuræ supra expositæ vertex. Primo quidem cursu subjectos petit campos, in meridiem conversus: (7) sed deinde, planitiem ingressus, mutato in orientem cursu, per eam labitur, donec sinum Adriaticum duobus ostiis ingrediatur: ceterum universam planitiem ita dividit Padus, ut major longe pars ea sit, quæ ad Alpes et intimum Adriam porrigitur. (8) Copia aquarum tanta, ut nulli Italicorum fluviorum concedat: quidquid enim aquarum in hosce campos sive ex Alpibus sive ex Apenninis montibus defluit, id omne undique in Padum illabitur. (9) Fluit autem copiosissimus pulcerrimusque circa Caniculæ ortum, ubi liquatis in utroque monte nivibus augetur. (10) Adscendunt in eo naves e mari, per ostium, cui Olana nomen est, ad millia passuum ducenta propemodum et quinquaginta. (11) Nam primum quidem, inde a fontibus, unico fertur alveo; ubi vero ad Trigabolos, quos vocant, pervenit, in duo ostia funditur, quorum alteri nomen Padus [vel Padusæ] est, alteri Olanæ; (12) ubi portus est, nulli omnium quos habet sinus Adriaticus inferior, ad securitatem appellentibus præstandam. Indigenæ flumen hoc Bodencum nuncupant. (13) Cetera quæ de Pado a Græcis sunt prodita: narrationem, inquam, de Phaethonte, et ejus casu; de populorum arborum lacrymis; de atrata ad hunc amnem gente, quam dicunt etiam nunc vestitum illum servare a Phaethontis luctu; (14) et quæ sunt hujus generis tragicæ fabulæ aliæ, eas impræsentiarum missas facimus: neque enim Præparationi, cujusmodi hæc est, accuratior de talibus disputatio conveniat. (15) In sequentibus vero,

κουσαν μνήμην, καὶ μάλιστα διὰ τὴν Τιμαίου περὶ τοῦς προειρημένους τόπους ἀγνοίαν.

XVII. Πλὴν ταῦτά γε τὰ πεδία, τὸ παλαιὸν ἐνέμοντο Τυρρῆνοί, καθ' οὓς χρόνους καὶ τὰ Φλέγραια ποτὲ καλούμενα τὰ περὶ Καπύην καὶ Νώλην· ἃ δὴ καὶ, διὰ τὸ πολλοῖς ἐμποδῶν εἶναι καὶ γνωρίζεσθαι, μεγάλην ἐπ' ἀρετῇ δόξαν εἴληφε. (2) Διὸ καὶ τοὺς ἱστοροῦντας τὰς Τυρρῆνων δυναστείας, οὐ χρὴ ποιεῖσθαι τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὴν νῦν κατεχομένην ὑπ' αὐτῶν χώραν, ἀλλ' ἐπὶ τὰ προειρημένα πεδία, καὶ τὰς ἐκ τούτων τῶν τόπων ἀφορμάς. (3) Οἷς ἐπιμιγνύμενοι κατὰ τὴν παράβειν Κελτοί, καὶ περὶ τὸ κάλλος τῆς χώρας οὐ θαυμάσαντες, ἐκ μικρᾶς προφάσεως μεγάλῃ στρατιᾷ παραδόξως ἐπελθόντες, ἐξέβαλον ἐκ τῆς περὶ τὸν Πάδον χώρας Τυρρῆνους· καὶ κατέσχον αὐτοὶ τὰ πεδία. (4) Τὰ μὲν οὖν πρῶτα καὶ περὶ τὰς ἀνατολάς τοῦ Πάδου κείμενα, Λάοι καὶ Λεβέκιοι, μετὰ δὲ τούτους Ἴσομβρες κατώκησαν, δὲ μέγιστον ἔθνος ἦν αὐτῶν· ἐξῆς δὲ τούτοις, παρὰ τὸν ποταμὸν, Γονομάοι. (5) Τὰ δὲ πρὸς τὸν Ἀδρίαν ἦδη προσήκοντα γένος ἄλλο πάνυ παλαιὸν διακατέσχε· προσαγορεύονται δὲ Οὐένητοι, τοῖς μὲν ἔστι καὶ τῷ κόμῳ βραχὺ διαφέροντες Κελτῶν, γλώττῃ δ' ἄλλοια χρώμενοι. (6) Περὶ δ' οἱ τραγωδιογράφοι πολὺν τινα πεποιήνται λόγον, καὶ πολλὴν διατίθενται τερατείαν. (7) Τὰ δὲ πέραν τοῦ Πάδου, τὰ περὶ τὸν Ἀπέννινον, πρῶτοι μὲν Ἄνανες, μετὰ δὲ τούτους Βοῖοι κατώκησαν· ἐξῆς δὲ τούτων ὡς πρὸς τὸν Ἀδρίαν, Αἰγῶνες· τὰ δὲ τελευταῖα πρὸς θαλάττη Σήνωνες. (8) Τὰ μὲν οὖν ἐπιφανέστατα τῶν κατασχόντων τοὺς προειρημένους τόπους ἔθνων, ταῦθ' ὑπῆρχεν. (9) Ὡκουν δὲ κατὰ κόμας ἀτειχίστους, τῆς λοιπῆς κατασκευῆς ἄμοιροι καθεστῶτες. (10) Διὰ γὰρ τὸ στιβαδοκοιτεῖν καὶ κρεωραγεῖν, ἔτι δὲ μηδὲν ἄλλο πλὴν τὰ πολεμικά· καὶ τὰ κατὰ γεωργίαν ἀσκεῖν, ἀπλοὺς εἶχον τοὺς βίους· οὔτ' ἐπιστήμης ἄλλης, οὔτε τέχνης παρ' αὐτοῖς τὸ παράπαν γινωσκομένης. (11) Ὑπαρξίς γε μὴν ἐκάστοις ἦν θρέμματα καὶ χρυσός, διὰ τὸ μόνα ταῦτα κατὰ τὰς περιστάσεις βραδίως δύνασθαι πανταχῇ περιαγαγεῖν καὶ μεθιστάναι κατὰ τὰς αὐτῶν προαιρέσεις. (12) Περὶ δὲ τὰς ἐταιρείας μεγίστην σπουδὴν ἐποιούντο, διὰ τὸ καὶ φοβερώτατον καὶ δυνατότατον εἶναι παρ' αὐτοῖς τούτον, ὅς ἂν πλείστους ἔχειν δοκῇ τοὺς θεραπεύοντας καὶ συμπεριφερομένους αὐτῷ.

XVIII. Τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς οὐ μόνον τῆς χώρας ἐπεκράτουν· ἀλλὰ καὶ τῶν σύγγενος πολλοὺς ὑπηκόους ἐπεποιήντο, τῇ τολμῇ καταπεπληγμένοι. (2) Μετὰ δὲ τινα χρόνον μάχῃ νικήσαντες Ῥωμαίους καὶ τοὺς μετὰ τούτων παραταξαμένους, ἐπόμενοι τοῖς φεύγουσι, τρισὶ τῆς μάχης ἡμέραις ὑστερον κατέσχον αὐτὴν τὴν Ῥώμην, πλὴν τοῦ Καπιτωλίου. (3) Γενομένου δ' ἀντισπᾶσματος, καὶ τῶν Οὐνέντων ἐμβαλόντων εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, τότε μὲν ποιησάμενοι συνθήκας πρὸς Ῥωμαίους, καὶ τὴν πόλιν ἀποδόντες, ἐπανήλθον εἰς τὴν

loco magis idoneo, maxime ut Timæi ignorantiam horum tractuum ostendamus, quoad satis erit, ista sumus persecuturi.

XVII. Istam igitur planitiem tenuere quondam Etrusci : quo tempore et campos circa Capuam ac Nolam, Phlegræos olim dictos, possederunt ; quorum de præstantia, quonam multis hi in medio positi cognitique sunt, satis etiam celebris apud omnes fama est. (2) Idcirco qui historias legunt de principatibus Etruscorum, eos oportet, non ad hanc ditionem quam nunc obtinent, oculos referre ; verum ad illos, de quibus diximus, campos, et ad opes quas ista loca supeditabant. (3) Etruscorum finitimi erant Galli, et commercia cum eis frequentabant : deinde cupiditatis oculis in pulcerrimam planitiem adjectis, arrepta levi occasione, numeroso cum exercitu nihil cogitantes Etruscos invadunt, ex regione circumpadana ejiciunt, atque ipsi planitiem illam occupant. (4) Et prima quidem, quæ circa Padi exortus sita sunt, loca Lai (sive Lævi) occuparunt et Lebecii (rei Libui) ; hos aequabantur Insubres, gens inter omnes tunc maxima, deinde juxta fluvium Cenomani. (5) Quod superest spatium ad Adriaticum sinum, alius populus longe antiquissimus obtinebat, Venetos vocant ; sermone quidem diverso a Gallis utentes, ceterum moribus et cultu haud multum dissimiles. (6) De his multam Tragici poetæ mentionem fecerunt, multaque fabulantur. (7) Ultra Padum, circa Apenninum, primi occurrunt Ananes, deinde Boii ; post istos, versus Adriam, Lingones ; postremi omnium, ad mare Senones. (8) Atque hæ nobilissimæ sunt gentes inter illas, quæ predictas regiones occuparunt. (9) Habitant autem vicatim sine muris, nec supellectilis reliquæ usum norant. (10) Quippe simplex illis vivendi modus ; ut quibus somnus in herbæ aut stramenti toro erat ; alimoulum, carnes potissimum ; nec quidquam aliud curæ, nisi res bellicæ et agrorum cultus : nulla alia, neque scientia, neque ars, apud ipsos cognita. (11) Opes singulorum erant in pecore et auro ; quod sola hæc ad omnes fortunæ casus facile sit circumducere, ac pro arbitrio transferre. (12) Socialitatibus colendis præcipue studebant : is namque apud illos plurimum timetur, et potentissimus censetur, quem plurimi colunt, ex nutu illius ac voluntate pendent.

XVIII. Ac principio quidem Galli non solam regionem illam obtinebant ; sed multos etiam vicinorum populorum, audacia sua perterrefactos, parere sibi coegerunt. (2) Verum aliquanto post, parva de Romanis victoria, et aliis qui simul in acie contra ipsos steterant, per tres dies insecuti fugientes, ipsam mox Romam præter Capitolium eceperunt. (3) Mox interveniente casu qui domum eos revocabat, quod Veneti ipsorum fines cum infesto exercitu erant ingressi, pace cum Romanis facta, urbeque ipsis reddita, ad sua

οἰκίαν. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα, τοῖς ἐμφυλίοις συνεχίχοντο πόλεμοις ἔνιοι δὲ καὶ τῶν τὰς Ἀλπεῖς κατοικούντων ὁρμὰς ἐποιούντο, καὶ συνηθορίζοντο πολλάκις ἐπ' αὐτοὺς, θεωροῦντες ἐκ παραθέσεως τὴν παραγεγενημένην αὐτοῖς εὐδαιμονίαν. (5) Ἐν ᾧ καιρῷ Ῥωμαῖοι τὴν τε σφετέραν δύναμιν ἀνέλαβον, καὶ τὰ κατὰ τοὺς Λατίνους αὐθὺς πράγματα συνεστήσαντο. (6) Παραγενομένων δὲ πάλιν τῶν Κελτῶν εἰς Ἀλβαν στρατεύματι μεγάλῳ, μετὰ τὴν τῆς πόλεως κατάληψιν ἔτει τριακοστῷ, τότε μὲν οὐκ ἐτόλμησαν ἀντεξαγαγεῖν Ῥωμαῖοι τὰ στρατόπεδα· διὰ τὸ, παραδόξου γενομένης τῆς ἐφόδου, προκαταληφθῆναι, καὶ μὴ καταταχῆσαι τὰς τὸν συμμάχων ἀθροίσαντες δυνάμεις. (7) Αὐθὺς δ' ἐξ ἐπιβολῆς ἐτέρας, ἔτει δωδεκάτῳ μετὰ μεγάλης στρατιᾶς ἐπιπορευομένων, προαισθημένοι καὶ συναγειράντες τοὺς συμμάχους, μετὰ πολλῆς προθυμίας ἀπήντων, σπεύδοντες συμβαλεῖν καὶ διακινδυνεύσαι περὶ τῶν ὧν. (8) Οἱ δὲ Γαλάται καταπλαγέντες τὴν ἐφοδὸν αὐτῶν, καὶ διαστασιάζαντες πρὸς σφῆς, νυκτὸς ἐπιγενομένης, φυγῇ παραπλησίαν ἐποίησαντο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν οἰκίαν. (9) Ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ φόβου, τριακαίδεκα μὲν ἔτη τὴν ἡσυχίαν ἔσχον· μετὰ δὲ ταῦτα, συνορῶντες αὐξανομένην τὴν Ῥωμαίων δύναμιν, εἰρήνην ἐποίησαντο καὶ συνθήκας.

XIX. Ἐν αἷς ἔτη τριάκοντα μέιναντες ἐμπεδῶς, αὐθὺς γενομένου κινήματος ἐκ τῶν Τρανσαλπίνων, δέισαντες μὴ πόλεμος αὐτοῖς ἐγερεθῇ βαρὺς, ἀπὸ μὲν αὐτῶν ἔτρεψαν τὰς ὁρμὰς τῶν ἐξανισταμένων, δωροδοκοῦντες καὶ προτιθέμενοι τὴν συγγένειαν· ἐπὶ δὲ Ῥωμαίους παρώξυναν, καὶ μετέσχον αὐτοῖς τῆς στρατείας. (1) Ἐν ᾗ τὴν ἐφοδὸν ποιησάμενοι διὰ Τυρρήνιας, ὁμοῦ συστρατεύσαντων σφίσι Τυρρηνῶν, καὶ περιβαλλόμενοι λείας· κληθὸς, ἐκ μὲν τῆς Ῥωμαίων ἐπαρχίας ἀσφαλῶς ἐπανήλθον. (2) Εἰς δὲ τὴν οἰκίαν ἀφικόμενοι, καὶ στασιάζαντες περὶ τὴν τῶν εἰλημμένων πλεονεξίαν, τῆς τε λείας καὶ τῆς αὐτῶν δυνάμεως τὸ πλείστον μέρος διέφθειραν. (3) Τοῦτο δὲ σύνθηός ἐστι Γαλάταις πράττειν, ἐπειδὴν σφετερίζονται τι τῶν πέλας, καὶ ἀξιόιστα διὰ τὰς ἀλόγους οἰονορυγίας καὶ πλησμονάς. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν, ἔτει τετάρτῳ, συμπρονήσαντες ἅμα Σαυνῖται καὶ Γαλάται, παρετάξαντο Ῥωμαίοις ἐν τῇ Καμερτιῶν χώρῃ, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐν τῇ κινδύνῳ διέφθειραν. (5) Ἐν ᾧ καιρῷ, προσφιλονεικῆσαντες πρὸς τὸ γεγονός ἐλάττωμα αὐτοῖς Ῥωμαῖοι, μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐβῆλθον καὶ συμβαλόντες πᾶσι τοῖς στρατοπέδοις ἐν τῇ τῶν Σεντινατῶν χώρῃ πρὸς τοὺς προειρημένους, τοὺς μὲν πλείστους ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἡνάγκασαν προτροπᾷ ἐκαστοὺς εἰς τὴν οἰκίαν διαφυγεῖν. (6) Διαγενομένων δὲ πάλιν ἐτῶν δέκα, παρεγένοντο Γαλάται μετὰ μεγάλης στρατιᾶς, πολιορκήσαντες τὴν Ἀρρῆτινῶν πόλιν. (7) Ῥωμαῖοι δὲ παραδοθῆσαντες, καὶ συμβαλόντες πρὸς τῆς πόλεως, ἡττήθησαν. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ τὰυτῇ Λευκίου τοῦ στρατηγοῦ τελευτήσαντος, Μάνιον ἐπικατέστησαν τὸν Κόριον. (8) Οὗ πρεσβευτὰς

sedes redierunt. (4) Posthæc vero bella civilia Gallos exceperunt: nonnulli item Inalpine populi, conjunctis viribus, bella frequentia in eos moverunt; quum, ex comparatione rerum suarum, opes, quas illi sibi paraverant, animadvertent. (5) Interea Romani priores recuperant vires, ac cum Latinis res componunt. (6) Annis inde elapsis triginta ab occupata Urbe, iterum Galli magno cum exercitu Albam usque progrediuntur: cum quidem Romani, quod inopinata hac invasione ipsorum conatus hostis anteverterat, neque satis cito sociorum auxilia contrahi potuerant, ire contra non sunt ausi. (7) Sed anno duodecimo post, Gallis iterum magna vi eos invadentibus; re prius cognita, Romani, sociis contractis, magna cum alacritate obviam procedunt; nam conserere, et ad universæ rei dimicationem venire cupientes. (8) Quo ipso territi Galli, quod occurrere Romanus auderet, dissidio etiam inter ipsos orto, insequenti nocte fugientibus similes domum retrocesserunt. (9) Quietem post hæc per annos tredecim egerunt: deinde ut vident Romanorum incrementa, etiam pacem foedusque cum illis ineunt.

XIX. Triginta jam annos pacem constanter servaverant, cum Transalpinis arma in ipsos moventibus, bellum pavescens, quod perniciosum fore arbitrabantur; largitione munerum, et generis communione allegata, hostis jam concitati impetum a se amoliti, in Romanos eundem irritarunt, atque adeo expeditionis comites ipsi fuerunt. (2) Per fines Etruscorum, qui et ipsi expeditionis participes erant, incursione in Romanam ditionem facta, copiosa quidem præda potiti, sine periculo redierunt. (3) Verum in patriam ubi rediissent, mutua cupiditate rerum captarum ad seditionem impulsus, et prædæ et exercitus sui plurimam partem perdidderunt. (4) Familiaris est hæc Gallis insania, quoties aliena rapuerunt, ubi præsertim mero ciboque sese ingurgitarunt. (5) Quarto deinde anno conspirant inter se Samnites et Galli, et cum Romanis in Camertium finibus acie dimicant, magnamque eorum cædem faciunt. (6) Quo quidem tempore Romani, clade accepta vehementius irritati, paucis diebus interjectis copias educunt: et omnibus legionibus in agro Sentinati cum eisdem Gallis inito prælio, partem illorum maximam obtuncunt, reliquos effusa fuga in suam quemque patriam se recipere compellunt. (7) Rursus decem elapsi erant anni; ecce iterum Gallos, magna belli mole Arretium parantes obsidere. (8) Adsunt et Romani ad ferendam opem: sed ante urbem collatis signis, inferiores e pugna discedunt. Illo prælio quum occisus fuisset Lucius prætor, in ejus locum Manius Curius est subiectus. (9) Hic postmo-

ἐκπέμψαντας εἰς Γαλατίαν ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων, παρασπονδήσαντες ἐπανεβλιντο τοὺς πρέσβεις. (10) Τῶν δὲ Ῥωμαίων ὑπὸ τὸν θυμὸν ἐκ χειρὸς ἐπιστρατεύσαμένων, ἀπαντήσαντες συνέβαλον οἱ Σήνωνες καλούμενοι Γαλάται. (11) Ῥωμαῖοι δ' ἐκ παρατάξεως κρατήσαντες αὐτῶν, τοὺς μὲν πλείστους ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξέβαλον τῆς δὲ χώρας ἐγένοντο πάσης ἐγκρατεῖς. (12) Εἰς θὴν καὶ πρώτην τῆς Γαλατίας ἀποικίαν ἔστειλαν τὴν Σήνην προσαγορευομένην πόλιν, ὁμώνυμον οὖσαν τοῖς πρότερον αὐτὴν κατοικοῦσι Γαλάταις. (13) ὑπὲρ ἧς ἀρτίως διεσάφησamen, φάσκοντες αὐτὴν παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐπὶ τῷ πέρατι κείσθαι τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων.

XX. Οἱ δὲ Βοῖοι, θεωροῦντες ἐκπεπωχότας τοὺς Σήνωνας, καὶ δέισαντες περὶ σφῶν καὶ τῆς χώρας, μὴ πάθωσι τὸ παραπλήσιον, ἐξεστράτευσαν πανδημεὶ παρακαλέσαντες Τυρρηνούς. (2) Ἀθροισθέντες δὲ περὶ τὴν Ὀάδμονα προσαγορευομένην λίμνην, παρετάξαντο Ῥωμαίους. (3) Ἐν δὲ τῇ μάχῃ ταύτῃ, Τυρρηνῶν μὲν οἱ πλείστοι κατακτόπησαν, τῶν δὲ Βοίων ταλέως ὀλίγοι διέφυγον. (4) Οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ κατὰ πόδας ἐναντιῷ συμφρονήσαντες αὐτοὶ οἱ προειρημένοι, καὶ τοὺς ἀρτι τῶν νέων ἡδύνοντας καθοπλίσαντες, παρετάξαντο πρὸς Ῥωμαίους. (5) Ἡττηθέντες δ' ὀλοσχερῶς τῇ μάχῃ, μόλις εἶχαν ταῖς ψυχαῖς καὶ διαπρεθευσάμενοι περὶ σπονδῶν καὶ διαλύσεων, συνθήκας ἔθεντο πρὸς Ῥωμαίους. (6) Ταῦτα δὲ συνέβαινε γίνεσθαι τῷ τρίτῳ πρότερον ἔτει τῆς Πύρρῳ διαβάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν, πέμπτῳ δὲ τῆς Γαλατῶν περὶ Δελφούς διαθορᾶς. (7) Ἐν γὰρ τούτοις ἡ τύχη τοῖς καιροῖς, ὥσανει λοιμικὴν τινα πολέμου διάθεσιν ἐπέστρεψε πᾶσι Γαλάταις. (8) Ἐκ δὲ τῶν προειρημένων ἀγώνων, δύο τὰ κάλλιστα συνεχύρησε Ῥωμαίους· τοῦ γὰρ κατακόπτεσθαι συνήθειαν ἐσχρήκατος ὑπὸ Γαλατῶν, οὐδὲν ἡδύναντο δεινότερον ἰδεῖν, οὐδὲ προσδοκῆσαι, τῶν αὐτοῖς ἤδη πεπραγμένων. (9) Ἐξ ὧν πρὸς τε Πύρρον ἀθληταὶ τέλειοι γεγονότες τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων συγκατέστησαν. (10) Τῇ τε τῶν Γαλατῶν τολμᾷ ἐν καιρῷ καταπληξάμενοι, λοιπὸν ἀπερισπάστως τὸ μὲν πρῶτον πρὸς Πύρρον περὶ τῆς Ἰταλίας ἐπολέμουν· μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς Καρχηδονίους ὑπὲρ τῆς τῶν Σικελιωτῶν ἀρχῆς διηγωνίζοντο.

XXI. Γαλάται δὲ ἐκ τῶν προειρημένων ἑλαττωμάτων ἔτη μὲν πέντε καὶ τετταράκοντα τὴν ἡσυχίαν ἔσχον, εἰρήνην ἀγοντες πρὸς Ῥωμαίους. (2) Ἐπεὶ δ' οἱ μὲν αὐτόπται γεγονότες τῶν δεινῶν ἐκ τοῦ ζῆν ἐξέχωρησαν διὰ τὸν χρόνον, ἐπεγίνοντο δὲ νέοι, θυμοῦ μὲν ἀλογίστου πλήρεις, ἀπειροὶ δὲ καὶ ὁράτοι παντὸς κακοῦ καὶ πάσης περιστάσεως. (3) αὐτοὶς ἤρξαντο τὰ καθεστῶτα κινεῖν· ὃ φύσιν ἔχει γίνεσθαι· καὶ τραχύνεσθαι μὲν ἐκ τῶν τυγνόντων πρὸς Ῥωμαίους, ἐπισπᾶσθαι δὲ τοὺς ἐκ τῶν Ἀλπεων Γαλάτας. (4) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον χωρὶς τοῦ πλήθους, δι' αὐτῶν τῶν ἡγουμένων, ἐν ἀπορρήτοις ἐπράττετο τὰ προειρημένα. (5)

dum legatos de redemptione captivorum ad Gallos mittit : quos ipsi, datam fidem fallentes, necant. (10) Tum ira accensi Romani, e vestigio copias educunt, et cum Senonibus Gallis obviam prodeuntibus conserunt manum. (11) Praelio superiores, maximam hostium partem caedunt, reliquos sedibus expellunt. (12) Ita potiti universa Senonum ditione, primam in Galliam coloniam eo mittunt ; quae Sena dicitur, de eorum Gallorum nomine, qui prius tenuere. (13) Fecimus nos paullo ante ejus mentionem, ostendimusque, ad Adriam esse sitam, in extrema planitie quam Padus irrigat.

XX. Boi, ut excidisse patria Senones vident, metu similis fortunae, omnibus suis qui arma ferre poterant excitis, Etruscis etiam advocatis, adversus Romanos profisciscuntur. (2) Postquam ad Vadimonis lacum, qui vocatur, copiae universae convenerant, acie instructa certamen ineunt. (3) Cesi sunt in eo praelio Etrusci plerique omnes : Bolorum oppido pauci evaserunt. (4) Neque vero eo secius insequenti statim anno lidem populi iterum conspirationem faciunt ; juventutem omnem, quicumque vix puberes essent, armant ; et contra Romanos in aciem progrediuntur. (5) A quibus victi, atque in totum profligati, aegre tandem animis cessere ; petitaque per legatos pace et belli compositione, foedus cum Romanis ferunt. (6) Gesta haec sunt triennio priusquam Pyrrhus in Italiam trajiceret : quinque annis ante Delphicam Gallorum cladem. (7) Eo namque tempore ubique locorum fortuna Gallos, ceu pestilenti quodam sidere afflatus, bellis exercebat. (8) Romani vero ex praedictis certaminibus duo consecuti sunt pulcherrima. Quippe crebris ab eis cladibus affecti, nihil deinceps terribilius aut videre aut exspectare poterant, quam fuerant ea, quae ab his patrata erant. (9) Ex quo cum adversus Pyrrhum in aciem progressi, perfecti bellicorum certaminum athletae evasere ; (10) tum vero, Gallorum audacia opportune repressa, de cetero, absque ullo impedimento, primo contra eundem Pyrrhum de Italia bellum gesserunt, deinde cum Carthaginiensibus de Siculorum dominatu certamen susceperunt.

XXI. Quiescere, post haec detrimenta, Galli per annos quadraginta quinque, pacem cum Romanis colentes. (2) Postea vero, quam temporis progressu e vivis excesserant priorum malorum oculati testes, successerantque illis juvenes, animosae temeritatis pleni, omniumque belli malorum atque adversae fortunae rudes et inexperti ; (3) ceperunt denuo Galli, prout natura est hominum, praesentem rerum statum sollicitare, et adversus Romanos leves ob causas exasperari, Inalpinosque Gallos adsciscere socios. (4) Initio quidem soli principes, absque multitudinis consensu, in occulto hujusmodi consilia agitabant. (5) Idcirco

Διὸ καὶ, παραγενομένων τῶν Τρανσαλπίνων ἕως Ἀριμίνου μετὰ δυνάμεις, διαπιστώσαντα τὰ πλήθη τῶν Βοίων, καὶ στασιάζοντα πρὸς τε τοὺς ἑαυτῶν προεστῶτας, καὶ πρὸς τοὺς παραγεγονότας, ἀνέβλινον μὲν τοὺς ἰδίους βασιλεῖς Ἀτίν καὶ Γάλατον, κατέκοψαν δ' ἄλλήλους, συμβαλόντες ἐκ παρατάξεως· (6) ὅτε δὴ καὶ Ῥωμαῖοι κατάφοβοι γενομένοι τὴν ἔφοδον, ἐξῆλθον μετὰ στρατοπέδου· συνέντες δὲ τὴν αὐθαίρετον καταφορὰν τῶν Γαλατῶν, αὐτὴς ἀνεχώρησαν εἰς τὴν οἰκίαν. (7) Μετὰ δὲ τούτων τὸν φόβον ἔτει πέμπτῳ, Μάρκου Λεπίδου στρατηγούντος, κατεκληρεύθησαν ἐν Γαλατίᾳ Ῥωμαῖοι τὴν Πικεντίνην προσαγορευομένην χώραν, ἐξ ἧς νικήσαντες ἐξέβαλον τοὺς Σήγνωνας προσαγορευομένους Γαλάτας· (8) Γαῖου Φλαμινίου ταύτην τὴν δημαγωγίαν εἰσηγησαμένου καὶ πολιτείας, ἣν δὴ καὶ Ῥωμαῖοις, ὡς ἔπος εἰπεῖν, πατέον ἀρχηγὸν μὲν γενέσθαι τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον τοῦ δήμου διαστροφῆς· αἰτίαν δὲ καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα πολέμου συστάντος αὐτοῖς πρὸς τοὺς προειρημένους. (9) Πολλοὶ μὲν γὰρ τῶν Γαλατῶν ὑπεδύοντο τὴν πρᾶξιν, μάλιστα δ' οἱ Βοῖοι, διὰ τὸ συντερμοεῖν τῇ τῶν Ῥωμαίων χώρᾳ νομίσαντες, οὐχ ὑπὲρ ἡγεμονίας ἔτι καὶ δυναστείας Ῥωμαῖους τὸν πρὸς αὐτοὺς ποιήσασθαι πόλεμον, ἀλλ' ὑπὲρ ὀλοσχεροῦς ἐξαναστάσεως καὶ καταφθορᾶς.

XXII. Διόπερ εὐθέως τὰ μέγιστα τῶν ἔθνων, τὸ τε τῶν Ἰσόμερων καὶ Βοίων, συμφρονήσαντα, διεπέμποντο πρὸς τοὺς κατὰ τὰς Ἀλπεὶς καὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικοῦντας Γαλάτας, προσαγορευομένους δὲ διὰ τὸ μισθοῦ στρατεύειν Γαισάτους· ἡ γὰρ λέξις αὕτη τοῦτο σημαίνει κυρίως. (2) Ὡν τοῖς βασιλεῦσι, Κογκολιτάτῳ καὶ Ἀνηρόστῳ, παρυτικά μὲν χρυσίου προτείναντες πλῆθος, εἰς τὸ μέλλον δὲ ὑποδεικνύντες τὸ μέγεθος τῆς Ῥωμαίων εὐδαιμονίας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὑπαρξάντων αὐτοῖς ἀγαθῶν, ἐν καταρήσῳσι, προτρέποντο καὶ παρορῶντες πρὸς τὴν ἐπὶ Ῥωμαῖους στρατείαν. (3) Ῥαδίως δ' ἔπεισαν, ἅμα τοῖς προειρημένοις διδόντες μὲν τὰ πιστὰ περὶ τῆς αὐτῶν συμμαχίας, ἀναμνησκόντες δὲ τῆς τῶν ἰδίων προγόνων πράξεως αὐτούς· (4) ἐν ᾧ ἐκεῖνοι στρατεύσαντες, οὐ μόνον ἐνίκησαν μαχόμενοι Ῥωμαῖους, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν μάχην ἐξ ἔφθου κατέσχον αὐτὴν τὴν Ῥώμην· (5) γενομένοι δὲ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀπάντων ἐγκρατεῖς, καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς ἐπὶ τὰ μῆνας κυριεύσαντες, τέλος ἐβέλοντι καὶ μετὰ χάριτος παραδόντες τὴν πόλιν, ἄθραυστοι καὶ ἀσινεῖς ἔχοντες τὴν ὠφέλειαν, εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανῆλθον. (6) Ὡν ἀκούοντες οἱ περὶ αὐτοὺς ἡγεμόνες, οὕτω παρωμύθησαν ἐπὶ τὴν στρατείαν, ὥστε μηδέποτε μήτε κλείους, μήτε ἐνδοξοτέρους, μήτε μαχηματέρους ἄνδρας ἐξελεῖν ἐκ τούτων τῶν τόπων τῆς Γαλατίας. (7) Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν ἀκούοντες, τὰ δὲ καταμαντευόμενοι τὸ μέλλον, εἰς φόβους ἐνέπιπτον συνεχεῖς καὶ ταραχάς· (8) ἐπὶ τούτου, ὥστε ποτὲ μὲν στρατοπέδα καταγράφειν, καὶ σίτου καὶ τῶν ἐπιτηδεύων ποιέσθαι παρασκευάς, ποτὲ δὲ καὶ

quum Transalpinorum exercitus Ariminum usque processisset, plebes Boiorum parum illis fidei habens; seditione cum adversus proprios duces, tum adversus eos qui advenierant, excitata; reges primum suos, Atin et Galatum, occidit; deinde mutuis caedibus inter se, signis etiam collatis, sunt grassati. (6) Cum quidem etiam Romani, horum invasione territi, copias suas eduxerunt: at deinde certiores facti de pernicie quam ipsi sibi consciverant, domum rediere. (7) Quinto ab hoc tumultu anno, M. Lepido Consule, Romani Galliae Cisalpinæ agrum, Picenum dictum, quem devictis Senonibus ademerant, dividerunt; (8) postquam C. Flaminius, popularem auram captans, legem illam tulisset; quam profecto legem, verum si quaerimus, et mutatorum in deterius morum populi Romani, et orti postea Romanis cum prædictis populis belli, causam et originem fuisse, existimandum est. (9) Multi enim Gallorum populi, præsertim Boii, in societatem ejus belli nomina dederunt, quod Romanis essent contermini: quippe, non jam de imperio aut dominatione secum illos certare, arbitrabantur; sed ut ipsos sedibus suis funditus everterent atque delerent.

XXII. Statim igitur communi consilio, duæ inter illas potentissimæ gentes, Insubres et Boii, legationem ad eos Gallos misere, qui inter Alpes et Rhodanum accolebant; Gæsati e re dicti, quod æra bellando mereri essent soliti: id enim vox illa proprie significat. (2) Horum reges Concolitanum et Anerocstum, magnam in præsens auri vim illis pollicentes, in futurum autem magnitudinem opum Romanorum ob oculos ponentes, et immensas divitias quibus parta victoria sint fruturi, hortantur incitantque ad bellum Romanis inferendum. (3) Id vero Gæsatis facile isti persuadent: quum præsertim illud adderent, socios belli se futuros, ejusque rei certam ipsis fidem facerent; tum vero etiam majorum suorum res gestas illis in memoriam revocarent: (4) qui expeditione simili suscepta, non solum prælio Romanos vicissent, sed etiam a pugna Romam ipsam primo impetu cepissent; (5) bonis deinde illorum omnibus politis, urbe etiam ipsa per septem menses in potestate sua detenta, posteaquam sua sponte et gratia a victis relata urbem his reddidissent, illæ ipsi atque incolæ cum omni præda in patriam essent reversi. (6) Hujusmodi sermones tantam Gæsalarum ducibus ejus belli cupiditatem injecerunt, ut numquam ex illo Galliarum tractu, neque major exercitus, neque præstantiorum aut bellicosiorum virorum, exierit. (7) Per hæc tempora Romani, quum et multa de Gallorum consiliis audirent, et futura mala cogitatione præciperent, inter metus ac trepidationem assidue versabantur: (8) adeo ut modo exercitus conscriberent, parandisque com meatibus operam darent; modo copias etiam

τὰς δυνάμεις ἐξάγειν ἐπὶ τοὺς ὁροὺς, ὡς ἡδὴ παρόντων εἰς τὴν χώραν τῶν πολεμίων, οὐδέπω κεινηκότων ἐκ τῆς οἰκείας τῶν Κελτῶν. (9) Οὐκ ἐλάχιστα δὲ συνήρ-γησε καὶ Καρχηδονίους τοῦτο τὸ κίνημα, πρὸς τὸ κατασκευάσασθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἀσφαλῶς. (10) Ῥωμαῖοι γὰρ, ὡς καὶ πρόσθεν ἡμῖν εἴρηται, κρίνοντας ἀναγκαιότερα ταῦτα διὰ τὸ πρὸς ταῖς πλευραῖς αὐτῶν ὑπάρχειν, παρορῶν ἠναγκάζοντο τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, σπουδάζοντες πρότερον ἐν καλῷ θέσθαι τὰ κατὰ τοὺς Κελτούς. (11) Διόπερ ἀσφαλίσάμενοι τὰ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους διὰ τῶν πρὸς τὸν Ἀσδρούβαν ὁμιλογιῶν, ὑπὲρ ὧν ἄρτι δεδηλώκαμεν, ἐνεχείρησαν δημοθυμαδὸν ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς πρὸς τὰ κατὰ τοὺς πολεμίους νομίζοντες, συμφέρειν σφίσι τὸ διακριθῆναι πρὸς τούτους.

XXIII. Οἱ δὲ Γαισάται Γαλάται συστήσάμενοι δύναμιν πολυτελῆ καὶ βαρεῖαν, ἦκον, υπεράραντες τὰς Ἀλπεῖς, εἰς τὸν Πάδον ποταμόν, ἔπειτα μετὰ τὴν τῆς χώρας διάδοσιν ὀνόμῳ. (2) Τὸ μὲν οὖν τῶν Ἰσόμερων καὶ Βοίων γένος, ἔμεινε γενναίως ἐν ταῖς ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολαῖς· οἱ δὲ Οὐδένετοι καὶ Γονομάνοι, διαπρεσβευσάμενοι Ῥωμαίων, τούτοις εἴλοντο συμμαχεῖν. (3) Διὸ καὶ μέρος τι τῆς δυνάμεως καταλιπεῖν ἠναγκάσθησαν οἱ βασιλεῖς τῶν Κελτῶν, φυλακῆς χάριν τῆς χώρας πρὸς τὸν ἀπὸ τούτων φόβον. (4) Αὐτοὶ δ' ἐξάραντες παντὶ τῷ στρατεύματι κατατεθαῤῥηκότως ὥρμησαν, ποιοῦμενοι τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Τυρρηνίας, ἔχοντες πεζοὺς μὲν εἰς πεντακισμύριους, ἵππεῖς δὲ καὶ σωμαρίδας, εἰς δισμύριους. (5) Ῥωμαῖοι δ', ὡς θᾶττον ἤκουσαν τοὺς Κελτούς υπερβεβληκέναι τὰς Ἀλπεῖς, Λεύκιον μὲν Αἰμίλιον ὑπατον, μετὰ δυνάμειν ἐξαπέστειλαν ὡς ἐπ' Ἀρμινίου, τηρήσοντα ταύτην τῶν ἐναντίων τὴν ἑφοδον, ἕνα δὲ τῶν ἐξαπελέχεων εἰς Τυρρηνίαν. (6) Ὁ μὲν γὰρ ἕτερος τῶν ὑπάτων Γάιος Ἀτίλιος προεξεληλυθὼς ἐτυχεν εἰς Σαρδόνα μετὰ τῶν στρατοπέδων. (7) Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ πάντες περιδείξῃσαν, μέγαν καὶ φοβερὸν αὐτοῖς ὑπολαμβάνοντες ἐπιφέρεισθαι κίνδυνον. Ἐπασχον δὲ τούτ' εἰκότως, ἔτι περὶ Γαλατῶν ἐγκαθημένου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν τοῦ παλαιοῦ φόβου. (8) Διὸ καὶ πρὸς ταύτην ἀναφέροντες τὴν ἔννοιαν, τὰ μὲν συνήθροζον, τὰ δὲ κατέγραφον στρατόπεδα, τοῖς δ' ἐτοίμοις εἶναι παρήγγελλον τῶν συμμάχων. (9) Καθόλου δὲ τοῖς ὑποταγμένοις ἀναφέρειν ἐπέταξαν ἀπογραφὰς τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις, σπουδάζοντες εἰδέναι τὸ σύμπαν πλῆθος τῆς ὑπαρχούσης αὐτοῖς δυνάμεως. (10) Μετὰ μὲν δὴ τῶν ὑπάτων ἐξεληλυθῆναι τὸ πλεῖστον ἐσπούδαζον καὶ ἀρίστον τῆς δυνάμεως. (11) Σίτου δὲ καὶ βελῶν καὶ τῆς ἄλλης ἐπιτηδεύσεως πρὸς πόλεμον τηλικαύτην ἐποίησαντο παρασκευῇ, ἥλικην οὐδεὶς πω μνημονεύει πρότερον. (12) Συνηργεῖτο δ' αὐτοῖς πάντα καὶ πανταχόθεν ἐτοίμως. (13) Καταπεπληγμένοι γὰρ οἱ τῇ Ἰταλίᾳ οἰκοῦντες τὴν τῶν Γαλατῶν ἑφοδον, οὐκ ἔτι Ῥωμαῖοις ἡγούντο συμμαχεῖν, οὐδὲ περὶ τῆς τούτων ἡγεμονίας γίνεσθαι τὸν πόλεμον· ἀλλὰ περὶ σφῶν

ad fines usque educerent, hostes adesse rati; qui e patria nondum moverant. (9) Non mediocriter vero profuere Carthaginiensibus isti tumultus, ut interea tuto res in Hispania componerent. (10) Romani enim, quod et ante diximus, apparatus ad Gallicum bellum magis necessarium statuentes, quæ interim in Hispania gerebantur, metu imminentis e proximo hostis, negligere sunt coacti, dum in eam solum curam incumbunt, ante omnia extra periculum a Gallis remp. collocent. (11) Itaque Punica pace firmata eo fœdere quod cum Asdrubale, ut paullo ante exposuimus, iecerunt, uno consensu omnes hac tempestate in præsentem hostem cogitationes suas convertebant: expedire suis rebus persuasi, ut cum his debelletur.

XXIII. Gæsatae Galli, cum bene instructo et numeroſo exercitu, superatis Alpibus, ad Padum venere, octavo demum anno post ejus agri, quæ Senonum fuerat, divisionem. (2) Et Insubres quidem ac Boii in suscepto semel consilio fortiter persistebant: Veneti vero ac Cenomani, accepta a Romanis legatione, horum societatem præoptarunt. (3) Quare etiam necesse fuit Gallorum regibus, quod sibi ab istis metuerent, partem copiarum ad fines tutandos relinquere. (4) Ipsi cum reliquo omni exercitu, in quo numerabantur peditum circiter quinquaginta, equitum et essedariorum ad viginti millia, fidenter progrediuntur, Etruriam petentes. (5) Romani, audito Celtas trajecisse Alpes, quantocius L. Æmilium Cos. cum legionibus Ariminum miserunt; si forte hostis impetum illac esset facturus. Prætorum uni decreta est Etruria: (6) nam alter Consul, C. Atilius, jam ante in Sardiniam cum suis legionibus erat profectus. (7) At Romæ inter hæc metus ingens omnes incesserat; ut qui magnum et formidabile periculum sibi imminere existimarent. Neque id mirum: utpote quorum animis terror pristinus nominis Gallici adhuc insidebat. (8) Igitur dum hoc unum mentibus agitant, exercitus alios contrahunt, alios conscribunt: sociis, ut præsto sint auxilia, imperant. (9) Tabulas præterea universæ militaris ætatis undique ad se adferri jubent; ut, quas omnino vires habeant, cognoscant. (10) Et cum Consulibus quidem majorem melioremque exercitus partem exire jubent. (11) Frumentum, tela, et quidquid aliud ad bellum solet esse necessarium, tanta copia congerunt, quantum nemo ad eam diem poterat meminisse. (12) Et undique omnes, ut quisque poterat, conatus eorum studiose adjuvabant. (13) Populi namque Italiæ, adventu Gallorum perterriti, non jam ut Romanorum socii pugnare sibi videbantur, neque de illorum imperio agi hoc bello putabant:

ἰνόμενον ἕκαστοι, καὶ τῆς ἰοίας πόλεως καὶ χώρας ἐπιφέρεισθαι τὸν κίνδυνον. (14) Διόπερ ἐτοίμως τοῖς παραγγελλομένοις ὑπάρχουσιν.

XXIV. Ἵνα δὲ συμφανὲς ἐπ' αὐτῶν γένηται τῶν ἔργων, ἡλικίους Ἀννίβας ἐτόλμησε πράγμασιν ἐπιθέσθαι μετὰ ταῦτα, καὶ πρὸς ἡλικίην δυναστείαν παραβόλως ἰντοφθαλμήσας, ἐπὶ τοσοῦτον καθίκετο τῆς προθέσεως, ὥστε τοῖς μεγίστοις συμπτώμασι περιβάλλειν Ῥωμαίους· (2) βῆτέον ἂν εἴη τὴν παρασκευὴν καὶ τὸ πλῆθος τῆς ὑπαρχούσης αὐτοῖς τότε δυνάμεως. (3) Ἄμα μὲν οὖν τοῖς ὑπάτοις ἐξεληλύθει τέτταρα στρατόπεδα Ῥωμαϊκὰ, πεντάκις μὲν χίλους καὶ διακοσίους πεζοὺς, ἵππεις δὲ τριακοσίους ἔχον ἕκαστον. (4) Σύμμαχοι δὲ μεθ' ἑκατέρων ἦσαν οἱ συνάμωφ, πεζοὶ μὲν τρισμῦριοι, δισχιλιοὶ δ' ἵππεις. (5) Τῶν δ' ἐκ τοῦ καιροῦ προσβουθησάντων εἰς τὴν Ῥώμην Σαβίνων καὶ Τυρρηνῶν, ἵππεις μὲν ἦσαν εἰς τετρακισχίλους, πεζοὶ δὲ πλείους τῶν πεντακισμυρίων. (6) Τούτους μὲν ἀθροίσαντες, ὡς ἐπὶ Τυρρηνίας προεκάθισαν, ἐξαπέλεχον αὐτοῖς ἡγεμόνα συστήσαντες. (7) Οἱ δὲ τὸν Ἀπέννινον κατοικοῦντες Ὀμβροὶ καὶ Σαρσινάτοι συνήχθησαν εἰς δισμύριους μετὰ δὲ τούτων Οὐνέτοι καὶ Ἰονομάνοι δισμῦριοι. (8) Τούτους δ' ἔταξαν ἐπὶ τῶν ὁρῶν τῆς Γαλατίας, ὥς ἂν ἐμβαλόντες εἰς τὴν τῶν Βοίων χώραν, ἀντιπερισπῶσι τοὺς ἐξεληλυθότας. Τὰ μὲν οὖν προκαθήμενα στρατόπεδα τῆς χώρας ταῦτα ἦν. (9) Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ διέτριβον ἡτοικασμένοι, χάριν τῶν συμβαινόντων ἐν τοῖς πολέμοις, ἐφεδρείας ἔχοντες τάξιν, Ῥωμαίων μὲν αὐτῶν πεζοὶ δισμῦριοι, μετὰ δὲ τούτων ἵππεις χίλοι καὶ πεντακόσιοι· τῶν δὲ συμμάχων, πεζοὶ μὲν τρισμῦριοι, δισχιλιοὶ δ' ἵππεις. (10) Καταγραφὰ δὲ ἀνγένηθησαν, Λατίνων μὲν ὀκτακισμῦριοι πεζοὶ, πεντακισχίλοι δ' ἵππεις. Σαυνιτῶν δὲ πεζοὶ μὲν ἑπτακισμῦριοι, μετὰ δὲ τούτων ἵππεις ἑπτακισχίλοι. (11) Καὶ μὴν Ἰαπύγων καὶ Μεσσαπίων, συνάμωφ, πεζοὶ μὲν πέντε μυριάδες, ἵππεις δὲ μῦριοι σὺν εξακισχίλοις. (12) Λευκανῶν δὲ πεζοὶ μὲν τρισμῦριοι, τρισχιλιοὶ δ' ἵππεις. Μάρσων δὲ καὶ Μαβρουκίων, καὶ Φρεντωνῶν, ἔτι δὲ Οὐσετίνων, πεζοὶ μὲν δισμῦριοι, τετρακισχίλοι δ' ἵππεις. (13) Ἐτι δὲ μὴν καὶ ἐν Σικελίᾳ καὶ Τάραντι στρατόπεδα δύο παρεφθόρευεν· ὧν ἑκάτερον ἦν ἀνὰ τετρακισχίλους καὶ διακοσίους πεζοὺς, ἵππεις δὲ διακοσίους. (14) Ῥωμαίων δὲ καὶ Καμπανῶν ἡ πλῆθος, πεζῶν μὲν εἰς εἴκοσι καὶ πέντε κατελέχθησαν μυριάδες· ἵππῶν δὲ, ἐπὶ ταῖς δύο μυριάσιν ἐπῆσαν ἔτι τρεῖς χιλιάδες. (15) Ὅσ' εἶναι τὸ κεφάλαιον τῶν μὲν προκαθημένων τῆς Ῥώμης δυνάμεων, πεζοὶ μὲν ὑπὲρ πεντακαίδεκα μυριάδες, ἵππεις δὲ πρὸς εξακισχίλους· (16) τὸ δὲ σύμπαν πλῆθος τῶν δυναμένων ὅπλα βαστάζειν, αὐτῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων, πεζῶν μὲν ὑπὲρ τῆς ἐβδομήκοντα μυριάδας, ἵππῶν δὲ εἰς ἑπτὰ μυριάδας. (17) Ἐφ' οὗς Ἀννίβας, ἑλάττους ἔχων δισμυρίων, ἐπέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐν τοῖς ἐξῆς σαφέστερον ἐκποιήσει κατανοεῖν.

sed vero salutem suam, suas urbes, suos agros in periculum vocari, omnes autumabant. (14) Itaque alacres jussa capescebant.

XXIV. Ut autem ex ipsis rebus intelligatur, quantæ fuerint opes, contra quas aliquanto post Hannibal ausus est insurgere; quantumque illud imperium fuerit, adversus quod ubi mira audacia oculos sustinisset attollere, voti sui in tantum factus est compos, ut maximis cladibus Romanos afficeret; (2) operæ pretium fuerit, apparatus ad hoc bellum, et copiarum vim, quas tunc habebant, commemorare. (3) Exiere igitur cum Consulibus legiones Romanæ quatuor, in quarum unaquaque erant peditum quinque millia et ducenti; equites trecenti. (4) Sociorum auxilia utrique Consul aderant, quæ junctim numerum efficiebant peditum tricies mille: equitum bis mille. (5) Aderant præterea, qui necessario tempore suppetias Romam venerant, Sabinorum et Etruscorum equites quater mille, pedites ultra 1 millia: (6) quos in unum coactos pro finibus Etruriæ hosti objecerant, duce illis imposito prætore. (7) Convenerunt et ex Umbris ac Sarsinatibus, qui Apenninos montes incolunt, ad xx millia; (8) item e Venetis ac Cenomanis, millia pariter viginti: qui in Galliæ finibus sunt collocati, ut, facta impressione in Boiorum ditionem, eos qui exierant retrocedere coactos a ceteris divellerent. Ac pro finibus quidem variis locis dispositi exercitus hi erant. (9) Romæ vero præsto erant propter incertos belli casus, velut subsidiaria manus quædam, e civibus, viginti peditum millia; equites mille et quingenti: e sociis, peditum xxx, equitum duo millia. (10) In tabulis ætatis militaris, quæ ad Senatum sunt adlatæ, descripti erant, sociorum Latini nominis, octuaginta peditum millia, equitum quinque: e Samnitibus, peditum millia septuaginta, et cum his equites septies mille. (11) Ad hæc Apuli et Messapii, juncti, peditum quinquaginta millia detulere, equitum decem et sex: (12) Lucani, peditum xxx, equitum iii millia: Marsi, Marrucini, Ferentini et Vestini, pedites vicies mille, equites quater. (13) Præterea duas legiones in Sicilia et Tarenti subsidio locaverant, in quarum utraque fuere pedites quater milleni et ducenti, equitesque duceni. (14) Jam vero e plebe Romana atque Campana dedere nomina militiæ, peditum ducenta et quinquaginta millia, equitum tria et viginti millia. (15) Ita efficiebatur summa copiarum quæ Romano imperio præsidebant, peditum amplius millia centum quinquaginta, equitum circiter millia sex: (16) universus vero numerus aptæ ad militiam multitudinis erat, peditum amplius millia septingenta, equitum ad septuaginta millia. (17) Et ausus tamen est Hannibal, quum vix ipse viginti millia haberet, quos huic numero opponeret, Italiam invadere. Verum de his melius ex iis, quæ inferius dicentur, judicare licet bit.

XXV. Οἱ δὲ Κελτοὶ, κατάραντες εἰς τὴν Τυρρήνιαν ἐπεπορεύοντο τὴν χώραν, πορθοῦντες ἀδείως οὐδενὸς δ' αὐτοῖς ἀντιτακτομένου, τέλος ἐπ' αὐτὴν ὥρμησαν τὴν Ῥώμην. (2) Ἦδη δ' αὐτῶν περὶ πόλιν ὄντων, ἡ καλεῖται μὲν Κλούσιον, ἀπέχει δ' ἡμερῶν τριῶν ὁδὸν ἀπὸ τῆς Ῥώμης, προσαγγέλλεται, διότι κατόπιν αὐτοῖς ἔπονται καὶ συνάπτουσιν αἱ προκαθήμεναι τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Τυρρήνιᾳ δυνάμεις. (3) Οἱ δ', ἀκούσαντες ἐξ ὑποτροφῆς ἀπήντων, σπεύδοντες τούτοις συμβαλεῖν. (4) Ἐγγίσαντες δ' ἀλλήλοις ἤδη περὶ δυσμάς ἡλίου, τότε μὲν ἐν συμμέτρῳ διαστήματι κατασρατοπεδεύσαντες ἠλίσθησαν ἀμφοτέρω. (5) Τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης, πυρὰ ἀνακαύσαντες οἱ Κελτοὶ, τοὺς μὲν ἱππεῖς ἀπέλιπον συντάξαντες, ἅμα τῷ φωτὶ, συμφανεῖς γενομένου τοῖς πολεμίοις, ἔποχωρεῖν κατὰ τὸν αὐτὸν στίβον. (6) Αὐτοὶ δὲ λαθραῖαν ποιησάμενοι τὴν ἀποχώρησιν ὥς ἐπὶ πόλιν Φαίσουλα, αὐτοῦ παρενέβαλον· πρόθεσιν ἔχοντες, ἅμα μὲν ἐκδέχεσθαι τοὺς ἑαυτῶν ἱππεῖς, ἅμα δὲ παραδόξως ἐνοχλῆσαι τὴν τῶν ὑπεναντιῶν ἔφοδον. (7) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τῆς ἡμέρας ἐπιγενομένης, συνιδόντες τοὺς ἱππεῖς αὐτοὺς, καὶ νομίσαντες τοὺς Κελτοὺς ἀποδεδρακέναι, κατὰ σπουδὴν ἠκολούθουν τοῖς ἱππεῦσι κατὰ τὴν ἐκείνων ἀποχώρησιν. (8) Ἄμα δὲ τῷ συνεγγίζειν τοῖς πολεμίοις, διαναστάντων τῶν Κελτῶν, καὶ συμπεσόντων αὐτοῖς, ἦν ἀγὼν τὰς ἀρχὰς ἐξ ἀμφοῖν βίαιος. (9) Τέλος δὲ, καθυπερχόντων τῶν Κελτῶν τῇ τόλμῃ καὶ τῷ πλήθει, συνέβη διαφθαρῆναι μὲν τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἐλάττους ἐξακισχίλιον, τοὺς δὲ λοιποὺς φεύγειν ὧν οἱ πλείους πρὸς τινὰ τόπον ἐρμυλὸν ἀποχωρήσαντες ἔμενον. (10) Οὕς τὸ μὲν πρότερον οἱ Κελτοὶ πολιορκεῖν ἐπεβάλοντο· κακῶς δ' ἀπαλλάττοντες ἐκ τῆς προγεγενημένης ἐν τῇ νυκτὶ πορείας καὶ κακοπαθείας καὶ ταλαιπωρίας, ὥρμησαν πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ θεραπείαν, φυλακὴν ἀπολιπόντες τῶν ἰδίων ἱππέων περὶ τὸν λόφον. (11) Πρόθεσιν ἔχοντες, κατὰ τὴν ἐπιούσαν πολιορκεῖν τοὺς συμπεφευγότες, ἐὰν μὴ παραδῶσιν ἑαυτοὺς ἐκούσιως.

XXVI. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτον Λεύκιος Αἰμίλιος, ὁ προκαθήμενος ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπων, ἀκούσας τοὺς Κελτοὺς διὰ Τυρρήνιας ἐμβεδληκότας συνεγγίζειν τῇ Ῥώμῃ, παρῆν βοηθῶν καὶ κατὰ σπουδὴν εὐτυχῶς εἰς δέοντα καιρὸν. (2) Κατασρατοπεδεύσαντος δ' αὐτοῦ σύγγεγος τῶν πολεμίων, κατιδόντες τὰ πυρὰ καὶ νοήσαντες τὸ γεγονός οἱ συμπεφευγότες ἐπὶ τὸν λόφον, ταχέως ἀναθάρσυναντες, ἐξαπέστειλαν αὐτῶν τινὰς τῆς νυκτὸς ἀνόπλους διὰ τῆς ὕλης, ἀναγγελοῦντας τῷ στρατηγῷ τὸ συμβεβηκός. (3) Ὁ δὲ, διακούσας, καὶ θεωρῶν οὐδὲ διαβοῦλιν αὐτῷ καταλειπόμενον ὑπὲρ τῶν ἐνεστῶτων, τοῖς μὲν χιλιάρχοις ἅμα τῷ φωτὶ παρήγγειλε τοὺς πεζοὺς ἐξάγειν· αὐτὸς δὲ τοὺς ἱππεῖς ἀναλαβὼν, καθηγεῖτο τῆς δυνάμεως, ποιούμενος τὴν πορείαν ἐπὶ τὸν προειρημένον βουνόν. (4) Οἱ δὲ τῶν Γαλατῶν ἡγεμόνες, ἀφωρῶντες τὰ πυρὰ τῆς νυκτὸς, καὶ συλλογίζόμενοι τὴν παρουσίαν τῶν πολεμίων, συνή-

XXV. Galli, postquam in Etruriam pervenissent, regionem incursantes impune populabantur : et quum neminem, qui se opponeret, invenirent, Romam tandem ipsam petunt. (2) Jam circa Clusium erant, urbem Iridui spatio ab Roma distantem ; cum nuntius eis adfertur, Romanum exercitum, qui in finibus Etruriae hosti fuerat obiectus, insequi ipsos a tergo, et jam imminere. (3) Quo cognito, Galli agmen convertere, obviam hostibus procedere, pugnandi cum ipsis desiderio ardere. (4) Quum vergente ad occasum sole invicem appropinquassent, tunc quidem, modico spatio in medio relicto, eo loci positis castris utrique sunt commorati. (5) Nocte vero oborta, accensis ignibus, equitatum suum Galli relinquunt, mandatumque dant, ut prima luce, postquam conspiciendos se hostibus praebuissent, per eadem mox vestigia se subsequerentur : (6) ipsi occulta protectione Farsulam tendunt ; ibique eo consilio aciem struunt, ut et equites suos reciperent, et hosti terga ipsorum prementi ex inopinato instarent. (7) Romani, ubi illuxit, solos equites conspicati, Gallosque aufugisse rati, equitatum recedentem magno studio insequuntur. (8) Postquam ad hostem propius accesserant, insurgentibus ex insidiis Gallis, eosque adorientibus, utrimque acris principio pugna fuit. (9) Tandem et audacia et numero praevalentibus Gallis, post amissa sex millia suorum, fugient qui supererant Romani : quorum plerique in munitum quemdam locum evadunt, ibique subsistunt. (10) Hos primo Galli parabant statim obsidere : verum ex itinere superioris noctis vexati, laboribusque plane confecti, relicta ad custodiam circa tumulum parte equitatus, ad quietem et corpora curanda convertuntur : (11) habentes in animo, postero die per vim eos expugnare qui in collem confugerant, nisi deditionem sponse sua facerent.

XXVI. Dum haec agebantur, advenit sane quam opportune et feliciter Lucius Aemilius : qui, quum locis ad Adriaticum mare sitis praesidisset, simul atque audit, in Etruriam hostes irrupisse, Romamque contendere, ad ferendam opem adcurrerat. (2) Qui ubi prope hostes castra posuit, tum vero ii qui in tumulum confugerant, ex ignibus quos cernebant adventu illius cognito, animos confestim resumunt, et suorum nonnullos inermes per sylvam mittunt, qui rem omnem gestam Consuli renuntient. (3) Aemilius, audito, ne ad presandum quidum consilium tempus sibi relictum intelligens, tribunis imperat, ut luce prima pedites educant : ipse, assumtis equitibus, recta ad tumulum illum pergit ire. (4) Gallorum vero duces, quum per noctem ignes cernerent, hostium adventum conjectura assecuti, quid esset opus facto, communi consilio deliberabant. (5)

δρευνον. (5) Οἷς Ἀθηροστόης ὁ βασιλεὺς γνώμην εἰσέφερε, λέγων, ὅτι δεῖ τοσαύτης λείας ἐγκρατεῖς γεγόντας (ἦν γὰρ, ὡς εἴκοι, καὶ τὸ τῶν σωματῶν καὶ θραυμάτων πληθὺς, ἔτι δὲ τῆς ἀποσκευῆς, ἥς εἶχον, ἀμύθητον.) (6) διόπερ ἔφη, δεῖν μὴ κινδυνεύειν ἔτι, μηδὲ παραβάλλεσθαι τοῖς Ἰλοῖς, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκείαν ἀδείως ἐπανάγειν ταῦτα ὃ ἀποσκευασμένους, καὶ γενομένους εὐζώνους, αὐθὺς ἐγγχειρεῖν ὀλοσχερῶς, ἐάν δοκῇ, τοῖς Ῥωμαίοις πράγματα. (7) Δόξαντος δὲ σφίσι κατὰ τὴν Ἀθηροστόου γνώμην χρῆσασθαι τοῖς παροῦσιν, οὗτοι μὲν τῆς νυκτὸς ταῦτα βουλευσάμενοι, πρὸ φωτὸς ἀναεὺζαντες, προῆγον παρὰ θάλατταν, διὰ τῆς Τυρρηνῶν χώρας. (8) Ὁ δὲ Λεύκιος, ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ βουνοῦ τὸ διασχωζόμενον τοῦ στρατοπέδου μέρος ἅμα ταῖς ἰδίαις δυνάμεσι, τὸ μὲν διακινδυνεύειν ἐκ παρατάξεως οὐδαμῶς ἔκρινε συμφέρειν, ἐπιτηρεῖν δὲ μᾶλλον καιροὺς καὶ τόπους εὐφρεῖς, ἐπόμεινος, ἐάν που τι βλάψαι τοὺς πολεμίους ἢ τῆς λείας ἀποσπᾶσαι δυνηθῇ.

XXVII. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους ἐκ Σαρδόνος μετὰ τῶν στρατοπέδων Γάιος Ἀτίλιος ὑπατοὺς εἰς Πίσας καταπεπλευκὺς, προῆγε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Ῥώμην, ἐναντίαν ποιοῦμενος τοῖς πολεμοῖς τὴν πορείαν. (2) Ἦδη δὲ περὶ Τελαμώνια τῆς Τυρρηνίας τῶν Κελτῶν ὑπαρχόντων, οἱ προνομούμεντες ἐξ αὐτῶν ἐμπροσθέντες εἰς τοὺς παρὰ τοῦ Γαίου προπορευσαμένους, ἐάλωσαν. (3) καὶ τὰ τε προγεγονότα διεσφῶν ἀνακρινόμενοι τῷ στρατηγῷ, καὶ τὴν παρουσίαν ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων ἀνήγγελλον σημαίνοντες, διότι τελείως συνέγγυς εἰσιν οἱ Κελτοί, καὶ τούτων κατόπιν οἱ περὶ τὸν Λεύκιον. (4) Ὁ δὲ, τὰ μὲν ξενισθεὶς ἐπὶ τοῖς προσπίπτουσι, τὰ δ' εὐελπίς γενόμενος ἐπὶ τῷ δοκεῖν μέσους κατὰ πορείαν ἀπειληγένοι τοὺς Κελτοὺς, τοῖς μὲν χιλιάρχοις παρήγγειλε τάττειν τὰ στρατόπεδα, καὶ βάδην εἰς τοῦμπροσθεν προάγειν, καθόσον ἂν οἱ τόποι προσδέχωνται τὴν μετωπηδὸν ἔροδον. (5) Αὐτὸς δὲ, συνθεωρήσας εὐκαίρως λόφον καίμενον ὑπὲρ τὴν ὁδόν, ὅφ' ὃν ἰδεῖ παραπορευθῆναι τοὺς Κελτοὺς, ἀναλαβὼν τοὺς ἱπκεῖς, ὄρμησε σπεύδων προκαταλαβέσθαι τὴν ἀκρολοφίαν, καὶ πρῶτος κατέρξει τοῦ κινδύνου· πεπεισμένος, τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ἐκδαινόντων πλείστον οὕτω κληρονομῆσειν. (6) Οἱ δὲ Κελτοί, τὸ μὲν πρῶτον τὴν παρουσίαν τῶν περὶ τὸν Ἀτίλιον ἀγνοοῦντες, ἐκ δὲ τοῦ συμβαίνοντος ὑπολαμβάνοντες τοὺς περὶ τὸν Αἰμίλιον περιπεπορευθῆναι τὴν νύκτα τοῖς ἱππεῦσι, καὶ προκαταλαμβάνεσθαι τοὺς τόπους, εὐθέως ἐξαπέστειλλον τοὺς παρ' αὐτῶν ἱπκεῖς, καὶ τινες τῶν εὐζώνων, ἀντιποιησόμενοι τῶν κατὰ τὸν βουνὸν τόπων. (7) Ταχὺ δὲ συνέντες τὴν τοῦ Γαίου παρουσίαν ἐκ τινος τῶν ἀγθέτων αἰγμάλωνται, σπουδῇ παρενέβαλλον τοὺς πεζοὺς, ποιοῦμενοι τὴν ἑκταξίν ἅμα πρὸς ἑκατέραν τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τὴν ἀπ' οὐρᾶς καὶ τὴν κατὰ πρόσωπον· (8) οὓς μὲν γὰρ ἤδεσαν ἐπομένους αὐτοῖς, οὓς δὲ κατὰ τὸ στόμα προσεδόκουν ἀπαντήσειν, ἐκ τε τῶν προσαγ-

Ibi Anercestus rex huiusmodi sententiæ auctor exstitit. quoniam tanta jam præda essent potiti; (quippe facile intelligitur, hominum, pecorum, et omnis suppellectilis tantam vim ab eis captam fuisse, ut verbis nemo queat exprimere.) (6) idcirco, ait, prælii aleam non esse subeundam nec periculum summæ rerum audaci temeritate faciendum sed in patriam tuto redeundum. Postea vero quam sarcinis positis expeditiores facti essent; tum denuo, si ita visum fuerit, adversus Romanum nomen esse bellum totis viribus sumendum. (7) Universis Anercesti sententiam approbantibus, eadem nocte qua consilium istud habuerant, priusquam illucesceret, castra movent: et per fines Etruscorum secundum mare pergunt ire. (8) Lucius, reliquiis amissi exercitus, quæ collem tenebant, ad suum adjunctis, ut justo quidem prælio dimicaret, e re sua non existimabat: sed potius, ut temporum locorumque occasiones, imminens a tergo, captaret, si qua forte aut hostibus nocere, aut prædæ aliquid posset avertere.

XXVII. Per idem tempus C. Atilius, alter Consul, qui exercitum e Sardinia reductum Pisis exposuerat, contrarium Gallis in eadem inferi maris ora iter habens, Romam cum copiis tendebat. (2) Jam circa Telamonem Etruriæ Galli erant; cum eorum pabulatores in Caii præcursores incidunt, et ab illis capiuntur. (3) Qui ab duce Romano interrogati, de omnibus quæ acciderant certiore illum faciunt: adesse utrumque exercitum, significant, et quidem admodum vicinos esse Gallos, pone quos sequatur Lucius. (4) Consul, partim novitate rerum quæ nuntiabantur percussus, partim spei bonæ plenus, quod Gallos in itinere medios interceptisse se intelligeret; tribunis imperat, aciem instruant, eaque, quantum per locorum naturam liceat, in frontem porrecta, ut militari gradu ire pergant. (5) Ipse, opportunitate animadversa collis viæ imminens, ad quem in transitu subire Galli cogeantur, ad occupandum collis verticem festinanter cum equitatu contendit; simul id spectans ut prior ipse cum hoste prælium capessat; persuasus, ita facile se consecuturum, ut omnium, quæ accidissent, decus sibi potissimum adscriberetur. (6) Galli principio Aulii reditum ignorabant: verum, ex re conjecturam facientes, Æmilium equitibus noctu circumductis loca opportuna occupare, confestim etiam ipsi suos equites cum expeditorum nonnullis mittunt, ut de illo colle Romanos dejiciant. (7) Sed mox ubi adventum Caii de aliquo ex captivis intellexissent; pedites diligenter ordinant, acie in utramque partem versa, sive extremum agmen, sive primam frontem hostis invaderet: (8) nam alios a tergo sequi hostes norant; alios a fronte occursuros jam non dubitabant, partim ex nuntiis

γελλομένων τεχμαιρόμενοι, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν σαμβαινόντων.

XXVIII. Οἱ δὲ περὶ τὸν Αἰμίλιον ἀχρηχοῦτες μὲν τὸν εἰς τὰς Πίσας κατάπλουν τῶν στρατοπέδων, οὕτω δὲ προσδοκῶντες αὐτὰ συνεγγίζειν, τότε σαφῶς ἐκ τοῦ περὶ τὸν λόφον ἀγῶνος ἐγνώσαν, διότι τελέως ἐγγυὲς εἶναι συμβαίνει τὰς οἰκίας αὐτῶν δυνάμεις. (2) Διὸ καὶ τοὺς μὲν ἵππεις παραυτίκα βοηθήσοντας ἐξαπέστειλον τοῖς ἐν τῷ λόφῳ διαγωνιζομένοις· αὐτοὶ δὲ κατὰ τὰς εἰθισμένας τάξεις διακοσμήσαντες τοὺς πεζοὺς, προῆγον ἐπὶ τοὺς ὑπεναντίους. (3) Οἱ δὲ Κελτοὶ τοὺς μὲν ἐκ τῶν Ἀλπεων Γαισάτους προσαγορευομένους ἔταξαν πρὸς τὴν ἀπ' οὐρᾶς ἐπιφάνειαν, ἥ προσεδόκων τοὺς περὶ τὸν Αἰμίλιον, ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς Ἴσομβρας· (4) πρὸς δὲ τὴν κατὰ πρόσωπον, τοὺς Ταυρίσκους, καὶ τοὺς ἐπὶ τὰδε τοῦ Πάδου κατοικοῦντας Βοίους παρενέβαλον, τὴν ἐναντίαν μὲν στάσιν ἔχοντας τοῖς προεξημένους, βλέποντας δὲ πρὸς τὴν τῶν τοῦ Γαίου στρατοπέδων ἐφοδον. (5) Τὰς δ' ἀμάξας καὶ συνοριδὰς ἐκτὸς ἑκατέρου τοῦ ἐράτος παρέστησαν. Τὴν δὲ λείαν εἰς τι τῶν παρακειμένων ὀρῶν, φυλακὴν περιστήσαντες, ἡθροίζον. (6) Γενομένης δ' ἀμυριστοῦ τῆς τῶν Κελτῶν δυνάμεως, οὐ μόνον καταπληκτικὴν, ἀλλὰ καὶ πρακτικὴν εἶναι συνέβαινε τὴν τάξιν. (7) Οἱ μὲν οὖν Ἴσομβρες καὶ Βοιοὶ τὰς ἀναξυρίδας ἔχοντας καὶ τοὺς εὐπετεῖς τῶν σάγων περὶ αὐτοὺς ἐξέταξαν· (8) οἱ δὲ Γαισάται, διὰ τε τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὸ θάρσος ταῦτ' ἀποβρίψαντες, γυμνοὶ μετ' αὐτῶν τῶν ὀπλων, πρῶτοι τῆς δυνάμεως κατέστησαν· ὑπολαβόντες οὕτως ἔσσεσθαι πρακτικώτατοι, διὰ τὸ τινὰς τῶν τόπων βατώδεις ὄντας ἐμπλέκεσθαι τοῖς ἐράμμασι, καὶ παραποδίζειν τὴν τῶν ὀπλων χρεῖαν. (9) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον, αὐτὸς δὲ κατὰ τὸν λόφον ἐνειστήκει κίνδυνος, ἅπασιν ὧν σύνοπτος, ὥς ἂν ἅμα τοσούτου πλήθους ἱππέων ἀπ' ἑκάστου τῶν στρατοπέδων ἀναμιξέσθαι ἀλλήλοις συμπεπτωκότος. (10) Ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ συνέβη Γαίον μὲν τὸν ὑπατον παραβόλους ἀγωνιζόμενον, ἐν χειρῶν νόμῳ τελευτῆσαι τὸν βίον, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς βασιλέας ἐπανεχθῆναι τῶν Κελτῶν· τοὺς δὲ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς, κινδυνεύσαντας ἐρῶμένως, τέλος ἐπικρατῆσαι τοῦ τόπου, καὶ τῶν ὑπεναντίων. (11) Μετὰ δὲ ταῦτα, τῶν πεζικῶν στρατοπέδων ἤδη σύγγεγυς ὄντων ἀλλήλοις, ἴδιον ἦν καὶ θαυμαστόν τὸ συμβαίνειν οὐ μόνον τοῖς ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τότε παροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ποτε μετὰ ταῦτα δυναμένοις ὑπὸ τὴν ὅψιν λαμβάνειν ἐκ τῶν λεγομένων τὸ γεγονός.

XXIX. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐκ τριῶν στρατοπέδων τῆς μάχης συνισταμένης, ὅλον, ὥς ἔξην καὶ παρηλλαγμένην εἰκὸς καὶ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὴν χρεῖαν φαίνεσθαι τοῦ συντεταγμένου. (2) Δεύτερον δὲ, πῶς οὐκ ἂν ἀπορήσαι τις, καὶ νῦν, καὶ τότε παρ' αὐτὸν ὧν τὸν καιρὸν, πότερον οἱ Κελτοὶ τὴν ἐπισφαλεστάτην εἶχον χώραν, ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ἅμα τῶν πολέμων ἐπαγόντων αὐτοῖς; (3) ἢ τοῦναντίον τὴν ἐπι-

qui afferebantur, partim ex iis quæ fieri cernerent, id colligentes.

XXVIII. Æmilium, legiones Pisas quidem appulisse non ignorans, at nondum appropinquaturas illas existimans; postquam pugnari ad collem cœpit, proximum jam esse collegæ exercitum certo cognovit. (2) Igitur confestim eis, qui in colle pugnabant, equites auxilio mittit: ipse, pro more militiæ Romanæ disposita peditum acie, in hostem vadit. (3) Galli Inalpinos Gæsatos, quos vocant, ab illa parte, quæ a tergo erat, qua facturum esse impetum exspectabant Æmilium, statuunt: pone hos Insubres locant: (4) ab anteriore parte Tauriscos et cis Padum habitantes Boios in aciem instruunt; qui contrariam prioribus stationem obtinebant, in Atilii exercitum versi, ut ejus impetum exciperent. (5) Plaustris atque essedis, extra aciem submotis, cornu utrumque prætexunt: prædam in propinquum collem, custodibus appositis convehunt. (6) Ita ergo disposita Gallorum bifrons acies, non solum ad speciem terribilis est visa; sed etiam ad bene pugnandum cum primis efficax. (7) Ad hanc igitur pugnam Insubres et Boii, braccati, ac leviores sago induti prodierunt: (8) Gæsatarum vero tanta fuit vanitas et confidentia, ut, braccis sagisque abjectis, nudi cum solis armis primos ordines occuparent; hac ratione quam expeditissimos fore se rati, quum senticeta alicubi essent, quæ vestimentis adhærent, et armorum usum impedirent. (9) Primum igitur solum in tumultu certamen est commissum; omnibus facile spectantibus, propter equitum multitudinem, qui ex omnibus exercitibus illuc accurrerant, et inter se permisti pugnabant. (10) Ibi tum contigit, Caium Consulē, dum audacius pugnam capessit, in ipsa dimicatione mortem oppetere, ejusque caput trunco præcisum regibus Gallorum afferri; Romanos vero equites, magna vi pugnantes, tandem et loco potiri, et hostibus prævalere. (11) Post hæc, pedestribus copiis invicem jam appropinquantibus, cernere erat spectaculum oppido rarum, neque iis solum mirabile, qui tum præsentēs pugnae interfuerunt, sed et his qui posthac ex narratione rem gestam ob oculos sibi ponere possunt.

XXIX. Primo enim, quum ex tribus exercitibus illud prælium constaret, quis non intelligat, et ad spectu et genere ipso pugnandi novam et inusitatam prorsus apparere debuisse illam commissionem? (2) Deinde quis non ambigeret, sive nunc, sive olim in ipso prælio, utrum periculosissima omnium ea Gallorum ordinatio fuerit, quod simul utrumque illos hostis invaderet? (3) an contra ad

τευκτικωτάτην ἄμα μὲν ἀγωνιζόμενοι πρὸς ἀφοτέρους, ἄμα δὲ τὴν ἀφ' ἑκατέρων ἀσφάλειαν ἐκ τῶν ὀπισθεν αὐτοῖς παρασκευάζοντες τὸ δὲ μέγιστον, ἀποκεκλεισμένης πάσης τῆς εἰς τοῦπισθεν ἀναχωρήσεως, καὶ τῆς ἐν τῷ λείπεσθαι σωτηρίας; (4) ἡ γὰρ τῆς ἀμφοτέρωθεν τάξεως ιδιότης τοιαύτην ἔχει τὴν χρεῖαν. (5) Τούς γε μὴν Ῥωμαίους, τὰ μὲν, εὐθαρσεῖς ἐποίει τὸ μέσους καὶ πάντοθεν περιειληφέναι τοὺς πολεμίους· τὰ δὲ, πάλιν ὁ κόσμος αὐτοὺς καὶ θόρυβος ἐξέπληττε τῆς τῶν Κελτῶν δυνάμεως. (6) Ἀναρίθμητον μὲν γὰρ ἦν τὸ τῶν βυκανητῶν καὶ σαλπικητῶν πλῆθος. Οἷς ἄμα τοῦ παντὸς στρατοπέδου συμπαιανίζοντες, τηλικαύτην καὶ τοιαύτην συνέβαινε γενέσθαι κραυγὴν, ὥστε μὴ μόνον τὰς σαλπικῆς καὶ τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρακειμένους τόπους συνηχοῦντας, ἐξ αὐτῶν δοκεῖν προέσθαι φωνήν. (7) Ἐκπληκτικὴ δ' ἦν καὶ τῶν γυμνῶν προσεστώτων ἀνδρῶν ἡ τε ἐπιφάνεια καὶ κίνησις, ὥς ἂν διαφερόντων ταῖς ἀμχαῖς καὶ τοῖς εἵδεσι. (8) Πάντες δ' οἱ τὰς πρώτας κατέχοντες σπείρας, χρυσοῖς μανιάκαις καὶ περιχείροις ἦσαν κατακοσμημένοι. (9) Πρὸς δὲ βλέποντες οἱ Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν ἐξεπλήττοντο· τὰ δ' ὑπὸ τῆς τοῦ λυσιτελοῦς ἐλπίδος ἀγόμενοι, διπλασίως παρωζύνοντο πρὸς κίνδυνον.

XXX. Πλὴν ἄμα τῷ τοὺς ἀκοντιστάς, προελθόντας ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων κατὰ τὸν ἔθισμόν, εἰσακοντίζειν ἐνεργοῖς καὶ πυκνοῖς τοῖς βέλεσι· τοῖς μὲν ὀπίσω τῶν Κελτῶν, πολλὴν εὐχρηστίαν οἱ σάγοι μετὰ τῶν ἀναξυρίδων παρείχον· (2) τοῖς δὲ γυμνοῖς προσετώσι, παρὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ πράγματος συμβαίνοντος, τάναντία πολλὴν ἀπορίαν καὶ δυσχρηστίαν παρεῖχε τὸ γιγνόμενον. (3) Οὐ γὰρ δυναμένου τοῦ Γαλατικῷ θυρεοῦ τὸν ἄνδρα περισκέπειν, ὅσῳ γυμνὰ καὶ μείζω τὰ σώματα ἦν, τοσούτῳ συνέβαινε μάλλον τὰ βέλη πίπτειν ἐνδόν. (4) Τέλος δ', οὐ δυνάμενοι μὲν ἀμύνεσθαι τοὺς εἰσακοντιζόντας, διὰ τὴν ἀπόστασιν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πιπτόντων βελῶν· περικακοῦντες δὲ, καὶ δυσχρηστούμενοι τοῖς παρούσιν· οἱ μὲν, εἰς τοὺς πολεμίους ὑπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἀλογιστίας εἰκῇ προπίπτοντες, καὶ δίδοντες σφᾶς αὐτοὺς, ἐκουσίως ἀπέθνησκον, οἱ δ' εἰς τοὺς φίλους ἀναχωροῦντες ἐπὶ πόδα, καὶ πρόδηλως ἀποδειλῶντες, δίστρεφον τοὺς κατόπιν. (5) Τὸ μὲν οὖν τῶν Γαισατῶν φρόνημα παρὰ τοῖς ἀκοντισταῖς, τούτῳ τῷ τρόπῳ καταλύθη. (6) Τὸ δὲ τῶν Ἰσόμερων καὶ Βοίων, ἐπὶ δὲ Ταυρίσκων πλῆθος, ἄμα τῷ τοὺς Ῥωμαίους, δεξαμένους τοὺς ἑαυτῶν ἀκοντιστάς, προσβάλλειν σφίσι τὰς σπείρας, συμπεσόν τοῖς πολεμίοις ἐκ χειρὸς, ἐποίει μάχην ἱσχυράν. (7) διακοπτόμενοι γὰρ ἕμενον ἐπ' ἴσον ταῖς ψυχαῖς· αὐτῷ τούτῳ καὶ καθόλου καὶ κατ' ἄνδρα λειπόμενοι, ταῖς τῶν ὀπλων κατασκευαῖς. (8) Οἱ μὲν οὖν θυρεοὶ πρὸς ἀσφάλειαν, αἱ δὲ μάχαιραι πρὸς πρᾶξιν μεγάλην διαφορὰν ἔχουσιν, τὴν δὲ Γαλατικὴν καταφορὰν ἔχειν μόνον. (9) Ἐπεὶ δ' ἐξ ὑπερδυσίου καὶ κατὰ κέρως οἱ

victoriam accommodatissima? quod eadem opera cum utroque hoste dimicarent, et securitatem sibi invicem simul praearent, ne terga ipsis cedere hostes possent; et, quod maximum est, omnes ad fugam aditus praecclusos haberent, nulla si vincerentur spe relicta: (4) quae praecipua est bifrontis aciei utilitas, ipsi propria. (5) Romanis illud quidem animos addebat, quod hostem undique conclusum tenerent: sed rursus illos stupore quodam percellerat, cum ipse aspectus Gallici exercitus, tum tumultus illorum et clamor. (6) Nam praeter buccinatorum tubiciniumque innumerabilem multitudinem, universo exercitu ululatum insimul tollente, talis tantusque exortus est clamor, ut non tubae solum ac milites, sed etiam resonantia e proximo loca vocem per se viderentur edere. (7) Terribilis vero etiam erat cum species, tum motus illorum, qui in prima acie nudi stabant: viri, et flore tectis et corporum forma praestantes. (8) Jam in primis ordinibus neminem cernebat maniacis armillisque aureis non adornatum. (9) Ad quod spectaculum Romani partim stupescebant; partim, lucri spe ducti, tanto animosiores ad pugnandum fiebant.

XXX. Ceterum ubi jaculatores, Romanae militiae more progressi ante reliquam aciem, densis ac certa manu destinatis jaculis pugnam committere coeperunt: secundis quidem Gallorum ordinibus saga et braccae magno erant usui: (2) at contra Gæsatae, qui in prima acie nudi pugnabant, quoniam res aliter eveniebat, quam ipsi existimaverant, quid agerent, aut quid consilii caperent, non sciebant. (3) Quia enim scutum Gallicum protegere virum non potest, quo majora erant horum corpora, et quidem nuda, eo minus jacula cadebant irrita. (4) Ad extremum, quum adversus jaculatores Romanos, cum ob intervallum ex quo illi jacula sua vibrabant, tum ob telorum undique incidentium frequentiam, efficere nihil possent; malis tandem victi, et difficultatibus pressi, pars praeter iram et furorem hostes temere irruebant, et ad caedem sese ultro objectabant; alii ad suos pedetentim sese recipientes, metum ac pavorem suum palam professi, positos a tergis ordines conturbabant. (5) Ita Romani jaculatores Gæsatarum feroces animos dejecerunt. (6) Insuetae vero et Boii ac Taurisci, posteaquam Romani, jaculatoribus suis receptis, manipulos in ipsos immiserunt; cominus rem manigentes, atrociter dimicabant. (7) Et quamquam concidebantur, animis tamen pariter resistebant; hoc uno et universi et singuli inferiores, quod genere armorum vincerentur. (8) Nam et scuta Romanorum ad munimentum, et gladius ad pugnandum longe excellunt: quum contra Gallicis gladiis caesim tantum pugnari queat. (9) Inter

τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς ἐμβαλόντες ἀπὸ τοῦ λόφου προσέ-
φερον τὰς χεῖρας ἐβρώμενος, τὸν οἱ μὲν πεζοὶ τῶν
Κελτῶν ἐν αὐτῷ τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ κατακόπη-
σαν, οἱ δ' ἱππεῖς πρὸς φυγὴν ὤρμησαν.

XXXI. Ἀπέθανον μὲν οὖν τῶν Κελτῶν εἰς τετρα-
χιςμυριοὺς, ἐάλωσαν δ' οὐκ ἐλάττους μυρίων ἐν οἷς
καὶ τῶν βασιλέων Κογκολιτάνος. (2) Ὁ δ' ἑταίρος
αὐτῶν, Ἀνηρόεστος, εἰς τινα τόπον συμφυγὼν μετ' ὀλί-
γων, προσήνεγκε τὰς χεῖρας αὐτῷ καὶ τοῖς ἀναγκαίοις.
(3) Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, τὰ μὲν σκῦλα συν-
αθρόσας, εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέστειλε, τὴν δὲ λείαν
ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσιν. (4) Αὐτὸς δ' ἀναλαβὼν τὰ
στρατόπεδα, καὶ διελθὼν παρ' αὐτὴν τὴν Λιγυστικὴν,
εἰς τὴν τῶν Βοίων ἐνέβαλε χώραν. Πληρώσας δὲ τὰς
ὁρμὰς τῶν στρατοπέδων τῆς ὠφελείας, ἐν ὀλίγαις ἡμέ-
ραις ἤκε μετὰ τῶν δυνάμεων εἰς τὴν Ῥώμην. (5) Καὶ
τὸ μὲν Καπιτώλιον ἐκόσμησε ταῖς τε σημαῖαις καὶ τοῖς
μανιάκαις· τοῦτο δ' ἐστὶ χρυσοῦν ψέλλιον, δ φοροῦσι
περὶ τὰς χεῖρας καὶ τὸν τράχηλον οἱ Γαλάται· (6)
τοῖς δὲ λοιποῖς σκύλοις καὶ τοῖς αἰχμαλώτοις, πρὸς τὴν
εἰσόδον ἐχρήσατο τὴν ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς τὴν τοῦ θριάμ-
βου διακόσμησιν. (7) Ἡ μὲν οὖν βαρυτάτη τῶν Κελ-
τῶν ἑξοδος οὕτω καὶ οὕτῳ τῷ τρόπῳ διεφθάρη· πᾶσι
μὲν Ἰταλιώταις, μάλιστα δὲ Ῥωμαίοις, μέγαν καὶ
φοβερόν ἐπικρεμάσασα κίνδυνον. (8) Ἀπὸ δὲ τοῦ κατορ-
θώματος τούτου καταελπίσαντες Ῥωμαῖοι δυνήσεσθαι
τοὺς Κελτοὺς ἐκ τῶν τόπων τῶν περὶ τὸν Πάδον ὀλο-
σχερῶς ἐκβαλεῖν, τοὺς τε μετὰ ταῦτα κατασταθέντας
ὑπάτους, Κόιντον Φουλοσίον καὶ Τίτον Μάλλιον, ἀμ-
φοτέρους, καὶ τὰς δυνάμεις μετὰ παρασκευῆς μεγάλης,
ἐξαπέστειλαν ἐπὶ τοὺς Κελτοὺς. (9) Οὗτοι δὲ τοὺς
μὲν Βοίους ἐξ ἐφόδου καταπληξάμενοι, συνηνάγκασαν
εἰς τὴν Ῥωμαιοὺν ἑαυτοὺς δοῦναι πίστιν. (10) Τὸν δὲ
λοιπὸν χρόνον τῆς στρατείας, ἐπιγενομένων ὁμβρῶν
ἐξαισιῶν, ἐτι δὲ λοιμικῆς διαθέσεως ἐμπεσοῦσης αὐτοῖς,
ἐς τέλος ἀπρακτὸν εἶχον.

XXXII. Μετὰ δὲ τούτους κατασταθέντες Πόπλιος
Φούριος καὶ Γάιος Φλαμίνιος, αὐθις ἐνέβαλον εἰς τὴν
Κελτικὴν, διὰ τῆς τῶν Ἀναμάρων χώρας οἷς συμβαί-
νει, μὴ μακρὰν ἀπὸ Μασσαλίας ἔχειν τὴν οἰκισιν. (2)
Οὗς εἰς τὴν φίλαν προσαγαγόμενοι, διέβησαν εἰς τὴν
τῶν Ἰσόμερων γῆν, κατὰ τὰς συρροάς τοῦ τε Ἀδῶα
καὶ Πάδου ποταμοῦ. (3) Λαβόντες δὲ πληγὰς περὶ τε
τὴν διάβασιν, καὶ περὶ τὴν στρατοπεδείαν, παραντίκα
μὲν ἔμειναν μετὰ δὲ ταῦτα στείσιάμενοι, καθ' ὁμολο-
γίαν ἀνέλυσαν ἐκ τῶν τόπων. (4) Περιελθόντες δὲ
πλείους ἡμέρας, καὶ διελθόντες τὸν Κλούσιον ποταμόν,
ἦλθον εἰς τὴν τῶν Γονομάνων χώραν, καὶ προσλαβόν-
τες τούτους, ὄντας συμμάχους, ἐνέβαλον πάλιν ἀπὸ
τῶν κατὰ τὰς Ἀλπεῖς τόπων εἰς τὰ τῶν Ἰσόμερων
πεδιά, καὶ τὴν τε γῆν ἐδήλουν, καὶ τὰς κατοικίας αὐ-
τῶν ἐξέπόρθουν. (5) Οἱ δὲ τῶν Ἰσόμερων προεστῶτες,
θεωροῦντες ἀμετάθετον οὔσαν τὴν ἐπιβολὴν τῶν Ῥω-
μαίων, ἐκρίναν τῆς τύχης λαβεῖν πείραν, καὶ διακινδύ-

hæc Romani equites de colle descendere, hostem et supe-
riore loco et impressione in latus facta invadere, strenue
rem gerere. Tum vero Gallorum pedites in suis stationi-
bus passim contruncantur; equites fugam capessunt.

XXXI. Periere Gallorum ad quadraginta millia : capti
sunt non pauciores decem millibus; in quibus alter regum
erat Concolitanus. (2) Alter rex, Aneroesstus, paucis co-
mitantibus in quemdam locum fuga se recepit; ubi mox
sibi et necessariis suis manus intulit. (3) Romanus im-
perator, collecta spolia Romam misit : prædam his reddidit,
a quibus fuerat abacta. (4) Ipse cum utroque exercitu
secundum Liguriæ fines iter faciens, in Bolorum agrum
irrupit. Satiatisque militum animis, prædæ avidis, pau-
cis post diebus copias universas Romam reduxit. (5)
Signis militaribus et maniacis (ita vocant armillas aureas,
ad collum et manus gestari a Gallis solitas :) Capitolium
Consul ornavit. (6) Reliqua spolia et captivorum turbam
ad triumphi apparatus, quando urbem ingrederetur, ser-
vavit. (7) Hunc perniciosum exitum habuit Gallorum illa
memorabilis expeditio : quæ cum universos Italiæ populos,
tum maxime Romanos, in periculum magnum ac præ-
sens conjecerat. (8) Ceterum post hanc victoriam in spem
adductus populus Romanus, posse Gallos e Circumpæ-
nis regionibus a se penitus expelli, Consules ambos, qui
sequente anno sunt creati, Q. Fulvium et T. Manlium
cum exercitu et ingenti apparatu contra illos misit. (9)
Hi Boios, primo impetu perterrefactos, in fidem Roma-
norum se permittere adegerunt. (10) Toto deinde ex-
peditionis reliquo tempore, propter imbres immodicos,
grassantemque pestilentiam, nihil plane dignum menoria
gestum est.

XXXII. Etiam qui hos insecuti sunt Consules, Publ.
Furius et C. Flaminius, in eandem Galliam per Anama-
num fines exercitus duxerunt. Non longe hic populus a
Massilia [an Placentia?] sedes suas habet : (2) quo in
amicitiam recepto, Consules in regionem Insularum, qua
Addua in Padum influit, trajecerunt. (3) Verum, et in
transitu, et dum castra ponunt, cæsi, statim illi quidem
nihil moverunt : at postea fedus icerunt, et ex pacto com-
muni excessere illis locis. (4) Deinde per proximas regio-
nes multos dies vagati, transmissa flumine Clusio in
Cenomanorum ditionem venerunt. Quibus assumtis, quod
socii essent Romani populi, e Subalpina locis in planitiem
Insubrum exercitu infesto iterum irruerunt, ibique agros
exusserunt, et villas devastarunt. (5) Quamobrem Inse-
brum principes, qui inita a Romanis consilia adversus se
mutari non posse animadvertent, fortunæ aleam sibi
esse subeundam, et de rerum summa cum illis decer-

γεῦσαι πρὸς αὐτοὺς ὁλοσχερῶς. (6) Συναθροίσαντες οὖν ἀπάσας ἐπὶ ταυτὸν, καὶ τὰς χρυσᾶς σημαίας τὰς ἀκινήτους λεγομένας καθελόντες ἐκ τοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἱεροῦ, καὶ τὰλλα παρασκευασάμενοι δεόντως μετὰ ταῦτα τεθαβρῆκότως καὶ καταπληκτικῶς ἀντεστρατοπέδωσαν τοῖς πολεμίοις, ὄντες τὸ πλῆθος εἰς πέντε μυριάδας. (7) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν, ὁρῶντες σφᾶς ἐλάττους ὄντας παρὰ πολλὸν τῶν ἐναντίων ἐβούλοντο συγχρῆσθαι ταῖς τῶν συμπεχούτων αὐτοῖς Κελτῶν δυνάμεσι· (8) τὰ δὲ, συλλογισάμενοι τὴν τε Γαλατικὴν ἀθεσίαν, καὶ διότι πρὸς ὁμοφύλους τῶν προσλαβανομένων μίλλουσι ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον, εὐλαδοῦντο τοιοῦτοῖς ἀνδράσι τοιοῦτου καιροῦ καὶ πράγματος κοινωνεῖν. (9) Τόλος δ' οὖν αὐτοὶ μὲν ὑπέμειναν ἐνδὸς τοῦ ποταμοῦ, τοὺς δὲ τῶν Κελτῶν σφίσι συνόντας, διαδιβάσαντες εἰς τὸ πέραν, ἀνέσπασαν τὰς ἐπὶ τοῦ βέθρου γεφύρας· (10) ἅμα μὲν ἀσφαλιζόμενοι τὰ πρὸς ἐκείνους, ἅμα δὲ μίαν ἑαυτοῖς ἀπολείποντες ἐπιβὰς τῆς σωτηρίας τὴν ἐν τῷ νικῆν, διὰ τὸ κατόπιν αὐτοῖς ἀθῶτον ὄντα παρακεῖσθαι τὸν προειρημένον ποταμόν. (11) Πράξαντες δὲ ταῦτα, πρὸς τὸ διακινδυνεύειν ᾗσαν.

XXXIII. Δοκοῦσι δ' ἐμφρόνως κεχρῆσθαι τῇ μάχῃ ταύτῃ Ῥωμαῖοι· τῶν χιλιάρχων ὑποδείξαντων, ὥς δεῖ ποιεῖσθαι τὸν ἀγῶνα κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν ἐκάστους. (2) Συνειραχότες γὰρ ἐκ τῶν προγεγονότων κινδύνων, οἱ τοῖς τε θυμοῖς κατὰ τὴν πρώτην ἔφοδον, ὥς ἂν ἀέριον ᾗ, φοβερωτάτων ἔστι πᾶν τὸ Γαλατικὸν φύλον· (3) αἱ τε μάχαιραι ταῖς κατασκευαῖς, καθάπερ εἴρηται πρότερον, μίαν ἔχουσι τὴν πρώτην καταφορὰν καιρίαν, ἀπὸ δὲ ταύτης εὐθέως ἀποξυστροῦνται, καμπτόμεναι κατὰ μήκος καὶ κατὰ πλάτος ἐπὶ τοσούτον, ὥστε, ἂν μὴ ὅπως τις ἀναστροφὴν τοῖς χρωμένοις, εἰρείσαντας πρὸς τὴν γῆν ἀπευθύναι τῷ ποδὶ, τελέως ἀπρακτον εἶναι τὴν δευτέραν πληγὴν αὐτῶν. (4) ἀναδόντες οὖν οἱ χιλιάρχοι τὰ τῶν τριαρίων δόρατα τῶν κατόπιν ἐφεστάντων ταῖς πρώταις σπείραις, καὶ παραγγελλαντες ἐκ μεταλήψεως τοῖς ἑξέροις χρῆσθαι, συνέβαλον ἐκ παρατάξεως κατὰ πρόσωπον τοῖς Κελτοῖς. (6) Ἄμα δὲ τῷ, πρὸς τὰ δόρατα ταῖς πρώταις καταφοραῖς χρωμένων τῶν Γαλατῶν, ἀγρειωθῆναι τὰς μαχαίρας· συνδραμόντες εἰς τὰς χεῖρας, τοὺς μὲν Κελτοὺς ἀπράκτους ἐποίησαν, ἀφελόμενοι τὴν ἐκ διάρσεως αὐτῶν μάχην, περ ἰδίον ἔστι Γαλατικῆς χρείας, διὰ τὸ μηδαμῶς κέντημα τὸ ἕξος ἔχειν· (8) αὐτοὶ δ' οὐκ ἐκ καταφορᾶς, ἀλλ' ἐκ διαλήψεως ὁρθαῖς χρώμενοι ταῖς μαχαίραις, πρακτικοῦ τοῦ κεντήματος περὶ αὐτὰς ὑπάρχοντος, τυπώσαντες εἰς τὰ στέρνα καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ πληγὴν ἐπὶ πληγῇ φέροντες, διέφθειραν τοὺς πλείστους τῶν παραταξαμένων, διὰ τὴν τῶν χιλιάρχων πρόνοιαν. (7) Ὁ μὲν γὰρ στρατηγὸς Φλαμίνιος οὐκ ὁρθῶς δοκεῖ κεχρῆσθαι τῷ προειρημένῳ κινδύνῳ. Παρ' αὐτὴν γὰρ τὴν ἑρπὴν τοῦ ποταμοῦ ποιησάμενος τὴν ἔκταξιν, διέφθειρε τὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς μάχης ἰδίον, οὐχ ὑπολειπόμενος τόπον πρὸς τὴν ἐπὶ πόδα ταῖς σπείραις ἀναχω-

nendum statuunt. (6) Omnibus igitur militariis signis in unum coactis; aureis etiam illis quæ immobilia nuncupant, ex æde Minervæ depromptis, ceteris quoque necessariis apparatus probe instructis; cum exercitu, in quo erant hominum ad 1 millia, feroces, minarumque pleni in conspectu hostium castra ponunt. (7) Romani, quia numero longe ab hostibus vinci sese viderunt, auxiliariis Gallorum sociorum copulis uti in animo habuerant: (8) sed, Gallicam in foderibus inconstantiam ad animum revocantes, simulque cognitionem eorum quos assumerent cum iis, quibuscum erat bellandum; talem occasionem, tantæque rei communionem, ejusmodi hominum fidei permittere non audebant. (9) Tandem hoc consilii ineunt: Gallorum auxilia fluvium trajicere jubent; ipsi ad alteram ejus partem remanent, rescissis pontibus quibus junctum flumen erat; (10) atque ita eadem opera et illis nocendi facultatem adimunt, et sibi spem unicam salutis per victoriam reliquam faciunt. Neque enim vado transiri fluvius poterat, quem a tergo subjectum relinquiebant. (11) His factis, ad prælium se comparant.

XXXIII. Celebratur militum Romanorum sollertia, qua in eo usi sunt certamine; edocti a tribunis suis, quomodo et universi et singuli pugnam capessere deberent. (2) Observaverant quippe tribuni e superioribus bellis, Gallorum genus omne in fervore animorum et primo impetu, dum adhuc integri sunt, atrocissimum esse: (3) gladios item illorum ita fabricatos, sicut ante diximus, ut ad cædendum primum dumtaxat ictum habeant: a quo statim et in longitudine et in latitudine ad instar strigilum incurvantur usque adeo, ut, nisi tempus militi concedatur, quo mucronem terræ inniti faciens gladium pede dirigat, prorsus inefficax alter illorum sit ictus. (4) Inde hastas triariorum, qui in postremis ordinibus locari solent, primis manipulis dividunt tribuni: mandantque militibus, ut gladios postea in manus sumant, iisque rem gerant. (5) Deinde signis collatis, a fronte Gallos adoriantur: quorum ubi gladii, primis ictibus hastas cædentes, redditi sunt inutiles: Romani, ad cominus pugnandum irruentes, usum armorum suorum adversarii adimunt; facultate ablata gladios ad cæsīm feriendum attollendi, qui proprius est Gallorum pugnandi modus, quod mucrone ensis illorum omnino careat. (6) Romani vero non cæsīm feriendo, sed punctim subinde rectis gladiis utendo, qui mucronibus valent, crebro repetitis ictibus pectora et facies hostium cædentes, illorum plerosque in ipsa acie contruncant. Prudentiæ tribunorum hoc decus tribuitur: (7) nam Consul quidem Flaminius parum utique prudenter suo exercitum in hac pugna consuluisse videtur. Ad ripam enim ipsam fluminis instructa acie, id corruerat quo præcipue Romanum præliandi genus excellit. Quippe nullum a tergo spatium reliquerat, quo se pedetentim reci-

ρῃσιν. (8) Εἰ γὰρ συνέβη, βραχὺ μόνον πιεσθῆναι τῇ χώρᾳ τοὺς ἀνδρας κατὰ τὴν μάχην, ῥίπτειν ἂν εἰς τὸν ποταμὸν αὐτοὺς ἔδει, διὰ τὴν ἀστοχίαν τοῦ προσετώτος. (9) Οὐ μὴν ἀλλὰ γε πολλὴν νικήσαντες ταῖς σφετέραις ἡρεταῖς, καθάπερ εἶπον, καὶ παμπληθοὺς μὲν λείας, οὐκ ὀλίγων δὲ σκύλων κρατήσαντες, ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην.

XXXIV. Τῷ δ' ἐξῆς ἔτει, διαπρεσθευσαμένων τῶν Κελτῶν ὑπὲρ εἰρήνης, καὶ πᾶν ποιῆσειν ὑπισχνουμένων, ἔσπευσαν οἱ κατασταθέντες ὑπατοὶ, Μάρκος Κλαύδιος, καὶ Γνάϊος Κορνήλιος, τοῦ μὴ συγχωρηθῆναι τὴν εἰρήνην αὐτοῖς. (2) Οἱ δ', ἀποτυχόντες, καὶ κρίναντες ἐξελέγξαι τὰς τελευταίας ἐλπίδας, αὐθις ὤρμησαν ἐπὶ τὸ μισθοῦσθαι τῶν περὶ τὸν Ῥοδανὸν Γαισατῶν Γαλατῶν εἰς τρισμυρίους· οὓς παραλαβόντες εἶχον ἐν ἐτοιμίᾳ, καὶ προσεδόκων τὴν τῶν πολεμίων ἔξοδον. (3) Οἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοί, τῆς ὥρας ἐπιγενομένης, ἀναλαβόντες τὰς δυνάμεις, ἦγον εἰς τὴν τῶν Ἰσμήρων χώραν. (4) Παραγεγνόμενοι δὲ καὶ στρατοπεδεύσαντες περὶ πόλιν Ἀχερῶν, ἥ μεταξὺ κεῖται τοῦ Πάδου καὶ τῶν Ἀλπεινῶν ὄρων, ἐπολιόρκουν αὐτήν. (5) Οἱ δ' Ἰσομβρες, βοηθεῖν μὲν οὐ δυνάμενοι, διὰ τὸ προκαταληφθῆναι τοὺς εὐφρεῖς τόπους· σπεύδοντες δὲ λῦσαι τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀχερῶν, μέρος τι τῆς δυνάμεως διαβιβάσαντες τὸν Πάδον εἰς τὴν τῶν Ἀνδρῶν χώραν, ἐπολιόρκουν τὸ προσαγορευόμενον Κλαστίδιον. (6) Προσπεσόντος δὲ τοῦ συμβαίνοντος τοῖς στρατηγοῖς, ἀναλαβὼν τοὺς ἱππεῖς Μάρκος Κλαύδιος, καὶ τῶν πεζικῶν, ἠπείετο σπεύδων βοηθῆσαι τοῖς πολιορκουμένοις. (7) Οἱ δὲ Κελτοί, πυθόμενοι τὴν παρουσίαν τῶν ὑπεναντιῶν, λύσαντες τὴν πολιορκίαν, ὑπήντων καὶ παρετάξαντο. (8) Τῶν δὲ Ῥωμαίων αὐτοῖς τοῖς ἱππεῦσιν ἐξ ἐρόδου τολμηρῶς σφίσι προσπεσόντων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀντείχον· μετὰ δὲ ταῦτα περιισταμένων καὶ κατὰ νότου καὶ κατὰ κέρας, δυσχερῆστούμενοι τῇ μάχῃ, τέλος ἐτράπησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἱππέων. (9) Καὶ πολλοὶ μὲν εἰς τὸν ποταμὸν ἐμπεσόντες, ὑπὸ τοῦ ρεύματος διεσθάρησαν, οἱ δὲ πλείους ὑπὸ τῶν πολεμίων κατεκόπησαν. (10) Ἐλαβον δὲ καὶ τὰς Ἀχερῶν οἱ Ῥωμαῖοι, σίτου γεμούσας, ἐκχωρησάντων εἰς τὸ Μεδιολανὸν τῶν Γαλατῶν· ὅσπερ ἐστὶ κυριώτατος τόπος τῆς τῶν Ἰσμήρων χώρας. (11) Οἷς ἐκ ποδὸς ἐπακολουθήσαντος τοῦ Γναίου, καὶ προσβαλόντος ἄφνω πρὸς τὸ Μεδιολανόν, τὸ μὲν πρῶτον ἡσυχίαν ἔσχον. (12) Ἀπολυομένου δ' αὐτοῦ πάλιν εἰς τὰς Ἀχερῶν, ἐπεξελθόντες καὶ τῆς οὐραγίας ἀψάμενοι θρασέως πολλοὺς μὲν νεκροὺς ἐποίησαν, μέρος δὲ τι καὶ φυγεῖν αὐτῶν ἠνάγκασαν. (13) ἕως ὃ Γνάϊος ἀνακαλεσάμενος τοὺς ἐκ τῆς πρωτοπορείας, παρώρμησε στήναι, καὶ συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις. (14) Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι, πειθαρχήσαντες τῷ στρατηγῷ, διεμάχοντο πρὸς τοὺς ἐπικειμένους εὐρώστως. (15) Οἱ δὲ Κελτοί, διὰ τὸ παρὸν εὐτύχημα μέιναντες ἐπὶ ποσὸν εὐθαρσῶς, μετ' οὐ πολὺ τραπέντες, ἔφευγον εἰς τὰς παρω-

pere manipuli possent. (8) Itaque, si vel minimum inclinari aciem inter pugnandum contigisset, in fluvium sese projicere fuissent coacti : ea fuerat Consulis incogitantia. (9) At nihilominus Romani, virtute sua, insignem, ut ostendimus, victoriam adepti, præda onusti, ac spoliis non paucis potiti, Romam redierunt.

XXXIV. Insecuto dein anno, de pace legatos miserunt Galli, quascumque condiciones accipere parati : quæ ne illis concederentur, per ejus anni Consules, M. Claudium et Cnæum Cornelium, est effectum. (2) Quamobrem Galli ultimam spem sibi tentandam rati, ad mercede conducenda auxilia Gæsatarum Gallorum, qui Rhodanum accolunt, de-nuo se convertunt : quorum ubi ad xxx millia accepissent, hostis adventum præstolantes, paratos in armis eos habent. (3) Consules appetente æstate legiones in agros Insubrum ducunt. (4) Urbem deinde Acerras, inter Padum et montana Alpium sitam, admotis castris, obsident. (5) Insubres, quum ferre opem, occupatis omnibus locis opportunis, non possent : studio liberandi Acerras obsidione, partem copiarum trajecto Pado in ditionem Androrum [*an Anamatarum, aut Anamanum?*] mittunt; et Clastidium (id nomen urbis est in eo tractu,) obsident. (6) De quo postquam certiores facti Consules sunt, M. Claudius, equites et peditum partem secum trahens, auxilium obsessis ire festinat. (7) Galli, cognito Marcelli adventu discedunt ab obsidione; et obviam progressi, aciem instruunt. (8) In quos quum Romani, solis immissis equitibus, impetum fortiter fecissent; principio quidem contra hostem stabant; sed deinde et a tergo circumventi et a lateribus, ac difficultatibus undique conflictati, ab ipsis tandem equitibus in fugam versi sunt. (9) Multos flumen hausit, in quod se præcipites dederant; plerique ab hoste sunt peremti. (10) Tum et Acerras, com-meatibus refertas, ceperunt Romani, Gallis Mediolanum recipientibus; qui locus est regionis Insubrum præcipuus. (11) E vestigio Cnæus hos insequitur, subitoque impetu ad Mediolanum usque fertur. Galli tum quidem nihil movere : (12) sed Consule Acerras redeunte, insequi illi, extremum agmen carpere, multis occisis, partem exercitus in fugam vertere; (13) quoad Cnæus revocatum primum agmen sistere gradum et propere cum hoste configere jubet. (14) Parent Romani dicto Consulis; et adversus Gallos, suorum terga cadentes, acre certamen instituunt. (15) Illi, spe animati jam prope partæ victoriæ, genere ali-quamdiu præhumi sustinent : mox vero terga dare coacti

ρείας. Ὁ δὲ Γναῖος ἐπακολούθησας τὴν τε χώραν ἐπόρθει, καὶ τὸ Μεδιόλανον εἶλε κατὰ κράτος.

XXXV. Οὐ συμβαίνοντος, οἱ προσετώτες τῶν Ἰσμήδρων, ἀπογνόντες τὰς τῆς σωτηρίας ἐλπίδας, πάντα τὰ καθ' αὐτοὺς ἐπέτρεψαν τοῖς Ῥωμαίοις. (2) Ὁ μὲν οὖν πρὸς τοὺς Κελτοὺς πόλεμος τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος· κατὰ μὲν τὴν ἀπόνειαν καὶ τόλμαν τῶν ἀγωνιζομένων ἀνδρῶν, ἔτι δὲ κατὰ τὰς μάχας καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς ἀπολλυμένων καὶ παραταττομένων, οὐδενὸς κατὰδεέστερος τῶν ἱστορημένων. (3) κατὰ δὲ τὰς ἐπιβολὰς καὶ τὴν ἀκρισίαν τοῦ κατὰ μέρος χειρισμοῦ, τελείως εὐκαταφρόνητος· διὰ τὸ μὴ τὸ πλεῖον, ἀλλὰ συλλήβδην ἅπαν τὸ γινώμενον ὑπὸ τῶν Γαλατῶν, θυμῷ μᾶλλον ἢ λογισμῷ βραβεύεσθαι. (4) Περὶ ὧν ἡμεῖς, συνθεωρήσαντες μετ' ὀλίγον χρόνον αὐτοὺς ἐκ τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων ἐξωσθέντας, πλὴν ὀλίγων τόπων τῶν ὑπ' αὐτὰς τὰς Ἀλπεῖς κειμένων, οὐκ ᾤθημεν δεῖν οὔτε τὴν ἐξ ἀρχῆς ἔφοδον αὐτῶν ἀμνημονεῦτον παραλιπεῖν, οὔτε τὰς μετὰ ταῦτα πράξεις, οὔτε τὴν τελευταίαν ἐξανάστασιν. (5) ὑπολαμβάνοντες οἰκεῖον ἱστορίας ὑπάρχειν, τὰ τοιαῦτα ἐπεισόδια τῆς τύχης εἰς μνήμην ἀγεῖν καὶ παραδόναι τοῖς ἐπιγινόμενοι· (6) ἵνα μὴ τελέως αἱ μεθ' ἡμᾶς ἀνεγνώητοι τῶν τοιούτων ὑπάρχοντες, ἐκπλήττωνται τὰς αἰφνιδίους καὶ παραλόγους τῶν βαρβάρων ἐφοδῶν· ἀλλ', ἐπὶ ποσὸν ἐν νῷ λαμβάνοντες, ὡς ὀλιγοχρόνιον ἐστὶ καὶ εὐφάρκον τὸ φύλον αὐτῶν, ὑπομνήσωσι, καὶ πάσας ἐξελέγχωσι τὰς σφετέρας ἐλπίδας πρότερον, ἢ παρχωρῆσαι τινὸς τῶν ἀναγκαίων. (7) Καὶ γὰρ τοὺς τὴν Περσῶν ἔφοδον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ Γαλατῶν ἐπὶ Δελφούς εἰς μνήμην καὶ παράδοσιν ἡμῖν ἐπαγόντας, οὐ μικρὰ, μεγάλα δ' οἶμαι συμβεβληῖσθαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας αἰῶνας. (8) Οὔτε γὰρ χορηγῶν, οὔθ' ὀδῶν, οὔτ' ἀνδρῶν πλῆθος καταπλαγεῖς ἂν τις ἀποσταίῃ τῆς τελευταίας ἐλπίδος, τοῦ διαγωνίζεσθαι περὶ τῆς σφετέρας χώρας καὶ πατρίδος, λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ παράδοξον τῶν τότε γενομένων, καὶ μνημονεύων, σφας μυριάδας, καὶ τίνας τόλμας καὶ πηλίκας παρασκευάς, ἡ τῶν σὺν νῷ καὶ μετὰ λογισμοῦ κινδυνεύοντων αἵρεσις καὶ δύναμις καθεῖλεν. (9) Ὁ δὲ ἀπὸ Γαλατῶν φόδος οὐ μόνον τὸ παλαιὸν ἀλλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἤδη πλεονάκεις ἐπέπληξε τοὺς Ἕλληνας. (10) Διὸ καὶ μᾶλλον ἐγώ γε παρορμήθην ἐπὶ τὸ κεφαλαῖωδῃ μὲν, ἀνέκαθεν δὲ, ποιήσασθαι τὴν ὑπὲρ τούτων ἐξήγησιν.

XXXVI. Ἀσδρούβας δ', ὁ τῶν Καρχηδονίων στρατηγός (ἀπὸ γὰρ τούτων παρεβλήμεν τῆς ἐξηγήσεως) ἱτὴ χειρίσας ὅκτω τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ἐτελεύτησε, ὡς ἀφωρηθεὶς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ καταλύμασι νυκτὸς ὑπὸ τινος Κελτοῦ τοῦ τῆς γένος, ἰδίων ἐνεκα ἀδίκηματων. (2) οὐ μικρὸν, ἀλλὰ μεγάλῃ ποιήσας ἐπίδοσιν τοῖς Καρχηδονίοις πράγμασι, οὐκ οὕτω διὰ τῶν πολεμίων ἔργων, ὡς διὰ τῆς πρὸς τοὺς δυνάστας ὁμιλίας. (3) Τὴν δὲ στρατηγίαν οἱ Καρχηδόνιοι τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν Ἀννίβα περιέθεσαν, ὅτι νέω, διὰ τὴν ὑποφαινομένην

ad montes proximos fuga se recipiunt. Cnaeus fugientes insecutus, agros populatur, et Mediolanum per vim capit.

XXXV. Post hanc cladem principes Insubrum, omni spe salutis amissa, in Romanorum fidem se suaeque omnia permiserunt. (2) Hunc exitum id bellum habuit, quod cum Gallis gestum est: bellum, si perditam hostium audaciam spectes, pugnas in illo pugnatas, numerum dimicantium et occisorum, nulli eorum secundum, quæ a scriptoribus sunt commemorata: (3) sin ipsa incepta, et stolidam rerum singularum administrationem, prorsus aspernabile; quoniam Galli, non dicam in plerisque, sed prorsus in omnibus actionibus suis ira atque impetu, non consilio, reguntur. (4) Quos quum cogitarem haud ita multo post ex Circumpadana planitie, paucis locis exceptis, quæ ipsis subjacent Alpibus, fuisse expulsos; non committendum putavi, ut, quomodo primum in Italiam venerint, quas postea res ibi gesserint, ac tandem quomodo postremam insionem fecerint, silentio prætermitterem. (5) Officium enim scriptorum esse putamus, ut talia episodica fortunæ memorabilia ad posteris memoriæ tradant: (6) ne ventura ætas, si de similibus casibus nihil plane cognoverit, subitas atque temerarias barbarorum irruptiones expavescat; sed ut cogitent aliquantisper, quam brevi tempore, quamque facile deleri genus illud hominum possit ab iis qui fortiter resisterint; atque adeo omnia prius experiantur, quam necessaria ulla re ipsis cedant. (7) Neque enim parvum, iudicio meo, sed vel maximum momentum ad ea bella, quæ pro communi Græciæ libertate sunt gesta, illi attulerunt, qui Persarum expeditionem in Græciam, aut Delphorum invasionem a Gallis factam, nobis prodiderunt. (8) Nam, si quis rerum tunc gestarum miracula ob oculos sibi posuerit, recordatusque fuerit, quot hominum millia, quanta audacia viros, quantos apparatus, valida illorum manus debellaverit, qui discrimina cum iudicio et recta ratione adeunt, hunc nullæ opes, nulla armorum aut virorum copia deterreat, quo minus pro patria regioneque sua extremum virium conatum periclitari velit. (9) Porro metus Gallorum, non solum majorum temporibus, sed memoria etiam nostra, Græcos sæpius sollicitos anxiosque habuit. (10) Quo magis equidem incitatus sum, ut res illorum summam quidem, verum altius repetitas a principio, exponerem.

XXXVI. Jam Asdrubal, dux Carthaginiensium, (nam ab his rebus digressa est nostra narratio;) post administratam per annos octo Hispaniam, noctu in hospitio suo periit; a Gallo quodam, privatas injurias ulciscente, per dolum cæsus. (2) Qui vir magnopere Carthaginiensium auxit imperium, non tam armis, quam comitate, qua regulos demerebatur. (3) Post cuius obitum Hispaniam provinciam Carthaginienses Hannibali detulerunt; admodum quidem juveni, sed qui in omnibus quæ institneret, magni ingenii

ἐκ τῶν πράξεων ἀρχίνοιαν αὐτοῦ καὶ τόλμαν. (4) Ὁς παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν, εὐθέως δῆλος ἦν ἐκ τῶν ἐπισημάτων πόλεμον εἰσοῖσαν Ῥωμαίους. Ὁ δὲ καὶ τέλος ἐποίησε, πάνυ βραχὺν ἐπιστῶν χρόνον. (5) Τὰ μὲν οὖν κατὰ Καρχηδονίους καὶ Ῥωμαίους ἀπὸ τούτων ἤδη τῶν καιρῶν ἐν ὑποφίαις ἦν πρὸς ἀλλήλους καὶ παρατριβαίς. (6) Οἱ μὲν γὰρ ἐπεβούλευον, ἀμύνασθαι σπεύδοντες διὰ τὰς περὶ Σικελίαν ἐλαττώσεις· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διηπίστουν, θεωροῦντες αὐτῶν τὰς ἐπιβολάς. (7) Ἐξ ὧν δῆλον ἦν τοῖς ὀρθῶς σκοποῦμένοις, ὅτι μέλλουσι πολεμεῖν ἀλλήλοις οὐ μετὰ πολὺν χρόνον.

XXXVII. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, Ἀχαιοὶ καὶ Φιλίππος ὁ βασιλεὺς, ἅμα τοῖς ἄλλοις συμμάχοις, συνίσταντο τὸν πρὸς Αἰτωλοὺς πόλεμον, τὸν προσαγορευθέντα Συμμαχικόν. (2) Ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ, τὰς τε περὶ Σικελίαν καὶ Λιβύην καὶ τὰς ἑξῆς πράξεις διεξιόντες, κατὰ τὸ συνεχὲς τῆς προκατασκευῆς ἤκομεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ τε Συμμαχικοῦ, καὶ τοῦ δευτέρου συστάντος μὲν Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πολέμου, προσαγορευθέντος δὲ παρὰ τοῖς πλείστοις Ἀννιδιακοῦ, κατὰ δὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν ἐπηγγειλάμεθα ποιήσασθαι τὴν ἀρχὴν τῆς ἐαυτῶν συντάξεως. (3) Πρέπον ἂν εἴη, τούτων ἀφεμένους, ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα μεταβαίνειν πράξεις, ἵνα πανταχόθεν ὁμοίαν ποιησάμενοι τὴν προκατασκευὴν καὶ τὴν ἐφοδὸν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, οὕτως ᾗδῃ τῆς ἰδίας καὶ τῆς ἀποδεικτικῆς ἱστορίας ἀρχώμεθα. (4) Ἐπεὶ γὰρ οὐ τινὰς πράξεις, καθάπερ οἱ πρὸ ἡμῶν, οἶον τὰς Ἑλληνικὰς ἢ Περσικὰς, ὁμοῦ δὲ τὰς ἐν τοῖς γνωρίζομενοις μέρεσι τῆς οἰκουμένης ἀναγράφειν ἐπιτελεστήκαμεν, διὰ τὸ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τῆς ὑποθέσεως ἰδίον τι συμβεβηῆσθαι τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς, ὑπὲρ ὧν σαφέστερον ἐν ἐτέροις δηλώσομεν. (5) Δέον ἂν εἴη καὶ πρὸ τῆς κατασκευῆς ἐπὶ βραχὺ τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ γνωρίζομένων ἐθνῶν καὶ τόπων ἐφάσασθαι τῆς οἰκουμένης. (6) Περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον, ἀρχοῦντως ἔχει, ποιεῖσθαι τὴν ἀνάμνησιν ἀπὸ πῶν νῦν βηθέντων καιρῶν διὰ τὸ τὴν μὲν ὑπὲρ τῶν προγεγονότων παρ' αὐτοῖς ἱστορίαν ὑπὸ πλείονων ἐκδεδοῦσθαι καὶ γνώριμον ὑπάρχειν ἅπασιν, ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς μῆδεν αὐτοῖς ἐξηλλαγμένον ἀπνητῆσθαι μὴδὲ παράλογον ὑπὸ τῆς τύχης, ὥστε προσδεῖσθαι τῆς τῶν προγεγονότων ὑπομνήσεως. (7) Περὶ δὲ τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους, καὶ περὶ τῆς Μακεδόνων οἰκίας, ἀρμόσει διὰ βραχέων ἀναδραμεῖν τοῖς χρόνοις. (8) ἐπειδὴ περὶ μὲν ταύτην δλοσχερὴς ἐπαναίρεσις, περὶ δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς, καθάπερ ἑπ' αὐτῶν προείπον, παράδοξος αὔξησις καὶ συμφρόνησις ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς γέγονε. (9) Πολλῶν γὰρ ἐπιβαλλομένων ἐν τοῖς παρεληλυθόσι χρόνοις, ἐπὶ ταῦτο συμφέρον ἀγαγεῖν Πελοποννησίους, οὐδενὸς δὲ καθικέσθαι δυνηθέντος, διὰ τὸ μὴ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας

virtutisque specimen dabat. (4) Vix imperium suscepit Hannibal, cum ex omnibus ejus consiliis facile poterat intellegi, bellum contra Romanos fore gesturum : quod et, brevi intermisso tempore, tandem fecit. (5) Jam tum igitur illa tempestate Carthaginenses et Romani invicem sibi esse suspecti, mutuisque offensionibus irritari cœperant. (6) Nam illi, studio ulciscendi acceptas in Sicilia clades, consilia clandestina inibant : Romani, quid illi pararent non ignari, parum eis fidere. (7) Ut existimatu facile esset, brevi inter hos duos populos bellum erupturum.

XXXVII. Per idem tempus Achæi et rex Philippus cum reliquis sociis bellum contra Etolos susceperunt, quod Sociale est nuncupatum. (2) Quoniam igitur, expositis rebus Siculis atque Africanis, et hisce connexis aliis, prout continua præparationis nostræ series postulabat, ad initium devenimus Socialis belli, et Punici secundi inter Romanos Carthaginensesque gesti ; (plerique Hannibalicum vocant ;) a quibus temporibus opus nostrum esse nos exorsuros, statim in illius principio sumus polliciti ; (3) conveniens nunc fuerit, ut prioribus omissis sermonibus, ad res Græcorum declarandas nos conferamus : ut, postquam omni ex parte sibi similem præparationem nostram reddiderimus, et ad eadem tempora narrationem perduxerimus, ita demum eam historiam inchoemus, quæ propria a nobis suscepta est, et cum uberiore demonstratione omnium momentorum erit conjuncta. (4) Nam, quia non alicujus populi gesta, ut fecere alii hactenus, verbi gratia Græcorum vel Persarum, commemoranda suscepimus, sed notarum orbis partium simul omnia, quandoquidem ad eam rem propria quædam subsidia ætas hæc nostra attulit, de quibus sigillatim alibi dicemus : (5) opus fuerit, priusquam historiam ipsam aggrediamur, populorum locorumque hodie in orbe cognitorum nobilissimos quosque breviter attingere. (6) Sed Asiaticorum quidem et Ægyptiorum mentionem a prædicto tempore exordiri satis erit : quoniam pristini quidem illorum status historiam multi ediderunt, et tenent jam omnes ; temporibus autem nostræ ætati proximis nullam magnopere singularem et inopinatam rerum conversionem fortuna invenil, cujus gratia repeti altius debeat eorum memoria. (7) Contra in Achæorum gente et Macedonum regia domo, paucis meminisse priorum temporum oportebit : (8) quoniam hæc quidem deleta funditus ; Achæi vero, ut supra dixi, mirifice per concordiam mutuam nostra memoria crevere. (9) Nam quum multi ante hæc tempora essent conati Peloponnesiis persuadere, ut communibus consiliis omnium salutem consularent ; nec tamen perficere id quisquam potuisset ; quod non studio defendendæ communis libertatis, sed ad stabiliendam quis-

ἐνεκεν, ἀλλὰ τῆς σφετέρας δυναστείας χάριν, ἐκάστους ποιεῖσθαι τὴν σπουδὴν· (10) τοιαύτην καὶ τηλικαύτην ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς ἔσχε προκοπὴν καὶ συντελεῖαν τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε μὴ μόνον συμμαχικὴν καὶ φιλικὴν κοινωνίαν γεγενῆσθαι πραγμάτων περὶ αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ νόμους χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς, καὶ σταθμοῖς, καὶ μέτροις, καὶ νομίσμασι, πρὸς δὲ τοῦτοις, ἀρχουσι, βουλευταῖς, δικασταῖς τοῖς αὐτοῖς· (11) Καθόλου δὲ τούτῳ μόνῳ διαλλάττειν τοῦ μὴ μίξ πόλεως διαθέσειν ἔχειν σχεδὸν τὴν σύμπασαν Πελοπόννησον, τῇ μὴ τὸν αὐτὸν περίβολον ὑπάρχειν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν· τάλλα δ' εἶναι καὶ κοινῇ καὶ κατὰ πόλεις ἐκάστοις ταῦτα καὶ παραπλήσια.

XXXVIII. Πρῶτον δὲ, πῶς ἐπεκράτησε καὶ τίνι τρόπον τὸ τῶν Ἀχαιῶν ὄνομα κατὰ πάντων Πελοποννησίων, οὐκ ἀχρηστον μαθεῖν. (2) Οὐτε γὰρ χώρας καὶ πόλεων πλήθει διαφέρουσιν οἱ πάτριον ἐξ ἀρχῆς ἔχοντες τὴν προσηγορίαν ταύτην, οὔτε πλούτοις, οὔτε ταῖς τῶν ἀνδρῶν ἀρεταῖς. (3) Τό τε γὰρ τῶν Ἀρχάδων ἔθνος, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τῶν Λακωνίων, πλήθει μὲν ἀνδρῶν καὶ χώρας, οὐδὲ παρὰ μικρὸν ὑπερέχει· καὶ μὴν οὐδὲ τῶν τῆς ἀνδραγαθίας πρωτείων, οὐδὲν τῶν Ἑλλήνων οἷός τ' εἶσιν οὐδέποτε παραχωρεῖν οἱ προαιεμένοι. (4) Πῶς οὖν καὶ διὰ τί νῦν εὐδοκοῦσιν οὗτοί τε, καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν Πελοποννησίων, ἕμα τὴν πολιτείαν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν προσηγορίαν μεταληφότες; (5) ὅγλον, ὥς, τύχην μὲν λέγειν, οὐδαμῶς ἂν εἴη πρόπον· φαῦλον γὰρ αἰτίαν δὲ μᾶλλον ζητεῖν. Χωρὶς γὰρ ταύτης, οὔτε τῶν κατὰ λόγον, οὔτε τῶν παρὰ λόγον εἶναι δοκούντων οὐδὲν ὁδὸν τε συντελεσθῆναι. Ἔστι δ' οὖν, ὡς ἐμὴ δόξα, τοιαύτη τις. (6) Ἰσχυρίας καὶ παρῆσας καὶ καθόλου δημοκρατίας ἀληθινῆς σύστημα καὶ προαίρεσιν εὐκρινεστάραν οὐκ ἂν εὖροι τις, τῆς παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ὑπαρχούσης. (7) Αὕτη τινὰς μὲν ἐβελοντὶ αἰρετιστάς εὔρε Πελοποννησίων· πολλοὺς δὲ πειθοὶ καὶ λόγῳ προσγέγατο· τινὰς δὲ βιασαμένη σὺν καιρῷ, παραχρῆμα πάλιν εὐδοκεῖν ἐποίησεν αὐτῇ τοὺς ἀναγκασθέντας. (8) Οὐδὲν γὰρ οὐδὲν ὑπολειπομένη πλεονέκτημα τῶν ἐξ ἀρχῆς, ἴσα δὲ πάντα ποιοῦσα τοῖς ἀεὶ προσλαμβανομένοις, ταχέως καθικνεῖτο τῆς προκειμένης ἐπιβολῆς, δύο συνεργοὶς χρωσμένη τοῖς ἰσχυροτάτοις, ἰσότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ. (9) Διὸ ταύτην ἀρχηγὸν καὶ αἴτιον ζητήσαν τοῦ, συμπερονήσαντας Πελοποννησίου, τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς εὐδαιμονίαν καταστήσασθαι. (10) Τὰ μὲν οὖν τῆς προαίρεσεως, καὶ τὸ τῆς πολιτείας ἱκίμα τὸ νῦν εἰρημένον, καὶ τὸ πρότερον ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς. (11) Ὅγλον δὲ τοῦτο καὶ δι' ἱτέρων μὲν κλιόνων, πρὸς δὲ τὸ παρὸν ἀρχέσει, πίστεως χάριν, ἐν ᾗ καὶ δεύτερον ληφθὲν μαρτύριον.

XXXIX. Καθ' οὗς γὰρ καιροὺς ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν τόποις, κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα τότε προσηγορευομένην, ἐνέκρησαν τὰ συνέδρια τῶν Πυθαγορείων· (2) μετὰ ταῦτα γενομένου κινήματος δλοσγε-

que suam dominationem id negotium susciperent : (10) nostra ætate tale tantumque ea res incrementum cepit, atque adeo perfecta est ; ut non solum ad amicitiam sociali fœdere inter se jungendam coierint, sed etiam legibus, ponderibus, mensuris, pecunia denique eadem utantur ; ad hæc, magistratibus, senatoribus, iudicibus iisdem ; (11) atque ut, uno verbo, quominus universa propemodum Peloponnesus pro una urbe possit censi, id unum obstat, quod non eorumdem moenium ambitu omnes ejus incolæ sint circumscripti, cetera apud illos et in commune et per singulas urbes similia sint atque eadem.

XXXVIII. Ipsum primo nomen Achæorum quomodo et qua ratione de omnibus Peloponnesiis coeperit usurpari, pretium operæ fuerit cognoscere. (2) Qui enim a majoribus suis eam appellationem acceperunt, neque urbium numero, neque opibus, neque eximia virorum fortitudine ceteris ullo modo excellunt. (3) Nam Arcadum sane populus, et Lacedæmoniorum quoque, qua numero hominum, qua ditioris magnitudine, Achæos longo intervallo superant, tum vero ne fortitudinis quidem gloriam hi, quos diximus, cuiquam ex omnibus Græcis concesserint. (4) Qui igitur factum est, aut cur hoc tempore, ut et hi ipsi, quos modo nominavi, et reliqui omnes per Peloponnesum populi bene secum actum putent, quod cum Achæis et in reipubl. et in nominis societatem coaluerint ? (5) Sane fortunam ejus rei auctorem facere, nequaquam deceat : putidum namque id fuerit. Quin potius causam scrutari debemus ; sine qua, neque eorum quæ rationem manifestam habent, neque eorum quæ præter rationem fieri videntur, evenire quidquam potest. Est autem, meo iudicio, causa hujusmodi. (6) Non est invenire ullam hominum societatem, in qua juris æquabilitas, libertas, et, ut brevi absolvam, popularis vere status magis vigeat, aut instituta sinceriora, quam apud Achæos. (7) Hæc reipublicæ forma a nonnullis Peloponnesiis ultro est suscepta ; multi rationibus et apta ad persuadendum oratione, ut illa uterentur, sunt adducti : ad quosdam cum per occasionem vis esset adhibita, facile deinde impetratum est, ut in eorum propriis voluntatibus acquiescerent, quod initio coacti probaverant. (8) Nam quia nullum iis reservabatur privilegium, qui ab initio eam condiderant ; sed, ut quisque assumebatur, idem penitus jus cum ceteris ei tribuebatur ; sane quam facile res hæc publica, duabus rebus usa, quæ plurimum possunt, æquabilitate juris, et comitate, voti sui compos est facta. (9) Hæc ego prima certaque existimari causa debet, ejus concordie, qua semel inita, ad has opes tantas Peloponnesii pervenere. (10) Istud autem institutum, et publicarum rerum administratio hæc, qualem diximus, jam olim penes Achæos obtinuerat : (11) quod quidem ex multis etiam aliis liquet documentis ; verum ex omnibus unum aut alterum attulisse, in præsentia ad fidem faciendam suffecerit.

XXXIX. Quo tempore in illa parte Italiæ quam Magnam Græciam vocabant, Pythagoreorum collegia sunt incensa ; (2) gravissimo motu rerum, sicuti consentaneum erat, mox coorto in civitatibus, quarum singulæ principes suæ rei-

ροῦς περὶ τὰς πολιτείας, ὅπερ εἰκός, ὥς ἂν τῶν πρώτων ἀνδρῶν ἐξ ἐκάστης πόλεως οὕτω παραλόγως διαφαιρέντων· (3) συνέβη τὰς κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους Ἑλληνικάς πόλεις ἀναπληροῦναι φόνου καὶ στάσεως καὶ παντοδαπῆς ταραχῆς. (4) Ἐν οἷς καιροῖς ἀπὸ τῶν πλείστων μερῶν τῆς Ἑλλάδος πρεσβεύοντων ἐπὶ τὰς διαλύσεις, Ἀχαιοὶς καὶ τῇ τούτων πίστει συνεχρήσαντο πρὸς τὴν τῶν παρόντων κακῶν ἐξαγωγήν. (5) Οὐ μόνον δὲ κατὰ τοὺς τοὺς καιροὺς ἀπεδέξαντο τὴν αἴρεσιν τῶν Ἀχαιῶν· ἀλλὰ καὶ μετὰ τινὰς χρόνους διλοσχερῶς ὤρμησαν ἐπὶ τὸ μιμηταὶ γενέσθαι τῆς πολιτείας αὐτῶν. (6) Παρακαλέσαντες γὰρ σφᾶς, καὶ συμφρονήσαντες, Κροτωνιάται, Συδαρίται, Καυλωνιάται, πρῶτον μὲν ἀπέδειξαν Διὸς Ὁμαρίου κοινὸν ἱερὸν καὶ τόπον, ἐν ᾧ τὰς τε συνόδους καὶ τὰ διαβούλια συνετελούν· δεύτερον, τοὺς ἔθισμους καὶ νόμους ἐκλαβόντες τοὺς τῶν Ἀχαιῶν, ἐπεβάλοντο χρῆσθαι καὶ διοικεῖν κατὰ τοὺς τοὺς τὴν πολιτείαν. (7) Ὑπὸ δὲ τῆς Διονυσίου τοῦ Συρακουσίου δυναστείας, ἔτι δὲ τῆς τῶν περιοικούντων βαρβάρων ἐπικρατείας ἐμποδισθέντες, οὐχ ἔκουσως, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην αὐτῶν ἀπέστησαν. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα, Λακεδαιμονίων μὲν παραδόξως πταισάντων περὶ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην, Θηβαίων δ' ἀνελπιδίως ἀντιποισαμένων τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας· ἦν ἀκρισία περὶ πάντας μὲν τοὺς Ἑλλήνας, μάλιστα δὲ περὶ τοὺς προειρημένους, ὥς ἂν τῶν μὲν μὴ συγχωρούντων ἡττηθῆαι, τῶν δὲ μὴ πιστευόντων ὅτι νενικήκασιν. (9) Οὐ μὴν ἀλλὰ γε περὶ τῶν ἀμφισθητουμένων ἐπέτρεψαν Θηβαῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι μόνους τῶν Ἑλλήνων Ἀχαιοῖς· (10) οὐ πρὸς τὴν δύναμιν ἀποβλέψαντες· σχεδὸν γὰρ ἐλαχίστην τότε γε τῶν Ἑλλήνων εἶχον· τὸ δὲ πλεῖον, εἰς τὴν πίστιν, καὶ τὴν ὀλὴν καλοκάγαθίαν. Ὁμολογουμένως γὰρ δὴ τότε ταύτην περὶ αὐτῶν πάντες εἶχον τὴν ὁδὸν. (11) Τότε μὲν οὖν ψιλῶς αὐτὰ τὰ κατὰ τὴν προαίρεσιν ὑπῆρχε παρ' αὐτοῖς ἀποτέλεσμα δὲ, ἡ πρᾶξις ἀξιόλογος πρὸς τὴν αὐξήσιν τῶν ἰδίων ἀνήκουσα πραγμάτων, οὐκ ἐγίγνωτο· (12) τῷ μὴ δύνασθαι φῦναι προστάτην ἀξίον τῆς προαιρέσεως, αἶε δὲ τὸν ὑποδείξαντα ποτὲ μὲν ὑπὸ τῆς Λακεδαιμονίων ἀρχῆς ἐπισκοπεῖσθαι καὶ κωλύεσθαι, ποτὲ δὲ μᾶλλον ὑπὸ τῆς Μακεδόνων.

XL. Ἐπεὶ δὲ ποτε σὺν καιρῷ προστάτας ἀξιόχρεως εἶρε, ταχέως τὴν αὐτῆς δύναμιν ἐποίησε φανεράν· ἐπιτελεσάμενη τὸ κάλλιστον ἔργον, τὴν Πελοποννησίων ὁμόνοιαν. (2) Ἦς ἀρχηγὸν μὲν καὶ καθηγεμόνα τῆς ὅλης ἐπιβολῆς Ἀρατὸν νομιστέον τὸν Σικυώνιον· ἀγωνιστὴν δὲ καὶ τελεσιουργὸν τῆς πράξεως, Φιλοποίμενα τὸν Μεγαλοπολίτην· βεβαιωτὴν δὲ τοῦ μόνιμον αὐτὴν ἐπὶ ποσὸν γενέσθαι Λυκόρταν, καὶ τοὺς ταῦτα τούτῳ προελομένους ἀνδράς. (3) Τίνα δ' ἦν ἐκάστοις τὰ πραχθέντα, καὶ πῶς, καὶ κατὰ ποίους καιροὺς, πειρασόμεθα δηλοῦν, αἶε κατὰ τὸ πρόπον τῇ γραφῇ ποιούμενοι τὴν ἐπίστασιν. (4) Τῶν μὲν τοι γε Ἀράτῳ ὁωρημένον, καὶ νῦν, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ἐπικεφα-

publicae adeo inopinato casu amiserant; (3) contigit, ut quae sunt in illa ora Graecae originis urbes, caede, seditione et tumultu omnifariam complerentur. (4) Tum igitur, cum plerique omnes Graeci legatos suos ad conciliandam pacem eo mitterent; unus tamen populi Achaeorum fide ac consiliis civitates usae sunt ad componenda, quibus urgebatur, mala. (5) Neque vero ea dumtaxat tempestate, Achaeorum instituta probare se, ostenderunt; sed etiam aliquanto post, communi omnes consensu formam reipublicae illorum imitari decreverunt: (6) Hortatique sese invicem Crotoniatæ, Sybaritæ, Cauloniatæ, unanimes, primum quidem Jovi Homario communem aedem ponunt, et locum ad conventus agendos et consilia communia habenda. Deinde mores legesque Achaeorum adsciscunt, illisque in administratione rei suae publicae instituunt uti. (7) Nam quod postea mutaverint, non voluntate ipsorum factum est, sed necessitate sunt coacti; quum ejus rei facultatem ipsis adimeret, partim Dionysii Syracusani domatus, partim circumjacentium barbarorum praevalens potentia. (8) Insequentibus temporibus, in Graecia, posteaquam Lacedaemonii inopinatam apud Leuctram cladem acciperant, et Thebani, quod nemo unquam speraverat, Graeciae principatum sibi vindicaverant: (9) quum exorta esset inter omnes in universum Graecos, et praecipue inter Lacedaemonios ac Thebanos ingens perturbatio; (illis, victos sese, negantibus; his, se vicisse, non credentibus;) tum vero hujus contentionis arbitrium uterque populus permisit solis ex omni Graecorum numero Achaeis. (10) Neque vero id fecerunt, potentiae ratione habita Achaeorum; nam illis certe temporibus minimum hi inter Graecos poterant; sed fidei potius, et probitatis, quam in omnibus rebus prae se ferebant: cuncti enim per illa tempora in hac opinione de Achaeis sine controversia consentiebant. (11) Sed tum quidem voluntas et consilia solum recta penes illos erant: effectum aliquem, aut memorabile ullum facinus ad res suas amplificandas edere non poterant. (12) Dux nempe consiliis par illis deerat: nam simul aliquis majoris indolis specimen dederat, continuo vel Lacedaemoniorum principatus, vel Macedones, (et quidem hi potissimum) luminibus ejus obstruebant, et conatus impediabant.

XL. Postea vero quam tandem aliquando pares consiliis suis ea resp. duces fuit nacta; brevi tempore, quid in ipsa virum ac roboris esset, palam fecit; facinore edito longe pulcherrimo: concordiam dico Peloponnesiorum. (2) Cujus universi instituti dux quidem et auctor habendus Aratus est Sicyonius: promovit autem illud, ac tandem consummavit, Megalopolitanus Philopœmen: confirmavit vero, et ut etiam in posterum stabilitatem aliquam haberet, Lycortas effecit, alique qui eadem cum hoc consilia secuti sunt. (3) Quid autem singuli praestiterint, quoque modo aut tempore, narrare tentabimus, quoad consentaneum erit rationi hujus operis. (4) Arati tamen facta, et nunc, deinceps rursus, non nisi summatim dicemus: quia exstant ab ipso

λιούμενοι μνησθσόμεθα, διὰ τὸ καὶ λίαν ἀληθινούς καὶ σαφεῖς ἐκείνον περὶ τῶν ἰδίων συντεταχέναι πράξεων ὑπομνηματισμούς· (5) τῶν δὲ τοῖς ἄλλοις, ἀκριβεστέρην καὶ μετὰ διαστολῆς ποιησόμεθα τὴν ἐξηγήσιν. Ὑπολαμβάνω δὲ, βράστην ἐμοί τ' ἂν γενέσθαι τὴν διήγησιν, καὶ τοῖς ἐντυχάνουσιν εὐπαρακολούθητον τὴν μάθῃσιν, εἰ ποιησάμεθα τὴν ἐπίστασιν ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν, ἐν οἷς κατὰ πόλιν διαλυθέντες τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους ὑπὸ τῶν ἐκ Μακεδονίας βασιλέων, ἀρχὴ πάλιν ἐγένετο καὶ σύννευσις τῶν πόλεων πρὸς ἀλλήλας. (6) Ἀφ' ἧς αὖξανόμενον κατὰ τὸ συνεχές τὸ ἔθνος, εἰς ταύτην ἤλθε τὴν συντέλειαν, ἐν ᾗ καθ' ἡμᾶς ἦν, ὑπὲρ ἧς κατὰ μέρος ἀρτίως εἶπον.

XLI. Ὀλυμπιάς μὲν ἦν εἰκοστὴ καὶ τετάρτη πρὸς ταῖς ἑκατὸν, ὅτε Πατρεῖς ἤρξαντο συμφρονεῖν καὶ Δυμαῖοι· (2) καιροὶ δὲ, καθ' οὓς Πτολεμαῖος δ' Ἀάγου, καὶ Λυσίμαχος, ἐτι δὲ Σέλευκος, καὶ Πτολεμαῖος δ' Κεραυνός, μετήλλαξαν τὸν βίον. Πάντες γὰρ οὗτοι περὶ τὴν προειρημένην Ὀλυμπιάδα τὸ ζῆν ἐξέλιπον. (3) Τοὺς μὲν οὖν ἀνώτερον τούτων χρόνους, τοιαύτη τις ἦν ἡ περὶ τὸ προειρημένον ἔθνος διάθεσις. (4) Ἀπὸ γὰρ Τισαμενοῦ βασιλευθέντες, ὃς ἦν Ὀρέστου μὲν υἱός, κατὰ δὲ τὴν τῶν Ἡρακλείδων κάθοδον ἐκτεσὼν τῆς Σπάρτης, κατέσχε τοὺς περὶ Ἀχαΐαν τόπους· (5) ἀπὸ τούτου κατὰ τὸ συνεχές καὶ κατὰ τὸ γένος ἕως Ὡγύγου βασιλευθέντες· μετὰ ταῦτα δυσαρεστήσαντες τοῖς τοῦ προειρημένου παισίν, ἐπὶ τῷ μὴ νομίμως ἀλλὰ δεσποτικῶς αὐτῶν ἀρχεῖν, μετέστησαν εἰς δημοκρατίαν τὴν πολιτείαν. (6) Λοιπὸν ἤδη τοὺς ἐξῆς χρόνους μέχρι τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου δυναστείας, ἄλλοτε μὲν ἄλλως ἐγώρῃ τὰ πράγματα· αὐτοῖς κατὰ τὰς περιστάσεις· τὸ γε μὴν κοινὸν πολιτεύμα, καθάπερ εἰρήκαμεν, ἐν δημοκρατίᾳ συνέχειν ἐπειρώωντο. (7) Τούτο δ' ἦν ἐκ δώδεκα πόλεων· ἃς ἐτι καὶ νῦν συμβαίνει διαμένειν, κλην Ὡλένου, καὶ Ἐλίχης, τῆς πρὸ τῶν Λευκτρικῶν ὑπὸ τῆς θαλάττης καταποθείσης. (8) Αὗται δ' εἰσὶ, Πάτραι, Δύμη, Φαραί, Τριταῖα, Λεόντιον, Αἰγείρα, Πελλήνη, Αἴγιον, Βούρα, Κερύνεια, Ὡλενος καὶ Ἐλίχη. (9) Κατὰ δὲ τοὺς ὑστέρους μὲν τῶν κατ' Ἀλέξανδρον καιρῶν, προτέρους δὲ τῆς ἀρτί ρηθείσης Ὀλυμπιάδος, εἰς τοιαύτην διαφορὰν καὶ καχεξίαν ἐνέπεσον, καὶ μάλιστα διὰ τῶν ἐκ Μακεδονίας βασιλέων, ἐν ᾗ συνέβη πάσας τὰς πόλεις, χωρισθείσας ἀπ' αὐτῶν, ἐναντίας τὸ συμφέρον ἄγειν ἀλλήλας. (10) Ἐξ οὗ συνέπεσε, τὰς μὲν ἐμψρόρους αὐτῶν γενέσθαι διὰ τε Δημητρίου καὶ Κασσάνδρου, καὶ μετὰ ταῦτα δι' Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, τὰς δὲ καὶ τυραννεῖσθαι πλείστους γὰρ δὴ μονάρχους οὗτος ἐμψυτεῦσαι δοκεῖ τοῖς Ἕλλησι. (11) Περὶ δὲ τὴν εἰκοστὴν καὶ τετάρτην Ὀλυμπιάδα πρὸς ταῖς ἑκατὸν, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, αὖθις ἤρξαντο μετανοήσαντες συμφρονεῖν. Ταῦτα δ' ἦν κατὰ τὴν Πύρρου διάδοχον εἰς Ἰταλίαν. (12) Καὶ πρῶτοι μὲν συνέστησαν Δυμαῖοι, Πατρεῖς, Τριταεῖς, Φαραεῖς· ὥσπερ οὐδὲ στήλην ὑπάρχειν συμβαίνει τῶν πόλεων

ΠΟΛΙΤΕΙΣ. — I.

editi singulari cum fide tum sermonis perspicuitate Commentarii. (5) Quæ a ceteris gesta sunt, ea quidem exquisitiore diligentia et enucleatius persequemur. Existimo autem, et faciliorem mihi narrationem futuram, et lectoribus ad intelligenda recte omnia expeditiorem viam, si ab eo tempore ordiamur, quo post divisam oppidatim gentem Achæorum a Macedoniæ regibus, cœpere rursus civitatum voluntates ad mutuam societatem inclinare: (6) ex quo gens Achæorum continuis incrementis aucta, ad eam perfectionem tandem pervenit, quam nostra ætate vidimus, et de qua jam paulo ante nonnihil commemoravimus.

XLI. Olympias igitur agebatur centesima vigesima quarta, cum Patrenses et Dymæi concordie hujus fundamenta jecerunt: (2) eodem fere tempore, quo Ptolemæus, Lagi filius, tum Lysimachus, itemque Seleucus, et Ptolemæus cognomine Ceraunus, vitam cum morte commutarunt: omnes enim isti circa eandem Olympiadem in vivis esse desierunt. (3) Ad superiora vero tempora quod attinet, gentis Achæorum status fuit hujusmodi. (4) Tisamenus, Orestis filius, post reditum Heraclidarum Sparta ejectus, Achaiæ loca obtinuit, primusque rex ejus populi fuit. (5) Duravit institutum ab eo regnum, continua stirpis ejusdem serie propagatum ad Ogygum usque: cujus postea filios aversati, quoniam non pro legitimis regibus, sed pro dominis inter illos se gerebant, rei publicæ formam in popularem statum converterunt. (6) Inde insecutis temporibus, ad dominatum usque Alexandri et Philippi, licet alias aliter, pro temporum necessitatibus, res illorum se haberent; non desierunt tamen formam reip. in populari statu, sicut aixinus, pro viribus retinere. (7) Ea democratia ex urbibus constabat; quæ nunc quoque in fœdere permanent, præter Olenum et Helicen, quam ante res Leuctricas mare hausit. (8) Sunt autem civitates hæ: Patræ, Dyme, Pharæ, Tritæa, Leontium, Ægira, Pellene, Ægium, Bura, Cerynea, Olenus, Helice. (9) Medio vero tempore inter Alexandri mortem et modo dictam Olympiadem, tanta inter eos incessit discordia et gliscens per membra lucis, idque regum Macedoniæ opera potissimum; ut, dissipata civitatum concordia, contrariis consiliis sibi unaquæque privatim consuleret. (10) Et quo factum, ut aliis ipsorum urbibus Demetrius et Cassander, ac postea Gonatas Antigonus præsidia imposuerint; aliæ etiam a tyrannis occuparentur; quorum plerique ejusdem Antigoni opera in Græcas civitates irrepsisse videntur. (11) At circa Olympiadem cxxiv, sicuti paulo ante diximus, quo tempore in Italiani Pyrrhus trajecit, ducti prænitentia, ad concordiam redire cœperunt. (12) Primi omnium concordiam instaurarunt Dymæi, Patrenses, Tritæenses, Pharæenses: quamobrem ne columna quidem ulla exstat de harum urbium in eandem reipubl.

τούτων περὶ τῆς συμπολιτείας. (13) Μετὰ δὲ ταῦτα, μάλιστα πῶς ἔτει πέμπτῳ, τὴν φρουρὰν ἐκβαλόντες Αἰγίει, μετέσχον τῆς συμπολιτείας· ἐξῆς δὲ τούτοις Βούριοι, τὸν τύραννον ἀποκτείναντες. (14) Ἄμψα δὲ οὗτοις Κερυνεῖς ἀποκατέστησαν. Συνιδὼν γὰρ Ἰσέας ὁ τῆς Κερυνείας τότε τυραννεύων, ἐκπεπτοικυῖζεν μὲν ἐξ Αἰγίου τὴν φρουρὰν, ἀπολωλότα δὲ τὸν ἐν τῇ Βούρᾳ μόναρχον διὰ Μάρκου καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἑαυτὸν δὲ πανταχόθεν ὄρων ὅσον οὐκ ἤδη πολεμηθησόμενον. (15) ἀποθέμενος τὴν ἀρχὴν, καὶ λαβὼν τὰ πιστὰ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας, προσέθηκε τὴν πόλιν πρὸς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα.

XLII. Τίνος οὖν χάριν ἐπὶ τοὺς χρόνους τούτους ἀνέδραμον; Ἰνα πρῶτον μὲν γένηται συμφανές, πῶς, καὶ κατὰ ποίους καιροὺς, καὶ τίνες πρῶτοι τῶν ἐξ ἀρχῆς Ἀχαιῶν αὐτὴς ἐποίησαντο τὴν ἐπιβολὴν τῆς νῦν συστάσεως· (2) δεύτερον δ', ἵνα καὶ τὰ τῆς προαιρέσεως μὴ μόνον διὰ τῆς ἡμετέρας ἀποφάσεως, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, πίστεως τυγχάνῃ· (3) διότι μία τις διὰ τῶν Ἀχαιῶν αἰρεσις ὑπῆρχε, καθ' ἣν προτείνοντες μὲν τὴν παρ' αὐτοῖς ἰσηγορίαν καὶ παβήρησιαν, πολεμοῦντες δὲ καὶ καταγωνιζόμενοι συνεχῶς τοὺς ἡ δι' αὐτῶν ἢ διὰ τῶν βασιλέων τὰς σφετέρας πατρίδας καταδουλομένους, τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ ταύτῃ τῇ προθέσει, τοῦτο τοῦργον ἐπετέλεσαν, τὰ μὲν δι' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν συμμάχων. (4) Καὶ γὰρ τὰ δι' ἐκείνων συνεργήματα γεγονότα πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐν τοῖς ἐξῆς χρόνοις, ἐπὶ τὴν τῶν Ἀχαιῶν προαίρεσιν ἀνοίστεον. (5) Πολλοῖς γὰρ κοινωνήσαντες πραγμάτων, πλείστον δὲ καὶ καλλίστων Ῥωμαίοις, οὐδέποτε τὸ παράπαν ἐπεθύμησαν ἐκ τῶν κατορθωμάτων οὐδενὸς ἰδία λυσιστελοῦς· (6) ἀλλ' ἀντὶ πάσης τῆς ἑαυτῶν φιλοτιμίας, ἣν παρείχοντο τοῖς συμμάχοις, ἀντικατηλλάττοντο τὴν ἐκάστων ἐλευθερίαν, καὶ τὴν κοινήν ὁμόνοιαν Πελοποννησίων. (7) Σαφέστερον δ' ὑπὲρ τούτων ἔσται διαλαμβάνειν ἐξ αὐτῶν τῶν περὶ τὰς πράξεις ἐνεργημάτων.

XLIII. Εἴκοσι μὲν οὖν ἔτη τὰ πρῶτα καὶ πέντε συνεπολιτεύσαντο μεθ' ἑαυτῶν αἱ προειρημέναι πόλεις, γραμματεῖα κοινὸν ἐκ περιόδου προχειριζόμεναι, καὶ δύο στρατηγούς. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἔδοξεν αὐτοῖς ἓνα καθιστάνειν, καὶ τούτῳ πιστεύειν ὑπὲρ τῶν ὅλων. Καὶ πρῶτος ἔτυχε τῆς τιμῆς ταύτης Μάρκος ὁ Κερυνεύς. (3) Τετάρτῳ δ' ὕστερον ἔτει τοῦ προειρημένου στρατηγοῦντος, Ἀρατος ὁ Σικυώνιος, ἔτη μὲν ἔχων εἴκοσι, τυραννομένην δὲ ἐλευθερώσας τὴν πατρίδα διὰ τῆς ἀρετῆς τῆς ἑαυτοῦ καὶ τόλμης, προσέειπε πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν πολιτείαν· ἀρχῆθεν εὐθὺς ἐραστῆς γενόμενος τῆς προαιρέσεως αὐτῶν. (4) Ὅγδοῳ δὲ πάλιν ἔτει, στρατηγὸς αἰρεθείς τὸ δεύτερον, καὶ τραχικοπῆσας τὸν Ἀκροκόρινθον, Ἀντιγόνοιο κυριεύοντος, καὶ γενόμενος ἑγκρατὴς· μεγάλου μὲν ἀπέλυσε φόβου τοὺς τὴν Πελοπόννησον κατοικοῦντας· ἐλευθερώσας δὲ Κορινθίους, προσηγάγετο πρὸς τὴν

formam consensu. (13) Quinto ferme post anno *Egienses*, postquam praesidium oppido ejecerunt, eidem reipubl. adscripti sunt. Secuti dein *Burii*, occiso tyranno. (14) Simul cum his et *Cerynenses* pristinum statum receperunt. Iseas namque, tempestate illa *Ceryneae* tyrannus, qui praesidium *Aegio* cerneret ejectum, occisum vero *Burae* tyrannum *Marci* et *Achaeorum* opera, tum se quoque sentiret jamjam undique bello petendum; (15) posito dominatu, fideque ab *Achaeis* accepta, fraudi eam rem sibi non fore; ad conventum *Achaeorum* civitatum suam adjecit.

XLII. Quorsum vero antiquiorum illorum temporum res haec attigimus? Primum quidem, ut palam fieret, quomodo, et quando et qui primi ex veteribus *Achaeis* praesentis status fundamenta rursus jecerint. (2) Deinde, ut, quod dicebamus de institutis ejus gentis, non solum ex assertione nostra, verum ex ipsis etiam rebus fidem inveniret: (3) videlicet, unum fuisse semper *Achaeorum* institutum hoc, ut ad aequalitatem ac libertatem, quae inter ipsos vigebat, homines invitando; eos autem, qui, vel propriis opibus, vel regum auxilio freti, suas civitates sibi servire coegerent, continue armis petendo detrudendoque; hac, inquam, ratione et proposito, rem tantam, partim per se, partim sociorum opera ad exitum perducerent. (4) Nam et quae sociis adjuvantibus in hoc genere sunt postea effecta, ad *Achaeorum* institutum referri debent. (5) Etenim quum et multos alios, et in plurimis praecclarissimis rebus Romanos illi adjuverint; numquam tamen, per occasionem rei bene gestae, ullum sibi proprium commodum capiverunt: (6) sed semper, pro navata egregie sociis opera, mercedis loco, singularum civitatum libertatem, et communem omnium Peloponnesiorum concordiam, postularunt. (7) Verum de his quidem ex ipsa rerum gestarum ratione melius liquebit.

XLIII. Quinque igitur et viginti primos annos dictae urbes rempublicam eandem coluerunt, scribam communem et praetores duos in orbem eligentes. (2) Postea placuit unum designare, cui rerum summam permitterent: eoque honore primus functus est *Marcus Cerynensis*. (3) Quarto post hujus praeturam anno, *Aratus Sicyonius*, viginti annos natus, ereptam jugo tyranni patriam virtute sua et fortitudine, *Achaeorum* reip. attribuit: adeo jam inde a principio aetatis mores atque instituta illorum adamaverat. (4) *Bursus* octavo inde anno, quum praetor esset iterum creatus, capto prodicione *Acrocorintho*, quam *Antigonus* tunc tenebat, ingenti Peloponnesios metu liberavit, Corinthios vero,

τῶν Ἀχαιῶν πολιτείαν. (5) Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς καὶ τὴν τῶν Μεγαρέων πόλιν διαπραξάμενος, προσέ-
ναιμε τοῖς Ἀχαιοῖς. (6) Ταῦτ' ἐγίγνετο τῷ προτέρῳ
ἔτι τῆς Καρχηδονίων ἡττης, ἐν ᾗ καθόλου Σικελίας
ἐκχωρήσαντες, πρῶτον ὑπέμειναν τότε φόρους ἐνεγ-
χεῖν Ῥωμαίοις. (7) Μεγάλῃ δὲ προκοπῇ ποιήσας
τῆς ἐπιβόης ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, λοιπὸν ἤδη διετέλει
προστατῶν μὲν τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους, πάσας δὲ τὰς
ἐπιβολὰς καὶ πράξεις πρὸς ἐν τέλος ἀναφέρων. (8)
Τοῦτο δ' ἦν, τὸ Μακεδόνας μὲν ἐκβαλεῖν ἐκ Πελο-
ποννήσου, τὰς δὲ μοναρχίας καταλύσαι, βεβαιῶσαι δ'
ἐκάστοις τὴν κοινὴν καὶ πατριὸν ἐλευθερίαν. (9) Μέ-
χρι μὲν οὖν ἦν Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, πρὸς τε τὴν
ἐκείνου πολυπραγμοσύνην, καὶ πρὸς τὴν τῶν Αἰτωλῶν
πλεονεξίαν ἀντιταττόμενος διετέλει, πραγματικῶς ἑκα-
στα χειρίζων. (10) καίπερ εἰς τοῦτο προδόντων
ἀμφοτέρων ἀδελφῶν καὶ τολμῆς, ὥστε ποιήσασθαι
συνθήκας πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ διαιρέσεως τοῦ τῶν
Ἀχαιῶν ἔθνους.

XLIV. Ἀντιγόνου δὲ μεταλλάξαντος, καὶ συνθε-
μένων τῶν Ἀχαιῶν καὶ συμμαχίαν πρὸς Αἰτωλοῦς,
καὶ μετασχόντων εὐγενῶς σφίσι τοῦ πρὸς Δημήτριον
πολέμου, τὰ μὲν τῆς ἀλλοτριότητος καὶ δυσμενείας
ἤρθη κατὰ τὸ παρὸν, ὑπεγένητο δὲ κοινωνικὴ καὶ φι-
λικὴ τις αὐτοῖς διάθεσις. (2) Δημητρίου δὲ βασιλεύ-
σαντος δέκα μόνον ἔτη, καὶ μεταλλάξαντος τὸν βίον
καρὶ τὴν πρώτην διάβασιν εἰς τὴν Ἰλλυρίδα Ῥωμαίων,
ἐγένετο τις εὐροια πραγμάτων πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπι-
βολὴν τῶν Ἀχαιῶν. (3) Οἱ γὰρ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ
μόναρχοι, δυσελπιστήσαντες ἐπὶ τῷ μεταλλάγεσθαι
μὲν τὸν Δημήτριον, δεῖ ἦν αὐτοῖς οἰοεὶ χυρηνὸς καὶ
μισθοδότης, ἐπικεῖσθαι δὲ τὸν Ἄρατον, οἴμενον δεῖν
σφᾶς ἀποτίθεσθαι τὰς τυραννίδας, καὶ τοῖς μὲν πει-
σθεῖσι μεγάλας δωρεὰς καὶ τιμὰς προτείνοντα, τοῖς δὲ
μὴ προσέχουσιν ἔτι μείζους ἐπανατινόμενον φόβους
καὶ κινδύνους διὰ τῶν Ἀχαιῶν. (4) ὦρμησαν ἐπὶ τὸ,
πεισθέντες, ἀποδέσθαι μὲν τὰς τυραννίδας, ἐλευθε-
ρῶσαι δὲ τὰς ἑαυτῶν πατρίδας, μετασχεῖν δὲ τῆς τῶν
Ἀχαιῶν πολιτείας. (5) Λυδιάδας μὲν οὖν ὁ Μεγα-
λοπολίτης, ἔτι ζῶντος Δημητρίου, κατὰ τὴν αὐτοῦ
προαίρεσιν, πάντῃ πραγματικῶς καὶ φρονίμως προῖδό-
μενος τὸ μέλλον, ἀπετίθειτο τὴν τυραννίδα, καὶ μετα-
σχέκει τῆς ἐθνικῆς συμπολιτείας. (6) Ἀριστόμαχος
δ', ὁ τῶν Ἀργείων τύραννος, καὶ Ξένων ὁ τῶν Ἑρ-
μιονέων, καὶ Κλεώνυμος ὁ τῶν Φλιασίων, τότε ἀπο-
θέμενοι τὰς μοναρχίας, ἐκοινώνησαν τῆς τῶν Ἀχαιῶν
δημοκρατίας.

XLV. Ὀλοσχερεστέρας δὲ γενομένης αὐξήσεως
διὰ ταῦτα καὶ προκοπῆς περὶ τὸ ἔθνος Αἰτωλοῖ, διὰ
τὴν ἔμφυτον ἀδελφίαν καὶ πλεονεξίαν φθονήσαντες, τὸ
δὲ πλεῖον ἐπίσαντες καταδιέλθουσι τὰς πόλεις, καθά-
περ καὶ πρότερον τὰς μὲν Ἀκαρνανῶν διενείμαντο
πρὸς Ἀλέξανδρον, τὰς δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἐπεβάλλοντο
πρὸς Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν. (2) καὶ τότε παρα-

in libertatem restitutos, reipubl. Achæorum adjunxit. (5)
In eadem pratura etiam perfecit, ut Megarensium civitas
Achæis sese adjungeret. (6) Gesta hæc sunt anno prius
quam Carthaginienses illa afficerentur clade per quam uni-
versa excedere Sicilia, et tributum Romanis pondere tum
primum sunt coacti. (7) Quum autem multum brevi tem-
pore in suscepto consilio Aratus promovisset, ita deinceps
gentis Achæorum principatum obtinebat, ut, quæcumque
institueret aut ageret, ad unum hunc finem referret: (8)
quo nimirum Macedonas Peloponneso ejiceret, tyrannides
amoliretur, communem ac patriam libertatem singulis fir-
maret. (9) Hoc igitur animo, dum Antigonus Gonatas vi-
veret, qua illius variis conatibus, qua Ætolorum cupiditati
crescendi ex aliena injuria, assidue sese Aratus opponebat,
singulari sollertia omnia feliciter administrans; (10) licet
eo iniquitas et audacia utrorumque sit progressa, ut firdus
inter se inirent ad societatem Achæorum dissolvendam.

XLIV. Post Antigoni vero obitum, quum sociali etiam
fœdere Ætolis se Achæi junxissent, atque etiam in bello
contra Demetrium strenuam iis operam navassent; extinctis
in præsens similitatibus atque odiis; paulatim in eorundem
Ætolorum animos societatis amor et amabilis affectio ir-
repserunt. (2) Decem tantum annos regnavit Demetrius:
eodem fere tempore fato functus, quo prima Romanorum in
Illyricum trajectio contigit. Tum vero Achæis ad id per-
ficiendum, quod initio proposuerant, magnæ rerum oppor-
tunitates se obtulerunt. (3) Quotquot enim tyranni in Pe-
lonneso fuere, spe omni destituti, partim ob Demetrii
mortem, qui suis illos opibus ac mercedem pensitando
sustentaverat; partim ob imminentem ipsorum cervicibus
Aratum, qui poni tyrannides volebat, et sponte sua depo-
nentibus magna præmia atque honores pollicebatur, re-
nuentibus vero majora etiam mala minitabatur et pericula
ab Achæis timenda; (4) consilium cepere, tyrannide
sponte exuta, patrias quisque suas liberandi, et reip.
Achæorum eas adjungendi. (5) Et Lydiadas quidem, Me-
galopolitanus, vivo adhuc Demetrio, propria voluntate ac
consilio, sollerter plane ac prudenter prævidens quod futu-
rum erat, tyrannidi renuntiavit, ac communis juris universæ
gentis particeps est factus. (6) Postea vero tyrannus Argi-
vorum Aristomachus, Hermionensium Xenon, Phliasiorum
Cleonymus, abdicato unius dominatu, in communionem
status popularis Achæorum concesserunt.

XLV. Quibus accessionibus quum jam vehementer Achæ-
orum vires crevissent; Ætoli, stimulati invidia ob insitam
illorum ingeniis improbitatem cupiditatemque; e, quod
præcipuum erat, spe dividendi conjunctas invicem urbes,
sicut olim Acarnanum oppida cum Alexandro diviserant, et
de Achæis deinde oppidis cum Antigono Gonata eadem
consilia inierant; (2) sic igitur tunc quoque, simili spe

πλησίαις ἐλπίσιν ἐπαρμένοι, ἀπετολμήσαν Ἀντιγόνη τε, τῷ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς προεστῶτι Μακεδόνων, ἐπιτροπεύοντι δὲ Φιλίππου παιδὸς ὄντος, καὶ Κλεομένη, τῷ βασιλεῖ Λακεδαιμονίων, κοινωεῖν, καὶ συμπλέκειν ἀμφοτέροις ἅμα τὰς χεῖρας. (3) Ὁρῶντες γὰρ τὸν Ἀντίγονον, κυριεύοντα μὲν τῶν κατὰ Μακεδονίαν ἀσφαλῶς, ὁμολογούμενον δὲ καὶ πρόδηλον ἐχθρὸν ὄντα τῶν Ἀχαιῶν, διὰ τὴν κατὰ τὸν Ἀχροκόρινθον πράξιν· (4) ὑπέλαβον, εἰ, τοὺς Λακεδαιμονίους ἔτι προσλαβόντες κοινωνοὺς σφίσι τῆς ἐπιβολῆς, προεμυδιάσασιν εἰς τὴν πρὸς τὸ ἔθνος ἀπέχθειαν, βεβήλως καταγωνίσασθαι τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐν καιρῷ συνεπιθέμενοι, καὶ πανταχόθεν περιστήσαντες αὐτοῖς τὸν πόλεμον. (5) Ὁ δὲ καὶ ταχέως ἂν ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἐπέτελεσαν, εἰ μὴ τὸ κυριώτατον παρεῖδον τῆς προθέσεως· οὐ συλλογισάμενοι, διότι ταῖς ἐπιβολαῖς Ἀρατὸν ἐξουσιν ἀνταγωνιστὴν, ἄνδρα οὐνάμενον πάσης εὐστοχείᾳ περιστάσεως. (6) Ὅτιγαροῦν ὁρμήσαντες ἐπὶ τὸ πολυπραγμονεῖν, καὶ χειρῶν ἄρχειν ἀδίκων, οὐχ οἷον ἡνυσάν τι τῶν ἐπινοηθέντων· ἀλλὰ τοῦναντίον, καὶ τὸν Ἀρατὸν τότε προεστῶτα, καὶ τὸ ἔθνος ἐσωματοποίησαν· πραγματικῶς ἀντιπερισπᾶσαντος ἐκείνου, καὶ λυμνηναμένου τὰς ἐπιβολὰς αὐτῶν. (7) Ὡς δ' ἐχειρίσθη τὰ ὅλα, δῆλον ἔσται διὰ τῶν λέγεσθαι μελλόντων.

XLVI. Θεωρῶν γὰρ τοὺς Αἰτωλοὺς ὁ προειρημένος ἀνὴρ, τὸν μὲν πόλεμον, τὸν πρὸς αὐτοὺς, αἰσχυνομένους ἀναλαβεῖν ἐκ τοῦ φανεροῦ, διὰ τὸ καὶ λίαν εἶναι προσφάτους τὰς ἐκ τῶν Ἀχαιῶν εὐεργεσίας περὶ τὸν Δημητριάκτον πόλεμον εἰς αὐτούς· (2) συμβουλευομένους δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ φθονοῦντας τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, Κλεομένους πεπραγικοπηκότους αὐτοὺς, καὶ παρηρημένου Τέγεαν, Μαντινείαν, Ὀρχομένον, τὰς Αἰτωλοῖς οὐ μόνον συμμαχίδας ὑπαργούσας, ἀλλὰ καὶ συμπολιτευομένας τότε πόλεις, οὐχ οἷον ἀγανακτοῦντας ἐπὶ τούτοις, ἀλλὰ καὶ βεβαιοῦντας αὐτῇ τὴν παράληψιν· (3) καὶ τοὺς πρότερον κατὰ τῶν μηδὲν ἀδικοῦντων πᾶσαν ἱκανὴν ποιούμενους πρόφασιν εἰς τὸ πολεμεῖν διὰ τὴν πλεονεξίαν, [καὶ] τότε συνορῶν ἐκουσίως παρασπονδουμένους, καὶ τὰς μεγίστας ἀπολλύντας πόλεις ἐθελοντί, ἐφ' ᾧ μόνον ἰδεῖν ἀξιοχρεῶν γεγόμενον ἀνταγωνιστὴν Κλεομένην τοῖς Ἀχαιοῖς· (4) ἔγωγε, δεῖν, εἰς ταῦτα βλέπων οὕτως τε καὶ πάντες ὁμοίως οἱ προεστῶτες τοῦ τῶν Ἀχαιῶν πολιτεύματος, πόλεμον μὲν πρὸς μηδένα κατάρχειν, ἐνίστασθαι δὲ ταῖς τῶν Λακεδαιμονίων ἐπιβολαῖς. (5) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπὶ τούτων ἦσαν τῶν διαλήψεων· θεωροῦντες δὲ κατὰ τοὺς ἐξῆς χρόνους τὸν Κλεομένην θρασέως ἐποικοδομοῦντα μὲν τὸ καλούμενον Ἀθήναιον ἐν τῇ τῶν Μεγαλοπολιτῶν χώρᾳ, πρόδηλον δὲ καὶ πικρὸν ἀναδεικνύντα σφίσι πολέμιον ἑαυτόν· (6) τότε δὲ συνανθροίσαντες τοὺς Ἀχαιοὺς, ἔχριναν μετὰ τῆς βουλῆς ἀναλαμβάνειν φανερώς τὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἀπέχθειαν. (7) Ὁ μὲν οὖν Κλεομε-

concitati, scelerale ausi sunt, et cum Antigono, qui Macedoniae tunc praerat, relictus Philippo adhuc puero tutor, et cum Cleomene, Lacedaemoniorum rege, communicare, amicitiamque cum utroque illorum contrahere. (3) Quum enim viderent, tota Macedonia tuto Antigonum potiri, eundemque propter interceptum Acrocorinthum certum ac professum Achaeorum esse hostem, sic apud se cogitabant : (4) si Lacedaemonios insuper ad societatem ejus rei, quam moliebantur, possent pellicere, et in inimicitiam Achaeorum inducere; haud sane difficile sibi fore, ut, opportuno tempore illos aggredientes, et bellum undique confiantes, eos debellarent. - (5) Et omnino simile veri est, habiturum fuisse exitum Aetolorum istud inceptum, nisi id omisissent in eo suscipiendo, quod praecipue erat animadvertendum : neque enim in mentem illis vincerat, rem sibi cum Arato futuram : viro, omnibus difficultatibus convenienter mederi gnaro. (6) Itaque res novare orsi, belloque nefario Achaeos adorti, non solum nihil effecerunt eorum quae speraverant; sed etiam contra, tam Aratum, qui tum erat praetor, quam gentem ipsam Achaeorum, potentiores reddiderunt : solenter Arato consilia omnia illorum in contrarium vertente, atque corrumpente. (7) Quomodo autem quaeque sint gesta, ex iis quae deinceps narrabuntur, perspicuum fiet.

XLVI. Considerans siquidem Aratus, Aetolos, propter recentissimam memoriam beneficii ab Achaeis bello Demetriaco accepti, palam quidem bellum illis inferre, pudore quodam retentos, non audere; (2) at consilia tamen cum Lacedaemoniis communicare : tanta flagrant in Achaeos invidia, ut, quum Cleomenes per dolum et occultam prodicionem esset ipsos adortus, atque ea ratione Tegeam, Mantineam, et Orchomenum interceptisset, urbes, non societate duntaxat, sed etiam communione ejusdem reipubl. Aetolis per id tempus junctas, ea injuria nilul moti, ultro etiam captarum urbium possessionem illi firmarent : (3) et, quibus antea praer cupiditate lucri vel levissima occasio sufficere solebat ad bellum in eos movendum, qui nulla unquam relaserant, hos nunc cernens scientes prudentes pati ut sibi violetur fides, et sponte sua maximas urbes amittere, dummodo ea re crescere Cleomenis opes sentirent, ut posset Achaeis sese opponere : (4) haec, inquam, omnia considerantes Aratus et ceteri Achaeorum procures, neminem quidem bello sibi provocandum, Lacedaemoniorum autem conatibus adversandum statuunt. (5) Ac principio quidem cogitationes illorum hujusmodi fuere : postea vero quam Cleomenem viderunt in ditione Megalopolitanorum magna audacia Athenaeum, quod vocant, exstruere, et pro aperto acrique Achaeorum hoste sese gerere; (6) tum demum, Achaeorum consilio convocato, fit decretum, Lacedaemonios pro hostibus palam esse habendos. (7) Tunc igitur temporis,

νικὸς προσαγορευθεὶς πόλεμος, τοιαύτην ἔλαβε τὴν ἀρχήν, καὶ κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς.

XLVII. Οἱ δ' Ἀχαιοὶ τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως ὥρμησαν ἀντοφθαλμῆν τοῖς Λακεδαιμονίοις· ἅμα μὲν ὑπολαμβάνοντες, κάλλιστον εἶναι τὸ μὴ δι' ἐτέρων σφίσι πορίζεσθαι τὴν σωτηρίαν, ἀλλ' αὐτοὺς δι' αὐτῶν σώζειν τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν. (2) ἅμα δὲ βουλόμενοι καὶ τὴν πρὸς Πτολεμαῖον τηρεῖν φιλίαν, διὰ τὰς προγεγενημένας εὐεργεσίας, καὶ μὴ φαίνεσθαι πρὸς ἐτέρους ἐκτείνοντες τὰς χεῖρας. (3) Ἡδὲ δ' ἐπὶ ποσὸν τοῦ πολέμου προβαίνοντος, καὶ τοῦ μὲν Κλεομένους τὸ τε πάτριον πολιτεύμα καταλύσαντος, καὶ τὴν ἔννομον βασιλείαν εἰς τυραννίδα μεταστήσαντος, χρωμένον δὲ καὶ τῷ πολέμῳ πρακτικῶς καὶ παραβόλως. (4) προωρῶμενος Ἀρατὸς τὸ μέλλον, καὶ δεδιὼς τὴν τε τῶν Αἰτωλῶν ἐπινοίαν καὶ τὸλμαν, ἔκρινε πρὸ πολλοῦ λυμάνεσθαι τὴν ἐπιβολὴν αὐτῶν. (5) Κατανοῶν δὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ πρᾶξιν ἔχοντα καὶ σύνεσιν, καὶ πίστει ἀντιποιοῦμενον· τοὺς δὲ βασιλεῖς σαφῶς εἰδὼς, φύσει μὲν οὐδένα νομιζοντας οὔτε ἐχθρὸν οὔτε φίλον, ταῖς δὲ τοῦ συμφέροντος ψήφοις αἰεὶ μετροῦντας τὰς ἐχθρας καὶ τὰς φιλίας. (6) ἐπεβάλετο λαλεῖν πρὸς τὸν εἰρημένον βασιλέα, καὶ συμπλέκειν τὰς χεῖρας, ὑποδεικνύων αὐτῷ τὸ συμβησόμενον ἐκ τῶν πραγμάτων. (7) Προδῆλως μὲν οὖν αὐτὸ πράττειν ἀσύμφορον ἔγχετο διὰ πλείους αἰτίας. Τόν τε γὰρ Κλεομένην καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ἀνταγωνιστὰς παρασκευάζειν ἔμελλε πρὸς τὴν ἐπιβολήν. (8) τοὺς τε πολλοὺς τῶν Ἀχαιῶν διατρέφειν, καταφεύγων ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ δοῶν ὅλοσχερῶς ἀπεργναμέναι τὰς ἐν αὐτοῖς ἐλπίδας· ὅπερ ἥμισυ φαίνεσθαι πράττων ἐβούλετο. (9) Διόπερ ἔχων τοιαύτην πρόθεσιν, ἀδήλως αὐτὰ διενόεῖτο χειρίζειν. (10) Ἐξ οὗ πολλὰ περὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἠναγκάζετο καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν πρὸς τοὺς ἐκτός, δι' ὧν ἔμελλε τὴν ἐναντίαν ἔμπεσον ὑποδεικνύων, ταύτην ἐπαυρῆσθαι τὴν οἰκονομίαν. (11) Ὡν χάριν ἔνια τούτων οὐδ' ἐν τοῖς ὑπομνήμασι κατέταξεν.

XLVIII. Εἰδὼς δὲ, τοὺς Μεγαλοπολίτας, κακοπαθεῖντας μὲν τῷ πολέμῳ, διὰ τὸ παρακειμένους τῇ Λακεδαιμονίᾳ προκαλεμῆναι τῶν ἄλλων· οὐ τυγχάνοντας δὲ τῆς καθηκούσης ἐπικουρίας ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, διὰ τὸ κάκηνους δυσχρηστεῖσθαι, θλιβομένους ὑπὸ τῆς περιστάσεως. (2) σαφῶς δὲ γινώσκων, οἰκειῶς διακειμένους αὐτοὺς πρὸς τὴν Μακεδόνων οἰκίαν, ἐκ τῶν κατὰ τὸν Ἀμύντου Φιλίππου εὐεργεσιῶν. (3) δειγμα ποιούμενος, διότι ταχέως ἂν, ὑπὸ τοῦ Κλεομένους πιεζόμενοι, καταφύγειν ἐπὶ τῷ Ἀντίγονῳ, καὶ τὰς Μακεδόνων ἐλπίδας. (4) κοινολογηθεὶς οὖν δι' ἀποβρῆτην περὶ τῆς ὅλης ἐπιβολῆς Νικοφάνει καὶ Κερκιδῇ τοῖς Μεγαλοπολίταις, αἱ τινες ἦσαν αὐτοῦ πατρικοὶ ξένοι, καὶ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν εὐφρεῖς. (5) βραδύως διὰ τούτων ὁρμὴν παρέστησε τοῖς Μεγαλοπολίταις εἰς τὸ πρὸςβαίνειν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ παρακαλεῖν πρὸς τὸν Ἀντίγονον ὑπὲρ βοήθειας. (6) Οἱ μὲν οὖν Μεγαλοπολίταις κατέστη-

et ab hoc principio bellum illud cœpit, quod Cleomenicum est appellatum.

XLVII. Hujus initio ausi sunt Achæi contra Lacedæmonios propriis freti copiis attollere oculos : partim quod honestissimum ducerent, ad salutem suam tuendam alieno auxilio non indigere, sed ipsos per se cum urbes tum regionem posse defendere; (2) partim etiam, quod beneficiorum memores, quæ Ptolemæus in Achæos olim contulerat, amicitiam cum illo conservare studebant, neque existimari volebant ullum alium respicere. (3) Procedente vero bello, quum Cleomenes Lacedæmone formam reipubl. a patribus acceptam antiquasset, ac regnum legitimum in tyrannidem mutasset, nec minus interea solerter atque acriter bellum gereret; (4) prævidens Aratus id quod futurum erat, et Ætolorum vafritiem audaciamque reformidans, faciendum sibi duxit, ut eorum consilia multo ante conturbaret. (5) Quamobrem, qui animadverteret Macedoniæ regem Antigonom et rebus agendis intentum, et prudentem, et ad colendas cum fide societates pronum; ceterum satis gnarus, reges natura neminem vel hostem vel amicum ducere, verum ex suis semper utilitatibus amicitias et inimicitias æstimare; (6) impetum cepit cum eo rege colloquendi, amicitiamque cum eo jungendi, admonendo illum de exitu qui futurus esset earum rerum quæ tunc parabantur. (7) Sed palam quidem id facere, multis de causis non expedire judicabat. Nam et Cleomenem cum Ætolis suo adversaturos proposito non ignorabat; (8) et vulgi Achæorum vehementer se animos dejecturum, qui ad subsidium hostium confugeret, nullamque spem amplius in ipsis reponere videretur; quod quidem minime omnium videri volebat. (9) Quare quod volvebat animo, sic tractandum censuit, ut nemo animadverteret. (10) Unde accidebat, ut et facere et dicere multa in vulgus cogeretur, per quæ, contrariam mentem præ se ferens, molitionem hanc suam occultaret. (11) Quare ne in commentarios quidem suos horum nonnulla retulit.

XLVIII. Non fugiebat Aratum, Megalopolitanos, qui Lacedæmoni adjacent, præ ceteris ad bellum expositos, pessimo loco esse; et, quoniam ab Achæis, qui et ipsi difficultatibus premehantur, necessaria auxilia non acciperent, præcipuis belli calamitatibus adfligi. (2) Notum etiam habebat, propensum eorumdem Megalopolitanorum animum in regiam Macedonum domum, jam inde a temporibus Philippi Amyntæ filii, qui de illis bene fuit meritis. (3) His argumentis inductus non dubitabat, quin hi, si gravius a Cleomene urgerentur, Antigonom et Macedonicas operespecturi essent. (4) Erant autem duo Megalopolitani cives, Nicophanes et Cercidas, quibus cum Arato hospitium paternum intercedebat; ambo ad rem, quam ille parabat, ingenio apti. (5) Cum his arcano colloquio habito, facile per eos efficit, ut Megalopolitani consilium ineant legatos mittendi ad Achæorum conventum; acturos cum iis, ut auxilium legatione missa ab Antigono petant. (6) Igitur

σαν αὐτοὺς τοὺς περὶ τὸν Νικοφάνην καὶ τὸν Κερκιδᾶν πρεσβευτὰς πρὸς τε τοὺς Ἀχαιοὺς, κάκειθεν εὐθέως πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ἃν αὐτοῖς συγκατάθῃται τὸ ἔθνος. (7) Οἱ δ' Ἀχαιοὶ συνεχώρησαν πρεσβεύειν τοῖς Μεγαλοπολίταις. (8) Σπουδῇ δὲ συμμιζάντες οἱ περὶ τὸν Νικοφάνην τῷ βασιλεῖ, διελέγοντο, περὶ μὲν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, αὐτὰ τἀναγκαῖα διὰ βραχέων καὶ κεραλαιωδῶς, τὰ δὲ πολλὰ περὶ τῶν ὄλων, κατὰ τὰς ἐντολὰς τὰς Ἀράτου καὶ τὰς ὑποθέσεις.

XLIX. Αὗται δ' ἦσαν, ὑποδεικνύει τὴν Αἰτωλῶν καὶ Κλεομένους κοινωπραγίαν, τί δύναται, καὶ ποῖ τείνει· καὶ δηλοῦν, ὅτι πρῶτοις μὲν αὐτοῖς Ἀχαιοῖς εὐλαβητέον, ἐξῆς δὲ καὶ μάλλον Ἀντιγόνῳ. (2) Τοῦτο μὲν γάρ, ὥς Ἀχαιοὶ τὸν ἐξ ἀμφοῖν πόλεμον οὐκ ἂν ὑπενέγκαιεν, εὐθεώρητον εἶναι πᾶσι τοῦτο δ', ὥς Αἰτωλοὶ καὶ Κλεομένης, κρατήσαντες τούτων, οὐκ εὐδοκῆσουσιν, οὐδὲ μενοῦσιν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, ἔτι τοῦ πρόσθεν ἄρῳ εἶναι τῷ νῦν ἔχοντι συνιδεῖν. (3) Τὴν τε γὰρ Αἰτωλῶν πλεονεξίαν οὐχ οἶον τοῖς Πελοποννησίων ὅροις εὐδοκῆσαι ποτ' ἂν περιληφθεῖσαν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς τῆς Ἑλλάδος. (4) Τὴν τε Κλεομένους φιλοτιμίαν, καὶ τὴν ὅλην ἐπιβολήν, κατὰ μὲν τὸ παρὸν, αὐτῆς ἐφίεσθαι τῆς Πελοποννησίων ἀρχῆς· τυχόντα δὲ ταύτης τὸν προειρημένον, κατὰ πόδας ἀνθῆξαι τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας. (5) Ἦς οὐχ οἶον τε καθικέσθαι, μὴ οὐ πρόσθεν καταλύσαντα τὴν Μακεδόνων ἀρχήν. (6) Σκοπεῖν οὖν αὐτὸν ἤξιον, προορώμενον τὸ μέλλον, πότερον συμφέρει τὸν σφετέρους πράγμασι, μετ' Ἀχαιῶν καὶ Βοιωτῶν ἐν Πελοποννήσῳ πρὸς Κλεομένην πολεμεῖν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας· ἢ, προέμενον τὸ μέγιστον ἔθνος, διακινδυνεύειν ἐν Θεσσαλίᾳ πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Βοιωτοὺς, ἔτι δ' Ἀχαιοὺς καὶ Λακεδαιμονίους, ὑπὲρ τῆς Μακεδόνων ἀρχῆς. (7) Ἐάν μὲν οὖν Αἰτωλοὶ, τὴν ἐκ τῶν Ἀχαιῶν εἰς αὐτοὺς γεγεννημένη εὐνοίαν ἐν τοῖς κατὰ Δημήτριον καιροῖς ἐντρεπόμενοι, τὴν ἡσυχίαν ἄγειν ὑποκρίνονται, καθάπερ καὶ νῦν πολέμησιν αὐτοὺς ἔφασαν τοὺς Ἀχαιοὺς πρὸς τὸν Κλεομένην· κἂν μὲν ἡ τύχη συνεπιλαμβάνηται, μὴ δεῖσθαι χρείας τῶν βοηθησόντων. (8) Ἄν δ' ἀντιτίπτη τὰ τῆς τύχης, Αἰτωλοὶ δὲ συνεπιτίθωνται, προσέχειν αὐτὸν παρεκάλουν τοῖς πράγμασιν, ἵνα μὴ πρῶται τοὺς καιροὺς, ἔτι δὲ δυναμένους σώζεσθαι Πελοποννησίοις ἐπαρκέσῃ. (9) περὶ δὲ πίστεως καὶ χάριτος ἀποδόσεως, βραθυμεῖν αὐτὸν ᾔοντο δεῖν· τῆς γὰρ χρείας ἐπιτελουμένης, αὐτὸν εὐρήσειν τὸν Ἀρατον εὐδοκουμένας ἀμφοτέροις ὑπισχυόντῳ πίστει. (10) Ὁμοίως δ', ἔφασαν, καὶ τὸν καιρὸν τῆς βοηθείας αὐτὸν ὑποδείξιν.

Λ. Ὁ μὲν οὖν Ἀντίγονος, ἀκούσας ταῦτα, καὶ δοῦς ἀληθινῶς καὶ πραγματικῶς ὑποδεικνύει τὸν Ἀρατον, προσείχε τοῖς ἐξῆς πραττομένοις ἐπιμελῶς. (2) Ἐγραψε δὲ καὶ τοῖς Μεγαλοπολίταις, ἐπαγγελλόμενος βοηθήσειν, ἔάν καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς τοῦτο βουλομένοις ᾔ. (3) Τῶν δὲ περὶ τὸν Νικοφάνην καὶ Κερκιδᾶν ἐπανε-

decreto facto a Megalopolitanis, iubentur illi ipsi Nicophanes et Cercidas ad Achæos publico nomine proficisci; atque inde recta, si modo ita visum Achæis fuisset, ad Antigounum. (7) Concessere Achæi Megalopolitanis, ut legatos mitterent. (8) Nicophanes igitur cum collega ubi ad regem venisset, sermonem cum eo habet: de patria quidem sua nihil commemorans, nisi quæ maxime essent necessaria, et hæc ipsa quidem breviter et summatim; at de summa rerum copiose verba faciens, ex Arati mandatis atque monitis.

XLIX. Ea autem erant: Ut ob oculos regi ponerent, hæc Ætolorum et Cleomenis societas quam vim haberet, et quo spectaret: ostenderentque primum quidem solis Achæis periculum imminere; proximum autem, et majus quidem, ipsi Antigono. (2) Nam quod Achæi bello ab ambobus illis populis illato pares non sint futuri, id quidem facile ab omnibus intelligi: quod autem Ætoli et Cleomenes, debellatis Achæis, cupiditati suæ finem non sint facturi, neque in eo statu mansuri; id vero recte existimanti manifestius etiam esse quam illud superius. (3) Nam avaritiæ quidem Ætolorum, nec Græciæ universæ fines fore satis, nedum ut Peloponnesus illam expleat. (4) Cleomenem vero, quæ hominis est ambitio et vitæ totius propositum; quantumvis in præsentia solius Peloponnesi dominatum petat; postquam huius voti compos fuerit factus, e vestigio principatum Græcorum sibi vindicare conaturum: (5) quem impetrare, nisi everso prius Macedonum imperio, nemo queat. (6) Orare ergo legatū regem: in futurum cogitationes suas extenderet; videretque, utrum magis e re sua fuerit, Achæis Bœotisque auxiliari, in Peloponneso cum Cleomene de principatu Græcorum contendere? an, neglecta occasione gentis maximæ sibi conciliandæ, in Thessalia cum Ætolis, Bœotis, nec non Achæis et Lacedæmoniis pro Macedoniæ imperio pugnantem periclitari? (7) Jam quod si Ætoli, pudore cohibiti ob beneficia ab Achæis bello Demetriaco in se collata, velle se quiescere responderint, sicut adhuc fecissent, tum quidem solos Achæos cum Cleomene, aiebant, bellum gesturos: quorum conatibus si fortuna faverit, sociorum auxilio nihil fore opus. (8) Sin adversam se illa præberit, et cum hoste Ætoli se conjunxerint; petere ab illo, animū animadverteret ad ea quæ agerentur, neque occasiones rerum sibi elabi sineret; sed Peloponnesiis, dum servari adhuc potuerint, ferret opem. (9) De fide porro et referenda gratia securum esse illum debere: Aratum namque ipsum, cum rei exsequendæ tempus venisset, fidei pignora utrisque grata esse inventurum. (10) Simul indicaturum eundem, quando opportunum fuerit venire auxilio.

L. Hæc cum intellexisset Antigonus; verum ac prudens Arati consilium judicans, magna deinceps cura, quid rerum ageretur, attendebat. (2) Ad Megalopolitanos etiam scripsit, auxilia promittens, dummodo id volentibus Achæis fieret. (3) Nicophanes et Cercidas, domum reversi, post

θόντων εἰς οἶκον, καὶ τὰς τε παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπιστολάς ἀποδόντων, καὶ τὴν λοιπὴν εὐνοίαν αὐτοῦ καὶ προθυμίαν διασαφούντων· (4) μετεωρισθέντες οἱ Μεγαλοπολίται, προθύμως ἔσχον ἱέναι πρὸς τὴν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν, καὶ παρακαλεῖν ἐπιστάσασθαι τὸν Ἀντίγονον, καὶ τὰ πράγματα κατὰ σπουδὴν ἐγχειρίζειν αὐτῷ. (5) Ὁ δ' Ἀρατος, διακούςας κατ' ἰδίαν τῶν περὶ τὸν Νικοφάνην τὴν τοῦ βασιλέως αἵρεσιν, ἣν ἔχει πρὸς τε τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ πρὸς αὐτὸν, περιχαρὴς ἦν, τῷ μὴ διακενῆς πεποιθῆσθαι τὴν ἐπίνοιαν, μὴδ' εὐρῆσθαι κατὰ τὴν τῶν Αἰτωλῶν ἐλπίδα τὸν Ἀντίγονον εἰς τέλος ἀπηλλοτριωμένον ἑαυτοῦ. (6) Πάνου δὲ πρὸς λόγον ἤγειτο γίνεσθαι, καὶ τὸ τοὺς Μεγαλοπολίτας προθύμους εἶναι, διὰ τῶν Ἀχαιῶν φέρειν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον τὰ πράγματα. (7) Μάλιστα μὲν γάρ, ὥς ἐπάνω προείπον, ἔσπευδε μὴ προσδεθῆναι τῆς βοθηθείας· εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τοῦτο δέοι καταφεύγειν, οὐ μόνον ἐδούλετο δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὴν κλῆσιν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξ ἀπάντων τῶν Ἀχαιῶν. (8) Ἡγωνία γάρ, εἰ παραγεγνημένος ὁ βασιλεὺς, καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τοῦ Κλεομένους καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλοιότερόν τι βουλευσέοιτο περὶ τῆς κοινῆς πολιτείας, μὴ ποθ' ὁμολογημένως τῶν συμβαινόντων αὐτὸς ἀναλάβῃ τὴν αἰτίαν· (9) δοξάντος διακίως τοῦτο πράττειν, διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ προγεγενημένην ἀδικίαν περὶ τὸν Ἀκροκώρινθον εἰς τὴν Μακεδόνων οἰκίαν. (10) Διόπερ, ἅμα τῷ παρελθόντας τοὺς Μεγαλοπολίτας εἰς τὸ κοινὸν βουλευτήριον, τὰ τε γράμματα τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπιδευκύναι, καὶ διασαφεῖν τὴν ὅλην εὐνοίαν τοῦ βασιλέως, πρὸς δὲ τούτοις ἀξιούν ἐπιστάσασθαι τὸν Ἀντίγονον τὴν ταχίστην, εἶναι δὲ καὶ τὸ πλήθος ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁρμῆς· (11) προσελθὼν Ἀρατος, καὶ τὴν τε τοῦ βασιλέως προθυμίαν ἀποδείξάμενος, καὶ τὴν τῶν πολλῶν διάληψιν ἐπαίνεσας, παρεκάλει διὰ κλειόνων, μάλιστα μὲν πειρᾶσθαι δι' αὐτῶν ὥζειν καὶ τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν οὐδὲν γὰρ εἶναι τούτου κάλλιον, οὐδὲ συμφορώτερον. (12) Ἐὰν δ' ἄρα πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἀντιβῇ τὰ τῆς τύχης, πρότερον, ἔφη, δεῖν ἐξελέγξαντας πάσας τὰς ἐν αὐτοῖς ἐλπίδας, τότε καταφεύγειν ἐπὶ τὰς τῶν φίλων βοθηθείας.

LI. Ἐπιστημηναμένου δὲ τοῦ πλήθους, ἔδοξε μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, καὶ δι' αὐτῶν ἐπιτελεῖν τὸν ἐνεστώτα πόλεμον. (1) Ἐπεὶ δὲ Πτολεμαῖος μὲν, ἀπογνοὺς τὸ ἔθνος, Κλεομένει χορηγεῖν ἐπεβάλλετο, βουλόμενος αὐτὸν ἐπαλείφειν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον, διὰ τὸ κλειῶς ἐλπίδας ἔχειν ἐν τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἥπερ ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς, τοῦ δύνασθαι διακατέχειν τὰς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείων ἐπιβολάς· (2) οἱ δ' Ἀχαιοὶ τὸ μὲν πρῶτον ἡλαττώθησαν περὶ τὸ Λύκαιον, συμπλακέντες κατὰ πορείαν τῷ Κλεομένει· τὸ δὲ δεύτερον ἐκ παρατάξεως ἡττήθησαν, ἐν τοῖς Λαδοκείοις καλουμένοις τῆς Μεγαλοπολίδος, ὅτε καὶ Λυδιάδας ἔπεσε· τὸ δὲ τρίτον ὁλοσχερῶς ἔπτασαν ἐν τῇ Δυμαίᾳ, περὶ τὸ καλούμενον Ἑκατόμβαιον, πανδημεὶ διακινδυνεύοντες· (4) τότε οὖν τῶν πραγμάτων οὐκ ἔτι διδόντων ἀναστροφήν,

traditas regis literas, benevolentiam et propensam ejus voluntatem declarant. (4) Megalopolitani, elatis ad hunc nuntium animis, nihil habuere antiquius, quam ut ad conventum Achæorum profecti eos hortarentur, ut Antigoni arcescerent, et quantocius rerum curam illi demandarent. (5) Aratus vero, ubi privatim a Nicophane et collega ejus didicisset, quo animo esset rex cum erga universos Achæos, tum erga se; lætitia gestire, quod non frustra ejusmodi consilium excogitasset, neque penitus a se alienatus, sicuti speraverant Ætoli, Antigonus esset repertus. (6) Maxime autem facere ad rem illi videbatur prompta hæc voluntas Megalopolitanorum, rerum summam per Achivos ad Antigoni deferendi. (7) Aratus enim, quemadmodum ante diximus, optabat ille quidem, summoque id agebat studio, ne cujusquam auxilio opus foret: sin eo necessitatis essent venturi; non a se uno, verum ab universis Achæis, regem volebat vocari. (8) Magnopere enim verebantur, postquam rex advenisset, ac Cleomenem Lacedæmoniosque debellasset, si secius deinde aliquid consuleret adversus communem ipsorum rempublicam, ne mali totius causa uni sibi tunc adscriberetur; (9) atque omnes ita judicarent, jure id Antigoni facere, propter insignem injuriam, capto Acrocorintho, regibus Macedonum per Aratum illatam. (10) Itaque, cum Megalopolitani ad commune Achæorum consilium accessissent, ostensaque epistola quam acceperant, eximiam regis erga totum illum cætum benevolentiam declarassent, ad hæc faciendum dicarent, ut quamprimum Antigoni acciretur, cumque id ipsum plerique etiam Achæorum perciperent; (11) prodit Aratus in medium, et regis prompta voluntate commendata, multitudinis etiam laudata sententia, multis hortari eos cœpit, ut in hanc præcipue curam incumberent, quo, si fieri posset, cum urbes, tum agros, per se defenderent: nihil enim aut honestius eo futurum aut utilius. (12) Sin fortunam suis coalitibus adversam experiantur, tunc demum ad subsidia amicorum esse confugiendum, postquam omnia prius, quæ in ipsis essent, forent experti.

LI. Approbata omnium consensu Arati sententia; placuit, nihil movere: et ut præsens bellum per se Achæi soli gererent. (2) Sed cum Ptolemæus, desperans retinere se posse in amicitia sua gentem Achæorum, Cleomeni necessaria suppeditare cœpisset: (quia enim ad impedienda regnum Macedoniae consilia majorem in Lacedæmonis quam in Achæis spem ponebat; propterea adversus Antigoni Cleomenem stimulans, sumtus etiam suggerebat:) (3) cum etiam Achæi primo ad Lycæum, conflictu cum Cleomene habito, qui forte iter facientibus occurrerat, cæsi essent; et alteram deinde cladem, collatis signis cum hostes congressi ad Ladocea, quæ vocantur in Megalopolitanorum finibus, accepissent; quæ prælio etiam Lydiadas est occisus; tertio denique, cum in Dymæensi agro ad Hecatombæum quod vocant, totis viribus inito certamine, ingenti strage fusi essent: (4) tum enimvero, dilationem rebus jam non fe-

ἡνάγκαζε τὰ περισσώτα καταφεύγειν ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον. (5) Ἐν ᾧ καιρῷ πρὸςθευτήν τὸν υἱὸν ἐξαποστείλας Ἀρατος πρὸς Ἀντίγονον, ἐβεβαίωσατο τὰ περὶ τῆς βοηθείας. (6) Παρεῖχε δ' αὐτοῖς ἀπορίαν καὶ δυσχρησίαν μεγίστην, τὸ μῆτε τὸν βασιλέα δοκεῖν ἂν βοηθῆσαι χωρὶς τοῦ κομισσασθαι τὸν Ἀκροκόρινθον, καὶ λαθεῖν ὁρμητήριον πρὸς τὸν ἐνεστώτα πόλεμον τὴν τῶν Κορινθίων πόλιν· μῆτε τοὺς Ἀχαιοὺς ἂν τολμῆσαι Κορινθίους ἄκοντας ἐγγεῖρσαι Μακεδόσι. (7) Διὸ καὶ τὸ πρῶτον ὑπέρβειν ἔσχε τὸ διαβούλιον, γάρην τῆς περὶ τῶν πίστειν ἐπισκέψεως.

LII. Ὁ δὲ Κλεομένης, καταπληζόμενος τοῖς πειρημένοις εὐτυχίᾳσι, λοιπὸν ἀδεῶς ἐπεπορεύετο τὰς πόλεις, ἃς μὲν πείθων, αἷς δὲ τὸν φόβον ἀνατεινόμενος. (2) Προσλαβὼν δὲ τῷ τρόπῳ τούτῳ Καφύας, Πελλήνην, Φενεὸν, Ἄργος, Φλιοῦντα, Κλεωνάς, Ἐπίδαυρον, Ἑρμιόνα, Τροιζῆνα, τελευταῖον Κόρινθον· αὐτὸς μὲν προσεστρατοπέδευσε τῇ τῶν Σικυωνίων πόλει, τοὺς δ' Ἀχαιοὺς ἀπέλυσε τῷ μεγίστῳ προβλήματι. (3) Τῶν γὰρ Κορινθίων τῷ μὲν Ῥάτρῳ στρατηγούντι καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς παραγγειλάντων ἐκ τῆς πόλεως ἀπαλλάττεσθαι, πρὸς δὲ τὸν Κλεομένην διαπεμπομένων καὶ καλούντων· παρεδόθη τοῖς Ἀχαιοῖς ἀφορμὴ καὶ πρόφασις εὐλογος. (4) Ἦς ἐπιλαβόμενος Ἀρατος, καὶ προτείνας Ἀντιγόνῳ τὸν Ἀκροκόρινθον, κατεχόντων Ἀχαιῶν τότε τὸν τόπον τοῦτον, ἔλυσε μὲν τὸ γεγονός ἐγκλημα πρὸς τὴν οἰκίαν, ἱκανὴν δὲ πίστιν παρέσχετο τῆς πρὸς τὰ μέλλοντα κοινωνίας· τὸ δὲ συνέχον, ὁρμητήριον παρσκευάσεν Ἀντιγόνῳ πρὸς τὸν κατὰ Λακεδαιμονίων πόλεμον. (5) Ὁ δὲ Κλεομένης, ἐπιγνοὺς τοὺς Ἀχαιοὺς συντιθεμένους τὰ πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ἀναζεύξας ἀπὸ τοῦ Σικυῶνος, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸν Ἰσθμὸν, διαλαβὼν χάρακι καὶ τάφρῳ τὸν μεταξὺ τόπον τοῦ τε Ἀκροκόρινθου καὶ τῶν Ὀνείων καλουμένων ὁρῶν· πᾶσαν ἤδη βεβαίως περιελθὼς ταῖς ἐλπίσι τὴν Πελοποννησίαν ἀρχῇ. (6) Ἀντίγονος δὲ πάλαι μὲν ἦν ἐν παρασκευῇ, χαρδοκῶν τὸ μέλλον, κατὰ τὰς ὑποθέσεις τὰς Ῥάτρου· (7) τότε δὲ συλλογιζόμενος ἐκ τῶν προσπιπτόντων, ὅσον οὐκ οὐκ παρῆναι τὸν Κλεομένην μετὰ τῆς δυνάμεως ἕως εἰς Θετταλίαν, διαπεμψάμενος πρὸς τε τὸν Ἀρατον καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς ὑπὲρ τῶν ὁμολογημένων, ἤκεν ἔχων τὰς δυνάμεις διὰ τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τὸν Ἰσθμόν. (8) Οἱ γὰρ Αἰτωλοὶ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τότε βουλόμενοι κωλύσαι τὸν Ἀντίγονον τῆς βοηθείας, ἀπέπειον αὐτῷ πορεύεσθαι μετὰ δυνάμειν ἐντὸς Πυλῶν· εἰ δὲ μὴ, διότι κωλύσουσι μεθ' ὅπλων αὐτοῦ τὴν διόδον. (9) Ὁ μὲν οὖν Ἀντίγονος καὶ Κλεομένης ἀντεστρατοπέδευον ἀλλήλοισ· ὁ μὲν εἰσελθεῖν σπουδάζων εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κλεομένης, κωλύσαι τῆς εἰσόδου τὸν Ἀντίγονον.

LIII. Οἱ δ' Ἀχαιοὶ, καίπερ οὐ μετρίως ἡλαττωμένοι τοῖς θλοῖς, θυμῳ οὐκ ἀφίσταντο τῆς προθέσεως, οὐδ' ἐγκατέλιπον τὰς ἐν αὐτοῖς ἐλπίδας. (2) Ἀλλ', ἅμα τῷ τὸν Ἀριστοτέλην τὸν Ἀργεῖον ἐπαναστῆναι τοῖς

rentibus, praesens periculum Achæos coegit, ut Antigoni auxilium communi omnes consensu implorarent. (5) Eo tempore Aratus, filio ad Antigonom missio, quæ prius de ferenda ope fuerant acta, firmavit. (6) Sed maxima hic difficultas atque dubitatio sese offerebat : quod neque rex auxilium venturus credebatur, nisi prius Acrocorintho recepto, et Corinthiorum urbe tradita, ut ea veluti arce belli ad res agendas uteretur; neque Achæi audebant invitos Corinthios Macedonibus in potestatem tradere. (7) Quare dilata primum illa deliberatio est, ut de fidei pignoribus diligentius cogitaretur.

LII. Cleomenes interim, magno sui terrore re toties bene gesta injecto, fidenter dehinc grassari, urbes alias blanditiis, alias metu adjungere. (2) Quumque hoc modo Caphyas, Pellenem, Pheneum, Argos, Philiuntem, Cleonas, Epidaurum, Hermionem, Træzenem, postremo Corinthum occupasset; ipse quidem ad Sicyoniorum urbem castra promovit, ceterum Achæos dubitatione, quæ se illis obtulerat maxima, absolvit. (3) Quum enim Corinthii Arato prætori ceterisque Achæis denuntiassent, ut urbe excoderent, et ad Cleomenem contra misissent, qui eum vocarent; data Achæis occasio est, quam jure merito præstexerent. (4) Hanc prehendit Aratus : oblatoque regi Acrocorintho, quem tunc Achæi tenebant, et veterem Macedonicæ domus offensam oblitteravit, et futuræ in posterum societatis fidem abuade Antigono fecit; eidemque, quod maximi momenti erat, ad bellandum contra Lacedæmonios arcem belli paravit. (5) Cleomenes, qui totius Peloponnesi principatum non dubiam spe sibi responderat; pactione cognita, quam Achæi et Antigonus inter se fecerant, ommissa Sicyone, ad Isthmum castra locat; omneque spatium, quod est inter Acrocorinthum et Oneos montes, vallo ac fossa munit. (6) Antigonus, pridem ad bellum accinctus, occasione imminerebat, ut fuerat ab Arato monitus. (7) Tunc igitur ex iis quæ nuntiabantur colligens, brevi tempore cum exercitu in Thessaliam usque penetraturum Cleomenem; monito per nuntios Arato et Achæis de eis quæ inter ipsos convenerant, per Eubœam ad Isthmum copias ducit. (8) Ætoli enim, multa prius alia experti, tunc quoque impedire cupientes Antigonom quominus Achæis auxiliaretur, ne cum exercitu Pylas intraret, ei denuntiaverant : sin minus, armis se illum transitu prohibitueros. (9) Antigonus igitur, ubi ad Isthmum venit, castris Cleomenis castra opponere : ille cupere in Peloponnesum intrare : hic prohibere, ne intraret.

LIII. Achæi, licet afflictæ penitus res ipsorum erant, tamen a proposito non discedere, neque ullam spem præmittere. (2) Sed simulac Aristoteles Argivus iis, qui Cleome-

Κλεομενισταῖς, βοηθήσαντες, καὶ παρεισεσόντες μετὰ Τιμοχρένου τοῦ στρατηγοῦ, κατέλαβον τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν. (3) Ὁ δὲ καὶ νομιστέον αἰτιώτατον γεγονέναι τῆς τῶν πραγμάτων κατορθώσεως. Τὸ γὰρ ἐπιλαβόμενον τῆς ὁρμῆς τοῦ Κλεομένου, καὶ προητήσαντες ψυχὰς τῶν δυνάμεων, τοῦτο ἦν, ὡς ἐξ αὐτῶν φανερὸν ἐγένετο τῶν πραγμάτων. (4) Καὶ γὰρ τόπους εὐφρεστέρους προκατέγων, καὶ χορηγίας ἀφιλεστέρας ἀντιγόνου χρώμενος, καὶ τόλμῃ καὶ φιλοτιμίᾳ μείζονι παρρωρημένος· (5) διὸς, ἀμὰ τῷ προσπεσεῖν αὐτῷ, διότι κατεῖλθετο συμβαίνει τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, εὐθὺς ἀνάσπαστος, ἀπολιπὼν τὰ προδεδηλωμένα προτερήματα, φυγὴ παραπλησίαν ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν· δέσας μὴ πανταχόθεν αὐτῷ περιστῶσιν οἱ πολέμιοι. (6) Παρὰ τῶν δ' εἰς Ἄργος, καὶ κατὰ ποσὴν ἀντιποιησάμενος τῆς πόλεως μετὰ ταῦτα, γενναίως μὲν τῶν Ἀχαιῶν, φιλοτίμως δὲ τῶν Ἀργείων ἐκ μεταμελείας αὐτὸν ἀμυναμένων, ἀποπεσὼν καὶ ταύτης τῆς ἐπιβολῆς, καὶ ποιησάμενος τὴν πορείαν διὰ Μαντινείας, οὕτως ἐπανήλθεν εἰς τὴν Σπάρτην.

LIV. Ὁ δ' Ἀντίγονος, ἀσφαλῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσελθὼν, παρέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον. Οὐδένα δὲ χρόνον μείνας, εἶχετο τῶν προκειμένων, καὶ παρῆν εἰς Ἄργος. (2) Ἐπαινεσὰς δὲ τοὺς Ἀργεῖους, καὶ καταστῆσάμενος τὰ κατὰ τὴν πόλιν, αὐτὸς ἐκ ποδὸς ἐκίνει, ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπ' Ἀρκαδίαν. (3) Ἐκβαλὼν δὲ τοὺς φρουροὺς ἐκ τῶν ἐποικοδομηθέντων χωρίων ὑπὸ Κλεομένου κατὰ τὴν Αἰγῦτιν καὶ Βελμινᾶτιν χώραν, καὶ παραδούς τὰ φρούρια Μεγαλοπολίταις, ἔχε πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον εἰς Αἰγίον. (4) Ἀπολογισάμενος δὲ περὶ τῶν καθ' αὐτὸν, καὶ χρηματίσας περὶ τῶν μελλόντων, ἔτι δὲ κατασταθεὶς ἡγεμὼν πάντων τῶν συμμάχων· (5) μετὰ ταῦτα χρόνον μὲν τινα παραγεμιάων διάτριβε περὶ Σικυώνα καὶ Κόρινθον. Τῆς δ' ἐαρινῆς ὥρας ἐνισταμένης, ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις, προῆγε. (6) Καὶ διανύσας τριταῖος πρὸς τὴν τῶν Τεγεατῶν πόλιν, ἀπηντηκώτων καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐνταῦθα, περιστρατοπεδεύσας ἤρξατο πολιορκεῖν αὐτήν. (7) Τῶν δὲ Μακεδόνων ἐνεργῶς χρωμένων τῇ τε λοιπῇ πολιορκίᾳ καὶ τοῖς ὀρύγμασι, ταχέως ἀπελπίσαντες οἱ Τεγεᾶται τὴν σωτηρίαν, παρέδωσαν αὐτούς. (8) Ὁ δ' Ἀντίγονος, ἀσφαλισάμενος τὰ κατὰ τὴν πόλιν, εἶχετο κατὰ τὸ συνεχές τῶν ἐξῆς, καὶ προῆγε κατὰ σπουδὴν εἰς τὴν Λακωνικὴν. (9) Ἐγγίσας δὲ τῷ Κλεομένει, παραθηκένῃ τῆς ἐαυτοῦ χώρας, κατεπεύραζε, καὶ συνέτατό τινας ἀκροβολισμούς. (10) Προσπεσόντος δὲ τῶν κατασκόπων αὐτῷ, τοὺς ἐξ Ὀρχομενοῦ στρατῶτας παραβεδοθηκέναι πρὸς τὸν Κλεομένην, παραυτίκα ποιησάμενος ἀναζυγὴν, ἠπέιγετο. (11) Καὶ τὸν μὲν Ὀρχομενὸν ἐξ ἐφόδου κατὰ κράτος εἶλε· μετὰ δὲ ταῦτα περιστρατοπεδεύσας τὴν τῶν Μαντινέων ἐποικισμένην πόλιν. (12) Ταχὺ δὲ καὶ ταύτην καταπληξάμενος τῶν Μακεδόνων, καὶ λαβόντων ὑποχείριον, ἀνα-

nis sectam sequebantur, se opponere cœpisset, auxilio profecti, cum prælore Timoxeno fraude clam oppidum ingressi, Argivorum urbem occupant. (3) Qui successus præcipua censeri causa debet, cur res illorum in melius mutarint : nam et Cleomenis impetum in casus retardavit, et militum animos jam tum dejecit, sicut res ipsæ ostenderunt. (4) Quamvis enim opportuniora loca præoccupata teneret, et commeatibus magis quam Antigonus abundaret, denique ad audendum majore studio atque impetu ferretur ; (5) tamen, simul nuntiatum illi est, Achæos Argivorum urbem cepisse, confestim itinere arrepto, omnia quæ dixi commoda, quibus superior Antigono erat, reliquit, et fugienti similis ab Isthmo recessit : veritus, ne ab hostibus undique circumveniretur. (6) Argos inde profectus, impetum in urbem fecit, et aliquamdiu eam sibi vindicare conatus est. Sed, fortiter Achæis, et pertinaciter etiam Argivis, ex prænitentia prioris consilii, eum repellentibus ; mox hoc quoque conatu frustratus, ducto per Mantineam suorum agmine, Spartam est reversus.

LIV. Antigonus sine periculo Peloponnesum intrat, traditumque sibi Acrocorinthum accipit : nec ulla ibi mora facta, propositum urgens, Argos se confert. (2) Ibi laudatis civibus, et rebus in urbe compositis, e vestigio iterum castra movet, versus Arcadiam instituto itinere. (3) Quumque præsidia e castellis nuper a Cleomene, cum in Ægyptico, tum in Belminati agro exstructis dejecisset, eaque loca Megalopolitanis tradidisset, ad conventum Achæorum Ægium venit. (4) Ubi exposita rerum ad se pertinentium ratione, et collatis de his quæ agenda superessent consiliis, dux omnium sociorum renuntiatus, (5) temporis aliquantum Sicione et Corinthi hiemavit. Sed ineunte statim vere copias ex hibernis educit, (6) tertisque castris ad Tegeatarum oppidum venit ; quo etiam Achæi eodem tempore venerunt, cum illoque se junxerunt. Tum circa Tegeam positis castris, obsidere oppidum cœpit. (7) Et quum Macedones artibus expugnandarum urbium omnibus strenue obsessos premerent, maxime autem cuniculis faciendis ; despondere statim animum Tegeatæ, et deditionem fecere. (8) Antigonus, urbe præsidio firmata, ad alia porro pergit, et in Laconicam raptim copias ducit. (9) Ut ad Cleomenem est ventum, qui pro finibus ditioris suæ cum exercitu eum expectabat ; lacesere statim hostem Antigonus, ac leves pugnâs facere. (10) Dein ab exploratoribus monitus, præsidarios Orchomeni milites auxilium Cleomeni venisse, castris confestim motis illuc contendit. (11) Et Orchomenum quidem primo impetu per vim capit : deinde vero ad Mantineam positis castris, eam obsidet. (12) Hac quoque motu Macedonum percussa et deditionem cito fa-

ζεύξας προῆγε τὴν ἐφ' Ἑραίας καὶ Τελφούσης. (13) Παραλαβὼν δὲ καὶ ταύτας τὰς πόλεις, ἐβελοντὶ προσχωρησάντων αὐτῶν τῶν κατοικούντων, οὕτως, ἥδη συνάπτοντος τοῦ χειμῶνος, παρῆν εἰς Αἰγίον πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον. (14) Καὶ τοὺς μὲν Μυκεδόνας ἐπ' οἴκου διατῆκε πάντας εἰς τὴν χειμασίαν· αὐτὸς δὲ τοῖς Ἀχαιοῖς διελέγετο καὶ συνδιανοεῖτο περὶ τῶν ἐνεστώτων.

LIV. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους συνθεωρῶν δὲ Κλεομένης, τὰς μὲν δυνάμεις διαφειμένας, τὸν δὲ Ἀντίγονον μετὰ τῶν μισθοφόρων ἐν Αἰγίῳ διατρίβοντα, καὶ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀφαστότα τῆς Μεγαλοπόλεως· (2) τὴν δὲ πόλιν ταύτην εἰδὼς δυσφύλακτον οὔσαν διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐρημίαν, τότε δὲ καὶ βραθύμως τηρουμένην, διὰ τὴν Ἀντιγόνου παρουσίαν, τὸ δὲ μέγιστον ἀπολωλότας τοὺς πλείστους τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις ἐν τε τῇ περὶ τὸ Λύκαιον, καὶ μετὰ ταῦτα τῇ περὶ Λαδοκεία μάχῃ· (3) λαβὼν συνεργούς τινας τῶν ἐκ Μεσσηνίας φυγάδων, οἱ διατρίβοντες ἐτύγχανον ἐν τῇ Μεγάλῃ πόλει, παρεισήλθε διὰ τούτων λάθρα νυκτὸς ἐνδὸς τῶν τευχῶν. (4) Τῆς δ' ἡμέρας ἐπιγενομένης, παρ' ὀλίγον ἦλθε τοῦ μὴ μόνον ἐκπεσεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔλοις κινδυνεῦσαι, διὰ τὴν εὐφυλίαν τῶν Μεγαλοπολιτῶν. (5) Ὅθι καὶ τρισὶ μῆσι πρότερον αὐτῶ συνέβη παθεῖν, παρεισπεσόντι κατὰ τὸν Κωλαῖον προσαγορευόμενον τόπον τῆς πόλεως. (6) Τότε δὲ τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως καὶ τῷ προκαταλαμβάνεσθαι τοὺς εὐκαίρους τόπους, καθίκετο τῆς ἐπιβολῆς· καὶ πέρας ἐχθαλῶν τούτους Μεγαλοπολίτας, κατέσχε τὴν πόλιν. (7) Γενόμενος δ' ἐγχαρτῆς, οὕτως αὐτὴν πικρῶς διέφθειρε καὶ δυσμενῶς, ὥστε μὴδ' ἐλπίσαι μὴδένα, διότι δύναται ἂν συννικισθῆναι πάλιν. (8) Τοῦτο δὲ ποιῆσαι μοι δοκεῖ, διὰ τὸ, κατὰ τὰς τῶν καιρῶν περιστάσεις, παρὰ μόνους Μεγαλοπολίταις καὶ Στυμφαλίοις μὴδέποτε δυναθῆναι μήτε αἰρετιστὴν καὶ κοινῶν τῶν ἰδίων ἐλπίδων, μήτε προδότην, κατασκευάσασθαι. (9) Τὸ μὲν γὰρ Κλιτωρίων φιλελεύθερον καὶ γενναῖον εἰς ἀνὴρ κατήσχυε διὰ τὴν ἑαυτοῦ κακίαν, Θεάρκης δ' ἐικότως ἐξαρνοῦνται Κλιτωριοί, μὴ φῦναι παρὰ σφίσι, γένος δὲ ὑποβολιμαῖον ἐξ Ὁρχομενοῦ τῶν ἐπηλύδων τινὸς στρατιωτῶν.

LVI. Ἐπεὶ δὲ τῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀράτῳ γεγραφῶτων, παρ' ἐνίοις ἀποδοχῆς ἀξιοῦται Φύλαρχος, ἐν πολλοῖς ἀντιδοξῶν καὶ τάναντία γράφων αὐτῷ· (2) χρῆσμον ἂν εἴη, μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον ἡμῖν, Ἀράτῳ προσηρημένους κατακολουθεῖν περὶ τῶν Κλεομενικῶν, μὴ παραλιπεῖν ἀσκεπτον τοῦτο τὸ μέρος· ἵνα μὴ τὸ ψεῦδος ἐν τοῖς γράμμασιν ἰσοδυναμοῦν ἀπολίπωμεν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. (3) Καθόλου μὲν οὖν ὁ συγγραφεὺς οὗτος, πολλὰ παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν εἰκὴ καὶ ὥς ἔτυγεν εἴρηκε. (4) Πλὴν περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἴσως οὐκ ἀναγκαῖον ἐπιτιμᾶν κατὰ τὸ παρόν, οὐδ' ἐξακριβοῦν· ὅσα δὲ συνεπιβάλλει τοῖς ὅφ' ἡμῶν γραφομένοις καιροῖς, ταῦτα δ' ἐπὶ τὰ περὶ τὸν

ciente, movet castra, ac versus Heræam et Telphusam ducit. (13) Quumque etiam harum urbium incolæ sponte sua se illi adjunxissent, hieme jam appetente, Ægium ad conventum Achæorum se contulit. (14) Ac Macedonibus omnibus ad hiberna domum dimissis, ipse cum Achæis quotidiana colloquia habebat; et cum illis, quid opus factum esset, deliberabat.

LIV. Inter hæc Cleomenes, copias ab Antigono dimissas cogitans, ipsum Ægii cum mercenariis cohortibus commorari, qui locus tridui itinere abest Megalopoli: (2) gnarus, hanc urbem, propter vastitatem ac solitudinem, magno et sollicito præsidio opus habere, tunc vero, quia prope aderat Antigonus, negligentius custodiri; et, quod præcipuum erat, maximam partem civium, qui per ætatem arma tractare poterant, in duobus præliis, primo ad Lycæum, altero ad Ladoceam, fuisse concisos: (3) adjutus a Messeniis nonnullis, qui ab solo patrio extorres Megalopoli degebant; horum opera noctu omnibus insciis, in urbem irruit. (4) Mox vero, appetente die, singulari virtute civium, non tantum pæne ejectus fuit, verum etiam de sua et suorum salute est periclitatus: (5) sicut etiam ante tres menses illi acciderat, cum ea regione urbis, quam Colæum [Phleum, id est, Lustrum?] vocant, clam oppidum esset ingressus. (6) Sed jam, partim ob numerum militum, partim quod omnia opportuna loca occupaverat, voti compes est factus: ac tandem expulsis Megalopolitanis, urbis potitur. (7) Quam ubi semel in potestate habuit, ita crudeliter omni clade belli in eam est grassatus, ut ejus instaurandæ spes nulla videretur in posterum relicta. (8) Ista autem immanitate usum Cleomenem arbitror, quod apud unos Megalopolitanos et Stymphalios nullo unquam tempore, quantumvis difficili, conciliari sibi quemquam potuerat, qui vel suæ factioni se adjungeret, vel spes ipsius respiceret, vel patriam suam ei proderet. (9) Nam Clitoriorum quidem generosum animum et amorem libertatis unus homo proprio scelere maculavit, Thearces, quem jure merito Clitorii natus apud se negant, sed iniqui militis cujusdam ex Orchomeno suppositam fuisse sobolem.

LVI. Quoniam autem non desunt, qui in historia horum temporum, ab Arato descripta, Phylarcho potius fidem habeant, de multis aliter sentienti, et contraria illi scribenti; (2) utile, aut necesse potius, fuerit, cum præsertim in exponendis Cleomenis rebus gestis Aratum sequi constituerimus, indiscussam hanc rem non sinere: ac silentio culpaque nostra parem ex scriptis auctoritatem mendacium cum veritate sibi vindicet. (3) Igitor multa quidem omnino auctor ille, in universo opere, temere ac sine judicio scripsit. (4) Sed de aliis non est hic aptus inquirendi locus, et hominis castigandi: quæ vero in tempora

Κλεομενικὸν πόλεμον, ὑπὲρ τούτων ἀναγκαῖον ἐστὶν ἡμῖν διευκρινεῖν. (6) Ἔσται δὲ πάντως ἀρχοῦντα ταῦτα πρὸς τὸ καὶ τὴν ὀλὴν αὐτοῦ προαίρεσιν καὶ δύναμιν ἐν τῇ πραγματείᾳ καταμαθεῖν. (6) Βουλό-μενος δὲ διασαφῆν τὴν ὁμότητα τὴν Ἀντιγόου καὶ Μακεδόνων, ἅμα δὲ τούτοις τὴν Ἀράτου καὶ τῶν Ἀχαιοῶν, φησὶ τοὺς Μαντινέας, γενομένους ὑποχει-ρίους, μεγάλους περιπεσεῖν ἀτυχήμασι, καὶ τὴν ἀρ-χαιοτάτην καὶ μεγίστην πόλιν τῶν κατὰ τὴν Ἀρχαδίαν πελοποννησιακῶν παλαῖσαι συμφοραῖς, ὥστε πάντας εἰς ἐπίστασιν καὶ δάκρυα τοὺς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. (7) Σπουδαίων δ' εἰς ἔλεον ἐκκαλεῖσθαι τοὺς ἀναγινώσκον-τας, καὶ συμπαθεῖς ποιεῖν τοῖς λεγομένοις, εἰσάγει περιπλοκάς γυναικῶν, καὶ κόμας διεβριμμένας, καὶ μαστῶν ἐκβολάς· πρὸς δὲ τούτοις, δάκρυα καὶ θρήνους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀναμιξ ἅμα τέκνοις καὶ γονεῦσι γυναικοῖς ἀπαγομένων. (8) Ποιεῖ δὲ τοῦτο παρ' ὀλὴν τὴν ἱστορίαν, πειρώμενος ἑκάστοις αἰεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἰσθῆναι τὰ δεινά. (9) Τὸ μὲν οὖν ἀγεννὲς καὶ γυναι-κῶδες τῆς αἰρήσεως αὐτοῦ παρσιῶν· τὸ δὲ τῆς ἱστο-ρίας οἰκτεῖον ἅμα καὶ χρησίμον ἐξεταξέσθω. (10) Δεῖ τοιγαροῦν οὐκ ἐκπλήττειν τὸν συγγραφεᾶ, τερατευό-μενον διὰ τῆς ἱστορίας τοὺς ἐντυχάνοντας, οὐδὲ τοὺς ἐνδεχομένους λόγους ζητεῖν, καὶ τὰ παρεπόμενα τοῖς ὑποκειμένοις ἐξαριθμεῖσθαι, καθάπερ οἱ τραγωδιογρά-φοι· τῶν δὲ πραγμάτων καὶ ρηθέντων κατ' ἀλήθειαν αὐτῶν μνημονεύειν πάμπαν, ἂν πάνυ μέτρια τυγχά-νωσιν ὄντα. (11) Τὸ γὰρ τέλος ἱστορίας καὶ τραγω-δίας, οὐ ταῦτον, ἀλλὰ τοῦναντίον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ δεῖ διὰ τῶν πιθανωτάτων λόγων ἐκπληῆξαι καὶ ψυχαγωγη-ταὶ κατὰ τὸ παρὸν τοὺς ἀκούοντας· ἐνθάδε δὲ διὰ τῶν ἀληθινῶν ἔργων καὶ λόγων εἰς πάντα τὸν χρόνον διδάξαι καὶ πείσαι τοὺς φιλομαθοῦντας. (12) Ἐπει-δὲ περ ἐν ἐκείνοις μὲν ἡγείται τὸ πιθανόν, ἅν' ἢ ψευ-δός, διὰ τὴν ἀπάτην τῶν θεωμένων· ἐν δὲ τούτοις ἀληθές, διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν φιλομαθοῦντων. (13) Χωρὶς δὲ τούτων, τὰς πλείστας ἡμῖν ἐξηγείται τῶν περιπετειῶν, οὐχ ὑποτιθεῖς αἰτίαν καὶ τρόπον τοῖς γι-γνομένοις, ὧν χωρὶς οὐτ' ἐλεῖν εὐλόγως, οὐτ' ὀργί-ζεσθαι καθηκόντως δυνατόν, ἐπ' οὐδενὶ τῶν συμβαι-νόντων. (14) Ἐπεὶ τίς ἀνθρώπων οὐ δεινὸν ἡγείται, τύπτεσθαι τοὺς ἐλευθέρους; ἀλλ' ὅμως, ἐὰν μὲν ἀρχῶν ἐδύνασθαι χειρῶν πάθῃ τις τοῦτο, δικαίως κρίνεται πε-πονημένοι. Ἐὰν δ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μαθήσει ταῦτο τοῦτο γίγνηται, προσέτι καὶ τιμῆς καὶ χάριτος οἱ τύπτοντες τοὺς ἐλευθέρους ἀξιοῦνται. (15) Καὶ μὴν ὥς γε τοὺς πολίτας ἀποκτινύναι, μέγιστον ἀσέβημα τίθεται, καὶ μεγίστων ἄξιον προστίμων. Καίτοι γε προφανές ὁ μὲν τὸν κλέπτην ἢ μοιχὸν ἀποκτείνας, ἀφ' ὧς ἐστὶν ὁ δὲ τὸν προδότην ἢ τύραννον τιμωρῶν, καὶ προεδρείας τυγχάνει παρὰ πάντων. (16) Οὕτως ἐν παντὶ τὸ τέλος καίεται τῆς διαλήψεως ὑπὲρ τε τῶν

· · · ὅσα ἐν τοῖς τελομένοις, ἀλλ' ἐν ταῖς αἰτίαις,

incidunt, in quibus nunc versamur, et bellum Cleomenicum, ea jam nobis examinanda. (5) Atque id satis fuerit ad palam faciendum, et quo ille animo ad scribendam histo-riam accesserit, et qua arte potissimum valeat. (6) Quum igitur vellet Phylarchus Antigoni et Macedonum, nec non Arati et Achæorum crudelitatem declarare; Mantinenses, ait, postquam in hostium potestatem venissent, maximas perpressos esse ærumnas: et civitatem illam, omnium Arca-dicarum maximam atque antiquissimam, tantis conflictatam esse calamitatibus, ut Græcos omnes in curam et lacrimas ea res adluceret. (7) Cupiens autem lectorum misericordiam commovere, et narratione sua illos afficere; mulierum amplexus commemorat, crines passos, mammas exsertas: ad hæc lacrimas et ejulatus qua virorum et mulie-rum, qua liberorum et senum parentum, qui nullo discrimine simul abducebantur. (8) Atque hoc per universam historiam huic scriptori familiare est, qui dira et adversa semper ob oculos ponere lectoribus studet. (9) Mitto jam dicere, quam parum decora generosi animi viro, quamque muliebris sit ista ratio: id spectemus, quod historiae pro-prium, et in quo ejus utilitas est sita. (10) Enimvero scriptoris historiarum officium est; non, ut, mirabilia cre-pando, percellat narratione sua lectores; neque ut sermones consecetur, quos fuisse habitos sit verisimile; aut ut ea, quæ quamque rem, de qua agitur, vel consequi vel comi-tari fortasse potuerant, enumeret; quod tragicarum poetæ faciunt: sed ut ex veritate omnia, prout quæque gesta dictave sunt, etiamsi parum mirabilia fuerint, exponat. (11) Non est enim idem, sed potius contrarius, tragediæ et historiæ finis. In illa, oratione quam maxime fieri po-test probabili, admiratio et præsens oblectatio auditorum queritur: hic, factis dictisque veris in omne deinceps ævum studiosi lectores docendi simul sunt ac docendi. (12) Siquidem apud tragicos regnat probabilitas, quamvis mendax, ut decipiantur spectatores: apud rerum scripto-res veritas, ad studiosorum utilitatem. (13) Præterea vero maximos quosque casus sic narrat hic scriptor, ut causam non subijciat, neque initia ac modum illorum: quæ tamen si ignoraveris, neque misereri recte, neque irasci conveni-entier ulla in re queas. (14) Quis est enim omnium, qui, cædi homines liberos, non ferat indigne? Et tamen, si pa-tratæ injuriæ auctorem cædi contingat, jure cædi omnes pronuntiant. Quod si idem fiat corrigendi consilio et disci-plinæ gratia, tum enimvero etiam laude et gratiarum actione digni habentur qui liberos homines cædunt. (15) Ad eum-dem modum, clives occidere, nefas maximum ac diris sup-pliciis censetur dignissimum. Et tamen palam est, si quis furem aut adulterum occidat, cessare legum pœnas: sin autem ad proditoris vel tyranni vindictam facta cædes fue-rit, honores etiam ac præmia deferuntur. (16) Adeo ubi-que finis judicii non ab ipsis rebus, quæ factæ sunt, pendet;

ζεύξας προήγε τὴν ἐφ' Ἡραίᾳς καὶ Τελφούσης. (13) Παραλαβὼν δὲ καὶ ταύτας τὰς πόλεις, ἐβελοντὶ προσχωρησάντων αὐτῶ τῶν κατοικούντων, οὕτως, ἤδη συνάπτοντος τοῦ χειμῶνος, παρῆν εἰς Αἴγιον πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον. (14) Καὶ τοὺς μὲν Μυκεδόνας ἐπ' οἴκου διατῆκε πάντας εἰς τὴν χειμασίαν· αὐτὸς δὲ τοῖς Ἀχαιοῖς διελέγετο καὶ συνδιανοεῖτο περὶ τῶν ἐνεστώτων.

LV. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους συνθεωρῶν δὲ Κλεομένης, τὰς μὲν δυνάμεις διαφειμένας, τὸν δὲ Ἀντίγονον μετὰ τῶν μισθοφόρων ἐν Αἴγίῳ διατρίβοντα, καὶ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀφεστῶτα τῆς Μεγαλοπόλεως, (2) τὴν δὲ πόλιν ταύτην εἰδὼς δυσφύλακτον οὔσαν διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐρημίαν, τότε δὲ καὶ βραθύμως τηρουμένην, διὰ τὴν Ἀντιγόνου παρουσίαν, τὸ δὲ μέγιστον ἀπολωλότας τοὺς πλείστους τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις ἐν τε τῇ περὶ τὸ Λύκαιον, καὶ μετὰ ταῦτα τῇ περὶ Λαδόχεια μάχῃ· (3) λαβὼν συνεργούς τινας τῶν ἐκ Μεσσηνίας φυγάδων, οἱ διατρίβοντες ἐτύγγανον ἐν τῇ Μεγάλῃ πόλει, παρεσιῆθη δὲ ταύτων λάθρα νυκτὸς ἐντὸς τῶν τειγῶν. (4) Τῆς δ' ἡμέρας ἐπιγενομένης, παρ' ὀλίγον ἦλθε τοῦ μὴ μόνον ἐκπεσεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅλοις κινδυνεῦσαι, διὰ τὴν εὐψυχίαν τῶν Μεγαλοπολιτῶν. (5) Ὁ δὲ καὶ τρισὶ μῆσι πρότερον αὐτῷ συνέβη παθεῖν, παραιοπεσόντι κατὰ τὸν Κωλαῖον προσαγορευόμενον τόπον τῆς πόλεως. (6) Τότε δὲ τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως καὶ τῷ προκαταλαμβάνεσθαι τοὺς εὐκαίρους τόπους, καθίκετο τῆς ἐπιβολῆς· καὶ πέρας ἑκδολῶν τοὺς Μεγαλοπολίτας, κατέσχε τὴν πόλιν. (7) Γενόμενος δ' ἐγκρατὴς, οὕτως αὐτὴν πικρῶς διέφθειρε καὶ δυσμενῶς, ὥστε μὴδ' ἐλπίζειν μὴδένα, διότι δύναται ἂν συνοικισθῆναι πάλιν. (8) Τοῦτο δὲ ποιῆσαι μοι δοκεῖ, διὰ τὸ, κατὰ τὰς τῶν καιρῶν περιστάσεις, παρὰ μόνους Μεγαλοπολίταις καὶ Στυμφαλίοις μὴδέποτε δυνηθῆναι μῆτε αἰρετιστῆν καὶ κοινῶν τῶν ἰδίων ἐλπίδων, μῆτε προδότην, κατασκευάσασθαι. (9) Τὸ μὲν γὰρ Κλιτωρίων φιλελεύθερον καὶ γενναῖον εἰς ἀνὴρ κατήσχυνε διὰ τὴν ἑαυτοῦ κακίαν, Θεάρκης δὲ εἰκότως ἐξαρνοῦνται Κλιτωριοί, μὴ εἶναι παρὰ σφίσι, γένος δὲ ὑποβολιμαῖον ἐξ Ὀρχομενοῦ τῶν ἐπηλύδων τινὸς στρατιωτῶν.

LVI. Ἐπεὶ δὲ τῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀράτῳ γεγραφῶτων, παρ' ἐνίοις ἀποδοχῆς ἀξιοῦται Φύλαρχος, ἐν πολλοῖς ἀντιδοξῶν καὶ τάναντία γράφων αὐτῷ· (2) χρήσιμον ἂν εἴη, μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον ἡμῖν, Ἀράτῳ προφηρημένοις κατακολουθεῖν περὶ τῶν Κλεομενικῶν, μὴ παραλιπεῖν ἀσκεπτον τοῦτο τὸ μέρος· ἵνα μὴ τὸ ψῆδος ἐν τοῖς γράμμασιν ἰσοδυναμοῦν ἀπολίπωμεν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. (3) Καθόλου μὲν οὖν ὁ συγγραφεὺς οὗτος, πολλὰ παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν εἰκῇ καὶ ὥς ἐτυγεν εἴρηκε. (4) Πλὴν περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἴσως οὐκ ἀναγκαῖον ἐπιτιμᾶν κατὰ τὸ παρὸν, οὐδ' ἐξακριβοῦν· ὅσα δὲ συνεπιβάλλει τοῖς ἑφ' ἡμῶν γραφομένοις καιροῖς, ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ περὶ τὸν

ciente, movet castra, ac versus Heraeam et Telphusam ducit. (13) Quumque etiam harum urbium incolae sponte sua se illi adjunxissent, hieme jam appetente, Aegium ad conventum Achaeorum se contulit. (14) Ac Macedonibus omnibus ad hiberna domum dimissis, ipse cum Achaeis quotidiana colloquia habebat; et cum illis, quid opus factu esset, deliberabat.

LV. Inter haec Cleomenes, copias ab Antigono dimissas cogitans, ipsum Aegium cum mercenariis cohortibus commorari, qui locus tridui itinere abest Megalopoli: (2) gnarus, hanc urbem, propter vastitatem ac solitudinem, magno et sollicito praesidio opus habere, tunc vero, quia prope aderat Antigonus, negligentius custodiri; et, quod praecipuum erat; maximam partem civium, qui per aetalem arma tractare poterant, in duobus praелиis, primo ad Lycæum, altero ad Ladocea, fuisse concisos: (3) adjutus a Messeniis non nullis, qui ab solo patrio extorres Megalopoli degebant; horum opera noctu omnibus insciis, in urbem irrupit. (4) Mox vero, appetente die, singulari virtute civium, non tantum paene ejectus fuit, verum etiam de sua et suorum salute est periclitatus: (5) sicut etiam ante tres menses illi acciderat, cum ea regione urbis, quam Colæum [Pholeum, id est, Lustrum?] vocant, clam oppidum esset ingressus. (6) Sed jam, partim ob numerum militum, partim quod omnia opportuna loca occupaverat, voti compos est factus: ac tandem expulsis Megalopolitanis, urbis potitur. (7) Quam ubi semel in potestate habuit, ita crudeliter omni clade belli in eam est grassatus, ut ejus instaurandae spes nulla videretur in posterum relicta. (8) Ista autem immanitate usum Cleomenem arbitror, quod apud nos Megalopolitanos et Stymphalios nullo unquam tempore, quantumvis difficili, conciliare sibi quemquam potuerat, qui vel suae factioni se adjungeret, vel spes ipsius respiceret, vel patriam suam ei proderet. (9) Nam Clitoriorum quidem generosum animum et amorem libertatis unus homo proprio scelere maculavit, Thearces, quem jure merito Clitorii natus apud se negant, sed iniqui militis cujusdam ex Orchomeno suppositam fuisse sobolem.

LVI. Quoniam autem non desunt, qui in historia horum temporum, ab Arato descripta, Phylarcho potius fidem habeant, de multis aliter sentienti, et contraria illi scribenti; (2) utile, aut necesse potius, fuerit, cum praesentim in exponendis Cleomenis rebus gestis Aratum sequi constituerimus, indiscussam hanc rem non sinere: ac silentio culpaque nostra parem ex scriptis auctoritatem mendacium cum veritate sibi vindicet. (3) Igitur multa quidem omnino auctor ille, in universo opere, temere ac sine judicio scripsit. (4) Sed de aliis non est hic aptus inquirendi locus, et hominis castigandi: quae vero in tempora

Κλεομενικὸν πόλεμον, ὑπὲρ τούτων ἀναγκαῖον ἐστὶν ἡμῖν διευκρινεῖν. (6) Ἔσται δὲ πάντως ἀρχοῦντα ταῦτα πρὸς τὸ καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ προαίρεσιν καὶ δύναμιν ἐν τῇ πραγματείᾳ καταμαθεῖν. (8) Βουλόμενος δὲ διασαφεῖν τὴν ὁμότητα τὴν Ἀντιγόνου καὶ Μακεδόνων, ἅμα δὲ τούτοις τὴν Ἀράτου καὶ τῶν Ἀχαιῶν, φησὶ τοὺς Μαντινέας, γενομένους ὑποχειρίους, μεγάλοις περιπεσεῖν ἀτυχήμασι, καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην καὶ μεγίστην πόλιν τῶν κατὰ τὴν Ἀρκαδίαν τηλικαύταις παλαῖσαι συμφοραῖς, ὅστε πάντα εἰς ἐπίστασιν καὶ δάκρυα τοῦς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. (7) Σπουδαίων δ' εἰς ἔλεον ἐκκαλεῖσθαι τοὺς ἀναγινώσκοντας, καὶ συμπαθεῖς ποιεῖν τοῖς λεγομένοις, εἰσάγει περιπλοκάς γυναικῶν, καὶ κόμας διεβριμένας, καὶ μαστῶν ἐκβολάς· πρὸς δὲ τούτοις, δάκρυα καὶ θρήνους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀναμιξ ἅμα τέκνοις καὶ γονεῦσι τηραίοις ἀπαγομένων. (8) Ποιεῖ δὲ τοῦτο παρ' ὅλην τὴν ἱστορίαν, πειρώμενος ἐκάστοις δεῖ πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέναι τὰ δεινά. (9) Τὸ μὲν οὖν ἀγεννὲς καὶ γυναικῶδες τῆς αἰρέσεως αὐτοῦ παρείσθω· τὸ δὲ τῆς ἰστορίας οὐκ εἰκὼν ἅμα καὶ χρήσιμον ἐξετάξωμεν. (10) Δεῖ τοιγαροῦν οὐκ ἐκπλήττειν τὸν συγγραφεᾶ, τετρατευόμενον διὰ τῆς ἱστορίας τοὺς ἐντυγχάνοντας, οὐδὲ τοὺς ἐνδεχομένους λόγους ζητεῖν, καὶ τὰ παρεπόμενα τοῖς ὑποκειμένοις ἐξαριθμεῖσθαι, καθάπερ οἱ τραγωδιογράφοι· τῶν δὲ πραγμάτων καὶ βηθέντων κατ' ἀλήθειαν αὐτῶν μνημονεύειν πάμπαν, ἀν' ὅσον μέτρια τυγχάνουσιν ὄντα. (11) Τὸ γὰρ τέλος ἱστορίας καὶ τραγωδίας, οὗ ταῦτον, ἀλλὰ τούναντιον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ δεῖ διὰ τῶν πιθανωτάτων λόγων ἐκπληῖσαι καὶ ψυχαγωγῆσαι κατὰ τὸ παρὸν τοὺς ἀκούοντας· ἐνθάδε δὲ διὰ τῶν ἀληθινῶν ἔργων καὶ λόγων εἰς πάντα τὸν χρόνον διδάξαι καὶ πείσαι τοὺς φιλομαθοῦντας. (12) Ἐπειὶ ὅπερ ἐν ἐκείνοις μὲν ἡγείται τὸ πιθανόν, καὶ ἡ ψευδὴς, διὰ τὴν ἀπάτην τῶν θεωμένων· ἐν δὲ τούτοις ἀληθὲς, διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν φιλομαθοῦντων. (13) Χωρὶς δὲ τούτων, τὰς πλείστας ἡμῖν ἐξηγείται τῶν περιπετειῶν, οὐχ ὑποτιθεῖς αἰτίαν καὶ τρόπον τοῖς γινόμενοις, ὧν χωρὶς οὐτ' ἔλεειν εὐλόγως, οὐτ' ὀργίζεσθαι καθήκοντως δυνατόν, ἐπ' οὐδενὶ τῶν συμβαινόντων. (14) Ἐπεὶ τίς ἀνθρώπων οὐ δεινὸν ἡγείται, τύπτεσθαι τοὺς ἐλευθέρους; ἀλλ' ὅμως, ἐὰν μὲν ἀρχῶν ἔδωκεν χειρῶν πάθῃ τις τοῦτο, δικαίως κρίνεται πεπονθέναι. Ἐὰν δ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μαθήσει ταῦτο τοῦτο γίγνηται, προσέτι καὶ τιμῆς καὶ χάριτος οἱ τύπτοντες τοὺς ἐλευθέρους ἀξιοῦνται. (15) Καὶ μὴν ὁ γε τοὺς πολίτας ἀποκτινύναι, μέγιστον ἀσέβημα τίθεται, καὶ μεγίστων ἄξιον προστίμων. Καίτοι γε προφανὲς ὁ μὲν τὸν κλέπτην ἢ μοιχὸν ἀποκτείνας, ἔμφος ἐστὶν ὁ δὲ τὸν προδότην ἢ τυράννον τιμωρῶν, καὶ προεδρείας τυγχάνει παρὰ πάνσιν. (16) Οὕτως ἐν παντὶ τὸ τέλος κεῖται τῆς διαλήψεως ὑπὲρ τε τῶν

... ὡς ἐν τοῖς τελοῦμένοις, ἀλλ' ἐν ταῖς αἰτίαις,

incidunt, in quibus nunc versamur, et bellum Cleomenicum, ea jam nobis examinanda. (5) Atque id satis fuerit ad palam faciendum, et quo ille animo ad scribendum historiam accesserit, et qua arte potissimum valeat. (6) Quum igitur vellet Phylarchus Antigoni et Macedonum, nec non Arati et Achæorum crudelitatem declarare; Mantinenses, ait, postquam in hostium potestatem venissent, maximas perpressos esse ærumnas: et civitatem illam, omnium Arcadicarum maximam atque antiquissimam, tantis conflictatam esse calamitatibus, ut Græcos omnes in curam et lacrimas ea res adduceret. (7) Cupiens autem lectorum misericordiam commovere, et narratione sua illos afficere; mulierum amplexus commemorat, crines passos, mamma exsertas: ad hæc lacrimas et ejulatus qua virorum et mulierum, qua liberorum et senum parentum, qui nullo discrimine simul abducebantur. (8) Atque hoc per universam historiam huic scriptori familiare est, qui dira et adversa semper ob oculos ponere lectoribus studet. (9) Mitto jam dicere, quam parum decora generosi animi viro, quamque muliebris sit ista ratio: id spectemus, quod historiae proprium, et in quo ejus utilitas est sita. (10) Enimvero scriptoris historiarum officium est; non, ut, mirabilia crepando, percellat narratione sua lectores; neque ut sermones consecratur, quos fuisse habitos sit verisimile; aut ut ea, quæ quamque rem, de qua agitur, vel consequi vel comitari fortasse potuerant, enumeret; quod tragediarum poetæ faciunt: sed ut ex veritate omnia, prout quæque gesta dictave sunt, etiamsi parum mirabilia fuerint, exponat. (11) Non est enim idem, sed potius contrarius, tragediæ et historiæ finis. In illa, oratione quam maxime fieri potest probabili, admiratio et præsens oblectatio auditorum quaeritur: hic, factis dictisque veris in omne deinceps ævum studiosi lectores docendi simul sunt ac ducendi. (12) Siquidem apud tragicos regnat probabilitas, quamvis mendax, ut decipiantur spectatores: apud rerum scriptores veritas, ad studiosorum utilitatem. (13) Præterea vero maximos quosque casus sic narrat hic scriptor, ut causam non subijciat, neque initia ac modum illorum: quæ tamen si ignoraveris, neque misereri recte, neque irasci convenienter ulla in re queas. (14) Quis est enim omnium, qui, cædi homines liberos, non ferat indigne? Et tamen, si patratæ injuriæ auctorem cædi contingat, jure cædi omnes pronuntiant. Quod si idem fiat corrigendi consilio et disciplinæ gratia, tum enimvero etiam laude et gratiarum actione digni habentur qui liberos homines cædunt. (15) Ad eundem modum, cives occidere, nefas maximum ac diris suppliciis censetur dignissimum. Et tamen palam est, si quis furem aut adulterum occidat, cessare legum pœnas: sin autem ad proditoris vel tyranni vindictam facta cædes fuerit, honores etiam ac præmia deferuntur. (16) Adeo ubique finis iudicii non ab ipsis rebus, quæ factæ sunt, pendet;

καὶ προαιρέσεις τῶν πραττόντων, καὶ ταῖς τούτων διαφοραῖς.

LVII. Μαντινεῖς τοῖνον, τὸ μὲν πρῶτον ἐγκαταλιπόντες τὴν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν πολιτείαν ἐβελοντὶ Αἰτωλοῖς ἐνεχείρισαν αὐτοὺς καὶ τὴν πατρίδα, μετὰ δὲ ταῦτα Κλεομένει. (2) Γεγονότες δ' ἐπὶ τοιαύτης προαιρέσεως, καὶ μετέχοντες τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, ἔτει τετάρτῳ πρότερον τῆς Ἀντιγόνου παρουσίας, ἔαλωσαν κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, Ἀράτου πραξικοπήσαιοι αὐτῶν τὴν πόλιν. (3) Ἐν ᾧ καιρῷ τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ παθεῖν τι δεινὸν διὰ τὴν προειρημένην ἁμαρτίαν, ὥς καὶ περιβόητον γενέσθαι συνέβη τὸ πραχθὲν, διὰ τὴν δξύτητα τῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν ἀμφοτέρων μεταβολῆς. (4) Ἄμα γὰρ τῷ κατασχέειν τὴν πόλιν, Ἀράτος παραυτίκα μὲν τοῖς ὑφ' αὐτὸν τατομένοις παρήγγελλε, μηδὲνα μηδενὸς ἀπεσθαι τῶν ἀλλοτρίων. (5) Ἐξῆς δὲ τούτοις τοὺς Μαντινεάς συναθροίσας, παρεκάλεσε θαρρῆν καὶ μένειν ἐπὶ τῶν ἰδίων· ὑπάρξειν γὰρ αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν πολιτευομένων μετὰ τῶν Ἀχαιῶν. (6) Τοῖς δὲ Μαντινεῦσιν ἀνυπονοήτου καὶ παραδόξου φανείσης τῆς ἐλπίδος, παραυτίκα πάντες ἐπὶ τῆς ἐναντίας ἐγένοντο γνώμης. (7) Καὶ πρὸς οὓς μικρῷ πρότερον μαχόμενοι, πολλοὺς μὲν τῶν ἀναγκαίων ἐπέιδον ἀπολλυμένους, οὐκ ὀλίγους δ' αὐτῶν βιαίοις τραύμασι περιπεσόντας· τούτους εἰς τὰς ἰδίας οἰκίας εἰσαγαγόμενοι καὶ ποιητάμενοι σφίσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀναγκαίοις ὁμεστίους, οὐδὲν ἀπέλιπον τῆς μετ' ἀλλήλων φιλοπροσύνης. (8) Καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐποιοῦν· οὐ γὰρ οἷδ', εἴ τινες ἀνθρώπων εὐγνωμονεστέροις ἐνέτυχον πολεμίοις, οὐδ' εἴ τινες ἀδολάβεστον ἐπάλαισαν τοῖς μεγίστοις δοκοῦσιν εἶναι συμπτώμασι Μαντινέων, διὰ τὴν Ἀράτου καὶ τῶν Ἀχαιῶν εἰς αὐτοὺς φιλανθρωπίαν.

LVIII. Μετὰ δὲ ταῦτα, προορώμενοι τὰς ἐν αὐτοῖς στάσεις καὶ τὰς ὑπ' Αἰτωλῶν καὶ Λακεδαιμονίων ἐπιβουλὰς· πρεσθεύσαντες πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἡζύωσαν δοῦναι παραφυλακὴν αὐτοῖς. (2) Οἱ δὲ, πεισθέντες, ἀπεκλήρωσαν ἐξ αὐτῶν τριακοσίους ἄνδρας· ὧν οἱ λαχόντες ὥρμησαν, ἀπολιπόντες τὰς ἰδίας πατρίδας καὶ τοὺς βίους, καὶ διέτριβον ἐν Μαντινείᾳ, παραφυλάττοντες τὴν ἐκείνων ἐλευθερίαν ἅμα καὶ σωτηρίαν. (3) Σὺν δὲ τούτοις καὶ μισθοφόρους διακοσίους ἐξέπεμψαν, οἱ μετὰ τῶν Ἀχαιῶν συνδιετήρουν τὴν ὑποκειμένην αὐτοῖς κατὰστασιν. (4) Μετ' οὐ πολὺ δὲ στασιάζαντες πρὸς σφᾶς οἱ Μαντινεῖς, καὶ Λακεδαιμονίους ἐπισπασάμενοι, τὴν τε πόλιν ἐνεχείρισαν, καὶ τοὺς παρὰ τῶν Ἀχαιῶν διατρίβοντας παρ' αὐτοῖς κατέσφαξαν· οὐ μείζον παρασπόνδημα καὶ δεινότερον, οὐδ' εἰπὴν εὐμαρές. (5) Ἐπειδὴ γὰρ ἔδοξε σφίσι καθόλου, τὴν πρὸς τὸ ἔθνος χάριν καὶ φιλίαν ἀθετεῖν· τῶν γε προειρημένων ἀνδρῶν ἐγρήν· ἡ ποὺ φεισαμένους, ἔλθαι πάντας ὑποσπόνδους ἀπελθεῖν. (6) Τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πολεμίοις ἔθος ἐστὶ συγχωρεῖσθαι κατὰ τοὺς

verum a causis, et ab eorum, qui fecere, voluntatibus, harumque differentis.

LVII. Mantinenses igitur, principio sponte sua reipublicæ Achæorum, cujus pars erant, renuntiantes, et se et patriam suam Ætolis tradiderant : deinde vero Cleomeni. (2) Has igitur quum amplexi essent partes, essentque jam reipublicæ Lacedæmoniorum adscripti, anno prius quam Antigonus adveniret quarto, intervenientibus Arati maxime artibus, per vim ab Achæis sunt capti. (3) Ac tum quidem tantum abfuit, ut delicti, quod modo commemoravi, penas dederint ; ut contra jaclata sit omnium sermonibus res quæ tunc accidit : adeo repentina fuit voluntatum populi utriusque mutatio. (4) Nam Aratus statim occupata urbe mandatum suis dedit, ne quis alienam rem ullam tangeret. (5) Deinde Mantineuses convocatos bono esse animo jussit, et ut sua quisque domi curaret : viventes enim in eadem cum Achæis reipubl. communione, omni damno fore immunes. (6) Mantinenses, quibus mirabilis adeo casus ne venerat quidem unquam in mentem, extemplo contrariam priori voluntatem omnes induerunt : (7) et, qui paulo ante cum Achæis pugnantes, necessariorum suorum multos viderant pereuntes, aliosque haud paucos ex suo numero graviter vulneratos ; iidem hos ipsos Achæos in domos suas admittunt, ad focos suos una secum ac reliquis necessariis admovent ; cum his omnia benevolentiae atque comitatis mutua officia exercent. (8) Et merito quidem : nam equidem haud scio, an quisquam mortalium benigniores hostes unquam sit expertus : aut quisquamne mala, quæ censentur maxima, minore cum noxa sit eluctatus, quam Mantinensibus tunc contigit, propter singularem Arati et Achæorum in ipsos humanitatem.

LVIII. Post hæc, quum et seditiosos civium suorum motus, et Ætolorum atque Lacedæmoniorum clandestinas molitiones præsentirent ; missis ad Achæos legatis, praesidium sibi dari postulant. (2) Achæi, precibus eorum commoti, trecentos suorum civium sorte deligunt. Quibus sors evenerat, patria relicta fortunisque suis, profecti, Mantineæ vitam debebant, libertatem ac salutem illorum custodientes. (3) Misere cum his et mercenarios ducentos, qui una cum Achæis civitatem in eodem statu conservabant. (4) Coorta dein non multo post inter ipsos seditione, Mantinenses, accitis Lacedæmoniis, simul urbem suam illis tradunt, et, qui ab Achæis ad illos missi in urbe morabantur, eos contruncant : qua perfidia ne dici quidem ulla major aut detestabilior potest. (5) Nam quodsi omnino placuit ipsis, beneficii quod ab Achæis acceperant et mutuae amicitiae memoriam, fidem mutando, delere ; illis certe, de quibus diximus, parcere, et novi fœderis legibus exceptos dimittere debebant. (6) Quippe hoc etiam hostibus jure gra-

κρινούς τῶν ἀνθρώπων νόμους. (7) Οἱ δ' ἵνα Κλεομένη καὶ Λακεδαιμονίους ἱκανῶς παράσχονται πίστιν πρὸς τὴν ἐνιστώσαν ἐπιβολὴν, τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων δίκαια παραβάντες, τὸ μέγιστον ἀσέβημα κατὰ προαίρεσιν ἐπετέλεσαν. (8) Τὸ γὰρ τούτων αὐτόχειρας γενέσθαι καὶ τιμωροὺς, οἵτινες πρότερον μὲν κατὰ κράτος λαβόντες αὐτοὺς ἀθώους ἀφῆκαν, τότε δὲ τὴν ἐκείνων ἐλευθερίαν καὶ σωτηρίαν ἐφύλαττον, πηλίκης ὀργῆς ἔστιν ἄξιον; (9) τί δ' ἂν παθόντες οὗτοι, δίκην δόξαιεν ἀρμόζουσαν δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πρᾶθόντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. (10) Ἀλλὰ τοῦτο γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσασμένοις, κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους, ὑπόκειται παθεῖν. Οὐκοῦν δλοσχερεστέρας τινὸς καὶ μείζονος τυχεῖν ἦσαν ἄξιοι τιμωρίας. (11) Ὡστε, εἴπερ ἔπαθον ἃ Φύλαρχος φησὶν, οὐκ ἔλεον εἰκὸς ἦν συνεξακολουθεῖν αὐτοῖς παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐπαινὸν δὲ καὶ συγκατάθεσιν μᾶλλον τοῖς πράττουσι καὶ μεταπορευομένοις τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν. (12) Ἀλλ' ὅμως, οὐδένως περαιτέρω συνεξακολουθήσαντος Μαντινεῦσι κατὰ τὴν περιπέτειαν, πλὴν τοῦ διαρπαγῆναι τοὺς βίους, καὶ πρᾶθῆναι τοὺς ἐλευθέρους· ὁ συγγραφεὺς, αὐτῆς τῆς τερατείας χάριν, οὐ μόνον ψεῦδος εἰσήνεγκε τὸ θλόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ψεῦδος ἀπέθανον. (13) Καί, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγνοίας, οὐδὲ τὸ παρακείμενον ἡδυνήθη συνεπιστῆσαι· πῶς οἱ αὐτοὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, κυριεύσαντες Τεγεατῶν κατὰ κράτος, οὐδὲν τῶν ὁμοίων ἐπραξαν. (14) Καίτοι γε, εἰ μὲν ἡ τῶν πρᾶττόντων ὁμότης ἦν αἰτία, καὶ τούτους εἰκὸς ἦν πεπονθέναι ταῦτά τοις ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὑποπεπνωκόσι καιρὸν. (15) Εἰ δὲ περὶ μόνους γέγονε Μαντινεῖς ἡ διαφορά, φανερόν, ὅτι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὀργῆς ἀνάγκη διαφέρεισαν γεγενῆσθαι περὶ τούτους.

LIX. Πάλιν Ἀριστόμαχον τὸν Ἀργεῖον, φησὶν, ἄνδρα τῆς ἐπιφανεστάτης οἰκίας ὑπάρχοντα, καὶ τετυραννηκότα μὲν Ἀργεῖον, πεφυκότα δὲ ἐκ τυράννων, ὑποχείριον Ἀντιγόῃ καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς γενόμενον, εἰς Κεγχρεάς ἀπαχθῆναι, καὶ στρεβλούμενον ἀποθανεῖν ἀδύκωττα καὶ δεινότερα παθόντα πάντων ἀνθρώπων. (1) Τηρῶν δὲ καὶ περὶ ταύτην τὴν πρᾶξιν ὁ συγγραφεὺς τὸ καθ' αὐτὸν ἰδίωμα, φωνάς τινας πλάττει, διὰ τῆς νυκτὸς αὐτοῦ στρεβλουμένου προσπιπτούσας τοῖς συνεγγυς κατοικοῦσιν· ἴδον τοὺς μὲν ἐκπληττομένους τὴν ἀσέβειαν, τοὺς δ' ἀπιστοῦντας, τοὺς δ' ἀγανακτοῦντας ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις, προστρέχειν πρὸς τὴν οἰκίαν φησὶ. (2) Περὶ μὲν οὖν τῆς τοιζύτης τερατείας, παρείσθω δεδηλωται γὰρ ἀρκούντως. (3) Ἐγὼ δ' Ἀριστόμαχον, εἰ καὶ μηδὲν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἕτερον ἔμαρτεν, κατὰ γε τὴν τοῦ βίου προαίρεσιν, καὶ τὴν εἰς τὴν πατρίδα παρανομίαν, τῆς μεγίστης ἄξιον κρίνει τιμωρίας. (4) Καίπερ ὁ συγγραφεὺς, βουλόμενος εἰσεῖν αὐτοῦ τὴν δόξαν, καὶ παραστήσασθαι τοὺς ἀκούοντας εἰς τὸ μᾶλλον αὐτῷ συναγανακτεῖν ἐφ' οἷς ἱκάνθη, οὐ μόνον αὐτὸν φησὶ γεγενῆσθαι τυράννον, ἀλλὰ

tium concedi solet. (7) Verum isti, quo Cleomeni et Lacedaemoniis prompti animi sui ad ea quae parabant fidem satis probabilem darent, jure gentium violato, maximum hoc nefas ultro patrarunt. (8) Qua namque ira digni sunt, qui suis ipsi manibus occidunt et supplica de iis exigunt, qui paulo ante, occupata per vim urbe, impunitatem illis concesserant, et libertatem salutemque ipsorum tunc custodiebant? (9) Aut quid pati istos oportuit, ut noxae par poena censi jure posset? Dicat fortasse aliquis: ut cum liberis et uxoribus, postquam debellati fuissent, venundarentur. (10) At hoc, jure belli, etiam illos manet, qui nullum nefas admiserunt. Digni igitur isti fuerunt, in quos majore aliquo et graviore supplicio animadverteretur. (11) Itaque si ea passi sunt, quae narrat Phylarchus; par erat, ut Graeci non commiseratione aliqua istorum tangerentur, sed potius, ut eorum factum probarent ac laudarent, qui facinus tam impium inultum non siverunt. (12) Et tamen, cum in ea calamitate gravius nihil Mantinensibus acciderit, quam ut fortunae illorum diriperentur, et libera capita hastae subicerentur; egregius hic scriptor, quo rei miraculum adaugeret, non solum mera mendacia concinnavit, sed etiam ejusmodi mendacia, quae omni probabilitate carent. (13) Tantaque fuit hominis ignorantia, ut ne ad illud quidem, quod proximum erat, advertere animum potuerit: quomodo iidem Achaei tempore eodem, capta per vim Tegeatarum urbe, nihil simile in hos consuluerint. (14) Atqui, si ejus rei vera causa crudelitas Achaeorum exstisset; quis dubitet, etiam istis eadem fuisse eventura, quae Mantinensibus, circa idem tempus captis? (15) Nunc, cum in solos Mantinenses gravius sit saevitum; manifestum est, oportuisse ut insignem aliquam irae causam ii dedissent.

LIX. Praeterea scribit idem Phylarchus: Aristomachum, Argivum, nobilissimo genere ortum, qui tyrannus fuerit Argivorum, et tyrannis prognatum; postquam in potestatem venisset Antigoni et Achaeorum, Cenchreas abductum, adeo cruciabiliter necatum fuisse, ut par iniquitas aut crudelitas in neminem unquam mortalium fuerit admissa. (2) Deinde etiam hic more usus suo scriptor, voces quasdam fingit, quas per noctem in ipsis tormentis ab eo editas vicini audiverint: quorum alios, ait, ad facinus tam impium stupentes, alios quia non crederent, multos quod rem indigne ferrent, ad illam domum adcurrisse. (3) Sed tragicam pompam missam faciamus: satis enim ea de re superius. (4) Ego vero Aristomachum, vel si nulla re alia Achaeos unquam laesisset, tamen propter vitae institutum et scelus in patriam admissum, quamvis magno supplicio dignum censeo. (5) Quamquam hic scriptor, amplificandae gloriae illius gratia, et ut majorem lectoribus indignationem exprimeret propter illa quae ei acciderunt, non ipsum tantum, ait, fuisse tyrannum: sed etiam tyrannis

καὶ ἐκ τυράννων πεφυκέναι. (6) Ταύτης δὲ μεῖζω κατηγορίαν ἢ πικροτέραν, οὐδ' ἂν εἰπεῖν βραδύως δύναιτο οὐδεὶς. Αὐτὸ γὰρ τὸ νόμα περιέχει τὴν ἀσβεστάτην ἔμφρασιν, καὶ πάσας περιεἶληψε τὰς ἐν ἀνθρώποις ἀδικίας καὶ παρανομίας. (7) Ἀριστόμαχος δ', εἰ τὰς δεινοτάτας ἐπέμεινε τιμωρίας, ὡς οὗτος φησιν, ὅμως οὐχ ἱκανὴν ἔδωκε δίκην μιᾶς ἡμέρας. (8) Ἐν ᾗ, παραιοπεσόντος εἰς τὴν πόλιν Ἀράτου μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ μεγάλους ἀγῶνας καὶ κινδύνους ὑπομείναντος ὑπὲρ τῆς Ἀργείων ἐλευθερίας, τέλος δ' ἐκπεσόντος διὰ τὸ μηδὲνα συγχινηθῆναι τῶν ἔσωθεν αὐτῷ ταξάμενων, διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ τυράννου φόβον. (9) Ἀριστόμαχος, ἀφορμῇ ταύτῃ καὶ προφάσει χρυσάμενος, ὅς τινων συνειδῶτων τὰ περὶ τὴν εἰσόδον τῶν Ἀχαιῶν, ὀδοσκήκοντα τοὺς πρώτους τῶν πολιτῶν, οὐδὲν ἀδικήσαντας, στρεβλώσας ἐναντίον τῶν ἀναγκαιῶν κατέσφαξε. (10) Παρίημι τὰ παρ' ἑλόν τὸν βίον αὐτοῦ καὶ τῶν προγόνων ἀπεβήματα· μακρὸν γάρ.

LX. Διόπερ οὐκ, εἰ τι νῦν ὁμοίων περιέπεσε, δεινὸν ἡγήτεον· πολλὸ δὲ δεινότερον, εἰ μηδενὸς τούτων πείραν λαβὼν, ἀθῶος ἀπέθανεν. (2) Οὐδ' Ἀντιγόνην προσαιτέον οὐδ' Ἀράτῳ παρανομίαν, ὅτι λαβόντες κατὰ πόλεμον ὑποχείριον τυράννον, στρεβλώσαντες ἀπέκτειναν· ὃν γε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν εἰρήνην τοῖς ἀνελοῦσι καὶ τιμωρησαμένοις, ἔπαινος καὶ τιμὴ συνεξηκολούθει παρὰ τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις. (3) Ὅτε δὲ, χωρὶς τῶν προειρημένων, καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς παραιοπόνθησε, τί παθεῖν ἦν ἄξιον; (4) Ἐκεῖνος γὰρ ἀπέθετο μὲν τὴν τυραννίδα χρόνους οὐ πολλοῖς πρότερον, ὑπὸ τῶν καιρῶν συγκληϊόμενος, διὰ τὸν Δημητρίου θάνατον· ἀνεπίστως δὲ τῆς ἀσφαλείας ἔτυχε, περισταλεῖς ὑπὸ τῆς τῶν Ἀχαιῶν πραότητος καὶ καλοαγαθίας. (5) Ὅστινες οὐ μόνον αὐτὸν τῶν ἐκ τῆς τυραννίδος ἀσθεμαμάτων ἀζήμιον ἐποίησαν, ἀλλὰ καὶ προσλαβόντες εἰς τὴν πολιτείαν, τὴν μεγίστην τιμὴν περιέθεσαν, ἡγεμόνα καὶ στρατηγὸν καταστήσαντες σφῶν αὐτῶν. (6) Ὁ δ', ἐπιλαθόμενος τῶν προειρημένων φιλανθρώπων παρὰ πόδας, ἐπεὶ μικρὸν ἐπικυδεστέρας ἔσχε τὰς ἐλπίδας ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐν Κλεομένη· τὴν τε πατρίδα καὶ τὴν ἑαυτοῦ πρᾶξιν ἀποσπάσας ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τοῖς ἀναγκαιότατοις καιροῖς, προσέειπε τοῖς ἐχθροῖς. (7) Ὅν, ὑποχείριον γενόμενον, οὐκ ἐν Κεγχρεαῖς ἔδει τὴν νύκτα στρεβλούμενον ἀποθανεῖν, ὡς Φύλαρχος φησὶ· περὶ αὐτὸν δ' εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ μετὰ τιμωρίας παραδειγματιζόμενον, οὕτως ἐκλιπεῖν τὸ ζῆν. (8) Ἄλλ' ὅμως, τοιοῦτος ὢν, οὐδενὸς ἔτυχε δεινοῦ, πλην τοῦ καταποντισθῆναι διὰ τῶν ἐπὶ ταῖς Κεγχρεαῖς τεταγμένων.

LXI. Χωρὶς δὲ τούτων, τὰς μὲν Μαντινέων ἡμῖν συμφορὰς μετ' αὐξήσεως καὶ διαθέσεως ἐξηγήσας· δηλονότι καθήκειν ὑπολαμβάνων τοῖς συγγραφεῦσιν, τὰς παρὰ νόμους τῶν πράξεων ἐπισημαίνεσθαι. (2) Τῆς δὲ Μεγαλοπολιτῶν γενναιότητος, ἥ περὶ τοὺς αὐτοὺς

prognatum. (6) Quod ipsum tale est, ut major criminatio aut gravior ne fingi quidem facile possit. Nam ipsum tyranni nomen summæ impietatis significationem conjunctam habet; injurias sceleraque omnia complectens, quæ inter homines solent versari. (7) Aristomachus vero, si, ut hic ait, gravissimas dedisset poenas; (8) tamen vel uno illo die meritas non satis luit, quo die, quum Aratus urbem clam esset ingressus, Achæorum manu comitatus, et pro Argivorum libertate magno certamine suscepto ingentia pericula adiisset; tandem vero, nemine intus conjuratorum ob tyranni metum se movente, expulsus fuisset; (9) Aristomachus, occasione hac atque prætexta usus, quod conscii fuissent nonnulli ingressus Achæorum, octuaginta primores civitatis, qui nihil peccaverant, tortos, in conspectu suorum jugulavit. (10) Taceo quæ cum ipse, tum ejus majores, per totam vitam impie patravere: longa enim oratio sit.

LX. Quamobrem non illud videri indignum debet, si simile quid eorum quæ fecerat Aristomachus, ipsi tandem contigit: verum illud futurum fuisse indignius existimare debemus, si nihil ejusmodi expertus, impunis vitam clausisset. (2) Neque Antigonus aut Aratus crudelitatis postulandi sunt, si captum jure belli, cum cruciatus sustulerunt: quem si quis in ipsa pace cruciabiliter occidisset, omnes recte rem æstimantes auctorem cædis fuerant laudibus et honoribus prosecuturi. (3) Quum autem, præter jam dicta, etiam Achæis datam fidem violasset, quid eum pati æquum fuit? (4) Nam non multo ante, temporum ratione in angustias redactus propter mortem Demetrii, deposita tyrannide, insperatam securitatem invenerat, benignitate et probitate tectus Achæorum: (5) qui non solum præteritorum scelorum, quæ in tyrannide admiserrat, gratiam ei fecerunt; sed rempubl. etiam suam cum illo participarunt, et copiarum suarum ducatu ei delato, in summo honore habuerunt. (6) At ille tantæ humanitatis e vestigio oblitus, simul ac in Cleomene aliquanto melior spes rebus suis affulsit, et patriam et consilia sua ab Achæis, maxime necessario illorum tempore, separavit, atque hostibus eorum adjunxit. (7) Hunc, postquam fuit captus, oportebat, non ut auctor est Phylarchus, silentio noctis cruciatum Cenchreis mori: sed per universam Peloponnesum circumductum, et exempli causa per omnium ora traductum, inter tormenta vitam finire. (8) Et tamen homo tam scelestus nihil gravius est passus, quam ut in profundum mare dejiceretur per Cenchreorum præfectos.

LXI. Ad hæc idem Phylarchus Mantiniensium quidem calamitatem cum exaggeratione et multo verborum apparatu nobis commemorat: ratus nimirum ad officium historici pertinere, ut iniqua hominum facta adnotet. (2) At generosi Megalopolitanorum facinoris, quod circa eadem tempora

ἐχρήσαντο καιρούς, οὐδὲ κατὰ ποσὸν ἐποιήσατο μνή-
μην (3) ὥςπερ τὸ τὰς ἀμαρτίας ἐξαριθμῆσθαι τῶν
πραξάντων, οικειότερον ὑπάρχον τῆς ἱστορίας, τοῦ τὰ
καλὰ καὶ δίκαια τῶν ἔργων ἐπισημαίνεισθαι ἢ τοὺς ἐν-
τυγχάνοντας τοῖς ὑπομνήμασιν ἥττον τι διορθουμένους
ὑπὸ τῶν σπουδαίων καὶ ζηλωτῶν ἔργων, ἥπερ ὑπὸ τῶν
παρὰ νόμων καὶ φευκτῶν πράξεων. (4) Ὁ δὲ, πῶς
μὲν ἔλαβε Κλεομένης τὴν πόλιν, καὶ πῶς ἀκέραιον δια-
φυλάξας, ἐξαπέστειλε παραγρῆμα πρὸς τοὺς Μεγαλο-
πολίτας εἰς τὴν Μεσσήνην γραμματοφόρους, ἀξίων
αὐτοὺς, ἀδλαδῇ κομισαμένους τὴν ἑαυτῶν πατρίδα,
κοινωνῆσαι τῶν ἰδίων πραγμάτων· ταῦτα μὲν ἡμῖν
ἐδῆλωσε, βουλόμενος ὑποδείξει τὴν Κλεομένους μεγα-
λοφυρίαν καὶ μετριοτήτητα πρὸς τοὺς πολεμίους. (5)
Ἔτι δὲ, πῶς οἱ Μεγαλοπολίται τῆς ἐπιστολῆς ἀναγι-
νωσκόμενης, οὐκ ἔσσιεν εἰς τέλος ἀναγνωσθῆναι, μ-
κροῦ δὲ κοταλεύουσιν τοὺς γραμματοφόρους, ὥς τοῦ-
του διεσάφησε. (6) Τὸ δ' ἀκόλουθον, καὶ τὸ τῆς ἱστο-
ρίας ἴδιον, ἀφείλε· τὸν ἔπαινον, καὶ τὴν ἐπ' ἀγαθῶν
μνήμην τῶν ἀξιολόγων προαιρέσεων. Καίτοι τί ἐμ-
ποδὸν ἦν; (7) Εἰ γὰρ τοὺς λόγῳ καὶ δόγματι μόνον
ὑπομείναντας πόλεμον ὑπὲρ φίλων καὶ συμμάχων,
ἀνδρας ἀγαθοὺς νομίζομεν· τοῖς δὲ καὶ χώρας καταφθο-
ρὰν καὶ πολιορκίαν ἀναδεξαμένοις, οὐ μόνον ἔπαινον,
ἀλλὰ καὶ χάριτας καὶ δωρεὰς τὰς μεγίστας ἀπονέμο-
μεν· (8) τίνα γε χρὴ περὶ Μεγαλοπολιτῶν ἔχειν διά-
ληψιν; ἀρ' οὐχὶ τὴν σεμνοτάτην καὶ βελτίστην; (9)
Οἱ πρῶτον μὲν τὴν χώραν Κλεομένει προεῖντο· μετὰ δὲ
ταῦτα πάλιν ὁλοσχερῶς ἔπαισαν τὴν πατρίδι διὰ τὴν
πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς αἵρεσιν. (10) Τὸ δὲ τελευταῖον, δο-
θεὶς ἀνεπίστατος καὶ παραδόξως αὐτοῖς ἐξουσίας
ἀδλαδῇ ταύτην ἀπολαβεῖν, προείλοντο στέρεσθαι γώ-
ρας, τάφων, ἱερῶν. πατρίδος, τῶν ὑπαρχόντων, ἀπάν-
των συλλήδων τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀναγκασιότατων,
χάριν τοῦ μὴ προδοῦναι τὴν πρὸς τοὺς συμμάχους πί-
στιν. (11) Οὐ τί κάλλιον ἔργον ἢ γέγονεν ἢ γένοιτ' ἄν;
ἐπὶ τί δ' ἂν μᾶλλον συγγραφεῖς ἐπιστῆσαι τοὺς ἀκούον-
τας; διὰ τίνος δ' ἔργου μᾶλλον ἂν παρορμησάι πρὸς
φυλακὴν πίστεως καὶ πρὸς ἀληθινῶν πραγμάτων καὶ
ἡεβαίων κοινωνίαν; ὃν οὐδεμίαν ἐποιήσατο μνήμην
Φύλαρχος· (12) τυφλώτων, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, περὶ τὰ
κάλλιστα καὶ μάλιστα συγγραφεὶ καθήκοντα τῶν ἔργων.

LXII. Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις ἐξῆς φησὶν, ἀπὸ τῶν
ἐκ τῆς Μεγάλης πόλεως λαφύρων ἐξακισχίλια τάλαντα
τοῖς Λακεδαιμονίοις πεσεῖν, ὧν τὰ εἰσχιλία Κλεομένει
δοθῆναι κατὰ τοὺς ἔθισμούς. (2) Ἐν δὲ τούτοις πρῶτον
μὲν τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε τὴν ἀπειρίαν καὶ τὴν ἄγνοιαν
τῆς κοινῆς ἐννοίας ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλληνικῶν πραγμά-
των χορηγίας καὶ δυνάμεως; ἣν μάλιστα δεῖ παρὰ τοῖς
ἱστοριογράφοις ὑπάρχειν. (3) Ἐγὼ γὰρ, οὐ λέγω
κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἐν οἷς ὑπὸ τε τῶν ἐν Μακε-
δονίᾳ βασιλέων, ἔτι δὲ μᾶλλον ὑπὸ τῆς συνεχείας τῶν
πρὸς ἀλλήλους πολέμων, ἄρδην κατέφθαρτο τὰ Πελο-
ποννησίων· (4) ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, ἐν οἷς

ediderunt, ne minimam quidem mentionem facit: (3) ceu
magis ad rem faceret, in scribenda istoria hominum de-
licta recensere, quam praeclare facta observare: aut quasi
ad emendationem hominum egregia facinora et laude digna
minus conferrent, quam improbae et vituperandae actiones.
(4) Quo igitur pacto urbem Cleomenes ceperit, quomodo
incolumem servaverit, et ad Megalopolitanos continuo Mes-
senam tabellarios miserit, rogans, ut, patria absque ullo
damno recepta, consentire secum vellent, et consilia mis-
cere: haec quidem Phylarchus narravit, studio commen-
dandi magnanimitatem Cleomenis et moderationem erga
hostes. (5) Item, quomodo Megalopolitani inchoatam epi-
stolae lectionem perducere ad finem non siverint; tabellarios
quimetiam lapidibus prope obruerint: haec quoque non prae-
termisit, rem hactenus persecutus. (6) Quod vero conse-
quens erat, et historiae proprium, ut memorabile genero-
sumque Megalopolitanorum animum debito testimonio ac
laude merita afficeret, id praetermisit: quamquam in promptu
sane res fuerat. (7) Nam, si bonos viros illos judicamus,
qui pro amicis et sociis bellum se suscepturos verbis solum
et interposito decreto declaraverint; iis vero, qui vastationem
etiam agrorum et obsidionem ex simili causa toleraverint,
non modo laudem tribuimus, verum etiam maxima praemia
cum gratiarum actione rependimus: (8) quid tandem de
Megalopolitanis existimare oportet? (9) annon viros opti-
mos et gravissimos fuisse? Qui primo agros suos a Cleo-
mene peruri, aequo animo tulerunt; deinde universa patria
penitus exciderunt, partium Achaeorum studio; (10) pos-
tremo, quum praeter omnium spem et expectationem facta
esset illis potestas recuperandae patriae, agris suis, sepul-
cris sacris, patria, fortunis, atque, ut uno verbo dicam, ca-
rissimis rebus omnibus privari praepararunt, quam ut datum
sociis fidem proderent. (11) Quo facinore quodnam aut ex-
stitit unquam aut exsistere potest pulcrius? Ubinam vero
potius, quam hic, scriptor historiae attentionem lectorum
excitet? aut quo potius exemplo hortetur ad fidem servan-
dam, et societatem ineundam cum iustis et firmis rebuspu-
blicis? Quae tamen praetermisit omnia Phylarchus: (12)
ad pulcherrima quaeque facta, et scriptoris stilo dignissima,
prorsus, ut equidem arbitror, caecutiens.

LXII. Qui etiam in sequentibus scriptum reliquit, e praeda
urbis Megalopoleos sex talentorum millia ad Lacedaemonios
rediisse; quorum duo millia, ex veteri consuetudine, Cleo-
meni cesserint. (2) Hic vero quis non admiretur imperitiam
et ignorantiam communis omnium sensus super Graecarum
civitatum opibus ac divitiis? In quo tamen praecipua scri-
ptoris historiarum cura esse debet. (3) Nam equidem e
contrario, non dicam illis temporibus, cum et per Macedoniae
reges, et multo magis per continua bella civilia funditus at-
trita Peloponnesiorum opes erant; (4) sed nostris hisce

πάντες ἐν καὶ ταῦτὸ λέγοντες, μεγίστην καρποῦσθαι δοκοῦσιν εὐδαιμονίαν, ὅμως ἐκ Πελοποννήσου πάσης, ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπίπλων, χωρὶς σωματῶν, οὐχ οἷόν τε συναχθῆναι τοσούτῳ πλήθος χρημάτων. (5) Καὶ διότι τοῦτο νῦν οὐκ εἰκῇ, λόγῳ δὲ τινι μᾶλλον ἀποφαινόμεθα, δῆλον ἐκ τούτων. (6) Τίς γὰρ ὑπὲρ Ἀθηναίων οὐχ ἰστόρηκε, διότι καθ' οὗς καιροὺς μετὰ Θηβαίων εἰς τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους ἐνέβαινον πόλεμον, καὶ μυρίους μὲν ἐξέπειμπον στρατιώτας, ἑκατὸν δ' ἐπλήρουν τριήρεις· (7) ὅτι τότε κρίναντες ἀπὸ τῆς ἀξίας ποιεῖσθαι τὰς εἰς τὸν πόλεμον εἰσφοράς, ἐτιμήσαντο τὴν τε χώραν τὴν Ἀττικὴν ἅπασαν, καὶ τὰς οἰκίας, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν οὐσίαν· ἀλλ' ὅμως τὸ σύμπαν τίμημα τῆς ἀξίας ἐνέλιπε τῶν ἐξακισχιλίων, διακοσίων καὶ πεντήκοντα ταλάντοις. (8) Ἐξ ὧν οὐκ ἀπεικὸς ἀνφανείη τὸ περὶ Πελοποννησίων ἄρτι βῆθ' ἐν ὅπ' ἐμοῦ. (9) Κατὰ δ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἐξ αὐτῆς τῆς Μεγάλης πόλεως, ὑπερβολικῶς ἀποφαινόμενος, οὐκ ἂν τις εἴπειν τολμήσειε, πλείω γενέσθαι τριακοσίων. (10) Ἐπειδὴ περ ὁμολογούμενόν ἐστι, διότι καὶ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δουλικῶν σωματῶν τὰ πλείστα συνέβη διαφυγεῖν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Μέγιστον δὲ τῶν προειρημένων τεκμήριον· (11) οὐδενὸς γὰρ ὄντες δεύτεροι τῶν Ἀρκάδων Μαντινεῖς, οὔτε κατὰ τὴν δύναμιν, οὔτε κατὰ τὴν περιουσίαν, ὡς αὐτὸς οὗτος φησὶν· ἐκ πολιορκίας δὲ καὶ παραδόσεως ἁλόντες, ὥστε μὴ τε διαφυγεῖν μηδέν, μὴ τε διακλαπῆναι βραδὺς μηδέν· (12) ὅμως τὸ πᾶν λάφυρον ἐποίησαν, μετὰ τῶν σωματῶν, κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, τάλαντα τριακόσια.

LXIII. Τὸ δὲ συνεχὲς τούτῳ τίς οὐκ ἂν εἴη μᾶλλον θαυμάσειε; ταῦτα γὰρ ἀποφαινόμενος λέγει· πρὸ τῆς παρατάξεως δέκα ἡμέραις μάλιστα, τὸν παρὰ Πτολεμαίου πρεσβευτὴν ἐλθεῖν, ἀγγέλλοντα πρὸς τὸν Κλεομένην, διότι Πτολεμαῖος τὸ μὲν χορηγεῖν ἀπολέγει, διαλύεσθαι δὲ παρακαλεῖ πρὸς τὸν Ἀντίγονον. (2) Τὸν δ', ἀκούσαντα, φησὶ, κρίνει, διότι δεῖ τὴν ταχίστην ἐκκυβεῖν τοῖς ὅλοις, πρὸ τοῦ συνεῖναι τὰ προσπεπωκότα τὰς δυνάμεις διὰ τὸ μηδεμίαν ὑπάρχειν ἐν τοῖς ἰδίῳ πράγμασιν ἐλπίδα τοῦ δύνασθαι μισθοδοτεῖν. (3) Ἄλλ', εἴπερ ἐξακισχιλίων ἐγκρατὴς ἐγεγόνει τάλαντων κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, τὸν Πτολεμαῖον αὐτὸν ἠδύνατο ταῖς χορηγίαις υπερθέσθαι. (4) Πρὸς δὲ τὸν Ἀντίγονον, εἰ μόνον τριακοσίων ὑπῆρχε κύριος, καὶ λίαν ἱκανὸς ἦν ἀσφαλῶς ὑπομένων τριβεῖν τὸν πόλεμον. (5) Τὸ δ' αἶμα μὲν πάσας ἀποφαίνειν τῷ Κλεομένει τὰς ἐλπίδας ἐν Πτολεμαίῳ διὰ τὰς χορηγίας, αἶμα δὲ τοσούτων χρημάτων αὐτὸν φάναι κύριον γεγενῆσθαι κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, τοῖς οὐ τῆς μεγίστης ἀλογίας, εἴτι δ' ἀσκηφίας ἐστὶ σημεῖον; (6) Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα τῷ συγγραφῇ τοιαῦτα, καὶ κατὰ τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς, καὶ παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν, κατατάσσεται· περὶ ὧν ἀρκεῖν ὑπολαμβάνω, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, καὶ τὰ νῦν εἰρημένα.

LXIV. Μετὰ δὲ τὴν τῆς Μεγάλης πόλεως ἄλωσιν,

temporibus, quando in summa omnes concordia viventes maximam consecuti opulentiam videntur, tamen ex Peloponnesi totius universis suppellectilibus, si corpora nempe excipias, tantam pecuniae summam nego posse confici. (5) Quod autem non temere, sed cum ratione, hoc affirmemus, hinc potest cognosci. (6) Nam quis legit historias, quia sciat, Athenienses, quo tempore una cum Thebanis bellum adversus Lacedaemonios suscipiebant, et militum decem milia armabant, triremes centum instruebant; (7) postquam pecuniam ex censu civium ad bellum tunc conferre decrevisent; et agrorum universae Atticae, et domorum, et omnium pariter fortunarum suarum aestimationem iniisse; et tamen census totius summam ad sex millia talentorum non pervenisse, deficientibus scilicet ducentis quinquaginta? (8) Unde liquet, per esse verisimile id quod de Peloponnesis modo dicebamus. (9) Istis vero temporibus e Megalopoli amplius, quam trecenta talenta, fuisse redactum, nemo, qui vel exaggerare summam voluerit, affirmare tamen ausit. (10) Nam illud in confesso est, et liberos et servos quam plurimos Messenam fuga evasisse. Maxime autem ei, quod diximus, fidem facit illud: (11) Mantinenses neque numero civium, neque opibus, ulli populorum Arcadiae erant secundi, quod etiam hic ipse fatetur. Hi obsidione capti, cum deditionem fecissent, ita ut neque effugere quisquam illorum, nec subripi res ulla facile posset, (12) opimiorum hosti praedam non attulere, corporibus etiam venditis, quam trecenta talenta.

LXIII. Quis vero non magis adhuc miretur, quod idem scriptor istis subjicit? Nam eodem loco ait: decem fere diebus ante quam pugna pugnaretur, legatum a Ptolemaeo missum venisse, qui nuntiaret, pecuniam nolle amplius Ptolemaeo suppeditare, sed ad pacem cum Antigono faciendam hortari: (2) quod ubi accepisset Cleomenes, constituisset eum, fortunam summæ rerum sibi quam primum esse letandam, prius quam de accepto nuntio aliquid resciret exercitus; quoniam quidem spem nullam ipse haberet, ex propriis opibus militi stipendia posse se solvere. (3) Atque si circa tempus idem sex millium talentorum compos est factus; vel Ptolemaeo ipsum sumptibus superare poterat. (4) Bellum vero cum Antigono quod attinet, si vel trecenta solummodo talenta receperat Cleomenes, facile illi fuit, sine ullo periculo bellum illud sustinere atque trahere. (5) Aliter dicere, omnes Cleomeni spes suas in Ptolemaeo et ejus liberalitate fuisse positas; simulque affirmare, tantam pecuniam illo ipso tempore in ejusdem Cleomenis potestate atque manibus fuisse, hoc annon summæ dementiae atque incoquantiae argumentum est? (6) Similia vero his multa idem scriptor, cum in istorum temporum rebus, tum in universa historia, retulit: de quibus, pro instituto nostro, haecenus dicta sufficiant.

LXIV. Capta Megalopoli, Antigono in urbe Argivorum

Ἀντιγόῳ παραχειμάζοντος ἐν τῇ τῶν Ἀργείων πόλει, συναγαγὼν Κλεομένης ἅμα τῷ τὴν ἐαρινὴν ὥραν ἐνίστασθαι τοὺς στρατιώτας, καὶ παρακαλέσας τὰ πρόποντα τοῖς καιροῖς, ἐξαγαγὼν τὴν στρατιάν, ἐνέβαλεν εἰς τὴν τῶν Ἀργείων χώραν. (2) ὥς μὲν τοῖς πολλοῖς ἐδόκει, παραβολῶς καὶ τολμηρῶς, διὰ τὴν θυρότητα τῶν κατὰ τὰς εἰσόδους τόπων· ὥς δὲ τοῖς ὁρθῶς λογιζομένοις, ἀσφαλῶς καὶ νουνεγῶς. (3) Ὅρῳ γὰρ τὸν Ἀντίγονον διαφεικόμενους τὰς δυνάμεις, ᾗδει σαφῶς, ὅτι πρῶτον μὲν τὴν εἰσβολὴν ἀκινδύνως ποιήσεται· δευτέρου δὲ ὅτι τῆς χώρας καταφθειρομένης ἕως τῶν τειχῶν, ἀνάγκη τοὺς Ἀργεῖους, θεωροῦντας τὸ γιγνόμενον, ἀσχάλλειν, καὶ καταμέμψεσθαι τὸν Ἀντίγονον. (4) Εἰ μὲν οὖν συμβαίη, μὴ δυνάμενον αὐτὸν ὑποφέρειν τὸν ἐπιβόρσιμον τῶν ὅλων, ἐξελεῖν καὶ διακινδυνεύσαι τοῖς παροῦσι· πρόδην ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἦν αὐτῷ, διότι νικήσει βραδίως. (5) Εἰ δ' ἐμμείνας τοῖς λογισμοῖς, ἐρησυχάζον· καταπληξάμενος τοὺς ὑπεναντίους, καὶ ταῖς ἰδίαις δυνάμεισι θάρσος ἐνεργασάμενος, ἀσφαλῶς ὑπέλαβε ποιήσεσθαι τὴν ἀναχώρησιν εἰς τὴν οἰκίαν. (6) Ὁ καὶ συνέθι γενέσθαι. Τῆς γὰρ χώρας δημομένης, οἱ μὲν ὅλῳι συστρεφόμενοι, τὸν Ἀντίγονον ἐλοιδοροῦν· ὁ δὲ καὶ λίαν ἡγεμονικῶς καὶ βασιλικῶς, οὐδὲν περὶ κλείονος ποιούμενος τῆς κατὰ λόγον πραγματείας ἤγε τὴν ἡσυχίαν. (7) Ὁ δὲ Κλεομένης, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, καταφθείρας μὲν τὴν χώραν, καταπληξάμενος δὲ τοὺς ὑπεναντίους, εὐθαρσεῖς δὲ πεποιηκῶς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις πρὸς τὸν ἐπιφερόμενον κίνδυνον, ἀσφαλῶς εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανῆλθε.

LXV. Τοῦ δὲ θέρου ἐνισταμένου, καὶ συνελθόντων τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐκ τῆς χειμασίας, ἀναλαβὼν τὴν στρατιάν Ἀντίγονος προῆγε μετὰ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Λακωνικὴν. (2) ἔχων Μακεδόνας μὲν τοὺς εἰς τὴν φάλαγγα μυρίους, πελταστάς δὲ τρισχιλίους, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους, Ἀγριῆνας δὲ σὺν τούτοις χιλίους, καὶ Γαλάτας ἄλλους τοσούτους· μισθοφόρους δὲ, τοὺς πάντας, πεζοὺς μὲν τρισχιλίους, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους. (3) Ἀχαιῶν δ' ἐπιλέκτους, πεζοὺς μὲν τρισχιλίους, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους· καὶ Μεγαλοπολίτας χιλίους, εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον καθοπλισμένους, ὧν ἡγεῖτο Κερκιδᾶς Μεγαλοπολίτης. (4) τῶν δὲ συμμάχων, Βουωτῶν μὲν πεζοὺς διςχιλίους, ἱππεῖς δὲ διακοσίους· Ἡπειρωτῶν πεζοὺς χιλίους, ἱππεῖς πενήτηκοντα· Ἀκαρνάνων ἄλλους τοσούτους· Ἰλλυρίων χιλίους ἑξακοσίους, ἐφ' ὧν Δημήτριος ὁ Φάριος. (5) Ὡς εἶναι πᾶσαν τὴν δύναμιν, πεζοὺς μὲν εἰς διςμυρίους ὀκτακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ χιλίους καὶ διακοσίους. (6) Ὁ δὲ Κλεομένης, προσδοκῶν τὴν ἐροδὸν, τὰς μὲν ἄλλας τὰς εἰς τὴν χώραν εἰσβολὰς ἡσφαλίσατο φυλακαῖς καὶ τάφροις καὶ δένδρων ἐκκοπαῖς. (7) αὐτὸς δὲ κατὰ τὴν Σελασίαν καλουμένην μετὰ τῆς δυνάμεως ἐστρατοπέδευε, ὥς πάσης ὑπαρχούσης αὐτῷ στρατιᾶς εἰς δύο μυριάδας χωρῶν ἐκ τῶν κατὰ λόγον, ταύτῃ ποιήσεσθαι ὑπεναντίους τὴν εἰσβολήν. (8) Ὁ καὶ συνεκύρησε. Δύο

hibernante, Cleomenes ineunte statim vere contrahit copias, suosque hortatus prout res admonebat, educit, et in fines Argivorum impetum facit : (2) consilio usus, ut quidem vulgus arbitrabatur, temerario atque audaci, propter difficiles aditus et loca munita; ut prudentioribus videbatur, tuto juxta et callido. (3) Quippe qui videret, Antigonom copias suas dimisisse, illud primum certo sciebat, sine ullo periculo invasionem illam fore : deinde, ubi ad muros usque vastari regio cœpisset, Argivos id cernentes, iniquo rem animo laturos, atque omnino de Antigono graviter questuros. (4) Qui si populi convicia ferre non sustinens, copias quæ ad manus essent educeret, acieque dimicaret; non dubitabat Cleomenes, quantum provideri ratione posset, paratam sibi victoriam fore : (5) sin manens in suscepta sententia, nihil se commoveret; tum vero tantum hostibus terrorem se injecturum, tantosque suis facturum spiritus, ut domum tuto reverti queat. (6) Atque ita evenit. Nam dum vastantur agri, plebs in circulis Antigono obtreclare : ille contra, imperatorio ac plane regio animo, nihil antiquius habens quam ut omnium quæ faceret ratio sibi constaret, quiescere. (7) Ita Cleomenes, sicut initio proposuerat, agrum populatus, hoste perterrefacto, animis suorum adversus imminens periculum confirmatis, impune domum rediit.

LXV. Initio æstatis Antigonus, postquam et Macedones et Achæi ex hibernis reversi convenissent, suas et sociorum copias in Laconicam ducit. (2) In eo exercitu erant Macedonum, ex quibus constabat phalanx, decern millia; cetrati, ter mille; equites, trecenti : ad hæc Agrianes mille, et Galli item mille : stipendiarii in universum, peditum tria millia : equites trecenti. (3) Achæorum vero selecti, pedites ter mille, equites trecenti. Megalopolitani, more Macedonum armati, mille, Cercida Megalopolitano duce. (4) Aderant præterea sociorum auxilia : Bæotorum quidem pedites bis mille, equites cc; Epirotarum, pedites cic, equites l; Acarnanes item pari numero; Illyriorum, mille sexcenti, quorum dux erat Demetrius Pharius. (5) Ut omnino constaret ille exercitus e peditum millibus fere xxviii; equitibus vero mccc. (6) Cleomenes vero, hostium impressionem exspectans, reliquos aditus præsiidiis, fossis, concædibus munit : (7) ipse cum exercitu profectus, in quo ad viginti millia hominum erant, ad Sellasiam castra ponit; probabili conjectura adductus, ut illac irrupturum hostem crederet. (8) Neque aliter accidit. Duo colles sunt, qui fauces illas efficiunt, quorum

δὲ λόφων ἐπ' αὐτῆς τῆς εἰσόδου κειμένων, ὧν τὸν μὲν Εὐάν, τὸν δ' ἕτερον Ὀλυμπον καλεῖσθαι συμβαίνει (9) τῆς δ' ὁδοῦ μεταξὺ τούτων παρὰ τὸν Οἰνοῦντα ποταμὸν φερούσης εἰς τὴν Σπάρτην, ὃ μὲν Κλεομένης, τῶν προειρημένων λόφων συνάμφω τάφρον καὶ χάρακα προβαλόμενος, ἐπὶ μὲν τὸν Εὐάν ἔταξε τοὺς περιοίκους καὶ συμμάχους· ἐφ' ὧν ἐπέστησε τὸν ἀδελφὸν Εὐκλείδαν· αὐτὸς δὲ τὸν Ὀλυμπον κατεῖχε μετὰ Λακεδαιμονίων καὶ τῶν μισθοφόρων. (10) Ἐν δὲ τοῖς ἐπιπέδοις παρὰ τὸν ποταμὸν ἐφ' ἑκάτερα τῆς ὁδοῦ τοὺς ἵππεῖς μετὰ μέρους τινὸς τῶν μισθοφόρων παρενέβαλεν. (11) Ἀντίγονος δὲ, παραγνόμενος, καὶ συνθεωρήσας τὴν τε τῶν τόπων ὄψιν, καὶ τὸν Κλεομένην πᾶσι τοῖς οἰκείοις μέρσι τῆς δυνάμεως οὕτως εὐστόχως προκατελιηφότα τὰς εὐκαιρίας, ὥστε παραπλησίον εἶναι τὸ σύμπαν σχῆμα τῆς στρατοπεδείας τῇ τῶν ἀγαθῶν ὁπλομάχων προβολῇ. (12) οὐδὲν γὰρ ἀπέλιπε τῶν πρὸς ἐπιθεσιν ἅμα καὶ φυλακῇ, ἀλλ' ἦν ὁμοῦ παράταξις ἐνεργὸς, καὶ παρεμβολὴ δυσπρότοδος. (13) διὸ καὶ τὸ μὲν ἐξ ἐφόδου καταπειράζειν καὶ συμπλέκεσθαι προχείρως ἐπέγνων.

LXVI. Στρατοπεδεύσας δ' ἐν βραχεὶ διαστήματι, καὶ λαβὼν πρόβλημα τὸν Γόργυλον καλούμενον ποταμὸν· τινὰς μὲν ἡμέρας ἐπιμένων, συνεθεώρει τὰς τε τῶν τόπων ιδιότητας καὶ τὰς τῶν δυνάμεων διαφοράς. (2) Ἄμα δὲ καὶ προδεικνύων τινὰς ἐπιβολὰς πρὸς τὸ μέλλον, ἐξεκαλεῖτο τὰς τῶν ὑπεναντίων ἐπινοίας. (3) Οὐ δυνάμενος δὲ λαβεῖν οὐδὲν ἄργον, οὐδ' ἔξοπλον, διὰ τὸ πρὸς πᾶν ἑτοίμως ἀντικεινέσθαι τὸν Κλεομένην. (4) τῆς μὲν τοιαύτης ἐπινοίας ἀπίστη. Τέλος δ' ἐξ ὁμολόγου διὰ μάχης ἀμφοτέροι προέβητον κρίνειν τὰς πράξεις. Πάνυ γὰρ εὐφρεῖς καὶ παραπλησίους ἡγεμόνας ἡ τύχη συνέβαλε τούτους τοὺς ἄνδρας. (5) Πρὸς μὲν οὖν τοὺς κατὰ τὸν Εὐάν ὁ βασιλεὺς ἀντέταξε τῶν τε Μακεδόνων τοὺς χαλκασπίδας, καὶ τοὺς Πλυριοδς, κατὰ στείρας ἐναλλάξ τεταγμένους· Ἀλέξανδρον τὸν Ἀκμήτου, καὶ Δημήτριον τὸν Φάριον ἐπιστήσας. (6) Ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς Ἀχαρνᾶνας καὶ Κρήτας ἐπέβαλε· τούτων δὲ κατόπιν ἦσαν δισχίλιοι τῶν Ἀχαιῶν, ἐφεδρείας λαμβάνοντες τάξιν. (7) Τοὺς δ' ἵππεῖς περὶ τὸν Οἰνοῦντα ποταμὸν ἀντέθηκε τῷ τῶν πολεμίων ἱππικῷ, συστήσας αὐτοῖς Ἀλέξανδρον ἡγεμόνα, καὶ συμπαραθεὶς πεζοὺς τῶν Ἀχαιῶν χιλιούς, καὶ Μεγαλοπολίτας τοὺς ἴσους. (8) Αὐτὸς δὲ, τοὺς μισθοφόρους ἔχων καὶ τοὺς Μακεδόνας, κατὰ τὸν Ὀλυμπον πρὸς τοὺς περὶ τὸν Κλεομένην διέγνων ποιεῖσθαι τὴν μάχην. (9) Προτάξας οὖν τοὺς μισθοφόρους, ἐπέστησε διπλαγῆσαν ἐπ' ἀλλήλων τῶν Μακεδόνων· ἐποίει δὲ τοῦτο διὰ τὴν στενότητα τῶν τόπων. (10) Σύνθημα δ' ἦν τοῖς μὲν Πλυριοῖς, τότε ποιεῖσθαι τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς τὸν λόφον προσβολῆς, ὅταν ἴδωσιν ἀρθεῖσαν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ὀλυμπον τόπων σινδόνα· προσηρηγμένοι γὰρ ἦσαν οὗτοι νυκτὸς ἐν τῷ Γόργύλῳ ποταμῷ, πρὸς αὐτῇ τῇ τοῦ λόφου βίβλῃ. (11) τοῖς δὲ Μεγαλοπολίταις καὶ τοῖς

alteri nomen Evæ, alteri Olympo : (9) in medio fuit Cenus, propter quem via est Spartam ducens. Ante utrumque collem fossam duxerat Cleomenes, valloque muniverat : Pericæcis et sociorum auxiliis in Eva localis, ductorem fratrem Euclidam imposuerat : ipse cum Lacedæmoniis et mercenariis Olympum tenebat. (10) In campi planitie, ad utramque fluminis ripam, equites cum parte conductitiorum disposuerat. (11) Accedit dein Antigonus, et munitam loci naturam conspicatur; observatque, Cleomenem, diviso exercitu, et conveniente cuique parti statione assignata, opportuna quæque loca scite adeo occupasse, ut dispositionis exercitus ejus universa forma similis esset peritorum bellatorum positioni, qui scutis hastisque projectis in omnem occasionem intenti sunt : (12) nihil enim erat prætermisum, quod vel ad inferendum, vel ad cavendum ictum faceret; sed erat simul ad pugnam valide instructa acies, simul ab hostis superventu tuta castrametatio. (13) Itaque e vestigio hostem tentare et temere configere noluit.

LXVI. Sed modico spatio interjecto, pro munimento Gorgylum fluvium habens, castra ponit; ibique dies aliquot moratur, partim ut locorum naturam, partim ut copiarum ingenia melius cognoscerat. (2) Simul, speciem subinde præbens impressionem meditantis, quid consilii de futuro esset hostibus, elicere studuit. (3) Sed quum nihil custodia vacuum, aut parum firmo præsidio munitum deprehenderet, quia in omnes partes prompte se Cleomenes obvertebat; (4) consilium mutavit de improvviso in hostes impetum faciendi. Tandemque inter ambos convenit, prælii discrimini rem universam permittere. Admodum enim natura præstantes et inter se pares erant hi duces, quos tunc fortuna commisit. (5) Igitur Antigonus iis, qui Evam tenebant, chalcaspidas Macedones opposuit, Illyriorumque manipulos inter horum ordines alternatim locavit: ducesque his imposuit Alexandrum, Acmeti filium, et Demetrium Pharium. (6) Pone hos Acarnanes et Cretenses sequi jussit: quorum a tergo Achæos his mille in subsidii locat. (7) Equites circa Cenum fluvium hostium equitatui sunt oppositi: restque illis præfectus Alexander: jussi etiam sunt pedites Achæorum mille et Megalopolitanorum totidem, equitum latera tegere. (8) Ipse Antigonus cum iis, qui ad Olympum stabant, qua parte Cleomenes erat, congredi statuit, mercenarios et Macedonas ducens. (9) Igitur, mercenariis in prima acie positis, phalangem Macedonum duplicem, cujus pars altera alteram preesse sequebatur, pone hos locat; propter locorum angustias id facere coactus. (10) Signum inchoandi prælii, Illyriis quidem (hi noctu juxta Gorgylum amnem ad ipsas collis radices se applicuerant) constitutum fuerat, ut invadere collem inciperent, ubi primum e proximis Olympo locis linteam attolli vidissent, (11)

ἰππεῦσι παραπλησίως, ἐπειδὴν φοινικίς ἐξαρθῇ παρὰ τοῦ βασιλέως.

LXVII. Ἐπειδὴ δ' ὁ μὲν καιρὸς ἦκε τῆς χρείας, τὸ δὲ σύνθημα τοῖς Ἰλλυριοῖς ἀπεδόθη, παρήγγειλαν δὲ ποιεῖν τὸ δέον, ὅς ἦν ἐπιμελέεσθαι πάντας εὐθέως ἀναδίδαντες αὐτοὺς, καθήρχοντο τῆς πρὸς τὸν βουνὸν προσβολῆς. (2) Οἱ δὲ μετὰ τῶν Κλεομένους ἰππέων ἐξ ἀρχῆς ταχθέντες εὐζῶνοι, θεωροῦντες τὰς σπεῖρας τῶν Ἀχαιῶν ἐρήμους ἐκ τῶν κατόπιν οὖσας, κατ' οὐρὰν προσπίπτοντες, εἰς ὁλοσχερῇ κίνδυνον ἤγον τοὺς πρὸς τὸν λόφον βιαζομένους. (3) ὡς ἂν τῶν μὲν περὶ τὸν Εὐκλείδαν ἐξ ὑπερδείου κατὰ πρόσωπον αὐτοῖς ἐφεστώτων, τῶν δὲ μισθοφόρων κατόπιν ἐπικειμένων, καὶ προσφερόντων τὰς γείρας ἐβρωμένως. (4) Ἐν ᾧ καιρῷ συννόησας τὸ γινόμενον, ἅμα δὲ προσωόμενος τὸ μέλλον, Φιλοπολίμην ὁ Μεγαλοπολίτης, τὸ μὲν πρῶτον ὑποδεικνύειν ἐπαβάλλετο τοῖς προσεστώσι τὸ συμβεβημένον. (5) οὐδένος δὲ προσέχοντος αὐτῷ, διὰ τὸ μήτ' ἐφ' ἡγεμονίας τετάχθαι μηδεπώποτε, κομιδῇ τε νέον ὑπάρχειν αὐτὸν παρακαλέσας τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας, ἐνέβαλε τοῖς πολεμίοις ταλμηρούς. (6) Οὗ γενομένου, ταχέως οἱ προσκειμένοι μισθοφόροι κατ' οὐρὰν τοῖς προσβαίνουσιν, ἀκούσαντες τῆς κραυγῆς, καὶ συνιδόντες τὴν τῶν ἰππέων συμπλοκὴν, ἀφόμενοι τῶν προκειμένων, ἀνέτρεχον εἰς τὰς ἐξ ἀρχῆς τάξεις, καὶ προσεδοθήθουν τοῖς παρ' αὐτῶν ἰππεῦσι. (7) Τοῦτου δὲ συμβάντος, ἀπερίσπαστον γινόμενον τό τε τῶν Ἰλλυρίων καὶ Μακεδόνων καὶ τῶν ἅμα τούτοις προσβαίνοντων πλῆθος, ἐκθύμως ὤρμησε καὶ τεθαβρήκτως ἐπὶ τοὺς ὑπεναντίους. (8) Ἐξ οὗ καὶ μετὰ ταῦτα φανερὸν ἐγενήθη, διότι τοῦ κατὰ τὸν Εὐκλείδαν προτερήματος αἴτιος ἐγίνετο Φιλοπολίμην.

LXVIII. Ὅθεν καὶ τὸν Ἀντίγονόν φασι μετὰ ταῦτα καταπειράζοντα πυθάνεσθαι τοῦ ταχθέντος ἐπὶ τῶν ἰππέων Ἀλεξάνδρου, διὰ τί πρὸ τοῦ παραδοθῆναι τὸ σύνθημα τοῦ κινδύνου κατάρξαίτο. (2) Τοῦ δ' ἀρνούμενου, φάσκοντος δὲ, μεिरάκιόν τι Μεγαλοπολιτικὸν προσχειρῆσαι παρὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην· εἰπεῖν, ζῴσι τὸ μὲν μεिरάκιον ἡγεμόνος ἔργον ἀγαθοῦ ποιῆσαι, συνθεασάμενον τὸν καιρὸν· ἐκεῖνος δ', ἡγεμὼν ὑπάρχων, μεिरακίου τοῦ τυχόντος. (3) Οὐ μὴν ἄλλ' οἷ γε περὶ τὸν Εὐκλείδαν ὄρωντες προσβαινούσας τὰς σπεῖρας, ἀφόμενοι τοῦ χρῆσθαι ταῖς τῶν τόπων εὐκαιρίαις. (4) τοῦτο δ' ἦν, ἐκ πολλοῦ συναντῶντας καὶ προσπίπτοντας τοῖς πολεμίοις, τὰ μὲν ἐκείνων στίφη συνταράττειν καὶ διαλύειν, αὐτοὺς δ' ὑποχωρεῖν ἐπὶ πᾶσα καὶ μεθίστασθαι πρὸς τοὺς ὑπερδείους αἰετόπαιδας ἀσφαλῶς. (5) οὗτω γὰρ ἂν πολυμηνύμενοι καὶ συγχέαντες τὸ τοῦ καθολισμοῦ καὶ τῆς συντάξεως ἰδίωμα τῶν ὑπεναντίων, βραδίως αὐτοὺς ἐτρέφαντο διὰ τὴν τῶν τόπων εὐφυίαν. (6) τούτων μὲν οὐδὲν ἐποίησαν καθάπερ δ' ἐξ ἐτοίμου σφίσι τῆς νίκης ὑπαρχούσης, τοῦναντίον ἔπραξαν. (7) Κατὰ γὰρ τὴν ἐξ ἀρχῆς στάσιν ἔμενον ἐπὶ τῶν ἀκρῶν, ὡς ἀνωτάτω

Megalopolitanis vero pariter et equitibus, cum primum rev puniceum paludamentum sustulisset.

LXVII. Ubi tempus dimicandi advenit, postquam Illyriis datum signum fuit, suique illos officii, quorum eae partes erant, admonuere; exemplo omnes se hosti ostendunt, et collem adoriri incipiunt. (2) Ibi tum levis armatura Cleomenis, quam inter equites fuisse locatam ostendimus, animadvertentes Achaeorum ordines a tergo nudos ultimum eorum agmen invadunt, et in summum discrimen hos, qui in collem nitebantur, adducunt. (3) Etenim simul et Euclidas e superiore loco in frontem illis imminebat; et ipsi mercenarii, a tergo instantes, valide caedebant. (4) Vidit hoc Philopoemen Megalopolitanus, ac statim providens quod futurum erat, de ingruente periculo primum quidem duces ordinum admonere instituit: (5) sed quum nemo animum ad verba ipsius adverteret, quia nullam unquam militiae praefecturam gesserat, et juvenis admodum erat; cives suos cohortatus, magna audacia hostium equitatum aggreditur. (6) Quod ubi factum est, mercenarii, qui terga tendentium in collem premebant, clamore audito, et cognito equitum conflictu, omisso eo quod instituerant, stationem priorem repetunt, et equitibus suis suppetias ferunt. (7) Hoc modo Illyrii et Macedones, universaeque multitudo quae una cum his in collem pergebat, liberati oblato impedimento, quod conatum ipsorum retardaverat, acriter atque fidenter hosti obviam ire pergunt. (8) Ex quo postea intellectum est, rei adversus Euclidam bene gestae causam praebuisse Philopoemenem.

LXVIII. Igitur fertur Antigonus post haec Alexandrum equitum praefectum interrogasse, quassissetque ex eo tentandi gratia: Cur prius, quam datum esset signum, pugnam inchoasset? (2) Qui quum negaret a se factum; sed adolescentem nescio quem Megalopolitanum, se repugnante, praelium occoepisse; tum dixisse Antigonum: Hunc quidem adolescentem, qui idoneum ac necessarium tempus animadvertisset, strenui ducis officio functum; ipsum vero, qui dux esset, gregarii adolescentis. (3) Jam vero Euclidas, ut appropinquantem vidit Illyriorum ordines, commoditate locorum uti praetermisit. (4) Partes autem periti ducis fuerant, ut hosti longe occurreret, impetuque facto, ordines illius conturbaret ac dissiparet; tum rursus pedetentim retrocedens, ad superiora loca sese absque periculo reciperet. (5) Sic enim confuso prius hoste, eaque opportunitate corrupta, quam ex genere armorum et propria dispositione aciei sibi sponponderant adversarii, facile postea, adjuvante loci natura, terga vertere eosdem coegisset. (6) At horum nihil Euclidas fecit, sed contrarium potius. (7) Nam, quasi parata cessantibus victoria foret, sicut initio collocatus fuerat, sic in summo

σπεύδοντες λαβεῖν τοὺς ὑπεναντίους, εἰς τὸ τὴν φυγὴν ἐπὶ πολὺ καταφερῇ καὶ κρημνῶδη γενέσθαι τοῖς πολεμίοις. (8) Συνέβη δ', ὅπερ εἰκὸς ἦν, τὸνναντίον· οὐ γὰρ ἀπολιπόντες αὐτοῖς ἀναχώρησιν, προσδεξάμενοι δ' ἀκεραῖους ἄμα καὶ συνεστώσας τὰς σπεύρας, εἰς τοῦτο δυσχρηστίας ἤλθον, ὥστε δι' αὐτῆς τῆς τοῦ λόφου κορυφῆς διαμάχεσθαι πρὸς τοὺς βιαζομένους. (9) Λοιπὸν, ὅσον ἐκ ποδὸς ἐπέστησαν τῷ βάρει τοῦ καθοπλισμοῦ καὶ τῆς συντάξεως· εὐθέως δ' οἱ μὲν Ἴλλυριοὶ τὴν κατάστασιν ἐλάμβανον, οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐκλείδαν τὴν ὑπὸ πόδα, διὰ τὸ μὴ καταλείπεσθαι τόπον εἰς ἀναχώρησιν καὶ μεταστάσιν ἑαυτοῖς. (10) Ἐξ οὗ ταχέως συνέβη τραπέντας αὐτοὺς, ὀλεθρίῳ χρήσασθαι φυγῇ, κρημνῶδη καὶ δύσβατον ἔχόντων ἐπὶ πολὺ τὴν ἀναχώρησιν τῶν τόπων.

LXIX. Ἄμα δὲ τούτοις, ὁ περὶ τοὺς ἱππεῖς συνετελείτο κίνδυνος, ἐκπρεπῇ ποιουμένων τὴν χρεῖαν τῶν Ἀχαιῶν ἱππέων ἀπάντων, μάλιστα δὲ Φιλοποίμενος, διὰ τὸ περὶ τῆς αὐτῶν ἐλευθερίας συνεστάναι τὸν θλον ἀγῶνα. (2) Καθ' ὃν καιρὸν τῷ προειρημένῳ συνέβη, τὸν μὲν ἵππον πεσεῖν, πληγέντα καιρίως· αὐτὸν δὲ πεζομαχοῦντα περιπεσεῖν τραύματι βιῶν, δι' ἄμφοιν τοῖν μηροῖν. (3) Οἱ δὲ βασιλεῖς κατὰ τὸν Ὀλυμπον τὸ μὲν πρῶτον ἐποιοῦντο διὰ τῶν εὐζώνων καὶ μισθοφόρων τὴν συμπλοκὴν, παρ' ἑκατέρους σχεδὸν ὑπαρχόντων τούτων εἰς πεντακισχίλους. (4) Ὡς ποτὲ μὲν κατὰ μέρη, ποτὲ δ' ὁλοσχερῶς συμπιπτόντων, διαφέρουσιν συνέβαινε γίνεσθαι τὴν ἐξ ἄμφοιν χρεῖαν, ὁμοῦ τῶν τε βασιλέων καὶ τῶν στρατοπέδων ἐν συνόψει ποιουμένων τὴν μάχην. (5) Ἡμιλλῶντο δὲ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ τάγμα ταῖς εὐψυχίας. (6) Ὁ δὲ Κλεομένης, ὁρῶν τοὺς μὲν περὶ τὸν ἀδελφὸν πεφευγόντας, τοὺς δ' ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ἱππεῖς ὅσον οὕτω κλίνοντας· καταπλαγῆς ὢν, μὴ πανταχόθεν προσδεξῆσθαι τοὺς πολεμίους, ἀναγκάζετο διασπᾶν τὰ προτειχίσματα, καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἐξάγειν μετωπηδὸν κατὰ μίαν πλευρὰν τῆς στρατοπεδείας. (7) Ἀνακληθέντων δὲ τῶν παρ' ἑκατέρους εὐζώνων ἐκ τοῦ μεταξὺ τόπου διὰ τῆς σάλπιγγος, συναλαλάξασαι, καὶ κατ' ὁλοῦς τῆς σαφίσας, συνέβηλον αἱ φάλαγγες ἀλλήλαις. (8) Ἀγῶνος δὲ γενομένου κραταιοῦ, καὶ ποτὲ μὲν ἐπὶ πόδα ποιουμένων τὴν ἀναχώρησιν, καὶ πιεζομένων ἐπὶ πολὺ τῶν Μακεδόνων ὑπὸ τῆς τῶν Λακωνίων εὐψυχίας, ποτὲ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐξωθυμένων ὑπὸ τοῦ βάρους τῆς τῶν Μακεδόνων τάξεως. (9) τέλος οἱ περὶ τὸν Ἀντίγονον συμφράξαντες τὰς σαφίσας, καὶ χρησάμενοι τῷ τῆς ἐπαλλήλου φάλαγγος ιδιώματι, βίᾳ προσπεσόντες, ἐξέωσαν ἐκ τῶν ὄχυρωμάτων τοὺς Λακεδαιμονίους. (10) Τὸ μὲν οὖν ἄλλο πλῆθος ἔφευγε προτροπαδῶν, φονευόμενον· ὁ δὲ Κλεομένης, ἱππεῖς τινὰς ἔχων περὶ ἑαυτὸν, ἀνεχώρησε μετὰ τούτων ἀσφαλῶς εἰς τὴν Σπάρτην. (11) Ἐπιγενομένης δὲ τῆς νυκτός, καταβάς εἰς Γύθιον, ἤτοιμασμένων αὐτῷ τῶν πρὸς τὸν πλοῦν ἐκ πλείονος χρό-

remanet colle; ratus, in ipso, si posset fieri, vertice hostem sibi excipiendum, quo longior mox per declivia et abrupta esset illius fuga. (8) Plane vero contrarium, sicuti par erat, evenit: quum enim vacuum sibi nullum spatium reliquisset ad pedem referendum; ubi int' gri firmique Illyriorum ordines fuere excipiendi, eo difficultatum venit Euclidas, ut per ipsum verticem cum irrumpentibus dimicare cogeretur. (9) Itaque e vestigio premebatur gravitate armorum et aciei robore hostium: et continuo Illyri statione potiti sunt, quam tenuerant hostes: Euclidas cum suis inferiora capere coactus est, quia spatium ad retrocedendum, et ad locum commode mutandum suis non reliquerat. (10) Ex quo facile Illyriis fuit, victos ac fugientes premere, quum per loca prærupta atque impedita esset illis evadendum.

LXIX. Dum hæc fiunt, simul equestris pugna commissa est; omnibus Achaicis equitibus fortiter pugnam capessentibus, quod eo certamine libertas eorum agebatur; præcipue tamen Philopœmene. (2) Et huic quidem in eo prælio accidit, ut equus, letali accepto vulnere, caderet; atque ipse, inter pedites pugnans, gravi vulnere, trajecto utroque femore, afficeretur. (3) Reges vero, ad Olympum, primum per expeditos et mercenarios, quorum habebant utrumque quinque millia, certamen commiserunt. (4) Qui, modo per partes, modo confertim omnes simul concurrentes, memorandum prælium cierunt; quum in oculis et regum et exercituum res gereretur. (5) Itaque et vir cum viro, et ordo cum ordine, acri contentione dimicabant. (6) Cleomenes vero, conspecta fratris fuga, prope jam inclinatæ equitum etiam turmas videns, quæ in planis pugnant; metuens, ne omni ex parte hostes in se ingruerent; munimenta castris suis objecta divellere, et ab uno illorum latere copias omnes recta fronte educere cogitur. (7) Tuis deinde ab utraque parte concinentibus, revocati sunt levioris armaturæ milites e medio inter utramque aciem spatium; ac sublato clamore, prætentis hastis, concurrunt phalanges. (8) Insequitur atrox pugna. In qua quum modo Macedones virtuti Laconum longe viderentur impares, et jam pedem referrent; modo Lacedæmonii, Macedonicæ aciei vim ac robur non sustinentes, cederent: (9) tandem Antigoni phalanx densatis hastis, incredibili violentia, quæ geminæ phalangis propria est, in hostem irruens Lacedæmonios ex suis munitiōibus dejecit. (10) Tum vero reliqua multitudo passim cæsa et effusam fugam versa est: Cleomenes cum paucis equitibus Spartam incolumis se recepit. (11) Unde proxima nocte Gythium descendit, navibusque ibi conscensis, quas malit

νου πρὸς τὸ συμβαίνειν, ἀπῆρε μετὰ τῶν φίλων εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

LXX. Ἀντίγονος δ', ἐγκρατὴς γενόμενος ἐξ ἐφόδου τῆς Σπάρτης, τὰ τε λοιπὰ μεγαλοφύχως καὶ φιλανθρωπῶς ἐχρήσατο τοῖς Λακεδαιμονίοις, τὸ τε πολίτευμα τὸ πάτριον αὐτοῖς καταστήσας, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἀνέζευξε μετὰ τῶν δυνάμεων ἐκ τῆς πόλεως προσαγγελθέντος αὐτοῦ, τοὺς Ἰλλυριοὺς εἰσεβληκότες εἰς Μακεδονίαν, πορθεῖν τὴν γῶραν. (2) Οὕτως αἰεὶ ποθ' ἡ τύχη τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων παρὰ λόγον εἴθε κρίνειν. (3) Καὶ γὰρ τότε Κλεομένης, εἰ τὰ κατὰ τὸν κίνδυνον παρεῖλκυσε τελέως ὀλίγας ἡμέρας, εἰ τ', ἀναχωρήσας ἀπὸ τῆς μάχης εἰς τὴν πόλιν, εἰς βραχὺ τῶν καιρῶν ἀντεποιήσατο, διακατέσχεν ἂν τὴν ἀρχήν. (4) Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ γ' Ἀντίγονος, παραγενόμενος εἰς Τέγεαν, καὶ τούτοις ἀποδοὺς τὴν πάτριον πολιτείαν, δευτεραίος ἐντέθεν εἰς Ἄργος, ἐπ' αὐτὴν ἦλθε τὴν τῶν Νεμεῶν πανήγυριν. (5) Ἐν ἧ τυχῶν πάντων τῶν πρὸς ἀθάνατον δόξαν καὶ τιμὴν ἀνιχνόντων, ὑπὸ τε τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ κατ' ἰδίαν ἐκαστὸς τῶν πόλεων, ὥρμησε κατὰ σπουδὴν εἰς Μακεδονίαν. (6) Καταλαβὼν δὲ τοὺς Ἰλλυριοὺς ἐν τῇ γῶρᾳ, καὶ συμβαλὼν ἐκ παρατάξεως, τῇ μὲν μάχῃ κατώρθωσε· τῇ δὲ παρακλήσει καὶ κραυγῇ, τῇ κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον, ἐκθύμως χρησάμενος, εἰς αἵματος ἀναγωγὴν καὶ τινα τοιαύτην διάθεσιν ἐμπεσὼν, μετ' αὐτὸ πολὺ νόσω τὸν βίον μετήλλαξε· (7) κκλὰς ἐλπίδας ὑποδείξας ἐν αὐτῷ πᾶσι τοῖς Ἑλλησιν, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἐν τοῖς ὑπαίθροις γρείαν, ἐτι δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν ὀλὴν ἀφρεσιν καὶ καλοκάγαθειαν. (8) Τὴν δὲ Μακεδόνων βασιλείαν ἀπέλιπε Φιλίππῳ τῷ Δημητρίου.

LXXI. Τίνος δὲ χάριν ἐποιήσάμεθα τὴν ἐπὶ πλεῖον ὑπὲρ τοῦ προειρημένου πολέμου μνήμην; (2) Διότι, τῶν καιρῶν τούτων συναπτόντων τοῖς ὑφ' ἡμῶν ἱστορεῖσθαι μέλλουσι, χρήσιμον ἐδόκει, μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον εἶναι, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, τὸ ποιῆσαι πᾶσιν ἐναργῇ καὶ γνώριμον τὴν ὑπάρχουσαν περὶ Μακεδόνας καὶ τοὺς Ἑλληνας τότε κατὰστασιν. (3) Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς καὶ Πτολεμαίου νόσω τὸν βίον μεταλλάξαντος, Πτολεμαῖος δ' κληθεὶς Φιλοπάτωρ διεδέξατο τὴν βασιλείαν. (4) Μετήλλαξε δὲ καὶ Σέλευκος, ὁ Σελεύκου, τοῦ Καλλίνικου καὶ Πάγωνος ἐπικληθέντος· Ἀντίοχος δὲ διεδέξατο τὴν ἐν Συρίᾳ βασιλείαν, ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ. (5) Παραπλήσιον γὰρ δὴ τι συνέβη τούτοις, τοῖς πρώτοις μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν κατασχούσι τὰς ἀρχὰς ταύτας· λέγω δὲ, Σελεύκῳ, Πτολεμαίῳ, Λυσιμάχῳ. (6) Ἐκεῖνοί τε γὰρ πάντες περὶ τὴν εἰκοστὴν καὶ τετάρτην πρὸς ταῖς ἑκατὸν Ὀλυμπιάδα μετήλλαξαν, καθάπερ ἐπάνω προείπον· οὗτοί τε περὶ τὴν ἐνάτην καὶ τριακοστὴν. (7) Ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ τὴν ἐπίστασιν καὶ προκατασκευὴν τῆς ὅλης ἱστορίας διεληλύθαμεν, δι' ἧς ὑποδέδεικται, τότε, καὶ πῶς, καὶ δι' ἧς αἰτίας τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν κρατήσαντες Ῥωμαῖοι, πρῶτον

ante ad incerta casuum paraverat, amicis comitantibus, Alexandriam est profectus.

LXX. Antigonus vero, repentina invasione Sparta potitus, cum in ceteris humanitate singulari et magnitudine animi usus erga Lacedaemonios, tum avita Reipublicae forma illis restituta, paucis interjectis diebus, copias ex urbe re-duxit; quum nuntiatum ei fuisset, Illyrios, in Macedoniam ingressos, agros ibi depopulari. (2) Adeo semper maximas quasque hominum actiones inopinato fine terminare amat fortuna. (3) Nam illo tempore, si Cleomenes praelium ad paucos dies distulisset; vel postea, cum e pugna in urbem se recepit, si paulisper uti conatus esset opportunitatibus; regnum profecto retinisset. (4) Ceterum Antigonus Tegeam venit, et Tegeatis quoque restituta patria reipublicae forma, biduo post, Argos, sub ipsum tempus ludorum Nemeensium, pervenit. (5) Ubi, cum communi Achaeorum decreto, tum propriis singularum urbium suffragiis, omnia consecutus, quibus honos ac gloria immortalis deferri solet; magnis itineribus in Macedoniam est reversus. (6) Ibi cum Illyriis, etiamnum in Macedonia deprehensis, collatis signis congressus, victoriam quidem reportavit: sed quia in adhortando milite, et clamoribus inter dimicandum editis, vehementiore voce contenderat, sanguinem emittere coepit: contractoque ea ex re languore quodam, non ita multo post morbo est exstinctus: (7) vir, qui magnam sui spem apud universos Graeciae populos concitaverat; non eo solum nomine, quod totius rei castrensis magnum usum habebat; sed multo etiam magis propter morum probitatem, et praecleara instituta quae semper tenebat. (8) Macedoniae regnum moriens reliquit Philippo, Demetrii filio.

LXXI. Quorsum autem Cleomenicum istud bellum pluribus est a nobis expositum? (2) Quia nimirum, quum haec tempora iis connexa essent, quae sumus ex professo uberius enarraturi, utile, imo vero necessarium duximus, si modo vellemus implere quod initio polliciti sumus; ut, qui tunc temporis esset status Macedonum et Graecorum, ostenderemus. (3) Per idem vero tempus etiam morbo e vivis excessit Ptolemaeus; qui successorem regni habuit Ptolemaeum cognomine Philopatorem. (4) Obiitque etiam Seleucus, Seleuci illius filius, qui Callinici et Pogonis cognomen gesserat; illique in Syriae regnum Antiochus, frater ipsius, successit. (5) Simile quid enim in his factum est ei, quod primis illis evenerat, qui post fata Alexandri regna haec occupaverant, Seleucum dico, Ptolemaeum et Lysimachum: (6) qui ut supremum diem obierunt omnes circa Olympiadem cxxiv, quemadmodum supra dicebamus; ita hi circa Olympiadem cxxxix. (7) Jam nos vero, postquam introitum et preparationem totius historiae nostrae hactenus persecuti sumus; qua exposuimus, quando, et quomodo, et quibus de causis Romani, post

ἐγχειρεῖν ἤρξαντο τοῖς ἔξω πράγμασι, καὶ πρῶτον ἐτόλμησαν ἀμφισβητεῖν Καρχηδονίοις τῆς θαλάττης· (8) εἶμα δὲ τούτοις καὶ τὴν περὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ Μακεδόνας, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ Καρχηδονίους, ἐπάρχουσιν τότε κατάστασιν δεδηλώκαμεν· (9) καθῆκον ἂν εἶη, παραγεγονότας ἐπὶ τούτους τοὺς καιροὺς κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἐν οἷς ἐμελλον οἱ μὲν Ἕλληνες τὸν Συμμαχικόν, Ῥωμαῖοι δὲ τὸν Ἀννιβιακόν, οἱ δὲ κατὰ τὴν Ἀσίαν βασιλεῖς τὸν περὶ Κολίης Συρίας ἐνίστασθαι πόλεμον, (10) καὶ τὴν βίβλον ταύτην ἀφορίζειν ἀκολουθῶς τῇ τε τῶν προγεγονότων πραγμάτων περιγραφῇ, καὶ τῇ τῶν χειρικόντων τὰ πρὸ τοῦ δυναστῶν καταστροφῇ.

Italiam universam devictam, primum extra Italiam arma promovere, et de maris imperio cum Carthaginiensibus certare sint ausi; (8) ad hæc, quis fuerit tunc apud Græcos, apud Macedones, et apud Carthaginienses quoque, rerum status, declaravimus : (9) nunc ubi ad hæc ipsa pervenimus tempora, quorum historiam ex primo nostro instituto perscribendam suscepimus; quibus temporibus Græci Bellum Sociale, Romani Punicum secundum, reges Asiæ Cœlesyriacum bellum meditabantur; (10) librum hunc in superiorum bellorum fine, et obitu principum qui illa administrarunt, commode terminavimus.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΡΙΤΗ.

Ὅτι μὲν ἀρχὰς ὑποτιθέμεθα τῆς αὐτῶν πραγματείας, τὸν τε Συμμαχικὸν, καὶ τὸν Ἀννιδιακόν, πρὸς δὲ τούτοις τὸν περὶ Κοίλης Συρίας πόλεμον, ἐν τῇ πρώτῃ μὲν τῆς ὅλης συντάξεως, τρίτῃ δὲ ταύτης ἀνώτερον βίβλῳ δεδηλώκαμεν. (2) ὁμοίως δὲ καὶ τὰς αἰτίας, δι' ἃς, ἀναδραμόντες τοῖς χρόνοις πρὸ τούτων τῶν καιρῶν, συνεταξάμεθα τὰς πρὸ ταύτης βίβλους, ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ διεσαφήσαμεν. (3) Νῦν δὲ πειρασόμεθα τοὺς προειρημένους πολέμους, καὶ τὰς αἰτίας ἐξ ὧν ἐγένοντο, καὶ δι' ἃς ἐπὶ τοσούτον ᾠξήθησαν, μετ' ἀποδείξεως ἐξαγγέλλειν, βραχέα προειπόντες ὑπὲρ τῆς αὐτῶν πραγματείας. (4) Ὅντος γὰρ ἐνὸς ἔργου καὶ θαύματος ἐνὸς τοῦ σύμπαντος, ὑπὲρ τούτου γράφειν ἐπιχειρήκαμεν τοῦ, πῶς καὶ πότε καὶ διὰ τί πάντα τὰ γνωρίζόμενα μέρη τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν ἐγένετο. (5) Τοῦτου δ' ἔχοντος καὶ τὴν ἀρχὴν γνωρίζομένην, καὶ τὸν χρόνον ὠρισμένον, καὶ τὴν συντελείαν ὁμολογουμένην χρησίμων ἡγούμεθ' εἶναι, καὶ τὸ περὶ τῶν μεγίστων ἐν αὐτῷ μερῶν, ὅσα μεταξὺ κεῖται τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους, κεραλαιωδῶς ἐπιμνησθῆναι καὶ προεκθέσθαι. (6) Μάλιστα γὰρ οὕτως ὑπολαμβάνομεν τοῖς φιλομαθοῦσι παρασκευάσειν ἱκανὴν ἐννοιαν τῆς ὅλης ἐπιβολῆς. (7) Πολλὰ μὲν γὰρ προλαμβάνουσι τῆς ψυχῆς ἐκ τῶν ὄλων πρὸς τὴν κατὰ μέρος τῶν πραγμάτων γνῶσιν, πολλὰ δ' ἐκ τῶν κατὰ μέρος πρὸς τὴν τῶν ὄλων ἐπιστήμην ἀρίστην ἡγούμενοι τὴν ἐξ ἀμφοῖν ἐπίστασιν καὶ θέαν, ἀκολουθοῦν τοῖς εἰρημένοις ποιησόμεθα τὴν προέχουσιν τῆς αὐτῶν πραγματείας. (8) Τὴν μὲν οὖν καθόλου τῆς ὑποθέσεως ἔμφασιν καὶ τὴν περιγραφὴν, ἤδη δεδηλώκαμεν. (9) Τῶν δὲ κατὰ μέρος ἐν αὐτῇ γεγόντων, ἀρχὰς μὲν εἶναι συμβαίνει τοὺς προειρημένους πολέμους καταστροφὴν δὲ καὶ συντελείαν, τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείας χρόνον δὲ, τὸν μεταξὺ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους, ἔτη πεντήκοντα τρία. (10) περιέχεσθαι δ' ἐν τούτῳ τηλικαύτας καὶ τοιαύτας πράξεις, ὅσας οὐδεὶς τῶν προγεγονότων καιρῶν ἐν ἴσῳ περιλαβεῖ διαστήματι. (11) Περὶ ὧν, ἀπὸ τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετραρακοστῆς Ὀλυμπιάδος ἀρχάμενοι, τοιάδε τινὰ ποιησόμεθα τὴν ἔφοδον τῆς ἐξηγήσεως.

II. Ὑποδείξαντες γὰρ τὰς αἰτίας, δι' ἃς ὁ προεδηλωμένος συνέστη Καρχηδονίος καὶ Ῥωμαῖος πόλεμος, ὁ προσαγορευθεὶς Ἀννιδιακός. (2) ἐροῦμεν, ὡς εἰς Ἰταλίαν ἐμβαλόντες Καρχηδόνιοι, καὶ καταλύσαντες τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν, εἰς μάγαν μὲν φόβον

POLYBII

MEGALOPOLITANI

HISTORIARUM LIBER III.

Principium historiarum nostrarum ponere nos Sociale Bellum, et Hannibalicum [sive Punicum secundum], tum illud quod de Coele-Syria est gestum, primo totius operis libro, qui tertius ab hoc est, declaravimus: (2) causasque etiam ibidem aperuimus, cur repetitam altius superiorum temporum historiam duobus libris qui hunc præcedunt, simul persecuti. (3) Nunc ad illa ipsa bella com memoranda, et causas simul demonstrandas propter quas et conflata ab initio fuere, et postea tam ingentia evasere, nos accingemus: si pauca prius de instituto opere fuerimus præfati. (4) Nam quum sit una res, unumque spectaculum, quo continetur totum hoc, ut omnes orbis terrarum cognitæ partes imperio Romano fuerint subjectæ, id ipsum quo modo, quo tempore, quibus causis effectum sit, memoriæ prodere constituimus. (5) Quumque ea res et notum habeat principium, et tempus definitum, et exitum manifestum de quo dubitare nemo queat; utile fore arbitramur, si notabiliores etiam quasque partes rei universæ, quæ inter initium atque exitum interjectæ sunt, summam prius commemoraverimus atque ob oculos lectorum posuerimus. (6) Ita enim facillime, opinor, consequemur, ut studiosus lector opus universum, quod suscepimus, animo concipiat. (7) Quoniam enim animus ex anticipata quadam rei universæ notitia multum juvatur ad rerum particularium cognitionem, et harum vicissim notitia multum confert ad scientiam rei totius; ideo, rationem considerandi contemplandique argumenti nostri optimam eam esse judicantes, quæ ex utroque istorum generum juncta sit; (8) præmittemus, quemadmodum diximus, brevem totius nostræ historiæ conspectum. Ac universi quidem argumenti nostri formam ambitumque jam declaravimus. (9) Rerum vero particulatim gestarum, quæ isto ambitu continentur, principia fuerunt bella illa, quorum paulo ante mentionem fecimus; exitus et consummatio, regni Macedonici eversio; tempus medium inter principium et finem, anni tres et quinquaginta. (10) Quo spatio tales tantæque res continentur, quantas nulla superior ætas pari temporis intervallo est complexa. (11) De quibus, initio ducto ab Olympiade cxi, narrationem tali ordine instituemus.

II. Nimirum, postquam causas demonstraverimus belli inter Carthaginienses et Romanos conflati, quod ab Hannibale appellationem est sortitum; (2) ostendemus, quomodo Poeni in Italiam ingressi, Romanorum everso domi-

ἐκείνους ἤγαγον περὶ σφῶν καὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἐδά-
φους, μεγάλας δ' ἔσχον αὐτοὶ καὶ παραδόξους ἐλπίδας,
ὥς καὶ τῆς Ῥώμης αὐτῆς ἐξ ἐφόδου κρατήσοντας.
(3) Ἐξῆς δὲ τούτοις πειρασόμεθα διασαφεῖν, ὥς κατὰ
τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Φίλιππος μὲν ὁ Μακεδὼν, δια-
πολεμήσας Αἰτωλοῖς, καὶ μετὰ ταῦτα συστησάμενος
τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, ἐπέβαλετο κοινωρεῖν Καρχη-
δονίοις τῶν αὐτῶν ἐλπίδων. (4) Ἀντίοχος δὲ καὶ
Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἡμφισβήτουν, τέλος δὲ ἐπο-
λέμησαν, ὑπὲρ Κοίλης Συρίας πρὸς ἀλλήλους. (5)
Ῥόδιοι δὲ καὶ Προυσίαις, ἀναλαβόντες πρὸς Βυζαν-
τίους πόλεμον, ἠγάγασαν αὐτοὺς ἰπποστῆναι τοῦ πα-
ραγωγιάζειν τοὺς πλεόντας εἰς τὸν Πόντον. (6) Στή-
σαντες δ' ἐπὶ τούτων τὴν διήγησιν, τὸν ὑπὲρ τῆς
Ῥωμαίων πολιτείας συστησόμεθα λόγον· ὃ κατὰ τὸ
συνεχὲς ὑποδείξομεν, ὅτι μέγιστα συνεβάλετο αὐτοῖς ἡ
τοῦ πολιτεύματος ιδιότης, πρὸς τὸ μὴ μόνον ἀνακτη-
σασθαι τὴν Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν δυναστείαν,
ἐτι δὲ τὴν Ἰθέρων προσλαβεῖν καὶ Κελτῶν ἀρχὴν,
ἀλλὰ καὶ τὸ τελευταῖον πρὸς τὸ, κρατήσαντας τῷ πο-
λέμῳ τῶν Καρχηδονίων, ἐννοίαν σχεῖν τῆς τῶν ὅλων
ἐπιβολῆς. (7) Ἄμα δὲ τούτοις, κατὰ παρέχθαισιν,
δηλώσομεν τὴν κατάλυσιν τῆς Ἱέρωνος τοῦ Συρακου-
σίου δυναστείας. (8) Οἷς ἐπισυνάψομεν τὰς περὶ τὴν
Αἴγυπτον ταραχάς, καὶ τὴν τρόπον, Πτολεμαίου τοῦ
βασιλέως μεταλλάξαντος τὸν βίον, συμφρονήσαντες
Ἀντίοχος καὶ Φίλιππος ἐπὶ διαιρέσει τῆς τοῦ καταλε-
λειμμένου παιδὸς ἀρχῆς, ἤρξαντο κακοπραγμενεῖν,
καὶ τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν, Φίλιππος μὲν τοῖς κατ'
Αἴγυπτον καὶ Κερίαν καὶ Σάμον· Ἀντίοχος δὲ τοῖς
κατὰ Κοίλην Συρίαν καὶ Φοινίκην.

III. Μετὰ δὲ ταῦτα συγκεφαλαιωσάμενοι τὰς ἐν
Ἰθέρια καὶ Αἰθύη καὶ Σικελίᾳ πράξεις Ῥωμαίων
καὶ Καρχηδονίων, μεταδιβάσομεν τὴν διήγησιν ὁλο-
σχερῶς εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους, ἅμα ταῖς
τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς. (1) Ἐξηγησάμενοι δὲ
τὰς Ἀττάλου καὶ Ῥοδίων ναυμαχίας πρὸς Φίλιπ-
πον, ἐτι δὲ τὸν Ῥωμαίων καὶ Φιλίππου πόλεμον,
πῶς ἐπράχθη, καὶ διὰ τίνων, καὶ τί τὸ τέλος ἔσχε·
(2) τούτῳ συνάπτοντες τὸ συνεχὲς, μνησθῆσόμεθα
τῆς Αἰτωλῶν ὀργῆς, καθ' ἣν Ἀντίοχον ἐπισπασά-
μενοι, τὸν ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἀχαιοῖς καὶ Ῥωμαίοις
ἐξέκαυσαν πόλεμον. (3) Οὐ δηλώσαντες τὰς αἰ-
τίας, καὶ τὴν Ἀντίοχου διάβασιν εἰς τὴν Εὐρώπην,
διασαφήσομεν πρῶτον μὲν, τὴν τρόπον ἐκ τῆς Ἑλ-
λάδος ἔφυγε· δεύτερον δὲ, πῶς ἡττήθει, τῆς ἐπὶ τὰδε
τοῦ Ταύρου πάσης ἐξεχώρησε. (5) τὸ δὲ τρίτον,
τὴν τρόπον Ῥωμαῖοι, καταλύσαντες τὴν Γαλατῶν
ὑβρίν, ἀδρήριτον μὲν σφίσι παρεσκευάσαν τὴν τῆς
Ἀσίας ἀρχὴν, ἀπέλυσαν δὲ τοὺς ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου
κατοικοῦντας βαρβαρικῶν φόβων, καὶ τῆς Γαλατῶν
παρανομίας. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα, θέντες ὑπὸ τὴν
ὄψιν τὰς Αἰτωλῶν καὶ Κεραλλήνων ἀτυχίας, ἐπι-
βαλοῦμεν τοὺς Εὐμένει συστάντας πρὸς τε Προυσίαν

natu, illos quidem in maximum periculum de sua salute
ac patrio solo adduxerint, ipsi vero in magnam et inopia-
tam spem venerunt Romam quoque ipsam primo impetu
occupandi. (3) Exponere dein conabimur, quomodo per
idem tempus rex Macedoniae Philippus, confecto bello quod
cum Aetolis gesserat, ac rebus Graeciae deinde compositis,
salutis et periculi societatem cum Carthaginiensibus con-
trahere instituerit. (4) Tum, quemadmodum Antiochus et
Ptolemæus Philopator de Syria Cava controversias primum
inter se habuerint, ac tandem eadem ex causa bellum
invicem gesserint: (5) Rhodii vero ac Prusias, bello con-
tra Byzantios suscepto, coegerint hos a portorio abstinere,
quod soliti erant a navigantibus in Pontum exigere. (6) Eo
loci narrationem sistemus, et ad sermonem de republica
Romana nos convertemus: cui proximum erit, ut ostenda-
mus, suam illis reipublicae formam maximum momentum
attulisse, non solum ad dominatum Italiae Siciliaeque recu-
perandum, Hispaniamque praeterea et Galliam suae ditioni
subjiciendam; sed tandem etiam, post devictos Pomos, ad
cogitationem de quaerendo totius terrarum orbis imperio
susciendam. (7) Simul, quomodo Hieronis Syracusani
principatus fuerit eversus, per digressionem exponemus.
(8) Post haec de Aegypti turbis subjiciemus, quoque modo
post mortem Ptolemæi, societate de dividendo relictis pu-
pilli imperio inita, Antiochus et Philippus dolis primum
cœperint agere, dein aperte Philippus Aegypto, Cariae atque
Samo [potius: Philippus Aegæi maris accolis (τοῖς κατ' Αἰ-
γαῖον), Cariae et Samo], Antiochus vero Caele-Syriae et
Phœniciae manus injecerint.

III. Postea, brevi compendio collectis rebus quas in
Hispania, Africa, et Sicilia Romani ac Pœni gesserunt;
narrationem totam ad Graeciae populos simul cum rebus
ipsis eo se convertentibus, transferemus. (2) Enarratis
autem Attali ac Rhodiorum dimicationibus maritimis ad-
versus Philippum; nec non bello Romanorum cum Phi-
lippo, quemadmodum illud fuit gestum, quibus ducibus,
quo exitu: (3) quæ deinceps proxime sunt secuta sub-
demus, et Aetolorum iram commemorabimus, cui indul-
gentes Antiochum acciverunt, et bellum Asiaticum Achæis
Romanisque concitaverunt. (4) Cujus belli causas ubi
indicaverimus, et Antiochi in Europam trajectionem;
fugam primo illius e Graecia peragemus; deinde, quo
pacto victus omni cis Taurum Asia excesserit; (5) ter-
tio, qua ratione Romani, Galatarum castigata audacia,
sibi quidem Asiae imperium absque controversia parave-
rint, incolas vero citerioris Asiae terroribus liberarint atque
injuriis, quas barbari Galatae soliti erant eis inferre. (6)
Positis inde ob oculos calamitatibus Aetolorum et Cephala-
lenum; bella Eumenis cum Prusia et Gallograecis subji-

καὶ Γαλάτας πολέμους· ὁμοίως δὲ καὶ τὸν μετ' Ἀριαράθου πρὸς Φαρνάκην. (7) Οἷς ἔξῃς ἐπιμνησθέντες τῆς Πελοποννησίων ὁμονοίας καὶ καταστάσεως, ἔτι δὲ τῆς αὐξήσεως τοῦ Ῥωδίων πολιτεύματος, συγκεφαλαιωσάμεθα τὴν ὅλην διήγησιν ἅμα καὶ τὰς πράξεις· (8) ἐπὶ πᾶσιν ἐξηγησάμενοι τὴν Ἀντιόχου στρατείαν εἰς Αἴγυπτον τοῦ κληθέντος Ἐπιφανοῦς, καὶ τὸν Περσικὸν πόλεμον, καὶ τὴν καταλυσιν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείας. (9) Δι' ὧν ἅμα θεωρηθήσεται, πῶς ἕκαστα χειρίσαντες Ῥωμαῖοι, πᾶσαν ἐποίησαντο τὴν οἰκουμένην ὑπάρχειν αὐτοῖς.

IV. Εἰ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν τῶν κατορθωμάτων, ἣ καὶ τῶν ἐλαττωμάτων, ἱκανὴν ἐνεδέχετο ποιήσασθαι τὴν διὰληψιν ὑπὲρ τῶν ψεκτῶν ἢ τοῦναντίον ἐπαινετῶν ἀνδρῶν καὶ πολιτευμάτων· ἐνθάδε που λήγειν ἂν ἡμᾶς ἔδει, καὶ καταστρέφειν ἅμα τὴν διήγησιν καὶ τὴν πραγματείαν ἐπὶ τὰς τελευταίας ῥηθείας πράξεις, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. (2) Ὅτε γὰρ χρόνος ὁ πεντηκοντακαιτριμτῆς εἰς ταῦτα ἐληγεν· ἣ τε αὐξήσις καὶ προκοπὴ τῆς Ῥωμαίων δυναστείας ἐτετελείωτο. (3) Πρὸς δὲ τούτοις, ὁμολογούμενον εἰδοκεῖ τοῦτ' εἶναι καὶ κατηναγκασμένον ἅπασιν, ὅτι λοιπόν ἐστι Ῥωμαίων ἀκούειν, καὶ τούτοις πειθαρχεῖν ὑπὲρ τῶν παραγγελλομένων. (4) Ἐπεὶ δ' οὐκ αὐτοτελεῖς εἰσιν, οὔτε περὶ τῶν κρατησάντων, οὔτε περὶ τῶν ἡλαττωμένων, αἱ φιλοῦς ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγωνισμάτων διαλήψεις· (5) διὰ τὸ πολλοὺς μὲν τὰ μέγιστα δοκοῦντα εἶναι τῶν κατορθωμάτων, ὅταν μὴ δεόντως αὐτοῖς χρῆσονται, τὰς ἐκπληκτικωτάτας περιπετίας, ὅταν εὐγενῶς αὐτὰς ἀναδύωνται, πολλάκις εἰς τὴν τοῦ συμφέροντος περιπετωκέναι μερίδα· (6) προσθετόν ἂν εἴη ταῖς προειρημέναις πράξεσι, τὴν τε τῶν κρατούντων αἵρεσιν, ποία τις ἦν μετὰ ταῦτα, καὶ πῶς προστάτει τῶν ὅλων· τὰς τε τῶν ἄλλων ἀποδοχὰς καὶ διαλήψεις, πόσαι καὶ τίνας ὑπῆρχον περὶ τῶν ἡγουμένων· πρὸς δὲ τούτοις τὰς ὁρμὰς καὶ τοὺς ζήλους ἐξηγητόν, τίνας παρ' ἑκάστοις ἐπεκράτουν καὶ κατίσχυον, περὶ τε τοὺς κατ' ἰδίαν βίους, καὶ τὰς κοινὰς πολιτείας. (7) Δῆλον γὰρ, ὥς ἐκ τούτων φανερόν ἐσται τοῖς μὲν νῦν ὄσιν, πότερα φευκτὴν, ἢ τοῦναντίον αἰρετὴν εἶναι συμβαίνει τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν· τοῖς δ' ἐπιγενομένοις, πότερα ἐπαινετὴν καὶ ζηλωτὴν, ἢ ψεκτὴν γεγενῆαι νομιστόν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν. (8) Τὸ γὰρ ὠφέλιμον τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, τρὸς τε τὸ παρὸν, καὶ πρὸς τὸ μέλλον, ἐν τούτῳ πλείστον κείσεται τῷ μέρει. (9) Οὐ γὰρ δὴ τοῦτ' εἶναι τέλος ὑποληπτέον ἐν πράγματι, οὔτε τοῖς ἡγουμένοις, οὔτε τοῖς ἀποφαινομένοις ὑπὲρ τούτων, τὸ νικῆσαι καὶ ποιῆσασθαι πάντας ὑφ' αὐτούς. (10) Οὔτε γὰρ πολέμῳ τοῖς πύλας οὐδεὶς νοῦν ἔχων, ἐνεκεν αὐτοῦ τοῦ καταγωνισσάσθαι τοὺς ἀντιταττομένους· οὔτε πλεῖ τὰ πελάγη, χάριν τοῦ περαιωθῆναι μόνον· καὶ μὴν οὐδὲ τὰς ἐμπειρίας καὶ τέχνας αὐτῆς ἐνεκα τῆς ἐπιστήμης ἀναλαμβάνει. (11) Πάντες δὲ πράττουσι πάντα, χά-

ciemus; eo etiam adjecto, quod cum Ariarathē adversus Pharnacem gesserunt. (7) Mox, ubi mentionem fecerimus de Peloponnesiorum concordia et ordinatione, nec non de incrementis reipublicæ Rhodiorum : universam narrationem nostram et res ante expositas in pauca verba contrahemus. (8) Postremo denique loco Antiochi Epiphanis expeditionem in Ægyptum, tum bellum Persicum, et Macedonici regni eversionem exponemus. (9) Quibus ex rebus simul palam crit, quia rerum administratione in singulis usi Romani, orbem terrarum imperio suo subiecerint.

IV. Jam vero, si ex ipsis per se eventibus rerum acceptarum, sive prosperis, sive adversis, iniri recta æstimatio posset eorum quæ vel laudem vel vituperationem mererentur, sive in personis singulis, sive in ipsis rebus publicis; desinere, pro prima instituti nostri ratione, historiam nostram et scribendi finem nos facere par erat in iis rebus, quas postremo attigimus. (2) Nam tempus illud annorum LIII ibi desinit, et Romani imperii incrementum atque amplificatio ad summum jam pervenerat. (3) Ad hæc in confesso apud omnes erat, atque adeo confessionem hanc necessitas omnibus exprimebat, parendum de hinc esse Romanis, et illorum jussa capessenda. (4) Sed quoniam de victoribus aut victis quid sit sentiendum, ex nudo certaminum eventu satis recte judicari non potest : (5) quod multis res secundissimæ, quibus convenienter uti nesciverunt, evasere tandem perniciosissimæ; nec paucis res adversæ, quas generoso animo ferebant, maximas sæpe utilitates conciliavere : (6) propterea ad res gestas, quas commemoravimus, adjicienda tractatio fuerit, de eorum, qui vicere, institutis, qualia post victoriam fuerint; et quomodo orbis imperium administraverint : tum, quo affectu animatæ fuerint gentes in hos, penes quos fuit imperium, quamve de eis opinionem conceptam habuerint : denique dicendum, quinam animorum impetus, quæve studia, apud singulos populos, tum in vitis privatorum, tum in publicis consiliis, obtinuerint præcipue vigerintque. (7) Certe enim perspicue ex his intelligent, et qui nunc sunt, fugiendane sit ipsis, an contra probanda, Romanorum dominatio? et posteri, utrum laude atque admiratione dignum fuerit eorum imperium, an e contrario vituperatione? (8) Quippe, et in presens, et in posterum, in hanc potissimum partem plurimum utilitatis adferre poterit nostra historia. (9) Nam neque qui rebus præsumt, neque qui horum facta exponunt, finem rerum agendarum in hoc uno per se positum esse arbitrari debent, ut vincant et alios sibi subjiciant. (10) Nemo siquidem sapiens eo solo fine bellum suscipit, ut a certamine cum hoste superior discedat; neque navigantur maria, trajiciendi dumtaxat causa : sed ne scientiarum quidem disciplinæ aut artes aliæ hoc uno fine adiscuntur, ut sciantur. (11) Quin potius faciunt omnes

ριν τῶν ἐπιγεγομένων τοῖς ἔργοις ἡδέων, ἢ καλῶν, ἢ συμπερόντων. (12) Διὸ καὶ τῆς πραγματείας ταύτης τοῦτ' ἔσται τελεσιουργημα, τὸ γνῶναι τὴν κατάστασιν παρ' ἑκάστοις, πότα τις ἦν μετὰ τὸ καταγωνισθῆναι τὰ δλα, καὶ πεσεῖν εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐξουσίαν, ἕως τῆς μετὰ ταῦτα πάλιν ἐπιγεγομένης ταραχῆς καὶ κινήσεως. (13) Ὑπὲρ ἧς, διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐν αὐτῇ πράξεων καὶ τὸ παράδοξον τῶν συμβαίνοντων, τὸ δὲ μέγιστον, διὰ τὸ τῶν πλείστων μὴ μόνον αὐτόπτης, ἀλλ' ὦν μὲν συνεργός, ὦν δὲ καὶ χειριστὴς γεγονέναι, προήχθη, ὅον ἀρχὴν ποιησάμενος ἄλλην, γράφειν.

V. Ἦν δ' ἡ προειρημένη κίνησις, ἐν ἣ Ῥωμαῖοι μὲν πρὸς Κελτίβηρας καὶ Οὐακκαίους ἐξήνεγκαν πόλεμον· Καρχηδόνιοι δὲ τὸν πρὸς Μασσανάσσην βασιλέα τῶν Λιβύων. (2) περὶ δὲ τὴν Ἀσίαν Ἀτταλος μὲν καὶ Προυσίας πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμυσαν· ὁ δὲ τῶν Καππαδοκῶν βασιλεὺς Ἀριαράθης, ἐκπεσὼν ἐκ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ Ὀροφέρνηου διὰ Δημοτρίου τοῦ βασιλέως, αὐθὺς ἀνεκτήσατο δι' αὐτοῦ τὴν πατρῴαν ἀρχήν. (3) ὁ δὲ Σελεύκου Δημήτριος κύριος γενόμενος ἔτι δώδεκα τῆς ἐν Συρίᾳ βασιλείας, ἅμα τοῦ βίου καὶ τῆς ἀρχῆς ἐστερήθη, συστραφέντων ἐπ' αὐτὸν τῶν ἄλλων βασιλέων. (4) Ἀποκατέστησαν δὲ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν οἰκίαν, τοὺς ἐκ τοῦ Περσικοῦ πολέμου κατατιθέντας, ἀπολύσαντες τῆς ἐπενεβίσεως αὐτοῖς διαβολῆς. (5) Οἱ δ' αὐτοὶ μετ' οὐ πολλὸν Καρχηδονίους ἐπέβαλον τὰς χεῖρας· τὸ μὲν πρῶτον μεταναστῆσαι, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἄρδην αὐτοὺς ἐξαναστῆσαι προθέμενοι, διὰ τὰς ἐν τοῖς ἐξῆς ῥηθησομένας αἰτίας. (6) Οἷς καταβλήλα, Μακεδόνων μὲν ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων φιλίας, Λακεδαιμονίων δὲ τῆς τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτείας ἀποστάντων, ἅμα τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ἔσχε τὸ κοινὸν ἀτύχημα πάσης τῆς Ἑλλάδος. (7) Τὰ μὲν οὖν τῆς ἐπιβολῆς ἡμῶν τοιαῦτα. Προσδεῖ δὲ τὰ τῆς τύχης, ἵνα συνδράμῃ τὰ τοῦ βίου πρὸς τὸ τὴν πρόθεσιν ἐπὶ τέλος ἀναγαγεῖν. (8) Πέπεισμαι μὲν γὰρ, κἄν τι συμβῇ περὶ ἡμᾶς ἀνθρώπινον, οὐκ ἀργήσιν τὴν ὑπόθεσιν, οὐδ' ἀπορήσιν ἀνδρῶν ἄξιόχρεων διὰ δὲ τὸ κάλλος πολλοὺς κατεγγυηθῆσθαι, καὶ σπουδάσειν ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν αὐτήν. (9) Ἐπεὶ δὲ τὰς ἐπιφανεστάτας τῶν πράξεων ἐπὶ κεφαλαίῳ διεληλύθαμεν, βουλόμενοι καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῆς ὅλης ἱστορίας τοὺς ἐντυγχάνοντας· ὥρα, μνημονεύοντας τῆς προθέσεως, ἐπαναγαγεῖν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτῆς υποθέσεως.

VI. Ἦνιοι δὲ τῶν συγγεγραφότων τὰς κατ' Ἀννίβαν πράξεις, βουλόμενοι τὰς αἰτίας υποδεικνύειν ἡμῖν, δι' ἧς Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδόνιοι ὁ προειρημένος πόλεμος ἐνέστη, πρώτην μὲν ἀποφαίνουσι τὴν Ζακάνθης πολιούρκιαν ὑπὸ Καρχηδονίων. (2) δευτέραν δὲ, τὴν διάβασιν αὐτῶν, παρὰ τὰς συνθήκας, τοῦ προσαγορευομένου παρὰ τοῖς ἔγχωροις Ἰθῆρος ποταμοῦ. (3) Ἐγὼ δὲ ταύτας ἀρχὰς μὲν εἶναι τοῦ πολέμου φησίμ' ἀναιτίας γε μὴν, οὐδαμῶς ἂν συγχωρήσασμαι. Πολλοὶ

omnia propter voluptatem aliquam, aut decus, aut utilitatem, quæ opera demum perfecta consequitur. (12) Itaque etiam operis huius ultima consummatio erit, ut ex eo cognoscatur, quis fuerit singulorum populorum status, postquam omnes gentes debellatæ Romanorum in potestatem devenerunt: donec rursus novæ turbæ ac motus exstiterent. (13) Quos motus ut et ipsos deinde, novo veluti scribendi initio sumto, enarrare constituerim, cum magnitudo rerum quæ tunc acciderunt, et casus mirabiles, me impulerunt; tum vero et illud inprimis, quod non solum spectator plerumque omnium fueram, sed etiam adiutor nummularum, quorundam et curator et administrator.

V. Sunt autem prædicti motus hi: quibus Romani bellum adversus Celiberos et Vaccæos susceperunt: Carthaginienses contra Massanissam regem in Africa; (2) in Asia Attalus et Prusias inter se bellarunt: Ariarathes, rex Cappadocum, regno expulsus ab Oroferne, Demetrii regis opibus adjuto, per se regnum paternum recepit: (3) Seleucus, Demetrii filius, cum annos duodecim regnum Syriæ tenuisset, ceteris regibus in ipsum conspirantibus, vitam simul cum regno amisit. (4) Quo tempore Romani Græcis exulibus, quibus ex bello Persico crimina erant imposita, criminatione liberatis, in patriam redeundi potestatem fecerunt. (5) Nec multo post iidem Pœnos sunt adorti; primo quidem, ut sedes mutare cogèrent, deinde vero, ut eos funditus delerent; eas ob causas, quas suo loco sumus exposituri. (6) Quo simul tempore, quum Macedones a Romanorum amicitia, Lacedæmonii ab Achæorum societate ac republica descivissent; communis calamitas universæ Græciæ principum simul ac finem est consecuta. (7) Atque hæc quidem sunt quæ explicanda suscipimus. Ceterum indulgentia fortunæ opus est, ut ea neminem usque operis suscepti vita nobis suppediet. (8) Verumtamen, si quid humanitas nobis contigerit, equidem persuasum habeo, non neglectum iri hoc argumentum, nec defuturos illi viros idoneos: (9) quin potius pulcritudine operis illectos multos hanc provinciam sibi fore desponsuros, operamque daturus, ut, quod fuerit inchoatum, ad finem perducant. Nunc, postquam res inter ceteras maxime insignes, quo magis lector universam historiam et in totum et per partes animo conciperet, perstrinximus: tempus est, ut propositi memores, ad principium rerum narrandarum orationem nostram referamus.

VI. Eorum, qui res Hannibalis memorie prodiderunt, nonnulli, quum exponere causas vellent, ex quibus ceptum est inter Carthaginienses ac Romanos bellum, cujus ante meminimus; primam hanc assignant, quod Saguntum Carthaginienses obsederint: (2) alteram vero hanc, quod contra pacis leges annem Iberum, quem incolæ vocant, iidem transierint. (3) Ego vero initia quidem belli ea fuisse, inficias non ierim: causas exstitisse, nequaquam

γὰρ δεῖ. (4) Εἰ μὴ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου διάβασιν εἰς τὴν Ἀσίαν, αἰτίαν εἶναι τις φήσει τοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμου, καὶ τὸν Ἀντίοχον κατὰπλουν εἰς Δημητριάδα τοῦ πρὸς Ῥωμαίους· ὧν οὐτ' εἰκὸς, οὐτ' ἀληθές ἐστιν οὐδέτερον. (5) Τίς γὰρ ἂν νομίσειε ταύτας αἰτίας ὑπάρχειν, ὧν πολλὰ μὲν Ἀλέξανδρος πρότερον, οὐκ ὀλίγα δὲ Φίλιππος ἔτι ζῶν, ἐνήργησε καὶ παρεσκευάσατο πρὸς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον; ὁμοίως δὲ πάλιν Αἰτωλοὶ πρὸ τῆς Ἀντιόχου παρουσίας, πρὸς τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων; (6) Ἄλλ' ἐστὶν ἀνθρώπων τὰ τοιαῦτα, μὴ διυλιφώτων, ἀρχὴ τί διαφέρει καὶ πόσον διέστηκεν αἰτίας καὶ προσπάσεως, καὶ διότι τὰ μὲν ἐστὶ πρῶτα τῶν ἀπάντων, ἡ δ' ἀρχὴ τελευταῖον τῶν εἰρημένων. (7) Ἐγὼ δὲ παντὸς ἀρχὰς μὲν εἶναι φημί, τὰς πρῶτας ἐπιβολὰς καὶ πράξεις τῶν ἤδη κεκριμένων· αἰτίας δὲ, τὰς προκαθηγουμένας τῶν κρίσεων καὶ διαλήψεων· λέγω δ' ἐπινοίας καὶ διαθέσεις καὶ τοὺς περὶ ταῦτα συλλογισμούς, καὶ δι' ὧν ἐπὶ τὸ κρίναι τι καὶ προθεσθαι παραγιγνώμεθα. (8) Ἄλλων δ', οἷον τὸ προειρημένον, ἐκ τῶν ἐπιφερομένων. (9) Τίνες γὰρ ἀληθῶς ἦσαν αἰτίαι, καὶ πόθεν φῦναι συνέβη τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον, εὐμαρὲς καὶ τῷ τυγχόντι συνιδεῖν. (10) Ἦν δὲ, πρῶτῃ μὲν, ἡ τῶν μετὰ Ξενοφώντος Ἑλλήνων ἐκ τῶν ἄνω σατραπειῶν ἐπάνοδος· ἐν ᾗ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν διαπορευομένην αὐτῶν, πολεμίαν ὑπάρχουσαν, οὐδεὶς ἐτόλμα μένειν κατὰ πρόσωπον τῶν βαρβάρων. (11) Δευτέρᾳ δὲ, ἡ τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως Ἀγησιλάου διάδοσις εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐν ᾗ ἐκεῖνος οὐδὲν ἀξιοχρεῶν οὐδ' ἀντίπαλον εὐρὼν ταῖς σφετέραις ἐπιβολαῖς, ἀπρακτος ἠναγκάσθη μεταξὺ διὰ τὰς περὶ τὴν Ἑλλάδα ταραχὰς ἐπανελθεῖν. (12) Ἐξ ὧν Φίλιππος κατανοήσας καὶ συλλογισάμενος τὴν Περσῶν ἀνανδρίαν καὶ βαθυμίαν, καὶ τὴν αὐτοῦ καὶ Μακεδόνων εὐξίαν ἐν ταῖς πολεμικοῖς, ἔτι δὲ καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῶν ἱσχυμένων ἄθλων ἐκ τοῦ πολέμου πρὸ ὀφθαλμῶν θέμενος· (13) ὅμα αὖ περιποιήσασθαι τὴν ἐκ τῶν Ἑλλήνων εὐνοίαν ὁμολογουμένην, εὐθέως προσπάει χρώμενος, ὅτι σπεύδει μεταλθεῖν τὴν Περσῶν παρανομίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὁρμὴν ἔσχε καὶ προθετο πολεμεῖν, καὶ πάντα πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἡτοίμαζε. (14) Διόπερ αἰτίας μὲν τὰς πρῶτας ῥηθείσας ἡγήτεον τοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμου, πρόσασιν δὲ τὴν δευτέραν, ἀρχὴν δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου διάβασιν εἰς τὴν Ἀσίαν.

VII. Καὶ μὴν τοῦ κατ' Ἀντίοχον καὶ Ῥωμαίους, ὅλῳ, ὡς αἰτίαν μὲν τὴν Αἰτωλῶν ὀργὴν θετέον. (2) Ἐκεῖνοι γὰρ ὄξαντες ὑπὸ Ῥωμαίων ὀλιγοῦσθαι κατὰ πολλὰ περὶ τὴν ἐκδασιν τὴν ἐκ τοῦ Φιλίππου πολέμου, καθάπερ ἐπάνω προείπον, αὐτὸν μόνον Ἀντίοχον ἐκπεσπασάντο, πᾶν δὲ καὶ πρᾶξαι καὶ παθεῖν ὑπέστησαν διὰ τὴν ἐπιγενομένην ὀργὴν ἐκ τῶν προεξημένων καιρῶν. (3) Πρόσασιν δ' ἡγήτεον, τὴν τῶν Ἑλλήνων ἐλευθέρωσιν· ἣν ἐκεῖνοι, περιπορευόμενοι μετ' Ἀντίοχου τὰς πόλεις, ἀλόγως καὶ ψευδῶς κατήγγελλον ἀρχὴν δὲ τοῦ πολέμου, τὸν Ἀντίοχον κατὰπλουν εἰς Δημητριάδα.

concesserim. Quin longe aliter res habet. (4) Nisi quis putet, Alexandri transitum in Asiam, belli contra Persas causam fuisse; et Antiochi adventum Demetriadem cum classe, causam ejus belli quod cum Romanis ab eo gestum est. Quorum neutrum verum est, ac ne probabile quidem. (5) Nam quis eam fuisse causam existimet earum rerum, quas multas jam ante id tempus Alexander, nec paucas ipse etiam Philippus, dum erat in vivis, effecerat, et ad bellum adversus Persas apparaverat? aut eorum, quæ similiter ante Antiochi adventum Ætoli ad bellum paraverunt contra Romanos? (6) Hoc vero dicere, hominum est, qui numquam cogitarunt, quid discriminis sit, et quantum inter se distent principium, causa, et prætextus: quorum duo posteriora præcedunt rem universam; principium vero, postremum est eorum quæ diximus. (7) Ego principia cujusque rei esse statuo, primos conatus, primasque effectiones eorum quæ fuerint decreta: causas vero, quæ decreta animi et capta consilia antecedunt; nempe cogitationes, animorum affectiones et rationationes quæ de rebus agendis suscipiuntur, et per quas ad decernendum aliquid nobisque proponendum accedimus. (8) Quod dico, clarius fiet ex his, quæ statim subjiciam. (9) Nam quæ veræ causæ fuerint, unde sit natum bellum contra Persas, quivis facile intelligat. (10) Prima earum est, Græcorum, qui cum Xenophonte erant, reditus e superioris Asiæ satrapiis; cum quidem totam Asiam, hostium suorum sedem, pertranseuntibus ipsis, nemo repertus erat barbarorum, qui prodire contra, et se eis opponere auderet. (11) Altera causa est, Agesilai Lacedæmoniorum regis transitus in Asiam; qui neminem ibi, cui satis animi aut virium esset ad prohibenda sua incepta, invenerat; sed in medio conatu, propter tumultum in Græcia exortos, re infecta coactus erat redire. (12) Quibus ex rebus quum de ignavia et socordia Persarum conjecturam fecisset Philippus; suam et Macedonum peritiam rei militaris non ignorans; et præmiorum magnitudinem ac decus ob oculos sibi ponens, quæ eo bello consecuturus esset; (13) simul ac Græcorum omnium consentientem benevolentiam sibi concillaverat, confestim eo prætextu utens, quasi Græcorum injurias a Persis acceptas omni studio altum iret, impetum cepit consiliumque iniri belli gerendi, omniaque ad tantum inceptum necessaria apparare cepit. (14) Quamobrem, belli contra Persas causæ quidem censi debent, quas primo loco posuimus; prætextus vero, quem secundo; principium autem, Alexandri trajectio in Asiam.

VII. Sic etiam ejus belli, quod inter Antiochum et Romanos fuit, palam est, causam debere statui, indignationem Ætolorum. (2) Nam hi, quum circa exitum belli Philippici multis modis sperni a Romanis sibi viderentur, non solum Antiochum acciverunt, ut ante dicebamus, sed etiam ob iram ex illo tempore conceptam quidvis facere ac pati sustinuerunt. (3) At prætextus existimandus est, liberatio Græcorum; ad quam Ætoli, singulas urbes cum Antiocho obeuntes, absurde et falso omnes vocabant. Principium vero fuit, Antiochi ad Demetriadem cum

(4) Ἐγὼ δὲ τὴν ἐπὶ πλεῖον διαστολὴν πεποιῆμαι περὶ τούτων, οὐχ ἕνεκα τῆς τῶν συγγραφέων ἐπιτιμῆσεως, χάριν δὲ τῆς τῶν φιλομαθούντων ἐπανορθώσεως. (5) Τί γὰρ ὄφελος ἱατροῦ καίμουσιν ἀγνοοῦντος τὰς αἰτίας τῶν περὶ τὰ σώματα διαθέσεων; τί δ' ἄνδρὸς πραγματικοῦ, μὴ δυναμένου συλλογίζεσθαι, πῶς καὶ διὰ τί καὶ πόθεν ἕκαστα τῶν πραγμάτων τὰς ἀπορρέουσας εἴληπεν; (6) Οὐτε γὰρ ἐκείνους εἰκὸς οὐδέποτε δεόντως συστήσασθαι τὰς τῶν σωμάτων θεραπείας· οὔτε τὸν πραγματικὸν οὐδὲν οἷόν τε κατὰ τρόπον χειρίσαι τῶν προσπιπτόντων, ἄνευ τῆς τῶν προειρημένων ἐπιγνώσεως. (7) Διόπερ οὐδὲν οὕτω φυλακτέον καὶ ζητητέον, ὥς τὰς αἰτίας ἑκάστου τῶν συμβαινόντων. Ἐπειδὴ φύεται μὲν ἐκ τῶν τυχόντων πολλάκις τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων, ἴσθαι δὲ βῆστος ἐστὶ παντὸς τὰς πρώτας ἐπιβολὰς καὶ διαλήψεις.

VIII. Φάβιος δὲ φησιν, δ' Ῥωμαϊκὸς συγγραφεὺς, ἅμα τῷ κατὰ Ζακανθαίου ἀδίκηματι, καὶ τὴν Ἀσδρούβου πλεονεξίαν καὶ φιλαρχίαν, αἰτίαν γίνεσθαι τοῦ κατ' Ἀννίβαν πολέμου. (2) Ἐκείνους γάρ, μεγάλην ἀνελιφτότα τὴν δυναστείαν ἐν τοῖς κατ' Ἰβηρίαν τόποις, μετὰ ταῦτα παραγενόμενον ἐπὶ Λιβύην, ἐπιβαλίσθαι, καταλύσαντα τοὺς νόμους, εἰς μοναρχίαν περιστῆσαι τὸ πολίτευμα τῶν Καρχηδονίων. (3) τοὺς δὲ πρώτους ἄνδρας ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος, προἰδομένους αὐτοῦ τὴν ἐπιβολὴν, συμφρονῆσαι καὶ διαστῆναι πρὸς αὐτόν. (4) τὸν δ' Ἀσδρούβαν, ὑπιδόμενον, ἀναχωρήσαντα ἐκ τῆς Λιβύης, τὸ λοιπὸν ἤδη τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν χειρίζειν κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, οὐ προσέχοντα τῷ συνεδρίῳ τῶν Καρχηδονίων. (5) Ἀννίβαν δὲ, κοινὸν καὶ ζηλωτὴν ἐκ μειρακίου γεγονέναι τῆς ἐκείνου προαιρέσεως, καὶ τότε διαδεξάμενον τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν Ἀσδρούβα ποιῆσθαι τῶν πραγμάτων. (6) Διὸ καὶ νῦν τὸν πολέμον τοῦτον ἐξηγησέμεν κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν Ῥωμαίοις, παρὰ τὴν Καρχηδονίων γνώμην. (7) Οὐδένα γὰρ εὐδοκεῖν τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν ἐν Καρχηδόνι τοῖς ὑπ' Ἀννίβου περὶ τὴν Ζακανθαίων πόλιν πράχθεσι. (8) Ταῦτα δ' εἰπὼν, φησὶ, μετὰ τὴν τῆς προειρημένης πόλεως ἄλωσιν παραγενέσθαι τοὺς Ῥωμαίους, οἰομένους δεῖν ἢ τὸν Ἀννίβαν ἐκδιδόναι σφίσι τοὺς Καρχηδονίους, ἢ τὸν πόλεμον ἀναλκμῆσαι. (9) Εἰ δὲ τις ἔροιτο τὸν συγγραφέα, ποῖος ἦν καιρὸς οἰκειότερος τοῖς Καρχηδονίοις, ἢ ποῖον πρᾶγμα τούτου δικαιότερον ἢ συμφορώτερον, ἐπεὶ περ ἐξ ἀρχῆς δυσηρεστοῦντο, καθάπερ οὗτος φησὶ, τοῖς ὑπ' Ἀννίβου πραττομένοις. (10) τοῦ, πεισθέντας τότε τοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων παρακαλουμένοις, ἐκδοῦναι μὲν τὸν αἴτιον τῶν ἀδικημάτων, ἐπανελίσθαι δ' εὐλόγως δι' ἐτέρων τὸν κοινὸν ἐχθρὸν τῆς πόλεως, περιποιήσασθαι δὲ τῇ χώρᾳ τὴν ἀσφάλειαν, ἀποτριψάμενους τὸν ἐπιφερόμενον πόλεμον, δόγματι μόνον τὴν ἐκδίκησιν ποιησάμενους; τί ἂν εἰπεῖν ἔχοι πρὸς αὐτά; δῆλον γάρ, ὥς οὐδέν. (11) Οἱ δὲ τοσούτων ἀπέσχον τοῦ

classe appulsus. (4) Ego vero propterea distinctionem inter hæc tria ideo pluribus exposui; non ut rerum scriptores reprehenderem; verum ut, errore agnito, studiosi lectores proficerent. (5) Nam quorsum ægroto medicus qui causas ignoret affectionum humani corporis? Quæve viri utilitas, qui ad tractandam remp. accedit, nec tamen dignoscere valet, quomodo, quare, et unde singula, quæ eveniunt, causam cur fierent sint nacta? (6) Sane, neque ille curandi corpora rectam viam unquam insistet: neque hic ullum negotium, si ea ignoret quæ diximus, recta ratione poterit administrare. (7) Idcirco, nihil tam sollicitè observandum, neque inquirendum, quam omnium eventuum causæ. Sæpe enim res maximæ a parvis principiiis oriuntur: in omni autem re facillimum est, primis statim conatibus consiliisque medicinam opponere.

VIII. Fabius vero, historiarum scriptor Romanus, causam bello Hanniblico præbuisse, ait, præter injuriam Saguntinis illatam, Asdrubalis etiam avaritiam et dominandi cupiditatem. (2) Illum enim, postquam magnum in Hispania potentatum sibi peperisset, in Africam deinde rediisse, et antiquare patrias leges esse aggressum, ac formam reipublicæ Carthaginiensium in principatum unius mutare. (3) Sed primores civitatis viros, consilio illius animadverso, magno consensu se ab illo sejunxisse. (4) Quod suspicatum Asdrubalem, ex Africa excessisse, atque Hispaniam ex illo tempore pro libidine sua administrasse, nulla posthac senatus Carthaginiensis ratione habita. (5) Hannibalem vero, qui ab adolescentia particeps et æmulus consiliorum illius fuisset, quum eo tempore in provincia Hispania ei successisset, in administratione rerum idem cum Asdrubale tenuisse institutum. (6) Itaque hoc quoque bellum nunc ab eo Romanis fuisse illatum proprio ipsius consilio, præter Carthaginiensium sententiam: (7) neminem enim Carthagine, qui quidem aliquo loco esset in republica, ea approbasse quæ adversus Saguntinorum civitatem fecit Hannibal. (8) His expositis, addit deinde: capta Saguntinorum urbe, advenisse Romanos, qui aut dedi sibi Hannibalem a Pœnis postulerent, aut bellum suscipi. (9) Hic si quis quærat ex Fabio: equam meliorem Carthaginienses exspectare occasionem quiverint, quodve inire justius aut sibi utilius consilium potuerint, siquidem semper ipsis, ut hic quidem ait, facta Hannibalis displicuerant; (10) quam ut, Romanorum postulatis morem gerentes, auctorem injuriæ dederent, communem patriæ hostem probabili ratione per alios tollerent, publicam ditioni suæ tranquillitatem affirmarent, bellum imminens a suis cervicibus depellerent, unius denique decreti ope ab illo homine se vindicarent? quid habeat, quod ad hæc respondeat? Palam est, responderi nihil posse. (11) Nam Carthaginienses quidem tantum

πρᾶξι αὖ τι τῶν προειρημένων, ὥς, ἑπτακαίδεκα ἔτη συνεχῶς πολεμήσαντες κατὰ τὴν Ἀννίβου προαίρεσιν, οὐ πρότερον καταλύσαντο τὸν πόλεμον, ἕως οὐ πάσας ἐξελέγξαντες τὰς ἐλπίδας, τελευταῖον εἰς τὸν περὶ τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἐν αὐτῇ σωμάτων παρεγένοντο κίνδυνον.

IX. Τίνος δὲ χάριν ἐμνήσθη Φαβίου καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνου γεγραμμένων; (2) Οὐχ ἕνεκα τῆς πιθανότητος τῶν εἰρημένων ἀγωνιῶν, μὴ πιστευθῇ παρὰ τισιν· ἡ μὲν γὰρ παρὰ τούτων ἀλογία, καὶ χωρὶς τῆς ἐμῆς ἐξηγήσεως, αὐτῇ δὲ αὐτῆς δύναται θεωρεῖσθαι παρὰ τοῖς ἐντυγχάνουσιν. (3) Ἄλλὰ τῆς τῶν ἀναλαμβανόντων τὰς ἐκείνου βίβλους ὑπομνήσεως· ἵνα μὴ πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ πρὸς τὰ πράγματα βλέπωσιν. (4) Ἐνιοὶ γὰρ οὐκ ἐπὶ τὰ λεγόμενα συνεπιστήσαντες, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν τὸν λέγοντα, καὶ λαβόντες ἐν νῷ, διότι κατὰ τοὺς καιροὺς ὁ γράφων γέγονε, καὶ τοῦ συνεδρίου μετέιχε τῶν Ῥωμαίων, πᾶν εὐθέως ἠγῶνται τὸ λεγόμενον ὑπὸ τούτου πιστόν. (5) Ἐγὼ δὲ φημί μὲν εἶναι, οὐκ ἐν μικρῷ προσλαμβάνεσθαι τὴν τοῦ συγγραφέως πίστιν, οὐκ αὐτοτελὴ δὲ κρίνειν τὸ δὲ πλεῖον, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι τοὺς ἀναγινώσκοντας τὰς δοκιμασίας. (6) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ γε Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων πολέμου (τὴν γὰρ παρέχασιν ἐντεῦθεν ἐπισημασμένα) νομιστέον πρῶτην μὲν αἰτίαν γεγονέναι, τὸν Ἀμιλχοῦ θυμὸν, τοῦ Βάρκα μὲν ἐπικαλουμένου, πατὴρ δὲ κατὰ φύσιν Ἀννίβου γεγονότος. (7) Ἐκείνους γάρ, οὐχ ἡττηθεὶς τῷ περὶ Σικελίας πολέμῳ τῇ ψυχῇ, τῷ δοκεῖν αὐτὸς μὲν ἀκέραια διατετηρηκέναι τὰ περὶ τὸν Ἐρυκα στρατόπεδα ταῖς ὁρμαῖς ἐφ' ὧν αὐτὸς ἦν, διὰ δὲ τὴν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τῶν Καρχηδονίων ἦτταν τοῖς καιροῖς εἰκὼν, πεποιθῆσθαι τὰς συνθήκας, ἔμενεν ἐπὶ τῆς ὀργῆς, τηρῶν αἰεὶ πρὸς ἐπίθεσιν. (8) Εἰ μὲν οὖν μὴ τὸ περὶ τοὺς ξένους ἐγένετο κίνημα τοῖς Καρχηδονίοις, εὐθέως ἂν ἄλλην ἀρχὴν ἐποιεῖτο καὶ παρασκευὴν πραγμάτων, ὅσον ἐπ' ἐκείνῳ. (9) Προκαταληφθεὶς δὲ ταῖς ἐμφυλίοις ταραχαῖς, ἐν τούτοις καὶ περὶ ταῦτα διέτριβε τὰς πράξεις.

X. Ῥωμαίων δὲ, μετὰ τὸ καταλύσασθαι Καρχηδονίους τὴν προειρημένην ταραχὴν, ἀπαγγελλάντων αὐτοῖς πολεμον· τὸ μὲν πρῶτον εἰς πᾶν συγκατέβαινον, ὑπολαμβάνοντες αὐτοὺς νικῆσειν τοῖς δικαίοις· καθάπερ ἐν ταῖς πρὸ ταύτης βίβλοις περὶ τούτων δεδηλώκαμεν. (2) Ὡν χωρὶς, οὐχ οἷόν τε ἦν συμπερινεχθῆναι δεόντως, οὔτε τοῖς νῦν λεγομένοις, οὔτε τοῖς μετὰ ταῦτα ῥηθησομένοις ὑφ' ἡμῶν. (3) Πλὴν οὐκ ἐντροπομένῳ τῶν Ῥωμαίων, εἰσάγοντες τὴν περιστάσει, καὶ βαρυνόμενοι μὲν, οὐκ ἔχοντες δὲ ποιεῖν οὐδὲν, ἐξεχώρησαν Σαρδόνος, συνεχώρησαν δ' εἰσίοειν ἄλλα χιλία καὶ διακόσια τάλαντα πρὸς τοῖς πρότερον, ἐφ' ᾧ μὴ τὸν πόλεμον ἐκείνους ἀναδέξασθαι τοῖς καιροῖς. (4) Διὸ καὶ δευτέραν, μεγίστην δὲ, ταύτην θετέον αἰτίαν τοῦ μετὰ ταῦτα συστάντος πολέμου. (5) Ἀμιλχας γάρ,

ab eo abfuerunt, ut quidquam facerent illorum quæ diximus; ut bellum ex Hannibalis sententia susceptum per annos septemdecim continuos gesserint, neque prius incepto destiterint, quam, tentata quavis belli spe, de patria ipsa tandem et sua omnium salute cœperunt periclitari.

IX. Quorsum vero Fabii, et eorum quæ ab illo scripta sunt, mentionem feci? (2) Non, quod adeo similia verum putem ista quæ commemoravi, ut verear, ne fidem apud nonnullos inveniant. Etenim, quam sint hæc a ratione aliena, vel me tacente, facile in oculis legentium iacurrit. (3) Verum ut eos admonerem, in quorum manus historie illius venerint, ne titulum libri, sed res ipsas attendant. (4) Reperiuntur enim, qui ad narrantem potius, quam ad illa quæ narrantur, animum advertentes, quum eisdem temporibus auctorem vixisse cogitant, et Romanum senatorem fuisse, quidquid ab eo dictum est, pro fide digno protinus arripiunt. (5) Ego vero, fidem ejus scriptoris, sicut minime aspernandam censeo, ita non tanti certe faciendam, ut judicium lectoris unice velim inde pendere: sed ex rebus potius ipsis, quæ narrantur, faciendum judicium dico. (6) Enimvero belli hujus Romanorum et Carthaginiensium, (nam inde sumus digressi) prima causa censi debet, ira Amilcaris, qui Barca est cognominatus, fuitque Hannibalis pater naturalis. (7) Hic enim, post bellum de Sicilia invictum animum retinens, quod copias, quibus ad Erycem præfuerat, integras illasque conservaverat, eadem secum agitantia consilia: utut propter cladem maritimo prælio acceptam a Carthaginiensibus, temporibus cedens, pacem fecerat; iram tamen coquebat, occasione ad bellum inferendum semper intentus. (8) Itaque, nisi motu mercenariorum impediti Carthaginienses fuissent; nulla interposita mora novum bellum denuo esset exorsus, quantum quidem in ipso foret. (9) Nunc, intestina seditione præventus, in rebus patriæ componendis coactus est se occupare.

X. Quum autem Carthaginiensibus, post sedatum illum tumultum de quo modo diximus, bellum indixissent Romani; principio quidem lubentes illi in omnes iverant conditiones, sperantes, se cause suæ justitia victuros; quemadmodum superioribus libris ostendimus: (2) absque quibus foret, nec quæ jam dicimus, nec quæ deinceps dicentur, capi commode possent. (3) Sed Romanis justa illorum non curantibus, præsentī sese necessitati accommodantes Pœni, qui aliud nihil possent, Sardinia, ægre quidem, sed tamen excesserunt: quin etiam, ne tam alieno tempore bellum sustinere cogerentur, ad superius stipendium alia mille et ducenta annua talenta pendere consenserunt. (4) Itaque secundam hanc, eamque maximam, belli postea conflati causam statuere convenit. (5) Amilcar enim, ubi ira ci-

προσλαβὼν τοῖς ἰδίους θυμοῖς τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργὴν τῶν πολιτῶν ὥς θάττον, τοὺς ἀποστάντας τῶν μισθοφόρων καταπολεμήσας, ἐδεδάωσε τῇ πατρίδι τὴν ἀσφάλειαν, εὐθέως ἐποιεῖτο τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν πράγματα, σπουδάζων ταύτῃ χρῆσασθαι παρασκευῇ πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον. (6) Ἦν δὲ καὶ τρίτην αἰτίαν νομιστέον, λέγω δὲ τὴν εὐροίαν τῶν κατ' Ἰβηρίαν πραγμάτων Καρχηδονίοις. Ταύταις γὰρ ταῖς χερσὶ πιστεύσαντες, εὐθαρσῶς ἐνέβησαν εἰς τὸν προεξηγμένον πόλεμον. (7) Ὅτι δ' Ἀμιλκας πλείστα μὲν συνεβάλετο πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ δευτέρου πολέμου, καίπερ τετελευτηκὼς ἔτεσι δέκα πρότερον τῆς καταρχῆς αὐτοῦ, πολλὰ μὲν ἂν εὐροί τις εἰς τοῦτο· σχεδὸν δὲ πρὸς πίστιν ἀρκοῦν ἔσται τὸ λέγεσθαι μέλλον.

XI. Καθ' οὗς γὰρ καιροὺς καταπολεμηθεὶς Ἀννίβας ὑπὸ Ῥωμαίων, τέλος ἐκ τῆς πατρίδος ἐξεχώρησε, καὶ παρ' Ἀντιόχῳ διέτριβε· τότε Ῥωμαῖοι, συνθεωροῦντες ἤδη τὴν Αἰτωλῶν ἐπιβολὴν, ἐξαπέστειλαν πρεσβευτὰς πρὸς Ἀντίοχον· βουλόμενοι, μὴ λανθάνειν σφᾶς τὴν τοῦ βασιλέως προαίρεσιν. (2) Οἱ δὲ πρέσβεις ὁρῶντες τὸν Ἀντίοχον προσέχοντα τοῖς Αἰτωλοῖς, καὶ πρόθυμον ὄντα πολεμεῖν Ῥωμαίοις, θεράπευον τὸν Ἀννίβαν, σπουδάζοντες εἰς ὑποψίαν ἐμβαλεῖν πρὸς τὸν Ἀντίοχον. (3) Ὁ καὶ συνέβη γενέσθαι. (3) Προβαίνοντος γὰρ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ βασιλέως ὑπόπτως ἔχοντος αἰεὶ καὶ μᾶλλον πρὸς τὸν Ἀννίβαν, ἐγένετό τις καιρὸς, ὥς ἐπὶ λόγον ἀχθῆναι τὴν ὑποικουρουμένην ἀτοπίαν ἐν αὐτοῖς. (4) Ἐν ᾧ, καὶ πλείους ἀπολογισμοὺς ποιησάμενος Ἀννίβας, τέλος ἐπὶ τὸ τοιοῦτο κατήντησε, δυσχρηστοῦμενος τοῖς λόγοις. (5) Ἐφη γὰρ, καὶ ὃν καιρὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ τὴν εἰς Ἰβηρίαν ἑξοδὸν μέλλοι στρατεύεσθαι μετὰ τῶν δυνάμεων, ἔτη μὲν ἔχειν ἐννέα· θύοντος δ' αὐτοῦ τῷ Διὶ, παρεστάναι παρὰ τὸν βωμόν. (6) Ἐπεὶ δὲ καλλιερήσας κατασπεῖσαι τοῖς θεοῖς καὶ ποιῆσαι τὰ νομιζόμενα, τοὺς μὲν ἄλλους τοὺς περὶ τὴν θυσίαν ἀποστήναι κελεῦσαι μικρὸν, αὐτὸν δὲ προσκαλεσάμενον ἐρέσθαι φιλοφρόνως, εἰ βούλοιντο συνεξορμᾶν ἐπὶ τὴν στρατείαν. (7) Ἀσμένως δὲ κατανέυσαντος αὐτοῦ, καὶ τι καὶ προσαξιώσαντος παιδικῶς, λαβόμενον τῆς δεξιᾶς προσαγαγεῖν αὐτὸν πρὸς τὸν βωμόν, καὶ κελεύειν, ἀψάμενον τῶν ἱερῶν ὀμνύναι, μηδέποτε Ῥωμαίοις εὐνοήσειν. (8) Ταῦτ' οὖν εἰδὼτα σαφῶς, ἡξίου τὸν Ἀντίοχον, ἕως μὲν ἂν δυσχερές τι βουλευῆται κατὰ Ῥωμαίων, θαρβεῖν, καὶ πιστεύειν, αὐτὸν συνεργὸν ἔξειν νομίζοντα ἀληθινώτατον. (9) Ἐπὰν δὲ διαλύσεις ἢ φιλίαν συντίθεται πρὸς αὐτούς, τότε μὴ προσδεῖσθαι διαβολῆς, ἀλλ' ἀπιστεῖν καὶ φυλάττεσθαι. Πᾶν γάρ τι πράξει κατ' αὐτῶν, ὃ δυνατόν ἂν εἴη.

XII. Ὁ μὲν οὖν Ἀντίοχος ἀκούσας, καὶ δοξας, αὐτοπαθῶς, ἅμα δὲ ἀληθινῶς εἰρησθαι, πάσης τῆς προὑπαρχούσης ὑποψίας ἀπέστη. (2) Τῆς μέντοι γε δυσμενείας τῆς Ἀμιλκου, καὶ τῆς ὅλης προθέσεως,

vium ad proprium ipsius odium accessit, victis mercenariis qui rebellaverant, patria in tuto collocata, confestim ad res Hispaniae eo consilio animum adjecit, ut praesidia ad bellum contra Romanos inde sibi compararet. (6) Quae tercia belli causa debet existimari; prosperi scilicet Carthaginiensium in Hispania successus: nam illis freti copis, bellum hoc, de quo loquimur, animose suscepere. (7) Amilkarem vero belli secundi Punici vel praecipuam fuisse causam, licet decem annis prius obiisset quam illud inchoaretur, multis quidem argumentis probari potest; verum ad faciendam rei fidem, hoc fuerit satis quod jam dicam.

XI. Quo tempore Hannibal, victus bello a Romanis, solum vertere tandem coactus, apud Antiochum agebat, Romani, jam tum quid pararent Aetoli prospicientes, ad Antiochum, consilia ejus explorandi causa, legatos misere. (2) Hi regem cum Aetolis sentire conspicati, ac bellum adversus populum Romanum meditari; Hannibalem colere instituerunt hoc consilio, ut eum suspectum redderent Antiocho. Atque ita res evenit. (3) Sed quum progressu temporis magis ac magis suspicio regis in Hannibalem aleretur; occasio tandem se illi obtulit in disceptationem adducendae alienationis illius, quae inter ipsos gliscebatur. (4) Ibi Hannibal, cum alia multa ad purgandum se disseruit, tum, quia cetera parum proficiebant, ad extremum eo venit, ut ita diceret: (5) Se, quo tempore pater Amilcar in Hispaniam cum exercitu proficiscebatur, puerum fuisse novem annorum. Illo sacra Jovi faciente, ad altare se adstitisse: (6) tum patrem, ubi litasset, libationesque diis fecisset, ac reliqua pro more peregrisset; ceteris, qui sacris intererant, secedere paululum jussis, sese, propius advocatum, comiter interrogasse, ecquid expeditionis comes secum proficisci vellet? (7) Quum alacris annuisset, atque insuper puerili more precibus etiam hoc ipsum ab eo contendisset; dextra patrem filium prehensisse, et ad altare admotum tactis sacris iurejurando adegisse, nunquam amicum populo Romano fore. (8) Orabat igitur Antiochum, ut, de hoc animo suo certus, dum quidem contra Romanos aliquid vellet moliri, sibi fideret, sibi consilia crederet, neque dubitaret, operam se ipsi quibuscumque rebus posset summa fide navaturum: (9) ubi vero de concordia et amicitia cum Romanis esset acturus; tum ne exspectaret, ut a calumniatoribus deferretur; sed caveret, neque fidem sibi haberet. Omnia enim, quaecumque posset, adversus illos se tentaturum.

XII. Antiochus, hoc sermone audito, quia visus erat Hannibal ex animi affectu et vero sensu loqui, priores omnes suspiciones deposuit. (2) Atqui hoc certum haberi testimonium debet odii quo Amilcar flagrabat, et omnium quoque

δολογούμενον θετέον εἶναι τοῦτο μαρτύριον· ὥς καὶ δι' αὐτῶν φανερὸν ἐγένετο τῶν πραγμάτων. (3) Τοιούτοις γὰρ ἐχθροὺς παρεσκευάσε 'Ρωμαίους, Ἀσδρούβαν τε τὸν τῆς θυγατρὸς ἄνδρα, καὶ τὸν αὐτοῦ κατὰ φύσιν υἱὸν Ἀννίβαν, ὥστε μὴ καταλιπεῖν ὑπερβολὴν δυσμενείας. (4) Ἀσδρούβας μὲν οὖν, προαποθανὼν, οὐ πᾶσαν ἐκδηλὸν ἐποίησε τὴν αὐτοῦ πρόθεσιν· Ἀννίβας δὲ παρέδωκαν οἱ καιροὶ, καὶ λίαν ἐναποδείξασθαι τὴν πατρῶαν ἔχθραν εἰς 'Ρωμαίους. (5) Διὸ καὶ τοὺς ἐπὶ πραγμάτων ταττομένους χρὴ τῶν τοιούτων οὐδενὸς μᾶλλον φροντίζειν, ὥς τοῦ μὴ λανθάνειν τὰς προαιρέσεις τῶν διαλυομένων τὰς ἐχθρας, ἢ συντιθεμένων τὰς φιλίας, πότε τοῖς καιροῖς εἰκόντες, καὶ πότε ταῖς ψυχαῖς ἡττώμενοι ποιοῦνται τὰς συνθήκας. (6) ἵνα τοὺς μὲν, ἐφέδρους νομίζοντες εἶναι τῶν καιρῶν, δεῖ φυλάττωνται· τοῖς δὲ πιστεύοντες, ὥς ὑπηκόοις ἢ φίλοις ἀληθινοῖς, πᾶν τὸ παραπίπτον ἐξ ἐτοίμου παραγέλλωσιν. (7) Αἰτίας μὲν οὖν τοῦ κατ' Ἀννίβαν πολέμου, τὰς προειρημένας ἡγητέον· ἀρχὰς δὲ, τὰς μελίσσας λέγεσθαι.

XIII. Καρχηδόνιοι γὰρ βαρέως μὲν ἔφερον καὶ τὴν ὑπὲρ Σικελίας ἤτταν συνετέτεινε δ' αὐτῶν τὴν ὀργήν, καθάπερ ἐπάνω προείπον, τὰ κατὰ Σαρδόναν, καὶ τὸ τῶν τελευταίων συντεθέντων χρημάτων πλῆθος. (2) Διὸ περ ἅμα τῶν τὰ πλείστα κατ' Ἰβηρίαν ὅφ' ἑαυτοὺς ποιήσασθαι, πρὸς πᾶν ἐτοίμως διέκειντο τὸ κατὰ 'Ρωμαίων ὑποδεικνύμενον. (3) Προσπεσούσης οὖν τῆς Ἀσδρούβου τελευτῆς, ὅ μετὰ τὸν Ἀμιλίου θάνατον ἐνεχείρισαν τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, τὸ μὲν πρῶτον ἐκαπαδόκουν τὰς τῶν δυνάμεων ὁμάδας· (4) ἀφικομένης δὲ τῆς ἀγγελίας ἐκ τῶν στρατοπέδων, ὅτι συμβαίνει τὰς δυνάμεις δημοθυμαδὸν ἡρῆσθαι στρατηγὸν Ἀννίβαν, παραυτίκα συναθροίσαντες τὸν δῆμον, μίαν γνώμην κυρίαν ἐποίησαν τὴν τῶν στρατοπέδων ἀφῆσιν. (5) Ἀννίβας δὲ παραλαβὼν τὴν ἀρχήν, εὐθέως ὤρμησεν ὥς καταστρεφόμενος τὸ τῶν Ὀλκαδῶν ἔθνος. Ἀφικόμενος δὲ πρὸς Ἀλθαίαν, τὴν βαρυτάτην αὐτῶν πόλιν, κατεστρατοπέδευσε. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα χρησάμενος ἐνεργοῖς ἅμα καὶ καταπληκτικαῖς προσβολαῖς, ταχέως ἐκράττησε τῆς πόλεως. Ὅθ' συμβάντος, οἱ λοιποὶ, γινόμενοι καταπλαγεῖς, ἐνέδωκαν αὐτοὺς τοῖς Καρχηδονίοις. (7) Ἀργυρολογήσας δὲ τὰς πόλεις, καὶ κυριεύσας πολλῶν χρημάτων, ἤκε παραχειμάρσων εἰς Καίνην πόλιν. (8) Μεγαλοψύχως δὲ χρησάμενος τοῖς ὑποταττομένοις, καὶ τὰ μὲν δοὺς τῶν ὀφωνίων τοῖς συστρατευομένοις, τὰ δ' ὑπισχνόμενος, πολλὰν εὐνοίαν καὶ μεγάλας ἐλπίδας ἐνεργάσατο ταῖς δυνάμεσι.

XIV. Τῷ δ' ἐπιγιγνομένῳ θέρει πάλιν ὁρμήσας ἐπὶ τοὺς Οὐακκαίους, Ἑλμαντικήν μὲν, ἐξ ἐφόδου ποιησάμενος προσβολάς, κατέσχευεν Ἀρδουκάλην δὲ, διὰ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως καὶ τὸ πλῆθος, ἔτι δὲ τὴν γενναϊότητα τῶν οἰκητόρων, μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας πολιορκήσας, κατὰ κράτος εἴλε. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα

consiliorum; sicut res etiam ipsae postea ostenderunt. (3) Hostes enim ejusmodi populo Rom. paravit, Asdrubalem generum, et Hannibalem, qui natura filius erat illius, ut ad malevolentiae vehementiam addi nihil posset. (4) Sed Asdrubal quidem prius est mortuus, quam suum huic animum palam plane faceret: Hannibali vero per tempora abunde licuit acceptas a patre inimicitias in Romanos cum maxime exercere. (5) Hoc igitur, si quid aliud, qui respublicas regunt sollicitè observandum meminerint; ut, quos animos afferant, qui in gratiam postis inimicitias redeunt, aut novam amicitiam ineunt, ne ignorent: quando temporibus cedentes, quando victis animis, pacis condiciones amplectantur: (6) ut ab illis quidem, seu temporum suorum insidiatoribus, semper sibi caveant; his vero fidem habeant, et, ut fides subditis, vel amicis veris, quidquid inciderit sine cunctatione imperent. (7) Causae ergo belli Hannibalicæ hæc censeri debent: initia vero ea, quæ statim dicuntur.

XIII. Nempe Carthaginenses et amissæ quidem Siciliæ detrimentum graviter ferebant: sed magis etiam exacerbat eorum iram Sardiniae jactura, sicut ante diximus, et ingens illa vis pecuniæ postremo pactæ. (2) Quare simul atque Hispaniæ majorem partem imperio suo adjecerant, quidquid eis ostendebatur quod contra Romanos facere videretur, cupide arripiebant. (3) Itaque, nuntiata morte Asdrubalis, cui post Amilcaris fata Hispaniam regendam tradiderant, principio quidem, militum animi quo inclinarent, exspectarunt: (4) deinde vero, quum ab exercitu nuntium accepissent, quo ducatum Hannibali omnium consensu a copiis Hispaniensibus delatum significabatur; concione protinus convocata, militum suffragia unanimi decreto rata fecerunt. (5) Hannibal autem, simul ac dux est creatus, ad subjiciendam Pœnorum imperio Olcadum gentem, animum appulit. (6) Ad Althæam igitur, opulentissimam illorum urbem, ducto exercitu, castra ante illam ponit: deinde in obsectorum oppugnatione strenuum adeo et formidabilem se præbet, ut non multo post urbe potiretur. Quo casu et ceteri territi, Carthaginiensibus se dederunt. (7) Hannibal, multa ex oppidis pecunia exacta, maximis jam opibus abundans; Carthaginem novam ad hiberna se recepit. (8) Liberaliter vero tractans eos quibus præerat, et stipendia commilitonibus alia large præbens, alia in posterum pollicitans, magnum sui amorem, nec non spes ingentes in militum animis excitavit.

XIV. Sequenti æstate rursus, suscepta in Vaccæos expeditione, Salmanticam repentina invasione occupavit: Arbucalam vero magnis cum difficultatibus, quod et magna urbs erat et frequens, quodque acerrime cives resistebant, oppugnavit, ac per vim tandem cepit. (2) At deinde in reditu,

παράδοξως εἰς τοὺς μεγίστους ἦλθε κινδύνους ἐπανάγων, συνδραμόντων ἐπ' αὐτὸν τῶν Καρθησίων, ὁ σγεδὼν ἰσχυρότατόν ἐστιν ἔθνος τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους· (3) ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀστυγειτόνων ἀθροισθέντων ἅμα τούτοις, οὓς ἠρέθισαν μάλιστα μὲν οἱ τῶν Ὀλαδῶν φυγάδες, συνεξέκαυσαν δὲ καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἑλμαντικῆς οἱ διασωθέντες. (4) Πρὸς οὓς εἰ μὲν ἐκ παρατάξεως ἠναγκάσθησαν οἱ Καρχηδόνιοι διακινδυνεύειν, ὁμολογουμένως ἂν ἡττήθησαν. (5) Νῦν δὲ πραγματικῶς καὶ νουνεχῶς ἐξ ὑποστρωφῆς ἀναχωρήσαντος Ἀννίβου, καὶ πρόβλημα ποιησαμένου τὸν Τάγον καλούμενον ποταμὸν, καὶ περὶ τὴν τοῦ ποταμοῦ διάβασιν συστησαμένου τὸν κινδύνον, ἅμα δὲ συγχρησαμένου συναγωνιστῇ τῷ ποταμῷ καὶ τοῖς θηρίοις, οἷς εἶχε περὶ τετταράκοντα τὸν ἀριθμὸν, συνέβη τὰ ὅλα παράδοξως καὶ κατὰ λόγον αὐτῷ χωρῆσαι. (6) Τῶν γὰρ βαρβάρων ἐπιβαλλομένων κατὰ πλείους τόπους βιάζεσθαι καὶ περαιοῦσθαι τὸν ποταμὸν, τὸ μὲν πλεῖστον αὐτῶν μέρος διεφθάρη περὶ τὰς ἐκβάσεις, παραπορευομένων τῶν θηρίων παρὰ τὸ χεῖλος, καὶ τοὺς ἐκβαίνοντας αἰεὶ προκαταλαμβάνοντων· (7) πολλοὶ δὲ κατ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ὑπὸ τῶν ἱππέων ἀπώλοντο, διὰ τὸ κρατεῖν μὲν μᾶλλον τοῦ ρεύματος τοὺς ἱππούς, ἐξ ὑπερδεξίου δὲ ποιεῖσθαι τὴν μάχην τοὺς ἱππέας πρὸς τοὺς πεζοὺς. (8) Τέλος δὲ, τοῦμπαιιν ἐπιδιόβαντες οἱ περὶ τὸν Ἀννίβαν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, ἐτρέφαντο πλείους ἢ δέκα μυριάδας ἀνθρώπων. (9) Ὡς ἡττηθέντων, οὐδεὶς ἐτι τῶν ἐντὸς Ἰβηρος ποταμοῦ ῥαδίως πρὸς αὐτοὺς ἀντοφθαλμεῖν ἐτόλμα πλὴν Ζακανθαίων. (10) Ταύτης δὲ τῆς πόλεως ἐπειρᾶτο κατὰ δύναμιν ἀπέχεσθαι, βουλόμενος μηδεμίαν ἀφορμὴν ὁμολογουμένην δοῦναι τοῦ πολέμου Ῥωμαίοις, ἕως τᾶλλα πάντα βεβαίως ὑπ' αὐτὸν ποιήσαιο, κατὰ τὰς Ἀμικου τοῦ πατρὸς ὑποθήκας καὶ παραινέσεις.

XV. Οἱ δὲ Ζακανθαῖοι συνεχῶς ἔπεμπον εἰς τὴν Ῥώμην ἅμα μὲν, ἀγωνιῶντες περὶ σφῶν, καὶ προορώμενοι τὸ μέλλον ἅμα δὲ, βουλόμενοι μὴ λανθάνειν Ῥωμαίους τὴν γιγνομένην εὐροίαν Καρχηδονίους τῶν κατ' Ἰβηρίαν πραγμάτων. (2) Ῥωμαῖοι δὲ, πλεονάκις αὐτῶν παρακηκοότες, τότε πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν, τοὺς ἐπισκεψομένους ὑπὲρ τῶν προσπιπτόντων. (3) Ἀννίβας δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς πεποιημένος ὑπ' αὐτὸν οὓς προέθετο, παρῆν αὖθις μετὰ τῶν δυνάμεων παραχειμάσων εἰς Καϊνὴν πόλιν, ἥ τις ὡσανεὶ πρόσχημα καὶ βασιλεία ἐν τῇ Καρχηδονίῳ ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰβηρίαν τόποις. (4) Καταλαβὼν δὲ τὴν παρὰ τῶν Ῥωμαίων πρεσβείαν, καὶ δοὺς αὐτὸν εἰς ἐντευξίν, διήκουε περὶ τῶν ἐνεστώτων. (5) Ῥωμαῖοι μὲν οὖν διεμαρτύροντο, Ζακανθαίων ἀπέχεσθαι (κείσθαι γὰρ αὐτοὺς ἐν τῇ σφετέρᾳ πίστει), καὶ τὸν Ἰβηρα ποταμὸν μὴ διαβαίνειν κατὰ τὰς ἐπ' Ἀσδρούβου γενομένας ὁμολογίας. (6) Ὁ δ' Ἀννίβας, ἄτε νέος μὲν ὢν, πλήρης δὲ πολεμικῆς ὀρμῆς, ἐπιτυχῆς δ' ἐν ταῖς ἐπιβολαῖς, πάλαι δὲ παρωρυημένος πρὸς τὴν κατὰ Ῥωμαίων

impetum Carpetanis in ipsum facientibus, quæ fere validissima gens est totius illius tractus, maxima ex inopinato pericula adiit: (3) nam et finitimi populi cum his se conjungerant, quos præcipue quidem Olcades, patria sua extorres, adversus Pœnos conclaverant; nonnihil etiam inflammaverant, qui Salmantica evaserant. (4) Quibuscum si justo prælio dimicare Carthaginienses fuissent coacti; nullum dubium est, quin male rem fuerint gesturi. (5) Verum Hannibal singulari sollertia ac prudentia sensim relato gradu se recipere; Tagum flumen munimenti loco hostibus opponere; prælium ad transitum amnis committere: ita, quum et fluvius simul, et elephanti, quos habebat circiter quadraginta, ipsius conatus adjuverant, evenit præter omnium spem, ut ex animi sententia res ei succederet. (6) Barbaris enim vim facere, atque amnem trajicere multis locis conantibus, pars eorum maxima in exitu ex aquis periit; quippe elephanti per ripam ambulantes, ut quæque manus hostium aqua exierat, hanc prius quam alii opem ferrent perimebant: (7) tum autem in ipso flumine multi ab equitibus cædebantur, quum et fluminis impetum facilius equi sustinerent, et equites ex superiori loco cum peditibus dimicabant. (8) Tandem vice versa Hannibal rursus fluvium trajicit, et in barbaros irruens, amplius centum millia hominum profligavit. (9) Quibus ita devictis, nemo amplius intra Iberum amnem fuit, Saguntinis exceptis, qui temere contra Carthaginenses attollere oculos auderet. (10) Sagunto autem summo studio abstinebat Hannibal; quod, patris monita et consilium secutus, reliqua omnia prius sibi asserere cupiebat, quam occasionem ullam Romanis belli suscipiendi palam daret.

XV. Inter hæc Saguntini crebros Romam nuntios mittere; partim quod futura prospicientes, de sua salute erant solliciti; partim quod prosperos Carthaginensium in Hispania successus, nollent Romanos ignorare. (2) Qui sæpe antea negligenter auditis eorum nuntiis, hoc tempore, legatos in Hispaniam, illa inspecturos quæ nuntiata fuerant, mittunt. (3) Circa idem tempus Hannibal, subactis quas proposuerat gentibus, ad hiberna rursus Carthaginem novam se receperat: erat enim urbs illa quasi caput et regia quædam in ea Hispaniæ parte quæ Carthaginiensibus parebat. (4) Ibi quum legationem populi Romani invenisset, facta sua adeundi potestate, disserentes de mandato sibi negotio audivit. (5) Romani igitur deum fidem testantes monebant, ut Saguntinis, qui in fide et clientela populi Romani essent, abstinere: utque, ex eo federe quod cum Asdrubale iclum erat, amnem Iberum ne trajiceret. (6) At Hannibal, ulpote juvenis, militaris ferociæ plenus, felix in inceptis, et jam pridem concitatus ad inimicitias cum populo Romano exer-

ἐχθραν (7) πρὸς μὲν ἐκείνους, ὡς κηδόμενος Ζακανθαίων, ἐνεκάλει Ῥωμαίους, διότι μικροῖς ἐμπροσθεν χρόνις, στασιαζόντων αὐτῶν, λαβόντες τὴν ἐπιτροπὴν εἰς τὸ διαλύσαι, ἀδίκως ἐπανελοιντό τινας τῶν προεστώτων· οὗς οὐ περιόψεσθαι παρεσπονδημένους· πάτριον γὰρ εἶναι Καρχηδονίους, τὸ μὴδὲνα τῶν ἀδικουμένων περιορῆν. (8) Πρὸς δὲ Καρχηδονίους διεπέμπετο, πυνθανόμενος, τί δεῖ ποιεῖν, ὅτι Ζακανθαῖοι, πιστεύοντες τῇ Ῥωμαίων συμμαχίᾳ, τινὰς τῶν ὑπ' αὐτοῦς ταττομένων ἀδικοῦσι. (9) Καθόλου δ' ἦν πλήρης ἀλογίας καὶ θυμοῦ βιαίου· διὸ καὶ ταῖς μὲν ἀληθιναῖς αἰτίαις οὐκ ἐχρήτο, κατέφευγε δ' εἰς προφάσεις ἀλόγους· ὅπερ εἰῶθαι ποιεῖν οἱ διὰ τὰς προεγκλημένας αὐτοῖς ὁρμὰς ὀλιγωροῦντες τοῦ καθήκοντος. (10) Πόσω γὰρ ἦν ἄμεινον, οἰεσθαι δεῖν Ῥωμαίους ἀποδοῦναι σφίσι Σαρδόναν, καὶ τοὺς ἐπιταχθέντας ἀμα ταύτῃ φόρους, ὅς, τοῖς καιροῖς συνεπιθήμενοι πρότερον, ἀδίκως παρ' αὐτῶν ἔλαβον· εἰ δὲ μὴ, φάναί πολεμήσειν. (11) Νῦν δὲ, τὴν μὲν οὖσαν αἰτίαν ἀληθινὴν παρασιωπῶν, τὴν δ' οὐκ ὑπάρχουσαν, περὶ Ζακανθαίων, πλάττων οὐ μόνον ἀλόγως, ἐτι δὲ μᾶλλον ἀδίκως, κατάρχειν ἐδόκει τοῦ πολέμου. (12) Οἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις, ὅτι μὲν εἴη πολεμητέον, σαφῶς εἰδότες, ἀπέπλευσαν εἰς Καρχηδόναν, τὰ παρακλῆσια θύλοντες ἐπιμαρτύρασθαι χάκεινους. (13) Οὐ μὴν ἐν Ἰταλίᾳ γε πολεμήσειν ἤλπισαν, ἀλλ' ἐν Ἰβηρίᾳ· χρήσεσθαι δὲ πρὸς τὸν πόλεμον ὁρμητηρίῳ τῇ Ζακανθαίων πόλει.

XVI. Διὸ καὶ πρὸς ταύτην ἀρμοζομένη τὴν ὑπόθεσιν, ἥ σύγκλητος ἐκρίνεν ἀσφαλισσάσθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πράγματα, προωρομένη, διότι μέγας ἔσται καὶ πολυχρόνιος καὶ μακρὰν ἀπὸ τῆς οἰκίας ὁ πόλεμος. (2) Συνέβαινε γὰρ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς, Δημήτριον τὸν Φάριον, ἐπιληθυσμένον μὲν τὸν προγεγονότων εἰς αὐτὸν εὐεργετημάτων ὑπὸ Ῥωμαίων, καταπεφρονηκότα δὲ, πρότερον μὲν διὰ τὸν ἀπὸ Γαλατῶν, τότε δὲ διὰ τὸν ἀπὸ Καρχηδονίων φόβον περιεστώτα Ῥωμαίους· (3) πάσας δ' ἔχοντα τὰς ἐπιείδας ἐν τῇ Μακεδόνων οἰκίᾳ, διὰ τὸ συμπεπολεμηκέναι καὶ μετεσχῆκέναι τῶν πρὸς Κλεομένη κινδύνων Ἀντιγόνῳ· πορθεῖν μὲν καὶ καταστρέφεσθαι τὰς κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πόλεις τὰς ὑπὸ Ῥωμαίους ταττομένας, πεπλευκέναι δ' ἔξω τοῦ Αἰοσσοῦ παρὰ τὰς συνθήκας πεντήκοντα λέμβους, καὶ πεκορθῆναι πολλὰς τῶν Κυκλάδων νήσων. (4) Εἰς δὲ βλέποντες Ῥωμαῖοι, καὶ θεωροῦντες ἀνθοῦσαν τὴν Μακεδόνων οἰκίαν, ἐσπευδον ἀσφαλισσάσθαι τὰ πρὸς ἑαυτῆς Ἰταλίας πεπαισμένοι καταταχῆσιν διορθωσάμενοι μὲν τὴν Ἰλλυρίαν ἀγνοίαν, ἐπιτιμήσαντες δὲ καὶ καλῶσαντες τὴν ἀχαριστίαν καὶ προπέτειαν τὴν Δημητρίῳ. (5) Διεφύεσθησαν δὲ τοῖς λογισμοῖς· κατετάχθησιν γὰρ αὐτοὺς Ἀννίβας, ἐξελὼν τὴν Ζακανθαίων πόλιν. (6) Καὶ παρὰ τοῦτο συνέβη τὸν πόλεμον οὐκ ἐν Ἰβηρίᾳ, πρὸς αὐτῇ δὲ τῇ Ῥώμῃ, καὶ κατὰ πᾶσαν γενέσθαι τὴν Ἰταλίαν. (7) Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις

cendas, (7) apud legatos quidem, veluti ipse Saguntinorum fautor, conquestus est, quod, exorta haud multo ante Sagunti seditione, quum totius controversiæ arbitrium Romanis fuisset permissum, principum nonnullos iniqua morte affecerint: quam perfidiam non inultam, ait, se relicturum; Carthaginienses enim acceptum a patribus tenere institutum, ut neminem impune injuria patiantur affici. (8) Ad Carthaginienses vero sciscitatum misit, quid opus esset facto, cum Saguntini, amicitia Romanorum freti, populos ditionis ipsorum injuriis lacessant? (9) Omnino enim, seposita constantis animi ratione, feroci iræ unice tunc indulgebat Hannibal: idcirco, prætermisissis veris causis, ad prætextus injustos confugiebat; sicut facere illi consueverunt, qui, affectibus præoccupati, honesti rationem nullam ducunt. (10) Quanto enim futurum erat melius postulare, ut Romani Sardiniam restituerent, et simul stipendia eodem tempore imperata, quæ per occasionem adversæ Carthaginiensium fortunæ injuste ab ipsis exegissent? quod si recusarent Romani, bellum denuntiaret. (11) Nunc, veram causam reticens, falsamque confingens, de injuria facta Saguntinis; non solum sine ratione, verum etiam injuste, bellum visus est inchoasse. (12) Legati Romanorum, satis intelligentes bellum esse suscipiendum, Carthaginem ea mente proficiscuntur, ut etiam apud hos similia testarentur. (13) Sed in Italia esse bellandum, utique non putabant; verum in Hispania, ubi Saguntum arx belli sibi esset futura.

XVI. Idcirco Senatus, ad hujusmodi cogitationem consilia sua referens; quia bellum fore diuturnum providebat et longinquum; res Illyrici firmandas statuit. (2) Etenim circa eadem tempora Demetrius Pharius, oblitus beneficiorum quæ Romani in ipsum contulerant; quum jam ante contemnere eos cœpisset, quando formidabiles ipsis imminere Gallos videbat: tunc vero etiam propter metum a Carthaginiensibus impendentem eosdem floccifaceret, (3) spemque omnem in Macedonum regibus locatam haberet, quod bello Cleomenico socia arma cum Antigono junxerat; urbes ditionis Romanæ in Illyrico vastare et in suam potestatem redigere erat aggressus, ultraque Lissum contra leges pacis quin-quaginta lembis navigans, multas e Cycladibus insulis incursaverat. (4) Quæ quum animadverterent Romani et regiam Macedonum domum florere intelligerent, res suas in regionibus ad ortum Italiæ sitis quamprimum in tuto sibi collocandas existimarunt; sperantes, priusquam in occidente erumperet bellum, posse se Illyriorum errorem coercere, et Demetrii ingratum animum temeritatemque castigare atque ulcisci. (5) Sed fefellit eos opinio: nam ipsos Hannibal antevertit, et Saguntinorum urbem interim excidit. (6) Quo factum, ut bellum non in Hispania, sed proximè ipsam Romam, totaque Italia, gerendum ipsis fuerit. (7)

χρησάμενοι τοῖς διαλογισμοῖς, Ῥωμαῖοι μὲν ὑπὸ τὴν ὤρειαν Λεύκιον τὸν Αἰμιλίον ἐξαπέστειλαν μετὰ δυνάμειος ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πράξεις, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς Ὀλυμπιάδος.

XVII. Ἀννίβας δὲ μετὰ τῆς δυνάμειος ἀναζεύξας ἐκ τῆς Καινῆς πόλεως, προῆγε ποιούμενος τὴν πορείαν ἐπὶ τὴν Ζάκανθαν. (2) Ἡ δὲ πόλις αὕτη καίται μὲν ἐπὶ τῷ πρὸς θάλατταν καθήκοντι πρόποδι τῆς ὀρεινῆς, τῆς συναπτούσης τὰ πέρατα τῆς Ἰβηρίας καὶ Κελτιβηρίας· ἀπέχει δὲ τῆς θαλάττης ὡς ἑπτὰ στάδια. (3) Νέμονται δὲ χώραν οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν πάμπορον, καὶ διαφέρουσιν ἀρετῇ πάσης τῆς Ἰβηρίας. (4) Ἡ τότε παραστρατοπεδεύσας Ἀννίβας, ἐνεργῶς ἐγένετο περὶ τὴν πολιορκίαν, πολλὰ προορώμενος εὐχρηστα πρὸς τὸ μέλλον ἐκ τοῦ κατὰ κράτος ελεῖν αὐτήν. (5) Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπέλαβε παρελθεῖν Ῥωμαίων τὴν ἐλπίδα τοῦ συστήσασθαι τὸν πόλεμον ἐν Ἰβηρίᾳ. Δεύτερον δὲ, καταπληγξάμενος ἅπαντας, εὐτακτοτέρους μὲν ἐπέπειστο παρασκευάσειν τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἤδη τατομένους, εὐλαβεστέρους δὲ τοὺς ἀκμὴν αὐτοκράτορας ὄντας τῶν Ἰβήρων. (6) Τὸ δὲ μέγιστον, οὐδὲν ἀπολιπὼν ὀπισθεν πολέμιον, ἀσφαλῶς ποιήσεσθαι τὴν εἰς τοῦμπροσθεν πορείαν. (7) Χωρὶς τε τούτων, εὐπορήσειν μὲν χορηγῶν αὐτοὺς ὑπελάμβανε πρὸς τὰς ἐπιβολὰς, προθυμίαν δ' ἐνεργάσειν αἰς δυνάμειος ἐκ τῆς ἐσόμενης ἐκάστοις ὠφελείας, προκαλέσειν δὲ τὴν εὐνοίαν τῶν ἐν οἴκῳ Καρχηδονίων διὰ τῶν ἀποσταλισμένων αὐτοῖς λαφύρων. (8) Τοιοῦτοις δὲ χρώμενος διαλογισμοῖς, ἐνεργῶς προσέκειτο τῇ πολιορκίᾳ· ποτὲ μὲν ὑπόδειγμα τῷ πλήθει ποίων αὐτὸν, καὶ γιγνόμενος αὐτοῦργος τῆς ἐν τοῖς ἔργοις ταλαιπωρίας, ἔστι δ' ὅτε καὶ παρακαλῶν τὰ πλήθη, καὶ παραβόλως διδοὺς αὐτὸν εἰς τοὺς κινδύνους. (9) Πᾶσαν δὲ κακοπάθειαν καὶ μέριμναν ὑπομείνας, τέλος ἐν ὀκτὼ μηνὶ κατὰ κράτος εἴλε τὴν πόλιν. (10) Κύριος δὲ γινόμενος χρημάτων πολλῶν, καὶ σωμάτων, καὶ κατασκευῆς, τὰ μὲν χρήματα εἰς τὰς ἰδίας ἐπιβολὰς παρέθετο κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν· τὰ δὲ σώματα διένειμε κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστοις τῶν συστρατευομένων, τὴν δὲ κατασκευὴν παραχρῆμα πᾶσαν ἐξέπεμψε τοῖς Καρχηδονίοις. (11) Ταῦτα δὲ πράξας, οὐ διεψεύσθη τοῖς λογισμοῖς, οὐδ' ἀπέτυχε τῆς ἐξ ἀρχῆς προθέσεως· ἀλλὰ τοὺς τε στρατιώτας προθυμοτέρους ἐποίησε πρὸς τὸ κινδυνεύειν, τοὺς τε Καρχηδονίους ἐτοιμοὺς παρεσκεύασε πρὸς τὸ παραγγελλόμενον, αὐτὸς τε πολλὰ τῶν χρησίων μετὰ ταῦτα κατεργάσατο διὰ τῆς τῶν χορηγῶν παραθέσεως.

XVIII. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Δημήτριος, ἅμα τῷ συνείναι τὴν ἐπιβολὴν τῶν Ῥωμαίων, παραυτίκα μὲν εἰς τὴν Δίμαλον ἀξιοῦχρων φρουρὰν εἰσέπειμψε, καὶ τὰς ἀρμολούσας ταύτῃ χορηγίας· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν πόλεων τοὺς μὲν ἀντιπολιτευομένους ἐκανάεστο, τοῖς δ' αὐτοῦ φίλοις ἐνεχείρισε τὰς δυναστείας.

Ceterum Romanis, id consilium quod ostendimus secuti, sub aetatem anni primi Olympiadis centesimae quadagesimae, L. Aemilius ad res in Illyrico gerendas cum exercitu militavit.

XVII. Hannibal vero, cum omnibus copiis Carthagine nova profectus, Saguntum versus iter instituit. (2) Sit autem haec urbs est in radice montis, ex Iberiae Celtiberique confinibus ad mare excurrentis, distatque a mari passus fere mille. (3) Ager urbis omnibus abundat fructibus,isque longe melioribus quam in ulla alia parte Hispaniae reperiantur. (4) Positis ad Saguntum castris, Hannibal obsidionem acriter urgebat: quantum enim momentum ad ea, quae parabat, esset allaturus, si eam urbem per vim expugnaret, facile prospiciebat. (5) Nam primum quidem, Romanis spem belli in Hispania gerendi ademurum se arbitrabatur: deinde, territis hoc exemplo omnibus, non dubitabat, quin et subacti jam populi dicto futuri essent audientiores; et ceteri, qui sui adhuc juris erant, metuentiores. (6) Quodque longe maximum erat, nullo a tergo relicto hoste, tuto se in ulteriora confidebat perrecturum. (7) Magnam insuper opum vim ad persequenda sua incepta consecuturum se sperabat; et cum milites, ubi praedam singuli nacti forent, promptiores se redditurum; tum etiam Carthaginenses, qui domi erant, mittendis spoliis sibi se conciliaturum. (8) Haec apud se reputans, obsidionem acriter urgebat; modo ipsum se exemplo multitudini praebens, et in molendis operibus plurimum manibus suis laborans; modo milites hortans, seque omnibus periculis non sine audacia objectans. (9) Atque ita nullum laborem nullamque curam refugiens, tandem intra menses octo urbem expugnavit. (10) Potius pecunia ingenti, captivis et suppellectilibus multis; pecuniam ad bellum contra Romanos, sicut initio proposuerat, reservavit; captivos inter milites pro merito et jusque divisit; suppellectilia ex templo omnia ad Carthaginenses transmisit. (11) Quibus peractis, nequaquam spe sua est frustratus; sed, quod initio proposuerat, est consecutus: nam et milites ad belli pericula alacriores effecit, et Carthaginenses ad postulata sua reddidit equiores; et ipse, quod ab omnibus necessariis probe esset instructus, nulla deficiente, quae ad institutum suum pertinebant, perficiendi facultatem habuit.

XVIII. Circa idem tempus Demetrius, simulac de consiliis Romanorum rescivit, ex templo idoneum praesidium cum omnibus quae postulat usus, Dimalum mittit: ceterum urbium gubernacula, occisis qui contrariae factionis erant,

2) Αὐτὸς δ' ἐκ τῶν ὑποταταγμένων ἐπιλέξας τοὺς ἀνρωδεστάτους ἑξακισχίλους, συνέστησε τούτους εἰς τὴν Φάρον. (3) Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, ἀφικόμενος εἰς τὴν Ἰλλυρίδα μετὰ τῶν δυνάμεων, καὶ θεωρῶν τοὺς ὑπεναντίους θαρβούντας ἐπὶ τῇ τῆς Διμάλου ὀχυρότητι καὶ ταῖς παρασκευαῖς, ἔτι δὲ τῷ δοκεῖν αὐτὴν ἀνάλωτον ὑπάρχειν· αὐτῇ πρῶτον ἐγχειρεῖν ἔκρινε, βουλόμενος καταπλήξασθαι τοὺς πολεμίους.

1) Παρακαλέσας δὲ τοὺς κατὰ μέρος ἡγεμόνας, καὶ προσαγαγὼν ἔργα κατὰ πλείους τόπους, ἤρξατο πολιορκεῖν. (6) Λαβὼν δὲ κατὰ κράτος ἐν ἡμέραις ἑπτὰ, παραχρῆμα πάντας ἤστησε ταῖς ψυχαῖς τοὺς ὑπεναντίους. (6) Διόπερ εὐθὺς παρήσαν ἐκ πασῶν τῶν πόλεων, ἐπιτρέποντες καὶ διδόντες αὐτοὺς εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων πίστιν. (7) Ὁ δὲ, προσδεξάμενος ἑκάστους ἐπὶ ταῖς ἀρμοζούσαις ὁμολογίαις, ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν εἰς τὴν Φάρον, ἐπ' αὐτὸν τὸν Δημήτριον. (8) Πυνθανόμενος δὲ, τὴν τε πόλιν ὀχυρὰν εἶναι, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων διαφερόντων εἰς αὐτὴν ἡθροῖσθαι, πρὸς δὲ καὶ ταῖς χορηγίαις ἐξηρτυῖσθαι, καὶ ταῖς ἄλλαις παρασκευαῖς ὑπεωρᾶτο, μὴ δυσχερῇ καὶ πολυχρόνιον συμῆτ' γενέσθαι τὴν πολιορκίαν. (9) Διὸ, προορώμενος ἑκαστα τούτων, ἐχρήσατο παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τοῦτ' ἰδέσθαι γένει στρατηγήματος. (10) Ποισάμενος γὰρ τὸν ἐπὶ πλοῦν νυκτὸς ἐπὶ τὴν νῆσον παντὶ τῷ στρατεύματι, τὸ μὲν πλεῖον μέρος τῆς δυνάμεως ἀπεβίβασεν εἰς τινὰς ὁλοκάς καὶ κολοὺς τόπους. (11) Εἰκοσι δὲ ναυσὶν, ἐπιγενομένης ἡμέρας, ἔπλει προδῆλως ἐπὶ τὸν ἐγγιστὰ τῆς πόλεως λιμένα. (12) Συνορῶντες δὲ τὰς ναῦς οἱ περὶ τὸν Δημήτριον, καὶ καταφρονούντες τοῦ πλῆθους, ὤρμησαν ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ τὸν λιμένα, κωλύσοντες τὴν ἀπόδασιν τῶν ὑπεναντίων.

XIX. Ἄμα δὲ τῷ συμμῆξαι, γενομένης ἰσχυρᾶς τῆς συμπλοκῆς προσεδοθήσονται αἱ πλείους τῶν ἐκ τῆς πόλεως τάλας δὲ πάντες ἐξεληλύθεισαν εἰς τὸν κίνδυνον. (2) Τῶν δὲ Ῥωμαίων οἱ τῆς νυκτὸς ἀποδάντες εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον συνῆψαν, διὰ τόπων ἀδῶλων ποιοῦμενοι τὴν κορείαν. (3) Καὶ καταλαβόμενοι μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος λόφον ἐρυμνὸν, διέκλεισαν ἀπὸ τῆς πόλεως τοὺς ἐκδεδοθηκότας. (4) Οἱ δὲ περὶ τὸν Δημήτριον, συννοήσαντες τὸ γεγονός, αὐτῷ μὲν διακωλύειν τοὺς ἀποβαίνοντας ἀπέστησαν συναθροίσαντες δὲ σφᾶς αὐτοὺς, καὶ παρακαλέσαντες, ὤρμησαν, κρίναντες ἐκ παρατάξεως διακινδυνεύειν πρὸς τοὺς ἐπὶ τὸν λόφον. (5) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, θεωροῦντες τὴν ἐφοδὸν τῶν Ἰλλυριῶν ἐνεργὸν καὶ συνεταγμένην, ἀντέπεσαν ταῖς στείραις καταπληκτικῶς. (6) Ἄμα δὲ τοῖς προειρημένους, οἱ πεπονημένοι τὴν ἀπόδασιν ἀπὸ τῶν πόλεων, συνορῶντες τὸ γινόμενον, προσέκειντο κατόπιν καὶ πανταχόθεν προσπίπτοντες, θόρυβον καὶ ταραχὴν οὐ μικρὰν ἐν τοῖς Ἰλλυριοῖς κατεσκεύαζον. (7) Ἐξ οὗ τῶν μὲν κατὰ πρόσωπον, τῶν δὲ κατὰ νότον τουνούντων, τέλος οἱ περὶ τὸν Δημήτριον ἐτράπησαν· καὶ τινὲς μὲν αὐτῶν ἔφυγον ὡς πρὸς τὴν πόλιν, οἱ δὲ

amicis suis tradit. (2) Ipse ex omni subditorum numero fortissimos seligit ad sex millia, eosque Phari collocat. (3) Romanus Consul postquam in Illyricum cum legionibus pervenit, cognovitque considere hostes Dimali munitione et apparatu, praesertim quod inexpugnabile illud oppidum esse videretur; hanc omnium primam adoriri constituit, terroris hosti incussurus. (4) Igitur tribanos militum centurionesque hortatus, admotis variis locis operibus, oppugnare eam instituit. (5) Vi capta urbs est die septimo; eaque res hostium animos confestim ita fregit, (6) ut ex omnibus mox urbibus advenirent, qui in Romanorum fidem se permitterent dederentque. (7) Consul convenientes quibusque leges dicere, eosque in fidem recipere: deinde Pharum versus, ad ipsum Demetrium cum classe navigare. (8) Quia autem acceperat urbem esse admodum munitam, magnumque virorum fortium numerum eo convenisse, ad hanc commeatibus ac reliquis belli apparatusibus abundare; ne difficilis ac diuturna ejus obsidio sibi foret, verebatur. (9) Haec metuens Aemilius, hujusmodi strategemate in ipso adventus sui articulo est usus. (10) Noctu cum omnibus copiis in insulam appulsus, majorem exercitus partem in terram exponit, et locis cavis ac silvosis occultat. (11) Ipse cum viginti navibus palam, ubi illuxisset, proximum urbi portum petit. (12) Demetrius, eas naves conspicatus, numerumque illarum aspernatus, ex urbe ad portum cum suorum manu venit, ne egredi navibus hostis posset, impediretur.

XIX. Ubi ad hostem venerunt, atroci commisso praelio, plures subinde ex urbe succurrunt; donec tandem omnes ad certamen exierunt. (2) Eodem tempore Romani qui noctu expositi fuerant, per ignota loca facto itinere, appropinquant: (3) et occupato colle munito, qui inter urbem ac portum erat interjectus, excludunt urbe hos, qui ad pugnandum cum hoste exierant. (4) Ea re cognita Demetrius, omisso certamine cum egredientibus in terram, congregatis omnibus suis, eosque hortatus, justa acie cum his, qui collem obtinebant, dimicare constituit. (5) Romani, animadverso Illyrios acie ordinata aciem in se facere impetum, terribili vicissim et ipsi audacia irruunt in eorum manipulos. (6) Simul uno tempore ceteri, e navibus egressi, terga hostium caedebant; et omni ex parte illos adorti, tumultu et perturbatione magna Illyrios implebant. (7) Itaque quum et a fronte et a tergo laboraret acies, fugam tandem capessere Demetrii exercitus est coactus. Pars in urbem fugit: plures avilis itineribus per insulam

πλείους ἄνοδιᾶ κατὰ τῆς νήσου διεσπάρησαν. (9) Ὁ δὲ Δημήτριος, ἔχων ἐτοιμοὺς λέμβους πρὸς τὸ συμβαίνειν ἐν ταῖς τόποις ἐρήμους ὑφορμούντας, ἐπὶ τούτους ἐποίησατο τὴν ἀποχώρησιν. Εἰς οὓς ἐμβὰς, ἐπιγενομένης τῆς νυκτὸς ἀπέπλευσε, καὶ διεκομίσθη παραδόξως πρὸς τὸν βασιλέα Φίλιππον, παρ' ᾧ τὸ λοιπὸν διέτριψε τοῦ βίου μέρος. (9) ἀνὴρ, θράσος μὲν καὶ τόλμαν κεκτημένος, ἀλόγιστον δὲ ταύτην καὶ τελέως ἄκριτον. (10) Αὐτὸ καὶ τὴν καταστροφὴν παραπλησίαν αὐτῷ συνέβη γενέσθαι τῇ κατὰ τὸν δλον βίον προαιρέσει. (11) Καταλαβέσθαι γὰρ ἐγγειρήσας, μετὰ τῆς Φιλίππου γνώμης, τὴν τῶν Μεσσηνίων πόλιν εἰκῇ καὶ παραδόξως, ἐν αὐτῷ τῷ τῆς πράξεως καιρῷ διεφθάρη· περὶ ᾧ ἡμεῖς τὰ κατὰ μέρος, ὅταν ἐπὶ τοὺς καιροὺς ἐλθωμεν, διασαφήσομεν. (12) Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, Αἰμίλιος, τὴν μὲν Φάρον εὐθὺς ἐξ ἐρόδου παραλαβὼν, κατέσκαψε· τῆς δὲ λοιπῆς Ἰλλυριδοῦ ἐγκρατὴς γενόμενος, καὶ πάντα διατάξας κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, μετὰ ταῦτα, ληγούσης ἤδη τῆς θερείας, εἰς τὴν Ῥώμην ἐπανῆλθε, καὶ τὴν εἰσοδὸν ἐποίησατο μετὰ θριαμβοῦ καὶ τῆς ἀπάσης εὐδοξίας. (13) Ἐδόκει γὰρ οὐ μόνον ἐπιδεξίως, ἔτι δὲ μᾶλλον ἀνδρωδῶς, κεχρηθῆναι τοῖς πράγμασιν.

XX. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, προσπεπτωκυίας αὐτοῖς ἡδὴ τῆς τῶν Ζακανθαίων ἀλώσεως, οὐ μὰ Δία περὶ τοῦ πολέμου τότε διαδούλιον ἦγον, καθάπερ ἔνιοι τῶν συγγραφέων φασί, προσκατατάττοντες ἔτι καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερα ρηθέντας λόγους πάντων ἀποπύωντων πρᾶγμα ποιούντες. (2) Πῶς γὰρ οἷόν τ' ἦν, Ῥωμαίους, τοὺς ἐν αὐτῷ πρότερον ἐπηγγελκότας πόλεμον Καρχηδονίοις, ἐὰν ἐπιθαίνωσι τῆς Ζακανθαίων χώρας, τούτους, κατὰ κράτος ἐαλωκυίας αὐτῆς τῆς πόλεως, τότε βουλεύεσθαι συνελθόντας, πότερα πολεμητέον, ἢ τούναντιον; (3) Πῶς δὲ, καὶ τίνα τρόπον, ἅμα μὲν τὴν στυγνότητα τοῦ συνεδρίου παρεισάγουσι θαυμάσιον· ἅμα δὲ, τοὺς υἱοὺς ἀπὸ δώδεκα ἑτῶν ἄγειν, φασί, τοὺς πατέρας εἰς τὸ συνέδριον. Οὐδ', μετέχοντας τῶν διαβουλίων, οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων οὐδενὶ προέσθαι τῶν ἀπορρήτων οὐδέν; (4) Ὡν οὐτ' εἰκὸς, οὔτε ἀληθές ἐστι τὸ παράπαν οὐδέν· εἰ μὴ, νῆ Δία, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἡ τύχη καὶ τοῦτο προσέειπε Ῥωμαίοις, τὸ φρονεῖν αὐτοὺς εὐθὺς ἐκ γενετῆς. (5) Πρὸς μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα τῶν συγγραμμάτων, οἷα γράφει Χαιρέας καὶ Σωσύλος, οὐδὲν ἂν ἐπεὶ πλέον λέγειν· οὐ γὰρ ἰστορίας, ἀλλὰ κουρεαχῆς καὶ πανδήμου λαλιᾶς, ἐμοὶ γε δοκοῦσι τάξιν ἔχειν καὶ δύναμιν. (6) Ῥωμαῖοι δὲ, προσπεσόντος σφίσι τοῦ γεγονότος κατὰ τοὺς Ζακανθαίους ἀτυχήματος, παραγρημα πρεσβευτὰς ἐλόμενοι, κατὰ σπουδὴν ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Καρχηδόνα· (7) δύο προτείνοντες αὐτοῖς· ὧν τὸ μὲν, αἰσχύνην ἅμα καὶ βλάβην ἐδόκει φέρειν δεξαμένοις τοῖς Καρχηδονίοις· τὸ δ' ἕτερον, πραγμάτων καὶ κινδύνων ἀρχὴν μεγάλων. (8) Ἡ γὰρ τὸν στρατηγὸν Ἀννίβαν, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ συνέδρους, ἐχδότους δίδόναι Ῥωμαίοις ἀπήτουν, ἢ προήγ-

dissipati sunt. (8) Demetrius ad lembos suos se recepit, quos desertis quibusdam locis stantes ad anchoras habebat, in omnem eventum paratos. His consensitis, nocturne profectus, ad regem Philippum præter omnium opinionem est delatus : apud quem reliquam vitæ suæ partem egit. (9) Vir intrepidus quidem, et audax ; sed temerarius, et nullius plane iudicii. (10) Quare etiam exitum est nactus, institutis congruentem, quibus per omnem vitam usus fuerat. (11) Urbem enim Messeniorum, de Philippi sententia, occupare temerario ausu conatus, in ipso facinoris articulo oppressus perit : quemadmodum suo loco uberius sumus ostensuri. (12) Æmilium, Consul Romanus, Phærum urbem repente incursu statim invadit, eamque mox captam diruit. Deinde Illyrico universo in potestatem redacto, rebusque omnibus ex animi sententia compositis, exeunte jam æstate Romam reversus, cum magnifico triumpho urbem ingressus est : (13) neque sollertiæ dumtaxat, verum etiam fortitudinis laudem ex provincia reportavit.

XX. Romani vero, postquam de capto Sagunto nuntium acceperunt, nequaquam illi quidem de bello suscipiendo tunc deliberationem instituerunt, sicut a nonnullis scriptoribus memoriæ est proditum ; qui etiam sententias ab utraque parte dictas libris suis inseruerunt : quo nihil ne fingi quidem absurdius queat. (2) Nam qui fieri potuit, ut Romani, qui superiori anno bellum Carthaginiensibus indixerant, si ditionem Saguntinorum infesti ingroderentur ; iidem, capta per vim urbe ipsa, tum demum ad deliberandum convenirent, sitne suscipiendum bellum, annon ? (3) Quam absurdum vero illud : quod incredibile senatus cœstitiam commemorantes, simul adjiciunt, filios duodecim dumtaxat annis majores, a parentibus in senatum introductos ; qui publicorum consiliorum facti participes, nemini ne propinquorum quidem quidquam illorum, quæ enuntiari nefas, prodiderint ? (4) Quæ sunt omnia a vero aliena et palam falsa : nisi profecto hoc quoque præter cetera Romanis fortuna, si diis placet, est largita, ut inde a pueris statim saperent. (5) Verum de talibus scriptis, qualia sunt Chærææ et Sosyli, hæc sufficiat dixisse : neque enim pro historiis, meo quidem iudicio, merentur haberi ; sed pro fabulis ex alicujus tonsoris officina, aut vulgi sæpe profectis. (6) Romani igitur, cognita Saguntinorum calamitate, legatos continuo legunt, quos Carthaginem propere jubent, (7) duasque conditiones Carthaginiensibus offerre ; quarum altera cum dedecore simul ac damno illorum, si eam acceperint, erat conjuncta ; altera, magni ac periculosi belli initia secum trahebat. (8) Postulabant enim, ut ducem Hannibalem et consiliarios illius dederint

γελλον τὸν πόλεμον. (v) Παραγενομένων δὲ τῶν Ῥωμαίων, καὶ παρελθόντων εἰς τὸ συνέδριον, καὶ διασφούντων ταῦτα, δυσχερῶς ἤκουον οἱ Καρχηδόνιοι τὴν αἵρεσιν τῶν προτεινομένων. (iv) Ὅμως δὲ προστησάμενοι τὸν ἐπιτηδεύτατον ἐξ αὐτῶν, ἤρξαντο περὶ σφῶν δικαιολογίσθαι.

XXI. Τὰς μὲν οὖν πρὸς Ἀσδρούβαν ὁμολογίας παρεσιώπων, ὡς οὐτε γεγενημένας· εἴτε γεγόνασιν, οὐδὲν οὐσας πρὸς αὐτοὺς, διὰ τὸ χωρὶς τῆς σφετέρας πεπράχθαι γνώμης. (3) Ἐχρῶντο δ' ἐξ αὐτῶν Ῥωμαίων εἰς τοῦτο παραδείγματι. Τὰς γὰρ ἐπὶ Λουατίου γενομένας συνθήκας ἐν τῷ πολέμῳ τῷ περὶ Σικελίας, ταύτας, ἔφασαν, ἤδη συνωμολογημένας ὑπὸ Λουατίου, μετὰ ταῦτα τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων ἀκύρους ποιῆσαι, διὰ τὸ χωρὶς τῆς αὐτοῦ γενέσθαι γνώμης. (3) Ἐπείξον δὲ, καὶ προσαπηρείδοντο παρ' ὅλην τὴν δικαιολογίαν ἐπὶ τὰς τελευταίας συνθήκας, τὰς γενομένας ἐν τῷ περὶ Σικελίας πολέμῳ. (4) ἐν αἷς περὶ μὲν Ἰβηρίας οὐκ ἔφασαν ὑπάρχειν ἔγγραφον οὐδὲν, περὶ δὲ τοῦ, τοῖς ἑκατέρωθεν συμμάχοις τὴν παρ' αὐτῶν ἀσφάλειαν εἶναι, ῥητῶς κατατετάχθαι. (6) Ζαχαναίων δὲ παρεδείκνυνον οὐκ ὄντας τότε Ῥωμαίων συμμάχους, καὶ παρανεγίνωσκον πρὸς τοῦτο πλεονάκεις τὰς συνθήκας. (6) Ῥωμαῖοι δὲ, τὸ μὲν δικαιολογέσθαι καθάπαξ ἀπεγίνωσκον· φάσκοντες, ἀκεραίου μὲν εἶναι διαμενούσης τῆς τῶν Ζαχαναίων πόλεως, ἐπιδέχασθαι τὰ πράγματα δικαιολογίαν, καὶ δυνατόν εἶναι λόγῳ περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων διεξάγειν. (7) ταύτης δὲ παρεσπονημένης, ἥ τοὺς αἰτίους ἐκδοτέον εἶναι σφίσι, δι' οὗ φανερόν ἐστιται πᾶσιν, ὡς οὐ μετεσφίχασιν τῆς ἀδικίας, ἀλλ' ἀνευ τῆς αὐτῶν γνώμης πεπράχθαι τοῦτο τοῦργον. (8) ἥ, μὴ βουλομένους ταῦτο ποιεῖν, ὁμολογούντας δὴ κοινωεῖν. Οὕτω καθολικώτερόν πως ἐχρήσαντο τοῖς λόγοις. (9) Ἡμῖν δ' ἀναγκαῖον εἶναι δοκεῖ, τὸ μὴ παραλιπεῖν ἀσκεπτον τοῦτο τὸ μέρος· ἵνα μήτε, οἷς καθήκει καὶ διαφέρει τὸ σαφὲς εἰδέναι τὴν ἐν τούτοις ἀκρίβειαν, παραπαιῶσι τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις διαβουλίαις. (10) μήθ' οἱ φιλομαθοῦντες περὶ τούτων ἀστοχῶσι, συμπλανώμενοι ταῖς ἀγνοαῖς καὶ φιλοτιμίαις τῶν συγγραφέων· ἀλλ' ἥ τις ὁμολογουμένη θεωρία τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὑπαρξάντων δικαίων Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πρὸς ἀλλήλους, ἕως εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς.

XXII. Γίνονται τοιγαροῦν συνθήκαι Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πρῶται, κατὰ Λεύκιον Ἰούνιον Βρούτῳ καὶ Μάρκῳ Ὀράτιῳ, τοὺς πρῶτους κατασθέντας ὑπάτους μετὰ τὴν τῶν βασιλέων κατάλυσιν, ὑφ' ὧν συνέβη καθιερωθῆναι καὶ τὸ τοῦ Διὸς ἱερὸν τοῦ Καπιτωλίου. (2) Ταῦτα δ' ἐστὶ πρότερα τῆς Ξέρξου διαβάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα τριάκοντ' ἔτεσι λαίπευσι δυοῖν. (3) Ἀς καθόσον ἦν δυνατόν ἀκριβέστατα διερμηνεύσαντες ἡμεῖς ὑπογεγράφαμεν. Τηλαυμένη γὰρ ἡ διαφορὰ γέγονε τῆς διαλέκτου, καὶ

Romanis : aut, ni illud fieret, bellum denuntiabant. (9) Hæc quum legati, ubi Carthaginem venerunt, et senatus eis datus est, exponerent; iniquis admodum auribus propositæ conditiones a Pœnis sunt acceptæ. (10) Verumtamen, uni e suis, quem ad id norant aptissimum, cura demandata, disceptare de jure suo instituunt.

XXI. Ac fœdus quidem cum Asdrubale ictum silentio prætermittebant, quasi numquam factum; aut, si factum esset, quasi ad se nihil pertineret, quod suo injussu esset percussum. (2) Quin etiam Romanorum ipsorum simile exemplum afferebant; de pace bello Siculo facta, Lutatio Consule: plane enim Lutatium in condiciones, aiebant, consensisse; et tamen populum postea Romanum, quia sine sua auctoritate pactio convenisset, pax ut esset irrita jussisse. (3) Per totam autem disceptationem urgebant postremum fœdus, quod bello Siculo fuerat factum, eique firmiter innitebantur; (4) in quo de Hispania nihil prorsus haberi scriptum aiebant: sociis dumtaxat utriusque populi utrimque caveri: idque deserte ita perscriptum esse in legibus pacis (5) Saguntinos autem tunc non fuisse socios populi Romani, demonstrabant. In eam rem leges illius pacis subinde recitabant. (6) Romani vero de jure disceptare verbis omnino nolebant. Dicebant enim: huic disceptationi tunc futurum fuisse locum, si adhuc integra Saguntum urbs maneret: ac potuisse tunc controversiam oratione decidi. (7) Hac vero contra fœdus excisa, aut dedendos esse injuriæ auctores; ex quo manifestum futurum sit omnibus, participes delicti admissi ipsos non fuisse, verum sine publica auctoritate id fecisse Hannibalem: (8) aut, si hoc nollent, confessam nimirum esse ipsorum participationem. Ita Romani generaliiori quodam modo locuti sunt. (9) Nobis vero visum est faciendum, ut hunc locum silentio non præterveheremur: ne, quorum interest rem penitus habere perspectam, veritatem in maximi momenti deliberationibus ignorent; (10) neve studiosi harum rerum, errore et partium studiis scriptorum seducti, parum recte de his statuunt; sed ut certam quamdam et nulli dubitationi obnoxiam notitiam earum conventionum, quæ inter Romanos et Pœnos jam inde a principio ad nostra usque tempora factæ sunt, lectoribus afferamus.

XXII. Primum igitur fœdus inter Romanos et Carthaginienses ictum est, consulatu Junii Bruti, et Marci Horatii, primorum post reges exactos Consulum, a quibus etiam Jovis Capitolini ædes fuit consecrata: (2) annis prius quam Xerxes in Græciam trajiceret duodetriginta. (3) Fœderis istius verba, quanta maxima potuimus fide interpretati, infra subjecimus. Veteris sane linguae etiam

παρὰ Ῥωμαίους, τῆς νῦν πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ὥστε τοὺς συνετωτάτους ἐνία μολίς ἐξ ἐπιστάσεως διευκρινεῖν. (4) Εἰσὶ δ' αἱ συνθήκαι τοιαίδε τινές· « Ἐπὶ τοῖς « δε φίλαν εἶναι Ῥωμαίους καὶ τοῖς Ῥωμαίων συμ-
« μάχοις, καὶ Καρχηδονίοις καὶ τοῖς Καρχηδονίων
« συμμάχοις· (5) Μὴ πλεῖν Ῥωμαίους, μήτε τοὺς
« Ῥωμαίων συμμάχους ἐπέκεινα τοῦ Καλοῦ ἀκρω-
« τηρίου, ἐὰν μὴ ὑπὸ χειμῶνος ἢ πολεμίων ἀναγκα-
« σῶσιν· (6) ἐὰν δέ τις βία κατενεχθῇ, μὴ ἐξέστω
« αὐτῷ μηδὲν ἀγοράζειν, μηδὲ λαμβάνειν [μηδὲν,] πλὴν
« ὅσα πρὸς πλοίου ἐπισκευὴν, ἢ πρὸς ἱερά. [(7) Ἐν
« πέντε ἡμέραις δὲ ἀποτρεχέτωσαν οἱ κατενεχθέντες.]
« (8) Τοῖς δὲ κατ' ἐμπορίαν παραγινομένοις, μηδὲν
« ἔστω τέλος, πλὴν ἐπὶ κήρυκι ἢ γραμματεῖ. (9)
« Ὅσα δ' ἂν τούτων παρόντων πραθῇ, δημοσίᾳ πίστει
« ὀφειλέσθω τῷ ἀποδομένῳ, ὅσα γ' ἂν ἢ ἐν Λιβύῃ, ἢ ἐν
« Σαρδόνι πραθῇ. (10) Ἐὰν Ῥωμαίων τις εἰς Σικε-
« λίαν παραγίγηται, ἥς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ἴσα
« ἔστω τὰ Ῥωμαίων πάντα. (11) Καρχηδόνιοι δὲ μὴ
« ἀδικέτωσαν δῆμον Ἀρδεατῶν, Ἀντιατῶν, Λαυρεν-
« τίνων, Κιρχαιτῶν, Ταρράκινιτῶν, μηδ' ἄλλον μη-
« δὲνα Λατίνων, ὅσοι ἂν δῆπκοι. (12) Ἐὰν δέ τινες
« μὴ ὥσιν ὑπῆλκοι, τῶν πόλεων ἀπεχέσθωσαν· ἂν δὲ
« λάβωσι, Ῥωμαίοις ἀποδιδότωσαν ἀκέραιον. (13)
« Φρούριον μὴ ἐνοικοδομεύωσαν ἐν τῇ Λατίνῃ. Ἐὰν
« ὥς πολέμιοι εἰς τὴν χώραν εἰσελθῶσιν, ἐν τῇ χώρᾳ
« μὴ ἐννυχτερεύωσαν. »

XXIII. Τὸ μὲν οὖν Καλὸν ἀκρωτήριο, ἔστι τὸ
προκειμένον αὐτῆς τῆς Καρχηδόνος ὡς πρὸς τὰς ἀρ-
κτους· (2) ὃ καθάπαξ ἐπέκεινα πλεῖν ὡς πρὸς με-
σημβρίαν οὐκ οἴονται δεῖν Καρχηδόνιοι τοὺς Ῥωμαί-
ους μακραῖς ναυσὶ, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι γινώσκειν
αὐτοὺς, ὥς ἔμοι δοκεῖ, μήτε τοὺς κατὰ τὴν Βυσσάτιν,
μήτε τοὺς κατὰ τὴν μικρὰν Σύρτιν τόπους, ἃ δὴ κα-
λοῦσιν Ἐμπορεῖα, διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας. (3)
Ἐὰν δέ τις ὑπὸ χειμῶνος ἢ πολεμίων βία κατενεχθεὶς
δέηται τοῦ τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἱερά καὶ πρὸς ἐπι-
σκευὴν πλοίου, ταῦτα, παρὲς δὲ μηδὲν, οἴονται δεῖν
λαμβάνειν, καὶ κατ' ἀνάγκην ἐν πένθ' ἡμέραις ἀπαλ-
λάττεσθαι τοὺς καθορισθέντας. (4) Εἰς δὲ Καρχη-
δόνα, καὶ πᾶσαν τὴν ἐπὶ τὰδε τοῦ Καλοῦ ἀκρωτηρίου
τῆς Λιβύης, καὶ Σαρδόνα, καὶ Σικελίαν, ἥς ἐπάρχουσι
Καρχηδόνιοι, κατ' ἐμπορίαν πλεῖν Ῥωμαίοις ἔξεστι·
καὶ τὸ δίκαιον ὑπισχνοῦνται βεβαιώσασιν οἱ Καρχηδό-
νιοι δημοσίᾳ πίστει. (5) Ἐκ δὲ τούτων τῶν συνθη-
κῶν, περὶ μὲν Σαρδόνας καὶ Λιβύης ἐμφαίνουσιν ὡς
περὶ ἰδίας ποιούμενοι τὸν λόγον· ὑπὲρ δὲ Σικελίας
τάναντία διαστειλονται βητῶς, ὑπὲρ αὐτῶν τούτων
ποιούμενοι τὰς συνθήκας, ὅσα τῆς Σικελίας ὑπὸ τὴν
Καρχηδονίαν πίπτει δυναστεῖαν. (6) Ὁμοίως δὲ καὶ
Ῥωμαῖοι περὶ τῆς Λατίνης αὐτῆς χώρας ποιοῦνται
τὰς συνθήκας· τῆς δὲ λοιπῆς Ἰταλίας οὐ μνημονεύουσιν,
διὰ τὸ μὴ πίπτειν ὑπὸ τὴν αὐτῶν ἐξουσίαν.

XXIV. Μετὰ δὲ ταύτας, ἐτέρας ποιοῦνται συνθή-

latinae tanta diversitas est ab illa qua hodie utuntur Ro-
mani, ut vel peritissimi nonnulla non nisi ægre, ubi ani-
mum attenderint, explanare queant. (4) Fœdus igitur ita
habet : « Amicitia Romanis et Romanorum sociis cum Car-
« thaginiensibus et Carthaginiensium sociis, his legibus et
« conditionibus esto : (5) Ne naviganto Romani Romano-
« rumve socii ultra Pulchrum promontorium : præter quam
« si tempestatis aut hostium vi fuerint compulsi. (6) Si
« quis vi delatus fuerit, emendi aut sumendi quidquam,
« præter necessaria reficiendis navibus et sacris facien-
« dis, jus ei ne esto. [(7) Intra diem quintum, qui navem
« applicuerint, abeunto.] (8) Qui mercaturæ causa ve-
« nerint, his nulla res pro confecta habeatur, nisi adhi-
« bito præcone publico aut scriba. (9) Quidquid hisce
« præsentibus fuerit venditum, publica fide venditori debe-
« tor; quod quidem in Africa aut Sardinia fuerit venditum.
« (10) Si quis Romanorum in eam Siciliae partem venerit,
« quæ imperio Carthaginiensium paret, jure æquo in om-
« nibus Romani utuntur. (11) Carthaginienses ne quid no-
« ceant populo Ardeati, Antiati, Laurentino, Circiensium,
« Tarracinenſium, neve ulli alii e Latinis qui sub Romanorum
« ditione sunt. (12) Etiam eorum urbibus, qui sub ditione
« Romanorum non sunt, abstinento : sin illarum aliquam
« ceperint, Romanis sine ulla noxa tradunto. (13) Castel-
« lum ullum in Latino agro ne ædificant. Si cum armis
« infesti pedem in regione posuerint, in ea de pernecant. »

XXIII. Appellatur hic Pulchrum promontorium, quod
ipsi Carthagini præjacet et septemtriones spectat : (2)
ultra quod meridiem versus nolum Carthaginienses Roma-
nos navibus longis navigare, quoniam, ut opinor cognosci
ab illis nolebant, neque loca circa Byzantium, neque circa par-
vam Syrtim, quæ vocant Emporia, propter soli ubertatem.
(3) Sin aliquis tempestate aut vi hostili eo delatus, re qua-
piam opus habeat, quæ vel ad sacra facienda vel ad refe-
ctionem navium necessaria sit; eam rem ut sibi comparet,
æquum censent, sed nihil quidquam præterea : et intra
quintum diem necessario discedere jubent hos, qui eo fue-
rint appulsi. (4) Carthaginem vero, et regionem omnem
Africae cis Pulchrum promontorium, item Sardiniam, et
Siciliae partem Carthaginiensium imperio subjectam, mer-
caturæ gratia adire licet Romanis : et, jus suum cuique se
servaturos, publica fide pollicentur Carthaginienses. (5)
Apparet autem ex hoc fœdere, sic Carthaginienses loqui
de Sardinia et Africa, tamquam de sua ditione : de Sicilia
contra diserte distinguunt, et de ea tantum parte Siciliae hos
fœdere cavent, quæ Prænorum dominationem agnoscit
(6) Similiter Romani de solo Latio fœdere isto cavent : reli-
quæ Italiae mentionem nullam faciunt, ut quæ in potestate
illorum non esset.

XXIV. Post hæc, aliud sancitum est inter hos populos

κας, ἐν αἷς προσπεριεβλήσασιν Κυρρηδόνιοι Τυρίους καὶ τὸν Ἰτυκαίων ἄνθρωπον. (2) Πρόσκειται δὲ καὶ τῷ Καλῷ ἀκρωτηρίῳ, Μαστίᾳ, Ταρσήϊον· ὃν ἐκτὸς οἰοῦνται δεῖν Ῥωμαίους μὴτε ληΐζεσθαι, μὴτε πόλιν κτίζειν. (3) Εἰσὶ δὲ τοιαῦτε τινές· « Ἐπὶ τοῖσδε φιλιαν εἶναι Ῥωμαίους καὶ τοῖς Ῥωμαίων συμμάχοις, καὶ Κυρρηδόνιων καὶ Τυρίων καὶ Ἰτυκαίων δῆμῳ, καὶ τοῖς τούτων συμμάχοις. (4) Τοῦ Καλοῦ ἀκρωτηρίου, Μαστίας, Ταρσήϊου, μὴ ληΐζεσθαι ἐπάκεινα Ῥωμαίους, μηδὲ ἐμπορεύεσθαι, μηδὲ πόλιν κτίζειν. (5) Ἐὰν δὲ Κυρρηδόνιοι λάβωσιν ἐν τῇ Λατίνῃ πόλιν τινὰ μὴ οὖσαν ὑπὸ Ῥωμαίους, τὰ χρήματα καὶ τοὺς ἀνδρας ἐξέτωσαν, τὴν δὲ πόλιν ἀποδιδόντων. (6) Ἐὰν δὲ τινες Κυρρηδόνιων λάβωσι τινας, πρὸς οὓς εἰρήνη μὲν ἐστὶν ἐγγραπτός· Ῥωμαίους, μὴ ὑποτάττωνται δὲ τι αὐτοῖς, μὴ καταγέτωσαν εἰς τοὺς Ῥωμαίων λιμένας· ἐὰν δὲ καταχθέντος ἐπιλάβηται ὁ Ῥωμαῖος, ἀφίσθω. (7) Ὡσαύτως δὲ μηδ' οἱ Ῥωμαῖοι ποιεῖτωσαν. (8) Ἄν τις χώρας, ἥς Κυρρηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ὕδωρ ἢ ἐφόδια λάβῃ ὁ Ῥωμαῖος· μετὰ τούτων τῶν ἐφοδίων μὴ ἀδικεῖτω μηδὲνα πρὸς οὓς εἰρήνη καὶ φιλία ἐστὶ Κυρρηδόνιους. (9) Ὡσαύτως δὲ μηδ' ὁ Κυρρηδόνιος ποιέτω. (10) Εἰ δὲ, μὴ ἰδίᾳ μεταπορεύεσθω· ἐὰν δὲ τις τοῦτο ποιῇ, δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδικήμα. (11) Ἐν Σαρδόνι καὶ Λιβύῃ μηδεὶς Ῥωμαίων μὴτ' ἐμπορεύεσθω, μὴτε πόλιν κτίζειτω, εἰ μὴ ἕως τοῦ ἐφόδια λαβεῖν, ἢ πλοῖον ἐπισκευάσαι. Ἐὰν δὲ χειμὸν κατενέγκῃ, ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτρεχέτω. (12) Ἐν Σικελίᾳ, ἥς Κυρρηδόνιοι ἐπάρχουσι, καὶ ἐν Κυρρηδόνι, πάντα καὶ ποιεῖτω καὶ πωλείτω, ὅσα καὶ τῷ πολίτῃ ἐξεστίν. (13) Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Κυρρηδόνιος ποιέτω ἐν Ῥώμῃ. » (14) Πάλιν ἐν ταύταις τρεῖς συνθήκαις τὰ μὲν κατὰ Λιβύην καὶ Σαρδόνια προσεπιτίθενται ἐξιδιαιρέτως, καὶ πάσας ἀφαιρούμενοι τὰς ἐπιβάθρας Ῥωμαίων. (15) Περὶ δὲ Σικελίας τὰναντία, προσδιασαροῦσι, περὶ τῆς ὑπ' αὐτοὺς ταττομένης. (16) Ὁμοίως δὲ καὶ Ῥωμαῖοι περὶ τῆς Λατίνης οὐκ οἰοῦνται δεῖν τοὺς Κυρρηδόνιους ἀδικεῖν Ἀρδεάτας, Ἀντιάτας, Κιρκαιῖτας, Ταρρακινίτας. Ἀδύται δ' εἰσὶν αἱ πόλεις αἱ περιέχουσαι παρὰ θάλατταν τὴν Λατίνην χώραν, ὑπὲρ ἧς ποιοῦνται τὰς συνθήκας.

XXV. Ἐπὶ τοιγαροῦν, τελευταίας ποιοῦνται συνθήκας Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν Πύρρῳ διάβασιν, πρὸ τοῦ συστήσασθαι τοὺς Κυρρηδόνιους τὸν περὶ Σικελίας πόλεμον. (1) Ἐν αἷς τὰ μὲν ἄλλα τηροῦσι πάντα κατὰ τὰς ὑπαρχούσας ὁμολογίας· πρόσκεινται δὲ τούτοις τὰ ὑπογεγραμμένα· (2) « Ἐὰν συμμάχῳ ποιοῦνται πρὸς Πύρρον ἐγγραπτόν, ποιεσθῶσαν ἀμφοτέρω, ἵνα ἐξῇ βοηθεῖν ἀλλήλοις ἐν τῇ τῶν πολεμουμένων χώρᾳ. (3) Ὅπότεροι δ' ἂν χρεῖαν ἔχωσι τῆς βοηθείας, τὰ πλοῖα παρεγέτωσαν Κυρρηδόνιοι, καὶ εἰς τὴν ὁδόν, καὶ εἰς τὴν ἐφοδόν· τὰ δὲ ὀφώνια τοῖς αὐτῶν ἐκάτεροι. (4) Κυρρηδόνιοι δὲ καὶ κατὰ θάλατταν Ῥω-

foedus, in quo simul complexi Carthaginienses sunt Tyrios et Uticensem populum. (2) Pulchro autem promontorie adjecta sunt Mastia et Tarseum : ultra quæ loca Romanis non permittitur neque prædas facere, neque urbem condere. (3) Verba fœderis sunt hujusmodi : « Amicitia Romanis et Romanorum sociis cum populo Carthaginiensi, Tyriis, et Uticensibus, eorumque sociis, his legibus esto. (4) Romani ultra Pulchrum promontorium, Mastiam et Tarseum prædas ne faciunt, nec ad mercaturam eunt, nec urbem condunt. (5) Si in Latio urbem aliquam Carthaginienses ceperint, quæ sub ditione Romanorum non sit; pecuniam et captivos ipsi habent, urbem redunt. (6) Si qui Carthaginiensium aliquos ceperint, quibuscum fœdere scripto juncti sint Romani, qui tamen sub Romanorum imperio non fuerint, hos in populi Romani portus ne deducunt : si quis erit deductus, et manum Romanus injecerit, liber esto. (7) Eodem vero jure et Romani tenentor. (8) Si Romanus ex aliqua regione, quæ sub imperio Carthaginiensium erit, aquam commeatusve sumserit : cum his commeatibus ne cui eorum injuriam facito, quibuscum pax et amicitia est Carthaginiensibus. (9) Similiter Pœnus ne facito. (10) Sin fecerit; ne privatim instituat ejus persecutio. Sed si quis tale aliquid admiserit, publica ea injuria esto. (11) In Sardinia et Africa neque mercaturam faciat quisquam Romanorum, neque urbem condito [neve eo appellito], nisi commeatus accipiendi gratia, vel naves reficiendi. Si tempestas detulerit, intra diem quintum excedito. (12) In Sicilia, ubi Carthaginienses imperaverint, item Carthagine, omnia Romanus facito, et vendito, quæ civi licebit. (13) Idem Romæ Carthaginiensi jus esto. » (14) Rursus in hoc fœdere Carthaginienses contendunt, et quidem majore etiam studio, Africam Sardiniamque sibi asserere proprias : omnesque ad illas aditus Romanis præcludunt. (15) Contra, de Sicilia cum loquuntur, distinctionem illam adhibent, de ea se loqui, quæ sit dominationi ipsorum subjecta. (16) Similiter Romani de Latio; cavent enim, ne fiat injuria Ardeatibus, Antiatis, Circeiensibus, Tarraclinensibus : hæc autem sunt oppida Latii maritima, quæ legibus hujus fœderis volunt esse comprehensa.

XXV. Postremum deinde fœdus hæc civitates iecerunt, circa Pyrrhi trajectionem; priusquam de Sicilia bellum a Pœnis caset susceptum. (2) In hoc fœdere omnes conditiones servantur, de quibus in prioribus convenerant. Adiciunt vero ad illa hæc, quæ sequuntur : « (3) Si societatem cum Pyrrho populus Romanus aut Carthaginiensis fœdere prescripto inierit, fœderis legibus uterque caveto, ut si alterutrius ditionem hostis invaserit, invicem sibi ferre opem liceat. (4) Utriusque vero opus auxilio habuerint, naves a Carthaginiensibus præbentor, et ad iter et ad aggrediendum hostem : stipendia suis utrique danto. (5) Car-

« μαίοις βοηθεῖτωσαν, ἂν χρεῖα ᾖ. Τὰ δὲ πληρώματα « μηδεὶς ἀναχαλῆτω ἐκβαίνειν ἀκουσίως. » (6) Τὸν δὲ ἔρπον ὁμνῶν ἐδει τοιοῦτον· ἐπὶ μὲν τῶν πρώτων συνθηκῶν, Καρχηδονίους μὲν, τοὺς Θεοὺς τοὺς πατρώους· Ῥωμαίους δὲ, Δία Λίθον, κατὰ τι παλαιὸν ἔθος· ἐπὶ δὲ τούτων, τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ἐνυάλιον. (7) Ἐστὶ δὲ τὸ Δία Λίθον, τοιοῦτον· λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν συνθηκῶν, ἐπειδὴν ὁμότης δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε· (8) « Εὐορκοῦντι μὲν « ποιεῖν τὰ γὰθὰ· εἰ δ' ἄλλως διανοηθῇν τι ἢ πράξαιμι, « πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρί- « σιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων, ἱερῶν, « τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι οὕτως, ὥς ὅδε λίθος « νῦν. » (9) Καὶ ταῦτ' εἰπὼν, ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός.

XXVI. Τούτων δὴ τοιούτων ὑπαρχόντων, καὶ τηρουμένων τῶν συνθηκῶν ἔτι νῦν ἐν χαλκώμασι παρὰ τὸν Δία τὸν Καπιτώλιον, ἐν τῷ τῶν ἀγορανόμων ταμείῳ· (2) τίς οὐκ ἂν εἰκότως θαυμάσειε Φιλίνου τοῦ συγγραφέως, οὐ διότι ταῦτ' ἡγνόμε· (τοῦτο μὲν γὰρ οὐ θαυμαστόν· ἐπεὶ καθ' ἡμᾶς ἔτι καὶ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων οἱ πρεσβύτατοι, καὶ μάλιστα δοκοῦντες περὶ τὰ κοινὰ σπουδάζειν, ἡγνόνουν·) (3) ἀλλὰ, πόθεν ἢ πῶς ἐθάρῃσε γράφει τὰναντία τούτοις· διότι Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις ὑπάρχοιεν συνῆχαι, καθ' ἃς ἔδει Ῥωμαίους μὲν ἀπέχεσθαι Σικελίας ἀπάσης, Καρχηδονίους δ' Ἰταλίας· (4) καὶ διότι ὑπερέβαινον Ῥωμαῖοι τὰς συνθήκας καὶ τοὺς ὅρκους, ἐπεὶ ἐποίησαντο τὴν πρώτῃν εἰς Σικελίαν διάβασιν· μήτε γεγονότος, μήθ' ὑπάρχοντος τὸ παράπαν ἐγγράφου τοιοῦτου μηδενός. (5) Ταῦτα γὰρ ἐν τῇ δευτέρᾳ λέγει βίβλῳ διαβρῆδην. Περὶ ὧν ἡμεῖς ἐν τῇ παρασκευῇ τῆς ἰδίας πραγματείας μνησθέντες, εἰς τοῦτον ὑπερεθέμεθα τὸν καιρὸν, κατὰ μέρος περὶ αὐτῶν ξεργάσασθαι, διὰ τὸ καὶ πλείους διεψεῦσθαι τῆς ἀληθείας ἐν τούτοις, πιστεύσαντες τῇ Φιλίνου γραφῇ. (6) Οὐ μὴν ἄλλ' εἰ κατὰ τοῦτο τίς ἐπιλαμβάνεται Ῥωμαίων περὶ τῆς εἰς Σικελίαν διαβάσεως, ὅτι καθόλου Μαιερτίνους προσέλαβον εἰς τὴν φιλίαν, καὶ μετὰ ταῦτα δεομένοις ἐβοήθησαν, οἳ τινες οὐ μόνον τὴν Μεσσηνίων πόλιν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥηγίων παρεσπόνδωσαν, εἰκότως ἂν δόξειε δυσαρεστῆν. (7) Εἰ δὲ παρὰ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας ὑπολαμβάνει τις αὐτοὺς πεποιῆσθαι τὴν διάβασιν· ἄγνοεὶ προφανῶς.

XXVII. Συντελεσθέντος τοίνυν τοῦ περὶ Σικελίας πολέμου, ποιοῦνται συνθήκας ἄλλας, ἐν αἷς τὰ συνέχοντα τῶν ἐγγράπτων ἦν ταῦτα· (2) « Ἐκχωρεῖν « Καρχηδονίους Σικελίας, καὶ τῶν νήσων ἀπασῶν τῶν « κειμένων Ἰταλίας μετὰ καὶ Σικελίας. (3) Τὴν ἀσφα- « λειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τῶν ἑκατέρων συμμά- « χους. (4) Μηδετέρους ἐν ταῖς ἀλλήλων ἐπαρχίαις « μηδὲν ἐπιτάττειν, μηδὲ οἰκοδομεῖν δημοσίᾳ, μηδὲ « ξενολογεῖν, μηδὲ προσλαμβάνειν εἰς φιλίαν τοὺς ἄλ- « λήλων συμμάχους. (5) Ἐξενεγκεῖν Καρχηδονίους

« thaginienses etiam mari, si opus erit, Romanis auxilian-
« tor : socios vero navales nemo invitos navibus exire cogi-
« to. » (6) Porro jusjurandum ejusmodi dandum erat. Pri-
« oribus foederibus Carthaginienses quidem per deos patrios
« jurarunt : Romani vero Jovem Lapidem, ex veteri quodam
« ritu ; postremo autem hoc foedere Martem et Quirinum. (7)
« Mos autem jurandi Jovem Lapidem talis est. Fecialis, qui
« jurejurando foedus firmat, lapidem in manus sumit, et post-
« quam fide publica juravit, hæc dicit : « (8) Si fidem ser-
« vasso, tum me dii adjuvent : sin sciens fefellerò, tum ego,
« salvis ceteris omnibus in suis patriis, suis legibus, suis
« penatibus, sacris, sepulchris, solus, excidam, ut hic nunc
« lapis. » (9) His dictis, lapidem manu ejicit.

XXVI. Quum igitur hujusmodi exstent foedera, serventurque etiam nunc, tabulis æneis inscripta, apud Jovem Capitolinum in Ædiliū arario ; (2) quis non jure merito Philinum historiæ scriptorem miretur ? non quod hæc ignoraverit : (nam id quidem mirum non est ; quandoquidem memoria adhuc nostra et Romanorum et Carthaginiensium maximi quique nati, et eorum quæ ad remp. spectant omnium judicio callentissimi, hæc nesciebant :) (3) sed quo auctore quæ ratione sit ausus contraria istis scribere : inter Romanos et Carthaginienses foedus intercessisse, ex cujus legibus tenerentur Romani universa Sicilia abstinere, Carthaginienses vero Italia : (4) primosque Romanos foedus illud et jusjurandum violasse, quando in Siciliam trajecerunt : quum neque factum unquam fuerit, neque hodie exstet monumentum ullum talis foederis. (5) Hoc tamen disertis verbis in secundo historiarum libro scribit Philinus. Qua de re cum in præparatione operis nostri mentionem faciebamus, curatorem hujus questionis tractionem in hunc locum rejecimus : quod multi, fidem illius scriptoris secuti, falsum pro vero sint amplexi. (6) Enimvero, si quis Romanorum tractionem in Siciliam eo nomine reprehendat, quod Mamertinos, quocumque tandem prætextu, in amicitiam suam acceperint, et mox potentibus opem tulerint ; qui non solum Messaniorum urbem, sed etiam Rhegiensium scelestâ fraude interceperant ; merito fortasse factum hoc illorum improbaverit. (7) Sin contra jusjurandum et leges foederis in Siciliam eos transfretasse existimaverit ; in manifesto errore versabitur.

XXVII. Finito igitur bello Siculo, foedus aliud factum, cujus præcipuæ conditiones hæc fuerunt : (2) « Carthaginienses Sicilia et omnibus insulis, quæ inter Italiam et « Siciliam sunt, decedunt. (3) Utriusque populi socii ab « utroque populo tuti sunt. (4) Neuter in alterius populi « ditione quidquam imperato ; neve publice inædificato, aut « militem conducito : neque alterius populi socios alter in « amicitiam recipito. (5) Carthaginienses ut intra decem

« ἐν ἑτεσι δέκα δισχιλία καὶ διακόσια τάλαντα, παραυ-
 « τία δὲ δοῦναι χίλια. (6) Τοὺς αἰχμαλώτους χωρὶς
 « λύτρων ἀποδοῦναι πάντας Καρχηδονίους τοῖς Ῥω-
 « μαίοις. » (7) Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν, λήξαντες τοῦ
 « Λιβυκοῦ πολέμου, Ῥωμαῖοι, Καρχηδονίους πολεμον
 « ἐξενέγκαντες ἕως δόγματος ἐπισυνθήκας ἐποίησαντο
 « τοιαύτας. » (8) « Ἐκχωρεῖν Καρχηδονίους Σαρδόνος,
 « καὶ προσεξεργεῖν ἄλλα χίλια καὶ διακόσια τάλαν-
 « τα, » καθάπερ ἐπάνω προείπομεν. (9) Ἐπὶ δὲ τοῖς
 « προειρημένοις, τελευταῖαι πρὸς Ἀσδρούβαν ἐν Ἰθη-
 « ρίᾳ γίνονται διομολογήσεις, « ἐφ' ᾧ μὴ διαβαίνειν
 « Καρχηδονίους ἐπὶ πολέμῳ τὸν Ἰθῆρα ποταμὸν. » (10)
 « Ταῦθ' ὑπῆρχε τὰ δίκαια Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις,
 « ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἕως εἰς τοὺς κατ' Ἀννίβαν καιρούς.

XXVIII. Ὡς περ οὖν τὴν εἰς Σικελίαν διάβασιν
 Ῥωμαίων οὐ παρὰ τοὺς ὅρκους εὐρίσκομεν γεγενημέ-
 νην· οὕτως ὑπὲρ τοῦ δευτέρου πολέμου, καθ' ὃν ἐποιή-
 σαντο τὰς περὶ Σαρδόνος συνθήκας, οὔτε πρόφασιν
 οὔτ' αἰτίαν εὑροί τις ἂν εὐλογον· (2) ἀλλ' ὁμολογοῦ-
 μένως τοὺς Καρχηδονίους ἠναγκασμένους, παρὰ πάντα
 τὰ δίκαια, διὰ τὸν καιρὸν, ἐκχωρήσai μὲν Σαρδόνος,
 ἐξεργεῖν δὲ τὸ προειρημένον πλῆθος τῶν χρημάτων.
 (3) Τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων περὶ τούτων λεγόμε-
 νον ἐγκλημα, διότι τοὺς παρὰ σφῶν πλοῖζομένους ἡδί-
 κουν κατὰ τὸν Λιβυκὸν πολέμον, ἐλύθη καθ' οὗς καιροὺς
 κομισάμενοι παρὰ Καρχηδονίων ἅπαντας τοὺς κατη-
 γμένους, ἀντεδώρσαντο χωρὶς λύτρων ἐν χάριτι τοὺς
 παρὰ σφίσιν ὑπάρχοντας αἰχμαλώτους. (4) Ὑπὲρ ὧν
 ἤματι τὰ κατὰ μέρος ἐν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ δεδηλώ-
 κειμεν. (5) Τούτων δὲ τοιούτων ὑπαρχόντων, λοιπὸν
 διεκρινῆσαι δεῖ καὶ σκέψασθαι περὶ τοῦ κατ' Ἀννίβαν
 πολέμου, ποτέρους αὐτῶν τὴν αἰτίαν ἀναθετέον.

XXIX. Τὰ μὲν οὖν ὑπὸ Καρχηδονίων τότε ῥηθέντα
 δεδωλώκαμεν. Τὰ δ' ὑπὸ Ῥωμαίων λεγόμενα νῦν
 ἐροῦμεν· ὅς τότε μὲν οὐκ ἐχρήσαντο, διὰ τὸν ἐπὶ τῇ
 Ζακυνθίῳ ἀπωλείᾳ θυμὸν· λέγεται δὲ πολλάκις καὶ
 ὑπὸ πολλῶν παρ' αὐτοῖς· (2) Πρῶτον μὲν, ὅτι τὰς
 πρὸς Ἀσδρούβαν γενομένας ὁμολογίας οὐκ ἀθετήτεον,
 καθάπερ οἱ Καρχηδόνιοι λέγειν ἐθάρρουν. (3) Οὐ γὰρ
 προσέκειτο, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Λουατίου, « κυρίας εἶ-
 « ναι ταύτας, ἐὰν καὶ τῷ δήμῳ δόξη τῶν Ῥωμαίων· »
 « ἀλλ' αὐτοτελῶς ἐποίησατο τὰς ὁμολογίας Ἀσδρούβας,
 « ἐν αἷς ἦν, « τὸν Ἰθῆρα ποταμὸν μὴ διαβαίνειν ἐπὶ
 « πολέμῳ Καρχηδονίους. » (4) Καὶ μὴν ἐν ταῖς περὶ
 Σικελίας συνθήκαις ἦν ἐγγραπτον, καθάπερ κἀκεῖνοι
 γασιν, « ὑπάρχειν τοῖς ἀμφοτέρωσιν συμμάχοις τὴν παρ'
 « ἑκατέρωσιν ἀσφάλειαν· » οὐκ αὐτοῖς μόνον τοῖς τότε
 συμμαχοῦσι, καθάπερ ἐποιούντο τὴν ἐκδοχὴν οἱ Καρ-
 χηδόνιοι· (5) προσέκειτο γὰρ ἂν, ἥτοι τὸ, « μὴ πρὸς
 « λαμβάνειν ἐτέρους συμμάχους παρὰ τοὺς ὑπάρ-
 « χοντας, ἢ τὸ, μὴ περιλαμβάνεσθαι τοὺς ὕστερον
 « προσληθέντας τούτων τῶν συνθηκῶν. » (6) Ὅτε
 « τούτων οὐδέτερον ἐγράφη, προφανὲς ἦν, ὅτι πᾶσι
 « τοῖς ἑκατέρωσιν συμμάχοις, καὶ τοῖς οὖσι τότε, καὶ τοῖς

« annos duo millia et ducenta talenta conferrent; mille sine
 « mora darent. (6) Captivos sine pretio omnes Romanis
 « Carthaginienses redderent. » (7) Rursus vero postea,
 « finito bello Africo mercenariorum, quum Romani decreto
 « tenuis bellum intulissent Carthaginiensibus, priori foederi has
 « insuper conditiones adjecerunt : (8) « Decederent Cartha-
 « ginienses e Sardinia, et mille alia ac ducenta talenta con-
 « ferrent ; » sicut supra diximus. (9) Ista omnia secuta est
 « deinde in Hispania cum Asdrubale inita pactio : (10) « ne
 « belli causa Iberum amnem transirent Carthaginienses. »
 « Hæ sunt conventiones inter Romanos et Carthaginienses ce-
 « lebratæ, inde a principio, ad tempora usque Hannibalis.

XXVIII. Quemadmodum igitur transitu in Siciliam jus-
 jurandum a Romanis fuisse violatum non invenimus : sic al-
 terius belli, quando Sardiniam pacis legibus sibi vindica-
 runt, nec prætextum nec causam probabilem aliquis repe-
 riat. (2) Quippe extra controversiam res est, Carthaginiens-
 es necessitate temporum, contra jus, fuisse coactos Sardi-
 nia decedere, et tantam pecuniæ vim, quantam ante com-
 memoravimus, solvere. (3) Nam quod de Pœnis queruntur
 Romani, multos suorum mercatorum, bello Africo, ab his
 fuisse injuria affectos ; ea vero culpa dissoluta est, quo tem-
 pore Romanj a Carthaginiensibus omnes, qui in illorum
 portus fuerant deducti, receperunt ; cum quidem vicissim
 et ipsi, referendæ gratiæ causa, quoscumque penes se
 habuerant Pœnorum captivos, sine pretio illis restituerunt.
 (4) Quibus de rebus in superioribus libris particulatim ex-
 posuimus. (5) Quæ quum ita sint, superest ut videamus,
 diligenterque inquiramus, ad utros illorum causa hujus
 belli, quod duce Hannibale gestum est, sit referenda.

XXIX. Ac Carthaginienses quidem super ea re quid di-
 xerint, ante ostendimus. Romani vero ad quæ jura provo-
 carint, nunc exponemus. Nam etsi illi quidem tunc tem-
 poris, ob Sagunti excisionem ira æstuentes, nihil horum
 in medium attulerunt ; tamen et sæpe et a multis illorum
 proferuntur. (2) Primum quidem, initas cum Asdrubale
 conventiones pro irritis non esse habendas, quemadmodum
 ausi sunt Carthaginienses dicere. (3) Nullam enim ejusmodi
 exceptionem adjectam fuisse, qualem in Lutatii pace : « ita
 « fore ratam, si et populo Romano visum esset. » Sed Asdru-
 balem plena atque absoluta auctoritate condiciones ejus pa-
 cis probasse, quibus cavebatur, « ne belli causa Iberum am-
 « nem Carthaginienses transirent. » (4) Jam vero in pace quæ
 de Sicilia transactum est, scriptum erat, quod et illi faten-
 « tur ; utriusque populi socii ab utroque populo tuti sunt : »
 « non solum ii, qui tunc socii essent ; quemadmodum Car-
 thaginienses interpretantur. (5) Sic enim additum fuisset,
 « vel, « ut socios novos adsciscere jus ne esset : vel, hoc fæ-
 « dere eos non comprehendî, qui ad societatem post pacem
 « factam accessissent. » (6) Quorum neutrum quum sit
 adjectum, perspicuum est, oportuisse, ut omnes utriusque

μετὰ ταῦτα προσληφθησόμενοι, τὴν παρ' ἀμφοῖν ἀσφάλειαν αἰεὶ δεόν ἦν ὑπάρχειν. (7) Ὅ δὲ καὶ πάντως ἂν εἰκὸς εἶναι δοξέειν. Οὐ γὰρ δήπου τοιαύτας ἐμελλόν ποιήσεσθαι συνθήκας, δι' ὧν ἀφελούνται τὴν ἐξουσίαν σφῶν αὐτῶν τοῦ προσλαμβάνειν, κατὰ καιροῦς, ἂν τινες ἐπιτήδειοι φανῶσιν αὐτοῖς φίλοι καὶ σύμμαχοι. (8) οὐδὲ μὴν, προσλαβόντες εἰς τὴν σφετέραν πίστιν, περιόψεσθαι τούτους, ὑπὸ τινων ἀδικουμένων. (9) Ἄλλ' ἦν ἀμφοτέρων τὸ συνέχον τῆς ἐννοίας, τῆς ἐν ταῖς συνθήκαις· τῶν μὲν ὑπαρχόντων ἀμφοτέροις τότε συμμάχων ἀφ᾽ ἑξῆς, καὶ κατὰ μὴδὲνα τρόπον τοῦς ἐτέρους παρὰ τῶν ἐτέρων ἐπιδέξασθαι τινας τούτων εἰς συμμαχίαν. (10) περὶ δὲ τῶν μετὰ ταῦτα προσληφθησόμενων, αὐτὸ τοῦτο, τὸ, « μὴ ξενολογεῖν, μήτ' ἐπιτάττειν μηδετέρους μηδὲν ἐν ταῖς ἀλλήλων ἐπαρχίαις καὶ συμμαχίαις· ὑπάρχειν τε τὴν ἀσφάλειαν πᾶσι τὴν παρ' ἀμφοῖν. »

XXX. Τούτων δὲ τοιούτων ὑπαρχόντων, ὁμολογούμενον ἦν καθεῖναι· διότι Ζακανθαῖοι πλείοσιν ἔτεσιν ἤδη πρότερον τῶν κατ' Ἀννίβαν καιρῶν ἐδεδώκεισαν αὐτοῖς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. (2) Σημεῖον δὲ τούτου μέγιστον, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Καρχηδονίοις ὁμολογούμενον· ὅτι στασιάζαντες Ζακανθαῖοι πρὸς σφᾶς, οὐ Καρχηδονίοις ἐπέτρεψαν, καί περ ἐγγὺς ὄντων αὐτῶν, καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἤδη πραττόντων, ἀλλὰ Ῥωμαίοις, καὶ διὰ τούτων ἐποιήσαντο τὴν κατόρθωσιν τῆς πολιτείας. (3) Διόπερ, εἰ μὲν τις τὴν Ζακάνθης ἀπόλειαν αἰτίαν τίθῃσι τοῦ πολέμου, συγχωρητέον, ἀδίκως ἐξηγνοχέαι τὸν πόλεμον Καρχηδονίους· κατὰ τε τὰς ἐπὶ τοῦ Λουατίου συνθήκας, καθ' ἃς ἔδει τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις τὴν ἀπ' ἑκατέρων ὑπάρχειν ἀσφάλειαν· κατὰ τε τὰς ἐπ' Ἀσδρούβου, καθ' ἃς οὐκ ἔδει διαβαίνειν τὸν Ἰβηρα ποταμὸν ἐπὶ πολέμῳ Καρχηδονίους. (4) Εἰ δὲ τὴν Σαρδόνιος ἀφαιρέσιν καὶ τὰ σὺν ταύτῃ χρήματα· πάντως ὁμολογητέον, εὐλόγως πεπολεμηχέναι τὸν κατ' Ἀννίβαν πόλεμον τοῖς Καρχηδονίοις· καιρῶν γὰρ πιεσθέντες, ἡμύνοντο σὺν καιρῶν τοὺς βλάψαντας.

XXXI. Ἐνιοὶ δὲ τῶν ἀκρίτως τὰ τοιαῦτα θεωμένων τάχα ἂν φήσαιεν, ἡμᾶς οὐκ ἀναγκαίως ἐπὶ πλείον ἐξακριβοῦν τοὺς ὑπὲρ τῶν τοιούτων λόγους. (2) Ἐγὼ δ', εἰ μὲν τις ὑπελιπερὶ πρὸς πᾶσαν περίστασιν αὐτάρχεις ὑπάρχειν, καλὴν μὲν, οὐκ ἀναγκαίαν δ' ἴσως, φήσαιμι· ἂν, εἶναι τὴν τῶν προγεγονότων ἐπιστήμην. (3) Εἰ δὲ μηδεὶς ἂν, μήτε περὶ τῶν κατ' Ἰβίαν, μήτε περὶ τῶν κοινῶν, τολμήσαι τοῦτ' εἰπεῖν, ἄνθρωπος ὧν διὰ τὸ, καὶν κατὰ τὸ παρὸν εὐτυχῇ, τὴν γε περὶ τοῦ μέλλοντος ἐπιβὰς τῶν νῦν ποτ' ἂν εὐλόγως βεβαιώσασθαι μὴδὲνα τῶν νῦν ἐχόντων. (4) οὐ μόνον καλὴν, ἐτι δὲ μάλλον ἀναγκαίαν εἶναι φημι διὰ ταῦτα τὴν τῶν παρεληλυθόντων ἐπίγνωσιν. (5) Πῶς γὰρ ἂν, εἰ τε αὐτὸς ἀδικούμενός τις, ἢ τῆς πατρίδος ἀδικουμένης, βοηθοὺς εὐροὶ καὶ συμμάχους; εἰ τε κτήσασθαι τι καὶ προκατέρξασθαι σπουδαζῶν, τοὺς συνεργήσαντας αὐτῷ παρορμήσαι πρὸς τὰς ἐπιβολάς; (6) πῶς δ' ἂν, εὐδοκούμενος τοῖς ὑποκειμέ-

populi socii; et qui tunc erant, et qui postea assumerentur, ab utroque populo tuti essent. (7) Idque et omnino rationi consentaneum videri debet. Neque enim ejusmodi pacem profecto erant facturi, per quam libertate privarentur, assumendi eos, qui pro temporum occasionibus utiles amici ac socii viderentur; (8) neque, si quos in fidem suam receperissent, eos injuria ab aliis affectos, erant neglecturi. (9) Quin imo populi utriusque mens ac sententia in illo fadere fuit, super sociis quidem quos jam alteruter haberet, ut iis alter abstineret, neque ulla ratione alter alterius socium aliquem reciperet in societatem: (10) de iis vero qui postea essent assumendi, hoc ipsum cautum est, « ne militem conduceret aut quidquam imperaret alter in alterius provinciis, et sociis populis: et ut omnes tuti « essent ab utrisque. »

XXX. Hæc quum ita se habeant, etiam illud in confesso erat. Saguntinos pluribus annis ante Hannibalis tempora in Romanorum fidem se dedidisse. (2) Cujus rei maximum hoc documentum est, vel ipsorum Carthaginiensium testimonio: quod exorta Sagunti inter cives seditione, arbitrium discordiarum suarum non permisere Carthaginiensibus; qui tamen et vicini erant, et res in Hispania jam tunc gerebant; sed Romanis: quorum opera usi sunt in componendo civitatis suæ statu. (3) Quare, si quis belli hujus causam Sagunti excidium statuat, concedendum necessario, Carthaginienses injuste bellum istud suscepisse: sive pacem Lutatii Consule factam spectes, per quam utriusque populi socios ab utrisque tutos esse oportuit; sive pacta cum Asdrubale inita, per quæ non licuit Carthaginiensibus belli causa annem Iberum transire. (4) Sin belli causam statuas ademptam Sardiniam, et pecuniam simul extortam: statendum omnino, justam Carthaginienses habuisse causam ejus belli gerendi, quod duce Hannibale fuit gestum: nam postquam tempori cesserant, rursus urgente tempore utrumque iiverunt eos, qui ipsis injuriam fecerant.

XXXI. Sed dicet fortasse aliquis ex eorum numero, qui in lectione historiarum nullo judicio versari solent; nihil fuisse causæ, cur in hoc sermone diutius immoraremur. (2) Enimvero, si quis putaverit satis sibi in se uno esse presidii adversus omnes casus; huic ego notitiam rerum ante gestarum honestam quidem, at non fortasse necessariam, fore duxerim. (3) Sed quando homo natus nemo id dicere ausit, neque de privata sua, neque de publica re; quoniam, licet præsentī fruatur felicitate, de futuro tamen sanæ mentis nemo certam spem sibi sit sponsurus: (4) idcirco præteritarum rerum cognitionem, non modo honestam, verum etiam necessariam, pronuntiare equidem non verear. (5) Nam, sive ipse aut patria ipsius injuriam a quoquam acceperint, qua ratione adjuutores et socios sibi conciliaverit? sive acquirere sibi aliquid, et prior ipse belli initium facere cogitet; qui alios incitaverit, ut sua incep-
velint ire adjutum? (6) Quomodo denique, si rebus præ-

νοις, τοὺς βεβαιώσοντας τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν καὶ διαφυλάσσοντας τὴν κατάστασιν παροξύναι δικαίως, εἰ μὴδὲν εἰδῆι τῆς τῶν προγεγονότων περὶ ἐκάστους ὑπομνήσεως; (7) Πρὸς μὲν γὰρ τὸ παρὸν αἰὶ πως ἀρμυζόμενοι, καὶ συνυποκρινόμενοι, τοιαῦτα καὶ λέγουσι καὶ πράττουσι πάντες, ὥστε δυσθεώρητον εἶναι τὴν ἐκάστου προαίρεσιν, καὶ λίαν ἐν πολλοῖς ἐπισκοπεῖσθαι τὴν ἀλήθειαν. (8) Τὰ δὲ παρεληλυθότα τῶν ἔργων, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαμβάνοντα τὴν δοκιμασίαν, ἀληθινῶς ἐμφαίνει τὰς ἐκάστων αἰρέσεις καὶ διαλήψεις, καὶ δηλοῖ παρ' οἷς μὲν χάριν, εὐεργεσίαν, βοήθειαν ἡμῖν ὑπάρχουσαν, παρ' οἷς δὲ τάναντία τούτων. (9) Ἐξ ὧν καὶ τὸν ἐλεήσοντα, καὶ τὸν συνοργίζόμενον, ἐτι δὲ τὸν δικαιοῦντα, πολλάκις καὶ ἐπὶ πολλῶν εὐρεῖν ἔστιν. (10) Ἄπερ ἔχει μεγίστας ἐπικουρίας, καὶ κοινῇ, καὶ ἰδίᾳ, πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον. (11) Διόπερ οὐχ οὕτως ἐστὶ φροντιστέον τῆς αὐτῶν τῶν πράξεων ἐξηγήσεως, οὔτε τοῖς γράφουσιν, οὔτε τοῖς ἀναγινώσκουσι τὰς ἱστορίας, ὥς τῶν πρότερον, καὶ τῶν ἅμα, καὶ τῶν ἐπιγιννομένων τοῖς ἔργοις. (12) Ἱστορίας γὰρ ἐὰν ἀφῇ τις τὸ διὰ τί, καὶ πῶς, καὶ τίνος χάριν ἐπράχθη, καὶ τὸ πραχθὲν πότῃ εὐλογον ἔσχε τὸ τέλος· τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς, ἀγώνισμα μὲν, μάθημα δὲ οὐ γίγνεται. (13) καὶ παραυτίκα μὲν τέρπει, πρὸς δὲ τὸ μέλλον οὐδὲν ὠφελεῖ τὸ παράπαν.

XXXII. Ἢ καὶ τοὺς ὑπολαμβάνοντας, δύσκτητον εἶναι καὶ δύσγνωστον τὴν ἡμετέραν πραγματείαν, διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν βιβλίων, ἀγοεῖν νομιστέον. (1) Πόσω γὰρ ῥᾶν ἐστὶ καὶ κτήσασθαι καὶ διαναγνῶναι βιβλίους τετραράκοντα, καθάπερ αὖτε κατὰ μέτρον ἐξυφατμένας καὶ παρακολουθῆσαι σαφῶς ταῖς μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν καὶ Λιβύην πράξεις, ἀπὸ τῆς τῶν κατὰ Πυρρὸν ὑπὸ Τιμαίου συγγραφέντων καιρῶν ἐξηγήσεως εἰς τὴν Καρχηδόνος Πλωσίν. (2) ταῖς δὲ κατὰ τὴν Ἀλὴν οἰκουμένην, ἀπὸ τῆς Κλεομένην τοῦ Σπαρτιτιάτου ρητῆς, κατὰ τὸ συνεχές, μέχρι τῆς Ἀχαιῶν καὶ Ῥωμαίων περὶ τὸν ἰσθμὸν παρατάξεως· ἢ τὰς τῶν κατὰ μέρος γράφοντων συντάξεις ἀναγινώσκειν ἢ κτῆσθαι; (3) χωρὶς γὰρ τοῦ πολλαπλασίου αὐτὰς ὑπάρχειν τῶν ἡμετέρων ὑπομνημάτων, οὐδὲ καταλαβεῖν ἐξ αὐτῶν βεβαίως οὐδὲν οἷόν τε τοὺς ἀναγινώσκοντας· πρῶτον μὲν, διὰ τὸ τοὺς πλείους μὴ ταῦτα περὶ τῶν αὐτῶν γράφειν. (4) ἔττα, διὰ τὸ τὰς καταλλήλους τῶν πράξεων παραλιπεῖν. ὧν ἐκ παραθέσεως συνθεωρουμένων καὶ συγκρινόμενων, ἁλλοιοτέρας ἕκαστα τυγχάνει δοκιμασίας τῆς κατὰ μέρος διαλήψεως τῶν δὲ κυριωτάτων μὴδὲ φαίνει αὐτοὺς δύνασθαι τὸ παράπαν. (5) Ἀκμήν γὰρ φαμέν ἀναγκαῖοτάτα μέρη τῆς ἱστορίας εἶναι, τὰ ἐπιγινόμενα τοῖς ἔργοις, καὶ τὰ παρὰ τὰς αἰτίας. (6) Θεωροῦμεν δὲ τὸν μὲν Ἀντισιοχίδην πολεμὸν ἐκ τοῦ Φιλίππου τὰς ἀφορμὰς ἐληφότεν· τὸν δὲ Φιλίππιδον, ἐκ τοῦ κατ' Ἀννιδαν· τὸν δ' Ἀννιδαν, ἐκ τοῦ περὶ Σικελίαν· τὰ δὲ μεταξὺ τούτων, πολλὰς καὶ ποικίλας ἐσχηκότα διαθέσεις,

sentibus acquiescat, alios impulerit, ut quam ipse formam reip. probat, eam adfirmare velint, neque sollicitari statum civitati patiantur; si ex rerum apud quosque ante gestarum memoria nihil habeat compertum? (7) Etenim praesenti tempori se accommodantes, simulantes ac dissimulantes, ita agunt semper et loquuntur omnes, ut, quae sint illorum voluntates atque consilia, difficile sit cognoscere, atque multis in rebus veritas obscuratur. (8) At praeterita facta, de quibus ex ipso exitu judicare licet, voluntates ac cogitationes cujusque vere palam faciunt; ostenduntque nobis, a quibus gratiam, beneficium, auxilium sperare; a quibus contraria metuere debeamus. (9) Ex quo saepe in multis est intelligere, quis tuos casus sit miseraturus; cui iram facta tibi injuria sit expressura; quis denique in auctorem injuriae sit animadversurus. (10) Quae omnia ad communem hominum vitam, qua privatim, qua publice, magno compromissis subsidio esse queant. (11) Quamobrem, nec qui scribunt, nec qui legunt historias, tantopere ad ea per se, quae sunt gesta, par est attendere; quam ad ea, quae ante acciderant, quaeque simul evenere, aut res transactas sunt consecuta. (12) Quippe si tollas ex historia, qua causa, quo modo, quo consilio quidque fuerit gestum, denique an probabilem exitum res suscepta habuerit; quod superest illius, ludicrum spectaculum est, non autem opus ad erudiendum lectorem comparatum: (13) et in praesens quidem oblectationem, in posterum vero utilitatem nullam omnino afferre potest.

XXXII. Quare et errant illi, si qui opus nostrum propter numerum amplitudinemque librorum, et comparatu et lectu difficile putant. (2) Quanto enim est facilius, parare sibi et perlegere libros XL., continuo filo detextos, ex quibus recta serie res in Italia, in Sicilia, in Africa, inde a temporibus in quibus desinunt Timaei de Pyrrho historiae, usque ad captam Carthaginem, gestas; (3) in ceteris vero orbis partibus quae a Cleomenis fuga, Spartanorum regis, ad pugnam usque Achaeorum et Romanorum ad Isthmum pugnatam, persequi et perspicue cognoscere valeas: quam illorum libros vel legere vel tibi comparare, qui separatim res easdem sunt persecuti. (4) Nam, ut taceam, quod multis partibus nostri commentarii mole illorum scriptorum superantur; ne capere quidem certi quidquam lectores ex illis possunt: primum, quia plerique eorum de rebus iisdem non eadem scribunt: (5) deinde quia res eodem tempore alibi gestas praetermittunt; quas si invicem compares et contendas, aliud de singulis judicium feras, quam, separatim illa intuens, cogitaveras. Accedit, quod ne possunt quidem omnino scriptores illi vel attingere quae maximi sunt momenti. (6) Partes enim quam maxime necessarias historiae esse dicimus, quae res gestas sunt secuta, aut easdem dum gererentur comitata sunt; maxime autem, antecedentes causas. (7) Sic intelligimus, bello Antiochico Philippicum praebuisse occasionem; Philippico Hannibalicum; huic, praecedens Siculum: tum, quae inter ista bella acciderunt, quae multa quidem et diversi generis fuerunt, cuncta ad eandem summam tendere videmus.

πάσας δὲ συννεύουσας πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. (8) Ταῦτα δὴ πάντα διὰ μὲν τῶν γραφόντων καθόλου δυνατὸν ἐπιγνῶναι καὶ μαθεῖν· διὰ δὲ τῶν τοὺς πολέμους αὐτοὺς, ὅον τὸν Περσικὸν, ἢ τὸν Φιλιππικὸν, ἀδύνατον. (9) Εἰ μὴ καὶ τὰς παρατάξεις τις ἀναγινώσκων αὐτὰς ἐξ ὧν ἐκείνοι συγγράφουσιν, ὑπολαμβάνοι σαφῶς ἐπεγνώκῃαι καὶ τὴν τοῦ πολέμου τοῦ σύμπαντος οἰκονομίαν καὶ διάθεσιν. (10) Ἄλλ' οὐκ ἔστι τούτων οὐδέν· ἀλλ' ὅσῳ διαφέρει τὸ μαθεῖν τοῦ μόνον ἀκοῦσαι, τοσοῦτον καὶ τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν ὑπολαμβάνω διαφέρειν τῶν ἐπὶ μέρους συντάξεων.

XXXIII. Οἱ δὲ παρὰ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις (τὴν γὰρ παρέχασιν ἐντεῦθεν ἐποησάμεθα) διακούςαντες τὰ παρὰ τῶν Καρχηδονίων, ἄλλο μὲν οὐδὲν εἶπον. (2) Ὁ δὲ πρεσβύτατος αὐτῶν, δεῖξας τοῖς ἐν τῷ συνεδρίῳ τὸν κόλπον· Ἐνταῦθα καὶ τὸν πόλεμον αὐτοῖς, εἶπεν, καὶ τὴν εἰρήνην φέρειν· ἐκβαλὼν οὖν, ὑπότερον ἂν κελύουσιν, ἀπολείψειν. (3) Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Καρχηδονίων, ὑπότερον αὐτοῖς φαίνεται, τοῦτ' ἐκβαλεῖν ἐκέλευσε. (4) Τοῦ δὲ Ῥωμαίου φήσαντος, τὸν πόλεμον ἐκβαλεῖν· ἀνεφώνησαν ἅμα καὶ πλείους τῶν ἐκ τοῦ συνεδρίου, δέχσθαι φάσκοντες. Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις καὶ τὸ συνέδριον ἐπὶ τούτοις ἐχωρίστησαν. (5) Ἀντίβας δὲ, παραχειμάζων ἐν Καϊνῇ πόλει, πρῶτον μὲν διαφῆκε τοὺς Ἰθέραις ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν πόλεις, βουλόμενος ἐτοιμοὺς καὶ προθύμους παρασκευάζειν πρὸς τὸ μέλλον. (6) Δεύτερον δ' Ἀσδρούβῃ ἀδελφῷ διέταξε, πῶς δεήσει τῇ τε τῶν Ἰθέρων ἀρχῇ καὶ δυναστείᾳ χρῆσθαι, ταῖς τε πρὸς Ῥωμαίους παρασκευαίαις, ἐὰν αὐτὸς χωρίζηται ποῦ. (7) Τρίτον ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἐν Λιβύῃ προϋνοεῖτο πραγμάτων. (8) Πάνυ δ' ἐμπίρως καὶ φρονίμως ἐκλογιζόμενος, ἐκ μὲν Λιβύης εἰς Ἰθέραιαν, ἐκ δ' Ἰθέραιας εἰς Λιβύην διεβίβαζε στρατιώτας, ἐκδεσμεύων τὴν ἐκατέρωθεν πίστιν εἰς ἀλλήλους διὰ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας. (9) Ἦσαν δ' οἱ διαβάντες εἰς τὴν Λιβύην Θερσίται, Μαστιανοί, πρὸς δὲ τούτοις, ὀρεῖται Ἰθέραις, Ὀλκάδες. (10) Οἱ δὲ σύμπαντες ἀπὸ τούτων τῶν ἐθνῶν, ἱππεῖς μὲν χίλιοι διακόσιοι, πεζοὶ δὲ μύριοι τρισχίλιοι ὀκτακόσιοι πεντήκοντα. (11) Πρὸς δὲ τούτοις, Βαλιαρεῖς· οὗς κυρίως μὲν καλοῦσι σφενδομήτας, ἀπὸ δὲ τῆς χρείας ταύτης συνωνύμως καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν προσαγορεύουσι, καὶ τὴν νῆσον. (12) Τῶν δὲ προειρημένων τούς μὲν πλείους εἰς τὰ Μεταγώνια τῆς Λιβύης, τινὰς δ' εἰς αὐτὴν Καρχηδόνα κατέταξεν· (13) ἀπὸ δὲ τῶν πόλεων τῶν Μεταγωνιτῶν καλουμένων, ἀπέστειλεν ἄλλους εἰς Καρχηδόνα πεζοὺς τετρακισχίλους, ἡμῖρας ἔχοντας καὶ βοηθείας ἅμα τάξιν. (14) Ἐπὶ δὲ τῆς Ἰθέραιας ἀπέλιπεν Ἀσδρούβῃ ἀδελφῷ πεντήρεις μὲν πεντήκοντα, τετρήρεις δὲ δύο, καὶ τριήρεις πέντε· τούτων ἐχούσας πληρώματα, πεντήρεις μὲν τριάκοντα δύο, τριήρεις δὲ πέντε. (16) Καὶ μὴν ἱππεῖς, Λιβυφονίκων μὲν καὶ Αἰθύων τετρακοσίου πεντήκοντα· Ἰλεργητῶν δὲ, τριακοσίου· Νομάδων δὲ, Μασσυλέων, καὶ Μασσαισυλίων, καὶ Μαχ-

(8) Hæc igitur omnia ex universali quidem historia recte capias discasque : ex iis vero qui singula bella separatim descriperunt, Persicum, puta, aut Philippicum, nequam. (9) Nisi forte quis putet, ubi ex horum historis nudas pugnarum descriptiones legerit, totius etiam belli administrationem rationemque penitus exploratam se habere. (10) Quod quum nullo modo fieri possit; equidem historiam nostram tantum præstare rerum singularum narrationibus existimo, quanto præstantius est scire, quam dumtaxat audisse.

XXXIII. Romani legati, (redeo enim illic, unde sum digressus,) auditis quæ afferebant Carthaginienses, aliud quidem nihil dixerunt. (2) Verum maximus natu inter illos, sinum ostendens iis qui concilio intererat : hic et bellum et pacem, ait, se eis adferre; excussurum igitur utrum ipsi jusserint, eisque relicturum. (3) Rex Carthaginiensium, utrum visum illis foret, promere jussit. (4) Quumque dixisset Romanus, bellum se promptum : a pluribus simul e senatorum numero, accipere se, succumatum est. His peractis legati et senatus, in diversa abierunt. (5) Hannibal interim, Carthagine nova hibernans, Hispanos ante omnia domos dimisit : cupiens illos ad futuram expeditionem promptos atque alacres reddere. (6) Precepta deinde Asdrubali fratri dedit, quomodo Hispani recte imperaturus dominaturusque esset, quomodo adversus Romanos se comparare deberet, si forte ipse ab discessisset. (7) Tertia Hannibalis cura erat, ut securitati Africæ prospiceret. (8) Quam ad rem cauto admodum ac prudente consilio usus, ex Africa in Hispaniam, ex Hispania vero in Africam milites trajecit : hac ratione fidem populorum utrorumque mutuo inter ipsos vinculo alligavit. (9) Qui in Africam transierunt, sunt : Thersitæ [f. Tursienses], Mastiani, tum montani Hispani [an, Oretani?] et Olcades. (10) Fuere omnino ex his gentibus collecti equites mille ducenti : pedites vero octingenti quinquaginta supra tredecim millia. (11) Erant et Balears insuper; quod quidem nomen funditores proprie significat : sed, quod fundis præcipue utuntur qui illam insulam incolunt, eodem nomine et ipse populus et insula appellatur. (12) Istorum autem, quos dixi, majori parti in Metagonia Africæ statio est assignata : nonnullis in ipsa urbe Carthagine. (13) Ab oppidis autem Metagonitarum, qui vulgo dicuntur, pedites alios quater mille Carthaginem jussit proficisci; ut simul obsidium, simul præsidii loco essent. (14) In Hispania vero fratri Asdrubali reliquit quinquereemes quinquaginta, quadriremes duas, triremes quinque : ex quibus navigiis remigio instructæ erant quinquereemes triginta duæ, triremes quinque. (15) Equites autem eidem reliquit Libyphœnices et Afros quadringentos quinquaginta; Iltergetas trecentos; Numidas, Massylos, Massæylos,

καίων, καὶ Μαυρουσίαν τῶν παρὰ τὸν ὠκεανὸν, χιλίους ὀκτακοσίους (16) πεζοὺς δὲ Λιβύων μυρίους χιλίους ὀκτακοσίους πεντήκοντα. Λιγυστινοὺς τριακοσίους, Βαλιαρεῖς πεντακοσίους, ἑλέφαντας εἴκοσι καὶ ἓνα. 17) Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν τὴν ἀκρίθειαν τῆς ἀναγραφῆς, εἰ τοιαύτῃ κεχρήμεθα περὶ τῶν ὑπ' Ἀννίβου κατ' Ἰβηρίαν πεπραγμένων, ὅς μολὶς ἂν χρήσαιτο τὶς αὐτὸς χειρικῶς τὰς κατὰ μέρος πράξεις· οὐδὲ προκαταγινώσκειν, εἰ κεποιήκαμεν παραπλήσιον τοῖς ἀξιολύτοις ψευδομένοις τῶν συγγραφέων. (18) Ἡμεῖς γὰρ εὐρόντες ἐπὶ Λακινίῳ τὴν γραφὴν ταύτην ἐν χαλκῷ ματι κατατεταγμένην ὑπ' Ἀννίβου, καθ' οὗς καιροὺς ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν τόποις ἀνεστρέφετο, πάντως ἐνομήσαμεν αὐτὴν περὶ γε τῶν τοιούτων ἀξιόπιστον εἶναι· διὸ καὶ κατακολουθεῖν εἰσόμεθα τῇ γραφῇ ταύτῃ.

XXXIV. Ἀννίβας δὲ, πάντα προνοήσας περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν τε κατὰ Λιβύην πραγμάτων καὶ τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ, λοιπὸν ἐκαραδόκει, καὶ προσεδέχετο τοὺς παρὰ τῶν Κελτῶν πρὸς αὐτὸν ἀποσταλλομένους. (2) Σαρῶς γὰρ ἐξητάκει καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπὸ τὰς Ἀλπεῖς καὶ περὶ τὸν Πάδον ποταμὸν χώρας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοικούντων αὐτὴν, ἔτι δὲ τὴν πρὸς τοὺς πολέμους τῶν ἀνδρῶν τόλμαν. (3) Καὶ τὸ μέγιστον, τὴν ὑπάρχουσαν δυσμένειαν αὐτοῖς ἐκ τοῦ προγεγονότος πολέμου πρὸς Ῥωμαίους, ὑπὲρ οὗ διήλθομεν ἡμεῖς ἐν τῇ πρὸ τούτης βίβλῳ, χάριν τοῦ συμπεριφέρεισθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς νῦν μέλλουσι λέγεσθαι. (4) Διότι ἐλθόντες ταύτης τῆς ἐλπίδος, καὶ πᾶν ὑπισχεῖτο, διαπεμπόμενος ἐπιμελῶς πρὸς τοὺς δυνάστας τῶν Κελτῶν, καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀλπεσιν ἐνοικοῦντας. (5) μόνος ἂν ὑπολαμβάνων ἐν Ἰταλίᾳ συστήσασθαι τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον, εἰ δυνήσκει διαπεράσας τὰς πρὸ τοῦ δυσχωρίας, εἰς τοὺς προειρημένους ἀφικέσθαι τόπους, καὶ συνεργοῖς καὶ συμμάχοις χρήσασθαι Κελτοῖς εἰς τὴν προκειμένην ἐπιβολήν. (6) Ἀφικόμενους δὲ τῶν ἀγγέλων, καὶ τὴν τῶν Κελτῶν βούλησιν καὶ προσδοκίαν ἀπαγγελλάντων, τὴν τε τῶν Ἀλπεινῶν ὁρῶν ὑπερβολὴν ἐπίπνονον μὲν καὶ δυσχερῆ λίαν, οὐ μὴν ἀδύνατον εἶναι, φασκόντων· συνῆγε τὰς δυνάμεις ἐκ τῆς παραχειμασίας ὑπὸ τὴν ἐαρινὴν ὥραν. (7) προσπεπτωκότων δὲ προσφάτως αὐτῷ καὶ τῶν ἐκ τῆς Καρχηδόνας, ἐπαρθεὶς τῷ θυμῷ, καὶ πιστεύων τῇ τῶν πολιτῶν εὐνοίᾳ, παρεκάλει τὰς δυνάμεις φανερώς ἤδη πρὸς τὴν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον· (8) ἐμφανίζων μὲν, δὲ τρόπον ἐκδοτὸν αὐτὸν ἐγγχειρήσκειν αἰτεῖσθαι Ῥωμαῖοι, καὶ πάντας τοὺς τοῦ στρατοπέδου προεστῶτας· ὑποδεικνύων δὲ τὴν τῆς χώρας ἀρετὴν, εἰς ἣν ἀφίξονται, καὶ τὴν τῶν Κελτῶν εὐνοίαν καὶ συμμαχίαν. (9) Εὐθύμως δὲ τῶν ὄχλων αὐτῷ συνεξισταμένων, ἐπαινέσας καὶ παραγγείλας ταχτὴν ἡμέραν, ἐν ἣ τὴν ἐξοδὸν ποιήσεται, τότε μὲν διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν.

XXXV. Ἐπιτελέσας δὲ τὰ προειρημένα κατὰ τὴν παραχειμασίαν, καὶ παρασκευάσας ἱκανὴν ἀσφάλειαν

Maccæos [an, Vaccenses?], Mauritanos accolæ Oceani, mille octingentos. (16) Pedites vero Afros undecies mille, octingentos et quinquaginta. Ligures trecentos; Baleares quingentos; elephantos unum et viginti. (17) Nemo autem miretur, quod rerum in Hispania tunc ab Hannibale gestarum descriptionem adeo exactam afferimus, qualem vix aliquis possit, qui singula ipse administrasset: neque incognita causa nos condemnet, si quid fecimus simile illis scriptoribus, qui mendacia sua ita concinnant, ut fidem mereri videantur. (18) Nos enim, quum in Lacinio aneam tabulam invenissemus, ab Hannibale eo tempore descriptam quando in illa Italiæ ora versabatur, omnino illi tabulæ fidem, certe quidem in talibus, habendam duximus: itaque eam sequi non dubitavimus.

XXXIV. Postquam Hannibal securitati tum Africæ tum Hispaniæ prospexisset, de cetero intentus occasiones rerum captabat; et nuntios a Gallis ad se mittendos præstolabatur. (2) Nam et fertilitatem Subalpinarum Circumpadanarumque regionum magna diligentia exploraverat, et numerum hominum qui illos tractus incolunt, audaciamque illorum in bellis; (3) et, quod caput erat, quam hostili odio essent in Romanos, ex eo tempore quo bellum illud cum eis gesserant, de quo in priore libro de industria diximus, ut, quæ jam narraturi sumus, intelligi facilius a lectoribus possent. (4) In eam itaque spem incubebat, prolixæque omnia pollicebatur, ad Gallorum regulos, quique cis Alpes, et qui in ipsis Alpibus degunt, nuntios crebro missitans. (5) Existimabat enim ita demum fieri posse, ut in Italia bellum geratur cum Romanis; si, superatis difficultatibus quæ in itinere se prius offerrent, in eas quas diximus regiones posset pervenire, et adjutores sociosque belli, quod moliebatur, Gallos sibi adjungere. (6) Venere tandem nuntii: qui postquam Gallorum voluntatem egregiam, atque expectationem retulissent; Alpiumque juga magno illa quidem labore et multis cum difficultatibus superatum iri, non tamen inexcusable esse, disseruissent: tum Hannibal, principio veris copias ex hibernis contrahit. (7) Quum autem non multo ante certior factus esset de iis quæ Carthagine gesta erant; elatus animo, et civium benevolentia fretus, aperte jam exercitum ad bellum contra Romanos cæpit hortari. (8) Narrabatque illis, ausos esse Romanos, et se et omnes ductores exercitus ad deditionem poscere: tum vero etiam regionis bonitatem, in quam essent venturi, benevolentiamque Gallorum, et initam cum iis societatem commemorabat. (9) Ubi læto animo se proficisci cum ipso quo vellet cumque Hannibal, multitudo significasset; laudata eorum voluntate, et die qua expeditionem auspicari vellet significata, concionem dimittit.

XXXV. His igitur inter hibernandum peractis, rebus Africæ atque Hispaniæ in tuto locatis, ubi dicta dies adve-

πάσας δὲ συννεύουσας πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. (8) Ταῦτα δὴ πάντα διὰ μὲν τῶν γραφόντων καθόλου δυνατόν ἐπιγνῶναι καὶ μαθεῖν· διὰ δὲ τῶν τοὺς πολέμους αὐτοὺς, ὁὖν τὸν Περσικόν, ἢ τὸν Φιλιππικόν, ἀδύνατον. (9) Εἰ μὴ καὶ τὰς παρατάξεις τις ἀναγινώσκων αὐτὰς ἐξ ὧν ἐκείνοι συγγράφουσιν, ὑπολαμβάνοι σαφῶς ἐπεγνώκεναι καὶ τὴν τοῦ πολέμου τοῦ σύμπαντος οικονομίαν καὶ διάθεσιν. (10) Ἄλλ' οὐκ ἔστι τούτων οὐδέν· ἀλλ' ὅσῳ διαφέρει τὸ μαθεῖν τοῦ μόνον ἀκοῦσαι, τοσοῦτ' αὖ καὶ τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν ὑπολαμβάνω διαφέρειν τὴν ἐπὶ μέρους συντάξωσαν.

XXXIII. Οἱ δὲ παρὰ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις (τὴν γὰρ παρέχασιν ἐντεῦθεν ἐποιήσασθαι) διακούσαντες τὰ παρὰ τῶν Καρχηδονίων, ἄλλο μὲν οὐδὲν εἶπον. (2) Ὁ δὲ πρεσβύτατος αὐτῶν, δεῖξας τοῖς ἐν τῷ συνεδρίῳ τὸν κολπον· Ἐνταῦθα καὶ τὸν πολέμον αὐτοῖς, ἔφη, καὶ τὴν εἰρήνην φέρειν· ἐκβαλὼν οὖν, ὁπότερον ἂν κελεύσωσιν, ἀπολείψειν. (3) Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Καρχηδονίων, ὁπότερον αὐτοὺς φαίνεται, τοῦτ' ἐκβαλεῖν ἐκέλευσε. (4) Τοῦ δὲ Ῥωμαίου φήσαντος, τὸν πόλεμον ἐκβαλεῖν· ἀνεφώνησαν ἅμα καὶ πλείους τῶν ἐκ τοῦ συνεδρίου, δέχεσθαι φάσκοντες. Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις καὶ τὸ συνέδριον ἐπὶ τούτοις ἐχωρίσθησαν. (5) Ἀννίδας δὲ, παραχρυσίζων ἐν Καϊνῇ πόλει, πρῶτον μὲν διαφῆκε τοὺς Ἰβήρας ἐπὶ τὰς αὐτῶν πόλεις, βουλόμενος ἐτοίμους καὶ προθύμους παρασκευάζειν πρὸς τὸ μέλλον. (6) Δεύτερον δ' Ἀσδρούβῃ ἀδελφῷ διέταξε, πῶς δεήσει τῇ τε τῶν Ἰβήρων ἀρχῇ καὶ δυναστείᾳ χρῆσθαι, ταῖς τε πρὸς Ῥωμαίους παρασκευαίαις, ἐὰν αὐτὸς χωρίζηται· (7) Τρίτον ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἐν Λιβύῃ προνοεῖτο πραγμάτων. (8) Πάνυ δ' ἐμπείρωσ καὶ φρονίμως ἐκλογιζόμενος, ἐκ μὲν Λιβύης εἰς Ἰβηρίαν, ἐκ δ' Ἰβηρίας εἰς Λιβύην διεβίβαζε στρατιώτας, ἐδεσμεύων τὴν ἐκατέρωθεν πίστιν εἰς ἀλλήλους διὰ τῆς τοιαύτης οικονομίας. (9) Ἦσαν δ' οἱ διαβάντες εἰς τὴν Λιβύην Θερεῖται, Μαστιανοί, πρὸς δὲ τούτοις, ὀρεῖται Ἰβήρες, Ὀλκάδες. (10) Οἱ δὲ σύμπαντες ἀπὸ τούτων τῶν ἔθνων, ἱππεῖς μὲν χίλιοι διακόσιοι, πεζοὶ δὲ μύριοι τρισχίλιοι ὀκτακόσιοι πεντήκοντα. (11) Πρὸς δὲ τούτοις, Βαλιареῖς· οὗς κυρίως μὲν καλοῦσι σφενδομήτας, ἀπὸ δὲ τῆς χρείας ταύτης συνωνύμως καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν προσαγορεύουσι, καὶ τὴν νῆσον. (12) Τῶν δὲ προειρημένων τοὺς μὲν πλείους εἰς τὰ Μεταγώνια τῆς Λιβύης, τινὰς δ' εἰς αὐτὴν Καρχηδόνα κατέταξεν. (13) ἀπὸ δὲ τῶν πόλεων τῶν Μεταγονιτῶν καλουμένων, ἀπέστειλεν ἄλλους εἰς Καρχηδόνα πεζοὺς τετρακισχίλους, ὁμηρεῖας ἔχοντας καὶ βοηθείας ἅμα τάξιν. (14) Ἐπὶ δὲ τῆς Ἰβηρίας ἀπέλιπεν Ἀσδρούβῃ ἀδελφῷ πεντήρεις μὲν πεντήκοντα, τετρήρεις δὲ δύο, καὶ τριήρεις πέντε· τούτων ἐχούσας πληρώματα, πεντήρεις μὲν τριάκοντα δύο, τριήρεις δὲ πέντε. (15) Καὶ μὴν ἱππεῖς, Λιβυφοινίκων μὲν καὶ Λιβύων τετρακοσίους πεντήκοντα· Περγητῶν δὲ, τριακοσίων· Νομάδων δὲ, Μασσυλίων, καὶ Μασσαισυλίων, καὶ Μαχ-

(8) Hæc igitur omnia ex universali quidem historia recte capias discasque : ex iis vero qui singula bella separatim descripserunt, Persicum, puta, aut Philippicum, nequaquam. (9) Nisi forte quis putet, ubi ex horum historiis nudas pugnarum descriptiones legerit, totius etiam belli administrationem rationemque penitus exploratam se habere. (10) Quod quum nullo modo fieri possit ; equidem historiam nostram tantum præstare rerum singularum narrationibus existimo, quanto præstantius est scire, quam dumtaxat audisse.

XXXIII. Romani legati, (redeo enim illuc, unde sum digressus,) auditis quæ afferebant Carthaginienses, aliud quidem nihil dixerunt. (2) Verum maximus natu inter illos, sinum ostendens iis qui concilio intererant : hic et bellum et pacem, ait, se eis adferre ; excussurum igitur utrum ipsi jusserint, eisque relicturum. (3) Rex Carthaginiensium, utrum visum illis foret, promere jussit. (4) Quumque dixisset Romanus, bellum se prompturum : a pluribus simul e senatorum numero, accipere se, succumatum est. His peractis legati et senatus, in diversa abierunt. (5) Hannibal interim, Carthagine nova hibernans, Hispanos ante omnia domos dimisit : cupiens illos ad futuram expeditionem promptos atque alacres reddere. (6) Præcepta deinde Asdrubali fratri dedit, quomodo Hispani recte imperaturos dominaturosque esset, quoque modo adversus Romanos se comparare deberet, si forte ipse alio discessisset. (7) Tertia Hannibalis cura erat, ut securitati Africæ prospiceret. (8) Quam ad rem cauto admodum ac prudente consilio usus, ex Africa in Hispaniam, ex Hispania vero in Africam milites trajecit : hac ratione fidem populorum utrorumque mutuo inter ipsos vinculo alligans. (9) Qui in Africam transierunt, sunt : Thersitæ [f. Tarseienses], Mastiani, tum montani Hispani [an, Oretani?] et Olcades. (10) Fuere omnino ex his gentibus collecti equites mille ducenti : pedites vero octingenti quinquaginta supra tredecim millia. (11) Erant et Balcares insuper ; quod quidem nomen funditores proprie significat : sed, quod fundis præcipue utuntur qui illam insulam incolunt, eodem nomine et ipse populus et insula appellatur. (12) Istorum autem, quos dixi, majori parti in Metagonia Africæ statio est assignata : nonnullis in ipsa urbe Carthagine. (13) Ab oppidis autem Metagonitarum, qui vulgo dicuntur, pedites alios quater mille Carthaginei jussit proficisci ; ut simul obsidum, simul præsidii loco essent. (14) In Hispania vero fratri Asdrubali reliquit quinquereemes quinquaginta, quadriremes duas, triremes quinque : ex quibus navigiis remigio instructæ erant quinquereemes triginta duæ, triremes quinque. (15) Equites autem eidem reliquit Libyphœnicei et Afros quadringentos quinquaginta ; Iltergetas trecentos ; Numidas, Massylos, Massestylos,

καίων, καὶ Μαυρουσίων τῶν παρὰ τὸν ὠκεανὸν, χιλίους ὀκτακοσίους (16) πεζοὺς δὲ Λιβύων μυρίους χιλίους ὀκτακοσίους πενήκοντα. Λιγυστινούς τριακοσίους, Βαλιάρεις πεντακοσίους, ἑλέφαντας εἴκοσι καὶ ἓνα.

17) Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀναγραφῆς, εἰ τοιαύτῃ κεχρημέθα περὶ τῶν ὑπ' Ἀννίβου κατ' Ἰβηρίαν πεπραγμένων, ὅς μάλιστα ἀν' χρησαίτο τις αὐτὸς χειρὶ κατὰ μέρος πράξεις· οὐδὲ προκαταγινώσκειν, εἰ πεποιήκαμεν παραπλήσιον τοῖς ἀξιολότοις ψευδομένοις τῶν συγγραφέων. (18) Ἡμεῖς γὰρ εὐρόντες ἐπὶ Λακινίῳ τὴν γραφὴν ταύτην ἐν χαλκώματι κατατεταγμένην ὑπ' Ἀννίβου, καθ' ὅς καιροῦς ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν τόποις ἀνεστρέφετο, πάντως ἐνομίσσαμεν αὐτὴν περὶ γε τῶν τοιούτων ἀξιοπίστον εἶναι· διὸ καὶ κατακολουθεὶν εἰλόμεθα τῇ γραφῇ ταύτῃ.

XXXIV. Ἀννίβας δὲ, πάντα προνοήσας περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν τε κατὰ Λιβύην πραγμάτων καὶ τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ, λοιπὸν ἐκαραδόκει, καὶ προσδέχετο τοὺς παρὰ τῶν Κελτῶν πρὸς αὐτὸν ἀποσταλλομένους. (2) Σαφῶς γὰρ ἐξήταξαι καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπὸ τὰς Ἀλπεῖς καὶ περὶ τὸν Πάδον ποταμὸν χώρας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοικοῦντων αὐτὴν, ἐπὶ δὲ τὴν πρὸς τοὺς πολέμους τῶν ἀνδρῶν τόλμαν. (3) Καὶ τὸ μέγιστον, τὴν ὑπάρχουσαν δυσμένειαν αὐτοῖς ἐκ τοῦ προγεγονότος πολέμου πρὸς Ῥωμαίους, ὑπὲρ οὗ διήλθομεν ἡμεῖς ἐν τῇ προαύτῃ βίβλῳ, χάριν τοῦ συμπεριφέρεισθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς νῦν μέλλουσι λέγεσθαι. (4) Διότι εἰχeto ταύτης τῆς ἐλπίδος, καὶ πᾶν ὑπισγνέτο, διαπεμπόμενος ἐπιμελῶς πρὸς τοὺς δυνάστας τῶν Κελτῶν, καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀλπεσιν ἐνοικοῦντας. (5) μόνους ἀν' ὑπολαμβάνων ἐν Ἰταλίᾳ συστήσασθαι τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον, εἰ δυνήθει διαπεράσας τὰς πρὸ τοῦ δυσχωρίας, εἰς τοὺς προειρημένους ἀφικέσθαι τόπους, καὶ συνεργοῖς καὶ συμμάχοις χρῆσασθαι Κελτοῖς εἰς τὴν προκειμένην ἐπιβολήν. (6) Ἀφικομένων δὲ τῶν ἀγγέλων, καὶ τὴν τε Κελτῶν βούλησιν καὶ προσδοκίαν ἀπαγγειλάντων, τὴν τε τῶν Ἀλπεινῶν ὁρῶν ὑπερβολὴν ἐπίπονον μὲν καὶ δυσχερῆ λίαν, οὐ μὴν ἀδύνατον εἶναι, φασκόντων· συνέηγε τὰς δυνάμεις ἐκ τῆς παραχειμασίας ὑπὸ τὴν ἐαρινὴν ὥραν. (7) προσπεπτωκότων δὲ προσφάτως αὐτῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς Καρχηδόνας, ἐπαρθεὶς τῷ θυμῷ, καὶ πιστεύων τῇ τῶν πολιτῶν εὐνοίᾳ, παρεκάλει τὰς δυνάμεις φανερώς ἤδη πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον. (8) ἐμφανίζων μὲν, ὅν τρόπον ἐκδοτὸν αὐτὸν ἐγγχειρήσασθαι αἰτεῖσθαι Ῥωμαίους, καὶ πάντας τοὺς τοῦ στρατοῦ προεστῶτας· ὑποδεικνύων δὲ τὴν τῆς χώρας ἀρετὴν, εἰς ἣν ἀφίχονται, καὶ τὴν τῶν Κελτῶν εὐνοίαν καὶ συμμάχϊαν. (9) Εὐθύμως δὲ τῶν ὄχλων αὐτῶν συνεκισταμένων, ἐπαινέσας καὶ παραγγείλας ταχτὴν ἡμέραν, ἐν ἣ τὴν ἔξοδον ποιήσεται, τότε μὲν διέλυσε καὶ ἐκάλυσεν.

XXXV. Ἐπιτελέσας δὲ τὰ προειρημένα κατὰ τὴν παραχειμασίαν, καὶ παρασκευάσας ἱκανὴν ἀσφάλειαν

Maccæos [an, Vaccenses?], Mauritanos accolæ Oceani, mille octingentos. (16) Pedites vero Afros undecies mille, octingentos et quinquaginta. Ligures trecentos; Balears quingentos; elephantos unum et viginti. (17) Nemo autem miretur, quod rerum in Hispania tunc ab Hannibale gestarum descriptionem adeo exactam afferimus, qualem vix aliquis possit, qui singula ipse administrasset: neque incognita causa nos condemnet, si quid fecimus simile illis scriptoribus, qui mendacia sua ita concinnant, ut fidem mereri videantur. (18) Nos enim, quum in Lacinio æneam tabulam invenissemus, ab Hannibale eo tempore descriptam quando in illa Italiæ ora versabatur, omnino illi tabulæ fidem, certe quidem in talibus, habendam duximus: itaque eam sequi non dubitavimus.

XXXIV. Postquam Hannibal securitati tum Africæ tum Hispaniæ prospexisset, de cetero intentus occasiones rerum captabat; et nuntios a Gallis ad se mittendos præstolabatur. (2) Nam et fertilitatem Subalpinarum Circumpadanarumque regionum magna diligentia exploraverat, et numerum hominum qui illos tractus incolunt, audaciamque illorum in bellis; (3) et, quod caput erat, quam hostili odio essent in Romanos, ex eo tempore quo bellum illud cum eis gesserant, de quo in priore libro de industria diximus, ut, quæ jam narraturi sumus, intelligi facilius a lectoribus possent. (4) In eam itaque spem incubebat, prolixèque omnia pollicebatur, ad Gallorum regulos, quique cis Alpes, et qui in ipsis Alpibus degunt, nuntios crebro missitans. (5) Existimabat enim ita demum fieri posse, ut in Italia bellum geratur cum Romanis; si, superatis difficultatibus quæ in itinere se prius offerrent, in eas quas diximus regiones posset pervenire, et adjuutores sociosque belli, quod moliebatur, Gallos sibi adjungere. (6) Venere tandem nuntii: qui postquam Gallorum voluntatem egregiam, atque expectationem retulissent; Alpiumque juga magno illa quidem labore et multis cum difficultatibus superatum iri, non tamen inexsuperabilia esse, disseruissent: tum Hannibal, principio veris copias ex hibernis contrahit. (7) Quum autem non multo ante certior factus esset de iis quæ Carthagine gesta erant; elatus animo, et civium benevolentia fretus, aperte jam exercitum ad bellum contra Romanos cœpit hortari. (8) Narrabatque illis, ausos esse Romanos, et se et omnes ductores exercitus ad deditionem poscere: tum vero etiam regionis bonitatem, in quam essent venturi, benevolentiamque Gallorum, et initam cum iis societatem commemorabat. (9) Ubi læto animo se proficisci cum ipso quo vellet cumque Hannibal, multitudo significasset; laudata eorum voluntate, et die qua expeditionem auspicari vellet significata, concionem dimittit.

XXXV. His igitur inter hibernandum peractis, rebus Africæ atque Hispaniæ in tuto locatis, ubi dicta dies adve-

τοῖς τε κατὰ τὴν Λιβύην καὶ τοῖς ἐν Ἰθέρᾳ πράγμασι παραγενομένης τῆς ταχθείσης ἡμέρας, προῆγε, πεζῶν μὲν ἔχων εἰς ἑννέα μυριάδας, ἵππεις δὲ περὶ μυρίου καὶ δισχιλίου. (2) Καὶ διαβάς τὸν Ἰθῆρα ποταμὸν, κατεστρέφετο τό τε τῶν Πουργητῶν ἔθνος καὶ Βαργουσίων, ἔτι δὲ τοὺς Αἰρηνοσίους, καὶ τοὺς Ἀνδοσίνοους, μέχρι τῆς προσαγορευομένης Πυρήνης. (3) Ποιησάμενος δὲ πάντας ὑπ' αὐτὸν, καὶ τινὰς πόλεις κατὰ κράτος ἑλὼν, ταχέως μὲν καὶ παρ' ἐλπίδα, μετὰ πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων ἀγώνων, ἔτι δὲ πολλῆς καταφθορᾶς ἀνδρῶν. (4) ἡγεμόνα μὲν ἐπὶ πάσης κατέλιπε τῆς ἐπὶ τὰδε τοῦ ποταμοῦ χώρας Ἄνωνα, τῶν δὲ Βαργουσίων καὶ δεσπότην· μάλιστα γὰρ τούτοις ἡπίσται διὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίους εὐνοίαν. (5) Ἀπεμέρισε δὲ καὶ τῆς δυνάμεως, ἣς εἶχε, τῷ μὲν Ἄνωνι πεζοὺς μυρίους, ἵππεις δὲ χιλίους· καὶ τὰς ἀποσκευὰς ἀπέλιπε τούτῳ τῶν αὐτῶ συνεξορμώντων. (6) Εἰς δὲ τὴν οἰκίαν ἀπέλυσε τοὺς ἰσους τοῖς προειρημένοις, βουλόμενος αὐτούς τε τούτους εὐνοὺς ἀπολιπεῖν, τοῖς τε λοιποῖς ὑποδεικνύων ἐλπίδα τῆς εἰς οἶκον ἐπανόδου, καὶ τοῖς μεθ' αὐτοῦ μὲν στρατευομένοις, οὐχ ἥττον δὲ καὶ τοῖς ἐν οἴκῳ μένουσι τῶν Ἰθέρων, ἵνα προθύμως ἐξορμῶσι πάντες, ἂν ποτὲ τις ἐπικουρίας χρεῖα γένηται παρ' αὐτῶν. (7) Τὴν δὲ λοιπὴν στρατιάν ἀναλαβὼν εὐζώνον, πεζοὺς μὲν πεντακισμυρίους, ἵππεις δὲ πρὸς ἑννακισχιλίου, ἤγε διὰ τῶν Πυρηναίων λεγομένων ὄρων, ἐπὶ τὴν τοῦ Ῥοδανοῦ καλουμένου ποταμοῦ διάβασιν. (8) ἔχων οὐχ οὕτω πολλὴν δύναμιν, ὥς χρησίμην καὶ γεγυμνασμένην διαφερόντως ἐκ τῆς συνεχείας τῶν κατὰ τὴν Ἰθέρᾳ ἀγώνων.

XXXVI. Ἴνα δὲ μὴ, τῶν τόπων ἀγνοουμένων, παντάπασιν ἀσαφῆ γίνεσθαι συμβαίνει τὴν διήγησιν, βητέον ἂν εἴη, πόθεν ὁρμήσας Ἀννίβας, καὶ τίνας καὶ πόσους διελθὼν τόπους, εἰς ποῖα μέρη κατήγε τῆς Ἰταλίας. (2) Ῥητέον δ' οὐκ αὐτὰς τὰς ὀνομασίας τῶν τόπων καὶ ποταμῶν καὶ πόλεων· ὅπερ ἔνιοι ποιοῦσι τῶν συγγραφέων, ὑπολαμβάνοντες ἐν παντὶ πρὸς γνῶσιν καὶ σαφήνειαν αὐτοτελεῖς εἶναι τοῦτο τὸ μέρος. (3) Οἶμαι δ', ἐπὶ μὲν τῶν γνωριζομένων τόπων, οὐ μικρά, μεγάλα δὲ συμβάλλεσθαι πέφυκε πρὸς ἀνάμνησιν, ἢ τῶν ὀνομάτων παράθεσις· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγνοουμένων εἰς τέλος, ὁμοίαν ἔχει τὴν δύναμιν ἢ τῶν ὀνομάτων ἐξήγησις, ταῖς ἀδιανοήτοις καὶ χροσυματικαῖς λέξεσι. (4) Τῆς γὰρ διανοίας ἐπ' οὐδὲν ἀπηρευδομένης, οὐδὲ δυναμένης ἐφαρμόττειν τὸ λεγόμενον ἐπ' οὐδὲν γνώριμον, ἀνυπότακτος καὶ κωφῇ γίνεται ἡ διήγησις. (5) Διόπερ ὑποδεικτέος ἂν εἴη τρόπος, δι' οὗ δυνατόν ἐσται, περὶ τῶν ἀγνοουμένων λέγοντας, κατὰ ποσὸν εἰς ἀληθινὰ καὶ γνωρίμους ἐννοίας ἀγεῖν τοὺς ἀκούοντας. (6) Πρώτῃ μὲν οὖν καὶ μεγίστῃ γνῶσις, ἔτι δὲ κοινὴ πᾶσιν ἀνθρώποις, ἐστὶν ἡ τοῦ περιέχοντος ἡμᾶς διαίρεσις καὶ τάξις· καθ' ἣν πάντες, ὧν καὶ μικρὸν ὄφελος, ἀνατολὰς, δύσεις, μεσημβρίαν, ἀρχτον, γνωρίζομεν. (7) Δευτέρα δὲ, καθ' ἣν ἐκάστη διαφορὰ τῶν προειρημέ-

nit, copias educit : in quibus erant peditum xc millia, equites ad millia xii. (2) Trajecto amne Ibero, Illegates, Bargasios, item Aerenosios, et Andosinos [sive, Ausetanos] qui populi ad Pyrenaeos usque pertinent, subegit. (3) Quibus omnibus, brevi quidem tempore ac praeter spem, sed post multa magnaue certamina, et multa cum militum jactura, in potestatem redactis, oppidiisque nonnullis per vim captis : (4) universo cis Iberum tractui Hannaeon praesidere, Bargusilis vero dominari etiam, jussit : his enim, ut Romanorum amicis, potissimum diffidebat. (5) Ex omni autem numero copiarum, quas habebat, decem millia peditum Hannoni dedit, et mille equites : eorumque impedimenta, qui expeditionem cum ipso erant facturi, huic reliquit. (6) Parem vero numerum militum dromum quemque suam dimisit : quo et istos bene erga se animatos discedens relinqueret, et ceteris quoque spem reditus in patriam ostenderet, cum iis qui jam sub signis erant, tum aliis Hispanis qui domi remanebant : ut omnes ad proficiscendum prompti essent, si forte aliquando supplementum eos rogare opus haberet. (7) Reliquum deinde exercitum expeditum, pedites l. millia, equites ad ix millia, per Pyrenaeos quos vocant montes, ad Rhodani fluminis transitum ducit : (8) copiis non adeo magnis instructis, et validis, et ex continuis bellis, quae in Hispania gesserant, singulariter exercitatis.

XXXVI. Verum quoniam, si loca fuerint incognita, obscura penitus narratio nostra est futura : exponendum hic nobis est, unde profectus Hannibal, per quae et quod loca transierit, in quam Italiam partem pervenerit. (2) Et quidem non appellationes nudae locorum, fluviorum, et urbium sunt afferendae, sicut a nonnullis scriptoribus est factum : qui ad rei omnis notitiam et declarationem, si nomina dumtaxat apponerentur, amplius nihil desiderari putarent. (3) Ego vero existimo, in notis quidem locis, quo in memoriam illa revocentur, usurpationem nominum, non dicam aliquantum, sed vel plurimum conferre : ubi vero nulla prorsus locorum notitia praecessit, nuda nomina apposita eandem vim habere cum vocibus nihil significantibus, et aures solummodo pulsantibus. (4) Quia enim mens nihil habet cui innitatur, neque potest ulli rei sibi notae aptare id quod dicitur : confusa et vaga evadit narratio, ut si fabulam surdo narres. (5) Itaque ratio aliqua indicanda est a nobis, per quam, de locis incognitis quaedam narrantes, ad veras et sibi familiares notiones lectorem aliquatenus perducamus. (6) Prima igitur maximeque notitia, et omnibus mortalibus communis, est, quando colum et omne hoc, quo sumus circumdati, partitur, et suam cuique parti sedem assignamus : qua ratione omnes, qui quidem non plane plumbei sunt, Ortum, Occidentem, Meridiem, Septemtrionem dignoscimus. (7) Altera est, per quam singula terrae loca singulis partitionibus modo

ων τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τόπους ὑποκάττοντες, καὶ φέροντες αἱ τῇ διανοίᾳ τὸ λεγόμενον ἐπὶ τι τῶν προειρημένων, εἰς γνωρίμους καὶ συνήθεις ἐπινοίας ἐμπίπτουσαν ὑπὲρ τῶν ἀγνωστων καὶ ἀοράτων τόπων.

XXXVII. Τούτων δὲ περὶ τῆς διλῆς γῆς ὑποκειμένων, ἀλλοιούθων ἂν εἴη, τὸ καὶ περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον διελομένους, εἰς ἐπίστασιν ἀγαγεῖν τοὺς ἀκούοντας. (α) Ταύτης διηρημένης εἰς τρία μέρη, καὶ τρεῖς ὀνομασίας· τὸ μὲν ἐν μέρος αὐτῆς Ἀσίαν, τὸ δὲ ἕτερον Λιβύην, τὸ δὲ τρίτον Εὐρώπην προσαγορεύουσι. (β) Τὰς δὲ διαφορὰς ταύτας δρῶντες, ὅ τε Τανάϊς ποταμὸς, καὶ Νεῖλος, καὶ τὸ καθ' Ἡρακλείους στήλας στόμα. (γ) Νεῖλου μὲν οὖν καὶ Τανάϊδος μεταξὺ, τὴν Ἀσίαν κείσθαι συμβέβηκε· πίπτειν δὲ τοῦ περιέχοντος ὑπὸ τὸ μεταξὺ διάστημα θερινῶν ἀνατολῶν καὶ μεσημβρίας. (δ) Ἡ δὲ Λιβύη καίεται μὲν μεταξὺ Νεῖλου καὶ στηλῶν Ἡρακλείων· τοῦ δὲ περιέχοντος πέπτωκεν ὑπὸ τε τὴν μεσημβρίαν καὶ κατὰ τὸ συνεχές ὑπὸ τὰς χειμερινὰς δύσεις, ἕως τῆς ἰσημερινῆς καταφορᾶς, ἣ πίπτει καθ' Ἡρακλείους στήλας. (ε) Ἀῖται μὲν οὖν αἱ χῶραι, καθολικώτερον θεωροῦμεναι, τὸν πρὸς τὴν μεσημβρίαν τόπον ἐπέχουσι τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάττης, ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ὥς πρὸς τὰς δύσεις. (ς) Ἡ δ' Εὐρώπη ταύταις ἀμφοτέραις ὡς πρὸς τὰς ἀρκτοὺς ἀντιπάραιται, κατὰ τὸ συνεχές ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν παρήκουσα μὲν ἄχρι πρὸς τὰς δύσεις. (ζ) Κεῖται δ' αὐτῆς τὸ μὲν ὀλοσχερέστερον καὶ βαθύτερον μέρος, ὑπ' αὐτὰς τὰς ἀρκτοὺς, μεταξὺ τοῦ τε Τανάϊδος ποταμοῦ καὶ τοῦ Νάρβωνος· ὅς οὐ πολλὴν ἀπέχει τόπον ὡς πρὸς δύσεις ἀπὸ Μασσαλίας καὶ τῶν τοῦ Ῥοδανοῦ στομάτων, δι' ὧν εἰς τὸ Σαρδόνιον πέλαγος ἐξίτην ὁ προειρημένος ποταμὸς. (η) Ἀπὸ δὲ τοῦ Νάρβωνος, καὶ τὰ περὶ τούτου, Κελτοὶ νέμονται, μέχρι τῶν προσαγορευομένων Πυρηνάων ὀρίων· ἃ διατείνει κατὰ τὸ συνεχές ἀπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάττης ἕως εἰς τὴν ἐκτός. (θ) Τὸ δὲ λοιπὸν μέρος τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῶν προειρημένων ὀρίων τὸ συνάπτον πρὸς τε τὰς δύσεις καὶ πρὸς Ἡρακλείους στήλας, περιέχεται μὲν ὑπὸ τε τῆς καθ' ἡμᾶς καὶ τῆς ἔξω θαλάττης· καλεῖται δὲ τὸ μὲν παρὰ τὴν καθ' ἡμᾶς παρῆκον ἕως Ἡρακλείων στηλῶν, Ἰβηρία· (ι) τὸ δὲ παρὰ τὴν ἔξω καὶ μεγάλῃν προσαγορευομένην, κοινὴν μὲν ὀνομασίαν οὐκ ἔχει, διὰ τὸ προσφάτως κατωπετυῆσθαι, κατοικεῖται δὲ πᾶν ὑπὸ βαρβάρων ἔθνων καὶ πολυανθρώπων· ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς μετὰ ταῦτα τὸν κατὰ μέρος λόγον ἀποδώσομεν.

XXXVIII. Καθάπερ δὲ καὶ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Λιβύης, καθὼς συνέπτουσιν ἀλλήλαις περὶ τὴν Αἰθιοπίαν, οὐδεὶς ἔχει λέγειν ἀτρεκέως ἕως τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν, πότερον ἡμεῖς ἐστὶ κατὰ τὸ συνεχές τὰ πρὸς τὴν μεσημβρίαν, ἣ θαλάττη περιέχεται· (α) τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ μεταξὺ Τανάϊδος καὶ Νάρβωνος εἰς τὰς ἀρκτοὺς ἀνήκον, ἀγνωστον ἡμῖν ἕως τοῦ νῦν ἐστίν, ἐὰν μὴ τι μετὰ ταῦτα καλυπταγμοναῖντες ἱστορήσωμεν. (β) Τοὺς δὲ λέγοντας τι περὶ τούτων ἄλλως ἢ γράφοντας, ἀγνοεῖν καὶ

positis subjicientes, et, quidquid de terra nominatum fuerit, cogitatione ad unam aliquam ex illis referentes, incognita neque unquam visa loca ad notas et familiares quasdam notiones revocamus.

XXXVII. His de universa terra sic positis, proximum fuerit, ut de ea parte quæ nobis est nota, servantes eandem partiendi viam, lectores commoneamus. (2) Hæc quum in tres partes dividatur, totidem appellationibus distinctas, partem unam Asiam, alteram Africam, tertiam Europam nominant. (3) Istas autem partes terminant Tanais fluvius, Nilus, et ostium ad columnas Herculis. (4) Inter Nilum et Tanaim jacet Asia; ei plagæ cœli subjecta, qua patet spatium ab ortu æstivo usque versus meridiem. (5) Africa intra Nilum et columnas Herculis sita est; cœli regioni subjacens meridionali, ac deinceps occasui hiberno, æquinoctiali tenus occasu, qui incidit in columnas Herculeas. (6) Et hæc quidem terræ, universim spectatæ, plagam obtinent ad meridiem maris mediterranei sitam, ab oriente versus occidentem. (7) Europa vero utrique harum ad septentrionem est opposita; continuo tractu ab oriente versus occidentem se porrigens. (8) Pars ejus potissima atque amplissima subjacet septentrionibus, inter fluvios Tanaim et Narbonem, qui in occasu non longo tractu abest a Massilia et Rhodani ostiis, quibus in Sardonum pelagus influit hic amnis. (9) Inde a Narbone Galli habitant, et circa illum fluvium usque ad montes, quos Pyrenæos dicunt, a nostro mari ad externum continuo tractu porrectos. (10) Reliqua pars Europæ inde ab illis montibus, quæ ad occasum et ad columnas Herculeas pertinet, partim a nostro mari, partim ab externo, ambiatur: quæ pars secundum nostrum mare porrigitur ad columnas usque Herculis, Iberia nominatur: (11) quæ secundum mare externum, quod et magnum indigetant, communem appellationem nondum invenit; quia non diu est, cum fuit explorata; tota autem a nationibus barbaris iisque frequentissimis, incolitur: de quibus postea sigillatim sumus dicturi.

XXXVIII. Quemadmodum vero de Asia et Africa, quæ se circa Æthiopiam hæc contingunt, nemo ad hæc usque tempora affirmare habet, sit ne continens terra, quæ inde versus meridiem se porrigit, an mari ambiatur? (2) ita plane, quidquid inter Tanaim et Narbonem ad Septentriones vergit, hactenus nobis est ignotum: nisi quid post hac curiosa investigatione de eo tractu didicerimus. (3) Qui de his locis temere aliquid loquuntur aut scribant, pro

μήθους διατιθέναι νομιστέον. (4) Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω μοι, χάριν τοῦ μὴ τελῶς ἀνυπότακτον εἶναι τοῖς ἀπείροις τῶν τόπων τὴν διήγησιν· ἀλλὰ κατὰ γὰρ τὰς ὁλοσχερεῖς διαφορὰς συνεπιβάλλειν καὶ φέρειν ἐπὶ τῇ διανοίᾳ τὸ λεγόμενον, τεκμαιρομένους ἐκ τοῦ περιέχοντος. (5) Καθὰπερ γὰρ ἐπὶ τῆς δράσεως εἰθίσμεθα συνεπιστρέφειν αἰ τὰ πρόσωπα πρὸς τὸ κατὰ τὴν ἐνδείξιν ὑποδεικνύμενον· οὕτω καὶ τῇ διανοίᾳ χρὴ συνδιανεύειν καὶ συρρέπειν ἐπὶ τοὺς τόπους αἰ τοὺς διὰ τοῦ λόγου συνεπιδεικνύμενους.

XXXIX. Ἀφήμενοι δὲ τούτων, τρεψόμεθα πρὸς τὸ συνεχὲς τῆς προκειμένης ἡμῖν διηγήσεως. (2) Καρχηδόνιοι γὰρ ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς τῆς μὲν Λιβύης ἐκυρίεον πάντων τῶν ἐπὶ τὴν ἑσὼ θάλατταν νευόντων μερῶν, ἀπὸ τῶν Φιλαινῶν βωμῶν, οἱ κείνται κατὰ τὴν μεγάλην Σύρτιν, ἕως ἐφ' Ἡρακλείους στήλας. (3) Τοῦτο δὲ τὸ μῆκος ἐστὶ τῆς παραλίου ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους καὶ μυρίους σταδίους. (4) Διαβάτες δὲ τὸν καθ' Ἡρακλείους στήλας πόρον, ὁμοίως ἐκεκρατήκεισαν καὶ τῆς Ἰβηρίας ἀπάσης ἕως τῆς ῥαχίας, ἡ πέρας ἐστὶ πρὸς τῇ καθ' ἡμᾶς θαλάττῃ τῶν Πυρηναιῶν ὄρων, ἃ διορίζει τοὺς Ἰβήρας καὶ Κελτούς. (5) Ἀπέχει δὲ τοῦ καθ' Ἡρακλείους στήλας στόματος οὗτος ὁ τόπος, περὶ ὀκτακισχιλίους σταδίους. (6) Ἐπὶ μὲν γὰρ Καίνην πόλιν ἀπὸ στήλων εἶναι συμβαίνει τρισχιλίους, θέν ἐποιεῖτο τὴν ὁρμὴν Ἀννίδας τὴν εἰς Ἰταλίαν. Τὴν δὲ Καίνην πόλιν ἐνιοὶ Νέκην Καρχηδόνα καλοῦσιν. Ἀπὸ δὲ ταύτης εἰσὶν ἐπὶ μὲν τὸν Ἰβηρα ποταμὸν, ἑξακόσιοι στάδιοι πρὸς δισχιλίους· (7) ἀπὸ δὲ τούτου πάλιν εἰς Ἐμπορεῖον, χίλιοι σὺν ἑξακόσις. (8) Καὶ μὴν ἐνταῦθεν ἐπὶ τὴν τοῦ Ῥοδανοῦ διάβασιν, περὶ χιλίους ἑξακόσιους· ταῦτα γὰρ νῦν βεδημάτισται, καὶ σέσημειώται κατὰ σταδίους ὅκτω διὰ Ῥωμαίων ἐπιμελῶς. (9) Ἀπὸ δὲ τῆς διαβάσεως τοῦ Ῥοδανοῦ πορευομένοις παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ὡς ἐπὶ τὰς πηγὰς, ἕως πρὸς τὴν ἀναβολὴν τῶν Ἀλπεων τὴν εἰς Ἰταλίαν, χίλιοι τετρακόσιοι. (10) Λοιπαὶ δὲ αἱ τῶν Ἀλπεων ὑπερβολαὶ, περὶ χιλίους διακόσιους· ἃς ὑπερβαλὼν ἐμελλεν ἤξειν εἰς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία τῆς Ἰταλίας. (11) Ὡστ' εἶναι τοὺς πάντας ἐκ Καίνης πόλεως σταδίους περὶ ἐννακισχιλίους, οὓς εἶδει διελεῖν αὐτόν. (12) Τούτων δὲ τῶν τόπων κατὰ μὲν τὸ μῆκος ἤδη σχεδὸν τοὺς ἡμίσεις διεληλύθει· κατὰ δὲ τὴν δυσχέρειαν, τὸ πλεον αὐτῷ μέρος ἀπελείπετο τῆς πορείας.

XL. Ἀννίδας μὲν οὖν ἐνεχειρεῖ ταῖς διεκβολαῖς τῶν Πυρηναιῶν ἐρῶν· κατάφοβος ἂν τοὺς Κελτούς, διὰ τὰς ὀχυρότητας τῶν τόπων. (2) Ῥωμαῖοι δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, διακούσαντες μὲν τῶν ἐξαποσταλέντων εἰς Καρχηδόνα πρεσβευτῶν τὰ δεδογμένα καὶ τοὺς ῥηθέντας λόγους προσπεσόντας δὲ θάττον ἢ προσεδόκων, Ἀννίδαν διαβεβηκέναι τὸν Ἰβηρα ποταμὸν μετὰ τῆς δυνάμεως· προχειρίσαντο πέμπειν μετὰ στρατοπέδων, Πόπλιον μὲν Κορνήλιον εἰς Ἰβηρίαν, Τιθέριον δὲ Σεμπρώνιον εἰς Λιβύην. (3) Ἐν ὅσῳ δ' οὗτοι περὶ τὰς

imperitis et fabularum concinnatoribus sunt habendi. (4) Atque hæc mihi dicta sunt, ne apud locorum rudes confusa et vaga sit nostra narratio : sed ut, quo ad summas saltem et rudiori mensura institutas divisiones orbis terrarum cogitationes sequi possint narrationem et ad id, quod narratur, oculos dirigere, indicium sequentes plagarum cœli. (5) Nam quemadmodum, ubi oculis conspiceret aliquid volumus, solemus faciem convertere ad id quod digiti indicio fuerit demonstratum : sic, ut quæque loca oratione fuerint subindicata, ad illa cogitationem statim nostram convertere ac dirigere debemus.

XXXIX. His expeditis, ad seriem propositæ historie nunc convertamur. (2) Erant igitur tunc temporis Carthaginiensium imperio subjectæ omnes Africæ regiones ad mare internum sitæ, a Philæniar, quæ sunt e regione majoris Syrtis, ad columnas usque Herculis : (3) quod spatium oræ maritimæ ultra xvi stadiorum millia patet. (4) Idem, freto ad Columnas trajecto, omnem oram Hispaniæ pariter subegerant, usque ad illos scopulos, in quibus desinunt ad mare nostrum Pyrenæi montes, quibus Hispani et Galli invicem separantur. (5) Distant autem ii scopuli a columnis stadia circiter octies mille. (6) Nam a columnis ad Carthaginem novam, (quam Καίνην πόλιν, id est, Novam urbem vulgo vocamus,) unde profectus est Hannibal cum Italiam petebat, stadia numerantur cxx cxx. Inde ad Iberum amnem, stadia sunt sexcenta supra his mille : (7) ab Ibero ad Emporjū, stadia sunt mille et sexcenta. (8) Jam vero inde usque ad Rhodani transitum fere otidem numero stadia reperiuntur : hæc enim hæc a Romanis per passus dimensa sunt, et signis per octona stadia positis accurate distincta. (9) A transitu autem Rhodani, propter ipsum fluvium versus ejus fontes tendentibus, usque ad principium Alpium, qua ascenditur versus Italiam, stadia sunt mille et quadringenta. (10) Superest ipse Alpium transitus, stadiorum mille ducentorum : quibus superatis, in Italiam et campos Circumpadanos erat venturus. (11) Spatium igitur per quod Hannibali, a Carthagine nova profecto, erat transeundum, summam efficit stadiorum ad novies mille. (12) Cujus spatii si longitudinem spectes, dimidium ferme jam peregerat : sin difficultates respicias, maxima pars illius adhuc restabat.

XL. Jam itaque Hannibal per Pyrenæi saltus angustias exercitum trajicere instituebat ; non mediocriter a Gallis sibi metuens, propter egregie munitam locorum naturam. (2) Per idem tempus Romani, ubi a legatis, quos Carthaginem miserant, quæ ibi dicta decretaque erant, intellexissent ; essetque illis opinione ipsorum citius nuntiatum, amnem jam Iberum transisse Hannibalem ; Publium Cornelium in Hispaniam, Tiberium vero Sempronium in Africam cum exercitibus mittendos statuunt. (3) Qui dum

καταγράφας ἐγγίνοντο τῶν στρατοπέδων καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν, ἔσπευσαν ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν τὰ κατὰ τὰς ἐποικίας, ἃς ἤδη πρότερον ἦσαν εἰς Γαλατίαν ἀποστέλλειν προεχειρισμένοι. (4) Τὰς μὲν οὖν πόλεις ἐνεργῶς ἐτείχιζον, τοὺς δ' οἰκήτορας ἐν ἡμέραις τριάκοντα παρήγγειλαν ἐπὶ τοὺς τόπους παραγγίγνεσθαι, τὸν ἀριθμὸν ὄντας εἰς ἑκατέραν τὴν πόλιν εἰς ἑξακισχίλους. (5) ὧν τὴν μὲν μίαν ἔκτιζον ἐπὶ τὰδε τοῦ Πάδου ποταμοῦ, προσαγορεύσαντες Πλακεντίαν· τὴν δ' ἄλλην ἐπὶ θάτερα, κατονομάσαντες Κρεμώμην. (6) Ἡδὴ δὲ τούτων συνωκισμένων, οἱ Βοῖοι καλούμενοι Γαλάται, πάλαι μὲν ὅσον λοχῶντες τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν, οὐκ ἔχοντες δὲ τότε καιρὸν. (7) μετεωριζόμενοι καὶ πιστεύοντες ἐκ τῶν διαπεμπομένων τῇ παρουσίᾳ τῶν Καρχηδονίων, ἀπέστησαν ἀπὸ Ῥωμαίων· ἐγκαταλείποντες τοὺς ὁμήρους, ὃς ἔδωσαν ἐκβαίνοντες ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ προγεγονότος, ὑπὲρ οὗ τὴν ἐξήγησιν ἡμεῖς ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ ταύτης ἐποιήσαμεθα. (8) Παρακαλέσαντες δὲ τοὺς Ἰσομβρας, καὶ συμφρονήσαντες κατὰ τὴν προγεγενημένην ὀργὴν, κατέσυραν τὴν κατακεκληρουχημένην χώραν ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ τοὺς φεύγοντας συνδιώξαντες εἰς Μοτινὴν, ἀποικίαν ὑπάρχουσαν Ῥωμαίων, ἐπολιοῦκον. (9) Ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἄνδρας τῶν ἐπιφανῶν συνέλεισαν, τοὺς ἐπὶ τὴν διαίρεσιν τῆς χώρας ἀπεσταλμένους· ὧν εἷς μὲν ἦν Γάιος Αουτάτιος, καὶ τὴν ὑπατον ἀρχὴν ἐληφώς, οἱ δὲ δύο τὴν ἐξαπέλεκυν. (10) Οἰομένων δὲ δεῖν τούτων εἰς λόγους σφίσι συναλθεῖν, ὑπήκουσαν οἱ Βοῖοι. Τῶν δ' ἄνδρῶν ἐξαλθόντων, παρασπονθήσαντες συνέλαβον αὐτοὺς, ἐλπίσαντες διὰ τούτων κομισέσθαι τοὺς αὐτῶν ὁμήρους. (11) Λεύκιος δὲ Μάλλιος ἐξαπέλεκυσ ὑπάρχων, καὶ προκαθήμενος ἐπὶ τῶν τόπων μετὰ δυνάμεως, ἀκούσας τὸ γεγονός, ἐβόηθει κατὰ σπουδὴν. (12) Οἱ δὲ Βοῖοι συνέντες αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, ἐν τισι ὄρμυσι ἐτοιμάσαντες ἐνέδρας, ἅμα τῷ παρελθεῖν εἰς τοὺς ἐλῶδεϊς τόπους, πανταχόθεν ἅμα προσπεσόντες, πολλοὺς ἀπέκτειναν τῶν Ῥωμαίων. (13) Οἱ δὲ λοιποὶ τὰς μὲν ἀρχὰς ὥρμησαν πρὸς φυγὴν· ἐπεὶ δὲ τῶν ὑψηλῶν ἤψαντο χωρίων, ἐπὶ ποσὸν συνέστησαν ὁπῶς, ὥστε μολὶς εὐσχήμονα ποιήσασθαι τὴν ἀποχώρησιν. Οἱ δὲ Βοῖοι κατακαλουθήσαντες συνέλεισαν καὶ τούτους εἰς τὴν Τάννητος καλουμένην κώμην. (14) Τοῖς δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ προσπεσόντος, ὅτι τὸ τέταρτον στρατόπεδον περιελημμένον ὑπὸ τῶν Βοίων πολιορκεῖται κατὰ κράτος, τὰ μὲν τῷ Ποπλίῳ προεχειρισμένα στρατόπεδα κατὰ σπουδὴν ἐξαπέσταλλον ἐπὶ τὴν τούτων βοήθειαν, ἡγεμόνα συστήσαντες ἐξαπέλεκυν, ἀλλὰ δὲ συνάγειν καὶ καταγράφειν ἐκ τῶν συμμάχων αὐτῷ παρήγγειλαν.

XLI. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Κελτούς, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἔως εἰς τὴν Ἀννίβου παρουσίαν, ἐν τούτοις ἦν, καὶ τοιαύτην εὐλήφει διέδοδον, ὅαν ἐν τε τοῖς πρὸ τοῦ καὶ νῦν διεληλυθάμεν. (2) Οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων, ἐτοιμασάμενοι τὰ πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιβολὰς, ἐξέπλεον

delectus habent, et cetera expediunt bello necessaria; interim negotium de colonis in Galliam Cisalpinam deducendis propere perficere conabantur, quas jam ante illuc mittendas decreverant. (4) Igitur oppida summo studio moenibus cingunt; futurosque incolas, (erant autem sena colonorum millia utrique urbi assignata) intra dies xxx ad suas colonias sistere se jubent. (5) Harum alteram cis Padum condebant, cui nomen fecerunt Placentiæ: alteram trans Padum, quæ dicta est Cremona. (6) Vix erant coloniæ istæ deductæ, cum Boii Galli, pridem amicitiae Romanorum quasi insidiantes, sed hactenus occasione destituti; (7) tum vero, accepto de Pœnis nuntio, elati animis, ac freti illorum adventu, deficiunt a Romanis; proditis obsidibus, quos in exitu ejus belli, de quo superiore libro diximus, eisdem dederant. (8) Sollicitatis Insubribus, qui ob veteres in populum Romanum iras facile cum ipsis conspirarunt, agros recens divisos populari aggrediuntur; quumque Mutinam, Romanorum coloniam, se recepissent quos expulerant, eos persequuntur, atque ibi obsident. (9) In his Triumviros etiam ad metationem agrorum missos, viros insignes, conclusos tenebant: quorum unus, C. Lutatius, consularis erat, duo prætorii. (10) Quibus colloquium postulantibus annunt Boii: dein egressos, violata fide quam dederant, comprehendunt; non dubitantes, quin obsides suos essent per istos recepturi. (11) Quod ubi cognovit L. Manlius Prætor, qui illis locis cum exercitu præsidebat, ad ferendam opem propere contendit. (12) Boii, adventu Manlii intellecto, paratis in quodam saltu insidiis, simulac Romani sylvas intraverant, undique facto impetu plerosque eorum occiderunt. (13) Ceteri in fugam principio se converterunt: deinde celsiora loca nacti, aliquantisper constituerunt, ita ut, ægre quidem, at honeste tamen, deinde sese reciperent. Sed hos quoque persecuti Boii, in Tannetis vicum, qui vocatur, concluserunt. (14) Postquam Romam est allatum, legionem quartam magna vi obsessam a Boiis teneri; extemplo copiar, quæ Publio destinatæ fuerant, ad ferendam his opem duce prætoris missæ; et Publius alias copias cogere conscribereque e sociis jussus est.

XLI. Hæc in Gallia a principio belli ad Hannibalis usque adventum sunt acta: eratque hic rerum status in ea provincia, qualem partim antea, partim modo exposuimus. (2) Ineunte æstate Romani Consules, omnibus jam satis ad perficiendum quæ mollebantur comparatis, in suas provin-

ὅπῳ τὴν ὥραιαν ἐπὶ τὰς προκειμένας πράξεις. Πόπλιος μὲν οὖν εἰς Ἰθέρλαν ἐξήκοντα ναυσί, Τιβέριος δὲ Σεμπρόνιος εἰς Λιβύην ἑκατὸν ἐξήκοντα σκάφει πενητηρικοῖς· (3) οἷς οὕτω καταπληκτικῶς ἐπεβάλετο πολεμῆναι, καὶ τοιαύτας ἐποιεῖτο παρασκευὰς ἐν τῷ Λιλυθαίῳ, πάντας καὶ πανταχόθεν ἀθροίζων, ὡς εὐθέως ἐκ κατάπλου πολιορκήσων αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα. (4) Πόπλιος δὲ, κομισθεὶς παρὰ τὴν Λιγυστικὴν, ἦκε πεμπταῖος ἀπὸ Πισῶν εἰς τοὺς κατὰ Μασσαλίαν τόπους. (5) Καὶ καθορμισθεὶς πρὸς τὸ πρῶτον στόμα τοῦ Ῥοδανοῦ, τὸ Μασσαλιωτικὸν προσαγορευόμενον, ἀπεβίβασε τὰς δυνάμεις· (6) ἀκούων μὲν, ὑπερβάλλειν ἤδη τὰ Πυρηναιὰ τὸν Ἀννίβαν ὄρη· πεπεισμένος δ', ἔτι μακρὰν ἀπέχειν αὐτὸν, διὰ τε τὰς δυσχωρίας τῶν τόπων, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν μεταξὺ κειμένων Κελτῶν. (7) Ἀννίβας δὲ παραδίδως, τοὺς μὲν χρήμασι πείσας τῶν Κελτῶν, τοὺς δὲ βιασάμενος, ἦκε μετὰ τῶν δυνάμεων, δεξιὸν ἔχων τὸ Σαρδόνιον πέλαγος, ἐπὶ τὴν τοῦ Ῥοδανοῦ διάβασιν. (8) Ὁ δὲ Πόπλιος, διασαφηνέντος αὐτῷ, παρῆναι τοὺς ὑπεναντίους· τὰ μὲν ἀπιστῶν, διὰ τὸ τάχος τῆς παρουσίας, τὰ δὲ βουλόμενος εἰδέναι τὴν ἀκρίβειαν· αὐτὸς μὲν ἀνελάμβανε τὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ πλοῦ, καὶ διανοεῖτο μετὰ τῶν χιλιάρχων, ποίοις χρηστέον τῶν τόπων καὶ συμμικτέον τοῖς ὑπεναντίοις· (9) τριακοσίους δὲ τῶν ἱππέων ἐξαπέστειλε τοὺς ἀνδρωδεστάτους, συστήσας μετ' αὐτῶν καθηγεμόνας ἅμα καὶ συναγωνιστάς Κελτοὺς, οἱ παρὰ τοῖς Μασσαλιώταις ἐτύγχανον μισθοφοροῦντες.

XLII. Ἀννίβας δὲ, προσμύξας τοῖς περὶ τὸν ποταμὸν τόποις, εὐθέως ἐνεχείρει ποιεῖσθαι τὴν διάβασιν κατὰ τὴν ἀπλὴν ῥύσιν, σχεδὸν ἡμερῶν τεττάρων ὁδὸν ἀπέχων στρατοπέδῳ τῆς θαλάττης. (2) Καὶ φιλοποιησάμενος παντὶ τρόπῳ τοὺς παροικοῦντας τὸν ποταμὸν, ἐξηγόρασε παρ' αὐτῶν τὰ τε μονόξυλα πλοῖα πάντα, καὶ τοὺς λέμβους, ὄντας ἱκανοὺς τῷ πλήθει, διὰ τὸ ταῖς ἐκ τῆς θαλάττης ἐμπορίαις πολλοὺς χρῆσθαι τῶν παροικοῦντων τὸν Ῥοδανόν. (3) Ἐτι δὲ τὴν ἀρμόζουσαν ξυλείαν ἐξέλαβε πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν μονόξυλων· ἐξ ὧν ἐν δυσὶν ἡμέραις πλῆθος ἀναριθμητὸν ἐγένετο πορθμείων· ἑκάστου σπεύδοντος μὴ προσδεῖσθαι τοῦ πέλας, ἐν αὐτῷ δ' ἔχειν τὰς τῆς διαβάσεως ἐλπίδας. (4) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, ἐν τῷ πέραν πλῆθος ἠθροίσθη βαρβάρων, χάριν τοῦ κωλύειν τὴν τῶν Καρχηδονίων διάβασιν. (5) Εἰς οὗς ἀποβλέπων Ἀννίβας καὶ συλλογισόμενος ἐκ τῶν παρόντων, ὡς οὔτε διαβαίνειν μετὰ βίας δυνατόν εἴη, τοσοῦτων πολεμίων ἐφεστώτων, οὐτ' ἐπιμένειν, μὴ πανταχόθεν προσδεῖσθαι τοὺς ὑπεναντίους· (6) ἐπιγενομένης τῆς τρίτης νυκτός, ἐξαποστέλλει μέρος τι τῆς δυνάμεως, συστήσας καθηγεμόνας ἐγχωρίους, ἐπὶ δὲ πάντων Ἀννων τὸν Βοαμικλοῦ τοῦ βασιλέως. (7) Οἱ ποιησάμενοι τὴν πορείαν ἀντίοι τῷ ῥέματι παρὰ τὸν ποταμὸν ἐπὶ διακόσια στάδια, παραγενόμενοι πρὸς τινὰ τόπον, ἐν ᾧ συνέβαινε περὶ τὴν χωρίον νησίζον

cias classe proficiscuntur. Ac Publius quidem, cum sexaginta navibus, in Hispaniam cursum dirigebat : at Tiberius Sempronius in Africam, cum centum sexaginta navibus quinqueremibus : (3) quibus tam atrox bellum inferre hosti cogitabat, tantosque Lilybei apparatus faciebat, idoneis omnibus undique congregatis, quasi primo appulsa ipsam Carthaginem esset obsessurus. (4) Publius, præter Liguriæ oram navigans, quinto die Pisis Massiliam pervenit; (5) quumque ad proximum Rhodani ostium, quod Massiliense vocant, appulisset, copias in terram exponere cœpit : (6) qui licet Hannibalem Pyreneos jam superare acceperat, longo tamen adhuc abesse illum existimabat, cum propter locorum difficultates, tum quia multæ in medio sitæ Gallorum gentes. (7) Hannibal vero, Gallorum allis pretio pacatis, aliis vi subactis, cum omnibus copiis, ad dextram Sardoum mare habens, ad Rhodani transitum pervenit. (8) Publius, allato nuntio hostes adventare; partim quia non crederet, ob celeritatem ejus adventus; partim, quo rem certius exploraret; dum ipse milites a jactatione maritima reficiebat, et cum tribunis deliberabat, quæ loca insistenda, et ubi esset adversariis occurrendum, (9) trecentos interim eximie virtutis equites mittit, duobus viæ pariter et auxiliariis adjectis Gallis, qui apud Massilienses stipendia merebant.

XLII. Hannibal, simul accessit ad fluvium, ad trajiciendum continuo se comparavit, ubi simplex erat alveus fluvii, ex intervallo quatuor fere dierum itineris a mari castra metatus. (2) Omni itaque ratione accolis fluvii sibi conciliatis, lintres universas ipsorum e singulis arboribus cavatas, et lembos, quorum satis magnum numerum habebant, quia plerique Rhodani accolæ negotiationem maritimam exercent, redimit. (3) Materiam præterea aptam ad extrandas lintres habito selectu sumsit : ex qua bidui spatio pontonum innumerabilis multitudo est fabricata; multam unoquoque summo studio enitente, ne alterius ope indigeret, sed trajiciendi spes in se ipso repositas haberet. (4) Inter hæc magna barbarorum multitudo, ad Carthaginensium trajectionem impediendam, in opposita ripa convenit. (5) Quos ut conspexit Hannibal, judicans ex re præsentī, neque vi transire se posse, quum tantus hostium numerus immineret; neque commorari eo loci posse diutius, ne undique ab hostibus invaderetur : (6) tertia post adventum suum nocte partem exercitus, datis Gallis indigenis qui viam præirent, et præposito universæ manus Hannone, Bomilcaris regis filio, proficisci jubet. (7) Hi adverso flumine sunt propter ipsum amnem, xxv millia fere passuum progressi, ad locum quemdam accedunt, ubi divisus fluvius

πυρριζέσθαι τὸν ποταμὸν, ἐνταῦθα κατέμειναν. (8) Ἐκ δὲ τῆς παρακαμένης ὕλης τὰ μὲν συμπηγνύοντες τῶν ῥιζῶν, τὰ δὲ συνδεσμεύοντες, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ παλλὰς ἤρμωσαν σχεδίας, ἀρκούσας τῇ χρεῖα πρὸς τὸ παρὸν ἐφ' αἷς διακομισθῆσαν ἀσφαλῶς, οὐδενὸς κωλύοντος. (9) Καταλαβόμενοι δὲ τόπον ἐχθρὸν, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν διέμειναν, ἀναπαύοντες σφᾶς ἐκ τῆς προγεγενημένης κακοπαθείας, ἅμα δὲ παρασκευαζόμενοι πρὸς τὴν ἐπιούσαν χρεῖαν κατὰ τὸ συντεταγμένον. (10) Καὶ μὴν Ἀννίβας τὸ παραπλήσιον ἐποίησε περὶ τὰς μεθ' αὐτοῦ καταλειφθείσας δυνάμεις. (11) Μάλιστα δ' αὐτῷ παρεῖχε δυσχρηστία ἢ τῶν ἐλεφάντων διάβασις. Οὗτοι δ' ἦσαν ἐπτά καὶ τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν.

XLIII. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιγενομένης τῆς πέμπτης νυκτός, οἱ μὲν προδιαβάντες ἐκ τοῦ πέραν ὑπὸ τὴν ἐωθινήν προῆγον παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ἐπὶ τοὺς ἐντίπερα βαρβάρους. (2) Ὁ δ' Ἀννίβας, ἐτοίμως ἔχων τοὺς στρατιώτας, ἐπεῖχε τῇ διαβάσει, τοὺς μὲν λέμβους πεπληρωκῶς τῶν πελτοφόρων ἱππέων, τὰ δὲ μονόζυγα τῶν εὐκίνητοτάτων πεζῶν. (3) Ἐἶχον δὲ τὴν μὲν ἐξ ὑπερδεξίου καὶ παρὰ τὸ ρεῦμα τάξιν, οἱ λέμβοι· τὴν δ' ὑπὸ τούτους, τὰ λεπτὰ τῶν πορθμείων ἴνα, τὸ πολὺ τῆς τοῦ ρεύματος βίας ἀποδεχομένων τῶν λήμβων, ἀσφαλεστέρα γίνοιτο τοῖς μονοζύλοις ἢ παρακομιδῇ διὰ τοῦ πόρου. (4) Κατὰ δὲ τὰς πρύμνας τῶν λήμβων ἐφίλειεν διανοοῦντο τοὺς ἵππους νέοντας, τρεῖς ἅμα καὶ τέτταρας τοὺς ἀγωγεῦσιν ἐνὸς ἀνδρός ἐξ ἑατέρου τοῦ μέρους τῆς πρύμνης οὐλακίζοντος· ὥστε πλῆθος ἱκανὸν ἵππων συνδιακομίζεσθαι κατὰ τὴν πρώτην εὐθείαν διάβασιν. (5) Οἱ δὲ βάρβαροι, θεωροῦντες τὴν ἐπιβολὴν τῶν ὑπεναντιῶν, ἀτάκτως ἐκ τοῦ χάρακος ἐξεχέοντο καὶ σποράδην, πεπεισμένοι καὶ λυεῖν εὐχερῶς τὴν ἀπόβασιν τῶν Καρχηδόνιων. (6) Ἀννίβας δ', ἅμα τῷ συνιδεῖν ἐν τῷ πέραν ἐγγίζοντας ἤδη τοὺς παρ' αὐτοῦ στρατιώτας, σημερινῶν ἐκείνων τὴν παρουσίαν τῷ καπνῷ κατὰ τὸ συντεταγμένον, ἐμβαίνειν ἅπασιν ἅμα παρήγγελλε, καὶ βιάζεσθαι πρὸς τὸ ρεῦμα τοῖς ἐπὶ τῶν πορθμείων τεταγμένοις. (7) Ταχὺ δὲ τούτου γενομένου, καὶ τῶν ἐν τοῖς πλοίοις ἀμιλλωμένων μὲν πρὸς ἀλλήλους μετὰ κραυγῆς, διαγωνιζομένων δὲ πρὸς τὴν τοῦ ποταμοῦ βίαν. (8) τῶν δὲ στρατοπέδων ἀμφοτέρων ἐξ ἑατέρου τοῦ μέρους παρὰ τὰ χεῖλη τοῦ ποταμοῦ παρεστῶτων, καὶ τῶν μὲν ἰδίων συναγωνιώντων καὶ παρακαλούντων μετὰ κραυγῆς, τῶν δὲ κατὰ πρόσωπον βαρβάρων καινιζόντων, καὶ προκαλουμένων τὸν κίνδυνον· τὴν δὲ γινώμενον ἐκπληκτικὸν καὶ παραστατικὸν ἔργον. (9) Ἐν ᾧ καιρῷ, τῶν βαρβάρων ἀπολελοιπῶτων τὰς σκηνάς, ἐπιπεσόντες ἀφνω καὶ παραδόξως οἱ πέραν Καρχηδόνιοι, τινὲς μὲν αὐτῶν ἐνεπίμπρασαν τὴν στρατοπέδαν, οἱ δὲ πλείους ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς τὴν διάβασιν τηροῦντας. (10) Οἱ δὲ βάρβαροι, παραλόγου τοῦ πράγματος φανέντος αὐτοῖς, οἱ μὲν ἐπὶ

parvam insulam efficit, ibique commorantur. (8) Cæsam deinde in proxima sylva materiam partim compingentes, partim invicem colligantes, multas brevi tempore rates concinnarunt, ad præsentem usum satis idoneas; quibus vecti, nemine obsistente, Rhodanum tuto transmiserunt. (9) Locum autem nacti munitum, diem illum ibi agunt, ut ex præcedentibus laboribus brevi quiete reficerentur, simulque ad instans negotium, prout ipsis mandatum erat, exsequendum sese præpararent. (10) Similiter vero et Hannibal eas copias, quæ cum ipso remanserant, ad id quod futurum erat, præparabat. (11) Nulla vero re æque impeditus erat, ac circa trajectionem elephantorum, quos habebat numero septem et triginta.

XLIII. Ut quinta nox venit, copias quæ in ulteriorem trajecerant ripam, circa quartam vigiliam secundum ipsum amnem in oppositos Hannibali barbaros ire pergunt. (2) Hannibal, milites paratos habens, quum lembos cetratis equitibus compleret, lintres expeditissimis quibusque pedatum, ad trajiciendum amnem se accingit. (3) In superiore parte ad ipsum amnis cursum lembi sunt collocati; pone hos sequebantur leves pontones sive lintres: ut, majore ex parte excipientibus lembis adversi impetum fluminis, major lintribus præberetur ad trajiciendum securitas. (4) Excogitatum et illud est, ut equos nantes e puppibus lemborum traherent: qua ratione quum ex utroque latere cujusque puppis ternos vel quaternos unus homo ductaret, primo statim commeatu ingens equorum numerus est transmissus. (5) Barbari, ut conata adversariorum sunt conspicati, confuse et sparsim extra vallum ruere; facile se impedituros rati, quo minus Pœni trajicerent. (6) Hannibal simulac ex adverso appropinquantibus jam suos intellexit, quum adventum suum hi, sicut fuerat eis præceptum, fumo significassent; mandat protinus, ut inscendant omnes, et contra adversum flumen nitantur navigiorum rectores. (7) Quod quum cito esset factum; his, qui in navibus erant, mutuis se hortatibus cum clamore provocantibus, et vim fluminis perrumpere contendentibus; (8) ambobus vero exercitibus ad latus utrumque fluvii adstantibus; quum et Pœni partim suis timerent, partim cum clamore eosdem adhortarentur; et barbari, qui ex adverso stabant, hymnos canerent, præliumque deposcerent; terribilis facies rerum erat, et quæ spectantium animos magna anxietate afficeret. (9) Eo tempore, quum a tentoris suis Galli omnes discessissent, subito atque inopinato irruunt Carthaginienses, qui in ulteriorem ripam ante pervenerant: quorum alii castra incendere, plures in eos qui transitum custodiebant impetum facere. (10) Barbari, inopinato casu deprehensi, pars ad tabernacula defendenda accur-

τὰς σκηνὰς ἐφέροντο βοηθήσαντες, οἱ δ' ἡμύνοντο καὶ διεμάχοντο πρὸς τοὺς ἐπιτιθεμένους. (11) Ἀννίβας δὲ, κατὰ τὴν πρόθεσιν αὐτῷ συντρεχόντων τῶν πραγμάτων, εὐθέως τοὺς πρῶτους ἀποβαίνοντας συνίστα, καὶ παρεκάλει, καὶ συνεπλέκετο τοῖς βαρβάροις. (12) Οἱ δὲ Κέλτοι, καὶ διὰ τὴν ἀταξίαν καὶ διὰ τὸ παράδοξον τοῦ συμβαίνοντος ταχέως τραπέντες, ὤρμησαν πρὸς φυγὴν.

XLIV. Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων ἄμα τῆς τε διαβάσεως καὶ τῶν ὑπεναντίων κεκρατηκώς, παραυτίκα μὲν ἐγγίγνετο πρὸς τῇ παρακομιδῇ τῶν πέραν ἀπολειπομένων ἀνδρῶν. (2) Πάσας δ' ἐν βραχεὶ χρόνῳ διαπεραιώσας τὰς δυνάμεις, ἐκείνῃ μὲν τὴν νύκτα παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν κατεστρατοπέδευσε. (3) Τῇ δ' ἐπαύριον, ἀκούων τὸν τῶν Ῥωμαίων στόλον περὶ τὰ στόματα τοῦ ποταμοῦ καθωρμίσθαι, προχειρισάμενος πεντακοσίους τῶν Νομαδικῶν ἱππέων ἐξαπέστειλε, κατασχεψομένους, πῶς καὶ πόσοι τυγχάνουσιν ὄντες, καὶ τί πράττουσιν οἱ πολέμιοι. (4) Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν, καὶ πρὸς τὴν τὸν ἐλεφάντην διάδασιν προεχειρίσατο τοὺς ἐπιτηδείους. (5) Αὐτὸς δὲ συναγαγὼν τὰς δυνάμεις, εἰσήγαγε τοὺς βασιλίσκους τοὺς περὶ Μάγilon· οὗτοι γὰρ ἦγον πρὸς αὐτὸν ἐκ τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων· καὶ δι' ἐρμηνείας τὰ δεδογμένα παρ' αὐτῶν διεσάφει τοῖς ὄχλοις. (6) Ἦν δὲ τῶν λεγομένων ἰσχυρότατα πρὸς θάρσος τῶν πολλῶν, πρῶτον μὲν, ἡ τῆς παρουσίας ἐνάργεια τῶν ἐπισπωμένων, καὶ κοινωνήσιν ἐπαγγελλομένων τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου. (7) δεῦτερον δὲ, τὸ τῆς ἐπαγγελίας αὐτῶν ἀξιοπίστον, ὅτι καθηγήσονται διὰ τόπων τοιούτων, δι' ὧν οὐδενὸς ἐπιδεόμενοι τῶν ἀναγκαίων, συντόμως ἄμα καὶ μετὰ ασφαλείας ποιήσονται τὴν εἰς Ἰταλίαν πορείαν. (8) πρὸς δὲ τούτοις, ἡ τῆς χώρας γενναϊότης, εἰς ἣν ἀφίξονται, καὶ τὸ μέγεθος, ἔτι δὲ τῶν ἀνδρῶν ἡ προθυμία, μεθ' ὧν μέλλουσι ποιεῖσθαι τοὺς ἀγῶνας πρὸς τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις. (9) Οἱ μὲν οὖν Κέλτοι τοιαῦτα διαλεχθέντες, ἀνεχώρησαν. (10) Μετὰ δὲ τούτους εἰσελθὼν αὐτὸς, πρῶτον μὲν τῶν προγεγενημένων πράξεων ἀνέμνησε τοὺς ὄχλους· ἐν αἷς, ἔφη, πολλοὶς αὐτοὺς καὶ παραβόλοις ἔργοις καὶ κινδύνοις ἐπικεχειρηκότας, ἐν οὐδενὶ διεσφάλλαι, κατακολυθησάντας τῇ ἐκείνου γνώμῃ καὶ συμβουλῇ. (11) Τούτοις δ' ἐξῆς εὐθαρσεῖς εἶναι παρεκάλει, θεωροῦντας, διότι τὸ μέγιστον ἦνυσται τῶν ἔργων· ἐπειδὴ τῆς τε τοῦ ποταμοῦ διαβάσεως κεκρατήκασι, τῆς τε τῶν συμμάχων εὐνοίας καὶ προθυμίας αὐτόπται γεγόνασι. (12) Διόπερ ὤφειτο δεῖν περὶ μὲν τῶν κατὰ μέρος ῥαθυμεῖν, ὥς αὐτῷ μελόντων πειθαρχοῦντας δὲ τοῖς παραγγέλμασιν, ἀνδρας ἀγαθοὺς γίγνεσθαι, καὶ τῶν προγεγονότων ἔργων ἀξίους. (13) Τοῦ δὲ πλήθους ἐπισημαινομένου, καὶ μεγάλῃν ὁρμὴν καὶ προθυμίαν ἐμφαίνοντος, ἐπαίνεσας αὐτοὺς, καὶ τοῖς θεοῖς ὑπὲρ ἀπάντων εὐξάμενος, διαφῆκε, παραγγεῖλαις θεραπεύειν σφᾶς, καὶ παρασκευάζεσθαι μετὰ σπουδῆς, ὥς εἰς τὴν αὐριον ἀναζυγῆς ἰσομένης.

rere, pars urgenti hosti resistere, et pugnam cum eo committere. (11) Hannibal, rebus ex animi sententia succedentibus, ut quisque suorum in terram evaserat, in aciem omnes dirigebat; et statim, suos adhortatus, manum cum barbaris conserebat. (12) Galli, et quia inordinati praebebantur, et quia novitate rei percussi erant, terga vertere protinus coacti, in pedes se conjiciunt.

XLIV. Pœnus, uno tempore transitu et victoria potius, extemplo eos, qui in altera ripa erant relictī, curat trajiciendos: (2) ac mox omnibus transmissis copiis, nocte illa, ad Rhodanum ipsum castra locat. (3) Die sequenti ut accepit Hannibal, Romanam classem ad fluminis ostia appulisse; selectos Numidas equites quingentos misit speculatum, ubi et quantæ copiæ essent, et quid pararent hostes. (4) Simul trajiciendi elephantos provinciam idem hominibus mandat. (5) Ipse interim, advocata concione, regulum Magilum et qui cum eo erant produci, qui e Circumpadanis campis ad eum accesserant; et per interpretem, quæ decreta fuissent a Gallis, multitudinī declarat. (6) Ex omnibus quæ dicta sunt plurimum ad firmandos vulgi animos momenti habebant ista: primum quidem, ipse præsentium conspectus illorum qui ipsos accirent, et belli contra Romanos participes se fore promitterent: (7) deinde quod, quum sponderet Magilus, se per ea loca ipsos ductorum, per quæ cito ac tuto, necessaria re nulla deficiente, in Italiam essent venturi, nequaquam levis auctor hujus promissionis esse videbatur. (8) Movebat eos insuper id, quod tum de bonitate atque amplitudine regionis quam peterent, tum de prompta et propensa eorum voluntate, quibuscum adversus Romanos exercitus essent pugnaturi, demonstrabatur. (9) His expositis, concione cedunt Galli. (10) Post quos prodiens ipse Hannibal, primores ante gestas militi in memoriam revocare: quam multa, auctore se et consultore, audaciæ et periculorum plena facinora suscepissent, quorum nullius unquam ipsos perituerit. (11) Hortari igitur, bono essent animo; quam præsertim peractum esse id, quod difficillimum fuerit, viderent: nam et trajiciendi amnis consilium exitum jam habuisse, qualem optassent; et benevolentiae atque egregiæ voluntatis sociorum oculos ipsos esse testes. (12) Postulare denique, ut de singulis, quæ gerenda forent, solliciti ne essent; gnari, sibi illa esse curæ: sed jussis suis obedientes, viros fortes et gloria rerum ante gestarum dignos se præberent. (13) Quum multitudo voce manuque significationem assensus dedisset, magnamque alacritatem et cupiditatem pugnandi ostendisset; laudavit eos Hannibal, vota quoque pro salute omnium diis nuncupavit: monitos deinde, ut corpora curarent, et ad iter omnia diligenter pararent, qui movere posttridie castra constitueret, eos dimisit.

XLV. Αυθείας δὲ τῆς ἐκκλησίας, ἦγον τῶν Νομάδων οἱ προαποσταλέντες ἐπὶ τὴν κατασκοπήν, τοὺς μὲν πλείστους αὐτῶν ἀπολωλεκότες, οἱ δὲ λοιποὶ προτροπάδην πεφευγότες. (2) Συμπεσόντες γὰρ οὐ μακρὰν ἀπὸ τῆς ἰδίας στρατοπεδείας τοῖς τῶν Ῥωμαίων ἱππεῦσι, τοῖς ἐπὶ τὴν αὐτὴν χρεῖαν ἐξαπεσταλμένοις ὑπὸ τοῦ Ποπλίου, τοιαύτην ἐποίησαντο φιλοτιμίαν ἀμφοτέροι κατὰ τὴν συμπλοκὴν, ὥστε τῶν Ῥωμαίων καὶ Κελτῶν εἰς ἑκατὸν ἱππεῖς καὶ τετταράκοντα διαφθάρῃναι, τῶν δὲ Νομάδων ὑπὲρ τοὺς διακοσίους. (3) Γενομένων δὲ τούτων, οἱ Ῥωμαῖοι συνεγγίσαντες κατὰ τὸ δῶγμα τῶ τῶν Καρχηδονίων χάρακι, καὶ κατοπτεύσαντες, αὖθις ἐξ ὑποστροφῆς ἠπείγοντο, διασπρῆσόντες τῶ στρατηγῷ τὴν παρουσίαν τῶν πολεμίων. Ἀγικόμενοι δ' εἰς τὴν παρεμβολήν, ἀνήγγειλαν. (4) Πόπλιος δὲ παραυτίκα τὴν ἀποσκευὴν ἀναθέμενος ἐπὶ τὰς ναῦς, ἀνέβηκε παντὶ τῷ στρατεύματι, καὶ προῆγε παρὰ τὸν ποταμὸν, σπεύδων συμμίξει τοῖς πεπαισμένοις. (5) Ἀνίβας δὲ τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ τῆς ἐκκλησίας, ἅμα τῷ φωτὶ, τοὺς μὲν ἱππεῖς προέθετο πάντας ὡς πρὸς θάλατταν, ἐφεδρείας ἔχοντας τάξιν· τὴν δὲ τῶν πεζῶν ἐκίνει δύναμιν ἐκ τοῦ χάρακος εἰς πορείαν. (6) Αὐτὸς δὲ τοὺς ἑλέφαντας ἐξεδέχετο, καὶ τοὺς ἅμα τούτοις ἀπολελειμμένους ἀνδρας. Ἐγένετο δὲ ἡ διακομιδὴ τῶν θηρίων τοιαύτη τις.

XLVI. Πήξαντες σχεδίας καὶ πλείους, ἀραρώτως τούτων δύο πρὸς ἀλλήλας ζεύξαντες βιαίως, ἤρρισαν ἀμφοτέρας εἰς τὴν γῆν κατὰ τὴν ἐμβασιν τοῦ ποταμοῦ, πλάτος ἔχουσας τὸ συναμφοτέρον, ὡς πεντήκοντα πόδας. (2) Ταῦταις δὲ συλεγνόντες ἄλλας ἐκ τῶν ἐκτὸς προσήρομον, προτείνοντες τὴν κατασκευὴν τοῦ ζεύγματος εἰς τὸν πόρον. (3) Τὴν δ' ἀπὸ τοῦ ρεύματος πλευρὰν ἡσυχάζοντο τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἐπιγύροις, εἰς τὰ περὶ τὸ χεῖλος πεφυκτά τῶν δένδρων ἐνάπτοντες, πρὸς τὸ συμμένειν καὶ μὴ παρωθεῖσθαι τὸν ὅλον ἔργον κατὰ τοῦ ποταμοῦ. (4) Ποιήσαντες δὲ πρὸς δύο πλέθρα τῷ μήκει τὸ πᾶν ζεύγμα τῆς προβολῆς, μετὰ ταῦτα δύο πεπηγυίας σχεδίας διαφερόντως, τὰς μεγίστας, προσέβαλον ταῖς ἰσχυταῖς πρὸς αὐτὰς μὲν βιαίως δεδεμένας, πρὸς δὲ τὰς ἄλλας οὕτως, ὥστ' εὐδιακόπους αὐτῶν εἶναι τοὺς δεσμούς. (5) Ῥύματα δὲ καὶ πλείω ταύταις ἐνήψαν, οἷς ἑμμελλον οἱ λέμβοι ρυμουλκοῦντες οὐκ ἔασιν φέρεσθαι κατὰ τοῦ ποταμοῦ, βία δὲ πρὸς τὸν ῥοῦν κατέχοντες, παρακομιεῖν καὶ περαιώσιν ἐπὶ τούτων τὰ θηρία. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα γοῦν ἔφερον ἐπὶ πάσας πολλὴν, ὥς ἐπιβάλλοντες ἐξωμολύσαν, ὁμαλὴν καὶ σύγχρουν ποιῶντας τῇ διὰ τῆς χέρσου φεροῦσῃ πρὸς τὴν διάβασιν ὁδῷ. (7) Τῶν δὲ θηρίων εἰθισμένων τοῖς Ἰνδοῖς μέχρι μὲν πρὸς τὸ ὑγρὸν αἰεὶ πειθαργεῖν, εἰς δὲ τὸ ὕδωρ ἐμειλίγειν οὐδαμῶς ἐτι τολμώντων, ἦγον διὰ τοῦ χώματος δύο προθήμενοι θηλείας, πειθαρχούντων αὐταῖς τῶν θηρίων. (8) Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰς τελευταίας ἐπέστησαν σχεδίας, διακόφαντες τοὺς δεσμούς, οἷς προσήρτηντο πρὸς τὰς ἄλλας, καὶ τοῖς λέμβοις ἐπισπασάμενοι τὰ ῥύματα,

XLV. Soluta concione advenerunt Numidæ, qui speculatum ante fuerant missi, quorum major pars ceciderat, reliqui effusa fuga evaserant. (2) Nam quum hand longea suorum castris obvios Romanos equites habuissent, pari de causa a Publio missos; tanta animorum contentione utrique pugnam inierunt, ut Romanorum quidem ac Gallorum centum et quadraginta desiderati sint, e Numidis vero amplius ducenti. (3) Romani dum a conflictu hostem insequuntur, propius vallum Pœnorum progressi, omniaque speculati, redire ad suos properabant, quo possent de adventu hostium certiorum facere consulem: quod et mox, in castra reversi, fecerunt. (4) Extemplo Scipio, impedimentis in naves impositis, castra movit, et, cupidus dimicandi cum hoste, copias omnes pedestri itinere secundum flumen pergit ducere. (5) At Hannibal, postridie quam habita erat concio, prima luce equitatum omnem ab ea parte quæ mare spectabat, velut in subsidium agminis, disponit, deinde pedites movere castra atque iter facere jubet: (6) ipse elephantos, et cum his relictos viros, præstolatur. Trajectio autem bestiarum tali modo facta est.

XLVI. Quum plures rates compegissent, duas harum invicem probe ac firmiter junctas, quæ latitudinem simul ambæ quinquaginta pedum habebant, magna vi terræ insignit, qua parte in amnem ibatur. (2) Hisce alias ab exteriori parte copulant connectuntque, ita ut hujus quasi pontis fabrica in ipsum amnem, qua erant trajecturi, porrigeretur. (3) Latus, quod impetum fluminis excipiebat rudentibus e terra firmant, ad arbores alligatis, quibus superior fluminis ripa erat consita; ut staret opus totum immotum, neque secunda aqua deferretur. (4) Postquam pontis partem in flumen porrectam ad pedum cc longitudinem produxerunt; tum vero ratibus postremis duas maximas alias, singulari arte compactas, adjiciunt; ipsas quidem inter se firmissime colligatas, ad ceteras vero sic, ut præcidi vincula facile possent. (5) His funes ductarios plures alligaverunt, quorum ope lembi remulco eas trahentes impedituri erant, quominus secundus fluvius easdem deferret, ac, contra fluminis impetum vi sua rates sustinendo, ad ripam ipsas perducturi, et bestias super his erant trajecturi. (6) Humum dein multam in omnes rates congerunt, eamque ita injiciunt, ut similem prorsus redderent viæ, quæ per firmam terram ad amnis transitum ferebat, æque planam et ejusdem coloris. (7) Consueverunt elephantī magistris suis morigeros se præbere, donec aliqua occurrat aqua; intrare vero aquas non audent. Propterea in hunc aggerem illos duxere, duabus præpositis fœminis; atque ita reliqui sunt obsecuti. (8) Quos postquam in ultimas rates perduxerant, incisis vinculis, quibus ceteris erant istæ adnexæ, lembis ductarios fupes attrahentibus,

ταχέως ἀπέσπασαν ἀπὸ τοῦ χώματος τὰ τε θηρία καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῖς σχεδίας. (9) Οὐ γονομένου, διαταραχθέντα τὰ ζῶα, κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς ἐστρέφετο, καὶ κατὰ πάντα τόπον ὥρμα· περιεχόμενα δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ βέους, ἀπεδείλια, καὶ μένειν ἠναγκάζετο κατὰ χώραν. (10) Καὶ τοιοῦτῳ δὴ τρόπῳ προσαρμοζομένων δὲ σχεδίων δυοῖν, τὰ πλείστα τῶν θηρίων ἐπὶ τούτων διεκόμισθη. (11) Τινὰ δὲ κατὰ μέσον τὸν πόρον ἀπέβριψεν εἰς τὸν ποταμὸν αὐτὰ, διὰ τὸν φόβον· ὧν τοὺς μὲν Ἰνδοὺς ἀπολέσθαι συνέβη πάντας, τοὺς δ' ἐλέφαντας διασωθῆναι. (12) Διὰ γὰρ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μέγεθος τῶν προβοσκίδων, ἐξείροντες ταύτας ὑπὲρ τὸ ὕψος, καὶ διαπνέοντες, ἅμα δ' ἐκφυσῶντες πᾶν τὸ παρεμπίπτον, ἀντέσχον, τὸ πολὺ καθ' ὕδατος ὀρθοὶ ποιοῦμενοι τὴν πορείαν.

XLVII. Περαιωθέντων δὲ τῶν θηρίων, ἀναλαβὼν Ἀννίβας τοὺς ἐλέφαντας καὶ τοὺς ἵππους, προῆγε, τούτοις ἀπουραγῶν, παρὰ τὸν ποταμὸν ἀπὸ θαλάττης εἰς ἐπὶ τὴν ἔω ποιοῦμενος τὴν πορείαν, ὡς εἰς τὴν μεσόγειον τῆς Εὐρώπης. (2) Ὁ δὲ Ῥοδανὸς ἔχει τὰς μὲν πηγὰς ὑπὲρ τὸν Ἀδριατικὸν μυχὸν πρὸς τὴν ἐσπέραν νεούσας, ἐν τοῖς ἀποκλίνουσι μέρεσι τῶν Ἀλπεων ὡς πρὸς τὰς ἀρκτοὺς· βεῖ δὲ πρὸς τὰς χειμερινὰς δύσεις, ἐκβάλλει δ' εἰς τὸ Σαρδῶν πελάγος. (3) Φέρεται δ' ἐπιπολὺ δι' αὐλῶνος οὗ πρὸς μὲν τὰς ἀρκτοὺς Ἀρδυες Κελτοὶ κατοικοῦσι, τὴν δ' ἀπὸ μεσημβρίας αὐτοῦ πλευρὰν ὀρίζουσι πᾶσαν αἰ πρὸς ἀρκτον κεκλιμέναι τῶν Ἀλπεων παρῳρεῖαι. (4) Τὰ δὲ πεδία τὰ περὶ τὸν Πάδον, ὑπὲρ ὧν ἡμῖν εἰρηται διὰ πλειόνων, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ῥοδανὸν αὐλῶνος διαζευγνύουσιν αἱ τῶν προειρημένων ὄρων ἀκρώρειαι, λαμβάνουσαι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Μασσαλίας, ὡς ἐπὶ τὸν τοῦ παντὸς Ἀδρία μυχόν· (5) ἃς τότε ὑπεράρας Ἀννίβας ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ῥοδανὸν τόπων, ἐπέβαλεν εἰς Ἰταλίαν. (6) Ἐνιοὶ δὲ τῶν γεγραφότων περὶ τῆς υπερβολῆς ταύτης, βουλόμενοι τοὺς ἀναγινώσκοντας ἐκπλήττειν τῇ περὶ τῶν προειρημένων τόπων παραδοξολογίᾳ, λανθάνουσιν ἐκπίπτοντες εἰς δύο τὰ πάσης ἱστορίας ἀλλοτριώτατα· καὶ γὰρ ψευδολογεῖν, καὶ μαχόμενα γράφειν αὐτοῖς ἀναγκάζονται. (7) Ἄμα μὲν γὰρ τὸν Ἀννίβαν ἀμείμητόν τινα παρειαγόντες στρατηγὸν καὶ τόλμῃ καὶ προνοίᾳ, τούτον ὁμολογουμένως ἀποδεικνύουσιν ἡμῖν ἀλογιστότατον· (8) ἅμα δὲ, καταστροφὴν οὐ δυνάμενοι λαμβάνειν, οὐδ' ἐξοδὸν τοῦ ψεύδους, θεοὺς καὶ θεῶν παῖδας εἰς πραγματικὴν ἱστορίαν παρειαγούσιν. (9) Ὑποθέμενοι γὰρ τὰς ἐρυμνότητας καὶ τραχύτητας τῶν Ἀλπεϊνῶν ὄρων τοιαύτας, ὥστε, μὴ οἶον ἵππους καὶ στρατόπεδα, σὺν δὲ τούτοις ἐλέφαντας, ἀλλὰ μηδὲ πεζοὺς εὐζώνους εὐχερῶς ἂν διαλεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἐρημον τοιαύτην τινὰ περὶ τοὺς τόπους ὑπογράφαντες ἡμῖν, ὥστε, εἰ μὴ θεὸς ἢ τις ἥρωας ἀπανήσας τοῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν ὑπέδειξε τὰς ὁδοὺς, ἐξαπορήσαντας ἂν καταφθαρῇαι πάντας· ὁμολογουμένως ἐκ τούτων εἰς ἑκάτερον τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων ἐμπίπτουσι.

celeriter et bestias et rates quas illas sustinebant, a reliquis divellerunt. (9) Tum vero trepidantes belluae, initio quidem convertere se, et in omnes partes impetum dare: sed, quod aqua undique cingerentur, subeunte pavore, quiete manere cogebantur. (10) Atque hoc modo binas subinde rates ad ceteras admovendo, plerique omnes elephantum super illis sunt transmissi. (11) Quidam praeter metu in medio tractu praecipites se in flumen dedere; quorum Indi quidem perire omnes, ipsi vero servati sunt. (12) Nam quia praevallidas magnasque habent proboscides, his supra aquam sublati, simul respirabant, et si quid aquae inciderat efflabant: atque ita per majorem viae partem sub aqua recti incedentes, evaserunt incolumes.

XLVII. His ita peractis, Hannibal, assumtis elephantibus atque equitibus, hisque in extremo agmine collocatis, juxta flumen pergit ire, a mari versus orientem proficiscens, quasi Europae mediterranea peteret. (2) Rhodanus fontes habet supra sinum Hadriaticum in occasum versos, in partibus Alpium, quae septemtrionem spectant: fertur autem versus occasum hibernum, et exonerat se in mare Sardoum. (3) Plurimus ejus cursus est intra convallem, cujus septemtrionale latus Ardyes Galli colunt, meridianum omne laeis terminant radices Alpium, quae in septemtriones vergunt. (4) Circumpadanos campos, de quibus multa in superioribus sunt nobis dicta, ab ea convalle, quam permeat Rhodanus, separant eorundem, quos dixi, montium juga, quae a Massilia ad ultimum usque Hadriae recessum porriguntur. (5) Quos montes tunc transgressus Hannibal, a locis circa Rhodanum, in Italiam intravit. (6) Nonnulli vero, quum de superatis ab Hannibale Alpibus scriberent, dum miraculo rerum novarum, quas de locis illis narrant, stupefacere lectores cupiunt; imprudentes in duo vitia incidunt, ab omni historia alienissima: nam et mendacia et sibi repugnancia scribere coguntur. (7) Qui enim Hannibalem produnt fuisse inimitabilis cujusdam virtutis et prudentiae imperatorem; simul tamen eundem faciunt sine controversia imprudentissimum. (8) Deinde, ubi exitum rei non inveniunt, nec quomodo e mendacio se extricent; deos et deorum filios in historiam, rerum gestarum veram et seriam narrationem professam, inducunt. (9) Alpium siquidem juga adeo inaccessa atque aspera esse fingunt, ut vix a peditibus expeditis, nedum equis, exercitibus, elephantis superari queant; tum ita deserta nobis describunt ista loca, ut, nisi deus aut heros aliquis Hannibali occurrisset, qui viam indicaret, omnes, incerti quo se verterent, fuerint perituri: quod dum ita scribunt, nemini dubium est, quin utriusque peccati, de quo diximus, se obligent.

XLVIII. Πρῶτον μὲν γὰρ, τίς ἂν φανεῖται στρατηγὸς ἀλογιστότερος Ἀννίβου καὶ σκαιότερος ἡγεμῶν· (α) ὅς, τοσούτων ἡγούμενος δυνάμειν, καὶ τὰς μεγίστας ἐλπίδας ἔχων ἐν τούτοις τοῦ κατορθώσασιν τοῖς ὅλοις, οὔτε τὰς ὁδοὺς οὔτε τοὺς τόπους, ὡς οὗτοί φασιν, οὔτε ποῦ πορεύεται τὸ παράπαν, οὔτε πρὸς τίνας, ἐγίνωσκε· (β) τὸ δὲ πέρας, οὐ τι καθόλου δυνατοῖς, τούναντίον δ' ἀδυνάτοις ἐπιβάλλεται πράγμασιν; (γ) Ἄλλ', ὅπερ οἱ τοῖς ὅλοις ἐπτακίοντες, καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἐξαπορούντες οὐχ ὑπομένουσιν· ὥστ' εἰς ἀπρονοήτους καθίνασι τόπους μετὰ δυνάμειν· τοῦτο περιτιθέασιν οἱ συγγραφεῖς Ἀννίβῃ, τῷ τὰς μεγίστας ἐλπίδας ἀμεταμέλως ἔχοντι, περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν πραγμάτων. (δ) Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς ἐρημίας, ἔτι δ' ἐρυμνότητος καὶ δυσχωρίας τῶν τόπων, ἐκδηλῶν ποιεῖ τὸ ψεῦδος αὐτῶν. (ε) Οὐχ ἱστορήσαντας γὰρ, ὅτι συμβαίνει τοὺς Κελτοὺς, τοὺς παρὰ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν οἰκοῦντας, οὐχ ἀπαξ, οὐδὲ δις, πρὸ τῆς Ἀννίβου παρουσίας, οὐδὲ μὴν πάλαι, προσφάτως δὲ, μεγάλους στρατοπέδους υπερβάντας τὰς Ἀλπεῖς, παρατετάχθαι μὲν Ῥωμαίοις, συνηγωνίσασθαι δὲ Κελτοῖς τοῖς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία κατοικοῦσι, καθάπερ ἡμεῖς ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐδηλώσαμεν· (ζ) πρὸς δὲ τούτοις, οὐκ εἰδότες, ὅτι πλείστον ἀνθρώπων φύλον κατ' αὐτὰς οὐκ εἶναι συμβαίνει τὰς Ἀλπεῖς· ἀλλ' ἀγνοοῦντες ἕκαστα τῶν εἰρημένων, ἥρωά τινα, φασιν, ἐκφανέντα, συνυποδείξαι τὰς ὁδοὺς αὐτοῖς. (η) Ἐξ ὧν εἰκότως ἐμπίπτουσιν εἰς τὸ παραπλήσιον τοῖς τραγητογράφοις. Καὶ γὰρ ἐκείνοις πᾶσιν αἱ καταστροφαὶ τῶν δραμάτων προσδέονται θεοῦ καὶ μηχανῆς, διὰ τὸ τὰς πρώτας ὑποθέσεις ψευδεῖς καὶ παραλόγους λαμβάνειν. (θ) Τοὺς δὲ συγγραφεῖς ἀνάγκη τὸ παραπλήσιον πάσχειν, καὶ ποιεῖν ἥρωάς τε καὶ θεοὺς ἐκφανινομένους, ἐπειδὴν τὰς ἀρχὰς ἀπιθάνους καὶ ψευδεῖς ὑποστήσονται. Πῶς γὰρ οἷόν τε, παραλόγοις ἀρχαῖς εὐλογον ἐπιθεῖναι τέλος; (ι) Ἀννίβας γε μὴν, οὐχ ὡς οὗτοι γράφουσι, λίαν δὲ περὶ ταῦτα πραγματικῶς ἐχρήτο ταῖς ἐπιβολαῖς. (ii) Καὶ γὰρ τὴν τῆς χώρας ἀρετὴν, εἰς ἣν ἐπεβάλετο καθίνασι, καὶ τὴν τῶν ὅλων ἀλλοτριότητα πρὸς Ῥωμαίους ἐξητάει σαφῶς, εἰς τε τὰς μεταξὺ δυσχωρίας ὁδηγοῖς καὶ καθηγεμόσιν ἐγχωρίους ἐχρήτο, τοῖς τῶν αὐτῶν ἐλπίδων μέλλουσι κοινωνεῖν. (iii) Ἡμεῖς δὲ περὶ τούτων εὐθεροῦς ἀποφαινόμεθα, διὰ τὸ περὶ τῶν πράξεων παρ' αὐτῶν ἱστορηθῆναι τῶν παρατετευχῶτων τοῖς καιροῖς, τοὺς δὲ τόπους κατωπετυκέναι, καὶ τῇ διὰ τῶν Ἀλπεων αὐτοὶ κεχρησθῆαι πορείᾳ, γνώσεως ἕνεκα καὶ θίσεως.

XLIX. Οὐ μὴν ἀλλὰ Πόπλιος μὲν ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, ἡμέραις ὕστερον τριῶν τῆς ἀναζυγῆς τῆς τῶν Καρχηδονίων παραγενόμενος ἐπὶ τὴν τοῦ ποταμοῦ διάβασιν, καὶ καταλαβὼν ὠρμηκώτας τοὺς ὑπεναντίους, ἐξενίσθη μὲν ὡς ἐνδέχεται μέλιστα· (α) πεπεισμένος, οὐδέποτε ἂν αὐτοὺς τολμήσαι τῆδε ποιῆσασθαι τὴν εἰς

XLVIII. Primum enim, quis imperator Hannibale imprudentior, aut dux sinisterior videri omnibus deberet; (2) qui tantas copias trahens, in quibus spes maximas habuit repositas de prospero summæ rerum eventu, neque itinera, neque loca, ut quidem isti aiunt, neque quo vel ad quos iret, notum omnino habuerit? (3) Denique qui res adgressus sit nullo modo possibiles, et quæ humanas vires omnes ubique superarent. (4) At, quod ne si quidem facere sustinent, qui perditæ rerum suarum summa ad ultimam consilii inopiam fuerint redacti; ut in loca inexplorata sese cum suis copiis conjiciant; id præclari isti scriptores Hannibali adscribunt, qui spes universas de suis rebus, easque maximas, tunc temporis habebat integras atque illibatas. (5) Sed et quod aiunt, fuisse illa loca ita deserta atque ita a natura munita, ut plane insuperabilia essent, palam facit ipsorum mendacia. (6) Non enim didicerant isti, Gallos Rhodani accolos, non semel aut iterum, ante Hannibalis adventum, neque jam olim, sed paulo ante cum magnis exercitiis Alpes superasse, et Circumpadanis Gallis opem ferentes cum Romanis arma contulisse; quemadmodum in superioribus est a nobis ostensum. (7) Nesciebant præterea, numerosissimam gentem ipsas Alpes inhabitare. Verum, ignari horum omnium, heroem quemdam, aiunt, Pœnis apparuisse, et viam ipsis monstrasse. (8) In quo simile illis usu venit ac poetis, qui tragedias componunt: nam quoniam hi argumenta falsa et a ratione aliena initio sibi proponunt, semper in fabularum exitu deo indigent et machina. (9) His igitur scriptoribus ut idem eveniat, necessum plane est; ut heroas aut deos fingant visos, postquam semel principia a veri similitudine aliena et falsa posuerunt. Absurdus enim principis, qui potest colophon imponi rationi consentaneus? (10) Enimvero Hannibal in hoc incepto, non quomodo isti scribunt, sed adprime solerter se gessit: (11) qui et præstantiam regionis quam erat aditurus, atque alienatos populorum animos a Romanis certo exploraverat; et ad iterum difficultates ducibus usus est indigenis, qui eandem secum belli fortunam erant experturi. (12) Nos autem de hisce rebus eo majore fiducia scribimus, quia ab illis hominibus eas didicimus, qui temporibus eisdem vixerunt; et quod loca ipsi iustravimus, ac visendi studio veritatisque cognoscendæ iter per Alpes suscepimus.

XLIX. Ceterum Publius, Romanorum imperator, triduo postquam inde Pœni castra moverant, ad transitum fluminis accessit: unde quum profectos hostes cognovisset, mirari quidem ille quam maxime: (2) qui præsertim persuasum haberet, nunquam Pœnos hac via Italiam petere ausuros, tot populis barbaris tam fluxæ fidei in medio po-

Ἰταλίαν πορείαν, διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀθασίαν τῶν κατοικούντων τοὺς τόπους βαρβάρων. (3) Θεωρῶν δὲ τετολημκότας, αὐθὺς ἐπὶ τὰς ναῦς ἠπάετο, καὶ παραγενόμενος ἐνεβίβαζε τὰς δυνάμεις. (4) Καὶ τὸν μὲν ἀδελφὸν ἐξέπεμπεν ἐπὶ τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ πράξεις· αὐτὸς δὲ, πάλιν ὑποστρέψας εἰς Ἰταλίαν ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, σπεύδων καταταχῆσαι τοὺς ὑπεναντίους διὰ Τυρρήνιας πρὸς τὴν τῶν Ἀλπεων ὑπερβολήν. (5) Ἀννίβας δὲ ποιησάμενος ἐξῆς ἐπὶ τέτταρας ἡμέρας τὴν πορείαν ἀπὸ τῆς διαβάσεως, ἦκε πρὸς τὴν καλουμένην Νῆσον, χώραν πολύσχλον καὶ σιτοφόρον, ἔχουσιν δὲ τὴν προσηγορίαν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ συμπτώματος. (6) Τῇ μὲν γὰρ ὁ Ῥοδανὸς, τῇ δὲ ὁ Ἰσάρας προσαγορευόμενος, ῥέοντες παρ' ἑκατέραν τὴν πλευρὰν, ἀποκορυφούσιν αὐτῆς τὸ σχῆμα κατὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους σύμπτωσιν. (7) Ἔστι δὲ παραπλησία, τῷ μεγέθει καὶ τῷ σχήματι, τῷ κατ' Αἴγυπτον καλουμένῳ Δέλτα· πλὴν ἐκείνου μὲν θάλαττα τὴν μίαν πλευρὰν καὶ τὰς τῶν ποταμῶν ῥύσεις ἐπιεὺγνυσι· ταύτης δ' ὄρη δυσπρόσοδα καὶ δυσέμβολα, καὶ σχεδὸν, ὥς εἰπεῖν, ἀπρόσιτα. (8) Πρὸς ἣν ἀφικόμενος, καὶ καταλαβὼν ἐν αὐτῇ δύο ἀδελφοὺς ὑπὲρ τῆς βασιλείας στασιάζοντας, καὶ μετὰ στρατοπέδων ἀντικαθημένους ἀλλήλοις· (9) ἐπισπωμένου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ παρακαλοῦντος εἰς τὸ συμπρᾶξαι καὶ συμπεριποιῆσαι τὴν ἀρχὴν(αὐτῶν)αὐτῷ, ὑπέκρουσε· προδήλου σχεδὸν ὑπαρχούσης τῆς πρὸς τὸ παρὸν ἐσομένης αὐτῷ χρείας. (10) Διὸ καὶ συνεπιθέμενος, καὶ συνεχβαλὼν τὸν ἑτερον, πολλῆς ἐπικυρίας ἔτυχε παρὰ τοῦ κρατήσαντος. (11) Οὐ γὰρ μόνον σίτῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδείοις ἀφθόνως ἐχορήγησε τὸ στρατόπεδον· ἀλλὰ καὶ τῶν ὅπλων τὰ παλαιὰ καὶ τὰ πεπονηκότα πάντα διαλλάξας, ἐκαινοποίησε πᾶσαν τὴν δύναμιν εὐκαίρως. (12) Ἔτι δὲ τοὺς πλείστους ἐσθῆτι καὶ πρὸς τούτοις ὑποδέσει κοσμήσας, μεγάλην εὐχρηστίαν παρέσχετο πρὸς τὰς τῶν ὀρῶν ὑπερβολάς. (13) Τὸ δὲ μέγιστον, εὐλαδῶς διακειμένοις πρὸς τὴν διὰ τῶν Ἀλλοβρίγων καλουμένων Γαλατῶν πορείαν, ἀπουραγίσας μετὰ τῆς σφετέρως δυνάμεως, ἀσφαλῆ παρεσκεύασε τὴν δίοδον αὐτοῖς, ἕως ἤγγισαν τῇ τῶν Ἀλπεων ὑπερβολῇ.

L. Ἀννίβας δ' ἐν ἡμέραις δέκα πορευθεὶς παρὰ τὸν ποταμὸν εἰς ὀκτακοσίους σταδίους, ἤρξατο τῆς πρὸς τὰς Ἀλπεὺς ἀναβολῆς, καὶ συνέβη μεγίστοις αὐτὸν περιπεσεῖν κινδύνους. (2) Ἔως μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ἦσαν, ἀπείχοντο πάντες αὐτῶν οἱ κατὰ μέρος ἡγεμόνες τῶν Ἀλλοβρίγων, τὰ μὲν τοὺς ἱππεῖς δεδιότες, τὰ δὲ τοὺς παραπέμποντας βαρβάρους. (3) Ἐπειδὴ δ' ἐκείνοι μὲν εἰς τὴν οἰκίαν ἀπηλλάγησαν, οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀννίβαν ἤρξαντο προάγειν εἰς τὰς δυσχωρίας, τότε συναθροίσαντες οἱ τῶν Ἀλλοβρίγων ἡγεμόνες ἱκανὸν πλῆθος, προκατελάθοντο τοὺς εὐκαίρους τόπους, δι' ὧν εἶδε τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν κατ' ἀνάγκην ποιείσθαι τὴν ἀναβολήν. (4) Εἰ μὲν οὖν ἐκρυψαν τὴν ἐπίνοιαν, δλοσχερῶς ἂν διέφθειραν τὸ στρατεύμα τῶν Καρχηδονίων· νῦν δὲ καταφανεῖς γενόμενοι, μεγάλη μὲν καὶ τοὺς

sitis. (3) Sed ut ansos cognovit, ad naves retro coepit contendere : ad quas simul pervenit, copias inscendere jubet. (4) Ac fratrem quidem in Hispaniam ad bellum ibi gerendum mittit : ipsi vero Italiam navibus repetere sententia stetit ; quo hostes anteverteret, ac per Hetruriam ad ea loca, ubi est Alpium transitus, maturius perveniret. (5) Hannibal quarto die, postquam a Rhodano erat profectus, ad Insulam, quam vocant, pervenit, regionem, et cultoribus frequentem, et frumenti feracem ; e re ipsa ita nominatam. (6) Siquidem hinc Rhodanus, inde Isara, latera duo illius præterfluentes, qua in unum confluunt, fastigiatam ejus figuram reddunt. (7) Est autem similis regio ista, tum magnitudine, tum figura, illi quam in Ægypto Delta nuncupant : eo differunt, quod hujus quidem uni lateri mare præteditur, quod fluminum meatus præcingit ; illius vero, montes difficilem accessum introitumque, imo vero pæne dixeris, nullum aditum habentes. (8) Eo quum pervenisset, duosque ibi invenisset fratres de regno inter se certantes, et castra castris opposita habentes ; (9) accitus a majore, rogatusque ut in asserendo regno se vellet adjuvare, petitioni annuit : quod prope manifesta esset utilitas, quam ea res in præsens ipsi erat allatura. (10) Itaque societate belli cum ipso inita, et fratre altero ejecto, multis rebus a victore est adjutus. (11) Non enim commeatum solummodo aliaque necessaria exercitui subministravit : verum etiam arma vetusta et quassata confractaque aliis mutans, universas copias opportune renovavit. (12) Præterea plerosque illorum vestimentis atque etiam calceamentis adornans, ad superandos montes magna iis auxilia præbuit. (13) Quodque præcipuum ejus meritum fuit, male metuentibus sibi in transitu per fines Gallorum quos Allobroges vocant, in extremo agmine subsecutus cum suis militibus, securum iter præstitit, donec ad ipsum transcensum Alpium appropinquarent.

L. Hannibal, decem diebus centum ferme passuum milia propter fluvium emensus, conscendere Alpes coepit : et inde quidem in maxima pericula incidit. (2) Nam donec quidem per plana transibat agmen ; minores omnes Allobrogum duces, partim equitum metu, partim barbarorum, qui præsidii causa comitabantur Pœnos, sese ab his abstinuerant. (3) At illi postquam domum redierunt et Hannibal erigere in primos clivos agmen coepit ; tunc magno numero congregati principes Allobrogum, opportuna loca, per quæ necessario ascendendum Hannibali erat, occupant. (4) Qui si insidias occulissent, Pœnorum exercitum internecone delevisset : nunc, detecto dolo, magna illi quidem strage hostes affecerunt, sed ipsi quoque non minorem

πρὶ Ἀννίβαν ἐβλάψαν, οὐκ ἐλάττω δὲ αὐτούς. (6) Γούς γὰρ ὁ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων, ὅτι προκα-
τήσουσι οἱ βάρβαροι τοὺς εὐκαίρους τόπους, αὐτὸς μὲν
κατεστρατοπεδεύσας πρὸς ταῖς ὑπερβολαῖς, ἐπέμενε·
(6) πρόεπεμψε δὲ τινὰς τῶν καθηγουμένων αὐτοῖς Γα-
λῶν, χάριν τοῦ κατασκέψασθαι τὴν τῶν ὑπεναντίων
ἐκίνοισιν, καὶ τὴν ὀλην ὑπόθεσιν. (7) Ὃν πρᾶξαντων τὸ
συνταχθῆν, ἐπιγινούς ὁ στρατηγός, ὅτι τὰς μὲν ἡμέρας
ἐπιμελῶς παραυτακτοῦσι καὶ τηροῦσι τοὺς τόπους οἱ
πολέμιοι, τὰς δὲ νύκτας εἰς τινὰ παρακειμένην πόλιν
ἐκαλλάττονται· πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν ἀρμολόμε-
ναι, συνεστήσατο πρᾶξιν τοιαύτην. (8) Ἀναλαβὼν τὴν
νύκτα, προήγεν ἐμραυῶς· καὶ συνεγγίσας ταῖς δυσχω-
ρίαις, οὐ μακρὰν τῶν πολεμίων κατεστρατοπέδευσεν.
(9) Τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης, συντάξας τὰ πυρὰ καί-
ειν, τὸ μὲν πλεῖον μέρος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ κατέλιπε·
τοὺς δ' ἐπιτηδαιοτάτους εὐζώνους ποιήσας, διῆλθε τὰ
στενὰ τὴν νύκτα, καὶ κατέσχε τοὺς ὑπὸ τῶν πολεμίων
προκαταληφθέντας τόπους, ἀποκεχωρηκότων τῶν βαρ-
βάρων κατὰ τὴν συνήθειαν εἰς τὴν πόλιν.

LI. Οὗ συμβάντος, καὶ τῆς ἡμέρας ἐπιγενομένης,
οἱ βάρβαροι συνθεασάμενοι τὸ γεγονός, τὰς μὲν ἀρχὰς
ἐπέστησαν τῆς ἐπιβολῆς. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα, θεω-
ροῦντες τὸ τῶν ὑποζυγίων πλῆθος καὶ τοὺς ἱππεῖς δυσ-
χιρῶς ἐκμηρυομένους καὶ μακρῶς τὰς δυσχωρίας,
ἐξεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ συμβαίνοντος, ἐξάπτεσθαι τῆς
πορείας. (3) Τούτου δὲ γενομένου, καὶ κατὰ πλείω
μέρῃ προσπεσόντων τῶν βαρβάρων, οὐχ οὕτως ὑπὸ
τῶν ἀνδρῶν, ὥς ὑπὸ τῶν τόπων, πολλὰς ἐγίνετο φόβος
τῶν Καρχηδονίων, καὶ μάλιστα τῶν ἱππῶν καὶ τῶν
ὑποζυγίων. (4) Οὐσὶς γὰρ οὐ μόνον στενῆς καὶ τραχεί-
ας τῆς προσβολῆς, ἀλλὰ καὶ κρημνώδους, ἀπὸ παντὸς
κινήματος καὶ πάσης ταραχῆς ἐφέρετο κατὰ τῶν κρη-
μνῶν ὅσους τοῖς φορτίοις, πολλὰ τῶν ὑποζυγίων. (5)
Καὶ μάλιστα τὴν τοιαύτην ταραχὴν ἐποίουν οἱ τραυ-
ματιζόμενοι τῶν ἱππῶν. Τούτων γὰρ οἱ μὲν, ἀντίοι
συμπίπτοντες τοῖς ὑποζυγίοις, ὅποτε διαπονηθεῖεν ἐκ
τῆς κληγῆς, οἱ δὲ, κατὰ τὴν εἰς τοῦμπροσθεν ὁρμὴν
ἐκωθούμενοι πᾶν τὸ παραπίπτον ἐν ταῖς δυσχωρίαις, με-
γαλὴν ἀπειρογάζοντο ταραχὴν. (6) Εἰς δὲ βλέπων Ἀν-
νίβας, καὶ συλλογίζόμενος, ὥς οὐδὲ τοῖς διαφυγοῦσι
τὸν κίνδυνόν ἐστι σωτηρία, τοῦ σκευοφόρου διαφθα-
ρέντος, ἀναλαβὼν τοὺς προκατασχόντας τὴν νύκτα τὰς
ὑπερβολὰς, ὥρμησε παραβουθήσων τοῖς τῇ πορείᾳ
προσβάλλουσιν. (7) Οὗ γενομένου, πολλοὶ μὲν τῶν
πολεμίων ἀπώλυντο, διὰ τὸ ποιεῖσθαι τὴν ἐφοδὸν ἐξ
ὑπερβείων τὸν Ἀννίβαν, οὐκ ἐλάττους δὲ καὶ τῶν
ἰδίων. (8) Ὁ γὰρ κατὰ τὴν πορείαν θόρυβος ἐξ ἀμ-
φοῖν ᾗζετο διὰ τὴν τῶν προειρημένων κραυγὴν καὶ
συμπλοκήν. (9) Ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν πλείστους τῶν
Ἀλλοερέων ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς τρεψάμενος
ἠνάγκασε φυγεῖν εἰς τὴν οἰκίαν· τότε δὴ τὸ μὲν ἔτι
περιλειπόμενον πλῆθος τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἱππῶν
ῥαίς καὶ ταιλαιπύρως διήνυε τὰς δυσχωρίας. (10)

acceperunt. (5) Ut enim cognovit dux Carthaginensium,
barbaros opportuna loca occupata tenere; ipse juxta locum
ubi ascendendum erat, positis castris, substitit: (6) de-
inde Gallorum nonnullos, quibus utebatur ducibus ad ex-
ploranda adversariorum consilia, et quid omnino pararent,
præmittit. (7) Qui quum fecissent quod jussi fuerant, edo-
ctus Hannibal, interdiu quidem diligenter custodiarum vi-
ces obiri et obsideri saltum ab hoste, noctu vero in propin-
quum oppidum quoddam omnes abire; ad hoc institutum
sese accommodans, rem hujusmodi est commentus. (8)
Promotis castris exercitum tantisper duxit ex aperto, do-
nec angustiis jam appropinquans, intervallo non adeo magno
ab hoste castra communit. (9) Insequente dein nocte,
ignibus accendi jussis, majorem copiarum partem ibi reli-
quit; ipse, acerrimo quoque viro ad expeditorum manum
conficiendam selecto, angustias silentio noctis evadit, eos-
que ipsos tumulos, quos hostes occupaverant, insidet; quum
pro more suo barbari in urbem concessissent.

LI. Barbari, luce orta, ubi quod factum erat cognovere,
principio quidem conatu destiterunt: (2) postea vero, ut
vident, tum jumentorum multitudinem, tum ipsos equites
ægre atque longo admodum agmine e locis difficilibus eniti;
e re nata impetum ceperunt carpendi hostium agmen. (3)
Igitur quum multis simul ex locis barbari irruerent, nec
hostes dumtaxat, sed multo magis locorum iniquitas Pernis-
noceret, magna facta est eorum strages; maxime autem
equorum ac jumentorum. (4) Nam quia non solum angu-
stus et asper ascensus erat, verum etiam præruptus; quid-
quid accederet motus, quidquid trepidationis, ipsis cum
sarcinis multa jumenta per præcipitia deferebantur. (5)
Præcipua vero trepidationis causa equi vulnerati erant:
nam hi, quoties ex ictu consternati erant, partim a fronte
in jumenta irrumpentes, partim in anteriora ruentes, et,
quidquid obvium fieret in angustiis, protrudentes, ingenti
tumultu omnia complebant. (6) Quod ubi vidit Hannibal,
cogitans, nequicquam incolumem futurum exercitum, si
jumenta cum impedimentis pertissent; cum ea manu, quæ
angustias noctu occupaverat, ad ferendam iis opem, qui
agmine adscendebant, proficiscitur. (7) Ita Hannibal e su-
periore loco impetum in adversarios faciens, magnam il-
lis perniciem attulit: sed nec minorem suorum fecit jactu-
ram. (8) Tumultus enim agminis nunc ex utraque parte
augebatur, propter eorum quos diximus clamorem et di-
micationem. (9) Posteaquam tandem pars maxima Allo-
brogum est occisa, et reliqui domum fuga repetere coacti
sunt; tum quidem quæ supererant cladi jumenta et equi,
ægre magnaue cum difficultate angustias transierunt. (10)

Αὐτοὺς δὲ συναθροίσας ὅσους ἡδύνατο πλείστους ἐκ τοῦ κινδύνου, προσέβαλε πρὸς τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἐποίησαντο τὴν ὁρμὴν οἱ πολέμιοι. (11) Καταλαβὼν δὲ σχεδὸν ἔρημον, διὰ τὸ πάντας ἐκκληθῆναι πρὸς τὰς ὠφελείας, ἐγκρατὴς ἐγένετο τῆς πόλεως. Ἐκ δὲ τούτου πολλὰ συνέβη τῶν χρησίμων αὐτῷ, πρὸς τε τὸ παρὸν καὶ πρὸς τὸ μέλλον. (12) Παραυτίκα μὲν γὰρ ἐκομίσατο πλῆθος ἵππων καὶ ὑποζυγίων, καὶ τῶν ἅμα τούτοις ἐαλωκότων ἀνδρῶν· εἰς δὲ τὸ μέλλον ἔσχε μὲν καὶ σίτου καὶ θρεμμάτων ἐπὶ δυοῖν καὶ τρισὶν ἡμέραις εὐπορίαν. (13) Τὸ δὲ συνέχον, φόβον ἐνειργάσατο τοῖς ἐξῆς, πρὸς τὸ μὴ τοιμᾶν αὐτῷ βράδιως ἐγγχεῖν μὴδὲνα τῶν παρακειμένων ταῖς ἀναβολαῖς.

LII. Τότε μὲν οὖν αὐτοῦ ποιησάμενος τὴν παρεμβολήν, καὶ μίαν ἐπιμείνας ἡμέραν, αὖθις ὤρμα. (2) Ταῖς δ' ἐξῆς, μέχρι μὲν τινος ἀσφαλῶς διῆγε τὴν στρατιάν· ἥδη δὲ τεταρταῖος ὢν, αὖθις εἰς κινδύνους παρεγένετο μέγας. (3) Οἱ γὰρ περὶ τὴν διόδον οἰκοῦντες, συμφρονήσαντες ἐπὶ δόλῳ, συνήντων αὐτῷ, θαλλοὺς ἔχοντας καὶ στεφάνους· τούτῳ γὰρ σχεδὸν πᾶσι τοῖς βαρβάρους ἐστὶ σύνθημα φιλίας, καθάπερ τὸ κηρύκειον τοῖς Ἑλλήσιν. (4) Εὐλαβῶς δὲ διακείμενος πρὸς τὴν τοιαύτην πίστιν Ἀννίβας, ἐξήτασε φιλοτίμως τὴν ἐπίνοιαν αὐτῶν καὶ τὴν ὅλην ἐπιβολήν. (5) Τῶν δὲ φασκόντων, καλῶς εἰδέναι καὶ τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν, καὶ τὴν τῶν ἐγγχειρησάντων αὐτὸν ἀδικεῖν ἀπώλειαν, καὶ διασφούντων, ὅτι πάρεσι διὰ ταῦτα, βουλομένοι μῆτε ποιῆσαι μῆτε παθεῖν δυσχερές μὴδὲν, ὀπισχυομένων δὲ καὶ δώσειν ἐξ αὐτῶν ἑμῆρα. (6) Πολλὸν μὲν χρόνον ἠλθαβεῖτο, καὶ διηπίσται τοῖς λεγομένοις· συλλογιζόμενος δὲ, ὡς εἰ λάβοι τὰ προτεινόμενα, τάχ' ἂν ἴσως εὐλαβεστέρους καὶ πραότερους ποιῆσαι τοὺς παραγεγονότας· μὴ προσδεξάμενος δὲ, προδῆλους ἔξει πολεμίους αὐτοὺς· συγκατένευσε τοῖς λεγομένοις, καὶ συνυπακρήθη τίθεσθαι φιλίαν πρὸς αὐτούς. (7) Τῶν δὲ βαρβάρων τὰ ἑμῆρα παραδόντων, καὶ θρέμματα χορηγούντων ἀφθόνοις, καὶ καθόλου διδόντων σφᾶς αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας ἀπαρτηρήτως, ἐπὶ ποσὸν ἐπίστευσαν οἱ περὶ τὸν Ἀννίβαν, ὥστε καὶ καθηγεμόσιν αὐτοῖς χρῆσθαι πρὸς τὰς ἐξῆς δυσχωρίας. (8) Προπορευομένων δ' αὐτῶν ἐπὶ δύο ἡμέραις, συναθροισθέντες οἱ προειρημένοι καὶ συνακολουθήσαντες, ἐπιτίθενται, φάραγγά τινα δύσβατον καὶ κρημνῶδη περαιουμένων αὐτῶν.

LIII. Ἐν ᾧ καιρῷ πάντας ἂν ἄρδην ἀπολέσθαι συνέβη τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν, εἰ μὴ, δεδιότες ἀκμὴν ἐπὶ ποσὸν, καὶ προορώμενοι τὸ μέλλον, τὰ μὲν σκαυφόρα καὶ τοὺς ἵππους εἶχον ἐν τῇ πρωτοπορείᾳ, τοὺς δ' ὅπλιτας ἐπὶ τῆς οὐραγίας. (2) Τούτων δὲ ἐφεδρευόντων, ἔλαττον συνέβη γενέσθαι τὸ πάθος· οὗτοι γὰρ ἔσπευον τὴν ἐπιφορὰν τῶν βαρβάρων. (3) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτου συγκυρήσαντος, πολὺ τι πλῆθος καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἵππων διεσθάρη. (4) Τῶν γὰρ τόπων ὑπερδεξίων ὄντων τοῖς

Ipsae, periculo illo defunctus, quam plurimos potuit cogit; et oppidum illud, unde hostes fecerant impressionem, adortur. (11) Nactus autem prope desertum, quod praespe invitati omnes exierant, loco potitur. Quae res et in praesens et in futurum tempus magno illi commodo cessit. (12) Nam et statim numerum ingentem equorum, junctorum atque hominum, qui capti simul fuerant, recepit: et praeterea ad duos tresve dies insecutos frumento et pecoribus abundavit. (13) Tum, quod maximum erat, terrore injecto proximis Gallis, effecit, ne quisquam ex accolis eorum locorum, per quae ascendebat, sibi negotium facessere auderet.

LII. Tum igitur castra eo loci metatus, diem unum quievit, ac deinde ire perrexit. (2) Sequentibus diebus aliquantum viae sine ullo periculo cum copiis confecti: quarto die in periculum ingens iterum incidit. (3) Vix namque accolae, clam conspersione facta, cum virentis olivae ramis et coronis fiunt illi obviam: fere enim ubique apud barbaros hoc pacis et amicitiae signum est, ut caduceus inter Graecos. (4) Hannibal, caute fidendum hoc genus hominibus jam olim persuasus, quid consilii istud esset, aut omnino quid sibi vellent, diligentissime explorat. (5) Quum dicerent, non ignorare se neque captum oppidum, neque eorum perniciem, qui ipsum conati essent injuria lacessere; significarentque, idcirco se advenisse, quod nec facere nec pati injuriam vellent; pignoraque etiam fidei pollicerentur: (6) ille, diu cunctatus, quod fidem illis non haberet, tandem cogitans, si conditionem acciperet, futuros fortasse, qui adveniant, eo ipso cautiores et mitiores; sin respiceret, aperte hostes evasuros; petitioni eorum annuit, et, amicitiam velle se cum illis jungere, pariter simulavit. (7) Quum deinde fidei pignora barbari tradidissent, magnaue pecorum copia exercitum adjuvissent, atque omnino incaute inter Pœnos versarentur; nonnihil ei fidere Hannibal coepit, ut etiam ducibus illis ad reliquas viae salebras uteretur. (8) Qui ubi per biduum praeviasse exercitui, congregati reliqui quos dixi, et a tergo insecuti, copias Hannibalis in transitu confragossae et praeruptae cujusdam convallis, adoriuntur.

LIII. Tum vero deletus Pœnorum universus exercitus fuisset, nisi Hannibal, nonnihil etiam tum timens, et hoc ipsum animo praesagiens, impedimenta et equites in primo agmine, quod erat robur peditum in extremo locasset. (2) Hoc subsidio firmata acies, cladem accepit minorum; hi namque impressionem hostium cohibuerunt. (3) Verum tamen, etiam sic, multitudo ingens qua virorum, qui junctorum atque equorum, perierit. (4) Nam adversarii qui superiora loca obtinebant, tantum progredientes in lateribus montium, quantum in convalle Pœni processissent,

πολεμίους, αντιπαράγοντες οἱ βάρβαροι ταῖς παρω-
ραῖαις, καὶ τοῖς μὲν τὰς πέτρας ἐπικυλλόντες, τοὺς
δ' ἐκ χειρὸς τοῖς λίθοις τύποντες, εἰς ὁλοσχερῇ δια-
τροπῇ καὶ κίνδυνον ἦγον· (5) οὕτως, ὥστ' ἀναγκα-
σθῆναι τὸν Ἀννίβαν μετὰ τῆς ἡμισείας δυνάμεως
νυκτερεῦσαι περὶ τὴν λευκοπέτρων ὄχρυν χωρὶς τῶν
ἱππῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων, ἐπεδρεύνοντα τοῦτοις, ἕως ἐν
διῇ τῇ νυκτὶ ταῦτα μόλις ἐξεμηρύσατο τῆς χαράδρας.
(6) Τῇ δ' ἐπαύριον, τῶν πολεμίων χωρισθέντων, συνά-
ψας τοῖς ἱππεῦσι καὶ τοῖς ὑποζυγίοις, προῆγε πρὸς τὰς
ὑπερβολὰς τὰς ἀνωτάτων τῶν Ἀλπεων, ὁλοσχερεῖ μὲν
οὐδενὶ περιπίπτων ἐπὶ συστήματι τῶν βαρβάρων, κατὰ
μέρη δὲ καὶ κατὰ τόπους παρενοχλούμενος ὑπ' αὐτῶν·
(7) ὧν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς οὐραγίας, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πρωτο-
πορείας ἀπίσπων τῶν σκευοφόρων ἔνια, προσπίπτον-
τες εὐκαίρως. (8) Μεγίστην δ' αὐτῷ παρέχτο χρεῖαν
τὰ θηρία. Καθ' ὃν γὰρ ἂν τόπον ὑπάρχοι τῆς πο-
ρείας ταῦτα, πρὸς τοῦτο τὸ μέρος οὐκ ἐτόλμων οἱ
πολέμιοι προσίεναι, τὸ παράδοξον ἐκπληττόμενοι τῆς
τῶν ζώων φαντασίας. (9) Ἐνναταῖος δὲ διανύσας εἰς
τὰς ὑπερβολὰς, αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε, καὶ δύο
ἡμέρας προσέμεινε· βουλόμενος ἅμα μὲν ἀναπαῦσαι
τοὺς διασωζομένους, ἅμα δὲ προσδέξασθαι τοὺς ὑπο-
λειπομένους. (10) Ἐν δὲ καιρῷ συνέβη πολλοὺς μὲν
ἱπποὺς τῶν ἀπεκτονημένων, πολλὰ δ' ὑποζύγια τῶν
ἐκέρβιφόντων τὰ φορτία, παραδόξως ἀναδραμεῖν τοῖς
στρίβοις ἐκόμενα, καὶ συνάψαι πρὸς τὴν παρεμβολήν.

LIV. Τῆς δὲ χιόνος ἦδη περὶ τοῖς ἄκροις ἄκροιζο-
μένης, διὰ τὸ συνάπτειν τὴν τῆς Πλειάδος δύσιν, θεω-
ρῶν τὰ κλήθη δυσθύμως διακείμενα, καὶ διὰ τὴν
προγεννημένην ταλαιπωρίαν, καὶ διὰ τὴν ἐπὶ προσ-
δοκωμένην· (1) ἐπειρᾶτο συναθροίσας παρακαλεῖν,
μίαν ἔχων ἀφορμὴν εἰς τοῦτο, τὴν τῆς Ἰταλίας ἐνάρ-
γειαν· ὁττω γὰρ ὑποπεπτώκει τοῖς προσηρημένοις
ἔρεσιν, ὥστε συνθεωρουμένων ἀμφοῖν, ἀκροπόλεως
φαίνεσθαι διάθεσιν ἔχειν τὰς Ἀλπεὶς τῆς ὅλης Ἰταλίας.
(2) Διότι ἐνδεκνύμενος αὐτοῖς τὰ περὶ τὸν Πάδον
πεδιάς, καὶ καθόλου τῆς εὐνόας ὑπομνήσων τῆς
τῶν κατοικοῦντων αὐτὰ Γαλατῶν, ἅμα δὲ καὶ τὸν τῆς
Ῥώμης αὐτῆς τόπον ὑποδεικνύων, ἐπὶ ποσὸν εὐθαρσεῖς
ἐποίησε τοὺς ἀνθρώπους. (3) Τῇ δ' ἐπαύριον ἀνα-
ζεύξας, ἐνῆρχετο τῆς καταβάσεως. Ἐν ᾗ πολεμίους
μὲν οὐκ ἐπὶ περιμέτρει, πλὴν τῶν λάθρα κακοποιοῦν-
των· ὑπὸ δὲ τῶν τόπων καὶ τῆς χιόνος, οὐ πολλῶ λεί-
ποντας ἀπέβαλε τῶν κατὰ τὴν ἀνάβασιν φθαρέντων.
(4) Οὐδὲς γὰρ στενῆς καὶ κατωφεροῦς τῆς καταβά-
σεως, τῆς δὲ χιόνος ἀθλῶν ποιούσης ἐκάστοις τὴν
ἐπίβασιν, πᾶν τὸ παραπεσὼν τῆς ὁδοῦ καὶ σφαλὲν ἐφ-
ερετο κατὰ τῶν κρημνῶν. (5) Οὐ μὴν ἀλλὰ ταύτην
μὲν ὑπέφερον τὴν ταλαιπωρίαν, ἅτε συνήθεις ὄντες
ἦδη τοῖς τοιαύτοις κακοῖς. (7) Ἄμα δὲ τῷ παραγενέ-
σθαι πρὸς τοιοῦτον τόπον, ὃν οὔτε τοῖς θηρίοις, οὔτε
τοῖς ὑποζυγίοις δυνατὸν ἦν παραλθεῖν διὰ τὴν στενό-
τητα, σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια τῆς ἀπορρώγως καὶ

partim in subiectum agmen saxa devolventes, partim co-
minus lapidum ictu petentes, usque adeo ad extremum
trepidationis ac periculi eos coniecissent; (5) ut cogeretur
Hannibal in munita quadam et deserta nudaque petra sepa-
ratim ab equis et jumentis, cum dimidia parte exercitus,
ut his praesidio esset, pernoscere; donec aegre tandem
nocte tota ex confragosa ista convalle agmen horum est
evolutum. (6) Postero die, hostibus inde digressis, equi-
tes ac jumenta assecutus, suprema Alpium juga petebat
Hannibal; non jam cum universa acie incursantibus ampli-
us barbaris, sed per partes tantum et passim intercursantibus. (7) Quippe alii novissimum agmen, alii primum
opportune adorti, impedimentorum partem aliquam carpe-
bant. (8) Ac tunc quidem elephantorum praecipuus usus
illi fuit: quacumque enim bestiae incederent, tutum ab
hostibus, novitate spectaculi territis, agmen praestabant.
(9) Nono die ad juga Alpium est perventum: ubi stativa
Hannibal biduum habuit: nam et quietem dare militibus,
qui incolumes eo evaserant, volebat; et eos opperiri, qui
a tergo fuerant relictis. (10) Accidit eo temporis spatio, ut
equi multi ex iis, quos fuisse consternatos ante diximus,
multa item jumenta quae sarcinas abjecerant, agminis ve-
stigia sequendo praeter omnium spem ad suos redirent, et
in castra pervenirent.

LIV. Quoniam autem multa jam in summis montibus
nix erat, ad occasum inclinante sidere Vergiliarum, ani-
madvertens Hannibal, multitudinem, partim propter prae-
terita mala, partim propter imminetia, animos despon-
dere; (2) advocata concione, adhortari milites conabatur,
unicam ejus faciendi occasionem nactus, quod in conspectu
esset Italia: quae quidem illis montibus ita subjicitur, ut,
simul utraque aspiciens, universae Italiae arcem Alpes
dicas. (3) Itaque Circumpadanos campos illis ostentans,
et omnino incolarum Gallorum benevolentiam erga ipso
subinde memorans, ipsius vero etiam Romae locum desi-
gnans, aliquanto alacriorem militem reddebat. (4) Postero
die, motis signis, descendere coepit. Et in descensu qui-
dem hostes illi non occurrere, praeter paucos fortim infa-
stantes: sed per locorum iniquitatem ac per nivem non
multo pauciores amisit, quam in ascensu perierant. (5)
Quia enim descendentibus via erat angusta et declivis;
non dignoscente milite propter nivem, ubi pedem poneret,
quidquid via aberrans semel excidisset, per praecipitia
deferrebat. (6) Verumtamen hanc arduam, ut jam
hoc genus malis assueti milites, patienter ferebant. (7)
Ubi vero ad quemdam locum est ventum, quem propter
angustias neque elephantis, neque jumenta, transire pote-
rant: siquidem locus, jam ante praeceptus in passus fere

Αὐτὸς δὲ συναθροίσας ὄσους ἡδύνατο πλείστους ἐκ τοῦ κινδύνου, προσέβαλε πρὸς τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἐποίησαντο τὴν ὁρίην οἱ πολέμιοι. (11) Καταλαβὼν δὲ σχεδὸν ἔρημον, διὰ τὸ πάντας ἐκκληθῆναι πρὸς τὰς ὠφελείας, ἐγκρατὴς ἐγένετο τῆς πόλεως. Ἐκ δὲ τούτου πολλὰ συνέβη τῶν χρησίμων αὐτῷ, πρὸς τε τὸ παρὸν καὶ πρὸς τὸ μέλλον. (12) Παραυτίκα μὲν γὰρ ἐκομίσαστο πλῆθος ἵππων καὶ ὑποζυγίων, καὶ τῶν ἅμα τούτοις ἐαλωκότων ἀνδρῶν· εἰς δὲ τὸ μέλλον ἔσχε μὲν καὶ σίτου καὶ θρεμμάτων ἐπὶ δυοῖν καὶ τρισὶν ἡμέραις εὐπορίαν. (13) Τὸ δὲ συνέβη, φόβον ἐνεργάσαστο τοῖς ἐξῆς, πρὸς τὸ μὴ τολμᾶν αὐτῷ βραδίως ἐγχειρεῖν μηδὲνα τῶν παρακειμένων ταῖς ἀναβολαῖς.

LII. Τότε μὲν οὖν αὐτοῦ ποιησάμενος τὴν παρεμβολήν, καὶ μίαν ἐπιμαίνας ἡμέραν, αὐθις ὤρμα. (2) Ταῖς δ' ἐξῆς, μέχρι μὲν τινος ἀσφαλῶς διῆγε τὴν στρατιάν· ᾗδ' δὲ τεταρταῖος ὢν, αὐθις εἰς κινδύνου παρεγένετο μεγάλους. (3) Οἱ γὰρ περὶ τὴν δίοδον οἰκοῦντες, συμφορὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ δόλῳ, συνήντων αὐτῷ, θαλλοὺς ἔχοντες καὶ στεφάνους· τοῦτο γὰρ σχεδὸν πᾶσι τοῖς βαρβάροις ἐστὶ σύνθημα φιλίας, καθάπερ τὸ κηρύκειον τοῖς Ἑλλήσιν. (4) Εὐλαδῶς δὲ διακειμένος πρὸς τὴν τοιαύτην πίστιν Ἀννίβας, ἐξήτασε φιλοτίμως τὴν ἐπίνοιαν αὐτῶν καὶ τὴν ὅλην ἐπιβολήν. (5) Τῶν δὲ φασκόντων, καλῶς εἰδέναι καὶ τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν, καὶ τὴν τῶν ἐγχειρησάντων αὐτὸν ἀδικεῖν ἀπώλειαν, καὶ διασπαρύντων, ὅτι πάρεισι διὰ ταῦτα, βουλόμενοι μῆτε ποιῆσαι μῆτε παθεῖν δυσχερὲς μηδὲν, ὑπισχνουμένων δὲ καὶ δώσειν ἐξ αὐτῶν ἡμέρα· (6) πολλὸν μὲν χρόνον ἠύλαθεῖτο, καὶ διηπίστει τοῖς λεγομένοις· συλλογισζόμενος δὲ, ὥς εἰ λάβοι τὰ προτεινόμενα, τάχ' ἂν ἴσως εὐλαδεστέρους καὶ πραότερους ποιῆσαι τοὺς παραγεγονότας· μὴ προσδεξάμενος δὲ, προδήλους ἔξει πολεμίους αὐτούς· συγκατένευσε τοῖς λεγομένοις, καὶ συνυπεκρίθη τίθεσθαι φιλίαν πρὸς αὐτούς. (7) Τῶν δὲ βαρβάρων τὰ ἡμέρα παραδόντων, καὶ θρέμμασι χορηγούντων ἀφθόνως, καὶ καθόλου διδόντων σφᾶς αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας ἀπαρητήτως, ἐπὶ ποσὸν ἐπίστευσαν οἱ περὶ τὸν Ἀννίβαν, ὥστε καὶ καθηγεμόσιν αὐτοῖς χρῆσθαι πρὸς τὰς ἐξῆς δυσχωρίας. (8) Προπορευομένων δ' αὐτῶν ἐπὶ δύο ἡμέραις, συναθροισθέντες οἱ προειρημένοι καὶ συνακολουθήσαντες, ἐπιτίθενται, φάραγγά τινα δύσβατον καὶ κρημνώδη περαιουμένων αὐτῶν.

LIII. Ἐν ᾧ καιρῷ πάντας ἂν ἄρδην ἀπολέσθαι συνέβη τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν, εἰ μὴ, δεδιότες ἀκμὴν ἐπὶ ποσὸν, καὶ προορώμενοι τὸ μέλλον, τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ τοὺς ἵππους εἶχον ἐν τῇ πρωτοπορείᾳ, τοὺς δ' ὅπλιτας ἐπὶ τῆς οὐραγίας. (2) Τούτων δὲ ἐφεδρευόντων, ἔλαττον συνέβη γενέσθαι τὸ πάθος· οὗτοι γὰρ ἔσπεζαν τὴν ἐπιφορὰν τῶν βαρβάρων. (3) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο συγκυρήσαντος, πολὺ τι πλῆθος καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἵππων διεσφάρη. (4) Τῶν γὰρ τόπων ὑπερδεξίων ὄντων τοῖς

Ipse, periculo illo defunctus, quam plurimos potuit cogit; et oppidum illud, unde hostes fecerant impressionem, adoritur. (11) Nactus autem prope desertum, quod prædæ spe invitati omnes exlerant, loco potitur. Quæ res et in præsens et in futurum tempus magno illi commodo cessit. (12) Nam et statim numerum ingentem equorum, jumentorum atque hominum, qui capti simul fuerant, recepit: et præterea ad duos tresve dies insecutos frumento et pecoribus abundavit. (13) Tum, quod maximum erat, terrore injecto proximis Gallis, effecit, ne quisquam ex acolis eorum locorum, per quæ ascendebat, sibi negotium facessere auderet.

LII. Tum igitur castra eo loci metatus, diem unum quievit, ac deinde ire perrexit. (2) Sequentibus diebus aliquantum viæ sine ullo periculo cum copiis confecti: quarto die in periculum ingens iterum incidit. (3) Viæ namque accolæ, clam conspiratione facta, cum virentis olivæ ramis et coronis fiunt illi obviam: fere enim ubique apud barbaros hoc pacis et amicitie signum est, ut caduceus inter Græcos. (4) Hannibal, caute fidendum hoc genus hominibus jam olim persuasus, quid consilii istud esset, aut omnino quid sibi vellent, diligentissime explorat. (5) Quum dicerent, non ignorare se neque captum oppidum, neque eorum perniciem, qui ipsum conati essent injuria lacessere; significarentque, idcirco se advenisse, quod nec facere nec pati injuriam vellent; pignoraque etiam fidei pollicerentur: (6) ille, diu cunctatus, quod fidem illi non haberet, tandem cogitans, si conditionem acciperet, futuros fortasse, qui advenerant, eo ipso cautiore et mitiores; sin respuerit, aperte hostes evasuros; petitioni eorum annuit, et, amicitiam velle se cum illis jungere, pariter simulavit. (7) Quum deinde fidei pignora barbari tradidissent, magnæque pecorum copia exercitum adjuvissent, atque omnino incaute inter Pœnos versarentur; nonnihil eis fidere Hannibal cepit, ut etiam ducibus illis ad reliquas viæ salebras uteretur. (8) Qui ubi per biduum prævisse exercitui, congregati reliquos dixi, et a tergo insecuti, copias Hannibalis in transitu confragasse et præruptis cujusdam convallis, adoruntur.

LIII. Tum vero deletus Pœnorum universus exercitus fuisset, nisi Hannibal, nonnihil etiam tum timens, et hoc ipsum animo præsagiens, impedimenta et equites in primo agmine, quod erat robur peditum in extremo locasset. (2) Hoc subsidio firmata acies, cladem accepit minorem; hi namque impressionem hostium cohibuerunt. (3) Verumtamen, etiam sic, multitudo ingens qua virorum, qua jumentorum atque equorum, perit. (4) Nam adversarii qui superiora loca obtinebant, tantum progredientes in lateribus montium, quantum in convalle Pœni processissent,

πολεμίους, ἀντιπαράγοντες οἱ βάρβαροι ταῖς παρω-
μαίαις, καὶ τοῖς μὲν τὰς πέτρας ἐπικυλλόντες, τοὺς
δ' ἐκ χειρὸς τοῖς λίθοις τύπτοντες, εἰς ὁλοσχρῆ δια-
τροπὴν καὶ κίνδυνον ἦγον· (5) οὕτως, ὥστ' ἀναγκα-
στῆναι τὸν Ἀννίβαν μετὰ τῆς ἡμισείας δυνάμεως
νικτερεῦσαι περὶ τι λευκόπετρον ὄχυρον χωρὶς τῶν
ἡπῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων, ἐφεδρεύοντα τοῦτοις, ἕως ἐν
διῇ τῇ νυκτὶ ταῦτα μολὶς ἐξεμυρῶσατο τῆς χαράδρας.
(6) Τῇ δ' ἐπαύριον, τῶν πολεμίων χωρισθέντων, συνά-
ψας τοῖς ἡππεῦσι καὶ τοῖς ὑποζυγίοις, προῆγε πρὸς τὰς
ὑπερβολὰς τὰς ἀνωτάτων τῶν Ἀλπεων, ὁλοσχερεῖ μὲν
οὐδενὶ περιπίπτων ἐτι συστήματι τῶν βαρβάρων, κατὰ
μέρη δὲ καὶ κατὰ τόπους παρενοχλούμενος ὑπ' αὐτῶν.
(7) ὣν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς οὐραγίας, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πρωτο-
πορείας ἀπέσπων τῶν σκευοφόρων ἔνια, προσπίπτον-
τας εἰσκαίρων. (8) Μεγίστην δ' αὐτῷ παρεῖχετο χρεῖαν
τὰ θηρία. Καθ' ὃν γὰρ ἂν τόπον ὑπάρχει τῆς πο-
ρείας ταῦτα, πρὸς τοῦτο τὸ μέρος οὐκ ἐτόλμων οἱ
πολέμιοι προσιέναι, τὸ παράδοξον ἐκπληττόμενοι τῆς
τῶν ζώων φαντασίας. (9) Ἐνναταῖος δὲ διανύσας εἰς
τὰς ὑπερβολὰς, αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε, καὶ δύο
ἡμέρας προσέμεινε· βουλόμενος ἅμα μὲν ἀναπαῦσαι
τοὺς διασωζομένους, ἅμα δὲ προσδέξασθαι τοὺς ὑπο-
λειπομένους. (10) Ἐν δ' καιρῷ συνέθη πολλοὺς μὲν
ἡπῶν τῶν ἀπεπτοκίμενων, πολλὰ δ' ὑποζύγια τῶν
ἐκέρχιστον τὰ φορτία, παραδόξως ἀναδραμεῖν τοῖς
στίβοις ἐκόμενα, καὶ συνάψαι πρὸς τὴν παρεμβολήν.

LIV. Τῆς δὲ χιόνος ἦδη περὶ τοῖς ἄκροις ἀθροίζο-
μένη, διὰ τὸ συνάπτειν τὴν τῆς Πλευράδος δύσιν, θεω-
ρῶν τὰ πλήθη δυσθύμως διακείμενα, καὶ διὰ τὴν
προγεγενημένην ταλαιπωρίαν, καὶ διὰ τὴν ἐτι προσ-
δοκίμεν· (2) ἐπειρᾶτο συναθροίσας παρακαλεῖν,
μὴν ἔχειν ἀφορμὴν εἰς τοῦτο, τὴν τῆς Ἰταλίας ἐνάρ-
γισιν· οὕτω γὰρ ὑποπεπτόκει τοῖς προειρημένους
ἔρπον, ὥστε συνθεωρουμένων ἀμφοῖν, ἀκροπόλεως
φαίνεσθαι διάθεσιν ἔχειν τὰς Ἀλπεὶς τῆς ὁλης Ἰταλίας.
(3) Διόπερ ἐνδεικνύμενος αὐτοῖς τὰ περὶ τὸν Πάδον
τιδία, καὶ καθόλου τῆς εὐνόας ὑπομιμνήσκων τῆς
τῶν κατοικούντων αὐτὰ Γαλατῶν, ἅμα δὲ καὶ τὸν τῆς
Ρώμης αὐτῆς τόπον ὑποδεικνύων, ἐπὶ ποσὸν εὐθαρσεῖς
ἐποίησε τοὺς ἀνθρώπους. (4) Τῇ δ' ἐπαύριον ἀνα-
εῖξας, ἐνῆρχετο τῆς καταβάσεως. Ἐν ᾗ πολεμίοις
μὲν οὐκ ἐτι περιέτυχε, πλὴν τῶν λάθρα κακοποιούν-
των· ὑπὸ δὲ τῶν τόπων καὶ τῆς χιόνος, οὐ πολλὰ λεί-
ποντας ἀπέβαλε τῶν κατὰ τὴν ἀνάβασιν φθαρέντων.
(5) Οὕσης γὰρ στενῆς καὶ κατωφεροῦς τῆς καταβά-
σεως, τῆς δὲ χιόνος ἀθλῶν ποιούσης ἐκάστοις τὴν
ἐπίβασιν, πᾶν τὸ παραπεσοῦν τῆς ὁδοῦ καὶ σφαλὲν ἐφέ-
ρετο κατὰ τῶν κρημνῶν. (6) Οὐ μὴν ἀλλὰ ταύτην
μὲν ὑπέφερον τὴν ταλαιπωρίαν, ἀτε συνήθεις ὄντες
τῇ τοῖς τοιαύτοις κακοῖς. (7) Ἄμα δὲ τῷ παραγενέ-
σθαι πρὸς τοιαύτον τόπον, ὃν οὔτε τοῖς θηρίοις, οὔτε
τοῖς ὑποζυγίοις δυνατόν ἦν παραλθεῖν διὰ τὴν στενό-
τητα, σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια τῆς ἀπορρώγος καὶ

partim in subjectum agmen saxa devolventes, partim co-
minus lapidum ictu petentes, usque adeo ad extremum
trepidationis ac periculi eos coniecissent; (5) ut cogeretur
Hannibal in munita quadam et deserta nudaque petra sepa-
ratim ab equis et jumentis, cum dimidia parte exercitus,
ut his praesidio esset, pernolare; donec aegre tandem
nocte tota ex confragosa ista convalle agmen horum est
evolutum. (6) Postero die, hostibus inde digressis, equi-
tes ac jumenta assecutus, suprema Alpium juga petebat
Hannibal; non jam cum universa acie incursantibus am-
plius barbaris, sed per partes tantum et passim intercur-
santibus. (7) Quippe alii novissimum agmen, alii primum
opportune adorti, impedimentorum partem aliquam carpe-
bant. (8) Ac tunc quidem elephantorum praecipuus usus
illi fuit: quacumque enim bestiae incederent, tutum ab
hostibus, novitate spectaculi territis, agmen praestabant.
(9) Nono die ad juga Alpium est perventum: ubi stativa
Hannibal biduum habuit: nam et quietem dare militibus,
qui incolumes eo evaserant, volebat; et eos opperiri, qui
a tergo fuerant relictii. (10) Accidit eo temporis spatio, ut
equi multi ex iis, quos fuisse consternatos ante diximus,
multa item jumenta quae sarcinas abjecerant, agminis ve-
stigia sequendo praeter omnium spem ad suos redirent, et
in castra pervenirent.

LIV. Quoniam autem multa jam in summis montibus
nix erat, ad occasum inclinante sidere Vergiliarum, ani-
madvertens Hannibal, multitudinem, partim propter praeterita mala, partim propter imminencia, animos despon-
dere; (2) advocata concione, adhortari milites conabatur,
unicam ejus faciendi occasionem nactus, quod in conspectu
esset Italia: quae quidem illis montibus ita subjicitur, ut,
simul utraque aspiciens, universae Italiae arcem Alpes
dicas. (3) Itaque Circumpadanos campos illis ostentans,
et omnino incolarum Gallorum benevolentiam erga ipsos
subinde memorans, ipsius vero etiam Romae locum desi-
gnans, aliquanto alacriorem militem reddebat. (4) Postero
die, motis signis, descendere coepit. Et in descensu quid-
em hostes illi non occurrere, praeter paucos furtim in-
stantes: sed per locorum iniquitatem ac per nivem non
multo pauciores amisit, quam in ascensu perierant. (5)
Quia enim descendantibus via erat angusta et declivis;
non dignoscente milite propter nivem, ubi pedem poneret,
quidquid via aberrans semel excidisset, per praecipitia
deferebatur. (6) Verumtamen hanc arduam, ut jam
hoc genus malis assueti milites, patienter ferebant. (7)
Ubi vero ad quemdam locum est ventum, quem propter
angustias neque elephantum, neque jumenta, transire pote-
rant: siquidem locus, jam ante praeruptus in passus fere

Αὐτὸς δὲ συναθροίσας ὄσους ἡδύνατο πλείστους ἐκ τοῦ κινδύνου, προσέβαλε πρὸς τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἐποιήσαντο τὴν ὁρμὴν οἱ πολέμιοι. (11) Καταλαβὼν δὲ σχεδὸν ἔρημον, διὰ τὸ πάντας ἐκκληθῆναι πρὸς τὰς ὠφελείας, ἐγκρατὴς ἐγένετο τῆς πόλεως. Ἐκ δὲ τούτου πολλὰ συνέβη τῶν χρησίμων αὐτῷ, πρὸς τε τὸ παρὸν καὶ πρὸς τὸ μέλλον. (12) Παραυτίκα μὲν γὰρ ἐκομίσατο πλῆθος ἵππων καὶ ὑποζυγίων, καὶ τῶν ἄμα τούτοις ἐαλωκότων ἀνδρῶν· εἰς δὲ τὸ μέλλον ἔσχε μὲν καὶ σίτου καὶ θρεμμάτων ἐπὶ δυοῖν καὶ τρισὶν ἡμέραις εὐπορίαν. (13) Τὸ δὲ συνέχον, φόβον ἐνεργάσατο τοῖς ἐξῆς, πρὸς τὸ μὴ τολμᾶν αὐτῷ βραδίως ἐγχειρεῖν μηδὲνα τῶν παρακειμένων ταῖς ἀναβολαῖς.

LII. Τότε μὲν οὖν αὐτοῦ ποιησάμενος τὴν παρεμβολήν, καὶ μίαν ἐπιμείνας ἡμέραν, αὖθις ὤρμα. (2) Ταῖς δ' ἐξῆς, μέχρι μὲν τινος ἀσφαλῶς διῆγε τὴν στρατιάν· ἤδη δὲ τεταρταῖος ὦν, αὖθις εἰς κινδύνους παρεγένετο μεγάλους. (3) Οἱ γὰρ περὶ τὴν διόδον οἰκοῦντες, συμφρονήσαντες ἐπὶ δόλῳ, συνήντων αὐτῷ, θαλλοὺς ἔχοντες καὶ στεφάνους· τοῦτο γὰρ σχεδὸν πᾶσι τοῖς βαρβάρους ἐστὶ σύνθημα φιλίας, καθάπερ τὸ κηρύκειον τοῖς Ἑλλήσιν. (4) Εὐλαβῶς δὲ διακειμένος πρὸς τὴν τοιαύτην πίστιν Ἀννίβας, ἐξήτασε φιλοτίμως τὴν ἐπίνοιαν αὐτῶν καὶ τὴν ὁλὴν ἐπιβολήν. (5) Τῶν δὲ φασκόντων, καλῶς εἰδέναι καὶ τὴν τῆς πόλεως ἔλωσιν, καὶ τὴν τῶν ἐγχειρησάντων αὐτὸν ἀδικεῖν ἀπώλειαν, καὶ διασαφούντων, οὐκ ἀπέρισι διὰ ταῦτα, βουλόμενοι μῆτε ποιῆσαι μῆτε παθεῖν δυσχερές μηδὲν, ὑπισχυομένων δὲ καὶ δώσειν ἐξ αὐτῶν ἄμνηρα. (6) Πολὺν μὲν χρόνον ἠύλαβετο, καὶ διηπίσται τοῖς λεγομένοις· συλλογιζόμενος δὲ, ὥς εἰ λάβοι τὰ προτεινόμενα, τάχ' ἂν ἴσως εὐλαβεστέρους καὶ πραοτέρους ποιῆσαι τοὺς παραγεγονότας· μὴ προσδεχόμενος δὲ, προδῆλους ἔξει πολεμίους αὐτούς· συγκατένευσε τοῖς λεγομένοις, καὶ συνεπεκρίθη τίθεσθαι φιλίαν πρὸς αὐτούς. (7) Τῶν δὲ βαρβάρων τὰ ἄμνηρα παραδόντων, καὶ θρέμμασι χορηγούντων ἀφθόνης, καὶ καθόλου διδόντων σφᾶς αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας ἀπαρτηρήτως, ἐπὶ ποσὸν ἐπίστευσαν οἱ περὶ τὸν Ἀννίβαν, ὥστε καὶ καθηγεμόσιν αὐτοῖς χρῆσθαι πρὸς τὰς ἐξῆς δυσχωρίας. (8) Προπορευομένων δ' αὐτῶν ἐπὶ δύο ἡμέραις, συναθροισθέντες οἱ προειρημένοι καὶ συνακολουθήσαντες, ἐπιτίθενται, φάραγγά τινα δύσδοτον καὶ χρημυῶδη περαιουμένων αὐτῶν.

LIII. Ἐν ᾧ καιρῷ πάντας ἂν ἄρδην ἀπολέσθαι συνέβη τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν, εἰ μὴ, δεδιότες ἀκμὴν ἐπὶ ποσὸν, καὶ προορώμενοι τὸ μέλλον, τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ τοὺς ἵππους εἶχον ἐν τῇ πρωτοπορείᾳ, τοὺς δ' ὀπίστας ἐπὶ τῆς οὐραγίας. (2) Τούτων δὲ ἐφεδρευόντων, ἑλαττον συνέβη γενέσθαι τὸ πάθος· οὗτοι γὰρ ἔσταν τὴν ἐπιφορὰν τῶν βαρβάρων. (3) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτου συγκυρήσαντος, πολὺ τι πλῆθος καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἵππων διεσπάρθη. (4) Τῶν γὰρ τότεπων ὑπερδεξίων ὄντων τοῖς

Ipsae, periculo illo defunctus, quam plurimos potuit cogit; et oppidum illud, unde hostes fecerant impressionem, adoritur. (11) Nactus autem prope desertum, quod praedae spe invitati omnes exierant, loco potitur. Quae res et in praesens et in futurum tempus magno illi commodo cessit. (12) Nam et statim numerum ingentem equorum, iumentorum atque hominum, qui capti simul fuerant, recepit: et praeterea ad duos tresve dies insecutos frumento et pecoribus abundavit. (13) Tum, quod maximum erat, terrore injecto proximis Gallis, effecit, ne quisquam ex accolis eorum locorum, per quae ascendebat, sibi negotium facessere auderet.

LII. Tum igitur castra eo loci metatus, diem unum quievit, ac deinde ire perrexit. (2) Sequentibus diebus aliquantum viae sine ullo periculo cum copiis confecti: quarto die in periculum ingens iterum incidit. (3) Viae namque accolae, clam conspiratione facta, cum virentis olivae ramis et coronis fiunt illi obviam: fere enim ubique apud barbaros hoc pacis et amicitiae signum est, ut caduceus inter Graecos. (4) Hannibal, caute fidendum hoc genus hominibus jam olim persuasus, quid consilii istud esset, aut omnino quid sibi vellent, diligentissime explorat. (5) Quum dicerent, non ignorare se neque captum oppidum, neque eorum perniciem, qui ipsum conati essent injuria lacessere; significarentque, idcirco se advenisse, quod nec facere nec pati injuriam vellent; pignoraque etiam fidei pollicerentur: (6) ille, diu cunctatus, quod fidem illis non haberet, tandem cogitans, si conditionem acciperet, futuros fortasse, qui advenerant, eo ipso cautiores et meliores; sin respueret, aperte hostes evasuros; petitioni eorum annuit, et, amicitiam velle se cum illis jungere, pariter simulavit. (7) Quum deinde fidei pignora barbari tradidissent, magnaque pecorum copia exercitum adjuvissent, atque omnino incaute inter Paeonos versarentur; nonnihil eis fidere Hannibal cepit, ut etiam ducibus illis ad reliquas viae salebras uteretur. (8) Qui ubi per biduum praevissent exercitui, congregati reliqui quos dixi, et a tergo insecuti, copias Hannibalis in transitu confragorae et praeruptae caevisdam convallis, adoriantur.

LIII. Tum vero deletus Paenorum universus exercitus fuisset, nisi Hannibal, nonnihil etiam tum timens, et hoc ipsum animo praesagiens, impedimenta et equites in primo agmine, quod erat robur peditum in extremo locasset. (2) Hoc subsidio firmata acies, cladem accepit minorem; hi namque impressionem hostium cohibuerunt. (3) Verumtamen, etiam sic, multitudo ingens qua virorum, qua iumentorum atque equorum, perierit. (4) Nam adversarii qui superiora loca obtinebant, tantum progredientes in lateribus montium, quantum in convalle Paeni processissent,

πολεμίοις, ἀντιπαράγοντες οἱ βάρβαροι ταῖς παρω-
ραῖαις, καὶ τοῖς μὲν τὰς πέτρας ἐπικυλόντες, τοὺς
δ' ἐκ χειρὸς τοῖς λίθοις τύποντες, εἰς ὀλοσχερῇ δια-
τροπῇ καὶ κίνδυνον ἦγον· (5) οὕτως, ὥστ' ἀναγκα-
σθῆναι τὸν Ἀννίβαν μετὰ τῆς ἡμισείας δυνάμεως
νικτερεῦσαι περὶ τὴν λευκοπέτρων ὄχυρὸν χωρὶς τῶν
ἱππῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων, ἐφεδρεύοντα τοῦτοις, ἕως ἐν
ᾗ τῇ νυκτὶ ταῦτα μάλιστα ἐξεμηρύνετο τῆς χαράδρας.
(6) Τῇ δ' ἐπαύριον, τῶν πολεμίων χωρισθέντων, συνά-
ψας τοῖς ἱππεῦσι καὶ τοῖς ὑποζυγίοις, προῆγε πρὸς τὰς
ὑπερβολὰς τὰς ἀνωτάτω τῶν Ἀλπεων, ὀλοσχερεῖ μὲν
οὐδενὶ περιπίπτων ἐπὶ συστήματι τῶν βαρβάρων, κατὰ
μέρη δὲ καὶ κατὰ τόπους παρενοχλούμενος ἐπ' αὐτῶν·
(7) ὅν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς οὐραγίας, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πρωτο-
πορείας ἀπέσπων τῶν σκευοφόρων ἓνια, προσπίπτον-
τας εὐκαιρῶς. (8) Μεγίστην δ' αὐτῷ παρεχέτο χρεῖαν
τὰ θηρία. Καθ' ὃν γὰρ ἂν τόπον ἐπάρχοι τῆς πο-
ρείας ταῦτα, πρὸς τοῦτο τὸ μέρος οὐκ ἐτόλμων οἱ
τοῖς ἐπὶ προσίεναι, τὸ παράδοξον ἐκπληττόμενοι τῆς
τῶν ζώων φαντασίας. (9) Ἐνναταῖος δὲ διανύσας εἰς
τὰς ὑπερβολὰς, αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε, καὶ δύο
ἡμέρας προσέμεινε· βουλόμενος ἅμα μὲν ἀναπαῦσαι
τοὺς διασχωμένους, ἅμα δὲ προσδέξασθαι τοὺς ὑπο-
λειπομένους. (10) Ἐν δ' καιρῷ συνέβη πολλοὺς μὲν
ἱπποὺς τῶν ἀπεκτομένων, πολλὰ δ' ὑποζύγια τῶν
ἐκέρβροντων τὰ φορτία, παραδόξως ἀναδραμεῖν τοῖς
στῖβοις ἐκόμενα, καὶ συνάψαι πρὸς τὴν παρεμβολήν.

LIV. Τῆς δὲ χιόνος ἤδη περὶ τοὺς ἄκρους ἀθροίκο-
μένης, διὰ τὸ συνάπτειν τὴν τῆς Πλειάδος δύσιν, θεω-
ρῶν τὰ πλήθη δυσθύμως διακειμένα, καὶ διὰ τὴν
προγεγεννημένην ταλαιπωρίαν, καὶ διὰ τὴν ἐπὶ προσ-
δοκωμένην· (1) ἐπειρᾶτο συναθροίσας παρακαλεῖν,
μίαν ἔχων ἀφορμὴν εἰς τοῦτο, τὴν τῆς Ἰταλίας ἐνάρ-
γειαν· ὅτω γὰρ ὑποπεπνύκει τοῖς προειρημένοις
ἔρεσιν, ὥστε συνθεωρούμενοι ἀμφοῖν, ἀκροπόλεως
φαίνεσθαι διέθεσιν ἔχειν τὰς Ἀλπεὺς τῆς ὅλης Ἰταλίας.
(2) Διόπερ ἐνδεικνύμενος αὐτοῖς τὰ περὶ τὸν Πιάδων
κεῖθαι, καὶ καθάλου τῆς εὐνοίας ὑπομιμνήσκων τῆς
τῶν κατοικοῦντων αὐτὰ Γαλατῶν, ἅμα δὲ καὶ τὸν τῆς
Ῥώμης αὐτῆς τόπον ὑποδεικνύων, ἐπὶ ποσὸν εὐθαρσεῖς
ἐποίησε τοὺς ἀνθρώπους. (3) Τῇ δ' ἐπαύριον ἀνα-
ζεύξας, ἐνῆρχετο τῆς καταβάσεως. Ἐν ᾗ πολεμίοις
μὲν οὐκ ἐπὶ περιετρυχε, πλὴν τῶν λάθρα κακοποιοῦν-
των· ὑπὸ δὲ τῶν τόπων καὶ τῆς χιόνος, οὐ πολλὰ λεί-
ποντας ἀπέβαλε τῶν κατὰ τὴν ἀνάβασιν θηραγόντων.
(4) Οὕτως γὰρ στεγῆς καὶ κατωφεροῦς τῆς καταβά-
σεως, τῆς δὲ χιόνος ἀδελον ποιοῦσης ἐκάστοις τὴν
ἐκπίεσιν, πᾶν τὸ παραπεσὺν τῆς ὁδοῦ καὶ σφαλὲν ἐφέ-
ρετο κατὰ τῶν κρημνῶν. (5) Οὐ μὴν ἀλλὰ ταύτην
μὲν ὑπέφερον τὴν ταλαιπωρίαν, ἅτε συνήθεις ὄντες
ἤδη τοῖς τοιαύτοις καιροῖς. (7) Ἄμα δὲ τῷ παραγενέ-
σθαι πρὸς τοιοῦτον τόπον, ὃν οὐτε τοῖς θηρίοις, οὐτε
τοῖς ὑποζυγίοις δυνατὸν ἦν παραλθεῖν διὰ τὴν στενό-
τητα, σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια τῆς ἀπορρώγος καὶ

partim in subjectum agmen saxa devolventes, partim co-
minus lapidum ictu petentes, usque adeo ad extremum
trepidationis ac periculi eos coniecerunt; (5) ut cogeretur
Hannibal in munita quadam et deserta nudaque petra sepa-
ratim ab equis et jumentis, cum dimidia parte exercitus,
ut his praesidio esset, pernoscere; donec aegre tandem
nocte tota ex confragosa ista convalle agmen eorum est
evolutum. (6) Postero die, hostibus inde digressis, equi-
tes ac jumenta assecutus, suprema Alpium juga petebat
Hannibal; non jam cum universa acie incursantibus am-
plius barbaris, sed per partes tantum et passim intercur-
santibus. (7) Quippe alli novissimum agmen, alli primum
opportune adorti, impedimentorum partem aliquam carpe-
bant. (8) Ac tunc quidem elephantorum praecipuus usus
illi fuit: quacumque enim bestiae incederent, tutum ab
hostibus, novitate spectaculi territis, agmen praestabant.
(9) Nono die ad juga Alpium est perventum: ubi stativa
Hannibal biduum habuit: nam et quietem dare militibus,
qui incolumes eo evaserant, volebat; et eos opperiri, qui
a tergo fuerant relictii. (10) Accidit eo temporis spatio, ut
equi multi ex his, quos fuisse consternatos ante diximus,
multa item jumenta quae sarcinas abjecerant, agminis ve-
stigia sequendo praeter omnium spem ad suos redirent, et
in castra pervenirent.

LIV. Quoniam autem multa jam in summis montibus
nix erat, ad occasum inclinante sidere Vergiliarum, ani-
madvertens Hannibal, multitudinem, partim propter praeterita mala, partim propter imminencia, animos despon-
dere; (2) advocata concione, adhortari milites conabatur,
unicam ejus faciendi occasionem nactus, quod in conspecta
esset Italia: quae quidem illis montibus ita subjicitur, ut,
simul utraque aspiciens, universae Italiae arcem Alpes
dicas. (3) Itaque Circumpadanos campos illis ostentans,
et omnino incolarum Gallorum benevolentiam erga ipso
subinde memorans, ipsius vero etiam Romae locum desi-
gnans, aliquanto alacriorem militem reddebat. (4) Postero
die, motis signis, descendere coepit. Et in descensu qui-
dem hostes illi non occurrere, praeter paucos furtim infe-
stantes: sed per locorum iniquitatem ac per nivem non
multo pauciores amisit, quam in ascensu perierant. (5)
Quia enim descendantibus via erat angusta et declivis;
non dignoscente milite propter nivem, ubi pedem poneret,
quidquid via aberrans semel excidisset, per praecipitia
deferebatur. (6) Verumtamen hanc arumnam, ut jam
hoc genus malis assueti milites, patienter ferebant. (7)
Ubi vero ad quemdam locum est ventum, quem propter
angustias neque elephantum, neque jumenta, transire pote-
rant: siquidem locus, jam ante praeruptus in passus fere

πρὸ τοῦ μὲν οὐσης, τότε δὲ καὶ μᾶλλον ἔτι προσφάτως ἀπερβύγυιαι· ἐνταῦθα πάλιν ἀθυμῆσαι καὶ διατραπῆναι συνέβη τὸ πλῆθος. (8) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπεβάλετο περιελθεῖν τὰς δυσχωρίας ὁ τῶν Καρχηδονίων στρατηγός· ἐπιγενομένης δὲ χιόνος, καὶ ταύτην ἀδύνατον ποιοῦσης τὴν πορείαν, ἀπέστη τῆς ἐπιβολῆς.

LV. Τὸ γὰρ συμβαίνειν ἴδιον ἦν καὶ παρηλλαγμένον. Ἐπὶ γὰρ τὴν προϋπάρχουσαν χιόνα καὶ διαμεμενηκυῖαν ἐκ τοῦ πρότερον χειμῶνος, ἄρτι τῆς ἐπιετοῦς πεπτικυίας, ταύτην μὲν εὐδιάκοπτον εἶναι συνέβαινε, καὶ διὰ τὸ, πρόσφατον οὖσαν, ἀπαλὴν ὑπάρχειν, καὶ διὰ τὸ μηδέπω βάθος ἔχειν. (2) Ὅποτε δὲ ταύτην διαπατήσαντες, ἐπὶ τὴν ὑποκάτω καὶ συνεστηκυῖαν ἐπιβαίεν, οὐκ ἔτι διέκοπτον, ἀλλ' ἐπέπλεον ὀλισθαίνοντες ἀμφοτέροις ἅμα τοῖς ποσὶ· καθάπερ ἐπὶ τῇ γῇ συμβαίνει τοῖς διὰ τῶν ἀροσπηλῶν πορευομένοις. (3) Τὸ δὲ συνεξακολουθοῦν τοῖς, ἔτι δυσχερέστερον ὑπῆρχεν. (4) Οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες οὐ δυνάμενοι τὴν κάτω χιόνα διακόπτεν, ὅποτε πεσόντες βουληθεῖεν ἢ τοῖς γόνασιν ἢ ταῖς χερσὶ προσεξερείσασθαι πρὸς τὴν ἐξανάστασιν, τότε καὶ μᾶλλον ἐπέπλεον ἅμα πᾶσι τοῖς εἰρήμασιν, ἐπιπολὺ κατωφερῶν ὄντων τῶν χωρίων. (5) τὰ δ' ὑποζύγια διέκοπτεν, ὅτε πέσοι, τὴν κάτω χιόνα κατὰ τὴν διανάστασιν· διακόψαντα δὲ, ἔμενε μετὰ τῶν φορτίων ὅσον καταπεπηγότα, διὰ τε τὸ βάρος, καὶ διὰ τὸ πῆγμα τῆς προϋπαρχούσης χιόνος. (6) Ὅθεν ἀποστὰς τῆς τοιαύτης ἐλπίδος, ἑστρατοπέδευσε περὶ τὴν βράχιν, διαμησάμενος τὴν ἐπ' αὐτῇ χιόνα· καὶ μετὰ ταῦτα παραστήσας τὰ πλῆθη, τὸν κρημνὸν ἐξωκοδόμει μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας. (7) Τοῖς μὲν οὖν ὑποζυγίοις καὶ τοῖς ἵπποις ἱκανὴν ἐποίησε παράδοον ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. Διὸ καὶ ταῦτα μὲν εὐθέως διαγαγὼν καὶ καταστρατοπέδευσας περὶ τοὺς ἐκφεύγοντας ἤδη τὴν χιόνα τόπους, διαφῆκε πρὸς τὰς νομάς. (8) Τοὺς δὲ Νομάδας ἀνὰ μέρος προῆγε πρὸς τὴν οἰκδομίαν· καὶ μόλις ἐν ἡμέραις τρισὶ κακοπαθήσας, διήγαγε τὰ θηρία. Καὶ τότε συνέβαινε κακῶς διατεθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ λιμοῦ. (9) Τῶν γὰρ Ἀλπεων τὰ μὲν ἄκρα καὶ τὰ πρὸς τὰς ὑπερβολὰς ἀνήκοντα, τελῶς ἀδενδρα καὶ φυλὰ πάντ' ἐστὶ, διὰ τὸ συνεχῶς ἐπιμένειν τὴν χιόνα καὶ θέρους καὶ χειμῶνος· τὰ δ' ὑπὸ μέσσην τὴν παρῳρείαν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν, ὀλοφώρα καὶ δενδροφώρα, καὶ τὸ δλον οἰκήσιμά ἐστιν.

LVI. Ἀννίβας δὲ, συναθροίσας ὁμοῦ πᾶσαν τὴν δύναμιν, κατέβαινε· καὶ τριταῖος ἀπὸ τῶν προειρημένων κρημνῶν διανύσας, ἤψατο τῶν ἐπιπέδων· (2) πολλοὺς μὲν ἀπολωλεκώς τῶν στρατιωτῶν, ὑπὸ τε τῶν πολεμίων, καὶ τῶν ποταμῶν, ἐν τῇ καθόλου πορείᾳ· πολλοὺς δ' ὑπὸ τῶν κρημνῶν καὶ τῶν δυσχωρίων κατὰ τὰς Ἀλπεὺς οὐ μόνον ἄνδρας, ἔτι δὲ πλείους ἵππους καὶ ὑποζύγια. (3) Τέλος δὲ, τὴν μὲν πᾶσαν πορείαν ἐκ Καϊνῆς πόλεως ἐν πέντε μηνὶ ποιησάμενος, τὴν δὲ τῶν Ἀλπεων ὑπερβολὴν ἡμέραις πεντεκαίδεκα, κατῆρε τολμηρῶς εἰς τὰ περὶ τὸν Πάδον τεδία, καὶ τὸ τῶν

centum nonaginta, recenti insuper ruina magis etiam erat abruptus : tum enimvero multitudo iterum despondere animos atque trepidare. (8) Hic Pœnus consilium principio cepit, invia hæc loca circumeundi ; sed quoniam superveniens nivis copia eam viam redderet insuperabilem, incepto destitit.

LV. Etenim rarum aliquid et singulare illac incedentibus eveniebat. Nam quum super veterem nivem, quæ ex priore hieme remanserat, nova præsentis anni cecidisset ; hæc quidem, tum quia mollis erat, utpote recens, tum quia modicæ adhuc erat altitudinis facile cedebat vestigio. (2) Postea vero quam, ista conculcata, per subjectam huic allam et gelu concretam ingrediebantur, non amplius hæc cedebat : sed, veluti supernatantes, utroque pede fallente, cadebant ; sicut in terra usu venire solet iis, qui per solum in superficie limosum incedunt. (3) Deinde vero major etiam difficultas sequebatur. (4) Nam quum imprimere in nivem illam inferiorem vestigium non possent ; si qui conciderant et coniti ad assurgendum seu genubus seu manibus volebant, cum ipsis adminiculis per prona admodum loca, veluti innatantes, fœdus adhuc corruabant. (5) Jumenta vero ubi ceciderant, luctantia in assurgendo inferiorem nivem rumpebant : sed, ea rupta, cum ipsis sarcinis quasi congelata hærebant, et propter gravitatem suam, et propter glaciem ex priore nive firmiter adstrictam. (6) Itaque desperato consilii hujus exitu, circa ipsum illud dorsum, effossa egestaque nive, qua omnia tegebantur, metatus est castra : deinde opera militum usus, labore improbo per præcipitium viam munivit : (7) ac jumentis quidem et equis idoneum transitum uno die expedivit : quare hos statim transmisit, et motis castris ad loca ubi nix nulla reperiebatur, ad pascua dimittit. (8) Ipse interea Numidas ad viam muniendam per vices admovebat : vixque tertio demum die, mala passus ingentia, elephantos trajecit ; qui jam prope fame erant consumti. (9) Nam Alpium cacumina et proxima illis loca nuda prorsus ubique sunt, absque ulla omnino arbore, perpetuis nivibus et æstate et hieme obsessa : quæ vero mediis utrimque montium, lateribus subjectæ sunt, arbusta sylvasque gignunt, et omnino habitari possunt.

LVI. Hannibal, universo exercitu congregato, descendit : ac tertio die, ex quo prærupta illa quæ commemoravimus loca est emensus, ad plana pervenit : (2) multis militibus amissis, quos toto itinere partim hostes, partim flumina, exstinxerant ; multis item, quos præcípites atque inviæ Alpes hauserant, non solum viris, verum etiam equis jumentisque longe pluribus. (3) Tandem, universo itinere a Carthagine nova quinque mensibus confecto, Alpibus vero diebus quindecim superatis, in Circumpada-

ἰσόμενον ἔθνος· (4) ἔχων διασπώμενον μέρος τῆς μὲν τῶν Λιβύων δυνάμεως, πεζοὺς μυρίους καὶ δυσχιλίους, τῆς δὲ τῶν Ἰβήρων εἰς ὀκταχιλίους· ἱππεῖς δὲ τοὺς πάντας οὐ πλείους τῶν ἑξαχιλίων· ὥς αὐτὸς ἐν τῇ στήλῃ τῇ περὶ τοῦ πληθους ἔχουσι τὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ Λακινίῳ διασαφεῖ. (5) Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, ὡς ἐπάνω προείπον, Πόπλιος ἀπολελοιπὼς τὰς δυνάμεις Γναίῳ τῷ ἀδελφῷ, καὶ παρακλητικῶς αὐτὸν ἔχεσθαι τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ πραγμάτων, καὶ πολεμεῖν ἐβρωμένως Ἀσδρούβα, κατέπλευσε μετ' ὀλίγων αὐτὸς εἰς Πίσας. (6) Ποιησάμενος δὲ τὴν πορείαν διὰ Τυρρηνίας, καὶ παραλαβὼν τὰ παρὰ τῶν ἑξαπελέων στρατοπέδα καὶ προκαθήμενα καὶ προσπολεμοῦντα τοῖς Βοίοις, ἤκε πρὸς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία καὶ καταστρατοπεδεύσας, ἐπέιχε τοῖς πολεμίοις, σπεύδων συμβαλεῖν εἰς μάχην.

LVII. Ἡμεῖς δὲ ἐπειδὴ καὶ τὴν διήγησιν, καὶ τοὺς ἡγεμόνας ἀμφοτέρων, καὶ τὸν πόλεμον, εἰς Ἰταλίαν ἡγάγομεν· πρὸ τοῦ τῶν ἀγώνων ἀρξασθαι, βραχεία βουλόμεθα περὶ τῶν ἀρμοζόντων τῇ πραγματείᾳ διελθεῖν. (2) Ἰσως γὰρ ὅς τις ἐπιζητήσουσι, πῶς πεποιημένοι τὸν πλείστον λόγον ὑπὲρ τῶν κατὰ Λιβύην καὶ κατ' Ἰβηρίαν τόπων, οὔτε περὶ τοῦ καθ' Ἑρακλείους στήλας στόματος οὐδὲν ἐπὶ πλείον εἰρήκαμεν, οὔτε περὶ τῆς ἐξω θαλάττης, καὶ τῶν ἐν ταύτῃ συμβαινόντων ἰδιωμάτων· (3) οὐδὲ μὴν περὶ τῶν Βρεττανικῶν νήσων, καὶ τῆς τοῦ καττιτέρου κατασκευῆς, ἔτι δὲ τῶν ἀργυρέων καὶ χρυσεῶν τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ὑπὲρ ὧν οἱ συγγραφεῖς, ἀμφισβητοῦντες πρὸς ἀλλήλους, τὸν πλείστον διατίθενται λόγον. (4) Ἡμεῖς δ', οὐχ ὡς νομίζοντες ἀλλότριον εἶναι τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἱστορίας, διὰ τοῦτο παρελπίομεν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν, οὐ βουλόμενοι παρ' ἑκάστα διασπᾶν τὴν διήγησιν, οὐδ' ἀποπλανᾶν ἀπὸ τῆς πραγματικῆς ὑποθέσεως τοὺς φιλοκροῦντας· (5) δεύτερον δὲ, κρίνοντας, οὐ διεβριμύνην, οὐδ' ἐν παρέργῳ, ποιήσασθαι τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην· ἀλλὰ κατ' ἰδίαν, καὶ τόπον καὶ καιρὸν ἀπονεύσαντες τῷ μέρει τούτῳ, καθόσον οἳοί τ' εἰσμέν τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῶν ἐξηγήσασθαι. (6) Διόπερ οὐ γρηθ' θαυμάζειν οὐδ' ἐν τοῖς ἐξῆς, ἐὰν, ἐπὶ τινας τόπους ἐρχόμενοι τοιοῦτους, παραλείπωμεν τοῦτο τὸ μέρος, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. (7) Εἰ δὲ τινες πάντως ἐπιζητοῦσι κατὰ τόπον καὶ κατὰ μέρος τῶν τοιούτων δοῦναι· ἴσως ἀγνοοῦσι, παραπλήσιόν τι πάσχοντες τοῖς λέχνους τῶν δειπνητῶν. (8) Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, πάντων ἀποκευόμενοι τῶν παρακευμένων, οὔτε κατὰ τὸ παρὸν οὐδενὸς ἀλθινῶς ἀπολαύουσι τῶν βρωμάτων, οὔτ' εἰς τὸ μέλλον ὠφέλιμον ἐξ αὐτῶν τὴν ἀνάδοσιν καὶ τροφὴν κομίζονται· πᾶν δὲ τούναντιον. (9) Ὅς τε περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τὸ παραπλήσιον ποιοῦντες, οὔτε τῆς παραυτίκα διαγωγῆς ἀλθινῶς, οὔτε τῆς εἰς τὸ μέλλον ὠφελείας στοχάζονται δεόντως.

LVIII. Διότι μὲν οὖν, εἰ καὶ τι τῶν τῆς ἱστορίας μερῶν ἄλλο, καὶ τοῦτο προσεῖ λόγου καὶ διορθώσεως

nos campos et Insubrium fines audacter est ingressus. (4) Copiæ, quæ tum illi restabant incolumes, hæc fuere: ex Africanis, peditum millia duodecim; ex Hispanis, ad octo millia: equitum universus numerus sex millia non excedebat: sicut testatur ipse in columna Lacinii inventa, qua suorum numerum est complexus. (5) Eodem vero tempore, quemadmodum supra dixi, Publius, legionibus fratri Cnæo relictis, multumque illum hortatus, ad res in Hispania diligenter gerendas, et fortiter cum Asdrubale bellandum: ipse cum paucis Pisas navigavit. (6) Deinde per Hetruriam iter faciens, ubi a prætoribus eos exercitus accepisset, qui locis illis præsidebant, et adversus Boios rem gerebant, ad Padum accessit: ibique positis castris substitit, cum hoste manus quamprimum cupiens conserere.

LVII. Nunc quoniam et narrationem, et populi utriusque duces, bellumque adeo ipsum, in Italiam perduximus; priusquam pugnas ibi pugnatæ narrare incipimus, pauca de officio nostro in scribenda hac historia dicemus. (2) Quærent enim fortasse nonnulli, quum de variis in Africa atque Hispania locis multum simus locuti, cur de Freto ad columnas Herculis, de externo mari, ejusque natura, (3) de Britannicis insulis, et stanni confectione, de auri argenticque metallis in Hispania, de quibus multa, eaque invicem pugnantia, auctores prodidere, non fuisse verba fecerimus. (4) Nos vero hæc prætermisimus, non eo quidem nomine, quia parum illa pertinere ad historiam arbitramur: sed primo, ne interrompere narrationem ad singulorum mentionem cogeremur, et a rerum gestarum serie studiosos notitiæ illarum avocare: (5) deinde, quia constitulimus, non sparsim varis locis, neque obiter, meminisse eorum; sed seorsim, loco ac tempore ei tractationi destinato, veritatem rerum illarum pro nostra virili explicare. (6) Nemo igitur nec in sequentibus mirari debet, si delati narratione rerum gestarum ad nonnulla ejusmodi loca, propter illas quam diximus causas, naturam ipsorum exponere supersederimus. (7) De qua si qui omnino postulant, ut ubique et in quacumque historiæ parte disseratur; non animadvertunt, opinor, isti, idem sibi usu venire ac catillonibus convivis: (8) nam quemadmodum hi, singula fercula degustando, neque in præsentia ullo ex cibis vere fruuntur, neque in posterum utile ex eorum digestionem alimentum ferunt, sed omnia potius contraria experiuntur; (9) similime et illi, qui parem animum ad librorum lectionem afferunt, neque in præsentia vere se oblectandi, neque in posterum proficiendi rectam ineunt viam.

LVIII. Quod autem ista pars, si qua ulla pars historiæ, tractari adhuc et propius veritatem emendari opus habeat,

ἀληθινωτέρας, προφανές ἐκ πολλῶν, μάλιστα δ' ἐκ τούτων. (2) Σχεδὸν γὰρ πάντων, εἰ δὲ μή γε τῶν πλείστων συγγραφέων, πεπειραμένων μὲν ἐξηγεῖσθαι τὰς ἰδιότητας καὶ θέσεις τῶν περὶ τὰς ἐσχάτας τόπων τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, ἐν πολλοῖς δὲ τῶν πλείστων διημαρτηκότων, (3) παραλείπειν μὲν οὐδαμῶς καθήκει, ῥητέον δὲ τι πρὸς αὐτοὺς, οὐκ ἐκ παρέργου καὶ διεβριμμένως, ἀλλ' ἐξ ἐπιστάσεως. (4) καὶ ῥητέον, οὐκ ἐπιτιμῶντας, οὐδ' ἐπιπλήττοντας, ἐπαινοῦντας δὲ μάλλον, καὶ διορθομένους τὴν ἀγνοίαν αὐτῶν· γινώσκοντας, ὅτι κακείνοι, τῶν νῦν καιρῶν ἐπιλαβόμενοι, πολλὰ τῶν αὐτοῖς εἰρημένων, εἰς διόρθωσιν ἂν καὶ μετάρθωσιν ἤγαγον. (5) Ἐν μὲν γὰρ τῇ προγεγονότῃ χρόνῳ σπανίους ἂν εὔροι τις τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἐπιβεβλημένους πολυπραγμονεῖν τὰ κατὰ τὰς ἐσχάτας, διὰ τὸ τῆς ἐπιβολῆς ἀδύνατον. (6) Πολλοὶ μὲν γὰρ ᾔσαν οἱ κατὰ θάλατταν κίνδυνοι τότε καὶ δυσεξαρτήμητοι· πολλαπλάσιοι δὲ τούτων, οἱ κατὰ γῆν. (7) Ἄλλ' εἰ καὶ τις, ἢ κατ' ἀνάγκην, ἢ κατὰ προαίρεσιν, ἐξίκοιτο πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, οὐδ' οὕτως ἦναι τὸ προκείμενον. (8) Δυσχερὲς μὲν γὰρ ἐπὶ πλείον τιῶν αὐτόπτην γενέσθαι, διὰ τὸ τοὺς μὲν ἐκδεσθαρῶσθαι, τοὺς δ' ἐρήμους εἶναι τόπους· ἐτι δὲ χαλεπώτερον, τὸ περὶ τῶν ὁραθέντων διὰ λόγου τι γινῶναι καὶ μαθεῖν, διὰ τὸ τῆς φωνῆς ἐξηλλαγμένον. (9) Ἐὰν δὲ καὶ γινῶι τις, ἐτι τῶν πρὸ τοῦ δυσχερέστερον τῶν ἑωρακῶν τινὰ μετρίῳ χρῆσθαι τρόπῳ, καὶ, καταφρονήσαντα τῆς παραδοξολογίας καὶ τερατείαις, ἑαυτοῦ χάριν προτιμῆσαι τὴν ἀλήθειαν, καὶ μηδὲν τῶν παρὲς ὄντων ἡμῖν ἀναγγεῖλαι.

LIX. Διόπερ, οὐ δυσχεροῦς, ἀλλ' ἀδύνατον σχεδὸν διαρκούσης κατὰ γε τοὺς προγεγονότας καιροὺς τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας ὑπὲρ τῶν προειρημένων, οὐκ, εἰ τι παρέλιπον οἱ συγγραφεῖς ἢ διημαρτον, ἐπιτιμᾶν αὐτοῖς ἄξιον. (2) ἀλλ', ἐφ' ὅσον ἐγνωσάν τι καὶ προεβίβασαν τὴν ἐμπειρίαν τὴν περὶ τούτων ἐν[τοῖς] τοιούτοις καιροῖς, ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν αὐτοὺς δίκαιον. (3) Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς, τῶν μὲν κατὰ τὴν Ἀσίαν, διὰ τὴν Ἀλεξάνδρου δυναστείαν, τῶν δὲ λοιπῶν τόπων, διὰ τὴν Ῥωμαίων ὑπεροχὴν, σχεδὸν ἀπάντων πλωτῶν καὶ πορευτῶν γεγονότων. (4) ἀπολελυμένων δὲ καὶ τῶν πρακτικῶν ἀνδρῶν τῆς περὶ τὰς πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς πράξεις φιλοτιμίας, ἐκ δὲ τούτων μεγάλας ἀφορμὰς εὐληφόντων εἰς τὸ πολυπραγμονεῖν καὶ φιλομαθεῖν περὶ τῶν προειρημένων. (5) δέον ἂν εἴη καὶ βέλτιον, γινώσκειν ἀληθινώτερον ὑπὲρ τῶν πρότερον ἀγνοουμένων. (6) Ὅπερ ἡμεῖς αὐτοὶ τε πειρασόμεθα ποιεῖν, λαθόντες ἀρμόζοντα τόπον ἐν τῇ πραγματείᾳ τῷ μέρει τούτῳ, τοὺς τε φιλοπευστοῦντας ὁλοχερέστερον βουλησόμεθα συνεπιστῆσαι περὶ τῶν προειρημένων. (7) Ἐπειδὴ καὶ τὸ πλεῖον τούτου χάριν ὑπεδεξάμεθα τοὺς κινδύνους καὶ τὰς κακοπαθείας τὰς συμβάσας ἡμῖν ἐν πλάνῃ τῇ κατὰ Λιβύην, καὶ κατ' Ἰβηρίαν, ἐτι δὲ Γαλατίαν, καὶ τὴν ἔωθεν ταύταις ταῖς χωραῖς συγκυροῦσαν θάλατταν. (8) ἵνα, διορθωσάμενοι τὴν τῶν προγεγονότων ἀγνοίαν

multa arguunt; quorum nos præcipua attingemus. (2) Nam quum omnes, certe quidem plurimi scriptores extremas orbis cognitæ partes, quæ locorum natura, qui situs, enarrare sint conati, in multis autem plerique illorum erraverint; (3) nequaquam sane prætermitti errores illorum debent, sed confutare illos oportet; neque id obiter, aut carptim, verum ex professo: (4) confutare autem sic, non ut auctores incuses, aut in eos inveharis; sed laudes potius, et quæ fuerint ab illis ignorata corrigas; atque apud te cogites, etiam illos, si ad hanc ætatem pervenissent, multa quæ scripserant fuisse emendaturos et mutaturos. (5) Etenim superioribus quidem temporibus paucos Gæcorum invenires, qui extrema orbis nostri curiosius investigare aggredierentur; quoniam facultas ejus rei nulla erat. (6) Nam et maria navigantibus infinita ferme pericula impendebant; et multo etiam plura terrae euntibus. (7) Sed et si quis etiam, sive necessitate compulsus, sive ultro, ad fines orbis accessisset, ne sic quidem multum profecisset. (8) Nam difficile est consequi, ut diutius eorum sis ipse spectator; quum locorum alia a feris barbaris habitentur, alia sint deserta: ut autem de illis, quæ ipse etiam videris, sermone aliquid cognoscas ac docearis, id vero, propter linguarum diversitatem, difficillius etiam est. (9) Quin et, si quis notitiam earum rerum nactus sit, restat omnium quæ diximus difficillimum; ut moderate uti sciat eis quæ viderit, et, spreto miraculorum figmentis ac portentis, ipsam propter se veritatem colat, neque quidquam, quod ab illa recedat, nobis nuntiet.

LIX. Quum igitur superioribus sæculis istarum rerum vera cognitio, non dicam difficulter, sed omnino parari non potuerit: si quid auctores prætermisere, aut secus scripsere, non tam eo nomine reprehensionem merentur, (2) quam laudem et admirationem, eo quod talibus temporibus aliquid saltem de iis rebus cognoverint, et studia hominum hac parte iverint adjutum. (3) Nostra vero ætate, postquam Asia per Alexandri dominatum, reliquæ vero orbis partes per Romanorum imperium terra marique omnibus patent: (4) quum etiam viri, qui in agendis rebus soliti erant versari, curis jam qua bellicis, qua civilibus, sint soluti, maximæque ex ea re opportunitates sint nacti, diligentius atque exactius de istis inquirendi: (5) necesse utique fuerit et melius, ut, quæ prius fere ignorabantur, hodie veritas cognoscantur. (6) Quod quidem et nos præstare conabimur, ubi dederit se occasio in hoc opere de huiusmodi rebus, quas diximus, disserendi, et curiosorum ejus studii attentionem ad eas penitus noscenda erigemus. (7) Nam et hoc ipso potissimum consilio tot pericula tantoque suscepimus labores, quantos in peraganda Africa, Hispania, Gallia, marique externo quod has regiones alloit, exantlavimus: (8) ut antiquorum ignorantiam et errores circa has partes corrigere

ἐν τούτοις, γνώριμα ποιήσωμεν τοῖς Ἑλλήσι καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. (9) Νῦν δ', ἀνδραμόντες ἐπὶ τὴν παρέκβασιν τῆς διηγήσεως, πειρασόμεθα δηλοῦν τοὺς γενομένους ἐκ παρατάξεως ἐν Ἰταλίᾳ Ῥωμαῖοις καὶ Καρχηδονίοις ἀγῶνας.

LX. Τὸ μὲν οὖν πλῆθος τῆς δυνάμεως, ὅπερ ἔχων Ἀννίβας ἐνέβαλεν εἰς Ἰταλίαν, ἤδη δεδηλώκαμεν. (2) Μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν, καταστρατοπεδεύσας ὑπ' αὐτὴν τὴν παρωρείαν τῶν Ἀλπεων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀναλάμβανε τὰς δυνάμεις. (3) Οὐ γὰρ μόνον ὑπὸ τῶν ἀναβάσεων καὶ καταβάσεων, ἐτι δὲ τραχυτήτων τῶν κατὰ τὰς ὑπερβολὰς, δεινῶς τεταλαιπωρῆχει τὸ σύμπαν ζυτῶν στρατόπεδον· ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν ἐπιτηδεῶν σπάνει, καὶ ταῖς τῶν σωματῶν ἀθεραπυσταῖς, κακῶς ἀτήλαττε. (4) Πολλοὶ δὲ καὶ καθυφεῖντο ἑαυτοὺς ὀλοσχερῶς, διὰ τὴν ἐνδειαν καὶ συνέχειαν τῶν πόνων. Οὕτε γὰρ διακομίζειν εἰς τοσαύτας μυριάδας διὰ τοιοῦτων τόπων δαψιλῇ τὰ πρὸς τὴν τροφὴν οἷοι τ' ἦσαν· ἃ τε καὶ παρεκόμεζον, ἅμα τῇ τῶν ὑποζυγίων καταφθορᾷ, καὶ τούτων τὰ πλείστα συναπώλλυτο. (5) Διόπερ, ὀρμήσας ἀπὸ τῆς τοῦ Ῥοδανοῦ διαβάσεως, πεζοὺς μὲν εἰς ὀκτακισχιλίους καὶ τρισμύριους ἔχων, ἱππεῖς δὲ πλείους ὀκτακισχιλίων, σχεδὸν πᾶσι τὴν ἡμίσειαν τῆς δυνάμεως, καθάπερ ἐπάνω προείπον, ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς διέφθειρεν. (6) Ὅς γε μὴν σωθέντες, καὶ ταῖς ἐπιφανείαις καὶ τῇ λοιπῇ διαθέσει, διὰ τὴν συνέχειαν τῶν προεξημένων πόνων, ὅσον ἀποτετηρωμένοι πάντες ἦσαν. (7) Πολλὴν οὖν ποιούμενος πρόνοιαν Ἀννίβας τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν, ἀνεκτάτο καὶ τὰς ψυχὰς ἅμα καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνδρῶν, ὁμοίως δὲ τὰ τῶν ἵππων. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα, προσανειληφύας ἤδη τῆς δυνάμεως, τῶν Ταυρινῶν, οἱ τυγχάνουσι πρὸς τῇ παρωρείᾳ κατοικοῦντες, στασιαζόντων μὲν πρὸς τοὺς Ἰσομβρας, ἀπιστούντων δὲ τοῖς Καρχηδονίοις· (9) τὸ μὲν πρῶτον αὐτοὺς εἰς φιλίαν προύκαλεῖτο καὶ συμμαχίαν· οὐχ ὑπακούοντων δὲ, περιστρατοπεδεύσας τὴν βαρυτάτην πόλιν, ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐξεπολιόρκησε. (10) Κατασφάξας δὲ τοὺς ἐναντιωθέντας αὐτῷ, τοιοῦτον ἐνεργάσαστο φόβον τοῖς σύγγενος κατοικοῦσι τῶν βαρβάρων, ὥστε πάντας ἐκ χειρὸς παραγίγνεσθαι, διδόντας αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν. (11) Τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος τῶν τὰ πεδία κατοικούντων Κελτῶν, ἐσπούδαζε μὲν κοινωνεῖν τοῖς Καρχηδονίοις τῶν πραγμάτων, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολήν· (12) παρηλλαχόντων δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων ἤδη τοὺς πλείστους αὐτῶν, καὶ διακεκλεισμένων, ἡσυχίαν ἤγον· τινὲς δὲ καὶ συστρατεύειν ἠναγκάζοντο τοῖς Ῥωμαῖοις. (13) Εἰς ἃ βλέπων Ἀννίβας, ἔκρινε μὴ μέλλειν, ἀλλὰ προάγειν εἰς τοῦμπροσθεν, καὶ πράττειν τι πρὸς τὸ θαρρῆσαι τοὺς βουλομένους μετέχειν σφίσι τῶν αὐτῶν ἐλπίδων.

LXI. Προβήμενος δὲ ταῦτα, καὶ τὸν Πόπλιον ἀκούων ἤδη διαβεβηκέναι τὸν Πάδον μετὰ τῶν δυνάμεων, καὶ σύγγενος εἶναι· τὸ μὲν πρῶτον ἠκίσται τοῖς προσεγγελλομένοις· (2) ἐνθυμούμενος μὲν ὅτι πρότερον

remus, et illos quoque tractus orbis nostri Græcis hominibus aperiremus. (9) Jam vero, unde excessit oratio nostra, eo redeamus : et ad Romanorum Carthaginiensiumque prælia, collatis signis in Italia pugnata, explicanda accedamus.

LX. Copias igitur Hannibalis, quibuscum Italiam est ingressus, ante declaravimus. (2) Prima illius, postquam eo pervenit, cura fuit, ut positis ad radices ipsas Alpium castris, militem reficeret. (3) Universus siquidem illius exercitus, non solum ascendendi descendendique difficultate, et asperitate viæ per montium juga, misere confectus erat : verum etiam a commeatuum inopia, et corporum illuvie, pessime habebat. (4) Multi et salutem suam ultro in hac inopia et continuis laboribus negligebant. Neque enim deferri per ejusmodi loca commeatus poterant, qui tot hominum millibus abunde sufficerent : et illi ipsi qui adferebantur, una cum pereuntibus jumentis, magnam partem perierant. (5) Ex quo factum, ut, qui profectus esset a transitu Rhodani cum octo et triginta peditum millibus, equitum octo et amplius, dimidium ferme ejus numeri, ut supra ostendimus, in jugis Alpium amiserit. (6) Qui vero evaserant, propter continuas ærumnas, de quibus diximus, specie habituque prope efferati omnes erant. (7) Itaque summo studio Hannibal id operam dabat, ut et viri animis corporibusque reficerentur, et equi etiam curarentur. (8) Secundum hæc, recreato jam exercitu, Taurinos, qui, ad radices Alpium siti, bellum eo tempore adversus Insubres movebant, neque fidem Pœnis habebant, pellicere primo ad amicitiam societatemque suam tentavit : (9) deinde, quum parum benigne respondissent, castris ante opulentissimam eorum urbem positis, triduo eam expugnavit. (10) Tum vero, occisis qui se ipsi opposuerant, tantum vicinis barbaris metum injectit, ut extemplo omnes advenirent, in fidem illius sese dedentes. (11) Ceteri vero Galli, qui plantitiem illam colunt, cupiebant illi quidem, sicut ab initio constituerant, Hannibali se adjungere : (12) sed, quia ulterius jam Romanæ legiones processerant, et pleroeque eorum intercluserant, quiescebant : nonnulli etiam Romanis militare cogeantur. (13) Eapropter Hannibal, nihil cunctandum ratus, promovere exercitum statuit, et insigni aliquo facinore, animos eorum erigere, qui suas partes sequi vellent.

LXI. Inter hæc allato nuntio, Scipionem cum legionibus Padum jam trajecisse, atque adeo abesse haud longe : non credere primo Hannibal huic famæ. (2) Quippe veniebat illi in mentem, ante paucos dies relictum a se Scipionem

ἡμέραις δλίγαις αὐτὸν ἀπέλιπε περὶ τὴν τοῦ Ῥοδανοῦ διάβασιν, καὶ συλλογιζόμενος τὸν πλοῦν τὸν ἀπὸ Μασσαλίας εἰς Ὑβήρηϊαν, ὡς μακρὸς καὶ δυσπαρακόμιστος εἶη. (3) πρὸς δὲ τούτοις, τὴν πορείαν ἱστορῶν, τὴν ἀπὸ τοῦ Ὑβήρηϊκου πελάγους διὰ τῆς Ἰταλίας μέχρι πρὸς τὰς Ἀλπεῖς, ὡς πολλὴ καὶ δυσδίοδος ὑπάρχει στρατοπέδοις. (4) Πλειόνων δὲ καὶ σαφέστερον αἰε προσαγγελλόντων, ἐθαύμαζε καὶ κατεπέπληκτο τὴν διὰ ἐπιβολὴν καὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ στρατηγού. (5) Τὸ δὲ παραπλήσιον συνέβαινε πάσχειν καὶ τὸν Πόπλιον· τὰς μὲν γὰρ ἀρχάς, οὐδ' ἐπιβάλλεσθαι τῇ διὰ τῶν Ἀλπεων ἤλπισε ποιεῖν τὸν Ἀννίβαν δυνάμεσιν ἀλλοφύλοις· εἰ δὲ καὶ τολμήσαι, καταφθάρησεσθαι προδήλως αὐτὸν ὑπελάμβανε. (6) Διὸ περ ἐν τοιούτοις ὧν διαλογισμοῖς, ὡς ἐπυθάνετο, καὶ σσῶσθαι, καὶ πολιορκεῖν αὐτὸν ἤδη τινὰς πόλεις ἐν Ἰταλίᾳ, κατεπέπληκτο τὴν τολμῶν καὶ τὸν παράδολον τάνδρῶν. (7) Τὸ δ' αὐτὸ συνέβαινε καὶ τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ πεπονημένοι περὶ τῶν προσπιπτόντων. (8) Ἄρτι γὰρ τῆς τελευταίας φήμης καταληγούσης ὑπὲρ τῶν Καρχηδονίων, ὅτι Ζάκανθαν εἰλήφασιν, καὶ πρὸς ταύτην βεβουλευμένων τὴν ἔννοιαν, καὶ τὸν μὲν ἕνα τῶν στρατηγῶν ἐξαπεσταλχόντων εἰς τὴν Λιβύην, ὡς αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα πολιορκήσουσιν, τὸν δ' ἕτερον εἰς Ἰθέρην, ὡς πρὸς Ἀννίβαν ἐκεῖ διαπολεμήσουσιν· παρῆν ἀγγελία, διότι παρέστιν Ἀννίβας μετὰ δυνάμεως, καὶ πολιορκεῖ τινὰς ἤδη πόλεις ἐν Ἰταλίᾳ. (9) Διότι, παραδόξου φανέντος αὐτοῖς τοῦ γιγνομένου, διαταραχθέντες, παραχρῆμα πρὸς τὸν Τιβέριον εἰς τὸ Λιλυθαῖον ἐξαπέστειλλον· δηλοῦντες μὲν τὴν παρουσίαν τῶν πολεμίων, οἰόμενοι δὲ δεῖν ἀφένμενον τῶν προκειμένων, κατὰ σπουδὴν βοηθεῖν τοῖς ἰδίῳις πράγμασιν. (10) Ὁ δὲ Τιβέριος τοὺς μὲν ἀπὸ τοῦ στόλου παραυτίκα συναθροίσας ἐξέπειμψε, παραγγείλας ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν ὡς ἐπ' οἴκου· τὰς δὲ πεζικὰς δυνάμεις ἐξώρκισε διὰ τῶν χιλιάρχων, τάξας ἡμέραν, ἐν ᾗ δεήσει πάντας ἐν Ἀρμίνῃ γενέσθαι κοιταίους. (11) Αὕτη δ' ἐστὶ πόλις παρὰ τὸν Ἀδρίαν, ἐπὶ τῷ πέρατι κειμένη τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων ὡς ἀπὸ μεσημβρίας. (12) Πανταχόθεν δὲ τοῦ κινήματος ἅμα γιγνομένου, καὶ τῶν συμβαινόντων πᾶσι παρὰ δόξαν προσπιπτόντων, ἦν παρ' ἐκάστοις ἐπίστασις ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος οὐκ εὐκαταφρόνητος.

LXII. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτων ἤδη συνεγγίζοντες ἀλλήλοις Ἀννίβας καὶ Πόπλιος, ἐπεβάλλοντο παρακαλεῖν τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις ἐκάτερος, προθέμενος τὰ πρέποντα τοῖς παροῦσι καιροῖς. (2) Ἀννίβας μὲν οὖν διὰ τοιούδ' ἑνὸς ἐνεχέρι τῷ τρόπῳ ποιεῖσθαι τὴν παραίνεσιν. (3) Συναγαγὼν γὰρ τὰ πλήθη, παρήγαγε νεανίσκους τῶν αἰχμαλώτων, οὓς εἰλήφει κακοποιούντας τὴν πορείαν ἐν ταῖς περὶ τὰς Ἀλπεῖς δυσχωρίαις. (4) Τούτους δὲ κακῶς διετίθετο, παρασκευαζόμενος πρὸς τὸ ἐλ्लον· καὶ γὰρ δεσμοὺς εἶχον βαρεῖς, καὶ τῷ λιμῷ συνέσχηκτο, καὶ ταῖς πληγαῖς αὐτῶν τὰ σώματα διέφθαρτο. (5) Καθίσας οὖν τούτους εἰς τὸ μέσον, προέ-

circa Rhodani transitum : cogitabatque, a Massilia in Etruriam et longam et difficilem esse navigationem. (3) Ad hæc dicebatur illi inquirenti, tractum ab Etrusco mari ad Alpes, non solum longum esse, verum etiam exercitiis vi perivium. (4) Sed aliis deinde atque aliis idem certius renuntiantibus, Romani ducis conatum atque industriam stupens admirabatur. (5) Idem vero et Publio quoque usu veniebat : nam hic initio sibi persuaserat, Hannibalem ne tentaturum quidem superare Alpes, cum exercitu præsertim tot diversarum gentium : quod si vero tanta foret audacia, quin periturus esset misere, ne dubitandum quidem credebatur. (6) Itaque in his cogitationibus dum esset, ut accipit, et incolamem pervenisse in Italiam, et aliquos jam in ea urbes obsidere ; audaciam hominis temeritatemque admirabatur. (7) Romæ quoque, ad ejus rei famam, motus non dissimiles animorum erant. (8) Vix enim cessaverat ultima de capta a Carthaginiensibus Sagunto fama, et, consiliis in eam partem directis, alterum consulem in Africam miserant Romani ad Carthaginis ipsius obsidionem, alterum in Hispaniam, bellum ibi cum Hannibale gesturum : cum ecce, adessee Hannibalem cum exercitu, affertur illis, et nonnulla jam in Italia oppida premere obsidione. (9) Cujus rei novitate perculsi consternatique, continuo Tiberium, qui Lilybæi erat, missis nuntiis, de hostium adventu certiores faciunt ; et, omisis quæ destinaverat, primo quoque tempore opem patriæ ferre jubent. (10) Tiberius militem classicum statim convocatum, Romam versus navigare jubet ; pedestres copias per tribunos juramento adigit, diemque edicit, qua die omnes Arimini adessee oportere ante vesperam. (11) Hæc urbs Adriatico mari adjacet, et in extremitate Circumpadanæ planitie meridiem versus sita est. (12) Quum igitur motus ubique locorum esset repente coortus, et inopinata omnibus essent quæ nuntiabantur ; non mediocriter cunctorum animos hæc cogitatio et cura advertebat, equis tandem futuris esset hujus belli exitus.

LXII. Eo tempore Hannibal et Scipio, jam invicem appropinquantes, suos uterque cohortari, et, quæ res ac tempora postulabant, ob oculos iis ponere instituerunt. (2) Et Hannibal quidem ad cohortandos suos tali ratione est usus. (3) Concione advocata, juvenes captivos in medium producit, qui carpentes agmen transeuntis exercitus per angustias Alpium capti fuerant. (4) Hos, ut ad hoc ipsum præpararet, dure antea habuerat : nam et gravibus alligati erant vinculis, et fame enecti, et verberibus corporum probe contusa. (5) His igitur in medio constitutis,

θηκε πανοπλίας Γαλατικῆς, ὅας εἰώθασιν οἱ βασιλεῖς αὐτῶν, θῆαν μονομαχεῖν μέλλουσι, κατακοσμεῖσθαι· πρὸς δὲ τούτοις, ἵππους παρέστηκε, καὶ σάγους εἰσθ-
νεγχε πολυτελεῖς. (6) Κάπειτα τῶν νεανίσκων ἤρετο, τίνας αὐτῶν βούλονται διαγωνίσασθαι πρὸς ἀλλήλους, ἐρ' ὃ τὸν μὲν νικήσαντα τὰ προκείμενα λαμβάνειν ἔθλα· τὸν δ' ἡττηθέντα τῶν παρόντων ἀπηλλάχθαι κα-
κῶν, τελευτήσαντα τὸν βίον. (7) Πάντων δ' ἀναβοη-
σάντων ἄμα, καὶ δηλούντων, ὅτι βούλονται μονομα-
χεῖν, κληρώσασθαι προσέταξε, καὶ δύο τοὺς λαχόντας
αἰσθόπλισαμένους ἐκέλευσε μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους.
(8) Παραυτίκα μὲν οὖν ἀκούσαντες οἱ νεανίσκοι ταῦτα, καὶ τὰς χεῖρας ἐξάγοντες, εὐχοντο τοῖς θεοῖς, σπεύδων
εὐαστος αὐτοὺς γενέσθαι τῶν λαγόντων. (9) Ἐπεὶ δ' ἰδηλώθη τὰ κατὰ τὸν κλῆρον, ἦσαν οἱ μὲν εἰληχότες
περιχαρεῖς, οἱ δ' ἄλλοι τούναντιον. (10) Γενομένης δὲ
τῆς μάχης, οὐχ ἤττον ἐμακάριζον οἱ περιλειπόμενοι
τῶν αἰχμαλώτων τὸν τεθνεῶτα τοῦ νενικηκότος· ὅς
πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐκείνου μὲν ἀπολελυμένου,
σφῆς δ' αὐτοῦς ἀκμήν ὑπομένοντας. (11) Ἦν δὲ πα-
ραπλησία καὶ περὶ τοὺς πολλοὺς τῶν Καρχηδονίων ἡ
διάληψις· ἐκ παραθέσεως γὰρ θεωρουμένης τῆς τῶν
ἐρομένων καὶ ζώντων τάλαιπωρίας, τούτους μὲν ἠλέ-
ων, τὸν δὲ τεθνεῶτα πάντας ἐμακάριζον.

LXIII. Ἀντίδας δὲ διὰ τῶν προειρημένων τὴν προ-
καμένην διάθεσιν ἐνεργασάμενος ταῖς τῶν δυνάμεων
ψυχαῖς (2) μετὰ ταῦτα προελθὼν αὐτὸς, τούτου χά-
ριν, ἐξη, παρεισάγειν τοὺς αἰχμαλώτους, ἐν' ἐπὶ τῶν
ἄλλοις συμπτωμάτων ἐναργῶς θεασάμενοι τὸ συμ-
βαῖνον, βέλτιον ὑπὲρ τῶν σφίσι παρόντων βουλευόμενοι
πραγματῶν. (3) Εἰς παραπλήσιον γὰρ αὐτοὺς ἀγνοῖα
καὶ κατὰ τὴν τύχην συγκεκλεικέναι, καὶ παραπλήσια
τοῖς νῦν ἔθλα προτεθεικέναι. (4) Δεῖν γὰρ ἡ νικῆν, ἡ
θῆσκειν, ἡ τοῖς ἐχθροῖς ὑποχειρίους γενέσθαι ζῶντας.
Εἴηαι δ' ἐκ μὲν τοῦ νικῆν, ἄθλον, οὐχ ἵππους καὶ σά-
γους, ἀλλὰ τὸ πάντων ἀνθρώπων γενέσθαι μακαριωτά-
τως, κρατήσαντας τῆς Ῥωμαίων εὐδαιμονίας· (5) ἐκ
δὲ τοῦ μαχομένου τι παθεῖν, διαγωνιζομένους ἕως τῆς
ἐσχάτης ἀνεπινοῆς ὑπὲρ τῆς καλλίστης ἐλπίδος, μετα-
λάττει τὸν βίον ἐν χειρῶν νόμῳ, μηδενὸς κακοῦ λαβόν-
τας πείραν· (6) τοῖς δ' ἡττωμένοις καὶ διὰ τὴν πρὸς
τὸ ζῆν ἐπιθυμίαν ὑπομένουσι φεύγειν, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ
τρόπον ἐλομένους τὸ ζῆν, παντὸς κακοῦ καὶ πάσης ἀτυ-
χίας μετασχεῖν. (7) Οὐδένα γὰρ οὕτως ἀλόγιστον
οὐδὲ καθ' αὐτὸν αὐτῶν ὑπάρχειν, ὅς μνημονεύει μὲν τοῦ
πολλοῦ τῆς ὁδοῦ τῆς διηनुμένης ἐκ τῶν πατρίδων,
μνημονεύει δὲ τοῦ πληθους τῶν μεταξὺ πολέμων, εἰ-
δικὴ δὲ τὰ μεγέθη τῶν ποταμῶν, ὧν διεπέρασεν, ἐλπί-
σαι ποτ' ἂν, ὅτι φεύγων εἰς τὴν οἰκίαν ἀφίξεται. (8)
Ἐπεὶ φετο δεῖν αὐτοὺς, ἀποκεκοιμένης καθόλου τῆς
ἐλπίδος, τὴν αὐτὴν διάληψιν ποιεῖσθαι περὶ
τῶν κατ' αὐτοὺς πραγμάτων, ἥνπερ ἀρίτως ἐποιοῦντο
περὶ τῶν ἄλλοις συμπτωμάτων. (9) Καθάπερ γὰρ
ἐκείνους τὸν μὲν νικήσαντα καὶ τὸν τεθνεῶτα πάντας

arma Gallica, qualibus reges illorum, quoties ad singulare
se parant certamen, ornari solent, equos praeterea et saga
magnifica ipsis proposuit. (6) Deinde juvenes interrogat :
equinam illorum certare ferro ea lege vellent, ut victorum
proposita praemia sequerentur; victus, fato simul et praesen-
tibus malis defungeretur? (7) Quum ab universis simul
acclamatum esset, pugnare se velle; sortem in id dejicere
jubet : et, duos illos, quibus sors evenisset, arma capturos
invicemque pugnatos esse, praedicat. (8) Ea voce audita,
extemplo juvenes, manibus in caelum sublatis, se quisque
eum esse optare, quem fortuna ad id certamen eligeret. (9)
Deinde, sortitione facta, supra modum laeti erant quibus
sors obvenerat; ceteri contra. (10) Peracta dimicatione,
qui supererant captivi, non minus mortui fortunam, quam
victoris, praedicabant : ut qui multis magnisque aerumnis
esset liberatus, quas ipsi cum maxime perpetiebantur. (11)
Similis vero in plerisque etiam Carthaginiensium habitus
animatorum erat : viventium enim, quos duci videbant, ca-
lamitatem comparantes, hos ipsos miserebantur, mortuum
vero felicem omnes pronuntiabant.

LXIII. Hannibal, postquam militum animos hoc exemplo
ita, uti voluerat, affectit praeparavitque; ipse deinde in me-
diam progressus concionem : ea causa captivos se, ait,
produxisse, ut conditione rerum in alienis casibus evident-
er spectata, melius ipsi super praesenti suo statu consilium
capiant. (3) Fortunam enim simili ipsos dimicandi neces-
sitate conclusisse, ac praemia quoque similia proposuisse.
(4) Nam aut vincendum illis esse, aut moriendum, aut ho-
stile jugum vivis subeundum. Porro, si vincerent, ipsos
manere non equos aut saga; sed hoc, ut, potiti Romanorum
opibus, beatissimi omnium mortalium evadant : (5) sin
pugnantibus, et ad extremum usque spiritum pro pulcherrima
spe dimicantibus, aliquid humanitas contingeret; hoc con-
secuturos, ut tamquam viri fortes, sine ullius mali sensu,
vitam finiant : (6) at, si vincerentur, et cupiditate vitae
fugam capessere sustinerent, aut quocumque alio modo
saluti consularent; tum vero hoc illos manere, ut omne
malorum atque infelicitatis genus sint experturi. (7) Ne-
minem quippe illorum adeo stultum aut stupidum esse,
qui, memor longi itineris ex sua cujusque patria confecti,
totique pugnarum in itinere pugnatarum, annum denique
maximorum quos trajecerint, spem redeundi in patriam sit
in fuga collocaturus. (8) Faciendum igitur illis esse, ut,
omni ejusmodi spe praecisa, quem animum in alienis casibus
paulo ante habuissent, eundem in aestimanda sua fortuna
habeant. (9) Nam ut in illis et victoris et mortui sortem
pariter omnes laudant, vivos miserati sint : ita de suis

ἐμακάριζον, τοὺς δὲ ζῶντας ἡλέουν· οὕτως ᾤετο δεῖν καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς διαλαμβάνειν καὶ πάντας ἰέναι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, μάλιστα μὲν νικήσοντας· ἂν δὲ μὴ τοῦτ' ᾗ δυνατὸν, ἀποθανουμένους. (10) Τὴν δὲ τοῦ ζῆν ἡττημένους ἐλπίδα, κατὰ μηδένα τρόπον ἡξίου λαμβάνειν ἐν νῷ. (11) Τούτῳ γὰρ χρησαμένων αὐτῶν τῷ λογισμῷ, καὶ τῇ προθέσει ταύτῃ, καὶ τὸ νικᾶν ἅμα καὶ τὸ σώζεσθαι προδήλως σφίσι συνεξακολουθήσειν. (12) Πάντας γὰρ τοὺς ἢ κατὰ προαίρεσιν ἢ κατ' ἀνάγκην τοιαύτῃ προθέσει κεχρημένους, οὐδέποτε διεψεύσθαι τοῦ κρατεῖν τῶν ἀντιταξαμένων. (13) Ὅταν δὲ δὴ καὶ τοῖς πολεμίοις συμβαίῃ τὴν ἐναντίαν ἐλπίδα ταύτης ὑπάρχειν· ὃ νῦν ἐστὶ περὶ Ῥωμαίους, ὥστε φεύγουσιν· πρόδηλον εἶναι τοῖς πλείστοις τὴν σωτηρίαν, παραχειμένης αὐτοῖς τῆς οἰκείας· δῆλον, ὡς ἀνυπόστατον γένοιτ' ἂν ἡ τῶν ἀπληπικῶτων τολμα. (14) Τῶν δὲ πολλῶν ἀποδεχομένων τὸ τε παράδειγμα καὶ τοὺς λόγους, καὶ λαμβανόντων ὁρμὴν καὶ παράστασιν, ὅταν ὁ παρακαλῶν ἐπιστάδασε· τότε μὲν ἐπαινέσας αὐτοὺς διαψῆκε, τῇ δ' ἐπαύριον ἀναζυγὴν ἅμα τῷ φωτὶ παρήγγειλε.

LXIV. Πόλιος δὲ περὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας, τὸν Πάδον ποταμὸν ἤδη πεπαραιωμένον, τὸν δὲ Τίκινον κρῖνον εἰς τοῦμπροσθεν διαβάλλειν, τοῖς μὲν ἐπιτηδείοις γεφυροποιεῖν παρήγγειλε, τὰς δὲ λοιπὰς δυνάμεις συναγαγὼν παρεκάλει. (2) Τὰ μὲν οὖν πολλὰ τῶν λεγομένων ἦν περὶ τε τοῦ τῆς πατρίδος ἀξιώματος καὶ τῶν προγονικῶν πράξεων, τὰ δὲ τοῦ παρεστῶτος καιροῦ τοιάδε· (3) ἔφη γὰρ, δεῖν καὶ μηδεμίαν μὲν εἰληφώτας πεῖραν ἐπὶ τοῦ παρόντος τῶν ὑπεναντίων, αὐτὸ δὲ τοῦτο γινώσκοντας, ὅτι μέλλουσιν πρὸς Καρχηδόνιους κινδυνεύειν, ἀναμυρισθήτητον ἔχειν τὴν τοῦ νικᾶν ἐλπίδα· (4) καὶ καθόλου δεῖν ὅτι ἡγεῖσθαι καὶ παράλογον, εἰ τολμῶσι Καρχηδόνιοι Ῥωμαίους ἀνοφθαλμεῖν, πολλάκι· μὲν ὑπ' αὐτῶν ἡττημένοι, πολλοὺς δ' ἐξεννοχότες φόρους, μόνον δ' οὐχὶ δουλεύοντες αὐτοῖς ἤδη τοσοῦτους χρόνους. (5) Ὅταν δὲ, χωρὶς τῶν προειρημένων, καὶ τῶν νῦν παρόντων ἀνδρῶν ἔχωμεν ἐπὶ ποσὸν πεῖραν, ὅτι (μόνον) οὐ τολμῶσι κατὰ πρόσωπον ἰδεῖν ἡμᾶς, τίνα χρὴ διάληψιν ποιῆσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος τοὺς ὁρθῶς λογιζομένους; (6) Καὶ μὴν οὔτε τοὺς ἱππεῖς, συμπεσόντας τοῖς παρ' αὐτῶν ἱππεῦσι περὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν, ἀπαλλάξαι καλῶς· ἀλλὰ, πολλοὺς ἀποβαλόντας αὐτῶν, φυγεῖν αἰσχυρῶς μέχρι τῆς ἰδίας παρεμβολῆς· (7) τὸν τε στρατηγὸν αὐτῶν καὶ τὴν σύμπασαν δύναμιν, ἐπιγνόντας τὴν παρουσίαν τῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν, φυγῇ παραπλησίαν ποιήσασθαι τὴν ἐποχώρησιν, καὶ παρὰ τὴν αὐτῶν προαίρεσιν, διὰ τὸν φόβον, κεχρῆσθαι τῇ διὰ τῶν Ἀλπεων πορείᾳ. (8) Παρεῖναι δὲ καὶ νῦν, ἔφη, τὸν Ἀννίβαν, κατεφθαρκότα μὲν τὸ πλείστον μέρος τῆς δυνάμεως, τὸ δὲ περιλειπόμενον, ἀδύνατον καὶ δύσχρηστον ἔχοντα διὰ τὴν κακουχίαν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἱππικῶν τοὺς μὲν πλείστους ἀπολωλεκότα, τοὺς δὲ λοιποὺς ἡχρεωκότα, διὰ

quoque rebus statuere debere; atque eo animo in certamina descendere omnes, primo quidem, ut quibus vincere, deinde, si illud nequeant, ut quibus mortem oppellere destinatum sit. Nam vitæ quidem spem, victi si fuissent, omnem penitus ex anima esse tollendam. (11) Hoc si beae fixum omnibus destinatumque fuerit, nullum esse dubium, quin et victoriam et salutem sint consecuturi. (12) Numquam enim factum esse, ut, qui, vel ultro, vel necessitate coacti, hunc animum in praelia attulerint, victoriam de hostibus non reportarint. (13) Quod si vero etiam contingat, ut contrariam spem habeant hostes; quemadmodum nunc Romani, quorum plerisque certa spes salutis in fuga est posita, ut quorum patria in vicino est; tum quidem palam esse, tales adversarios impetum ex desperatione pugnantium non toleraturos. (14) His dictis, quum et exemplum et orationem probaret multitudo, et jam eos spiritus conciperet, eamque indueret mentem, quam dux optaverat; laudatos tunc milites Hannibal dimisit, postero vero die primo diluculo promovere signa jussit.

LXIV. P. Cornelius circa eosdem dies Padum jam trajecerat: quum vero ulterius etiam progredi et Tictim transire vellet, mandatum idoneis hominibus dedit, ut ponte fluvium jungerent. (2) Interim reliquo exercitu in concionem vocato, suos adhortari cepit. Multa ibi de dignitate patriæ et rebus gestis majorum disseruit: sed quæ ad rem præsentem facerent, hujusmodi fuerunt: (3) Quamquam nullum etiam nunc periculum hostium fecissent, tamen vel eo solo nomine, quod cum Carthaginiensibus res ipsis futura sit, certam oportere illos, dixit, atque exploratam victoriæ spem habere. (4) Omninoque rem indignam atque intolerabilem videri debere, quod contra Romanos Pœni attollere oculos audeant: toties ab illis victi, tot jam annos stipendiarii, et tantum non servire ipsis longo tempore assueti. (5) Sed si hoc amplius experimento etiam cognovimus, præsentem hostem ne ferre quidem conspectum nostrum posse; quid de futuro, si recte judicemus, sperandum nobis? (6) Atqui neque equibus illorum pugnam ad Rhodanum cum Romanis equitibus concessisse; verum, post cædem multorum, reliquos tempore fuga in sua castra esse compulsos: (7) et ducem ipsum, omnemque exercitum, ubi advenisse legiones Romanas senserunt, fugientibus similes abiisse, et, contra suum propositum, metu Romanorum per Alpium juga iter fecisse. (8) Nunc quoque venisse Hannibalem, aiebat, maxime propter magnitudinem malorum, quæ perpassi erant, et exhaustis viribus, ad belli usum inutiles factos esse: similiter et equorum plurimos perisse; reliquos, propter longitudinem et difficultatem confecti itineris, inutiles futuros.

τὸ μῆκος καὶ τὴν δυσχέρειαν τῆς ὁδοῦ. (9) Δι' ὧν ἐπιδεικνύειν ἐπειράτο, διότι μόνον ἐπιφανῆναι δεῖ τοῖς πολεμίοις. (10) Μάλιστα δ' ἤξιον, θαρβεῖν αὐτοὺς, βλέποντας εἰς τὴν αὐτοῦ παρουσίαν οὐδέποτε γὰρ ἂν, ἀπολιπόντων τὸν στόλον, καὶ τὰς ἐν Ἱβηρίᾳ πράξεις, ἐφ' ἃς ἀπεστάλη, δεῦρο μετὰ τοιαύτης ἔλθειν σπουδῆς, εἰ μὴ καὶ λίαν ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἑώρα, τὴν πράξιν ταύτην ἀναγκαίαν μὲν οὔσαν τῇ πατρίδι, πρόδηλον δ' ἐν αὐτῇ τὴν νίκην ὑπάρχουσαν. (11) Πάντων δέ, καὶ διὰ τὴν τοῦ λέγοντος πίστιν, καὶ διὰ τὴν τῶν λεγομένων ἀλήθειαν, ἐκθύμως ἔχοντων πρὸς τὸ κινδυνεύειν ἀποδεξάμενος αὐτῶν τὴν ὁρμὴν, διαφῆκε, προσπαράκαλέσας ἐτοίμους εἶναι πρὸς τὸ παραγγελλόμενον.

LXV. Τῇ δὲ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ προῆγον ἀμφοτέροι παρὰ τὸν ποταμὸν, ἐκ τοῦ πρὸς τὰς Ἀλπεὺς μέρους, ἔχοντες εὐώνυμον μὲν οἱ Ῥωμαῖοι, δεξιὸν δὲ τὸν ῥοῦν οἱ Καρχηδόνιοι. (2) Γινόντες δὲ τῇ δευτέρᾳ διὰ τῶν προνομιούντων, ὅτι σύναγγός εἰσιν ἀλλήλων, τότε μὲν αὐτοῦ καταστρατοπεδεύσαντες, ἔμειναν. (3) Τῇ δ' ἐπαύριον πᾶσαν τὴν ἵππον ἀναλαβόντες ἀμφοτέροι, Πόπλιος δὲ καὶ τῶν πεζῶν τοὺς ἀκοντιστάς, προῆγον διὰ τοῦ πεδίου, σπεύδοντες κατοπεύσαι τὰς ἀλλήλων δυνάμεις. (4) Ἄμα δὲ τῷ πλησιάζειν αὐτοῖς, καὶ συνιδεῖν τὸν κοινωρτὸν ἑξαίρομενον, εὐθέως συνεστάττοντο πρὸς μάχην. (5) Ὁ μὲν οὖν Πόπλιος, προθέμενος τοὺς ἀκοντιστάς, καὶ τοὺς ἄμα τούτοις Γαλατικούς ἵππεις, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐν μετώπῳ καταστήσας, προῆγε βάδην. (6) Ὁ δ' Ἀννίδας, τὴν μὲν κεχαλινωμένην ἵππον καὶ πᾶν τὸ στάσιμον αὐτῆς κατὰ πρόσωπον τάξας, ἀπῆντα τοῖς πολεμίοις, τοὺς δὲ Νομαδικοὺς ἵππεις ἀπ' ἐκατέρου τοῦ κέρατος ἡτοιμάκει πρὸς κύκλωσιν. (7) Ἀμφοτέρων δὲ καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἱππέων φιλοτίμως διακειμένων πρὸς τὸν κίνδυνον, τοιαύτην συνῆθε γενέσθαι τὴν πρώτην σύμπτωσιν, ὥστε τοὺς ἀκοντιστάς μὴ φθάσαι τὸ πρῶτον ἐκβαλόντας βέλος, φεύγειν δ' ἐγγλινάστας εὐθέως διὰ τῶν διαστημάτων ὑπὸ τὰς παρ' αὐτῶν Ὀας, καταπλαγέντας τὴν ἐπιφορὰν, καὶ περιδεεῖς γενομένους μὴ συμπατηθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐπιφερομένων ἱππέων. (8) Οἱ μὲν οὖν κατὰ πρόσωπον ἀλλήλους συμπεσόντες, ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἐποιοῦν ἰσόρροπον τὸν κίνδυνον. (9) Ὁμοῦ γὰρ ἦν ἵππομαχία καὶ πεζομαχία, διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρακαταβαινόντων ἀνδρῶν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ. (10) Τῶν δὲ Νομαδῶν κυλωσάντων, καὶ κατόπιν ἐπιπεσόντων, οἱ μὲν πεζακοντισταί, τὸ πρῶτον διαφυγόντες τὴν σύμπτωσιν τῶν ἱππέων, τότε συνεπατῆθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ἐπιφορᾶς τῶν Νομαδῶν. (11) Οἱ δὲ κατὰ πρόσωπον ἐξ ἀρχῆς διαμαχόμενοι πρὸς τοὺς Καρχηδόνιους, πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπολωλεσκότες, ἔτι δὲ πλείους τῶν Καρχηδονίων διεσφαρκότες, συνεπιθεμένων ἀπ' οὐρᾶς τῶν Νομαδῶν, ἐτράπησαν, οἱ μὲν πολλοὶ σποράδες, τινες δὲ περὶ τὸν ἡγεμόνα συστράζοντες.

LXVI. Πόπλιος μὲν οὖν, ἀναζεύξας, προῆγε διὰ τῶν πεδίων ἐπὶ τὴν τοῦ Πάδου γέφυραν, σπεύδων

(9) His rationibus persuadere ipsis contendeat, satis ad victoriam fore, si dumtaxat se ostenderent hostibus. (10) Sed et sua ipsius praesentia confirmari vel maxime animos eorum debere. Numquam enim, aiebat, classe ommissa, et Hispania provincia, ad quam missus eram, tanto studio huc contendissem, nisi ratione certa ductus ita judicarem, expeditionem hanc cum ad patriae salutem esse necessariam, tum manifesta cum victoriae spe conjunctam. (11) Omnibus deinde, partim propter dicentis auctoritatem, partim quod vera omnia locutus erat, praelium magna contentione deposcentibus, laudata eorum alacritate, hortatus etiam, ut ad expiendi mandata parati atque intenti essent, concionem dimisit.

LXV. Postero die progrediuntur duces ambo secundum amnem, in ea quæ versus Alpes est ripa, quum haberent ipsum fluvium Romani quidem ad laevam, Carthaginienses vero ad dextram. (2) Altero dein die, quum uterque a pabulatoribus eductus fuisset, parum invicem distare exercitus, tum quidem, communitis castris ibi morati sunt. (3) Postridie vero ejus diei cum omni equitatu duces ambo, Scipio etiam cum peditibus jaculatoribus, per campos agmen suorum praecedebant; cupiens uterque alterius copias speculari. (4) Tum simul ac exortus pulvis propinquantium hostium signum ambobus dedit, acies utrimque ad praelium instrui coeperunt. (5) Scipio, jaculatoribus et Gallis equitibus, qui una cum his erant, ante locatis, reliquis in frontem directis, lentis incessibus procedebat. (6) Hannibal frenatis equis et quod roboris fuit ac stabilis in ejus equitatu, ex adverso oppositis, occurrere hosti pergit: Numidae equites ab utroque cornu ad cingendum hostem praeparaverat. (7) Quum utrimque et duces et equites pugnae essent avidi, prima commissio ejusmodi fuit, ut jaculatores, primis jaculis missis, ruentis in se hostis impetu territi, metu ne ab imminente equitatu conculcarentur, illico fuga sese per aciei intervalla post equitum suorum turmas reciperent. (8) Qui a fronte invicem concurrerunt, aequo Marte per diu dimicant. (9) Simul enim equites peditesque pugnabant, quum in ipso praelio multi ad pedes deslirent. (10) Ubi vero Numidae equites hostis circumventi terga cadere coeperunt, tum vero pedites jaculatores, quos jam ostendimus ingruentibus equitibus fuga sibi consuluisse, ab ingenti irruentium Numidarum manu, sunt proculcati. (11) Et mox illi, qui inde ab initio praelii adversa fronte cum Carthaginiensibus confluerant, multis suorum amissis, at pluribus etiam Poenorum occisis, postquam Numidae ipsos quoque a tergo adoriebantur, dare se in fugam sunt coacti. Plerique passim huc illuc fugere; nonnulli globo circa consulem facto.

LXVI. Itaque Scipio, motis castris, per plana exercitum ad pontem Padi duxit; amnem trajicere, priusquam super-

φθάσαι διαβιδάσας τὰ στρατόπεδα. (2) Θεωρῶν γὰρ τοὺς μὲν τόπους ἐπιπέδους ὄντας, τοὺς δ' ὑπεναντίους ἱπποκρατοῦντας, αὐτὸν δὲ βαρυνόμενον ἐκ τοῦ τραύματος, εἰς ἀσφαλὲς ἔκρινε δεῖν ἀποκαταστήσαι τὰς δυνάμεις. (3) Ἀννίβας δὲ μέχρι μὲν τινος ὑπέλαβε τοῖς πεζικοῖς στρατοπέδοις αὐτοὺς διακινδυνεύειν συνιδῶν δὲ κεκινηχότας ἐκ τῆς παρεμβολῆς, ἕως μὲν τοῦ πρώτου ποταμοῦ καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ γεφύρας ἐπηκολούθει. (4) Καταλαβὼν δὲ τὰς μὲν πλείστας τῶν σανίδων ἀνεσπασμένας, τοὺς δὲ φυλάττοντας τὴν γέφυραν ἔτι περὶ τὸν ποταμὸν ὑπολειπομένους, τούτων μὲν ἐγκρατὴς ἐγένετο, σχεδὸν ἐξακοσίων ὄντων τὸν ἀριθμὸν. (5) τοὺς δὲ λοιποὺς ἀκούων ᾗδὴ πολὺ προειληφέναι, μεταβαλλόμενος αὖθις, εἰς τάναντία, παρὰ τὸν ποταμὸν ἐποιεῖτο τὴν πορείαν, σπεύδων ἐπὶ τόπον εὐγεφύρωτον ἀφικέσθαι τοῦ Πάδου. (6) Καταλύσας δὲ δευτεραῖος, καὶ γεφυρώσας τοῖς ποταμίοις πλοίοις τὴν διάβασιν, Ἀσδρούβᾳ μὲν ἐπέταξε διακομίζειν τὸ πλῆθος· αὐτὸς δὲ διαβάς εὐθέως, ἐχρημάτιζε τοῖς παραγεγῶσσι πρεσβευταῖς ἀπὸ τῶν σύγγενος τόπων. (7) Ἄμα γὰρ τῷ γενέσθαι τὸ προτέρημα, πάντες ἔσπευδον οἱ παρακείμενοι Κελτοὶ, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, καὶ φίλοι γίνεσθαι καὶ χορηγεῖν καὶ συστρατεύειν τοῖς Καρχηδονίοις. (8) Ἀποδεξάμενος δὲ τοὺς παρόντας φιλανθρωπῶς, καὶ κομισάμενος τὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ πέραν, προῆγε παρὰ τὸν ποταμὸν, τὴν ἐναντίαν ποιοῦμενος τῇ πρόσθεν παρόδῳ· κατὰ βροῦν γὰρ ἐποιεῖτο τὴν πορείαν, σπεύδων συνάψαι τοῖς ὑπεναντίοις. (9) Ὁ δὲ Πόπλιος, περαιωθεὶς τὸν Πάδον, καὶ στρατοπεδεύσας περὶ πόλιν Πλακεντίαν, ἥ τις ἦν ἀποικία Ῥωμαίων, ἅμα μὲν αὐτὸν ἐθεράπευε καὶ τοὺς ἄλλους τραυματίας, ἅμα δὲ τὰς δυνάμεις εἰς ἀσφαλὲς ἀπηρεῖσθαι νομίζων, ἤγε τὴν ἡσυχίαν. (10) Ἀννίβας δὲ, παραγεγὼς δευτεραῖος ἀπὸ τῆς διαβάσεως ἐγγὺς τῶν πολεμίων, τῇ τρίτῃ παρέταξε τὴν δύναμιν ἐν συνάψει τοῖς ὑπεναντίοις. (11) Οὐδενὸς δὲ σφίσιν ἀντεξάγοντος, κατεστρατοπέδευσε λαβὼν περὶ πεντήκοντα στάδια τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν στρατοπέδων.

LXVII. Οἱ δὲ συστρατευόμενοι Κελτοὶ τοῖς Ῥωμαίοις, θεωροῦντες ἐπικυδεστέρας τὰς τῶν Καρχηδονίων ἐλπίδας, συνταξάμενοι πρὸς ἄλλήλους, καιρὸν ἐπετήρουν πρὸς ἐπίθεσιν, μένοντες ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἑκαστοὶ σκηναῖς. (2) Δειπνοποιησάμενων δὲ, καὶ κατακοιμηθέντων τῶν ἐν τῷ χάρακι, παρελθεῖν ἑάσαντες τὸ πλεῖον μέρος τῆς νυκτός, καθοπλισάμενοι περὶ τὴν ἑωθινὴν φυλακὴν, ἐπιτίθενται τοῖς σύγγενος τῶν Ῥωμαίων παραστρατοπεδεύουσι. (3) Καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, οὐκ ὀλίγους δὲ κατετραυμάτισαν· τέλος δὲ τὰς κεφαλὰς ἀποτεμόντες τῶν τεθνεώτων, ἀπεχώρουν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, ὄντας πεζοὶ μὲν εἰς δισχιλίους, ἱππεῖς δὲ μικρῷ λείποντες διακοσίων. (4) Ἀννίβας δὲ, φιλοφρόνως ἀποδεξάμενος αὐτῶν τὴν παρουσίαν, τούτους μὲν εὐθέως παρακαλέσας, καὶ

veniret hostis, properans. (2) Quia enim patentes campi erant, et melior equitatu Pœnus, ipse vulnere gravatus; legiones in tuto collocandas duxit. (3) Hannibal, aliquamdiu exspectata peditum legionariorum pugna, ubi castris excessisse Romanos cognovit, usque ad flumen, quod primum erat Romanis ex Italia advenientibus, et ad impositum ei pontem eos insecutus est. (4) Postquam autem asseres plerosque avulsos, attamen præsidium adhuc ibi relictum ad custodiam pontis invenit; præsidium quidem, quod erat sexcentorum fere hominum, in potestatem redigit: (5) sed quum reliquos longe jam processisse intelligeret, fronte conversa, itinere contrario secus fluvium ire perrexit; locum in Pado quærere properans, ubi facile fluvius ponte jungi posset. (6) Postridie autem ejus diei substitit: et, ponte in amne e fluvialibus navigiis confecto, Asdrubalem copias transmittere jubet; ipse extemplo trajicit, et audientibus legatis, qui e vicinis locis advenerant, dat operam. (7) Simul namque ac victoriam adeptus est Hannibal, omnes circumjacentium regionum Galli ad Carthaginienses inclinare animos, sicut ab initio constituerant, eorum amicitiam expetere, rebus omnibus adjuvare, et socia arma cum iis velle jungere. (8) Hannibal, comiter, qui advenerant, exceptis, ubi omnes ipsius copie trajecissent, propter amnem, contrario quam proximis diebus usus erat itinere, secunda fluminis ripa progreditur, hostem conse qui properans. (9) Publius Scipio, Padum transgressus, ad Placentiam Romanorum coloniam castra communiverat: ibique sese et reliquos vulneratos curans, exercitum in tuto, uti existimabat, locato, nihil movebat. (10) At Hannibal binis castris a transitu fluminis in viciniam hostium pervenit, et tertio die in eorum conspectu aciem instruit. (11) Nemine autem adversus ipsum prodeunte, paulo amplius sex millia ab hoste locum castris cavit.

LXVII. Qui Romanis militabant Galli, ut secundioris fortunæ spem Carthaginiensibus affulgere vident, communi consilio tempus ad insidias circumspectabant, in suis quisque tentoriis se continentes. (2) Igitur quum a cœna ad quietem se recepissent qui intra vallum erant; dissimulato per reliquam noctem dolo, circa quartam vigiliam somitis armis, Romanos, qui in proximo tentoria habebant, invadunt. (3) Multis occisis, nec paucis vulneratis, tandem capitibus mortuorum præcis, ad Carthaginienses transeunt, pedites ad bis mille, equites paulo minus ducenti. (4) Hannibal, perquam gratos sibi illos advenire testatus, protinus et verbis multum hortatus, et dona cui

δωρεὰς ἐκάστοις τὰς ἀρμοζούσας ἐπαγγελάμενος ἐξέ-
πεμψεν εἰς τὰς ἑαυτῶν πόλεις, δηλώνοντας μὲν τὰ
πεπραγμένα τοῖς πολίταις, παρακαλέσοντας δὲ πρὸς
τὴν αὐτοῦ συμμαχίαν. (6) Ἦδει γὰρ, ὅτι πάντες
κατ' ἀνάγκην αὐτῷ κοινωνήσουσι τῶν πραγμάτων,
ἐπισπόμενοι τὸ γεγονός ἐκ τῶν σφετέρων πολιτῶν πα-
ρασπόνδημα κατὰ τῶν Ῥωμαίων. (7) Ἀμα δὲ τού-
τοις καὶ τῶν Βολίων παραγεγονότων, καὶ τοὺς τρεῖς
ἀνδρας ἐγχειρίζοντων αὐτῷ, τοὺς ἐπὶ τὴν διάδοσιν
τῆς χώρας ὑπὸ Ῥωμαίων ἐξαπεσταλμένους, ὧν κατ'
ἀρχὰς ἐκυρίευσαν τοῦ πολέμου, παρασπονδήσαντες,
καθάπερ ἐπάνω προεῖπον. (7) ἀποδεξάμενος Ἀννίβας
τὴν εὐνοίαν αὐτῶν, ὑπὲρ μὲν τῆς φιλίας καὶ συμμα-
χίας ἔθετο πρὸς τοὺς παρόντας πίστει· τοὺς γε μὴν
ἀνδρας αὐτοὺς ἀπέδωκε, παραγγεῖλαις τηρεῖν, ἵνα ὑπὲρ
τούτων κομίσωνται τοὺς αὐτῶν δμήρους κατὰ τὴν ἐξ
ἀρχῆς πρόθεσιν. (8) Πόπλιος δὲ σχετιάζων ἐπὶ τῷ
γεγονότῳ παρασπονδήματι, καὶ συλλογισάμενος, ὅτι,
πάλαι τῶν Κελτῶν πρὸς αὐτοὺς ἄλλοτρίως διακειμέ-
νων, τούτων ἐπιγεγονότων, πάντας τοὺς περίξ Γαλά-
τας συμβήσεται πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἀπονεύειν,
ἔργω δεῖν εὐλαβηθῆναι τὸ μῆλλον. (9) Διόπερ, ἐπι-
γενομένης τῆς νυκτὸς, ὑπὸ τὴν ἐωθινήν ἀναζεύξας,
ἐποιεῖτο τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὸν Τρεβίαν ποταμὸν,
καὶ τοὺς τούτῳ συνάπτοντας γεωλόφους· πιστεύων τῇ
τε τῶν τόπων ὀχυρότητι, καὶ τοῖς παροικοῦσι τῶν
συμμάχων.

LXVIII. Ἀννίβας δὲ, τὴν ἀναζυγὴν αὐτῶν ἐπι-
γνοὺς, παραντίκα μὲν τοὺς Νομαδικούς ἱππεῖς ἐξα-
πέστειλε, μετ' οὐ πολὺ δὲ τοὺς ἄλλους· τούτοις δ' ἐκ
ποδῶς, τὴν δύναμιν ἔχων αὐτὸς, εἶπετο κατόπιν. (2)
Οἱ μὲν οὖν Νομάδες εἰς ἔρημον τὴν στρατοπέδωσαν
ἐμπεσόντες, ταύτην ἐνεπίμψαν. (3) Ὁ δὲ καὶ
σφόδρα συνήνεγκε τοῖς Ῥωμαίοις, ὡς, εἴπερ αὐτοὶ
κατὰ πόδας ἀκολουθήσαντες συνῆψαν ταῖς ἀποσκευαῖς,
πολλοὺς ἀν' αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἱππέων ἐν τοῖς ἐπιπέδοις
συνέβη διαφθαῖναι. (4) Νῦν δὲ οἱ πλείους ἐφθασαν
διαβάτες τὸν Τρεβίαν ποταμὸν· τῶν δὲ καταλειφθέν-
των ἐπὶ τῆς οὐραγίας, οἱ μὲν διεφθάρσαν, οἱ δὲ ζῶν-
τες ἐάλωσαν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων. (5) Πόπλιος μὲν
οὖν, διαβάς τὸν προειρημένον ποταμὸν ἐστρατοπέδευσε
περὶ τοὺς πρώτους λόφους. (6) Καὶ περιβαλὼν τά-
φρῳ καὶ χάρακι τὴν παρεμβολήν, ἀνεδέχετο μὲν τὸν
Τιβέριον καὶ τὰς μετ' ἐκείνου δυνάμεις· ἐθεράπευε δ'
αὐτὸν ἐπιμελῶς, σπουδάζων εἰ δύνατο κοινωῆσαι τοῦ
μῆλλοντος κινδύνου. (7) Ἀννίβας δὲ περὶ τετταρά-
κοντα σταδίων ἀποσχὼν τῶν πολεμίων, αὐτοῦ κατε-
στρατοπέδευσε. (8) Τὸ δὲ τῶν Κελτῶν πλῆθος τὸ τὰ
πεδία κατοικοῦν, συνεστηκὸς ταῖς τῶν Καρχηδονίων
ἐλπίσι, θαυλῶς μὲν ἐχորήγει τὸ στρατόπεδον τοῖς
ἐπιτηδείοις, ἔτοιμον δ' ἦν παντὸς κοινωνεῖν ἔργου καὶ
κινδύνου τοῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν. (9) Οἱ δ' ἐν τῇ
Ῥώμῃ, προπεπιτωκότων τῶν κατὰ τὴν ἵππομαχίαν,
ἐξενίζοντο μὲν τῷ τὸ συμβεβηκὸς εἶναι παρὰ τὴν

que convenientia pollicitus, in civitates quemque suas, ad
significanda quæ gesta essent, et sollicitandos popularium
animos, dimisit. (5) Norat enim, secum omnes, vellent
nolent, consensuros, cognita suorum in Romanos perfid-
dia. (6) Simul cum his et Boii venerunt, triumviros
agrorum dividendorum illi tradentes, quos belli principio
perfidia ea, quam supra commemoravimus, interceperant.
(7) Hannibal, laudata eorum voluntate amicitiam quidem
et societatem cum præsentibus firmavit : triumviros autem
ipsis reddidit ; monuitque, ut eos servarent, quo possent
per illos, sicut initio decreverant, suos recipere obsides.
(8) Publius, cædem fraude peremptorum lamentans, neque
dubitans, Gallorum animo pridem a Romanis alienato,
plerosque ex omnibus circumcirca regionibus ad partes
Carthaginiensium post istud facinus inclinatorum, caven-
dum sibi in posterum iudicavit. (9) Itaque silentio pro-
ximæ noctis sub quartam vigiliam versus Trebiam fluvium
et tumulos ei vicinos castra movet : tum naturæ locorum
confisus, tum sociis populi Romani eum tractum incolenti-
bus.

LXVIII. Hannibal, simul atque horum protectionem sen-
sit, statim Numidas equites, deinde etiam reliquos, vesti-
gia eorum sequi jussit : moxque ipse etiam cum omnibus
copiis pone istos insequitur. (2) Numidæ, vacua nacti
castra, illa incenderunt. (3) Quæ res adprime Romanos
juvit : nam si nulla facta mora consecuti impedimenta fuis-
sent, multi Romanorum in campis patentibus ab equitibus
cæsi, erant perituri. (4) Nunc plerisque omnibus Trebiam
transgressis, partem dumtaxat aliquam extremi agminis,
qua occiderunt Poeni, qua ceperunt. (5) Scipio igitur,
trajecto Trebia, circa proximos tumulos locum stativis
deligit ; (6) ibique fossa ac vallo castris munitis, Tibe-
rium opperiens ejusque legiones, vulnus suum diligenter
curabat, quo posset futuro mox prælio interesse. (7) Han-
nibal quinque millium intervallo ab hoste castra ponit. (8)
Galli plana colentes, qui se adjunxerant spei Carthaginien-
sium, commeatus et necessaria omnia largiter submini-
strabant ; parati in omnibus consiliis et periculis Hannibali
esse participes. (9) Romani vero in urbe, ubi allatus nun-
tius est de superiore equitum pugna, mirari illi quidem
quod acciderat, utpote longe contra ipsorum opinionem :

προσοκίαν· οὐ μὴν ἡπύρουν γε σκήψων, πρὸς τὸ μὴ δοκεῖν αὐτοῖς ἦσαν εἶναι τὸ γεγονός· (10) ἀλλ' οἱ μὲν ἡτιῶντο τὴν τοῦ στρατηγοῦ προπέτειαν, οἱ δὲ τὴν τῶν Κελτῶν ἐθελόκακην, στοχαζόμενοι διὰ τῆς τελευταίας ἀποστάσεως. (11) Καθόλου δὲ, τῶν περικύων στρατοπέδων ἀκεραίων ὄντων, ἀκεραίους εἶναι διελάμβανον τὰς ὑπὲρ τῶν ὁλων ἐλπίδας. (12) Ὅθεν καὶ, συνάψαντος τοῦ Τιβερίου καὶ τῶν μετ' ἐκείνου στρατοπέδων, καὶ διαπορευομένων διὰ τῆς Ῥώμης, ἐξ ἐπιφανείας ἐδόξαζον κριθῆσεσθαι τὴν μάχην. (13) Ἀθροισθέντων δὲ τῶν στρατιωτῶν κατὰ τὸν ὄρκον εἰς Ἀρίμινον, ἀναλαβὼν αὐτοὺς ὁ στρατηγός, προῆγε, σπεύδων συνάψαι τοῖς περὶ τὸν Πόπλιον. (14) Συμμίξας δὲ, καὶ καταστρατοπεδεύσας παρ' αὐτοῖς ταῖς οἰκείαις δυνάμεσι, τὸ μὲν πλῆθος ἀνελάμβανε τῶν ἀνδρῶν, ὡς ἂν ἐκ Αἰλυβαίου, τετταράκοντα συνεχῶς ἡμέρας πεπιθορηκότων εἰς Ἀρίμινον· τὰς δὲ παρασκευὰς ἐποιεῖτο πάσας ὡς πρὸς μάχην. (15) Αὐτὸς δ' ἐπιμελῶς συνήδρευε τῷ Πόπλῳ, τὰ μὲν ἤδη γεγονότα πυνθανόμενος, περὶ δὲ τῶν παρόντων συνδιανοούμενος.

LXIX. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀννίβας πρᾶξι κοπήσας πόλιν Κλαστιδίον, ἐνδόντος αὐτῷ τοῦ πεπιστευμένου παρὰ Ῥωμαίων, ἀνδρὸς Βρεντεσινού, κατέσχε. (2) Γενόμενος δὲ κύριος τῆς τε φρουρᾶς, καὶ τῆς τοῦ σίτου παραθέσεως, τούτῳ μὲν πρὸς τὸ παρὸν ἐχρήσατο, τοὺς δὲ παραληφθέντας ἀνδρας ἀβλαβεῖς μεθ' ἑαυτοῦ περιῆγε· (3) δεῖγμα βουλόμενος ἐκφέρειν τῆς σφετέρως προαιρέσεως, πρὸς τὸ μὴ, δεδιότας, ἀπελπίζειν τὴν παρ' αὐτῷ σωτηρίαν τοὺς ὑπὸ τῶν καιρῶν καταλαμβανομένους. (4) Τὸν δὲ προδότην ἐτίμησε μεγαλειῶς, ἐκκαλέσασθαι σπουδάζων τοὺς ἐπὶ πραγμάτων ταττομένους πρὸς τὰς Καρχηδονίων ἐλπίδας. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα, συνθεωρήσας τινὰς τῶν Κελτῶν, οἱ κατὰχουν μεταξὺ τοῦ Πάδου καὶ τοῦ Τρεβία ποταμοῦ, πεποιθένους μὲν καὶ πρὸς αὐτὸν φίλιαν, διαπεμπομένους δὲ καὶ πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πεπεισμένους, τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τὴν παρ' ἀμφοῖν ἀσφάλειαν αὐτοῖς ὑπάρξειν· (6) ἐξαποστέλλει πεζοὺς μὲν δισχιλίους, ἵπκεις δὲ Κελτοὺς καὶ Νομάδας εἰς χιλίους, προστάζας ἐπιδραμεῖν αὐτῶν τὴν χώραν. (7) Τῶν δὲ πραξάντων τὸ προσταχθέν, καὶ πολλὴν περιβαλομένων λείαν, εὐθέως οἱ Κελτοὶ παρῆσαν ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν. (8) Τιβέριος δὲ, καὶ πάλαι ζητῶν ἀφορμὴν τοῦ πράττειν, τότε λαβὼν πρόφασιν, ἐξαπέστειλε τῶν μὲν ἱππέων τὸ πλεῖστον μέρος, πεζοὺς δὲ σὺν τούτοις ἀκοντιστὰς εἰς χιλίους. (9) Σπουδῇ δὲ τούτων προσμιξάντων πέραν τοῦ Τρεβία καὶ διαμαχομένων τοῖς πολεμίοις ὑπὲρ τῆς λείας, ἐτράπησαν οἱ Κελτοὶ σὺν τοῖς Νομάσι, καὶ τὴν ἀποχώρησιν ἐπὶ τὸν ἑαυτῶν ἐποιούντο χάρακα. (10) Ταχὺ δὲ συννοήσαντες τὸ γιγνόμενον οἱ προκαθήμενοι τῆς τῶν Καρχηδονίων παρεμβολῆς, ἐντεύθεν ταῖς ἐφεδρείαις ἐδοήθουν τοῖς πιεζομένοις· οὗ γενομένου, τραπέντες οἱ Ῥωμαῖοι,

sed non deerant causæ, cur victos eo prælio se negarent fuisse; (10) aliis temeritatem ducis accusantibus, aliis Gallorum perfidiam, qui de industria male pugnassent, quod novissima defectione satis ostendissent. (11) Denique, legionum peditibus salvis atque integris, spes quoque suas de summa rerum superesse credebant integras. (12) Quamobrem ut venit Tiberius Sempronius, et quas ille habebat legiones, dum has Romam transeuntes cernebant, si vel tantum hic exercitus se ostendisset, debellatum iri uno prælio, sibi persuadebant. (13) Postquam omnes Ariminum, sicuti juramento fuerant adacti, convenere, consul iis assumtis ad Scipionem properavit. (14) Ad quem ut pervenit, junctisque castris ibi consedit, milites suos, fatigatos itinere xl continuorum dierum, quibus Lilybæo Ariminum venerant, refecit; simulque omnia ad pugnam necessaria comparavit. (15) Quæ dum fiunt, ipse interim Publio assiduus adesse, præterita ab eo sciscitari, de iis quæ instabant cum eo deliberare.

LXIX. Eodem fere tempore Hannibal Clastidium oppidum proditione cepit, tradente viro Brundasino, quem ei loco Romani præfecerant. (2) Pænus, præsidio et frumento ibi condito potitus, hoc quidem ad sublevandam præsentem inopiam est usus, captivos vero incolumes secum abduxit: (3) id spectans, ut hoc edito animi sui specimine, eos qui temporibus deprehenso a Romanis stetissent, admoneret, posito metu clementiæ suæ non diffidere. (4) Proditorem magnifice donavit: omnes, qui munere aliquo fungerentur, ad partes Carthaginiensium cupiens allicere. (5) Secundum hæc, intelligens, Gallorum nonnullos, qui quod inter Padum et Trebiam est incolabant, post initam secum amicitiam cum Romanis etiam communicare, ratos, se per hunc ambiguum favorem tatos ab utroque futuros hoste; (6) peditum duo millia, equites Gallos et Numidas mille fere, adversus eos misit, jussos fines incursare. (7) Quibus imperata facientibus, multamque prædam abigentibus, extemplo ad Romanorum munitiones Galli adveniunt, opem illos poscentes. (8) Sempronius, qui manus conserendi occasionem jamdudum quærebat, tunc illam adeptus, equitum partem maximam, et simul pedites jaculatores ad mille emisit. (9) Qui hostem, Trebia trajecto, propere aggressi, ac pro præda acriter cum illo dimicantes, Gallos Numidasque in sua castra compellunt. (10) Quo statim animadverso, qui pro munitionibus Carthaginiensium in statione erant, ex ipsa statione illico laborantibus succurrentes, terga vertere

πάλιν ἐποιοῦντο τὴν ἀπολυσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν παρεμβολήν. (11) Τιβέριος δέ, συνορῶν τὸ γιγνόμενον, πάντας ἐπαφῆκε τοὺς ἵππους, καὶ τοὺς ἀκοντιστάς. Τούτου δὲ συμπεσόντος, αὐθὺς ἐγκλίναντες οἱ Κελτοὶ, πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν ὑπαχώρουν. (12) Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων, ἀπαράσκευος ὢν πρὸς τὸ κρίνειν τὰ ὅλα, καὶ νομίζων δεῖν μηδέποτε χωρὶς προθέσεως, μηδ' ἐκ πάσης ἀφορμῆς ποιῆσθαι τοὺς ὀλοσχερεῖς κινδύνους· ὅπερ εἶναι φατέον ἡγεμόνος ἔργον ἀγαθοῦ· (13) τότε μὲν ἐπέσχε τοὺς παρ' αὐτῶν συνεγγίσαντας τῷ χάρακι, καὶ στήναι μὲν ἐκ μεταβολῆς ἠνάγκασε, διώκειν δὲ καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμοῖς ἐκώλυσε, διὰ τῶν ὑπηρετιῶν καὶ σαλπικτικῶν ἀνακαλούμενος. (14) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι βραχὺν ἐπισχόντες χρόνον, ἀνέλυσαν, ὀλίγους μὲν αὐτῶν ἀποβαλόντες, πλείους δὲ τῶν Καρχηδονίων διεφθαρκότες.

LXX. Ὁ δὲ Τιβέριος, μεταωρισθεὶς, καὶ περιχαρὴς γενόμενος ἐπὶ τῷ προτερήματι, φιλοτίμως εἶχε πρὸς τὸ τὴν ταχίστην κρίναι τὰ ὅλα. (2) Προέκειτο μὲν οὖν αὐτῷ, κατὰ τὴν ἰδίαν γνώμην χρῆσθαι τοῖς παροῦσι, διὰ τὸ τὸν Πόπλιον ἀβρώστειν· ὅμως δὲ βουλόμενος προσλαβέσθαι καὶ τὴν τοῦ συνάρχοντος γνώμην, ἐποιεῖτο λόγους περὶ τούτων πρὸς αὐτόν. (3) Ὁ δὲ Πόπλιος τὴν ἐναντίαν εἶχε διάληψιν περὶ τῶν ἐνεστώτων· (4) τὰ δὲ στρατόπεδα, χειμασσοκῆσαντα, βελτίω τὰ παρ' αὐτῶν ὑπελάμβανε γενήσεσθαι, τὴν τε τῶν Κελτῶν ἀθεσίαν οὐκ ἐμμενεῖν ἐν τῇ πίστει, τῶν Καρχηδονίων ἀπραγούνην, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀναγκαζομένην ἀγεῖν, ἀλλὰ καινοτομήσειν τι πάλιν κατ' ἐκείνων. (5) Πρὸς δὲ τούτοις αὐτὸς, ὄργανος ἐκ τοῦ τραύματος, ἀληθινήν παρεῖσθαι χρεῖαν ἡλπίζε τοῖς κοινοῖς πράγμασι. (6) Διὸ καὶ τοιοῦτοις χρώμενος λογισμοῖς μένειν ἤξιον τὸν Τιβέριον ἐπὶ τῶν προκειμένων. (7) Ὁ δὲ προειρημένος ἤδει μὲν ἕκαστα τούτων ἀληθινῶς λαγόμενα καὶ δεόντως· ὑπὸ δὲ τῆς φιλοδοξίας ἐλαυνόμενος, καὶ καταπιστεύων τοῖς πράγμασι, παραλόγως ἔσπευδε κρίναι δι' αὐτοῦ τὰ ὅλα, καὶ μήτε τὸν Πόπλιον δύνασθαι παρατυχεῖν τῇ μάχῃ, μήτε τοὺς ἐπικαθισταμένους στρατηγοὺς φθάσαι παραλαβόντας τὴν ἀρχήν· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ χρόνος. (8) Διὸπερ οὐ τὸν τῶν πραγμάτων καιρὸν ἐκλεγόμενος, ἀλλὰ τὸν ἴδιον, ἐμελλε τοῦ δέοντος σφαλῆσεσθαι προφανῶς. (9) Ὁ δ' Ἀννίβας, παραπλησίους ἔχων ἐπινοίας Ποπλίῳ περὶ τῶν ἐνεστώτων, κατὰ τούναντίον ἔσπευδε συμβαλεῖν τοῖς πολεμοῖς· θέλων μὲν, πρῶτον, ἀεραλοῖς ἀποχρήσασθαι ταῖς τῶν Κελτῶν ὁρμαῖς· (10) δεύτερον, ἀνασκήτοις καὶ νεοσυλλόγοις συμβαλεῖν τοῖς τῶν Ῥωμαίων στρατοπέδοις· τρίτον, ἀδυνατοῦντος ἔτι τοῦ Ποπλίου ποιήσασθαι τὸν κίνδυνον· τὸ δὲ μέγιστον, πράττειν τι, καὶ μὴ προΐεσθαι διακενῆς τὸν χρόνον. (11) Τῷ γὰρ εἰς ἀλλοτρίαν καθέντι χώραν στρατόπεδα, καὶ παραδόξοις ἐχειροῦντι πράγμασιν, εἰς τρόπον ἐστὶν οὗτος σωτηρίας, τὸ συνεχῶς καινοποιεῖν διὰ τὰς τῶν συμμα-

Romanos et castra repetere coegerunt. (11) Tum vero Tiberius, re cognita, omnes equites jaculatoresque immisit : atque ita Galli vicissim cedentes loco, infra munitiones suas se recipiunt. (12) Hannibal vero, qui ad universae rei dimicationem adhuc erat imparatus, existimans, non ex quavis occasione, neque sine certa animi destinatione, periculum summæ rerum esse faciendum; magni ducis, quod omnes fateantur, officio fungens; (13) contentus in praesentia recipientis se in castra militis fugam sistere, et, ut hostibus frontem rursus obverteret, cogere; persequi Romanos, aut cum iis configere, nequaquam est passus, per ministros et buccinatores revocans suos. (14) Romani, breve tempus morati, paucis suorum desideratis, ac longe pluribus hostium occisis, e pugna recesserunt.

LXX. Tiberius, ferox jam, gaudioque ob victoriam exsultans, universi belli fortunam quam primum dijudicare gestiebat. (2) Etsi autem stabat illi sententia, quia Scipio aegrotabat, arbitrio suo omnia administrare; tamen, quia magni faciebat ut idem et collega sentiret, consilium hoc suum cum illo communicat. (3) At P. Cornelio alia longe mens erat : (4) nam et suos exercitus, si per hiemem tiro miles exercebatur, valentiores futuros; et Gallos, pro insita levitate, si cessarent Carthaginienses et quiescere cogerentur, novi aliquid molituros, ac rursus ab illis defecturos. (5) Ad hæc sperabat, sese, ubi ex vulnere convalesceret, utilem patriæ operam rem strenue gereundo esse præstiturum. (6) His igitur rationibus adductus, ne quid tentaret, auctor collegæ erat. (7) At Sempronius, etsi non ignorabat vere hæc et prudenter monere Scipionem, ambitione tamen et nimia confidentia excæcatus, id omni studio agebat, ut per se ipse summam rerum cerneret; priusquam aut Publius prælio posset interesse, aut novi consules iniissent : jam enim tempus illud appetebat. (8) Igitur, qui sua consilia non rerum temporibus accommodaret, sed suis, nihil bene se consulturum, nemini dubium relinquebat. (9) Hannibal vero, de rebus præsentibus pari ratione cum Scipione iudicans, e contrario dimicare acie quam primum cupiebat. Nam et Gallorum primo impetu, dum adhuc recens esset, uti volebat : (10) tum autem cum inexercitato et recens conscripto Romanorum exercitu conerere manum optabat : tertio illud spectabat, ut, dum adhuc æger esset e vulnere Publius, decertaret : postremo, quod sua plurimum putaret interesse, ne frustra tempus tereret, sed faceret aliquid. (11) Nam qui in alienos fines cum exercitu se conficit, et res magnas præter hominum opinionem molitur, huic ad salutem unica hæc patet via, si spes sociorum, aliis atque aliis subinde bellis facinoribus editis, continenter renovet. (12) Et Hanni-

χων ἐλπίδας. (12) Ἀνίβας μὲν οὖν, εἰδὼς τὴν ἐσομένην ὁρμὴν τοῦ Τιβερίου, πρὸς τούτοις ᾔην.

LXXI. Πάλαι δὲ συνεωρακῶς μεταξὺ τῶν στρατοπέδων τόπον, ἐπιπέδον μὲν καὶ ψιλὸν, εὐφυῆ δὲ πρὸς ἐνέδραν, διὰ τι βρεῖθρον, ἔχον ὄρυον, ἐπὶ δὲ ταύτης ἀκάνθας καὶ βάτους συνεχεῖς ἐπιπεφυκτάς, ἐγίγνετο πρὸς τῷ καταστρατηγεῖν τοὺς ὑπεναντίους. (2) Ἐμελλε δ' εὐχερῶς λήσειν· οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρὸς μὲν τοὺς ὠλώδεις τόπους ὑπόπτως εἶχον, διὰ τὸ τοὺς Κελτοὺς δεῖ τιθέναι τὰς ἐνέδρας ἐν τοῖς τοιοῦτοις χωρίοις, τοῖς δ' ἐπιπέδοις καὶ ψιλοῖς ἀπεπίστουν· (3) οὐκ εἰδότες, ὅτι καὶ πρὸς τὸ λαθεῖν καὶ πρὸς τὸ μηδὲν παθεῖν τοὺς ἐνεδρεύσαντας εὐφύεσται· τυχάνουσιν ὄντες τῶν ὠλωδῶν· διὰ τὸ δύνασθαι μὲν ἐκ πολλοῦ προορᾶν πάντα τοὺς ἐνεδρεύοντας, εἶναι δ' ἐπιπροσθήσεις ἱκανὰς ἐν τοῖς πλείστοις τόποις. (4) Τὸ γὰρ τυχὸν βρεῖθρον μετὰ βραχείας ὄρυος, ποτὲ δὲ καὶ κάλαμοι, καὶ πτέρεις, καὶ τι γένος ἀκανθῶν, οὐ μόνον πεζοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἵππεῖς ἐνίοτε δύναται κρύπτειν· ἐὰν βραχέα τις προνοηθῇ τοῦ τὰ μὲν ἐπίσημα τῶν ὅπλων ὑπτία τιθέναι πρὸς τὴν γῆν, τὰς δὲ περικεφαλαίας ὑποτιθέναι τοῖς ὅπλοις. (5) Πλὴν ὁ γε τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς, κοινολογηθεὶς Μάγωνι τῷ ἀδελφῷ καὶ τοῖς συνέδροις περὶ τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος, συγκατατιθεμένων αὐτῷ πάντων ταῖς ἐπιβολαῖς· (6) ἅμα τῷ δειπνουποιήσασθαι τὸ στρατοπέδον, ἀνακαλεσάμενος Μάγωνα τὸν ἀδελφόν, ὄντα νέον μὲν, ὁρμῆς δὲ πλήρη καὶ παιδομαθῆ περὶ τὰ πολεμικά, συνέστησε τῶν ἱππέων ἄνδρας ἑκατὸν, καὶ πεζοὺς τοὺς ἴσους. (7) Ἔτι δὲ τῆς ἡμέρας οὐσης ἐξ ἑλίου τοῦ στρατοπέδου σημηνάμενος τοὺς εὐρωστοτάτους, παρηγγέλει δειπνοποιησαμένους ἔχειν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σκηνήν. (8) Παρακάλεσας δὲ, καὶ παραστήσας τούτοις τὴν πρέπουσαν ὁρμὴν τῷ καιρῷ, παρήγγειλε δέκα τοὺς ἀνθρωπεστάτους ἑκάστον ἐπιτεζάμενον ἐκ τῶν ἰδίων τάξεων, ἔχειν εἰς τινα τόπον ᾗδὲ τῆς στρατοπεδείας. (9) Τῶν δὲ πραξάντων τὸ συνταχθῆναι, τούτους μὲν, ὄντας ἵππεῖς χιλίους, καὶ πεζοὺς ἄλλους τοσοούτους, ἐξαπέστειλε νυκτὸς εἰς τὴν ἐνέδραν, συστήσας ὁδηγοὺς, καὶ τὰδελφῶν διαταζάμενος περὶ τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιθέσεως. (10) Αὐτὸς δ' ἅμα τῷ φωτὶ τοὺς Νομαδικοὺς ἵππεῖς συναγαγὼν, ὄντας φερεκάκους διαφερόντως, παρεκάλεσε, καὶ τινὰς ὠρεὰς ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀνδραγαθήσασιν, προσέταξε, πελάσαντας τῷ τῶν ἐναντίων χάρακι, κατὰ σπουδὴν ἐπιδιαβαίνειν τὸν ποταμὸν, καὶ προσακροβολιζομένους, κινεῖν τοὺς πολεμίους· βουλόμενος ἀναρίστους καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀπαρασκειοὺς λαβεῖν τοὺς ὑπεναντίους. (11) Τοὺς δὲ λοιποὺς ἡγεμόνας ἀθροίσας, ὁμοίως παρεκάλεσε πρὸς τὸν κίνδυνον, καὶ πᾶσιν ἀριστοποιεῖσθαι παρήγγειλε, καὶ περὶ τὴν τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἵππων γίνεσθαι θεραπείαν.

LXXII. Ὁ δὲ Τιβέριος, ἅμα τῷ συνιδεῖν ἐγγίζοντας τοὺς Νομαδικοὺς ἵππεῖς, παραυτίκα μὲν αὐτὴν τὴν ἵππον ἐξαπέστειλε, προστάξας ἔχσθαι καὶ συμπλέχε-

bal quidem, gnarus Sempronium mox ad prælium ruiturum, in his erat.

LXXI. Quum autem locum idem observasset inter utraque castra, planum quidem et nudum, sed aptum tamen insidiis, propter rivum quemdam altam habentem ripam, eamque vepribus ac virgultis continuis vestitam, dolo hostem decipere parabat. (2) Latere autem ibi eo facilius poterat, quia Romani, silvas quidem omnes suspectantes, eo quod Galli ad insidiandum loca semper deligunt arboribus impedita, campis tamen patentibus plane fidebant: (3) nescientes nimirum, et occultius et periculo etiam minore in planitie collocari insidias, quam in sylvois saltibus; quoniam insidiatores facile prospiciant cuncta, neque tamen, ut plurimum, desint eminentiæ quædam ad ipsos legendos idoneæ. (4) Quamlibet parvus enim rivus, cui modicum sit supercilium, interdum vero et arundines vel filices, aut quodcumque sentis genus, satis magnas ad occultandos non solum pedites, verum etiam equites, latebras habet: si quis modo vel mediocrem adhibeat prudentiam, ut, quæ sunt e longinquo conspicua arma, humi supina deponat, et galeas clypeis subjiciat. (5) Hannibal enimvero, deliberatione cum fratre Magone ac ceteris, qui concilio intererant, habita super edendo mox certamine; quum ejus consilium omnes laudassent; (6) simul ac cœnam exercitus sumsit, fratrem Magonem, militaris spiritus juvenem et a teneris belli artes edoctum, ad se vocat; eique centum equites, totidem pedites, attribuit: (7) quos nimirum ipse, de die adhuc seligens ex universo exercitu validissimos quosque, jusserat ut post cœnam ad suum tentorium convenirent. (8) Hos igitur cohortatus, postquam ita affectos videt uti res postulabat, mandat singulis, ut decem fortissimos e suis ordinibus quisque sibi adjungat, et cum illis in certam castrorum partem protinus omnes sese conferant. (9) Qui ut fecere quod fuerant jussi, hos Hannibal (erant autem equites mille, pedites totidem;) noctu ad insidiarum locum proficisci, ducibus itineris additis, jubet; mandatis etiam de tempore, quo ad pugnam cooriri eos vellet, fratri datis. (10) Ipse prima luce Numidas, imprimis laborum patiens genus hominum, in unum advocat; eosque adhortatus, propositis etiam virtutis præmiis, prope hostium castra accedere jubet, et rapitum trajicere animum Trebiam jaculandoque ad pugnam elicere adversarios: impransos enim et ad prælium imparatos cupiebat deprehendere. (11) Mox et ceteros duces cogit, et similiter cohortatus ad pugnam, prandere omnibus et arma atque equos parare præcipit.

LXXII. Sempronius, ut videt appropinquare Numidas equites, extemplo equitatum quidem solum, manus cum hoste jussu conserere, emittit. (2) Deinde et pedites ja-

σθαι τοῖς πολέμοις. (2) Ἐξῆς δὲ τούτοις, ἐξέπεμπε τοὺς πεζακοντιστὰς εἰς ἑξακισχιλίους· ἐκίνε δὲ καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν ἐκ τοῦ χάρακος, ὡς ἐξ ἐπιφανείας κριθσομένων τῶν ὄλων· ἐπαιρόμενος τῷ τε πλήθει τῶν ἀνδρῶν, καὶ τῇ γενομένῃ τῇ προτεραιᾷ περὶ τοὺς ἵππεῖς εὐμερήματι. (3) Οὐσῆς δὲ τῆς ὥρας περὶ χειμερινὰς τροπὰς, καὶ τῆς ἡμέρας νιφετώδους καὶ ψυχρᾶς διαφερόντως, τῶν δ' ἀνδρῶν καὶ τῶν ἵππων σχεδόν, ὡς εἰπεῖν, ἀπάντων ἀναρίστων ἐκπεπορευμένων· τὸ μὲν πρῶτον, ὁρμὴ καὶ προθυμία περὶ τὸ πλῆθος ἦν. (4) ἐπιγενομένης δὲ τῆς τοῦ Τρεβία ποταμοῦ διαβάσεως, καὶ προσαναβιβηκότος τοῦ βρύματος, διὰ τὸν ἐν τῇ νυκτὶ γεγόμενον ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰ στρατόπεδα τόποις ὄμβρον, μόλις, ἕως τῶν μαστῶν οἱ πεζοὶ βαπτιζόμενοι, διέβαινον. (5) Ἐξ ὧν ἐκακοπάθει τὸ στρατόπεδον ὑπὸ τοῦ φύχους καὶ τῆς ἐνδείας, ὡς ἂν ᾗδῃ τῆς ἡμέρας προβαίνουσης. (6) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, κατὰ τὰς σκηναῖς βεβρωκότες καὶ πεπωκότες, καὶ τοὺς ἵππους ἡτοιμακότες, ἤλειφοντο καὶ καθωπλίζοντο περὶ τὰ πυρὰ πάντες. (7) Ἀννίβας δὲ, τὸν καιρὸν ἐπιτηρῶν, ἅμα τῷ συνιδεῖν διαβεβηκότας τοὺς Ῥωμαίους τὸν ποταμὸν, προβαλόμενος ἐφειδραῖαν τοὺς λογχοφόρους καὶ Βαλιάρεις, ὄντας εἰς ὀκτακισχιλίους, ἐξῆγε τὴν δύναμιν. (8) Καὶ προαγαγὼν ὡς ὀκτὼ στάδια πρὸ τῆς στρατοπέδου, τοὺς μὲν πεζοὺς ἐπὶ μίαν εὐθείαν παρενέβαλε, περὶ δισμυρίους ὄντας τὸν ἀριθμὸν, Ἰβήρας καὶ Κελτοὺς καὶ Αἰθῦας· (9) τοὺς δ' ἵππεῖς διελὼν ἐφ' ἑκάτερον ταρίσθησε τὸ κέρας, πλείους ὄντας μυρίων σὺν τοῖς παρὰ τῶν Κελτῶν συμμαχοῖς· τὰ δὲ θηρία μερίσας πρὸ τῶν κεράτων, δι' ἀμφοτέρων προεβάλετο. (10) Τιθέριος δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τοὺς μὲν ἵππεῖς ἀνεκαλείτο, θεωρῶν οὐκ ἔχοντας δ' τι χρῆσονται τοῖς ὑπεκταντοῖς, διὰ τὸ τοὺς Νομάδας ἀποχωρεῖν μὲν εὐχερῶς καὶ σποράδην, ἐπιχειρῆσαι δὲ πάλιν ἐκ μεταβολῆς τολμαρῶς καὶ θρασείας. Τὸ γὰρ τῆς Νομαδικῆς μάχης ἴδιόν ἐστι τοῦτο. (11) Τοὺς δὲ πεζοὺς παρενέβαλε κατὰ τὰς εἰθισμένους παρ' αὐτοῖς τάξεις, ὄντας τοὺς μὲν Ῥωμαίους εἰς μυρίους ἑξακισχιλίους, τοὺς δὲ συμμαχοὺς εἰς δισμυρίους. (12) Τὸ γὰρ τέλειον στρατόπεδον παρ' αὐτοῖς πρὸς τὰς ὁλοσχερεῖς ἐπιβολὰς, ἐκ τοσούτων ἀνδρῶν ἴστιν, ὅταν ὁμοῦ τοὺς ὑπάρχοντες ἑκατέρους οἱ καιροὶ συνάγῃσι. (13) Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς ἵππεῖς ἐφ' ἑκάτερον θείει τὸ κέρας, ὄντας εἰς τετρακισχιλίους, ἐπῆκει τοῖς ὑπεκταντοῖς σοβαρῶς, ἐν τάξει καὶ βιάδην ποιούμενος τὴν ἐφοδόν.

LXXIII. Ἦδη δὲ σύγγεγυς ὄντων ἀλλήλοις, συνεπλέκθησαν οἱ προκείμενοι τῶν δυνάμεων εὐζωνοί. (2) Τῷτῳ δὲ συμβάντος, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι κατὰ πολλοὺς τόπους ἡλαττοῦντο, τοῖς δὲ Καρχηδόνιοις ὑπερδεδίον συνέβαινε γίνεσθαι τὴν χρεῖαν· (3) ἅτε δὴ τῶν μὲν Ῥωμαίων πεζακοντιστῶν κακοπαθούντων ἐξ ὀρθρου, καὶ προεμένων τὰ πλείστα βέλη κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Νομάδας συμπλοκὴν, τῶν δὲ καταλειπομένων βελῶν ἀχρευσμένων αὐτοῖς διὰ τὴν συνέχειαν τῆς νοτίδος.

culatores, ad sex mille, sequi jubet : simul vero reliquas omnes copias castris educit : adeo multitudine suorum, et equestri victoria pridiana fretus, ut vel conspectum sui exercitus satis futurum ad devincendum Pœnum existimaret. (3) Quum autem brumæ tempus esset, et dies nivalis ac supra modum frigidus, omnesque ferme et viri et equi non curatis ante corporibus essent educti ; (4) multitudo, quæ magnam initio alacritatem præ se tulerat, mox ubi amnem Trebiam trajicere oportuit, qui, ob imbrem in partibus supra castra nocte proxima effusus, adeo vehementer intumuerat, ut pectoribus tenuis qui transibant mergerentur ; (5) malis tum victa, partim frigore, partim fame (jam enim dies processerat), deficere cœpit. (6) At Carthaginenses, in suis tabernaculis esu potuque refecti, tam ipsi, quam eorum equi, omnes interea ad ignis calorem sedentes ungebant sese atque arma induebant. (7) Hannibal, tempus opportunum pridem exspectans, simul ac transgressos amnem videt hostes, præire jussis, ut præsidio essent aliis, jaculatorum et Balearum octo fere millibus, copias educit. (8) Mille dein passus a castris progressus, pedites, quorum habuit ad viginti millia, Hispanos, Gallos, Afros, in unam seriem omnes dirigit : (9) equites, numero plures decem millibus, annumeratis iis quos Galli socii miserant, utroque cornu circumfundit : atque elephantos divisos pro cornibus, secundum utrumque per totam latitudinem statuit. (10) Dum hæc a Pœno gerebantur, Sempronius equites suos dato signo revocat, plane quid consilii caperent adversus hostem oppositum ignaros : quippe illis res erat cum Numidis, facile et passim terga vertere, ac deinde fronte iterum conversa hostem acriter atque audacter petere, assuetis ; quæ propria est Numidarum dimicandi ratio. (11) Pedites vero pro more Romanæ militiæ ordinavit. Erant autem Romani pedites ad sedecim millia : socii ad millia viginti. (12) Nam quoties summa rerum agitur, et necessitate aliqua urgente ambo consules copias conjungunt, plenus exercitus populi Romani ex tot numero luminibus constat. (13) Exin equites, qui ad quatuor millia ei aderant, ab utroque cornu peditibus circumdat ; et in hostem superbo incessu pergit, ordinate ac lente ad illum aggrediendum procedens.

LXXIII. Postquam invicem appropinquaverant exercitus, a levibus armaturis ante signa locatis pugna committitur. (2) Ibi tum statim Romanam rem multis modis deteriorum esse apparuit : quum contra Pœnis omnia faverent. (3) Nam Romanorum jaculatores pedites a mane defatigati erant, et in conflictu cum Numidis maximam jaculorum partem emisserant : quæ superabant, continuo humore ina-

(4) Παραπλήσια δὲ τούτοις συνέβαινε καὶ περὶ τοὺς ἵππεϊς γίνεσθαι, καὶ περὶ τὸ σύμπαν αὐτοῖς στρατόπεδον. (5) Περί γε μὴν τοὺς Καρχηδονίους ὑπῆρχε τὰναντία τούτων· ἀκμαῖοι γὰρ παρατεταγμένοι καὶ νεαλεῖς, αἰεὶ πρὸς τὸ δέον εὐχρήστως καὶ προθύμως εἶχον. (6) Διόπερ ἅμα τῷ δέξασθαι διὰ τῶν διαστημάτων τοὺς προκινδυνεύοντας, καὶ συμπεσεῖν τὰ βαρέα τῶν ὅπλων ἀλλήλοις, οἱ μὲν ἵππεϊς οἱ τῶν Καρχηδονίων εὐθέως ἀπ' ἀμφοῖν τοῖν κεράτοιν ἐπέλεον τοὺς ὑπεναντίους, ὥς ἂν τῷ πλήθει πολὺ διαφέροντες, καὶ ταῖς ἀκμαῖς αὐτῶν τε καὶ τῶν ἵππων, διὰ τὴν προειρημένην ἀκεραιότητα περὶ τὴν ἐξοδον. (7) Τοῖς δὲ Ῥωμαίοις τῶν ἱππέων ὑποχωρησάντων, καὶ ψιλωθέντων τῶν τῆς φάλαγγος κεράτων, οἱ τε λογχοφόροι τῶν Καρχηδονίων, καὶ τὸ τῶν Νομάδων πλῆθος, ὑπεραίροντες τοὺς προτεταγμένους τῶν ἰδίων, καὶ πρὸς τὰ κέρατα προσπίπτοντες τοῖς Ῥωμαίοις, πολλὰ καὶ κακὰ διειργάζοντο, καὶ μάχεσθαι τοὺς κατὰ πρόσωπον οὐκ εἴλον. (8) Οἱ δ' ἐν τοῖς βαρεῖσι ὅπλοις, παρ' ἀμφοῖν τὰς πρώτας ἔχοντες καὶ μέσας τῆς ὅλης παρεμβολῆς τάξεις, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐμάχοντο συστάδην, ἐπάμιλλον ποιούμενοι τὸν κίνδυνον.

LXXIV. Ἐν ᾧ καιρῷ διαναστάντων τῶν ἐκ τῆς ἐνέδρας Νομάδων, καὶ προσπεσόντων ἄφνω κατὰ νώτου τοῖς ἀγωνιζομένοις περὶ τὰ μέσα, μεγάλην ταραχὴν καὶ δυσχρηστίαν συνέβαινε γίνεσθαι περὶ τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις. (2) Τέλος δ' ἀμφοτέρω τὰ κέρατα τῶν περὶ τὸν Τιβέριον πιεζόμενα, κατὰ πρόσωπον μὲν ὑπὸ τῶν θηρίων, περὶ δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας ὑπὸ τῶν εὐζώνων, ἐτρέπησαν, καὶ συνωθούντο κατὰ τὸν διωγμὸν πρὸς τὸν ὑποκείμενον ποταμόν. (3) Τούτου δὲ συμβάντος, οἱ κατὰ μέσον τὸν κίνδυνον ταχθέντες τῶν Ῥωμαίων, οἱ μὲν κατόπιν ἐφροσῶντες, ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς ἐνέδρας προσπεσόντων ἀπώλυντο καὶ κακῶς ἔπασχον. (4) οἱ δὲ περὶ τὰς πρώτας χώρας, ἐπαναγκασθέντες, ἐκράτησαν τῶν Κελτῶν καὶ μέρους τινὸς τῶν Λιβύων καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀποκτείναντες, διέκοψαν τὴν τῶν Καρχηδονίων τάξιν. (5) Θεωροῦντες δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν ἰδίων κεράτων ἐκπετισμένους, τὸ μὲν ἐπιδοθεῖν τούτοις, ἢ πάλιν εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀπεινίαν παρεμβολῆν, ἀπέγνωσαν· ὑφορώμενοι μὲν τὸ πλῆθος τῶν ἱππέων, κωλυόμενοι δὲ διὰ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν ἐπιφορὰν καὶ συστροφὴν τοῦ κατὰ κεφαλὴν ὁμοῦ. (6) Τηροῦντες δὲ τὰς τάξεις, ἄθροοι μετ' ἀσφαλείας ἀπεχώρησαν εἰς Πλακεντίαν, ὄντες οὐκ ἐλάττους μυρίων. (7) Τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν πλείστοι περὶ τὸν ποταμὸν ἐφάρησαν ὑπὸ τε τῶν θηρίων καὶ τῶν ἱππέων. (8) Οἱ δὲ διαφυγόντες τῶν πεζῶν, καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἱππέων, πρὸς τὸ προειρημένον σύστημα ποιούμενοι τὴν ἀποχώρησιν, ἀνεχομίσθησαν ἅμα τούτοις εἰς Πλακεντίαν. (9) Τὸ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατόπεδον, ὥς τοῦ ποταμοῦ καταδιώξαν τοὺς πολεμίους, ὑπὸ δὲ τοῦ χειμῶνος οὐκ ἔτι δυνάμενον πορρωτέρω προβαίνειν, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν παρεμβο-

didā, evaserant intuitu. (4) Nec melius cum equitibus ac reliquo universo exercitu agebatur. (5) Contraria vero hic apud Carthaginienses omnia : qui quum viribus integris in aciem descendissent, recentes et alacres quo res cumque postulabat, veniebant. (6) Itaque simul ac per intervalia a suis recepti sunt qui ante signa pugnaverant; ad primum statim gravioris armaturæ concursus, equites Carthaginiensium (qui et numero superabant, et sua equorumque corpora, ut ante ostendimus, sub exitum e castris probe curaverant) ab utroque cornu Romanos premebant. (7) Igitur impulso Romanorum equitatu, nudataque ab utroque cornu acie, jaculatores Carthaginiensium et Numidarum turba, suos quorum a tergo erant, præterlati, in latera Romanorum invadunt, adeoque vehementer illos premunt, ut dimicare cum ex adverso pugnantibus non sinerentur. (8) Gravis vero armatura, quæ in primis mediisque ordinibus utrimque stabat, satis diu paribus animis et æquo Marte cominus decertavit.

LXXIV. Tum vero Numidæ, ex insidiis coorti, atque a tergo eos qui circa mediam aciem dimicabant ex improviso cædentes, tumultum ingentem atque perturbationem Romanorum exercitui injecere. (2) Tandem qui in utroque cornu a Sempronio stabant, prementibus a fronte elephantibus, ad latera vero circumcirca levibus armaturis, vertuntur in fugam; eosque Pœnus insequens in subjectum amœnum compellit. (3) Inter hæc, mediæ Romanorum aciei postremos ordines Numidæ, qui ex insidiis invaserant, cedunt maleque habent. (4) Et primi ordines, ipsa stimulis necessitate, Gallos et partem etiam Afrorum devincunt; magnæque eorum strage edita, Carthaginiensium aciem perrumpunt. (5) Sed hi, ut vident, cornu jam utrumque suorum impulsu profligatumque esse; desperantes, posse illis a se opem ferri, aut castra sua repeti; quod et Pœni equitatus multitudo ipsos terreat, et flumen, atque imber, quo magna vi compluebantur, conata ipsorum impediunt; (6) servatis ordinibus, conferto agmine, sine periculo Placentiam se receperunt, non pauciores decem milibus. (7) Reliquorum plerosque, circa Trebiam, partim beluæ partim equites contrucidaverunt. (8) Qui ex illis evaserunt pedites, cum maxima parte equitum, prioris illius manus de qua diximus vestigia sequendo, una cum his Placentiam incolumes pervenerunt. (9) Carthaginiensium exercitus, adversarios ad flumen usque insecutus, quum præ hinc pergere ulterius non posset, in castra est reversus. (10)

λῆν. (10) Καὶ πάντες ἐπὶ μὲν τῇ μάχῃ περιχαρεῖς ἦσαν, ὥς κατωρθωότες· συνέβαινε γὰρ ὀλίγους μὲν τῶν Ἰβήρων καὶ Λιθύων, τοὺς δὲ πλείους ἀπολωλέναι τῶν Κελτῶν. (11) Ὑπὸ δὲ τῶν θυβρῶν καὶ τῆς ἐπιγενομῆνης χιόνος, οὕτω διετίθεντο δεινῶς, ὥστε τὰ μὲν θηρία διασπαρῆναι, πλὴν ενός· πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν ἀπολλύσθαι καὶ τῶν ἵππων διὰ τὸ ψύχος.

LXXV. Ὁ δὲ Τιβέριος, εἰδὼς μὲν τὰ συμβεβηκότα, βουλόμενος δὲ κατὰ δύναμιν ἐπικρύπτεσθαι τοὺς ἐν τῇ Ῥώμῃ τὸ γεγονός, ἐπεμψε τοὺς ἀπαγγελοῦντας, ὅτι, μάχης γενομένης, τὴν νίκην αὐτῶν ὁ χειμὼν ἀφείλετο. (2) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παραυτίκα μὲν ἐπίστευον τοῖς προσκίπτουσι· μετ' οὐ πολὺ δὲ πυνθάνομενοι, τοὺς μὲν Καρχηδονίους καὶ τὴν παρεμβολὴν τὴν αὐτῶν τηρεῖν, καὶ τοὺς Κελτοὺς πάντας ἀπονενευκέναι πρὸς τὴν ἐκεῖ-
ων φυλίαν· (3) τοὺς δὲ παρ' αὐτῶν, ἀπολελοιπότας τὴν παρεμβολήν, ἐκ τῆς μάχης ἀναχωρηθέντας καὶ συνηθροῖσθαι πάντας εἰς τὰς πόλεις, καὶ γορηγεῖσθαι δὲ τοῖς ἀναγκαίοις ἐκ θαλάττης ἀνὰ τὸν Πάδον ποταμόν· καὶ λίαν σαφῶς ἔγνωσαν τὰ γεγονότα περὶ τὸν κίνδυνον. (4) Διὸ καὶ παραδόξου φανέντος αὐτοῖς τοῦ πράγματος, περὶ τὰς λοιπὰς παρασκευὰς διαφερόντως ἐγίνοντο, καὶ περὶ φυλακὴν τῶν προκειμένων τόπων· πέμποντες εἰς Σαρδόνα καὶ Σικελίαν στρατόπεδα, πρὸς δὲ τούτοις εἰς Τάραντα προφυλακὰς, καὶ τῶν ἄλλων τόπων εἰς τοὺς εὐκαίρους· παρεσκεύασαν δὲ καὶ ναῦς ἐξήκοντα πεντήρεις. (5) Γνάιος δὲ Σερούλιος καὶ Γάιος Φλαμίνιος, ὅπερ ἔτυχον ὕπατοι τότε καθεσταμένοι, συνῆγον τοὺς συμμάχους, καὶ κατέγραφον τὰ παρ' αὐτοῖς στρατόπεδα. (6) Παρήγον δὲ καὶ τὰς ἀγορὰς, τὰς μὲν ἐκ Ἀρίμινον, τὰς δ' εἰς Τυρρήνιαν, ὥς ἐπὶ τούτοις πεπλησμένοι τοῖς τόποις τὴν ἔξοδον. (7) Ἐπεμψαν δὲ καὶ πρὸς Ἱέρωνα περὶ βοήθειας· ὃς καὶ πενταχοστῶς αὐτοῖς ἐκπέστειλε Κρήτας, καὶ χιλιῶς πελτοφόρους· πάντα δὲ καὶ πανταχόθεν ἐνεργῶς ἡτοίμαζον. (8) Τότε γάρ εἰσι φοβερώτατοι Ῥωμαῖοι, καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν, ὅταν αὐτοὺς περιστῇ φόβος ἀληθινός.

LXXVI. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, Γνάιος Κορνηλῖος, ὁ καταλειφθείς ὑπὸ τῷ ἀδελφῷ Ποπλίῳ στρατηγὸς ἐπὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, ἀναχθεὶς ἀπὸ τῶν τοῦ Ῥοδανοῦ στομάτων παντὶ τῷ στόλῳ, προσέσχε τῆς Ἰβηρίας πρὸς τοὺς κατὰ τὸ καλούμενον Ἐμπορεῖον τόπους. (2) Ἀρξάμενος δ' ἐν-εῦθεν, ἀποβάσεις ἐποιεῖτο· καὶ τοὺς μὲν ἀπειθοῦντας ἐκολιόρκει τῶν τὴν παραλίαν κατοικούντων ἕως Ἰθερὸς ποταμοῦ· τοὺς δὲ προσδεχομένους ἐφίλανθρώπει, τὴν ἐνδεχομένην ποιούμενος περὶ αὐτῶν προμηθεῖαν. (3) Ἀσπρυσάμενος δὲ τοὺς προσεχωρηκότας τῶν παραθαλάττιων, προῆγε παντὶ τῷ στρατεύματι, ποιούμενος τὴν κορείαν εἰς τὴν μεσόγειον. (4) Πολὺ γὰρ ᾔδη καὶ πυνμαχιῶν ἡθροῖκε τῶν Ἰβήρων. Ἄμα δὲ προῖων, ἔμιν προσήγετο, τὰς δὲ κατεστρέφετο τῶν πόλεων. (5) Τῶν δὲ Καρχηδονίων, ὃς ἔχων ἐπὶ τούτων ἀπελεί-
φη τῶν τόπων Ἄννων, ἀντιστρατοπεδευσάντων αὐτοῖς

Atque omnes quidem quod bene rem gessissent, gaudio exsultabant : pauci enim ex occisis Hispani aut Afri erant ; plerique Galli. (11) Verum imbris ac permista nive adeo vexati fuerant, ut universi elephantibus, uno excepto, absumerentur, multique et viri et equi frigore enecarentur.

LXXV. Tiberius, non quod acceptæ cladis magnitudinem ignoraret, verum ut, quantum posset, senatum populumque Romanum rem celaret, Romam misit qui nuntiarent, pugna pugnata, hiemem sibi victoriam de manibus eripuisse.

(2) Ei nuntio fidem initio habuerunt Romani : at mox, ut audierunt, etiam suorum castra a Pœnis teneri, et Gallos universos illorum partes esse amplexos ; (3) suos autem milites, desertis castris, in proximas urbes e prælio se recepsisse, et eos solum habere commeatus, quos e mari naves Pado subveherent : tum vero, quisnam exstitisset prælii eventus, probe intellexerunt. (4) Quare quum præter opinionem res cecidisset, in conquirendis reliquis apparatus, et tutandis locis hosti objectis, diligentiam summam ponunt : exercitus in Sardiniam et Siciliam destinant : præsidia item Tarentum, et in alia opportuna omnia loca mittunt : naves præterea quinqueremes sexaginta parant.

(5) Adhæc Cn. Servilius et C. Flaminius, creati tunc consules, auxilia sociorum conscribunt, delectumque civium habent : (6) et commeatus partim Ariminum, partim in Etruriam convehunt, utpote in illa loca exercitus ducturi.

(7) Auxiliares præterea copias ab Hierone petunt ; qui Cretenses quingentos et cetratos mille iis misit. Denique omnia undique belli subsidia summo studio sibi comparant.

(8) Quippe Romani, qua publice, qua privatim, maxime tunc sunt terribiles, quando præsentis alicujus periculi metu acriter terrentur.

LXXVI. Dum hæc in Italia geruntur, Cn. Cornelius Scipio, classi a fratre præfectus, ut ante ostendimus, ab Rhodani ostiis cum universa classe profectus, in illa Hispaniæ parte, ubi Emporiæ sunt, portum tenuit. (2) Inde orsus exercitum exponere, quotquot populi per omnem oram usque ad Iberum flumen ei resisterent, vi expugnavit ;

et, ne quid hi detrimenti caperent, pro virili operam dedit. (3) Deinde ubi præsidia firmavit quicquid in ea ora Romanæ ditionis fecerat, cum omnibus copiis in mediterranea processit. (4) Jam enim ex ipsis etiam Hispanis non paucas auxiliorum cohortes conscripserat. Eaque expeditione omnia oppida, quæ progredienti occurrebant, aut in amicitiam recepit, aut vi subegit. (5) Quum vero Carthaginenses, quibus dux Hanno fuerat relictus, circa oppidum Cissam

περὶ πόλιν προσαγορευομένην Κίσσαν, συμβαλὼν δὲ Γνάτιος ἐκ παρατάξεως, καὶ νικήσας τῇ μάχῃ, πολλῶν μὲν ἐγένετο χρημάτων ἐγκρατής, ὥς ἂν ἀπάσης τῆς ἀποσκευῆς τῶν εἰς Ἱταλίαν ὄρμησάντων παρὰ τούτοις ἀπολειμμένης· (8) πάντας δὲ τοὺς ἐντὸς Ἰθῆρος ποταμοῦ συμμάχους ἐποίησατο καὶ φίλους· ζωγραφία δὲ τὸν τε Καρχηδονίων στρατηγὸν Ἀννωνά, καὶ τὸν τῶν Ἰθῆρων Ἀνδοβάλην ἔλαβε. (7) Τοῦτον δὲ συνέβαινε τύραννον μὲν εἶναι τῶν κατὰ τὴν μεσόγειον τόπων, εὖνουν δὲ διαφερόντως αἰεὶ ποτε τοῖς Καρχηδονίοις. (8) Ταχὺ δὲ συνέεις τὸ γεγονός· Ἀσδρούβας, ἥκε παραβοηθῶν διαβάς τὸν Ἰθῆρα ποταμόν. (9) Καὶ καταμαθὼν, ἀπολειμμένους τοὺς ἀπὸ τοῦ στόλου τῶν Ῥωμαίων, βραθύμως καὶ καταθεαβήρῃκός τως ἀναστρεφόμενους διὰ τὸ προτέρημα τῶν πεζικῶν στρατοπέδων, (10) παραλαβὼν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως πεζοὺς μὲν εἰς ὀκταχιλίους, ἵππεις δὲ χιλίους, καὶ καταλαβὼν ἑσπεδασμένους κατὰ τῆς χώρας τοὺς ἀπὸ τῶν πλοίων, πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε φυγεῖν ἐπὶ τὰς ναῦς. (11) Οὗτος μὲν οὖν ἀναχωρήσας, καὶ διαβάς αὖθις τὸν Ἰθῆρα ποταμόν, ἐγένετο περὶ παρασκευῆν καὶ φυλακὴν τῶν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ τόπων, ποιούμενος τὴν παραχειμασίαν ἐν Καινῇ πόλει. (12) Ὁ δὲ Γνάτιος, συνάψας τῷ στόλῳ, καὶ τοὺς αἰτίους τῶν συμβεβηκότων κατὰ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐθισμοὺς κολάσας, τὸ λοιπὸν ἤδη συναγαγὼν ἐπὶ ταῦτό τήν τε πεζὴν καὶ τὴν ναυτικὴν στρατιάν, ἐν Ταβράκωνι τὴν παραχειμασίαν ἐποιοεῖτο. (13) Διαδοὺς δὲ τὴν λείαν ἴσως τοῖς στρατιώταις, μεγάλην εὖνοιαν καὶ προθυμίαν ἐνεργάσατο πρὸς τὸ μέλλον.

LXXVII. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰθῆριαν ἐν τούτοις ἦν. Ἐνισταμένης δὲ τῆς ἑαρινῆς ὥρας, Γάτιος μὲν Φλαμίνιος ἀναλαβὼν τὰς αὐτοῦ δυνάμεις, προῆγε διὰ Τυρρήνιας, καὶ κατεστρατοπέδευσεν διὰ τῆς τῶν Ἀβρῆτινων πόλεως· (2) Γνάτιος δὲ Σερούλιος τοῦμπαλιν ὡς ἐπ' Ἀρμίνου, ταύτη παρατηρήσων τὴν εἰσβολὴν τῶν ὑπεναντίων. (3) Ἀννίβας δὲ, παραχειμάζων ἐν τῇ Κελτικῇ, τοὺς μὲν Ῥωμαίους τῶν ἐκ τῆς μάχης αἰχμαλώτων ἐν φυλακῇ συνείχε, τὰ μέτρια τῶν ἐπιτηδείων διδούς· (4) τοὺς δὲ συμμάχους αὐτῶν, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ πάσῃ φιλανθρωπίᾳ διεξῆγε, μετὰ δὲ ταῦτα συναγαγὼν παρεκάλει, φάσκων· οὐκ ἐκείνοις ἤκειν πολέμῳ, ἀλλὰ Ῥωμαίοις ὑπὲρ ἐκείνων. (5) Διόπερ, ἔφη, δεῖν αὐτοὺς, ἐὰν ὀρθῶς φρονῶσιν, ἀντέχεσθαι τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας. (6) Παρεῖναι γάρ, πρῶτον μὲν, τὴν ἑλευθερίαν ἀνακτησόμενος Ἰταλιώταις· ὁμοίως δὲ, τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν, ἣν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀποωλεσκότες ἕκαστοι τυγχάνουσι, συνανασώσων. (7) Ταῦτα δ' εἰπὼν ἀφῆκε χωρὶς λύτρων εἰς τὴν οἰκείαν, βουλόμενος ἅμα μὲν προκαλεῖσθαι διὰ τοιούτου τρόπου πρὸς αὐτὸν τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἱταλίαν, ἅμα δ' ἀπαλλοτριοῦν τῆς πρὸς Ῥωμαίους εὐνοίας, ἐρεθίζειν δὲ τοὺς δοκοῦντας πόλεσιν ἢ λιμέσιν ἡλιατῶσθαι τι διὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς.

ex adverso illius castra posuissent, Cn. Scipio collatis signis pugnam cum his conseruit : eoque prelio victor, non solum optima potitus est praeda, quoniam penes istos omnia sua impedimenta reliquerant ii qui in Italiam cum Hannibale erant profecti; (6) verum etiam omnes cis Iberum populos amicitia et societate armorum sibi junxit : vivos etiam cepit Hannonem Carthaginiensium ducem, et Hispanorum Iudibilem, (7) qui inter mediterraneos regum dominatum usurpans, praecipua semper benevolentia Carthaginienses erat persecutus. (8) Asdrubal, ea re cognita, prope Iberum amnem, suppetias laturus, trajicit. (9) Qui ut accepit eos, qui ad custodiendam classem Romanorum erant relict, negligenter agere, confidentiae plenos ob secundam pedestrium copiarum pugnam; (10) cum selectis e suo exercitu octo milibus peditum, et equitibus mille, palantes per agros nactus navales socios, magna ex parte trucidavit, reliquos ad naves compulit. (11) Et hic quidem, quum inde se protinus recepisset, trajecto iterum Ibero, dum Carthagine nova est in hibernis, necessaria ad bellum gerendum, et locorum trans Iberum defensionem studiosae prospiciebat. (12) Cn. vero Scipio, ad classem reversus, in acceptae cladis auctores pro more disciplinae Romanae animadvertit, et congregatis in unum pedestribus maritimisque copiis, Tarracone hiemabat. (13) Idemque, praeda ex aequo inter milites divisa, et benevolentiam illorum sibi conciliavit ingentem, et ad ea quae restabant certamina promptos atque alacres reddidit.

LXXVII. Status igitur rerum in Hispania tunc temporis hic erat. Jam ver appetebat, cum C. Flaminius, legionibus suis assumtis, per Etruriam itinere facto, Arretium pervenit, ibique consedit. (2) Cn. Servilius e diverso Ariminum, ut illo aditu hostem prohiberet, contendit. (3) Hannibal in Cisalpina Gallia hibernans, Romanos in praелиis nuper captos in vinculis habebat, modiceque illis necessaria subministrabat. (4) Sociis vero illorum, qui in eadem causa erant, primum omnem humanitatem exhibuit. Deinde in unum coactos cohortatus est, dicens : in Italiam se venisse, non ut cum ipsis, sed ut pro ipsis contra Romanos bellum gereret. (5) Debere igitur illos, si modo saperent, amicitiam suam sequi. (6) Id enim se in hac expeditione spectare, primum, ut Italicis hominibus libertatem restitueret : deinde, ut singulos eorum in recuperandis urbibus atque agris, quos Romani ipsis eripuissent, adjuvet. (7) Haec fatus, sine pretio cunctos domum quemque suam dimisit; cogitans, ea ratione et sibi benevolentiam incolentium Italiam conciliare, et a Romanorum partibus animos eorum abalienare; illosque sollicitare, qui aut oppidis aut portibus detrimentum aliquod per populi Romani imperium cepisse viderentur.

LXXVIII. Ἐχρήσατο δὲ τινι καὶ Φοινικικῷ στρατηγῇ τοιούτῳ κατὰ τὴν παραχειμασίαν. (2) Ἀγωνίων γὰρ τὴν ἀθεσίαν τῶν Κελτῶν, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς τὰς περὶ τὸ σῶμα, διὰ τὸ πρόσφατον τῆς πρὸς αὐτοὺς συστάσεως, κατασκευάσατο περιθετὰς τρίχας, ἑμοζούσας ταῖς κατὰ τὰς ὁλοσχερεῖς διαφορὰς τῶν ἑλκιδῶν ἐπιπρεπείαις. (3) Καὶ ταύταις ἐχρήσθη, συνελὼς μετατιθέμενος· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἐσθῆτας μετελάμβανε τὰς καθηκούσας αἰ ταῖς περιθεταῖς. (4) Δι' ἡ οὐ μόνον τοῖς αἰφνιδίως ἰδοῦσι δύσγνωστος ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν συνθείᾳ γεγυῖσιν. (5) Θεωρῶν δὲ τοὺς Κελτοὺς δυσχεραίνοντας ἐπὶ τῷ τὸν πόλεμον ἐν τῇ παρ' αὐτῶν χώρᾳ λαμβάνειν τὴν τριθῆν, σπεύδοντας δὲ καὶ μετῴρους ὄντας εἰς τὴν πολεμίαν, προφάσει μὲν διὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ὀργήν, τὸ δὲ πλεῖον διὰ τὰς ὀφελείας, ἔκρινε τὴν ταχίστην ἀναευγνύειν, καὶ συνεκλήρουσιν τὰς τῶν δυνάμεων ὁρμὰς. (6) Διόπερ ἅμα τῷ τὴν ὥραν μεταβάλλειν, πυθνανόμενος τῶν μάλιστα τῆς χώρας δοκούστων ἐμπειρεῖ, τὰς μὲν ἄλλας ἐμβολὰς τὰς εἰς τὴν πολεμίαν μακρὰς εὗρισκε καὶ προδήλους τοῖς ὑπεναντίοις· τὴν δὲ διὰ τῶν ἐλῶν εἰς Τυβέρηναν φέρουσαν, δυσχερῆ μὲν, σύντομον δὲ καὶ παράδοξον φανησομένην τοῖς περὶ τὸν Φλαμίνιον. (7) Αἰεὶ δὲ πως αἰεὶς ὧν τῇ φύσει τούτου τοῦ μέρους, ταύτῃ προέθετο ποιεῖσθαι τὴν πορείαν. (8) Διαδοθείσης δὲ τῆς φήμης ἐν τῷ στρατοπέδῳ, διότι μέλλει διὰ τινων ἐλῶν ἄγειν αὐτοὺς ὁ στρατηγὸς, πᾶς τις εὐλαβῶς εἶχε πρὸς τὴν πορείαν, ὑπορώμενος βάραθρα καὶ τοὺς λιμνώδεις τῶν τόπων.

LXXIX. Ἀννίβας δ' ἐπιμελῶς ἐξητακῶς τεναγώεις καὶ στερεοὺς ὑπάρχοντας τοὺς κατὰ τὴν δίοδον τόπους, ἀναζεύξας, εἰς μὲν τὴν πρωτοπορείαν ἔθηκε τὸς Αἰθνας καὶ Ἰθῆρας, καὶ πᾶν τὸ χρησιμώτερον μέρος τῆς σφετέρας δυνάμεως· συγκαταμίξας αὐτοῖς τὴν ἀποσκευὴν, ἵνα πρὸς τὸ παρὸν εὐπορῶσι τῶν ἐπιτηδείων. (2) Πρὸς γὰρ τὸ μέλλον εἰς τέλος ἀφροντίστως εἶχε περὶ παντὸς τοῦ σκευοφόρου· λογιζόμενος, ὥς ἂν ἔλθῃ τῆς πολεμίας, ἡττηθεὶς μὲν οὐ προσδεῖσεται τῶν ἀναγκαίων, κρατῶν δὲ τῶν ὑπαίθρων, οὐκ ἀπορήσει τῶν ἐπιτηδείων. (3) Ἐπὶ δὲ τοῖς προεξημένους, ἱκέδαλε τοὺς Κελτοὺς· ἐπὶ δὲ πᾶσι, τοὺς ἱππεῖς. (4) Ἐπιμελητὴν δὲ τῆς οὐραγίας, τὸν ἀδελφὸν ἀπέλιπε Μάγωνα· τῶν τε λοιπῶν χάριν, καὶ μάλιστα τῆς τῶν Κελτῶν μαλακίας καὶ φυγοπονίας, ἵν' ἐὰν κακοπαθόντες τρέπωνται πάλιν εἰς τοῦπισω, κωλύη διὰ τῶν ἐκείνων, καὶ προσφέρῃ τὰς χεῖρας αὐτοῖς. (5) Οἱ μὲν οὖν Ἰθῆρες καὶ Αἰθνας δι' ἀκραίων τῶν ἐλῶν ποιοῦμενοι τὴν πορείαν, μετρίως κακοπαθοῦντες ἤνυσαν· ὥς ἂν καὶ περὶ ἀλλοὺς πάντες ὄντες, καὶ συνῆθεις ταῖς τοιαύταις ταλαιπωρίαις. (6) Οἱ δὲ Κελτοὶ δυσχερῶς μὲν εἰς τὸν μπροσθεν προὔβαινον, τετραγαγμένων καὶ διαπεπαισμένων εἰς βάθος τῶν ἐλῶν· ἐπιπόνως δὲ καὶ ταλαιπώρως ὑπέμενον τὴν κακοπάθειαν, ἀπειροὶ πάσης τῆς τοιαύτης ὄντες κακοτυχίας. (7) Ἐκωλύοντο δὲ πάλιν

LXXVIII. In iisdem hibernis hanc præterea Punicam versutiam est commentus. (2) Quum levitatem Gallorum reformidaret, metueretque ne vitæ suæ insidiarentur, utpote recens contractio inter ipsos amicitiae usu, capillamenta concinnavit, omnium ætatum formis, quæ notabilem differentiam homini afferunt, convenientia. (3) His sic utebatur, ut alia aliis subinde mutaret : cum capillamentis autem et vestes congruas cuique eorum capiebat. (4) Quo factum est, ut non ii solum, a quibus repente esset visus, eum ignorarent : sed ipsi quoque familiares ægre agnoscerent. (5) Porro, animadvertens Hannibal, moleste Gallos ferre, quod in ipsorum regione bellum traheretur ; eodemque paratos esse, jamque adeo expectatione illius diei suspensos, quo hostium fines essent invasuri ; cui cupiditati quidem suæ Romanorum odium prætexebant, quum re vera prædæ spe maxime impellerentur : faciendum duxit, ut stativis quam primum educeret, ac militum aviditatem expleret. (6) Igitur, statim ut anni tempus mutatum est, quum viarum rationem a peritissimis quibusque esset percunctatus ; ceteros in ditionem hostium aditus longos esse comperit et adversariis notos ; eum vero, qui per paludes in Etruriam ducebat, difficilem quidem, sed brevem, et qui Flaminium ipsa novitate incepti esset percursurus. (7) Itaque, quum naturali quadam inclinatione pronus esset ad ejusmodi consilia, hac iter facere constituit. (8) Postea vero quam didita est per exercitum fama, in eo esse imperatorem, ut per palustria copias ducat ; omnes ab eo itinere sibi metuere, quod paludum aut lacuum voragines profundas formidarent.

LXXIX. Hannibal, ut diligenter inquirendo didicit, vadosa atque solida esse loca per quæ transeundum erat, castra movet : ac in primo quidem agmine Hispanos et Afros ire jussit, et quidquid erat roboris in exercitu : admistis ipsorum impedimentis, ne ad præsentem usum necessaria illis deessent. (2) Nam in posterum quidem nullam plane de suppellectile militum curam habebat : quippe, simul ac in hostico versari copisset, aut victo nulla re fore opus, aut, si regionem obtineret, nihil quidquam sibi defuturum. (3) Post istos collocavit Gallos, et novissimos omnium equites. (4) Cogendi agminis curam Magoni fratri commisit ; cum reliquorum causa, tum Gallorum maxime, quorum mollietatem et laboris impatientiam norat : ut, si tædio tam molestæ viæ pedem referrent, per equites eos cohiberet, et vim afferret. (5) Hispani igitur et Afri, quum per intactas adhuc paludes ingrederentur, satis quidem laborum tolerantés, constanter pergebant : utpote genus hominum durum, et ejusmodi mala perpeti longo usu assuetum. (6) Galli vero et procedebant ægre, paludibus jam conturbatis, atque ad magnam altitudinem conculcatis ; et hanc ærumnam graviter atque impatienter tolerabant, ut similitum vexationum penitus inexperti. (7) Quo minus autem

ἀπονούειν εἰς τοῦτίσω, διὰ τοὺς ἐφεστώτας αὐτοῖς ἱππεῖς. (8) Πάντες μὲν οὖν ἑκακοπάθουν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀγρυπνίαν, ὡς ἂν ἐξῆς ἡμέρας τέτταρας καὶ τρεῖς νύκτας συνεχῶς δι' ἑδάτος ποιούμενοι τὴν πορείαν· διαφερόντως γέ μὴν ἐπόνου καὶ κατεφθειρόντο ὑπὲρ τοὺς ἄλλους οἱ Κελτοί. (9) Τῶν δὲ ὑποζυγίων αὐτοῦ τὰ πλείστα, πίπτοντα διὰ τοὺς πηλοὺς, ἀπώλλυντο, μίαν παρεχόμενα χρεῖαν ἐν τῷ πεσεῖν τοῖς ἀνθρώποις· (10) καθεζόμενοι γὰρ ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν σκευῶν σωρηδόν, ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν ὑπερεῖχον, καὶ τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ βραχὺ μέρος τῆς νυκτὸς ἀπεκοιμῶντο. (11) Οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν ἱππων τὰς ὀπλὰς ἀπέβαλον διὰ τὴν συνέχειαν τῆς διὰ τῶν πηλῶν πορείας. (12) Ἀντίβας δὲ μόλις ἐπὶ τοῦ περιλειφθέντος θηρίου δισώθη μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας· ὑπεραλγῆς ὦν διὰ τὴν βαρύτητα τῆς ἐπενεχθείσης ὀφθαλμίας αὐτοῦ, δι' ἣν καὶ τέλος ἐστερηθῆ τῆς μῖας ὀψεως, οὐκ ἐπιδεχομένου τοῦ καιροῦ καταμονὴν οὐδὲ θεραπείαν, διὰ τὸ τῆς περιστάσεως ἀδύνατον.

LXXX. Διαπεράσας δὲ παραδόξως τοὺς ἐλώδεις τόπους, καὶ καταλαβὼν ἐν Τυρρήνιᾳ τὸν Φλαμίνιον στρατοπεδεύοντα πρὸ τῆς τῶν Ἀρρήτινων πόλεως, τότε μὲν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑλεῖσι κατεστρατοπεδεύσε· (2) βουλόμενος τὴν τε δύναμιν ἀναλαβεῖν, καὶ πολυπραγμονῆσαι τὰ περὶ τοὺς ὑπεναντίους καὶ τοὺς προκειμένους τῶν τόπων. (3) Πυνθανόμενος δὲ, τὴν μὲν χώραν τὴν πρόσθεν πολλῆς γέμειν ὠφελείας, τὸν δὲ Φλαμίνιον ὀχλοκόπον μὲν καὶ δημαγωγὸν εἶναι τέλειον, πρὸς ἀληθινῶν δὲ καὶ πολεμικῶν πραγμάτων χειρισμὸν οὐκ εὐφυῆ, πρὸς δὲ τούτοις καταπιστευκένας τοῖς σφετέρους πράγμασι, (4) συνελογίζετο, διότι παραλάβοντας αὐτοῦ τὴν ἐκείνων στρατοπεδείαν, καὶ καθέντος εἰς τοὺς ἐμπροσθεν τόπους, τὰ μὲν ἀγωνίων τὸν ἐπιτωθασμὸν τῶν ὄχλων, οὐ δυνήσεται περιορᾶν δηουμένην τὴν χώραν· τὰ δὲ κατηλιγκῶς, παρέσται προχείρως, εἰς πάντα τόπον ἐπόμενος, σπουδάζων δι' αὐτοῦ ποιήσασθαι τὸ προτέρημα, καὶ μὴ προσδέξασθαι τὴν παρουσίαν τοῦ τὴν ἰσὴν ἀρχὴν ἔχοντος. (5) Ἐξ ὧν πολλοὺς αὐτῷ ὑπελάμβανε παραδώσειν καιροὺς πρὸς ἐπιθῆσιν. Πάντα δ' ἐμφρόνως ἐλογίζετο ταῦτα, καὶ πραγματικῶς οὐ γὰρ εἰκὸς ἄλλως εἰπεῖν.

LXXXI. Ὡς εἴ τις σέεται κυριώτερόν τι μέρος εἶναι, στρατηγίας, τοῦ γνῶναι τὴν προαίρεσιν καὶ φύσιν τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος, ἀγνοεῖ καὶ τετύφωτα (2) Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν κατ' ἀνδρα καὶ ζυγὸν ἀγωνισμάτων, δεῖ τὸν μέλλοντα νικᾶν συνθεωρεῖν, πῶς δυνατόν ἐφικέσθαι τοῦ σκοποῦ, καὶ τί γυμνὸν ἢ ποῖον ἐξοπλὸν μέρος φαίνεται τῶν ἀνταγωνιστῶν· (4) οὕτω χρὴ καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν ὄλων προεστώτας σκοπεῖν, οὐχ ὅπου τι τοῦ σώματος γυμνόν, ἀλλὰ ποῦ τῆς ψυχῆς εὐχείρωτόν τι παραφαίνεται τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος. (4) Ἐπειδὴ πολλοὶ μὲν διὰ βραθυμίαν καὶ τὴν σύμπασαν ἀργίαν, οὐ μόνον τὰς κοινὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰδίους καταπρότενται· βίους ἄρδην. (5) Πολλοὶ δὲ, διὰ τὴν πρὸς τὸν οἶνον ἐπιθυμίαν, οὐδ' ὑπνώσας

retrocedendo dilaberentur, equites impediabant. (8) Sane quidem tantorum malorum sensu omnes vehementer afficiebantur; et insomnia potissimum conficiebantur, quum quatuor continuos dies tresque noctes per aquam iter facerent: sed omnium maxime laborabant et absumebantur Galli. (8) Et iumenta inibi pleraque, in luto passim protensa, periire, casu suo unum saltem usum hominibus praebentia: (10) horum enim corporibus atque sarcinarum cumulis incumbentes, aquis exstabant, atque ita brevem aliquam noctis partem dormiebant. (11) Equorum etiam multis, ob longum per paludes iter, ungulae exciderunt. (12) Ipse Hannibal, elephantum, qui unus superfuerat, vectus, aegre multaque passus evasit: dolore ille quidem magno conflictatus, propter aegritudinem oculorum, quae tanta tunc illum invasit, ut altero tandem oculo sit captus; quum morandi moram tempus illud ac praesens rerum conditio nullo modo admitteret.

LXXX. Superatis tandem praeter opinionem palustribus illis locis, et Etruriam ingressus Hannibal, quum Flaminius jam cum exercitu circa Arretii moenia consedisset, ubi primum in sicco potuit, castra locavit: (2) hoc spectans, ut et suum reficeret exercitum, et consilia hostium situmque regionum exploraret. (3) Postquam vero in inquirendo didicit, regionem illam, quam erat ingressurus, opibus abundare; Flaminium vero hominem esse popularem auram captantem, et qui ad populum dicendo supra modum valeret, ceterum ad rem bellicam administrandam et vera certamina ineptum; ad hoc, praemagna suarum virium fiducia ferocem: (4) ita apud se statuit: Si castra ejus praeteregressus ulteriora peteret, Flaminium, partim quod convitia et sannas multitudinis esset veriturus, ad prohibendam populationem agrorum esset comparaturum; partim vero et per se indigne eam rem laturum, sponteque adfuturum, et, quocumque ipse duceret, cupide secuturum esse, et consilio, ut per se solus quamprimum victoriam pararet, neque adventus collegae esset ei expectandus. (5) Quibus ex rebus multas sibi opportunitates aggrediendi hominem per insidias praebitum iri ab eo sperabat. Et haec quidem omnia quin prudenter sane et ex rerum usu perite secum reputaverit Hannibal, nemo facile dubitaverit. |||

LXXXI. Errat namque et stolidus est, si quis inter imperatorias virtutes ullam potiore ducit solertia explorandi ingenium ac naturam ducis adversariorum. (2) Quemadmodum enim ubi vir cum viro, aut ordo cum ordine decertant, eum qui victoriam reportare cogitet, diligenter attendere opus est, quia ratione voti compos fieri possit, et quid nudum, aut quanam pars adversariorum non satis tecta sit: (3) sic eos oportet, qui summæ belli praesunt, in hostium duce observare, non quidem ecquid in corpore pateat, sed qua parte animi ille facilius capi queat. (4) Multi siquidem, per ignaviam summamque socordiam, non publicarum dumtaxat rerum curam negligunt, sed rem familiarem quoque suam pessum ire sinunt. (5) Alii adeo vini sunt avidi, ut ne somnum quidem capere, nisi alienata prius ebrietate

δύνανται χωρὶς ἀλλοιώσεως καὶ μέθης. (6) Ἐνιοὶ δέ, διὰ τὴν πρὸς τὰ τῶν ἀφροδισίων ὁρμὴν καὶ τὴν ἐν τούτοις ἐκπληξιν, οὐ μόνον πόλεις καὶ βίους ἀναστάτους πεποιήσασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῆν αὐτῶν ἀφῆρηται μετ' εἰσχύνης. (7) Καὶ μὴ δειλία καὶ βλακεία, κατ' ἴδαν μὲν, αὐτοῖς ὄνειδος ἐπιφέρει τοῖς ἔχουσι· περὶ δὲ τὸν τῶν θλῶν ἡγεμόνα γενομένην, κοινὸν ἐστὶ καὶ μέγιστον συμπτωμάτων. (8) Οὐ γὰρ μόνον ἀπράκτους ποιεῖ τοὺς ὑποταττομένους, πολλάκις δὲ καὶ κινδύνους ἐπιφέρει τοὺς μεγίστους τοῖς πεπιστευκόσι. (9) Προετίειά γε μὴν καὶ θρασυτής καὶ θυμὸς ἀλογος, ἔτι δὲ λενοδοξία καὶ τυφός, εὐχείρωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς, ἐπιπλεέστατα δὲ τοῖς φίλοις. Πρὸς γὰρ πᾶσαν ἐπιβουλήν, ἐνέδραν, ἀπάτην ἔτοιμος ὁ γε τοιοῦτος. (10) Δι' ὅπερ, εἰ τις δύναίτο συνοεῖν τὰ περὶ τοὺς πέλαις ἐμαρτήματα, καὶ τῇδ' ἐκ προσιέναι τοῖς ὑπεναντίοις, ἢ μάλιστα καὶ δι' ὃν εὐχείρωτος ἔσται ὁ προεστὼς τῶν πολεμίων, τάχιστα ἂν τῶν θλῶν κατακρατοίη. (11) Καθάπερ γὰρ νεὼς ἂν ἀφελή τις τὸν κυβερνήτην, τὸ θλῶν αὐτανδρὶ σκάφος ὑποχείριον γίγνεται τοῖς ἐχθροῖς· τὸν αὐτὸν τρόπον, ἂν τὸν προεστῶτα ἐν πολέμῳ δυνάμει χειρώσῃται τις κατὰ τὰς ἐπιβολὰς καὶ συλλογισμούς, αὐτανδρὶ γίγνεται πολλάκις κρατεῖν τῶν ἀντιταττομένων. (12) Ἄ δὲ καὶ τότε προῖδόμενος καὶ συλλογισάμενος Ἀννίβας περὶ τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος, οὐ διασφάλῃ τῆς ἐπιβολῆς.

LXXXII. Ὡς γὰρ θάττον, ποιησάμενος ἀναζυγὴν ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν Φαισουλαν τόπων, καὶ μικρὸν ὑπερέρας τὴν τῶν Ῥωμαίων στρατοπεδεῖαν, ἐνέβαλεν εἰς τὴν προαιεμένην χώραν, (1) εὐθέως μετέωρος ἦν ὁ Φλαμίνιος καὶ θυμὸς πλήρης, δοξάζων ἑαυτὸν ὑπὸ τῶν ἐναντίων καταφρονεῖσθαι. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα πορθυμένης τῆς χώρας, καὶ πανταχόθεν τοῦ καπνοῦ σημαίνοντος τὴν καταφθοράν αὐτῆς, ἐσχετλιάζε, δεινὸν ἡγούμενος τὸ γινόμενον. (3) Διὸ καὶ, τινὼν οἰόμενον δεῖν μὴ προχεῖρας ἐπακαλουθεῖν, μὴδὲ συμπλέεσθαι τοῖς πολεμίοις, φυλάττεσθαι δὲ καὶ προσέχειν τὸ πλῆθος τῶν ἱππέων, μάλιστα δὲ καὶ τὸν ἕτερον ὕπατον προσλαβεῖν, καὶ πᾶσιν ἐπὶ ταῦτό τοις στρατοπέδοις ὁμῶς ποιήσασθαι τὸν κίνδυνον. (4) οὐχ οἷον προσεῖχε τοῖς λεγομένοις, ἀλλ' οὐδ' ἀνέχετο τῶν ἀποφαινομένων ταῦτα. (5) Παρεκάλει δ' αὐτούς, ἐν νῦν λαμβάνειν, τί λήγειν εἰκὸς τοὺς ἐν τῇ πατρίδι, τῆς μὲν χώρας καταφειρομένης σχεδὸν ἕως πρὸς αὐτὴν τὴν Ῥώμην, αὐτῶν δὲ κατόπιν τῶν πολεμίων ἐν Τυρρήνῃ στρατοπεδεύοντων. (6) Τέλος δὲ, ταῦτ' εἰπὼν, ἀναζεύξας προῆγε μετὰ τῆς δυνάμεως, οὐ καιρὸν, οὐ τόπον προορώμενος μόνον δὲ σπύδων συμπεσεῖν τοῖς πολεμίοις, ὡς προδῆλου τῆς νίκης αὐτοῖς ὑπαρχούσης. (7) Τηλικούτον γὰρ προενοθεόληται κατελπισμὸν τοῖς ὄχλοις, ὥστε πλείους εἶναι τῶν τὰ θπλα φερόντων τοὺς ἐκτὸς παρεπόμενους τῆς ὠφελείας χάριν, κομίζοντας ἄλυσεις καὶ πίδαας, καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην παρασκευήν. (8) Ὁ γὰρ μὴν Ἀννίβας θμα μὲν εἰς τοῦμπροσθεν ὡς πρὸς τὴν

mente, queant. (6) Nonnulli, res venereas sectantes, et libidine furentes, non urbes solum ac domos suas everterunt, sed propriæ etiam vitæ jacturam cum dedecore fecerunt. (7) Jam timor atque inertia, cum privatam, iis ignominiam, quibus insunt, solent conciliare; tum, si in imperatore fuerint, publicam eamque maximam calamitatem afferunt: (8) quippe quæ non solum otio torpentem ejus exercitum faciunt, sed et in pericula persæpe maxima eos conjiciunt qui tali duce fidebant. (9) Temeritas vero, ferocia, et præceps iracundia, nec non inanis gloriæ studium, et fastus, hostibus facilem victoriam præbent, amicis, ut plurimum perniciem: quum iis moribus præditi homines omnium machinationi, insidiis ac fraudi sint expositi. (10) Quamobrem si quis aliorum peccata posset cognoscere, et ea parte eaque via ac ratione hostes aggredi, qua facillime dux illorum est expugnabilis, hic brevissimo tempore omnium potiretur. (11) Ut enim, sublato gubernatore, navis universa cum ipsis vectoribus in potestatem hostium venit: sic, ubi in bello ducem hostilium copiarum astu et consilio circumvenieris, non raro universum etiam exercitum in tuam redegeris potestatem. (12) Quæ tunc Hannibal quum de Flaminio prævidisset, atque ita ratiocinatus esset, nequaquam ejus inceptum frustra fuit.

LXXXII. Simul ac namque ex agro Fœsulano signa movisset, ac Romana ultra castra aliquantum progressus, in proximos agros incursionem fecisset, (2) exemplo efferre animos Flaminius, graviterque indignari, quod se ab hoste spretum crederet. (3) Deinde, ut regionem populari Hannibal cœpit, et maximam undique vastitatem fumus ei ostendit, rei indignitatem lamentis etiam est prosecutus. (4) Igitur monentibus nonnullis, non temere insequi hostem oportere, neque manus cum illo conserere, sed cautione magna opus esse ob multitudinem præsertim equitatus; ante omnia vero consulem alterum esse assumendum, nec nisi omnibus simul junctis copiis dimicandum: (5) tantum abfuit, ut horum consilio uteretur, ut ne ferre quidem ita disserentium vocem potuerit. (6) Quin ipsis potius cogitandum esse, ait, ecquid vulgo omnes in patria dicere par esset, si Pœnus, vastando urendoque omnia, ad ipsa prope jam mœnia urbis Romæ pervenisset, ipsis interim a tergo hostium in Etruria considentibus. (7) Tandem, hæc locutus, castra movet; cumque omnibus copiis, nulla neque temporis neque loci ratione habita, pergit ire: hoc unum studens, ut quamprimum cum hoste concurreret, cœu parata certa que esset victoria. (8) Nam vulgi animos tanta spe ante compleret consul, ut armatos numero superarent hi, qui prædæ avidi extra agmen sequerentur, catenis, vinculis, et id genus rerum apparatibus, onusti. (9) Hannibal interea Romam versus per Etruriam suos ducere, habens ad lævam Cortonem oppi-

Ῥώμην προΐει διὰ τῆς Τυρρηνίας· εὐώνυμον μὲν πόλιν ἔχων τὴν προσαγορευομένην Κυρτώνιον, καὶ τὰ ταύτης ὄρη, δεξιὰν δὲ τὴν Ταρσιμένην καλουμένην λίμνην· (10) ἅμα δὲ προάγων, ἐπυρπόλει καὶ κατέφθειρε τὴν χώραν, βουλόμενος ἐκκαλέσασθαι τὸν θυμὸν τῶν ὑπεναντίων. (11) Ἐπεὶ δὲ τὸν Φλαμίνιον ᾗδῃ συνάπτοντα καθέωρα, τόπους δ' εὐφρεῖς συνεθεώρησε πρὸς τὴν χρεῖαν, ἐγίγνετο πρὸς τὸ διακινδυνεύειν.

LXXXIII. Ὅντος δὲ κατὰ τὴν δίοδον αὐλῶνας ἐπιπέδου, τούτου δὲ παρὰ μὲν τὰς εἰς μῆκος πλευρὰς ἐκατέρας βουνούς ἔχοντος ὕψηλούς καὶ συνεχεῖς· παρὰ δὲ τὰς εἰς πλάτος, κατὰ μὲν τὴν ἀντικρὺ, λόφον ἐπι-
κείμενον ἐρυμνὸν καὶ δύσβατον· κατὰ δὲ τὴν ἀπ' οὐρᾶς, λίμνην, τελείως στενὴν ἀπολείπουσαν πάροδον ὡς εἰς τὸν αὐλῶνα παρὰ τὴν παρώρειαν· (2) διελθὼν τὸν αὐλῶνα παρὰ τὴν λίμνην, τὸν μὲν κατὰ πρόσωπον τῆς πορείας λόφον αὐτὸς κατελάβετο, καὶ τοὺς Λίβυας καὶ τοὺς Ἴθηρας ἔχων ἐπ' αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε· (3) τοὺς δὲ Βαλιαρεῖς καὶ λογχόφορους κατὰ τὴν πρωτοπορείαν ἐκπεριάγων ὑπὸ τοῦ ἐν δεξιᾷ βουνὸς τῶν παρὰ τὸν αὐλῶνα κειμένων, ἐπὶ πολλὴν παρατείνας, ὑπέ-
στειλε· (4) τοὺς δ' ἵππεις καὶ τοὺς Κελτοὺς ὁμοίως τῶν εὐωνύμων βουνῶν κύκλῳ περιαγαγὼν, παρεξέτεινε συνεχεῖς, ὥστε τοὺς ἐσχάτους εἶναι κατὰ ταύτην τὴν εἰσοδὸν, τὴν παρὰ τε τὴν λίμνην καὶ τὰς παρωρεῖας φέρουσαν εἰς τὸν προειρημένον τόπον. (5) Ὁ μὲν οὖν Ἀννίβας, ταῦτα προκατασκευασάμενος τῆς νυκτὸς, καὶ περιειληφὸς τὸν αὐλῶνα ταῖς ἐνέδραις, τὴν ἡσυχίαν ἤγε· (6) Ὁ δὲ Φλαμίνιος εἴπετο κατόπιν, σπεύδων συνάψαι τοῖς πολεμίοις· (7) κατεστρατοπέ-
δευκὼς δὲ τῇ προτεραίᾳ πρὸς αὐτῇ τῇ λίμνῃ, τελείως ὀφεί τῆς ὥρας, μετὰ ταῦτα τῆς ἡμέρας ἐπιγενομένης, εὐθέως ὑπὸ τὴν ἐωθινὴν ἤγε τὴν πρωτοπορείαν παρὰ τὴν λίμνην εἰς τὸν ὑποκείμενον αὐλῶνα, βουλόμενος ἐξάπτεσθαι τῶν πολεμίων.

LXXXIV. Οὕσης δὲ τῆς ἡμέρας ὀμιχλώδους δια-
φερόντος, Ἀννίβας, ἅμα τῷ τὸ πλείστον μέρος τῆς πορείας εἰς τὸν αὐλῶνα προσδεῖσθαι, καὶ συνάπτειν πρὸς αὐτὸν ᾗδῃ τὴν τῶν ἐναντίων πρωτοπορείαν, ἀπο-
δοὺς τὰ συνθήματα, καὶ διαπεμφάμενος πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐνέδραις, συνεπεχειρεῖ πανταχόθεν ἅμα τοῖς πο-
λεμίοις. (2) Οἱ δὲ περὶ τὸν Φλαμίνιον, παραδόξῳ γε-
νομένης αὐτοῖς τῆς ἐπιφανείας, ἔτι δὲ δυσσυνόπτου τῆς κατὰ τὸν ἀέρα περιστάσεως ὑπαρχούσης, καὶ τῶν πο-
λεμίων αἵμα πολλοὺς τόπους ἐξ ὑπερδείου καταφερο-
μένων καὶ προσπιπτόντων, οὐχ ὅλον παρασθηθεῖν ἐδύ-
ναντο πρὸς τι τῶν δεομένων οἱ ταξίαρχοι καὶ χιλιάρχοι τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' οὐδὲ συννοῆσαι τὸ γινόμενον. (3) Ἄμα γάρ οἱ μὲν κατὰ πρόσωπον, οἱ δ' ἀπ' οὐρᾶς, οἱ δ' ἐκ τῶν πλαγίων αὐτοῖς προσέπιπτον. (4) Διὸ καὶ συνέβη τοὺς πλείστους ἐν αὐτῷ τῷ τῆς πορείας σχήματι κατακοπῆναι, μὴ δυναμένους αὐτοῖς βοηθεῖν, ἀλλ' ὥσαντι προδεδωμένους ὑπὸ τῆς τοῦ προεστῆτος ἀκρισίας. (5) Ἐτι γὰρ διαβουλευόμενοι τί δεῖ πράτ-

dum, et adjacentes illi montes; ad dextram, Trasimenum lacum. (10) Simul, quo magis iram hostis acueret, qua qua iter faceret, agros urere, omnique belli clade perva-
stare. (11) Jam appropinquabat Flaminius, cum Hannibal, idoneis locis ad ea quæ parabat exploratis, in cogitationem prælii totus cepit incumbere.

LXXXIII. Erat in ipso transitu plana convalis, cujus utrumque latus, qua porrigitur ejus longitudo, tumuli præalti et continui claudunt : qua autem palet latitudo, habet a fronte collem imminem, natura munitum et inaccessible; a tergo vero lacum, inter quem et montium radices via interest perangusta, per quam aditur convalis. (2) Hanc igitur convallem Hannibal ingressus via secundum lacum, emensusque, collem ex adverso imminem ipse insidet, ibique Afros atque Hispanos locat. (3) Baleares et ceteram levem armaturam e primo agmine circumducit, et post tumulos, qui dextrum convalis latus continent, longa admodum serie extensos occultat : (4) equites deinde ac Gallos similiter post lateris sinistri tumulos circumducit, et continua serie porrectos ita disponit, ut eorum novissimi ad illam viam pertinerent, quæ inter lacum et radices montium in demonstratum locum docebat. (5) His ita noctu preparatis, Hannibal, insidiis jam circumclusa convalle, silentio se continebat. (6) Post hunc sequebatur Flaminius, magno studio hostem consequi cupiens. Et quum priore die ad lacum ipsum, (erat enim plane serum diem) castris locum delegisset; postero die, primo statim diluculo præter lacum in subjectam convallem primum agmen ducit, laceessere hostes atque adoriri in animo habens.

LXXXIV. Erat forte admodum nebulosus dies, cum Hannibal, ubi partem majorem agminis Romani intra convallem sentit pervenisse, et jam primam aciem non longe, a se abesse; signo dato invadendi, et ad eos etiam misso mandato qui in insidiis latebant, simul undique in hostem coaritur. (2) Ita autem ex inopinato apparente Pæno, quum præsertim densa caligo prospectum eriperet, et hostes de superiore loco variis ex partibus ingrueret impetumque faceret, ductores ordinum Flamini tribuni, adeo laborantibus suppetias ferre non poterant, ut ne quid ageretur quidem satis intelligere valerent. (3) Simul enim alii a fronte, alii a tergo, alii ab lateribus in ipsos irruebant. (4) Quo factum, ut plerique Romanorum, non in acie pugna-
tes, sed eo habitu quo in agmine fuerant deprehensi, obtruncarentur, prius quam defendere se possent; ut plane ab imperatoris sui stoliditate proditos diceret. (5) Dum enim adhuc, quid opus facto, deliberabant, improvise cæde-

τειν, ἀπώλλυντο παραδόξως. (6) Ἐν ᾧ καιρῷ καὶ τὸν Φλαμίνιον αὐτὸν, δυσχρηστοῦμενον καὶ περικαοῦντα τοῖς θλοῖς, προσπεσόντες τινὲς τῶν Κελτῶν ἀπέκτειναν. (7) Ἐπεσον οὖν τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸν αὐλῶνα σχεδὸν εἰς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους, οὗτ' εἴκειν τοῖς παρούσιν, οὔτε πράττειν οὐδὲν δυνάμενοι· τοῦτο δ' ἐκ τῶν ἐθισμῶν αὐτῶν περὶ πλείστου ποιούμενοι, τὸ μὴ φεύγειν, μηδὲ λείπειν τὰς τάξεις. (8) Οἱ δὲ κατὰ πορείαν μεταξὺ τῆς λίμνης καὶ τῆς παρωρείας ἐν τοῖς στενοῖς συγκλεισθέντες, αἰσχυρῶς, ἔτι δὲ μᾶλλον ταλαιπωρῶς διεφθάροντο. (9) Συνωθούμενοι μὲν γὰρ εἰς τὴν λίμνην, οἱ μὲν διὰ τὴν παράστασιν τῆς διανοίας ὀρμῶντες ἐπὶ τὸ νήχεσθαι σὺν τοῖς ὅπλοις, ἀπεννίγοντο· τὸ δὲ πολὺ πλῆθος, μέχρι μὲν τοῦ δυνατοῦ προβαίνειν εἰς τὴν λίμνην, ἔμενε τὰς κεφαλὰς αὐτὰς ὑπὲρ τὸ ὕγρον ὑπερίσχον. (10) Ἐπιγενομένων δὲ τῶν ἱππέων, καὶ προδήλου γενομένης ἀπωλείας, ἐξείροντες τὰς χεῖρας, καὶ δεόμενοι ζωγεῖν, καὶ πᾶσαν προῖεμονοι φωνήν· τὸ τελευταῖον, οἱ μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων, τινὲς δὲ, παρακαλέσαντες αὐτοὺς, ἑπ' αὐτῶν διεφθάρσαν. (11) Ἐξακισχίλιοι δ' ἴσως τῶν κατὰ τὸν αὐλῶνα τοὺς κατὰ πρόσωπον νικήσαντες, παραβοηθεῖν μὲν τοῖς οἰκείοις καὶ περιίστασθαι τοὺς ὑπεναντίους ἡδυνάτου, διὰ τὸ μηδὲν συνορᾶν τῶν γιγνομένων, καίπερ μεγάλην δυνάμενοι πρὸς τὰ θλα παρέχεσθαι χρεῖαν. (12) αἰεὶ δὲ τοῦ πρόσθεν ὀρεγόμενοι, προῆγον πεπεισμένοι συμπεσιῖσθαι τισιν, ἕως ἔλαθον ἐκπεσόντες πρὸς τοὺς ὑπερδείους τόπους. (13) Γενόμενοι δὲ ἐπὶ τῶν ἄκρων, καὶ τῆς ἐμύχλης ἤδη πεπωκυίας, συνέντες τὸ γεγονός ἀτύχημα, καὶ κοινὴν οὐδὲν ὄντες δυνατοὶ ἔτι, διὰ τὸ τοῖς θλοῖς ἐπικρατεῖν καὶ πάντα προκατέχειν ἤδη τοὺς πολεμίους, συστραφέντες ἀπεχώρησαν εἰς τινὰ κόμην Τυρρήνιδα. (14) Μετὰ δὲ τὴν μάχην, ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ μετὰ τῶν Ἰδέρων καὶ λογχοφόρων Μιάρβα, καὶ περιστρατοπεδεύσαντος τὴν κόμην, ποικίλης αὐτοῖς ἀπορίας περιεστῶσης, ἀποθέμενοι τὰ ὅπλα, παρέδωκαν αὐτοὺς ὑποσπόνδους, ὥς τευξόμενοι τῆς σωτηρίας. (15) Τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν θλον κίνδυνον, τὸν γεγόμενον ἐν Τυρρήνιᾳ Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδόνιοις, τοῦτον ἐπετελέσθη τὸν τρόπον.

LXXXV. Ἀννίβας δὲ, πρὸς αὐτὸν ἐπαναχθέντων τῶν ὑποσπόνδων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων, συναγαγὼν πάντας, ὄντας πλείους τῶν μυρίων καὶ πεντακισχιλίων, (2) πρῶτον μὲν διεσάφησεν, ὅτι Μιάρβας οὐκ εἴη κύριος ἀνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης διδοῦς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις· μετὰ δὲ ταῦτα κατηγορίαν ἐποίησάτο Ῥωμαίων. (3) Ἀφ' ἧς δὲ τούτων, ὅσοι μὲν ἦσαν Ῥωμαῖοι τῶν ἐαλωκότων, διέδωκεν εἰς φυλακὴν ἐπὶ τὰ τάγματα· τοὺς δὲ συμμάχους ἀπέλυσεν χωρὶς λύτρων θνῆκτας εἰς τὴν οἰκίαν. (4) ἐπιφθεγξάμενος τὸν αὐτὸν, ὃν καὶ πρόσθεν λόγον, ὅτι ἄρεσσι πολεμήσων οὐκ Ἰταλιώταις, ἀλλὰ Ῥωμαίοις ὑπὲρ τῆς Ἰταλιωτῶν ἐλευθερίας. (5) Τὴν δὲ αὐτοῦ δύναμιν ἐνέλεμνε, καὶ τῶν νεκρῶν τῶν ἐκ τῆς σφετέρως δυνά-

bantur. (6) Quo tempore ipsum quoque Flaminium, hisce difficultatibus circumventum, et jam de summa rerum anxie sollicitum ac despondentem animum, Galli quidam adorti interemerunt. (7) Cecidere intra convallem ad quindecim millia Romanorum, qui neque praesenti fortunae cedere, neque agere quidquam poterant; hoc unum, ex instituto disciplinae illorum militaris, viri facientes, ut non fugerent, neque ordines desererent. (8) At qui procedentes in agmine inter lacum et montes in ipsi faucibus sunt intercepti, foede, vel potius misere, perierunt. (9) Compulsi enim in lacum, partim repentino casu turbata mente, insilientes in aquam, cum armis enataturs, suffocabantur: partim (ii autem plurimi fuere), in lacum progressi quantum vires ferebant, capite dumtaxat exstante manebant: (10) deinde equitatu eos invadente, quum certa esset perniciēs, manibus sublati vitam poscentes, et omni deprecationum usu genere, vel ab hostibus occidebantur, vel, ipsi sese adhortati, mutuo sibi manus inferebant. (11) Sex ferme millia eorum, qui convallem fuerant ingressi, hoste, qui ex adverso pugnabat, devicto, suis illi quidem ferre opem, aut a tergo cingere hostem; non potuerunt; ut qui nihil eorum, quae fiebant, viderent: idonei alioquin, magnum ad summam rei momentum afferre. (12) Sed tantisper in ulteriora pergunt ire, hostem semper, quocum dimicent, exspectantes; donec, prius quam satis animadverterent, in superiora loca evaserunt. (13) Exin ut ad summos colles perventum, et jam nebula fuit depulsa; clade snorum intellecta, quum jam tentare nihil amplius possent, quod omnia hostis late victor obtineret, conglobati vicum Etruriae quendam petunt. (14) Sed ut, praelio facto, Maharbal, cum Hispanis et jaculatoribus adversus eos missus, vicum circumsedit, variis malis urgentibus victi, fidem dante Maharbale, salvam ipsis vitam fore, se dederunt. (15) Ac praelium quidem in Etruria inter Romanos et Carthaginienses commissum, ita se in universum habuit.

LXXXV. Hannibal, perductis ad se Romanis, quibus data fides fuerat, et item aliis, omnes in unum congregat, qui plures quindecim millibus. (2) His ante omnia significat, non fuisse in Maharbalis potestate, ut inconsulto securitatem his sponderet, quibus fidem dederat. Deinde accusationem Romanorum instituit. (3) Secundum haec, quotquot et captivis Romani cives erant, inter militum ordines ad custodiendum ipsos distribuit: qui e sociis erant, sine pretio omnes in suam quemque patriam dimisit; (4) eodem prius sermone allocutus, quo jam ante usus fuerat: in Italiam se venisse, non ut adversus Italos, sed ut pro Italorum libertate adversus Romanos pugnaret. (5) Exercitum deinde suum refecit: et ex suis, qui in pugna ceciderant, nobilissimos quoque (ad triginta erant) se-

νέμεως τοῦ ἐπιφανεστάτου ἐθαψεν, ὄντας εἰς τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν. Οἱ μὲν γὰρ πάντες εἰς χυλοὺς καὶ πεντακοσίους ἔπεσον, ὃν ἦσαν οἱ πλείους Κελτοί. (6) Ταῦτα δὲ πράξας, διανοεῖτο μετὰ τᾶδελφῶ καὶ τῶν φίλων, ποῦ καὶ πῶς δεῖ ποιεῖσθαι τὴν ὁρμὴν, εὐθαρσῆς ὢν ἤδη περὶ τῶν θλῶν. (7) Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην προσπεσόντος ἤδη τοῦ γεγονότος ἀτυχήματος, στέλλεσθαι μὲν ἡ ταπεινοῦν τὸ συμβεβηκὸς οἱ προσετῶτες τοῦ πολιτεύματος ἡδυνάτου, διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς λέγειν δὲ τοῖς πολλοῖς ἠναγκάζοντο τὰ γεγονότα, συναθροίσαντες τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν. (8) Διόπερ ἅμα τῷ τὸν στρατηγὸν εἰπεῖν τοῖς ὄχλοις ἀπὸ τῶν ἐμβόλων, δτι Λειπόμεθα μάχῃ μεγάλῃ· τηλικαύτην συνέβη γενέσθαι διατροπὴν, ὥστε τοῖς παραγενομένοις ἐφ' ἑκατέρων τῶν καιρῶν, πολλῶ μείζον τότε φανῆναι τὸ γεγονός, ἢ παρ' αὐτὸν τὸν τῆς μάχης καιρὸν. (9) Καὶ τοῦτ' εἰκότως συνέβη. Πολλῶν γὰρ χρόνων ἄπειροι καὶ τοῦ ῥήματος καὶ τοῦ πράγματος ὑπάρχοντες, τῆς δημολογουμένης ἦτης, οὐ μετρίως, οὐδὲ κατὰ σχῆμα τὴν περιπέτειαν ἔφερον. (10) Οὐ μὴν ἤ γε σύγκλητος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ καθήκοντος ἔμενε λογισμοῦ, καὶ διανοεῖτο περὶ τοῦ μέλλοντος, πῶς καὶ τί πρακτέον ἑκάστοις εἴη.

LXXXVI. Κατὰ δὲ τοὺς τῆς μάχης καιροὺς, καὶ Γνάιος Σαρουῖλιος, ὁ προκαθήμενος ὑπατος ἐπὶ τῶν κατ' Ἀρίμινον τόπων, (2) (οὗτοι δ' εἰσὶν ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν Ἀδρίαν πλευρᾶς, οὗ συνάπτει τὰ Γαλατικὰ πεδία πρὸς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, οὐ μακρὰν τῆς εἰς θάλατταν ἐκβολῆς τῶν τοῦ Παδου στομάτων·) (3) ἀκούσας, εἰσβεβηκότα τὸν Ἀννίδαν εἰς Τυρρηνίαν ἀντιστρατοπεδεύειν τῷ Φλαμινίῳ, ἐπεβάλετο μὲν πᾶσι τοῖς στρατοπέδοις αὐτὸς συνάπτειν· ἀδυνατῶν δὲ διὰ τὸ τῆς στρατείας βάρος, Γάϊον Κεντίνιον κατὰ σπουδὴν, δοὺς τετρακισχίλους ἵππους, προεξαπέστειλε, βουλόμενος, εἰ δέοιθ' οἱ καιροί, πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας τούτους καταταχεῖν. (4) Ἀννίδας δὲ, μετὰ τὴν μάχην προσαγγελθείσης αὐτῷ τῆς τῶν ὑπεναντίων βοηθείας, ἐξαποστέλλει Μαάρβαν, ἔχοντα τοὺς λοχισφόρους καὶ τὸ μέρος τῶν ἱππέων. (5) Οἱ καὶ συμπεσόντες τοῖς περὶ τὸν Γάϊον, ἐν αὐτῇ μὲν τῇ πρώτῃ συμπλοκῇ, σχεδὸν τοὺς ἡμίσεις αὐτῶν διέφθειραν· τοὺς δὲ λοιποὺς εἰς τινα λόφον συνδιώξαντες, τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ πάντας ἔλαβον ὑποχειρίους. (6) Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ, τριταίας οὔσης τῆς κατὰ τὴν μάχην προσαγγελίας, καὶ μάλιστα τότε τοῦ πάθους κατὰ τὴν πόλιν ὥσπερ φλεγμαινόντος, ἐπιγενομένης καὶ ταύτης τῆς περιπέτειας, οὐ μόνον τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ τὴν σύγκλητον αὐτὴν συνέβη διατραπῆναι. (7) Διὸ καὶ παρόντες τὴν κατ' ἐνιαυτὸν ἀγωγὴν τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν ἀρχόντων, μειζόνως ἐπεβάλλοντο βουλεύεσθαι περὶ τῶν ἐνεστῶτων, νομίζοντες αὐτοκράτορος δεῖσθαι στρατηγῶν τὰ πράγματα καὶ τοὺς περιστῶτας καιρούς. (8) Ἀννίδας δὲ, κατατεθαβρῆκώς τοῖς ὄλοις ἤδη, τὸ μὲν συνεγγίζειν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸ παρὸν ἀπεδοκίμασεν· τὴν δὲ χώραν ἐπιπορευόμενος, ἀδεύς

peliri jussit. Numerus autem omnium ex ipsius exercitu desideratorum fuit mille et quingenti, majorem partem Galli. (6) His peractis, cum fratre et amicis consulat, quo et qua ratione impressionem faceret, de universa victoria plenus jam spei. (7) At Romæ ut nuntius cladis est acceptus, magistratus, qui propter calamitatis magnitudinem dissimulare aut verbis minuire tantum casum non poterant, advocata populi concione, rem gestam exponere multitudini sunt coacti. (8) Cum primum igitur praetor e rostris ad circumfusam turbam, Magna, dixit, pugna victi sumus; tanta repente animorum secuta est consternatio, ut iis qui utrique temporis interfuerant, praelio, inquam, et concioni, multo tunc major clades accepta fuerit visa, quam in ipsa pugna. (9) Et merito quidem: nam qui a longo tempore et rem et verbum illud quo se plene victos faterentur, ignoraverant; nunc casum istum neque mediocriter neque moderate ferebant. (10) Solus senatus nihil, quod a sua dignitate alienum esset, commisit; de iis quæ instabant assidue consultans, quid in commune, quid singulis, et quomodo agendum.

LXXXVI. Dum hæc geruntur, Cn. Servilius, alter consul, qui Ariminum provinciam tutabatur, (2) (is locus est ad Adriaticum mare, in confinio Galliae ac ceteræ Italiae, non longe a Padi ostiis, quibus in idem mare se exonerat), (3) ut accipit, intrasse Hannibalem in Etruriam, et castra castris Flamini opposita habere, constituit quidem, ipse cum omnibus suis copiis cum illo se conjungeret: sed quoniam ob gravitatem sui exercitus id minus poterat, C. Centenium cum IV millibus equitum propere praemisit, qui, si forte res postulare, ante adventum suum Flaminio suppetias ferre contenderet. (4) Hannibal, ut significatum ei est post pugnam, adventare Romanorum subsidium, Maharbarelem, cum jaculatoribus et idonea parte equitatus, obviam progredi jussit. (5) Hi, praetio cum Centenio commisso, alteram fere partem Romanorum primo conflictu contruncarunt: reliquos in tumultum quandam compulerunt, ac postero die vivos omnes cepērunt. (6) Tertius dies erat ab allato Romam nuntio de pugna ad Tarsimenum, quando, luctu illius cladis cum maxime, ut ita dicam, fervente, casus insuper Centenii affertur. Tum enimvero non jam populi dumtaxat, sed et senatus quoque animos ea jactura consternavit. (7) Itaque, omisa annua rerum administratione, et consueta novorum magistratuum electione, de majori adhibendo malis remediis cogitarunt; et imperatore, cui absoluta esset potestas, indigere praesentem rerum conditionem existimarunt. (8) Hannibal vero, victoriae jam universae confidens, propius Romam impraesentiarum accedendum sibi non putavit: sed agros incursans, sine cujusquam metu omnia populi

ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς ὡς ἐπὶ τὸν Ἀδρίαν. (9) Διανύσας δὲ τὴν τε τῶν Ὀμβρων καλουμένην χώραν, καὶ τὴν τῶν Πικέντων, ἦκε δεκαταῖος πρὸς τοὺς κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπους. (10) πολλῆς μὲν λείας γεγωνὸς ἐγκρατὴς, ὥστε μήτε ἀγεῖν, μήτε φέρειν δύνασθαι τὸ στρατοπέδον τὰς ὠφελείας· πολὺ δὲ πλῆθος ἀνθρώπων ἀπεκτακῶς κατὰ τὴν διόδον. (11) Καθ' ἅπερ γὰρ ἐν ταῖς τῶν πόλεων καταλήψεσι, καὶ τότε παραγεῖν τι δεδομένον ἦν, φονεύειν τοὺς ὑποπίπτοντας τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις. Ταῦτα δὲ ἐποίει διὰ τὸ προὔπαρχον αὐτῷ μῖσος ἐμφυτον πρὸς Ῥωμαίους.

LXXXVII. Ἐν ᾧ καιρῷ καταστρατοπεδεύσας παρὰ τὸν Ἀδρίαν, ἐν χώρᾳ πρὸς πάντα τὰ γεννήματα διαφύσει, μεγάλην ἐποιεῖτο σπουδὴν ὑπὲρ τῆς ἀναλήψεως καὶ θεραπείας τῶν ἀνδρῶν, οὐχ ἥττον δὲ καὶ τῶν ἵππων. (2) Ὡς ἂν γὰρ ὑπαίθρου τῆς παρεχόμενης γεγεννημένης ἐν τοῖς κατὰ Γαλατίαν τόποις, ὑπὸ τε τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἀνηλεΐας, ἔτι δὲ τῆς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα διὰ τῶν ἑλῶν πορείας καὶ ταλαιπωρίας, ἐπεγεγόνει σχεδὸν ἅπασιν τοῖς ἵπποις, ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἀνδράσιν, ὁ λεγόμενος λιμόψωρος, καὶ τοιαύτη καχεξία. (3) Διὸ, γενομένης ἐγκρατὴς χώρας εὐδαίμονος, ἐσωματοποίησε μὲν τοὺς ἵππους, ἀνεκτήσατο δὲ τὰ τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνδρῶν· μετακαθάρσιν δὲ τοὺς Αἰθίους εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον, ὡς ἂν πολλῶν ὅπλων γεγωνὸς κύριος, ἐκ τῶν τοσούτων σκύλων. (4) Ἐξαπέστειλε δὲ κατὰ θαλάτταν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ καὶ τοὺς διασπαρῆσοντας εἰς τὴν Καρχηδόνα περὶ τῶν γεγόνων· τότε γὰρ πρῶτον ἤφατο θαλάττης, ἀπ' οὗ τὴν εἰσβολὴν ἐποίησατο τὴν εἰς Ἰταλίαν. (5) Ἐφ' οἷς, ἐκώσαντες, μεγαλείως ἐχάρησαν οἱ Καρχηδόνιοι καὶ πολλὴν ἐποιούντο σπουδὴν καὶ πρόνοιαν ὑπὲρ τοῦ κατὰ πάντα τρόπον ἐπικυρεῖν καὶ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ πράγμασι. (6) Ῥωμαῖοι δὲ Δικτάτορα μὲν κατέστησαν Κόϊντον Φάβιον, ἀνδρα καὶ φρονήσει διαφέροντα, καὶ πεφυκότα καλῶς. Ἐτι γοῦν ἐπεκαλῶντο καὶ καθ' ἡμέρας οἱ ταύτης τῆς οἰκίας Μάξιμοι, τοῦτο δ' ἐστὶ μέγιστοι, διὰ τὰς ἐκείνου τάνδρος ἐπιτυχίας καὶ πράξεις. (7) Ὁ δὲ Δικτάτωρ ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν τῶν ἱππῶν. Τῶν μὲν γὰρ ὑπάτων ἑκατέρω, δώδεκα πελέκεις ἀκολουθοῦσι, τούτῳ δ' εἰκοσι καὶ τέταρες. (8) Κἀκεῖνοι μὲν ἐν πολλοῖς προσδέονται τῆς συγλήτου πρὸς τὸ συντελεῖν τὰς ἐπιβολάς· οὗτος δ' ἐστὶν αὐτοκράτωρ στρατηγός, οὗ κατασταθέντος παραχρῆμα διαλύεσθαι συμβαίνει πάσας τὰς ἀρχὰς ἐν τῇ Ῥώμῃ, πλὴν τῶν δημάρχων. (9) Οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐν ἄλλοις ἀκριβοτέραν ποιησόμεθα τὴν διαστολήν. Ἄμα δὲ τῷ Δικτάτορι, κατέστησαν ὑπάρχον Μάρκον Μινούκιον. Οὗτος δὲ τέτακται μὲν ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα· γίγνεται δ' οἷον διὰδογος τῆς ἐργῆς ἐν τοῖς ἐκείνου περισπασμοῖς.

LXXXVIII. Ὁ δὲ Ἀννίβας κατὰ βραχὺ μετατιθεὶς τὴν παρεμβολὴν, ἐνδιέτριβε τῇ παρὰ τὸν Ἀδρίαν χώρᾳ καὶ τοὺς μὲν ἵππους ἐκλούων τοῖς παλαιοῖς οἶνοις διὰ τὸ

batur, itinere versus Adriaticum mare instituto : (9) quæ in loca, decimis castris per Umbriam ac Picenum ducto exercitu, pervenit ; tanta potitus præda, ut milites ejus neque ferre neque ducere rapta omnia possent : (10) ingenti præterea hominum numero in eo transitu occiso. (11) Quemadmodum enim in captis urbibus fieri solet, sic tunc quoque edictum militibus fuerat, ut omnes obvios, qui ætate militari forent, obtruncarent : adeo erat alte insitum in animo Hannibalis odium Romanorum.

LXXXVII. Eo tempore dux Carthaginiensium, juxta Adriaticum stativa habens, in regione ubi omnia quæ terra nascuntur bonitate excellunt, in reficiendis curandisque suorum qua virorum, qua equorum corporibus, operam omnem posuit. (2) Quoniam enim sub dio in Gallia Cisalpina nibernantes, frigore, illuvie, ac squalore conflictati fuerant, ac deinde per paludes ingrediendo multa perpassi mala erant ; omnes fere cum equi, tum et viri intemperie illa et genere morbi laborabant, quem Græci limpsoron, quasi dicas scabiem e fame ortam, nominant. (3) Quamobrem locum adeo rehus omnibus opportunum adeptus, corpora quidem equorum pariter et virorum refovebat ; horum vero etiam animos instaurabat. Tum etiam Afros Romano more armis instrui jussit, magnam eorum copiam e tanto spoliolorum numero consecutus. (4) Misit et mari Carthaginem nuntios, qui res a se gestas illis exponerent : nam ante illam diem, ex quo Italiam erat ingressus, ad mare numquam accesserat. (5) Ea victoria supra modum læti Carthaginienses, omni studio atque contentione enitebantur necessaria omnia exercitibus suppeditare, qui in Italia atque in Hispania rem gerebant. (6) Romani vero dictatorem creant Q. Fabium Maximum, virum et prudentia insignem et [ad res feliciter gerendas] eximii a natura dotibus instructum. Sane etiam memoria nostra qui ejusdem stirpis erant, Maximi, propter magnitudinem rerum ab illo feliciter gestarum, nominabantur. (7) Est autem inter dictatorem et consulem hæc differentia ; consulum utrumque duodenæ secures comitantur, hunc, quatuor et viginti. (8) Et illis quidem ad multa perficienda, quæ proposuerint, senatus auctoritate est opus : hic sui plane juris est imperator ; quo renuntiato, extemplo omnes reliqui magistratus, tribunis plebis exceptis, potestate exeunt. (9) Verum de his alibi accuratius et magis distinctius verba faciemus. Simul cum Fabio dictatore, dictus est Magister equitum M. Minucius. Est autem magister equitum imperio quidem dictatoris subjectus ; sed eo alibi occupato, in ejus locum quodammodo succedit.

LXXXVIII. Hannibal, modicis intervallis castra mutans, in regione ad mare Adriaticum moras trahebat. Equos autem veteribus vinis, quorum ibi magna copia, diligenter

πληθος, ξεθεράπευσε τὴν καχεξίαν αὐτῶν καὶ τὴν ψώραν. (2) Παραπλησίως δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν, τοὺς μὲν τραυματίας ἐξυγίασε, τοὺς δὲ λοιποὺς εὐέκτας παρεσκεύασε καὶ προθύμους εἰς τὰς ἐπιφερομένας χρείας. (3) Διελθὼν δὲ καὶ καταφθέραις τὴν τε Πραιτεττιανὴν καὶ τὴν Ἀδριανὴν, ἐτι δὲ τὴν Μαβρουκίνην καὶ Φρεντανὴν χώραν, ὥρμησε ποιοῦμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὴν Ἰαπυγίαν. (4) Ἦς διηρημένης εἰς τρεῖς ὀνομασίας, καὶ τῶν μὲν προσαγορευομένων Δαυνίων, [τῶν δὲ Πευκετίων,] τῶν δὲ Μεσσαπίων, εἰς πρώτην ἐνέβαλε τὴν Δαυνίαν. (5) Ἀρξάμενος δὲ ταύτης ἀπὸ Λουκερίας, οὕσης ἀποικίας Ῥωμαίων, ἐπόρθει τὴν χώραν. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα καταστρατοπεδεύσας περὶ τὸ καλούμενον Ἰδώνιον, ἐπέτρεχε τὴν Ἀργυριπτανὴν, καὶ πᾶσαν ἀδεῶς ἐλεηλάτει τὴν Δαυνίαν. (7) Ἐν ᾧ καιρῷ καὶ Φάβιος, μετὰ τὴν κατὰστασιν θύσας τοῖς θεοῖς, ἐξώρμησε μετὰ τοῦ συνάρχοντος καὶ τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ καταγραφέντων τεττάρων στρατοπέδων. (8) Συμμίξας δὲ ταῖς ἀπ' Ἀρμίνου βοηθούσαις δυνάμεις περὶ τὴν Δαυνίαν, Γνάιον μὲν τὸν ὑπάρχοντα στρατηγὸν ἀπολύσας τῆς κατὰ γῆν στρατείας, ἐξαπέστειλε μετὰ παραπομπῆς εἰς τὴν Ῥώμην ἐντειλάμενος, ἕάν τι κατὰ θάλατταν κινῶνται Καρχηδόνιοι, βοηθεῖν αἰετοῖς ὑποπίπτουσι καιροῖς. (9) Αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ συνάρχοντος, παραλαβὼν τὰς δυνάμεις, ἀντεστρατοπέδευσε τοῖς Καρχηδονίοις περὶ τὰς Αἶκας καλουμένας, ἀπέχων τῶν πολεμίων περὶ πεντήκοντα σταδίων.

LXXXIX. Ἀνίβας δὲ, συνείς τὴν παρουσίαν τοῦ Φαβίου, καὶ βουλόμενος ἐξ ἐφόδου καταπλήξασθαι τοὺς ὑπεναντίους, ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν, καὶ συνεγείρας τῷ τῶν Ῥωμαίων χάρακι, παρετάξατο. Χρόνον δὲ τινα μείνας, οὐδενὸς ἐπεξιόντος, αὐθὺς ἀνεχώρησεν εἰς τὴν αὐτοῦ παρεμβολήν. (2) Ὁ γὰρ Φάβιος, διεγνωνῶς, μήτε παραβάλλεσθαι, μήτε διακινδυνεύειν, στοχάζεσθαι δὲ πρῶτον καὶ μάλιστα τῆς ασφαλείας τῶν ὑποταττομένων, ἔμενε βεβαίως ἐπὶ τῆς διαλήψεως ταύτης. (3) Τὰς μὲν οὖν ἀρχάς καταφρονεῖτο, καὶ παρείχε λόγον, ὡς ἀποδεδεικναιῶς, καὶ καταπεπληγμένους τὸν κίνδυνον· τῷ δὲ χρόνῳ πάντας ἠνάγκασε παρομολογῆσαι καὶ συχωρεῖν, ὡς οὔτε νουνεχέστερον, οὔτε φρονιμώτερον οὐδένα δυνατὸν ἦν χρῆσθαι τοῖς τότε περιστάσει καιροῖς. (4) Ταχὺ δὲ καὶ τὰ πράγματα προσεμαρτύρησε τοῖς λογισμοῖς αὐτοῦ. Καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐγένετο. (5) Τὰς μὲν γὰρ τῶν ὑπεναντίων δυνάμεις συνέβαινε γεγυμνάσθαι μὲν ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας συνεχῶς ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἡγεμόνι δὲ χρῆσθαι συνθετραμμένῳ σφίσι, καὶ παιδομαθεῖ περὶ τὰς ἐν τοῖς ὑπαίθροις χρείας· (6) νεκικηναὶ δὲ πολλὰς μὲν ἐν Ἰθρηρία μάχας, δις δὲ Ῥωμαίους ἐξῆς καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν· τὸ δὲ μέγιστον, ἀπεγνωκότας πάντας, μίαν ἐλπίδα ἔχειν τῆς σωτηρίας, τὴν ἐν τῷ νικᾶν. (7) Περὶ δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων στρατιάν, τάναντία τοῦτοῖς ὑπῆρχε. (8) Διόπερ εἰς μὲν τὸν ὑπὲρ τῶν ὧν κίνδυνον οὐχ οἷός τ' ἦν συγκαταβαίνειν, προδήλου τῆς ἐλαττώσεως ὑπαρχούσης· εἰς δὲ

lavans, intemperie scabieque liberavit. (2) Similiter et milites, vulneratos quidem persanandos curavit, reliquos vero habitos reddidit, et alacres paratosque ad ea quae restabant certamina. (3) Ubi deinde pertransiit devastatoremque Præutianum, et Hadrianum agrum, nec non Marucinatorum et Frentanorum fines, in Apuliam avertit iter. (4) Est autem Apulia (quam Iapygiam Græci vocant) tribus nominibus distincta; partemque illius aliam habent qui dicuntur Daunii; [aliam Peucetii;] aliam Messapii. Earum partium Hannibal primam petit Danniam: (5) orsusque in hac a Luceria, Romanorum colonia, agros perpopulatus est. (6) Deinde circa Vibenates castra locat; indeque Arpos et universam Dauniam agebat, ferebat. (7) Per id tempus et Fabius, inito magistratu, post sacra diis facta, cum equitum magistro, et quatuor novis legionibus, quæ pro tempore conscriptæ fuerant, urbe egreditur. (8) Qui quum circa Dauniorum fines copiis, quæ Arimino suppetias venerat, suas junxisset, Cn. Servillum consulem terrestri militia solutum, Romam cum comitatu dimisit: dato ei mandato, ut, si quid mari Carthaginenses moverent, quo res videretur, auxilium iret. (9) Ipse cum magistro equitum, acceptis legionibus, circa Æcas (Id loco nomen est), in conspectu hostium, paulo amplius sex millium intervallo, castra ponit.

LXXXIX. Hannibal, postquam advenisse Fabium sensit, ut primo impetu hostem perterrefaceret, educit, ac prope Romanorum vallum aciem instruit. Ibi aliquamdiu moratus, nemine adversus se prodeunte, in castra redit. (2) Fabius enim, qui apud se constituerat, nihil temere audere, neque prælii aleam subire, sed præcipue et ante omnia suorum securitati consulere, in suscepta sententia constanter permansit. (3) Igitur initio quidem spreus est, vulgo omnibus dictitantibus, meticulosum eum evasisse, et qui pugnam horreret; tandem vero confessionem hanc omnibus, manus dare coactis, expressit, non potuisse quemquam majori ratione aut prudentia tali tempore bellum administrare. (4) Sed et res ipsæ non multo post ejus consiliis testimonium luculentum præbuerunt: et merito id quidem. (5) Nam hostium copiarum a prima juventute continuis bellis erant exercitate; eademque ducem habebant, qui a teneris annis inter ipsos semper vixerat, et jam inde a puero castrensium militiarum omnes artes didicerat. (6) Sæpe etiam in Hispania acie dimicantes vicerant; jamque de Romanis et eorum sociis duas brevi tempore victorias reportaverant: quodque omnium maximum est, omni salutis spe alia destitutæ erant, præter eam, quam in vincendo ponebant. (7) In Romano vero exercitu secus habebant omnia. (8) Propterea Fabius summam rerum universo periculo committere non audebat; certus, victoriam se hosti traditurum, si faceret; pruden-

τὰ σφέτερα προτερήματα τοῖς λογισμοῖς ἀναχωρήσας, ἐν τούτοις διέτριβε, καὶ διὰ τούτων ἐχειρίζε τὸν πόλεμον. (9) Ἦν δὲ τὰ προτερήματα Ῥωμαίων, ἀκατάτριπτα χορήγια, καὶ χειρῶν πλῆθος.

XC. Διόπερ κατὰ τοὺς ἐξῆς χρόνους, ἀντιπαρῆγε τοῖς πολεμίοις αἰεὶ, καὶ τοὺς εὐκαίρους προκατελάμβανε τόπους κατὰ τὴν ἐμπειρίαν. (2) Ἐχων δὲ κατὰ νότον τὰς χορηγίας ἀφρόνους, οὐδέποτε τοὺς στρατιώτας ἤφριε προνομεῖν, οὐδὲ χωρίζεσθαι κἂν ἀπ᾽ ἐκ τοῦ ἡράκους ἀθρόους δ' αἰεὶ καὶ συνεστραμμένους τηρῶν, ἐφ' ὅρρευε τοῖς τόποις καὶ καιροῖς. (3) Καὶ πολλοὺς τῶν πολεμίων, ἀποσπωμένους ἀπὸ τῆς ἰδίας παρεμβολῆς ἐπὶ τὰς προνομίας διὰ τὸ καταφρονεῖν, ὑποχειρίους ἐλάμβανε, καὶ κατέφθειρε τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ. (4) Ταῦτα δ' ἐποίει, βουλόμενος ἅμα μὲν ἀφ' ὠρισμένου πλῆθους ἐλαττοῦν αἰεὶ τοὺς ὑπεναντίους ἅμα δὲ τὰς τῶν ἰδίων δυνάμεων ψυχὰς, προηττημένας τοῖς ἔλοις, διὰ τῶν κατὰ μέρος προτερημάτων κατὰ βραχὺ σωματοποιεῖν καὶ προσαναλαμβάνειν. (5) Εἰς ὁλοσχερῇ δὲ κρίσιν ἐξ ἡμελόγου συγκαταβαίνειν οὐδαμῶς οἶός τ' ἦν. (6) Οὐ μὴν Μάρκῳ γε τῷ συνάροντι τούτων οὐδὲν ἤρσκε. Σύμφηρον δὲ τοῖς ὅλοις ποιοῦν αὐτὸν, τὸν μὲν Φάβιον καταλέλειπε πρὸς πάντας, ὡς ἀγεννῶς χρώμενον τοῖς πράγμασι καὶ νωθρῶς. αὐτὸς δὲ πρόθυμος ἦν παραβάλλεσθαι καὶ διακινδυνεύειν. (7) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, καταφθείραντες τοὺς προειρημένους τόπους, ὑπέρβαλον τὸν Ἀπέννινον καὶ κατάραντες εἰς τὴν Σαυνίτιν χώραν, οὖσαν εὐδαίμονα, καὶ πολλῶν χρόνων ἀπολέμητον, ἐν τοιαύτῃ περιουσίᾳ τῶν ἐπιτηδείων ἦσαν, ὥστε μῆτε χρωμένους, μῆτε καταφείροντας, ἀνύειν δύνασθαι τὰς λείας. (8) Κατέδραμον δὲ καὶ τὴν Οὐνεοαντάνην, Ῥωμαίων ἀποικίαν ὑπάρχουσαν· εἶλον δὲ καὶ πολὺν Οὐνεουσίαν, εὐτείχιστον οὖσαν, καὶ πολλῆς καὶ παντοδαπῆς ἀποσκευῆς γέμουσαν. (9) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατοπιν μὲν εἶποντο συνεχῶς, μᾶς καὶ δυοῖν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχοντες, ἐγγίζειν γε μὴν καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις οὐχ οἷός τε ἦσαν. (10) Διόπερ Ἀννίβας, δρῶν τὸν Φάβιον ρυγομαχοῦντα μὲν προδήλως, τοῖς δ' ἔλοις οὐκ ἐκχωροῦντα τῶν ὑπαίθρων, ὥρμησε τολμηρῶς εἰς τὰ περὶ Καπύην πεδία, καὶ τούτων εἰς τὸν προσαγορευόμενον Φάλερνον τόπον. (11) πεπεισμένος, δυοῖν θάτερον, ἢ μάχεσθαι τοὺς πολεμίους ἀναγκάσειν, ἢ πᾶσι ὅλῳν ποιήσιν, ὅτι κρατεῖ τῶν ἔλων, καὶ παραγωροῦσι Ῥωμαῖοι τῶν ὑπαίθρων αὐτοῖς. (12) Οὐ γονομένου, καταπλαγείσας ἤλπιζε τὰς πόλεις ὁρμήσειν πρὸς τὴν ἀπὸ Ῥωμαίων ἀπόστασιν. (13) Ἔως γὰρ τότε δυοὶ μάχαις ἤδη λελειμμένων αὐτῶν, οὐδεμὶς πόλις ἀπέστη τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν πρὸς Καρχηδονίους, ἀλλὰ διετήρουν τὴν πίστιν, καίπερ ἐνταὶ πάσχουσαι κακῶς. (14) Ἐξ ὧν καὶ παρασημῆναιτ' ἂν τις τὴν κατὰ πλῆξιν καὶ καταξίωσιν παρὰ τοῖς συμμάχοις τοῦ Ῥωμαίων πολιτεύματος.

XCI. Οὐ μὴν ἄλλ' ὅ γε Ἀννίβας εἰκότως ἐπὶ τούτους κατήντα τοὺς λογισμούς. (2) Τὰ γὰρ πεδία τὰ

τὰ usus singulari, ad ea se praesidia recepit, quibus nomen Romanum vincebat : intra illa se continuit : per illa bellum administravit. (9) Erant autem praesidia, quibus vincebant Romani, haec : com meatuum copia, quae absumi non poterat, et hominum multitudo. ||

XC. Itaque semper deinde modico ab hoste intervallo agmen e regione ducebat, loca opportuna et probe sibi nota occupans. (2) Et quum a tergo com meatus abunde subveherentur; numquam pabulatum suos dimittebat, neque ullam omnino recedendi a vallo potestatem eis faciebat; sed confertos et conglobatos semper servans, locorum ac temporum occasiones circumspectabat. (3) Atque ea ratione multos ex hostibus, qui praeter contemtu Romanorum longius a castris suis pabulandi causa effundebantur, interceptabat concidebatque. (4) Hoc autem eo consilio faciebat, ut et definitio quodam numero adversarios semper minueret; et suorum animos, in summæ rei certaminibus ante victos, per partes vincendo refoveret ac recrearet. (5) Ceterum, ut in casum universæ dimicationis ex compacto veniret, adduci nullo modo poterat. (6) At Minucio, equitum magistro, longe alia mens erat. Is enim ad militaris turbæ iudicium suam aggregans sententiam, Fabio apud omnes obtrecebat, tamquam segniter atque ignave bellum administranti. Ipse contra temere quidvis audere, et aleam praelii paratus erat subire. (7) Pœni, agros, quos diximus, perpopulati, Apenninum montem superant, atque in Samnium transeunt, regionem cunctis abundantem rebus et bello jam pridem intactam : ubi tantam com meatuum copiam nacti sunt milites, ut quamvis utendo multa absumerent, multa item perderent, exhaustire tamen praedam non possent. (8) Agrum præterea Beneventanum, ubi colonia erat Romanorum, incurrant; Venusiam item, muris probe munitam urbem, et multa omnis generis suppellectile refertam, capiunt. (9) Romani Pœnos a tergo continenter sequebantur, unius tamen aut alterius diei intervallo distantes : propius accedere et pugnam cum inimicis capessere nolebant. (10) Itaque animadvertens Hannibal, Fabium pugnam quidem propalam detrectare, ceterum a militia castrensi plane haud recedere, audaci consilio campos ad Capuam petere instituit, et in his locum cui Falerno nomen est : (11) persuasus, duorum alterum eventurum; vel ut hostes a necessitate praelii adigeret; vel ut manifestum faceret omnibus, universam penes se victoriam esse, et Romanos cunctis sibi locis cedere, quæ extra munimenta essent. (12) Quo facto, arbitrabatur, urbes metu perculsas, a Romanis defecturas. (13) Nam ad eum diem, etsi duobus praeliis victi Romani fuerant, nulla tamen urbium Italiae ad partes Carthaginiensium se applicuerat : sed in fide omnes manebant, quantumvis premerentur earum nonnullæ. (14) Ex quo intelligi par est, quanta admiratione atque reverentia Romanam rempublicam socii coluerint.

XCI. Nequaquam vero temere id consilii ceperat Hannibal. (2) Nam planities circa Capuam pars est Italiae

κατὰ Καπύνην ἐπιφανέστατα μὲν ἔστι τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ διὰ τὸ κάλλος, καὶ διὰ τὸ πρὸς αὐτῇ κείσθαι τῇ θαλάττῃ, καὶ τούτοις τοῖς ἐμπορείοις χρῆσθαι, εἰς ἃ σχεδὸν ἀπάσης τῆς οἰκουμένης κατατρέχουσιν οἱ πλείοντες εἰς Ἰταλίαν. (3) Περὶ ἐχθροῦ δὲ καὶ τὰς ἐπιφανεστάτας καὶ καλλίστας πόλεις τῆς Ἰταλίας ἐν αὐτοῖς. (4) Τὴν μὲν γὰρ παραλίαν αὐτῶν Σενουεσσανοὶ καὶ Κυμαῖοι καὶ Δικαιαρχίται νέμονται, πρὸς δὲ τούτοις Νεαπολίται, τελευταῖον δὲ τὸ τῶν Νουκερίνων ἔθνος. (5) Τῆς δὲ μεσογαίου, τὰ μὲν πρὸς τὰς ἀρκτοὺς Καληνοὶ καὶ Τιανῖται κατοικοῦσι· τὰ δὲ πρὸς ἑω καὶ μεσημβρίαν, Δαύνιοι καὶ Νωλανοί. (6) Κατὰ μέσα δὲ τὰ πεδία κείσθαι συμβαίνει τὴν πασὼν ποτε μακαρωτάτην γεγονυῖαν πόλιν Καπύνην. (7) Ἐπιεικέστατος δὲ καὶ παρὰ τοῖς μυθογράφοις ὁ περὶ τούτων τῶν πεδίων λέγεται λόγος· προσαγορεύεται δὲ καὶ ταῦτα Φλεγραῖα, καθάπερ καὶ ἕτερα τῶν ἐπιφανῶν πεδίων· θεοῦ γε μὴν μάλιστα περὶ τούτων εἰκὸς ἤρξιναι, διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν. (8) Ἄμα δὲ τοῖς προειρημένοις, ὄχυρά δοκεῖ καὶ δυσέμβολα τελῶς εἶναι τὰ πεδία· τὰ μὲν γὰρ θαλάττῃ, τὸ δὲ πλεόν ὄρεσι μεγάλοις πάντῃ καὶ συνεχῶς περιέχεται, δι' ὧν εἰσβολαὶ τρεῖς ὑπάρχουσι μόνον ἐκ τῆς μεσογαίου, στεναὶ καὶ δύσβατοι· (9) μία μὲν ἀπὸ τῆς Σαυνίτιδος, δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἐριβανοῦ, ἢ δὲ κατάλοιπος ἀπὸ τῶν κατὰ τοὺς Ἰριπινούς τόπων. (10) Διόπερ ἐμῆλλον εἰς ταῦτα καταστρατοπεδεύσαντες ὥσπερ εἰς θέατρον οἱ Καρχηδόνιοι, καταπλήξεσθαι μὲν τῷ παραλόγῳ πάντας, ἐκθεατρίειν δὲ τοὺς πολεμίους φυγομαχοῦντας· αὐτοὶ δὲ ἔξ ὀμολόγου φανήσεσθαι τῶν ὑπαίθρων κρατοῦντες.

XCII. Ἀντίβας μὲν οὖν, τοιοῦτοις χρησάμενος λογισμοῖς, καὶ διελθὼν ἐκ τῆς Σαυνίτιδος τὰ στενὰ κατὰ τὸν Ἐριβιανὸν καλούμενον λόφον, κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Οὐλθυρνον ποταμὸν, ὃς σχεδὸν διχα διαιρεῖ τὰ προειρημένα πεδία. (2) Καὶ τὴν μὲν παρεμβολὴν ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Ῥώμην μέρους εἶχε, ταῖς δὲ προνομαῖς πᾶν ἐπιτρέχων ἐπόρθει τὸ πεδίον ἀδεῶς. (3) Φάβιος δὲ κατεπέπληκτο μὲν τὴν ἐπιβολὴν καὶ τολμᾶν τῶν ὑπεναντίων, τοσοῦτ' ὅτι μᾶλλον ἐπὶ τῶν κεκριμένων ἔμενεν. (4) Ὁ δὲ συνάρχων αὐτοῦ Μάρκος, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὸ στρατόπεδον χιλιάρχοι καὶ ταξίαρχοι, νομίζοντες ἐν καλῷ τοὺς πολεμίους ἀπειληφέναι, σπεύδειν ὥντο δεῖν, καὶ συνάπτειν εἰς τὰ πεδία, καὶ μὴ περιορᾶν τὴν ἐπιφανεστάτην χώραν δηουμένην. (5) Φάβιος δὲ, μέχρι μὲν τοῦ συνάψαι τοῖς τόποις, ἔσπευδε καὶ συνυπεκρίνετο τοῖς προθύμοις καὶ φιλοκινδύνους διακεκμημένοις. (6) Ἐγγίσας δὲ τῷ Φαλέρνῳ, ταῖς μὲν παρωρείαις ἐπιφαινώμενος, ἀντιπαρῆγε τοῖς πολεμίοις, ὥστε μὴ δοκεῖν τοῖς αὐτῶν συμμάχοις ἐκχωρεῖν τῶν ὑπαίθρων. (7) εἰς δὲ τὸ πεδίον οὐ καθίει τὴν δύναμιν, εὐλαβούμενος τοὺς ὀλοσχερεῖς κινδύνους, διὰ τε τὰς προειρημένους αἰτίας, καὶ διὰ τὸ προφανὺς ἱποκράτειν παρὰ πολὺ τοὺς ὑπε-

totius nobilissima : regio bonitate atque amoenitate præcellens : ad hoc, mari adjacens, et emporia ea habens, ad quæ solent appellere, qui ex omnibus fere orbis partibus in Italiam navigant. (3) Urbes præterea celeberrimas pulcherrimasque Italiae continet. (4) Oram enim maritimam Campaniæ Sinuessani, Cumani, et Puteolani colunt : item Neapolitani, et novissimi omnium Nucerini. (5) In mediterraneis ad septemtrionem sunt Caleni et qui Teanum habent : ad ortum et meridiem Daunii [immo Caudini] et Nolani. (6) In mediis campis sita Capua urbs est, quæ omnes alias felicitate quondam superabat. (7) Estque adeo cumprimis probabile, quod in fabulis de hisce campis narratur : nam et hi quoque Phlegræi campi nominati sunt, quemadmodum et alii præcipua bonitate insignes : et sane de his potissimum deos inter se pugnasse simile vero est, propter earum amoenitatem ac præstantiam. (8) Accedit ad ea quæ diximus ; quod natura sua hæc loca sunt munita, et in hos campos aditus est difficillimus : cinguntur enim ex aliqua parte mari, ex majore vero montibus ubique magnis et continuis ; per quos venientibus e mediterraneis tres dumtaxat viæ patent, eæque angustæ et difficiles. (9) Prima est, qua venit e Samnio ; altera ex Eribano [an e Latio ?] ; postrema ex Hirpinis. (10) Quamobrem sperabant Carthaginenses, si eam partem Italiae, ceu quoddam theatrum, insiderent, ipsa inopinati casus novitate omnes iri perterritum : et quasi in scena se hostium ignaviam detrectantium pugnam esse publicaturos : quum interim dubitaturus esset nemo, quin omnia, quæ extra munimenta forent, in potestatem ipsi haberent.

XCII. Hæc igitur cogitans Hannibal, postquam e Samnio ad Eribianum collem, quem vocant, fauces transisset ; propter amnem Vulturum, qui medios fere campos quos diximus secat, (2) ac eo latere quod Romam spectat, castra communivit : unde sine periculo regionem omnem populationibus devastabat. (3) Cujus consilii audacia turbabatur quidem Fabius ; sed tanto etiam magis in proposito perseveravit. (4) Collega vero Fabii, Minucius, et omnes cum eo totius exercitus tribuni ductoresque ordinum, rati, loco opportuno hostem esse interceptum, summa contentione festinandum in Campaniam censebant, neque committendum, ut nobilissima Italiae pars impune devastaretur. (5) Fabius, quoad quidem in ea loca pervenisset, festinato agmen ducens, eandem cum ceteris alacritatem et pugnavitatem simulate præ se ferebat. (6) Ubi vero agro Falerno appropinquavit, secundum montium latera exercitum ostendens, quantum hostis in planitie progrediebatur, tantum ipse e regione procedebat ; ne sociis viderentur Romani metu hostis intra munimenta concedere coacti. (7) In æquum vero copias numquam deducebat ; a justis præliis se abstinens, cum ob eas quas commemoravi causas, tum quia

ναντίους. (8) Ἀννίβας δέ, ἐπειδὴ καταπειράσας τῶν πολεμίων, καὶ καταφθείρας πᾶν τὸ πεδίον, ἤθροισε λείας ἄπλετον πλῆθος, ἐγένετο πρὸς ἀναζυγὴν. (9) βουλόμενος μὴ καταφθεῖραι τὴν λείαν, ἀλλ' εἰς τοιοῦτον ἀπερείσασθαι τόπον, ἐν ᾧ καὶ τὴν παραχειμασίαν δύνησεται ποιήσασθαι· ἵνα μὴ μόνον κατὰ τὸ πρὸν εὐωχίαν, ἀλλὰ καὶ συνεχῶς δαψύλειαν ἔχῃ τῶν ἐπιτιθεμένων τὸ στρατόπεδον. (10) Φάβιος δέ, κατανοῶν αὐτοῦ τὴν ἐπιβολὴν, ὅτι προχειρίζεται ποιέσθαι τὴν ἐπ' αὐτὸν ἡμέραν ἡμέραν ἡμέραν ἐπὶ τοῦτο, καὶ τὴν εἰσοδὸν καὶ θεωρῶν τοὺς τόπους στενοὺς ὄντας, καὶ καθ' ὑπερβολὴν εὐφυεῖς πρὸς ἐπιθέσιν. (11) ἐπ' αὐτῆς μὲν τῆς διακωλύσεως περὶ τετρακισχιλίου ἐπίστησε, παρακαλέσας χρῆσασθαι τῇ προθυμίᾳ σὺν καιρῷ, μετὰ τῆς τῶν τόπων εὐφυίας· αὐτὸς δὲ τὸ πολὺ μέρος ἔχων τῆς δυνάμεως, ἐπὶ τινὰ λόφον ὑπερδύειον πρὸ τῶν στενῶν κατεστρατοπέδευσε.

XIII. Παραγενομένων δὲ τῶν Καρχηδονίων, καὶ ποιησαμένων τὴν παρεμβολὴν ἐν τοῖς ἐπιτείδοις ὑπ' αὐτὴν τὴν παύσειαν· τὴν μὲν λείαν αὐτῶν ἤλπισεν ἀθρόως περισυρεῖν, ὥς δὲ τὸ πολὺ καὶ τοῖς θλοῖς πέρας ἐπιθήσειν, διὰ τὴν τῶν τόπων εὐκαιρίαν. (2) Καὶ δὴ περὶ ταῦτα καὶ πρὸς τούτοις ἐγένετο τοῖς διαβουλοῖς, διανοούμενος πῇ καὶ πῶς χρῆσεται τοῖς τόποις, καὶ τίνες καὶ πῶθεν πρῶτον ἐγγειρήσουσι τοῖς ὑπεναντίοις. (3) Ἀννίβας δέ, ταῦτα πρὸς τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν παρασκευαζομένων τῶν πολεμίων, συλλογισόμενος ἐκ τῶν εἰκότων, οὐ δέδωκε χρόνον οὐδ' ἀναστροφὴν ταῖς ἐπιβολαῖς αὐτῶν. (4) Ἀνακαλεσάμενος δὲ τὸν ἐπὶ τῶν λειτουργιῶν τεταγμένον Ἀσδρούβαν, παρήγγειλε λαμπάδας δεσμεύειν ἐκ τῆς ξηρᾶς καὶ παντοδαπῆς ὕλης κατὰ τάχος ὡς πλείστας· καὶ τῶν εργατῶν βοῶν ἐκλέξαντα ἐκ πάσης τῆς λείας τοὺς εὐρωστοτάτους εἰς διακίλους, ἀθροίσαι πρὸ τῆς παρεμβολῆς. (5) Γενομένου δὲ τούτου, συναγαγὼν ὑπέδειξε τοῖς λειτουργοῖς ὑπερβολὴν τινὰ μεταξὺ χειμῆνην τῆς αὐτοῦ στρατοπεδείας καὶ τῶν στενῶν, δι' ὧν ἔμελλε ποιέσθαι τὴν πορείαν· πρὸς ἣν ἐκέλευσε προσελαύνειν τοὺς βοῦς ἐνεργῶς καὶ μετὰ βίας, ὅταν δοθῇ τὸ παράγγελμα, μέχρι συνάψωσι τοῖς ἄρροις. (6) Μετὰ δὲ τούτο, δειπνοποιησαμένοι ἀναπαύεσθαι καθ' ὥραν παρήγγειλε πᾶσιν. (7) Ἄμα δὲ τῶ κλίνειν τὸ τρίτον μέρος τῆς νυκτός, εὐθέως ἐξῆγε τοὺς λειτουργοὺς, καὶ προσδεῖν ἐκέλευσε πρὸς τὰ κέρατα τοῖς βοῦσι τὰς λαμπάδας. (8) Ταχὺ δὲ τούτου γενομένου διὰ τὸ πλῆθος, ἀνάψαι παρήγγειλε πάσας, καὶ τοὺς μὲν βοῦς ἐλαύνειν καὶ προσβάλλειν πρὸς τὰς ἀκρωρείας ἐπέταξε. (9) Τοὺς δὲ λοχχοφόρους κατόπιν ἐπιστήσας ταύτοις, ὥς μὲν τινος συνεργεῖν παρεκελεύετο τοῖς ἐλαύνουσιν· ὅταν δὲ τὴν πρώτην ἀπαξ ὁρμὴν λάβῃ τὰ ζῶα, παρατρέχοντας παρὰ τὰ πλάγια, καὶ συγκρούοντας ἅμα τῶν ὑπερδύειον ἀντίχεσθαι τόπων, καὶ προκαταλαμβάνειν τὰς ἀκρωρείας, ἵνα παραβῇ καὶ συμπλέκωνται τοῖς πολεμίοις, ἐάν ποτε συναντῶσι πρὸς

sine controversia longe melior equitatu Pœnus erat. (8) Hannibal, tot indignitatibus tentato hoste, universam Campaniam perpopulatus, prædaque immensa coacta, ad movenda castra se comparabat. (9) Cupiebat enim prædam captam non perdere, sed alicubi in tuto collocare, ubi etiam hibernare posset; ut non in præsens tantum largam genio indulgendi copiam suus exercitus haberet, sed porro etiam omnibus rebus necessariis abundaret. (10) Fabius, consilium Pœni animadvertens, eadem qua intraverat via redire cogitans; reputansque angustias locorum, ad impetum ex insidiis faciendum imprimis opportunus; (11) quatuor suorum millia ipsum locum, ubi transeundum erat, insidere jubet; hortatus, ut commodum nunc tempus nacti, alacritate sua simul cum opportunitate locorum uterentur: ipse cum majori exercitus parte, in colle, qui iisdem angustis ab introitu imminet, consedit.

XIII. Quum advenissent Carthaginenses, et in æquo sub ipsis montis radicibus castra communissent; prædam quidem sine ullo discrimine eis se erepturum Romanus sperabat, maxime vero etiam toti se bello impositurum finem, in tanta quidem locorum opportunitate. (2) Totus igitur in his rebus atque huiusmodi consiliis erat Fabius: quæ loca eligeret, quomodo ad insidias militem locaret, quos et unde primum in hostem cooriri juberet, deliberans. (3) Sed quum in diem sequentem suos apparatus referrent Romani; Hannibal, conjectura rem assecutus, ad exsequenda, quæ cogitaverat hostis, tempus atque otium non dedit. (4) Quin, accito Asdrubale, ministeriis militaribus præfecto, negotium dat illi, ut facies quam plurimas raptim conficiat ex colligatis fascibus lignorum siccorum cujuscumque generis, selectosque ex universa præda boves operi assuetos, ad bis mille, quam robustissimos, pro castris cogat. (5) Quod ubi factum est, operis militaribus medium quoddam jugum ostendit inter castra sua et angustias, per quas transiturus erat: eo boves naviter ac per vim agi, postquam signum esset datum, jubet, donec ad cacumina foret perventum. (6) His mandatis, cenare et ad quietem se tempestive recipere omnibus præcipit. (7) Deinde tertia noctis vigilia jam inclinate, operas primum educit, et boum cornibus facies alligari imperat. (8) Quod quum propere propter multitudinem ministrorum esset peractum, facies omnes accendendi signum dat, et armenta in adversos concitandi montes. (9) Horum a tergo jaculatores sequi jubet, datque eis mandatum, ut operas, quæ boves agebant, aliquantisper adjuvarent; sed ubi primum ad cursum se armenta incitarent, ad latera devertant, et concurrentes loca superiora invadant summaque juga occupent: ut, sicubi in iis hostes occur-

τὰς υπερβολάς. (10) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, αὐτὸς ἀναλαβὼν πρῶτα μὲν τὰ βαρέα τῶν ὄπλων, ἐπὶ δὲ τοῦτοις τοὺς ἵπποις, ἐξῆς δὲ τὴν λείαν, ἐπὶ δὲ πᾶσι τοὺς Ἰβήρας καὶ τοὺς Κελτοὺς, ἦκε πρὸς τὰ στενὰ καὶ τὰς διεκβολάς.

XCIV. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, οἱ μὲν ἐπὶ τοῖς στενοῖς φυλάττοντες, ἅμα τῷ συνιδεῖν τὰ φῶτα προσβάλλοντα πρὸς τὰς υπερβολάς, νομίσαντες ταύτῃ ποιεῖσθαι τὴν ὁρμὴν τὸν Ἀννίβαν, ἀπολιπόντες τὰς δυσχωρίας, παρεβόηθον τοῖς ἄκροις. (2) Ἐγγίζοντες δὲ τοῖς βουσί, ἠπορούντο διὰ τὰ φῶτα, μεῖζόν τι τοῦ συμβαίνοντος καὶ δεινότερον ἀναπλάττοντες καὶ προσδοκῶντες. (3) Ἐπιγενομένων δὲ τῶν λογχοφόρων, οὗτοι μὲν βραχέα πρὸς ἀλλήλους ἀκροβολισάμενοι, τῶν βοῶν αὐτοῖς ἐπιπτόντων, ἐμειναν διαστάντες ἐπὶ τῶν ἄκρων ἀμφοτέρω, καὶ προσανεῖχον καρδοκοῦντες τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἡμέρας, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι γινῶναι τὸ γινόμενον. (4) Φάβιος δὲ, τὰ μὲν ἀπορούμενος ἐπὶ τῷ συμβαίνειν, καὶ, κατὰ τὸν ποιητὴν, οἰσάμενος δόλον εἶναι, τὰ δὲ, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν, οὐδαμῶς κρίνων ἐκκυβεύειν, οὐδὲ παραβάλλεσθαι τοῖς ὁλοῖς, ἦγε τὴν ἡσυχίαν ἐπὶ τῷ χαρακί, καὶ προσεδέχετο τὴν ἡμέραν. (5) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Ἀννίβας, προχωροῦντων αὐτῷ τῶν πραγμάτων κατὰ τὴν ἐπιβολὴν, τὴν τε δύναμιν διεκόμισε διὰ τῶν στενῶν μετ' ἀσφαλείας καὶ τὴν λείαν, λελοιπότην τοὺς τόπους τῶν παραφυλαττόντων τὰς δυσχωρίας. (6) ἅμα δὲ τῷ φωτὶ συνιδὼν τοὺς ἐν τοῖς ἄκροις ἀντικαθήμενους τοῖς λογχοφόροις, ἐπαπέστειλέ τινας τῶν Ἰβήρων οἱ καὶ συμμίζαντες, κατέβαλον μὲν τῶν Ῥωμαίων εἰς χιλοὺς ῥαδίως δὲ τοὺς παρὰ σφῶν εὐζώνους ἐκδεχάμενοι κατεβίβασαν. (7) Ἀννίβας μὲν οὖν, τοιαύτην ἐκ τοῦ Φαλέρονι ποιησάμενος τὴν ἔξοδον, λοιπὸν ἤδη στρατοπεδεύων ἀσφαλῶς, κατεσκέπτετο καὶ προῦνοεῖτο περὶ τῆς χειμασίας, ποῦ καὶ πῶς ποιήσεται· μέγαν φόβον καὶ πολλὴν ἀπορίαν παρεσταχὼς ταῖς πόλεσι, καὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀνθρώποις. (8) Φάβιος δὲ κακῶς μὲν ἤκουε παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὥς ἀνάνδρως ἐκ τοιούτων τόπων προέμενος τοὺς ὑπεναντίους· οὐ μὴν ἀρίστατό γε τῆς προθέσεως. (9) Καὶ ἀναγκασθεὶς δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐπὶ τινας ἀπελθεῖν θυσίας εἰς τὴν Ῥώμην, παρέδωκε τῷ συνάρχοντι τὰ στρατόπεδα, καὶ πολλὰ χωριζόμενος ἐντεταλτο, μὴ τοσαύτην ποιεῖσθαι σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ βλάψαι τοὺς πολέμους, ἢ λίαν ὑπὲρ τοῦ μὴδὲν αὐτοὺς παθεῖν δεινόν. (10) Ὡς οὐδὲ μικρὸν ἐν νῷ τιθέμενος Μάρκος, ἔτι λέγοντος αὐτοῦ ταῦτα, πρὸς τῷ παραβάλλεσθαι καὶ τῷ διακινδυνεύειν ὁλος καὶ πᾶς ᾔην.

XCV. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, τοιαύτην εἶχε τὴν διάθεσιν. (2) Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ταῖς προεξηρμέναις πράξεσιν, Ἀσδρούβας, ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῆς Ἰβηρίας στρατηγός, κατηρτικῶς ἐν τῇ παραχειμασίᾳ τὰς ἐπὶ τᾶδελοφῷ καταλειφθεῖσας τριάκοντα ναῦς, καὶ δέκα προσπεληρωκῶς ἑλλας, ἀρχομένης τῆς θελείας ἀνήχθη τετταράκοντα ναυσὶ καταφράκτοις ἐκ

rant, in eos incursent, et manum cum illis conserant. (10) Eodem tempore ipse, instructo agmine, ita ut præcederet gravis armatura, tum sequerentur equites, post hos prædæ, denique novissimi omnium Hispani et Galli, ad fauces atque transitum perrexit.

XCIV. Romani, qui ad transitum saltus locati erant, ubi ignes ad juga accedentes conspexerunt, ea transire Hannibalem ratî, relictis angustiiis ubi in statione erant, ad summa juga accurrunt. (2) Sed appropinquantes ad boves, quid rei essent isti ignes, nesciebant; majoraque et graviora veris pericula capitibus suis imminetia fingeant. (3) Mox supervenientibus jaculatoribus, levi prælio commisso, cum boves in medias acies incurrerent, diremti sunt, et ex aliquo intervallo in jugis substiterunt; ac lucis ortum cupidis animis præstolantes, quoniam videre, quæ fierent, non peterant, quieti se continuerunt. (4) Fabius, partim anxius, quod nesciret quid sibi istud vellet, atque, ut ait poeta, « esse dolum quia credidit hostis, » partim susceptæ a principio sententiæ memor, aleam jacere et periculum summæ rerum facere nequaquam volens, et ipse, diem expectans, suos munimentis tenuit. (5) Interea Hannibal, rebus uti proposuerat succedentibus, quum stationes in faucibus locatæ præsidio excessissent, et exercitum et prædam per saltum tuto traduxit. (6) Atque ut prima luce animadvertit, suis jaculatoribus periculum imminere ab iis Romanis, qui summa juga occupaverant, manum Hispanorum adversus eos misit: qui, certamine cum illis inito, mille circiter Romanorum prostraverunt, suos vero expeditos non difficulter receptos e montibus deduxerunt. (7) Hoc egressus modo Hannibal ex agro Falerno, tuta jam ab hoste castra habens, locum hibernis circumspectabat, et, ubi quove modo esset illa acturus, deliberabat; tanto terrore urbibus et universis Italiæ cultoribus injecto, ut quo se verterent nescirent. (8) Fabium vero multitudo sermonibus differre, quasi per ignaviam e locis adeo opportunis Pœnos elabi passus esset. Ille contra nihilo secius tenax propositi sibi constare. (9) Qui quum paucis post diebus sacrorum quorundam causa Romam abire esset coactus, legiones Minucio tradens, etiam atque etiam in discessu illi mandavit, ut plus in eo studii poneret, ne detrimentum ullum suus exercitus acciperet, quam ut hostem læderet. (10) Quod præceptum Minucius adeo ad animum non revocavit, ut, priusquam dictator loqui desisset, totus et mente et animo in eo caset, ut temere quidvis auderet ac pugnæ discrimen subiret.

XXCV. Et in Italia quidem facies rerum hæc erat. (2) In Hispania vero, quo tempore hæc gerebantur, Asdrubal qui eam cum exercitu obtinebat, instructis per hiemem triginta navibus, quas a fratre acceperat, decemque aliis ad eum numerum adjectis cum remigio, principio æstatis cum

Καινῆς πόλεως, προχειρισάμενος Ἀμιλικαν τοῦ στόλου κύαρχον. (3) Ἄμα δὲ καὶ τὴν πεζὴν ἐκ τῆς παραχιμασίας ἡθροικῶς δύναμιν, ἀνέβευξε· καὶ ταῖς μὲν κλισίαι παρὰ τὴν χέρσον ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, τοῖς δὲ πεζοῖς τὴν πορείαν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν σπεύδων ἀμφοτέραις ἅμα ταῖς δυνάμεισι καταζευξάμενος πρὸς τὸν Ἰθρη ποταμὸν. (4) Γνώσιος δὲ τὰς ἐπιβολὰς συλλογισζόμενος τῶν Καρχηδονίων, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλετο, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐκ τῆς παραχιμασίας ποιεῖσθαι τὴν ἀπάντησιν. (5) Ἀκούων δὲ τὸ πλῆθος τῶν δυνάμεων, καὶ τὸ μέγεθος τῆς παρασκευῆς, τὸ μὲν κατὰ γῆν ἀπαντᾶν ἀπεδοκίμασε· συμπληρώσας δὲ πέντε καὶ τριάκοντα ναῦς, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ πεζικοῦ στρατεύματος τοὺς ἐπιτηδειοτάτους ἄνδρας πρὸς τὴν ἐπιδακτικὴν χρεῖαν, ἀνήχθη, καὶ κατῆρε δευτεραίος ἐκ Ταρράκωνος εἰς τοὺς περὶ τὸν Ἰθρη ποταμὸν τόπους. (6) Καθορμισθεὶς δὲ τῶν πολεμίων ἐν ἀποστήματι περὶ τοὺς ὀδομήκοντα σταδίου, προαπέστειλε κατασκευασμένους δύο ναῦς ταχυπλοῦσας Μασσαλιωτικάς· καὶ γὰρ προκαθηγούτων καὶ προεκινδύνουν οὗτοι, καὶ πᾶσαν ἀποτόμως σφίσι παρέχοντο τὴν χρεῖαν. (7) Εὐγενῶς γὰρ, εἰ καὶ τινες ἕτεροι, κεκοινωνήκασιν Ῥωμαίοις πραγμάτων καὶ Μασσαλιώται, πολλάκις μὲν καὶ μετὰ ταῦτα, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν Ἀννιβιακὸν πόλεμον. (8) Διασαφούντων δὲ τῶν ἐπὶ τὴν κατασκοπὴν ἐκπεμψέντων, ὅτι περὶ τὸ στόμα τοῦ ποταμοῦ συμβαίνει τὸν τῶν ὑπεναντίων ὁρμεῖν στόλον, ἀνήγετο κατὰ σπουδὴν, βουλόμενος ἄρῃα προσπεσεῖν τοῖς πολεμίοις.

XCVI. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν, σημηνάντων αὐτοῖς τῶν σκοπῶν ἐκ πολλοῦ τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων, ἅμα τὰς πεζικάς ἐξέταττον δυνάμεις παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ τοῖς πληρώμασι παρήγγελλον ἐμβαίνειν εἰς τὰς ναῦς. (1) Ἦδη δὲ καὶ τὸν Ῥωμαίων συνέγγυς δύναμις, σημηνάντες πολεμικὸν, ἀνῆγγοντο, κρίναντες ναυμαχεῖν. Συμβαλόντες δὲ τοῖς πολεμίοις, βραχὺν μὲν τινα χρόνον ἀντεποιήσαντο τῆς νίκης· μετ' οὐ πολὺ δὲ πρὸς τὸ κλίνειν ὥρμησαν. (2) Ἡ γὰρ ἐφεδρεία τῶν πεζῶν ἢ περὶ τὸν αἰγιαλὸν, οὐχ οὕτως αὐτοὺς ὥνησε, θάρσος παριστάνουσα πρὸς τὸν κίνδυνον, ὥς ἐβλαψε, τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἐτοιμὴν παρασκευάζουσα. (3) Ἰδὼν, δύο μὲν αὐτάνδρους νῆας ἀποβαλόντες, τεταρτῶν δὲ τοὺς ταρσοὺς καὶ τοὺς ἐπιβάτας, ἔφευγον ἐκ κλινόντες εἰς τὴν γῆν. (4) Ἐπικειμένων δὲ τῶν Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐκθύμως, τὰς μὲν ναῦς ἐξέβαλον εἰς τὸν αἰγιαλὸν, αὐτοὶ δ' ἀποπηδῆσαντες ἐκ τῶν πλοίων, ἐσώζοντο πρὸς τοὺς παρατεταγμένους. (5) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ταμηρῶς συνεγγίσαντες τῇ γῇ, καὶ τὰ δυνάμενα κινεῖσθαι τῶν πλοίων ἀναδυσάμενοι, μετὰ χαρᾶς ὑπερβαλλούσης ἀπέπλεον· νενικηκότες μὲν ἐξ ἐφόδου τοὺς ὑπεναντίους, κρατοῦντες δὲ τῆς θαλάττης, εἰκοσι δὲ καὶ πέντε ναῦς ἔχοντες τῶν πολεμίων. (6) Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἰθρηλίαν ἀπὸ τούτων κυδιστέρας εἰλόφειτο Ῥωμαῖοις τὰς ἐλπίδας, διὰ τὸ προειρημένον καὶ ἔκδημα. (7) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, προσπεσόντος αὐ-

quadraginta armatarum navium classe, cui Amilicarem præfecerat, Carthagine nova solvit. (3) Simul vero pedestres etiam copias ex hibernis accivit; atque ita profectus, naves prope terram, pedestrem exercitum secundum littus, ducebat: habens in animo, cum utroque exercitu ad Iberum amnem considere. (4) Cn. Scipio, consilio Carthaginensium intellecto, constituerat primo ex hibernis et pedestri itinere et maritimo obviam hosti procedere. (5) Sed ut multitudinem hostilium copiarum et apparatus magnitudinem fama acceperat, improbata priore sententia de pedestri occurso, quinque et triginta navium classem remigio instruit; et fortissimis quibusque ex omni copiarum pedestrium numero in usum classicæ militiæ selectis, obviam hosti profectus, altero ab Tarracone die ad proxima ostiis Iberi amnis loca pervenit. (6) Ibi statione capta ad decem millia passuum ab hoste, duas Massiliensium naves celerrimo remigio instructas speculatum præmisit: hi enim et viæ duces ei erant, et primi se periculis objectabant, et omnino ad omne officii genus præsto erant. (7) Generose namque Massilienses, si qui alii, cum postea sæpe, tum hoc maxime bello Hanniblico, consilia cum Romanis consociarunt. (8) Referentibus qui speculatum missi fuerant, classem Punicam stare ad ostium fluminis, sublatis protinus ancoris pergit, ex improvise hostem invasurus.

XCVI. Sed Asdrubali jam multo ante ab exploratoribus datum signum erat, quo de adventu classis hostilis monebatur. Itaque terrestres simul in littore copias in aciem instruxerat, et remigium naves jusserat conscendere. (2) Et quum jam haud procul Romana classis abesset, classicum canentes Pœni solvunt, configere cum hoste parati. Sed prælio commisso, breve tempus pro victoria certarunt, mox in fugam inclinarunt. (3) Subsidium enim peditum, in littore ob oculos illis positum, non tam illos juvit, ut forti animo prælium capesserent, quam eo nocuit, quod salutis spem paratam illis ostendebat. (4) Igitur, postquam cum ipsis viris naves duas amisissent, et quatuor aliarum remi detersti, milites occisi essent, re inclinata in terram fugerunt. (5) Pressi deinde ab instantibus acerrime Romanis, in littus passim naves agunt: ipsi in terram saltu se ejiciunt, et ad suorum aciem in littore stantem evadunt. (6) Romani intrepide ad littus accedunt, et omnes quæ moveri potuerunt naves, religatas puppibus, secum abducunt: gaudio incredibili exsultantes, quod primo impetu hostes vicissent, et toto illius oræ mari potirentur, navesque adversariorum quinque et viginti in potestate haberent. (7) Post hanc victoriam, meliore loco res Romanorum in Hispania esse cœperunt. (8) At Carthaginienses, nuntio hujus cladis

τοῖς τοῦ γεγονότος ἐλαττώματος, παραχρῆμα πληρώσαντες ἐβδόμηκοντα νῆας ἐξαπέστειλαν· κρίναντες, ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς πάσας τὰς ἐπιβολὰς, ἀντέχεσθαι τῆς θαλάττης. (9) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, εἰς Σαρδόνα, ἐκείθεν δὲ πρὸς τοὺς περὶ Πίσας τόπους τῆς Ἰταλίας προσέβαλον, πεπεισμένων τῶν ἐπιπλεόντων, συμμίζειν ἐνθάδε τοῖς περὶ τὸν Ἀννίδαν. (10) Ταχὺ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἀναχθέντων ἐπ' αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς τῆς Ῥώμης ἑκατὸν εἴκοσι σκάφesi πεντηρικοῖς, πυθόμενοι τὸν ἀνάπλου, οὗτοι μὲν αὖθις ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Σαρδόνα, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν εἰς Καρχηδόνα. (11) Γναίος δὲ Σερούλιος, ἔχων τὸν προειρημένον στόλον, ἕως μὲν τινος ἐπικολούθει τοῖς Καρχηδονίοις, συνάψειν πεπεισμένος· πολλὴ δὲ καθυστερῶν, ἀπέγνω. (12) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῆς Σικελίας Λιλυθαίῳ προσέσχε· μετὰ δὲ ταῦτα καταπλεύσας τῆς Λιβύης ὡς ἐπὶ τῶν Κερκινητῶν νῆσον, καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν χρήματα τοῦ μὴ πορθῆσαι τὴν χώραν, ἀπηλλάγη. (13) Κατὰ δὲ τὸν ἀνάπλου γενόμενος κύριος νήσου Κοσσύρου, καὶ φρουρὰν εἰς τὸ πολισμάτιον εἰσαγαγὼν, αὖθις εἰς τὸ Λιλυθαῖον κατῆρε. (14) Καὶ τὸ λοιπὸν, οὗτος μὲν αὐτοῦ συνορμίσας τὸν στόλον, μετ' οὐ πολλὸν χρόνον αὐτὸς ἀνεκοιμήθη πρὸς τὰς πεζικὰς δυνάμεις.

XCVII. Οἱ δ' ἐκ τῆς συγκλήτου, πυθόμενοι τὸ γεγονὸς προτέρημα διὰ τοῦ Γναίου περὶ τὴν ναυμαχίαν, καὶ νομίσαντες, χρήσιμον εἶναι, μάλλον δ' ἀναγκαῖον, τὸ μὴ προΐεσθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ἀλλ' ἐνίστασθαι τοῖς Καρχηδονίοις, καὶ τὸν πόλεμον αὔξειν· (2) προχειρισάμενοι αὖς εἴκοσι, καὶ στρατηγὸν ἐπιστήσαντες Πόπλιον Σκιπίωνα κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἐξαπέστειλον μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γναίον, κοινῇ πράζοντα μετ' ἐκείνου τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν. (3) Πάνυ γὰρ ἡγωνίων, μὴ κρατήσαντες Καρχηδόνιοι τῶν τόπων ἐκείνων, καὶ περιτοισάμενοι χορηγίας ἀφθόνους καὶ χεῖρας, ἀντιποιήσονται μὲν τῆς θαλάττης δλοσχερέστερον, συνεπιθῶνται δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν, στρατόπεδα πέμποντες καὶ χρήματα τοῖς περὶ τὸν Ἀννίδαν. (4) Διόπερ ἐν μεγάλῳ τίθμενοι καὶ τοῦτον τὸν πόλεμον, ἐξαπέστειλαν τὰς τε ναῦς καὶ τὸν Πόπλιον. Ὅς καὶ παραγενόμενος εἰς Ἰβηρίαν, καὶ συμμίκας τὰδελφῶ, μεγάλην παρεῖχε χρεῖαν τοῖς κοινοῖς πράγμασιν. (5) Οὐδέποτε γὰρ πρότερον θαρρήσαντες διαβῆναι τὸν Ἰβηρα ποταμὸν, ἀλλ' ἀσμενίζοντες τῇ τῶν ἐπὶ τὰδε φίλῃ καὶ συμμαχίᾳ, τότε διέβησαν, καὶ τότε πρῶτον ἐθάβρῃσαν ἀντιποιεῖσθαι τῶν πέραν πραγμάτων· μέγαλα καὶ τοῦ αὐτομάτου συνεργήσαντος σφίσι πρὸς τοὺς περισσώτας καιροὺς. (6) Ἐπειδὴ γὰρ καταπληξάμενοι τοὺς περὶ τὴν διάβασιν οἰκοῦντας τῶν Ἰβήρων, ἤκον πρὸς τὴν Ζακανθαίων πόλιν, ἀποσχόντες σταδίου ὡς τετταράκοντα περὶ τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἱερὸν κατεστρατοπέδευσαν. (7) λαβόντες τόπον εὐφῶς κείμενον πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀσφάλειαν, καὶ πρὸς τὴν ἐκ θαλάττης χορηγίαν· (8) ὁμοῦ δὲ αὐτοῖς συνέβαινε

accepto, aptas ex templo instructasque remigio naves septuaginta emiserunt : necessarium ad omnia sua incepta rati, ut mare capesserent. (9) Ea classis primo in Sardiniam, inde Pisas in Italia appulit, sperantibus qui vehebantur, se eo loci cum Hannibale sese conjungere posse. (10) Sed quum Romani ex ipsa urbe centum viginti navium longarum quinqueremium classe adversus eos essent profecti, audita eorum profectione, Carthaginenses in Sardiniam mox, atque inde Carthaginem sunt reversi. (11) Servilius, imperator classis Romanæ, assequi eos sperans, aliquamdiu est insecutus : sed quum jam longius essent profecti, incepto destitit. (12) Ac primo quidem ad Lilybæum in Sicilia appulit : deinde in Cercinam, Africæ insulam, navigavit ; ibique accepta pecunia ab incolis ne agrum popularetur, cursum repetiit. (13) In transitu vero Cossyrum insulam cepit, et in oppidulam illius præsidium imposuit ; atque Lilybæum rediit, navesque ibi in statione locavit. (14) Ceterum inde, haud ita multo post, idem Servilius ad pedestres copias est reversus.

XCVII. Senatus, cognita victoria quam Cnæus e navali prælio reportaverat, utile rebus suis, imo necessarium ratus, ne res Hispaniæ negligerentur, sed aucto in ea parte bello Carthaginenses premerentur : (2) classe viginti navium parata, cui P. Scipionem præfecerunt, quod jam ab initio factum fuerat, summo studio ad fratrem eum miserunt, ut communi cum eo consilio res Hispaniæ administraret. (3) Non enim mediocriter anxius et sollicitus erat senatus, ne Carthaginenses, si in potestatem ea loca semel redegressent, nacti copiam commeatuum rerumque omnium necessariorum, et majore conatu ad vindicandum sibi mare accingerentur, et simul Italiam quoque adorirentur, exercitus ac pecuniam Hannibali suppeditantes. (4) Idcirco Romani, hoc quoque bellum ad profectum rerum suarum maximum momentum esse allaturum arbitrati, et classem et Publium in Hispaniam miserunt. Qui ubi eo pervenit, et fratri est conjunctus, publicam rem plurimum adjuvit. (5) Nam qui transgredi Iberum numquam antea erant ausi, et bene agi secum putaverant, si populis cis amnem ac amicis sociis uerentur, tunc primum ultra Iberum belli gerendi causa procedere ausi sunt : in quo incepto non mediocriter etiam casus aliquis conatum eorum adjuvit. (6) Ut enim iis perterritis, qui ad Iberi transitum habitabant, Saguntinorum urbi appropinquarunt, quinque fere millia ab oppido circa Veneris sedem castra communiant ; (7) locum nacti et ab hostili incursione tutum, et ad commeatu mari subvehendos per commodum : (8) nam quantum ipsi terra, tantum et clas-

καὶ τὸν στόλον ποιέσθαι τὸν παράπλου. Ἐνθα δὲ γίγνεται τις πραγμάτων περιπέτεια τοιάδε.

XCVIII. Καθ' οὗς καιροὺς Ἀντίβας ἐποιοίτο τὴν πορείαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅσαι πόλεις ἥπισθησε τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, λαβεὶ παρὰ τούτων ἡμέρα τοὺς υἱοὺς τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν· οὗς πάντας εἰς τὴν Ζακάνθιον ἀπέθετο πόλιν, διὰ τε τὴν ὀχυρότητα, καὶ διὰ τὴν τῶν ἀπολειπομένων ἐπ' αὐτῆς ἀνδρῶν πίστιν. (2) Ἦν δὲ τις ἀνὴρ Ἰβηρ, Ἀβίλυξ ὄνομα, κατὰ μὲν τὴν δόξαν, καὶ τὴν τοῦ βίου περίστασιν, οὐδενὸς δεύτερος Ἰβήρων· κατὰ δὲ τὴν πρὸς Καρχηδονίους εὐνοίαν καὶ πίστιν, πολὺ τι διαφέρειν δοκῶν τῶν ἄλλων. (3) Οὗτος, θεωρῶν τὰ πράγματα, καὶ νομίσας ἐπικυδεστέρας εἶναι τὰς τῶν Ῥωμαίων ἐλπίδας, συνελογίσαστο παρ' ἑαυτοῦ περὶ τῆς τῶν ἡμέρων προδοσίας συλλογισμὸν Ἰβηρικὸν καὶ βαρβαρικόν. (4) Πεισθεὶς γάρ, διότι δύναται μέγας γενέσθαι παρὰ Ῥωμαίοις, προσενεγκάμενος ἐν καιρῷ πίστιν ἅμα καὶ χρεῖαν, ἐγγίγντο πρὸς τὸ, παρασπονδήσας τοὺς Καρχηδονίους, ἐγχειρίσαι τοὺς ἡμέρους τοῖς Ῥωμαίοις. (5) Θεωρῶν δὲ, τὸν Βώστορα, τὸν τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸν (ὃς ἀπεστάλη μὲν ἰκ' Ἀσδρούβου κωλύσων τοὺς Ῥωμαίους διαβαίνειν τὸν ποταμὸν, οὐ θαρρήσας δὲ τοῦτο ποιεῖν, ἀνακεχωρηκῶς ἐστρατοπέδουσε τῆς Ζακάνθης ἐν τοῖς πρὸς θάλατταν μέρεισι), τοῦτον μὲν ἄκακον ὄντα τὸν ἀνδρα καὶ πρῶτον τῇ φύσει, πιστῶς δὲ τὰ πρὸς αὐτὸν διακείμενον, (6) ποιεῖται λόγους ὑπὲρ τῶν ἡμέρων πρὸς τὸν Βώστορα φάσκων, ἐπειδὴ διαβεβήκασι Ῥωμαῖοι τὸν ποταμὸν, οὐκ ἔτι δύνασθαι Καρχηδονίους φόβῳ συνέχειν τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, προσδεῖσθαι δὲ τοὺς καιροὺς τῆς τῶν ὑποτατομένων εὐνοίας. (7) νῦν οὖν ἡγγικόντων Ῥωμαίων, καὶ προσκαθεζομένων τῇ Ζακάνθῃ, καὶ κινδυνεύουσιν τῆς πόλεως, ἐὰν ἐξαγαγῶν τοὺς ἡμέρους ἀποκαταστήσῃ τοῖς γονεῦσι καὶ ταῖς πόλεσιν, ἐκλύσει μὲν αὐτὸν τῶν Ῥωμαίων τὴν φιλοτιμίαν· τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ μάλιστα σκοπεύειν ἐκείνους πρᾶται, κυριεύοντας τῶν ἡμέρων. (8) ἐκκαλεῖσθαι δὲ τὴν τῶν Ἰβήρων πάντων πρὸς Καρχηδονίους εὐνοίαν, προδόμενον τὸ μέλλον, καὶ προνοηθέντα τῆς τῶν ἡμέρων ἀσφαλείας· τὴν δὲ χάριν εὐχέσθαι, ἔφη, πολλαπλασίαν, αὐτὸς γενόμενος χειριστῆς τοῦ πράγματος. (9) Ἀποκαθιστάμενος γὰρ εἰς τὰς πόλεις τοὺς παῖδας, οὐ μόνον τὴν παρ' αὐτῶν εὐνοίαν ἐπισπασέσθαι τῶν γεννησάντων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν πολλῶν, ἐπὶ τὴν δψιν τιθεὶς διὰ τοῦ συμβαινόντος τὴν Καρχηδονίων πρὸς τοὺς συμμάχους αἵρεσιν καὶ μεγαλαυχίαν. (10) Προσδοχῶν δ' αὐτὸν ἐκέλευσε καὶ δώρων πλῆθος ἰδίᾳ παρὰ τῶν τὰ τέκνα κομιζομένων· παρὰ δὲ τῶν γὰρ ἐκείνου ἐγκρατεῖς γιγνομένους τῶν ἀναγκαιοτάτων, ἔμιλλαν ποιήσεσθαι τῆς εἰς τὸν κύριον τῶν πραγμάτων εὐεργεσίας. (11) Παραπλήσια δὲ τούτοις ἔτερα καὶ πλείω πρὸς τὸν αὐτὸν τρόπον διαλεχθεὶς, ἔπεισε τὸν Βώστορα, συγκαταθέσθαι τοῖς λεγομένοις.

XCIX. Καὶ τότε μὲν ἐπανῆλθε, ταξάμενος ἡμέραν, ἢ παρέσται μετὰ τῶν ἐπιτηδεῶν πρὸς τὴν ἀνακομιδὴν

sis oram legens, mari progrediebatur. Ibi tum rerum mutatio contigit ejuscemodi.

XCVIII. Quo tempore in Italiam Hannibal profectus est, quouot fere civitates erant, quarum fidem suspectam haberet, obsides ab his acceperat, clarissimorum virorum filios : quos omnes Sagunti custodiri jusserat, partim quia locus erat probe munitus, partim etiam fidem eorum secutus quos ad praesidium urbis ibi reliquit. (2) Erat autem Hispanus quidam, nomine Abilyx, celebritate nominis et conditione vitae nemini suorum popularium secundus, benevolentia vero et fide in Carthaginiensem populum longe alios omnes creditus superare. (3) Hic, praesentem rerum statum cernens, meliore loco spes Romanorum esse ratus, de obsidum proditione consilium apud se iniit, homine Hispano et barbaro dignum. (4) Persuasus enim, magnum se apud Romanos fieri posse, si opportuno et fidem suam illis probasset, et magnum simul aliquod emolumentum conciliasset; id agebat omni studio, ut, proditis Carthaginiensibus, obsides Romanis traderet. (5) Missus fuerat in haec loca ab Asdrubale Bostar, unus e Carthaginiensium ducibus, Romanos impediturus, ne flumen transgredirentur : quod quum ille tentare non esset ausus, ab Ibero recedens, ad Saguntum qua parte ejus agrum mare alluit, castra communiverat. Hunc virum norat Abilyx, minime callidum, natura mitem, et qui fidem ipsi haberet. (6) Itaque de obsidibus cum Bostare agit : et, quoniam Ibero jam transierint Romani, non posse amplius, ait, Carthaginienses metu Hispaniam obtinere : benevolentia subditorum in hoc periculo rerum statu illis opus esse. (7) Nunc igitur, quando Romani Sagunto appropinquerint, jamque adeo illam obsideant, et sit urbs in periculo : si eductos inde obsides parentibus restituat, et conatum Romanorum frustraturum, qui id vel maxime studeant, ut, obsidibus potiti, gratiam parentum demereantur; (8) et Hispanorum omnium animos in amorem Carthaginiensium pellecturum, quod, futuri providus, obsidum securitati consulisset. Se quoque beneficii gratiam multis partibus aucturum, si ejus negotii administratio sibi fuisset demandata. (9) Obsides enim in suam quemque patriam restituendo, non parentum modo benevolentiam Pœnis conciliaturum; sed et ipsorum quoque populorum, dum ob oculos cuique in tam memorabili exemplo positurus esset egregiam Carthaginiensium erga socios voluntatem et munificentiam. (10) Ipsi quoque Bostari magna privatim munera esse exspectanda, confirmabat, ab iis qui liberos receperant suos : scilicet omnes illos, carissimis sibi pignoribus praeter spem potitos, de remunerando tantæ rei auctore, cui aemulatione inter se certaturos. (11) Haec et plura in eadem sententiam locutus Abilyx, tenuit, ut, quae dixerat, Bostari probaret.

XCIX. Post hæc, die constituto, quo rediturus esset cum hominibus idoneis ad pueros reportandos, domum

τῶν παίδων. (2) Παραγενόμενος δὲ νυκτὸς ἐπὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον, καὶ συμμιξὰς τισὶ τῶν συστρατευομένων ἑκείνους Ἰθέρων, διὰ τούτων εἰσῆλθε πρὸς τοὺς στρατηγούς. (3) Ἐκλογιζόμενος δὲ διὰ πλειόνων τὴν ἐσομένην ὁρμὴν καὶ μετὰπτωσιν πρὸς αὐτοὺς τῶν Ἰθέρων, ἐὰν ἐγκρατεῖς γένωνται τῶν δηήρων, ἐπηγγέλματο παραδῶσιν αὐτοῖς τοὺς παῖδας. (4) Τῶν δὲ περὶ τὸν Πόπλιον ὑπερβολῇ προθυμίας δεξαμένων τὴν ἑλπίδα, καὶ μεγάλας ὑπισχνουμένων δωρεάς, τότε μὲν εἰς τὴν οἰκίαν ἀπηλλάγη, συνθέμενος ἡμέραν καὶ καιρὸν καὶ τόπον, ἐν ᾧ δεήσει τοὺς ἐκδεχομένους αὐτὸν ὑπομένειν. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα παραλαβὼν τοὺς ἐπιτηδείους τῶν φίλων, ἦκε πρὸς τὸν Βώστορα· καὶ, παραδοθέντων αὐτῷ τῶν παίδων ἐκ τῆς Ζακάνθης, νυκτὸς ποιησάμενος τὴν ἐξοδὸν, ὡς θέλων λαθεῖν, παραπορευθεὶς τὸν χάρακα τῶν πολεμίων, ἦκε πρὸς τὸν τεταγμένον καιρὸν καὶ τόπον, καὶ πάντας ἐνεχείρισε τοὺς δηήρους τοῖς ἡγεμόσι τῶν Ῥωμαίων. (6) Οἱ δὲ περὶ τὸν Πόπλιον ἐτίμησάν τε διαφερόντως τὸν Ἀβίλугα, καὶ πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν δηήρων εἰς τὰς πατρίδας ἐχρήσαντο τούτῳ, συμπέμψαντες τοὺς ἐπιτηδείους. (7) Ὃς ἐπιπορευόμενος τὰς πόλεις, καὶ διὰ τῆς τῶν παίδων ἀποκαταστάσεως τιθεὶς ὑπὸ τὴν ὄψιν τὴν τῶν Ῥωμαίων πραότητα καὶ μεγαλοφυλίαν, παρὰ τὴν Καρχηδονίαν ἀπιστίαν καὶ βαρύτητα, καὶ προσπαρτιθεὶς τὴν αὐτοῦ μετάθεσιν, πολλοὺς Ἰθέρων παρώρμησε πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων φιλίαν. (8) Βώστωρ δὲ, παιδικιώτερον ἢ κατὰ τὴν ἡλικίαν ὄζας ἔρχε χειρικέναι τοὺς δηήρους τοῖς πολεμίοις, οὐκ εἰς τοὺς τυχόντας ἐπεπτώκει κινδύνους. (9) Καὶ τότε μὲν, ἤδη τῆς ὄρας κατεπειγούσης, διέλυον εἰς παραχειμασίαν ἀμφοτέροι τὰς δυνάμεις· ἱκανοῦ τινος ἐκ τῆς τύχης γεγονότος συνεργήματος τοῖς Ῥωμαίοις, τοῦ περὶ τοὺς παῖδας, πρὸς τὰς ἐπικειμένης ἐπιβολάς. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰθέρϊαν ἐν τούτοις ἦν.

C. Ὁ δὲ στρατηγὸς Ἀννίβας, ὅθεν ἀπελίπομεν, πυνθανόμενος παρὰ τῶν κατασκήπων, πλείστον ὑπάρχειν σίτον ἐν τῇ περὶ τὴν Λουκερίαν καὶ τὸ καλούμενον Γερούνιον χώρα, πρὸς δὲ τὴν συναγωγὴν εὐρυῶς ἔχειν τὸ Γερούνιον, (2) κρίνας ἐκεῖ ποιεῖσθαι τὴν παραχειμασίαν, προῆγε ποιούμενος τὴν πορείαν παρὰ τὸ Λίβυρνον ὄρος, ἐπὶ τοὺς προειρημένους τόπους. (3) Ἀφικόμενος δὲ πρὸς τὸ Γερούνιον, ὃ τῆς Λουκερίας ἀπέχει διακόσια στάδια, τὰς μὲν ἀρχὰς διὰ λόγων τοὺς ἐνοικοῦντας εἰς φιλίαν προῦκαλεῖτο, καὶ πίστει ἐδίδου τῶν ἐπαγγελιῶν. (4) Οὐδενὸς δὲ προσέχοντος, πολιορκεῖν ἐπέβαλετο. Ταχὺ δὲ γενόμενος κύριος, τοὺς μὲν οἰκήτορας κατέφθειρε, τὰς δὲ πλείστας οἰκίας ἀκεραίους διεφύλαξε καὶ τὰ τεῖχη, βουλόμενος σιτοβολοῖς χρῆσασθαι πρὸς τὴν παραχειμασίαν. (5) Τὴν δὲ δύναμιν πρὸ τῆς πόλεως παρεμβάλων, ὠχυρώσατο τάφρῳ καὶ χάρακι τὴν στρατοπεδείαν. (6) Γενόμενος δ' ἀπὸ τούτων, τὰ μὲν δύο μέρη τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν σιτολογίαν ἐξέπεμπε, προστάζας, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τακτὸν

revertitur. (2) Noctu clam deinde progressus ad Romana castra, conventis quibusdam auxiliaribus Hispanis, per hos ad Scipiones est productus. (3) Quibus postquam pluribus verbis demonstravit, si obsides in potestate sua haberent, fore omnino, ut ad eorum partes Hispani transitum faciant; pueros ipsis se traditurum, pollicetur. (4) Publio cum incredibili alacritate spem ostensam accipiente, magnaue ei præmia pollicente, die, tempore ac loco constituto, ubi præstolaturi ipsum essent, qui excepturi erant, domum redit. (5) Post hæc, assumtis secum amicis quos maxime idoneos putabat, ad Bostarem venit; traditisque sibi pueris, nocte Sagunto egreditur, ut hostium custodias falleret: quorum castra prætergressus, ad compositam horam locumque venit, et omnes obsides Romanis ducibus tradit. (6) Publius magno in honore Abilycem habuit: ejusque opera ad restituendos in suam quemque patriam obsides usus est, missis cum eo suorum nonnullis. (7) Abilyx, singulas urbes obiens, argumento istius puerorum restitutionis usus, hinc clementiam et magnanimitatem Romanorum, hinc diffidens et atrox Carthaginensium ingenium, ob oculos omnibus ponens; adhæc exemplum suum, qui socios mutasset, in medium afferens; ad Romanorum amicitiam amplectendam multos Hispanorum incitavit. (8) Bostar, qui Abilyci obsides tradiderat, judicatus pro puero se gessisse, non pro ea ætate qua erat, magnis postea implicitus est periculis. (9) Tunc vero, quia jam instabat hiems, utrique in hiberna suos exercitus dimiserunt: quum Romani ad ea, quæ deinceps parabant, beneficio fortunæ haudquaquam poenitendo, per illos pueros plurimum essent adjuti. Ac in Hispania quidem eo loco res erant.

C. Hannibal, inde enim excessit oratio, ab exploratoribus admonitus, Luceriæ ac Gerunii magnam frumenti esse copiam, et præterea Gerunium ad usum horreorum aptum esse locum, (2) in eo tractu hibernare statuit, et præter montem Liburnum [Taburnum?] ad prædictas urbes dedit. (3) Ut ventum ad Gerunium est, quod oppidum a Luceria millia passuum quinque et viginti abest, verbis primo ad suam amicitiam incolas conatus est pellicere, paratus fidem dare super eis quæ pollicitus fuisset. (4) Quam hac non succederet, obsidionem parat: et, capta mox urbe, incolas delevit, tecta vero pleraque servavit integra cum mœnibus, ut pro horreis illis uteretur ad hiberna. (5) Copias pro mœnibus locat, fossaque et vallo castra communit. (6) His perfectis, duas exercitus partes frumentatum emisit, dato mandato, ut quotidie quisque certam frumenti mensuram, tantam quidem, quanta singulis

ἀναφέρειν μέτρον ἕκαστον τοῖς ἰδίοις, ἐπιβολὴν τοῦ τάγματος, τοῖς προαχειρισμένοις ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν ταύτην. (7) Τῷ δὲ τρίτῳ μέρει, τὴν τε στρατοπεδεῖαν ἐτήρει, καὶ τοῖς σιτολογοῦσι παρεφάρευε κατὰ τόπους. (8) Οὕτως δὲ τῆς μὲν χώρας τῆς πλείστης εὐφόδου καὶ πεδιάδος, τῶν δὲ συναγόντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀναριθμήτων, ἔτι δὲ τῆς ὄρας ἀκμαζούσης πρὸς τὴν συγκομιδὴν, ἄπλετον συνέβαινε καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀθροίζεσθαι τοῦ σίτου τὸ πλῆθος.

CI. Μάρκος δὲ, παρειληφὼς τὰς δυνάμεις παρὰ Φαβίου, τὸ μὲν πρῶτον ἀντιπαρήγε ταῖς ἀκρωρείαις· πεπεισμένος δὲ, περὶ τὰς ὑπερβολὰς συμπεσεῖσθαι ποτε τοῖς Καρχηδονίοις. (2) Ἀκούσας δὲ, τὸ μὲν Γερούνιον τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν ἤδη κατέχειν, τὴν δὲ χώραν σιτολογεῖν, πρὸ δὲ τῆς πόλεως χάρακα προβεβλημένους στρατοπεδεύειν, ἐπιστρέψας ἐκ τῶν ἀκρωρείων, κατέβαινε κατὰ τὴν ἐπὶ τὰ πεδία κατατείνουσαν ῥέχιν. (3) Ἀφικόμενος δ' ἐπὶ τὴν ἀκρὰν, ἣ κεῖται μὲν ἐπὶ τῆς Λαρινάτιδος χώρας, προσαγορεύεται δὲ Καλὴλη, κατεστρατοπέδευσε περὶ ταύτην, πρόχειρος ὢν ἐκ παντὸς τρόπου συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις. (4) Ἀννίβας δὲ θεωρῶν ἐγγίζοντας τοὺς πολεμίους, τὸ μὲν τρίτον μέρος τῆς δυνάμεως εἶλεσε σιτολογεῖν· τὰ δὲ δύο μέρη λαβὼν, καὶ προελθὼν ἀπὸ τῆς πόλεως ἑκακταεὶκα σταδίους πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐπὶ τινος βουνοῦ κτεστρατοπέδευσε· βουλόμενος ἅμα μὲν καταπλήξασθαι τοὺς ὑπεναντίους, ἅμα δὲ τοῖς σιτολογοῦσι τὴν ἀσφάλειαν παρασκευάζειν. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα, γελάφου τινὸς ὑπάρχοντος μεταξὺ τῶν στρατοπέδων, ἐκ εὐκαιρῆς καὶ σύγγεγυς ἐπέκειτο τῇ τῶν πολεμίων παρεμβολῇ, τοῦτον ἔτι νυκτὸς, ἐξαποστείλας περὶ διασχολίους τῶν λογχοφόρων, καταλάβετο. (6) Οὗς, ἐπιγενομένης τῆς ἡμέρας, συνιδὼν Μάρκος, ἐξῆγε τοὺς εὐζώνους, καὶ προσέβαλε τῷ λόφῳ. (7) Γενομένου δὲ ἀεροβολισμοῦ νεανικοῦ, τέλος ἐπεκράτησαν οἱ Ῥωμαῖοι· καὶ μετὰ ταῦτα τὴν διην στρατοπεδεῖαν μετεβίβασαν εἰς τοῦτον τὸν τόπον. (8) Ὁ δ' Ἀννίβας, ἕκ μὲν τινος, διὰ τὴν ἀντιστρατοπεδεῖαν, συνεῖχε τὸ πλείστον μέρος τῆς δυνάμεως ἐπ' αὐτόν. (9) Πλειόων δὲ γενομένων ἡμερῶν, ἠναγκάζετο τοὺς μὲν ἐπὶ τὴν νομὴν τῶν θρεμμάτων ἀπομερίζειν, τοὺς δ' ἐπὶ τὴν σιτολογίαν. (10) σπουδάζων, κατὰ τὴν ἐν ἀρχῇ πρόθεσιν, μήτε τὴν λείαν καταφθεῖραι, τὸν τε σίτον ὡς πλείστον συναγαγεῖν· ἵνα πάντων ἢ κατὰ τὴν παραχειμασίαν διαφύλῃται τοῖς ἀνδράσι, μὴ χεῖρον δὲ τοῖς ὑποζυγίοις καὶ τοῖς ἵπποις. (11) Ἐῖχε γὰρ τὰς πλείστας τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐν τῷ τῶν ἵππεων συντάγματι.

CII. Καθ' ὃν δὴ καιρὸν Μάρκος, συνειρωρήσας τὸ πάλι μέρος τῶν ὑπεναντίων ἐπὶ τὰς προεξημένους χρεῖας κατὰ τῆς χώρας σχεδαννύμενον, λαβὼν τὸν ἀκμαϊότατον καὶ τῆς ἡμέρας, ἐξῆγε τὴν δύναμιν. (2) Καὶ συνεγγίσας τῇ παρεμβολῇ τῶν Καρχηδονίων, τὰ μὲν βαρέα τῶν ὅπλων ἐξέταξε, τοὺς δ' ἵππεῖς καὶ τοὺς εὐζώνους κατὰ μέρη διελὼν, ἐπαφῆκε τοῖς προνομιέουσιν, παραγ-

ordinibus competeret in singulos dies, deferret ad suos; ad eos, inquam, qui administrandis annonis erant praepositi. (7) Ipse cum tertia parte simul castris praesidio erat, et dispositis passim stationibus, nec unde impetus in frumentatores fieret, circumspectabat. (8) Igitur, quum esset regio ferme omnis plana et campestris, et qui convehabant numero prope infiniti, anni praeterea tempus ad fruges comportandas opportunum, infinitus propemodum frumenti numerus quotidie convehabatur.

CI. Minucius, postquam a Fabio exercitum accepit, principio quidem per juga montium e regione hostis agmen ductabat: persuasus semper, fore tandem aliquam sibi in ipsae jugis potestatem dimicandi cum Carthaginiensibus. (2) Ubi vero audivit, Annibalem Gerunium jam occupasse, frumentum tota regione metere, et pro oppidi mœnibus castra vallo cinxisse: licet e montium cacuminibus flectit iter, et per proximum dorsum, quod sensim in planitiem protenditur, descendit. (3) Deinde ubi ad arcem venit, in Larinati agro sitam, cui Calela (sive Calena) nomen est, castra circa illam posuit, paratum habens, quacumque ratione cum hoste configere. (4) Hannibal, propinquare Romanos cernens, tertiam partem militum frumentari sinxit: ipse cum duabus partibus propius hostem castris motis, duo ferme a Gerunio millia tumulum quemdam obsidet; ut et adversariis terrori esset, et frumentatoribus suis praesidio. (5) Dein quum tumulus esset alius inter amborum munimenta, castris hostium ex propinquo imminebat, missis noctu jaculatorum duobus millibus, eum cepit. (6) Hos postera die ut vidit Minucius, expeditos et ipse educit, et tumulum adoritur. (7) Post acrem velitationem, obtinent tandem Romani, et mox omnibus copiis eum ipsum locum insident. (8) Hannibal, quia castra castris erant collata, aliquandiu secum maximam militum partem retinuit. (9) Sed crescente numero dierum, coactus est alios ad pascenda pecora, alios ad frumentandum dimittere; (10) quoniam, sicut ab initio proposuerat, neque praedam suis perire volebat, et frumenti quantum posset maximum modum convelere cupiebat, ut in hibernis commeatum tam homines quam jumenta atque equi largam copiam haberent. (11) Spem enim victoriae suae plurimam in equitatu positam habebat.

CII. Per id tempus Minucius, quum majorem Punici exercitus partem, ob eas quas commemoravimus causas, palari animadvertisset per agros, opportunissimam diei partem seligens, copias educit. (2) Tum, ubi breve spatium ab hostium vallo abest, gravem armaturam in aciem instruit, equitatum et leviter armatos in plures manus dividit, et in pabulatores immittit, ac vivum quemquam

γείλας μηδένα ζωγρεῖν. (3) Ἀννίβας δὲ, τούτου συμβάντος, εἰς ἀπορίαν ἐνεπεπτώκει μεγίστην· οὔτε γὰρ ἀντετάγειν τοῖς παρατεταγμένοις ἀξιόχρεως ἦν, οὔτε παραδοθῆναι τοῖς ἐπὶ τῆς χώρας διεσπαρμένοις. (4) Τῶν δὲ Ῥωμαίων, οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς προνομυμένους ἐξαποσταλέντες, πολλοὺς τῶν ἐσκαδασμένων ἀπέκτειναν· οἱ δὲ παρατεταγμένοι, τέλος εἰς τοῦτ' ἦλθον καταφρονήσεως, ὥστε καὶ διασπᾶν τὸν χάρακα, καὶ μονονουχί πολιορκεῖν τοὺς Καρχηδονίους. (5) Ὁ δ' Ἀννίβας ἦν μὲν ἐν κακοῖς, ὁμῶς δὲ χεимаζόμενος ἔμενε, τοὺς πελάζοντας ἀποτρίβόμενος, καὶ μόλις διαφυλάττων τὴν παρεμβολήν· (6) ἕως Ἀσδρούβας ἀναλαβὼν τοὺς ἀπὸ τῆς χώρας συμπεφυγότας εἰς τὸν χάρακα τὸν περὶ τὸ Γερούνιον, ὄντας εἰς τετρακισχιλίους, ἤκε παραδοθῶν. (7) Τότε δὲ μικρὸν ἀναθαρρήσας ἐπεξῆλθε· καὶ βραχὺ πρὸ τῆς στρατοπέδου παρεμβάτων, μόλις ἀπετρίβωτο τὸν ἐνεστώτα κίνδυνον. (8) Μάρκος δὲ πολλοὺς μὲν ἐν τῇ περὶ τὸν χάρακα συμπλοκῇ τῶν πολεμίων ἀποκτείνας, ἔτι δὲ πλείους ἐπὶ τῆς χώρας διαφθαρκώς, τότε μὲν ἐπανῆλθε, μεγάλας ἐλπίδας ἔχων ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος. (9) Τῇ δ' ἐπαύριον, ἐκλιπόντων τὸν χάρακα τῶν Καρχηδονίων, ἐπέβη καὶ καταλάβετο τὴν ἐκείνων παρεμβολήν. (10) Ὁ γὰρ Ἀννίβας διαγωνιάσας τοὺς Ῥωμαίους, μὴ καταλαβόμενοι νυκτὸς ἔρημον ὄντα τὸν ἐπὶ τῷ Γερουνίῳ χάρακα, κύριοι γένωνται τῆς ἀποσκευῆς καὶ τῶν παραθέσεων, ἔκρινεν αὐτοὺς ἀναχωρεῖν, καὶ πάλιν ἐκεῖ ποιεῖσθαι τὴν στρατοπέδον. (11) Ἀπὸ δὲ τούτων τῶν καιρῶν, οἱ μὲν Καρχηδόνιοι ταῖς προνομαῖς εὐλαδέστερον ἐχρῶντο καὶ φυλακτικώτερον· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τάναντία, θαρβραλέωτερον καὶ προπετέστερον.

CHH. Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ, προσπεσόντος σφίσι τοῦ γεγονότος μειζώρους ἢ κατὰ τὴν ἀλήθειαν, περιχαρεῖς ἦσαν· διὰ τὸ, πρῶτον μὲν ἐκ τῆς προὑπαρχούσης ὑπὲρ τῶν ὅλων δυσελπιστίας οἰοῦναι μεταβολὴν τινὰ πρὸς τὸ βελτίον αὐτοῖς προφανεῖσθαι· (2) δευτέρον δὲ, καὶ διὰ τὸ δοκεῖν, τὸν πρὸ τούτου χρόνον, τὴν ἀπραγίαν καὶ κατὰ πλῆξιν τῶν στρατοπέδων μὴ παρὰ τὴν τῶν δυνάμεων ἀποδεικνύναι, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ προσετώτος εὐλάβειαν, γεγονέναι. (3) Διδοικαὶ τὸν μὲν Φάβιον ἡτιῶντο καὶ κατεμέμφοτον πάντες, ὡς ἀτόλμως χρώμενον τοῖς καιροῖς· τὸν δὲ Μάρκον ἐπὶ τοσούτων ἡῤξον διὰ τὸ συμβεβηκός, ὥστε τότε γενέσθαι τὸ μὴδέποτε γεγονός. (4) Αὐτοκράτορα γὰρ κἀκεῖνον κατέστησαν, πεπεισμένοι ταχέως αὐτὸν τέλος ἐπιθήσειν τοῖς πράγμασι· καὶ διὰ τοῦτο Δικτάτορες ἐγεγονέισαν ἐπὶ τὰς αὐτάς πράξεις, ὁ πρότερον οὐδέποτε συνεθεσθῆκε παρὰ Ῥωμαίοις. (5) Τῷ δὲ Μάρκῳ διασαφηνέως τῆς τε τοῦ πλῆθους εὐνοίας, καὶ τῆς παρὰ τοῦ δήμου δεδομένης ἀρχῆς αὐτῷ, διπλάσιως παρωμήθη πρὸς τὸ παραβάλλεσθαι καὶ κατατολμᾶν τῶν πολεμίων. (6) Ἦκε δὲ καὶ Φάβιος ἐπὶ τὰς δυνάμεις, οὐδὲν ἡλλοιωμένους ὑπὸ τῶν συμβεβηκότων, ἔτι δὲ βεβαϊότερον μένων ἐπὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς διαλήψεως. (7) Θεωρῶν δὲ τὸν Μάρκον ἐκτεφυσμένον, καὶ πρὸς πάντα ἀντιφιλονεικοῦντα, καὶ καθόλου πολλὴν ὄντα πρὸς

velat capere. (3) Turbavit ea res Hannibalem non mediocriter : ut cui neque ad occurrendum adversæ aciei satis virium erat, neque ad opem suis passim toto agro dispersis ferendam. (4) Romani, qui in pabulatores ire jussi fuerant, multos huc illuc effusos trucidarunt : qui in acie dispositi stabant, usque eo Pœnum contemnere tandem cœperunt, ut et vallum proruere, et tantum non oppugnare Carthaginienses auderent. (5) Malo interim loco res Hannibalis erant : qui tamen, quantumvis hac quasi procella agitato, loco non cedebat, propius accedentes repellens, et castra ægre tutans : (6) donec Asdrubal, iis assumtis, qui ex agris in castra pro Gerunii moribus posita confugerant, quatuor fere millibus hominum, suppetias venit. (7) Tum vero nonnihil confirmatus Hannibal, in Romanos exiit : et, non longe a castris instructa acie, præsens periculum ægre quidem, sed tamen avertit. (8) Minucius, postquam multos hostium in pugna circa vallum occidisset, pluresque in agris absumsisset, magnæ spei in posterum plenus, se recepit. (9) Postero die, quum Carthaginienses vallo excessissent, secutus ipse, castra eorum cepit. (10) Hannibal enim, metuens sibi a Romanis, ne forte castra ad Gerunium præsidio nudata noctu occuparent, et supellectile atque omnibus quos congesserat commeatibus potirentur, signa eo movere, atque iterum ibi castra metari constituerat. (11) Ab eo tempore Carthaginienses parcius et cautius pabulari : Romani contra, audacius atque inconsultius.

CHH. Rei gestæ nuntio magnificentius, quam verius, Romam perlato, omnes gaudio exsultabant : primum quidem, quod, quum paulo ante de summa rerum pæne desperassent, nunc mutatio quasi quædam in melius ostendebatur ; (2) deinde, quod torpor pavorque, qui legiones ante id tempus tenuerat, non a timiditate militum, verum ab ingenio ducis omnia timentis, profectus videbatur. (3) Itaque Fabium omnes accusare, eique graviter succensere, ut qui parum audendo occasiones rei gerendæ prætermitteret. Magistri vero equitum, ob ea quæ fecerat, laudes adeo exaggerabant, ut novum exemplum numquam antea visum in remp. introducerent. (4) Nam et illi absolute potestatis jus detulerunt, persuasi, brevi finem bello ab eo impositum iri. Itaque duo dictatores idem bellum administrabant, quod ad eam diem apud Romanos nemo umquam viderat. (5) Quam multitudinis erga se benevolentiam ut cognovit Minucius, et delatum sibi a populo honorem, duplo factus est animosior ad pericula omnia spernenda, et adversus hostem quidvis audendum. (6) Redit vero et Fabius ad exercitum, propter illa quæ acciderant nihil quidquam immutatus : sed tanto confirmatior in eo, quod semel destinatum animo habuerat. (7) Et quoniam Marcum videbat secundis rebus inflatum, in omnibus sibi præ æmulatione repugnantem, et totum in id

τῷ διακινδυνεύειν, αἴρουν αὐτῷ προδτεῖναι τοιαύτην· ἢ κατὰ μέρος ἀρχεῖν, ἢ, διαιόμενοι τὰς δυνάμεις, χρῆσθαι τοῖς σφετέρους στρατοπέδοις κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν. (8) Τοῦ δὲ καὶ λίαν ἀσμένως δεξαμένου τὸν μαρισμὸν, διαιόμενοι τὸ πλῆθος, χωρὶς ἐστρατοπέδωσαν ἀλλήλων, ἀπέχοντες ὡς δώδεκα σταδίου.

CIV. Ἀννίβας δὲ, τὰ μὲν ἀκούων τῶν ἀλισκομένων αἰγυμάλων, τὰ δὲ θεωρῶν ἐκ τῶν πραττομένων ἤδη τὴν τε τῶν ἡγεμόνων πρὸς ἀλλήλους φιλοτιμίαν, καὶ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Μάρκου· (9) διόπερ οὐ καθ' αὐτοῦ, πρὸς αὐτοῦ δὲ νομίσας εἶναι τὰ συμβαίνοντα περὶ τοὺς ἐναντίους, ἐγίνετο περὶ τὸν Μάρκον, σπουδαῖαν τὴν τολμᾶν ἀφελέσθαι, καὶ προκαταλαβεῖν αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν. (3) Οὕσης δὲ τινος ὑπεροχῆς μεταξὺ τῆς αὐτοῦ καὶ τῆς τοῦ Μάρκου στρατοπεδείας, γυναμένης ἑκατέρους βλέπτειν, ἐπεβάλετο καταλαβεῖν αὐτήν. Σαφῶς δὲ γινώσκων ἐκ τοῦ προγεγονότος κατορθώματος, ὅτι παρέσται βοηθῶν ἐκ χειρὸς πρὸς αὐτήν τὴν ἐπιβολήν, ἐπινοεῖ τι τοιοῦτον. (4) Τῶν γὰρ τόπων, τῶν περὶ τὸν λόφον, ὑπαρχόντων ψιλῶν μὲν, πολλὰς δὲ καὶ παντοδαπὰς ἔχοντων περικλάσεις καὶ κοιλότητας, ἐξέπεμψε τῆς νυκτὸς εἰς τὰς ἐπιτηδειοτάτας ὑποδαλὰς, ἀνὰ διακοσίους καὶ τριακοσίους, πεντακοσίας μὲν ἵππεῖς, ψιλούς δὲ καὶ πεζοὺς τοὺς πάντας εἰς πεντακισχιλίους. (5) Ἰνα δὲ μὴ πρῶτ' κατοπτευθῶσιν ὑπὸ τῶν εἰς τὰς προνομὰς ἐκπορευομένων, ἅμα τῷ διαφυλάττειν κατελάμβανε τοὺς εὐζώνους τὸν λόφον. (6) Ὁ δὲ Μάρκος θεωρῶν τὸ γινόμενον, καὶ νομίσας ἔριακον εἶναι, παραυτίκα μὲν ἐξαπέστειλε τοὺς ψιλοὺς, κελύεσας ἐγκυλίεσθαι καὶ διαμάχεσθαι περὶ τοῦ τόπου, μετὰ δὲ εὐτα τοὺς ἱππεῖς· (7) ἐξῆς δὲ τούτοις, κατόπιν αὐτὸς ἦγε συνεχῇ τὰ βαρέα τῶν ὅπλων, καθάπερ καὶ πρότερον, ἐκίστων ποιούμενος παραπλήσιον τὸν χειρισμὸν.

CV. Ἄρτι δὲ τῆς ἡμέρας διαφαινούσης, καὶ πάντων παῖς τε διανοίας καὶ τοῖς ὁμίμασι περιεσπασμένων περὶ τοὺς ἐν τῷ γεωλόφῳ κινδυνεύοντας, ἀνύποπτος ἦν ἡ τῶν ἐνεδρευόντων ὑποβολή. (2) Τοῦ δ' Ἀννίβου συνεχὲς μὲν ἐπαποστελλόντος τοῖς ἐν τῷ λόφῳ τοὺς βοηθόντας, ἐπομένον δὲ κατὰ πόδας μετὰ τῶν ἱππέων αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως, ταχέως συνέβη καὶ τοὺς ἱππεῖς συμπεσεῖν ἀλλήλοις. (3) Οὗ γενομένου, καὶ πιεζόμενων τῶν Ῥωμαίων εὐζώνων ὑπὸ τοῦ πλῆθους τῶν ἱππέων, ἅμα μὲν οὗτοι καταφεύγοντες εἰς τὰ βαρέα τῶν ὅπλων, θύρουσον ἐποίουν· (4) ἅμα δὲ, τοῦ συνθήματος ἀποδοθέντος τοῖς ἐν ταῖς ἐνέδραις, πανταχόθεν ἐπιφαίνμενων καὶ προσπιπτόντων τούτων, οὐκ ἔτι περὶ τοὺς εὐζώνους μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ πᾶν τὸ στράτευμα, μέγας κίνδυνος συνεστῆκε τοῖς Ῥωμαίοις. (5) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτον Φάβιος, θεωρῶν τὸ γινόμενον, καὶ διαγωνιάσας, μὴ σφαλῶσι τοῖς ὁλοῖς, ἐξῆγε τὰς δυνάμεις, καὶ κατὰ σπουδὴν ἐβόηθει τοῖς κινδυνεύουσι. (6) Ταχὺ δὲ συνεγγίσαντος αὐτοῦ, πάλιν ἀναβαρῆσαντες οἱ Ῥωμαῖοι, καθάπερ λευκοτές ἤδη τὴν ὀλην τάξιν, αἰθρὴς ἀθροίζουμένοι περὶ τὰς σημαίας, ἀνεχώρουν,

incumbentem ut acie quamprimum decerneret, optionem ei dedit, ut vel partitis temporibus imperarent, vel, diviso exercitu, suis legionibus uterque, prout vellet, uteretur.

(8) Quum adprime sibi placere Minucius ostendisset, ut dividerentur legiones, facta divisione, castra separatim posuerunt, mille et quingentorum fere passuum intervallo.

CIV. Hannibal partim ex captivorum sermonibus, partim vero jam nunc ex iis, quæ agebantur, videns ducum Romanorum æmulationem, et Minucii temeritatem atque ambitionem, (2) præsentem igitur rerum apud hostes statum non damno sibi, verum commodo potius, ceasurum ratus, Marcum observabat, ut audaciam illius comprimeret, et conatus præveniret. (3) Quum igitur tumultus esset, inter Pœnorum et Marci castra, qui alterutris incommodare poterat, hunc occupare decrevit. Ac quoniam Minucium, ob rem paulo ante prospere gestam, e vestigio accursurum ad obsistendum huic conatui non dubitabat, talem fraudem excogitavit. (4) Nempe quum circa eum collem nuda quidem loca essent, sed quæ multos variosque anfractus et cavitates habebant, noctu de suis ducenos vel trecenos, ut quique locus ad tegendos milites aptissimus erat, in universum quingentos equites, levis armaturæ et aliorum peditum ad quinque millia, præmisit: (5) ac, ne mane ab iis, qui pabulatum exirent, conspicerentur, primo diluculo per expeditos suos collem occupat. (6) Id cernens Marcus, occasionem præsentis lucri sibi datam existimans, velites confestim emisit, et de illo tumultu certamen serere ac dimicare jubet; deinde etiam equites submittit: (7) tum ab equitum tergo mox sequitur ipse, conferto agmine legiones ducens; omnia simili modo, atque antea fecerat, administrans.

CV. Luce orta, quum essent mentes atque oculi omnium circa eos occupati, qui in tumultu pugnant; de eis, qui in insidiis latebant, nihil suspicabantur Romani. (2) Quum vero Hannibal confligentibus in colle alia atque alia continue submitteret auxilia, atque ipse horum a tergo cum equitibus ac reliquis copiis sequeretur, cito equites etiam inter se concurrerunt. (3) Quo facto, quum expediti Romanorum vim Punici equitatus non sustinerent, simul hi, dum ad gravem armaturam suam se recipiunt, aciem turbant: (4) simul, dato his signo qui in insidiis sedebant, quum omni ex parte se ostenderent isti atque irruerent, non jam circa expeditos solos, sed circa universam aciem Romanam, certamen atrox est accensum. (5) Hoc est tempus, quando Fabius, animadverso quid ageretur, veritus ne universæ Minucii copię delerentur, ipse suas educit, et periculose laborantibus propere suppetas venit. (6) Eoque mox appropinquante, Romani, quorum universa jam solutis ordinibus dissipata acies erat, ad signa quisque sua denuo coeunt, sensimque

καὶ κατέφευγον ὑπὸ τὴν τούτων ἀσφάλειαν· πολλοὺς μὲν ἱποβληκότες τῶν εὐζώνων, ἔτι δὲ πλείους ἐκ τῶν ταγμαμάτων, καὶ τοὺς ἀρίστους ἀνδρας. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀννίβαν, καταπλαγέντες τὴν ἀκεραιότητα καὶ σύνταξιν τὴν παραδεδοθηκότων στρατοπέδων, ἀπέστησαν τοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς μάχης. (8) Τοῖς μὲν οὖν παρ' αὐτὸν γενομένοις τὸν κίνδυνον ἦν ἐναργές, ὅτι διὰ μὲν τὴν Μάρκου τόλμαν ἀπόλωλε τὰ θλα, διὰ δὲ τὴν εὐλάβειαν τοῦ Φαβίου, σέσωσται καὶ πρὸ τοῦ καὶ νῦν. (9) Τοῖς δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ τότε ἐγένετο φανερόν δημολογουμένως, τί διαφέρει στρατιωτικῆς προπτείας καὶ κενοδοξίας στρατηγικῆς πρόνοια, καὶ λογισμὸς ἐστὼς καὶ νουεχής. (10) Οὐ μὴν ἄλλ' οἱ μὲν Ῥωμαῖοι, διδαχθέντες ὑπὸ τῶν πραγμάτων, καὶ βαλλόμενοι χάρακα πάλιν ἕνα πάντες, ἐστρατοπέδευσαν ὁμόσῃ· καὶ λοιπὸν ἤδη Φαβίῳ προσεῖχον τὸν νοῦν, καὶ τοῖς ὑπὸ τούτου παραγγελλομένοις. (11) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὸν μὲν μεταξὺ τόπον τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς σφετέρας παρεμβολῆς διατάφρυσαν· περὶ δὲ τὴν κορυφὴν τοῦ καταληφθέντος λόφου χάρακα περιβαλόντες, καὶ φυλακὴν ἐπιστήσαντες, λοιπὸν ἤδη πρὸς τὴν χειμασίαν ἀσφαλῶς ἡτοιμάζοντο.

CVI. Τῆς δὲ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ὥρας συνεγγιζούσης, εἶλοντο στρατηγούς οἱ Ῥωμαῖοι, Λεύκιον Αἰμίλιον καὶ Γάϊον Τερέντιον. Ὃν κατασταθέντων, οἱ μὲν δικτάτορες ἀπέθνετο τὴν ἀρχήν. (2) Οἱ δὲ προϋπάρχοντες ὑπατοὶ, Γνάϊος Σερούλιος, καὶ Μάρκος Ῥηγοῦλος, ὁ μετὰ τὴν Φλαμινίου τελευτὴν ἐπικατασταθεὶς, τότε προχειρισθέντες ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰμίλιον ἀντιστράτηγος, καὶ παραλαβόντες τὴν ἐν τοῖς ὑπαίθροις ἐξουσίαν, ἐχειρίζον κατὰ τὴν ἑαυτῶν γνώμην τὰ κατὰ τὰς δυνάμεις. (3) Οἱ δὲ περὶ τὸν Αἰμίλιον, βουλευσάμενοι μετὰ τῆς συγκλήτου, τὸ μὲν ἔλλειπον πλῆθος ἔτι τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν ὀλὴν ἐπιβολὴν παραχρῆμα καταγράφαντες, ἐξαπέστειλαν. (4) Τοῖς δὲ περὶ τὸν Γνάϊον διεσάφησαν, ὁλοσχερῇ μὲν κίνδυνον κατὰ μηδὲνα τρόπον συνίστασθαι, τοὺς δὲ κατὰ μέρος ἀκροβολισμοὺς ὡς ἐνεργοτάτους ποιεῖσθαι καὶ συνεχεστάτους, χάριν τοῦ γυμνάζειν καὶ παρασκευάζειν εὐθαρσεῖς τοὺς νέους πρὸς τοὺς ὁλοσχερεῖς ἀγῶνας· (5) τῷ καὶ τὰ πρότερον αὐτοῖς συμπτώματα δοκεῖν οὐχ ἥκιστα γεγενῆσθαι διὰ τὸ νεοσυλλόγοις καὶ τελέως ἀνασκήτοις κεχρῆσθαι τοῖς στρατοπέδοις. (6) Αὐτοὶ δὲ Λεύκιον μὲν Ποστούμιον, ἐξαπέλεκον ὄντα στρατηγόν, στρατόπεδον δόντες, εἰς Γαλατίαν ἐξαπέστειλαν, βουλόμενοι ποιεῖν ἀντιπερίσπασμα τοῖς Κελτοῖς τοῖς μετ' Ἀννίβου στρατευομένοις. (7) Πρόνοιαν δ' ἐποίησαντο καὶ τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ παραχειμαζόντος ἐν τῷ Αἰλυθαίῳ στόλου· διεπέμφαντο δὲ καὶ τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ στρατηγοῖς πάντα τὰ κατεπεύγοντα πρὸς τὴν χρεῖαν. (8) Οὗτοι μὲν οὖν περὶ ταῦτα καὶ περὶ τὰς λοιπὰς ἐγγίνοντο παρασκευὰς ἐπιμελῶς. (9) Οἱ δὲ περὶ τὸν Γνάϊον, κομισάμενοι παρὰ τῶν ὑπάτων ἐντολὰς, πάντα τὰ κατὰ μέρος ἐχειρίζον κατὰ τὴν ἐκείνων γνώμην. (10) Διὸ καὶ τὸ πλείω γράφειν ὑπὲρ αὐτῶν παρήσομεν. Ὅλοσχερές μὲν γὰρ ἦ

recedentes ad horum praesidium se recipiunt; multis expeditorum, sed pluribus etiam legionariorum amissis, iisque viris fortissimis. (7) Hannibal, adventu legionum auxiliantium, quae et recentes erant et ad praelium scite dispositae, perterritus, persequi hostem et pugnare destitit. (8) Igitur qui periculo interfuerant, iis liquido constabat, per Minucii audaciam profligatum penitus Romanorum exercitum fuisse; cauta vero cunctatione Fabii, et antea, et nunc, rem esse restitutam. (9) Sed et iis, qui Romae erant, manifesto tunc claruit, imperatoria prudentia et iudicium firmum ac sapiens quid praestet militari temeritati et inani jactationi. (10) Ceterum Romani, experimento meliora edocti, commune rursus vallum jecere, et iisdem omnes castris consedere: Fabiumque dehinc respicientes cuncti, imperiis illius parere. (11) Carthaginienses, fossa ducta inter illum tumultum et castra sua, summum collem occupatum vallo cinxerunt; ibique posito praesidio, nullo amplius periculo imminente, ad hiberna se comparabant.

CVI. Appetebat jam comitiorum consularium dies. Creati sunt a Romanis consules L. Aemilius et C. Terentius: deinde magistratu dictatores abierunt. (2) Prioris anni consules vero, Cn. Servilius, et Marcus Regulus, (qui in locum defuncti Cos. Flamini fuerat suffectus,) proconsulari imperio ab Aemilio ornati, accepta exercitum qui in castris erant potestate, copias pro suo arbitrio regerant. (3) Aemilius, re cum patribus communicata, quod deerat legionibus ad summam propositam, novis delectibus protinus supplavit, et ad exercitum misit. (4) Scriptum et ad Servilium est, totis quidem viribus dimicare ut abstineret: minuta vero passim praelia quam acerrime posset ac frequentissime consereret, quo tirones exercebantur, et ad justa certamina audenda praepararentur. (5) Priorum enim cladum eam vel praecipuam causam fuisse censebant, quod recens conscripto atque usus militaris penitus rudi milite essent usi. (6) Lucium quoque Postumium, praetorem, in Galliam patres eo consilio cum exercitu miserunt, ut Gallos, qui Hannibali militabant in suam retraherent patriam. (7) Curae etiam fuit senatui, ut classis, quae Lilybaei hiemabat, in Italiam reduceretur. Ad haec Scipionibus, qui in Hispania bellum gerebant, omnia quae postulabat usus miserunt. (8) Ita consules et senatus cum haec, tum reliquos omnes belli apparatus, enixe curabant. (9) Cn. Servilius, ut accepit consulum mandata, ita ex eorum sententia omnia, quae ad curam suam pertinerent, gerebat. (10) Quamobrem plura de iis rebus scribere supersedebimus: prorsus enim in summam belli nihil profectum, neque gestum quidquam dignum

μνήμης ἄξιον ἀπλῶς οὐδὲν ἐπράχθη διὰ τὴν ἐντολήν, καὶ διὰ τὴν τοῦ καιροῦ περίστασιν. (11) Ἀκροβολισμοὶ δὲ μόνον καὶ συμπλοκαὶ κατὰ μέρος ἐγίνοντο πλείους, ἐν αἷς εὐδοκίμουν οἱ προεστῶτες τῶν Ῥωμαίων· καὶ γὰρ ἀνδρωδῶς καὶ νουνεχῶς ἐδόχουν ἕκαστα χειρίζεσθαι.

CVII. Τὸν μὲν οὖν χειμῶνα καὶ τὴν ἐαρινὴν ὥραν διέμειναν ἀντιστρατοπεδεύοντες ἀλλήλους. Ἦδη δὲ παραδιδόντος τοῦ καιροῦ τὴν ἐκ τῶν ἐπετείων καρπῶν χορηγίαν, δίνει τὴν δυνάμιν ἐκ τοῦ περὶ τὸ Γερούνιον χάρακος Ἀννίβας. (2) Κρίνων δὲ συμφέρειν τὸ κατὰ πάντα τρόπον ἀναγκάσαι μάχεσθαι τοὺς πολεμίους, καταλαμβάνει τὴν τῆς Κάννης παραγορευομένης πόλεως ἄκρην. (3) Εἰς γὰρ ταύτην συνέβαινε τὸν τε σίτον καὶ τὰς λοιπὰς χορηγίας ἀθροίζεσθαι τοῖς Ῥωμαίοις ἐκ τῶν περὶ Κανύσιον τόπων· ἐκ δὲ ταύτης αἰετὸς πρὸς τὴν χρεῖαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον παρακομίζεσθαι. (4) Τὴν μὲν οὖν πόλιν ἔτι πρότερον συνέβαινε κατασχάθαι· τῆς παρασκευῆς δὲ καὶ τῆς ἄκρας τότε καταληφθείσης, οὐ μικρὰν συνέπεσε ταραχὴν γενέσθαι περὶ τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις. (5) Οὐ γὰρ μόνον διὰ τὰς χορηγίας ἐδυσχρηστοῦντο ἐπὶ τῷ κατελιγμένῳ τὸν προειρημένον τόπον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ κατὰ τῆς πέριξ εὐρυῶς κείσθαι χώρας. (6) Πέμποντες οὖν εἰς τὴν Ῥώμην συνεχῶς, ἐπυνθάνοντο, τί δεῖ ποιεῖν· ὥς ἂν ἐγγίσαι τοῖς πολεμίοις, οὐ δυνασόμενοι φυγομαχεῖν, τῆς μὲν χώρας καταφθειρομένης, τῶν δὲ συμμάχων πάντων μετεώρων ὄντων ταῖς διανοαῖς. (7) Οἱ δὲ ἰβουλῶσαντο μάχεσθαι, καὶ συμβάλλειν τοῖς πολεμίοις. Τοῖς μὲν οὖν περὶ τὸν Γνάϊον, ἐπισχεῖν ἔτι διεσάφισαν· αὐτοὶ δὲ τοὺς ὑπάτους ἐξαπέστειλλον. (8) Συνέβαινε δὲ, πάντας εἰς τὸν Αἰμίλιον ἀποβλέπειν, καὶ πρὸς τοῦτον ἀπεριδεσθαι τὰς πλείστας ἐλπίδας, διὰ τε τὴν ἐκ τοῦ λοιποῦ βίου καλοκἀγαθίαν, καὶ διὰ τὸ μικροῖς πρότερον χρόνοις ἀνδρωδῶς ἅμα καὶ συμφερόντως δοκεῖν καχειρῆσθαι τὸν πρὸς Ἰλλυριοῦς πόλεμον. (9) Προέβητο δὲ, στρατοπέδους ὅκτω διακινδυνεύειν, 8 πρότερον οὐδέποτε· ἐγένοντο παρὰ Ῥωμαίους· ἐκείνου τῶν στρατοπέδων ἔχοντος ἄνδρας εἰς πεντακισχιλίους, χωρὶς τῶν συμμάχων. (10) Ῥωμαῖοι γὰρ, καθά ποτε καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, αἰετὸς τέτταρα στρατόπεδα προσχειρίζονται. Τὸ δὲ στρατόπεδον, πεζοὺς μὲν λαμβάνει περὶ τετρακισχιλίους, ἵππεις δὲ διακοσίους. (11) Ἐκὼν δὲ τις ὀλοσχερεστέρα προφαίνεται χρεῖα, τοὺς μὲν πεζοὺς ἐν ἐκάστῳ στρατοπέδῳ ποιοῦσι περὶ πεντακισχιλίους, τοὺς δ' ἵππεις τριακοσίους. (12) Τῶν δὲ συμμάχων, τὸ μὲν τῶν πεζῶν πλῆθος, πάρισον ποιοῦσι τοῖς Ῥωμαίοις· στρατοπέδους· τὸ δὲ τῶν ἵππέων ὡς ἐπὶ τριπλάσιον. (13) Τούτων δὲ τοὺς ἡμίσεις τῶν συμμάχων καὶ τὰ δύο στρατόπεδα δόντες ἑκατέρῳ τῶν ὑπάτων, ἐξαποστέλλουσιν ἐπὶ τὰς πράξεις. (14) Καὶ τοὺς μὲν πλείστους ἀγῶνας δι' ἑνὸς ὑπάτου καὶ δύο στρατοπέδων, καὶ τοῦ προειρημένου πλῆθους τῶν συμμάχων χρόνους· σπανίως δὲ πᾶσι πρὸς ἕνα καιρὸν καὶ πρὸς ἕνα χρόνοντα κινδύνον. (15) Τότε δὲ οὕτως ἐκ-

memoria, sive propter illa ipsa mandata, sive quod ita tulerit temporis ratio. (11) Leviter dumtaxat, et per partes saepius est pugnatum : quibus ex praeliis laudem Romani duces reportarunt, quod fortiter prudenterque singula administrarint.

CVII. Ac per hiemem quidem et ver totum castra castris opposita habentes manserunt. Sed ubi novarum frugum tempus advenit : castra, quae ante Gerunium habebat, movit Hannibal. (2) Qui, expedire suis rebus iudicans, ut omnibus artibus hostem ad pugnandum cogeret, arcem oppidi, cui Canna nomen est, occupat. (3) In eam enim Romani et frumentum et reliquos commeatus e Canusio convehabant ; atque inde rursus, prout usus postulabat, ad exercitum deferebant. (4) Oppidum quidem ipsum superiori tempore dirutum fuerat : tunc vero belli apparibus simul cum arce amissis, non mediocriter Romanus exercitus ea re est perturbatus. (5) Non solum enim propter commeatus magnis ex eo difficultatibus afficiebantur, quod is locus in potestatem hostis venisset ; verum eo etiam nomine, quod vicino tractui arx illa opportune imminabat. (6) Romani igitur crebro missitantes, quid opus esset facto sciscitabantur : sibi namque, si hosti semel proximassent, detrectandi certaminis facultatem nullam futuram ; pervastato omni agro, et erectis omnium sociorum animis, atque eventus expectatione suspensis. (7) Censuere tum patres, dimicandum esse. Sed Cnaeus quidem per literas significatum, ut pugna adhuc abstineret : ipsos vero consules ab urbe senatus mittit. (8) Erant autem omnium animi in Aemilium conversi, suasque spes cuncti in hoc innixas habebant, cum propter reliquam vitae illius probitatem, tum quia paucis ante annis bellum adversus Illyrios fortiter atque ex utilitate reipubl. credebatur administrasse. (9) Placuit vero octo legionibus rem gerere, quod nunquam antea populus Romanus fecerat : et cuique legioni ad quina hominum millia attributa erant, praeter sociorum auxilia. (10) Nam Romani, quod et antea diximus, quatuor quotannis legiones conscribunt. Legio autem, peditum circiter quatuor millia, equites ducentos capit. (11) At quoties major aliqua necessitas existit, unicuique legioni assignantur fere quina millia, equites treceni. (12) In sociorum auxiliis peditum numerum aequant legionibus Romanis, equitum triplo [duplo?] maiorem, ut plurimum, constituunt. (13) Horum auxiliorum dimidia pars cum duabus legionibus dari solet utrique consulum, quando ad res gerendas mittuntur. (14) Ad pleraque autem bella alter tantum consulum cum duabus legionibus et ea, quam diximus, copia sociorum adhibetur : raro omnibus viribus simul et ad unum bellum utuntur. (15) At hoc tempore usque adeo perculsi perterritique

πλαγείς ἦσαν καὶ κατάφοβοι τὸ μέλλον, ὥς οὐ μόνον τένταρσιν, ἀλλ' ὁκτὼ στρατοπέδοις Ῥωμαῖοις ὁμοῦ προήρηντο διακινδυνεύειν.

CVIII. Διὸ καὶ παρακαλέσαντες τοὺς περὶ τὸν Αἰμίλιον, καὶ πρὸ ὀθραλμῶν θέντες τὸ μέγεθος τῶν εἰς ἑκάτερον τὸ μέρος ἀποδοθησόμενων ἐκ τῆς μάχης, ἐξάπεστειλαν, ἐντειλάμενοι, σὺν καιρῷ κρίνειν τὰ θλαγενναίως, καὶ τῆς πατρίδος ἀξίως. (2) Οἱ καὶ παραγενόμενοι πρὸς τὰς δυνάμεις, καὶ συναθροίσαντες τὰ πλήθη, τὴν τε τῆς συγκλήτου γνώμην διεσάφησαν τοῖς πολλοῖς, καὶ παρεκάλουν τὰ πρόποντα τοῖς παροστώσι καιροῖς, ἐξ αὐτοπαθείας τοῦ Λευκίου διατιθεμένου τοὺς λόγους. (3) Ἦν δὲ τὰ πλεῖστα τῶν λεγομένων πρὸς τοῦτον τείνοντα τὸν νοῦν, τὸν ὑπὲρ τῶν νεωστὶ γεγονότων συμπτωμάτων. Ὡδε γὰρ καὶ τῇδὲ που συνέβαινε διατετράφθαι, καὶ προσδεῖσθαι παραινέσεως τοὺς πολλούς. (4) Διόπερ ἐπειρᾶτο συνιστάνειν, ὅτι τῶν μὲν ἐν ταῖς προγεγεννημέναις μάχαις ἑλαττωμάτων οὐχ ἓν, οὐδὲ δεύτερον, καὶ πλείω δ' ἂν εὔροι τις αἰτία, δι' αὐτοῦτον αὐτῶν ἐξέβη τὸ τέλος. (5) Ἐπὶ δὲ τῶν νῦν καιρῶν, οὐδεμία λείπεται πρόφασις, ἔάν ἄνδρες ᾧσι, τοῦ μὴ νικᾶν τοὺς ἐχθρούς. (6) Τότε μὲν γὰρ οὔτε τοὺς ἡγεμόνας ἀμφοτέρους οὐδέποτε συνηγωνίσθαι τοῖς στρατοπέδοις, οὔτε ταῖς δυνάμεσι κεχρησθαι γεγυμνασμέναις, ἀλλὰ νεοσυλλόγοις καὶ ἀοράτοις παντὸς δεινοῦ. (7) Τό τε μέγιστον, ἐπὶ τοσούτον ἀγνοεῖσθαι παρ' αὐτοῖς πρότερον τὰ κατὰ τοὺς ὑπεναντίους, ὥστε σχεδὸν μὴδ' ἐωρακότας τοὺς ἀνταγωνιστὰς παρατάττεσθαι, καὶ συγκαταβαίνειν εἰς τοὺς ὁλοσχερεῖς κινδύνους. (8) Οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸν Τρεβίαν ποταμὸν σφαλέντες, ἐκ Σικελίας τῇ προτεραίᾳ παραγεννηθέντες, ἅμα τῷ φωτὶ τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ παρατάξαντο. (9) Τοῖς δὲ κατὰ Τυρρηνίαν ἀγωνισαμένοις, οὐχ ὅσον πρότερον, ἀλλ' οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ συνιδεῖν ἐξεγένετο τοὺς πολεμίους, διὰ τὸ περὶ τὸν ἀέρα γεγόμενον σύμπτωμα. (10) Νῦν γε μὴν πάντα τάναντία τοῖς προειρημένοις ὑπάρχει.

CIX. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡμεῖς ἀμφοτέροι παρῆσμεν, οὐ μόνον αὐτοὶ κοινωνήσαντες ὑμῖν τῶν κινδύνων· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τοῦ πρότερον ἔτους ἀρχοντας ἐτοίμους παρσκευάκαμεν πρὸς τὸ μένειν καὶ μετέχειν τῶν αὐτῶν ἀγώνων. (2) Ὑμεῖς γε μὴν οὐ μόνον ἐωράκατε τοὺς καθοπλισμούς, τὰς τάξεις, τὰ πλήθη τῶν πολεμίων· ἀλλὰ καὶ διαμαχόμενοι μονοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, δεύτερον ἐνιαυτὸν ἤδη διατελείτε. (3) Πάντων οὖν τῶν κατὰ μέρος ἐναντίως ἔχόντων ταῖς προγεγεννημέναις μάχαις, εἰκὸς καὶ τὸ τέλος ἐναντίον ἐκδῆσθαι τοῦ νῦν ἀγῶνος. (4) Καὶ γὰρ ἀποπον, μᾶλλον δ', ὥς εἰπεῖν, ἀδύνατον, ἐν μὲν τοῖς κατὰ μέρος ἀκροβολισμοῖς, ἴσους πρὸς ἴσους συμπίπτοντας, τὸ πλεῖον ἐπικρατεῖν· ὁμοῦ δὲ πάντας παραταξαμένους, πλείους ὄντας ἢ διπλασίους τῶν ὑπεναντίων, ἑλαττωθῆναι. (5) Διόπερ, ὧ ἄνδρες, πάντων ὑμῖν παρσκευασμένων πρὸς τὸ νικᾶν, ἐνδὸς τροσδεῖται τὰ πράγματα, τῆς ὑμετέρας βουλῆσεως καὶ προθυμίας· ὑπὲρ ἧς οὐδὲ παρακαλεῖσθαι πλείω πρέπειν

erant metu impendentis mali, ut non solum quatuor, sed etiam octo legionibus simul, rem gerere constituerint.

CVIII. Igitur *Æmiliū* collegamque cohortati, ubi ob oculos illi posuissent, quanti in utramvis partem momenti hæc pugna esset futura, profectum ab urbe, fortiter et pro majestate Romani nominis, simul atque occasio oblata fuerit, rem cernere jubent. (2) Consules ut ad exercitum venerunt, concione advocata, senatus voluntatem multitudini exponunt, et, prout res postulabat, eos adhortantur; *L. Emilio* mandata patrum ita referente, ut vere sentire ipsū quæ loqueretur intelligeres. (3) Ejus peraque oratio eo tendebat, ut acceptas nuper clades exarsaret. Harum quippe memoria territus miles, adhortatione ejusmodi opus habebat. (4) Probare igitur nitebatur, quod superioribus præliis victi fuissent, non unam, neque alteram, sed vero plures rationes afferri posse, cur ita acciderit. (5) Nunc vero, si viri fuerint, nihil cause dici posse, cur de hoste victoriam non sint reportaturi. (6) Ad id enim temporis neque ambos consules unquam legionibus junctis decertasse; neque militem habuisse exercitatum, sed tironem, et omnium, quæ militiæ occurrunt dura et terribilia, inexpertum: (7) quodque maximum erat, in tantum priores illos naturam hostis sui ignorasse, ut prius ferme, quam eos unquam vidissent quibuscum pugnandum erat, in aciem contra illos prodirent, et ad certandum cum ipsis de summa rerum descenderent. (8) Nam qui ad Trebiam, ait, parum prospere pugnarunt, quum ex Sicilia pridie venissent, ubi illi postridie ejus diei, in acie steterunt. (9) Qui in Etruria dimicarunt, iis, non dicam ante, sed ne in ipsa quidem pugna, propter aeris caliginem, videre licuit hostem. Nunc vero omnia contraria se ratione habent.

CIX. Etenim primum quidem, ecce nos consules ambos, qui non solum ipsi ejusdem vobiscum periculi futuri sumus participes; sed hoc amplius effecimus, ut proximi quoque consules, qui magistratu exierunt, manere, et in societatem hujus certaminis venire non recusaverint. (2) Vos deinde non solum armorum genus hostium, aciem instruendi modum, numerum, notum habetis, sed alterum jam annum inter quotidianas prope cum adversariis pagnas egistis. (3) Quandoquidem igitur secus nunc singulis quæque se habent atque in superioribus præliis; eventum quoque certaminis contrarium futurum necesse est. (4) Absurdum enim foret, imo vero ne fieri quidem potest, ut, qui, pari numero dimicantes, e minutis præliis superiores fere semper discessistis, iidem nunc, universi signis collatis pugnantes, plus quam dimidia parte hostibus numero superiores, ab iis vincamini. (5) Itaque, milites, quum cetera omnia ad victoriam vobis sint parata, illud unicum superest, ut vincendi voluntatem et alacritatem

ἡμῖν ὑπολαμβάνω. (6) Τοῖς μὲν γε μισθοῦ παρὰ τισι στρατευομένοις, ἢ τοῖς κατὰ συμμαχίαν ὑπὲρ τῶν πέλας μάλλουσι κινδυνεύειν, οἷς κατ' αὐτὸν τὸν ἄγωνα καιρὸς ἐστὶ δεινότητος, τὰ δ' ἐκ τῶν ἀποβαινόντων βραχείαν ἔχει διαφορὰν, ἀναγκαῖος δ' τῆς παρακλήσεως γίγνεται τρόπος. (7) Οἷς δὲ, καθάπερ ἡμῖν νῦν, οὐχ ὑπὲρ ἐτέρων, ἀλλ' ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν καὶ πατρίδος καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων ὁ κίνδυνος συνέστηκε, καὶ πολλαπλασίαν τὰ μετὰ ταῦτα συμβαίνοντα τὴν διαφορὰν ἔχει τῶν ἐνεστώτων ἀεὶ κινδύνων, ὑπομνησεως μόνον, παρακλήσεως δ' οὐ, προσδεῖ. (8) Τίς γὰρ οὐκ ἂν βούλοιτο, μέλιστα μὲν νικᾶν ἀγνοιζόμενος· εἰ δὲ μὴ τοῦτ' εἴη δυνατόν, τεθνάναι πρόσθεν μαχόμενος, ἢ ζῶν ἐπιδεῖν τὴν τῶν προειρημένων ὕβριν καὶ καταφθοράν; (9) Διόπερ, ὦ ἄνδρες, χωρὶς τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων, αὐτοὶ λαμβάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐκ τοῦ λείπεσθαι καὶ τοῦ νικᾶν διαφορὰν, καὶ τὰ συνεξακολουθοῦντα τούτοις, οὕτως ἑαυτοὺς παραστήσασθε πρὸς τὴν μάχην, ὥς τῆς πατρίδος οὐ κινδυνεύουσιν νῦν αὐτοῖς τοῖς στρατοπέδοις, ἀλλὰ τοῖς θοῖς. (10) Τί γὰρ ἔτι προσθεῖσα τοῖς ὑποκειμένοις, ἐὰν ἄλλως πως τὰ παρόντα κριθῇ, περιγενήσεται τῶν ἐχθρῶν, οὐκ ἔχει. (11) Πᾶσαν γὰρ τὴν αὐτῆς προθυμίαν καὶ δύναμιν εἰς ὅμῃς ἀπῆρταιται, καὶ πάσας τὰς ἐλπίδας ἔχει τῆς σωτηρίας ἐν ἡμῖν. (12) Ὡς ὑμεῖς αὐτὴν μὴ διαψευσθῆτε νῦν· ἀλλ' ἐπῴδοτε μὲν τῇ πατρίδι τὰς ἀρμοζούσας χάριτας, φανερόν δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσατε, διότι καὶ τὰ πρότερον ἐλαττώματα γέγονεν, οὐ διὰ τὸ Ῥωμαίους χείρους ἄνδρας εἶναι Καρχηδονίων, ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν τῶν τότε μαχομένων, καὶ διὰ τὰς ἐκ τῶν καιρῶν περιστάσεις. (13) Τότε μὲν οὖν ταῦτα καὶ τοιαῦτα παρακαλέσας ὁ Λεύκιος, διαφῆκε τοὺς πολλούς.

CX. Τῇ δ' ἐπαύριον ἀναζεύξαντες, ἦγον τὴν δύναμιν, οὗ τοὺς πολεμίους ἤκουον στρατοπεδεύειν. Δευτεριοὶ δ' ἐπιβαλόντες, παρενίβαλον, περὶ πεντήκοντα σταδίων ἀποσχόντες τῶν πολεμίων. (1) Ὁ μὲν οὖν Λεύκιος, συνθεασάμενος ἐπιπέδους καὶ φιλοὺς ὄντας, τοὺς περὶ τόπους, οὐκ ἔφη δεῖν συμβάλλειν ἱπποκρατούντων τῶν πολεμίων, ἀλλ' ἐπισπᾶσθαι καὶ προάγειν μάλλον εἰς τόπους τοιούτους, ἐν οἷς τὸ πλεόν ἐσται διὰ τῶν πεζικῶν στρατοπέδων ἡ μάχη. (2) Τῷ δὲ Γαίῳ, διὰ τὴν ἀπειρίαν, ὑπὲρ τῆς ἐναντίας ὑπάρχοντος γνώμης, ἦν ἀμφισβήτησις καὶ δυσχρηστία περὶ τοὺς ἡγεμόνας· ὁ πάντων ἐστὶ σφαλερώτατος. (3) Τῆς δ' ἡγεμονίας τῷ Γαίῳ καθηκούσης εἰς τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν, διὰ τὸ παρὰ μίαν ἐκ τῶν ἱθιμῶν μεταλαμβάνειν τὴν ἰσχυρὰν τοὺς ὑπάτους, ἀναστρατοπεδεύσας προῆγε, βουλόμενος ἐγγίσει τοῖς πολεμίοις, πολλὰ διαμαρτυρομένου καὶ καυλόντος τοῦ Λευκίου. (4) Ὁ δ' Ἀννίβας ἀνταλαβὼν τοὺς εὐζώνους καὶ τοὺς ἱππεῖς ἀπῆντα· καὶ προσπεσὼν ἔτι κατὰ πορείαν οὔσι, παραδόξως συνεπλάκετο, καὶ πολλὴν ἐν αὐτοῖς ἐποίητο θόρυβον. (5) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὴν μὲν πρώτην ἐπιφορὰν ἐδέξαντο, προθέμενοί τινας τῶν ἐν τοῖς βαρεῖσι καθοπλισμοῖς μετὰ δὲ

ad pugnam vos adferatis : de qua re ne decere quidem vos arbitror ut pluribus admoneamini. (6) Iis nempe sunt necessariae adhortationes, qui mercede aliis militant, aut ex lege federis pericula pro sociis sunt obituri; quibus, sicut ipsum pugnae tempus periculosissimum est, sic ea, quae post pugnam sunt eventura, exiguum in utramlibet partem momentum habent. (7) At quibus, quemadmodum nunc vobis, pro se ipsis, pro patria, pro conjugibus ac liberis, propositum est certamen; quibus ea, quae pugnatam pugnam consequentur, multis partibus majora gravioraque sunt, quam praesentia pericula; hos monuisse sufficit, adhortari non est necesse. (8) Quis est enim, quin malit, maxime quidem pugnando vincere; aut, si hoc non licet, in praelio certe mori potius, quam vivus hos, quos modo commemoravi, hostis libidini et crudelitati misere expositos videre? (9) Agite igitur, milites, ipsi per vos, tacente me, facite diligenter cogitetis, quam diversa vos victores aut victos maneant; quae vel praemia sperare, vel mala metuere habeatis : atque ita comparati animis ad praelium accedite, ut memineritis, non solis legionibus periclitari hic patriam, sed universum imperium agi. (10) Quod enim, si secus ceciderit instans certamen, amplius ad praesentes apparatus adjiciat patria, quo hostibus superior evadat, nihil reliquum habet. (11) In vobis enim omne studium omnesque vires suas reposuit; in vobis omnes spes salutis suae locatas habet. (12) Quae spes ne eam fallant, videte, quaeso, milites : et prout de vobis patria merita est, ita nunc erga ipsam vos gerite : faciteque, ut omnes mortales intelligant, etiam superiorum temporum detrimenta non ideo fuisse accepta, quod virtute Romanus Carthaginensi cedat; sed partim propter illorum exercituum, qui tunc pugnarunt, imperitiam, partim propter locorum ac temporum iniquitatem. (13) Haec et similia his alia postquam Aemilius ad excitandos multitudinis animos dixisset, concionem dimisit.

CX. Postridie ejus diei consules, motis castris, eo duxere, ubi castra esse hostium cognoverant. Quo ut alteris castris ventum est, paulo amplius sex millium intervallo ab hoste consistit. (2) Ibi tum L. Aemilius, plana et nuda omnia circumcirca esse videns, quia superior equitatu Pœnus erat, abstinendum praelio censebat; et in ejusmodi loca deducendum exercitum attrahendumque hostem esse, ubi pedestribus copiis plurimum res geretur. (3) Huic sententiae quum pro sua imperitia refragaretur C. Terentius, accidit, quod omnium periculosissimum est, ut diffiderent animis inter se duces, neque in commune consularent. (4) Proximo die Terentius, cujus imperium tunc erat (moris enim habent consules Romani alternis diebus imperare), motis castris, multum obtestante et renitente collega, propius hostem accedit. (5) Hannibal cum expeditis et equitibus obviam illis procedit : quos ducentes adhuc agmen subito nec opinantes adortus, pugnamque capessens, magno tumultu complet. (6) At hi, postquam primum hostis impetum, obiecta gravis armaturae aliqua manu, sustinuerunt, deinde, jaculatoribus atque equitibus in hostem immissis, ita rem gesserunt, ut universi certaminis penes ipsos victoria

ταῦτα τοὺς ἀκοντιστάς καὶ τοὺς ἵππεις ἐπαφέντες, ἐπρωτέρουν κατὰ τὴν θλιν συμπλοκὴν, διὰ τὸ τοῖς μὲν Καρχηδονίοις μὴδὲν ἐφεδρεῖν ἀξιόλογον, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ἀναμειγμένας τοῖς εὐζώνοις ὁμοσε κινδυνεύειν τινὰς σπείρας. (7) Τότε μὲν οὖν ἐπιγενομένης νυκτός, ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, οὐ κατὰ τὴν ἐλπίδα τοῖς Καρχηδονίοις ἐκβάσης τῆς ἐπιθέσεως. (8) Εἰς δὲ τὴν ἐπαύριον ὁ Λεύκιος, οὔτε μάχεσθαι κρίνων, οὔτε μὴν ἀπάγειν ἀσφαλῶς τὴν στρατιὰν ἔτι δυνάμενος, τοῖς μὲν δυσὶ μέρεσι κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Αὐφιδον ποταμὸν καλούμενον· (8) ὁ μόνος διαβρεῖ τὸν Ἀπέννινον· (9) τοῦτο δ' ἐστὶν ὄρος συνεχές, ὃ διείργει πάσας τὰς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ῥύσεις, τὰς μὲν εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος, τὰς δὲ εἰς τὸν Ἀδρίαν δι' οὗ ῥέοντα συμβαίνει τὸν Αὐφιδον τὰς μὲν πηγὰς ἔχειν ἐν τοῖς πρὸς τὸ Τυρρηνικὸν κλίμασι τῆς Ἰταλίας, ποιεῖσθαι δὲ τὴν ἐκβολὴν εἰς τὸν Ἀδρίαν· (10) τῷ δὲ τρίτῳ πέραν, ἀπὸ διαβάσεως πρὸς τὰς ἀνατολάς, ἐβάλετο χάρακα, τῆς μὲν ἰδίας παρεμβολῆς περὶ δέκα σταδίου ἀποσχών, τῆς δὲ τῶν ὑπεναντιῶν μικρῷ πλείον· (11) βουλόμενος διὰ τούτων προκαθῆσθαι μὲν τῶν ἐκ τῆς πέραν παρεμβολῆς προνομιούσων, ἐπικεῖσθαι δὲ τοῖς παρὰ τῶν Καρχηδονίων.

CXI. Ἀννίβας δὲ, κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν θεωρῶν, ὅτι καλεῖ τὰ πράγματα μάχεσθαι καὶ συμβάλλειν τοῖς πολεμίοις, εὐλαβούμενος δὲ, μὴ διατέτραπται τὸ πλῆθος ἐκ τοῦ προγεγονότος ἐλαττώματος κρίνας προσδεῖσθαι παρακλήσεως τὸν καιρὸν, συνῆγε τοὺς πολλούς. (2) Ἀθροισθέντων δὲ, περιβλέψαι καλεῖσας πάντας εἰς τοὺς πέριξ τόπους, ἤρετο, τί μείζον εὐχασθαι τοῖς θεοῖς κατὰ τοὺς παρόντας ἐδύναντο καιροὺς, δοθείσης αὐτοῖς ἐξουσίας, τοῦ, παρὰ πολλὴν τῶν πολεμίων ἱπποκρατούντας, ἐν τοιούτοις τόποις διακριθῆναι περὶ τῶν ὧων. (3) Πάντων δὲ τὸ ῥηθὲν ἐπισημνημαμένων, διὰ τὴν ἐνάργειαν τούτου· Τοιγαροῦν, ἔφη, πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἔχετε χάριν· ἐκεῖνοι γὰρ ἡμῖν συγκατασκευάζοντες τὴν νίκην, εἰς τοιούτους τόπους ἤχασιν τοὺς ἐχθρούς· (4) δεύτερον δ' ἡμῖν, ὅτι καὶ μάχεσθαι τοὺς πολεμίους συνηναγκάσαμεν (οὐ γὰρ ἔτι δύνανται τοῦτο διαφυγεῖν) καὶ μάχεσθαι προφανῶς ἐν τοῖς ἡμετέροις προτερήμασι. (5) Τὸ δὲ παρακαλεῖν ὑμᾶς νῦν διὰ πλείονων, εὐθαρσεῖς καὶ προθύμους εἶναι πρὸς τὸν κίνδυνον, οὐδαμῶς μοι δοκεῖ καθήκειν. (6) Ὅτε μὲν γὰρ ἀπείρως διέκεισθε τῆς πρὸς Ῥωμαίους μάχης, ἔδει τοῦτο ποιεῖν· καὶ μεθ' ὑποδειγμάτων ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς πολλοὺς διεθέμην λόγους. (7) Ὅτε δὲ κατὰ τὸ συνεχές τριπλὴ μάχαις τηλικαύταις ἐξ ὁμολογουμένου νενικήκατε Ῥωμαίους, ποῖος ἂν ἔτι λόγος ὑμῖν ἰσχυρότερον παραστήσῃ θάρσος αὐτῶν τὸν ἔργον; (8) Διὰ μὲν οὖν τῶν πρὸ τοῦ κινδύνου κεκρατήκατε τῆς χώρας καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἀγαθῶν, κατὰ τὰς ἡμετέρας ἐπαγγελίας, ἀψευστούντων ἡμῶν ἐν πᾶσι τοῖς πρὸς ὑμᾶς εἰρημένους· ὃ δὲ νῦν ἄγων ἐνέστηκε περὶ τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἀγαθῶν. (9) Οὐδ' ἔτι κερτήσαντες

staret; quandoquidem Carthaginiensium acies omni prope modum subsidio erat nudata, quum Romani levi suæ armaturæ nonnullos legionariorum manipulos immixtos haberent, qui simul pugnarent. (7) Tunc igitur superveniente nocte invicem sunt separati, haud sane eo dimicationis eventum, quem speraverant Carthaginienses, cum hostem sunt adorti. (8) Die sequenti Æmilius, quum neque pugnandi consilium probaret, neque tamen exercitum inde absque periculo posset abducere, cum duabus copiarum partibus castra ad Aufidum amnem communivit. (Hic unicus est fluvius, qui Apenninum montem permeat; (9) quo monte omnes, qui Italiam rigant, fluvii separantur, aliis superum, aliis inferum mare petentibus: hic vero amnis per Apenninum fluens, fontes quidem in ea regione Italiæ, quæ in Etruscum mare vergit, habet, ostium vero in Adriaticum exit.) (10) Tertiam partem exercitus trans Aufidum, ad ortum ejus loci ubi fluvius transibatur, ex modici passuum intervallo a suis castris, paulo vero amplius ab hoste, castra metari jussit: (11) hoc consilio, ut per hos simul præsidio esset suis, qui ex ulterioribus castris pabulatum exirent, simulque illis immineret, qui ob eandem causam e vallo Carthaginiensium prodirent.

CXI. Hannibal vero, tempus adesse cernens, quo manus conserere et dimicare cum hostibus oporteret, veritus, ne recens damnum animis militum aliquam attulisset consternationem, suos sibi esse alloquendos ratus, concionem advocavit. (2) Qui ubi convenere, jubet omnes loca circumjuncta circumspicere: deinde quaerit ex illis, ecquid impræsentiarum, si facta sibi a diis esset potestas, optare majus ab iis potuissent, quam ut, qui hostem equitate longe superent, talibus in locis periculum summæ rerum facerent? (3) Quum, in re tam manifesta, omnium assensu comprobata ejus vox esset: Vos igitur, inquit, diis primo gratias agite, qui, victoriam nobis parantes, in ejusmodi loca hostes deduxerunt: (4) deinde et nobis, qui ad necessitatem pugnandi eos compulimus (pugnam enim jam declinare amplius non possunt) et quidem loco iniquo ipsis, nobis autem palam opportuno. (5) Ut autem pluribus vos horter, quo fidente atque alacri animo pugnam capessatis, nequaquam nunc convenire mihi videtur. (6) Tunc fuit ei orationi locus, quando pugnae cum Romanis nullum adhuc periculum feceratis: quo tempore multa ego apud vos in eam sententiam, exemplis etiam sub oculis positis, disserui. (7) Nunc, cum tribus continuis præliis tantas tamque professas victorias de Romanis reportavistis; quæ vis dicendi plus valere queat ad animos vobis faciendos, quam res ipsæ quas gessistis? (8) Igitur præcedentibus quidem victoriis regione potiti estis, et omnibus ejus bonis, sicut vobis promiseramus; et quæcumque vobis dixeram, ea omnia res ipsæ comprobaverunt: nunc vero de urbibus, et earum opibus, superest certamen. (9) Ex quo si victores discesseritis,

κύριοι μὲν ἔσεσθε παραχρῆμα πάσης Ἰταλίας· ἀπαλλαγέντες δὲ τῶν νῦν πόνων, γενομένοι συμπάσης ἐγκρατεῖς τῆς Ῥωμαίων εὐδαιμονίας, ἡγεμόνες ἅμα καὶ δεσπόται πάντων γενήσεσθε διὰ ταύτης τῆς μάχης. (10) Διόπερ οὐκ ἔτι λόγων, ἀλλ' ἔργων ἐστὶν ἡ χρεῖα. Θεῶν γὰρ βουλομένων, ὅσον οὕτω βεβαιώσκειν ἡμῖν πέπεισμαι τὰς ἐπαγγελίας. (11) Ταῦτα δὲ καὶ τούτοις παραπλήσια διαλεχθεὶς, προθύμως αὐτὸν ἐπισημιναμένου τοῦ πλήθους, ἐπαινέσας καὶ δεξιόμενος αὐτῶν τὴν ὁρμὴν, ἀπῆκε· καὶ παραχρῆμα κατεστρατοπέδευσε, ποιοῦμενος τὸν χάρακα παρὰ τὴν αὐτὴν πλευρὰν τοῦ ποταμοῦ τῇ μελζονὶ στρατοπεδείᾳ τῶν ὑπεναντίων.

CXII. Τῇ δ' ἐχομένῃ περὶ παρασκευῆν καὶ θεραπείαν παρήγγειλε γίνεσθαι πᾶσι. Τῇ δ' ἐξῆς παρὰ τὸν ποταμὸν ἐξέταττε τὰ στρατοπέδα, καὶ ὄμιλος ἦν μάχεσθαι σπεύδων τοῖς ὑπεναντίοις. (2) Ὁ δὲ Λεύκιος, δυσαρεστοῦμενος μὲν τοῖς τόποις, ὥρῳ δ' ὅτι ταχέως ἀναγκασθήσονται μεταστρατοπεδεῦν οἱ Καρχηδόνιοι διὰ τὸν πορισμὸν τῶν ἐπιτηδεύων, εἶχε τὴν ἡσυχίαν, ἀσφαλισάμενος ταῖς ἐφεδρείαις τὰς παρεμβολάς. (3) Ἀννίβας δὲ, χρόνον ἱκανὸν μέινας, οὐδενὸς ἀντεκρίνοντος, τὴν μὲν λοιπὴν δύναμιν αὐδὺς εἰς χάρακα κατέστησε· τοὺς δὲ Νομάδας ἐπαφῆκε τοῖς ὀδρουμένοις ἀπὸ τῆς ἐλάττονος παρεμβολῆς. (4) Τῶν δὲ Νομάδων ἕως πρὸς αὐτὸν τὸν χάρακα προσπιπτόντων, καὶ διακυλύντων τὴν ὑδρεῖαν, ὅ τε Γάϊος ἔτι μάλλον ἐπὶ τούτοις παρωζύνετο, τὰ τε πλήθη πρὸς τὸν κίνδυνον ὁρμὴν εἶχε, καὶ δυσχερεῶς ἔφερε τὰς ὑπερθέσεις. (5) Βαρύτατος γὰρ δὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ τοῦ μέλλειν γίνεσθαι χρόνος· ὅταν δ' ἅπαξ κριθῇ, ὅ τε ἂν ᾗ πάσχειν πάντων τὸν δοκοῦντων εἶναι δεινῶν ὑπομενετόν. (6) Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην προσπεπτακός, ὅτι παραστρατοπεδεύουσιν ἄλληλοις, καὶ συμπλοκαὶ γίνονται τῶν προκινδυνεύοντων ἀνὰ ἐκάστην ἡμέραν, ὀρθὴ καὶ περίφοβος ἦν ἡ πόλις. (7) Δεδιότων μὲν τῶν πολλῶν τὸ μέλλον, διὰ τὸ παλλάκις ἤδη προητηθῆναι, προορωμένων δὲ καὶ προλαμβανόντων τὰ συμβησόμενα ταῖς ἐννοίαις, ἐὰν σφάλλωνται τοῖς θίλοις. (8) Πάντα δ' ἦν τὰ παρ' αὐτοῖς λόγια πᾶσι τότε διὰ στόματος, σημείων δὲ καὶ ταῖρων πᾶν μὲν ἱερὸν, πᾶσα δ' ἦν οἰκία πλήρης· ἐξ ἴδων εὐχαὶ καὶ θυσίαι καὶ θεῶν ἱκετηρίαι καὶ δεήσεις ἐπεῖχον τὴν πόλιν. (9) Δεινοὶ γὰρ ἐν ταῖς περιστάσεσι Ῥωμαῖοι, καὶ θεοὺς ἐξιλάσκεσθαι καὶ ἀνθρώπους, καὶ μηδὲν ἀπρεπὲς μηδ' ἀγενεὲς ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς ἡγεῖσθαι τῶν περὶ ταῦτα συντελουμένων.

CXIII. Ὁ δὲ Γάϊος, ἅμα τῷ παραλαβεῖν τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ τὴν ἀρχὴν, ἄρτι τῆς κατὰ τὸν ἥλιον ἀνατολῆς ἐπιφαινομένης, ἐκίνει τὴν δύναμιν ἐξ ἐκατέρας ἅμα τῆς παρεμβολῆς. (2) Καὶ τοὺς μὲν ἐκ τοῦ μελζονος χάρακος διαβιβάζων τὸν ποταμὸν, εὐθέως παρεμβάλε· τοὺς δ' ἐκ θατέρου συνάπτων τούτοις, ἐπὶ τὴν αὐτὴν εὐθείαν ἐξέταττε, λαμβάνων πᾶσι τὴν ἐπιφάνειαν τὴν πρὸς μεσημβρίαν. (3) Τοὺς μὲν οὖν τῶν Ῥω-

ilicet vestra erit universa Italia : et vos unicum hoc praelium, omnibus perfunctos laboribus, imperio atque divitiis universis Romanorum potitos, principes ac dominos omnium efficiet. (10) Quare non jam verbis est opus ; sed manu res gerenda. Etenim, diis volentibus, brevi tempore momento promissa mea effecta vobis me daturum confido. (11) Hæc et in hanc sententiam alia postquam dixerat Hannibal, multitudine approbationis signum voce manumque dante, ipse, egregia suorum voluntate laudata, concionem dimisit : statimque ab eadem parte amnis, ubi majora castra hostium erant, ipse quoque castra communit.

CXII. Postridie curari corpora et parari omnes ad pugnam præcipit. Tum sequenti die secundum fluvium aciem instruxit, et pugnandi potestatem Romanis facit. (2) Lucius, cui iniquus admodum locus displicebat, quum non dubitaret brevi Carthaginenses commeatum expediendorum causa coactum iri signa transferre, intra castra suos continuit, firmioribus stationibus pro vallis utrorumque castrorum localis. (3) Hannibal, quum aliquamdiu stetisset in acie, hoste non educente, reliquas copias intra vallum reducit ; Numidas in eos immittit, qui e minoribus castris aquabantur. (4) Numidis vero ad ipsum usque vallum Romanorum procurstantibus, et aqutionem intercludentibus, majore adhuc pugnae cupiditate flagrare Terentius coepit ; et milites quoque ipsos, omnis jam morae impatientes, præliandi ardor invasit. (5) Adeo nullum mortalibus tempus est longius atque molestius, quam ubi mora nobis neclitur. Postquam vero semel jacta est alea, non recusandum est pati quidquid tandem evenerit eorum quæ dura hominibus videntur. (6) Ubi Romam est allatus nuntius, castra castris esse collata, et velitationes inter stationes quotidie fieri, erecta animis et pleno metus civitas fuit ; (7) eventum prælii, propter memoriam tot recentium cladum, cunctis horrentibus, ac facile intelligentibus, cogitationeque sibi fingentibus, quis, fractis ibi rebus, futurus esset reip. status. (8) Et erant in ore omnibus omnia fatidicis ipsorum libris comprehensa oracula : ostentorum item ac prodigiorum templa cuncta et cunctas privatorum domos cerneret referatas. Omnes igitur per universam urbem vota concipere, rem divinam facere, diis immortalibus supplicia ac preces agitare. (9) Solent namque Romani periculosis temporibus miram quamdam industriam ad deum hominumque iram avertendam adhibere : neque eorum, quæ in ejusmodi casibus fieri amant, quidquam aut parum decorum, aut parum ex sua dignitate esse arbitrantur.

CXIII. At Varro postero die, (cujus sors ejus diei imperii erat,) susceptis statim fascibus, vix dum illucescente sole, ex utrisque simul castris copias educit. (2) Et majoribus quidem egressos, statim, ut quosque traduxerat, ita in acie locat : tum alteros ex minoribus castris his jungit, et continuata serie dirigit ; ita quidem, ut frons totius aciei meridiem spectaret. (3) Romanos igitur equi-

μαίων ἱππεῖς παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ἐπὶ τοῦ δεξιῷ κέρατος κατέστησε· τοὺς δὲ πεζοὺς συνεχεῖς τούτοις ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας ἐξέτεινε, πυκνοτέρως ἢ πρόσθεν τὰς σημαίας καθιστάνων, καὶ ποῶν πολλαπλάσιον τὸ βάθος ἐν ταῖς σπεύραις τοῦ μετώπου. (4) Τοὺς δὲ τῶν συμμαχῶν ἱππεῖς εἰς τὸ λαῖον κέρας παρενέβαλε. Πάσης δὲ τῆς δυνάμεως προέστηκε τοὺς εὐζώνους ἐν ἀποστάσει. (5) Ἦσαν δὲ σὺν τοῖς συμμαχοῖς, πεζῶν μὲν εἰς ὀκτὼ μυριάδας, ἱππεῖς δὲ μικρῷ πλείους τῶν ἑξακισχιλίων. (6) Ἀννίβας δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τοὺς μὲν Βαλιάρεις καὶ λογχοφόρους διαβιδάσας τὸν ποταμὸν, προεβάλετο τῆς δυνάμεως· τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ χάρακος, καὶ περαιώσας κατὰ διττοὺς τόπους τὸ βεῖθρον, ἀντετάττετο τοῖς πολεμίοις· (7) ἐτίθει δὲ ἐπ' αὐτὸν μὲν τὸν ποταμὸν, ἐπὶ τῶν εὐώνυμων, τοὺς Ἰβήρας καὶ Κελτοὺς ἱππεῖς, ἀντίους τοῖς ἑὼν Ῥωμαίων ἱππεῦσι· συνεχεῖς δὲ τούτοις, πεζοὺς, τοὺς ἡμίσεις τῶν ἐν τοῖς βαρέσι καθοπλισμοῖς Λιθύων· ἐξῆς δὲ τοῖς εἰρημένοις, Ἰβήρας καὶ Κελτοὺς· παρὰ δὲ τούτοις, τὸ λοιπὸν μέρος ἔθηκε τῶν Λιθύων· ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιῷ κέρατι, ἐπέταξε τοὺς Νομαδικοὺς ἱππεῖς. (8) Ἐπεὶ δὲ πάντ' ἐπὶ μίαν εὐθείαν ἐξέτεινε, μετὰ ταῦτα λαβὼν τὰ μέσα τῶν Ἰβήρων καὶ Κελτῶν τάγματα, προῆγε, καὶ τάλλα τούτοις ἐκ τοῦ κατὰ λόγον παρίστανε ζυγοῦντα, μνηνοειδὲς ποιῶν τὸ κύρτωμα, καὶ λεπτύνων τὸ τούτων αὐτῶν σχῆμα· (9) βουλόμενος ἐφεδρείας μὲν τάξιν ἐν τῇ μάχῃ τοὺς Λίβυας αὐτῶν ἔχειν, προκινδυνεύσαι δὲ τοῖς Ἰβήρσι καὶ Κελτοῖς.

CXIV. Ἦν δ' ὁ καθοπλισμὸς τῶν μὲν Λιθύων Ῥωμαϊκός, οὗς πάντας Ἀννίβας, ἐν τοῖς ἐκ τῆς προγεγενημένης μάχης σύλοις ἐκλέξας, κατακεκοσμήκει. (2) Τῶν δ' Ἰβήρων καὶ Κελτῶν ὁ μὲν θυρεὸς ἦν παραπλήσιος· τὰ δὲ ξίφη τὴν ἐναντίαν εἶχε διάθεσιν. (3) Τῆς μὲν γὰρ οὐκ ἔλαττον τὸ κένημα τῆς καταφορᾶς ἰσχυρὸς πρὸς τὸ βλάπτειν· ἡ δὲ Γαλιτικὴ υἰαχαιρα μίαν εἶχε χρεῖαν τὴν ἐκ καταφορᾶς, καὶ ταύτην ἐξ ἀποστάσεως. (4) Ἐναλλὰξ δὲ ταῖς σπεύραις αὐτῶν παρατεταγμένων, καὶ τῶν μὲν Κελτῶν γυμνῶν, τῶν δὲ Ἰβήρων λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις κεκοσμημένων κατὰ τὰ πάτρια, ξενίζουσιν ἅμα καὶ καταπληκτικὴν συνέβαινε γίνεσθαι τὴν πρόσσφιν. (5) Ἦν δὲ τὸ μὲν τῶν ἱππικῶν πλῆθος τὸ σύμπαν τοῖς Καρχηδονίοις εἰς μυρίους· τὸ δὲ τῶν πεζῶν, οὐ πολλὸν πλείον τετρακισμυρίων σὺν τοῖς Κελτοῖς. (6) Εἶχε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν τῶν Ῥωμαίων Αἰμίλιος· τὸ δὲ εὐώνυμον Γάιος· τὰ δὲ μέσα Μάρκος καὶ Γναίος, οἱ τῷ πρότερον ἔτει στρατηγοῦντες. (7) Τῶν δὲ Καρχηδονίων τὸ μὲν εὐώνυμον Ἀσδρούβας εἶχε· τὸ δὲ δεξιὸν Ἄννων· ἐπὶ δὲ τοῖς μέσοις αὐτοὺς ἦν Ἀννίβας, ἔχων μεθ' αὐτοῦ Μάγωνα τὸν ἀδελφόν. (8) Βλαπούσης δὲ τῆς μὲν τῶν Ῥωμαίων τάξεως πρὸς μεσημβρίαν, ὥς ἐπ' αὐτὴν προεῖπον, τῆς δὲ τῶν Καρχηδονίων πρὸς τὰς ἀρκτους· ἑκατέρους ἀβλαβῶς συνέβαινε γίνεσθαι τὴν κατὰ τὸν ἥλιον ἀνατολήν.

tes ad ipsum flumen in dextro cornu locat : pedites his continuos in eadem serie porrigit : confertos magis, quam alias, manipulos statuens, et multo majorem ordinem altitudinem faciens quam frontem. (4) Sociorum equitum in laevum cornu disponit. Ante universam aciem leviter armatos ex modico intervallo constituit. (5) Erant autem omnino in exercitu Romanorum cum sociis, peditum octoginta millia, equites paulo amplius millia sex. (6) Per idem tempus Hannibal Baleares et jaculatores Aufidum transmisit, et ante signa constituit; reliquasque copias, castris eductas, ac duobus locis fluvium transire jussas, ex adverso hostium instruit. (7) In laevo cornu (id erat amni proximum) Hispani et Galli equites contra Romanum equitatum dispositi: proxime istos locati sunt pedites; primum quidem dimidia pars Afrorum gravioris armaturæ, tum juxta hos Hispani et Galli, dein rursus reliqua pars Afrorum: dextro cornu Numidæ equites circumfusi. (3) Postquam vero omnes copias æquali fronte recta serie produxisset, tum vero ipse cum mediis Hispanorum et Gallorum ordinibus præ ceteris progressus, reliquos utrimque ordines juxta hos ita constituit, ut lunata efficeretur convexitas, et altitudo horum ordinum pro portione minueretur. (9) Id eo consilio fecit, ut dum ipse in acie staret cum Hispanis et Gallis, in subsidium parati manerent Afri.

CXIV. Erant autem Afri omnes Romano more armati, armis ab Hannibale ex superioris prælii spoliis selectis. (2) Hispanorum et Gallorum scuta ejusdem formæ erant: dispares ac dissimiles gladii. (3) Hispanorum enim, non minus ad punctum ferendum hostem valebant, quam ad cæsim petendum: Gallorum gladii ad cæsim dumtaxat ferendum utiles; quam ad rem opus erat aliquo intervallo. (4) Quum autem utrorumque manipuli alternatim essent dispositi, et Galli quidem nudi, Hispani vero pro more gentis suæ linteis tunicis purpura prætextis adornati starent; novam ac terribilem præ se speciem ferebant. (5) Equites a parte Carthaginensium erant omnino decies mille: pedites, cum auxiliis Gallorum, non multo plures quadraginta millibus. (6) Cornua tenebant apud Romanos, Æmilium dextrum: laevum Terentius Varro: mediam pugnam Regulus et Servilius, superioris anni consules, tuebantur. (7) Apud Carthaginenses, laevum Adrubal regebat; in dextro curabat Hanno: mediam aciem Hannibal ipse cum fratre Magone tenebat. (8) Et quum Romana acies meridiem spectaret, quod ante diximus, Carthaginensis septemtrionem, neutros exorti solis radii offende-
debant.

CXV. Γενωμένης δὲ τῆς συμπλοκῆς τῆς πρώτης ἐκ τῶν προτεταγμένων, τὰς μὲν ἀρχὰς αὐτῶν τῶν εὐζώνων ἔπισος ἦν ὁ κίνδυνος. (2) Ἄμα δὲ τῷ τοῦς Ἰβηρας καὶ Κελτοὺς ἱππεῖς ἀπὸ τῶν εὐωνύμων παλάσαι τοῖς Ῥωμαίοις, ἐποιοῦν οὗτοι μάχην ἀληθινήν καὶ βαρβαρικὴν. (3) Οὐ γὰρ ἦν κατὰ νόμους ἐξ ἀναστροφῆς καὶ μεταβολῆς ὁ κίνδυνος· ἀλλ' εἰσάπαξ συμπεσόντες, ἐμάχοντο συμπλεκόμενοι κατ' ἄνδρα, παρακαταβαίνοντες ἀπὸ τῶν ἱππῶν. (4) Ἐπειδὴ δὲ ἐκράτησαν οἱ παρὰ τῶν Καρχηδονίων, καὶ τοὺς μὲν πλείστους ἀπέκτειναν ἐν τῇ συμπλοκῇ, πάντων ἐκθύμους καὶ γενναίως διαγωνιζομένων τῶν Ῥωμαίων, τοὺς δὲ λοιποὺς ἤλαυνον παρὰ τὸν ποταμὸν φονεύοντες, καὶ προσφέροντες τὰς χεῖρας ἀπαιρητήτως· τότε δὴ τὰ πεζικὰ στρατόπεδα, διαδεξάμενα τοὺς εὐζώνους, συνέπεσεν ἀλλήλοις. (5) Ἐπὶ βραχὺ μὲν οὖν τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν Κελτῶν ἕμενον αἱ τάξεις, καὶ διεμάχοντο τοῖς Ῥωμαίοις γενναίως· μετὰ δὲ ταῦτα τῷ βάρει θλιβόμενοι, κλίνοντες ὑπεχώρουν εἰς τοῦπίσω, λύσαντες τὸν μηνίσχον. (6) Αἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων σπεῖραι, κατὰ τὴν ἐκθυμίαν ἐπόμεναι τούτοις, διέκοψαν βραδίως τὴν τῶν ὑπεναντίων τάξιν· ἅτε δὴ τῶν μὲν Κελτῶν ἐπὶ λεπτὸν ἐκτεταγμένων, αὐτοὶ δὲ πετυκνωκότες ἀπὸ τῶν κεράτων ἐπὶ τὰ μέσα καὶ τὸν κινδυνεύοντα τόπον. (7) Οὐ γὰρ ἄμα συνέβαινε τὰ κέρατα καὶ τὰ μέσα συμπίπτειν, ἀλλὰ πρῶτα τὰ μέσα· διὰ τὸ τοὺς Κελτοὺς ἐν μηχανοειδεί σχήματι τεταγμένους, πολλὴ προπετωκέναι τῶν κεράτων, ἅτε τοῦ μηνίσχου τὸ κύρτωμα πρὸς τοὺς πολεμίους ἔχοντος. (8) Πλὴν ἐπόμενοί γε τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ συντρέχοντες ἐπὶ τὰ μέσα καὶ τὸν εἰκοντα τόπον τῶν πολεμίων, οὕτως ἐπιπολὺ προέπεσον, ὥστ' εἰς ἑκατέρου τοῦ μέρους κατὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιζανείας τοὺς Αἰθίους αὐτῶν γενέσθαι, τοὺς ἐν τοῖς βαρέσι καθοπισμοῖς. (9) Ὡς οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρματος κλίναντες ἐπ' ἀσπίδα, καὶ τὴν ἐμβολὴν ἐκ δόρατος ποιοῦμενοι, παρίσταντο παρὰ πλευρὰν τοῖς πολεμίοις. (10) Οἱ δ' ἀπὸ τῶν εὐωνύμων, ἐπὶ δόρυ ποιοῦμενοι τὴν κλίσιν, ἐξ ἀσπίδος ἐπιπαρενέβαλλον, αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ὃ δέον ἦν ποιεῖν, ὑποδευνύοντες. (11) Ἐξ οὗ συνέβη κατὰ τὴν Ἀνίβου πρόνοιαν, μέσους ἀποληφθῆναι τοὺς Ῥωμαίους ὑπὸ τῶν Αἰθίων, κατὰ τὴν ἐπὶ τοὺς Κελτοὺς παράπτωσιν. (12) Οὗτοι μὲν οὖν οἶκ' ἐπιφαγγηδὸν, ἀλλὰ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ σπεῖρας στρεφόμενοι πρὸς τοὺς ἐκ τῶν πλαγίων προσπετωκότες, ἐποιοῦντο τὴν μάχην.

CXVI. Αὐτίκιος δὲ, καίπερ ὦν ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρματος, καὶ μετασχὼν τοῦ τῶν ἱππέων ἀγώνος, ὅμως ἐτι τότε διωκόμετος. (2) Βουλόμενος δὲ τοῖς κατὰ τὴν παρέκκλησιν λόγοις ἀκολουθῆς ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι τῶν ἔργων, καὶ θεωρῶν τὸ συνέχον τῆς κατὰ τὸν ἀγῶνα κρίσεως ἐν τοῖς πεζικοῖς στρατοπέδοις κείμενον, (3) παριππεύων ἐπὶ τὰ μέσα τῆς ὁλης παρατάξεως, ἄμα μὲν αὐτὸς συνεπλέκετο, καὶ προσέφερε τὰς χεῖρας τοῖς ὑπεναντίοις, ἄμα δὲ παρεκάλει καὶ παρώξυνε τοὺς παρ'

CXV. Commissa pugna ab iis qui ante signa stabant, principio soli leviter armati pari utrumque discrimine decertarunt. (2) Ubi vero, qui in laevo cornu erant, equites Hispani et Galli congressi sunt cum Romanis, vere atrox et barbaricum praelium per hos est editum. (3) Neque enim, ut in legitimis pugnis fieri solet, aversione ab hoste, et rursus conversione in eundem, dimicabatur; sed ut semel erant congressi, ad pedes desilientes, vir cum viro decertabant. (4) Vicerunt autem Carthaginiensium equites, ac plerosque Romanorum in conflictu, quantumvis forti atque obstinato animo pugnantes, occiderunt, reliquos secundum flumen propulsos contrucidarunt, et, nulla cuiquam venia data, omnes interemerunt. Ac tunc demum gravis armaturae pedites, in locum expeditorum succedentes, inter se concurrunt. (5) Et Hispani quidem Callique, quum Romanorum impetum aliquandiu, servatis ordinibus acriter dimicando, sustinuissent, mox hostium mole ipsa obruti, terga vertere ac pedem referre, soluta figura lunulae, quam prius effecerant, coepere. (6) Quos Romanorum manipuli ingenti animorum ardore secuti, hostilem aciem facile per-rupere: quanctquidem Gallorum acies exigua altitudine erat instructa, Romani autem confertis ordinibus e cornibus versus mediam pugnam et locum discriminis sese contulerant. (7) Non enim Carthaginiensium cornua cum media acie simul concurrerunt, sed media primo acies: quia Galli, in lunulae formam dispositi, multum ultra cornua prominebant; pars quippe lunulae convexa hosti erat obversa. (8) Quum igitur hos Romani sequerentur, et in medium cedentemque hostium sinum irruerent, in tantum sese praecipitaverunt spatii, ut ex utraque parte ad latera consistentes graviore armis pedites Afros haberent. (9) Horum enim illi, qui in dextro cornu erant, flexione ad sinistram facta, aliis a dextra se adplicabant, atque ita lateri hostium oppositi stabant: (10) qui in sinistro cornu erant, inclinatione facta ad dextram, laevo hostium lateri erant oppositi: et res quidem ipsa, quid facto opus esset, illos admonuerat. (11) Ita accidit, quod prudenter viderat Hannibal, ut Romani, dum Gallos temere insequuntur, medii interciperentur ab Afris. (12) Hi igitur, non jam tota simul acie sed viritim et manipulatim in hostem undique a lateribus ipsos invadentem conversi, pugnabant.

CXVI. L. Aemilius, etsi ab initio in dextro cornu steterat, et equestri praelio interfuerat, adhuc tamen erat in vivis. (2) Hic quum, quemadmodum in cohortatione ad milites praedixerat, rebus ipsis ubique vellet interesse, (3) cernens universae pugnae eventum in legionario pedite verti, in mediam aciem adacto equo, simul obvios hostium manu trucidabat, simul suos milites ad pugnam cohortabatur atque

αὐτοῦ στρατιώτας. (4) Τὸ δὲ παραπλήσιον Ἀννίδας ἐποίησε καὶ γὰρ οὗτος ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τούτοις τοῖς μέρεσιν ἐπέστη τῆς δυνάμεως. (5) Οἱ δὲ Νομάδες ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος προσπίπτοντες τοῖς ὑπεναντίοις ἱππεῦσι, τοῖς ἐπὶ τῶν εὐωνύμων τεταγμένοις, μέγα μὲν οὐτ' ἐποιοῦν οὐδὲν, οὐτ' ἐπασχον, διὰ τὴν ιδιότητα τῆς μάχης· ἀπράκτους γε μὴν τοὺς πολεμίους παρεσκεύαζον, περισπῶντες, καὶ πανταχόθεν προσπίπτοντες. (6) Ἐπεὶ δ' οἱ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν, ἀποκτείναντες τοὺς περὶ τὸν ποταμὸν ἱππεῖς πλὴν παντελῶς ὀλίγων, παρεδοθήσαν ἀπὸ τῶν εὐωνύμων τοῖς Νομάσι· τότε προϊδόμενοι τὴν ἔξοδον αὐτῶν οἱ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς, ἐκκλίναντες ἀπεχώρουν. (7) Ἐν ᾧ καιρῷ πραγματικὸν δοκεῖ ποιῆσαι καὶ φρόνιμον ἔργον Ἀσδρούβας. Θεωρῶν γὰρ τοὺς Νομάδας τῷ τε πλῆθει πολλοὺς ὄντας, καὶ πρακτικωτάτους καὶ φοβερωτάτους τοῖς ἀπαξ ἐγκλίνασιν, τοὺς μὲν φεύγοντας παρέδωκε τοῖς Νομάσι· πρὸς δὲ τὴν τῶν πεζῶν μάχην ἤγειτο, σπεύδων παραβοηθῆσαι τοῖς Αἰθύσι. (8) Προσπεσὼν δὲ τοῖς Ῥωμαῖκοῖς στρατοπέδοις κατὰ νότου, καὶ ποιούμενος ἐκ διαδοχῆς ταῖς θλαῖς ἐμβολὰς ἅμα κατὰ πολλοὺς τόπους, ἐπέβρωσε μὲν τοὺς Αἰθύας, ἱταπείνωσε δὲ καὶ κατεπλήξατο ταῖς ψυχαῖς τοὺς Ῥωμαίους. (9) Ἐν ᾧ καιρῷ καὶ Λεύκιος Αἰμίλιος, περιπεσὼν βιαίοις πληγαῖς, ἐν χειρῶν νόμῳ μετέλλαξε τὸν βίον· ἀνὴρ πάντα τὰ δίκαια τῇ πατρίδι κατὰ τὸν λοιπὸν βίον, καὶ κατὰ τὸν ἔσχατον καιρὸν, εἰ καὶ τις ἕτερος, ποιήσας. (10) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, μέχρι μὲν ἐμάχοντο κατὰ τὰς ἐπιφανείας στρεφόμενοι πρὸς τοὺς κεκυκλωστας, ἀντείχον. (11) Ἄει δὲ τῶν περὶ ἀπολλυμένων, καὶ κατὰ βραχὺ συγκλειόμενοι, τέλος αὐτοῦ πάντες, ἐν οἷς καὶ Μάρκος καὶ Γνάτιος, ἔπεσον· οἱ τὸ πρότερον ἔτος ὕπατοι γεγονότες, ἄνδρες ἀγαθοί, καὶ τῆς Ῥώμης ἀξιοὶ γενομένοι κατὰ τὸν κίνδυνον. (12) Κατὰ δὲ τὸν τούτων φόνον καὶ τὴν συμπλοκὴν, οἱ Νομάδες, ἐπόμενοι τοῖς φεύγουσι τῶν ἱππέων, τοὺς μὲν πλείστους ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ κατεκρήμνισαν ἀπὸ τῶν ἱππων. (13) Ὀλίγοι δὲ τινες εἰς Οὐενουσίαν διέφυγον, ἐν οἷς ἦν καὶ Γάιος Τερέντιος, ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός· ἀνὴρ, αἰσχρὰν μὲν τὴν ψυχὴν, ἀλυσιτελῆ δὲ τὴν ἀρχὴν τὴν αὐτοῦ τῇ πατρίδι πεπονημένος.

CXVII. Ἡ μὲν οὖν περὶ Κάνναν γενομένη μάχη Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἐπετελέσθη τὸν τρόπον τούτων· μάχῃ γενναιοτάτους ἄνδρας ἔχουσα, καὶ τοὺς νικήσαντας καὶ τοὺς ἡττηθέντας. (2) Δῆλον δὲ τοῦτ' ἐγένετο ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Τῶν μὲν γὰρ ἑξακισχιλίων ἱππέων, ἐβδομήκοντα μὲν εἰς Οὐενουσίαν μετὰ Γαίου διέφυγον, περὶ τριακοσίου δὲ τῶν συμμάχων σποράδες εἰς τὰς πόλεις ἐσώθησαν. (3) Ἐκ δὲ τῶν πεζῶν μαχόμενοι μὲν ἄλλωσαν εἰς μυρίους· οἱ δ', ἐκτὸς ὄντες τῆς μάχης. Ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ κινδύνου, τρισχιλιοὶ μόνον ἴσως εἰς τὰς παρακειμένας πόλεις διέφυγον. (4) Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, ὄντες εἰς ἑπτὰ μυριάδας, ἀπέθανον εὐγενῶς· τὴν μεγίστην χρεῖαν παρε-

accendebat. (4) Idem pariter Hannibal faciebat, qui et a principio eam partem aciei regendam suscepserat. (5) Numidae qui e dextro cornu cum oppositis in sinistro Romanorum equitibus pugnabant, licet, propter genus pugnae quae utuntur, nullum memorabile detrimentum aut intulerint, aut ipsi acceperint, hostem tamen undique invadentes tenere sic occupatum, ut subvenire suis non posset. (6) Ubi vero Asdrubal, omnibus (paucis oppido exceptis) qui prope flumen steterant, equitibus occisis, auxilium Numidis e laevo cornu venit, tum enimvero socii Romanorum equites, ut irruentem illum praesenserunt, inclinati retrocessere. (7) Quo tempore singularis solertiae atque prudentiae facinus ab Asdrubale editum memorant. Nam, qui Numidarum magnum esse numerum videret, sciretque, semel in fugam versis maxime omnium infestos ac terribiles eos esse: persequendos fugientes Numidis tradit, ipse ad peditum pugnam suis praestit, suppetias Afris ferre properans. (8) Tum Romanorum aciem a tergo invadens, atque pluribus simul locis per intervalla cum aliis equitum in eos invehens, eadem opera Afris animos addidit, Romanis deiecit, magnumque pavorem incussit. (9) Ibi tunc L. Aemilius, gravibus vulneribus acceptis, in ipso praelio occubuit: vir, omnibus boni civis officiis, tum in cetera vita, tum in hoc ultimo certamine, si quis alius, praecclare functus. (10) Romani, quamdiu quidem in orbem pugnare cum circumfusus undique hostibus potuerunt, fortiter restiterunt. (11) Sed quum orbis collecti semper extremi perirent, ac brevior proinde circulo includerentur omni ex parte, ad extremum omnes ibi ceciderunt. In his fuere superioris anni consules, Marcus Atilius et Cn. Servilius; viri probi, et qui in eo certamine Romanae virtutis specimen eximium ediderant. (12) Dum isti pugnant atque caduntur, interim Numidae, qui fugientes equites insequabantur, plerosque illorum contruncarunt, alios de equis suis delurbarunt. (13) Pauci quidam Venusiam confugerunt, in quibus erat C. Terentius Varro, Romanus consul; pravi foedique homo animi, et qui maximo reipublicae damno magistratum in patria sua gessit.

CXVII. Atque hoc modo Cannensis Romanorum et Carthaginensium pugna est peracta: pugna a fortissimis viris, sive qui vicere, sive qui victi sunt, pugnata: quod quidem satis res ipsa per se arguit. (2) Nam e sex equitum millibus, septuaginta cum Caio Venusiam evaserunt; trecenti ferme e sociis, alius in aliam urbem, profugerunt. (3) E peditibus pugnantibus capti sunt ad decem millia; alii vero etiam qui ipsi praelio non interfuerint. Qui vero ex ipsa pugna in proxima oppida sparsim fuga pervenerunt, ad tria fortasse millia erant. (4) Reliqui omnes, numero ad septuaginta millia, forti animo mortem oppetierunt. Car-

σχημένον τοῖς Καρχηδόνιους εἰς τὸ νικᾶν, καὶ τότε καὶ πρὸ τοῦ, τοῦ τῶν ἱππέων ὄχλου. (6) Καὶ δῆλον ἐγένετο τοῖς ἐπιγενομένοις, ὅτι κρεῖττον ἔστι πρὸς τοὺς τῶν πολέμων καιροὺς, ἡμῖς ἔχειν πεζοὺς, ἱπποκρατεῖν δὲ τοῖς ἑλλοις μᾶλλον, ἢ πάντα πάρισα τοῖς πολεμίοις ἔχοντες διακινδυνεύειν. (6) Τῶν δὲ μετ' Ἀννίβου, Κελτοὶ μὲν ἵππισον εἰς τετρακισχιλίους, Ἰβηρες δὲ καὶ Λίβυες εἰς χιλίους καὶ πεντακοσίους, ἱππεῖς δὲ περὶ διακοσίους. (7) Οἱ δὲ ζωγρηθέντες τῶν Ῥωμαίων, ἐκτὸς ἐγένοντο τοῦ κινδύνου καὶ διὰ τοιαύτην αἰτίαν. (8) Λεύκιος ἐπέλιπε μυρίους πεζοὺς ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ παρεμβολῆς, ἔν τῇ μὲν Ἀννίβας ὀλιγορήσας τοῦ χάρακος ἐκτάθη πᾶσι, παραπεσόντες οὗτοι κατὰ τὸν τῆς μάχης καιρὸν, ἐγκρατεῖς γίνονται τῆς τῶν πολεμίων ἀποσκευῆς. (9) ἔάν δὲ, προδόμενος τὸ μέλλον, ἀπολίπη φυλακὴν ἐξ ὀχρέων, πρὸς ἐλάττους αὐτοῖς ὁ περὶ τῶν θύων γένηται κίνδυνος. (10) Ἐάλωσαν δὲ τοιούτῳ τινὶ τρόπῳ. Καταλιπόντες Ἀννίβου φυλακὴν ἀρχοῦσαν ἐπὶ τοῦ χάρακος, ἅμα τῷ κατάρχεσθαι τὴν μάχην, κατὰ τὸ συνταγῆν, ἐπολιόρκουν οἱ Ῥωμαῖοι, προσβάλλοντες, τοὺς ἀπολειμμένους ἐν τῇ τῶν Καρχηδονίων χάρακι. (11) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἀντείχον ἦδη δ' αὐτῶν πιεζόμενων, ἐπειδὴ κατὰ πάντα τὰ μέρη τὴν μάχην Ἀννίβας ἔκρινε, καὶ τότε παραβοηθῆσας, καὶ τρεψάμενος συνέλαυσε τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὴν ἰδίαν παρεμβολήν, καὶ δισχιλίους μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τῶν δὲ λοιπῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο ζωγρεῖα πάντων. (12) Ὁμοίως δὲ καὶ πῶς ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν χώραν ἐρύματα συμπεπευγότες ἐκπολιορκήσαντες οἱ Νομάδες ἐπανήγον, ὄντας εἰς δισχιλίους τῶν εἰς φυγὴν τραπέντων ἱππέων.

CXVIII. Βραβευθεῖσας δὲ τῆς μάχης τὸν προειρημένον τρόπον, ἀκόλουθον εἰλήφει τὰ ὅλα κρίσιν τοῖς ὑπ' ἀμφοτέρων προσδοκωμένοις. (2) Καρχηδόνιοι μὲν γὰρ διὰ τῆς πράξεως ταύτης παραχρῆμα τῆς μὲν λοιπῆς παραλλίας σχεδὸν πάσης [καὶ Μεγάλης καλουμένης Ἑλλάδος] ἦσαν ἐγκρατεῖς. (3) Ταραντινοὶ τε γὰρ εὐθὺς ἐνεγείριζον αὐτοὺς, Ἀργυριππανοὶ δὲ καὶ Καπυανῶν τινας ἐκάλουν τὸν Ἀννίβαν. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἀπέβλεπον ἤδη τότε πρὸς Καρχηδονίους. (4) Μεγάλως δ' εἶχον ἐλπίδας ἐξ ἐφόδου καὶ τῆς Ῥώμης αὐτῆς ἔσεσθαι κύριοι. (5) Ῥωμαῖοι γε μὴν τὴν Ἰταλιωτῶν δυναστείαν παραχρῆμα διὰ τὴν ἥτταν ἀπεγνώκεισαν· ἐν μεγάλοις δὲ φόβοις καὶ κινδύνοις ἦσαν περὶ τε σφῶν αὐτῶν καὶ περὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἐδάους, ὅσον οὕτω προσδοκῶντες ἔχειν αὐτὸν τὸν Ἀννίβαν. (6) Καὶ γὰρ, ὥσπερ ἐπιμετρούσης καὶ συνεπαγωνιζομένης τοῖς γεγονόσι τῆς τύχης, συνέβη μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τοῦ φόβου κατέχοντος τὴν πόλιν, καὶ τὸν εἰς τὴν Γαλιᾶν στρατηγὸν ἀποσταλέντα, εἰς ἐνέδραν ἐμπεσόντα παραδοῆς, ἄρδην ὑπὸ τῶν Κελτῶν διασπαρῆναι μετὰ τῆς δυνάμεως. (7) Οὐ μὴν ἢ γε σύγκλητος οὐδὲν ἀπέλειπε τῶν ἐνδοχόμενων· ἀλλὰ παρεκάλε μὲν τοὺς πολλοὺς, ἡσφαλίζετο δὲ τὰ κατὰ τὴν πόλιν, ἐβουλεύετο δὲ περὶ τῶν ἐνεστώτων ἀνδρωδῶς. Τοῦτο δ' ἐγένετο φανερόν ἐκ τῶν μετὰ

thaginiensibus vero ad victoriam parandam, maximo et tunc et semper antea usui fuit ingens equitatus copia. (5) Et clarum posteris documentum est traditum; præstare belli tempore, ut dimidiam peditum partem habeas, sed equitatu omnino prævaleas, quam ut paria omnia cum hoste habens in aciem descendas. (6) Desideravit e suis Hannibal Gallorum ad quatuor millia; Hispanos vero et Afros ad mille et quingentos; equites ferme ducentos. (7) Romani illi qui in hostium potestatem vivi venerunt, extra prælium fuerant: cuius rei hæc fuit causa. (8) Reliquerat L. Æmilius in castris suis peditum decem millia, eo consilio, ut, si, neglecta suorum castrorum cura, omnes in aciem copias Hannibal educeret, impetum isti facerent, interea dum pugnaretur, et supellectilis adversariorum potirentur: (9) sin, ut huic periculo præverteret, præsidium relinqueret idoneum, cum minoribus hostium copiis de summa rerum Romani dimicaret. (10) Capti autem sunt in hunc fere modum. Quum sufficiente præsidio castra Pœnus munisset, simul ac principium pugnae factum est, Romani, uti fuerant iussi, ea obsident, et relictos intra vallum milites Carthaginiensium adoriuntur. (11) Illi primo egregie se tueri: deinde ubi laborare incipiunt, Hannibal, prælio jam omni ex parte profligato, tunc demum fert illis auxilium, et Romanos, in fugam compulsos, castris suis inclusit, interfecitque eorum duobus millibus, reliquos deinde omnes in potestatem vivos redegit. (12) Similis fuit eorum fortuna, qui per agros palati, in loca munita se receperant: nam et hos Numidæ expugnarunt, et captivos abduxerunt, numero fere bis mille, ex equitibus quos fusos fugatosque fuisse ostendimus.

CXVIII. Hanc prælii istius fortunam, quæ a nobis est declarata, exceptit rerum status apud populum utrumque, amborum exspectationi consentaneus. (2) Carthaginienses enim parâ hac victoria, reliquam protinus ferme omnem Italiæ oram, quæ Magna Græcia nominatur, obtinuerunt. (3) Nam et Tarentini statim eis se tradiderunt, et Arpani et Campanorum nonnulli ultro advocarunt Hannibalem; et jam tum ceteri omnes ad Carthaginiensium partes animos inclinare cæperunt. (4) Magna quin etiam in spe tunc illi erant ipsius quoque Romæ impetu subito occupandæ. (5) Romani contra, propter hanc cladem, Italiæ populorum dominationem retinere se posse confestim desperarunt: magnisque in terroribus ac periculis versantes, cum de propria salute, tum de patrio solo anxii, ipsum Hannibalem jamjam expectabant adventurum. (6) Nam, quasi cumulum adversis illorum adicere atque intendere fortuna vellet, post paucos dies accidit, cum omnes in urbe metu trepidarent, ut Prætor, qui in Galliam Cisalpinam fuerat missus, in inopinatas insidias illapsus, cum universo exercitu a Gallis occisione occideretur. (7) Patres enimvero nihil eorum quæ fieri poterant prætermittere: sed omnes hortari, urbem præsidii firmare, fortibus animis rebus prææntibus consulere. Quod quidem ex iis apparuit, quæ postea

ταῦτα συμβάντων. (8) Ὁμολογουμένως γὰρ τῶν Ῥωμαίων ἡττηθέντων τότε, καὶ παραχωρησάντων τῆς ἐν τοῖς ὅπλοις ἀρετῆς, (9) τῇ τοῦ πολιτεύματος ιδιότητι, καὶ τῷ βουλευέσθαι καλῶς, οὐ μόνον ἀνεκτήσαντο τὴν τῆς Ἰταλίας δυναστείαν, νικήσαντες μετὰ ταῦτα Καρχηδονίους· ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἐγκρατεῖς ἐγένοντο μετ' ὀλίγους χρόνους. (10) Διόπερ ἡμεῖς ταύτην μὲν τὴν βίβλον ἐπὶ τούτων τῶν ἔργων καταστρέφομεν· ἃ περιέλαβεν Ἰβηρικῶν καὶ τῶν Ἰταλικῶν ἡ τετταρακοστὴ πρὸς ταῖς ἑκατὸν Ὀλυμπιάσι δηλώσαντες. (11) Ὅταν δὲ, τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις τὰς κατὰ τὴν αὐτὴν Ὀλυμπιάδα γενομένας διεξιόντες, ἐπιστῶμεν τοῖς καιροῖς τούτοις, τότε ἤδη προθέμενοι ψιλῶς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς Ῥωμαίων πολιτείας ποιησόμεθα λόγον. (12) νομίζοντες, οὐ μόνον πρὸς τὴν τῆς ἱστορίας σύνταξιν οἰκείαν εἶναι τὴν περὶ αὐτῆς ἐξήγησιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς τῶν πολιτευμάτων διορθώσεις καὶ κατασκευὰς μεγάλα συμβάλλεσθαι τοῖς φιλομαθοῦσι καὶ πραγματικοῖς τῶν ἀνδρῶν.

contigerunt. (8) Nam quum ex omnium confesso victi tum fuerint Romani, et virtute militarique laude cesserint, (9) ipso tamen genere reipublicæ, ac consiliorum prudentia, non imperium dumtaxat Italiæ, victis postmodum Carthaginensibus, recuperarunt; verum etiam post non ita multos annos universo terrarum orbe sunt potiti. (10) Nos igitur librum hunc harum rerum commemoratione claudemus: postquam res exposuimus in Hispania atque Italia gestas, quæ Olympiade centesima quadragesima continentur. (11) Ubi vero, enarratis rebus Græcicis quæ in eandem Olympiadem incidunt, ad hæc tempora pervenerimus, tunc, quod quidem jam nunc propositum habemus, ad reipublicæ Romanæ formam per se explicandam ex professo stilum convertemus. (12) Neque enim solum ad historię tractationem pertinere putamus illam explicationem; verum etiam ad emendandas institutæque respublicas, studiosis hominibus, et iis qui in administrandis rebus versantur, adprime futuram utilem.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΕΤΑΡΤΗ.

POLYBII

MEGALOPOLITANI

HISTORIARUM LIBER IV.

Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ, τὰς αἰτίας ἐδηλώσαμεν τοῦ δευτέρου συστάντος Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίᾳ πόλεμου, καὶ τὰ περὶ τῆς εἰσβολῆς τῆς εἰς Ἰταλίαν Ἀντίβου διηλθομεν. (2) Πρὸς δὲ τούτοις ἐξηγήσαμεθα τοὺς γενομένους αὐτοῖς ἀγῶνας πρὸς ἀλλήλους, μέχρι τῆς μάχης τῆς περὶ τὸν Αὔφιδον ποταμὸν καὶ τὴν Κάνναν γενομένης. (3) Νῦν δὲ τὰς Ἑλληνικὰς ἐξήμεν πράξεις τὰς κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἐπιτελεσθείσας τοῖς προειρημένοις, καὶ ἀπὸ τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς Ὀλυμπιάδος. (4) πρότερον ἀναμνήσαντες διὰ βραχέων τοὺς ἐντυγχάνοντας τῇ πραγματείᾳ τῆς κατασκευῆς, ἣν ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἐποησάμεθα, καὶ μάλιστα περὶ τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους, διὰ τὸ καὶ τοῦτο τὸ πολίτευμα παραδόξον ἐπίδοσιν λαβεῖν εἰς τε τοὺς πρὸ ἡμῶν καὶ καθ' ἡμᾶς καιροὺς. (5) Ἀρξάμενοι γὰρ ἀπὸ Τισαμενοῦ, τῶν Ὀρέστοι παίδων ἑνὸς, καὶ φήσαντες, αὐτοὺς ἐπὶ μὲν τούτου βασιλευθῆναι κατὰ γένος ἕως εἰς Ὠγυγον, μετὰ δὲ ταῦτα καλλίστην προαιρέσει χρησαμένους δημοκρατικῆς πολιτείας, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τῶν ἐκ Μακεδονίας βασιλέων διασπασθῆναι κατὰ πόλεις καὶ κώμας. (6) ἐξ-τῆς δὲ τούτοις ἐπεβαλόμεθα λέγειν, πῶς αὐτὰς ἤρξαντο συμφορνεῖν, καὶ τότε, καὶ τίνες αὐτοῖς πρῶτον συνέστησαν. (7) Τούτοις δ' ἐπομένως ἐδηλώσαμεν, τίνι τρόπῳ καὶ ποίᾳ προαιρέσει προσαγόμενοι τὰς πόλεις, ἐπεβάλοντο Πελοποννησίους πάντας ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἄγειν ὀνομασίαν καὶ πολιτείαν. (8) Καθολικῶς δὲ περὶ τῆς προειρημένης ἐισβολῆς ἀποφηνάμενοι, μετὰ ταῦτα τῶν κατὰ μέρος ἔργων κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπιφύοντες, εἰς τὴν Κλεομένους τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως ἐκποῦσιν κατηντήσαμεν. (9) Συγκεφαλαιώσαντες δὲ τὰς ἐκ τῆς Προκατασκευῆς πράξεις, ἕως τῆς Ἀντιγόνου καὶ Σελεύκου καὶ Πτολεμαίου τελευτῆς, ἐπειδὴ περὶ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς πάντες οὗτοι μετέβλεψαν, λοιπὸν ἐπηγγειλάμεθα τῆς αὐτῶν πραγματείας ἀρχὴν ποιήσασθαι τὰς ἐξῆς τοῖς προειρημένοις πράξεσι.

II. Καλλίστην ὑπόστασιν ὑπολαμβάνοντες εἶναι ταύτην· διὰ τὸ, πρῶτον μὲν τὴν Ἀράτου σύνταξιν ἐπὶ τούτους καταστρέφειν τοὺς καιροὺς· οἷς συνάπτοντες τὴν διήγησιν, τὸν ἀκολουθοῦν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἀποδιδόναι προσηρήμεθα λόγον. (1) Δεύτερον δὲ, διὰ τὸ καὶ τοὺς χρόνους οὕτω συντρέχειν, τοὺς ἐξῆς καὶ τοὺς πίπτοντας ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν, ὥστε τοὺς μὲν καθ' ἡμᾶς εἶναι, τοὺς δὲ κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν· ἐξ

Superiore libro causas belli secundi quod Romani et Carthaginienses inter se gesserunt, exposuimus. Hannibal quoque ingressum in Italiam declaravimus; (2) pugnas praeterea peregrimus, quas invicem pugnaverunt, ad illud usque praedium, quod prope amnem Aufidum et urbem Cannas est commissum. (3) Nunc Graecorum res, quae temporibus iisdem contingere, quibus et modo dicta, Olympiade videlicet quadragesima supra centesimam, commemorabimus: (4) si prius tamen lectori breviter in memoriam revocaverimus, quae libro secundo praestruximus, cum de ceteris Graecis, tum maxime de Achaeis, quoniam istorum etiam respublica, nostra et patrum nostrorum memoria, admirandum cepit incrementum. (5) Orsi namque a Tisameno, qui fuit unus e filiis Orestae, postquam ostendimus, Achaeos paruisse regibus ex horum genere continua successione ad Ogygum usque, deinde autem translata ad populum potestate, rempublicam instituisse pulcherrimam, quae a Macedonum regibus primo quidem divulgata fuerit et per oppida vicosque diremta, (6) his statim subjecimus, quomodo iterum consentire in unum coeperint, et quando, et quoniam primi eis se adjunxerint. (7) Post haec declaravimus, quonam modo et quibus consiliis, in suam societatem urbibus pellectis, efficere sint aggressi, ut omnes Peloponnesi populi communi simul nomine ac reipubl. forma continerentur. (8) Quo de incepto postquam aliquid generatim diximus, postea, res particulares breviter perstringendo, continuam narrationem ad illa tempora perduximus, quando Cleomenes rex Lacedaemoniorum regno excidit. (9) Tum autem in brevem summam collectis omnibus, quae praeparatione nostra comprehenduntur, usque ad Antigonem, Seleucum et Ptolemaem excessum, qui omnes circa eadem tempora fato sunt functi, principium operis nostri esse nos ducturos sumus polliciti ab iis rebus, quae proxime cum iis cohaerent, quae modo attigimus.

II. Existimamus enim non aliud historiae nostrae commodum poni posse veluti fundamentum: primo, quoniam in illorum temporum expositione desinunt Arati Commentarii. Itaque, continuantes illius narrationem, quae deinceps videbuntur de Graecis dicenda, subtexemus. (2) Deinde, quoniam res ita tulit, ut tempora haec, quae ista exceperunt et quae historia nostra persequitur, partim in nostram aetatem, partim in patrum nostrorum inciderint

οὐ συμβαίνει, τοῖς μὲν αὐτοὺς ἡμᾶς παραγεγονέναι, τὰ δὲ παρὰ τῶν ἑωρακόντων ἀκροῦναι. (3) Τὸ γὰρ ἀνωτέρω προσλαμβάνειν τοῖς χρόνοις, ὥς ἀκοὴν ἐξ ἀκοῆς γράφειν, οὐκ ἐφαίνει· ἡμῖν ἀσφαλεῖς ἔχειν οὔτε τὰς διαλήψεις, οὔτε τὰς ἀποφάσεις. (4) Μάλιστα δὲ ἀπὸ τούτων ἡρξάμεθα τῶν καιρῶν, διὰ τὸ καὶ τὴν τύχην ὥσανει κεκαينوποιηκέναι πάντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐν τοῖς προειρημένοις καιροῖς. (5) Φίλιππος μὲν γάρ, ὁ Δημητρίου κατὰ φύσιν υἱός, ἔτι παῖς ὢν, ἄρτι παρελάμβανε τὴν Μακεδόνων ἀρχήν. (6) Ἀχαιοὶ δὲ, τῆς ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου δυναστεύων, οὐ μόνον προστασίαν ἔχγε βασιλικήν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν. (7) Ὁ δὲ Μέγας ἐπικληθεὶς Ἀντίοχος, μικροῖς ἀνιότερον χρόνοις, τοῦ ἀδελφοῦ Σελεύκου μετῆλλαχότος, ἔτι κοινῶς νέος ὢν, τὴν ἐν Συρίᾳ διεδέδεκτο βασιλείαν. (8) Ἀμα δὲ τούτοις Ἀριαράθης παρέλαβε τὴν Καππαδοκῶν ἀρχήν. Ὁ δὲ Φιλοπάτωρ Πτολεμαῖος ἐν τοῖς αὐτοῖς καιροῖς τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐγεγόνει κύριος. (9) Λυκούργος δὲ Λακεδαιμονίων μετ' οὐ πολλὸν κατεστάθῃ βασιλεὺς. Ἡρηντο δὲ Καρχηδόνιοι προσφάτως ἐπὶ τὰς προειρημένας πράξεις στρατηγὸν αὐτῶν Ἀννίβαν. (10) Οὕτω δὲ τοιαύτης περὶ πάσας τὰς δυναστείας καινοποιίας οὕσης, ἔμελλε πραγμάτων ἐσσεσθαι καινῶν ἀρχή. Τοῦτο γὰρ δὴ πέφυκε καὶ φιλεῖ συμβαίνειν κατὰ φύσιν· ὁ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι. (11) Ῥωμαῖοι μὲν γὰρ καὶ Καρχηδόνιοι τὸν προειρημένον ἐνεστῆσαντο πόλεμον· Ἀντίοχος δὲ καὶ Πτολεμαῖος ἅμα τούτοις, τὸν ὑπὲρ τῆς Κοίλης Συρίας· Ἀχαιοὶ δὲ καὶ Φίλιππος, τὸν πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Λακεδαιμονίους· οὐ τὰς αἰτίας συνέβη γενέσθαι τοιαύτας.

III. Αἰτωλοὶ πάλαι μὲν δυσχερῶς ἔφερον τὴν εἰρήνην, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων δαπάνας· ὥς ἂν εἰθισμένοι μὲν ἔξιν ἀπὸ τῶν πέλας, δεόμενοι δὲ πολλὰς χορηγίας διὰ τὴν ἐμφυτον ἀλαζονείαν, ἥ δουλεύοντες αἰεὶ πλεονεχτικὸν καὶ θηριώδη ζωὴν βίον, οὐδὲν οἰκτεῖον, πάντα δ' ἡγοῦμενοι πολέμια. (2) Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν πρὸ τοῦ χρόνον, ἕως Ἀντίγονος ἔζη, δεδιότες Μακεδόνας, ἦγον ἡσυχίαν. (3) Ἐπειδὴ δ' ἐκείνους μετέλλαξε τὸν βίον, παῖδα καταλιπὼν Φίλιππον, καταφρονήσαντες, ἐζήτουν ἀφορμὰς καὶ προφάσεις τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐπιπολοῦς· ἀγόμενοι κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος ἐπὶ τὰς ἐκ ταύτης ἀρπαγὰς, ἅμα δὲ καὶ νομίζοντες ἀξιοχρεωτέρους εἶναι σφᾶς πρὸς τὸ πολεμεῖν αὐτοῖς Ἀχαιοῖς. (4) Ὅντες δ' ἐπὶ ταύτης τῆς προθέσεως, βραχεία ταυτομάτου σοφίᾳ συναργήσαντος, ἔλαβον ἀφορμὰς πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τοιαύτας. (5) Δοριμάχος ὁ Τριχωνεύς ἦν μὲν υἱὸς Νικοστράτου, τοῦ παρασπονδήσαντος τὴν τῶν Παμβοιωτῶν πανήγυριν. Νέος δ' ὢν καὶ πλήρης Αἰτωλικῆς ὁμῆς καὶ πλεονεξίας, ἐξαπεστάλη κατὰ κοινὸν εἰς τὴν τῶν Φιγαλέων πόλιν. (6) ἥτις ἐστὶ μὲν ἐν Πελοποννήσῳ, κείται δὲ πρὸς τοῖς τῶν Μεσσηνίων ὄροις, ἐτύγγανε δὲ τότε συμπολιτευομένη τοῖς Αἰτωλοῖς. (7) λόγῳ μὲν, παραφυλάξων τὴν τε χώραν καὶ τὴν πόλιν τῶν Φιγαλέων, ἔργῳ δὲ κατα-

memoriam : quo factum est, ut aliis rebus ipsi interfuerimus, alias ab iis acceperimus qui testes oculati fuere. (3) Anteriorum siquidem temporum res gestas simul exponere, ut auditionem ex audicione scriberem, parum existimari tutum : quod nec satis clarae notiones earum rerum inferri possunt, nec de earundem veritate satis certo iudicari potest. (4) Maxime autem impulit nos ut inde exordieremur, quod ea tempestate fortuna universis prope orbis terrarum partibus novam quasi faciem induxerit. (5) Philippus siquidem, Demetrii filius, etiamnum puer, Macedoniae regnum recens susceperat. (6) Achæus, regionibus Asiae cis Taurum dominans, non speciem solum regni, sed et potentiam obtinebat. (7) Antiochus qui Magnus est cognominatus, paucis ante annis, mortuo fratri Seleuco admodum adhuc puer in regnum Syriae successit. (8) Simul et Ariarathes Cappadociae regnum capessit. Ptolemæus item Philopator circa idem tempus Aegypti regno potitus est. (9) Nec multo post, Lycurgus rex Lacedæmoniorum est constitutus. Carthaginienses vero nuper ad res eas gerendas, quas commemoravimus, Hannibalem imperatorem creaverant. (10) Hoc igitur modo innovatis ubique locorum potestatibus, quin novandarum quoque rerum principia nascerentur, nullum erat dubium : quippe ita comparatum natura est : neque aliter tunc evenit. (11) Romani enim et Carthaginienses bellum, de quo diximus, inchoarunt : simul Antiochus et Ptolemæus de Syria Civilis bellarunt : Achæi et Philippus adversus Ætolos et Lacedæmonios. Hujus autem belli causæ hæ fuerunt.

III. Jamdudum Ætoli pacem, et quod suis se sumptibus sustentare cogeantur, iniquo animo ferebant : gens usitata ex rapto vivere, et multis vitæ præsidiiis egens propter insitam arrogantiam ; cui dum indulget, aliena appetere, ac ferinam quamdam agitare vitam consuevit ; nihil amicium, omnia hostilia reputans. (2) Sed enim superioribus temporibus, quamdiu vixit Antigonos, metu Macedonum quieti egerant. (3) Postea vero quam e vivis Antigonos excessit, relicto Philippo adhuc puero, Ætoli, eo spreto, occasiones ac prætextus quaesivere immiscendi se rebus Peloponnesi : nam et pro veteri sua consuetudine ad hanc deprædandam ducebantur, et magis pares se esse existimabant bello adversus solos Achæos gerendo. (4) Hæc quum animo destinassent, casu quodam novæ eorum consilia adjuvante, ad bellum suscipiendum hoc usi sunt prætextu. (5) Dorimachus, Trichoniensis, Nικοστράτι filius fuit, illius, cujus in universæ gentis Bæotiorum conventum insignis exstitit perfidia. Illic tum juvenis, et, ut Ætolus, turbulento ingenio atque alieni avido, Phigaleam (6) (Peloponnesi urbem, ad fines Messeniorum sitam, quæ eandem tunc temporis rempublicam cum Ætolis colebat), publice missus est ; (7) in speciem quidem, ad tutandos Phigalensium agros atque urbem ; re vera, ut eorum, quæ

αὐτοὺς τῶν ἔχων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων. (8) Συνδραμόντων δὲ πειρατῶν, καὶ παραγενομένων πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν Φιγαλέαν, οὐκ ἔχων τοῦτοις ἀπὸ τοῦ δικαίου συμπαρασκευάζειν ὠφελείας, διὰ τὸ μένειν ἔτι τότε τὴν κοινὴν εἰρήνην τοῖς Ἕλλησι τὴν ὑπ' Ἀντιγό- νου συντελεσθεῖσαν. (9) τέλος ἀπορούμενος ἐπέτρεψε τοῖς πειραταῖς ληΐζεσθαι τὰ τῶν Μεσσηνίων θρέμματα, ρῖων ὄντων καὶ συμμάχων. (10) Τὸ μὲν οὖν πρῶ- τον ἡδίκουν τὰ περὶ τὰς ἐσχάτας ποίμνια· μετὰ δὲ ταῦτα, προβαινούσης τῆς ἀπονοίας, ἐνεχείρισαν καὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἀγρῶν οἰκίας ἐκκόπτειν, ἀνυπονόητως τὰς νύκτας ἐπιφαινόμενοι. (11) Τῶν δὲ Μεσσηνίων ἐπὶ τοῖς ἀγανακτούντων, καὶ διαπρεσβευομένων πρὸς τὸν Δορίμαχον, τὰς μὲν ἀρχὰς παρήκουε, βουλόμενος τὰ μὲν ὠφελεῖν τοὺς ὑπ' αὐτὸν ταττομένους, τὰ δ' αὐ- τὸς ὠφελίσθαι, μερίτης γιγνόμενος τῶν λαμβανομένων. (12) Πλεοναζούσης δὲ τῆς παρουσίας τῶν πρεσβειῶν καὶ τὴν συνέγειαν τῶν ἀδικημάτων, αὐτὸς ἤξειν ἐπὶ τὴν Μεσσήνην, ἔφη, δικαιολογησόμενος πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦν- τας τοῖς Αἰτωλοῖς. (13) Ἐπειδὴ δὲ παρεγένετο, προσ- κορευομένων αὐτῷ τῶν ἡδικημένων, τοὺς μὲν διέσυρε ληϊάζων, τῶν δὲ κατανίστατο, τοὺς δ' ἐξέπληττε λοι- πόρων.

IV. Ἐτι δ' αὐτοῦ παρεπιδημοῦντος ἐν τῇ Μεσσήνῃ, συνεγίσσαντες τῇ πόλει νυκτὸς οἱ πειραταί, καὶ προσ- βαλόντες κλίμακας, ἐξέκοψαν τὸ Χείρωνος καλούμενον ἐπαύλιον· καὶ τοὺς μὲν ἀμυνομένους ἀπέσφαξαν, τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν οἰκετῶν δῆσαντες, καὶ τὰ κτήνη μετ' αὐτῶν ἀπήγαγον. (2) Οἱ δὲ τῶν Μεσσηνίων ἔφοροι, καὶ μὲν ἐπὶ τε τοῖς γιγνόμενοις καὶ τῇ παρεπιδημίᾳ τοῦ Δορίμαχου διαλγοῦντες, τότε δὲ καὶ προσενυβρί- ζεσθαι δοξάντες, ἀνεκαλοῦντο αὐτὸν εἰς τὰς συναρχίας. (3) Ἐν ᾧ καιρῷ Σκίρων, ὃς ἦν μὲν ἔφορος τότε τῶν Μεσσηνίων, εὐδοκίμει δε καὶ κατὰ τὸν ἄλλον βίον παρὰ τοῖς πολιταῖς, συνεβούλευε μὴ προῖεσθαι τὸν Δορίμα- χον ἐκ τῆς πόλεως, ἐὰν μὴ τὰ μὲν ἀπολοῦντά πάντα τοῖς Μεσσηνίοις ἀποκαταστήσῃ, περὶ δὲ τῶν τεθνεώ- των διωσίδεους παράσχῃ τοὺς ἡδικηκότας. (4) Πάν- των δ' ἐπιστημηναμένων, ὡς δίκαια λέγοντος τοῦ Σκί- ρωνος, διοργισθεὶς ὁ Δορίμαχος, εὐθέως αὐτοὺς ἔφη τελέας ὑπάρχειν, εἰ Δορίμαχον οἶονται νῦν προπηλα- αίνειν, ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν· καὶ καθόλου λείδον ἤγειτο τὸ γιγνόμενον, καὶ κοινῆς αὐτοὺς ἐπιστρο- φῆς ἔφη τεύξεσθαι· καὶ τοῦτο πέσειεσθαι δικαίως. (5) Ἦν δὲ τις κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἀνθρώπος ἀσურῆς ἐν τῇ Μεσσήνῃ, τῶν ἐξηρμένων τὸν ἄνδρα κατὰ πάντα τρόπον, ὄνομα Βαθύρτας, ᾧ τις εἰ περιέθηκε τὴν καυ- οειαν καὶ γλαμύδα τοῦ Δορίμαχου, μὴ οἶόν τ' ἦν διαγι- γνέσκειν. (6) ἐπὶ τοσούτων ἐξωμολόγητο κατὰ τε τὴν φω- νὴν καὶ τὰλλα μέρη τοῦ σώματος τῷ προειρημένῳ. Καὶ τοῦτ' οὐκ ἐλάθανε τὸν Δορίμαχον. (7) Ὀμιλοῦν- τας οὖν αὐτοῦ ἀνατατικῶς τε καὶ μάλα ὑπερηφάνως τοῖς Μεσσηνίοις, διοργισθεὶς ὁ Σκίρων, Νομίζει γὰρ εἶναι, ἔφη, σοῦ μῦθου ἢ τῆς σῆς ἀνατάσεως, Βαθύρτα;

in Peloponneso fierent, speculatorem ageret. (8) Ad hunc quum variis ex locis piratæ Phigaleam concurrissent; quia nullam ipsis justam prædam conciliare poterat, durante adhuc inter Græcos communi pace per Antigonum facta; (9) tandem, quia aliud nullum consilium suppetebat, abi- gendi pecora Messeniorum, qui amici Ætolorum ac socii erant, potestatem piratis facit. (10) Hi igitur principio greges in extremis finibus repertos raplabant; deinde, cre- scente audaciæ immanitate, villas in agris noctu aggreden- tes, nemine tale quid suspicante, effringere cœperunt. (11) Et quum Messenii quererentur, ac de injuriis expos- tulum legatos ad Dorimachum mitterent, initio rationem eorum nullam habebat: tum quia illos qui sibi militabant ditare, tum quia ipse ditari cupiebat, factus eorum quæ capiebantur particeps. (12) Urgentibus deinde frequentio- ribus legationibus, propter assiduas istorum rapinas, ipse, inquit, Messenam veniam, et querentibus de Ætolis jus reddam. (13) Eo ut venit, quum adirent eum qui injuria fuerant affecti, alios cum jocis irridebat, contra alios ipse insurgbat, alios conviciis terrebat.

IV. Messenæ adhuc morabatur Dorimachus, quando piratæ, nocte quadam propius urbem progressi, Chironis quam vocant villam scallis admotis effregerunt: ubi occisis qui repugnabant, reliquam familiam catenis oneratam, et cum his jumenta, abduxerunt. (2) Messeniorum Ephori, dudum tam propter piratarum rapinas, quam propter Dorimachi in ipsorum urbe commorationem, dolore accensi, tum vero etiam nova contumelia affectos se rati, ad magi- stratum conventum diem illi dicunt. (3) Erat tunc tem- poris Messeniorum Ephorus Sciron, ob reliquæ etiam vitæ probitatem in magna apud cives suos opinione, qui consi- lium dedit, ne Dorimacho exeundi ex urbe prius facerent potestatem, quam omnia damna, quæ acceperant Messe- nii, sarcisset, perpetratarumque cædium auctores ad pœ- nas pendendas stitisset. (4) Secuta omnium approbatione, tamquam æqua suadente Scirone, excandescens Dorima- chus plane stultos esse illos pronuntiat, si Dorimachum se nunc contumelia afficere, non autem commune Ætolo- rum arbitrentur: atque omnino factum illorum indignum sibi, ait, videri: addit denique, publica animadversione, quæ nunc agerent, esse luituros, idque jure merito ipsis eventurum. (5) Fuit autem quidam Messenæ tempestale illa, homo impurus, qui virilitatem prorsus omnibus modis exuerat, cui nomen Babyrtæ: huic causiam et chlamydem imponeres Dorimachi, ab illo neutiquam dignosceres; (6) tanta hominem similitudine referebat et voce et aliis cor- poris partibus: neque hoc Dorimachus nesciebat. (7) Eo igitur superbe tum Messenios compellante, et minas etiam intentante, ira effervescens Sciron: Tune, inquit, reris, Babyrta, aut te aut minas tuas nos curare? (8) Post hanc

(8) Ῥηθέντος δὲ τούτου, παραυτίκα μὲν εἶξας ὁ Δοριμαχος τῇ περιστάσει, συνεχώρησε πάντων ἐπιστροφῇ ποιήσασθαι τῶν γεγονότων ἀδικημάτων τοῖς Μεσσηνίοις. (9) Ἐπανελθὼν δ' εἰς τὴν Αἰτωλίαν, οὕτω πικρῶς ἤνεγκε καὶ βαρέως τὸ ῥηθὲν, ὥς, οὐδεμίαν ἀλλήν ἔχων εὐλογον πρόφασιν, δι' αὐτὸ τοῦτο τοῖς Μεσσηνίοις ἐξέκαυσε τὸν πόλεμον.

V. Στρατηγὸς μὲν οὖν ὑπῆρχε τῶν Αἰτωλῶν Ἀρίστων. Οὗτος δὲ διὰ τινὰς σωματικὰς ἀσθενείας ἀδύνατος ὢν πρὸς πολεμικὴν χρεῖαν, ἅμα δὲ καὶ συγγενὴς ὑπάρχων Δοριμάχου καὶ Σκόπα, τρόπον τινὰ παρακωρῆκει τούτῳ τῆς ὁλῆς ἀρχῆς. (2) Ὁ δὲ Δοριμαχος κατὰ κοινὸν μὲν οὐκ ἐτόλμα παρακαλεῖν τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς τὸν κατὰ τῶν Μεσσηνίων πόλεμον, διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἀξίαν λόγου πρόφασιν· ἀλλ' ὁμολογουμένως ἐκ παρανομίας καὶ σκώμματος γεγονέναι τὴν ὁρμὴν. (3) Ἀφήμενος δὲ τῆς ἐπινοίας ταύτης, ἰδίᾳ προετρέπετο τὸν Σκόπαν, κοινωῆσαι τῆς ἐπιβολῆς αὐτῷ τῆς κατὰ τῶν Μεσσηνίων· ὑποδεικνύων μὲν τὴν ἀπὸ Μακεδόνων ἀσφάλειαν διὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ προεστῶτος· (οὐ γὰρ εἶχε πλεῖον ἔτων τότε Φίλιππος ἑπτακαίδεκα·) (4) παρατιθεὶς δὲ τὴν Λακεδαιμονίων ἀλλοτριότητα πρὸς τοὺς Μεσσηνίους, ἀναμιμνήσκων δὲ τῆς Ἡλείων πρὸς σφᾶς εὐνοίας καὶ συμμαχίας· ἐξ ὧν ἀσφαλῆ τὴν εἰσβολὴν τὴν εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐσομένην αὐτοῖς ἀπέφαινε. (5) Τὸ δὲ συνέχον τῆς Αἰτωλικῆς προτροπῆς, ὑπὸ τὴν ὅσιν ἐτίθει τὰς ἐσόμενας ὠφελείας ἐκ τῆς τῶν Μεσσηνίων χώρας, οὕσης ἀπρονοήτου, καὶ διαμεμενηκυίας ἀκεραίου μόνης τῶν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸν Κλεομενικὸν πόλεμον. (6) Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις συνίστανε τὴν ἐξακολουθήσους εὐνοίαν σφίσι παρὰ τοῦ τῶν Αἰτωλῶν πλήθους. (7) Ἀχαιοὺς δ' ἂν μὲν κωλύσῃ τὴν δίοδον, οὐκ εἶρην ἐγκλήματα τοῖς ἀμυνομένοις· ἐὰν δὲ ἀγάγῃ τὴν ἡσυχίαν, οὐκ ἐμποδίσιν αὐτοῖς πρὸς τὴν ἐπιβολήν. (8) Πρὸς δὲ Μεσσηνίους, προφάσεις οὐκ ἀπορήσειν, ἐφ' ἣ παλαί γὰρ αὐτοὺς ἀδικεῖν, Ἀχαιοὶς καὶ Μακεδόσιν ἐπηγγελμένους κοινωῆσειν τῆς συμμαχίας. (9) Ταῦτα δ' εἰπὼν, καὶ παραπλήσια τοῖς ἑτέροις πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, τοιαύτην ὁρμὴν παρέστησε τῷ Σκόπῳ καὶ τοῖς τούτου φίλοις, ὥστε οὐ τὴν κοινὴν τῶν Αἰτωλῶν προσδεξάμενοι σύνοδον, οὔτε τοῖς Ἀποκλήτοις συμεταδόντες, οὐδὲ μὴν ἄλλο τῶν καθ' ἑαυτῶν οὐδὲν πράξαντες, (10) κατὰ δὲ τὰς αὐτῶν ὁρμὰς καὶ κρίσεις διαλαβόντες, ἅμα Μεσσηνίοις, Ἡπειρώταις, Ἀχαιοῖς, Ἀκαρναῖσι, Μακεδόσι, πόλεμον ἐξήνεγκαν.

VI. Καὶ κατὰ μὲν θάλατταν παραχρῆμα πειρατὰς ἐξέπεμψαν· οἱ παρατυχόντες πλοῖα βασιλικῶ τῶν ἐκ Μακεδονίας περὶ Κύθηρα, τοῦτο τε εἰς Αἰτωλίαν καταγαγόντες αὐτανδρον, τοὺς τε ναυκλήρους καὶ τοὺς ἐπιβάτας, σὺν τούτοις δὲ καὶ τὴν ναῦν, ἀπέδοντο. (2) Τῆς δ' Ἡπείρου τὴν παραλίαν ἐπόρθουν, συγχρώμενοι πρὸς τὴν ἀδικίαν ταῖς τῶν Κεφαλληνῶν ναυσίν· ἐπεβάλλοντο δὲ καὶ τῆς Ἀκαρνανίας Θύρεον καταλαβέσθαι.

vocem Dorimachus, impraesentiarum quidem necessitati concedens, permisit Messeniis, ut factarum sibi injuriarum omnium poenas exigenter. (9) Idem vero, in Aetoliam reversus, adeo acerbè ac graviter dictum illud tulit, ut propter id unum, (neque enim quidquam aliud habebat, quod cum aliquo saltem colore prætexeret,) bellum Messeniis conflaverit.

V. Praetor Aetolorum tunc erat Ariston: qui ob corporis infirmitates aliquas ad belli munia inhabilis, ad hoc Dorinachum et Scopam cognatione contingens, universo magistratu huic quodammodo cessit. (2) Dorimachus igitur in publicis quidem conventibus bellum contra Messenios Aetolis suadere non audebat: quippe cujus nullam salis dignam causam posset afferre, quum apud omnes constaret, ob commissa scelera et jactum in se dicterium ad hoc bellum ipsum stimulari. (3) Hac igitur omnia cogitante, privatim Scopam cepit hortari, ut eorum quae adversus Messenios moliebatur, particeps fieri vellet; ostenditque illi, nihil quidquam a Macedonibus periculi imminere, ob aetatem illius qui rebus tum praerat: nondum enim Philippus annum aetatis decimum septimum excesserat. (4) Adidit et de Lacedaemoniorum animis, qui a Messeniis essent alienati: re vocat insuper illi in memoriam Eleorum erga Aetolos benevolentiam, et initam cum iis societatem. Et quibus efficiebat, absque omni periculo impressionem in Messenios esse se facturos. (5) Enimvero validissimum argumentum Aetolicæ cohortationis erat, quod ponebat ei ob oculos, quantam praedam et ditione Messeniorum essent relaturi: omni namque custodia vacuum regionem fore deprehensuros, quæ Cleomenici belli tempore, sola et Peloponnesi urbibus, mansisset ab hostili populatione inermis. (6) Secundum hæc omnia prædicabat, quantopere multitudinem Aetolorum eo pacto esset demeriturus. (7) Achæi vero, siquidem transitu eos prohiberent, non habitaris: quod de vim vi repellentibus querantur: sin quieti manerent, sua consilia nihil impedituros. (8) Neque vero defere, quod adversus Messenios prætexerent: qui dudum iniquire agerent, quod Achæis ac Macedonibus sint polliciti, se consilia cum eis consociaturos. (9) Hæc et similia his alia in eandem sententiam afferens Dorimachus, tantum ardoris Scopæ et ejus amicis injectit, ut commune Aetolorum consilium non exspectarent, ac ne cum Apocletis quidem rem communicarent, aut omnino pro more consueti quidquam agerent; (10) sed de proprio ipsorum impetu et iudicio, Messeniis, Epirotis, Achæis, Acarnanibus, et Macedonibus simul bellum inferrent.

VI. Statim igitur piratas per maria dimiserunt: qui ob viam circa Cythera sibi factam navem regis Macedonum in portum cum omnibus viris deduxerunt, et nascentes, vectores, navem denique ipsam, venumdederunt. (2) Simul Epiri oram maritimam populari incipiunt, Cephaleniorum navibus ad id scelus utentes. Tentarunt et Thyreum Acarnaniæ oppidum occupare. (3) Ad hæc, clam

(3) Ἄμα δὲ ταύτοις λάθρα διὰ Πελοποννήσου τινὰς πέμψαντες, ἐν μέσῃ τῇ τῶν Μεγαλοπολιτῶν χώρα κατέσχον τὸ καλούμενον ὀχύρωμα Κλάριον· ὃ λαφυροπωλείῃ χρησάμενοι, διῆγον ἐν τούτῳ πρὸς τὰς ἀρπαγὰς. (4) Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτο μὲν Τιμόξενος, ὁ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγός, παραλαβὼν Ταυρίωνα τὸν ἐπὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ βασιλικῶν πραγμάτων ὑπὸ Ἀντιγόνου καταλειμμένον, ἐξεπολιόρχησε τελέως ἐν ὀλίγαις ἡμέραις. (5) Ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἀντίγονος Κόρινθον μὲν εἶχε, κατὰ τὸ τῶν Ἀχαιῶν συγχώρημα, διὰ τοὺς Κλεομενικοὺς καιροὺς· Ὀρχομενὸν δὲ κατὰ κράτος ἐλὼν, ὡς ἀποκατέστησε τοῖς Ἀχαιοῖς, ἀλλὰ σφετερισάμενος κατεῖχε· (6) βουλόμενος, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, μὴ μόνον τῆς εἰσόδου κυριεύειν τῆς εἰς Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ τὴν μεσόγειαν αὐτῆς παραφυλάττειν, διὰ τῆς ἐν Ὀρχομενῷ φρουρᾶς καὶ παρασκευῆς. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Δορίμαχον καὶ Σκόπαν, παρατηρήσαντες τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ λοιπὸς ἦν Τιμόξενος μὲν ὀλίγος ἐτι χρόνος τῆς ἀρχῆς, Ἀρατος δὲ καθίστατο μὲν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν τὸν ἐπιόντα στρατηγὸς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, οὕτω δὲ ἐμελλε τὴν ἀρχὴν εἶναι· (8) συναθροίσαντες πανδήμει τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπὶ τὸ Ῥίον, καὶ παρασκευασάμενοι πορθμεῖα, καὶ τὰς κεραιλλῆνων ἐτοιμάσαντες ναῦς, διεβίβασαν τοὺς ἀνδράς εἰς Πελοπόννησον, καὶ προῆγον ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν. (9) Ποιούμενοι δὲ τὴν πορείαν διὰ τῆς Πατραϊῶν καὶ Φαραϊῶν καὶ Τριταίων χώρας, ὑπεκρίνοντο μὲν, βούλεσθαι μηδὲν ἀδίκημα ποιεῖν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς· (10) ὡς δυναμένου δὲ τοῦ πλήθους ἀπέχεσθαι τῆς χώρας, διὰ τὴν πρὸς τὰς ὠφελείας ἀκρασίαν, κακοποιοῦντες αὐτὴν καὶ λυμπεϊνόμενοι διήσαν, μέχρι παρεγνήθησαν εἰς τὴν Φιγαλέαν. (11) Ποιισάμενοι δὲ τὴν ὁρμὴν ἐνέειδεν αἰφνιδίως καὶ θρασέως, ἐνέβαλον εἰς τὴν τῶν Μεσσηνίων χώραν· οὐτε τῆς ὑπαρχούσης αὐτοῖς ἐκ παλαιῶν χρόνων πρὸς τοὺς Μεσσηνίους φιλίας καὶ συμμάχιας οὐδ' ἠντιοῦν ποιισάμενοι πρόνοιαν· οὐτε τῶν κατὰ κοινὸν ὠρισμένων δικαίων παρ' ἀνθρώποις. (12) Ἄπαντα δ' ἐν ἐλάττονι θέμενοι τῆς σφετέρας πλεονεξίας, ἀδεῶς ἐπάρθουν, οὐ τολμῶντων ἐπεξίναί τι καθόλου τῶν Μεσσηνίων.

VII. Οἱ δ' Ἀχαιοὶ, καθηκούσης αὐτοῖς ἐκ τῶν νόμων συνόδου κατὰ τὸν καιρὸν τούτου, ἦγον εἰς Αἴγιον. (1) Συνελθόντες δ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τῶν τε Πατραϊῶν καὶ Φαραϊῶν ἀπολογιζομένων τὰ γεγονότα περὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἀδίκηματα κατὰ τὴν τῶν Αἰτωλῶν δίοδον· τῶν τε Μεσσηνίων παρόντων κατὰ πρεσβείαν, καὶ δεομένων σφίσι βοηθεῖν ἀδικουμένοις καὶ παρασπονδουμένοις· (2) διακούσαντες τῶν λεγομένων, καὶ συναγανακτοῦντες μὲν τοῖς Πατραϊεῦσι καὶ Φαραϊεῦσι, συμπάσχοντες δὲ ταῖς τῶν Μεσσηνίων ἀτυχίαις· (3) μάλιστα δὲ νομίζοντες εἶναι δεινόν, εἰ μήτε συγχωρήσαντος τοῖς Αἰτωλοῖς μηδενὸς τὴν δίοδον, μήτε καθ' ἑαυτοὺς ἐπιβαλόμενοι παραιτεῖσθαι, κατετόλμησαν ἐπιβῆναι στρατοπέδῳ τῆς Ἀχαιᾶς παρὰ τὰς συνθήκας· (4) ἐπὶ πᾶσι τούτοις παροξυνθέντες, ἐψηφίσαντο βοηθεῖν

submissa per Peloponnesum manu militum, in media Megalopolitanorum ditone castellum, quod Clarium vocant, ceperunt : ubi manubiarum auctione instituta, sedem ad rapinas faciendas eum locum sibi statuere. (4) Verum id quidem castellum paucis admodum diebus penitus expugnavit Timoxenus, Achæorum prætor, assumpto expeditionis comite Taurione, quem Antigonus reliquerat rebus Peloponnesi ad reges Macedonum pertinentibus præfectum. (5) Rex enim Antigonus Corinthum quidem permissu Achæorum, Cleomenici belli causa, obtinuerat ; Orchomenum vero, vi a se captum, Achæis non restituerat, verum ipse sibi vindicaverat detinueratque ; (6) nempe eo consilio, ut mihi quidem videtur, quo non aditum dumtaxat liberum in Peloponnesum haberet, sed et mediterranea custodiret præsidii illius ope, quod cum necessario apparatu Orchomeni esset futurum. (7) Dorimachus et Scopas, tempore observato, quo pauci Timoxeno dies ad abeundum magistratu superabant, Aratus vero, in annum sequentem prætor designatus, nondum inierat ; (8) jussa Rhium convenire omni Ætolorum multitudine, præparatis vectoriis navigiis, provisoque ut præsto essent Cephalleniorum naves, copias in Peloponnesum trajiciunt, ac Messeniam versus agmen ducunt. (9) Et quum per fines Patraensium, Pharaensium, et Tritænsium iter facerent, simularunt illi quidem, nullo se maleficio Achæos velle lædere : (10) sed quum agrorum copiis abstinere manum miles non posset, (tanta fuit ejus incontinentia et prædæ aviditas) populabundi atque omnia vastantes transiverunt, donec ad Phigaleam pervenerunt. (11) Ea belli arce usi, subito atque audacter Messeniorum agros incursant : neque aut illius amicitiae et societatis, quæ a longo tempore ipsis intercedebat cum Messeniis, aut communis juris, in quod gentes omnes consensere, rationem habent vel minimam. (12) Sed jura omnia avaritiæ suæ postponentes, impune populationes faciebant, Messeniis in hostem exire plane non audentibus.

VII. Achæi, legitimi concilii tempore appetente, Ægium veniunt. Ubi omnes ad concilium convenere, Patraenses Pharaensesque detrimenta agris in transitu Ætolorum illata exponunt, et Messenii per legatos suos opem sibi ferri poscunt, de injuriis ac perfidia Ætolorum in se conquerentes. (3) His auditis, Achæi, Patraensium ac Pharaensium indignationi consentientes, Messeniorumque miseris ad misericordiam moti, (4) maxime vero indignum rati, ausos esse Ætolos præter formulam pactionis cum exercitu Achalam ingredi, quum neque quisquam transitum illis concessisset, et ipsi ne de rogando quidem transitu cogitassent, (5) hasce omnes ob causas irritati,

τοῖς Μεσσηνίοις, καὶ συνάγειν τὸν στρατηγὸν τοὺς Ἀχαιοὺς ἐν τοῖς ὅπλοις· ὁ δ' ἂν τοῖς συνελθοῦσι βουλευομένοις δόξῃ, τοῦτ' εἶναι κύριον. (6) Ὁ μὲν οὖν Τιμοξένος, ὁ τότε ἔτι ὑπάρχων στρατηγός, ὅσον οὕτω ληγουσῆς τῆς ἀρχῆς, ἅμα δὲ τοῖς Ἀχαιοῖς ἀπιστῶν, διὰ τὸ βραθύμως αὐτοὺς ἐσχηκέναι κατὰ τὸ παρὸν περὶ τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις γυμνασίαν, ἀνεδύετο τὴν ἐξοδὸν, καὶ καθόλου τὴν συναγωγὴν τῶν ὄχλων. (7) Μετὰ γὰρ τὴν Κλεομένους τοῦ Σπαρτιατῶν βασιλέως ἔκπτωσιν, κάμνοντες μὲν τοῖς προγεγονόσι πολέμοις, πιστεύοντες δὲ τῇ παρούσῃ καταστάσει, πάντες ὠλιγώρησαν Πελοποννήσιοι τῆς περὶ τὰ πολεμικὰ παρασκευῆς. (8) Ὁ δ' Ἀρατος, σχετιάζων καὶ παροξυνόμενος ἐπὶ τῇ τόλμῃ τῶν Αἰτωλῶν, θυμικώτερον ἐχρήτο τοῖς πράγμασιν, ἅτε καὶ προὔπαρχοις αὐτοῖς ἀλλοτριότητος ἐκ τῶν ἐπάνω χρόνων. (9) Διὸ καὶ συνάγειν ἔσπευδε τοὺς Ἀχαιοὺς ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ συμβαλεῖν πρόθυμος ἦν τοῖς Αἰτωλοῖς. (10) Τέλος δὲ, πένθ' ἡμέραις πρότερον τοῦ καθήκοντος αὐτῷ χρόνου παραλαβὸν παρὰ τοῦ Τιμοξένου τὴν δημοσίαν σφραγίδα, πρὸς τε τὰς πόλεις ἔγραφε, καὶ συνῆγε τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις μετὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν Μεγάλην πόλιν. (11) Ὑπὲρ οὐ δοκεῖ μοι πρέπον εἶναι βραχεῖα προειπεῖν, διὰ τὴν ἰδιότητα τῆς φύσεως.

VIII. Ἀρατος γὰρ ἦν τὰ μὲν ἄλλα τέλειος ἀνὴρ εἰς τὸν πραγματικὸν τρόπον. (2) Καὶ γὰρ εἰπεῖν καὶ διανοηθῆναι καὶ στέζειν το κριθέν δυνατός· καὶ μὴν ἐνεγκαῖν τὰς πολιτικὰς διαφορὰς πράως, καὶ φίλους ἐνδήσασθαι καὶ συμμάχους προσλαβεῖν, οὐδενὸς δεύτερος· (3) ἔτι δὲ πράξεις, ἀπάτας, ἐπιβουλὰς αὐστήσασθαι κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ ταύτας ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν διὰ τῆς αὐτοῦ κακοπαθείας καὶ τόλμης, δεινότατος. (4) Ἐναργῆ δὲ τῶν τοιούτων μαρτύρια καὶ πλείω μὲν, ἐκφανέστατα δὲ τοῖς ἱστορηκόσι κατὰ μέρος περὶ τε τῆς Σικυῶνος καὶ Μαντινείας καταλήψεως, καὶ περὶ τῆς Αἰτωλῶν ἐκ τῆς Πελληνέως πόλεως ἐκβολῆς· τὸ δὲ μέγιστον, περὶ τῆς εἰς Ἀκροκόρινθον πράξεως. (5) Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος, ὁπότε τῶν ὑπαίθρων ἀντιποιήσασθαι βουλευθείη, νωθρὸς μὲν ἐν ταῖς ἐπινοαῖς, ἀτολμος δὲ ἐν ταῖς ἐπιβολαῖς· ἐν ὅψει δ' οὐ μένων τὸ δεινόν. (6) Διὸ καὶ τροπαίων ἐπ' αὐτὸν βλεπόντων ἐπλήρωσε τὴν Πελοπόννησον· καὶ τῇδε πᾶσι τοῖς πολεμίοις αἰεὶ ποτ' ἦν εὐχέριωτος. (7) Οὕτως αἱ τῶν ἀνθρώπων φύσεις οὐ μόνον τοῖς σώμασιν ἐχουσί τι πολυειδές, ἔτι δὲ μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς· ὥστε τὸν αὐτὸν ἄνδρα μὴ μόνον ἐν τοῖς διαφέρουσι τῶν ἐνεργημάτων, πρὸς ἃ μὲν εὐφῶς ἔχειν, πρὸς ἃ δὲ ἐναντίως, ἀλλὰ καὶ περὶ τινὰ τῶν δημοιδῶν πολλάκις τὸν αὐτὸν καὶ συνεισώτατον εἶναι καὶ βραδύτατον, ὁμοίως δὲ καὶ τολμηρότατον καὶ δειλότατον. (8) Οὐ παράδοξα ταῦτά γε, συνήθη δὲ καὶ γνώριμα τοῖς βουλομένοις συνεφίστασθαι. (9) Τινὲς μὲν γὰρ ἐν ταῖς κυνηγίαις εἰσι τολμηροὶ πρὸς τὰ τῶν θηρίων συγκαταστάσεις, οἱ δ' αὐτοὶ πρὸς ὅπλα καὶ πολεμίους ἀγεννεῖς· καὶ τῆς δὲ πολεμικῆς χρείας, τῆς κατ' ἄνδρα μὲν καὶ κατ' ἰδίαν, εὐχερεῖς καὶ πρακτικοί, κοινῇ δὲ καὶ μετὰ πολεμικῆς ἐνίων συντάξεως ἀπρα-

creverunt Messeniis auxiliari; et, postquam praetor Achæos in armis coegisset, quidquid congregatis super ea re deliberantibus visum esset faciendum, id ut ratum esset. (6) At Timoxenus quidem, qui praetor adhuc tunc erat, quoniam et instabat tempus, quo magistratu erat abiturus, et parum ipse Achæis fidebat, propterea quod illa tempestate admodum negligenter in armis erant exercitati, expeditionem atque omnino congregationem multitudinis refugiebat. (7) Omnes namque Peloponnesii, a quo tempore regno Lacedæmoniorum Cleomenes excidit, partim superioribus bellis fessi, partim duraturum praesentem statum confisi, rei bellicæ curam contemptui habuerant. (8) Aratus vero, indigne ferens, graviterque commotus audacia ista Ætolorum, ardentiore animo rem tractabat; utpote notum primum, sed jam olim Ætolis infensus. (9) Quamobrem Achæos in armis cogere festinabat, manum conserere cum Ætolis paratus. (10) Tandem, diebus quinque prius quam tempus advenisset, quo illi ineundus erat magistratus, suscepto publico sigillo a Timoxeno, litteras ad civitates scripsit, et universæ publi armis gerendis aptæ diem, qua Megalopolin convenirent, edixit. (11) Ceterum de hoc viro, propter singularem ejus indolem, consentaneum videtur pauca hic prius commemorare.

VIII. Erat nempe ARATUS vir cetera numeris omnibus ab solutus ad res gerendas. (2) Nam et eloquendi facultate, et mente ingenioque, et arte consilia sua tegendi præstabat: in dissensionibus civilibus leniter ferendis, jungendis amicitiiis, sociis alliciendis, nemini secundus: adhæc, in molitionibus occultis, dolis, et insidiis hosti struendis, itaque laboris improbi tolerantia audacter ad effectum perducendis, solertissimus. (4) Cujus rei manifestæ sunt testimonia cum alia multa, tum illustrissima, si quis res ab eo gestas sigillatim cognitæ habeat, quando urbes Sicyonem et Martineam occupavit, item cum Ætolos Pellenensium oppido ejecit: omnium vero maximum, Acrocorinthus dolo intercepta. (5) Hic idem tamen Aratus, quoties in aperto ducere exercitum instituit, tardus in consiliis excogitandis, in rebus aggrediendis parum audax fuit; et qui eorum, quæ terribilia censentur, conspectum ferre non valeret. (6) Itaque etiam tropæis ad se spectantibus Peloponnesum implevit: semperque ab hac parte non magno conatu ab adversariis fuit superatus. (7) Adeo naturæ hominum, non corporibus tantum, sed multo magis etiam animis, e variis veluti mixtæ sunt formis; ut idem homo, partim aptus, partim ineptus invenitur, non dicam ad diversas actiones, verum etiam ad nonnullas quæ generis sunt ejusdem: estque idem sæpe ingeniosissimus et tardissimus; ac similiter audentissimus idem ac timidissimus. (8) Neque rem novam aut abhorrentem a communi hominum opinione dicimus, sed quam usu sint experti, probeque norint, quicumque voluerint attendere. (9) Est enim invenire nonnullos, qui in venationibus ad congressus cum feris sint animosi, quum adversus arma atque hostes iidem sint ignavi: alii ad belli usus, quoties viritim et privatim res

τοι. (10) Θετταλῶν γοῦν ἱππεῖς, κατ' Ἰλιν μὲν καὶ φαλαγγιδόν, ἀνυπόστατοι· χωρὶς δὲ παρατάξεως πρὸς καιρὸν καὶ τόπον κατ' ἄνδρα κινδυνεῦσαι, δύσχρηστοι καὶ βραδεῖς. Αἰτωλοὶ δὲ τούτων τάναντία. (11) Κρήτες δὲ, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, πρὸς μὲν ἐνέδρας καὶ ληστείας καὶ κλοπὰς πολεμίων, καὶ νυκτερινὰς ἐπιθέσεις, καὶ πάσας τὰς μετὰ δόλου καὶ κατὰ μέρος χρείας ἀνυπόστατοι· πρὸς δὲ τὴν ἐξ ὁμολόγου καὶ κατὰ πρόσωπον φαλαγγιδὸν ἐφοδόν, ἀγενεῖς καὶ πλάγιοι ταῖς ψυχαῖς. Ἀχαιοὶ δὲ καὶ Μακεδόνες τάναντία τούτων. (12) Ταῦτα μὲν εἰρήσθω μοι, χάριν τοῦ μὴ διαπιστεῖν τοὺς ἀναγινώσκοντας ταῖς λεγομένοις, εἴαν που περὶ τῶν αὐτῶν ἀνδρῶν ἐναντίας ἀποφάσεις ποιῶμεθα περὶ τὰ παραπλήσια τῶν ἐπιτηδευμάτων.

IX. Ἀθροισθέντων δὲ τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις μετὰ τῶν ἐπλων εἰς τὴν Μεγάλην πόλιν κατὰ δόγμα τῶν Ἀχαιῶν (ἐπὶ γὰρ τούτων παρεξέβημεν), (2) καὶ τῶν Μεσσηνίων αἰθὺς ἐπιπορευθέντων ἐπὶ τὸ πλῆθος, καὶ δεομένων μὴ περιιδεῖν σφᾶς, προφανῶς οὕτω παρασπονδουμένους, βουλομένων δὲ καὶ τῆς κοινῆς συμμαχίας μετασχεῖν, καὶ σπουδόντων ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἐπιγραφῆναι· (3) περὶ μὲν τῆς συμμαχίας οἱ προσετώτες τῶν Ἀχαιῶν ἐκέλεγον, οὐ φάσκοντες δυνατὸν εἶναι, χωρὶς Φιλίππου καὶ τῶν συμμάχων, οὐδένα προσλαβεῖν· (4) ἔτι γὰρ ἐνορκος ἔμεινε πᾶσιν ἡ γεγεννημένη συμμαχία δι' Ἀντιγόνου κατὰ τοὺς Κλεομενικοὺς καιροὺς Ἀχαιοῖς, Ἠπειρώταις, Φωκεῦσι, Μακεδόσι, Βοιωτοῖς, Ἀκαρναῖσι, Θετταλοῖς. (5) Ἐξελεύσεσθαι δὲ καὶ βοηθήσειν αὐτοῖς ἔμασαν, εἴαν θυμῶν δῶσιν οἱ παραγεγονότες τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων πόλιν, χάριν τοῦ μὴ διαλυθῆσεσθαι πρὸς Αἰτωλοὺς χωρὶς τῆς τῶν Ἀχαιῶν βουλῆσεως. (6) Ἐστρατοπέδευον δὲ καὶ Λακεδαιμόνιοι, κατὰ τὴν συμμαχίαν ἐξεληλυθότες, ἐπὶ τοῖς τῶν Μεγαλοπολιτῶν ὄρεσι, ἐφ' ἑδρῶν καὶ θεωρῶν μάλλον, ἢ συμμάχων ἔχοντες τάξιν. (7) Ἀρατος δὲ, τὸν τρόπον τούτων τὰ πρὸς Μεσσηνίους διαπράξας, ἔπειπε πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς, διασαφῶν τὰ δεδογμένα, καὶ παρακελευόμενος ἐπανάγειν ἐκ τῆς τῶν Μεσσηνίων χώρας, καὶ τῆς Ἀχαιῆς μὴ ψαύειν· εἰ δὲ μὴ, διότι χρῆσται τοῖς ἐπιβαίνουσιν ὡς πολεμίοις. (8) Σκόπας δὲ καὶ Δορίμαχος, αἰσώσαντες τὰ λεγόμενα, καὶ γνόντες ἡθροισμένους τοὺς Ἀχαιοὺς, ἡγοῦντο συμφέρειν σφίσι τότε κείσθαι τοῖς παραγγελλομένοις. (9) Παραυτίκα μὲν οὖν ἐκπέστολλον γραμματοφόρους εἰς τε Κυλλήνην, καὶ πρὸς Ἀρίστονα τὸν τῶν Αἰτωλῶν στρατηγόν, ἐξιοῦντας κατὰ σπουδὴν αὐτοῖς ἀποστέλλειν τὰ πορθμῆα τῆς Ἠλείας εἰς τὴν Φειάδα καλουμένην νῆσον. (10) Αὐτοὶ δὲ μετὰ δύο ἡμέρας ἀνέευσαν πέμποντες τὰς λείας, καὶ προῆγον ὡς ἐπὶ τὴν Ἠλείαν. Ἄελ γάρ ποτε τῆς τῶν Ἠλείων ἀντεγόνου φιλίας Αἰτωλοὶ, χάριν τοῦ διὰ τούτων ἐπιπλοκάς λαμβάνειν πρὸς τὰς ἀρπαγὰς τὰς ἐκ Πελοποννήσου καὶ ληστείας.

X. Ὁ δ' Ἀρατος, ἐπιμενίνας δύο ἡμέρας, καὶ πιστεύ-

POLYBUS. — I.

geritur, expediti sunt atque solertes, in communi bello, et cum aliis in acie stantes, sunt inutiles. (10) Sic certe Thesalorum equitum impetus, quando turmatim aut justa acie pugnant, sustineri non potest; ad pugnandum extra aciem pro loco et tempore viritum, inhabiles sunt ac lanti: Ætoli contrario modo se habent. (11) Cretansium, terra marique, ad insidias, latrocinia, furta belli, nocturnas invasiones, et omnia facinora cum dolo conjuncta ac minuta, vis est intolerabilis; at, quoties ex compacto res agitur, et hostis acie instructa ex adverso irruit, parum generosos et animi parum firmi se produunt: contrarium observes in Achæis et Macedonibus. (12) Atque hæc dicta nobis sunt, ne fidem nostram suspectam lectores habeant, sicubi de viris iisdem contraria judicia fecerimus super similibus institutis.

IX. Igitur, postquam ex Achæorum edicto armati Megalopolin convenerant qui ætate militari erant, (2) (inde enim divertit nostra oratio) quum ad multitudinem iterum adissent Messenii, orantes, ne se tam manifesto scelere oppressos desererent, cupientesque in communis societatis fœdus recipi, et, ut columnæ fœderis suum cum ceteris nomen inscriberetur, admodum optantes: (3) de societate quidem principes Achæorum abnuerunt, quod dicerent, insciis Philippo ac reliquis sociis neminem admitti posse. (4) Adhuc enim manebat illius jurisjurandi religio, quo temporibus Cleomenicis Antigonos societatem sanciverat inter Achæos, Epirotas, Phocenses, Macedones, Bœotos, Acarnanes ac Thessalos. (5) Copias tamen educturos se, et opem eis laturos, promissere: si modo qui advenerant non recusarent, filios suos obsidum loco Lacedæmone collocare, quo ne absque Achæorum voluntate pacem cum Ætolis essent facturi. (6) Egressi etiam erant ex fœderis legibus Lacedæmonii, et ad fines Megalopolitanorum castra habebant; magis ut sedentes spectantesque eventum observarent, quam ut sociorum officio fungerentur. (7) Ita administrato Messeniorum negotio, Aratus ad Ætolos mittit, qui significarent quod decretum fuerat: monetque illos, ut ex agro Messeniorum excedant, neque in Achaiam pedem inferant; alioquin pro hostibus se habiturum, si qui ingrederentur. (8) Quæ ut audiverunt Scopas et Dorimachus, cernentes convenisse jam in unum Achæos, e re sua duxerunt, ut in præsentia postulata facerent. (9) Sine mora igitur tabellarios Cyllenen et ad Aristonem prætorem Ætolorum expediunt; postulantes, mitti sibi festinato vectorias naves in Elidem, ad Pheiadem insulam quæ vocatur. (10) Ipsi biduo post, prædam comitantes, versus Eleorum fines castra movent. Ætoli namque cum Eleis semper amicitiam colere, ut per illos immiscere se rebus Peloponnesi ad rapinas et latrocinia facienda possent.

X. Aratus, post duorum dierum expectationem, con-

σας εὐθὺς, ὅτι ποιήσονται τὴν ἐπάνοδον, καθάπερ ὑπεδείκνυσαν· τοὺς μὲν λοιποὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους διαφῆκε πάντας εἰς τὴν οἰκίαν· (2) τρισηλίους δὲ ἔχον πεζοὺς καὶ τριακοσίους ἵππεις, καὶ τοὺς ἅμα τῷ Ταυρίωνι στρατωτάς, προῆγε τὴν ἐπὶ Πάτρας, ἀντιπαράγειν τοῖς Αἰτωλοῖς προαιρούμενος. (3) Οἱ δὲ περὶ τὸν Δορίμαχον, πυθνανόμενοι τοὺς περὶ τὸν Ἄρατον ἀντιπαράγειν αὐτοῖς, καὶ συμμένειν, τὰ μὲν διαγωνιάσαντες, μὴ κατὰ τὴν εἰς τὰς ναῦς ἔμβασιν ἐπιθῶνται σφίσι περισπωμένοις, τὰ δὲ σπουδάζοντες συγχαίει τὸν πόλεμον, (4) τὴν μὲν λείαν ἀπέστειλαν ἐπὶ τὰ πλοῖα, συστήσαντες τοὺς ἱκανοὺς καὶ τοὺς ἐπιτηδείους πρὸς τὴν διακομιδὴν, προσεντειλόμενοι τοῖς ἐκπεμπομένοις ταῦτα πρὸς τὸ Ῥίον ἀπαντᾶν, ὡς ἐντεῦθεν ποιησόμενοι τὴν ἔμβασιν. (5) Αὐτοὶ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐφῆδρευον τῇ τῆς λείας ἐξαποστολῇ περιέποντες· μετὰ δὲ ταῦτα προῆγον ἐκ μεταβολῆς ὡς ἐπ' Ὀλυμπίας. (6) Ἀκούοντες δὲ, τοὺς περὶ τὸν Ταυρίωνα μετὰ τοῦ προειρημένου πλήθους περὶ τὴν Κλειτορίαν εἶναι, καὶ νομίζοντες οὐδ' ὡς δυνήσεσθαι τὴν ἀπὸ τοῦ Ῥίου διάβασιν ἄνευ κινδύνου ποιήσεσθαι καὶ συμπλοχῆς, (7) ἔκριναν συμφέρειν τοῖς σφετέροις πράγμασιν, ὡς τάχιστα συμμῆξαι τοῖς περὶ τὸν Ἄρατον, ἄκμῃν ὀλίγοις οὔσι, καὶ τοῦ μέλλοντος ἀνυπονοήτοις· (8) ὑπολαβόντες, ἂν μὲν τρέψωνται τοὺτους, προκατασύραντες τὴν χώραν, ἀσφαλῆ ποιήσεσθαι τὴν ἀπὸ τοῦ Ῥίου διάβασιν, ἐν ᾧ μέλλει καὶ βουλευέται συναθροίζεσθαι πάλιν τὸ τῶν Ἀχαιῶν πλῆθος· (9) ἂν δὲ καταπλαγέντες φυγομαχώσι, καὶ μὴ βούλωνται συμβάλλειν οἱ περὶ τὸν Ἄρατον, ἄνευ κινδύνου ποιήσεσθαι τὴν ἀπόλυσιν, ὅπως αὐτοῖς δοκῇ συμφέρειν. (10) Οὗτοι μὲν οὖν, τοιοῦτοις χρησάμενοι λογισμοῖς, προῆγον, καὶ κατεστρατοπέδευσαν περὶ Μεθυδρίον τῆς Μεγαλοπολίτιδος.

XI. Οἱ δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἡγέμονες, συνέντες τὴν παρουσίαν τῶν Αἰτωλῶν, οὕτω κακῶς ἐχρήσαντο τοῖς πράγμασιν, ὥστε υπερβολὴν ἀνολίας μὴ καταλιπεῖν. (2) Ἀναστρέψαντες γὰρ ἐκ τῆς Κλειτορίας, κατεστρατοπέδευσαν περὶ Καφύας. (3) Τῶν δ' Αἰτωλῶν ποιουμένων τὴν πορείαν ἀπὸ Μεθυδρίου παρὰ τὴν τῶν Ὀρχομενίων πόλιν, ἐξάγοντες τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐν τῷ τῶν Καφυέων πεδίῳ παρενέβαλον, πρόβλημα ποιούμενοι τὸν δι' αὐτοῦ ῥέοντα ποταμόν. (4) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, καὶ διὰ τὰς μεταξὺ δυσχωρίας (ἦσαν γὰρ ἐτι πρὸ τοῦ ποταμοῦ τάφροι καὶ πλείους δύσβατοι) καὶ διὰ τὴν ἐπίφασιν τῆς ἐτοιμότητος τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τὸν κίνδυνον, τοῦ μὲν ἐγγυρεῖν τοῖς ὑπεναντίοις κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν ἀπεδεικίαν· (5) μετὰ δὲ πολλῆς εὐταξίας ἐποιοῦντο τὴν πορείαν, ὡς ἐπὶ τὰς υπερβολάς, ἐπὶ τὸν Ὀλίγυρτον· ἀσμενίζοντες, εἰ μὴ τις αὐτοῖς ἐγχειροῖ καὶ βιάζοιτο κινδυνεύειν. (6) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄρατον, τῆς μὲν πρωτοπορείας τῶν Αἰτωλῶν ἤδη προσβαινούσης πρὸς τὰς υπερβολάς, τῶν δ' ἱππέων οὐραγούτων διὰ τοῦ πεδίου, καὶ συνεγγιζόντων τῷ προσαγορευμένῳ Πρόποδι τῆς παρωρείας, ἐξαποστέλλουσι

fisus, quæ fuit illius magna simplicitas, Ætolos, sicut ostenderant, domum redituros, reliquis omnibus Achæis, et Lacedæmoniiis, domos dimissis, (2) ipse cum tribus pedum millibus, equitibus trecentis, et Taurionis manu, versus Patras, ea mente proficiscitur, ut neque absistens ab Ætolis, neque congregiens, duceret. (3) Dorimachus et Scopas, audito Aratum modico intervallo infestum exercitum ducere, manereque in armis, (4) partim veriti, ac, dum ipsi in navium ingressu forent occupati, ab hoste invaderentur, partim belli conflandi studio, prædam ad naves mittunt; cura illius deferendæ idoneo numero hominum ad eam rem aptorum commissa, quibus proficiscentibus mandarunt, ut ad Rhium deinde sibi præsto essent, utpote naves inde consensuris. (5) Ipsi primo prædam præmissam presidii causa subsequi, omnia circumspectantes: deinde Olympiam versus iter ævertunt. (6) Quum vero Taurionem atque Aratum, cum iis quas diximus copiis, in agro Clitoriorum esse intelligerent, rati, ne sic quidem tracturos se a Rhio absque periculo et dimicatione; (7) optimum esse constituerunt, quam primum cum hostibus concurrere, dum adhuc pauci numero essent, et nihil dum tale suspicaretur. (8) Ita enim apud se cogitabant: si hos fugare possent, omni clade belli regione pervastata, tuto se, dum cunctaretur Aratus, et de convocanda Achæorum multitudinem liberaret, a Rhio fore tracturos: (9) quod si, inopinato casu perterriti, pugnam adversarii detrectarent, et dimicare nollent, tum se absque ullo periculo, quando ita conducere suis rationibus arbitrantur, discessuros. (10) Hæc isti secum reputantes, pergunt ducere, donec circa Methydrium in agro Megalopolitanorum castra metantur.

XI. Achæorum duces, ut resciverunt appropinquasse hostes, adeo male rebus suis consuluerunt, ut ad stultitiam nihil sibi reliqui fecerint. (2) Reversi enim a Clitoriorum finibus, prope Caphyas consederunt: (3) et quam Ætoli, Methydrio profecti, præter urbem Orchomenum agmen ducerent; ipsi Achæos educunt, atque in Caphysium campis in aciem dirigunt, habentes munimenti loco amnem qui per illam regionem labitur. (4) Ætoli, tum propter medii intervalli difficultates (nam præter fluvium, ante ipsum fossæ complures ductæ fuerant, transitu difficiles), tum propter alacritatem ad prælium, quam ostenderant Achæi, manum cum hoste conserere, quod prius destinaverant, ausi non sunt: (5) sed composito agmine per loca elata Oligyrtum petunt; satis in præsentia habentes, si nemo ipsos adoriretur, nec invitos pugnare cogeret. (6) Aratus et Taurion, postquam primum agmen Ætolorum ad juga montis jam processisset, equitibus in planis ultimam aciem tuentibus, et jam ad prominentem collem, qui Propus appellatur, accedentibus, equites Acha-

τοὺς ἱππεῖς καὶ τοὺς εὐζώνους, Ἐπίστρατον ἐπιστήσαντες τὸν Ἀχαρνᾶνα, καὶ συντάζαντες ἐξάπτεσθαι τῆς ὤρχιας, καὶ καταπειράζειν τῶν πολεμίων. (7) Καί τοι γε, εἰ μὲν ἦν κινδυνεύειν, οὐ πρὸς τὴν οὐραγίαν ἐχρῆν συμπλέκεσθαι, διηρυκτῶν ἤδη τῶν πολεμίων τοὺς ὁμαλοὺς τόπους, πρὸς δὲ τὴν πρωτοπορείαν, εὐθέως ἐμβαλόντων εἰς τὸ πεδίον. (8) Οὕτω γὰρ ἂν τὸν ἀγῶνα συνέβη γενέσθαι τὸν διον ἐν τοῖς ἐπιπέδοις καὶ πεδινοῖς τόποις· οὗ τοὺς μὲν Αἰτωλοὺς δυσχρηστοτάτους εἶναι συνέβαινε, διὰ τε τὸν καθοπλισμὸν καὶ τὴν ὁλὴν σύνταξιν· τοὺς δ' Ἀχαιοὺς εὐχρηστοτάτους καὶ δυναμικωτάτους, διὰ τὰναντία τῶν πραιορημένων. (9) Νῦν δ' ἀρέμενοι τῶν οἰκείων τόπων καὶ καιρῶν, εἰς τὰ τῶν πολεμίων προτερήματα συγκατέβησαν. Τοιγαροῦν ἀκόλουθον τὸ τέλος ἐξέβη τοῦ κινδύνου ταῖς ἐπιβολαῖς.

XII. Ἐξαπτομένων γὰρ τῶν εὐζώνων, τηροῦντες οἱ τῶν Αἰτωλῶν ἱππεῖς τὴν τάξιν, ἀπεχώρουσιν εἰς τὴν παρῳρείαν, σπεύδοντες συνάψαι τοῖς παρ' αὐτῶν πεζοῖς. (2) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄρατον, οὔτε κατιδόντες καλῶς τὸ γιγνόμενον, οὔτ' ἐκλογισάμενοι δεόντως τὸ μετὰ ταῦτα συμβησόμενον, ἅμα τῷ τοὺς ἱππεῖς ἰδεῖν ὑποχωροῦντας, ἄπισσαντες αὐτοὺς φεύγειν, (3) τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν κεράτων θεωρακίτας ἐξάπείστελαν, παραγγελλαντες βοηθεῖν καὶ συνάπτειν τοῖς παρ' αὐτῶν εὐζώνοις· αὐτοὶ δ' ἐπὶ κέραις κλίναντες τὴν δύναμιν, ἦγον μετὰ δρόμου καὶ σπουδῆς. (4) Οἱ δὲ τῶν Αἰτωλῶν ἱππεῖς, διανύσαντες τὸ πεδίον, ἅμα τῷ συνάψαι τοῖς πεζοῖς, αὐτοὶ μὲν ὑπὸ τῇ παρῳρείαν ὑποστελλαντες ἔμενον· (5) τοὺς δὲ πεζοὺς θηροῖζον πρὸς τὰ πλάγια, καὶ παρεκάλουν, ἐτοίμως πρὸς τὴν κραυγὴν ἀνατρεχόντων καὶ παραβοηθούντων ἀεὶ τῶν ἐκ τῆς πορείας. (6) Ἐπεὶ δ' ἀξιομάχους ὑπέλαβον εἶναι σφᾶς αὐτοὺς κατὰ τὸ πλῆθος, συστραφέντες ἐνέβαλον τοῖς προμάχοις τῶν Ἀχαιῶν ἱππῶν καὶ ψιλῶν· ὄντες δὲ πλείους, καὶ ποιούμενοι τὴν ἑξοδὸν ἐξ ὑπερδεξίου, πολὺν μὲν χρόνον ἐκινδύνευσαν, ὅσος δ' ἐτρέψαντο τοὺς συγκαθεστῶτας. (7) Ἐν δὲ τῷ τούτους ἐγκλίναντας φεύγειν, οἱ παραβοηθῶντες θεωρακίται κατὰ πορείαν ἀτάκτως ἐπιπαραγεγόμενοι καὶ σποράδην, οἱ μὲν ἀπορούντος ἐπὶ τοῖς γιγνόμενοις, οἱ δὲ ἐμπύκτοντες ἀντίοις τοῖς φεύγουσι κατὰ τὴν ἀποχώρησιν, ἀναστρέφειν ἠναγκάζοντο, καὶ τὸ παραπλήσιον ποιεῖν. (8) Ἐξ οὗ συνέβαινε τοὺς μὲν ἐκ τῆς συγκαταστάσεως ἡττηθέντας, μὴ πλείους εἶναι πεντακοσίων· τοὺς δὲ φεύγοντας, πλείους δισχιλίων. (9) Τοῦ δὲ πράγματος αὐτοῦ διδάσκοντος τοὺς Αἰτωλοὺς ὁ δὲ ποιεῖν, εἴποντο κατόπιν, ἐπιπολαστικῶς καὶ κατακόρως χρώμενοι τῇ κραυγῇ. (10) Ποιουμένων δὲ τῶν Ἀχαιῶν τὴν ἀποχώρησιν πρὸς τὰ βαρέα τῶν ὅπλων, ὡς μενόντων ὑπὸ ταῖς ἀσφαλείαις ἐπὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς τάξεως, τὸ μὲν πρῶτον εὐσχημῶν ἐγένεθ' ἡ φυγὴ καὶ σωτήριος. (11) Συνθεασάμενοι δὲ καὶ τούτους λελοιπότες τὰς τῶν τόπων ἀσφαλείας, καὶ μακροὺς ὄντας ἐν πορείᾳ καὶ διαλελυμένους, οἱ μὲν αὐτῶν, εὐθέως διαβαίνοντες, ἀτάκτως ἐποικίσσαντο τὴν ἀναχώρησιν ἐπὶ τὰς παρακειμένας πό-

orum cum leviter armatis, duce Epistrato Acarnane, in eos mittunt, novissimumque agmen carpere et lacessere hostem jubent. (7) Atqui, si pugnandum tunc fuit, nequaquam ultimos adoriri oportuit, cum jam plana loca essent emensi hostes, sed primos, simul atque in planitiem sunt ingressi. (8) Ma namque certamen omne in planis et campestribus locis fuisset: ubi propter armorum genus, et universam dispositionem aciei, magno suo incommodo dimicaturi erant Aetoli; Achaei vero, qui et armati et dispositi genere diverso erant, magno suo commodo pugnaturi et plurimum roboris habituri erant. (9) Nunc, et loco suo et tempore praetermisso, quo maxime opportunum erat hostibus, eo ad pugnandum descenderunt. Itaque consiliis eventus praelii respondit.

XII. Namque, ut pugnam levis armatura inchoavit, Aetoli equites servatis ordinibus sub montem succedunt, et consequi pedites suos festinant. (2) Aratus vero, nec quid ageretur satis cognito, nec proviso quanta par fuerat prudentia quid postmodum esset futurum, (3) simul atque videt equites sensim recedere, ratus fugero illos, progredi e cornibus suae aciei loricatedos, et conjungere se cum leviter armatis, eisque auxiliatum ire jubet. Ipse detortum in alterum cornu agmen curriculo ducere, et festinanter omnia agere. (4) Equites Aetolorum, planitiem emensi, statim ut peditem sunt adepti, ipsi quidem monti sese applicant, ibique gradum figunt: (5) pedites vero ad latera congregant, eosque hortantur: cunctis ad ipsorum clamorem propere accurrentibus, et opis ferendae causa ex itinere se convertentibus. (6) Qui ubi numero suo confidere coeperunt, cuneo facto, Achaicorum equitum velutumque primos ordines invadunt: quumque et numero vincerent, ei hostem e loco superiore peterent, post longam quidem dimicationem eos, quibuscum erant congressi, in fugam tandem averunt. (7) Qui dum tergis versis profugiant, interim loricati, incomposito agmine atque sparsim auxilio venientes, partim incerti quid consilii caperent, partim quod in pedem referentes fugientesque inciderent, ipsi quoque redire retrorsum et idem facere cum aliis cogebantur. (8) Ex quo evenit, ut, qui in congressu, cum vincerentur, plures quintigentis non fuerant, in fuga plures essent duobus millibus. (9) Aetoli, ab ipsa re admoniti quid opus esset facto, tergis eorum instare, immodice effusaeque vociferantes. (10) Quum autem Achaicae copiae ad gravem armaturam suam se reciperent, quam putabant loco tuto sic ordinatam, ut principio fuerat, manere, honesta primum et salutaris fuga eorum erat. (11) Ubi vero tuta ad receptum loca etiam ab his esse relicta, et longo atque interrupto agmine progredi eos cognoverunt, alii huc illuc extemplo dilapsi, in propinquas urbes ordinibus non servatis evadunt. (12)

λεις· (12) οἱ δὲ, συμπέπτοντες ἀντίοις τοῖς ἐπιπερομένοις φαλαγγίταις, οὐ προσεδέοντο τῶν πολεμίων· αὐτοὶ δὲ σφᾶς αὐτοὺς ἐκπλήττοντες, ἡνάγκαζον φεύγειν προτροπῶν. (13) Ἐχρῶντο δὲ τῇ φυγῇ κατὰ τὴν ἀποχωρήσιν, ὡς προείπομεν, ἐπὶ τὰς πόλεις· ὃ τε γὰρ Ὀρχομενός, αἶ τε Κάφυαι σύνεγγυς οὔσαι, πολλοὺς ὤνησαν. Μὴ γὰρ τοῦτου συμβάντος, ἅπαντες ἂν ἐκινδύνευσαν διαφθάρῃναι παραλόγως. (14) Ὁ μὲν οὖν περὶ Καφύας γενόμενος κίνδυνος, τοῦτον ἀπέβη τὸν τρόπον.

XIII. Οἱ δὲ Μεγαλοπολίται, συνέντες τοὺς Αἰτωλοὺς περὶ τὸ Μεθύδιον ἐστρατοπεδευκότες, ἤκον ἀπὸ σάλπιγγος πανδημεὶ βοηθοῦντες τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ τῆς μάχης. (2) Καὶ μεθ' ὧν ζώντων ἤλπισαν κινδυνεύσειν πρὸς τοὺς ὑπεναντίους, τούτους ἡναγκάζοντο θάπτειν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τετελευτηκότας· (3) ὀρύξαντες δὲ τάφρον ἐν τῷ τῶν Καφυέων πεδίῳ, καὶ συναθροίσαντες τοὺς νεκροὺς, ἐκένθησαν μετὰ πάσης φιλοτιμίας τοὺς ἡτυχηκότας. (4) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, παραδόξως δι' αὐτῶν τῶν ἱππέων καὶ τῶν ψιλῶν ποιήσαντες τὸ προτέρημα, λοιπὸν ἤδη μετ' ἀσφαλείας διὰ μέσης Πελοποννήσου διήεσαν. (5) Ἐν ᾧ καιρῷ καταπειράσαντες μὲν τῆς Πελληνέων πόλεως, κατασύραντες δὲ τὴν Σικυωνίων χώραν, τέλος κατὰ τὸν ἰσθμὸν ἐποίησαντο τὴν ἀπόλυσιν. (6) Τὴν μὲν οὖν αἰτίαν καὶ τὴν ἀφορμὴν ὁ Συμμαχικός πόλεμος ἔσχεν ἐκ τούτων, τὴν δ' ἀρχὴν ἐκ τοῦ μετὰ ταῦτα γενομένου δόγματος ἀπάντων τῶν συμμάχων· (7) δὲ συνελθόντες εἰς τὴν τῶν Κορινθίων πόλιν ἐπεκύρωσαν, διαπροστατεύσαντος τὸ διαβούλιον Φιλίππου τοῦ βασιλέως.

XIV. Τὸ δὲ τῶν Ἀχαιῶν πλῆθος μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀθροισθὲν εἰς τὴν καθήκουσαν σύνοδον, πικρῶς διέκειτο καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν πρὸς τὸν Ἄρατον, ὡς τοῦτον ὁμολογουμένως αἰτιῶν γεγονότα τοῦ προειρημένου συμπτώματος. (2) Διὸ καὶ τῶν ἀντιπολιτευομένων κατηγορούντων αὐτοῦ, καὶ φερόντων ἀπολογισμοὺς ἐναργεῖς, ἔτι μᾶλλον ἡγανάκτει καὶ παρωζύνητο τὸ πλῆθος. (3) Ἐδόκει γὰρ πρῶτον ἀμάρτημα προφανές εἶναι, τὸ, μηδέπω τῆς ἀρχῆς αὐτῷ καθηκούσης, προλαβόντα τὸν ἀλλότριον καιρὸν, ἀναδέχεσθαι τὰς τοιαύτας πράξεις, ἐν αἷς συνῆδει πολλάκις αὐτῷ διεσφαλμένῳ. (4) Δεύτερον δὲ, καὶ μείζον τούτου, τὸ διαφεῖναι τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀκμὴν ἐν μέσῳ Πελοποννήσου τῶν Αἰτωλῶν ὑπαρχόντων· ἄλλως τε, καὶ προδιειληφότα, διότι σπεύδουσιν οἱ περὶ τὸν Σικώπην καὶ Δοριμαχὸν κινεῖν τὰ καθεστῶτα, καὶ συνταράττει τὸν πόλεμον. (5) Τρίτον δὲ, τὸ συμβαλεῖν τοῖς ὑπεναντίοις οὕτω μετ' ὀλίγων, μηδεμιᾶς κατεπειγούσης ἀνάγκης· δυνάμενον ἀσφαλῶς εἰς τὰς παρακειμένας πόλεις ἀποχωρῆσαι, καὶ συναγαγεῖν τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ τότε συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις, εἰ τοῦτο πάντως ἡγήτο συμφέρειν. (6) Τελευταῖον, καὶ μέγιστον, τὸ, προθέμενον καὶ συμβαλεῖν, οὕτως εἰκῇ καὶ ἀσκόπως χρῆσασθαι τοῖς πράγμασιν, ὥστε, παρέντα τὰ πεδία καὶ τὴν τῶν ὀπλιτῶν χρεῖαν, δι' αὐτῶν τῶν εὐζώνων ἐν ταῖς παρωρείαις πρὸς Αἰτω-

alii, in phalangem, quæ subsidio ipsis obviam veniebat, incidentes, ut nullus fuisset hostis, ipsi sibi invicem terroris causam præbebant, et effusam capessere fugam compellebant. (13) Fugientes autem proximas urbes, ut jam diximus, petebant : multisque Orchomenus et Caphyæ, quæ oppida non longe aberant, salutis fuerunt. Nam absque hoc foret, inopinata hæc clades universos fortasse delevisset. (14) Hic igitur pugnae ad Caphyas pugnatæ exitus fuit.

XIII. Megalopolitani, cognito Ætolos circa Methydrium castra posuisse, postridie ejus diei qua pugnatum est, omnibus suis copiis tubæ classico convocatis, suppetias veniunt : (2) et, quibuscum pugnaturos se adversus hostem putabant, eos ab hoste occisos sepelire sunt coacti. (3) Igitur fovea in agro Caphysensium effossa, defunctorum cadavera colligunt, et miseris omni honorum genere parent. (4) Ætoli, parta præter spem per equites tantummodo et velites victoria, de cetero, sine ullo jam periculo, per mediam Peloponnesum ire pergunt. (5) Quo tempore in oppidum Pellemenensium impetum facere conati, Sicyonio rum etiam agrum populati, ad extremum per Isthmum discessionem fecerunt. (6) Hæc sunt quæ Bello Sociali causam et occasionem præbuerunt : principium vero illius fuit decretum cunctorum sociorum, quod postea secutum : (7) id enim in concilio Corinthi congregato, cui Philippus intererat decreti suasor et auctor, sancitum est.

XIV. At multitudo Achæorum, post paucos dies ad statum conventum coire ; ibique et publice et privatim Arato graviter omnes succensere ; ut qui, confessione omnium, solus acceptæ cladis culpam sustineret. (2) Et quum factionis contrariæ homines ipsum accusarent, ac, quid quantumque ab eo peccatum esset, manifestis rationibus docerent, crescere etiam magis magisque indignatio atque ira multitudinis. (3) In hoc quippe primo peccasse Aratum nemo dubitabat ; quod, priusquam magistratus inenundi dies advenisset, tempore non suo eum occupasset, resque ejusmodi suscepisset, quas parum feliciter sibi succedere frequenti experientia didicerat. (4) Deinde etiam in hoc errasse, et quidem gravius, arguebatur ; quod Ætolis in media Peloponneso cum maxime constitutis, Achæos dimisisset ; qui præsertim jam ante cognovisset, Scopam et Dorimachum in eo esse, ut præsentem statum turbarent, et bellum concitarent. (5) Tertium peccatum fuit, quod milites adeo paucos habens, cum hostibus conflisisset ; qui posset sine ullo discrimine ad proximas urbes sese recipere, et copias Achæorum cogere, atque ita, si id omnino duceret expedire, manum cum hostibus conserere. (6) Postremum, et maximum omnium, illud erat ; quod, quandoquidem pugnare decrevit, ita temere ac nullo consilio omnia egisset, ut, campis omissis et gravi armatura, cujus præcipua futura erat utilitas, per velites dumtaxat in radicibus montium pugnam cum Æto-

λαὸς ποιήσασθαι τὸν κίνδυνον· οἷς οὐδὲν ἦν τούτου προύργιαίτερον, οὐδὲ οἰκειώτερον. (7) Οὐ μὴν ἄλλ' ἔμα τῷ προελθόντα τὸν Ἄρατον ἀναμνήσαι μὲν τῶν προπεπολιτευμένων καὶ πεπραγμένων πρότερον αὐτῷ, φέρειν δ' ἀπολογισμούς περὶ τῶν ἐγκαλουμένων, ὥς οὐ γέγονεν αἴτιος τῶν συμβεβηκότων, αἰτεῖσθαι δὲ συγγνώμην, εἰ καὶ τι παρώρακε κατὰ τὸν γινόμενον κίνδυνον, οἶσθαι δὲ δεῖν καὶ καθόλου σκοπεῖσθαι τὰ πράγματα μὴ πικρῶς, ἀλλ' ἀνθρωπίνως· (8) οὕτω ταχέως καὶ μεγαλοφύγως μετεμελήθη τὸ πλῆθος, ὅσπερ καὶ τοῖς συνεπιτιθεμένοις αὐτῷ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐπιπολὺ δυσαρσῆσαι, καὶ περὶ τῶν ἐξῆς πάντα βουλευέσθαι κατὰ τὴν Ἀράτου γνώμην. (9) Ταῦτα μὲν οὖν εἰς τὴν προτέραν ἔπεσεν Ὀλυμπιάδα· τὰ δ' ἐξῆς, εἰς τὴν τετταρακοστὴν ἐπὶ ταῖς ἑκατόν.

XV. Ἦν δὲ τὰ δοξάντα τοῖς Ἀχαιοῖς ταῦτα· πρεσβεύειν πρὸς Ἠπειρώτας, Βωωτοὺς, Φωκίους, Ἀχαρνᾶνας, Φίλιππον· (2) καὶ διασαφεῖν, τίνα τρόπον Αἰτωλοὶ παρὰ τὰς συνθήκας μεθ' ὅσων ᾗδ' οἱ εἰσβέβηκότες εἴησαν εἰς τὴν Ἀχαιάν· καὶ παρακαλεῖν αὐτοὺς βοηθεῖν κατὰ τὰς ὁμολογίας, προσδέξασθαι δὲ καὶ τοὺς Μεσσηνίους εἰς τὴν συμμαχίαν. (3) Τὸν δὲ στρατηγὸν ἐπιλέγει τῶν Ἀχαιῶν πεζοὺς μὲν πεντακισχιλίους, ἵππεῖς δὲ πεντακοσίους, καὶ βοηθεῖν τοῖς Μεσσηνίοις, ἔὰν ἐπιβαίνωσιν Αἰτωλοὶ τῆς χώρας αὐτῶν· (4) συντάξασθαι δὲ καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους, καὶ πρὸς Μεσσηνίους, ὅσους δεήσει παρ' ἑμφοῖν ὑπάρχειν ἵππεῖς καὶ πεζοὺς πρὸς τὰς κοινὰς χρεῖας. (5) Δοξάντων δὲ τούτων, οἱ μὲν Ἀχαιοὶ, φέροντες γενναίως τὸ γεγονός, οὔτε τοὺς Μεσσηνίους ἐγκατέλιπον, οὔτε τὴν αὐτῶν πρόθεσιν· οἱ δὲ πρὸς τοὺς συμμαχοὺς καθεσταμένοι, τὰς πρεσβεῖας ἐπετέλουν. (6) Ὁ δὲ στρατηγὸς τοὺς μὲν ἐκ τῆς Ἀχαιᾶς ἄνδρας ἐπέλεγε κατὰ τὸ δόγμα· πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Μεσσηνίους συνετάττετο, πεζοὺς μὲν παρ' ἑκατέρων ὑπάρχειν διαχιλίους καὶ πεντακοσίους, ἵππεῖς δὲ πεντήκοντα καὶ διακοσίους· (7) ὥς· εἶναι τὸ πᾶν σύστημα πρὸς τὰς ἐπιγενομένας χρεῖας, πεζοὺς μὲν μυρίους, ἵππεῖς δὲ χιλίους. (8) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, παραγενομένης αὐτοῖς τῆς καθηκούσης ἐκκλησίας, συνελθόντες ἐβουλεύσαντο, πρὸς τε Λακεδαιμονίους καὶ Μεσσηνίους καὶ τοὺς ἄλλους πάντας εἰρήνην ἄγειν· κακοπραγμονοῦντες, καὶ βουλόμενοι φθεῖρειν καὶ λυμαίνεσθαι τοὺς τῶν Ἀχαιῶν συμμαχοὺς· (9) πρὸς αὐτοὺς δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς, ἔὰν μὲν ἀπιστῶνται τῆς τῶν Μεσσηνίων συμμαχίας, ἄγειν ἐψηφίσαντο τὴν εἰρήνην· εἰ δὲ μὴ, πολεμεῖν· πρῶτα πάντων ἀλογώτατον. (10) Ὅντες γὰρ αὐτοὶ σύμμαχοι καὶ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ τῶν Μεσσηνίων, εἰ μὲν οὗτοι πρὸς ἀλλήλους φίλαν ἄνοιαν καὶ συμμαχίαν, τὸν πόλεμον τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπήγγελλον· εἰ δ' ἔχθραν εἰλοντο πρὸς τοὺς Μεσσηνίους, τὴν εἰρήνην αὐτοῖς ἐποίουν καταμόνας. (11) Ὡστε μὴδ' ὑπὸ λόγον πίπτειν τὴν ἀδικίαν αὐτῶν, διὰ τὸ παρηλαγμένον αὐτῶν τῶν ἐπιχειρημάτων.

XVI. Οἱ δ' Ἠπειρώται καὶ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς,

lis conseruisset; quibus nihil utilius neque commodius potuerat evenire. (7) At enimvero, simul atque progressus in mediam concionem Aratus de suis prioribus in rempubl. meritis et rebus gestis disseruit, et, ad ea quæ sibi fuerant objecta respondens, probare annisus est, non esse damnum sua culpa acceptum; veniam autem petit, si qua etiam ex parte in eo prælio imprudens peccavisset; denique postulavit, ut omnino res gestas non malevolo animo, sed humaniter spectarent: (8) ibi tum ita repente et liberaliter mutata in melius est populi voluntas, ut et Arati inimicis, qui illum premebant, per diu irasceretur, et super iis quæ deinceps erant agenda, unius Arati consilii staret. (9) Hæc superiore Olympiade sunt gesta: quæ deinceps sequuntur, in centesimam quadragesimam incidunt.

XV. Decreta autem sunt ab Achæis hæc: ut ad Epirotas, Boeotos, Phocenses, Acarnanas, et Philippum, legati mitterentur; (2) qui et significarent eis, quomodo his jam Ætoli violato fœdere Achaiam cum armis essent ingressi; et auxilia ab eisdem ex fœdere postularent, rogarentque ut Messenios etiam in societatem recipi vellent. (3) Ad hæc, ut prætor exercitum conscriberet Achæorum, quinque millium peditum, equitum quingentorum; quibus suppetias iret Messeniis, si eorum agrum invaderent Ætoli: (4) denique, ut cum Lacedæmoniacis ac Messeniis constitueret prætor, quantum equitum peditumque numerum ad commune bellum subministrare illos oporteret. (5) His ita decretis, Achæi, nuperum detrimentum fortiter ferentes, neque Messenios, neque propositum suum destituerunt. Legati mandatam sibi legationem obeunt. (6) Prætor, ut communi concilio placuerat, et in Achaia copias legit, et cum Lacedæmoniacis ac Messeniis constituit mittendos ab utroque populo, pedites bis millenos quingenos, equites vero ducenos quinquagenos. (7) Ita ut esset universus exercitus, quem ad omnia paratum habituri erant, peditum decies mille, equitum mille. (8) Conveniunt et Ætoli appetente legitimi concilii die; ibi doloso consilio, et ut socios Achæorum corrumpere atque ab illis averterent, decernunt, cum Lacedæmoniis, Messeniis, et aliis omnibus pacem sancire: (9) cum ipsis vero Achæis ita demum pacem colere constituunt, si a Messeniorum societate recessissent; sin minus, bellum cum iis gerere placuit. Qua re nulla fingi potest absurdior. (10) Nam quum esset ipsis et cum Achæis, et cum Messeniis amicitia, si quidem manerent hi amicitia et societate inter se juncti, bellum Achæis indicabant; sin fierent inimici, privatim cum Achæis fœdus feriebant. (11) Itaque tam iniquarum conditionum ne ratio quidem ulla iniri poterat: in tantum a communi sensu abhorrebant eorum consilia.

XVI. Epirotæ, et Philippus, auditis legatis, Messenios

ἀκούσαντες τῶν πρέσβειων, τοὺς μὲν Μεσσηνίους εἰς τὴν συμμαχίαν προσέλαβον· (2) ἐπὶ δὲ τοῖς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν πεπραγμένοις παραυτίκα μὲν ἡγανάκτησαν, οὐ μὴν ἐπὶ πλείον ἐθαύμασαν· διὰ τὸ μὴδὲν παράδοξον, τῶν εἰθισμένων δὲ τι πεποιημέναι τοὺς Αἰτωλοὺς. (3) Διόπερ οὐδ' ὠρίσθησαν ἐπὶ πλείον, ἀλλ' ἐψηφίσαντο τὴν εἰρήνην ἀγεῖν πρὸς αὐτοὺς· οὕτως ἡ συνεχὴς ἀδικία συγγνώμης τυγχάνει μάλλον τῆς σπανίου καὶ παραδόξου πονηρίας. (4) Αἰτωλοὶ γοῦν τούτῳ τῷ τρόπῳ χρώμενοι, καὶ ληστεύοντες συνεχῶς τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολλοὺς ἀνεπαγγέλτους φέροντες πολλοίς, οὐδ' ἀπολογίας ἐτι κατηξίου τοὺς ἐγκαλοῦντας, ἀλλὰ καὶ προσεχλεύαζον, εἰ τις αὐτοὺς εἰς δικαιοδοσίαν προκαλοῖτο περὶ τῶν γεγονότων, ἢ καὶ νῆ Δία τῶν μελλόντων. (5) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, προσφάτως μὲν ἡλευθερωμένοι δι' Ἀντιγόνου καὶ διὰ τῆς τῶν Ἀχαιῶν φιλοτιμίας, ὀφείλοντες δὲ Μακεδόσι καὶ Φιλίππῳ μὴδὲν ὑπεναντίον πράττειν, διαπεψάμενοι λάθρα πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς, φιλίαν δι' ἀπορρήτων ἔθεντο καὶ συμμαχίαν. (6) Ἦδη δ' ἐπιλεγμένων τῶν Ἀχαιῶν ναυσίκων, καὶ συνεταγμένων ὑπὲρ τῆς βοηθείας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Μεσσηνίων, Σκερδिलाίδας ὁμοῦ καὶ Δημήτριος ὁ Φάριος, ἐπλευσαν ἐκ τῆς Ἰλλυρίδος ἐνενήκοντα λέμβοις ἐξω τοῦ Λίσσου, παρὰ τὰς Ῥωμαίων συνθήκας. (7) Οἱ τὸ μὲν πρῶτον τῇ Πύλῳ προσμῖξαντες, καὶ ποιησάμενοι προσβολὰς, ἀπέπεσον. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα Δημήτριος μὲν, ἔχων τοὺς πεντήκοντα τῶν λέμβων, ὥρμησεν ἐπὶ νήσων· καὶ περιπλέον, τινὰς μὲν ἡργυρολόγει, τινὰς δ' ἐπόρθει τῶν Κυκλάδων. (9) Σκερδिलाίδας δὲ, ποιούμενος τὸν πλοῦν ὡς ἐπ' οἴκου, προσῆχε πρὸς Ναύπακτον μετὰ τετταράκοντα λέμβων, πεισθεὶς Ἀμυνᾷ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀθαμάνων, ὃς ἐτύγχανε κηδεστὴς ὑπάρχων αὐτοῦ. (10) Ποιησάμενος δὲ συνθήκας πρὸς Αἰτωλοὺς δι' Ἀγέλαου περὶ τοῦ μερισμοῦ τῶν λαφύρων, ὑπέσχετο συνεμβαλεῖν ὁμοσε τοῖς Αἰτωλοῖς εἰς τὴν Ἀχαΐαν. (11) Συνθέμενοι δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Σκερδिलाίδαν οἱ περὶ τὸν Ἀγέλαον καὶ Δοριμάχον καὶ Σκόπαν, πραττομένης αὐτοῖς τῆς τῶν Κυναιθίων πολέως, συναθροίσαντες πανδήμει τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν μετὰ τῶν Ἰλλυρίων.

XVII. Ἀρίστων δ', ὁ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγός, οὐ προσποιούμενος οὐδὲν τῶν γιγνομένων, ἤγε τὴν ἡσυχίαν ἐπὶ τῆς οἰκείας, φάσκων οὐ πολεμεῖν τοῖς Ἀχαιοῖς, ἀλλὰ διατηρεῖν τὴν εἰρήνην· εὐθὺς καὶ παιδικὸν πρᾶγμα ποιῶν. (2) Δῆλον γάρ, ὡς εὐθὺς καὶ μάταιον εἰκὸς φαίνεσθαι τὸν τοιοῦτον, ὅταν ὑπολαμβάνῃ τοῖς λόγοις ἐπικρύψασθαι τὰς τῶν πραγμάτων ἐναργείας. (3) Οἱ δὲ περὶ τὸν Δοριμάχον, διὰ τῆς Ἀχαιΐτιδος ποιησάμενοι τὴν πορείαν, ἤκον ἄφνω πρὸς τὴν Κύναιθαν. (4) Συνέβαινε δὲ τοὺς Κυναιθεῖς, ὄντας Ἀρχάδας, ἐκ πολλῶν χρόνων ἐν ἀκαταπαύστοις καὶ μεγάλαις συνεσχῆσθαι στάσεσι, καὶ πολλὰς μὲν κατ' ἀλλήλων πεποιῆσθαι σφαγὰς καὶ φυγὰς· πρὸς δὲ τούτοις, ἀρπαγὰς ὑπαρχόντων, ἐτι δὲ γῆς ἀναδασμούς· (5) τέλος δ' ἐπικρα-

in societatem recipiunt : (2) *Ætolorum* vero facinoribus indignati quidem statim, neque tamen magnopere ea mirati sunt ; quoniam novi nihil hic fecerant *Ætoli*, sed pro consuetudine institutisque suis se gesserant. (3) Quare ne irati quidem gravius illis sunt ; sed pacem cum illis servare decreverunt. Adeo continuæ injuriæ facilius ignosci solet, quam raræ et inopinatæ pravitate. (4) Itaque *Ætoli* quidem, hoc institutum tenentes, assidui Græciæ prædones, et ultro bella multis sine ulla denuntiatione inferre soliti, ne excusatione quidem ulla jam uti apud eos, qui ipsos accusabant, dignabantur : verum etiam cum irrisione et cachinnis dimittebant, si quis eos ad satisfactionem de damno illato, quin et de eo quod jam nunc inferre parabant, vocaret. (5) Lacedæmonii vero, recenti beneficio Antigoni et liberali studio Achæorum libertatem nacti, quum eos officii ratio deberet impedire, ne Macedonibus aut Philippo contrarium quidquam facerent, clam missis ad *Ætolos* legatis, arcanum amicitiae et societatis foedus cum his pepigerunt. (6) Jam e juventute Achaica exercitus erat conscriptus, et ad ferendam opem Lacedæmonibus ac Messeni subsidia promiserant, quum Scerdilaidas, una cum Demetrio Phario, classe nonaginta lemborum, ex Illyrio ultra Lissum, contra quam federe Romano cautum erat, navigarunt. (7) Hi ad Pylum primo appellant ; eamque oppugnare aggressi, frustra fuerunt. (8) Postea Demetrius, lembis quinquaginta comitatus, insulas petere instituit : et Cycladas circumiens, ab aliis pecuniam exigit, alias populatur. (9) Scerdilaidas, cursu domum versus directo, cum lembis quadraginta Naupactum venit, Amynae regis Athamanum, quocum affinitate junctus erat, amicitia fretus. (10) Deinde, per Agelaum de spoliis ac prædæ divisione cum *Ætolis* pactus, expeditionis adversus Achæos comitem se eis futurum est pollicitus. (11) Quam pactionem ubi Agelaus, Dorimachus, et Scopas cum Scerdilaida fecissent, quum proderetur ipsis urbs Cynæthensium, coacto exercitu quantum maximum ex *Ætolia* poterant, in Achaiam cum Illyriis impressionem faciunt.

XVII. Aristo interim, *Ætolorum* prætor, tamquam nihil prorsus ad se pertinerent quæ gerebantur, domi quietus manebat, et, nullum esse cum Achæis bellum, dicebat, sed pacem durare : sane quam stulte ac pueriliter in eo se gerens. (2) Nam qui verbis tegere posse sperat, quæ evidentibus rerum argumentis patent, hunc pro stulto et vano homine esse habendum, nemo negaverit. Dorimachus, per ditionem Achæorum itinero facto, Cynætham subito venit. (4) Cynæthenses, genere Arcades, a longo tempore continuis magnisque seditionibus agitati, qua cædibus, qua ejectionibus in exilium, persæpe invicem sævierant ; ad hæc, facultates alii aliis diripere ; divisionem denique agri patrii denuo instaurare. (5) Tandem, vincente illorum fa-

τῆσαι τοὺς τὰ τῶν Ἀχαιῶν αἰρουμένους, καὶ κατασχεῖν τὴν πόλιν, φυλακὴν ἔχοντας τῶν τειχῶν, καὶ στρατηγὸν τῆς πόλεως ἐξ Ἀχαιῶν. (6) Τούτων δ' οὕτως ἔχόντων, ὁλίγοις ἐμπροσθεν χρόνοις τῆς τῶν Αἰτωλῶν παρουσίας, διαπειπομένων τῶν φυγάδων πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ δεομένων διαλυθῆναι πρὸς αὐτοὺς, καὶ κατὰγειν σφῶς εἰς τὴν οἰκίαν. (7) Πεισθέντες οἱ κατέχοντες τὴν πόλιν, ἐπρέσβευον πρὸς τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος, βουλόμενοι μετὰ τῆς ἐκείνων γνώμης ποιεῖσθαι τὰς διαλύσεις. (8) Ἐπιχωρησάντων δ' ἐτόιμως τῶν Ἀχαιῶν, διὰ τὸ πεπεισθαι σφίσιν ἀμφοτέρους εὐνοῆσιν ἅτε τῶν μὲν κατεχόντων τὴν πόλιν, ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς ἔχόντων πάσας τὰς ἐλπίδας· τῶν δὲ καταπορευομένων, μελλόντων τυγχάνειν τῆς σωτηρίας διὰ τὴν τῶν Ἀχαιῶν συγκατάθεσιν. (9) οὕτως ἀποστειλαντες τὴν παραφυλακὴν καὶ τὸν στρατηγὸν ἐκ τῆς πόλεως οἱ Κυναιθεῖς, διελύσαντο καὶ κατήγαγον τοὺς φυγάδας, ὄντας σχεδὸν εἰς τριακοσίους, λαβόντες πίστει τῶν παρ' ἀνθρώποις νομιζομένων τὰς ἰσχυροτάτας. (10) Οἱ δὲ, κατανοστήσαντες, οὐχ ὥς αἰτίας ἢ προφάσεις ἐπιγενομένης τοῦ δοκεῖν ἄλλης διαφορᾶς ἀρχὴν αὐτοῖς τινὰ γεγενῆσθαι· τὸ δ' ἐναντίον, παραχρῆμα κατελθόντες, εὐθὺς ἐπεβούλευον τῇ πατρίδι καὶ τοῖς σώσασιν. (11) Καί μοι δοαῦσι, καθ' ὃν καιρὸν ἐπὶ τῶν σφαγῶν τοὺς ὄρκους καὶ τὰς πίστει ἐδίδοσαν ἀλλήλοις, τότε μάλιστα διανοεῖσθαι περὶ τε τῆς εἰς τὸ θεῖον καὶ τοὺς πιστεύσαντας ἰσθεῖας. (12) Ἀμα γὰρ τῷ μετασχεῖν τῆς πολιτείας, εὐθὺς ἐπεσπῶντο τοὺς Αἰτωλοὺς, καὶ τούτοις ἔπραττον τὴν πόλιν, σπευδόντες τοὺς σώσαντας ἅμα καὶ τὴν θρέψαν ἀρδὴν ἀπολέσαι.

XVIII. Τὴν δὲ πρᾶξιν, τοιαῦδε τινὶ τόλμῃ καὶ τοιούτῳ τρόπῳ συνεστήσαντο. (2) Πολέμαρχοι τῶν κατεληλυθότων τινὲς ἐγγόνεισαν ταύτην δὲ συμβαίνειν τὴν ἀρχὴν κλείειν τὰς πύλας, καὶ τὸν μεταξὺ χρόνον κυριεύειν τῶν κλειδῶν ποιεῖσθαι δὲ καὶ τὸ καθ' ἡμέραν τὴν δίαιταν ἐπὶ τῶν πυλώνων. (3) Οἱ μὲν οὖν Αἰτωλοὶ διεσκευασμένοι, καὶ τὰς κλίμακας ἐτοίμους ἔχοντες, ἐπετήρουν τὸν καιρὸν. (4) Οἱ δὲ πολέμαρχοὺντες τῶν φυγάδων, κατασφάξαντες τοὺς συνάργοντας ἐπὶ τοῦ πυλῶνος, ἐνέμψαν τὴν πύλην. (5) Οὐ συμβάντος, τινὲς μὲν τῶν Αἰτωλῶν διὰ ταύτης εἰσέπιπτον· τινὲς δὲ τὰς κλίμακας προσκρίσαντες ἐβιάσαντο διὰ τούτων, καὶ καταλάμβανον τὸ τεῖχος. (6) Οἱ δ' ἐν τῇ πόλει πάντες, ἐκπλαγεῖς ὄντες ἐπὶ τοῖς συντελουμένοις, ἀπόρους καὶ δυσχρήστους ἔχον πρὸς τὸ συμβαίνειν. Οὕτε γὰρ πρὸς τοὺς διὰ τῆς πύλης εἰσέπιπτοντας οἷοι τ' ἦσαν βοηθεῖν ἀπερισπάστως, διὰ τοὺς πρὸς τὰ τεῖχη προσβάλλοντας, αὐδὲ μὴν τοῖς τελέεσιν ἐπαμύνειν, διὰ τοὺς τῇ πύλῃ βιαζομένους. (7) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ταχέως ἐγκρατεῖς γενομένοι τῆς πόλεως, τῶν ἀδίκων ἔργων ἐν τούτ' ἐπραξάν δικαιοτάτον· πρώτους γὰρ τοὺς εἰσπαγόντας καὶ προδόντας αὐτοῖς τὴν πόλιν κατασφάξαντες, διήρπασαν τοὺς τούτων βίους. (8) Ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐχρήσαντο πᾶσι· τὸ δὲ τελευταῖον ἐπι-

clione qui Achæis favebant, erat in ipsorum potestate civitas; cujus moenia tuebantur, accito duce ex Achæa ad præfecturam urbis. (6) Hic erat rerum status, cum, paulo ante Ætolorum adventum, exules, missis Cynætham nuntiis, cives rogarunt, ut redire in gratiam secum, et ab exilio in patriam ipsos revocare vellent. (7) Cui petitioni annuere parati cives, quo gererentur omnia ex Achæorum voluntate, legationem ea de re ad eorum gentem decreverunt. (8) Quum facile illis Achæi rem permisissent, quod persuasum haberent, utrosque sibi amicos fore; illos quorum in potestate urbs erat, quia spes omnes suas in Achæis sitas haberent; qui redituri erant ab exilio, quia consensus Achæorum hanc ipsis salutem peperisset: (9) Cynætheses, dimisso præsidio et urbis præfecto, exulibus (trecenti fere numero erant) reconciliati, potestatem redeundi in patriam faciunt, acceptis fidei pignoribus quæ inter homines validissima habentur. (10) Illi vero, in patriam reduces, ne causa quidem vel specie ulla accedente, quæ odia quodammodo renovasse posset videri, sed prorsus simul atque reversi ab exilio sunt, e vestigio et patriæ et auctoribus salutis suæ insidias struunt. (11) Ac mihi videntur eo ipso tempore, quo super mactatas victimas iurandum ac fidem invicem præstabant, de impio hoc scelere in deum, et in eos qui sibi fidebant, cum maxime cogitasse. (12) Simul enim ac patuit ipsis ad rempublicam aditus, confestim Ætoli acciverunt, iisque urbem prodiderunt; ipsam quæ eos aluerat patriam, cum suis servatoribus, funditus irreperditum gestientes.

XVIII. Proditionem illam huiusmodi audacia et modo instituerunt. (2) Ex iis, qui ab exilio redierant, quidam rei bellicæ fuerant præfecti: Polemarchos vocant: qui magistratus portas claudit, et, quamdiu illæ clausæ manent, claves in sua potestate habet; idemque per totum etiam diem in statione ad portam moratur. (3) Aderant igitur Ætoli, parati, et in promptu habentes scalas, rei perficiendæ tempus exspectantes. (4) Polemarchi qui exules fuerant, collegis in statione pro porta jugulatis, portam aperiant. (5) Quo facto, Ætoli, partim qua patefacta erat via irruere, partim per admotas scalas irrumpere ac moenia occupare. (6) At cives, inopinato casu omnes perculsi, quo se verterent, aut quid consilii caperent, nescire. Neque enim aut iis, qui per portam irruerant, se opponere poterant, quin statim revocarentur ab his qui ad moenia scalas applicabant; neque rursus moenia defendere ii sinebant, qui per portam magna vi se inferebant. (7) Has ob causas quum urbis cito potiti essent Ætoli, inter multa scelera, quæ ibi tum patrarunt, unum hoc facinus justissimum ediderunt: quod eos, a quibus introducti in proditam sibi urbem fuerant, primos occiderunt, eorumque bona diripuerunt. (8) Simili vero modo et erga alios omnes se gesserunt: ac tandem in civium domicilia immigrantes, fortunas

σκηνώσαντες ἐπὶ τὰς οἰκίας, ἐξτοιχωρύχσαν μὲν τοὺς βίους, ἐστρέβλωσαν δὲ πολλοὺς τῶν Κυναιθέων, οἷς ἡπίστησαν ἔχειν κεκρυμμένον διάφορον ἢ κατασκευάσμα ἢ ἄλλο τι τῶν πλεονος ἀξίων. (9) Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον λωβησάμενοι τοὺς Κυναιθεῖς, ἀνεστρατοπέδευσαν, ἀπολιπνότες φυλακὴν τῶν τειχῶν, καὶ προῆγον ὡς ἐπὶ Λούσων. (10) καὶ παραγενόμενοι πρὸς τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, ὃ κεῖται μὲν μεταξὺ Κλείτορος καὶ Κυναιθῆς, ἄστυον δὲ νενόμισται παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν, ἀντεείνουντο διαρκάσειν τὰ θρέμματα τῆς θεοῦ, καὶ τὰλλα τὰ περὶ τὸν ναόν. (11) Οἱ δὲ Λουσιᾶται, νουεχῶς δόντες τινὰ τῶν κατασκευασμάτων τῆς θεοῦ, παρητήσαντο τὴν τῶν Αἰτωλῶν ἀσέδειαν, καὶ τὸ μὴδὲν παθεῖν ἀνήκεστον. (12) Οἱ δὲ, δεξάμενοι, παρχήρημα ἀναξεύξαντες, προσεστρατοπέδευσαν τῇ τῶν Κλειτορίων πόλει.

XIX. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους ὁ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγὸς Ἄρατος, ἐξαπέστειλε μὲν πρὸς Φίλιππον, παρακαλῶν βοηθεῖν, συνῆγε δὲ τοὺς ἐπιλέκτους, μετεπέμπετο δὲ παρὰ Λακεδαιμονίων καὶ Μεσσηνίων τοὺς διατεταγμένους κατὰ τὰς ὁμολογίας. (2) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ τὸ μὲν πρῶτον παρεκαλοῦν τοὺς Κλειτορίους, ἀποστάντας τῶν Ἀχαιῶν αἰρεῖσθαι τὴν πρὸς αὐτοὺς συμμαχίαν. (3) Τῶν δὲ Κλειτορίων ἀπλῶς οὐ προσιεμένον τοὺς λόγους, προσβολὰς ἐποιοῦντο καὶ προσερίδοντες τὰς κλίμακας τοῖς τεύχεσι, κατεπείραζον τῆς πόλεως. (4) Ἀμυνομένων δὲ γενναίως καὶ τολμηρῶς τῶν ἔνδον, εἴξαντες τοῖς πράγμασιν, ἀνεστρατοπέδευσαν καὶ προαγαγόντες αὐθις ὡς ἐπὶ τὴν Κύναιθαν, ὅμως τὰ θρέμματα τῆς θεοῦ περισύραντες ἀπήγαγον. (5) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον παρεδίδωσαν τοῖς Ἥλείοις τὴν Κύναιθαν οὐ βουλομένων δὲ προσδεῖσθαι τῶν Ἥλειων, ἐπεβάλλοντο μὲν δι' αὐτῶν κατέχειν τὴν πόλιν, στρατηγὸν ἐπιστήσαντες Εὐριπίδην. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα, πάλιν δείσαντες ἐκ τῆν προσαγγελλομένην τὴν ἐκ Μακεδονίας βοήθειαν, ἐμπρήσαντες τὴν πόλιν ἀπηλλάγσαν καὶ προῆγον αὐθις ὡς ἐπὶ τὸ Ῥίον, ταύτῃ κρίνοντας ποιεῖσθαι τὴν διάβασιν. (7) Ὁ δὲ Ταυρίων, πυνθανόμενος τὴν τῶν Αἰτωλῶν εἰσβολὴν, καὶ τὰ περὶ τὴν Κύναιθαν πεπραγμένα, θεωρῶν δὲ τὸν Δημήτριον τὸν Φάριον ἀπὸ τῶν νήσων εἰς τὰς Κεγχρεὰς καταπεπλευχότα, παρεκάλει τοῦτον βοηθῆσαι τοῖς Ἀχαιοῖς καὶ διῖσθαι σάντα τοὺς λέμβους, ἐπιτίθεσθαι τῇ τῶν Αἰτωλῶν διαβάσει. (8) Ὁ δὲ Δημήτριος, λυσιτελεῖ μὲν, οὐκ εὐσχήμονα δὲ πεποιημένους τὴν ἀπὸ τῶν νήσων ἐπάνοδον, διὰ τὸν τῶν Ῥοδίων ἐπ' αὐτὸν ἀνάπλουον, ἄσμενος ὑπήκουσε τῷ Ταυρίωνι, προσδεξαμένου ἐκεῖνου τὴν εἰς τὴν ὑπέρβασιν τῶν λέμβων δαπάνην. (9) Οὗτος μὲν οὖν ὑπερισθμίτας, καὶ δυοὶ καθυστερήσας ἡμέραις τῆς τῶν Αἰτωλῶν διαβάσεως, προκατασύρας τινὰς τόπους τῆς παραλίας τῆς τῶν Αἰτωλῶν, κατήχθη πάλιν εἰς τὴν Κόρινθον. (10) Λακεδαιμόνιοι δὲ τὸ μὲν πέμπειν τὰς βοηθείας κατὰ τὴν διάταξιν, ἐνεκάχσαν βραχεῖς δὲ τινὰς παντελῶς ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, στοχαζόμενοι τοῦ δοκεῖν μόνον, ἐξέπεμψαν. (11) Ἄρατος δὲ, τοὺς Ἀχαι-

omnes eorum, velut parietibus effossis, exhauserunt, multos etiam Cynæthensium tormentis affecerunt, quos vel pecuniam, vel exquisitam suppellectilem, vel aliquid aliud pretiosi habere absconditum putabant. (9) Hunc in modum male habitis Cynæthensibus, Ætoli, presidio ad custodiam murorum relicto, castra moverunt, ac versus Lusos iter instituerunt. (10) Quumque ad Dianæ fanum, inter Clitorem et Cynætham situm, pervenissent, quod asyli religione Græci colunt, sacrum deæ pecus ac cetera circa fanum diripere minati sunt. (11) Lusiatæ, data prudenter sacræ suppellectis parte, furorem impium Ætolorum, ne quid gravius in se consuleretur, averterunt. (12) Illi, quod dabatur accepto, motis extemplo signis, ante Clitoriorum urbem metantur castra.

XIX. Eo tempore prætor Achæorum Aratus, missis ad Philippum qui auxilia poscerent, ipse lectos jam antea milites cogebat, et constituta ex fœdere subsidia a Lacedæmoniiis atque Messeniis arcessebat. (2) Ætoli a Clitoriis initio postulare, ut, fœderi Achæico renuntiantes, societatem secum inirent: (3) deinde, quum penitus conditionem aspernarentur, vi illos aggrediuntur, et scalis admotis superare muros, atque in urbem ingredi conantur. (4) Verum oppidanis forti constantique animo mœnia defensantis; fortunæ concedentes, castra movent: (5) inde rursus Cynætham versus popullabundi ducunt, et sacrum deæ pecus nihilo minus abigunt. Ipsum oppidum principio Eleis tradere voluerunt: his vero repudiantibus, custodire illud ipsi per se, Euripidem custodiæ præficientes, instituerunt. (6) At mox, subeunte iterum animos metu, ob acceptum nuntium de auxiliariis Macedonum copiis, cremata urbe, discedunt. Rhium inde repetunt, et trajicere ex eo loco in Ætoliam constituunt. (7) Taurion, incursione Ætolorum cognita, et omnibus quæ Cynæthæ admiserant sceleribus, Demetrium Pharium, quem ex insulis Cycladibus Cenchreas appulisse intellexerat, hortari cœpit ad ferendum Achæis auxilium, et ut, lembis suis per isthmum traductis, Ætolos, dum trajiciunt, aggredieretur. (8) Demetrius, qui, persequentes Rhodios fugiens, e Cycladibus insulis non minus decoris quam prædæ retulerat, Taurioni nec invitatus assentitur: quum præsertim sumtum in trajectionem lemborum faciendum Taurion in se susciperet. (9) Verum, superato Isthmo, quum Ætoli biduo prius trajicere occupassent, incursionibus factis in quædam loca agri Ætolorum littorî proxima, Corinthum rursus se recipit. (10) Lacedæmonii, auxilia quæ fuerant imperata submittere, pravo consilio negligunt; paucos dumtaxat quosdam equites peditesque, dicis modo causa, misisse contenti. (11) Aratus, post-

οὐς ἔχων, πολιτικώτερον ἢ στρατηγικώτερον ὑπὲρ τῶν παρόντων ἐβουλεύσατο. (12) Μέχρι γὰρ τούτου τὴν ἡσυρίαν ἤγε, προσανέχων καὶ μεμνημένος τῆς προγεννημένης συμφορᾶς, ἕως οὐ πάντα διαπραξάμενος κατὰ τὰς αὐτῶν προαιρέσεις οἱ περὶ τὸν Σκόπαν καὶ Δορίμαχον ἐπανήλθον εἰς τὴν οἰκίαν, καίπερ διὰ τόπων ποικύμενοι τὰς πορείας εὐεπιθέτων καὶ στενῶν, καὶ μονοῦ σαλπικτοῦ δεομένων. (13) Κυναιθεῖς δὲ, μεγάλοις ἀτυχήμασιν ὑπ' Αἰτωλῶν καὶ μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσόντες, ὅμως πάντων ἀνθρώπων ἔδοξαν ἡτυχημένοι δικαιοτάτα.

XX. Ἐπειδὴ δὲ κοινὴ τὸ τῶν Ἀρχάδων ἔθνος ἔχειν πᾶς παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἐπ' ἀρετῇ φήμην, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐν τοῖς ἡθεσι καὶ βίοις φιλοξενίαν καὶ φιλάνθρωπίαν, μάλιστα δὲ διὰ τὴν εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείαν. (2) ἄξιον, βραχὺ διαπορῆσαι περὶ τῆς Κυναιθεῖν ἀγριότητος, πῶς, ὄντες βιολογουμένως Ἀρχάδες, τοσούτο κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς διήνεγκαν τῶν ἁλλων Ἑλλήνων ὠμότητι καὶ παρανομίᾳ. (3) Δοκοῦσι ἂν μοι, διότι τὰ καλῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπινενοημένα, καὶ φυσικῶς συντεθεωρημένα περὶ πάντας τοὺς κατοικῶντας τὴν Ἀρχαδίαν, ταῦτα δὴ πρῶτοι καὶ μόνοι τῶν Ἀρχάδων ἐγκατέλιπον. (4) Μουσικὴν γὰρ, τὴν γε αἰηθῶς μουσικὴν, πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὄφελος ἀσκεῖν, Ἀρχαῖσι δὲ καὶ ἀναγκαῖον. (5) Οὐ γὰρ ἡγητέον, μουσικὴν, ὡς Ἐφορός φησιν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς δλης πραγματείας, οὐδαμῶς ἀρμόζοντα λόγον αὐτῷ ῥίψας, ἐπ' ἐπείτῃ καὶ γοητεῖᾳ παραιοῖσθαι τοῖς ἀνθρώποις. (6) οὐδὲ τοὺς παλαιοὺς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων αὐλῶν καὶ ῥυθμῶν εἰς τὸν πόλεμον ἀντὶ σάλπιγγος εἰκῇ νομιστίον εἰσαγαγεῖν. (7) οὐδὲ τοὺς πρῶτους Ἀρχάδων εἰς τὴν δλην πολιτείαν τὴν μουσικὴν παραλαβεῖν ἐπὶ τοσούτον, ὥστε μὴ μόνον παισὶν οὖσιν, ἀλλὰ καὶ νεανίσκοις γενομένοις ἕως τριάκοντ' ἐτῶν, κατ' ἀνάγκην σύντροφον ποιεῖν αὐτὴν, τὰλλα τοῖς βίοις ὄντας αὐστηροτάτους. (8) Ταῦτα γὰρ πᾶσιν ἐστὶ γινώριμα, καὶ συνήθη, διότι σκασθὸν παρὰ μόνοις Ἀρχαῖσι, πρῶτον μὲν οἱ παῖδες ἐκ νηπίων ἀδεῖν ἐθίζονται κατὰ νόμους τοὺς ἡμῶν καὶ παιᾶνας, οἷς ἕκαστοι κατὰ τὰ πατρία τοὺς ἐπιχωρίους ἥρωας καὶ θεοὺς ὑμνοῦσι. (9) μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς Φιλοξένου καὶ Τιμοθέου νόμους μανθάνοντες, πολλῇ φιλοτιμίᾳ χορεύουσι κατ' ἐνικυτὸν τοῖς Διονυσιακοῖς αὐληταῖς ἐν τοῖς θεάτροις, οἱ μὲν παῖδες, τοὺς παιδικῶς ἀγῶνας, οἱ δὲ νεανίσκοι, τοὺς τῶν ἀνδρῶν λεγόμενους. (10) Ὁμοίως γε μὴν καὶ παρ' ἄλλων τὸν βίον τὰς ὁμογενεῖς τὰς ἐν ταῖς συνουσίαις, οὐχ οὕτω ποιῶνται διὰ τῶν ἐπεισάκτων ἀκροαμάτων, ὡς δι' αὐτῶν, ἀνὰ μέρος ἄδειν ἀλλήλοις προστάττοντες. (11) Καὶ τῶν μὲν ὁλῶν μαθημάτων ἀρνηθῆναι τι μὴ γινώσκειν, αὐτὸν αἰσχρὸν ἡγοῦνται. τὴν γε μὴν ὥδην οὐτ' ἀρνηθῆναι δύνανται, διὰ τὸ κατ' ἀνάγκην πάντας μανθάνειν οὐδ' ὁμολογοῦντες ἀποτρίβεσθαι, διὰ τὸ τὸν αἰσχροῦ παρ' αὐτοῖς νομίζεσθαι τοῦτο. (12) Καὶ μὴν ἐμβατήρια μετ' αὐλοῦ καὶ τάξεις ἀσχοῦντες, ἔτι δ'

quam Achæorum copiae ad eum convenerunt, ita in hoc negotio se gessit, ut insignem civili prudentia virum potius, quam strenuum ducem, agnosceres. (12) Tantisper enim quietum se tenuit, eventum rei opperiens, acceptæ prius cladis memor, donec Scopas et Dorimachus, omnibus quæ destinaverant confectis, in patriam reverterunt, quum tamen per loca arcta et insidiis nata iter haberent, quæ tantum non vocarent tubicinem. (13) Cynæthenses vero, magno infortunio magnisque calamitatibus ab Ætolis affecti, dignissimi tamen hisce malis, supra omnes homines, quibus adversa unquam contigerunt, sunt existimati.

XX. Quoniam vero gens Arcadium aliquam virtutis opinionem apud Græcos obtinet, non solum propter mores et instituta vitæ erga hospites omnesque homines laudabilia, verum etiam ob pietatem erga numen vel maxime : (2) non alienum sit, de feritate Cynæthensium pancis disquirere, quam ratione factum sit, ut, qui sine dubio Arcades erant, crudelitate ac scelere omnes ejus ætatis Græcos longo adeo intervallo superarent. (3) Mihi quidem, evasisse tales videntur, quod præclara majorem inventa, quæque convenienter naturæ omnium, qui Arcadiam colunt, observata fuerant, primi et soli ex universis Arcadibus deservissent. (4) Studium enim musicæ (veram intelligo musicam) amplecti, quum omnibus mortalibus sit utile, tum Arcadibus etiam est necessarium. (5) Neque enim arbitrari debemus, quod Ephorus in præfatione universi sui operis scripsit, vocem effutius minime ipso dignam : Musicam ad fraudem et deceptionem fuisse inter homines introductam. (6) Neque item existimandum, veteres Lacedæmonios et Cretenses loco tubæ tibiam et rhythmum ad bella sine causa usurpare cœpisse : (7) aut priscos Arcades sine ratione, in republica sua formanda, musicæ tantum tribuisse, ut, quum ceteris vitæ institutis uterentur severissimis, in musica tamen erudiri non solum pueros juberent, verum etiam adolescentes ac juvenes ad annum usque trigesimum. (8) Nam, ut notum est usque compertum omnibus, soli ferme sunt Arcades, apud quos pueri primo ab ipsa infantia ex legibus assuefiant hymnos et pæanes canere, quibus more patrio singuli suos heroes et deos concelebrant : (9) deinde Philoxeni ac Timothei nomos addiscentes, quotannis per Liberalia ipsi in theatris cum saltatione et tibiis, summo studio puerilia quæ vocant ludicra pueri agitant ; juvenes, quæ dicuntur virorum. (10) Similiter et in universa vita, quoties convivantur, non tam adscititiis acroamatis sese oblectant, quam ipsi per se cantionibus, quas sua quemque vice canere alius alii imperant. (11) Et ceterarum quidem disciplinarum aliquam se tenere si quis negaverit, proprii loco non ducunt : at cantandi peritiam neque negare possunt, quia discendi necessitas omnibus incumbit ; neque, peritiam fatentes, ullam excusationem, quominus canant, asserre, quoniam turpe id moribus ipsorum habetur. (12) Quin etiam ad præliars modulos cum tibia et ordinata acie se exercentes, saltationibus ad hæc operam navantes, cura sumtuque publico

δρχήσεις ἐκπονοῦντες, μετὰ κοινῆς ἐπιτροπῆς καὶ δαπάνης κατ' ἐνιαυτὸν ἐν τοῖς θεάτροις ἐπιδείκνυνται τοῖς αὐτῶν πολίταις οἱ νέοι.

XXI. Ταῦτα δὴ μοι δοκοῦσιν οἱ πάλαι παρεισαγαγεῖν οὐ τρυφῆς καὶ περιουσίας χάριν· ἀλλὰ θεωροῦντες μὲν τὴν ἐκάστων αὐτοურγίαν, καὶ συλλήδον τὸ τῶν βίων ἐπίπονον καὶ σκληρόν· θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν ἡθῶν αὐστηρίαν, ἥτις αὐτοῖς παρέπεται διὰ τὴν τοῦ περιέχοντος ψυχρότητα καὶ στυγνότητα τὴν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς συνόδοις κοινῆς καὶ συνεξομοιοῦσθαι πεφύκαμεν πάντες ἄνθρωποι κατ' ἀνάγκην. (3) Οὐ γὰρ δι' ἄλλην, διὰ δὲ ταύτην τὴν αἰτίαν, κατὰ τὰς ἐθνικὰς καὶ τὰς ὁλοσχερεῖς διαστάσεις πλεῖστον ἀλλήλων διαφερόμεν ἤθεσί τε καὶ μορφαῖς καὶ χρώμασιν, ἔτι δὲ τῶν ἐπιτηδευμάτων τοῖς πλείστοις. (3) Βουλόμενοι δὲ μαλαττεῖν καὶ κινᾶν τὸ τῆς φύσεως αὔθαδες καὶ σκληρόν, τὰ τε προειρημένα πάντα παρεισήγαγον, καὶ πρὸς τοὺς συνόδους κοινῆς καὶ θυσίας πλείστας ὁμοίως ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ κατετίθεισαν, ἔτι δὲ χοροὺς παρθένων ὁμοῦ καὶ παίδων· (4) καὶ συλλήδον, πᾶν ἐμνηχανήσαντο, σπεύδοντες τὸ τῆς ψυχῆς ἀτέραμνον διὰ τῆς τῶν ἰδισμῶν κατασκευῆς ἐξημεροῦν καὶ πραΰνειν. (5) Ὡν Κυναῖθεις ὀλιγωρήσαντες εἰς τέλος, καὶ ταῦτα πλείστης δέομενοι τῆς τοιαύτης ἐπικουρίας, διὰ τὸ σκληρότατον παρὰ πολὺ τῆς Ἀρκαδίας ἔχειν ἀέρα καὶ τύπον, πρὸς αὐτὰς δὲ τὰς ἐν ἀλλήλοις παρατριβὰς καὶ φιλοτιμίας ὁρμήσαντες, (6) τέλος ἀπεθηριώθησαν οὕτως, ὥστε μὴδ' ἐν ὁποῖα γεγονέαι τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἀσεβήματα μέλζονα καὶ συνεχέστερα. (7) Σημεῖον δὲ τῆς Κυναῖθῶν ἀτυχίας περὶ τοῦτο τὸ μέρος, καὶ τῆς τῶν ἄλλων Ἀρκαδῶν τοῖς τοιοῦτοις τῶν ἐπιτηδευμάτων δυσαρεστήσεως· (8) καὶ οὐδ' οὐ γὰρ καιροῦς, τὴν μεγάλην σφαγὴν ποιήσαντες Κυναῖθεις, ἐπρέσθυσαν πρὸς Λακεδαιμονίους, εἰς ἃς πόλεις ποτὲ Ἀρκαδικὰς εἰσῆλθον κατὰ τὴν ὁδόν, οἱ μὲν ἄλλοι παραχρῆμα πάντες αὐτοὺς ἐξεκέρυζαν· (9) Μαντινεῖς δὲ μετὰ τὴν μεταλλαγὴν αὐτῶν, καὶ καθαрымὸν ἐποίησαντο, καὶ σφάγια περιήνεγκαν τῆς τε πόλεως κύκλῳ καὶ τῆς χώρας πάσης. (10) Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰρήσθω, χάριν τοῦ μὴ διὰ μίαν πόλιν τὸ κοινὸν ἦθος διαβάλλεσθαι τῶν Ἀρκαδῶν· ὁμοίως δὲ καὶ, τοῦ μὴ, νομίσαντας ἐνίοις τῶν κατοικούντων τὴν Ἀρκαδίαν περιουσίας χάριν τὰ κατὰ μουσικὴν ἐπὶ πλείον ἀσκαῖσθαι παρ' αὐτοῖς, ὀλιγωρεῖν ἐγχειρήσαι τούτου τοῦ μέρους. (11) Ἐτι δὲ καὶ Κυναῖθῶν ἕνεκα· ἴν', ἂν ποτ' αὐτοῖς ὁ θεὸς εὖ δῶ, τραπέντες πρὸς παιδείαν, ἡμερῶσιν αὐτοῖς, καὶ μάλιστα ταύτης πρὸς μουσικὴν. Οὕτω γὰρ μόνως ἂν λήθαιεν τῆς τότε περὶ αὐτοὺς γενομένης ἀγριότητος. (12) Ἡμεῖς δ', ἐπειδὴ τὰ περὶ Κυναῖθῶν ὑποπίπτοντα δεδηλώκαμεν, αὐθὺς ἐπὶ τὴν ἐκτροπὴν ἐπάνειμεν.

XXII. Αἰτωλοὶ μὲν οὖν, τοιαῦτα διεργασάμενοι κατὰ τὴν Πελοπόννησον, ἦγον εἰς τὴν οἰκίαν ἀσφαλῶς. (2) Φιλίππος δὲ, μετὰ δυνάμειν βοηθῶν τοῖς Ἀχαιοῖς, παρὴν εἰς Κόρινθον· ὑστερήσας δὲ τοῦ και-

quotannis prodeunt juvenes in theatrum, ut suae industriae specimen civibus edant.

XXI. Quae quidem videntur mihi instituisse antiqui, non ad luxum, neque ex supervacuo: sed quia cernerent, singulos Arcadum operi manum assidue admovere, et, ut paucis dicam, vitam degere laboriosam ac duram: tum quia notam haberent austeritatem morum, quam ipsis conciliat aeris qualitas, quo in plerisque locis utuntur frigidiore et tristiore; quum ita sit natura comparatum, ut caelo habitationis consimiles necessario omnes evadamus. (2) Haec namque, non alia causa ulla est, cur, pro varietate nationum, et ut quaeque invicem longissimis distant intervallis, ita plurimum invicem, moribus, formis, coloribus, maxima denique parte institutorum, mortales differamus. (3) Uti igitur naturae rigorem hunc torvitatemque ac duritiam aliquo temperamento emollirent, ea, quae jam commemoravimus, in usum invexerunt: praeterea communibus convitiis et sacris quam plurimos viros pariter ac mulieres assuefecerunt, puerorum insuper ac puellarum una salutationum choros instituerunt: (4) et, ut verbo expediam, quo possent durum illud atque ingratum animi robor cultura morum mansuefacere ac mitigare, quidvis sunt moliti. (5) Haec ergo quum penitus neglexissent Cynathenses, qui praesertim, quod ex omnibus Arcadibus caelo soloque utuntur longe inclementissimo, hoc subsidio praeter ceteris indigebant, quumque contra ad mutuas offensiones, et acris contentiones, animos convertissent, (6) ad extremum neque eo sunt efferati, ut neque maiora, neque frequentius summæ impietatis scelera in ulla Graecicarum urbium exstiterint. (7) Singularem vero quamdam hac in parte Cynathensium exstistisse infelicitatem, quum interim reliqui Arcades instituta eorum huiuscemodi vehementer improberent, indicio hoc fuerit. (8) Scilicet, quo tempore Cynathenses, post perpetratam illam magnam caedem, legatos Lacedaemonem miserunt, simul atque hi aliquam ex urbibus Arcadiae intrassent, aliarum quidem omnium cives, exemplo ut excederent, praecônis voce edixerunt; (9) Mantinenses vero, hoc amplius, post illorum exitum frustrationem quoque instituerunt, et victimas circa urbem atque agros suos circumtulērunt. (10) Haec dicta nobis sunt, ne, propter unam civitatem, communes Arcadum mores temere accusentur: simul, ne forte aliquis populorum Arcadiae, minus studia musicae ex supervacuo ad delicias apud ipsos colli, negligere eam disciplinae partem incipiat: postremo vero, ipsorum quoque Cynathensium causa; (11) ut, si quando clementius cum ipsis egerit deus, ad studia disciplinarum conversi, praecipue autem ad eam partem quae circa musicam versatur, ipsi sese mansuefaciant. Nulla enim alia ratio est, qua veterem illam superiorum temporum feritatem possint exuere. (12) Sed nos, expositis quae tunc Cynathensibus acciderunt, eo, unde sumus digressi, jam redeamus.

XXII. Igitur Aetoli, his rebus in Peloponneso confectis, sine discrimine in patriam reverterunt. (2) Inter hos Philippus ad ferendam opem Achaeis Corinthum cum ceteris

ρῶ, ἐπίστευε βιβλιαφόρους πρὸς πάντας τοὺς συμ-
μάχους, παρακαλῶν πέμπειν ἑκάστους παρ' αὐτῶν κατὰ
πυλῆν εἰς Κόρινθον τοὺς βουλευσομένους ὑπὲρ τῶν
κοινῶν συμφερόντων. (3) Αὐτὸς δ', ἀναζεύξας, ὡς ἐπὶ
Τριγίας προῆγε, πυθνανόμενος τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς
στράτας καὶ ταραχὰς ἐμπεπτωκέναι πρὸς ἀλλήλους.
Οἱ γὰρ Λακεδαιμόνιοι, συνήθεις ὄντες βασιλεύε-
σθαι, καὶ πάντα τοῖς προεστώσι πειθαρχεῖν, τότε προ-
στὰς μὲν ἡλευθερωμένοι δι' Ἀντιγόνου, βασιλέως
ὁ οὐκ ὑπάρχοντος παρ' αὐτοῖς, ἐστασίαζον πρὸς σφᾶς,
πάντας ὑπολαμβάνοντες ἴσον αὐτοῖς μετεῖναι τῆς πο-
λιτείας. (6) Τὰς μὲν οὖν ἀρχάς, οἱ μὲν δύο τῶν
ἑφόρων ἀσπλῶν εἶχον τὴν γνώμην, οἱ δὲ τρεῖς ἐκοι-
νώνουν τοῖς Αἰτωλοῖς τῶν πραγμάτων, πεπεισμένοι,
διὰ τὴν ἡλικίαν τὸν Φίλιππον οὐδέποτε δυνήσεσθαι τοῖς
κατὰ τὴν Πελοπόννησον πράγμασιν ἐπαρκεῖν. (8)
Ἐπὶ δ' οἱ μὲν Αἰτωλοὶ παρὰ τὴν προσδοκίαν αὐτῶν
ἐκ Πελοποννήσου ταχέϊαν ἐποιήσαντο τὴν ἐπάνοδον, ὃ
ὁ Φίλιππος ἐκ Μακεδονίας ἐτι θάττω τὴν παρουσίαν·
(7) ἐπιστοῦντες οἱ τρεῖς ἐνὶ τῶν δυοῖν Ἀδεϊμάντων, διὰ
τὸ συνιδέναι μὲν σφίσι πάσας τὰς ἐπιβολὰς, μὴ λίαν
ὁ ταῖς γενομένοις εὐδοκεῖν· ἡγωνίων, μὴ συνεγγί-
ψαντος τοῦ βασιλέως πάντα τὰ πραττόμενα πρὸς τὸν
Φίλιππον ἐξηγήσεται. (8) Δι' ἃ δὲ συλλαλήσαντές
οἱ τῶν νέων, ἐκήρυττον εἰς τὸ τῆς Χαλκιοίκου τέμε-
νος μετὰ τῶν σπλῶν προῖέναι τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις,
ἐκ τῶν Μακεδόνων ἐπὶ τὴν πόλιν παραγινομένους.
(9) Ταχὺ δὲ διὰ τὸ παράδοξον ἀθροισθέντων, δυσαρ-
εστοῦν ὁ Ἀδεϊμάντος τοῖς γιγνομένοις, ἐπειρήστω προ-
πορευθεὶς παρακαλεῖν καὶ διδάσκειν. (10) διότι
ἐρῶν ἰδεῖν τὰ κηρύγματα ταῦτα καὶ τοὺς ἀθροισμοὺς
τοὺς ἐν τοῖς σπλοις παραγγέλλειν, καθ' ὃν καιρὸν
τοὺς Αἰτωλοὺς, πολεμίους ὄντας, ἤκούομεν τοῖς ὅροις
τῆς χώρας ἡμῶν συνεγγίζειν· οὐ νῦν, ὅτε Μακεδό-
νας, τοὺς εὐεργέτας καὶ σωτῆρας, πυθνανόμεθα πλη-
ρύνειν μετὰ τοῦ βασιλέως. (11) Ἐτι δ' αὐτοῦ ταῦτ'
ἀκροουμένου, προσπεσόντες οἱ παρακεκλημένοι τῶν
ἑσῶν, τούτων τε συνεκέντησαν καὶ μετὰ τούτου Σθενέ-
αν, Ἀλκαμένην, Θυέστην, Βιονίδαν, ἐτέρους τῶν
παιτῶν καὶ πλείους. (12) Οἱ δὲ περὶ Πολυφόνταν,
αἱ τινες ἅμα τούτοις, ἐμφρόνως προῖδόμενοι τὸ μέλ-
λον, ἀπεχώρησαν πρὸς τὸν Φίλιππον.

XXIII. Ταῦτα δὲ πράξαντες, εὐθέως ἐπεμπον οἱ
μετῴτες ἑφόροι τῶν πραγμάτων τοὺς κατηγορή-
ντας πρὸς τὸν Φίλιππον τῶν ἀνηρημένων, καὶ πα-
ραλείποντας αὐτὸν, ἐπισχεῖν τὴν παρουσίαν, ἕως ἂν
καὶ τοῦ γεγονότος κινήματος εἰς τὴν ἀποκατάστασιν
ἴθι τὰ κατὰ τὴν πόλιν· γινώσκειν δὲ, διότι πρόκειται
καταρεῖν αὐτοῖς πάντα τὰ δίκαια καὶ φιλόνητοπα
πρὸς Μακεδόνας. (2) Οἱ καὶ, συμμίζαντες ἤδη περὶ
τοῦ Παρθένιον ὁρος ὅτι τῷ βασιλεῖ, διελέχθησαν ἀκο-
υθῶς ταῖς ἐντολαῖς. (3) Ὁ δὲ, διακούσας, παρεκά-
λει τοὺς ἥκοντας, κατὰ σπουδὴν ποιήσασθαι τὴν εἰς
τὸν ἐπάνοδον, καὶ ὁλοῦν τοῖς ἑφόροις, ὅτι κατὰ τὸ

citu pervenit. Sed quia tardior adventus rerum gerenda-
rum occasiones illi ademerat, tabellariis ad omnes socios
missis, eos rogavit, ut de suis aliquos celeriter Corinthum
mitterent, de salute publica in commune secum delibera-
turos. (3) Ipse Tegeam versus castra movet, quod intellexe-
rat, Lacedæmonios domi tumultuari, et occisionibus mutuis
invicem grassari. (4) Lacedæmonii enim, regio imperio et
dominantium obsequio in rebus omnibus assueti, recentem
tunc temporis libertatem ope Antigoni consecuti, regemque
nullum jam habentes, dum pari jure esse in civitate omnes
æquum putant, seditionem inter se agitant. (5) Principio
duobus ex Ephoris, quam in partem inclinarent, palam
non facientibus, tres alii ad Ætolos res trahere : tenerioris
adhuc ætatis Philippum esse rati, quam ut rebus Pelo-
ponnesi providere posset. (6) Ubi vero exspectatione ipso-
rum citius e Peloponneso Ætoli excesserunt, multo etiam
citius e Macedonia Philippus advenit; (7) tres illos, fidem
Adimanti (is erat alter e duobus) suspectam habentes, quod
omnium inceptorum conscius parum sibi illa placere os-
tenderat, animi sollicitudo ingens invasit, ne, postquam rex
Philippus accessisset propius, omnia illi quæ agerentur ape-
riret. (8) Itaque consilio cum nonnullis e juventute com-
municato, præconio edicunt, ut, quoniam urbi Macedones
immineant, quicumque per ætatem apti essent, ad Minervæ
Chalcioecæ fanum omnes cum armis se conferrent. (9) Quo
quum propter rei novitatem cito armati convenissent, Adi-
mantus, cui ea res displicebat, in medium progressus,
hortatus est multitudinem docuitque : (10) Nuper hujus-
modi præconiis locum fuisse, et edictis, quæ congregari in
armis eos juberent, quando Ætoli, hostes nostri, ad fines
ditionis accedere nuntiabantur : non nunc, cum Macedones,
adeo præclare de nobis meritos, servatores nostros, appro-
pinquare cum rege audimus. (11) Adhuc sermones hujus-
modi exordiebatur Adimantus, cum juvenes, quibus man-
datum fuerat negotium, impetu in eum facto, gladiatorum
mucronibus eum conficiunt, et una cum ipso, Sthenelaim,
Alcamenem, Thyestem, Bionidam, et plures alios e civibus
(12) Polyphontes vero, et nonnulli cum eo, exitum rei, qua
prudenter erant, prævidentes, ad Philippum se contulerunt.

XXIII. Hoc patrato facinore, Ephori, rerum Spartæ tunc
potientes, ad Philippum protinus miserunt, qui occisos
criminarentur, orarentque regem, ut, adventum in urbem
tantisper differret, donec res civitatis, sidente motu præ-
sentium turbaturum, ad priorem statum rediissent : pro certo
interim haberet, propositum ipsis esse, fidem in omnibus
atque amicitiam Macedonibus præstare. (2) Ad montem
Parthenium jam rex pervenerat, quando isti cum eo congressi,
mandatis quæ acceperant convenientes sermones habuerunt.
(3) Ille, auditis quæ afferebant qui venerant, domum ipsos
ex templo reversos Ephoris significare jubet, se quidem cou-

συνεχῆς πορευθεῖς, αὐτὸς μὲν ἐν Τεγέᾳ ποιήσεται τὴν στρατοπεδείαν· ἐκείνους δ' οἶεται δεῖν τὴν ταχίστην ἐκπέμπειν ἄνδρας ἀξιολογούς, τοὺς κοινολογησομένους πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἐνεστώτων. (4) Ποιησάντων δὲ τὸ προσταχθέν τῶν ἀπαντησάντων, διακούσαντες τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως οἱ προσεστώτες τῶν Λακεδαιμονίων, ἐξέπεμψαν ἄνδρας δέκα πρὸς τὸν Φίλιππον. (5) Οἱ καὶ πορευθέντες εἰς τὴν Τέγεαν, καὶ παρελθόντες εἰς τὸ τοῦ βασιλέως συνέδριον, Ὡμίλου προσεστώτος αὐτῶν, κατηγόρησαν μὲν τῶν περὶ τὸν Ἀδείμαντον, ὡς αἰτίων γεγονότων τῆς κινήσεως· (6) πάντα δ' ὑπισχνοῦνται ποιῆσαι αὐτῷ δὴ τῷ Φιλίππῳ τὰ κατὰ τὴν συμμαχίαν, καὶ μηδενὸς ἐν μηδενὶ φανήσεσθαι δευτέροι, κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν, τῶν δοκούντων ἀληθινῶν αὐτῷ φίλων ὑπάρχειν. (7) Οἱ μὲν οὖν Λακεδαιμόνιοι, ταῦτα καὶ τούτους παραπλήσια διαλεχθέντες, μετέστησαν. Οἱ δὲ μετέχοντες τοῦ συνεδρίου διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους ταῖς γνώμας. (8) Καὶ τινες μὲν, εἰδότες τὴν κακοπραγμοσύνην τῶν ἐν τῇ Σπάρτῃ, καὶ πεπεισμένοι, τοὺς περὶ τὸν Ἀδείμαντον ἀπολωλέναι διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐνοίαν, τοὺς τε Λακεδαιμονίους ἐπιβεβλησθαι κοινοπραγεῖν τοῖς Αἰτωλοῖς, συνεβούλευον τῷ Φιλίππῳ, παράδειγμα ποιῆσαι τοὺς Λακεδαιμονίους, χρησάμενον αὐτοῖς τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅν περ Ἀλέξανδρος ἐχρήσατο Θηβαίους εὐθὺς παραλαβὼν τὴν ἀρχήν. (9) Ἄλλοι δὲ τῶν πρεσβυτέρων τὴν μὲν τοιαύτην ὁργὴν βαρυτέραν ἀπέφαινον εἶναι τῶν γεγονότων, ἐπιτιμᾶσαι δὲ δεῖν τοῖς αἰτίοις, καὶ μετασχησάμενον τούτους, ἐγγχειρίσαι τὸ πόλιτευμα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῖς αὐτοῦ φίλοις.

XXIV. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ πᾶσιν· εἰ χρὴ τοῦ βασιλέως λέγειν τὰς τότε γνώμας· οὐ γὰρ εἰκὸς ἑπτακαιδεκαετῇ παῖδα περὶ τληικουτῶν δύνασθαι πραγμάτων διευκρινεῖν. (2) Ἄλλ' ἡμῖν μὲν καθήκει τοῖς γράφοις, τὰς κυρούσας τὰ διαβούλια γνώμας ἀνατιθέναι τοῖς προσεστώσι τῶν ὄλων· τοὺς μὲντοι γε ἀκούοντας αὐτοὺς χρὴ συνυπονοεῖν, διότι τῶν συνόντων, καὶ μάλιστα τῶν παρακειμένων, εἰκὸς ἐστὶν εἶναι τὰς τοιαύτας ὑποθέσεις καὶ διαλήψεις. (3) Ὡν Ἀράτω τις ἐπιεικέστατ' ἂν προσάπτοι τὴν τότε ῥηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως γνώμην. (4) Ὁ γὰρ Φίλιππος, τὰ μὲν κατ' ἰδίαν τῶν συμμαχῶν εἰς αὐτοὺς ἀδικήματα, καθήκειν, ἔφησεν, αὐτῷ μέχρι λόγου καὶ γραμμάτων διορθοῦν καὶ συνεπισημαίνεσθαι. (5) τὰ δὲ πρὸς τὴν κοινὴν ἀνήγοντα συμμαχίαν, ταῦτ', ἔφη, μόνον δεῖν κοινῆς ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τυγχάνειν ὑπὸ πάντων. (6) Λακεδαιμονίων δὲ μηδὲν εἰς τὴν κοινὴν συμμαχίαν ἐκφανὲς ἡμαρτηκότων, ἐπαγγελλομένων δὲ πάντα καὶ ποιεῖν τὰ δίκαια πρὸς ἡμᾶς, οὐ καλῶς ἔχον εἶναι, τὸ βουλευεσθαι τι περὶ αὐτῶν ἀπαραίτητον. (7) Καὶ γὰρ ἄτοπον, τὸν μὲν πατέρα, πολέμιον ὄντων κρατήσαντα, μηδὲν ποιῆσαι δεινόν· αὐτὸν δ' ἄρ' οὕτω μικρᾶς αἰτίας ἀνήκεστόν τι βουλευεσθαι περὶ αὐτῶν. (8) Ἐπικυρωθείσης δὲ ταύτης τῆς γνώμης, ὅτι δεῖ παριδεῖν τὸ

tinuato itinere castra Tegae positurum, illos vero hortari, ut quamprimum idoneos viros ad se mittant, qui de instantibus negotiis secum possint consultare. (4) Quum regis mandato legati paruissem, principes Lacedaemoniorum viros decem ad Philippum miserunt. (5) Hi, Tegae profecti, et in concilium regis admissi, (Omius caput legationis erat) Adimantum, tamquam tumultus auctorem accusare instituerunt; (6) ipsi vero Philippo omnia se officia sociorum praestituros recipiunt; neque commissuros, ut de benivolentia erga ipsum ulli populo, ex iis quos sibi vere amicos esse confidat, videri possint concedere. (7) Haec similique hiis locuti Lacedaemonii, excesserunt. Qui concilio intererant, dissidere sententiis. (8) Nonnulli, malam Spartanorum mentem notam habentes, gnari praeterea Adimantum cum ceteris propter suarum partium amorem fuisse occisos ad haec, Lacedaemonios consiliorum societatem cum Elokis inire voluisse, Philippo auctores erant, ut severitatis exemplum in Lacedaemonios statueret; neque aliter eos tractaret, quam olim Thebanos Alexander statim post susceptum regnum. (9) Alii e senioribus dicere gravius id supplicium fore, quam pro commerita noxa: in auctores tamen seditionis animadvertendum, iisque de statione depulsis, reipubl. et omnes magistratus amicis regis esse tradendos.

XXIV. Post omnes rex infit; si modo regi tribui debent quae per ea tempora pronuntiatæ ab eo sunt sententiæ: neque enim simile est veri, id ætatis puerum, annorum vi septemdecim, statuere de tantis rebus posse. (2) Verum, quemadmodum nos, qui res gestas perscribimus, sententias illas, quæ in deliberationibus et consiliis sumendis ratæ fuerunt, adscribere iis par est, qui rerum sanarum praesunt: sic, qui hæc legunt, simul illud taciti cogitare debent, per esse verisimile, huiusmodi sententias a familiaribus principum, et iis maxime, qui deliberantibus assident, proficisci. (3) Ex omnibus autem Arato potissimum sententiam, quæ tunc a rege dicta, æquissimum quisque adscripserit. (4) Dixit igitur rex: inique facta, quæ a sociorum quibusque intra ipsorum civitatem admittantur, ad sese hactenus solum pertinere, ut verbis litterisque eos moneat et reprehendat: (5) at, quæ communem societatem attingant, ea vero sola esse, dixit, quæ ad totius concilii curam pertinerent, ut iis prospiciant, atque remedium afferant. (6) Quum igitur Lacedaemonii, nihil, quod quidem appareat, adversus communem societatem deliquerat; sed contra etiam polliceantur omnia se nobis, quæ iusta et æqua fuerint, praestituros; non convenire ut gravis quidquam adversus eos statuat. (7) Absurdum enim futurum, si, quos pater hostes a se victos nulla re læsisset, in eosdem propter levem adeo causam, durius aliquid ipse consuleret. (8) Postquam ea sententia obtinisset, quæ

γρονός· εὐθὺς δ βασιλεὺς Πετραῖον τῶν αὐτοῦ φίλων ἅμα τοῖς περὶ τὸν Ὀμίαν ἐξαπέστειλε, παρακαλέσασθαι τοὺς πολλοὺς, ἀντέχεσθαι τῆς πρὸς αὐτὸν καὶ Μακεδόνας εὐνοίας, ἅμα δὲ δώσοντας καὶ ληψόμενον τοὺς ὅρκους περὶ συμμαχίας. (9) Αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς ὀνίμειας ἀναζεύξας προῆγε πάλιν ὡς ἐπὶ Κορίνθου, καλὸν δείγμα τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως τοῖς συμμαχοῖς ἐπιθέμενος ἐν τῇ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἀποφάσει.

XXV. Καταλαβὼν δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν συμμαχίδων παραγεγονότας εἰς τὴν Κόρινθον, συνήθρενε καὶ διελέμβανε μετὰ τούτων, τί δεῖ ποιεῖν, καὶ πῶς χρῆσασθαι τοῖς Αἰτωλοῖς. (2) Ἐγκαλούντων δὲ Βοιωτῶν μὲν, ὅτι σπύλασιν τὸ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Ἰωνίας ἱερὸν, εἰρήνης ὑπαρχούσης· Φωκίων δὲ, διότι στρατεύσαντες ἐπ' Ἄμβρουσον καὶ Δαύλιον, ἐπιβάλοιντο καταλαβέσθαι τὰς πόλεις· (3) Ἡπειρωτῶν δὲ, καθότι πορθῆσαι αὐτῶν τὴν χώραν· Ἀχαρνῶν δὲ παραδεικνύοντων, τίνα τρόπον συστήσασμενοι πρᾶξιν ἐπὶ Θύριον, νυκτὸς ἔτι προσβαλεῖν τολμήσασιν τῇ πόλει· (4) πρὸς δὲ τούτοις Ἀχαιῶν ἀπολογιζομένων, ὡς καταλάβοιντο μὲν τῆς Μεγαλοπολίτιδος Κλάριον, πορθῆσαιεν δὲ διεχόντες τὴν Πατραίειν καὶ Φαραίειν χώραν, διαρπάσαιεν δὲ Κύναιθαν, συλήσαιεν δὲ τὸ τῆς ἐν Λούσοις Ἀρτέμιδος ἱερὸν, πολιορκήσαιεν δὲ Κλειτορίους, ἐπιβουλεύσαιεν δὲ κατὰ μὲν θάλατταν Πύλῳ, κατὰ δὲ γῆν ἄρτι συνοικιζομένη τῇ Μεγαλοπόλει, μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν, ἀνάστατον αὐτὴν ποιῆσαι· (5) διακούσαντες τούτων οἱ τῶν συμμαχῶν σύνεδροι, πάντες ὁμοθυμαδὸν ἐκφέρειν ἐβουλεύσαντο τοῖς Αἰτωλοῖς τὸν πόλεμον. (6) Προθέμενοι δὲ τὰς προειρημένας αἰτίας ἐν τῷ δόγματι, παρακατεβάλοντο ψήφισμα· πρῶτιστάσασφοντες, ὅτι συνασώσουσι τοῖς συμμαχοῖς εἰ τίνα κατέχουσιν αὐτῶν Αἰτωλοὶ χώραν ἢ πόλιν, ἀφ' οὗ Δημήτριος ὁ Φιλίππου κατὰ φύσιν πατὴρ μετήλλαξε· (7) παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν καιρῶν ἠναγκασμένους ἀκούσιως μετέχιν τῆς Αἰτωλῶν συμπολιτείας, ὅτι πάντας τούτους ἀπακαταστήσουσιν εἰς τὰ πάτρια πολιτεύματα, χώραν ἔχοντας καὶ πόλεις τὰς αὐτῶν, ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, ἐλευθέρους ὄντας, πολιτείας καὶ νόμους ἰσχυμένους τοῖς πατρίοις· (8) συνανακομιεῖσθαι δὲ καὶ τοὺς Ἀμφικτυόνειν ἐγράψαν τοὺς νόμους, καὶ τὴν περὶ τοῦ ἱερὸν ἐξουσίαν, ἣν Αἰτωλοὶ παρήρηγται νῦν, βουλόμενοι τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν ἐπικρατεῖν αὐτοί.

XXVI. Τούτου δὲ τοῦ δόγματος κυρωθέντος, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετραρακοστῆς Ὀλυμπιάδος ὁ μὲν Συμμαχικὸς προσαγορευόμενος πόλεμος ἀρχὴν εἰλφέρει δικαίαν, καὶ πρέπουσαν τοῖς γηγόνειν ἀδικήμασιν. (2) Οἱ δὲ σύνεδροι παραχρῆμα πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν πρὸς τοὺς συμμαχοὺς, ἵνα, πρὶν ἑκάστοις διὰ τῶν πολλῶν ἐπικυρωθέντος τοῦ δόγματος, ἐκφέρωσι πάντες τοῖς Αἰτωλοῖς τὸν ἀπὸ τῆς χώρας πόλεμον. (3) Ἐπειμψε δὲ καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς ἐπιστολήν ὁ Φίλιππος, διασαφῶν, ἵν', εἰ τι λέγειν δι-

negligi quod acciderat volebat, extemplo rex Petræum, e cohorte amicorum, cum Omia misit, qui et populum hortaretur, ut in sua et Macedonum amicitia maneret, et simul societatem præstito exactoque jurejurando firmaret : (9) ipse cum exercitu Corinthum revertitur, postea quam egregium animi sui propositum luculenter sociis per ea probasset, quæ de Lacedæmoniiis statuerat.

XXV. Corinthi eos nactus, qui a sociis civitatibus, illuc missi fuerant, communiter cum illis de rebus præsentibus, et quonam modo erga Ætolos se gererent, consultabat. (2) Quum autem a Bœotis accusarentur Ætoli, quod Minervæ Itoniæ fanum pacis tempore spoliassent : a Phocensibus, quod, expeditione adversus Ambrysium et Daulium suscepta, oppugnare eas urbes essent conati : (3) ab Epirotis, quod agrum ipsorum vastassent : quum etiam demonstrarent Acarnanes, quomodo Ætoli, conflata urbis Thyru proditione, noctu illam invadere essent ausi : (4) ad hæc, quum exposuissent Achæi, quomodo Clarium in agro Megalopolitano cepissent, Patræensium et Pharæensium agros in transitu populati essent, Cynætham diripuissent, Dianæ templum Lusi expilassent, Clitoriis obsedissent ; denique quod una cum Illyriis, mari quidem, Pylum, terra vero Megalopolim tentassent, hancque, recens tunc frequentari rursus incolis creptam, funditus evertere voluissent : (5) hæc, inquam, omnia ubi in communi concilio fuissent exposita, bellum Ætolis esse inferendum, omnes uno ore consenserunt. (6) Igitur omnibus, quas dixi, belli causis in introitu decreti commemoratis, subjiciunt decretum, quo profitebantur : Mutuum sociis operam se laturos ad recipiendos sive agros illorum, sive urbes, si quas Ætoli occupassent ab illo inde tempore, quo Philippi pater Demetrius e vivis excessit. (7) Similiter, si qui temporibus coacti, præter voluntatem se Ætolis contribuissent, omnibus his pristinam reipubl. formam se reddituros, ut et agros suos et urbes sine præsidio tenerent, liberi, absque ulla tributii pensatione viverent, legibus atque institutis patriis civitatem administrarent. (8) Amphictyones etiam se adjuturos in legum instauratione, et in subjiciendo potestati ipsorum templo, quam eis Ætoli ademerant, cum omnium ad illud spectantium soli domini esse voluissent.

XXVI. Rato igitur habito hoc decreto, circa annum primum Olympiadis centesimæ quadragesimæ BELLUM SOCIALE principium habuit, justum et ex Ætolorum injuriis conflatum. (2) Et protinus concilium publicum legatos ad urbes socias misit, ut, firmato ubique populi etiam suffragiis decreto, omnes conscriptis ex tota regione copiis bellum Ætolis inferrent. (3) Ætolos vero etiam per litteras Philippus monuit, ut, si quæ justa haberent, quibus dilui objecta

καιον ἔχουσιν ὑπὲρ τῶν ἐγκαλουμένων, ἔτι καὶ νῦν συνελθόντες διὰ λόγου ποιῶνται τὴν διεξαγωγὴν. (4) Εἰ δ' ὑπειλήφασι, διότι χωρὶς κοινοῦ δόγματος λεηλατοῦσι καὶ πορβοῦσι πάντας, οὐκ ἀμυνεῖσθαι τοὺς ἀδικουμένους· ἐάν δ' ἀμύνωνται, νομισθήσεσθαι τούτους κατάρχειν τοῦ πολέμου· πάντων αὐτοὺς εὐθησετάτους εἶναι. (5) Κομισάμενοι δ' οἱ τῶν Αἰτωλῶν ἄρχοντες τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, τὸ μὲν πρῶτον ἐλπίσαντες, οὐχ ἔξειν τὸν Φίλιππον, συνέθεντο ῥητὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ πρὸς τὸ Ῥίον ἀπαντήσουσι. (6) Γινόντες δὲ παραγινόμενον, ἀπέστειλαν γραμματοφόρον διασαφούντες, ὥς οὐ δύνανται πρὸ τῆς τῶν Αἰτωλῶν συνόδου δι' αὐτῶν οὐδὲν ὑπὲρ τῶν ὁδῶν οἰκονομεῖν. (7) Οἱ δ' Ἀχαιοί, συνελθόντες εἰς τὴν καθήκουσαν σύνοδον, τὸ τε δόγμα πάντες ἐπεκύρωσαν, καὶ τὸ λάφυρον ἐπεκήρυξαν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν. (8) Προσελθόντες δὲ καὶ τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν βουλὴν ἐν Αἰγίῳ, καὶ διαλεχθέντος διὰ πλείονων, τὰ ῥηθέντα μετ' εὐνοίας ἀπεδέξαντο, καὶ τὰ προὔπαρχοντα φιλάνθρωπα τοῖς προγόνους ἀνενώσαντο πρὸς αὐτὸν τὸν Φίλιππον.

XXVII. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Αἰτωλοὶ, συνάψαντος τοῦ τῶν ἀρχαιρεσίων χρόνου, στρατηγὸν αὐτῶν εἶλοντο Σκόπαν, ὃς ἐγεγόνει πάντων τῶν προειρημένων ἀδικημάτων αἷτιος. (2) Ὑπὲρ ὧν οὐκ οἶδα, πῶς γρὴν λέγειν. Τὸ γὰρ κοινῷ μὲν δόγματι μὴ πολεμεῖν, πανδημὴ δὲ στρατεύοντας ἄγειν καὶ φέρειν τὰ τῶν πέλας, καὶ κολάζειν μὲν μηδὲνα τῶν αἰτίων, στρατηγούς δ' αἰρεῖσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς προεστώτας τῶν τοιούτων ἔργων· ἐμοὶ μὲν δοκεῖ τῆς πάσης γέμειν κακοπραγμοσύνης. (3) Τί γὰρ ἂν ἄλλο τις τὰς τοιαύτας κακίας ὀνομάσσει; ὅτλην δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐκ τούτων. (4) Λακεδαιμόνιοι, τὴν Καδμείαν Φοιβίδου παρὰσπονδῆσαντες, τὸν μὲν αἷτιον ἐξημίωσαν, τὴν δὲ φρουρὰν οὐκ ἐξήγαγον· ὥσπερ λυομένης τῆς ἀδικίας διὰ τῆς τοῦ πράξαντος βλάβης· παρὸν τάναντία ποιεῖν τοῦτο γὰρ διέφερε τοῖς Θεβαίοις. (5) Ἰάλιν ἐκήρυττον ἀφίεσθαι τὰς πόλεις ἑλευθέρας καὶ αὐτονόμους, κατὰ τὴν ἐπὶ Ἀνταλκίδου γενομένην εἰρήνην· τοὺς δ' ἄρμοστὰς οὐκ ἐξῆγον ἐκ τῶν πόλεων. (6) Μαντινεῖς, φίλους ὄντας καὶ συμμάχους, ἀναστάτους ποιήσαντες, οὐκ ἔφρασαν ἀδικεῖν, ἐκ μιᾶς πόλεως εἰς πλείους αὐτοὺς διοικίσαντες. (7) Ἄνοια μετὰ κακίας, τὸ δοκεῖν, ἐάν τις αὐτὸς ἐπιμύη, μηδὲ τοὺς πέλας ὀρᾶν. (8) Ἀμφοτέροις τοῖνυν ὁ ζῆλος οὗτος τῆς πολιτείας, αἷτιος κατέστη τῶν μεγίστων συμπτωμάτων. Ὅν οὐδαμῶς οὐδαμῇ ζηλωτέον, οὔτε κατ' ἰδίαν, οὔτε κοινῇ, τοὺς ὀρθῶς βουλευομένους. (9) Ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος, χρηματίσας τοῖς Ἀχαιοῖς, ἀνέειξε μετὰ τῆς δυνάμεως ἐπὶ Μακεδονίας, σπεύδων ἐπὶ τὴν παρασκευὴν τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. (10) οὐ μόνον τοῖς συμμάχοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς Ἑλλήσι διὰ τοῦ προειρημένου ψηφίσματος καλὰς ἐλπίδας ὑποδεικνύων πρᾶξιμος καὶ μεγαλοφυχίας βασιλικῆς.

XXVIII. Ταῦτα δ' ἐπράττετο κατὰ τοὺς αὐτοὺς

crimina possent, vel nunc in publico illa conventu exponerent, et controversiam colloquio dirimerent. (4) Quod s' autem existimarent, quia absque publico decreto depopulenterque omnium agros, injuriam non esse ulturos quos lacerarent, aut, si vindictam laesi parent, primos belli auctores eos iri habitum; omnium stultissimos ipsos esse. (5) Hac epistola accepta Aetolorum principes, rati primo non venturum Philippum, diem certam constituerunt, qua Rhium congregarentur. (6) Deinde, Philippi adventu cognito, misso nuntio significarunt, ante legitimum Aetolorum cœtum de publicis rebus statuendi quidquam non habere se potestatem. (7) Achæi, postquam statum tempus conventus ipsorum appetiit, in unum coacti, et decretum universi confirmarunt, et, jus esse spolia capiendi ab Aetolis, voce præconis edixerunt. (8) Et quum rex quoque Aegium ad concilium venisset, multosque ibi sermones habuisset, benevole ejus oratio est excepta, et amicitiae jura, quæ fuerant genti Achæorum cum ejus majoribus, omnia cum Philippo sunt renovata.

XXVII. Circa idem tempus Aetoli, ad solennia sua cœcti comitia, prætorem creant Scopam, qui auctor fuerat omnium ante expositarum injuriarum. (2) Qua de re quid dicam, equidem nescio. Nam decreto quidem publico non gerere bellum, quum interea copioso exercitu feras cuncta passim aliorum agasque, et, nocentium neminem puniens, hos, qui ad scelera id genus patranda duces se præbuerunt, imperiis etiam et dignitatibus augeas; id meo quidem judicio, facinus est perditissimæ malitiæ plenum. (3) Quo enim alio nomine hoc genus pravitatis nomines? Quod sentio, manifestius ex his poterit intelligi. (4) Lacedæmonii, quum Cadmeam Phœbidas fraude et perfidia occupasset, a noxio quidem penas exegerunt, ceterum Cadmea præsidium non eduxerunt; tamquam expiatum esset admissum scelus damno auctoris: quum contrarium fuerit faciendum; id enim Thebanorum intererat. (5) Rursus iidem, tempore pacis ab Antalcida factæ, præconio significarunt, dimittere se liberas civitates ut suis legibus utantur: harmostas vero ex urbibus non revocarunt. (6) Quum Mantiniensium, sociorum atque amicorum suorum, statum atque urbem funditus evertissent; nihil se injuriæ commisisse diclitabant, qui ex uno oppido in plura eos distribuissent. (7) Enimvero amentia est cum malitia conjuncta, putare, si tu oculos claudas, ne alios quidem cernere. (8) His igitur institutis usus in suæ reip. administratione uterque ille populus, maximas sibi calamitates accivit. Quæ quidem instituta, nemo, neque privatim, neque publice, ullo modo unquam æmulari debet, qui quidem recte sibi consulere cupiat. (9) Philippus, postquam operam Achæi dedit, cum exercitu in Macedoniam est reversus; ad præparandum bellum ingenti studio contendens: (10) magna non sociis dumtaxat, verum omnibus in universum Græcis, clementiæ et regiæ magnanimitatis spe per decretum illud, de quo diximus, ostensa.

XXVIII. Hæc iisdem temporibus gesta sunt, quibus

καιρούς, καθ' οὓς Ἀννίβας, γεγωνὸς ἦδ' ὁ κύριος τῶν ἐντὸς Ἱβηρος ποταμοῦ πάντων, ἐποιεῖτο τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὴν Ζακανθαίων πόλιν. (3) Εἰ μὲν οὖν τὰς πρώτας ἐπιβολὰς τὰς Ἀννίβου ταῖς Ἑλληνικαῖς πράξειςιν ἀπ' ἀρχῆς εὐθὺς ἐπιπεπλέχθαι συνέβαινε, δῆλον ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ περὶ τούτων ἂν ἡμᾶς ἐναλλὰξ ἴδαι, καὶ κατὰ παράθεσιν τοῖς Ἱβηρικοῖς, πεποιθῆσθαι τὴν ἐξηγήσιν, ἀκολουθοῦντας τοῖς καιροῖς. (3) Ἐπεὶ δὲ τὰ τε κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ κατὰ τὴν Ἀσίαν τὰς μὲν ἀρχὰς τῶν πολέμων τούτων ἰδίας εἰλήγει, τὰς δὲ συντελείας κοινὰς· καὶ τὴν ἐξηγήσιν περὶ αὐτῶν ἐκρίναμεν ποιήσασθαι κατ' ἰδίαν, ὥς ἂν ἐπὶ τὸν καιρὸν ἴσθωμεν τοῦτον, ἐν ᾧ συνεπλάκυσαν αἱ προειρημῆναι πράξεις ἀλλήλαις, καὶ πρὸς ἐν τέλος ἤρξαντο καὶ τὴν ἀναφορὰν ἔχειν. (4) (οὕτω γὰρ ἦ τε περὶ τὰς ἀρχὰς ἐκάστων ἔσται διήγησις σαφής, ἥ τε συμπλοκὴ καταφανής, περὶ ἧς ἐν ἀρχαῖς ἐνεδειξάμεθα, παραδείξαντες, πότε καὶ πῶς καὶ δι' ἃς αἰτίας γέγονε·) λοιπὸν ἴη κοινὴν ποιήσασθαι περὶ πάντων τὴν ἱστορίαν. (5) Ἐγένετο δὲ ἡ συμπλοκὴ τῶν πράξεων περὶ τὴν τοῦ πολέμου συντελείαν, κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετραρακοστῆς Ὀλυμπιάδος. Διὸ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα κοινῇ, τοῖς καιροῖς ἀκολουθοῦντες, ἐξηγησόμεθα· τὰ δὲ πρὸ τοῦ κατ' ἰδίαν, ὡς εἶπον. (6) προσαναμνήσκοντες μόνον τῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ δεδηλωμένων, ἵνα μὴ μόνον εὐπαράκολούθητος, ἀλλὰ καὶ καταπληκτικὴ γίγηται τοῖς προσέουσιν ἡ διήγησις.

XXIX. Φιλίππος δὲ, παραχειμᾶζον ἐν Μακεδονίᾳ, κατέγραψε τὰς δυνάμεις πρὸς τὴν μέλλουσαν χρεῖαν ἐπιμελῶς. Ἄμα δὲ τούτοις ἡσφαλίζετο τὰ πρὸς τοὺς ὑπερχειμένους τῆς Μακεδονίας βαρβάρους. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα συνελθὼν πρὸς Σκερδιλαιδαν, καὶ τοιμηρῶς ὡς αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας, διελέγετο περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας. (3) καὶ, τὰ μὲν ὑπισχυόμενος αὐτῷ συγκτασκευάζειν τῶν κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πραγμάτων, τὰ δὲ κατηγορῶν τῶν Αἰτωλῶν, ὄντων εὐκατηγορήτων, βράδως ἐπισσε συγγωρεῖν τοῖς παρακαλουμένοις. (4) Μήποτε γὰρ οὐδὲν διαφέρει τὰ κατ' ἰδίαν ἀδικήματα τῶν κοινῶν, ἀλλὰ πληθεῖ μόνον καὶ μεγίθει τῶν συμβαινόντων. Καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὸ τῶν βραδιουργῶν καὶ κλεπτῶν πῶλον τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήδην ταῖς εἰς αὐτοὺς ἀθεσίαις. (5) Ὅ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι περὶ τοὺς Αἰτωλοὺς. Συνθέμενοι γὰρ τῷ Σκερδιλαιδᾷ, ὡς ἐν μέρος τι τῆς λείας ἐὰν συνεισβάλῃ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν Ἀχαΐαν. (6) πεισθέντος, καὶ ποιήσαντος τούτο, διαρκάσαντες τὴν τῶν Κυναιθίων πόλιν, καὶ πολλὰ περιλασάμενοι σώματα καὶ ὀρέγματα, τὸν Σκερδιλαιδαν οὐδένως μερίτην ἐποίησαντο τῶν ἀλόντων. (7) Διόπερ, ὑποκαθήμενης ἐκ τούτων αὐτῷ τῆς ὀργῆς, βραχέα προσαναμνήσαντος τοῦ Φιλίππου, ταχέως ὑπήκουσε, καὶ συνέθετο μεθέξιν τῆς κοινῆς συμμαχίας· ἐν ᾧ λαμβάνειν μὲν εἴκοσι τάλαντα κατ' ἑνὶ αὐτῷ,

Hannibal, devictis trans Itherum omnibus, adversus Saguntinorum urbem arma convertit. (2) Quod si igitur Hannibal prima incepta rebus gestis Græcorum statim a principio fuissent immista, nobis utique superiori libro de his verba per vices fuissent facienda; ut, temporis ratione habita, rebus Hispanicis Græcanicas velut e regione apponeremus. (3) Sed quoniam res Italiae, Græciae, et Asiae, causas quidem bellorum separatas habuerunt, exitus vero communes; nos quoque separatim de his agendum duximus, donec ad illud pervenerimus tempus, quo res jam dictae inter se mutuo implicite, et ad unum eundemque finem referri omnes sunt coeptae. (4) Hoc enim modo, et principia singularum rerum clarius explicabuntur, et illa commistio erit illustrior, de qua initio jam monui, obiter simul ostendens, quando, quomodo, quasve ob causas, ea contigerit. Deinde demum communem rerum oranium historiam contexemus. (5) Contigit autem ea commistio circa belli hujus finem, anno tertio Olympiadis cxi. Idcirco sequentia quidem, convenienter temporibus, conjunctim narrabimus; antecedentia vero, separatim, ut jam dixi; (6) obiter tantum in memoriam revocatis, quæ circa eadem tempora gesta superiore libro ostendimus: ut non perspicua tantum sit narratio, sed etiam admirationem apud attentos lectores inveniat.

XXIX. Philippus, dum hiberna ageret in Macedonia, ad futurum bellum exercitus summo studio conscribebat: simul Macedoniam adversus barbaros, illi superne imminentes, muniebat. (2) Deinde cum Scerdilaida congressus, temere atque audacter fidei illius se permittens, de amicitia et pace cum illo egit: (3) ac, partim auxilium illi pollicitans ad perficienda nonnulla quæ in Illyrico agitata, partim Ætolos incusans, quæ sane facilis materia erat, haud difficulter hominem perpulit, ut postulatis suis annueret: (4) Nihil enim admodum privatorum injuriæ a publicis differunt, nisi multitudine et magnitudine delictorum. Nam et qui privatim ad scelus et latrociniorum societatem coierunt, hoc potissimum modo perire solent, cum fidem inter se non servant, et, ut summatim dicam, pacta mutua violant. (5) Quod ipsum etiam Ætolis tunc usu venit. Pacti enim Ætoli cum Scerdilaida, partem aliquam prædæ se ei daturus, si ad expeditionem Achaicam una secum vellet proficisci, (6) quum is conditionem accepisset implevissetque, illi, urbe Cynæthensium direpta, et, qua mancipiorum, qua pecorum, magna præda abacta, nullius penitus eorum quæ capta fuerant Scerdilaidæ partem ullam dederant. (7) Magnam igitur ille ex ea re iram animo concipere: cujus ubi memoriam ei Philippus paucis revocasset, extemplo morem ei gessit, et ad communem societatem sese adjuncturum promisit his legibus: ut quo-

πλεῖν δὲ λέμβοις τριάκοντα, καὶ πολεμεῖν τοῖς Αἰτωλοῖς κατὰ θάλατταν.

XXX. Ὁ μὲν οὖν Φίλιππος περὶ ταῦτα διέτριβεν. Οἱ δ' ἐξαποσταλέντες πρέσβεις πρὸς τοὺς συμμάχους, ἀφικόμενοι πρῶτον εἰς Ἀκαρνανίαν, ἐνετύγχανον τούτοις. (2) Οἱ δ' Ἀκαρνανεὶς τό τε δόγμα γνησίως συνεπεκύρωσαν, καὶ τὸν ἀπὸ χώρας πόλεμον ἐξήνεγκαν τοῖς Αἰτωλοῖς· καίπερ τούτοις, εἰ καὶ τισιν ἐτέροις, δίκαιον ᾗν συγγνώμην ἔχειν, ὑπερτιθεμένοις καὶ καταμέλλουσι, καὶ καθόλου δεδιόσι τὸν ἀπὸ τῶν ἀστυγείτων πόλεμον. (3) καὶ διὰ τὸ παραχεῖσθαι μὲν συντερμονούντας τῇ τῶν Αἰτωλῶν χώρᾳ, πολὺ δὲ μᾶλλον διὰ τὸ κατ' ἰδίαν εὐχειρώτους ὑπάρχειν· τὸ δὲ μέγιστον, διὰ τὸν μικροῖς ἐμπροσθεν χρόνους πείραν εἰληφέναι τῶν δεινοτάτων, διὰ τὴν πρὸς Αἰτωλοὺς ἀπέχθειαν. (4) Ἀλλὰ μοι δοκοῦσιν οἱ γνήσιοι τῶν ἀνδρῶν, καὶ κοινῇ, καὶ κατ' ἰδίαν, οὐδέ ποτε περὶ πλείονος οὐδὲν ποιεῖσθαι τοῦ καθήκοντος· ὅπερ Ἀκαρνανεὶς ἐν τοῖς πλείστοις καιροῖς, οὐδενὸς τῶν Ἑλλήνων ἤττον, εὐρίσκονται διατετηρηκότες, καίπερ ἀπὸ μικρᾶς ὁρμώμενοι δυνάμεως. (5) Οἷς οὐκ ὀκνητέον κατὰ τὰς περιστάσεις κοινωνεῖν πραγμάτων, σπευστέον δὲ μᾶλλον, εἰ καὶ τισιν ἐτέροις τῶν Ἑλλήνων· καὶ γὰρ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ στάσιμον ἔχουσι τι καὶ φιλελεύθερον. (6) Ἡπειρώται δὲ, ἐκ παραθέσεως, διακούςαντες τῶν πρέσβων, τὸ μὲν δόγμα παραπλησίως ἐπεκύρωσαν· τὸν δὲ πόλεμον ἐκφέρειν ἐξηφίσαντο τοῖς Αἰτωλοῖς, ἐπειδὴ καὶ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς ἐξένεγκη. (7) Τοῖς δὲ παρὰ τῶν Αἰτωλῶν πρεσβευταῖς ἀπεκρίθησαν, ὅτι δέδοται τοῖς Ἡπειρώταις, διατηρεῖν πρὸς αὐτοὺς τὴν εἰρήνην· ἀγενεῶς καὶ ποικίλως χρώμενοι τοῖς πράγμασιν. (8) Ἀπεστάλησαν δὲ καὶ πρὸς βασιλέα Πτολεμαῖον πρέσβεις, οἱ παρακαλέσοντας αὐτὸν, μήτε χρήματα πέμψαι τοῖς Αἰτωλοῖς, μήτ' ἄλλο μηδὲν χορηγεῖν κατὰ Φιλίππου καὶ τῶν συμμάχων.

XXXI. Μεσσήνιοι δὲ, δι' οὓς ὁ πόλεμος τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, τοῖς παραγενομένοις πρὸς αὐτοὺς ἀπεκρίθησαν· ὅτι, τῆς Φιγαλίας κειμένης ἐπὶ τοῖς ὄρεσι αὐτῶν, καὶ ταττομένης ὑπ' Αἰτωλοῦς, οὐκ ἂν ἐπιδέξαιτο τὸν πόλεμον, πρὶν ἢ ταύτην ἀπ' Αἰτωλῶν ἀποσπασθῆναι τὴν πόλιν. (2) Περὶ δὲ τῆς ἀποφάσεως ταύτης κατίσχυσαν, οὐδαμῶς εὐδοκούντων τῶν πολλῶν, οἱ ἐφορευόντες, Οἶνις καὶ Νίκιππος, καὶ τινες ἕτεροι τῶν ὀλιγαρχικῶν· ἀγνοοῦντες, καὶ πολὺ παραπαίοντες τοῦ δέοντος, κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν γνώμην. (3) Ἐγὼ γάρ, φοβερὸν μὲν εἶναι, φημί, τὸ πολεμεῖν, οὐ μὴν οὕτω γὰρ φοβερὸν, ὥστε πᾶν ὑπομένειν χάριν τοῦ μὴ προσδέεσθαι πόλεμον. (4) Ἐπεὶ τί καὶ θρασύνωμεν τὴν ἰσχυρίαν καὶ παρῆρσιαν καὶ τὸ τῆς ἐλευθερίας ὄνομα πάντες, εἰ μηδὲν ἔσται προυργαίτερον τῆς εἰρήνης; (5) Οὐδὲ γὰρ Θεβαῖους ἐπαινοῦμεν κατὰ τὰ Μηδικὰ, διότι, τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποσπέντες κινδύνων, τὰ Περσῶν εἴλοντο διὰ τὸν φόβον· οὐδὲ Πίνδαρον, τὸν

tannis vicena talenta acciperet, et ut triginta lemborum classe bellum cum Ætolis mari gereret.

XXX. Dum in his occupatur Philippus, legati, ad socios missi, Acarnaniam primo adeunt, cum illisque agunt. (2) Acarnanes autem et decretum pro sua parte candido simplicique animo confirmarunt, et universis regionis suæ viribus bellum Ætolis intulerunt. Quamquam, si quis erat populus, cui par esset ignorare procrastinanti, cunctanti, atque adeo metuenti bellum cum finitimis suscipere, hic profecto erat: (3) quoniam et proximi sunt Ætolis, finibus eorum contermini; et, quod majus est, ipsi per se facile possunt debellari; tum autem, quod rei caput, non multis ante annis propter odium Ætolorum gravissima infortunia invenerant. (4) Sed mihi videntur qui ingenio sua liberali atque ingenuo, neque privatim, neque publice, pluris facere quidquam honestate: cujus in maximis quibusque fere periculis rationem habuisse Acarnanes (etsi virum non magna ipsis fiducia aderat), non minus quam ullos alios e Græcis, invenias. (5) Ut in adversis dubitare nemo debeat, societatem cum his inire, si quacum ulla alia Græcorum gente: nam et privatim et publice constantes et amantes libertatis reperiuntur. (6) Epirotæ, e contrario, legatione audita, decretum illi quidem pariter confirmarunt: at bellum Ætolis tunc demum inferre decreverant, quando et Philippus intulisset. (7) Ætolorum vero legatis responderunt, statuisse se pacem cum ipsis servare: neque generose neque constanter in eo se gerentes. (8) Missi vero sunt etiam ad Ptolemæum regem legati, qui peterent ab ipso, ne Ætolos aut pecunia aut ulla alia ope contra Philipum et socios adjuvaret.

XXXI. Messenii, propter quos initium cepit bellum, legatis, qui ad se venerant, responderunt: quum finibus suis Phigalea immineat, urbs ditionis Ætolorum, non ante suscepturos se bellum, quam oppidum illud ab Ætolorum concilio fuisset divulgum. (2) Hoc autem decretum ab invita multitudine expresserunt Cenis et Nicippus, illius temporis ephori, et alii nonnulli qui paucorum potentie favabant: perperam illi quidem, ut judicium meum est, a recta via consiliorum procul aberrantes. (3) Nam metuendum esse bellum, equidem non abnuo: sed non usque adeo metuendum, ut ejus vitandi gratia omnia velis suscipere. (4) Quid enim juris æquabilitatem jactamus omnes, et facultatem ex æquo dicendi quæ sentias, ipsum denique libertatis nomen, si nihil est omnium, quod potius ducamus pace? (5) Neque enim Thebanos laudamus, quod, belli Medici tempore, pericula refugientes pro communi Græciæ salute ob-eunda, præ formidine Persis se adjunxerunt; neque item Pin-

συναποφνεγμένον αὐτοῖς ἄγειν τὴν ἡσυχίαν, διὰ τῶνδε τῶν ποιημάτων·

(6) Τὸ κοινόν τις δαῖτων ἐν εὐδία τιθεῖς
ἱερυνασάτω μεγαλόνορος ἡσυχίας
τὸ φαῖδρον φάος·

(7) δόξας γὰρ παραυτίκα πιθανῶς εἰρηκέναι, μετ' οὐ πολὺ πάντων αἰσχιστόν τε εὐρέθη καὶ βλαβερωτάτην πεποιημένους ἀπόφασιν. (8) Εἰρήνην γὰρ μετὰ μὲν τοῦ δικαίου, καὶ πρόποντος, κάλλιστόν ἐστι κτῆμα καὶ λυσιτελέστατον· μετὰ δὲ κακίας ἢ δειλίας ἔπνοιεῖδιστου, πάντων αἰσχιστόν καὶ βλαβερώτατον.

XXXII. Οἱ δὲ τῶν Μεσσηνίων προεστώτες, ὀλιγαρχικοὶ, καὶ στοχαζόμενοι τοῦ παραυτίκα κατ' ἰδίαν λυσιτελοῦς, φιλοτιμώτερον τοῦ δέοντος αἰεὶ διέκρινον πρὸς τὴν εἰρήνην. (2) Διὸ πολλὰς μὲν περιστάσεις καὶ καιροὺς ἔχοντες, ἐνίστε δὲ καὶ φόβους καὶ κινδύνους διωλίσθων· ἡβροῦζοτο δὲ κατὰ τὴν πρόθεσιν ταύτην αἰεὶ τὸ κεφάλαιον αὐτοῖς, καὶ μεγίσταις ἐποιοῦν καλαίειν τὴν πατρίδα συμφοραῖς. (3) Δοκῶ δ' ἔγωγε, τὴν αἰτίαν εἶναι ταύτην· ὅτι δυσὶ γειννιῶντες ἔθνεσι τοῖς μεγίστοις τῶν κατὰ Πελοπόννησον, μᾶλλον δὲ Ἀρχέδον καὶ τῶν Ἑλληνικῶν, λέγω δὲ τῶν τε τῶν Ἀρχαδῶν καὶ τῶν Λακωνῶν. (4) καὶ τοῦ μὲν ἐχθρῶς καὶ ἀκαταλλάκτως αἰεὶ ποτε πρὸς αὐτοὺς ἔχοντος, ἐξ οὗ καὶ κατέσχον τὴν χώραν, τοῦ δὲ φιλικῶς καὶ κηδεμονικῶς· οὗτε τὴν πρὸς Λακεδαιμονίους ἔχθραν εὐγενεῖς ἀνελάμβανον, οὗτε τὴν πρὸς Ἀρχαδὰς φιλίαν. (5) Λοιπὸν, ὅταν μὲν οὗτοι πρὸς ἀλλήλους ἢ πρὸς ἑτέρους πολεμοῦντες, ἐν περισπασμοῖς ᾤσαν, ἐγένετο τὸ δέον αὐτοῖς. Ἦγον γὰρ τὴν εἰρήνην αἰεὶ παρευδιάζόμενοι, διὰ τὴν τοῦ τόπου παράπτωσιν. (6) Ὅταν δ' εὐσχοιοὶ καὶ ἀπερίσπαστοι Λακεδαιμόνιοι γεννηθέντες, ἐτράπησαν πρὸς τὸ βλάπτειν αὐτούς. (7) οὗτ' αὐτοὶ δι' αὐτῶν ἀντορθαλμῶν ἠδύναντο πρὸς τὸ βάρος τὸ Λακεδαιμονίων, οὗτε προκατεσκευασμένοι φίλους τοῖς ἀληθινῶς αὐτοῖς πάντα συνυποστηρομένους, ἢ δουλεύειν ἡναγχάζοντο τούτοις ἀχθοφοροῦντες, ἢ φεύγοντες τὴν δουλείαν, ἀνάστατοι γίγνεσθαι, λείποντες τὴν χώραν μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν. (8) Ὅπερ ἤδη κλειονάκις αὐτοῖς συνέβη παθεῖν, οὐ πάνυ πολλοῖς χρόνοις. (9) Εἴη μὲν οὖν οἷονεὶ συμφῦναι τὴν νῦν ὑπάρχουσαν κατάστασιν Πελοποννησίου, ἵνα μηδενὸς δέη τῶν λέγεσθαι μελλόντων. (10) Ἐὰν δὲ ποτε κίνησιν καὶ μεταστάσιν σχῇ ταῦτα, μίαν ὁρῶ Μεσσηνίοις καὶ Μεγαλοπολίταις ἐπιπλεῖν τοῦ δύνασθαι νέμεσθαι τὴν αὐτῶν χώραν τὸν πλείων χρόνον· ἐὰν, συμφορῆσαντες, κατὰ τὴν Ἐπαμινωνίδου γνώμην, παντὸς καιροῦ καὶ πράγματος ἔλυνται κοινωνεῖν ἀλλήλοις ἀληθινῶς.

XXXIII. Ὁ δὲ λόγος οὗτος ἔχει μὲν ἴσως καὶ διὰ τῶν πάλαι γεγονότων πίστιν. (2) Οἱ γὰρ Μεσσηνιοὶ, πρὸς ἄλλοις πολλοῖς, καὶ παρὰ τὸν τοῦ Διὸς τοῦ Λυκαίου βωμὸν ἀνέβησαν στηλὴν ἐν τοῖς κατ' Ἀριστομένην

POLYBIUS. — I.

darum, qui sententiæ illorum et ipse assentiens de conservanda quiete, in suis poematis sic ait : (6) Pro se quisque civium publicæ tranquillitati consulens, quietis magnanimæ lætum jubar requirit. (7) Pindarus enim vero, quum visus statim esset dixisse aliquid quod merito omnes probarent, non multo post et turpissimæ et damnosissimæ sententiæ auctor fuisse est compertus. (8) Ut enim pace justa et honesta nihil pulchrius, nihil utilius : sic ea, quam vel ignavia vel pravitas infamant, nihil neque turpius est, neque magis noxium.

XXXII. Verum qui rebus præerant ex optimatum factione apud Messenios, dum præsentis suæ privatim utilitatis rationem habent, majore semper studio, quam par erat, pacem amplectebantur. (2) Itaque multas temporum difficultates experti, imminentes nonnunquam metus et pericula declinanda evaserunt; sed semper, dum istud institutum secuti sunt, cumula eis mali summa est, et cum maximis calamitatibus luctari patriam coegerunt. (3) Cujus rei causam arbitror istam esse : quod, vicini quum essent duobus maximis totius Peloponnesi, imo vero omnium Græciæ, populis, Arcadibus nempe et Lacedæmoniis, (4) quorum alteri jam inde a principio, quo eum agrum occuparunt, inimici eorum sic erant, ut conciliari invicem potuerint nunquam, alteri vero eos amabant, et salutem ipsorum curæ habebant : neque inimicitias cum Lacedæmonii generoso animo exercuerunt; neque cum Arcadibus amicitiam recte coluerunt. (5) Proinde, si quando hi populi vel inter se vel cum aliis bellum gerendo occuparentur, bene cum Messeniis agebatur : pace enim et tranquillitate fruebantur semper, quod extra viam illorum erant siti. (6) Quoties vero Lacedæmoniis, postquam ab omni alia occupatione se expediissent, otium fuit convertendi animos ad perniciem Messeniorum; (7) quum neque ipsi per se oculos contra possent attollere, ob gravem potentiam nominis Laconici, neque amicos ante sibi comparassent, qui fortunæ cujuscumque aleam ex animo subire cum ipsis vellent; aut servire Spartanis, bajulorum munia obeuntes, cogebantur, aut, si jugum servitutis pati recusarent, extorres in exilium, patria relicta cum liberis atque uxoribus abire. (8) Quam quidem fortunam jam illis experiri contigit, idque intra non admodum multos annos sæpius. (9) Jam opto equidem, ut, qui nunc est rerum status in Peloponneso, ita coalescat, ut iis quæ dicam nihil sit opus. (10) Sed si quis aliquando motus aut mutatio status contigerit, unicam spem superesse video Messeniis et Megalopolitanis, in agri sui possessione posthac manendi; si concordēs inter sese, ex Epaminondæ consilio, omnium temporum omniumque rerum sinceram colant societatem.

XXXIII. Ac facit quidem fortasse et vetus historia his, quæ diximus, fidem. (2) Messenii enim, ut alia omittam, etiam ad Jovis Lycæi aram, temporibus Aristomenis, co-

καίροις, καθάπερ καὶ Καλλισθένης φησί, γράψαντες τὸ γράμμα τοῦτο·

- (3) Πάντως ὁ χρόνος εὖρε δίκην ἀδίκῃ βασιλῇ,
εὖρε δὲ Μεσσήνῃ σὺν Διὶ τὸν προδοτὴν
βηιδίως. Χαλεπὸν δὲ λαβεῖν θεὸν ἄνδρ' ἐπίοικον.
Χαίρε Ζεῦ βασιλεῦ, καὶ σάω Ἀρκαδίην.

(4) Ἐπεὶ γὰρ τῆς αὐτῶν ἐστερήθησαν, οἰοεὶ περὶ δευτέρας πατρίδος, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, τοῖς θεοῖς εὐχόμενοι σῶζειν τὴν Ἀρκαδίαν, τοῦτ' ἀνέθεσαν τὸ γράμμα· καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐποίουν. (5) Οὐ γὰρ μόνον αὐτοὺς Ἀρχάδες υποδεξάμενοι κατὰ τὴν ἐκπτώσιν τὴν ἐκ τῆς ἰδίας ὑπὸ τὸν Ἀριστομένειον πόλεμον, ὁμεστίους ἐποίησαντο καὶ πολίτας, ἀλλὰ καὶ τὰς θυγατέρας ἐψηφίσαντο τοῖς ἐν ἡλικίᾳ δίδόναι τῶν Μεσσηνίων. (6) Πρὸς δὲ τούτοις, ἀναζητήσαντες τὴν Ἀριστοκράτους τοῦ βασιλέως προδοσίαν ἐν τῇ μάχῃ τῇ καλουμένῃ περὶ Τάφρον, αὐτὸν τ' ἀνείλον, καὶ τὸ γένος αὐτοῦ πᾶν ἠφάνισαν. (7) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῶν πάλαι τὰ τελευταῖα γεγονότα μετὰ τὸν Μεγάλῃς πόλεως καὶ Μεσσηνίας συνοικισμὸν, ἱκανὴν ἂν παράσχοι πίστιν τοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένοις. (8) Καθ' οὓς γὰρ καιροὺς, τῆς περὶ Μαντίνειαν μάχης τῶν Ἑλλήνων ἀμφιδήριον ἐξούσης τὴν νίκην διὰ τὸν Ἑπαμινώνδου θάνατον, ἐκώλων Λακεδαιμόνιοι μετέχριν τῶν σπονδῶν Μεσσηνίους, ἀκμὴν σφετεριζόμενοι ταῖς ἐλπίσι τὴν Μεσσηνίαν. (9) ἐπὶ τοσοῦτον δίσπευσαν Μεγαλοπολίται, καὶ πάντες οἱ κοινωνοῦντες Ἀρχάδων τῆς αὐτῶν συμμαχίας, ὥστε Μεσσηνίους μὲν ὑπὸ τῶν συμάχων προσδεχθῆναι, καὶ μετασχεῖν τῶν ὅρκων καὶ διαλύσεων, Λακεδαιμονίους δὲ μόνους ἐκσπόνδους γενέσθαι τῶν Ἑλλήνων. (10) Ἄ τίς οὐκ ἂν τῶν ἐπιγιγνομένων ἐν νῶ τιθέμενος νομίσει καλῶς εἰρῆσθαι τὰ μικρῶν πρότερον ὑφ' ἡμῶν δεδηλωμένα; (11) Ταῦτα μὲν οὖν εἰρῆσθαι μοι χάριν Ἀρχάδων καὶ Μεσσηνίων· ἵνα, μνημονεύοντες τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς περὶ τὰς πατρίδας ἀτυχημάτων ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἀληθινῶς ἀντέχωνται τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐνοίας καὶ πίστεως. (12) καὶ μήτε φόβον ὑφορώμενοι, μήτ' εἰρήνης ἐπιθυμοῦντες, ἐγκαταλίπωσιν ἀλλήλους ἐν ταῖς δλοσχερεσί περιστάσει.

XXXIV. Λακεδαιμόνιοι δὲ τῶν εἰθισμένων ἐποίησαν τι (τοῦτο γὰρ συνεχές ἦν τοῖς προειρημένοις)· τέλος γὰρ τοὺς παρὰ τῶν συμάχων πρέσβεις ἀναποκρίτους ἀπέστειλαν· οὕτως ἐξηπόρησαν, ὑπὸ τῆς ἀλογίας καὶ κακίας τῆς αὐτῶν. (2) Καὶ μοι δοκεῖ τοῦτ' ἀληθὲς εἶναι, διότι Πολλάκις τὸ τολμᾶν περιττὸν εἰς ἀνοίαν καὶ εἰς τὸ μηδὲν καταντᾶν εἴσθην. (3) Οὐ μὴν ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, κατασταθέντων Ἐφόρων ἄλλων, οἱ κινήσαντες ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα, καὶ γινόμενοι τῆς προειρημένης σφαγῆς αἴτιοι, διεπέμποντο πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐπισπῶμενοι πρσβευτήν. (4) Τῶν δὲ καὶ μάλα ἀσμένως ὑπακουσάντων, ἤκε μετ' ὀλίγον πρσβεύων εἰς τὴν Λακεδαίμονα Μαχατᾶς. (5) Καὶ παραυτίκα προσήσαν τοῖς Ἐφόροις, οἰόμενοι θεῖν τῷ τε

lumnam dedicarunt, in qua, teste Callisthene, hujusmodi epigramma fuit insculptum :

- Injustum regem tempus non sivit inultum :
Messenæ inventus cum Jove proditor est
perfacile : haud poterat perjurus fallere numen.
Jupiter, o salve : protege et Arcadiam.

(4) Amissa enim propria patria, deos orantes, credo, ut Arcadiam, velut alteram suam patriam, servarent, hanc inscriptionem Messenii posuerunt. (5) Et merito illi quidem : nam belli Aristomenici tempore, Arcades non solum patria sua extorres eos in suam ditionem acceperunt ac civitate donarunt, sed etiam filias suas puberibus ipsorum elocandas decreverunt. (6) Ad hæc, facta inquisitione super Aristocratis regis proditione in pugna, quæ dicitur ad Fosam, et ipsum necaverunt, et genus universum illius extinxerunt. (7) Sed, ut taceamus hæc antiqua, quæ postremo acciderunt post Megalopoleos et Messenæ instaurationem, satis id, quod dicebamus, confirmant. (8) Etenim postquam ad Mantineam pugnatum est a Græcis victoria accipite ob mortem Epaminondæ; Lacedæmonii Messenios fœderi adscribi vetantibus, quod Messeniam certa spe sibi jam vindicarent; (9) Megalopolitani contra, et quicumque societate juncti cum Arcadibus erant, usque pertenderunt, donec, Messenii in societatem receptis, et pacis atque jurisjurandi formula comprehensis, soli Lacedæmonii legibus fœderis excluderentur. (10) Quæ si diligenter consideraverit insequens ætas, non dubitabit profecto, rectum esse consilium, quod paulo ante exponebamus. (11) Atque hæc in gratiam Arcadum et Messeniorum dicta mihi sunt : ut calamitatum memores, quas ditionibus ipsorum Lacedæmonii intulerunt, mutux fidei atque benevolentix constanter dent operam; (12) neve aut propter terrores belli, aut cupiditate pacis, quando agetur de salute patriæ alterutrum, se mutuo deserant.

XXXIV. Lacedæmonii vero etiam hic pro more fecerunt (ad ordinem enim institutæ narrationis regredior); et legatos a sociis missos prorsus sine responso dimiserunt : adeo sua stultitia et improbitas omnem illis consilii copiam adimebat. (2) Ut recte mihi videatur dictum, *persæpe nimiam audaciam in amentiam et in nihilum abire*. (3) At postea, Ephoris aliis creatis, iidem qui a principio rempublicam turbaverant, et cædis, quam supra commemoravi, actores fuerant, ad Ætolos miserunt, quo legationem eorum accirent. (4) Quibus petitioni illorum promptissime adstantibus, venit paulo post publico Ætolorum nomine Machatas. (5) Tum vero protinus iidem illi Ephoros adveni-

Μαχατᾶ δίδοσθαι τὴν ἔροδον ἐπὶ τοὺς πολλοὺς, καὶ βασιλέας καθιστάναι κατὰ τὰ πάτρια, καὶ μὴ περιορᾶν τὸν πλεῖον χρόνον παρὰ τοὺς νόμους καταλειμμένην τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν ἀρχήν. (6) Οἱ δ' Ἐφοροί, δυσ-αρστούμενοι μὲν τοῖς θλοῖς πράγμασιν, οὐ δυνάμενοι δὲ πρὸς τὴν ὁρμὴν ἀντοφθαλμεῖν, ἀλλὰ δεδιότες τὴν τῶν νέων συτροπὴν, περὶ μὲν τῶν βασιλέων ἔφρασαν μετὰ ταῦτα βουλευσέσθαι, τῷ δὲ Μαχατᾷ συνεχώρησαν δώσειν τὴν ἐκκλησίαν. (7) Συναχθέντος δὲ τοῦ πλῆ-θους, παρελθὼν ὁ Μαχατᾶς, παρεκάλει διὰ πλειόνων αὐτοὺς, αἰρεῖσθαι τὴν πρὸς Αἰτωλοὺς συμμαχίαν, εἰκῇ μὲν καὶ θρασέως κατηγορῶν Μακεδόνας, ἀλόγως δὲ καὶ ψευδῶς ἐγκωμιάζων τοὺς Αἰτωλοὺς. (8) Μετα-στάντος δὲ τούτου, πολλῆς ἀμφισβήτησεως ἐτύγγανε τὸ πρᾶγμα. Τινὲς μὲν γὰρ συνηγόρουν τοῖς Αἰτω-λοῖς, καὶ συντίθεσθαι πρὸς αὐτοὺς παρήνουν τὴν συμ-μαχίαν· ἔνιοι δὲ τούτοις ἀντέλεγον. (9) Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων τινὲς, ἐπιστήσαντες τὸ πλῆθος ἐπὶ τε τὰς Ἀντιγόνου καὶ Μακεδόνων εὐεργεσίας, ἐπὶ τε τὰς διὰ Χαρικλέου καὶ Τιμαίου βλάβας, ὅτε στρατεύ-σαντες Αἰτωλοὶ πανδημίᾳ, κατέφθειραν μὲν αὐτῶν τὴν χώραν, ἐξηνδραποδίσαντο δὲ τοὺς Περιόικους, ἐπεδούλευσαν δὲ τῇ Σπάρτῃ, μετὰ δόλου καὶ βίας τοὺς ρυγάδας ἐπανάγοντες· (10) ἐπ' ἄλλης ἐγένοντο γνώ-μης, καὶ τέλος ἐπέσθησαν τηρεῖν τὴν πρὸς Φίλιππον καὶ Μακεδόνας συμμαχίαν. (11) Γενομένων δὲ τού-των, ὁ μὲν Μαχατᾶς ἀπρακτος ἐπανήει ἀπὸ τὴν οἰκίαν.

XXXV. Οἱ δ' ἐξ ἀρχῆς αἰτιοὶ γεγονότες τῆς κινή-σεως, οὐδαμῶς εἴξει δυνάμενοι τοῖς παροῦσιν, αὖθις ἐπεβάλλοντο πρᾶγμα ποιεῖν πάντων ἀσεβέστατον, φθεί-ραντές τινες τῶν νέων. (2) Κατὰ γὰρ τινὰ θυσίαν πάτριον ἔδει τοὺς μὲν ἐν ταῖς ἡλικίαις μετὰ τῶν ὅπλων κομπεύειν ἐπὶ τὸν τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Χαλκιοῦκου νεῶν, τοὺς δ' Ἐφόρους συντελεῖν τὰ περὶ τὴν θυσίαν, αὐτοῦ περὶ τὸ τέμενος διατρίβοντας. (3) Ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τῶν κομπευόντων ἐν τοῖς ὅπλοις τινὲς τῶν νεανίσκων ἀφ' ἑνὸς προσπεσόντες θύουσι τοῖς Ἐφόροις, ἀπέσφαξαν αὐτοὺς καὶ τοὶ πᾶσι τοῖς καταφυγοῦσι τὴν ἀσφάλειαν παρεσχεύαζε τὸ ἱερὸν, κὰν θανάτου τις ἢ κατακρυ-ψόμενος. (4) Τότε δὲ διὰ τὴν ὀμότητα τῶν τολμῶντων εἰς ταῦτ' ἦλθε καταφρονήσεως, ὥστε περὶ τὸν βωμὸν καὶ τὴν τράπεζαν τῆς θεοῦ κατασπαργῆναι τοὺς Ἐφόρους ἅπαντας. (5) Ἐξῆς δὲ τούτου, τάχολουθον τῇ προθέσει ποιούντες, ἀνείλουν μὲν τοὺς περὶ Γυρίδαν τῶν γερόν-των ἐρυγάδων δὲ τοὺς ἀναιπόντας τοὺς Αἰτωλοὺς· εἰδόντο δ' ἐξ αὐτῶν Ἐφόρους· συνθέντο δὲ πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς τὴν συμμαχίαν. (6) Ἐποιοῦν δὲ ταῦτα, καὶ τὴν τε πρὸς Ἀχαιοὺς ἀπέχθειαν, καὶ τὴν πρὸς Μακε-δόνας ἄριστιαν, καὶ καθόλου τὴν πρὸς πάντας ἄλο-γίαν ὑπέμεινον, οὐχ ἥκιστα διὰ Κλεομένην, καὶ τὴν πρὸς ἐκείνους εὐνοίαν, ἀπίζοντες αἶ, καὶ προσδοκίαν ἔχοντες τῆς ἐκείνου παρουσίας ἅμα καὶ σωτηρίας. (7) Ὅθεν οἱ δυνάμενοι τῶν ἀνθρώπων ἐπιδεδίως ὁμιλεῖν

petunt que, ut Machatæ potestas fiat populum pro concione appellandi; utque more patrio reges creentur, nec sinatur Heraclidarum principatus, contra quam per leges liceat, diutius jacere, dissolutus. (6) Displcebant omnia, quæ gerantur, Ephoris: sed, qui impetum istorum reprimere non possent, et juniorum coitionem metuerent, de regibus quidem postea se deliberaturos dixerunt; Machatæ vero concionem daturus. (7) Cogitur concio: prodit Machatas in medium, hortaturque multis Lacedæmonios, ut cum Ætolis consilia consociare velint: Macedones tenere et audacter incusat: Ætoli inapte et falso dilaudat. (8) Qui postquam concione excessit, de proposita re altercatio magna est co-orta: aliis partem Ætolorum tuentibus, et populum hortan- tibus ad sociatam cum illis inuendam; aliis horum sen- tentiæ contradicentibus. (9) Verumtamen e senioribus nonnulli, revocatis populo in memoriam hinc Antigoni et Macedonum beneficiis, inde Charixeni et Timæi maleficiis, quo tempore Ætoli, omnibus viribus expeditione suscepta, agrum ipsorum essent populati, finitimos ditioni Spartanorum subjectos in servitutem abduxissent, ipsique etiam Spartæ insidias struxissent, dolo ac vi exulsus in eam redu- centes, (10) ut multitudo sententiam mutaret, obtinue- runt: persuasumque illi ad extremum est, ut in Philippi et Macedonum societate maneretur. (11) Atque ita Machatas infecta re ad suos est reversus.

XXXV. Tum vero seditionis nuperæ auctores, quum præ- senti statui acquiescere nullo possent modo, nonnullis e juventute corruptis, rursus facinus ausi sunt scelestissi- mum. (2) Erat moris, per solenne quoddam a maioribus traditum, ut universa pubes cum armis ad Minervæ Chal- ciocæe fanum pompam duceret, Ephoris ad peragenda sacra circa delubrum manentibus. (3) Eo igitur tempore adole- scentes quidam, ex iis qui pompam armati comitabantur, Ephoros rei divinæ operantes repente invadunt, et contru- cidant; idque eo ipso in templo, quod omnibus ad illud confugientibus securitatem præstabat, etiam si mortis dam- natus aliquis esset: (3) tum vero, præ immanitate illorum, qui tantum scelus patrare sustinuerunt, ita contemtu ha- bita loci religio est, ut circa aram ipsam et mensam deæ omnes Ephori jugularentur. (5) Idem, reliqua deinceps consilii sui peragentes, Gyridam et alios e senioribus sustu- lerunt: eos, qui Ætolis fuerant contrarii, exilio multarunt: Ephoros ex suo numero crearunt: postremo, societatem cum Ætolorum gente junxerunt. (6) Fecerunt autem ista, et tantum adversus Achæos odium, tantam adversus Ma- cedones ingratitudinem exercuerunt, tamque adversus omnes in universum temerarios atque vesanos se præbue- runt, potissimum propter Cleomenem et singularem in eum benevolentiam, quum sperarent semper spectarentque, salvum eum et incolorem Spartam rediturum. (7) Usque adeo, qui dextre solerterque erga eos, quorum consuetu-

τοῖς συμπεριφερομένοις, οὐ μόνον παρόντες, ἀλλὰ καὶ μακρὰν ἀφαστώτες, ἐγκαταλείπουσι τινα καὶ λίαν ἰσχυρὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐνοίας αἰθύγματα. (8) Οἷ γε, χωρὶς τῶν ἄλλων, καὶ τότε, πολιτευόμενοι κατὰ τὰ πατρία σχεδὸν ἤδη, τρεῖς ἑνιαυτοὺς μετὰ τὴν Κλεομένους ἔκπτωσιν, οὐδ' ἐπενόησαν οὐδέποτε βασιλεῖς καταστήσαι τῆς Σπάρτης. (9) Ἄμα δὲ τῷ τὴν φήμην ἀφικέσθαι περὶ τῆς Κλεομένου τελευτῆς, [εὐθὺς] ὥρμησαν ἐπὶ τὸ βασιλεῖς καθιστάναι τὰ τε πλήθη καὶ τὸ τῶν Ἐφόρων ἄρχεον. (10) Καὶ κατέστησαν οἱ κοινονοῦντες Ἐφοροὶ τῆς αἰρέσεως τοῖς στασιώταις, οἱ καὶ τὴν πρὸς Αἰτωλοὺς συνθέμενοι συμμαχίαν, ὑπὲρ ὧν τὸν ἀρτι λόγον ἐποίησάμην, τὸν μὲν ἕνα νομίμως καὶ καθηκόντως, Ἀγισίπολιν, ὄντα μὲν παῖδα τὴν ἡλικίαν, υἱὸν δὲ Ἀγισιπόλιδος τοῦ Κλεομβρότου. (11) Τὸν δὲ συνέβαινε βεβασιλευκέναι, καθ' οὗς καιροὺς ἐξέπεσε Λεωνίδης ἐκ τῆς ἀρχῆς, οἷα τὸ κατὰ γένος ὑπάρχειν ἐγγιστὰ τῆς οἰκίας ταύτης. (12) Ἐπίτροπον δὲ τοῦ παιδὸς εἶλοντο Κλεομένην, Κλεομβρότου μὲν υἱὸν, Ἀγισιπόλιδος δ' ἀδελφόν. (13) Ἀπὸ δὲ τῆς ἐτέρας οἰκίας, ὄντων ἐκ τῆς Ἰππομέδοντος θυγατρὸς Ἀρχιδάμῃ δυοῖν παιδῶν, ὃς ἦν υἱὸς Εὐδαμίδου· ζῶντος δὲ καὶ Ἰππομέδοντος ἀκμῆν, ὃς ἦν υἱὸς Ἀγισιλάου τοῦ Εὐδαμίδου, καὶ ἐτέρων δὲ πλείωνων ἀπὸ τῆς οἰκίας ὑπαρχόντων, ἀπωτέρω μὲν τῶν προειρημένων, προσηκόντων δὲ κατὰ γένος. (14) Τούτους μὲν ἅπαντας ὑπερεῖδον, Λυκοῦργον δὲ βασιλέα κατέστησαν, οὗ τῶν προγόνων οὐδεὶς ἐτετεύχει τῆς προσηγορίας· ὃς δούς ἐκάστω τῶν Ἐφόρων τάλαντον, Ἡρακλέους ἀπόγονος καὶ βασιλεὺς ἐγεγονεί τῆς Σπάρτης. (15) Οὕτως εὖωνα πανταχῇ τὰ κακὰ γέγονε. Τοιγαροῦν οὐ παῖδες παίδων, ἀλλ' αὐτοὶ πρῶτοι τῆς ἀνοίας ἀπέτισαν τοὺς μισθοὺς οἱ καταστήσαντες.

XXXVI. Ὁ δὲ Μαχατᾶς, πυθόμενος τὰ γεγονότα περὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ἤκε πάλιν ὑποστρέψας εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ παρεκάλει τοὺς Ἐφόρους καὶ τοὺς βασιλεῖς, ἐξενεγκεῖν τοῖς Ἀχαιοῖς τὸν πόλεμον. (2) Μόνως γὰρ οὕτως, ἔφη, λῆξαι τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φιλονεικίαν τῶν ἐκ παντὸς τρόπου διακοπτόντων τὴν πρὸς Αἰτωλοὺς συμμαχίαν, τὴν τε τῶν ἐν Αἰτωλίᾳ τὰ πρᾶπλήσια τούτοις πραττόντων. (3) Πεισθέντων δὲ τῶν Ἐφόρων καὶ τῶν βασιλέων, ὁ μὲν Μαχατᾶς ἐπὶ νῆλοις συντεταλεσμένος τὴν πρόθεσιν διὰ τὴν ἀγνοίαν τῶν συμπραττόντων. (4) ὁ δὲ Λυκοῦργος, ἀναλαβὼν τοὺς στρατιώτας καὶ τινὰς τῶν πολιτικῶν, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀργεῖαν, ἀφυλάκτους διακειμένων εἰς τέλος τῶν Ἀργείων διὰ τὴν προϋπάρχουσαν κατάστασιν. (5) Καὶ Πολίχχαν μὲν καὶ Πρασίας καὶ Λεύκας καὶ Κύφαντα, προσπεσὼν ἄφνω, κατέσχε· Γλύμπεσι δὲ καὶ Ζάραξι προσπεσὼν, ἀπέπεσε. (6) Τούτου δὲ ταῦτα πράξαντας, ἱεκκήρυσαν τὸ λάφυρον οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ τῶν Ἀχαιῶν· ἐπεισαν δὲ καὶ τοὺς Ἰλλεῖους οἱ περὶ τὸν Μαχατᾶν, παραπλήσια λέγοντες ἅπερ καὶ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐξενεγκεῖν τοῖς Ἀχαιοῖς τὸν πόλεμον. (7) Παραδόξως δὲ καὶ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν τῶν πρα-

dine utuntur, gerere se norunt, non solum praesentes, sed etiam longe locati, suae benevolentiae fomitem quemdam vehementem atque validum relinquunt. (8) Hi sane, ut alia taceam, quum ipsorum respublica tertium jam fere annum a Cleomenis fuga patriis legibus administraretur, de eligendis Spartae regibus, ne cogitarent quidem unquam. (9) qui tamen, simul atque audita est Cleomenis mors, ad reges creandos statim se accinxerunt, tam populus, quam Ephorum curia. (10) Et constituerunt quidem illi ex Ephoris, qui factionis ejusdem erant cum auctoribus seditionis (qui etiam societatem cum Aetolis sunt pacti, de qua modo diximus) alterum regem rite et legitime, Agesipolim, aetate quidem puerum, sed filium Agesipolidis, cui pater fuerat Cleombrotus ille, (11) qui olim, postquam Leonidas regno excidisset, regnaverat, quod hanc regiam domum cognatione proxime contingebat. (12) Tutor puero datus Cleomenes, Cleombroti filius, Agesipolidis frater. (13) Quod ad regem ex altera familia attinet, quum essent Archidami, qui Eudamidæ filius erat, duo filii ex Hippomedontis filia; et Hippomedon etiam ipse adhuc in vivis esset, Agesilai filius, Eudamidæ nepos; essentque praeterea alii plures ex eadem stirpe, qui longius quidem quam priores, sed tamen contingebant genere eam familiam regum; (14) aspernati hosce omnes, Lycurgo regnum detulerunt, et cujus majoribus nemo eo honore fuerat usus. Verum hic talentum cuique Ephorum largitus, Hercules propago et rex Spartæ est factus. (15) Adeo ubique venalia sunt maleficia. Itaque etiam non nati natorum, sed illi ipsi ante omnes, qui regem hunc creaverant, stultitiae suae penas luerunt.

XXXVI. Machatas, auditis quæ Lacedæmone facta erant, Spartam denuo pergit ire, hortaturque Ephoros et reges, ut Achæis bellum inferant. (2) Nunquam enim aliter finem, ait, habituras eorum contentiones, vel qui Lacedæmone societatem cum Aetolis divellere omnibus modis conarentur, vel qui in Aetolia idem istis facerent. (3) Perductis in suam sententiam ephoris ac regibus, redit Machatas, confectis ex animi sententia quæ destinaverat, per stultitiam eorum qui ab illius partibus erant. (4) Lycurgus, assumpto milite, et parte etiam copiarum urbanarum, Argivorum fines incursat, quos Argivi nullo prius modo custodiebant, praesenti rerum statu freti. (5) Polichnam igitur, Prasias, Leucas et Cyphantem repentino impetu capit. Glympe quoque et Zaracem invadit; sed hoc quidem conatu excidit. (6) Quæ postquam fecit Lycurgus, Lacedæmonii spolia capiendi de Achæis jus fasque esse præconis voce significant. Eleis item persuasit Machatas, iisdem verbis usus, quibus Lacedæmonios impulerat, ut bellum Achæis inferrent. (7) Hoc modo rebus Aetolis ex animi sententia mirabiliter succedentibus,

ημάτων προκεχωρηκότων, οἱ μὲν εὐθαρσῶς ἐνέβαι-
ον εἰς τὸν πόλεμον· οἱ δ' Ἀχαιοὶ τάναντία. (8) Φί-
λιππος μὲν γὰρ, ἐφ' ᾧ τὰς ἐλπίδας εἶχον, ἀκμὴν
ἐγίνετο περὶ παρασκευὴν· Ἑπειρῶται δ' ἐμελλόν
πολεμεῖν, Μεσσήνιοι δ' ἡσύχιαν εἶχον. (4) Αἰτωλοὶ
δὲ, προσειληφότες τὴν Ἡλείων καὶ Λακεδαιμονίων
ἐγνοίαν, πανταχόθεν περιεῖχον αὐτοὺς τῷ πολέμῳ.

XXXVII. Ἀράτῳ μὲν οὖν συνέβαινε κατὰ τὸν και-
ρὸν τοῦτον ἤδη λήγειν τὴν ἀρχὴν, Ἀράτον δὲ τὸν υἱὸν
αὐτοῦ, καθεσταμένον ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, παραλαμβάνειν
τὴν στρατηγίαν. (2) Αἰτωλῶν δ' ἐστρατήγει Σκόπας
ὃ δὲ χρόνος αὐτῷ τῆς ἀρχῆς μάλιστα τότε πως διήρητο.
Τὰς γὰρ ἀρχαιρεσίας Αἰτωλοὶ μὲν ἐποιοῦν μετὰ τὴν
φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν εὐθέως· Ἀχαιοὶ δὲ τότε περὶ
τὴν τῆς Πλειάδος ἐπιτολήν. (3) Ἦδη δὲ τῆς θερείας
ἐνισταμένης, καὶ μετεληφότες Ἀράτου τοῦ νεωτέρου
τὴν στρατηγίαν, ἔμα πάντα τὰ πράγματα τὰς ἐπιβο-
λὰς ἐλάμβανε καὶ τὰς ἀρχάς. (4) Ἀντίβας μὲν γὰρ
ἐνεχείρει κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους Ζάκανθαν πολιορ-
κεῖν· Ῥωμαῖοι δὲ Λεύκιον Αἰμιλίον εἰς τὴν Ἰλλυρίδα
μετὰ δυνάμειος ἐξαπέστειλλον ἐπὶ Δημήτριον τὸν Φά-
ριον. Ὑπὲρ ὧν ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ δεδηλώκαμεν. (5)
Ἀντίοχος δὲ, Πτολεμαῖδα καὶ Τύρον παραδόντος αὐτῷ
Θεοδότου, τοῖς κατὰ Κολήν Συρίαν ἐγχειρεῖν ἐπεβά-
λετο· Πτολεμαῖος δὲ περὶ παρασκευὴν ἐγίνετο τοῦ πρὸς
Ἀντίοχον πολέμου. (6) Λυκούργος δ', ἀπὸ τῶν ὁμοίων
βουλόμενος ἀρχεσθαι Κλεομένει, τὸ τῶν Μεγαλο-
πολιτῶν Ἀθήναιον ἐπολιόρχει προσεστρατοπεδευκώς.
Ἀχαιοὶ δὲ μεσοφόρους ἵππεις καὶ πεζοὺς ἡθροῖον εἰς
τὸν περισσώτατον πόλεμον. (7) Φίλιππος δ' ἐκ Μακε-
δονίας ἐκίνει μετὰ τῆς δυνάμειος, ἔχων Μακεδόνων
φάλαγγτας μὲν μυρίους, πελταστας δὲ πεντακισχι-
λίους· ἅμα δὲ τούτους ἵππεις ὀκτακισίους. (8) Ταῦτα
μὲν οὖν ἄπαντ' ἦν ἐν τοιαύταις ἐπιβολαῖς καὶ παρα-
σκευαῖς. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἐξήνεγκαν
Ῥώμιοι Βυζαντίους πόλεμον, διὰ τινὰς τοιαύτας αἰτίας.

XXXVIII. Βυζάντιοι, κατὰ μὲν θάλατταν, εὐκαι-
ρότατον οἰκοῦσι τόπον, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ πρὸς
εὐδαιμονίαν, πάντων τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένῃ·
κατὰ δὲ γῆν πρὸς ἀμφοτέρω πάντων ἀφύεστατον. (2)
Κατὰ μὲν γὰρ θάλατταν οὕτως ἐπικείμεναι τῷ στόματι
τοῦ Πόντου κυρίως, ὥστε μήτ' εἰσπλεῦσαι μήτ' ἐκπλεῦ-
σαι δυνατόν εἶναι τῶν ἐμπορῶν τινὰ, χωρὶς τῆς ἐκεί-
νων βουλῆσεως. (3) Ἐχόντος δὲ τοῦ Πόντου πολλὰ
τῶν πρὸς τὸν βίον εὐχρηστών τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις,
πάντων εἰςὶ τούτων κύριοι Βυζάντιοι. (4) Πρὸς μὲν
γὰρ τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας, τὰ τε θρέμματα
καὶ τὸ τῶν εἰς τὰς δουλείας ἀγομένων σωμάτων πλῆθος,
οἱ κατὰ τὸν Πόντον ἡμῖν τόποι παρασκευάζουσι δαφι-
λίστατον καὶ χρησιμώτατον ὁμολογουμένως πρὸς δὲ
περιουσίαν, μέλι, κηρὸν, τάρικος, ἀφθόνως ἡμῖν χορη-
γῶσι. (5) Δέχονται γε μὴν τῶν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν
τόποις περιττευόντων, ἔλαιον καὶ πᾶν οἴνου γένος· σίτω
δ' ἀμείβονται, ποτὶ μὲν εὐκαίρως διδόντες, ποτὶ δὲ

ipsi quidem ingenti cum spe bellum capescebant : apud
Achæos vero contrario modo res se habebant. (8) Nam
Philippus in quo spes suas reposuerant, in apparatu belli
adhuc erat occupatus : Epirotæ vero suscipere bellum
cunctabantur : Messenii manebant quieti. (9) Ætoli au-
tem, adjuvante ipsos Eleorum et Lacedæmoniorum
stultitia, omnibus ex partibus bello eos cingebant.

XXXVII. Circa id tempus magistratu exierat Aratus,
in cujus locum suffragiis Achæorum succedens Aratus,
Arati filius, præturam inierat. (2) Ætolorum prætor Sco-
pas erat : qui eo maxime tempore dimidium legitimi spatii
in magistratu confecerat. Ætoli namque statim ab æqui-
noctio autumnali comitia prætorum suorum celebrabant :
Achæi vero, illis quidem temporibus, circa Pleiadum
ortum. (3) Ineunte itaque jam æstate, quum junior Aratus
imperium suscepisset, simul omnium ubique bellorum
principia inchoabantur. (4) Quippe eo tempore Hannibal
Sagunti obsidionem moliebatur. Romani L. Æmiliū
cum legionibus in Illyricum adversus Demetrium Pharium
mittebant : de quibus rebus superiore libro est actum. (5)
Antiochus, tradente sibi Theodoto Poletmaidem et Tyrum,
occupare Syriam Cœlen aggrediebatur. Ptolemæus ad-
versus Antiochum se comparabat. (6) Lycurgus autem,
initio statim regiminis vestigiis Cleomenis studens insistere,
positis ante Athenæum Megalopolitanorum castris, obsi-
dione illud premebat. Achæi ad bellum, quod undique
cooriebatur, equites peditesque mercede conducebant. (7)
Philippus e Macedonia movebat, habens in exercitu gravis
armaturæ millia decem, cetratorum quinque millia, et
cum his equites octingentos. (8) Hæc igitur omnia illo
tempore ita destinabantur parabanturque. Eodem vero
tempore Rhodii etiam adversus Byzantios bellum suscepe-
rant, ob causas hujusmodi.

XXXVIII. Byzantii locum tenent, omnium in nostro
orbe, mari quidem, commodissimum aptissimumque ad
vitam cum secure, tum beate, degendam : terra vero, ad
utrumque horum minime omnium accommodatum. (2)
Nam quod ad mare, ita prorsus ori Ponti imminet, ut,
absque eorum voluntate, nulla cujusquam mercatoris
navis neque intrare neque exire queat. (3) Quum igitur
multa Pontus ferat ceteris mortalibus ad vitam expedita,
omnia illa Byzantii in sua potestate habent. (4) Ad ne-
cessarios quippe vitæ usus, pecorum ingentem copiam,
et servilium corporum maximum numerum, et quidem
optimorum sine controversia, Ponticæ regiones nobis
subministrant : ad lautitiam vero, mel, ceram, salsa-
menta, abunde præbent. (5) Recipiunt vero e nostrorum
locorum copiis, oleum, et quæcumque sunt vini genera :
in frumento mutuum faciunt, alias opportune dando.

λαμβάνοντες. (6) Πάντων δὴ τούτων ἡ κολύεσθαι δέον ἦν δλοσχερῶς τοὺς Ἑλληνας, ἡ τελείως ἀλυσιτελῆ γίνεσθαι σφίσι τὴν ἀλλαγὴν αὐτῶν, Βυζαντιῶν ἤτοι βουλομένων ἐθελοκαχεῖν, καὶ συνδυάζειν, ποτὲ μὲν Ἰαλάταις, τότε δὲ πλείονα Θραξίν, ἡ τὸ παράπαν μὴ κατοικούντων τοὺς τόπους. (7) Διό τε γὰρ τὴν στενότητα τοῦ πόρου, καὶ τὸ παρακείμενον πλῆθος τῶν βαρβάρων, ἀπλους ἂν ἡμῖν ἦν ὁμολογουμένως ὁ Πόντος. (8) Μέγιστα μὲν οὖν ἴσως αὐτοῖς ἐκείνοις περιγίγνεται λυσιτελῆ πρὸς τοὺς βίους διὰ τὰς τῶν τόπων ιδιότητας. (9) Ἄπαν γὰρ τὸ μὲν περιττεῦσιν παρ' αὐτοῖς, ἐξαγωγῆς τὸ δὲ λείπον, εισαγωγῆς ἐτοίμου τυγχάνει καὶ λυσιτελοῦς, ἀνευ πάσης κακοπαθείας καὶ κινδύνου. (10) Πολλὰ γε μὴν καὶ τοῖς ἄλλοις εὐρήσθαι δι' ἐκείνους, ὥς εἰρήκαμεν, ἀπαντᾷ. Διὸ καὶ κοινοὶ τινες ὥς εὐεργέται πάντων ὑπάρχοντες, εἰκότως ἂν οὐ μόνον χάριτος, ἀλλὰ καὶ ἐπικουρίας κοινῆς τυγχάνοιεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν βαρβάρων περιστάσεις. (11) Ἐπεὶ δὲ παρὰ τοῖς πλείστοις ἀγνωοῖσθαι συνέβαινε τὴν ιδιότητα καὶ τὴν εὐφύιαν τοῦ τόπου, διὰ τὸ μικρὸν ἔξω κεῖσθαι τῶν ἐπισκοπούμενων μερῶν τῆς οἰκουμένης· (12) βουλόμεθα δὲ πάντας εἰδέναι τὰ τοιαῦτα, καὶ μάλικα μὲν αὐτόπτας γίνεσθαι τῶν ἔχοντων παρηλλαγμένον τὴν καὶ διαφέρον τόπων· εἰ δὲ μὴ τοῦτο δυνατόν, ἐννοίας γε καὶ τύπους ἔχειν ἐν αὐτοῖς ὥς ἔγγιστα τῆς ἀληθείας· (13) ῥητέον ἂν εἴη, τί τὸ συμβαῖνόν ἐστι, καὶ τί τὸ ποιοῦν τὴν τηλικαύτην καὶ τοιαύτην εὐπορίαν τῆς προειρημένης πόλεως.

XXXIX. Ὁ δὲ καλούμενος Πόντος ἔχει τὴν μὲν περιμέτρον, ἔγγιστα τῶν διαμυρίων καὶ διςχιλίων σταδίων· στόματα δὲ διττὰ, κατὰ διάμετρον ἀλλήλοις κεῖμενα· τὸ μὲν ἐκ τῆς Προποντιδος, τὸ δ' ἐκ τῆς Μαίωτιδος λίμνης· ἥτις αὐτὴ καθ' αὐτὴν ὀκτακισχιλίων ἔχει σταδίων τὴν περιγραφὴν. (2) Εἰς δὲ τὰ προειρημένα κοιῶματα πολλῶν μὲν καὶ μεγάλων ποταμῶν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκβαλλόντων, ἔτι δὲ μειζύων καὶ πλείονων ἐκ τῆς Εὐρώπης, συμβαίνει, τὴν μὲν Μαίωτιν ἀναπληρουμένην ὑπὸ τούτων, ρεῖν εἰς τὸν Πόντον διὰ τοῦ στόματος, τὸν δὲ Πόντον εἰς τὴν Προποντίδα. (3) Καλεῖται δὲ τὸ μὲν τῆς Μαίωτιδος στόμα, Κιμμερικὸς βόσπορος, ὃ τὸ μὲν πλάτος ἔχει περὶ τριάκοντα στάδια, τὸ δὲ μήκος ἐξήκοντα στάδια· πᾶν δ' ἐστὶν ἀλιτενές. (4) Τὸ δὲ τοῦ Πόντου, παραπλησίως ὀνομάζεται μὲν Βόσπορος Θράκιος· ἐστὶ δὲ τὸ μὲν μήκος ἐφ' ἑκατὸν καὶ εἰκοσι στάδια, τὸ δὲ πλάτος οὐ πάντη ταῦτόν. (5) Ἀρχεὶ δὲ τοῦ στόματος, ἀπὸ μὲν τῆς Προποντιδος, τὸ κατὰ Καλχηδόνα διάστημα καὶ Βυζάντιον, ὃ δεκατεττάρων ἐστὶ σταδίων· (6) ἀπὸ δὲ τοῦ Πόντου, τὸ καλούμενον Ἰερὸν (ἐφ' οὗ τόπου φασι κατὰ τὴν ἐκ Κόλχων ἀνακομιδὴν, Ἰάσονα θῦσαι πρῶτον τοῖς δώδεκα θεοῖς), ὃ κεῖται μὲν ἐπὶ τῆς Ἀσίας, ἀπέχει δὲ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ δώδεκα στάδια πρὸς, τὸ καταντικρὺ κείμενον Σαραπείον τῆς Θράκης. (7) Τοῦ δὲ ρεῖν ἔξω κατὰ τὸ συνεχές τὴν τε Μαίωτιν καὶ τὸν Πόντον, εἰσὶν αἰτίαι

alias accipiendo. (6) Harum igitur omnium rerum commercio aut carendum omnino fuerat Græcis, aut nulla penitus cum utilitate id fuerat exercendum, si Byzantii deteriora consilia sequi, et olim cum Galatis, tunc vero cum Thracibus magis, societate jungi voluissent, aut si illa loca penitus non inhabitarent. (7) Nam partim ob freti angustias, partim ob adjacentium barbarorum multitudinem, erepta nobis esset in Pontum navigandi facultas. (8) Puto igitur, ad ipsos quidem primo Byzantios ex natura locorum maxima redire vitæ commoda; (9) quum et ea, quibus superfluant, exportari, et, quibus deficiunt, importari facile et cum lucro et sine ulla molestia aut periculo possint. (10) Sed et ad alios multa commoda propter ipsos, ut diximus, perveniunt. Quare, velut communes omnium benefactores, non gratiam dumtaxat jure merito a Græcis referant; sed etiam commune Græcorum omnium auxilium, quando a barbaris periculum eis imminet. (11) Quoniam autem proprietatem et naturam hujus loci plerique hominum idcirco ignorant, quia aliquanto longius abest ab iis orbis nostri partibus, ad quas visendas iri solet: (12) nos, qui res hujusmodi notas esse omnibus cupimus, et maxime quidem, si fieri possit, ex inspectione omnia cognosci loca, in quibus peculiare aliquid aut excellens inest, aut, si hoc non potest, unumquemque in animo habere notiones saltem eorum et expressas formas, ad veritatem quam proxime accedentes; (13) dicendum existimamus, quid id rei sit, et quæ causa dictæ urbi talem tantamque felicitatem conciliet.

XXXIX. Pontus igitur, quem vocant, ambitum habet stadiorum circiter xxii millium: ora duo, sibi ex adverso opposita; alterum e Propontide, alterum e lacu Mæotio; qui et ipse per se in circuitum patet stadia octies mille. (2) Quum autem in descriptos alveos multi magnique amnes ex Asia influant, majores vero etiam et plures ex Europa, evenit, ut Mæotius quidem lacus, ubi ab illis fluminibus est repletus, in Pontum per os suum effundatur; Pontus vero, in Propontidem. (3) Nominatur autem os Mæotidis, Cimmerius Bosphorus; cujus latitudo est stadiorum plus minus triginta; longitudo, sexaginta; est autem totum illud ostium humile et vadosum. (4) Ipsius Ponti os similiter vocatur Bosphorus, et quidem Thracius, porrectum in longitudinem ad centum viginti stadia: latitudo non ubique semper eadem. (5) Oris principium est, e Propontide venienti, illud intervallum, quod est inter Calchedonem et Byzantium, stadiorum quatuordecim: (6) exeunti vero e Ponto, locus ille quem Hieron vocat; ubi fama est Jasonem, quando e Colchis revertebatur, duodecim diis primum sacrificasse. Est autem ille locus in Asia situs, abestque ab Europa et fano Sarapidis, quod in opposita est Thracia, duodecim fere stadia. (7) Quod autem Mæotis et Pontus continenter effluent, ejus rei

διτταί. Μία μὲν αὐτόθεν καὶ πᾶσι προφανής καθ' ἡν, πολλῶν εἰσπιπτόντων ρευμάτων εἰς περιγραφὴν ἀγγείων ὠρισμένων, πλεῖον δαὶ καὶ πλεον γίγνεται τὸ ὑγρὸν. (8) Ὁ, μηδεμιᾶς μὲν ὑπαρχούσης ἐκρύσεως, δὸν ἂν ἦν, προσαναβαῖνον, ἀεὶ μεῖζω καὶ πλείω τοῦ κοιλώματος περιλαμβάνειν τόπον· ὑπαρχουσὼν δ' ἐκρύσεων, ἀνάγκη, τὸ προσγιγνόμενον καὶ πλεονάζον, ὑπερπίπτει ἀπορρῆν καὶ φέρεσθαι συνεχῶς διὰ τῶν ὑπαρχόντων στομάτων. (9) Δευτέρα δέ· καθ' ἡν, πολλὴν καὶ παντοδαπὸν χοῦν εἰσφερόντων εἰς τὰ προειρημένα κοιλώματα τῶν ποταμῶν κατὰ τὰς τῶν ὁμβρῶν ἐπιτάσεις, ἐκπιεζόμενον τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τῶν συνισταμένων ἐγχωμάτων, ἀεὶ προσαναβαίνει, καὶ φέρεται κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον διὰ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐκρύσεων. (10) Τῆς δ' ἐγγύσεως καὶ τῆς ἐπιρρύσεως ἀδιαπύστου καὶ συνεχοῦς γιγνομένης ἐκ τῶν ποταμῶν, καὶ τὴν ἀπορρῆσιν ἀδιάπυστον καὶ συνεχῇ γίγνεσθαι διὰ τῶν στομάτων ἀναγκαῖον. (11) Αἱ μὲν οὖν ἀληθεῖς αἰτίαι τοῦ ῥεῖν ἔξω τὸν Πόντον, αἰδ' εἰσίν· οὐκ ἔξ ἐμπορικῶν ἔχουσαι διηγημάτων τὴν πίστιν, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν θεωρίας, ἥς ἀκριβοτέραν εὐρεῖν οὐ ῥᾶδιον.

XL. Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τὸν τόπον ἐπέστημεν, οὐδὲν ἀφετόν ἀργόν, οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ φύσει κείμενον, ὅπερ οἱ πλείστοι ποιεῖν εἰώθασι τῶν συγγραφέντων ἀποδεικτικῇ δὲ μᾶλλον τῇ διηγήσει χρηστέον, ἵνα μὴδὲν ἄπορον ἀπολείπωμεν τῶν ζητούμενων τοῖς φιληκόοις. (2) Τοῦτο γὰρ ἰδίον ἐστὶ τῶν νῦν καιρῶν, ἐν οἷς, πάντων πλωτῶν καὶ πορευτῶν γεγονότων, οὐκ ἂν ἔτι πρόπον εἴη, ποιηταῖς καὶ μυθογράφοις χρῆσθαι μάρτυσι περὶ τῶν ἀγνοουμένων. (3) ὅπερ οἱ πρὸ ἡμῶν πεποιτήκασι περὶ τῶν πλείστων, ἀπίστους ἀμφισβητούμενων παρεχόμενοι βεβαιωτάς, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον. Πειρατέον δέ, δι' αὐτῆς τῆς ἱστορίας ἱκανὴν παριστάνει πίστις τοῖς ἀκούουσι. (4) Φαμέν δὴ, χώνυσθαι μὲν καὶ πάλαι καὶ νῦν τὸν Πόντον, χρόνῳ γε μὴν ὀλοσχερῶς ἐγχωσθήσεσθαι τὴν τε Μαιώτιν καὶ τοῦτον μενούσης γε δὴ τῆς αὐτῆς τάξεως περὶ τοὺς τόπους, καὶ τῶν αἰτίων τῆς ἐγχύσεως ἐνεργούντων κατὰ τὸ συνεχές. (5) Ὅταν γὰρ ὁ μὲν χρόνος ἀπείρος ᾗ, τὰ δὲ κοιλώματα πάντη πάντως ὠρισμένα· ὁ δὲ, ὡς, καὶ τὸ τυχὸν εἰσφέρειται, πληρωθήσονται τῷ χρόνῳ. (6) Κατὰ φύσιν γὰρ, τὸ πεπερασμένον, ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ συνεχῶς γιγνόμενον, ἢ φθειρόμενον, καὶ κατ' ἐλάχιστον γίγνεται (τοῦτο γὰρ νοεῖσθαι νῦν), ἀνάγκη τελειωθῆναι κατὰ τὴν πρόθεσιν. (7) Ὅταν δὲ μὴ τὸ τυχόν, ἀλλὰ καὶ λαὸν πολὺς τις εἰσφέρειται χροῖς, φανερόν, ὡς οὐ ποτε, ταχέως δέ, συμψήσεται γενέσθαι τὸ νῦν δὴ λεγόμενον ὅφ' ἡμῶν. (8) Ὁ δὲ καὶ φαίνεται γιγνόμενον. Τὴν μὲν οὖν Μαιώτιν ἦδη κεχῶσθαι συμβαίνει· τὸ γὰρ τοι πλείστον αὐτῆς μέρος, ἐν ἐπὶ καὶ πέντε ὀργυαῖς ἐστὶ. Διὸ καὶ πλεῖν αὐτὴν οὐκ ἔτι δύναται ναυσι μεγάλαις, χωρὶς καθηγμένους. (9) Οὐδ' αὖτ' ἐξ ἀρχῆς θάλαττα σύβρους τῷ Πόντῳ, καθὰ οἱ παλαιοὶ συμφωνοῦσι, νῦν ἐστὶ λίμνη γλυκεία· τῆς μὲν θαλάττης ἐκπεπισμένης ὑπὸ τῶν ἐγ-

causa duplex est : una in promptu, et nemini non manifestata : quatenus enim multi amnes vasa ingrediuntur, quorum est circumscripta definitaque mensura, accedit major in dies aquarum copia ; (8) quæ, si nullus pateret exitus, assurgere magis magisque in altum deberet, et majorem amplioremque alvei locum semper occupare. Nunc quum pateant exitus, necesse est, ut, quod nova accessione redundat, id excedens oram effluat, ac per ea quæ adsunt ora continenter labatur. (9) Altera causa est hujusmodi. Quum per magnos et vehementes imbres flumina multum atque omnis generis linum in prædictos alveos inferant, elisa aqua ab aggesta terra, altius semper attollitur, et ratione ea, quam diximus, per alveorum exitus manat. (10) Et quoniam indesinenter atque continuo ab omnibus et humus aggeritur, et aquæ infunduntur, etiam emanantes per ora aquas nunquam desinere, sed semper fluere est necesse. (11) Ac veræ quidem causæ, cui extra alveum feratur Pontus, istæ sunt : quarum fides non ex mercatorum narrationibus pendet, verum e rerum naturalium contemplatione, quam maxime fieri potest, accurata.

XL. Quoniam autem ad istum locum devenimus ; nihil nobis, ne eorum quidem quæ in rerum natura sunt posita, inexplicatum prætermittendum est ; quod plerique historiarum scriptores facere solent : imo vero eo genere narrationis utendum est, quo rerum commemoratarum rationes etiam exponuntur ; ne dubium ullum de eis rebus, de quibus quaeritur, studiosis relinquamus. (2) Eam siquidem diligentiam hodierna tempora requirunt. Nam quia hodie terra marique sunt omnia pervia, turpe jam sit, de iis, quæ vulgo ignorantur, poetas et fabularum scriptores testes afferre : (3) quod in plerisque superiores scriptores fecerunt, infidos rerum de quibus disceptatur fidejussores, ut ait Heraclitus, afferentes. Quin potius conandum est nobis, ut ipsa per se nostra narratio fidem audientibus faciat. (4) Dicimus igitur, et olim et nunc Pontum humo obrui atque adimpleri : tandem vero etiam penitus et Mæotidem et ipsum Pontum iri oppletum, si modo eadem maneat conditio illorum locorum, et causæ aggestus illius continenter operentur. (5) Quando enim tempus quidem infinitum est, alvei vero certis plane finibus circumscripti, perspicuum est, etsi vel minimum sit quod invehitur, futurum tamen aliquando tandem, ut impleantur. (6) Ita enim natura comparatum est : si finitum aliquid tempore infinito nascatur, aut denascatur, etsi minimum est quod sit quotidie (ponamus enim id nunc quidem), necesse est, ut illud ad destinatum finem perveniat. (7) Jam vero, si non parum nescio quid, sed longe plurimum limi aggeratur ; perspicuum est, non dico aliquando, sed brevi eventurum id quod modo dicebamus. (8) Quin, fieri jam id ipsum, apparet. Mæotius siquidem lacus jam nunc est oppletus : nam in plerisque illius partibus non ultra septem aut quinque ulnarum est ejus altitudo ; ut sine itineris duce navigari magnis navibus non amplius possit. (9) Et quum olim mare illud fuerit, Ponto conjunctum, ut consentiant veteres ; nunc lacus est

χωμάτων, τῆς δὲ τῶν ποταμῶν εἰσβολῆς ἐπικρατοῦσης. (10) Ἔσται δὲ καὶ περὶ τὸν Πόντον παραπλήσιον, καὶ γίγνεται νῦν· ἀλλ' οὐ λίαν τοῖς πολλοῖς ἐστὶ καταφανές, διὰ τὸ μέγεθος τοῦ κοιλώματος. Τοῖς μέντοι γε βραχέα συνεπιστήσασι, καὶ νῦν ἐστὶ δῆλον τὸ γινόμενον.

XLII. Τοῦ γὰρ Ἰστροῦ πλείοσι στόμασιν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Πόντον εἰσβάλλοντος, συμβαίνει πρὸς τοῦτον σχεδὸν ἐπὶ χίλια στάδια συνιστάναι ταινίαν, ἡμέρας δρόμον ἀπέχουσιν τῆς γῆς· ἥτις νῦν συνέστηκεν ἐκ τῆς τοῖς στόμασιν εἰσφερομένης ἰλῦος. (2) ἐφ' ἣν, ἔτι πελάγιοι, τρέχοντες οἱ πλείοντες τὸν Πόντον, λανθάνουσι ἐποκείμενους νυκτὸς ἐπὶ τοὺς τόπους. Καλοῦσι δ' αὐτοὺς οἱ ναυτικοὶ Στήθη. (3) Τοῦ δὲ μὴ παρ' αὐτὴν συνίστασθαι τὴν γῆν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πολὺ προωθεῖσθαι τὸν χοῦν, ταύτην νομιστέον εἶναι τὴν αἰτίαν. (4) Ἐφ' ὅσον μὲν γὰρ αἱ ῥύσεις τῶν ποταμῶν διὰ τὴν βίαν τῆς φορᾶς ἐπικρατοῦσι καὶ διωθοῦνται τὴν θάλατταν, ἐπὶ τοσοῦτο καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ φερόμενα τοῖς βέυσμασιν ἀνάγκη προωθεῖσθαι, καὶ μὴ λαμβάνειν μονὴν μηδὲ στάσιν ἀπλούς. (5) Ὅταν δὲ διὰ τὸ βάθος ἤδη καὶ πληθος τῆς θαλάττης ἐκλύηται τὰ βέύματα, τότε εἰκὸς ἤδη, κατὰ φύσιν φερόμενον κάτω, μονὴν καὶ στάσιν λαμβάνειν τὸν χοῦν. (6) Δι' αὐτὴν δὲ τῶν μὲν λάρων καὶ μεγάλων ποταμῶν, τὰ μὲν χώματα μακρὰν συνίσταται, τὰ δὲ παρὰ τὴν γέρσον ἐστὶν ἀγχιβαθῇ· τῶν δ' ἐλαττόνων καὶ πρῶως βρόντων, παρ' αὐτὰς τὰς εἰσβολὰς οἱ ὕινες συνίστανται. (7) Μάλιστα δ' ἐκδοχὸν γίγνεται τοῦτο κατὰ τὰς τῶν ὀμβρῶν ἐπιφορὰς. Καὶ γὰρ τὰ τυχόντα τότε τῶν βρείθρων, ἐπειδὴν ἐπικρατήσῃσι τοῦ κύματος κατὰ τὴν εἰσβολὴν, προωθοῦσι τὸν χοῦν εἰς θάλατταν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πρὸς λόγον ἐκάστου γίγνεσθαι τὴν ἀπόστασιν τῇ βίᾳ τῶν ὑπιπτόντων βρεμάτων. (8) Τῶν δὲ μεγέθει τῆς προειρημένης ταινίας, καὶ καθόλου τῷ πλήθει τῶν εἰσφερομένων λίθων καὶ ξύλων καὶ γῆς ὑπὸ τῶν ποταμῶν, οὐδαμῶς ἀπιστητέον (εὐθεὶς γάρ), (9) θεωροῦντας ὑπὸ τὴν ὄψιν τὸν τυχόντα χειμάρρουν, ἐν βραχεὶ χρόνῳ πολλὰ καὶ ἐκχαραδρῶντα μὲν καὶ διακλόντα τόπους ἡλιβάτους, φέροντα δὲ πᾶν γένος ὕλης καὶ γῆς καὶ λίθων, ἐπιγώσταις δὲ ποιούμενον τηλικαύτας, ὥστ' ἄλλοιοῦν ἐνίοτε, καὶ μηδὲ γινώσκειν ἐν βραχεὶ χρόνῳ τοὺς αὐτοὺς τόπους.

XLIII. Ἐξ ὧν οὐκ εἰκὸς θαυμάζειν, πῶς οἱ τηλικούτοι καὶ τοιοῦτοι ποταμοὶ, συνεχῶς βρόντες, ἀπεργάζονται τι τῶν προειρημένων, καὶ τέλος ἐκπληροῦσι τὸν Πόντον. (2) Οὐ γὰρ εἰκὸς, ἀλλ' ἀναγκαῖον γενέσθαι τοῦτό γε, προφαίνεται κατὰ τὸν ὁρθὸν λόγον. (3) Σημεῖον δὲ τοῦ μέλλοντος· ὅσην γὰρ ἐστὶ νῦν ἡ Μαῖωτις γλυκυτέρα τῆς Ποντικῆς θαλάττης, τοσοῦτω θεωρεῖται διαφέρουσα προφανῶς ἡ Ποντικὴ τῆς καθ' ἡμέας. (4) Ἐξ ὧν δῆλον, ὡς, ὅταν ὁ χρόνος, ἐν ᾧ πεπληρῶσθαι συμβαίνει τὴν Μαῖωτιν, τοῦτον λάβῃ τὸν λόγον πρὸς τὸν χρόνον, ὃν ἔχει τὸ μέγεθος τοῦ κοιλώματος πρὸς τὸ κοίλωμα, τότε συμβήσεται καὶ τὸν Πόντον τεναγῶδη

aquæ dulcis, postquam maris aqua elisa est ab aggesta terra, et ingredientium amnium inluxus pervicit. (10) Idem vero fiet etiam Ponto, et jam nunc fit : sed præ alvei magnitudine parum id vulgus observat ; verum qui vel mediocriter attendunt, jam nunc super eo nihil dubitant.

XLII. Nam quum pluribus ostiis ex Europa in Pontum Ister præcipitet, efficitur in Ponto et nunc obtinet tenia quædam, sive moles, per mille circiter stadia in longum porrecta, diei unius cursu distans a terra, ex limo concreta quem ostia fluviorum deferunt. (2) In quam si hi, qui Pontum navigant, dum adhuc in alto esse putant, incurrunt, accidit illis noctu, ut imprudentes navem in hæc loca impingant. Stethæ, id est dorsa, nautæ vocant. (3) Quod autem agger ille non propius terram consistit, sed procul submovetur, causam existimare hanc oportet. (4) Scilicet in quantum influentia flumina impetum ob eam, qua feruntur, violentiam servant, et mare protrudunt, in tantum et limum, et quæcumque cursu aquarum devehuntur, protrudi necesse est, neque moram ullam accipere ad subsistendum potest. (5) Ubi vero, propter profunditatem et immensitatem maris, fluentorum vis minuit, ibi demum rationi naturæque consentaneum est, ut materia illa quæ aggeritur subsidat, et quieti firmaque maneat. (6) Propterea rapidorum magnorumque amnium moles procul excitantur, et prope terram mare altum est : minorum vero fluminum et leviter fluentium, prope ipsa ostia aggeres consistunt. (7) Maxime autem manifestum hoc sit, ubi magni imbres cadunt : nam tunc vel minimi amnes, superata vi fluctuum circa ostium, limum adeo longe protrudunt in altum, ut, pro violentia cujusque amnis in mare se exonerantis, brevior aut longior distantia intercedat. (8) De magnitudine autem illius teniæ, quam diximus Istro prætendi, aut omnino de copia saxorum, lignorum, et terræ, quam invehunt amnes, non est quod fidem superare cuicumque ea res videatur : stultum enim hoc fuerit : (9) quum cernere sæpe sit oculis, quamvis parvum torrentem brevi tempore per loca præcelsa præruptaque meatus sibi confragosos aperire, et vi perrumpere, materiam omne genus, terramque, et saxa devehentem ; loca vero, per quæ transit, usque adeo aggere complere, faciemque locorum interdum penitus adeo immutare, ut modico temporis intervallo eadem loca non agnoscantur.

XLIII. Quare mirari nemo debet, si tanti amnes, tamque rapidi, continuo influxu, eorum quæ diximus aliquid efficiunt, ac tandem Pontum sunt impleturi. (2) Nam recta ratione rem putantibus, non simile veri, sed necessarium videbitur, ut id ita fiat. (3) Futuri porro argumentum est : quod, in quantum dulcior Mæotis Pontico mari, id tantum differre palam est Ponticum a nostro. (4) Ex quo apparet, ubi tempus, quo compleri Mæotim contigit, pervenerit ad eam proportionem, quam inter se habent magnitudines avoorum : futurum tunc, ut Pontus dulcescat, fiatque ad

καὶ γλακὶν καὶ λιμνώδη γενέσθαι, παραπλησίως τῇ Μαϊώτιδι λίμνῃ. (6) Καὶ ὅαττον δὲ τούτων ὑποληπτόν, ὅση μείζους καὶ πλείους εἰσὶν αἱ ῥύσεις τῶν εἰς τούτων ἐκπιπτόντων ποταμῶν. (6) Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰρησθὲν πρὸς τοὺς ἀπίστως διακειμένους, εἰ δὴ χώννυται καὶ νῦν, καὶ χωσθήσεσθαι ποτε συμβήσεται τὸν Πόντον, καὶ λίμνη καὶ τέναγος ἔσται τὸ τηλικούτων πέλαγος. (7) Ἐτι δὲ μᾶλλον εἰρησθὲν καὶ τῆς τῶν πλοῖζομένων ψευδολογίας καὶ τερατείας χάριν· ἵνα μὴ παντὶ τῷ λεγομένῳ προσκεχηνέαι παιδιῶς ἀναγκάζωμεθα διὰ τὴν ἀπειρίαν· ἔχοντες δ' ἔχνη τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοῦτον, ἐξ αὐτῶν ἐπικρίνειν δυνάμεθα τὸ λεγόμενον ὑπὸ πικρῶν ἀληθείας ἢ τούναντίον. (8) Ἐπὶ δὲ τὸ συνεχές τῆς εὐκαιρίας τῶν Βυζαντιῶν ἐπ' ἀνέναντον.

XLIII. Τοῦ δὲ στόματος, τοῦ τὸν Πόντον καὶ τὴν Προποντίδα συνάπτοντος, ὄντος ἑκατὸν εἰκοσι σταδίων τὸ μήκος, καθάπερ ἀρτίως εἴπομεν, (καὶ) τοῦ μὲν Ἱεροῦ τὸ πρὸς τὸν Πόντον πέρας ὀρίζοντος, τοῦ δὲ κατὰ Βυζάντιον διαστήματος, τὸ πρὸς τὴν Προποντίδα· (2) μεταξὺ τούτων ἔστιν Ἑρμαῖον, τῆς Εὐρώπης ἐπὶ προσηλῆς πικρῶς ἀκρωτηριαζούσης ἐν τῷ στόματι κείμενον, ὃ τῆς μὲν Ἀσίας ἀπέχει περὶ πέντε στάδια, κατὰ τὸν σινηώτατον δὲ τόπον ὑπάρχει τοῦ παντὸς στόματος· ἥ καὶ Δαρεῖον ζεῦξαι φασὶ τὸν πόρον, καθ' ὃν χρόνον ἐπικέτο τὴν ἐπὶ Σκυθίας διάβασιν. (3) Κατὰ μὲν δὲ τὸν ἄλλον τόπον ἀπὸ τοῦ Πόντου, παραπλησίως ἔστιν ἡ ῥορὰ τοῦ βρέματος, διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς παρ' ἑκάτερον τὸ μέρος τῷ στόματι παρηκόντων τόπων. (4) Ἐπ' ἀνὰ δὲ εἰς τὸ τῆς Εὐρώπης Ἑρμαῖον, ἥ στενωτάτων ἔραμεν εἶναι, φερόμενος ἐκ τοῦ Πόντου καὶ συγχειόμενος ὁ ῥοὺς βίᾳ προσπέσῃ· τότε δὲ τραπεῖς, ὥσπερ ἀπὸ πλεῖστης ἐμπέπτει τοῖς ἀντιπέρας τῆς Ἀσίας τόποις. (6) Ἐκείθεν δὲ κάλειν, οἷον ἐξ ὑποστροφῆς, τὴν ἀναπρόδοσιν ποιεῖται πρὸς τὰ περὶ τὰς Ἑστίας ἀκρα καλούμενα τῆς Εὐρώπης. (6) Ὅθεν αὖθις ὁρμήσας, προσπίπτει πρὸς τὴν Βοῦν καλούμενην· ὅς ἐστι τῆς Ἀσίας τόπος, ἐφ' ὃν ἐπιστῆναι φασὶ πρῶτον αἱ μῦθοι τὴν Ἰῶν περαιωθεῖσαν. (7) Πλὴν ὃ γε ῥοὺς, τὸ τελευταῖον ὁρμήσας ἐπὶ τῆς Βοὸς, ἐπ' αὐτὸ φέρεται τὸ Βυζάντιον· περισχισθεὶς δὲ περὶ τὴν πόλιν, βραχὺ μὲν εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ διορίζει, τὸ καλούμενον Κέρας, τὸ δὲ πλεῖον πάλιν ἀπὸνέει. (8) Διευτονεῖν μὲν οὖν οὐκ ἔτι δύναται πρὸς τὴν ἀντιπέρας χώραν, ἐφ' ἣς ἔστι Καλχηδών. (9) Πλεονάκει γὰρ τὴν ἀναπρόδοσιν πεποιημένος, καὶ τὸ πόρου πλάτος ἔχοντας, ἥδη περὶ τούτων τὸν τόπον ἐκλινόμενος ὁ ῥοὺς, οὐκ ἔτι βραχείας πρὸς ὀξείαν γωνίαν ποιεῖται τὰς ἀνακλάσεις ἐπὶ τὴν περαιάν, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἀμβλείαν. (10) Διόπερ ἀπολιπὼν τὴν τῶν Καλχηδονίων πόλιν, φέρεται διὰ πόρου.

XLIV. Καὶ τὸ ποιοῦν τὴν μὲν τῶν Βυζαντιῶν πόλιν εὐκαιροτάτην, τὴν δὲ τῶν Καλχηδονίων, τάναντία, ταῦτ' ἔστι τὸ νῦν ὑπ' ἡμῶν εἰρημένον· καίπερ ἀπὸ τῆς θύρας ὁμοίας ἀμφοτέραις δοκούσης εἶναι τῆς θέσεως πρὸς τὴν εὐκαιρίαν. (2) Ἀλλ' ὁμῶς εἰς τὴν μὲν βου-

instar paludis et lacus, haud secus ac Mæotis palus. (5) Imo vero tanto citius hoc eventurum existimare debemus, quo majora et plura fluminis sunt, quæ in hunc præcipient. (6) Hæc igitur dicta sint adversus eos, quibus incredibile videtur, Pontum et adimpleri jam nunc, et oppletum iri quandoque, et tantum pelagus lacum paludemque aliquando futurum. (7) Atque magis etiam adversus navigantium mendacia miraculosaque figmenta sunt hæc dicta: ne, propter imperitiam, more puerorum cogamur quidquid dictum fuerit ore hiantie excipere; sed ut, vestigia atque indicia quædam veritatis habentes, per nos ipsos, verum sit, nec ne, quod quisque dixerit, dijudicare valeamus. (8) Nunc redeamus ad reliquam opportunitatem situs Byzantiorum.

XLIII. Quum igitur fretum illud, quod Pontum et Propontidem jungit, longitudinem habeat stadiorum, ut paulè ante dicebamus, centum et viginti: quumque ejus extremum, Ponto proximum, terminetur Hiero (sive Fano), alterum vero, Propontidem versus, eo intervallo quod est inter Byzantium et oram oppositam: (2) est in medio spatio isto ab Europæ latere Hermæum, id est, Mercurii sanum, rupi cuidam, instar promontorii in fretum prominenti, superstructum; stadiis quinque distans ab Asia, qua parte angustissimum est fretum. Ubi etiam dicitur Darius, quando infesto exercitu Scythas petiit, ponte fretum junxisse. (3) In cetero igitur tractu inde a Ponto, quia similis est utraque ora hinc inde juxta fretum porrecta, etiam cursus aquæ ubique æqualis est. (4) Postquam vero de lapsæ e Ponto aquæ fluxus, in angustias jam coarctatus, magna cum violentia in oram Europæam, ad Hermæum, qua angustissimum esse trajectum diximus, impulsus est; tunc, quasi accepto ictu, conversus, oppositis in Asia locis vehementer ingruit. (5) Tum inde rursus, velut nova conversione facta, ad illa Europæ loca redit, quæ dicuntur ad Hestias promontoria. (6) Hinc iterum magno impetu Asiæ locum petit, quem Bovem vocant; in quo, ut narrant fabulæ, trajecto freto, Io pedem primo posuit. (7) Quo ex loco repercussus fluxus, ad Byzantium ipsum postremo fertur. Ubi, circa urbem divisus, parvam sui partem sinui immittit, quem Cornu vocant; pars vero major aquæ cursum inde avertit. (8) Sed jam quidem languidior factus fluxus, ad Calchedonem eregione sitam pervenire porro non potest. (9) Sæpius enim ultro citroque repercussus, nunc jam hoc loco, quia latius ibi fretum est, resolutio impetu cursus aquæ nequaquam amplius breves reciprocaiones ad rectos angulos versus oppositam continentem facit, sed potius ad obtusos. (10) Itaque, omitta urbem Calchedoniorum, per medium fretum fertur.

XLIV. Quamobrem, cur Byzantinæ urbis situs tantas commoditates habeat, Calchedoniorum tantas incommoditates, causa ea est, quam jam ostendimus; quamquam loca intuentibus parem utriusque urbis situs commoditatem habere videtur. (2) Verum enimvero ad alteram cupienti ap-

ληθέντα καταπλεῦσαι οὐ βράδιον· πρὸς τὴν δὲ, καὶ μὴ βούλῃ, φέρει κατ' ἀνάγκην ὁ ῥοῦς, καθάπερ ἀρτίως εἴπομεν. (3) Σημεῖον δὲ τούτου· ἐκ Καλχηδόνας γὰρ οἱ βουλόμενοι διαίρειν εἰς Βυζάντιον, οὐ δύνανται πλεῖν κατ' εὐθείαν διὰ τὸν μεταξὺ ῥοῦν· ἀλλὰ παράγουσιν ἐπὶ τε τὴν Βοῦν, καὶ τὴν καλουμένην Χρυσόπολιν· (4) (ἣν Ἀθηναῖοι ποτε κατασχόντες, Ἀλκιβιάδου γνώμῃ παραγωγάζειν ἐπεβάλλοντο πρῶτον τοὺς εἰς Πόντον πλέοντας·) τὸ δ' ἐμπροσθεν ἀφίαισι κατὰ ῥοῦν, ὃ φέρονται κατ' ἀνάγκην πρὸς τὸ Βυζάντιον. (5) Ὅμοια δὲ τούτοις καὶ τὰ κατὰ τὸν ἐπὶ θάτερα πλοῦν ἐστὶ τῆς Βυζαντιῶν πόλεως. (6) Ἄν τε γὰρ ἀπ' Ἑλλησπόντου τρέχῃ τις τοῖς νότοις, ἂν τ' ἐπὶ τὸν Ἑλλησπόντον ἐκ τοῦ Πόντου τοῖς ἐπὶ τῆς, παρὰ μὲν τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς Βυζαντιῶν πόλεως ὁρθὸς, ἅμα δ' εὐπαρακόμιστος, ἐστὶν ὁ πλοῦς ἐπὶ τὰ τῆς Προποντιδὸς στενὰ κατ' Ἀβυδὸν καὶ Σηστόν, κακῆθεν ὡσαύτως πάλιν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον. (7) Ἀπὸ δὲ Καλχηδόνας παρὰ γῆν Ἀσίαν ταναντία τούτοις, διὰ τὸ κολπώδην τὸν παράπλου ὑπάρχειν, καὶ προτείνειν πολὺ τὴν τῶν Κυζικηνῶν χώραν. (8) Ἀπ' Ἑλλησπόντου γὰρ φερόμενον εἰς Καλχηδόνα, χρήσασθαι τῷ παρὰ τὴν Εὐρώπην πλῆθι, κάππειτα συνεγγίζοντα τοῖς κατὰ Βυζάντιον τόποις, κάμπτειν καὶ προστρέχειν πρὸς τὴν Καλχηδόνα, διὰ τὸν ῥοῦν καὶ τὰ προειρημένα, δυσχερές. (9) Ὅμοιως δὲ πάλιν ἐκπλέοντα προστρέχειν εὐθὺς τῇ Θράκῃ, τελέως ἀδύνατον, διὰ τε τὸν μεταξὺ ῥοῦν καὶ διὰ τὸ τοὺς ἀνέμους ἐκατέρους ἀντιτίπτειν πρὸς ἀποτρέψας τὰς ἐπιβολὰς. (10) Ἐπειδὴ περ εἰσάγει μὲν εἰς τὸν Πόντον Νότος, ἐξάγει δὲ Βορέας· καὶ τούτοις ἀνάγκην χρῆσθαι πρὸς ἐκάτερον τὸν δρόμον τοῖς ἀνέμοις. (11) Τὰ μὲν οὖν τὴν κατὰ θάλατταν εὐκαιρίαν ποιῶντα Βυζαντίοις, ταῦτα ἐστὶ· τὰ δὲ τὴν κατὰ γῆν ἀκαιρίαν, τὰ μέλλοντα ῥηθῆσθαι.

XLV. Τῆς γὰρ Θράκης κύκλῳ περιεχούσης αὐτῶν τὴν χώραν οὕτως, ὥστ' ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν καθήκειν, αἰδισὶν ἔχουσι πόλεμον καὶ δυσχερῇ πρὸς τούτους. (2) Οὕτε γὰρ, παρασκευασάμενοι, καὶ κρατήσαντες αὐτῶν εἰσάπαξ, ἀποτρίψασθαι τὸν πόλεμον οἷοι τε εἰσὶ, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὄγλων καὶ τῶν δυναστῶν. (3) Ἐάν τε γὰρ ἐνὸς περιγίνωνται, τρεῖς ἐπιβαίνουσιν ἐπὶ τὴν τούτων χώραν ἄλλοι βαρύτεροι δυνάσται. (4) Καὶ μὴν οὐδ', εἰξαντες καὶ συγκαταβάντες εἰς φόρους καὶ συνθήκας, οὐδὲν ποιῶσι πλέον. Ἄν γὰρ ἐνὶ πρόωνται τι, πενταπλασίους δι' αὐτὸ τοῦτο πολεμῶντες εὐρίσκουσι. (5) Διόπερ αἰδῶν συνέχονται καὶ δυσχερεῖ πόλεμῳ. Τί γὰρ ἐπιπαράλτερον ἀστυγεῖτονος παύλου; καὶ βαρβαροῦ πολέμου τί δεινότερον; (6) Οὐ μὴν ἄλλα τούτοις τὸ παράπαν κακοῖς παλαιόντες κατὰ γῆν, χωρὶς τῶν ἄλλων τῶν παρεπομένων τῷ πολέμῳ κακῶν, ὑπομένουσι τινα καὶ τιμωρίαν Ταντάλειον κατὰ τὸν ποιητὴν. (7) Ἐχόντες γὰρ χώραν γενναϊοτάτην, ὅταν διαπονήσωσι ταύτην, καὶ γένηται τὸ τῶν καρπῶν πλῆθος τῷ κάλλει διαφέρον, κάππειτα παραγενθέντες οἱ βάρβαροι

pellere, multum erit negotii : ad alteram, velis nolis, cursum aquæ te feret, sicuti modo dicebamus. (3) Quod hoc etiam documento constat. Qui Calchedone Byzantium trajicere volunt, propter aquæ cursum qui in medio spatio est, rectarum conficere navigationem non possunt, sed navæ deflectant Bovem versus, et Chrysopolim quam vocant : (4) (quam urbem quum olim occupassent Athenienses, ex Alcibiadis consilio portorium exigere primi instituerunt ab eis, qui in Pontum navigabant :) deinde paululum ulterius provecti, descendens aquæ cursum : : : : permittunt, atque ita necessario Byzantium devehuntur. (5) Similis vero ratio est navigationis ab altera parte urbis Byzantii. (6) Sive enim flatibus Austriæ ab Hellesponto, sive ad Hellespontum etesiis spirantibus e Ponto tendat aliquis, recta facilisque navigatio est secundum oram Europæ ab oppido Byzantium ad Propontidis fauces, ubi Sestus et Abydis, et inde rursus pariter versus Byzantium. (7) A Calchedone vero, secundum Asiaticam oram, contraria ratio est; quoniam et flexuosa inter sinus navigatio est, et admodum prominet in mare ager Cyzicenorum. (8) Petentibus autem Calchedonem ab Hellesponto, Europæ litus legere, et deinde, ubi ad loca ventum fuerit Byzantio vicina, cursum flectere et accedere ad Calchedonem, propter aquæ cursum et ea quæ diximus, difficile est. (9) Similiterque rursus, si Calchedone exieris, Thraciam statim appellere, nulla promissa ratione queas; cum propter aquæ cursum, qui medius intervenit; tum quod uterque ventus utrique navigationi contrarius est. (10) Nam in Pontum deducit Auster, educit vero Boreas : quibus ventis ad utrumque cursum utilis necesse est. (11) Quæ igitur Byzantii tantam mari commoditatem præbent, hæc sunt : incommodorum vero quæ tam accipiunt, causam aperient quæ jam dicemus.

XLV. Quia enim Thracia fines eorum cingit undique, a mari ad mare pertinens; perpetuum ac difficile cum Thracibus bellum gerunt. (2) Ut enim, magnis belli apparatusibus usi, eos semel debellant; tamen in posterum gerendi cum iis belli molestia se liberare non possunt, propter barbarorum et dynastarum multitudinem. (3) Nam si unum populum superaverint, tres alii dynastæ potentiores in priorem locum succedunt. (4) Sed nec, si hostibus concesserint, et ad pensationem tributorum et pacta ineunda descenderint, quidquam tamen proficiunt. Ubi enim aliquid uni indulerint, quinque mox pro uno hostes eo ipso illectos, nanciscuntur. (5) Propterea perpetuo difficilique bello premuntur. Nam quid mala gente vicina periculosius? aut quid bello terribilius cum hoste barbaro? (6) At hi, cum hisce malis assidue in terra luctantes, præter reliquas belli calamitates, supplicium etiam quoddam Tantaleum, ut vocat poeta, sustinent. (7) Quum enim agrum habeant uberimum, postquam magno labore eum excoluerunt, et fructuum optimorum ingens copia provenit; ecce deum barbaros

τοὺς μὲν καταφθείρουσι, τοὺς δὲ συναθροίσαντες ἀπο-
ρίουσι. (8) Τότε δὴ, χωρὶς τῶν ἔργων καὶ τῆς δα-
πάνης, καὶ τὴν καταφορὰν θεώμενοι, διὰ τὸ κάλλος
τῶν καρπῶν σχετλιάζουσι, καὶ βαρέως φέρουσι τὸ συμ-
βαίνειν. (9) Ἄλλ' ὅμως τὸν μὲν ἀπὸ τῶν Θρακῶν πό-
λεμον κατὰ τὴν συνθήκην ἀναφέροντες, ἔμενον ἐπὶ τῶν
ἐξ ἔργῃς δικαίων πρὸς τοὺς Ἑλλήνας. (10) Προσεπι-
πομένων δὲ Γαλατῶν αὐτοῖς τῶν περὶ Κομοντόριον,
εἰς πᾶν ἦλθον περιστάσεως.

XLVI. Οὗτοι δ' ἐκίνησαν μὲν ἅμα τοῖς περὶ Βρέν-
ων ἐκ τῆς οἰκείας διαρπυγόντες δὲ τὸν περὶ Δελφῶν
κίνδυνον, καὶ παραγεγόμενοι πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, εἰς
μὴν τὴν Ἀσίαν οὐκ ἐπεραιώθησαν, αὐτοῦ δὲ κατέμει-
ναν, διὰ τὸ φιλοχωρῆσαι τοῖς περὶ τὸ Βυζάντιον τόποις.
(2) Οἱ καὶ κρατήσαντες τῶν Θρακῶν, καὶ κατασκευ-
ασάμενοι βασιλῆιον τὴν Τύλην, εἰς ὁλοσχερῇ κίνδυ-
νον ἦγον τοὺς Βυζαντίους. (3) Κατὰ μὲν οὖν τὰς
ἐρχῆς ἐν ταῖς ἐξόδοις αὐτῶν, ταῖς κατὰ Κομοντόριον,
τὴν πρῶτον βασιλεύσαντα, δῶρα διετέλουν οἱ Βυζάντιοι
ἰόντες, ἀνὰ τρισχιλίου, καὶ πεντακισχιλίου, ποτὲ
ἂν καὶ μυρίου χρυσοῦς, ἐφ' ᾧ μὴ καταφθείρειν τὴν
χώραν αὐτῶν. (4) Τέλος δ' ἠναγκάσθησαν ὀδοήκοντα
μίλινα συγχωρῆσαι φόρον τελεῖν κατ' ἑνιαυτὸν, ἕως
εἰς Κάυαρον· ἐφ' οὗ κατελύθη μὲν ἡ βασιλεία, τὸ δὲ
γένος αὐτῶν ἐξεφάρη πᾶν, ὑπὸ Θρακῶν ἐκ μεταβολῆς
ἱκαρατηθέν. (5) Ἐν οἷς καιροῖς ὑπὸ τῶν φόρων πιε-
ζόμενοι, τὸ μὲν πρῶτον ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Ἑλλη-
νας, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν καὶ συγχωρηγεῖν εἰς τοὺς
πρωστῆτας καιρούς. (6) Τῶν δὲ πλείστων παρολιγω-
ρούντων, ἐνεχείρησαν ἐπαναγκασθέντες παραγωγιάζειν
τοὺς εἰς τὸν Πόντον πλέοντας.

XLVII. Μεγάλης δὲ γενομένης τῆς ἀλυσιτελείας
καὶ δυσχρηστίας πᾶσιν ἐκ τοῦ τέλος πράττειν τοὺς Βυ-
ζαντίους τῶν ἐξαγομένων ἐκ τοῦ Πόντου, δεινὸν ἡγούντο·
καὶ πάντες ἐνεκάλουν οἱ πλοῖζόμενοι τοῖς Ῥόδιοις, διὰ
τὸ δοκεῖν τούτους προστάναι τῶν κατὰ θάλατταν.
(2) Ἐξ οὗ συνέβη φῦναι τὸν πόλεμον, ὑπὲρ οὗ νῦν ἡμεῖς
ἱσταρεῖν μέλλομεν. (3) Οἱ γὰρ Ῥόδιοι, συνεξεγερ-
θέντες ἅμα μὲν διὰ τὴν σφετέραν βλάβην, ἅμα δὲ καὶ
διὰ τὴν τῶν πέλας ἐλάττωσιν τὸ μὲν πρῶτον παραλα-
βόντες τοὺς συμμάχους, ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Βυζαν-
τίους, ἀξιοῦντες καταλύσειν αὐτοὺς τὸ παραγῶγιον.
(4) Οἳ ἐντραπομένων δὲ τοῖς ἑλοῖς, ἀλλὰ πεπεισμέ-
νων δικαία λέγειν ἐκ τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς γενο-
μένης παρ' αὐτοῖς τοῖς τῶν περὶ τὸν Ἐκατοντόδωρον
καὶ Ὀλυμπιόδωρον πρὸς τοὺς τῶν Ῥοδίων πρεσβευ-
τάς· (5) οὗτοι γὰρ τότε προέστησαν τοῦ τῶν Βυζαντίων
παιτεύματος· τότε μὲν ἀπῆλλάγησαν οἱ Ῥόδιοι, πε-
ράσαντες οὐδέν. (6) Ἐπανελθόντες δὲ, τὸν πόλεμον
ἐξηρίσαντο τοῖς Βυζαντίοις, διὰ τὰς προειρημένας αἰ-
τίας. (7) Καὶ παραυτίκα πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλλον
πρὸς Προυσίαν, παρακαλοῦντες καὶ τούτον εἰς τὸν πό-
λεμον ἔλθεσαν γὰρ τὸν Προυσίαν παρατριβόμενον ἐκ
τῶν πρὸς τοὺς Βυζαντίους.

qui partim illos perdunt, partim collectos auferunt. (8) Tum
vero Byzantii, cum præter operam impensam, et sumtus
in eam rem factos, oculis suis perdi fruges vident, præstan-
tiam fructuum deplorant, et fortunam suam ferunt indignis-
sime. (9) Sed hoc tamen cum Thracibus bellum longa mali
assuetudine tolerantes, antiqua jura cum Græcis populis
servaverunt. (10) Postea vero quam ad priora mala ac-
cessere Galli, duce Comontorio, afflicta modis omnibus
conditio eorum fuit.

XLVI. Hi Galli pars eorum erant, qui cum Brenno pa-
tria excesserunt : verum isti, quum periculum ad Delphos
effugissent, ubi ad Hellespontum venerunt, nequaquam in
Asiam trajecerunt : sed bonitate agrorum circa Byzantium
capti, sedes ibidem posuerunt. (2) Deinde Thracibus de-
victis, ac regni sui sede Tulæ instituta, ultimum Byzantiis
periculum creaverunt. (3) Et initio quidem, quoties pri-
mus illorum rex Comontorius incursavit fines eorum, mu-
neris specie pendere solebant Byzantii terna aut quina au-
reorum millia ; interdum et denum millium numeratione
vastationem agrorum suorum redimebant. (4) Tandem vero
lxxx annua talenta stipendii nomine pendere coacti sunt,
usque ad tempora Cavarī ; quo imperante regnum est ever-
sum, et universa gens, a Thracibus versa vice debellata,
funditus interiit. (5) Illis igitur temporibus Byzantii, tri-
butorum magnitudine oppressi, principio legationes ad
Græcos mittere, opem atque auxilium petentes, et in ad-
versis subsidium aliquod. (6) Eam petitionem cum pluri-
que omnes Græci insuper habuissent, portorium ab iis,
qui in Pontum navigabant, exigere instituerunt, necessi-
tate eo adacti.

XLVII. Ubi vero Byzantiis Ponticæ merces vectigal pen-
dere cœperunt, mox omnes ex ea re damnum ingens atque
incommodum sentire, facinusque indignum dicere : Rho-
dios denique, qui maris imperium tenere videbantur, in-
cusare cuncti qui maria exercebant. (2) Atque ex istis
causis bellum illud conflatum est, de quo nunc dicturi
sumus. (3) Rhodii enim, tum propriis detrimentis exci-
tati, tum aliorum quoque damnis moti, principio legatio-
nem, sociis etiam assumtis, ad Byzantios mittunt ; postu-
lantes, ut impositum portorium tollerent. (4) Cui postula-
tioni quum morem nullo modo gererent Byzantii ; quippe
quibus, re ab Hecatonodoro et Olympiodoro, (5) qui sum-
mum tunc magistratum apud eos obtinebant, publice cum
legatis disceptata, persuasum esset justam suam esse cau-
sam ; infecta re discesserunt Rhodii. (6) Domumque reversi,
bellum adversus Byzantios, propter prædictas causas, de-
creverunt. (7) Itaque missis illico ad Prusiam legatis, ad
societatem belli ipsum hortantur : norant enim, Prusiam
certis de causis esse Byzantiis infensum.

XLVIII. Τὸ δὲ παραπλήσιον ἐποιοῦν καὶ Βυζάντιοι. Πρὸς τε γὰρ Ἀτταλον καὶ πρὸς Ἀχαιοὺς ἐπεμπον πρέσβεις, δέσμενοι σφίσι βοηθεῖν. (2) Ὁ μὲν οὖν Ἀτταλος ἦν πρόθυμος εἶχε δὲ βραχέϊαν τότε ῥοπήν, ὥς ἂν ἔπ' Ἀχαιοῦ συνεληλαμένος εἰς τὴν πατρίαν ἀρχήν. (3) Ὁ δὲ Ἀχαιὸς, κρατῶν μὲν τῆς ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου, βασιλέα δὲ προσφάτως αὐτὸν ἀναδεδεικώς, ἐπηγγέλλετο βοηθήσειν. (4) Ὑπάρχων δ' ἐπὶ ταύτης τῆς προαιρέσεως, τοῖς μὲν Βυζαντίοις μεγάλην ἐλπίδα παρεσκεύαζε, τοῖς δὲ Ῥοδίοις καὶ Προυσίᾳ τάναντία κατὰπληξιν. (5) Ἀχαιὸς γὰρ ἦν μὲν Ἀντιόχου συγγενής, τοῦ παρεληφτότος τὴν ἐν Συρίᾳ βασιλείαν· ἐγκρατὴς δ' ἐγένετο τῆς προεირμημένης δυναστείας, διὰ τινος τοιαύτης αἰτίας. (6) Σελεύκου μεταλλάξαντος τὸν βίον, δὲ ἦν Ἀντιόχου τοῦ προειρημένου πατὴρ, διαδεξαμένου δὲ τὴν βασιλείαν Σελεύκου, πρεσβυτάτου τῶν υἱῶν· ἅμα τούτῳ διὰ τὴν οἰκειότητα συνυπερέβαλε τὸν Ταῦρον, δυσὶ μάλιστα πῶς ἔτεσι πρότερον τῶν νῦν λεγομένων καιρῶν. (7) Σελευκος γὰρ ὁ νέος, ὥς θῆκτον παρέλαβε τὴν βασιλείαν, πυνθανόμενος Ἀτταλον πᾶσαν ἔδῃ τὴν ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου δυναστείαν ὅφ' αὐτὸν πεποιτῆσθαι, παρωρμήθη βοηθεῖν τοῖς σφετέροις πράγμασιν. (8) Ὑπερβαλὼν δὲ μεγάλην δυνάμει τὸν Ταῦρον, καὶ δολοφονηθεὶς ὑπὸ τὴν Ἀπατουρίου τοῦ Γαλάτου καὶ Νικάνορος, μετέλλαξε τὸν βίον. (9) Ἀχαιὸς δὲ κατὰ τὴν ἀναγκαιότητα τὸν φόνον αὐτοῦ μετέλλε παραχρῆμα, τοὺς περὶ τὸν Νικάνορα καὶ τὸν Ἀπατούριον ἀποκτείνας· τῶν δὲ δυνάμεων καὶ τῶν δλων πραγμάτων φρονίμως καὶ μεγαλοφύχως προσέστη. (10) Τῶν γὰρ καιρῶν παρόντων αὐτῷ, καὶ τῆς τῶν ὄχλων ὁρμῆς συνεργούσης εἰς τὸ διάδημα περιθέσθαι, τοῦτο μὲν οὐ προεβλετο ποιῆσαι· τῆρῶν δὲ τὴν βασιλείαν Ἀντιόχῳ τῶν νεωτέρῳ τῶν υἱῶν, ἐνεργῶς ἐπιπορευόμενος, ἀνεκτίετο τὴν ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου πᾶσαν. (11) Τῶν δὲ πραγμάτων αὐτῷ παραδόχως εὐροούντων, ἐπεὶ τὸν μὲν Ἀτταλον εἰς αὐτὸ τὸ Πέργαμον συνέλεισε, τῶν δὲ λοιπῶν πάντων ἦν ἐγκρατὴς, ἐπαρθεὶς τοῖς εὐτυχήμασι, παρὰ πόδας ἐξώκειλε. (12) Καὶ, διάδημα περιθέμενος, καὶ βασιλέα προσαγορεύσας αὐτὸν, βαρύτατος ἦν τότε καὶ φοβερώτατος τῶν ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου βασιλέων καὶ δυναστῶν. (13) Ὁ καὶ μάλιστα τότε Βυζάντιοι πιστεύσαντες, ἀνεδέξαντο τὸν πρὸς τοὺς Ῥοδίους καὶ Προυσίαν πόλεμον.

XLIX. Ὁ δὲ Προυσίας ἐνεχάλει μὲν πρότερον τοῖς Βυζαντίοις, ὅτι ψηφισαμένων τινὰς εἰκόνας αὐτοῦ, ταύτας οὐκ ἀνέτιθεσαν, ἀλλ' εἰς ἐπισυρμὸν καὶ λήθην ἄγοιεν. (2) Δυσηρέστει δ' αὐτοῖς καὶ ἐπὶ τῷ πᾶσαν προσενέγκασθαι φιλονεικίαν, εἰς τὸ διαλύσαι τὴν Ἀχαιοῦ πρὸς Ἀτταλον ἔχθραν καὶ τὸν πόλεμον νομίζων, κατὰ πολλοὺς τρόπους ἀλυσιστελῇ τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν ὑπάρχειν τὴν ἐκείνων φιλίαν. (3) Ἡρέθιζε δ' αὐτὸν καὶ τὸ δοκεῖν, Βυζαντίους πρὸς μὲν Ἀτταλον εἰς τοὺς τῆς Ἀθηνᾶς ἀγῶνας τοὺς συνθύσσοντας ἐξαπεσταλκέναι· πρὸς αὐτὸν δ' εἰς τὰ Σωτήρια, μηδὲνα πεπομ-

XLVIII. Rhodiorum exemplum secuti sunt et Byzantii; qui et ab Attalo, et ab Achæo per legatos auxilium petierunt. (2) Et erat quidem Attalo voluntas pronta : sed, qui ab Achæo intra paterni regni fines erat compulsus, momentum ad victoriam afferre poterat non sane magnam. (3) Achæus vero, qui in regionibus Asiæ cis Taurum latus dominabatur, et Regis nomen paulo ante assumerat, auxilia Byzantiis promissit. (4) Atque is, has partes amplexus, Byzantiis spem magnam, Rhodiis contra, et Prusiæ, ingentem terrorem injecit. (5) Hic siquidem Achæus cognatione Antiochum illum contingebat, qui in regnum Syriæ successerat : dominatum vero, quem diximus, ob hujuscemodi causas erat consecutus. (6) Postquam Seleucus, pater Antiochi modo nominati, fatis concessisset, regnumque illius Seleucus filius natu maximus acceperat ; cum hoc Achæus, propter familiaritatem cognationemque, Taurum superavit, duobus circiter annis, priusquam agerentur, de quibus hic agimus. (7) Junior enim Seleucus, statim a suscepto regno certior factus, Attalum omnia jam cis Taurum Asiam suo imperio subjecisse, rebus suis consulendi impetum cepit. (8) Sed ubi Taurum magno cum exercitu esset transgressus, dolo appetitus ab Apaturio Gallo et Nicanore, vitam cum morte commutavit. (9) Hujus cædem Achæus e vestigio ulciscens, tamquam occisi cognatus, Apaturium et Nicanorem trucidavit : copias vero et res universas, cum prudentia, tum magnitudine animi singulari, administravit. (10) Nam quum diadematis capiti imponendi occasionem esset nactus, accederetque etiam populorum voluntas, regnum illi certum deferentium, ipse inclinare animum in eam partem noluit : sed Antiocho, juniore ex filiis, imperium conservans, per omnes regiones bellum circumferens, quidquid cis Taurum fuerat amissum recepit. (11) Verum idem, postquam Attalum in ipsam urbem Pergami conclusisset, omniaque alia in potestatem suam redegisset, inopinato rerum successu elatus, e vestigio ab honestis consiliis deflexit : (12) et quum diadema summisset, nomenque regum adscivisset, omnium cis Taurum regum ac dynastarum potentissimus erat, maximeque formidabilis. (13) Quo et Byzantii potissimum tunc freti, bellare cum Rhodiis et Prusia sunt ausi.

XLIX. Jampridem Prusias eo nomine Byzantiis successabat, quod imagines, quas sibi decreverant, non dedicassent ; sed in moram atque oblivionem rem istam traherent. (2) Idem præterea infensus eisdem erat, quod ad dirimendas inimicitias inter Achæum et Attalum tantum studi adhibuerant, ut nihil supra : multis enim modis damnosam rebus suis esse illorum mutuam amicitiam existimabat. (3) Accedebat etiam hoc iræ incentive, quod Byzantii ad Attalum quidem, Minervæ ludicrum celebrantem, legatos, qui solennibus interessent, misissent ; quum ad ipsum,

φάναι. (1) Διόπερ, ἐκ πάντων τούτων ὑποικουρούμε-
νης παρ' αὐτῷ τῆς ὀργῆς, ἄσμενος ἐπελάβετο τῆς τῶν
Ῥοδίων προράσεως· καί, συγκαταθέμενος τοῖς πρε-
σβευταῖς, ἐκείνους μὲν φέτο δεῖν κατὰ θάλατταν πολε-
μῖν, αὐτὰς δὲ κατὰ γῆν οὐκ ἐλάττω βλάψειν ἔδοξε τοὺς
ἱπταντίους. (2) Ὁ μὲν οὖν Ῥοδίων πρὸς Βυζαντίους
πολεμος, διὰ ταῦτα καὶ τοιαύτην ἔλαβε τὴν ἀρχήν.

L. Οἱ δὲ Βυζάντιοι τὸ μὲν πρῶτον ἐρρωμένως ἐπο-
λέμουν· πεπεισμένοι, τὸν μὲν Ἀχαιὸν σφίσι βοηθεῖν,
ἐπὶ δὲ, τὸν Τιβοίτην ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐπαγαγόν-
τας, ἀντιπεριστήσιν τῷ Προυσίᾳ φόβους καὶ κινδύ-
νας· (3) ὅς, κατὰ τὴν προσηρμημένην δρμὴν πολεμῶν,
περιλειτο μὲν αὐτῶν τὸ καλούμενον ἐπὶ τοῦ στόματος
Ἰερόν· (4) (5) Βυζάντιοι μικροῖς ἀνώτερον χρόνους με-
γάλων ὠνησάμενοι χρημάτων ἐσφετερίσαντο, διὰ τὴν
ἐκαιρίαν τοῦ τόπου· βουλόμενοι μηδεμίαν ἀφορμὴν μη-
δὲ καταλιπεῖν, μήτε κατὰ τῶν εἰς τὸν Πόντον πλεόν-
των ἐμπορέων, μήτε περὶ τοὺς δούλους, καὶ τὰς ἐξ αὐ-
τῆς τῆς θαλάττης ἐργασίας· (6) (7) παρελειτο δὲ καὶ τὴν
ἐκ τῆς Ἀσίας χώραν, ἣν κατείχον Βυζάντιοι τῆς Μυ-
τίας πολλοὺς ἤδη χρόνους. (8) Οἱ δὲ Ῥόδιοι, πλη-
ρώσαντες ναῦς ἐξ, ἅμα δὲ ταύταις παρὰ τῶν συμμά-
χων προσλαβόντες τέτταρας, καὶ ναύαρχον προχειρι-
σάμενοι Ξενοφάντον, ἐπλεον ἐφ' Ἑλλησπόντου δέκα
κυσί. (9) Καὶ ταῖς μὲν λοιπαῖς ὁμοῦντες περὶ Ση-
πτον, ἐκώλυον τοὺς πλεόντας εἰς τὸν Πόντον· μίᾳ δ'
ἐπλεύσας ὁ ναύαρχος, κατεπείραζε τῶν Βυζαντιῶν,
ἵπως ἤδη μεταμέλουντο, καταπεπληγμένοι τὸν πόλε-
μον. (10) Τῶν δ' οὐ προσεχόντων, ἀπέπλευσε· καί,
ἐκλαβὼν τὰς λοιπὰς ναῦς, ἀπῆρε πάσαις εἰς τὴν
Ῥόδον. (11) Οἱ δὲ Βυζάντιοι πρὸς τε Ἀχαιὸν ἐπεμπον,
ῥηόντες βοηθεῖν· ἐπὶ τε τὸν Τιβοίτην ἐξαπέστελλον
ὡς ἔχοντας αὐτὸν ἐκ τῆς Μακεδονίας. (12) Ἐδόκει
αὐτοῖς οὐκ ἔσσαν ἢ Βιθυνῶν ἀρχὴ Τιβοίτη καθήκειν ἢ
Ἰρυσίᾳ, διὰ τὸ πατρὸς ἀδελφὸν αὐτὸν ὑπάρχειν τῷ
Ἰρυσίᾳ. (13) Οἱ δὲ Ῥόδιοι, θεωροῦντες τὴν τῶν Βυ-
ζαντιῶν ὑπόστασιν, πραγματικῶς διανοήθησαν πρὸς τὸ
ἐκασίᾳ τῆς προθέσεως.

LI. Ὁρῶντες γὰρ, τὸ συνέχον τοῖς Βυζαντίοις τῆς
κοινῆς τοῦ πολέμου, κείμενον ἐν ταῖς κατὰ τὸν
Ἀχαιὸν ἐλπίσι· θεωροῦντες δὲ, τὸν πατέρα τοῦ Ἀχαιοῦ
περχόμενον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὸν δ' Ἀχαιὸν περὶ πλεί-
του κοιούμενον τὴν τοῦ πατρὸς σωτηρίαν, ἐπεβάλλοντο
ρεβθεῖν πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, καὶ παραιτεῖσθαι τὸν
ἐνδομάχον· (2) καὶ πρότερον μὲν ἐκ παρέργου τοῦτο
ἐπειχάσας, τότε δὲ ἀληθινῶς σπεύδοντες ὑπὲρ τοῦ
ῥήματος, ἵνα προσενηγιάμενοι πρὸς τὸν Ἀχαιὸν τὴν
ἄρην ταύτην, ὑπόχρεον αὐτὸν ποιήσωνται πρὸς πᾶν
ἐπακαλούμενον. (3) Ὁ δὲ Πτολεμαῖος, παραγε-
μένους τῶν πρέσβων, ἐβουλεύετο μὲν παρακατεῆχειν
τὸν Ἀνδρόμαχον, ἐλπίζων αὐτῷ χρησέσθαι πρὸς καιρὸν
ἐν τῷ τὰ τε πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἄκριτα μένειν αὐτῷ,
καὶ τὸ τὰ τε πρὸς τὸν Ἀχαιὸν, ἀναδεδειχτά προσφάτως αὐτὸν βα-
λεῖν, πραγμάτων εἶναι κύριον ἱκανῶν τινων. (4) Ἦν

Soteriorum solemnne agitantem, nemo ab eisdem fuisse
missus. (4) Qui igitur ex omnibus hisce causis latentem
in praecordiorum penetralibus iram foveret, oblatam a Rhodii
occasione avide arripuit; et cum legatis ita constituit,
ut rem mari gerere illis suaderet; ipse, non minora hosti-
bus detrimenta se terra illaturum, polliceretur. (5) Hæ
sunt causæ, hoc principium belli, quod Rhodii cum By-
zantiis gesserunt.

L. Jam Byzantii per initia quidem strenue bellum facie-
bant: dum et a partibus suis Achæum stare confidunt, et,
accito e Macedonia Tibœte, quem metuebant, belli metum
ac periculum vicissim se allaturum sperant. (2) Nam Pru-
sias, animi sui impetum illum secutus de quo diximus,
Byzantios bello aggressus, Hieron ad introitum freti situm
illis ademit: (3) quod quidem ipsi paucis ante annis,
magna pecunie vi emtum, propter opportunitatem loci,
acquisiverant; nemini subsidium ullum aut refugium reli-
cturi, nec eis qui mercandi causa in Pontum navigarent,
nec qui mancipia inde peterent, denique ne eis quidem qui
piscatoriam in illo mari exercerent. (4) Ademit præterea
iisdem Prusias eam Mysiæ partem, quam in Asiæ ora a longo
jam tempore Byzantii tenuerant. (5) Rhodii, sex navibus
instructis, quatuor item aliis sociorum accedentibus, de-
cem navium classe, cui Xenophantum præfecerunt, Hel-
lespontum petunt. (6) Ibi reliquæ, in ancoris stantes
circa Sestum, navigationem Pontum versus impediabant:
unam navarchus abducit ad tentandos Byzantium animos,
ecquid, tanto belli apparatu territi, consilium mu-
tarent. (7) Qui quum rationem ejus nullam haberent,
abiit Xenophantus; ceterisque assumtis navibus, Rhodum
cum universa classe est profectus. (8) Byzantii interea et
ad Achæum miserunt, qui auxilia poscerent; et ad Tibœ-
tem, qui ipsum e Macedonia adducerent. (9) Existimaba-
tur enim, Bithynorum regnum pari jure ad Tibœtem perti-
nere, atque ad Prusiam, cujus ipse patruus erat. (10) At
Rhodii, ubi constantem hanc fiduciam Byzantium cer-
nunt, sollertem rationem excogitarunt perficiendi quod
optabant.

LI. Animadvertentes enim, Byzantium constantiam
circa belli negotium eo præcipue niti, quod in Achæo spes
locatas habebant: quum non ignorarent, Achæi patrem
captivum Alexandriæ detineri, cujus libertatem atque salu-
tem maximi ipse æstimaret; consilium inierunt legationis
ad Ptolemæum mittendæ, quæ Andromachum condonari
sibi peterent. (2) Atque id ipsum quidem jam et antea,
nec tamen tam professo studio, fecerant; nunc vero in
eam curam serio incubuerunt: ut hoc beneficio Achæum
demeriti, obnoxium sibi illum redderent ad omnia quæ
postularent. (3) Ptolemæus, ubi venerunt legati, delibe-
ravit quidem secum, annon retinendus esset Andromachus;
sperans, magno illum sibi tempore suo fore usui, quoniam
nec dum ei controversiæ, quam habuerat cum Antiocho,
finis erat impositus; et Achæus, qui nuper regem se de-
claraverat, magnum in utramque partem momentum at-

γὰρ Ἀνδρόμαχος, Ἀχαιοῦ μὲν πατήρ, ἀδελφὸς δὲ Λαοδίκης, τῆς Σελεύκου γυναικός. (6) Οὐ μὴν ἀλλὰ προσκλίνων τοῖς Ῥοδίοις ὁ Πτολεμαῖος κατὰ τὴν ἄλῃν ἀφρεσιν, καὶ πάντα σπεύδων χαρίζεσθαι, συνεχώρησε καὶ παρέδωκε τὸν Ἀνδρόμαχον αὐτοῖς ἀποκομίζειν ὡς τὸν υἱόν. (9) Οἱ δ' ἐπιτελεσάμενοι τοῦτο, καὶ προσεπιμετρήσαντες τοῖς περὶ τὸν Ἀχαιὸν τιμὰς τινὰς, παρεῖλοντο τὴν ὁλοσχερεστέτην ἐλπίδα τῶν Βυζαντίων. (7) Συνεκύρησε δὲ τι καὶ ἕτερον τοῖς Βυζαντίοις ἀποπον. Ὁ γὰρ Τιβότις, καταγόμενος ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἔσφηλε τὰς ἐπιβολὰς αὐτῶν, μεταλλάξας τὸν βίον. (8) οὐ συμβάντος, οἱ μὲν Βυζάντιοι ταῖς ὁρμαῖς ἀνέπεσον· ὁ δὲ Προυσίας, ἐπιβρώσθεις ταῖς πρὸς τὸν πόλεμον ἐλπίσιν, ἅμα μὲν αὐτὸς ἀπὸ τῶν κατ' Ἀσίαν μερῶν ἐπολέμει, καὶ προσέκειτο τοῖς πράγμασιν ἐνεργῶς· ἅμα δὲ τοὺς Θρᾶκας μισθοσάμενος, οὐκ εἰς τὰς πύλας ἐξιέναι τοὺς Βυζαντίους ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπῃν μερῶν. (9) Οἱ δὲ Βυζάντιοι, τῶν σφετέρων ἐλπίδων ἐψευσμένοι, τῷ πολέμῳ πονοῦντες πανταχόθεν, ἐξαγωγὴν περιέβλεπον εὐσχήμονα τῶν πραγμάτων.

LII. Καυάρου δὲ, τοῦ τῶν Γαλατῶν βασιλέως, παραγενομένου πρὸς τὸ Βυζάντιον, καὶ σπουδάζοντος διαλύσαι τὸν πόλεμον, καὶ διέχοντος τὰς χεῖρας φιλοτίμως, συνεχώρησαν τοῖς παρακαλουμένοις, ὅ τε Προυσίας, ὅ τε Βυζάντιοι. (2) Πυθόμενοι δὲ Ῥόδιοι τὴν τε τοῦ Καυάρου σπουδὴν, καὶ τὴν ἐντροπὴν τοῦ Προυσίου· σπουδάζοντες δὲ καὶ τὴν αὐτῶν πρόθεσιν ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν· πρεσβευτὴν μὲν Ἀριδίκην προεχειρίσαντο πρὸς τοὺς Βυζαντίους, Πολεμοκλῆν δὲ τρεῖς ἔχοντα τριήρεις ὁμοῦ συναπέστειλαν. (3) βουλόμενοι, τὸ δὴ λεγόμενον, καὶ τὸ δόρυ καὶ τὸ κηρύκειον ἅμα πέμπειν πρὸς τοὺς Βυζαντίους. (4) Ἐπιφανέντων δὲ τούτων, ἐγένοντο διαλύσεις, ἐπὶ Κώθωνος, τοῦ Καλλιγιέτονος, Ἱερομνημονοῦντος ἐν τῷ Βυζαντίῳ. (5) πρὸς μὲν Ῥοδίου ἀπλάτ· « Βυζαντίους μὲν, μηδένα πράττειν τὸ « διαγῶγιον τῶν εἰς τὸν Πόντον πλεόντων· Ῥοδίου δὲ « καὶ τοὺς συμμάχους, τούτου γενομένου, τὴν εἰρήνην « ἄγειν πρὸς Βυζαντίους. » (6) Πρὸς δὲ Προυσίαν τοιαῖδε τινές· « εἶναι Προυσίαν καὶ Βυζαντίους εἰρήνην « καὶ φίλαν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον. Μὴ στρατεύειν « δὲ μήτε Βυζαντίους ἐπὶ Προυσίαν τρόπῳ μηδενί, « μήτε Προυσίαν ἐπὶ Βυζαντίους. (7) ἀποδοῦναι δὲ « Προυσίαν Βυζαντίους τὰς τε χώρας, καὶ τὰ φρούρια, « καὶ τοὺς λαοὺς, καὶ τὰ πολεμικὰ σώματα χωρὶς λύ- « τρων· πρὸς δὲ τούτοις τὰ πλοῖα τὰ κατ' ἀρχὰς ληφθέντα « τοῦ πολέμου, καὶ τὰ βέλη τὰ καταληφθέντα ἐν τοῖς « ἐρύμασιν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ξύλα, καὶ τὴν λιθειάν, « καὶ τὸν κέραμον τὸν ἐκ τοῦ Ἱεροῦ χωρίου. » (8) Ὁ γὰρ Προυσίας, ἀγωνιῶν τὴν τοῦ Τιβότου κάθodon, πάντα καθέλει τὰ δοκοῦντα τῶν φρουρίων εὐκαίρως πρὸς τι κεῖσθαι. (9) « Ἐπαναγκάσαι δὲ Προυσίαν καὶ, « ὅσα τινὲς τῶν Βιθυνῶν εἶχον ἐκ τῆς Μυσίας χώρας, « τῆς ὑπὸ Βυζαντίους ταττομένης, ἀποδοῦναι τοῖς γε- « ωργοῖς. » (10) Ὁ μὲν οὖν Ῥοδίοις καὶ Προυσίᾳ πρὸς

ferre poterat. (4) Erat enim Andromachus Achæi quidem pater, Laodice vero frater, conjugis Seleuci. (5) Verumtamen, tota voluntate in Rhodios inclinans Ptolemæus, atque omnibus rebus gratum facere illis cupiens, petitioni Rhodiorum adnuit, Andromachumque ipsis tradidit, et illum filio restituerent. (6) Qua re impetrata, nonnullis insuper honoribus Achæo decretis, Rhodii spern Byzantiis, qua plurimum illi nisi erant, ademerunt. (7) Sol et alia quoque res tunc incidit, parum opportuna Byzantiis. Tibœtes enim, dum in patriam ex Macedonia redierat, fato functus, morte sua consilia ipsorum vehementer conturbavit. (8) Quo casu icti Byzantii, animos desperaverunt: Prusias vero, nova spe ad bellum accensus, simul ipse ab Asiæ partibus bellum intendere, et rem acriter gerere: simul per Thracæ, mercede conductis, Byzantios impedire, quo minus ab Europæ partibus pedem porta possent efferre. (9) Quare Byzantii, quos omnes suas spes defecerant, undique vexati bello, honestum aliquem rerum exitum circumspiciebant.

LII. Eo tempore quum rex Gallorum Cavarus Byzantium venisset, cuperetque bellum dirimere, et hinc inde manus porrigeret, petitioni illius locum utrique, et Prusiæ et Byzantii, dederunt. (2) Rhodii, Cavarum studium et resciverunt, et quantum illi Prusiæ tribueret; cum nihil minus destinata perficere averent; legatum quidem Ardicem ad Byzantios decreverunt, sed et Polemoclem cum tribus triremibus una proficisci jusserunt: (3) volentes, sicut proverbio dicitur, hastam simul et caduceum Byzantiis mittere. (4) Horum superventu pax convenit: quo tempore Byzantii Hieromnemon erat Cothôn, Calligonis filius. (5) Et cum Rhodiis quidem pax simpliciter facta in hæc verba: « Ne Byzantium populus portum « nomine quidquam ab ullo eorum exigeret, qui in Po- « tum navigant. Hoc si fieret, populum Rhodiorum, « ipsorumque socios, cum Byzantiis pacem servaturos. » (6) Cum rege vero Prusia hisce legibus: « Prusiæ et po- « pulo Byzantium pax et amicitia in perpetuum esto. « Neque Byzantii Prusiam infesto exercitu ullo modo in- « vadunto, neque Prusias populum Byzantium. (7) « Agros, castella, populos, et bello capta mancipia sine « pretio Prusias Byzantiis reddito: item naves per initia « belli captas, et quicquid telorum in munitionibus fu- « rit repertum: ad hæc, materiam, omne lapidum genus et « tegulas, ex Hiero oppido ablatas. » (8) Rex enim Prusias, Tibœtæ adventum metuens, omnia castella, in quibus aliqua videbatur esse ad res bello gerendas opportunitas, demolitus erat. (9) « Sed et, quæcumque Bi- « thynorum nonnulli de Byzantium agro in Mysia ad se « rapuissent, ea ut agrorum cultoribus reddantur, Pre- « sias Bithynos cogito. » (10) Hoc igitur modo et summa

Βυζαντίους συστάς πόλεμος τοιαύτας έλαβε τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ τέλος.

LIII. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Κνωσσιοί, προδύσαντες πρὸς Ῥοδίους, ἐπεισαν, τὰς τε μετὰ Πολεμαλέους ναῦς, καὶ τρία τῶν ἀφράκτων προσκατασπάσαντας, αὐτοῖς ἀποστεῖλαι. (2) Γενομένου δὲ τούτου, καὶ τῶν πλοίων ἀφικομένων εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ἔχοντων ὑποψίαν τῶν Ἐλευθερναίων, ὅτι τὸν πολέτην αὐτῶν Τίμαρχον οἱ περὶ τὸν Πολεμοκλῆν χαριζόμενοι τοῖς Κνωσσίοις ἀνηρήκασιν· τὸ μὲν πρῶτον ῥύσια κατήγγειλαν τοῖς Ῥοδίοις, μετὰ δὲ ταῦτα πόλεμον ἐξήνεγκαν. (3) Περιέπεσον δὲ καὶ Λύττιοι βραχὺ πρὸ τούτων τῶν καιρῶν ἀνηέστηρ συμφορᾷ. Καθόλου γὰρ τὰ κατὰ τὴν σύμπασαν Κρήτην ὑπῆρχεν ἐν τοιαύτῃ τινι τότε καταστάσει. (4) Κνωσσιοί, συμφρονήσαντες Γορτυνίους, πᾶσαν ἐποίησαντο τὴν Κρήτην ὑπ' αὐτοῦς, πλὴν τῆς Λυττίων πόλεως. Μόνης δὲ ταύτης ἀπειθούσης, ἐπεβόλωντο πολεμῆν, σπεύδοντες αὐτὴν εἰς τέλος ἀνάστατον ποιῆσαι, καὶ παραδείγματος καὶ φόβου χάριν τῶν ἄλλων Κρηταίων. (5) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπολέμουν πάντες οἱ Κρηταῖες τοῖς Λυττίοις· ἐγγενομένης δὲ φιλοτιμίας ἐκ τῶν τυχόντων, ὅπερ ἔθος ἐστὶ Κρησὶν, ἔστασιασαν πρὸς τοὺς ἄλλους. (6) Καὶ Πολύρρηνοί μὲν καὶ Κερέται καὶ Λαμπαῖοι, πρὸς δὲ τοὺς Ὅριοι μετ' Ἀρχαδῶν, δημοθυμαδὸν ἀποστάντες τῆς τῶν Κνωσσίων φιλίας, ἔργωσαν τοῖς Λυττίοις συμμαχεῖν. (7) Τῶν δὲ Γορτυνίων οἱ μὲν πρεσβύτεροι τὰ τῶν Κνωσσίων, οἱ δὲ νεώτεροι τὰ τῶν Λυττίων αἰρούμενοι, διωστασίασαν πρὸς ἄλληλους. (8) Οἱ δὲ Κνωσσιοί, παραδόξου γεγονότος αὐτοῖς τοῦ περὶ τοὺς συμμαχοῦς κινήματος, ἐπισπῶνται χιλιούς ἐξ Αἰτωλίας ἄνδρας κατὰ συμμαχίαν. (9) Οὗ γενομένου, παρρησία τῶν Γορτυνίων οἱ πρεσβύτεροι, καταλαμβανόμενοι τὴν ἄκρην, εἰσάγονται τοὺς τε Κνωσσίους καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς· καὶ τοὺς μὲν ἐξέβαλον, τοὺς δὲ ἀπέκτειναν τῶν νέων, τὴν δὲ πόλιν ἐνεχείρισαν τοῖς Κνωσίοις.

LIV. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Λυττίων ἐξωδικώσαντες εἰς τὴν πολεμίαν πανδημί, συννοήσαντες οἱ Κνωσσιοὶ τὸ γεγονός, καταλαμβάνονται τὴν Λύττον, ἔρημον οὖσαν τῶν βοηθησόντων. (2) καὶ τὰ μὲν τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἰς Κνωσσὸν ἀπέπεμψαν, τὴν δὲ πόλιν ἐμπήσαντες καὶ κατασκάψαντες καὶ λυγισάμενοι κατὰ πάντα τρόπον, ἐπανῆλθον. (3) Οἱ δὲ Λύττιοι παραγενόμενοι πρὸς τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς ἑορίας, καὶ συνθεασάμενοι τὸ συμβεβηκός, οὕτω περικυβέτις ἐγένοντο ταῖς ψυχαῖς, ὥστε μὴδ' εἰσελθεῖν μὴδὲνα τομῆσαι τῶν παρόντων εἰς τὴν πύρρην. (4) πάντες δὲ περιπορευθέντες αὐτὴν κύκλῳ, καὶ παλλάκις ἀνοιμύξαντες καὶ καταλοφουράμενοι τὴν τε τῆς πατρίδος καὶ τὴν αὐτῶν τύχην, αὖθις ἐξ ἀναστροφῆς ἐπανῆλθον εἰς τὴν τῶν Λαμπαίων πόλιν. (5) Φιλανθρώπως δὲ αὐτοὺς καὶ μετὰ πάσης προθυμίας τῶν Λαμπαίων ὑποδεξαμένων, οὗτοι μὲν, ἀντί-

ptum et confectum est bellum Rhodiorum et Prusiae cum Byzantiis.

LIII. Eodem fere tempore Cnossii, missa ad Rhodios legatione, ab his impetrarunt, ut et classem cui praeerat Polemocrates, et tria insuper aphracta, ob id ipsum in mare deducta, sibi mitterent. (2) Quo facto, ubi naves in Cretam venerunt, Eleuthernæi, suspicati occisum civem suum Timarchum a Polemocre in gratiam Cnossiorum, primo prædam capiendi a Rhodiis jus suis esse edixerunt: deinde bellum etiam intulerunt. (3) Lyttiis quoque, non multo prius quam hæc contingerent, immedicabilis calamitas accidit. Erat enim, ut summatim dicam, universæ Cretæ huiusmodi fere tunc status. (4) Cnossii et Gortynii, conspiratione inter se facta, totam Cretam, unica Lyttiorum urbe excepta, sibi subjecerant. Quum igitur sola hæc eorum imperia negligeret, bello eam aggredi constituerunt; funditus Lyttios delere vehementer cupientes, ut eorum exemplo alii Cretenses terrentur. (5) Principio igitur Cretenses universi contra Lyttios bellum gerebant: sed mox levi de causa contentione inter eos orta, sicuti mos est Cretensium, seditionem invicem agitant. (6) Polyrhenii, Ceretæ, Lampæi, item Orii cum Arcadibus, communi consilio a Cnossiorum amicitia ad Lyttiorum societatem deficiunt. (7) Gortynæ quum seniores Cnossii faverent, juniores Lyttiis, in gravi seditione res erat. (8) Cnossii, hoc sociorum inopinato motu percussi, mille ex Ætolia milites ad belli societatem arcessunt. (9) Quod ubi factum, illico seniores Gortyniorum, arce occupata, Cnossiiisque et Ætolis in urbem introductis, e juventute alios urbe ejiciunt, alios occidunt, suamque Cnossii urbem tradunt.

LIV. Per idem vero tempus quum in hostilem agrum copias omnes suas Lyttii eduxissent, Cnossii, hac expeditione cognita, Lyttium oppidum omni vacuum presidio occupant: (2) et liberis conjugibusque Lyttiorum Cnossium missis, urbem incendunt, diruunt, omnique maleficio in eam sæviunt, atque ita ad suos redeunt. (3) Lyttiis ab expeditione ad suam urbem reversis, ubi casum illius vident, tanta commiseratio luctusque animos subit, ut ne pedem quidem inferre in suam patriam quisquam illorum sustinuerit; (4) sed omnes, lustrato illius ambitu, multis ejulatibus et planctibus suam patriæque fortunam persecuti, in Lampæorum urbem retro itinere converso, sese conferrent. (5) Ab his humaniter et singulari benignitate suscepti Lytlii, unius diei spatio et extorres urbe

πολιτῶν ἀπόλοιδες ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ ξένοι γεγονότες, ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Κνωσσίους ἅμα τοῖς συμμαχοῖς. (6) Αὐττός δ', ἡ Λακεδαιμονίων μὲν ἀποικὸς οὖσα, καὶ συγγενὴς Ἀθηναίων, ἀρχαιοτάτῃ δὲ τῶν κατὰ Κρήτην πόλεων, ἀνδρας δ' ὁμολογουμένως ἀρίστους αἰὲ τρέφουσα Κρηταῖον, οὕτως ἀρδὴν καὶ παραλόγως ἀνηρπάσθη.

LV. Πολυρρήνιοι δὲ καὶ Λαμπαῖοι, καὶ πάντες οἱ τούτων σύμμαχοι, θεωροῦντες τοὺς Κνωσσίους ἀντεχομένους τῆς τῶν Αἰτωλῶν συμμαχίας, τοὺς δ' Αἰτωλοὺς ὄρωντες πολεμίους ὄντας τῷ τε βασιλεῖ Φιλίππῳ καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς, πέμπουσι πρέσβεις πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς, περὶ βοηθείας καὶ συμμαχίας. (2) Οἱ δ' Ἀχαιοὶ καὶ Φίλιππος εἰς τε τὴν κοινὴν συμμαχίαν αὐτοὺς προσεδέξαντο, καὶ βοήθειαν ἐξαπέστειλαν, Ἰλλυριοὺς μὲν τετρακοσίους, ὧν ἡγείτο Πλάτωρ, Ἀχαιοὺς δὲ διακοσίους, Φωκέας ἑκατόν. (3) Οἱ καὶ, παρὰ γενόμενοι, μεγάλην ἐποίησαντο ἐπίδοσιν τοῖς Πολυρρήνιοις καὶ τοῖς τούτων συμμαχοῖς. (4) Πάνυ γὰρ ἐν βραχεὶ χρόνῳ τειχέρεϊ καταστήσαντες τοὺς τ' Ἐλευθερναίους καὶ Κυδωνιάτας, ἔτι δὲ τοὺς Ἀπτεραίους, ἠνάγκασαν ἀποστάντας τῆς τῶν Κνωσίων συμμαχίας κοινωνῆσαι σφίσι τῶν αὐτῶν ἐπιδίων. (5) Τούτων δὲ γενομένων, ἐξαπέστειλαν Πολυρρήνιοι μὲν, καὶ μετὰ τούτων οἱ σύμμαχοι, Φιλίππῳ καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς πεντακοσίους Κρητὰς Κνώσσιοι δὲ μικρῷ πρότερον ἐξαπεστάλκεισαν χιλίους τοῖς Αἰτωλοῖς. Οἱ καὶ συνεπολέμουν ἀμφοτέροις τὸν ἐνεστώτα πόλεμον. (6) Κατελάβοντο δὲ καὶ τὸν λιμένα τῶν Φαιστίων οἱ τῶν Γορτυνίων φυγάδες· ὁμοίως δὲ καὶ τὸν αὐτῶν τῶν Γορτυνίων λιμένα παραβόλως διακατεῖχον· καὶ προσεπολέμουν, ἐκ τούτων ὁρμώμενοι τῶν τόπων, τοῖς ἐν τῇ πόλει. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Κρήτην ἐν τούτοις ἦν.

LVI. Περὶ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους καὶ Μιθριδάτης ἐξηγήσκει Σινωπεῦσι πόλεμον· καὶ τις οἷον ἀρχὴ τότε καὶ πρόφασις ἐγένετο τῆς ἐπὶ τὸ τέλος ἀχρείσης ἀτυχίας Σινωπεῦσιν. (2) Εἰς δὲ τὸν πόλεμον τούτον πρεσβευσάντων αὐτῶν πρὸς Ῥοδίους, καὶ παρακαλοῦντων βοηθεῖν, ἔδοξε τοῖς Ῥοδίοις προχειρίσασθαι τρεῖς ἀνδρας, καὶ δοῦναι τούτους δραχμῶν δεκατέσσαρας μυριάδας· τοὺς δὲ, λαβόντας, παρασκευάσαι τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐπιτήδεια τοῖς Σινωπεῦσι. (3) Οἱ δὲ κατασταθέντες, ἡτοίμασαν οἴνου κεράμια μύρια, τριχὺς εἰργασμένης τάλαντα τριακόσια, νεύρων εἰργασμένων ἑκατὸν τάλαντα, πανοπλίας χιλίας, χρυσοῦς ἐπισήμους τρισχιλίους, ἔτι δὲ λιθοφόρους τέτταρας, καὶ [πρὸς], τοὺς ἀφέντας τούτοις. (4) Ἀ καὶ λαβόντες οἱ τῶν Σινωπέων πρέσβεις, ἐπανῆλθον. Ἦσαν γὰρ οἱ Σινωπεῖς ἐν ἀγωνίᾳ μὴ πολιορκεῖν σφᾶς ὁ Μιθριδάτης ἐγχειρήσῃ, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν· διὸ καὶ τὰς παρασκευὰς πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐποιοῦντο πάσας. (5) Ἡ δὲ Σινώπη καίτῃ μὲν ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ Πόντου παρὰ τὸν εἰς Φάσιν πλοῦν· καίτῃ δὲ ἐπὶ τινος χερρόνησου προτεινούσης εἰς τὸ πέλαγος· ἥς τὸν

sua amissa, et hospites atque inquilini in aliena facti, cum sociis adversus Cnossios bellum gerebant. (6) Lyttus vero, quæ colonia Lacedæmoniorum erat, et cognatione cum Atheniensibus conjuncta, omnium Cretæ urbium antiquissima, civium educatrix, qui sine controversia ceteris Cretensibus semper præstabant, ita inopinato deleta et ex oculis hominum est erepta.

LV. Polyrrhenii vero et Lampæi, omnesque horum socii, animadvertentes Cnossios uti auxiliis Ætolorum, quos hostes esse intelligebant cum regis Philippi tum Achæorum; et ad hos et ad illum de ferenda ope, et amicitia invicem jungenda, legatos mittunt. (2) Achæi et Philippus acceptis in communem societatem suppetias mittunt, Illyrios quadringentos, duce Platore; Achæos decentos; Phocenses centum. (3) Quorum adventu magnam res Polyrrheniorum et sociorum incrementum ceperunt. (4) Brevi enim tempore conclusos intra mœnia sue Eleuthernæos, Cydoniatas, et Aptæraeos, renuntiare Cnossiorum societati, et eandem secum fortunæ aleam sibi, coegerunt. (5) Quo facto Polyrrhenii eorumque socii Philippo et Achæis Cretas quingentos subsidio miserunt: jam enim aliquanto prius Cnossii mille e suis ad Æolos miserant. Ita Cretensium opera ad instans bellum et hi et illi sunt usi. (6) Inter hæc Phæstiorum portum occupant Gortyniorum exules; qui etiam urbis suæ Gortynæ portum mira audacia in sua retinebant potestate;isque locis belli arcibus usi, cum iis qui erant in arce bellum gerebant. Et in Creta quidem status rerum hic fuit.

LVI. Circa eadem vero tempora etiam Mithridates bellum Sinopensibus intulit: ceperuntque ejus calamitatis, quam ad extremum experti sunt Sinopenses, quasi fundamenta tunc jaci et occasiones nasci. (2) Quum autem de auxilio ad hoc bellum legatos ad Rhodiorum populum misissent, tres viri constituti sunt a Rhodiis, quibus centum quadraginta drachmarum millia attribuerunt, ut ea summa Sinopensibus necessaria pararent. (3) Igitur tres viri doliorum vini decem millia compararunt; capilli elaborati talenta trecenta; nervorum præparatorum talenta centum; armaturas mille; aureorum signatorum tria millia: ad hæc quatuor balistas saxa emittentes, et viros simul qui his recte uti scirent. (4) Quibus rebus acceptis, legati Sinopensium domum redierunt. Erant enim id temporis Sinopenses in periculo, ne terra marique obsiderent ipsos Mithridates aggrediretur: propterea apparatus etiam omnes suos ad illum metum referebant. (5) Est autem Sinope ad illud Ponti latus sita, quod a dextra habet qui ad Phasim navigant; in peninsula quadam sita, quæ

μὲν εὐχένα τὸν συνάπτοντα πρὸς τὴν Ἀσίαν (ὅς ἐστιν αὐτὸ πλείον δυοῖν σταδίων) ἡ πόλις ἐπικαιμένη διακαλεῖται κυρίως. (ε) Τὸ δὲ λοιπὸν τῆς χερσονήσου πρόκειται μὲν εἰς τὸ πλάγιον· ἐστὶ δ' ἐπίπεδον καὶ πανευρόδοον ἐπὶ τὴν πόλιν, κύκλῳ δ' ἐκ θαλάττης ἀπότομον, καὶ δυσπροσάρμιστον, καὶ παντὶ ὀλίγας ἔχον προσβάσεις. (γ) Διόπερ ἀγωνιῶντες οἱ Σινωπεῖς, μὴ ποτε κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας πλευρὰν ὁ Μιθριδάτης συστήσάμενος ἔργα, καὶ κατὰ τὴν ἀπέναντι ταύτης ὁμοίως ποιησάμενος ἀπόβασιν κατὰ θάλατταν εἰς τοὺς ὁμαλοὺς καὶ τοὺς ὑπερκειμένους τῆς πόλεως τόπους, ἐγχειρήσῃ πολιορκεῖν αὐτούς. (δ) ἐπεβάλοντο τῆς χερσονήσου κύκλῳ τὸ νησζὺν ὄχυρόν, ἀποσταραῶντες καὶ περιχαρακούντες τὰς ἐκ θαλάττης προσβάσεις· ἅμα δὲ καὶ βόλῃ καὶ στρατιώτας τιθέντες ἐπὶ τοὺς εὐκαίρους τῶν τόπων. (ε) Ἔστι γὰρ τὸ πᾶν μέγεθος αὐτῆς οὐ πολὺ· τελέως δ' εὐκατακράτητον καὶ μέτριον. Καὶ τὰ μὲν περὶ Σινώπην ἐν τούτοις ἦν.

LVII. Ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος, ἀναζεύξας ἐκ Μακεδονίας μετὰ τῆς δυνάμεως (ἐν γὰρ ταύταις ταῖς ἐπιβολαῖς ἀπελπίμενον εἶναι τὸν Συμμαχικὸν πόλεμον), ὤρμησεν ἐπὶ Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου· σπεύδων ταύτῃ ποιήσασθαι τὴν εἰσβολὴν τὴν εἰς Αἰτωλίαν. (2) Ἀλέξανδρος δὲ καὶ Δορίμαχος κατὰ τὸν καιρὸν τούτων ἔχοντες πρᾶξιν κατὰ τῆς τῶν Αἰγαιρῶν πόλεως, ἀφορίσαντες τῶν Αἰτωλῶν περὶ χιλιούς καὶ διακοσίους ἐκ Οἰάνθειας τῆς Αἰτωλίας, ἣ καίτοι καταντικρὺ τῆς προειρημένης πόλεως, καὶ πορθμῆα τοῦτοις ἐτοιμάσαντες, πλοῦν ἐτήρουν πρὸς τὴν ἐπιβολήν. (3) Τῶν γὰρ ὑποτομοληκάντων τις ἐξ Αἰτωλίας, καὶ πλείω χρόνον διατετριφὸς παρὰ τοῖς Αἰγαιράταις, καὶ συντεθεωρηκὸς τοὺς φυλάττοντας τὸν ἀπ' Αἰγίου πυλῶνα μεθυσκομένους καὶ βεθύμους διεξέγοντας τὰ κατὰ τὴν φυλακὴν. (4) πλεονάκις προβαλλόμενος καὶ διαβαίνων πρὸς τοὺς περὶ Δορίμαχον, ἐξεκέλητο πρὸς τὴν πρᾶξιν αὐτοὺς, ἅτε λίαν οἰκείους ὄντας τῶν τοιούτων ἐγχειρημάτων. (5) Ἡ δὲ τῶν Αἰγαιρῶν πόλις ἐκτίσται μὲν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, μεταξὺ τῆς Αἰγίνης καὶ Σικυωνίων πόλεως· πεῖται δ' ἐπὶ λόφῳ ἐρυμνῶν καὶ δυσβάτων· νεύει δὲ πρὸς τὸν Παρνασσόν, καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς ἐντίπερα χώρας· ἀπέχει δὲ τῆς θαλάττης ὡς ἑπτὰ στάδια. (6) Παραπεσόντος δὲ πλοῦ τοῖς περὶ τὸν Δορίμαχον, ἀνήχθησαν, καὶ καθορμίζονται νυκτὸς ἐπὶ πρὸς τὸν παρὰ τὴν πόλιν καταρρέοντα ποταμόν. (7) Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ Δορίμαχον, ἅμα καὶ τούτοις Ἀρχίδαμον τὸν Πανταλέοντος υἱόν, ἔχοντες περὶ αὐτοὺς τὸ πλῆθος τῶν Αἰτωλῶν, προσέβαινον πρὸς τὴν πόλιν κατὰ τὴν ἀπ' Αἰγίου φέρουσαν ὁδόν. (8) Ὁ δ' αὐτόματος, ἔχων εἰκοσι τοὺς ἐπιτηδεϊοτάτους, διανύσας ταῖς ἀνοδίας τοὺς κρημνοὺς θάπτον τῶν ἀλλοτρίων διὰ τὴν ἐμπειρίαν, καὶ διαδὺς διὰ τινος ὕδροβόας, ἐπὶ κοιμημένους κατέλαβε τοὺς ἐπὶ τοῦ πυλῶνος. (9) Κατασφάξας δ' αὐτούς, ἀκμὴν ἐν ταῖς κοίταις

longe in mare prominet. Illius peninsulae fauces (est duo, non amplius, patent stadia) quibus Asiae coniungitur, urbs ista, posita in medio, plane intersepit. (6) Reliqua peninsulae pars in altum procurrit, ubique plana, et ex qua facillime in urbem fieri impetus queat : sed extrema loca ad mare circumcirca prærupta sunt, ad quæ difficillime navis possit appellere, aditusque omnino pauci sunt. (7) Itaque metuentes Sinopenses, ne Mithridates, dispositis ab ea parte quæ Asiam spectat tormentis, similiterque ab altera parte e regione hujus, exposito e navibus milite in loca plana et ea quæ urbi imminet, oppugnationem illius tentaret; (8) ambitum peninsulae, qua mari cingitur, munire instituerunt, omnesque aditus ab ea parte sudibus ac vallis præcludere : simulque tela etiam et præsidia in locis omnibus opportunis collocantur. (9) Est enim peninsulae hujus universæ spatium haud adeo magnum : et modico præsidio facile defendi ipsa potest.

LVII. Dum hæc Sinopæ aguntur, Philippus rex, cum exercitu e Macedonia profectus (in his enim eramus, quum a Sociali bello orationem dedissemus), in Thessaliam et Epirum duxit : habens in animo, per has regiones in Ætoliam facere impressionem. (2) Eodem vero tempore Alexander et Dorimachus, proditores nacti qui Ægitarum urbem ipsi tradere constituerant, coactis Ætolorum ad mille ducentos Ceanthiæ, quod est Ætolia oppidum, ex adverso situm ejus quam nominavimus urbis, vectoriis etiam navigiis ad horum trajectionem provisus, opportunitatem navigandi ad rem exsequendam opperiebantur. (3) Quidam enim eorum qui ex Ætolia profugerant, longo tempore in Ægitarum oppido moratus, animadverso custodes ejus portæ, quæ ab Ægio venientibus patet, vino crapulaeque indulgentes, negligenter admodum custodias agere; (4) sua opera sæpius proposita Dorimacho, quum ad illum ventitaret, gnarus virum esse hujusmodi inceptis inprimis assuetum; ad rem perficiendam illum vocaverat. (5) Oppidum autem Ægira situm est in ea Peloponnesi parte, quam Corinthiacus sinus alluit, inter Ægium et Sicyonem; collibus quibusdam imposita egregie munitis et inaccessis. Spectat ejus situs Parnassum et vicina loca in opposita continenti; distatque a mari stadia septem. (6) Igitur Dorimachus, navigationi opportunum tempus nactus, oram solvit; et, dum adhuc nox erat, naves in statione locat prope amnem, qui oppidum præterlabitur. (7) Mox Alexander et Dorimachus, et una cum his Archidamus, Pantaleontis filius, manum Ætolorum secum habentes, urbem ab ea parte qua Ægio iter est, adiunguntur. (8) Transfuga vero cum expeditissimis viginti militibus, devius callibus propter locorum peritiam ceteris citius præcipitia emensus, et per quemdam aquæductum clam urbem ingressus, custodes portæ adhuc dormientes invenit. (9) Quibus occisis dum adhuc in lectis jacent, diffre-

δντας, καὶ διακόφας τοῖς πελέεσι τοὺς μοχλοὺς, ἀνέωξε τοῖς Αἰτωλοῖς τὰς πύλας. (10) Οἱ δὲ, παρεισπεσόντες ἀπερινοήτως, λαμπρῶς ἐχρήσαντο τοῖς πράγμασιν. Ὁ καὶ παραίτιον ἐγένετο τοῖς μὲν Αἰγειράταις τῆς σωτηρίας, τοῖς δ' Αἰτωλοῖς τῆς ἀπώλειας. (11) Ὑπολαμβάνοντες γὰρ τοῦτο τέλος εἶναι τοῦ κατασχεῖν Ἀλ-λοτρίαν πόλιν, τὸ γενέσθαι τῶν πυλῶνων ἐντὸς, τοῦτον τὸν τρόπον ἐχρῶντο τοῖς πράγμασι.

LVIII. Διὸ καὶ βραχὺν παντελῶς χρόνον ἀθρόοι συμμείναντες περὶ τὴν ἀγορὰν, λοιπὸν, ἐκπαθεῖς ὄντες πρὸς τὰς ὠφελείας, διέβρεον, καὶ παρεισπίπτοντες εἰς τὰς οἰκίας διήρπαζον τοὺς βίους, ἥδη φωτὸς ὄντος. (2) Οἱ δ' Αἰγειράται, τοῦ πράγματος αὐτοῖς ἀνελπί-στου καὶ παραδόξου τελῶς συμβεβηκότος, οἷς μὲν ἐπέστησαν οἱ πολέμιοι κατὰ τὰς οἰκίας, ἐκπλαγεῖς καὶ περιφοβοὶ γινόμενοι, πάντες ἐτρέποντο πρὸς φυγὴν ἔξω τῆς πόλεως, ὧς ἥδη βεβαίως αὐτῆς κεκρατημένης ὑπὸ τῶν πολεμίων. (3) Ὅσοι δὲ τῆς κραυγῆς ἀκού-οντες ἐξ ἀκραιῶν τῶν οἰκῶν ἐξεβοήθουν, πάντες εἰς τὴν ἀκρὰν συνέτρεχον. (4) Οὗτοι μὲν οὖν αἰεὶ πλείους ἐγίνοντο, καὶ θαρσαλέωτεροι· τὸ δὲ τῶν Αἰτωλῶν σύ-στρεμμα, τὸυναντίον ἔλαττον καὶ ταραχωδέστερον, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. (5) Οὐ μὴν ἀλλὰ συν-ορῶντες οἱ περὶ τὸν Δορίμαχον ἥδη τὸν περιεστῶτα κίνδυνον αὐτοῦς, συστραφέντες ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν ἀκρὰν· ὑπολαμβάνοντες τῇ θρασυτείῃ καὶ τόλμῃ καταπληγέμενοι τρέψασθαι τοὺς ἡθροισμέ-νους ἐπὶ τὴν βοήθειαν. (6) Οἱ δ' Αἰγειράται, παρα-καλέσαντες σφῆς αὐτοὺς, ἡμύνοντο καὶ συνεπλέκοντο τοῖς Αἰτωλοῖς γενναίως. (7) Οὐσῆς δὲ τῆς ἀκρας ἀτεχνίστου, καὶ τῆς συμπολοῦς ἐκ χειρὸς καὶ κατ' ἄν-δρα γιγνομένης, τὸ μὲν πρῶτον ἦν ἀγὼν οἷον εἰκός· ἄτε τῶν μὲν ὑπὲρ πατρίδος καὶ τέκνων, τῶν δ' ὑπὲρ σωτηρίας ἀγωνιζομένων· τέλος γὰρ μὴν ἐτράπησαν οἱ παρεισπεπτωκότες τῶν Αἰτωλῶν. (8) Οἱ δ' Αἰγειρά-ται, λαβόντες ἀφορμὴν ἐγκλίματος, ἐνεργῶς ἐπέκειντο καὶ καταπληκτικῶς τοῖς πολεμίοις. Ἐξ οὗ συνέβη τοὺς πλείους τῶν Αἰτωλῶν διὰ τὴν πτοίαν, αὐτοὺς ὑφ' αὐτῶν, φεύγοντας, ἐν ταῖς πύλαις συμπατηθῆναι. (9) Ὁ μὲν οὖν Ἀλέξανδρος ἐν χειρῶν νόμῳ κατ' αὐτὸν ἔπεσε τὸν κίνδυνον· ὁ δὲ Δορίμαχος ἐν τῷ περὶ τὰς πύλας ὠθισμῷ καὶ πνιγμῷ διεφθάρη. (10) Τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος τῶν Αἰτωλῶν, τὸ μὲν συνεπατῆθη, τὸ δὲ κατὰ τῶν κρημνῶν, φεύγον ταῖς ἀνοδίαις, ἐξετρα-χλίσθη. (11) Τὸ δὲ καὶ συνδιασωθὲν αὐτῶν μέρος πρὸς τὰς ναῦς, ἐβρίφες τὰ θπλα, πάνυ αἰσχροῦς, ἅμα δ' ἀνελπίστως ἐποίησαντο τὸν ἀπόπλου. (12) Αἰγει-ράται μὲν οὖν, διὰ τὴν ὀλιγωρίαν ἀποβαλόντες τὴν πατρίδα, διὰ τὴν εὐφυλίαν καὶ γενναϊότητα πάλιν ἔωσαν παραδόξως.

LIX. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Εὐριπίδας, ὃς ἦν ἀπεσταλμένος ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγὸς τοῖς Ἡλεί-οις, καταδραμὼν τὴν Δυμαίων καὶ Φαραίων, ἔτι δὲ τὴν Τριταίων χώραν, καὶ περιελασάμενος λείας πλῆθος

ctis vectibus securium ictibus, portas Ætolis patefecit.

(10) Illi, postquam inopinato irrupissent in urbem, jam pro victoribus palam sese gerere: quæ res, ut Ægiritæ salutis, ita illis exitio vertit. (11) Existimantes enim, hostilis urbis occupationem tunc jam esse consummatam, cum intra portas aliquis penetravit, eo quem diximus modo res administrant.

LVIII. Itaque postquam breve admodum tempus con- ferti in foro constitissent, de cetero, prædæ avidè inhi-antes, dilabi cæperunt: et primam quamque domum obviam introeuntes, clara jam luce, fortunas civium diripiebant. (2) Eo casu inopinato et novitate ipsa terribili ita percussi sunt Ægiritæ, ut, quotquot illorum in suis ædibus ag- gressi sunt hostes, attoniti trepidantesque omnes fuga se extra urbem proriperent, quam non dubia jam victoria ab hostibus teneri putabant. (3) Quicumque vero ex intactis adhuc ædibus suis, clamore aliorum audito, ad ferendam opem prosiluerant, omnes in arcem concurrunt. (4) Et hi quidem sicut numero semper crescebant, ita etiam fiducia animorum: quum contra corpus Ætolorum, propter expositas causas, et numero minueretur, et tumultu magis magisque repleteretur. (5) Dorimachus, ubi circum- stantis periculi magnitudinem sensit, collectis suis in ci- neum, arcem et qui illam tenebant invadit: ratus, se per- vicaci hac audacia territorum et in fugam versurum collectam hanc pro defensione loci multitudinem. (6) Ægiritæ vero, sese invicem cohortati, vim defendere, et cum Ætolis br- titer manum conserere. (7) Erat arx sine muris: pugna- baturque cominus, et vir cum viro manum consererat. Itaque prima commissio talis fuit, qualem par erat pugnam eorum existere, qui hinc pro patria et liberis, illinc pro salute dimicabant. Tandem is fuit exitus, ut, qui in- sperant Ætoli, terga darent. (8) Ægiritæ, inclinati hostis occasione utentes, acriter instare, et cum terrificis minis terga fugientium cedere. Ex quo factum, ut præ conside- ratione Ætoli plerique, fugientes, in portis sese alius alium conculcarent. (9) Alexander in ipso certamine inter dimi- candum cæsus est. Dorimachus [Archidamus?] in turba eorum qui ad portas, dum invicem trudent ac trudentur, sese enecabant, periit. (10) Reliqua multitudo Ætolorum, partim conculcata fuit, partim per abrupta fugiens, inter in- via rupium aspreta cervices fregerunt. (11) Qui ad na- ves etiam evaserant, projectis armis, turpiter omnino et præter spem domum redierunt. (12) Ita Ægiritæ, qui per negligentiam patriam amiserant, per virtutem et genero- sam fortitudinem, eandem receperunt.

LIX. Per idem etiam tempus Euripidas, quem Ætol- duce exercitus Eleis miserant, Dymæorum, Pharæensium, nec non Tritæensium fines populatus, nec mediocri in-

ἐκείνῃ, ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν ὡς ἐπὶ τὴν Ἥλειαν.

(2) Ὁ δὲ Μίλικος ὁ Δυμαῖος, ὅποτε ἐτύγχανε κατ' ἐκείνου τοῦ καιροῦς ὑποστράτηγος ἂν τῶν Ἀχαιῶν, ἐκδοθήσας πανδημίαι τοὺς τε Δυμαίους καὶ Φαραίεις, ἅμα δὲ καὶ Τριταιεῖς ἔχων, προσέκειτο τοῖς πολεμίοις ἀπαλλαστομένους ἐνεργότερον. (3) Ἐμπεσὼν δ' εἰς ἐνέδραν, ἰσφάλη, καὶ πολλοὺς ἀπέβαλε τῶν ἀνδρῶν· τετταράκοντα μὲν γὰρ ἔπεσον, ἐάλωσαν δὲ περὶ διακοσίους τῶν πεζῶν. (4) Ὁ μὲν οὖν Εὐριπίδας, ποιήσας τοῦτο τὸ προτέρημα, καὶ μετewορισθεὶς ἐπὶ τῷ γεγονότι, μετ' ἡμέρας αὐθις ἐξελθὼν, κατέλαβε παρὰ τὸν Ἀραζὼν προύριον τῶν Δυμαίων εὐκαιρον, τὸ καλούμενον Τεῖχος· (5) ὁ φασιν οἱ μῦθοι, τὸ παλαιὸν Ἑρακλέα, πολεμοῦντα τοῖς Ἥλαιοις, ἐποικοδομῆσαι, βουλόμενον ὁρμητηρίῳ χρῆσθαι τοῦτο κατ' αὐτῶν.

LX. Οἱ δὲ Δυμαῖοι καὶ Φαραίεις καὶ Τριταιεῖς, ἡλαττωμένοι μὲν περὶ τὴν βοήθειαν, δεδιότες δὲ τὸ μέλλον ἐκ τῆς τοῦ φρουρίου καταλήψεως, τὸ μὲν πρῶτον ἐκέμπον ἀγγέλου πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, δηλοῦντες τὰ γεγονότα, καὶ δαόμενοι σφίσι βοήθειν· μετὰ δὲ ταῦτα πρεσβευτὰς ἐξαπέστελλον τοὺς περὶ τῶν αὐτῶν ἐξώσοντας. (2) Ὁ δ' Ἀρατος, οὔτε τὸ ξενικὸν ἐδύνατο συστήσασθαι, διὰ τὸ κατὰ τὸν Κλεομενικὸν πόλεμον ὀλεολιπέσθαι τινὰ τῶν ὀφεισμένων τοὺς Ἀχαιοὺς τοῖς μισθοφόροις· καθόλου τε ταῖς ἐπιβολαῖς, καὶ συλλήβδην πᾶσι τοῖς τοῦ πολέμου πράγμασιν, ἀτόλμως ἐχρήτο καὶ κωλύσας. (3) Διόπερ ὁ τ' Εὐριπίδας, ἐξῆς τοῖς εἰρημένοις, Γόρτυναν τῆς Τελφουσίας. (4) Οἱ τε Δυμαῖοι καὶ Φαραίεις καὶ Τριταιεῖς, δυσελπιστήσαντες ἐπὶ ταῖς τοῦ στρατηγῶ βοήθειαις, συναφρόνησαν ἀλλήλοις εἰς τὸ τὰς μὲν κοινὰς εἰσφοράς τοῖς Ἀχαιοῖς μὴ συντελεῖν· (5) ἰδίᾳ δὲ συστήσασθαι μισθοφόρους, πεζοὺς μὲν τριακοσίους, ἱππεῖς δὲ πενήκοντα, καὶ διὰ τούτων ἀσφαλίσασθαι τὴν χώραν. (6) Τοῦτο δὲ πράξαντες, ὑπὲρ μὲν τῶν καθ' αὐτοὺς πραγμάτων ἐνδεχομένου ἐδοξάν βεβουλεύσθαι, περὶ δὲ τῶν κοινῶν τἀναντία. Πονηρὰς γὰρ ἐφοδοὺ καὶ προφάσεις, τοῖς βουλομένοις διαλύειν τὸ ἄθος, ἐδόκουν ἀρχηγοὶ καὶ καθηγεμόνες γεγονέναι. (7) Ταύτης δὲ τῆς πράξεως τὸ μὲν πλεῖστον τῆς αἰτίας ἐπὶ τὸν στρατηγὸν ἂν τις ἀναφέρει δικαίως, τὸν ὀλιγωροῦντα καὶ καταμελλόντα καὶ προέμενον αἰ τοὺς ἀσφαμένους. (8) Πᾶς γὰρ δὲ κινδυνεύων, ἕως μὲν ἂν τινας ἐπικούς ἀνέχηται παρὰ τῶν οἰκείων καὶ συμμάχων, προσανέγειν φιλεῖ ταύτας· ὅταν δὲ δυσχρηστῶν ἀπογῇ, τότε ἤδη βοθεῖν ἀναγκάζεται αὐτῷ κατὰ δύναμιν. (9) Διὸ καὶ Τριταιεῖσι καὶ Φαραίεσσι καὶ Δυμαίοις, ὅτι μὲν ἰδίᾳ συστήσαντο μισθοφόρους, καταμελλόντος τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἡγεμόνος, οὐκ ἐγκλητέον· ὅτι δὲ τὰς εἰς τὸ κοινὸν εἰσφοράς ἀπέπεινον, μεμψιμοιρητέον. (10) Ἐχρῆν γὰρ τὴν μὲν ἰδίαν χρεῖαν μὴ παραλείπειν· εὐκαιροῦντας δὲ ὅθι καὶ δυναμένους τὰ γε τῇ κοινῇ πολιτείᾳ δίκαια συντηρεῖν· ἄλλως τε καὶ, καὶ κομιδῆς ὑπαρχούσης ἀδιαπτώτου κατὰ τοὺς

ablata praeda, in Elidem se recepit. (2) Mifocus vero Dymaeus, qui ea tempestate praetoris Achaeorum legatus erat, adfectis copiis omnibus Dymaeorum, Pharaensium, nec non Tritaensium, recedentes hostes persecutus est. (3) In quos dum fertur acrius, in insidias illatus, detrimentum accepit, et multos suorum amisit; occisis quadraginta, captis e numero peditum ad ducentos. (4) Quare Euripidas, prospero pugnae successu elatus, post dies paucos iterum exercitu ducto, castellum Dymaeorum prope Araxum, Tichos dictum, loco situm opportuno, occupat. (5) Id castellum fabulae narrant ab Hercule fuisse olim exstructum, bellum gerente cum Eleis; qua veluti arce belli adversus eos uteretur.

LX. Dymaei, Pharaenses, Tritaenses, et quod hostem insequentes male pugnaverant, et quia post captum castellum metuebant in posterum, nuntios initio ad praetorem Achaeorum miserunt, ut illum de eo quod acciderat facerent certiores, et simul subveniri sibi rogarent: deinde legatos etiam miserunt, idem rogaturos. (2) Aratus vero neque mercenarium militem conscribere poterat, quod belli Cleomenici tempore partem aliquam stipendiorum Achaei conductitio militi non persolverant: et omnino in universis inceptis, atque uno verbo, in omnibus iis quae ad bellum pertinebant, cunctatorem et segnem se praebebat. (3) Idcirco et Lycurgus Athenaeum Megalopolitanorum expugnavit: et Euripidas, post illa quae diximus, Gortynam in Telphusiorum finibus. (4) Dymaei vero, Pharaenses et Tritaenses, ubi de auxilio a praetore mittendo desperare coeperunt, communi consilio decreverunt, nihil amplius in commune Achaeis contribuere; (5) sed privatim sibi militem mercede conducere: pedites nempe trecentos, equites vero quinquaginta, quorum praesidio fines suos tutarentur. (6) Qui cum haec fecerunt, suis illi quidem privatis commodis non male existimati sunt consuluisse: publice vero utilitati omnium Achaeorum pessime. Cupientibus enim gentis corpus dissipare duces atque auctores pravi conatus, cum aliqua juncti specie suscipiendi, se praebuisse sunt crediti. (7) Hujus autem admisi culpam maximam jure aliquis in Praetorem conjiciat, per negligentiam et cunctationem spes semper eorum, quibus opus erat auxilio, frustrari solitum. (8) Nempe id fieri semper amat: qui in periculo versatur, quamdiu spes sperest opis impetranda ab amicis et sociis, in ea acquiescit: ubi vero, adversis conflictatus, spem illam amisit, tunc ipsemet sibi pro viribus subvenire cogitur. (9) Quamobrem Tritaensibus, Pharaensibus, et Dymaeis, quod privatim militem conduxerint, moras trahente Achaeorum praetore; eo nomine succedendum non est: at, quod erogare in commune quidquam recusarunt, id vero reprehendendum. (10) Oportebat enim propitia quidem non praetermittere commoda; sed et quum epibus abundarent atque possent communia quoque reipublicae jura servare: quum praesertim per communes leges recepturi omnino essent quod contulissent; et, quod maximum est, quum

κοινοὺς νόμους· τὸ δὲ μέγιστον, γεγονότας ἀρχηγούς τοῦ τῶν Ἀχαιῶν συστήματος.

LXI. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Πελοπόννησον ἐν τούτοις ἦν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος διελθὼν τὴν Θετταλίαν, παρῆν εἰς Ἡπειρόν. (2) Ἀναλαβὼν δὲ τοὺς Ἡπειρώτας ἅμα τοῖς Μακεδόσι πανδημεῖ, καὶ τοὺς ἐξ Ἀχαΐας αὐτῶ συνηγηκότας σφενδονήτας τριακοσίους, ἐτι δὲ τοὺς παρὰ Πολυρρήνιων ἀπεσταλμένους Κρήτας πεντακοσίους, προῆγε· καὶ διελθὼν τὴν Ἡπειρόν, παρῆν εἰς τὴν τῶν Ἀμβρακιωτῶν χώραν. (3) Εἰ μὲν οὖν ἐξ ἐφόδου κατὰ τὸ συνεχές ἐνέβαλεν εἰς τὴν μεσόγαιαν τὴν Αἰτωλίας, ἄφνω καὶ παραδόξως ἐπιπεσὼν δυνάμει βαρεῖα, τοῖς ὁλοῖς πράγμασιν ἐπετεθεῖκε ἂν τέλος. (4) Νῦν δὲ, πεισθεὶς τοῖς Ἡπειρώταις πρῶτον ἐκπολιορκῆσαι τὸν Ἀμβρακόν, ἔδωκε τοῖς Αἰτωλοῖς ἀναστροφὴν εἰς τὸ καὶ στήναι καὶ προνοηθῆναι τι καὶ παρσκευάσθαι πρὸς τὸ μέλλον. (5) Οἱ γὰρ Ἡπειρώται, τὸ σφέτερον ἀναγκαιότερον τιθέμενοι τοῦ κοινοῦ τῶν συμμάχων, καὶ μεγάλως σπουδάζοντες ὑφ' αὐτοὺς ποιήσασθαι τὸν Ἀμβρακόν, ἐδέοντο τοῦ Φιλίππου ποιήσασθαι πολιορκίαν περὶ τὸ χωρίον, καὶ τοῦτο πρότερον ἐξελεῖν. (6) περὶ πλείστου ποιούμενοι, τὸ κομίσασθαι τὴν Ἀμβρακίαν παρὰ τῶν Αἰτωλῶν· τοῦτο δὲ γενέσθαι μόνως ἂν ἐλπίζοντες, εἰ τοῦ προειρημένου τόπου κυριεύσαντες, ἐπικαθίσαιεν τῇ πόλει. (7) Ὁ γὰρ Ἀμβρακός ἐστι μὲν χωρίον εὖ κατεσκευασμένον καὶ προτειχίσμασι καὶ τείχει· κεῖται δ' ἐν λίμναις, μίαν ἀπὸ τῆς χώρας στενὴν καὶ χωστὴν ἔχων πρόσδοον· ἐπικεῖται δ' εὐκαίρως τῇ τε χώρᾳ τῶν Ἀμβρακιωτῶν καὶ τῇ πόλει. (8) Φίλιππος μὲν οὖν, πεισθεὶς Ἡπειρώταις, καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ τὸν Ἀμβρακόν, ἐγίγνετο περὶ τὴν παρασκευὴν τῶν πρὸς τὴν πολιορκίαν.

LXII. Σκόπας δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τούτων, ἀναλαβὼν τοὺς Αἰτωλοὺς πανδημεῖ, καὶ ποιησάμενος τὴν πορείαν διὰ Θετταλίας, ἐνέβαλεν εἰς Μακεδονίαν, καὶ τὸ πεδίον ἐπιπορευόμενος τὸ κατὰ τὴν Πιρίαν, ἐφθειρε· καὶ λείας περιβαλλόμενος πλῆθος ἐπανῆγε, ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὸ Δίον. (2) Ἐκλιπόντων δὲ τῶν κατοικούντων τὸν τόπον, εἰσελθὼν, τὰ τεῖχη κατέσκαψε καὶ τὰς οἰκίας, καὶ τὸ γυμνάσιον· πρὸς δὲ τούτοις, ἐνέπρησε τὰς στοὰς τὰς περὶ τὸ τέμενος, καὶ τὰ λοιπὰ διέφθειρε τῶν ἀναθημάτων, ὅσα πρὸς κόσμον ἢ χρεῖαν ὑπῆρχε τοῖς εἰς τὰς πανηγύρεις συμπορευομένοις, ἀνέτρεψε δὲ καὶ τὰς εἰκόνας τῶν βασιλέων ἀπάσας. (3) Οὗτος μὲν οὖν, εὐθέως κατὰ τὴν ἐνστάσιν τοῦ πολέμου καὶ τὴν πρώτην πρᾶξιν, οὐ μόνον τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς θεοῖς πόλεμον ἐξενηνοχῶς, ἐπανῆει. (4) Καὶ παραγενόμενος εἰς Αἰτωλίαν, οὐχ ὡς ἡσθενηκώς, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς ἀνὴρ εἰς τὰ κοινὰ πράγματα γεγονώς, ἐτιμᾶτο καὶ περιεβλέπετο, πλήρεις ἐλπίδων καινῶν καὶ φρονήματος ἀλόγου πεποιτηκώς τοὺς Αἰτωλοὺς. (5) Ἔσχον γὰρ ἐκ τούτων διάληψιν, ὡς τῆς μὲν Αἰτωλίας οὐδ' ἐγγίξειν τολμήσαντος οὐδενός· αὐτοὶ δὲ πορθήσαντες ἀδεῶς οὐ μόνον τὴν Πελοπόννησον, καθάπερ ἔθος ἦν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τὴν Θετταλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν.

auctores ipsi corporis ac concilli Achaeorum instituendi exstitissent.

LXI. Dum in Peloponneso haec geruntur, rex Philippus, Thessaliam emensus, in Epirum venerat : (2) ibique assumptis Epirotis, qui omnes suas vires Macedonibus conjunxerant, et funditoribus trecentis qui ex Achaia missi fuerant, Cretasibus item quingentis, quos Polyrrhenii miserant, pergebat ire : transgressusque Epirum, ad Ambraciotarum fines accessit. (3) Quod si igitur absque ulla mora primo statim impetu in mediterranea Aetoliae duxisset, eamque repente et inopinato cum valido exercitu invasisset, universo bello finem impositurus fuerat. (4) Nunc, ab Epirotis persuasus, ut Ambracum prius expugnaret, odium Aetolis dedit obfirmandi se ad resistendum, et providendi prospiciendique necessaria in posterum. (5) Epirotae enim, potiore suae privatae utilitatis rationem ducentes, quam communis sociorum, magnoque desiderio flagrantibus potiundi Ambraco, petierant a Philippo, ut locum illum consideret, atque ante omnia caperet. (6) Quippe maximi aestimabant, si recipere ab Aetolis Ambraciam possent : quod quidem nulla ratione fieri posse sperabatur, nisi, loco hoc, quem diximus, prius potiti, urbi illi infesti imminerent. (7) Est enim Ambracus locus probe munitus cum castellis pro moenibus, tum muris ipsis. Situs est in mediis paludibus, aditumque a circumjacente regione unum habet, eumque angustum et ex aggesta terra manu factum : imminet autem opportune ad nocendum qua regioni Ambraciotarum, qua urbi. (8) Igitur Philippus, Epirotarum suavis, positus ante Ambracum castris, necessaria ad obsidionem parabat.

LXII. At Scopas per idem tempus Aetolorum copias universas secum trahens, instituto per Thessaliam itinere, in Macedoniam fecit impressionem : ubi per planitiem, quae in Pieria est, vagans impune, omnia vastavit : praedaeque ex iis locis facta non mediocri, Diu iter avertit. (2) Urbem ab incolis derelictam ingressus, muros et domos et gymnasium solo aequat ; porticus ad haec circa fauim incendit ; cetera omnia donaria corrumpit, quae vel ornatus causa eo loci posita erant, vel ad usus eorum qui ad solennium celebrationem undique illuc consueverant convenire : regum denique imagines omnes subvertit. (3) Atque hic, qui in ipso statim belli principio et prima expeditione, non solum hominibus, verum etiam diis, bellum intulerat, (4) postquam in Aetoliam est reversus, non pro impio et conscelerato est habitus ; sed, tamquam vir fortis beneque de communi re meritis, magno honore est exceptus, omniumque ora in se convertit : quum novorum successuum spe et vana arrogantia animos Aetolorum complevisset. (5) Quippe jam ita ipsi secum cogitabant : Aetoliae quidem assurum neminem vel appropinquare ; se vero non Peloponnesum dumtaxat, quod solenne jam pridem ipsis erat, sed etiam Thessaliam ac Macedoniam, sine timore populaturos.

LXIII. Φίλιππος δὲ, τὰ περὶ τὴν Μακεδονίαν ἀκούσας, καὶ παραχρῆμα τῆς Ἠπειρωτῶν ἀγνοίας καὶ φιλονικίας τἀπίγειρα κεκοιμημένος, ἐπολιόρχει τὸν Ἀμβρακόν. (2) Χρησάμενος δὲ τοῖς τε χώμασιν ἐνεργῶς, καὶ τῇ λοιπῇ παρασκευῇ, ταχέως κατεπλήξατο τοὺς ἰνόντας, καὶ παρέλαβε τὸ χωρίον ἐν ἡμέραις τετταράκοντα ταῖς πάσαις. (3) Ἄφεις δὲ τοὺς φυλάττοντας ὑποσπόνδους, ὄντας εἰς πεντακοσίους Αἰτωλῶν τὴν μὲν τῶν Ἠπειρωτῶν ἐπιθυμίαν ἐπλήρωσε, παραδούς τὸν Ἀμβρακόν. (4) αὐτὸς δ' ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν, προῆγε παρὰ Χαράδραν, σπεύδων διαβῆναι τὸν Ἀμβρακικὸν καλούμενον κόλπον· ὅς στενωτάτος ἐστὶ κατὰ τὸ τῶν Ἀκαρνάνων ἱερὸν, καλούμενον Ἀκτιόν. (5) Ὁ γὰρ προειρημένος κόλπος, ἐκπίπτει μὲν ἐκ τοῦ Σικελικοῦ πελάγους μεταξὺ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, στενὴ παντελῶς στόματι· λαίπει γὰρ τῶν πέντε σταδίων. (6) Προβαίνων δ' εἰς τὴν μεσόγαιαν, κατὰ μὲν τὸ πλάτος ἐφ' ἑκατὸν στάδια κεῖται, κατὰ δὲ τὸ μῆκος ἀπὸ τοῦ πελάγους προπίπτει περὶ τριακόσια στάδια· διορίζει δὲ τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν, ἔχων τὴν μὲν Ἠπειρὸν ἀπὸ τῶν ἄρκτων, τὴν δ' Ἀκαρνανίαν ἀπὸ μεσημβρίας. (7) Περαιώσας δὲ κατὰ τὸ προειρημένον στόμα τὴν δύναμιν, καὶ διελθὼν τὴν Ἀκαρνανίαν, ἦκε τῆς Αἰτωλίας πρὸς τὴν καλουμένην πόλιν Φοιτείαν· συμπεριληφὼς Ἀκαρνάνων πεζοὺς μὲν δισχιλίους, ἵπκεις δὲ διακοσίους. (8) Περιστρατοπεδεύσας δὲ τὴν προειρημένην πόλιν, καὶ προσβολὰς ἐνεργούς καὶ κατακλιττάς ἐπὶ δύο ἡμέρας ποιησάμενος, παρέλαβε καθ' ὁμολογίαν, ἀφείς ὑποσπόνδους τοὺς ὄντας τῶν Αἰτωλῶν. (9) Τῆς δ' ἐπιούσης νυκτός, ὡς ἔτι μενούσης ἀναλώτου τῆς πόλεως, ἤκον βοηθῶντες πεντακόσιοι τῶν Αἰτωλῶν. Ὡς τὴν παρουσίαν προαισθανόμενος ὁ βασιλεὺς, καθεὶς ἐπὶ τενας τόπους εὐκαίρους ἐνέδρας, τοὺς μὲν κλείους αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς ὑποχειρίους λαβεῖν, πλὴν τελέως ὀλίγων. (10) Μετὰ δὲ ταῦτα σιτομετρήσας εἰς τριακόνθ' ἡμέρας τὴν δύναμιν ἐκ τοῦ περικαταληφθέντος σίτου (πολὺ γὰρ πλῆθος ἐν ταῖς Φοιτείαις εὐρέθη συνηθροισμένον) προῆγε [τὴν δύναμιν], ποιοῦμενος τὴν πορείαν εἰς τὴν Στρατικὴν. (11) Ἀποσχὼν δὲ τῆς πόλεως περὶ δέκα στάδια, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸν Ἀχελῶν ποταμόν. Ὀρμώμενος δ' ἐνταῦθεν, ἀδεῶς ἐπὶ τὴν χώραν, οὐδενὸς ἐπεξίεναι τολμώντος τῶν ὑπαναγίων.

LXIV. Οἱ δ' Ἀχαιοὶ κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους, πιεζόμενοι τῷ πολέμῳ, τὸν δὲ βασιλεῖα πυνθανόμενοι σύγγεγκς εἶναι, πέμπουσι πρέσβεις, ἀξιούντες βοηθεῖν. (2) Οἱ καὶ συμμιζαντες ἐπὶ περὶ Στράτον ὄντι Φίλιππῳ, τὰ τε λοιπὰ διελέγοντο κατὰ τὰς ἐντολάς· καὶ τὰς ὠφελείας ὑποδεικνύντες τῷ στρατοπέδῳ τὰς ἐκ τῆς πολέμιας, ἐπειθον αὐτὸν διαβάντα τὸ Ῥίον, ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἠλείαν. (3) Ὡς ὁ βασιλεὺς διακούσας, τοὺς μὲν πρεσβευτὰς παρακατέσχε, φήσας βουλεύεσθαι περὶ τῶν παρακαλουμένων· αὐτὸς δ' ἀναζεύξας προῆγε, ποιοῦμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Μητροπολίως καὶ

LXIII. Philippus vero, auditis quæ in Macedonia gesta fuerant, quum perversitati et aviditati Epirotarum debitas pœnas statim ipse luisset, Ambracum obsidebat : (2) et partim aggeribus excitandis, partim reliquo apparatu naviter utendo, territis mox qui intus erant, intra dies quadraginta locum deditione cepit. (3) Præsidio, quod erat Ætolorum quingentorum, post datam fidem dimisso, Ambracum Epirotis tradidit, atque ita cupiditatem eorum explevit. (4) Ipse propter Charadram cum exercitu ire pergit, ad trajiciendum sinum Ambracicum properans; qui juxta fanum Acarnanum quod Actium dicitur, est arcetissimus. (5) Sinus enim Ambracicus e mari Siculo terras irrumpit inter Epirum et Acarnaniam, ore admodum angusto : quinque enim stadiorum non est. (6) Provectus vero in mediterranea, latitudinem obtinet stadiorum centum; in longum porrigitur a mari Siculo stadia trecenta. Epirum ab Acarnania separat, hanc quidem a Septemtrione, illam vero habens a meridie. (7) Igitur per os illud, quod diximus, exercitu transmissa, tum per Acarnaniam traducto, ad Ætolie urbem Phœtias venit : assumtis in transitu Acarnanum peditum duobus millibus, equitibus ducentis. (8) Positis autem circa dictam urbem castris, postquam per biduum illam variis assultibus acriter et terribiliter tentasset, deditione mox sibi traditam accepit; et, data fide, eos qui intus erant Ætoli dimisit. (9) Insecuta nocte, quasi nondum capta urbs esset, suppetias venerunt Ætoli quingenti. Quorum adventum quum rex præsensisset, opportunis quibusdam locis insessis, plerosque eorum occidit : reliquos, exceptis oppido paucis, vivos cepit. (10) Deinde triginta dierum annonam exercitui demensus, ex eo frumento quod ingenti copia Phœtias deprehensum in horreis fuerat, perrexit ire, versus Straticam agmen ducens. (11) Ubi ad stadia decem urbi appropinquasset, circa amnem Acheloum castra fecit : unde proficiscens assidue, agros impune populabatur, nemine hostium contra progredi audente.

LXIV. Eo tempore Achæi, belli incommodis oppressi, audito non procul regem Philippum abesse, missis legatis, auxilium ab eo petunt. (2) Hærebant adhuc Philippus ad Stratum, quando illum legati convenerunt : qui cum alia, quæ in mandatis acceperant, cum eo sunt locuti, tum etiam exposita ubertate prædæ quæ in hostium ditione parata esset exercitui, suaserunt illi, ut tractis Rhium copiis in Eleam faceret impressionem. (3) Rex, his auditis, legatos quidem secum detinuit, deque postulatis ipsorum se deliberaturum dixit : ceterum motis castris ad Metropolim et

Κωνσταντής. (4) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ τὴν μὲν ἄκραν τῆς Μητροπόλεως κατεῖχον, τὴν δὲ πόλιν ἐξέλιπον. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἐμπρήσας τὴν Μητρόπολιν, προῆει κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπὶ τὴν Κωνσταντήν. (5) Τῶν δ' Αἰτωλῶν ἱππέων ἀθροισθέντων, καὶ τολμησάντων ἀπαντᾶν πρὸς τὴν τοῦ ποταμοῦ διάβασιν, ἣ κεῖται πρὸ τῆς πόλεως, εἰκοσι στάδια διάχουσα, καὶ πεπεισμένων, ἣ κωλύσειν τελέως, ἣ κακοποιήσιν πολλὰ τοὺς Μακεδόνας περὶ τὴν ἔκβασιν· (6) συννόησας αὐτῶν τὴν ἐπιβολὴν ὁ βασιλεὺς, παρήγγειλε τοῖς πελτασταῖς, πρῶτοις ἐμβαλεῖν εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ ποιῆσθαι τὴν ἔκβασιν ἀθρόους κατὰ τάγμα συνησκευάσας. (7) Τῶν δὲ πευθαρχούντων, ἅμα τῷ τὴν πρώτην διαβῆναι σημαίαν, βραχέα ταύτης καταπειράσαντες οἱ τῶν Αἰτωλῶν ἱππεῖς, ἐν τῷ ταύτην τε μέναι συνασπίσασαν, καὶ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην διαβαινούσας συμφράττειν τοῖς ὅπλοις πρὸς τὴν ὁρεστώσαν· ἀπραγούντες καὶ δυσχρήστως ἀπαλλάττοντες, ἀπεχώρουσαν πρὸς τὴν πόλιν. (8) Καὶ λοιπὸν ἤδη τὸ μὲν Αἰτωλῶν φρόνημα, συμπεφευγὸς εἰς τὰς πόλεις, ἦγε τὴν ἡσυχίαν. (9) Ὁ δὲ Φίλιππος ἐπιδιὰς τῷ στρατεύματι, καὶ πορθήσας ἀδελῶς καὶ ταύτην * * Ἰθωρίαν. Τοῦτο δ' ἔστι χωρίον, ὃ κεῖται μὲν ἐπὶ τῆς παρόδου κυρίως, ὄχυρότητι δὲ φυσικῇ καὶ χειροποιήτῳ διαφέρει. (10) Συνεγγίζοντος δ' αὐτοῦ, καταπλαγέντες οἱ φυλάττοντες ἐξέλιπον τὸν τόπον· ὃ δὲ βασιλεὺς, κυριεύσας τοῦ τόπου, εἰς ἔδαφος καθεῖλε. (11) Παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς πύργους τοὺς κατὰ τὴν χώραν ἐπέταξε τοῖς προνομεύουσι καταφέρειν.

LXV. Διελθὼν δὲ τὰ στενὰ, τὸ λοιπὸν ἤδη βάδην καὶ πρᾶειαν ἵππειοι τὴν πορείαν, ἀναστροφὴν διδῶς τῇ δυνάμει πρὸς τὰς ἀπὸ τῆς χώρας ὠφελείας. (2) Γέμοντος δὲ τοῦ στρατοπέδου πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ἦκε πρὸς τοὺς ἐπ' Ἀχελῷῳ Οἰνιάδας. (3) Καταστρατοπεδεύσας δὲ πρὸς τὸ Παιάνιον, τοῦτο πρῶτον ἐξελεῖν ἄκρινε· ποιησάμενος δὲ προσβολὰς συνεχεῖς, εἶλεν αὐτὸ κατὰ κράτος, πόλιν κατὰ μὲν τὸν περίβολον, οὐ μέγαλην· ἐλάττων γὰρ ἦν ἑπτὰ σταδίων· κατὰ δὲ τὴν σύμπασαν κατασκευὴν οἰκιῶν καὶ τειχῶν καὶ πύργων, οὐδ' ὅποιος ἦν. (4) Ταύτης δὲ τὸ μὲν τεῖχος κατέσκαψε πᾶν εἰς ἔδαφος· τὰς δ' οἰκίσεις διαλύων, τὰ ξύλα καὶ τὸν κέραμον εἰς σχεδίας καθήρμιζε τῷ ποταμῷ μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας εἰς τοὺς Οἰνιάδας. (5) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλλοντο διατρεῖν τὴν ἄκραν τὴν ἐν ταῖς Οἰνιάδασι, ἀσφαλισάμενοι τείχεσι καὶ τῇ λοιπῇ κατασκευῇ· συνεγγίζοντος δὲ τοῦ Φιλίππου, καταπλαγέντες, ἐξεχώρησαν. (6) Ὁ δὲ βασιλεὺς, παραλαβὼν καὶ ταύτην τὴν πόλιν, ἐξαυτῆς προελθὼν, κατεστρατοπέδευσε τῆς Καλυδωνίας πρὸς τὸ χωρίον ὄχυρον, ὃ καλεῖται μὲν Ἑλαιος, ἡσφαλισταὶ δὲ τείχεσι καὶ ταῖς λοιπαῖς παρασκευαῖς διαφερόντως· Ἀττάλου τὴν περὶ αὐτὸ κατασκευὴν ἀναδεξαμένου τοῖς Αἰτωλοῖς. (7) Γενόμενοι δὲ καὶ τούτου κύριοι κατὰ κράτος οἱ Μακεδόνες, καὶ πᾶσαν κατασύραντες τὴν Καλυδωνίαν, ἤκον πάλιν εἰς τοὺς Οἰνιάδας. (8) Ὁ δὲ Φίλιππος συνθεα-

Conopen ducit. (4) Arcem Metropoleos tenebant Aetoli, urbem deseruerant. Philippus, Metropoli cremata, ad Conopen iter continuat. (5) Quum autem equites Aetoli in unum convenissent, et ad fluminis transitum (qui locus stadia viginti ab urbe distat) occurrere illi ausi essent, sperantes, se vel transitu hostem omnino prohibitueros, vel certe transeuntium agmen male prorsus habituros: (6) rex, cognito eorum consilio, cetratos in amnem primos jubet ingredi, et ut per manipulos in testudines conglobati fluvio exirent. (7) Quod quum hi fecissent, simul ac primus trajecit manus, equites Aetolorum, levi praelio cum his habito, ubi et hanc densatis scutis subsistere, et secundam tertiamque transire, et ad eam quae jam firma stabat se adjungere, pariterque nexa scutorum compage se protegere, vident; quia adeo nihil efficere poterant, ut admodum ipsi laborarent, in urbem se recipiunt. (8) Ac jam de cetero, ferox ille animus Aetolorum intra moenia compulsi, se continuit. (9) Philippus deinde, reliquo exercitu trajecto, agrum impune depopulatus, Ithoriam [usque accedit]: qui locus cum natura tum arte munitissimus, in ipsis est via, per quam necessario transitur. (10) Appropinquante rege, praesidiarii milites metu percussae stationem deserunt. Rex loco potitus, solo aequavit: (11) simulque populatoribus imperavit, ut ceteras omnes arces, quae in ea regione essent, pariter dejicerent.

LXV. Superatis autem angustiis, lento deinde gradu ac leniter procedebat, otiumque militi dabat praedas ex illa regione convectandi. (2) Deinde, quum jam rebus omnibus abundaret exercitus, ad Ceniadas oppidum duxit, in Acheoli fluminis ripa situm: (3) castrisque ad Pacanium communitis, id primum statuit expugnare; ac mox, continuis eius invasionibus, per vim cepit: urbem ambitu non magnam; minor enim est stadiorum septem; ceterum, quae apparatu omni aedium, moenium, turrium, nulli prorsus cederet. (4) Hujus moenia undique solo aequavit: domos vero demoliens, materiam et lateres coctiles cum cura impositis ratibus Ceniadas per amnem devexit. (5) Aetoli principio arcem, quae Ceniadis erat, tueri constituerant, muris ceteroque apparatu firmatam: sed, ubi Philippus propius accessit, praeformidine locum deseruerunt. (6) Rex, haec quoque potitus urbe, castra continuo promovel ad locum agri Calydonii, qui Elaeus dicitur, et moenibus egregie munitum, et ceteris rebus omnibus necessariis; quippe Aetolus exstruendum instruendumque receperat Aetolis. (7) Haec quoque per vim in potestatem redacta, Macedones Calydoniorum fines agunt feruntque, deinde retro Ceniadas repe-

σήμενος τὴν εὐκαιρίαν τοῦ τόπου, πρὸς τε τὰλλα, καὶ μάλιστα πρὸς τὰς εἰς Πελοπόννησον διαβάσεις, ἐπεβά-
 λτο τειχίζειν τὴν πόλιν. (9) Τοῦς γὰρ Οἰνιάδας κεί-
 σθαι συμβαίνει παρὰ θάλατταν, ἐπὶ τῷ πέρατι τῆς
 Ἀκαρνανίας, τῷ πρὸς Αἰτωλοῦς συνάπτοντι περὶ τὴν
 ἀρχὴν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. (10) Τῆς δὲ Πελο-
 ποννήσου τέτακται μὲν ἡ πόλις καταντικρὺ τῆς παρα-
 λίας τῆς τῶν Δυμαίων ἑγγιστα δ' αὐτῆς ὑπάρχει τοῖς
 κατὰ τὸν Ἀραξὸν τόποις· ἀπέχει γὰρ οὐ πλεον ἑκατὸν
 σταδίων. (11) Εἰς δ' βλάβας, τὴν τε ἄκραν καθ' αὐτὴν
 ἡσφαλίσσας, καὶ τῇ λιμένι καὶ τοῖς νεωρίοις ὁμοῦ τεί-
 χος περιβαλὼν, ἐνεχειρεῖ συνάψαι πρὸς τὴν ἄκραν
 χρώμενος εἰς τὴν οἰκονομίαν ταῖς ἐκ τοῦ Παιανίου
 παρασκευαίς.

LXVI. Ἐτι δὲ περὶ ταῦτα γιγνομένου τοῦ βασι-
 λέως, παρὴν ἐκ Μακεδονίας ἄγγελος, διασαρῶν ὅτι
 συμβαίνει, τοὺς Δαρδανεῖς, ὑπονεσηχότας τὴν εἰς Πε-
 λοπόννησον αὐτοῦ στρατείαν, ἀθροίζειν δυνάμεις, καὶ
 παρασκευὴν ποιεῖσθαι μεγάλην, κεκρυμμένας ἐμβαλεῖν
 εἰς τὴν Μακεδονίαν. (2) Ἀκούσας δὲ ταῦτα, καὶ
 νομίσας ἀναγκαῖον εἶναι βοηθεῖν κατὰ τάχος τῇ Μακε-
 δονίᾳ· τοὺς μὲν παρὰ τῶν Ἀχαιῶν πρέσβεις ἀπέστειλε,
 δοὺς ἀπόκρισιν, ὅτι, τοῖς προσηγγελμένοις ἐπαρέσας,
 οὐδὲν προυργιαίτερον ποιήσεται μετὰ ταῦτα, τοῦ βο-
 θεῖν σφίσι κατὰ δύναμιν. (3) Αὐτὸς δ' ἀναυξίας,
 μετὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο τὴν ἐπάνοδον, ἥπερ καὶ τὴν πα-
 ρουσίαν ἐπεποιήτο. (4) Μέλλοντος δὲ αὐτοῦ διαβαί-
 νειν τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἐξ Ἀκαρνανίας εἰς Ἥπει-
 ρον, παρὴν ἐφ' ἑνὸς λέμβου Δημήτριος ὁ Φάριος,
 ἐκπεπτωκὺς ὑπὸ Ῥωμαίων ἐκ τῆς Ἰλλυρίδος ὑπὲρ
 ὧν ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἡμῖν δεδήλωται. (5) Τοῦτον
 μὲν οὖν ὁ Φίλιππος ἀποδεξάμενος φιλανθρώπως, ἐκέ-
 λαισε πλεῖν ὡς ἐπὶ Κόρινθον, ἀκείθεν ἦκειν διὰ Θετ-
 τालίας εἰς Μακεδονίαν· αὐτὸς δὲ διαβάς εἰς τὴν Ἥπει-
 ρον, προῆγε κατὰ τὸ συνεχές εἰς τὸ πρόσθεν. (6)
 Παραγενομένου δ' αὐτοῦ τῆς Μακεδονίας εἰς Πέλλαν,
 ἀκούσαντες οἱ Δαρδάνιοι παρὰ Θρακῶν τινων αὐτομό-
 λων τὴν παρουσίαν τοῦ Φιλίππου, καταπλαγέντες,
 παραχρῆμα διέλυσαν τὴν στρατίαν, καίπερ ἤδη σύνεγ-
 γος ὄντες τῆς Μακεδονίας. (7) Φίλιππος δὲ πυθόμενος
 τὴν τῶν Δαρδανέων μετάνοιαν, τοὺς μὲν Μακεδόνας
 διαῖτρε πάντας ἐπὶ τὴν τῆς ὁπώρας συγκομιδὴν· αὐ-
 τὸς δὲ, πορευθεὶς εἰς Θετταλίαν, τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ
 θέρους ἐν Ααρίσῃ διῆγε. (8) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν
 αὐτοῦ, Αἰμιλιος ἐκ τῆς Ἰλλυρίδος εἰσήγε λαμπρῶς εἰς
 τὴν Ῥώμην τὸν θρίαμβον Ἀννίβας δὲ, Ζάκανθαν ἡρη-
 κὺς κατὰ κράτος, διέλυσε τὰς δυνάμεις εἰς παραχει-
 μασίαν. (9) Ῥωμαῖοι δὲ, προσπεσούσης αὐτοῖς τῆς
 Ζακανθαίων ἀλώσεως, πρεσβευτὰς ἐπεμπον ἐξαιτή-
 σοντας Ἀννίβαν παρὰ Καρχηδονίων, ἅμα δὲ πρὸς τὸν
 πόλεμον παρεσκευάζοντο, καταστήσαντες ἑκάτους Πό-
 κλιον Κορνήλιον, καὶ Τιβέριον Σεμπρόνιον. (10)
 Ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς τὰ μὲν κατὰ μέρος ἐν τῇ προτέρᾳ βί-
 βῳ δεδηλώκαμεν νῦν δ' ἀναμνήσεως χάριν αὐτὰ προ-

tunt. (8) Philippus, animadversa opportunitate loci, tum
 ad alia, tum ad trajiciendum in Peloponnesum, muris ur-
 bem cingere constituit. (9) Ceniadarum enim oppidum
 ad mare situm est, in ultima parte Acarnanæ, qua Ætolos
 contingit, circa principium sinus Corinthiaci. (10) Habet
 oppositam sibi in Peloponneso oram Dymæorum; proxi-
 meque abest a vicinis Araxo locis: sunt enim interjecta
 stadia non amplius centum. (11) Propterea Philippus et
 arcem per se valde munivit; et portui ac navalibus muro
 circumdato, arci illa conjungere cogitabat: usus in eam
 rem iis copiis, quas Pæanio avexerat.

LXVI. Dum in his rex erat, ecce a Macedonia nuntium,
 qui diceret, Dardanio, intelligentes regem parare expedi-
 tionem in Peloponnesum, decrevisse Macedoniam inva-
 dere, in eamque rem exercitum conscribere, et magnos
 apparatus facere. (2) Quo nuntio accepto, Philippus, quum
 oportere omnino judicaret Macedoniæ quam primum auxi-
 liatum ire, legatos Achæorum cum hoc responso domum
 remisit: simul iis providisset, quæ modo nuntiata fuerant,
 nihil postmodo antiquius sibi futurum, quam ut pro virili
 opem ipsis ferat. (3) Deinde, motis castris, eadem qua
 venerat magnis itineribus retrogreditur. (4) Cum inibi
 esset, ut trajecto sinu Ambracico ex Acarnania in Epirum
 ingrederetur, adfuit illi Demetrius Pharius, qui ex Illyrico
 a Romanis ejectus (sicut ante narravimus) cum unico
 lembo advenerat. (5) Hunc rex benigne acceptum, petere
 Corinthum jubet, atque inde per Thessaliam in Macedo-
 niam ad se venire. Ipse, Epirum emensus, continuis itine-
 ribus pergebat. (6) Qui ut ad Pellam, Macedoniæ urbem,
 pervenit; Dardanii, cognito per Thraces quosdam transfugas
 ejus reditu, re inopinata perterriti, etsi non longe a
 finibus Macedoniæ aberant, exercitum tamen protinus
 dimiserunt. (7) Philippus, postquam Dardanio consilium
 sensit mutasse, omnibus Macedonibus ad fruges fructusque
 ex agris comportandos missionem dedit: ipse in Thessa-
 liam se contulit, reliquum æstatis Larissæ acturus. (8)
 Eodem tempore Paulus Æmilius triumphum ex Illyrico
 magnificum reportavit: et Hannibal, post expugnatam
 magna vi Saguntum, in hibernis exercitum collocavit:
 (9) Romani vero, de capta urbe Sagunto facti certiores,
 legatos ad Carthaginienses miserunt, qui dedi sibi Han-
 nibalem deposcerent; ipsique interim nihilo segnius ad
 bellum se parabant, creatis consulibus Publ. Cornelio Sci-
 pione, et Tib. Sempronio. (10) De quibus rebus quum
 sigillatim libro superiore dixerimus, nunc refricandæ
 dumtaxat memoriæ gratia, sicut antea promisimus, eorum

ηγεγάμεθα, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπαγγελίαν, ἵνα γινώσκῃται τὰ κατέλλα τῶν πραγμάτων. (11) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔτος ἔλγηε τῆς ὑποκειμένης Ὀλυμπιάδος.

LXVII. Παρὰ δὲ τοῖς Αἰτωλοῖς ἤδη τῶν ἀρχαιρεσιῶν καθηκόντων, στρατηγὸς ἦρθέη Δορίμαχος· δὲ παρ' αὐτοῖς, τὴν ἀρχὴν παραλαβὼν, καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ἀθροίσας μετὰ τῶν ὅπλων, ἐνέβαλεν εἰς τοὺς ἀνω τόπους τῆς Ἠπείρου, καὶ τὴν χώραν ἐδήϊου, θυμικώτερον χρώμενος τῇ καταφθορᾷ. (2) Τὸ γὰρ πλεῖον οὐ τῆς σφετέρως ὠφέλειας, ἀλλὰ τῆς τῶν Ἠπειρωτῶν βλάβης χάριν ἔκαστα συνετέλει. (3) Παραγενόμενος δὲ πρὸς τὸ περὶ Δωδώνην ἱερὸν, τὰς τε στοὰς ἐνέκρησε, καὶ πολλὰ τῶν ἀναθημάτων διέφθειρε, κατέσκαψε δὲ καὶ τὴν ἱερὰν οἰκίαν. (4) ὥστε μὴτ' εἰρήνης ὄρον, μὴτε πολέμου, πρὸς Αἰτωλοὺς ὑπάρχειν, ἀλλ' ἐν ἀμφοτέροις ταῖς περιστάσεσι παρὰ τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθη καὶ νόμιμα χρῆσθαι ταῖς ἐπιβολαῖς. (5) Οὗτος μὲν οὖν, ταῦτα καὶ τοιαῦτα διαπραξάμενος, ἐπανῆγεν αὐθις εἰς τὴν οἰκίαν. (6) Τοῦ δὲ χειμῶνος ἔτι προβαίνοντος, καὶ πάντων ἀθληπικῶτων τὴν παρουσίαν τοῦ Φιλίππου διὰ τὸν καιρὸν, ἀναλαβὼν ὁ βασιλεὺς χαλκασπίδας μὲν τρισχιλίου, πελταστὰς δὲ δισχιλίου, καὶ Κρήτας τριακοσίους, πρὸς δὲ τούτοις ἱππεῖς τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν εἰς τετρακοσίους, προῆγεν ἀπὸ Λαρίσης. (7) καὶ διαβιβάσας τούτους ἐκ Θεσσαλίας εἰς Εὐβοίαν, κάκειθεν εἰς Κύνον, ἦκε διὰ τῆς Βοιωτίας καὶ Μεγαρίδος εἰς Κόρινθον περὶ τροπὰς χειμερινὰς· ἐνεργὸν καὶ λαθραῖαν πεποιημένος τὴν παρουσίαν οὕτως, ὥστε μηδένα Πελοποννησίων ὑπονοῆσαι τὸ γεγονός. (8) Κλείσας δὲ τὰς πόλεις τοῦ Κορίνθου, καὶ διαλαβὼν τὰς ὁδοὺς φυλακαῖς, τῇ κατὰ πόδας Ἀρατὸν μὲν τὸν πρεσβύτερον ὡς αὐτὸν ἐκ τοῦ Σικυῶνος μεταπέμπετο, γράμματά τε πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν καὶ πρὸς τὰς πόλεις ἐξαπέστειλεν· ἐν οἷς διεσάφη, πότε καὶ ποῦ δεήσει συναντᾶν πάντας ἐν τοῖς ὅπλοις. (9) Ταῦτα δὲ οἰκονομήσας, ἀνέειυξε· καὶ προελθὼν, κατεστρατοπέδευσε τῆς Φλιασίας περὶ τὸ Διοσκούριον.

LXVIII. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Εὐριπίδας, ἔχων Ἡλείων δύο λόχους, μετὰ τῶν πειρατῶν καὶ μισθοφόρων, ὥστ' εἶναι τοὺς πάντας εἰς δισχιλίους καὶ διακοσίους, ἅμα δὲ τούτοις ἱππεῖς ἑκατὸν, δρμήσας ἐκ Ψωφίδος ἐποῖαίτο τὴν πορείαν διὰ τῆς Φενικῆς καὶ Στυμφαλίας· οὐδὲν μὲν εἰδὼς τὴν κατὰ τὸν Φίλιππον, βουλόμενος δὲ κατασῶραι τὴν τῶν Σικυωνίων χώραν. (1) Τῆς δὲ νυκτὸς τῆς αὐτῆς, ἐν ἣ συνέβαινε στρατοπεδεύειν τὸν Φίλιππον περὶ τὸ Διοσκούριον, παρηλαχῶς τὴν στρατοπεδείαν τοῦ βασιλέως, περὶ τὴν ἐωθινήν ἐμβάλλειν οἷός τ' ἦν εἰς τὴν Σικυωνίαν. (2) Τῶν δὲ παρὰ τοῦ Φιλίππου Κρητῶν τινες ἀπολελοιπότες τὰς τάξεις, καὶ διιχνεύοντες περὶ τὰς προνομὰς, ἐμπίπτουσιν εἰς τοὺς περὶ τὸν Εὐριπίδαν. (3) ὁ δὲ ἀνακρίνας, καὶ συνείη τὴν παρουσίαν τῶν Μακεδόνων ὁ προειρημένος, οὐδενὶ ποιήσας φανερόν οὐδὲν τῶν προσπετωκότων, ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν, ἐξ ὑποστροφῆς αὐθις ἀνέλυε

meminimus : ut eo melius, quæ res gestæ in idem tempus incidant, cognoscatur. (11) Tum autem Olympiadis cætesimæ quadagesimæ primus annus in exitu erat.

LXVII. Jam Ætoli, appetente comitiorum tempore, prætorem Dorimachum creaverunt : qui, simul ac magistratum iniiit, iussos convenire in armis Ætolos, in superiorem Epiri partem duxit, eamque regionem omni clade belli affecit, agrorum vastationi animosius indulgens : (2) ut qui non tam compendii sui studio id faceret, quam ut Epirotis noceret. (3) Ad Dodonæum sanum ut venit, et porticus cremavit et donaria multa corruptit : ipsam denique sacram sedem funditus evertit. (4) Quippe Ætoli neque pacis neque belli leges norunt : sed utroque tempore, contra jus gentium et omnium hominum instituta, quidvis facere audent. (5) Ac Dorimachus quidem, talibus tantisque facinoribus admissis, domum ad suos revertit. (6) Philippus vero, adulta jam hieme, cum nemo amplius propter anni tempus de ejus reditu spem ullam haberet, tribus millibus eorum militum assumtis, qui ab æneis clypeis quos gestant chalcaspides dicuntur, cetratis his mille, Cretensibus trecentis, cum aulico suo equitatu quædringentorum fere equitum, Lariass proficiscitur : (7) et trajectis copiis e Thessalia in Eubœam, inde Cynum, per Boeotiae et Megaridis fines Corinthum circa brumam venit : ita contento et occulto itinere usus, ut ne suspicio quidem ejus rei ulla Peloponnessis suboleret. (8) Corinthi portis clausis, et dispositis per vias custodibus, postridie ejus diei Aratum seniore Sicyone accessit : datisque literis ad prætorem Achæorum et urbes Achæicas quando et quo illos sibi in armis vellet occurrere, significat. (9) Quibus rebus curatis, versus Dioscurium Philiasæ castra movet, ibique consedit.

LXVIII. Eodem illo tempore Euripidas, duabus Eleorum cohortibus comitatus, cum piratis et mercede conductis (ut simul omnes numerum explerent duum millium et ducentorum), ad hæc equitibus centum, profectus Psophide, per Pheneensium et Stymphaliorum fines agmen ducebat : quum de Philippi expeditione nihil inaudisset, verum ex agro Sicyonio prædas vellet agere. (2) Is igitur, illa ipsa nocte qua Philippus circa Dioscurium consederat, castra regia prætergressus, in fines Sicyoniorum mane erat ingressurus. (3) Sed quum e Cretensibus Philippi quidam, signis suis relictis, dum inter pabulandum omnia vestigant, in hostes incidissent ; (4) Euripidas, ubi expresso a Cretensibus indicio cognovit de adventu Macedonum, nulla penitus eorum quæ didicerat significatione cuiquam data, cum exercitu retrocessit, eamdem qua venerat viam ingre-

τὴν αὐτὴν ὁδὸν, ἐν ἧπερ ἦκε· (6) βουλόμενος, ἅμα δὲ καὶ καταπιῶν, καταταχέσειν τοὺς Μακεδόνας διεκβαλὼν τὴν Στυμφαλίαν, καὶ συνάψας ταῖς ὑπερκειμέναις δυσχωρίαις· (8) Ὁ δὲ βασιλεὺς, οὐδὲν εἰδὼς τῶν περὶ τοὺς ὑπεναντίους, κατὰ δὲ τὴν αὐτοῦ πρόθεσιν ἐναεῖζας τὴν ἑωθινήν, προῆγε, κρίνων ποιῆσθαι τὴν πορείαν παρ' αὐτὸν τὸν Στύμφαλον, ὥς ἐπὶ τὰς Καφύας. (7) Ἐνθάδε γὰρ ἐγγράφει τοῖς Ἀχαιοῖς συναθροῖσθαι μετὰ τῶν ὅκλων.

LXIX. Τῆς δὲ πρωτοπορείας τῶν Μακεδόνων ἐπιβαλούσης ἐπὶ τὴν ὑπερβολὴν τὴν περὶ τὸ καλούμενον Ἀπελαυρον, ἣ πρόκειται τῆς τῶν Στυμφαλίων πόλεως περὶ δέκα στάδια, ἅμα συνεκύρῃσεν καὶ τὴν τῶν Ἠλείων πρωτοπορείαν συμπεσεῖν ἐπὶ τὴν ὑπερβολήν. (2) Ὁ μὲν οὖν Εὐριπίδας, συννοήσας τὸ γεγονός ἐκ τῶν προσηγγεμένων, παραλαβὼν μεθ' αὐτοῦ τινὰς τῶν ἱππέων, καὶ διαδράς τὸν ἐνεσθότα καιρὸν, ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν Ψωφίδα ταῖς ἀνοδίαις. (3) Τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος τῶν Ἠλείων ἐγκαταλειμμένον ὑπὸ τοῦ προεστῶτος, καὶ γεγονός ἐκπλαγὲς ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι, κατὰ πορείαν ἔμενε, διαπορούμενον τί δεῖ ποιῆν, καὶ ποῖ τρέψεσθαι. (4) Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον αὐτῶν οἱ προεστῶτες ὑπελάμβανον τῶν Ἀχαιῶν αὐτῶν τινὰς συμβεβηθῆναι καὶ μάλιστα ἡπάτων αὐτοὺς οἱ γαλασπίδες· (5) Μεγαλοπολίτας γὰρ εἶναι τούτους ἐδόξαζον, διὰ τὸ τοιούτοις ὅκλοις κεχρησθαι τοὺς προειρημένους ἐν τῇ περὶ Σελασίαν πρὸς Κλεομένην κινδύνῳ, καθολίσαντος Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν παροῦσαν χρεῖαν. (6) Διὸ περ ἀπεχώρουν τηροῦντες τὰς τάξεις πρὸς τινὰς ὑπερδεξίους τόπους, οὐκ ἀπελπίζοντες τὴν σωτηρίαν· ἅμα δὲ τῇ προάγοντας αὐτοῖς τοὺς Μακεδόνας σὺν ἑγγυς γενέσθαι, λαβόντες ἔννοιαν τοῦ κατ' ἀλήθειαν ὄντος, πάντες ὥρμησαν πρὸς φυγὴν, ῥίψαντες τὰ ὅπλα. (7) Ζωγρεῖα μὲν οὖν ἐάλωσαν αὐτῶν περὶ χιλίων καὶ διακοσίων· τὸ δὲ λοιπὸν διασπάρη πλῆθος, τὸ μὲν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν κρημνῶν διέφυγον δ' οὐ πλείους τῶν ἑκατόν. (8) Ὁ δὲ Φίλιππος τὰ τε σκῦλα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους εἰς Κόρινθον ἀποπέμψας, εἰχeto τὸν προκειμένον. (9) Τοῖς δὲ Πελοποννησίοις πᾶσι παράδοξον ἐφάνη τὸ γεγονός· ἅμα γὰρ ἤκουον τὴν παρουσίαν καὶ τὴν νίκην τοῦ βασιλέως.

LXX. Ποιησάμενος δὲ τὴν πορείαν διὰ τῆς Ἀρκαδίας, καὶ πολλὰς ἀναδεξάμενος χιόνας καὶ ταλαιπωρίας ἐν ταῖς περὶ τὸν Ὀλύγγυρον ὑπερβολαῖς, τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν κατήρκε νύκτωρ εἰς Καφύας. (2) Θερπεύσας δὲ τὴν δύναμιν ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐνταῦθα, καὶ προσαναλαβὼν Ἀρατὸν τὸν νεώτερον, καὶ τοὺς ἅμα αὐτῷ συναθροισμένους τῶν Ἀχαιῶν, ὥστ' εἶναι τὴν ὅλην δύναμιν εἰς τοὺς μυρίους, προῆγε διὰ τῆς Κλειτορίας ὥς ἐπὶ Ψωφίδος, συναθροίζων ἐκ τῶν πόλεων, ὅπου διαπορεύετο, βέλαι καὶ κλίμακας. (3) Ἡ δὲ Ψωφίς, ἔστι μὲν ὁμολογούμενον καὶ παλαιὸν Ἀρχάδων κτίσμα τῆς Ἀζανίδος· κεῖται δὲ τῆς μὲν συμπάσης

diens; (5) quo posset (ita enim sperabat) Macedones antevertere, et, Stymphaliam emensus, superiora atque aspera loca attingere. (6) Rex, quid ageret hostis prorsus ignarus, primo mane, uti constituerat, itineri se accingit, per ipsam urbem Stymphalum Caphyas petere in animo habens: (7) eo namque ut cum armis convenirent Achæi, per litteras cum ipsis egerat.

LXIX. Pervenerat jam Macedonum primum agmen ad summitatem clivi, qui prope locum est, quem Apelaureum vocant, urbi Stymphaliorum præjacentem, stadiorum circiter decem intervallo: cum et Eleorum pariter primum agmen eidem summitati appropinquare contigit. (2) Quod ubi ex iis, quæ nuntiabantur, intellexit Euripidas; assumptis aliquot equitibus, præsentī discrimini se eripiens, per invias cotes Psophidem se recepit. (3) Cetera vero multitudo Eleorum, a ductore suo prodita, novitate rei stupens, gradum sistere, et, quid consilii caperet, quo se verteret, hæreret. (4) Nam initio arbitrabantur qui eis præfecti erant, Achæorum solummodo nonnullos pro ferenda ope congregatos in unum accurrisse: et in primis in errorem eos inducebant illi qui æneis clypeos gestabant. (5) Megalopolitanos enim hos esse arbitrabantur: quoniam in pugna cum Cleomene ad Selasiam pugnata, eo genere armorum uti fuerant Megalopolitani, quum ita eos Antigonus in usum illius prælii armassent. (6) Itaque servatis ordinibus ad proximos colles succedebant, nondum spe salutis amissa. Ubi vero Macedones ulterius pergentes propius ad illos accesserunt, cognito quod res erat, abjicere omnes arma et in pedes se conjicere. (7) Capti igitur sunt ad mille et ducentos: reliqua turba partim a Macedonibus cæsa est, partim inter abrupta montium periit: evaserunt non amplius centum. (8) Philippus, spoliis et captivis Corinthum amandatis, pergit destinata exsequi. (9) Omnibus autem Peloponnesiis mira res ea visa est: simul enim, et venisse, et vicisse regem, audiebant.

LXX. Itinere dein facto per Arcadiam, postquam nives multas atque ærumnas in superando Olygyro monte per tulisset, tertio demum die Caphyas pervenit. (2) Ibi post refectum bidui spatio exercitum, assumpto juniore Arato, cum iis copiis Achæorum, quas ille tum paratas habuit, ita ut fierent omnes ad decem millia, per agrum Clitoris oppidi Psophidem duxit, ex omnibus urbibus per quas transibat, tela et scalas congerens. (3) Psophis oppidum est, quod omnes fatentur, antiquum, ab illis Arcadibus conditum,

Πελοποννήσου κατὰ τὴν μεσόγαιαν, αὐτῆς δὲ τῆς Ἀρκαδίας ἐπὶ τοῖς πρὸς δυσμὰς πέρασιν, συνάπτουσα τοῖς περὶ τὰς ἰσχυρὰς κατοικοῦσιν τῶν προσεσπερίων Ἀχαιῶν. (4) Ἐπείκειται δ' εὐφῶς τῇ τῶν Ἡλείων χώρα, μεθ' ὧν συνέβαινε τότε πολιτεύεσθαι αὐτῇ. (5) Πρὸς ἣν Φίλιππος τρίτατος ἐκ τῶν Καφυῶν διανύσας, κατεστρατοπέδευε περὶ τοὺς ἀπέναντι τῆς πόλεως ὑπερχειμένους βουνούς, ἀφ' ὧν ἦν κατοπεύειν τὴν τε πόλιν ὀλην ἀσφαλῶς, καὶ τοὺς περὶ αὐτῆς τόπους. (6) Συνθεωρῶν δὲ τὴν ὀχυρότητα τῆς Ψωφίδος ὁ βασιλεὺς, ἠγορεῖτο, τί χρὴ ποιεῖν. (7) Παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀφ' ἑσπέρης πλευρὰν αὐτῆς καταφέρεται ἄβρος χειμάρρους ποταμὸς, ὃς κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ χειμῶνος ἀβατός ἐστι, ποιεῖ δὲ καὶ τὸ παράπαν ἔχυρὰν καὶ δυσπρόσοδον τὴν πόλιν διὰ τὸ μέγεθος τοῦ κοιλώματος, ὃ κατὰ βραχὺ τῷ χρόνῳ κατείργασται, φερόμενος ἐξ ὑπερδεξιῶν τόπων. (8) Παρὰ δὲ τὴν ἀπ' ἡοῦς πλευρὰν ἔχει τὸν Ἐρύμανθον, μέγαν καὶ ἄβρον ποταμὸν· ὑπὲρ οὗ πολλὴ καὶ ὑπὸ πολλῶν τεθρόλληται λόγος. (9) Τοῦ δὲ χειμάρρου προσπίπτοντος πρὸς τὸν Ἐρύμανθον ὑπὸ τὸ πρὸς μεσημβρίαν μέρος τῆς πόλεως, συμβαίνει τὰς μὲν τρεῖς ἐπιφανείας αὐτῆς, ὑπὸ τῶν ποταμῶν περιλαμβανομένης, ἀσφαλίζεσθαι τὸν προειρημένον τρόπον. (10) Τῇ δὲ λοιπῇ, τῇ πρὸς ἀρκτον, βουνὸς ἐρυμνὸς ἐπείκειται, τετειχισμένος, ἀκρας εὐφουῶς καὶ πραγματικῆς λαμβάνων τάξιν. ἔχει δὲ καὶ τείχη διαφέροντα τῷ μεγέθει καὶ ταῖς κατασκευαῖς. (11) Πρὸς δὲ τούτοις, βοήθειαν συνέβαινε παρὰ τῶν Ἡλείων εἰσπεπτωκέναι· καὶ τὸν Εὐριπίδαν ἐκ τῆς φυγῆς διασσεωσμένον ὑπάρχειν ἐν αὐτῇ.

LXXI. Ταῦτ' οὖν πάντα συνορῶν καὶ συλλογίζόμενος ὁ Φίλιππος, τὰ μὲν ἀφίστατο τοῖς λογισμοῖς τοῦ βιάζεσθαι καὶ πολιορκεῖν τὴν πόλιν, τὰ δὲ προθύμως εἶχε, τὴν εὐκαιρίαν ὥρῃν τοῦ τόπου. (2) Καὶ ὅσον γὰρ ἐπέκειτο τοῖς Ἀχαιοὺς τότε καὶ τοῖς Ἀρκάσι, καὶ πολεμικήριον ὑπῆρχε τοῖς Ἡλείοις ἀσφαλές· κατὰ τοσοῦτον πάλιν, κρατηθὲν, ἐμελλε τῶν μὲν Ἀρκάδων προκείσθαι, κατὰ δὲ τῶν Ἡλείων ὁρμητήριον ὑπάρξειν τοῖς συμμάχοις εὐκαιρον. (3) Διόπερ ἐπὶ τούτῳ τὸ μέρος ὁρμήσας τῇ γνώμῃ, παρήγγειλε τοῖς Μακεδόσιν ἅμα τῷ φωτὶ πᾶσιν ἀριστοποιεῖσθαι, καὶ διεσκευασμένους ἐτοιμούς ὑπάρχειν. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα διαβάς τὴν κατὰ τὸν Ἐρύμανθον γέφυραν, οὐδενὸς ἐμποδῶν στάντος διὰ τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβολῆς, ἦκε πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν ἐνεργῶς καὶ καταπληκτικῶς. (5) Οἱ δὲ κατὰ τὸν Εὐριπίδαν, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν πόλιν, διηπόρουν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι, τῷ πεπεῖσθαι, μήτ' ἂν ἐξ ἐφόδου τολμήσῃαι τοὺς πολεμίους προσβαλεῖν καὶ βιάζεσθαι πρὸς οὕτως ὀχυρὰν πόλιν, μήτε χρόνιον ἂν συστήσασθαι πολιορκίαν διὰ τὴν τοῦ καιροῦ περίστασιν. (6) Ἄμα δὲ ταῦτα λογίζόμενοι, διηπίστουν ἀλλήλοις· δεδιότες, μὴ πρᾶξιν ὁ Φίλιππος εἴη διὰ τῶν ἔνδον συνεσταμένους κατὰ τῆς πόλεως. (7) Ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἑώρων τοιοῦτον ἐξ αὐτῶν γινόμενον, ὥρμησαν οἱ μὲν πλείους

qui Azanidem habent. Situm est, universam Peloponnesum si spectes, in mediterraneis; sed in Arcadiæ partibus occiduâ, ultimorum occidentem versus Achaeorum fines attingens. (4) Ditioni vero Eleorum, quibuscum erant tunc Psophidiis omnia jura consociata, opportune imminet. (5) Ad hanc quum e Caphyis Philippus tertiis castris pervenisset, in collibus quibusdam consedit, urbi e regione imminentibus; unde cum urbs ipsa, tum circumjacentia loca commode et sine periculo poterant conspici. (6) Hic rex, loci firmitatem animadvertens, quid opus esset facto anxius hærebat. (7) Ab occasu enim Psophidis vehemens torris præterlabitur, qui per maximam hiemis partem vado transiri non potest: quique propter alvei magnitudinem, quem progressu temporis paulatim excavavit, de superiore loco ruens, urbem egregie munitam et adita difficili præstat. (8) Qua orienti est obversa, fluvium magnum et præcipitem habet Erymanthum: de quo multi multa dixerunt, quæ sunt in ore vulgi. (9) Quum autem in amnem Erymanthum torrens ille se exoneret ab ea parte, quæ ad meridiem vergit, accidit, ut tria oppidi latera a fluviis circumdata, eam, quam diximus, firmitudinem inde nanciscantur. (10) Reliquo lateri quod septentriones respicit, collis munitus imminet, et ceteris opportune validæque locum obtinens. Habet præterea muros et magnitudine et opere eximios. (11) Accedebat eo præsidium ab Eleis inductum; et Euripidæ præsentia, qui a clade evaserat.

LXXI. Quæ omnia Philippus considerans ac secum reputans, modo abstinendum a vi et obsidione apud se statuebat; modo in contrariam sententiam propendebat, opportunitatem loci cogitans: (2) qui, ut infestus eo tempore Achæis et Arcadibus imminerebat, erique Eleis pro firmo propugnaculo et arce belli; sic, ubi foret captes, munimentum Arcadibus erat futurus hosti objectum; et sociis adversus Eleos bellantibus receptaculum opportunum. (3) Igitur postquam eo sententia inclinasset, imperator rex Macedonibus, ut prima luce pransi, et ceteris rebus parati, adsint. (4) Deinde, trajecto ponte qui erat impositus Erymantho, nemine impediante, quia nihil ejusmodi posse fieri in mentem cuiquam venerat, ad ipsam urbem magna molitione et cum terribili specie accessit. (5) Tum enim vero stupere mirabundus Euripidas, et quicunque in urbe erant; ut quibus esset persuasum, non assueti hostes, neque ex tempore vim adversus urbem adeo magnam experiri; neque diuturniorem obsidionem, propter anni tempus et asperitatem hiemis, institueret. (6) Simul vero cum hisce cogitationibus diffidere sibi invicem incipiebant; metuentes, ne forte per aliquos, qui forent intra muros, prodicionem loci Philippus esset molitus. (7) Deinde, quum nihil ejusmodi animadverterent a quoquam tentari, ad

ἐπὶ τὰ τεῖχη, βοηθήσοντας· οἱ δὲ μισθοφόροι τῶν Ἡλείων κατὰ τινα πύλιν ὑπερδῆξιον ἐξῆλθον, ὡς ἐπιθησόμενοι τοῖς πολεμίοις. (9) Ὁ δὲ βασιλεὺς, διατάξας κατὰ τρεῖς τόπους τοὺς προσοίσοντας τῷ τείχει τὰς κλιμάκας, καὶ τοῖσι ὁμοίως μερίσας τοὺς ἄλλους Μακεδόνας, μετὰ ταῦτα διὰ τῶν σκαλιχτῶν ἀποδοὺς ἑκάστοις τὸ σύνθημα, πανταχόθεν ἄμα τὴν προσβολὴν ἐποιεῖτο τοῖς τείχεσι. (9) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἡμύνοντο γενναίως οἱ κατέχοντες τὴν πόλιν, καὶ πολλοὺς ἀπὸ τῶν κλιμάκων ἀπέβριπτον. (10) Ἐπεὶ δ' ἦ τε χορηγία τῶν βελῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τὴν χρεῖαν ἐπιτηδείων ἐνέλιπεν, ὥς ἂν ἐκ τοῦ καιροῦ τῆς παρασκευῆς γεγενημένης, οἱ τε Μακεδόνας οὐ κατεπλήττοντο τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν τοῦ βιβέντος ἀπὸ τῶν κλιμάκων χώραν ὁ κατόπιν ἀμελλήτως ἐπέβαινε· (11) τέλος οἱ μὲν ἐκ τῆς πόλεως, τραπέντες, ἔρευγον πάντες πρὸς τὴν ἀκρόπολιν· τῶν δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως, οἱ μὲν Μακεδόνας ἐπέβησαν τοῦ τεύχους, οἱ δὲ Κρήτες, πρὸς τοὺς κατὰ τὴν ὑπερδῆξιον πύλιν ἐπεξελθόντας τῶν μισθοφόρων συμμειζαντες, ἠνάγκασαν αὐτοὺς οὐδενὶ κόσμῳ ῥίψαντας τὰ ὅπλα φεύγειν. (12) Οἷς ἐπικείμενοι καὶ προσέφροντες τὰς χεῖρας, συνεισέπεισον διὰ τῆς πύλης ἐξ ὧ συνέβη πανταχόθεν ἄμα καταληρῆσθαι τὴν πόλιν. (13) Οἱ μὲν οὖν Ψωφίδιοι μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἀπεχώρησαν εἰς τὴν ἄκραν· ἄμα δὲ τοῖσι οἱ περὶ τὸν Εὐριπίδαν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν διασωζομένων.

LXXII. Οἱ δὲ Μακεδόνας εἰσπεσόντες, τὴν μὲν ἐνδυμένην ἄπασαν ἐκ τῶν οἰκῶν παραχρῆμα διήρπασαν μετὰ δὲ ταῦτα ταῖς οἰκίαις ἐπισκηνώσαντες, κατεῖχον τὴν πόλιν. (2) Οἱ δὲ συμπεφευγότες εἰς τὴν ἀκρόπολιν, οὐδεμιὰς σφίσι παρασκευῆς ὑπαρχούσης, προορώμενα τὸ μέλλον, ἐγνωσαν ἐγγυρῆσαι σφᾶς αὐτοὺς τῷ Φίλιππῳ. (3) Πέμψαντες οὖν κήρυκα πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ λαβόντες συγχώρημα περὶ πρεσβείας, ἐξέπεσιλαν τοὺς ἄρχοντας, καὶ μετὰ τούτων Εὐριπίδαν· αἱ καὶ ποτησάμενοι σπονδὰς, λαβὼν τὴν ἀσφάλειαν τοῖς συμπεφευγῶσιν ὁμοῦ ξένοις καὶ πολίταις. (4) Οὕτω μὲν οὖν αὐθις ἐπανῆλθον, ὅθεν ὤρμησαν, ἔχοντες παράγγελμα, μένειν κατὰ χώραν, ἕως ἂν ἡ δύναμις ἀναλεύσῃ· μὴ τινες ἀπειθήσαντες τῶν στρατιωτῶν διαρπάσωσιν αὐτούς. (5) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐπιγενομένης χύνης, ἠναγκάσθη μένειν ἐπὶ τόπου τινας ἡμέρας. Ἐν αἷς συναγαγὼν τοὺς παρόντας τῶν Ἀχαιῶν, πρῶτον μὲν τὴν ὀχυρότητα καὶ τὴν εὐκαιρίαν ἐπέδεικνυε τῆς πόλεως πρὸς τὸν ἐνεστώτα πολεμῶν. (6) Ἀπελογισατο δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν εὐνοίαν, ἣν ἔχει πρὸς τὸ ἔθνος ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἐφη, καὶ νῦν παραχωρεῖν καὶ δίδοναι τοῖς Ἀχαιοῖς τὴν πόλιν· προαῖσθαι γὰρ αὐτῶν, τὴ δύναμτι χαρίζεσθαι, καὶ μηδὲν ἄλλοιπεν προθυμίας. (7) Ἐρ' οἷς εὐχαριστοῦντων αὐτῶν τῶν τε περὶ τὸν Ἀρατον, καὶ τῶν πολλῶν, διαλύσας τὴν ἐκκλησίαν, ὁ μὲν Φίλιππος μετὰ τῆς δυνάμεως ἀναλεύσας, ἐπὶ Λασιώνων ἐποιεῖτο τὴν πορείαν· (8) οἱ δὲ Ψωφίδιοι, κατα-

defensionem urbis convalsi, muros plerique ascendunt : mercenarii vero Eleorum, per quamdam portam quæ in superiore oppidi parte erat, ut ex insidiis hostem adoriantur, egrediuntur. (8) Rex certos homines ordinaverat, qui a tribus partibus scalas muris admovebant, pariterque ceteros Macedones trifariam erat partitus : deinde, per tubicines dato omnibus signo, simul undique urbem invadit. (9) Principio igitur fortiter repugnare oppidani, multosque de scalis dejicere. (10) Verum ubi tela et cetera defensioni necessaria deficere cœperunt (quippe ex tempore apparatus erat factus), et Macedonas virtus obsessorum nihil terruit, sed, ut quisque erat dejectus e scalis, proximus sine cunctatione in detrusi locum succedebat : (11) tandem obsessi, relicta urbe, in arcem omnes confugiunt : simulque, e regis militibus, Macedones muros conscendunt, Cretenses vero cum mercenariis illis congressi, qui per superiorem portam exierant, effusam fugam, projectis armis, capessere illos cogunt. (12) Atque hos isti dum persequuntur, et terga fugientibus cædunt, per portam una cum ipsis irrumpunt. Ita factum, ut ex omnibus partibus in potestatem hostium urbs ventret. (13) Itaque Psophidii cum liberis et conjugibus in arcem sese recipiunt : facit idem et Euripidas, ceteraque omnis turba quæ evaserat.

LXXII. Macedones simul irruperant, omnem ex ædibus supellectilem diripere : deinde in civium domicilia immigrantes, urbem tenere. (2) Qui in arcem confugerant, quid immineret sibi mali prospicientes, quia nulla infus suppetebat annonæ copia, Philippo sese dodere constituerunt. (3) Itaque impetrata a rege per caduceatorem legationis venia, mittunt ad eum principes civitatis, et una cum his Euripidam : qui, pactione facta, omnibus qui in arcem evaserant, cum peregrinis, tum civibus, impunitatem impetrarunt. (4) Verum hi legati unde venerant redierunt, accepto mandato, ne loco prius excederent, quam exercitus esset abductus : ne forte invenirentur milites, dicto regis parum obtēperantes, qui ipsos spoliarent. (5) Rex, superveniente nive, dies aliquot eo loci coactus est morari. Quo quidem tempore convocatis, qui aderant, Achæis primo firmitatem opportunitatemque loci ad præsens bellum demonstravit ; (6) tum de suo affectu et benevolentia erga ipsorum gentem verba fecit. Postremo adjecit, nunc quoque cedere se ultro Achæis hac urbe, eamque illis donare : propositum enim sibi esse, quibus posset cumque modis illis gratificari, et ad declarandum suum studium nihil reliqui facere. (7) His dictis, quum et Aratus et cetera multitudo pro hisce beneficiis gratias egissent, Philippus, concione dimissa, Lasionem cum exercitu iter instituit. (8)

βάντες ἐκ τῆς ἄρκας, ἐκομίσαντο τὴν πόλιν καὶ τὰς οἰκήσεις ἕκαστοι τὰς αὐτῶν· οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐριπίδαν, ἀπῆλθον εἰς τὸν Κόρινθον, χάειθεν εἰς Αἰτωλίαν. (9) Τῶν δ' Ἀχαιῶν ἀρχόντων οἱ παρόντες ἐπὶ μὲν τὴν ἄρκαν ἐπέστησαν μετὰ φυλακῆς ἱκανῆς Πρόσλαον Σικυώνιον· ἐπὶ δὲ τὴν πόλιν Πυθίαν Πελληνέα. (10) Καὶ τὰ μὲν περὶ Ψωφίδα τοιοῦτον ἐπετελέσθη τὸν τρόπον.

LXXIII. Οἱ δὲ παραφύλασσοντες τὸν Λασιῶνα τῶν Ἡλείων, συνέντες τὴν παρουσίαν τῶν Μακεδόνων, πεπυσμένοι δὲ καὶ τὰ γεγονότα περὶ τὴν Ψωφίδα, παραχρῆμα τὴν πόλιν ἐξέλιπον. (2) Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς θάττον ἤκε, ταύτην μὲν εἰς ἐφόδου παρέλαβε· συν-αὐξάν δὲ τὴν πρόθεσιν, ἣν εἶχε πρὸς τὸ ἔθνος, παρέδωκε καὶ τὸν Λασιῶνα τοῖς Ἀχαιοῖς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Στράτον, ἐκλιπόντων τῶν Ἡλείων, ἀποκατέστησε τοῖς Τελφουσίοις. (3) Ταῦτα δὲ διαπραξάμενος, ἤκε πεμπταῖος εἰς Ὀλυμπίαν. Θύσας δὲ τῷ θεῷ, καὶ τοὺς ἡγεμόνας ἐστιάσας, ἅμα δὲ καὶ τὴν λοιπὴν προσαναπαύσας δύναμιν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνέβηκε. (4) Καὶ προσελθὼν εἰς τὴν Ἡλείαν, τὰς μὲν προνομὰς ἐπαφῆκε κατὰ τῆς χώρας· αὐτὸς δὲ κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸ καλούμενον Ἀρτεμισιον. (5) Προσδεξάμενος δ' ἐνταῦθα τὴν λείαν, μετέβη πάλιν ἐπὶ τὸ Διοσκούριον. Δηουμένης δὲ τῆς χώρας, πολὺ μὲν ἦν τὸ τῶν ἀλισχομένων πλῆθος, ἔτι δὲ πλέον τὸ συμφεῦγον εἰς τὰς παρακειμένας κώμας καὶ τοὺς ἐρυμνοὺς τῶν τόπων. (6) Συμβαίνει γὰρ τὴν τῶν Ἡλείων χώραν διαφερόντως οἰκεῖσθαι, καὶ γέμειν σωματῶν καὶ κατασκευῆς παρὰ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον. (7) Ἔνιοι γὰρ αὐτῶν οὕτω στέργουσι τὸν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν βίον, ὥστε τινὰς ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς γενεὰς, ἔχοντας ἱκανὰς οὐσίας, μὴ παραβεβηκέναι τὸ παράπαν εἰς Ἡλείαν. (8) Τοῦτο δὲ γίγνεται, διὰ τὴν μεγάλην ποιεῖσθαι σπουδὴν καὶ πρόνοιαν τοῖς πολιτευομένοις τῶν ἐπὶ τῆς χώρας κατοικούντων· ἵνα τὸ τε δίκαιον αὐτοῖς ἐπὶ τόπου διεξάγῃται, καὶ τῶν πρὸς βιωτικὰς χρεῖας μὴδὲν ἔλλειπῃ. (9) Δοκοῦσι δέ μοι πάντα ταῦτα καὶ διὰ τὸ πλῆθος μὲν τῆς χώρας τὸ παλαιὸν ἐπινοῆσαι καὶ νομοθετῆσαι· τὸ δὲ πλεῖστον, διὰ τὸν ὑπάρχοντά ποτε παρ' αὐτοῖς ἱερὸν βίον. (10) ὅτε, λαβόντες παρὰ τῶν Ἑλλήνων συγχώρημα διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Ὀλυμπίων, ἱερὰν καὶ ἀπόρθητον ὥκουν τὴν Ἡλείαν, ἀπειροὶ παντὸς ὄντες δεινοῦ, καὶ πάσης πολεμικῆς περιστάσεως.

LXXIV. Μετὰ δὲ ταῦτα, διὰ τὴν Ἀρκάδων ἀμφοδότησιν περὶ Λασιῶνος καὶ τῆς Πισατίδος γῆς ἀναγκασθέντες ἐπαμύνειν τῇ χώρᾳ, καὶ μεταλαβεῖν τὰς ἀγωγὰς τῶν βίων· (2) οὐκ ἔτι περὶ τοῦ πάλιν ἀνακτῆσθαι παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παλαιὰν καὶ πάτριον ἀσυλίαν οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν ἐπιμέλειαν ἔσχον, ἀλλ' ἔμειναν ἐπὶ τῶν αὐτῶν· οὐκ ὁρῶς, κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν, περὶ τοῦ μέλλοντος ποιούμενοι πρόνοιαν. (3) Εἰ γὰρ, ἥς πάντες εὐχόμεθα τοῖς θεοῖς τυχεῖν, καὶ πᾶν ὑπομένομεν ἱμείροντες αὐτῆς μετασχεῖν, καὶ μόνον τοῦτο τῶν νομι-

Psophidii, postquam ex arce descendissent, et urbem, et domos quisque suas receperunt. Euripidas Corinthum, atque inde in Aetoliam, se contulit. (9) Arci praefectus est a magistratibus Achaeorum, qui forte aderant, Proslaus Sicyonius cum idoneo praesidio; urbi vero Pythias Peloponnesiensis. (10) Et ad Psophidem quidem quod attinet, ita transacta sunt omnia.

LXXIII. Praesidium Eleorum quod Lasione erat, cognito Macedonum adventu, iisque auditis quae Psophide contigerant, urbem sine mora deserit. (2) Quam, simul veni, primo impetu rex occupat: et, quo testatiorem animum suum erga gentem Achaeorum faceret, hanc etiam urbem illis tradidit. Similiter et Stratum, ab Eleis derelictam, Telphusiis restituit. (3) Quibus rebus gestis, quintis castris Olympiam pervenit. Ubi quum sacra deo fecisset, et duces exercitus convivio excepsisset, ceteramque turbam militarem tridui quiete refecisset; (4) vasis conclamatis, in Eleorum regionem est profectus. Ad quorum agrum devastandum milite immisso, ipse circa Artemisium, quod vocant, castra omnunivit: (5) et accepta ibi praeda, rursus motis castris Dioscurium se contulit. Dum autem passim uruntur agri, etsi captus est magnus hominum numerus, major tamen pars in proximos vicos et loca munita evaserunt. (6) Eleorum namque ager praeter ceteris omnibus Peloponnesi frequens habitatoribus, et municipiorum numero et rerum omnium copia est refertissimus. (7) Adeo enim nonnulli eorum rusticam vitam adamant, ut reperiantur opulenti satis homines, qui per alteram aut tertiam generationem urbem Elidem omnino non adierint. (8) Fit autem hoc ideo, quia principes civitatis magna cura et studio agricolae complectuntur, ut et ius ipsis ruri datur, et necessariorum ad vitam nihil quidquam desit. (9) Ejusmodi autem legibus atque institutis usi mihi jam olim videntur, primo quidem, propter amplitudinem agri, vel cultorum multitudinem; deinde autem, et multo quidem istud magis, propter vitam sacrosanctam, qua antiquitus fruebantur: (10) quando, universa consentiente et concedente Graecia, ob ludicrum Olympiorum, omni periculo exempti, omnisque belli expertes, Eleam incolae sacram et nulli populationi obnoxiam habitabant.

LXXIV. Postea vero, Arcadibus Lasionem et Pisatidem sibi vindicantibus, quum pugnare pro finibus fuissent coacti, et genus vitae ac priora instituta mutare; (2) ut veteris atque vitae immunitatis ius a Graecis reciperent, ne minime quidem amplius curae illis fuit, sed in eodem deinceps statu manserunt: non recte sane, ut equidem existimo, suae et suorum securitati in posterum consulentes. (3) Quam enim res sit, quam a diis concedi nobis omnes petimus, cuius desiderio nihil non perferimus, quamque ex omnibus, quae

ζομένων ἀγαθὴν ἀναμφισβήτητόν ἐστι παρ' ἀνθρώποις (λέγω δὴ τὴν εἰρήνην), ταύτην δυνάμενοι τινες μετὰ τοῦ δικαίου καὶ καθήκοντος παρὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς πάντα τὸν χρόνον ἀδήριτον κτᾶσθαι, παρολιγοῦσιν, ἢ προὔγκαιτέρον τι ποιῶνται τούτου· τῶς οὐκ ἂν δολογούμενως ἀγνοεῖν δοξάειν; (4) Νῆ Δ', ἀλλ' ἴσως εὐεπίθετοι τοῖς πολεμῖν καὶ παρασπονδεῖν προθεμένους ἐκ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς γίνονται τῶν βίων. (5) Ἄλλ' ἐκείνο μὲν σπάνιον· κἀν ποτε γένηται, δυνάμενον κοινῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τυγχάνειν ἐπικουρίας. (6) Πρὸς δὲ τὰς κατὰ μέρος ἀδικίας, θεογενομένης τοῖς βίοις χορηγίας, θεορ εἰκὸς ὑπάρξειν πάντα χρόνον ἐν εἰρήνῃ διάγουσι, ὅλον ὥς οὐκ ἂν ἠπόρησαν ξένων καὶ μισθοφόρων, τῶν κατὰ τόπους ἢ καιροὺς παρεφεδρευόντων. (7) Νῦν δὲ, τὸ σπάνιον καὶ παράδοξον δεδιότες, ἐν συνεχέσι πολέμοις καὶ καταφθοραῖς τὴν τε χώραν ἔχουσι καὶ τοὺς βίους. (8) Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν τῆς Ἥλειων ὑπομνήσεως εἰρήσθω χάριν· ἐπειδὴ τὰ τῶν καιρῶν οὐδέποτε πρότερον εὐφυστέραν διάθεσιν ἔσχηκε τῆς νῦν πρὸς τὸ παρὰ πάντων δολογούμενην κτήσασθαι τὴν ἀστυλιαν· τὴν δὲ χώραν, καθάπερ ἐπάνω προείπον, ἐτι τῆς παλαιᾶς συνηθείας ὅον αἰθυγμάτων ἐμμενόντων, οἰκοῦσι διαφερόντως Ἥλαιοι.

LXXV. Διὸ καὶ κατὰ τὴν Φιλίππου παρουσίαν, ἄπλετον μὲν ἦν τὸ τῶν ἀλσχομένων πλῆθος, ἐτι δὲ πλείον τὸ τῶν συμπεφευγόντων. (2) Πλείστη δ' ἀποσκευὴ καὶ πλείστος ὄχλος ἠθροίσθη σωματῶν καὶ θρεμμάτων εἰς τὸ χωρίον, δ' ἀλοῦσι Θαλάμας· διὰ τὸ τὴν τε χώραν τὴν περὶ αὐτοῦ στενὴν εἶναι καὶ δυσέμβολον· τὸ τε χωρίον ἀπραγμάτευτον καὶ δυσπρόσοδον. (3) Ἀκούων δ' ὁ βασιλεὺς τὸ πλῆθος τῶν συμπεφευγόντων εἰς τὸν προειρημένον τόπον, καὶ κρίνας μηδὲν ἀδασάνιστον μῦθ' ἀπέραντον ἀπολιπεῖν, τοῖς μὲν μισθοφόροις προκατελάβετο τοὺς ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς εὐφυνῶς καιμένους τόπους· (4) αὐτὸς δὲ τὴν ἀποσκευὴν καταλιπὼν ἐν τῷ χάρακι, τὸ πλείον μέρος τῆς δυνάμεως, ἔναλαβὼν τοὺς πελταστὰς καὶ εὐζώνους, προῆγε διὰ τῶν στενῶν· οὐδενὸς δὲ κωλύοντος, ἦκε πρὸς τὸ χωρίον. (5) Κατακλαγόντων δὲ τῶν συμπεφευγόντων τὴν ἐφοδον, ἄτε λίαν πρὸς πᾶσαν πολεμικὴν χρεῖαν ἀπείρους καὶ ἀπαρασκευάτους διακειμένων, ἅμα δὲ καὶ συνδεδραμηκότος ὄχλου συρφετώδους· ταχέως παρέδωσαν αὐτούς. (6) Ἐν οἷς ἦσαν καὶ μισθοφόροι διακόσιοι μιγάδες, οὓς ἦεν ἔχων Ἀμφιδάμος, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἥλειων. (7) Ὁ δὲ Φιλίππος, κυριεύσας ἀποσκευῆς τε πολλῆς καὶ σωματῶν πλείωνων ἢ πεντακισχιλίων, πρὸς δὲ τούτοις τετράποδος λείας ἀναριθμητὸν ἐξελασάμενος πλῆθος, τότε μὲν ἐπανῆλθε πρὸς χάρακα· (8) μετὰ δὲ ταῦτα, τῆς δυνάμεως ὑπεργειούσης αὐτῷ παντοδαπῆς ὥφλειας, βαρὺς ὢν, καὶ δύσχρηστος, ἀνεχώρει διὰ ταῦτα, καὶ κατέβηκε πάλιν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

LXXVI. Ἀπαλλῆξ δὲ, ὃς ἦν μὲν εἰς τῶν ὑπ' Ἀντιγόνου καταλειφθέντων ἐπιτρόπων τοῦ παιδὸς, πλείστον δ' ἐτύγχανε τότε δυνάμενος παρὰ τῷ βασιλεῖ, βου-

bona existimantur, solam nemo ambigat vere esse bonam, pacem dico : hanc si qui bonis honestisque rationibus a Græcis impetrare certam firmamque in omne tempus possint, deinde beneficium tantum negligant, et aliud quidpiam potius ducant, quis dubitet in magno istos errore versari? (4) At enimvero, dicet aliquis, per genus istud vitæ expositi sunt eorum injuriis, qui bello ipsos lacessere et fidem violare voluerint. (5) Sed hoc et raro accidit; et, si quando contingat, subveniri malo communibus Græcorum auxiliis potest. (6) Ad defendendas autem minores injurias, postquam suppetissent opes, quod in perpetua pace degentibus consentaneum est futurum fuisse, non defuissent sane milites peregrini et mercede conducti, qui certis locis aut temporibus præsidio ipsis essent. (7) Nunc, dum id metuunt, quod vix aliquando, si forte, præter omnium opinionem accidit; perpetuis bellis et populationibus et agrum et fortunas suas habent obnoxias. (8) Quæ dicta nobis sunt, ut suæ Eleos utilitati admoneremus : quum præsertim, ad recuperandum omnium consensu jus illud immunitatis a bello, nulum unquam tempus fuerit illis opportunius præsentī rerum statu; et quum ad hunc usque diem, velut scintilla aliqua pristinae consuetudinis superante, longe frequentius, quam fiat alibi, vitam in agris Elei, quemadmodum supra diximus, degant.

LXXV. Idcirco cum Philippus advenit, et eorum qui passim capiebantur ingens fuit numerus, et eorum, qui intra muros confugiebant, adhuc major. (2) Plurima autem cum supellex, tum corporum pecorumque copia, in castello, cui Thalamæ nomen est, fuit coacta : tum quod in angusta regione, et quam hostis non facile adire posset, situm est id castellum; tum quod ipsum quoque per se a commercio hominum est remotum atque inaccessum. (3) Rex, ut rescivit de ingenti illorum numero qui eo confugerant, nihil intentatum aut imperfectum sibi judicans esse relinquendum omnia primum loca juxta introitum opportune sita per conductitium militum occupat : (4) deinde; impedimentis cum majore copiarum parte in castris relictis, cetratos et expeditos dumtaxat secum trahens, ipse per fauces illas agmen ducit : et nemine impediēte, venit ad castellum. (5) Qua re perterriti qui eo confugerant, cum omnis rei militaris prorsus essent rudes, et ab omnibus bello necessariis imparati, quum multi etiam e plebis sæce eodem concurrissent, deditionem cito fecerunt. (6) Erant inter hos et mercenarii ducenti, turba promiscua, quos Amphidamus, dux Eleorum, secum adduxerat. (7) Philippus, supellectile plurima potitus, mancipiorum quinque millibus et amplius, ad hæc præda pecorum abacta, quæ omnem numerum superabat, tunc quidem ad castra se recepit : (8) postea vero, quod haberet exercitum præda omnis generis onustum et ad res gerendas parumabilem, referre pedem coactus, Olympiam iterum castra movit.

LXXVI. Inter alios ab Antigono tutores, puero Philippo relictos, Apelles erat, qui ea tempestate apud regem gratia plurimum pollebat. Hic quum in animum induxisset,

λήθεις τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος ἀγαγεῖν εἰς παραπλησίαν διάθεσιν τῇ Θετταλῶν, ἐπεβάλετο πρᾶγμα ποιεῖν μοχθηρόν. (2) Θετταῖοι γὰρ ἐδόκουν μὲν κατὰ νόμους πολιτεύειν, καὶ πολλὴ διαφέρειν Μακεδόνων· διέφερον δ' οὐδὲν, ἀλλὰ πᾶν ὁμοίως ἐπασχον Μακεδόσι, καὶ πᾶν ἐποίουν τὸ προσταττόμενον τοῖς βασιλικοῖς. (3) Διὸ καὶ πρὸς ταύτην ἀρμολόμενος τὴν ὑπόθεσιν ὁ προειρημένος, ἐπεβάλετο καταπειράζειν τῶν συστρατευομένων. (4) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπέτρεψε τοῖς Μακεδόσιν, ἐκβαλεῖν ἐκ τῶν σταθμῶν αἰεὶ τοὺς προκατέχοντας τῶν Ἀχαιῶν καταλύσεις· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λείαν ἀφαιρεῖσθαι. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς χεῖρας προσέφερε διὰ τῶν ὀηρετῶν, ἐπὶ ταῖς τυχαῖς αἰτίαις· τοὺς δὲ συναγανακτοῦντας ἢ προσδοκῶντας τοῖς μαστιγομένοις, παρὼν αὐτοὺς, εἰς τὴν ἀλυσιν ἀπῆγε· (6) πεπεισμένος, διὰ τοῦ τοιοῦτου τρόπου, τῷ κατὰ βραχὺ λήσειν εἰς συνθήθειαν ἀγαγὼν τοῦ μηδένα μηδὲν ἡγεῖσθαι δεινόν, ὃ ποτ' ἂν πάσῃ τις ὑπὸ τοῦ βασιλέως. (7) Καὶ ταῦτα, μικροῖς χρόνοις πρότερον μετ' Ἀντιγόνου συστρατευμένος, καὶ θεταμένος τοὺς Ἀχαιοὺς, ὅτι παντὸς δεινοῦ λαθεῖν πείραν ὑπέμειναν, ἐφ' ᾧ μὴ ποιεῖν Κλεομένην τὸ προσταττόμενον. (8) Οὐ μὴν ἀλλὰ συστραφέντων τινῶν Ἀχαιῶν νεανίσκων, καὶ προσελθόντων τοῖς περὶ τὸν Ἀρατον, καὶ διασαφούντων τὴν Ἀπαλλοῦ βούλησιν, ἤκον ἐπὶ τὸν Φίλιππον οἱ περὶ τὸν Ἀρατον, κρίναντες ἐν ἀρχαῖς περὶ τῶν τοιούτων ἐνίστασθαι, καὶ μὴ καταμέλλειν· (9) ἐντυχόντων δ' αὐτῶν τῷ βασιλεῖ περὶ τούτων, διακούσας ὁ Φίλιππος τὰ γεγονότα, τοὺς μὲν νεανίσκους παρεκάλει θαρρεῖν, ὥς οὐδενὸς αὐτοῖς ἐτι συμβησομένου τοιούτου· τῷ δ' Ἀπαλλῇ παρήγγειλε, μηδὲν ἐπιτάττειν τοῖς Ἀχαιοῖς, χωρὶς τῆς τοῦ στρατηγοῦ γνώμης.

LXXVII. Φίλιππος μὲν οὖν κατὰ τὴν ὁμίλειαν τὴν πρὸς τοὺς ἐν ὑπαίθροις συνδιατρίβοντας, καὶ κατὰ τὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς πρᾶξιν καὶ τόλμαν, οὐ μόνον παρὰ τοῖς στρατευομένοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς πᾶσι Πελοποννησίοις εὐδοκίμει. (2) Βασιλέα γὰρ πλεονασιν ἀφορμαῖς ἐκ φύσεως κερυρηγμένον πρὸς πραγμάτων κατάρτησιν, οὐκ εὐμαρὲς εὑρεῖν. (3) Καὶ γὰρ ἀγχινοία, καὶ μνήμη, καὶ χάρις ἐπὶ αὐτῷ διαφέρουσα· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπίφασις βασιλικὴ καὶ δύναμις· τὸ δὲ μέγιστον, πρᾶξις καὶ τόλμα πολεμική. (4) Καὶ τί δὴ ποτ' ἦν τὸ ταῦτα πάντα καταγωνισάμενον, καὶ ποιῆσαν ἐκ βασιλέως εὐφυοῦς τύραννον ἀγριον, οὐκ εὐχρὲς διὰ βραχέων δηλῶσαι. Διὸ καὶ περὶ μὲν τούτων σκέπτεσθαι καὶ διαπορεῖν ἄλλος ἀρμόσει καιρὸς μάλλον τοῦ νῦν ἐνεστώτος. (5) Ὁ δὲ Φίλιππος, ἐκ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀναζεύξας τὴν ἐφ' Ἡραίας, παρῆν εἰς Τέλφουσαν, κάκειθεν εἰς Ἡραίαν. Καὶ τὴν μὲν λείαν ἐλαφυροπόλει· τὴν δὲ γέφυραν ἐν-ετκεύαζε τὴν κατὰ τὸν Ἀλφειόν· βουλόμενος ταύτῃ τοιήσασθαι τὴν εἰς τὴν Τριφυλίαν ἐισβολήν. (6) Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Δορῖμαχος, ὁ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγός, δεομένων τῶν Ἡλείων σφίσι βοηθεῖν πορθουμένοις, ἐξα-

Achaeorum gentem ad eandem redigere conditionem, qua Thessali tunc erant, rem ausus est nefariam. (2) Thessali namque, etsi legibus suis videbantur uti, longaeque aie jure esse quam Macedones, nihil tamen ab illis differebant, erantque iisdem obnoxii quibus et Macedones, et, quidquid aulae proceres imperarent, faciebant. (3) Huc igitur proposito sua omnia consilia accommodans hic Apelles, experiri patientiam eorum, qui erant in castris, instituit. (4) Et primum quidem Macedonibus permisit, ut Achaes, qui diversoria occupassent, ejicerent hospitibus: similiter et, partam praedam ut iis eriperent. (5) Post haec, per ministros quamlibet levi ex causa eos caedebat: si quis vero aut querenti de injuria patrocinaretur, aut, cum flagris crederentur, opem ferret, ipsemet in vincula eos ducebat: (6) persuasus, se, hoc pacto paulatim progrediendo, nemine animadvertente in eam consuetudinem Achaes adducturum, ut nihil penitus grave cuiquam videretur, quod rex in aliquem statuisset. (7) Et hoc sperare ausus est ille, qui non multis ante annis in Antigoni castris versans, viderat Achaes quidvis mali paratos perpeti, modo ne ea facere, quae imperaret Cleomenes, cogerentur. (8) Sed quem juvenes quidam Achaici, manu facta, Aratum convenissent, eique Apellis consilium aperuissent, ad Philippum adit Aratus, nascenti malo resistere fixum animo habens, neque cunctari. (9) Ex hujus igitur colloquio ubi Philippus quae acciderant cognovit, juvenes quidem, bono ut essent animo, jubet; nihil enim simile deinceps fore illis patiendum: Apelli vero praecipit, ne quid posthac Achaeis, praetore ipsorum inconsulto, imperaret.

LXXVII. Philippus itaque, cum propter instituta quibus erga expeditionis socios in castris utebatur, tum propter singularem in re bellica navitatem atque audaciam, non solum apud castrensem multitudinem, verum etiam apud reliquos omnes Peloponnesios bene audiebat. (2) Enimvero non est facile regem invenire, majoribus a natura donatus ad parandum imperium necessariis ornatum. (3) Nam et sollertia mentis, et memoria, et suavitae eximia praestabat: accedebat eo vultus speciesque regia et regum ingenium: supra omnia erat navitas et audacia bellica. (4) Quid autem illud fuerit, quod omnia haec expugnari, et praestantis ingenii regem in ferum tyrannum mutavit, non est facile paucis exsequi. Itaque ista considerandi, et de illa quaestione disceptandi, erit alius convenientior, quam hic nunc sit, locus. (5) Jam Philippus castra movit ab Olympia Hermaam versus; et mox Thelphusam venit, indeque Hermaam; ubi praeda divendita, pontem Alpei instauravit; facturus per illum in Triphyliam impressionem. (6) Eodem vero tempore Dorimachus, Aetolorum praetor, p-

κοσίους Αἰτωλοὺς καὶ στρατηγὸν Φυλῖδαν αὐτοῖς ἐξέπαμψεν. (7) Ὃς παραγεγνῆσθαι εἰς τὴν Ἥλειαν, καὶ παραλαβὼν τοὺς μισθοφόρους τῶν Ἥλειων, ὄντας εἰς πεντακοσίους, καὶ πολιτικοὺς χιλοὺς, ἅμα δὲ τούτους τοὺς Ταραντίνους, ἤκε βοηθῶν εἰς τὴν Τριφυλίαν. (8) Ἡ τῆς μὲν προσηγορίας τέτυχε ταύτης ἀπὸ Τριφυλίου τοῦ τῶν Ἀρκάδος παίδων ἐνός· καίτῃ δὲ τῆς Πελοποννήσου παρὰ θαλάτταν, μεταξὺ τῆς Ἥλειων καὶ Μεσσηνίων χώρας· τέτραπται δ' εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος, ἐγκατεῖονσα τῆς Ἀρκადίας ὡς πρὸς χειμερινὰς ὁδοὺς. (9) Ἐχει δ' ἐν αὐτῇ πόλεις ταύτας, Σαμικὸν, Λέπρεον, Ὑπαναν, Τυπανεῖας, Πύργον, Αἰπιὸν, Βώλακα, Στυλάγγιον, Φρίξαν. (10) Ὡς ὀλίγους χρόνους πρότερον ἐπικρατήσαντες Ἥλαιοι, προσελάβοντο καὶ τὴν τῶν Ἀλιφειραίων πόλιν, συντελοῦσαν ἐξ ἀρχῆς εἰς Ἀρκαδίαν καὶ Μεγαλόπολιν Λυδιάδου τοῦ Μεγαλοπολίτου κατὰ τὴν τυραννίδα πρὸς τινὰς ἰδίας πράξεις ἀλατῆρην δόντος τοῖς Ἥλαιοις.

LXXVIII. Πλὴν ὃ γε Φυλίδας, τοὺς μὲν Ἥλειους εἰς Λέπρεον, τοὺς δὲ μισθοφόρους εἰς Ἀλιφειραν ἀποστείλας, αὐτὸς δὲ τοὺς Αἰτωλοὺς ἔχων ἐν Τυπανεαῖς, ἐκαραδόκει τὸ συμβησόμενον. (1) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀποθήμενος τὴν ἀποσκευὴν, καὶ διαβάς τῇ γεφυρᾷ τὸν Ἀλφειὸν ποταμὸν, δεξιᾷ παρ' αὐτὴν τὴν τῶν Ἡραιέων πόλιν, ἤκε πρὸς τὴν Ἀλιφειραν. (2) Ἡ καίτῃ μὲν ἐπὶ λόφου κρημνώδους πανταχόθεν, ἔχοντος πλεῖον ἢ δέκα σταδίων πρόσθεσιν· ἔχει δ' ἄκραν ἐν αὐτῇ τῇ κορυφῇ τοῦ σύμπαντος λόφου, καὶ χαλκοῦν Ἀθηναῖαν ἀνδριάντα, καλλιὴ καὶ μεγέθει διαφέροντα. (3) Ὁ δ' ἐπὶ τὴν μὲν αἰτίαν, ἀπὸ ποίας προθέσεως ἢ χορηγίας ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς κατασκευῆς, ἀμφισθετῆσθαι συμβαίνει καὶ παρὰ τοῖς ἐγγχωρίοις· οὔτε γὰρ πόθεν, οὔτε τίς ἀνέστηκεν, εὐρίσκειται τραυῶς. (4) Τὸ μόνον γε τῆς τέχνης ἐκτελέσθαι συμφωνεῖται παρὰ πᾶσι, διότι τῶν μεγάλων μερεστάτων καὶ τεχνικωτάτων ἔργων ἐστίν, Ἐκατοδῶρου καὶ Σωστράτου κατασκευαχότων. (5) Οὐ μὴν ἄλλ' ἐπιγενομένης ἡμέρας αἰθρίου καὶ λαμπρῆς, διατάξας ὑπὸ τῆν ἐωθινήν ὁ βασιλεὺς κατὰ πλείους τόπους τοὺς τε τὰς κλίμακας φέροντας, καὶ τὰς τῶν μισθοφόρων ἐφεδρείας πρὸ τούτων. (6) Ἐπὶ δὲ τοῖς προεირημέναις, τοὺς Μακεδόνας διηρημένους κατόπιν ἐκάστοις ἐπιστήσας· ἅμα τῷ τὸν ἥλιον ἐπιβάλλειν πᾶσι προσέταξε προβαίνειν πρὸς τὸν λόφον. (7) Ποιούντων δὲ τὸ παραγγελὴν ἐκθύμους καὶ καταπληκτικῶς τῶν Μακεδόνων, συνέβαινε τοὺς Ἀλιφειρεῖς πρὸς τούτους ὁρμᾶν αἰεὶ καὶ συντρέχειν τοὺς τόπους, οἷς μάλιστα τοὺς Μακεδόνας ἐκείρων προσπελάζοντας. (8) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτον αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ἔχων τοὺς ἐπιτηδευστάτους, διὰ πῶν κρημνῶν ἔλαβε πρὸς τὸ τῆς ἄκρας προάστειον ἵναβάς. (9) Ἀποδοθέντος δὲ τοῦ συνθήματος, πάντες ἅμα προσερείσαντες τὰς κλίμακας, κατεπεῖραζον τῆς πόλεως. (10) Πρώτος μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς κατέσχε τοὺς προάστειον τῆς ἄκρας, ἔρημον καταλαβών. Τούτου δ' ἐμπικραμένου, προῖδόμενοι τὸ μέλλον οἱ τοῖς τείχεσιν

tentibus Eleis auxilia, adversus eos qui ipsorum agros urabant, Ætolois sexcentos duce Philida misit. (7) Qui ubi in Eleam venit, assumtis Eleorum mercenariis ad quingentos, et civilibus copiis mille militibus, et simul Tarentinis, suppetias venit Triphyliam. (8) Ea regio nomen invenit a Triphylo, uno ex Arcadis filiis. Sita est in maritima Peloponnesi parte, inter Eleorum et Messeniorum fines; spectatque mare Libycum, contermina Arcadiæ, qua illa ad hibernum occasum vergit. (9) Urbes regionis hujus sunt: Samicum, Lepreum, Hypana, Typanæ, Pyrgus, Æpium, Bolax, Styliangium, Phrixa. (10) Has quum non multo ante Elei ditionis suæ fecissent, urbem quoque Alipheræorum, quæ ab initio Arcadiæ et Megalopoli attributa fuerat, adjecerunt; Lydiada Megalopolitano, tempore tyrannidis suæ, tradente in permutatione propter privatas quasdam causas cum Eleis instituta.

LXXVIII. Philidas, missis Lepreum Eleis, mercenariis Alipheram, ipse Typaneis cum suis Ætolis, quid rex pararet, sollicitus exspectabat. (2) Philippus vero, impedimentis depositis, et Alphei ponte trajecto (is amnis urbem ipsam Heræorum alluit), Alipheram venit. (3) Imposita est urbs ista colli ab omni parte prærupto, ad quem ascenditur per stadia amplius decem: arcem habet in ipso vertice totius collis, et æneam Minervæ statuam, specie atque magnitudine præstantem. (4) Quæ qua de causa, quo consilio, et cujus sumtibus initio confecta fuerit, ipsi quoque indigenæ parum norunt: neque enim satis explorato constat, unde, aut a quo fuerit dedicata. (5) At de artificibus, ex quorum officina prodiit, consentiunt omnes: Hecatodori nempe [ni potius Hypatodori] et Sostrati opus esse inter magnificentissima et exquisitissimæ artis, quæ sint ab iis facta. (6) Ceterum postridie Philippus sub auroram, sereno die et claro, dispositis per varia loca qui scalas gestarent, præmissisque mercenariis qui præsidio ipsis forent; (7) ad hæc, Macedonum manu separatim singulos eorum sequi jussa; simul cum exoriente sole omnibus imperat, ut colli succedant. (8) Quod quum Macedones animose et formidabiliter exsequerentur; accidit, ut Alipherenses semper ad ea potissimum loca facto concursu se conferrent, ad quæ plurimos Macedonas videbant accedere. (9) At Philippus ipse per idem tempus, cum lecto milite ex cohortibus, in arcis suburbium, nemine animadvertente, per quædam præcipitia et abrupta loca ascendit. (10) Tum vero dato signo, simul omnes scalas admovere, et urbem conari invadere. (11) Primus omnium rex ipse suburbium arcis, quod nudatum præsidio invenerat, tenuit. Quo incenso, qui pro muris pugnabant, ubi ignem vident,

ἐπαμύνοντες, καὶ περιδεῖς γινόμενοι, μὴ, τῆς ἄκρας προκαταληφθείσης, στερηθῶσι καὶ τῆς τελευταίας ἐλπίδος, ὄρμησαν ἀπολιπόντες τὰ τεῖχη φεύγειν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν. (12) Οἱ δὲ Μακεδόνες, γινόμενου τούτου, παραγρῆμα καὶ τῶν τειχῶν καὶ τῆς πόλεως ἐκυρίευσαν. (13) Μετὰ δὲ ταῦτα διαπρεσβευσάμενων τῶν ἐκ τῆς ἄκρας πρὸς τὸν Φίλιππον, δοῦς τὴν ἀσφάλειαν παρέλαβε καὶ ταύτην καθ' ὁμολογίαν.

LXXIX. Συντελεσθέντων δὲ τούτων, καταπλαγεῖς γενομένης πάντες οἱ κατὰ τὴν Τριφυλίαν, ἐβουλεύοντο περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἰδίων πατρίδων. (2) Ὁ δὲ Φιλίδας, ἐκλιπὼν τὰς Τυπανέας, προσδιարπάσας τινὰς τῶν οἰκίων, ἀπεχώρησεν εἰς τὸ Λέπρεον. (3) Ταῦτα γὰρ τάπτεῖρα τότε τοῖς Αἰτωλῶν ἐγγίγνετο συμμαχοῖς, τὸ, μὴ μόνον ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καιροῖς ἐγκαταλείπεσθαι προφανῶς, ἀλλὰ καὶ, διαρπαγέντας, ἢ προσδοκόντας, τοῖς περιπίπτειν ὑπὸ τῶν συμμαχῶν, ἢ τοῖς κρατηθεῖσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων ὀφείλεται πάσχειν. (4) Οἱ δὲ Τυπανεᾶται παρέδωκαν τῷ Φιλίππῳ τὴν πόλιν. Τούτοις δὲ τὸ παραπλήσιον ἐποίησαν οἱ τὴν Ὑπαναν κατοικοῦντες. (5) Ἄμα δὲ τούτοις Φιαλεῖς, ἀκούοντες τὰ περὶ τὴν Τριφυλίαν, καὶ δυσαρεστούμενοι τῇ τῶν Αἰτωλῶν συμμαχίᾳ, κατέλαβον μετὰ τῶν ὅπλων τὸν περὶ τὸ Πολεμάρχιον τόπον. (6) Οἱ δὲ τῶν Αἰτωλῶν πειραταί, διατρίβοντες ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, διὰ τὰς ἐκ τῆς Μεσσηνίας ὠφελείας, τὸ μὲν πρῶτον οἳοί τ' ἦσαν ἐγγχειρεῖν, καὶ κατατολμᾶν τῶν Φιαλῶν. (7) Ὅρῶντες δὲ τοὺς πολίτας δημοθυμάδων ἀθροισμένους πρὸς τὴν βοήθειαν, ἀπέστησαν τῆς ἐπιβολῆς· σπεισάμενοι δὲ, καὶ λαθόντες τὰς αὐτῶν ἀποσκευὰς, ἀπῆλθον ἐκ τῆς πόλεως. (8) Οἱ δὲ Φιαλεῖς, διαπρεσβευσάμενοι πρὸς τὸν Φίλιππον, ἐνεχείρισαν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν.

LXXX. Ἐτι δὲ τούτων πραττομένων, οἱ Λεπρεᾶται, καταλαβόμενοι τόπον τινὰ τῆς πόλεως, ἤξιον ἐκχωρεῖν τῆς ἄκρας καὶ τῆς πόλεως τοὺς Ἥλεις καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς παρὰ Λακεδαιμονίων· ἦκε γὰρ καὶ παρ' ἐκείνων αὐτοῖς βοήθεια. (2) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οἱ περὶ τὸν Φιλίδαν οὐ προσεῖχον, ἀλλ' ἔμμενον, ὥς καταπληζόμενοι τοὺς ἐν τῇ πόλει. (3) Τοῦ δὲ βασιλέως εἰς μὲν τὴν Φιαλίαν Ταυρίωνα μετὰ στρατιωτῶν ἐξαποστείλαντος, αὐτοῦ δὲ προάγοντος εἰς τὸ Λέπρεον, καὶ συνεγγίζοντος ἤδη τῇ πόλει, συνέντες οἱ περὶ τὸν Φιλίδαν, ἐταπεινώθησαν· οἱ δὲ Λεπρεᾶται προσπεπέρβωσθαι ταῖς ὁρμαῖς. (4) Καλὸν γὰρ δὴ τοῦτο Λεπρεᾶταις ἔργον πέπρακται, τὸ, χιλίων μὲν ἔδον ὄντων Ἥλειων, χιλίων δὲ σὺν τοῖς πειραταῖς Αἰτωλῶν, πεντακοσίων δὲ μισθοφόρων, διακοσίων δὲ Λακεδαιμονίων, πρὸς δὲ τούτοις, τῆς ἄκρας κατεχομένης, ὁμῶς ἀντιποιήσασθαι τῆς ἐαυτῶν πατρίδος, καὶ μὴ προέσθαι τὰς σφετέρας ἐλπίδας. (5) Ὁ δὲ Φιλίδας, ὁρῶν τοὺς Λεπρεᾶτας ἀνδρωδῶς ὑφισταμένους, καὶ τοὺς Μακεδόνας ἐγγίζοντας, ἐξεχώρησε τῆς πόλεως, ἅμα τοῖς Ἥλεις, καὶ τοῖς παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

imminens malum prospicientes, et metuentes ne occupata arce ultimam illam spem amitterent, impetu monia deserunt, et in arcem confugiunt. (12) Quo facto, licet Macedones et muris et urbe potiri. (13) Post hæc, qui in arce erant, legationem ad Philippum mittunt: et, fide ab eo accepta de sua salute, ex pacto deditionem faciunt.

LXXIX. Quibus rebus gestis, passim consternati metu omnes tota Triphylia, de sua et patriæ suæ salute constabant. (2) Philidas vero, Typaneis desertis, nonnullis etiam domibus direptis, Lepreum concessit. (3) Hoc enim præmium ea tempestate socii Ætolorum referre soliti, ut non solum necessariis maxime temporibus manifeste ab illis derelinquerentur, sed etiam, direpti aut proditi, ea pateretur a sociis Ætolis, quæ victis ab hoste victore sunt expectanda. (4) Typaneatæ urbem Philippo tradiderunt: sociique sunt eorum exemplum Hypanæ cives et habitatores. (5) Similiter vero etiam Phialenses, de iis quæ in Triphylia acciderant facti certiores, societatem Ætolorum averti animis, aream ubi Polemarchorum curia vel statio erat, vi armata occupant. (6) Ætoli vero piratæ, qui præde causa ex agro Messeniaco faciendæ morabantur Phialis, quum movendi se et tentandi aliquid adversus Phialenses animum initio præ se tulissent; (7) mox, ubi conspirare omnes cives ad vim arcendam senserunt, incepto destiterunt, et accepta fide, cum omnibus sarcinis suis urbe excesserunt. (8) Et mox Phialenses, oratoribus ad Philippum missis, et que et suam illi urbem tradunt.

LXXX. Dum hæc agebantur, Lepreatæ, parte urbis occupata, postulant, ut arce et oppido exeant Elei atque Ætoli, itemque illi quos Lacedæmonii, auxilii causa, ipsi submiserant. (2) Nihil principio hic motus Philidam turbavit: neque eo segnius in tenenda urbe perstitit, tanquam oppidanis terrorem injecturus. (3) Ubi vero Philippus Taurione cum præsidio militum Phialiam misso, ipse Lepreum versus progressus est et appropinquare urbi jam cepit; Philidas, re cognita, animum despondere: Lepreatæ contra, eo nuntio confirmati, animosiores fieri. (4) Preclarum enim vero Lepreatarum hoc facinus exstitit: quod, quum essent in urbe ipsorum Elei mille, tum Ætoli cum piratis mille, mercenarii quingenti, Lacedæmonii ducenti; ad hæc in hostium potestate quum arx esset; patriæ tantæ liberandæ dederunt operam, neque propriam salutem ignavia prodiderunt. (5) Philidas, ubi animosæ et fortiter resistere sibi Lepreatas, appropinquare vero Macedonas videt, urbe cum Eleis, et qui Lacedæmone venerant, excedit.

(6) Οἱ μὲν οὖν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν Κρήτες διὰ τῆς Μεσσηνίας εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανῆλθον· οἱ δὲ περὶ τὸν Φιλίδαν ἐποιούντο τὴν ἀπόλυσιν ὡς ἐπὶ τὸ Σαμικόν. (7) Τὸ δὲ τῶν Λεπρεατῶν πλῆθος, ἐγκρατέες γεγονὸς τῆς πατρίδος, ἐξαπέστειλε πρεσβευτάς, ἐγκρατεῖς τῷ Φιλίππῳ τὴν πόλιν. (8) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀκούσας τὰ γεγονότα, τὴν μὲν λοιπὴν δύναμιν εἰς τὸ Λέπρεον ἀπέστειλε· τοὺς δὲ πελταστὰς καὶ τοὺς εὐζώνους ἀναλαβὼν ἤγειτο, συνάψαι σπεύδων τοὺς περὶ τὸν Φιλίδαν. (9) Καταλαβὼν δὲ, τῆς μὲν ἀποσκευῆς ἐγκρατὴς ἐγένετο πάσης· οἱ δὲ περὶ τὸν Φιλίδαν κατατάχσαν εἰς τὸ Σαμικὸν παραπεσόντες. (10) Προσστρατοπεδεύσας δὲ τῷ χωρίῳ, καὶ τὴν λοιπὴν ἐπισπασάμενος ἐκ τοῦ Λεπρέου δύναμιν, ἔμφρασιν ἐποίει τοῖς ἔνδον, ὡς πολιορκήτων τὸ χωρίον. (11) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ μετὰ τῶν Ἡλείων οὐδὲν ἔχοντες ἐτοιμον πρὸς πολιορκίαν πλὴν χειρῶν, καταπλεγέντες τὴν περίστασιν, ἐλάλουν περὶ ἀσφαλείας πρὸς τὸν Φίλιππον. (12) Λαβόντες δὲ συγχώρημα, μετὰ τῶν ὀπλῶν ποιήσασθαι τὴν ἀπόλυσιν, οὗτοι μὲν ὤρμησαν εἰς τὴν Ἠλείαν· ὁ δὲ βασιλεὺς τοῦ μὲν Σαμικοῦ παραυτίκα κύριος ἐγένετο. (13) Μετὰ δὲ ταῦτα, παραγενομένων πρὸς αὐτὸν καὶ τῶν ἄλλων μεθ' ἱκετηρίας, παρέλαβε Φρίξαν, Στυλάγγιον, Αἰτίον, Βόλακα, Πύργον, Ἐπιτάλιον. (14) Ταῦτα δὲ διαπραξάμενος, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ Λέπρεον, πᾶσαν ὑφ' ἑαυτὸν πεποιημένους τὴν Τριφυλίαν ἐν ἡμέραις ἑξ. (15) Παρακαλέσας δὲ τοὺς Λεπρεάτας τὰ πρόποντα τῷ καιρῷ, καὶ φυλακὴν εἰσαγαγὼν εἰς τὴν ἄκρην, ἀνέβη μετὰ τῆς δυνάμεως ἐφ' Ἡραίαν· ἀπολιπὼν ἐπιμελητὴν τῆς Τριφυλίας Λαδικὸν τὸν Ἀκαρνανά. (16) Παραγενόμενος δ' εἰς τὴν προεირμημένην πόλιν, τὴν μὲν λείαν δύνειμε πᾶσαν· τὴν δ' ἀποσκευὴν ἀναλαβὼν ἐκ τῆς Ἡραίαν, ἦλθε μέσου χειμῶνος εἰς Μεγάλην πόλιν.

LXXXI. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Φίλιππος ἔκραττε τὰ κατὰ τὴν Τριφυλίαν, καὶ Χίλων ὁ Λακεδαιμόνιος, ὑπολαμβάνων αὐτῷ καθέκειν κατὰ γένος τὴν βασιλείαν, καὶ βαρέως φέρων τὴν γεγενημένην ὑπεροψίαν περὶ αὐτὸν ἐκ τῶν Ἐφόρων ἐν τῇ κατὰ τὸν Λυκούργον κρίσει περὶ τῆς βασιλείας, κινεῖν ἐπεβάλετο τὰ καθεστῶτα. (1) Νομίσας δὲ, εἰ τὴν ὁδὸν τὴν αὐτὴν ὀδοὶ Κλεομένει, καὶ τοῖς πολλοῖς ὑποδείξει τὴν ἐλπίδα τῆς κληρονομίας καὶ τῶν ἀναδασμῶν, ταχέως ἐπακολουθήσειν αὐτῷ τὸ πλῆθος, ὤρμησε πρὸς τὴν πρᾶξιν. (2) Συμπρονήσας δὲ περὶ τούτων πρὸς τοὺς φίλους, καὶ λαβὼν κοινωνοὺς τῆς τολμῆς εἰς διακοσίους τὸ πλῆθος, ἐτίγνετο πρὸς τὸ συντελεῖν τὴν ἐπίνοιαν. (3) Θεωρῶν δὲ μέγιστον ἐμπόδιον ὑπάρχον αὐτῷ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τὸν Λυκούργον καὶ τοὺς Ἐφόρους τοὺς περιθέντας ἐκεῖνῳ τὴν βασιλείαν, ὤρμησε πρῶτον ἐπὶ τούτους. (4) Τοὺς μὲν οὖν Ἐφόρους δειπνοῦντας καταλαβὼν, πάντας αὐτοῦ κατέσφαξε· τῆς τύχης τὴν ἐμφαύουσαν αὐτοῖς ἐπιθείσης δίκην. Καὶ γὰρ ὅτ' οὐ καὶ ὑπὲρ οὗ ταῦτ' ἐπαθον, δικαίως αὐτοὺς ἂν τις φήσειε πεποθέναι. (5) Ὁ δὲ Χίλων, τὰ κατὰ τούτους συν-

(6) Ac Cretenses quidem, quos Spartiatæ miserant, per Messeniam in patriam redierunt, Philidas vero Samicum se recepit. (7) Tum Lepreatæ, recuperata patria, decreta ad Macedonem legatione, urbem suam Philippo in potestatem tradunt. (8) Rex, nuntio ejus rei accepto, reliquas copias Lepreum proficisci jubet: ipse cum cetratis et expeditis ire pergit, Philidam persequi properans. (9) Quem consecutus, impedimentis quidem omnibus et præda potitur; at Philidas, summa celeritate usus, Samicum prius quam caperetur irruit. (10) Rex, ante Samicum positis castris, et reliquo exercitu, qui Leprei erat, accito, speciem oppidanis præbebat, quasi urbem obsidere vellet. (11) Itaque Ætoli et Elei, quibus ad tolerandam obsidionem præter manus suas nihil provisum usquam erat, inopinato malo perterriti, de impunitate sua mentionem fecerunt apud Philippum: (12) quo concedente ut cum armis exirent, in Eleam sese receperunt; et rex sine mora Samico est potitus. (13) Deinde, aliis quoque civitatibus fidem ejus implorantibus, Phrixam, Stylangium, Æpium, Bolacem, Pyrgum, Epitalium, in deditionem accepit. (14) Quibus rebus gosis, Lepreum repetit, sex dierum spatio universa Triphylia in potestatem redacta. (15) Deinde, ubi apud Lepreatas ea disseruisset quæ res et tempus monebant, inducto in arcem præsidio, vasis conclamatis Heræam castra movet; relicto, qui Triphylia rebus præesset, Ladico Acarnane. (16) Heræam ut ventum est, prædam omnem militibus divisit, et, receptis ibidem impedimentis, media inde hieme Megalopolin venit.

LXXXI. Dum in Triphylia hæc a Philippo geruntur, Chilo Lacedæmonius, existimans regnum ad se prærogativa generis pertinere, indigneque ferens spretum se ab Ephoris, quando regnum Lycurgo potius quam sibi detulerant, ad res novandas animum appulit. (2) Et qui persuasum haberet, si Cleomenes exemplo spem plebi ostenderet novæ divisionis agrorum et sortitionis instaurandæ, extemplo secuturam esse multitudinem; ad id consilium exsequendum se accinxit. (3) Igitur, re cum amicis communicata, nactus circiter ducentos qui secum conspirarent, id agebat, ut rem quam primum ad finem perduceret. (4) Sed quia non ignorabat, præcipuo sibi impedimento in iis quæ parabat Lycurgum ipsum fore, et Ephoros, qui regem illum creaverant, in hos primum fecit impetum. (5) Et Ephoros quidem, quum cœnantes invenisset, in ipsa cœnatione omnes trucidavit: fortuna ab iis penas exigente quas erant commeriti. Nam, sive illum species a quo occisus sunt, sive illum cojus gratia, dices, hoc illos fuisse dignos exitio. (6) Chilo, pa-

τελεσάμενος, παρῆν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ Λυκούργου καὶ κατέλαβε μὲν ἔνδον, οὐ μὴν ἡδυνήθη γ' ἐγκρατὴς αὐτοῦ γενέσθαι. (7) Διὰ γάρ τινων οἰκετῶν καὶ γειτόνων ἐκκλαπεῖς καὶ διαδράς ἔλαθεν αὐτόν. Οὗτος μὲν οὖν ἀνεχώρησε ταῖς ἀνοδίαις εἰς τὴν ἐν τῇ Τριπόλει προσ-αγορευομένην Πελλήνην. (8) Ὁ δὲ Χίλων, ἀπεσφαλμένος τοῦ κυριωτάτου πρὸς τὴν ἐπιβολὴν, ἀθύμως διέκειτο· πράττειν δ' ὅμως ἠναγκάζετο τὸ συνεχές. (9) Διόπερ εἰς τὴν ἀγορὰν εἰσβαλὼν, τοῖς μὲν ἐχθροῖς προσέφερε τὰς χεῖρας, τοὺς δ' οἰκείους καὶ φίλους παρεκάλει, τοῖς δὲ λοιποῖς ὑπεδείκνυε τὰς ἄρτι ῥηθείας ἐλπίδας. (10) Οὐδενὸς δὲ προσέχοντος αὐτῷ, τάναντία δὲ συστρεφομένων ἐπ' αὐτὸν τῶν ἀνθρώπων, συννοήσας τὸ γινόμενον, ἀπεχώρει λαθραῖως, καὶ διελθὼν τὴν χώραν, ἦκε μόνος εἰς τὴν Ἀχαΐαν ἐκπεπτωκώς. (11) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, δεισάντες τὴν τοῦ Φιλίππου παρουσίαν, τὰ ἀπὸ τῆς χώρας ἀπεσκευάζοντο, καὶ τὸ τῶν Μεγαλοπολιτῶν Ἀθήναιον κατασκάψαντες ἐξέλιπον. (12) Λακεδαιμόνιοι μὲν οὖν, ἀπὸ τῆς Λυκούργου νομοθεσίας καλλίστῃ χρησάμενοι πολιτείᾳ, καὶ μεγίστην ἔχοντες δύναμιν, ἕως τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης· αὐθὶς ἐπὶ τάναντία τραπέσις αὐτοῖς τῆς τύχης, καὶ τοῦμπαλιν ἐπὶ τὸ χεῖρον αἰεὶ καὶ μᾶλλον τῆς πολιτείας αὐτῶν προδαινοῦσης. (13) τέλος πλείστον μὲν πόνων καὶ στάσεων ἐμφυλίων πείραν εἶχον, πλείστοις δ' ἐπάλαιον ἀναδασμοῖς καὶ φυγαῖς, πικροτάτης δὲ δουλείας πείραν ἔλαβον, ἕως τῆς Νάβιδος τυραννίδος· οἱ τὸ πρὶν οὐδὲ τοῦνομα δυνηθέντες ἀνασχέσθαι βραδίως αὐτῆς. (14) Τὰ μὲν οὖν πάλαι καὶ τὰ πλείω περὶ Λακεδαιμονίων εἰς ἑκάτερον μέρος ὑπὸ πολλῶν εἰρηγται· τὰ δ' ἐναργέστατα ἔστιν, ἅπ' οὗ Κλεομένης δλοσχερῶς κατέλυσε τὸ πάτριον πολίτευμα· ἃ νῦν δὴ ὑφ' ἡμῶν ῥηθήσεται κατὰ τοὺς ἀρμόζοντας αἰεὶ καιροὺς.

LXXXII. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἀναζεύξας ἐκ τῆς Μεγάλης πόλεως, καὶ πορευθεὶς διὰ τῆς Τεγέας, παρῆν εἰς Ἄργος, ἡκαῖε τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ χειμῶνος διέτριβε· κατὰ τε τὴν λοιπὴν ἀναστροφὴν καὶ κατὰ τὰς πράξεις τεθραυμασμένος ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν ἐν ταῖς προειρημέναις στρατείαις. (2) Ὁ δ' Ἀπελλῆς οὐδ' ὡς ἔλθε τῆς ἐπιβολῆς, ἀλλ' οἷός τ' ἦν ἄγειν ὑπὸ τῶν ζυγῶν τῷ κατὰ βραχὺ τοὺς Ἀχαιοούς. (3) Ὅρῶν δὲ τῇ τοιαύτῃ προθέσει τοὺς περὶ τὸν Ἄρατον ἐμποδῶν ἰσταμένους, καὶ τὸν Φίλιππον αὐτοῖς προσέχοντα, καὶ μᾶλλον τῷ πρεσβυτέρῳ, διὰ τε τὴν πρὸς Ἀντίγονον σύστασιν, καὶ διὰ τὸ πλείστον ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς ἰσχύειν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐπιδεξιότητα καὶ νουνόχειαν τάνδρος· περὶ τούτους ἐπεβάλετο γίνεσθαι, καὶ κακοπραγμαίνειν τοῖσδε τινὶ τρόπῳ. (4) Ἐξετάζων τοὺς ἀντιπολιτευομένους τοὺς περὶ τὸν Ἄρατον, τίνες εἰσιν, ἐκάστους ἐκ τῶν πόλεων ἐπεσπάσατο, καὶ λαμβάνων εἰς τὰς χεῖρας ἐψυχαγώγει, καὶ παρεκάλει πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φιλίαν. (5) Συνίστανε δὲ καὶ τῷ Φιλίππῳ, προσεπιδεικνύων αὐτῷ παρ' ἑαστον· ὡς, ἐὰν μὲν Ἄρατῳ προσέχη, χρήσεται τοῖς Ἀχαιοῖς κατὰ τὴν

trata horum cæde, recta ad Lycurgum pergit : et invenit quidem illum domi, sed, ut ipso potiretur, efficere non potuit. (7) Servorum enim nonnullorum et vicinorum opera furtim abreptus, inscio Chilone aufugit evasitque : deinde per vias invias Pellenen in Tripoli, quam vocant, se contulit. (8) At Chilo quod in ea re frustra fuerat quæ ad destinata perficienda erat præcipua, nihil boni ille quidem de exitu ominabatur : pergere tamen de cetero, ut inceptor, cogebatur. (9) Itaque in forum magna vi irrumperе, inimicis manus afferre ; necessarios et amicos exhortari ; ceteris spes illas, de quibus supra diximus, ostentare. (10) Quam vero nemo rationem illius haberet, sed e contrario adversus illum coitiones a civibus fierent ; re animadversa, clam se subducit, Laconicamque emensus universam, extorris a patria in Achaïam solus concessit. (11) Lacedæmonii autem, præsentia Philippi conterriti, omnes ruris copias convenerunt, et Athenæum Megalopolitarum evertunt atque deserunt. (12) Ita ergo Lacedæmonii, qui post latus a Lycurgo leges pulcherrima reip. forma usi fuerant, maximamque potentiam ad prælium usque Leuctricum obtinuerant : postquam fortuna ipsis in contrarium vertit, cepitque eorum resp. magis magisque in dies retro sublabi, ac ferri in pejus : (13) ad extremum ærumnas plurimas, seditionesque intestinas sunt experti ; repetitis subinde agrorum divisionibus atque exiliis sunt agitati ; acerbissimam denique servitutem servierunt, ad Nabidis usque tyrannidem : qui tamen olim ne nomen quidem ipsum tyrannidis ferre poterant. (14) Sed Lacedæmoniorum res antiquitus gestas, atque adeo pleraque omnia illorum, in utramque partem multi edisseruerunt : verum maxime insignia omnium illa sunt, quæ post eversam a Cleomene funditus antiquam reipublicam sunt consecuta, de quibus, prout cuiusque rei tempus venerit, sumus dicturi.

LXXXII. Philippus, Megalopoli profectus, per Tegen ducto agmine, Argos venit, ibique reliquam hiemis partem egit : cum propter ceteram vitam, tum ob rerum gestarum magnitudinem, maiorem quam pro ætate admirationem hominum ex narratis hactenus expeditionibus consecutus. (2) Apelles vero ille, de quo diximus, ne sic quidem a proposito discedebat ; quin id agere ipsum apparebat, ut paulatim progrediendo Achæos iugo subderet. (3) Ac quoniam inceptum suum ab Arato utroque videbat impediri (magnum enim Philippus eos faciebat, maiorem natu præsertim Aratum ; cum propter notitiam quæ illi cum Antigono interesset, tum quod auctoritate in Achæorum gente plurimum valebat ; maxime vero propter singularem hominis dextertatem et prudentiam) : hos alibi adoriendos esse statuit, et astu quodam tali circumveniendos. (4) Cura adhibita, ut, quinam essent qui ab Arato in rep. dissiderent, notet, singulos, ex suis urbibus ad se vocatos, admissosque in familiaritatem, blanditiis demulcebat, et, ut jungere secum amicitiam vellent, hortabatur. (5) Eosdem deus et Philippo commendans, subinde ei conabatur demonstrare : si Arato adhereret, ex formula societatis agendam ipsi

ἔγγραπτον συμμαχίαν ἔαν δ' αὐτῷ πείθεται, καὶ τοιούτους προλαβόντων φίλους, χρήσεται πᾶσι Πελοποννησίοις κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν. (6) Περὶ τε τῶν ἄρχαιρασιῶν εὐθὺς ἐσπούδαζε, βουλόμενος τούτων τινὶ περιποιῆσαι τὴν στρατηγίαν, τοὺς δὲ περὶ τὸν Ἄρατον ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς ὑποδέσεως. (7) Δι' ἃ δὲ καὶ πείθει Φίλιππον, παραγενέσθαι πρὸς τὰς τῶν Ἀχαιῶν ἀρχαιρασίας εἰς Αἴγιον, ὡς εἰς τὴν Ἥλειαν ἅμα ποιούμενον τὴν πορείαν. (8) Πεισθέντος δ' αὐτῷ τοῦ βασιλέως, παρὼν αὐτὸς ἐπὶ τοῦ καιροῦ, καὶ τοὺς μὲν παρακαλῶν, οἷς δ' ἀνατεινόμενος, μόλις μὲν ἤνυσε, κατεκράτησε δ' ὅν δμως τοῦ γενέσθαι στρατηγὸν Ἐπήρατον Φαραίᾳ· τὸν δὲ Τιμόξενον ἐκπεσεῖν, τὸν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἄρατον εἰσαγόμενον.

LXXXIII. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναζεύξας ὁ βασιλεὺς, καὶ ποιησάμενος τὴν πορείαν διὰ Πατρῶν καὶ Δύμης, ἦκε πρὸς τὸ φρούριον, ὃ καλεῖται μὲν Τεῖχος, πρόκειται δὲ τῆς Δυμαίων χώρας κατέσχον δ' αὐτὸ μικροῖς ἐμπροσθεν χρόνοις, καθάπερ ἀνώτερον εἶπον, οἱ περὶ τὸν Εὐριπίδαν. (2) Σπεύδων δὲ τοῦτο κατὰ πάντα τρόπον ἀνακομισάσθαι τοῖς Δυμαίοις, προσεστρατοπέδευσε μετὰ πάσης δυνάμεως. (3) Καταπλάγντας δ' οἱ φυλάττοντες τῶν Ἥλειων, παρέδωκαν τὸ φρούριον τῷ Φιλίππῳ χωρὶς οὐ μέγα μὲν, ἡσφαλισμένον δὲ διαφερόντως. (4) Τὴν μὲν γὰρ περιμέτρον ἔχει οὐ πλείω τριῶν ἡμισταδίων· τὸ δ' ὕψος τοῦ τεύχους, οὐδαμῇ τριάκοντα πήχεων ἕλκτον. (5) Παραδούς δὲ τοῦτο τοῖς Δυμαίοις, ἐπῆρει πορθῶν τὴν τῶν Ἥλειων χώραν φθείρας δὲ ταύτην, καὶ πολλὴν περιβαλόμενος λείαν, ἐπ' ἀνῆλθε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς τὴν Δύμην.

LXXXIV. Ὁ δ' Ἀπαλλῆς, δοκῶν ἡνυκῆναι τι τῆς προδέσεως, τῷ δὲ αὐτοῦ καθεστᾶσθαι τὸν τῶν Ἀχαιῶν στρατηγὸν, αὐτοῖς ἐνεχείρει τοῖς περὶ τὸν Ἄρατον, βουλόμενος εἰς τέλος ἀποσπᾶσαι τὸν Φίλιππον ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτοὺς φιλίας. Ἐπεβάλετο δὲ τὴν διαβολὴν κλάττειν διὰ τοιαύτης τινὸς ἐπινοίας. (2) Ἀμφίδαμος, ὁ τῶν Ἥλειων στρατηγός, ἐν ταῖς Θαλάμαις ἀλόους ἔμα τοῖς συμπεφυγῶσι, καθάπερ ἀνώτερον ἡμῖν ἐβλήθη περὶ τούτων, ὡς ἦκε μετὰ τῶν ἄλλων αἰχμαλῶτων ἀγόμενος εἰς Ὀλυμπίαν, ἐσπευσε διὰ τινων εἰς λόγους ἔλθειν τῷ βασιλεῖ. (3) Τυχὼν δὲ τούτου, θαλέγετο, φάσκων εἶναι δυνατός ἐπαγαγέσθαι τοὺς Ἥλειους εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν καὶ συμμαχίαν. Ὁ δὲ Φίλιππος, πεισθεὶς, ἐξαπέστειλε τὸν Ἀμφίδαμον χωρὶς λύτρων. (4) κελεύσας ἐπαγγέλλεσθαι τοῖς Ἥλειοις, ἔαν θῶνται τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν, ὅτι τὰ μὲν αἰχμαλῶτα πάντα χωρὶς λύτρων ἀποδώσει, τῇ δὲ χώρᾳ τὴν ἀσφάλειαν αὐτὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἐκτὸς παρασκευάσει. (5) πρὸς δὲ τούτοις, αὐτὸς ἐλευθέρους, ἀφροσμήτους, ἀφορολογήτους, χρωμένους τοῖς ἰδίοις πολιτεύμασι, διατηρήσει. (6) Οἱ μὲν ὅν Ἥλειοι, διακούσαντες, οὐδὲν προσέσχον, καίπερ ἐπισπαστικῶν καὶ μεγάλων εἶναι δοκούντων τῶν προτεινομένων. (7) Ὁ

fore cum Achæis : sin autem sibi morem gereret, atque hosce potius atque tales amicos sibi adjungeret, cum universis Peloponnesiis pro lubitu ipsum acturum. (6) Mox et ad comitia curam Apelles convertit, id studens, ut aliquis istorum, opera sua, præturam consequeretur, et ut Aratos de statu deiceret. (7) Propterea auctor est Philippo, ut, per speciem itineris in Eleam, ad comitalem conventum Achæorum Ægium ipse veniat. (8) Paret consilio rex : et in temporis articulo ipse quoque adest Apelles ; aliosque rogando, alios minis terrendo, ægre ille quidem, sed tamen obtinet tandem, ut prætor crearetur Eperatus, Pharmensis ; et ut repulsam Timoxenus pateret, quem Aratus commendaverat.

LXXXIII. Post hæc castra rex movet, ac per Patras et Dymam transiens, ad castellum accedit, Tichos dictum ; quod in aditu situm est terræ Dymæorum, non multo ante, sicut supra diximus, ab Euripida occupatum. (2) Id castellum Philippus quum vehementissime optaret Dymæis recuperare, ante ipsum cum universo exercitu consedit. (3) Ac statim præsidium Eleorum, quod intus erat, præ metu castellum regi tradidit ; locum non magnum illum quidem, sed excellenter munitum : cujus ambitus, major non est stadio uno cum dimidio ; (4) altitudo vero muri, nusquam minor cubitis triginta. (5) Rex Dymæis Tichos tradit ; deinde per omnem Eleorum agrum populabundus infestum agmen ducit : tum, ea vastata, onustum præda ingenti exercitum Dymam reducit.

LXXXIV. Apelles autem, qui se existimabat promovisse nonnihil in suo incepto, quod ex animi sui sententia prætor Achæorum fuerat creatus, Aratos iterum est aggressus, quo penitus ab eorum amicitia Philippum abduceret. Igitur calumniam fingere hoc fere modo instituit. (2) Amohidamus, Eleorum dux, qui Thalamis, una cum ceteris qui eo confugerant, sicut antea exposuimus, fuerat captus, postquam inter reliquos ductus captivos Olympiam venerat, per certos homines operam dederat, ut cum rege colloqueretur. (3) Qua re impetrata, ejusmodi sermonem apud eum habuit, ut in sua potestate esse diceret, Eleos regi amicos et socios reddere. Cui fidem habens Philippus, sine pretio ipsum dimisit : (4) jussum promittere Eleis, si amicitiam eecum velint jungere, omnes se captivos gratis restituturum ; agro securitatem ab omni externo hoste præstiturum ; (5) ad hæc libertatem ipsis suam conservaturum, ita ut sine ullo præsidio, sine ullius stipendii pensitatione, legibus suis uterentur. (6) Quæ conditiones oblatæ, quamvis amplæ essent et ad pellicendum efficaces, Eleos tamen, cum illas audissent, nihil quidquam moverant. (7) Hinc

δὲ Ἀπελλῆς, ἐκ τούτου τοῦ πράγματος πλάσας τὴν διαβολὴν, προσήνεγκε τῷ Φιλίππῳ φάσκων, τοὺς περὶ τὸν Ἀρατον οὐκ εἰλικρινῆ τὴν φιλίαν ἄγειν πρὸς Μακεδόνας, οὐδ' ἀληθῶς εὐνοεῖν αὐτῷ. Καὶ γὰρ νῦν, τῆς Ἡλείων ἀλλοτριότητος τούτους αἰτίους γεγονέναι. (8) Καθ' ὃν γὰρ καιρὸν Ἀμφίδαμον ἐξ Ὀλυμπίας εἰς Ἥλιν ἀπέστειλε, τούτους, ἔφη, κατ' ἰδίαν λαβόντας, ἐπιτρέψαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ λέγειν, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον συμφέρει τοῖς Πελοποννησίοις τὸ γενέσθαι Φιλίππον Ἡλείων κύριον. (9) καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, πάνθ' ὑπεριδόντας τὰ προτεινόμενα τοὺς Ἡλείους, διατρεῖν μὲν τὴν πρὸς Αἰτωλοῦς φιλίαν, ὑπομένειν δὲ τὸν πρὸς Μακεδόνας πόλεμον.

LXXXV. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον Φιλίππος δεξάμενος τοὺς λόγους, καλεῖν ἐκέλευε τοὺς περὶ τὸν Ἀρατον, καὶ λέγειν ἐναντίον ἐκείνων ταῦτα τὸν Ἀπελλῆν. (2) Τῶν δὲ παραγενομένων, ἔλεγε τὰ προειρημένα τολμῶς καὶ καταπληκτικῶς ὁ Ἀπελλῆς· καί τι προσεπιῖπε τοιοῦτον, ἔτι σιωπῶντος τοῦ βασιλέως. (3) Ἐπειπερ οὕτως ἀχαρίστους ὅμᾳς ὁ βασιλεὺς, Ἀρατε, καὶ λίαν ἀγνώμονας εὐρίσκει, κρίνει, συναγαγὼν τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ περὶ τούτων ἀπολογισμοὺς ποιησάμενος, ἀπαλλάττεσθαι πάλιν εἰς Μακεδονίαν. (4) Ὁ δὲ πρεσβύτερος Ἀρατος, ὑπολαβὼν, καθόλου μὲν ἡξίου τὸν Φιλίππον, μηδενὶ τῶν λεγομένων δεξιῶς μὴδ' ἀκρίτως μηδέποτε πιστεύειν, (5) ὅταν δὲ κατὰ τινος τῶν φίλων καὶ συμμέγλων προσπέσῃ τις αὐτῷ λόγος, τὸν ἀκριβέστερον ἔλεγχον ποιέσθαι, πρὶν ἢ δεῖσθαι τὴν διαβολήν. Καὶ γὰρ βασιλικὸν εἶναι τὸ τοιοῦτο, καὶ πρὸς πᾶν συμφέρον. (6) Διὸ καὶ νῦν, ἡξίου, περὶ τῶν ὑπ' Ἀπελλοῦ λεγομένων καλεῖν τοὺς ἀκηκοότας, ἄγειν εἰς τὸ μέσον τὸν εἰρηκτότα πρὸς αὐτὸν, μηδὲν παραλιπεῖν τῶν δυνατῶν εἰς τὸ γινῶναι τὴν ἀλήθειαν, πρὶν ἢ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀνακαλύπτειν τι τούτων.

LXXXVI. Τοῦ δὲ βασιλέως εὐαρεστήσαντος τοῖς λεγομένοις, καὶ φήσαντος, οὐκ ὀλιγορήσειν, ἀλλ' ἐξετάσειν, τότε μὲν διελύθησαν. (2) Ἐν δὲ ταῖς ἐξῆς ἡμέραις ὁ μὲν Ἀπελλῆς οὐδεμίαν ἀποδείξειν προσῆγε τοῖς εἰρημένοις· τοῖς δὲ περὶ τὸν Ἀρατον ἐγένετό τι συγκύρημα τοιοῦτον. (3) Οἱ γὰρ Ἡλείοι, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Φιλίππος αὐτῶν ἐπύρθει τὴν χώραν, ὑποπτεύσαντες τὸν Ἀμφίδαμον, ἐπεβάλοντο συλλαβεῖν, καὶ δῆσαντες εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐκπέμπειν. (4) Ὁ δὲ, προαισθόμενος αὐτῶν τὴν ἐπίνοιαν, ἀπεχώρησε τὰς μὲν ἀρχὰς εἰς Ὀλυμπίαν μετὰ δὲ ταῦτα, πυνθανόμενος τὸν Φιλίππον ἐν τῇ Δύμῃ περὶ τὴν τῶν λαφύρων οἰκονομίαν διατρίβειν, ἔσπευσε πρὸς τοῦτον διακεσεῖν. (5) Ὅθεν οἱ περὶ τὸν Ἀρατον, ἀκούσαντες τὸν Ἀμφίδαμον ἐκ τῆς Ἡλίδος ἐκπεπωκότα παρῆναι, γενόμενοι περιχαρεῖς, διὰ τὸ μηδὲν αὐτοῖς συνειδέναι, προσελθόντες ὥντο δεῖν τὸν βασιλέα καλεῖν τὸν Ἀμφίδαμον. (6) καὶ εἰδέναι περὶ τῶν κατηγορουμένων ἐκείνων βέλτιστα πρὸς ὃν ἐβρόθή, καὶ δηλώσειν τὴν ἀλήθειαν· πεφευγότα μὲν ἐξ οἴκου διὰ τὸν Φιλίππον,

data occasio Apelli fingendæ calumniæ, quam ad Philippum detulit, Aratos accusans, quasi parum sincere amicitiam cum Macedonibus colerent, parumque sincero affectu regis studerent commodis. Nam et nunc, quod alieno ab rege animo sint Elei, in causa hos esse. (8) Quo enim tempore Amphidamus Elidem ab Olympia est dimissus, Aratos seduxisse hominem instigasseque, dicentes, nullo modo expedire Peloponnesiis, ut Eleos Philippus in potestate habeat : (9) atque hanc esse causam, cur Elei, spretis omnibus quæ a Philippo oblata sint, in Ætolorum amicitia manentes, bellum adversus Macedones tolerent.

LXXXV. Primum igitur Philippus non negligendum putans illum sermonem, vocari Aratos jubet, ut coram ipsis eadem Apelles diceret. (2) Qui ubi veniunt, Apelles, quæ dixerat, repetit audacter et minaci vultu; regeque adhuc silente, nonnihil etiam adjicit in hanc sententiam : (3) Quandoquidem, inquit, usque adeo ingratos rex vos expulit, Arate, et beneficiis suis tam insigniter indignos, sedet illi animo, Achæorum concilium convocare, et, ubi de his rebus verba apud illos fecerit, in Macedoniam reverti. (4) Excipit sermonem Aratus pater, et cum in universum monet Philippum, ne temere quidquam aut inconsiderate eorum quæ audiverit credat, (5) tum vero quoties aut amici aut socii accusatio aliqua ad ipsum delata fuerit, diligentissime ut omnia prius inquirat, quam accusationi fidem habeat. Nam et regium hoc esse, et ad omnia conducibile. (6) Itaque et nunc æquum esse, ut ad illa dijudicanda, quæ dixerat Apelles, vocaret rex eos qui audivissent; produceret illum in medium, qui hæc Apelli dixisset; nihil denique prætermitteret eorum, per quæ ad veri cognitionem posset perveniri, priusquam Achæis quidquam horum aperiret.

LXXXVI. Approbante rege Arati sententiam, dicenteque, non neglecturum se eam rem, sed diligenter inquiraturum, tunc quidem ita discessum est. (2) Proximis vero ab hoc colloquio diebus, Apelle dictorum a se nullam probationem afferente, causam Aratorum huiusmodi fortuitus casus adjuvit. (3) Elei, quo tempore ipsorum agrum Philippus devastabat, suspectam Amphidami fidem habentes, manus in illum injiciendi et vinctum in Ætoliam mittendi consilium inierant. (4) Ille, præsentiens aliquid de eorum voluntate, Olympiam primo concessit : cognito deinde, Philippum in curandis iis quæ ad prædam pertinebant occupatum Dymæ hæere, festinato ad illum se proripuit. (5) Aratus, ut accepit Amphidamum fuga elapsam ex Elide advenisse, alacer gaudioque exsultans, ut qui nullius rei sibi esset conscius, ad regem adire, orare, ut Amphidamum ad se vocet : (6) nam et scire hunc optime delati criminis veritatem, quicum res fuerit communicata; eundemque utique, quod res est, declaraturum, qui in Philippi

τὰς δ' ἐλπίδας ἔχοντα τῆς σωτηρίας κατὰ τὸ παρὸν ἐν ἐκείνῳ. (7) Πεισθεὶς δὲ τοῖς λεγομένοις ὁ βασιλεὺς, καὶ μεταπεμφάμενος τὸν Ἀμφίδαμον, εὗρε τὴν διαβολὴν οὖσαν ψευδῇ. (8) Διὸ καὶ τὸν μὲν Ἄρατον ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας, αἶε καὶ μᾶλλον ἀπεδέχετο καὶ κατηΐου· πρὸς δὲ τὸν Ἀπελλῆν, λοξότερον εἶχε· τῇ γε μὴν ὁλοσχερεῖ προκατεχόμενος ἀποδοχῇ, πολλὰ παρορῆν ἠναγκάζετο τῶν ὑπ' αὐτοῦ γιγνομένων.

LXXXVII. Ὁ δ' Ἀπελλῆς οὐδαμῶς ἀφίστατο τῆς προθέσεως· ἀλλ' ἅμα μὲν τὸν Ταυρίωνα, τὸν ἐπὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τεταγμένον, διέβαλλεν· οὐ ψέγων, ἀλλ' ἐπαινῶν. (2) καὶ φάσκων, ἐπιτήδειον αὐτὸν εἶναι μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς ὑπαίθροις συνδιατρίβειν· βουλόμενος ἕτερον ἐπισταθῆναι δι' αὐτοῦ τοῖς ἐν Πελοποννήσῳ πράγμασι. (3) Καινὸς γάρ δή τις οὗτος εὐρηται τρόπος διαβολῆς, τὸ, μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαινοῦντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλαις. (4) Εὐρήται δὲ μάλιστα καὶ πρῶτον τοιαύτη κακεντρέχεια καὶ βασκανία καὶ δόλος ἐκ τῶν περὶ τὰς αὐλὰς διατριβόντων, καὶ τῆς τούτων πρὸς ἀλλήλους ζηλοτυπίας καὶ πλεονεξίας. (5) Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἐπὶ τῆς θεραπείας τεταγμένον Ἀλέξανδρον, ὅτε λάβοι καιρὸν, διέδρακεν, βουλόμενος καὶ τὴν περὶ τὸ σῶμα φυλακὴν τοῦ βασιλέως δι' αὐτοῦ γενέσθαι, καὶ καθόλου κινήσαι τὴν ὑπ' Ἀντιγόνου καταλειφθεῖσαν διάταξιν. (6) Ἀντίγονος γὰρ καὶ ὡς μὲν, ζῶν, προέστη τῆς τε βασιλείας καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ· καλῶς δὲ, τὸν βίον μεταλλάττων, προενοήθη πρὸς τὸ μέλλον περὶ πάντων τῶν πραγμάτων. (7) Ἀπολιπὼν γὰρ διαθήκην, ἔγραψε Μακεδόσιν ὑπὲρ τῶν δωκημένων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος διέταξε, πῶς καὶ διὰ τίνων ἕκαστα δεήσει χειρίζεσθαι· βουλόμενος μηδεμίαν ἀφορμὴν καταλιπεῖν τοῖς περὶ τὴν αὐλήν πρὸς ἀλλήλους φιλοτιμίαις καὶ στάσεως. (8) Ἐν οἷς, τὸν τότε συστρατευομένων, αὐτὸς μὲν Ἀπελλῆς ἐν τοῖς ἐπιτρόποις ἀπελείπετο, Λεόντιος δ' ἐπὶ τῶν πελταστῶν, Μεγαλέας δ' ἐπὶ τοῦ γραμματείου, Ταυρίων δ' ἐπὶ τῶν κατὰ Πελοπόννησον, Ἀλέξανδρος δ' ἐπὶ τῆς θεραπείας. (9) Τὸν μὲν οὖν Λεόντιον καὶ Μεγαλέαν ὑφ' αὐτὸν εἶχεν ὁλοσχερῶς· τὸν δ' Ἀλέξανδρον καὶ Ταυρίωνα μεταστησάμενος ἀπὸ τῆς χρείας, ἔσπευδε καὶ ταῦτα καὶ τὰλλα πάντα δι' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἰδίων φίλων χειρίζειν. (10) Ὁ δὲ καὶ ῥαδίως ἂν ἐπετέλεσε, μὴ παρασκευάσας ἀνταγωνιστὴν Ἄρατον αὐτῷ· νῦν δὲ ταχέως πείραν ἔλαβε τῆς σφετέρως ἀφροσύνης καὶ πλεονεξίας. (11) Ὁ γὰρ αὐτὸς ἐπεβάλετο πράξαι κατὰ τῶν πέλαις, τοῦτ' ἐπαθε, καὶ λίαν ἐν πάνυ βραχεὶ χρόνῳ. (12) Πῶς δὲ καὶ τίνι τρόπῳ τοῦτο συνέβη γενέσθαι, κατὰ μὲν τὸ παρὸν ὑπερφησόμεθα, καὶ κατασρέψομεν τὴν βίβλον ταύτην· ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς, πειρασόμεθα σαφέως ὑπὲρ ἐκάστων ἐξαγγέλλειν. (13) Φίλιππος δὲ, τὰ προειρημένα διαταξάμενος, ἐπανῆλθεν εἰς Ἄργος· κἀνταῦθα τὴν παραχειμασίαν ἐπολεῖ μετὰ τοῖς φίλων, τὰς δὲ δυνάμεις ἀπέλυσεν εἰς Μακεδονίαν.

gratiam extorris ab solo patrio exsulet, omnesque suas spes in praesentia sitas in ipso habeat. (7) Aequa Arati postulatio regi est visa : qui mox accito Amphidamo, criminationem falsam fuisse comperit. (8) Quapropter ab illo die magis magisque Aratum est complexus, et in pretio habuit ; Apellem vero suspectum habere cepit : quamquam, praecupato animo auctoritate illa qua in universum pollebat Apelles, connivere in multis, quae ab eo fiebant, cogebatur.

LXXXVII. Sed Apelles interim nihilo segnius propositum urgere : qui etiam Taurionem, Peloponnesi praefectum, traducebat : non vituperans ille quidem, sed laudans potius ; (2) et dignum esse dictitans, qui regem in expeditionibus sub dio versantem comitetur : id studens, ut opera sua Peloponnesi rebus alius praeficeretur. (3) Novus enimvero calumniandi modus hic est inventus ; cum non obtreectando, sed laudando, alteri nocetur. (4) Quae malignitas, et invidia atque fraus ab illis primo fuit excogitata, qui in aulis principum vitam degunt : ea est illorum hominum invidentia inter ipsos, ea cupiditas. (5) Similiter vero etiam Alexandrum, satellitum praefectum, quoties dabatur occasio, maligno dente appebatur : in animo habens etiam satellitium regis ex sua sententia constituere, et, ut summatim dicam, universam ordinationem quae ab Antigono fuerat relicta, immutare. (6) Antigonus namque, et dum viveret, qua regnum, qua puerum ipsum praecclare rexerat : et, cum moreretur, rebus omnibus in posterum sapienter providerat. (7) Testamentum enim reliquit, quo et administrationis, qua usus erat, rationes Macedonibus exposuit, et in futurum tempus pari cura ordinavit, quomodo et per quos singula essent administranda : eo maxime spectans, ut omnem ministris aulicis mutuae discordiae et seditionis occasionem eriperet. (8) Atque inter ceteros, qui tempore illo in regio comitatu erant, Apelles ipse unus e tutoribus fuerat relictus ; Leontius cetratis praefectus ; Megaleas regionum scribarum collegio ; Taurio, rebus Peloponnesi ; Alexander satellitio fuerat praepositus. (9) Sed Apelles, cum Leontium et Megaleam in sua penitus potestate haberet, id jam conabatur efficere, ut, submotis Alexandro et Taurione a cura rerum, et haec et alia omnia aut per se aut per amicos suos ipse administraret. (10) Quod quidem facillimum illi futurum erat, nisi Aratum adversarium sibi parasset : nunc stultitiae suae periculum brevi ipse fecit, et avaritiae fructum cepit. (11) Quod enim mali in alios cogitaverat, id ipse est expertus, et quidem brevi admodum interjecto tempore. (12) Id vero quomodo et qua ratione contigerit, in praesentia dicere omitemus, et huic libro finem imponemus : in sequentibus vero perspicue singula et diligenter edisseremus. (13) Philippus igitur post illas res gestas, quae hactenus sunt expositae, Argos est reversus, atque ibi una cum amicis, exercitu in Macedoniam dimisso, hibernavit.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΕΜΠΤΗ.

Τὸ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἀράτου τοῦ νεωτέρου στρατηγίαν ἔτος ἐτύγχανε διεληλυθὸς περὶ τὴν τῆς Πλειάδος ἐπιτολήν· οὕτω γὰρ ἦγε τοὺς χρόνους τότε τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος. (2) Διόπερ οὗτος μὲν ἀπειτίθετο τὴν ἀρχὴν, Ἐπῆρατος δὲ παρελάμβανε τὴν τῶν Ἀχαιῶν ἡγεμονίαν· Αἰτωλῶν δὲ Δορίμαχος ἐστρατῆγει. (3) Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, ἀρχομένης τῆς θερείας, Ἀντίβας μὲν, ἐκφανῶς ἤδη τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον ἀνελιπῶς, ὁρμήσας ἐκ Καινῆς πόλεως, καὶ διαβάς τὸν Ἰσθρὰ ποταμὸν, ἐνήρχετο τῆς ἐπιβολῆς καὶ πορείας τῆς εἰς Ἰταλίαν. (4) Ῥωμαῖοι δὲ Τιβέριον μὲν Σεμπρόνιον εἰς Λιβύην μετὰ δυνάμει, Πόπλιον δὲ Κορνήλιον εἰς Ἰσθρίαν, ἐξαπέστελλον. (5) Ἀντίοχος δὲ καὶ Πτολεμαῖος, ἀπεγνωκότες τὰς πρεσβείας, καὶ τὸ λόγῳ διεξάγειν τὴν ὑπὲρ κολῆς Συρίας ἀμφισβήτησιν, ἐνήρχοντο πολεμεῖν ἀλλήλοις. (6) Ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος, ἐνδεὴς ὢν σίτου καὶ χρημάτων εἰς τὰς δυνάμεις, συνῆγε τοὺς Ἀχαιοὺς διὰ τῶν ἀρχόντων εἰς ἐκκλησίαν. (7) Ἀθροισθέντες δὲ τοῦ πλήθους εἰς Αἴγιον κατὰ τοὺς νόμους, ὁρῶν τοὺς μὲν περὶ Ἀράτον ἔβελονακχοῦντας, διὰ τὴν περὶ τὰς ἀρχαιρείας γεγεννημένην εἰς αὐτοὺς τῶν περὶ τὸν Ἀπελλῆν κακοπραγμοσύνην· τὸν δ' Ἐπῆρατον ἀπρακτον ὄντα τῇ φύσει, καὶ καταγινωσκόμενον ὑπὸ πάντων· (8) συλλογισάμενος ἐκ τῶν προειρημένων τὴν ἀγνοίαν τῶν περὶ τὸν Ἀπελλῆν καὶ Λεόντιον, ἐκρινεν αὐτοὺς ἀντέχεσθαι τῶν περὶ τὸν Ἀράτον. (9) Πείσας οὖν τοὺς ἀρχοντας μεταγαγεῖν τὴν ἐκκλησίαν εἰς Σικυῶνα, λαβὼν τὸν τε πρεσβύτερον καὶ τὸν νεώτερον Ἀράτον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ πάντων τῶν γεγονότων ἀναθεὶς τὴν αἰτίαν ἐπὶ τὸν Ἀπελλῆν, παρεκάλει μένειν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς αἰρέσεως. (10) Τῶν δὲ συγκαταθεμένων ἐτοίμως, εἰσελθὼν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ χρησάμενος συνεργοῖς τοῖς προειρημένοις, πάντα κατέπραξε τὰ πρὸς τὴν ἐπιβολήν. (11) Πεντήχοντα μὲν γὰρ ἔδοξε τάλαντα τοῖς Ἀχαιοῖς εἰς τὴν πρώτην ἀναζυγὴν αὐτῷ δοῦσι παραχρῆμα, τριμήνου μισθοδοτήσαι τὴν δυνάμιν καὶ σίτου προσθεῖναι μυριάδα· (12) τὸ δὲ λοιπὸν, ὥς ἂν παρὼν ἐν Πελοποννήσῳ συμπολεμῇ, τάλαντα λαμβάνειν ἐκάστου μηνὸς παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐπτακαίδεκα.

II. Δοξάντων δὲ τούτων, οἱ μὲν Ἀχαιοὶ διελύθησαν ἐπὶ τὰς πόλεις· τῷ δὲ βασιλεῖ, βουλευομένῳ μετὰ τῶν φίλων, ἐπειδὴ συνῆλθον αἱ δυνάμεις ἐκ τῆς παραχειμασίας, ἔδοξε χρῆσθαι κατὰ θάλατταν τῷ πολέμῳ. (3) Οὕτω γὰρ ἐπέπεστο μόνως, αὐτὸς μὲν δυνήσεσθαι

POLYBII

MEGALOPOLITANI

HISTORIARUM LIBER V.

Jam ille annus, quo junior Aratus praetura est functus, in Vergiliarum exortu circumagebatur : ita enim tunc gens Achaeorum tempora putabat. (2) Arato igitur exeunte magistratu, Eperatus summum apud Achaeos imperium suscepit : eratque tum praetor Aetolorum Dorimachus. (3) Quo tempore Hannibal, manifeste jam suscepto adversus Romanos bello, ineunte aestate Carthagine Nova profectus, Iberumque amnem transgressus, consilium simul suum et protectionem in Italiam exsequi coepit. (4) Romani Tiberium Sempronium cum exercitu in Africam, Publium Cornelium in Hispaniam miserunt. (5) Antiochus quoque et Ptolemæus, postquam sperare desiderant exortam inter ipsos de Coele-Syria controversiam legationibus ac colloquiis componi posse, bellare invicem aggrediebantur. (6) At rex Philippus, et frumento et pecunia ad alendum militem destitutus, per magistratus concilium Achaeorum convocavit. (7) Coacta autem Aegii ut leges jubebant, multitudine ; animadvertens rex, Aratum quidem propter fraudem et malas artes Apellis, quibus adversus ipsum usus in comitiis erat, auctoritatem qua pollebat apud suam gentem ultro remittere ; Eperatum vero natura inhabilem ad res agendas esse, eundemque ab omnibus prorsus contemni : (8) cognito per hæc Apellis et Leontii errore, præcipuum deinde Aratorum rursus habere rationem statuit. (9) Itaque magistralibus persuasit, ut concilium Sicyonem transferrent : ibique assumtis et seniore et juniore Arato ad familiare colloquium, præteritorum omnium culpa in Apellem translata, petit ab illis, ut, quo prius erga se fuisset animo, eodem etiam in posterum esse vellent. (10) Quod quum ab ipsis prompta voluntate esset ei promissum, rex in Achaeorum concilium ingressus est : atque ibi, dictorum virorum ope nixus, omnia facile impetravit ad ea quæ moliebatur necessaria. (11) Decretum est ab Achaëis, extemplo talenta quinquaginta regi pro prima expeditione numerare ; trimestreque stipendium militi dividere, et decem millia modium frumenti adjicere : (12) in posterum vero, quamdiu in Peloponneso præsens ipse bellum gesturus esset, ut menstrua talenta ab Achaëis septena dena acciperet.

II. Hoc decreto facto, solutum est Achaeorum concilium, et ad suas quique urbes sunt reversi. Consultanti autem regi cum amicis, ubi jam ex hibernis in castra copiae redierant, visum est faciendum, ut bellum mari gereretur. (2) Quippe persuasus erat, hanc rationem esse unicam, opprimendi

ταχέως πανταχόθεν ἐπιφαίνεσθαι τοῖς πολεμοῖς· τοὺς δ' ὑπεναντίους ἥκιστ' ἂν δύνασθαι παραβῶνθαι ἀλλή-
λους· (3) ἅτε διεσπασμένοις μὲν ταῖς χώραις, δεδιό-
τας δ' ἐκάστους περὶ σφῶν διὰ τὴν ἀδηλότητα καὶ τὸ
τάχος τῆς κατὰ θάλατταν παρουσίας τῶν πολεμίων.
Πρὸς γὰρ Αἰτωλοὺς καὶ Λακεδαιμονίους, ἔτι δ' Ἡλείους
ὁ πόλεμος ἦν αὐτῶν. (4) Κριθέντων δὲ τούτων,
ἤθροιζε τὰς τε τῶν Ἀχαιῶν νῆας καὶ τὰς σφετέρας εἰς
τὸ Λέγαιον· καὶ συνεχεῖς ποιοῦμενος ἀναπείρας, ἐγύ-
μναζε τοὺς φαλαγγίτας, καὶ συνεθίζε ταῖς εἰρεσίαις,
προθύμως αὐτῶν πρὸς τὸ παραγγελλόμενον συνυπα-
κούστων τῶν Μακεδόνων. (5) Πρὸς τε γὰρ τοὺς ἐν
γῇ κινδύνους ἐκ παρατάξεως δοκιμώματοί τε καὶ γεν-
ναϊότατοι, πρὸς τε τὰς κατὰ θάλατταν ἐκ τοῦ καιροῦ
χρείας ἐτοιμώτατοι, λειτουργοὶ γε μὴν περὶ τὰς τα-
φρεῖας καὶ χαρακοποιίας καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην τα-
λαιπωρίαν φιλοπονώτατοί τινες· (6) οὓους Ἡσίοδος
παρεισάγει τοὺς

Διακίδας, πολέμῳ καχαρήτας, ἥτε δαιτί.

(7) Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς καὶ τὸ τῶν Μακεδόνων πλῆθος
ἐν τῷ Κορίνθῳ διέτριβε, περὶ τὴν κατὰ θάλατταν
ἀσκησιν καὶ παρασκευὴν γιγνόμενος. (8) Ὁ δ' Ἀπελ-
λῆς, οὗτ' ἐπικρατεῖν τοῦ Φιλίππου δυνάμενος, οὔτε
φέρειν τὴν ἑλάττωσιν, παρορώμενος, ποιεῖται συνω-
μοσίαν πρὸς τοὺς περὶ Λεόντιον καὶ Μεγαλέαν· ὥστ'
ἐκείνους μὲν, συμπαρόντας ἐπ' αὐτῶν τῶν καιρῶν,
ἐθέλοισκεῖν καὶ λυμαίνεσθαι τὰς τοῦ βασιλέως χρείας·
αὐτὸς δὲ, χωρισθεὶς εἰς Χαλκίδα, φροντίζειν, ἵνα μη-
δαμῶθεν αὐτῶν χορηγία παραγίγνηται πρὸς τὰς ἐπιβο-
λάς. (9) Οὗτος μὲν οὖν, τοιαῦτα συνθέμενος καὶ κα-
κοτροπευσάμενος πρὸς τοὺς προειρημένους, ἀπῆρεν εἰς
τὴν Χαλκίδα, σκήψεις τινὰς εὐλόγους πρὸς τὸν βασιλέα
πορισάμενος. (10) κάκει διατρίβων, οὕτω βεβαίως
ἐτήρει τὰ κατὰ τοὺς ὅρκους, πάντων αὐτῶν πειθαρ-
χούντων κατὰ τὴν προγεγενημένην πίστιν, ὥστε τὸ
τελευταῖον ἀναγκασθῆναι τὸν βασιλέα, δι' ἀπορίαν
ἐνέχυρα τιθέντα τῶν πρὸς αὐτὴν τὴν χρεῖαν ἀργυρω-
μάτων, ἀπὸ τούτων ποιῆσθαι τὴν διαγωγὴν. (11)
Ἡθροισμένων δὲ τῶν πλοίων, καὶ τῶν Μακεδόνων
ἤδη ταῖς εἰρεσίαις κατηρτισμένων, σιτομετρήσας καὶ
μισθοδοτήσας ὁ βασιλεὺς τὴν δύναμιν, ἀνήχθη, καὶ
κατῆρε δευτεραῖος εἰς Πάτρας, ἔχων Μακεδόνας μὲν
ἑξακισχίλους, μισθοφόρους δὲ χιλίους καὶ διακοσίους.

III. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, Δοριμάχος, ὁ
τῶν Αἰτωλῶν στρατηγός, Ἀγέλαον καὶ Σκόπαν ἐξα-
πέστειλε τοῖς Ἡλείοις μετὰ Νεοκρήτων πεντακοσίων·
οἱ δ' Ἡλείοι δεδιότες, μὴ τὴν Κυλλήνην ὁ Φίλιππος
ἐπιβάληται πολιορκεῖν, στρατιώτας τε μισθοφόρους
συνήθροζον, καὶ τοὺς πολιτικοὺς ἡτοίμαζον· ὡχυροῦντο
δὲ καὶ τὴν Κυλλήνην ἐπιμελῶς. (2) Εἰς ἃ βλέπων ὁ
Φίλιππος, τοὺς τε τῶν Ἀχαιῶν μισθοφόρους, καὶ τῶν
παρ' οὐτῷ Κρητῶν καὶ τῶν Γαλατικῶν ἱππέων τινὰς,
ἐν δὲ τούτοις τῶν ἐξ Ἀχαΐας ἐπιλέκτων εἰς διαχι-

undique hostes imparatos, qui subvenire sibi invicem ne-
quaquam sint valituri; (3) utpote et regionibus divisi, et
sibi quisque metuentes, quod mari hostis, quocunque vel-
let, subito adesse, et imprudentes invadere posset: cum
Ætolis enim, et Lacedæmoniiis, et Eleis, res illi erat. (4)
Quæ ubi statuit rex, et suas et Achæorum naves Lechæum
convenire jubet. Ibi continuis experimentis milites Mace-
donicæ phalangis exercens, remis tractandis eos assuefacie-
bat: Macedonibus, quidquid esset imperatum, prompto ala-
crique animo exsequentibus. (5) Etenim Macedones et in
acie probatissimi fortissimique milites sunt, et, si forte ita
postulet usus atque occasio, ad maritimæ rei ministeria
promptissimi; ad hæc, in fossis ducendis, castris munien-
dis, et toto illo durorum operum genere, laboris patientis-
simi; (6) quales Hesiodus facit Æacidas, bello gaudentes
veluti epulis. (7) Dum Philippus et Macedones Corinthi
in exercitatione et apparatu rei navalis occupantur: (8)
Apelles, qui neque expugnare regis propositum poterat,
neque honoris sui imminutionem ex regis contemptu tolerare,
cum Leontio et Megalea conjurationem facit; ut illi quidem,
omnibus quæ gererentur intervenientes, de industria rem male
gerendo conatus regis impedirent: ipse vero, profectus Chal-
cidem ex aula, id operam daret, quo ne commeatus neces-
sarii ad ea quæ parabat ulla ex parte ad regem subveheren-
tur. (9) Quæ ubi cum prædictis viris constituit improbus
hic veterator, speciosa quædam commentus apud Philippum
prætexenda, Chalcidem se confert: (10) ibique moram
trahens, ita exacte jusjurandum servavit, omnibus illi ob-
temperantibus pro ea auctoritate quam hactenus obtinuerat,
ut ad extremum rei nummariæ inopia cogeretur rex, vasa
argentea ad quotidianum usum comparata, sustentandi sui
causa, pignori opponere. (11) Ubi classis convenit, et Ma-
cedones satismagnum jam usum remigandi visi sunt habere;
rex, frumentum exercitui mensus, et stipendio quoque nu-
merato, habens secum Macedonum sex millia, mercenarios
mille ducentos, portu solvit, et postridie Patras appulit.

III. Per idem tempus Ætolorum prætor, Dorimachus,
Agelaum et Scopam cum Neocretibus quingentis suppetias
Eleis misit: qui, veriti ne Cyllenen obsidere in animo Phi-
lippus haberet, et mercede peregrinum militem conduce-
bant, et civiles copias ex Elea conscribebant; ipsam
quoque Cyllenam summo studio munientes. (2) Propter
ea Philippus, coactos in unum Achæorum mercenarios,
nonnullosque ex Cretensibus, quos habebat sub signis, et
ex Gallicis equitibus, tum bis mille pedites qui ex Achaia

λίους πεζοὺς ἀθροίσας, ἐν τῇ τῶν Δυμαίων πόλει κατέλιπεν· ἅμα μὲν ἐφεδρείας ἔχοντας, ἅμα δὲ προφυλακῆς τάξιν πρὸς τὸν ἀπὸ τῆς Ἡλείας φόβον. (3) Αὐτὸς δ', ἐτι πρότερον γεγραφὸς τοῖς Μεσσηνίοις, καὶ τοῖς Ἠπειρώταις, ἐτι δὲ τοῖς Ἀκαρναῖσι, καὶ Σκερδिलाῖδαι, πληροὺν ἐκάστοις τὰ παρ' αὐτοῖς πλοῖα, καὶ συναντᾶν εἰς Κεφαλληνίαν, ἀναχθεὶς ἐκ τῶν Πατρῶν κατὰ τὴν σύνταξιν ἔπλει, καὶ προσέσχε τῆς Κεφαλληνίας κατὰ Πρόνονος. (4) Ὅρων δὲ τό τε πολισμάτιον τοὺς Πρόνονους δυσπολιόρκητον ὄν, καὶ τὴν χώραν στενὴν, παρέπλει τῷ στόλῳ, καὶ καθωρμίσθη πρὸς τὴν τῶν Παλαιῶν πόλιν. (5) Συνιδὼν δὲ ταύτην τὴν χώραν γέμουσαν σίτου, καὶ δυναμένην τρέφειν στρατόπεδον, τὴν μὲν δύναμιν ἐκδιβάσας προσεστρατοπέδευσε τῇ πόλει· τὰς δὲ ναῦς συνορμίσας, τάφρῳ καὶ χάρακι περιέβαλε, τοὺς δὲ Μακεδόνας ἐφῆκε σιτολογεῖν. (6) Αὐτὸς δὲ περιήει τὴν πόλιν, ἐπισκοπῶν πῶς δυνατόν εἴη προσάγειν ἔργα τῷ τείχει καὶ μηχανάς· βουλόμενος ἅμα μὲν προσδέξασθαι τοὺς συμμαχοὺς, ἅμα δὲ τὴν πόλιν ἐξελεῖν. (7) Ἵνα, πρῶτον μὲν, Αἰτωλῶν παρέλθεται τὴν ἀναγκασιότατην ὑπηρεσίαν· ταῖς γὰρ τῶν Κεφαλλήνων ναυσὶ χρώμενοι, τὰς τ' εἰς Πελοπόννησον ἐποιούοντα διαβάσεις, καὶ τὰς Ἠπειρωτῶν, ἐτι δ' Ἀκαρνανῶν ἐπόρθουν παραλίᾳς. (8) δεύτερον δ', ἵνα παρασκευάσῃ μὲν αὐτῷ, παρασκευάσῃ δὲ καὶ τοῖς συμμαχοῖς, ὀρμητήριον εὐφύες κατὰ τῆς τῶν πολεμίων χώρας. (9) Ἡ γὰρ Κεφαλληνία κεῖται μὲν κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ὥς εἰς τὸ Σικελικὸν ἀνατείνουσα πέλαγος· (10) ἐπικεῖται δὲ τῆς μὲν Πελοποννήσου τοῖς πρὸς ἄρκτον καὶ πρὸς ἐσπέραν μέρεσι κεκλιμένης, καὶ μάλιστα τῇ τῶν Ἡλείων χώρᾳ· τῆς δ' Ἠπειροῦ καὶ τῆς Αἰτωλίας, ἐτι δὲ τῆς Ἀκαρνανίας, τοῖς πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς τὰς δύσεις μέρεσιν ἐστραμμένους.

IV. Διὸ καὶ πρὸς τε τὴν συναγωγὴν τῶν συμμαχῶν εὐφύως ἐχούσης, καὶ κατὰ τῆς τῶν πολεμίων καὶ πρὸ τῆς τῶν φίλων χώρας εὐκαίρως κειμένης, ἔσπευδε χειρωσάμενος ὑφ' αὐτὸν ποιήσασθαι τὴν νῆσον. (2) Συνθεωρῶν δὲ τὰ μὲν ἄλλα πάντα μέρη τῆς πόλεως, τὰ μὲν θαλάττῃ, τὰ δὲ κρημνοῖς περιεχόμενα, βραχὺν δὲ τινα τόπον ἐπίπεδον αὐτῆς ὑπάρχοντα, τὸν πρὸς τὴν Ζάκυνθον ἐστραμμένον, τῇδε διανοεῖτο προσάγειν ἔργα, καὶ τῇδε τὴν ὀλὴν συνίστασθαι πολιορκίαν. (3) Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς περὶ ταῦτα καὶ πρὸς τούτοις ἦν. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτου, πεντεκαίδεκα μὲν ἔχον λέμβοι παρὰ Σκερδिलाῖδου· τοὺς γὰρ πλείστους ἐκώλυθη πέμψαι, διὰ τὰς γενομένας ἐπιβολὰς καὶ ταραχὰς περὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα δυνάστας. (4) Ἦχον δὲ καὶ παρ' Ἠπειρωτῶν, καὶ παρ' Ἀκαρνανῶν, ἐτι δὲ Μεσσηνίων, οἱ διαταχθέντες σύμμαχοι. (5) Τῆς γὰρ τῶν Φιαλείων πόλεως ἐξαίρεθείσης, ἀπροφασίστως τὸ λοιπὸν ἤδη μετεῖχον οἱ Μεσσήνιοι τοῦ πολέμου. (6) Τῶν δὲ πρὸς τὴν πολιορκίαν ἡτοιμασμένων, διαθεῖς τὰ βέλη καὶ τοὺς πετροβόλους κατὰ τοὺς ἀρμόζοντας

erant conscripti, in Dymæorum urbe collocavit, simul in subsidium sibi, simul ut, si quis ab Eleis metus ingrueret, præsidio essent. (3) Ipse, litteris prius datis ad Messenios, Epirotas, Acarnanes, atque Scerdilaidam, ut suas quique naves instruerent, et ad Cephalleniam sibi occurrerent, Patris ad diem constitutam classe profectus, ad Pronnos. qui locus est in Cephallenia, portum tenuit. (4) Animadvertens autem, neque oppidulum Pronnos sine magna difficultate obsideri posse, et regionem illam esse angustam, provectus ulterius, ad Palænsium urbem naves appellit. (5) Ubi copiam segetum uberrimam in agris nactus, quibus ali commode exercitus poterat, expositis in terram copiis, ad ipsum oppidum castra communit. Et quum in siccam naves subduxisset, fossa valloque eas sepsit, ac Macedonas frumentatum misit. (6) Ipse urbem circumcirca lustrare et circumspicere, qui possent opera tormenta que mœnibus admoveri: habens in animo et socios eo loci excipere, et simul urbem illam expugnare. (7) In quo illud primum spectabat, ut Ætolis necessarium adprime subsidium admeret: quippe illi, quoties aut in Peloponnesum vellent trajicere, aut Epirotarum Acarnanumve oram depredari, Cephalleniorum navibus uti consueverant. (8) Deinde ut et sibi et sociis receptaculum pararet opportunum ad impressiones in hostilem agrum faciendas. (9) Cephallenia enim ad sinum Corinthiacum sita, Siculumque spectans mare, (10) Peloponnesi partibus quæ ad septentrionem et occasum vergunt, præcipue autem regioni Eleorum, imminet; Epiri vero et Ætolie atque Acarnanie partibus illis quæ meridiei et occidenti soli sunt obversæ.

IV. Quoniam igitur et ad congregandas sociorum copias locus erat peropportunos, et ad lædendum hostes, protegendumque amicos pares commoditates habebat, occupare insulam suique juris facere vehementer cupiebat. (2) Considerans autem, ceteras urbis partes aut mari aut præruptis cotibus cingi, brevem vero quemdam locum, qui Zacynthum spectabat, per planum adiri posse, ab hac parte machinas admovere, et eo molem totam obsidionis conferre statuit. (3) Dum hæc curat, inque his occupatur Philippus, lembi quindecim a Scerdilaida missi veniunt: plures enim ne posset mittere, impediverunt molitiones atque turbæ a variis per Illyriam dynastis excitatæ. (4) Venerunt autem et a sociis milites, qui fuerant imperati, Epirotis, Acarnanibus et Messeniis. (5) Post captam namque Phialensium urbem, de cetero nihil jam recusabant Messenii, quo minus participes belli essent. (6) Ubi fuerunt omnia ad obsidionem parata, et locis opportunis adversus

εὖ πρὸς τὸ καλύειν τοὺς ἀμυνομένους, παρακαλέ-
σας τοὺς Μακεδόνας ὁ βασιλεὺς, προσῆγε τὰς μηχανὰς
ταῖς τείχεσι, καὶ διὰ τούτων τοῖς δρύγμασιν ἐνεχεί-
ρει. (7) Ταχὺ δὲ τοῦ τείχους ἐπὶ δύο πλέθρα κρεμα-
σθέντος, διὰ τὴν ἐν τοῖς ἔργοις προθυμίαν τῶν Μακεδό-
νων, ἐγγίσας τοῖς τείχεσιν ὁ βασιλεὺς, παρήγει τοῖς ἐν
τῇ πόλει, τίθεσθαι πρὸς αὐτὸν τὴν εἰρήνην. (8) Τῶν
δὲ παρακούντων, ἐμβαλὼν πῦρ τοῖς ἐρείσμασιν, ὁμοῦ
πᾶν τὸ διεστυλωμένον κατέβαλε τείχος. (9) Οὐ γνο-
μένου, πρῶτους ἐφῆκε τοὺς πελταστάς, τοὺς ὑπὸ Λεόν-
τιον ταττομένους, σπειρηδὸν τάξας, καὶ παραγγεῖλας
βιάζεσθαι διὰ τοῦ πτώματος. (10) Οἱ δὲ περὶ τὸν
Λεόντιον, τηροῦντες τὰ πρὸς τὸν Ἀπελλῆν συγκαίμενα,
τρεῖς ἐξῆς τοὺς νεανίσκους, ὑπερβάντας τὸ πτώμα, διέ-
τρεψαν τοῦ μὴ τελεσιουργῆσαι τὴν κατάληψιν τῆς πό-
λεως. (11) προδιεφθαρκότες μὲν τοὺς ἐπιρανεστάτους
τῶν κατὰ μέρος ἡγεμόνων, θελοκακούντες δὲ, καὶ παρ'
ἑαυστον ἀποδειλιώντες αὐτοί. (12) Τέλος ἐξέπεσον ἐκ
τῆς πόλεως, πολλὰς πληγὰς λαβόντες, καίπερ εὐχερῶς
δυνάμενοι κρατῆσαι τῶν πολεμίων. (12) Ὁ δὲ βασι-
λεὺς, ὁρῶν ἀποδειλιούντας μὲν τοὺς ἡγεμόνας, τραυ-
ματίας δὲ καὶ πλείους γεγονότας τῶν Μακεδόνων, τῆς
μὲν πολιορκίας ἀπέστη, περὶ δὲ τῶν ἐξῆς ἐβουλεύετο
μετὰ τῶν φίλων.

V. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, Λυκοῦργος μὲν
εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐξεστρατεύκει, Δορίμαχος δὲ, τοὺς
ἡμίσεις ἔχων Αἰτωλῶν, εἰς Θετταλίαν ἐπείποιτο τὴν
ὁρμὴν ἀμφοτέροι πεπεισμένοι, τὸν Φίλιππον ἀπο-
στάσειν τῆς τῶν Ἑλλαιέων πολιορκίας. (2) Ὑπὲρ ὧν
ἦσαν πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα, παρὰ τὴν Ἀκαρνανίαν
καὶ παρὰ Μεσσηνίων· οἱ μὲν παρὰ τῶν Ἀκαρνανίων,
παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν τῶν Αἰτωλῶν
χώραν, καὶ τὸν τε Δορίμαχον ἀποστῆσαι τῆς εἰς τὴν
Μακεδονίαν ὁρμῆς, καὶ τὴν χώραν τῶν Αἰτωλῶν ἐπελ-
θεῖν καὶ πορθῆσαι πᾶσαν ἀδεῶς. (3) οἱ δὲ παρὰ
τῶν Μεσσηνίων, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν, καὶ διδά-
σκοντας, ὅτι, τῶν ἐτησίων ἤδη στάσις ἐχόντων, δυνατόν
ἔστι τὴν παρακομιδὴν ἐκ τῆς Κεφαλληνίας εἰς τὴν
Μεσσηνίαν ἐν ἡμέρᾳ ποιήσασθαι μίαν. (4) Διὸ οἱ περὶ
Γόργον τὸν Μεσσηνίου, αἰφνίδιον καὶ πραγματικὴν
ἐσκαμένην συνήστασαν τὴν ἐπὶ τὸν Λυκοῦργον ἐπίθεσιν.
(5) Οἱ δὲ περὶ τὸν Λεόντιον, τηροῦντες τὴν αὐτῶν
ὑπόθεσιν, συνήρουν τοῖς περὶ τὸν Γόργιον ἑκτενῶς,
θεωροῦντες, ὅτι συμβήσεται τὴν θερσίαν εἰς τέλος
ἄπρακτον γενέσθαι τῷ Φιλίππῳ. (6) Πλεῦσαι μὲν
γὰρ εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ῥάδιον ἦν ἀναπλεῦσαι δ' ἐκεί-
θαι, τῶν ἐτησίων ἐπεχόντων, ἀδύνατον. (7) Ἐξ οὗ
ὄμλον ἦν, ὥς ὁ μὲν Φίλιππος, ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ μετὰ
τῆς δυνάμεως συγκλεισθεὶς, ἀναγκασθήσεται τὸ λοιπὸν
μέρος τοῦ θέρους ἄπρακτος μένειν, οἱ δ' Αἰτωλοὶ, τὴν
Θετταλίαν καὶ τὴν Ἠπειρὸν ἐπιπορευόμενοι, κατασύ-
ρουν καὶ πορθοῦσι πᾶσαν ἀδεῶς. (8) Οὗτοι μὲν
γὰρ, λυμαίνόμενοι, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα συνεβούλευον.
Ἀλλὰ δὲ περὶ τὸν Ἀρατον, συμπαρόντες, τῆς ἐναντίας

mœnium propugnatores catapultæ balistæque dispositæ;
rex, hortatus Macedonas, muris machinas admovet, ea-
rumque præsidio tutus, cuniculos incipit agere. (7) Quum-
que brevi tempore, propter singularem Macedonum alacritate-
m in opere faciendo, ad duo jugera suffossi suspensique
muri essent, succedit rex ad muros, et oppidanos ad pa-
cem secum ineundam invitat. (8) Quibus negligenter au-
dientibus, immisso igne futuras corrumpit; ac simul,
quantum erat muri spatium sublicis suspensum, dejicit.
(9) Quod ubi factum est, cetratos cum duce suo Leontio
per cohortes divisos, omnium primos immittit, jussos per
ruinam irumpere. (10) At Leontius, memor conjuratio-
nis cum Apelle factæ, ter deinceps juvenes, postquam ruinam
jam superaverant, terrore injecto avertit, quo minus
institutum perficerent urbemque caperent; (11) quum et
polissimos quosque ductores ordinum antea corrupisset, et
ipse, de industria ignaviam affectans, metuere subinde se
ostenderet. (12) Itaque urbe tandem, magno detrimento
accepto, ejecti sunt; quum facile superare hostem potuis-
sent. (13) Rex, ubi duces ignave se gerere, Macedonum
autem plurimos videt esse sauciatos, soluta obsidione, quid
deinceps facto sit opus, concilio amicorum habito, deli-
berat.

V. Eodem vero tempore et Lycurgus in Messeniam ex-
peditionem fecerat, et Dorimachus cum dimidia parte
Ætolorum in Thessaliam irruerat: persuasi ambo, se hoc
pacto Philippum ab obsidione Palænsium esse revocatur-
os. (2) Nec defuerunt eo nomine missæ ad regem legatio-
nes cum ab Acarnanibus, tum a Messeniis. Qui ex Acar-
nania veniebant, hortabantur, ut, in Ætolorum agrum im-
pressionem facta, et Dorimachum ab invadenda Macedonia
retraheret, et universam Ætolorum regionem sine ullo pe-
riculo depopularetur. (3) Messeniorum vero legati, opem
sibi ferri orantes, addebant, nunc, cum Etesiarum flatus
vigerent, posse uno die a Cephallenia in Messeniam trajici.
(4) Ex quo efficiebat Gorgus Messenius, inopinato invadi
Lycurgum posse et bene rem geri. (5) Et Leontius, pro-
positum sibi consilium spectans, Gorgum studio summo
adjuvat; ut qui futurum provideret, totam ut æstatem
plane inutiliter eo pacto Philippus consumeret. (6) Etenim
navigare quidem in Messeniam, perfacile erat; rediri vero
inde Etesiarum diebus nullo poterat modo. (7) Ex quo appa-
rebat, Philippum, cum exercitu in Messenia inclusum, reli-
quam æstatem necessario per otium traducturum; Ætolis
vero Thessaliam et Epirum omnem impune incursandi,
vastandi, urendi, esse potestatem. (8) Ita ergo isti hæc et
similia his pernicioxa consilia regi suggerebant. Aratus
vero, qui consilio intererat, plane contrarium suadere,

προέστασαν γνώμης. (9) Δεῖν γὰρ ἔφασαν, εἰς τὴν Αἰτωλῶν ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν, καὶ τούτων ἔχεσθαι τῶν πραγμάτων· ἐξεστρατεύκων γὰρ τῶν Αἰτωλῶν μετὰ Δοριμάχου, κάλλιστον εἶναι καιρὸν ἐπελθεῖν καὶ πορθῆσαι τὴν Αἰτωλίαν. (10) Ὁ δὲ βασιλεὺς, τὰ μὲν ἀπιστῶν ἤδη τοῖς περὶ τὸν Λεόντιον ἐκ τῆς περὶ τὴν πολιορκίαν ἐβελοκαχέσας, συναισθανόμενος δὲ καὶ ἐκ τοῦ περὶ τὸν Παλούντα διαβουλίῳ αὐτῶν τὴν κακοπραγμοσύνην, ἔκρινε χρῆσθαι τοῖς πράγμασι κατὰ τὴν Ἀράτου γνώμην. (11) Διόπερ Ἐπιδράτῳ μὲν ἔγραψε, τῷ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῷ, βοηθεῖν τοῖς Μεσσηνίοις, ἀναλαβόντι τοὺς Ἀχαιοὺς· αὐτὸς δ' ἀναχθεὶς ἐκ τῆς Κεφαλληνίας, παρῆν δευτεραίῳ εἰς Αεὐκάδα μετὰ τοῦ στόλου νυκτός. (12) Εὐτρεπισάμενος δὲ τὰ περὶ τὸν Διόρυκτον, καὶ ταύτῃ διακομίσας τὰς ναῦς, ἐποιεῖτο τὸν ἀπόπλου κατὰ τὸν Ἀμβρακικὸν καλούμενον κόλπον. (13) Ὁ δὲ προειρημένος κόλπος, ἐπὶ πολλὴν προτεινὼν ἐκ τοῦ Σικελικοῦ πελάγους, εἰς τοὺς μεσογαίους ἀνίκει τόπους τῆς Αἰτωλίας, καθάπερ καὶ πρότερον ἡμῖν εἴρηται. (14) Διανύσας δὲ, καὶ καθορισθεὶς βραχὺ πρὸ ἡμέρας πρὸς τῇ καλουμένῃ Λιμναίᾳ, τοῖς μὲν στρατιώταις ἀριστοποιεῖσθαι παρήγγειλε, καὶ τὸ πολλὴν τῆς ἀποσκευῆς ἀποθεμένους, εὐζώνους σφᾶς παρασκευάζειν πρὸς ἀναζυγήν. (15) Αὐτὸς δὲ, τοὺς δὲδηγούς ἀθροίσας, τὰ τε περὶ τοὺς τόπους καὶ τὰς παρακειμένας πόλεις ἐπυνθάνετο καὶ διηρῆνα.

VI. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, ἦκεν ἔχων Ἀριστόφαντος ὁ στρατηγὸς πανδημεῖ τοὺς Ἀχαρνᾶς· πολλὰ γὰρ καὶ δεινὰ πεπονθότες ἐν τοῖς ἀνωτέροις χρόνοις ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ἐκθύμως εἶχον πρὸς τὸ κατὰ πάντα τρόπον ἀμύνασθαι καὶ βλάψαι τοὺς Αἰτωλοὺς. (2) Διόπερ ἀσμένως ἐπιλαδόμενοι τότε τῆς Μακεδόνων ἐπαρκείας, ἦκον ἐν τοῖς ὅπλοις, οὐ μόνον ὅσοις ὁ νόμος ἐπέταττε στρατεύειν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τινές. (3) Οὐκ ἐλάττω δὲ τούτων ὁρμὴν εἶχον Ἠπειρώται, διὰ τὰς παραπλησίους αἰτίας· διὰ δὲ τὸ μέγεθος τῆς χώρας, καὶ διὰ τὸ τῆς παρουσίας αἰφνιδίον τῆς τοῦ Φιλίππου, καθυστεροῦν τῇ συναγωγῇ τῶν καιρῶν. (4) Τῶν δ' Αἰτωλῶν τοὺς μὲν ἡμίσεις ἔχων [ἀπὴν] Δορίμαχος, καθάπερ εἶπον, τοὺς δ' ἡμίσεις ἀπολελοίπει νομίζων ἀξίόχρεων πρὸς τὰ παράδοξα ταύτην τὴν ἐφεδρεῖαν δάπρχειν τῶν τε πόλεων, καὶ τῆς χώρας. (5) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀπολιπὼν φυλακὴν ἱκανὴν τῆς ἀποσκευῆς, τότε μὲν ἀναζεύξας ἐκ τῆς Λιμναίας δειλῆς, καὶ προελθὼν ὡς ἐξήκοντα στάδια κατεστρατοπέδευσε. (6) Δειπνοποιησάμενος δὲ, καὶ βραχὺ διαναπαύσας τὴν δύναμιν, αὖθις ὥρμα· καὶ συνεχῶς νυκτοπορήσας ἦκε πρὸς τὸν Ἀγελῶν ποταμὸν, ἄρτι τῆς ἡμέρας ἐπιραινούσης, μεταξὺ Κωνόπης καὶ Στράτου· σπεύδων ἄφνω καὶ παραδόξως ἐπὶ τὸν ἐν τοῖς Θέρμοις τόπον ἐπιβαλεῖν.

VII. Οἱ δὲ περὶ τὸν Λεόντιον, κατὰ δύο τρόπους δρῶντες τὸν μὲν Φίλιππον καθιζόμενον τῆς προθέσεως, τοὺς δὲ Αἰτωλοὺς ἀδυνατήσοντας τοῖς παροῦσι· καθ' ἓνα μὲν, ἥ ταχέϊα καὶ παράδοξος ἡ τῶν Μακεδόνων ἐγγεγό-

(9) et, *Ætoliam classe petendam esse, dicere, eoque bel-
lum esse transferendum* : quippe nunc, *Ætolis cum Dori-
macho in expeditionem profectis, opportunissimum esse
tempus illius regionis incursandæ atque diripiendæ.* (10) Rex, *Leontio partim jam diffidens, ex quo affectatam ejus
ignaviam in oppugnatione viderat, partim ex consultatione
circa Paluntem instituta intelligens prava hominis consilia,
Arati sententiam sibi sequendam esse duxit.* (11) Itaque
litteris ad Eperatum prætorem Achæorum datis, imperat
ei, ut collecto ex Achæis exercitu Messeniis opem ferret :
ipse Leucadem ex Cephallenia cum classe altero post die
noctis silentio appellit. (12) Ubi rebus omnibus præparatis
in freto manu effosso, quem Dioryctum vocant, trans-
latisque illac navibus, Ambracium sinum est invecus :
(13) qui, ut jam ante diximus, et Siculo mari longe pro-
currens, ad mediterranea *Ætolia* pertinet. (14) Confecto
autem cursu prius aliquanto quam illucesceret, ad Limnæam
(oppidi id nomen est) portum cepit. Moxque prander
milites, et, posita impedimentorum majori parte, concin-
nare se ad iter expeditos, jubet. (15) Ipse, ducibus vir
pluribus coactis, de natura locorum, et de adjacentium
bium situ percontari et omnia diligenter inquirere.

VI. Eo tempore Aristophantus, prætor Acarnanum,
omnes ejus gentis copias secum trahens ad regem venit.
Multas enim easque graves injurias ab *Ætolis* superioribus
temporibus perpassi, vindicandi se et damnum *Ætolis* in-
ferendi cupiditate mirum in modum flagrabant. (2) Latè
igitur occasionem Macedonici auxilii amplectentes, non ii
solum qui per leges militiæ dare nomen tenebantur, sed
etiam e grandioribus ætate militari nonnulli, cum armis
præsto aderant. (3) Nec minore impetu, similes ob causas,
etiam Epirotæ ferebantur ; sed propter provinciæ amplitu-
dinem, et subitum Philippi adventum, haud satis tempe-
stive cogere copias suas potuerant. (4) Totius *Ætolorum*
exercitus dimidiam partem, ut antea diximus, Dorimachus
secum abduxerat, alteram reliquerat ; satis idoneum præ-
sidium adversus incerta casuum, et urbibus et agris tutan-
dis, id futurum existimans. (5) Rex, ad tuitionem impe-
dimentorum manu militum idonea relicta, circa vespertum
profectus e Limnæa, stadiis circiter sexaginta confectis,
metatur castra. (6) Cœnatus deinde, et modico spatio ad
quiescendum militi concessa, mox iterum pergit ire ; et
per noctem continuato itinere, ad amnem Achelœum inter
Conopen et Stratum, illucescente jam die, pervenit : la-
bens in animo, irruptione subita et inopinata Thermum oc-
cupare.

VII. Intellexerat Leontius, duplicem ob causam Philippi
consilium habiturum exitum, neque fieri posse ut *Ætolis*
conatus illius impedirent ; tum quia celeriter et præter
minimum opinionem Macedonum exercitus advenerat ; (2)

ναι παρουσία· (2) καθ' ἕτερον δὲ, ἢ πρὸς γε τὸν ἐν τοῖς
 Θέρμῳ τόπον, οὐδέποτε· ἂν ὑπαλαβόντες Αἰτωλοὶ τολ-
 μῆσαι τὸν Φίλιππον οὕτω προχείρως αὐτὸν δοῦναι, διὰ
 τὴν ἐχυρότητα τῶν τόπων, ἐμμελλόν ἀπρονόητοι καὶ
 παντελῶς ἀπαράσκευοι ληφθήσεσθαι πρὸς τὸ συμβαίνειν·
 (3) εἰς δὲ βλέποντες, καὶ τηροῦντες τὴν ἑαυτῶν πρόθε-
 σιν, ὥντο δεῖν τὸν Φίλιππον, περὶ τὸν Ἀχελῷον στρα-
 πευδύσαντα, προσαναπαῦσαι τὴν δύναμιν ἐκ τῆς
 νατοπορίας, σπουδάζοντες βραχείαν γε τοῖς Αἰτωλοῖς
 ἀστροπὴν δοῦναι πρὸς τὴν βοήθειαν. (4) Οἱ δὲ περὶ
 τὴν Ἀρατον, θεωροῦντες τὸν μὲν καιρὸν ὄξυν ὄντα τῆς
 ἐπιβολῆς, τοὺς δὲ περὶ τὸν Λεόντιον προδήλως ἐμποδι-
 ζοντας, διαμαρτύροντο τὸν Φίλιππον, μὴ παρῆναι τὸν
 καιρὸν, μηδὲ καταμῆλαιν. (5) Οἷς καὶ παισθεὶς ὁ βα-
 σιλεὺς, καὶ προσκόπτων ἤδη τοῖς περὶ τὸν Λεόντιον,
 ἰκοιέτο τὴν πορείαν κατὰ τὸ συνεχές. (6) Διὰ δὲ
 τὸν Ἀχελῷον ποταμὸν, προῆγε συντόνους ὡς ἐπὶ τὸ Θέρ-
 μον ἅμα δὲ προάγων, ἐδήου καὶ κατέφθειρε τὴν γῶραν.
 Παρῆει δὲ, ἐκ μὲν εὐωνύμων ἀπολιπὼν Στράτον,
 Ἀγρίνιον, Θεστιεῖς· ἐκ δὲ δεξιῶν Κωνώπην, Λυσισμαχίαν,
 Τριχώνιον, Φοῖτεον. (8) Ἀφικόμενος δὲ πρὸς πόλιν
 τὴν καλουμένην Μέταμην, ἣ καίτοι μὲν ἐπ' αὐτῆς τῆς
 Τριχωνίδος λίμνης καὶ τῶν παρὰ ταύτῃ στενῶν, ἀπέχει
 δὲ σχεδὸν ἐξήκοντα στάδια τοῦ προσαγορευομένου Θέρ-
 μου. (9) ταύτην μὲν, ἐκλιπόντων τῶν Αἰτωλῶν, εἰσα-
 γνῶν πενταχοσίους στρατιώτας κατεῖχε, βουλόμενος
 ἐπεδρεῖα χρῆσασθαι πρὸς τε τὴν εἰσόδον καὶ τὴν ἐξόδον
 τὴν ἐκ τῶν στενῶν. (10) Ἔστι γὰρ πᾶς ὁ παρὰ τὴν
 λίμνην τόπος ὁρεινὸς καὶ τραχὺς, συνηγμένος ταῖς
 ὄρεσιν διὰ καὶ παντελῶς στενὴν καὶ δυσδιόδον ἔχει τὴν
 παράδον. (11) Μετὰ δὲ ταῦτα, τοὺς μὲν μισθοφόρους
 προθέμενος πάσης τῆς πορείας, ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς Ἰλ-
 λυριοὺς, ἔβη δὲ τοὺς πελταστὰς καὶ φαλαγγίτας ἔχων,
 προῆγε διὰ τῶν στενῶν· ἀπουραγούτων μὲν αὐτῶ τῶν
 ἑλλήτων, δεξιῶν δὲ παρὰ πλάγια τῶν Θρακῶν καὶ ψι-
 λῶν ἀντιπαρορευομένων ταῖς χώραις. (12) Τὴν μὲν
 γὰρ ἐκ τῶν εὐωνύμων ἐπιφάνειαν τῆς πορείας ἡσφαλίσθη
 λίμνη σχεδὸν ἐπὶ τριάκοντα στάδια.

VIII. Ἀνύσας δὲ τοὺς προειρημένους τόπους, καὶ
 παρατενόμενος πρὸς τὴν καλουμένην κώμην Πамφίαν,
 ὁμοίως καὶ ταύτην ἀσφαλισάμενος φρουρᾷ, προέβαινε
 πρὸς τὸ Θέρμον, ὁδὸν οὐ μόνον προσάντη καὶ τραχεῖαν
 ἀκατέρωντας, ἀλλὰ καὶ κρημνοὺς ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους
 ἔχουσαν βαθεῖς. (2) ὅστε καὶ λίαν ἐπισηφαλῇ καὶ στε-
 νῇ τὴν παράδον εἶναι κατ' ἐνόμιον· τῆς πάσης
 ἀντάσεως οὐσης σχεδὸν ἐπὶ τριάκοντα στάδια. (3)
 Μενύσας δὲ καὶ ταύτην ἐν βραχεῖ χρόνῳ, διὰ τὸ τοὺς
 Μακεδόνας ἐνεργὸν ποιῆσθαι τὴν πορείαν, ἦκε πολλῆς
 ἔρως ἐπὶ τὸ Θέρμον· (4) καὶ καταστρατοπεδεύσας,
 εἰσῆκε τὴν δύναμιν τὰς τε περιοικίδας κώμας πορθεῖν,
 καὶ τὸ πῶν Θερμίων πεδίων ἐπιτρέχειν, ὁμοίως δὲ καὶ
 πρὸς αἰτίας τὰς ἐν αὐτῇ τῷ Θέρμῳ διαρκάζειν, οὐσας
 ἐλθρῆς οὐ μόνον σίτου καὶ τῆς τοιαύτης χορηγίας, ἀλλὰ
 καὶ κατασκευῆς διαφερούσης τῶν παρ' Αἰτωλῶν. (5)

tum quia, quod ad Thermum quidem attinet, nihil prorsus
 tale cogitantes planeque imparatos erat Ætolos oppressu-
 rus : qui quidem persuasum haberent, nunquam ita salutis
 suæ prodigum fore Philippum, ut in loca usque adeo mu-
 nita et difficilia se immitteret. (3) Hæc igitur cogitans
 Leontius, et in suscepta proditione perstans, auctor regi
 erat, ut ad Acheloum amnem communis castris militem
 ex itinere nocturno reficeret : id nempe agens sedulo, ut
 breve saltem aliquod tempus ad subveniendum sibi ipsis
 daret Ætolis. (4) Sed Aratus, qui non ignorabat rei gerendæ
 occasionem esse præcipitem, cernens Leontium salutaria
 consilia manifeste impediens, Philippum obtestatur, ne
 cessando et prolutando agendi tempora consumeret. (5)
 Cujus approbata sententia, rex, quem Leontii facta jam of-
 fendeant, inceptum iter pergit exsequi. (6) Itaque Ache-
 loum transgressus, Thermum versus festinato agmen ducit :
 simul, quacumque iter faceret, omnia urere ac vastare.
 (7) In transitu reliquit ad sinistram Stratum, Agrinium,
 Thestiensens; ad dexteram vero Conopen, Lysimachiam,
 Trichonium, Phœteum. (8) Deinde ad urbem pervenit,
 quam Metapam vocant, ad Trichonium lacum et ipsas il-
 lius fauces sitam, et ab eo loco quem Thermum appellant,
 stadia sexaginta distantem. (9) Hanc, ab Ætolis deser-
 tam, quingentorum militum præsidio inducto rex tenuit,
 ut per fauces ingredienti atque exeunti, munimento esset.
 (10) Est enim tota ripa illius lacus montosa et aspera, ac
 propter sylvas viæ imminentes angusta : itaque arcto admo-
 dum et difficili tramite transitur. (11) Deinde mercenariis
 agmen universum præire jussis, quos sequebantur Illyrii;
 ipse, proximos his ducens cetratos cum Macedonibus pha-
 langis legionariis, per fauces pergere institit. Agmen clau-
 debant Cretenses; cum interim ad latus dextrum Thraces
 et levis armatura æquis passibus extra viam progrederen-
 tur : (12) nam in sinistro agminis latere tegebatur Philip-
 pus ipso lacu, per triginta porrecto stadia.

VIII. Confecto per hujusmodi loca itinere, ad vicum no-
 mine Pamphiam venit : unde, locato hic quoque præsi-
 dio, Thermum rex progreditur : via non solum ardua et
 cum primis aspera, sed quæ etiam ab utraque parte præ-
 ruptas et altas habet rupes; (2) ut nonnullis in locis per
 arctam transeunti semitam, magnum sit adeundum peri-
 culum. Est autem adscensus universus stadiorum circiter
 triginta. (3) Quod spatium pariter brevi tempore emensus
 (etenim strenue admodum Macedones iter carpebant),
 multo jam die ad Thermum pervenit. (4) Ibi positis castris,
 exercitum dimisit, ut populabundus per omnes vicos cir-
 cumcirca vagaretur et Therniorum campos incuraret, et
 domos pariter, quæ in ipso Thermo erant, diriperet, non
 frumento dumtaxat et omnis generis commeatu refertas,
 sed etiam pretiosissima suppellectile quam Ætoli haberent.

(5) Καθ' ἕκαστον γὰρ ἔτος ἀγοράς τε καὶ πανηγύρεις ἐπιφανεστάτας, ἔτι δὲ καὶ τὰς τῶν ἀρχαιρεσιῶν καταστάσεις ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ συντελούντων, ἕκαστοι πρὸς τὰς ὑποδοχὰς καὶ τὰς εἰς ταῦτα παρασκευὰς τὰ πολυτελέστατα τῶν ἐν ταῖς βίαις ὑπαρχόντων εἰς τοῦτον ἀπετίθεντο τὸν τόπον. (6) Χωρὶς δὲ τῆς χρείας, καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἡλπιζον ἐνταυθοὶ βεβαιωτάτην αὐτοῖς ὑπάρχειν, διὰ τὸ μήτε πολέμιον τετολημκέναι μηδένα πώποτε εἰς τοὺς τόπους τούτους ἐμβαλεῖν, εἶναι τε τῇ φύσει τοιούτους, ὥστε τῆς συμπάσης Αἰτωλίας ὅσον ἀκροπόλεως ἔχειν τάξιν. (7) Διότι περ, εἰρηνευομένης ἐκ παλαιοῦ τῆς χώρας, πλήρεις ἦσαν ἀγαθῶν πολλῶν αἱ τε περὶ τὸ ἱερὸν οἰκίαι, καὶ πάντες οἱ περίρξ τόποι. (8) Ἐξείνην μὲν οὖν τὴν νύκτα παντοδαπῆς γέμοντες ὠφέλειας, αὐτοὶ κατηλύσθησαν. Τῇ δ' ἐπαύριον, τῆς μὲν κατασκευῆς τὰ πολυτελέστατα καὶ τὰ δυνατὰ κομίζεσθαι διελεγον· τὰ δὲ λοιπὰ σωρεύοντες πρὸ τῶν σκηνῶν, ἐνεπιμπρασαν. (9) Ὅμοιως δὲ καὶ τῶν ὅπλων, τῶν ἐν ταῖς στοαῖς ἀνακειμένων, τὰ μὲν πολυτελῆ καθαιρούντες ἀπεκρίνον, τινὰ δ' ὑπῆλλαντον· τὰ δὲ λοιπὰ συναθροίσαντες, πῦρ ἐνέβαλον. Ἦν δὲ ταῦτα πλείω τῶν μυρίων καὶ πεντακισχιλίων.

IX. Καὶ ἕως μὲν τούτου πάντα κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους καλῶς καὶ δικαίως ἐπράττετο· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα πῶς χρὴ λέγειν, οὐκ εἶδα. (2) Λαβόντες γὰρ ἔννοιαν τῶν ἐν Δίῳ καὶ Δωδώνῃ πεπραγμένων τοῖς Αἰτωλοῖς, τὰς τε στοὰς ἐνεπιμπρασαν, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀναθημάτων διάφθειρον, ὄντα πολυτελῆ ταῖς κατασκευαῖς, καὶ πολλῆς ἐπιμελείας ἔνια τετευχότα καὶ δαπάνης. (3) Οὐ μόνον δὲ τῷ πυρὶ κατελυμήναντο τὰς ὁροφάς, ἀλλὰ καὶ κατέσκαψαν εἰς ἔδαφος. Ἀνέτρεψαν δὲ καὶ τοὺς ἀνδριάντας, ὄντας οὐκ ἑλάττους διςχιλίων· πολλοὺς δὲ καὶ διέφθειραν, πλὴν ὅσοι θεῶν ἐπιγραφὰς ἢ τύπους εἶχον· τῶν δὲ τοιούτων ἀπέσχοντο. (4) Κατέγραψον δ' εἰς τοὺς τόλγους καὶ τὸν περιφερόμενον στίχον· ἥδη τότε τῆς ἐπιδείξιότητος τῆς Σάμου φουμένης, ὃς ἦν υἱὸς μὲν Χρυσογόνου, σύντροφος δὲ τοῦ βασιλέως. (5) Ὁ δὲ στίχος ἦν·

Ὅρξ τὸ δῖον οὐ βέλος διέπτατο;

(6) Καὶ μεγίστη δὴ καὶ παράστασις ἐπὶ τούτοις εἶχε τὸν τε βασιλέα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν φίλους, ὡς δικαίως ταῦτα πράττοντας καὶ καθηκόντως, ἀμυνομένους τοῖς ὁμοίοις τὴν τῶν Αἰτωλῶν περὶ τὸ Δῖον ἀσέβειαν. (7) Ἐμοὶ δὲ τάναντία δοκεῖ τούτων. Εἰ δ' ὁρθὸς ὁ λόγος, σκοπεῖν ἐν μέσῳ πάρεστι, χρωμένους οὐχ ἑτέροις τισὶν, ἀλλὰ τοῖς ἐξ αὐτῆς τῆς οἰκίας ταύτης παραδείγμασιν. (8) Ἀντίγονος, ἐκ παρατάξεως νικῆσας μάχῃ Κλεομένην, τὸν βασιλέα τῶν Λακεδαιμονίων, ἐγκρατὴς ἐγένετο καὶ τῆς Σπάρτης. (9) Αὐτὸς τε ὦν κύριος, θ βούλοιντο, χρῆσθαι καὶ τῇ πόλει καὶ τοῖς ἐμπολιτευομένοις, τοσούτων ἀπέχετο τοῦ κακῶς ποιεῖν τοὺς γεγονότας ὑποχειρίους, ὥστ' ἐκ τῶν ἐναντίων, ἀποδοὺς τὸ πάτριον πολιτεύμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τῶν μεγί-

(5) Quoniam enim mercatus quotannis et ludos celeberrimos ibi agitabant, eratque is locus legitimus conitorum, unusquisque Aetolorum ad instruenda hospitia, et ad apparatus solemnum, pretiosissima quæque rerum suarum eo coniebat. (6) Atque id quidem faciebant non solum, ut ibi eis rebus uterentur, verum etiam securitatis gratia, quam eo loci certissimam esse confidebant, cum quia nemo unquam hostis illuc penetraverat, tum quod ea locorum natura esset, ut universæ Aetoliæ arx quædam esse hic locus crederetur. (7) Quare, quum longa diuturnaque pace essent, ei et proximæ templo domus, et quæ undique circumjacebant, bonis multis abundabant. (8) Nocte igitur illa, cuiusque modi præda onusti, ibi tetenderunt. Postridie vero et universa suppellectile præstantissima quæque selegerant, quæ quidem auferri poterant : reliqua, pro tabernaculis acervatim congesta, cremant. (9) Similiter etiam ex armis quæ in porticibus visebantur suspensa, quæcumque muneris pretii erant, auferunt, quædam permutant : cetera in unum congerunt, ignemque iis immittunt. Cremataque sunt armorum quina dena millia et amplius.

IX. Et hactenus quidem recte ac juste e belli legibus omnia : de iis vero, quæ postea sunt secuta, quid dicam, non satis scio. (2) Nam ubi venit illis in mentem eorum, quæ Dii ac Dodonæ fecerant Aetoli, et porticus consummerunt incendio, et, quidquid restabat donariorum, corruperunt, quorum nonnulla pretiosa admodum, et studio magno et impensa ingenti erant elaborata. (3) Nec contenti lecta flammis absumsisse, ipsum quoque ædificium solo æquarent. Statuas quin etiam omnes everterunt, quæ pauciores his mille non erant : multasque etiam diffregerunt, quæ quidem inscriptæ diis non essent, aut formas deorum non haberent, nam ab ejusmodi tamen manus abstinerunt. (4) Porticibus autem versiculum illum, omnium postea sermonibus jactatum, inscripserunt ; jam tum elegantis sui ingenii specimen edere incipiente Samo, Chrysogoni filio, qui una cum rege fuerat educatus. (5) Versus fuit talis :

Vides dum telum quo pervolaverit ?

(6) Quæ dum patrabantur a Macedonibus, ipsum quidem regem etiam ejusque amicos summa persuasio tentabat, juste hæc atque honeste fieri, quod jus talionis ab Aetolis exigeretur pro impiis facinoribus, quæ in urbe Diæ illi admisissent. (7) Mihi vero contrarium potius videtur : qui an recte sentiam, nec ne, promptum est unicuique didicere ; non aliunde, quam ex illa ipsa regia familia, petitis exemplis. (8) Antigonos post devictum acie Cleomenem, Lacedæmoniorum regem, ipsius quoque Spartzæ petitus est. (9) Erat tunc in ejus manu, quidquid vellet, tam de urbe, quam de omnibus civibus, statuere : ille vero tantum abfuit, ut maleficio ullo victos afficeret, ut et contrario patrias ipsis leges et libertatem restituerit, maxi-

σταν ἀπαθὺν αἴτιος γεγόμενος καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν Λακεδαιμονίοις, οὕτως εἰς τὴν οἰκείαν ἀπηλλάγη. (9) Τοιγαροῦν οὐ μόνον ἐκρίθη παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν εὐεργέτης, ἀλλὰ καὶ, μεταλλάξας, σωτήρ· οὐδὲ παρὰ μόνους Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν, ἐθανάτου τέτευχε τιμῆς καὶ δόξης ἐπὶ τοῖς προσηρμένους.

X. Καὶ μὴν ὁ πρῶτος αὐτῶν αὐξήσας τὴν βασιλείαν, καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς τοῦ προσγῆματος τῆς αἰτίας, Φίλιππος, νικήσας Ἀθηναίους τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, οὐ τοσοῦτον ἤνυσε διὰ τῶν θπλων, ὅσον διὰ τῆς ἐπικρατείας καὶ φιλανθρωπίας τῶν τρόπων. (2) Τῷ μὲν γὰρ πολέμῳ καὶ τοῖς θπλοις, αὐτῶν μόνων περιεγένετο καὶ κύριος κατέστη τῶν ἀντιταξαμένων· τῷ δ' εὐγνωμοσύνη καὶ μετριοτήτι, πάντας Ἀθηναίους ἑαίς καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἔσχεν ὑποχείριον· (3) οὐκ ἐπιμετρῶν τὸν θυμὸν τοῖς πραττομένοις, ἀλλὰ μέχρι τούτου πολεμῶν καὶ φιλονεικῶν, ἕως τοῦ λαβεῖν ἀφορμὰς πρὸς ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ πραότητος καὶ καλοκάγαθίας. (4) Τοιγαροῦν, χωρὶς λύτρων ἀποστελείας τοὺς εἰγμάλωτους, καὶ κηδεύσας Ἀθηναίων τοὺς τετελευτηκότας, ἔτι δὲ συνθεὶς Ἀντιπάτρῳ τὰ τούτων δοτᾶ, καὶ τῶν ἀπαλλασσόμενων τοὺς πλείστους ἀμφέσας, μικρᾷ λακάνῃ, διὰ τὴν ἀγχίνοιαν, τὴν μεγίστην πρᾶξιν καταιργάσατο. (5) Τὸ γὰρ Ἀθηναίων φρόνημα καταπληγέμενος τῇ μεγαλοφυίᾳ, πρὸς πᾶν ἐτόλμους αὐτοὺς ἔσχε συναγωνιστὰς ἀντὶ πολεμίων. (6) Τί δ' Ἀλέξανδρος; ἐκείνος γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ἐξοργισθεὶς Θηβαίους, ὥστε καὶ τοὺς μὲν οὐκίητορας ἐξανδραποδίσασθαι, τὴν δὲ πόλιν εἰς ἔδαφος κατασκάψαι, τῆς γε πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείας οὐκ ὠλιγώρησε περὶ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως· (7) ἀλλὰ πλείστην ἐποίησατο πρόνοιαν ὑπὲρ τοῦ μηδ' ἀκούσιον ἀμάρτημα γενέσθαι περὶ τὰ ἱερὰ καὶ καθόλου τὰ τεμένη. (8) Καὶ μὴν, ὅτε, διαδὸς εἰς τὴν Ἀσίαν, μεταπορεύετο τὴν Περωῶν ἀσέβειαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, παρὰ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐπειράθη λαβεῖν δόξαν εἶσαν τῶν σφίσι πεπραγμένων· τῶν δὲ τοῖς θεοῖς κατεπιπεφημισμένων πάντων ἀπέσχετο· καίπερ τῶν Περωῶν μάλιστα περὶ τοῦτο τὸ μέρος εξαμαρτόνων ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις. (9) Ταῦτ' αὖν ἔγρην καὶ τότε Φίλιππον ἐν νῷ λαμβάνοντα συνεχῆς, μὴ οὕτω τῆς ἀρχῆς, ὥς τῆς προαιρέσεως, καὶ τῆς μεγαλοφυΐας διάδογον αὐτὸν ἀναδεικνύει καὶ κληρονομοῖ τῶν προσηρμένων ἀνδρῶν. (10) Ὁ δὲ, ἵνα μὲν καὶ συγγενὴς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου φαίνεται, μεγάλῃ ἐποιεῖτο παρ' ὅλον τὸν βίον σπουδὴν· ἵνα δὲ ἐξωλέθης, οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἔσχε λόγον. (11) Τοιγαροῦν, ἐναντία τοῖς προσηρμένοις ἀνδράσιν ἐπιτηδεύων, τῇ ἐναντίας ἔτυχε παρὰ πᾶσι δόξης, προβαίνων κατὰ τὰ φασίαν.

XI. Ὡς ἦν ἐν καὶ τὸ τότε πραχθέν. Τοῖς γὰρ Αἰτωῶν ἀσεβήμασι συνεξαμαρτάνων διὰ τὸν θυμὸν, καὶ κακὸν ἰώμενος, οὐδὲν ᾤετο ποιεῖν ἀτοπον. (2) Σκόπα μὲν καὶ Δορμύχῳ παρ' ἑκάστον εἰς ἀσέλ-

maque in Lacedæmonios beneficia, qua publice, qua privatim, contulerit : quod ubi factum, in suum regnum est reversus. (10) Itaque, non illo dumtaxat tempore cum res agebantur, ut bene meritis, verum etiam post obitum, ut servator, iudicio omnium est laudatus : neque apud Lacedæmonios tantum, sed apud omnes Græcos, laudem et gloriam immortalem his rebus gestis sibi peperit.

X. Sed et ille, qui primus regni hujus opes auxit, quique domum hanc in istud fastigium princeps evexit Philippus, devictis ad Chæroneam Atheniensibus, non tantum armis, quantum æquitate atque humanitate morum, est consecutus. (2) Bello namque et armis eos solum superavit et in potestatem redegit, qui in acie contra ipsum steterant : benignitate vero atque moderatione, simul populum universum Atheniensium et urbem ipsam eorum sui juris fecit. (3) Neque enim mala bello patrata novo iræ cumulo auxit : sed hactenus inimicos armis magna contentione persequabatur, donec clementiæ et probitatis suæ declarandæ facultatem nancisceretur. (4) Igitor quum captivos gratis restituisset, et occisis Atheniensibus justa funebria fecisset, eorumque ossa per Antipatrum Athenas deferenda curasset, et plerosque etiam redeuntium amictibus donasset, prudenti consilio cum modico sumtu rem longe maximam confecit. (5) Ille enim tanta animi magnitudine, Atheniensium feroces illos spiritus ita percussit dejecitque, ut, pro infestis hostibus, paratos ad omnia adjuutores deinceps illos haberet. (6) Quid Alexander? Nam et hic, postquam eo crevit ipsius adversus Thebanos ira, ut, habitatoribus sub corona venditis, urbem ipsam funditus everteret, pietatis tamen erga deos, cum illa caperetur, non est oblitus : (7) sed summo studio cavuit, ne vel imprudentia ædes deorum aut omnino sacra ulla loca violarentur. (8) Idem, postquam in Asiam transiit, ut immania Persarum facta adversus Græcos ulcisceretur, ab hominibus quidem pares sceleribus ipsorum poenas conatus est exigere : ceterum a locis omnibus quæ diis dedicata erant, vim abstinuit : quantumvis Persæ hoc potissimum injuriæ genere per Græciam sævissent. (9) Hæc assidue tunc cogitare Philippum etiam oportebat, ne in imperio magis, quam in vitæ institutis, et magnitudine animi, successorem se illorum virorum atque hæredem probaret. (10) At ille contra, ut de Alexandri quidem et Philippi genere videtur prognatus, plurimum per omnem vitam laboravit; virtutes vero illorum ut æmuleretur, ne minimum quidem curavit. (11) Itaque, quum prædictorum institutis virorum factis contrariis repugnaret, contrariam etiam apud homines famam, procedente ætate, invenit.

XI. Ejusmodi unum fuit, quod tunc accidit. Immanibus namque Ætolorum sceleribus paria delinquens præ fra, et malum malo, quod aiunt, sanans, nihil peccari a se existimabat. (2) Et qui, propter admissa Dodonæ ac Dii faci-

γειαν καὶ παρανομίαν ἀναίδιζε, τὴν ἐν Δαδώνῃ καὶ Δίῳ προφερόμενος ἀσέβειαν εἰς τὸ θεῖον· αὐτοὺς δὲ παραπλήσια ποιών, οὐκ ᾔετο τῆς ὁμοίας ἐκείνους τεύζεσθαι δόξης παρὰ τοῖς ἀκούσασιν. (3) Τὸ μὲν γὰρ παραιρεῖσθαι τῶν πολεμίων καὶ καταφθεῖρειν φρούρια, λιμένας, πόλεις, ἀνδρας, ναῦς, καρπούς, τὰλλα τὰ τούτοις παραπλήσια, δι' ὧν τοὺς μὲν ὑπεναντίους ἀσθενεστέρους ἂν τις ποιῇσαι, τὰ δὲ σφέτερα πράγματα καὶ τὰς ἐπιβολὰς δυναμικωτέρας· ταῦτα μὲν ἀναγκάζουσιν οἱ τοῦ πολέμου νόμοι καὶ τὰ τούτου δίκαια δρῆν. (4) Τὸ δὲ, μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα μὴδ' ἦντιν' οὖν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρὸς γε τὸν ἐνεστώτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας, καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν, λυμναίνεσθαι· πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυτῶντος ἔργον; (5) Οὐ γὰρ ἐπ' ἀπώλειᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνοήσασιν πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων· οὐδὲ συναναίρειν τὰ μὴ δὲν ἀδικούντα τοῖς ἡδικοῦσιν, ἀλλὰ συσώζειν μᾶλλον καὶ συνεξαίρεισθαι τοῖς ἀναίτιοις τοὺς δοκούντας ἀδικεῖν. (6) Τυράννου μὲν γὰρ ἔργον ἐστὶ, τὸ, κακῶς ποιοῦντα, τῷ φόβῳ δεσπότην ἀκούσιν, μισούμενον, καὶ μισούντα τοὺς ὑποταττομένους· βασιλέως δὲ, τὸ, πάντας εὖ ποιοῦντα, διὰ τὴν εὐεργεσίαν καὶ φιλανθρωπίαν ἀγαπώμενον, ἐκόντων ἡγεῖσθαι καὶ προστατεῖν. (7) Μάλιστα δ' ἂν τις καταμάθοι τὴν ἀμαρτίαν τὴν τότε Φιλίππου, λαβὼν πρὸ ὀφθαλμῶν, τίνα διὰ λήψιν εἰκὸς ἦν Αἰτωλοῦς ἔχειν, εἰ τάναντία τοῖς εἰρημένοις ἔπραξε, καὶ μήτε τὰς στοὰς, μήτε τοὺς ἀνδριάντας διέφθειρε, μήτ' ἄλλο μὴδὲν ἤκισατο τῶν ἀναθημάτων. (8) Ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι, τὴν βελτίστην ἂν καὶ φιλανθρωποτάτην· συνειδόμενος μὲν αὐτοῖς τὰ περὶ Δίον καὶ Δαδώνῃν πεπραγμένα, σαφῶς δὲ γινώσκοντας, ὅτι ὁ Φίλιππος τότε καὶ πρᾶξι κύριος ἦν ὁ βουλευθείη, καὶ, πράξας τὰ δεινότερα, δικαίως ἂν ἐδόκει τοῦτο πεποιηκέναι, τό γε κατ' ἐκείνους μέρος. (9) διὰ δὲ τὴν αὐτοῦ πρᾶξιν καὶ μεγαλοψυχίαν, οὐδὲν εἴλετο τῶν ὁμοίων ἐκείνοις ἐπιτηδεύειν.

XII. Δῆλον γὰρ ἐκ τούτων, ὡς εἰκὸς ἦν αὐτῶν μὲν καταγινώσκειν, τὸν δὲ Φίλιππον ἀποδέχεσθαι καὶ θαυμάζειν· ὡς βασιλικῶς καὶ μεγαλοψύχως αὐτοῦ χρωμένου τῇ τε πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβείᾳ, καὶ τῇ πρὸς αὐτοὺς ὀργῇ. (1) Καὶ μὴν τό γε νικῆσαι τοὺς πολεμίους καλοκάγαθία καὶ τοῖς δικαίοις, οὐκ ἐλάττω, μείζω δὲ παρέχεται χρεῖαν τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις κατορθωμάτων. (2) Οἷς μὲν γὰρ δι' ἀνάγκην, οἷς δὲ κατὰ προαίρεσιν, εἰκονοῖν οἱ λειψθέντες. Καὶ τὰ μὲν μετὰ μεγάλων ἐλαττωμάτων ποιεῖται τὴν διορθώσιν· τὰ δὲ χωρὶς βλάβης πρὸς τὸ βέλτιον μετατίθῃσι τοὺς ἀμαρτάνοντας. (4) Τὸ δὲ μέγιστον, ἐν οἷς μὲν τὸ πλεῖστον ἐστὶ τῆς πράξεως τῶν ὑποταττομένων· ἐν οἷς δ' αὐτοτελὴς ἡ νίκη γίγνεται τῶν ἡγουμένων. (5) Ἴσως μὲν οὖν οὐκ ἂν τις αὐτῷ τῷ Φιλίππῳ τῶν τότε γενομένων πᾶσιν

nora in deorum contumeliam, Scopæ ac Dorimacho contaminatam omni scelere vitam subinde objiciebat; quæ eadem ipse faceret, non cogitavit, similem se quoque ignominiam apud eos manere, qui rem fando acciperent. (3) Nam munitiones quidem hostium, portus, urbes, viros, naves, fractus, et hoc genus alia, occupare aut perdere, ut eo pacto res inimicorum atterantur, propriæ adaugmentur, et ad exitum consilia facilius perducantur; ad hæc, inquam, facienda leges et jura belli nos cogunt. (4) At, ubi nulla spes est vel tua commoda promovendi, vel hostibus illa in re, ad præsens certe bellum quod attinet, incommodandi, solius animi causa templa et statuas et quæcunque ejusdem generis apparatus perdere atque delere; quis negat, opus id esse hominis et moribus et ira furentis? (5) Bærum siquidem virorum est, cum nec bonis eo animo bellum gerere, non ut illos perdant atque exstinguant, sed ut, qui illi deliquerint, curent emendanda atque sarcienda: neque ut innoxios eadem cum noxiis poena involvant; verum ut potius ipsos etiam, qui sotes esse videntur, una cum insontibus salute impertiantur, atque a peste vindicent. (6) Tyranni etenim proprium est, ut, male faciendo, iniuste per vim ac metum dominetur, subjectis pariter exosos, et odio illos habens: regis vero proprium, ut, bene de amicis merendo, dilectus cunctis propter beneficentia et humanitatem, volentes imperio suo et consilio regat. (7) Philippus sane quantum eo pacto tum peccaverit, ita facile quis intelligat, si apud se reputet, quid par sit cogitatus fuisse Ætolos, al, contrario modo se gereus, nec porticus nec statuas corrupisset, neque ullum aliud e donariis temerasset. (8) Ego certe existimo, Ætolos ipsum pro viro optimo atque humanissimo fuisse habituros: qui quidem et consuetudine stimularentur eorum quæ Dii et Dodonæ ipsi patravant, et intelligerent, Philippum quidem et facultatem tunc habuisse faciendi quidquid vellet, et, si vel durissime in eos consulisset, non sine juris specie (ipsorum certe causa) fuisse illud facturum: (9) sed eundem, pro sua clementia et animi magnitudine, nihil ipsis simile voluisse facere.

XII. Ex quo apparet, Ætolos necessario se ipsos fuisse incensuros, et Philippum laudaturos atque admiraturos: ut qui regio animo et magno suam adversus numen pietatem et contra ipsos iram simul ostendisset. (2) Enimvero factis honestis atque iustitia vincere hostes, res non minor est, imo vero etiam conducibilior, armis parva victoria. (3) Hæc enim, necessitate compulsi illic, sponte cedunt victi. Et hæc quidem victoria, magnis cum damnis, ad officium male sanos revocat: illa vero, sine detrimento, delinquentes in viam rectam alstitit. (4) Maximum autem illud, quod, ubi res armis geritur, pars potissima victoriæ opus est militis: quum illud alterum decus eorum totum sit in solidum, qui gerendis negotiis præsent. (5) Sed merito fortasse aliquis contendat, non omnem culpam eorum, quæ tunc gererantur, in Philippum, ea tempestate adhuc juvenem, esse con-

ἱκίετο τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ἡλικίαν· τὸ πλεῖον δὲ τοῖς
 συνοῦσι καὶ συμπράττουσι τῶν φίλων, ὧν ἦν Ἀρατος
 καὶ Δημήτριος ὁ Φάριος. (6) Ὑπὲρ ὧν οὐ δυσχερὲς
 ἰκρυφίνασθαι καὶ μὴ παρόντα τότε, ποτέρου τὴν τοι-
 σύτην εἰκὸς εἶναι συμβούλῃαν. (7) Χωρὶς γὰρ τῆς
 κατὰ τὸν θλον βίον προαιρέσεως, ἐν ᾗ περὶ μὲν Ἀρα-
 τον οὐδὲν ἂν εὐρεθείη προπετὲς οὐδ' ἄκριτον, περὶ δὲ
 Δημήτριον τάναντί· καὶ δεῖγμα τῆς προαιρέσεως ἱκα-
 τῶν ἐν τοῖς παραπλησίοις ὁμολογούμενον ἔχον·
 (8) Ὑπὲρ οὖν, λαβόντες τὸν οἰκεῖον καιρὸν, ποιησόμεθα
 τὴν ἐρμολόγουν μνήμην.

XIII. Ὁ δὲ Φίλιππος (ἀπὸ γὰρ τούτων παρεξέβη)
 ὅσα δυνατόν ἦν ἀγεῖν καὶ φέρειν, ἀναλαβὼν, ἐκ τοῦ
 Θέρμου προῆγε, ποιούμενος τὴν αὐτὴν ἐπάνοδον, ᾗ
 καὶ παρεγένετο· προβαλόμενος μὲν τὴν λείαν εἰς τοῦμ-
 προσθεν, καὶ τὰ βαρέα τῶν ὅπλων· ἐπὶ δὲ τῆς οὐραγίας
 ἐπιελπίων τοὺς Ἀκαρνανᾶς καὶ τοὺς μισθοφόρους· (2)
 προσέδωκεν ὡς τάχιστα διανῦσαι τὰς δυσχωρίας, διὰ τὸ
 προσδοκᾶν τοὺς Αἰτωλοὺς ἐξέλθαι τῆς οὐραγίας,
 πιστεύοντας ταῖς ὀχυρότησι τῶν τόπων. Ὁ καὶ συν-
 ἔβη γενέσθαι παρὰ πόδας. (3) Οἱ γὰρ Αἰτωλοὶ προσ-
 ἐβουλήθησαν, καὶ συνηθοισμένοι σχεδὸν εἰς τριχι-
 λούς, ἕως μὲν ὁ Φίλιππος ἦν ἐπὶ τῶν μεταώρων, οὐκ
 ἤγγιζον, ἀλλ' ἔμενον ἐν τοῖς τόποις ἀδελφούς, Ἀλεξάνδρου
 τοῦ Τριχωνέως προστώτος αὐτῶν· ἅμα δὲ τῷ κινή-
 σαι τὴν οὐραγίαν, ἐπέβαλον εὐθέως εἰς τὸ Θέρμον,
 καὶ προσέκειντο τοῖς ἐσχάτοις. (4) Γιννομένης δὲ τα-
 ραχῆς περὶ τὴν οὐραγίαν, ἔτι μᾶλλον ἐκθύμως οἱ παρὰ
 τῶν Αἰτωλῶν ἐπέκειντο, καὶ προσέφερον τὰς χεῖρας,
 πιστεύοντες τοῖς τόποις. (5) Ὁ δὲ Φίλιππος, προσιὼς
 τὸ μέλλον, ὑπὸ τινα λόφον ὑπεστάλκει τοὺς Ἰλλυριοὺς
 ἐν τῇ καταβάσει, καὶ τῶν πελταστῶν τοὺς ἐπιτηδεω-
 τάτους. (6) Ὡς διαναστάντων ἐπὶ τοὺς ἐπικειμένους
 καὶ προπετικνύοντες τῶν ὑπεναντίων, τοὺς μὲν λοιποὺς
 τῶν Αἰτωλῶν ἀνοδίᾳ καὶ προτροπῇ συνέβη φυγεῖν,
 ἑκατὸν δὲ καὶ τριάκοντα πεσῖν, ἀλῶναι δὲ οὐ πολλὸν
 τούτων ἐλάττους. (7) Γενομένου δὲ τοῦ προτερήμα-
 τος τούτου, ταχέως οἱ περὶ τὴν οὐραγίαν, ἐμπρήσαν-
 τες τὸ Πάμφιον, καὶ μετ' ἀσφαλείας διελθόντες τὰ
 στενὰ, συνέμειξαν τοῖς Μακεδόσιν. (8) Ὁ δὲ Φίλιππος
 ἀνταποκρινόμενος περὶ τὴν Μέταπαν, ἐνταυθοὶ προσα-
 πύχετο τοὺς ἀπὸ τῆς οὐραγίας. Εἰς δὲ τὴν ὑστεραίαν,
 παρασάφης τὴν Μέταπαν, προῆγε, καὶ παρενέβαλε
 περὶ τὴν καλουμένην πλὴν Ἀκρας. (9) Τῇ δ' ἐξῆς,
 ὅτε προῆγον, ἐπόρθει τὴν χώραν· καὶ καταστρατοπε-
 δεύσας περὶ Κωνωπὴν ἐπέμεινε τὴν ἐχομένην ἡμέραν.
 (10) Τῇ δ' ἐπιοῦσῃ πάλιν ἀναζεύξας, ἐποιεῖτο τὴν πο-
 ρεὴν παρὰ τὸν Ἀγελῶν ἕως ἐπὶ τὸν Στράτον διαβάς
 τὸν ποταμὸν, ἐπέστησε τὴν δύναμιν ἐκτὸς βέλους,
 ἀνταπρόκειντος τῶν ἔκδον.

XIV. Ἐκυνθάνετο γὰρ, εἰς τὸν Στράτον συνδρα-
 μέναι τῶν Αἰτωλῶν πελούς μὲν εἰς τριχιλούς, ἱπ-
 κὲς δὲ περὶ τετρακισίους, Κρήτας δ' εἰς πεντακισίους.
 Οὐδενὸς δ' ἐπέξιναι τολμῶντος, αὐτὸς ἀρξάμε-

rend am : verum illius partem longe maximam amicis, qui
 cum ipso versabantur, et eorum quæ gerebantur adjuutores
 erant, debere adscribi quorum e numero erant Aratus et De-
 metrius Pharius. (6) Utrius verb illorum exstitisse hoc
 consilium existimari debeat, etsi negotiis præsens non in-
 terfuisset, laud tamen difficile sit affirmare. (7) Nam,
 præter totius vitæ institutum, in qua nihil unquam fecisse
 temere aut sine exquisito iudicio Aratum invenias, Deme-
 trium vero omnia e contrario; quo fuerit uterque animo in
 rebus huiuscemodi, certum atque apud omnes indubitatum
 documentum habemus : (8) de quo mentionem, prout res
 poscet, suo loco sumus facturi.

XIII. Philippus igitur, quæcumque agi ferrique poterant
 avehens (inde enim sumus digressi), Thermo, itinere eodem
 quo venerat, regressus est. Agmen præcedebat præda,
 cum gravi armatura; in extrema acie Acarnanes et merce-
 narii relictæ erant. (2) Id autem magno studio rex agebat,
 ut, viarum angustiis quam primum superatis, Ætolos an-
 teverteret; quos, difficultatibus locorum fretos, ultimum
 agmen capturos suspicabatur : quod et statim factum. (3)
 Ætoli namque, ferendæ opis gratia congregati, ad tria ferme
 millia, ductore Alexandro Trichoniensi, dum quidem in
 altis montibus erat Macedo, non accesserunt, sed in occultis
 quibusdam locis se tenuerunt : ubi vero postrema acies mo-
 veri cepit, extemplo illi Thermum invadere, et novissimos
 infestare. (4) Quum in ultimis ordinibus tumultus esset
 ortus, eo acrius Ætoli, ingenio locorum freti, instare, ur-
 gere, cædere. (5) Sed Philippus, futuri providus, Illyrio-
 rum et selectorum e cetratis manu sub collem quemdam
 subducta, descensum prætexuerat. (6) Quibus repente co-
 ortis in eos ex hostibus, qui instabant ac longius erant pro-
 grossi, occisis Ætolorum centum et triginta, captis non
 multo paucioribus, reliqui per cotes invias effusa fuga sa-
 luti suæ consuluerunt. (7) Qua victoria de hoste parta,
 mox, qui agmen clauderant, Pamphium cremant, et sine
 discrimine superatis faucibus, sese cum Macedonibus con-
 jungunt. (8) Philippus, positus circa Metapam castris, no-
 vissimum agmen suorum eo loci præstolabatur. Postero
 die, ubi Metapam solo æquasset, ire pergit, et circa oppi-
 dum, quod Acras nominant, castra metatur. (9) Inde po-
 stridie profectus, agros in transitu devastat : donec ventum
 est Conopen, ubi proximum quievit diem. (10) Rursus-
 que eo ex loco, die insecuta, vasis conclamatis, Stratum ver-
 sus secundum Acheloum amnem iter instituit. Quem quum
 trajecisset, locato milite extra teli jactum in tumulto qui urbi
 imminabat, oppidanos inde tentabat.

XIV. Audierat enim Philippus, concurrisset Stratum ex
 Ætolis tria millia peditum, equites quadringentos, Cretan-
 ses ad quingentos. (2) Quum autem obviam contra venire
 nemo auderet, iter institutum repetens, primam aciem

νος, *ἀίνει* τοὺς πρῶτους, ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὴν *Λιμναίαν* καὶ τὰς ναῦς. (3) Ἄμα δὲ τῷ τὴν οὐραγίαν *παράλλαξαι* τὴν πόλιν, τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγοι τῶν Αἰτωλικῶν ἱππέων, ἐξελθόντες, κατεπείραζον τῶν ἐσχάτων. (4) Ἐπεὶ δὲ τό τε τῶν Κρητῶν πλῆθος ἐκ τῆς πόλεως καὶ τινες τῶν Αἰτωλικῶν συνῆψαν τοῖς αὐτῶν ἱππεύσι, γιγνομένης ὀλοσχερεστέρας συμπλοκῆς, ἡναγκάσθησαν ἐκ μεταβολῆς οἱ περὶ τὴν οὐραγίαν κινδυνεύειν. (5) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον, ἀμφοτέρων ἐξάμιλλος ἦν ὁ κίνδυνος· προσβοηθησάντων δὲ τοῖς παρὰ τοῦ Φιλίππου μισθοφόροις τῶν Ἰλλυριῶν, ἐνέκλιναν καὶ σποράδην ἔφρουρον οἱ τῶν Αἰτωλῶν ἱππεῖς καὶ μισθοφόροι. (6) Καὶ τὸ μὲν πολὺ μέρος αὐτῶν ἕως εἰς τὰς πύλας καὶ πρὸς τὰ τεῖχη συνεδίωξαν οἱ παρὰ τοῦ βασιλέως, κατέβαλον δ' εἰς ἑκατόν. (7) Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς χρείας, λοιπὸν οἱ μὲν ἐκ τῆς πόλεως τὴν ἡσυχίαν ἤγον· οἱ δ' ἀπὸ τῆς οὐραγίας ἀσφαλῶς συνῆψαν πρὸς τὸ στρατοπέδον καὶ τὰς ναῦς. (8) Ὁ δὲ Φίλιππος, καταστρατοπεδεύσας ἐν ὄρα, τοῖς θεοῖς ἔθυσεν εὐχαριστήρια τῆς γεγενημένης αὐτῷ περὶ τὴν ἐπιβολὴν εὐροίας· ἅμα δὲ καὶ τοὺς ἡγεμόνας ἐκάλει, βουλόμενος ἐστιῶσαι πάντας. (9) Ἐδόκει γὰρ εἰς τόπους αὐτὸν δεδωκέναι παραβόλους, καὶ τοιούτους, εἰς οὓς οὐδεὶς ἐτόλμησε πρότερον στρατοπέδῳ παρεμβαλεῖν. (10) Ὁ δὲ οὐ μόνον ἐνέβαλε μετὰ τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ πᾶν, ὃ προέβητο, συντελεσάμενος, ἀσφαλῶς ἐποίησατο τὴν ἐπάνοδον. Δι' αὐτὴν περιχαρὴς ὢν οὗτος μὲν ἐγίγνετο περὶ τὴν τῶν ἡγεμόνων ὑποδοχὴν. (11) Οἱ δὲ περὶ τὸν Μεγαλέαν καὶ Λεόντιον δυσχερῶς ἔφερον τὴν γεγενημένην ἐπιτυχίαν τοῦ βασιλέως, ὥς ἂν διατεταγμένοι μὲν πρὸς τοῦ Ἀπελλοῦ πάσαις μὲν ἐμποδιεῖν ταῖς ἐπιβολαῖς αὐτοῦ, μὴ δυνάμενοι δὲ τοῦτο ποιεῖν. (12) Ἀλλὰ τῶν πραγμάτων αὐτοῖς κατὰ τὸν ἀντικείμενον προχωροῦντων, ἀθυμοῦντες μὲν, ἀλλ' ἤκόν γε πρὸς τὸ δειπνόν.

XV. Ἦσαν μὲν οὖν εὐθὺς ἐν ὑπονοίᾳ τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις, οὐχ ὁμοίως τοῖς λοιποῖς χαίροντες ἐπὶ τοῖς γεγονόσι. (2) Προβαίνοντος δὲ τοῦ πότου, ἀπείπειτα γενομένης ἀκαιρίας καὶ πολυποσίας, ἀναγκασθέντες συμπεριφέρεισθαι, ταχέως ἐξεβάτρισαν αὐτοὺς. (3) Αὐθιῆς γὰρ τῆς συνουσίας, ὑπὸ τε τῆς μέθης καὶ τῆς ἀλογιστίας ἐλαυνόμενοι, περιήσαν ζητούντες τὸν Ἄρατον. (4) Συμμιζαντες δὲ κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῷ, τὸ μὲν πρῶτον ἐλοιδόρουν· μετὰ δὲ, βάλλειν ἐνεχείρισαν τοῖς λίθοις. (5) Προσβοηθούτων δὲ πλείονων ἀμφοτέρους, θόρυβος ἦν καὶ κίνημα κατὰ τὴν παρεμβολήν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀκούων τῆς κραυγῆς, ἐξαπέστειλε τοὺς ἐπιγνωσμένους καὶ διαλύσοντας τὴν ταραχὴν. (6) Ὁ μὲν οὖν Ἄρατος, παραγενομένων τούτων, εἰπὼν τὰ γεγονότα, καὶ μάρτυρας παρασχόμενος τοὺς συμπαρόντας, ἀπηλλάττετο τῆς κακουλίας ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σκηνήν. (7) Ὁ δὲ Λεόντιος ἀλόγως πῶς κατὰ τὸν θόρυβον ἀπέβησε. Τὸν δὲ Μεγαλέαν καὶ Κρίνονα μεταπεμψάμενος ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ συνῆκε τὸ γεγονός, ἐπέτιμα πικρῶς. (8) Οἱ δ' οὐχ ὅσον συνεστάλησαν,

progredi jubet, *Limnaeam* ad naves contendens. (3) *U*l primum vero, qui agmen claudebant, urbem sunt praegressi, pauci initio equites *Aetoli*, oppido egressi, ultimos carpere: (4) mox, progressis pariter extra muros *Greciasibus*, nonnullis etiam *Aetolis* equitatu suo se adjuvantibus, orto majore certamine, coacti sunt qui in ultimo erant agmine, fronte versa dimicare. (5) Et principio quidem aequo utrumque Marte pugnabatur: ubi vero mercenariis, qui a Philippo stabant, auxilium ferri coepit ab *Illyriis*, inclinata acies *Aetolorum* est, equitibus ac mercenariis passim fugam arripientibus. (6) Plurima pars versus urbem profugit: quos regii usque ad portas et moenia ipsa persecuti, ad centum occiderunt. (7) Ab hoc praelio, quum de cetero jam oppidani quiescerent, novissimam regis agmen tuto ad castra et ad naves pervenit. (8) Ibi tempestive metatus castra rex, diis rem divinam fecit, et pro felici expeditionis suae exitu laudes gratesque illis egit: simul duces vocat, et convivio omnes excipit. (9) *F*uerat enim omnium opinio, Philippum in desperata quaedam loca temere se praecipitasse, quo ante ipsum nemo ausus esset mortalium cum exercitu accedere: (10) at ille nos solum copias suas eo adduxerat, verum etiam, omnibus quae destinaverat confectis, tuto inde se receperat. Propterea gaudio exsultans, ducibus suis epulas apparabat. (11) *M*egaleas vero et *Leontius* lactis Philippi rebus dolabant, ut qui erant quidem ab *Apelle* constituti, ut coacti illius modis omnibus impedirent, sed efficere id non potuerant. (12) Itaque, rebus in contrarium vertentibus, moerentes illi quidem, sed tamen venerunt.

XV. Ibi tum confestim regi ceterisque oborta suspicio est, rerum successu non pariter cum reliquis ipsos gaudere. (2) Deinde vero computatione protracta, quum supra modum ferverent pocula, coacti *Megaleas* et *Leontius* idem cum ceteris facere, illicet interiora animorum suorum ipsi publicarunt. (3) Etenim soluto convivio, mente ex ebrietate alienata, Aratum querentes huc illum circumcursant. (4) Et quum in reditu a cena in eum forte incidissent, dicteria primo in illum jacere, deinde etiam lapidibus incessere. (5) Mox ab utraque parte multis ad clamorem pro ferenda ope accurrentibus, tumultus quidam et motus in castris est excitatus. Rex ut clamantes audit, milites foras, qui, quid rei esset, viderent, tumultumque sedarent. (6) Quibus postquam rem omnem, uti gesta fuerat, Aratus exposuit, et cunctorum qui aderant testimonium confirmavit, e turba et vexatione in suum tabernaculum se recepit. (7) *Leontius* vero, nescio quo modo, inter tumultuantium strepitum dilabitur. Rex, accitis *Megaleis* et *Crinone*, et quae acciderant cognitis, acerbe illos increpat. (8) Qui adeo non submisserunt se in humilitatem

ἄλλ' ἐπεμέτρησαν φάσκοντας, οὐδὲ λήξιν τῆς προθέσεως, ἕως ἂν τὸν μισθὸν ἐπιθῶσι τοῖς περὶ τὸν Ἄρατον. (9) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ὀργισθεὶς ἐπὶ τῷ ῥηθέντι, παραγρήμα, πρὸς εἰκοσι τάλαντα κατεγγυήσας, ἐκέλευσεν αὐτοὺς εἰς φυλακὴν ἀπαγαγεῖν.

XVI. Τῇ δ' ἐπαύριον ἀνακαλεσάμενος τὸν Ἄρατον, παρακαλεῖ θαρρεῖν, ὅτι ποιήσεται τὴν ἐνδεχομένην ἐπιστροφὴν τοῦ πράγματος. (2) Ὁ δὲ Λεόντιος, συνείας τὰ περὶ τὸν Μεγαλέαν, ἦκε πρὸς τὴν σκηνὴν μετὰ τῶν πελταστῶν· πεπεισμένος, καταπληξέσθαι διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ ταχέως εἰς μετόνοιν ἄξειν τὸν βασιλέα. (3) Συντυχὼν δ' αὐτῷ, προσπευθάνετο, τίς ἐτολμήσεν ἐπιβαλεῖν τὰς χεῖρας τῷ Μεγαλέῃ; καὶ τίς εἰς τὴν φυλακὴν ἀπαγαγεῖν; (4) Τοῦ δὲ βασιλέως ὑποστατικῶς αὐτὸν φήσαντος συντεταχέαι, καταπλαγείς ὁ Λεόντιος, καὶ τι προσανοιμύξας, ἀπῆιε τεθυμωμένος. (5) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀναγχεὶς παντὶ τῷ στόλῳ, καὶ διάρας τὸν κόλπον, ὡς θάττον εἰς τὴν Λευκάδα καθωρμίσθη, ὥς μὲν ἐπὶ τῆς τῶν λαφύρων οἰκονομίας τεταγμένοις, περὶ ταῦτα, συνέταξε, γιγνομένοις μὴ καθυστερεῖν· αὐτὸς δὲ, συναγαγὼν τοὺς φίλους, ἀπέδωκε κρίσιν τοῖς περὶ τὸν Μεγαλέαν. (6) Τοῦ δ' Ἀράτου κατηγορησάντος ἀνέκαθεν τὰ πεπραγμένα τοῖς περὶ τὸν Λεόντιον, καὶ διελθόντος τὴν γενομένην ὑπ' αὐτὸν ἐν Ἀργεὶ σφαγὴν, ἣν ἐποίησαντο μετὰ τὸν Ἀντιγόνου χωρισμὸν, καὶ τὰς πρὸς Ἀπελλῶν συνθήκας, ἔτι δὲ τὸν περὶ τοὺς Παλαιεῖς ἐμποδισμόν· (7) καὶ πάντα ταῦτα μετ' ἀποδείξεως ἐνδεικνυμένου καὶ μαρτύρων, οὐ δυνάμενοι πρὸς οὐδὲν ἀντιλέγειν οἱ περὶ τὸν Μεγαλέαν, κατεκρίθησαν ἡμαθυμαδὸν ὑπὸ τῶν φίλων. (8) Καὶ Κρίνων μὲν ἔμεινεν ἐν τῇ φυλακῇ· τὸν δὲ Μεγαλέαν Λεόντιος ἀνεδέξατο τῶν χρημάτων. (9) Ἡ μὲν οὖν Ἀπελλῶ καὶ τῶν περὶ τὸν Λεόντιον πράξις ἐν τούτοις ἦν, παλίντροπον λαμβάνουσα τὴν προκοπὴν ταῖς ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν ὁπίσιν. (10) Ἐδοξάν μὲν γάρ, καταπληξάμενοι τὸν Ἄρατον, καὶ μονώσαντες τὸν Φίλιππον, ποιήσιν ὅ τι ἂν αὐτοῖς δοκῇ συμφέρειν· ἀπέβη δὲ τούτων τάναντία.

XVII. Κατὰ δὲ τοὺς προειρημένους καιροὺς, Λυκούργος ἐκ μὲν τῆς Μεσσηνίας, οὐδὲν ἄξιον λόγου πράξας, ἐπανῆλθε· μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ὁρμήσας ἐκ Λακεδαιμόνος, κατελάβετο τὴν τῶν Τεγεατῶν πόλιν. (2) Τῶν δὲ σωματίων ἀποχωρησάντων εἰς τὴν ἄκρην, ἐπεβάλετο πολιορκεῖν ταύτην. Οὐδαμῶς δὲ δυνάμενος ἀνίστειν οὐδὲν, αὐθις ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Σπάρτην. (3) Οἱ δ' ἐκ τῆς Ἠλίδος, καταδραμόντες τὴν Δυμαίαν, καὶ τοὺς βοηθήσαντας τῶν ἱππέων εἰς ἐνέδραν ἐπαγαγόμενοι, βεβίως ἐτρέψαντο. (4) Καὶ τῶν μὲν Γαλατικῶν οἱα ὀλίγους κατέβαλον, τὸν δὲ πολιτικῶν αἰχμαλώτους ἑλαβὼν Πολυμήδην τε τὸν Αἰγία, καὶ Δυμαίους, Ἀγιστίπολιν καὶ Διοκλέα. (5) Δορίμαχος δὲ τὴν μὲν πρώτην ἐξοδὸν ἐποίησας μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, πεπεισμένος, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, αὐτὸς μὲν ἀσφαλῶς κατασύρειν τὴν Θετταλίαν, τὸν δὲ Φίλιππον ἀναστήσειν

reorum, ut contumeliam insuper adjicerent, dicerentque, non prius se ab incepto destituros, quam meritis ab Arato pœnas exegissent. (9) Qua voce rex irritatus, e vestigio exacta ab iis satisfactione, talenta viginti multæ nomine solum iri, in carcerem duci eos jubet.

XVI. Die insequenti Aratum ad se accessit homo animo rex esse jubet: sibi enim, quantæ par sit, curæ negotium hoc futurum. (2) Sed Leontius de Megaleæ casu factus certior, cum cetratorum manu ad regem venit: ratus, facile se propter ætatem terrorem illi incussum et ad mutandam sententiam compulsurum. (3) Is regem alloquens, ultro querere ab illo sustinuit, quisnam Megaleæ manus injicere, atque in carcerem compingere esset ausus? (4) Rege vero constanter ac fidenter respondente, suo id factum esse jussu: territus Leontius, ac nonnihil etiam suspirans plenus iræ discessit. (5) Mox cum universa classe profectus Macedo, sinu tracto, brevi ad Leucadem appulit: ubi quum prædæ administrandæ præfectos negotium accelerare jussisset, ipse, coactis ad concilium amicis, de causa Megaleæ cognitionem instituit. (6) In eo consessu, omnium criminum, quæ inde a principio patravrant Leontius et qui cum eo sentiebant, Aratus illos accusavit: qui etiam eadem post discesum Antigoni Agis ab his factam exposuit, tum conjurationem cum Appelle initam, postremo regis conatibus oblata in Palæensium obsidione impedimenta. (7) Quorum omnium quia certa argumenta et testimonia idonea Aratus afferebat, Megaleas et socii, quid adversus objecta responderent, nihil habentes, omnium qui aderant consentientibus suffragiis sunt damnati. (8) Crinon in carcere est detentus: pro Megaleæ dicta multa Leontius sponsorem se obtulit. (9) Hic fuit successus illius proditionis quam Apelles et Leontius instituerant: spei, per initia ab eis conceptæ, plane in exitu contrarius. (10) Speraverant enim, terrore fugatoque Arato, rege in solitudine amicorum derelicto, pro sua libidine omnia se recturos. Quod consilium in alia omnia ipsis vertit.

XVII. Per idem tempus Lycurgus, nullo operæ pretio facto, e Messenia domum rediit: deinde vero iterum Lacedæmone profectus, Tegeatarum urbem occupat. (2) Et, quoniam quiddam erat hominum, in arcem confugerat, obsidionem hujus aggreditur: sed quum nihil promoveret, atque omnia ejus incepta caderent irrita, Spartam redire est coactus. (3) Elei vero, in Dymæorum fines incursione facta, equites qui ad obsistendum occurrerant, in locum insidiarum adductos, non magno conatu fugant. (4) Desiderati sunt e Gallorum turmis non pauci: ex oppidanis capti nonnulli, in his Polymedes Ægiensis, et Agesipolis ac Megacles Dymeæ. (5) Dorimachus initio, cum ad bellum gerendum copias Ætolorum educeret, pro certo habebat, sicut ante diximus, se Thessaliam impune devastantem, ab obsidione Palæensium regem esse revocaturum. (6) Sed, quum in Thessalia Chrysogonum et Petreum ad

ἀπὸ τῆς περὶ τοὺς Παλαίεις πολιορκίας. (6) Ἐδρὼν δὲ τοὺς περὶ τὸν Χρυσόγονον καὶ Πητραῖον ἐτοίμους ἐν Θεσσαλίᾳ πρὸς τὸ διακινδυνεύειν, εἰς μὲν τὸ πεδῖον οὐκ ἐβάβρει καταβαίνειν, ἐν δὲ ταῖς παρωρείαις προσανέχων, διῆγε. (7) Προσπεσούσης δ' αὐτῷ τῆς τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν Αἰτωλίαν εἰσβολῆς, ἀφήμενος τῶν κατὰ Θεσσαλίαν, ἐβόηθει τούτοις κατὰ σπουδὴν. Καταλαβὼν δ' ἀπηλλαγμένους ἐκ τῆς Αἰτωλίας τοὺς Μακεδόνας, οὗτος μὲν ὑπελείπετο καὶ καθυστέρει πάντων. (8) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀναχθεὶς ἐκ τῆς Λευκάδος, καὶ πορθήσας ἐν παράπλῳ τὴν τῶν Οἰανθῶν χώραν, κατῆρε μετὰ τοῦ στόλου παντὸς εἰς Κόρινθον. (9) Ὁρμίσας δὲ τὰς νῆας ἐν τῷ Λεχαιῷ, τὴν τε δύναμιν ἐξεβίβας, καὶ τοὺς γραμματόφορους διαπέστελλε πρὸς τὰς ἐν Πελοποννήσῳ συμμαχίδας πόλεις, δηλῶν τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ δεήσει πάντας μετὰ τῶν ὅπλων κοιταίους ἐν τῇ τῶν Τεγεατῶν γίγνεσθαι πόλει.

XVIII. Ταῦτα δὲ διαταζάμενος, καὶ μείνας οὐδένα χρόνον ἐν τῇ Κορίνθῳ, παρήγγειλε τοῖς Μακεδόσιν ἀναζυγῆν. Ποιησάμενος δὲ τὴν πορείαν δι' Ἄργους, ἤκε δευτεραῖος εἰς Τέγεαν. (2) Προσαναλαβὼν δὲ τοὺς ἡθροισμένους τῶν Ἀχαιῶν, προῆγε διὰ τῆς ὄρεινῆς, σπουδάζων λαθεῖν τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐμβαλὼν εἰς τὴν χώραν. (3) Περιελθὼν δὲ ταῖς ἐρημίαις, τεταρταῖος ἐπέβαλε τοῖς καταντικρὺ τῆς πόλεως λόφοις· καὶ παρῆει, δεξιὸν ἔχων τὸ Μενελαῖον, ἐπ' αὐτὰς τὰς Ἀμύκλας. (4) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, θεωροῦντες ἐκ τῆς πόλεως παράγουσαν τὴν δύναμιν, ἐκπλαγεῖς ἐγένοντο καὶ περίφοβοι, θαυμάζοντες τὸ συμβαῖνον. (5) Ἀκμήν γὰρ ταῖς διανοαῖς ἦσαν μετέωροι ἐκ τῶν προσπιπτόντων ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου περὶ τὴν καταφορὰν τοῦ Θέρμου, καὶ καθόλου ταῖς ἐν Αἰτωλίᾳ πράξεσι. Καί τις ἐνεπεπτώκει θροῦς παρ' αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ τὸν Λυκοῦργον ἐκπέμπειν, βοηθήσοντα τοῖς Αἰτωλοῖς. (6) Ὑπὲρ δὲ τοῦ τὸ δεινὸν ἤξειν ἐπὶ σφᾶς οὕτως ὀξέως ἐκ τηλικούτου διαστήματος, οὐδὲ διενόετο τὸ παράπαν αὐτῶν οὐδεὶς ἄτε καὶ τῆς ἡλικίας ἐχούσης ἀκμήν εὐκαταφρόνητόν τι τῆς τοῦ βασιλέως. Διὸ καὶ παρὰ δόξαν αὐτοῖς τῶν πραγμάτων συγκυρούντων, εἰκότως ἦσαν ἐκπλαγεῖς. (7) Ὁ γὰρ Φίλιππος, τολμηρότερον καὶ πρακτικώτερον ἢ κατὰ τὴν ἡλικίαν χρώμενος ταῖς ἐπιβολαῖς, εἰς ἀπορίαν καὶ δυσχρηστίαν ἅπαντας ἤγε τοὺς πολέμιους. (8) Ἀναχθεὶς γὰρ ἐκ μέσης Αἰτωλίας, καθάπερ ἐπάνω προείπον, καὶ διανύσας ἐν νυκτὶ τὸν Ἀμβραχικὸν κόλπον, εἰς Λευκάδα κατῆρε. (9) Δύο δὲ μείνας ἡμέρας ἐνταῦθα, τῇ τρίτῃ ποιησάμενος ὑπὸ τὴν ἑωθινήν τὸν ἀνάπλου, δευτεραῖος πορθήσας ἅμα τὴν τῶν Αἰτωλῶν παραλίαν, ἐν Λεχαιῷ καθορμίσθη. (10) Μετὰ δὲ ταῦτα, κατὰ τὸ συνεχὲς ποιούμενος τὰς πορείας, ἐβδομαῖος ἐπέβαλε τοῖς ὑπὲρ τὴν πόλιν χιμῆνοις παρὰ τὸ Μενελαῖον λόφοις. Ὅστε τοὺς πλείστους, δρώντας τὸ γεγονός, μὴ πιστεύειν τοῖς συμβαίνουσιν. (11) Οἱ μὲν οὖν Λακεδαιμόνιοι, περιδεῖς γεγονότες διὰ

dimicandum paratos offendisset, non ausus in campos descendere, ad montium radices succedens, ibi se continebat. (7) Postea, certior factus de impressione Macedonum in *Ætoliā*, omitta Thessalia, ad ferendum patriæ auxilium accurrit : sed, prius quam veniret, Macedonas *Ætolia* jam excesserant : ita iste tardius semper occurrens, frustra ubique erat. (8) At rex, Leucade consensu navibus, populatus in transitu *Æanthensium* agrum, cum universa classe Corinthum appulit : (9) subductisque navibus in *Lechæum* portum, et milite in terram exposito, ad socias Peloponnesi urbes tabellarios in omnem partem cum litteris mittit, diem edicens, qua die in *Tegestiarum* urbe cum armis manere ipsos volebat.

XVIII. His ita ordinatis nulla amplius mora Corinthi facta, vasis conclamatis, per Argos iter faciens, alteris castris Tegeam cum Macedonibus suis pervenit. (2) Assumptaque ibi Achæorum manu, quæ parata erat, cupiens Lacedæmoniorum agrum nec cogitantibus ipsis invadere, per montana agmen duxit. (3) Quarto die, circumducto per deserta loca exercitu, aditos e regione urbis colles est assecutus : habensque ad dextram Menelaum, ad Amrycias ipsas pervenit. (4) Lacedæmonii, cum ex urbe prætereuntes copias cernerent, stupore ac metu defixi, mirari factum. (5) Adhuc enim, propter nuntium de clade Thermiorum, et ceteris rebus in *Ætolia* a Philippo gestis, suspensos cum maxime animos futuri exspectatione habebant ; atque etiam mentio quædam apud illos fuerat injecta de mittendo Lycurgo, qui *Ætolis* auxilium ferret. (6) Quod autem ad ipsos tam citò, e spatio tam longinquo, transiturum esset periculum, ne venerat quidem in mentem cuicumque omnino Spartanorum : quum præsertim ea rex ætate esset, quæ adprime contentui est obnoxia. Quamobrem adeo præter ipsorum spem rebus evenientibus, non sine causa commoti perturbatique erant. (7) Philippus namque, et audacia et sollertia majore, quam pro ætate, consilia sua regens, ingentem animis hostium omnium suorum sollicitudinem atque fluctuationem injiciebat. (8) Etenim e media *Ætolia*, sicut paulo ante dicebam, profectus, et sine Ambracio per noctem trajecto, Leucadem pervenerat : (9) ubi mora bidui facta, tertio die sub lucem prænam profectus, populatus obiter *Ætolis* quam prætervehebatur oram, postridie ejus diei *Lechæum* appulerat. (10) Deinde, continuo itinere, colles qui ad Menelaum Spartæ imminet, septimis castris attigit. Ut plerique, quum cernerent quæ celeritate res gereret, vix factum crederent. (11) Lacedæmonii igitur, inopinata rei novitate perterriti,

τὸ παράδοξον, ἠπόρουν, καὶ δυσχρήτως δίκαινον πρὸς τὸ παρόν.

XIX. Ὁ δὲ Φίλιππος, τῇ μὲν πρώτῃ, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὰς Ἀμύκλας. (2) Αἱ δ' Ἀμύκλαι καλούμεναι, τόπος ἐστὶ τῆς Λακωνικῆς χώρας καλλιειδένδρως, καὶ καλλικαρπώτατος· ἀπέχει δὲ τῆς Λακεδαίμονος ὡς εἴκοσι στάδια. (3) Ὑπάρχει δὲ καὶ τέμενος Ἀπόλλωνος ἐν αὐτῷ σχεδὸν ἐπιφανέστατον τῶν κατὰ τὴν Λακωνικὴν ἱερῶν. Κεῖται δὲ τῆς πόλεως ἐν τοῖς πρὸς θάλατταν καλιμένοις μέρεσι. (4) Τῇ δ' ἐπιούσῃ, πορθὼν ἅμα τὴν χώραν, εἰς τὸν Πύρρου καλούμενον κατέβη χάρακα. Δύο δὲ τὰς ἐξῆς ἡμέρας ἐπιδραμὼν καὶ θρώσας τοὺς σύγγενους τόπους, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸ Κάρνιον. (5) Ὄθεν δρμήσας, ἦγε πρὸς Ἀσίην· καὶ ποιησάμενος προσβολὰς, οὐδὲν γε τῶν προὔργου περαινῶν, ἀνέβη· καὶ τὸ λοιπὸν ἐπιπορευόμενος ἐφθειρε τὴν χώραν πᾶσαν, τὴν ἐπὶ τὸ Κρητικὸν πελάγος τετραμμένην, ἕως Ταινάρου. (6) Μεταβαλλόμενος δ' αὖθις, ἐπιειτὸ τὴν πορείαν παρὰ τὸ ναύσταθμον τῶν Λακεδαιμονίων, ὃ καλεῖται μὲν Γύθιον, ἔχει δ' ἀσφαλῆ λιμένα, τῆς δὲ πόλεως ἀπέχει περὶ τριάκοντα στάδια. (7) Τοῦτο δ' ἀπολιπὼν κατὰ πορείαν δεξιὸν, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὴν Ἑλίαν· ἥτις ἐστίν, ὡς πρὸς μέρος θεωρουμένη, πλείστη καὶ καλλίστη χώρα τῆς Λακωνικῆς. (8) Ὄθεν ἀφίει τὰς προνομαῖς, αὐτὸν τε τὸν τόπον τοῦτον πάντα κατεपुरπόλει, καὶ διέφθειρε τοὺς ἐν αὐτῷ καρπούς· ἀφικνεῖτο δὲ ταῖς προνομαῖς καὶ πρὸς Ἀκρίας καὶ Λεύκας, ἔτι δὲ καὶ τὴν τῶν Βοιῶν χώραν.

XX. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι, κομισάμενοι τὰ γράμματα τὰ παρὰ τοῦ Φιλίππου, τὰ περὶ τῆς στρατείας, τῇ μὲν δρμῇ τῶν ἄλλων οὐκ ἐλείποντο συμμάχων, ἀλλὰ τὴν ἔξοδον ἐποίησαντο μετὰ σπουδῆς, καὶ τοὺς ἀχμαιοτάτους ἀνδρας ἐξέπεμψαν, πεζοὺς μὲν διαχιλίους, ἵππεῖς δὲ διακοσίους. (2) Τῷ δὲ μῆκει τῆς ὁδοῦ καθυστερήσαντας τῆς εἰς Τέγαν παρουσίας τοῦ Φιλίππου, τὸ μὲν πρῶτον ἠπόρουν, τί δέον εἴη ποιεῖν. (3) Ἀγωνιῶντες δὲ, μὴ δοξαιεν ἐθελοκακεῖν, διὰ τὰς προγεγενημένας περὶ αὐτοὺς ὑποψίας ὄρμησαν διὰ τῆς Ἀργείας εἰς τὴν Λακωνικὴν, βουλόμενοι συνάψαι τοῖς περὶ τὸν Φίλιππον. (4) Παραγενόμενοι δὲ πρὸς Γλυμπεῖς χωρίον, ὃ κεῖται περὶ τοὺς ὄρους τῆς Ἀργείας καὶ Λακωνικῆς, πρὸς τοῦτο κατεστρατοπέδευσαν ἀπείρως ἅμα καὶ ῥαθυμῶς. (5) Οὐτε γὰρ τάφρον οὔτε χάρακα τῇ παρεμβολῇ περιέβαλον, οὔτε τόπον εὐφυῆ περιέβλεψαν· ἀλλὰ, τῇ τῶν κατοικούντων τὸ χωρίον εὐνοίᾳ πιστεύοντες, ἀπάκως πρὸ τῶν τεύχων αὐτοῦ παρενέβαλον. (6) Ὁ δὲ Λυκούργος, προσαγγελησὶς αὐτῷ τῆς τῶν Μεσσηνίων παρουσίας, ἀναλαβὼν τοὺς μισθοφόρους, καὶ τινὰς τῶν Λακεδαιμονίων, προῆγε· καὶ συνάψας τοῖς τόποις ἐπὶ τὴν ἐωθινήν, ἐπέθετο τῇ στρατοπεδείᾳ τοιμηρῶς. (7) Οἱ δὲ Μεσσήνιοι, τᾶλλα πάντα κακῶς βουλευσάμενοι, καὶ μάλιστα τὸ προελθεῖν ἐκ τῆς Τηγέας, μὴ κατὰ τὸ πλῆθος ἀξιώχρεοι ὑπάρχοντες, μήτε πιστεύον-

quo se verterent in praesentia quidve consilii caperent, nesciebant.

XIX. Philippus ad Amyclas primo die consedit. (2) Quas vocant Amyclas, locus est, stadia circiter viginti distans ab urbe Sparta; qua praestantium arborum numero, qua fructuum optimorum copia, ante omnes alios excellens. (3) Habet et Apollinis fanum, cuncta fere totius Laconicae templa celebritate vincens. Sitae autem sunt Amyclae ad eam partem urbis quae vergit ad mare. (4) Postero die, agrum populatus, ad Pyrrhi castra, quae vocant, descendit. Quumque per continuum biduum loca vicina devastasset, ad Carnium castris locum cepit. (5) Inde Asinam duxit: conatusque illud oppidum oppugnare, quum nihil magnopere profecisset, motis signis, per omnem agrum qui Creticum mare spectat, Tænarum usque, infesto agmine populabundus ivit. (6) Converso deinde itinere, ad Lacedaemoniorum navale flexit, quod Gythium vocant, ubi portus est tutus, distans ab eo oppido triginta fere stadia. (7) Mox relicto ad dextram Gythio circa Heliam consedit; quae agri Laconici portio quædam est, omnium ejus partium et maxima et pulcherrima. (8) Inde pabulum dimisso milite, totum hunc locum omni clade belli affecit, et fruges fructusque universos, qui in eo erant, corrupit. Quin et Acrias usque, et Leucas, atque etiam ad Boearum agrum, populationibus est perventum.

XX. Messenii, litteris a Philippo acceptis de educendo milite, voluntate quidem propensa nemini sociorum ceaserunt: quin summo studio expeditionem susceperunt, conscripto exercitu lectissimorum peditum ad bis mille, equitum ducentorum. (2) Verum quia propter viæ longitudinem Tegeam occurrere ad eam diem, qua illuc Philippus venit, non poterant; serius advenientes, quid jam facto esset opus, ancipites animi primum dubitarunt. (3) Veriti autem, ne, ob praeteritas suspiciones, quibus laboraverant, de industria viderentur cessasse, per Argivorum fines Laconicam petere constituerunt; conjungi cum Philippo quam primum cupientes. (4) Ad Glympes autem ut ventum, (castellum est, in confinio ditionis Argivorum et Laconum,) castra metati sunt eo loci, et inscite, et negligenter. (5) Nam neque fossa neque vallo se muniverunt; ac ne locum quidem stativis idoneum delegerant: sed benevolentiae incolarum confisi, nihil quidquam mali suspectantes, pro moribus castelli consederunt. (6) Lycurgus, de adventu Messeniorum factus certior, cum mercenario milite et paucis Lacedaemoniis eo ducit: et quum prima luce appropinquasset, magno impetu castra Messeniorum invadit. (7) Illi, qui ceteroquin nihil pro sanis fecerant, maximeque in eo peccaverant, quod pedem Tegea efferre ausi erant, neque idoneum armatorum numerum habentes, neque peritorum consilio utentes; in

τες ἐμπεύροις, παρ' αὐτόν γε τὸν κίνδυνον κατὰ τὴν ἐπιθεσιν ὁμῶς τὸ δυνατόν ἐκ τῶν πραγμάτων λαβὼν πρὸς τὴν ἑαυτῶν σωτήριαν. (8) Ἄμα γὰρ τῶ συνιδεῖν ἐπιφανινομένους τοὺς πολεμίους, ἀφήμενοι πάντων, σπουδῇ πρὸς τὸ χωρίον προσέφυγον. (9) Διόπερ Αὐκοῦργος τῶν μὲν ἵππων ἐγκρατῆς ἐγένετο τῶν πλείστων, καὶ τῆς ἀποσκευῆς τῶν δ' ἀνδρῶν ζωγρεῖα μὲν οὐδενὸς ἐκυρίευσεν, τῶν δ' ἵππεων ὁκτὼ μόνον ἀπέκτεινε. (10) Μεσσήνιοι μὲν οὖν τοιαύτη περιπετεῖα χρησάμενοι, πάλιν δι' Ἄργους εἰς τὴν οἰκίαν ἀπεχομίσθησαν. (11) Ὁ δὲ Αὐκοῦργος, μετεωρισθεὶς ἐπὶ τῷ γενομένῳ, παραγενόμενος εἰς τὴν Λακεδαίμονα περὶ παρασκευὴν ἐγένετο· καὶ συνήδρευε μετὰ τῶν φίλων, ὥς οὐκ ἔλασεν τὸν Φίλιππον ἐπανελθεῖν ἐκ τῆς χώρας ἀνευ κινδύνου καὶ συμπλοχῆς. (12) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐκ τῆς Ἑλίας ἀναζεύξας, προῆγε, παρῶν ἅμα τὴν χώραν· καὶ τεταρταῖος αὖθις εἰς τὰς Ἀμύκλας κατῆρε παντὶ τῷ στρατεύματι περὶ μέσον ἡμέρας.

XXI. Αὐκοῦργος δὲ, διαταξάμενος περὶ τοῦ μέλλοντος κινδύνου τοῖς ἡγεμόσι καὶ τοῖς φίλοις, αὐτὸς μὲν ἐξελθὼν ἐκ τῆς πόλεως, κατελάβετο τοὺς περὶ τὸ Μεγελαῖον τόπους, ἔχων τοὺς πάντας οὐκ ἐλάττους δισχιλίῳ. (2) Τοῖς δ' ἐν τῇ πόλει συνέθετο, προσέχειν τὸν νοῦν, ἵν', ὅταν αὐτοῖς αἴρῃ τὸ σῶνθιμα, σπουδῇ κατὰ πλείους τόπους ἐξαγαγόντες πρὸ τῆς πόλεως τὴν δύναμιν ἐκτάττωσι, βλέπουσαν ἐπὶ τὸν Εὐρώταν, καθ' ὃν ἐλάχιστον τόπον ἀπέχει τῆς πόλεως ὁ ποταμός. (3) Τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν Αὐκοῦργον καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐν τούτοις ἦν. (4) Ἵνα δὲ μὴ, τῶν τόπων ἀγνοουμένων, ἀνυπότακτα καὶ κωφὰ γίγνηται τὰ λεγόμενα, συνυποδεικτέον ἂν εἴη τὴν φύσιν καὶ τάξιν αὐτῶν. (5) ὃ δὲ καὶ παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν πειρώμεθα ποιεῖν, συνάπτοντες καὶ συνοικειοῦντες αἰετὶ τοὺς ἀγνοουμένους τῶν τόπων τοῖς γνωρίζομένοις καὶ παραδιδόμενοις. (6) Ἐπεὶ γὰρ τῶν κατὰ πόλεμον κινδύνων τοὺς πλείους κοὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν σφάλλουσιν αἱ τῶν τόπων διαφοραὶ· βουλόμεθα δὲ, πάντας, οὐχ οὕτω τὸ γεγονός, ὥς τὸ πῶς ἐγένετο, γινώσκειν. (7) οὐ παρολιγωρητέον τῆς τῶν τόπων υπογραφῆς, ἐν οὗδ' ὅποιᾳ μὲν τῶν πράξεων, ἥκιστα δ' ἐν ταῖς πολεμικαῖς· οὐδ' ὀκνητέον, ποτὲ μὲν λιμέσι καὶ πελάγεσι καὶ νήσοις συγχρηθῆναι σημείοις, ποτὲ δὲ πάλιν, ἱεροῖς, ὄρεσι, χώραις, ἐπωνυμοῖς. (8) τὸ δὲ τελευταῖον, ταῖς ἐκ τοῦ περιέχοντος διαφοραῖς, ἐπειδὴ κοινόταται πᾶσιν ἀνθρώποις εἰσὶν αὗται. (9) Μόνως γὰρ οὕτω δυνατόν, εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῶν ἀγνοουμένων τοὺς ἀκούοντας, καθάπερ καὶ πρότερον εἰρήκαμεν. (10) Ἔστι δ' ἡ τῶν τόπων φύσις τοιαύτη, ὑπὲρ ὧν νῦν δὴ ὁ λόγος.

XXII. Τῆς γὰρ Σπάρτης τῷ μὲν καθόλου σχήματι, περιφεροῦς ὑπαρχούσης, καὶ κειμένης ἐν τόποις ἐπιπέδοις, κατὰ μέρος δὲ περιεχούσης ἐν αὐτῇ διαφόρους ἀνωμάλους καὶ βουνώδεις τόπους. (2) τοῦ δὲ ποταμοῦ παραβρέοντος ἐκ τῶν πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς μερῶν, ὃς καλεῖται μὲν Εὐρώτας, γίγνεται δὲ τὸν πλεῖον χρόνον

ipsa tamen pugna adversus invadentem hostem, salutis suae, quod quidem in ipsis fuit, non defuerunt. (8) Nam ut primum apparere hostes viderunt, omnibus relictis impeditis, ad ipsum castellum curriculo sese receperunt. (9) Itaque supellectile quidem et equis plerisque Lycurgus est potitus: sed militum vivum quidem cepit neminem, octo tantum ex equitibus occidit. (10) Messenii, hac clade affecti, per Argos patriam repetunt. (11) Lycurgus, re bene gesta ferox, ubi Lacedaemonem est reversus, instruendo bello intentus, concilia cum amicis agitabat: et Philippo exeundi e Laconica potestatem, priusquam praelii discrimen subisset, videbatur non facturus. (12) Rex, castris ex Helia motis, populabundus agmen ducens, quartis castris Amyclas cum universo exercitu circa meridiem est reversus.

XXI. Lycurgus, postquam ducibus amicisque suis necessaria ad futurum certamen praecepisset, cum bis mille omnino armatorum manu urbem ipse egressus, proxima Megalaia loca insidet: (2) cum remanentibus in urbe constituit, ut signum, quod daturus ipsis erat, diligenter observarent; eoque sublato, militem propere multis simul locis oppido educerent, et, qua minimum a Sparta abest Eurotas, ibi ante ipsam urbem copias in aciem ita dirigerent, ut fluvium spectaret acies. (3) Et Lycurgus quidem ac Lacedaemonii in his tum erant. (4) Sed ne propter memorandorum locorum ignorance sequens narratio confusa et vaga, atque ut ita dicam, surda exsistat; faciendum nobis, ut in rebus gestis commemorandis naturam simul ac situm locorum tradamus. (5) Quod quidem ubique in hoc opere facere conamur, ut notis jam locis et in historiis priorum memoratis ignota connectamus componamusque. (6) Quoniam enim et terra et mari res gerentibus plerisque ignorata locorum discrimina et proprietates sunt fraudi; nos autem optamus, ut omnes, qui nostra legent, non tantum quid actum fuerit, sed potissimum quo modo quaeque res gesta sit, cognoscant: (7) nulla quidem in parte omittenda nobis est locorum descriptio; nusquam vero minus, quam ubi bellicae actiones explicantur: neque refugere debemus, quo minus modo porta aliquo, aut mari, aut insula, modo aliquo templo, monte, agro, aut aliquo cognomine, (8) postremo coeli differentia (quoniam harum notitia universis mortalibus maxime communis est) ad designanda loca, quibus quaeque res gesta est, utamur. (9) Hac quippe ratione sola, ut ante diximus, ad eorum locorum cognitionem, quae adhuc ignorantur perducere lectores queant. (10) Est autem locorum, quibus de nunc agimus, natura huiusmodi.

XXII. Sparta urbs, si universam illius figuram spectes, formam habet rotundam: estque in planitie quidem sita, ita tamen, ut ex parte loca etiam aspera nonnulla atque tumulos in se contineat. (2) Hanc ab ortu praeterlabitur amnis Eurotas; qui per maiorem anni partem, propter aquarum

ἔσχατος διὰ τὸ μέγεθος· (3) συμβαίνει τοὺς βουνοὺς ἐφ' ὧν τὸ Μενελαῖον ἐστὶ, πέραν μὲν εἶναι τοῦ ποταμοῦ, καίσθαι δὲ τῆς πόλεως κατὰ χειμερινὰς ἀνατολάς, ὄντας τραχεῖς καὶ δυσβάτους καὶ διαφερόντως ὕψηλους, ἐπικεῖσθαι δὲ τῷ πρὸς τὴν πόλιν τοῦ ποταμοῦ διαστήματι κυρίως, (4) δι' οὗ φέρεται μὲν ὁ προειρημένος ποταμὸς παρ' αὐτὴν τὴν τοῦ λόφου ῥίζαν· ἐστὶ δ' οὐ πλεον τὸ πᾶν διάστημα, τριῶν ἡμισταδίων. (5) Δι' οὗ τὴν ἀνακομιδὴν ἔδει ποιεῖσθαι κατ' ἀνάγκην τὸν Φίλιππον, ἐκ μὲν εὐωνύμων ἔχοντα τὴν πόλιν καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐτοίμους καὶ παρατεταγμένους, ἐκ δεξιῶν δὲ τὸν τε ποταμὸν καὶ τοὺς περὶ τὸν Λυκοῦργον, ἐπὶ τῶν λόφων ἐφειστώτας. (6) Ἐμμεληχάνητο δὲ τι πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι καὶ τοιοῦτον οἱ Λακεδαιμόνιοι. Φράξαντες γάρ τὸν ποταμὸν ἀνωθεν, ἐπὶ τὸν μεταξὺ τόπον τῆς πόλεως καὶ τῶν βουνῶν ἐφῆκαν· οὗ διαβροχὸν γεννηθέντος, οὐχ οἷον τοὺς ἵππους, ἀλλ' οὐδ' ἂν τοὺς πεζοὺς δυνατόν ᾔην ἐμβαίνειν. (7) Διόπερ ἀπελείπετο, παρ' αὐτὴν τὴν παρῶρειαν ὑπὸ τοὺς λόφους τὴν δύναμιν ἄγοντα, δυσπαραδοθήτους καὶ μακροὺς αὐτοὺς ἐν πορείᾳ παραδιδόναι τοῖς πολέμοις. (8) Εἰς ἃ βλέπων ὁ Φίλιππος, καὶ βουλευσάμενος μετὰ τῶν φίλων, ἀναγκαιότατον ἔκρινε τῶν περὶ τῶν, τὸ τρέφασθαι πρῶτους τοὺς περὶ τὸν Λυκοῦργον ἀπὸ τῶν κατὰ Μενελαῖον τόπων. (9) Ἀναλαβὼν οὖν τοὺς τε μισθοφόρους καὶ τοὺς πελταστὰς, ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς, προῆγε, διαβὰς τὸν ποταμὸν, ὡς ἐπὶ τοὺς λόφους. (10) Ὁ δὲ Λυκοῦργος, συνθεωρῶν τὴν ἐπινόϊαν τοῦ Φιλίππου, τοὺς μὲν μεθ' αὐτοῦ στρατιώτας ἡτοίμαζε καὶ παρακαλεῖ πρὸς τὸν κίνδυνον· τοῖς δὲ ἐν τῇ πόλει τὸ σημεῖον ἀνέφηεν. (11) Οὗ γενομένου, παραυτίκα τοὺς πολιτικούς, οἷς ἐπιμελὲς ᾔην, ἐξήγον κατὰ τὸ συντεταγμένον πρὸ τοῦ τείχους, ποιοῦντες ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος τοὺς ἱππεῖς.

XXIII. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἐγγίσας τοῖς περὶ τὸν Λυκοῦργον, τὸ μὲν πρῶτον αὐτοὺς ἐφῆκε τοὺς μισθοφόρους. (2) Ἐξ οὗ καὶ συνέβη τὰς ἀρχὰς ἐπικυδεστέως ἀγωνίζεσθαι τοὺς παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων· ἅτε καὶ τοῦ καθοπλισμοῦ καὶ τῶν τόπων αὐτοῖς οὐ μικρὰ συμβαλλομένων. (3) Ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν πελταστὰς ὁ Φίλιππος ὑπέβαλε τοῖς ἀγωνιζομένοις, ἐφεδρείας ἔχοντας τάξιν, τοῖς δ' Ἰλλυριοῖς ὑπεράρας ἐκ πλαγίων ἐποιοῖτο τὴν ἐφοδὸν· (4) τότε δὴ συνέβη, τοὺς μὲν παρὰ τοῦ Φιλίππου μισθοφόρους, ἐπαρθέντας τῇ τῶν Ἰλλυρίων καὶ πελταστῶν ἐφεδρείᾳ, κολλαπλασίως ἐπιβρώσθηναι πρὸς τὸν κίνδυνον· τοὺς δὲ παρὰ τοῦ Λυκοῦργου, καταπλαγέντας τὴν τῶν βαρέων ὅπλων ἐφοδὸν, ἐγκλίναντας φυγεῖν. (5) Ἐπεισον μὲν οὖν αὐτῶν εἰς ἑκατὸν, ἔαλωσαν δὲ μικρῷ κλείους· οἱ δὲ λοιποὶ διέφυγον εἰς τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Λυκοῦργος αὐτὸς, ταῖς ἀνοδίαις ὁρμήσας, νύκτωρ μετ' ὀλίγων ἐποικήσατο τὴν εἰς τὴν πόλιν παράδοον. (6) Φίλιππος δὲ τοὺς μὲν λόφους τοῖς Ἰλλυριοῖς κατελάβετο· τοὺς δ' εὐζώνους ἔχων καὶ πελταστὰς, ἐπανήει πρὸς τὴν δύναμιν. (7) Ἄρατος δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον,

copiam, vado transiri non potest. (3) Illi autem tumuli, quibus impositum est Menelaïum, ab altera fluminis sunt ripa, qua vergit urbs ad hibernum solis ortum : qui quum asperi sint difficilesque superatu, et insigni altitudine, prorsus imminet illi spatio, quod inter urbem atque Eurotam est interjectum. (4) Atque hoc intervallum universum, cum ipso amne, qui per illud juxta collium radices labitur, ultra stadium unum cum dimidio nequaquam patet. (5) Hac necessario transeundum Philippo fuit in' reditu : ita ut urbem et Lacedæmonios paratos instructosque in acie, ad lævam haberet; ad dextram vero, tum amnem ipsum, tum Lycurgi copias, quæ colles insederant. (6) Hoc amplius autem Lacedæmonii artificium istiusmodi erant commenti : obstructo namque flumine in superiore parte, restagnare aquam in illud quod diximus spatium, inter urbem et colles interceptum, fecerant, ut per locum irriguum ne pedites quidem tuto vestigium figere possent, nedum equites. (7) Itaque illud unum supererat, ut præter radices montium et sub ipsos colles longo et minime ad subsidiandum sibi invicem apto agmine ductans exercitum, sese ac suos rex hostium telis exponeret. (8) Hæc Philippus animadvertens, collato cum amicis consilio nihil magis necessarium ex presentibus judicavit, quam ut Lycurgum primo de locis circa Menelaïum deturbaret. (9) Itaque mercenariis secum assumtis cetratisque, præter hos Illyriis, trajecto amne, ad colles ducit. (10) Lycurgus, Philippi consilio cognito, suos parare, et ad certamen accendere : simul iis qui in urbe erant, signum dare. (11) Quod ubi sublatum est in altum, extemplo urbanarum copiarum duces, sicut mandatum ipsis fuerat, urbe illas educunt, et pro mœnibus aciem instruant; in cujus dextro cornu equites sunt locati.

XXIII. Macedo, ut propius Lycurgum est ventum, mercenarios ire in hostem, et pugnae initium facere jubet. (2) Unde etiam accidit, ut principio certaminis Lacedæmonii, quos et armatura et loci ingenium adjuvabat, secundiore fortuna pugnarent. (3) Verum postquam cetratos Philippus subsequi illos jussit, et in usum subsidii a tergo pugnantium stare, atque ipse, circumductis Illyriis, a lateribus hostes cœpit invadere : (4) tum enimvero mercenarii quidem regis, præsidio cetratorum et Illyriorum feroces, multis partibus acrius ac fortius in pugnam incumbere; Lycurgeus vero milles, ingruentis sibi gravis armaturæ metu percussus, acie inclinata fugæ sese mandare. (5) Desiderati sunt ex horum numero fere centum : capti aliquanto plures : reliqui in urbem fuga se receperunt. Lycurgus ipse, avia pervagatus, noctis silentio cum paucis Spartam rediit. (6) Philippus Illyriorum opera colles occupat : ipse cum expedito milite et cetratis ad exercitum revertitur. (7) Per idem tempus Aratus phalangem Amy-

ἄγων ἐκ τῶν Ἀμυκλῶν τὴν φάλαγγα, σύνεργος ἦν ἤδη τῆς πόλεως. (8) Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, διαβάς τὸν ποταμὸν, ἐφῆδρευε τοῖς εὐζώνοις καὶ πελτασταῖς, ἔτι δὲ τοῖς ἱππεύσιν, ἕως τὰ βαρέα τῶν ὀπλῶν ὑπ' αὐτοὺς τοὺς βουνούς ἀσφαλῶς διήει τὰς δυσχωρίας. (9) Τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως ἐπιβαλλομένων ἐγχειρεῖν τοῖς ἐφεδρεύουσι τῶν ἱππέων, καὶ γενομένης συμπλοκῆς ὁλοσχερεστέρας, καὶ τῶν πελταστῶν εὐφύχως ἀγωνισαμένων, (10) καὶ περὶ τοῦτον τὸν καιρὸν Φίλιππος ὁμολογούμενον προτέρημα ποιήσας, καὶ συνδιώξας τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων ἱππεῖς εἰς τὰς πύλας, μετὰ ταῦτα διαβάς ἀσφαλῶς τὸν Εὐρώταν, ἀπουράγει τοῖς αὐτοῦ φαλαγγίταις.

XXIV. Ἦδη δὲ τῆς ὥρας συναγωγῆς ἅπαντας, ἀναγκαζόμενος αὐτοῦ στρατοπεδεύειν, περὶ τὴν ἐκ τῶν στενῶν ἔξοδον ἐχρήσατο στρατοπεδεῖν. (2) κατὰ σύμπωμα τῶν ἡγουμένων περιβαλλομένων τοιοῦτον τόπον, οἷον οὐκ ἂν ἄλλον τις εὔροι, βουλόμενος εἰς τὴν χώραν τῆς Λακωνικῆς παρ' αὐτὴν τὴν πόλιν ποιεῖσθαι τὴν εἰσβολήν. (3) Ἔστι γὰρ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν προειρημένων στενῶν, ὅταν ἀπὸ τῆς Τεγέας ἡ καθόλου τῆς μεσογαίου παραγιγνόμενος ἐγγίξῃ τις τῇ Λακεδαιμονίᾳ, τόπος ἀπέχων μὲν τῆς πόλεως δύο μάλιστα σταδίους, ἐπ' αὐτοῦ δὲ κείμενος τοῦ ποταμοῦ. (4) Τούτου δὲ συμβαίνει τὴν μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν ποταμὸν βλέπουσαν πλευρὰν περιέχεσθαι πᾶσαν ἀνόδω μεγάλη καὶ παντελῶς ἀπροσίτῃ· τὸ δ' ἐπὶ τοῖς κρημνοῖς τούτοις χωρίον, ἐπίπεδόν ἐστι καὶ γεώδες καὶ καθύδρον, ἅμα δὲ καὶ πρὸς τὰς εἰσαγωγὰς καὶ τὰς ἐξαγωγὰς τῶν δυνάμεων εὐφύως κείμενον. (5) ὥστε τὸν στρατοπεδεύσαντα ἐν αὐτῷ, καὶ κατασχόντα τὸν ὑπερκείμενον λόφον, δοκεῖν μὲν ἐν ἀσφαλεῖ στρατοπεδεύειν διὰ τὴν παράθεσιν τῆς πόλεως· στρατοπεδεύειν δὲ ἐν καλλίστῳ, κρατοῦντα τῆς εἰσόδου καὶ τῆς διόδου τῶν στενῶν. (6) Πλὴν ὅγε Φίλιππος, καταστρατοπεδεύσας ἐν τούτῳ μετ' ἀσφαλείας, τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ τὴν μὲν ἀποσκευὴν προαπέστειλε, τὴν δὲ δύναμιν ἐξέταξεν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις, εὐσύνοπτον τοῖς ἐκ τῆς πόλεως. (7) Χρόνον μὲν οὖν τινα βραχὺν ἔμεινε· μετὰ δὲ ταῦτα κλίνας ἐπὶ κέρας, ἦγε ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Τέγεαν. (8) Συνάψας δὲ τοῖς τόποις, ἐν οἷς Ἀντίγονος καὶ Κλεομένης συνεστήσαντο τὸν κίνδυνον, αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε. (9) Τῇ δ' ἐξῆς θεάσασαμος τοὺς τόπους, καὶ θύσας τοῖς θεοῖς ἐφ' ἑκατέρου τῶν λόφων, ὧν ὁ μὲν Ὀλυμπος, ὃ δ' Εὐᾶς καλεῖται, μετὰ ταῦτα προῆγε, στεβροποιήσας τὴν οὐραγίαν. (10) Ἀφικόμενος δ' εἰς Τέγεαν, καὶ λαφυροπωλήσας πᾶσαν τὴν λείαν, καὶ μετὰ ταῦτα ποιησάμενος δι' Ἀργούς τὴν πορείαν, ἤκε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Κόρινθον. (11) Παρόντων δὲ καὶ πρεσβυτέρων παρὰ τε Ῥοδίων καὶ Χίων, περὶ διαλύσεως τοῦ πολέμου, χρηματίσας τούτοις, καὶ συνποκριθεὶς, καὶ φήσας, ἔτοιμος εἶναι διαλύεσθαι καὶ νῦν καὶ πάσαις πρὸς Αἰτωλοῦς· τούτους μὲν ἐξέπεμπε, διαλύεσθαι κελεύσας καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς περὶ τῆς διαλύσεως.

clis ducebat : (8) quo ad urbem jam appropinquante, rex transiit flumen, et cum levi armatura cetratisque et equitibus in subsidio mansit, donec graviter armati juxta colles ipsos angustias viarum sine periculo sunt emensi. (9) Conantibus interim oppidanis subsidiarios equites adori, magno excitato certamine, ita fortiter pugnarunt cetrati, (10) ut etiam hac in parte non ancipitem rex victoriam consequeretur : qui, fugatis Lacedæmoniorum equitibus ad portas usque, mox amnem Eurotam sine discrimine transgressus, phalangis suæ agmen extremum cogeat.

XXIV. Quum vero hora diei omnes jam de recipiendo admoneret, coactus eo loci considerare Philippus, in ipso exitu angustiarum castra est metatus. (2) Eveneratque forte fortuna, ut viarum ductores ejusmodi locum ad castrametationem caperent, cui similem alium nemo inveniat, habens in animo præter urbem ipsam facere in Laconicam impressionem. (3) Venientibus namque Tegea, sive oramino ex mediterranea parte Peloponnesi, in aditu ipso illarum faucium, cum Sparte jam appropinquas, ad duo ab urbe stadia in fluminis ripa locus ille occurrit : (4) cujus lateri ei, quod urbem fluviumque respicit, longum ac difficile jugum prorsusque inaccessum prætexitur. At super istis præruptis castibus campus est planus, terrenus, et aquarum copia abundans, ad introducendum pariter educendumque militem opportune situs : (5) ut, qui ibi castra posuerit, et imminenti collem semel occupaverit, consedis in tuto dici possit, quod ad propinquam quidem urbem attinet ; simulque commodissimo loco, quandoquidem et aditum faucium et transitum in sua habet potestate. (6) Ceterum Philippus, postquam ibi extra periculum quievisset, postero die, præmissis impedimentis, in locis planis aciem in oculis oppidanorum instruit : (7) et, quum pugnandi potestatem ad breve tempus fecisset hostibus, mox detorquens aciem in alterum cornu, Tegeam agmen ducit. (8) Ut ad id locorum est ventum, ubi Antigonus et Cleomenes olim pugnaverant, rex stativa ibi habet : (9) dieque insequenti loca illa contemplatus, post rem divinam factam in utriusque collis vertice, quorum alteri Olympo, alteri Evæ nomen ; postrema acie valide firmata, Tegeam contendit. (10) Tegeæ quum prædam omnem curasset divendi, itinere dein per Argos habito, cum universo exercitu Corinthum pervenit. (11) Ibi quum adessent Rhodiorum et Chiorum legati, de componendo bello missi, his legationibus operam rex dedit : et, simulatione usus, quum paratum se diceret et nuncesse, et jam pridem fuisse, ad transigendum cum Aetolis, eos dimisit, jussos, cum eisdem

(12) Αὐτὸς δὲ καταβὰς εἰς τὸ Λέχαιον, ἐγίγνετο περὶ πλοῦν, ἔχων τινὰς πράξεις ὀλοσχερεστέρας ἐν τοῖς περὶ Φωκίδα τόποις.

XXV. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, οἱ περὶ τὸν Λεόντιον καὶ Μεγαλέαν καὶ Πτολεμαῖον, ἔτι πεπεισμένοι καταπλῆξεσθαι τὸν Φίλιππον, καὶ λύσειν τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τὰς προγεγενημένας ἁμαρτίας, ἐνέβαλον λόγους εἰς τε τοὺς πελταστὰς καὶ τοὺς ἐκ τοῦ λεγομένου παρὰ τοῖς Μακεδόσιν ἀγῆματος· (2) ὅτι κινδυνεύουσι μὲν ὑπὲρ πάντων, γίγνεται δ' αὐτοῖς οὐδὲν τῶν δικαίων, οὐδὲ κομίζονται τὰς λαίας τὰς γινομένας αὐτοῖς ἐκ τῶν ἐθισμῶν. (3) Δι' ὧν παρῶνυναν τοὺς νεανίσκους, συστραφέντας ἐγγεῖρησαι διαρπάζειν μὲν τὰς τῶν ἐπιφανεστάτων φίλων καταλύσεις, ἐκβάλλειν δὲ τὰς θύρας καὶ κατακόπτειν τὸν κέραμον τῆς τοῦ βασιλέως αὐλῆς. (4) Τούτων δὲ συμβαινόντων, καὶ τῆς πόλεως ὅλης ἐν θορύβῳ καὶ ταραχῇ καθεστῶσης, ἀκούσας δὲ Φίλιππος, ἦκε μετὰ σπουδῆς ἐκ τοῦ Λεχαιοῦ, θέων εἰς τὴν πόλιν. (5) Καὶ συναγαγὼν εἰς τὸ θέατρον τοὺς Μακεδόνας, τὰ μὲν παρεκάλει, τὰ δ' ἐπέπληττε πᾶσιν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις. (6) Θορύβου δ' ὄντος καὶ πολλῆς ἀκρίσιος, καὶ τῶν μὲν οἰομένων δεῖν ἀγειν καὶ βάλλειν τοὺς αἰτίους, τῶν δὲ διαλύσεσθαι καὶ μηδὲν μνησικαχεῖν· (7) τότε μὲν ὑποκριθεὶς ὡς πεπεισμένος, καὶ παρακαλέσας πάντας, ἐπανῆλθε· σαφῶς μὲν εἰδὼς τοὺς ἀρχηγούς τῆς κινήσεως γεγονότας, οὐ προσποιηθεὶς δὲ, διὰ τὸν καιρὸν.

XXVI. Μετὰ δὲ τὴν ταραχὴν ταύτην αἱ μὲν ἐν τῇ Φωκίδι προφανεῖσαι πράξεις, ἐμπόδισμούς τινας ἔσχον. (2) Οἱ δὲ περὶ τὸν Λεόντιον, ἀπεγνωχότες τὰς ἐν αὐτοῖς ὀλπίδας, διὰ τὸ μηδὲν σφίσι προχωρεῖν τῶν ἐπινοουμένων, κατέφευγον ἐπὶ τὸν Ἀπελλῆν· καὶ διαπεισόμενοι συνεχῶς ἐκάλεον αὐτὸν ἐκ τῆς Χαλκίδος, ἀπολογιζόμενοι τὴν περὶ σφᾶς ἀπορίαν καὶ δυσχερῆστίαν ἐκ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα διαφορᾶς. (3) Συνέβαινε δὲ τὸν Ἀπελλῆν πεποιθῆσθαι τὴν ἐν Χαλκίδι διατριβὴν ἐξουσιαστικώτερον τοῦ καθήκοντος αὐτῷ. (4) Τὸν μὲν γὰρ βασιλέα, νέον ἔτι καὶ τὸ πλεῖον ὑφ' αὐτὸν ὄντα, καὶ μηδενὸς κύριον, ἀπεδείκνυε· τὸν δὲ τῶν πραγμάτων χειρισμὸν, καὶ τὴν τῶν δλων ἐξουσίαν, εἰς ἑαυτὸν ἐπανῆγε. (5) Διόπερ οἱ τε ἀπὸ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἐπιστάται καὶ χειρισταὶ τὴν ἀναφορὰν ἐποιοῦντο πρὸς αὐτὸν, αἶτε κατὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεις ἐν τοῖς ψηφίσμασι καὶ τιμαῖς καὶ δωρεαῖς ἐπὶ βραχὺ μὲν ἐμνημόνευον τοῦ βασιλέως· τὸ δ' ὅλον αὐτοῖς ἦν καὶ τὸ πᾶν Ἀπελλῆς. (6) Ἐφ' οἷς δὲ Φίλιππος, πυνθανόμενος, παλαι μὲν ἐσχέτλιαζε, καὶ δυσχερῶς ἔφερε τὸ γινόμενον· ἄτε καὶ παρὰ πλευρὰν ὄντος Ἀράτου, καὶ πραγματικῶς ἐξεργαζομένου τὴν ὑπόθεσιν· ἀλλ' ἐκαρτέρει, καὶ πᾶσιν ἄθλος ἦν, ἐπὶ τί φέρεται, καὶ ἐπὶ ποίας ὑπάρχει γνώμης. (7) Ὁ δ' Ἀπελλῆς, ἀγνοῶν τὰ κατ' αὐτὸν, πεπεισμένος δὲ, ἂν εἰς ὅβιν ἔλθῃ τῷ Φίλιππῳ, πάντα κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην διοικήσειν, ὄρμησε, τοῖς περὶ τὸν Λεόντιον ἐπικουρήσων, ἐκ τῆς Χαλκίδος. (8) Πα-

Ætolis pariter de pace agere. (12) Ipse ad Lechaum descendit, et ad trajiciendum se parat; spem habens rerum quarundam majoris momenti in Phocide conficiendarum.

XXV. Circa idem tempus, Leontius, Megaleas, et Ptolemæus, sperantes adhuc terri Philipppum posse, atque hoc pacto delicta sua priora fore tecta, apud cetratos, et eos qui more Macedonum Agema dicuntur, hujusmodi sermones jaciunt : (2) pericula quidem pro omnibus ipsos adire; ceterum nihil juris prorsus ipsis jam esse relictum; ac ne prædam quidem concedi quæ ex more ipsis debetur. (3) His verbis animos juvenum ita incenderunt, ut divisi in cuneos præcipuorum ex amicis regis diversoria aggrederentur, et fores quoque regii prætorii revellerent, et gulasque effringerent. (4) Quo facto, quum trepidationis ac tumultus plena jam omnia essent in urbe, Philippus, re cognita, e Lechæo in urbem ingenti celeritate occurrit. (5) Deinde convocatos in theatro Macedones, partim monere, partim, propter illa quæ facta erant, universos increpare. (6) Orto autem tumultu magnaue perturbatione, quum alii dicerent, duceados in vincula cædendosque seditionis auctores; alii, dimittendos, ac veniam dandam; (7) tam quidem dissimulata mente sua rex, tanquam effecisset quod voluerat, cohortatus omnes, concione discessit : gnarus probe, quinam primi seditionis incentores exstitissent, verum in præsentia dissimulandum id sibi esse ratus.

XXVI. Composito isto tumultu, rerum Phocide molientiarum occasio, Philippo ostensa, jam impedimenta quædam monstravit. (2) Leontius vero, postquam vidit omnia sua consilia frustra esse, de salute jam sua desperans, Apellis opem imploravit : mittendisque subinde nuntis, quibus significabat ipsi, quantis difficultatibus atque incommodis ob susceptam cum rege similitatem circumveniretur, e Chalcide eum arceabat. (3) Apelles autem, dum Chalcide morabatur, licenter omnia et pro libidine agebat. (4) Regem enim, utpote juvenem admodum, auctoritate sua plurimum regi, neque habere ullius rei potestatem, persuaserat hominibus : itaque administrationum omnem rerum et summum imperium ad se trahebat. (5) Quamobrem et, qui per Macedoniam ac Thessaliam in magistratibus aut negotiorum procuratoribus erant constituti, ad ipsum de omnibus referebant; et Græciæ urbes, in suis decretis, et in honoribus donisque deferendis, levem admodum regis mentionem facientes, Apellis nomine primam pariter et imam ceram complebant. (6) Quæ Philippus quum intelligeret, etsi rem indignam neque ferendam sibi dudum existimaverat (præsertim quum Aratus etiam fodicaret illi latus, et exsequendo proposito suo solleter intenderet), sustinebat se tamen, adeo ut, quid moliretur, aut quid in animo haberet, nemo omnium sciret. (7) Apelles igitur, Philippi mentem prorsus ignorans, haud dubitans vero, quin, ubi semel in conspectum regis venisset, omnia ex animi sui sententia esset confecturus, ad ferendum Leontio auxilium Chalcide proficiscitur. (8) Quæ Corinthum ad-

ραγενομένου δὲ εἰς Κόρινθον αὐτοῦ, μεγάλην σπουδὴν ἐποιούντο καὶ παρώξυναν τοὺς νέους εἰς τὴν ἀπάντησιν οἱ περὶ τὸν Λεόντιον καὶ Πτολεμαῖον καὶ Μεγαλέαν, ὄντες ἡγεμόνες τῶν τε πελταστῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιφανεστάτων συστημάτων. (9) Γενομένης δὲ τῆς εἰσόδου τραγικῆς, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπαντησάντων ἡγεμόνων καὶ στρατιωτῶν, ἤκε πρὸς τὴν αὐλὴν ὁ προειρημένος εὐθέως ἐκ πορείας. (10) Βουλομένου δ' αὖτοῦ κατὰ τὴν προγεγενημένην συνήθειαν εἰσιέναι, παρακατέσχε τις τῶν βαβδούχων κατὰ τὸ συντεταγμένον, φήσας, οὐκ εὐκαίρως ἔχειν τὸν βασιλέα. (11) Ξανισθεὶς δὲ, καὶ διαπορήσας ἐπὶ πολλὸν χρόνον διὰ τὸ παράδοξον, ὁ μὲν Ἀπελλῆς ἐπᾶνῃγε διατετραμμένος· οἱ δὲ λοιποὶ παραχρῆμα πάντες ἀπέβρεον ἀπ' αὐτοῦ προφανῶς, ὥστε τὸ τελευταῖον μόνον μετὰ τῶν ἰδίων παιδῶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν αὐτοῦ κατάλυσιν. (12) Βραχεῖς γὰρ δὴ πᾶν καιροὶ πάντας μὲν ἀνθρώπους ὡς ἐπίπαν ὑפוῦσι καὶ πάλιν ταπεινοῦσι· μάλιστα δὲ τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις. (13) Ὅντως γὰρ εἰσιν οὗτοι παραπλήσιοι ταῖς ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν ψήφοις. Ἐκείναι τε γὰρ κατὰ τὴν τοῦ ψηφίζοντος βούλησιν, ἄρτι χαλκοῦν, καὶ παραυτίκα τάλαντον ἰσχύουσιν· οἱ τε περὶ τὰς αὐλὰς κατὰ τὸ τοῦ βασιλέως νεῦμα μακάριοι, καὶ παρὰ πόδας ἔλκενοι γίνονται. (14) Ὁ δὲ Μεγαλέας, ὁρῶν παρὰ δόξαν ἐκβαίνουσιν αὐτοῖς τὴν ἐπικουρίαν τὴν κατὰ τὸν Ἀπελλῆν, φόβου πλήρης ἦν, καὶ περὶ δρασμὸν ἐγένετο. (15) Ὁ δ' Ἀπελλῆς ἐπὶ μὲν τὰς συνουσίας καὶ τοιαῦτα τῶν τιμῶν παραλαμβάνετο· τῶν δὲ διαβουλῶν καὶ τῆς μεθ' ἡμέραν συμπεριφορᾶς, οὐ μετέιχε. (16) Ταῖς δ' ἐξῆς ἡμέραις ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Φωκίδα πράξεις πάλιν ἐκ τοῦ Λεγαίου ποιοῦμενος τὸν πλοῦν, ἐπεσπάσατο τὸν Ἀπελλῆν. Διαπεσούσης δ' αὐτῷ τῆς ἐπιβολῆς, οὗτος μὲν αὖθις ἐξ Ἑλατείας ἀνέστρεφε.

XXVII. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτων ὁ Μεγαλέας εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπεχώρησε, καταλιπὼν τὸν Λεόντιον ἔγγυον τῶν εἰκοσι ταλάντων. (2) Τῶν δ' ἐν ταῖς Ἀθήναις στρατηγῶν οὐ προσδεξαμένων αὐτὸν, μετῆλθε πάλιν εἰς τὰς Θήβας. (3) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀνυχθεὶς ἐκ τῶν κατὰ Κίβραν τόπων, κατέπλευσε μετὰ τῶν ὁπασπιστῶν εἰς τὸν τῶν Σικυωνίων λιμένα· κάκειθεν ἀναβὰς εἰς τὴν πόλιν, τοὺς μὲν ἀρχοντας παρητήσατο, πρὸς δὲ τὸν Ἀρατον καταλύσας, μετὰ τούτου τὴν πᾶσαν ἐποιεῖτο διαγωγὴν, τῇ δ' Ἀπελλῇ συνέταξε πλεῖν εἰς Κόρινθον. (4) Προσπεσόντων δὲ τῶν κατὰ τὸν Μεγαλέαν αὐτῷ, τοὺς μὲν πελταστὰς, ὧν ἡγεῖτο Λεόντιος, εἰς τὴν Τριφυλίαν ἐξαπέστειλε μετὰ Ταυρίωνος, ὡς τινος χρείας κατεπειγούσης· τούτων δὲ ἀφορμῶν, ἀπαγαγεῖν ἐκέλευσε τὸν Λεόντιον πρὸς τὴν ἀναδοχὴν. (5) Συνέντες δ' οἱ πελτασταὶ τὸ γεγονός, διαπεμφαμένου τινὰ πρὸς αὐτοὺς τοῦ Λεοντίου, πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν πρὸς τὸν βασιλέα· παρακαλοῦντες, εἰ μὲν πρὸς ἄλλο τι πεποιήται τὴν ἀπαγωγὴν τοῦ Λεοντίου, μὴ χωρὶς αὐτῶν ποιήσασθαι τὴν ὑπὲρ τῶν

ventante, Leontius, Ptolemæus et Megaleas, qui cetratorum et aliorum corporum nobilissimorum præfecturas obtinebant, summo studio et assiduo juvenum hortatu effecerunt, ut obviam illi prodiretur. (9) Quod quum multi et duces et milites fecissent, fuissetque ejus introitus in urbem affectata quadam pompa celebratus, ipse ex itinere confestim ad aulam perrexit. (10) At ubi ad regem, pro veteri sua consuetudine, recta vult introire, unus e lictoribus, cui id negotii fuerat mandatum, retinuit, non vacare, dicens, nunc regi. (11) Novitate rei insolitæ conturbatus Apelles, et diu quid faceret dubitans, pedem tandem anxius et confusus referre: ceteri palam ab ejus comitatu dilabi, ut ad extremum pueris dumtaxat suis stipatus hospitium ingrederetur. (12) Enimvero, quum in universum omnes mortales parvis momentis et sublimes evehantur, et rursum deficiantur; tum in eis qui regum aulas colunt, id præcipue locum habet. (13) Plane enim similes isti sunt calculis, quos in tabulis calculatoriis est videre: nam ut hi, pro lubitu calculantis, modo chalcum (sive oboli octavam partem) valent, modo talentum; ita etiam aulici, ad regis nutum, beati aut miseri repente existunt. (14) Megaleas, postquam adeo præter opinionem ea spe auxilii, quam in Apelle posuerat, destitutum se videt, metu plenus fugam occupare cogitat. (15) Apelles vero ad coenam quidem et id genus honores admittebatur: at in deliberationibus habendis, et in diurna regis conversatione, nullus erat ei locus. (16) Proximis diebus, in Phocidem ad ea exsequenda, quæ dudum moliebatur, trajecturus e Lechaë Philippus, Apellem sibi comitem adjunxit. Postquam vero ad irritum spes illa ei cecidit, ab Elatea rursus est retrogressus.

XXVII. Quo quidem tempore Megaleas, derelicto Leontio, qui pro viginti talentorum summa fidem suam ejus nomine obstrinxerat, Athenas concessit: (2) deinde, quoniam a magistratibus Atheniensium non admittebatur, Thebas se contulit. (3) Rex, cum satellitio suo Cirrha profectus, ad Sicyoniorum portum naves applicat: mox ut in urbem adscendit, quum principes civitatis hospitio illum invitarent, comitate illorum non usus, ad Aratum divertit, et cum eo omne tempus transigebat; Apellem vero Corinthum jussit navigare. (4) Mox cognita Megaleæ fuga, cetratos, quorum dux erat Leontius, in Triphyliam cum Taurione, tanquam opera illorum in aliqua necessaria re usus, mittit; statimque post horum discessum Leontium ad luendam pecuniam, pro qua spononderat, in vincula duci jubet. (5) Qua de re certiores facti cetrati per quemdam a Leontio missum, regem per legatos orant, si propter aliam causam aliquam Leontium duci jussisset, ne ipsis ab sentibus de accusatione illius vellet cognoscere: (6) alioquin

ἰγκαλουμένων κρίσιν· (6) εἰ δὲ μὴ, ὅτι νομιῶσι με-
γαλῶς παρολιγοῦσθαι καὶ καταγινώσκεισθαι πάντες·
ἔχον γὰρ αἰετὴν τοιαύτην ἰσηγορίαν Μακεδόνες πρὸς
τοὺς βασιλεῖς· (7) εἰ δὲ πρὸς τὴν ἐγγύην τοῦ Μεγα-
λέου, διότι τὰ χρήματα κατὰ κοινὸν εἰσενέγκαντες,
ἰκτίσουσιν αὐτοί. (8) Τὸν μὲν οὖν Λεόντιον ὁ βασι-
λεὺς, παροξυνθεὶς, θάπτον ἢ προέθετο, διὰ τὴν τῶν
πелασγῶν φιλοτιμίαν, ἐπανεῖλετο.

XXVIII. Οἱ δὲ παρὰ τῶν Ῥοδίων καὶ Χίων πρέ-
σβεις ἐπανῆκον ἐκ τῆς Αἰτωλίας ἀνοχάς τε πεποιημένοι
τριακονθήμερους, καὶ πρὸς τὰς διαλύσεις ἐτοίμους φά-
σκοντες εἶναι τοὺς Αἰτωλοὺς· (2) καὶ τεταγμένοι
ῥητὴν ἡμέραν, εἰς ἣν ἤξιον τὸν Φίλιππον ἀπαντῆσαι
πρὸς τὸ Πῖον, ὑπισχυόμενοι πάντα ποιῆσιν τοὺς
Αἰτωλοὺς, ἐφ' ᾧ συνθέσθαι τὴν εἰρήνην. (3) Ὁ δὲ
Φίλιππος, δεξιόμενος τὰς ἀνοχάς, τοῖς μὲν συμμάχοις
ἔγραψε, διασαρῶν, πέμπειν εἰς Πάτρας τοὺς συνε-
δρεῖσοντας καὶ βουλευσομένους ὑπὲρ τῆς πρὸς Αἰτω-
λοὺς διαλύσεως· αὐτοὺς δ' ἐκ τοῦ Λεγαίου κατέπλευσε
δευναταῖος εἰς τὰς Πάτρας. (4) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν
αὐτῶν ἐπιστολαὶ τινες ἀνεπέμφθησαν πρὸς αὐτὸν ἐκ
τῶν κατὰ τὴν Φωκίδα τόπων, παρὰ τοῦ Μεγαλέα
διακειμένου πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐν αἷς ἦν παρά-
κλησις τε τῶν Αἰτωλῶν, θαρραίνει καὶ μένειν ἐν τῷ πο-
λέμῳ, διότι τὰ κατὰ τὸν Φίλιππον ἐξώλη τελῶς ἐστὶ
διὰ τὴν ἀχόρηγαν· πρὸς δὲ τούτοις, κατηγορίαι τινὲς
τοῦ βασιλέως καὶ λουδοῖραι φιλαπεχθεῖς ἦσαν. (5)
Ἀναγνούς δὲ ταύτας, καὶ νομίσας πάντων τῶν κακῶν
ἐργητὸν εἶναι τὸν Ἀπελλῆν, τούτων μὲν εὐθέως, φυ-
λακὴν περιστῆσας, ἐξαπέστειλε μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν
Κόρινθον, ἅμα δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐρώμε-
νον. (6) Ἐπὶ δὲ τὸν Μεγαλέαν εἰς τὰς Θήβας Ἀλέ-
ξανδρον ἐπεμψε, προστάξας ἄγειν αὐτὸν ἐπὶ τὰς ἀρχάς
πρὸς τὴν ἐγγύην. (7) Τοῦ δ' Ἀλεξάνδρου τὸ προστα-
χθὲν ποιήσαντος, οὐχ ὑπέμεινε τὴν πρᾶξιν ὁ Μεγα-
λέας, ἀλλ' αὐτῷ προσήνεγκε τὰς χεῖρας. (8) Περὶ
δὲ τὰς αὐτὰς ἡμέρας συνέθε καὶ τὸν Ἀπελλῆ μετα-
λεῖσαι τὸν βίον, ἅμα δὲ καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸν ἐρώμενον.
(9) Οὗτοι μὲν οὖν, τῆς ἀρμοζούσης τυχόντες κατα-
στροφῆς, ἐξέλιπον τὸν βίον, καὶ μάλιστα διὰ τὴν εἰς
Ἀρατὸν γενομένην ἐξ αὐτῶν ἀσέλγειαν.

XXIX. Οἱ δ' Αἰτωλοὶ τὰ μὲν ἐσπευδον ποιῆσθαι
τὴν εἰρήνην, κινεζόμενοι τῷ πολέμῳ, καὶ παρὰ δόξαν
ἐκείνους προχωροῦντων τῶν πραγμάτων. (2) Ἐλπί-
σαντες γὰρ ὡς παιδίῳ νηπίῳ χρῆσθαι τῷ Φίλιππῳ,
διὰ τε τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἀπειρίαν· τὸν μὲν Φίλιπ-
πον εἶρον τίλειον ἄνδρα, καὶ κατὰ τὰς ἐπιβολὰς καὶ
κατὰ τὰς πράξεις· αὐτοὶ δὲ ἐφάνησαν εὐκαταφρόνητοι,
καὶ παιδαριώδεις, ἐν τε τοῖς κατὰ μέρος καὶ τοῖς κα-
λοῦσι πράγμασιν. (3) Ἄμα δὲ προσπιπτούσης αὐτοῖς
τῆς τε περὶ τοὺς πελταστὰς γενομένης ταραχῆς, καὶ
τῆς τῶν περὶ τὸν Ἀπελλῆ καὶ Λεόντιον ἀπωλείας, ἐλ-
εῖσαντες μέγα τι καὶ δυσχερὲς κίνημα περὶ τὴν αὐτὴν
ᾧ, περὶ τὸν ὑπεριθέμενον τὴν ἐπὶ τὸ Πῖον τα-

in suam maximam contumeliam et contemptum ipsorum
omnium id fieri putaturos : sic enim Macedones cum suis
regibus libere loquendi potestatem semper habuerunt : (7)
sin autem ex causa sponsionis pro Megalea ductus foret ;
paratos se esse, collatitia pecunia id nomen expungere.
(8) Offendit gravissime regem tantus hic cetratorum erga
Leontium favor ac studium : proptereaque citius, quam
habuerat in animo, e vivis eum sustulit.

XXVIII. Inter hæc Rhodiorum et Chiorum legati ex Æto-
lia revertuntur, pacti inducias ad dies triginta : et, inclina-
tis ad pacem faciendam animis Ætolos esse, nuntiant. (2)
Quin etiam diem certum iidem constituerant, ad quem ut
Rhium Philippus veniret postulabant : omnia facturos esse
Ætolos, quo pax conveniat, promittentes. (3) Rex, indu-
ciis affirmatis, per literas cum sociis egit, ut legatos suos,
de pace cum Ætoliis facienda tractaturos, mitterent Patras :
quo etiam ipse e Lechæo post bidui navigationem pervenit.
(4) Eodem vero tempore epistolæ quædam Megaleæ ad
eum missæ sunt e Phocide, quas ille ad Ætolos scripsit,
hortans, ut in suscepto bello fortiter pergerent : Philippi
enim res, deficiente commeatu, plane esse profligatas de-
ploratasque : ad hæc criminationes quædam in regem et
probra erant subjecta, quæ odium Megaleæ in ipsum palam
facerent. (5) His literis lectis, Philippus, omnium malo-
rum caput Apellem esse nihil dubitans, extemplo custodi-
bus circumdatum, cum filio, et cum puero quem in deliciis
habebat, Corinthum misit. (6) Alexandro etiam imperat,
ut ad Megaleam persequendum Thebas iret, et de ea pecu-
nia, cujus nomine sponsio facta fuerat, diem illi ad magi-
stratus diceret. (7) Et Alexander quidem, quod jussus
fuerat, exsequitur : sed Megaleas, non exspectato rei exitu,
manus sibi intulit. (8) Iisdemque diebus Apelles quoque
una cum filio ac puero delicato mortem obiit. (9) Hic fuit
istorum hominum finis, anteactæ vitæ, maxime autem
insolentiae, qua in Aratum usi fuerant, conveniens.

XXIX. Ætoli, ducebantur illi quidem studio pacis, ut
quibus esset jam bellum grave, quum nihil quidquam ipsis
ex voto succederet. (2) Nam qui speraverant, cum Philippo
sibi tamquam cum puero infante rem futuram, et propter
ætatem, et propter rerum imperitiam ; Philippum quidem,
et in suscipiendis, et in exsequendis consillis, perfectæ
ætatis virum erant experti ; ipsi vero tam in singulorum
administratione, quam in bello universo, nullius momenti
homines atque puerilis ingenii apparuerant. (3) Simul
vero ac renuntiatum ipsis est de motu cetratorum, et de
Apellis ac Leontii interitu ; magnam aliquam ac difficilem
seditionem in aula regis excitatum iri sperantes, constitu-
tum diem conveniendi ad Rhium dilationibus producebant.

χθεῖσαν ἡμέραν. (4) Ὁ δὲ Φίλιππος, ἀσμένως ἐπιλαβόμενος τῆς προφάσεως ταύτης, διὰ τὸ θαρρῆν ἐπὶ τῷ πολέμῳ, καὶ προδιειληφῶς ἀποτρίβεισθαι τὰς διαλύσεις, τότε παρακαλέσας τοὺς ἀθηνηκότας τῶν συμμάχων, οὐ τὰ πρὸς διαλύσεις πράσσειν, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, ἀναχθεὶς αὐθις ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κόρινθον. (5) Καὶ τοὺς μὲν Μακεδόνας διὰ Θετταλίας ἀπέλυσεν πάντας εἰς τὴν οἰκίαν, παραχειμασόντας· αὐτὸς δ' ἀναχθεὶς ἐκ Κεγχρεῶν, καὶ παρὰ τὴν Ἀττικὴν κομισθεὶς δι' Εὐρίπου, κατέπλευσεν εἰς Δημητριάδα. (6) κακεὶ Πτολεμαῖον, ὃς ἦν ἐτι λοιπὸς τῆς τῶν περὶ τὸν Λέοντιον ἐταιρείας, κρίνας ἐν τοῖς Μακεδόσιν, ἀπέκτεινε. (7) Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους, Ἀννίβας μὲν, εἰς Ἱταλίαν ἐμβεβληκῶς, ἀνταστρατοπέδευε ταῖς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεσι, περὶ τὸν Πάδον καλούμενον ποταμόν. (8) Ἀντίοχος δὲ, τὰ πλεῖστα μέρη Κοίλης Συρίας κατεστραμμένος, αὐθις εἰς παραχειμασίαν ἀνέλυσε· Λυκοῦργος δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων εἰς Αἰτωλίαν ἔφυγε, καταπλαγείς τοὺς Ἐφόρους. (9) Οἱ γὰρ Ἐφοροὶ, προσπεσούσης αὐτοῖς ψευδοῦς διαβολῆς, ὡς μέλλοντος αὐτοῦ νεωτερίζειν, ἀθροίσαντες τοὺς νέους νυκτὸς, ἦλθον ἐπὶ τὴν οἰκίαν· ὁ δὲ προαισθόμενος, ἐξεχώρησε μετὰ τῶν ἰδίων οἰκετῶν.

XXX. Τοῦ δὲ χειμῶνος ἐπιγενομένου, καὶ Φιλίππου μὲν τοῦ βασιλέως εἰς Μακεδονίαν ἀπηλλαγμένου, τοῦ δ' Ἐπιφράτου τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν καταπεφρονημένου μὲν ὑπὸ τῶν πολιτικῶν νεανίσκων, κατεγνωσμένου δὲ τελῶς ὑπὸ τῶν μισθοφόρων, οὐτ' ἐπειθάρχει τοῖς παραγγελλομένοις οὐδεὶς, οὐτ' ἦν ἔτοιμον οὐδὲν πρὸς τὴν τῆς χώρας βοήθειαν. (2) Εἰς ἃ βλάβας Πυρρίας, ὁ παρὰ τῶν Αἰτωλῶν ἀπεσταλμένος στρατηγὸς τοῖς Ἡλείοις, ἔχων Αἰτωλῶν εἰς χιλίους καὶ τριακοσίους, καὶ τοὺς τῶν Ἡλείων μισθοφόρους, ἄμα δὲ τούτοις πολιτικούς πεζοὺς μὲν εἰς χιλίους, ἵππεις δὲ διακοσίους, ὥστ' εἶναι τοὺς πάντας εἰς τρισχιλίους. (3) οὐ μόνον τὴν τῶν Δυμαίων καὶ Φαραϊέων συνεχῶς ἐπόρθει χώραν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν Πατραϊέων. (4) Τὸ δὲ τελευταῖον ἐπὶ τὸ Παναχαϊκὸν ὅρος καλούμενον ἐπιστρατοπεδεύσας, τὸ κείμενον ὑπὲρ τῆς τῶν Πατραϊέων πόλεως, ἐδήσου πᾶσαν τὴν ἐπὶ τὸ Ῥίον καὶ τὴν ἐπὶ Αἰγίον κεκλιμένην χώραν. (5) Λοιπὸν αἱ μὲν πόλεις κακοπαθοῦσαι, καὶ μὴ τυγχάνουσαι βοηθείας, δυσχερῶς προσεΐχον πρὸς τὰς εἰσφοράς· οἱ δὲ στρατιῶται, τῶν ὀφωνίων παρελκομένων καὶ καθυστερούντων, τὸ παραπλήσιον ἐποίουν περὶ τὰς βοηθείας. (6) Ἐξ ἁμφοῖν δὲ τῆς τοιαύτης ἀνταποδόσεως γιγνομένης, ἐπὶ τὸ χεῖρον προῦβαινε τὰ πράγματα, καὶ τέλος διελύθη τὸ ξενικόν. Πάντα δὲ ταῦτα συνέβαινε γίνεσθαι διὰ τὴν τοῦ προεστῶτος ἀδυναμίαν. (7) Ἐν τοιαύτῃ δ' ὄντων διαθεσεί τῶν κατὰ τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ τῶν χρόνων ἤδη καθηκόντων, Ἐπιφράτης μὲν ἀπετίθετο τὴν ἀρχὴν, οἱ δ' Ἀχαιοὶ τῆς θερείας ἐναρχομένης, στρατηγὸν αὐτῶν Ἄρατον κατέστησαν τὸν πρεσβύτερον.

(4) Eam occasionem lætus arripiens Philippus, ut qui bell exitum sibi sponderet faustum, quique jam ante constituisset impedire quo minus fœdus feriretur; hortatus socios qui aderant, ne pacis, sed belli curam susciperent, sublati ancoris denuo Corinthum petit. (5) Deinde, venia Macedonibus data, ut per Thessaliam hibernatum in patriam concederet; ipse Cencreis profectus, Atticæque oram prætervectus, Demetriadem per Euripum navigans appulit: (6) ubi Ptolemæum, solum jam relictum ex omnibus qui ejusdem cum Leontio societatis fuerant, Macedonibus de causa ejus cognoscentibus, capitis poena affectit. (7) Hoc est tempus, quo Hannibal, Italiam ingressus, circa Padum fluvium castra castris Romanorum opposita habebat: (8) et Antiochus, redacta in potestatem majori parte Cœle Syriæ, in hiberna se recepit: Lycurgus vero, rex Lacedæmoniorum, metuens sibi ab Ephoris, in Ætoliam confugit. (9) Falso namque crimine delatus ad Ephoros Lycurgus fuerat, quasi res novas moliretur: qui propterea noctu congregatis juvenibus ad domum illius adierant: verum is, re prius intellecta, cum familia sua periculum prævertit.

XXX. Quum autem inveniēte hieme in Macedoniam recesset reversus, et Achæorum prætorem Eperatum miles quidem Achæicus contemneret, mercenarius vero prorsus pro nihilo haberet; nemine imperio illius obediente, nihil erat ad defensionem finium præsidium paratum. (2) Idcirco Pyrrhias, quem Ætoli ducem Eleis miserant, habens secum Ætolos ad mille trecentos, et mercenarios Eleorum, præterea e civilibus Eleorum copiis pedites circiter mille, equites ducentos, ut in summa constaret illius exercitus e tribus fere militum millibus; (3) non solum Dymaeorum et Pharæensium agros assidue populabatur, sed etiam Patraensium: (4) ac tandem Panachaicum moestem, qui vocatur, qui Patraensium urbi imminet, suo milite insidens omnem circa regionem, et qua Rhium, et qua Ægium spectat, vastare, urereque. (5) Itaque civitates Achæicæ, ab hoste vexatæ, nec defensæ a suis, tributum jam ægre admodum conferebant: milites autem, quæ prorogabantur ipsis stipendia, neque sua die præstabatur, quoties pro ferenda ope aliquo vocabantur, idem faciebant. (6) Et quum utrique suam vicem hoc pacto ulciscerentur, quotidie ruere omnia in pejus: ac tandem, quod erat multis stipendiarii, dilabi. Omnia autem hæc mala Achæis afferebat socors et imbecillum prætoris Eperati ingenium. (7) Hic erat Achæiarum status, quando Eperatus anno, circumacto, magistratu abiit. Achæorum gens initio ætatis Ar-

Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Εὐρώπῃ ἐν τοῖσις ἦν. (8) Ἡμεῖς δὲ ἐπειδὴ, κατὰ τε τὴν τῶν χρόνων διαίρεσιν, καὶ κατὰ τὴν τῶν πράξεων περιγραφὴν, ἀρμυζοντα ὥσπερ εἰληφάμεν, μεταβάλλαντες ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν πράξεις, τὰς κατὰ τὴν αὐτὴν Ὀλυμπιάδα τοῖς προηρημένοις ἐπιτελεσθεῖσας, αὐθὺς ὑπὲρ ἐκείνων ποιήσασθαι τὴν ἐξήγησιν.

XXXI. Καὶ πρῶτον ἐπιχειρήσομεν δηλοῦν, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, τὸν ὑπὲρ Κολῆς Συρίας Ἀντοχῶν καὶ Πτολεμαίου συστάσαντα πόλεμον. (2) σαφὺς μὲν γινώσκοντες, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, εἰς θν ἐκῆξαμεν τῶν Ἑλληνικῶν, ὅσον οὕτω κρίνεσθαι συνίβαινε καὶ πέραις λαμβάνειν αὐτόν· αἰρούμενοι δὲ τὴν καὶ αὐτὴν ἐπίστασιν καὶ διαίρεσιν τῆς ἐνεστῶσης διηγήσεως. (3) Τοῦ μὲν γὰρ μὴ τῆς τῶν κατὰ μέρος κειμένων ἀκριβείας διαμαρτάνειν τοὺς ἀκούοντας, ἵκανῶν τοῖς φιλομαθεῖσι πεπεσμένα παρασκευάζειν ἐμπερίαν, ἐκ τοῦ τὰς ἐκείνων ἀρχὰς καὶ συντελείας παρακοιμημένης, καθ' ὅποιους ἐγγίνοντο καιροὺς τῆς ἱσχυρομένης Ὀλυμπιάδος καὶ τῶν Ἑλληνικῶν πράξεων. (4) Τὸ δ' εὐπαρακαλούμετον καὶ σαφὴ γίνεσθαι τὴν διήγησιν, οὐδὲν ἀναγκαιότερον ἐπὶ ταύτης τῆς Ὀλυμπιάδος ἡγουμένα εἶναι, τοῦ μὴ συμπλέκειν ἀλλήλαις τὰς πράξεις, ἀλλὰ χωρίζειν καὶ διαίρειν αὐτάς, καθόσον ἐστὶ δυνατόν. (5) μέχρις ἂν ἐπὶ τὰς ἐξῆς Ὀλυμπιάδας ἑλθόντες, κατ' ἔτος ἀρξάμεθα γράφειν τὰς κατὰ τὰς γενομένας πράξεις. (6) Ἐπεὶ γὰρ οὐ τινὰ, τὰ δὲ παρὰ πᾶσι γεγονότα γράφειν προσηρήμεθα, καὶ σχεδόν, ὡς εἶπεν, μεγίστη τῶν προγεγονότων ἐπιβολὴ κεκρήμεθα τῆς ἱστορίας, καθάπερ καὶ πρότερόν ποτε δεδωκόμεθα. (7) δέον ἂν εἴη, μεγίστην ἡμᾶς ποιῆσθαι πρόνοιαν καὶ τοῦ χειρισμοῦ καὶ τῆς οἰκονομίας, ἵνα καὶ κατὰ μέρος καὶ καθόλου σαφὲς τὸ σύνταγμα γίγηται τῆς πραγματείας. (8) Διὸ καὶ νῦν βραχὺ προσαναδραμόντες περὶ τῆς Ἀντοχῶν καὶ Πτολεμαίου βασιλείας, πειρασόμεθα λαμβάνειν ἀρχὰς ὑμολογουμένας καὶ γνωρίζομενας περὶ τῶν λέγεσθαι μελλόντων, ὅπερ ἐστὶ πάντων ἀναγκαιότατον.

XXXII. Οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι τὴν ἀρχὴν ἡμῖς τοῦ παντός εἶναι φάσκοντες, μεγίστην παρήνουν ποιῆσθαι σπουδὴν ἐν ἐκείνοις ὑπὲρ τοῦ καλῶς ἀρξασθαι. (2) Δοκῶντες δὲ λέγειν ὑπερβολικῶς, ἑλλειπέστερόν μοι φαίνεται τῆς ἀληθείας εἰρηκέναι. Θαβρῶν γὰρ ἂν τις εἴποι, ὅτι ἡμῖς τὴν ἀρχὴν εἶναι τοῦ παντός, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ τέλος διατείνειν. (3) Πῶς γὰρ ἀρξασθαι τινος καλῶς ἂν τε, μὴ προσπεριλαβόντα τῶ νῦν τὴν συντελείαν τῆς ἐπιβολῆς, μηδὲ γινώσκοντα, ποῦ, καὶ πρὸς τί, καὶ ὡς χάριν ἐπιβάλλεται τοῦτο ποιῆν; (4) πῶς δὲ πάλαι ἐκείναι συνεκαταβύσσασθαι πράγματα δεόντως, μὴ συνεπαφρόντα τὴν ἀρχὴν, πόθεν ἢ πῶς ἢ διὰ τί πρὸς τὰς ἐνεστῶσας ἀφίχται πράξεις; (5) Διόπερ οὐχ ὡς καὶ τοῦ μέσου νομίζοντες διατείνειν τὰς ἀρχὰς, ἀλλ' ὡς καὶ τοῦ τέλους, πλείστην περὶ ταύτας ποιητέον σπου-

tum seniore creavit prætorem. Ac de rebus quidem Europæ hactenus. (8) Nunc, quoniam et per temporum distinctionem, et per rerum gestarum aptam circumscriptionem, commodum nacti sumus locum, ad res Asiæ, quas eadem Olympiade cum rebus ante expositis contigerunt, oratione versa, de illis deinceps agemus.

XXXI. Primum autem, sicut initio proposuimus, illud bellum exponemus, quod pro Coele-Syria Antiochus et Ptolemæus inter se gesserunt. (2) Etsi enim non fugit nos, bellum istud tempore illo, ad quod substitutus in enarrandis Græciæ rebus, fini suo atque exitui fuisse proximum, consulto tamen institutionem huiusmodi ac divisionem instantis narrationis fecimus. (3) Nam ut lectores in exacta notitia temporis, quo res quæque per partes sunt actæ, non fallantur, satis abunde instruere illos putamus, dum et initio et in fine uniuscujusque rei gestæ monemus in transitu, quemnam ad annum hujus Olympiadis, in qua versamur, pertineat, et quidnam eodem tempore in Græcia sit gestum. (4) Quod ad hoc vero attinet, ut facilis intellectu per se et perspicua sit cujusque rei gestæ narratio, nihil magis necessarium in hac Olympiade duximus, quam ut res in illa gestas ne misceremus, sed, quatenus fieri posset, separaremus atque distingueremus; (5) donec ad sequentes Olympiades fuerit ventum, quarum quidem res gestas, et quæque illarum, variis locis actæ, ratione temporis inter se congruent, in annos singulos digeremus. (6) Nam qui non aliquam partem separatim, verum omnia simul, quæ ubique locorum fuere gesta, perscribere instituerimus, et, quod jam alicubi antea dicebamus, majus historiæ opus, quam fere hactenus quisquam suscipere sit ausus, ut dicam quod res est, ipsi suscepimus; (7) præcipua videlicet adhibenda nobis cura fuerit, quo sic omnia ordinentur atque distribuuntur, ut et universa scriptio operis nostri et singulæ illius partes perspicuam explicationem habeant. (8) Quare etiam nunc pauca de regno Antiochi et Ptolemæi altius paulo repetentes, confessum notumque omnibus principium sequentis narrationis conabimur prehendere. Id enim cum primis necessariam est.

XXXII. Enimvero cum dicebant veteres, principium esse dimidium totius, hoc nimirum docere nos voluerunt, in quacumque re, quam suscipias, plurimum operæ esse ponendum, ut illam recte inchoes. (2) Qui quum videantur rei veritatem ita dicendo excessisse, meo iudicio minus quam par erat dixerunt. Merito siquidem non vereatur aliquis confirmare, principium non solum esse dimidium totius, sed ad ipsum quoque operis finem pertinere. (3) Nam quomodo aliquis recte ullum opus incipiet, qui summam illius non fuerit animo complexus? aut qui non apud se statuerit, unde, quorsum, et cujus rei gratia opus illud ordiatur? (4) Aut rursus, quomodo rerum expositarum summam in extremo recte aliquis colliget, qui prima cum ultimis non composuerit, ut sciat unde, quomodo, et quas ob causas ad illa extrema pervenerit? (5) Qui igitur historiam universalem aut scribere aut legere cogitant, his præcipua cura circa principia est adhibenda, persuasis, non ad dimidium operis dumtaxat, verum etiam ad ejusdem finem

δὴν, καὶ τοὺς λέγοντας καὶ τοὺς ἀκούοντας περὶ τῶν ὧν.

Ὁ δὲ καὶ νῦν ἡμεῖς πειρασόμεθα ποιεῖν.

XXXIII. Καίτοι γ' οὐκ ἀγνοῶ διότι καὶ πλείους ἕτεροι τῶν συγγραφέων τὴν αὐτὴν ἐμοὶ προεῖνται φωνήν, φάσκοντες τὰ καθόλου γράφειν, καὶ μεγίστην τῶν προγεγονότων ἐπιβεβληθῆαι πραγματείαν· (2) περὶ ὧν ἐγὼ, παραιτησάμενος Ἐφορον, τὸν πρῶτον καὶ μόνον ἐπιβεβλημένον τὰ καθόλου γράφειν, τὸ μὲν πλείω λέγειν ἢ μνημονεύειν τινὲς τῶν ἄλλων ἐπ' ὀνόματος παρήσω. (3) Μέχρι δὲ τούτου μνησθῆσθαι, διότι τῶν καθ' ἡμᾶς τινες γραφόντων ἱστορίαν, ἐν τρισὶν ἢ τέταρσιν ἐξηγησάμενοι σελίσιν ἡμῖν τὸν Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων πόλεμον, φασὶ τὰ καθόλου γράφειν. (4) Καίτοι, διότι πλείστοι μὲν καὶ μέγιστοι τότε περὶ τὴν Ἰβηρίαν καὶ Αἰθίαν, ἔτι δὲ τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν ἐπετελέσθησαν πράξεις, ἐπιφανέστατος δὲ καὶ πολυχρονιώτατος ὁ κατ' Ἀννίβαν πόλεμος γέγονε πλὴν τοῦ περὶ Σικελίαν, πάντες δὲ ἠναγκάσθημεν πρὸς αὐτὸν ἀποβλέπειν διὰ τὸ μέγεθος, δεδιδότες τὴν συντέλειαν τῶν ἀποδοισμένων, τίς οὕτως ἐστὶν ἀδαής, ὃς οὐκ οἶδεν; (5) Ἄλλ' ἐνίοι τῶν πραγματευομένων, οὐδὲ ἐρ' ὅσον οἱ τὰ κατὰ καιροῦς ἐν ταῖς χρονολογίαις ὑπομνηματίζοντες πολιτικῶς εἰς τοὺς τοίχους, οὐδ' ἐπὶ τοσοῦτον μνησθέντες, πάσας φασὶ τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ Βάρβαρον περιελθῆναι πράξεις. (6) Τούτου δ' ἐστὶν αἴτιον, ὅτι τὸ μὲν τῷ λόγῳ τῶν μεγίστων ἔργων ἀντιποιήσασθαι, πελειῶς ἐστὶ βῆδιν· τὸ δὲ τοῖς πράγμασιν ἐφικέσθαι τινὲς τῶν καλῶν, οὐκ εὐμαρές. (7) Διὸ καὶ τὸ μὲν ἐν μέσῳ κεῖται, καὶ πᾶσι κοινόν, ὥς ἐπος εἰπεῖν, τοῖς μόνον τολμᾶν δυναμένοις ὑπάρχει· τὸ δὲ καὶ λίαν ἐστὶ σπάνιον, καὶ σπανίως συνεξέδραμε κατὰ τὸν βίον. (8) Ταῦτα μὲν οὖν προήχθη ἐν εἰπεῖν, χάριν τῆς ἀλαζονείας τῶν υπερηφανούντων ἑαυτοὺς καὶ τὰς ἰδίας πραγματείας. Ἐπὶ δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπάνειμι τῆς ἑμαυτοῦ προθέσεως.

XXXIV. Ὡς γὰρ ἔθιγον Πτολεμαῖος ὁ κληθεὶς Φιλοπάτωρ, μεταλλάξαντος τοῦ πατρὸς, ἐπανελάμενος τὸν ἀδελφὸν Μάγαν, καὶ τοὺς τούτῳ συνεργούντας, παρέλαβε τὴν τῆς Αἰγύπτου δυναστείαν· (2) νομίνας, τῶν μὲν οἰκείων φόβων ἀπολελεύσθαι δι' αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς προειρημένης πράξεως τῶν δ' ἐκτὸς κινδύνων ἀπηλλαγθαι διὰ τὴν τύχην, Ἀντιγόνου μὲν καὶ Σελεύκου μετῆλλαχόντων, Ἀντιόχου δὲ καὶ Φιλίππου, τῶν διαδεδεγμένων τὰς ἀρχάς, παντάπασιν νέων καὶ μονοῦ παιδῶν ὑπαρχόντων· (3) καταπιστεύσας διὰ ταῦτα τοῖς παροῦσι καιροῖς, πανηγυρικώτερον διῆγε τὰ κατὰ τὴν ἀρχήν· (4) ἀνεπίστατον μὲν καὶ δυσέντευκτον αὐτὸν παρασκευάζων τοῖς περὶ τὴν αὐλήν, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον χειρίζουσιν ὀλίγωρον δὲ καὶ βῆθμον ὑποδεικνύων τοῖς ἐπὶ τῶν ἔξω πραγμάτων διατεταγμένοις· (5) ὑπὲρ ὧν οἱ πρότεροι οὐκ ἐλάττω, μεῖζω δ' ἐποιούντων σπουδὴν, ἢ περὶ τῆς κατ' αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον δυναστείας. (6) Τοιγαροῦν ἐπέκειντο μὲν τοῖς τῆς Συρίας βασιλεῦσι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θά-

ultimum illa pertinere. Id quod et nos pro virili facere ipsi conabimur.

XXXIII. Quamquam haud clam me est, plerisque rerum gestarum scriptores idem mecum dicere, universalem mirum scribere se historiam, et majus a se opus esse susceptum, quam fuerit unquam ab ullo e prioribus. (2) De quibus ego scriptoribus si, velut e turba ceterorum, unum Ephorum exemero, qui primus et solus ad scriptiōnem universalis historiae animum appulit, plura hic dicere, aut quemquam illorum nominatim perstringere, supersedebo. (3) Tantum dicam, exstitisse memoriam nostram nonnullos, ex iis qui res gestas posteris tradere sunt aggressi, qui tribus quatuorve pagellis Romanorum et Carthaginiensium bellum complexi, orbis terrarum res peragere se, jactarent. (4) Atqui temporibus illis plurima maximaque facinora per Hispaniam, Africam, item Siciliam atque Italiam fuisse edita, bellumque Hannibalicum et hunc celebritate, et temporis longinquitate, alia omnia superante, primo Punico excepto, quo de Sicilia certatum est; tunc denique momenti bellum hoc fuisse, ut, mentislibus cunctis quorū tandem illud evaderet, mentes omnium nostrum in se converteret: haec, inquam, omnia, quis adeo rudis atque imperitus est, quin sciat? (5) Non desunt tamen ex istarum rerum scriptoribus, qui, quum ista se in tantum quidem persecuti sint, quantum ab his fieri solet, qui rerum subinde gestarum annales in domorum parietibus populari ratione describunt, tamen omnia se profitentur esse complexos, quae aut apud Graecos, aut apud barbaros acciderint. (6) Est autem hujus rei causa, quod, maxima quaeque operum verbis quidem aggreto, sane quam facillimum est; at factis et re ipsa praecursum aliquid inceptum exsequi, difficile. (7) Quamobrem, illud quidem, ut in medio positum, fere dixerim, commune est omnibus, qui modo audere vulerint: hoc vero adquirendum ac rarum est, et paucis in omni vita contingit. (8) Ad haec igitur dicenda me impulit illorum jactantia, qui de se suisque operibus nimis magnifice praedicant. Nam illa de quibus dicere institui, pergā ordiri.

XXXIV. Ptolemæus, cognomento Philopator, post ab itum patris, occiso fratre Maga, et qui ejus sectam sequebantur, Ægypti dominatum suscepit. (2) Qui quidem ita existimabat; a domesticorum quidem metu ipsum semet opera sua, et eorum quos diximus cædere, liberare; ab exteris vero ne periculum ullum haberet metuendum, a fortuna esse provisum: quippe Antigono et Seleuco exstinctis, regnare nunc in eorum locum Antiochum et Philip-pum, ambos juvenes admodum, et tantum non pueros. (3) Igitur fortunæ suæ praesenti propter illas, quas diximus, causas confisus, sic regnum suum administrabat, quasi continuos ludos agigaret. (4) Et cum aliis scilicet ceteris qui rebus in Ægypto praerant, incuriosum se omnium, et difficilem aditu, praebat: negligentem vero et socordem illis se ostendebat, qui extra Ægyptum praecuras curabant; (5) quum priores reges non minori cura, quin imo majori, quam Ægyptum ipsam, suumque in ea imperium, res externas habuissent. (6) Nam Cæle-Syria et Cypri regna quum tenerent, Syriae regibus terra marique

λατταν, Κολης Συρίας και Κύπρου κυριεύοντες· (7) παρέβαινον δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν δυνάσταις, ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς νήσοις· δεσποζόντες τῶν ἐπιφανεστάτων πόλεων καὶ τόπων καὶ λιμένων κατὰ πᾶσαν τὴν παραλίαν ἐπὶ Παμφυλίας ἕως Ἑλλησπόντου, καὶ τῶν κατὰ Λυσιμάχειαν τόπων. (8) Ἐφῆδρεον δὲ τοῖς ἐν τῇ Θράκῃ καὶ τοῖς ἐν Μακεδονίᾳ πράγμασι, τῶν κατ' Αἴνον καὶ Μαρωνείαν καὶ πορρωτέρων ἐστὶ πόλεων κυριεύοντες. (9) Καὶ τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ μακρὰν ἐκτετακότες τὰς χεῖρας, καὶ προβεβλημένοι πρὸ αὐτῶν ἐκ πολλοῦ τὰς δυναστείας, οὐδέποτε περὶ τῆς κατ' Αἴγυπτον ἡγωνίων ἀρχῆς. Διὸ καὶ τὴν σπουδὴν εἰκότως μεγάλην ἐποιούντο περὶ τῶν ἔξω πραγμάτων. (10) Ὁ δὲ προειρημένος βασιλεὺς ὀλιγόφρων ἕκαστα τούτων χειρίζων διὰ τοὺς ἀκρετεῖς ἔρωτας, καὶ τὰς ἀλόγους καὶ συνεχεῖς μέθας, εἰκότως ἐν παντί βραχεὶ χρόνῳ καὶ τῆς ψυχῆς ἄμα καὶ τῆς ἀρχῆς ἐπιβούλους εὗρε καὶ πλείους. (11) Ὡν ἐγένετο πρῶτος Κλεομένης ὁ Σπαρτιάτης.

XXXV. Οὗτος γάρ, ὥς μὲν ὁ προσαγορευόμενος Εὐεργέτης ἔζη, πρὸς δὲ ἐποίησατο τὴν κοινωνίαν τῶν πραγμάτων καὶ τὰς πίστεις, ἤγε τὴν ἡσυχίαν πεπεισμένος αἰεὶ, δι' ἐκείνου τεύξεσθαι τῆς καθηκούσης ἐπικουρίας, εἰς τὸ τὴν πατρῶαν ἀνακτήσασθαι βασιλείαν. (1) Ἐπεὶ δ' ἐκείνος μὲν μετήλλαξε, προσῆκει δ' ὁ χρόνος, οἱ δὲ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καιροὶ μονοῦκ' ἐπ' ὀνόματος ἐκάλουν τὸν Κλεομένην, μεταλλαχότες μὲν Ἀντιγόνου, πολεμουμένων δὲ τῶν Ἀχαιῶν, κοινωνούντων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων Αἰτωλοῖς τῆς πρὸς Ἀχαιοὺς καὶ Μακεδόνας ἀπεχθείας κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολὴν καὶ πρόθεσιν τὴν Κλεομένου· (2) τότε δὴ καὶ μᾶλλον ἠναγκαζέτο σπεύδειν καὶ φιλοτιμεῖσθαι περὶ τῆς ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀπαλλαγῆς. (3) Διὸπερ τὸ μὲν πρῶτον ἰντεξέεις ἐποίητο, παρακαλῶν, μετὰ χορηγίας τῆς καθηκούσης καὶ δυνάμεως αὐτὸν ἐκπέμψαι· (4) μετὰ δὲ πᾶντα, παρακούμενος, ἤξιον μετὰ δεήσεως, μόνον αὐτὸν ἀπολύσαι μετὰ τῶν ἰδίων οἰκετῶν· τοὺς γὰρ καιροὺς ἐκινὰς ὑποδεικνύειν ἀφορμὰς αὐτῷ πρὸς τὸ καθεύεσθαι τῆς πατρῶας ἀρχῆς. (5) Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς οὐτ' ἐπιστάων οὐδενὶ τῶν τοιούτων, οὔτε προνοούμενος τοῦ μέλλοντος διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, εὐήθης καὶ ἀλόγως δὲ παρήκουε τοῦ Κλεομένου. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Σωσίβιον (οὗτος γὰρ μάλιστα τότε προιστάται τῶν πραγμάτων) συνεδρεύσαντες, τοιαύτας τινὰς ἐποίησαντο περὶ αὐτοῦ διαλήψεις· (8) μετὰ μὲν γὰρ στόλου καὶ χορηγίας ἐκπέμπειν αὐτὸν οὐκ ἔκρινον, ἀπαφρονούντες τῶν ἔξω πραγμάτων, διὰ τὸ μεταλλάχῃαι τὸν Ἀντίγονον, καὶ νομίζειν μάταιον αὐτοῖς ἔσεσθαι τὴν εἰς ταῦτα δαπάνην. (9) Πρὸς δὲ τούτοις ἡγωνίων, μὴ ποτε, μεταλλαχόμενος μὲν Ἀντιγόνου, τῶν δὲ λοιπῶν μηδενὸς ὑπάρχοντος ἀντιπάλου, ταχέως ἀκοντὶ τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ποιησάμενος ὑπ' αὐτὸν, βαρὺς καὶ φοβερός αὐτὸς ὁ Κλεομένης ἀνταγωνιστὴς σφίσι γίγνεται· (10) τεθεαμένος μὲν ὑπ' αὐτὰς αὐτῶν τὰ πράγματα, κατεγνώκως δὲ τοῦ βασιλέως, θεωρῶν δὲ πολλὰ

imminebant. (7) Et, quum clarissimas urbes opportunis-
aimaque loca per omnem oram a Pamphylia ad Hellespon-
tum in polestate sua haberent, Lysimachiae item vicinum
tractum obtinerent, Asiae regulos, ipsasque insulas ex
proximo observabant. (8) Thraciae denique ac Macedoniae
rebus velut ex insidiis inhiabant; Eno, Maronea, et ulte-
rioribus etiam urbibus potientes. (9) Atque hoc pacto
porrectis in longinqua manibus, quum externis haece tot
principatibus velut objecto scuto tegerentur, de imperio
Egypti nullam unquam sollicitudinem habuerant. Quare
merito magnae illis curae erant res extra Egyptum. (10)
Quas rex hic, de quo loquimur, quum susque deque habe-
ret, dum foedis amoribus et insanis continuisque potationi-
bus indulget; mirari debet nemo, si multos brevi tempore,
qua vita, qua regni, insidiatores invenit. (11) Primus
autem horum omnium Spartanus fuit Cleomenes.

XXXV. Hic vir, quamdiu Ptolemaeus Evergeta vivebat,
quocum societatem et foedus icerat, nihil movit; quod
semper speraret idonea se ab illo auxilia impetraturum ad
regnum paternum recuperandum. (2) Sed postquam ille qui-
dem obierat, tempora autem currebant, et rerum in Graecia
status tantum non ipso nomine Cleomenem vocabat: mor-
tuis namque erat Antigonus, et Achaei bello distinebantur:
quodque inde a principio propositum habuerat et perficere
studuerat Cleomenes, Aetoli Lacedaemoniis juncti com-
muni jam odio Achaeos et Macedones persequiebantur: (3)
tum vero magis etiam cogebatur Cleomenes omni studio
atque animi contentione suum ab Alexandria discessum
urgere. (4) Regem igitur adire primo, hortarique, ut
rebus necessariis ac milite instructum se dimittat: (5)
deinde, quum negligenter audiretur, precibus etiam atque
etiam contendere, quo abeundi sibi cum sua dumtaxat
familia veniam daret: ipsa namque tempora satis luculen-
tas sibi regni patril recipiendi occasiones suppeditare. (6) Et
rex quidem nulli serio negotio attendens, futuri parum
providus ob jam expositas causas, pro cetera fatuitate
atque stultitia sua verborum Cleomenis rationem nullam
habebat. (7) Sosibius vero, cujus erat tum in eo regno
summa auctoritas, coacto amicorum concilio, de Cleomene
ita statuit: (8) cum classe et pecunia ac commeatu nequa-
quam esse illum emittendum. Nam quia fato functus erat
Antigonus, res externas negligebant, et, omnem ejusmodi-
sumtum frustra factum iri, autumabant. (9) Praeterea
sollicitudo haec eos angebat, ne forte, quum sublato An-
tigono nemo jam superesset adversarius, Cleomenes ipse,
universa Graecia celeriter ac nullo prope certamine in po-
tatem redacta, gravis et metuendus ipsis inciperet esse
adversarius: (10) qui praesertim Aegyptiaci regni statum
in clara luce, quod aiunt, spectasset, regemque conte-

τὰ παρακρεμάμενα μέρη καὶ μακρὰν ἀπεσπασμένα τῆς βασιλείας, καὶ πολλὰς ἀφορμὰς ἔχοντα πρὸς πραγμάτων λόγον. (11) Καὶ γὰρ νῆες ἐν τοῖς κατὰ Σάμον ἦσαν τοῖσι οὐκ ὀλίγαι καὶ στρατιωτῶν πλῆθος ἐν τοῖς κατ' Ἐφεσον. (12) Δι' αὐτὴν μὲν οὖν τὴν ἐπιβολὴν, ὥστ' ἐκπέμπειν αὐτὸν μετὰ χορηγίας, ἀπεδοκίμασαν, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας· τὸ γε μὴν, διωγρήσαντας ἀνδρα τοιοῦτον, ἐξαποστεῖλαι, πρόδηλον ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, οὐδαμῶς ἡγούντο σφίσι συμφέρειν. (13) Λοιπὸν ἦν, ἀκοντα κατέχειν. Τοῦτο δ' αὐτὸθεν καὶ χωρὶς λόγου πάντες μὲν ἀπεδοκίμαζον, οὐκ ἀσφαλὲς νομίζοντες εἶναι λόντοι καὶ προβάτοις ὁμοῦ ποιείσθαι τὴν ἔκπαιλιν· μάλιστα δὲ τοῦτο τὸ μέρος δ Σωσίβιος ὑπεφωρᾶτο, διὰ τινὰ τοιαύτην αἰτίαν.

XXXVI. Καθ' ὃν γὰρ καιρὸν ἐγίνοντο περὶ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Μάγα καὶ τῆς Βερενίκης, ἀγωνιῶντες μὴ διασφαλῶσι τῆς ἐπιβολῆς, καὶ μάλιστα διὰ τὴν Βερενίκης τόλμαν, ἠναγκάζοντο πάντας αἰκάλλειν τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν, καὶ πᾶσιν ὑπογράφειν ἐλπίδας, ἔαν κατὰ λόγον αὐτοῖς χωρήσῃ τὰ πράγματα. (2) Τότε δὴ κατανῶν δ Σωσίβιος τὸν Κλεομένην, δέσμενον μὲν τῆς ἐκ τῶν βασιλέων ἐπικουρίας, ἔχοντα δὲ γνώμην καὶ πραγμάτων ἀληθινῶν ἔννοιαν, ὑπογράφων αὐτῷ μεγάλας ἐλπίδας, ἅμα συμμετέδωκε τῆς ἐπιβολῆς. (3) Θεωρῶν δὲ αὐτὸν δ Κλεομένης ἐξεπτοημένον, καὶ μάλιστα δεδιότα τοὺς ξένους καὶ μισθοφόρους, θαρρεῖν παρεκάλει· τοὺς γὰρ μισθοφόρους βλάψει μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ὠφελῆσει δ' ὑπισχνητο. (4) Μᾶλλον δ' αὐτοῦ θαυμάσαντος τὴν ἐπαγγελίαν· Οὐχ ὁρᾷς, ἔφη, διότι σχεδὸν εἰς τρισχιλοὺς εἰσὶν ἀπὸ Πελοποννήσου ξένοι, καὶ Κρήτες εἰς χιλοὺς, οἷς ἔαν νεύσωμεν ἡμεῖς μόνον, ἐτοίμως ὑπουργήσουσι πάντες; (5) Τούτων δὲ συστραφέντων, τίνας ἀγωνίᾳς; ἢ δῆλον, ἔφη, τοὺς ἀπὸ Συρίας καὶ Καρίας στρατιώτας; (6) Τότε μὲν οὖν ἡδέως δ Σωσίβιος ἀκούσας ταῦτα, διπλασίως ἐπεβρώσθη πρὸς τὴν κατὰ τῆς Βερενίκης πρᾶξιν. (7) Μετὰ δὲ ταῦτα, θεωρῶν τὴν τοῦ βασιλέως ῥαθυμίαν, αἶετ τὸν λόγον ἀνενοεῦτο, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τε τοῦ Κλεομένου τολμάν ἐλάμβανε, καὶ τὴν τῶν ξένων πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν. (8) Διὸ καὶ τότε μάλιστα παρέστησε τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς φίλοις ὁρμὴν οὕτως εἰς τὸ προκαταλαβέσθαι καὶ συγκλείσαι τὸν Κλεομένην. (9) Πρὸς δὲ τὴν ἐπίνοιαν ταύτην, ἐχρήσατο συνεργήματι τοιοῦτον τινί.

XXXVII. Νικαγόρας τις ἦν Μεσσηνίος. Οὗτος ὤπῃχε πατρικὸς ξένος Ἀρχιδάμου τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως. (2) Τὸν μὲν οὖν πρὸ τοῦ χρόνον βραχεῖα τις ἦν τοῖς προειρημένοις ἐπιπολῇ πρὸς ἀλλήλους· καθ' ὃν δὲ καιρὸν Ἀρχιδάμος ἐκ τῆς Σπάρτης ἔφυγε, δέισας τὸν Κλεομένην, καὶ παρεγένετ' εἰς Μεσσηνίαν, οὐ μόνον οἰκίαν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀναγκαίους δ Νικαγόρας αὐτὸν ὑπεδέξατο προθύμως· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐξῆς συμπεριφορὰν ἐγένετό τις αὐτοῖς ὁλοσχερὴς εὖνοια καὶ συνήθεια πρὸς ἀλλήλους. (3) Διὸ καὶ μετὰ ταῦτα, τοῦ Κλεομένου ὑποδείξαντος ἐλπίδα καθόδου καὶ διαλύσεως

mneret; adhuc qui sciret, multas esse equis regni, ut id dicam, lacinias, longe summotas, quae rerum gerendarum occasiones praeclaras dare possent. (11) Nam et naves in Samo erant non paucae: et militum ingens Ephesi numerus. (12) Igitur, propter hasce modo expositas causas, consilium dimittendi Cleomenem cum necessario apparatu, improbarunt: at rursus, virum tantum adeo contentum habitum dimittere, inimicum certum atque hostem, nequaquam e re sua esse iudicabant. (13) Quamobrem illud supererat, ut invitum retinerent. Id vero statim ac sine longiore deliberatione cum ceteri omnes improbabant, qui periculosum rebantur esse, leonem et pecudes in eodem stabulo continere: tum vero Sosibius praeter ceteris eam rem suspectam habebat, idque ob huiusmodi causam.

XXXVI. Quo tempore super caede Mage ac Berenice deliberabatur, anxii ac solliciti, ne forte, propter Berenicam potissimum audaciam, id inceptum frustra esse, coacti sunt auctores ejus consilii, ministros aulicos blanditiis delinire, magnorum spem commodorum omnibus ostendentes, si ex voto res ipsis succederent. (2) Eo igitur tempore animadvertens Sosibius, Cleomenem, qui regem auxilio indigebat, singulari prudentia et vero usu rerum pollere, magna pollicitans, participem consilii cum facit. (3) Cleomenes, cernens hominem praeter timorem attentionem, et a peregrino potissimum conductitioque militie male tuentem, bono animo esse illum jubet: ac, mercenarius nihil quidquam ipsi nocituros, imo potius auxilio futurus, spondet. (4) Mirante adhuc impensius dictum istud Sosibio, Non vides, subjicit Cleomenes, inter mercenarios tria propemodum millia merere Peloponnesiorum, Cretenses ad mille? quibus ego si vel nutu signum dederō, ad omnia quae voluero exsequenda praesto erunt. (5) Hi si manus facta a te steterint, equos metuis? Syriaci, credo, aut e Caria te terrent milites. (6) Et tum quidum lubenter haec audiverat Sosibius: eumque ista verba duplo animosiorum ad eandem Berenicam reddiderunt. (7) At postea, quodis regis eam considerabat, semper illi in memoriam ille sermo redibat, jugiterque ob oculos ei versabatur Cleomenis audacia, et stipendiariorum erga ipsum benevolentia. (8) Hic igitur potissimum tempore illo et regi et amicis ejus stimulos admovebat, ut Cleomenem, prius quam evaderet, comprehenderent, et includerent. (9) Alique hoc moliens Sosibius occasione usus est huiusmodi.

XXXVII. Nicagoras quidam Messenius fuit, Archidamo, Spartae tum regnanti, paterni hospitii jure conjunctus. (2) Hi prioribus quidem temporibus raro commiscere alter alterum soliti: postea vero quam Archidamus, metu Cleomenis, Sparta exulare coactus in Messeniam venit, Nicagoras non solum hospitio et necessariis omnibus rebus illum magna comitate excepit: sed etiam, ex consuetudine ab illo tempore cum eo contracta, amicissimus eidem et familiarissimus factus est. (3) Idcirco, ubi postea Cleomenis reditus spem fecit Archidamo et reconciliandae inivum

πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον, ἔδωκεν αὐτὸν ὁ Νικαγόρας εἰς τὰς διαποστολάς, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν πίστειων συνθήκας. (4) Ὃν κυρωθέντων, ὁ μὲν Ἀρχίδαμος εἰς τὴν Σπάρτην κατήκει, πιστεύσας ταῖς διὰ τοῦ Νικαγόρου γεγενημέναις συνθήκαις. (5) Ὁ δὲ Κλεομένης, ἀπαντήσας, τὸν μὲν Ἀρχίδαμον ἐπανέλετο, τοῦ δὲ Νικαγόρου καὶ τῶν ἄλλων τῶν συνόντων ἐφέστατο. (6) Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐκτὸς ὁ Νικαγόρας ὑπεκρίνετο χάριν ὀφείλειν τῷ Κλεομένει διὰ τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν· ἐν αὐτῷ γε μὴν βαρέως ἔφερε τὸ συμβεβηκός, δοκῶν αἷτιος γεγενῆσαι τῷ βασιλεῖ τῆς ἀπωλείας. (7) Ὅστος ὁ Νικαγόρας, ἵππους ἄγων, κατέπλευσε βραγχεὶ χρόνῳ πρότερον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. (8) Ἀποβαίνων δ' ἐκ τῆς νεῆς, καταλαμβάνει τὸν τε Κλεομένην, καὶ τὸν Παντιά, καὶ μετ' αὐτῶν Ἰππίταν, ἐν τῷ λιμένι παρὰ τὴν κρηπῖδα περιπατοῦντας. (9) Ἰδὼν δὲ ὁ Κλεομένης αὐτὸν, καὶ σωμαζέας, ἡσπάζετο φιλοφρόνως, καὶ προσεπύθετο, τί παρῇ. (10) Τοῦ δ' εἰπόντος, ὅτι παραγέγονεν ἵππους ἔχων· Ἐβουλόμην ἂν σε, ἔφη, καὶ λίαν, ἀντὶ τῶν ἵππων κιναιίδους ἄγειν καὶ σάμβυκας· τούτων γὰρ ὁ νῦν βασιλεὺς καταπίεγεται. (11) Τότε μὲν οὖν ἐπιγελάσας ὁ Νικαγόρας, ἐσιώπησε. Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας ἐπὶ πλεῖον ἑλθὼν εἰς τὰς χεῖρας τῷ Σωσίβιῳ διὰ τοὺς ἵππους, εἶπε κατὰ τοῦ Κλεομένου τὸν ἄρτι ῥηθέντα λόγον. (12) Θεωρῶν δὲ τὸν Σωσίβιον ἡδέως ἀκούοντα, πῶσαν ἐξέθετο τὴν προϋπάρχουσαν αὐτῷ πρὸς τὸν Κλεομένην διαφορὰν.

XXXVIII. Ὃν ὁ Σωσίβιος ἐπιγνοὺς ἀλλοτρίως πρὸς τὸν Κλεομένην διακείμενον, τὰ μὲν παραχρῆμα δούς, ἃ δὲ εἰς τὸ μέλλον ἐπαγγελάμενος, συνέπεισε, γράψαντα κατὰ τοῦ Κλεομένου ἐπιστολὴν ἀπολιπεῖν ὑπεραγισμένην. (3) Ἰν', ἐπειδὴν ὁ Νικαγόρας ἐκπλεύσῃ μετ' ὧστας ἡμέρας, ὁ καὶς ἀνένεγκη τὴν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν, ὡς ὑπὸ τοῦ Νικαγόρου πεμφθεῖσαν. (3) Συνεργήσαντος δὲ τοῦ Νικαγόρου τὰ προεξηγμένα, καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἀνευχεθείσης ὑπὸ τοῦ παιδὸς πρὸς τὸν Σωσίβιον μετὰ τὸν ἐκπλεον τοῦ Νικαγόρου, (4) παρὰ πόδας ἅμα τὸν οἰκίτην καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἦκεν ἔχων πρὸς τὸν βασιλέα· τοῦ μὲν παιδὸς φάσκοντος, Νικαγόραν ἀπολιπεῖν τὴν ἐπιστολὴν, ἐντεταλμένον ἀποδοῦναι Σωσίβιῳ. (5) Τῆς δ' ἐπιστολῆς διασαφούςσης, ὅτι μέλλει Κλεομένης, ἐὰν μὴ ποιῶνται τὴν ἐξαποστολὴν αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀρμοζούσης παρασκευῆς καὶ χορηγίας, ἐκινδυνάσαι τοὺς τοῦ βασιλέως πράγμασιν, (6) εὐθέως ὁ Σωσίβιος λαβόμενος τῆς ἀφορμῆς ταύτης, παρῶντες τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ἄλλους φίλους, πρὸς τὸ μὴ μέλλειν, ἀλλὰ φυλάξασθαι καὶ συγχεῖσαι τὸν Κλεομένην. (7) Γενόμενου δὲ τούτου, καὶ τινος ἀποδοθείσης οἰκίας αὐτῷ πεμμεγέθους, ἐποιεῖτο τὴν διατριβὴν ἐν ταύτῃ παραβολατόμενος· τούτῳ διαφέρων τῶν ἄλλων τῶν ἀτηγμένων εἰς τὰς φυλακάς, τῷ ποιεῖσθαι τὴν δίκαιαν ἐν μέσσοις δεσμοτηρίαις. (8) Εἰς ἃ βλέπων ὁ Κλεομένης, καὶ μοχθηρὰς ἐκπιδὰς ἔχων ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος, παντὸς πράγματος ἔκρινε πῦρραν λαμβάνειν. (9) οὐχ οὕτω

gratie, Nicagoras operam suam interposuit, legationes eam ob causam suscipiendo, et de conditionibus atque fide danda inter eos agendo. (4) Quum essent transacta omnia, Archidamus, pactis confisus quæ Nicagoras pepigerat, Spartam ab exilio repetere instituit. (5) At Cleomenes, obviam ei progressus, ipsum quidem Archidamum obtruncat, Nicagoræ vero et ceteris qui aderant parcat. (6) Propterea Nicagoras, apud alios quidem magno beneficio se obstrictum Cleomeni, qui vitam sibi non eripuisset, simulabat : ipse vero apud se clam iniquissimo animo casum Archidami ferebat, eo magis, quod perniciosi causa illi exstitisse videbatur. (7) Iste Nicagoras non multo ante cum equis venalibus Alexandriam appulerat. (8) Qui navi egressus, Cleomenem Panteumque, et una cum his Hippitam, ambulantes in portus crepidine invenit. (9) Cleomenes, ut primum Nicagoram videt, adire hominem, comiter salutare, et mox, quorsum adesset, sciscitari. (10) Cui quum ille, equos se adduxisse, respondisset : Quam vellem, Cleomenes ait, equorum loco cinedos et sambucistrias potius advesisses : in his enim is, qui nunc regnum tenet, studium omne suum ponit. (11) Ridere tum Nicagoras, et hanc vocem silentio premere. Interjectis vero diebus aliquot, per occasionem equorum factus Sosibio familiarior, ad invidiam Cleomeni conflandam sermonem quem modo retulimus illi recitat. (12) Et quum rem gratam facere se Sosibio animadverteret, omne vetus illud suum in Cleomenem odium ipsi aperit.

XXXVIII. Sosibius, inimicum hunc esse Cleomenis sentiens, partim collatis in præsentia muneribus, partim alia se daturum pollicitus, ab eo impetrat, ut epistolam scriberet criminationem Cleomenis continentem, eamque discedens obsignatam relinqueret, (2) ut, paucis mox diebus ab ipsius protectione, eam epistolam puer ad se perferret, tamquam a Nicagora missam. (3) Ut hic monuerat, ita ille fecit : qui postquam oram solvisset, allata est a puero epistola ad Sosibium. (4) Ille igitur, famulum simul et literas secum habens, extemplo ad regem. Dicebat puer, abeuntem Nicagoram hanc epistolam reliquisse, cum mandatis, ut Sosibio traderetur. (5) Literis autem significabatur : Cleomenem, nisi cum idoneo apparatu et omnibus suo incepto necessariis rebus dimitteretur, res novas in imperio regia esse moliturum. (6) Tam bonam occasionem arripit statim Sosibius, et tam regem quam amicos regis cohortatur, ut nulla interposita mora caverent, et Cleomenem concluderent. (7) Ac mox de hujus sententia domus quædam amplissima illi decreta est, in qua circummunitus custodiis degebat : hoc uno a ceteris qui sunt in carcerem conjecti differens, quod amplior carcer illum habebat. (8) Propterea Cleomenes, exiguum de cetero spem salutis sibi relictam intelligens, omnia sibi statuit experiunda : (9)

τὰ παρακρεμάμενα μέρη καὶ μακρὰν ἀπεσπασμένα τῆς βασιλείας, καὶ πολλὰς ἀφορμὰς ἔχοντα πρὸς πραγμάτων λόγον. (11) Καὶ γὰρ νῆες ἐν τοῖς κατὰ Σάμον ἦσαν τόποις οὐκ ὀλίγαι· καὶ στρατιωτῶν πλῆθος ἐν τοῖς κατ' Ἐφεσον. (12) Δι' αὐτὴν μὲν οὖν τὴν ἐπιβολὴν, ὥστ' ἐπέμπειν αὐτὸν μετὰ χορηγίας, ἀπεδοκίμασαν, διὰ τὰς προσηρμένους αἰτίας· τὸ γε μὴν, ὀλιγωρήσαντας ἄνδρα τοιοῦτον, ἐξαποστεῖλαι, πρόδηλον ἔχθρον καὶ πολέμιον, οὐδαμῶς ἡγοῦντο σφίσι συμφέρισι. (13) Λοιπὸν ἦν, ἄκοντα κατέχειν. Τοῦτο δ' αὐτόθεν καὶ χωρὶς λόγου πάντες μὲν ἀπεδοκίμαζον, οὐκ ἀσφαλὲς νομίζοντες εἶναι λέοντι καὶ προβάτοις ὁμοῦ ποιεῖσθαι τὴν ἐπαυλιν· μάλιστα δὲ τοῦτο τὸ μέρος ὁ Σωσίβιος ὤφειρωτο, διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν.

XXXVI. Καθ' ὃν γὰρ καιρὸν ἐγίνοντο περὶ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Μάγα καὶ τῆς Βερενίκης, ἀγωνιῶντες μὴ διασφαλῶσι τῆς ἐπιβολῆς, καὶ μάλιστα διὰ τὴν Βερενίκης τὸλμαν, ἡναγκάζοντο πάντας αἰκέλλειν τοὺς περὶ τὴν αὐλήν, καὶ πᾶσιν ὑπογράφειν ἐλπίδας, εἴαν κατὰ λόγον αὐτοῖς χωρήσῃ τὰ πράγματα. (2) Τότε δὲ κατανῶν ὁ Σωσίβιος τὸν Κλεομένην, δεόμενον μὲν τῆς ἐκ τῶν βασιλέων ἐπικουρίας, ἔχοντα δὲ γνώμην καὶ πραγμάτων ἀληθινῶν ἔνοιαν, ὑπογράφων αὐτῷ μεγάλας ἐλπίδας, ἅμα συμμετέδωκε τῆς ἐπιβολῆς. (3) Θεωρῶν δὲ αὐτὸν ὁ Κλεομένης ἐξεπτοσημένον, καὶ μάλιστα δεδιότα τοὺς ξένους καὶ μισθοφόρους, θαβρῆιν παρεκάλει· τοὺς γὰρ μισθοφόρους βλάψει μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ὠφελήσῃ δ' ὑπισχνεῖτο. (4) Μᾶλλον δ' αὐτοῦ θαυμάσαςτος τὴν ἐπαγγελίαν· Οὐχ ὀρᾷς, ἔφη, διότι σχεδὸν εἰς τρισχίλους εἰσὶν ἀπὸ Πελοποννήσου ξένοι, καὶ Κρήτες εἰς χίλους, οἳ ἐὰν νεύσωμεν ἡμεῖς μόνον, ἐτοίμως ὑποურγήσουσι πάντες; (5) Τούτων δὲ συστραφέντων, τίνας ἀγωνιᾷς; ἢ δῆλον, ἔφη, τοὺς ἀπὸ Συρίας καὶ Κάριας στρατιώτας; (6) Τότε μὲν οὖν ἡδέως ὁ Σωσίβιος ἀκούσας ταῦτα, διπλασίως ἐπεβρώσθη πρὸς τὴν κατὰ τῆς Βερενίκης πρᾶξιν. (7) Μετὰ δὲ ταῦτα, θεωρῶν τὴν τοῦ βασιλέως βραθυμίαν, αἰὶ τὸν λόγον ἀνενοῦτο, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τε τοῦ Κλεομένου τὸλμαν ἐλάμβανε, καὶ τὴν τῶν ξένων πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν. (8) Διὸ καὶ τότε μάλιστα παρέστησε τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς φίλοις ὁρμὴν οὕτως εἰς τὸ προκαταλαβέσθαι καὶ συγκλείσαι τὸν Κλεομένην. (9) Πρὸς δὲ τὴν ἐπίνοιαν ταύτην, ἐχρήσατο συνεργήματι τοιοῦτον τι.

XXXVII. Νικαγόρας τις ἦν Μεσσηνίος. Οὗτος ὁπῆρχε πατριὸς ξένος Ἀρχιδάμου τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως. (2) Τὸν μὲν οὖν πρὸ τοῦ χρόνον βραχεῖα τις ἦν τοῖς προσηρμένοις ἐπιπολεῖ πρὸς ἀλλήλους· καθ' ὃν δὲ καιρὸν Ἀρχιδάμος ἐκ τῆς Σπάρτης ἔφυγε, δέσας τὸν Κλεομένην, καὶ παρεγένετ' εἰς Μεσσηνίαν, οὐ μόνον οἰκίαν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνγκαίους ὁ Νικαγόρας αὐτὸν ὑπεδέξατο προθύμως· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐξῆς συμπεριφορὰν ἐγένετό τις αὐτοῖς ὁλοσχερὴς εὖνοια καὶ συνήθεια πρὸς ἀλλήλους. (3) Διὸ καὶ μετὰ ταῦτα, τοῦ Κλεομένου ὑποδείξαντος ἐλπίδα καθόδου καὶ διαλύσεως

mineret; adhuc qui sciret, multas esse eius regni, ut ita dicam, lacinias, longe summotas, quas rerum gerendarum occasiones praeclaras dare possent. (11) Nam et naves in Samo erant non paucae: et militum ingens Ephesi numerus. (12) Igitur, propter hasce modo expositas causas, consilium dimittendi Cleomenem cum necessario apparatu, improbarunt: at rursus, virum tantum adeo contentum habitum dimittere, inimicum certum atque hostem, nequaquam e re sua esse iudicabant. (13) Quamobrem illud supererat, ut invitum retinerent. Id vero statim ac sine longiore deliberatione cum ceteri omnes improbaui, qui periculosum rebantur esse, leonem et pecudes in eodem stabulo continere: tum vero Sosibius praeter ceteris eam rem suspectam habebat, idque ob huiusmodi causam.

XXXVI. Quo tempore super caede Magae ac Berenicae deliberabatur, anxii ac solliciti, ne forte, propter Berenicam potissimum audaciam, id inceptum frustra esse, cuncti sunt auctores ejus consilii, ministros amicos blanditiis delinire, magnorum spem commodorum omnibus ostendentes, si ex voto res ipsis succederent. (2) Eo igitur tempore animadvertens Sosibius, Cleomenem, qui regnum auxilio indigebat, singulari prudentia et vero usus rerum pollere, magna pollicitans, participem consilii eum fecit. (3) Cleomenes, cernens hominem praeter timorem attentum, et a peregrino potissimum conductitioque milite male nutientem, bono animo esse illum jubet: ac, mercenarius nihil quidquam ipsi nocituros, imo potius auxilio futuros, spondet. (4) Mirante adhuc impensius dictum istud Sosibio, Non vides, subijcit Cleomenes, inter mercenarios tripropemodum millia merere Peloponnesiorum, Cretenses ad mille? quibus ego si vel nutu signum dederō, ad omnia quae voluero exsequenda praesto erunt. (5) Hi si manus facta a te steterint, ecquos metuis? Syriaci, credo, aut et Caria te terrent milites. (6) Et tum quidum lubenter haec audiverat Sosibius: eumque ista verba duplo animosiorum ad caedem Berenicae reddiderunt. (7) At postea, quodis regis socordiam considerabat, semper illi in memoriam illi sermo redibat, jugiterque ob oculos ei versabatur Cleomenis audacia, et stipendiariorum erga ipsum benevolentia. (8) Hic igitur potissimum tempore illo et regi et amicis ejus stimulos admovebat, ut Cleomenem, prius quam evaderet, comprehenderent, et includerent. (9) Alique hoc moliens Sosibius occasione usus est huiusmodi.

XXXVII. Nicagoras quidam Messenius fuit, Archidamo, Spartae tum regnanti, paterni hospitii jure conjunctus. (2) Hi prioribus quidem temporibus raro commisso alter ad alterum soliti: postea vero quam Archidamus, metu Cleomenis, Sparta exulare coactus in Messeniam venit, Nicagoras non solum hospitio et necessariis omnibus rebus illam magna comitate excepit: sed etiam, ex consuetudine ab illo tempore cum eo contracta, amicitissimus eidem et familiarissimus factus est. (3) Idcirco, ubi postea Cleomenes reditus spem fecit Archidamo et reconciliande iracundiae

πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον, ἔδωκεν αὐτὸν ὁ Νικαγόρας εἰς τὰς διακοτολάς, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν πιστῶν συνθήκας. (4) Ὃν κυρωθέντων, ὁ μὲν Ἀρχίδαμος εἰς τὴν Σπάρτην κατέβη, πιστεύσας ταῖς διὰ τοῦ Νικαγόρου γεγενημέναις συνθήκαις. (5) Ὁ δὲ Κλεομένης, ἀπαντήσας, τὸν μὲν Ἀρχίδαμον ἐπανέλετο, τοῦ δὲ Νικαγόρου καὶ τῶν ἄλλων τῶν συνόντων ἐφείσατο. (6) Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐκτὸς ὁ Νικαγόρας ὑπεκρίνετο χάριν φεῖλαι· τῷ Κλεομένει δὲ τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν· ἐν αὐτῷ γὰρ μὴν βαρέως ἔφερε τὸ συμβεβηκός, δοκῶν αἰτίας γεγενῆσθαι τῷ βασιλεὶ τῆς ἀπωλείας. (7) Οὗτος ὁ Νικαγόρας, ἔκπους ὄντων, κατέπλευσε βραγεῖ χρόνῳ πρότερον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. (8) Ἀποβαίνων δ' ἐκ τῆς νεῆς, καταλαμβάνει τὸν τε Κλεομένην, καὶ τὸν Παντεῖα, καὶ μετ' αὐτῶν Ἰππίταν, ἐν τῷ λιμένι παρὰ τὴν κρηπίδα περπατοῦντας. (9) Ἴδων δὲ ὁ Κλεομένης αὐτὸν, καὶ σπασσάμενος, ἡσπάζετο φιλοφρόνως, καὶ προσεπύθετο, τί παρῇ. (10) Τοῦ δ' εἰπόντος, ὅτι παραγέγονεν ἵππους ἄγων· Ἐθουλόμην ἂν σε, ἔφη, καὶ λίαν, ἀντὶ τῶν ἵππων κιναιδούς ἄγειν καὶ σάμβυκας· τούτων γὰρ ὁ νῦν βασιλεὺς κατεπείγεται. (11) Τότε μὲν οὖν ἐπιγλάσας ὁ Νικαγόρας, ἰσώπησε. Μετὰ δὲ τινος ἡμέρας ἐπὶ πλεῖον ἰδὼν εἰς τὰς χεῖρας τῷ Σωσίβῳ διὰ τοὺς ἵππους, εἶπε κατὰ τοῦ Κλεομένου· τὸν ἀρτί ῥηθέντα λόγον. (12) Θεωρῶν δὲ τὸν Σωσίβιον ἡδέως ἀκούοντα, πῶς ἐξέθετο τὴν προὔπαρχουσαν αὐτῷ πρὸς τὸν Κλεομένην διαφορὰν.

XXXVIII. Ὃν ὁ Σωσίβιος ἐπιγινούς ἄλλοτρίως πρὸς τὸν Κλεομένην διακειμένον, τὰ μὲν παραχρῆμα βίαις, ἀ δὲ εἰς τὸ μέλλον ἐπαγγειλάμενος, συνέπεισε, γράψαντα κατὰ τοῦ Κλεομένου ἐπιστολὴν ἀπολιπεῖν ὑπογραψμένην. (1) Ἰν', ἔπειδ' ὁ Νικαγόρας ἐκπλεύσῃ μετ' ἄλλας ἡμέρας, ὁ παῖς ἀνένεγκη τὴν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν, ὡς ὑπὸ τοῦ Νικαγόρου πεμφθεῖσαν. (2) Συναργῆσαντος δὲ τοῦ Νικαγόρου τὰ προειρημένα, καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἀνεγχεθείσης ὑπὸ τοῦ παιδὸς πρὸς τὸν Σωσίβιον μετὰ τὸν ἑκπλουν τοῦ Νικαγόρου, (4) παρὰ πόδας ἅμα τὸν οἰκῆτην καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἦεν ἔχων πρὸς τὸν βασιλέα· τοῦ μὲν παιδὸς φάσκοντος, Νικαγόραν ἀπολιπεῖν τὴν ἐπιστολὴν, ἐντεταλμένον ἀποδοῦναι Σωσίβῳ. (5) Τῆς δ' ἐπιστολῆς διασαφούς, ὅτι μῆτις Κλεομένης, ἐὰν μὴ ποιῶνται τὴν ἐξαποστολὴν αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀρμοζούσης παρασκευῆς καὶ χορηγίας, ἐκπένεσθαι τοῖς τοῦ βασιλέως πράγμασιν, (6) εὐθέως ὁ Σωσίβιος λαθόμενος τῆς ἀφορμῆς ταύτης, παρῶντι τῷ βασιλεὶ καὶ τοῖς ἄλλοις φίλοις, πρὸς τὸ μὴ μέλλειν, ἀλλὰ φυλάσσειν καὶ συγκλῆσαι τὸν Κλεομένην. (7) Γνωμένου δὲ τούτου, καὶ τινος ἀποδοθείσης οἰκίας αὐτῷ πεμμεγέθους, ἐποιεῖτο τὴν διατριβὴν ἐν ταύτῃ παραβαλλόμενος· τούτῳ διαφέρων τῶν ἄλλων τῶν ἀπηγμένων εἰς τὰς φυλακάς, τῷ ποιῆσθαι τὴν δαίταν ἐν βασιλῶν δεσποτηρίῳ. (8) Εἰς ἀ βλέπων ὁ Κλεομένης, καὶ μοχθηρὰς ἀπίδας ἔχων ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος, παντὸς πράγματος ἔκρινε πείραν λαμβάνειν· (9) οὐχ οὕτω

gratiae, Nicagoras operam suam interposuit, legationes eam ob causam suscipiendo, et de conditionibus atque fide danda inter eos agendo. (4) Quum essent transacta omnia, Archidamus, pactis confisus quæ Nicagoras pepigerat, Spartam ab exilio repetere instituit. (5) At Cleomenes, obviam ei progressus, ipsum quidem Archidamum obtruncat, Nicagoræ vero et ceteris qui aderant parcat. (6) Propterea Nicagoras, apud alios quidem magno beneficio se obstrictum Cleomeui, qui vitam sibi non eripulisset, simulabat : ipse vero apud se clam iniquissimo animo casum Archidami ferebat, eo magis, quod perniciosæ causæ illi exstitisse videbatur. (7) Iste Nicagoras non multo ante cum equis venalibus Alexandriam appulerat. (8) Qui navi egressus, Cleomenem Panteumque, et una cum his Hippitam, ambulantes in portus crepidine invenit. (9) Cleomenes, ut primum Nicagoram videt, adire hominem, comiter salutare, et mox, quorsum adesset, sciscitari. (10) Cui quum ille, equos se adduxisse, respondisset : Quam vellem, Cleomenes ait, equorum loco cinædos et sambucistras potius advenisses : in his enim is, qui nunc regnum tenet, studium omne suum ponit. (11) Ridere tum Nicagoras, et hanc vocem silentio premere. Interjectis vero diebus aliquot, per occasionem equorum factus Sosibio familiarior, ad invidiam Cleomeni conflandam sermonem quem modo retulimus illi recitat. (12) Et quum rem gratam facere se Sosibio animadverteret, omne vetus illud suum in Cleomenem odium ipsi aperit.

XXXVIII. Sosibius, inimicum hunc esse Cleomenis sentiens, partim collatis in præsentia muneribus, partim alia se daturum pollicitus, ab eo impetrat, ut epistolam scriberet criminationem Cleomenis continentem, eamque discedens obsignatam relinqueret. (2) ut, paucis mox diebus ab ipsius profectione, eam epistolam puer ad se perferret, tamquam a Nicagora missam. (3) Ut hic monuerat, ita ille fecit : qui postquam oram solvisset, allata est a puero epistola ad Sosibium. (4) Ille igitur, famulum simul et literas secum habens, extemplo ad regem. Dicebat puer, abeuntem Nicagoram hanc epistolam reliquisse, cum mandatis, ut Sosibio traderetur. (5) Literis autem significabatur : Cleomenem, nisi cum idoneo apparatu et omnibus suo incepto necessariis rebus dimitteretur, res novas in imperio regis esse moliturum. (6) Tam bonam occasionem arripit statim Sosibius, et tam regem quam amicos regis cohortatur, ut nulla interposita mora caverent, et Cleomenem concluderent. (7) Ac mox de hujus sententia domus quædam amplissima illi decreta est, in qua circummunitus custodiis degebat : hoc uno a ceteris qui sunt in carcerem conjecti differens, quod amplior carcer illum habebat. (8) Propterea Cleomenes, exiguum de cetero spem salutis sibi relictam intelligens, omnia sibi statuit experiunda : (9)

πεπεισμένους κατακρατήσκειν τῆς προθέσεως (οὐδὲν γὰρ εἶχε τῶν εὐλόγων πρὸς τὴν ἐπιβολήν), τὸ δὲ πλείον, εὐθανάτῃσαι σπουδάζων, καὶ μηδὲν ἀνάξιον ὁπομεῖναι τῆς περὶ αὐτὸν προγεγενημένης τολμῆς· (10) ἅμα δὲ καὶ λαμβάνων ἐν νῷ τὸ τοιοῦτον, ὥς γέ μοι δοκεῖ, καὶ προτιθέμενος, ὅπερ εἴωθε συμβαίνειν πρὸς τοὺς μεγάλωφρονας τῶν ἀνδρῶν·

Μὴ μὰν ἀσπουδαί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
ἀλλὰ μέγα βέξαι τι, καὶ ἑσσομένοισι πυνθίσθαι.

XXXIX. Παρατηρήσας οὖν ἔξοδον τοῦ βασιλέως εἰς Κάνωβον, δίδωκε τοῖς φυλάττουσιν αὐτὸν φήμην, ὥς ἀφίεσθαι μέλλων ὑπὸ τοῦ βασιλέως· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, αὐτὸς τε τοὺς αὐτοῦ θεράποντας εἰσία, καὶ τοῖς φυλάττουσιν ἱερεῖα καὶ στεφάνους, ἅμα δὲ τούτοις οἶνον, ἐξαπέστειλε. (2) Τῶν δὲ χρωμένων τούτοις ἀνυπονοήτως, καὶ καταμεθυσθέντων, παραλαβὼν τοὺς συνόντας φίλους, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν παῖδας, περὶ μέσον ἡμέρας λαθὼν τοὺς φύλακας ἐξῆλθε μετ' ἐγχειρίδιον. (3) Προάγοντες δὲ, καὶ συντυχόντες κατὰ τὴν πλατείαν Πτολεμαίῳ, τῷ τότε ἐπὶ τῆς πόλεως ἀπολειμμένῳ, καταπληξάμενοι τῷ παραβολῇ τοὺς συνόντας αὐτῷ, τοῦτον μὲν καταπάσαντες ἀπὸ τοῦ τεθρίππου, παρέκλεισαν· τὰ δὲ πλήθη παρεκάλουν ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν. (4) Οὐδενὸς δὲ προσέχοντος αὐτοῖς, οὐδὲ συνεξανισταμένου, διὰ τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβολῆς, ἐπιστρέψαντες ὥρμησαν πρὸς τὴν ἀκρὰν, ὥς ἀνασπάσσοντες ταύτης τὰς πυλίδας, καὶ συγχρησόμενοι τοῖς εἰς τὴν φυλακὴν ἀπηγμένους τῶν ἀνδρῶν. (5) Ἀποσφαλέντες δὲ καὶ ταύτης τῆς ἐπιβολῆς, διὰ τὸ τοὺς ἐφεστώτας προαισθημένους τὸ μέλλον ἀσφαλίσασθαι τὴν πύλην, προσήνεγκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας, εὐψύχως πάνυ καὶ Λακωνικῶς. (6) Κλεομένης μὲν οὖν οὕτω μετέλλαξε τὸν βίον· ἀνὴρ γενόμενος καὶ πρὸς τὰς ὁμιλίας ἐπιδέξιος, καὶ πρὸς πραγμάτων οἰκονομίαν εὐφυῆς, καὶ συλλήβδην ἡγεμονικὸς καὶ βασιλικὸς τῇ φύσει.

XL. Μετὰ δὲ τοῦτον οὐ πολὺ κατόπιν, Θεόδοτος, ὁ τεταγμένος ἐπὶ Κοίλης Συρίας, ὃν τὸ γένος Αἰτωλὸς, τὰ μὲν καταφρονήσας τοῦ βασιλέως διὰ τὴν ἀσελγείαν τοῦ βίου καὶ τῆς ὁλῆς αἵρέσεως, (2) τὰ δὲ διαπιστήσας τοῖς περὶ τὴν αὐλήν, διὰ τὸ μικροῖς ἐμπροσθεν χρόνοις ἀξιολόγους παρασχόμενος χρεῖας τῷ βασιλεῖ περὶ τε τὰλλα, καὶ περὶ τὴν πρώτην ἐπιβολὴν Ἀντιόχου τοῖς κατὰ Κοίλην Συρίαν πράγμασι, μὴ οἷον ἐπὶ τούτοις τυχεῖν τινος χάριτος, ἀλλὰ τούναντιον ἀνακλιθεὶς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, παρ' ὀλίγον κινδυνεύσαι τῷ βίῳ· (3) διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἐπεβάλετο τότε λαλεῖν Ἀντιόχῳ, καὶ τὰς κατὰ Κοίλην Συρίαν πόλεις ἐγχειρίζειν. Τοῦ δ' ἀσμένως δεξαμένου τὴν ἐλπίδα, ταχεῖαν ἐλάμβανε τὸ πρᾶγμα τὴν οἰκονομίαν. (4) Ἵνα δὲ καὶ περὶ ταύτης τῆς οἰκίας τὸ παραπλήσιον ποιήσωμεν, ἀναδραμόντες ἐπὶ τὴν παράληψιν τῆς Ἀντιόχου δυναστείας, ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν ποιησόμεθα κεφαλαῖα τὴν ἐφοδὸν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ μέλλοντος λέγεσθαι πολέμου.

non adeo quod voti compotem posse fieri se crederet (quippe omnibus praesidiis in eam rem necessariis destitutus), sed potius, ut honesta defungeretur morte, neve quidquam pareretur virtute illa, qua hactenus claruerat, indignum. (10) Simul, ut equidem reor, succurrebat illi, atque proponebat ipse sibi hoc ante oculos, uti fieri amat a viris magnis:

At non ignavus certe, obscurusve peribit:
verum aliquid faciam, aetas quod ventura loquetur.

XXXIX. Igitur observata protectione Ptolemaei Caesarem, rumorem inter custodias differt Cleomenes, nihil se esse, ut a rege liberetur: atque adeo hanc praeterea causam, tum ipse suis epulas struit, tum custodibus in eam rem carnes, coronas et insuper vinum mittit. (2) Illi, nihil quidquam de dolo suspicati, dum acceptis vescuntur, vinoque se ingurgitant, interim Cleomenes, amicis qui cum erant et famulis comitatus, circa meridiem, clam custodibus, strictis pugionibus foras erupit. (3) Progredientibus occurrit in platea Ptolemaeus, ad urbis custodiam tum relictus: cujus comitibus ad tantam audaciam pavore largitibus, ipse de quadriga defectus includitur: simul ad libertatem populus vocatur. (4) Quum vero nemo sequeretur, neque rebellii socium se adderet (quippe omnes incepti novitas terrebat), converso agmine arcem potuit conjurari, portulas effracturi, et ad destinata victorum opera usuri. (5) Quod eorum consilium ut praesenserunt praefecti arcis, valido praesidio portam muniunt: itaque hac quoque spe lapsi, generoso animo et Laconico, manus sibi intulerunt. (6) Atque hunc habuit vitae exitum Cleomenes: vir, cum in vitae consuetudine et colloquiis familiaribus, dexteritatis cujusdam singularis, tum etiam qui ad seria negotia tractanda optime ab ingenio comparatus, et, ut verbo dicam, ad ducis vel regis munia obeunda factus a natura.

XL. Non multo post Cleomenem, defecit a rege Theodotus, Coelae-Syriae praefectus, genere Aetolus. Hic partim contemptu Ptolemaei, ob luxum atque impuram ipsius vitam, et genus universum institutorum, (2) partim quia procerum ejus aulae voluntatem erga se suspectam habebat: ut qui paucis ante annis, post egregie novatam regi operam, cum aliis in rebus, tum illo bello, quod cum Antiocho, Coelen-Syriam tunc primum invadente, gestam fuerat, adeo nullam parem meritis gratiam reportaverat, ut contra Alexandriam accitus, etiam de vita periculum subiret: (3) is igitur hisce de causis, tum Antiochum statuit contrare, et Coelae-Syriae urbes illi tradere. Oblatam spem laetas res accipit: et brevi tempore ad exitum res est perducta. (4) Ut autem in hac etiam regia familia praestemus idem, quod in superiore fecimus; narrationem, paulo altius repetitam ab eo tempore quo Antiochus imperium suscepit, portemus dehinc ad principium usque ejus belli, de quo dicere institimus. (5) Antiochus igitur filius erat natus mense

(6) Ἀντίοχος γὰρ ἦν μὲν υἱὸς νεώτερος Σελεύκου, τοῦ Καλλινίκου προσαγορευθέντος. Μεταλλάξαντος δὲ τοῦ πατρὸς, καὶ διαδεξαμένου τὰδελεφῶ Σελεύκου τὴν βασιλείαν διὰ τὴν ἡλικίαν, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τοῖς ἄνω τόποις μεθιστάμενος ἐποιεῖτο τὴν διατριβήν. (6) Ἐπεὶ δὲ Σελεύκος, μετὰ δυνάμεως ὑπερβαλὼν τὸν Ταῦρον, ἐδόλοφονήθη, καθάπερ καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, μεταλαβὼν τὴν ἀρχὴν αὐτὸς ἐβασίλευσε· (7) διαπιστεύων τὴν μὲν ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου δυναστείαν Ἀχαιοῖ, τὰ δ' ἄνω μέρη τῆς βασιλείας ἐγχειρικῶς Μόλωνι, καὶ τὰδελεφῶ τοῦ Μόλωνος Ἀλεξάνδρῳ· Μόλωνος μὲν Μηδίας ὑπάρχοντος σατράπου, τὰδελεφῶ δὲ τῆς Περσίδος.

XLII. Οἱ καταφρονήσαντες μὲν αὐτοῦ διὰ τὴν ἡλικίαν, ἐλπίσαντες δὲ τὸν Ἀχαιὸν ἔσσεσθαι κοινὸν σφίσι τῆς ἐπιβολῆς, μάλιστα δὲ φοβούμενοι τὴν ὁμότητα καὶ κακοπραμοσύνην τὴν Ἑρμείου, τοῦ τότε προσιτώτος τῶν ὧν πραγμάτων, ἀφίστασθαι καὶ διαστρέφειν ἐνεχείρισαν τὰς ἄνω σατραπείας. (2) Ὁ δὲ Ἑρμείας ἦν μὲν ἀπὸ Καρίας, ἐπέστη δὲ ἐπὶ τὰ πράγματα, Σελεύκου τὰδελεφῶ ταύτην αὐτῇ τὴν πίστιν ἐγχειρίσαντος, καθ' ὅς καιροῦς ἐποιεῖτο τὴν ἐπὶ τὸν Ταῦρον στρατείαν. (3) Τυχὼν δὲ ταύτης τῆς ἐξουσίας, πᾶσι μὲν ἐφθόνη τοῖς ἐν ὑπεροχαῖς οὔσι τῶν περὶ τὴν αὐλήν· φῶσει δὲ ὧμὸς ὢν, τῶν μὲν τὰς ἀγνοίας ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκδεχόμενος ἐκόλαζε· τοῖς δὲ χειροποιήτους καὶ ψευδεῖς ἐπιφέρων αἰτίας, ἀπαράιτητος ἦν καὶ πικρὸς δικαστής. (4) Μάλιστα δ' ἔσπευδε καὶ περὶ παντὸς ἐποιεῖτο, βουλόμενος ἐπανελεῖσθαι τὸν ἀποκομίσαντα τὰς δυνάμεις τὰς Σελεύκῳ συνεξελθούσας Ἑπιγένην, διὰ τὸ θεωρεῖν τὸν ἄνδρα καὶ λέγειν καὶ πράττειν δυνάμενον, καὶ μεγάλης ἀποδοχῆς ἀξιούμενον παρὰ ταῖς δυνάμειν. (5) Ὡν δὲ ταύτης τῆς προθέσεως, ἐπέιχε, βουλόμενος αἰετίνος ὁρμῆς ἐπιλαβέσθαι καὶ προφάσεως κατὰ τοῦ προειρημένου. (6) Ἀθροισθέντος δὲ τοῦ συνεδρίου περὶ τῆς τοῦ Μόλωνος ἀποστάσεως, καὶ κελεύσαντος τοῦ βασιλέως λέγειν ἕκαστον τὸ φαινόμενον, περὶ τοῦ πῶς δεῖ χρῆσθαι τοῖς κατὰ τοὺς ἀποστάτας πράγμασι· (7) καὶ πρῶτον συμβουλευόντος Ἑπιγένην, διότι δεῖ μὴ μέλλειν, ἀλλ' ἐκ χειρὸς ἔχειν τῶν προκειμένων, καὶ πρῶτον καὶ μάλιστα τὸν βασιλέα συνάπτειν τοῖς τόποις, καὶ παρ' αὐτοῦ εἶναι τοὺς καιροῦς· (8) οὕτω γὰρ ἢ τὸ παράπαν οὐδὲ τολμήσειν ἀλλοτριοπραγεῖν τοὺς περὶ τὸν Μόλωνα, τοῦ βασιλέως παρόντος, καὶ τοῖς πολλοῖς ἐν ὅφει γεινομένου μετὰ συμμέτρου δυνάμεως· (9) ἢ, κὰν ὅλως τολμήσωσι καὶ μείνωσιν ἐπὶ τῆς προθέσεως, ταχέως αὐτοὺς συναρπασθέντας ὑπὸ τῶν ὀχλῶν ὑπαχειρίους παραδοθήσεσθαι τῷ βασιλεῖ.

XLII. Ταῦτα λέγοντος ἐτι τοῦ προειρημένου, διορισθεὶς Ἑρμείας, πολὺν ἐφησεν αὐτὸν χρόνον ἐπίβουλον ὄντα καὶ προδότην τῆς βασιλείας διαλεληθέναι· (2) ὧν δὲ καλῶς ποιοῦντα φανερόν ἐκ τῆς συμβουλῆς γεγενῆσθαι, σπουδάζοντα μετ' ὀλίγων ἐγχειρίσαι τὸ τοῦ βασιλέως σῶμα τοῖς ἀποστάταις. (3) Τότε μὲν οὖν,

Seleuci illius, cui fuit cognomen Callinici. Postquam defuncto patri successit in regno Seleucus frater major Antiochi, ipse in superiora Asiae migravit, ibique vitam degit.

(6) Deinde vero, ubi Seleucus, Taurum transgressus, per dolum fuit occisus, quod et antea dicebamus, Antiochus imperium defuncti adeptus, regnavit : (7) et totius cis Taurum Asiae dominatione Achæo concedita, superiores autem regni provincias Moloni et ejus fratri Alexandro regendas dedit : eratque Molo Mediae præfectus (satrapam vocant), Alexander Persidis.

XLII. Molo igitur et Alexander, regis pueritiam aspernati, sperantesque Achæum consilia cum ipsis esse consociaturum, præcipue autem veriti crudelitatem malasque artes Hermæ, qui summæ rerum in aula præerat, deficiendi, et avertendi a rege superiores satrapias consilium inierunt. (2) Hermæas iste, genere Car, adinotus ad rerum curam fuerat a Seleuco, Antiochi fratre, qui, expeditionem versus Taurum suscipiens, ejus fidei regnum commendaverat. (3) Tantam autem hanc adeptus dignitatem, omnibus, qui auctoritate et gratia apud regem valebant, invidere cœpit : itaque, homo natura sævus, in alios propter levia delicta, quæ interpretatione sua graviora faciebat, graviter animadvertebat ; aliis per calumniam falsa crimina impingens, inexorabilem se et immitem judicem præbebat. (4) Omnium vero maxime id studebat, plurimique æstimabat, ut Epigenem perderet, qui eas copias reducerat, quæ cum Seleuco erant protectæ : hunc enim virum esse intelligebat, dicendi simul agendique peritum, et apud legiones præcipuæ auctoritatis. (5) Atque hoc animo versans, continuit se, causam et occasionem semper aliquam aucupans calumniandi Epigenis. (6) Quum autem de rebellionem Molonis concilium esset coactum, jubente rege, ut, quomodo rebellantium audaciæ occurrerent existimarent, ex animi sui sententia quisque diceret ; (7) omnium primus Epigenes ita censuit : Non esse cunctandum, sed e vestigio incumbendum præsentis negotio : ante omnia vero illud vel maxime requiri, ut ad ea loca rex ipse accedat, et rerum gerendarum momenta præsens ipse capiet. (8) Hoc enim pacto, vel omnino moliri res novas non ausurum Molonem quique cum eo sentiunt, rege præsentem, et cum idoneis copiis in oculis populorum versante : (9) aut, si omnino ausuri sint et in proposito mansuri, futurum brevi, ut ab ipsa multitudine correpti, in potestatem regis tradantur.

XLII. Nondum dicendi finem fecerat Epigenes, cum ira percitus Hermæas dixit : a longo tempore ipsum regno insidiantem, salutemque ejus prodentem, omnes fefellerisse : (2) nunc autem bene fecisse, cum id consilii dederit, palam sit factum, velle ipsum rebellibus regis personam tradere, paucis comitatum. (3) His dictis, quasi calumniæ fomitem

ὄν υποθύψας τὴν διαβολὴν, παρήκε τὸν Ἐπιγένην, πικροῖαν ἀκαιρὸν μᾶλλον ἢ δυσμένειαν ἐπιφύνας. (1) Αὐτὸς δέ, κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην, τὴν μὲν ἐπὶ τὸν Μόλωνα στρατεῖαν, κατάφοβος ὦν τὸν κίνδυνον, ἐξέκλινε διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν πολεμικῶν· ἐπὶ δὲ τὸν Πτολεμαῖον ἐσπουδάζε στρατεῦειν, ἀσφαλῆ τοῦτον εἶναι πεπεισμένος τὸν πολεμον, διὰ τὴν τοῦ προεξηρημένου βασιλέως ῥαθυμίαν. (2) Τότε μὲν οὖν, καταπληξάμενος τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ πάντας, ἐπὶ μὲν τὸν Μόλωνα στρατηγὸς ἐξέπεμφε μετὰ δυνάμεως Ξένωνα καὶ Θεόδοτον τὸν Ἡμιόλιον· τὸν δ' Ἀντίοχον παρώξυνε συνεχῶς, οἴομενος δεῖν ἐπιβάλλειν τὰς χεῖρας τοῖς κατὰ Κολήν Συρίαν πράγμασι· (3) μόνως οὕτως ὑπολαμβάνων, εἰ πανταχόθεν τῷ νεανίσκῳ περιστάτῃ πόλεμος, οὔτε τῶν πρότερον ἡμαρτημένων ὑφῆζειν δίκας, οὔτε τῆς παρουσίας ἐξουσίας κολουθήσεσθαι, διὰ τὰς χρεῖας καὶ τοὺς ἀεὶ περισταμένους ἀγῶνας τῷ βασιλεῖ καὶ κινδύνους. (4) Διὸ καὶ τὸ τελευταῖον ἐπιστολὴν πλάσας ὡς παρ' Ἀχαιοῦ διαπεσταλμένην, προσήνεγκε τῷ βασιλεῖ, διασαφούςαν, ὅτι Πτολεμαῖος αὐτὸν παρακαλεῖ πραγμάτων ἀντιποιήσασθαι, καὶ φησι καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασι χορηγήσειν πρὸς πάσας τὰς ἐπιβολὰς, ἐὰν ἀναλάβῃ διάδημα, καὶ φανερὸς γένηται πᾶσιν ἀντιποιοῦμενος τῆς ἀρχῆς· (5) ἣν τοῖς πράγμασιν ἔχειν αὐτὸν καὶ νῦν, τῆς δὲ ἐπιγραφῆς αὐτῷ φθορῶντα, τὸν ὑπὸ τῆς τύχης διδόμενον ἀποτρίβεσθαι στέφανον. (6) Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, πιστεύσας τοῖς γραφομένοις, ἔτοιμος ἦν καὶ μετέωρος στρατεῦειν ἐπὶ Κολήν Συρίαν.

XLIII. Ὅντος δὲ αὐτοῦ κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους περὶ Σελεύκειαν τὴν ἐπὶ τοῦ Ζεύγματος, παρῇν Διόγνητος, ὁ ναύαρχος, ἐκ Καππαδοκίας τῆς περὶ τὸν Εὐξείνου, ἄγων Λαοδίκην τὴν Μιθριδάτου τοῦ βασιλέως θυγατέρα, παρθένον οὖσαν, γυναικᾶ τῷ βασιλεῖ κατωνομασμένην. (1) Ὁ δὲ Μιθριδάτης εὐχετο μὲν ἀπόγονος εἶναι τῶν ἐπὶ Περσῶν ἐνός, τῶν ἐπανελομένων τὸν μάγον· διατετηρήκει δὲ τὴν δυναστείαν ἀπὸ προγόνων, τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς διαδοθεῖσαν ὑπὸ Δαρείου παρὰ τὸν Εὐξείνου πόντον. (2) Ἀντίοχος δὲ, προσδεξάμενος τὴν παρθένον μετὰ τῆς ἀρμοζούσης ἀπαντήσεως καὶ προστασίας, εὐθέως ἐπέτελε τοὺς γάμους, μεγαλοπρεπῶς καὶ βασιλικῶς χρώμενος ταῖς παρασκευαῖς. (3) Μετὰ δὲ τὴν συντέλειαν τῶν γάμων καταβάς εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, βασιλίσσαν ἀποδείξας τὴν Λαοδίκην, λοιπὸν ἐγγίνετο περὶ τὴν τοῦ πολέμου παρασκευήν. (4) Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους Μόλων, ἐτοίμους παρεσκευασκὼς πρὸς πᾶν τοὺς ἐκ τῆς ἰδίας σατραπείας ὄχλους, διὰ τε τὰς ἐλπίδας τὰς ἐκ τῶν ὠφελειῶν, καὶ τοὺς φόβους, ὅς ἐνεργάσατο τοῖς ἡγεμόσιν, ἀνατακτικὰς καὶ ψευδῆς εἰσφέρων ἐπιστολάς παρὰ τοῦ βασιλέως· (5) ἔτοιμον δὲ συναγωνιστὴν ἔχων τὸν ἀδελφὸν Ἀλέξανδρον, ἡφαλισμένους δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς παρακειμένους σατραπείας διὰ τῆς τῶν προσώτων εὐνοίας καὶ δωροδοκίας· ἐξεστράτευσεν μετὰ μεγάλης δυνάμεως ἐπὶ τοὺς τοῦ βασιλέως στρατηγούς. (6) Οἱ

leviter accendisse tum quidem contentus, Epigenem missum fecit; intempestivæ magis cujusdam amaritudinis, quam odii significatione data. (4) Ipse, in dicenda sententia, expeditionem adversus Molonem declinans, ut qui præ imperitia rei bellicæ periculum horrebat, contra Ptolemaum ducere exercitum studebat, persuasus, propter ejus regis ignaviam, sine periculo bellum illud fore. (5) Ita, universo consensui terrore injecto, bellum tunc adversus Molonem ducibus Xenoni et Theodoto Hemioleio gerendum mandavit: Antiochum vero assidue stimulavit hortatusque est, ut ad repetendam Cœlen-Syriam animum converteret. (6) Nimirum id Hermeas agebat, ut rex adolescentulus ab omni parte belli curis premeretur: qua sola ratione fieri posse arbitrabatur, ut, novis subinde certaminibus ac periculis regem circumstantibus, quum opera sua indigerent res, neque præteritorum malefactorum poenas lueret, neque ea, quam obtinebat, potestas ei accideretur. (7) Itaque ad extremum etiam fingit epistolam, quasi ab Achæo missam, eamque regi offert: qua significabat Achæus, sollicitari se ab Ptolemæo, ut imperium sibi vindicaret: polliceri Ptolemæum naves, pecuniam, omnia incepto necessaria, si modo diadema assumeret, et palam regnum sibi arrogaret: (8) quod quidem regnum re ipsa jam obtineat, quantumvis ipse, titulum sibi invidens, oblatam a fortuna coronam respuat. (9) Istitis literis rex fidem habens, prompto pronoque animo erat ad suscipiendam in Cœlen-Syriam expeditionem.

XLIII. Inter hæc, dum Seleuciæ ad Zeugma agebat Antiochus, advenit Diognetus navarchus e Cappadocia Euxinum attingente, Laodiceν Mithridatis regis filiam adducens, virginem matrimonio regis destinatam. (1) Mithridates hic, genus suum referebat ad unum e septem illis Persis, qui magum occiderunt: tributumque jam omnibus majoribus suis a Darío dominatum ad Euxinum Pontum, perpetuo exinde conservaverat. (2) Antiochus, quando par erat comitatu obviam progrediente, virginem splendide excipit, nuptiasque statim magnifice, regioque apparatu omnium rerum, celebrat. (3) Peractis nuptiarum solenniis rex Antiochiam venit e superioribus regionibus, ibique Laodiceν salutari reginam jubet: totusque se deinceps ad bellum comparat. (4) Eodem vero tempore Molo, preparatis ad omnia animis populorum præfecturæ suæ, qua commodorum spe injecta, qua metu proceribus incusso, productis ad id ipsum falsis epistolis regis minarum plenis: (5) habens etiam promptum ad omnia coadjutorem fratrem Alexandrum: proviso denique, ne quid e proximis provinciis metuendum haberet, largitionibus conciliata sibi eorum, qui inter ceteros ibi eminebant, benevolentia: adversus regios duces cum magno exercitu est profectus.

ἃ περὶ τὸν Ξένωνα καὶ Θεόδοτον, καταπλαγέντες τὴν ἔρπον, ἀνεχώρησαν εἰς τὰς πόλεις. (8) Ὁ δὲ Μόλων, χύριος γενόμενος τῆς Ἀπολλωνιάτιδος χώρας, εὐπορεῖτο ταῖς χορηγίαις υπερβαλλόντως. Ἦν δὲ φοβερός μὲν καὶ πρὸ τοῦ διὰ τὸ μέγεθος τῆς δυναστείας.

XLIV. Τὰ τε γὰρ ἱπποφόρβια πάντα τὰ βασιλικὰ Μήδοις ἐγκεχεῖριται· σίτου τε καὶ θρεμμάτων πλῆθος ἀναρίθμητον παρ' αὐτοῖς ἐστὶ. (2) Περὶ γε μὴν τῆς ὀχυρότητος καὶ τοῦ μεγέθους τῆς χώρας, οὐδ' ἂν εἰπεῖν δύναται· ἀξίως οὐδεὶς. (3) Ἡ γὰρ Μηδία κεῖται μὲν περὶ μέσσην τὴν Ἀσίαν· διαμέρει δὲ καὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν εἰς ὕψος ἀνάτασιν πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπων, ὥς πρὸς μέρος θεωρουμένη. (4) Καὶ μὴν ἐπικεῖται τοῖς ἀλκιμωτάτοις καὶ μέγιστοις ἔθνεσι. Πρόκειται γὰρ αὐτῆς, παρὰ μὲν τὴν ἕω καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὰς μέρη, τὰ κατὰ τὴν ἔρημον πεδία, τὴν μεταξὺ κειμένην τῆς Περσίδος καὶ τῆς Παρθυαίας· (5) ἐπικεῖται δὲ καὶ κρατεῖ τῶν καλουμένων Κασπίων πυλῶν· συνάπτει δὲ τοῖς Ταπύρων ὄρεσιν, ἃ δὴ τῆς Ὑρκανίας θαλάττης οὐ πολλὸν διέστανται. (6) Τοῖς δὲ πρὸς μεσημβρίαν κλίμασι καθήκει πρὸς τε τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Ἀπολλωνιάτιν χώραν· παράκειται δὲ τῇ Περσίδι, προδεβλημένη τὸ Ζάγγρον ὄρος· ἃ τὴν μὲν ἀνάτασιν ἔχει πρὸς ἑκατὸν στάδια, διαφορὰς δὲ καὶ συγχελεῖσαι πλείους ἔχον ἐν αὐτῷ, διέζευκται κοιλάσσι, κατὰ δὲ τινὰς τόπους αὐλῶσιν, οὐς κατοικοῦσι Κοσσαῖοι καὶ Κορδοῖται, καὶ Κάρχοι, καὶ πλείω γένη βαρβάρων ἕτερα, διαφέρειν δοκοῦντα πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας. (8) Τοῖς δὲ πρὸς τὰς δύσεις μέρεσι κειμένοις, συνάπτει τοῖς Σατραπείοις καλουμένοις· τούτοις δὲ συμβαίνει μὴ πολλὸν διεσθάναι τῶν ἔθνων, τῶν ἐπὶ τὸν Εὐξείνιον καθηκόντων πόντον. (9) Τὰ δ' ἐπὶ τὰς ἄρκτους αὐτῆς τετραμμένα μέρη, περιέχεται μὲν Ἑλυμαίοις, καὶ τοῖς Ἀνιάραις, ἔτι δὲ Καδουσίαις καὶ Μοτανοῖς· (10) ὑπέρκειται δὲ τῶν συναπτόντων πρὸς τὴν Μαυρίαν τοῦ Πόντου μερῶν. (11) Αὐτὴ δὲ ἡ Μηδία διέζευκται πλείοσιν ὄρεσιν ἀπὸ τῆς ἡοῦς ἕως πρὸς τὰς δύσεις, ὧν μεταξὺ κεῖται πεδία πληθύνοντα πόλεις καὶ κοῦμαι.

XLV. Κυριεῶν δὲ ταύτης τῆς χώρας, βασιλικὴν ἐχούσης περίστασιν, καὶ πάλαι μὲν φοβερός ἦν, ὥς πρότερον εἶπα, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυναστείας· (2) τότε δὲ καὶ τῶν τοῦ βασιλέως στρατηγῶν δοκούντων παρακεχωρημένα τῶν ὑπαίθρων αὐτῷ, καὶ τῶν ἰδίων δυνάμεων ἐπληρωμένοι ταῖς ὁρμαῖς, διὰ τὸ κατὰ λόγον σφίσι προχωρεῖν τὰς πρώτας ἐλπίδας, τελέως ἰδοῦναι φοβερός εἶναι, καὶ ἀνυπόστατος πᾶσι τοῖς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦσι. (3) Διὸ τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλετο, διαβάς τὸν Τίγριν, πολιορκεῖν τὴν Σελεύκειαν. (4) Κωλυθεὶς δὲ τῆς διαβάσεως ὑπὸ Ζεύξιδος, διὰ τὸ καταλαβέσθαι τὰ ποτάμια πλοῖα, τούτων τὸν τρόπον ἀναχωρήσας εἰς τὴν ἐν τῇ Κτησιφώντι λεγομένην στρατοπεδείαν, παρεσκευάζει ταῖς δυνάμεσι τὰ πρὸς τὴν παραχειμασίαν. (6) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀκούσας τὴν τε τοῦ Μόλωνος ἔφο-

(7) Xeno et Theodotus, ejus adventu perturbati, intra urbes se recipiunt. (8) Molo, Apolloniatiæ potitus, comestibus omnis generis supra modum abundabat : etiam ante terribilis, propter dominatus quem obtinebat magnitudinem.

XLIV. Etenim equorum armenta omnia regia in manu sunt Medorum. (2) Præterea frumenti et pecoris infinita quædam apud illos est copia. De munitione vero naturali et magnitudine regionis, quidquid dixerit aliquis, minus erit. (3) Sita est enim Media in Asiæ medittullo : et, cum aliis Asiæ provinciis collata, ceteras omnes et amplitudine spatii superat, et soli altitudine. (4) Imminet autem fortissimis maximisque populis. Præjacet namque illi, ab aurora et orientis partibus, planities ejus deserti, quod Persidi et Parthiæ est interjectum : (5) imminet etiam Caspiis, quas vocant, Pylis, easque in potestate habet : Tapyrorum quoque montes, qui non longe absunt ab Hyrcanio mari, contigit. (6) Qua vergit in meridiem, ad Mesopotamiam et regionem Apolloniatidem pertinet : adsidet etiam Persidi, tegiturque ab ea parte monte Zagro ; (7) qui mons adscensum habet stadium ferme ceterum, in multa diversa juga passim distinctus, rursusque alibi continuo jugo excurrans, partim cavis vallibus dirimitur, partim paulo apertiores includit campos, quos Cossæi colunt, et Corbrenæ, et Carchi, pluraque alia barbarorum genera, ad bellorum usus præcipue commendata. (8) Qua occasum respicit, populos tangit quos Satrapios [Atropatios? an Saspiros?] vocant; qui non longe distant ab illis populis qui ad Pontum Euxinum pertingunt. (9) Latus Mediæ ad septemtriones conversum prætexunt Elymæi, Aniaracæ, Cadusii et Matiani; (10) habet autem subjectam illam Ponti partem, quæ Mæotî cohæret. (11) Ipsa autem Media montibus multis, ab ortu ad occasum porrectis, dividitur; inter quos jacent campi urbibus ac vicis referti.

XLV. Hac igitur regione, ad regnum in ea stabiliendum adeo accommodata, quum potiretur Molo, jam antea formidabilis, uti dicebamus, propter potentie eminentiam : (2) tunc, ubi regii duces etiam in tecta compulsi cedere ipsi locis in aperto positos videbantur, quum e contrario copii ejus vehementer animi crevisset, propterea quod primæ illis spes ex animi sententia successerant, plane sic terribilis vulgo erat, ut passim omnes Asiæ populi vim ejus sustineri a nemine posse crederent. (3) Itaque principio Seleuciam obsidere, Tigri trajecto, est conatus. (4) Deinde, quominus copias transmitteret, impeditus a Zæuxide, qui fluvialles omnes naves occupaverat, in castra ad Ctesiphontem, quæ vocatur, concessit; ibique necessaria exercitui ad hibernandum comparavit. (5) Rex, ut Mo-

δον, καὶ τὴν τῶν ἰδίων στρατηγῶν ἀναχώρησιν, αὐτὸς μὲν ἦν ἔτοιμος ἄλιν ἐπὶ τὸν Μόλωνα στρατεύειν, ἀποστὰς τῆς ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον ὁρμῆς, καὶ μὴ προΐεσθαι τοὺς καιροὺς. (9) Ἑρμείας δὲ, τηρῶν τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἐπὶ μὲν τὸν Μόλωνα Ξενοῖταν τὸν Ἀχαιοὺν ἐξέπεμψε στρατηγὸν αὐτοκράτορα μετὰ δυνάμεως· φήσας, δεῖν πρὸς μὲν τοὺς ἀποστάτας στρατηγοῖς πολεμεῖν, πρὸς δὲ τοὺς βασιλεῖς αὐτὸν ποιεῖσθαι τὸν βασιλέα καὶ τὰς ἐπιβολὰς, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν θίων ἀγῶνας. (7) Αὐτὸς δὲ, διὰ τὴν ἡλικίαν ὑποχείριον ἔχων τὸν νεανίσκον, προῆγε, καὶ συνήθριζε τὰς δυνάμεις εἰς Ἀπάμειαν· ἐντεῦθεν δ' ἀναζεύξας, ἦκε πρὸς τὴν Λαοδικεάν. (8) Ἀπ' ἧς ποιησάμενος τὴν ὁρμὴν ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς, καὶ διελθὼν τὴν ἔρημον, ἐνέβαλεν εἰς τὸν αὐλῶνα τὸν προσαγορευόμενον Μαρσύαν. (9) ὃς κεῖται μὲν μετὰ τῆς κατὰ τὸν Αἰθῶνον καὶ τὸν Ἀντιλίθωνον παρωρείας, συνάγεται δ' εἰς στενὸν ὑπὸ τῶν προειρημένων ὀρέων. (10) Συμβαίνει δὲ καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν τόπον, ᾧ στενωτάτος ἐστὶ, διείργεσθαι τενάγῃσι καὶ λίμναις, ἐξ ὧν ὁ μυρσιχὸς κείρεται κάλαμος.

XLVI. Ἐπικεῖται δὲ τοῖς στενοῖς, ἐκ μὲν θατέρου μέρους, Βρόχοι προσαγορευόμενόν τι χωρίον· ἐκ δὲ θατέρου, Γέρρα· στενὴν ἀπολείποντα πάροδον. (2) Ποιησάμενος δὲ διὰ τοῦ προειρημένου τὴν πορείαν αὐλῶνος ἐπὶ πλείους ἡμέρας, καὶ προσαγαγόμενος τὰς παρακειμένας πόλεις, παρῆν πρὸς τὰ Γέρρα. (3) Καταλαβὼν δὲ τὸν Θεόδοτον τὸν Αἰτωλὸν προκατελιγνότεν τὰ Γέρρα καὶ τοὺς Βρόχους, τὰ δὲ παρὰ τὴν λίμνην στενὰ διωχυρωμένον τάρρους καὶ χάραξι, καὶ διειληφότεν φυλακαῖς εὐκαίροις, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβόλητο βιάζεσθαι. (4) πλείω δὲ πάσχων ἢ ποιῶν κακὰ, διὰ τὴν ὀχυρότητα τῶν τόπων, καὶ διὰ τὸ μένειν ἔτι τὸν Θεόδοτον ἀκέραιον, ἀπέστη τῆς ἐπιβολῆς. (5) Διὸ καὶ, τοιαύτης οὐκ ἔχοντος περὶ τοὺς τόπους δυσχερησίας, προσπεσόντος αὐτῷ, Ξενοῖταν ἐπτακίναί τοις θλοῖς, καὶ τὸν Μόλωνα πάντων τῶν ἄνω τόπων ἐπικρατεῖν, ἀφέντος τούτων, ὥρμησε τοῖς οἰκείοις πράγμασι βοηθήσων. (6) Ὁ γὰρ Ξενοῖτας, ὁ στρατηγὸς ἀποσταλὲς αὐτοκράτωρ, καθάπερ ἐπάνω προεῖπα, καὶ μείζονος ἐξουσίας ἢ κατὰ τὴν προσδοκίαν τυγῶν, ὑπεροπτικώτερον μὲν ἐχρῆτο τοῖς αὐτοῦ φίλοις, θρασύτερον δὲ ταῖς πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐπιβολαῖς. (7) Οὐ μὴν ἀλλὰ, καταζεύξας εἰς τὴν Σελεύκειαν, καὶ μεταπεψφάμενος Διογένην τὸν τῆς Σουσιανῆς ἑπαρχον, καὶ Πυθιάδην τὸν τῆς Ἑρυθρᾶς θαλάττης, ἐξῆγε τὰς δυνάμεις· καὶ, λαβὼν πρόβλημα τὸν Τίγριν ποταμὸν, ἀντεστρατοπέδευσε τοῖς πολεμίοις. (8) Πλείονων δὲ διαχολυμδώντων πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Μόλωνος στρατοπεδείας, καὶ δηλούντων, ὥς, ἐὰν διαβῇ τὸν ποταμὸν, ἅπαν ὅπνουσιν πρὸς αὐτὸν τὸ τοῦ Μόλωνος στρατόπεδον· τῷ μὲν γὰρ Μόλῳνι φθονεῖν, τῷ δὲ βασιλεῖ τὸ πλῆθος εὖνουν ὑπάρχειν διαφερόντως· ἐπαρθεὶς τούτοις ὁ Ξενοῖτας, ἐπέβαλετο διαβάνειν τὸν Τίγριν. (9) Ὑποδείξας δὲ, διό-

lonem progredi in expeditione suscepta, suos vero pedem referre, cognovit, rursus in eo erat, ut, omissa expeditione contra Ptolemæum, ipse adversus eum duceret, ne rei bene gerendæ tempora amitteret. (6) At Hermæas, propositi sui tenax, misso adversus Molonem Xenœta, genere Achæo, cui et exercitum et summum liberumque imperium attribuerat, dixit: adversus rebelles quidem Antiocho per duces gerendum esse bellum, adversus reges vero, ipsi per se regi et consilia esse suscipienda, et certamina in eunda, in quibus de summa rerum agitur. (7) Juvencem igitur in potestate habens propter ætatem, pergit ire, et Apamæ copias cogit: indeque Laodiceam castra movet. (8) Unde profectus cum universo exercitu suo rex, desertum emensus, ad Marsyam nomine campum vel convallem venit, (9) quæ inter Libani et Antilibani radices sita in angustum spatium ab iisdem montibus cogitur: (10) qua parte autem maximæ sunt angustiae, paludes interjacent ac lacus, in quibus calamus odoratus colligitur.

XLVI. Faucibus illis hinc castellum imminet Brochi dictum, inde Gerra, angusto ad iter relicto tramite. (2) Per hanc convallem plures dies ducto agmine, et adjacentibus oppidis in potestatem redactis, Gerra denum pervenit. (3) Ubi quum Gerra et Brochos a Theodoto Ætolo occupata invenisset, fauces vero, quæ sunt ad lacum, ab ipso fossis valisque septas, disposita item præsidia opportunis quibusque locis, vim facere principio instituit: (4) sed quia propter locorum munitissimam naturam, et propter integram ad huc tunc Theodoti fidem, plus ipse detrimenti accipiebat, quam hosti inferebat; incepto desistit. (5) Quocirca tanta hac locorum difficultate oblato, ubi nuntius fuit allatus de internecina Xenœtæ clade, et Molonis victoria, qui superiores omnes præfecturas sui jam plane juris fecerat, relicta expeditione quam inchoaverat, ad subveniendum rebus suis accurrit. (6) Xenœtas enim, quem superius dicebamus ad bellum gerendum cum summo imperio fuisse missum, majorem dignitatem quam sperasset unquam adeptus amicos arroganter fastidire, hostes temere atque audacter aggredi cœpit. (7) Is quum in Seleucia cum exercitu consedisset, Diogene accito, qui Susianæ præerat, et Pythiada, qui Rubro mari erat præfectus, copias eduxit: ac, Tigrim amnem pro munimento habens, in conspectu hostium consedit. (8) Erant multi qui flumen transnataantes e castris Molonis ad Xenœtam veniebant, affirmantes, si copias amnem trajiceret, universum Molonis exercitum ad partes ipsius esse inclinaturum: nam et Moloni plerosque invidere, et multitudinem egregia cumprimis erga regem esse voluntate. Hac persuasione inflatus Xenœtas, transire amnem statuit. (9) Igitur quum speciem præ se tulisset, quasi loco quodam, ubi insulam format Tigris, jungere

τι μέλλει ζευγνύειν τὸν ποταμὸν κατὰ τινὰ νησίοντα τόπον, τῶν μὲν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐπιτηδεύων οὐδὲν ἡτόμαζε· διὸ καὶ συνέθη καταφρονῆσαι τοὺς περὶ τὸν Μόλωνα τῆς ὑποδεικνυμένης ἐπιβολῆς. (10) Τὰ δὲ πλοῖα συνήθροιζε καὶ κατήρτιζε, καὶ πολλὴν ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο περὶ τούτων. (11) Ἐπιλέξας δ' ἐκ παντὸς τοῦ στρατεύματος τοὺς εὐρωστοτάτους ἰππεῖς καὶ πεζοὺς, ἐπὶ τῆς παρεμβολῆς ἀπολιπὼν Ζεύξιν καὶ Πυθιάδην, παρήλθε νυκτὸς ὡς ὀγδοήκοντα στάδια ὑποκάτω τῆς τοῦ Μόλωνος στρατοπεδείας· (12) καὶ διακομίσας τοῖς πλοίοις τὴν δύναμιν ἀσφαλῶς, νυκτὸς ἔτι κατεστρατοπέδευσε, λαθὼν εὐφῶν τόπον, ᾧ συνέβαινε κατὰ μὲν τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ περιέχεσθαι, τὸ δὲ λοιπὸν ἔλκεσιν ἡσφαλισθαι καὶ τέλμασιν.

XLVII. Ὁ δὲ Μόλων συνελὼν τὸ γεγονός ἐξαπέστειλε τοὺς ἰππεῖς, ὡς κωλύσων τοὺς ἔτι διαβαίνοντας βραδίως, καὶ συντρίψων τοὺς ἤδη διαβεβηκότας. (2) Οἱ καὶ συνεγγίσαντες τοῖς περὶ τὸν Ξενοίταν, διὰ τὴν ἄνοιαν τῶν τόπων οὐ προσεδέοντο τῶν πολεμίων· αὐτοὶ δ' ὑπ' αὐτῶν βαπτίζομενοι, καὶ καταδύνοντες ἐν τοῖς τέλμασιν, ἀρχιστοὶ μὲν ἦσαν ἅπαντες, πολλοὶ δὲ καὶ διεφθάρησαν αὐτῶν. (3) Ὁ δὲ Ξενοίτας, πεπεισμένος, ἐκ πλῆσιδι, μεταβαλεῖσθαι τὰς τοῦ Μόλωνος πρὸς αὐτὸν δυνάμεις, προελθὼν παρὰ τὸν ποταμὸν, καὶ συνεγγίσας, παρεστρατοπέδευσε τοῖς ὑπεναντίοις. (4) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτων ὁ Μόλων, εἴ τε καὶ στρατηγῆματος χάριν, εἴ τε καὶ διαπιστήσας ταῖς δυνάμεσι, μή τι συμβῇ τῶν ὑπὸ τοῦ Ξενοίτου προσδοκωμένων, ἀπολιπὼν ἐν τῇ χάρακι τὴν ἀποσκευὴν, ἀνέβη νυκτὸς, καὶ προῆγε, σύντονον ποιοῦμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Μηδίας. (5) Ὁ δὲ Ξενοίτας, ὑπολαβὼν πεφευγῆναι τὸν Μόλωνα καταπεπληγμένον τὴν ἔρῃον αὐτοῦ, καὶ διαπιστοῦντα ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ δυνάμεσι, τὸ μὲν πρῶτον ἐπιστρατοπεδεύσας κατελάβετο τὴν τῶν πολεμίων παρεμβολήν, καὶ διεπεραίου πρὸς αὐτὸν τοὺς ἰδίους ἰππεῖς καὶ τὰς τούτων ἀποσκευὰς ἐκ τῆς Ζεύξιδος παρεμβολῆς. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα συναθροίσας παρεκάλει τοὺς πολλοὺς, θαρβεῖν, καὶ καλὰς ἐλπίδας ἔχειν ὑπὲρ τῶν ὄλων, ὡς πεφευγὸς τοῦ Μόλωνος. (7) Ταῦτα δ' εἰπὼν, ἐπιμελεῖσθαι παρήγγειλε καὶ θεραπεύειν αὐτοὺς ἅπασιν, ὡς ἐκ ποδὸς ἀκολουθήσων πρῶτ' τοῖς ὑπεναντίοις.

XLVIII. Οἱ δὲ πολλοὶ, κατατεθαβήκότες, καὶ παντοδαπῆς ἐπιληημένοι χορηγίας, ὥρμησαν πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ μέθην, καὶ τὴν ταῖς τοιαύταις ὁρμαῖς παρεπομένην βραθυμίαν. (2) Ὁ δὲ Μόλων διανύσας ἱκανόν τινα τόπον, καὶ δειπνοποιήσάμενος, παρῆν ἐξ ὑποστροφῆς καὶ καταλαβὼν ἐβρίμμενος καὶ μεθύοντας πάντας, προσέβαλε τῇ χάρακι τῶν πολεμίων ὑπὸ τὴν ἐωθινήν. (3) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ξενοίταν, ἐκπλαγέντες ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι διὰ τὸ παράδοξον, ἀδυνατοῦντες δὲ τοὺς πολλοὺς ἐγείρειν διὰ τὴν κατέγουσαν αὐτοὺς μέθην, αὐτοὶ μὲν ἀλόγως ὁρμήσαντες εἰς τοὺς πολεμίους διεφθάρησαν· (4) τῶν δὲ κοιμωμένων οἱ μὲν πλείους ἐν αὐταῖς

flumen vellet, nihil quidem eorum, quæ in eam rem desiderantur, præparabat (ex quo factum, ut quod ostendebatur inceptum, Molonem nihil moraretur): (10) verum navigia undique cogebat, instruebatque, et in eo plurimum studii ponebat. (11) Deinde ex universo exercitu fortissimos quosque equites peditesque legit, ac relictis ad tuitionem castrorum Zeuxide et Pythiada, decem fere millia passuum infra Molonis castra silentio noctis progressus; (12) postquam sine periculo navibus impositas copias trajecisset, nocte eadem, opportunum castris locum cepit, qui hostibus imminabat, ibique consedit; cinctus maximam partem a fluvio, in reliquo vero circuitu paludes et lacunas cœnosas pro munimento habens.

XLVII. Molo, re intellecta, equitatum in hostem mittit, qui partim transitu impediret eos qui priores sequerentur, partim jam transgressos concideret. (2) Sed ad conficiendos ipsos hos equites, ubi Xenœtæ appropinquarunt, nihil hostium manibus erat opus: quippe, propter locorum ignorationem ipsi sese mergentes, et in palustres voragines præcipitantes, cum ad pugnam facti sunt omnes inutiles, tum etiam multi interierunt. (3) Jam vero Xenœtas, pro certo habens, si propius accederet, defecturas ad se Molonis copias, propter oram fluminis instituto itinere, hosti proximus metatur castra. (4) Ibi tum Molo, sive ut imperatoria arte hostem falleret, sive militi sui fidem suspectans, illudque ipsum metuens, quod sperabat Xenœtas, impedimenta omnia relinquens in castris, per noctis tenebras profectus, Mediam versus ire contendit. (5) Xenœtas, fugere Molonem ratus, cum sui adventus metu, tum propter suspiciones de proprii exercitus fide, castra primo hostium aggreditur occupatque; tum equites cum suis impedimentis e castris Zeuxidis transmitti ad se imperat. (6) Deinde, concione advocata, considerare jubet multitudinem, et de summa re optime sperare: jam enim aufugisse Molonem. (7) His dictis, monet omnes, ut corpora sedulo curent: e vestigio namque se summo mane hostes insecturum.

XLVIII. Xenœtæ milites, fiducia pleni et comœtibibus omne genus abundantes, epulis vinoque indulgent, et illi socordię, quæ talem animorum habitum solet comitari. (2) At Molo, satis magnum viæ spatium emensus cœnatusque, rursus itinere converso advolat: hostesque palatos atque ebrios nactus, castra illorum prima luce invadit. (3) Xenœtas, inopinati casus novitate defixus, quum milites crapulam edormientes somno excitare non posset, temere in hostem irruens, perit. (4) Cubantium vero pars major

ταῖς στιβάσι κατεκόπησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ῥιπτοῦντες ἑαυτοὺς εἰς τὸν ποταμὸν, ἐπειρῶντο διαβαίνειν πρὸς τὴν ἀντίπερα στρατοπεδεῖαν· οὐ μὴν ἀλλ' οἱ πλείους καὶ τούτων ἀπώλυντο. (5) Καθόλου δὲ ποικίλη τις ἦν ἀκρίσια περὶ τὰ στρατόπεδα καὶ κυδοιμός· πάντες γὰρ ἐκπλαγεῖς καὶ περιδεεῖς ἦσαν. (6) Ἄμα δὲ καὶ τῆς ἀντίπερα παρεμβολῆς ὑπὸ τὴν ὄψιν οὖσης ἐν πάνυ βραχεῖ διαστήματι, τῆς μὲν τοῦ ποταμοῦ βίας καὶ δυσχρηστίας ἐξελανθάνοντο διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν πρὸς τὸ σώζεσθαι. (7) Κατὰ δὲ τὴν παράστασιν καὶ τὴν ὁρμὴν τὴν πρὸς σωτηρίαν, ἐξρίπτουν ἑαυτοὺς εἰς τὸν ποταμὸν, ἐνέισαν δὲ καὶ τὰ ὑποζύγια σὺν ταῖς ἀποσκευαῖς· (8) ὥς τοῦ ποταμοῦ κατὰ τινα πρόνοιαν αὐτοῖς συνεργήσαντος, καὶ διακομιζόντος ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ἀντίπερα κειμένην στρατοπεδεῖαν. (9) Ἐξ ὧν συνέβαινε, τραγικὴν καὶ παρηλλαγμένην φαίνεσθαι τοῦ βέουματος τὴν φαντασίαν· ὥς ἂν ὁμοῦ τοῖς νηχομένοις φερομένων ἵππων, ὑποζυγίων, ὄνων, νεκρῶν, ἀποσκευῆς παντοδαπῆς. (10) Μόλων δὲ, καὶ κυριεύσας τῆς τοῦ Ξενοῖτου παρεμβολῆς, καὶ μετὰ ταῦτα διαβάς τὸν ποταμὸν ἀσφαλῶς, ἅτε μηδενὸς κωλύοντος, διὰ τὸ φυγεῖν τὴν ἐφοδὸν αὐτοῦ καὶ τοὺς περὶ τὸν Ζεῦξιν, ἐγκρατὴς γίγνεται καὶ τῆς τούτων στρατοπεδεῖας. (11) Συντελεσάμενος δὲ τὰ προειρημένα, παρῆν μετὰ τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὴν Σελεύκειαν. (12) Παραλαβὼν δὲ καὶ ταύτην ἐξ ἐφόδου διὰ τὸ πεφευγῆναι τοὺς περὶ τὸν Ζεῦξιν, ἅμα δὲ τούτοις τὸν Διομέδοντα τὸν ἐπιστάτην τῆς Σελεύκειας· λοιπὸν ἤδη προάγων ἀκονιτὶ κατεστρέφετο τὰς ἄνω σατραπείας. (13) Γενόμενος δὲ κύριος τῆς τε Βαβυλωνίας, καὶ τῆς περὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλατταν, ἤκε πρὸς Σοῦσα. (14) Τὴν μὲν οὖν πόλιν ἐξ ἐφόδου καὶ ταύτην κατέσχε· τῇ δ' ἄκρᾳ προσβολὰς ποιούμενος, οὐδὲν ἦνυε, τῷ φθάσαι Διογένην τὸν στρατηγὸν εἰς αὐτὴν παρεισπεσόντα. (15) Διὸ καὶ ταύτης μὲν τῆς ἐπιβολῆς ἀπέστη· καταλιπὼν δὲ τοὺς πολιορκήσαντας, κατὰ τὸ συνεχὲς ἀνέβηκε, καὶ κατῆρε μετὰ τῆς δυνάμεως πάλιν εἰς Σελεύκειαν, τὴν ἐπὶ τῷ Τίγριδι. (16) Πολλὴν δὲ ποιησάμενος τὴν ἐπιμέλειαν ἐνταῦθα τοῦ στρατοπέδου, καὶ παρακάλεσας τὸ πλῆθος, ὥρμησε πρὸς τὰς ἐξῆς πράξεις· καὶ τὴν μὲν Παραποταμίαν μέχρι πόλεως Εὐρώπου κατέσχε, τὴν δὲ Μεσσοποταμίαν ἕως Δούρων. (17) Ἀντίοχος δὲ, τούτων αὐτῷ προσπεσόντων, ὥς ἐπάνω προείπον, ἀπογνοὺς τὰς κατὰ Κολίην Συρίαν ἐλπίδας, ὥρμησε πρὸς ταύτας τὰς ἐπιβολάς.

XLIX. Ἐν ᾧ καιρῷ πάλιν ἀθροισθέντος τοῦ συνεδρίου, καὶ κελεύσαντος λέγειν τοῦ βασιλέως ὑπὲρ τοῦ πῶς δεῖ χρῆσθαι ταῖς ἐπὶ τὸν Μόλωνα παρασκευαῖς, αὖθις τοῦ Ἐπιγένους καταρξαμένου, καὶ λέγοντος περὶ τῶν ἐνεστώτων· (2) ὥς ἔδει μὲν πάλαι μὴ μέλλειν κατὰ τὴν αὐτοῦ συμβουλίαν, πρὸ τοῦ τηλικαῦτα προτερήματα λαβεῖν τοὺς ἐχθρούς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νῦν ἔτι, φάσκοντος, δεῖν ἐγχεσθαι τῶν πραγμάτων· (3) πάλιν Ἑρμείας ἀκρίτως καὶ προπετῶς ἐξοργισθεὶς, ἤρξατο λοιδορεῖν τὸν εἰρημένον. (4) Ἄμα δὲ φορτικῶς μὲν

in ipsis stramentis obruncatur : reliqui, in flumen desilientes, trajicere ad posita ex adverso castra contendebant; at horum quoque pauci pestem effugerunt. (5) Varium enimvero multiplicemque cerneret per universum exercitum errorem, trepidationem ac tumultum : omnes enim miraculo attoniti perterritique erant. (6) Simul, quia ob oculis alterius ripae castra habebant, modico admodum intervallo distantia, amnis violentiam et difficultatem ac periculum obliviscebantur : tanta erat evadendi cupiditas. (7) Ea porro alienatio mentis, et is impetus erat ad quaerendam salutem, ut et se ipsos in amnem praecipites darent, et jumenta etiam cum sarcinis eodem immitterent : (8) non secus ac si providentia quadam fluvius ipsos foret adjutus, et sine periculo ad castra ulteriora transportatus. (9) Itaque miserabilis omnino et insolens facies tunc amnis erat : cum una inter nantes fluitaret equi, jumenta, arma, cadavera, et omnis generis supellex. (10) Molo, Xenox castris positus, ac deinde fluvio impune trajecto (quippe erat nemo qui velaret; nam Zeuxis, ut ingruenti hosti anleverteret, in fugam sese conjecerat), etiam altera castra occupat. (11) Quibus rebus confectis, Seleuciam cum exercitu celeriter advenit. (12) Hac quoque impetu primo capta, quoniam Zeuxis aufugerat, et una cum illo Diomedon Seleuciae ipsius praefectus, de cetero jam progrediens, nullo sive labore sive periculo superiores provincias in potestatem redegit. (13) Subacta autem Babyloniae praefectura, et item ea quae est ad mare Rubrum, Susa contedit. (14) Et urbem quidem hanc pariter e vestigio cepit : arcem vero adortus, frustra fuit; praeverterat enim ipsum dux Diogenes, et in eam se conjecerat. (15) Quamobrem hoc incepto abstinens, relictis qui arcem obsidione premerent, ipse protinus castra inde movet, ac Seleuciam ad Tigrim repetit. (16) Ibi summa cura refocillato milite, multitudinem adhortatus, ad reliqua sua consilia exsequenda perrexit. Et Parapotamiam quidem usque ad Europum urbem occupat; Mesopotamiam vero, usque ad Dura. (17) Quibus de rebus postquam certior factus est Antiochus, sicut antea dicebamus, spei de Coele-Syria conceptae renuntians, ad bellum hoc omnem convertit impetum.

XLIX. Eo tempore convocato iterum concilio, quam dicere quemque rex jussisset, qua ratione bellum adversus Molonem esset apparandum; rursus sermonem ea de re auspicatus Epigenes, ait : (2) oportuisse quidem jam ante, usos consilio quod ipse dederat, non cunctari, priusquam tantum incrementi res hostium cepissent; hortari tamen etiam nunc, ut in ejus belli curam rex incumberet. (3) Quae simul ac ille profatus est, rursus Hermeas inconsiderate, praecipiti ira elatus, in Epigenem convicia jacere incipit; (4) simul, suas ipsius laudes odiose praedicare;

αὐτὸν ἐγκωμιάζων, ἀστόχους δὲ καὶ ψευδεῖς ποιοῦμενος κατηγορίας Ἐπιγένους, μαρτυρούμενος δὲ τὸν βασιλέα, μὴ παριδεῖν οὕτως ἀλόγως, μὴδ' ἀποστῆναι τῶν περὶ Κοίτης Συρίας ἐλπίδων· (5) προσέκοπτε μὲν τοῖς πολλοῖς, εὐτεὶ δὲ καὶ τὸν Ἀντίοχον, μόλις δὲ κατέπαυσε τὴν ἀψιμαχίαν, πολλὴν ποιησαμένου τοῦ βασιλέως σπουδὴν εἰς τὸ διαλύειν αὐτούς. (6) Δόξαντος δὲ τοῖς πολλοῖς Ἐπιγένους ἀναγκαιότερα καὶ συμφορώτερα λέγειν, ἐκυρώθη τὸ διαβούλιον, στρατεύειν ἐπὶ τὸν Μόλωνα, καὶ τούτων ἔχεσθαι τῶν πράξεων. (7) Ταχὺ δὲ συνυπακριθεὶς καὶ μεταπεσὼν Ἑρμείας, καὶ φήσας, δεῖν ἅπαντας τὸ κριθῆν ἀπροφασίστως ποιεῖν, ἔτοιμος ἦν καὶ πολλὸς πρὸς ταῖς παρασκευαῖς.

L. Ἀθροισθεῖσιν δὲ τῶν δυνάμεων εἰς Ἀπάμειαν, καὶ τινος ἐγγενομένης στάσεως τοῖς πολλοῖς ὑπὲρ τῶν προσορεωμένων ὀφωνίων· (2) λαβὼν ἐπτοχόμενον τὸν βασιλέα, καὶ δεδιότα τὸ γεγονὸς κίνημα διὰ τὸν καιρὸν, ἐπηγγελατο διαλύσειν πᾶσι τὰς σιταρχίας, ἐὰν αὐτῷ συγχωρήσῃ, μὴ στρατεύειν μετ' αὐτῶν τὸν Ἐπιγένην. (3) Οὐ γὰρ οἷόν τ' εἶναι τῶν κατὰ λόγον οὐδὲν πράττεσθαι κατὰ τὴν στρατείαν, τηλικαύτης ἐν αὐτοῖς ὀργῆς καὶ στάσεως ἐγγεγεννημένης. (4) Ὁ δὲ βασιλεὺς δυσχερῶς μὲν ἤκουσε, καὶ περὶ παντὸς ἐποίητο σπουδάζων, δὲ τὴν ἐμπειρίαν τῶν δουλεμικῶν, συστρατεύειν αὐτῷ τὸν Ἐπιγένην· (5) περιεχόμενος δὲ καὶ προκατειλημμένος οἰκονομίαις καὶ φυλακαῖς καὶ θεραπαίαις ὑπὸ τῆς Ἑρμείου κακοσθείας, οὐκ ἦν αὐτοῦ κύριος. Διὸ καὶ τοῖς παροῦσιν εἰκὼν, συνεχώρησε τοῖς ἀξιουμένοις. (6) Τοῦ δ' Ἐπιγένους κατὰ τὸ προσταχθὲν ἀναχωρήσαντος εἰς Ἀπάμειαν, οἱ μὲν ἐν τῷ συνεδρίῳ κατεπλάγχθησαν τὸν φόβον· (7) αἱ δὲ δυνάμεις, τυχοῦσαι τῶν ἀξιουμένων, ἐκ μεταβολῆς εὐνοικῶς διέκιντο πρὸς τὸν αἰτίον τῆς τῶν ὀφωνίων διορθώσεως, πλὴν τῶν Κυρρήστων. (8) Οὗτοι δ' ἐστασίασαν, καὶ, σχεδὸν εἰς ἑξακισχιλίους ὄντες τὸν ἀριθμὸν, ἀπέστησαν, καὶ πολλὰς δὴ τινὰς ἀηδίας ἐπὶ χρόνον ἱκανὸν παρέσχον· τέλος δὲ μάχῃ κρατηθέντες ὑπὸ τινος τῶν τοῦ βασιλέως στρατηγῶν, οἱ μὲν πλεῖστοι διεφθάρησαν, οἱ δὲ περιλειφθέντες παρέδωκαν ἑαυτούς εἰς τὴν τοῦ βασιλέως πίστιν. (9) Ὁ δ' Ἑρμείας τοὺς μὲν φίλους τοῦ βασιλέως διὰ τὸν φόβον, τὰς δὲ δυνάμεις διὰ τὴν εὐχρηστίαν ὑφ' ἑαυτὸν πεποιημένος, ἀναζητῶν προῆγε μετὰ τοῦ βασιλέως. (10) Περὶ δὲ τὸν Ἐπιγένην πρᾶξιν συνεστήσατο τοιαύτην, λαβὼν συνεργὸν τὸν ἀκροφύλακα τῆς Ἀπαμείας Ἀλεξίν. (11) Γράψας γὰρ ὡς παρὰ Μόλωνος ἀπεσταλμένην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἐπιγένην, πείθει τινὰ τῶν ἐκείνου παίδων, ἑλπίσι μεγάλας ψυγαγωγῆσας, εἰσενέγκαντα πρὸς τὸν Ἐπιγένην, καταμῖξαι τὴν ἐπιστολὴν τοῖς ἐκείνου γράμμασιν. (12) Οὗ γινομένου, παρῆν εὐθέως Ἀλεξίς, καὶ διηρώτα τὸν Ἐπιγένην, μή τινὰς ἐπιστολάς κακώμεται παρὰ τοῦ Μόλωνος. (13) Τοῦ δὲ ἀπειπαμένου, πικρῶς ἔρευνᾷν ἤτει. Ταχὺ δὲ παρεισθλὼν εὔρε τὴν ἐπιστολὴν. Ἡ χρησάμενος ἀφορμῇ, παραχρῆμα τὸν Ἐπιγένην ἀπέκτεινε. (14) Οὗ συμ-

illum vero parum probabilibus ac falsis accusationibus onerare; tum regem contestans obsecrare, ne tam imprudenter Coelen-Syriam insuper haberet, aut spem ejus recipiendae abjiceret. (5) Quibus sermonibus et ceteros offendit, et ipsi quoque Antiocho fuit molestus: quo summa vi conitante ut hos inter se conciliaret, vix tandem jurgandi finem Hermeas fecit. (6) Probata plurimorum consensu Epigenis sententia, ut magis necessaria et utiliora suadentis, decretum est, bellum contra Molonem gerendum esse, ejusque negotii curam ante omnia esse habendam. (7) Ibi tum Hermeas totum sese ad sententiam aliorum componere, fierique repente alius: et quum diceret, oportere, ut quod semel statutum sit, omnibus amputatis excusationibus cuncti exsequantur, ad bellum apparandum alacrem se praebebat, multusque in eo erat.

L. Copiis Apameae congregatis, exorto inter militare turbam seditious alicujus principio, propter reliqua stipendiorum non depensa: (2) Hermeas regem nactus, eo motu, qui tempore adeo alieno erat excitatus, consternatum metuque perculsum, recepit ei, quidquid de stipendiis militi deberetur, id omne se exsoluturum, si modo concederet sibi rex, ne huic expeditioni interesset Epigenes: (3) nihil enim administrari posse recte et uti par est in hoc bello, postquam tanta ira ipsos atque discordia incessisset. (4) Rex invitus ille quidem haec audivit, qui magni aestimabat comitem se habere in hac expeditione Epigenem, virum propter rei bellicae peritiam sibi carum: (5) verum ille, vario astu circumventus Hermeae, qui suppeditando pecunias, circumsedendo, officiis prosequendo, prorsus obstrictum sibi eum habebat, sui juris non erat. Itaque praesenti concedens necessitati, hujus petitioni adnuit. (6) Et Epigenes quidem, ut jussus est, Apameam [hiematum] abiit. At qui regis concilium participabant, metuere omnes invidiam. (7) Exercitus e contrario, postulata sua consecutus, mutatis animis, studium ac favorem in persoluti stipendii auctorem inclinavit. (8) Soli Cyrrhaestae idem ceteris non fecerunt: sed, facta seditione, numero ad sex millia, defecerunt, et multas per satis longum tempus molestias regi exhibuerunt, donec victi tandem ab aliquo e regis ducibus, plerique perierunt; qui superfuerunt cladi, in fidem regis sese permiserunt. (9) Hermeas, postquam amicos quidem regis, terrendo, milites vero, commoda eorum procurando, fecisset sibi obnoxios, signis notis, una cum Antiocho pergit ire. (10) Adversus Epigenem vero porro dolum huiusmodi est commentus, opera usus Alexidis, qui Apameae custos erat arcis. (11) Hic quum epistolam scripsisset, tamquam a Molone ad Epigenem missam, corrupto quodam illius puero, ingentium bonorum pollicitatione, persuadet ei, ut acceptam epistolam in domum Epigenis inferret, ac ceteris illius chartis immisceret. (12) Quod ut factum, adest extemplo Alexis: qui Epigenem interrogat, num literarum aliquid a Molone acceperit? (13) Quod quum ille negaret, acerbis verbis Alexis, ut inquirendi copia sibi detur, postulat: ingressusque, mox invenit epistolam. Eo igitur praetextu usus, Epigenem sine mora occidit. (14) Quo scelere admissio, regi quidem per-

θάντος, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐπέστη δίκαιως ἀπολωλέναι τὸν Ἐπιγένην· οἱ δὲ περὶ τὴν αὐλὴν ὑπώπτευνον μὲν τὸ γεγὸνός, ἦγον δὲ τὴν ἡσυχίαν διὰ τὸν φόβον.

LI. Ἀντίοχος δὲ, παρὰ γενόμενος ἐπὶ τὸν Εὐφράτην, καὶ προσαναλαβὼν τὴν δύναμιν, αὖθις ἐξώρμα· καὶ διανύσας εἰς Ἀντιόχειαν τὴν ἐν Μυρδονίᾳ περὶ τροπὰς χειμερινὰς, ἐπέμεινε, θέλων ἀποδέξασθαι τὴν ἐπιφορὰν καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ χειμῶνος. (2) Μείνας δὲ περὶ τετταράκοντα ἡμέρας, προῆγεν εἰς Λίβαν. (3) Ἀποδοθέντος δ' ἐκέισε διαβουλίου, ποίᾳ δεῖ προάγειν ὁδῶ ἐπὶ τὸν Μόλωνα, καὶ πῶς καὶ πότεν κεχρῆσθαι ταῖς εἰς τὰς πορείας χορηγίαις (ἐτύγχανε γὰρ ὁ Μόλων ἐν τοῖς περὶ Βαβυλῶνα τόποις ὑπάρχων), (4) Ἑρμείᾳ μὲν ἐδόκει, παρὰ τὸν Τίγριν ποιῆσθαι τὴν πορείαν, προβαλλομένους τοῦτόν τε καὶ τὸν Λύκον ποταμὸν καὶ τὸν Κάπρον. (5) Ζεῦσις δὲ, λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀπώλειαν τὴν τοῦ Ἐπιγένους, τὰ μὲν ἡγωνία λέγειν τὸ φαινόμενον, τὰ δὲ, προδήλου τῆς ἀγνοίας οὐσης τῆς κατὰ τὸν Ἑρμείαν, μόλις ἐθάρρῃσε συμβουλεύειν, ὅτι διαβατέον εἴη τὸν Τίγριν· (6) ἀπολογιζόμενος τὴν τε λοιπὴν δυσχέρειαν τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν πορείας, καὶ διότι δέοι, διανύσαντας ἱκανοὺς τόπους, μετὰ ταῦτα διελθόντας ὁδὸν ἐρημον ἡμερῶν ἕξ, παραγενέσθαι πρὸς τὴν Βασιλικὴν Διώρυχα καλουμένην· (7) ἥς προκαταληφθείσης ὑπὸ τῶν πολέμιων, ἀδύνατον μὲν γενέσθαι τὴν διάβασιν αὐτῆς, ἐπισφαλῆ δὲ προφανῶς τὴν διὰ τῆς ἐρήμου πάλιν ἀποχώρησιν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐσομένην ἔνδειαν τῶν ἐπιτηδείων. (8) Ἐκ δὲ τοῦ διαβῆναι τὸν Τίγριν, προδήλον μὲν ἀπεδείκνυε τὴν μετάνοιαν καὶ πρόσκλισιν τῷ βασιλεῖ, τῶν κατὰ τὴν Ἀπολλωνιάτιν χώραν ὄχλων, διὰ τὸ καὶ νῦν αὐτοὺς μὴ κατὰ προαίρεσιν, ἀνάγκη δὲ καὶ φόβῳ ποιεῖν Μόλωνα τὸ προσταττόμενον· (9) πρόδηλον δὲ τὴν δαψιλείαν τῶν ἐπιτηδείων τοῖς στρατοπέδοις, διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας. (10) Τὸ δὲ μέγιστον, ἀπέφαινε διακλεισθησόμενον τὸν Μόλωνα τῆς εἰς τὴν Μηδίαν ἐπανόδου, καὶ τῆς ἐξ ἐκείνων τῶν τόπων ἐπαρκειας· (11) ἐξ ὧν ἀναγκασθῆσθαι διακινδυνεύειν αὐτὸν, ἢ, μὴ θέλοντος τοῦτο ποιεῖν ἐκείνου, μεταβλέσθαι τὰς δυνάμεις τάχως πρὸς τὰς τοῦ βασιλέως ἐλπίδας.

LII. Κριθείσης δὲ τῆς τοῦ Ζεῦξιδος γνώμης, παραυτίκα διελόντες τὰς δυνάμεις εἰς τρία μέρη, κατὰ τριτοὺς τόπους τοῦ ποταμοῦ διεπεραίου τὸ πλῆθος καὶ τὰς ἀποσκευάς. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα ποιησάμενοι τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Δούρων, ταύτης μὲν τῆς πόλεως ἔλυσαν ἐξ ἐφόδου τὴν πολιορκίαν· ἐτύγχανε γὰρ ὑπὸ τίνος τῶν τοῦ Μόλωνος ἡγεμόνων πολιορκουμένη. (3) Χρησάμενοι δὲ κατὰ τὸ συνεχές ἐντεῦθεν ταῖς ἀναζυγαῖς, ὁδοαῖοι τὸ καλούμενον Ὀρεικὸν ὑπερέβαλον, καὶ κατῆραν εἰς Ἀπολλωνίαν. (4) Μόλων δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, πυθόμενος τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν, καὶ διαπιστῶν τοῖς περὶ τὴν Σουσιανὴν καὶ Βαβυλωνίαν ὄχλοις, διὰ τὸ προσφάτως καὶ παραδόξως αὐτῶν ἔγκρατὴς γεγονέναι, φοβούμενος δὲ καὶ τῆς εἰς Μηδίαν ἐπανόδου μὴ

suadetur, ex justa causa fuisse interitum Epigenem: at proceres ejus aulae, etsi metu se continuerunt ne quid moverent, rem tamen suspectam habebant.

LI. Antiochus ut ad Euphratem ventum, assumtis viribus quae ibi erant, ulterius statim progreditur. Quumque Antiochiam in Mygdonia circa brumam pervenisset, donec desæviret quae tum ingruerat hiems, ibi substitit: (2) indeque profectus quadragesimo post die, Libam venit. (3) Eo loci rege suos consulente, qua via adversus Molonem esset pergendum, et quomodo, et unde agmini possent necessaria subministrari: erat enim Molo in tractibus Babyloniae vicinis; (4) censebat Hermeas, secundum Tigrin esse progrediendum, ita ut pro munimento exercitui essent tum hic, tum alii duo amnes, Lycus et Capros. (5) At Zexis, etsi, quo minus libere suam proferret sententiam, trisismo Epigenis exitu, quem ob oculos sibi ponebat, tenebatur, tamen, quoniam cum manifesto errore erat conjunctum quod dabatur ab Hermea consilium, egre tandem pro sententia dicere est ausus, Tigrim omnino esse trajiciendum. (6) Simul tum difficultates alias exponit, quas experturi essent, si propter flumen iter instituerent; tum hanc in primis commemorat, quod oporteret eos, post confectum viae spatium satis magnum, post habitum deinceps iter dierum sex per terram desertam, ad Regiam Fossam, quae dicitur, pervenire: (7) quam si hostes praecoccupassent, nulla ratione trajicere essent valituri: atque ita retrogrediendum tunc fore per deserta loca, quod sine manifesto periculo fieri non posset, quum praesertim penuria rerum omnium forent laboraturi. (8) Contra, si Tigrim trajicerent, nequaquam dubitandum esse asserebat, quin Apolloniatis regionis incolae, poenitentia ducti, ad regem sint inclinaturi; qui nunc quoque non voluntate, sed necessitate ac metu, Moloni sint dicto audientes: (9) neque porro ambigendum esse, quin omni genere commeatuum exercitus esset abundaturus, propter soli ubertatem. (10) Postremo (id quod ipse omnium esse maximum contendebat), Molonem ea ratione reditu in Mediam, et commeatibus ex illis regionibus, iri interclusum; (11) atque ita ad decernendum praelio coactum iri, aut, si pugnam detrectaret, sine mora copias ejus universas, mutatis animis, ad spes regis esse respecturas.

LII. Zeuxidis comprobata sententia, confestim exercitu trifariam diviso, tribus locis copias cum impedimentis flumen trajecerunt. (2) Deinde Dura versus profecti, eam urbem, quae a duce quodam Molonis tenebatur obsessa, primo impetu obsidione liberarunt. (3) Postea quum diebus singulis castra moverent, octavo die, Oricum, quem vocant, montem superarunt, et Apolloniam pervenerunt. (4) Eodem tempore Molo, regis adventu cognito, quia Sasiae et Babyloniae populis, recens a se et inopinata victoria subactis parum fidebat, ad haec metuebat, ne reditu in Mediam prohiberetur, Tigrim ponte statuit jungere,

διαλεισθῇ, διέγνω ζευγνύειν τὸν Τίγριν, καὶ διαδιβά-
ζειν τὰς δυνάμεις· (5) σπεύδων, εἰ δύναιτο, προκατα-
λαβέσθαι τὴν τραχείαν τῆς Ἀπολλωνιάτιδος, διὰ τὸ
πιστεύειν τῷ πλήθει τῶν σφενδονητῶν τῶν προσαγο-
ρευομένων Κυρτίων. (6) Πράξας δὲ τὸ κριθέν, ταχέϊαν
ἐποιεῖτο καὶ σύντονον τὴν πορείαν. (7) Ἄμα δὲ τοῦ τε
Μόλων συνάπτοντος τοῖς προειρημένοις τόποις, καὶ
τοῦ βασιλέως ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας ὁρμήσαντος μετὰ πά-
σης δυνάμειος, συνέβη τοὺς ὑπ' ἀμφοτέρων προαποστα-
λέντας εὐζώνους ἅμα συμπεσεῖν ἐπὶ τινὰς ὑπερβολάς.
(8) Οἱ τὸ μὲν πρῶτον συνεπλέκοντο, καὶ κατεπεύραζον
ἀλλήλων· ἐν δὲ τῷ συνάψαι τὰς παρ' ἀμφοῖν δυνάμεις,
ἀπέστησαν· καὶ τότε μὲν ἀναχωρήσαντες εἰς τὰς ἰδίας
παρεμβολάς, ἐστρατοπέδευσαν τετταράκοντα σταδίου
ἀπ' ἀλλήλων διεστώτες. (9) Τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομέ-
νης, συλλογισάμενος ὁ Μόλων, ὡς ἐπισηφίης γίνεταί
καὶ δύσχερστος τοῖς ἀποστάταις πρὸς τοὺς βασιλεῖς ὁ
μεθ' ἡμέραν καὶ κατὰ πρόσωπον κίνδυνος, ἐπεβάλετο
νυκτὸς ἐγχειρεῖν τοῖς περὶ τὸν Ἀντίοχον. (10) Ἐπιλέ-
ξας δὲ τοὺς ἐπιτηδειοτάτους καὶ τοὺς ἀκμαϊοτάτους ἐκ
παντὸς τοῦ στρατοπέδου, περιήει κατὰ τινὰς τόπους,
θέλων ἐξ ὑπερδεξίου ποιήσασθαι τὴν ἐπίθεσιν. (11)
Γινούσ δὲ, κατὰ τὴν πορείαν δέκα νεανίσκους ἀθρόους
ἀπακχωρηκότας πρὸς τὸν Ἀντίοχον, ταύτης μὲν τῆς
ἐπινοίας ἀπέστη. (12) Ταχὺ δ' ἐκ μεταβολῆς ποιησά-
μενος τὴν ἀποχώρησιν, καὶ παραγενόμενος εἰς τὸν ἐαυ-
τοῦ χάρακα περὶ τὴν ἐωθινήν, πᾶν τὸ στρατόπεδον
ἐνέκλησε θυρόβου καὶ ταραχῆς. (13) Δείσαντες γὰρ ἐκ
τῶν ὑπῶν οἱ κατὰ τὸν χάρακα διὰ τὴν τῶν προσόντων
ἐφόδον, μικροῦ δεῖν ἐξέπεσον ἐκ τῆς παρεμβολῆς. (14)
Μόλων μὲν οὖν, καθόσον ἐδύνατο, κατεπράυνε τὴν γε-
γεννημένην ἐν αὐτοῖς ταραχήν.

LIII. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔτοιμος ὢν πρὸς τὸν κίνδυνον,
ἅμα τῷ φωτὶ τὴν δύναμιν ἐκίνει πᾶσαν ἐκ τοῦ χάρακος.
(2) Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ δεξιοῦ κέρας ἔταξε πρῶτους τοὺς
ζυστοφόρους ἵππεῖς, ἐπιστήσας Ἄρδον, κεκριμένον ἄνδρα
περὶ τὰς πολεμικὰς πράξεις. (3) Τούτοις δὲ παρέθηκε
τοὺς συμμαχικοὺς Κρήτας· ὧν εἶχοντο Γαλάται Τεκτό-
σχαες. Παρὰ δὲ τούτους ἔθηκε τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος
ξένους καὶ μισθοφόρους, οἷς ἐχόμενον παρενέβαλε τὸ
τῆς φάλαγγος σύστημα. (4) Τὸ δ' εὐώνυμον κέρας
ἐπέδωκε τοῖς Ἑταίροις προσαγορευομένοις, οὓσιν ἱπ-
πεῦσι. Τὰ δὲ θηρία πρὸ τῆς δυνάμειος ἐν διαστήμασι
κατίσθησε, δέκα τὸν ἀριθμὸν ὄντα. (5) Τὰ δ' ἐπιτά-
γματα τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων ἐπὶ τὰ κέρατα μερί-
σας, κυκλῶν παρήγγειλε τοὺς πολέμιους, ἐπειδὴν συμ-
έσθωσι. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα παρεκάλεε τὰς δυνάμεις,
ἐπιπορευόμενος, διὰ βραχείων τὰ πρόποντα τοῖς καιροῖς.
Καὶ τὸ μὲν εὐώνυμον κέρας Ἑρμεία καὶ Ζεῦσιδι πα-
ρέθηκε, τὸ δὲ δεξιὸν αὐτὸς εἶχε. (7) Μόλων δὲ δύ-
σχερστον μὲν ἐποίησατο τὴν ἐξαγωγήν, ταραχῶδῃ δὲ
καὶ τὴν ἐκταξίν, διὰ τὴν ἐν τῇ νυκτὶ προγεγεννημένην
ἐξαγωγήν. (8) Οὐ μὴν ἀλλὰ τοὺς μὲν ἱππεῖς ἐφ' ἐκά-
τερον ἐμερίσατο κέρας, στοχαζόμενος τῆς τῶν ὑπεναν-

copias transmittere : (5) studens, si qua fieri posset, mon-
tana regionis Apolloniatis prior Antiocho occupare ; quod
in funditorum, qui Cyrtii nominantur, multitudine fiduciam
magnam poneret. (6) Ac mox, quod statuerat aggressus,
celeri contentoque itinere utebatur. (7) Quum autem tem-
pore eodem et Molo dictis locis appropinquaret, et rex
Apollonia cum omnibus viribus esset profectus, accidit,
ut, quæ utrimque fuerant præmissæ delectorum manus,
in quibusdam jugis sibi invicem occurrerent. (8) Hi primo
laccessere sese mutuo, ac pugnam conserere : sed deinde,
ubi utrorumque exercitus propius accesserunt, e conflictu
discedunt : ac tum quidem ad suos utrique reversi, quin-
que millium intervallo metantur castra. (9) Per noctis
silentium reputans Molo, quam periculosæ et ancipitis res
sit alæ, ut rebelles cum regibus suis interdiu et recta
fronte congrediantur, concubia nocte adoriendum sibi Antio-
chum esse censuit. (10) Delectos igitur ex omni suorum
numero fortissimos ac valentissimos occultis quibusdam
callibus circumducit, ut de superiore loco impetum in hos-
tem faceret. (11) Verum ubi cognovit, decem simul juve-
nes ex illo itinere ad regem transiisse, desistens ab hoc
incepto, eodem, unde erat profectus, repente iter intendit.
(12) Sub lucem primam in castra reversus, tumultu ac tre-
pidatione universum exercitum complevit. (13) Nam qui
fuerant intra vallum relictī, redeuntium adventu inter evi-
gilandum perterrefacti, tantum non e castris se proripue-
runt. (14) Et Molo quidem perturbationem hanc, quantum
ejus fieri poterat, sedare conabatur.

LIII. At Antiochus, ad dimicandum paratus, luce prima
copias omnes castris educit. (2) Igitur in dextro cornu
equites primo xystophoros locat, duce imposito Ardye, viro
in bellicis rebus egregia virtute cognito. (3) His proximos
admovet Cretenses socios : tum Tectosages Galatas. Deinde
ad horum latus applicuit peregrinos ex Græcia et mercena-
rios Græcos : juxta quos denique phalangitarum disposuit
corpus. (4) Lævum cornu equitibus dedit, quos Hæteros,
sive regis Socios appellant. Elephantos (ii erant numero
decem) ante aciem per intervalla collocavit. (5) Subsidia-
rias vero manus, qua peditum, qua equitum, in cornua di-
stribuit ; et, ut hostem, ubi semel inchoata pugna fuerit,
circumirent præcepit. (6) Ordines deinde interequitans,
paucis pro tempore militem est cohortatus. Lævum cornu
Hermæ et Zeuxidi tradidit ; ipse in dextro curabat. (7) At
Molo, propter consternationem animorum, quæ precedente
nocte in castris erat versata, parum ex usu militem educere,
confuse ac perturbate aciem struere. (8) Verumtamen, ad
formam aciei hostilis suas rationes accommodans, equites

τίων παρατάξωσι· τοὺς δὲ θυρεαφόρους καὶ Γαλάτας καὶ καθόλου τὰ βαρέα τῶν δπλων, εἰς τὸν μεταξὺ τόπον ἔθηκε τῶν ἱππέων. (9) Ἐτι δὲ τοὺς τοξότας καὶ σφενδονήτας, καὶ συλλήδον τὸ τοιοῦτον γένος, ἐκτὸς τῶν ἱππέων παρ' ἑκάτερα παρενέβαλε. (10) Τὰ δὲ δρεπανηφόρα τῶν ἀρμάτων, προσβάλετο τῆς δυνάμεως ἐν διαστάσει. (11) Καὶ τὸ μὲν εὐνύμνον κέρας Νεωλάω παρέδωκε τᾷδελεφῶ, τὸ δὲ δεξιὸν αὐτὸς εἶχε.

LIV. Μετὰ δὲ ταῦτα ποιησαμένων τῶν δυνάμεων τὴν ἐπαγωγὴν, τὸ μὲν δεξιὸν κέρας τοῦ Μόλωνος διέτῃρσε τὴν πίστιν, καὶ συνέβαλε τοῖς περὶ τὸν Ζεῦξιν ἐρρωμένους· τὸ δ' εὐνύμνον ἅμα τῷ συνίον εἰς ὄψιν ἔλθειν τῷ βασιλεῖ, μετεβάλετο πρὸς τοὺς πολεμίους. (2) Οὐ γνομένου, συνέβη τοὺς μὲν περὶ τὸν Μόλωνα διατραπῆναι, τοὺς δὲ τοῦ βασιλέως ἐπιβρωσθῆναι διπλασίως. (3) Ὁ δὲ Μόλων, συννοήσας τὸ γεγονός, καὶ πανταχόθεν ἤδη κυκλοῦμενος, λαβὼν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἐσομένας περὶ αὐτὸν αἰκίας, ἐν ὑποχείριος γένηται καὶ ζωγρεῖα ληφθῆ, προσήνεγκε τὰς χεῖρας ἑαυτοῦ. (4) Παραπλησίως δὲ καὶ πάντες οἱ κοινωνήσαντες τῆς ἐπιβολῆς, φυγόντες εἰς τοὺς οἰκίους ἕκαστοι τόπους, τὴν αὐτὴν ἐποίησαντο τοῦ βίου καταστροφὴν. (5) Ὁ δὲ Νεώλαος, ἀποφυγὼν ἐκ τῆς μάχης, καὶ παραγενόμενος εἰς τὴν Περσίδα πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν τοῦ Μόλωνος ἀδελφόν, τὴν μὲν μητέρα καὶ τὰ τοῦ Μόλωνος τέκνα κατέσφαξε· μετὰ δὲ τὸν τούτων θάνατον, ἐπικατέσφαξεν αὐτὸν, πείσας τὸ παραπλήσιον ποιῆσαι καὶ τὸν Ἀλέξανδρον. (6) Ὁ δὲ βασιλεὺς, διαρπάσας τὴν παρεμβολὴν τῶν πολεμίων, τὸ μὲν σῶμα τοῦ Μόλωνος ἀνασταυρῶσαι προσέταξε, κατὰ τὸν ἐπιφανέστατον τόπον τῆς Μηδίας. (7) Ὁ καὶ παραχρῆμα συνετέλεσαν οἱ πρὸς τοὺς τεταγμένοι. Διακομίσαντες γὰρ εἰς τὴν Καλλωνίτιν, πρὸς αὐταῖς ἀνεσταύρωσαν ταῖς εἰς τὸν Ζάγρον ἀναβολαῖς. (8) Μετὰ ταῦτα δὲ ταῖς δυνάμεσιν ἐπιτιμῆσας διὰ πλειόνων, καὶ δοὺς δεξιὰν, συνέστησε τοὺς ἀποκομιούντας αὐτοὺς εἰς Μηδίαν, καὶ καταστησομένους τὰ κατὰ τὴν χώραν. (9) Αὐτὸς δὲ καταβὰς εἰς Σελεύκειαν, καθίστατο τὰ κατὰ τὰς περὶ σατραπείας, ἡμέρως χρώμενος πᾶσι καὶ νουνεχῶς. (10) Ἑρμείας δὲ, τῇ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, ἐπέφερε μὲν αἰτίας τοῖς ἐν τῇ Σελεύκειᾳ, καὶ γιλοῖς ἐξημίον ταλάντοις τὴν πόλιν· ἐφυγάδευε δὲ τοὺς καλουμένους Ἀδειγάνας, ἀκρωτηριάζων δὲ καὶ φονεύων καὶ στρεβλῶν πολλοὺς διέφειρε τῶν Σελευκῶν. (11) Ὁ μολὶς βασιλεὺς, τὰ μὲν πειθὼν τὸν Ἑρμείαν, ἃ δὲ καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην χειρίζων, τέλος ἐπράυνε· καὶ κατέστησε τὴν πόλιν, ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα τάλαντα μόνον ἐπιτίμιον αὐτοὺς πραξάμενος τῆς ἀγνοίας. (12) Ταῦτα δὲ διοκῆσας, Διογένην μὲν στρατηγὸν ἀπέλιπε Μηδίας, Ἀπολλόδορον δὲ τῆς Σουσιανῆς. Τύχωνα δὲ, τὸν ἀρχιγγραμματοῦ τῆς δυνάμεως, στρατηγὸν ἐπὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλατταν τόπους ἐξαπέστειλε. (13) Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Μόλωνος ἀπόστασιν, καὶ τὸ διὰ ταῦτα

in cornu utrumque dividit, scutatos, et Galatas, et quod erat gravis armaturæ, medio inter equites loco statuit. (9) Præterea sagittarios, funditores, et id omne genus leviter armatorum, ultra equites ad dextram et sinistram circumfudit. (10) Falcatus currus ante aciem ex modico intervallo collocavit. (11) Sinistrum cornu Neolao fratri commisit, dextrum ipse tenuit.

LIV. Secundum hæc, cœpta est pugna committi: æ dextrum quidem Molonis cornu fidem constanter servavit, et cum Zeuxide acerrime conflixit. Lævum vero, simul æ in conspectum regis inter concurrendum venit, transitionem ad hostes fecit. (2) Quæ res, ut trepidationem ingentem exercitui Molonis attulit, sic regis copiis animorum robur duplicavit. (3) Molo, suorum transfugia animadvertens, quum prope jam undique cingeretur, animo repensatus cruciatus ac tormenta sibi parata si vivus in hostium potestatem veniret, manus sibi ipse intulit: (4) pariterque omnes, qui conjurationis participes fuerant, domum suam quisque concedunt, ibique similem exitum faciunt. (5) Neolaus quoque, ubi pugna evasit, et in Persidem ad Alexandrum Molonis fratrem pervenit, matrem et Molonis liberos obtulit: dein super mortuorum cadaveribus ipse se jugulat, postquam Alexandro persuasisset, ut ipso quoque idem faceret. (6) Rex direptis hostium castris, Molonis corpus loco totius Mediæ maxime conspicuo jussit in crucem tolli. (7) Et sine mora, quibus in negotium datum, rem sunt exsecuti: delictum namque cadaver in Chalonitidem regionem, eo loco in adscensu Zagri montis, cruci affixerunt. (8) Secundum hæc rebellem exercitum rex, multis verbis increpitum, in fidem data dextra recipit; et certos viros decernit, qui istos in Mediam reducerent, et res ejus provinciæ ordinarent. (9) Ipse interim Seleuciam e superiore tractu regni regressus, circumjacentium præfecturarum statum componit, pari consuetudine ac prudentia in omnibus utens. (10) Hermæus vero, suum servans institutum, Seleucenses varie criminari, ac tandem multe nomine mille talenta a civitate exigere; Adiganes etiam (id magistratus apud illos est nomen) in exilium pellere; in multos ad hæc Seleucensium, mutilatione membrorum, cædibus ac tormentis sævire. (11) Quæ mala rex ægre tandem, modo iram Hermæus verbis leniens, modo pro arbitrio suo quædam disponens, mitigavit: contentusque civium errorem centum quinquaginta talentorum multa castigasse, in pristinum statum eam restituit. (12) His rebus peractis, Diogenem Mediæ prætorem, Apollodorum Susianæ reliquit. Tychonem vero, qui scribis et quæstoribus in exercitu præfectus erat, in proxima Rabo mari loca misit prætorem. (13) Ac Molonis quidem rebellis, quique illam est insecutus superiorum Asiæ præfecturam

γενόμενον κίνημα περί τὰς ἀνω σατραπείας, τοιαύτης ἔτυγε διορθώσεως καὶ καταστάσεως.

LV. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐπαρθεὶς τῷ γεγονότι προτερήματι, καὶ βουλόμενος ἀναταθῆναι καὶ καταπληθῆσθαι τοὺς ὑπερχειμένους ταῖς ἑαυτοῦ σατραπείαις καὶ συνορρύντας δυνάστας τῶν βαρβάρων, ἵνα μήτε συγχορηγεῖν μήτε συμπολεμεῖν τολμῶσι τοῖς ἀποστάταις αὐτοῦ γιγνομένοις, ἐπαβάλετο στρατεύειν ἐπ' αὐτούς· (α) καὶ πρῶτον ἐπὶ τὸν Ἀρταβαζάνην, ὃς ἰδοὺς βαρύτατος εἶναι καὶ πρακτικώτατος τῶν δυναστῶν, δεσπόζων δὲ καὶ τῶν Σατραπειῶν καλουμένων, καὶ τῶν τούτοις συντεμονούτων ἔθνων. (β) Ἑρμείας δὲ, κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους, ἰδὼς μὲν τὴν εἰς τοὺς ἀνω τόπους στρατείαν διὰ τὸν κίνδυνον, ὠρέγτο δὲ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν τῆς ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον στρατείας. (γ) Οὐ μὴν ἀλλὰ, προσπεσόντος υἱὸν γεγονέναι τῷ βασιλεῖ, νομίσας καὶ παθεῖν ἂν τι τὸν Ἀντίοχον ἐν τοῖς ἐνω τόποις ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ παραδόναι καιροὺς ἐνῷ πρὸς ἐπαναίρεσιν, συγκατέθετο τῇ στρατείᾳ. (δ) πεπαισμένος, ἂν ἐπανέλθῃται τὸν Ἀντίοχον, ἐπιτροπύων τοῦ παιδίου, κύριος ἔσθαι τῆς ἀρχῆς αὐτός. (ε) Κριθέντων δὲ τούτων, ὑπερβαλόντες τὸν Ζάγρον, ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἀρταβαζάνου χώραν. (ς) Ἡ παράκειται μὲν τῇ Μηδίᾳ, διειγρούσης αὐτὴν τῆς ἀνὰ μέσον χειμένης ὀρεινῆς· ὑπέρκειται δ' αὐτῆς τινὰ μέρη τοῦ Πόντου, κατὰ τοὺς ὑπὲρ τὸν Φᾶσιν τόπους, συνάπτει δὲ πρὸς τὴν Ὑκρανίαν θάλατταν. (ζ) Ἐχει δὲ πληθὺς ἀνδρῶν ἀλκίμων, καὶ μέλλον ἱππέων· αὐτάρχης δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐστὶ ταῖς πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευαῖς. (η) Ταύτην δὲ συμβαίνει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Περσῶν ἐτι διατηρεῖσθαι, παροραθείσης αὐτῆς ἐν τοῖς κατ' Ἀλέξανδρον καιροῖς. (θ) Ὁ δ' Ἀρταβαζάνης, καταπληγίς τὴν ἔφοδον τοῦ βασιλέως, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἡλικίαν (τελέως γὰρ ἦδη γηραιὸς ἦν), ἔβας τοῖς παρῴντι, ἑποίησατο συνθήκας εὐδοκουμένας Ἀντίοχῳ.

LVI. Τούτων δὲ κυρωθέντων, Ἀπολλοφάντης ὁ ἰατρὸς, ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως διαφερόντως, θεωρῶν τὸν Ἑρμείαν οὐκ ἐτι φέροντα κατὰ σχῆμα τὴν ἡουσίαν, ἡγωνία μὲν καὶ περὶ τοῦ βασιλέως, τὸ δὲ κείων ὑπώπτεται καὶ καταφόβος ἦν ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτόν. (α) Διὸ, λαβὼν καιρὸν, προσφέρει τῷ βασιλεῖ λόγον· παρακαλῶν, μὴ ραθυμεῖν, μηδ' ἀνυπονόητον εἶναι τῆς Ἑρμείου τὸλμης, μηδ' ἕως τούτου περιμεῖναι, μέχρ' ἂν οὐ τοῖς ὁμοίοις τάδελοιπὸν παλαίῃ συμπαύμασιν. (β) Ἀπέγειν δ' οὐ μακρὰν αὐτόν, ἔφη, τοῦ κινδύνου. Διὸ προστίχει ἡξίου καὶ βοηθεῖν κατὰ σπουδὴν αὐτῷ τε καὶ τοῖς φίλοις. (γ) Τοῦ δ' Ἀντίοχου πρὸς αὐτὸν ἀνθομολογησαμένου, δίδωσι καὶ δυσαρρεστὴ καὶ προβαίνει τὸν Ἑρμείαν, ἐκείνῳ δὲ μεγάλῃν χάριν ἔχειν φέροντος ἐπὶ τῷ κηδεμονικῶς τεταλμηκέναι περὶ τούτων εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· (δ) ὁ μὲν Ἀπολλοφάνης εὐχρηστὴς ἐγένετο, τῷ δοκεῖν μὴ διεψεύσθαι τῆς αἰρήσεως καὶ διακληψέας τῆς τοῦ βασιλέως. (ε) Ὁ δ' Ἀντίοχος εἶπεν τὸν Ἀπολλοφάνην, συνεπιλαβείσθαι μὴ μόνον τοῖς

motus, hac animadversione sopita est, omniaque in hunc modum sunt composita.

LV. Antiochus, successu læto rerum suarum ferox, minis terrere ac metum injicere volens barbarorum populorum dynastis, qui provinciis suis imminentes, earum fines attingebant, ne posthac aut commeatibus adjuvare suos rebelles audent, aut belli societatem cum iisdem inire, expeditionem adversus illos suscipiendam sibi duxit. (2) Omnium autem primum Artabazanem statuit aggredi, qui ceteros et potentia et usu rerum ac sollertia credebatur antecellere; idemque Satrapios [Atropatios? an Saspis?] quos vocant, et vicinas alias gentes dominio obtinebat. (3) Eo tempore Hermeas, etiam, propter periculum et expeditioni conjunctum, adversus superiores illos populos bellum transferre metuebat, utque arma in Ptolemæum verterentur, quod a principio ipsi fuerat propositum, optabat: (4) quoniam tamen regem filio esse auctum nuntii attulerant, ratus fieri posse, ut in superioribus illis tractibus cum barbaris bellum gerenti vel aliquid humanitus regi contingeret, vel ut ejus tollendi opportunitas ex rebus ipsis sibi nasceretur, (5) ad suscipiendam eam expeditionem consensit: persuasus, si semel Antiochum e vivis sustulisset, tutorem se infantis futurum, et omne imperium in suam potestatem habiturum. (6) His ita constitutis, Zagrum montem superant, et in ditionem Artabazanis impressionem faciunt. (7) Hæc regio Mediæ adjacet, montibus dumtaxat interjacentibus ab ea separata: pars illius Ponto imminet, qua parte Phasis in eum descendit: pertinet vero ad Hyrcanum mare. (8) Magnus hic virorum fortium numerus, equitum maxime: abundeque omnia suppetunt belli paratibus conducibilia. (9) Atque hoc regnum inde a Persarum temporibus durabat, tempestate Alexandri neglectum. (10) Artabazanes vero, regis adventu perterritus, maxime propter ætatem jam plane decrepitam, vi majori cedendum ratus, pacem fœdusque cum Antiocho, quibus ipse voluit legibus, fecit.

LVI. Hac pace firmata, Apollophanes medicus, eximie regi dilectus, animadvertens, Hermeam non amplius tolerabiliter fortunam, ad quam erat evectus, ferre, et de regis ille quidem salute, sed multo magis de sua, coepit esse sollicitus. (2) Itaque ut primum nactus est tempus opportunum, de ea re agit cum Antiocho, hortaturque illum, ne socordem in hac parte se præbeat, neve eum esse Hermeam ducat, de cujus audacia nihil debeat suspicari: caveret denique, ne tamdiu differret remedium, donec idem ipsum, qui prius fratrem, casus opprimat. (3) Neque vero longius jam periculum abesse: quo majorem curam ei esse adhibendam, ne et suam et amicorum salutem proderet. (4) Quæ ubi ille dixit, vicissim Antiochus non diffitetur, et sibi odio Hermeam esse, jamque ab eo metuere ipsum sibi: magnas porro illi gratias agit, quod, sollicitus de sua salute, ausus esset de his rebus verba ad ipsum facere. (5) Ea oratio gaudio et spe læta Apollophanem implevit, animadvertentem, non sefellisse ipsum opinionem suam, quam de animo atque sententia regis concepisset. (6) Itaque rogatus mox ab Antiocho, ut non verbis tantum, verum etiam

λόγοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις, τῆς αὐτοῦ τε καὶ τῶν φίλων σωτηρίας. (7) Τοῦ δὲ πρὸς πᾶν ἐτοίμως ἔχειν φήσαντος, συμφρονήσαντες μετὰ ταῦτα, καὶ προβαλλόμενοι σκῆπτρῳ, ὡς σκοτωμάτων τινῶν ἐπιπεπτωκότων τῷ βασιλεῖ, τὴν μὲν θεραπείαν ἀπέλυσαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, καὶ τοὺς εἰθισμένους παρευτακτεῖν. (8) Πρὸς δὲ τοὺς φίλους ἔλαβον ἐξουσίαν, οἷς βούλοιντο, κατ' ἰδίαν χρηματίζειν, διὰ τὴν τῆς ἐπισκέψεως πρόφασιν. (9) Ἐν ᾧ καιρῷ κατασκευασάμενοι τοὺς ἐπιτηδεύους πρὸς τὴν πρᾶξιν, πάντων ἐτοίμως αὐτοῖς συνυπακούοντων διὰ τὸ πρὸς τὸν Ἑρμεῖαν μῖσος, ἐγίνοντο πρὸς τὸ συντελεῖν τὴν ἐπιβολήν. (10) Φασκόντων δὲ δεῖν τῶν ἱατρῶν ἅμα τῷ φωτὶ ποιῆσθαι τοὺς περιπάτους ὑπὸ τῷ ψυχρῷ τὸν Ἀντίοχον· ὁ μὲν Ἑρμεῖας ἤκε πρὸς τὸν ταχθέντα καιρὸν, ἅμα δὲ τούτῳ καὶ τῶν φίλων οἱ συνειδότες τὴν πρᾶξιν. (11) Οἱ δὲ λοιποὶ καθυστέρουν, διὰ τὸ πολὺ παρηλλαγῆναι τὴν ἐξοδὸν τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν εἰθισμένον καιρὸν. (12) Διόπερ ἀποστῆσάντες αὐτὸν ἀπὸ τῆς στρατοπεδείας εἰς τινὰ τόπον ἔρημον, κάπειτα μικρὸν ἀπονεύσαντος τοῦ βασιλέως, ὡς ἐπὶ τι τῶν ἀναγκαίων, ἐξεκέντησαν. (13) Ἑρμεῖας μὲν οὖν τούτῳ τῷ τρόπῳ μετήλλαξε τὸν βίον, οὐδεμίαν ὑποσχὼν τιμωρίαν ἀξίαν τῶν αὐτῷ πεπραγμένων. (14) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀπολυθεὶς φόβου καὶ δυσχρηστίας πολλῆς, ἐπληγῆς ποιοῦμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπ' οἶκον, πάντων τῶν κατὰ τὴν χώραν ἀποδεχομένων τὰς τε πράξεις αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπιβολὰς, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ὁδὸν ἐπισημαινομένων τὴν Ἑρμεῖου μετάστασιν. (15) Ἐν ᾧ καιρῷ καὶ κατὰ τὴν Ἀπάμειαν αἱ μὲν γυναῖκες τὴν γυναῖκα τοῦ Ἑρμεῖου κατέλυσαν, οἱ δὲ παῖδες τοὺς υἱεῖς.

LVII. Ἀντίοχος δὲ, παραγενόμενος εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ διαφεῖς τὰς δυνάμεις εἰς παραχειμασίαν, διεπέμπετο πρὸς τὸν Ἀχαιοῖν. (2) Ἐγκαλῶν καὶ διαμαρτυρόμενος, πρῶτον μὲν ἐπὶ τῷ τετολμηκέναι διάδημα περιβέσθαι, καὶ βασιλεῖα χρηματίζειν· δεύτερον δὲ προλέγων, ὡς οὐ λανθάνει κοινοπραγῶν Πτολεμαίῳ, καὶ καθόλου πλείω τοῦ δέοντος κινούμενος. (3) Ὁ γὰρ Ἀχαιὸς, καθ' οὗς καιροὺς ἐπὶ τὸν Ἀρταβάζανην ὁ βασιλεὺς ἐστράτευε, πεισθεὶς καὶ παθεῖν ἂν τι τὸν Ἀντίοχον, καὶ, μὴ παθόντος, ἑλπίσας διὰ τὸ μῆκος τῆς ἀποστάσεως φθάσειν ἐμβαλὼν εἰς Συρίαν, (4) καὶ συνεργοῖς χρησάμενος Κυβήρηταῖς τοῖς ἀποστάταις γεγονόσι τοῦ βασιλέως, ταχέως ἂν κρατῆσαι τῶν κατὰ τὴν βασιλείαν πραγμάτων, ὥρμησε μετὰ πάσης δυνάμεως ἐκ Λυδίας. (5) Παραγενόμενος δ' εἰς Λαοδίκειαν τὴν ἐν Φρυγίᾳ, διαδήματά τε περιέθετο, καὶ βασιλεὺς τότε πρῶτον ἐτόλμησε χρηματίζειν, καὶ γράφειν πρὸς τὰς πόλεις, Γαρσυήριδος αὐτὸν τοῦ φυγάδος εἰς τοῦτο τὸ μέρος μάλιστα προτρεψάμενον. (6) Προάγοντος δὲ κατὰ τὸ συνεχές αὐτοῦ, καὶ σχεδὸν ἤδη περὶ Λυκαονίαν ὄντος, αἱ δυνάμεις ἐστασίασαν, δυσχεροῦσθαι τῷ δοκεῖν γίνεσθαι τὴν στρατείαν ἐπὶ τὸν κατὰ φύσιν αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχοντα βασιλεῖα. (7) Διόπερ Ἀχαιὸς συνείληεν ἐν αὐτοῖς διατροπὴν, τῆς μὲν προκειμένης ἐπιβολῆς

opere, suam et amicorum salutem una secum vellet adjuvare, paratum se ad omnia respondet. (7) Moxque collato consilio, praetextu usi, quasi vertigine quadam rex laboraret, ad dies aliquot intermittendum edicunt officium diurnum eorum, qui salutandi causa publice convenire regem, eique praesto esse, consueverant : (8) sed amicos quos attinet, facultatem nacti sunt privatim agendi et conferendi cum quibuscumque vellent, qui specie invisendi regis venient. (9) Praeparatis igitur eis, qui ad hoc inceptum idonei videbantur esse (quum propter Hermiae odium, haud difficile omnes consentirent), destinata pergunt exsequi. (10) Antiocho imperant medici, ut luce prima, dum adhuc frigidior est aer, prodeat ambulatum. Ad constitutum homin praesto est Hermias, et una cum eo quotquot ex amicis consilii facti erant participes. (11) Reliqui in tempore non aderant, quia multo maturius rex, quam pro solito more, exierat. (12) Hoc pacto Hermias abducitur et castris in desertum quemdam locum : deinde ubi paululum ex itinere, velut necessitatis cujusdam causa, rex deflexisset, circumstantibus confoditur. (13) Hoc modo vitam finivit Hermias, supplicium perferens sceleribus suis nulla ex parte comparandum. (14) Rex, metu et impedimento hoc tanto suorum inceptorum liberatus, domum reducere exercitum instituit : quo in reditu provinciales omnes, per quorum fines agmen ducebat, quum facta consuetudine illius omnia laudarent, tum imprimis, quod submotus esset ab administratione rerum Hermias, laudibus praetereuntes ferebant in caelum. (15) Quo etiam tempore, Apamensium uxores uxorem Hermiae, liberi liberos, lapidibus obverunt.

LVII. Antiochus, domum reversus, dimissis ad liberandum copiis, nuntios ad Achaeum misit : (2) eodem illius primo accusans, ac testans, quod diadema capiti assue esset imponere, et rex salutari : deinde demum tamen illi, notam se habere initam ab eo cum Ptolemaeo consiliorum societatem, et reliqua quae praeter jus et fas moveret. (3) Etenim Achaeus, quo tempore expeditionem adversus Artabazanem rex suscipiebat, cogitans heri posse, ut in ea expeditione aliquid humanitus Antiocho eveniret, aut etiam, ut id non esset, sperans facile sibi esse propter ingens locorum intervallum, in qua profectus rex esset, in Syriam prius irrumpere, quam ille reverteretur, (4) et Cyrrhestis, qui a rege defecerant, adjuvantibus, regnum illud celeriter obtinere : e Lydia cum universo exercitu fuerat profectus. (5) Laodiceam Phrygiae ut veniunt, diadema capiti imposito, nomen regum tunc primum assumpsit, et quae in literis ad civitates datis usus est : Garsyride erant praeter ceteris, ut id faceret, ipsum impellente. (6) Mox ibi nere aliquamdiu continuato, ubi jam Lycaoniae appropinquabat, seditio in exercitu est orta : aegre ferente milite, duci ad bellum cum eo gerendum, quem sibi regem natura designasset. (7) Qua re intellecta, Achaeus, ista nimirum pertur-

ἀπείστη· βουλόμενος δὲ πεισθῆναι τὰς δυνάμεις, ὡς οὐδ' ἐξ ἀρχῆς ἐπεβάλετο στρατεύειν εἰς Συρίαν, ἐπιστρέψας, πορθεῖ τὴν Πισιδικὴν. (8) Καὶ πολλὰς ὠφελείας παρασκευάσας τῷ στρατοπέδῳ, πάντας εὐνοὺς αὐτῷ καὶ πεπιστευκότας ἔχων, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν.

LVIII. Ὁ δὲ βασιλεὺς σαφῶς ἕκαστα τούτων ἐπεγνωκώς, πρὸς μὲν τὸν Ἀχαιοὶν διεπέμπετο συνεχῶς, ἀναιτινόμενος, καθάπερ ἐπάνω προείπον· πρὸς δὲ ταῖς ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον παρασκευαῖς ὁλος καὶ πᾶς ἦν. (2) Διὸ καὶ συναθροίσας εἰς Ἀπάμειαν τὰς δυνάμεις ὑπὸ τὴν ἑαρινὴν ὥραν, ἀνέδωκε τοῖς φίλοις διαβούλιον, πῶς χρῆστέον ἐστὶ ταῖς εἰς Κοίλην Συρίαν εἰσβολαῖς. (3) Πολλῶν δ' εἰς τοῦτο τὸ μέρος βηθέντων, καὶ περὶ τῶν τόπων, καὶ περὶ παρασκευῆς, καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν ναυτικὴν δυνάμειν συνεργείας Ἀπολλοφάντης, ὑπὲρ οὗ καὶ πρότερον εἰπομεν, τὸ γένος ὦν Σελευκεὺς, ἐπέτεμε πᾶσας τὰς προειρημένους γνώμας. (4) Ἐφη γὰρ, εὐχθές εἶναι τὸ Κοίλης μὲν Συρίας ἐπιθυμεῖν, καὶ στρατεύειν ἐπὶ ταύτῃ, Σελευκεῖαν δὲ περιορᾶν, ὑπὸ Πτολεμαίου κρατούμενην, ἀρχηγέτιν οὖσαν, καὶ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, ἑστῖαν ὑπάρχουσαν τῆς αὐτῶν δυναστείας· (5) ἦν, χωρὶς τῆς αἰσχύνῃς, ἣν περιποιεῖ νῦν τῇ βασιλείᾳ φρουρουμένη διὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ βασιλέων, καὶ πρὸς πραγμάτων λόγον μεγίστας ἔχειν καὶ καλλίστας ἀπορρομὰς. (6) Κρατούμενην μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, μέγιστον ἐμπεδῶν εἶναι πρὸς πᾶσας αὐτοῖς τὰς ἐπιβολὰς· (7) οὗ γὰρ ἂν ἐπινοήσωσιν αἰεὶ προβαίνειν, οὐκ ὀλίγοντος δεῖσθαι προνοίας καὶ φυλακῆς αὐτοῖς τοὺς κίκλους τόπους, διὰ τὸν ἀπὸ ταύτης φόβον, τῆς ἐπὶ τοὺς πολεμίου παρασκευῆς. (8) Κρατηθεῖσάν γε μὴν, οὐ μόνον, ἔφη, δύνασθαι βεβαίως τηρεῖν τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ἐπινοίας καὶ προθέσεις, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, μεγάλα δύνασθαι συνεργεῖν διὰ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ τόπου. (9) Πεισθέντων δὲ πάντων πᾶς λεγομένοις, ἔδοξε ταύτῃν πρῶτον ἐξαίρειν τὴν πόλιν. (10) Συνέβαινε γὰρ, Σελευκεῖαν ἔτι τότε κατέχεσθαι φρουραῖς ὑπὸ τῶν ἐξ Αἰγύπτου βασιλέων, ἐκ τῶν κατὰ τὸν Εὐεργέτην ἐπικληθέντα Πτολεμαῖον καιρῶν· (11) ἐν οἷς ἐκεῖνος διὰ τὰ Βερενίκης συμπτώματα, καὶ τὴν ὑπὲρ ἐκείνης ὀργὴν, στρατεύσας εἰς τοὺς κατὰ Συρίαν τόπους, ἐγκαταῖς ἐγένετο ταύτης τῆς πόλεως.

LIX. Οὐ μὴν ἀλλ' Ἀντίοχος, κριθέντων τούτων, Διογενῆς μὲν τῷ ναυάρχῳ παρήγγειλε πλεῖν ὡς ἐπὶ τῆς Σελευκείας· αὐτὸς δ' ἐκ τῆς Ἀπαμείας ὁρμήσας πρὸς τῆς στρατιᾶς, καὶ περὶ πέντε σταδίου ἀποσχὼν τῆς πόλεως προσεστρατοπέδευσε κατὰ τὸν Ἱπποδρόμον. (2) Θεόδοτον δὲ τὸν Ἡμιόλιον ἐξαπέστειλε μετὰ τῆς ἑκταχούσης δυνάμεως ἐπὶ τοὺς κατὰ Κοίλην Συρίαν τόπους, καταληφόμενον τὰ στενά, καὶ προκαθησόμενον τὰ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων. (3) Τὴν δὲ τῆς Σελευκείας θέσιν, καὶ τὴν τῶν πέριξ τόπων ιδιότητα, τοιαύτην ἔχειν τὴν φύσιν συμβαίνει. (4) Κειμένη γὰρ αὐτὴ ἐπὶ θαλάττῃ μετὰ τὴν Κιλικίαν καὶ Φοινίκην, ὁρος

batione suorum, ab inceptis abstinit : et, persuadere militi conatus, de invadenda Syria nihil unquam a se fuisse cogitatum, mutato itinere Pisidiam populatur. (8) Hac ratione ditato exercitu, conciliata sibi benevolentia ac fide militum, domum est reversus.

LVIII. Antiochus, nihil horum ignorans, subinde, quod antea dicebamus, nuntios cum mandatis minarum plenius mittebat : ceterum omni studio suo, omnique impetu ad bellum contra Ptolemæum se comparabat. (2) Idcirco, convocato sub initium veris Apameam exercitu, consultandum amicis proposuit, ecqua potissimum via impressio in Cœlen-Syriam sit tentanda. (3) Et quum in eam rem multa essent dicta de natura locorum, de paratibus necessariis, deque opera egregia quam ad id inceptum copiae navales possent præstare, Apollophanes, genere Seleucensis, quem ante commemoravimus, omnes ante ipsum dictas sententias incidit : (4) stultum esse, inquit, Cœlen-Syriam concupiscere, atque adeo expeditionem in eam suscipere, cum interim possidere Seleuciam Ptolemæus sineretur, urbem principem, et universi ferme imperii communem penatium sedem : (5) quæ præsertim (ut de ignominia sileatur, quam nunc, præsidio regum Ægypti occupata, regno affert) ad res gerendas habeat maximas easque pulcherrimas opportunitates. (6) Hanc siquidem, quamdiu ab hostibus tenebitur, plurimum semper Antiocho ad omnia incepta sua incommodaturam : (7) quocumque enim bellum inferre cogitaret, non minore cura esse illi providendum, ut sua loca idoneis præsidiiis muniret, ob impendens illis a Seleucia periculum, quam ut susceptæ expeditioni necessaria omnia prospiciat. (8) Eandem, si ab Antiocho caperetur, non solum ceteris regni urbibus præsidio futuram, verum etiam alia cogitanti molientique magnam utilitatem terra marique, propter opportunum loci situm, esse allaturam. (9) Probata suffragiis omnium Apollophanis sententia, Seleuciam ante omnia visum est aggredi. (10) Adhuc enim illa tempestate regum Ægypti præsidiiis tenebatur Seleucia, (11) jam inde ab illis temporibus, cum Ptolemæus cognomento Evergeta, propter casum Berenicæ Seleuco regi iratus, bello Syriæ illato, ea urbe est potitus.

LIX. Enimvero posteaquam hæc sedit sententia, Antiochus Diogneto navarcho mandat, ut ad Seleuciam classe navigaret : ipse, Apamea cum exercitu profectus, stadium ferme quinque intervallo ab urbe, juxta Hippodromum consedit. (2) Theodotum vero Hemolium cum idonea manu in Cœlen-Syriam misit, jussu fauces occupare, et illi regioni præsidere. (3) Est autem Seleuciæ urbis situs, et circumjacentium locorum natura hujusmodi. (4) Sita est Seleucia ad mare, inter Ciliciam et Phœnicen : in proximo

ἐπικείται παμμέγεθες, ὃ καλοῦσι Κορυφαῖον· (5) ὃ πρὸς μὲν τὴν ἀφ' ἐσπέρας πλευρὰν προσκλύζει τὸ κα-
ταλῆγον τοῦ πελάγους, τοῦ μεταξὺ κειμένου Κύπρου
καὶ Φοινίκης· τοῖς δ' ἀπὸ τῆς ἡοῦς μέρεσιν ὑπέρκειται
τῆς Ἀντιοχείων καὶ Σελεύκειων χώρας. (6) Ἐν δὲ τοῖς
πρὸς μεσημβρίαν αὐτοῦ κλίμασι τὴν Σελεύκειαν συμ-
βαίνει κείσθαι, διεzeugμένην φάραγγι κοίλῃ καὶ δυσ-
βάτῳ καθήκουσαν μὲν καὶ περικλωμένην ὡς ἐπὶ θά-
λατταν, κατὰ δὲ τὰ πλείστα μέρη κρημνοῖς καὶ πέτραις
ἀπορρώξιν περιεχομένην. (7) Ὑπὸ δὲ τῇ ἐπὶ θάλατ-
ταν αὐτῆς νεύουσαν πλευρὰν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις, τὰ τ'
ἐμπορεῖα καὶ τὸ προάστειον κεῖται, διαφερόντως τετε-
λισμένον. (8) Παραπλησίως δὲ καὶ τὸ σύμπαν τῆς
πόλεως κύτος τέχρσι πολυτελεῖσιν ἡσφάλισται, κεκο-
σμηται δὲ καὶ ναοῖς καὶ ταῖς τῶν οἰκοδομμάτων κα-
τασκευαῖς ἐκπρεπῶς. (9) Πρόσθασιν δὲ μίαν ἔχει κατὰ
τὴν ἀπὸ θαλάττης πλευρὰν κλιμακωτὴν καὶ χειροποίη-
τον, ἐγκλίμασι καὶ σκαλιώμασι πυκνοῖς καὶ συνεχέσι
διεληγμένην. (10) Ὁ δὲ καλούμενος Ὀρόντης ποτα-
μὸς οὐ μακρὰν αὐτῆς ποιεῖται τὰς ἐκβολὰς· ὃς τὴν ἀρ-
χὴν τοῦ βεύματος λαμβάνων ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Αἰθιανόν
καὶ τὸν Ἀντιλίβανον τόπων, καὶ διανύσας τὸ καλούμε-
νον Ἀμύκης πεδίον, ἐπ' αὐτὴν ἰκνεῖται τὴν Ἀντιόχειαν·
(11) δι' ἧς φερόμενος, καὶ πάσας ὑποδεχόμενος τὰς ἀν-
θρωπίαις λύμας διὰ τὸ πλῆθος τοῦ βεύματος, τέλος οὐ
μακρὰν τῆς Σελεύκειας ποιεῖται τὴν ἐκβολὴν εἰς τὸ
προειρημένον πέλαγος.

LX. Ἀντίοχος δὲ τὸ μὲν πρῶτον διεπέμπετο πρὸς
τοὺς ἐπιστάτας τῆς πόλεως, προτείνων χρήματα καὶ
πλῆθος ἐλπίδων, ἐφ' ᾧ παραλαβεῖν ἀνευ κινδύνου τὴν
Σελεύκειαν. (2) Ἀδυνατῶν δὲ πείθειν τοὺς ἐπὶ τῶν
δίων ἐρεστώτας, ἐφειρέ τινὰς τῶν κατὰ μέρος ἡγεμό-
νων· οἷς πιστεύσας, ἡτοίμαζε τὴν δύναμιν, ὡς κατὰ μὲν
τὸν ἀπὸ θαλάττης τόπον τοῖς ἀπὸ τοῦ ναυτικοῦ ποιη-
σόμενος τὰς προσβολὰς, κατὰ δὲ τὸν ἀπὸ τῆς ἡπείρου
τοῖς ἐκ τοῦ στρατοπέδου. (3) Διελὼν οὖν εἰς τρία μέρη
τὴν δύναμιν, καὶ παρακαλέσας τὰ πρόποντα τῷ καιρῷ,
καὶ δωρεὰς μεγάλας καὶ στεφάνους ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ καὶ
τοῖς ἰδιώταις καὶ τοῖς ἡγεμόσι προκηρύξας· (4) Ζεύξιδι
μὲν καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ παρέδωκε τοὺς κατὰ τὴν ἐπ'
Ἀντιόχειαν φέρουσαν πύλην τόπους, Ἑρμογένει δὲ τοὺς
κατὰ τὸ Διοσκούριον· Ἀρδυὶ δὲ καὶ Διογνήτῳ τὰς
κατὰ τὸ νεώριον καὶ τὸ προάστειον ἐπέτρεψε προσβο-
λάς· (5) διὰ τὸ πρὸς τοὺς ἐνδοθεν αὐτῷ τοιαύτας τινὰς
γεγονέναι συνθήκας, ὡς, ἐὰν κρατήσῃ τοῦ προαστείου
μετὰ βίας, οὕτως ἐγγχειρισθησόμενης αὐτῷ καὶ τῆς πό-
λεως. (6) Ἀποδοθέντος δὲ τοῦ συνθήματος, πάντες
ἅμα καὶ πανταχόθεν ἐνεργὸν ἐποιοῦντο καὶ βίαιον τὴν
προσβολήν· τοιμηρότατα μέντοι προσέβαλον οἱ περὶ
τὸν Ἀρδὺν καὶ Διογνήτην· (7) διὰ τὸ τοὺς μὲν ἄλλους
τόπους, εἰ μὴ τετραποδῆτι τρόπον τινὰ προσπλεκόμενοι
βιάζοντο, τὴν γε δια τῶν κλιμάκων προσβολὴν μὴ
προσίσθαι παράπαν· τὰ δὲ νεώρια καὶ τὸ προάστειον
ἐπιδέχεσθαι τὴν προσφορὰν καὶ στάσιν καὶ πρόσθεσιν

autem montem habet celsitudinis immensae, quem Cory-
phaeum vocant. (5) Huic monti ab occasu fluctus novissimi
illiduntur pelagi illius, quod Cyprum separat a Phoenice:
ab ortu Antiochensium Seleucensiumque agris imminet:
(6) ad meridiem vero ejusdem montis Seleucia jacet, pro-
funda admodum valle et salebrosa ab illo disjuncta. Urb
ipsa variis anfractibus pertinet illa quidem ad mare: cel-
sum ab omni ferme parte praecepta praecepta eam cingunt.
(7) Qua parte ad mare vergit, subjacet planities, in qua
emporia sunt et suburbium moenibus egregie munitum. (8)
Pariter vero et ipsa urbs muris clauditur magna impensa
exstructis: et magnificis cum templis, tum aliis aedificis,
eximie ornata est. (9) Aditum habet ab eo latere, quod
mari est obversum, dumtaxat unicum, ad instar scalarum
manufactum; crebris continuisque flexibus et itineribus
scaevis distinctum. (10) Non longe ab hoc loco fluvii sunt
ostia, qui Orontes dicitur. Is amnis, in Libani et Anti-
bani confinibus ortus, per eam quam Amyce planitiem do-
minant, labens, Antiochiam petit: (11) eamque dividens,
ac purgamenta omnia hominum prae ingenti aquarum copia
secum avehens, ad extremum non procul a Seleucia in pre-
dictum mare se exonerat.

LX. Antiochus, prius quam quidquam moliretur, in ur-
bem misit, qui principibus viris pecuniam offerrent, maxi-
maque in posterum beneficia pollicerentur, si urbem absque
certamine traderent. (2) Et quum flectere praepositos sum-
mae rerum non posset, eorum nonnullos, qui per partes ce-
rabant, corripuit. His confusus copias parabat, tamquam
a mari urbem classico milite invasurus; a continente, per
eos qui erant in castris. (3) Igitur exercitu triarium di-
viso, suos cohortatus prout occasio praesens postulabat,
propositis etiam praemonis voce ingentibus praemiis cora-
que, tam militibus, quam ducibus qui fortiter dimicarent.
(4) Zeuxidi cum ipsius commilitonibus portam, qua iuxta
Antiochiam, attribuit; Hermogeni, loca fano Castorum pro-
xima. Ardyem et Diognetum ab ea parte, ubi natale erat
et suburbium, impetum facere praecipit. (5) Con-
tinerat enim hoc fere modo inter regem et proditores, ut,
si per vim caperetur suburbium, urbs illi mox esset tra-
denda. (6) Ubi datum signum fuit, omnes simul undique
acriter magnaque vi irruere: eximia tamen praeter ceteris
dacia irruptionem conari Ardys et Diognetus. (7) Nam et
terae quidem partes, nisi quis more quadrupedum incedens,
atque interim cum hoste confignens, vi locum aliquem
occupaverit, scalarum certe ope omnino haud quesi
vadi: navalibus contra ac suburbio, et admoventi propius
scala: et ad muros firmiter erigi, tutoque applicari possunt.

τῶν κλιμάκων ἀσφαλῶς. (8) Διὸ τῶν μὲν ἀπὸ τοῦ ναυτικοῦ τοῖς νηωρίοις, τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀρδὺν τοῖς προαστείοις προσηρκεῖσθαι τὰς κλίμακας, καὶ βιαζομένων εὐρώσθαι, τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως οὐ δυναμένων τούτοις βοηθεῖν, διὰ τὸ κατὰ πάντα τόπον περιεστᾶναι τὸ δεινόν, ταχέως συνέβη τὸ προάστειον ὑποχεῖριον γενέσθαι τοῖς περὶ τὸν Ἀρδὺν. (9) Οὐ κρατηθέντος, εὐθέως οἱ διεφθαρμένοι τῶν κατὰ μέρος ἡγεμόνων, προστρέχοντες πρὸς τὸν Λεόντιον τὸν ἐπὶ τῶν δίων, ἐκπέμπειν ὄντο δεῖν, καὶ τίθεσθαι τὰ πρὸς Ἀντίοχον, πρὶν ἢ κατὰ κράτος ἀλῶναι τὴν πόλιν. (10) Ὁ δὲ Λεόντιος, ἀγνοῶν μὲν τὴν διαφθορὰν τῶν ἡγεμόνων, καταπεπληγμένος δὲ τὴν διατροπὴν αὐτῶν, ἐξέπεμψε τοὺς θησομένους τὰς πίστεις ὑπὲρ τῆς τῶν ἐν τῇ πόλει πάντων ἀσφαλείας πρὸς τὸν Ἀντίοχον.

LXI. Ὁ δὲ βασιλεὺς, δεξάμενος τὴν ἐντευξιν, συν-
εχώρησε δώσειν τοῖς ἐλευθέροις τὴν ἀσφάλειαν. Οὗ-
τοι δ' ἦσαν εἰς ἑξακισχίλιους. (2) Παραλαβὼν δὲ τὴν
πόλιν, οὐ μόνον ἐφέισατο τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ καὶ
τοὺς πεφευγότας τῶν Σελευκῶν καταγαγὼν, τὴν τε
πολιτείαν αὐτοῖς ἀπέδωκε καὶ τὰς οὐσίας· ἡσφαλίσατο
δὲ φυλακαῖς τὸν τε λιμένα καὶ τὴν ἄκρην. (3) Ἐτι
δὲ περὶ ταῦτα διατρίβοντας αὐτοῦ, προσπεσόντων παρὰ
Θεοδότου γραμμάτων, ἐν οἷς αὐτὸν ἐκάλει κατὰ σπου-
δὴν, ἐγχειρίζων τὰ κατὰ Κόλην Συρίαν, πολλῆς ἀπο-
ρίας ἦν καὶ δυσχρηστίας πλήρης, ὑπὲρ τοῦ τί πρα-
κτέον, καὶ πῶς χρηστὸν ἐστὶ τοῖς προσαγγελλομένοις.
(4) Ὁ δὲ Θεόδοτος, ὃν τὸ γένος Αἰτωλὸς, καὶ μεγάλας
παρεσχημένος τῇ Πτολεμαίου βασιλείᾳ χρείας, καθά-
περ ἑπ' αὐτῷ προείπον· ἐπὶ δὲ τούτοις, οὐχ ὅσον χάριτος
ἠξιομένους, ἀλλὰ καὶ τῷ βίῳ κεκινδυνευκώς, καθ' οὓς
καιροὺς Ἀντίοχος ἐποιεῖτο τὴν ἐπὶ Μόλωνα στρατείαν·
(5) τότε, κατεγνώκως τοῦ βασιλέως, καὶ διηπιστηκώς
τοῖς περὶ τὴν αὐλήν, καταλαβόμενος διὰ μὲν αὐτοῦ
Πτολεμαῖδα, διὰ δὲ Παναιτώλου Τύρον, ἐκάλει τὸν
Ἀντίοχον μετὰ σπουδῆς. (6) Ὁ δὲ βασιλεὺς, καὶ τὰς
ἐπὶ τὸν Ἀχαιὸν ἐπιβολὰς ὑπερθέμενος, καὶ ἄλλα
πάντα πάρεργα ποιησάμενος, ἀνέζευξε μετὰ τῆς δυ-
νάμεως, ποιοῦμενος τὴν πορείαν ἢ καὶ πρόσθεν. (7)
Διελθὼν δὲ τὸν ἐπικαλούμενον αὐλῶνα Μαρσύαν, κα-
τιστρατοπέδευσε περὶ τὰ στενὰ τὰ κατὰ Γέβρα, πρὸς
τὴν μεταξὺ κειμένην λίμνην. (8) Πυνθανόμενος δὲ, Ni-
κόλαον, τὸν παρὰ Πτολεμαίου στρατηγόν, προσκαθῆ-
ναι τῇ Πτολεμαίδι, πολιορκοῦντα τὸν Θεόδοτον, τὰ
μὲν βαρεῖα τῶν ὅλων ἀπέλιπε, προστάξας τοῖς ἡγου-
μένοις πολιορκεῖν τοὺς Βρόχους, τὸ κείμενον ἐπὶ τῆς
λήρης καὶ τῆς παρόδου χωρίον· αὐτὸς δὲ, τοὺς εὐζώ-
νους ἀναλαβὼν, προῆγε, βουλόμενος λύσαι τὴν πολιορ-
κίαν. (9) Ὁ δὲ Νικόλαος πρότερον ἤδη, πεπυσμένος
τῇ τοῦ βασιλέως παρουσίᾳ, αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησε·
τὰς δὲ περὶ Λαγόραν τὸν Κρήτα καὶ Δορυμένην τὸν
Αἰτωλὸν ἐξαπέστειλε, προκαταληφόμενος τὰ στενὰ τὰ
ἐπὶ Βηρυτόν. (10) Οἱς προσβαλὼν ὁ βασιλεὺς ἐξ
ἐξέδου, καὶ τρεψάμενος, ἐπιστρατοπέδευσε τοὺς στενοὺς.

(8) Itaque quum miles e classe navalia, Ardys suburbium
scalis applicitis, acerrime invaderent, nec possent oppidani
ferre opem quia ab omni parte hostes urgebant, brevi in
Ardyis polestatem suburbium devenit. (9) Quo occupato,
confestim duces illi minores, qui a rege erant corrupti, ad
Leontium, penes quem summum erat imperium, accurrunt;
et, ut ad Antiochum legati de pace mittantur, priusquam per
vim urbs expugnetur, postulant. (10) Leontius, qui frau-
dem suorum ducum ignorabat, consternatione illorum per-
territus, misit ad Antiochum, qui pro securitate omnium,
qui in urbe erant, paciscerentur.

LXI. Rex, acceptis conditionibus quæ offerebantur, liberis
capitibus nihil se nociturum pollicetur : erant autem hi ad
sex millia. (2) Tradita vero urbe, non liberis solum pe-
percit, sed etiam, restitutus in patriam civibus qui in exi-
lium pulsi fuerant, et leges suas civitati, et suas cuique pri-
vatorum facultates reddidit : portum vero et arcem præ-
sidiis firmavit. (3) Erat adhuc in his occupatus Antiochus,
cum literæ a Theodoto illi afferuntur, quibus rogabatur, ut
quam primum in Cœlen-Syriam contenderet; quam se to-
tam ipsi traditurum literis significabat. Eo nuntio accepto,
hærrere ac fluctuari dubius animi rex; ut qui plane statuere
haud posset, nec quid ageret, nec quid consilii super eo,
quod afferebatur, caperet. (4) Erat Theodotus ille, ut su-
pra diximus, genere Ætolus; qui maximo usui quum fuisset
Ægypti regibus, adeo condignum meritis præmium nullum
retulerat, ut etiam de vita periculum ipsi esset creatum per
id tempus, quo Antiochus adversus Molonem bellum gerebat.
(5) Tunc igitur Theodotus, Ptolemæum plane insuper ha-
bens, et illius aulæ proceribus diffusus, occupata per se
Ptolemaide, per Panætolum Tyro, Antiochum magno studio
vocabat. (6) Jam rex, et expeditione adversus Achæum
in aliud tempus dilata, et aliis inceptis omnibus posthabitis,
cum exercitu profectus, eandem, quam etiam ante insti-
terat, viam ingreditur. (7) Et Marsyam campum, qui vo-
catur, emensus, circa fauces ubi sunt Gerra, ad lacum qui
montes interjacet, castra locat. (8) Ibi cognito, Nicolaum
Ptolemæi ducem, oppidum Ptolemaidem obsidere in qua
Theodotus esset inclusus, relicta gravi armatura, datoque
ducibus mandato, ut Brochos castellum, in ipso propter
lacum transitu situm, obsiderent, ipse cum expeditis mi-
litibus ad eximendam obsessione Ptolemaidem iter intendit.
(9) Sed priusquam eo veniret, multo ante Nicolaus, co-
gnito regis adventu, Ptolemaide discesserat, misso Lagora
Cretensi cum Dorymene Ætolo, qui fauces prope Borytum
occuparent. (10) Hos igitur adortus rex, quum primo im-
petu in fugam compulisset, in ipsis faucibus castra metatur.

LXII. Προδεξάμενος δὲ καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν ἐνταῦθα, καὶ παρακαλέσας τὰ πρέποντα ταῖς προκειμέναις ἐπιβολαῖς, μετὰ ταῦτα προήγαγε μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, εὐθαρσῆς καὶ μετέωρος ὢν πρὸς τὰς ὑπογραφόμενας ἐλπίδας. (2) Ἀπαντησάντων δὲ τῶν περὶ τὸν Θεόδοτον καὶ Παναίτιον αὐτῶν, καὶ τῶν ἄμα τούτοις φίλων, ἀποδεξάμενος τούτους φιλανθρώπως, παρέλαβε τὴν τε Τύρον καὶ Πτολεμαῖδα, καὶ τὰς ἐν ταύταις παρασκευάς. (3) ἐν αἷς ἦν καὶ πλοῖα τετταράκοντα· τούτων κατάφρακτα μὲν εἴκοσι διαφέροντα ταῖς κατασκευαῖς, ἐν οἷς οὐδὲν ἔλαττον ἦν τετρήρους· τὰ δὲ λοιπὰ, τριήρεις καὶ δίχροτα καὶ κέλτες. Ταῦτα μὲν οὖν Διογνήτῳ παρέδωκε τῷ ναύαρχῳ. (4) Προσπεσόντος δ' αὐτῷ τὸν μὲν Πτολεμαῖον εἰς Μέμφιν ἐξεληλυθέναι, τὰς δὲ δυνάμεις ἡθροῖσθαι πάσας εἰς Πηλούσιον, καὶ τὰς τε διώρυγας ἀναστομῶν, καὶ τὰ πότιμα τῶν ὑδάτων ἐμφράττειν, (5) τῆς μὲν ἐπὶ τὸ Πηλούσιον ἐπιβολῆς ἀπέστη, τὰς δὲ πόλεις ἐπιπορευόμενος ἐπειράτο, τὰς μὲν βία, τὰς δὲ πειθοῖ, πρὸς αὐτὸν ἐπάγεσθαι. (6) Τῶν δὲ πόλεων αἱ μὲν ἔλαφραι, κάταπεπληγμέναι τὴν ἔφοδον αὐτοῦ, προσετίθεντο· αἱ δὲ πιστεύουσαι ταῖς παρασκευαῖς, καὶ ταῖς ὀχυρότησι τῶν τόπων, ὑπέμενον· ἃς ἡναγκάζετο προσκαθεζόμενος πολιορκεῖν, καὶ κατατρίβειν τοὺς χρόνους. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Πτολεμαῖον τοῦ μὲν ἐκ χειρὸς βοηθεῖν τοῖς σφετέροις πράγμασιν, ὅπερ ἦν καθήκον, οὕτω παρεσπονδημένοι προφανῶς, οὐδ' ἐπιβολὴν εἶχον, διὰ τὴν ἀδυναμίαν. (8) Ἐπὶ τοσούτον γὰρ αὐτοῖς ὀλιγώρητο πάντα τὰ κατὰ τὰς πολεμικὰς παρασκευάς.

LXIII. Λοιπὸν δὲ συνεδρεύσαντες οἱ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα καὶ Σωσίβιον, οἱ τότε προσεστῶτες τῆς βασιλείας ἐκ τῶν ἐνδεχομένων τὸ δυνατόν ἔλαβον πρὸς τὸ παρόν. (2) Ἐβουλεύσαντο γὰρ, γίνεσθαι μὲν περὶ τὴν τοῦ πολέμου παρασκευήν· ἐν δὲ τῷ μεταξύ διαπρεσβεύομενοι κατεκλύειν τὸν Ἀντίοχον, συνεργοῦντες κατὰ τὴν ἔμφασιν τῇ προὔπαρχούσῃ περὶ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ Πτολεμαίου διαλήψει. (3) Αὕτη δ' ἦν, ὡς πολεμεῖν μὲν οὐκ ἂν τολμήσοντος· διὰ λόγου δὲ καὶ τῶν φίλων διδάξαντος, καὶ πείσοντας αὐτὸν ἀποστῆναι τῶν κατὰ Κοίλην Συρίαν τόπων. (4) Κριθέντων δὲ τούτων, οἱ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα καὶ Σωσίβιον, ἐπὶ τούτῳ τὸ μέρος ταχύνετες, ἐξέπεμπον ἐπιμελῶς τὰς πρεσβείας πρὸς Ἀντίοχον. (5) Ἄμα δὲ διαπεψάμενοι πρὸς τε Ῥοδίους καὶ Βυζαντίους, καὶ Κυζικηνούς, σὺν δὲ τούτοις Αἰτωλοῦς, ἐπισπάσαντο πρεσβείας ἐπὶ τὰς διαλύσεις. (6) Αἱ καὶ παραγενόμεναι, μεγάλας αὐτοῖς ἔδωσαν ἀφορμὰς, διαπρεσβεύομεναι πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς, εἰς τὸ λαβεῖν ἀναστροφὴν καὶ χρόνον εἰς τὰς τοῦ πολέμου παρασκευάς. (7) Ταῦταις τε δὴ κατὰ τὸ συνεχὲς ἐχρημάτιζον ἐν τῇ Μέμφει προκαθήμενοι· παραπλησίως δὲ καὶ τὰς παρὰ τῶν περὶ τὸν Ἀντίοχον ἀπεδέχοντο, φιλανθρώπως ποιοῦμενοι τὰς ἀπαντήσεις. (8) Ἀνεκαλοῦντο δὲ καὶ

LXII. Eo loci copii deinde ceteris acceptis, postquam suos quæ res et tempus monebant esset cohortatus, de cetero bonæ spei plenus, et expectatione elatus magnarum rerum quarum spes ei ostendebatur, cum universo exercitu ire pergebat. (2) Processerunt illi obviam Theodotus et Panatolus, amicis suis comitati : quos omnes quum benigne Antiochus appellasset, Tyrum et Ptolemaidem traditas ab his, cum omnibus apparatibus qui in oppidis illis erant, accepit. (3) Inter cetera repertæ ibi sunt naves quadraginta : quarum erant viginti tectæ, omnibus armamentis egregie instructæ; earumdemque nulla minor quadriremi : ceteræ, triremes, dicrota et celoces. Et he quidem naves Diogneto navarcho sunt traditæ. (4) At res factus certior, Ptolemæum Memphim concessisse, copias Pelusii esse congregatas, Nilique canales aperire, et pulcos omnes aquam dulcem continentes obruere; (5) mutata sententia de ducendo versus Pelusium, oppidatum circumducens exercitum, urbium alias vi, alias aequitate conditionum sibi adjungere conabatur. (6) Igitur quæ leviter militæ erant, hæc adventu illius perterritæ, ad ejus amicitiam fidemque se applicabant; quæ rerum necessariarum paratibus et firmitate locorum fidebant, eæ manebant in fide : et his obsidendis plurimum temporis insumere cogebatur. (7) At Ptolemæus e vestigio subveniendi rebus suis, sicut par erat ipsum facere, manifesta adeo perfidia appetitum. ne consilium quidem aut rationem ullam, præ secedens, inibat : (8) usque adeo rei militaris cura atque exercitatio omnis ab eo fuerat insuper habita.

LXIII. Ceterum Agathocles et Sosibius, penes quos illa tempestate summa in eo regno fuit auctoritas, ex his quæ fieri poterant id quod possibile erat in præsentia elegerunt. (2) Decernunt enim : in præparatione belli operam sibi naviter esse ponendam; interim vero legatos ad Antiochum mittendos, qui impetum illius relaxent : ita denique omnia in speciem esse comparanda, ut Antiochus in ea, quam ante concepisset de Ptolemæo, opinione confirmetur : (3) nonquam videlicet ausurum ipsum bellare secum; verum per amicos et colloquia acturum, et, ut Cœle-Syria excedat, rogaturum. (4) Hæc ubi placuit sententia, Agathocles et Sosibius, quibus negotii totius cura fuerat demandata, ad Antiochum magno studio legationes miserunt. (5) Simul ab Rhodiis, Byzantiis, Cyzicenis, itemque Æolis legatos ad tractandum de pace arcessunt : (6) qui ut venerunt, dum ultro citroque ad reges ambo commean, præclarum ipsis occasionem dederunt, et tempus et otium nanciscendi ad bellum præparandum. (7) Cum hisce legatis Agathocles et Sosibius de negotiis, prout quæque res inciderat, Memphi sedentes agebant : ibidemque eos excipiebant qui ab Antiocho venient, postulatisque illorum perhumane respondabant. (8) Simul vero mercenarios omnes, quos ibi

συνήραζον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τοὺς μισθοφόρους τοὺς ἐν ταῖς ἐξω πόλεσιν ὑπ' αὐτῶν μισθοδοτούμενους. (9) Ἐξαπέστειλλον δὲ καὶ ξενολόγους, καὶ παρεσκεύαζον τοὺς προὔπαρχους καὶ τοὺς παραγινομένους τὰς σιταρχίας. (10) Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τὴν λοιπὴν ἐγγίνοντο παρασκευὴν, ἀνὰ μέρος καὶ συνεχῶς διατρέγοντες εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα μὴδὲν ἑλλίπη τῶν χορηγῶν πρὸς τὰς προκειμένας ἐπιβολάς. (11) Τὴν δὲ περὶ τὰ ὅπλα κατασκευὴν, καὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐκλογὴν καὶ διαίρεσιν, Ἐχεκράτει τῷ Θεσσαλῷ καὶ Φοξίδῃ τῷ Μελιταίῳ παρέδωκαν. (12) ἅμα δὲ τούτοις Εὐρύλοχον τῷ Μάγνητι, καὶ Σωκράτει τῷ Βοιωτῇ· σὺν οἷς ἦν καὶ Κνωπίας Ἀλωρίτης. (13) Εὐκαιρότατα γὰρ δὴ τούτων ἐπελάβοντο τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἔτι Δημητρίῳ καὶ Ἀντιγόνῳ συστρατεύομενοι κατὰ ποσὸν ἔνοιον εἶχον τῆς ἀληθείας, καὶ καθόλου τῆς ἐν τοῖς ὑπαίθροις χρείας. (14) Οὗτοι δὲ, παραλαβόντες τὸ πλῆθος, ἐνδεχομένως ἐχείριζον καὶ στρατιωτικῶς.

LXIV. Πρῶτον μὲν γὰρ κατὰ γένη καὶ καθ' ἡλικίαν διαλόντες, ἀνέδωκαν ἑκάστους τοὺς ἐπιτηδείους καθοπλισμοὺς, ὀλιγωρήσαντες τῶν πρότερον αὐτοῖς ὑπαρχόντων. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα συντάξαν οἰκείως πρὸς τὴν παρούσαν χρεῖαν, λύσαντες τὰ συστήματα καὶ τὰς ἐκ τῶν πρότερον ὀφωνιασμῶν καταγραφάς. (3) Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐγύμναζον, συνθέεις ἑκάστους ποιῶντες οὐ μόνον τοῖς παραγέλλμασιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς οἰκείαις τῶν καθοπλισμῶν κινήσεσιν. (4) Ἐποιοῦντο δὲ καὶ συναγωγὰς ἐπὶ τῶν ὀπλων καὶ παρακλήσεις, ἐν αἷς μεγίστην παρείχοντο χρεῖαν Ἀνδρόμαχος Ἀσπένδιος καὶ Πολυκράτης Ἀργεῖος. (5) προσφάτως μὲν ἐκ τῆς Ἑλλάδος διαβεθηκότες, συνθέεις δὲ ἀκμὴν ὄντες ταῖς Ἑλληνικαῖς δρυαῖς, καὶ ταῖς ἑκάστων ἐπινοίαις· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπιφανεῖς ὑπάρχοντες ταῖς τε πατρίσι καὶ τοῖς βίοις. (6) Πολυκράτης δὲ καὶ μᾶλλον, διὰ τε τὴν τῆς οἰκίας ἀρχαιότητα, καὶ διὰ τὴν Μνασιάδου τοῦ πατρὸς δόξαν ἐκ τῆς ἀθλήσεως. (7) Οἱ, καὶ κατ' ἰδίαν καὶ κοινῇ παρακαλοῦντες, δρυὴν καὶ προθυμίαν ἐνεργάσαντο τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τὸν μέλλοντα κίνδυνον.

LXV. Εἶχον δὲ καὶ τὰς ἡγεμονίας ἑκάστοι τῶν προσηρμημένων ἀνδρῶν, οἰκείας ταῖς ἰδίαις ἐμπειρίαις. (2) Εὐρύλοχος μὲν γὰρ, ὁ Μάγνης, ἡγεῖτο σχεδὸν ἀνδρῶν τρισχιλίων, τοῦ καλουμένου παρὰ τοῖς βασιλεῦσιν Ἀγῆματος. Σωκράτης δὲ, ὁ Βοιωτός, πελταστὰς ἑφ' ἑαυτὸν εἶχε διαχιλίους. (3) Ὁ δ' Ἀχαιὸς Φοξίδης, καὶ Πτολεμαῖος ὁ Θρασεῖος, σὺν δὲ τούτοις Ἀνδρόμαχος, ὁ Ἀσπένδιος, συνεγύμναζον μὲν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν φάλαγγα καὶ τοὺς μισθοφόρους Ἑλλήνας. (4) ἦσαν δὲ, τῆς μὲν φάλαγγος, Ἀνδρόμαχος καὶ Πτολεμαῖος, τῶν δὲ μισθοφόρων Φοξίδης· οὗσης τῆς μὲν φάλαγγος εἰς διαμυρίους καὶ πενταχιχιλίους, τῶν δὲ μισθοφόρων εἰς ὀκταχιχιλίους. (5) Τοὺς δ' ἱππεῖς, οὗς μὲν περὶ τὴν αὐλήν, ὄντας εἰς ἑπταχοσίους, Πο-

urbibus ditionis suæ extra Ægyptum Ptolemæus alebat, convocant et Alexandriam contrahunt. (9) Ad conducendum etiam militem peregrinum conquistores dimittunt : et, ne vel iis quos jam habebant, vel iis qui deinceps essent venturi, annona deesset, providebant. (10) Nec minus de ceteris quoque omnibus rebus bello necessariis solliciti erant : eaque fine Alexandriam alternis vicibus subinde excurrebant, ut ne quid omnino deficeret eorum, quæ ad proposita exsequenda poterant desiderari. (11) Armorum vero fabricam, virorumque delectum atque centuriationem Echecrati Thessalo et Phoxidæ Melitæensi permiserunt. (12) Adhibiti etiam sunt ad curationem ejusdem muneris Eurylochus Magnes, et Socrates Bœotius, et cum his Cnopus Alorita. (13) Accidit enim sane quam opportunissima res Ægyptiis, ut viros istos nanciscerentur ; qui sub Demetrio et Antigono adhuc stipendia fecerant, et verorum certaminum, atque adeo omnium quæ ad expeditionales usus spectant, mediocrem saltem peritiam habebant. (14) Hi igitur multitudinem sibi traditam, quantum fieri poterat, militari disciplina informabant.

LXIV. Jam primum per genera perque ætates distributis, convenientia cuique arma, spretis iis quibus ante uti solebant, diviserunt. (2) Deinde, dissolutis legionibus, et antiquata tota illa descriptione, quæ in recensendis stipendiorum causa militibus antea servabatur, ex usu præsentis eos centuriarunt. (3) Secundum hæc, assiduis exercitationibus non solum imperia militiæ familiaria illis reddebant, sed etiam proprios cuique armorum generi motus. (4) Postremo armatos in concionem quoque subinde convocabant, et cohortabantur : qua in re egregiam cumprimis operam illis navaverunt Andromachus Aspendius et Polycrates Argivus, (5) qui et recens e Græcia illuc trajece- rant, et quibus Græcanicus adhuc ardor animi inerat, omniumque Græcarum artium usus ; prætereaque viri illustres erant, tum splendore patriæ suæ uterque, tum et privatis opibus : (6) Polycrates præsertim, qui antiquissima prognatus stirpe, patrem habuerat Mnasladem, plurimarum olim palmarum athletam. (7) Hi modo privatim, modo publice, hortando monendoque audaciam et alacritatem ad futurum certamen animis militum inseruerunt.

LXV. Porro singuli eorum, quos modo nominavimus, virorum pro ea peritia, qua quisque præcipue pollebat, ducatus in exercitu gerebant. (2) Eurylochus Magnes trium ferme millium dux erat, eorum qui apud reges Agema vocantur. Socrates Bœotius cetratis bis mille præerat. (3) Phoxidas Achæus, et Ptolemæus Thræsæ filius, prætereaque Andromachus Aspendius, eodem in campo phalangem et Græcos mercenarios exercebant : (4) ceterum phalangis duces erant Andromachus et Ptolemæus ; conducti militis, Phoxidas. Constat autem phalanx viginti quinque fere hominum millibus : mercede conducti ad octies mille erant. (5) Equites, ad regium comitatum pertinentes, erant ad septingentos ; quos Polycrates instituebat,

λυκράτης παρσιεύαζε καὶ τοὺς ἀπὸ Λιθύης, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐγγυρίους· καὶ τούτων αὐτὸς ἤγειτο πάντων, περὶ τρισχίλους ὄντων τὸν ἀριθμὸν. (6) Τοὺς γὰρ μὴν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ πᾶν τὸ τῶν μισθοφόρων ἱππέων πλῆθος Ἐγεκράτης, ὁ Θετταλὸς, διαφερόντως ἀσκήσας, ὄντας εἰς δισχίλους, μεγίστην ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κινδύνου παρέσχετο χρεῖαν. (7) Οὐδενὸς δ' ἦντον ἔσπευδε περὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ταττομένους Κνωπίας Ἀλωρίτης, ἔχων τοὺς μὲν πάντας Κρήτας εἰς τρισχίλους, αὐτῶν δὲ τούτων χίλους Νεοκρήτας, ἐφ' ὧν ἐτετάχει Φίλωνα, τὸν Κνωσσίων. (8) Καθώπλισαν δὲ καὶ Λίβυας τρισχίλους εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον· ἐφ' ὧν ἦν Ἀμμώνιος, ὁ Βαρκαῖος. (9) Τὸ δὲ τῶν Αἰγυπτίων πλῆθος ἦν μὲν εἰς διαμύριους φαλαγγίτας, ὑπετάττετο δὲ Σωσιβίῳ. (10) Συνήχθη δὲ καὶ Θρακῶν καὶ Γαλατῶν πλῆθος, ἐκ μὲν τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐπιγόνων εἰς τετρακισχίλους· οἱ δὲ προσφάτως ἐπισυναχθέντες ἦσαν εἰς δισχίλους· ὧν ἤγειτο Διονύσιος, ὁ Θράξ. (11) Ἡ μὲν οὖν Πτολεμαίῳ παρασκευαζομένη δύναμις, τῷ τε πλήθει, καὶ ταῖς διαφοραῖς, τοσαύτη καὶ τοιαύτη τις ἦν.

LXVI. Ἀντίοχος δὲ, συνεσταμένος πολιορκίαν περὶ τὴν καλούμενην πόλιν Δώρα, καὶ παραινέειν οὐδὲν δυνάμενος, διὰ τε τὴν ὀχυρότητα τοῦ τόπου καὶ τὰς τῶν περὶ τὸν Νικόλαον παραβολήθαι. (2) συνάπτοντος ἤδη τοῦ χειμῶνος, συνεχώρησε ταῖς παρὰ τοῦ Πτολεμαίου πρεσβείαις, ἀνοχὰς τε ποιήσασθαι τετραμήνους, καὶ περὶ τῶν ὧν εἰς πάντα συγκαταβήσεσθαι τὰ φιλόφρονα. (3) Ταῦτα δ' ἐπράττε, πλείστον μὲν ἀπέχων τῆς ἀληθείας· σπεύδων δὲ, μὴ πολὺν χρόνον ἀποσπᾶσθαι τῶν οἰκείων τόπων, ἀλλ' ἐν τῇ Σελεύκειᾳ ποιήσασθαι τὴν τῶν δυνάμεων παραχειμασίαν, διὰ τὸ προφανῶς τὸν Ἀχαιὸν ἐπιβουλεύειν μὲν τοῖς σφετέροις πράγμασι, συνεργεῖν δὲ τοῖς περὶ τὸν Πτολεμαῖον βυολογουμένους. (4) Τούτων δὲ συγχωρηθέντων, Ἀντίοχος τοὺς μὲν πρέσβεις ἐξέπεμψε, παραγγέλλας διασφαλεῖν αὐτῷ τὴν ταχίστην τὰ δοξάντα τοῖς περὶ τὸν Πτολεμαῖον, καὶ συνάπτειν εἰς Σελεύκειαν. (5) Ἀπολιπὼν δὲ φυλακὰς τὰς ἀρμοζούσας ἐν τοῖς τόποις, καὶ παραδοὺς Θεοδότῳ τὴν τῶν ὧν ἐπιμέλειαν, ἐπανῆλθε· καὶ παραγενόμενος εἰς τὴν Σελεύκειαν, διαφῆκε τὰς δυνάμεις εἰς παραχειμασίαν. (6) Καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη τοῦ μὲν γυμνάζειν τοὺς ὄχλους ὠλιγώρει· πεπεισμένος, οὐ προσδεηθήσεσθαι τὰ πράγματα μάχης, διὰ τὸ τινῶν μὲν μερῶν τῆς Κοίλης Συρίας καὶ Φοινίκης ἤδη κυριεύειν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐλπίζειν ἐξ ἐχόντων καὶ διὰ λόγου παραλήψεσθαι. (7) μὴ τολμώντων τὸ παράπαν τῶν περὶ τὸν Πτολεμαῖον εἰς τὸν περὶ τῶν ὧν συγκαταβαίνειν κίνδυνον. (8) Ταύτην δὲ συνέβαινε τὴν διάληψιν καὶ τοὺς πρεσβευτὰς ἔχειν· διὰ τὸ τὰς ἐντεύξεις αὐτοῖς τὸν Σωσίβιον, ἐν τῇ Μέμφει προκαθήμενον, φιλανθρώπους ποιείσθαι. (9) τῶν δὲ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν παρασκευῶν μηδέποτε

et una cum his alios, partim e Libya accitos, partim ex Ægypto conscriptos : præeratque idem hisce omnibus, qui ad tria millia complebant. (6) Græcis vero et mercenariis cunctis equitibus (ad duo omnino millia erant) Echeocrates Thessalus erat præfectus : qui, quum eximia cura eos exercuisset, in ipso dein discrimine plurimum operæ pretium fecit. (7) Cnopias quoque Alorita in commissio sibi milite instruendo præparandoque nemini omnium concedebat : ii autem erant omnino Cretenses ad ter mille, e quorum numero fuere Neocretas mille, quibus Philonem Cnosium præposuerat. (8) Armaverunt et Afros tria millia more Macedonico, præfecto Ammonio Barcæo. (9) Ægyptiorum multitudo ad viginti millia phalangiarum accedebat : qui ducem Sosibium habebant. (10) Contracta est et Thracum Gallorumque manus, cum ex inquilinis et horum liberis, ad millia quatuor; tum ex iis qui insuper recens fuerant conscripti, ad duo ferme hominum millia : duxque illis impositus Dionysius Thrax. (11) Igitur Ptolemæo quidem qui præparabatur exercitus, hoc numero constabat, et hac gentium ceterarumque rerum diversitate.

LXVI. Antiochus interim urbem Dora premebat obsidione, cujus incepti quum exitum nullum videret (nam et locus erat natura munitus, et obsessis auxilia submittēbat Nicolaus), (2) adpetente jam hieme, missis a Ptolemæo legationibus demum annuit, ut et induciæ ad menses quatuor fierent, et de summa re ad condiciones æquissimas se descensurum diceret. (3) Hoc autem ille faciebat, quum longe ab eo abesset, ut veram animi mentem proderet : sed, qui diutius a ditione sua abesse nollet, Seleuciam exercitum reducere ad hibernandum properabat, quum manifeste imperio ipsius insidiaretur Achæus, et aperte jam cum Ptolemæo faceret. (4) Pactus igitur inducias Antiochus, legatos remisit, jussos quam primum sibi voluntatem Ptolemæi renuntiare, et Seleuciam ad se venire. (5) Deinde, ubi præsidia locis opportunis imposuisset, rerum omnium cura Theodoto mandata, ad reditum se accinxit. Seleuciam ut ventum, in hiberna exercitum dimisit : (6) nullam de cetero exercendi militis curam gerens. Persuaserat enim sibi, ad conficiendam rem nihil dimicatione futurum opus : et, partes nonnullas Cœlæ-Syriæ et Phœniciæ jam in potestate habens, cetera loca a volentibus se accepturum, et omnia colloquiis transacturum sperabat. (7) Ptolemæum quidem certe, periculum summæ rerum facere nequaquam ausurum. (8) In eadem autem persuasionē cum Antiocho legati etiam erant : quoniam perquam humaniter cum eis Sosibius, Memphi præsidens, erat collocutus ; (9) et nemo eorum, qui ad Antiochum missi

τοὺς διαπεμπομένους πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἔξιν αὐτόπτας γενέσθαι.

LXVII. Πλὴν καὶ τότε τῶν πρέσβων ἀφικομένων, οἱ μὲν περὶ τὸν Σωσίβιον ἔτοιμοι πρὸς πᾶν. (1) Ὁ δ' Ἀντίοχος μεγίστην ἐποιεῖτο σπουδὴν εἰς τὸ καθάπαξ καὶ τοῖς ὁπλοῖς, καὶ τοῖς δικαίοις ἐπὶ τῶν ἐντεύξεων, καταπεριεῖναι τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρειας. (2) Καὶ δὴ, παραγενομένων τῶν πρεσβευτῶν εἰς τὴν Σελεύκειαν, καὶ συγκαταβαινόντων εἰς τοὺς κατὰ μέρος ὑπὲρ τῆς διαλύσεως λόγους, κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Σωσίβιον ἐντολάς· (3) ὁ μὲν βασιλεὺς τὸ μὲν ἄρτι γεγονός ἀτύχημα καὶ προφανὲς ἀδίκημα, περὶ τῆς ἐνσωτήσεως καταλήψεως τῶν περὶ Κοίλην Συρίαν τόπων, οὐ δεινὸν ἐνόμιζε κατὰ τὰς δικαιολογίας· (4) τὸ δὲ πλείστον, οὐδ' ἐν ἀδικήματι κατηριθμεῖτο τὴν πρᾶξιν, ὥς καθηκόντων αὐτῷ τινῶν ἀντιπεποιημένους. (5) Τὴν δὲ πρώτην Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφθαλμοῦ κατάληψιν καὶ τὴν Σελεύκου δυναστείαν τῶν τόπων τούτων, ἐκείνας, ἔφη, κυριωτάτας εἶναι καὶ δικαιοτάτας κτήσεις καθ' ἃς αὐτοῖς, οὐ Πτολεμαίῳ, καθήκειν τὰ κατὰ Κοίλην Συρίαν. (6) Καὶ γὰρ Πτολεμαῖον διαπολεμῆσαι πρὸς Ἀντίγονον, οὐχ αὐτῷ, Σελεύκῳ δὲ συγκατασκευάζοντα τὴν ἀρχὴν τῶν τόπων τούτων. (7) Μάλιστα δὲ τὸ κοινὸν ἐπίεζε πάντων τῶν βασιλέων συγχώρημα, καθ' οὓς καιροὺς, Ἀντίγονον νικήσαντες, καὶ βουλευόμενοι κατὰ προαίρεσιν ἔμοσσε πάντες, Κάσσανδρος, Λυσίμαχος, Σέλευκος, ἔβριναν Σελεύκου τὴν δλην Συρίαν ὑπάρχειν. (8) Οἱ δὲ παρὰ Πτολεμαίου, τάναντία τούτων ἐπειρῶντο συνιστάνειν. Τό τε γὰρ παρὸν ἡδὺν ἀδίκημα, καὶ δεινὸν ἐποιοῦν τὸ γεγονός, εἰς παρασπὸνδήμα τὴν Θεοδότου προδοσίαν καὶ τὴν ἔφοδον ἀνάγοντες τὴν Ἀντιόχου. (9) Προεφύροντο δὲ καὶ τὰς ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου κτήσεις φάσκοντες, ἐπὶ τούτῳ συμπολεμῆσαι Σελεύκῳ Πτολεμαῖον, ἐφ' ᾧ τὴν μὲν δλην τῆς Ἀσίας ἀρχὴν Σελεύκῳ περιεῖναι· τὰ δὲ κατὰ Κοίλην Συρίαν αὐτῷ κατακτήσασθαι καὶ Φοινίκην. (10) Ἐλάγεται μὲν οὖν ταῦτα καὶ παραπλήσια τούτοις πλεονάκις ἐπ' ἀμφοτέρων, κατὰ τὰς διαπρεσβείας καὶ τὰς ἐντεύξεις, ἐπετελεῖτο δὲ τὸ παράπαν οὐδέν· ἅτε τῆς δικαιολογίας γιγνομένης διὰ τῶν κοινῶν φίλων, μεταξὺ δὲ μηδενὸς ὑπάρχοντος τοῦ δυνησομένου παρακατασχεῖν καὶ κωλύσαι τὴν τοῦ δοικοῦντος ἀδικεῖν ὁρμήν. (11) Μάλιστα δὲ παρεῖχε δυσχρησίαν ἀμφοτέροις τὰ περὶ τὸν Ἀχαιοῦν. Πτολεμαῖος μὲν γὰρ ἐσπούδαζε περιλαβεῖν ταῖς συνθήκαις αὐτόν· (12) Ἀντίοχος δὲ καθάπαξ οὐδὲ λόγον ἡνέιχετο περὶ τούτων, δεινὸν ἡγούμενος τὸ καὶ τολμᾶν τὸν Πτολεμαῖον περιστέλλειν τοὺς ἀποστάτας, καὶ μνήμην ποιέσθαι περὶ τίνος τῶν τοιούτων.

LXVIII. Διόπερ, ἔπειτα πρεσβεύοντες μὲν ἄλλος εἶχον ἀμφοτέροι, πέρας δ' οὐδὲν ἐγίγνετο περὶ τὰς συνθήκας, συνῆπτε δὲ τὰ τῆς ἐαρινῆς ὥρας Ἀντίοχος μὲν συνῆγε τὰς δυνάμεις, ὥς εἰσβαλὼν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ καταστρεφόμενος τὰ καταλειπόμενα μέρη

bantur, apparatus belli, qui Alexandriæ fiebant, oculis suis unquam viderat.

LXVII. Igitur tunc quoque, ubi ad Sosibium advenerunt legati, ille, ad omnia paratum se, dicere. (2) Antiochus autem, quoties cum legatis conveniebat, summo studio in agebat, ut non minus causæ justitia, quam vi armorum, Alexandrinos superare videretur. (3) Et postquam Seleuciam legati venere, et ad disceptandas sigillatim pacis conditiones descenderunt, prout mandatum illis a Sosibio fuerat; (4) Antiochus, in commemorandis causæ suæ justis, illatum paulo ante damnum Ptolemæo, et manifestam injuriam, quod loca nonnulla Cœlæ-Syriæ occupasset, non ita gravem esse, aiebat; (5) immo vero ne injuriæ quidem loco habendam: quippe res ad se pertinentes ipsum vindicasse sibi. (6) Antigonom Coclitem, qui primus hæc loca tenuerit, ac deinde Seleucum, verissimos justissimosque fuisse Cœlæ-Syriæ possessores; ad illos, non ad Ptolemæum, pertinuisse istam provinciam. (7) Nam quod Ptolemæus cum Antigono bellum gessisset, id eum fecisse, non ut sibi, sed ut Seleuco eorum locorum imperium pararet. (8) Maxime vero communem cunctorum regum concessionem urgebat, qua, Antigono devicto, Cassander, Lysimachus, et Seleucus, ad consultandum congregati, de communi sententia Seleuco Syriam universam decreto suo attribuerunt. (9) Contraria his, qui a Ptolemæo erant missi, probare nitebantur. Nam et præsentem injuriam exaggerabant: et, prodictione Theodoti, atque expeditione ista Antiochi, indigno modo violatam fidem esse, contendebant. (10) Objiciebant et illud: Ptolemæum, Lagi filium, provinciam istam quæsiivisse sibi: quippe ea lege arma ipsum consociasse cum Seleuco, ut Asiæ quidem universæ dominatus Seleuco pararetur, Cœlen vero Syriam et Phœnicem propriam tibi sibi faceret. (11) Hæc et his similia quum in colloquiis cum legatis, ultro citroque commeantibus, sæpius utrumque essent jactata, effici tamen nihil omnino poterat: quoniam per communes amicos controversia disceptabatur, et intererat conventibus nemo, a quo reprimi et inhiberi posset impetus illius, qui lædere alterum videretur. (12) Maximam vero utrisque difficultatem afferebat causa Achæi: nam, quum Ptolemæus id summo studio ageret, ut fœderibus ille comprehenderetur, (13) Antiochus contra, ne fieri quidem mentionem ullam omnino ejus rei ferre poterat; rem esse indignam clamitans, audere Ptolemæum rebelles protegere, aut hujusmodi cujuspiam conditionis meminisse.

LXVIII. Ita tempore legationibus extracto, quum pax tamen nullo modo conveniret, ineunte jam vere, copias contrahit suas Antiochus, habens in animo terra marique hostem aggredi, et quæ reliquæ erant partes Cœlæ-Syriæ negotiorum ad finem perducere. (2) Ptolemæus summam rerum tuer

τῶν ἐν Κοίλῃ Συρίᾳ πραγμάτων. (2) Οἱ δὲ περὶ τὸν Πτολεμαῖον διλοσχερέστερον ἐπιτρέψαντες τῷ Νικολάῳ, χορηγίας τε παρεῖχον εἰς τοὺς κατὰ Γάζαν τόπους θαλάσσιους, καὶ δυνάμεις ἐξέπεμπον περὶ ναυτικάς. (3) Ὁ προσγενομένος, εὐθαρσῶς δὲ Νικόλαος εἰς τὸν πόλεμον ἐνέβαινε, πρὸς πᾶν τὸ παραγγελλόμενον εἰς τοὺς αὐτῷ συνεργούντος Περιγένους τοῦ ναυάρχου. (4) Τοῦτον γὰρ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἐξαπέστειλαν οἱ περὶ τὸν Πτολεμαῖον ἔχοντα καταφράκτους μὲν ναῦς τριάκοντα, φορητοὺς δὲ πλείους τῶν τετρακοσίων. (5) Νικόλαος δὲ τὸ μὲν γένος ὑπῆρχεν Αἰτωλός· τριβὴν δὲ καὶ τόλμαν ἐν τοῖς πολεμικοῖς οὐδένως εἶχεν ἐλάττω τῶν Πτολεμαίων στρατευομένων. (6) Προκαταλαβόμενος δὲ μέρει μὲν τινὶ τὰ κατὰ Πλάτανον στενὰ, τῇ δὲ λοιπῇ δυνάμει, μεθ' ἧς ἦν αὐτὸς, τὰ περὶ Πορφυρεῶνα πόλιν ταύτην παρεφύλαττε τὴν εἰσβολὴν τοῦ βασιλέως, δημοῦ συνομοῦσης αὐτῷ καὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. (7) Ἀντίοχος δὲ, παρελθὼν εἰς Μάραθον, καὶ παραγενομένων πρὸς αὐτὸν Ἀραδίων ὑπὲρ συμμαχίας, οὐ μόνον προσεέβλεπε τὴν συμμαχίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαφορὰν τὴν προϋπάρχουσαν αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους κατέπαυσε, διαλύσας τοὺς ἐν τῇ νήσῳ πρὸς τοὺς τὴν ἡπειρὸν κατοικοῦντας τῶν Ἀραδίων. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα ποιησάμενος τὴν εἰσβολὴν κατὰ τὸ καλούμενον Θεοῦ πρόσωπον, ἦκε πρὸς Βηρυτόν· Βότρυν μὲν ἐν τῇ παρῳῳ καταλαβόμενος, Τρίτην δὲ καὶ Κάλαιον ἐμπρήσας. (9) Ἐντεῦθεν δὲ Νίκαρχον μὲν καὶ Θεόδοτον προαπέστειλε, συντάξας προκαταλαβεῖσθαι τὰς δυσχωρίας περὶ τὸν Λύκον καλούμενον ποταμόν· αὐτὸς δὲ τὴν δυνάμιν ἀναλαβὼν, προῆλθε καὶ κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸν Δαμουράν ποταμόν, συμπαραπλέοντος ἅμα καὶ Διογνήτου τοῦ ναυάρχου. (10) Παραλαβὼν δὲ πάλιν ἐντεῦθεν τοὺς τε περὶ τὸν Θεόδοτον καὶ Νίκαρχον τοὺς ἐκ τῆς δυνάμεως εὐζώνους, ὥρμησε κατασκευάζοντας τὰς προκατεχομένας ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Νικόλαον δυσχωρίας. (11) Συνθεωρήσας δὲ τὰς τῶν τόπων ιδιότητας, τότε μὲν ἀνεχώρησε πρὸς τὴν παρεμβολήν· κατὰ δὲ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν, καταλιπὼν αὐτοῦ τὰ τε βαρέα τῶν ὅπλων, καὶ Νίκαρχον ἐπὶ τούτων, προῆγε μετὰ τῆς λοιπῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν προκειμένην χρεῖαν.

LXIX. Τῆς δὲ κατὰ τὸν Λιβάνον παρωρείας κατὰ τοὺς τόπους τούτους συγκλειούσης τὴν παραλίαν εἰς στενὸν καὶ βραχὺν τόπον, συμβαίνει καὶ τοῦτον αὐτὸν βράχει δυσδῶναι καὶ τραχείᾳ διεζῶσθαι, στενὴν δὲ καὶ δυσχερῆ παρ' αὐτὴν τὴν θάλατταν ἀπολειπούση πάροδον. (2) Ἐφ' ἧς τότε Νικόλαος παρεμβολήσας, καὶ τοὺς μὲν τῷ τῶν ἀνδρῶν πλήθει προκατελιπὼς τόπους, τοὺς δὲ ταῖς χειροποιήτοις κατασκευαῖς διησφαλισμένους, βαδίζων ἐπέπειστο κοιλύσειν τῆς εἰσόδου τὸν Ἀντίοχον. (3) Ὁ δὲ βασιλεὺς, διελὼν εἰς τρία μέρη τὴν δυνάμιν, τὸ μὲν ἐν Θεοδότῳ παρέδωκε, προστάξας, συμπλέεσθαι καὶ βιάεσθαι παρ' αὐτὴν τὴν παρῳρείαν τοῦ Λιβάνου· (4) τὸ δὲ ἕτερον μέρος Μενεδῆμῳ διὰ πλείονων ἐντειλάμενος κατὰ μέσσην περᾶζειν τὴν βράχιν. (5) Τὸ δὲ τρίτον

dam Nicolao tradit : commeatus omnium rerum Gazam adfatim convehit : copias, cum pedestres, tum maritimas, emittit. (3) Quæ ubi advenerunt, audacter jam bello se accingit Nicolaus : ad omnia quæ imperaret promtum adjutorem habens Perigenem, qui navibus præerat. (4) Hunc enim Ptolemæus classi, quam submittebat, præposuerat; tectas quidem naves triginta habentem, onerarias vero amplius quadringentas. (5) Nicolaus genere Ætolus erat; usu vero bellicarum rerum et fortitudine, nemini eorum ducum qui Ptolemæo tunc militabant, concedebat. (6) Hic, parte exercitus præoccupatis angustiiis ad Platanum, altera parte, cum qua erat ipse, proxima Porphyreoni urbi loca tenens, ne hac faceret Antiochus impressionem, impendebat; classe interim cum navalibus copiis laud procul in ancoris stanle. (7) Antiochus, Marathum progressus, quum ad eum Aradii venissent de societate acturi, non solum accepit illos in societatem, sed etiam controversiam, quæ insulanos Aradios et eos qui continentem habent invicem antea alienaverat, sedavit, atque ut in gratiam inter se coirent effecit. (8) Deinde juxta Theoprosopon, quod vocatur, hostium fines ingressus, Berytum venit, Botry in transitu capta, Triet et Calanio crematis. (9) Inde Nicarchum et Theodolum præmisit, jussos in angustiiis vix ad Lycum fluvium occupandis hostem antevertere. Ipse cum exercitu pergit ire, moxque ad Damuram amnem castra communit; Diogeno navarcho cum classe illum semper comitante, (10) Hic rursus assumtis secum Theodoto et Nicarcho cum ea expeditorum manu quam habebant, angustias, quas Nicolaus præoccupaverat, speculatum est profectus : (11) natura-que locorum probe perspecta, in castra se recepit. Postero die, relicto ibidem milite graviter armato, et Nicarcho illi præfecto, ad proposita exsequenda cum reliquis copiis sese rex accinxit.

LXIX. Quum autem Libani montis tractus oram maritimam in angustum ac breve spatium eo loci cogat, accedit insuper, ut illud ipsum spatium arduo atque aspero dorso transversim intercipiatur, quod arctum et difficilem propter mare tramitem relinquit. (2) Ibi tunc Nicolaus consederat, et, locis aliis idoneo militum præsidio occupatis, aliis structura castellorum munitis, facile se aditu prohibitorum esse Antiochum credebatur. (3) Rex, diviso in tres acies exercitu, unam Theodoto tradit, addito præcepto, ut ad ipsum Libani latus aggrediretur hostem, et vi percurrere conaretur : (4) alteram aciem Menedemo attribuit, cui etiam atque etiam imperavit, ut per medium illud dorsum tentaret transitum : (5) tertiam aciem litus maris legere jussit, præposito Dio-

πρὸς θάλατταν ἀπένειμε, Διοκλέα τὸν στρατηγὸν τῆς Παραποταμίας ἡγεμόνα συστήσας. (8) Αὐτὸς δὲ, μετὰ τῆς θεραπείας, εἶχε τὸν μέσον τόπον, πάντα βουλούμενος ἐποπτεύειν καὶ παντὶ τῷ δεομένῳ παραβοηθεῖν. (7) Ἄμα δὲ τούτοις ἐξηρτυμένοι παρενέβαλον εἰς ναυμαχίαν οἱ περὶ τὸν Διογνήτην καὶ Περιγένην, συνάπτοντες κατὰ τὸ δυνατόν τῇ γῇ, καὶ πειρώμενοι ποιεῖν ὥσανεὶ μίαν ἐπιφάνειαν τῆς πεζομαχίας καὶ ναυμαχίας. (6) Πάντων δὲ ποιησαμένων ἀπ' ἐνὸς σημείου καὶ παραγγέλματος ἐνὸς τὰς προσβολὰς, ἡ μὲν ναυμαχία ἀρίστων εἶχε τὸν κίνδυνον, διὰ τὸ καὶ τῷ πλήθει καὶ ταῖς παρασκευαῖς παραπλήσιον εἶναι τὸ παρ' ἀμφοῖν ναυτικόν. (9) Τῶν δὲ πεζῶν, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεκράτησεν οἱ τοῦ Νικολάου, συγχρώμενοι ταῖς τῶν τόπων ὀχυρότησι· ταχὺ δὲ τῶν περὶ τὸν Θεόδοτον ἐκδιασπασμένων τοὺς ἐν τῇ παρωρείᾳ, κάπειτα ποιουμένων ἐξ ὑπερδείου τὴν ἐφοδόν, τραπέντες οἱ περὶ τὸν Νικολάον, ἐφευγον προτροπὰδὴν ἅπαντες. (10) Κατὰ δὲ τὴν φυγὴν ἔπεσον μὲν αὐτῶν εἰς δισχιλίους, ζωγρεῖα δ' ἔαλωσαν οὐκ ἐλάττους τούτων. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἀπεχώρησαν ἐπὶ Σιδῶνος. (11) Ὁ δὲ Περιγένης, ἐπικυδέστερος ὢν ταῖς ἐλπίσι κατὰ τὴν ναυμαχίαν, συνθεωρήσας τὸ κατὰ τοὺς πεζοὺς ἐλάττωμα, καὶ διατραπεῖς, ἀσφαλῶς ἐποίησατο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους.

LXX. Ἀντίοχος δὲ, τὴν δύναμιν ἀναλαβὼν, ἦκε καὶ κατεστρατοπέδευσε πρὸς τῇ Σιδῶνι. (2) Τὸ μὲν οὖν καταπειράζειν τῆς πόλεως ἀπέγνω, διὰ τὴν προϋπάρχουσαν αὐτότῃ θαψίλειαν τῆς χορηγίας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικοῦντων καὶ συμπεφευγόντων ἀνδρῶν. (3) Ἀναλαβὼν δὲ τὴν δύναμιν, αὐτὸς μὲν ἐποιεῖτο τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Φιλοτερίᾳ· Διογνήτῳ δὲ συνέταξε, τῷ ναυάρχῳ πάλιν ἔχοντι τὰς ναῦς ἀποπλεῖν εἰς Τύρον. (4) Ἡ δὲ Φιλοτερία καίται παρ' αὐτὴν τὴν λίμνην, εἰς ἣν ὁ καλούμενος Ἰορδάνης ποταμὸς εἰσβάλλων, ἐξίησι πάλιν εἰς τὰ πεδία τὰ περὶ τὴν Σκυθῶν πόλιν προσαγορευομένην. (5) Γενόμενος δὲ καθ' ἡμολογίαν ἐγκατατῆς ἀμφοτέρων τῶν προειρημένων πόλεων, εὐθαρσῶς ἔσχε πρὸς τὰς μελλούσας ἐπιβολὰς διὰ τὸ τὴν ὑποτεταγμένην χώραν ταῖς πόλεσι ταύταις, βραδίως δύνασθαι παντὶ τῷ στρατοπέδῳ χορηγεῖν, καὶ θαψιλῇ παρασκευάζειν τὰ κατεπείγοντα πρὸς τὴν γῆραν. (6) Ἀσφαλισάμενος δὲ φρουραῖς ταύτας, ὑπερέβαλε τὴν ὀρεινὴν, καὶ παρῆν ἐπὶ Ἀταβύριον· ὁ καίται μὲν ἐπὶ λόφῳ μαστοειδοῦς, τὴν δὲ πρόσθασιν ἔχει πλεῖον ἢ πεντεκαίδεκα σταδίων. (7) Χρησάμενος δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐνέδρα καὶ στρατηγίᾳ, κατέσχε τὴν πόλιν. (8) Προκαλεσάμενος γὰρ εἰς ἀκροβολισμόν τοὺς ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ συγκαταβιβάσας ἐπὶ πολὺ τοὺς προκινδυνεύοντας, κάπειτα πάλιν ἐκ μεταβολῆς τῶν φευγόντων καὶ διαναστάσεως τῶν ἐγκαθημένων συμβαλὼν, πολλὰς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε· (9) τέλος δ' ἐπακολουθήσας, καὶ προκαταπληξάσας, ἐξ ὁρόδου παρέλαβε καὶ ταύτην τὴν πόλιν. (10) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, Κερραίας, εἰς τῶν ὑπὸ Πτολεμαῖον ταττομένων ὑπάρχων,

cle, qui Parapotamiam ad Euphratem praefecturam obtinebat. (6) Ipse, cum praetoria cohorte, medium cepit locum; testis spectatorque omnium quae gererentur futurus, et ut quisque suorum laboraret, opem eo laturus. (7) Simul vero et Diognetus ac Perigenes navales tropias ad pugnam direxerunt, terrae quam maxime fieri poterat appropinquantes; et ut terrestris navalisque praelii una dumtaxat facies appareret, connitentes. (8) Mox quum uno omnes dato signo, et uno imperio, hostem simul invaderent, mari quidem discrimen pugnae aequabatur: nam et numero et ceteris rebus aequales erant utriusque navalis praelii apparatus. (9) Terra vero, licet principio superior esset Nicolaus, locorum praesertim natura munitissima eum adjuvante, mox tamen, postquam Theodotus stationem in monte locatam vi dejecit pervasitque, ac deinde e superiori loco hostes est aggressus, fugam effusam capessit Nicolaus. (10) Caesi sunt inter fugiendum, ad duo millia; nec pauciores vivi sunt capti: qui supererant, cuncti Sidonem se recipiunt. (11) Perigenes, qui de praelio maritimo spe laetiore jam erat, ut cladem terra esse acceptam videt, consternatus animo, in eadem loca sine discrimine se recepit.

LXX. Antiochus, cum exercitu profectus, ad Sidonem signa constituit. (2) Urbis tamen oppugnationem non censuit sibi tentandam: quod et rerum necessariorum copia abundaret, et hominibus, cum habitatoribus, tum recentibus profugis, esset refectissima. (3) Igitur, motis castris, Philoteriam ducit: Diognetum vero navarchum Tyrum cum classe redire jubet. (4) Philoteria ad lacum ipsum est sita, quem Jordanes amnis influit; qui, inde egressus, per planitiem Scythopoleos dictae urbis labitur. (5) Hisc duo oppidis in deditionem acceptis, rex ad reliqua incepta, bonae spei jam plenus, sese comparabat: quia subjecti illis agri alendo exercitui abunde suppetebant, et quaecumque usui essent ad res gerendas largiter subministrabant. (6) Praesidio deinde in has inducto, et montibus superatis, proxime Atabyrium accessit. Id oppidum in rotundo colle situm est, ad cuius summitatem stadia numerantur amplius quindecim. (7) Ibi tunc Antiochus dolo atque insidiis hostes aggressus, urbem cepit. (8) Etenim quum ad leve certamen provocasset oppidanos, mox retrogredi jussis eis qui praelium inceperant, hostes simul longius abstraxit: tum vero repente conversis qui fugiebant, et iis coortis qui erant in insidiis locati, acre praelium fecit, et multos eorum occidit: (9) ac tandem insecutus ipse, eum cunctis terrorem injecit, ut primo impetu hac quoque urbe potiretur. (10) Eo tempore Keras [Chareas?], e numero praefectorum

ἀπέστη πρὸς αὐτόν. Ὁ χρησάμενος μεγαλοπρεπῶς πολλοὺς ἐμετεώρισεν τῶν παρὰ τοῖς ἐναντίοις ἡγεμόνων. (11) Ἴππολοχος γοῦν, ὁ Θετταλὸς, οὐ μετὰ πολὺ τετρακοσίους ἱππεῖς ἤκεν ἔχων πρὸς αὐτὸν τῶν ὑπὸ Πτολεμαῖον ταττομένων. (12) Ἀσφαλίσάμενος δὲ καὶ τὸ Ἀταβύριον, ἀνέβη καὶ προάγων, παρέλαβε Πέλλαν, καὶ Καμοῦν, καὶ Γεφρούν.

LXXI. Τοιαύτης δὲ γενομένης τῆς εὐροίας, οἱ τὴν παρακειμένην Ἀραβίαν κατοικοῦντες, παρακαλέσαντες σφᾶς αὐτοὺς, δημομαδὸν αὐτῷ προσέθεντο πάντες. (2) Προσλαβὼν δὲ καὶ τὴν παρὰ τούτων ἐλπίδα καὶ χορηγίαν, προῆγε· καὶ κατασχὼν εἰς τὴν Γαλάτιν, περιγίγνεται Ἀβίλῳ, καὶ τῶν εἰς αὐτὰ παραβεδοθηκότων ὧν ἡγεῖτο Νικίας, ἀναγκαῖος ὧν καὶ συγγενῆς Μενέου. (3) Καταλειπομένων δ' ἐτι τῶν Γαδάρων, ἃ δοκεῖ τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους οὐρύτῃ διαφέρειν, προσστρατοπεδεύσας αὐτοῖς, καὶ συστήσάμενος ἔργα, ταχέως κατεπλήξατο, καὶ παρέλαβε τὴν πόλιν. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα, πυνθανόμενος, εἰς τὰ Ῥαβδατάμνα τῆς Ἀραβίας καὶ πλείους ἡθροισμένους τῶν πολεμίων, πορθεῖν καὶ κατατρέχειν τὴν τῶν προσεχωρηκότων Ἀράβων αὐτῷ χώραν· πάντ' ἐν ἐλάττονι θέμενος, ὥρμησε καὶ προσστρατοπέδευσε τοῖς βουνοῖς, ἐφ' ὧν κείσθαι συμβαίνει τὴν πόλιν. (5) Περιελθὼν δὲ, καὶ συνθεσάμενος τὸν λόφον, κατὰ δύο τόπους μόνον ἔχοντα πρόσδοον, ταύτῃ προσέβαινε, καὶ κατὰ τούτους συνίστατο τοὺς τόπους τὰς τῶν μηχανημάτων κατασκευάς. (6) Ἀποδοὺς δὲ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἔργων, τῶν μὲν Νικάρχῳ, τῶν δὲ Θεοδότῳ· τὸ λοιπὸν αὐτοὺς ἤδη κοινὸν αὐτὸν παρεσκεύαζε κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἐκατέρου περὶ ταῦτα φιλοτιμίας. (7) Πολλὴν δὲ ποιούμενων σπουδὴν τῶν περὶ τὸν Θεόδοτον καὶ Νικάρχον, καὶ συνεχῶς ἀμιλλωμένων πρὸς ἀλλήλους, περὶ τοῦ πότερος αὐτῶν φθάσει καταβλὼν τὸ προκείμενον τῶν ἔργων τεῖχος· ταχέως συνέβη, καὶ παρὰ τὴν προσδοκίαν, ἐκάτερον πεσεῖν τὸ μέρος. (8) Οὐ συμβάντος, ἐποιοῦντο καὶ νύκτωρ μὲν καὶ μεθ' ἡμέραν προσβολὰς, καὶ πᾶσαν προσέφερον βίαν, οὐδὲνα παραλιπόντες καιρόν. (9) Συνεχῶς δὲ καταπειράζοντες τῆς πόλεως, οὐ μὴν ἤνυσον τῆς ἐπιβολῆς οὐδὲν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὴν πόλιν συνδεδραμηκότων ἀνδρῶν· ἕως οὗ, τῶν αἰχμαλώτων τινὸς ὑποδείξαντος τὸν ὑπόνομον, δι' οὗ κατέβαινον ἐπὶ τὴν ὕδρεϊαν οἱ πολιορκούμενοι, τοῦτον ἀναρρήξαντες ἐνέφραξαν ὕλη καὶ λίθοις καὶ παντὶ τῷ τοιούτῳ γένει. (10) Τότε δὲ συνεῖξαντες οἱ κατὰ τὴν πόλιν διὰ τὴν ἀνυδρίαν, παρέδωκαν αὐτοὺς. (11) Οὗ γενομένου, κυριεύσας τῶν Ῥαβδαταμνίων, ἐπὶ μὲν τούτων ἀπέλιπε Νικάρχον μετὰ φυλακῆς τῆς ἀρμοζούσης· Ἴππολοχον δὲ καὶ Κεραίαν, τοὺς ἀποστάντας, μετὰ πεζῶν πενταχισθίλιον ἐξαποστείλας ἐπὶ τοὺς κατὰ Σαμάρειαν τόπους, καὶ συντάξας προκαθίσθαι, καὶ πᾶσι τὴν ἀσφαλείαν προκατασκευάζειν τοῖς ὑπ' αὐτὸν ταττομένοις· (12) ἀνέβη μετὰ τῆς δυνάμεως ὡς ἐπὶ Πτολεμαῖδος, ἐκεῖ ποιεῖσθαι διεγνωκὸς τὴν παραχειμασίαν.

Ptolemaei, ad Antiochum defecit: qui munifice illum suscipiendo effecit, ut multorum animi e ducibus regis Aegyptii fluctuarent. (11) Itaque non multo post Hippolochus Thesalus, abductis de Ptolemaico exercitu equitibus quadringentis, ad ipsum transfugit. (12) Antiochus, postquam praesidio Atabyrium firmasset, castra movit. Inter eundem oppida Pellam, Camum, Gephrum dedita sibi accipit.

LXXI. Hic adeo felix rerum successus, adjacentis Arabiae populos movit, ut cohortationibus mutuis incitati, communibus suffragiis se illi omnes adungerent. (2) Qua nova spe auctus rex, opibusque Arabum subnixus, in Galatidem [vel Galaaditidem] devenit, ibique Abila in potestatem redigit, et simul omnes qui pro ferenda ope eo occurrerant; quibus Nicias praerat, familiaris et cognatus Menae. (3) Restabant adhuc Gadara, locus opinione omnium praeter ceteris illius tractus eximie munitus. Ad hunc rex admovit exercitum, molitusque opera, oppidanos ita terruit, ut in deditionem extemplo venerint. (4) Post haec factus certior, magnum hostium numerum in urbem Arabiae Rabbatamana [Rabbath Ammon] convenisse, et agros eorum Arabum, qui se illi conjunxerant, populari, atque incursionibus infestare; postlabitis rebus omnibus, eo castra movet, ac prope illos tumulos considet, quibus urbs est inposita. (5) Deinde quum circuisset collem, eoque omni ex parte perspecto, deprehendisset, duos tantum aditus eum habere; illac copias admovet, machinarumque fabricam utroque loco instituit. (6) Operum curam partim Nicarcho, partim Theodoto separatim mandat: ipse interim, quae utrobique fiebant, pari diligentia curat, et utriusque horum studium atque contentionem animorum peraeque observat. (7) Utroque autem egregiam operam navaute, et assidua emulatione certantibus ambobus, uter prior objectam suis tormentis murorum partem esset dejecturus, evenit, ut celeriter et opinione hominum citius pars utraque moenium rueret. (8) Quod ut factum, dies pariter ac noctes sine ulla intermissione impetus dabant, summaque vi irruptionem tentabant. (9) Qui tam assidui conatus et tentamenta, propter hominum multitudinem, qui in urbem se receperant, in irritum tantisper ceciderunt, donec captivorum aliquis obsidentibus meatum subterraneum ostendit, per quem obsessi aequalum descendebant. (10) Hoc igitur refracto, et materia, saxis ceterisque id genus rebus obstructo, aquae inopia oppidanos adegit, ut victos demum sese faterentur, et deditionem facerent. (11) Hoc modo rex urbe Rabbatamanis potitus, Nicarchum ibi cum idoneo praesidio reliquit: jussisque Hippolochi et Keræa [Chareæ] qui a Ptolemaeo defecerant, cum quinque peditum millibus in Samariam proficisci, ut provinciae illi praesiderent, et omnes, qui suum imperium agnoscerent, ab hostium vi atque injuriis tutarentur; (12) ipse Ptolemaidem versus castra movet, eo loci hibernaturus.

LXXII. Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν θέρειαν Πεδνηλισεῖς, πολιορκούμενοι καὶ κινδυνεύοντες ὑπὸ Σελγέων, διεπίμναντο περὶ βοήθειας πρὸς Ἀχαιοί. (2) Τοῦ δ' ἀσμένως ὑπακούσαντος, οὗτοι μὲν εὐθαρσῶς ὑπέμενον τὴν πολιορκίαν, προσανέχοντες ταῖς ἐλπίσι τῆς βοήθειας. (3) Ὁ δ' Ἀχαιὸς, προχειρισάμενος Γαρσύηριν μετὰ πεζῶν ἑξακισχίλων, ἱππῶν δὲ πεντακοσίων, ἐξαπέστειλε σπουδῇ παραβουθήσονται τοῖς Πεδνηλισεῦσιν. (4) Οἱ δὲ Σελγεῖς, συνέντες τὴν παρουσίαν τῆς βοήθειας, προκατελάβοντο τὰ στενὰ τὰ περὶ τὴν καλουμένην Κλίμαχα τῷ πλείονι μέρει τῆς αὐτῶν δυνάμεως· καὶ τὴν μὲν εἰσβολὴν τὴν ἐπὶ Σάπορδα κατεῖχον, τὰς δὲ διόδους καὶ προσβάσεις πάσας ἐφθειρον. (5) Ὁ δὲ Γαρσύηρις, ἐμβαλὼν εἰς τὴν Μιλυάδα, καὶ καταστρατοπεύσας περὶ τὴν καλουμένην Κρητῶν πόλιν, ἐπεὶ συνήσθετο, προκατεχομένων τῶν τόπων, ἀδύνατον οὔσαν τὴν εἰς τοῦμπροσθεν πορείαν, ἐπινοεῖ τινα δόλον τοιοῦτον. (7) Ἀναζεύξας, ἤγε πάλιν εἰς τοῦπίσω τὴν πορείαν, ὥς ἀπεγνωκὸς τὴν βοήθειαν, διὰ τὸ προκατέχεσθαι τοὺς τόπους. (7) Οἱ δὲ Σελγεῖς, προχείρως πιστεύσαντες, ὥς ἀπεγνωκὸς βοθηεῖν Γαρσύηριδος, οἱ μὲν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀπεχώρησαν, οἱ δ' εἰς τὴν πόλιν, διὰ τὸ κατεπείγειν τὴν τοῦ σίτου κομιδὴν. (8) Ὁ δὲ Γαρσύηρις, ἐξ ἐπιστροφῆς ἐνεργὸν ποιησάμενος τὴν πορείαν, ἤγε πρὸς τὰς υπερβολάς. Καταλαβὼν δὲ ἐρήμους, ταύτας μὲν ἡσφαλίσατο φυλακαῖς, Φαῦλλον ἐπὶ πάντων καταστήσας. (9) Αὐτὸς δὲ, μετὰ τῆς στρατιᾶς εἰς Πέρην κατάρας, ἐντεῦθεν ἐποιεῖτο τὰς διαπρεσβείας, πρὸς τε τοὺς ἄλλους τοὺς τὴν Πισιδίαν κατοικοῦντας, καὶ πρὸς τὴν Παμφυλίαν· (10) ὑποδεικνύων μὲν τὸ τῶν Σελγέων βάρος, παρακαλῶν δὲ πάντας πρὸς τὴν Ἀχαιοῦ συμμαχίαν, καὶ πρὸς τὴν βοήθειαν τοῖς Πεδνηλισεῦσιν.

LXXIII. Οἱ δὲ Σελγεῖς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, στρατηγὸν ἐξαποστειλάντες μετὰ δυνάμει, ἤλπισαν, καταπληγόμενοι ταῖς τῶν τόπων ἐμπειρίαις, ἐκβαλεῖν τὸν Φαῦλλον ἐκ τῶν ὄχυρωμάτων. (2) Οὐ καθικόμηναι δὲ τῆς προθέσεως, ἀλλὰ πολλοὺς ἀποβαλόντες τῶν στρατιωτῶν ἐν ταῖς προσβολαῖς, ταύτης μὲν τῆς ἐλπίδος ἀπέστησαν τῇ δὲ πολιορκίᾳ καὶ τοῖς ἔργοις οὐχ ἤττον, ἀλλὰ μᾶλλον ἢ πρὸ τοῦ, προσεκαρτέρουν. (3) Τοῖς δὲ περὶ Γαρσύηριν, Ἐτενεῖς μὲν, οἱ τῆς Πισιδικῆς τὴν ὑπὲρ Σίδης ὄρεσιν κατοικοῦντες, ὀκτακισχιλίου ὀπλίτας ἐπεμψαν· Ἀσπένδιοι δὲ τοὺς ἡμίσεις. (4) Σιδηταὶ δὲ, τὰ μὲν στοχαζόμενοι τῆς πρὸς Ἀντιόχον εὐνοίας, τὸ δὲ πλεῖον διὰ τὸ πρὸς Ἀσπενδίου μῖσος, οὐ μετέσχον τῆς βοήθειας. (5) Ὁ δὲ Γαρσύηρις, ἀναλαβὼν τὰς τε τῶν βεδοθηκῶν καὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἤγε πρὸς τὴν Πεδνηλισσὸν, πεπεισμένος, ἐξ ἐφόδου λύσειν τὴν πολιορκίαν· οὐ καταπληττομένων δὲ τῶν Σελγέων, λαβὼν σύμμετρον ἀπόστημα, κατεστρατοπέδευσε. (6) Τῶν δὲ Πεδνηλισσέων πιεζομένων ὑπὸ τῆς ἐνδείας, ὁ Γαρσύηρις σπεύδων ποιεῖν τὰ δυνατὰ, δισχίλους ἐτοιμάσας ἀνδρας, καὶ δοὺς ἐκάστῳ μέδιμον πυρῶν, νυκτὸς

LXXII. Eadem æstate Pednelissenses a Selgensibus obsessi, jamque de salute periclitantes, per legatos opem ab Achæo petierunt. (2) Quorum petitioni quum iibenter ille annuisset, oppidani, in promissi auxilii spe acquiescentes, obsidionem forti animo sustinebant. (3) Achæus peditum sex millia, equites quingentos, duce Garsyeri, opitulatum Pednelissensibus misit. (4) Selgenses, ut adventare auxilia senserunt, majore copiarum suarum parte angustias ad Climacem, quam vocant, occupant, et aditum quidem ad Saporda præsidio tenent; transitus vero omnes ac tramites corrumpunt. (5) Garsyeris in Milyadem impressione facta, castrisque admotis urbi quam Cretopolin dicunt, ut animadvertit, obsessis ab infesto hoste illis locis, nulla ratione pergi posse ulterius, dolum hujusmodi commiscitur. (6) Motis castris, retro agmen ducit; quasi, propter præoccupatas fauces, ferendæ opis consilio cogetur absistere. (7) Selgenses, facile persuasi, ex desperatione sententiam Garsyerin mutasse, pars in castra, pars in urbem redeunt: etenim messis jam tempus instabat. (8) Interim Garsyeris, itinere converso, ductoque raptim agmine, ad transitum montis pervenit: quem nactus præsidio nudatum, ipse præsidii firmat, et summæ rei Phaylum præficit. (9) Deinde cum exercitu Pergam profectus, dimissis circa nuntiis, tum alios Pisiadiæ populos sollicitat, tum etiam Pamphyliam: (10) ponensque illis ob oculos, quam gravis immineret omnibus Selgensium civitas, ad societatem cum Achæo ineundam, et auxilia Pednelissensibus mittenda, cunctos hortabatur.

LXXIII. Per id tempus Selgenses, misso duce cum exercitu, sperabant, propter eximiam locorum peritiam, terrorem incutere se Phayllo posse, et munitionibus eum dejicere. (2) Qui conatus quum fuisset irritus, quumque multos etiam suorum, dum invasionem sæpius tentant, amisissent, huic quidem spei renuntiant: at in obsidionis et operum faciendorum curam acrius etiam, quam antea, incumbunt. (3) Etennenses vero, qui montana Pisiadiæ supra Sidam colunt, octo millia hominum gravis armaturæ Garsyeri submittunt: Aspendii quatuor millia. (4) Sidetæ, quod amicitiam Antiochi respicerent, ac multo magis, quod Aspendiorum odio flagrant, ad ferendam obsessis opem non consenserunt. (5) Garsyeris, et sociorum auxilia et suas copias assumens, ad Pednelissum accedit; persuasus, primo impetu obsidionem se soluturum: sed, quum ejus adventu nihil terrentur Selgenses, modico ab his intervallo castra ipse communit. (6) Premebantur interim rerum omnium inopia Pednelissenses: quibus laborantibus, ut qua posset cumque fieri ratione subveniret Garsyeris, duo millia armatorum parat; traditoque illorum unicuique modio frumenti, silentio noctis urbem jubet

εἰς τὴν Πεδονηλισσὸν εἰσέπεμπε. (7) Τῶν δὲ Σελγέων συνέντων τὸ γιγνόμενον, καὶ παραβοηθῶντων, συνέβη, τῶν μὲν ἀνδρῶν τῶν εἰσφερόντων κατακοπῆναι τοὺς πλείους, τοῦ δὲ σίτου παντὸς κυριεῦσαι τοὺς Σελγείς. (8) Οἷς ἐπαρθέντες, ἐνεχείρισαν οὐ μόνον τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ τὸν Γαρσύηριν πολιορκεῖν. ἔχουσι γὰρ δὴ τὴν τολμηρὸν αἰεὶ καὶ παράβολον ἐν τοῖς πολεμίοις οἱ Σελγείς. (9) Δι' αὐτὴν καὶ τότε, καταλιπόντες φυλακὴν τὴν ἀναγκαίαν τοῦ χάρακος, τοῖς λοιποῖς περιστάντες κατὰ πλείους τόπους, ἅμα προσέβαλλον εὐθαρσῶς τῇ τῶν ὑπεναντίων παρεμβολῇ. (10) Πανταχόθεν δὲ τοῦ κινδύνου παραδόξως περιστώτος, κατὰ δὲ τινὰς τόπους καὶ τοῦ χάρακος ἤδη διασπώμενου, θεωρῶν ὁ Γαρσύηρις τὸ συμβαῖνον, καὶ μοχθηρὰς ἐλπίδας ἔχων ὑπὲρ τῶν ὄλων, ἐξέπεμψε τοὺς ἱππεῖς κατὰ τινὰ τρόπον ἀφυλακτούμενον. (11) Οὗς νομίσαντες οἱ Σελγείς καταπεληγμένους, καὶ δεδιότας τὸ μέλλον ἀποχωρήσειν, οὐ προσέσχον, ἀλλ' ἀπλῶς ὠλιγόησαν. (12) Οἱ δὲ, περιῦπεύσαντες, καὶ γενόμενοι κατὰ νότον τοῖς πολεμίοις, ἐνέβαλον, καὶ προσέφερον τὰς χεῖρας ἐβρώμενους. (13) Οὗ συμβαίνοντος, ἀναθάρρησαντες οἱ τοῦ Γαρσύηριδος πεζοὶ, καίπερ ἤδη τετραμμένοι, πάλιν ἐκ μεταβολῆς ἡμύνοντο τοὺς εἰσπίπτοντας. (14) Ἐξ οὗ περιεχόμενοι πανταχόθεν οἱ Σελγείς, τέλος εἰς φυγὴν ὤρμησαν. (15) Ἄμα δὲ τούτοις οἱ Πεδονηλισσαῖς ἐπιθέμενοι, τοὺς ἐν τῷ χάρακι περιλειφθέντας ἐξέβαλον. (16) Γενομένης δὲ τῆς φυγῆς ἐπὶ πολὺν τρόπον, ἔπεσον μὲν οὐκ ἐλάττους μυρίων· τῶν δὲ λοιπῶν, οἱ μὲν σύμμαχοι πάντες εἰς τὴν οἰκίαν, οἱ δὲ Σελγείς διὰ τῆς ὀρεινῆς εἰς τὴν αὐτῶν πατρίδα κατέφυγον.

LXXIV. Ὁ δὲ Γαρσύηρις ἀναζεύξας, ἐκ ποδὸς ἔππετο τοῖς φεύγουσι· σπεύδων διελθεῖν τὰς δυσχωρίας, καὶ συνεγγίσει τῇ πόλει, πρὶν ἢ στήναι καὶ βουλεύεσθαι τι τοὺς πεφευγότας ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ παρουσίας. (2) Οὗτος μὲν οὖν ἦκε μετὰ τῆς δυνάμεως πρὸς τὴν πόλιν. (3) Οἱ δὲ Σελγείς, δυσελπιστοῦντες μὲν ἐπὶ τοῖς συμμάχοις, διὰ τὴν κοινήν περιπέτειαν, ἐκπεπληγμένοι δὲ ταῖς ψυχαῖς διὰ τὸ γεγονός ἀτύχημα, περίφοβοι τελέως ἦσαν, καὶ περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ περὶ τῆς πατρίδος. (4) Διὸ συνελθόντες εἰς ἐκκλησίαν, ἐβουλεύσαντο πρεσβευτὴν ἐκπέμπειν ἐνα τῶν πολιτῶν, Λόγβασιν, ὃς ἐγεγόνει μὲν ἐπὶ πολλὴ συνήθης καὶ ξένος Ἀντιόχου, τοῦ μεταλλάξαντος τὸν βίον ἐπὶ Θράκης· (5) δοθείσης δ' ἐν παρακαταθήκῃ καὶ Λαοδίχης αὐτῷ, τῆς Ἀχαιοῦ γενομένης γυναικὸς, ἐτερόφει ταύτην ὡς θυγατέρα, καὶ διαφερόντως ἐπεφιλοστοργεῖ τὴν παρθένον. (6) Δι' αὐτὴν νομίζοντες οἱ Σελγείς εὐφυστάτον ἔχειν πρεσβευτὴν πρὸς τὰ περιστάτα, τοῦτον ἐξαπέστειλαν. (7) Ὃς, ποιησάμενος ἰδίαν τὴν ἐντευξίν πρὸς Γαρσύηριν, τοσούτον κατὰ τὴν προαίρεσιν ἀπέσχετο τοῦ βοηθεῖν τῇ πατρίδι κατὰ τὸ δέον, ὥστε τάναντία παρεκάλεσε τὸν Γαρσύηριν, σπουδῇ πέμπειν ἐπὶ τὸν Ἀχαιὸν, ἀναδεχόμενος ἐγχειρεῖν αὐτοῖς τὴν πόλιν. (8) Ὁ μὲν

ingredi. (7) Selgenses, re cognita, hostibus ad obsistendum occurrunt: acciditque, ut frumento omni Selgenses potirentur, maxima eorum parte qui importabant occisa. (8) Quo successu elati, non solum urbem, sed etiam Garsyerim in suis castris oppugnare incipiunt. Amant enim Selgenses in rebus bellicis consilia audacia et inopinata. (9) Itaque ergo tunc quoque, idoneo intra vallum relicto praesidio, reliquum exercitum variis locis circa hostium castra disponunt, magnaue audacia impetum simul undique faciunt. (10) Garsyeris, inopinato malo omni ex parte circumventus, vallo etiam nonnullis jam locis prorulo, ubi ultimum periculi rem videt perductam, de rebus summis prope jam desperans, equites via quadam, quae ab hostibus non custodiebatur, emittit. (11) Selgenses, rati, hos terrore percussos imminens periculi metum fuga praevertere, nulla eorum ratione habita, contempti simpliciter rem habent. (12) At illi hostium aciem circumquirit; deinde, ut a tergo horum constiterunt, irruunt, acerrimumque praelium ciere. (13) Quo facto, pedibus Garsyeridis, licet jam inclinatis in fugam, redit virtus in animos, iterumque in hostem conversi, irrutibus fortiter obsistunt. (14) Itaque Selgenses, undique pressi, ad extremum in pedes sese coniciunt. (15) Eodem vero tempore Pednelissenses aggressi eos, qui relicti in castris fuerant, vallo expellunt. (16) Ita, quum longe lateque fugerent hostes, non pauciores illorum decem millibus ceciderunt: quod ad reliquos, socii domum quisque suam repetunt, et Selgenses quoque per aspreta montium in patriam fuga evadunt.

LXXIV. Garsyeris, e vestigio motis castris, fugientibus instat: festinans saltuum difficultates superare, et prius urbi castra admove, quam satis constaret hostibus mens e fuga ad consultandum super ipsius adventu. (2) Et ille quidem cum exercitu ad Selgam accessit. (3) Selgenses vero, qui exiguum de cetero spem in sociis propter communem casum ponebant, ipsi in tanta clade pavore torpentes, de sua et patriae salute anxii, male metuebant. (4) Igitur, concione advocata, visum illis, legatum mittere Logbasim civem suum, longo amicitiae usu jureque hospitii Antiocho illi, qui in Thracia obiit, quondam junctum: (5) quique Laodicea, quae postea Achaeo nupserat, fidei suae commendatam, ut filiam educaverat, singulari caritate puellam complexus. (6) Propterea Selgenses, aptissimum ad praesentem necessitatem legatum habere se rati, illum miserunt. (7) Logbasis, re arcana cum Garsyere communicata, adeo fuit alieno animo a procuranda pro eo ac debuit patriae salute, ut contra Garsyerim monuerit, prope advocaret Achaeum, receperitque se civitatem eis traditurum. (8) Garsyeris, oblatam spem promte animo accipiens,

ὁν Γαρσύρις, δεξάμενος ἐτοίμως τὴν ἐλπίδα, πρὸς μὲν τὸν Ἀχαιὸν ἐξέπεμψε τοὺς ἐπιστασομένους, καὶ διασαφήσοντας περὶ τῶν ἐνεστώτων. (9) Πρὸς δὲ τοὺς Σελγίεις ἀνοχὰς ποιησάμενος, εἴλκε τὸν χρόνον τῶν συνθηκῶν αἰ, ὑπὲρ τῶν κατὰ μέρος ἀντιλογίας καὶ σκλήφεις εἰσφερόμενος, χάριν τοῦ προσδέξασθαι μὲν τὸν Ἀχαιὸν, δοῦναι δὲ ἀναστροφὴν τῷ Λογβάσει πρὸς τὰς ἐντεύξεις καὶ παρασκευὰς τῆς ἐπιβολῆς.

LXXV. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτων πλεονάκεις συμπορευομένων πρὸς ἀλλήλους εἰς σύλλογον, ἐγίγνετό τις συνθήχεια τῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου, παραισιόντων πρὸς τὰς σιταρχίας εἰς τὴν πόλιν. (2) Ὁ δὲ καὶ πολλοῖς καὶ πολλάκις ἤδη παραίτιον γέγονε τῆς ἀπωλείας. Καὶ μοι δοκεῖ πάντων τῶν ζώων εὐπαραλογιστότατον ὑπάρχειν ἄνθρωπος, δοκοῦν εἶναι πανουργότατον. (3) Πόσαι μὲν γὰρ παρεμβολαὶ καὶ φρούρια, πόσαι δὲ καὶ πηλίκαι πόλεις, τούτῳ τῷ τρόπῳ παρεσπύνδνται; (4) Καὶ, τούτων οὕτω συνευῶς καὶ προφανῶς πολλοῖς ἤδη συμβεβηκότων, οὐκ οἶδ' ὅπως καινοὶ τινες αἰεὶ καὶ νέοι πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπάτας πεφύκαμεν. (5) Τούτου δ' αἰτίον ἐστίν, ὅτι τὰς τῶν πρότερον ἐπταιχῶν ἐν ἐκάστοις περιπετείας οὐ ποιούμεθα προχείρους ἀλλὰ εἴτου μὲν καὶ χρημάτων πλῆθος, εἴτι δὲ τεγῶν καὶ βελῶν κατασκευὰς, μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας καὶ δαπάνης ἐτοιμαζόμεθα πρὸς τὰ παράδοξα τῶν συμβαινόντων. (6) δ' ἐστὶ βῆστον μὲν τῶν ὄντων, μεγίστας δὲ παρέχεται χρεῖας ἐν τοῖς ἐπισφαλέσι καιροῖς, τούτου πάντες κατολιγωροῦμεν καὶ ταῦτα, δυνάμενοι μετ' εὐσχήμενος ἀναπαύσεως ἅμα καὶ διαγωγῆς ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ πολυπραγμοσύνης περιποιεῖσθαι τὴν τοιαύτην ἐμπειρίαν. (7) Πλὴν ὁ μὲν Ἀχαιὸς ἤκε πρὸς τὸν καιρὸν. Οἱ δὲ Σελγίεις, συμμελῶντες αὐτῷ, μεγάλας ἔσχον ἐλπίδας, ὡς ὀλοσχεροῦς τινος τευζόμενοι φιλανθρωπίας. (8) Ὁ δὲ Λογβάσις ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ κατὰ βραχὺ συνθηροκίως εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν τῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου παραισιόντων στρατιωτῶν, συνεβούλευε τοῖς πολίταις μὴ παρῆναι τὸν καιρὸν. (9) ἀλλὰ πρᾶσσειν, βλέποντας εἰς τὴν ὑποδεικνυμένην φιλανθρωπίαν ὑπ' Ἀχαιοῦ, καὶ τέλος ἐπιθεῖναι ταῖς συνθήκαις, πανθημεῖ βουλευσαμένους ὑπὲρ τῶν ἐνεστώτων. (10) Ταχὺ δὲ συναθροισθείσης τῆς ἐκκλησίας, οὗτοι μὲν ἐβουλεύοντο, καλέσαντες καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν φυλακείων ἄπαντας, ὡς τέλος ἐπιθήσοντες τοῖς προκειμένοις.

LXXVI. Ὁ δὲ Λογβάσις, ἀποδοὺς τὸ σύνθημα τοῦ καιροῦ τοῖς ὑπεναντίοις, ἡτοίμαζε τοὺς ἡθροισμένους κατὰ τὴν οἰκίαν διεσκηυάζετο δὲ καὶ καθωπλίζετο μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἅμα πρὸς τὸν κίνδυνον. (2) Τῶν δὲ πολέμιων, ὁ μὲν Ἀχαιὸς τοὺς μὲν ἡμίσεις ἔχων, προέβηκε πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν· ὁ δὲ Γαρσύρις, τοὺς ἐπαλειπομένους ἀναλαβὼν, προῆγεν ὡς ἐπὶ τὸ Κεσβέδιον κελούμενον. Τούτο δ' ἐστὶ μὲν Διὸς ἱερὸν, κεῖται δ' εὐρυκὸς κατὰ τῆς πόλεως ἄκρας γὰρ λαμβάνει διὰ θεοῦ. (3) Συνθεασαμένου δὲ τινος κατὰ τύχην αἰπόμενου τὸ συμβαῖνον, καὶ προσαγγελλαντος πρὸς τὴν ἐκ-

ad Achæum misit, qui allato hujus rei nuntio illum arcescerent. (9) Cum Selgensibus vero interim pactus inducias, ferendi fœderis tempus ex alio in aliud proferebat, super aliqua conditione illius subinde controversiam movens, aut aliquam comminiscens causam; donec adveniret Achæus, et daretur Logbasi tempus ad colloquia et ad prodicionem molliendam.

LXXV. Dum hæc aguntur et ultro citroque ad colloquendum commeatur, cœpere milites familiarius e castris annonæ parandæ gratia in oppidum ventitare. (2) Quæ res multis sæpe jam exitio fuit. Ut mihi videatur homo, quum omnium animalium versutissimum habeatur, omnium esse decipi facillimum. (3) Quot enim castra, quot castella, quot denique quantæque urbes, hoc genere perfidiæ sunt proditæ? (4) Atque hæc calamitas quum adeo frequenter, adeoque evidenter multis jam inciderit, fit tamen, nescio quomodo, ut ad hujusmodi fraudes semper rudes ac novi inveniamur. (5) Causa autem hujus rei est, quod non curamus, ut eorum calamitates, qui ante nos hac illave parte peccaverunt, in numerato nobis et in promptu sint. Sed frumenti quidem et pecuniæ copiam, itemque murorum telorumque fabricas, adversus incerta et inopinata casuum, multo labore sumtuque nobis comparamus: (6) rem vero omnium facillimam, omniumque, ubi aliquid adversi increpuit, utilissimam, hanc omnes susque deque habemus; quamvis facile queamus, honesto fruentes otio atque oblectatione animi, ex historia et diligenti variarum artium et litterarum studio, hanc nobis peritiam atque prudentiam parare. (7) Enimvero Achæus ad constitutum tempus præsto fuit. Selgenses autem, cum eo collocuti, magna in spe erant, eximiam se illius humanitatem esse experturos. (8) Logbasis vero, contractis interea paulatim domi suæ militibus, qui subinde e castris urbem ingrediebantur, civibus suadere institit, ne occasionem elapsi sinerent: (9) sed, humanitatem respicientes quam præ se ferat Achæus, agerent si quid agerent, ac, populo universo ad deliberandum de re præsentī convocato, fœdus inchoatum perducerent ad exitum. (10) Et illi quidem, congregata mox concione, iis etiam, qui in stationibus custodias agebant, evocatis ut conficiendo negotio interessent, in commune consultabant.

LXXVI. Interim Logbasis, cui de illo tempore cum hostibus convenerat, congregatam domi manum præparabat; et se quoque ipsum et filios suos ad certamen comparabat, armisque instruebat. (2) Quod ad hostes, Achæus quidem cum altera copiarum parte ad urbem ipsam gradum faciebat; Garsyeris vero cum parte altera Cesbedium quod vocant petebat. Jovis id templum est, urbi opportune imminens: arcis enim instar habet. (3) Forte autem, quæ agebantur, ubi caprarius quidam animadvertit, ejusque rei

κλησίαν, οἱ μὲν ἐπὶ τὸ Κεσβέδιον ὄρμων μετὰ σπουδῆς, οἱ δ' ἐπὶ τὰ φυλακεία, τὸ δὲ πλῆθος ὑπὸ τὸν θυμὸν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ Λογβάσιος. (4) Καταφανοὺς δὲ τῆς πράξεως γενομένης, οἱ μὲν αὐτῶν ἐπὶ τὸ τέγος ἀναβάντες, οἱ δὲ ταῖς αὐλείοις βιασάμενοι, τὸν τε Λόγβασιν καὶ τοὺς υἱοὺς, ἅμα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους πάντας αὐτοῦ κατεφόνευσαν. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα κηρύξαντες τοῖς δούλοις ἑλευθερίαν, καὶ διελόντες σφᾶς αὐτοὺς, ἐβόηθον ἐπὶ τοὺς εὐκαίρους τῶν τόπων. (6) Ὁ μὲν οὖν Γαρσύηρις, ἰδὼν προκατεγόμενον τὸν Κεσβέδιον, ἀπέστη τῆς προθέσεως. (7) Τοῦ δ' Ἀχαιοῦ βιαζομένου πρὸς αὐτὰς τὰς πύλας, ἐξελθόντες οἱ Σελγεῖς, ἑπτακοσίους μὲν κατέβαλον τῶν Μυσῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπέστησαν τῆς ὁρμῆς. (8) Μετὰ δὲ ταύτην τὴν πρᾶξιν, ὃ μὲν Ἀχαιὸς καὶ Γαρσύηρις ἀνεχώρησαν εἰς τὴν αὐτῶν παρεμβολήν. (9) Οἱ δὲ Σελγεῖς, δεδιότες μὲν τὰς ἐν αὐτοῖς στάσεις, δεδιότες δὲ καὶ τὴν τῶν πολεμίων ἐπιστρατοπεδείαν, ἐξέπειψαν μεθ' ἱκετηρίων τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ σπονδὰς ποιησάμενοι, διελύσαντο τὸν πόλεμον ἐπὶ τούτοις. (10) « Ἐφ' ᾧ παραχρῆμα μὲν δοῦναι τετρακόσια τάλαντα, καὶ τοὺς τῶν Πεδνηλισσέων αἰχμαλώτους » καὶ μετὰ δὲ τινα χρόνον, ἕτερα προσθεῖναι τριακόσια. » (11) Σελγεῖς μὲν οὖν, διὰ τὴν Λογβάσιος ἀσέβειαν τῇ πατρίδι κινδυνεύσαντες, διὰ τὴν σφετέραν εὐτολμίαν τὴν τε πατρίδα διετήρησαν, καὶ τὴν ἑλευθερίαν οὐ κατήσχυναν, καὶ τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς πρὸς Λακεδαιμονίου συγγένειαν.

LXXVII. Ἀχαιὸς δὲ, ποιησάμενος ὑφ' ἑαυτὸν τὴν Μιλυάδα, καὶ τὰ πλείστα μέρη τῆς Παμφυλίας, ἀνέκευσε· καὶ παραγενομένοις εἰς Σάρδεϊς, ἐπολέμει μὲν Ἀττάλῳ συνεχῶς, ἀντεκίνοτο δὲ Προυσίᾳ, πᾶσι δ' ἦν φοβερὸς καὶ βαρὺς τοῖς ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου κατοικοῦσι. (2) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν Ἀχαιὸς ἐποιεῖτο τὴν ἐπὶ τοὺς Σελγεῖς στρατείαν, Ἀττάλος, ἔχων τοὺς Αἰγυπιάδας Γαλάτας, ἐπεπορεύετο τὰς κατὰ τὴν Αἰολίδα πόλεις, καὶ τὰς συνεχεῖς ταύταις, ὅσαι πρότερον Ἀχαιῶν προσεχωρήκεισαν διὰ τὸν φόβον. (3) Ὡς αἱ μὲν πλείους ἐβελοντὶ αὐτῷ προσέθεντο καὶ μετὰ χάριτος ὀλίγαι δὲ τινες τῆς βίας προσεδέθησαν. (4) Ἦσαν δὲ αἱ τότε μεταθέμεναι πρὸς αὐτὸν, πρῶτον μὲν Κύμη καὶ Σμύρνα καὶ Φώκαια· μετὰ δὲ ταύτας, Αἰγαιεῖς καὶ Τημνίται προσεχώρησαν, καταπλαγόντες τὴν ἐφοδον. (5) Ἦκον δὲ καὶ παρὰ Τηίων καὶ Κολοφωνίων πρέσβεις, ἐγγχειρίζοντες σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις. (6) Προσδεξάμενος δὲ καὶ τούτους ἐπὶ ταῖς συνθήκαις, αἷς καὶ τὸ πρότερον, καὶ λαβὼν δμήρους, ἐχρημάτισε τοῖς παρὰ τῶν Σμυρναίων πρεσβευταῖς φιλανθρωπικῶς, διὰ τὸ μάλιστα τούτους τετηρηκέναι τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν. (7) Προελθὼν δὲ κατὰ τὸ συνεχές, καὶ διαβάς τὸν Λύκον ποταμὸν, προήγεν ἐπὶ τὰς τῶν Μυσῶν κατοικίας. Ἀπὸ δὲ τούτων γεγόμενος, ἦκε πρὸς Καρσίας. (8) Καταπληξάμενος δὲ τούτους, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς τὰ Δίδυμα τείχη φυλάττοντας, παρέλαβε καὶ ταῦτα τὰ χωρία, Θεμιστοκλέους αὐτὰ παραδόντος· ὃς ἐτύγγανε

nuntium ad concionem attulit; exemplo pars Ceshedium accurrunt; alii stationes suas repetunt: multitudo, primo furore, Logbasis domum petit. (4) Ibi proditione omni palam facta, alii tecta conscendere, alii per vestibuli fores irumpere, et Logbasim filiosque et ceteros omnes una cum his ibidem trucidare. (5) Post hæc servis per præconem ad pileum vocatis, partitis viribus suis, ad propugnationem locorum opportunorum discedunt. (6) Garsyeris ut præoccupatum videt Ceshedium, incepto substitit. (7) Achæo vero ad ipsas usque portas penetrante, Selgenses, urbe egressi, septingentos ex hostibus (ii erant Mysii) caede prostraverunt, ceterorum impetum repulerunt. (8) His ita peractis, Achæus et Garsyeris in castra sunt reversi. (9) At Selgenses, metuentes sibi ab intestina seditione, metuentes etiam ab imminente ipsorum cervicibus hoste, seniores cum velamentis ad Achæum, mittunt, et pæc facta his conditionibus bellum finiunt: (10) « Ut quadragenta talenta statim pendant: et Pednelissensium captivos vos reddant: deinde post certum tempus, trecenta alia talenta adjiciant. » (11) Hoc igitur modo Selgenses, quum scelere impio Logbasis in periculum patriæ amittendæ venissent, virtute sua patriam servarunt; neque aut libertatem aut eam, quæ ipsis intercedit cum Lacedæmonii cognationem, dehonestarunt.

LXXVII. Achæus postquam Milyadem et partem Pamphyliæ maximam sui juris fecisset, vasis conclamatis Sardes proficiscitur: ubi continuum cum Attalo bellum gerbat, et Prusie etiam minabatur, eratque omnibus, qui ad Taurum Asiam colunt, formidabilis ac gravis. (2) Quo tempore autem Achæus in expeditione contra Selgenses erat occupatus, Attalus, Ægosagas Gallos secum habens, per Æolidis urbes agmen ductabat, et per finitimas istis, quæ prius metu se Achæo dederant. (3) Harum pleraque voluntate colentium recepit: ut etiam beneficii locum ducerent. Paucae quædam ut vis admovebatur et spectarunt. (4) Inter eas quæ ultro se ei adiungerent, fuere, primo Cuma, Smyrna, Phocæa: post has, Egænes, et Temnitæ, adventu illius perterriti, deditionem fecerunt. (5) Adiere Attalum et a Teiis Colophonisque legati, se ut besque suas illius fidei permittentes. (6) Quos ubi in eodem fœderis leges receperat atque ante, obsidibus etiam acceptis, Smyrnæorum legatis cum singulari benignitate operam dedit: constantissime enim hic populus in ejus fide præ ceteris manserat. (7) Continuato deinde itinere, tractoque Lyco amne, in Mysorum fines progressus est. Inde ad Carsenses [Caresenses?] pervenit: (8) et cum hoc, tum præsidium quod Didyma-Tiche custodiebat, ita tenuit, ut castellum utrumque Themistocles, quem iis locis Achæus

στρατηγὸς ὑπ' Ἀχαιοῦ καταλειμμένος τῶν τόπων ταύτων. (9) Ὁρμήσας δὲ ἐντεῦθεν, καὶ κατασύρας τὸ Ἀπίας πεδῖον, ὑπερέβαλε τὸ καλούμενον ὄρος Πελεκάντα, καὶ κατέβηκε περὶ τὸν Μέγιστον ποταμὸν.

LXXVIII. Οὗ γενομένης ἐκλείψεως σελήνης, πάλαι δυσχερῶς φέροντες οἱ Γαλάται τὰς ἐν ταῖς πορείαις κατοπαθείας, ἅτε ποιοῦμενοι τὴν στρατείαν μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων, ἐπομένων αὐτοῖς τούτων ἐν ταῖς ἀμάξαις (2) τότε σημειωσάμενοι τὸ γεγονός, οὐκ ἂν ἔρρασαν ἔτι προελθεῖν εἰς τὸ πρόσθεν. (3) Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀτταλος, χρεῖαν μὲν ἐξ αὐτῶν οὐδεμίαν ὀλοσχερῇ κραιζόμενος, θεωρῶν δ' ἀποσπωμένους ἐν ταῖς πορείαις, καὶ καθ' ἑαυτοὺς στρατοπεδεύοντας, καὶ τὸ ὅλον ἀπειθύντας καὶ πεφρονηματισμένους, εἰς ἀμηχανίαν ἐνέπιπτεν οὐ τὴν τυχοῦσαν. (4) Ἄμα μὲν γὰρ ἡγωνία, μὴ πρὸς τὸν Ἀχαιὸν ἀπονούσαντες συνεπιθῶνται τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν· ἅμα δ' ὑπεωρῶτο τὴν ἐξακολουθοῦσαν αὐτῷ φήμην, ἐὰν περιστήσας τοὺς στρατιώτας διαφθεῖρη πάντας τοὺς δοκοῦντας διὰ τῆς ἰδίας πίστεως πεποιθῆσθαι τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν διάβασιν. (5) Διὸ τῆς προερχομένης ἀφορμῆς ἐπιλαβόμενος, ἐπηγγεῖλατο, κατὰ μὲν τὸ παρὸν ἀποκαταστήσειν αὐτοὺς πρὸς τὴν διάβασιν, καὶ τόπον δώσειν εὐφυῇ πρὸς κατοικίαν· μετὰ δὲ ταῦτα συμπράξειν εἰς ὅποσα ἂν αὐτὸν παρακαλῶσι τῶν δυνατῶν καὶ καλῶς ἐχόντων. (6) Ἀτταλος μὲν οὖν, ἀποκατήσας τοὺς Αἰγυπιάδας εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ χρηματίσας φιλανθρώπως Λαμψακηνοῖς, Ἀλεξανδρείαις, Πειῦσι, διὰ τὸ τετηρηκέναι τούτους τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν, ἀνεχώρησε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Πέργαμον.

LXXIX. Ἀντίοχος δὲ καὶ Πτολεμαῖος, τῆς ἐκρήνης ἕως ἐνισταμένης, ἐτοίμους ἔχοντες τὰς παρασκευάς, ἡγωνοῦντο πρὸς τῷ διὰ μάχης κρίνειν τὴν ἐφοδόν. (2) Ἄ μὲν οὖν περὶ τὸν Πτολεμαῖον ὄρμησαν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἔχοντες πεζῶν μὲν εἰς ἑπτὰ μυριάδας, ἵππεϊς δὲ πενταχισχιλίους, ἐλέφαντας ἐβδομήκοντα τρεῖς. 3 Ἀντίοχος δὲ, γνοὺς τὴν ἐφοδὸν αὐτῶν, συνῆγε τὰς δυνάμεις. Ἦσαν δ' αὗται, Ἀῖται μὲν καὶ Καρμαῖνοι καὶ Κίλικες, εἰς τὸν τῶν εὐζώνων τρόπον καθωπλισμένοι περὶ πενταχισχιλίους· τούτων δ' ἅμα τὴν ἐπιμέλειαν ἔχε καὶ τὴν ἡγεμονίαν Βύτταχος ὁ Μακεδών. (4) Ὑπὸ ἑ Θεόδοτον τὸν Αἰτωλὸν, τὸν ποιησάμενον τὴν προδοσίαν, ἦσαν ἐκ πάσης ἐκλεγεμένοι τῆς βασιλείας, καθωπλισμένοι δ' εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον, ἄνδρες ἱπποὶ. Τούτων οὐ πλείονες Ἀργυράσπιδες. (5) Τὸ δὲ τῆς φάλαγγος πλῆθος ἦν εἰς δισημύριον τῆς ἡγεῖτο Νικάρχος καὶ Θεόδοτος ὁ καλούμενος Ἡμιόλιος. (6) Πρὸς δὲ τούτοις, Ἀγρίανες καὶ Πέρσαι, τοξόται καὶ τραυνοῦνται, δισχιλιοί. Μετὰ δὲ τούτων, χίλιοι Θράκες ὡς ἡγεῖτο Μενέδημος ὁ Ἀλαβανδεύς. (7) Ὑπὲρ τὸν δὲ καὶ Μήδων καὶ Κισσιῶν καὶ Καδουσίαν καὶ Καρμανῶν, οἱ πάντες εἰς πενταχισχιλίους· οἷς ἀκούειν Ἀσπασιανοῦ προσετέτακτο τοῦ Μήδου. (8) Ἀραβες δὲ καὶ τινες τῶν τούτοις προσχώρων, ἦσαν μὲν εἰς μυ-

discedens præfecerat, ipsi traderet. (9) Profectus inde, Apiae campum populatus, Pelecantem quem vocant montem superavit, et super Megistum amnem posuit castra.

LXXVIII. Eo loci quum luna defecisset, Galli molestias itineris ægre jam pridem ferentes (ut quos in expeditione uxores liberique plaustris vecti sequebantur), (2) tunc ostenti loco quod acciderat de luna ducentes, ulterius se progressuros negarunt. (3) Enimvero rex Attalus, cui exiguo admodum usui hi erant, quos viderat tota illa expeditione ab agmine separatos, castra seorsum metari, parere prorsus velle nemini, superbi denique et elati spiritus homines esse, quod consilium caperet, non mediocriter anxius sollicitusque erat. (4) Simul enim angebat eum hic metus, ne forte inclinatis ad Achæum animis, res suas invaderent: simul ne malam inde famam nancisceretur metuebant, si velut indagine cinctos a milite suo omnes contrucidaret; quum satis constaret, eos fidem ipsius secutos in Asiam trajecisse. (5) Propter hæc Attalus præsentē occasione ratus sibi esse utendum, pollicitus est, in præsentia se ad eum locum per quem trajecerant, tuto ut deducerentur curaturum, et agros ad colendum idoneos assignaturum; de cetero, quoties aliquid deinceps æquum a se postularent, pro sua virili se ipsos adiuturum. (6) Atque ita rex, deductis ad Hellespontum Gallis istis, ac deinde benigne compellatis Lampsacenis, Alexandrensibus atque Iliensibus, quod in ipsius fide mansissent, Pergamum cum exercitu est reversus.

LXXIX. Ineunte vere, Antiochus et Ptolemæus, præparatis rebus omnibus, in eo jam erant, ut expeditionem susceptam prælio terminarent. (2) Ptolemæus igitur, peditum septuaginta millia, equitum quinque, bestias tres et septuaginta, secum trahens, Alexandria movet. (3) Antiochus, cognita hostium protectione, et ipse copias suas in unum cogit. Erant autem in ejus exercitu hi: Dææ, Carmani, Cilices, ad instar expeditorum ornati, ad quinque millia: quos universos curabat ducebatque Byttacus Macedo. (4) Theodotus Ætolus, qui Ptolemæum prodiderat, decem hominum millibus præerat, ex universo delectis regno, Macedonico more armatis: et erant plerique eorum argenteis clypeis insignes. (5) Phalanx ad viginti millium numerum explebat; erantque hujus duces Nicarchus et Theodotus cognomento Hemilius. (6) Aderant præterea Agriani et Persæ, sagittarii et funditores, bis mille, et una cum his mille Thraces, duce Menedemo Alabandensi. (7) Aderant et Medorum, Cissiorum, Cadusiorum, et Carmanorum ad quinque millia: qui parere Aspasio Medo jussi. Arabes, et e finitimis populis alii, decem fere millium summam efficiebant, et ducem Zahdibelum sequeban-

ρίους ὑπετάττοντο δὲ Ζαδιδήλω. (9) Τῶν δ' ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μισθοφόρων ἡγεῖτο μὲν Ἴππολόχος Θεσσαλός· ὑπῆρχον δὲ τὸν ἀριθμὸν εἰς πενταχιλίους. (10) Κρήτας δὲ χιλίους μὲν καὶ πεντακοσίους εἶχε, τοὺς μετ' Εὐρυλόχου· χιλίους δὲ Νεοκρήτας, τοὺς ὑπὸ Ζέλυν τὸν Γορτύνιον ταττομένους. (11) Οἷς ἅμα συνῆσαν ἀκοντισταὶ Λυδοὶ πεντακόσιοι, καὶ Κάρδακες οἱ μετὰ Λυσιμάχου τοῦ Γαλάτου χίλιοι. (12) Τῶν δ' ἱππέων ἦν τὸ πᾶν πλῆθος εἰς ἑξαχιλίους. Εἶχε δὲ τῶν μὲν τετραχιλίων τὴν ἡγεμονίαν Ἀντίπατρος, ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφιδούς· ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐτέτακτο Θεμισων. (13) Καὶ τῆς μὲν Ἀντίοχου δυνάμεως τὸ πλῆθος ἦν, πεζοὶ μὲν ἑξακισμύριοι καὶ δισχιλίοι, σὺν δὲ τούτοις ἱππεῖς ἑξαχιλίοι, θηρία δὲ δυσὶ πλείω τῶν ἑκατόν.

LXXX. Πτολεμαῖος δὲ, ποιησάμενος τὴν πορείαν ἐπὶ Πηλουσίου, τὸ μὲν πρῶτον ἐν ταύτῃ τῇ πόλει κατέβηκε. (2) Προσαναλαβὼν δὲ τοὺς ἐπελχομένους, καὶ σιτομετρήσας τὴν δύναμιν, ἐκίνε καὶ προῆγε, ποιούμενος τὴν πορείαν παρὰ τὸ Κάσιον καὶ τὰ Βάραθρα καλούμενα διὰ τῆς ἀνύδρου. (3) Διανύσας δ' ἐπὶ τὸ προκείμενον πεμπταῖος, κατεστρατοπέδευσε πεντήκοντα σταδίου ἀποσχὼν Ῥαφίαν· ἣ κεῖται μετὰ Ῥινοκόλoura, πρώτη τῶν κατὰ Κοίλην Συρίαν πόλεων ὡς πρὸς τὴν Αἴγυπτον. (4) Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀντίοχος ἦκε, τὴν δύναμιν ἔχων. Παραγενόμενος δ' εἰς Γάζαν, καὶ προσαναλαβὼν ἐνταῦθα τὴν δύναμιν, αὐθις προῆγε βάδην. Καὶ, παραλλάξας τὴν προειρημένην πόλιν, κατεστρατοπέδευσε νυκτὸς, ἀποσχὼν τῶν ὑπεναντίων ὡς δέκα σταδίου. (5) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐν τούτῳ τῷ διαστήματι γεγονότες, ἀντεστρατοπέδευον ἀλλήλοις. (6) Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας Ἀντίοχος, ἅμα τόπον βουλόμενος εὐφύεστερον μεταλαβεῖν, καὶ ταῖς δυνάμεσιν ἐμποῖησαι θάρσος, προσεστρατοπέδευσε τοῖς περὶ τὸν Πτολεμαῖον, ὥστε μὴ πλείον τῶν πέντε σταδίων τοὺς χάρακας ἀπέχειν ἀλλήλων. (7) Ἐν ᾧ καιρῷ περὶ τε τὰς ὑδρείας καὶ προνομὰς ἐγίνοντο συμπλοκαὶ πλείους· ὁμοίως δὲ καὶ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων ἀκροβολισμοὶ συνίσταντο, ποτὲ μὲν ἱππέων, ποτὲ δὲ καὶ πεζῶν.

LXXXI. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Θεόδοτος Αἰτωλικῇ μὲν, οὐκ ἀνάνδρῳ δ' ἐπεβάλετο τόλμη καὶ πράξει. (2) Συνειδὼς γὰρ ἐκ τῆς προγεγεννημένης συμβιώσεως τὴν τοῦ βασιλέως αἴρεσιν καὶ δαίταν ποῖα τις ἦν, εἰσπορεύεται, τρίτος γενόμενος, ὑπὸ τὴν ἐωσινὴν εἰς τὸν τῶν πολεμίων χάρακα. Κατὰ μὲν οὖν τὴν ὄψιν, ἄγνωστος ἦν διὰ τὸ σκότος. (3) κατὰ δὲ τὴν ἐσθῆτα καὶ τὴν ἄλλην περικοπήν, ἀνεπιστήμαντος, διὰ τὸ ποικίλην εἶναι καὶ ἐκείνων τὴν ἐνδυμέναν. (4) Ἐστοχασμένος δ' ἐν ταῖς πρότερον ἡμέραις τῆς τοῦ βασιλέως σκηπῆς, διὰ τὸ παντελῶς συνέγγυς γίνεσθαι τοὺς ἀκροβολισμοὺς, ὥρμησε θρασείως ἐπ' αὐτήν. Καὶ τοὺς μὲν πρῶτους πάντας διελθὼν ἔλαθε. (5) Παραπεσὼν δ' εἰς τὴν σκηνὴν, ἐν ᾗ χρηματίζειν εἰώθει καὶ δειπνεῖν ὁ βασιλεὺς, πάντα τόπον ἐρευνήσας, τοῦ μὲν

tur. (9) Mercede conductos e Græcia, ad millia quinque, ducebat Hippolochus Thessalus. (10) Habebat et Cretenses mille quingentos, qui Eurylochus; et Neocretas mille, qui Zelys Gortynius imperabat. (11) Una cum his et Lydi jaculatores erant quingenti; et Cardaces sub Lysimacho Gallo mille. (12) Equitatus vero universi numerus ad sex millia accedebat: quorum millia quatuor ducem agnoscebant Antipatrum, regis fratre natum: ceteris præerat Themison. (13) Summa copiarum erat Antiochi: peditum duo et sexaginta millia, equitum sex, elephantum duo supra centum.

LXXX. Ptolemæus, Pelusium profectus, in ea primum urbe paulisper substitit. (2) Et, receptis ibi qui sequebantur a tergo, frumentum exercitui dimensus, movet castra, pergitque ire; per terram carentem aqua, propter Casium montem, et Barathra quæ vocantur, iter habens. (3) Quintis castris, quo destinaverat, pervenit; et stadia quinquaginta Raphia signa constituit: quæ ex urbibus Cæle Syriæ, post Rhinocoluram, prima occurrit ex Egypto venientibus. (4) Per eadem vero tempora Antiochus cum exercitu adventabat: qui, postquam Gazam pervenit, relictis ibi copiis, rursus inde profectus, lente processit; et, Raphiam prætergressus, decem ferme stadia ab hoste, locum castris noctu cepit. (5) Ac primo quidem castra castris collata hoc intervallo habebant. (6) Post paucos vero dies Antiochus, partim ut locum minus commodum commodiore mutaret, partim ut animis suorum audaciam adderet, propius Ptolemæum consedit; non longiore stadiorum quinque intervallo inter utraque castra relicto. (7) Quo tempore sæpe factum, ut et, qui aequum et pabulatum exhibent, manus inter se consererent, et medio inter castra spatio, modo equitum, modo peditum velitationes committerentur.

LXXXI. Per idem tempus Theodotus facinus est ausus Ætolicæ quidem, sed tamen virilis prorsus audacia. (2) Quia enim in Ptolemæi aula ante versatus fuerat, ac propterea mores illius et vitæ quotidianæ consuetudinem notam habebat, duobus tantum comitatus, ante lucem hostile vallum intrat. (3) Et a vultu ille quidem dignosci non poterat propter tenebras; a veste autem et cetero cultu notabilis non erat, quum etiam in illis castris varius ornatus reperiretur. (4) Observato autem superioribus diebus loco tabernaculi regii (admodum enim exiguo a castris intervallo velitationes erant editæ), magna audacia eo fecit impetum. Ac primo quidema obvius omnes confellit: (5) verum ubi in tentorium illud irrupit, in quo responsa dare adeuntibus et cenare solitus rex erat, omnes scrutatus

βασιλέως ἀπέτυχε, διὰ τὸ τὸν μὲν Πτολεμαῖον ἐκτὸς τῆς ἐπιφανοῦς καὶ χρηματιστικῆς σκηνῆς ποιεῖσθαι τὴν ἀνάπαυσιν. (6) Δύο δὲ τινες τῶν αὐτοῦ κοιμωμένων τραυματίσας, καὶ τὸν ἱατρὸν τοῦ βασιλέως Ἀνδρέαν ἀποκτείνας, ἀνεχώρησε μετ' ἀσφαλείας εἰς τὴν αὐτοῦ παρεμβολήν, βραχεία θορυβηθεὶς ἤδη περὶ τὴν τοῦ χάρακος ἐκπτώσιν. (7) τῇ μὲν τόλμῃ συντελεσὼς τὴν πρόθεσιν, τῇ δὲ προνοίᾳ διεσφαλμένος, διὰ τὸ μὴ καλῶς ἐξηταχέναι, ποῦ τὴν ἀνάπαυσιν ὁ Πτολεμαῖος εἰώθει ποιεῖσθαι.

LXXXII. Οἱ δὲ βασιλεῖς, πένθ' ἡμέρας ἀντιστρατοπεδεύσαντες ἀλλήλοις, ἐγνώσαν ἀμφοτέροι, διὰ μάχης κρίνειν τὰ πράγματα. (2) Καταρχομένων δὲ τῶν περὶ τὸν Πτολεμαῖον κινεῖν τὴν δύναμιν ἐκ τοῦ χάρακος, εὐθέως οἱ περὶ τὸν Ἀντίοχον ἀνταξήγον. Καὶ οἱ μὲν φάλαγγας ἀμφοτέροι, καὶ τοὺς ἐπιλέκτους τοὺς εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον καθωπλισμένους, κατὰ πρόσωπον ἀλλήλων ἔταξαν. (3) Τὰ δὲ κέρατα, Πτολεμαῖον μὲν, ἑκάτερα τούτων συνίστατο τὸν τρόπον. Πολυκράτης μὲν εἶχε μετὰ τῶν ὑφ' αὐτὸν ἱππέων τὸ λαϊὸν κέρα. (4) Τούτου δὲ καὶ τῆς φάλαγγος μετὰ, Κρήτες ἦσαν παρ' αὐτοὺς τοὺς ἱππεῖς. Ἐξῆς δὲ τούτους, τὸ βασιλικὸν ἄγχημα. Μετὰ δὲ τούτους, οἱ μετὰ Σακράτους πελτασταί, συνάπτοντες τοῖς Λίβυσι τοῖς εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον καθωπλισμένοις. (5) Ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ κέρως, Ἐχεκράτης ἦν ὁ Θετταλὸς, ἔχων τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἱππεῖς. Παρὰ δὲ τούτων ἐκ τῶν εὐωνύμων ἴσταντο Γαλάται καὶ Θρᾷκες. (6) Ἐξῆς δὲ τούτους, Φοξίδης εἶχε τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μισθοφόρους, συνάπτοντας τοῖς τῶν Αἰγυπτίων φαλαγγίταις. (7) Τῶν δὲ θηρίων, τὰ μὲν τετταράκοντα κατὰ τὸ λαϊὸν ἦν, ἐφ' οὗ Πτολεμαῖος αὐτὸς ἐμελλε ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον· τὰ δὲ τριάκοντα καὶ τρία πρὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἐτάκτο, κατ' αὐτοὺς τοὺς μισθοφόρους ἱππεῖς. (8) Ἀντίοχος δὲ τοὺς μὲν ἐτήκοντα τῶν ἐλεφάντων, ἐφ' ὧν ἦν Φίλιππος ὁ σύντροφος αὐτοῦ, πρὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος προέστησε, καθ' ὃ ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον αὐτὸς ἐμελλε πρὸς τοὺς περὶ τὸν Πτολεμαῖον. (9) Τούτων δὲ κατόπιν διαχιλίου μὲν ἱππεῖς τοὺς ὑπ' Ἀντίπατρον πεπονημένους ἐπέστησε, διαχιλίου δὲ ἐν ἐπικαμπίῳ περηνέβαλε. (10) Παρὰ δὲ τοὺς ἱππεῖς ἐν μετώπῳ Κρήτας ἔστησε. Τούτοις δ' ἐξῆς ἔταξε τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μισθοφόρους· μετὰ δὲ τούτων, καὶ τῶν εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον καθωπλισμένων τοὺς μετὰ Πτολεμαίου τοῦ Μακεδόνα ὄντας πεντακισχιλίους παρεπέμπε. (11) Τῆς δ' εὐωνύμου τάξεως, ἐπ' αὐτὸ μὲν κέρα εἶχε διαχιλίου ἱππεῖς, ὧν ἡγεῖτο Θεμίσων. Παρὰ δὲ τούτους Κάρδακας καὶ Λυδοὺς ἀκοντιστάς· ἐκ δὲ τούτους, τοὺς ὑπὸ Μενέδημον εὐζώνους, ὄντας πεντακισχιλίους. (12) Μετὰ δὲ τούτους, Κισσίους καὶ Καρμανίους· παρὰ δὲ τούτους, Ἀραβὰς τοὺς προσχώρους, συνάπτοντας τῇ φάλαγγι. (13) δὲ καταλοιπα τῶν θηρίων τοῦ λαίου κέρατος προ-

angulos, a rege aberravit; quippe qui extra insigne illud tabernaculum et prætorium suum solebat quiescere. (6) Ceterum ex iis qui ibi cubabant duobus vulneratis, Andrea etiam medico obtruncato, sine discrimine in castra sua se recepit, tum demum, cum vallo erumperet, leviter interpellatus. (7) Atque adeo, quod ad audaciam quidem attinet, propositum suum est exsecutus; imprudentia tantum lapsus, quia parum diligenter locum inquisiverat, ubi quietem capere moris haberet Ptolemæus.

LXXXII. Postquam per dies quinque opposita invicem castra reges habuissent, visum utrique est, prælio jam decernendum. (2) Quum igitur prior Ptolemæus suos vallo eduxisset, extemplo Antiochus quoque educere e castris et aciem contra dirigere. Phalanges suas ambo et delectorum aciem armatu Macedonico instructorum adversis invicem frontibus collocarunt. (3) Cornua Ptolemæus utrimque hoc ordinaverat modo. Lævum curabat Polycrates cum iis equitibus qui ducatum ejus sequebantur. (4) Inter hos et phalangem, primi erant Cretenses ad latus ipsum equitum. Juxta hos regium Agema stabat. Deinde cetrati, duce Socrate; hi Libyas contingebant, qui Macedonum armis erant armati. (5) Dextrum cornu tenebat Echecrates Thessalus, equites habens quibus præerat. Ad lævam Echecratis stabant Galli ac Thraces. (6) Deinde Phoxidas cum mercenariis Græcis, qui Ægyptiæ phalangi adhærebant. (7) Ex elephantis quadraginta in lævo cornu erant locati, Ptolemæus ipse pugnam erat facturus: tres et triginta dextrum cornu et mercenarios equites protegabant. (8) Antiochus vero bestias sexaginta, quibus erat præpositus Philippus, regis collactaneus, ante cornu dextrum, ubi dimicaturus ipse erat cum Ptolemæo, locat. (9) Horum a tergo equites bis mille, duce Antipatro, stare jussit: quibus totidem alios falcata figura dispositos adjunxit. (10) Juxta equites, eadem fronte, Cretenses statuit: deinde eos, qui mercede fuerant e Græcia acciti; hisque intermiscuit quinque illa millia, Macedonico more armata, quibus Byttacus præerat Macedo. (11) Lævam quod attinet aciem, in ipso quidem cornu equites bis mille posuit, quorum dux Themison. His Cardaces applicuit et Lydos jaculatores: deinde expeditorum tria millia sub Menedemi ducatu. (12) His adhærebant Cissii, Medi, et Carmani: his Arabes, et finitimi populi, qui jam phalangem ipsam contingebant. (13) Reliquos elephantos cornu

εδάλετο, τῶν βασιλικῶν τινὰ γεγόνότα παίδων ἐπιστή-
σας, Μυίσκον τοῦνομα.

LXXXIII. Τούτον δὲ τὸν τρόπον τῶν δυνάμεων
ἐκτεταγμένων, ἐπιπαρήσαν οἱ βασιλεῖς ἀμφοτέροι
κατὰ πρόσωπον, τὰς αὐτῶν τάξεις παρακαλοῦντες ἅμα
τοῖς ἡγεμόσι καὶ φίλοις. (2) Μεγίστας δ' ἐν τοῖς φαλαγ-
γίταις ἐλπίδας ἔχοντες ἀμφοτέροι, πλείστην καὶ σπου-
δὴν καὶ παράκλησιν ἐποιοῦντο περὶ ταύτας τὰς τάξεις·
(3) Πτολεμαῖω μὲν Ἀνδρομάχου καὶ Σωσιβίου καὶ
τῆς ἀδελφῆς Ἀρσινόης, τῷ δὲ Ἀντιόχῳ, Θεοδότῳ
καὶ Νικάρχῳ συμπαρακαλοῦντων, διὰ τὸ παρ' ἐκ-
τέρῳ τούτους ἔχειν τὰς τῶν φαλαγγιτῶν ἡγεμονίας.
(4) Ἦν δὲ παραπλήσιος ὁ νοῦς τῶν ὑπὸ ἐκατέρου πα-
ρακαλουμένων. Ἴδιον μὲν γὰρ ἔργον ἐπιφανὲς καὶ κα-
τηξιωμένον προφέρεισθαι τοῖς παρακαλουμένοις, οὐδέ-
τερος αὐτῶν εἶχε, διὰ τὸ προσφάτως παρειληφέναι τὰς
ἀρχάς. (5) Τῆς δὲ τῶν προγόνων δόξης, καὶ τῶν ἐκεί-
νοις πεπραγμένων ἀναμνηστικόν, φρόνημα καὶ θάρ-
σος τοῖς φαλαγγίταις ἐπειρῶντο παριστάναι. (6)
Μάλιστα δὲ τὰς ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδας ἐπι-
δεικνύντες, καὶ κατ' ἰδίαν τοὺς ἡγουμένους καὶ κοινῇ
πάντας τοὺς ἀγωνίζεσθαι μέλλοντας ἤξιουν καὶ παρε-
κάλουν, ἀνδρωδῶς καὶ γενναίως χρῆσασθαι τῷ παρόντι
κινδύνῳ. (7) Ταῦτα δὲ καὶ τούτοις παραπλήσια λέ-
γοντες, τὰ μὲν δι' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ἐρμηνέων,
παρίπτευσαν.

LXXXIV. Ἐπεὶ δὲ παρῶν ἦκε μετὰ τῆς ἀδελφῆς
Πτολεμαῖος μὲν ἐπὶ τὸ πάσης τῆς σφετέρας παρατά-
ξεως εὐνόημον, Ἀντίοχος δὲ μετὰ τῆς βασιλικῆς ὀλης
ἐπὶ τὸ δεξιόν, σημῆναντες τὸ πολεμικόν, συνέβαλον
πρῶτον τοῖς θηρίοις. (2) Ὅλγιστα μὲν οὖν τινὰ τῶν
παρὰ Πτολεμαίου συνήρῃσε τοῖς ἐναντίοις· ἐφ' ὧν
ἐποιοῦν ἀγῶνα καλὸν οἱ πυργομαχοῦντες, ἐκ χειρὸς
ταῖς σαρίσσαις διαδορατίζόμενοι καὶ τύπτοντες ἀλλή-
λους· ἔτι δὲ καλλίω τὰ θηρία, βιαιομαχοῦντα καὶ συμ-
πίπτοντα κατὰ πρόσωπον αὐτοῖς. (3) Ἐστὶ γὰρ ἡ τῶν
ζῶων μάχη τοιαύτη τις· συμπλέξαντα καὶ παρεμβα-
λόντα τοὺς ὀδόντας εἰς ἀλλήλους, ὥθει τῇ βίᾳ, διερι-
δόμενα περὶ τῆς χώρας, ἕως ἂν κατακρατῇσαν τῇ δυ-
νάμει θάτερον, παρώσῃ τὴν θατέρου προνομήν. (4)
Ὅταν δ' ἀπαξ τὸ ἐγκλίναν πλάγιον λάβῃ, τιτρώσκει τοῖς
ὀδοῦσι, καθάπερ οἱ ταῦροι τοῖς κέρασι. (5) Τὰ δὲ πλεί-
στα τῶν τοῦ Πτολεμαίου θηρίων ἀπεδευλία τὴν μάχην·
ἔπερ ἔθος ἐστὶ ποιεῖν τοῖς Λιβυκοῖς ἐλέφασιν. (6) Τὴν
γὰρ ὁσμὴν καὶ φωνὴν οὐ μένουσιν, ἀλλὰ καὶ, καταπε-
πληγμένοι τὸ μέγεθος καὶ τὴν δύναμιν, ὥς γέ μοι δοκεῖ,
φεύγουσιν εὐθὺς ἐξ ἀποστήματος τοὺς Ἰνδικούς ἐλέ-
φαντας· ὁ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι. (7) Τούτων δὲ
διαταραχθέντων, καὶ πρὸς τὰς αὐτῶν τάξεις συνωθου-
μένων, τὸ μὲν ἀγῆμα τὸ τοῦ Πτολεμαίου πιεζόμενον
ὑπὸ τῶν θηρίων, ἐνέκλινε. (8) Τοῖς δὲ περὶ τὸν Πο-
λυκράτην, καὶ τοῖς ὑπὸ τούτων ἵππευσιν διαταραγμένοις,
οἱ περὶ τὸν Ἀντίοχον ὑπὲρ τὰ θηρία περικερώντες καὶ
προσπίπτοντες, ἐνέβαλον. (9) Ἄμα δὲ τούτοις, τῶν

sinistro præposuit, præfecto illis Myisco, inter pueros re-
gios in aula quondam educato.

LXXXIII. Ad hunc modum instructis utrimque copiis,
uterque rex, amicis ac ducibus comitatus, aciei fronte
obequitans, suos alloqui cœpit. (2) Et quum in suis ambo
phalangitis spem maximam reponerent, ad horum cohortes
incitandas adhortandasque plurimum studii posuerunt. (3)
Ac Ptolemæo quidem Andromachus, et Sosibius, cum An-
sinoe, regis sorore; Antiocho vero Theodotus et Nicarchus
suos hortando secundas agebant : hi enim erant in utroque
exercitu phalangitarum duces. (4) Quæ autem irritandi
militis causa utraque ex parte dicebantur a regibus, simili
fere erant argumento. Neuter namque illorum facius
ullum suum insigne ac memorabile habebat in medium pro-
ferre : utpote qui non multo ante regna illa suscepissent.
(5) Itaque gloria et rebus gestis majorum commemorandis
erigere phalangitarum animos et ad prælium accendere co-
nabantur. (6) Ante omnia vero maximis propositis per-
miis, qua privatim duces, qua omnes in commune qui di-
micaturi erant, orare, hortari, ut generoso fortique animo
præsentem pugnam capesserent. (7) Hæc illi, obequitantes,
et his similia, partim per se, partim per interpretes, dicere.

LXXXIV. Deinde ut pervenere Ptolemæus quidem et
soror ipsius ad aciei suæ lævum cornu, Antiochus vero cum
regia equitum turma in dextrum, classicum incinere jussis
tubicinibus, prælium ab elephantorum pugna inceperunt.
(2) Ac fuerunt e Ptolemaicis bestię nonnullæ quidem, quæ
in adversas irruerunt. Ac tunc quidem, qui super his e tur-
ribus pugnabant, præclarum prælium ciere; sarissis, quas
manibus tenebant, e proximo rem gerentes, seque invicem
cædentes : pulchrius tamen adhuc spectaculum erant bellæ
ipsæ, totis viribus inter se decertantes, et cum impetu
aliæ in alias irruentes. (3) Est enim elephantorum pugna
hujusmodi. Complexi invicem, dentibus commissis, quanta
maxima vi pollent, adversus se invicem conitantur, de
statione dimicantes, donec victor tandem alter evadat, et
alterius proboscidem impulsu suo dimoveat. (4) Ubi vero
sensu inclinata bestię latus patet, sic dentibus, ut tauris
cornibus, victor infert vulnera. (5) Ceterum bellarum
Ptolemæi pleræque certamen detrectabant. Quod enim Li-
bycis elephantis accidere solet, (6) ut neque odorem neque
barritum ferant Indicarum, sed, cum magnitudinis, tum
robore illarum, ut equidem arbitror, perterritæ, fugiunt
statim ante quam appropinquent; id tunc quoque usu
venit. (7) Consternatis igitur belluis, et ad suorum ordi-
nes retro compulsis, agema Ptolemæi, ab his pressum,
inclinari cœpit. (8) Antiochus vero, circumducto supra
bestias agnine, in Polycratem et equitatum, cui ille præ-
erat, dedit impetum : (9) simulque, præter interius ec-

ἐλεσάντων ἐντὸς, οἱ περὶ τὴν φάλαγγα τῶν Ἑλλήνων μισθοφόροι προσπεσόντες, τοὺς τοῦ Πτολεμαίου πελ-
ταστὰς ἐξέωσαν, προσυγκεχυκότων ἤδη καὶ τὰς τούτων
τάξεις τῶν θηρίων. (10) Τὸ μὲν οὖν εὐόνημον τοῦ
Πτολεμαίου, τοῦτον τὸν τρόπον πιεζόμενον, ἐνέκλινε
πᾶν.

LXXXV. Ἐχεκράτης δ', ὁ τὸ δεξιὸν ἔχων κέρας, τὸ
μὲν πρῶτον ἐκαπαδόκει τὴν τῶν προειρημένων κεράτων
σύμπωσιν· ἐπεὶ δὲ τὸν μὲν κονιορτὸν ἑώρα κατὰ τῶν
ἰδίων φερόμενον, τὰ δὲ παρ' αὐτοῖς θηρία τὸ παράπαν
οὐδὲ προσεῖναι τολμῶντα τοῖς ὑπεναντίοις· (2) τῷ μὲν
Φοξίδᾳ παρήγγειλε, τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἔχοντι
μισθοφόρους, συμβαλεῖν τοῖς κατὰ πρόσωπον ἀντιτε-
ταγμένοις. (3) Αὐτὸς δ' ἐξαγαγὼν κατὰ κέρας τοὺς
ἱππεῖς καὶ τοὺς ὑπὸ τὰ θηρία τεταγμένους, τῆς μὲν ἐξό-
δου τῶν θηρίων ἐκτὸς ἐγεγόνει· τοὺς δὲ τῶν πολεμίων ἱπ-
πεῖς, οὓς μὲν ὑπεραίρων, οἷς δὲ κατὰ κέρας ἐμβάλλων
ταχέως ἐτρέψατο. (4) Τὸ δὲ παραπλήσιον δ' ἐ Φοξίδας
καὶ πάντες οἱ περὶ αὐτὸν ἐποίησαν· προσπεσόντες γὰρ
τοῖς Ἀραβῶσι καὶ τοῖς Μήδοις, ἠνάγκασαν ἀποστραφέντας
φεύγειν προτροπάζον. (5) Τὸ μὲν οὖν δεξιὸν τῶν περὶ
τὸν Ἀντίοχον ἐνίκαι, τὸ δ' εὐόνημον ἡττήτο τὸν προει-
ρημένον τρόπον. (6) Αἱ δὲ φάλαγγες, ἀμφοτέρων τῶν
κεράτων αὐταῖς ἐψιλωμένων, ἔμενον ἀκέραιοι κατὰ μέ-
σον τὸ πεδίον, ἀμφοτέρους ἔχουσαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μέλ-
λοντος ἐλπίδας. (7) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Ἀν-
τίοχος μὲν ἠγωνίζετο τῷ κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας προτε-
ρῆματι. (8) Πτολεμαῖος δὲ, τὴν ἀποχώρησιν ὑπὸ τὴν
φάλαγγα πεποιημένος, τότε προελθὼν εἰς μέσον, καὶ
φανείς ταῖς δυνάμεσι, τοὺς μὲν ὑπεναντίους κατεπλή-
ξετο, τοῖς δὲ παρ' αὐτοῦ μεγάλῃ ὀρμῇ ἐνεργάσατο,
καὶ προθυμίαν. (9) Διὸ καὶ καταβαλόντες παραχρῆμα
τὰς σαρίσσας οἱ περὶ τὸν Ἀνδρόμαχον καὶ Σωσίβιον
ἐπῆγον. (10) Οἱ μὲν οὖν ἐπιλεκτοὶ τῶν Συριακῶν βρα-
χύν τινα χρόνον ἀντίστησαν, οἱ τε μετὰ τοῦ Νικάρχου
ταχέως ἐγκλιναντες ὑπεχώρουν. (11) Ὁ δ' Ἀντίοχος,
ὡς ἂν ἀπειρος καὶ νέος, ὑπολαμβάνων ἐκ τοῦ καθ'
ἐαυτὸν μέρους, καὶ τὰ λοιπὰ παραπλησίως αὐτῷ πάντα
νικήσας, ἐπείκειτο τοῖς φεύγουσιν. (12) Ὅψε δὲ ποτε τῶν
πρεσβυτέρων τινὸς ἐπιστήσαντος αὐτὸν, καὶ δείξαντος
ζερόμενον τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῆς φάλαγγος ἐπὶ τὴν ἐαυ-
τῶν παρεμβολήν, τότε συννοήσας τὸ γινόμενον, ἀνα-
τρέχειν ἐπειρᾶτο μετὰ τῆς βασιλικῆς ὀλης ἐπὶ τὸν τῆς
παρατάξεως τόπον. (13) Καταλαβὼν δὲ τοὺς παρ'
αὐτοῦ πάντας πεφευγότας, οὕτως ἐποίητο τὴν ἀπο-
κρίσιν εἰς τὴν Ῥαφίαν· τὸ μὲν καθ' ἐαυτὸν μέρος
πεπεισμένος νικήσας, διὰ δὲ τὴν τῶν ἄλλων ἀγεννίαν
καὶ δειλίαν ἐσφάλλεται νομίζων τοῖς ἑλοῖς.

LXXXVI. Πτολεμαῖος δὲ, διὰ μὲν τῆς φάλαγγος
τὰ διακρίνας, διὰ δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος
ἐκείνων καὶ μισθοφόρων πολλοὺς ἀποκτείνας κατὰ τὸ
δίωγμα τῶν ὑπεναντίων· τότε μὲν ἀναχωρήσας, ἐπὶ
τῇ ὑπαρχούσῃ ἡλίσσῃ παρεμβολῆς. (2) Τῇ δ' ἐπαύ-
ρῃ, τοὺς μὲν ἰδίους νεκροὺς ἀνελόμενος καὶ θάψας,

phantorum latus, Græcorum mercenarii, qui circa phalan-
gem erant constituti, Ptolemæi cetratos impellunt, quorum
jam ante ordines bestię turbaverant. (10) Itaque lævum
quidem Ptolemæi cornu, hoc pacto pressum, omni ex parte
in fugam inclinavit.

LXXXV. Echecrates vero, qui dextro præerat, principio
quidem illorum de quibus diximus cornuum concursum
observabat; postea vero quam pulverem ingentem ferri
in suos vidit, bestias autem, quæ a suis partibus stabant,
ne accedere quidem ullo modo ad hostem velle; (2) Phoxi-
dæ Græcorum mercenariorum ductori mandat, ut oppositos
sibi hostes invadat: (3) ipse vero, equitibus et eis, qui
pone elephantos stabant, a latere eductis, et extra pericu-
lum ab impulsu bestiarum positiss, hostilem equitatum,
aliorum terga petens, alios a latere adoriens, in fugam cito
avertit. (4) Idem et Phoxidas et omnes qui circa illum
erant fecerunt; in Arabes namque et Medos facta impres-
sione, terga dare et fugam effusam capessere omnes coege-
runt. (5) Igitur dextrum quidem Antiochi cornu vincere,
at sinistrum vinci. (6) Et quum hoc pacto phalanges am-
borum nudatæ suis cornibus essent, ipsæ interim medio
campo integræ manebant, inter spem metumque de futuro
pariter fluctuantes. (7) Quæ dum agebantur, Antiochus in
dextro cornu cum maxime prosperam pugnam faciebat.
(8) Ptolemæus vero, qui ad phalangem se receperat, in
mediam progressus aciem, ubi in utriusque exercitus con-
spectum venit, pavorem hostibus, at suis alacritatem ingen-
tem et pugnæ ardorem ingeneravit. (9) Igitur Androma-
chus et Sosibius, inclinatis propere prætentisque sarissis,
in hostem ducere. (10) Quo facto, delecti ex Syriacis
vix aliquantisper restiterunt in acie; et qui cum Nicarcho
erant, protinus inclinati cesserunt. (11) Antiochus vero,
ut rerum imperitus ac juvenis, quia ipse ex adverso stan-
tes hostes vicerat, ceteras quoque sui exercitus partes vin-
cere omnes ratus, fugientibus incumberebat. (12) Tandem
vero ab aliquo e senioribus, quid ageretur, monitus atten-
dere, quum ille pulverem ei indicaret, qui a phalange ad
castra ipsius ferebatur; tum demum, re cognita, in eum
locum, ubi steterat acies, accurrere cum prætorianis cona-
tus est. (13) Sed ubi omnes suos fugæ se mandasse vidit,
etiam ipse Raphiam concessit: persuasus, quod in se
fuisset, vincere se, sed propter aliorum degeneres animos
et ignaviam universa dimicatione victum se ratus.

LXXXVI. Ptolemæus, prosperum summæ rerum even-
tum per phalangem consecutus, per equites vero et merce-
narios dextri sui cornu multis fugientium hostium occisis,
e pugna se recipiens, in castris, unde militem eduxerat,
nocte illa mansit. (2) Postridie vero ejus diei, sublatiss

τοὺς δὲ τῶν ἐναντίων σκυλεύσας, ἀνέζευξε, καὶ προῆγε πρὸς τὴν Ῥαφίαν. (3) Ὁ δ' Ἀντίοχος ἐκ τῆς φυγῆς ἐβούλετο μὲν εὐθέως ἔξω στρατοπεδεύειν, συναθροίσας τοὺς ἐν τοῖς συστήμασι πεφευγότας· τῶν δὲ πλείστων εἰς τὴν πόλιν πεποιημένων τὴν ἀποχώρησιν, ἡναγκάσθη καὶ αὐτὸς εἰσελθεῖν. (4) Οὗτος μὲν οὖν ὑπὸ τὴν ἐωθινήν ἐξαγαγὼν τὸ σωζόμενον μέρος τῆς δυνάμεως, διέτεινε πρὸς Γάζαν· καὶ κατὰ στρατοπεδεύσας, καὶ διαπεμψάμενος περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναιρέσεως, ἐκέλευσε τοὺς τεθνεῶτας ὑποσπόνδους. (5) Ἦσαν δ' οἱ τετελευτηκότες τῶν παρ' Ἀντίοχου, πεζοὶ μὲν οὐ πολὺ λείποντες μυρίων, ἵππεις δὲ πλείους τριακοσίων· ζωγρεῖα δ' ἔαλωσαν ὑπὲρ τοὺς τετρακισχιλίους. (6) Ἐλέφαντες δὲ τρεῖς μὲν παραχρῆμα, δύο δ' ἐκ τῶν τραυμάτων ἀπέθανον. Τῶν δὲ παρὰ Πτολεμαίου, πεζοὶ μὲν εἰς χιλίους καὶ πεντακοσίους ἐτελεύτησαν, ἵππεις δὲ εἰς ἑπτακοσίους· τῶν δὲ ἐλεφάντων ἑκατάδεκα μὲν ἀπέθανον, ἡρέθησαν δ' αὐτῶν οἱ πλείους. (7) Ἡ μὲν οὖν πρὸς Ῥαφίαν μάχη γενομένη τοῖς βασιλεῦσι περὶ Κοίλης Συρίας, τοῦτον ἀποτετέλεσθη τὸν τρόπον. (8) Μετὰ δὲ τὴν τῶν νεκρῶν ἀναιρέσιν, Ἀντίοχος μὲν ἐποίητο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν οἰκίαν μετὰ τῆς δυνάμεως· Πτολεμαῖος δὲ τὴν τε Ῥαφίαν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἐξ ἐφύδου παρελάβανε· πάντων τῶν πολιτευμάτων ἀμιλλωμένων ὑπὲρ τοῦ φθάσαι τοὺς πέλας περὶ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ μετὰθεσιν τὴν πρὸς αὐτόν. (9) Ἰσως μὲν οὖν εἰῶθαι πάντες περὶ τοὺς τοιοῦτους καιροὺς ἀρμόζεσθαι πῶς αἰεὶ πρὸς τὸ παρόν· μάλιστα δὲ τὸ κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους γένος τῶν ἀνθρώπων εὐφυές καὶ πρόχειρον πρὸς τὰς ἐκ τοῦ καιροῦ χάριτας. (10) Τότε δὲ καὶ τῆς εὐνοίας προκαθηγουμένης πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας βασιλεῖς, εἰκότως τοῦτο συνέβαινε γίνεσθαι. Τῇ γὰρ οἰκίᾳ ταύτῃ μᾶλλον αἰεὶ πῶς οἱ κατὰ Κοίλην Συρίαν ὄχλοι προσκλίνουσι. (11) Διόπερ οὐκ ἀπέλιπον ὑπερβολὴν ἀρεσκείας, στεφάνους καὶ θυρίαις καὶ βωμοῖς καὶ παντὶ τοιούτῳ τρόπῳ τιμῶντες τὸν Πτολεμαῖον.

LXXXVII. Ἀντίοχος δὲ, παραγεγόμενος εἰς τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ πόλιν, εὐθέως ἐξέπεμψε τοὺς περὶ τὸν Ἀντίπατρον τὸν ἀδελφίδου, καὶ Θεόδοτον τὸν Ἡμιόλιον, πρεσβευτάς πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, ὑπὲρ εἰρήνης καὶ διαλύσεως, ἀγωνιῶν τὴν τῶν ὑπεναντίων ἔφοδον. (2) Ἡπίσται μὲν γὰρ τοῖς ὄχλοις, διὰ τὸ γεγονὸς ἑλάττωμα περὶ αὐτόν· ἐφοβεῖτο δὲ τὸν Ἀχαιοὶν, μὴ συνεπίθῃται τοῖς καιροῖς. (3) Πτολεμαῖος δὲ, τούτων οὐδὲν συλλογισόμενος, ἀλλ' ἀσμενίζων ἐπὶ τῷ γεγονότι προτερήματι διὰ τὸ παράδοξον, καὶ συλλήβδην ἐπὶ τῷ Κοίλην Συρίαν κεκτῆσθαι παραδόξως, οὐκ ἀλλότριος ἦν τῆς ἡσυχίας, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ δέον οἰκείος, ἐλκόμενος ὑπὸ τῆς συνήθους ἐν τῷ βίῳ βαθυμίας καὶ καχεξίας. (4) Πλὴν, παραγεγομένων τῶν περὶ τὸν Ἀντίπατρον, βραχεία προσαναταθείς καὶ καταμεμψάμενος ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις τὸν Ἀντίοχον, συνεχώρησε σπονδὰς ἐνιαυσίους. (5) Καὶ ἅμα τούτοις μὲν ἐπικυρώσονται τὰς

suorum corporibus humatisque, hostium autem spoliis, movet signa et Raphiam ducit. (3) Antiochus statim a fuga, iis suorum in unum collectis, qui catervatim conglobati fugerant, extra urbem munire castra voluerat: sed quia plerique illorum intra moenia se receperant, ipse quoque ingredi fuit coactus. (4) Inde vero ante lucem reliquis exercitus eductis, Gazam contendit: ubi positis castris, ad Ptolemæum de tollendis cadaveribus mittit; impetrataque ab eo venia, mortuis iusta facit. (5) Ceciderant autem ex Antiochi copiis non multo pauciores decem millibus peditum; equites amplius trecenti. Capti sunt vivi supra quatuor millia. (6) Elephanti in conflictu periere tres, et vnumque postea duo. De Ptolemæi exercitu occisi sunt pedes ad mille quingenti; equites fere septingenti. Ex elephantis sedecim sunt trucidati; reliquorum pars major capta. (7) Hic fuit ejus pugnae exitus, quam de Cœlæ-Syriæ imperio ad Raphiam reges pugnarunt. (8) Sepultis suorum cadaveribus, Antiochus cum reliquis copiis domum est reversus. Ptolemæus et Raphiam et reliquas urbes et vestigio a civibus sibi traditas recepit: quum omnes civitates, in dominatu ipsius instaurando et ad illum deficiendo, de celeritate inter se certarent. (9) Et est sane quidem mos hic cunctis mortalibus in ejusmodi temporibus, ut presenti fortunæ semper se accommodent: eximie tamen ejus regionis populi præ ceteris accommodato ingenio sunt promptique ad id genus obsequia, si qua forte occasio ea postulaverit. (10) Tunc vero, quum jam ante quoque animos hominum benevolentia erga Ægypti reges occupasset, non mirum est id accidisse. Fit enim, nescio quomodo, ut Cœlæ-Syriæ populi ad venerationem hujus regis familie magis inclinent. (11) Itaque ad demerendam ejus gratiam, nullum blandimenti genus prætermittentes, coronis, sacrificiis, altaribus, ceteroque ejus generis cultu, Ptolemæum honorarunt.

LXXXVII. Antiochus simul ac cognominem sibi urbem est ingressus, Antipatrum fratris filium, et Theodolum Hemiolium legatos de pace ad Ptolemæum mittit; metu anxius, ne ab hostibus bello peteretur. (2) Nam et copiis suis diffidebat, propter acceptam cladem; et ab Achæo. ne hac occasione adversus se uteretur, sibi metuebatur. (3) Quorum omnium nihil reputans animo Ptolemæus, victoria tam inopinata contentus, et omnino Cœlæ-Syriæ imperium recuperasse præter spem satis habens, adeo non erat alienus a quiete, ut plus etiam, quam par esset, ejus desiderio tangeretur; impellente ignavia et ceteris animi morbis, qui per universam vitam fuerunt illi familiares. (4) Itaque, ubi Antipater cum reliquis legatis ad eum venit, minaciter paululum eos allocutus, et de Antiochi questus injuriis, inducias in annum eis concessit. (5) Simulque cum illis

διαλύσει εξαπέστειλε Σωσίβιον. (6) Αὐτὸς δὲ, δια-
τρίψας ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἐν τοῖς κατὰ Συρίαν καὶ Φοι-
νίκην τόποις, καὶ καταστησάμενος τὰς πόλεις μετὰ
ταῦτα, καταλιπὼν τὸν Ἀνδρόμαχον τὸν Ἀσπένδιον
στρατηγὸν ἐπὶ πάντων τῶν προειρημένων τόπων, ἀνέ-
λειψε μετὰ τῆς ἀδελφῆς καὶ τῶν φίλων ἐπ' Ἀλεξαν-
δρείας. (7) παράδοξον τοῖς ἐν τῇ βασιλείᾳ πρὸς τὴν
τοῦ λοιποῦ βίου προαίρεσιν τέλος ἐπιτεθεικὺς τῷ πο-
λέμῳ. (8) Ἀντίοχος δὲ, τὰ περὶ τὰς σπονδὰς ἀσφα-
λισάμενος πρὸς τὸν Σωσίβιον, ἐγίγνετο κατὰ τὴν ἐξ
ἀρχῆς πρόθεσιν περὶ τὴν ἐπὶ τὸν Ἀχαιὸν παρασκευήν.
(9) Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐν τούτοις ἦν.

LXXXVIII. Ῥόδιοι δὲ, κατὰ τοὺς προειρημένους
καιροὺς, ἐπειλημμένοι τῆς ἀφορμῆς τῆς κατὰ τὸν σει-
σμὸν τὸν γεγόμενον παρ' αὐτοῖς βραχεὶ χρόνῳ πρότερον,
ἐν ᾧ συνέβη τὸν τε Κολοσσὸν τὸν μέγαν πεσεῖν καὶ τὰ
πλείστα τῶν τευχῶν καὶ τῶν νεωρίων. (2) οὕτως ἐχρί-
νον νουνεχῶς καὶ πραγματικῶς τὸ γεγονός, ὥς μὴ
βλάβης, διορθώσεως δὲ μᾶλλον, αὐτοῖς αἴτιον γενέσθαι
τὸ σύμπτωμα. (3) Τοσοῦτον ἀγνοία καὶ βραθυμία
διαφέρει παρ' ἀνθρώποις ἐπιμελείας καὶ φρονήσεως,
περὶ τε τοὺς κατ' ἰδίαν βίους καὶ τὰς κοινὰς πολιτείας,
ὥστε τοῖς μὲν καὶ τὰς ἐπιτυχίας βλάβῃν ἐπιφέρειν, τοῖς
δὲ καὶ τὰς περιπετείας ἐπανορθώσεως γίγνεσθαι πα-
ραίτιας. (4) Οἱ γοῦν Ῥόδιοι τότε, παρὰ τὸν χειρι-
σμὸν, τὸ μὲν σύμπτωμα ποιοῦντες μέγα καὶ δεινὸν,
αὐτοὶ δὲ σεμνῶς καὶ προστατικῶς κατὰ τὰς πρεσβείας
χρόμενοι ταῖς ἐντεῦξιν καὶ ταῖς κατὰ μέρος διυλίαις,
εἰς τοῦτ' ἤγαγον τὰς πόλεις, καὶ μάλιστα τοὺς βασι-
λεῖς, ὥστε μὴ μόνον λαμβάνειν δωρεὰς ὑπερβαλλού-
σας, ἀλλὰ καὶ χάριν προσοφείλιν αὐτοὺς τοὺς διδόντας.
(5) Ἰέρων γὰρ καὶ Γέλων, οὐ μόνον ἔδωκαν ἐβδομήκοντα
καὶ πέντε ἀργυρίου τάλαντα, πρὸς τὴν εἰς τὸ ἔλαιον
τοῖς ἐν τῷ γυμνασίῳ χορηγίαν, τὰ μὲν παραχρῆμα, τὰ
δὲ ἐν χρόνῳ βραχεὶ παντελῶς· ἀλλὰ καὶ λιβήντας ἀργυ-
ροὺς, καὶ βάσεις τούτων, καὶ τινας ὑδρίας ἀνέθεσαν.
(6) Πρὸς δὲ τούτοις, εἰς τὰς θυσίας δέκα τάλαντα, καὶ
εἰς τὴν ἐπαύξεισιν τῶν πολιτῶν ἄλλα δέκα· χάριν τοῦ
τὴν πᾶσαν εἰς ἑκατὸν τάλαντα γενέσθαι δωρεάν. (7)
Καὶ μὴν ἀτέλειαν τοῖς πρὸς αὐτοὺς πλοῖζομένοις ἔδο-
σαν, καὶ πεντήκοντα καταπέλτας τριτήρεις. (8) Καὶ
πλευταῖον, τοσαῦτα δόντες, ὥς προσοφείλοντες χάριν,
ἔστησαν ἀνδριάντας ἐν τῇ τῶν Ῥοδίων Δείγματι, στα-
φανοῦμενον τὸν Δῆμον τῶν Ῥοδίων ὑπὸ τοῦ Δήμου τῶν
Συρακουσίων.

LXXXIX. Ἐπηγγεῖλιτο δὲ καὶ Πτολεμαῖος αὐτοῖς
ἀργυρίου τάλαντα τριαχίδια, καὶ σίτου μυριάδας
ἑξατῶν ἑκατὸν· ἑξήλια δὲ ναυπηγήσιμα ἐξ πεντήκων,
καὶ δέκα τριήρων· πευκίνων τετραγώνων πήχεις ἐμμέ-
τρος τετρακισμυρίους. (2) καὶ χαλκοῦ νομίσματος
ἑξήκοντα χίλια· στυππίου τρισχιλία· ὀθονίων ἱστούς
ἑξήκοντα χίλιους. (3) εἰς τὴν τοῦ Κολοσσοῦ κατασκευήν,
ἑξήκοντα τρισχιλία, οἰκοδόμους ἑκατὸν, ὑπουργοὺς
ἑξακισχιλίους καὶ πεντήκοντα, καὶ τούτοις καθ' ἑκάστον

Sosibium. firmando foederi, ad Antiochum dimisit. (6)
Ipse vero, tres in Syria ac Phoenicia menses moratus, com-
posito civitatum statu, praetorem deinde omnibus praedi-
ctis locis relinquens Andromachum Aspendium, cum so-
rore et amicis Alexandriam repetiit; (7) imposito eo fine
huic bello, quem subditi, reliquae ejus vitae atque institu-
torum gnari, satis mirari non poterant. (8) Antiochus,
firmato cum Sosibio foedere, ad bellum contra Achæum,
sicut antea proposuerat, se comparabat. (9) Et Asiae qui-
dem res in hoc statu erant.

LXXXVIII. Per ea tempora, quæ hactenus persecuti
sumus, Rhodii, occasione terræ motus usi, quo paulo ante
fuerant conquassati, quo et magnus Colossus corruerat,
et murorum ac navalium magna pars fuerat dejecta; (2)
in ea calamitate tam prudenter ac sollerter se gesserunt,
ut emolumento potius, quam damno, is casus illis cederet.
(3) Adeo enim cum in privata tum in publica re multum
inter homines differunt imprudentia ignaviaque ab diligen-
tia et prudentia, ut, qui illas sequitur, ei etiam res bene
gesta male vertat; has qui adhibet, etiam gravissimus casus
utilitatem ipsi conciliat. (4) Rhodii igitur, ea tempestate
hoc modo res suas administrantes, dum cladem acceptam
mirifice exaggerant, dumque in legationibus, quas propter
ea obibant, cum in publicis congressibus, tum in privatis
colloquiis, gravitate quadam et dignitate uterentur, eo ad-
duxerunt civitates, et reges maxime, ut non solum dona
ingentia ab iis acciperent, verum ut illi etiam ipsi, qui ea
dabant, gratiam accipientibus haberent. (5) Nam Hiero
quidem et Gelo non solum argenti talenta septuaginta **
quinque ad præbendum iis oleum, qui in gymnasio exerce-
rentur, largiti sunt; eamque summam partim in præsentī
pecunia, partim minimo spatio interjecto, numerarunt:
sed etiam lebetes argenteos suis cum basibus, et hydrias
aliquot in ipsorum urbe dedicarunt. (6) Præterea ad sacra
facienda decem talenta iis dederunt, ad sublevandos cives,
alia decem; ut efficeret datæ pecuniæ summa in unum
collecta, talenta centum. (7) Præterea navigantibus Syra-
cusas immunitatem a vectigalibus concesserunt. Catapul-
tas etiam trium cubitorum eis dederunt quinquaginta. (8)
Ac postremo, quum tam multa essent largiti, quasi benefi-
cium ab illis acceperant, statuas in Digmate Rhodiorum
geminas posuerunt; populum videlicet Rhodiorum a populo
Syracusano coronatum.

LXXXIX. Promisit et Ptolemæus iisdem argenti trecenta
talenta: frumenti artabarium decies centena millia: mate-
riam ad fabricandas sex quinqueres, triremes decem:
trabium pinearum justæ mensuræ ulnas quadraginta mil-
lia: (2) ænææ pecuniæ mille talenta: stuppæ tria millia:
linteorum telas ter mille. (3) Ad Colossum reficiendum,
tria millia talentum; architectos centum; operas ministran-
tes, trecentos quinquaginta; et ad horum stipendium, ta-

ἔτος εἰς θύωνιον τάλαντα δεκατέτταρα. (4) Πρὸς δὲ τούτοις, εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας, ἀρτάβας σίτου μυριάς δισχιλίας· καὶ μὴν εἰς σιτομετρίαν δέκα τριήρων, ἀρτάβας δισμυριάς. (5) Καὶ τούτων ἔδωκε τὰ μὲν πλείστα παραχρῆμα, τοῦ δ' ἀργυρίου παντὸς τὸ τρίτον μέρος. (6) Παραπλησίως Ἀντίγονος, ξύλα ἀπὸ ἑκκαίδεκαπῆχους ἕως ὀκταπῆχους, εἰς σφηκίσκων λόγον, μύρια· στρωτῆρας ἑπταπῆχεις πεντακισχιλίους, σιδήρου τάλαντα τρισχίλια, πίττης τάλαντα χίλια, ἄλλης ὥμῃς μετρητὰς χιλίους· ἀργυρίου, πρὸς τούτοις, ἑκατὸν ἑτηγγεῖλατο τάλαντα. (7) Χρυσῆς δ', ἡ γυνή, δέκα μὲν σίτου μυριάδας, τρισχίλια δὲ μολίβδου τάλαντα. (8) Σέλευκος δ', ὁ πατὴρ Ἀντιόχου, χωρὶς μὲν, ἀτέλειαν τοῖς εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν πλοῖζομένοις, χωρὶς δὲ, πεντήρεις μὲν δέκα κατηρτισμένας, σίτου δ' εἴκοσι μυριάδας, (9) καὶ μὴν ξύλων, καὶ ῥητίνης, καὶ τριχὸς, μυριάδα πηχῶν, καὶ ταλάντων χιλιάδας.

XC. Παραπλήσια δὲ τούτοις Προυσίας καὶ Μιθριδάτης ἔτι δ' οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ὄντες δυνάσται τότε, λέγω δὲ Λυσανίαν, Ὀλύμπιον, Λιμναῖον. (1) Τὰς γε μὴν πόλεις τὰς συνεπιλαμβανομένας αὐτοῖς κατὰ δύναμιν, οὐδ' ἂν ἐξαριθμῆσαιτο ῥηδῶς οὐδεὶς. (2) Ὡς δ', ὅταν μὲν τις εἰς τὸν χρόνον ἐμβλέψῃ καὶ τὴν ἀρχὴν, ἀφ' οὗ συμβαίνει τὴν πόλιν αὐτῶν συνωκίσθαι, καὶ λίαν θαυμάζειν, ὡς βραχεῖ χρόνῳ μεγάλην ἐπίδοσιν εἴληψε, περὶ τε τοὺς κατ' ἰδίαν βίους καὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως. (3) ὅταν δ' εἰς τὴν εὐκαιρίαν τοῦ τόπου καὶ τὴν ἐξωθεν ἐπιφορὰν καὶ συμπλήρωσιν τῆς εὐδαιμονίας, μηκέτι θαυμάζειν, μικροῦ δ' ἑλλείπειν δοκεῖν τοῦ καθήκοντος. (4) Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω μοι, χάριν πρῶτον μὲν τῆς Ῥωδίων περὶ τὰ κοινὰ προστασίας· ἐπαίνου γὰρ εἰσὶν ἄξιοι, καὶ ζήλου· δεύτερον δὲ, τῆς τῶν νῦν βασιλέων μικροδοσίας, καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων μικροληψίας. (5) Ἐὰν μὲν οἱ βασιλεῖς τέτταρα καὶ πέντε προῖεμένοι τάλαντα δοκῶσι τι ποιεῖν μέγα, καὶ ζητῶσι τὴν αὐτὴν ὑπάρχειν αὐτοῖς εὐνοίαν καὶ τιμὴν παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἣν οἱ πρὸ τοῦ βασιλεῖς εἶχον· (7) αἶ τε πόλεις, λαμβάνουσαι πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μέγεθος τῶν πρότερον δωρεῶν, μὴ λανθάνωσιν ἐπὶ μικροῖς καὶ τοῖς τυχοῦσι νῦν τὰς μεγίστας καὶ καλλίστας προῖεμεναι τιμὰς. (8) Ἄλλα πειρῶνται τὸ κατ' ἄξιν ἐκάστοις τηρεῖν, ὅσῳ πλείστον διαφέρουσιν Ἑλληνες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

XCI. Ἄρτι δὲ τῆς θερινῆς ὥρας ἐνισταμένης, καὶ στρατηγούντος Ἀγῆτα μὲν τῶν Αἰτωλῶν, Ἀράτου δὲ παρεληφτός· τὴν τῶν Ἀχαιῶν στρατηγίαν (ἀπὸ γὰρ τούτων ἐποιήσαμεθα τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου τὴν ἐκτροπὴν), Λυκούργος μὲν δὲ Σπαρτιάτης ἐπανῆκε πάλιν ἐξ Αἰτωλίας. (2) Οἱ γὰρ Ἐφοροί, ψευδῆ τὴν διαβολὴν εὐρόντες, δι' ἣν ἔφυγε, μετεπέμποντο καὶ μετεκάλουν αὐθὺς τὸν Λυκούργον. (3) Οὗτος μὲν οὖν ἐτάττετο πρὸς Πυρρίαν τὸν Αἰτωλῶν, δὲ ἐτύγγανε τότε παρὰ τοῖς Ἥλείοις στρατηγὸς ὢν, περὶ τῆς εἰς τὴν Μεσσηνίαν

lenta quatuordecim per annos singulos. (4) Ad hæc, in sumtus ludorum et sacrorum, frumenti artabum millia duodecim : item ad annonam decem trirremium, vicies mille artabas. (5) Quorum omnium pleraque statim dedit : pecuniæ vero totius partem tertiam. (6) Similiter Antigonus, trabes cubitorum seniorum denorum et deinceps, ad octonos usque cubitos, quæ palorum vel publicarum usum præstarent, decies mille : trabes transversarias septenorum cubitorum, quinquies mille : ferri, tria millia talenta : picis, mille talenta : crudæ picis, metretas mille : argenti insuper pollicitus est talenta centum. (7) Chryseis, uxor ejus, mensuras frumenti centies mille : plumbi tria millia pondo. (8) Seleucus, pater Antiochi, præter immunitatem Rhodiis concessam, qui in ditionem ipsius navibus appellerent; præter quinqueremes instructas decem, et mensurarum frumenti ducenta millia; (9) hoc amplius, materiæ, resinæ, et crinis, decem millia cubitorum, et talenta millena.

XC. Similia his Prusias et Mithridates, et qui tempestate illa per Asiam rerum potiebantur dynastæ; Lysaniam dico, Olympichum, Limnæum. (2) Civitatem vero, quæ Rhodiorum casum pro suis quæque viribus sublevarunt, viri numerum facile aliquis ineat. (3) Ut si tempus species, a quo cœpit urbs illorum instaurari, ingens subeat admiratio, qui tam brevi spatio sive privatæ sive publicæ illorum operis eo creverint : (4) sin autem loci opportunitatem cogites, et rerum copiam ab exteris collatarum, ne quid ei deesset quo minus beata foret civitas, desinas mirari : ac propemodum censeas, minus, quam par erat, res ipsorum florere. (5) Atque hæc dicta nobis sunt, cum ut Rhodiorum in publicis institutis magnificentiam declarem : digni enim sunt, quos laudent atque æmulentur omnes : tum etiam ut reges intelligant, quam sint hodie tennes ipsorum largitiones ; et populi ac civitates, quam exigua sint, quæ ab illis accipiunt ; (6) quo neque reges, ubi quatuor aut quinque talenta profuderint, magnum aliquid se præstitisse putent, paremque sibi benevolentiam atque honorem a Græcis haberi postulent, atque antiquis regibus haberi solitas est : (7) et civitates, veterum largitionum magnitudinem ob oculos sibi ponentes, pro parvis et vilibus beneficiis maximos honores per imprudentiam ne rependant, (8) sed memores, longe præstare ceteris mortalibus Græcos, pro meritis suis unumquemque honorare studeant.

XCI. Ineuntejam æstate, prætoræ Ætolorum Agata, quam Aratus senior Achæorum præturam inisset (in eo enim eramus, cum a sociali bello deflexit oratio), Lycurgus Spartanus ex Ætolia patriam repetiit. (2) Ephori enim, comperto falsam esse criminationem, cujus causa exilio fuerat affectus, miserant qui illum accirent ac revocarent. (3) Hic igitur cum Pyrrhia Ætolo, qui apud Eleos prætor tunc erat, de faciendi in fines Messeniorum impressione, tractabat.

εἰσβολῆς. (4) Ἄρατος δὲ παρειλήφει τό τε ξενικὸν τὸ τῶν Ἀχαιῶν κατεφθαρμένον, τὰς τε πόλεις ὀλιγώρως διακειμένας πρὸς τὰς εἰς τοῦτο τὸ μέρος εἰσφοράς διὰ τὸ τὸν πρὸ αὐτοῦ στρατηγὸν Ἐπέρητον, ὡς ἐπάνω προείπον, κακῶς καὶ βραθύμως κεχρησθαι τοῖς κοινοῖς πράγμασιν. (5) Οὐ μὲν ἀλλὰ παρακαλέσας τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ λαβὼν δόγμα περὶ τούτων, ἐνεργὸς ἐγένετο περὶ τὴν τοῦ πολέμου παρασκευήν. (6) Ἦν δὲ τὰ δεξάντα τοῖς Ἀχαιοῖς ταῦτα· Πεζοὺς μὲν τρέφειν μισθοφόρους ὀκτακισχιλίους, ἵππεις δὲ πεντακισίους τῶν δ' Ἀχαιῶν ἐπιλέκτους, πεζοὺς μὲν τρισχιλίους, ἵππεις δὲ τριακισίους. (7) Εἶναι δὲ τούτων Μεγαλοπολίτας μὲν χαλκᾶσπιδας, πεζοὺς μὲν πεντακισίους, ἵππεις δὲ πεντήκοντα· καὶ τοὺς ἴσους Ἀργεῖων. (8) Ἔδοξε δὲ καὶ ναῦς πλεῖν, τρεῖς μὲν περὶ τὴν Ἀκτὴν καὶ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον, τρεῖς δὲ κατὰ Πάτρας καὶ Δύμην καὶ τὴν ταύτη θάλατταν.

XCII. Ἄρατος μὲν οὖν ταῦτ' ἐπραττε, καὶ ταύτας ἐξήρτυε τὰς παρασκευάς. (1) Ὁ δὲ Λυκούργος καὶ Πυρρίδας, διαπεμφάμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἵνα ταῖς αὐταῖς ἡμέραις ποιήσωνται τὴν ἐξοδὸν, προῆγον εἰς τὴν Μεσσηνίαν. (2) Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, συνελθὼν τὴν ἐπιβολὴν αὐτῶν, ἦκεν ἔχων τοὺς μισθοφόρους καὶ τινας τῶν ἐπιλέκτων, εἰς τὴν Μεγάλην πόλιν, παραβοηθήσων τοῖς Μεσσηνίοις. (3) Λυκούργος δ', ἐξορμήσας, τὰς μὲν Καλάμας, χωρίον αἱ τῶν Μεσσηνίων, προδοσίᾳ κατέσχε· μετὰ δὲ ταῦτα προῆγε, σπεύδων συμμαχεῖν τοῖς Αἰτωλοῖς. (4) Ὁ δὲ Πυρρίδας, παντελῶς ἐλαφρὸς ἐξελθὼν ἐκ τῆς Ἡλίδος, καὶ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τὴν εἰς Μεσσηνίαν εὐθὺς καλυθεὶς ὑπὸ τῶν Κυπαρισσέων, ἀνέστρεψε. (5) Διόπερ ὁ Λυκούργος, οὕτε συμμαχεῖν δυνάμενος τοῖς περὶ τὸν Πυρρίαν, οὕτ' αὐτὸς ἐξόχρως ἐπάρχων, ἐπὶ βραχὺ προσβολὰς ποιησάμενος πρὸς τὴν ἐνδεῖαν, ἐπρακτο αὐθὺς εἰς τὴν Σπάρτην ἀπηλλάγη. (6) Ἄρατος δὲ, διαπισύσας τοῖς πολεμίοις τῆς ἐπιβολῆς, τὸ κατὰ λόγον ποιῶν, καὶ προνοούμενος τοῦ μέλλοντος, συνετάξατο πρὸς τὰ Ταυρίωνα, παρασκευάζειν ἵππεις πεντήκοντα καὶ πεζοὺς πεντακισίους, καὶ πρὸς Μεσσηνίους, ἵνα τοὺς ἴσους τούτοις ἵππεις ἐξαποστείλωσι καὶ πεζοὺς. (7) βουλόμενος τούτους μὲν τοῖς ἀνδράσι παραφυλάττεσθαι τὴν τε τῶν Μεσσηνίων χώραν, καὶ Μεγαλοπολιτῶν, καὶ Τεγεατῶν, ἔτι δὲ τῶν Ἀργεῶν. (8) (αὐταὶ γὰρ αἱ χώραι, συντερμονοῦσαι τῇ Λακωνικῇ, πρόκεινται τῶν ἄλλων Πελοποννησίων πρὸς τὸν ἐπὶ Λακεδαιμονίων πόλεμον.) (9) τοῖς δ' Ἀχαιοῖς ἐπιλέκτοις καὶ μισθοφόροις, τὰ πρὸς τὴν Ἡλείαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν ἐστραμμένα μέρη τῆς Ἀχαΐας τηρεῖν.

XCIII. Ταῦτα δὲ ἀρμολύμενος, διέλυε τοὺς Μεγαλοπολίτας πρὸς αὐτοὺς, κατὰ τὸ τῶν Ἀχαιῶν δόγμα. (1) Συνέβαινε γὰρ τούτους, προσφάτως ὑπὸ Κλεομένους ἐπτακισίας τῇ πατρίδι, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἐκ θεμελίων ἐσφαλμένους, πολλῶν μὲν ἐπιδείσθαι, πάντων δὲ σπανίζειν. (2) Τοῖς μὲν γὰρ φρονήμασιν ἔμμενον, ταῖς

(4) Aratus vero et peregrinum militem licentia corruptum acceperat, et urbes invenerat conferendæ in eam rem pecunias parum studiosas; quoniam qui ante eum præturam gesserat Eperatus, de quo supra dictum, rempublicam male atque ignave gesserat. (5) Verumtamen, ubi Achæos fuisset cohortatus, et super ea re decretum ab iis abstulisset, in curam apparandi belli strenue cepit incumbere. (6) Erant autem Achæis decreta hæc: Peditum mercede conductorum octo millia esse alenda, equites quingentos: ex Achæica pube delectum esse habendum, peditum ter mille, equitum trecentorum. (7) Ad quem numerum conficiendum Megalopolitanos chalcaspidas (hi a clypeo æneo quem gestabant sic dicti), pedites quidem quingentos, equites vero quinquaginta, conscribere jubebant: Argivos totidem. (8) Decretum etiam est, ut naves in mare mitterentur: tres, quæ circa Actam et Argolicum sinum versarentur; tres aliæ, circa Patras, Dymen, et ejus tractus mare.

XCII. Dum in his erat Aratus, et hæc ad bellum præsidia comparabat, (2) Lycurgus et Pyrrhias, per internuntios tempore, quo simul uterque exiret, constituto, in Messeniam ducunt. (3) Quo de consilio factus certior Achæorum prætor, cum mercenariis et delectorum manu, ad ferendam Messeniam opem ad Megalopolim accurrit. (4) Jam Lycurgus quidem, Sparta profectus cum copiis, Calamas castellum Messeniorum proditione cepit: deinde jungi cum Ætolis cupiens, iter continuat. (5) At Pyrrhias, quum numerum oppido exiguum ex Elide eduxisset, aditu primo in Messeniorum fines a Cyparissensibus prohibitus, domum rediit. (6) Idcirco Lycurgus, qui conjungere se Pyrrhiae nequibat, neque porro solus par erat incepto, [Andaniam] aliquantisper oppugnare conatus, re infecta Spartam est reversus. (7) Postea vero quam depulsi a conatis suis hostes fuissent, Aratus de futuro, uti par erat, sollicitus, cum Taurione egit, ut equites quinquaginta, pedites quingentos pararet, et cum Messeniis, ut totidem et equites et pedites submitterent; (8) habens in animo, istis quidem copiis fines Messeniorum, Megalopolitanorum, Tegeatarum et Argivorum propugnare. (9) Horum enim populorum agri, quum sint Laconicæ finitimi, quoties reliquis Peloponnesiis bellum inferitur a Lacedæmonis, primi omnium impetum illorum excipiunt. (10) Delectis vero Achæorum et mercenariis, partes illas Achæas, quæ in Eleam et Ætoliam vergunt, protegere constituit.

XCIII. Quibus ita dispositis, ex Achæorum decreto Megalopolitanorum mutuas inter se dissensiones composuit. (2) Megalopolitani enim, recens a Cleomene patria privati, et, quod aiunt, funditus eversi, multis rebus carebant, omnium rerum penuria laborabant. (3) Et animis quidem ac spiritibus fidem manebant; ad faciendos vero sumtus, et

δὲ χορηγίαις καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν πρὸς πᾶν ἀδυνάτως εἶχον. (4) Διόπερ ἦν ἀμφισθητήσεως, φιλοτιμίας, ὀργῆς τῆς ἐν ἀλλήλοις, πάντα πλήρη. Τούτο γὰρ δὴ φιλεῖ γίνεσθαι, καὶ περὶ τὰ κοινὰ πράγματα, καὶ περὶ τοὺς κατ' ἰδίαν βίους, ὅταν ἐλλίπωσιν αἱ χορηγίαι τὰς ἐκάστων ἐπιβολάς. (5) Πρῶτον μὲν οὖν ἡμφισθήτουν ὑπὲρ τοῦ τειγισμοῦ τῆς πόλεως, φάσκοντες, οἱ μὲν, συνάγειν αὐτὴν δεῖν, καὶ ποιεῖν τηλικαύτην, ἡλικὴν καὶ τειγίζειν ἐπιβαλλόμενοι καθίζονται, καὶ φυλάττειν κείρου περιστάντος δυνήσονται· καὶ γὰρ οὖν παρὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς καὶ τὴν ἐρημίαν ἐσφάλλαι. (6) Πρὸς δὲ τούτοις, εἰσφέρειν ὄνον δεῖν τοὺς κτηματικούς τὸ τρίτον μέρος τῆς γῆς εἰς τὴν τῶν προλαμβανόμενων οἰκητόρων ἀναπλήρωσιν. (7) Οἱ δ' οὔτε τὴν πόλιν ἐλάττω ποιεῖν ὑπέμενον, οὔτε τὸ τρίτον τῶν κτήσεων εὐδοκοῦν εἰσφέρειν μέρος. (8) Μάλιστα [δὲ περὶ] τῶν νόμων ὑπὸ Πρυτανίδος γεγραμμένων πρὸς ἀλλήλους ἐφιλονεῖκου, ὃν ἔδωκε μὲν αὐτοῖς νομοθέτην Ἀντίγονος· ἦν δὲ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἐκ τοῦ Περιπάτου καὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως. (9) Τοιαύτης δ' οὐσης τῆς ἀμφισθητήσεως, ποιησάμενος Ἄρατος τὴν ἐνδεχομένην ἐπιστροφὴν, κατέπαυσε τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν. (10) Ἐφ' οἷς δ' ἔληξαν τῆς πρὸς ἀλλήλους διαφορᾶς, γράψαντες εἰς στήλην, παρὰ τὸν τῆς Ἑστίας ἀνέθησαν βωμὸν ἐν Ὀμαρίῳ.

XCIV. Μετὰ δὲ τὰς διαλύσεις ταύτας ἀναζεύξας, αὐτὸς μὲν ἦκε πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον, τοὺς δὲ μισθοφόρους συνέστησε Λύκῳ τῷ Φαραίῃ, διὰ τὸ τοῦτον ὑποστράτηγον εἶναι τότε τῆς συντελείας τῆς πατρικῆς. (2) Οἱ δ' Ἥλειοι, δυσαρεστούμενοι τῷ Πυρρίᾳ, πάλιν ἐπεσπάσαντο στρατηγὸν παρὰ τῶν Αἰτωλῶν Εὐριπίδαν. (3) Ὃς, τηρήσας τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον, καὶ παραλαβὼν ἱπτεῖς μὲν ἐξήκοντα, πεζοὺς δὲ δισχιλίους, ἐξώδευσε, καὶ διελθὼν διὰ τῆς Φαραϊκῆς, κατέδραμε τὴν χώραν, ἕως τῆς Αἰγιάδος. (4) Περιελασάμενος δὲ λείαν ἱκανὴν, ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν ὡς ἐπὶ Λεόντιον. (5) Οἱ δὲ περὶ τὸν Λύκον, συνέντες τὸ γεγονός, ἐβόηθον κατὰ σπουδὴν. Συνάψαντες δὲ τοῖς πολεμίοις, καὶ συμμίζαντες ἐξ ἐφόδου, κατέβαλον μὲν αὐτῶν εἰς τετρακοσίους, ζωγρεῖα δ' ἔλαβον εἰς διακοσίους. (6) ἐν οἷς ἦσαν ἐπιφανεῖς ἄνδρες, Φυσσίας, Ἀνάνωρ, Κλέαρχος, Ἀνδρόλοχος, Εὐανορίδας, Ἀριστογείτων, Νικάσιππος, Ἀσπασίος. Τῶν δ' ἐπ' αὐτῶν καὶ τῆς ἀποσκευῆς ἐκυρίευσαν πάσης. (7) Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ὁ τῶν Ἀχαιῶν ναύαρχος, ἐξοδεύσας εἰς Μολυκρίαν, ἦκεν ἔξω οὐ πολλὴν λείποντα τῶν ἐκατὸν σωματίων. (8) Αὐτὸς δ' ὑποστρέψας, ἐπλευσε πρὸς Χάλκειαν· τῶν δ' ἐκδοθησάντων, ἐκυρίευσεν δύο μακρῶν πλοίων αὐτάνδρων· ἔλαβε δὲ καὶ κέλητα περὶ τὸ Πῖον Αἰτωλικόν, ὁμοῦ τῷ πληρώματι. (9) Συνδραμόντων δὲ τῶν τε κατὰ γῆν καὶ τῶν κατὰ θάλατταν λαφύρων περὶ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, καὶ συναχθείσης ἀπὸ τούτων προσόδου καὶ χορηγίας ἱκανῆς, ἐγένετο τοῖς τε στρατιώταις θάσρος ὑπὲρ τῆς τῶν ὀφωνίων κο-

publice, et privatim, facultatibus omnibus erant nudati. (4) Propterea jurgio, contentione, ira inter ipsos plena erant omnia : sicut fieri fere solet cum in republica, tum in privatorem vita, quoties desunt opes atque subsidia ad destinata. (5) Jam primum de moenium structura inter se dissidebant : dicentibus aliis, contrahendam urbem esse, ejusque magnitudinis efficiendam, ut, si moenibus eam cingere aggredierentur, perficere quod instituissent valerent, et, si quis incidisset casus, tueri illam possent : nam et, quod urbe nunc careant, ab hoste diruta, ejus rei causam existisse manium vastum ambitum, et coletium infrequentiam. (6) Ad hæc postulabant, ut divites, qui fundos possiderent, tertiam fundorum suorum partem conferrent in supplementum novorum civium. (7) Alii contra neque pomeria urbis minui sustinebant, neque de collatione tertie partis possessionum suarum consentiebant. (8) Maxime vero inter se de legibus contendebant a Prytanide scriptis, quem legistatorem eis dederat Antigonus ; virum illustrem inter Peripateticos, quorum disciplinæ deditus erat. (9) Quum igitur ita inter se Megalopolitani dissiderent, Aratus, sanatis quantæ maxima cura potuit civium animis, omnem ex civitate contentiorem sustulit. (10) Condiciones autem, quibus pax convenit, columnæ inscriptas, ad Vestæ aram Homarii [in Jovis Homagyrii templo?] posuerunt.

XCIV. Hac conciliata concordia, castra movet Aratus, et ipse quidem ad conventum Achæorum se confert : mercenarios vero Lyco Pharæensi tradit, qui pro prætore tunc ditioni præerat, patrie ipsius contributæ. (2) Elei vero, quum displiceret ipsis Pyrrhiæ, alium denuo ducem ab Ætolis acciverunt, Euripidam. (3) Qui observato conventus Achæici tempore, assumtis equitibus sexaginta, peditibus bis mille, copias eduxit : e Pharæensium agros transgressus, populabundus quoquo versum duxit agmen usque ad fines Ægiensium : (4) deinde magnam abigens prædā, Leontium se recepit. (5) Lycus, re cognita, ad resistendum accurrit : ac mox hostem consecutus, repenteque cum eo congressus, quadringentos eorum occidit, ducentos in potestatem vivos redegit ; (6) in quibus præcipuæ dignationis erant Physias, Antanor, Clearchus, Evanoridas, Aristogiton, Nicasippus, Aspasius : armis item atque omnibus impedimentis sunt potiti. (7) Eodem quoque tempore, qui Achæorum navibus præerat, Molycriam profectus, captivos inde paulo minus centum abduxit. Inde reversus, Chalceam infestus petit : (8) et quum prodiiissent contra eum Chalcienses, duas naves longas cum viris ipsis cepit ; cepitque et celocem circa Rhium Ætolium, una cum defensoribus remigibusque. (9) Ita quum circa idem tempus terra marique partæ manibus concurrerent, essetque ex iis pecunia et commeatus non mediocris redactus, inceptum milites de præstando sibi stipendio jam confidere, et civitates quoque in spem sunt

μῆτς, ταῖς τε πόλεσιν ἐλπίς ὑπὲρ τοῦ μὴ βαρυνθῆσθαι ταῖς εἰσφοραῖς.

XCV. Ἄμα δὲ τοῖς προειρημένοις, Σκερδिलाΐδας, νομίζων ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀδικεῖσθαι, διὰ τό τινα τῶν χρημάτων ἐλλείπειν αὐτῷ τῶν κατὰ τὰς συντάξεις ὁμολογηθέντων, ἃς ἐποίησας πρὸς Φίλιππον, ἐξαπέστειλε λέμβους πεντεκαίδεκα, μετὰ δόλου ποιούμενος τὴν ἐπιβολὴν τῆς κομιδῆς τῶν χρημάτων. (2) Οἱ καὶ κατέπλευσαν εἰς Λευκάδα, πάντων αὐτοῦς ὡς φίλους προσδεχομένων, διὰ τὴν γεγενημένην κοινοπραγίαν. (3) Ἄλλο μὲν οὖν οὐκ ἐφθασαν οὐδὲν ἐργάσασθαι κακόν, οὐδ' ἐδυνήθησαν Ἀγαθύνῳ δὲ καὶ Κασσάνδρῳ, τοῖς Κορινθίοις, ἐπιπλέουσι ταῖς Ταυρίωνος ναυσί, καὶ συγκαθορμισθεῖσιν ὡς φίλοις μετὰ τεττάρων πλοίων, παρασπονδήσαντες ἐπέθεντο, καὶ συλλαβόντες αὐτούς τε καὶ τὰ πλοῖα, πρὸς Σκερδिलाΐδαν ἀπέπεμψαν. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα ποιησάμενοι τὴν ἀναγωγὴν ἐκ τῆς Λευκάδος, καὶ πλεύσαντες ὡς ἐπὶ Μαλέας, ἐλίζοντο καὶ κατῆγον τοὺς ἐμπορούς. (5) Ἦδη δὲ τοῦ θεριμοῦ συνάπτοντος, καὶ τῶν περὶ τὸν Ταυρίωνα κατολιγυρόντων τῆς τῶν ἄρτι βηθαισῶν πόλεων προφυλαχῆς, Ἄρατος μὲν ἔχων τοὺς ἐπιλέκτους, ἐφῆδρευε τῇ τοῦ σίτου κομιδῇ περὶ τὴν Ἀργεῖαν· (6) Εὐριπίδας δὲ, τοὺς Αἰτωλοὺς ἔχων, ἐξώδευσε, βουλόμενος κατασῦραι τὴν τῶν Τριταίων γῶραν. (7) Οἱ δὲ περὶ Λύκον, καὶ Δημόδοκον, τὸν τῶν Ἀχαιῶν ἱπάρχη, συνέντες τὴν ἐκ τῆς Ἥλιδος τῶν Αἰτωλῶν ἔξοδον, ἐπισυναγαγόντες τοὺς Δυμαίους καὶ τοὺς Πατραίεις καὶ Φαραίεις, σὺν δὲ τούτοις ἔχοντες τοὺς μισθοφόρους, ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἥλειαν. (8) Παραγενόμενοι δ' ἐπὶ τὸ Φύζιον καλούμενον, τοὺς μὲν εὐζώνους καὶ τοὺς ἱππεῖς ἀφῆκαν εἰς τὴν καταδρομὴν· τὰ δὲ βαρέα τῶν ὅπλων ἔκρυψαν περὶ τὸν προειρημένον τόπον. (9) Ἐκδοθησάντων δὲ πανδημεί τῶν Ἥλειων ἐπὶ τοὺς κατατρέχοντας, καὶ προσκαίμενων τοῖς ἀποχωροῦσιν ἐξαναστάντες οἱ περὶ τὸν Λύκον, ἐπέθεντο τοῖς προπεπτωκόσι. (10) Τῶν δ' Ἥλειων οὐ δεξαμένων τὴν ὁρμὴν, ἀλλ' ἐξ ἐπιφανείας τραπέντων, ἀπέκτειναν μὲν αὐτῶν εἰς διακοσίους, ζωγρεῖα δ' ἔλαβον ὀγδοήκοντα· συνεκόμισαν δὲ καὶ τὴν περιελαθεῖσαν λεῖαν ἀσφαλῶς. (11) Ἄμα δὲ τούτοις, ὁ ναύαρχος τῶν Ἀχαιῶν, ποιησάμενος ἀποβάσεις πλεονάκεις εἰς τε τὴν Καλυδωνίαν καὶ Ναυπακτίαν, τῇ τε γῶραν κατέσυρε καὶ τὴν βοήθειαν αὐτῶν συνέτριψε δῖς. (12) Ἐλαβε δὲ καὶ Κλεόνικον, τὸν Ναυπάκτιον· ἔς, διὰ τὸ πρόξενος ὑπάρχειν τῶν Ἀχαιῶν, παραυτὰ μὲν οὐκ ἐπράθη, μετὰ δὲ τινα χρόνον ἀφείθη χωρὶς λύτρων.

XCVI. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, Ἀγήτας, ὁ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγός, συναγαγὼν πανδημεί τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐληλάτησε μὲν τὴν τῶν Ἀκαρνάνων γῶραν, ἐπεπορεύθη δὲ πορθῶν πᾶσαν ἀδελῶς τὴν Ἠπειρον. (2) Οὗτος μὲν οὖν, ταῦτα πράξας, ἐπανελθὼν εἰσαφῆκε τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπὶ τὰς πόλεις. (3) Οἱ δ' Ἀκαρνᾶνες, ἀντεμβαλόντες εἰς τὴν Στρατικὴν, καὶ

adductæ, non amplius gravatum se iri conferendarum pecuniarum onere.

XCV. Dum ista agebantur, Scerdilaidas, injuriam sibi a Philippo factam ratus, quod reliqua nonnulla pecuniæ, quæ ex pacto cum rege inito sibi debebatur, non accepisset, lembos quindecim emisit, debitum sibi stipendium dolo recipere molliens. (2) Il lembi Leucadem primum appulsi, quum propter prioris temporis societatem tamquam amici ab omnibus essent admissi, (3) nihil illi quidem mali aliud cuiquam fecerunt (neque enim per tempus potuerunt); tantum Agathyno et Cassandro Corinthiis, qui Taurionis navibus eodem venerant, jamque navigia sua quatuor haud procul ab Illyricis, tamquam amicis in portu collocaverant, violato fœdere insidias struunt; captosque ipsos cum navigiis ad Scerdilaidam mittunt. (4) Deinde, relicta Leucade, versus Maleam navigant, prædas undique agentes, et mercatores captivos abducentes. (5) Appetente autem messis tempore, quum civitatibus illis, de quibus ante dictum est, nihil quidquam præsidii afferre curaret Taurio, Aratus quidem cum Achæorum delectis securitatem metentibus Argivis præstabat. (6) Euripidas vero suos Ætolos ad vastandos Tritæensium agros educit. (7) At Lycus, et Demodocus equitum Achæorum præfectus, cognito Ætolos ex Elide in expeditionem esse eductos, coactis præter mercenarios, quos habebant, Dymæis, Patræensibus, et Pharæensibus, in Eleam impressionem fecerunt. (8) Ut ad Phyxium est ventum (id loci nomen), expeditis et equitibus ad incurandam regionem dimissis, gravis armaturæ militem eo quem diximus loco occultant. (9) Deinde quum universus Eleorum populus in eos exhiberet qui fines depopulabantur, et ipsos pedem referentes insequerentur, Lycus, ex insidiis coorians, Eleos longius progressos invadit. (10) Quibus illorum impetum non sustinentibus, sed ad primum conspectum fugientibus, Achæi ducentos admodum eorum occiderunt, vivos ceperunt octoginta, prædamque ex omni agro abactam tuto converrunt. (11) Simul qui navibus Achæorum præerat, excensione sæpius facta in oras Calydoniorum et Naupactiorum, quum ferret cuncta passim atque ageret, auxilia ipsorum bis fudit. (12) Cepit et Cleonicum Naupactium: qui, quod publicus Achæorum hospes erat, neque statim captus fuit venundatus, et aliquanto post sine pretio est dimissus.

XCVI. Per idem tempus Agetas, prætor Ætolorum, ex universo populo exercitum conscripsit, et, ubi ex Acarnania prædas egisset, Epirum totam populabundus incurravit. (2) Quo facto, domum reversus, Ætolos in suam quemque urbem dimisit. (3) Acarnanes, vice versa, in Strati fines irrumpere: ubi panico terrore correpti, turpiter

πανικῶ περιπεσόντες, αἰσχυρῶς μὲν, ἀδολαῶς γε μὴν ἐπανήλθον· οὐ τολμησάντων αὐτοὺς ἐπιδιώξαι τῶν ἐκ τοῦ Στράτου, διὰ τὸ νομίζειν ἐνέδρας ἔνεκα ποιεῖσθαι τὴν ἀποχώρησιν. (4) Ἐγένετο δὲ καὶ περὶ Φανοτεῖς παλιμυροδοσία, τοιόνδε τινὰ τρόπον. Ἀλέξανδρος, ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῆς Φωκίδος ὑπὸ Φιλίππου, συνεστήσατο πρᾶξιν ἐπὶ τοὺς Αἰτωλοὺς διὰ τινος Ἰάσονος, ὃς ἐτύγγανεν ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένος ἐπὶ τῆς τῶν Φανωτῶν πόλεως. (5) Ὅς, διαπεμφάμενος πρὸς Ἀγήταν, τὸν τῶν Αἰτωλῶν στρατηγὸν, ὠμολόγησε τὴν ἄκραν αὐτοῖς παραδῶσειν τὴν ἐν τοῖς Φανοτεῦσι· καὶ περὶ τούτων ὅρκους ἐποιήσατο καὶ συνθήκας. (6) Παραγενομένης δὲ τῆς ταχθείσης ἡμέρας, ὁ μὲν Ἀγήτας ἦκεν ἔχων τοὺς Αἰτωλοὺς νυκτὸς πρὸς τοὺς Φανοτεῖς. Καὶ τοὺς μὲν λοιποὺς ἐν ἀποστήματι κρύψας, ἔμεινε· τοὺς δ' ἐπιτηδειοτάτους ἑκατὸν ἐπιλέξας, ἀπέστειλε πρὸς τὴν ἄκραν. (7) Ὁ δ' Ἰάσων τὸν μὲν Ἀλέξανδρον ἔτοιμον εἶχε μετὰ στρατιωτῶν ἐν τῇ πόλει· τοὺς δὲ νεανίσκους παραλαβὼν κατὰ τοὺς ὅρκους, εἰσήγαγε πάντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν. (8) Τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον εὐθέως ἐπισπευσάντων, οἱ μὲν ἐπιλαττοὶ τῶν Αἰτωλῶν ἐάλωσαν· ὁ δ' Ἀγήτας, ἐπιγενομένης τῆς ἡμέρας, συνελθὼν τὸ γεγονός, αὐθις ἐπανῆγε τὴν δύναμιν, οὐκ ἀνοικέτω πρᾶγματι περὶπεπτωκόσι τοῖς πολλᾶκις ὑφ' αὐτοῦ πραττομένοις.

XCVII. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, Φιλίππος ὁ βασιλεὺς κατελάβετο Βυλάζωρα, μεγίστην οὖσαν πόλιν τῆς Παιονίας, καὶ λίαν εὐκαιρῶς κειμένην πρὸς τὰς εἰσβολὰς τὰς ἀπὸ τῆς Δαρδανικῆς εἰς Μακεδονίαν· ὥστε διὰ τῆς πράξεως ταύτης σχεδὸν ἀπολελυθῆναι τοῦ φόβου τοῦ κατὰ Δαρδανίους. (2) Οὐ γὰρ ἔτι ῥᾶδιον ἦν αὐτοῖς ἐμβαλεῖν εἰς Μακεδονίαν, κρατοῦντος Φιλίππου τῶν εἰσόδων διὰ τῆς προειρημένης πόλεως. (3) Ἀσφαλισάμενος δὲ ταύτην, Χρυσόγονον μὲν ἐξαπέστειλε κατὰ σπουδὴν, ἐπισυναζόντα τοὺς ἀνὰ Μακεδόνας. (4) Αὐτὸς δὲ, παραλαβὼν τοὺς ἐκ τῆς Βοττίας καὶ τῆς Ἀμφαξιτίδος, ἦκεν ἔχων εἰς Ἑδεσσαν· προσδεξάμενος δ' ἐνταῦθα τοὺς μετὰ Χρυσογόνου Μακεδόνας, ἐξώρμησε μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, καὶ παρῆν ἑκταῖος εἰς Λάρισσαν. (5) Κατὰ δὲ τὸ συνεχές ἐνεργῶν νυκτοπορίᾳ χρησάμενος, ὑπὸ τὴν ἐωθινὴν ἦκε πρὸς Μελιταιάν· καὶ προσθεὶς τὰς κλιμακίδας τοῖς τεύχεσι, κατεπείραζε τῆς πόλεως. (6) Τῷ μὲν οὖν αἰφνιδίῳ καὶ παραδόξῳ κατεπλήξατο τοὺς Μελιταιεῖς, ὥστε ῥαδίως ἀν' κρατῆσαι τῆς πόλεως· τῷ δὲ παρὰ πολὺ γενέσθαι τὰς κλιμακὰς ἐλάττους τῆς χρείας, διαφύσθη τῆς πράξεως.

XCVIII. Ἐν ᾧ δὲ γένει μάλιστα ἂν τις ἐπιτιμήσειε τοῖς ἡγουμένοις. (2) Εἰ τε γὰρ τινες, μηδεμίαν πρόνοιαν ποιησάμενοι, μὴδ' ἐκμετρησάμενοι τεύχεα, χρημύνας, ἕτερα τῶν τοιούτων, δι' ὧν ἐπιβάλλονται ποιεῖσθαι τὴν εἰσόδον, αὐτόθεν ἀσκέπτως παραγίγνονται, πόλιν καταληφόμενοι· τίς οὐκ ἂν τοῖς τοιούτοις ἐπιτιμήσειεν; (3) εἰ τ' ἐκμετρησάμενοι τὸ καθ' αὐτοὺς, κάπειτα τὴν

quidem, sed sine damno redierunt : non audentibus oppidanis eos persequi, quum insidiandi animo fugere illos suspicarentur. (4) Fuit etiam in Phanotensium urbe falsa quædam et simulata proditio instituta, hoc fere modo. Alexander, quem Philippus Phocidi præfecerat, dolum molitus est in Ætolos, opera Iasonis cujusdam utens, qui jussu ipsius Phanotensium oppido præerat. (5) Hic, missis ad Agetam Ætolorum prætorem internuntiis, arcem Phanotensium se ei traditurum pollicetur : eamque pactiōnem jurejurando firmat. (6) Ubi constitutus dies advenit, adest noctu Agetas cum Ætolis ad urbem Phanotensium : deinde ex omni numero centum deligit incepto maxime idoneos, et ad arcem mittit : ipse reliquos modico spatio interjecto occultat, ibique manet. (7) Iaso, cui præsto erat in urbe Alexander cum militibus, ex pacto Ætolos juvenes in arcem introducit. (8) Eodem vero irruente mox Alexandro cum suis, delecti Ætolorum capti sunt. Agetas, die orto ut rem cognovit, domum reducit exercitum : casu ictus non dissimili iis dolis, quibus ipse persæpe utebatur.

XCVII. Atque hæc dum in Græcia aguntur, Philippus rex Bylazora, totius Pæoniæ urbem maximam, occupat : quæ ita opportune imminet illis locis per quos e Dardania aditur Macedonia, ut ea capta, omni propemodum metu de Dardaniis liberaretur. (2) Non enim facile jam illis erat Macedoniam invadere, postquam Philippus, id oppidum tenens, cunctos aditus in potestate habebat. (3) In hanc urbem presidio inducto, Chrysogonum rex celeriter misit ad novas copias e superiore Macedonia adducendas. (4) Ipse cum ea manu quam e Bottia [Bottia?] et Amphaxitide coegerat, Edessam venit : ubi assumptis Macedonibus quos Chrysogonus adduxerat, cum universo profectus exercitu, sextis castris venit Larissam. (5) Continuo inde itinere, ac ne noctibus quidem intermisso, sub lucem Melitæam pervenit, admotisque ad moenia scalulis urbem tentavit. (6) Melitæenses repentinum et inopinatum malum adeo percussit, ut facile capi urbs potuerit : sed quia breviores multo, quam oportebat, scalæ sunt repertæ, conatus frustra fuit.

XCVIII. Quo in genere, si ulla in re, culpandum est ducum peccatum. (2) Qui sive, parum provisais rebus, neque muros et prærupta loca, et id genus alia, per quæ irruptionem parant facere, dimensi, temere atque inconsiderate ad capiendam urbem accesserint ; quis hanc eorundem illorum non damnet ? (3) sive mensuram quidem ipsi ceperunt, sed confectionem scalarum, et similitum

κατασκευὴν τῶν κλιμάκων καὶ καθόλου τῶν τοιούτων ὀργάνων, ἃ, μικρὰν ἔχοντα τὴν ἀσχολίαν, ἐν μεγάλῳ δίδωσι τὴν αὐτῶν πείραν, εἰκὴ καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀνθρώποις ἐγγειρίζουσι πῶς οὐκ ἄξιον ἐγκαλεῖν; (4) Οὐ γάρ ἐστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων πράξεων, ἥ μὴ ποιῆσαι τι τῶν δεόντων, ἥ μὴδὲν παθεῖν δεινόν. (5) Ἄλλ' ἅμα ταῖς ἀποτυχλαῖς ἔπεται βλάβη, κατὰ πολλοὺς τρόπους· κατ' αὐτὸν μὲν τὸν τοῦ πράττειν καιρὸν, κίνδυνος περὶ τοὺς ἀρίστους τῶν ἀνδρῶν· ἐτι δὲ μάλλον κατὰ τὰς ἀπολύσεις, ὅταν ἀπαξ καταρρονηθῶσι. (6) Πολλὰ δὲ καὶ λίαν τῶν τοιούτων ἐστὶ παραδείγματα. Πλείους γὰρ ἂν εὖροι τις τῶν ἀποτυχανόντων ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπιβολαῖς, τοὺς μὲν ἀπολωλότας, τοὺς δ' εἰς τὸν ἔσχατον παραγεγόντας κίνδυνον, τῶν ἀβλαβῶς ἀπολευμένων. (7) Πρὸς γε μὴν τὸ μέλλον ὁμολογουμένως ἀπιστίας καὶ μίσος ἐξεργάζονται καθ' αὐτῶν. (8) Ἐτι δὲ φυλακὴν παραγγέλλουσι πᾶσιν. Οὐ γὰρ μόνον τοῖς παθοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς συνεῖσι τὸ γεγονός, τρόπον τινὰ παράγγελμα δίδοται, προσέχειν αὐτοῖς καὶ φυλάττεσθαι. (9) Διόπερ οὐδέποτε ταῖς τοιαύταις ἐπινοαῖς εἰκὴ χρηστέον τοὺς ἐπὶ πραγμάτων ταττομένους. (10) Ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐκμετρήσεως καὶ κατασκευῆς τῶν τοιούτων, εὐχερὴς καὶ ἀδιόπτωτος, ἐὰν λαμβάνηται μεθοδικῶς. (11) Νῦν μὲν οὖν τὸ συνεχὲς τῆς διηγήσεως ἀποδοτέον· περὶ δὲ τοῦ τοιούτου γένους, πάλιν μεταλαβόντες ἀρμυζόντα καιρὸν καὶ τόπον κατὰ τὴν πραγματείαν, πειρασόμεθα συνυποδεικνύνειν, πῶς ἂν τις ἥκιστα περὶ τὰς τοιαύτας ἐπιβολὰς ἀμαρτάνοι.

XCIX. Ὁ δὲ Φίλιππος, διαφυσθεὶς τῆς πράξεως, καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ τὸν Ἐνιπέα ποταμὸν, συνῆγε τὰς παρασκευὰς ἐκ τε τῆς Λαρίσσης καὶ τῶν ἄλλων πόλεων, ἃς ἐπεποιήτο κατὰ χειμῶνα πρὸς τὴν πολιορκίαν. (2) Ἡ γὰρ ὅλη πρόθεσις ἦν αὐτῷ τῆς στρατείας, ἐξελθεῖν τὰς Φθιώτιδας καλουμένας Θήβας. (3) Ἡ δὲ πόλις αὕτη καίτοι μὲν οὐ μακρὰν ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἀπέχουσα Λαρίσσης ὡς τριακοσίουσιν σταδίοις· ἐπικείται δὲ εὐκαίρως τῇ τε Μαγνησίᾳ καὶ τῇ Θετταλίᾳ· καὶ μέγιστα τῆς μὲν Μαγνησίας, τῇ τῶν Δημητρίων χώρας, τῆς δὲ Θετταλίας, τῇ τῶν Φαρσαλίων καὶ Φεραίων. (4) Ἐξ ἧς καὶ τότε, κατεχόντων αὐτὴν τῶν Αἰτωλῶν, καὶ συνεχεῖς ποιουμένων τὰς ἐπιδρομὰς, μεγάλη συνέβαινε βλάβεσθαι τοὺς τε Δημητρίους καὶ τοὺς Φαρσαλίους, ἐτι δὲ Λαρισσαίους. (5) Πολλάκις γὰρ ἐπιούοντο τὰς καταδρομὰς, ἕως ἐπὶ τὸ καλούμενον Ἀμυρικὸν πεδίον. (6) Διόπερ ὁ Φίλιππος, οὐκ ἐν μικρῷ τιδέμενος, μεγάλην ἐποιεῖτο σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ κατὰ κράτος ἐξελεῖν αὐτήν. (7) Συναχθέντων δὲ καταπειτῶν μὲν ἑκατὸν πεντήκοντα, πετροβολικῶν δὲ ὀργάνων πάντε καὶ εἰκοσι, προσῆλθε ταῖς Θήβαις, καὶ διελὼν τὸ στρατόπεδον εἰς τρία μέρη, διέλαβε τοὺς πέριξ τόπους τῆς πόλεως· (8) καὶ τῷ μὲν ἐνὶ περὶ τὸ Σκόπιον ἐστρατοπέδευσε, τῷ δ' ἄλλῳ περὶ τὸ καλούμενον Ἡλιοτρόπιον· τὸ δὲ τρίτον εἶχε κατὰ τὸ τῆς πόλεως ὑπερχεῖμενον ὄρος. (9) Τὰ δὲ μεταξὺ τῶν στρα-

machinamentorum, quæ brevi negotio confunt, in magna vero re experimento cognoscuntur, incuriose obviis quibusque mandaverint; quis neget criminationi justæ locum eos dare? (4) Non enim licet in ejusmodi inceptis sine detrimento aliquid eorum prætermittere, quæ fieri debebant. (5) Sed simul peccaveris, statim præsto est noxa: idque multis modis. In ipso quidem agendi tempore, fortissimi viri periculo objectantur: tum autem in referendo pedem, majus adhuc periculum, postquam semel contemni ab hoste cæperis. Id quod exemplis quam plurimis est probatum. (6) Nam eorum, qui ab ejusmodi conatis sunt depulsi, plures invenias, qui aut perierint, aut ad ultimum periculi venerint, quam qui sine damno discesserint. (7) Illud porro omnes fateantur, hac molitione hoc eos consequi, ut nemo in posterum fidem ipsis habeat, omnes oderint. (8) Præterea iidem omnibus dant signum, ut ab ipsis caveant: neque enim iis dumtaxat, qui in periculum venire, sed omnibus qui rem intellegant, datur præceptum, ut custodias intendant caveantque. (9) Idcirco iis qui rebus præsumunt, in susciplendis ejusmodi consiliis, nunquam licet esse negligentibus. (10) Modus autem capiendæ mensuræ, et fabricandi quæ eo pertinent, si ars adhibeatur, facilis est ac certus. (11) Verum nunc quidem ad reliqua narrationis nobis redeundum est: in alia vero parte hujus operis, occasionem commodam nacti, rationem docere conabimur, quæ omnis error in his inceptis possit vitari.

XCIX. Philippus, spe rei perficiendæ frustratus, positus super Enipeo amne castris, omnia ad obsidionem necessaria, quæ per hiemem paraverat, ex Larissa et ex aliis urbibus conveyit. (2) Summa enim votorum, cum hanc expeditionem susciperet, fuit, ut Thebas quas vocant Phthiotidas caperet. (3) Non procul a mari hæc urbs sita est, trecenta circiter stadia a Larissa distans. Est autem locus opportune imminens et Magnesie et Thessaliæ: Magnesie quidem illi potissimum parti, ubi est Demetrien-sium regio; Thessaliæ vero illi, quæ a Pharsaliis et Phe-reis colitur. (4) Qua ex urbe per illa tempora, quum ab Ætolis teneretur, qui continuas inde excursiones faciebant, detrimenta ingentia iisdem Demetriensibus, Pharsaliis, atque etiam Larissæis importabantur. (5) Sæpe enim populabundi usque ad Amyricum nomine campum perveniebant. (6) Propterea Philippus, rem haud negligendam ratus, magnam curam ac diligentiam adhibebat, quo posset urbem illam vi expugnare. (7) Coactis igitur catapultis quidem centum et quinquaginta, ballistis vero saxa emit-tentibus viginti quinque, castra Thebis admovit, diviso-que trifariam exercitu, circumjacentia urbi loca occupat. (8) Parte una, circa Scopium conedit; altera circa Helio-tropium: tertiam in monte collocat, qui urbi imminet. (9) Intervalla ipsa castrorum, fossa duplicique vallo munit:

τοπέδων τάφρων καὶ διπλῶ χάρακι διαλαβὼν, ὠχυρώσατο· πρὸς δὲ, καὶ πύργοις ξυλίνους ἡσφαλίσατο, κατὰ πλείονος στήσας αὐτοὺς μετὰ φυλακῆς τῆς ἀρκούσης. (10) Ἐξῆς δὲ τούτοις τὰς παρασκευὰς ἀθροίσας ἑαυτοῦ πάσας, ἤρξατο προσάγειν τὰ μηχανήματα πρὸς τὴν ἄκρην.

C. Ἐπὶ μὲν οὖν ἡμέρας τρεῖς τὰς πρώτας, οὐδὲν ἡδύνατο προδιβάλλειν τῶν ἔργων, διὰ τὸ γενναίως καὶ παραβολῶς ἀμύνεσθαι τοὺς ἐκ τῆς πόλεως. (2) Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν συνέχειαν τῶν ἀκροβολισμῶν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν βελῶν οἱ προκινδυνεύοντες τῶν ἐκ τῆς πόλεως, οἱ μὲν ἔπεσον, οἱ δὲ κατετραυματίσθησαν· τότε βραχείας ἐνδόσεως γενομένης, ἤρξαντο τῶν ὀρυγμάτων οἱ Μακεδόνες. (3) Τῇ δὲ συνεχείᾳ, καίπερ ἀντιβαίνοντος τοῦ χωρίου, μόλις ἐνναταῖοι πρὸς τὸ τεῖχος ἐξίκοντο. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα ποιοῦμενοι τὴν ἐργασίαν ἐκ διαδοχῆς, ὥστε μὴθ' ἡμέρας, μῆτε νυκτὸς διαλείπειν, ἐν τρισὶν ἡμέραις δύο πλέθρα τοῦ τεύχους ὑπάρυξαν καὶ διεσύντησαν. (5) Τῶν δ' ἐρεισμάτων οὐ δυναμένων ὑποφέρειν τὸ βάρος, ἀλλ' ἐνδόντων, πεσεῖν συνέβη τὸ τεῖχος, πρὸ τοῦ πυρ ἔμβαλεῖν τοὺς Μακεδόνες. (6) Ἐνεργὸν δὲ ποιησαμένων τὴν ἀνακάθαρσιν τοῦ πτόματος, καὶ παρασκευασαμένων πρὸς τὴν εἰσοδὸν, καὶ μελλόντων ἤδη βιάζεσθαι, καταπλαγέντες παρέδοσαν οἱ Θεβαῖοι τὴν πόλιν. (7) Ὁ δὲ Φίλιππος, διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἀσφαλισάμενος τὰ κατὰ τὴν Μαγνησίαν καὶ Θετταλίαν, ἀφείλετο τὰς μεγάλας ὠφελείας τῶν Αἰτωλῶν· ἀπεδείξατο δὲ καὶ ταῖς αὐτοῦ δυνάμεσιν, ὅτι δικαίως ἐπανείλετο τοὺς περὶ τὸν Λέοντιον, ἐβελοκαχέσαντας πρότερον ἐν τῇ περὶ τοὺς Παλαιεῖς πολιορκίᾳ. (8) Γενόμενος δὲ κύριος τῶν Θεβῶν, τοὺς μὲν ὑπάρχοντας οἰκήτορας ἐξηγόρατο· Μακεδόνας δ' εἰσοικίσας, Φιλίππου τὴν πόλιν ἀντὶ Θεβῶν κατοικήσασεν. (9) Ἦδη δ' αὐτοῦ συντετελεσμένου τὰ κατὰ τὰς Θήβας, πάλιν ἦκον ὑπὲρ τῶν διαλύσεων παρὰ τε Χίων καὶ Ῥοδίων καὶ Βυζαντίων πρέσβεις, καὶ παρὰ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως. (10) Οἷς παρακλησίους ἀποκρίσεις δούς ταῖς πρότερον, καὶ φήσας οὐκ ἀλλότριος εἶναι διαλύσεως, ἐπεμψε, κελεύσας αὐτοὺς πείραν λαμβάνειν καὶ τῶν Αἰτωλῶν. (11) Αὐτὸς δὲ τῆς μὲν διαλύσεως ὀλιγώρει, τοῦ δὲ πράττειν τι τῶν ἐξῆς ἀντείχετο.

CI. Διόπερ, ἀκούων, τοὺς Σκερδिलाίδου λέμβους περὶ Μαλέαν ληΐζεσθαι, καὶ πᾶσι τοῖς ἐμπόροις ὡς πολέμειος χρῆσθαι, παρεσπονδῆναι δὲ καὶ τῶν ἰδίων τινὰ πλοίων ἐν Λευκαδί συνορμήσαντα· (2) καταρτίσας δώδεκα μὲν καταφράκτους ναῦς, ὅκτω δ' ἀφράκτους, τριάκοντα δ' ἡμιόλους, ἐπλεῖ οἱ Εὐρίπου, σπεύδων μὲν καταλαβεῖν καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς, καθόλου δὲ μετέωρος ὦν ταῖς ἐπιβολαῖς ἐπὶ τὸν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν πόλεμον, διὰ τὸ μηδὲν πω συνεικέναι τῶν ἐν Ἰταλίᾳ γεγονότων. (3) Συνέβαινε δὲ, καθ' οὓς καιροὺς ἐπολιόρκει τὰς Θήβας Φίλιππος, ἡττῆσθαι Ῥωμαίους ὑπ' Ἀννίβου τῇ περὶ Τυβέρηνιαν μάχῃ, τὴν δὲ φήμην ὑπὲρ τῶν γεγονότων μηδέπω προσπετωκέναι τοῖς

tribus insuper ligneis firmat, quas per singula plethra (sive pedes centenos) exstruit, idoneum simul praesidium imponens. (10) Secundum haec, collatis in unum locum omnibus machinis, opera arci admove re instituit.

C. Primis tribus diebus, oppidanis fortiter magnaue audacia resistentibus, promotio operum nulla plane potuit fieri. (2) Verum ubi, propter velitationes continuas et ingentem vim telorum, propugnatores urbis partim occisi, partim affecti vulneribus fuerunt, tunc, remittentibus aliquantum obsessis, cuniculos agere Macedones coeperunt. (3) verum, etsi in opere assidui erant, impediēte natura loci, vix die nono muris appropinquarunt. (4) Deinde vero per vices operi succedentes, et dies noctesque opus continuantes, tribus diebus ducentorum circiter pedum spatium subter mœnibus foderunt, atque sublicis fulserunt. (5) Sed quum ferendo oneri pares fulturae non essent, autemquam immitteretur ignis a Macedonibus, ruina mœnium est secuta. (6) Strenua dein diligentia loco purgato, et ad ingrediendum praeparato, quum inibi essent Macedones, ut per vim irrumperent, icti metu Thebani deditionem faciunt. (7) Philippus, Magnesia ac Thessalia rebus in tuto collocatis hac victoria, simul Aetolis praedas maximas ademit, et exercitui persuasit, iuste Leontium a se fuisse interemptum, quem in obsidione Palæensium consulto ignave se gessisse jam constaret. (8) Potitus Thebis, priores incolae hae subjecti: deductaque eo Macedonia colonia, mutato nomine, Philippopolin pro Thebis appellavit. (9) Commodum erant omnia eo loci peracta, cum a Chiis, Rhodiis et Byzantiis, itemque Ptolemaeo rege, legati de pace iterum venerunt. (10) Philippus, simili atque antea responso his dato, quum diceret, alienum se a concordia non esse, ad Aetolos, ut ipsorum etiam explorarent voluntatem, iussit proficisci. (11) Ipse interim, de foederibus securus, destinata persequi pergebat.

CI. Itaque, ut audivit, Scerdilaidæ lembos circa Maleam exercere piraticam, et mercatores omnes loco hostium habere, nonnulla etiam e suis navigia, quæ Leucade in portu erant, violato federe cepisse: (2) instructis navibus tectis duodecim, non tectis octo, hemioliis triginta, per Euripum cum classe est profectus, Illyrios quidem consequi festinans, omnino vero consilii omnibus bello adversus Aetolos intentus; ut qui eorum, quæ in Italia acciderant, nihil rescisset. (3) Incidit nempe clades, quam in Etruria Romani acceperunt, in illud tempus, quo obsidebantur a Philippo Thebæ: itaque fama rei gestæ nondum ad Græcos

Ἑλληνισιν. (4) Ὁ δὲ Φίλιππος, τῶν λέμενων ὑστερήσας, καὶ καθορμισθεὶς πρὸς Κεγχρεαῖς, τὰς μὲν καταγράφτους ναῦς ἐξαπέστειλε, συντάξας, περὶ Μαλέαν ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν ὡς ἐπ' Αἰγίου καὶ Πατρῶν· τὰ δὲ λοιπὰ τῶν πλοίων ὑπερισθίμιας, ἐν Λεχαιῶν παραγγείλε πᾶσιν ὀρμεῖν. (5) Αὐτὸς δὲ κατὰ σπουδὴν ἦκε μετὰ φίλων ἐπὶ τὴν τῶν Νεμεῶν πανήγυριν εἰς Ἄργος. (6) Ἄρτι δ' αὐτοῦ θεωμένου τὸν ἀγῶνα τὸν γυμνικὸν, παρῇν ἐκ Μακεδονίας γραμματοφόρος, διασαφῶν, ὅτι λείπονται Ῥωμαῖοι μάχῃ μεγάλῃ, καὶ κρατεῖ τῶν ὑπαίθρων Ἀννίβας. (7) Παρατυχία μὲν οὖν Δημητρίῳ τῷ Φαρίῳ μόνῳ τὴν ἐπιστολὴν ἐπέδειξε, σιωπῇ παρακελευσάμενος. (8) Ὃς καὶ, λαβόμενος τῆς ἀφορμῆς ταύτης, τὸν μὲν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς ᾤετο δεῖν τὴν ταχίστην ἀπορρίψαι πόλεμον, ἀντέχεσθαι δὲ τῶν κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πραγμάτων ἡξίου, καὶ τῆς εἰς Ἰταλίαν διαβάσεως. (9) Τὰ μὲν γὰρ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πάντα καὶ νῦν ἤδη ποιεῖν αὐτῷ τὸ προσταττόμενον, ἔφη, καὶ μετὰ ταῦτα ποιήσιν· Ἀχαιῶν μὲν ἐθελοντὶ ἐνοοῦντων, Αἰτωλῶν δὲ καταπεπληγμένων ἐκ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς κατὰ τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον. (10) Τὴν δ' Ἰταλίαν, ἔφη, καὶ τὴν ἐκεῖ διάβασιν, ἀρχὴν εἶναι τῆς ὑπὲρ τῶν θίων ἐπιβολῆς, ἣν οὐδενὶ καθήκειν μάλλον, ἢ ἐκείνῳ· τὸν δὲ καιρὸν εἶναι νῦν, ἐπτακίτων Ῥωμαίων.

CII. Τοιοῦτοις δὴ χρησάμενος λόγοις, ταχέως παρώρμησε τὸν Φίλιππον, ὡς ἂν, οἶμαι, καὶ νέον βασιλεία, καὶ κατὰ τὰς πράξεις ἐπιτυχῇ, καὶ καθόλου τολμηρὸν εἶναι δοκοῦντα, πρὸς δὲ τούτοις, ἐξ οἰκίας δρμῶμενον τοιαύτης, ἢ μάλιστα πικρὰ αἰετῆς τῶν θίων ἐλπίδος ἐρίετο. (2) Πλὴν ὅγε Φίλιππος, ὡς εἶπον, τότε μὲν αὐτῷ τῷ Δημητρίῳ τὰ προσπεπωκότα διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐδήλωσε· μετὰ δὲ ταῦτα συνῆγε τοὺς φίλους, καὶ διαβούλιον ἀνεδίδου περὶ τῆς πρὸς Αἰτωλοὺς διαλύσεως. (3) Ὅντων δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν Ἄρατον οὐκ ἄλλοτριων διεξαγωγῆς, τῷ δοκεῖν ὑπερδεξίους ὄντας τῷ πολέμῳ ποιεῖσθαι τὴν διάλυσιν· (4) οὕτως ὁ βασιλεὺς, οὐδὲ τοὺς πρεσβευτὰς ἐτι προσδεξάμενος τοὺς κατὰ πρᾶττοντας τὰ περὶ τὰς διαλύσεις, παραγρήμα Κλεόνικον μὲν τὸν Ναυπάκτιον πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς διεπέμψατο· (5) κατέλαβε γὰρ ἐτι τοῦτον ἐκ τῆς αἰγυμνασίας ἐπιμένοντα τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον· αὐτὸς δὲ, παραλαβὼν ἐκ Κορίνθου τὰς ναῦς καὶ τὴν περὶ δύναμιν, ἦκεν ἔγων εἰς Αἶγιον. (6) Καὶ προελθὼν ἐπὶ Αἰσῶνι καὶ τὸν ἐν τοῖς Περιππίοις Πύργον παραλαβὼν, καὶ συνυποκρηθεὶς, ὡς ἐμβαλὼν εἰς τὴν Ἥλιαν, τοῦ μὴ δοκεῖν λίαν ἔτοιμος εἶναι πρὸς τὴν τοῦ πωλέμου κατάλυσιν· (7) μετὰ ταῦτα δις ἢ τρίς ἀνακλιψάμενος τοῦ Κλεόνικου, δεομένων τῶν Αἰτωλῶν εἰς λόγους σφίσι συνελθεῖν, ἐπήκουσε. (8) Καὶ πάντα αἰετῆς τὰ τοῦ πολέμου, πρὸς μὲν τὰς συμμαχίας πόλεις· γραμματοφόρους ἐξαπέστειλε, παρακαλῶν πέμψαι τοὺς συνεδρεύοντας καὶ μετέχοντας τῆς ὑπὲρ τῶν ἀλύσεων κοινολογίας. (9) Αὐτὸς δὲ, διαβάς μετὰ τῆς

tunc erat perlata. (4) Philippus quum tardius adveniens lembos non esset assecutus, Cenchreas appulit : quo ex loco tectas quidem Maleam flectere, et Ægium ac Patras petere jussit, ceteras per ipsum Peloponnesi Isthmum transduxit Lechæum; dato præcepto, ut in ancoris omnes ibi starent. (5) Ipse cum amicis Argos ad Nemeorum ludorum conventum citatim contendit. (6) Spectabat ibi cum maxime certamen gymnicum, quando advenit e Macedonia tabellarius, victos Romanos ingenti prælio nuntians, et Hannibalem, quæcumque extra munitiones essent, omnia obtinere. (7) Eam rex epistolam confestim uni Demetrio Phario ostendit, monuitque, ut rem sileret. (8) Qui, oblata occasione utens, auctor Philippo esse cœpit, ut bellum contra Ætolos quam primum abjiceret : res quippe Illyricas aggrediendas ei esse, et de trajectione in Italiam cogitandum censebat. (9) Nam Græciæ quidem populos, et facere jam imperata cunctos, et posthac quoque facturos; Achæos quidem sua sponte, ut qui erga ipsum benevole sint affecti; Ætolos vero metu, propter ea mala quæ præsentī bello sint experti. (10) Italiam vero et in eam transitum, principium esse imperii summæ rerum capessendi : quod cui potius, quam ipsi, conveniat? Ei porro consilio nunc opportunum esse tempus, cum tanta clade afflictī sint Romani.

CII. Hujusmodi sermonibus facile incendit animum Philippi, utpote (puto) et juvenis regis, et cujus cœptis fortuna aspiraverat, et qui omnino præditus esset audacia singulari, ad hæc qui ex ea domo esset ortus, quæ, nescio quomodo, præ ceteris semper summi terrarum imperii spe cupiditateque ducebatur. (2) Philippus igitur, ut dicebamus, tunc quidem soli Demetrio nuntium, quem afferebat epistola, communicavit : postea vero, convocatis amicis, concilium habuit, de pace cum Ætolis facienda. (3) Quumque ne Aratus quidem alienus esset a rerum componendarum consilio, quia superiores bello pacem erant facturi, (4) propterea rex, ne exspectatis quidem legatis, qui communibus suffragiis conventionis negotium curarent, extemplo Cleonicum Naupactium ad Ætolos misit. (5) Hunc enim Philippus invenit, ex quo captus fuerat, Achæorum conventum adhuc opperientem. Ipse, navibus quæ Corinthi erant acceptis, et copiis pedestribus, Ægium castra movet. (6) Ac, ne finiendi belli cupidus supra modum videretur, Lasionem progressus, occupato Pyrgo in Perippiis [ad Peneum fluvium?] sito, invadendi Eleam propositum se habere simulabat. (7) Deinde, quum bis terve Cleonicus isset redissetque, petentibus Ætolis colloquium annuit : (8) omnique posita belli cura, missis ad socias urbes tabellariis, per literas cunctos hortatus est, ut singuli suos mitterent, qui concilio interessent, et de componendo bello una cum ceteris in commune consultarent. (9) Ipse cum exer-

δυνάμει, καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ Πάνορμον· ὅς ἐστι μὲν τῆς Πελοποννήσου λιμὴν, κεῖται δὲ καταντικρὺ τῆς τῶν Ναυπακτίων πόλεως· ἀνέμενε τοὺς τῶν συμμάχων συνέδρους. (10) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, καθ' ὃν ἔδει συναθροῖσθαι τοὺς προειρημένους, πλεύσας εἰς Ζάκυνθον, δι' αὐτοῦ κατεστήσατο τὰ κατὰ τὴν νῆσον, καὶ παρῆν αὖθις ἀναπλέων.

CIII. Ἦδη δὲ καὶ τῶν συνέδρων ἡθορισμένων, ἐξέπεμψε πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς Ἄρατον καὶ Ταυρίωνα, καὶ τινὰς τῶν ἡκόντων ἅμα τούτοις. (2) Οἱ καὶ συμμίζαντες τοῖς Αἰτωλοῖς, πανδημεὶ συνηθορισμένοι ἐν Ναυπάκτῳ, βραγχεῖα διαλεχθέντες, καὶ θεωροῦντες αὐτῶν τὴν δρμήν τὴν πρὸς τὰς διαλύσεις, ἔπλεον ἐξ ὑποτροφῆς πρὸς τὸν Φίλιππον, χάριν τοῦ διασαφῆσαι περὶ τούτων. (3) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, σπεύδοντες διαλύσασθαι τὸν πόλεμον, ἐξαπέστειλλον ἅμα τούτοις πρέσβεις πρὸς τὸν Φίλιππον, ἀξιοῦντες παραγενέσθαι μετὰ τῆς δυνάμειος πρὸς σφᾶς, ἵνα, τῆς κοινολογίας ἐκ χειρὸς γιγνομένης, τύχῃ τὰ πράγματα τῆς ἀρμολούσης διεξαγωγῆς. (4) Ὁ δὲ βασιλεὺς ὀρμηθεὶς τοῖς παρακαλουμένοις, διέπλευσε μετὰ τῆς δυνάμειος πρὸς τὰ λεγόμενα Κοῖλα τῆς Ναυπακτίας, ἃ τῆς πόλεως εἴκοσι μάλιστα σταδίου ἀφίστηκε. (5) Στρατοπεδεύσας δὲ, καὶ περιελθὼν χάρακι τὰς νῆας καὶ τὴν παρεμβολήν, ἔμενε, προσάγων τὸν καιρὸν τῆς ἐντεύξεως. (6) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ χωρὶς τῶν ὁπλων ἦγον πανδημεὶ, καὶ, διασχόντες ὡς δύο στάδια τῆς Φιλίππου παρεμβολῆς, διεπέμποντο καὶ διελέγοντο περὶ τῶν ἐνεστώτων. (7) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὁ βασιλεὺς πάντας ἐξέπεμπε τοὺς ἡκοντας παρὰ τῶν συμμάχων, καλεῦσας ἐπὶ τούτοις προτείνειν τὴν εἰρήνην τοῖς Αἰτωλοῖς, ὥστ' ἔχειν ἀμφοτέρους, ἃ νῦν ἔχουσι. (8) Δεξαμένων δὲ τῶν Αἰτῶν ἐτοίμως, τὸ λοιπὸν ἤδη περὶ τῶν κατὰ μέρος συνεχείς ἐγίνοντο διαποστολαὶ πρὸς ἀλλήλους· ὧν τὰς μὲν πλείους παρήσομεν, διὰ τὸ μὴδὲν ἔχειν ἄξιον μνήμης· (9) τῆς δ' Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου, παραινέσεως ποιησόμεθα μνήμην, ἥ κατὰ τὴν πρώτην ἐντεύξιν ἐχρήσατο πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς παρόντας συμμάχους.

CIV. Ὃς ἔφη· Δεῖν μάλιστα μὲν μὴδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἑλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ, λέγοντες ἐν καὶ ταῦτ' πάντες, καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναιντο, τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβομένοι, συσώζειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις. (2) Οὐ μὴν ἀλλ', εἰ τὸ παράπαν τοῦτο μὴ δυνατόν, κατὰ γὰρ τὸ παρὸν ἥξιον συμφρονεῖν καὶ φυλάττεσθαι, προῖδομένους τὸ βάρος τῶν στρατοπέδων, καὶ τὸ μέγεθος τοῦ συνεστώτος πρὸς ταῖς δύσεσι πολέμου. (3) Δῆλον γὰρ εἶναι παντὶ τῷ καὶ μετρίως περὶ τὰ κοινὰ σπουδάζοντι καὶ νῦν, ὥς, ἔάν τε Καρχηδόνιοι Ῥωμαίων, ἔάν τε Ῥωμαῖοι Καρχηδονίων περιγίνωνται τῷ πολέμῳ, διότι κατ' οὐδένα τρόπον εἰκός ἐστ', τοὺς κρατήσαντας ἐπὶ ταῖς Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν μέναι δυναστεῖαις, ἥξειν δὲ καὶ διατενεῖν τὰς ἐπιβολὰς καὶ

cito Panormum se transfert : is portus est Peloponnesi, qui urbem Naupactionum habet in adversa ripa oppositam : ibi rex vallum jacere, et legatos sociorum praestolari, qui in conventu indicto erant consessuri. (10) Interea autem hi conveniunt, Zacynthum navibus petens, res ejus insulae ex sua auctoritate constituit. Tum inde reversus, Panormum repetiit.

CIII. Ubi omnes ad deliberandum vocati convenerant, Philippus Aratum et Taurionem cum iisque nonnullos alios, qui in concilium venerant, ad Aetolos mittit. (2) Quos quum adiissent legati, communi gentis consilio Naupacti congregatos, brevi oratione eos allocuti, ut omnium voluntates ad pacem inclinatās animadverterunt, mox, nuntiatum quod invenerant, ad regem revertuntur. (3) Aetolis, finem bello imponere gestientes, suos cum his legatos ad Philippum jubent proficisci : orantes, ut cum suis coeplis in Aetoliam veniat, quo facilius, dum ex proximo inter se utrique communicarent, commodus finis imponi rebus possit. (4) Rex, postulatis eorum incitatus, ad Coela quae vocantur Naupactia, stadia ab urbe admodum viginti, cum exercitu trajecit : (5) ubi constitutis signis, ac navibus pariter castrisque vallo circumdatis, tempus colloqui exspectabat. (6) Eodem mox gens Aetolorum sine armis convenit : et, quum a Philippi castris duo dumtaxat stadia abessent, de rebus singulis inter se communicabant diserebantque. (7) Principio rex omnes sociorum legatos ad eos emisit, jussos his legibus pacem Aetolis offerre, ut, quae jam tenerent utrique, servarent. (8) Quod quum Aetoli essent libenter amplexi, de cetero super conditionibus particularibus ultro citroque assiduae legationes mittebantur. Quarum plerasque nos silentio praetereunt, quoniam dignum memoratu nihil continent, (9) Agelai Naupacti adhortationem commemorabimus, quam in primo conventu ad regem et omnes qui aderant socios habuit.

CIV. Is igitur dixit : Maxime quidem illud Graecos debere cavere, ne bellum invicem unquam gerant. Quia magnas diis gratias agendas illis fore, si, optime inter se consentientes, et manus mutuo connectentes, sicut solent qui amnes vado una transeunt, ingruentes barbaros repellere possent, seque et urbes suas tueri. (2) Ceterum, si absoluta omnibus numeris concordia sanciri nequeat, in praesentia quidem certe conspirandum esse cavendumque, quum robur illud exercituum et molem belli ab occidente coorti prospiciant. (3) Esse enim neminem, quamvis mediocriter in republica versatum, quin videat jam nunc, sive Carthaginienses vicerint hoc bello Romanos, sive Romani Carthaginienses, non esse ullo modo simile veri, Italia aut Siciliae imperio victores fore contentos ; sed consilia et vires suas ulterius quam esset optandum eosdem esse por-

δυνάμεις αὐτῶν πέρα τοῦ δέοντος. (4) Διόπερ ἤξιον, πάντα μὲν φυλάσσειν τὸν καιρὸν, μέλιστα δὲ Φιλίππων. (5) Εἶναι δὲ φυλακὴν, ἔαν, ἀφέντος τοῦ κατακείρῃ τοὺς Ἕλληνας, καὶ ποιῇν εὐχειρώτους τοὺς ἐπαλλομένους, κατὰ τὸνναντίον ἐς ὑπὲρ ἰδίου σώματος βουλευῆται, καὶ καθόλου πάντων τῶν τῆς Ἑλλάδος μερῶν, ὡς οἰκείων καὶ προσηκόντων αὐτῷ, ποιῆται χρόνιον. (6) Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον χρωμένους τοῖς πράγμασι, τοὺς μὲν Ἕλληνας εὖνους ὑπάρξειν αὐτῷ, καὶ βεβαίους συναγωνιστάς πρὸς τὰς ἐπιβολάς· τοὺς δ' ἔκθεον ἤττον ἐπιβουλεύσειν αὐτοῦ τῇ δυναστείᾳ, καταπληγμένους τὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν πίστιν. (7) Εἰ δὲ πραγμάτων ὀρέγεται, πρὸς τὰς δύσεις βλέπειν πῶτον ἤξιον, καὶ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ συνεπῶσι πολέμοις προσέχειν τὸν νοῦν· ἵνα, γινόμενος ἐφεδρος ἔμψρων, κυραθῇ σὺν καιρῷ τῆς τῶν ὅλων ἀντιποιήσασθαι δυναστείας. (8) Εἶναι δὲ τὸν ἐνεστώτα καιρὸν οὐκ ἄλλοτρου τῆς ἐλπίδος ταύτης. (9) Τὰς δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαφορὰς καὶ τοὺς πολέμους, εἰς τὰς ἀναπαύσεις αἰτὸν ὑπερτίθεσθαι παρακάλει· καὶ μέλιστα σπουδάζειν περὶ τούτου τοῦ μέρους, ἵν' ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν, ὅταν βούληται, καὶ διαλύεσθαι καὶ πολεμεῖν πρὸς αὐτούς. (10) Ὡς, ἔαν ἅπας τὰ προφαίνόμενα νῦν ἀπὸ τῆς ἐσπέρας νύκτ' προσδέξῃται τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις ἐπιστῆναι, καὶ λίαν ἄγωνιζν ἔφρῃ, μὴ τὰς ἀνοχὰς καὶ τοὺς πολέμους, καὶ καθόλου τὰς παιδίας, ἃς νῦν παίζομεν πρὸς ἀλλήλους, ἐκκοπῆναι συμβῇ πάντων ἡμῶν ἐπὶ τούτων. (11) ὥστε καὶ εὖξασθαι τοῖς θεοῖς ὑπάρχον ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν ταύτην, καὶ πελεμῆν ὅταν βούληται, καὶ διαλύεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ καθόλου κυρίως εἶναι τῶν ἐν αὐτοῖς ἀμφοισθημένων.

CV. Ὁ μὲν οὖν Ἀγέλαος, τοιαῦτα διαλεχθεὶς, πάντας μὲν παρώρμησε τοὺς συμμάχους πρὸς τὰς διαλύσεις· μέλιστα δὲ τὸν Φιλίππον, οἰκείοις χρησάμενος λόγοις πρὸς τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ, τὴν ἤδη προκατεσκευασμένην ἐπὶ τῶν τοῦ Δημητρίου παραινήσεων. (2) Διόπερ ἐκθολογησάμενοι πρὸς σφᾶς ὑπὲρ τῶν κατὰ μέρος, καὶ κυρώσαντες τὰς διαλύσεις, ἔχωρίσθησαν, κατὰγοντες εἰς τὰς οὐκείας ἑκάστοι πατρίδας εἰρήνην ἀντὶ πολέμου. (3) Ταῦτα δὲ πάντα συνέβη γενέσθαι κατὰ τὸν τρίτον ἐνιαυτὸν τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς Ὀλυμπιάδος· λέγω δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων περὶ Τυρρήνιαν μάχην, καὶ τὴν Ἀντιόχου περὶ Κοιλὴν Συρίαν, καὶ τὰς Ἀγαίων καὶ Φιλίππου πρὸς Αἰτωλοὺς διαλύσεις. (4) Τὰς μὲν οὖν Ἑλληνικὰς καὶ τὰς Ἰταλικὰς, ἔτι δὲ τὰς Λιβυκάς πράξεις, ὅσους δὲ καιροὺς καὶ αὐτὸ τὸ διαβούλιον συνέπλεξε πρῶτον. (5) Οὐ γὰρ ἔτι Φίλιππος, οὐδ' οἱ τῶν Ἑλλήνων προεστῶτες ἀρχοντας, πρὸς τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα πράξεις ποιοῦμενοι τὰς ἀναφορὰς, οὔτε τοὺς πολέμους, οὔτε τὰς διαλύσεις ἐποιοῦντο πρὸς ἀλλήλους· ἀλλ' ἤδη πάντες πρὸς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ σκοποὺς ἀπέβλεπον. (6) Ταχέως δὲ καὶ περὶ τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντας τὸ παραπλήσιον συνέβη γενέσθαι. (7) Καὶ

recturos, et ad se deinde venturos. (4) Hortari igitur omnes, maxime vero Philippum, ut ab impendente caveant periculo. (5) Cavendi autem hanc esse rationem, si, pro eo quod Græcos hactenus attriverit, et facile expugnabiles reddiderit invadentibus, jam e contrario iisdem, veluti suo consuleret, omniumque in universum Græciæ partium parem curam esset habiturus, ac si conjuncti essent ipsi omnes, et proprio jure ad eum pertinent. (6) Hoc enim modo si res administraret, paratam ipsi Græcorum benevolentiam esse, quos in omnibus inceptis constantes adjuutores sit habiturus: exteros vero populos, firma Græcorum fide erga ipsum territos, ejus regno haud ita facile insidiaturos. (7) Quod si rerum gerendarum cupiditate ducatur, respiceret occidentem et ad bella, quibus flagrat Italia, animum intenderet: ut, observato prudenter rerum eventu, cum se dederit occasio, summum imperium sibi vindicare conetur: (8) a qua quidem spe præsentis temporis statum non abhorere. (9) Si quas vero cum Græcis habeat controversias, aut bella in eos molitur, bene facturum, si in majus otium illa distulerit, summaque cura id operam dederit, ut et gerendi et finiendi belli cum Græcis liberam semper habeat potestatem. (10) Nam, si ingruentem ab occidente nubem semel in Græciam pateretur incumbere, valde equidem vereor, inquebat, ne et induciarum, et bellorum, et omnium istorum quos inter nos nunc ludimus ludorum, (11) adeo omnibus nobis facultas præcideret, ut pro magno beneficio a diis simus optaturi, sumendi ponendique belli inter nos, quoties voverimus, potestatem nobis esse, et omnino nobis permitti nostrarum discordiarum arbitrium.

CV. Hac oratione Agelaus cum ceteros omnes socios cupiditate pacis incendit, tum imprimis Philippum, cujus voluntati, hortatu Demetrii jam ante excitatæ, admodum congruentia erat locutus. (2) Itaque, postquam de singulis conditionibus inter ipsos convenisset, firmato fœdere discesserunt: et loco belli pacem in suam quisque patriam reduxerunt. (3) Gesta autem omnia hæc sunt, Romanorum, inquam, pugna in Etruria pugnata, Antiochi bellum pro Coele-Syria, et Achæorum ac Philippi pax cum Ætolis, Olympiadis centesimæ quadagesimæ anno tertio. (4) Atque hoc primum tempus, primumque concilium est, quod rebus Græcorum Italicas atque etiam Libycas immiscuit. (5) Nam ex illo tempore non tam aut Philippus, aut Græcarum civitatum principes, cum vel bella susciperent vel pacem facerent, ad Græciæ statum sua consilia referebant, quam ad Italiam omnes, ceu ad communem scopum, oculos convertabant. (6) Nec longa intercessit mora, cum et qui insulas et qui Asiam colunt, idem facere cœperunt. (7) Nam ii

γὰρ οἱ Φιλίππῳ δυσαρεστούμενοι, καὶ τινες τῶν τῷ Ἀττάλῳ διαφερομένων, οὐκ ἔτι πρὸς Ἀντίοχον καὶ Πτολεμαῖον, οὐδὲ πρὸς Μεσημβρίαν καὶ τὰς Ἀνατολὰς ἔνευον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν Ἑσπέραν ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν ἔδλεπον· καὶ τινες μὲν πρὸς Καρχηδόνιους, οἱ δὲ πρὸς Ῥωμαίους ἐπρέσβευον. (8) Ὁμοίως δὲ καὶ Ῥωμαῖοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, δεδιότες τὴν τοῦ Φιλίππου τόλμαν καὶ προορώμενοι, μὴ συνεπιθῆται τοῖς τότε περιεστώσιν αὐτοὺς καιροῖς. (9) Ἡμεῖς δ', ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόσχεσιν σαφῶς οἶμαι δεδείχαμεν, πότε, καὶ πῶς, καὶ δι' ἧς αἰτίας αἱ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πράξεις συνεπλάκησαν ταῖς Ἰταλικαῖς καὶ Λιβυκαῖς. (10) λοιπὸν κατὰ τὸ συνεχές ποιησάμενοι τὴν διήγησιν ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν ἕως εἰς τοὺς καιροὺς, ἐν οἷς Ῥωμαῖοι τὴν περὶ Κάνναν μάχην ἡττήθησαν, ἐφ' ἣν τῶν Ἰταλικῶν πράξεων τὴν καταστροφὴν ἐποιήσαμεθα, καὶ ταύτην τὴν βίβλον ἀφοριούμεν, ἐξισώσαντες τοῖς προειρημένους καιροῖς.

CVI. Ἀχαιοὶ μὲν οὖν, ὥς θάπτον ἀπέθοντο τὸν πόλεμον, στρατηγὸν αὐτῶν ἐλόμενοι Τιμόξενον, ἀναχωρήσαντες εἰς τὰ σφέτερα νόμιμα καὶ τὰς διαγωγὰς, (2) ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις αἱ κατὰ Πελοπόννησον, ἀνεκτῶντο μὲν τοὺς ἰδίου βίους, ἐθεράπευον δὲ τὴν χώραν, ἀνενοῦντο δὲ τὰς πατρίους θυσίας καὶ πανηγύρεις, καὶ τὰλλα τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς παρ' ἐκάστοις ὑπάρχοντα νόμιμα. (3) Σχεδὸν γὰρ ὥσανει λήθην συνέβαινε γεγονέναι παρὰ τοῖς πλείστοις περὶ τὰ τοιαῦτα, διὰ τὴν συνέχειαν τῶν προγεγονότων πολέμων. (4) Οὐ γὰρ οἶδ' ὅπως αἰεὶ ποτε Πελοποννήσιοι, τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οἰκειότατα πρὸς τὸν ἡμερον καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἔχοντες, ἥκιστα πάντων ἀπολεαύκασιν αὐτοῦ, κατὰ γὰρ τοὺς ἀνώτερον χρόνους· μάλλον δὲ πῶς, κατὰ τὸν Εὐριπίδην, ἦσαν αἰεὶ πρᾶσιμοχοὶ τινες, καὶ οὐποτε ἥσυχος δορί. (5) Τοῦτο δὲ μοι δοκοῦσιν πάσχειν εἰκότως. Ἀπαντες γὰρ ἡγεμονικοὶ καὶ φιλελεύθεροι ταῖς φύσεσιν ὄντες, μάχονται συνεχῶς πρὸς ἀλλήλους, ἀπαραχωρήτως διακείμενοι περὶ τῶν πρωτείων. (6) Ἀθηναῖοι δὲ τῶν ἐκ Μακεδονίας φόβων ἀπελέλυντο, καὶ τὴν ἑλευθερίαν ἔχειν ἐδόκουν ἤδη βεβαίως. (7) Χρῶμενοι δὲ προστάταις Εὐρυκλείδᾳ καὶ Μικίωνι, τῶν μὲν ἄλλων Ἑλληνικῶν πράξεων οὐδ' ὅποιας μετείχον· ἀκολουθοῦντες δὲ τῇ τῶν προεστώτων αἵρεσει, καὶ ταῖς τούτων ὁρμαῖς, εἰς πάντας τοὺς βασιλεῖς ἐξεκένοντο, καὶ μάλιστα τούτων εἰς Πτολεμαῖον. (8) καὶ πᾶν γένος ὑπέμενον ψηφισμάτων καὶ κληρυμάτων, βραχύντινα λόγον ποιούμενοι τοῦ καθήκοντος, διὰ τὴν τῶν προεστώτων ἀκρίβειαν.

CVII. Πτολεμαῖος γὰρ μὴν εὐθὺς ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν συνέβαινε γίγνεσθαι τὸν πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους πόλεμον. (2) Ὁ γὰρ προειρημένος βασιλεὺς καθοπλίσας τοὺς Αἰγυπτίους ἐπὶ τὸν πρὸς Ἀντίοχον πόλεμον, πρὸς μὲν τὸ παρὸν ἐνδεχομένως ἐβουλεύσατο, τοῦ δὲ μέλλοντος ἡστόχησε. (3) Φρονηματισθέντες γὰρ ἐκ τοῦ περὶ Ῥαφίαν προτερήματος, οὐκ ἔτι τὸ προστα-

quibus gravis erat Philippus, ac nonnulli etiam qui aliquid controversiae cum Attalo habebant, non jam ad Antiochum aut Ptolemæum, aut ad meridiem vel orientem se convertabant: sed ad occidentem deinceps omnes spectabant: et erant qui ad Carthaginienses mitterent legationes, erant qui ad Romanos. (8) Similiter et Romani, veriti Philippi audaciam, matureque sibi cavendum rati, ne ad cetera, quibus undique premebantur mala, ipse quoque infestus hostis accederet, in Græciam legatos mittebant. (9) Nos autem quum clare jam docuerimus, quando, et quomodo, et quibus de causis, rebus Italicis Libycisque Græcanicæ fuerint immixtæ; (10) nunc, postquam narrationem rerum Grænicarum ad illa usque tempora continuaverimus, quibus Romani ad Cannas male pugnaverunt, in qua clade desierat narratio nostra rerum Italicarum; hunc quoque librum, ad eadem tempora pariter perductum, finiemus.

CVI. Achæi igitur, ut primum bello sunt defuncti, cum prætore Timoxeno, ad priora sua instituta moresque redire. (2) Similique modo etiam per ceteras Peloponnesi civitates, rei familiaris damna pro se quisque reparare, agros colere, sacra, ludos, et peculiares patriæ suæ ritus instaurare: (3) quæ omnia, propter diuturnitatem superiorum bellorum apud plerosque in oblivionem prope jam venerant. (4) Accidit enim fere semper, nescio quo modo, ut Peloponnesi, quos ad vitam mansuetam humanioremque natura facit accommodatissimos supra omnes mortales, iidem tamen omnium minime, ad superiora quidem certe tempora quod attinet, ejus vitæ fructum ceperint; sed fuerint potius, quæ Euripides ait, perpetim bella spirantes, et nunquam ab armis quieti. (5) Quod quidem puto non sine causa eis usu venire. Nam qui ad imperandum natura sint facti, et libertatis studiosi, de principatu cedere cuiquam nesciunt, inter se continenter præliantur. (6) Athenienses vero, metu Macedonum liberati, firma jam frui videbantur pace. (7) Quum vero Euryclidæ ac Micionis consiliis regerentur, melius prorsus rei communionem cum reliquis Græcis habebat, studia atque impulsionem rectorum suorum secuti, in reges omnes, sed Ptolemæum maxime, effuso studio feriebantur; (8) nullum non decretorum aut præconiorum genus sciscere sustinentes, omni propemodum (tanta erat principum civitatis levitas) honesti cura abjecta.

CVII. Ptolemæo autem statim postquam hæc gesta sunt, cum Ægyptiis bellum gerere contigit. (2) Is enim rex, cum adversus Antiochum Ægyptios armavit, consilio non est, ut in præsens non inutili, ita in posterum perniciose. (3) Secunda namque ad Raphiam pugna inflati, dicto audientes esse regi non amplius dignabantur, sed ducem

ήμενον οἷοι τ' ἦσαν ὑπομένειν, ἀλλ' ἐζήτουν ἡγεμόνα καὶ πρόσωπον, ὡς ἱκανοὶ βοηθεῖν ὄντες αὐτοῖς. Ὁ καὶ πῶς ἐποίησαν, οὐ μετὰ πολὺν χρόνον. (4) Ἀντίοχος δέ, μεγάλην παρασκευὴν χρησάμενος ἐν τῷ χειμῶνι μετὰ ταῦτα, τῆς θερείας ἐπιγενομένης, ὑπερέβαλε τὸν Τεῦρον, καὶ, συνθέμενος πρὸς Ἀτταλὸν τὸν βασιλέα κοινόπρατίαν, ἐνίστατο τὸν πρὸς Ἀχαιοὺς πόλεμον. (5) Αἰτωλοὶ δέ, παραυτὰ μὲν εὐδοκοῦντο τῇ γενομένῃ διαλύσει πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, ὡς ἂν μὴ κατὰ γνώμην αὐτοῖς τοῦ πολέμου προκεχωρηκότος (διὸ καὶ στρατηγὸν Ἀγέλαον εἶλοντο τὸν Ναυπάκτιον, δοκοῦντα πλείστα συμβεβληθῆαι πρὸς τὰς διαλύσεις). (6) οὐδένα δὲ χρόνον διαλιπόντες, δυσηρέστουν, καὶ κατεμέμνοντο τὸν Ἀγέλαον, ὡς ὑποτετυμημένον πάσας αὐτῶν τὰς ἐξωθεν ὠφελείας, καὶ τὰς εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδας, διὰ τὸ μὴ πρὸς τινας, πρὸς πάντας δὲ τοὺς Ἑλλήνας πεποιτῆσθαι τὴν εἰρήνην. (7) Ὁ δὲ προειρημένος ἀνὴρ, ὑπάρρων τὴν (προειρημένην) τοιαύτην ἀλογίαν καὶ μέμψιν, παρακατεῖχε τὰς δρμάς αὐτῶν· διὸ καὶ καρτερεῖν οὗτοι μὲν ἠναγκάζοντο παρὰ φύσιν.

CVIII. Ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος, ἀνακομισθεὶς κατὰ θαλάτταν ἀπὸ τῶν διαλύσεων εἰς Μακεδονίαν, καὶ καταλαβὼν τὸν Σκερδιλαΐδαν, ἐπὶ τῇ προράσει τῶν προσοφειλομένων χρημάτων, πρὸς ἃ καὶ τὰ περὶ τὴν Λευκάδα πλοῖα παρεσπόνθησε, καὶ τότε τῆς μὲν Πελαγονίας πολισιμα διηπρακότα, τὸ προσαγορευόμενον Πισσαῖον. (2) τῆς δὲ Δασσαρητίδος προσηγμένον πόλεις, τὰς μὲν Φοιβάτιδας ἐπαγγελίας, Ἀντιπάτριαν, Χρυσονδύονα, Γερτουντα, πολλὴν δὲ καὶ τῆς συνορούσης τούτοις Μακεδονίας ἐπιδεδρμηκότα. (3) παραυτίκα μὲν ἄρμους μετὰ τῆς δυνάμεως, ὡς ἀνακτῆσθαι σπουδαίως τὰς ἀφεστηκυίας πόλεις. (4) καθόλου δ' ἔκρινε πολεμεῖν πρὸς τὸν Σκερδιλαΐδαν, νομίζων ἀναγκαῖόντα ἐῖναι παρεντρεπίσασθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα, πρὸς τε τὰς ἑλλας ἐπιβολὰς, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν εἰς Ἰταλίαν διάβασιν. (5) Ὁ γὰρ Δημήτριος οὕτως ἐξέκαυε τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῷ βασιλεῖ ταύτην συνεχῶς, ὥστε κατὰ τοὺς ὕπνους τὸν Φίλιππον ταῦτ' ὀνειρώττειν, καὶ περὶ ταύτας εἶναι τὰς πράξεις. (6) Ἐκείναι δὲ ταῦτα Δημήτριος, οὐ Φιλίππου χάριν (τούτῳ μὲν γὰρ τρίτῃ ἰσως ἐν τούτοις ἐνεμε μερίδα), μᾶλλον δὲ τῆς πρὸς Ῥωμαίους δυσμενείας· τὸ δὲ πλείστον, ἐνεκεν αὐτοῦ καὶ τῶν ἰδίων ἐλπίδων. (7) Μόνως γὰρ ὥπως ἐπέκειστο τὴν ἐν τῷ Φάρῳ δυναστείαν κατακτῆσθαι πάλιν. (8) Πλὴν ὅγε Φίλιππος, στρατεύσας, ἀπατήσατο μὲν τὰς προειρημένας πόλεις· κατελάβετο δὲ τῆς μὲν Δασσαρητίδος, Κρεώνιον καὶ Γερουντα· τὸν δὲ περὶ τὴν Αὐγυθίαν λίμνην, Ἐγγελάνας, Κέρακα, Σατίονα, Βοίους· τῆς δὲ Καλικοίνων χώρας, Βαντίαν· ἣν δὲ τῶν καλουμένων Πισσαντίνων, Ὀργυσον. (9) Ἐκτελεσάμενος δὲ ταῦτα, διαφῆκε τὰς δυνάμεις εἰς παραχημασίαν. Ἦν δ' ὁ χειμὼν οὗτος, καθ' ὃν Ἀννίβας, πεπορθηκὼς τοὺς ἐπιφανεστάτους τόπους τῆς Ἰταλίας, ἐμελλε περὶ τὸ Γερούνιον τῆς Δαυνίας ποιῆσθαι

modo et auctorem requirebant, tamquam idonei ipsi ad opem sibi ferendam : quod ad extremum etiam, et quidem haud ita multo post, fecerunt. (4) Antiochus bello per hilem magna cura adornato, ineunte aestate Taurum superat, et facta cum Attalo societate, Achæum bello est aggressus. (5) Ætoli primum quidem, quoniam parum ex animi sententia bellum successerat, pace confecta lætari : eamque adeo ob causam Agelaum Naupactium, cujus maxime opera atque auctoritate res inter ipsos et Achæos videbantur fuisse compositæ, prætorem gentis Ætolorum constituerunt. (6) At iidem, ne minimo quidem spatio temporis interjecto, agre ferre, et Agelaum incusare : omnem quippe sibi ab exteris populis prædas agendi occasionem esse præcisam omnesque in posterum spes commodorum ereptas, quoniam non cum his aut illis Græciæ populis, sed cum universis, pax esset conciliata. (7) Sed enim vir ille, tantam hanc istorum amentiam et querelas patienter ferens, impetus eorum cohibebat ; ita ut, quantumvis repugnante natura, quieti manere tamen cogerentur.

CVIII. Philippus rex statim a pace navibus in Macedoniam est reiectus : ubi quum invenisset Scerdilaidam, prætextu debitæ adhuc sibi pecuniæ (cujus etiam gratia Leucade naves regias, violata fide, ceperat), Pelagoniæ oppidum, quod Pissæum nuncupant, recens diripuisse ; (2) et Dassaretidis etiam urbes sibi adjunxisse, et pollicitationibus illexisse Phœbatides, puta, Antipatriam, Chrysondyona, Gertunta ; ad hæc finitimæ Macedoniæ multos agros incurassæ : (3) extemplo qui ad recuperandas urbes, quæ defecerant, agmen duxit : sed mox justum bellum adversus Scerdilaidam sibi suscipiendum esse statuit : ante omnia necessarium judicans, ut res in Illyrico componeret, cum ad alia quæ moliebatur, tum ad trajectionem in Italiam. (5) Demetrius namque adeo regis animum ad hanc spem et molitionem dies noctesque inflammabat, ut etiam dormiens de iis rebus somniaret, cibusque esset in bello Italico. (6) Hoc autem Demetrius faciebat, non adeo quod Philippo cuperet (vix enim tertio loco aliquam hujus rationem habebat), sed magis quia Romanos oderat : maxime vero se et comoda sua spectabat. (7) Persuasus enim erat, hanc unicam sibi rationem superesse, recuperandæ dominationis quam in Phero insula habuerat. (8) Ceterum Philippus, cum exercitu profectus, urbes quas supra diximus recepit : occupavitque in Dassaretide Creonium et Geruntem ; circa Lynchidium lacum, Enchelanas, Ceraca, Sationem, Boeos : in ditione Calicænorum, Bantiam : et in sinibus Pissantinorum quos vocant, Orgysum. (9) Quibus rebus confectis, hiematum copias dimisit. Hæc est hiems, qua Hannibal, præcipuis quibusque locis Italiæ devastatis, ad Geryonem

τὴν παραχειμασίαν. (10) Ῥωμαῖοι δὲ τότε κατέστησαν στρατηγούς αὐτῶν Γάϊον Τερέντιον καὶ Λεύκιον Αἰμίλιον.

CIX. Φίλιππος δὲ, κατὰ τὴν παραχειμασίαν ἀναλογιζόμενος, ὅτι πρὸς τὰς ἐπιβολὰς αὐτοῦ χρεῖα πλοίων ἐστὶ, καὶ τῆς κατὰ θάλατταν ὑπηρεσίας, καὶ ταύτης οὐχ ὡς πρὸς ναυμαχίαν· (2) τοῦτο μὲν γὰρ οὐδ' ἂν ἤλλπισε δυνατόν εἶναι, Ῥωμαίοις διαναυμαγεῖν· ἀλλὰ μᾶλλον ἕως τοῦ παρακομίζειν στρατιώτας, καὶ θάττον διαίρειν οὗ πρόθοιτο, καὶ παραδόξως ἐπιφαίνεσθαι τοῖς πολεμίοις· (3) διόπερ, ὑπολαβὼν ἀρίστην εἶναι πρὸς ταῦτα τὴν τῶν Ἰλλυριῶν ναυπηγίαν, ἑκατὸν ἐπεβάλετο λέμβους κατασκευάζειν, σχεδὸν πρῶτος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ βασιλέων. (4) Καταρτίσας δὲ τούτους, συνῆγε τὰς δυνάμεις, ἀρχομένης θερείας, καὶ βραχεῖα προσσχέσας τοὺς Μακεδόνας ἐν ταῖς εἰρεσίαις, ἀνῆχθη. (5) Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν, Ἀντίοχος μὲν ὑπερέβαλε τὸν Ταύρον. Φίλιππος δὲ ποιησάμενος τὸν πλοῦν δι' Εὐρίπου καὶ περὶ Μαλίαν, ἦκε πρὸς τοὺς περὶ Κεφαλληνίαν καὶ Λευκάδα τόπους· ἐν οἷς καθορμισθεὶς, ἑκαρδόκει, πολυπραγμονῶν τὸν τῶν Ῥωμαίων στόλον. (6) Πυνθανόμενος δὲ, περὶ τὸ Αἰλύβαιον αὐτοὺς ὁρμεῖν, θαρβήσας ἀνῆχθη, καὶ προῆγε, ποιούμενος τὸν πλοῦν ὡς ἐπ' Ἀπολλωνίας.

CX. Ἦδὲ δὲ συνεγγίζοντος αὐτοῦ τοῖς περὶ τὸν Ἄϊον ποταμὸν τόποις, ὅς βεῖ παρὰ τὴν τῶν Ἀπολλωνιατῶν πόλιν, ἐμπίπτει πανικὸν, παραπλήσιον τοῖς γιγνομένοις ἐπὶ τῶν πεζικῶν στρατοπέδων. (2) Τῶν γὰρ ἐπὶ τῆς οὐραγίας πλεόντων τινὲς λέμβοι, καθορμισθέντες εἰς τὴν νῆσον, ἣ καλεῖται μὲν Σάσων, καί ταις δὲ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τὴν εἰς τὸν Ἰόνιον πόρον, ἦκον ὑπὸ νύκτα πρὸς τὸν Φίλιππον, φάσκοντες, συνωρμηθέναι τινὰς αὐτοῖς πλέοντας ἀπὸ τοῦ πορθιμοῦ· (3) τούτους δ' ἀπαγγέλλειν, ὅτι καταπίοιεν ἐν Ῥηγίῳ πενήτηρας Ῥωμαϊκὰς, πλεούσας ἐπ' Ἀπολλωνίας καὶ πρὸς Σκερδιλαΐδαν. (4) Ὁ δὲ Φίλιππος, ὑπολαβὼν ὅσον οὕτω τὸν στόλον ἐπ' αὐτὸν παρῆναι, περίφοβος γινόμενος, καὶ ταχέως ἀνασπάσας τὰς ἀγκύρας, αὐθις εἰς τοῦπισω παρήγγειλε πλεῖν. (5) Οὐδενὶ δὲ κόσμῳ ποιησάμενος τὴν ἀναζυγὴν καὶ τὸν ἀνάπλου, δευτεραίως εἰς Κεφαλληνίαν κατήρε, συνεχὲς ἡμέραν καὶ νύκτα τὸν πλοῦν ποιοῦμενος. (6) Βραχὺ δέ τι θαρβήσας, ἐνταῦθα κατέμεινε, ποιῶν ἔμψασιν, ὡς ἐπὶ τινὰς τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πράξεων ἐπιστροφῶς. (7) Συνέβη δὲ, ψευδὲς γενέσθαι τὸν δλον φόβον περὶ αὐτόν. (8) Ὁ γὰρ Σκερδιλαΐδας, ἀκούων κατὰ χειμῶνα λέμβους ναυπηγεῖσθαι τὸν Φίλιππον πλείους, καὶ προσδοκῶν αὐτοῦ τὴν κατὰ θάλατταν παρουσίαν, διεπέμπετο πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, διασαφῶν ταῦτα, καὶ παρακαλῶν βοηθεῖν. (9) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι δεκαναταῖν ἀπὸ τοῦ περὶ τὸ Αἰλύβαιον ἐξαπέστειλαν στόλου, ταύτην τὴν περὶ Ῥηγίον ὁφθεῖσαν. (10) Ἦν Φίλιππος εἰ μὴ πτοηθεὶς ἀλόγως ἔφυγε, τῶν περὶ τὴν Ἰλλυρίδα πράξεων μάλιστα· ἂν τότε καθέκτο, διὰ τὸ τοὺς Ῥωμαίους πάσαις ταῖς ἐπινοαῖς καὶ παρασκευαῖς περὶ τὸν

in Apulia hibernaturus erat : (10) quo tempore Romani crearunt consules Calum Terentium et Lucium Æmilium.

CIX. Philippus autem, dum in hibernis erat, cogitare cepit, ad ea quæ parabat opus sibi esse navibus, et nauticis ministeriis, non quidem ad prælii navalis usum : (2) nam ut copiis navalibus dimicare cum populo Romano posset, ne sperabat quidem : sed potius quoad satis esset ad transportandum militem, et ut citius quo destinasset trajiceret, et hostes non cogitantes opprimeret. (3) Idcirco, ratus accommodatissimas ad suos usus eas naves esse, quas Illyrici fabricant, centum lembos, primus fere omnium regum Macedoniæ, construi jussit. (4) Quos ubi rebus necessarii instruxisset, ineunte æstate copias contrahit, et postquam paulisper in remigatione Macedones exercuisset, classe proficiscitur ; (5) Idque tempore eodem, quæ Antiochus Taurum montem superabat. Philippus ubi per Eëripum copias trajecisset, Maleam etiam flexisset, ad Cephallenias et Leucadi vicina loca pervenit : ibique navibus in statione locatis, classem Romanam sollicite observabat, omnia sedulo inquirens. (6) Quum vero esset ei allatum, prope Lilybæum in ancoris stare Romanos, auctas animo cœptum iter persequitur, cursu versus Apolloniam directo.

CX. Ubi autem ventum prope amnis Aoi ostia, qui Apolloniarum urbem præterlabitur, panicus terror, iis similis qui occupare exercitus terrestres solent, classem invadit. (2) Nam ex iis lembis, qui in extremo classis erant agnæ, nonnulli portum ingressi ejus insulæ quæ Saso dicitur, in Ionii maris introitu sitæ, noctu ad Philippum venerant, dicentes, una secum eodem appulisse nonnullos e freto (Siculo) venientes : (3) hos nuntiare, relictas a se Rhegii quinquaginta Romanorum, quæ Apolloniam et ad Scerdilaidam tenderent. (4) Igitur Philippus jamjam affuturam hostilem classem suspicans, metu percussus, propere sublevis ancoris, retro navigandi dat signum. (5) Atque ita nullo ordine se recipiens, continuata diem noctemque navigatione, postridie Cephalleniam appulit. (6) Ibi relictis nonnihil animis, consedit : præ se ferens, causam reditus præbuisse nonnulla, quæ in Peloponneso facere destinasset. (7) Falso autem totus ille terror Philippum invasit. (8) Nam Scerdilaidas, ubi comperisset, Philippum plures lembos per hiemem parare, arbitratus classe illam ad se venturum, ad Romanos miserat, qui rem significarent, et auxilium eos poscerent. (9) Et Romani decem naves e classe ad Lilybæum ei submiserant ; eas nempe quæ Rhegii erant conspectæ. (10) Quas nisi tanto cum pavore Philippus reformidasset, illud erat cum maximo tempus, quo destinata perficere in Illyrico poterat, Roma-

ἄνιθαν καὶ τὴν περὶ Κάνναν μάχην γίνεσθαι· τῶν τε πλοίων, ἐκ τοῦ κατὰ λόγον, ἐγκρατὴς ἂν ἐγεγόνει. (11) Νῦν δὲ διατετραχθεὶς ὑπὸ τῆς προσαγγελίας, ἀβλαβῆ μὲν, οὐκ εὐσχήμονα δ' ἐποίησατο τὴν ἀναχώρησιν εἰς Μακεδονίαν.

CXI. Ἐπράχθη δέ τι κατὰ τούτους τοὺς χρόνους καὶ Προυσία μνήμης ἄξιον. (2) Τῶν γὰρ Γαλατῶν, οὓς διεβίβασεν ἐκ τῆς Εὐρώπης ὁ βασιλεὺς Ἀτταλὸς εἰς τὸν πρὸς Ἀχαιὸν πόλεμον διὰ τὴν ἐπ' ἀνδρείᾳ δόξαν, τούτων χωρισθέντων τοῦ προεξημένου βασιλέως, διὰ τὰς ἀρτί βηθείσας ὑποψίας, καὶ πορθούντων μετὰ πολλῆς ἀσελγείας καὶ βίας τὰς ἐφ' Ἑλλησπόντων πόλεις, τὸ δὲ τελευταῖον καὶ πολιορκεῖν τοὺς Πιεῖς ἐπιβαλλομένων. (3) ἐγένετο μὲν τις οὐκ ἀγεννὴς περὶ ταῦτα πράξις καὶ ὑπὸ τῶν τὴν Τρωάδα κατοικούντων Ἀλεξανδρείαν. (4) Θεμίστην γὰρ ἐξαποστειλάντες μετ' ἀνδρῶν τετρακισχιλίων, ἔλυσαν μὲν τὴν Πιεῶν πολιορκίαν, ἐξέβαλον δ' ἐκ πάσης τῆς Τρωάδος τοὺς Γαλάτας, ἱμνοδίζοντας ταῖς χορηγίαις, καὶ διαλυμαίνοντες τὰς ἐπιβολὰς αὐτῶν. (5) Οἱ δὲ Γαλάται κατασχόντες τὴν Ἀρίσταν καλουμένην ἐν τῇ τῶν Ἀβυδηῶν χώρᾳ, λοιπὸν ἐπεβουλεύοντο καὶ προσεπολέμουν ταῖς περὶ τοῦτους τοὺς τόπους ἐκτισμέναις πόλεσιν. (6) Ἐφ' οὗς στρατεύσας μετὰ δυνάμει Προυσίας, καὶ παραταξάμενος, τοὺς μὲν ἀνδρας κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον ἐν χειρὶν νόμῳ διέφθειρε, τὰ δὲ τέκνα σχεδὸν ἅπαντα καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἐν τῇ παρεμβολῇ κατέσφαξε, τὴν δ' ἀποσκευὴν ἐφῆκε διαρπάσαι τοῖς ἡγωνισμένοις. (7) Πράξας δὲ ταῦτα, μεγάλου μὲν ἀπέλυσε φόβου καὶ κινδύνου τὰς ἐφ' Ἑλλησπόντων πόλεις· καλὸν δὲ παράδειγμα τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἀπέλιπε, τοῦ μὴ βρόδιον ποιῆσθαι τοὺς ἐκ τῆς Εὐρώπης βαρβάρους τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν διάβασιν. (8) Τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν ἐν τούτοις ἦν. Τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, τῆς περὶ Κάνναν μάχης ἐπιτελεσθείσης, τὰ πλεῖστα μετατίθετο πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, καθάπερ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἡμῖν δεδήλωται. (9) Ἡμεῖς δὲ νῦν μὲν ἐπὶ τούτων τῶν καιρῶν τῆς διηγήσεως λήξομεν, ἐπεὶ διεληλύθαμεν, ὅς περιέσχε τῶν τε κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν πράξεων, ἡ τετραρακοστὴ τῶν Ὀλυμπιάδων πρὸς ταῖς ἑκατόν. (10) Ἐν δὲ τῇ μετὰ ταῦτα βίβλῳ, βραχεία προσαναμνήσαντες τῆς ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ προκατασκευῆς, ἐπὶ τὸν περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας λόγον ἐπάνημεν, κατὰ τὴν ἐν ἀρχαῖς ὑπόθεσιν.

nis tota mente totisque viribus ad Hannibalem et ad Cannensem praelium conversis : ipsasque adeo naves capturum eum fuisse, rationi est consentaneum. (11) Nunc eo nuntio perterrefactus, sine damno ille quidem, sed non sine ignominia, in Macedoniam se recepit.

CXI. Per idem tempus Prusias rem gessit, memoratu non indignam. (2) Galli, quos propter opinionem virtutis Attalus ad bellum contra Achæum ex Europa acciverat, quum a prædicto rege, ob eas, quas antea commemoravimus, suspiciones discessissent, effusa licentia ac violentia civitates ad Hellespontum depopulabantur, et ad extremum Ilienses quoque obsidere sunt aggressi. (3) Ibi tum egregium sane facinus etiam ab Alexandrensibus Troadem colentibus est editum. (4) Misso enim Themista cum quatuor militum millibus, non solum Ilienses obsidione liberarunt; sed etiam ex universa Troade Gallos ejecerunt, impediendo commeatus, et eorum conatibus se opponendo. (5) Tum vero Galli, occupata in Abydena ditione urbe, quam Arisbam dicunt, cetera ejus tractus oppida ex insidiis conabantur invadere et assiduum cum illis bellum gerebant. (6) Adversus hoc igitur expeditionem Prusias suscepit, et acie dimicavit, ac viros quidem in ipso prælio, dum manus conseruntur, contrucidavit; sobolem vero propemodum omnem atque conjuges in ipsis castris jugulavit, impedimenta victori militi diripienda concessit. (7) Qua victoria rex et Hellespontiacas urbes magno metu ac periculo absolvit; et exemplum posteris præclarum dedit, ne, qui in Europa sunt barbari, temere in Asiam transire velint. (8) Rerum igitur Græcanicarum et Asiaticarum hic tum fuit status. In Italia vero, sicut supra ostendimus, post pugnam ad Cannas, pleraque omnia ad Carthaginienses deficiebant. (9) Nos vero expositis rebus gestis, quæ in quadragesimam supra centesimam Olympiadem incidunt, narrationem in hoc tempore terminabimus. (10) Libro autem sequente, si quæ in hoc [in tertio libro] sunt præstructa, breviter in memoriam revocaverimus, ad sermonem de reipublicæ Romanæ forma, sicut initio promissimus, nos conferemus.

ΤΗΣ ΕΚΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

I.

(Polyb. III, 2, 6.)

I. Στήσαντες δ' ἐπὶ τούτων τὴν διήγησιν, τὸν ὑπὲρ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας συστησόμεθα λόγον. (2) Ὡς κατὰ τὸ συνεχὲς ὑποδείξομεν, ὅτι μέγιστα συνεβάλετο αὐτοῖς ἡ τοῦ πολιτεύματος ἰδιότης πρὸς τὸ μὴ μόνον ἀνακτήσασθαι τὴν Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν δυναστείαν, ἐτι δὲ τὴν Ἰβήρων προσλαβεῖν καὶ Κελτῶν ἀρχήν· (3) ἀλλὰ καὶ τὸ τελευταῖον πρὸς τὸ, κρατήσαντας τῷ πολέμῳ τῶν Καρχηδονίων, ἐννοίαν ἔχειν τῆς τῶν ὅλων ἐπιβολῆς.

[I. a. Οὐκ ἀγνοῶ μὲν οὖν διότι τινὲς διαφορήσουσι πῶς ἀφέμενοι τοῦ συνάπτειν καὶ προστιθέναι τὸ συνεχές τῆς διηγήσεως, εἰς τοῦτον ἀπεθέμεθα τὸν καιρὸν τὸν ὑπὲρ τῆς προειρημένης πολιτείας ἀπολογισμὸν· (2) ἐμοὶ δ' ὅτι μὲν ἦν ἐξ ἀρχῆς ἐν τι τῶν ἀναγκαίων, καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς ὅλης προθέσεως, ἐν πολλοῖς οἶμαι δῆλον αὐτὸ πεποιτημένοι· (3) μάλιστα δ' ἐν τῇ καταβολῇ καὶ προεκθέσει τῆς ἱστορίας, ἐν ᾗ τοῦτο κάλλιστον ἔφαμεν ἅμα δὲ ὠφελιμώτατον εἶναι τῆς ἡμετέρας ἐπιβολῆς τοῖς ἐντυγχάνουσι τῇ πραγματείᾳ, τὸ γνῶναι καὶ μαθεῖν πῶς καὶ τίνι γένει πολιτείας ἐπικρατηθέντα σχεδὸν πάντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην, ἐν οὗδ' ὅλοις πενήχοντα καὶ τρισὶν ἔτεσιν, ὑπὸ μίαν ἀρχὴν τὴν Ῥωμαίων ἔπαιον, ὃ πρότερον οὐκ εὐρίσκειται γεγονός· (4) χειριζόμενοι δὲ τούτου, καιρὸν οὐκ ἐώρων ἐπιτηδεύτερον εἰς ἐπίστασιν καὶ δοκιμασίαν τῶν λέγεσθαι μελλόντων ὑπὲρ τῆς πολιτείας, τοῦ νῦν ἐνεστώτος. (5) Καθάπερ γὰρ οἱ κατ' ἰδίαν ὑπὲρ τῶν φαύλων ἢ τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν ποιοῦμενοι τὰς διαλήψεις, ἐπειδὴν ἀληθῶς προθῶνται δοκιμάζειν, οὐκ ἐκ τῆς ἀπεριστάτου βρασύνης κατὰ τὸν βίον ποιοῦνται τὰς ἐπισκέψεις, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἀτυχαῖς περιπετειῶν καὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπιτυχαῖς κατορθωμάτων· (6) μόνον νομίζοντες εἶναι ταύτην ἀνδρὸς τελείου βάσανον, τὸ τὰς ὁλοσχερεῖς μεταβολὰς τῆς τύχης μεγαλοφύχως δύνασθαι καὶ γενναίως ὑποφέρειν· τὸν αὐτὸν τρόπον χρὴ θεωρεῖν καὶ πολιτείαν. (7) Διόπερ οὐχ ὁρῶν ποίαν ἂν τις δευτέραν ἢ μείζονα λάβοι μεταβολὴν τῶν καθ' ἡμᾶς τῆς γε Ῥωμαίοις συμβάσης, εἰς τοῦτον ἀπεθέμην τὸν καιρὸν τὸν ὑπὲρ τῶν προειρημένων ἀπολογισμὸν· γνοίη δ' ἂν τις τὸ μέγεθος τῆς μεταβολῆς ἐκ τούτων. ΖΗΤΕΙ ΕΝ Τῷ ΠΕΡΙ ΣΤΡΑΤΗΓΗΜΑΤΩΝ.]

LIBRI SEXTI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUIÆ.

I.

Argumentum Libri Sexti.

Ex loci (scil. post res libro quinto expositas) narrationem sistemus, et ad explicandam reipublicæ romanæ rationem nos convertemus. (2) Indeque continuo docebimus, suam Romanis reipublicæ formam maximum momentum attulisse, non solum ad dominatum Italiæ Siciliæque recuperandum, et Hispaniam præterea et Galliam suæ ditioni subiiciendam; (3) sed tandem etiam, post devictos bello Perros, ad cogitationem de totius terrarum orbis imperio suscipiendam.

I. a. Non ignoro equidem quæsituros esse nonnullos, cur nam omisso nexu serieque narrationis, in hoc tempore transtulerimus prædictæ reipublicæ expositionem. (2) Ego vero, quod jam inde ab initio præcipua res quædam mihi esset proposita, quæ pars universi argumenti foret, compluribus in locis significasse puto, (3) præsertim vero in ingressu ac propositione historiæ, quo loco diximus policherrimum simul atque utilissimum nostri operis fore lectoribus fructum, si a nobis edocti cognoscere quoniam politices genere superatæ cunctæ propemodum orbis regiones, intra annos tres supra quinquaginta nondum exactos, sub unius populi Romani dominationem ceciderint, quod nunquam antea factum reperitur. (4) Quum id animo deliberavissem, nullum præsertim tempus aptius putavi ad attentionem fidemque his conciliandam quæ de politico regimine dicturus eram. (5) Nam quemadmodum illi qui de singulis hominibus vel ineptis vel frugi iudicium instituant, siquidem vere iudicare volunt, non ad tempus securi otii respiciunt, sed ad contrariæ fortunæ vices atque ad egrégia in felicitate facinora, (6) existimantes scilicet hæc unam esse perfecti viri explorationem, si is summæ fortunæ conversiones magno animo ac forti perferre poterit: sic, inquam, rem quoque politicam contemplari decet. (7) Jam quia haud scio an quisquam seu citiorem seu maiorem fortunæ conversionem, quam ea quæ Romanis nostra memoria accidit, prolaturus sit, idcirco in hac locum contuli prædictæ reipublicæ descriptionem. Licet autem magnitudinem conversionis ex his cognoscere. QUÆRE IN TITULO DE ARTE IMPERATORIA.

II.

(Polyb. apud Dionys. Halic. I, 74.)

II. Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐβδόμης Ὀλυμπιάδος τὴν Ῥώμην ἐκτίσθαι πείθομαι.

(Georgius Syncellus in Chronographia, p. 195 sq.)

Ὀλυμπιάς δέ ἐστι παρ' Ἑλλήσι τετραετηρικὸς χρόνος· ὃ κατὰ συμπλήρωσιν, ἀρχομένου τοῦ ε' ἔτους, δ' Ὀλυμπιακὸς ἀγὼν ἵγεται... Τὸν δὲ ἀγῶνα τετέλεκεν Ἴφιτος Ἡρακλείδης σὺν Λυκούργῳ συγγενεῖ. Ἐκάτεροι δὲ Ἡρακλεῖδαι. Τότε δὲ ἀγὼν σταδίου ἦν μόνον, καὶ οὐδεὶς ἀνεγράφετο νικηφόρος, ἀμελούντων τῶν τῆ- νικάδε. Ὁ γόθῃ δὲ καὶ εἰκάδι Ὀλυμπιάδι Κόροιβος Ἰπλείος ἀνεγράφη στάδιον νικήσας, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν Ὀλυμπιάς πρώτη ἐτάχθη, ἀφ' ἧς Ἑλλήνες ἀριθμεῖν τι δοκοῦσιν ἀκριβῶς χρονικόν. Ταῦτα Ἀριστόδημος ἱστορεῖ, καὶ συνωδᾷ τούτῳ Πολύβιος.

(Polyb. apud Dionys. Halic. I, 32.)

(2) Παλάντιον λέγεται ἀπὸ τίνος μειρακίου, Πάλαντος, αὐτοῦ τελευτήσαντος.

(Cicero, de Republica, II, 14.)

[Sic ille (Numa) quum undequadragesima annos summa in pace concordiaque regnavisset (sequamur enim potissimum Polybium nostrum, quo nemo fuit in exquirendis temporibus diligentior), excessit e vita.]

(Apud Athenæum lib. X, c. xi, p. 440.)

(3) Παρὰ Ῥωμαῖοις ἀπείρῃται γυναῖξί πίνειν οἶνον· τὸν δὲ καλούμενον πάσσον· πίνουνσιν. (4) Οὗτος δὲ ποιεῖται μὲν ἐκ τῆς ἀσταφίδος, καὶ ἐστὶ παραπλήσιος πινόμενος τῷ Αἰγιοθενίτῃ τῷ γλυκεῖ καὶ τῷ Κρητικῷ. Διὸ πρὸς τὸ κατεπείγον τοῦ δίφους ρῶνται αὐτῷ. (5) Λαθεῖν δ' ἐστὶν ἀδύνατον τὴν γυναῖκα πιοῦσαν οἶνον. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδ' ἔχει οἶνον κυρεῖαν ἢ γυνή. (6) πρὸς δὲ τούτοις φιλεῖν δεῖ τοὺς συγγενεῖς τοὺς ἑαυτῆς, καὶ τοὺς τοῦ ἀνδρός, ὥς ἐξανεψιών· καὶ τοῦτο ποιεῖν καθ' ἡμέραν, ὅπου ἂν ᾖ πρῶτον. (7) Λοιπὸν, ἀδήλου τῆς ἐντυχίας οὔσης, τίσιν ἀπαντήσῃ, φυλάσσεται. (8) Τὸ γὰρ πρᾶγμα, κἀν γεύσῃται μόνον, οὐ προσδεῖ διαβολῆς.

(Steph. Byz. v. Ὀστία.)

(9) Ἐκτίσσε δὲ καὶ πόλιν Ὀστίαν, ἐπὶ τοῦ Τιβερίου.

(Excerpta Valesiana et Suidas v. Λεύκιος.)

(10) Λεύκιος, δὲ Δημαράτου τοῦ Κορινθίου υἱός, εἰς Ῥώμην ὤρμησε, πιστεύων αὐτῷ τε καὶ τοῖς χρήμασι πεπεισμένος, οὐδενὸς ἱλαττον ἔχειν ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τινὰς ἀφορμάς. (11) ἔχων γυναῖκα χρησίμην τὰ τ' ἄλλα, καὶ πρὸς πᾶσαν ἐπιβολὴν πραγματικὴν εὐφυᾶ συνεργόν. (12) Παραγνόμενος δ' εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ τυχὼν τῆς πολιτείας, εὐθὺς ἡρμόσατο πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως ἀρβασίαν. (13) Ταχὺ δὲ, καὶ διὰ τὴν χορηγίαν, καὶ διὰ

POLYBIUS. — I.

II.

Ex vetustiori Populi Romani Historia.

II. Romam conditam esse persuasum habeo anno secundo Olympiadis septimæ.

Olympias apud Græcos tempus est quatuor annorum; quo completo, ineunte anno quinto, certamen Olympicum celebrabatur... Certamen autem instituit Iphitus Heraclides, cum Lycurgo cognato suo; ambo quippe Heraclidæ erant. Tum vero solum stadii certamen erat, et nullius victoris nomen mandatum est annalibus; negligentibus rem eis qui eo tempore fuerunt. Octava autem et vicesima Olympiade Coræbus Eliensis scriptus est, qui stadio vicit; et Olympias ea prima constituta est, a qua Græci putant in designandis temporibus aliquid certi se constituere posse. Hæc Aristodemus narrat, et consentit cum eo Polybius.

(2) Palatium nomen habet ab adolescente quodam, Palante, qui eo loci obijt.

(3) Apud Romanos vino interdictum est mulieribus: at passum vinum eisdem licet bibere. (4) Id ex uva passa fit, gustu simile vino dulci Ægosthenensi aut Cretico. Isto igitur sitim, ubi urget, leniunt. (5) Vinum autem si qua biberit, celare factum non potest. Primum quidem, quod cellæ vinariæ potestatem non habet mulier: (6) deinde, quod eam oportet osculari et suos et mariti cognatos, ad filios usque consobrinorum; et id quidem quotidie, ubi primum eos videt. (7) Itaque, quum nesciat, quis ipsam allocuturus sit, aut quibus obviam sit futura, cavet sibi. (8) Nam si vel minimum degustasset, in facto aperto nulla præterea opus est criminatione.

(9) Condidit vero etiam (Ancus Marcius) Ostiam oppidum, ad Tiberim.

(10) Lucius, Demarati Corinthii filius, Romam profectus est, cum in se ipso, tum in opibus magnam spem collocans; persuasusque non defore sibi occasiones, quibus effecturus esset ut in republica nulli foret inferior. (11) Habebatque etiam uxorem, cum ad alia idoneam, tum ad juvandos conatus, ad quos consilio et industria opus est, natura eximiam. (12) Romam igitur postquam venit, civitateque donatus est, statim ad regis obsequium sese accommodavit. (13) Et partim liberalitate sua, partim ingenii dexteritate,

τὴν τῆς φύσεως ἐπιδεικνύοντα, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐκ παιδῶν ἀγωγήν, ἀρμόσας τῷ προσεστώτι, μεγάλης ἀποδοχῆς ἔτυχε καὶ πίστωσης παρ' αὐτοῦ. (14) Χρόνου δὲ προϊόντος, εἰς τοῦτ' ἤλθε παραδοχῆς, ὥστε συνδιοικεῖν καὶ συγχειρίζειν τῷ Μαρκίῳ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν. (15) Ἐν δὲ τούτοις ἐπ' ἀγαθῶν πᾶσι γενόμενος, καὶ συνεργῶν καὶ συγκατασκευάζων τοῖς δεομένοις ἀεὶ τι τῶν χρησίμων, ἅμα δὲ καὶ τῇ τοῦ βίου χορηγίᾳ μεγαλοψύχως εἰς τὸ δέον ἐκάστοτε καὶ σὺν καιρῷ χρώμενος, ἐν πολλοῖς μὲν ἀπετίθετο χάριν, ἐν πᾶσι δ' εὖνοιαν ἐνεργάσατο καὶ φήμην ἐπὶ καλοκάγαθῳ, καὶ τῆς βασιλείας ἔτυχεν.

III.

Περὶ διαφορῶν Πολιτειῶν.

(Excerpta Antiqua ex lib. VI, cap. 1 - 8.)

III. Τῶν μὲν γὰρ Ἑλληνικῶν πολιτευμάτων ὅσα πολλάκις μὲν ᾠζήσεται, πολλάκις δὲ τῆς εἰς τάναντία μεταβολῆς ὁλοσχεροῦς πείραν εἴληφε, βράδιαν εἶναι συμβαίνει καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν προγεγονότων ἐξήγησιν, καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἀπόφασιν. (2) Τό τε γὰρ ἐξαγγεῖλαι τὰ γινωσκόμενα, βράδιον τό τε προεῖπειν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος, στοχαζόμενον ἐκ τῶν ἤδη γεγονότων, εὐμαρές. (3) Περὶ δὲ τῆς Ῥωμαίων οὐδ' ὅλως εὐχερές, οὔτε περὶ τῶν παρόντων ἐξηγήσασθαι, διὰ τὴν ποικιλίαν τῆς πολιτείας· οὔτε περὶ τοῦ μέλλοντος προεῖπειν, διὰ τὴν ἀγνοίαν τῶν προγεγονότων περὶ αὐτοῦς ἰδιωμάτων καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν. (4) Διόπερ οὐ τῆς τυχεύσεως ἐπιστάσεως προσδεῖται καὶ θεωρίας, εἰ μέλλοι τις τὰ διαφέροντα καθαρῶς ἐν αὐτῇ συνάψασθαι. (5) Συμβαίνει δὲ, τοὺς πλείστους τῶν βουλευμένων διδασκαλικῶς ἡμῖν ὑποδεικνύειν περὶ τῶν τοιούτων, τρία γένη λέγειν πολιτειῶν ὧν τὸ μὲν καλοῦσι Βασιλείαν, τὸ δ' Ἀριστοκρατίαν, τὸ δὲ τρίτον Δημοκρατίαν. (6) Δοκεῖ δέ μοι πάνν τις εἰκότως ἂν ἐπαπορήσῃ πρὸς αὐτοὺς, πότερον ὥς μόνας ταύτας, ἢ καὶ νῦν Δί' ὥς ἀρίστας ἡμῖν εἰσηγοῦνται τῶν πολιτειῶν. (7) Κατ' ἀμφοτέρω γὰρ ἀγνοεῖν μοι δοκοῦσι. Ἀλλ' οὐ γὰρ, ὥς ἀρίστην μὲν ἡγήτεον πολιτείαν τὴν ἐκ πάντων τῶν προειρημένων ἰδιωμάτων συνεστῶσαν. (8) Τούτου γὰρ τοῦ μέρους οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλ' ἔργῳ πείραν εἰλήφαμεν, Λυκούργου συστήσαντος πρώτου κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸ Λακεδαιμονίων πολιτεύμα. (9) Καίτοι οὐδ' ὥς μόνας ταύτας προσδεκτέον· καὶ γὰρ μοναρχικὰς καὶ τυραννικὰς ἤδη τινὰς τεθεσμέθα πολιτείας, αἱ, πλείστον διαφέρουσαι βασιλείας, παραπλήσιον ἔχουν τὴν αὐτὴν δοκοῦσιν. (10) ἢ καὶ συμμετέδονται καὶ συγχρῶνται πάντες οἱ μόναρχοι, καθ' ὅσον οἱ τοῖ τ' εἰσὶ, τῷ τῆς βασιλείας ὀνόματι. (11) Καὶ μὴν ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα καὶ πλείω γέγονε, δοκοῦντα παρόμοιον ἔχειν τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, ἃ πλείστον, ὥς ἔπος εἰπεῖν, διεστᾶσιν. (12) Ὅ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ δημοκρατίας.

IV. Ὅτι δ' ἀληθές ἐστι τὸ λεγόμενον, ἐκ τούτων

maxime vero iis artibus quibus fuerat a puero institutus, brevi tempore ita se insinavit regi, ut magnam auctoritatem fidemque apud eum invenerit. (14) Progressu vero temporis in eum familiaritatis gradum est admissus, ut regni negotia universa una cum Marcio tractaret atque administraret. (15) In qua ille administratione cum omnium utilitati prospiceret, ac singulos, qui ab eo quidpiam postulabant, gratia atque opera sua adjuvaret, divitiisque simul suis pro loco ac tempore magnifice uteretur, multos quidem sibi devinctos beneficiis tenebat, benevolentiam vero et virtutis famam apud omnes sibi comparaverat : quibus rebus regnum etiam est adeptus.

III.

De variis Rerumpublicarum Formis.

III. Quod si de Græcorum rebuspublicis questio habetur, ac de eis quidem, quibus sæpius accidit, ut modo incrementum caperent, modo rursus funditus everas contrariam fortunam experirentur; facile est, et præteritos casus commemorare, et de iis, quæ impendent, pronuntiare. (2) Nam et narrare, quæ nota sunt, pronum; et futura prædicere, conjectura ex iis, quæ jam acciderunt, ducta, haud sæpe difficile est. (3) De Romana vero republica dicenti, et præsentem statum explicare arduum, propter multiplicem ejus varietatem; et de futuro præsagire aliquid, propter ignorantem propriorum institutorum, quibus ad hoc tempus et publice et privatim usus est populus Romanus. (4) Itaque non mediocri attentione et diligenti inquisitione opus, si quis velit, quæ sunt in ea eximia, quibus differt ab aliis, clare penitusque perspicere. (5) Quam autem, qui de hujusmodi rebus via et arte disserere institunt, tres Rerumpublicarum formas enumerent; quarum unam vocant Regnum, alteram Optimatum principatum, tertiam Populi imperium; (6) videtur mihi merito quaeri posse ab istis, utrum has reipublicæ formas in medium afferant ut solas, an ut omnium certe optimas. (7) Nam equidem utrovis modo errare eos existimo : quum eam rempublicam censeri debere optimam liquido constet, quæ ex omnibus illis, quæ diximus, formis sit composita. (8) Cujus rei probationem non ratione solum collectam, sed usu etiam et experientia firmatam habemus; postquam primus omnium Lycorgus ad hoc instar publicam rem Lacedæmoniorum instituit. (9) Sed neque illud admittendum, solas esse has reip. formas. Vidimus enim etiam monarchicas nonnullas et tyrannicas dominationes, quæ, quum longissime a regno discrepent, aliquid tamen illi simile videntur habere : (10) quam etiam ob causam solent omnes qui dominantur soli, quantum fieri ejus potest, regnum ementiri eoque uti nomine. (11) Multæ præterea civitates exstiterunt a paucis gubernatæ, non abhorrentes in speciem ab optimatum principatu : a quo tamen, ut verbo absolvam, plurimum distant. (12) Atque eadem ratio est popularis etiam imperii.

IV. Vere autem dici hæc a nobis, ex his clarum. (2)

συμφανής. (2) Οὐτε γὰρ πᾶσαν δῆπου μοναρχίαν εὐ-
θὺς βασιλείαν ῥητέον· ἀλλὰ μόνην τὴν ἐξ ἐκόντων
συχωρουμένην, καὶ τὴν γνώμῃ τὸ πλεῖον ἢ φόβῳ καὶ
βίᾳ κυβερνωμένην. (3) Οὐδὲ μὴν πᾶσαν ὀλιγαρχίαν
ἀριστοκρατίαν νομιστέον· ἀλλὰ ταύτην, ἥτις ἂν κατ'
ἔλογον ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων καὶ φρονιμωτάτων ἀν-
δρῶν βραβεύηται. (4) Παραπλησίως οὐδὲ δημοκρα-
τίαν, ἐν ἣ πᾶν πλῆθος κύριόν ἐστι ποιεῖν ὃ τι ποτ' ἂν
αὐτὸ βουληθῇ καὶ πρόβηται. (5) Παρὰ δὲ ὅ πατέριον
ἐστὶ καὶ σύνηδες, θεοὺς σέβασθαι, γονεῖς θεραπεύειν,
πρεσβυτέρους αἰδεῖσθαι, νόμους πεθεῖσθαι· παρὰ τοῖς
τοιούτοις συστήμασιν ὅταν τὸ τοῖς πλείοσι δοξάν νικᾷ,
τοῦτο [δεῖ] καλεῖν δημοκρατίαν. (6) Διὸ καὶ γένη μὲν
ἐξ εἶναι ῥητέον πολιτειῶν· τρία μὲν, ἃ πάντες θρυλ-
λοῦσι, καὶ νῦν προείρηται· τρία δὲ τοῦτοις συμφυῇ,
λέγω δὲ μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν. (7)
Πρώτῃ μὲν οὖν ἀκατασκευᾷ καὶ φυσικῶς συνίσταται
Μοναρχία· ταύτῃ δ' ἔπειτα καὶ ἐκ ταύτης γινώσκειται
μετὰ κατασκευῆς καὶ διορθώσεως Βασιλεία. (8) Με-
ταβαλλούσης δὲ ταύτης εἰς τὰ συμφυῇ κακὰ, λέγω δ'
εἰς Τυραννίδα· αὐτὴς ἐκ τῆς τούτων καταλύσεως Ἀρι-
στοκρατία φύεται. (9) Καὶ μὴν ταύτης εἰς Ὀλιγαρ-
χίαν ἐκτραπέισης κατὰ φύσιν, τοῦ δὲ πλῆθους ὀργῇ
μεταλθόντος τὰς τῶν προσώπων ἀδικίας, γινώσκειται
Δῆμος. (10) Ἐκ δὲ τούτου πάλιν ὕβρεως καὶ παρανο-
μίας ἀποπληροῦνται οὖν χρόνοις Ὀχλοκρατία. (11)
Γινώσκει δ' ἂν τις σαφέστατα περὶ τούτων, ὡς ἀληθῶς
ἐστὶν οἷα δὴ νῦν εἶπον, ἐπὶ τὰς ἐκάστων κατὰ φύσιν
ἀρχὰς καὶ γενέσεις καὶ μεταβολὰς ἐπιστήσας. (12) Ὁ
γὰρ συνιδὼν ἕκαστον αὐτῶν ὡς φύεται, μόνος ἂν ὁστος
δύναιτο συνιδεῖν καὶ τὴν αὔξιν, καὶ τὴν ἀμύνην, καὶ
τὴν μεταβολὴν ἐκάστων, καὶ τὸ τέλος, πότος, καὶ πῶς,
καὶ ποῦ καταντήσῃ πάλιν. (13) Μάλιστα δ' ἐπὶ τῆς
Ῥωμαίων πολιτείας τοῦτον ἀρμόσειν τὸν τρόπον ὑπέ-
λθαμεν τῆς ἐξηγήσεως, διὰ τὸ κατὰ φύσιν αὐτὴν ἀπ'
ἐργῆς εἰληφέναι τὴν τε συστάσιν καὶ αὔξιν.

V. Ἀκριβέστερον μὲν οὖν ἴσως ὃ περὶ τῆς κατὰ φύ-
σιν μεταβολῆς τῶν πολιτειῶν εἰς ἀλλήλας διευκρινεῖται
λόγος παρὰ Πλάτωνα, καὶ τισιν ἐτέροις τῶν φιλοσό-
φων. Ποικίλος δὲ ὢν καὶ διὰ πλείωνων λεγόμενος,
ὀλίγοις ἐφικτός ἐστιν. (a) Διόπερ ὅσον ἀνῆκειν ὑπο-
λαμβάνομεν αὐτοῦ πρὸς τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν,
καὶ τὴν κοινὴν ἐπίνοιαν, τοῦτο πειρασθέντα κεφαλαίω-
δῶς διελθεῖν. (b) Καὶ γὰρ ἂν ὀλιγώτερον τι δοξῇ διὰ
τῆς καθολικῆς ἐμφάσεως, ὃ κατὰ μέρος λόγος τῶν ἐξῆς
ῥηθησομένων ἔκαστῃ ἀναπόδοσιν ποιήσει τῶν νῦν ἐπα-
πορηθέντων. (c) Ποίας οὖν ἀρχὰς λέγω, καὶ πόθεν
ῥημὶ φύεσθαι τὰς πολιτείας πρώτων; (d) Ὅταν ἡ διὰ
κτακλωσμοῦς, ἡ διὰ λοιμικῆς περιστάσεως, ἡ δι' ἀφωρίας
κίρπῶν, ἡ δι' ἄλλας τοιαύτας αἰτίας φθορὰ γένηται τοῦ
τὸν ἀνθρώπου γένους, ὅλας ἡδὴ γεγονέναι παρελθόν-
τες, καὶ πάλιν πολλὰκις εἰσεσθαι ὃ λόγος αἰρεῖ. (e)
τότε δὲ, συμπεφροσμένοι πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων
καὶ τεχνῶν, ὅταν ἐκ τῶν περιλειφθέντων οἰονεῖ σπερ-

Neque enim unius dominatio omnis continuo Regnum di-
cenda est : sed ea demum, quæ a volentibus conceditur,
et quas consilio potius, quam metu ac vi, regitur. (3) Ita
nec, ubicumque paucorum est potentia, par est arbitrari,
esse optimatum principatum : verum, ubi iustissimi pru-
dentissimique viri per electionem summa rerum potiuntur.
(4) Similiter nec populi imperium jure dixeris, ubi penes
quamlibet turbam potestas est faciendi quidquid voluerit aut
proposuerit. (5) Sed ubi patrius mos viget deos colendi,
parentes honorandi, seniores reverendi, legibus parendi ; li
sunt cœtus, apud quos, si vincit illud, quod pluribus visum
fuerit, populi imperium esse dici jure potest. (6) Itaque
genera rerumpublicarum statui sex debent : tria, quæ om-
nium ore jactantur, quæque modo posita sunt a nobis : tria,
cognatæ cum his naturæ, dominatum dico unius, paucor-
um, et turbæ vulgaris. (7) Ac prima quidem, sine ulla
arte, et naturæ impetu, constituitur unius dominatio : hanc
sequitur atque adeo ex ea originem habet, cum accessit ars
et emendatio, Regnum. (8) Quod ubi ad congenita mala
degeneravit, nempe Tyrannidem ; regibus sublati, nascitur
Optimatum principatus. (9) Hoc quoque in Paucorum do-
minationem, ut natura est hominum, verso ; ubi multitu-
do, ira incensa, principum injurias ulta est, exoritur Populi
imperium. (10) Rursusque ex hujus insolentia et legum
contentu emergit tandem turbæ potentatus. (11) Vera au-
tem esse, quas de his rebus diximus, facile quis intelligat,
ei uniuscujusque generis naturalia initia et exortus muta-
tionesque ad alium revocaverit. (12) Etenim qui, quo
pacto unumquodque istorum generum oriatur, perspexerit,
is demum incrementum etiam, et florentissimum statum,
et rursus mutationem cujusque, et finem poterit cognoscere,
quando quove modo sit eventurus, et quo tandem quæque
forma sit reditura. (13) Hanc autem explicationis rationem
Romanæ cum primis reipublicæ aptam fore existimavi ; quo-
niam et a principio fundata et postea amplificata est conve-
nienter naturæ.

V. Fortasse quidem igitur apud Platonem et alios non-
nullos philosophos subtiliori quadam ratione enucleatur na-
turalis rerumpubl. conversio in aliud atque aliud genus.
(2) Verum istorum disputatio quum a paucis percipi possit,
quod et multiplex est et prolixior ; nos ex illa quæstione,
quantum pertinere videbitur ad pragmaticam historiam, et
quantum capit communis hominum intelligentia, tantum
summatim delibare conabimur. (3) Nam si quid etiam
deesse videbitur in generali hac expositione, explicatio re-
rum singularium, de quibus deinceps dicemus, abunde sã-
tisfaciet pro eis, de quibus fuerit nunc dubitatio aliqua re-
licta. (4) Quænam igitur initia existere societatum civilium
dicimus, et unde primum eas nasci? (5) Quoties aut pro-
pter diluvia, aut ob pestilentes tempestates, aut sterilitatem
fructuum, aut similibus aliis de causis, humani generis
interitus contigit (quales et jam ante fuisse accepimus, et
rursus sæpe venturos ratio vincit), (6) tunc igitur, pereun-
tibus simul omnibus institutis hominum atque artibus, post-
quam ex superstitiis veluti seminibus progressu temporis

μάτων αὖθις αὐξηθῇ σὺν χρόνῳ πλῆθος ἀνθρώπων, (7) τότε δῆπου, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ ἐπὶ τούτων συναθροισζομένων (ὅπερ εἰκὸς, κατὰ τούτων εἰς τὸ ὁμοφυλὸν συναγελάζεσθαι διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν), ἀνάγκη, τὸν τῆ σωματικῆς βῶμης καὶ τῆ ψυχικῆς τόλμης διαφέροντα, τοῦτον ἡγεῖσθαι καὶ κρατεῖν. (8) καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν τῶν ἀδοξοποιήτων ζώων θεωρούμενον τοῦτο χρὴ φύσεως ἔργον ἀληθινώτατον νομίζειν, παρ' οἷς ὁμολογουμένως τοὺς ἰσχυροτάτους δρῶμεν ἡγουμένους· λέγω δὲ ταύρους, κάπρους, ἀλεκτρούνας, τὰ τούτοις παραπλήσια. (9) Τὰς μὲν οὖν ἀρχάς, εἰκὸς τοιούτους εἶναι καὶ τοὺς τῶν ἀνθρώπων βίους, ζωηδὸν συναθροισζομένων, καὶ τοὺς ἀλκιμωτάτους καὶ δυναμικωτάτους ἐπομένους· οἷς ὁρος μὲν ἐστὶ τῆς ἀρχῆς ἰσχύς, ὄνομα δ' ἂν εἴποι τις Μοναρχίαν. (10) Ἐπειδὴν δὲ τοῖς συστήμασι διὰ τὸν χρόνον ὑπογένηται συντροφία καὶ συνήθεια, τότε ἀρχὴ Βασιλείας φέεται· καὶ τότε πρῶτως ἔννοια γίγνεται τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου τοῖς ἀνθρώποις, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐναντίων τούτοις.

VI. Ὁ δὲ τρόπος τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς γενέσεως τῶν ἐιρημένων τοιοῦδε. (2) Πάντων γὰρ πρὸς τὰς συνουσίας ὁμώντων κατὰ φύσιν, ἐκ δὲ τούτων παιδοποιίας ἀποτελουμένης, ὁπότε τις τῶν ἐκτραφέντων εἰς ἡλικίαν ἰκόμενος, μὴ νέμοι χάριν, μηδ' ἀμύναι τούτοις, οἳ ἐκτρέφοιεν, ἀλλὰ πού τὰναντία κακῶς λέγειν ἢ δρᾶν τούτους ἐγγχειροῖν. (3) δῆλον, ὡς δυσαρεστεῖν καὶ προσκόπτειν εἰκὸς τοὺς συνόντας, καὶ συνιδόντας τὴν γεγεννημένην ἐκ τῶν γεννησάντων ἐπιμέλειαν καὶ κακοπάθειαν περὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν τούτων θεραπείαν καὶ τροφήν. (4) Τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτη διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ἥ μόνους αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερόν, ὡς οὐκ εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προεξηρημένην διαφοράν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων. (5) Ἄλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὸ γιγνόμενον, καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι, προορωμένους τὸ μέλλον, καὶ συλλογισζομένους, ὅτι τὸ παραπλήσιον ἐκάστοις αὐτῶν συκυρήσει. (6) Καὶ μὴν, ὅταν πού πάλιν ἄτερος, ὑπὸ πατέρος τυχὼν ἐπικουρίας ἢ βοηθείας ἐν τοῖς δεινοῖς, μὴ νέμῃ τῷ σώσαντι χάριν, ἀλλὰ ποτε καὶ βλάπτειν ἐγγχειρῇ τοῦτον, φανερόν, ὡς εἰκὸς τῷ τοιούτῳ δυσαρεστεῖσθαι καὶ προσκόπτειν τοὺς εἰδότας, συναγνακτοῦντας μὲν τῷ πέλαι, ἀναφέροντας δ' ἐφ' αὐτοὺς τὸ παραπλήσιον. (7) Ἐξ ὧν ὑπογίγνεται τις ἔννοια παρ' ἐκάστῳ τῆς τοῦ καθήκοντος δυνάμεως καὶ θεωρίας· ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ καὶ τέλος δικαιοσύνης. (8) Ὅμοίως πάλιν, ὅταν ἀμύνῃ τις πρὸ πάντων ἐν τοῖς δεινοῖς, ὑφίστηται δὲ καὶ μὲν τὰς ἐπιφοράς τῶν ἀλκιμωτάτων ζώων, εἰκὸς μὲν, τὸν τοιοῦτον ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐπισημασίας τυγχάνειν εὐνοικῆς καὶ προστατικῆς· τὸν δὲ τὰναντία τοῦτω πράττοντα καταγνώσεως καὶ προσκοπῆς. (9) Ἐξ οὗ πάλιν εὐλογον, ὑπογίγνεσθαι τινα θεωρίαν παρὰ τοῖς πολλοῖς αἰσχροῦ καὶ καλοῦ, καὶ τῆς τούτων πρὸς ἄλληλα διαφορᾶς, καὶ τὸ μὲν ζήλου καὶ μμηΐσεως τυγχάνειν, διὰ τὸ συμφέρον, τὸ δὲ φυχῆς. (10)

rursus multitudo hominum est propagata; (7) tunc igitur, sicut in ceteris sit animalibus, sic et in hominum genere necesse est, ut, ubi in societatem coierunt (consentaneum est enim, adversus illa hos propter naturæ imbecillitatem cum sui similibus congregari), quicumque corporis robore et animi audacia eminet, is ducatum atque imperium in ceteros obtineat. (8) Hoc ipsum enim, quod in aliis pariter animantium generibus, quæ non reguntur opinionibus, fieri videmus, pro verissimo naturæ instituto habendum est: videmus autem in illis manifeste ducum officio fungi robustissimos quosque, tauros dico, apros, gallos gallinaceos, et id genus alia animalia. (9) Itaque initio quidem huiusmodi esse etiam hominum vitam, consentaneum est; ut communi animantium more in unum gregem coeant, et fortissimos ac valentissimos sequantur. Atque hi quidem robore metiuntur imperium: quod rite appelles Monarchiam, sive unius dominationem. (10) Postea vero quam procedente tempore inter hos cætus sodalitium quoddam et vitæ consuetudo subnata est, tunc Regni seruntur initia: incipitque tum primum honesti iustique, et eorum quæ sunt his contraria, animis hominum oboriri notitia.

VI. Ratio autem atque modus, quo existunt orienturque hæc quæ diximus, huiusmodi est. (2) Scilicet quum ad conjunctionem maris et feminae naturaliter omnes stimulantur, ex eoque liberi nascantur, quoties adultus aliquis eorum, qui educati fuerint, gratiam non refert, neque iis subvenit, a quibus fuerit alitus, sed e contrario dictis factis eos aggreditur lædere: (3) perspicuum est, inique animo rem ferre, graviterque offendi eos, qui forte intersunt, et, quanta cura atque ærumna parentes liberos curaverint atque aluerint, notum habent. (4) Quoniam enim homo a ceteris animantibus hoc differt, quod solus mentis et rationis sit particeps; non est profecto simile veri, ipse hanc voluntatum diversitatem inobservatam prætermittens, quod faciunt aliae animantes: (5) sed admissum delictum revocaturus ad animum, et præsens factum damnaturus; ut qui, futura prospicientes, facile cogitent, unicuique ex suo numero idem posse evenire. (6) Rursus autem, si quis, ab alio opem ac præsidium in periculo nactus, auctori suæ salutis gratiam non rependat, aut etiam injuriam ei facere conetur, quis dubitat, talem hominem apud omnes, qui resciverint, in offensa gravi futurum? simul alterius vicem indignantibus cunctis, et, ne similis injuriæ exemplum ad se perveniat, metuentibus. (7) Et quo suboritur in singulorum animis notio quædam officii, et quæ sit huius vis atque ratio: quod quidem et initium et finis est iustitiæ. (8) Similiter rursus, quando aliquis in periculis acriter pro omnibus propugnat, idemque ferus valentissimas subestitit, et earum sustinet impetus; non est dubitandum, quin hunc acclamationibus prosequatur faustis multitudo, cum benevolentie et honoris significatione; eum vero, qui contraria huic faciat, vituperationem hominum consequi offensionemque. (9) Ex quo rursus consentaneum est subnasci in animis vulgi turpis atque honesti quamdam notitiam, et ejus discriminis quo hæc invicem separantur; atque ita honestum quidem æmulari bonitas imitarique, propter adjunctum commodum; fugere vero

Ὅταν οὖν καὶ ὁ προστώς καὶ τὴν μεγίστην δύναμιν ἔχων αἰεὶ συνεπισχῇ τοῖς προεξημένους κατὰ τὰς τῶν πολλῶν διαλήψεις, καὶ δόξῃ τοῖς ὑποπατατομένοις διανεμητικὸς εἶναι τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκαστοῦ· (11) οὐκ ἔτι τὴν βίαν δεδιότες, τῇ δὲ γνώμῃ τὸ πλεῖον εὐδοχοῦντες, ὑποτάττονται· καὶ συσσωζοῦσι τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, καὶ ὅλως ἢ γρηαῖος, ὁμοθυμαδὸν ἐπαμύνοντες καὶ διαγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς ἐπιβουλεύοντας αὐτοῦ τῇ δυναστείᾳ. (12) Καὶ δὴ τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ βασιλεὺς ἐκ μονάρχου λανθάνει γινόμενος, ὅταν παρὰ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἰσχύος μεταλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν ὁ λογισμὸς.

VII. Αὕτη καλὸς καὶ δικαίος πρῶτος παρ' ἀνθρώπων κατὰ φύσιν ἔννοια, καὶ τῶν ἐναντίων τούτου· αὕτη βασιλείας ἀληθινῆς ἀρχὴ καὶ γένεσις. (2) Οὐ γὰρ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκ τούτων ἐπὶ πολὺ διαφυλάττουσι τὰς ἀρχάς· πεπεισμένοι, τοὺς ἐκ τοιούτων γεγονότας, καὶ τραφέντας ὑπὸ τοιούτοις, παραπλησίους ἔξιν καὶ τὰς προαιρέσεις. (3) Ἐὰν δὲ ποτε τοῖς ἐκγόνοις δυσαρεστήσωσι, ποιοῦνται μετὰ ταῦτα τὴν ἀλρεσιν τῶν ἀρχόντων καὶ βασιλέων οὐκ ἔτι κατὰ τὰς σωματικὰς καὶ θυμικὰς δυνάμεις, ἀλλὰ κατὰ τὰς τῆς γνώμης καὶ τοῦ λογισμοῦ διαφορὰς, πείραν εἰληφότες ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων τῆς ἐξ ἄμφοιν παραλλαγῆς. (4) Τὸ μὲν οὖν παλαιὸν ἐνεγέγρασκον ταῖς βασιλείαις οἱ κριθέντες ἅπαξ καὶ τυγόντες τῆς ἐξουσίας ταύτης, τόπους τε διαφέροντας, ὄχυρούμενοι καὶ τειγίζοντες, καὶ χώραν κατακτώμενοι, τὸ μὲν τῆς ἀσφαλείας χάριν, τὸ δὲ τῆς ἀσφιλείας τῶν ἐπιτηδείων τοῖς ὑποτεταγμένοις. (5) ἅμα δὲ, περὶ ταῦτα σπουδάζοντες, ἐκτὸς ἦσαν πάσης διαβολῆς καὶ φθόνου· διὰ τὸ μήτε περὶ τὴν ἐσθῆτα μεγάλας ποιῆσθαι τὰς παραλλαγὰς, μήτε περὶ τὴν βρῶσιν καὶ πόσιν, ἀλλὰ παραπλήσιον ἔχειν τὴν βιοτείαν τοῖς ἄλλοις, ὁμοίως ποιούμενοι τοῖς πολλοῖς αἰεὶ τὴν δίδαισαν. (6) Ἐπεὶ δ' ἐκ διαδοχῆς καὶ κατὰ γένος τὰς ἀρχάς παραλαμβάνοντες, ἔτοιμα μὲν εἶχον ἥδη τὰ πρὸς τὴν ἀσφάλειαν, ἔτοιμα δὲ καὶ πλείων τῶν ἱκανῶν τὰ πρὸς τὴν τροφήν· (7) τότε δὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ἐπόμενοι διὰ τὴν περιουσίαν, ἐξάλλους μὲν ἐσθῆτας ὑπέλαβον δεῖν ἔχειν τοὺς ἡγουμένους τῶν ὑποπατατομένων, ἐξάλλους δὲ καὶ ποικίλας τὰς περὶ τὴν τροφήν ἀπαλάσεις καὶ παρασκευὰς, ἀνεντιβήτους δὲ καὶ παρὰ τῶν μὴ προσηκόντων τὰς τῶν ἀπρροδισίων χρεῖας καὶ συνουσίας. (8) Ἐφ' οἷς μὲν φθόνου γενομένου καὶ προσκοπῆς, ἐφ' οἷς δὲ μίσους ἐκκαίμενου καὶ δυσμενικῆς ὀργῆς, ἐγένετο μὲν ἐκ τῆς βασιλείας τυραννίς, ἀρχὴ δὲ καταλύσεως ἐγεννᾶτο, καὶ σύστασις ἐπιβουλῆς τοῖς ἡγουμένοις· (9) ἦν οὐκ ἐκ τῶν χειρίστων, ἀλλ' ἐκ τῶν γενναϊοτάτων καὶ μεγαλοφυχοτάτων, ἔτι δὲ θαρραλεωτάτων ἀνδρῶν συνέβαινε γενέσθαι, διὰ τὸ τοὺς τοιούτους ἥκιστα δύνασθαι φέρειν τὰς τῶν ἐφροστώτων ὕβρεις.

VIII. Τοῦ δὲ πλῆθους, ὅταν λάβῃ προστάτας, συνεπισχύνοντος κατὰ τῶν ἡγουμένων διὰ τὰς προεξημένους αἰτίας, τὸ μὲν τῆς βασιλείας καὶ μοναρχίας εἶδος ἄρβην ἀνηρεῖτο, τὸ δὲ τῆς Ἀριστοκρατίας αὐδὺς ἀρχὴν

quod sit turpe. (10) Quando igitur is, qui ceteris præest et supremam potestatem habet, semper etiam illis, quos diximus, viris, secundum multitudinis opinionem favet, suisque viribus eos juvat, atque a subditis suis existimatur is esse, qui cuique tribuat quod meritis cujusque convenit; (11) tum vero non amplius vim veriti, sed animis potius ac voluntate consentientes, ejus se potestati subjiiciunt, et ad conservandum ipsi imperium cuncti conspirant: ac, licet ad ultimam senectutem pervenerit, paribus omnes animis illum defendunt, et adversus eos, qui ejus dominationi insidias struunt, nullum non certamen subeunt. (12) Atque hoc pacto, quum a ferocia et robore ad rationem principatus fuerit translatus, pro eo, quod erat monarchus invidioso nomine, sensim nemine animadvertente rex evadit.

VII. Hæc est prima apud homines honesti et iusti a natura profecta notio, et eorum quam his sunt contraria: hæc veri Regni origo, hinc ortus. (2) Non solum enim ipsis, sed et soboll, per longum tempus imperium subditi conservant: persuasi, talibus viris prognatos, et a talibus educatos, animis quoque et voluntatibus pares eis futuros. (3) Quod si horum posteri tandem displicuerint, magistratus deinde ac reges sibi eligunt, non utique eos, qui corporis robore aut spiritus ferocia præstant, sed eos, qui sapientia et prudentia excellant: ut qui rebus ipsis fuerint edocti, quantum inter hos atque illos sit discriminis. (4) Ac primis quidem temporibus, qui electione populorum regiam potestatem semel fuerant adepti, in regnis suis consenescebant; loca opportuna munientes ac mœnibus cingentes, et ditionem quisque suam amplificantes; partim securitatis causa, partim ut subditis rerum ad victum necessarium uberem copiam exhiberent. (5) Simul vero, dum his animum intendebant, extra offensam atque invidiam hominum erant: quia neque cultu admodum diverso a ceteris utebantur, neque victu, sed, vitæ genus reliquis simile usurpantes, una cum multitudine assidue versabantur. (6) Ubi vero qui ex successionem generis regna susceperant, comparata habuerunt quæ ad securitatem desiderabantur, et comparata etiam quæ sunt ad vitam necessariam, ac multo quidem plura quam erat necesse; (7) tum enimvero cupiditatibus obsecuti, ob superfluentem rerum omnium copiam arbitrati sunt, debere principes alio, quam subditos, uti cultu, aliis et variis ad luxum frui voluptatibus atque apparatusibus, in usu item Veneris quamvis illicitæ contradicendi sibi nemini jus esse. (8) Atque ita, dum ex aliis facinoribus invidiam atque offensionem sibi conflare, ex aliis odium hominum atque iram infestam in se accenderunt; de regno facta est Tyrannis, simulque ejus tollendæ fundamenta jacta sunt, et in caput dominantium conspiratio iniri cœpta est: (9) cujus quidem auctores erant non deterrimi civium, sed generosissimi quique et maximi animi atque audacissimi; quoniam hi sunt, qui principum injurias minime omnium ferre possunt.

VIII. Populo autem, ubi duces nactus est, connitente cum illis ad regum perniciem propter dictas causas, et regno et unius dominatione de republica sublatis, principium originemque habuit optimatum principatus. (2) Nam is,

ἐλάμβανε καὶ γένεσιν. (2) Τοῖς γὰρ καταλύσασιν τοὺς μονάρχους οἰονεὶ χάριν ἐκ χειρὸς ἀποδιδόντες οἱ πολλοί, τοῦτοις ἐχρῶντο προστάταις, καὶ τοῦτοις ἐπέτρεπον περὶ σφῶν. (3) Οἱ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἀσμενίζοντες τὴν ἐπιτροπὴν, αὐδὲν προὔργιαίτερον ἐποιοῦντο τοῦ κοινῇ συμφέροντος, καὶ κηδεμονικῶς καὶ φυλακτικῶς ἕκαστα χειρίζοντες, καὶ τὰ κατ' ἰδίαν, καὶ τὰ κοινὰ τοῦ πλήθους. (4) Ὅτε δὲ διαδίδαιντο πάλιν παῖδες παρὰ πατέρων τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν, ἄπειροι μὲν ὄντες κακῶν, ἄπειροι δὲ καθόλου πολιτικῆς ἐσότητος καὶ παρῆρσις, τετραμμένοι δ' ἐξ ἀρχῆς ἐν ταῖς τῶν πατέρων ἐξουσίαις, καὶ προαγωγαῖς. (5) ὁρμήσαντες οἱ μὲν ἐπὶ πλεονεξίαν καὶ φιλαργυρίαν ἄδικον, οἱ δ' ἐπὶ μέθας καὶ τὰς ἅμα ταύταις ἀπληστους εὐωχίας, οἱ δ' ἐπὶ τὰς τῶν γυναικῶν ὕβρεις καὶ παιδῶν ἀρπαγαῖς, μετέστησαν μὲν τὴν ἀριστοκρατίαν εἰς Ὀλιγαρχίαν. (6) Ταχὺ δὲ κατεσκέυααν ἐν τοῖς πλήθεσι πάλιν τὰ παραπλήσια τοῖς ἀρτί βῆθεσι· διὸ καὶ παραπλήσιον συνέβαινε τὸ τέλος αὐτῶν γίνεσθαι τῆς καταστροφῆς τοῖς περὶ τοὺς τυράννους ἀτυχήμασι.

IX. Ἐπειδὴν γάρ τις συνθεσάμενος τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος κατ' αὐτῶν, τὸ παρὰ τοῖς πόλεσις ὑπάρχον, κάπειτα θαρβήσῃ λέγειν ἢ πράττειν τι κατὰ τῶν προεστώτων, πᾶν ἔτοιμον καὶ συνεργὸν λαμβάνει τὸ πλῆθος. (2) Λοιπὸν, ὅς μὲν φονεύσαντες, ὅς δὲ φυγαδεύσαντες, οὔτε βασιλέα προίστασθαι τολμῶσιν, ἔτι δεδιότες τὴν τῶν πρότερον ἀδικίαν, οὔτε πλείοσιν ἐπιτρέπουν τὰ κοινὰ θαρβόσαι· παρὰ πόδας αὐτοῖς οὔσης τῆς πρότερον ἀγνοίας. (3) Μόνῃς δὲ σφίσι καταλειπομένης ἐλπίδος ἄκρατου τῆς ἐν αὐτοῖς, ἐπὶ ταύτην καταφέρονται· καὶ τὴν μὲν πολιτείαν ἐξ ὀλιγαρχικῆς δημοκρατίαν ἐποίησαν, τὴν δὲ τῶν κοινῶν πρόνοιαν καὶ πίστιν εἰς σφᾶς αὐτοὺς ἀνάλαβον. (4) Καὶ μέχρι μὲν ἂν ἔτι σώζωνται τινες τῶν ὑπεροχῆς καὶ δυναστείας πείραν εἰληφότων, ἀσμενίζοντες τῇ παρούσῃ καταστάσει, περὶ πλείστον ποιοῦνται τὴν ἰσηγορίαν καὶ τὴν παρῆρσιν. (5) Ὅταν δ' ἐπιγένωνται νέοι, καὶ παισὶ παιδῶν πάλιν ἡ δημοκρατία παραδοθῇ, τότε οὐκ ἔτι διὰ τὸ σύνθεσις ἐν μεγάλῳ τιθέμενοι τὸ τῆς ἰσηγορίας καὶ παρῆρσις, ζητοῦσι πλέον ἔχειν τῶν πολλῶν· μάλιστα δ' εἰς τοῦτ' ἐμπίπτουσιν οἱ ταῖς οὐσίαις ὑπερέχοντες. (6) Λοιπὸν, ὅταν ὁρμήσωσιν ἐπὶ τὸ φιλαρχεῖν, καὶ μὴ δύνωνται δι' αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ἰδίας ἀρετῆς τυγχάνειν τούτων, διαφθεῖρουσι τὰς οὐσίας, δελεάζοντες καὶ λυμαινόμενοι τὰ πλήθη κατὰ πάντα τρόπον. (7) Ἐξ ὧν, ὅταν ἀπαξ δωροδόχους καὶ δωροφάγους κατασκεύασωσι τοὺς πολλοὺς διὰ τὴν ἀφρονα δοξομανίαν, τότε ἤδη πάλιν τὸ μὲν τῆς δημοκρατίας καταλύεται, μεθίσταται δ' εἰς βίαν καὶ χειροκρατίαν ἡ δημοκρατία. (8) Συνειδυόμενον γὰρ τὸ πλῆθος ἐσθίειν τὰ ἀλλότρια, καὶ τὰς ἐλπίδας ἔχειν τοῦ ζῆν ἐπὶ τοῖς τῶν πέλας, ὅταν λάθῃ προστάτην μεγαλόφρονα καὶ τολμηρὸν, ἐκλειόμενον δὲ διὰ πένιαν τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ τιμίων· τότε δὴ χειροκρατίαν ἀποτελεῖ. (9) Καὶ τότε συναθροίζεμενον

qui monarchiam sustulerant, hanc e vestigio quasi mercedem populus rependebat, ut rectoribus illis uteretur, seque ipsis permitteret. (3) Illi igitur primum, contenti honore traditæ sibi reipublicæ, communem utilitatem omnibus rebus anteferre, et singulari cura ac studio et sollicitudine cuncta tum privatorum tum reipubl. administrare. (4) Verum ubi rursus traditam sibi a patribus filii talem potestatem obtinuissent, homines, qui malorum periculum nullum unquam fecerant, nullum æquabilitatis nec libertatis civilis, sed a pueris innutriti fuerant paternis honoribus et dignitatibus : (5) quum alii avaritiæ et injustæ opum cupiditati se dedidissent, alii ebrietati et belluonibus, quæ illam comitari solent, quidam ad stupra mulieribus inferenda, aut pueros rapiendos, animum adiecissent : mutarunt illi quidem optimatum principatum in paucorum dominationem. (6) Ceterum in animis populorum brevi tempore eosdem affectus excitantur cum iis, de quibus paulo ante diximus. Itaque parem et ipsi exitum fecerunt illi quem tyranni habuerunt, cum eos oppressit calamitas.

IX. Postquam enim observavit aliquis, quanta invidia et odio flagrant optimates apud populum, ausus deinde vel dicto vel facto aliquid adversus eos moliri, licet multitudinem universam præsto habet, conatus ipsius adiuvantem. (2) Quo facto, aliis optimatum occisis, aliis in exilium pulsatis, neque regem suis rebus audent præficere, metu illius injustitiæ qua superiores erant usi ; neque vero pluribus rempublicam tradere sustinent, ob oculos adhuc versantibus sceleribus nuper admissis. (3) Quum igitur sola illis integra spes restet, quam in sese ponant, hanc secuti, rempublicam a paucorum dominatione ad Populi imperium transferunt, et publicarum rerum curam ac fidem ipsi in se suscipiunt. (4) Ac quoad quidem supersunt adhuc eorum nonnulli, qui potentiam dominationemque paucorum sunt experti, in præsentī statu acquiescentes, antiquis æqualitate juris et libertate civium nihil habent. (5) Sed postquam nova soboles est exorta, et ad priorum nepotes populi imperium pervenit, tum enimvero æqualitatis et libertatis bonum parvi facientes, utpote cui assueverunt, plus posse quam ceteri cupiunt : estque hoc vitium iis potissimum familiare, qui divitiis alios antecedunt. (6) Igitur ad ambiendos honores conversi, ubi hos per se et propria virtute consequi non valent, inescando et omni genere largitionis corrumpendo populo rem familiarem suam dilapidant. (7) Qui postquam semel, sua stulta aviditate dignitatum, multitudinem largitiones captare devorareque docuerunt, tum vero rursus incipit populi imperium labefactari, succedique ejus loco vis ac manuum violentia. (8) Assueti enim plerumque de alieno vivere, et in aliorum fortunæ spes vitæ reponere, magni animi audacemque nacta ducem, cui aditum ad honores in republica paupertas præcludit, populi imperium in manuum violentiam convertit. (9) Ac tunc quidem cōtione facta, cædibus, exiliis, divisionibus novis agrorum

ποιεῖ σφαγὰς, φυγὰς, γῆς ἀναδασμούς· ἔως ἂν, ἀποτε-
θῇ ῥωμένον, πάλιν εὐρὴ δεσπότην καὶ μόναρχον. (10) Αὕτη πολιτειῶν ἀνακύκλωσις, αὕτη φύσεως οἰκονομία,
καθ' ἣν μεταβάλλει καὶ μεθίσταται, καὶ πάλιν εἰς αὐτὰ
κατανεῖ τὰ κατὰ τὰς πολιτείας. (11) Ταῦτά τις σα-
φῶς ἐπεγνακῶς, χρόνους μὲν ἴσως διαμαρτήσεται,
λέγων ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος περὶ πολιτείας· τὸ δὲ πού
τῆς αὐξήσεως ἑκαστόν ἐστιν ἢ τῆς φθορᾶς, ἢ ποῦ με-
ταστήσεται, σπανίως ἂν διασφαλοῖτο, χωρὶς ὀργῆς ἢ
φθόνου ποιούμενος τὴν ἀπόφασιν. (12) Καὶ μὴν περὶ
γὰρ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας κατὰ ταύτην τὴν ἐπίστασιν
μάλιστα ἂν ἔλθοιμεν εἰς γνώσιν καὶ τῆς συστάσεως,
καὶ τῆς αὐξήσεως, καὶ τῆς ἀκμῆς· ὁμοίως δὲ καὶ τῆς
εἰς τοῦμπάλιν ἐσομένης ἐκ τούτων μεταβολῆς. (13)
Εἰ γὰρ τίνα καὶ ἑτέραν πολιτείαν, ὥς ἀρίτως εἶπα, καὶ
ταύτην συμβαίνει, κατὰ φύσιν ἀπ' ἀρχῆς ἔχουσιν τὴν
σύστασιν καὶ τὴν αὐξήσιν, κατὰ φύσιν ἔξιν καὶ τὴν
εἰς τάναντία μεταβολήν. (14) Σκοπεῖν δ' ἔσται διὰ
τῶν μετὰ ταῦτα ῥηθησομένων.

X. Νῦν δ' ἐπὶ βραχὺ ποιησόμεθα μνήμην ὑπὲρ τῆς
Λυκαούρου νομοθεσίας· ἔστι γὰρ οὐκ ἀνοικεῖος ὁ λόγος
τῆς προθέσεως. (2) Ἐκεῖνος γάρ, ἕκαστα τῶν προει-
ρημένων συννοήσας ἀναγκαίως καὶ φυσικῶς ἐπιτελού-
μενα, καὶ συλλογισάμενος, ὅτι πᾶν εἶδος πολιτείας
ἀπλοῦν καὶ κατὰ μίαν συνεστηκὸς δύναμιν, ἐπισφαλὲς
γίνεται, διὰ τὸ ταχέως εἰς τὴν οἰκείαν καὶ φύσει πα-
ρεπομένην ἐκτρέπεσθαι κακίαν. (3) (καθάπερ γὰρ
σιθῆρῳ μὲν ἰὸς, ξύλοις δὲ θρίπτες καὶ τερηδόνες συμ-
φοεῖς εἰσι λῦμαι, δι' ὧν, κἂν πάσας τὰς ἔξωθεν διαφύ-
γῳσι βλάβας, ὑπ' αὐτῶν φθείρονται τῶν συγγενομένων·
(4) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν πολιτειῶν συγγίγνεται
κατὰ φύσιν ἑκάστη καὶ παρέπεται τις κακία· βασι-
λείᾳ μὲν ὁ μοναρχικὸς λεγόμενός τρόπος, ἀριστοκρατία
δὲ ὁ τῆς ὀλιγαρχίας, δημοκρατία δὲ ὁ θηριώδης καὶ
χειροκρατικός· (5) εἰς οὗς οὐχ οἶόν τε μὴ οὐ πάντα τὰ
προειρημένα σὺν χρόνῳ ποιεῖσθαι τὰς μεταστάσεις
κατὰ τὸν ἀκριτὸν λόγον· (6) ἂν προῖδόμενος Λυκαούργος,
οὐχ ἀπλήν, οὐδὲ μονοειδῆ συνεστήσατο τὴν πολιτείαν,
ἀλλὰ πάσας ὁμοῦ συνθροῖζε τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἰδιό-
τητας τῶν ἀρίστων πολιτευμάτων· (7) ἵνα μὴδὲν αὐ-
ξάνομενον ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὰς συμφοεῖς ἐκτρέπηται
κακίας· ἀντισπωμένης δὲ τῆς ἐκάστου δυνάμεως ὑπ'
ἀλλήλων, μηδαμῶς νεύη, μηδ' ἐπὶ πολλὴν καταβρέπη
μὴδὲν αὐτῶν, ἀλλ' ἰσορροποῦν καὶ ζυγοστατούμενον
ἐπὶ πολλὴν διαμῆναι κατὰ τὸν τῆς ἀντιπλοίας λόγον αἰ-
τὸ πολιτεύμα· (8) τῆς μὲν βασιλείας κωλυομένης ὑπερ-
τρανεῖν, διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ δήμου φόβον, δεδομένης
καὶ τούτῳ μερίδος ἱκανῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ· (9) τοῦ δὲ
δήμου πάλιν μὴ θαρροῦντος καταφρονεῖν τῶν βασι-
λέων, διὰ τὸν ἀπὸ τῶν γερόντων φόβον, οἱ κατ' ἐκλο-
γὴν ἀριστίνδην κεκριμένοι πάντες ἐμμελλόν αἰ τῷ
δικαίῳ προσμένειν ἑαυτοὺς. (10) Ὅστε τὴν τῶν ἑλατ-
τουμένων μερίδα, διὰ τὸ τοὺς ἔθελον ἐμμενεῖν, ταύτην
αἰ γίνεσθαι μείζω καὶ βαρυτέραν, τῇ τῶν γερόντων

usque eo sævit, donec tandem, efferata, dominum rursus
nanciscatur, qui rerum potitur solus. (10) Hic orbis est,
quo in sese respublicæ revolvuntur : hic naturæ ordo, per
quem rerumpubl. status mutatur, transformatur, et rursus
eodem redit. (11) Quæ si quis accurate cognita habuerit,
de his, quæ remp. manent, dicere aggressus, in ratione
temporum ille quidem fortasse fallitur : at quo loco sit
quæque illarum incrementone propior an ruinæ, et in
quam formam sit immutanda ; vix est, ut in hoc fallatur :
si modo ira atque invidia vacuus, sententiam super ea re
suam pronuntiaverit. (12) Ad Romanam quidem certe
quod attinet rempublicam, hoc potissimum inquisitionis
genere intelligemus, quo pacto ab initio constituta, deinde
aucta, et ad hunc statum florentissimum, quo nunc viget,
perducta fuerit : et similiter, quænam in contrarium illam
maneant conversio. (13) Hæc enim respublica, quemadmo-
dum, si qua alia, ut paulo ante dixi, secundum naturam
constituta atque aucta est, sic et mutationem in contrarium
secundum naturam habebit : (14) quod quidem ex his,
quæ deinceps dicentur, planius intelligetur.

X. Nunc vero de latis a Lycurgo legibus pauca dicemus :
neque enim a proposito alienus est hic sermo. (2) Ani-
madverterat ille vir, necessaria naturæ lege omnia ista ve-
nire statueratque apud se, quamlibet reipubl. formam sim-
plicem et uno genere constantem, periculosam esse : quia
facile ad proprium sibi vitium, quod ipsam natura comita-
tur, deflectit. (3) Sicut enim rubigo ferro, cossi et tere-
dines ligno congenitæ pestes insunt ; adeo ut, quamvis nihil
extrinsecus illa læserit, per ea tamen, quæ intra ipsa na-
scuntur, intereat : (4) sic etiam naturæ legibus simul
cum singulis rerumpublicarum formis nascitur aliquod vi-
tium, quod assidue illas comitatur : puta, regnum, monar-
chicus, qui dicitur, status ; optimatum principatum, do-
minatio paucorum ; imperium populi, ferinæ similis poten-
tia, quando obtinet manuum violentiæ : (5) in quæ vitia
quominus singulæ rerumpubl. formæ, quas prius diximus,
conversæ tandem mutantur, vitari non potest. (6) Hæc
igitur quum prævidisset Lycurgus, non simplicem neque
uniformem remp. constituit : sed optimarum quarumque
rerumpubl. virtutes omnes ac proprietates in unum copu-
lavit : ne, si qua illarum supra modum augeretur, ad vitia
congenita deflecteret : (7) sed, dum cujusque vis mutuo
omnium nisi in contrarium retrahitur, nulla illarum pars ver-
gat usquam aut nimium propendeat ; verum æquis ponderibus
librata, et æqua lance suspensa, quam diutissime respublica
duret ; quemadmodum in navigando servatur navis, dum
nimius ventorum impetus opposita vi remorum temperatur.
(8) Nam reges quidem ne superbe atque impotenter agerent,
metus populi, cui et ipsi suæ partes in civitate erant attri-
butæ, impendebat : (9) populus vero, ne reges contemne-
ret, metu seniorum colubebantur ; qui quum essent omnes
pro virtutis merito in senatorium ordinem lecti, iustiori uti-
que parti se semper erant adjuncturi. (10) Itaque senio-
ribus veterem disciplinam retinentibus, quoties pars aliqua
erat facta infirmior, inclinatione ac nutu senatus ad illam,

προσκλησίαι καὶ βοτῇ. (11) Τοιγαροῦν οὕτω συστήσασθαι, πλείστον, ὃν ἡμεῖς ἴσμεν, χρόνον διεφύλαξε τοῖς Λακεδαιμονίοις τὴν ἐλευθερίαν.

IV.

Περὶ συστάσεως (τῆς τῶν Ῥωμαίων) Πολιτείας.

XI. Ἐκείνος μὲν οὖν λόγῳ τινὶ προϊδόμενος, πόθεν ἕκαστα, καὶ πῶς πέφυκε συμβαίνειν, ἀβλαβῶς συνεστήσατο τὴν προεξημένην πολιτείαν. (2) Ῥωμαῖοι δὲ τὸ μὲν τέλος ταυτὸ πεποινηται τῆς ἐν τῇ πατρίδι καταστάσεως. (3) οὐ μὴν διὰ λόγου, διὰ δὲ πολλῶν ἀγῶνων καὶ πραγμάτων, ἐξ αὐτῆς αἰετῆς ἐν ταῖς περιπετείαις ἐπιγνώσεως αἰρούμενοι τὸ βέλτιον, οὕτως ἦλθον ἐπὶ ταυτὸ μὲν Λυκούργῳ τέλος, κάλλιστον δὲ εὐσχημα τῶν καθ' ἡμᾶς πολιτειῶν.

(4) Ἦν μὲν δὴ τρία μέρη τὰ κρατοῦντα τῆς πολιτείας, ἅπερ εἶπα πρότερον, ἅπαντα οὕτω δὲ πάντα κατὰ μέρος ἴσως καὶ πρεπόντως συνετέτακτο, καὶ διωκεῖτο διὰ τούτων, ὥστε μηδὲνα ποτ' ἂν εἰπεῖν δύνασθαι βεβαίως, μηδὲ τῶν ἐγγυρίων, πότερα ἀριστοκρατικὸν τὸ πολίτευμα σύμπαν, ἢ δημοκρατικόν, ἢ μοναρχικόν. (5) Καὶ τοῦτ' εἰκὸς ἦν πάσχειν. Ὅτε μὲν γὰρ εἰς τὴν τῶν ὑπάτων ἀτενίσαιμεν ἐξουσίαν, τελείως μοναρχικὸν ἐφαίνεται εἶναι καὶ βασιλικόν· ὅτε δὲ εἰς τὴν τῆς συγκλήτου, πάλιν ἀριστοκρατικόν. Καὶ μὴν εἰ τὴν τῶν πολλῶν ἐξουσίαν θεωροῖ τις, ἐδόκει σαφῶς εἶναι δημοκρατικόν. (6) Ὡν δ' ἕκαστον εἶδος μερῶν τῆς πολιτείας ἐπεκράτει, καὶ τότε, καὶ νῦν ἔτι, πλὴν ὀλίγων τινῶν, ταῦτ' ἐστίν.

XII. Οἱ μὲν γὰρ Ὑπατοί, πρὸ τοῦ μὲν ἐξάγειν τὰ στρατοπέδα, παρόντες ἐν Ῥώμῃ, πασῶν εἰσι κύριοι τῶν δημοσίων πράξεων. (2) Οἱ τε γὰρ ἄρχοντες οἱ λοιποὶ πάντες ὑποτάσσονται καὶ πειθαρχοῦσι τούτοις, πλὴν τῶν δημάρχων· εἰς τε τὴν σύγκλητον οὗτοι τὰς πρεσβείας ἀγούσι. (3) Πρὸς δὲ τοῖς προεξημένοις, οὗτοι τὰ κατεπείγοντα τῶν διαβουλίων ἀναδιδόασιν, αὐτοὶ τὸν ὅλον χειρισμὸν τῶν δογμάτων ἐπιτελοῦσι. (4) Καὶ μὴν ὅσα δεῖ διὰ τοῦ δήμου συντελεῖσθαι τῶν πρὸς τὰς κοινὰς πράξεις ἀνηκόντων, τούτοις καθήκει φροντίζειν, καὶ συναγεῖν αἰετῆς ἐκκλησίας, τούτοις εἰσφέρειν τὰ δόγματα, τούτοις βραβεύειν τὰ δοκοῦντα τοῖς πλείοσι. (5) Καὶ μὴν περὶ πολέμου κατασκευῆς, καὶ καθόλου τῆς ἐν ὑπαίθροις οἰκονομίας, σχεδὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐξουσίαν ἔχουσι. (6) Καὶ γὰρ ἐπιτάττει τοῖς συμμαχικοῖς τὸ δοκοῦν, καὶ τοὺς χιλιάρχους καθιστάναι, καὶ διαγράφειν τοὺς στρατιώτας, καὶ διαλέγειν τοὺς ἐπιτηδεύουσιν, τούτοις ἔξεστι. (7) Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημικοῖς ζημώσασιν ὑποταττομένων ἐν τοῖς ὑπαίθροις ὃν ἂν βουλευθῶσι, κύριοι καθεστᾶσιν. (8) Ἐξουσίαν δ' ἔχουσι καὶ δαπανᾶν τῶν δημοσίων ὅσα προθεῖντο, παρεπομένου ταμίου, καὶ πᾶν τὸ προσταχθὲν ἐτοίμως ποιοῦντος. (9) Ὡστ' εἰκότως εἰπεῖν ἂν, ὅτε τις εἰς ταύτην ἀποβλέψει τὴν

major semper erat evasura ac praegravatura. (11) Lycurgus igitur, hoc pacto constituta republica, Lacedaemonis libertatem diutius conservavit, quam ulli alii populo, nobis quidem cognito, contigit.

IV.

De Reipublicæ Romanæ constitutione.

XI. Sic ille quidem, ratione quadam praevidens, unde et quomodo evenire quæque soleant, dictam rempublicam instituit. (2) Romani vero in ordinando patriæ statu eundem quidem adepti sunt finem : (3) at non ratiocinatione ulla eo sunt ducti, sed per-certaina multa et rerum discrimina jactati, id quod erat melius ex ipsis semper casibus edocti elegerunt ; eaque demum via ad eundem cum Lycurgo finem pervenerunt, et reipublicæ corpus constituerunt omnium, quæ nostra memoria fuerunt, pulcherrimum.

(4) Omnes igitur tres partes, quas supra nominavi, potestatem habebant in republica : atque cuncta, distributis cuique parti suis vicibus, ita æquabiliter ac convenienter ordinata erant et ab his administrabantur, ut ne indigentium quidem quisquam satis certo pronuntiare haberet de universa republica, optimatum ne, an populi, an unius esset imperium. (5) Ac merito id quidem. Nam cum ad consulum potestatem oculos referimus, prorsus monarchica et regia videtur ea esse : cum ad auctoritatem senatus, regimen optimatum : cum ad populi imperium, liquido putet aliquis statum esse popularem. (6) Propria autem jura, quæ pars unaquæque et tunc obtinuit, atque etiam nunc, paucis exceptis, obtinet in republica, hæc sunt.

XII. Consules, quamdiu in urbe sunt, priusquam legiones educant, omnia, quæ publice sunt, in potestate habent. (2) Omnes enim reliqui magistratus, præter tribunos, consulibus obnoxii sunt, eisque parent. Hi legationes in senatum inducunt. (3) Idem, quoties deliberari aliqua de re usus postulat, referunt ad senatum : ac, quæ a senatus decreta sunt, ipsi faciunt et exsequuntur. (4) præterea publicæ omnes actiones, quæ per populum fieri debent, ad curam horum pertinent : horum est, advocare conciones, rogationes ferre, administrare ea quæ plurium suffragiis fuerint scita. (5) Jam vero belli adornandi, gerendi, et omnia, quæ ad expeditionem pertinent, administrandi potestatem propemodum absolutam consules habent. (6) Nam et sociis auxilia, quantum satis videtur, imperare, et tribunos militum constituere, et conscribere exercitum, et dilectus agere eis licet. (7) Huc accedit, quod jus animadvertendi habent, in quem voluerint cumque ex omnibus, qui in bello sub ipsorum imperio sunt constituti. (8) Possunt etiam iidem de publicis pecuniis quantum libuerit insumere, comitante quæstore, qui prompte, quidquid consul jusserit, exsequitur. (9) Ut merito dicat aliquis, hanc partem intuens, remp. Rom. plane ab unius imperio pendere, et regiam esse.

μερίδα, διότι μοναρχικὸν ἀπλῶς καὶ βασιλικὸν ἐστὶ τὸ πολιτικόν. (10) Εἰ δὲ τίνα τούτων ἢ τῶν λέγεσθαι μελλόντων λήφεται μετάθεσιν, ἢ κατὰ τὸ παρὸν, ἢ μετὰ τίνα χρόνον, οὐδὲν ἂν εἴη πρὸς τὴν νῦν ὑφ' ἡμῶν λεγομένην ἀπόφασιν.

XIII. Καὶ μὴν ἡ Σύγκλητος πρῶτον μὲν ἔχει τὴν τῷ ταμείου κυρίαν. Καὶ γὰρ τῆς εἰσόδου πάσης αὕτη κρατεῖ, καὶ τῆς ἐξόδου παραπλησίως. (2) Οὐτε γὰρ εἰς τὰς κατὰ μέρος χρείας οὐδεμίαν ποιεῖν ἐξοδὸν αἱ ταμίαι δύνανται, χωρὶς τῶν τῆς συγκλήτου δογματῶν, πλὴν τὴν εἰς τοὺς ὑπάτους. (3) τῆς τε παρὰ πολλῶν ἄλλων δλοσχερεστάτης καὶ μεγίστης δαπάνης, ἣν αἱ τιμηταὶ ποιοῦσιν εἰς τὰς ἐπισκευὰς καὶ κατασκευὰς τῶν δημοσίων κατὰ πενταετηρίδα, ταύτης ἡ σύγκλητός ἐστι κυρία, καὶ διὰ ταύτης γίνεταί τὸ συγχώρημα τοῖς πημταῖς. (4) Ὁμοίως καὶ δσα τῶν ἀδικημάτων, τῶν κατ' Ἰταλίαν, προσδεῖται δημοσίας ἐπισκέψεως, λέγω ἢ, δὸν προδοσίας, συνωμοσίας, φαρμακείας, δολοφονίας, τῇ συγκλήτῳ μέλει περὶ τούτων. (5) Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ τις ἰδιώτης ἢ πόλις, τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καλύψεως, ἢ ἐπιτιμῆσεως, ἢ βοηθείας, ἢ φυλακῆς προσδεῖται, τούτων πάντων ἐπιμελής ἐστὶ τῇ συγκλήτῳ. (6) Καὶ μὴν εἰ τῶν ἐκτὸς Ἰταλίας πρὸς τίνας ἐξαποστέλλειν δεοὶ πρεσβεῖαν τινὰ, ἢ διαλύσουσάν τινας, ἢ παρακαλέσουσαν, ἢ καὶ νῆ Δία ἐπιτάξουσιν, ἢ παραληφόμενιν, ἢ πόλεμον ἐπαγγελοῦσαν, αὕτη ποιεῖται τὴν πρόνοιαν. (7) Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν παραγενομένων εἰς Ῥώμην πρεσβεῶν ὡς δέον ἐστὶν ἐκάστοις χρῆσθαι, καὶ ὡς δέον ἀποκριθῆναι, πάντα ταῦτα χειρίζεται διὰ τῆς συγκλήτου. Πρὸς δὲ τὸν δῆμον καθάπαξ οὐδὲν ἐστὶ τῶν προειρημένων. (8) Ἐξ ὧν πάλιν, ὅποτε τις ἐπιθυμῆσαι μὴ παρόντος ὑπάτου, τελείως ἀριστοκρατικῶς φαίνεται ἡ πολιτεία. (9) Ὅ δὴ καὶ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν βασιλέων, πεπεισμένοι τηγάνουσι, διὰ τὸ τὰ σφῶν πράγματα σχεδὸν πάντα τὴν σύγκλητον κυροῦν.

XIV. Ἐκ δὲ τούτων τίς οὐκ ἂν εὐκότως ἐπιζητήσῃ, ποία καὶ τίς ποτὲ ἐστὶν ἡ τῷ δήμῳ καταλειπομένη μερὶς ἐν τῷ πολιτεύματι. (1) τῆς μὲν συγκλήτου πᾶν κατὰ μέρος, ὧν εἰρήκαμεν, κυρίας ὑπαρχούσης, οὐ δὲ μέγιστον, ὑπ' αὐτῆς καὶ τῆς εἰσόδου καὶ τῆς ἐξόδου χειριζομένης ἀπάσης· τῶν δὲ [στρατηγῶν] ὑπάτων πάλιν αὐτοκράτορα μὲν ἔχόντων δύναμιν περὶ τὰς τῷ πολέμου παρασκευὰς, αὐτοκράτορα δὲ τὴν ἐν τοῖς καθύρκους ἐξουσίαν; (2) Οὐ μὴν ἀλλὰ καταλείπεται μὲν καὶ τῷ δήμῳ, καὶ καταλείπεται γε βαρυτάτη. (3) Γίμης γάρ ἐστι καὶ τιμωρίας ἐν τῇ πολιτείᾳ μόνος ὁ ἥμος κύριος, οἷς συνέχονται μόνοις καὶ δυναστεῖαι καὶ πολιτεῖαι καὶ συλλήβδην πᾶς ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος. (4) Παρ' οἷς γὰρ ἡ μὴ γινώσκεισθαι συμβαίνει τὴν τοιοῦτην διαφορὰν, ἢ γινώσκουμένην χειρίζεσθαι κακῶς, κατὰ τούτοις οὐδὲν οἷόν τε κατὰ λόγον διοικεῖσθαι τῶν πρεσβυτέρων. Πῶς γὰρ εἰδὼς, ἐν ἴσῃ τιμῇ ὄντων τῶν ἡρώων τοῖς κακοῖς; (5) Κρίνει μὲν οὖν ὁ δῆμος καὶ

(10) Quod si quid vero horum, vel eorum quæ deinceps dicturi sumus, aut hoc ipso tempore, aut posthac fuerit mutatum, nihil ad præsens iudicium hoc nostrum ea res facere poterit.

XIII. Ad senatum quod attinet, ante omnia in potestate illius est ærarium: nam et reddituum omnium, et item eorum quæ expenduntur, penes hunc est arbitrium. (2) Etenim nec quæstores in quoscumque reipublicæ usus sumtum ullum possunt facere senatusconsulto patrum, eo sumtu excepto, qui consulum fit nomine. (3) Et illa quoque omnium summa et maxima impensa, quam singulis lustris censores faciunt in reficienda extruendaque ædificia publica, auctoritate fit senatus, a quo ejus rei potestatem censores accipiunt. (4) Similiter et delicta in Italia admissa, quæ animadversione publica opus habent, puta, proditio, conjuratio, veneficium, aut cædes dolo malo patrata, ad cognitionem senatus spectant. (5) Porro, si quis aut privatus aut civitas ex sociis Italicis aliquid controversiæ dirimendum habuerit, aut objurgatione dignum facinus commiserit, aut ope vel præsidio indiguerit, omnia hæc senatui sunt curæ. (6) Sed et extra Italiam si mittenda aliquo fuerit legatio, vel conciliandæ pacis inter dissidentes gratia, vel rogandi aut sane etiam imperandi causa, vel ad populum aliquem in deditionem accipiendum, aut ad bellum indicendum, senatus hæc cura est. (7) Postremo ubi Romam legationes extere advenerunt, quomodo cum unaquaque illarum sit agendum, quomodo respondendum, omnia hæc per Patres administrantur. Populi vero in his, quæ diximus hactenus, nullæ omnino sunt partes. (8) Itaque si quis Romam veniat, quando neuter in urbe est consul, plane optimatum principatus is esse videtur: (9) quæ sane multorum et Græcorum et regum constans persuasio est, quoniam a senatu confirmantur, quæcumque fere illi cum Romanis agunt.

XIV. Hæc quum ita sint, quis non quaerat hic merito, quæ et qualis pars reipublicæ curanda populo sit relicta? (2) senatu quidem de singulis eorum, quæ diximus, auctoritate sua decernente, et, quod maximum est, de redditibus etiam atque impensis omnibus statuente, consulibus vero et in urbe cum summo imperio bella apparantibus, et militiæ item cum summo imperio omnia gerentibus. (3) Verumtamen etiam sic pars aliqua populo est relicta, et ea quidem longe gravissima. (4) Solus enim in civitate populus præmiorum et poenarum est arbiter: quibus solis et principatus et reipublicæ et universa hominum vita continetur. (5) Nam apud quos nullum tale discrimen agnoscitur, aut agnoscitur quidem, verum ea pars male admipistratur; apud hos nulla res suscepta potest ratione recta gubernari. Ubi enim boni mali que eodem loco sunt, quid recti esse queat? (6) Judicia igitur exercet populus quum

διαφόρου πολλάκις, ὅταν ἀξιοχρεών ᾗ τὸ τίμημα τῆς ἀδικίας, καὶ μάλιστα τοὺς τὰς ἐπιφανεῖς ἐσχηκότας ἀρχάς. Θανάτου δὲ κρίνει μόνος. (7) Καὶ γίνεταί τι περὶ ταύτην τὴν χρεῖαν παρ' αὐτοῖς ἄξιον ἐπαίνου καὶ μνήμης. Τοῖς γὰρ θανάτου κρινομένοις, ἐπὶ ἀν κατὰδικάζονται, δίδωσι τὴν ἔξουσίαν τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος ἀπαλλάττεσθαι φανερώς, κὰν ἔτι μία λείπηται φυλὴ τῶν ἐπικυρουσῶν τὴν κρίσιν ἀψηφοφόρητος, ἐκούσιον ἑαυτοῦ καταγνόντα φυγαδεῖαν. (8) Ἔστι δ' ἀσφάλεια τοῖς φεύγουσιν ἐν τε τῇ Νεαπολιτῶν καὶ Πραινεστινῶν, ἔτι δὲ Τιθουρήνων πόλει, καὶ ταῖς ἄλλαις, πρὸς ἃς ἔχουσιν ὅρκια. (9) Καὶ μὴν τὰς ἀρχὰς ὁ δῆμος δίδωσι τοῖς ἀξίοις· ὅπερ ἐστὶ κάλλιστον ἄθλον ἐν πολιτείᾳ καλοῦσθαι. (10) Ἐχει δὲ τὴν κυρίαν καὶ περὶ τῆς τῶν νόμων δοκιμασίας καὶ, τὸ μέγιστον, ὑπὲρ εἰρήνης ὁδοῦς βουλευέται καὶ πολέμου. (11) Καὶ μὴν περὶ συμμάχιας, καὶ διαλύσεως, καὶ συνθηκῶν, οὗτός ἐστιν ὁ βαδαιῶν ἕκαστα τούτων καὶ κύρια ποιῶν, ἢ τούναντιον. (12) Ὡστε πάλιν ἐκ τούτων εἰκότως ἂν τινα εἰπείν, ὅτι μεγίστην ὁ δῆμος ἔχει μερίδα, καὶ δημοκρατικόν ἐστὶ τὸ πολίτευμα.

XV. Τίνα μὲν οὖν τρόπον διήρρηται τὰ τῆς πολιτείας εἰς ἕκαστον εἶδος, εἰρηται· τίνα δὲ τρόπον ἀντιπράττειν βουληθέντα, καὶ συνεργεῖν ἀλλήλοις πάλιν ἕκαστα τῶν μερῶν δύναται, νῦν βρῆθήσεται. (1) Ὁ μὲν γὰρ ὑπατος, ἐπειδὴν τυχὼν τῆς προειρημένης ἔξουσίας ὁρμήσῃ μετὰ τῆς δυνάμεως, δοκεῖ μὲν αὐτοκράτωρ εἶναι πρὸς τὴν τῶν προκειμένων συντέλειαν. (2) Προσδεῖται δὲ τοῦ δήμου, καὶ τῆς συγκλήτου· καὶ χωρὶς τούτων ἐπὶ τέλος ἀγειν τὰς πράξεις οὐχ ἱκανός ἐστι. (3) Δῆλον γὰρ, ὡς δεῖ μὲν ἐπιπέμπεσθαι τοῖς στρατοπέδοις ἀεὶ τὰς χορηγίας· ἀνεῦ δὲ τοῦ τῆς συγκλήτου βουλήματος οὔτε σίτος, οὔτε ἱματισμός, οὔτε ὀψώνια δύναται χορηγεῖσθαι τοῖς στρατοπέδοις. (4) Ὡς ἀπράκτους γίνεσθαι τὰς ἐπιβολὰς τῶν ἡγουμένων, ἐθελοκακεῖν καὶ κωλυσαργεῖν προβλεπόμενης τῆς συγκλήτου. (5) Καὶ μὴν τὸ γ' ἐπιτελεῖς ἢ μὴ γίνεσθαι τὰς ἐπιβολὰς καὶ προθέσεις τῶν στρατηγῶν, ἐν τῇ συγκλήτῳ καίται. Τοῦ γὰρ ἐπαποστεῖλαι στρατηγὸν ἕτερον, ἐπειδὴν ἐνιαύσιος διέλθῃ χρόνος, ἢ τὸν ὑπάρχοντα ποιεῖν ἐπίμονον, ἔχει τὴν κυρίαν αὐτή. (7) Καὶ μὴν τὰς ἐπιτυχίας τῶν ἡγουμένων ἐκτραγῶδῆσαι καὶ συναυξῆσαι, καὶ πάλιν ἐμαυρῶσαι καὶ ταπεινώσαι, τὸ συνέδριον ἔχει τὴν δύναμιν. (8) Τοὺς γὰρ προσαγορευομένους παρ' αὐτοῖς θριάμβους, δι' ὧν ὑπὸ τὴν ὄψιν ἄγεται τοῖς πολίταις ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἢ τῶν κατειργασμένων πραγμάτων ἐνάργεια, τούτους οὐ δύναται χειρῆσαι, ὡς πρέπει, ποτὲ δὲ τὸ παράπαν οὐδὲ συντελεῖν, ἐὰν μὴ τὸ συνέδριον συγκατάθῃται, καὶ ὅψιν τὴν εἰς ταῦτα δαπάνην. (9) Τοῦ γε μὴν δήμου εἰς τὸ διαλύεσθαι καὶ λίσαν αὐτοῖς ἀναγκαῖόν ἐστι, κὰν ὁδὸς ἀπὸ τῆς οἰκίας τύχῃσι πολλὸν τόπον ἀφαστῶτες. Ὁ γὰρ τὰς διαλύσεις καὶ συνθήκας ἀκύρους καὶ κυρίας ποιῶν, ὡς ἐπάνω προσέειπον, οὗτός ἐστιν. (10) Τὸ δὲ μέγιστον, ἀποτιθεμένων τὴν ἀρχήν,

pœcunias persæpe, quoties multa gravior maleficio est im-
ganda; præsertim vero, ubi res eorum agitur, qui majores
magistratus gesserunt: capitis vero judicia exercet solus.
(7) Quo in genere mos apud eos viget laude et commemo-
ratione cumprimis dignus: qui mos capitis accusatus, dum
in eo sunt ut condemnentur, potestatem facit abeundi pa-
lam et in spontaneum secedendi exilium, licet e tribubus,
quæ ad peragendum judicium convenerunt, non nisi una
supersit, quæ suffragia necdum tulerit. (8) Exilibus ut-
tem impune degere licet Neapoli, Præneste, Tibere, item
aliis in urbibus, quibus hoc jure fœdus intercedit cum Ro-
manis. (9) Honores præterea populus largitur, ut quisque
illis fuerit dignus; quod pulcherrimum est in republ. virtutis
probitatisque præmium. (10) Legum quoque sancientiarum
abdicandarumve jus penes populum est; et, quod longè
maximum, de pace et bello hic deliberat: (11) ac sive de
societate agatur, sive de terminando bello sive de federe;
populus est, qui singula hæc firmat, et vel rata facit, vel
irrita. (12) Ut, hæc rursus intuentis aliquis, hand temere
sit dicturus, maximam reipubl. partem a populo obtineri
esseque adeo in ea populi imperium.

XV. Quonam igitur modo sit divisa Romana civitas in
tres formas ostensum est. Qui autem singula harum
partium in rebus agendis vel impedimento vel auxilio sibi
invicem, quoties voluerint, esse queant, jam declarabimus.
(1) Scilicet consul, postquam imperium nactus, de quo di-
ximus, in expeditionem fuerit profectus, videtur ille qui
dem absolutam potestatem rerum gerendarum habere: (2)
ceterum et populi et senatus ope illi est opus, fulare abo-
quin perficiendis inceptis impari. (3) Nam, quam legimi-
bus submitendi semper sint commeatus; sine sententia se-
natu senatus suppeditari neque frumentum, neque vestes,
neque stipendia queant; si propositum patribus fuerit, de
industria cessare et conatibus obstare, omnino cadunt in
irritum imperatorum consilia. (4) Ad hæc, ut incepta sua
et destinata consilia perducere ad exitum duces exercituum
possint, aut non possint, in voluntate positum est senatus.
(5) Nam ubi circumegerit se annus, demandandi provinciam
alteri, aut prorogandi imperii potestatem patres habent
(6) Quin et parvas bello victorias aut cum pompa celebrare
atque amplificare, aut contra obscurare atque elevare, ista
ordo potest. (7) Triumphos enim, quos ipsi vocant, quibus
rerum ab imperatoribus gestarum imago quædam eridens
expressa civium oculis subjicitur, pro dignitate agere et
omnino ne agere quidem potest imperator, nisi consenserit
senatus, et in eam rem pecuniam decreverit. (8) Jam vero
quoniam finendi belli potestatem populus obtinet, hæc
quoque consensu, licet domo absint quam longissime, cum
primis tamen est illis opus. Populus enim, ut antea di-
ximus, pacta et fœdera aut infirmat aut firmat. (9) Quo
vero longe est maximum: ubi deposuerint imperium, ceterum

ἐν ταύτῃ δὲ τὰς εὐθύνας ὑπέχειν τῶν πεπραγμένων.

(11) Ὡστε κατὰ μηδέναν τρόπον ἀσφαλὲς εἶναι τοῖς στρατηγοῖς, ἀλιγωρεῖν μήτε τῆς συγκλήτου μήτε τῆς τοῦ πλήθους εὐνοίας.

XVI. Ἡ γε μὴν σύγκλητος πάλιν, ἡ τηλικαύτην ἔχουσα δύναμιν, πρῶτον μὲν ἐν τοῖς κοινῶς πράγμασιν ἀναγκάζεται προσέχειν τοῖς πολλοῖς, καὶ στοχάζεσθαι τοῦ δήμου. (2) τὰς δ' ὁλοσχερεστάτας καὶ μεγίστας ζητήσεις καὶ διορθώσεις τῶν ἀμαρτανομένων κατὰ τῆς πολιτείας, ὅς θάνατος ἀκολουθεῖ τὸ πρόστιμον, οὐ δύναται συντελεῖν, ἀν μὴ συνεπικυρώσῃ τὸ προεδουλευμένον ὁ ἄρχος. (3) Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν εἰς ταύτην ἀνηκόντων. Ἐὰν γὰρ τις εἰσφέρῃ νόμον, ἢ τῆς ἐξουσίας ἀφαιρούμενός τι τῆς ὑπαρχούσης τῇ συγκλήτῃ κατὰ τοὺς ἔθιμους, ἢ τὰς προεδρίας καὶ τιμὰς καταλῶν αὐτῶν, ἢ καὶ νῆ Δία ποιῶν ἑλαττώματα περὶ τοῦς βίους πάντων ὁ δῆμος γίνεταί τῶν τοιούτων καὶ θείναι, καὶ μὴ, κύριος. (4) Τὸ δὲ συνέχον, ἐὰν εἷς ἐνίστηται τῶν δημάρχων, οὐχ ὅσον ἐπὶ τέλος ἄγειν τι δύναται τῶν διαβουλιῶν ἡ σύγκλητος, ἀλλ' οὐδὲ συνεδρεῖσθαι ἢ συμπορεύεσθαι τὸ παράπαν. (5) Ὁρεῖσθαι δὲ δεῖ τοῖς οἱ δῆμαρχοι τὸ δοκοῦν τῷ δήμῳ, καὶ μάλιστα στοχάζεσθαι τῆς τούτου βουλευσεως. Διὸ πάντων τῶν πραιρετημένων χάριν, δέδωκε τοὺς πολλοὺς, καὶ προσέχει τὸν νοῦν τῷ δήμῳ ἡ σύγκλητος.

XVII. Ὁμοίως γε μὴν πάλιν ὁ δῆμος ὑπόχρεός ἐστι τῇ συγκλήτῃ, καὶ στοχάζεσθαι ταύτης ὀφείλει, καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν. (2) Πολλῶν γὰρ ἔργων ὄντων ἐκδομένων ὑπὸ τῶν τιμητῶν διὰ πάσης Ἰταλίας, εἰς τὰς ἐπισκευὰς καὶ κατασκευὰς τῶν δημοσίων, ἃ τις οὐκ ἐν ἐξαριθμῇσάτο βάρους, πολλῶν δὲ ποταμῶν, λιμένων, κηπῶν, μετάλων, χώρας, συλλήδων ὅσα πέπτωκεν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν. (3) πάντα χειρίζεσθαι συμβαίνει τὰ προεξημένα διὰ τοῦ πλήθους, καὶ σχεδόν, ὥς ἔπος εἰπεῖν, πάντας ἐνδεδέσθαι ταῖς ὠγαῖς καὶ ταῖς ἐργασίαις ταῖς ἐκ τούτων. (4) Οἱ μὲν γὰρ ἀγορεύουσι παρὰ τῶν τιμητῶν αὐτοὶ τὰς ἐκδόσεις, οἱ δὲ κοινοῦσι τούτους, οἱ δ' ἐγγυῶνται τοὺς ἡγετακτάς, οἱ δὲ τὰς οὐσίας διδόνασιν ὑπὲρ τούτων εἰς τὸ δημοσίον. (5) Ἐχει δὲ περὶ πάντων τῶν προεξημένων τὴν κυρίαν τὸ συνέδριον καὶ γὰρ χρόνον δοῦναι, καὶ συμπαιγμάτων γενομένου κουφίσαι, καὶ τὸ παράπαν, εὐνάτου τινὲς συμβάντος, ἀπολύσαι τῆς ἐργωνίας. (6) Καὶ πολλὰ δὲ τινὰ εἶσιν, ἐν οἷς καὶ βλάπτει μεγάλᾳ, καὶ πάλιν ὠφελεῖ τοὺς τὰ δημοσία χειρίζοντας ἡ σύγκλητος. Ἡ γὰρ ἀναφορὰ τῶν προεξημένων γίνεταί πρὸς ταύτην. (7) Τὸ δὲ μέγιστον, ἐκ ταύτης ἀποδίδονται κριταὶ τῶν κλειστών καὶ τῶν δημοσίων καὶ τῶν ὠκετιῶν συναλλαγμάτων, ὅσα μέγεθος ἔχει τῶν ἐγκλημάτων. (8) Διὸ πάντες εἰς τὴν τούτης πίστιν ἐνδεμένους, καὶ δεδιότες τὸ τῆς χρείας ἀδελον, εὐλαδῶς ἔχουσι πρὸς τὰς ἐνοστάσεις καὶ τὰς ἀντιπράξεις τῶν τῆς συγκλήτου βουλευμάτων. (9) Ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰς τῶν ὑπάτων ἐπιβολὰς δυσχερῶς ἀντιπράττουσιν, διὰ τὸ

quæ in provincia gesserint, apud populum ratio est eis reddenda. (11) Idcirco nec senatus benevolentiam nec populi contemnere sine suo periculo consulibus ullo modo licet.

XVI. Rursus vero senatus, qui tantum potest, ante omnia in administratione publicæ rei multitudinem respicere, et Populi rationem habere cogitur. (2) Gravissima vero quæque judicia et maxima peragere non potest, neque publica delicta, quæ capite luuntur, punire, nisi ipsius auctoritatem populus comprobavit. (3) Similis populi potestas etiam in his, quæ ad ipsum senatum pertinent. Nam si quis legem suadeat, qua vel potestas senatus, quam more majorum obtinet, minuatur, vel aliqua dignitatis honorisve prerogativa patribus adimatur, aut etiam (nam et hoc interdum usu venit) res familiaris ipsorum accidatur; omnes hujusmodi rogationes, vel ratas habendi, vel minus, jus est penes populum. (4) Illud vero omnium maximum, quod, si vel unus tribunorum plebis intercesserit, non modo dicam perficere Senatus quidquam eorum, quæ decieverit, nequit, (5) sed ne in curiam quidem venire, aut ullo modo convenire senatores possunt. Tribunorum autem partes sunt, id semper exsequi, quod populo placuerit, et voluntatis ejus præcipuam rationem ducere. Itaque, propter hæc omnia quæ dixi, metuit senatus multitudinem, et ad populum habet respectum.

XVII. Similiter vero rursus etiam populus senatui est obnoxius, et tam publice quam privatim illius rationem habeat oportet. (2) Quum enim multa sint, quæ a censoribus locantur, partim sarta tecta operum publicorum per Italiam, quæ difficile sit enumerare, partim vectigalia fluminum, portuum, hortorum, metallorum, agrorum, denique omnia, quæ ditione Romana continentur: (3) cuncta hæc a populo exercentur, adeo ut pene ad unum omnes redemptionibus, quæ earum rerum sunt, et quæstu inde faciendo sint impliciti. (4) Alii enim a censoribus locationes per se emunt, alii cum his societatem habent, alii pro redemptoribus fidem suam interponunt, alii horum nomine bona sua in publicum addicunt. (5) Sunt autem omnia ista in potestate et arbitrio senatus. Nam et diem proferre potest, et, si qua intervenerit calamitas, mercedum parte publicanos relevare, aut si quis casus impederit, quominus exitum res habere posset, locationem rescindere. (6) Et sunt ejusmodi sane multa, in quibus aut lædi aut adjuvari a senatu possunt, qui vectigalia vel ultrotributa tractant: de istis enim omnibus ad Patres refertur. (7) Quod autem maximum est: ex senatorio ordine iudices dantur ad plurimas, quæ publicas, quæ privatas causas, quoties paulo gravior est accusatio. (8) Itaque in fidem senatus quum sint omnes adstricti, metuentes, ne olim forte ejus auxilio sibi futurum sit opus, voluntati illius obestere et reluctari non audent. (9) Similique de causa et consulum inceptis haud temere se opponunt; quoniam et privatim singuli, et

κατ' ἰδίαν καὶ κοινῇ πάντας ἐν τοῖς ὑπαίθροις ὑπὸ τὴν ἐκείνων πίπτειν ἐξουσίαν.

XVIII. Τοιαύτης δ' οὗσης τῆς ἐκάστου τῶν μερῶν δυνάμεως, εἰς τὸ καὶ βλάπτειν καὶ συνεργεῖν ἀλλήλοις, πρὸς πάσας συμβαίνει τὰς περιστάσεις δεόντως ἔχειν τὴν ἀρμογὴν αὐτῶν, ὥστε μὴ οἶόν τ' εἶναι, ταύτης εἶρεσιν ἀμείνω πολιτείας σύστασιν. (2) Ὅταν μὲν γάρ τις ἐξωθεν κοινὸς φόβος ἐπιστὰς ἀναγκάσῃ σφᾶς συμφρονεῖν καὶ συνεργεῖν ἀλλήλοις, τηλικαύτην καὶ τοιαύτην συμβαίνει γίνεσθαι τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος, (3) ὥστε μήτε παραλείπεσθαι τῶν δεόντων μηδὲν, ἅτε περὶ τὸ προσπεσὸν αἰ πάντων ὁμοῦ ταῖς ἐπινοαῖς ἀμιλλωμένων, μήτε τὸ κριθὲν ὑστερεῖν τοῦ καιροῦ, κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν ἐκάστου συνεργούντος πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου συντέλειαν. (4) Διόπερ ἀνυπόστατον συμβαίνει γίνεσθαι, καὶ παντὸς ἐφικνεῖσθαι τοῦ κριθέντος, τὴν ἰδιότητα τοῦ πολιτεύματος. (5) Ὅταν γὰρ μὴν πάλιν ἀπολυθέντες τῶν ἐκτὸς φόβων ἐνδιατρίβωσι ταῖς εὐτυχίαις καὶ περιουσίαις, ταῖς ἐκ τῶν κατορθωμάτων, ἀπολαύοντες τῆς εὐδαιμονίας, καὶ ὑποκολακεύμενοι καὶ βραθυμούντες τρέπωνται πρὸς ὕβριν, καὶ πρὸς ὑπερηφανίαν, ὃ δὴ φιλεῖ γίνεσθαι. (6) τότε καὶ μάλιστα συνιδεῖν ἔστιν αὐτὸ παρ' αὐτοῦ ποριζόμενον τὸ πολίτευμα τὴν βοήθειαν. (7) Ἐπειδὴν γὰρ ἐξοιδοῦν τι τῶν μερῶν φιλονεικῇ, καὶ πλεον τοῦ δέοντος ἐπικρατῇ· ὅλον, ὥς, οὐδενὸς αὐτοτελοῦς ὄντος κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, ἀντισπᾶσθαι δὲ καὶ παραποδίζεσθαι δυναμένης τῆς ἐκάστου προθέσεως ὑπ' ἀλλήλων, οὐδὲν ἐξοιδεῖ τῶν μερῶν, οὐδ' ὑπερφρονεῖ. (8) Πάντα γὰρ ἐμμένει τοῖς ὑποκειμένοις, τὰ μὲν κωλυόμενα τῆς ὁρμῆς, τὰ δὲ ἐξ ἀρχῆς δεδοτὰ τὴν ἐκ τοῦ πέλας ἐπίστασιν.

V.

Πολεμικὰ Ῥωμαίων ἐπιτηδεύματα.

XIX. Ἐπειδὴν ἀποδείξωσι τοὺς ὑπάτους, μετὰ ταῦτα χιλιάρχους καθιστᾷσι, τεσσαρεσκαίδεκα μὲν, ἐκ τῶν πέντε ἐνιαυσίους ἐχόντων ἤδη στρατείας, δέκα δ' ἄλλους σὺν τούτοις, ἐκ τῶν δέκα. (2) Τῶν λοιπῶν τοὺς μὲν ἱππεῖς δέκα, τοὺς δὲ πεζοὺς εἰς οὗ * δεῖ στρατείας τελεῖν κατ' ἀνάγκην, ἐν τοῖς τετταράκοντα καὶ ἐξ ἑτῶν ἀπὸ γενεᾶς, πλὴν τῶν ὑπὸ τὰς τετρακοσίας δραχμὰς τετιμημένων. (3) Τούτους δὲ παρίσσι πάντας εἰς τὴν ναυτικὴν χρεῖαν· ἐὰν δὲ ποτε κατεπείγῃ τὰ τῆς περιστάσεως, ὁφείλουσι καὶ πεζῇ στρατεύειν εἰκοσι στρατείας ἐνιαυσίους. (4) Πολιτικὴν δὲ λαβεῖν ἀρχὴν οὐκ ἔστιν οὐδενὶ πρότερον, ἐὰν μὴ δέκα στρατείας ἐνιαυσίους ἢ τετελεώς. (5) Ἐὰν δὲ μέλλωσι ποιεῖσθαι τὴν καταγραφὴν τῶν στρατιωτῶν οἱ τὰς ὑπάτους ἔχοντες ἀρχάς, προλέγουσιν ἐν τῷ δήμῳ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ δεῖσιν παραγενέσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις Ῥωμαίους ἅπαντας. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο καθ' ἑκάστον ἐνιαυτόν. (6) Τῆς δὲ ἡμέρας ἐπελευούσης, καὶ τῶν στρατευομένων παραγενομένων εἰς τὴν

mones in universum, expeditionis tempore, in potestate sunt consulum.

XVIII. Quum igitur singulae civitatis partes et incommutare et commodare sibi invicem hoc modo queant; evenit, ut adversus omnes casus apte convenienterque sint concinnatas: ex quo fit, ut meliorem hac rempublicam nemo possit instituere. (2) Quamobrem quoties alicujus ab exteris periculi metus ingruens concordare cives ac sibi invicem ferre opem coegerit, ea est ac tanta hujus reip. vis, ut neque in deliberationibus quidquam eorum prætermittatur, quæ facto sunt opus; (3) quum ut quidque accidit, eo certim cuncti suas cogitationes referant; et eorum, quæ sunt decreta, nihil fiat tardius quam oporteat, publice privatique omnibus ad consulta perficienda connitentibus. (4) Quæ ob causas invicta atque inexcuperabilis hæc respublica est, per ipsam qua constat formam; ac quidquid semel decrevit, ad exitum perducit. (5) Rursus autem, quoties omni ab exteris metu liberati, leto rerum successu diutius perferuntur, atque illis opibus, quas vincendis hostibus sibi perpererunt; ubi præsentī felicitate gaudentes, otio atque sedulationibus corrupti, ad injurias atque superbiam, ut fieri amat, sese converterunt: (6) tum sane ut cum maxime cernere est, rempublicam ipsam ex sese malis suis remedium parare. (7) Ubi enim pars aliqua se effrensam jurgium movere, et majorem, quam conveniat, potentiam sibi cepit vindicare: quia nullius potentia omnibus suis numeris in se est perfecta, sed consilia omnium, ut jam ostendimus, ab obsistentibus mutuo impediri queant; nulla efferre se pars supra ceteras valet, neque impotenter superbiere. (8) Omnia quippe in suo statu manent; quam aliorum reprimatur impetus, alii autem jam inde ab initio metuant animadversionem aliorum.

V.

Militia Romana.

XIX. Postquam consules designarunt, tribunos militum deinceps creant, quatuordecim quidem ex iis, qui annua jam quina stipendia habent, decem vero alios præter superiores ex iis, qui dena. (2) Ceterum necessario tenentur stipendia facere intra annum ætatis quadragesimum sexum equites quidem, dena, pedites vero, [viginti]: iis demtaxat exceptis qui infra quaterna millia æris censi fuerint. (3) Hos omnes omittunt, et in usus nauticos reservant: quod si quis tamen casus gravior urgeat, hi quoque pedites merere et vicena stipendia annua facere tenentur. (4) Tribanum vero magistratum capiendi jus nemini est, adeoque dena stipendia emerita habeat. (5) Quando autem consules sunt conscripturi milites, diem populo edicunt, qua die Romanos omnes militaris ætatis sistere se oportet. Atque id faciunt quotannis. (6) Ubi dies advenit, et de-

Ῥώμην, καὶ μετὰ ταῦτα συναθροισθέντων εἰς τὸ Καπιτώλιον· (7) διεΐλον σφᾶς αὐτοὺς οἱ νεώτεροι τῶν χιλιάρχων, καθάπερ ἂν ὑπὸ τοῦ δήμου κατασταθῶσιν, ἢ τῶν στρατηγῶν, εἰς τέτταρα μέρη· διὰ τὸ τέτταρα παρ' αὐτοῖς στρατοπέδα τὴν ὁλοσχερῇ καὶ πρώτῃν διαίρεσιν τῶν δυνάμεων ποιείσθαι. (8) Καὶ τοὺς μὲν πρώτους κατασταθέντας τέτταρας εἰς τὸ πρῶτον καλούμενον στρατόπεδον ἐνειμαν· τοὺς δ' ἐξῆς τρεῖς, εἰς τὸ δεύτερον· τοὺς δ' ἐπομένους τοὺς τετταρας, εἰς τὸ τρίτον· τρεῖς δὲ τοὺς τελευταίους, εἰς τὸ τέταρτον. (9) Τῶν δὲ πρεσβυτέρων δύο μὲν τοὺς πρώτους, εἰς τὸ πρῶτον· τρεῖς δὲ τοὺς δευτέρους, εἰς τὸ δεύτερον· τῆσσι στρατοπέδοι δύο δὲ τοὺς ἐξῆς, εἰς τὸ τρίτον· τρεῖς δὲ τοὺς τελευταίους, εἰς τὸ τέταρτον.

XX. Γενομένης δὲ τῆς διαιρέσεως καὶ καταστάσεως τῶν χιλιάρχων τοιαύτης, ὥστε πάντα τὰ στρατοπέδα πᾶσι ἰσους ἔχειν ἀρχοντας· (2) μετὰ ταῦτα καθίσταντες χωρὶς ἀλλήλων κατὰ στρατοπέδον, κληροῦσι τὰς φυλάς κατὰ μίαν, καὶ προσκαλοῦνται τὴν αἰὶ λαχοῦσαν. (3) Ἐκ δὲ ταύτης ἐκλέγουσι τῶν νεανίσκων τέτταρας ἐπιεικῆς τοὺς παραπλησίους ταῖς ἡλικίαις καὶ ταῖς ἐξέσιν. (4) Προσαχθέντων δὲ τούτων, λαμβάνουσι πρῶτον τὴν ἐλογὴν οἱ τοῦ πρώτου στρατοπέδου, δεύτεροι δ' οἱ τοῦ ὑπέρου, τρίτοι δ' οἱ τοῦ τρίτου, τελευταῖοι δ' οἱ τοῦ τετάρτου. (5) Πάλιν δ' ἄλλων τεττάρων προσαχθέντων, λαμβάνουσι πρῶτον τὴν αἶρεσιν οἱ τοῦ δευτέρου στρατοπέδου, καὶ ἐξῆς οὕτως, τελευταῖοι δ' οἱ τοῦ πρώτου. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἄλλων τεττάρων προσαχθέντων, πρῶτοι λαμβάνουσιν οἱ τοῦ τρίτου στρατοπέδου, τελευταῖοι δ' οἱ τοῦ δευτέρου. (7) Καὶ, αἰὶ κατὰ λόγον οὕτως ἐκ περιόδου τῆς ἐκλογῆς γινομένης, παραπλησίους συμβαίνει λαμβάνεσθαι τοὺς ἀνδράς εἰς ἕκαστον τῶν στρατοπέδων. (8) Ὅταν δ' ἐκλέξωσι τὸ πραιέμενον πλῆθος (τούτο δ' ἐστὶν ὅτ' μὲν εἰς ἕκαστον στρατόπεδον πεζοὶ τετρακισχίλιοι καὶ διακόσιοι, ποτὲ δὲ πεντακισχίλιοι, ἐπειδὴν μείζων τις αὐτοῖς προφαίνεται κίνδυνος), (9) μετὰ ταῦτα τοὺς ἱππεῖς τὸ μὲν πελαῖον ὑπέρους εἰώθεσαν δοκιμάζειν ἐπὶ τοῖς τετρακισχίλοις διακοσίοις, νῦν δὲ προτέρους, πλουτίνδην αἰτῶν γεγενημένης ὑπὸ τοῦ τιμητοῦ τῆς ἐκλογῆς· καὶ τοῖσι τριακοσίοις εἰς ἕκαστον στρατόπεδον.

XXI. Ἐπιτελεσθεῖσης δὲ τῆς καταγραφῆς τὸν προειρημένον τρόπον, ἀθροίσαντες τοὺς ἐπιτελεγεμένους οἱ ἐκστῆκοντες τῶν χιλιάρχων καθ' ἕκαστον στρατόπεδον, αἰ λαβόντες ἐκ πάντων ἓνα τὸν ἐπιτηδεύτατον, ἐξορίζουσιν; (2) « Ἡ μὲν πειθαρχήσῃ, καὶ ποιήσῃ τὸ προσταττόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κατὰ δύναμιν. » (3) Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὁμνύουσι καθ' ἓνα προπορευόμενοι, τοῦτ' αὐτὸ δηλοῦντες, ὅτι ποιήσουσι πάντα, καθάπερ ὁ πρῶτος. (4) Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς καὶ τὰς ὑπάτους ἀρχὰς ἔχοντες πυραγγέλλουσι τοῖς ἀρχαῖς τοῖς ἀπὸ τῶν συμμαχιδῶν πόλεων, τῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας, ἐξ ὧν ἂν βούλωνται συστρατεύειν τοὺς συμμάχους, διασαφοῦντες τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ἡμέραν, καὶ

mam apti militis convenerunt, iidemque mox in Capitolio congregati sunt; (7) ibi tunc juniores e tribunis militum, eo ordine, quo quisque eorum vel a populo vel ab imperatoribus fuerit constitutus, in quatuor dividere se partes solent; quia apud eos summa et prima divisio copiarum est in quatuor legiones. (8) Et quatuor quidem illos, qui primi creati fuerint, primæ, quam vocant legioni, attribuunt, tres proximos, secundæ; quatuor qui hos excipiunt, tertiæ; tres novissimos, quartæ. (9) Seniorum autem, duos quidem primo creatos in prima locant legione; tres secundo loco designatos, in secunda; duos proximos, in tertia; tres postremos, in ultima.

XX. Peracta vero electione et divisione tribunorum, sic ut singulæ legiones totidem duces habeant: (2) separatim postea sedentes cujusque legionis tribuni sigillatim tribus sortiuntur, et, ut cuique sors contigit, eam ad se vocant. (3) Tum ex ea quatuor juvenes eligunt, pares, quoad ejus fieri potest, ætate et habitu corporis. (4) His propius admotis, primi electionem faciunt primæ legionis tribuni: secundi, secundæ: tertii, tertiæ: novissimi, quartæ. (5) Rursus vero aliis quatuor admotis, primi eligunt secundæ legionis tribuni, et sic deinceps: ultimi vero primæ. (6) Post hac aliis denuo quatuor adductis, primi dilectum habent tertiæ legionis tribuni: ultimi, legionis secundæ. (7) Et ita, dum hac ratione semper idem electionis orbis volvitur, evenit illud, ut pares ac similes capiantur in quamque legionem milites. (8) Postquam vero legerunt quem proposuerant numerum (is est quodque in singulas legiones peditum quaternum millium et ducentorum: aliquando quinum millium, quoties majus aliquod ipsis imminet periculum), (9) mox equites, olim quidam posteriore loco moris erat deligere, post quatuor mille pedites, ducentos; nunc priore loco eos centuriant, e censu per censorem electos, atque illorum trecentos unicuique legioni assignant.

XXI. Peracto dilectu eo quem diximus modo, Tribuni militum suæ quisque legionis eos, qui fuerunt lecti, congregant, atque unum ex omnibus eligentes, maxime idoneum, sacramento adigunt: (2) « Fore omnino, ut pareat imperio ducum, et quidquid ab iis fuerit jussus, pro viribus præstet. » (3) Reliqui autem omnes, procedentes alter post alterum, in eodem verba jurant, omnia se facturos, sicut ille primas. (4) Circa idem vero tempus consules magistratibus sociarum in Italia civitatum, ex quibus auxilia eo bello secum militare volunt, nuntium mittunt; numerum et diem locumque ad conveniendum edicentes

τὸν τόπον, εἰς ὃν δεήσει παρῆναι τοὺς κεκριμένους. (6) Αἱ δὲ πόλεις παραπλησίαν ποιησάμεναι τῇ προσημνήν τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν ὄρκον, ἐκπέμπουσιν, ἀρχοντα συστήσασαι καὶ μισθοδότην. (7) Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ χιλιάρχοι μετὰ τὸν ἐξορκισμόν παραγγελλαντες ἡμέραν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ, καὶ τόπον, εἰς ὃν δεήσει παρῆναι χωρὶς τῶν σπλυν, τότε μὲν ἀφῆκαν. (7) Παραγενομένων δ' εἰς τὴν ταχθεῖσαν ἡμέραν, διαλέγουσι τῶν ἀνδρῶν τοὺς μὲν νεωτάτους καὶ πενιχρότάτους εἰς τοὺς Γροσφομάχους· τοὺς δ' ἐξῆς τούτοις, εἰς τοὺς Ἀστάτους καλουμένους· τοὺς δ' ἀκμαιοτάτους ταῖς ἡλικίαις, εἰς τοὺς Πρίγκιπας· τοὺς δὲ πρεσβυτάτους εἰς τοὺς Τριαρίους. (8) Αἴθαι γάρ εἰσι καὶ τοσαῦται διαφοραὶ παρὰ Ῥωμαίους καὶ τῶν ὀνομασιῶν, καὶ τῶν ἡλικιῶν, ἔτι δὲ τῶν καθοπλισμῶν ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ. (9) Διαιροῦσι δ' αὐτοὺς τὸν τρόπον τούτον, ὥστ' εἶναι τοὺς μὲν πρεσβυτάτους, καὶ Τριαρίους προσαγορευομένους, ἑξακοσίους· τοὺς δὲ Πρίγκιπας, χιλίους καὶ διακοσίους· ἴσους δὲ τούτοις τοὺς Ἀστάτους· τοὺς δὲ λοιποὺς καὶ νεωτάτους Γροσφοφόρους. (10) Ἐὰν δὲ πλείους τῶν τετρακισχιλίων ὦσιν, κατὰ λόγον ποιοῦνται τὴν διαίρεσιν, πλὴν τῶν Τριαρίων· τούτους αἰεὶ τοὺς ἴσους. * *

XXII. Καὶ τοῖς μὲν νεωτάτοις παρήγγειλαν μάχαιραν φορεῖν, καὶ γρόσφους, καὶ πάρμην. (1) Ἡ δὲ πάρμη καὶ δύναμιν ἔχει τῇ κατασκευῇ, καὶ μέγεθος ἀρκοῦν πρὸς ἀσφάλειαν· περιφερὴς γὰρ οὕσα τῷ σχήματι, τρίπεδον ἔχει τὴν διάμετρον. (2) Προσπεπικισμεῖται δὲ καὶ λιτῷ περικεφαλαίῳ· ποτὶ δὲ λυκαῖαν ἢ τι τῶν τοιούτων ἐπιτίθεται, σκέπης ἅμα καὶ σημείου χάριν, ἵνα τοῖς κατὰ μέρος ἡγεμόσι προκινδυνεύοντες ἔρρωμένως, καὶ μὴ, διάδηλοι γίνωνται. (3) Τὸ δὲ τῶν γρόσφων βέλος ἔχει τῷ μὲν μήκει τὸ ξύλον ὡς ἐπίπαν δίτηχον, τῷ δὲ πάχει δακτυλιαῖον, τὸ δὲ κέντρον, σπιθαμιαῖον, κατὰ τοσοῦτον ἐπὶ λεπτόν ἐξεληλαμένον καὶ συνωξυσμένον, ὥστε κατ' ἀνάγκην εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμβολῆς κάμπτεσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι τοὺς πολεμικοὺς ἀντιβάλλειν· εἰ δὲ μὴ, κοινὸν γίνεται τὸ βέλος.

XXIII. Τοῖς γε μὴν δευτέροις μὲν κατὰ τὴν ἡλικίαν, Ἀστάτοις δὲ προσαγορευομένοις, παρήγγειλαν φέρειν πανοπλίαν. (1) Ἔστι δ' ἡ Ῥωμαϊκὴ πανοπλία πρῶτον μὲν θυρεὸς, οὗ τὸ μὲν πλάτος ἐστὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας πένθ' ἡμιποδίων· τὸ δὲ μήκος, ποδῶν τεττάρων· ὁ δὲ μείζων, ἔτι καὶ παλαιστιαῖος. (2) Ἐκ διπλοῦ σανιδώματος ταυροκαλλῆ πεπηγὼς, ὀδονίῳ, μετὰ δὲ ταῦτα μοσχείῳ δέρματι περιεληπται τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν. (3) Ἔχει δὲ περὶ τὴν ἴσυν, ἐκ τῶν ἀνωθεν καὶ κάτωθεν μερῶν, σιδηροῦν σιάλωμα, δι' οὗ τὰς τε καταφορὰς τῶν μαχαίρων ἀσφαλίζεται, καὶ τὰς πρὸς τὴν γῆν ἐξερείσεις. (4) Προσθήρμονται δ' αὐτῷ καὶ σιδηρὰ κόγχος, ἣ τὰς ἐλσχερεῖς ἀποστέγει πληγὰς λίθων, καὶ σαρισσῶν, καὶ καθόλου βιαιῶν βελῶν. (5) Ἄμα δὲ τῷ θυρεῷ μάχαιρα· ταύτην δὲ περὶ τὸν

his, qui lecti fuerint. (5) Civitates lectas a se simili ratione ei, quam exposuimus, milites, eodem sacramento adactos, adjecto duce et questore mittunt. (6) At Romæ tribuni militum, postquam sacramento milites adegerunt, demumtatio legioni cuique die ac loco ad conveniendum sine armis, tunc quidem eos dimittunt. (7) Ceterum ubi ad dictam diem illi convenerunt, natu minimos et pauperrimos Tribuni seligunt in Velites : proximos his in Hastatos, quos vocant : ætatem florentissimam in Principes : maximos natu in Triarios. (8) Hæc sunt enim, et tot numero, differentie apud Romanos appellationum et ætatum atque etiam armaturæ in unaquaque legione. (9) Ita autem hos dividunt, ut ætate maxime proveci, qui Triarii dicuntur, sint numero sexcenti; Principes mille ducenti; totidem Hastati : ceteri ac natu minimi Velites. (10) Sin pluribus, quam quatuor millibus, constet legio, eadem proportione et ceterorum partitionem instituunt, nisi quod Triariorum numerus variat nunquam.

XXII. Ac minimis quidem natu præcipiunt, ut gladium gestent, et hastas, atque parmam. (2) Parma et firmitatem habet a structura, et magnitudinem, quæ ad defensionem sufficiat; quippe cui figura rotunda, diameter tripedalis. (3) Insuper adornantur velites nuda galea; cui tamen lupina interdum aut aliquid ejusmodi imponitur, simul tutelæ causa, et indicii, ut in obmundis fortiter secusve præliis dignosci ab ordinum queant ductoribus. (4) Hasta velutis telum est, habens hastile duos ut plurimum cubitos longum, crassum vero digitum unum : spiculum illi spithamæ longitudine, eo tenuitatis atque acuminis perductum, ut necessario statim a primo jactu reflectatur, neque remitti possit ab hostibus : quod nisi ita est, commune sit hoc telum.

XXIII. Ætate proximis, quos vocant Hastatos, præcipiunt, ut justa arma ferant. (2) Ea sunt apud Romanos, primum quidem scutum; latum in superficie gibba duos pedes cum dimidio, longum vero pedes quatuor : aut, si sit majus, ad hanc longitudinis mensuram palmus accedit. (3) E duplici tabulato glutine taurino est compactum; extrema superficies linteo, deinde vitulino corio circumtegitur. (4) In ambitu circa superam inferamque partem ferrea prætextitur lamina; qua adversus cæsim illatos ictus munitur, et ne humo incumbens corrumpatur. (5) Adaptatur etiam illi concha ferrea (is est umbo), quæ ictus vehementiores defendit, lapidum, sarissarum, et violentorum omnium telorum. (6) Simul cum scuto est gladius, quem

ἀξιὸν φέρει μῆρὸν, καλοῦσι δ' αὐτὴν Ἰβηρικὴν. (7) Ἐστὶ δ' αὕτη κέντημα διάφορον, καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μαροῖν βλαῖον, διὰ τὸ τὸν ὀβελοσχοιν αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον εἶναι. (8) Πρὸς δὲ τούτοις ὕσσοι δύο, καὶ περικεφαλαία χαλκῇ, καὶ προκημῖς. (9) Τῶν δ' ὕσσων εἰσὶν οἱ μὲν παχεῖς, οἱ δὲ λεπτοί. Τῶν δὲ σπαραγεῶν οἱ μὲν στρογγύλοι παλαιστιαίαν ἔχουσι τὴν διάμετρον· οἱ δὲ τετραγῶνοι, τὴν πλευράν. Οἱ γὰρ μὴ λεπτοὶ σιδυρίοι δοῦναι συμμέτρους, οὐδ' φοροῦσι μετὰ τῶν προειρημένων. (10) Ἀπάντων δὲ τούτων τῷ ὅλῳ τὸ μῆκος ἐστὶν ὡς τρεῖς ἑξήκοντα. Προσφύσσονται δ' ἑκάστοις βέλος σισηροῦν ἀγχιωστρωτὸν, ὅν ἔχον τὸ μῆκος τοῖς ὅλῳις. (11) οὗ τὴν ἐνδοσὶν καὶ τὴν χρεῖαν οὕτως ἀσφαλίζονται βεβαίως, ὥς μέσων τῶν ὅλων ἐνδόντες, καὶ πυκναῖς ταῖς λαβδαῖς καταπερυνῶντες, ὥστε μὴ πρότερον τὸν δεσμὸν ἐν ταῖς χρεῖαις ἀναχαλασθῆναι, ἢ τὸν σιδήρον θραύσθαι, καίπερ ὄντα τὸ πάχος ἐν τῷ πυθμένι καὶ τῇ πρὸς τὸ ὅλον συναφῇ τριῶν ἡμιδακτυλίων. Ἐπὶ τοσούτων καὶ τοσαύτην πρόνοιαν ποιοῦνται τῆς ἐνδόσεως. (12) Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις προσεπισκομοῦνται πτερῖνῳ στεφάνῳ, καὶ περὶ τοὺς φοινίκους ἢ μέλασιν ὀρθοῖς τρισίν, ὡς πηχυαῖος τὸ μέγεθος. (13) Ὅν προστεθέντων κατὰ κορυφὴν ἅμα τοῖς ἄλλοις ὅπλοις, ὃ μὲν ἀνὴρ φαίνεται ἐκάλιστος ἑαυτοῦ κατὰ τὸ μέγεθος, ἢ δ' ὄψας καλὴ καὶ καταπληκτικὴ τοῖς ἐναντίοις. (14) Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ προλαμβάνοντες χάλκωμα σπιθαμιαῖον πάντῃ πάντως, δ' προστίθενται μὲν πρὸ τῶν στέρνων, καλοῦσι δὲ καρδιοφύλακα, τελεῖαν ἔχουσι τὴν καθόπισιν. (15) Οἱ δὲ περὶ τὰς μυρίας τιμώμενοι δραχμὰς, ἀντὶ τοῦ καρδιοφύλακος σὺν τοῖς ἄλλοις ἀλυσιδωτοῦς περιτίθενται ῥοκκας. (16) Ὁ δ' αὐτὸς τρόπος τῆς καθόπισις ἐστὶ καὶ περὶ τοὺς Πρίγκιπας καὶ Τριαίρους, πλην ἀντὶ τῶν ὕσσων οἱ Τριάριοι δόρατα φοροῦσιν.

XXIV. Ἐξ ἑκάστου δὲ τῶν προειρημένων γενῶν, εἰς τῶν νεωτάτων, ἐξελεῖται ταξιάρχους ἀριστίνδην ἕνα. Μετὰ δὲ τούτους ἑτέρων ἐκλογὴν ἄλλων δέκα ποιοῦνται. (1) Καὶ τούτους μὲν ἅπαντας προσηγόρευεν ταξιάρχους, ὃν δ' πρῶτος αἰρεθεὶς καὶ συνεδρίου ἀντιπρὸς. Προσεκλήγονται δ' οὗτοι πάλιν αὐτοὶ τοὺς πρὸς οὐραγούς. (2) Ἐξῆς δὲ τούτοις, μετὰ τῶν ταξιάρχων, διεῖλον τὰς ἡλικίας, ἑκάστην εἰς δέκα μέρη, εἰς τῶν γροσφομάχων· καὶ προσένειμαν ἑκάστῳ μὲν τῶν ἐκλεχθέντων ἀνδρῶν δύο ἡγεμόνας, καὶ δύο ὑπαγούς. (3) Τῶν δὲ γροσφομάχων τοὺς ἐπιβόλους κατὰ τὸ πλῆθος, ἴσους ἐπὶ πάντα τὰ μέρη διένειμεν. (4) Καὶ τὸ μὲν μέρος ἑκάστον ἐκάλεσαν καὶ ἄγμα, καὶ σκεῖραν, καὶ σημαῖαν· τοὺς δὲ ἡγεμόνας ἐκτεταμένους καὶ ταξιάρχους. (5) Οὗτοι δὲ καθ' ἑκάστην σκεῖραν ἐκ τῶν καταλειπομένων ἐξελεῖσαν αὐτοὶ οὐδὲν, τοὺς ἀμεινοτάτους καὶ γενναιοτάτους ἀνδρας, καὶ ἀμεινοφόρους. (6) Δύο δὲ καθ' ἑκάστον τάγμα ποιοῦν ἡγεμόνας, εἰκότως· ἀδύλου γὰρ ὄντος καὶ τοῦ ποιῆσαι καὶ τοῦ παθεῖν τὸν ἡγεμόνα, τῆς πολέμου χρεῖας

ad dextrum femur gestant : Hispaniensem ipsi vocant. (7) Est autem hic gladius et ad punctum laedendum excellens, et ad caesim ex utraque parte feriendum vehemens : constat enim lamina valida et firma. (8) Accedunt pila duo, et galea aerea, et ocrea. Sunt autem e pilis alia crassiora, tenuiora alia. (9) E solidioribus rursus alia rotunda sunt, quae palmarem habent dimetientem : alia quadrata, latus habentia palmare. (10) Tenuia mediocribus venabulis sunt similia ; atque haec gestant cum praedictis. (11) Istorum autem omnium hastile tria fere cubita longum est : aptaturque singulis telum ferreum, hamatum, paris longitudinis cum ipsis lignis, cujus insertionem in lignum et ceterum usum tam valide muniunt, ad media usque ligna religantes et crebris fibulis configentes, ut non ante nexus inter utendum laxetur, quam ferrum frangatur : quamquam id quidem vix potest fieri, quoniam in fundo, et qua parte ligno committitur, crassitiem habet digiti unius cum dimidio : usque adeo magna cautione prospiciunt huic adnexioni. (12) Ad haec galea insuper crista ornata est, et pennis tribus punicis aut nigris, iisque rectis, longitudine fere cubitalibus : (13) quae ubi ceteris armis ad summum verticem accesserunt, vir quidem duplo, quam sit, major apparet ; species autem existit pulchra, et hosti formidabilis. (14) Jam plerique, assumpta praeterea lamina aerea duodecim undique digitorum, quam pectori apponunt, et pectorale dicunt, plenam ita absolvunt armaturam. (15) Sed qui ultra centum millium aeris in censu habent, loco pectoralis super cetera arma loricas hamis consertas induunt. (16) Eodem vero modo armantur et Principes et Triarii, nisi quod Triarii pro pilis hastas gestant.

XXIV. Ex unoquoque autem praedictorum generum, exceptis natu minimis, ordinum ductores decem, pro virtutis merito, eligunt. Et post hos, altera electione, iterum alios decem. (2) Atque hos quidem omnes appellant ordinum ductores : quorum is, qui primo loco est electus, concilium etiam participat. (3) Rursus autem hi ipsi totidem coactores agminis eligunt. Secundum haec, una cum ordinum ductoribus, aetates deinde singulas, velutibus exceptis, in partes decem tribuunt ; et binos cuique parti duces, binosque agminis coactores et lectis viris assignant. (4) Velites vero, prout ipsorum numerus est, aequabiliter in omnes partes dividunt. (5) Ac singulas quidem has partes appellant Ordinem, Manipulum, Vexillum : duces vero Centuriones et ordinum ductores. (6) Hi vero in suis quisque manipulis vexillarios duos ex omni numero eligunt, vigore corporis et animi praestantissimos. (7) Quod autem duos cuique manipulo ductores attribuant, ratione id faciunt : quum enim sit incertum, quid dux vel facturus sit, vel passurus, neque causationem ullam bellica res

οὐκ ἐπιδεχομένης πρόφασιν, οὐδέποτε βούλονται τὴν σπεῖραν χωρὶς ἡγεμόνος εἶναι καὶ προστάτου. (8) Παρόντων μὲν οὖν ἀμφοτέρων, ὁ μὲν πρῶτος αἰρεθεὶς ἡγείται τοῦ δεξιοῦ μέρους τῆς σπείρας· ὁ δὲ δεύτερος τῶν εὐωνύμων ἀνδρῶν τῆς σημαίας ἔχει τὴν ἡγεμονίαν. Μὴ παρόντων δ', ὁ καταλειπόμενος ἡγείται πάντων. (9) Βούλονται δ' εἶναι τοὺς ταξιάρχους οὐχ οὕτω θρασεῖς καὶ φιλοκινδύνους, ὥς ἡγεμονικοὺς, καὶ στασίμους, καὶ βαθεῖς μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς, οὐκ ἔξ ἀκραίου προσπίπτειν ἢ κατάρχεσθαι τῆς μάχης, ἐπικρατούμενους δὲ καὶ πιεζομένους ὑπομένειν, καὶ ἀποδύνησκειν ὑπὲρ τῆς χώρας.

XXV. Παραπλήσιος δὲ καὶ τοὺς ἵππους εἰς ἑκατὸν δέκα διέλιον· ἐξ ἑκάστης δὲ τρεῖς προκρίνουσιν ἰάρχας, οὗτοι δ' αὐτοὶ τρεῖς προσέλθον οὐραγούς. (2) Ὁ μὲν οὖν πρῶτος αἰρεθεὶς ἰάρχης ἡγείται τῆς ἑλκῆς· οἱ δὲ δύο, δεκαδάρχων ἔχουσι τάξιν, καλοῦνται δὲ πάντες Δεκουρίωνες. Μὴ παρόντος δὲ τοῦ πρώτου, πάλιν ὁ δεύτερος ἰάρχου λαμβάνει τάξιν. (3) Ὁ δὲ καθολισμὸς τῶν ἱππέων νῦν ἐστὶ παραπλήσιος τῷ τῶν Ἑλλήνων· τὸ δὲ παλαιόν, πρῶτον μὲν θώρακας οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἐν περιζώμασιν ἐκινδύνευον. (4) Ἐξ οὗ πρὸς μὲν τὸ καταβαίνειν καὶ ταχέως ἀναπηδᾶν ἐπὶ τοὺς ἵππους ἐτοιμῶς διέκειντο καὶ πρακτικῶς· πρὸς δὲ τὰς συμπλοκάς ἐπισφαλῶς εἶχον, διὰ τὸ γυμνοὶ κινδυνεύειν. (5) Τὰ δὲ δόρατα κατὰ δύο τρόπους ἀπρακτὰ ἦν αὐτοῖς· καθ' ἓνα μὲν, ἥ λεπτὰ καὶ κλαδάρᾳ ποιοῦντες, οὔτε τοῦ προτεθέντος ἡδύναντο σκοποῦ στοχάζεσθαι, καὶ πρὸ τοῦ γὰρ τὴν ἐπιδορατίδα πρὸς τὴν προσερεῖται, κραδαίνοντα δι' αὐτῆς τῆς τῶν ἱππῶν κινήσεως, τὰ πλείστα συνετρίβετο· (6) πρὸς δὲ τούτοις, ἀνευ σαυρωτήρων κατασκευάζοντες, μιᾷ τῇ πρώτῃ διὰ τῆς ἐπιδορατίδος ἐχρῶντο πληγῇ, μετὰ δὲ ταῦτα κλασθέντων, λοιπὸν ἦν ἀπρακτὰ αὐτοῖς καὶ μάταια. (7) Τὸν γε μὴν θυρεὸν εἶχον ἐκ βοείου δέρματος, τοῖς ὀμφαλοῦσι πομπάνοις παραπλήσιον, τοῖς ἐπὶ τὰς θυσῖας ἐπιτιθεμένοις οἷς οὔτε πρὸς τὰς ἐπιβολὰς ἦν χρῆσθαι, διὰ τὸ μὴ στάσιν εἶναι ὑπὸ τοῦ ὄμβρου ἀποδερματούμενοι καὶ μυδῶντες, δύσχρηστοι καὶ πρότερον ἦσαν, καὶ νῦν ἐτι γίνονται παντελῶς. (8) Διόπερ ἀδοκίμου τῆς χρεῖας οὕσης, ταχέως μετέλαβον τὴν Ἑλληνικὴν κατασκευὴν τῶν ὅπλων. (9) Ἐν ἧ τῶν μὲν δοράτων τὴν πρώτῃν εὐθέως τῆς ἐπιδορατίδος πληγὴν εὐστοχον ἄμα καὶ πρακτικὴν γίνεσθαι συμβαίνει, διὰ τὴν κατασκευὴν ἀτρεμοῦς καὶ στασίμου τοῦ δόρατος ἐπάρχοντος· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἐκ μεταλήψεως τοῦ σαυρωτήρος χρεῖαν, μόνιμον καὶ βίαιον. (10) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν θυρεῶν· καὶ γὰρ πρὸς τὰς ἐπιβολὰς καὶ πρὸς τὰς ἐπιθέσεις ἰσθηκυῖαν καὶ τεταγμένην ἔχουσι τὴν χρεῖαν. (11) Ἀ συνιδόντες, ἐμμησαντο ταχέως. Ἀγαθοὶ γὰρ, εἰ καὶ τινες ἕτεροι, μεταλαβεῖν εἴη, καὶ ζηλώσαι τὸ βέλτιον καὶ Ῥωμαῖοι.

XXVI. Τοιαύτην δὲ ποιησάμενοι τὴν διαίρεσιν οἱ χιλάρχοι, καὶ ταῦτα παραγγείλαντες περὶ τῶν ὅπλων,

admittat, committere nolunt, ut duce ac praefecto unquam ordo careat. (8) Igitur praesentibus quidem ambo, uter fuerit prior electus, is dextrae manipuli praestet partem; alter sinistrae. Si non adsunt ambo, qui solus restat, is omnium ducatum obtinet. (9) Probant autem Romani centuriones, non tam eos, qui sunt audaces et ad pericula subeunda prompti, quam eos, qui arte imperatoria valent, suntque firmi ac stabiles, et altis magis animis, non tam ad invadendum hostem rebus integris, atque ad initium pugnae faciendum, quam ad durandum ubi superior jam hostis est, et ad mortem prius oppetendam rebus afflictis, quam ut stationem deserant.

XXV. Simili modo etiam equites in turmas decem dividere solent; e quarum singulis tres turmarum praefectos creant; qui ipsi totidem coactores agminis assumunt. (2) Qui primus turmae ductor est electus, turmae praestat; reliqui decurionum locum obtinent: sed omnes eodem nomine Decuriones vocantur. Quoties vero primus abest, secundus pro turmae praefecto se gerit. (3) Armatura porro equitum nunc quidem Graecanicæ est similis: at non ita olim. Primum enim loricas non habebant; sed solis campetribus succincti pugnabant: (4) ex quo fiebat, ut ad descendendum quidem et celeriter insiliendum in equos prompti essent atque expediti; inter pugnandum vero periculis objicerentur, ut qui nudi dimicabant. (5) Hastæ deinde duabus de causis erant illis inutiles. Prior ratio est, quod, quum graciles eas et tremulas facerent, neque ad propositum scopum poterant collimare, et, priusquam etiam cuspis aliquo defigeretur, concussæ pleraque ipsa equorum agitatione frangebantur. (6) Ad hæc, quum sine cuspidibus in ima parte eas facerent, ad unicum et primum illum ictum iis utebantur, quando mucrone feriebant; deinde fractæ, nulli amplius usui erant. (7) Scutum vero illis erat e bovillo corio, ad instar eorum umbilicorum liborum, quæ sacrificiis moris est imponere: quæ scula nec adversæ impetui hostium valebant, quum firmitatem non haberent; et, ubi imbris corrupta atque madore resoluta sunt, cum jam ante non magno usui fuerint, tunc plura inutilia evadunt. (8) Quare quum istorum armorum usum experientia reprobarat, mox Graecanicam armorum structuram suæ loco adoptarunt: (9) qua fit, ut, hastam quæ attinet, primus statim mucronis ictus dirigi recte possit, atque efficax sit; eo quod ita conficitur hasta, ut stabilis sit, non tremula; et similiter, ut, versa hasta, cuspidis usus firmus sit ac violentus. (10) Eadem ratio et in scutis: nam et adversus eminus et adversus cominus ingruentia firmum atque certum usum praestant. (11) Quod ut animadvertenter, cito sunt imitati. Romani enim, si qui alii, facile aliorum mores adiscunt, et, quod est melius, æmulantur.

XXVI. Tribuni militum postquam huiusmodi partitionem instituerunt, et hæc super armis dederunt mandata, unus

τίτε μὲν ἀπέλυσαν τοὺς ἀνδρας εἰς τὴν οἰκίαν. (2) Παραγενομένης δὲ τῆς ἡμέρας, εἰς ἣν ὥμοσαν ἀθροισθῆναι πάντες ὁμοίως εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον ὑπὸ τῶν ὑπάτων. (3) (τάττει δ' ὡς ἐπίπαν ἑκάτερος χωρὶς τὸν τόπον τοῖς αὐτοῦ στρατοπέδοις· ἑκατέρῳ γὰρ δίδεται τὸ μέρος τῶν συμμάχων, καὶ δύο τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων.) (4) παραγίγνεται δὴ πάντες ἀδιαπτῶτως οἱ καταγραφέντες, ὥς ἂν μηδεμιᾶς ἄλλης συγχωρουμένης προφάσεως τοῖς ἐξορκισθεῖσι, πλὴν ὀρνιθείας καὶ τῶν ἀδυνάτων. (5) Ἀθροισθέντων δὲ καὶ τῶν συμμάχων ὁμοῦ τοῖς Ῥωμαίοις, τὴν μὲν οἰκονομίαν καὶ τὸν χειρισμὸν ποιοῦνται τούτων αὐτῶν οἱ καθεσταμένοι μὲν ὑπὸ τῶν ὑπάτων ἄρχοντες, προσαγορευόμενοι δὲ Πράι-φεκτοι, δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ὄντες. (6) Οἱ πρῶτον μὲν τοῖς ὑπάτοις τοὺς ἐπιτηδαιοτάτους πρὸς τὴν ἀθηνινὴν χρεῖαν ἐκ πάντων τῶν παραγενομένων συμμάχων, ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, ἐκλέγουσι, τοὺς καλουμένους Ἐκτραορδινάριους, 8 μεθερμηνεύμενον ἐπιλέκτους δηλοῖ. (7) Τὸ δὲ πλῆθος γίγνεται τὸ πᾶν τῶν συμμάχων, τὸ μὲν τῶν πεζῶν, ἄριστον τοῖς Ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις, ὥς τὸ πολὺ· τὸ δὲ τῶν ἱππέων, τριπλάσιον. (8) Ἐκ δὲ τούτων λαμβάνουσιν, τῶν μὲν ἱππέων, εἰς τοὺς ἐπιλέκτους, ἐπιεικῶς τὸ τρίτον μέρος· τῶν δὲ πεζῶν, τὸ πέμπτον. (9) Τοὺς δὲ λοιποὺς διείλον εἰς δύο μέρη, καὶ καλοῦσι τὸ μὲν δεξιόν, τὸ δ' εὐώνυμον κέρας. (10) Τούτων δ' εὐτραπέων γενομένων, παραλαβόντες οἱ χιλιάρχοι τοὺς Ῥωμαίους ὁμοῦ καὶ τοὺς συμμάχους, κατιστρατοπέδευσαν· ἐνὸς ὑπάρχοντος παρ' αὐτοῖς θεωρήματος ἀπλοῦ περὶ τὰς παρεμβολάς, ᾧ χροῖνται πρὸς πάντα καιρὸν καὶ τόπον. (11) Διὸ καὶ δοκεῖ μοι πρέπειν τῷ καιρῷ τὸ πειραθῆναι, καθόσον ὁῶν τε τῷ λόγῳ, τῷ ἀκούοντα εἰς ἐννοίαν ἀγαγεῖν τοῦ κατὰ τὰς πορείας καὶ στρατοπέδους καὶ παρατάξεις χειρισμοῦ τῶν δυνάμεων. (12) Τίς γὰρ οὕτως ἐστὶν ἀπεικὼς πρὸς τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα τῶν ἔργων, δεῖ οὐκ ἂν βουλευθῇ μικρὸν ἐπιμελέστερον ἐπιστῆσαι περὶ τῶν τοιούτων, ὑπὲρ ὧν ἀπαξ ἀκούσας, ἐπιστήμων ἐστὶν πράγματος ἐνὸς τῶν ἀξίων λόγου καὶ γνώσεως;

XXVII. Ἔστι δὲ τὸ γένος αὐτῶν τῆς στρατοπεδείας τοῖονδε. Τοῦ κριθέντος αἰεὶ τόπου πρὸς στρατοπεδείαν, τούτου τὸν ἐπιτηδαιοτάτον εἰς σύνοψιν ἅμα καὶ παραγγέλλαν ἢ τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴ καταλαμβάνει. (1) Τεθείσης δὲ τῆς σημαίας, οὗ μέλλουσι πηγρῖναι ταύτην, ἀπομετρεῖται περίεξ τῆς σημαίας τετράγωνος τόπος, ὥστε πάσας τὰς πλευρὰς ἑκατὸν ἀπέχειν πόδας τῆς σημαίας, τὸ δ' ἐμβαδὸν γίνεσθαι τετράπλευρον. (2) Τούτου δὲ τοῦ σχήματος αἰεὶ παρὰ μίαν ἱπφάνειαν καὶ πλευρὰν, ἥτις ἂν ἐπιτηδαιοτάτη φανῇ ἐξ ὧν τε τὰς ὑδρείας καὶ προνομίας, παραβάλλεται τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατοπέδα τὸν τρόπον τούτον. (4) Ἐξ περὶ τῶν χιλιάρχων ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, δύοιν δὲ στρατοπέδων ὄντων τῶν Ῥωμαϊκῶν αἰεὶ μεθ' ἑκατέρου τῶν ὑπάτων, φανερόν, ὅτι δώδεκα χιλιάρχους ἀνάγκη συστρατεύειν ἑκατέρῳ τῶν

quemque domum remittunt. (2) Ubi vero dies adest, ad quam se eo, quem consul designavit, loco conventuros pariter omnes jurarunt, (3) (fere autem separatim uterque consul locum suis legionibus ad conveniendum edicit: utrique enim eorum sua pars auxiliorum attribuitur, et Romanæ legiones duæ); (4) ibi tum omnes qui sunt conscripti, adveniunt indubitanter et necessario quippe alia nulla prorsus eorum, qui sacramenta dixerint, excusatio admittitur, præter auspiciū, et ea quæ sunt impossibilia. (5) Ubi vero cum Romanis etiam socii sunt congregati, omnia inter hos seorsim administrant atque gubernant viri a consulibus constituti, quos vocant Præfectos, numero duodecim. (6) Hi ante omnia Consulibus ex universo cœtu sociorum, qui adsunt, aptissimos ad verum belli usum, equites peditesque, seligunt, quos vocant Extraordinarios: id nomen, si græce interpreteris, electos valet. (7) Sociorum autem multitudo omnis est, peditum quidem, par ut plurimum legionibus Romanis; equitum vero tripla. (8) Ex his sumunt ad extraordinarios ex equitibus quidem tertiam fere partem; e peditibus quintam. (9) Reliquos in partes duas tribuunt, earumque alteram dextrum cornu vel alam; alteram lævam alam nominant. (10) His rite paratis, tribuni militum Romanas legiones una cum sociis accipiunt, et metari castra incipiunt. Est autem apud illos una et simplex disponendarum copiarum ratio, qua omni tempore ac loco utuntur. (11) Propterea visum mihi opportunum jam esse, ut, quantum ejus fieri verbis poterit, efficiam; quo audientes modum rationemque illorum cognoscant disponendi copias in agmine ducendo, in metandis castris et in acie instruenda. (12) Nam quis adeo alienus sit ab iis, quæ pulchra et præclara sunt, ut paulo accuratius animum istis nolit intendere? quæ si semel perceperit, rei inter alias memorabilis ac scitu dignæ evadet peritus.

XXVII. Est autem castrametatio Romanorum hujusmodi. Quoties locus castris est captus, partem illius, quæ ad prospiciendum et ad mandata danda fuerit commodissima, prætorium occupat. (2) Vexillo autem eo loci posito, ubi prætorium sunt fixuri, spatium quadratum circa ipsum vexillum sic metiuntur, ut ab hoc latera omnia centum distent pedes, et area fiat ducentorum quoquoeversum pedum. (3) Ad unum semper figuræ hujus latus, quod aquationibus pabulationibusque opportunissimum visum fuerit, Romanæ legiones tali modo collocantur. (4) Quum sint in quaque legione tribuni sex, ut modo dicebamus, et quum binas uterque consul legiones secum habeat, palam est, duodecim in utriusque exercitu tribu-

ὑπάτων. (5) Τιθέασι δὲ τὰς τούτων σκηνὰς ἐπὶ μίαν εὐθείαν ἀπάσας, ἥτις ἐστὶ παράλληλος τῇ τοῦ τετραγώνου προκρινθείσῃ πλευρᾷ, πεντήκοντα δ' ἀπέχει πόδας ἀπ' αὐτῆς ἵπποις, ἅμα δ' ὑποζυγίοις, καὶ τῇ λοιπῇ τῶν χιλιάρχων ἀποσκευῇ, τόπος. (6) Αἱ δὲ σκηναί, τοῦ προειρημένου σχήματος εἰς τοῦμπάλιν ἀπεστραμμέναι, πηγνυνται πρὸς τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν· ἢ νοεῖσθω καὶ καλεῖσθω δὲ καθάπαξ ἡμῖν αἰ, τοῦ παντὸς σχήματος κατὰ πρόσωπον. (7) Ἀφεστᾶσι δ' ἀλλήλων μὲν ἴσον αἱ τῶν χιλιάρχων σκηναί· τοσοῦτον δὲ τόπον, ὥστε παρ' ὅλον τὸ πλάτος αἰ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων παρήκειν.

XXVIII. Ἀπομετρηθέντων δὲ πάλιν ἑκατὸν ποδῶν εἰς τὸ πρόσθεν κατὰ πάσας τὰς σκηνὰς, λοιπὸν ἀπὸ τῆς τοῦτο τὸ πλάτος ὀριζούσης εὐθείας, ἥτις γίγνεται παράλληλος ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἀπὸ ταύτης ἀρχονται ποιεῖσθαι τὰς τῶν στρατοπέδων παρεμβολάς, χειρίζοντες τὸν τρόπον τοῦτον. (2) Διχοτομήσαντες τὴν προειρημένην εὐθείαν, ἀπὸ τούτου τοῦ σημείου πρὸς ὀρθὰς τῇ γραμμῇ, τοὺς ἵππους ἀντίους ἑαυτοῖς ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβάλλουσι, πεντήκοντα διέχοντας πόδας ἀλλήλων, μέσην ποιούντες τὴν τομὴν τοῦ διαστήματος. (3) Ἔστι δ' ἡ τε τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν σκηνοποῖτα παραπλήσιος· γίγνεται γὰρ τὸ ὅλον σχῆμα καὶ τῆς σημαίας καὶ τῶν οὐλαμῶν τετράγωνον. (4) Τοῦτο δὲ βλέπει μὲν εἰς τὰς διόδους, ἔχει δὲ τὸ μὲν μήκος ὠρισμένον, τὸ παρὰ τὴν διόδον· ἔστι γὰρ ἑκατὸν ποδῶν· ὥς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ τὸ βάθος ἴσον πειρῶνται ποιεῖν, πλὴν τῶν συμμαχῶν. (5) Ὅταν δὲ τοῖς μείζονσι στρατοπέδοις χρῶνται, τὸ κατὰ λόγον καὶ τῷ μήκει καὶ τῷ βάθει προστιθέασι.

XXIX. Γενομένης δὲ τῆς τῶν ἱππέων παρεμβολῆς κατὰ μέσας τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνὰς, οἷον ἐξ ὅλης τινὸς ἐπιταρσεῖς πρὸς τὴν ἀρτί βηθείσαν εὐθείαν καὶ τὸν πρὸ τῶν χιλιάρχων τόπον· (2) (τῷ γὰρ ὄντι ῥύμαις παραπλήσιον ἀποτελεῖται τὸ τῶν διόδων σχῆμα πασῶν, ὥς ἂν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους, αἷς μὲν ταγματῶν, αἷς δ' οὐλαμῶν ἐπὶ τὸ μήκος παρεμβεβληκότων·) (3) πλὴν τοῖς προειρημένοις ἱππεῦσιν κατόπιν τοὺς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων Τριαρίους, κατ' οὐλαμὸν ἑκάστην σημαίαν, ἐν ὁμοίῳ σχήματι τιθέασι συμφασούντων μὲν τῶν σχημάτων ἀλλήλοις, βλεπόντων δ' ἑμπάλιν πρὸς τὰς ἐναντίας τοῖς ἱππεῦσιν ἐπιφανείας· (4) ἡμῖς ποιούντες τὸ βάθος τοῦ μήκους ἑκάστης σημαίας, τῷ καὶ κατὰ τὸ πλῆθος ἡμίσει ὥς ἐπίπαν εἶναι τούτους τῶν ἄλλων μερῶν. (5) Διότι περ ἀνίσων ὄντων πολυτάκεις τῶν ἀνδρῶν, ἰσάζειν αἰετὶ συμβαίνει πάντα τὰ μέρη κατὰ τὸ μήκος, διὰ τὴν τοῦ βάθους διαφορὰν. (6) Αὐθις δὲ πεντήκοντα πόδας ἀπ' ἑκατέρων τούτων ἀποστήσαντες, ἀντίους παρεμβάλλουσι τοῖς Τριαρίοις τοὺς Πρίγκιπας. (7) Νευόντων δὲ καὶ τούτων εἰς τὰ προειρημένα διαστήματα, δύο αὐταὶ πάλιν ἀποτελοῦνται ῥύμαι, καὶ μὲν ἀρχὰς ἀπὸ τῆς αὐτῆς εὐθείας λαμβάνουσαι καὶ τὰς εἰσβολάς, ὁμοίως τοῖς ἱππεῦσιν, ἐκ τοῦ

nos necessario versari. (5) Statuunt igitur horum omnia tentoria ad lineam unam rectam, quæ parallela sit quadrati illius lateri ei, quod præ ceteris electum fuerit : abest autem ab eo pedes quinquaginta, ut equis, iumentis, et reliquis tribunorum impedimentis sit locus. (6) Locantur autem tentoria ita, ut aversa a figura jam descripta in exteriorem partem spectent : quam partem cogitet lector velut anteriorem, ac frontem totius figuræ; atque ita plane semper a nobis illa vocabitur. (7) Distant vero inter se tribunorum tentoria pari intervallo; eoque tanto, ut per totam latitudinem Romanarum legionum porrigantur.

XXVIII. Deinde rursus inita mensura pedum centum, ab omnibus tribunorum tentoriis antrorsum progrediendo; jam a linea, quæ spatium hoc secundum totam latitudinem terminat et parallela est tentoriis tribunorum, ab illa, inquam, linea legiones locare incipiunt. Atque id quidem hoc modo administrant. (2) Prædicta linea in duas partes secta, lineæ a puncto sectionis ad rectos angulos doctæ equites legionis utriusque applicant, ex adverso sibi oppositos, et pedum quinquaginta intervallo inter se disjunctos, cujus intervalli medium sectio illa obtinet. (3) Est autem tentoriorum in equite et pedite par ac similis ratio. Fit enim universa figura et manipuli et turmæ quadrata. (4) Respicit illa vero intercurrentes vias : ac longitudinis quidem modum habet definitum juxta ipsam viam, est enim centum pedum; ut plurimum vero etiam efficere conantur, ut profunditas sive latitudo eandem mensuram habeat, præterquam in sociis. (5) Quoties autem pleuoribus legionibus utuntur, et longitudinis et latitudinis modum æquæ proportionē adaugent.

XXIX. Equitum igitur metatione mediis tribunorum tentoriis hoc modo opposita, ut veluti vicus vel via formetur, in lineam paulo ante dictam, et in illud spatium quod est ante tabernacula tribunorum, ex transverso incidens : (2) (est enim revera vicorum similis hæc omnis species intercurrentium viarum; utpote secundum quas ab utroque latere, partim manipuli, partim turmæ, porrectas in longum suas metationes habeant :) (3) porro prædictis equibus Triarios legionis utriusque a tergo applicant; singulos nempe manipulos singulis turmis, figura simili, ita et tangentibus se mutuo figuris, quas metatio utroque firmat, in aversam ab equitibus partem respiciant Triarii. (4) Latitudinem vero cujusque manipuli dimidium longitudinis faciunt, quia et ipsi dimidio fere superantur a ceteris partibus. (5) Qua ratione, quamvis impar sæpe sit numerus virorum, semper tamen metationum longitudo est æqualis, propter latitudinis variationem. (6) Rursus etiam pedum quinquaginta ab his utrinque intervallo, et adverso Triariorum Principes collocant. (7) Qui cum et ipsi in illa, quæ commemoravimus, intervallo vagantur, duæ ecce rursus fiunt viæ, principia atque aditus ab eadem recta linea sumentes cum equitibus, ab area nempe illa et

πρὸ τῶν χιλιάρχων ἑκατομπεδίου διαστήματος, λήγουσαι δὲ πρὸς τὴν καταντικρὺ τῶν χιλιάρχων πλευρὰν τοῦ χάρακος, ἣν ἐξ ἀρχῆς ὑπεθέμεθα κατὰ πρόσωπον εἶναι τοῦ παντός σχήματος. (9) Μετὰ δὲ τοὺς Πρίγκιπας, ὅπισθεν τούτων ὁμοίως ἐμπυλιν βλέποντα, συμπυκνῶντα δὲ, τὰ σχήματα τιθέντες, τοὺς Ἀστάτους παρεμβάλλουσι. (9) Δέκα δὲ σημαίας ἔχόντων ἀπάντων τῶν μερῶν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς διαίρεσιν, πάσας ἴσας συμβαίνει γίνεσθαι τὰς ῥύμας καὶ κατὰ τὸ μήκος, καὶ τὰς ἀποτομὰς ἰσάζειν αὐτῶν τὰς πρὸς τῇ κατὰ τὸ πρόσωπον πλευρᾷ τοῦ χάρακος· πρὸς ἣν καὶ τὰς τελευταίας σημαίας ἐπιστρέφοντες στρατοπεδεύουσιν.

XXX. Ἀπὸ τῶν Ἀστῶν πεντήκοντα πάλιν διαλείποντες πόδας, τοὺς τῶν συμμάχων ἱππεῖς ἀντίους παρεμβάλλουσι τούτοις· ποιοῦμενοι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς αὐτῆς εὐθείας, καὶ λήγοντες ἐπὶ τὴν αὐτήν. (2) Ἔστι δὲ τὸ πλῆθος τῶν συμμάχων, ὥς ἐπάνω προείπα, τὸ μὲν τῶν πεζῶν πᾶρισον τοῖς Ῥωμαῖκοῖς στρατοπέδοις, λέγοντες τοῖς ἐπιλέκτοις· τὸ δὲ τῶν ἱππέων διπλάσιον, ἀφηρημένου καὶ τούτων τοῦ τρίτου μέρους εἰς τοὺς ἐπιλέκτους. (3) Διὸ καὶ τὸ βάθος αὐξοντες τούτοις πρὸς λόγον ἐν τοῖς στρατοπεδευτικοῖς σχήμασι, πειρῶνται κατὰ τὸ μήκος ἐξισοῦν τοὺς τῶν Ῥωμαίων στρατοπέδοις. (4) Ἀποτελεσθεῖσιν δὲ τῶν ἀπασῶν πέντε διόλων, αὐθις εἰς τοῦμπυλιν ἀπεστραμμένους ὁμοίως τοῖς ἱππεῦσι τιθέασιν τὰς τῶν συμμαχικῶν πεζῶν σημαίας, αὐξοντες τὸ βάθος πρὸς λόγον, βλέπουσας δὲ πρὸς τὸν χάρακα καὶ πρὸς τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας ἑκατέρας. (5) Καθ' ἑκάστην δὲ σημαίαν τὰς πρώτας ἀφ' ἑκατέρου τοῦ μέρους σκηναὶς οἱ ταξίαρχοι λαμβάνουσιν. Ἄμα δὲ τὸν προειρημένον τρόπον παρεμβάλλοντες, καθ' ἑκαστον μέρος τὸν ἕκτον οὐλαμὸν ἀπὸ τοῦ πέμπτου πεντήκοντα πόδας ἀφιστᾷσι, παραπλησίως δὲ καὶ τὰς τῶν πεζῶν τάξεις· (6) ὥστε γίνεσθαι καὶ ταύτην ὅλην διὰ μέσων τῶν στρατοπέδων διόδον, ἐπικρίνοντες πρὸς τὰς ῥύμας, παράλληλον δὲ ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἣν καλοῦσι πέμπτην, διὰ τὸ παρὰ τὰ πέμπτα τάγματα παρῆκιν.

XXXI. Ὁ δ' ὑπὸ τὰς τῶν χιλιάρχων σκηναὶς ὅπισθεν τόπος ὑποπεπτωκός, ἐξ ἑκατέρου δὲ τοῦ μέρους τῆς τοῦ στρατηγίου περιστάσεως παρακείμενος, ὁ μὲν εἰς ἀγορὰν γίνεται τόπος, ὁ δ' ἕτερος τῷ τε ταμίᾳ, καὶ ταῖς ἄμα τούτῳ χορηγίαις. (2) Ἀπὸ δὲ τῆς ἐφ' ἑκάτεραν τελευταίας τῶν χιλιάρχων σκηνῆς κατόπιν, ὅσον ἐκτετακτοὶν ἔχοντες τάξιν πρὸς τὰς σκηναὶς, οἱ τῶν ἐπιλέκτων ἱππέων ἀπολέκτοι, καὶ τινες τῶν ἰθαλοντηδῶν στρατευομένων τῇ τῶν ὑπάτων χάριτι, πάντες οὗτοι στρατοπεδεύουσι παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων τοῦ χάρακος ἐπιφανείας, βλέποντες οἱ μὲν ἐπὶ τὰς τοῦ ταμείου παρασκευάς, οἱ δ' ἐκ θατέρου μέρους εἰς τὴν ἀγορὰν. (3) Ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνει τούτοις, μὴ μόνον στρατοπεδεύειν συνέγγυς τῶν ὑπάτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς πορείας, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας χρείας, περὶ τὸν ὑπᾶτον καὶ τὸν ταμίαν ποιῆσθαι τὴν ἐπιμελείαν, καὶ τὴν

tum pedum, quæ ante tribunorum est sedem; desinentes vero in latus illud castrorum, quod tribanis ex adverso situm est, quod initio posuimus universæ figuræ frontem esse.

(8) Post Principes et ab eorum tergo locant Hastatos, retrorsum iterum spectantes, figuris autem, quas occupant utrique, se invicem contingentibus. (9) Quum autem in quaque legionis parte, ex divisione initio exposita, sint manipuli decem, viæ omnes pari etiam sunt longitudine, et earum extrema quoque æqualiter pertinent ad latus illud quod est frons castrorum, quo etiam conversi postremi manipuli tendunt.

XXX. Ab Hastatis relicto iterum quinquaginta pedum intervallo, sociorum equites locant adversos; ab eadem cum superioribus linea incipientes, et in eadem recta desinentes. (2) Multitudo sociorum, ut jam supra dixi, peditum quidem par est Romanis legionibus, dentis extraordinariis: equitum vero dupla, postquam et ex illorum numero pars tertia in extraordinarios est detracta. (3) Idcirco in castrametationum pedaturis instituendis, pro rata ad horum latitudinem adjiciendo, efficere conantur, ut longitudine pares sint Romanis legionibus. (4) Ubi vero jam absolutæ sunt quinque intercurrentes viæ, rursus manipulos peditum sociorum similiter equitibus apponunt ab illis aversos, et latitudinem his pro portione augment: spectantque hi manipuli vallum versus ac duo utrumque latera castrorum. (5) In singulis autem ordinibus, ab utraque parte, prima tentoria centuriones occupant. Dum vero ea quam indicavi ratione castra metantur, simul in quaque parte sextam turmam a quinta spatio pedum quinquaginta separant, idemque pariter in peditum manipulis observant. (6) Ita fit eo loco alius transitus per media castra, qui vias prædictas e transverso secat, tentorii vero tribunorum parallelus est. Eum transitum Romani, quia secundum quintos ordines pergit, viam Quintanam nominant.

XXXI. Qui tribunorum tentorii a tergo subjacet locus, et circuitum prætorii ab utraque parte attingit, ejus unam partem occupat forum, alteram quæstor, cum rebus exercitui necessariis, quæ illum sequuntur. (2) Ab extremo vero in utraque parte tribunitio tentorio retrorsum, veluti forcipis figuram cum ipsis tribunorum tentoriis efficientes, metantur selecti ex equitibus extraordinariis, et eorum nonnulli, qui ultro in gratiam consulis militant: omnes hi secundum latera castrorum locati, spectant partum quæstorii apparatus, partim, qui his sunt oppositi, forum. (3)

Ac fere solent isti non metari tantum prope consulem; verum etiam, quoties agmen ducitur, aut aliud aliquod negotium suscipitur, consuli et quæstorii præsto esse, et circa

δλην διατριβήν. (4) Ἀντίκεινται δὲ τούτοις, ἐπὶ τὸν χάρακα βλέποντες, οἱ τὴν παραπλήσιον χρεῖαν παρεχόμενοι πεζοὶ τοῖς προειρημένοις ἵππεῦσιν. (5) Ἐξῆς δὲ τούτου δίοδος ἀπολείπεται, πλάτος ποδῶν ἑκατὸν, παράλληλος μὲν ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἐπὶ θάτερα δὲ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ στρατηγίου καὶ τοῦ ταμείου παρατείνουσα παρὰ πάντα τὰ προειρημένα μέρη τοῦ χάρακος. (6) Παρὰ δὲ τὴν ἀνωτέρω πλευρὰν ταύτης, οἱ τῶν συμμάχων ἵππεις ἐπιλεκτοὶ στρατοπεδεύουσι, βλέποντες ἐπὶ τε τὴν ἀγορὰν αἶμα καὶ τὸ στρατήγιον, καὶ τὸ ταμειον. (7) Κατὰ μέσσην δὲ τὴν τούτων τῶν ἵππέων παρεμβολήν, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ στρατηγίου περίστασιν, δίοδος ἀπολείπεται πεντήκοντα ποδῶν, φέρουσα μὲν ἐπὶ τὴν ὀπισθεν πλευρὰν τῆς στρατοπεδείας, τῇ δὲ τάξει πρὸς ὁρὰς κειμένη τῇ προειρημένη πλατείᾳ. (8) Τοῖς δ' ἵππεῦσι τούτοις ἀντίτυποι τίθενται πάλιν οἱ τῶν συμμάχων ἐπιλεκτοὶ πεζοὶ, βλέποντες πρὸς τὸν χάρακα, καὶ τὴν ὀπισθεν ἐπιφάνειαν τῆς ὅλης στρατοπεδείας. (9) Τὸ δ' ἀπολειπόμενον ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τούτων κένωμα παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων πλευρὰς, διδοται τοῖς ἀλλοφύλοις καὶ τοῖς ἐκ τοῦ καιροῦ προσγιγνομένοις συμμάχοις.

(10) Τούτων δ' οὕτως ἔχοντων, τὸ μὲν σύμπαν σχῆμα γίγνεται τῆς στρατοπεδείας τετράγωνον ἰσόπλευρον· τὰ δὲ κατὰ μέρος ἦδη τῆς τε ῥυμοτομίας ἐν αὐτῇ, καὶ τῆς ἄλλης οἰκονομίας, πόλει παραπλησίαν ἔχει τὴν διάθεσιν. (11) Τὸν δὲ χάρακα τῶν σκηνῶν ἀφιστάσι κατὰ πάσας τὰς ἐπιφανείας διακοσίου πόδας. Τοῦτο δὲ τὸ κένωμα πολλὰς καὶ δοκίμους αὐτοῖς παρέχεται χρεῖας. (12) Πρὸς τε γὰρ τὰς ἐισαγωγὰς, καὶ τὰς ἐξαγωγὰς τῶν στρατοπέδων εὐφυῶς ἔχει καὶ δεόντως· ἕκαστοι γὰρ κατὰ τὰς ἑαυτῶν ῥύμας εἰς τοῦτο τὸ κένωμα ποιοῦνται τὴν ἐξόδον, ἀλλ' οὐκ εἰς μίαν συμπίπτοντες ἀνατρέπουσι καὶ συμπατοῦσιν ἀλλήλους. Τὰς τε τῶν παρεισαγομένων θρεμμάτων, καὶ τὰς ἐκ τῶν πολεμίων λείας εἰς τοῦτο παράγοντες, ἀσφαλῶς τηροῦσι τὰς νύκτας. (14) Τὸ δὲ μέγιστον, ἐν ταῖς ἐπιθέσεσι ταῖς νυκτεριναῖς, οὔτε πῦρ, οὔτε βέλος ἐξικνεῖται πρὸς αὐτοὺς, πλὴν τελείως ὀλίγων· γίγνεται δὲ καὶ ταῦτα σχεδὸν ἀβλαβῇ, διὰ τε τὸ μέγεθος τῆς ἀποστάσεως, καὶ διὰ τὴν τῶν σκηνῶν περίστασιν.

XXXII. Δεδομένου δὲ τοῦ πλήθους καὶ τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἵππέων καθ' ἑκατέραν τὴν πρόθεσιν, ἃν τε τετραχιχιλίους, ἃν τε πενταχιχιλίους εἰς ἕκαστον στρατόπεδον ποιῶσι, παραπλησίως δὲ καὶ τῶν σημαῶν τοῦ τε βάρους, καὶ τοῦ μήκους, καὶ τοῦ πλήθους δεδομένου, πρὸς δὲ τούτοις τὴν κατὰ τὰς διόδους καὶ πλατείας διαστημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων δεδομένων· (2) συμβαίνει τοῖς βουλομένοις συνεφιστάνειν καὶ τοῦ χωρίου τὸ μέγεθος, καὶ τὴν δλην περίμετρον τῆς παρεμβολῆς. (3) Ἐὰν δὲ ποτε πλεονάζῃ τὸ τῶν συμμάχων πλῆθος, ἢ τῶν ἐξ ἀρχῆς συστρατευομένων, ἢ τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ προσγιγνομένων· (4) τοῖς μὲν ἐκ τοῦ καιροῦ, πρὸς τοῖς προειρημένοις, καὶ τοὺς περὶ τὸ

eos continenter agere. (4) His a tergo opponuntur, spectantes versus vallum, pedites qui similia modo dictis equitibus ministeria obseunt. (5) Post hos vero via relinquitur pedes centum lata; quæ, tentorii tributorum parallela, ab altera parte fori, prætorii ac quæstorii, omnibus castrorum partibus, quæ hactenus expositæ sunt, præteditur. (6) Ad superius viæ hujusce latus extraordinarii sociorum equites castrametantur, versus forum simul et prætorium ac quæstorium prospicientes. (7) Ad media horum equitum tentoria, ex adverso ejus loci quem occupat prætorium, via relinquitur pedum quinquaginta, quæ ad posticum latus castrorum ducit, atque sua directione late ei viæ, quam paulo ante diximus, ad angulos rectos incumbit. (8) Jam vero pone equites istos locantur sociorum pedites extraordinarii, vallum et universorum castrorum posteriorem partem respicientes. (9) Quod vero ab istis utrimque relinquitur vacui spatii, lateribus castrorum hinc et inde obversi, illud extraneis et qui forte pro tempore adfuerint sociis attribuitur.

(10) Hæc quum ita se habeant, universa quidem castrorum forma est quadrata æquilatera: viarum vero in illis directiones et reliqua partium dispositio speciem urbi similem præbet. (11) Porro inter vallum ac tentoria spatium quaquaversum pedum ducentorum interjiciunt: et est illis hic vacuus locus ad res multas easque eximias magno usui. (12) Nam et ut induci educique rite ac commodè legiones queant, præstat id spatium: quippe omnes per suas quique vias in hoc spatium egrediuntur, neque, in eandem viam, concursu facto omnium, sese invicem evertunt ac conculcant. (13) Ad hæc prædam, sive pecudum quæ e vicinis locis subinde abiguntur, sive illam quæ hostibus admittitur, in hunc locum cogunt, et tuto ibi per noctes custodiunt. (14) Maximum vero est, quod in nocturnis invasionibus neque ignis neque telum ad eos pertingit, nisi perquam rarissime, et id quoque fere sine ullo damno; cum propter intervalli latitudinem, tum propter tentoriorum ambitum.

XXXII. Quum igitur data sit qua peditum qua equitum multitudo, pro utraque ratione, sive quatuor sive quique millium fecerint legiones, dataque sit pariter vexillorum (sive ordinum) profunditas, longitudo, ac numerus; denique quum et intervalla viarum, sive arctiorum sive latiorum, ceteraque omnia data sint; (2) facile est iis, qui attendere voluerint, magnitudinem etiam spatii totius, atque universum castrorum ambitum simul intelligere. (3) Quod si vero major aliquando sociorum adsit copia, qui vel ab initio expeditionis comites fuerint, vel pro tempore postea advenerint: (4) istis quidem, quos occasio abduxit, præ-

στρατήγιον ἀναπληροῦσι τόπους, τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ταμειὸν συναγρόντες εἰς αὐτὸν τὸν κατεπείγοντα πρὸς τὴν χρεῖαν τόπον· (5) τοῖς δ' ἐξ ἀρχῆς συνεκπορευομένοις, ἐὰν ᾗ πλῆθος ἱκανώτερον, ῥύμην μίαν ἐξ ἑκάστου τοῦ μέρους τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας παρατιθέασι. (6) Πάντων δὲ τῶν τε τεττάρων στρατοπέδων καὶ τῶν ὑπᾶτων ἀμφοτέρων εἰς ἓνα χάρακα συναθροισθέντων, οὐδὲν ἕτερον δεῖ νοεῖν, πλὴν δύο στρατιάς, κατὰ τὸν ἀρτί λόγον παρεμβεβληκυίας, ἀντεστραμμένας αὐταῖς συνηρμόσθαι, συναπτούσας κατὰ τὰς τῶν ἐπιλέκτων ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβολάς, ὡς ἐποιοῦμεν εἰς τὴν ὀπίσω βλέποντας ἐπιφανείαν τῆς θλῆς παρεμβολῆς· (7) ὅτε δὴ συμβαίνει γίνεσθαι τὸ μὲν σχῆμα παράμυκτες, τὸ δὲ χωρίον διπλάσιον τοῦ πρόσθεν, τὴν δὲ περιμέτρον ἡμῶν. (8) Ὅταν μὲν οὖν συμβαίνει τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους ἑαυτοῦ στρατοπεδεύειν, οὕτως αἰετὶ χωρῶνται ταῖς στρατοπεδείαις· ὅταν δὲ χωρὶς, τάλλα μὲν ὡσαύτως, τὴν δ' ἀγορὰν, καὶ τὸ ταμειόν, καὶ τὸ στρατήγιον, μέσον τιθέασι τῶν δυοῖν στρατοπέδων.

XXXIII. Μετὰ δὲ τὴν στρατοπεδείαν συναθροισθέντες οἱ χιλιάρχοι, τοὺς ἐκ τοῦ στρατοπέδου πάντας ἐλευθέρους ἑαυτοῦ καὶ δοῦλους ὀρκίζουσι, καθ' ἓνα ποιούμενοι τὸν ὀρκισμόν. (1) Ὁ δ' ὀρκος ἐστίν· «μηδὲν ἐκ τῆς παρεμβολῆς κλέψειν· ἀλλὰ καὶ εὖρη τι, τοῦτ' ἀνοίσειν ἐπὶ τοὺς χιλιάρχους.» (2) Ἐξῆς δὲ τούτοις, διέταξαν τὰς σημαίας ἐξ ἑκάστου στρατοπέδου τῶν Πριγκίπων καὶ τῶν Ἀσάτων, δύο μὲν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ τόπου τοῦ πρὸ τῶν χιλιάρχων· (4) τὴν γὰρ διατριβὴν ἐν ταῖς καθημεριναῖς οἱ πλείστοι τῶν Ῥωμαίων ἐν ταύτῃ ποιοῦνται τῇ πλατείᾳ· διόπερ αἰετὶ σπουδάζουσι περὶ ταύτης, ὡς βαίνηται καὶ καλλύνηται σφίσι ἐπιμελῶς. (6) Τῶν δὲ λοιπῶν ὀκτωκαίδεκα, τρεῖς ἑκαστος τῶν χιλιάρχων διαλαγχάνει· τσαυταὶ γὰρ εἰσι τῶν Ἀσάτων καὶ Πριγκίπων ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ σημαίαι, κατὰ τὴν ἀρτί βηθείσαν διαίρεσιν· χιλιάρχοι δὲ ἕξ. (8) Τῶν δὲ τριῶν σημαίων ἀνὰ μέρος ἑκάστη ἑκάστῳ τῶν χιλιάρχων λειτουργεῖ λειτουργίαν τοιαύτην· Ἐπειδὴν καταστρατοπεδεύσῃ, τὴν σκηνὴν ἰσθᾶσιν οἷτοι, καὶ τὸν περὶ τὴν σκηνὴν τόπον ἡδάφισαν. Καὶ τι περιφράξαι δὴ τῶν σκευῶν ἀσφαλείας χάριν, οἷτοι φροντίζουσιν. (7) Διδόασι δὲ καὶ φυλάκεια δύο. Τὸ δὲ φυλάκειόν ἐστιν ἐκ τεττάρων ἀνδρῶν, ὧν οἱ μὲν πρὸ τῆς σκηνῆς, οἱ δὲ κατόπιν παρὰ τοὺς ἵππους ποιοῦνται τὴν φυλακίην. (8) Οὕτων δὲ σημαίων ἑκάστῳ χιλιάρχῳ τριῶν, ἐν ἑκάστῃ δὲ τούτων ἀνδρῶν ὑπαρχόντων ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν, χωρὶς τῶν Τριαρίων καὶ γροσφομάχων (οἷτοι γὰρ οὐ λειτουργοῦσι), (9) τὸ μὲν ἔργον γίνεται κοῦφον, διὰ τὸ παρὰ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἑκάστῃ σημαία καθήκειν τὴν λειτουργίαν· τοῖς δὲ χιλιάρχοις ἅμα μὲν τὸ τῆς εὐχρηστίας ἀναγκαῖον, ἅμα δὲ τὸ τῆς τιμῆς διὰ τῶν προειρημένων ἀποτελεῖται σεμνὸν καὶ προστατικόν. (10) Αἱ δὲ τῶν Τριαρίων σημαίαι τῆς μὲν τῶν

ter jam dicta, etiam quae circa praetorium sunt loca complent; forum et quaestorium in arctius spatium, quod sufficiat necessario usui, contrahentes: (5) iis vero, qui ab initio comitantur, locandis, si major eorum sit numerus, strigam unam ab utraque parte Romanarum legionum ad superiorem metaturam in utroque latere apponunt. (6) Jam vero si omnes quatuor legiones et consules ambo intra unum vallum fuerint congregati, aliud nihil fingere animo debes, nisi duos exercitus, exposito jam modo locatos, cohaerere inter se, invicem sibi obversos; contingentes sese ea parte, qua utriusque exercitus extraordinarii, quos statuebamus tergum universorum castrorum spectare, metantur. (7) Ac tum quidem fit, ut figura sit oblonga, spatium prioris duplum, circuitus sesquialter. (8) Quoties igitur ambo consules juncta habent castra, semper hoc modo illa disponuntur: quoties vero separata, cetera quidem, ut dictum est, locant; forum vero, et quaestorium, ac praetorium, in medio locant utriusque legionis.

XXXIII. Peracta metatione castrorum, conveniunt in unum tribuni, et ab omnibus, qui in exercitu sunt liberi aut servi, jurandum exigunt, viritim singulis jurantibus. (2) Est illud juramentum hujusmodi: «Nihil e castris se furaturos: verum et si quid forte aliquis inve-
«merit, id ad tribunos relaturum.» (3) Secundum haec manipulos Principum et Hastatorum cujusque legionis duos ordiantur ad curam loci ante tribunorum tentoria. (4) In hac namque lata via plerique Romanorum dies totos versantur: propterea, ut aspergatur ac scopis mundetur diligenter, curam semper adhibent. (5) E reliquis octodecim manipulis, ternos singuli tribuni sortiuntur: tot enim sunt in unaquaque legione, ex superiore nostra tributione, Hastatorum ac Principum manipuli: tribuni autem militum sex. (6) Trium autem horum manipulorum quisque in suam vicem tribuno hujusmodi praestant ministerium. Ubi castris locus est captus, hi sunt, qui tentorium statuere, et locum circa pavire ac complanare solent: et si quid ex impedimentis fuerit custodiæ causa septo claudendum, id quoque istis curæ est. (7) Praestant et binas custodias, quarum singulas quaterni viri obeunt: earum autem altera ante tabernacula, altera a tergo juxta equos stationem habet. (8) Quum autem quisque tribunorum tres habeat manipulos, et in quoque eorum milites sint supra centum, praeter Triarios et Velites, qui non ministrant; (9) haud grave illis hoc munus est, quarto demum die vice sua ad singulos manipulos redeunte: at tribunorum tum commoditati ad ea, quae sunt necessaria, hac ratione consulitur, tum etiam honori, ad dignitatem atque auctoritatem eis conciliandam. (10) Triariorum vero manipuli a ministrando

δλην διατριβήν. (4) Ἀντίβαινται δὲ τοῖς, ἐπὶ τὸν χάρακα βλέποντες, οἱ τὴν παραπλήσιον χρεῖαν παρεχόμενοι πεζοὶ τοῖς προειρημένοις ἱππεῦσιν. (5) Ἐξῆς δὲ τούτοις δίοδος ἀπολείπεται, πλάτος ποδῶν ἑκατὸν, παραλληλὸς μὲν ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἐπὶ θάτερα δὲ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ στρατηγίου καὶ τοῦ ταμείου παρατείνουσα παρὰ πάντα τὰ προειρημένα μέρη τοῦ χάρακος. (6) Παρὰ δὲ τὴν ἀνωτέρω πλευρὰν ταύτης, οἱ τῶν συμμάχων ἱππεῖς ἐπιλεκτοὶ στρατοπεδεύουσι, βλέποντες ἐπὶ τε τὴν ἀγορὰν αἶμα καὶ τὸ στρατήγιον, καὶ τὸ ταμεῖον. (7) Κατὰ μέσσην δὲ τὴν τούτων τῶν ἱππέων παρεμβολήν, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ στρατηγίου περίστασιν, δίοδος ἀπολείπεται πεντήκοντα ποδῶν, φέρουσα μὲν ἐπὶ τὴν ὀπισθεν πλευρὰν τῆς στρατοπεδείας, τῇ δὲ τάξει πρὸς ὀρθὰς κειμένη τῇ προειρημένῃ πλατείᾳ. (8) Τοῖς δ' ἱππεῦσι τούτοις ἀντίτυποι τίθενται πάλιν οἱ τῶν συμμάχων ἐπιλεκτοὶ πεζοὶ, βλέποντες πρὸς τὸν χάρακα, καὶ τὴν ὀπισθεν ἐπιφάνειαν τῆς δλης στρατοπεδείας. (9) Τὸ δ' ἀπολείπόμενον ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τούτων κένωμα παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων πλευρὰς, δίδεται τοῖς ἀλλοφύλοις καὶ τοῖς ἐκ τοῦ καιροῦ προσγιγνομένοις συμμάχοις.

(10) Τούτων δ' οὕτως ἔχόντων, τὸ μὲν σύμπαν σχῆμα γίγνεται τῆς στρατοπεδείας τετραγώνων ἰσόπλευρον· τὰ δὲ κατὰ μέρος ἤδη τῆς τε ρυμοτομίας ἐν αὐτῇ, καὶ τῆς ἄλλης οἰκονομίας, πόλει παραπλησίαν ἔχει τὴν διάθεσιν. (11) Τὸν δὲ χάρακα τῶν σκηνῶν ἀφιστάει κατὰ πάσαις τὰς ἐπιφανείας διακοσίους πόδας. Τοῦτο δὲ τὸ κένωμα πολλὰς καὶ δοκίμους αὐτοῖς παρέχεται χρεῖας. (12) Πρὸς τε γὰρ τὰς εἰσαγωγὰς, καὶ τὰς ἐξαγωγὰς τῶν στρατοπέδων εὐφῶς ἔχει καὶ δέοντως· ἕκαστοι γὰρ κατὰ τὰς ἑαυτῶν ρύμας εἰς τοῦτο τὸ κένωμα ποιοῦνται τὴν ἐξοδὸν, ἀλλ' οὐκ εἰς μίαν συμπύπτοντες ἀνατρέπουσι καὶ συμπατοῦσιν ἀλλήλους. Τὰς τε τῶν παρεισαγομένων θρεμμάτων, καὶ τὰς ἐκ τῶν πολεμίων λείας εἰς τοῦτο παράγοντες, ἀσφαλῶς τηροῦσι τὰς νύκτας. (14) Τὸ δὲ μέγιστον, ἐν ταῖς ἐπιθέσεσι ταῖς νυκτεριναῖς, οὔτε πῦρ, οὔτε βέλος ἐξικνεῖται πρὸς αὐτοὺς, πλὴν τελείως ὀλίγων· γίγνεται δὲ καὶ ταῦτα σχεδὸν ἀβλαβῆ, διὰ τε τὸ μέγεθος τῆς ἀποστάσεως, καὶ διὰ τὴν τῶν σκηνῶν περίστασιν.

XXXII. Δεδομένου δὲ τοῦ πλήθους καὶ τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων καθ' ἑκατέραν τὴν πρόθεσιν, ἂν τε τετραχισηλίου, ἂν τε πενταχισηλίου εἰς ἕκαστον στρατόπεδον ποῶσι, παραπλησίως δὲ καὶ τῶν σημαίων τοῦ τε βάθους, καὶ τοῦ μήκους, καὶ τοῦ πλήθους δεδομένου, πρὸς δὲ τούτοις τὴν κατὰ τὰς διόδους καὶ πλατείας διαστημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων δεδομένων· (2) συμβαίνει τοῖς βουλομένοις συνεφιστάνειν καὶ τοῦ χωρίου τὸ μέγεθος, καὶ τὴν δλην περίμετρον τῆς παρεμβολῆς. (3) Ἐὰν δὲ ποτε πλεονάζῃ τὸ τῶν συμμάχων πλῆθος, ἢ τῶν ἐξ ἀρχῆς συστρατευομένων, ἢ τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ προσγιγνομένων· (4) τοῖς μὲν ἐκ τοῦ καιροῦ, πρὸς τοῖς προειρημένοις, καὶ τοὺς περὶ τὸ

eos continenter agere. (4) His a tergo opponuntur, spectantes versus vallum, pedites qui similia modo dictis equitibus ministeria obeunt. (5) Post hos vero via relinquitur pedes centum lata; quæ, tentoris tribunorum parallela, ab altera parte fori, prætorii ac quæstorii, omnibus castrorum partibus, quæ hactenus expositæ sunt, præditur. (6) Ad superius viæ hujusce latus extraordinarii sociorum equites castrametantur, versus forum simul et prætorium ac quæstorium prospicientes. (7) Ad media horum equitum tentoria, ex adverso ejus loci quem occupat prætorium, via relinquitur pedum quinquaginta, quæ ad posticum latus castrorum ducit, atque sua directione late ei viæ, quam paulo ante diximus, ad angulos rectos incumbit. (8) Jam vero pone equites istos locantur sociorum pedites extraordinarii, vallum et universorum castrorum posteriorem partem respicientes. (9) Quod vero ab istis utrimque relinquatur vacui spatii, lateribus castrorum hinc et inde obversi, illud extraneis et qui forte pro tempore adfuerint sociis attribuitur.

(10) Hæc quum ita se habeant, universa quidem castrorum forma est quadrata æquilatera: viarum vero in illis directiones et reliqua partium dispositio speciem urbi similem præbet. (11) Porro inter vallum ac tentoria spatium quaquaversum pedum ducentorum interjiciunt: et est illis hic vacuus locus ad res multas easque eximias magno usui. (12) Nam et ut induci educique rite ac comode legiones queant, præstat id spatium: quippe omnes per suas quique vias in hoc spatium egrediuntur, neque, in eandem viam, concursu facto omnium, sese invicem everunt ac conculcant. (13) Ad hæc prædam, sive pecudum quæ e vicinis locis subinde abiguntur, sive illam quæ hostibus admittitur, in hunc locum cogunt, et tuto ibi per noctes custodiunt. (14) Maximum vero est, quod in nocturnis invasionibus neque ignis neque telum ad eos pertingit, nisi perquam rarissime, et id quoque fere sine ullo damno; cum propter intervalli latitudinem, tum propter tentoriorum ambitum.

XXXII. Quum igitur data sit qua peditum qua equitum multitudo, pro utraque ratione, sive quatuor sive quinque millium fecerint legiones, dataque sit pariter vexillorum (sive ordinum) profunditas, longitudo, ac numerus; denique quum et intervalla viarum, sive arctiorum sive latiorum, ceteraque omnia data sint; (2) facile est iis, qui attendere voluerint, magnitudinem etiam spatii totius, atque universum castrorum ambitum simul intelligere. (3) Quod si vero major aliquando sociorum adsit copia, qui vel ab initio expeditionis comites fuerint, vel pro tempore postea advenierint: (4) istis quidem, quos occasio abduxit, præ-

στρατήγιον ἀναπληροῦσι τόπους, τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ταμειὸν συναγαγόντες εἰς αὐτὸν τὸν κατεπιέγοντα πρὸς τὴν χρεῖαν τόπον· (5) τοῖς δ' ἐξ ἀρχῆς συνεκπορευομένοις, ἐὰν ἢ πλεῖστος ἱκανώτερον, ῥύμην μίαν ἐξ ἑκάτερου τοῦ μέρους τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας παρατιθέασι. (6) Πάντων δὲ τῶν τε τεττάρων στρατοπέδων καὶ τῶν ὑπάρτων ἀμφοτέρων εἰς ἓνα χάρακα συναθροισθέντων, οὐδὲν ἕτερον δεῖ νοεῖν, πλὴν δύο στρατιάς, κατὰ τὸν ἀρτι λόγον παρεμβεδηκυίας, ἀντεστραμμέναις αὐταῖς συνηρμόσθαι, συναπτούσας κατὰ τὰς τῶν ἐπιλέκτων ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβολάς, οὓς ἐποιούμεεν εἰς τὴν ὀπίσω βλέποντας ἐπιφανείαν τῆς ὅλης παρεμβολῆς· (7) ὅτε δὴ συμβαίνει γίγνεσθαι τὸ μὲν σχῆμα παράμυκας, τὸ δὲ χωρίον διπλάσιον τοῦ πρόσθεν, τὴν δὲ περιμέτρον ἡμίλιον. (8) Ὅταν μὲν οὖν συμβαίνει τοὺς ὑπάρτους ἀμφοτέρους ἑμῶι στρατοπεδεύειν, οὕτως αἰεὶ χροῦνται ταῖς στρατοπεδεαῖς· ὅταν δὲ χωρὶς, τὰλλα μὲν ὡσαύτως, τὴν δ' ἀγορὰν, καὶ τὸ ταμειὸν, καὶ τὸ στρατήγιον, μέσον τιθέασι τῶν δυοῖν στρατοπέδων.

XXXIII. Μετὰ δὲ τὴν στρατοπεδεῖαν συναθροισθέντες οἱ χιλιάρχοι, τοὺς ἐκ τοῦ στρατοπέδου πάντας λευθέρους ἑμῶι καὶ δούλους ὀρχίζουσι, καθ' ἓνα ποιοῦμενοι τὸν ὀρχισμόν. (2) Ὁ δ' ὀρχος ἐστίν· « μὴδὲν ἐκ τῆς παρεμβολῆς κλέψειν· ἀλλὰ κἂν εὖρη τι, τοῦτ' ἀνοίσειν ἐπὶ τοὺς χιλιάρχους. » (3) Ἐξ ὧς δὲ τούτοις, διέταξαν τὰς σημαίας ἐξ ἑκάστου στρατοπέδου τῶν Πριγκίπων καὶ τῶν Ἀσάτων, δύο μὲν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ τόπου τοῦ πρὸ τῶν χιλιάρχων· (4) τὴν γὰρ διατριβὴν ἐν ταῖς καθημερείαις οἱ κλειστοὶ τῶν Ῥωμαίων ἐν ταύτῃ ποιοῦνται· τῇ πλατείᾳ δὲ οὐκ ἀλλοτρίως περὶ ταύτης, ὡς βραίνηται καὶ καλλύνηται σφίσι ἐπιμελῶς. (5) Τῶν δὲ λοιπῶν ὀκτωκαίδεκα, τρεῖς ἑκαστος τῶν χιλιάρχων διαλαγχάνει· τοσαῦται γὰρ εἰσι τῶν Ἀσάτων καὶ Πριγκίπων ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ σημαῖαι, κατὰ τὴν ἀρτι βηθείσαν διαίρεσιν· χιλιάρχοι δὲ ἕξ. (6) Τῶν δὲ τριῶν σημαίων ἀνὰ μέρος ἑκάστη ἑκάστῳ τῶν χιλιάρχων λειτουργεῖ λειτουργίαν τοιαύτην· Ἐπειδὴν καταστρατοπεδεύσωσι, τὴν σκηνὴν ἰσθᾶσιν οὗτοι, καὶ τὸν περὶ τὴν σκηνὴν τόπον ἡδάφισαν. Κἂν τι περιφράξαι δέη τῶν σκευῶν ἀσφαλείας χάριν, οὗτοι φροντίζουσιν. (7) Διδόσκει δὲ καὶ φυλάκεια δύο. Τὸ δὲ φυλάκειόν ἐστιν ἐκ τεττάρων ἀνδρῶν, ὧν οἱ μὲν πρὸ τῆς σκηνῆς, οἱ δὲ κατόπιν παρὰ τοὺς ἵππους ποιοῦνται τὴν φυλάκην. (8) Οὐδῶν δὲ σημαίων ἑκάστῳ χιλιάρχῳ τριῶν, ἐν ἑκάστῃ δὲ τούτων ἀνδρῶν ὑπαρχόντων ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν, χωρὶς τῶν Τριαρίων καὶ γροσφομάχων (οὗτοι γὰρ οὐ λειτουργοῦσι), (9) τὸ μὲν ἔργον γίνεσθαι κοῦφον, διὰ τὸ παρὰ τετάρτην ἡμέραν ἑκάστη σημαία καθήκειν τὴν λειτουργίαν· τοῖς δὲ χιλιάρχοις ἅμα μὲν τὸ τῆς εὐχρηστίας ἀναγκαῖον, ἅμα δὲ τὸ τῆς τιμῆς διὰ τῶν προειρημένων ἀποτελεῖται σεμνὸν καὶ προστατικόν. (10) Αἱ δὲ τῶν Τριαρίων σημαῖαι τῆς μὲν τῶν

ter jam dicta, etiam quæ circa prætorium sunt loca complent; forum et quæstorium in arctius spatium, quod sufficiat necessario usui, contrahentes: (5) iis vero, qui ab initio comitantur, locandis, si major eorum sit numerus, strigam unam ab utraque parte Romanarum legionum ad superiorem metaturam in utroque latere apponunt. (6) Jam vero si omnes quatuor legiones et consules ambo intra unum vallum fuerint congregati, aliud nihil fingere animo debes, nisi duos exercitus, exposito jam modo locatos, coherere inter se, invicem sibi obversos; contingentes sese ea parte, qua utriusque exercitus extraordinarii, quos statuebamus tergum universorum castrorum spectare, metantur. (7) Ac tum quidem fit, ut figura sit oblonga, spatium prioris duplum, circuitus sesquialter. (8) Quoties igitur ambo consules juncta habent castra, semper hoc modo illa disponuntur: quoties vero separata, cetera quidem, ut dictum est, locant; forum vero, et quæstorium, ac prætorium, in medio locant utriusque legionis.

XXXIII. Peracta metatione castrorum, conveniunt in unum tribuni, et ab omnibus, qui in exercitu sunt liberi aut servi, jusjurandum exigunt, viritum singulis jurantibus. (2) Est illud juramentum hujusmodi: « Nihil e castris se furaturos: verum et si quid forte aliquis invenerit, id ad tribunos relaturum. » (3) Secundum hæc manipulos Principum et Hastatorum cujusque legionis duos ordinant ad curam loci ante tribunorum tentoria. (4) In hac namque lata via plerique Romanorum dies totos versantur: propterea, ut aspergatur ac scopis mundetur diligenter, curam semper adhibent. (5) E reliquis octodecim manipulis, ternos singuli tribuni sortiuntur: tot enim sunt in unaquaque legione, ex superiore nostra tributione, Hastatorum ac Principum manipuli: tribuni autem militum sex. (6) Trium autem horum manipulorum quisque in suam vicem tribuno hujusmodi præstant ministerium. Ubi castris locus est captus, hi sunt, qui tentorium statuere, et locum circa pavire ac complanare solent: et si quid ex impedimentis fuerit custodiæ causa septo claudendum, id quoque istis curæ est. (7) Præstant et binas custodias, quarum singulas quaterni viri obeunt: earum autem altera ante tabernacula, altera a tergo juxta equos stationem habet. (8) Quum autem quisque tribunorum tres habeat manipulos, et in quoque eorum milites sint supra centum, præter Triarios et Velites, qui non ministrant; (9) haud grave illis hoc munus est, quarto demum die vice sua ad singulos manipulos redeunte: at tribunorum tum commoditati ad ea, quæ sunt necessaria, hac ratione consulitur, tum etiam honori, ad dignitatem atque auctoritatem eis conciliandam. (10) Triariorum vero manipuli a ministrando

χιλιάρχων παραλύονται λειτουργίας· εἰς δὲ τοὺς τῶν ἵππῶν οὐλαμοὺς ἐκάστη σημαία καθ' ἡμέραν δίδωσι φυλάκειον αἰὲ τῷ γειτνιῶντι κατόπιν τῶν οὐλαμῶν· (11) οἵτινες τηροῦσι μὲν καὶ τάλλα, μάλιστα δὲ τοὺς ἵππους, ἵνα μήτ' ἐμπλεκόμενοι τοῖς δέμασι βλάπτονται πρὸς τὴν χρεῖαν, μήτε λυόμενοι καὶ προσπίπτοντες ἀλλήλοις οἱ ἵπποι ταραχὰς καὶ θορύβους ἐμποῦσι τῷ στρατοπέδῳ. (12) Μία δ' ἐξ ἁπασῶν καθ' ἡμέραν σημαία ἂν μέρος τῷ στρατηγῷ παρακοιτεῖ, ἥτις ἅμα μὲν ἀσφαλείαν παρασκευάζει τῷ στρατηγῷ πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς, ἅμα δὲ κοσμεῖ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς.

XXXIV. Τῆς δὲ ταφρείας καὶ χαρακοποιίας δύο μὲν ἐπιβάλλουσι, πλευραὶ τοῖς συμμάχοις, παρ' ἃς καὶ στρατοπεδεύει τὸ κέρας αὐτῶν ἐκάτερον· δύο δὲ τοῖς Ῥωμαίοις, ἐκατέρῳ τῷ στρατοπέδῳ μία. (2) Διαιρεθείσης δὲ τῆς πλευρᾶς ἐκάστης κατὰ σημαίαν, τὴν μὲν κατὰ μέρος ἐπιμελείαν οἱ ταξίαρχοι ποιοῦνται παρεστώτες· τὴν δὲ καθόλου δοκιμασίαν τῆς πλευρᾶς δύο τῶν χιλιάρχων. (3) Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν τὴν κατὰ τὸ στρατόπεδον ἐπιμελείαν οὗτοι ποιοῦνται. Κατὰ δύο γὰρ σφᾶς αὐτοὺς διελόντες ἂν μέρος τῆς ἐκμήνου τὴν δέμῃον ἀρχοῦσι, καὶ πάσης οἱ λαχόντες τῆς ἐν τοῖς ἐπαίθροις προϊστάνται χρεῖας. (4) Ὁ δ' αὐτὸς τρόπος τῆς ἀρχῆς ἐστὶ καὶ τῶν Πραιφέκτων περὶ τοὺς συμμαχούς. (5) Οἱ δ' ἵππεις καὶ ταξίαρχοι πάντες ἅμα τῷ φωτὶ παραγίγνονται πρὸς τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνάς, οἱ δὲ χιλιάρχοι πρὸς τὸν ὑπατον. (6) Κάκεινος μὲν τὸ κατεπεῖγον αἰὲ παραγγέλλει τοῖς χιλιάρχοις, οἱ δὲ χιλιάρχοι τοὺς ἵππεῦσι καὶ ταξίαρχοις, οὗτοι δὲ τοῖς πολλοῖς, ὅταν ἐκάστων ὁ καιρὸς ᾖ. (7) Τὴν δὲ τοῦ νυκτερινοῦ συνθήματος παράδοσιν ἀσφαλίζονται τὸν τρόπον τοῦτον. (8) Καθ' ἕκαστον γένος καὶ τῶν ἵππῶν καὶ τῶν πεζῶν ἐκ τῆς δεκάτης σημαίας καὶ τελευταίας στρατοπεδεύουσας κατὰ τὰς ῥύμας, ἐκ τούτων εἰς ἐκάστης ἀνὴρ λαμβάνεται κατ' ἐκλογὴν, ὅς τῶν μὲν κατὰ τὰς φυλακὰς λειτουργῶν ἀπολύεται, παραγίγνεται δὲ καθ' ἡμέραν δύνοντος ἡλίου πρὸς τὴν τοῦ χιλιάρχου σκηνὴν, καὶ λαβὼν τὸ σύνθημα (τοῦτο δ' ἐστὶ πλατεῖον ἐπιγεγραμμένον) ἀπαλλάττεται πάλιν. (9) Ἀναχωρήσας δ' ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σημαίαν, τὸ τε ξυλήφιον παρέδωκε καὶ τὸ σύνθημα μετὰ μαρτύρων τῷ τῆς ἐχομένης σημαίας ἡγεμόνι· παραπλησίως δὲ πάλιν οὗτος τῷ τῆς ἐχομένης. (10) Τὸ δ' ὅμοιον ἐξῆς ποιοῦσι πάντες, ἕως ἂν ἐπὶ τὰς πρώτας καὶ σύνεγγυς τοῖς χιλιάρχοις στρατοπεδεύουσας σημαίας ἐξικνῆται. Τούτους δὲ δεῖ τὸ πλατεῖον, εἰ φωτὸς ὄντος, ἀναφέρειν πρὸς τοὺς χιλιάρχους. (11) Κἂν μὲν ἀνερχθῇ πάντα τὰ δοθέντα, γινώσκει, διότι δέδοται τὸ σύνθημα πᾶσι, καὶ διὰ πάντων εἰς αὐτὸν ἔκει. (12) Ἐὰν δ' ἐλλείπη τι, παρὰ πόδας ζητεῖ τὸ γεγονός, εἰδὼς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, ἐκ ποίου μέρους οὐχ ἔχει τὸ πλατεῖον. Οὐδ' ἂν εὐρεθῇ τὸ κώλυμα, τυγχάνει τῆς καθηκούσης ζημίας.

XXXV. Τὰ δὲ περὶ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς οὕτως

tribunis sunt liberi : sed equitum turmis custodias præbent, et quidem quisque manipulus quotidie custodiam unam et turmæ, quæ a tergo proxime assidet. (11) Hi cum alia custodiunt, tum equos maxime : ne aut vinculis impliciti lædantur ac fiant inutiles, aut soluti in alios equos incidant, et trepidationem ac tumultum in castris faciant. (12) Unus porro quotidie e cunctis manipulis in suam quicque vicem imperatori excubat; qui et tutum ab insidiis eum præstat, et imperii majestatem simul ornat.

XXXIV. Porro in præducenda fossa et struendo vallo duo sociis latera incumbunt, ad quæ ipsorum utraque ala metatur : duo reliqua Romanis; utrique legioni una. (2) Diviso autem per manipulos unoquoque latere, singula inspiciunt centuriones, ipsi instantes operi; universi vero lateris probatio ad duos e tribunis pertinet. (3) Similiter et ceteram castrorum curam hi sustinent : in binos eam dividentes sese, mutua vice, semestris spatii menses duos imperant; ac quibus sors evenit, ii omnibus, quæ in castris geruntur, præsent. (4) Eadem est imperandi ratio Prædictorum inter socios. (5) Ad tribunorum vero tabernacula, loca orta, equites præsto sunt et ductores ordinum : tribuni autem ad consulem. (6) Et hic quidem, quæ usus postulat, tribunis mandat; tribuni equitibus et centurionibus; isti militibus, ubi suum quæque res tempus est nacti. (7) In nocturnæ Tesserae traditione ne quid peccetur, hoc cavet modo. (8) In unoquoque genere equitum pedumque ex decimo ordine, qui in extremitate cujusque strige metatur; ex unoquoque, inquam, horum ordinum unus vir eligitur, qui ab excubandi munere liberatur : hic quotidie circa solis occasum ad tribuni tentorium venit, et tessera accepta (ea est, tabella lignea inscripta) revertitur : (9) qui ut ad signum suum est reversus, parvulum id lignum ac simul tesseram, adhibitis testibus, proximi ordinis ductori tradit, ille similiter sequentis centurioni; (10) atque idem omnes deinceps faciunt, donec ad primos ordines qui prope tribunos tendunt, signum perveniat. Hos oportet tabellam ad tribunos referre, dum adhuc lucet. (11) Quod si igitur omnes tabellæ, quæ traditæ erant, fuerint relatæ; intelligit tribunus, tesseram ad omnes et per omnes ad se venisse. (12) Sin desit aliqua; e vestigio, qui factum sit hoc, inquiri, notum habens ex inscriptione, cujus partis tabella non sit allata : atque is, per quem stetisse invenitur, multa condigna afficitur.

XXXV. Quod ad vigiliis nocturnas, esse administrandas

οικονομεῖται παρ' αὐτοῖς. (3) Τὸν μὲν στρατηγὸν, καὶ τὴν τούτου σκητὴν, ἡ παρακοιτούσα σημαία φυλάττει· τὰς δὲ τῶν χιλιάρχων, καὶ τοὺς τῶν ἱππέων οὐλαμούς, οἱ διατεταγμένοι, κατὰ τὸν ἀρτί λόγον, ἐξ ἐκάστης σημαίας. (3) Ὁμοίως δὲ καὶ παρ' ἑκάστου τάγμα πάντες ἐξ ἑαυτῶν τιθέασιν φυλακὴν· τὰς δὲ λοιπὰς ὁ στρατηγὸς ἀποτάττει. (4) Γίγνονται δὲ ὡς ἐπίπαν τρεῖς φυλακαὶ παρὰ τὸν ταμίαν, καὶ παρ' ἑκαστον τῶν πρεσβευτῶν καὶ συμβούλων δύο. (5) Τὴν δ' ἐκτὸς ἐπιφάνειαν οἱ γροσφομάχοι πληροῦσι, παρ' ὅλον καθ' ἡμέραν τὸν χάρακα παρακοιτοῦντες· αὕτη γὰρ ἐπιτάσσεται τούτοις ἡ λειτουργία. Ἐπὶ τε τῶν εἰσόδων ἀνὰ δέκα ποιοῦνται τούτων αὐτῶν τὰς προκοιτίας. (6) Τῶν δ' εἰς τὰς φυλακάς ἀποταχθέντων ἀφ' ἑκάστου φυλακείου τὸν τὴν πρώτην μέλλοντα τηρεῖν, εἰς ἐξ ἐκάστης σημαίας οὐραγὸς ἀγεί πρὸς τὸν χιλιάρχον ἐσπέρας. (7) Ὁ δὲ δίδωσι τούτοις πᾶσι θυλήφια κατὰ φυλακὴν, βραχέα τελείως, ἔχοντα χαρακτῆρα· λαβόντες δ' οὗτοι μὲν ἐπὶ τοὺς ἀποδεδειγμένους ἀπαλλάττονται τόποις. (8) Ἡ δὲ τῆς ἐφοδείας πίστις εἰς τοὺς ἱππεῖς ἀνατίθεται. Δεῖ γὰρ τὸν πρῶτον ἰλιάρχον καθ' ἑκαστον στρατόπεδον ἐνὶ τῶν οὐραγῶν τῶν αὐτοῦ παραγγεῖλαι πρῶτ' ἀράγγελμα τοιοῦτον· ἵνα τέτταρσιν οὗτος ἐμφανίσῃ νεανίσκοις τῶν ἐκ τῆς ἰδίας ἡλῆς πρὸ ἀρίστου τοῖς μέλλουσιν ἐφοδεῦειν. (9) Μετὰ δὲ ταῦτα τῷ τῆς ἐχομένης ἡλῆς ἡγεμόνι δεῖ τὸν αὐτὸν ἀφ' ἐσπέρας παραγγεῖλαι, διότι τούτῳ καθήκει τὰ περὶ τῆς ἐφοδείας φροντίζειν εἰς τὴν αὔριον. (10) Τοῦτον δ' ἀκούσαντα, παραπλησίως ταῦτα δεῖ ποιεῖν τοῖς προειρημένοις εἰς τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἑξῆς. (11) Οἱ δὲ προκριθέντες ὑπὸ τῶν οὐραγῶν ἐκ τῆς πρώτης ἡλῆς τέτταρες, ἐπειδὴν διαλάχῃσι τὰς φυλακάς, πορεύονται πρὸς τὸν χιλιάρχον, καὶ γραφὴν λαμβάνουσι, πόστην καὶ πόσας ἐφοδεῦσαι δεῖ φυλακάς. (12) Μετὰ δὲ ταῦτα παρακοιτοῦσιν οἱ τέτταρες παρὰ τὴν πρώτην σημαίαν τῶν Τριαρίων· ὁ γὰρ ταύτης ταξίαρχος τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ κατὰ φυλακὴν βουκανῆν.

XXXVI. Συνάψαντος δὲ τοῦ καιροῦ, τὴν πρώτην ἐφοδεῖν φυλακὴν ὁ ταύτην λαχὼν, ἔχων μετ' αὐτοῦ μάρτυρας τῶν φίλων. (2) Ἐπιπορεύεται δὲ τοὺς ῥηθέντας τόπους, οὐ μόνον τοὺς περὶ τὸν χάρακα καὶ τὰς εἰσόδους, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατὰ σημαίαν ἀπαντας, καὶ τοὺς κατ' οὐλαμόν. (3) Κὰν μὲν εὐρὴ τοὺς φυλάττοντας τὴν πρώτην ἐγρηγοράτας, λαμβάνει παρὰ τούτων τὸ χάρος· ἐὰν δ' εὐρὴ κοιμώμενον ἢ λελοιπότα τινὰ τὸν τόπον, ἐπιμαρτυράμενος τοὺς συνέγgers, ἀπαλλάττεται. (4) Τὸ δὲ παραπλήσιον γίγνεται καὶ ὑπὸ τῶν τὰς ἑξῆς φυλακὰς ἐφοδεούντων. (5) Τὴν δ' ἐπιμέλειαν τοῦ κατὰ φυλακὴν βουκανῆν, ὡς ἀρτίως εἶπον, ἵνα σύμψονον ᾖ τοῖς ἐφοδεούσι πρὸς τοὺς φυλάττοντας, οἱ τῆς πρώτης σημαίας τῶν Τριαρίων ἐξ ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου ταξίαρχοι καθ' ἡμέραν ποιοῦνται. (6) Τῶν δ' ἐσόδων ἑκάστος ἅμα τῷ φωτὶ πρὸς τὸν χιλιάρχον ἀναφέρει τὸ σύνθημα. Κὰν μὲν ᾖ πάντα τὰ δεδομένα χωρὶς

a Romanis hoc modo. (2) Imperatorem, et praetorium ejus, custodit ille manipulus, quem ad praetorium excubare diximus; tribunorum tabernacula et equitum turmas, qui ad id sunt designati e singulis manipulis, ut paulo ante dictum est. (3) Similiter etiam ad quemque ordinem excubias e suo numero omnes locant; reliquias vero imperator ipse disponit. (4) Fere autem ad quæstoris tutelam ternæ custodiæ constituuntur: ad legatorum et consiliariorum, binæ. (5) Exteriorum laterum custodiam velites agunt, secundum totum vallum quotidie excubantes: hoc enim muneris est illis impositum: et ad portas singulæ eorumdem decuriæ excubias agunt. (6) E singulis autem quaternionibus eorum, qui ad excubias sunt destinati, illum militem qui primus in statione est futurus, ad tribulum vespere deducit agminis coactor ejusque vexilli. (7) Tribunus omnibus his pro quaque vigilia parvulas e ligno tessellas tradit, exiguas admodum, nota insignitas: quibus acceptis, illi ad designatas quisque stationes concedunt. (8) At circultionis fides curæ equitum demandatur. Oportet enim, ut, qui primus in quaque legione turmarum præfectus est, uni e suis coactoribus agminis mane hujusmodi dent præceptum, ut juvenibus quatuor suæ turmae ante prandium edicat, ipsos esse, qui circumire debeant. (9) Deinde præfecto turmae secundæ significare idem præfectus tenetur sub vespem, pertinere ad ipsum circultionis munus in diem sequentem. (10) Hunc quoque similiter, ubi præceptum accepit, eadem facere, quæ modo dicta sunt, in proximum diem oportet: et ita alios quoque deinceps. (11) Quatuor autem illi, quos e prima turma coactores agminis elegerunt, vigiliis inter se sortiti, tribunum adeunt, et scriptum ab eo accipiunt, quam hora, et quæ stationes obire oporteat. (12) Deinde ad primum manipulum triariorum accubant illi quatuor; quoniam illius manipuli centurioni cura incumbit ad quamque vigiliam buccina signum dandi.

XXXVI. Ubi tempus venit, primam vigiliam circult, qui eam est sortitus; testes secum habens ex amicis nonnullos. (2) Obiit autem hic dictas stationes, non circa vallum dumtaxat et portas, verum etiam circa manipulos omnes ac turmas. (3) Qui si primæ vigiliæ custodes offenderit vigilantes, accipit ab illis eam, quam dixi, tessellam: at si quis dormiens fuerit inventus, aut qui stationem deseruerit, attestatus eos, qui adsunt, abiit. (4) Consimile fit et ab iis, qui sequentes vigiliis lustrant. (5) Ut autem signum buccina vigiliis singulis detur, quo circultoribus cum vigilibus conveniat; ejus rei, ut jam dixi, curam semper gerunt centuriones primi manipuli triariorum, ex utraque legione. (6) Prima dein luce singuli, qui perlustraverunt vigiliis, ad tribunum tesseras deserunt: quæ si tot inveniantur, quot fuerant datæ, nec apud quemquam culpa inventa est, rursus illi discedunt.

ἐγκλήματος, ἀπαλλάττονται πάλιν. (7) Ἄν δέ τις ἐλάττω φέρῃ τοῦ πλήθους τῶν φυλακείων, ζητοῦσιν ἐκ τοῦ χαρακτήρος, ποίον ἐκ τῶν φυλακείων λείποιτε. (8) Τούτου δὲ γνωσθέντος, καλεῖ τὸν ταξίαρχον· οὗτος δ' ἄγει τοὺς ἀποταχθέντας εἰς τὴν φυλακὴν, οὗτοι δὲ συγκρίνονται πρὸς τὸν ἔφοδον. (9) Ἐάν μὲν οὖν ἐν τοῖς φύλαξιν ᾗ τὸ κακὸν, εὐθέως δηλὸς ἐστὶν ὁ τὴν ἐφοδείαν ἔχων, ἐπιμαρτυρούμενος τοὺς σύνεγγυς· ὀφείλει γὰρ τοῦτο ποιεῖν. Ἐάν δὲ μὴδὲν ᾗ τοιοῦτο γεγονός, εἰς τὸν ἔφοδον ἀναχωρεῖ τοῦγκλημα.

XXXVII. Καθίσαντος δὲ παραρχῆμα συνεδρίου τῶν χιλιάρχων, κρίνεται· κἂν καταδικασθῇ, ξυλοκοπεῖται. (2) Τὸ δὲ τῆς ξυλοκοπίας ἐστὶ τοιοῦτον. Λαθὼν ξύλον ὁ χιλιάρχος, τοῦτω τοῦ κατακριθέντος οἷον ἡψατο μόνον. (3) Οὗ γενομένου, πάντες οἱ τοῦ στρατοπέδου τύπτοντες τοῖς ξύλοις καὶ τοῖς λίθοις, τοὺς μὲν πλείους ἐν αὐτῇ τῇ στρατοπεδείᾳ καταβάλλουσι. (4) Τοῖς δ' ἐκπασοῦσιν οὐδ' ὥς ὑπάρχει σωτηρία. Πῶς γάρ; οἷς οὐτ' εἰς τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτῶν ἐπανελθεῖν ἔστιν, οὔτε τῶν ἀναγκαιῶν οὐδεὶς ἂν οἰκίᾳ τολμήσειε δέξασθαι τὸν τοιοῦτον. Διὸ τελείως οἱ περιπεσόντες ἀπαξ τοιαύτη συμφορὰ καταφθείρονται. (5) Γὰρ δ' αὐτὸ πάσχειν ὀφείλει τοῖς προειρημένους ὅ τε οὐραγὸς καὶ ὁ τῆς Ἰλῆς ἡγεμὼν, ἐάν μὴ παραγγείλωσιν, ὁ μὲν τοῖς ἐφοδοῖς, ὁ δὲ τῷ τῆς ἐχομένης Ἰλῆς ἡγεμόνι τὸ δέον ἐν τῷ καθήκοντι καιρῷ. (6) Διόπερ, οὕτως ἰσχυρᾶς οὐσῆς καὶ ἀπαραιτήτου τῆς τιμωρίας, ἀδιάπτωτα γίνεται παρ' αὐτοῖς τὰ κατὰ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς. (7) Δεῖ δὲ προσέχειν τοὺς μὲν στρατιώτας τοῖς χιλιάρχοις, τούτους δ' εἰ τὸν ὑπάτοις. (8) Κύριος δ' ἐστὶ καὶ ζημιῶν ὁ χιλιάρχος, καὶ ἐνεχυριάζων, καὶ μαστιγῶν· τοὺς δὲ συμμάχους οἱ Πραίφεκτοι. (9) Ξυλοκοπεῖται δὲ καὶ ὁ κλέψας τι τῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου· καὶ μὴ ὁ μαρτυρήσας ψευδῇ, παραπλησίως· καὶ ἐάν τις τῶν ἐν ἀκμῇ παραχρησάμενος εὐρεθῇ τῷ σώματι· πρὸς δὲ τούτοις, ὁ τρίς ἐπὶ τῆς αὐτῆς αἰτίας ζημιωθείς. (10) Ταῦτα μὲν οὖν, ὥς ἀδικήματα, κολάζουσιν. Εἰς δ' ἀνανδρίαν τιθέασι καὶ στρατιωτικὴν αἰσχύνην τὰ τοιαῦτα τῶν ἐγκλημάτων· ἐάν τινες ψευδῇ περὶ αὐτῶν ἀνδραγαθίαν ἀπαγγείλωσι τοῖς χιλιάρχοις, ἔνεκεν τοῦ τιμὰς λαθεῖν· (11) ὁμοίως, ἂν τινες ἐς ἐφεδρείαν ταχθέντες, φόβου χάριν λίπωσι τὸν δοθέντα τόπον· παραπλησίως, ἐάν τις ἀπορρίψῃ τι τῶν ὅπλων κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον διὰ φόβον. (12) Διὸ καὶ τινες μὲν ἐν ταῖς ἐφεδρείαις προδόντες ἀπόλλυνται, πολλαπλασίον αὐτοῖς ἐπιγιγνομένων, οὗ θάλλοντες λιπεῖν τὴν τάξιν, δεδιότες τὴν οἰκείαν τιμωρίαν· (13) ἐνιοὶ δὲ κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον ἐκβαλόντες θυρεὸν, ἢ μάχαιραν, ἢ τι τῶν ἄλλων ὅπλων, παραλόγως ῥίπτουσιν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς πολεμίους· ἢ κυριεύειν ἐλπίζοντες ὧν ἀπέβαλον, ἢ παθόντες τι, τὴν πρόδηλον αἰσχύνην διαφεύγεσθαι, καὶ τὴν τῶν οἰκείων ὕβριν.

XXXVIII. Ἐάν δὲ ποτε τὰ αὐτὰ περὶ πλείους συμβῇ γενέσθαι, καὶ σημαίας τινὰς ὁλοσχερῶς πιεσθεῖσας

(7) Sin pauciores aliquis referat quam pro numero excubiarum, ex impressa nota de eo excubitorum quaternione, cuius ratio non constat, inquirunt. (8) Qua re cognita, centurionem tribunus vocat : isque eos, qui ad istam vigiliam erant constituti, adducit, qui cum circuitore disceptant. (9) Quod si penes vigiles est culpa, statim apparet innocentia circuitoris ex eo, quod testificatus est eos qui illi aderant : hoc enim facere tenetur. Atque id si non fuerit factum, ad circuitorem redit culpa.

XXXVII. Statim igitur convocato tribunorum concilio, causa ejus cognoscitur; et, si damnatus fuerit, fuste percutitur. (2) Est autem fustuarii supplicium hujusmodi. Tribunus fustem capit; eoque condemnatum quasi attingit tantum. (3) Quo facto, omnes legionarii qua fustibus qua saxis petentes sontem, inibi intra castra ut plurimum necant. Sed et si qui evaserint, non tamen salvi propterea sunt. (4) Nam quæ illis salus? quibus in patriam quidem redire non licet, et quos necessariorum nemo ausi tecto recipere. Quamobrem qui semel in eam calamitatem inciderunt, planissime pereunt. (5) Idem vero supplicium manet tam coactorem agminis, quam turmæ præfectum, si ille circuitoribus, hic sequentis turmæ decurioni, id, quod oportebat, in tempore non denunciavit. (6) Quare quum adeo vehementer et sine spe veniæ delicta hæc puniuntur, disciplina nocturnarum excubiarum inoffenso tenore servatur. (7) Tenentur autem milites quidem tribunis parere, tribuni vero rursus consulibus. (8) Habet autem tribunus potestatem et mulctæ dicendæ, et pignoris capiendi, et virgis cædendi : idemque jus est Præfectis in socios. (9) Fuste autem percutitur etiam is, qui aliquid e castris fuerit furatus; item qui falsum testimonium dixerit; nec non si quis in flore ætatis male usus corpore fuerit deprehensus : ad hæc is, cui ter eandem ob causam mulcta fuerit irrogata. (10) Ac hæc quidem ut crimina puniunt. Ignaviæ vero et probro militari vertunt hujusmodi delicta : si qui, præmii adipiscendi causa, falso strenuum aliquod facinus suum ad tribunos retulerint : (11) similiter, si qui, in statione constituti, locum ubi locati fuerant, formidinis ergo, deseruerint : itemque, si quis in ipso prælio armorum aliquam partem metu abiecerit. (12) Propterea nonnulli in stationibus suis manifestam mortem oppetunt, ab hostibus oppressi qui multis partibus sint plures; dum, usitatum apud illos supplicium metuentes, assignatum sibi locum deserere volunt : (13) quidam vero, excusso inter dimicandum sculo, aut ense, aut alia parte armorum, temere conjiciunt ipsi sese in hostes; sperantes, aut recepturos se ea quæ amiserant, aut, si quid evenerit secius, certam ignominiam et contumeliam, a suis imminemem, evitatuos.

XXXVIII. Si quando autem delicta eadem a pluribus contingat admitti, et manipuli quidam universi hoste gra-

λιπεῖν τοὺς τόπους, τὸ μὲν ἅπαντας ξυλοκοπεῖν ἢ πο-
νεῖν ἀποδοκιμάζουσι, λύσιν δὲ τοῦ πράγματος εὐρί-
σκονται, συμφέρουσιν ἅμα καὶ καταπληκτικὴν. (2)
Συναθροίσας γὰρ τὸ στρατόπεδον ὁ χιλιάρχος, καὶ
προαγαγὼν εἰς μέσον τοὺς λελοιπότες, κατηγορεῖ πι-
κρῶς καὶ τὸ τέλος, ποτὲ μὲν πέντε, ποτὲ δὲ ὀκτὼ,
ποτὲ δὲ εἴκοσι, τὸ δ' ὅλον πρὸς τὸ πλῆθος αἰεὶ στοχα-
ζόμενος, ὅστε δεκάτην μάλιστα γίνεσθαι τῶν ἡμαρ-
τηκότων, τοὺς ἐκ πάντων κληροῦται τῶν ἀποδεδει-
κτακόντων. (3) καὶ τοὺς μὲν λαγόντας ξυλοκοπεῖ κατὰ
τὸν ἄρτι ρηθέντα λόγον ἀπαιτητικῶς τοῖς δὲ λοιποῖς
τὸ μέτρον κριθὰς δοὺς ἀντὶ πυρῶν, ἔξω κελεύει τοῦ
χάρακος καὶ τῆς ἀσφαλείας ποιεῖσθαι τὴν παρεμβολήν.
(4) Λοιπὸν, τοῦ μὲν κινδύνου καὶ φόβου, τοῦ κατὰ τὸν
κληρὸν, ἐπ' ἴσον ἐπιχειρησάμενος πᾶσιν, ὥς ἂν ἀδήλου
τοῦ συμπτώματος ὑπάρχοντος, τοῦ δὲ παραδειγματισμοῦ
μετὰ τῆς κριθοφαγίας ὁμοίως συμβαίνοντος περὶ πάν-
των, τὸ δυνάτην ἐκ τῶν ἐθισμῶν εἰληπταὶ καὶ πρὸς κα-
τάπληξιν καὶ διόρθωσιν τῶν συμπτωμάτων.

XXXIX. Καλῶς δὲ καὶ τοὺς νέους ἐκκαλοῦνται πρὸς
τὸ κινδυνεύειν. (1) Ἐπειδὴν γὰρ γέννηται τις χρεῖα,
καὶ τινες αὐτῶν ἀνδραγαθήσωσι, συναγαγὼν ὁ στρατηγὸς
ἐκκλησίαν τοῦ στρατοπέδου, καὶ παραστησάμενος τοὺς
δοξαστάς τι πεπραχέναι διαφέρων, πρῶτον μὲν ἐγκώμιον
ὑπὲρ ἐκάστου λέγει περὶ τοῦ ἀνδραγαθίου, καὶ τι
κατὰ τὸν βίον αὐτοῖς ἄλλο συνυπάρχον τῆς ἐπ' ἀγαθῶν
μνήμης εἶναι. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα, τῶ μὲν τρώσαντι
πολέμιον, γαῖσον δωρεῖται· τῷ δὲ καταβαλόντι καὶ σκυ-
λεύσαντι, τῷ μὲν πεζῷ, φιάλην, τῷ δ' ἵππῃ, φάλαρα·
ἱ ἀρχῆς δὲ γαῖσον μόνον. (3) Τυχάνει δὲ τούτων,
ὡς ἂν ἐν παρατάξει τις ἢ πόλεως καταλήψει τρώσῃ
τινὲς ἢ σκυλεύσῃ τῶν πολεμίων· ἀλλ' ἐν ἐν ἀκροβο-
λισμοῖς, ἢ τισιν ἄλλοις τοιοῦτοις καιροῖς, ἐν οἷς, μηδε-
μῆς ἀνάγκης οὐσης κατ' ἄνδρα κινδυνεύειν, αὐτοὶ τινες
ἐκουσίως καὶ κατὰ προαίρεσιν αὐτοὺς εἰς τοῦτο δίδωσιν.
(4) Τοῖς δὲ, πόλεως καταλαμβανομένης, πρῶτοι ἐπὶ
τὸ τεῖχος ἀναβᾶσι χρυσοῦν δίδωσι στέφανον. (5)
Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ὑπερασπίσαντας καὶ σώσαντάς
τινας τῶν πολιτῶν ἢ συμμάχων, ὃ τε στρατηγὸς ἐπι-
σημαίνεται δώροις· οἳ τε χιλιάρχοι τοὺς σωθέντας, ἐν
μὲν ἐκόντες ποιῶσιν, εἰ δὲ μὴ, κρίναντες συναναγκά-
ζουσι τὸν σώσαντα στεφανοῦν. (6) Σέβεται δὲ τοῦτον
καὶ παρ' ὅλον τὸν βίον ὁ σωθεὶς, ὡς πατέρα, καὶ πάντα
δεῖ τοῦτον ποιεῖν αὐτὸν, ὡς τῷ γονεῖ. (7) Ἐκ δὲ τῆς
τοιαύτης παρορμήσεως οὐ μόνον τοὺς ἀκούοντας καὶ
παρόντας ἐκκαλοῦνται πρὸς τὴν ἐν τοῖς κινδύνους ἀμι-
λιν καὶ ζῆλον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν οἴκῳ μένοντας. (8) Οἱ
γὰρ τυχόντες τῶν τοιούτων δωρεῶν, χωρὶς τῆς ἐν τοῖς
στρατοπέδοις εὐκλείας, καὶ τῆς ἐν οἴκῳ παραχρῆμα
οἰμῆς, καὶ μετὰ τὴν ἐπ' ἀνάδοον τὴν εἰς τὴν πατρίδα,
τάς τε πομπὰς ἐπιστήμης πομπεύουσι, διὰ τὸ μόνους
ἔξιναι περιτίθεσθαι κόσμον τοῖς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν
ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ τιμημένοι. (9) ἐν τε ταῖς οἰκίαις
κατὰ τοὺς ἐπιφανεστάτους τόπους τιθέσσι τὰ σκύλα,

vius urgente cesserint loco, ut omnes fuste percutiant
aut necent, non est moris illorum; sed remedium ei rei
invenirent utile juxta ac terribile. (2) Tribunus [ni po-
tius Imperator] enim, advocata concione, desertores in
medium producit, eosque atroci oratione increpat: qua fi-
nita, modo quinque sortitur, modo octo, modo viginti;
atque, ut verbo complectar, id semper agit, ut, pro nu-
mero noxiorum, decimus quisque fere eorum capiatur. (3)
Hos, inquam, ex omnibus, qui ignave se gesserunt, arbitrio
sortis seligit: et, qui designati sorte sunt, eos inexorabili-
ter fustuarii supplicio, quod ante descripsimus, afficit:
reliquis hordeum pro tritico admittitur, et extra castra et
munitionem castrorum tendere eos jubet. (4) Atque ita,
quum periculum et metus sortis ex aequo omnibus im-
pendeat (quandoquidem nemo scit, in quem ea sit ca-
sura), ignominiosa autem notatio et hordei dimensio pro
tritico ad omnes pariter pertineat, hoc instituto, quam
maxime poterat fieri, consultum est utrique rei, ut et terror
injiciatur, et acceptum detrimentum sarciretur.

XXXIX. Præclare vero etiam juventutem ad pericula
subeunda excitant. (2) Nam ubi prælium aliquod est
commissum, ac juvenes aliqui fortiter se gesserunt, impe-
rator, advocato in concionem exercitu, productos prope se
eos, quorum præ ceteris virtus insignis exstitit, primum
quidem singulos laudat a fortitudine, et si quid aliud in
eorum vita fuerit, quod commemorari cum ipsorum laude
queat: (3) deinde, ei, qui hostem vulneraverit, hastam
donat: qui prostraverit et spolia detraxerit, pediti quidem
pateram, equiti vero phaleras: quamquam olim hasta sola
præmium erat. (4) Ceterum ista consequitur, non qui in
justo prælio signis collatis dimicans, aut in capienda urbe,
aliquos hostes sauciaverit vel spoliaverit; verum qui in ve-
litationibus cum hoste, aut aliis ejusmodi occasionibus, ubi
nulla necessitas dimicare viritim cogit, ipsi suamet sponte
ac propria voluntate eo descenderint. (5) At quoties urbs
capitur, auream iis coronam, qui primi muros conscende-
runt, donat. (6) Similiter vero etiam eos, qui vel cives vel
socios propugnaverint et servaverint, imperator donis insi-
gnit: et, qui servati fuerunt, solent ultro, sin minus, tri-
buno post causæ cognitionem cogente, servatorem suum
coronare. (7) Atque adeo per omnem vitam is, qui serva-
tus est, illum pro parente colit, omniaque ei tenetur præ-
stare, quæ filius patri. (8) Hujusmodi autem stimulatione
non eos tantum, qui præsentibus audiunt, ad pericula certa-
tim et cum æmulatione adeunda excitant; sed eos etiam,
qui sunt domi. (9) Nam qui donis hoc genus sunt donati,
præter gloriam qua fruuntur in castris, et famam quam
domi statim consequuntur, hoc amplius, reversi in patriam,
solennes pompas honorum insignibus conspicui celebrant:
nam ejusmodi ornamenta gestare solis licet iis, qui virtutis
causa ab imperatore fuerint iisdem honestati. (10) Tum
vero in maxime conspicuis ædium suarum locis spolia hosti-

σημεία ποιούμενοι καὶ μαρτύρια τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς. (11) Τοιαύτης δ' ἐπιμελείας οὐσης καὶ σπουδῆς περὶ τε τὰς τιμὰς καὶ τιμωρίας τὰς ἐν τοῖς στρατοπέδοις· εἰκότως καὶ τὰ τέλη τῶν πολεμικῶν πράξεων ἐπιτυχῇ καὶ λαμπρᾷ γίγνεται δι' αὐτῶν. (12) Ὀψώνιον δ' οἱ μὲν πεζοὶ λαμβάνουσι τῆς ἡμέρας δύο ὀβολούς, οἱ δὲ ταξιάρχου διπλοῦν, οἱ δ' ἱππεῖς δραχμὴν. (13) Σιτομετροῦνται δ' οἱ μὲν πεζοὶ πυρῶν Ἀττικοῦ μεδίμνου δύο μέρη μάλιστα πῶς· οἱ δ' ἱππεῖς κριθῶν μὲν ἑπτὰ μεδίμνους εἰς τὸν μῆνα, πυρῶν δὲ δύο. (14) Τῶν δὲ συμμάχων οἱ μὲν πεζοὶ τὸ ἴσον, οἱ δ' ἱππεῖς πυρῶν μὲν μέδιμον ἕνα καὶ τρίτον μέρος, κριθῶν δὲ πέντε. (15) Δίδονται δὲ τοῖς μὲν συμμάχοις τοῦτ' ἐν δωρεᾷ· τοῖς δὲ Ῥωμαίοις τοῦ τε σίτου καὶ τῆς ἐσθῆτος, κἂν τις οὗ πλου προσδεθῶσι, πάντων τούτων ὁ ταμίης τὴν τεταγμένην τιμὴν ἐκ τῶν ὀψωνίων ὑπολογίζεται.

XL. Τὰς δ' ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἀναστρατοπεδείας ποιοῦνται τὸν τρόπον τοῦτον. (2) Ὅταν τὸ πρῶτον σημήνη, καταλύουσι τὰς σκηνάς, καὶ συντιθέασιν τὰ φορτία πάντες· οὔτε δὲ καθελεῖν ἔξεστιν, οὔτ' ἀναστήσαι πρότερον οὐδένα τῆς τῶν χιλιάρχων καὶ τοῦ στρατηγοῦ σκηνῆς. (3) Ὅταν δὲ τὸ δεύτερον, ἀνατιθέασιν τὰ σκευοφόρα τοῖς ὑποζυγίοις. Ἐπὶ δὲ τὸ τρίτον σημήνη, προάγειν δεῖ τοὺς πρώτους, καὶ κινεῖν τὴν ὅλην παρεμβολήν. (4) Εἰς μὲν οὖν τὴν πρωτοπορίαν, ὡς ἐπίπαν, τάττουσι τοὺς ἐπιλέκτους. Τούτοις δὲ τὸ τῶν συμμάχων δεξιὸν ἐπιβάλλει κέρας. Ἐξῆς δὲ τούτοις ἔπεται τὰ τῶν προειρημένων ὑποζύγια. (5) Τῇ δὲ τούτων πορείᾳ τὸ πρῶτον τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀκολουθεῖ στρατόπεδον, ἔχον ὀπισθεν τὴν ἰδίαν ἀποσκευήν. (6) Ἐπειτα κατακολουθεῖ τὸ δεύτερον στρατόπεδον, ἐπομένον αὐτῷ τῶν ἰδίων ὑποζυγίων, καὶ τῆς τῶν συμμάχων ἀποσκευῆς, τῶν ἐπὶ τῆς οὐραγίας τεταγμένων. Τελευταῖον γὰρ ἐν τῇ πορείᾳ τάττεται τὸ τῶν συμμάχων εὐώνυμον κέρας. (7) Οἱ δ' ἱππεῖς ποτὲ μὲν ἀπουραγοῦσι τοῖς αὐτῶν ἑκαστοὶ μέρεσι, ποτὲ δὲ παρὰ τὰ ὑποζύγια πλάγιοι παραπορεύονται, συνέχοντες ταῦτα, καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦτοις παρασχεαύζοντες. (8) Προσδοκίας δ' οὐσης κατὰ τὴν οὐραγίαν, τὰ μὲν ἄλλα παρ' αὐτοῖς τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον· αὐτοὶ δ' οἱ τῶν συμμάχων ἐπιλεκτοὶ τὴν οὐραγίαν ἀντὶ τῆς πρωτοπορείας μεταλαμβάνουσι. (9) Παρὰ δὲ μίαν ἡμέραν τὰ μὲν ἡγεῖται τῶν στρατοπέδων καὶ τῶν κερμάτων, τὰ δ' αὐτὰ πάλιν ἔπεται ταῦτα κατόπιν, ἵνα τῆς περὶ τὰς ὁδοῦς καὶ σιτολογίας ἀκραιότητος πάντες ἐπ' ἴσον κοινωνῶσι, μεταλαμβάνοντες αἰετὴν ἐπὶ τῆς πρωτοπορείας ἐναλλὰξ τάξιν. (10) Χρῶνται δὲ καὶ ἐτέρῳ γένει πορείας ἐν τοῖς ἐπισφαλεῖσι τῶν καιρῶν, ἐὰν ἀναπεπταμένους ἔχωσι τόπους. (11) Ἄγουσι γὰρ τριφυλαγίαν παράλληλον τῶν Ἀσάτων καὶ Πριγκίπων καὶ Τριαρίων, τάττοντες τὰ τῶν ἡγουμένων σημαίων ὑποζύγια πρὸ πάντων, ἐπὶ δὲ ταῖς πρώταις σημαίαις τὰ τῶν δευτέρων, ἐπὶ δὲ ταῖς δευτέραις τὰ τῶν τρίτων, καὶ κατὰ λόγον οὕτως ἐναλλὰξ αἰετὴν τινέντες τὰ ὑποζύγια ταῖς σημαίαις. (12) Οὕτω δὲ συντάξαντες

bus detracta defigunt, ut sint monumenta ac testimonia virtutis. (11) Qui igitur et poenas et præmia militaria tanta cura ac studio dispensent, merito, quoties bella suscipiunt, læto atque illustri fine ea terminant. (12) Stipendii nomine pedites in diem accipiunt binos obolos, centuriones duplum, equites drachmam. (13) Admetiuntur vero pedibus quidem tritici partes fere duas medimni Attici: equitibus vero hordei in mensem septenos medimnos; tritici vero binos. (14) Sociorum pedibus par mensura datur ac Romanis: equitibus, tritici medimnus unus cum triente, hordei quinque medimni. (15) Atque hoc sociis quidem gratis donatur; Romanis vero sive frumentum sive vestis tribuatur, aut etiam si quibus armis denovo opus habuerint, horum omnium certa pretia quæstor de stipendio deducit.

XL. Profectionem e castris hoc modo instituunt. (2) Simul datum est primum signum, tentoria omnes detractant, et vasa colligunt. Ceterum neque auferre, neque figere suum cuiquam tabernaculum prius fas est, quam tribunorum et imperatoris fuerint tensa aut detensa. (3) Ubi autem editum iterum est signum, sarcinas iumentis imponunt. Denique tertio dato signo, primos oportet procedere, et tota castra movere. (4) Et in primo quidem agmine ut plurimum extraordinarios locant. Succedit his sociorum ala dextra: eosque continuo sequuntur prædictorum impedimenta. (5) Horum agmen prima legio Romana excipit, suas a tergo sarcinas habens. (6) Pone hos ite secunda legio, sequentibus propriis iumentis, et eorum sociorum impedimentis, qui universum agmen cognit: nam in novissimo agmine læva sociorum locatur ala. (7) Equites modo suam quisque partem a tergo consequuntur, modo ad latera iumentis adequitant, continentes ea et securitatem præstantes. (8) Ubi vero a tergo hostis exspectatur, de cetero ordine nihil mutant, solos extraordinarios sociorum a primo agmine ad ultimum traducunt. (9) Alternis autem diebus et legionum et alarum altera præcedit, eademque rursus subsequuntur; ut ex æquo omnes aequatione ac pabulatione integra fruuntur, primum in agmine locum suum quisque vicem perpetuo occupantes. (10) Est et alius itineris faciendi modus, quo utuntur, quando periculum ab hoste imminet, ac patentia nacti sunt loca. (11) Hastatos enim, Principes ac Triarios, tribus seriebus juxta se invicem incedentes ducunt: jumenta autem manipulorum, qui ceteris præeunt, ante omnes locant; tum primis manipulis jumenta secundorum subijciunt; secundis, tertiorum: atque sic continue impedimenta ordinesque alternatim locant. (12) Hac ratione autem composito agmine, si quid ingruat

τὴν πορείαν, ἐπειδὴν προσπίπτῃ τι τῶν δεινῶν, ποτὲ μὲν παρ' ἀσπίδα κλιναντες, ποτὲ δ' ἐπὶ δόρυ, προάγουσι τὰς σημαίας ἐκ τῶν ὑποζυγίων πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἐπιφανείαν. (13) Λοιπὸν, ἐν βραχεὶ χρόνῳ καὶ μὲν κινήσει, τὸ μὲν τῶν δπλιτῶν σύστημα λαμβάνει παρατάξεως διάθεσιν, ἐὰν μὴ ποτε προσεξελίζῃ δὲ τὸς Ἀστάτους· (14) τὸ δὲ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν παρεπομένων τούτοις πλῆθος, ὑπὸ τοὺς παρατεταγμένους ὑπεσταλκός, ἔχει τὴν καθήκουσαν χώραν πρὸς τὸν κίνδυνον.

XLI. Ὅταν δὲ κατὰ τὰς πορείας ἐγγίξωσι τοῦ στρατοπέδου, προπορεύονται χιλιάρχος, καὶ τῶν ταξiάρχων αἱ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος δεῖ προχειρισθέντες. (2) Οἷτινες, ἐπειδὴν συνθεάσωνται τὸν δλον τόπον, οὗ δεῖ στρατοπεδεύειν, ἐν αὐτῷ τούτῳ πρῶτον μὲν διαλαβὸν τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴν οὗ δεήσει θεῖναι κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, καὶ παρὰ ποίαν ἐπιφανείαν καὶ πλευρὰν τῆς ἐπὶ τὴν σκηνὴν περιστάσεως παρεμβάλλειν τὰ στρατόπεδα. (3) Τούτων δὲ προκριθέντων, διαμετροῦνται τὴν περίστασιν τῆς σκηνῆς, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν εὐθείαν, ἐφ' ἧς αἱ σκηναὶ τίθενται τῶν χιλιάρχων· ἐξῆς δὲ τὴν αὐτῆς παράλληλον, ἀφ' ἧς ἄρχεται τὰ στρατόπεδα παρεμβάλλειν. (4) Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐπὶ θάτερα μέρη τῆς σκηνῆς κατεμετρήσαντο γραμμαῖς, περὶ ὧν ὑπεβέβημεν ἄρτι διὰ πλείονων κατὰ μέρος. (5) Γενομένων δὲ τούτων ἐν βραχεὶ χρόνῳ, διὰ τὸ ῥαδίαν εἶναι τὴν καταμέτρησιν, ὡς ἀπάντων ὀρισμένων καὶ συνήθων ὅτων διαστημάτων· (6) μετὰ δὲ ταῦτα σημαίαν ἐπηξιν μίαν μὲν καὶ πρῶτην, ἐν ᾗ δεῖ τόπῳ τίθεσθαι τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴν, δευτέραν δὲ τὴν ἐπὶ τῆς προκρίσεως πλευρᾶς, τρίτην ἐπὶ μέσῃ τῆς γραμμῆς ἐφ' ἧς αἱ χιλιάρχοι σκηνούσι, τετάρτην, παρ' ἣν τίθενται τὰ στρατόπεδα. (7) Καὶ ταύτας μὲν ποιοῦσι φοινικᾶς, τὴν δὲ τοῦ στρατηγοῦ λευκήν. Τὰ δ' ἐπὶ θάτερα ποτὲ μὲν φιλὰ δόρατα πηγνύουσι, ποτὲ δὲ σημαίας ἐκ τῶν ἄλλων χρωμάτων. (8) Γενομένων δὲ τούτων, ἐξῆς τὰς ῥύμας διεμέτρησαν, καὶ δόρατα κατέπηξαν ἐφ' ἑκάστης ῥύμας. (9) Ἐξ ὧν εὐκίως, ὅταν ἐγγίῃ τὰ στρατόπεδα κατὰ τὰς πορείας, καὶ γίγνηται εὐσύνοπτος ὁ τόπος τῆς παρεμβολῆς, εὐθέως ἅπαντα γίγνεται πᾶσι γνώριμα, τεκμαιρομένοις καὶ συλλογιζομένοις ἀπὸ τῆς τοῦ στρατηγοῦ σημαίας. (10) Λοιπὸν, ἑκάστου σαφῶς γνωσκούτος, ἐν ποίᾳ ῥύμῃ καὶ ποίῳ τόπῳ τῆς ῥύμας σκηνοί, διὰ τὸ πάντας αἰεὶ τὸν αὐτὸν τόπον ἐπέχειν τῆς στρατοπεδείας, γίγνεται τι παραπλήσιον, ὅλον, ὅταν εἰς πᾶν εἰσὶν στρατόπεδον ἐγγώριον. (11) Καὶ γὰρ ἐκεῖ διακλιναντες ἀπὸ τῶν πυλῶν, εὐθέως ἑκαστοὶ προάγουσι, καὶ παραγίγνονται πρὸς τὰς ἰδίας οἰκήσεις ἀδιαπτῶτως, διὰ τὸ καθόλου καὶ κατὰ μέρος γινώσκειν, ποῦ τῆς πόλεως ἔστιν αὐτοῖς ἡ κατάλυσις. (12) Τὸ δὲ παραπλήσιον τούτοις καὶ περὶ τὰς Ῥωμαϊκὰς συμβαίνει στρατοπεδείας.

XLII. Ἡ καὶ δοκοῦσι Ῥωμαῖοι, καταδιώκοντες τὴν ἐν τούτοις εὐχέρειαν, τὴν ἐναντίαν δὸδὸν πορεύεσθαι

periculi, modo ad laevam, modo ad dextram agmen convertentes, manipulos extra jumenta in eam partem educunt, unde hostis apparuerit. (13) Atque ita brevi tempore et motu unico, cum armorum manus in acie reperitur instructa (nisi forte insuper oporteat Hastatos subduci), (14) tum jumenta et omnis multitudo, quæ castra sequitur, seducta pone terga stantium in acie, commodam adversus pericula stationem obtinent.

XLI. Postquam prope illum locum agmen pervenit, ubi castra sunt facienda, præcedunt tribunus et illi ex centurionibus, qui pro tempore ad eam rem designati sunt. (2) Hi locum universum, ubi metari oportet, contemplati, ante omnia convenientem prætorio sedem, prout ante diximus, capiunt : et, ad quem aspectum latusve spatii prætorium ambientis locandæ sint legiones, dispiciunt. (3) Quæ ubi delecta sunt loca, prætorii ambitum dimetiuntur : deinde rectam illam, ad quam tribunorum tentoria defiguntur : denique aliam lineam rectam, huic parallelam, unde incipit metatura legionum. (4) Similiter etiam spatium illud, quod ab altera parte est prætorii, lineis dimetiuntur, de quibus jam paulo ante pluribus exposuimus. (5) His brevi tempore expeditis, utpote facili dimensione, quum omnia intervalla sint definita, et ex familiari usu nota ; (6) mox vexillum defigere solent, unum quidem et primum eo loco, ubi prætorium est ponendum, alterum in electo latere, tertium in medio ejus lineæ, ad quam tribuni tendunt, quartum in ea, ad quam legiones metantur. (7) Et cetera quidem punicea statuunt : at imperatorii vexillum est album. Ab altera parte prætorii modo nudas hastas defigunt, modo vexilla ex aliis coloribus. (8) His factis, vias deinde dimetiuntur, et in singulis earum hastas figunt. (9) Ita fit, ut, simul ac appropinquarunt legiones, et locus castrorum potest conspici, omnia confestim omnibus sint nota, vexillo imperatoris pro indicio utentibus ex quo cetera intelligunt. (10) Denique quum nemo sit, quin sciat, in qua striga et qua strigæ parte tendat, quia semper eundem singuli locum in castris occupant ; simile quid evenit, ut cum urbem suæ regionis ingreditur exercitus aliquis. (11) Tunc enim recta a portis divertentes alius alio progrediuntur, et ad suas habitationes sine errore perveniunt, quia et in unum, et per partes norunt, in qua regione proprium eujusque sit diversorium. (12) Simile, inquam, his est, quod in Romanorum castrametatione usu venit.

XLII. Quod autem hanc facilitatem in ponendis castris spectant Romani, in eo quidem maxime contrariam Græcis

τοῖς Ἕλλησι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. (2) Οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες ἐν τῷ στρατοπεδεύειν ἡγοῦνται κυριώτατον, τὸ κατακολουθεῖν ταῖς ἐξ αὐτῶν τῶν τόπων ὀχυρότησιν· ἅμα μὲν ἐκκλίνοντες τὴν περὶ τὰς ταφρέας ταλαιπωρίαν, ἅμα δὲ νομίζοντες, οὐχ ὁμοίως εἶναι τὰς χειροποιήτους ἀσφαλείας ταῖς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἐπὶ τῶν τόπων ὑπαρχούσαις ὀχυρότησιν. (3) Διὸ καὶ κατὰ τε τὴν τῆς ὁλης παρεμβολῆς θέσιν πᾶν ἀναγκάζεται σχῆμα μεταλαμβάνειν, ἐπόμενοι τοῖς τόποις, τὰ τε μέρη μεταλλάττειν ἄλλοτε πρὸς ἄλλους καὶ ἀσταλλήλους τόπους. (4) Ἐξ ὧν ἀστατον ὑπάρχειν συμβαίνει καὶ τὸν κατ' ἰδίαν καὶ τὸν κατὰ μέρος ἐκάστου τόπον τῆς στρατοπεδείας. (5) Ῥωμαῖοι δὲ τὴν περὶ τὰς τάφρους ταλαιπωρίαν καὶ ἄλλα τὰ παρεπόμενα τούτοις ὑπομένειν αἰροῦνται χάριν τῆς εὐχερείας, καὶ τοῦ γνῶριμον καὶ μίαν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν αἰεὶ παρεμβολήν. (6) Τὰ μὲν οὖν βλοσχερέστερα μέρη τῆς περὶ τὰ στρατόπεδα θεωρίας, καὶ μάλιστα περὶ τὰς παρεμβολὰς, ταῦτ' ἐστίν.

VI.

Σύγκρισις τοῦ Λακωνίων καὶ Καρχηδονίων
Ῥωμαίων τε πολιτεύματος.

XLIII. Σχεδὸν δὴ πάντες οἱ συγγραφεῖς περὶ τούτων ἡμῖν τῶν πολιτευμάτων παραδεδώκασι τὴν ἐπ' ἀρετῇ φήμην, περὶ τε τοῦ Λακεδαιμονίων, καὶ Κρητῶν, καὶ Μαντινίων, ἔτι δὲ Καρχηδονίων· ἐνίοι δὲ καὶ περὶ τῆς Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων πολιτείας πεποίηται μνήμην. (2) Ἐγὼ δὲ ταύτας μὲν ἑῷ τὴν δ' Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων οὐ πᾶν τι πολλοῦ προσδεῖσθαι πέπεισμαι λόγου, διὰ τὸ μῆτε τὰς αὐξήσεις ἐσχηκέναι κατὰ λόγον, μῆτε τὰς ἀκμὰς ἐπιμόνους, μῆτε τὰς μεταβολὰς ἐνηλλαχέναι μετρίως· (3) ἀλλ', ὅσπερ ἐκ προσπαίου τινὸς τύχης σὺν καιρῷ λάμπσαντας, τὸ δὴ λεγόμενον, ἔτι δοκοῦντας ἀκμῇ καὶ μέλλοντας εὐτυχεῖν, τῆς ἐναντίας πείραν εἰληφέναι μεταβολῆς. (4) Θηβαῖοι μὲν γὰρ, τῇ Λακεδαιμονίων ἀγνοίᾳ, καὶ τῷ τῶν συμμάχων πρὸς αὐτοὺς μίσει συνεπιθέμενοι, διὰ τὴν ἐνὸς ἀνδρὸς ἀρετὴν, ἡ καὶ δευτέρου, τῶν τὰ προειρημένα συνιδόντων, περιποίησαντο παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὴν ἐπ' ἀρετῇ φήμην. (5) Ὅτι γὰρ οὐχ ἡ τῆς πολιτείας σύστασις αἰτία τότε ἐγένετο Θηβαίοις τῶν εὐτυχμάτων, ἀλλ' ἡ τῶν προεστώτων ἀνδρῶν ἀρετὴ, παρὰ πόδας ἡ τύχη τοῦτο πᾶσιν ἐποίησε δῆλον. (6) Καὶ γὰρ συνηυζήθη, καὶ συνήκμασε καὶ συγκατελύθη τὰ Θηβαίων ἔργα τῷ τε Ἐπαμεινώνδῳ καὶ τοῦ Πελοπίδου βίῳ προφανῶς. (7) Ἐξ ὧν οὐ τὴν πολιτείαν αἰτίαν, ἀλλὰ τοὺς ἀνδρας, ἡγήτεον τῆς τότε γενομένης περὶ τὴν Θηβαίων πόλιν ἐπιφανείας.

XLIV. Τὸ δὲ παραπλήσιον καὶ περὶ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας διαληπτέον. (2) Καὶ γὰρ αὕτη, πλεονάκεις μὲν ἴσως, ἐκφανέστατα δὲ τῇ Θεμιστοκλέους ἀρετῇ συνανθήσασα, ταχέως τῆς ἐναντίας μεταβολῆς ἔλαβε πείραν διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς φύσεως. (3) Ἀεὶ γὰρ ποτε τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον παραπλήσιον εἶναι συμ-

viam mihi videntur insistere. (2) Græci enim quoties metantur castra, maximum momentum in eo ponunt, ut loca sequantur a natura munita, simul laborem ducendæ fossæ fugientes, simul quia non æqualiter fidunt arte factis munitionibus, et iis, quas ipsa locorum natura exhibet. (3) Ea propter cum in universorum castrorum positione coguntur figuram quamlibet assumere, dum locis obsequuntur, tum partes quoque ipsas variare aliter atque aliter pro ingenio loci. (4) Unde evenit, ut in metandis castris nemo certus sit de loco aut suo privatim, aut ordinis sui. (5) At Romani et ducendæ fossæ laborem et vexationes id genus alias eo consilio sustinent, ut faciliori ratione consent omnia, utque nota et unica eademque semper castrametatione utantur. (6) Atque hæc quidem castrorum Romanorum rationem quod attinet, et maxime castrametandi modum, per summa rerum capita dicta sunt.

VI.

*Reipublicæ Romanæ cum aliis, præcipue cum
Laconica et Carthaginiensi, collatio.*

XLIII. Omnes fere scriptores respublicas virtute præstantes memoriæ prodiderunt hæc, Lacedæmoniorum, Cretensium, Mantinensium, itemque Carthaginiensium : hæret et qui Atheniensium reip. ac Thebanorum facerent mentionem. (2) At ego quidem illas missas facio : Atheniensium vero atque Thebanam longa disquisitione opus non habere censeo : ut quæ neque incrementa rationi congrua sunt necesse, neque, cum floruerunt, in eo statu manserunt diu, neque mutationibus moderate factis sunt usæ. (3) Hi enim populi, ubi repentina quadam fortuna per occasionem fulsissent, quod dici solet, dum adhuc crederentur splendorem suum cum maxime obtinere, et in posterum obtenturi, mutationem in contrarium sunt experti. (4) Nam Thebani quidem, ad aggrediendum Lacedæmonios occasione nisi, quam horum stultitia et sociorum in eos odium ipsis dabit, virtute unius aut alterius viri, qui ea, quæ modo dixi, intellexerant, virtutis opinionem ac famam apud Græcos sibi pepererunt. (5) Quod enim rebus feliciter tunc gestis non ipsa reipublicæ Thebana forma causam præbuerit, sed eorum virtus qui rebus præerant, e vestigio fortuna manifestum omnibus fecit. (6) Palam enim est, et incrementum, et florem suum, et finem res Thebanorum habuisse intra illud spatium temporis, quo Epaminondas et Pelopidas vixerunt. (7) Quare splendorem illum ac decus, quo emittere tunc Thebani, non civitati ipsorum, sed illis viris, per est adscribere.

XLIV. Idem et de republica Atheniensium est existimandum : (2) quæ sæpius quidem fortasse, verum excolletum floruit, quamdiu Themistoclis virtute sustentabatur, sed brevi semper, propter naturæ suæ inconstantiam, contrariam fortunam experta est. (3) Semper enim populus Atheniensium navibus præfecto carentibus est similis : (4) in

δάνει τοῖς ἀδεσπότοις σκάφει. (4) Καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων, ὅταν μὲν ἡ διὰ πολεμίων φόβος, ἡ διὰ περισσίων χειμῶνος, ὁρμὴ παρασθῇ τοῖς ἐπιβάταις συμ-
 ρρονεῖν καὶ προσέχειν τὸν νοῦν τῷ κυβερνήτῃ, γίγνεται τὸ δέον ἐξ αὐτῶν διαφερόντως. (5) Ὅταν δὲ θαρρῆ-
 σαντες ἀρξῶνται καταρρονεῖν τῶν προεστώτων, καὶ
 στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὸ μηκέτι δοκεῖν πᾶσι
 ταυτά· (6) τότε δὲ, τῶν μὲν ἔτι πλεῖν προαιρουμένων,
 ὧν δὲ κατεπειγόντων ὁρμίζειν τὸν κυβερνήτην, καὶ
 τῶν μὲν ἐκσειόντων τοὺς κάλους, τῶν δ' ἐπιλαβανο-
 μένων, καὶ στέλλεσθαι παρακλεουμένων, αἰσχρὰ μὲν
 πρόσφης γίγνεται τοῖς ἐξωθεν θεωμένοις, διὰ τὴν ἐν
 ἀλλήλοις διαφορὰν καὶ στάσιν· ἐπιπαλῆς δὲ ἡ διάθεσις
 τοῖς μετασχοῦσι καὶ κοινωνήσασι τοῦ πλοῦ. (7) Διὸ
 καὶ πολλάκις, διαφυγόντες τὰ μέγιστα πελάγη καὶ τοὺς
 ἐπιρανεστάτους χειμῶνας, ἐν τοῖς λιμέσι καὶ πρὸς τῇ
 γῇ ναυαγοῦσιν. (8) Ὁ δὲ καὶ τῇ τῶν Ἀθηναίων πολ-
 ιτεία πλεονάκις ἤδη συμβέβηκε. Δωσαμένη γὰρ
 ἵνα τε τὰς μεγίστας καὶ δεινотάτας περιστάσεις διὰ τε
 τὴν τοῦ δήμου καὶ τὴν τῶν προεστώτων ἀρετὴν, ἐν
 ταῖς ἀπειριστάτοις ῥασιῶναις εἰκὴ πως ἀλόγως ἐνίστε
 σφίλλεται. (9) Διὸ καὶ περὶ μὲν ταύτης τε καὶ τῆς
 τῶν Θεβαίων οὐδὲν δεῖ πλείω λέγειν, ἐν αἷς ὄχλος χει-
 ρίζει τὰ δια κατὰ τὴν ἰδίαν ὁρμὴν, ὃ μὲν δέυτῃ καὶ
 κυρία διαφέρων, ὃ δὲ βία καὶ θυμῷ συμπεπαιδευμένος.

XLV. Ἐπὶ δὲ τὴν Κρητῶν μεταδάντες, ἄξιον ἐπι-
 στῆσαι κατὰ δύο τρόπους, πῶς οἱ λογιώτατοι τῶν ἀρ-
 χίων συγγραφέων, Ἐφορος, Ξενοφῶν, Καλλισθένης,
 Πλάτων, πρῶτον μὲν ὁμοῖαν εἶναι φασὶ καὶ τὴν αὐτὴν
 τῇ Λακεδαιμονίων· δεύτερον δ' ἐπαινετὴν ὑπάρχουσιν
 ὑπερβαίνειν. (1) Ὡς οὐδέτερον ἀληθὲς εἶναι μοι δο-
 καί· αἰσπεῖν δ' ἐκ τούτων πάρεστι. (2) Καὶ πρῶτον
 ὑπὲρ τῆς ἀνομοιότητος διεξιμεν. Τῆς μὲν δὲ Λακε-
 δαιμονίων πολιτείας ἴδιον εἶναι φασὶ, πρῶτον μὲν τὰ
 περὶ τὰς ἐγγαίας κτήσεις, ὧν οὐδὲν μέτεστι πολίτῳ,
 ἀλλὰ πάντας τοὺς πολίτας ἴσον ἔχειν δεῖ τῆς πολιτικῆς
 χώρας. (3) Δεύτερον δὲ, τὰ περὶ τὴν τοῦ διαφόρου
 τιμῆς ἥς εἰς τέλος ἀδοκίμου παρ' αὐτοῖς ὑπαρχού-
 σης, ἄρδην ἐκ τῆς πολιτείας ἀνηρῆσθαι συμβαίνει τὴν
 περὶ τὸ πλεῖον καὶ τοῦλαττον φιλοτιμίαν. (4) Τρίτον,
 παρὰ Λακεδαιμονίοις οἱ μὲν βασιλεῖς αἰδίων ἔχουσι τὴν
 ἀρχὴν, οἱ δὲ προσαγορευόμενοι Γέροντες διὰ βίου, δι'
 ὧν καὶ μεθ' ὧν πάντα χειρίζεται τὰ κατὰ τὴν πολι-
 τείαν.

XLVI. Παρὰ δὲ Κρηταιῷσι πάντα τούτοις ὑπάρ-
 χει τὰναντία· τῇ τε γὰρ χώρῃ κατὰ δύναμιν αὐτοῖς
 ἴσους οἱ νόμοι, τὸ δὲ λεγόμενον, εἰς ἀπειρον κτᾶ-
 σθαι. (2) τὸ τε διάφορον ἐκτετιμῆται παρ' αὐτοῖς ἐπὶ
 πλοῦτον, ὥστε μὴ μόνον ἀναγκαίαν, ἀλλὰ καὶ καλ-
 ῶστην εἶναι δοκεῖν τὴν τούτου κτήσιν. (3) Καθόλου
 δὲ περὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν καὶ πλεονεξίαν τρόπος
 ἕως ἐπιχωριάζει παρ' αὐτοῖς, ὥστε παρὰ μόνοις Κρη-
 ταιῷσι τῶν ἀπάντων ἀνθρώπων μὴδὲν αἰσχρὸν νομί-
 νῆσθαι κέρδος. (4) Καὶ μὴν τὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς ἐπέ-

quibus, quoties aut propter metum hostium, aut ob sævien-
 tis tempestatis periculum, vectoribus voluntas incessit in
 unum consentiendi et gubernatori parendi, suo quisque of-
 ficio eximie funguntur omnes: (5) postquam vero resumptis
 animis aspernari rectores cœperunt, et, aliis alia autuman-
 tib, sententiis inter se dissidere; (6) tum enimvero, ubi
 pars navigationem cupit persequi, pars instat acriter guberna-
 tori ut navem aliquo ejiciat, aliis rudentes explicantibus, aliis
 manu injecta inhibentibus et contrahere jubentibus: tum vero
 rixæ istæ atque turbæ et extrinsecus spectantibus fœdum
 exhibent spectaculum, et in periculum adducunt hos qui intus
 navigationem participant. (7) Fitque adeo persæpe, ut, qui
 vastissima eluctati fuerint maria et tempestates maxime in-
 signes, in ipso portu et ad terram naufragium faciant. (8)
 Quod sane Atheniensium reip. sæpius jam evenit: hæc enim,
 propulsatis interdum populi et principum civitatis virtute
 maximis gravissimisque periculis, nescio qua temeritate et
 præter omnem rationem, in facillimo rerum cursu, ubi
 nullum erat periculum, subinde impigit. (9) Itaque de
 republ. Atheniensium ac Thebanorum, ubi proprium secuta
 impetus regit omnia atque administrat turba hominum,
 apud illos quidem præcipiti et amarulento præ ceteris inge-
 nio præditorum, apud hos violentiæ et iræ innutritum,
 nihil attinet plura proferre.

XLV. Nunc ad Cretensium remp. conversa oratione, duo
 circa illam considerare nos operæ pretium fuerit, quæ sunt
 ab eruditissimis scriptoribus antiquis prodita, Ephoro, Xe-
 nophonte, Callisthene, Platone: qui illud primo dixerunt,
 similem hanc esse atque adeo eandem cum Spartana; deinde
 laude dignam pronuntiarunt. (2) Quorum neutrum mihi
 quidem videtur esse verum: ceterum ex iis, quæ dicemus,
 erit uniuscujusque æstimatio. (3) Ac primum quidem de
 dissimilitudine agemus. Nempe Lacedæmoniorum reip. pro-
 prium esse aiunt, primum illud circa fundorum possessiones
 æquale, quod in ea parte nemo alium superat, sed omnes cives
 æqualem publici agri modum necesse est obtinere. (4) Al-
 terum est circa pecuniæ et divitiarum æstimationem: nam
 quum apud illos omnis pecuniæ auctoritas esset ademta,
 evenit, ut contentio illa funditus e civitate deleteretur, quæ
 ex eo solet manare, quod plus minusve aliquis possideat.
 (5) Tertio, apud Lacedæmonios reges liberique ipsorum
 perpetuum imperium habent; qui vero dicuntur Senes, quoad
 vivunt: atque isti sunt, quorum auspiciis et consiliis pu-
 blica omnia negotia tractantur.

XLVI. Atqui apud Cretenses contraria horum sunt omnia.
 Nam et agri modum pro cuiusque viribus producere in infi-
 nitum, quod aiunt, per leges cuique licet: (2) et pecunia
 apud hos adeo fit magni, ut non solum necessaria, verum
 etiam honestissima censeatur ejus acquisitio. (3) Denique
 sordidi avarique mores adeo apud illos obtinent, ut ex
 omnibus hominibus solos Cretenses sit invenire, apud quos
 nullum lucrum turpe censeatur. (4) Accedit, quod magi-

τεια παρ' αὐτοῖς ἐστί, καὶ δημοκρατικὴν ἔχει διάθεσιν.

(6) Ὡστε πολλὰκίς διαπορεῖν, πῶς ἡμῖν περὶ τῶν τὴν ἐναντίαν φύσιν ἔχόντων, ὡς οἰκείων καὶ συγγενῶν ὄντων ἀλλήλους, ἐξηγγέλῃ. (7) Καὶ χωρὶς τοῦ παρὰβλέπειν τὰς τηλικαύτας διαφορὰς, καὶ πολλὴν δὴ τινα ἰσχύον ἐν ἐπιμέτρῳ διατίθενται, φάσκοντες, τὸν Λυκούργον μόνον τῶν γεγονόντων τὰ συνέχοντα τεθεωρηκέναι. (8) Δυσὸν γὰρ ὄντων, δι' ὧν σώζεται πολιτεύματα, τῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀνδρείας, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμοιότητος ἀνηρηκότα τὴν πλεονεξίαν, ἅμα ταύτῃ συνανήρηκέναι πᾶσαν ἐμφύλιον διαφορὰν καὶ στάσιν. (9) ἢ καὶ Λακεδαιμονίους, ἐκτὸς ὄντας τῶν κακῶν τούτων, κάλλιστα τῶν Ἑλλήνων τὰ πρὸς σφᾶς αὐτοὺς πολιτεύεσθαι καὶ συμφρονεῖν ταῦτά. (10) Ταῦτα δ' ἀποφηνάμενοι, καὶ θεωροῦντες ἐκ παραθέσεως Κρηταιεῖς διὰ τὴν ἐμφυτον σφίσι πλεονεξίαν ἐν πλείστοις ἰδίᾳ καὶ κατὰ κοινὸν στάσει καὶ φόνοις καὶ πολέμοις ἐμφυλίοις ἀναστρεφόμενους, οὐδὲν ὁλοῦνται πρὸς σφᾶς εἶναι θαρρόσι δὲ λέγειν, ὡς ὁμοίων ὄντων τῶν πολιτευμάτων. (11) Ὁ δ' Ἐφορος, χωρὶς τῶν ὀνομάτων, καὶ ταῖς λέξεσι κέχρηται ταῖς αὐταῖς, ὑπὲρ ἑκατέρας ποιοῦμενος τῆς πολιτείας ἐξήγησιν· ὥστε, εἴ τις μὴ τοῖς κυρίοις ὀνόμασι προσέχοι, κατὰ μηδὲνα τρόπον ἂν δύνασθαι διαγνῶναι, περὶ ὁποτέρας ποιεῖται τὴν διήγησιν. (12) Ἡ μὲν οὖν μοι δοκοῦσι διαφέρειν ἀλλήλων, ταῦτά ἐστι· ἢ δὲ πάλιν οὐτ' ἐπαινέτην, οὔτε ζηλωτὴν ἡγούμεθ' εἶναι τὴν Κρητικὴν πολιτείαν, νῦν ἤδη διεξιμέν.

XLVII. Ἐγὼ γὰρ οἶμαι, δύο ἀρχὰς εἶναι πάσης πολιτείας, δι' ὧν αἰρετὰς ἡ φευκτὰς συμβαίνει γίνεσθαι τὰς τε δυνατόμεις αὐτῶν καὶ τὰς συστάσεις· αὗται δ' εἰσὶν ἔθνη, καὶ νόμοι. (1) Ὡν τὰ μὲν αἰρετὰ, τοὺς τε κατ' ἰδίαν βίους τῶν ἀνθρώπων ὁσίους ἀποτελεῖ καὶ σώφρονας, τό τε κοινὸν ἦθος τῆς πόλεως ἡμερον ἀπεργάζεται καὶ δίκαιον· τὰ δὲ φευκτὰ, τοὐναντίον. (2) Ὡς περ οὖν, ὅταν τοὺς ἐθισμοὺς καὶ νόμους κατ' ἰδίαν παρὰ τισὶ σπουδαίους ὑπάρχοντας, θαρρόντες ἀποφαινόμεθα, καὶ τοὺς ἀνδρας ἐκ τούτων ἔσεσθαι καὶ τὴν τούτων πολιτείαν σπουδαίαν. (3) οὕτως, ὅταν τοὺς τε κατ' ἰδίαν βίους τῶν πλεονεκτικῶν, τὰς τε κοινὰς πράξεις ἀδίκους θεωρήσωμεν, ὅλον, ὡς εἰκὸς λέγειν, καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰ κατὰ μέρος ἦθη καὶ τὴν ὅλην πολιτείαν αὐτῶν εἶναι φαῦλην. (4) Καὶ μὴν οὔτε κατ' ἰδίαν ἦθη δολιώτερα Κρηταίων εὑροί τις ἂν, πλην τελείως ὀλίγων· οὔτε κατὰ λόγον ἐπιβολὰς ἀδικωτέρας. (5) Διόπερ οὐθ' ὁμοίαν αὐτὴν ἡγοῦμενοι τῇ Λακεδαιμονίᾳ, οὔτε μὴν ἄλλως αἰρετὴν, οὐδὲ ζηλωτὴν, ἀποδοκιμάζομεν ἐκ τῆς προειρημένης συγκρίσεως. (6) Καὶ μὴν οὐδὲ τὴν Πλάτωνος πολιτείαν δίκαιον παρειαγαγεῖν· ἐπειδὴ καὶ ταύτην τινὲς τῶν φιλοσόφων ἐξυμνοῦσιν. (7) Ὡς περ γὰρ οὐδὲ τῶν τεχνιτῶν ἢ τῶν ἀθλητῶν τοὺς γε μὴ νεμεσημένους, ἢ σεσωμασκηκότας, παρίεμεν εἰς τοὺς ἀθλητικὸς ἀγῶνας· οὕτως οὐδὲ ταύτην χρὴ παρειαγαγεῖν εἰς τὴν τῶν πρωτείων ἀμιλλαν, ἐὰν μὴ πρότερον ἐπιδειχθῇ τι τῶν ἐαυτῆς ἔργων ἀληθινῶν. (8)

stratus in Creta sunt annui, et facies reipubl. popularem statum refert. (5) Itaque saepe nobis in mentem venit dubitare, quomodo res, contrariam naturam sortitas, prodiderint esse affines inter se atque conjunctas. (6) Qui præter illud, quod tantas hasce diversitates non animadvertunt, longa insuper oratione disputant, dicentes, solum inter omnes mortales Lycurgum, quæ essent præcipua, vidisse. (7) Quum enim omnis civitas duobus hiis conneatur, fortitudine adversus hostes, consensu inter cives: Lycurgum, aiunt, quum avaritiam sustulisset, omnem simul domesticam dissensionem ac seditionem de republica sustulisse: (8) ac propterea Lacedæmonios, hac peste libertos, rempublicam omnium Græcorum optimam habere, et concordiam inter se colere. (9) Quæ ubi pronuntiant, quum ex comparatione intelligant, Cretenses, ob insulam animis ipsorum avaritiam, inter privas discordias et publicas seditiones caedes ac bella civilia plurimum versari, nihil tamen hoc ad se putant pertinere, audentque affirmare, si miles esse invicem hasce respublicas. (10) Ephorus vero in describenda utraque republica iisdem etiam verbis est usus, propriis dumtaxat nominibus exceptis; ad quæ si quis minus attenderit, de utra loquatur, dignoscere nullo modo queat. (11) Et differentiae quidem inter illas nihil videntur esse istæ. At cur neque laudatione dignam, neque æmulatione Creticam reipubl. formam judicem, non exponunt.

XLVII. Ego enim duo principia sive fundamenta esse autumo cujuslibet reipublicæ, propter quæ forma illius et constitutio vel optanda censeri debeat, vel fugienda. Ea sunt mores, et leges. (2) Et optanda quidem illa sunt, quæ et civis cujusque vitam privatim sanctam reddunt et civitatem, et publicæ civitatis instituta mansueta atque iusta: fugienda vero, quæ præstant contrarium. (3) Quomodo enim vigere videmus, cives etiam et ipsam rempub. fore laudabilem non dubitamus affirmare: (4) sic cum alibi et privatum vitam avaritiæ deditit, et actiones publicas injustas observaverimus, quis dubitat, merito dici posse, et leges apud ipsos, et mores singulorum, et universam rempub. esse vituperabilem? (5) Atque neque civium ingenia magis reteratoria, quam Cretensium, ullo invenias loco, si excipias oppido pauca; neque proinde consilia et facta iniquiora. (6) Idcirco, qui nec similem eam Spartanæ judicemus, neque alias dignam laude aut æmulatione, ex instituta comparatione eam explodimus. (7) Sed nec Platonis rempublicam (nam et hanc philosophi nonnulli dilaudant) ad comparationem adducere æquum fuerit. (8) Ut enim artifices aut athletas, qui recepti in album non fuerint, neque ad id corpus præparaverint, ad athleticos agones et certamina non admittimus: sic neque hæc resp. admitti debet ad comparandum cum ceteris de principe loco, nisi prius aliquod opus suum re ipsa demonstraverit. (9) Ut enim res ea sit

Μάχη δὲ τοῦ νῦν παραπλήσιος ἂν ὁ περὶ αὐτῆς φανείη, λόγος, ἀγομένης εἰς σύγκρισιν πρὸς τὴν Σπαρτιατῶν καὶ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων πολιτείαν, ὥς ἂν, εἰ τῶν ἀγαλμάτων τις ἐν προθέμενος, τοῦτο συγκρίνοι τοῖς ζῶσι καὶ πεπνυμένοις ἀνδράσιν. (10) Καὶ γὰρ ἂν ὅλως ἱκανεπὶ τὸν ὑπάρχη κατὰ τὴν τέχνην, τὴν γε σύγκρισιν τῶν ἀφύγων τοῖς ἐμφύχοις ἐνδεῇ καὶ τελείως ἀπεμφαίνουσιν εἰκὸς προσπίπτειν τοῖς θεωμένοις.

XLVIII. Διόπερ ἀφέμενοι τούτων, ἐπὶ τὴν Λακωνικὴν ἐπάνειμεν πολιτείαν. (2) Δοκεῖ δὲ μοι Λυκούργος πρὸς μὲν τὸ σφίσειν ὁμοσεῖν τοὺς πολίτας, καὶ πρὸς τὴν Λακωνικὴν τηρεῖν ἀσφαλῶς, ἔτι δὲ τὴν ἐλευθερίαν διαφυλάττειν τῇ Σπάρτῃ βεβαίως, ὅτῳ νανομοθετηκῆναι καὶ προνοηθῆναι καλῶς, ὥστε θειοτέραν τὴν ἐπίνοιαν ἢ κατ' ἀνθρώπον αὐτοῦ νομίζειν. (3) Ἡ μὲν γὰρ περὶ τὰς κτήσεις ἰσότης, καὶ περὶ τὴν διαίταν ἐξέλιξα καὶ κοινότης, σῶφρονας μὲν ἐμύλε τοὺς κατ' ἰδίαν βίους παρασκευάσειν, ἀστασίαστον δὲ τὴν κοινὴν παρέξεισθαι πολιτείαν· ἡ δὲ πρὸς τοὺς πόνοους καὶ πρὸς τὰ δεινὰ τῶν ἔργων ἀσκησις, ἀλκίμους καὶ γενναίους ἀποτελέσειν ἀνδρας. (4) Ἐκατέρων δὲ τούτων ὁμοῦ συνδραμόντων εἰς μίαν ψυχὴν ἡ πόλιν, ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης, οὗτ' ἐξ αὐτῶν φῦναι κακίαν εὐμαρές, οὐδ' ὑπὸ τῶν πείλας χειρωθῆναι ῥάδιον. (5) Διόπερ οὕτω καὶ διὰ τούτων συστησάμενος τὴν πολιτείαν, βεβαίαν μὲν τῇ συμπάσῃ Λακωνικῇ παρεσκεύασε τὴν ἀσφαλείαν· πολυχρόνιον δὲ τοῖς Σπαρτιαταῖς αὐτοῖς ἐπέλιπε τὴν ἐλευθερίαν. (6) Πρὸς μὲν τοῖ γε τὴν τῶν πείλας κατὰκτησιν καὶ πρὸς ἡγεμονίαν, καὶ καθόλου πρὸς πραγμάτων ἀμφισβήτησιν, οὗτ' ἐν τοῖς κατὰ μέρα, οὗτ' ἐν τοῖς ὅλοις δοκεῖ μοι προνοηθῆναι καθάπαξ οὐδέν. (7) Λοιπὸν ἦν, τοιαύτην τινὰ παρειαγαγεῖν τοῖς πολίταις ἀνάγκην, ἢ πρόθεσιν, δι' ἧς ὥσπερ καὶ περὶ τοὺς κατ' ἰδίαν βίους αὐτάρχειας αὐτοῦς παρεσκεύασε καὶ λιτοὺς, οὕτω καὶ τὸ κοινὸν ἔθος τῆς πόλεως αὐταρχεῖς ἐμύλε γίνεσθαι καὶ σῶφρον. (8) Νῦν δ', ἀφιλοτιμοτάτους καὶ νουνεχεστάτους ποιήσας περὶ τε τοὺς ἰδίου βίου καὶ τὰ τῆς σφετέρας πόλεως νόμιμα, πρὸς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας φιλοτιμοτάτους καὶ φιλαρχοτάτους καὶ πλεονεκτικωτάτους ἀπέλιπε.

XLIX. Τοῦτο μὲν γὰρ τίς οὐκ οἶδε, διότι πρῶτοι σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων, ἐπιθυμήσαντες τῆς τῶν ἀστυγεϊσίων χωρίας διὰ πλεονεξίαν, ἐπ' ἐξανδραποδισμῷ Μεσσηνίου πόλεμον ἐξήνεγκαν; (2) τοῦτο δὲ τίς οὐχ ἰστόρηκεν, ὥς διὰ φιλονεικίαν ἐνόρκους σφᾶς ἐποίησαν, μὴ πρόσθεν λύσειν τὴν πολιορκίαν, πρὶν ἢ κατὰ κράτος λαβεῖν τὴν Μεσσηνίαν; (3) Καὶ μὴν τοῦτο γνώριμον ὑπάρχει πᾶσιν, ὥς διὰ τὴν ἐν τοῖς Ἑλλησιν φιλαρχίαν, ὅς ἐνίκησαν μαχόμενοι, τούτοις αὖθις ὑπέμειναν ποιεῖν τὸ προσταττόμενον. (4) Ἐπιπορευομένους μὲν γὰρ τοὺς Πέρσας ἐνίκων, διαγωνιζόμενοι περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας· (5) ἐπανελθοῦσι δὲ καὶ φυγεῖν προύδωκαν ἐκδότους τὰς Ἑλληνίδας πόλεις κατὰ τὴν ἐπ' Ἀνταλκίδου γενομένην εἰρήνην, χάριν τοῦ χρημά-

bet ad hunc usque diem, si quis, quæ de illa sunt scripta, contendere instituerit cum Spartanorum, Romanorum et Carthaginiensium rebuspublicis, perinde videri debet, ac si quis statuam aliquam deligat, et cum vivis spirantibusque hominibus eam comparet. (10) Licet enim, ad artem quod attinet, laudem omni ex parte statua illa mereatur, comparationem tamen rerum animatarum cum animatis imperfectam ac prorsus dissidentaneam visum iri spectantibus necesse est.

XLVIII. Quare his omissis, ad Laconicam rempublicam iterum orationem convertimus. (2) Igitur quod ad concordiam inter cives servandam, et finibus Laconicæ securitatem præstandam, ad hæc libertatem tuto Sparte conservandam, puto equidem, Lycurgum eas leges tulisse, et omnibus prudenter prospexisse adeo præclare, ut inventum divinius censeam, quam ut ab homine sit profectum. (3) Æqualitas enim illa in possessionibus fundorum, et victus ille facilis simplexque ac communis, ut temperantem vitam cives instituerent, erat effecturus, et ut in republ. nulla seditio cooriretur: exercitatio vero in laboribus, et in periculosis factis, fortes ac generosos viros erat redditura. (4) Quæ res si ambæ simul in eandem mentem aut civitatem concurrerint, fortitudo, inquam, et temperantia, non facile est, ut aut vitium intrinsecus nascatur, aut ut externa vi domitæ iugo cujusquam subiciatur. (5) Quum igitur hoc modo et rationibus hisce civitatem fundasset, cum Laconicæ universæ securitatem firmam paravit, tum Spartanis ipsis libertatem diuturnam reliquit. (6) Ceterum ad parandum sibi in vicinos dominatum, et ad principatum, atque omnino ad disceptationes de propagando imperio, prorsus nihil quiddam neque in partibus reip. neque in summa illius instituenda, videtur providisse. (7) Itaque illud restabat; ut civibus ejusmodi necessitatem imponeret, aut voluntatem animis ingeneraret, ut, quemadmodum in vitæ privatis ratione, præsentī sorte contentos ac frugi homines esse ipsos condoceretur, sic et publicos civitatis mores efficeret moderatos et fortuna sua contentos. (8) Nunc vero, quum ad vitam quod attinet privatam, et publica etiam instituta inter ipsos, ab omni ambitione alienissimos et prudentissimos eos reddidisset, adversus reliquos Græcos et ambitiosissimos eos reliquit, et dominandi ac ditescendi ex alieno cupidissimos.

XL. Nam quis est, quin sciat, primos ex omnibus Græcis Spartanos, cupiditate inflammatos vicini agri, propter avaritiam eo consilio Messenien bellum indixisse, ut victos sub hasta venderent? (2) quis item est, qui ex historia non didicerit, eam fuisse tum pertinaciam Spartanorum, ut jurejurando fidem obstringerent, non prius ab obsidione discessuros, quam per vim Messeniam expugnassent? (3) Jam vero et illud notum est omnibus, ipsos præ cupiditate dominandi Græcis, dicto rursus audientes fuisse his quos pugnando vicerant. (4) Persas namque, Græciam invadentes, ipsi pro libertate dimicantes vicerunt: (5) iisdem tamen Persis, in patriam ex fuga reversis, iisdem Spartani urbes Græcorum a se proditas pace Antalcidica tradiderunt, idque eo fecerunt consilio, ut pecuniarum copiam haberent

των εὐπορῆσαι πρὸς τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων δυναστείαν· (6) ὅτε δὴ καὶ τὸ τῆς νομοθεσίας ἐλλίπες συνώφθη παρ' αὐτοῖς. (7) Ἔως μὲν γὰρ τῆς τῶν ἀστυγαιτόνων, ἔτι δὲ τῆς Πελοποννησίων αὐτῶν ἀρχῆς ἐφίεντο· συνεξεποιούντο ταῖς ἐκ τῆς Λακωνικῆς αὐτῆς ἐπαρκείαις καὶ χορηγίαις, προχειροῦς μὲν ἔχοντες τὰς τῶν ἐπιτηδείων παρασκευάς, ταχείας δὲ ποιοῦμενοι τὰς εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανόδους καὶ παρακομιδάς. (8) Ἐπεὶ δὲ στόλους μὲν ἐπεβάλλοντο κατὰ θάλατταν ἐκπέμπειν, στρατεύειν δὲ πεζικοῖς στρατοπέδοις ἔξω Πελοποννήσου· ὃν δὴλον, ὥς οὔτε τὸ νόμισμα τὸ σιδηροῦν, οὐθ' ἡ τῶν ἐπετείων καρπῶν ἀλλαγὴ πρὸς τὰ λείποντα τῆς χρείας ἐμελλεν αὐτοῖς ἐξαρκεῖν κατὰ τὴν Λυκούργου νομοθεσίαν. (9) Προσεδεῖτο γὰρ τὰ πράγματα κοινοῦ νομίσματος, καὶ ξενικῆς παρασκευῆς. (10) Ὅθεν ἡναγκάσθησαν ἐπὶ θύρας μὲν πορεύεσθαι τὰς Περσῶν, φόρους δὲ τοῖς νησιώταις ἐπιτάττειν, ἀργυρολογεῖν δὲ πάντας τοὺς Ἕλληνας· γινόντες, ὥς οὐχ οἷόν τε, κατὰ τὴν Λυκούργου νομοθεσίαν, οὐχ ὅτι τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας, ἀλλ' οὐδὲ πραγμάτων ἀντιποιεῖσθαι τὸ παράπαν.

L. Τίνος οὖν χάριν εἰς ταῦτα παρεξέβην; ἵνα γένηται δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων συμφανές, ὅτι πρὸς μὲν τὸ τὰ σφέτερα βεβαίως διαφυλάττειν, καὶ πρὸς τὸ τὴν ἐλευθερίαν τηρεῖν, αὐτάρχης ἐστὶν ἡ τοῦ Λυκούργου νομοθεσία. (1) Καὶ τοῖς γε τοῦτο τὸ τέλος ἀποδεχόμενοις τῆς πολιτείας συγχωρητέον, ὥς οὔτε ἐστίν, οὔτε γέγονεν οὐδὲν αἰρετώτερον τοῦ Λακωνικοῦ καταστήματος καὶ συντάγματος. (2) Εἰ δὲ τις μειζόνων ἐφίεται, καχεῖνο κάλλιον καὶ σεμνότερον εἶναι νομίζει τὸ πολλῶν μὲν ἡγεῖσθαι, πολλῶν δ' ἐπικρατεῖν καὶ δεσπόζειν, πάντας δ' εἰς αὐτὸν ἀποβλέπειν, καὶ νεύειν πρὸς αὐτόν· (3) τῇ δὲ πῃ συγχωρητέον, τὸ μὲν Λακωνικὸν ἐνδεές εἶναι πολίτευμα, τὸ δὲ Ῥωμαίων διαφέρειν, καὶ δυναμικωτέραν ἔχειν τὴν σύστασιν. (4) Ἀλλοιὸν δὲ τοῦτ' ἐξ αὐτῶν γέγονε τῶν πραγμάτων. Λακεδαιμόνιοι μὲν γὰρ, ὁρμήσαντες ἐπὶ τὸ κατακτεῖσθαι τὴν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίαν, ταχέως ἐκινδύνευσαν καὶ περὶ τῆς σφετέρας ἐλευθερίας· (5) Ῥωμαῖοι δὲ, τῆς Ἰταλιωτῶν αὐτῶν ἐπιλαβόμενοι δυναστείας, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πᾶσαν ὑφ' ἑαυτοῦς ἐποίησαν τὴν οἰκουμένην· οὐ μικρὰ πρὸς τὸ καθικεῖσθαι τῆς πράξεως ταύτης συμβαλλομένης αὐτοῖς τῆς εὐπορίας καὶ τῆς ἐτοιμότητος τῆς κατὰ τὰς χορηγίας.

LI. Τὸ δὲ Καρχηδονίων πολίτευμα, τὸ μὲν ἀνέκαθεν μοι δοκεῖ καλῶς κατὰ γε τὰς ὁλοχρεεῖς διαφορὰς συνεσταῖσθαι. (1) Καὶ γὰρ βασιλεῖς ἦσαν παρ' αὐτοῖς, καὶ τὸ Γερόντιον εἶχε τὴν ἀριστοκρατικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὸ πλῆθος ἦν κύριον τῶν καθηκόντων αὐτῶν· καθόλου δὲ τὴν τῶν ὅλων ἀρμογὴν εἶχε παραπλησίαν τῇ Ῥωμαίων καὶ Λακεδαιμονίων. (2) Κατὰ γε μὴν τοὺς καιροὺς τούτους, καὶ οὐς εἰς τὸν Ἀννιβιακὸν ἐνέβαινε πόλεμον, χειρὸν ἦν τὸ Καρχηδονίων, ἀμεινον δὲ τὸ Ῥωμαίων. (3) Ἐπειδὴ γὰρ παντὸς καὶ σώματος καὶ

ad subjiendos dominatui suo Græcos. (6) Quo quidem tempore satis apparuit, qua parte manca esset institutio ipsorum reipublicæ. (7) Quamdiu enim finitimorum populorum atque solius Peloponnesi imperium affectabant, sufficiebant ipsis copiæ atque com meatus ex solo Laconico agro, quum et haberent ad manum rerum necessarium apparatus, et brevi tempore domum ipsi repeterent sive pedesri itinere, sive navibus transeuntes. (8) Ubi vero per mare classes emittere, ac terra expeditiones extra Peloponnesum suscipere cœperunt, tum nimirum apparuit, neque ferream illam pecuniam, neque annuorum fructuum permutationem cum ceteris rebus quibus indigerent, Lycurgi legibus introductam, posse illis sufficere. (9) Erat enim opus ad res gerendas communi pecuniâ, et copiis ab exteris regionibus comparatis. (10) Quare ad colendas fores regis Persarum coacti sunt se conferre, insulanis tributâ imperare, ex omnibus denique Græcis pecuniam corrigare; intelligentes nempe, si Lycurgi legibus starent nullam omnino rerum gerendarum fore sibi facultatem, nedum ut Græcorum imperium possent sibi vindicare.

L. Sed quorsum hæc a proposito digressio? Ut rebus ipsis attestantibus docerem, institutam a Lycurgo remp. ad propriorum finium tuitionem, libertatisque conservationem abunde sufficere. (2) Atque adeo iis, qui reipublicæ hunc finem probarint, debemus concedere, nullam esse aut fuisse unquam ullius civitatis compositionem aut ordinationem, quam Laconicæ jure possis antepone. (3) Quod si quis vero majora moliatur, et eo quem diximus sine hoc pulchrius ac gloriosius ducat, præesse multis, late imperare et dominari, eum denique esse se, ad quem omnes respiciant, et inclinent: (4) tum enim vero fatendum est, Laconicam reip. formam esse imperfectam, et longe præstare Romanam, ejusque constitutionem ad vires parandas et imperium esse aptiorem. (5) Id vero ex ipsis rebus palam est factum. Lacedæmonii enim, quum ad occupandam Græciæ imperium se accinxissent, mox etiam libertatis propriæ periculum adierunt. (6) At Romani, populorum ipsius Italiæ dominationem semel nacti, brevi tempore orbem terrarum sui juris fecerunt; non mediocriter hoc uno adjuti ad perficiendum istud inceptum, quod rerum omnium copia abundabant, facillimeque cuncta eis subministrabantur.

LI. Jam Carthaginiensium reipublicam equidem puto, ad summas illas differentias quod attinet, præclare fuisse initio constitutam. (2) Nam et reges apud illos erant, et senatus optimatibus convenientem potentiam habebat, et populus quoque potestatem habuit rerum nonnullarum, quæ ad ejus curam pertinebant: (3) summa denique resp. simili modo concinnata compactaque apud hos fuit, atque apud Romanos et Lacedæmonios. Verum enim vero et tempestate, qua bellum Hannibalicum resp. Carthaginiensis suscepit, deterior illorum, potior Romanorum erat conditio. (4) Nam quum sit cujuslibet corporis, civitatis, aut ac

πολιτείας καὶ πράξεώς ἐστὶ τις αὐξήσις κατὰ φύσιν, μετὰ δὲ ταύτην ἀκμή, κάπειτα φθίσις, κράτιστα δ' αὐτῶν ἐστὶ πάντα τὰ κατὰ τὴν ἀκμήν· παρὰ τοῦτο καὶ τότε διάφερον ἁλλήλων τὰ πολιτεύματα. (6) Καθ' ὅσον γὰρ ἡ Καρχηδονίῳ πρότερον ἰσχυε, καὶ πρότερον ἐτύχει τῆς Ῥωμαίων, κατὰ τοσοῦτον ἡ μὲν Καρχηδὼν ἤδη τότε παρήκμαζεν· ἡ δὲ Ῥώμη μάλιστα τότε εἶχε τὴν ἀκμήν, κατὰ γε τὴν τῆς πολιτείας σύστασιν. (8) Διὸ καὶ τὴν πλείστην δύναμιν ἐν τοῖς διαβουλίῳις παρὰ μὲν Καρχηδονίοις ὁ δῆμος ἤδη μετετελήφει, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις ἀκμήν εἶχεν ἡ σύγκλητος. (7) Ὅθεν, παρ' οἷς μὲν τῶν πολλῶν βουλευομένων, παρ' οἷς δὲ τῶν ἀρίστων, κατίσχυε τὰ Ῥωμαίων διαβούλια περὶ τὰς κοινὰς πράξεις. (8) Ἡ καὶ, πταίσαντες τοῖς θλοῖς, τῷ βουλευέσθαι καλῶς τέλος ἐπεκράτησαν τῷ πολέμῳ τῶν Καρχηδονίων.

LII. Τὰ γε μὴν κατὰ μέρος, ὅον εὐθέως τὰ πρὸς τὰς πολεμικὰς χρεῖας, τὸ μὲν πρὸς τὰς κατὰ θάλατταν, ὅπερ εἰκός, ἀμεινον ἀσχοῦσι καὶ παρασκευάζονται Καρχηδόνιοι· διὰ τὸ καὶ πατριον αὐτοῖς ὑπάρχειν ἐκ παλαιοῦ τὴν ἐμπειρίαν ταύτην, καὶ θαλαττουργεῖν μάλιστα πάντων ἀνθρώπων. (2) Τὸ δὲ περὶ τὰς πεζικὰς χρεῖας, πολὺ δὴ τι Ῥωμαῖοι πρὸς τὸ βέλτιον ἀσχοῦσι Καρχηδονίων. (3) Οἱ μὲν γὰρ, τὴν ὅλην περὶ τοῦτο ποιοῦνται σπουδὴν· Καρχηδόνιοι δὲ, τῶν μὲν πεζικῶν εἰς τέλος ὀλιγωροῦσι, τῶν δ' ἱππικῶν βραχεῖαν τινα ποιοῦνται πρόνοιαν. (4) Αἴτιον δὲ τούτων ἔστιν, ὅτι ξενικαῖς καὶ μισθοφόροις χρῶνται δυνάμεισι, Ῥωμαῖοι δ' ἐγγυρίοις καὶ πολιτικαῖς. (5) Ἡ καὶ περὶ τοῦτο τὸ μέρος ταύτην τὴν πολιτείαν ἀποδεκτέον ἐκείνης μάλλον. Ἡ μὲν γὰρ, ἐν ταῖς τῶν μισθοφόρων εὐψυχίαις ἔχει τὰς ἐλπίδας αἰεὶ τῆς ἐλευθερίας· ἡ δὲ Ῥωμῶν ἐν ταῖς σφετέραις ἀρεταῖς, καὶ ταῖς τῶν συμμαχῶν ἐπαρκεῖται. (6) Διὸ καὶ ποτε πταίσωσι κατὰ τὰς ἀρχὰς, Ῥωμαῖοι μὲν ἀναμάχονται τοῖς θλοῖς, Καρχηδόνιοι δὲ τοῦναντίον. (7) [Οἱ γὰρ] ὑπὲρ πατρίδος ἀγωνιζόμενοι καὶ τέκνων, οὐδέποτε δύνανται λῆξαι τῆς ὀργῆς, ἀλλὰ μένουσι ψυχομαχοῦντες, ἕως ἂν περιγέωνται τῶν ἐχθρῶν. (8) Διὸ καὶ, περὶ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις πολὺ τι λειπόμενοι Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν ἐμπειρίαν, ὥς προεῖπον ἐπάνω, τοῖς θλοῖς ἐπικρατοῦσι, διὰ τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀρετάς. (9) Καίπερ γὰρ οὐ μικρὰ συμβαλλομένης εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν κινδύνους τῆς ναυτικῆς χρεῖας, ὅμως ἡ τῶν ἐπιβατῶν εὐψυχία πλείστην παρέχεται βοήθην εἰς τὸ νικᾶν. (10) Διαφέρουσι μὲν οὖν καὶ φύσει πάντες Ἰταλιῶται Φοινίκων καὶ Λιβύων, τῇ τε σωματικῇ ῥώμῃ, καὶ ταῖς ψυχικαῖς τολμαῖς· μεγάλην δὲ καὶ διὰ τῶν ἰθισμῶν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ποιοῦνται τῶν νέων παρόρησιν. (11) Ἐν δὲ ῥηθέν ἱκανὸν ἔσται σημείον τῆς τοῦ πολιτεύματος σπουδῆς, ἣν ποιεῖ περὶ τὸ τοιούτους ἀποτελεῖν ἄνδρας, ὥστε πᾶν ὑπομένειν χάριν τοῦ τυχεῖν ἐν τῇ πατρίδι τῆς ἐπ' ἀρετῇ φήμης.

LIII. Ὅταν γὰρ μεταλλάξῃ τις παρ' αὐτοῖς τῶν

POLYTHUS. — I.

tionis, naturale aliquod crescendi tempus, dein florem statumque suum obtinendi, ac demum vergendi ad interitum, sitque ita natura comparatum, ut tum maxime quæque vigeant, quando in illo perfecto suo sunt statu : hac ipsa ex parte discrimen tunc inter illas obtinuit civitates. (5) Quanto namque citius Carthaginiensis et prius, quam Romana, suum illum præcipuum florem ac felicitatem fuerat adeptæ, tanto magis Carthago quidem jam tum defloreat et quasi senescebat; Roma vero, integra vigente reipublicæ forma, cum maxime florebat. (6) Ideo etiam in rerum deliberationibus apud Carthaginienses quidem plurimam populus auctoritatem sibi jam vindicaverat, quæ apud Romanos illibata penes senatum adhuc erat. (7) Ex quo factum, ut, illic plebe de omnibus consultante, hic vero civium optimo quoque, vincerent in rebus publicæ gestis Romanorum consilia : (8) qui etiam eandem ob causam, quamvis penitus attritis eorum res fuissent, tamen, quia rectis utebantur consiliis, ad extremum bello Carthaginienses superarunt.

LII. Jam si particulatim singula consideremus, verbi gratia, quæ ad bellicos usus spectant : res nauticas, uti par est, melius exercent meliusque ad eas se comparant Carthaginienses ; ut qui hanc scientiam jam olim a maioribus suis acceperint, et qui usu majore navigandi ceteris mortalibus longe præstent. (2) Terrestris vero militiæ exercitationibus Romani Carthaginienses longo utique intervallo superant. (3) Nam illi omne suum studium ei curæ applicant : Carthaginienses vero de pedestri quidem militia nihil quidquam prorsus curant ; equestris rei levem aliquam curam habent. (4) Cujus rei causa est, quod peregrino et mercenario milite Pœni utuntur ; Romani domestico et urbano. (5) Quare in hac quidem parte hæc potior, quam illa respublica, laudem meretur. Illa enim spem libertatis suæ in mercenariorum fortitudine positam semper habet ; Romana in suorum virtute et sociorum auxiliis. Itaque licet initio nonnuquam damnum aliquod gravius sit acceptum, (6) Romani quidem integros exercitus mox reparant ; at Carthaginienses e contrario facere idem non possunt. (7) Adde quod Romani, patriam ac liberos propugnantes, iræ modum nesciunt imponere, sed pervicacibus animis in proposito pugnando manent, donec hostem devicerint. (8) Quare licet rei navalis usu longe inferiores sint Romani, ut antea est dictum, virtute tamen civium suorum universi belli victores semper evadunt. (9) Etsi enim non parum ad proelia navalia nauticæ rei scientia confert, plurimum tamen ad victoriam momenti facit classarii militis virtus. (10) Sane quidem et a natura hoc habent Italici populi, ut tam corporis robore, quam audacia ac præsentia animi, Pœnos atque Afros superent. Sed et instituta sunt publica, quæ juvenes eodem vehementer incitent. (11) Unum ex his commemorare satis fuerit, ut hoc velut signo omnes intelligant, quantæ sit Romanis curæ, quo juvenus in viros evadat, omnia paratos perpeti, dummodo præclarum in patria nomen consequantur.

LIII. Nam quoties aliquis vir illustris apud illos migravit

ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, συνταλούμενης τῆς ἐκφορᾶς, κομίζεται μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου πρὸς τοὺς καλούμενους Ἑμβόλους εἰς τὴν ἀγορὰν, ποτὲ μὲν ἐστὼς ἐναργῆς, σπανίως δὲ κατακελιμένος. (2) Πέριξ δὲ παντὸς τοῦ δήμου στάντος, ἀναβάς ἐπὶ τοὺς Ἑμβόλους, ἂν μὲν υἱὸς ἐν ἡλικίᾳ καταλείπεται καὶ τύχη παρὼν, οὗτος· εἰ δὲ μὴ, τῶν ἄλλων εἴ τις ἀπὸ γένους ὑπάρχει, λέγει περὶ τοῦ τετελευτηκότος τὰς ἀρετὰς, καὶ τὰς ἐπιτετευγμένας ἐν τῇ ᾗζῃ πράξεις. (3) Αἱ δὲ συνμαίνει, τοὺς πολλοὺς ἀναμιμνησκομένους καὶ λαμβάνοντας ὑπὸ τὴν ὄψιν τὰ γεγονότα, μὴ μόνον τοὺς κακοίωνωνχοτάς τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκτὸς, ἐπὶ τοσοῦτον γίγνεσθαι συμπαθεῖς, ὥστε μὴ τῶν κηδευνόντων ἴδιον, ἀλλὰ κοινὸν τοῦ δήμου φαίνεσθαι τὸ σύμπτωμα. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα θάψαντες, καὶ ποιήσαντες τὰ νομιζόμενα, τιθέασιν τὴν εἰκόνα τοῦ μεταλλάξαντος εἰς τὸν ἐπιφανέστατον τόπον τῆς οἰκίας, ξύλινα ναῖδια περιτιθέντες. (5) Ἡ δὲ εἰκὼν ἐστὶ πρόσωπον εἰς ὁμοιότητα διαφερόντως ἐξεργασμένον, καὶ κατὰ τὴν πλάσιν, καὶ κατὰ τὴν ὑπόγραφον. (6) Ταύτας δὲ τὰς εἰκόνας ἐν τε ταῖς δημοτέλεσι θυσίαις ἀνοίγοντες κοσμοῦσι φιλοτίμως· ἐπὶ τὰς οἰκείων μεταλλάξῃ τις ἐπιφανῆς, ἀγούσιν εἰς τὴν ἐκφορὰν, περιτιθέντες ὡς ὁμοιοτάτοις εἶναι δοκοῦσι κατὰ τὸ μέγεθος, καὶ τὴν ἄλλην περιουσίαν. (7) Οὗτοι δὲ προσαναλαμβάνουσιν ἐσθῆτας, ἂν μὲν ὑπατος ἢ στρατηγὸς ἢ γεγωνὴς, περιπορφύρους· ἂν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς· ἂν δὲ καὶ τεθριαμβευκὼς, ἢ τι τοιοῦτον κατεργασμένους, διαχύρους. (8) Αὐτοὶ μὲν οὖν ἐφ' ἑρμάτων οὗτοι πορεύονται, βάβδοι δὲ καὶ παλέεις καὶ τάλλα, τὰ ταῖς ἀρχαῖς εἰωθότα συμπαρακίεσθαι, προηγείται κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου τῆς γεγενημένης κατὰ τὸν βίον ἐν τῇ πολιτείᾳ προαγωγῆς. (9) Ὅταν δ' ἐπὶ τοὺς Ἑμβόλους ἔλθωσι, καθέζονται πάντες ἐξῆς ἐπὶ δίφρων ἐλεφαντίνων. Οὗ καλλίον οὐκ εὐμαρὲς ἰδεῖν θέαμα νέφ φιλοδόξου καὶ φιλαγάθου. (10) Τὸ γὰρ τὰς τῶν ἐπ' ἀρετῇ δεδόξαμένων ἀνδρῶν εἰκόνας ἰδεῖν ὁμοῦ πάσας, οἷον εἰ ζωσας καὶ πεπνυμένας, τί' οὐκ ἂν παραστήσαι; τί δ' ἂν καλλίον θέαμα τούτου φανείη;

LIV. Πλὴν ὅ γε λέγων ὑπὲρ τοῦ θάπτεσθαι μέλλοντος, ἐπὶ τὴν διέθεσιν τὴν περὶ τούτου λόγον, ἀρχεται τῶν ἄλλων ἀπὸ τοῦ προγεγενημένου τῶν παρόντων, καὶ λέγει τὰς ἐπιτυχίας ἐκάστου καὶ τὰς πράξεις. (2) Ἐξ ὧν καινοποιοιμένης αἰ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπ' ἀρετῇ φήμης, ἀθανατίζεται μὲν ἢ τῶν καλόν τι διαπραξαμένων εὐκλεία, γνώριμος δὲ τοῖς πολλοῖς καὶ παραδόσιμος τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἢ τῶν εὐεργετησάντων τὴν πατρίδα γίγνεται δόξα. (3) Τὸ δὲ μέγιστον, οἱ νέοι παρορμῶνται πρὸς τὸ πᾶν ὑπομένειν ὑπὲρ τῶν κοινῶν πραγμάτων, χάριν τοῦ τυχεῖν τῆς συνακολουθούσης τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἀνδρῶν εὐκλείας. (4) Πίστιν δ' ἔχει τὸ λεγόμενον ἐκ τούτων. Πολλοὶ μὲν γὰρ ἐμονομαχῆσαν ἐκουσίως Ῥωμαίων ὑπὲρ τῆς τῶν ὅλων χρίσεως· οὐκ ὀλίγοι δὲ προδόντες ἐλόντο θανάτους, τινὲς μὲν ἐν πολέμῳ, τῆς τῶν ἄλλων ἐνεκεν σωτηρίας, τινὲς δ' ἐν

de vita, is, ubi exsequiae celebrantur, cum reliquo cultu in forum ad Rostra, quas vocant, effertur, erectus interdum, ut sit omnibus conspicuus, rarius jacens. (2) Ibi populi totius corona circumstante, aut filius, si contingat filium ætate adultum ab eo esse relictum, atque ille præsens adsit, si minus, e sanguine junctis aliquis rostra conscendit, de functique laudes commemorat, et si quis, dum viveret, fortiter feliciterque ab eo fuerint gesta. (3) Unde venit, ut populus, rediens in memoriam anteaactorum, et ob oculos sibi ea ponens, sic afficiatur (non illi dumtaxat, qui gerendis rebus, quæ sunt narratæ, interfuerunt; sed et etiam, qui plane abstulerant ab iis quæ narrantur), ut publicus videatur is luctus esse, non eorum proprius, ad quos funus pertinet. (4) Deinde ubi cadaver sepelierunt, et iusta peregerunt, imaginem defuncti in celeberrima ædium parte ponunt, lignea ædicula circumtectam. (5) Est autem hæc imago, persona ad similitudinem quam accuratissime expressa, tam conformatione figuræ, quam colore. (6) Atque hæc nimirum imagines per solennitates publicas aspernunt, et cum studio exornant: cum autem illustri vir aliquis ex eadem gente vel familia diem clausit ultimum, ad funeris elationem easdem proferunt, imponuntque hominibus quos et statura et reliquo habitu quam similes putant defunctis. (7) Hi igitur togas assumunt, si vir consularis aut prætorius quis fuerit, prætextas; si censorius, purpureas; si triumphalis, aut qui digna triumpho gesserit, auro radiantibus. (8) Et ipsi quidem hi curru vecti procedunt; fasces autem et securas et quæcumque alia magistratus comitari solent insignia, præferuntur pro honore ac dignitate quam quisque in republica, dum viveret, obtinuerat. (9) Tum ad Rostra postquam venerunt, ordine omnes sellis insident eburneis. Quo spectaculo nullum facile pulchrius juvenis veræ laudis ac virtutis amans queat intueri. (10) Quis est enim, quem impetus ad laudem non capiat, cum imagines virorum, quos sua virtus fecit insignes, velut vivas omnes spectet ac aspirantes? aut hoc spectaculo quod potest aliud esse pulchrius?

LIV. Ceterum qui sepeliendum laudat, absoluta hujus laudatione, reliquorum etiam qui adsunt, a maximo nais orsus, laudes singulorum ac res gestas commemorat. (2) Atque hoc modo bonorum præstanti laude ac fama subinde renovata, immortalis fit eorum gloria qui facinus ali-quod memorabile ediderunt; et nomen illorum, qui de patria præclare sunt meriti, vulgo innotescens, ad posteritatis memoriam propagatur. (3) Quod vero longe est maximum, juvenus ad omnia ferenda excitatur, quo tandem illam indispiscatur gloriam, quæ fortes viros solet comitari. Id vero probari vel his exemplis potest. (4) Existere namque inter Romanos multi, qui singulari certamine ultro suscepto summam rerum cernerent; nec pauci ad certum titulum caput suum devoverunt, pars in bello, ut ceteris

εἰρήνη, χάριν τῆς τῶν κοινῶν πραγμάτων ἀσφαλείας. (β) Καὶ μὴν ἀρχὰς ἔχοντες ἐνιοί, τοὺς ἰδίους υἱοὺς παρὰ πᾶν ἔθος ἢ νόμον ἀπέκτειναν, περὶ κλείονος ποιούμενοι τὸ τῆς πατρὶδος συμφέρον, τῆς κατὰ φύσιν οἰκειότητος πρὸς τοὺς ἀναγκασιότατους. (γ) Πολλὰ μὲν οὖν τοιαῦτα καὶ περὶ πολλῶν ἱστορεῖται παρὰ Ῥωμαίοις· ἐν δὲ ἀρκούν ἵσται πρὸς τὸ παρὲν ἐπ' ὀνόματος βῆθ' ἐν, ὑποδείγματος καὶ πίστεως ἔνεκεν.

LV. Ὡρατίον γὰρ λέγεσθαι, τὸν Κόκλῃν ἐπικληθέντα, διαγωνιζόμενον πρὸς δύο τῶν ὑπεναντίων ἐπὶ τῇ κατανικτῇ τῆς γεφύρας πέρατι τῆς ἐπὶ τοῦ Τιβέριδος, ἢ καίται πρὸ τῆς πόλεως, ἐπεὶ πλήθος ἐπιφερόμενον εἶδε τῶν βοηθούντων τοῖς πολεμίοις, δέισαντα, μὴ βιασάμενοι παραπέσωσιν εἰς τὴν πόλιν, βοᾶν ἐπιστραφέντα τοῖς κατόπιν, ὡς τάχος ἀναχωρήσαντας διασπᾶν τὴν γέφυραν. (α) Τῶν δὲ πειθαρχησάντων, ἕως μὲν οὕτοι διέσπων, ὑπέμενε τραυμάτων πλήθος ἀναδεχόμενος, καὶ διακατέσχε τὴν ἐπιφορὰν τῶν ἐχθρῶν· οὐχ ὅστω τὴν δύναμιν, ὡς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ καὶ τολμᾶν καταπεπληγμένων τῶν ὑπεναντίων. (β) Διασπασθείσης δὲ τῆς γεφύρας, οἱ μὲν πολέμιοι τῆς δρμῆς ἐκάλυθθησαν· ὁ δὲ Κόκλῃς βίβας ἑαυτὸν εἰς τὸν ποταμὸν ἐν τοῖς ὅπλοις, κατὰ προαίρεσιν μετήλλαξε τὸν βίον, περὶ πλείονος ποιησάμενος τὴν τῆς πατρὶδος ἀσφάλειαν, καὶ τὴν ἐσομένην μετὰ ταῦτα περὶ αὐτὸν εὐκλειαν τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ τοῦ καταλειπομένου βίου. (γ) Τοιαύτη τις, ὡς ἴσκει, διὰ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐθισμῶν ἐγγενέσθαι τοῖς νόμοις δρμῇ καὶ φιλοτιμίᾳ πρὸς τὰ καλὰ τῶν ἔργων.

LVI. Καὶ μὴν τὰ περὶ τοὺς χρηματισμοὺς ἔθη καὶ νόμιμα, βελτίω παρὰ Ῥωμαίοις ἐστίν, ἢ παρὰ Καρχηδονίοις. (α) Παρ' οἷς μὲν γὰρ, οὐδὲν αἰσχρὸν τῶν ἀνηκόντων πρὸς κέρδος παρ' οἷς δὲ, οὐδὲν αἰσχρὸν τοῦ θεωροδοκῆσθαι καὶ τοῦ πλεονεκτεῖν ἀπὸ τῶν μὴ καθηκόντων. (β) Καθ' ὅσον γὰρ ἐν καλῷ τίθενται τὸν ἀπὸ τοῦ κρατίστου χρηματισμῶν, κατὰ τοσοῦτον πάλιν ἐν ὀνείδεισι ποιούνται τὴν ἐκ τῶν ἀπειρημένων πλεονεξίαν. (γ) Σημεῖον δὲ τούτου· παρὰ μὲν Καρχηδονίοις δῶρα φανερώς διδόντες λαμβάνουσι τὰς ἀρχάς· παρὰ δὲ Ῥωμαίοις θάνατός ἐστι περὶ τοῦτο πρόστιμον. (δ) Ὅθεν, τῶν ἀθλῶν τῆς ἀρετῆς ἐναντίων τιθεμένων παρ' ἀμφοῖν, εἰκός, ἀνόμοιοι εἶναι καὶ τὴν παρασκευὴν ἑκατέρων πρὸς ταῦτα. (ε) Μεγίστην δὲ μοι δοκεῖ διαφορὰν ἔχειν τὸ Ῥωμαίων πολιτεύμα πρὸς τὸ βελτίον, ἐν τῇ περὶ θεῶν διαλήψει. (ζ) Καὶ μοι δοκεῖ τὸ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὀνειδιζόμενον, τοῦτο συνέχειν τὰ Ῥωμαίων πράγματα, λέγω δὲ τὴν δεισιδαιμονίαν. (θ) Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἐκτετραγρόθηται καὶ παρεισῆχται τοῦτο τὸ μέρος παρ' αὐτοῖς εἰς τε τοὺς κατ' ἴδιαν βίους καὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως, ὥστε μὴ καταλιπεῖν ὑπερβολὴν. (ι) Ὅ καὶ δόξειεν ἂν πολλοῖς εἶναι θαυμάσιον. Ἐμοί γε μὴν δοκοῦσι τοῦ πλήθους χάριν τοῦτο πεποιηθέναι. (κ) Εἰ μὲν γὰρ ἦν σοφῶν ἀνδρῶν πολιτεύμα συναγαγεῖν, ἴσως οὐδὲν ἦν ἀναγκαῖος ὁ τοιοῦτος τρόπος. (λλ)

essent saluti, pars in pace, ut rempublicam in tuto collocarent. (5) Alii, in imperio constituti, filios suos præter omnem morem aut legem necaverunt, utilitatem patriæ vinculis proximitatis, etiam cum maxime necessariis et conjunctissimis, antepontes. (6) Ac multa quidem hujusmodi facta apud Romanos narrantur: verum unus nominatim in præsentia meminisse, et exempli et fidei causa satis fuerit.

LV. Fertur Horatius, cui cognomen Coclitis, quum in ulteriore limine pontis, qui ante urbem Tiberi est impositus, adversus hostes duos dimicaret; multitudo ingruentium adversariorum, qui illis suppetias veniebant, animadversa; metuens, ne per vim in urbem irrumperent, conversus ad eos qui pone stabant, clamore magno jussisse, ut celeriter pedem referrent ac pontem rescinderent. (2) Quibus imperata facientibus, duravit Cocles, dum pons rescinditur, quantumvis vulnera acciperet plurima, atque ita irruentium hostium impetum inhibuit; quos non adeo vis Coclitis, ut præsentia animi constantiaque et audacia, admiratione defixit. (3) Ponte rescisso, hostes quidem a conatu sunt depulsi; at Cocles, in amnem cum armis sese projiciens, voluntariæ morti se destinavit, anteposita salute patriæ et gloria, quæ mortuum ipsum maneret, præsentia vitæ, et iis, qui adhuc illi ad vivendum superessent, annis. (4) Adeo nimirum magnus est ille impetus ad honesta facinora, et æmulatio virtutis, quæ ex ipsorum institutis in animis juvenum ingeneratur.

LVI. Jam quod ad rem familiarem augendam attinet, melioribus Romani, quam Carthaginienses, moribus atque institutis utuntur. (2) Nam apud hos nihil turpe est, quod cum lucro sit conjunctum: apud illos nihil turpius, quam largitionibus corrumpi, et malis artibus rem facere. (3) In quantum enim laudi ducunt honestis rationibus congestas opes, in tantum divitias parum legitimis factis cumalasse probro vertunt. (4) Argumentum hujus rei est, quod Carthagine dignitates et honores palam largitionibus redimuntur: Romæ idem fecisse, crimen est capitale. (5) Quum igitur apud hosce duos populos contraria virtuti proposita sint præmia; vias etiam, quibus ad illas cives grassantur, contrarias esse apud utrosque, consensaneum est. (6) Sed nulla re æque præstare ceteris populis Romanos arbitror, ac opinione illa, quam de diis habent. (7) Atque adeo quæ res apud reliquos mortales vitio vertitur, ea ipsa continere Romanam remp. mihi videtur: anxiam quamdam dico religionis curam. (8) Nam usque eo apud hos superstitio in majus est exaggerata, et cum in privatam hominum vitam, tum in publica consilia est inducta, ut non queat magis. (9) Quod mirum utque multis videbitur: ego vero multitudinis causa factum ab illis existimo. (10) Enimvero si ex solis sapientibus constitui posset respublica, esset fortasse totum illud genus non necessarium. (11) Nunc quum omnis multitudo sit levis, plena illicitarum

Ἐπεὶ δὲ πᾶν πλήθος ἐστὶν ἐλαφρόν καὶ πλήρες ἐπιθυμιῶν παρανόμων, ὀργῆς ἀλόγου, θυμοῦ βιαίου· λείπεται, τοῖς ἀδελφοῖς φόβοις καὶ τῇ τοιαύτῃ τραγωδίᾳ τὰ πλήθη συνέχειν. (12) Διόπερ οἱ παλαιοὶ δοκοῦσί μοι τὰς περὶ θεῶν ἐννοίας, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν ἐν ἄδου διαλήψεις οὐκ εἰκῇ, καὶ ὡς ἔτυχεν, εἰς τὰ πλήθη παρεισαγαγεῖν· πολλὸν δὲ μᾶλλον οἱ νῦν εἰκῇ καὶ ἀλόγως ἐβάλλειν αὐτά. (13) Τοιγαροῦν, χωρὶς τῶν ἄλλων, οἱ τὰ κοινὰ χειρίζοντες, παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλήσιν, ἐὰν τάλαντου μόνον πιστευθῶσιν, ἀντιφραγεῖς ἔχοντες δέκα, καὶ σφραγίδας τοσαύτας, καὶ μάρτυρας διπλασίου, οὐ δύνανται τηρεῖν τὴν πίστιν. (14) Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, κατὰ τε τὰς ἀρχὰς καὶ πρεσβείας πολὺ τι πλήθος χρημάτων χειρίζοντες, δι' αὐτῆς τῆς κατὰ τὸν ὅρκον πίστεως τηροῦσι τὸ καθήκον. (15) Καὶ παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις σπάνιον ἐστὶν εὖρεῖν ἀπερχόμενον ἄνδρα τῶν δημοσίων, καὶ καθαρεύοντα περὶ ταῦτα· παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις σπάνιον ἐστὶ τὸ λαβεῖν τινα πεφωρωμένον ἐπὶ τοιαύτῃ πράξει.

VII.

LVII. Ὅτι μὲν οὖν πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπόκειται φθορὰ καὶ μεταβολή, σχεδὸν οὐ προσδεῖ λόγων· ἱκανὴ γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἀνάγκη, παραστῆσαι τὴν τοιαύτην πίστιν. (2) Διούιν δὲ τρόπων ὄντων, καθ' οὓς φθείρεσθαι πέφυκε πᾶν γένος πολιτείας, τοῦ μὲν ἔξωθεν, τοῦ δ' ἐν αὐτοῖς φουρόμενου· τὸ μὲν ἐκτὸς ἀστατον ἔχειν συμβαίνει τὴν θεωρίαν, τὰ δ' ἐξ αὐτῶν, τεταγμένην. (3) Τί μὲν δὴ πρῶτον φύεται γένος πολιτείας, καὶ τί δεύτερον, καὶ πῶς εἰς ἀλλήλα μεταπίπτουσιν, εἰρηται πρόσθεν ἡμῖν. (4) Ὡστε τοὺς δυναμένους τὰς ἀρχὰς τῷ τέλει συνάπτειν τῆς ἐνεστώσης ὑποθέσεως, κἂν αὐτοὺς ἤδη προεῖπεν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος. Ἔστι δὲ, ὡς ἐγώ μαι, δῆλον. (5) Ὅταν γὰρ, πολλοὺς καὶ μεγάλους κινδύνους διωσαμένη πολιτεία, μετὰ ταῦτα εἰς ὑπεροχὴν καὶ δυναστείαν ἀδύρητον ἀφίκηται· φανερόν, ὡς, εἰσοικιζομένης εἰς αὐτὴν ἐπὶ πολὺ τῆς εὐδαιμονίας, συμβαίνει, τοὺς μὲν βίους γίγνεσθαι πολυτελεστέρους, τοὺς δ' ἄνδρας φιλονεικότερους τοῦ δέοντος περὶ τε τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἄλλας ἐπιβολάς. (6) Ὡν προβαίνοντων ἐπὶ πλεόν, ἄρξει μὲν τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῆς ἡ φιλαρχία, καὶ τὸ τῆς ἀδοξίας ὀνειδος· πρὸς δὲ τούτοις ἡ περὶ τοὺς βίους ἀλαζονεία καὶ πολυτελεία. (7) Αἰφύεται δὲ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς μεταβολῆς ὁ δῆμος, ὅταν ὕφ' ὧν μὲν ἀδικοῦσθαι δοξῇ διὰ τὴν πλεονεξίαν, ὕφ' ὧν δὲ χανυνθῇ κολακευόμενος διὰ τὴν φιλαρχίαν. (8) Τότε γὰρ ἔξοργισθεὶς, καὶ θυμῷ πάντα βουλευόμενος, οὐκ ἔτι θελήσει πειθαρχεῖν, οὐδ' ἴσον ἔχειν τοῖς προσεστώσιν, ἀλλὰ πᾶν καὶ τὸ πλείστον αὐτός. (9) Οὐ γονομένου, τῶν μὲν ὀνομάτων τὸ κάλλιστον ἡ πολιτεία μεταλήψεται, τὴν ἐλευθερίαν καὶ δημοκρατίαν· τῶν δὲ πραγμάτων τὸ χείριστον, τὴν ὀλιγοκρατίαν. (10) Ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ τὴν τε εὐστάσιν καὶ τὴν αὐξήσιν τῆς πολιτείας, ἔτι δὲ τὴν

cupiditatum, ira aestuet præcipiti, et ad vim iracundia impellatur; hoc restat, ut incertis terroribus et ejusmodi tragædiarum figmentis vulgus cohibeatur. (12) Idcirco videntur mihi veteres, nec temere nec sine gravi causa istas de diis opiniones, et de poenis apud inferos, in vulgus introduxisse: contra autem, temere ac sine ratione, qui nunc vivunt, illas rejicere. (13) Itaque, ut alia laceam, qui publicam pecuniam apud Græcos quidem tractant, si vel unum dumtaxat talentum fuerit eis creditum, decem rescriptoribus adhibitis, sigillis totidem, testibus autem duplo pluribus, fidem tamen ut servant, impetrate ab iis nequeas: (14) iidem apud Romanos, quum et in magistratibus et in legationibus magnam pecunie vim tractent, propter unicam jurisjurandi religionem, fidem servant. (15) Et quum apud alios raro aliquis inveniat, qui publico manus absteineat, quique ejusmodi sceleris purus sit: apud Romanos contra, ut manifesti peculatus aliquis argualur, raro accidit.

VII.

LVII. Jam vero, manere humanas res omnes interitum ac mutationem, ne admonendi quidem sumus: ipsa namque naturæ necessitas ad firmandam huic rei fidem abunde sufficit. (2) Quum autem duo modi sint, quibus reipublicæ omnes perire possunt, scilicet vel extrinsecus illata peste, vel in ipsis ingenerata; ejus, quæ venit extrinsecus, incerta et instabilis est cognitio; ad illa autem mala quæ attinet, quæ ex ipsa rerum publ. ratione nascuntur, certam illa definitamque habent cognitionem. (3) Jam, quæ natura prima existat forma reipublicæ, quæ deinceps, tum quomodo invicem mutantur alia in aliam, antea docuimus: (4) ita fit, ut, si qui in proposito argumento extremis prima connectere potuerint, vel ipsi per se, quid in posterum immineat, prædicere valeant. Et vero manifesta res est, ut equidem arbitrator. (5) Postquam enim civitas aliqua multa eaque magna pericula fuit eluctata, jamque ad principatum et potentiam non controversam pervenit; palam est, ubi beata fortuna suam sedem in ea civitate per sat longum tempus fixerit, fieri ut in mores luxus irrepat, in animos virorum major semper contentio, cum circa magistratus, tum circa alia incepta. (6) Quæ ubi semel creverint mala, mutationis in deterius principium existet ab honoribus per ambitionem petitis aut negatis: itemque ab illa arrogantia et luxu, quo civium mores erunt depravati. (7) Perficiendæ vero mutationis auctor erit populus, cum ab his quidem injuria affectus propter eorum avaritiam ac rapinas sibi videbitur, ab aliis vero propter ambitionem assentatione corruptus et vano tumore fuerit inflatus. (8) Tunc enim incensus ira, et solis iis, quæ iracundia suggesterit, utens consiliis, parere amplius aut æquo jure uti cum magistratibus detrectabit; verum pro omnibus unus ipse esse volet, plurimumque posse. (9) Quo pacto, mutata facie reipublicæ, nomen quidem longe pulcherrimum civitas recipiet, libertatem, inquam, et popularem statum; re vero ipsa malum experietur longe omnium gravissimum, turbæ inconditæ dominationem. (10) Sed nos postquam institutionem primam hujus reipublicæ, et incrementum,

ἀμὴν καὶ τὴν διάθεσιν, πρὸς δὲ τούτοις τὴν διαφορὰν πρὸς τὰς ἄλλας τοῦ τε χειρόνος ἐν αὐτῇ καὶ βελτίονος διηγήσασθαι τὸν μὲν περὶ τῆς Πολιτείας λόγον ἰδὲ πῇ καταστρέφωμεν.

[LVII. a. Ὅτι ἀπὸ τῆς Ξέρξου διαβάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, *τριάκοντα ἔτεσιν ὕστερον ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν αἱ τῶν κατὰ μέρος προδιευκρινουμένων, ἦν καὶ καλλίστην καὶ τέλειον ἐν τοῖς Ἀντιδιακοῖς καιροῖς, ἀφ' ὧν ἡμεῖς εἰς ταῦτα τὴν ἐκτροπὴν ἐποιήσαμεθα· (2) διὸ καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς συστάσεως αὐτοῦ λόγον ἀποδοῦναι, πειρασόμεθα νῦν ἥδη διασαφεῖν ὁποῖόν τι κατ' ἐκείνους ὑπῆρχε τὸς καιροὺς, ἐν οἷς λειψθέντες τῇ περὶ Κάνναν μάχῃ τοῖς ὁλοῖς ἔπταισαν πράγμασιν. (3) Οὐκ ἄγνωστος δὲ διότι τοῖς ἐξ αὐτῆς τῆς πολιτείας ὁρμωμένοις ἐλλειπεστέραν φανησόμεθα ποιῆσθαι τὸν ἐξήγησιν, ἔνια παραλιπόντες τῶν κατὰ μέρος· (4) πᾶν γὰρ ἐπιγινώσκοντες καὶ παντὸς πείραν εἰληφότες διὰ τὴν ἐκ παίδων τοῖς ἔθεσι καὶ νομίμοις συντροφίαν, οὐ τὸ λεγόμενον θαυμάσουσιν, ἀλλὰ τὸ παραλειπόμενον ἐπιζητήσουσιν· (5) οὐδὲ κατὰ πρόθεσιν ὑπολήφονται τὸν γράφοντα παραλιπεῖν τὰς μικρὰς διαφορὰς, ἀλλὰ κατ' ἀγνοίαν παρασιωπῆν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ συνέχοντα τῶν πραγμάτων· (6) καὶ βηθέντα μὲν οὐκ ἂν ἐθαύμαζον ὡς ὄντα μικρὰ καὶ πάρεργα, παραλειπόμενα δ' ἐπιζητοῦσιν ὡς ἀναγκαῖα, βουλόμενοι δοκεῖν αὐτοὶ πλεόνειδέναι τῶν συγγραφέων· (7) δεῖ δὲ τὸν ἀγαθὸν κριτὴν οὐκ ἐκ τῶν παραλειπομένων δοκιμάζειν τοὺς γράφοντας, ἀλλ' ἐκ τῶν λεγομένων· (8) καὶ μὲν ἐν τούτοις τι λαμβάνη ψεῦδος, εἰδέναι ὅτι κακείνα παραλείπεται δι' ἀγνοίαν· ἔαν δὲ πᾶν τὸ λεγόμενον ἀληθὲς ᾖ, συγχωρεῖν διότι κακείνα παρασιωπῶνται κατὰ κρίσιν, οὐκ ἄγνοίαν· (9) Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω μοι πρὸς τοὺς φιλοτιμότερον ἢ δικαιοτέρων ἐπιτιμῶντας τοῖς συγγραφεῦσιν.]

[LVII. b. Ὅτι πᾶν πρᾶγμα σὺν καιρῷ θεωρούμενον ἡμῖς λαμβάνει καὶ τὰς συγκαταθέσεις καὶ τὰς ἐπιτιμῆσαι μεταπεσόντος δὲ τούτου καὶ πρὸς τὰς ἄλλας περιστάσεις, συγχρινόμενον οὐχ ὡς αἶρετον, ἀλλ' οὐδ' ἀνεκτὸν ἂν φανεῖται τὸ κράτιστα καὶ ἀληθινώτατα πολλὰς ὑπὸ τῶν συγγραφέων εἰρημένον.]

[LVIII. Τῶν δὲ συναπτόντων μερῶν τῆς ἱστορίας τοῖς καιροῖς, ἀφ' ὧν παρεβέβημεν, παραλαβόντες ἐπὶ βραχὺ, μίλλας πράξεις ποιήσόμεθα κεφαλαϊώδη μνήμην, ἵνα μὴ τῷ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πράγμασιν, ὥσπερ ἀγαθοῦ τεχνίτου οὕτως τῶν ἔργων ἐν τι προνεγῶμεν, φανεράν ποιήσωμεν τῆς πολιτείας τὴν ἀμὴν καὶ δύναμιν, ὅσα τις ᾖ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. (2) Ἀντίδωκε γὰρ ἐπειδὴ τῇ περὶ Κάνναν μάχῃ περιγενομένου Ῥωμαίων, ἐγκρατὴς ἐγένετο τῶν τὸν χάρακα φυλαττόντων ἀτακισχιλίων, ζωγράφος ἅπαντας συνεχώρησε διαπέμπεσθαι σφίσι πρὸς τοὺς ἐν οἴκῳ περὶ λύτρων

itemque illum ejus statum, quo nunc maxime viget, ad hæc quid distet a ceteris, et quibus rebus vel deterior vel melior hæc sit aliis, instituto sermoni de republica Romana finem hic faciemus.

[LVII. a. Inde a Xerxis in Græciam expeditione, anno cccxxx post ea tempora, quæ sigillatim antea distinximus, (floruit Romanorum respublica,) pulcherrima autem et perfecta fuit Hannibalis temporibus, a quibus ad hanc narrationem digressi sumus. (2) Age vero quum de Romani populi constitutione verba jam fecerimus, superest nunc dicendum qualis quantaque ea fuerit quo tempore Romani superati Cannensi prælio rem omnem publicam amisisse videbantur. (3) Neque sane sum inscius fore ut ii, qui in prædicta republica versantur, mancarn esse adfirmant narrationem nostram, quippe qui ex singulis omiserimus. (4) Ipsi enim patriarum rerum adfatim periti atque in iis exerciti, propterea quod a pueris hisce moribus atque institutis imbuti fuerunt, non tam dicta mirabuntur quam prætermisissæ requirent: (5) neque existimabunt, historicum quasdam minutas dedita opera prætermisissæ quæstiunculas, sed inscitie causa initia rerum et nexus reticuisse. (6) Quamobrem dicta, ceu parvum quid neque ad summam rei pertinens, haud magnopere suspiciunt; quidquid autem prætermisissum fuerit, id tamquam necessarium desiderant, ut ipsi historicis peritiores esse videantur. (7) Atqui oportet a recto judice non ex omissis restimari scriptores, sed ex dictis: (8) et si forte in his falsum aliquid deprehenderit, credat sane illa quoque ob inscitiam fuisse omisssa: sin omnia dicta vera esse invenerit, concedat utique, judicio, non inscitia, res ceteras fuisse prætermisissas. (9) Hactenus adversus eos qui studiose potius quam juste historicos objurgant.

[LVII. b. Omnis res si opportuno tempore spectetur, ea sano judicio vel probatur vel improbat: verum si dicta opportunitas desit, resque alieno tempore perpendatur, etiamsi historicus optime et verissime narret, nihil tamen tolerabile, nedum probabile, dicere videbitur.

[LVIII. Jam vero illas partes historie paulisper resumens, quæ temporibus eis coherent unde sumus digressi, unius facti ex eisdem temporibus brevem mentionem faciemus; quo, non oratione solum, sed et rebus ipsis, producto in medium, more excellentium artificum, aliquo opere, quanta fuerit per illa tempora reipublicæ Romanæ vis, quantus vigor, clare ostendamus. (2) Post victoriam de Romanis ad Cannas partam, Hannibal octo millibus hominum, qui castra tuebantur, est potitus. His omnibus quum vitam concessisset, potestatem insuper fecit mittendi ad

καὶ σωτηρίας. (3) Τῶν δὲ προχειρισαμένων δέκα τοὺς ἐπιφανεστάτους, ὀρκίσας, ἥ μὴ ἐπανήξειν πρὸς αὐτὸν, ἐξέπεμψε τούτους. (4) Εἷς δὲ τῶν προχειρισθέντων, ἐκπορευόμενος ἐκ τοῦ χάρακος ἤδη, καὶ τι φήσας ἐπιληθῆσθαι, πάλιν ἀνέκαμψε, καὶ λαβὼν τὸ καταλειφθὲν, αὐθις ἀπέλυτο· νομίζων, διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τετηρηχέναι τὴν πίστιν, καὶ λευκέναι τὸν ὄρκον. (5) Ἐν παραγενομένων εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ δεομένων, καὶ παρακαλούντων τὴν σύγκλητον, μὴ φθονῆσαι τοῖς ἐλαυκόσι τῆς σωτηρίας, ἀλλ' ἐᾶσαι τρεῖς μῶνς ἕκαστον καταβαλόντα σωθῆναι πρὸς τοὺς ἀναγκαίους· τοῦτο γὰρ συγχωρεῖν ἔφασαν τὸν Ἀννίβαν. (6) εἶναι δ' ἀξιόους σωτηρίας αὐτοῦς· οὔτε γὰρ ἀποδεδειχμένα κατὰ τὴν μάχην, οὐτ' ἀνάξιον οὐδὲν πεποιηχέναι τῆς Ῥώμης· ἀλλ' ἀπολειφθέντας τὸν χάρακα τηρεῖν, πάντων ἀπολομένων τῶν ἄλλων ἐν τῇ μάχῃ, τῷ καιρῷ περιληφθέντας ὑποχειρίους γενέσθαι τοῖς πολέμοις. (7) Ῥωμαῖοι δὲ, μεγάλοι κατὰ τὰς μάχας περιπεπτωκότες ἐλαττώμασι, πάντων δ', ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐστερημένοι τότε τῶν συμμάχων, ὅσον οὐκω δὲ προσδοκῶντες τὸν περὶ τῆς πατρίδος αὐτοῖς ἐκφύρεσθαι κίνδυνον, διακούσαντες τῶν λεγομένων. (8) οὔτε τοῦ πρέποντος αὐτοῖς, εἰζαντες ταῖς συμφοραῖς, ὠλιγώρησαν, οὔτε τῶν δεόντων οὐδὲν τοῖς λογισμοῖς παρεῖδον. (9) Ἀλλὰ, συνιδόντες τὴν Ἀννίβου πρόθεσιν, ὅτι βούλεται διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἅμα μὲν εὐπορῆσαι χρημάτων, ἅμα δὲ τὸ φιλότιμον ἐν ταῖς μάχαῖς ἐξελέσθαι τῶν ἀντιταττομένων, ὑποδείξας, ὅτι τοῖς ἡττημένοις ὅμως ἐλπίς ἀπολείπεται σωτηρίας· (10) τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ ποιῆσαι τι τῶν ἀξιουμένων, ὥστε οὔτε τὸν τῶν οἰκείων ἔλεον, οὔτε τὰς ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐσομένας χρεῖας ἐποίησαντο περὶ πλείονος. (11) ἀλλὰ τοὺς μὲν Ἀννίβου λογισμοὺς, καὶ τὰς ἐν τούτοις ἐλπίδας ἀπέδειξαν κενὰς, ἀπειπάμενοι τὴν διαλύτρωσιν τῶν ἀνδρῶν· τοῖς δὲ παρ' αὐτῶν ἐνομοθέτησαν, ἥ νικῆν μαχομένους, ἥ θνήσκειν, ὡς ἄλλης οὐδεμιᾶς ἐλπίδος ὑπαρχούσης εἰς σωτηρίαν αὐτοῖς ἡττωμένοις. (12) Διὸ καὶ ταῦτα προθέμενοι, τοὺς μὲν ἐννέα τῶν πρεσβυτέρων ἐθελοντὴν κατὰ τὸν ὄρκον ἀναχωροῦντας ἐξέπεμψαν, τὸν δὲ σοφισάμενον πρὸς τὸ λύσαι τὸν ὄρκον, δῆσαντες ἀποκατέστησαν πρὸς τοὺς πολέμους. (13) ὥστε τὸν Ἀννίβαν μὴ τοσοῦτον χαρῆναι νικήσαντα τῇ μάχῃ Ῥωμαίους, ὡς συντριβῆναι καταπλαγέντα τὸ στάσιμον καὶ τὸ μεγαλόψυχον τῶν ἀνδρῶν ἐν τοῖς διαβουλίαις.

VIII.

(Excerpt. Valesian.)

LIX. (1) Πάντα χρὴ τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα τοὺς καλῶς ἀσχοῦντας ἐκ παιδῶν ἀσκεῖν, μάλιστα δὲ τὴν ἀνδρείαν.

(Ora codicis Urbini.)

(2) Τὸ γὰρ ἀδύνατον ἐν τῷ ψεύδει, μόνον οὐδ' ἀπολογίαν ἐπιδέχεται τοῖς ἀμαρτάνουσι.

suos de pretio redemptionis et reditu in patriam. (3) Illi decem e suo numero dignitate præcipuos in eam rem delegerunt; quos Hannibal jurejurando prius adactos, utique se redituros, Romam dimisit. (4) E decem vero illis unus, cum jam egrederetur castris, aliquid se oblitum dixit, et castra repetiit: deinde, eo assumpto quod omiserat, itineri denso se accinxit, ratus, simulato illo reditu fidem se præstitisse, et religione jurisjurandi semet exsolvisse. (2) Romam ut ventum, rogare et orare legati senatum, ne captis reditum invideret, sed ternas quemque minas pro se sineret pendere, atque ita ad necessarios suos redire: per Hannibalem namque hoc licere sibi, affirmabant. (6) Dignos autem salute esse; ut qui neque in prælio ignave se gessissent, nec Romano nomine quidquam indignum admisissent; sed ad tuitionem castrorum relictis, cæteris omnibus in acie occisis, circumclusi a fortuna adversa, in potestatem hostium venissent. (7) Romani vero quamvis ingentes dimicando in acie clades accepissent, omnesque propemodum socios tunc suos amisissent, in exspectatione denique essent ultimi periculi, quod patriæ suæ videbant præcesse imminere; (8) nihilominus tamen, audita petitione legatorum, neque honesti decorique immemores, cedendo adversis, se præbuerunt, neque quidquam prætermiserunt quod ad bene consulendum rebus suis pertineret. (9) Hannibalis enim consilio intellecto, qui eo pacto et pecuniarum copiam sibi volebat parare, et simul acrem illam in dimicando pervicaciam hostibus suis adimere, ostentata victis spe salutis, (10) tantum abfuit, ut legatorum petitis concederent Romani, ut contra neque miseratione proximorum moverentur, neque illius utilitatis, quam captivi, si rediissent, essent allaturi, rationem ullam haberent. (11) Quin potius Hannibalis consilia et spes inde pendentes, negata captivorum redemptione, vanas reddiderunt: suis autem militibus legem sanxerunt, ut aut vincerent pugando, aut morerentur: quippe viam salutis aliam nullam victis superesse. (12) His igitur ita decretis, novem quidem legatos, sponte sua ob jusjurandum revertentes, dimiserunt; illum vero, qui ad solvendam religionem fraudem adhibuerat, vinctum ad hostem remisit. (13) Ex quo factum, ut non tam lætaretur Hannibal, prælio victis a se Romanos, quam admiratione constantiæ et magnitudinis animi, quibus in capiendis conciliis iidem utebantur, percussus frangeretur.

VIII.

Varia Fragmenta minora.

LIX. (1) Eos, qui rectæ institutioni student, cum omnes virtutes statim a puero condiscere atque exercere oportet, tum maxime fortitudinem.

(2) Qui falsa ejusmodi profert, quæ etiam impossibilia sunt, ejus peccatum ne excusationem quidem ullam admittit.

(Ora codicis Urbin.)

(9) Πράγμα ποιῶν φρονίμου καὶ νουνεχοῦς ἀνδρὸς, τὸ γινῶναι κατὰ τὸν Ἡσίοδον, ὅσῳ πλέον ἤμισυ παντός.

(Ex eodem cod. Urbin.)

(4) Τὸ γὰρ μανθάνειν ἀψευστεῖν πρὸς τοὺς θεοὺς, ἐπὶθυψίς ἐστι τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀληθείας.

[4. a. Ὅτι τὸ ψυχαγωγῶν ἅμα καὶ τὴν ὠφέλειαν ἐπιφέρων τοῖς φιλομαθεῖσι, τοῦτ' ἐστὶν ἡ τῶν αἰτιῶν θεωρία καὶ τοῦ βελτίονος ἐν ἑκάστοις αἵρεσις· μεγίστην δ' αἰτίαν ἡγητέον ἐν ἅπαντι πράγματι καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν καὶ τούναντίον τὴν τῆς πολιτείας σύστασιν· ἐκ γὰρ ταύτης ἥπερ ἐκ πηγῆς οὐ μόνον ἀναφέρεσθαι συμβαίνει πάσας τὰς ἐπινοίας καὶ τὰς ἐπιβολὰς τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ συντέλειαν λαμβάνειν.]

(Ex codd. Urb. et Vat.)

(5) Ἐν γὰρ τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρωπείων ἔργων, οἱ μὲν κτησάμενοι, πρὸς τὴν τήρησιν, οἱ δ' ἔτοιμα παρалаβόντες, πρὸς τὴν ἀπώλειαν εὐφρεῖς εἰσίν.

(Athenæus lib. III, c. 15, p. 95.)

(6) Καὶ τόπος δέ τις οὕτω καλεῖται Ῥύγχος, περὶ Στράτον τῆς Αἰτωλίας, ὡς φησι Πολύβιος ἐν ἑκτῇ ἱστορίῳ.

(Steph. Byzant.)

(7) Ὀλκιον, πόλις Τυβέρηνιας. Πολύβιος ἑκτῷ.

(3) Fecit quod prudentis consideratque viri est, qui novit, secundum Hesiodum, quanto plus sit dimidium toto.

(4) Discere adversus deos non esse mendacem, fomes est veracitatis cum hominibus colendæ.

2. [In historia] quod jucunditatem simul atque utilitatem affert studiosis, est causarum inquisitio, et rei melioris in quibusque electio. Maxima autem vel boni vel mali in re unaquaque eventus causa putanda est civitatis constitutio. Quippe ex hoc veluti fonte non solum omnia consilia et molimina operum manant, verum etiam eorum successus proveniunt.

(5) In plerisque rebus humanis fieri videmus, ut, qui eas paraverint, ad easdem conservandas; qui paratas acceperint, ad dissipandas, natura sint proniores.

(6) Atque etiam locus aliquis ita vocatur, Rhynchus, circa Stratum in Ætolia; ut Polybius ait Historiarum libro sexto.

(7) Volcium, oppidum Etruriæ. Polybius VI.

ΤΗΣ ΕΒΔΟΜΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI SEPTIMI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

I. — BELLUM HANNIBALICUM.

Athenæus lib. XII, c. 6, p. 528.

I. Πολύβιος ἐν τῇ ἐβδόμῃ, Καπησίους (φησι), τοὺς ἐν Καμπανίᾳ, διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς γῆς πλοῦτον περιβαλλομένους, ἐξοκεῖλαι εἰς τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν, υπερβαλλομένους τὴν περὶ Κρότωνα καὶ Σύβαριν παραδεδομένην φήμην. (2) Οὐ δυνάμενοι οὖν, φησι, φέρειν τὴν παροῦσαν εὐδαιμονίαν, ἐκάλουν τὸν Ἀννίβαν. Διόπερ ὑπὸ Ῥωμαίων ἀνήκεστα δεινὰ ἔπαθον. (3) Πετελινοὶ δὲ, τηρήσαντες τὴν πρὸς Ῥωμαίους πίστιν, εἰς τοσοῦτον καρτερίας ἤλθον πολιορκούμενοι ὑπ' Ἀννίβα, ὥστε μετὰ τὸ πάντα μὲν τὰ κατὰ τὴν πόλιν δέρματα καταφαγεῖν, ἀπάντων δὲ τῶν κατὰ τὴν πόλιν δένδρων τοὺς φλοιούς καὶ τοὺς ἀπαλοὺς πτόρθους ἀναλῶσαι, καὶ ἔνδεκα μῆνας ὑπομείναι τὴν πολιορκίαν, οὐδενὸς βοήθουτος, συνευδοκούντων τῶν Ῥωμαίων, παρέδωκαν ἑαυτούς.

(Suidas in Καπή.)

(4) Ἡ δὲ Καπή, μεταθεμένη πρὸς Καρχηδονίους, τῷ βάρει συνεπείσπασατο καὶ τὰς ἄλλας πόλεις.

I. Polybius libro septimo scribit: Capuanos, in Campania, ob agri bonitatem tantum opum conguessisse, ut voluptati sumptuosoque luxui sese dederint, ac eo vitio famam de Crotoniatis et Sybaritis vulgatam exsuperaverint. (2) Presentem igitur opulentiam, ait, quum ferre non possent, Hannibalem acciverunt: quomobrem a Romanis postea gravissimis atrocissimisque malis sunt afflicti. (3) Petelini vero, servata erga Romanos fide, ab Hannibale obsessi, tam fortes constantesque se præstiterunt, ut, peresis omnibus coriis quæ in oppido fuerant, absumentisque corticibus cunctis et tenellis surculis arborum quæ intra muros erant, undecimo demum mense, quo obsidionem toleraverant, nemine auxilium ferente, consentientibus et fidem ipsorum colaudantibus Romanis, Pæno sese tradiderint.

(4) Capua autem, cum ad Carthaginienses defecisset, pondere suo alias etiam urbes secum traxit.

II. — RES SYRACUSANÆ.

(I.) Ecloga I de Legationibus.

II. Μετὰ τὴν ἐπιβουλὴν τὴν κατὰ Ἱερωνύμου, τοῦ βασιλέως Συρακουσίων, ἐκχωρήσαντος τοῦ Θράσωνος, οἱ περὶ τὸν Ζώϊππον καὶ Ἀδρανόδωρον πείθουσι τὸν Ἱερώνυμον, εὐθέως πρεσβευτὰς πρὸς τὸν Ἀννίβαν πέμψαι. (2) Προχειρισάμενος δὲ Πολύκλειτον τὸν Κυρηναῖον, καὶ Φιλόδημον τὸν Ἀργεῖον, τούτους μὲν εἰς Ἰταλίαν ἀπέστειλε, δοὺς ἐντολὰς λαλεῖν ὑπὲρ κοινοπραγίας τοῖς Καρχηδονίοις· ἅμα δὲ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπέπεμψε. (3) Ἀννίβας δὲ τοὺς περὶ Πολύκλειτον καὶ Φιλόδημον ἀποδεξάμενος φιλανθρώπως, καὶ πολλὰς ἐλπίδας υπογράφας τῷ μεираκίῳ Ἱερωνύμῳ, σπουδῇ πάλιν ἀπέπεμπε τοὺς πρέσβεις, σὺν δὲ τούτοις Ἀννίβαν τὸν Καρχηδόνιον, ὅντα τότε τριήραρχον, καὶ τοὺς Συρακουσίους Ἱπποκράτη καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν νεώτερον Ἐπικύδη. (4) Συνέβαινε δὲ, τούτους τοὺς ἀνδρας καὶ πλείω χρόνον ἤδη στρατεύεσθαι μετ' Ἀννίβου, πολιτευομένους παρὰ Καρχηδο-

(I.) Hieronymus rex ab amicitia Romanorum ad Pænos desciscit.

II. Post conjurationem in caput Hieronymi regis Syracusarum factam, Thrasones de medio sublato, Zoippus et Adranodorus auctores sunt regi, ut legatos e vestigio ad Hannibalem mittat. (2) Qui delectos ad id munus Polycletem Cyrenensem et Philodemum Argivum in Italiam proficisci jubet, datque eis mandata, ut de societate inounda cum Carthaginiensibus verba faciant: simul vero fratres misit Alexandriam. (3) Hannibal Polycletem et Philodemum humaniter excipit, adolescentique Hieronymo spes præclaras ostentat, et celeriter legatos remittit, cumque his Hannibalem Carthaginiensem, triremium tunc præfectum, et una cum superioribus viros Syracusios, Hippocratem, atque Epicydem, fratrem illius natu minorem. (4) Multos jam annos hi fratres Hannibali militaverant, ut qui lares Carthagine

νοίς, διὰ τὸ φεύγειν αὐτῶν τὸν πάππον ἐκ Συρακουσῶν, ὡς πάντα προσενηνοχέειν τὰς χεῖρας ἐνὶ τῶν Ἀγαθοκλείους υἱῶν, Ἀγαθάρχῳ. (5) Παραγενομένων δὲ τούτων εἰς τὰς Συρακούσας, καὶ τῶν μὲν περὶ Πολύκλειτον ἀποπροσθευσάντων, τοῦ δὲ Καρχηδονίου διαλεγόντος κατὰ τὰς ὑπ' Ἀννίβου δεδομένας ἐντολάς, εὐθέως ἔτοιμος ἦν κοινοῦν Καρχηδονίους τῶν πραγμάτων. (6) καὶ τὸν τε παραγεγονότα πρὸς αὐτὸν Ἀννίδαν ἐπὶ δεῖν πορεύεσθαι κατὰ τάχος εἰς τὴν Καρχηδόνα, καὶ παρ' αὐτοῦ συμπέμπειν ἐπηγγεῖλατο τοὺς διαλεγόμενους τοῖς Καρχηδονίοις.

III. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτων ὁ τεταγμένος ἐπὶ Λιούδαίου στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, ταῦτα πυνθανόμενος, ἐπέμπε πρὸς Ἱερώνυμον πρέσβεις, τοὺς ἀνανεωσόμενους τὰς πρὸς τοὺς προγόνους αὐτοῦ συνθεθειμένας συνθήκας. (2) Ὁ δὲ Ἱερώνυμος, ὅτε ἐν μίσει ὄντων τῶν πρεσβευτῶν, ἔφη, συλλυπεῖσθαι τοῖς Ῥωμαίοις, ὅτι κακοὶ κακῶς ἐν ταῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν μάχαις ἀπολώλασιν ὑπὸ Καρχηδονίων. (3) Τῶν δὲ καταπληγόντων τὴν ἀστοχίαν, ὅμως δὲ προσπυθόμενων, τίς λέγει ταῦτα περὶ αὐτῶν, ἔδειξε τοὺς Καρχηδονίους παρόντας, καὶ τούτους ἐκέλευσε διαλέγχειν, εἴ τι τυγχάνουσι ψευδόμενοι. (4) Τῶν δὲ φησάντων, οὐ πάτριον εἶναι σφίσι, πιστεῖν τοῖς πολεμίοις, παρακαλούντων δὲ, μηδὲν ποιῆν παρὰ τὰς συνθήκας, ὅτι τοῦτο καὶ δίκαιόν ἐστι καὶ συμφέρον αὐτῷ μάλιστα' ἐκείνῳ· περὶ μὲν τούτων, ἔφη, βουλευσάμενος αὐτοῖς πάλιν διασαφῆσιν. (5) Ἦρτο δὲ, πῶς πρὸ τῆς τελευταίας τοῦ πάππου πλεύσιντες ἕως τοῦ Παγῦνου πεντήκοντα ναυσὶ, πάλιν ἀνακάμψαιεν; (6) Συμβεβῆκει δὲ, Ῥωμαίους, βραχὺ χρόνον πρότερον ἀκούσαντας, Ἱέρωνα μεταλλάττειν, καὶ δὴ ἀγωνιάσαντας, μὴ τι νεωτερίσωσιν οἱ ἐν ταῖς Συρακούσαις καταφρονήσαντες τῆς τοῦ καταλειμμένου παιδὸς ἡλικίας, πεποιθῆσθαι τὸν ἐπίπλουν· ἐκείνους δὲ τὸν Ἱέρωνα ζῆν, αὖθις εἰς τὸ Λιούδαϊον ἠναδραμῆν. (7) Διὸ καὶ τότε παρομολογούντων, πεποιθῆσθαι μὲν τὸν ἐπίπλουν, θέλοντας ἐπεδρεῦσαι τῇ νεότητι τῇ ἐκείνου καὶ συνδιαφυλάξαι τὴν ἀρχὴν αὐτῷ, προσπεσόντος δὲ, ζῆν τὸν πάππον, ἀποπλεῦσαι πάλιν; ῥηθέντων δὲ τούτων, πάλιν ὑπολαβὼν τὸ μειράκιον, Εἰσατε τοῖνον, ἔφη, καὶ νῦν, ἄνδρες Ῥωμαῖοι, διαυλάξαι τὴν ἀρχὴν, παλινδρομήσαντα πρὸς τὰς Καρχηδονίων ἐλπίδας. (8) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, συνέντες τὴν ῥῆσιν αὐτοῦ, τότε μὲν κατασιωπήσαντες ἐπανῆλθον, αἱ δὲ διασάφουν τὰ λεγόμενα τῷ πέμψαντι· τὸ δὲ λοιπὸν ῥη προσεῖχον, καὶ παρεφύλαττον ὡς πολέμιον.

IV. Ἱερώνυμος δὲ, προχειρισάμενος Ἀγαθάρχον αἰ' Ὀνησιγένη καὶ Ἱπποσθένη, πέμπει μετ' Ἀννίβου πρὸς Καρχηδονίους, δοὺς ἐντολὰς ἐπὶ τοῖσδε ποιῆσθαι τὰς συνθήκας. (2) « Ἐφ' ᾧ Καρχηδονίους βοηθεῖν καὶ πειμακαῖς καὶ ναυτικαῖς δυνάμεσι, καὶ συνεχθαλόντας Ῥωμαίους ἐκ Σικελίας, οὕτω διελίσθαι τὰ κατὰ τὴν νῆσον, ὥστε τῆς ἐκατέρων ἐπαρχίας ὅρον εἶναι τὸν Ἰμέραν ποταμὸν, ὃς μάλιστα πῶς δίχα διαιρεῖ τὴν

habent, postquam eorum avus, quod diceretur uni e filiis Agathoclis Agatharcho manus intulisse, patrium Syracusarum solum vertere fuerat coactus. (5) Hi igitur ubi Syracusas venissent, et legationem Polycletus ac Philodemus renuntiassent, mandata item, quæ ab Hannibale acceperat, Carthaginiensis exposuisset; nulla per regem mora fuit, quominus societatem cum Carthaginiensibus statim jungeret. (6) Placuit vero illi, ut Hannibal, qui missus ad se fuerat, Carthaginem celeriter proficisceretur; quo et ipse suos missurum se recepit, de communi re cum Carthaginiensibus collocuturos.

III. Per idem vero tempus prætor Romanus, qui Lilybæo præerat, certior factus de iis, quæ Syracusanus rex parabat, legatos ad eum misit, renovandi fœderis causa, quod cum ejus majoribus fuerat factum. (2) Hieronymus, cui odiosa erat præsens legatio, vicem Romanorum se dolere, ait, quod mali male a Carthaginiensibus cæsi in præliis per Italiam habitis perierint. (3) Hominis importunitatem stupere legati; querere tamen, quo auctore hæc diceret. Ille, Carthaginiensibus qui aderant ostensis, isti, ait, mendacii vobis sunt arguendi, si quid forte præter verum narrarunt. (4) Quum dicerent legati, non solere Romanos fidem hostibus habere; ipsum vero monerent, ne fidem mutaret, id enim et æquum esse, et rebus maxime illius ipsius expedire: Ego vero, rex inquit, super hoc deliberatione habita, quod statuerem, faciam vos ut sciat. (5) Pergit deinde illos interrogare, qui factum esset, quod, quum ante obitum avi sui quinquaginta navium classe Pachynum usque accessissent, cursum inde retro flexissent? (6) Acciderat nempe aliquanto prius, ut Romani, accepto nuntio, Hieronem fato esse functum, anxii, ne quid ex contemptu ætatis relictis pueri rerum novarum moveretur Syracusis, Pachynum usque navigarent; sed mox, ubi vivere adhuc Hieronem accepissent, Lilybæum ex templo redierint. (7) Tunc igitur quum fassi essent ingenue, eo quidem se classe esse profectos, idque eo animo, ut juventuti illius adessent, parati ad omne auxilium, quo regnum illi suum communi opera conservarent, simul atque vero fuisset nuntiatum, vivere ipsius avum, pedem retulisse: (8) hæc, inquam, quum dixissent legati: subjicit adolescens: Sinite igitur, inquit, nunc me quoque, Romani, mutata pariter velificatione spes Carthaginiensium amplexum, meum mihi conservare imperium. (9) Romani, cognito animi illius impetu, nulla tum voce edita, discesserunt, et rem omnem ei, a quo missi fuerant, significarunt. Ex illo vero tempore ipsum observare, sibi que ab eo, ut ab hoste, cavere cœperunt.

IV. Jam Hieronymus legatos cum Hannibale ad Carthaginienses proficisci jubet, Agatharchum, Onesigenem, et Hippothenem; mandans, ut fœdus hisce conditionibus facerent: « (2) Carthaginienses ut terrestribus maritimisque « copis opem sibi ferrent: ubi Romanos communi opera ex- « pulissent Sicilia, insulam ita dividerent, ut Himera fluvius, « qui mediam fere universam Siciliam dividit, utriusque po-

« Ὀλην Σικελίαν. » (3) Οὗτοι μὲν οὖν ἀφικόμενοι πρὸς Καρχηδονίους, διελέγοντο περὶ τούτων, καὶ ταῦτ' ἐπραττον, εἰς πᾶν ἐτοίμως σύγκαταβαίνοντων τῶν Καρχηδονίων. (4) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἱπποκράτην, λαμβάνοντες εἰς τὰς χεῖρας τὸ μεираκίον, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐψυχαγῶνουν, ἐξηγούμενοι τὰς ἐν Ἰταλίᾳ πορείας Ἀντίβου καὶ παρατάξεις καὶ μάχας. (5) μετὰ δὲ ταῦτα φάσκοντες, μηδενὶ καθήκειν μᾶλλον τὴν ἀπάντων Σικελιωτῶν ἀρχὴν, ὥς ἐκείνῳ πρῶτον μὲν διὰ τὸ τῆς Πύβρου θυγατρὸς υἱὸν εἶναι Νηρηίδος, ὃν μόνον κατὰ προαίρεσιν καὶ κατ' ἐνόμιαν Σικελιωταὶ πάντες εὐδόκησαν σφῶν αὐτῶν ἡγεμόνα εἶναι καὶ βασιλέα· δεύτερον δὲ κατὰ τὴν Ἱέρωνος τοῦ πάππου δυναστείαν. (6) Καὶ τέλος ἐπὶ τοσοῦτον ἐξομιλήσαν τὸ μεираκίον, ὥστε καθόλου μηδενὶ προσέχειν τῶν ἄλλων, διὰ τὸ καὶ φύσει μὲν ἀκατάστατον ὑπάρχειν, ἔτι δὲ μᾶλλον ὑπ' ἐκείνων τότε μετewορισθῆναι. (7) ἀκμὴν τῶν περὶ Ἀγάθαρχον ἐν τῇ Καρχηδόνι τὰ προειρημένα διαπραττομένων, ἐπιτέμνει πεισθευτάς· τὴν μὲν τῆς Σικελίας ἀρχὴν φάσκων αὐτῷ καθήκειν ἅπασαν, ἀξίων δὲ Καρχηδονίους μὲν βοηθεῖν περὶ Σικελίας, αὐτοὺς δὲ Καρχηδονίους ὑπισχνόμενος ἐπαρκεῖν εἰς τὰς κατὰ τὴν Ἰταλίαν πράξεις. (8) Τὴν μὲν οὖν ὀλην ἀκαταστασίαν καὶ μανίαν καλῶς συνθεωρούμενοι Καρχηδόνιοι τοῦ μεираκίου, νομίζοντες δὲ, κατὰ πολλοὺς τρόπους συμφέρειν σφίσι τὸ μὴ προέσθαι τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν. (9) ἐκείνῳ μὲν ἅπαντα συγκατένευσαν, αὐτοὶ δὲ καὶ πρότερον ἤδη παρασκευασάμενοι ναῦς καὶ στρατιώτας, ἐγίγνοντο πρὸς τὸ διαβιβάζειν τὰς δυνάμεις εἰς τὴν Σικελίαν.

V. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, ταῦτα πυνθανόμενοι, πάλιν ἐπεμψάν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις, διαμαρτυρόμενοι, μὴ παραβαίνειν τὰς πρὸς τοὺς προγόνους αὐτοῦ τεθειμένας συνθήκας. (2) Ὑπὲρ ὧν Ἱερώνυμος, ἀθροίσας τὸ συνέδριον, ἀνέδωκε διαβούλιον, τί δέοι ποιεῖν. (3) Οἱ μὲν οὖν ἐγγύωρι τὴν ἡσυχίαν ἦγον, δεδιότες τὴν τοῦ προστυῶτος ἀκρίσιαν· Ἀριστομάχος δ' ὁ Κορίνθιος, καὶ Δάμιππος ὁ Λακεδαιμόνιος, καὶ Αὐτόνους ὁ Θετταλὸς, ἡξίουσαν ἐμμένειν ταῖς πρὸς Ῥωμαίους συνθήκαις. (4) Ἀδρανόδωρος δὲ μόνος οὐκ ἔφη δεῖν παρίεναι τὸν καιρὸν· εἶναι δὲ τὸν ἐνεστυῶτα μόνον, ἐν ᾧ κατακτήσασθαι δυνατόν ἐστι τὴν τῆς Σικελίας ἀρχήν. (5) Τοῦ δὲ ταῦτ' εἰπόντος, ἤρετο τοὺς περὶ τὸν Ἱπποκράτην, ποίας μετέχουσι γνώμης; τῶν δὲ φησάντων, τῆς Ἀδρανοδώρου, περας εἶχε τὸ διαβούλιον. Καὶ τὰ μὲν τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ῥωμαίους ἐκεκύρωτο τὸν τρόπον τούτον. (6) Βουλόμενος δὲ μὴ σκαιῶς δοκεῖν ἀποκρίνεσθαι τοῖς πρεσβευταῖς, εἰς τηλικαύτην ἀστοχίαν ἐνέπεσε, δι' ἧς τοῖς Ῥωμαίοις οὐ μόνον δυσαρεστήσειν, ἀλλὰ καὶ προσκόπτειν ἐμέλλε προφανῶς. (7) Ἐφη γὰρ ἐμμένειν ἐν ταῖς συνθήκαις, ἐάν αὐτῷ πρῶτον μὲν τὸ χρυσὸν ἀποδῶσι πᾶν, ὃ παρὰ Ἱέρωνος ἔλαβον τοῦ πάππου· δεύτερον δὲ τὸν σίτον ἐκ παντὸς ἀποκαταστήσωσι τοῦ χρόνου, καὶ τὰς ἄλλας δωρεάς, ἃς εἶχον παρ' ἐκείνου· τὸ δὲ τρίτον ὁμολογήσωσι, τὴν ἐντὸς ἡμέρα ποταμοῦ

« puli provinciarum esset terminus. » (3) Ubi appulerunt legati, agunt de hisce rebus cum Carthaginiensibus: quibus paratis quasunque conditiones probare, negotium conficiunt. (4) Interea vero Hippocrates atque Epicydes in animum adolescentis se insinuare: quem initio narrationibus oblectabant, cum illi exponerent, quomodo Italiam Hannibal persultasset, et quas ibi pugnas signis collatis edidisset. (5) Postea vero huiusmodi sermones apud illum ceperunt habere: Ad neminem magis, quam ad ipsum, universae Siciliae imperium pertinere: primo, quia Nereide Pyrrhi filia sit genitus, quem solum omnes Siculi et certo consilio et ob benevolentiam ducem ac regem habere consenserint; deinde, propter Hieronis avi ipsius dominatum. (6) Ac tandem ita adolescentem huiusmodi fabulis isti ceperunt, ut ceterorum omnium nullam omnino rationem haberet, quippe qui et natura sua levis esset, et multo etiam magis tunc vana spe ab istis fuisset inflatus. (7) Igitur cum maxime ea, quae diximus, Carthagine agerentur ab Agatharcho, legationem aliam mittit Hieronymus, qui universum Siciliae imperium ad se spectare dicebat, et equum censebat, ut sibi in dominatu Siciliae parando opem ferrent Carthaginienses: quum vicissim ipse promitteret, se illis auxiliaturum ad ea perficienda, quae in Italia gererent. (8) Non figit Carthaginienses, quanta huius adolescentis in omnibus rebus esset inconstantia, quis furor; sed, qui multis nominibus sua putarent interesse, ne res Siciliae negligerent, regi omnia concedunt, (9) et, quum jam ante preparassent naves atque milites, in eo erant ut copias in Siciliam transportarent.

V. His auditis, Romani legatos denuo ad regem mittunt, qui illum monerent obtestarenturque, ne discederet a federe, quod cum ejus majoribus populo Romano fuisset. (2) Super ea re convocat Hieronymus concilium, et quid sit opus facto consulat cum amicis. (3) Ibi tum indigne silentium tenuerunt, stultitiam principis reveriti: Aristonachus vero Corinthius, Damippus Lacedaemonius, et Aetolus Thessalus, ut in societate Romanorum maneret, mercatores fuerunt. (4) Solus Adranodorus pro sententia dixit, non esse occasionem praetermittendam; esse autem occasionem unam eamque jam instantem, per quam Sicilia imperium sibi parare possit. (5) Quae postquam iste dixisset, Hippocratem rex interrogavit, quorum sententiae accideret? Qui ubi Adranodoro se assentiri significasset, finem habuit deliberatio: atque ita quidem bellum cum Romanis est decretum. (6) Ceterum Hieronymus, dum id agit, ut in dando legatis responso dexteritate usus videretur, in eam absurditatem incidit, quae non dicam parum grata Romanis erat futura, sed omnino palam eos offensura. (7) Ibi enim: mansurum se in amicitia Romanorum; si ante primo aurum illi redderent, quod ab avo Hierone accepissent; deinde si frumentum, et quaecumque alia memora ab eo collata fuissent jam inde a principio foederis, omnia restituerent; tertio concederent, omnem cis amnem Himerus

χώραν καὶ πόλεις εἶναι Συρακουσίων. (8) Οἱ μὲν οὖν προσβένται καὶ τὸ συνέδριον ἐπὶ τούτοις ἐχωρίσθησαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Ἱερώνυμον ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν ἐνήργουν τὰ τοῦ πολέμου, καὶ τὰς τε δυνάμεις ἤθροίζον καὶ καθάπλινον, τὰς τε λοιπὰς χορηγίας ἡτοίμαζον.

(II.) Excerpt. antiq.

VI. Ἡ γὰρ τῶν Λεοντίνων πόλις τῷ μὲν ὅλῳ κλίματι τέτραπται πρὸς τὰς ἀρκτους. (2) Ἔστι δὲ διὰ μέσης αὐτῆς αὐλὸν ἐπίπεδος, ἐν ᾧ συμβαίνει τὰς τε τῶν ἀρχαίων καὶ δικαστηρίων κατασκευὰς καὶ καθόλου τὴν ἀγορὰν ὑπάρχειν. (3) Τοῦ δ' αὐλῶνος παρ' ἑκατέραν πλευρὰν παρῆκει λόφος, ἔχων ἀπορρώγα συνεχῆ· τὰ δ' ἐπίπεδα τῶν λόφων τούτων ὑπὲρ τὰς ὀφρῦς οἰκίων ἴσκι πλῆρη καὶ ναῶν. (4) Δύο δ' ἔχει πυλῶνας ἡ πόλις, ὧν ὁ μὲν ἐπὶ τοῦ πρὸς μεσημβρίαν κέρατός ἐστιν οὗ προεῖπον αὐλῶνος, φέρων ἐπὶ Συρακούσας· ὁ δ' ἕτερος ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀρκτους, ἀγων ἐπὶ τὰ Λεοντῖνα καλούμενα πεδία καὶ τὴν γεωργήσιμον χώραν. (5) Ὑπὸ δὲ τὴν μίαν ἀπορρώγα, τὴν πρὸς τὰς δύσεις, παρῆκει ποταμός, ὃν καλοῦσι Λίσσον. (6) Τούτῳ δὲ κινταί παραλλήλοι καὶ πλείους ὑπ' αὐτὸν τὸν κρημνὸν οἰαίαι συνεχεῖς, ὧν μεταξὺ καὶ τοῦ ποταμοῦ συμβαίνει τὴν προειρημένην ὁδὸν ὑπάρχειν.

(III.) Excerpt. Valesian. et Suid.

VII. Τινὲς τῶν λογογράφων, τῶν ὑπὲρ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἱερωνύμου γεγραφότων, πολὺν τινα πεποιήται λόγον, καὶ πολλὴν τινα διατέθεινται τερατεῖαν· ἡγησάμενοι μὲν τὰ πρὸ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ γεγόμενα σημεῖα, καὶ τὰς ἀτυχίας τὰς Συρακουσίων. (2) τραυλοῦντες δὲ τὴν ὡμότητα τῶν τρόπων, καὶ τὴν ἀσέβειαν τῶν πράξεων, ἐπὶ δὲ πᾶσι τὸ παράλογον καὶ τὸ κινὸν τῶν περὶ τὴν καταστροφήν αὐτοῦ συμβάντων, ὥστε μήτε Φάλαριν, μήτ' Ἀπολλόδωρον, μήτ' ἄλλον ἡλένα γεγονέναι τύραννον ἐκείνου πικρότερον. (3) * (2) καὶ παῖς παραλαβὼν τὴν ἀρχήν, εἴτα μῆνας οὐ πλείους ῥιῶν ἢ δώδεκα βιώσας, μετέλλαξε τὸν βίον. (4) Κατὰ τὸν χρόνον τούτον, ἓνα μὲν τινα καὶ δεύτερον ἐστρελῶσθαι, καὶ τινὰς τῶν φίλων καὶ τῶν ἄλλων Συρακουσίων ἀπεκτάνθαι, δυνατόν· ὑπερβολὴν δὲ γεγονέναι πρηνομίας καὶ παρηλλαγμένην ἀσέβειαν, οὐκ εἰκόσ. (5) Καὶ τῶν μὲν τρόπων διαφερόντως εἰκαῖον αὐτὸν γενόναι καὶ παράνομον, φατέον· οὐ μὴν εἰς γε σύγκρισιν πτόον οὐδενὶ τῶν προειρημένων τυράννων. (6) Ἀλλὰ καὶ δοκοῦσιν οἱ τὰς ἐπὶ μέρους γράφοντες πράξεις, ἐπειὶ ὑποθέσεις εὐπεριλήπτους ὑποστήσωνται καὶ στεῖλ, πτωχεύοντες πραγμάτων ἀναγκάζεσθαι τὰ μικρὰ ἐγάλα ποιεῖν, καὶ περὶ τῶν μὴδὲ μνήμης ἀξίων πολλοὺς τινας διατίθεσθαι λόγους. Ἔνια δὲ καὶ δι' ἀκριβείαν εἰς τὸ παρακλῆσιν τοῦτοις ἐμπέπουν. (7) Ὅσῳ ἂν τις εὐλογώτερον καὶ * περὶ ταῦτα τὸν ἀναελάφρυντα τὰς βίβλους καὶ τὸν ἐπιμετροῦντα λόγον

agrum atque urbes ditionis Syracusiorum esse. (8) Post ista, soluto concilio, legati discessere. Hieronymus vero ex illo tempore bellum sedulo parare, copias cogere, arma et cetera omnia ad bellum necessaria comparare.

(II.) Hieronymus occiditur Leontii.

VI. Urbs Leontinorum, universum situm si spectes, vergit ad septemtriones. (2) Per mediam vero urbem plana quædam porrigitur convallis, in qua magistratum est curia, et iudiciorum sedes, denique ipsum forum. (3) Utrumque hujus convallis latus colles prætexunt continuis præcæptis asperi: at quæ super collium horum supercilio est planities, domibus templisque est referta. (4) Portæ oppidi sunt duæ: una, quæ ab extremitate prædictæ convallis meridionali Syracusas ducit: altera, quæ ab extremitate septemtrionibus obversa ad Leontinos campos, quos vocant, et cultos agros ducit. (5) Præter alterum ex duobus præruptis collibus, eum nempe qui ad occasum spectat, amnis infra præterlabitur, quem Lissum vocant. (6) Sub ima rupe continua series extenditur domorum multarum, quæ pari intervallo omnes a fluvio distant: inter has et amnem via illa, quam prædiximus, excurrit.

(III.) Judicium Polybii de Hieronymo, ejusque avo Hierone, et patre Gelone.

VII. Quidam historiarum scriptores, qui de Hieronymi interitu scripsere, plurimis verbis ad commovendam admirationem abusi sunt; dum partim prodigia, qui illius tyrannidem præcessere, narrant, et Syracusanorum calamitates; (2) partim crudelitatem ingenii ac res ab eo impie gestas tragicorum more exaggerant, ac postremo novitatem atque atrocitatem eorum, quæ in ipsius obitu acciderunt; ut nec Phalaris neque Apollodorus, neque alius porro quisquam, illo acerbior tyrannus unquam extitisse videatur. (3) Qui tamen cum admodum puer regnum suscepisset, et inde non amplius tredecim vel duodecim menses vixisset, statim e vita discessit. (4) Hoc autem temporis spatio fieri sane potuit, ut unus aut alter cruciatus sit, et ex ipsius amicis ac reliquis Syracusanis nonnulli fuerint interfecti; singularem vero crudelitatem atque inauditam impietatem illam fuisse, minime credibile est. (5) Ac natura quidem levem atque injustum illum fuisse, fatendum omnino est: at nulli tamen ante dictorum tyrannorum est conferendus. (6) Sed nimirum, qui particulares historias conscribunt, cum argumenta brevia atque angusta tractanda suscepint, mihi videntur rerum inopia laborantes eo necessitatis adduci, ut res exiguas in majas extollant, ac rebus ne mentione quidem dignis multa verba faciant. Quidam etiam præ iudicii inopia in idem vitium incurant. (7) Quanto enim rectius [atque copiosius] huiusmodi sermo, qui librorum explendorum causa narrationibus cumuli vicem adjici solet, Hieronem potius

αὐτοῦ, ὃ ἂν δοκῇ ὑμῖν καὶ ἡμῖν, τὸν ὄρκον τοῦτον
 « ἔσθαι περὶ φιλίας καὶ εὐνοίας καλῆς, φίλους καὶ οἰ-
 « κείους καὶ ἀδελφούς. (5) ἐφ' ᾧ τ' εἶναι σωζομένους
 « ὑπὸ βασιλέως Φιλίππου καὶ Μακεδόνων, καὶ ὑπὸ
 « τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ὅσοι εἰσὶν αὐτῶν σύμμαχοι,
 « κυρίως Καρχηδονίους, καὶ Ἀννίβαν τὸν στρατηγόν,
 « καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ τοὺς Καρχηδονίων ὑπάρ-
 « χους, ὅσοι τοῖς αὐτοῖς νόμοις χρῶνται, καὶ Ἰτυκαί-
 « ους, καὶ ὅσαι πόλεις καὶ ἔθνη Καρχηδονίων ὑπήκοα,
 « καὶ τοὺς στρατιώτας, καὶ τοὺς συμμάχους. (6) καὶ
 « πάσας πόλεις καὶ ἔθνη, πρὸς ἃ ἔστιν ἡμῖν ἢ τε φι-
 « λία, τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Κελτίᾳ καὶ ἐν τῇ Λιγυ-
 « στίῃ, καὶ πρὸς οὐστίνας ἡμῖν ἂν γένηται φιλία καὶ
 « συμμαχία ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ. (7) Ἔσται δὲ καὶ
 « Φίλιππος ὁ βασιλεὺς, καὶ Μακεδόνες, καὶ τῶν ἄλλων
 « Ἑλλήνων οἱ σύμμαχοι, σωζόμενοι καὶ φυλαττόμενοι
 « ὑπὸ Καρχηδονίων τῶν συστρατευομένων, καὶ ὑπὸ
 « Ἰτυκαίων, καὶ ὑπὸ πασῶν πόλεων καὶ ἐθνῶν, ὅσα
 « ἰσὶ Καρχηδονίους ὑπήκοα, καὶ συμμάχων, καὶ
 « στρατιωτῶν· καὶ ὑπὸ πάντων ἐθνῶν καὶ πόλεων, ὅσα
 « ἰσὶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Κελτίᾳ καὶ Λιγυστίῃ, καὶ ὑπὸ
 « τῶν ἄλλων, ὅσοι ἂν γένωνται σύμμαχοι ἐν τοῖς κατ'
 « Ἰταλίαν τόποις τούτοις. (8) Οὐκ ἐπιβουλεύσομεν
 « ἀλλήλους, οὐδὲ λόγῳ χρῆσόμεθα ἐπ' ἀλλήλους· μετὰ
 « πάσης δὲ προθυμίας καὶ εὐνοίας ἀνευ δόλου καὶ ἐπι-
 « βουλῆς ἐσόμεθα ** πολέμιοι τοῖς πρὸς Καρχηδονίους
 « πολεμοῦσι, χωρὶς βασιλέων καὶ πόλεων καὶ λιμένων,
 « πρὸς οὓς ὑμῖν εἰσὶν ὄρκοι καὶ φιλίαι. (9) Ἐσόμεθα
 « ἃ καὶ ἡμεῖς πολέμιοι τοῖς πολεμοῦσι πρὸς βασιλέα
 « Φίλιππον, χωρὶς βασιλέων καὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν,
 « πρὸς οὓς ἡμῖν εἰσὶν ὄρκοι καὶ φιλίαι. (10) Ἔσεσθε
 « ἃ καὶ ἡμῖν ** πρὸς τὸν πόλεμον, ὅς ἐστιν ἡμῖν πρὸς
 « Ῥωμαίους, ἕως ἂν ἡμῖν καὶ ὑμῖν οἱ θεοὶ διδῶσι τὴν
 « εὐμερίαν. (11) Βοηθήσετε δὲ καὶ ἡμῖν, ὥς ἂν
 « χρεῖα ᾖ, καὶ ὥς ἂν συμφωνήσωμεν. (12) Ποιησάν-
 « ται δὲ τῶν θεῶν ὑμῖν μὲν καὶ ἡμῖν κατὰ τὸν πόλεμον
 « τὸν πρὸς Ῥωμαίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν, ἂν
 « ἐξῶσι Ῥωμαῖοι συντίθεσθαι περὶ φιλίας, συνθησό-
 « μεθα· ὥστ' εἶναι πρὸς ὑμᾶς τὴν αὐτὴν φιλίαν. (13)
 « ἐφ' ᾧ τε μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς ἀρᾶσθαι πρὸς ὑμᾶς μη-
 « δέποτε πόλεμον, μηδ' εἶναι Ῥωμαίους κυρίους Κερ-
 « κυραίων, μηδ' Ἀπολλωνιατῶν καὶ Ἐπιδαμνίων, μηδὲ
 « Φάρου, μηδὲ Διμαλλῆς καὶ Παρθίνων, μηδ' Ἀτιν-
 « τανίας. (14) Ἀποδώσουσι δὲ καὶ Δημητρίῳ τῷ
 « Φαριῷ τοὺς οἰκειούς πάντας, οἳ εἰσὶν ἐν τῷ κοινῷ
 « τῶν Ῥωμαίων. (15) Ἐὰν δὲ αἰρωνται Ῥωμαῖοι
 « πρὸς ὑμᾶς πόλεμον, ἢ πρὸς ἡμᾶς, βοηθήσομεν ἀλλή-
 « λους εἰς τὸν πόλεμον, καθὼς ἂν ἑκατέρους ᾖ χρεῖα.
 « (16) Ὁμοίως δὲ καὶ ἐάν τινες ἄλλοι· χωρὶς βασιλέων
 « καὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν, πρὸς ἃ ἡμῖν εἰσὶν ὄρκοι καὶ
 « φιλίαι. (17) Ἐὰν δὲ δοκῇ ἡμῖν ἀφελεῖν ἢ προσθεῖναι
 « πρὸς τόνδε τὸν ὄρκον, ἀφελᾶμεν ἢ προσθήσομεν, ὥς
 « ἂν ἡμῖν δοκῇ ἀμφοτέροις. »

« esto amicitiae ac benevolentiae, ut amici societate juncti
 « et fratres simus, hisce legibus. (5) A Philippo, et Ma-
 « cedonibus, ceterisque Graecis quotquot eorum socii, salus
 « propugnator dominorum Carthaginiensium, et Hannibalis
 « imperatoris, et eorum qui cum ipso sunt, et eorum qui in
 « ditione sunt Carthaginiensium, quicumque iisdem legi-
 « bus utuntur, et Uticensium, et omnium civitatum atque
 « gentium, quae Carthaginiensibus parent, et militum, at-
 « que sociorum; (6) tum omnium civitatum atque gen-
 « tium amicitia nobis junctarum in Italia, in Gallia, et in
 « Liguria, et quicumque in hac ipsa regione amicitia ac so-
 « cietate nobiscum se sunt juncturi. (7) Pariter vero et
 « Philippi regis salus, et Macedonum, reliquorumque Græ-
 « corum sociorum, propugnabitur; atque ipsi conservabun-
 « tur a Carthaginiensium exercitibus, et ab Uticensibus et
 « a civitatibus ac nationibus omnibus, quae Carthaginiensi-
 « bus parent, et sociis, et militibus; ab omnibus denique
 « gentibus et civitatibus, quae per Italiam, Galliam et Li-
 « guriam societate nobis junctae sunt, aut si qui alii in his
 « Italiae locis ad nostram societatem accesserint. (8) Non
 « appetemus nos mutuo occultis consiliis, neque insidias
 « struemus invicem: sed cum omni promptitudine et benevo-
 « lentia, sine dolo malo aut insidiis, hostes eritis hostibus
 « Carthaginiensium; exceptis regibus et civitatibus ac por-
 « tibus, quibuscum foedus vobis est atque amicitia. (9)
 « Similiter vero et nos erimus hostes hostium regis Philip-
 « pi; regibus eis exceptis et civitatibus atque populis, qui-
 « buscum foedus nobis est atque amicitia. (10) Eritis au-
 « tem nobis etiam socii in hoc bello, quod nobis cum Ro-
 « manis est; donec nobis vobisque dii laetum exitum duint:
 « (11) et subministrabitis nobis auxilia, prout opus fuerit,
 « et prout inter nos convenerit. (12) Quod si vero laetum
 « exitum hujus belli, quod cum Romanis eorumque sociis
 « gerimus, effecerint vobis nobisque dii, ac petierint a no-
 « bis Romani, ut foedus et amicitiam cum ipsis jungamus;
 « (13) sic jungemus, ut eadem illa et vobiscum sit amicitia
 « cum ipsis: atque his quidem legibus, ne unquam illis fas
 « sit bellum vobis inferre, neve in potestatem Romani ha-
 « beant Corcyraeos, neque Apolloniatas, neque Dyrrhachi-
 « nos, neque Pharum, neque Dimallen et Parthinos, neque
 « Atintaniam: (14) reddantque iidem et Demetrio Phario
 « omnes ad ipsum pertinentes, qui intra Romanorum ditio-
 « nem fuerint. (15) Quod si adversus vos bellum Romani
 « susceperint, aut adversus nos, auxilia invicem ad id bel-
 « lum nobis subministrabimus, prout fuerit utrisque opus.
 « (16) Idem erit et ab aliis suscepto bello; regibus exceptis
 « et civitatibus atque gentibus, quibuscum foedera sunt no-
 « bis atque amicitia. (17) Huic vero foederi si quid nobis
 « vel demere vel adjicere visum erit, ex communi amborum
 « sententia dememus vel adjiciemus. »

(II.) Suidas in Ἰσηγορίᾳ.

X. Οὐσῆς δημοκρατίας παρὰ τοῖς Μεσσηνίοις, καὶ τῶν μὲν ἀξιολόγων ἀνδρῶν πεφυγαδευμένων, τῶν δὲ κατακεκληρουχημένων τὰς τούτων οὐσίας ἐπικρατούντων τῆς πολιτείας, δυσχερῶς ὑπέφερον τὴν τούτων ἰσηγορίαν οἱ μένοντες τῶν ἀρχαίων πολιτῶν.

Excerpt. Valesian.

(2) Γόργος, ὁ Μεσσηνίος, οὐδενὸς ἦν δεύτερος Μεσσηνίων πλούτῳ καὶ γένει· διὰ δὲ τὴν ἀθλῆσιν, κατὰ τὴν ἀκμὴν, πάντων ἐνδοξότατος ἐγεγόνει τῶν περὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας φιλοστεφανούντων. (3) Καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ κατὰ τὴν τοῦ λοιποῦ βίου προστασίαν, ἐτι δὲ καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν στεφάνων, οὐδενὸς ἐλείπετο τῶν καθ' αὐτόν. (4) Καὶ μὴν, ὅτε, καταλύσας τὴν ἀθλῆσιν, ἐπὶ τὸ πολιτεύεσθαι καὶ τὸ πράττειν τὰ τῆς πατρίδος ὁρμήσει, καὶ περὶ τούτου τὸ μέρος οὐκ ἐλάττω δόξαν ἐξεφίετο τῆς πρότερον ὑπαρχούσης αὐτῷ. (5) πλείστον μὲν ἀπέχειν δοκῶν τῆς τοῖς ἀθληταῖς παρεπομένης ἀναγωγίας, πρακτικώτατος δὲ καὶ νουνεχέστατος εἶναι νομιζόμενος περὶ τὴν πολιτείαν.

Excerpt. antiq. ex lib. VII, cap. 3 et Vat.

XI. [Ὅτι Φιλίππου τοῦ βασιλέως Μακεδόνων τὴν τῶν Μεσσηνίων ἀκρόπολιν κατασχεῖν βουλομένου, καὶ φήσαντος πρὸς τοὺς προεστώτας τῆς πόλεως, βούλεσθαι θεάσασθαι τὴν ἀκρόπολιν καὶ θῆσαι τῷ Διὶ, ἀναβάντος μετὰ θεραπείας, καὶ θύοντος μετὰ ταῦτα] ἐκ τῶν τυθέντων ἱερείων προσενηχθέντων αὐτῷ τῶν σπλάγγων, δεξάμενος εἰς τὰς χεῖρας, καὶ βραχὺ διακλίνας, ἤρετο προτείνας τοῖς περὶ τὸν Ἄρατον τί δοκεῖ τὰ ἱερὰ σημαίνειν, πότερον ἐκχωρεῖν τῆς ἀκρας ἢ κρατεῖν αὐτῆς; (2) Ὁ δὲ Δημήτριος αὐτόθεν ἐκ τοῦ προδεδηχότος, Εἰ μὲν μάντεως φρένας ἔχεις, ἔφη, ἐκχωρεῖν τὴν ταχίστην· εἰ δὲ βασιλέως πραγματικοῦ, τηρεῖν αὐτήν, ἵνα μὴ νῦν ἀφελῇς, ζητῆς ἕτερον ἐπιτηδεύτερον καιρόν. (3) οὕτω γὰρ διατάρων τῶν κεράτων κρατῶν, μόνος ἂν ὑποχείριον ἔχοις τὸν βοῦν· αἰνιττόμενος τὰ μὲν κέρατα, τὸν Ἰθωμάτην καὶ τὸν Ἀκροκώρινθον· τὴν δὲ Πελοπόννησον, τὸν βοῦν. (4) Ὁ δὲ Φίλιππος, ἐπιστρέψας πρὸς τὸν Ἄρατον, Σὺ δὲ ταῦτα συμβουλεύεις; ἔφη. Τοῦ δ' ἐπισχόντος, αὐτὸ λέγειν ἤξιον τὸ φαινόμενον. (5) Ὁ δὲ διαπορήσας, Εἰ μὲν χωρὶς, ἔφη, τοῦ παρασπονδῆσαι Μεσσηνίους δύνῃ κρατεῖν τοῦ τόπου, συμβουλεύω κρατεῖν. (6) εἰ δὲ τούτων καταλαβὼν φρουρᾷ, πάσας ἀπολλύμηναι μέλλεις τὰς ἀκροπόλεις, καὶ τὴν φρουράν, ἣν παρέλαβες παρὰ Ἀντιγόνου, φρουρούμενος τοὺς συμμάχους (λέγων τὴν πίστιν), (7) σκόπει μὴ καὶ νῦν κρεῖττον ἢ, τοὺς ἀνδρας ἐξαγαγόντα, τὴν πίστιν αὐτοῦ καταλιπεῖν, καὶ ταύτῃ φρουρεῖν τοὺς Μεσσηνίους, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς συμμάχους. (8) Ὁ οὖν Φίλιππος κατὰ μὲν τὴν ἰδίαν ὁρμὴν ἔτοιμος ἦν παρασπονδεῖν,

(II.) *Philippus Messenæ.*

X. Cum democratia apud Messenios obtineret, et clarissimi quique viri in exilium fuissent pulsī, illi vero, quibus eorum bona sortito fuerant divisa, rerum in civitate essent potiti; veteres cives, qui in urbe remanserant, agere ferebant, illos æquo secum jure gaudere.

(2) Gorgus, Messenius, opibus ac splendore generis nulli Messeniorum erat secundus: quod ad athleticam vero laudem attinet, in adolescentia, omnium, qui gymnici ludis coronæ studio decertant, celeberrimus fuerat. (3) Nam et formæ dignitate, et totius vitæ exteriori cultu, ac præterea coronarum etiam numero, nulli suæ ætatis concedebat. (4) Quin etiam, postquam relictis certaminibus gymniciis ad rempub. et ad negotia patriæ tractanda se contulit, hac quoque ex parte non minorem quam ex ante acta vitam gloriam retulit. (5) Nam et plurimum abesse visus est ab illa imperitia et rusticitate, quæ athletas fere comitari solet, et ad res gerendas solertissimus ac prudentissimus in republica habitus est.

XI. Philippus, Macedonum rex, arce Messeniorum potiendū studiosus, dictitavit apud urbis optimates arcem se vellet inspicere ibique Jovi sacrum facere; atque ita non sine comitatu conscendit. Deinde inter sacrificandum, mactatarum victimarum exta sibi oblata manu capiens, leviterque se inclinans, his protensis Aratum et qui cum eo aderant, rogavit quid exta significare viderentur, utrum nunc excedendum arce esset an ea potiendum? (2) Ibi Demetrius pro oblata occasione, Si vatis, inquit, ingenium habes, recedendum illico censeo; sin regis strenui, arcem occupare te jubeo, ne si hanc in præsentī omiseris, commodius tempus frustra quæras. (3) Quippe ita cornu utrumque tenens, bovem nullo negotio domitum habebis. Cornibus autem innuebat Ithomaten et Acrocorinthum, bove, Peloponnesum. (4) Tum Philippus ad Aratum conversus. Tunc, inquit, suades idem? Quumque ille taceret, rogabat eum rex ut ipsam sententiam suam aperiret. (5) Is autem paululum hæsitans ingenue: Si incolumi, inquit, quæm pepigisti cum Messenis, fide, locum occupare potes, rei faciendæ auctor sum: (6) sin autem ut hunc locum præsidio occupes, ceteras omnes arcas amissurus es, nec non illud præsidium quod ab Antigono ob sociorum tutelam relictum tibi habes (fidem dicebat), (7) videsis, utrum nunc melius sit armatis tuis arce educis, fidem potius relinquere, quam Messenios tibi conservet, et reliquos pariter socios. Jam quidem Philippus, si animo suo obsequeretur, paratus

ὡς ἐκ τῶν ὕστερον πραχθέντων ἐγένετο καταφανής·
(9) ἐπιτετιμημένος δὲ μικρῶ μὲν πρότερον ὑπὸ τοῦ
νωτέρου πικρῶς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνδρῶν ἀπωλείᾳ· τότε
δὲ μετὰ παύρησias ἄμα καὶ μετ' ἀζώσεως λέγοντος
τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ δεομένου μὴ παρακοῦσαι τῶν
λεγόμενων ἐνετράπη. (10) Καὶ λαβόμενος αὐτοῦ τῆς
δεξιᾶς, Ἄγωμεν τοίνυν, ἔφη, πάλιν τὴν αὐτὴν ὁδόν.

(III.) Excerpti. Valesian.

XII. Ἐγὼ δὲ, κατὰ τὸ παρὸν ἐπιστήσας τὴν διή-
γησιν, βραχεία βούλομαι διαλεχθῆναι περὶ Φιλίππου,
διὰ τὸ ταύτην τὴν ἀρχὴν γενέσθαι τῆς εἰς τοῦμπαιιν
μεταβολῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπὶ χεῖρον ὁρμῆς καὶ με-
ταθέσεως. (2) Δοκεῖ γάρ μοι, τοῖς καὶ κατὰ βρα-
χὺ βουλομένοις τῶν πραγματικῶν ἀνδρῶν περιποιεῖσθαι
τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας διόρθωσιν ἐναργέστατον εἶναι
τοῦτο παράδειγμα. (3) Καὶ γὰρ διὰ τὸ τῆς ἀρχῆς
ἐπιφανές, καὶ διὰ τὸ τῆς φύσεως λαμπρόν, ἐκφανέστα-
τας συμβαίνει καὶ γνωριμωτάτας γεγονέναι πᾶσι τοῖς
Ἑλλησι τὰς εἰς ἐκάτερον τὸ μέρος ὁρμὰς τοῦ βασιλέως
τούτου, παραπλησίως δὲ καὶ τὰ συνεξακολουθήσαντα
ταῖς ὁρμαῖς ἐκατέραις ἐκ παραθέσεως. (4) Ὅτι μὲν
ὦν αὐτῷ μετὰ τὸ παραλαβεῖν τὴν βασιλείαν τὰ τε
κατὰ Θετταλίαν καὶ Μακεδονίαν, καὶ συλλήβδην τὰ
κατὰ τὴν ἰδίαν ἀρχήν, οὕτως ὑπετέτακτο, καὶ συνέλινε
ταῖς εὐνοίαις, ὥς οὐδενὶ τῶν πρότερον βασιλέων, καί-
τοι νέμ ὄντι παραλαβόντι τὴν Μακεδόνων δυναστείαν,
εὐχερέως καταμαθεῖν ἐκ τούτων. (5) Συνεχέστατα γὰρ
αὐτοῦ περιστασθέντος ἐκ Μακεδονίας, διὰ τὸν πρὸς
Ἀχαιοὺς καὶ Λακεδαιμονίους πόλεμον, οὐχ ὅσον ἔστα-
σίασε τι τῶν προειρημένων ἐθνῶν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν περι-
οικούντων ἐτάλμησε βαρβάρων οὐδὲς ἀψαθαι τῆς
Μακεδονίας. (6) Καὶ μὴν περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ
Χρυσόγνου καὶ τῶν ἄλλων φίλων εὐνοίας καὶ προθυ-
μίας εἰς αὐτὸν, οὐδ' ἂν εἰπεῖν τις δύναται ἀξίως. (7)
Τὴν δὲ Πελοποννησίαν καὶ Βοιωτῶν, ἅμα δὲ τούτοις
ἡπειρωτῶν, Ἀχαρνάων, * * * ὅσον ἑκάστοις ἀγαθῶν
ἡ βραχεῖ χρόνῳ παραίτιας ἐγένετο. (8) Καθόλου γε μὴν,
εἰ δεῖ μικρὸν υπερβολικώτερον εἰπεῖν, οὐκ αἰσχύεται
ἀνὴρ περὶ Φιλίππου τοῦτο βηθῆναι διότι κοινὸς τις οἶον
ἐρώμενος ἐγένετο τῶν Ἑλλήνων, διὰ τὸ τῆς αἰρέσεως
εὐεργετικόν. (9) Ἐκφανέστατον δὲ καὶ μέγιστον δεῖ-
γμα περὶ τοῦ, τί δύναται προαίρεσις καλοκαγαθικῆ
καὶ πίστις, τὸ πάντας Κρηταιεῖς συμφρονήσαντας, καὶ
τῆς αὐτῆς μετασχόντας συμμαχίας, ἓνα προστάτην
ἰδέσθαι τῆς νήσου Φιλίππου, καὶ ταῦτα συνετελεσθῆναι
χωρὶς ὅπλων καὶ κινδύνων, ὃ πρότερον οὐ βραδίως ἂν
εὐροι τις γεγονός. (10) Ἀπὸ τοίνυν τῶν κατὰ Μεσση-
νίαν ἐπιτελεσθέντων, ἅπαντα τὴν ἐναντίαν ἐλάμβανε
διάθεσιν αὐτῷ, καὶ τοῦτο συνέβαινε κατὰ λόγον. (11)
Τραπεῖς γὰρ ἐπὶ τὴν ἀντικειμένην προαίρεσιν τῇ πρό-
σθεν, καὶ ταύτῃ προστιθεὶς δεῖ τάκολουσον, ἐμελλε καὶ
ταῖς τῶν ἄλλων διαλήψεσι περὶ αὐτοῦ τρέψιν εἰς τάναν-
τία, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων συντελείαις ἐγκυρήσειν

erat fidem frangere; sicut ex iis, quæ deinceps egit, palam
est factum. (9) Sed quum a juniore quidem Arato paulo
ante acriter fuisset objurgatus propter virorum nobilium
cædem, tum vero senior libere graviterque sententiam di-
xisset, et rogasset, ne suum aspernaretur consilium, pudore
est inhibitus: (10) itaque Aratum dextra prehensens: Ergo,
inquit, eadem, qua venimus, via redeamus.

(III.) Observationes Polybii de Philippi moribus in
pejus mutatis.

XII. Hic vero narrationis cursum sistere, ac pauca de
Philippo dicere lubet; eo quod hoc illi initium mutationis et
proni in pejora impetus fuit. (2) Etenim iis, qui rempubli-
cam tractant, si vel modicum aliquem ex historia fructum
percipere cupiant, nullum luculentius exemplum proponi
posse arbitrator. (3) Nam cum ob regni ipsius famam, tum
ob indolis præstantiam, illustres atque omnibus Græcis no-
tissimi in utramque partem hujus regis impetus fuerunt:
pariter vero notissimi quoque casus, qui utraque ejus insti-
tuta e diverso sunt consecuti. (4) Nam, et Thessaliam et
Macedoniam, atque omnes omnino proprii regni provincias,
ex quo regnum suscepit Philippus, omni obsequio ac bene-
volentia eum amplexas esse, quanta neminem regum an-
tea, quamvis juvenis dominatum Macedoniæ suscepisset.
(5) Id vero inde perspicere facile potest, quod, cum belli causa
adversus Ætolos ac Lacedæmonios suscepti continue a Ma-
cedonia distineretur, non modo ex prædictis gentibus nulla
rebellavit, sed nec vicinorum quisquam barbarorum Macedo-
niæ fines contingere est ausus. (6) Jam benevolentiam
erga illum ac studium omnium amicorum, et maxime
Alexandri ac Chrysogoni, ne quidem satis exprimere
dicendo quisquam possit. (7) Peloponnesiorum vero et
Bæotiorum, pariterque Epirotarum ac Acarnanum quantum
fuerit in eundem studium, facile æstimare poterit, qui
consideraverit, quot et quanta brevi temporis spatio benefi-
cia in eorum quosque contulerit. (8) Omnino vero, si quid
tantisper exaggerando dicere licet, jure optimo de Philippo
dici posse existimo, velut communes quasdam Græcorum
omnium delicias illum fuisse, ob illius prolixam de omnibu:
bene merendi voluntatem. (9) Quantum autem valeat præ-
clarum vitæ institutum ac fides, hoc celeberrimo et maxime
testimonio demonstrari potest, quod omnes simul Cretenses,
concordia inter se ac societate inita, unum Philippum dic-
tatores ad res insulæ constituendas publice elegerunt,
quodque citra vim ac periculum cuncta effecta sunt; quoc
superiori memoria haud facile quis factum esse recordetur.
(10) At vero, ex quo ista adversus Messenios patravit,
omnia illi in contrarium vertere, idque sane optimo jure.
(11) Nam cum vitæ institutum priori contrarium esset am-
plexus, ac quotidie malum malo cumularet, consentaneum
erat, ut contrariam de illo opinionem cuncti conciperent,
et ipse contrarios longeque alios quam antea rerum succes-

ἐναντίαις ἢ πρότερον. (12) Ὁ καὶ συνέβη γενέσθαι. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔσται τοῖς προσέχουσιν ἐπιμελῶς, διὰ τῶν ἐξῆς ῥηθησομένων πράξεων.

XIII. Ὁ Ἀρατος, θεωρῶν τὸν Φίλιππον δμολογουμένως τὸν τε πρὸς Ῥωμαίους ἀναλαμβάνοντα πόλεμον, καὶ κατὰ τὴν πρὸς τοὺς συμμάχους αἵρεσιν δλοσχερῶς ἠλλοιωμένον, πολλὰς εἰσενεγκάμενος ἀπορίας καὶ σκήψεις, μόλις ἀπετρέψατο τὸν Φίλιππον. (2) Ἡμεῖς δὲ, τοῦ κατὰ τὴν ε' βίβλον ἡμῖν ἐν ἐπαγγελίᾳ καὶ φάσει μόνον εἰρημένου, νῦν δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν πίστιν εἰληφότος, βουλόμεθα προσαναμῆσαι τοὺς συνεπιστάνοντας τῇ πραγματείᾳ, πρὸς τὸ μηδεμίαν τῶν ἀποφάσεων ἀναπόδεικτον μὴδ' ἀμφισβητουμένην καταλιπεῖν. (3) Καθ' ὃν γὰρ καιρὸν, ἐξηγούμενοι τὸν Αἰτωλικὸν πόλεμον, ἐπὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς διηγήσεως ἐπέστημεν, ἐν ᾧ Φίλιππον ἔραμεν τὰς ἐν Θέρμῳ στοὰς καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀναθημάτων θυμικώτερον διαφθεῖραι, καὶ δεῖν τούτων τὴν αἰτίαν οὐχ οὕτως ἐπὶ τὸν βασιλέα, διὰ τὴν ἡλικίαν, ὥς ἐπὶ τοὺς συνόντας αὐτῷ φίλους ἀναφέρειν. (4) τότε, περὶ μὲν Ἀράτου τὸν βίον, ἐφύσαμεν, ἀπολογεῖσθαι τοῦ μὴδὲν ἂν ποιῆσαι μοχθηρὸν, Δημητρίου δὲ τοῦ Φαρίου τὴν τοιαύτην εἶναι προαίρεσιν. (5) δῆλον δὲ τοῦτο ποιῆσειν ἐπηγγειλάμεθα διὰ τῶν ἐξῆς ῥηθησομένων, εἰς τοῦτον ὑπερβήμενοι τὸν καιρὸν τὴν πίστιν τῆς τότε ῥηθείσης ἀποφάσεως. (6) ἐν ᾧ παρὰ μίαν ἡμέραν Δημητρίου μὲν παρόντος, ὡς ἀρτίως ὑπὲρ τῶν κατὰ Μεσσηνίους ὑπεδείξαμεν, Ἀράτου δὲ καθυστερήσαντος, ἤρξατο Φίλιππος ἀπειθεῖν τῶν μεγίστων ἀσεδημάτων. (7) καὶ, καθάπερ ἂν ἐγγευσάμενος αἵματος ἀνθρωπίου, καὶ τοῦ φονεῦν, καὶ παρασπονδεῖν τοὺς συμμάχους, οὐ λύκος ἐξ ἀνθρώπου, κατὰ τὸν Ἀρχαδικὸν μῦθον, ὥς φησιν ὁ Πλάτων, ἀλλὰ τύραννος ἐξ βασιλέως ἀπέβη πικρός. (8) Τούτου δ' ἐναργέστερον ἐστὶ δείγμα τῆς ἐκατέρου γνώμης, τὸ περὶ τῆς ἀκρας συμβούλευμα, πρὸς τὸ μὴδὲ περὶ τῶν κατ' Αἰτωλοῦς διαπορεῖν.

XIV. Ὡς δμολογουμένων, εὐμαρὲς ἤδη συλλογισασθαι τὴν διαφορὰν τῆς ἐκατέρου προαιρέσεως. (2) Καθάπερ γὰρ νῦν Φίλιππος, πεισθεὶς Ἀράτῳ, διεφύλαξε τὴν πρὸς Μεσσηνίους πίστιν ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἀκραν, καὶ μεγάλῳ τὸ δὴ λεγόμενον ἔλαει, τῷ προγεγονότῳ περὶ τὰς σφαγὰς, μικρὸν ἱαμα προσέθηκεν. (3) οὕτως ἐν τοῖς κατ' Αἰτωλοῦς, Δημητρίῳ κατακολουθήσας, ἡσέδει μὲν εἰς τοὺς θεοὺς, τὰ καθιερωμένα τῶν ἀναθημάτων διαφθεῖραι, ἡμάρτανε δὲ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, υπερβαίνων τοὺς τοῦ πολέμου νόμους, ἡστόχει δὲ τῆς σφετέρως προαιρέσεως, ἀπαραίτητον καὶ πικρὸν ἑαυτὸν ἀποδεικνύων ἐχθρὸν τοῖς διαφορομένοις. (4) Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν κατὰ Κρήτην. Καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων Ἀράτῳ μὲν καθηγεμόνι χρησάμενος περὶ τῶν ὧν, οὐχ οἷον ἀδικήσας, ἀλλ' οὐδέ λυπήσας οὐδένα τῶν κατὰ τὴν νῆσον, ἀπαντας μὲν εἶχε τοὺς Κρηταῖς ὑποχείριους, ἀπαντας δὲ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν

sus experiretur. (12) Quod quidem ei postea contigit: ut ex iis, quæ deinceps narrabimus, attentus historie lector manifeste perspiciet.

XIII. Aratus, cum Philippum videret bellum adversus Romanos aperte suscipere, atque erga socios longe alia ac prius voluntate affectum esse, varis difficultatibus ac rationibus in medium allatis, ægre Philippum ab incepto deteruit. (2) Ceterum quod libro quinto in antecessum et nude solummodo a nobis dictum est, id nunc, ubi rebus ipsis confirmatum deprehenditur, in memoriam revocatum volumus attentis historiae nostræ lectoribus; ne qua forte propositio absque demonstratione a nobis relinquatur. (3) Nam cum bellum Ætolicum narrantes ad eum locum pervenissemus, quo Philippum diximus nimio animi impetu porticus et reliqua donaria Thermi oppidi destruxisse, atque huius facti culpam non tam in ipsum regem, ob illius ætatem, quam in regis amicos et comites conferri debere: (4) hinc de Arato quidem asseruimus, reliquam ejus vitam hujusmodi omne facinus ab eo amoliri; Demetrii autem Pharii prorsus tale vitæ institutum fuisse. (5) Atque id nos postea ostensuros esse tum polliciti, hunc in locum demonstrationem nudi illius asserti distulimus: (6) quando scilicet Philippus, Demetrio quidem præsentem, ut paulo ante in Messenicarum rerum narratione ostendimus, Arato autem uno dumtaxat die tardius delato, teterrima facinora aggredi cœpit; (7) ac, veluti degustato semel humano crure, et initio facto trucidandi socios fœdusque omne violandi, non ex homine lupo, quod in Arcadia est fabula, ut ait Plato, sed ex justo rege acerbis tyrannus evasit. (8) Sed altero etiam longe certiori argumento declarari potest utriusque viri sententia, ex hoc scilicet consilio, quod de Messeniarum arce uterque regi dedit; ut jam de iis, quæ in Ætolia gesta sunt, nullus sit dubitandi locus.

XIV. Quæ cum ita sint, quæ in utroque fuerit instanti diversitas, facile colligi potest. (2) Nam quemadmodum Philippus, Arati consilium secutus, Messeniis, quod ad arcem pertinet, fidem nunc servavit, et ingenti, ut ament, vulnere, cædes dico in urbe patratas, leve medicamentum adhibuit: (3) sic in bello adversus Ætolos, Demetrio obsecutus, et deos impie offendit, donaria eorum diripiendo, et hominibus injuriam fecit, jura belli transgrediendo, præterea contra institutum ac propositum sibi ab initio socium peccavit, dum implacabilem atque acerbum adversarii hostem se præbuit. (4) Eadem rerum in Creta gestarum ratio est. Namque in iis quum Arati consilio esset usus, neminem ex tota insula non modo injuria, sed ne molestia quidem efficiens, cum omnes Cretenses dicto audientes in

πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν ἐπήγετο, διὰ τὴν σεμνότητά τῆς προερίσεως. (5) Οὕτω πάλιν ἐπακολουθήσας Δημήτριον, καὶ παρατίσας γενόμενος Μεσσηνίου τῶν ἀρτίβηθέντων ἀτυχημάτων, ἅμα τὴν παρὰ τοῖς συμμάχοις εὐνοίαν, καὶ τὴν παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσιν ἀπέβαλε πίστιν. (6) Τηλικαύτην τοῖς νέοις βασιλεῦσι βοήθην ἔχει καὶ πρὸς ἀτυχίαν, καὶ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ἀρχῆς, ἢ τῶν παρεπομένων φιλῶν ἐκλογῇ καὶ κρίσις· ὑπὲρ ἧς οἱ πλείους, οὐκ οἶδ' ὅπως βαθυμούντες, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ποιοῦνται πρόνοιαν.

IV. — BELLUM ANTIOCHI CUM ACHÆO.

Excerpt. antiq. ex lib. VII, cap. 4-7.

XV. Περὶ δὲ τὰς Σάρδεϊς ἀπαυστοι καὶ συνεχεῖς ἀκροβολισμοὶ συνίσταντο καὶ κίνδυνοι καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν πᾶν γένος ἐνέδρας, ἀντενέδρας, ἐπιθέσεως ἐξευρσκότων τῶν στρατιωτῶν κατ' ἄλληλων· περὶ οὖν γράφειν τὰ κατὰ μέρος, οὐ μόνον ἀνωφελές, ἀλλὰ καὶ μακρὸν ἂν εἴη τελείως. (2) Τὸ δὲ πέρας, ἥδη τῆς πολιτοχίας δευτέρον ἔτος ἐνέστωσης, Λαγώρας ὁ Κρής, τριβὴν ἔχων ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἱκανὴν, καὶ συνεωρακῶς, ὅτι συμβαίνει τὰς ὀχυρωτάτας πόλεις ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ βῆστα γίνεσθαι τοῖς πολεμίοις ὑποχειρίους διὰ τὴν ὀλιγορίαν τῶν ἐνοικούντων, ὅταν, πιστεύσαντες ταῖς ὀχυρότησι ταῖς φυσικαῖς ἢ χειροποιήτοις, ἀφυλακτοῖσι καὶ βαθυμῶσι τὸ παράπαν· (3) καὶ τούτων αὐτῶν ἐπεγνωκῶς διότι συμβαίνει τὰς ἀλώσεις γίνεσθαι κατὰ τοὺς ὀχυρωτάτους τόπους, καὶ δοκοῦντας ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἀηλιπείσθαι· (4) καὶ τότε θεωρῶν, κατὰ τὴν προὔπαρχουσαν δοῖαν περὶ τῆς τῶν Σάρδεων ὀχυρότητος ἅπαντας ἀπεγνωκῶς, ὥς διὰ τοιαύτης πράξεως κυριεύσει αὐτῆς, μίαν δὲ ταύτην ἔχοντας ἐλπίδα τοῦ διὰ τῆς ἐνδείας κρατήσῃν τῆς πόλεως· (5) τοσούτω μᾶλλον προσέειχε, καὶ πάντα τόπον ἡρεῦνα, σπεύδων ἀφορμῆς πινος ἐπιλαβέσθαι τοιαύτης. (6) Συνθεωρήσας δὲ τὸ κατὰ τὸν καλούμενον Πρίονα τεῖχος ἀφυλακτούμενον (οὗτος δ' ἐστὶ τόπος ὁ συνάπτων τὴν ἄκραν καὶ τὴν πόλιν), ἐρίγνωτο περὶ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἐπίνοιαν ταύτην. (7) Τὴν μὲν οὖν τῶν φυλακτότων βραθυμίαν ἐκ τοιούτου τινὸς σημείου συνεωήρσει. (8) Τοῦ τοῦτου κρημνώδους ὑπάρχοντος διαφερόντως, καὶ φάραγος ὑποκειμένης, εἰς ἣν ῥιπτεῖσθαι συνέβαινε τοὺς ἐκ τῆς πόλεως νεκροὺς, καὶ τὰς τῶν ἵππων καὶ τὰς τῶν ὑποζυγίων τῶν ἀποθνήσκόντων κοιλίας· εἰς τοῦτον αἰεὶ τὸ τῶν γυπῶν καὶ τῶν ἄλλων ὀρνέων πλήθος ἤβρολκετο. (9) Συνθεωρήσας οὖν ὁ προεξημένος ἀνὴρ, ὅτε πληρωθεὶ τὰ ζῶα, τὰς ἀναπαύσεις ἐπὶ τῶν κρημνῶν καὶ τοῦ τεύχους ποιούμενα συνεχῶς, ἔγνω, διότι κατ' ἀνάγκην ἀφυλακτεῖται τὸ τεῖχος, καὶ γίνεται τὸν πλείστον χρόνον ἔρημον. (10) Λοιπὸν ἐπιμελῶς, τὴν νύκτα προσπορευόμενος, ἐξήτασε τὰς προσβάσεις καὶ θέσεις τῶν κλιμακίων. (11) Εὐρίστων δὲ κατὰ τινα τόπον καὶ καθ' ἓνα τῶν κρημνῶν δυνατὴν οὖσαν, προσφέρει τῷ βασιλεῖ τὸν περὶ τούτων λόγον.

buit, tum vero omnes Græcos gravitate consilii ad sui amorem pellexit. (5) At contra magistro usus Demetrio, cum Messeniis eas quas memoravi calamitates intulisset, simul sociorum benevolentiam atque apud omnes Græcos fidei opinionem amisit. (6) Tantum, in regum adolescentia, vel ad infelicitatem, vel ad confirmationem regni, valet delectus amicorum et comitum; de quo tamen plerique, nescio qua negligentia, minime laborant.

Sardes capit Antiochus.

XV. Circa Sardes leves dimicationes et pugnae continuæ sine ulla intermissione mittebantur; cum milites et noctu et interdiu nullum non genus insidiandi, aut insidiatore captandi, invadendique se invicem, comminiscerentur: de quibus sigillatim scribere, non solum inutile, verum et prolixum prorsus fuerit. (2) Ad extremum, dum oppugnationis alter jam agebatur annus, Lagoras Cretensis vir, qui rei bellicæ non mediocrem usum habebat, et qui observaverat, evenire ut plurimum, ut munitissimæ quæque urbes negligentia oppidanorum capiantur; ubi naturalibus aut manu factis munitionibus confisi custodias negligentius agere cœperint, aut etiam omnino agere contemserint: (3) qui præterea etiam animadverterat, easdem urbes ea parte capi solere, qua sunt munitissimæ, et de qua ne spem quidem ullam hostes videntur posse habere. (4) Hic igitur vir, intelligens tunc quoque, cunctos, pro ea opinione quam de munitione Sardium ante conceperant, spem et cogitationem abjecisse de capienda urbe strenuo aliquo belli facinore, solamque spem urbis potiundæ in eo repositam habere, si ad inopiam rerum omnium obsessi redigerentur: (5) tanto acrius animum intendit, et locum omnem scrutatus est, cupidus aliquam huiusmodi occasionem deprehendere. (6) Itaque postquam intellexit, partem illam muri, quæ est ad Prionem sive Serram (is est locus qui arcem urbi jungit) incustoditam esse; in hanc spem et cogitationem totus incubuit. (7) Ac custodum quidem negligentiam ex huiusmodi indicio intellexit. (8) Quum sit is locus admodum præruptus, ei que subiaceat confragosa vallis, in quam moris erat mortuorum corpora et equorum atque iumentorum interanea jacere: eo semper vulturum aliarumque avium multitudo ingens conveniebat. (9) Lagoras igitur postquam animadvertisset, prædictas aves, ubi satiatæ essent, in summis rupibus et super montibus semper requiescere; intellexit, fieri non posse quin negligentius ibi custodiat murus, et majori parte temporis sit desertus. (10) Itaque silentio noctis accedens, sedulo perquisivit, qua parte adiri locus posset, et scalæ admoveri: (11) quod quum ab una parte, et in una e dictis rupibus, commode fieri posse invenisset, agit de hoc incepto cum rege.

XVI. Τοῦ δὲ δεξαμένου τὴν ἐλπίδα, καὶ παρακαλέσαντος τὸν Ἀγαθὸν ἐπιτελεῖν τὴν πρᾶξιν, αὐτὸς μὲν ὑπισχνεῖτο τὰ δυνατὰ ποιήσειν· (α) ἡξίου δὲ τὸν βασιλέα, Θεόδοτον αὐτῷ τὸν Αἰτωλὸν καὶ Διονύσιον τὸν ἡγεμόνα τῶν ὑπασπιστῶν παρακαλεῦσαντα συστῆσαι, συνεπιδοῦναι σφᾶς καὶ κοινωνῆσαι τῆς ἐπιβολῆς, διὰ τὸ δοκεῖν ἑκάτερον ἱκανὴν δύναμιν ἔχειν καὶ τόλμαν πρὸς τὴν ἐπινοουμένην πρᾶξιν. (β) Τοῦ δὲ βασιλέως παραχρῆμα ποιήσαντος τὸ παρακαλούμενον, συμφρονήσαντες οἱ προειρημένοι, καὶ κοινωνήσαντες περὶ πάντων ἑαυτοῖς, ἐτήρουν νύκτα τὸ περὶ τὴν ἐωθινήν μέρος ἔχουσιν ἀσέλῳ. (γ) Λαβόντες δὲ τοιαύτην, ἐν ᾗ πράττειν ἔμελλον ἡμέρας, τῇ πρότερον ὀφίας δειλῆς ἐπέλεξαν ἐκ πάντος τοῦ στρατοπέδου πεντεκαίδεκα τοὺς εὐρωστοτάτους ἄνδρας καὶ τοὺς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς ὀττινες ἔμελλον ἅμα μὲν προσοίσειν τὰς κλίμακας, ἅμα δὲ συναναβῆσθαι καὶ μεθέξειν αὐτοῖς τῆς τόλμης. (δ) Μετὰ δὲ τούτους, ἄλλους ἐπέλεξαν τριάκοντα, τοὺς ἐν ἀποστήματι συνεφεδρεύοντας, ἵν', ἐπειδὴν ὑπερβάντες αὐτοὶ πρὸς τὴν παρακειμένην παραγένωνται πύλιν, οὗτοι μὲν ἔξωθεν προσπεσόντες πειρῶνται διακόπτειν τοὺς στροφεῖς καὶ τὸ ζύγωμα τῶν πυλῶν, αὐτοὶ δὲ τὸν μοχλὸν ἐνδοθεν καὶ τὰς βαλανάγρας· (ε) δισχιλίους δὲ, τοὺς κατὰ πλὴν ἀκολουθήσαντας τούτοις, οὗς συνεισπεσόντας ἔδει καταλαβέσθαι τὴν τοῦ θεάτρου στεφάνην, εὐφυῶς κειμένην πρὸς τε τοὺς ἐκ τῆς ἀκρας, καὶ πρὸς τοὺς ἐκ τῆς πόλεως. (ς) Τοῦ δὲ μὴ γενέσθαι μηδεμίαν ὑποψίαν τῆς ἀληθείας διὰ τὴν ἐπιλογὴν τῶν ἀνδρῶν, δίδωκε λόγον, ὥς τοὺς Αἰτωλοὺς μέλλοντας εἰσπίπτειν διὰ τινος φάραγος εἰς τὴν πόλιν, καὶ δέον ἐνεργῶς τούτους παραφυλάξαι πρὸς τὸ μηνυθέν.

XVII. Ἐτοίμων δὲ πάντων αὐτοῖς γενομένων, ἅμα τῷ κρυφθῆναι τὴν σελήνην, λάθρα πρὸς τοὺς χρημνοὺς οἱ περὶ τὸν Ἀγαθὸν ἀφικόμενοι μετὰ τῶν κλιμάκων, ὑπέστειλαν ἑαυτοὺς ὑπὸ τινα προπεπτωκυῖαν ὀφρύν. (α) Ἐπιγενομένης δὲ τῆς ἡμέρας, καὶ τῶν μὲν φυλάκων ἀπολυομένων ἀπὸ τοῦ τόπου τούτου, τοῦ δὲ βασιλέως κατὰ τὸν ἔθιστον τοὺς μὲν εἰς τὰς ἐφεδρείας ἐκπέμποντος, τοὺς δὲ πολλοὺς εἰς τὸν ἵπποδρομον ἐξαγαγόντος καὶ παρατάττοντος, τὸ μὲν πρῶτον ἀνύποπτον ἦν πᾶσι τὸ γινόμενον. (β) Προσθεθεισῶν δὲ δυοῖν κλιμάκων, καὶ δι' ἧς μὲν Διονυσίου, δι' ἧς δὲ Ἀγαθοῦ πρῶτον πορευομένων, ἐγίνετο ταραχὴ καὶ κίνημα περὶ τὸ στρατόπεδον. (γ) Συνέβαινε γὰρ τοῖς μὲν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ τοῖς περὶ τὸν Ἀγαθὸν ἐκ τῆς ἀκρας, ἀδελφούς εἶναι τοὺς προσβαίνοντας, διὰ τῆς προπεπτωκυίας ἐπὶ τὸν χρημνὸν ὀφρύν· τοῖς δ' ἐκ τοῦ στρατοπέδου σύνοπτος ἦν ἡ τόλμα τῶν ἀναβαινόντων καὶ παραβαλλομένων. (δ) Διόπερ οἱ μὲν ἐκπεπληγμένοι τὸ παράδοξον, οἱ δὲ, προορώμενοι καὶ δεδιότες τὸ συμβησόμενον, ἀχανεῖς, ἅμα δὲ περιχαρεῖς ὄντες, ἔστασαν. (ε) Ὅθεν ὁ βασιλεὺς, θεωρῶν τὸ περὶ τὴν ὄλην παρεμβολὴν κίνημα, καὶ βουλόμενος ἀποσπᾶν ἀπὸ τοῦ προκειμένου τοὺς τε παρ' αὐτοῦ καὶ τοὺς ἐκ τῆς πόλεως, προῆγε τὴν δύνα-

XVI. Ille, spem oblatam nequaquam aspernatus, Lagoram hortari, perficeret, quod moliebatur. (2) Qui omnia pro viribus se facturum pollicitus, petit ab Antiocho, ut Theodotum Ætolium, et Dionysium præfectum satellitum sibi adjungeret, monitis ut consilii inceptique socios esse præberent: ambo enim idonea præditi esse dexteritate et audacia videbantur ad exsequendum facinus excogitatum. (3) Quum protinus postulationem hujus rex impleret, conjuncti animis prædicti viri, ubi de rebus omnibus consilia inter se communicassent, noctem captabant, quæ circa diluculum esset illunis. (4) Nacti autem ejusmodi noctem, pridie quam consilium exsequerentur, viros quindécim et corporis et animi robore validissimos ex omni exercitu prima vespere delegerunt, qui et in admovendis scalis et in adscensione illarum audacis incepti participes erant futuri. (5) Secundum hos, triginta alios designarunt, qui modico intervallo subsistentes subsidio ipsis forent; ut, postquam ipsi superatis mœnibus ad proximam portam accessissent, illi, extrinsecus irruentes, cardines et jugamentum portarum effringere conarentur, dum ipsi vicedum intus et claustra discuterent. (6) Electi sunt et his mille milites a tergo secuturi, quibus negotium datum erat, ut facta in urbem irruptione, aream theatrum ambiens occuparent, cum iis, qui in arce erant, tum his, qui in urbe, opportune imminerent. (7) Ne autem, propter istum virorum dilectum, suspicio ulla vulgo oboriretur ejus rei, quæ agebatur; rumorem rex sparsit, quasi per præruptam quamdam vallem Ætoli in urbem essent clam ingressuri: hos igitur esse electos, qui caverent strenue, ne id fieret, quod ex indicibus cognitum esset.

XVII. Præparatis rebus omnibus, simul ac terram sublit luna, Lagoras et socii, scalas gestantes, ad prædictas rupes ut venerunt, furtim sub prominenti quodam supercilio illis se applicant. (2) Exorto dein die, quum custodes ex eo loco discessissent, et rex alios de more ad solitas stationes amandasset, pleramque vero multitudinem in Hippodromo coactam ordinaret in aciem; principio nemo id, quod agebatur, suspicatus est. (3) Verum ubi dux sunt admotæ scalæ, quarum una Dionysius, altera Lagoras primi adscendebant, tumultus quidam et motus in castris esse coepit. (4) Nam oppidanis quidem, et Achæis, qui arcem tenebat, propter rupis prominens supercillum nihil de his, qui muros conscendebant, erat compertum: at qui in castris erant, audaciam ascendentium et presenti periculo se objicientium oculis spectabant. (5) Illaque alii rei miraculo perculsi, alii, cum, quid esset eventum, suspectum haberent ac metuerent, stupore defixi simul et lætitia gestientes stabant. (6) Idcirco rex, cœtam per universa castra trepidationem animadvertens, quæ suorum oppidanorumque animos ab eo quod agebatur attraheret, movit exercitum, et adversus portam ab altera urbe

μιν, καὶ προσέβαλε πρὸς τὰς ἐπὶ θάτερα πύλας κειμέ-
νας, Περσίδας δὲ προσαγορευομένας. (7) Ἀχαιοὶ δὲ,
συνθωρῶν ἐκ τῆς ἄκρας τὸ περὶ τοὺς ὑπεναντίους κί-
νημα, παρηλλαγμένον τῆς συνηθείας, ἐπὶ πολλὴ διηπο-
ρεῖτο δυσχρηστούμενος, καὶ συνοῖσαι τὸ γινόμενον
αὐδαμῶς δυνάμενος. (8) Πλὴν ὁμῶς ἐξαπέστειλε τοὺς
ἀπαντήσαντας εἰς τὴν πύλιν· ὧν διὰ στενῆς καὶ κρη-
μνώδους ποιουμένων τὴν κατάβασιν, βραδείαν συνέβαινε
γίνεσθαι τὴν ἐπικουρίαν. (9) Ὁ δ' ἐπὶ τῆς πόλεως
τεταγμένος Ἀρίβαζος ἀκόπως ὤρμησε πρὸς τὰς πύλας,
ὡς ἰώρα προσβάλλοντα τὸν Ἀντίοχον καὶ τοὺς μὲν ἐπὶ
τὸ τεῖχος ἀνείθαιζε, τοὺς δὲ διὰ τῆς πύλης ἀφίει, εἰρ-
γειν τοὺς συνεγγίζοντας καὶ συμπλέκεσθαι παρεκελεύετο
τοῖς πολεμίοις.

XVIII. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον οἱ περὶ τὸν Λα-
γόραν καὶ Θεόδοτον καὶ Διονύσιον, ὑπερβάντες τοὺς
κρημνούς, ἤκον ἐπὶ τὴν ὑποκειμένην πύλιν. (2) Καὶ
τινὲς μὲν αὐτῶν διεμάχοντο πρὸς τοὺς ἀπαντῶντας, οἱ
δὲ διέκοπτον τοὺς μοχλοῦς. Ἄμα δὲ τούτοις προσπε-
σύντες ἔξωθεν οἱ τεταγμένοι πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, τὸ
παρὰ πλῆσιν ἐποίουν. (3) Ταχὺ δὲ τῶν πυλῶν ἀνοι-
χθεισῶν, εἰσελθόντες οἱ δισχιλιοὶ καταλάβοντο τὴν τοῦ
θεάτρου στεφάνην. (4) Οὐ γινόμενου, πάντες ὤρμη-
σαν ἀπὸ τῶν τειχῶν καὶ τῆς Περσίδος προσαγορευομέ-
νης πύλης, ἐφ' ἣν πρότερον ἐδοθήσαν οἱ περὶ τὸν Ἀρί-
βαζον, σπεύδοντες παρεγγυᾶν ἐπὶ τοὺς εἰσπετωκτάς.
(5) Τούτου δὲ συμβαίνοντος, κατὰ τὴν ἀποχώρησιν
ἀνεωγμένης τῆς πύλης, συνεισέπεσόν τινες τῶν παρὰ
τοῦ βασιλέως, ἐπόμενοι τοῖς ὑποχωροῦσιν. (6) Ὡς
κρατησάντων τῆς πύλης, ἤδη τούτοις κατὰ τὸ συνεχὲς
ἃ μὲν εἰσέπιπτον, οἱ δὲ τὰς παρακειμένας διέκοπτον
πύλας. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀρίβαζον, καὶ πάντες οἱ
κατὰ τὴν πόλιν ἐπὶ βραχὺ διαγωνισάμενοι πρὸς τοὺς
εἰσπετληθέντας, ὤρμησαν φεύγειν πρὸς τὴν ἄκραν. (8)
Οὐ συμβάντος, οἱ μὲν περὶ τὸν Θεόδοτον καὶ Λαγόραν
ἔμενον ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ θέατρον τόπων, νουκῶς καὶ
πραγματικῶς ἐφειδόμενοι τοῖς ὅλοις· ἡ δὲ λοιπὴ δύ-
ναμις, εἰσπεσούσα πανταχόθεν ἄμα, κατεπλήρει τὴν
πόλιν. (9) Καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη, τῶν μὲν φονευόντων
τοὺς ἐντυγχάνοντας, τῶν δὲ τὰς οἰκήσεις ἐμπιπρῶντων,
ἄλλων δὲ πρὸς τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὰς ὠφελείας ὤρμη-
κόντων, ἐγένετο παντελὴς ἡ τῆς πόλεως καταφθορὰ καὶ
διαρπαγὴ. (10) Καὶ Σάρδεων μὲν τοῦτον τὸν τρόπον
ἐγένετο κύριος Ἀντίοχος.

V.

(Steph. Byz.)

XIX. Μασσῦλοι, Λιβυκὸν ἔθνος· Πολύβιος ἐν ἐβδό-
μῃ Μασσυλεῖς αὐτοὺς φησὶ.

(Steph. Byz.)

(2) Οἱ δὲ τὸν Ὀρικὸν κατοικοῦντες, οἱ καὶ πρῶτοι
κείνται περὶ τὴν εἰσβολὴν πρὸς τὸν Ἀδρίαν, ἐκ δεξιῶν
εἰσπλέοντι.

parte sitam, Persidem portam vocant, adduxit. (7) Achæns,
qui in hostium castris motum nequaquam pro consuetudine
concitum cerneret, perdiu fluctuans cum animo suo, hære-
bat consilii inops, nec, quid ageretur, ullo modo intelligere
valebat. (8) Tandem tamen ad portam illam, qui irrum-
pentibus obsisterent, misit; verum, quod per angustam
et præruptam semitam descendendum esset, serum auxi-
lium fuerunt. (9) Aribazus vero, urbis præfectus, nihil
mali suspectans, ad eam portam se confert, quam peti ab
Antiocho videbat: et milites alios moenia jubet adscendere,
alios porta emittit, appropinquantem hostem arcere et ma-
nus cum eo conserere jussos.

XVIII. Inter hæc Lagoras, Theodotus, Dionysius, et
qui cum his erant, superatis rupibus, ad portam subjectam
perveniant. (2) Jamque alii ex his cum occurrente hoste
dimicant, alii seras effringunt. Eodemque tempore, qui-
bus id negotium fuerat datum, extrinsecus irrumpentes
idem faciunt. (5) Mox patefactis portis, irruunt delecti
milites bis mille, et aream theatrum ambientem occupant.
(4) Quo facto, e moenibus et porta Perside (quo antea præ-
sidio venerat Aribazus) ruere omnes; alii aliis propere tra-
dentes imperium adversus eos qui jam irrupissent. (5)
Hoc autem pacto, discessu horum patefacta porta, qui-
dam e regis, secuti retrocedentes oppidanos, urbem
irruunt. (6) A quibus quum ista occupata porta
esset, jam continuo post hos alii urbem intrare, alii proxi-
mas portas effringere. (7) Aribazus et omnes qui in urbe
erant, posteaquam leve cum ingresso hoste certamen ha-
buissent, in arcem fuga sese proripiunt. (8) Quo facto,
Theodotus et Lagoras loca circa theatrum occupata tenere
pergunt, cauto et prudenti consilio rei totius eventum ob-
servantes: reliquos vero exercitus, omni jam ex parte
simul irrumpens, urbem occupat. (9) De cætero, quum
jam alii passim obvios obtruncarent, alii domos incende-
rent, alii ad rapinas et prædæ ruerent, divastata direpta-
que urbs est universa. (10) Atque hoc quidem modo in
Antiochi potestatem Sardes venerunt.

V.

Fragmenta minora.

XIX. (1) *Massylos*, Libyæ populum, Polybius lib. vii
Massylenses appellat.

(2) Qui vero *Oricum* habitant, qui etiam primi siti
sunt ad ingressum in Adriam, ab dextera intro naviganti.

ΤΗΣ ΟΓΔΟΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

I. — CAUTIO NECESSARIA IN FIDE ADHIBENDA HOSTI

I. [“Οτι Τιβέριος ὁ Ῥωμαίων στρατηγὸς λόχῳ ἐνεδρευθεὶς καὶ γενναίως ὑποστάς σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν τὸν βίον κατέστρεψεν.”]

Excerpt. antiq. ex lib. VIII, cap. 1 et 2.

Περὶ δὲ τῶν τοιούτων περιπετειῶν πότερα χρὴ τοῖς πάσχουσιν ἐπιτιμᾶν, ἢ συγγνώμην ἔχειν, καθόλου μὲν οὐκ ἀσφαλὲς ἀποφύνασθαι, διὰ τὸ καὶ πλείους, τὰ κατὰ λόγον πάντα πράξαντας, θμῶς ὑποχειρίους γεγονέναι τοῖς ἐτοίμως τὰ παρ’ ἀνθρώποις ὀρισμένα δίκαια παραβαίνουσιν. (2) Οὐ μὲν οὐδ’ αὐτόθεν ἀποστατέον τῆς ἀποφάσεως ἀργῶς· ἀλλὰ, βλέποντα πρὸς τοὺς καιροὺς καὶ τὰς περιστάσεις, οἷς μὲν ἐπιτιμητέον τῶν ἡγεμόνων, οἷς δὲ συγγνώμην δοτέον. Ἔσται δὲ τὸ λεγόμενον ὅλον ἐκ τούτων. (3) Ἀρχίδαμος, ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς, ὑπιδόμενος τὴν Κλεομένους φιλαρχίαν, ἔφυγεν ἐκ τῆς Σπάρτης μετ’ οὐ πολλὸν δὲ πάλιν πεισθεὶς, ἐνεχείρισεν ἑαυτὸν τῷ προειρημένῳ. (4) Τοιγαροῦν ἅμα τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ βίου στερηθεὶς, οὐδ’ ἀπολογίαν αὐτῷ κατέλιπε πρὸς τοὺς ἐπιτιγγομένους. (5) Τῆς γὰρ ὑποθέσεως τῆς αὐτῆς μενούσης, τῆς δὲ Κλεομένους φιλαρχίας καὶ δυναστείας ἐπηυξημένης, ὁ τούτοις ἐγχειρίσας αὐτὸν, οὐς φυγῶν πρότερον, ἔτυχε παραδόξως τῆς σωτηρίας. πῶς οὐκ εὐλόγως ἐμελλε τοῖς προειρημένοις ἐγκυρήσειν; (6) Καὶ μὴν Πελοπίδας ὁ Θηβαῖος, εἰδὼς τὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ τυράννου παρανομίαν, καὶ σαφῶς γινώσκων, ὅτι πᾶς τυράννος πολεμικατοῦς αὐτῷ μοῖζει τοὺς τῆς ἐλευθερίας προεστῶτας, αὐτὸς οὐ μόνον τῆς Θηβαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων δημοκρατίας ἐπειθεν Ἐπαμεινώνδαν προεστάναι. (7) καὶ παρὼν εἰς Θετταλίαν πολέμιος ἐπὶ καταλύσει τῆς Ἀλεξάνδρου μοναρχίας, πρεσβεύειν πρὸς τοῦτον ὑπέμεινε δεύτερον. (8) Τοιγαροῦν γενόμενος ὑποχείριος τοῖς ἐχθροῖς, ἔβλαψε μὲν Θηβαίους μεγάλα, κατέλυσε δὲ τὴν αὐτῷ προγεγεννημένην δοξάν, εἰχῇ καὶ ἀκρίτως πιστεύσας οἷς ἥκιστ’ ἔχρην. (9) Παραπλήσια δὲ τούτοις καὶ Γνάτιος ὁ Ῥωμαίων στρατηγὸς ἔπαθε κατὰ τὸν Σικελικὸν πόλεμον, ἀλόγως αὐτὸν ἐγχειρίσας τοῖς πολεμίοις· ὁμοίως δὲ καὶ πλείους ἕτεροι.

II. Διὸ καὶ τοῖς μὲν ἀσκέπτως ἑαυτοὺς ἐγχειρίζουσι τοῖς ὑπεναντίοις ἐπιτιμητέον· τοῖς δὲ τὴν ἐνδεχομένην πρόνοιαν ποιούμενοις οὐκ ἐγκλητέον. (2) Τὸ μὲν γὰρ μὴδὲν πιστεύειν εἰς τέλος, ἀπρακτόν· τὸ δὲ, λαβόντα τὰς ἐνδεχομένας πίστεις, πράττειν τὸ κατὰ λόγον, ἀνεπιτίμητον. (3) Εἰσὶ δ’ ἐνδεχόμεναι πίστεις, ὅροι,

LIBRI OCTAVI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUIÆ.

I. Tiberius Gracchus, Romanorum dux, insidiis irretitus, fortiterque casum perferens, cum universo exercitu suo interiit.

Quod ad hujusmodi attinet calamitates, utrumne reprehensione digni sint, quibus illæ eveniunt, an venia sit danda, in universum quidem pronuntiare, periculosa res est: quum accidere multis soleat, ut, postquam omnia ratione recta administraverint, eorum tamen in potestatem deveniant, qui consensu gentium sancita jura violare parum habent. (2) At non ideo præ ignavia ab omni pronuntiato abstinendum est; verum, habita ratione qua temporum qua circumstantiarum, alii reprehendendi sunt duces, aliis venia danda. Id ita esse, ut dico, exempla hujusmodi evincunt. (3) Archidamus, rex Lacedæmoniorum, suspectam habens Cleomenis dominandi libidinem, Sparta aufugit: idem haud multo post contrarium rursus persuasus, ejusdem se fidei permittit. (4) Is igitur, imperio simul ac vita orbatus, ne excusandi quidem sui rationem ullam posteris reliquit. (5) Ubi enim, rebus eisdem manentibus, aucta vero etiam Cleomenis ambitione et potestate, eorum manibus ultro se is permittebat, quos antea quum fugeret, miraculo salutem fuerat nactus; sane quam rationi adprime consentaneum erat, ipsum illo modo, quem diximus, fore periturum. (6) Similiter Pelopidas Thebanus, Alexandri tyranni ingenium scelestum habens compertum, probe etiam sciens, omnem tyrannum infestissimos sibi hostes ducere publicæ libertatis propugnatores; quum non solum ipse libertatem populi Thebani propugnaret, sed et Epaminondæ persuasisset ut universæ Græciæ libertatem tutandam susciperet; (7) idem, postquam ad evertendam Alexandri monarchiam ac tyrannidem in Thesaliam infestus venit, bis ad eundem legationem suscipere sustinuit. (8) Igitur captus ab hostibus, et rebus Thebanorum plurimum nocuit, et gloriam suam, rebus acie gestis partam, evertit; quod temere et nullo judicio fidem iis habuisset, quibus nulla erat habenda. (9) Similis huic calamitas Cnæi Cornelii, consulis Romani, bello Siculo fuit, quia imprudenter hostibus sese crediderat. Eademque aliis pariter acciderunt multis.

II. Quare digni sunt reprehensione, qui temere suorum hostium fidei se permittunt: illi vero non sunt culpandi, qui mature, prout possunt, sibi cavent. (2) Nam credere quidem prorsus nemini, amittere est facultatem rerum gerendarum: at, ubi pignora fidei, quæ quidem res fert, acciperis, si, quod ratio suadeat, feceris, culpa omni caret.

τίκνα, γυναῖκες, τὸ μέγιστον, ὃ προγεγονὸς βίος. (4) Ἥ καὶ τὸ διὰ τῶν τοιούτων ἀλογηθῆναι καὶ περιπεσεῖν, οὐ τῶν πασχόντων, ἀλλὰ τῶν πραξάντων ἐστὶν ἐγκλημα. (5) Διὸ καὶ μάλιστα μὲν τὰς τοιαύτας ζητεῖν πίστει δεῖ, δι' ὧν ὃ πιστευθεὶς οὐ δυνήσεται τὴν πίστιν ἀθετεῖν. (6) Ἐπεὶ δὲ σπάνιον εὐρεῖν ἐστὶ τὸ τοιοῦτον· δεύτερος ἂν εἴη πλοῦς τὸ τῶν κατὰ λόγον φροντίζειν, ἵνα, ἂν που καὶ σφαλλώμεθα, τῆς παρὰ τοῖς ἐκτὸς συγγνώμης μὴ διαμαρτάνωμεν. (7) Ὁ καὶ περὶ πλείους μὲν δὴ γεγένηται τῶν πρότερον· ἐναργέστατον δ' ἔσται, καὶ τοῖς καιροῖς ἔγγιστον τοῖς ὑπὲρ ὧν ὃ νῦν δὴ λόγος ἐνέστικχε, τὸ κατ' Ἀχαιὶδν συμβάν. (8) Ὁς, οὐδὲν τῶν ἐνδεχομένων πρὸς εὐλάβειαν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν παραλιπὼν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων προνοήσας, ἐφ' ὅσον ἀνθρωπίνη γνώμη δυνατόν ἦν, βίως ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριος. (9) Τό γε μὴν συμβάν ἐλεον μὲν τῷ παθόντι καὶ συγγνώμην ἀπειργάσατο παρὰ τοῖς ἐκτὸς, διαβολὴν δὲ καὶ μῖσος τοῖς πράξασιν.

II. — INGENS MOLES BELLI PUNICI SECUNDI.

Excerpt. antiq. ex lib. VIII, cap. 3 et 4.

III. Οὐκ ἄλλοτριον εἶναι μοι δοκεῖ τῆς ὅλης ἡμῶν ἐπιβολῆς καὶ τῆς ἐν ἀρχαῖς προθέσεως, συνεπιστῆσαι τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν πράξεων, καὶ τὸ φιλότιμον τῆς ἑκατέρου τοῦ πολιτεύματος προαιρέσεως, λόγῳ δὲ τοῦ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων. (2) Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐπισημῆναιτο, πῶς, τληϊκοῦτον μὲν πόλεμον συνεσταμένοι περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν πραγμάτων, οὐκ ἐλάττω δὲ τούτου περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἰσθρίαν, ἀμύνει δὲ περὶ τούτων ἀδελφούς μὲν ἔχοντες ἐπ' ἴσον ἀμφοτέρους τὰς ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας, ἐφαλλοὺς δὲ τοὺς κατὰ τὸ παρὸν ἐνεστώτας κινδύνους, (3) βίως οὐκ ἠρκοῦντο ταῖς προκειμέναις ἐπιβολαῖς, ἀλλὰ καὶ περὶ Σαρδόνος καὶ Σικελίας ἡμισφύτουσαν, καὶ πάντα περιελάμβανον, οὐ μόνον ταῖς ἐπὶ τοῖς, ἀλλὰ καὶ ταῖς χορηγίαις καὶ ταῖς παρασκευαῖς; (4) Ὁ καὶ μάλιστα· ἂν τις εἰς τὸ κατὰ μέρος ἐμβλέψας θαυμάσειε. Δύο μὲν γὰρ Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν Ἰταλίαν μετὰ τῶν ὑπάτων ἐντελῇ προεκάθητο στρατόπεδα, δύο δὲ κατὰ τὴν Ἰσθρίαν· ὧν τὸ μὲν πεζὸν Γνάιος εἶχε, τὸ δὲ ναυτικὸν Πόπλιος. (5) Οἰκείως δὲ ταῦτα συνέβαινε γίνεσθαι καὶ παρὰ Καρχηδονίους. (6) Καὶ μὴν τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις ἐφώρμει καὶ ταῖς ἐπιβολαῖς τοῦ Φιλίππου στόλος, ἐφ' ὃ τὸ μὲν πρῶτον Μάρκος Οὐαλέριος, μετὰ δὲ ταῦτα Πόπλιος ἐπέπλει Σουλπίκιος. (7) Ἀμα δὲ τούτοις, Ἀππίος μὲν ἑκατὸν πεντηρικοῖς σκάφεσι, Μάρκος δὲ Κλαύδιος πεζικαῖς ἔχων δυνάμει, ἐφῆδρευε τοὺς κατὰ τὴν Σικελίαν. (8) Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο Ἀμίλκας ἐποίει παρὰ Καρχηδονίους.

IV. Δι' ὧν ὑπολαμβάνω, τὸ πολλάκις ἐν ἀρχαῖς ἡμῖν τῆς πραγματείας εἰρημένον, νῦν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἀληθινὴν λαμβάνειν πίστιν. (2) Τοῦτο δ' ἦν, ὅς οὐχ ὅσον τε διὰ τῶν τὰς κατὰ μέρος ἱστορίας γρα-

(3) Sunt autem fidei vincula probabilia, iurandum, liberi, uxores, et maximum omnium anteacta vita. (4) Per ista igitur fuisse deceptum, et in fraudem esse delapsum, non ejus, qui dolo captus fuerit, sed ejus, qui dolum struxerit, proprium est crimen. (5) Quamobrem præcipuum quidem illud est, ut vincula fidei ejusmodi accipiamus, per quæ is, cui fidimus, mutare fidem nequeat. (6) Sed quoniam raro talia vincula reperiuntur, altera hæc via fuerit, ut omnia quæ evenire possunt provideamus; quo, si forte offenderimus, veniam certe extranei nobis tribuant. (7) Cujus rei exempla quum antea in multis fuerint edita, tum illud est luculentissimum, et temporibus eis, de quibus nunc agimus, proximum, quod in Achæo est editum. (8) Hic enim, quum nihil quidquam eorum prætermisisset, quæ ad cautionem et securitatem adhiberi poterant, atque adeo omnibus prospexisset rebus, quantum humano consilio fieri ejus poterat; in hostium tamen potestatem devenit. (9) Ceterum illius calamitas ita ab extraneis est accepta, ut et miserarentur ipsum, veniamque ei tribuerent; eos vero, qui auctores calamitatis fuerant, accusarent odioque haberent.

III. Non fuerit, ut equidem existimo, alienum ab universo incepto meo, et eo, quem a principio mihi proposui, scopo, lectores simul excitare ad magnitudinem rerum gestarum considerandam, et in suscepta semel voluntate pervicacem utriusque reipublicæ, Romanorum dico et Pœnorum, constantiam. (2) Nam quis non arbitretur dignum observatione ac admiratione esse, quod, quum tantum jam bellum de Italiæ imperio conflatum haberent, nec minus isto aliud de imperio Hispaniæ, quumque de eorum exitu pariter ambo tunc cum maxime spes haberent incertas, denique ambos æqualia præliorum pericula manerent; (3) iisdem tamen, susceptarum rerum mole non contenti, etiam de Sardinia et Sicilia controversiam sibi moverint, omniaque non spe solum sint complexi, sed etiam commeatibus et rerum necessariorum apparatus ad omnia suffecerint? (4) Quod impensius mirabitur aliquis, si particulatim quæque inspexerit. Præsidebant enim in Italia duo justi exercitus cum Consulibus: duo item in Hispania cum Scipionibus: quorum pedestrem Cnæus habebat, maritimum Publius. (5) Et apud Carthaginienses quoque similis exercituum ratio fuit. (6) Erat præterea in statione classis, ad Græciæ loca et Philippi consilia observanda, cui primo Marcus Valerius præfuit, deinde Publius Sulpicius. (7) Ad hæc Appius centum quinquere milibus, M. Claudius cum pedestribus copiis Siciliæ rebus imminabat. (8) Idemque apud Carthaginienses etiam Hamilcar faciebat.

IV. Atque ita, quod sæpe dictum nobis per initia operis, nunc rebus ipsis vere comprobatum esse arbitror; (2) illud nempe, fieri non posse, ut per illos, qui particulares historias scribunt, totius rerum summæ dispositio innotet-

φόντων συνθεσάσθαι τὴν τῶν ὁλων οἰκονομίαν. (3) Πῶς γὰρ ἐνδέχεται, ψιλῶς αὐτὰς καθ' αὐτὰς ἀναγνόντα τὰς Σικελικὰς ἢ τὰς Ἰβηρικὰς πράξεις, γινῶναι καὶ μαθεῖν ἢ τὸ μέγεθος τῶν γεγονότων, ἢ, τὸ συνέχον, τίνι τρόπῳ καὶ τίνι γένει πολιτείας τὸ παραδοξότατον καθ' ἡμᾶς ἔργον ἢ τύχη συνετέλεσε; (4) τοῦτο δ' ἔστι, τὸ πάντα τὰ γνωριζόμενα μέρη τῆς οἰκουμένης ὑπὸ μίαν ἀρχὴν καὶ δυναστείαν ἀγαγεῖν, ὃ πρότερον οὐχ εὐρίσκεται γεγονός. (5) Πῶς μὲν γὰρ εἶλον Συρακούσας Ῥωμαῖοι, καὶ πῶς Ἰβηρίαν κατέσχον, οὐκ ἀδύνατον καὶ διὰ τῶν κατὰ μέρος ἐπὶ ποσὸν γινῶναι συντάξων. (6) πῶς δὲ τῆς ἀπάντων ἡγεμονίας καθίκοντο, καὶ τί πρὸς τὰς ὁλοσχερεῖς αὐτοῖς ἐπιβολὰς τῶν κατὰ μέρος ἀντέπραξε, καὶ τί πάλιν, καὶ κατὰ τίνας καιροὺς συνείργησε, δυσχερὲς καταλαβεῖν ἀνευ τῆς καθόλου τῶν πράξεων ἱστορίας. (7) οὐ μὴν τὸ μέγεθος τῶν ἔργων, οὐδὲ τὴν τοῦ πολιτεύματος δύναμιν εὐμαρὲς κατανοῆσαι, διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. (8) Τὸ γὰρ ἀντιποιήσασθαι Ῥωμαίους Ἰβηρίας, ἢ πάλιν Σικελίας, καὶ στρατεῦσαι πεζικαῖς καὶ ναυτικαῖς δυνάμεσιν, αὐτὸ καθ' αὐτὸ λεγόμενον, οὐκ ἂν εἴη θαυμαστόν. (9) Ἄμα δὲ τούτων συμβαίνοντων, καὶ πολλαπλασίων ἄλλων κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐπιτελουμένων ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς καὶ πολιτείας, καὶ θεωρουμένων ἑμοῦ τούτοις τῶν κατὰ τὴν ἰδίαν χώραν ὑπαρχουσῶν περιστάσεων καὶ πολέμων περὶ τοὺς ἅπαντα τὰ προειρημένα χειρίζοντας. (10) ὁτῶς ἂν εἴη μόνον σαφὴ τὰ γεγονότα, καὶ θαυμαστά, καὶ μάλιστα ἂν οὕτω τυγχάνοι τῆς ἀρμοζούσης ἐπιστάσεως. (11) Ταῦτα μὲν ὅν ἡμῖν εἰρήσθω πρὸς τοὺς ὑπολαμβάνοντας, διὰ τῆς τῶν κατὰ μέρος συντάξεως ἐμπειρίαν ποιήσασθαι τῆς καθολικῆς καὶ κοινῆς ἱστορίας.

scal. (3) Quomodo enim fieri queat, ut, qui nudas per se res Siculas aut Hispanicas legat, is aut magnitudinem eorum quæ gesta sunt cognoscat intelligatve, aut, quod præcipuum est, quomodo, quove administrandæ reipublicæ genere opus omnium, quæ memoria nostra gesta sunt, maxime admirabile fortuna perfecit : (4) scilicet, ut omnes orbis terrarum cognitas ad hanc diem partes uni imperio ac dominatui subiceret; quod nunquam antea factum invenitur. (5) Nam, Syracusas quidem quomodo ceperint Romani, et quomodo Hispania sint potiti, etiam ex particularibus historiis aliquatenus posse cognosci, non negaverim : (6) at, quomodo imperium in omnes sint consecuti, et, quid in partibus proposito ipsorum de orbis totius imperio obstitit, aut quid rursus, et quibus occasionibus, conatus eorum adjuverit, id sane absque universaliter rerum gestarum historia difficile est animo complecti. (7) Quas etiam ob easdem causas neque magnitudinem rerum gestarum, neque vim reipublicæ hujus, percipere facile queas. (8) Nam, Romanos occupatum isse Hispaniam aut Siciliam, et navalibus terrestribusque copiis bellum gessisse, id, si per se narretur et separatim, nihil admiratione admodum dignum habere videatur. (9) Sed, si hæc simul fiant, et longe item plura his alia eodem tempore ab eodem imperio ac republica perficiantur; si etiam una cum his spectentur calamitates et bella, quæ in suismet finibus iidem sustinuerunt, qui superiora illa omnia gerebant : (10) ita demum perspicuæ fient res gestæ, et apparebunt mirabiles : et hæc unica est ratio illas sic considerandi, ut oportet. (11) Atque hæc dicta nobis adversas eos sunt, qui e descriptione res particulares enarrant, generalis et communis historiæ notitiam assecuturos se autamant.

III. — OPPUGNATIO SYRACUSARUM.

Ex Suida : tum ex HERONE, de Toleranda Obsidione.

V. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, πολιορκοῦντες τοὺς Συρακούσιους, ἔργου εἶχοντο Ἄππιος δ' ἦν ἡγεμών. (2) Καὶ τῇ μὲν περὶ δύναμει κατὰ τὴν Σκυθικὴν στοὰν προσαγορευομένην, καθ' ἣν ἐπ' αὐτῆς κεῖται τῆς κρηπίδος τὸ τεῖχος παρὰ θάλασσαν, περιστοιχίσαντες, ἐτοιμασάμενοι τε γέβρα καὶ βέλη καὶ ἄλλα τὰ πρὸς τὴν πολιορκίαν, ἐν ἡμέραις πέντε διὰ τὴν πολυχειρίαν κατήλπισαν καταταχέσειν τῇ παρασκευῇ τοὺς ὑπεναντίους. (3) οὐ λογιζάμενοι τὴν Ἀρχιμήδους δύναμιν, οὐδὲ προϊδόμενοι, διότι μία ψυχὴ τῆς ἀπάσης ἐστὶ πολυχειρίας ἐν ἐνίοις καιροῖς ἀνυστικωτέρα. Πλὴν τότε δι' αὐτῶν ἔγνωσαν τῶν ἔργων τὸ λεγόμενον. (4) Οὐδης γὰρ ὀχυρὰς τῆς πόλεως, διὰ τὸ κεῖσθαι κύκλῳ τὸ τεῖχος ἐπὶ τόπων ὑπερδεξιῶν καὶ προκειμένης ὀφρύος, πρὸς ἣν καὶ μηδενὸς κωλύοντος οὐκ ἂν εὐμαρῶς τις δύναιτο πελάσαι, πλὴν κατὰ τινὰς τόπους ὀρισμένους. (5) τοιαύτην ἡτοίμασε παρασκευὴν ὁ προειρημένος ἀνὴρ ἐντὸς τῆς πόλεως, ὁμοίως δὲ καὶ

V. Romani, Syracusas oppugnantes sedulo urgebant opus : præsidebat autem Appius. (2) Et quum pedestribus quidem copiis ab ea parte, qua est Scythica porticus, quam vocant, ubi ipsi crepidini murus juxta mare insistit, corona cinxissent urbem; expeditis vineis, telis, reliquisque quæ sunt oppugnantibus usui, intra quintum diem propter operantium multitudinem, sperabant fore, ut in apparandis rebus omnibus hostem præverterent : (3) nempe non repulantes Archimedis vim ac dexteritatem, neque prospicientes unius nonnunquam hominis mentem quamvis innumeris esse manibus efficaciorum. (4) Sed id quidem tunc ipse usu didicerunt. Cum enim urbs esset munitissima, utpote cujus murus præaltis locis ac prominenti supercilio erat impositus, ad quod etiam nullo prohibente nemo facile accesserit, nisi certis quibusdam ac definitis locis; (5) tantus vir ille intra mœnia collegerat apparatus, pariterque adversus eos qui a mari essent adgressuri, ut nihil esset

πρὸς τοὺς κατὰ θάλασσαν ἐπιπορευομένους, ὥστε μὴδὲν ἐκ τοῦ καιροῦ δεῖν ἀσχολεῖσθαι τοὺς ἀμυνομένους, πρὸς πᾶν δὲ τὸ γινόμενον ὑπὸ τῶν ἐναντιῶν ἐξ ἑτοίμου ποιῆσαι τὴν ἀπάντησιν. (ε) Πλὴν ὁ μὲν Ἀππίος, ἔχων γέβρα καὶ κλίμακας, ἐνεχεῖρει προσφέρειν ταῦτα τῷ συνάπτοντι τελεῖν τοῖς Ἐξαπύλοις ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν.

Excerpti antiq. ex lib. VIII, cap. 5 - 8, et Hero.

VI. Ὁ δὲ Μάρκος ἐξήκοντα σκάφεσι πεντηρικοῖς ἐποιεῖτο τὸν ἐπίπλουον ἐπὶ τὴν Ἀχραδινὴν, ὧν ἕκαστον πλήρες ἦν ἀνδρῶν ἐχόντων τόξα καὶ σφενδόνας καὶ γρόσφους, δι' ὧν ἐμελλον τοὺς ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων μαχομένους ἀναστελλεῖν. (2) Ἄμα δὲ τούτοις ὁκτὼ πεντήρεσι, παραλελυμέναις τοὺς ταρσοὺς, ταῖς μὲν τοὺς δεξιούς, ταῖς δὲ τοὺς εὐωνύμους, καὶ συνεζευγμέναις πρὸς ἀλλήλας συνδύο κατὰ τοὺς ἐψιλωμένους τοίχους, προσήγον πρὸς τὸ τεῖχος διὰ τῆς τῶν ἐκτὸς τοίχων εἰρεσίας τὰς λεγομένας Σάμβουκας. (3) Τὸ δὲ γένος τῆς κατασκευῆς τῶν εἰρημένων ὀργάνων ἐστὶ τοιοῦτον. (4) Κλίμακα τῷ πλάτει τετράπεδον ἐτοιμάσαντες, ὥστε ἐξ ἀποδόσεως ἰσοῦλῃ γενέσθαι τῷ τελεῖν, ταύτης ἑκατέραν τὴν πλευρὰν ὀρυφακτώσαντες καὶ σκεπάσαντες ὑπερτετέσι θωρακίοις, ἔθικαν πλαγίαν ἐπὶ τοὺς συμψαύοντας τοίχους τῶν συνεζευγμένων νεῶν, πολὺ προπίπτουσαν τῶν ἐμβόλων. (5) Πρὸς δὲ τοῖς ἰστοῖς ἐκ τῶν ἄνω μερῶν τροχιλαὶ προσήρτητο σὺν κάλοις. (6) Λοιπὸν, ὅταν ἐγγίῃσιν τῆς χρεῖας, ἐνδεδεμένων τῶν κάλων εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κλίμακος, ἔλκουσι διὰ τῶν τροχιλῶν τούτους ἐστῶτες ἐν ταῖς πρύμναις. ἑτεροὶ δὲ παραπλησίως ἐν ταῖς πρῶραις ἐξερεῖδοντες ταῖς ἀντηρίσιν, ἀσφαλίζουσι τὴν ἄρσιν τοῦ μηχανήματος. (7) Κἀπειτα διὰ τῆς εἰρεσίας τῆς ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἐκτὸς ταρσῶν ἐγγίσαντες τῇ γῇ τὰς ναῦς, πειράζουσι προσερεῖδειν τῷ τελεῖν τὸ προεξημένον ὄργανον. (8) Ἐπὶ δὲ τῆς κλίμακος ἄκρας ὑπάρχει πέτευρον ἡσφαλισμένον γέβροις τὰς τρεῖς ἐπιφανείας· ἐφ' οὗ τέτταρες ἄνδρες ἐπιβεσθηκότες ἀγωνίζονται, διαμαχόμενοι πρὸς τοὺς εἰργοντάς ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τὴν πρόσθεσιν τῆς σαμβύκης. (9) Ἐπὰν δὲ προσερεῖσαντες ὑπερδέξιοι γένωνται τοῦ τείχους, οὗτοι μὲν, τὰ πλάγια τῶν γέβρων παραλύσαντες ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους, ἐπιβαίνουσιν ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις ἢ τοὺς πύργους. (10) οἱ δὲ λοιποὶ διὰ τῆς σαμβύκης ἔπονται τούτοις, ἀσφαλῶς τοῖς κάλοις βεβηκυῖας τῆς κλίμακος εἰς ἀμφοτέρας τὰς ναῦς. (11) Εἰκότως δὲ τὸ κατασκευάσμα τῆς προσηγορίας τέτευχε ταύτης· ἐπειδὴ γὰρ ἐξαρθῇ, γίγνεται τὸ σχῆμα τῆς νεὸς ταύτης καὶ τῆς κλίμακος ἐνοποιηθὲν, παραπλήσιον σαμβύκῃ.

VII. Πλὴν οὗτοι μὲν, τὸν τρόπον τοῦτον διηρμοσμένοι, προσάγειν διενοοῦντο τοῖς πύργοις. (2) Ὁ δὲ προεξημένος ἄνθρωπος, παρεσκευασμένους ὄργανα πρὸς ἅπαν ἐμβελὲς διάστημα, πόρρωθεν μὲν ἐπιπλέοντας τοῖς εὐτονωτέροις καὶ μεῖζονσι λιθοβολοῖς καὶ βέλεσι τιτρώσκων, εἰς ἀπορίαν ἐνέβαλε καὶ δυσχρησίαν. (3) Ὅτε δὲ ταῦθ' ὑπερπετὴ γίνοιτο, τοῖς ἐλάττοσι κατὰ

quod multo negotio ad defendendum ex tempore comparare cogerentur oppidani; sed ut omnibus, quæ ab hoste tentarentur, promte possent occurrere. (6) Appius igitur, comparatis rebus omnibus, vineas scalasque muro admove, qua ad Hexapyla pertinet ab oriente, instituebat.

VI. Marcus vero Marcellus mari Achradinam sexaginta quinquerebus petebat, quæ erant omnes refertæ sagittariis, funditoribus, velitibus, qui propugnatores e muro propellerent. (2) Ad hæc quinquerebus octo, quæ altero remorum ordine adempto (aliis dextro, aliis sinistro) binæ et binæ ab lateribus nudatis junctæ invicem erant, exteriorum laterum remigio muris Sambucas, quas vocant, admovebat. (3) Id genus machinamentorum fabrica est hujusmodi. (4) Scalam quatuor latam pedes concinnant, quæ, postquam fuerit ad scandendum erecta, ejusdem cum muro sit altitudinis: hujus utrumque latus cancellis atque loriculis supernæ etiam tegentibus muniunt: deinde coherentibus copulatarum navium lateribus ex transverso eam imponunt, ultra rostra longe prominentem. (5) In summis vero navium malis trochleæ, et in iis ductarii funes, aptantur. (6) Ubi igitur usus postulat, funes capiti scalæ illigatos adducunt qui stant in puppi; pariterque etiam in proris alii, contis aut sublicis connitentes, machinæ erectionem adjuvant et sustentant. (7) Postquam autem remigio lateris utriusque exterioris propius terram ventum, tum vero prædictam machinam muro applicare tentant. (8) Adhæret autem summæ scalæ tabula, tria latera cratibus munita habens; cui insistentes quatuor homines certamen et dimicationem cum iis faciunt, qui e propugnaculis, quoniam nus admoveatur sambuca, impediunt. (9) Qua admota, isti, muris superiores facti, solutis ab utroque latere cratibus, in murorum propugnacula vel in turres conscendunt; (10) reliqui vero per sambucam nullo periculo prioribus succedunt, scalæ pedibus utrique navi insistentibus, ac rudantium vinctu firmatis. (11) Merito autem huic fabricæ id nominis est inditum: quoniam, ea sublata in altum, figura navis atque scalæ, conjunctim considerata, sambucæ est similis.

VII. Et isti quidem, rebus hoc modo concinnatis, turres invadere cogitabant. (2) Verum Archimedes, de quo ante diximus, tormentis ad quodvis intervallum, quo pertingere ullum teli genus poterat, præparatis, intentioribus quidem et majoribus qua ballistis qua catapultis procul invadentes Romanos vulnerans, eo difficultatum adigebat, ut, quo se verterent, nescirent. (3) Ubi vero hæc tormenta ultra ho-

λόγον αἰετὸς πρὸς τὸ παρὸν ἀπόστημα χρώμενος, εἰς τοιαύτην ἤγαγε διατροπὴν, ὥστε καθόλου κωλύειν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν καὶ τὸν ἐπίπλουν. (4) Ἔως δὲ Μάρκος δυσθετούμενος ἠναγκάσθη, λάθρα νυκτὸς ἔτι ποιήσασθαι τὴν παραγωγὴν. (5) Γενομένων δ' αὐτῶν ἐντὸς βέλους πρὸς τῇ γῇ, πάλιν ἑτέραν ἡτοιμάκει παρασκευὴν πρὸς τοὺς ἀπομαχομένους ἐκ τῶν πλοίων. (6) Ἐως ἀνδρομήκους ὕψους κατεπύκνωσε τρήμασι τὸ τεῖχος, ὡς παλαιστιαίοις τὸ μέγεθος κατὰ τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν· οἷς τοξόταις καὶ σκορπίδια παραστήσας ἐντὸς τοῦ τεύχους, καὶ βάλλων διὰ τούτων, ἀχρηστούς ἐποίει τοὺς ἐπιβάτας. (7) Ἐξ οὗ καὶ μακρὰν ἀρεστυίαν, καὶ σύγγυς ὄντας τοὺς πολεμίους, οὐ μόνον ἀπράκτους παρεσκεύαζε πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιβολάς, ἀλλὰ καὶ διέφθειρε τοὺς πλείστους αὐτῶν. (8) Ὅτε δὲ τὰς σαμβύκας ἐγχειρήσαιεν ἐξαίρειν, ὄργανα παρ' ὅλον τὸ τεῖχος ἡτοιμάκει, τὸν μὲν λοιπὸν χρόνον ἀφανῇ, κατὰ δὲ τὸν τῆς χρείας καιρὸν ἐκ τῶν ἔσω μερῶν ὑπὲρ τοῦ τεύχους ἀνιστάμενα καὶ προπίπτοντα πολὺ τῆς ἐπάλλεως ταῖς κεραταῖς. (9) Ὡν τινὰ μὲν ἐβάσταζε λίθους οὐκ ἐλάττους δέκα τάλαντων, τινὰ δὲ σηκώματα μολίβδινα. (10) Λοιπὸν, ὅτε συνεγγίζοιεν αἱ σαμβύκαι, τότε περιγόμεναι καρχησίῳ πρὸς τὸ δέον αἱ κεραταῖαι, διὰ τινος σχαστηρίας ἀφίεσαν εἰς τὸ κατασκευάσμα τὸν λίθον. (11) Ἐξ οὗ συνέβαινε, μὴ μόνον αὐτὸ συνθραύεσθαι τοῦργανον, ἀλλὰ καὶ τὴν ναῦν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ κινδυνεύειν δλοσχεροῦς.

VIII. Τινὰ τε τῶν μηχανημάτων πάλιν ἐπὶ τοὺς ἐφορμῶντας καὶ προδεδημένους γέβρα, καὶ διὰ τούτων ἡσφαλισμένους πρὸς τὸ μὴδὲν πάσχειν ὑπὸ τῶν διὰ τοῦ τεύχους φερομένων βελῶν, ἤφει μὲν καὶ λίθους συμμέτρους πρὸς τὸ φεύγειν ἐκ τῆς πύρας τοὺς ἀγωνιζομένους. (2) Ἄμα δὲ καὶ καθλεῖ χεῖρα σιδηρᾶν ἐξ ἀλύσεως δεδεμένην, ἣ δρασάμενος ὁ τὴν κερατὴν οἰακίζων ὅθεν ἐπιλάδοιτο τῆς πύρας, κατῆγε τὴν πτέρναν τῆς μηχανῆς ἐντὸς τοῦ τεύχους. (3) Ὅτε δὲ κουρίζων τὴν πύραν ὀρθὸν ποιήσειε τὸ σκάφος ἐπὶ πρύμναν, τὰς μὲν πτέρνας τῶν ὀργάνων εἰς ἀκίνητον καθῆπτε· τὴν δὲ χεῖρα καὶ τὴν ἄλυσιν ἐκ τῆς μηχανῆς ἐξέραινε διὰ τινος σχαστηρίας. (4) Ὅδ γενομένου, τινὰ μὲν τῶν πλοίων πλάγια κατέπιπτε, τινὰ δὲ καὶ κατεστρέφετο· τὰ δὲ πλείστα τῆς πύρας ἀφ' ὕψους ριφθείσης βαπτιζόμενα, πλήρη θαλάττης ἐγίνετο καὶ ταραχῆς. (5) Μάρκος δὲ, δυσχερστούμενος ἐπὶ τοῖς ἀπαντωμένοις ὑπ' Ἀρχιμήδους, καὶ θεωρῶν μετὰ βλάβης καὶ χλευασμοῦ τοὺς ἐνδον ἀποτριβομένους αὐτοῦ τὰς ἐπιβολάς, δυσχεροῦς μὲν ἔφερε τὸ συμβαῖνον. (6) ὁμοῦ δ' ἐπισκώπτων τὰς αὐτοῦ πράξεις ἔφη, ταῖς μὲν ναυσὶν αὐτοῦ κυαθίζειν ἐκ θαλάττης Ἀρχιμήδης· τὰς δὲ σαμβύκας βαπτιζόμενας, ὥσπερ ἐκσπόνδους μετ' αἰσχύνης ἐκπεπτωκέναι. (7) Καὶ τῆς μὲν κατὰ θάλατταν πολιορκίας τοιοῦτον ἀπέβη τὸ τέλος.

IX. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀππίον εἰς παρακλησίους ἐμπεσόντες δυσχερείας, ἀπέστησαν τῆς ἐπιβολῆς. (2) Ἐτι

stium capita mittere tela cœperunt; minoribus pro ratione præsentis intervalli subinde utens, usque adeo Romanorum confudit, ut impetum illius atque invasionem penitus impediret. (4) Ad extremum Marcellus, his difficultatibus circumventus, clam silentio noctis naves propius admoveere est coactus. (5) Quæ postquam terræ appropinquassent, et interiores essent ictibus tormentorum, alium rursus apparatus adversus eos, qui e navibus dimicabant, idem vir præstruxerat. (6) Ex altitudine fere stature humanæ crebris cavis murum perforaverat, quæ extrinsecus palmari fere erant magnitudine. Ibi sagittariis ac scorpiunculis ab interiore muri parte appositis, per istos petens hostem, inutilem classiariorum Romanorum operam reddebat. (7) Ex quo eveniebat, ut et procul positos hostes, et in proximo stantes, non solum quidquam eorum exsequi velaret, quæ proposuerant, sed etiam plurimos illorum occideret. (8) Porro ubi sambucas conarentur erigere, tollenones per totum murum disposuerat, quæ reliquo tempore non apparebant; verum, quando opus erat, ab interiore parte supra mœnia erigebantur, et longe ultra propugnacula rostris suis prominebant. (9) Horum alii saxa non minus sexcentarum pondo librarum gestabant; alii gravia plumbi pondera. (10) Quando igitur appropinquabant sambucæ, tum enim vero tollenonum rostra, carchesio circumacta quantum opus est, ope trochleæ laxatoris saxum in fabricam demittebant. (11) Ita fiebat, ut non machina dumtaxat confringeretur, sed et navis quoque ipsa, et qui in ea essent, gravissime periclitarentur.

VIII. Erant rursus alia machinamenta, quæ in hostes invadentes et vineis munitos, atque eorum ope adversus tela per murum missa tutos, partim quidem et saxa deficiebant ejus magnitudinis, quæ satis erat ad pellendos de prora hos qui ibi dimicabant; (2) simul vero etiam manum ferream catena religatam demittebant, per quam is, qui rostra machinarum velut navis gubernacula regebat, ubi prehendisset proræ partem, quæcumque prehendi poterat, machine calcem, quæ erat intra mœnia, deorsum adducebat. (3) Postquam autem, prora in altum sublata, navigium in puppim erexerat, tum vero, proras machine alligans, et immota staret, manum ferream et catenam ope trochleæ laxatoris e machina projiciebant. (4) Quo facto, naves aliæ in latus concidebant, aliæ prorsus etiam evertabantur; pleræque, prora ex alto dejecta, plurimis undis magna cum trepidatione vectorum complebantur. (5) Hiscæ Archimedis inventis quum ad consilii inopiam redigeretur Marcellus, quumque sua omnia incepta ab oppidanis cladi non absque damno suo et opprobrio videret, etsi casum hunc iniquo animo ferebat, (6) tamen res suas ipse irritans, Archimedem, ait, navibus suis ex mari potam infundere; sambucas vero suas cum ignominia fustibus e computatione esse ejectas. (7) Ac mari quidem tentatæ oppugnationis exitus hic fuit.

IX. Sed et Appius quum in easdem difficultates incidisset, incepto destitit. (2) Cujus milites, dum adhuc longius

μὲν γὰρ ὄντες ἐν ἀποστήματι, τοῖς τε πετροδόλοις καὶ καταπέλταις τυπτόμενοι διεφθέροντο, διὰ τὸ θαυμάσιον εἶναι τὴν τῶν βελῶν κατασκευὴν, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος, καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν· ὥς ἂν Ἱέρωνος μὲν χορηγοῦ γεγονότος, ἀρχιτέκτονος δὲ καὶ δημιουργοῦ τῶν ἐπινημάτων Ἀρχιμήδους. (3) Συνεγγίζοντές γε μὴν πρὸς τὴν πόλιν, οἱ μὲν ταῖς διὰ τοῦ τείχους τοξοσίσι, ὥς ἰσχυρὰ προεῖπον, κακούμενοι συνεχῶς, εἰργοντο τῆς προσόδου· οἱ δὲ μετὰ τῶν γέβρων βιαζόμενοι, ταῖς τῶν κατὰ κορυφὴν λίθων καὶ δοκῶν ἐμβολαῖς διεφθέροντο. (4) Οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ ταῖς χερσὶ ταῖς ἐκ τῶν μηχανῶν ἱκακοῦντο, ὥς καὶ πρότερον εἶπα· σὺν αὐτοῖς γὰρ τοῖς πλοῖς τοὺς ἀνδράς ἐξαιρουντες ἐρρίπτουν. (5) Τὸ δὲ πῦρ, ἀναχωρήσαντες εἰς τὴν παρεμβολήν, καὶ συνεβρύσαντες μετὰ τῶν χιλιάρχων οἱ περὶ τὸν Ἀππίον, ἡμοθυμαδὸν ἐβούλευσαντο πάσης ἐλπίδος πείραν λαμβάνειν, πλὴν τοῦ διὰ πολιορκίας εἶναι τὰς Συρακούσας, ὥς καὶ τέλος ἐποίησαν. (6) Ὅκτω γὰρ μῆνας τῇ πόλει προσκαθεζόμενοι, τῶν μὲν ἄλλων στρατηγημάτων ἢ πλῆμην αὐτῶν οὐδενὸς ἀπέστησαν· τοῦ δὲ πολιορκεῖν οὐδέποτε πείραν ἐπὶ λαβεῖν ἐθάβησαν. (7) Οὕτως εἰς ἄνθρωπος καὶ μία ψυχὴ, δεόντως ἡρμοσμένη πρὸς ἓνα τῶν πραγμάτων, μέγα τι χρῆμα φαίνεται γίνεσθαι καὶ θαυμάσιον. (8) Ἐκεῖνοι γοῦν, τηλικαύτας δυνάμεις ἔχοντες καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, εἰ μὲν ἀφέλοι τις πρεσβύτερη ἢνα Συρακούσιον, παραχρῆμα τῆς πόλεως κυριεύσειν ἤπιζον· (9) τούτου δὲ συμπαρόντος, οὐκ ἐθάβον οὐδ' ἐπιβαλέσθαι, κατὰ γε τοῦτον τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἀμύνασθαι δυνατός ἦν Ἀρχιμήδης. (10) Οὐ μὴν ἀλλὰ νομίσαντες, μάλιστα ἂν ὑπὸ τῆς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας διὰ τὸ πλῆθος τοὺς ἐνδον ὑποχειρίους σφίσι γενέσθαι, ταύτης ἀντείχοντο τῆς ἐλπίδος· καὶ ταῖς μὲν ναυσὶ τὰς κατὰ θάλατταν ἐπικουρίας αὐτῶν ἐκάλουν, τῇ δὲ περὶ στρατεύματι τὰς κατὰ γῆν. (11) Βουλόμενοι δὲ μὴ ποιεῖν ἄπρακτον τὸν χρόνον, ἐν ᾧ προσδρεύουσι ταῖς Συρακούσαις, ἀλλ' ἅμα τι καὶ τῶν ἐκτὸς χρησίμων κατασκευάζεσθαι, διεῖλον οἱ στρατηγὸς σφῶν αὐτοὺς καὶ τὴν δύναμιν. (12) ὥστε τὸν μὲν Ἀππίον, ἔχοντα δύο μέρη, προσκαθῆσθαι τοῖς ἐν τῇ πόλει, τὸ δὲ τρίτον ἀναλαβόντα Μάρκον ἐπιπορεύεσθαι τοὺς Καρχηδονίους αἰρουμένους κατὰ τὴν Σικελίαν.

aberrant, balistis et catapultis icti concidebantur. Erat namque telorum apparatus, tam copia, quam usu atque efficacia, admirabilis: utpote ad quem rex Hiero sumtus præbuerat, industriam vero atque inventionem Archimedes, operum illorum architectus et opifex. (3) Ubi vero propius murum subibant Appii milites, alii e fenestris muralibus, de quibus ante dictum, continuis vulneribus acceptis, accessu prohibebantur: alii, qui vineis tecti vi conabantur irrumpere, qua saxis qua trabibus recta desuper immissis opprimebantur. (4) Afferebant et illas e machinis manus, de quibus ante diximus, damnum haud mediocre: etenim sublime abreptos cum ipsis armis viros projiciebant. (5) Denique Appius cum Marcello, ubi se in castra recepissent, in concilium adhibitis tribunis, de communi omnium sententia constituerunt, ad capiendas Syracusas spem omnem esse periclitandam, sola oppugnatione excepta: quod et ad extremum fecerunt. (6) Nam quum menses octo urbem obsiderent, sollertis quidem et vafri consilii vel audacis facinoris nullum exemplum reliquerunt inexpertum; at vi aperta oppugnare nunquam amplius sunt ausi. (7) Adeo vir unus, et unius mens hominis, ad aliquod inceptum recte intenta, vim nonnunquam habere maximam deprehenditur atque admirabilem. (8) Romani quidem, tot pedestribus maritimisque instructi copiis, si unum senem Syracusanum urbe eximeres, oppido statim se potituros existimabant; (9) illo vero præsentē et suos adjuvante, ne invadere quidem urbem audebant; certe non illo modo, cui impediendo par esset Archimedes. (10) Quoniam autem ingens erat inclusorum multitudo, expeditissimam urbis capiendæ rationem esse inopiam commeatum arbitrabantur Romani, in eamque spem incumbabant. Quæ igitur mari adventare poterant subsidia, classe prohibebant; quæ terra, copiis terrestribus. (11) Ac, ne sine aliquo fructu tempus omne, quo Syracusas obsidebant, ipsis periret, sed ut eadem opera in reliqua Sicilia aliquid e re sua patrarent, exercitum ita partiti sunt imperatores, (12) ut cum duabus partibus urbem obsideret Appius, tertiam acciperet Marcellus, et per totam insulam fines eorum, qui cum Carthaginiensibus sentiebant, infestaret.

IV. — RES PHILIPPI.

Excerpt. Valesian. et deinde Excerpt. antiq. ex lib. VIII.

Ι. Φίλιππος, παραγενόμενος εἰς τὴν Μεσσήνην, ἐξέβαλε τὴν χώραν δυσμενικῶς, θυμῷ τὸ πλεῖον ἢ λόγῳ χρώμενος. (2) Ἦλπιζε γὰρ, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, βαλάντων συνεχῶς, οὐδέποτε ἀναγκασθῆσιν οὐδὲ μισήσεσθαι τοὺς κακῶς πάσσοντας. (3) Προήχθη δὲ, καὶ οὖν, καὶ διὰ τῆς προτέρας βίβλου, σαφέστερον ἐξηγήσθαι περὶ τούτων, οὐ μόνον διὰ τὰς πρότερον ἡμῖν ρηθέντας αἰτίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τῶν συγγραφέων τοὺς ὅλας παραλελειπέναι τὰ κατὰ τῆς Μεσσηνίους,

X. Philippus, Messeniam ingressus, agros hostiliter vastare cœpit, ira magis, quam consilio, ductus. (2) Sperabat enim, ut mihi quidem videtur, cum assidue aliis damnum inferret, miseros homines nunquam id moleste laturos, neque ipsum odio habituros esse. (3) Ac de his quidem et nunc et superiori libro enucleatius verba ut facerem impulsus sum, non ob eas tantum causas quas prius adduxi, sed etiam eo, quod historiæ scriptores partim damna a Philippo Messeniis illata silentio prorsus prætermiserunt, (4)

(4) τοὺς δὲ καθόλου, διὰ τὴν πρὸς τοὺς μονάρχους εὐνοίαν ἢ τάναντία φόβον, οὐχ οἷον ἐν ἀμαρτίᾳ γεγονέναι τὴν εἰς τοὺς Μεσσηνίους ἀσείδειαν Φιλίππου καὶ παρανομίαν, ἀλλὰ τούναντίον ἐν ἐπαίνῳ καὶ κατορθώματι τὰ πεπραγμένα, διασαφεῖν ἡμῖν. (5) Οὐ μόνον δὲ περὶ Μεσσηνίους τοῦτο πεποιηκότας ἰδεῖν ἐστὶ τοὺς γράφοντας τοῦ Φιλίππου τὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων παραπλησίως. (6) Ἐξ ὧν ἱστορίας μὲν οὐδαμῶς ἔχειν αὐτοῖς συμβαίνειν διάθεσιν τὰς συντάξεις, ἐγκωμίου δὲ μᾶλλον. (7) Ἐγὼ δ', οὔτε λοιδορεῖν ψευδῶς, φημί, δεῖν τοὺς μονάρχους, οὔτ' ἐγκωμιάζειν, ὁ πολλοῖς ἤδη συμβέβηκεν· τὸν ἀκολουθοῦν δὲ τοῖς προγεγραμμένοις εἶαι καὶ τὸν πρόποντα ταῖς ἐκάστων προαιρέσεσι λόγον ἐφαρμόζειν. (8) Ἄλλ' ἴσως τοῦτ' εἰπεῖν μὲν εὐμαρὲς, πρᾶξι δὲ καὶ λίαν δυσχερὲς· διὰ τὸ πολλὰς καὶ ποικίλας εἶναι διαθέσεις καὶ περιστάσεις, αἷς εἰκόντες ἀνθρωποὶ κατὰ τὸν βίον, οὔτε λέγειν οὔτε γράφειν δύνανται τὸ φαινόμενον. (9) Ὡς χάριν τισὶ μὲν αὐτῶν συγγνώμην δοτέον, ἐνίοις γε μὴν οὐ δοτέον.

XI. Μάλιστα δ' ἂν τις ἐπιτιμήσειε περὶ τοῦτο τὸ μέρος Θεοπόμπῃ· ὅς γ' ἐν ἀρχῇ τῆς περὶ Φιλίππου συντάξεως δι' αὐτὸ μάλιστα παρορμηθῆναι φήσας πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τῆς πραγματείας, διὰ τὸ μηδέποτε τὴν Εὐρώπην ἐνηνογεῖν τοιοῦτον ἄνδρα τὸ παράπαν, οἷον τὸν Ἀμύντου Φιλίππον. (1) μετὰ ταῦτα παρὰ πόδας, ἐν τε τῇ προοίμῳ, καὶ παρ' ὅλην δὲ τὴν ἱστορίαν, ἀκρατέστατον μὲν αὐτὸν ἀποδείκνυσσι πρὸς γυναῖκας, ὥστε καὶ τὸν ἴδιον οἶκόν ἐσφαλκεῖναι τὸ καθ' αὐτὸν διὰ τὴν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ὁρμὴν καὶ παράστασιν. (2) ἀδικοῦτατον δὲ καὶ κακοπραγμονέστατον περὶ τὰς τῶν φίλων καὶ συμμάχων κατασκευάς· πλείστας δὲ πόλεις ἐξηνδραποδιμένον καὶ πεπραξικοπηκότα μετὰ δόλου καὶ βίας. (3) ἐκπαθὴ δὲ γεγονότα καὶ πρὸς τὰς ἀκρατοποσίας, ὥστε καὶ μεθ' ἡμέραν πλεονάκις μεθύοντα καταφανῆ γενέσθαι τοῖς φίλοις. (4) Εἰ δέ τις ἀναγινώσκει βουλευθεὶς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνάτης καὶ μ' αὐτῷ βίβλου, παντάπασιν ἂν θαυμάσαι τὴν ἀτοπίαν τοῦ συγγραφέως· ὅς γε, χωρὶς τῶν ἄλλων, τετόλμηκε καὶ ταῦτα λέγειν αὐταῖς γὰρ λέξεσιν, αἷς ἐκεῖνος κέχρηται, κατατάξαμεν. (5) « Εἰ γάρ τις ἦν ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ἢ τοῖς βαρβάροις, φησὶ, λάσταυρος ἢ θρασὺς τὸν τρόπον, οὗτοι πάντες, εἰς Μακεδονίαν ἀθροϊζόμενοι πρὸς Φίλιππον, ἑταῖροι τοῦ βασιλέως προσηγορεύοντο. (6) « Καθόλου γὰρ ὁ Φίλιππος τοὺς μὲν κοσμίους τοῖς ἥθεσι, καὶ τῶν ἰδίων βίων ἐπιμελουμένους, ἀπεδοκίμαζε· τοὺς δὲ πολυτελεῖς, καὶ ζώντας ἐν μέθαις καὶ κύβοις, ἐτίμα καὶ προῆγεν. (7) « Τοιγαροῦν οὐ μόνον ταῦτ' ἔχειν αὐτοὺς παρεσκεύαζεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης ἀδικίας καὶ βδελυρίας ἀθλητὰς ἐποίησεν. (8) « Τί γὰρ τῶν αἰσχυρῶν ἢ δεινῶν αὐτοῖς οὐ προσῆν, ἢ τί τῶν καλῶν καὶ σπουδαίων οὐκ ἀπῆν; Ὡς οἱ μὲν ξυροῦμένοι καὶ λαιεῖ νόμῳ διετέλουν, ἄνδρες ὄντες· οἱ δὲ ἄλλήλοις ἐτόλμων ἐπ' ἀνίστασθαι πώγωνας ἔχουσι. (9) « Καὶ περὶ ῥιηγόντο μὲν δύο καὶ τρεῖς τοὺς ἐταίρευομένους, αὐτοὶ

partim, vel benevolentia in principes vel contra metu ducti, impietatem et iniquitatem illam, qua in Messenios scripsi Philippus, non modo vitio non vertendam, verum etiam tamquam præclarum facinus in laude ponendam, declaraverunt. (5) Nec vero in his solum, quæ ad Messenios pertinent, idem admissum est ab eis qui res Philippi perscripserunt, sed etiam in aliis pariter plerisque. (6) Quo fit, ut illorum commentarii non historiæ speciem, sed encomii potius formam habeant. (7) Ego vero ita existimo, nec vituperari falso, nec laudari reges oportere, quod multi jam fecerunt; sed id agendum, ut, quæ dicas, nec repugnent eis quæ superius scripseris, et cum consiliis atque moribus eorum, de quibus agitur, congruant atque consentiant. (8) At vero fortasse dictum quidem hoc facile est, factum autem inprimis arduum. Multa enim atque varia momenta incidunt ac tempora, quibus cedentes homines, ea, quæ sibi videntur, libere loqui aut scribere ventantur. (9) Quamobrem nonnullis quidem eorum danda est venia, aliis vero minime indulgenda.

XI. Ac maxime omnium Theopompus hac in parte reprehensionem meretur: qui, cum initio historiæ Philippi dixisset, hac maxime causa se ad scribendum impulsam esse, quod Philippo, Amyntæ filio, parem virum nemquam antea Europa protulisset; (2) continuo deinde, cum in ipso proœmio, tum per totam historiam eundem in mulieres intemperantissime exarsisse memorat, adeo ut, per suam hac in parte cupiditatem atque profusionem, propriam etiam domum, quantum in ipso erat, in summum periculum adduxerit. (3) Eundem præterea injustissimum atque in parandis amicis et sociis doliosissimum describit, et qui urbes plurimas, per vim ac fraudem captas, in servitutem redegerit. (4) Eundem porro ebrietati valde deditum fuisse narrat, adeo ut diurno etiam tempore ebrius ab amicis fuerit deprehensus. (5) Quod si quis vero libri quidagesimi noni principium in manus sumserit, scriptoris omnino importunitatem mirabitur; qui, inter cetera, hæc etiam dicere non dubitavit, eadem enim verba, quibus ille usus est, hic apponenda esse duximus: (6) « Nam si quis inter Græcos aut barbaros impudicus erat ac protervus, illico Macedoniam ad Philippum delatus, sodalis regis vocabatur. (7) Omnino enim Philippus modestos ac fruges homines respuebat, belluones autem ac prodigos, et viros atque aless deditos, colebat atque evehebat maxime. (8) Itaque his non modo vitiorum illorum, quæ dixi, animæ præbebat; verum etiam ad omnis nequitiæ ac spurcitæ certamen eosdem provocabat. (9) Quod cum turpitudinis ac flagitii genus eis non inerat? quid comest honestatis ac virtutis non deerat? Quorum alii, cum viri essent, rasi tamenac lævigati continuo conspiciebantur; alii vero, barbati, constuprare sese invicem non dubitabant. (10) Ac duos quidem treve meritorios pueros »

• διὰ τὰς αὐτὰς ἐκείνοις χρήσεις ἐτέροις παρείχοντο.
 • (11) Ὅθεν καὶ δικαίως ἂν τις αὐτοὺς οὐχ ἑταίρους,
 • ἀλλ' ἑταίρας, ὑπελάμβανεν εἶναι· οὐδὲ στρατιώτας,
 • ἀλλὰ χαμαιτύπους προσηγόρευσεν. (12) Ἀνδροφόνοι
 • γὰρ τὴν φύσιν ὄντας, ἀνδροπόρνοι τὸν τρόπον ἦσαν.
 • (13) Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ἵνα παύσωμαι, φησί, μακρολο-
 • γῶν, ἀλλὰς τε καὶ τοσούτων μοι πραγμάτων ἐπιτε-
 • γμήνουν, ἡγοῦμαι, τοιαῦτα θηρία γεγόνεαι, καὶ
 • τοιούτους τὸν τρόπον, τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἑταίρους
 • Φιλίππου προσαγορευθέντας, οἷους οὔτε τοὺς Κεν-
 • ταύρους τοὺς τὸ Πήλιον κατασχόντας, οὔτε τοὺς
 • Λαιστρυγῶνας τοὺς τὸ Λεοντίνον πεδίον οἰκῆσαντας,
 • οὔτ' ἄλλους οὖν ὁποίους. »

XII. Ταύτην δὲ τὴν τε πικρίαν καὶ τὴν ἀθυρογλωσ-
 σίαν τοῦ συγγραφέως τίς οὐκ ἂν ἀποδοκιμάσειεν; (2) οὐ
 γὰρ μόνον, οὐ καὶ μαχόμενα λέγει πρὸς τὴν αὐτοῦ πρόθε-
 σιν, ἀξίως ἔστιν ἐπιτιμήσεως, ἀλλὰ καὶ διότι κατέφευ-
 γει τοῦ τε βασιλέως καὶ τῶν φίλων· καὶ μάλιστα, διότι
 τὸ ψεῦδος αἰσχροῦ καὶ ἀπρεπῶς διατίθεται. (3) Εἰ
 γὰρ περὶ Σαρδαναπάλου τις ἢ τῶν ἐκείνου συμβιωτῶν
 ἐποιεῖτο τοὺς λόγους, μόλις ἂν ἐθάρρῃσεν τὴν κακοῦ βή-
 μισίνην ταύτῃ χρῆσασθαι· οὐ τὴν ἐν τῷ βίῳ προαίρε-
 σιν καὶ τὴν ἀσελγειαν διὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐπὶ τοῦ
 τάφου τεκμαιρόμεθα. (4) Λέγει γὰρ ἡ ἐπιγραφή·
 Ταῦτ' ἔχω, ὅσ' ἔφαγον, καὶ ἐφύβρισα, καὶ μετ' ἔρωτος
 τέρεν' ἔπαθον.

(5) Περί δὲ Φιλίππου καὶ τῶν ἐκείνου φίλων εὐλαβηθεῖν
 τίς ἂν, οὐχ ὅσον μαλακίαν καὶ ἀνανδρίαν, ἔτι δὲ ἀναι-
 σθησίαν λέγειν, ἀλλὰ τούναντιον, μὴ ποτ' ἐγκωμιάζειν
 ὑπερβάλλομενος οὐ δυνήθῃ καταξίως εἰπεῖν τῆς ἀνδρείας
 καὶ φιλοπονίας, καὶ συλλήδην τῆς ἀρετῆς τῶν προει-
 ρημένων ἀνδρῶν. (6) ὅς γε προφανῶς ταῖς σφετέραις
 φιλοπονίαις καὶ τόλμαις ἐξ ἐλαχίστης μὲν βασιλείας
 ἡγεμονίαν καὶ μεγίστην τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν κα-
 τακράσαν. (7) Χωρὶς δὲ τῶν ἐπὶ Φιλίππου πράξεων,
 ἢ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον ἐπιτελεσθεῖσαι μετ' Ἀλε-
 ξάνδρου πᾶσιν ὁμολογουμένην τὴν ἐπ' ἀρετῇ φήμην
 παραδιδάσκει περὶ αὐτῶν. (8) Μεγάλην γὰρ ἴσως
 εὐρίδα θετέον τῷ προσετώτῃ τῶν δίων Ἀλεξάνδρῳ,
 αἵπερ ὄντι νέφρ' παντελῶς, οὐκ ἐλάττω μέντοι γε τοῖς
 νεφροῖς καὶ φλοῖς. (9) ὅς πολλὰς μὲν καὶ παραδό-
 κας μάχαις ἐνίκησαν τοὺς ὑπεναντίους, πολλοὺς δὲ καὶ
 παραδόλους ὑπέμειναν πόνους καὶ κινδύνους καὶ τα-
 πειρίας· πλείστης δὲ περιουσίας κυριεύσαντες, καὶ
 πρὸς ἀπάσας τὰς ἐπιθυμίας πλείστης εὐπορήσαντες
 πολυσεύων, οὕτε κατὰ τὴν σωματικὴν δυνάμιν οὐ-
 λῶνται διὰ ταῦτ' ἡλαττώθησαν, οὕτε κατὰ τὰς ψυ-
 χικὰς ὁρμὰς οὐδὲν ἀδικον οὐδὲ ἀσελγὲς ἐπετήδευσαν.
 • (10) Ἀπαντες δ', ὥς ἔπος εἰπεῖν, βασιλικοὶ καὶ ταῖς
 ἐγαλοφυγίαις, καὶ ταῖς σωφροσύναις, καὶ ταῖς τολ-
 αῖς ἀπέβησαν, Φιλίππῳ καὶ μετ' αὐτὸν Ἀλεξάνδρῳ
 ἡδυνώσαντες. ὅν οὐδὲν ἂν δέοι μνημονεύειν ἐπ'
 ὁμίῳ. (11) Μετὰ δὲ τὸν Ἀλεξάνδρου θάνατον
 τῷ περὶ τῶν πλείστων μερῶν τῆς οἰκουμένης ἀμφισ-

« cum circumducebant; ceterum ipsi eandem sui copiam
 « aliis faciebant. (11) Quamobrem merito quis non amicos
 « illos, sed scorta, nec milites, sed prostibula potius appel-
 « lasset. (12) Nam cum natura essent cruenti, moribus
 « cinædi erant. (13) Atque, ut paucis absolvam, præsertim
 « cum tot ac tanta mihi negotia incumbant, sic apud me
 « existimo: quotquot amici ac comites Philippi dicebantur,
 « teterrimas fuisse belluas, quales nec Centauri, qui Pelium
 « incoluere, nec Læstrygones, qui Leontinos campos tenuisse
 « perhibentur, nec ulla alia hujusmodi monstra, exstite-
 « runt. »

XII. Hanc vero acerbiter ac linguæ temeritatem Theo-
 pompi quis non merito damnet? (2) non enim eo solum,
 quod proposito suo contraria ac pugnancia loquitur, objur-
 gandus est; sed quia cum de rege ipso, tum de ejus amicis
 falsa dicit, ac maxime quod mendacium suum putide ac
 turpiter protulit. (3) Nam si de Sardanapalo aliquo, aut
 de ejus sodalibus sermo esset institutus, vix quisquam hac
 verborum turpitudine uti sustineret, tametsi hujus hominis
 institutum atque intemperantiam ex ipsa sepulchri inscrip-
 tione satis colligamus. (4) Sic enim habet inscriptio:

Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido
 hausit.

(5) De Philippo autem ejusque comitibus nemo est, qui non
 vereri debeat, non dico molliem aliquam, aut etiam im-
 pudentiam eis affingere, sed contra, ne, laudationem eo-
 rum aggressus, vim ac fortitudinem et ceteras tantorum
 hominum virtutes dicendo adæquare non valeat: (6) qui,
 ut constat inter omnes, sua industria ac fortitudine regnum
 Macedoniae ex tenuissimo amplissimum ac celeberrimum
 effecerunt. (7) Ac præter ea, quæ sub Philippo gessere,
 res ab iisdem post illius obitum in commilitio Alexandri
 gestæ receptam apud omnes virtutis famam eis compara-
 verunt. (8) Magna enim fortasse hujus gloriæ pars Ale-
 xandro, cujus auspiciis cuncta gerebantur, tametsi admo-
 dum adolescenti, tribuenda est; at non minor tamen ejus
 comitibus ac ministris debetur: (9) quippe qui multis et
 maximis præliis hostes superarunt, multosque ac difficil-
 limos casus et labores ac pericula perpassi sunt; atque,
 maximarum opum compotes facti, cum omnibus copiis ad
 explendas cupiditates idoneis abundarent, tamen nec cor-
 poris vires ideo illis imminutæ sunt, neque animi studia ad
 injustitiam ac libidinem deflexerunt; (10) sed universi,
 quotquot Philippi ac deinde Alexandri comites fuerunt, et
 animi magnitudine, et temperantia, et fortitudine prorsus
 regia exstiterunt; quos quidem nominatim recensere haud-
 quasquam necesse est. (11) Post obitum autem Alexandri,
 cum de maximis partibus orbis terrarum inter se decer-

δητήσαντες, παραδόσιμον ἐποίησαν τὴν ἑαυτῶν δόξαν ἐν πλείστοις ὑπομνήμασιν· (13) ὥστε τὴν μὲν Τιμαίου τοῦ συγγραφέως πικρίαν, ἣ κέχρηται κατ' Ἀγαθοκλέους, τοῦ Σικελίας δυνάστου, καίπερ ἀνυπέβλητον εἶναι δοκοῦσαν, ὅμως λόγον ἔχειν· ὥς γὰρ κατ' ἐχθροῦ καὶ πονηροῦ καὶ τυράννου διατίθεται τὴν κατηγορίαν· τὴν δὲ Θεοπόμπου μὴδ' ὑπὸ λόγον πίπτειν.

XIII. Προθέμενος γὰρ ὡς περὶ βασιλέως εὐφυστάτου πρὸς ἀρετὴν γεγονότος, οὐκ ἔστι τῶν αἰσχυρῶν καὶ δεινῶν δὲ παραλείπειν. (2) Λοιπὸν ἡ περὶ τὴν ἀρχὴν καὶ προέχουσαν τῆς πραγματείας ἀνάγκη ψεύστην καὶ κολακα φαίνεσθαι τὸν ἱστοριογράφον, ἡ περὶ τὰς κατὰ μέρος ἀποφάσεις ἀνόητον καὶ μειρακιώδη τελείως, εἰ διὰ τῆς ἀλόγου καὶ ἐπικλήτου λοιδορίας ὑπέλαβε πιστότερος μὲν αὐτὸς φανήσεσθαι, παραδοχῆς δὲ μᾶλλον ἀξιώθησεσθαι τὰς ἐγκωμιαστικὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ περὶ Φιλίππου. (3) Καὶ μὴν οὐδὲ περὶ τὰς ὁλοσχερεῖς διαλήψεις οὐδεὶς ἂν εὐδοκῇσιν τῷ προειρημένῳ συγγραφεῖ· ὅς γε ἐπιβαλλόμενος γράφειν τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις, ἀφ' ὧν Θουκυδίδης ἀπέλιπεν, καὶ συνεγγίσας τοῖς Λευκτρικοῖς καιροῖς καὶ τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν Ἑλληνικῶν ἔργων, τὴν μὲν Ἑλλάδα μεταξὺ καὶ τὰς ταύτης ἐπιβολὰς ἀπέβριψε· μεταλαβὼν δὲ τὴν ὑπόθεσιν, τὰς Φιλίππου πράξεις προῤῥητο γράφειν. (4) Καίτοι γε πολλῷ σεμνότερον ἦν καὶ δικαιότερον, τῇ περὶ τῆς Ἑλλάδος ὑποθέσει τὰ πεπραγμένα Φιλίππου συμπεριλαβεῖν, ἥπερ ἐν τῇ Φιλίππου τὰ τῆς Ἑλλάδος. (5) Οὐδὲ γὰρ προκαταληφθεὶς ὑπὸ βασιλικῆς δυναστείας, καὶ τυχὼν ἐξουσίας, οὐδεὶς ἂν ἐπέσχε σὺν καιρῷ ποιήσασθαι μετάβασιν ἐπὶ τὸ τῆς Ἑλλάδος ὄνομα καὶ πρόσωπον· ἀπὸ δὲ ταύτης ἀρξάμενος, καὶ προβάς ἐπὶ πᾶσιν, οὐδ' ὅλως οὐδεὶς ἂν ἡλλάξατο μονάρχου πρόσχημα καὶ βίον, ἀκεραῖω χρώμενος γνώμῃ. (6) Καὶ τί δή ποτ' ἦν τὸ τὰς τηλικαύτας ἐναντιώσεις βιασάμενον παριδεῖν τὸν Θεοπόμπου; εἰ μὴ νῆ Δία ὅτι ἐκείνης μὲν τῆς ὑποθέσεως τέλος ἦν τὸ καλόν· τῆς δὲ κατὰ Φιλίππον τὸ συμφέρον. (7) Οὐ μὴν ἀλλὰ πρὸς μὲν ταύτην τὴν ἀμαρτίαν, καθὼς μετέβαλε τὴν ὑπόθεσιν, ἴσως ἂν εἶχέ τι λέγειν, εἴ τις αὐτὸν ἤρετο περὶ τούτου. (8) Πρὸς δὲ τὴν κατὰ τῶν φίλων αἰσχυρολογίαν οὐκ ἂν οἶμαι δυνηθῆναι λόγον αὐτὸν ἀποδοῦναι, συγχωρῆσαι δὲ, διότι πολὺ τι παρέπεσε τοῦ καθήκοντος.

Excerpt. antiq. ex lib. VIII, cap. 9-11, et Vales.

XIV. Φιλίππος δὲ τοὺς μὲν Μεσσηνίους, πολεμίους γεγονότας, οὐδὲν ἄξιον ἡδυνήθη λόγου βλάψαι, καίπερ ἐπιβαλλόμενος κακοποιεῖν αὐτῶν τὴν χώραν· εἰς δὲ τοὺς ἀναγκασιότατους τῶν φίλων τὴν μεγίστην ἀσελείαν ἐναπεδείξατο. (2) Τὸν γὰρ πρεσβύτερον Ἄρατον, δυσареσθέντα τοῖς ἐπ' αὐτοῦ πεπραγμένοις ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ, μετ' οὐ πολὺ μετὰ Ταυρίωνος, τοῦ χειρίζοντος αὐτῷ τὰ κατὰ Πελοπόννησον, ἐπανελάτο φαριμάκῳ. (3) Παραυτίκα μὲν οὖν ἡγνοεῖτο παρὰ τοῖς ἐκτὸς τὸ γεγονός· καὶ γὰρ ἦν ἡ δύναμις οὐ τῶν παρ' αὐτὸν τὸν

tassent, famam nominis sui plurimis historiarum monumentis testatam posteris reliquerunt. (12) Quo fit, ut Timæi quidem maledicentia, qua adversus Agathoclem Siciliæ tyrannum invecus est, tametsi modum omnem excedat, rationem tamen aliquam habere videatur: quippe inimici et mali hominis et tyranni vituperationem instituit. At vero Theopompi maledicentia omni ratione destituitur.

XIII. Nam cum de rege, optima indole ad virtutem prædito, scribere instituisset, (2) nihil est tam turpe et tam grave, quod in opere suo non dixerit. Reliquum est, ut vel ipso in principio ac vestibulo historiarum suarum mendax et adulator fuisse dicatur, aut certe in particularibus suis demonstrationibus amens penitus ac puerilis, si importuna ac merito castiganda vituperatione id se consecuturum esse speravit ut et sibi major auctoritas, et laudationibus Philippi major fides accederet. (3) Sed neque ipsum consilium prædicti scriptoris ab ullo homine probabitur, qui, cum res Græciæ, inde ubi desinit Thucydides, scribere esset aggressus, postquam ad Leuctrica tempora ac res Græciæ celeberrimas pervenit, ipsam quidem Græciam cum suis factis valere jussit; commutato autem argumento Philippi gesta scribere constituit. (4) Atqui longe præstantius erant ac justius, in opere rerum Græcarum gesta Philippi, quam in gestis Philippi res Græciæ comprehendere. (5) Neque enim quisquam, regio dominatu præoccupatus, ubi potestatem fuerit nactus, dubitaverit ad nomen personarumque Græciæ opportune transire: a Græciâ autem sumpto principio, nemo utique sanæ mentis, postquam aliquantulum processit, cum regis specie atque vita illam permutarit. (6) Quid vero erat, quod Theopompum cogeret, tot ac tantis contrarietates contemnere? nisi mehercule quod illius quidem argumenti finis erat honestus, huius autem operis de gestis Philippi erat finis utilior. (7) Enimvero, quod ad illud peccatum mutati argumenti pertinet, si quis Theopompum interrogaret, suppeteret illi fortasse aliqua defensio. (8) Illius autem maledicentiæ, quam in Philippi amicos effudit, nullam ab eo rationem reddi posse arbitror: sed sitendum ipsi esse, multum se ab officio et a vero aberrasse.

XIV. Ceterum Philippus Messenios, hostes factos, memorabili ullo damno afficere non valuit, quantumvis vastare ac populari fines eorum aggressus; in amicos vero præcipue necessitudine sibi junctos idem rex fœda facinora, etque maxima, edidit. (2) Seniores enim Aratum, quod missus probasset quæ ipse Messenæ fecerat, non multo post opera usus Taurionis, qui res illius in Peloponneso administrabat, veneno sustulit. (3) Ac principio quidem ignota ceteris res fuit: neque enim ea vis erat pharmaci, ut in ipso statim ar-

καρὸν ἀπολλυουσῶν, ἀλλὰ χρόνον ἔχουσα, καὶ διάθεσιν ἐργαζομένη. (4) Τὸν γε μὴν Ἀρατὸν αὐτὸν οὐκ ἴδαντες τὸ κακόν· ἐγένετο δὲ ὅλην ἐκ τούτων. (5) Ἄπαντας γὰρ ἐπικρυπτόμενος τοὺς ἄλλους, πρὸς ἓνα τῶν ἱππευτῶν Κεφάλωνα διὰ τὴν συνήθειαν οὐκ ἔστεξε τὸν λόγον· ἀλλ', ἐπιμελῶς αὐτῷ κατὰ τὴν ἀβρῶστίαν τοῦ προειρημένου συμπαρόντος, καὶ τι τῶν πρὸς τῷ πᾶσι πτυσμάτων ἐπιστημηναμένου δίαμιον ὑπάρχον, ἔειπε· Ταῦτα τάπτεχαιρα τῆς φιλίας, ὦ Κεφάλων, κεκοίμισθα τῆς πρὸς Φιλίππον. (6) Οὕτως ἐστὶ μέγα τι καὶ καλὸν χρῆμα μετρίότης, ὥστε μᾶλλον ὁ παθὼν τοῦ πράξαντος ἡσυχύνετο τὸ γεγονός, εἰ τοσούτων καὶ τηλικούτων κεκοινωνηκῶς ἔργων ἐπὶ τῷ τοῦ Φιλίππου συμφέροντι, τοιαῦτα τάπτεχαιρα κεκόμισται τῆς εὐνοίας. (7) Οὗτος μὲν οὖν καὶ διὰ τὸ πολλάκις τῆς ἀρχῆς τετυγνῆναι παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, καὶ διὰ τὸ πλῆθος καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῶν εἰς τὸ ἔθνος εὐεργεσιῶν, μεταλλάξας τὸν βίον, ἔτυχε περποιθήσεως τιμῆς καὶ παρὰ τῇ πατρίδι καὶ παρὰ τῷ κοινῷ τῶν Ἀχαιῶν. (7) Καὶ γὰρ θυσίας αὐτῷ καὶ τιμὰς ἡρωϊκὰς ἐψηφίσαντο, καὶ συλλήβδην, ὅσα πρὸς αἰώνιον ἀνήκει μνήμην· ὥστ', εἴπερ καὶ περὶ τοὺς ἐποχομένους ἐστὶ τις αἴσθησις, εἰκὸς, εὐδοκεῖν αὐτὸν καὶ τῇ τῶν Ἀχαιῶν εὐχαριστίᾳ, καὶ ταῖς ἐν τῷ ζῆν κακοπραγαίαις καὶ κινδύνους.

XV. Πάλαι δὲ τῇ διανοίᾳ περὶ τὸν Λίσσον καὶ τὸν Ἀκρόλισσον ὧν, καὶ σπουδαίων ἐγκρατῆς γενέσθαι τῶν τῶν τούτων, ὥρμησε μετὰ τῆς δυνάμεως. (2) Ποιησάμενος δὲ τὴν πορείαν ἐπὶ δύο ἡμέρας, καὶ διελθὼν τὰ στενά, κατέβηκε παρὰ τὸν Ἀρδάξανον ποταμὸν, οὗ μακρὸν τῆς πόλεως. (3) Θεωρῶν δὲ τὸν τε τοῦ Λίσσου περίβολον, καὶ τὰ πρὸς τῇ θαλάττῃ καὶ τὰ πρὸς τὴν μεσόγειον ἡσφαλισμένον διαφερόντως καὶ φύσει καὶ κατασκευῇ τὸν τε παρακείμενον Ἀκρόλισσον αὐτῷ καὶ διὰ τὴν εἰς ὕψος ἀνάτασιν, καὶ διὰ τὴν ἄλλην ἐρμύνητα τοιαύτην ἔχοντα φαντασίαν, ὥστε μὴ δ' ἂν ἐλπίσει μηδὲνα κατὰ κράτος ἐλεῖν· τῆς μὲν περὶ τοῦτον ὑπὸ τοῦ ἀπέστη τελέως, τῆς δὲ πόλεως οὐ λίαν ἀπῆλπισε. (4) Συνθεωρήσας δὲ τὸ μεταξὺ διάστημα τοῦ Λίσσου καὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἀκρόλισσον πρόποδος, σύμμετρον ὑπάρχον πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τὴν κατὰ τῆς πόλεως, κατὰ τοῦτο διενόηθη, συστήσάμενος ἀκροβολισμῶν, χρήσασθαι στρατηγήματι πρὸς τὸ παρὸν οἰκίῳ. (5) Δοὺς δὲ μίαν ἡμέραν πρὸς ἀνάπαυσιν τοῖς Μακεδόσι, καὶ παρακαλέσας ἐν αὐτῇ τὰ πρόποντα τῷ καιρῷ, τὸ μὲν πολλὸ μέρος καὶ χρησιμώτατον τῶν εὐζώνων, ἐπὶ νυκτὶς, εἰς τινὰς φάραγγας ὠλόδει ἐκρυψε, κατὰ τὸν ἐπὶ τῆς μεσογαίου τόπον ὑπὲρ τὸ προειρημένον διάστημα. (6) τοὺς δὲ πελταστὰς εἰς τὴν ἐσαύριον ἔχων καὶ τὸ λοιπὸν μέρος τῶν εὐζώνων, ἐπὶ θάτερα τῆς πόλεως κατὰ θάλατταν ἐχρῆτο τῇ πορείᾳ. (7) Περιελθὼν δὲ τὴν πόλιν, καὶ γενόμενος κατὰ τὸν προειρημένον τόπον, ὅλος ἦν ὡς ταύτῃ ποιησόμενος τὴν πρὸς τὴν πόλιν ἀνάτασιν. (8) Οὐκ ἀγνοουμένης δὲ τῆς τοῦ Φι-

ticulo necaret; sed mora temporis corporis valetudinem afficiebat. (4) Ipsum vero Aratum non latebat malum : quod hoc modo palam est factum. (5) Is, omnes alios celans, apud unum e famulis Cephalonem, quia familiariter eo utebatur, non tacuit rem : sed quum ægrotanti sibi ille adesset, assiduam et diligentem operam navans, atque is unum e sputis, quibus paries erat consputus, sanguine mixtum observasset : Hæc nos præmia, o Cephalo, inquit Aratus, amicitiae nostræ erga Philippum retulimus. (6) Adeo magna et præclara res est animi moderatio, ut eum, qui acceperat injuriam, potius, quam auctorem injuriæ, facti puderet, quod post tot tantarumque rerum consilia cum Philippo consociata, et magno quidem ejus bono, hoc demum benevolentiae suæ præmium tulisset. (7) Ceterum Arato, qui prætura Achæorum toties erat functus, gentemque suam tot ac tantis beneficiis affecerat, postquam diem suum obiisset, cum patria, tum commune Achæorum pares meritis honores detulerunt. (8) Nam et sacrificia, et cultum heroibus debitum, ei decreverunt, et, ut verbo expediam, quidquid ad memoriam defuncti æternitati consecrandam facit : ut, si quis mortuis inest sensus, in animo grato Achæorum, post ærumnas et pericula, quæ vivus sustinuit, acquiescere ipsum, par sit ac rationi consentaneum.

XV. Quum Philippus jampridem Lissum et Acrolissum animo ageret, eaque loca in potestatem suam redigere studeret : exercitum eo ducere instituit. (2) Confecto autem bidui itinere, ac superatis faucibus, propter fluvium Ardaxanum, non procul ab urbe consedit. (3) Ibi quum Lissi ambitum animadvertisset, et qua mare et qua continentem spectat, egregie cum natura loci tum arte munitum ; quumque Acrolissum ei adjacentem, partim quia mire in altum est sublatus, partim ob reliquam munitiorem, ejusmodi præ se ferre speciem vidisset, ut, posse illa loca ab se per vim capî, nemo sperare homo deberet : omnem penitus de arce quidem occupanda spem abiecit, at de urbe capiendi non omnino desperavit. (4) Observaverat rex, inter Lissum et prominentem montis radicem, ubi est Acrolissus, modicum interesse intervallum, aptum ad moliendam urbis oppugnationem. Igitur leve prælium eo loci instituere, et opportuno ad consilium suum strategemate statuit uti. (5) Unum Macedonibus ad quiescendum ubi concessisset diem, atque interim, uti res atque tempus monebat, eos esset cohortatus, inter silvas convalles versus mediterraneam regionem, supra illud, de quo jam diximus, spatium, ante primum diluculum majorem ac meliorem suorum expeditorum partem occultat. (6) Ipse insequenti die ab altera urbis parte cetratos, et quod supererat expeditorum, secundum littus ducere. (7) Postquam urbis circuitum esset emensus, et ad dictum antea locum jam pervenisset, nemo dubitabat, quin ab illa parte ad urbem adoriendam esset adscensurus. (8) Jam quoniam notus fuerat omnibus Philippi adventus, ex universo

λιππου παρουσίας, ἣν πλῆθος ἱκανὸν ἐξ ἀπάσης τῆς πέριξ Ἰλλυρίας εἰς τὸν Λίσσον ἤθροισμένον. (9) Τῷ μὲν γὰρ Ἀκρόλισσῳ διὰ τὴν ὀχυρότητα πιστεύοντες, μετρίαν τινὰ τελέως εἰς αὐτὸν ἀπένειμαν φυλακὴν.

XVI. Διόπερ ἅμα τῷ συνεγγίζειν τοὺς Μακεδόνας, εὐθέως ἐκ τῆς πόλεως ἐξεχέοντο, θαρβύοντες ἐπὶ τε τῷ πλήθει καὶ ταῖς τῶν τόπων ὀχυρότησι. (2) Τοὺς μὲν οὖν πελταστὰς ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ἐπέστησε· τοῖς δὲ κούφοις παρήγγειλε προβαίνειν πρὸς τοὺς λόφους, καὶ συμπλέκεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους ἐρρωμένους. (3) Ποιούντων δὲ τὸ παραγγελθὲν, ἐπὶ ποσὸν μὲν ὁ κίνδυνος πάριστος ἦν· μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ ταῖς δυσχωρίαις εἵξαντες οἱ παρὰ τοῦ Φιλίππου, καὶ τῷ πλήθει τῶν πολεμίων, ἐτράπησαν. (4) Καταφυγόντων δὲ τούτων εἰς τοὺς πελταστὰς, οἱ μὲν ἐκ τῆς πόλεως καταφρονήσαντες προήεσαν, καὶ συγκαταβάντες ἐν τοῖς ἐπιπέδοις προσεμάχοντο τοῖς πελτασταῖς. (5) Οἱ δὲ τὸν Ἀκρόλισσον φυλάσσοντες, θεωροῦντες τὸν Φίλιππον ἐκ διαδοχῆς ταῖς σπείραις ἐπὶ πόδα ποιούμενον τὴν ἀναχώρησιν, καὶ δόξαντες τοῖς ὁλοῖς αὐτὸν εἶκειν, ἔλαθον ἐκκλινέντες διὰ τὸ πιστεύειν τῇ φύσει τοῦ τόπου. (6) Κάπειτα κατ' ὀλίγους ἐκλιπόντες τὸν Ἀκρόλισσον, κατέρβηον ταῖς ἀνοδίαις εἰς τοὺς ὁμαλοὺς καὶ πεδινοὺς τόπους, ὥς ἡδὴ τινὸς ὠφελείας καὶ τροπῆς τῶν πολεμίων ἰσομένης. (7) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον οἱ τὰς ἐνέδρας ἐκ τῆς μεσογαίης διελιγότες, ἀφανῶς ἐξαναστάντες, ἐνεργὸν ἐποίησαντο τὴν ἐφοδὸν· ἅμα δὲ τούτοις ἐκ μεταβολῆς οἱ πελτασταὶ συνετέθεντο τοῖς ὑπεναντίοις. (8) Οὐδ' συμβάντος, διαταραχθέντες, οἱ μὲν ἐκ τοῦ Λίσσου σποράδην ποιοῦμενοι τὴν ἀναχώρησιν διεσώζοντο πρὸς τὴν πόλιν· οἱ δὲ τὸν Ἀκρόλισσον ἐκλιπόντες, ἀπετμήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐξαναστάντων. (9) Διὸ καὶ συνέβη τὸ μὲν ἀνέλπιστον, τὸν Ἀκρόλισσον παραχρῆμα ληφθῆναι χωρὶς κινδύνου· τὸν δὲ Λίσσον τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ, μετὰ μεγάλων ἀγώνων, ποιησαμένων τῶν Μακεδόνων ἐνεργούς καὶ καταπληκτικὰς προσβολάς. (10) Φίλιππος μὲν οὖν, παραδόξως ἐγκρατὴς γενόμενος τῶν προειρημένων τόπων, ἀπαντας τοὺς πέριξ ὑποχειρίους ἐποίησατο διὰ ταύτης τῆς πράξεως· ὥστε τοὺς πλείστους τῶν Ἰλλυρίων ἐθελοντῇ ἐπιτρέπειν αὐτῷ τὰς πόλεις. (11) Οὐδεμία γὰρ ὀχυρότης ἐτι πρὸς τὴν Φιλίππου βίαν, οὐδ' ἀσφάλεια τοῖς ἀντιταττομένοις προῦφαινετο, κεκρατημένων μετὰ βίας τῶν προειρημένων ὀχυρωμάτων.

circumcirca Illyrico valida hominum multitudo Lissum convenerat. (9) Acrolisso enim tuendo parvam oppido munitum, satis natura munitum locum esse rati, delegaverant.

XVI. Statim igitur ad primum appropinquans Macedonum conspectum, qui in urbe erant, qua numero, qua situ locorum munitissimorum freti, extra muros ruere. (2) Rex cetratos in plano locis opportunis locat, levem armaturam ad colles progredi et pugnam cum hoste acriter capessere jubet. (3) Quibus imperata facientibus, aequo Marte aliquamdiu pugnatur. Sed mox regi, partim locorum iniquitati, partim multitudini hostium cedentes, tergivertunt. (4) Ubi vero ad cetratos isti se recepissent, oppidani præ contemptu pergere ulterius, ac tandem descendere in campos ausi, cum cetratis manum conserunt. (5) Jam præsidarii Acrolisso impositi, cognito, Philippum sese cohortes alternatim sensimque reducere, universa pugnare illud arbitantes, imprudentes avocari se a statione patiuntur, quoniam naturæ loci satis fidebant. (6) Itaque Acrolissum paulatim deserunt; et, quasi versis in fugam hostibus præda jam esset aliqua futura, per devios calles ad plana et campestria loca magno impetu deveniunt. (7) Sed per id ipsum tempus, qui in insidiis ad partem mediterraneam fuerant dispositi, nemine animadvertente coorti, Acrolissum strenue ac fortiter invadunt: simul cetrati, repente in hostem versi, prælium cum illis ineunt. (8) Quo facto perturbati, qui Lisso egressi fuerant, sparsim sese recipientes, in urbem tuti pervenerunt: ii vero, qui Acrolisso exierant, viam ad reditum ab his, qui ex insidiis excitati fuerant, præclusam sibi offenderunt. (9) Ita factum est, ut arx quidem, quod sperare nemo foret ausus, statim sine periculo caperetur, Lissus vero postidie ejus diei, idque magnis certaminibus prius editis, postquam acres ac terribiles a Macedonibus impressiones essent factæ. (10) Philippus igitur, velut miraculo prædictis locis potitus, hoc uno facinore adeo vicinos omnes sibi reddidit obnoxios, ut plerique in Illyrico ultro urbes suas fidei illius permitterent. (11) Etenim per vim expugnatis illis propugnaculis, nulla amplius munitio violentiæ Philippi par futura, neque, si quis se illi opponeret, ullus ad salutem receptus speratus futurus vulgo omnibus videbatur.

V. — ACHÆUS CAPTUS SARDIBUS AB ANTIOCHO.

Excerpt. antiq. ex lib. VIII, cap. 12-18.

XVII. Βῶλις ἦν ἀνὴρ γένει μὲν Κρής, χρόνον δὲ πολὺν ἐν τῇ βασιλείᾳ διατετριφὸς ἐν ἡγεμονικῇ προστασίᾳ, δοκῶν δὲ καὶ σύνεσιν ἔχειν καὶ τόλμαν παράβολον, καὶ τριβὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς οὐδενὸς ἐλάττω. (2) Τοῦτον ὁ Σωσίβιος διὰ πλείονων λόγων πιστωσάμενος, καὶ παρασκευάσας εὐνοῦν αὐτῷ καὶ πρόθυμον,

XVII. Bolis erat genere Cretensis, sed qui longo tempore in aula Ptolemæorum honoribus, qui solent tribui decibus, esset usus: vir et prudentia, et mira audacia, et uso rerum bellicarum nemini, ut erat hominum opinio, secundus. (2) Propterea Sosibius, cum ei pluribus verbis fidem dedit, set, benevolentiamque ejus ac studium sibi conciliasset.

ἀναδίδωσι τὴν πρᾶξιν· λέγων, ὡς οὐδὲν ἂν τῷ βασιλεῖ μᾶλλον χαρίσαιοτο κατὰ τοὺς ἐνεστώτας καιροὺς, ἢ συνεπινοήσας, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ δύναται οὔσαι τὸν Ἀχαιόν. (3) Τότε μὲν οὖν διακούσας ὁ Βῶλις, καὶ φήσας, ἐπισκέψεσθαι περὶ τῶν εἰρημένων, ἐχωρήσθη. (4) Δοὺς δὲ λόγον ἑαυτῷ, καὶ μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας προσελθὼν πρὸς τὸν Σωσίβιον, ἀνεδέξατο τὴν πρᾶξιν εἰς αὐτόν, φήσας, καὶ γεγονέναι πλείω χρόνον ἐν ταῖς Σάρδεσι, καὶ τῶν τόπων ἐμπειρεῖν, καὶ τὸν Καμβύλον, τὸν ἡγεμόνα τῶν παρ' Ἀντίῳ στρατευομένων Κρητῶν, οὐ μόνον πολίτην, ἀλλὰ καὶ συγγενῇ καὶ φίλον ὑπάρχειν αὐτῷ. (5) Συνέβαινε δὲ καὶ τὸν Καμβύλον καὶ τοὺς ὑπὸ τούτῳ ταττομένους Κρητὰς πεπιστευῖσθαι τι τῶν φυλακτηρίων, τῶν κατὰ τοὺς ὁπισθεν τόπους τῆς ἁρας, ὅστινες κατασκευὴν μὲν οὐκ ἐπέδεχοντο, τῇ δὲ συνεχεῖα τῶν ὑπὸ τὸν Καμβύλον τεταγμένων ἀνδρῶν ἰτηροῦντο. (6) Τοῦ δὲ Σωσίβιου δεξαμένου τὴν ἐπινοίαν, καὶ διειληφότες, ἢ μὴ δυνατόν εἶναι, σωθῆναι τὸν Ἀχαιὸν ἐκ τῶν περιστάσεων, ἢ, δυνατοῦ καθάπαξ ὑπάρχοντος, διὰ μηδενὸς ἂν ἐτέρου γενέσθαι τοῦτο βέλτιον, ἢ διὰ Βῶλιδος, τοιαύτης δὲ συνδραμούσης καὶ περὶ τὸν Βῶλιν προθυμίας· ταχέως ἐλάβανε τὸ πρᾶγμα προκοπῇ. (7) Ὁ τε γὰρ Σωσίβιος ἅμα μὲν προσέδιδου τῶν χρημάτων εἰς τὸ μηδὲν ἐλαττεῖν εἰς τὰς ἐπιβολὰς· πολλὰ δὲ, εὖ γενομένων, ὅπισθεν δώσειν. (8) Τὰς δὲ παρὰ [αὐτοῦ] τοῦ βασιλέως καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ σωζομένου χάριτας ἐξ υπερβολῆς αὖθις, εἰς μεγάλας ἐκπιδας ἤγε τὸν Βῶλιν. (9) Ὁ τε προειρημένος ἀνὴρ, ἔτοιμος ὢν πρὸς τὴν πρᾶξιν, οὐδένα χρόνον ἐπιμείνας, ἐξέπλευσε, συνθήματα λαβὼν καὶ πίστει πρὸς τὰ Νικόμεσχα ἐκ τῶν Ῥόδων, ὅς ἐδόκει πατρός ἔχειν διαθεῖσιν κατὰ τὴν εὐνοίαν καὶ πίστιν πρὸς τὸν Ἀχαιόν, ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς Μελαγκόμαν εἰς Ἑρῆσον. (10) Οἷτοι γὰρ ἦσαν, δι' ὧν καὶ τὸν πρὸ τοῦ χρόνον Ἀχαιὸς τὰ τε πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, καὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας τὰς ἔδωκεν ἐπιβολὰς ἐχειρίζε.

XVIII. Παραγενόμενος δ' εἰς τὴν Ῥόδον, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν εἰς τὴν Ἑρῆσον, καὶ κοινοσάμενος τοῖς προειρημένοις ἀνδράσι, καὶ λαβὼν αὐτοὺς ἑτοίμους εἰς τὰ παρακαλούμενα, μετὰ ταῦτα Ἀριανόν τινα τῶν ὑπ' αὐτὸν ταττομένων διαπέμπεται πρὸς τὸν Καμβύλον. (1) φήσας, ἐξαπεσταλθαι μὲν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ξηολογήσων, βούλεσθαι δὲ τῷ Καμβύλῳ συμμεῖλαι περὶ τινων ἀναγκαίων· διόπερ ᾤετο, δεῖν τάξασθαι καιρὸν καὶ τόπον, ἐν ᾧ, μηδενὸς συνειδότες, αὐτοὶ συναντήσουσι. (2) Ταχὺ δὲ τοῦ Ἀριανοῦ συμμεῖναντος τῷ Καμβύλῳ, καὶ δηλώσαντος τὰς ἐντολάς, ἑτοίμως ὁ προειρημένος ἀνὴρ ὑπήκουσε τοῖς παρακαλουμένοις, καὶ συνθέμενος ἡμέραν καὶ τόπον ἑκατέρω γινωσκόν, εἰς ὃν παρέσται νυκτὸς, ἀπέπεμψε τὸν Ἀριανόν. (3) Ὁ δὲ Βῶλις, ἅτε Κρῆς ὑπάρχων, καὶ φύσει ποιικίλος, πᾶν ἐδάσταζε πρᾶγμα, καὶ πᾶσαν ἐπινόαν ἐφῆλεφα. (4) Τέλος δὲ συμμεῖνας τῷ Καμβύλῳ κατὰ τὴν τοῦ Ἀριανοῦ σύνταξιν, ἔδωκε τὴν ἐπιστολήν. Ἡς

patrandæ rei consilium cum eo communicat, nihil ipsum impræsentiarum gratius regi præstare posse affirmans, quam si modum aliquem ac rationem liberandi Achæum sollerter comminisceretur. (3) Ea oratione audita Bolis, tum quidem, ubi cogitaturum se de iis, quæ fuerant dicta, respondisset, discedit. (4) Re autem apud se expensa, altero tertiove die post adit Sosibium, atque in se negotium suscipit : quippe Sardibus per diu se fuisse ; locorum peritiam habere ; Cambylum vero, præfectum Cretensium, qui apud Antiochum militabant, non solum civem suum esse, verum etiam cognatum atque amicum. (5) Cambylo autem illi, et militibus, quibus ipse imperabat, custodia fuerat commissa unius e propugnaculis pone arcem sitis ; quæ muniri opere quum non possent, statione assidua Cambyleorum militum custodiebantur. (6) Placuit Sosibio commentum : qui ita cum animo suo statuebat, aut plane eripi e præsentī calamitate non posse Achæum, aut, si fieri omnino id posset, neminem mortalium melius, quam Bolidem, rem executurum : cujus quum par studium atque alacritas concurreret, cito negotium est promotum. (7) Nam Sosibius et pecuniam affatim largiebatur, ne quid esset, quod propositum retardaret, et multa porro ubi res habuisset exitum, se daturum pollicebatur : (8) simul, a rege et illo ipso, cujus salutī consulebatur, mirifica quædam beneficia Bolin manere confirmans, spe ingenti animum ejus implevit. (9) Itaque Bolis ad rem exsequendam promptus, nulla interjecta mora, tesseris ac fidei pignoribus acceptis, Rhodum ad Nicomachum (qui benevolentia ac fide paternum Achæo affectum præstabat), et Ephesum ad Melancomam navigat. (10) Isti namque erant, quorum opera in communicandis cum Ptolemæo consiliis et aliis omnibus externis negotiis, superioribus quoque temporibus usus erat Achæus.

XVIII. Rhodum ut venit Bolis, ac mox Ephesum, cum dictis viris de hoc incepto locutus, eosque ad postulata sua paratos nactus, mox Arianum, unum e suis, ad Cambylum cum hisce mandatis proficisci jubet : (2) ab Alexandria missum se peregrino militi conducendo ; de necessariis quibusdam rebus cum Cambylo velle conferre. Censere igitur faciendum, ut tempus ac locum statuerent, ubi sine cujusquam conscientia possent soli convenire. (3) Arianus cum Cambylo mox agit, sueque illi mandata exponit. Cambylus ad omnia, quæ petebantur, paratum se ostendit, dieque et loco ambobus noto, quo noctu convenirent, constituto, Arianum remittit. (4) Bolis, utpote Cretensis, et natura varius, unamquamque rem in animo secum versare, et omnes consiliorum vias expendere. (5) Tandem, ut erat cum Ariano constitutum, ad Cambylum accedit, epistolam

ταθείσης εἰς τὸ μέσον, ἐποιοῦντο τὴν σκέψιν Κρητικὴν. (6) Οὐ γὰρ ἐσκόπουν ὑπὲρ τῆς τοῦ κινδυνεύοντος σωτηρίας, οὐδ' ὑπὲρ τῆς τῶν ἐγγχειρισάντων τὴν πρᾶξιν πίστεως, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ἀσφαλείας, καὶ τοῦ σφίσιν αὐτοῖς συμφέροντος. (7) Διόπερ, ἀμφοτέροι Κρῆτες ὄντες, συντόμως κατηνέχθησαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν γνώμην. Αὕτη δ' ἦν, τὰ μὲν παρὰ τοῦ Σωσιβίου προδεδομένα δέκα τάλαντα διελέσθαι κοινῇ· (8) τὴν δὲ πρᾶξιν Ἀντιόχῳ δηλώσαντας, καὶ συνεργῶ χρησαμένους ἐπαγγέλλασθαι, τὸν Ἀχαιὸν ἐγχειρεῖν αὐτῶ, λαβόντας χρήματα, καὶ τὰς εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδας ἀξίας τῆς προειρημένης ἐπιβολῆς. (9) Τούτων δὲ κυρωθέντων, ὁ μὲν Καμβύλος ἀνεδέξατο, χειρεῖν τὰ κατὰ τὸν Ἀντίοχον· ὁ δὲ Βῶλις ἐτάξατο, μετὰ τινος ἡμέρας πέμψειν τὸν Ἀριανὸν πρὸς τὸν Ἀχαιὸν, ἔχοντα παρὰ τε τοῦ Νικομάχου καὶ Μελοχόμα συνθηματικά γράμματα. (10) Περὶ δὲ τοῦ παρειστελθεῖν τὸν Ἀριανὸν εἰς τὴν ἄκραν ἀσφαλῶς, καὶ πάλιν ἀπελθεῖν, ἐκείνον ἐκέλευε φροντίζειν. (11) Ἐὰν δὲ προσδεξάμενος τὴν ἐπιβολὴν Ἀχαιὸς ἀντιφωνήσῃ τοῖς περὶ τὸν Νικομάχον καὶ Μελαχόμαν· οὕτως ἔφη δώσειν ὁ Βῶλις αὐτὸν εἰς τὴν χρεῖαν, καὶ συμμίζειν τῷ Καμβύλῳ. (12) Τῆς δὲ διατάξεως γενομένης τοιαύτης, χωρισθέντες ἐπραττον ἐκάτεροι τὰ συντεταγμένα.

XIX. Καὶ λαβὼν καιρὸν πρῶτον ὁ Καμβύλος, προσφέρει τῷ βασιλεῖ τὸν λόγον. (1) Ὁ δὲ Ἀντίοχος, πρὸς τρόπων αὐτῷ καὶ παραδόξου γενομένης τῆς ἐπαγγελίας, τὰ μὲν υπερχαρῆς ὦν, πάνθ' ὑπισχνεῖτο· τὰ δὲ διαπιστῶν, ἐξήταξε τὰς κατὰ μέρος ἐπινοίας καὶ παρασκευὰς αὐτῶν. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα πιστεύσας, καὶ νομίζων ὥσανει σὺν θεῷ γίνεσθαι τὴν ἐπιβολὴν, ἤξιον καὶ πολλάκις εἶδετο τοῦ Καμβύλου, συντελεῖν τὴν πρᾶξιν. (3) Τὸ δὲ παραπλήσιον ὁ Βῶλις ἐποίει πρὸς τὸν Νικομάχον καὶ Μελαχόμαν. Οἱ δὲ, πιστεύοντες ἀπὸ τοῦ κρατίστου γίνεσθαι τὴν ἐπιβολὴν, καὶ παραυτίκα τῷ Ἀριανῷ συνθέντας τὰς πρὸς τὸν Ἀχαιὸν ἐπιστολάς γεγραμμένας συνθηματικῶς, καθάπερ ἔθος ἦν αὐτοῖς, ἐξαπέστειλαν, (4) παρακαλοῦντες πιστεύειν τοῖς περὶ τὸν Βῶλιν καὶ τὸν Καμβύλον, οὕτως ὥστε τὸν κυριεύσαντα τῆς ἐπιστολῆς μὴ δύνασθαι γνῶναι μηδὲν τῶν ἐν αὐτῇ γεγραμμένων. (5) Ὁ δὲ Ἀριανός, διὰ τοῦ Καμβύλου παρελθὼν εἰς τὴν ἄκραν, τὰ γεγραμμένα τοῖς περὶ τὸν Ἀχαιὸν ἀπέδωκε· καὶ συμπαρὼν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῖς γιγνομένοις, ἐκριβῶς τὸν κατὰ μέρος ὑπὲρ ἐκάστων ἀπεδίδου λόγον, πολλάκις μὲν καὶ ποικίλως ὑπὲρ τῶν κατὰ τὸν Σωσιβίου καὶ Βῶλιν ἀνακρινόμενος, πολλάκις δὲ περὶ Νικομάχου καὶ Μελαχόμα, μάλιστα δὲ περὶ τῶν κατὰ τὸν Καμβύλον. (7) Οὐ μὴν ἀλλ' αὐτοπαῶς καὶ γενναίως ὑπέμενε τοὺς ἐλέγχους, καὶ μάλιστα διὰ τὸ μὴ γινώσκειν τὸ συνέχον τῶν τῷ Καμβύλῳ καὶ Βῶλιδι δεδομένων. (8) Ἀχαιὸς δὲ, καὶ διὰ τῶν ἀνακρίσεων τῶν τοῦ Ἀριανοῦ, καὶ μάλιστα διὰ τῶν παρὰ τοῦ Νικομάχου καὶ Μελαχόμα συνθημάτων πιστεύσας, ἀντεφώνησε, καὶ παραχρῆμα

ei tradit. Qua in meditum posita, Creticam super ea deliberationem instituunt. (6) Non enim de salute miseri, cui periculum impendebat, neque de fide sibi ab iis habita, qui hoc ipsis negotium crediderant, sed de propria securitate sua atque utilitate consultabant. (7) Itaque, ambo quum essent Cretenses, brevi disceptatione habita, in eadem sententiam sunt delapsi: ea erat, ut decem talenta, quæ Sosibius in antecessum numeraverat, æquis partibus inter se dividerent; (8) rem vero ut Antiocho aperirent, sponderentque, si ope sua ipsos iret adiutum, et pecuniam in præsens largitus, spes in posterum ostenderet tanto incepto pares, fore ut Achæum ipsi tradant. (9) His ita firmatis, agendi cum Antiocho curam in se Cambylus recipit. Bolis, post dies paucos Arianum se pollicetur missurum ad Achæum, arcanas literas ab Nicomacho et Melancoma afferentem: (10) qui ut clam in arcem tuto ingrederetur, atque inde exiret, id vero curandum esse Cambylo. (11) Quod si inceptum probaret Achæus, et Nicomacho ac Melancomæ responderet, tum ipsum Bolim rem adgressurum, et Cambylum fore conventurum. (12) Hoc modo operas partiti, postquam discessum esset, suum uterque pensum curabant.

XIX. Cambylus igitur, ut primum se obtulit occasio, mentionem huius rei apud regem facit. (2) Antiochus, rei adeo sibi gratæ atque ejus inopinatæ pollicitationem audiens, partim gaudio exultans, omnia polliceri; partim diffidens, consilia illorum sigillatim velle cognoscere, et quam haberent rei perficiendæ copiam. (3) Deinde fidem jam dictis habens, et velut deo auspice negotium institutum ratus, Cambylum rogare, multumque ac sæpe orare, ut inceptum perficeret. (4) Bolis quoque apud Nicomachum et Melancomam pariter operi instabat: qui fide sincera hæc geri arbitrati, epistolas e vestigio ad Achæum per notas, de quibus convenerat, scriptas (qui mos erat ipsorum) componunt, (5) hisque missis hortantur, ut Bolidi et Cambylo habere fidem ne dubitet: quo fiebat, ut, si forte in potestatem alicujus venissent illæ literæ, nihil eorum, quæ intus erant scripta, posset cognosci. (6) Arianus Cambyli opera in arcem admissus, literas Achæo tradidit: et, qui a principio cunctis, quæ gesta fuerant, interfuisset, exactam omnium sigillatim rationem reddebat: quumque sæpe ac varie de Sosibio ac Bolide interrogaretur curiose, sæpe etiam de Nicomacho et Melancoma, maxime autem de Cambylo: (7) ex vero animi affectu ac fortiter examen quodvis sustinebat, præsertim quoniam præcipua eorum, quæ a Cambylo et Bolide decreta fuerant, ignorabat. (8) Achæus et iis motus, quæ interrogatus responderat Arianus, et ante omnia notis illis fidem habens, quæ ab Nicomacho et Melancoma acceperat, respondet, ac statim Arianum remittit.

πάλιν ἔξέπεμψε τὸν Ἀριανόν. (9) Πλεονάχις δὲ τούτου γινόμενον παρ' ἑκατέρων, τέλος οἱ περὶ τὸν Ἀχαιὸν ἐπιδρεψάν περὶ σφῶν τοῖς περὶ Νικόμαχον, ἅτε μηδεμίας ἄλλης ἐλπίδος ἔτι καταλειπομένης πρὸς σωτηρίαν, καὶ πέμπειν ἐκέλευον ἅμα τῷ Ἀριανῷ τὸν Βῶλιν ἀσελῆναι νυκτὸς, ὡς ἐγχειριοῦντες αὐτούς. (10) Ἦν γάρ τις ἐπίνοια περὶ τὸν Ἀχαιὸν τοιαύτη· πρῶτον μὲν διαφυγεῖν τοὺς ἐνεστώτας κινδύνους, μετὰ δὲ ταῦτα ποιήσασθαι ὄχρα προσδοκῶν τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τοὺς κατὰ Συρίαν τόπους. (11) Πάνυ γὰρ εἶχε μεγάλας ἐλπίδας, ἐπιφανεῖς ἄφνω καὶ παραδόξως τοῖς κατὰ Συρίαν ἀνθρώποις, καὶ ἔτι διατρίβοντος Ἀντίοχου περὶ τὰς Σάρδεϊς, μέγα ποιήσεν κίνημα, καὶ μεγάλης ἀποδοχῆς τεύξεσθαι παρὰ τε τοῖς Ἀντιοχεῦσι καὶ τοῖς κατὰ Κοίην Συρίαν καὶ Φοινίκην.

XX. Ὁ μὲν οὖν Ἀχαιὸς ἐπὶ τινος τοιαύτης προσδοκίας καὶ διαλογισμῶν ὑπάρχων, ἑκαρδόκει τὴν παρουσίαν τοῦ Βῶλιδος. (2) Οἱ δὲ περὶ τὸν Μελαγκόμαν ἀποδεξάμενοι τὸν Ἀριανόν, καὶ τὰς ἐπιστολάς ἀναγνόντες, ἐξέπεμπον τὸν Βῶλιν, παρακαλέσαντες διὰ πλειόνων, καὶ μεγάλας ἐλπίδας ὑποδείξαντες, ἔαν καθίκηται τῆς ἐπιβολῆς. (3) Ὁ δὲ, προδιαπεμφόμενος τὸν Ἀριανόν, καὶ δηλώσας τῷ Καμβύλῳ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν, ἤκε νυκτὸς ἐπὶ τὸν συντεθέντα τόπον. (4) Γενόμενοι δὲ μίαν ἡμέραν ἐπὶ ταῦτό, καὶ συνταξάμενοι περὶ τοῦ πῶς χειρισθήσεται τὰ κατὰ μέρος, μετὰ ταῦτα νυκτὸς εἰσῆλθον εἰς τὴν παρεμβολήν. (5) Ἡ δὲ διάταξις αὐτῶν ἐγεγόνει τοιαύτη· εἰ μὲν συμβαίνοι τὸν Ἀχαιὸν ἐκ τῆς ἀκρας ἔλθειν μόνον ἢ καὶ δεύτερον μετὰ τοῦ Βῶλιδος καὶ Ἀριανοῦ, τελὲως εὐκαταφρόνητος, ἔτι δ' εὐχείρωτος ἔμελλε γίνεσθαι τοῖς ἐνεδρεύουσιν. (6) Εἰ δὲ μετὰ πλειόνων, δύσχρηστος ἢ πρόθεσις ἀπέβαινε τοῖς πεπιστευμένοις, ἄλλως τε καὶ ζωγραφία σπεύδουσι κυριαῦσαι, διὰ τὸ τῆς πρὸς τὸν Ἀντίοχον χάριτος τὸ πλείστον ἐν τούτῳ κείσθαι τῷ μέρει. (7) Διόπερ ἔδει τὸν μὲν Ἀριανόν, ὅταν ἐξάγῃ τὸν Ἀχαιόν, ἡγεῖσθαι, διὰ τὸ γινώσκειν τὴν ἀτραπὸν, ἣ πολλὰκις ἐπεποίητο καὶ τὴν εἰσοδὸν καὶ τὴν ἐξοδόν· (8) τὴν δὲ Βῶλιν ἀκολουθεῖν τῶν ἄλλων κατόπιν, ἵνα, ἐπειδὰν παραγένηται πρὸς τὸν τόπον, ἐν ᾧ τοὺς ἐνεδρεύοντας ἐτοίμους ὑπάρχειν ἔδει διὰ τοῦ Καμβύλου, τότε ἐπιλαβόμενος κρατοῖη τὸν Ἀχαιόν, καὶ μῆτε διαδραίῃ κατὰ τὸν θόρυβον, νυκτὸς οὖσης, διὰ τόπων ὠλωδῶν, μῆτ' αὐτὸν ῥίψαι κατὰ τινος χρημοῦ περιπαθῆς γενόμενος, πέσοι δὲ κατὰ τὴν πρόθεσιν ὑπὸ τὰς τῶν ἐχθρῶν χεῖρας ζωγραφεία. (9) Τούτων δὲ συγκειμένων, καὶ παραγενομένου τοῦ Βῶλιδος ὡς τὸν Καμβύλον, ἥ μὲν ἦλθε νυκτὶ, ταύτη παράγει πρὸς τὸν Ἀντίοχον τὸν Βῶλιν ὁ Καμβύλος, μόνος πρὸς μόνον. (10) Ἀποδεξαμένου δὲ τοῦ βασιλέως φιλοφρόνως, καὶ δόντος πίστις ὑπὲρ τῶν ἐπαγγελιών, καὶ παρακαλέσαντος ἀμφοτέρους διὰ πλειόνων, μηκέτι μέλλειν ὑπὲρ τῶν προκειμένων, τότε μὲν ἀνεχώρησαν εἰς τὴν αὐτῶν παρεμβολήν· (11) ὑπὸ δὲ

(9) Quod quum sæpius deinde ultro citroque esset factum; tandem Achæus, cui spes salutis nulla supererat alia, Nicomacho sese permittit, mandatque illi, ut noctu, silente luna, cum Ariano Bolim mittat, cui se traditurus esset.

(10) Erant autem Achæi cogitationes hujuscemodi: omnium primum e præsentibus periculis esse evadendum; deinde nullo adventus sui nuntio præmisso Syriæ loca esse petenda.

(11) Satis enim credebat, magnaue in spe erat, si repente et inopinato, dum circa Sardes adhuc moraretur Antiochus, Syris hominibus se ostendisset, ingentem motum ibi iri excitatum, suamque præsentiam Antiochensibus et Coelæ-Syriæ et Phœniciæ populis fore acceptissimam.

XX. Hæc similiave his præstolans Achæus, et apud se cogitans, Bolidis adventum sollicitus exspectabat. (2) Melancomas Arianum suscipit, lectisque Achæi literis Bolin mittit, multis hortatus, et, si destinata perficeret, plurima pollicitus. (3) Ille Ariano præmisso, qui de suo adventu Cambylum faceret certiozem, noctu ad condictum locum venit: (4) ubi quum diem integrum una fuissent, et, quæ ratione singula administraturi essent, de communi sententia statuissent, mox silentio noctis castra ingrediuntur. (5) Erat autem ordo rei gerendæ, quem instituerant, hujusmodi. Si quidem Achæus ex arce solus, vel uno dumtaxat comitatus cum Bolide et Ariano exiret, facile utique insidiatores hominem aspernari, et sine ullo periculo manus ipsi erant injecturi. (6) Sin autem cum pluribus comitibus egrederetur, difficile fore, ut hi, quorum fidei se commisisset, concilium suum exsequantur; quum præsertim capere vivum vellent, in quo pars magna gratiæ, quam ab Antiocho sperabant, erat posita. (7) Oportebat igitur, ut Arianus, cum Achæum educeret, viam præiret, quia semitam illam norat, quam sæpe ingrediensque triverat: (8) Bolim vero pone alios sequi, ut, postquam ad locum illum foret ventum, ubi Cambyli opera paratæ insidiæ futuræ erant, prehensum Achæum teneret: ne ille vel beneficio noctis, per silvas et dumeta in ipso tumultu evaderet, vel præ dolore de aliquo prærupto saxo præcipitem se daret, sed, ut erat propositum, in hostium potestatem vivus deveniret. (9) His igitur ita constitutis, venit Bolis ad Cambylum: a quo prima statim nocte ad Antiochum deducitur, solus ad solum. (10) Quem postquam benigne rex accepisset, deque promissis præmiis fidem suam dedisset, pluribusque verbis utrumque esset cohortatus, ne institutum negotium diutius differrent, in sua castra mox illi sunt reversi: (11) appetente vero mane adscendit

τὴν ἐωθινήν Βώλις ἀνέβη μετὰ τοῦ Ἀριανοῦ, καὶ πα-
ρεισῆλθεν ἔτι νυκτὸς εἰς τὴν ἄκραν.

XXI. Ἀχαιὸς δὲ προσδεξάμενος ἔκτενῶς καὶ φιλο-
φρόνως τὸν Βῶλιν, ἀνέκρινε διὰ πλείονων ὑπὲρ ἑκάστου
τῶν κατὰ μέρος. (2) Θεωρῶν δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐπιφά-
νειαν τὸν ἄνδρα καὶ κατὰ τὴν ὁμιλίαν ἔλκοντα τὸ τῆς
πράξεως στάσιμον, τὰ μὲν περιχαρὴς ἦν διὰ τὴν ἐλ-
πίδα τῆς σωτηρίας, τὰ δὲ πάλιν ἐπτοημένους, καὶ πλή-
ρης ἀγωνίας, διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἀποδησομένων. (3)
Ὑπάρχων δὲ καὶ κατὰ τὴν διάνοιαν οὐδενὸς ἤττων,
καὶ κατὰ τὴν ἐν πράγμασι τριβὴν ἱκανὸς, ὁμῶς ἀκμὴν
ἔκρινε μὴ πᾶσαν εἰς τὸν Βῶλιν ἀνακρεμάσαι τὴν πί-
στιν. (4) Διὸ ποιεῖται τοιούτους λόγους πρὸς αὐτὸν, ὅτι
κατὰ μὲν τὸ παρὸν οὐκ ἔστι δυνατὸν ἐξελθεῖν αὐτῷ,
πέμψει δὲ τινὰς τῶν φίλων μετ' ἐκείνου τρεῖς ἢ τέττα-
ρας ὧν συμμιζάντων τοῖς περὶ τὸν Μελαγκόμαν, ἔτοι-
μον αὐτὸν ἔφη παρασκευάσειν πρὸς τὴν ἔξοδον. (5)
Ὁ μὲν οὖν Ἀχαιὸς ἐποίησε τὰ δυνατὰ· τοῦτο δ' ἠγνόει
τὸ δὴ λεγόμενον, πρὸς Κῆρτα κρητίζων. Ὁ γὰρ
Βῶλις οὐδὲν ἀψηλάφητον εἶχε τῶν ἐπινοηθέντων ἂν εἰς
τοῦτο τὸ μέρος. (6) Πλὴν παραγενομένης τῆς νυκτὸς,
ἐν ᾗ συνεξασπαστέλλειν ἔφη τοὺς φίλους, προπέμψας τὸν
Ἀριανὸν καὶ τὸν Βῶλιν ἐπὶ τὴν τῆς ἄκρας ἔξοδον, μέ-
νειν προσέταξε, μέχρις ἂν οἱ μέλλοντες αὐτοῖς συνεξορ-
μῶν παραγένηνται. (7) Τῶν δὲ πειθαρχησάντων,
κοινωσάμενος παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῇ γυναικί, καὶ
ποιήσας διὰ τὸ παραδόξον τὴν Λαοδίκην ἔκφρονα, χρό-
νον μὲν τινα λιπαρῶν ταύτην καὶ καταπραΰνων ταῖς
προσδοκωμέναις ἑλπίσι προσεκαρτέρει. (8) Μετὰ δὲ
ταῦτα πέμπτος αὐτὸς γεγόμενος, καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις
μετρίας ἐσθῆτας ἀναδούς, αὐτὸς δὲ λιτὴν καὶ τὴν τυ-
χοῦσαν ἀναλαβὼν, καὶ ταπεινὸν αὐτὸν ποιήσας, προῆγε·
(9) συντάξας ἐνὶ τῶν φίλων, αὐτὸν αἰεὶ ἀποκρίνασθαι
πρὸς τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀριανὸν, καὶ πυν-
θάνεσθαι παρ' ἐκείνων αἰεὶ τὸ κατεπεῖγον, περὶ δὲ τῶν
ἄλλων φάναι, βαρβάρους αὐτοὺς ὑπάρχειν.

XXII. Ἐπεὶ δὲ συνέμειξαν τοῖς περὶ τὸν Ἀριανὸν,
ἠγείτο μὲν αὐτὸς αὐτῶν διὰ τὴν ἐμπειρίαν· ὁ δὲ Βῶλις
κατόπιν ἐπέστη κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἀπορῶν
καὶ δυσχρηστούμενος ὑπὲρ τοῦ συμβαίνοντος. (2) Καί-
περ γὰρ ὦν Κῆρς, καὶ πᾶν ἂν τι κατὰ τοῦ πέλας
ὑποπτεύσας, ὁμῶς οὐκ ἠδύνατο διὰ τὸ σκότος συνοη-
σαι τὴν Ἀχαιὸν, οὐχ οἷον τίς ἐστίν, ἀλλ' οὐδὲ καθάπαξ
εἰ πάρεστι. (3) Τῆς δὲ καταβάσεως κρημνῶδους μὲν
καὶ δυσβάτου κατὰ τὸ πλείστον ὑπαρχούσης, ἐν τισὶ
δὲ τόποις καὶ λίαν ἐπισφαλεῖς ἐχούσης καὶ κινδυνώδεις
καταφορὰς, ὁπότε παραγένοιτο πρὸς τινα τοιοῦτον τό-
πον, τῶν μὲν ἐπιλαμβανομένων, τῶν δὲ πάλιν ἐκδεχο-
μένων τὸν Ἀχαιόν· (4) (οὐ δυναμένους γὰρ καθόλου
τὴν ἐκ τῆς συνηθείας καταξίωσιν στέλλεσθαι πρὸς τὸν
παρόντα καιρὸν) ταχέως ὁ Βῶλις συνῆκε, τίς ἐστὶ καὶ
ποῖος αὐτῶν ὁ Ἀχαιός. (5) Ἐπεὶ δὲ παρεγένοντο πρὸς
τὴν τῷ Κᾶμβύλῳ διατεταγμένον τόπον, καὶ τὸ σύνθημα
προσφρίζας ὁ Βῶλις ἀπέδωκε, τῶν μὲν ἄλλων οἱ δια-

Bolis cum Ariano, et, priusquam illucesceret, arcem est in-
gressus.

XXI. Achæus prolixo animo singularique comitate eum
excipit, et super unaquaque re sigillatim multis quesitis,
fidem hominis explorat. (2) Quumque cerneret, ipsum et
vultu et sermonibus gravitatem præ se ferre, tanti ponderis
incepto parem, modo blandiente salutis spe gestiebat lætitia,
modo rursus ob magnitudinem futuri eventus ceu attonitus
et instantibus curis anxius erat. (2) Sed, ut qui iudicio
nemini esset secundus, rerum autem usu non mediocriter
polleret, statuit tamen secum, nondum omnem prorsus fidu-
ciam in Bolide reponere. (4) Itaque sermonibus huiusmodi
illum convenit: impræsentiarum quidem exire se non posse;
verum tres quatuorve e numero amicorum una cum ipso mis-
surum: qui si cum Melancoma essent collocuti, mox datu-
rum se operam, ut ad exeundum sit paratus. (5) Ita Achæus,
quantum ejus fieri poterat, sibi cavit: sed hoc illum fugiebat,
quod, ut dici solet, cum Cretense cretissabat; nam Bolis
nilhil reliquerat intactum aut inexpensum eorum, quæ in
tali re poterant excogitari. (6) Ceterum ubi nox advenit,
qua emissurum se una cum ipsis suorum aliquos dixerat:
præmissis Ariano et Bolide ad arcis portam, qua exibant,
opperiri ipsos eo loci jussit illorum adventum, qui profecturi
cum ipsis erant. (7) Et illi quidem dicto parent. Achæus
vero quum uxori in ipso illo articulo consilium indicasset,
ac tam inopinatæ rei novitate Laodicean exanimasset, solan-
dæ conjugi, et commemoratione eorum, quæ sperabat,
mitigandæ, temporis aliquantum impendit. (8) Deia qua-
tuor amicis comitatus, quibus medicrem amictum dederat,
in vili ipse et plebeia veste, totus ad humilem conditionem
compositus, præire institit. (9) Uni suorum præceperat,
ut ad omnia, quæ Arianus aut Bolis dicerent, solus ipse
responderet, et ex illis, quidquid usus postularet, ipse sci-
scitaretur, ceteros diceret esse barbaros.

XXII. Ubi cum Ariano et Bolide se conjunxerunt, propter
locorum notitiam præcedebat ceteris Arianus; pone seque-
batur Bolis, sicut ab initio fuerat constitutum, plane animi
anxius, et in præsens consilii incertus. (2) Nam etsi Cre-
tensis erat, quidvis suspicari facilis in alienam perniciem,
non tamen poterat, tenebris impredientibus, Achæum agno-
sceret, non dicam quis ille esset, verum ne illud quidem
omnino, an adesset. (3) Erat via ad descendendum perisque
in locis prærupta et invia; alicubi vero etiam lubrica et pe-
riculosa præcipitia habebat: ad huiusmodi aliquem locum
quoties accedebatur, quum alii manu prehenderent Achæum,
alii rursus illum ab his exciperent, (4) (neque enim peni-
tus continere se poterant, quo minus consuetam de more
illi reverentiam præstarent,) mox intellexit Bolis, quis e
comitatu esset Achæus. (5) Ubi vero ventum est ad locum
a Cambylo consitutum, dat primo Bolis signum, sicut con-
stitutum erat, sibilo: deinde ceteros quidem illi comprehen-

ναστάντες ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐπελάβοντο· (6) τὸν δ' Ἀχαιὸν αὐτὸς ὁ Βῶλις ὁμοῦ τοῖς ἱματίοις, ἔνδον τὰς χεῖρας ἔχοντα, συνήρπασε, φοβηθεὶς, μὴ συννοήσας τὸ γινόμενον ἐπιβάλλοντο διαφθεῖρειν αὐτόν· καὶ γὰρ εἶχε μάχαιραν ὅφ' αὐτῷ παρεσκευασμένος. (7) Ταχὺ δὲ καὶ πανταχόθεν κυκλωθεὶς, ὑποχείριος ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς, καὶ παραχρῆμα μετὰ τῶν φίλων ἀνήγετο πρὸς τὸν Ἀντίοχον. (8) Ὁ δὲ βασιλεὺς, πάλαι μετέωρος ὢν τῇ διανοίᾳ, καὶ παραδοκῶν τὸ συμβησόμενον, ἀπολύσας τοὺς ἐκ τῆς συνουσίας, ἔμενε μόνος ἐγγηγορῶς ἐν τῇ σκηνῇ μετὰ δυοῖν ἢ τριῶν σωματοφυλάκων. (9) Παρευσελθόντων δὲ τῶν περὶ τὸν Καμβύλον, καὶ καθισάντων τὸν Ἀχαιὸν ἐπὶ τὴν γῆν δεδεμένον, εἰς τοιαύτην ἀφασίαν ἦλθε διὰ τὸ παράδοξον, ὥστε πολὺν μὲν χρόνον ἀποσωπῆσαι, τὸ δὲ τελευταῖον συμπαθὲς γενέσθαι καὶ δακρύσαι. (10) Τοῦτο δ' ἔπαθεν, ὁρῶν, ὡς ἐμοὶ γε δοκεῖ, τὸ δυσφύλακτον καὶ παράλογον τῶν ἐκ τῆς τύχης συμβαινόντων. (11) Ἀχαιὶς γὰρ ἦν Ἀνδρομάχου μὲν υἱὸς τοῦ Λαοδίκης ἀδελφοῦ, τῆς Σελεύκου γυναικὸς· ἐγῆμε δὲ Λαοδίκην τὴν Μιθριδάτου τοῦ βασιλέως θυγατέρα, κύριος δὲ ἐγεγόνει τῆς ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου πάσης. (12) Δοκῶν δὲ τότε καὶ ταῖς αὐτοῦ δυνάμεσι καὶ ταῖς τῶν ὑπεναντίων ἐν ὀχυρωτάτῳ τόπῳ τῆς οἰκουμένης διατρίβειν, ἐκάθητο δεδεμένος ἐπὶ τῆς γῆς, ὑποχείριος γενόμενος τοῖς ἐχθροῖς, οὐδέπω γινώσκοντος οὐδενὸς ἀπλῶς τὸ γεγονός, πλὴν τῶν πραξάντων.

XXIII. Οὐ μὴν ἀλλ' ἅμα τῷ φωτὶ συναθροισμένων τῶν φίλων εἰς τὴν σκηνὴν κατὰ τὸν ἔθισμόν, καὶ τοῦ πράγματος ὑπὸ τὴν ἄφην θεωρουμένου, τὸ παραπλήσιον τῷ βασιλεῖ συνδραμεῖν πάσχειν καὶ τοὺς ἄλλους θαυμάζοντας γὰρ τὸ γεγονός, ἠπίεστον τοῖς ὁρωμένοις. (1) Καθίσαντος δὲ τοῦ συνεδρίου, πολλοὶ μὲν ἐγίνοντο λόγοι περὶ τοῦ τίσις δαί' αὐτοῦ χρῆσασθαι τιμωρίας. (2) Ἐδοξεν δ' οὖν, πρῶτον μὲν ἀκρωτηριασαὶ τὸν ταλαίπωρον μετὰ δὲ ταῦτα, τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντας αὐτοῦ, καὶ καταρβῶσαντας εἰς ὄνειον ἀσκόνα ἀνασταυρῶσαι τὸ σῶμα. (3) Γενομένων δὲ τούτων, καὶ τῆς δυνάμεως ἐπιγνώσεως τὸ συμβεβηκός, τοιοῦτος ἐνθουσιασμός ἐγένετο καὶ παράστασις τοῦ στρατοπέδου παντὸς, ὥστε τῆς Λαοδίκης ἐκ τῆς ἄκρας μόνον συνειδυίας τὴν ἔξοδον τάνδρως, τακμήρασθαι τὸ γεγονός ἐκ τῆς περὶ τὸ στρατόπεδον παραγῆς καὶ κινήσεως. (4) Ταχὺ δὲ καὶ τοῦ κήρυκος παραγενομένου πρὸς τὴν Λαοδίκην, καὶ διασαφοῦντος τὰ περὶ τὸν Ἀχαιὸν, καὶ κελεύοντος τίθεσθαι τὰ πράγματα, καὶ παραχωρεῖν τῆς ἄκρας (5) τὸ μὲν πρῶτον ἀναπόκριτος οἰμωγῇ καὶ θρήνοι παραλόγου κατεῖχον τοὺς περὶ τὴν ἀκρόπολιν, οὐχ οὕτω διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἀχαιὸν εὐνοίαν, ὡς διὰ τὸ παράδοξον καὶ τελῶς ἀνελπιστον ἐκάστω φαίνεσθαι τὸ συμβεβηκός. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα πολλῇ τις ἦν ἀπορία καὶ δυσχρηστία περὶ τοὺς ἔνδον. (7) Ἀντίοχος δὲ, διακχευόμενος τὸν Ἀχαιὸν, ἐπείχε τοῖς κατὰ τὴν ἄκραν δαί, πεπεισμένος, ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἔνδον αὐτῷ παραδοθήσε-

dunt, qui ex insidiis surrexerant; (6) at Achæum Bolis ipse corripuit astrictis vestibus, intra quas manus habebat: verebatur enim, ne fraude intellecta manus sibi afferre gladio, qui paratus illi sub veste aderat, aggrediretur. (7) Statim vero ambientium corona cinctus, in potestatem inimicorum fuit, et e vestigio cum suis ad Antiochum est adductus. (8) Rex, dudum suspensus animi, et cepti exitum sollicitus expectans, dimissis convivis solus in tabernaculo, duobus aut tribus satellitibus adstantibus, vigilans manebat. (9) Postquam subito ingressus Cambylus, vinctum Achæum humi destituit, adeo illi præ admiratione hæsit vox faucibus, ut post diuturnum silentium sortem illius ad extremum miseraretur et lacrymas funderet. (10) Puto equidem, hoc illi usuvenisse, consideranti, quam inevitabiles, quamque inopinati sint fortunæ casus. (11) Achæus enim Andromachi erat filius, fratris Laodiceæ, quæ Seleuco nupsit; duxerat vero uxorem Laodicen Mithridatis regis filiam: universam vero cis Taurum Asiam imperio suo rexerat. (12) Tum autem, cum et ipsius et hostium exercitus in munitissimo orbis terrarum loco ipsum versari existimaret, vinculis oneratus humi sedebat, in manu inimicorum positus; nemine dum, præter facti auctores, quid factum, sciente.

XXIII. Prima luce convenientibus, ut fit, in prætorium regis amicis, ante omnium oculos posito hocce spectaculo, idem aliis quoque ac regi usuveniebat: ea namque cunctos incessit admiratio, ut, quæ suismet oculis cernebant, satis vera non crederent. (2) Postquam in concilio procures sederunt, varîe de supplicio, quod de illo sumendum esset, dictæ sunt sententiæ. (3) Demum placuit, primum ut extremis membris miser Achæus mutilaretur, deinde, ut, amputato capite, corpus utri asinino insutum in crucem tolleretur. (4) Quo facto, ubi rem exercitus rescivit, adeo castra universa fanaticus quidam furor et effusa lætitia incessit, ut Laodice, cui soli in arce innotuerat maritum exiisse, casum illius e tumultu ac motu castrensi conjiceret. (5) Mox venit caduceator ad Laodicen, eorum, quæ Achæo acciderant, nuntius, simul jubens, ut res componeret, atque arcem traderet. (6) Tum vero qui in arce erant, pro responso ejulatum primo et incondita lamenta edere incipiunt, non tam ob benevolentiam adversus Achæum, quam quod nova atque admirabilis planeque inopinata ea res cunctis accidebat. (7) Deinde autem consilii inopes magna difficultate, qui arcem tenebant, affliciebantur. (8) At rex, post sublatum de medio Achæum, ad inclusos in arce intentus, nihil dubitare, quin ab illis ipsis, maxime autem per milites, aliqua rei bene gerendæ occasio sibi dar-

σθαι, καὶ μάλιστα διὰ τῶν στρατιωτῶν. *Ο καὶ τέλος ἐγένετο. (9) Στασιάζαντες γὰρ πρὸς σφᾶς, ἐμερίσθησαν, οἱ μὲν πρὸς Ἀριόδαζον, οἱ δὲ πρὸς τὴν Λαοδίκην. Οὗ γενομένου, διαπιστήσαντες ἀλλήλοις, ταχέως ἀμφοτέρω παρέδωσαν αὐτοὺς καὶ τὰς ἀκροπόλεις. (10) Ἀχαιὸς μὲν οὖν, πάντα τὰ κατὰ λόγον πράξας, ὑπὸ δὲ τῆς τῶν πιστευθέντων ἡττηθείς ἀθεσίας, κατεστρέψατο τὸν βίον· κατὰ δύο τρόπους οὐκ ἀνωφελὲς ὑπόδειγμα γενόμενος τοῖς ἐσομένοις· (11) καθ' ἓνα μὲν, πρὸς τὸ μηδενὶ πιστεύειν ῥαδίως· καθ' ἕτερον δὲ, πρὸς τὸ μὴ μεγαλουργεῖν ἐν ταῖς εὐπραγίαις, πᾶν δὲ προσδοκᾶν ἀνθρώπους ὄντας.

tur. Quod denique etiam fiebat. (9) Quippe orta inter ipsos seditione, scissi sunt in partes, aliis cum Ariobazo, aliis cum Laodice sentientibus : quam ob causam dum sibi invicem diffidunt, celeriter utraque factio et se et arces fidei regis permiserunt. (10) Ita Achæus, quum nihil eorum prætermisisset, quæ ratio recta suadebat, illorum perfidia victus, quibus fidem habuerat, diem supremum obiit, exemplum posteris duobus modis utile : (11) primum, ut nemini temere esse credendum discamus ; deinde, in rebus lætis ut spiritus ne attollamus ; sed ut, homines cum simus, humani nihil alienum a nobis putemus.

VI. — CAVARUS, REX GALLORUM IN THRACIA.

Excerpt. Valesian.

XXIV. Καύαρος, ὁ βασιλεὺς τῶν ἐν τῇ Θράκῃ Γαλατῶν, βασιλικὸς ὑπάρχων τῇ φύσει καὶ μεγαλόφρων, πολλὴν μὲν ἀσφάλειαν παρεσκεύαζε τοῖς προσπλέουσι τῶν ἐμπόρων εἰς τὸν Πόντον· (2) μεγάλας δὲ παροίχτο γρείας τοῖς Βυζαντίοις, ἐν τοῖς πρὸς τοὺς Θρᾶκας καὶ Βιθυνοὺς πολέμοις.

XXIV. Cavarus, Gallorum regulus Thraciam incolentium, cum regia indole ac magnitudine animi præditus esset, et mercatoribus in Pontum navigantibus securitatem magnam præstitit, (2) et Byzantiis in bello adversus Thracas ac Bithynos magno adjumento fuit.

Athenæus Lib. VI. c. 13.

(3) Πολύβιος ἐν ὀγδόῃ Ἱστοριῶν, Καύαρος, φησὶν, ὁ Γαλάτης, ὦν τὰλλα ἀνὴρ ἀγαθὸς, ὑπὸ Σωστράτου τοῦ κόλακος διεστρέφετο, δὲ ἦν Χαλκηδόνιος τὸ γένος.

(3) POLYBIUS libro Historiarum octavo scribit : Cavarum, Gallum, cum alioquin vir bonus fuisset, ab assenatore Sostrato, genere Chalcedonio, depravatum esse.

VII. — RES ANTIOCHI AD URBEM ARMOSATAM.

Excerpt. Valesian.

XXV. Ξέρξου βασιλεύοντος πόλεως Ἀρμόσατα, ἣ καίται πρὸς τῷ Καλῷ πεδίῳ καλουμένη, μέσον Εὐφράτου καὶ Τίγριδος, ταύτῃ τῇ πόλει παραστρατοπεδεύσας Ἀντίοχος ὁ βασιλεὺς, ἐπεβάλετο πολιορκεῖν αὐτήν. (2) Θεωρῶν δὲ τὴν παρασκευὴν τοῦ βασιλέως ὁ Ξέρξης, τὸ μὲν πρῶτον αὐτὸν ἐκποδὼν ἐποίησε· μετὰ δὲ τινα χρόνον δέισας, μὴ, τοῦ βασιλείου κρατηθέντος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὰλλα τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν αὐτῷ διατραπῇ, μετεμελήθη καὶ διεπέμψατο πρὸς τὸν Ἀντίοχον, φάσκων βούλεσθαι συνελθεῖν εἰς λόγους. (3) Οἱ μὲν οὖν πιστοὶ τῶν φίλων, οὐκ ἔφασκον δεῖν προσεῖσθαι τὸν νεανίσκον, λαβόντα εἰς χεῖρας· ἀλλὰ συμβούλευον, κυριεύσαντα τῆς πόλεως, Μιθριδάτῃ παραδῶναι τὴν δυναστείαν, δὲ ἦν υἱὸς τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ κατὰ φύσιν. (4) Ὁ δὲ βασιλεὺς τούτων μὲν οὐδενὶ προσέσχε· μεταπεμφάμενος δὲ τὸν νεανίσκον, διέλυσατο τὴν ἐχθρὰν, ἀφῆκε δὲ τὰ πλεῖστα τῶν χρημάτων, ἃ συνέβαινε τὸν πατέρα προσοφείλειν αὐτῷ τῶν φόρων. (5) Λαβὼν δὲ παραχρῆμα τριακόσια τάλαντα παρ' αὐτοῦ καὶ χιλιούς ἵππους καὶ χιλιούς ἡμιόνους μετὰ τῆς ἐπισκευῆς, τὰ τε κατὰ τὴν ἀρχὴν ἅπαντα κατέστησε, καὶ, συνοικίας αὐτῷ τὴν ἀδελφὴν Ἀντιοχίδα, πάντας τοὺς ἐκείνων τῶν τόπων ἐψυχαγώγησε καὶ προσεκαλέ-

XXV. Cum Antiochus, castris positis ad Armosatam (urbs est inter Euphratem et Tigridem sita, in campo qui Pulcher dicitur), obsidionem urbis pararet ; (2) Xerxes, illius urbis regulus, intellecto regis apparatu, primum quidem fuga sibi consuluit. Postea vero, veritus, ne, occupata ab hostibus regia, reliquæ etiam regni partes perturbarentur, consilium suum damnavit, legatisque ad Antiochum missis, libenter cum eo collocuturum se esse, dixit. (3) Igaur fidissimi quidem amici Antiochi aiebant, dimittendum non esse juvenem, quem in potestate haberet ; sed, occupata urbe ejus, imperium Mithridati, sororis Antiochi filio, tradendum esse. (4) At rex, posthabito eorum consilio, evocato ad se juveni inimicitiam condonavit, ac tributorum, quæ ab illius patre debebantur, maximam ei partem remisit : (5) acceptisque protinus trecentis talentis, ac mille equis totidemque mulis una cum ornamentis ac phaleris, regnum ejus ipse ordinavit : et copulata eidem sorore Antiochide, omnes harum regionum incolæ ad sui amorem allexit sibi

σπο, δόξας μεγαλοψύχως καὶ βασιλικῶς τοῖς πράγμασι κεχρησθαι.

que conciliavit; quum magno ac prorsus regio animo in his usus esse videretur.

VIII. — BELLUM HANNIBALICUM.

[XXV. a. Ὅτι οἱ Ταραντῖνοι διὰ τὸ τῆς εὐδαιμονίας υπερῆφανον ἐπεκαλέσαντο Πύρρον τὸν Ἑπειρωτὴν·] πᾶσα γὰρ ἐλευθερία μετ' ἐξουσίας πολυχρόνιου, φύσιν ἔχει κόρον λαμβάνειν τῶν ὑποκειμένων· καπειτα ζητεῖ δεσπότην· τυχούσα γὰρ μήν τούτου, ταχὺ πάλιν μισεῖ [διὰ τὸ μεγάλην φαίνεσθαι τὴν πρὸς τὸ χεῖρον μεταβολήν· ὁ καὶ τότε συνέβαινε τοῖς Ταραντῖνοις.]

(Suidas in Προσπεσόντων.)

Προσπεσόντων δὲ τούτων εἰς Τάραντα καὶ τοὺς Θουρίους, ἡγανάκτει τὰ πλήθη.

Excerpt. antiq. ex lib. VIII, cap. 19-29.

XXVI. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον, ὡς ἐπ' ἐξοδίαν ὁρμήσαντες ἐκ τῆς πόλεως, καὶ συνεγγίσαντες τῇ παρεμβολῇ τῶν Καρχηδονίων νυκτὸς, ἄλλοι μὲν συγκαθέντες εἰς τινα τόπον ἰλῶδη παρὰ τὴν ὁδόν, ἕμειναν· ὁ δὲ Φιλήμενος καὶ Νίκων προσῆλθον πρὸς τὴν παρεμβολήν. (2) Τῶν δὲ φυλάκων ἐπιλαβομένων αὐτῶν, ἀνήγοντο πρὸς τὸν Ἀννίβαν, οὐδὲν εἰπόντες, οὔτε πόθεν, οὔτε τίνας ἦσαν αὐτὸ δὲ μόνον τούτο δηλοῦντες, ὅτι θέλουσι τῷ στρατηγῷ συμμῆξαι. (3) Ταχὺ δὲ πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἐπαναχθέντες ἔφασαν αὐτῷ κατ' ἰδίαν βούλεσθαι διαλεχθῆναι. (4) Τοῦ δὲ καὶ λίαν ἐτοιμῶς προσδεξαμένου τὴν ἐντευξίν, ἀπελογίζοντο περὶ τε τῶν καθ' ἑαυτοὺς καὶ περὶ τῶν κατὰ τὴν πατρίδα, πολλὰς καὶ ποικίλας ποιούμενοι κατηγορίας Ῥωμαίων, χάριν τοῦ μὴ δοκεῖν ἀλόγως ἐμβαίνειν εἰς τὴν ὑποκειμένην πρᾶξιν. (5) Τότε μὲν οὖν Ἀννίβας ἐπαινέσας, καὶ τὴν ὁρμὴν αὐτῶν φιλανθρωπικῶς ἀποδεξάμενος, ἐξέπεμψε, συνταξάμενος παραγίγνεσθαι καὶ συμμειγνύναι κατὰ τάχος αὐτῷ πάλιν. (6) Κατὰ δὲ τὸ παρὸν ἐκέλευσε, τὰ πρῶτα τῶν ἐξελαθέντων πρῶτ' ὁρεμμάτων, καὶ τοὺς ἅμα τούτοις ἀνδρας, ἐπειδὴν ἱκανὸν ἀποσχῶσι τῆς παρεμβολῆς, περιελασάμενος εὐθαρσῶς ἀπαλλάττεσθαι· περὶ γὰρ τῆς ἀσφαλείας αὐτῷ μελήσειν. (7) Ἐποίει δὲ τούτο, βουλόμενος αὐτῷ μὲν ἀναστροφήν δίδουσι πρὸς τὸ πολυπραγμονῆσαι τὰ κατὰ τοὺς νεανίσκους· ἐκείνοις δὲ πίστιν παρασκευάζειν πρὸς τοὺς πολίτας, ὡς ἀπὸ τοῦ κρατίστου ποιούμενοις τὰς ἐπὶ τὰς ληστείας ἐξόδους. (8) Πραξάντων δὲ τῶν περὶ τὸν Νίκωνα τὸ παραγγελθέν, ὁ μὲν Ἀννίβας περιχαρὴς ἦν, διὰ τὸ μόλις ἀφορμῆς ἐπειληθῆαι πρὸς τὴν προκειμένην ἐπιβολήν· (9) οἱ δὲ περὶ τὸν Φιλήμενον ἔτι μάλλον παρώρμηντο πρὸς τὴν πρᾶξιν, διὰ τὸ καὶ τὴν ἐντευξίν ἀσφαλῶς γεγονέναι, καὶ τὸν Ἀννίβαν εὐρηκέναι προθυμον, ἔτι δὲ τὴν τῆς λείας δαψύλειαν ἱκανὴν αὐτοῖς πίστιν παρασκευασέναι πρὸς τοὺς ἰδίους. (10) Τότε οὖν τὰ μὲν ἀποδόμενοι, τὰ δ' εὐωχούμενοι τῆς λείας, οὐ μόνον ἐπι-

Tarentum proditur Hannibali.

Tarentini superba sua felicitate elati Pyrrhum Epirensem acciverunt. Etenim natura comparatum est ut omnis libertas, quæ cum diuturna potestate conjuncta fuerit, satietatem præsentium rerum experiatur moxque dominum sibi quærat; quem ubi nacta fuerit, statim odit, propterea quod magnam sentit se fecisse in pejus inclinationem. Idque ipsum tunc Tarentinis accidit.

Nuntio hujus rei Tarentum et Thurios perlato, indignari cæpit multitudo.

XXVI. Principio ita egressi sunt urbem, tamquam expeditionem aliquo susciperent: dein, ubi noctu haud procul Carthaginensium castris abessent, ceteri in silvosum quandam prope viam locum se abdentes, ibi manserunt; Philemenus vero et Nico ad castra propius accesserunt. (2) Hi a custodiis Punicis comprehensi, ad Hannibalem sunt deducti, quum nihil quidquam dixissent, nec quinam essent, nec unde, sed hoc solum significassent, convento opus esse imperatore. (3) Igitur ad Hannibalem protinus deducti, velle se privatim cum eo colloqui, dixere. (4) Qui quum prompta statim voluntate eos ad colloquium admisisset, cum de se, tum de sua patria longam orationem orsi, multa ac varia in Romanos criminatione sunt usi, ne sine causa ad ea, quæ parahant, suscipienda viderentur accessisse. (5) Et tunc quidem Hannibal, postquam gratum sibi esse ipsorum consilium ostendisset, benigneque eos appellasset, laudatos dimisit, dato mandato, ut quam primum reversi iterum de hoc negotio secum agerent. (6) In præsentia jubet, ut, ubi longius paulo e castris essent progressi, prima ex pecoribus, quæ mane pastum fuerint propulsa, una cum viris abigerent, atque ita sine ullo metu ad suos redirent; sibi securitatem ipsorum fore curæ. (7) Faciebat hoc Hannibal, ut daretur tempus, sibi quidem, ad inquirendum accuratius de juvenum consilio; ipsis vero, ad fidem civibus faciendam, absque ullo dolo malo prædatum se exire. (8) Ut erat præceptum, ita fecerunt Nico et Philemenus. Itaque exultare gaudio Hannibal, quod perficiendi sui incepti facultas aliquando tandem sibi esset oblata; (9) et juvenes quoque perducendi ad exitum, quæ agebant, cupiditate eo magis incendi, quod et collocuti erant impune cum hoste, et promptum paratumque Hannibalis animum invenerant: ad hæc, quod præda, quam largam abegerant, luculentam fidem sibi apud suos conciliasset. (10) Tunc igitur partem prædæ vendentes, partem convivii absumen-

στεύοντο παρὰ τοῖς Ταραντίνους, ἀλλὰ καὶ ζηλωτάς ἔσχον οὐκ ὀλίγους.

XXVII. Μετὰ δὲ ταῦτα ποιησάμενοι δευτέραν ἔξοδον, καὶ παραπλησίως χειρίσαντες τὰ κατὰ μέρος, αὐτοὶ τε τοῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν ἔδοσαν πίστει, καὶ παρ' ἐκείνων ἔλαβον, ἐπὶ τούτοις. (2) Ἐφ' ᾧ Ταραντίνους ἐλευθερώσειν, καὶ μήτε φόρους πράττασθαι κατὰ μηδένα τρόπον, μήτ' ἄλλο μηδὲν ἐπιτάξειν Ταραντίνους Καρχηδόνιους· τὰς δὲ τῶν Ῥωμαίων οἰκίας καὶ καταλύσεις, ἐπειδὴν κρατήσωσι τῆς πόλεως, ἐξεῖναι Καρχηδονίους διαρπάζειν. (3) Ἐποίησαντο δὲ καὶ σὺνθημα τοῦ παραδέχεσθαι σφᾶς τοὺς φύλακας ἐτοίμους εἰς τὴν παρεμβολήν, δι' ἑλθοῖν. (4) Ὡν γενομένων, ἔλαβον ἐξουσίαν εἰς τὸ καὶ πλεονάκεις συμμιγνύναι τοῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν· ποτὲ μὲν ὡς ἐπ' ἔξοδον, ποτὲ δὲ πάλιν ὡς ἐπὶ κυνηγίαν ποιοῦμενοι τὰς ἐκ τῆς πόλεως ἐξόδους. (5) Ταῦτα δὲ διαρμυσάμενοι πρὸς τὸ μέλλον, οἱ μὲν πλείους ἐπετήρουν τοὺς καιροὺς, τὸν δὲ Φιλήμενον ἀπέταξαν ἐπὶ τὰς κυνηγίας. (6) Διὰ γὰρ τὴν υπερβάλλουσαν ἐπὶ τούτῳ τὸ μέρος ἐπιθυμίαν ἦν ὑπὲρ αὐτοῦ διάληψις, ὡς οὐδὲν προδργαίτερον ποιουμένου κατὰ τὸν βίον τοῦ κυνηγετεῖν. (7) Διὸ τούτῳ μὲν ἐπέτρεψαν ἐξειδάσασθαι διὰ τῶν ἀλυσκομένων θηρίων πρῶτον μὲν τὸν ἐπὶ τῆς πόλεως τεταγμένον Γάϊον Λίβιον, δευτέρον δὲ τοὺς φυλάττοντας τὸν πυλῶνα, τὸν ὑπὸ τὰς Τημενίδας προσαγορευομένης πύλας. (8) Ὃς παραλαβὼν τὴν πίστιν ταύτην, καὶ τὰ μὲν αὐτὸς κυνηγετῶν, τῶν δ' ἐτοιμαζομένων αὐτῷ δι' Ἀννίβου συνελθὼς εἰσέφερε τῶν θηρίων· ὧν τὰ μὲν ἐδίδου τῷ Γαίῳ, τὰ δὲ τοῖς ἐπὶ τοῦ πυλῶνος, χάριν τοῦ τὴν ῥινοπύλην ἐτοίμως ἀνοίγειν αὐτῷ. (9) τὸ γὰρ πλεῖον ἐποιεῖτο τὰς εἰσόδους καὶ τὰς ἐξόδους νυκτὸς, προφάσει μὲν χρώμενος τῷ φόβῳ τῶν πολεμίων, ἀρμυζόμενος δὲ πρὸς τὴν ὑποκειμένην πρόθεσιν. (10) Ἦδη δὲ κατεσκευασμένου τοιαύτης συνθῆβαιν τοῦ Φιλήμενου πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς πύλης, ὥστε μὴ διαπορεῖν τοὺς φυλάττοντας, ἀλλ' ὅποτε προσεγγίσας τῷ τείχει προσυρῆξαι νυκτὸς, εὐθέως ἀνοίγεσθαι τὴν ῥινοπύλην αὐτῷ. (11) τότε παρατηρήσαντες τὸν ἐπὶ τῆς πόλεως ἄρχοντα τῶν Ῥωμαίων, ἀφ' ἡμέρας μέλλοντα γίνεσθαι μετὰ πλειόνων ἐν τῷ προσαγορευμένῳ Μουσείῳ σύνεγγυς τῆς ἀγορᾶς, ταύτην ἐτάξαντο τὴν ἡμέραν πρὸς τὸν Ἀννίβαν.

XXVIII. Ὁ δὲ πάλαι μὲν ἐπεπόριστο σῆψιν ὡς ἀβρῶστων, χάριν τοῦ μὴ θαυμάζειν ἀκούοντας τοὺς Ῥωμαίους, ὡς καὶ πάλαι χρόνον ἐπὶ τῶν αὐτῶν τόπων κωιεῖται τὴν διατριβήν. (2) Τότε δὲ καὶ πολλοὶ προσεποιεῖτο τὴν ἀβρῶστίαν, ἀπείχε δὲ τῷ στρατοπέδῳ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν τοῦ Τάραντος. (3) Ἐκόντος δὲ τοῦ καιροῦ, παρεσκευασκὼς ἐκ τε τῶν ἵππῶν καὶ τῶν πεζῶν τοὺς διαφέροντας εὐκνησίᾳ καὶ τόλμῃ, περὶ μυρίους ὄντας τὸν ἀριθμὸν, παρήγγειλε τεττάρων ἡμερῶν ἔχειν ἐφόδια. (4) Ποιησάμενος δὲ τὴν ἀναzugὴν ὑπὸ τὴν ἐωθινήν, ἐχρήτο τῇ πορείᾳ συντόμως. Τῶν δὲ Νομαδικῶν ἱππέων εἰς ὀγδοήκοντα πρυχειρισάμενος,

tes, non solum Tarentinis fidem suam probarunt, verum etiam ad facti sui emulationem multos excitant.

XXVII. Post hæc altera excursione suscepta, quum similiter, ut ante, omnia fecissent, data et invicem accepta ab Hannibale fide, ita sanxerunt: (2) Tarentinos ab Hannibale liberatum iri, nullum omnino Pœnos ab eis vectigal exacturos, neque rem ullam aliam ipsis imperaturos: potestatem fore Pœnis, urbe capta, Romanorum domos ac diversoria diripiendi. (3) Convenit et de tessera inter ipsos, quam si ederent Tarentini, sine mora, quoties venirent, excubias ipsos intra castra essent admissuræ. (4) Hac ratione adeundi sæpius Hannibalis facta eis potestas est, quum modo sic urbe egrederentur, quasi in hosticum excursuri, modo tamquam venaturi. (5) His ita constitutis provisisque in posterum, dum ceteri occasionibus iminebant, Philemeno dant partes venatum exeundi. (6) Quia enim ei studio supra modum erat deditus, vulgo omnes opinabantur, venatione ipsum per omnem vitam antiquius nihil habere. (7) Propterea datum ipsi negotium est, ut ferarum, quas caperet, carnibus Caium Livium urbis præfectum ante omnes sibi conciliaret, deinde custodum stationem, ad portam Temenidem, quam vocant, excubantem. (8) Philemenus, has partes in se suscipiens, subinde aliquam vel a se captam in venatione feram, vel ab Hannibale ipsi præparatam, in urbem inferebat illatorumque partem Calo donabat, partem portæ custodibus, ut portulam prompte sibi aperirent: (9) nocte enim ut plurimum et ingrediebatur et egrediebatur, specie quidem propter metum hostium, re autem ipsa, quod negotio instituto sese accommodabat. (10) Ubi jam eo consuetudinis Philemenus venit cum statione, ut nihil dubitarent custodes, sed quoties ille noctu muro appropinquans sibi signum dedisset, portulam e vestigio ei aperirent; (11) quum diem observassent proditores, quo præfectus Romani præsidii, quod in urbe erat, tempestivo convivio cum pluribus in Museo (id loci nomen est, forum attingentis) esset interfuturus, illum cum Hannibale diem constituerunt.

XXVIII. Pœnus, qui jam ante valetudinis adversæ causam excogitaverat, ne mirarentur Romani, cum andirent, ipsum eodem loci diuturniorem moram trahere, tunc magis etiam ægritudinem simulavit: (2) distabant autem ejus castra a Tarento dierum trium itinere. (3) Ubi statutus dies adventi, decem fere millibus peditum atque equum præparatis, qui velocitate et audacia præstabant, ut quatuor dierum parata cibaria haberent, ipsis imperat. (4) Quarta deinde noctis vigilia motis signis, raptim agmen ducere institit. Numidicis equitibus ad octoginta selectis,

ἐκείναι προπορεύεσθαι τῆς δυνάμεως εἰς τριάκοντα σταδίων, καὶ τοὺς παρὰ τὴν ὁδὸν τόπους ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους ἐπιτρέχειν· (6) ἵνα μηδεὶς κατοπτέυσῃ τὴν ὁδὸν δύναμιν, ἀλλ' οἱ μὲν ὑποχέριαι γίγνιντο τῶν ἐμπιπτόντων, οἱ δὲ διαφυγόντες ἀναγγέλλουσιν εἰς τὴν πόλιν, ὡς ἐπιδρομῆς οὐσῃς ἐκ τῶν Νομάδων. (6) Ἀποσχόντων δὲ τῶν Νομάδων ὡς ἑκατὸν εἴκοσι σταδίων, εἰδεικνυομένησαν παρὰ τινὰ δυσσύνοπτον καὶ παραγγυῶδη ποταμὸν. (7) Καὶ συναθροίσας τοὺς ἡγεμόνας, κυρίως μὲν οὐ διασφείει τὴν ἐπιβολήν· ἀπλῶς δὲ παρακάλει, πρῶτον μὲν ἀνδράς ἀγαθοὺς γίνεσθαι πάντας, ὡς οὐδέποτε μειζόνων αὐτοῖς ἀθλῶν ὑποκειμένων· (8) δεῦτερον δὲ, συνέχειν ἕκαστον τῇ πορείᾳ τοὺς ὑφ' αὐτὸν ταττομένους, καὶ πικρῶς ἐπιτιμᾶν τοῖς καθόλου παραβαίνουσιν ἐκ τῆς ἰδίας τάξεως· (9) τελευταῖον δὲ, προσέχειν τὸν νῦν τοῖς παραγγελλομένοις, καὶ μηδὲν ἰδιοπραγεῖν, παρὲς τῶν προσταττομένων. (10) Ταῦτ' εἰπὼν, καὶ διαφείας τοὺς ἡγεμόνας, ἐκίνει τὴν πρωτοπορείαν, κνέφατος ἄρτι γενομένου· σπουδάζων συνάψαι τῷ τεύχει περὶ μέσας νύκτας, καθηγεμόνα τὸν Φιλήμενον ἔχων, καὶ παρεσκευασκὸς σὺν ἄγριον αὐτῷ πρὸς τὴν διατεταγμένην χρεῖαν.

XXIX. Τῷ δὲ Γαίῳ τῷ Λιδίῳ, γενομένῳ μετὰ τῶν συνήθων ἀφ' ἡμέρας ἐν τῷ Μουσείῳ, κατὰ τὴν τῶν νεανίσκων πρόληψιν, καὶ σχεδὸν ἤδη τοῦ πότου τὴν ἐκμαϊοτάτην ἔχοντας διάθεσιν, προσαγγέλλεται περὶ δυσμᾶς ἡλίου, τοὺς Νομάδας ἐπιτρέχειν τὴν χώραν. (1) Ὁ δὲ πρὸς μὲν αὐτὸ τοῦτο διανοήθη, καὶ καλέσας τινὰς τῶν ἡγεμόνων, συνέταξε, τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν ἱππέων, ἐξελθόντας ὑπὸ τὴν ἑωθινήν, κωλύσαι τοὺς κακοποιοῦντας τὴν χώραν τῶν πολεμίων· τῆς γε μὴν ὁλης πράξεως διὰ ταῦτα καὶ μᾶλλον ἀνύποπτος ἦν. (2) Οἱ δὲ περὶ τὸν Νίκωνα καὶ Τραγίσκον, ἅμα τῷ σκότος γενέσθαι, συναθροισθέντες ἐν τῇ πόλει πάντες, ἐτήρουν τὴν ἐπ' ἀνόδον τῶν περὶ τὸν Λίδιον. (3) Τῶν δὲ ταχέως ἐξαναστάντων διὰ τὸ γεγονέναι τὸν πότον ἀφ' ἡμέρας, οἱ μὲν ἄλλοι πρὸς τινὰ τόπον ἀποστάντες ἔμενον· τινὲς δὲ τῶν νεανίσκων ἀπῆντων τοῖς περὶ τὸν Γαίον, διακεχυμένοι, καὶ τι καὶ προσπαίζοντες ἀλλήλοις, ὡς ἂν ὑποκρινόμενοι τοὺς ἐκ συνουσίας ἐπ' ἀνέγοντας. (4) Ἐτι δὲ μᾶλλον ἡλλοιωμένων ὑπὸ τῆς μέθης τῶν περὶ τὸν Λίδιον, ἅμα τῷ συμμίζειν γέλωτος ἐξ ἀμφοῖν ἦν καὶ παιδιὰ πρόχειρος. (5) Ἐπεὶ δὲ συνανακάμψαντες ἀποκατέστησαν αὐτὸν εἰς οἶκον, ὃ μὲν Γαῖος ἀνεπαύετο μεθύων, ὡς εἰκὸς ἐστὶ τοὺς ἀφ' ἡμέρας πίνοντας, οὐδὲν ἀποπον οὐδὲ δυσχερὲς ἔχων ἐν τῇ διανοίᾳ, χαρᾶς δὲ πλήρης καὶ βρθυμίας. (6) Οἱ δὲ περὶ τὸν Νίκωνα καὶ Τραγίσκον ἐπεὶ συνέμειξαν τοῖς ἀπολελειμένοις νεανίσκοις, διαλόντες σφᾶς εἰς τρία μέρη, παρεφύλαττον, διαλαβόντες τῆς ἀγορᾶς τὰς εὐκαιροτάτας εἰσβολὰς, ἵνα μήτε τῶν ἔξωθεν προσπιπόντων μηδὲν αὐτοὺς λανθάνῃ, μήτε τῶν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει γιγνομένων. (7) Ἐπέστησαν δὲ καὶ παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Γαίου, σαφῶς εἰδότες, ὡς, ἂν γίγνηται· τις

præcepit, ut stadia circiter xxx antecederent exercitum, et loca omnia circa vias incursarent, (5) ne quis forte universas copias cerneret; sed incidentium in illos partim caperentur, partim, ubi evasisent, Tarentum afferrent nuntium, quasi Numidarum ea esset procuratio. (6) Qui ut quindecim ferme millium spatio ab urbe aberant, Hannibal propter flumen cœnat, oculis hominum prope ereptum, quod per convallem præruptam et confragosam labitur. (7) Ibi ducibus congregatis, non ille quidem consilium suum diserte eis aperuit; tantum monuit, ut viros fortes se omnes præberent, quippe majora ipsis nunquam proposita fuisse præmia: (8) deinde, ut excedere ordinem agminis neminem suorum paterentur; sed cunctos huc aut illuc divertentes acerbe increparent: (9) postremo, intenti ad imperia accipienda essent, neu quid, nisi imperatoris jussu, proprio consilio facerent. (10) Hæc locutus, ducibusque dimissis, ubi jam contenebravit, primum agmen movit; id studens, ut ad muros circa mediam noctem perveniret. Habuit autem itineris ducem Philemenum, cui ad ea perficienda, quæ fuerat jussus, aprum præparaverat.

XXIX. Circa solis occasum Cato Livio, qui, ut juvenes fuerant opinati, de die in Museum cum amicis convivaturus venerat, renuntiatur, poculis tunc cum maxime ferventibus, Numidas agrum populari. (2) Ille hoc unum animo reputans, vocatis nonnullis ducum edicit, ut pars dimidia equitum luce prima exiret, ad arcendum populationibus agrorum hostem: ceterum de universa Pœni molitione ut eo minus etiam suspicaretur, hic ipse nuntius effecit. (3) Nico, Tragicus, et alii, simul ac tenebræ sunt obortæ, intra urbem omnes congregati, Livii ejusque sociorum reditum a convivio observabant. (4) Qui quum mature a mensa surrexissent, quoniam de die ad discumbendum convenerant; juvenum alii quemdam in locum secesserunt, ibique quieti manserunt; alii effusi C. Livio procedunt obviam, nonnihil etiam inter se jocantes, ut qui a cœna redeuntes imitarentur. (5) Quum autem Livius ipse multo magis alienata mente prætemulentia esset; simul ac invicem appropinquarunt, risus et joci ultro citroque sunt statim excitati. (6) Et isti quidem verso itinere ut præfectum comitarentur, domum suam ipsam deduxerunt. Tum Caius quidem, vino gravis, somno indulgere, sicut il solent qui de die computationes iniverunt; quum præsertim adversi aut parum læti nihil cogitaret, sed gaudii plenus esset ac lascivix. (7) Nico vero et Tragicus, iis juvenibus iterum juncti, qui se ab iis separaverant, conjuratorum corpore trifariam diviso, maxime opportunos quosque fori aditus præsidio occupatos tenebant, ne, aut eorum, quæ foris adferrentur, quidquam ipsos lateret, aut eorum, quæ in urbe contingerent. (8) Quosdam etiam Livii fores jusserunt observare, quod certo scirent, si qua eorum, quæ

ὀπώνοια τοῦ μέλλοντος, ἐπὶ τὸν Αἰδίον ἀνοισθῆσεται πρῶτον, καὶ πᾶν τὸ πραττόμενον ἀπ' ἐκείνου λήφεται τὴν ἀρχήν. (9) Ὡς δὲ αἱ μὲν ἀπὸ τῶν δαίπνων ἐπάνοδοι, καὶ συλλήβδην ὁ τοιοῦτος θόρυβος ᾗδη παρωχῆκει, τῶν δὲ δημοτῶν ἡ πληθὺς κατακεκοίμητο, προὔβαινε δὲ τὰ τῆς νυκτός, καὶ τὰ τῆς ἐλπίδος ἀχέραια διέμενε· τότε συναθροισθέντες προῆγον ἐπὶ τὴν προκειμένην χρείαν.

XXX. Τὰ δὲ συγκείμενα τοῖς νεανίσκοις ἦν πρὸς τοὺς Καρχηδόνιους. (2) τὸν μὲν Ἀννίβαν ἔδει, συνάψαντα τῇ πόλει κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς μεσογαίου, πρὸς ἑω δὲ κειμένην πλευράν, ὡς ἐπὶ τὰς Τημενίδας προσαγορευόμενας πύλας, ἀνάψαι πῦρ ἐπὶ τοῦ τάφου, τοῦ παρὰ μὲν τισιν Ὑακίνθου προσαγορευομένου, παρὰ δὲ τισιν Ἀπολλωνος Ὑακίνθου. (3) τοὺς δὲ περὶ τὸν Τραγίσκον, ὅταν ἰδῶσι τοῦτο γιγνόμενον, ἔνδοθεν ἀντιπυρρῶσαι. (4) Τοῦτου δὲ συντελεσθέντος, σέβσαι τὸ πῦρ ἔδει τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν, καὶ βράδην ποιεῖσθαι τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὴν πόλιν. (5) Ὡς διατεταγμένον, οἱ μὲν νεανίσκοι διαπορευθέντες τὸν οἰκούμενον τόπον τῆς πόλεως, ἤκον ἐπὶ τοὺς τάφους. (6) Τὸ γὰρ πρὸς ἑω μέρος τῆς τῶν Ταραντίνων πόλεως μνημάτων ἐστὶ πληρὲς, διὰ τὸ τοὺς τελευτήσαντας ἔτι καὶ νῦν θάπτεσθαι παρ' αὐτοῖς πάντας ἐντὸς τῶν τειχῶν, κατὰ τι λόγιον ἀρχαῖον. (7) Φασὶ γὰρ, χρῆσαι τὸν θεὸν τοῖς Ταραντίνους· « ἄμεινον καὶ λῳῖον ἔσεσθαι σφισι ποιουμένοις τὴν οἰκίαν μετὰ τῶν πλειόνων. » (8) τοὺς δὲ, νομίσαντας ἂν οἰκῇσιν οὕτως ἀρίστα κατὰ τὸν χρησμὸν, εἰ καὶ τοὺς μετῃλλαχότας ἐντὸς τοῦ τείχους ἔχουσιν, διὰ ταῦτα θάπτειν ἔτι καὶ νῦν τοὺς μεταλλάξαντας ἐντὸς τῶν πυλῶν. (9) Οὐ μὴν ἄλλ' οἳ γε προειρημένοι, παραγενόμενοι πρὸς τὸν τοῦ Πυθιονίκου τάφον, ἐκαρὰδόκουν τὸ μέλλον. (10) Συνεγγισάντων δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀννίβαν, καὶ πραξάντων τὸ συνταχθέν, ἅμα τῷ τὸ πῦρ ἰδεῖν οἱ περὶ τὸν Νίκωνα καὶ Τραγίσκον, ἀναθαρρήσαντες ταῖς ψυχαῖς, καὶ τὸν παρ' αὐτῶν πυρρὸν ἀναδείξαντες, ἐπεὶ τὸ παρ' ἐκείνων πῦρ πάλιν ἐώρων ἀποσθεννύμενον, ὥρμησαν ἐπὶ τὴν πόλιν μετὰ δρόμου καὶ σπουδῆς, (11) βουλόμενοι φθάσαι φονεύσαντες τοὺς ἐπὶ τοῦ πυλῶνος τεταγμένους, διὰ τὸ συγκεῖσθαι, σχολῇ καὶ βράδην ποιεῖσθαι τὴν πορείαν τοὺς Καρχηδόνιους. (12) Εὐρὸρήσαντος δὲ τοῦ πράγματος, καὶ προκαταληφθέντων τῶν φυλακτόντων, οἱ μὲν ἐφύγεον τούτους, οἱ δὲ διέκοπτον τοὺς μοχλοῦς. (13) Ταχὺ δὲ τῶν πυλῶν ἀνοιχθειῶν, πρὸς τὸν δέοντα καιρὸν ἤκον οἱ περὶ τὸν Ἀννίβαν, κεχρημένοι τῇ πορείᾳ συμμέτρως, ὥστε μηδεμίαν ἐπίστασιν γενέσθαι παρόδου ἐπὶ τὴν πόλιν.

XXXI. Γενομένης δὲ τῆς εἰσόδου κατὰ τὴν πρόθεσιν ἀσφαλοῦς καὶ τελέως ἀθρούσου, δόξαντες ἡνῶσαι σφίσι τὸ πλείστον τῆς ἐπιβολῆς, λοιπὸν αὐτοὶ μὲν εὐθαρσῶς ᾗδη προῆγον ἐπὶ τὴν ἀγοράν κατὰ τὴν πλατεῖαν τὴν ἀπὸ τῆς Βαθείας ἀναφέρουσαν. (2) τοὺς γε μὴν ἱππεῖς ἀπέλιπον ἔκτος τοῦ τείχους, ὄντας οὐκ ἐλάττους

gerebantur, suspicio oboriretur, ad Livium primum rem iri relatum, et quidquid agendum foret, principium ab ipso esse habiturum. (9) Ut vero domuitiones a cena totusque ille redeuntium strepitus præterierat, et populi multitudo somnum carpebat, jamque multum nox erat protracta, et spes juvenum integræ manebant; tunc demum, agmine facto, ad propositum exsequendum se accinxerunt.

XXX. Rei agendæ ordo hic erat compositus inter juvenes et Pœnos. (2) Oportebat, ut Hannibal urbi copias admove-ret a parte orientem spectante, qua e mediterranea regione versus Temenidem quam vocant portam itur: deinde, ut e tumulto, quem alii Hyacinthi, alii Apollinis Hyacinthi indigetant, igne accenso flammam ederet: (3) quæ postquam a Tragisco ejusque sociis esset visa, ipsi quoque ex urbe signum erant igne reddituri. (4) His rite confectis, Hannibalem ad portam pede presso tendere oportebat. (5) Ista igitur quum ita convenissent, juvenes habitatam urbem partem emensi, ad sepulcretum venerunt. (6) Nam quia Tarentini, ex veteri quodam oraculo, mortuorum cadavera intra muros condunt (quod hodie etiam fit), tota urbis illorum pars, quæ orientem solem respicit, monumentorum est plena. (7) Fertur enim hæc olim Tarentinis a deo sors fuisse edita: « melius ipsi magisque ex animi sententia res cessuras, si habitarent cum pluribus. » (8) Quo facto, existimasse eos, tam domum beatissimam sibi, ex oraculi mente, sedem in urbe fore, quando etiam fato functos intra mœnia recepissent: quapropter etiam nunc intra portas mortuos sepeliri. (9) Ceterum dicti juvenes, ut ad sepulcrum Pythionici venire, quid futurum esset, opperiebantur. (10) Ubi vero jam propius accessit Hannibal, et omnia, de quibus convenerat, egit, simul ignem viderunt Nico et Tragiscus, animis denuo confirmatis facem ipsi quoque suam attollunt: deinde extinctam a Pœno flammam animadvertentes, curriculo ad portam contendunt, (11) ut excubantem in ejus vestibulo stationem prius occiderent, quam eodem Carthaginienses pervenirent, qui ex compacto lente et presso gradu erant iter acturi. (12) Re feliciter peracta, custodibus oppressis, alii miseros obtruncare, alii vectes effringere. (13) Nec mora, aperiuntur portæ: et ipso plane quo oportuit momento adest Hannibal, cum tempore iter ea dexteritate commensus, ut ejus ad urbem adventus omnes falleret.

XXXI. Pœnus tuto et plane sine ullo tumultu, ut proposuerat, urbem ingressus, rem multo maxima ex parte jam sibi confectam ratus, de cetero bonæ spei plenus, per latam illam viam, quæ ex illa, quam Bathœam vocant, ad superiora urbis ducit, forum cum suis petit. (2) Equites (erant ad duo millia) extra portam reliquit, ut id sibi par

διχαλίων, θέλοντες ἐφεδρεῖαν αὐτοῖς ὑπάρχειν ταύτην πρὸς τὰς ἔξωθεν ἐπιφανείας, καὶ πρὸς τὰ παράλογα τῶν ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπιβολαῖς συμβαινόντων. (3) Ἐγγίσαντες δὲ τοῖς περὶ τὴν ἀγορὰν τόποις, τὴν μὲν δύναμιν ἐπέστησαν κατὰ πορείαν· αὐτοὶ δὲ τὰ κατὰ τὸν Φιλήμενον ἑκαπαδόκουν, δεδιότες, πῶς σφίσι προχωρήσει καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐπιβολῆς. (4) Ὅτε γὰρ ἀνέψαντες τὸ πῦρ ἐμέλλον πρὸς τὰς πύλας ὁρμᾶν, τότε καὶ τὸν Φιλήμενον, ἔχοντα τὸν ὄν ἐν φερέτρῳ, καὶ Αἰβύας ὥστε χιλίου, ἐξαπέστειλαν ἐπὶ τὴν παρακειμένην πύλην, βουλόμενοι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν μὴ ψιλῶς ἐκ μιᾶς ἐλπίδος ἐξηρησθαι τὴν ἐπιβολὴν αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ πλείονων. (5) Ὁ δὲ προειρημένος, ἔγγισας τῷ τείχει κατὰ τὸν ἔθισμόν, ἐπεὶ προσύριξε, παρῆν ὁ φύλαξ, εὐθέως καταβαίνων πρὸς τὴν ῥινοπύλην. (6) Τοῦ δ' εἰπόντος ἔξωθεν, ἀνοίγειν ταχέως, ἔτι βαρύνονται, φέρουσι γὰρ ὃν ἄγριον· ἀσμένως ἀκούσας ὁ φύλαξ, ἀνέωξε μετὰ σπουδῆς, ἐλπίζων καὶ πρὸς αὐτὸν τι διατείνειν τὴν εὐαγρίαν τῶν περὶ τὸν Φιλήμενον, διὰ τὸ μερίτην αἰετὶ γίγνεσθαι τῶν εἰσφερομένων. (7) Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ προειρημένος τὴν πρώτην ἔχων χώραν τοῦ φορημάτος, εἰσῆλθε, καὶ σὺν αὐτῷ νομαδίκῃ, ἔχων διασκευὴν ἕτερος, ὡς εἰς τις ὢν τῶν ἀπὸ τῆς χώρας, μετὰ δὲ τούτων ἄλλοι δύο πάλιν, οἱ φέροντες ἅ τῶν ὀπισθεν τὸ θηρίον. (8) Ἐπεὶ δὲ τέτταρες ὄντες ἐντὸς ἐγένοντο τῆς ῥινοπύλης, τὸν μὲν ἀνοίξαντα, θεώμενον ἀκάκως καὶ ψηλαφῶντα τὸν ὄν, αὐτοῦ πατάξαντες ἀπέκτειναν· τοὺς δ' ἐπομένους μὲν αὐτοῖς, προσηγμένους δὲ τῶν ἄλλων, Αἰβύας, ὄντας εἰς τριάκοντα, ἤλθῃ καὶ μεθ' ἡσυχίας παρῆκαν διὰ τῆς πυλίδος. (9) Ἰνόμενοι δὲ τούτου, κατὰ τὸ συνεχές οἱ μὲν τοὺς μοιῶν διεκόπτον, οἱ δὲ τοὺς ἐπὶ τοῦ πυλῶνος ἐφόνευσαν, ἱ δὲ τοὺς ἔξω Αἰβύας ἐκάλουν διὰ συνθημάτων. (10) Ἰσπελόντων δὲ καὶ τούτων ἀσφαλῶς, προῆγον ὡς ἐπὶ τὴν ἀγορὰν κατὰ τὸ συντεταγμένον. (11) Ἄμα δὲ τῷ ὑμμίξει καὶ τούτους, περιχαρῆς γενόμενος Ἀννίβας τὴν κατὰ νοῦν αὐτῷ προχωρεῖν τὴν πρᾶξιν, εἴχετο ὃν προκειμένων.

XXXII. Ἀπομερίσας δὲ τῶν Κελτῶν εἰς διχαλίους, ἡ διελὼν εἰς τρία μέρη τούτους, συνέστησε τῶν νεανίων δύο πρὸς ἑασόν μέρος τῶν χειριζόντων τὴν πρᾶξιν. (2) Ἀκολούθως δὲ καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ τινας ἐμόνων συνεξαπέστειλε, προστάξας διαλαβεῖν τῶν τὴν ἀγορὰν φερουσῶν ὁδῶν τὰς εὐκαιροτάτας. (3) Ἦσαν δὲ τοῦτο πράξωσι, τοῖς μὲν ἐγγχωρίοις νεανίσκοις κρεῖσθαι παρήγγειλε καὶ σῶζειν τοὺς ἐντυγχάνοντας πολιτῶν, ἀναθωπύντας ἐκ πολλοῦ, μένειν κατὰ χώραν Ταραντίνους, ὡς ὑπαρχούσης αὐτοῖς τῆς ἀσφαλείας. (4) Τοῖς δὲ παρὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ Κελτικῶν ἡγεμόσι κετέινει διεκελεύεσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας Ῥωμαίων. Οὗτοι μὲν οὖν χωρισθέντες ἀλλήλων κατῴκισαν μετὰ ταῦτα τὸ προσταχθέν. (5) Τῆς δὲ τῶν ἡμῶν εἰσόδου καταφανοῦς ἤδη γενομένης τοῖς Ταραντίνους, πλήρης ἡ πόλις κραυγῆς ἐγένετο καὶ παρα-

tum esset subsidium, si quis extra urbem hostis aliunde apparuisset, sive aliquid parum provisum, quod fieri amat in talibus inceptis, repente accidisset. (3) Postquam ad ea loca ventum, quæ sunt circa forum, subsistere agmen jubet Hannibal: ipse enim Philemeno quid actum esset, sollicitus expectabat, metu anxius de hujus quoque partis consilii sui eventum. (4) Nam cum post accensum ignem pergere ad portam instituit: simul Philemenum, aprum in feretro habentem, et cum eo Afros circiter mille, ad portam Temenidi proximam eo consilio miserat, ut, quemadmodum ab ipso principio proposuerat, non unica dumtaxat spe rei patranda niteretur, sed pluribus simul. (5) Philemenus, muro jam proximus, quum de more signum sibilo dedisset, adfuit extemplo custos, et ad portulam descendit. (6) Cui quum ille, qui extra urbem erat, dixisset, ut statim aperiret, onere namque premi se apri, quem gestarent; lætus hunc sermonem custos accipit, et aperire festinat: sperabat enim, quod auspicio venatum isset Philemenus, ad se quoque nonnihil eam rem pertinere; quoniam partem eorum quæ inferrentur, semper caperet. (7) Philemenus igitur, qui in bajulando feretro primum locum tenebat, ingreditur, et cum eo alter habitu pastoritio indutus, tamquam esset agrestium aliquis; post hunc duo item alii, feram a posteriore parte bajulantes. (8) Ubi quatuor isti intra portulam sunt admissi; ipsum, qui admiserat, contemplantem absque ulla mali suspicione, et manu aprum contractantem, percusserunt e vestigio atque occiderunt. Mox Afros ad triginta, qui hos sequebantur, et cetero agmini præibant, sensim ac silentio per portulam intro receperunt. (9) Quo facto, confectim alii vectes effringere, alii excubantem ad portam stationem trucidare, alii Afris, qui extra portam erant, ingrediendi signum dare. (10) Quum etiam isti essent tuto ingressi, recta forum, sicut jussi fuerant, petunt. (11) Qui ubi ceteris se conjunxerunt, Hannibal, lætitia exultans, quod ex animi sententia conatus succedebat, reliqua incepti sui peragere institit.

XXXII. Tum duo millia Gallorum in tres dividit partes, et duos cuique parti juvenes attribuit, ex eorum numero qui prodicionem fecerant: (2) atque his quum e suis ducibus nonnullos adjunxisset, per urbem omnes dimittit, iustos vias quasque maxime opportunas, quæ ducerent in forum, occupare. (3) Quod postquam fecissent, indigenis quidem juvenibus præcepit, ut quicumque occurrerent cives, eos cædi eriperent servarentque, et clamore procul edito Tarentinos monerent, ne se loco moverent: cunctis enim propositam esse impunitatem. (4) At Carthaginensium et Gallorum ducibus, ut obvius quosque e Romanis occiderent, imperavit. Et hi quidem in diversa profecti, imperata fecerunt. (5) Ut Tarentini hostem jam esse ingressum sentire, clamore ac tumultu insolito urbs est repleta. (6).

χῆς παρηλλαγμένης. (6) Ὁ μὲν οὖν Γάιος, προσπε-
σούσης αὐτῷ τῆς εἰσόδου τῶν πολεμίων, συννοήσας ἀδύ-
νατον αὐτὸν ὄντα διὰ τὴν μέθην, εὐθὺς ἐξελθὼν ἐκ τῆς
οἰκίας μετὰ τῶν οἰκετῶν, καὶ παραγενόμενος ἐπὶ τὴν
πύλην τὴν φέρουσαν ἐπὶ τὴν λιμένα, καὶ μετὰ ταῦτα
τοῦ φύλακος ἀνοίξαντος αὐτῷ τὴν θύρον, διαδύς
ταύτη, καὶ λαθόμενος ἀκατίου τῶν ὁρμούντων, ἐμβὰς
μετὰ τῶν οἰκετῶν, εἰς τὴν ἀκραν παρεκομίσθη. (7)
Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον οἱ περὶ τὸν Φιλήμενον,
ῥητομασμένοι σάλπιγγας Ῥωμαϊκὰς, καὶ τινες τῶν
αὐταῖς χρῆσθαι δυναμένων διὰ τὴν συνθήειαν, στάντες
περὶ τὸ θέατρον, ἐσήμεινον. (8) Τῶν δὲ Ῥωμαίων
βοηθούντων ἐν τοῖς ὅπλοις κατὰ τὸν ἐθισμόν εἰς τὴν
ἀκραν, ἐχώρει τὸ πρῆγμα κατὰ τὴν πρόθεσιν τοῖς
Καρχηδονίοις. (9) Παραγενόμενοι γὰρ ταῖς πλατείαις
ἀτάκτως καὶ σποράδην, οἱ μὲν εἰς τοὺς Καρχηδονίους
ἐνέπιπτον, οἱ δ' εἰς τοὺς Κελτούς· καὶ δὴ τῷ τοιοῦτῳ
τρόπῳ φονευομένων αὐτῶν, πολὺ τι πλῆθος διεφθάρη.
(10) Τῆς δ' ἡμέρας ἐπιφανομένης, οἱ μὲν Ταραντίνοι
τὴν ἡσυχίαν εἶχον κατὰ τὰς οἰκήσεις, οὐδέπω δυνάμε-
νοι τάσασθαι τὸ συμβαῖνον. (11) Διὰ μὲν γὰρ τὴν
σάλπιγγα, καὶ τὸ μὴδὲν ἀδίκημα γίνεσθαι μὴδ' ἄρ-
παγὴν κατὰ τὴν πόλιν, ἔδοξαν, ἐξ αὐτῶν τῶν Ῥω-
μαίων εἶναι τὸ κίνημα. (12) Τῷ δὲ πολλοῦς αὐτῶν
ὁρᾶν πεφονευμένους ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ τινες τῶν
Γαλατῶν θεωρεῖσθαι σκυλευόντας τοὺς τῶν Ῥωμαίων
νεκροὺς, ὑπέτρεχε τις ἔννοια τῆς τῶν Καρχηδονίων πα-
ρουσίας.

XXXIII. Ἦδη δὲ τοῦ μὲν Ἀννίβου παρεμβεβληκό-
τος τὴν δύναμιν εἰς τὴν ἀγοράν, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἀπο-
καυρηκτόων εἰς τὴν ἀκραν διὰ τὸ προκατεσχεῖσθαι
φρουρᾶ ταύτην ὑπ' αὐτῶν, ὄντος δὲ φωτὸς εἰλικρινοῦς,
ὁ μὲν Ἀννίβας ἐκέρυττε, τοὺς Ταραντίνους ἀνευ τῶν
ὅπλων ἀπορροῦσθαι πάντας εἰς τὴν ἀγοράν. (2) Οἱ δὲ
νεανίσκοι, περιπορευόμενοι τὴν πόλιν, ἐβόων ἐπὶ τὴν
ἐλευθερίαν, καὶ παρεκάλουν θαρβεῖν, ὡς ὑπὲρ ἐκείνων
παρόντας τοὺς Καρχηδονίους. (3) Ὅσοι μὲν οὖν τῶν
Ταραντίνων προκατεῖχοντο τῇ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους εὐ-
νοίᾳ, γνόντες, ἀπεχώρουν εἰς τὴν ἀκραν· οἱ δὲ λοιποὶ
κατὰ τὸ κήρυγμα συνηθροῦντο χωρὶς τῶν ὅπλων,
πρὸς οὓς Ἀννίβας φιλανθρώπους διελέχθη λόγους. (4)
Τῶν δὲ Ταραντίνων ὁμοθυμαδὸν ἐπισημηναμένων ἑκα-
στα τῶν λεγομένων διὰ τὸ παράδοξον τῆς ἐλπίδος, τότε
μὲν δὴ ἀφῆκε τοὺς πολλοὺς· συντάξας, ἑκάστον, εἰς τὴν
ἰδίαν οἰκίαν ἐπανελθόντας μετὰ σπουδῆς, ἐπὶ τὴν θύραν
ἐπιγράψαι, ΤΑΡΑΝΤΙΝΟΥ. (5) Τῷ δ' ἐπὶ τὴν Ῥω-
μαϊκὴν κατ' ἄλυσιν ἐπιγράφαντι ταῦτο τοῦτο, θάνατον
ᾤρισε τὴν ζημίαν. (6) Αὐτὸς δὲ διελὼν τοὺς ἐπιτη-
δειοτάτους ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐφῆκε διαρπάζειν τὰς
τῶν Ῥωμαίων οἰκίας, σύνθημα δούς, πολεμίας νομί-
ζειν τὰς ἀνεπιγράφους, τοὺς δὲ λοιποὺς συνέχων ἐν
τάξει τούτους ἐφέδρους.

XXXIV. Πολλῶν δὲ καὶ παντοδαπῶν κατασκευ-
ασμάτων ἀθροισθέντων ἐκ τῆς διαρπαγῆς, καὶ γενομένης

Livius, cognito intrasse hostes oppidum, cogitans, ebrietate
impediri se, quominus ferre opem posset, domo confestim
cum famulis egreditur, et portam illam, qua itur ad portum,
petit : deinde quum illi custos portulam aperuisset, perque
eam ipse evasisset, scapham unam ex iis, quæ stabant in
portu religatæ, arripit ; qua cum famulis conscensa, ad ar-
cem clam defertur. (7) Secundum hæc Philemenus stans
in theatro, tubis Romanis, quas ante paraverat, cum cer-
tis hominibus, qui per consuetudinem cum Romanis illas
inflare didicerant, signum dabat ; (8) et cum Romani fe-
rendæ opis gratia armati versus arcem pro more accurre-
rent, plane ex Carthaginiensium voto res succedebat. (9)
Quippe per plateas passim et inordinati advenientes Romani,
partim in Pœnos, partim in Gallos incidebant : atque ita,
multis eorum occisis, magna strages est edita. (10) Ubi
illuxit, Tarentini in suis ædibus quieti manere : necdum
enim, quid rei esset, poterant pro certo secum statuere.
(11) Etenim cum tubam audirent, et abstineri ab injuria et di-
reptione urbis cernerent, ab ipsis Romanis motum putabant
excitatum. (12) Cum vero multos ex eisdem per vias cædes
stratos viderent, quosdam etiam Gallos e Romanorum cor-
poribus spolia legentes, de adventu Carthaginiensium quæ-
dam suspicio animis eorum suboriebatur.

XXXIII. Jam Hannibal, occupato foro, suos in aciem ordi-
naverat, et Romani in arcem, quæ præsidio ipsorum tene-
batur, fuga se receperant, luxque certior jam erat ; cum
Pœnus præconio edixit, ut Tarentini omnes sine armis in
forum convenirent. (2) At juvenes, per urbem discurren-
tes, clamore omnes ad libertatem vocare, bono ut esset
animo jubere : ad salutem enim civium Carthaginienses
venisse. (3) E Tarentinis igitur quicumque necessitudinis
alicujus vinculis adstricti Romanis erant, re cognita in ar-
cem se receperunt : ceteri, ut erat edictum, inermes conve-
niunt ; quos benigno alloquio affatus est Hannibal. (4) Ad
cujus singula verba quum magno consensu plausus et acclama-
tiones propter insperatam salutem illi sustulissent, mox
conclonem Pœnus dimisit, simul præcipientes, redirent de-
mum quisque suam quantocius, et foribus inscriberent :
TARENTINI ADES. (5) Quod si quis vero eodem illo titulo
Romani hospitii frontem notaret, morte luiturum. (6) Ipse
partitus copias, quos norat maxime idoneos rei gerendæ, ad
diripiendas Romanorum domos dimisit, data tessera, ut
quæ inscriptæ non essent, pro hostilibus eas haberent. Re-
liquam aciem sub signis continet, paratum, si foret opus,
diripientibus subsidium.

XXXIV. Coactus est ea direptione suppellectilium omnis
generis magnus numerus : et Carthaginienses nihilo infrie-

ὡρείας τοῖς Καρχηδονίοις ἀξίας τῶν προσδοκωμένων ἐπιβῶν· (2) τότε μὲν ἐπὶ τῶν θπλῶν ὕλισθησαν, εἰς δὲ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν Ἀννίβας συνεδρεύσας μετὰ τῶν Ταραντίνων, ἔκρινε διατείχισαι τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς ἄκρας, ἵνα μηδεὶς ἐτι φόβος ἐπικαθῇ τοῖς Ταραντίνους ἀπὸ τῶν κατεχόντων τὴν ἀκρόπολιν Ῥωμαίων. (3) Πρῶτον μὲν οὖν ἐπεβάλετο προθέσθαι χάρακα παρὰ τὸν πύργον τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τῇ πρὸ τούτου τάφρῳ. (4) Σαφῶς δὲ διαγινώσκων, οὐκ ἔασοντας τοὺς ἱππεύοντας, ἀλλ' ἐναποδείκνυμένους τῇδε πᾶσι τὴν αὐτῶν δύναμιν, ἠτοίμασε χεῖρας ἐπιτηδαιοτάτας νομίζων, πρὸς τὸ μέλλον οὐδὲν ἀναγκαιοτέρον εἶναι, τοῦ καταπληθῆσθαι μὲν τοὺς Ῥωμαίους, εὐθαρσεῖς δὲ ποιῆσαι τοὺς Ταραντίνους. (5) Ἀμα δὲ τῷ τίθεσθαι τὸν πρῶτον χάρακα, θρασέως τῶν Ῥωμαίων καὶ τετολμηκότως ἐπιχειρούντων τοῖς ὑπεναντίοις βραχὺ συμμίζας Ἀννίβας, καὶ τὰς δρμὰς τῶν προειρημένων ἐκκαλεσάμενος, ἐπεὶ προέπεσον οἱ πλείους ἐκτὸς τῆς τάφρου, δοὺς παράγγελμα τοῖς αὐτοῦ, προσέβαλε τοῖς πολεμοῖς. (6) Γενομένης δὲ τῆς μάχης ἰσχυρᾶς, ὥς ἂν ἐν βραχεὶ χώρῳ καὶ περιτετεγισμένῳ τῆς συμπλοκῆς ἐπιτελουμένης, τὸ πέρας ἐκδιασθέντες ἐτρέπτησαν οἱ Ῥωμαῖοι. Καὶ πολλοὶ μὲν ἔπεσον ἐν χειρῶν νόμῳ· τὸ δὲ πλεῖον αὐτῶν μέρος, ἀπωθούμενον, καὶ συγκρημνιζόμενον ἐν τῇ τάφρῳ διεφθάρη.

XXXV. Τότε μὲν οὖν Ἀννίβας προβαλόμενος ἑσπερῶς τὸν χάρακα, τὴν ἡσυχίαν ἔσχε, τῆς ἐπιβολῆς αὐτῷ κατὰ νοῦν κευρηκυίας. (2) Τοὺς μὲν γὰρ ὑπεναντίους συγκλείσας, ἠνάγκασε μένειν ἐντὸς τοῦ τείχους, ἀδύνατος οὐ μόνον περὶ σφῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἄκρας. (3) Τοῖς δὲ πολιτικοῖς τοιοῦτο παρέστησε θάρρος, ὥστε καὶ χωρὶς τῶν Καρχηδονίων ἱκανοὺς αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν ἔσεσθαι τοῖς Ῥωμαίοις. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα μακρὸν ἀπὸ τοῦ χάρακος ἀποστήσας ὡς πρὸς τὴν πόλιν, τέρρον ἐποίησε παρὰ τὸν χάρακα καὶ τῷ τῆς ἄκρας τείχει. (5) Παρ' ἣν ἐκ μεταβολῆς ἐπὶ τὸ πρὸς τὴν πόλιν χεῖλος τοῦ χόδου ἀνασωρευομένου, προσέτι δὲ καὶ χάρακος ἐπ' αὐτῆς τεθέντος, οὐ πολὺ καταδεστέραν τείχους ἀνέβαινε τὴν ἀσφάλειαν ἐξ αὐτῆς ἀποτελεῖσθαι. (6) Παρὰ δὲ ταύτην ἐντὸς ἐτι πρὸς τὴν πόλιν ἀπολιπὼν ἡμίμετρον διάστημα, τείχος ἐπεβάλετο κατασκευάζειν, ἱεζόμενος ἀπὸ τῆς Σωτείρας, ὥς εἰς τὴν Βαθειάν προσηγρευομένην. (7) ὥστε καὶ χωρὶς ἀνδρῶν τὰς δι' αὐτῶν τῶν κατασκευασμάτων ὀχυρότητας ἱκανὰς εἶναι, οἷς Ταραντίνους τὴν ἀσφάλειαν παρασκευάζειν. (8) Ἀπολιπὼν δὲ τοὺς ἱκανοὺς καὶ τοὺς ἐπιτηδείους πρὸς τὴν τῆς πόλεως φυλάκην καὶ τὴν τοῦ τείχους παρεφεινόντας ἱππεῖς, κατεστραπέδευσε, περὶ τεταράζοντα σταδίου ἀποσχὼν τῆς πόλεως παρὰ τὸν ποταμὸν, παρὰ μὲν τισὶ Γαλαῖσιν, παρὰ δὲ τοῖς πλείστοις προσηγρευόμενον Εὐρώταν, ὅς ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἀπὸ τῆς τοῦ παρὰ Λακεδαίμονα βέοντος Εὐρώτα. (9) Ἰαλλὰ δὲ τοιαῦτα κατὰ τὴν χώραν καὶ κατὰ τὴν πόλιν παρεχόμενοι τοῖς Ταραντίνους, διὰ τὸ καὶ τὴν ἀποικίαν καὶ

rem spe sua praedam sunt nacti. (2) Qui eam noctem cum in armis egissent, die sequenti Hannibal, habita cum Tarentinis deliberatione, muro urbem ab arce intersepere statuit, ne quid deinceps Tarentini a Romano praesidio, quod arcem tenebat, timendum haberent. (3) Primo igitur vallum e regione arcis facere, quod ab ejus muro et fossa, ante murum ducta, pari undique spatio distaret, instituit. (4) Et qui probe sciret, nequaquam id hostes esse permissuros, sed ad id prohibendum omnes suas vires exerturos, varias hominum fortissimorum manus praeparavit; quum nihil magis in posterum necessarium duceret, quam ut Romanis terrorem injiceret, Tarentinis animos adderet. (5) Ut primum jaci vallum coepit, Romanis intrepide atque audacter pugnam in adversarios capessentibus, Hannibal levi commisso praelio, tantum ut iram Romanorum irritaret, postquam plerosque eorum extra fossam videt erupisse, dato suis signo, hostem invadit. (6) Post atrocem pugnam (quippe in angusto et muris circumcluso loco pugnabatur) vi tandem coacti, terga vertunt Romani. (7) In eo praelio multi eorum sunt occisi; plures tamen, dum pelluntur, praecipitati in fossam, ibi perierunt.

XXXV. Inde Hannibal, sine ullo discrimine urbem vallo praemuniens, quietus agebat, rebus ex animi sententia confectis: (2) inclusos namque hostes intra muros se continere coegerat, non solum de salute sua, verum etiam de arce sollicitos. (3) Oppidanis vero tantum ex ea re crevit animus, ut vel sine Carthaginiensium praesidio idoneas sibi adversus Romanos vires fore putarent. (4) Post haec Poenus, modicum a vallo spatium recedens urbem versus, fossam vallo et muro arcis parallelam ducit. (5) Secundum quam cum a latere urbi obverso ex effossa terra aggerem vice versa struxisset, eidemque vallos insuper defixisset, quin parem muro firmitatem munitio obtineret, non sane multum aberat. (6) Adhuc tamen intra hanc, modico urbem versus spatio interjecto, e regione fossae murum exstruere instituit, orsus a Sotera via, ad eam usque quae Bathea dicitur, (7) ut absque propugnatoribus vel ipsa per se munimenta satis firma esse crederentur ad praestandam Tarentinis securitatem. (8) Mox relicto praesidio idoneo et manu equitum satis magna ad custodiam urbis et muri agendam, ipse profectus ad flumen, quod quinque millia ab urbe abest, castra fecit. Eum amnem quidam Galcesum, plerique omnes Eurotam nuncupant: ab Eurota, qui urbem Lacedaemoniorum alluit, nomen huic est inditum: (9) et sunt similia multa cum in agro, tum in urbe Tarentinorum; quoniam, ut constat inter omnes, e

χῆς παρηλλαγμένης. (6) Ὁ μὲν οὖν Γάιος, προσπε-
σούσης αὐτῷ τῆς εἰσόδου τῶν πολεμίων, συννοήσας ἀδύ-
νατον αὐτὸν ὄντα διὰ τὴν μέσθην, εὐθέως ἐξελθὼν ἐκ τῆς
οἰκίας μετὰ τῶν οἰκετῶν, καὶ παραγενόμενος ἐπὶ τὴν
πύλιν τὴν φέρουσαν ἐπὶ τὸν λιμένα, καὶ μετὰ ταῦτα
τοῦ φύλακος ἀνοίξαντος αὐτῷ τὴν ῥινοπύλιν, διαδύς
ταύτῃ, καὶ λαβόμενος ἀκατίου τῶν ὁρμούντων, ἐμβὰς
μετὰ τῶν οἰκετῶν, εἰς τὴν ἀκραν παρεκομίσθη. (7)
Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον οἱ περὶ τὸν Φιλήμενον,
ἡτοιμασμένοι σάλπιγγας Ῥωμαϊκάς, καὶ τινὰς τῶν
αὐταῖς χρῆσθαι δυναμένων διὰ τὴν συνθήειαν, στάντες
περὶ τὸ θέατρον, ἐσήμαινον. (8) Τῶν δὲ Ῥωμαίων
βοηθούντων ἐν τοῖς ὅπλοις κατὰ τὸν ἐθισμόν εἰς τὴν
ἀκραν, ἐχώρει τὸ πρῆγμα κατὰ τὴν πρόθεσιν τοῖς
Καρρχηδονίοις. (9) Παραγενόμενοι γὰρ ταῖς πλατείαις
ἀτάκτως καὶ σποράδην, οἱ μὲν εἰς τοὺς Καρχηδονίους
ἐνέπιπτον, οἱ δ' εἰς τοὺς Κελτούς· καὶ δὴ τῷ τοιοῦτῳ
τρόπῳ φονευομένων αὐτῶν, πολὺ τι πλῆθος διεφθάρη.
(10) Τῆς δ' ἡμέρας ἐπιφανομένης, οἱ μὲν Ταραντῖνοι
τὴν ἡσυχίαν εἶχον κατὰ τὰς οἰκήσεις, οὐδέπω δυνάμε-
νοι ἀτάσσειν τὸ συμβαῖνον. (11) Διὰ μὲν γὰρ τὴν
σάλπιγγα, καὶ τὸ μὴδὲν ἀδίκημα γίνεσθαι μὴδ' ἀρ-
παγὴν κατὰ τὴν πόλιν, ἔδοξαν, ἐξ αὐτῶν τῶν Ῥω-
μαίων εἶναι τὸ κίνημα. (12) Τῷ δὲ πολλοὺς αὐτῶν
ὄρῳ πεφονευμένους ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ τινὰς τῶν
Γαλατῶν θεωρεῖσθαι σκυλεύοντας τοὺς τῶν Ῥωμαίων
νεκροὺς, ὑπέτρεχε τις ἔννοια τῆς τῶν Καρχηδονίων πα-
ρουσίας.

XXXIII. Ἦδη δὲ τοῦ μὲν Ἀννίβου παρεμβοληκό-
τος τὴν δύναμιν εἰς τὴν ἀγοράν, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἀπο-
κεχωρηκότων εἰς τὴν ἀκραν διὰ τὸ προκατεσχῆσθαι
φρουρᾷ ταύτην ὑπ' αὐτῶν, ὄντος δὲ φωτὸς εἰλικρινοῦς,
ὁ μὲν Ἀννίβας ἐκήρυττε, τοὺς Ταραντίνους ἀνευ τῶν
ὅπλων ἀπορρῆσθαι πάντας εἰς τὴν ἀγοράν. (2) Οἱ δὲ
νεανίσκοι, περιπορευόμενοι τὴν πόλιν, ἐβόων ἐπὶ τὴν
ἐλευθερίαν, καὶ παρεκάλουν θαρρύν, ὡς ὑπὲρ ἐκείνων
παρόντας τοὺς Καρχηδονίους. (3) Ὅσοι μὲν οὖν τῶν
Ταραντίνων προκατεῖχοντο τῇ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους εὐ-
νοίᾳ, γνόντες, ἀπεχώρουν εἰς τὴν ἀκραν· οἱ δὲ λοιποὶ
κατὰ τὸ κήρυγμα συνθηροῦντο χωρὶς τῶν ὅπλων,
πρὸς οὗς Ἀννίβας φιλανθρώπους διελέχθη λόγους. (4)
Τῶν δὲ Ταραντίνων ὁμοθυμαδὸν ἐπισημνηαμένων ἕκα-
στα τῶν λεγομένων διὰ τὸ παράδοξον τῆς ἐλπίδος, τότε
μὲν δὴ ἀφῆκε τοὺς πολλοὺς· συντάξας, ἕκαστον, εἰς τὴν
ἰδίαν οἰκίαν ἐπανελθόντας μετὰ σπουδῆς, ἐπὶ τὴν θύραν
ἐπιγράφειν, ΤΑΡΑΝΤΙΝΟΥ. (5) Τῷ δ' ἐπὶ τὴν Ῥω-
μαϊκὴν κατάλυσιν ἐπιγράφαντι ταῦτ' οὗτο, θάνατον
ὥρισε τὴν ζημίαν. (6) Αὐτὸς δὲ διελὼν τοὺς ἐπιτη-
δειστάτους ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐφῆκε διαρπάζειν τὰς
τῶν Ῥωμαίων οἰκίας, σύνθημα δούς, πολεμίας νομί-
ζειν τὰς ἀνεπιγράφους, τοὺς δὲ λοιποὺς συνέχων ἐν
τάξει τούτους ἐφέδρους.

XXXIV. Πολλῶν δὲ καὶ παντοδαπῶν κατασκευ-
ασμάτων ἀθροισθέντων ἐκ τῆς διαρπαγῆς, καὶ γενομένης

Livius, cognito intrasse hostes oppidum, cogitans, ebrietas
impediri se, quominus ferre opem posset, domo confestim
cum famulis egreditur, et portam illam, qua itur ad portam,
petit: deinde quum illi custos portulam aperuisset, perque
eam ipse evasisset, scapham unam ex iis, quæ stabant in
portu religatæ, arripit; qua cum famulis conscensa, ad ar-
cem clam deferitur. (7) Secundum hæc Philemenus stans
in theatro, tubis Romanis, quas ante paraverat, cum cer-
tis hominibus, qui per consuetudinem cum Romanis illas
inflare didicerant, signum dabat; (8) et cum Romani fe-
rendæ opis gratia armati versus arcem pro more accurre-
rent, plane ex Carthaginensium voto res succedebat. (9)
Quippe per plateas passim et inordinati advenientes Romani,
partim in Pœnos, partim in Gallos incidebant: atque ita,
multis eorum occisis, magna strages est edita. (10) Ubi
illuxit, Tarentini in suis ædibus quieti manere: necdum
enim, quid rei esset, poterant pro certo secum statere.
(11) Etenim cum tubam audirent, et abstineri ab injuria et di-
reptione urbis cernerent, ab ipsis Romanis motum putabant
excitatum. (12) Cum vero multos ex eisdem per vias cæde
stratos viderent, quosdam etiam Gallos e Romanorum cor-
poribus spolia legentes; de adventu Carthaginensium quæ-
dam suspicio animis eorum suboriebatur.

XXXIII. Jam Hannibal, occupato foro, suos in aciem ordi-
naverat, et Romani in arcem, quæ præsidio ipsorum tene-
batur, fuga se receperant, luxque certior jam erat; cum
Pœnus præconio edixit, ut Tarentini omnes sine armis in
forum convenirent. (2) At juvenes, per urbem discurren-
tes, clamore omnes ad libertatem vocare, bono ut essent
animo jubere: ad salutem enim civium Carthaginenses
venisse. (3) E Tarentinis igitur quicumque necessitudinis
alicujus vinculis adstricti Romanis erant, re cognita in ar-
cem se receperunt: ceteri, ut erat edictum, inermes conve-
niunt; quos benigno alloquio affatus est Hannibal. (4) Ad
cujus singula verba quum magno consensu plausus et accla-
mationes propter insperatam salutem illi sustulissent, mox
conclonem Pœnus dimisit, simul præcipiens, redirent de-
mum quisque suam quantocius, et foribus inscriberent:
TARENTINI ÆDES. (5) Quod si quis vero eodem illo titulo
Romani hospitii frontem notaret, morte luiturum. (6) Ipse
partitus copias, quos norat maxime idoneos rei gerendæ, ad
diripiendas Romanorum domos dimisit, data tessera, ut
quæ inscriptæ non essent, pro hostilibus eas haberent. Re-
liquam aciem sub signis continet, paratum, si foret opus,
diripiendis subsidium.

XXXIV. Coactus est ea direptione suppellectilium omnis
generis magnus numerus: et Carthaginenses nihilo infrie-

ὤρλητες τοῖς Καρχηδονίοις ἀξίας τῶν προσδοκωμένων ἀπὸ τῶν. (2) τότε μὲν ἐπὶ τῶν ὅπλων ἠλίσθησαν, εἰς δὲ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν Ἀνίβας συνδρεύσας μετὰ τῶν Ταραντίνων, ἔκρινε διατείχισαι τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς ἄκρας, ἵνα μηδεὶς ἐν φόβῳ ἐπικαθήσεται τοῖς Ταραντίνους ἀπὸ τῶν κατεχόντων τὴν ἀκρόπολιν Ῥωμαίων. (3) Πρῶτον μὲν οὖν ἐπεβάλετο προθέσθαι χάρακα παρὰ τὸν τῆς πόλεως ἀκρόπολεως, καὶ τῇ πρὸ τούτου τέρρῳ. (4) Σφαῖρας δὲ διαγινώσκων, οὐκ ἔασοντας τοὺς ὑπεναντίους, ἀλλ' ἐναποδείκνυμένους τῇ δὲ πᾶσι τὴν αὐτῶν δύναμιν, ἠτοίμασε χεῖρας ἐπιτηδεύσας νομίμων, πρὸς τὸ μέλλον οὐδὲν ἀναγκαιότερον εἶναι, τοῦ καταπλησθῆναι μὲν τοὺς Ῥωμαίους, εὐθαρσεῖς δὲ ποιῆσαι τοὺς Ταραντίνους. (5) Ἄμα δὲ τῷ τίθεσθαι τὸν πρῶτον χάρακα, θρασέως τῶν Ῥωμαίων καὶ τετολμηκότως ἰπχειρούντων τοῖς ὑπεναντίοις· βραχὺ συμμῆξας Ἀνίβας, καὶ τὰς ὁρμὰς τῶν προειρημένων ἐκκαλεσάμενος, ἐπεὶ πρόπτεσον οἱ πλείους ἐκτὸς τῆς τάφρου, δοὺς παράγγελμα τοῖς αὐτοῦ, προσέβαλε τοῖς πολεμίοις. (6) Γενομένης δὲ τῆς μάχης ἰσχυρᾶς, ὥς ἂν ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ περιτετελισμένῳ τῆς συμπλοκῆς ἐπιτελούμενης, τὸ πέρας ἐκδιασθέντες ἐβράπησαν οἱ Ῥωμαῖοι. (7) Καὶ πολλοὶ μὲν ἔπεσον ἐν χειρῶν νόμῳ, τὸ δὲ πλεῖον αὐτῶν μέρος, ἀπωθούμενον, καὶ συγκρημιζόμενον ἐν τῇ τάφρῳ διεσθάρη.

XXXV. Τότε μὲν οὖν Ἀνίβας προβαλόμενος ἀπὸ τῆς πόλεως τὸν χάρακα, τὴν ἡσυχίαν ἔσχε, τῆς ἐπιβολῆς αὐτῇ κατὰ νοῦν χειρωρηχίας. (2) Τοὺς μὲν γὰρ ὑπεναντίους συγκλείσας, ἠνάγκασε μάνειν ἐντὸς τοῦ τείχους, ἀκόστας οὐ μόνον περὶ σφῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἄκρας. (3) Τοῖς δὲ πολιτικοῖς τοιοῦτο παρέστηκεν θάρσος, ὥστε καὶ χωρὶς τῶν Καρχηδονίων ἱκανοὺς αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν ἔσεσθαι τοῖς Ῥωμαίοις. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα μακρὸν ἀπὸ τοῦ χάρακος ἀποστήσας ὡς πρὸς τὴν πόλιν, τέρρον ἐποίει παρὰ τὸν χάρακα καὶ τῷ τῆς ἄκρας τείχει. (5) παρ' ἣν ἐκ μεταβολῆς ἐπὶ τὸ πρὸς τὴν πόλιν ἦεν ὁ γόδος ἀνασωρευόμενος, προσέτι δὲ καὶ χάρακας ἐπ' αὐτῆς τεθέντος, οὐ πολὺ καταδεισέτησαν τείχους ὑπὸ τῆς ἀσφαλείας ἐξ αὐτῆς ἀποτελεῖσθαι. (6) Παρὰ δὲ ταύτην ἐντὸς ἔτι πρὸς τὴν πόλιν ἀπολιπὼν ἡμίμετρον διάστημα, τείχος ἐπεβάλετο κατασκευάζειν, ἰσχυρότερον ἀπὸ τῆς Σωτείας, ὥς εἰς τὴν Βαθειάν προσπορευομένην. (7) ὥστε καὶ χωρὶς ἀνδρῶν τὰς δι' αὐτῶν τῶν κατασκευασμάτων ὀχυρότητας ἱκανὰς εἶναι, ὡς Ταραντίνους τὴν ἀσφάλειαν παρασκευάζειν. (8) ἀπολιπὼν δὲ τοὺς ἱκανοὺς καὶ τοὺς ἐπιτηδεύοντας πρὸς τὴν πόλιν φυλακὴν καὶ τὴν τοῦ τείχους παρεφερέοντες ἱππεῖς, κατεστρατοπέδευσε, περὶ τετταράκοντα σταδίων ἀποσχόν τῆς πόλεως παρὰ τὸν ποταμὸν, παρὰ μὲν τῇ Γαλαίῳ, παρὰ δὲ τοῖς πλείστοις προσπορευόμενον Εὐρώταν, ὃς ἔχει τὴν ἑπωνυμίαν ταύτην πρὸς τὸν ποταμὸν παρὰ Λακεδαιμόνα βρόντος Εὐρώτα. (9) ἰσχυρὰ δὲ τοιαῦτα κατὰ τὴν χώραν καὶ κατὰ τὴν πόλιν ποιεῖ τοῖς Ταραντίνους, διὰ τὸ καὶ τὴν ἀποικίαν καὶ

rem spe sua praedam sunt nacti. (2) Qui eam noctem cum in armis egissent, die sequenti Hannibal, habita cum Tarentinis deliberatione, muro urbem ab arce intersepere statuit, ne quid deinceps Tarentini a Romano praesidio, quod arcem tenebat, timendum haberent. (3) Primo igitur vallum e regione arcis facere, quod ab ejus muro et fossa, ante murum ducta, pari undique spatio distaret, instituit. (4) Et qui probe sciret, nequaquam id hostes esse permissuros, sed ad id prohibendum omnes suas vires exerturos, varias hominum fortissimorum manus praeparavit; quum nihil magis in posterum necessarium duceret, quam ut Romanis terrorem injiceret, Tarentinis animos adderet. (5) Ut primum jaci vallum coepit, Romanis intrepide atque audacter pugnam in adversarios capeissentibus, Hannibal levi commisso praelio, tantum ut iram Romanorum irritaret, postquam plerosque eorum extra fossam videt erupisse, dato suis signo, hostem invadit. (6) Post atrocem pugnam (quippe in angusto et muris circumcluso loco pugnabatur) vi tandem coacti, terga vertunt Romani. (7) In eo praelio multi eorum sunt occisi; plures tamen, dum pelluntur, praecipitati in fossam, ibi perierunt.

XXXV. Inde Hannibal, sine ullo discrimine urbem vallo praemuniens, quietus agebat, rebus ex animi sententia confectis: (2) inclusos namque hostes intra muros se continere coegerat, non solum de salute sua, verum etiam de arce sollicitos. (3) Oppidanis vero tantum ex ea re crevit animus, ut vel sine Carthaginiensium praesidio idoneas sibi adversus Romanos vires fore putarent. (4) Post haec Pannus, modicum a vallo spatium recedens urbem versus, fossam vallo et muro arcis parallelam ducit. (5) Secundum quam cum a latere urbi obverso ex effossa terra aggerem vice versa struxisset, eidemque vallos insuper defixisset, quin parem muro firmitatem munitio obtineret, non sane multum aberat. (6) Adhuc tamen intra hanc, modico urbem versus spatio interjecto, e regione fossae murum exstruere instituit, orsus a Sotera via, ad eam usque quae Bathea dicitur, (7) ut absque propugnatoribus vel ipse per se munimenta satis firma esse crederentur ad praestandam Tarentinis securitatem. (8) Mox relicto praesidio idoneo et manu equitum satis magna ad custodiam urbis et muri agendam, ipse profectus ad flumen, quod quinque millia ab urbe abest, castra fecit. Eum annem quidam Galæsum, plerique omnes Eurotam nuncupant: ab Eurota, qui urbem Lacedaemoniorum alluit, nomen huic est inditum: (9) et sunt similia multa cum in agro, tum in urbe Tarentinorum; quoniam, ut constat inter omnes, e

τὴν συγγένειαν ὁμολογουμένην αὐτοῖς εἶναι πρὸς Λακεδαιμονίους. (10) Ταχὺ δὲ τοῦ τείχους λαμβάνοντος τὴν συντέλειαν, διὰ τε τὴν τῶν Ταραντίνων σπουδὴν καὶ προθυμίαν, καὶ τὴν τῶν Καρχηδονίων συνεργίαν, μετὰ ταῦτα διανοήθη καὶ τὴν ἄκραν ἐξελεῖν Ἀννίβας.

XXXVI. Ἦδη δ' ἐντελεῖς αὐτοῦ συνεσταμένον τὰς πρὸς τὴν πολιορκίαν παρασκευάς, παραπεσούσης ἐκ Μεταποντίου βοηθείας εἰς τὴν ἄκραν κατὰ θάλατταν, βραχὺ τι ταῖς ψυχαῖς ἀναβαρβήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι, νυκτὸς ἐπέθεντο τοῖς ἔργοις, καὶ πάσας διέφθειραν τὰς τῶν ἔργων καὶ μηχανημάτων κατασκευάς. (2) Οὗ γενομένου, τὸ μὲν πολιορκεῖν τὴν ἄκραν Ἀννίβας ἀπέργνη· τῆς δὲ τοῦ τείχους κατασκευῆς ἤδη τετελειωμένης, ἀθρόοις τοὺς Ταραντίνους, ἀπεδείκνυε, διότι κυριώτατόν ἐστι πρὸς τοὺς ἐνεστῶτας καιροὺς τὸ τῆς θαλάττης ἀντιλαμβάνεσθαι. (3) Κρατούσης γὰρ τῆς ἄκρας τῶν κατὰ τὸν εἰσπλουν τόπων, ὡς ἐπάνω προείπον, οἱ μὲν Ταραντῖνοι τὸ παράπαν οὐκ ἠδύναντο χρῆσθαι ταῖς ναυσὶν, οὐδ' ἐκπλεῖν ἐκ τοῦ λιμένος· τοῖς δὲ Ῥωμαίοις κατὰ θάλατταν ἀσφαλῶς παρεκομίζετο τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν. (4) Οὗ συμβαίνοντος, οὐδέποτε δυνατόν ἦν, βεβαίως ἐλευθερωθῆναι τὴν πόλιν. (5) Ἄ συνορῶν δ' Ἀννίβας, ἐδίδασκε τοὺς Ταραντίνους, ὡς, ἐὰν ἀποκλεισθῶσι τῆς κατὰ θάλατταν ἐλπίδος οἱ τὴν ἄκραν τηροῦντες, παρὰ πόδας αὐτοὶ δι' αὐτῶν εἰξαντες, λείψουσι ταύτην, καὶ παραδώσουσι τὸν τόπον. (6) Ὡς ἀκούοντες οἱ Ταραντῖνοι, τοῖς μὲν λεγομένοις συγκατέθεντο ὅπως δ' ἂν γένοιτο τοῦτο κατὰ τὸ παρὸν, οὐδαμῶς ἐδύναντο συννοῆσαι, πλὴν εἰ παρὰ Καρχηδονίων ἐπιφανὴς στολός. Τοῦτο δ' ἦν κατὰ τοὺς τότε καιροὺς ἀδύνατον. (7) Διόπερ ἠδυνάτου συμβαλεῖν, ἐπὶ τί φερόμενος Ἀννίβας τοὺς περὶ τούτων πρὸς σφᾶς ποιεῖται λόγους. (8) Φήσαντος δ' αὐτοῦ, φανερόν εἶναι, χωρὶς Καρχηδονίων αὐτοὺς δι' αὐτῶν ὅσον ἤδη κρατῆσαι τῆς θαλάττης· μᾶλλον ἐκπλαγεῖς ἦσαν, οὐ δυνάμενοι τὴν ἐπίνοιαν αὐτοῦ συμβαλεῖν. (9) Ὁ δὲ, συνεωρακώς τὴν πλατεῖαν εὐδιακόσμητον οὖσαν, τὴν ὑπάρχουσαν μὲν ἐντὸς τοῦ διατειχίσματος, φέρουσαν δὲ παρὰ τὸ διατειχίσμα ἐκ τοῦ λιμένος εἰς τὴν ἔξω θάλατταν, ταύτῃ διανοεῖτο τὰς ναῦς ἐκ τοῦ λιμένος εἰς τὴν νότιον ὑπερβιάζειν πλευράν. (10) Διόπερ ἅμα τῷ τὴν ἐπίνοιαν ἐπιδείξει τοῖς Ταραντίνους, οὐ μόνον συγκατέθεντο τοῖς λεγομένοις, ἀλλὰ καὶ διαφερόντως ἐθαύμασαν τὸν ἄνδρα, καὶ διέλαβον, ὡς οὐδὲν ἂν περιγένοιτο τῆς ἀγχινόας τῆς ἐκείνου καὶ τολμῆς. (11) Ταχὺ δὲ πορείων ὑποτροχῶν κατασκευασθέντων, ἅμα τῷ λόγῳ τοῦτον εἰλήφει συντέλειαν· ἄτε προθυμίας καὶ πολυχείρας ὁμοῦ τῇ προθέσει συνεργούσης. (12) Οἱ μὲν οὖν Ταραντῖνοι τοῦτον τὸν τρόπον ὑπερεωλόγησαντες τὰς νῆας εἰς τὴν ἔξω θάλατταν, ἐπολιόρκουν ἀσφαλῶς τοὺς ἐκ τῆς ἄκρας, ἀφρημένοι τὰς ἔξωθεν αὐτῶν ἐπικουρίας. (13) Ἀννίβας δὲ φυλακὴν ἀπολιπὼν τῆς πόλεως, ἀνέβλεψε μετὰ τῆς δυνάμεως, καὶ παρεγένετο τριταῖος ἐπὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς

colonia Lacedæmoniorum ipsi sunt, et cognatione cum his juncti. (10) Tarentinis magno studio atque alacritate opus facientibus, parique sedulitate Pœnis eos adjuvantibus, et murus cito est perfectus, et Hannibal, eo absoluto, de expugnanda arce cepit cogitare.

XXXVI. Cum jam necessaria omnia ad oppugnationem essent comparata, præsidium Metaponto per mare missum, arcem Tarenti ingressum, Romanorum animis aliquantum fiduciæ addidit. Nocte igitur impetu in opera facto, omnes qua operum qua machinationum fabricas corruerunt. (2) Quod ut factum, arcem per vim expugnandi et spem et consilium Hannibal abiecit: sed, post opus muri consummatum, convocatis principibus Tarentinis exposuit, ad præsentis difficultates illud primum et potissimum requiri, ut mari conarentur potiri. (3) Quia epim claustra portus in potestate erant arcis, sicut antea dictum est, navibus utendi aut in apertum mare evadendi facultate omni penitus Tarentini privabantur; Romanis contra, quæcumque usus postulare, absque periculo mari advehebantur: (4) quod quamdiu ita manebat, non poterat urbs firmiter liberari. (5) Hoc probe intelligens Hannibal, Tarentinos docere instituit, arcem tenentes, si, mariumorum commeatum spe excluderentur, ipsos per se confestim cessuros, arcem relicturos, et locum ipsis fore tradituros. (6) Quæ Tarentini cum audirent, assentiebantur illi quidem orationi Hannibalis; at, quo modo fieri illud ipsum posset, videre nequibant, nisi forte classis Carthaginiensium aliqua repente appareret: id vero tempore illo nulla fieri ratione poterat. (7) Itaque quo spectaret Hannibal, quum huiusmodi sermones apud ipsos haberet, conjectura assequi non valebant. (8) Quum ille subiecisset, rem esse manifestam, parum abesse, quin ipsi per se, absque ope ulla Carthaginiensium, jamjam mari potiantur: (9) inopina rei novitate magis etiam stupere Tarentini, mentem Pœni assequi non valentes. Observaverat autem Hannibal, latam quamdam esse in urbe viam, quæ ad eum usum posset accommodari: ea nempe erat platea intra murum, arcem ab urbe separantem, quæ præter ipsum murum e portu ad mare externum ducebat: hac ille via naves ad latus urbis meridionale transportare cogitabat. (10) Atque hoc suum inventum simul ac Tarentinis aperisset, non solum sententiam ducis omnes probarunt; sed ipsum quoque vehementer admirati, in eam opinionem venerunt, nihil tam arduum posse existere, quod acuminis ejus atque audaciæ non cederet. (11) Igitur comparatis machinis rotatis ad transvehendum aptis, simul dicta, simul facta res est: nam et alacritas magna, et multitudo hominum, qui suscepto operi manus admovebant, ingens erat. (12) Ita igitur Tarentini, navibus hoc pacto per siccum transvectis, in exterius mare, arcem tuentes omni jam externo subsidio exclusos tuto oppugnabant. (13) Hannibal, relicto in urbe præsidio, cum ceteris copiis profectus, tertio die

χέρακα, καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ χειμῶνος ἐνταῦθα διατρί-
βων, ἔμνε κατὰ χῶραν.

ad ea castra, unde exierat, pervenit : ubi quod reliquum
erat hiemis per quietem egit.

IX. — EX HISTORIA EXPUGNATIONIS SYRACUSARUM.

(Hero in libello de repellenda Obsidione.)

XXXVII. (1) Ἐξηριθμήσατο τοὺς δόμους· ἦν γὰρ
[ὁ πύργος] ἐκ συννόμων λίθων ἑκδομημένος, ὥστε καὶ
λίαν εὐσυλλόγιστον εἶναι τὴν ἀπὸ γῆς τῶν ἐπάλξεων
ἀπόστασιν.

(Hero ibidem et Suidas in Αἰτοῖς.)

(2) Μαθὼν δὲ (ὁ Μάρκος) ἐξ αὐτομολοῦ, διασαφίσαν-
τας, ὅτι ἑορτὴν ἄγουσιν (οἱ Συρακούσιοι) πάνδημον ἐπὶ
τρῆς ἡμέρας, καὶ τοῖς μὲν σιτοῖς λιτοῖς χρῶνται διὰ
τὴν σπάνιν, τῷ δὲ οἴνῳ θαψιλεῖ· προσανανεωσάμενος τὴν
τῷ τείχους ταπεινότητα, ἐπεβάλετο καταπειράζειν τῆς
ἀπιδος.

(Hero ibidem.)

(3) Τίχρ' δὲ καὶ κλιμάκων δύο συντεθεισῶν, ἐγένοντο
κύριοι τῶν πύργων. Εἰς γὰρ τοὺς πύργους ἤθροισμένοι
διὰ τὴν θυσίαν, οἱ μὲν ἀκμὴν ἔπινον, οἱ δ' ἐκοιμῶντο
πάλαι μεθυσκόμενοι. Διὸ καὶ ἔλαθον αὐτοὺς ἀποκτεί-
ναντες.

(Hero ibidem.)

(4) Οὐδενὸς ἐπεγνωκότος τῶν πολιτῶν τὸ συμβαῖνον,
διὰ τὴν ἀπόστασιν, ἄτε μεγάλης οὐσης τῆς πόλεως.

(Suidas in Ἐπιπολάς.)

(5) Τοὺς δὲ Ῥωμαίους θαρβεῖν συνέβαινε, κρατοῦντας
τοῦ περὶ τὰς Ἐπιπολάς τόπου.

(1) Numeravit ordines lapidum : erat enim ex similiter
cæsis lapidibus [turris] ædificata, ita, ut distantia pinnarum
a terra facili ratione colligi posset.

(2) Quum vero ex transfuga Marcellus cognovisset nun-
ciantem, festum publicum celebrare Syracusios in triduum,
et cibis quidem parce uti propter penuriam, vino autem
largius; recordatus humilitatis muri illius, constituit ten-
tare spem.

(3) Mox vero etiam, colligatis inter se duabus scalis, ipsis
turribus [ni potius, ipsa turri] potiti sunt. Nam in turri-
bus congregati propter festum, alii adhuc potabant, alii
jam dudum ebrii somno erant oppressi. Quare impruden-
tes eorum occiderunt.

(4) Magna pars ignara tanti mali erat, ... in vastæ magni-
tudinis urbe partium sensu non satis pertinente in omnia.

(2) Captis Epipolis, animus et audacia accessit Romanis.

X. — FRAGMENTA MINORA VARII ARGUMENTI.

(Ora codicis Urbinatis.)

XXXVIII. (1) Οὕτως οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων
τὸ κουφότατον ἥκιστα φέρειν δύνανται, λέγω δὲ τὴν
σιωπὴν.

(2) [Λοιπὸν ταῖς ἀδήλοις ἐλπίσι προσανέχων διὰ τὸ
πρόδηλον τῆς τιμωρίας πᾶν ἔκρινεν ὑπομένειν.]

[Ὅτι πᾶν τὸ μᾶλλον κρεῖττον φαίνεται τοῦ πα-
ρόντος ὑπάρχειν.]

(Stephanus Byz.)

(3) Ἀγκαρα, πόλις Ἰταλίας. Τὸ ἐθνικὸν Ἀγκαρα-
της, ὡς Πολύβιος ὀγδόῃ.

(Idem.)

(4) Δασσαρίται, ἔθνος Ἰλλυρίας. Πολύβιος ὀγδόῃ.

XXXVIII. (1) Ita quidem plerique hominum in quod fa-
cillimum est, silentium dico, minime omnium ferre pos-
sunt.

(2) Posthinc incertæ spei semet committeus, ob impen-
dentem evidenter pœnam, nihil non experiri decrevit.

Futurum omne speciosius est quam quod est præsens.

(3) Ancara, Italiez oppidum. Gentile Ancarates, ut Poly-
bius VIII.

(4) Dassaritæ (potius Dassaretæ), populus Illyriæ. Po-
lybius VIII.

(Steph. Byz.)

(5) Ὑσκανα, πόλις Ἰλλυρίδος, οὐδετέρως. Πολύ-
βιος η'.

(Schol. Aristoph. Vesp. 170 et Suid. in Κανθήλιος.)

(6) Σὺν γὰρ τοῖς ἐπιδαδεμένοις φορτίοις τὰ κανθήλια
λαβόντας ἐκ τῶν ὀπισθεν, προθέσθαι πρὸ αὐτῶν ἐκέ-
λευσε τοὺς πεζοὺς. Οὗ γενομένου, συνέβη παρὰ πάντας
χάρακας ἀσφαλέστατον γενέσθαι τὸ πρόβλημα.

(5) Hyscana, oppidum Illyridis, neutraliter. Polybius VIII.

(Ex rebus a Cn. Scipione in Hispania gestis.)

(6) Clitellas cum oneribus, quæ eis illigata erant, sumere
pedites jussit ex postremo agmine, et ante se ponere. Quo
facto, effectum est munimentum, quovis vallo firminus.

ΤΗΣ ΕΝΝΑΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI NONI
HISTORIARUM POLYBII
RELIQUÆ.

I. EX PROOEMIO LIBRI NONI.

Excerpt. antiq. ex lib. IX, cap. 1, 2.

I. Αἱ μὲν οὖν ἐπιφανέσταται πράξεις τῶν ὑπὸ τῆς προειρημένης Ὀλυμπιάδος περιληφθεισῶν, καὶ τοῦ τετραετοῦς διαστήματος, ὃ φαμέν δεῖν Ὀλυμπιάδα νομίζειν, εἰσὶν αὗται· περὶ ὧν ἡμεῖς ἐν δυσὶ βιβλίοις πειρασόμεθα ποιῆσαι τὴν ἐξηγησιν. (2) Οὐκ ἀγνοῶ δέ, διότι συμβαίνει, τὴν πραγματείαν ἡμῶν ἔχειν αὐστηρόν τι, καὶ πρὸς ἐν γένος ἀκρατῶν οἰκιοῦσθαι καὶ κρίνεσθαι, διὰ τὸ μονοειδὲς τῆς συντάξεως. (3) Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι συγγραφεῖς σχεδὸν ἅπαντες, εἰ δὲ μή γε οἱ πλείους, πᾶσι τοῖς τῆς ἱστορίας μέρει χρώμενοι, πολλοὺς ἐφέλκονται πρὸς ἐντεύξιν τῶν ὑπομνημάτων. (4) Τὸν μὲν γὰρ φιλόχον οὐ γενεαλογικὸς τρόπος ἐπισκᾶται· τὸν δὲ πολυπράγμονα καὶ περιττόν, ὃ περὶ τὰς ἀποικίας καὶ κτίσεις καὶ συγγενείας, καθά που καὶ παρ' Ἐφῶρον λέγεται· τὸν δὲ πολιτικόν, ὃ περὶ τὰς πράξεις τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων καὶ δυναστῶν. (5) Ἐφ' ὧν ἡμεῖς φιλῶς κατηντηχότες, καὶ περὶ τοῦτον πεποιημένοι τὴν ὀλίγην τάξιν, πρὸς ἐν μὲν τι καὶ γένος, ὡς προεῖπον, οἰκείως ἡρώσομεθα· τῷ δὲ πλείονι μέρει τῶν ἀκρατῶν ἀψυχαγωγῆτον παρεσκευάσαμεν τὴν ἀνάγνωσιν. (6) Τίνος δὲ χάριν, τᾶλλα [μὲν] μέρη τῆς ἱστορίας ἀποδοιμασάντες, αὐτὰ τὰ κατὰ τὰς πράξεις προειδόμεθα γράφειν, ἐν ἑτέροις ἡμῖν εἴρηται διὰ πλείωνον κεφαλαιωδῶς γε μὴν οὐδὲν ἐπέχει καὶ νῦν, ἐμφάσεως χάριν, ὑπομνήσαι τοὺς ἀκούοντας.

II. Πολλῶν γὰρ καὶ πολλαχῶς ἐξηριθμημένων τε περὶ τὰς γενεαλογίας καὶ μύθους, καὶ περὶ τὰς ἀποικίας, ἔτι δὲ καὶ συγγενείας καὶ κτίσεις· (2) λοιπὸν ἢ τὰ ἄλλότρια δεῖ λέγειν ὡς ἴδια τὸν νῦν περὶ τούτων πραγματευόμενον, ὃ πάντων ἐστὶν ἀσχιστόν· ἢ, τοῦτο μὴ βουλόμενον, προδηλῶς ματαιοποιεῖν, ὅπερ τοιούτων ὁμολογοῦντα συντάττεσθαι καὶ φροντίζειν, ἃ διὰ τῶν προγενεστέρων ἱκανῶς δεδηλωται καὶ παραδίδοται τοῖς ἐπιτηγνομένοις. (3) Ταῦτα μὲν οὖν παρελείφθη τούτων ἕνεκα, καὶ πλείωνον ἑτέρων. (4) Ὁ δὲ πραγματικὸς τρόπος ἐνεκρίθη, πρῶτον μὲν διὰ τὸ καινοποιεῖσθαι συνεχῶς, καὶ καινῆς ἐξηγήσεως δεῖσθαι, τῷ μὴ συμβατὸν εἶναι τοῖς ἀρχαίοις τὸ τὰς ἐπιτηγνομένας πράξεις ἡμῖν ἐξαγγεῖλαι· (5) δεῦτερον δὲ, καὶ διὰ τὸ πάντων ὠφελιμώτατον αὐτὸν, καὶ πρὸ τοῦ μὲν, μέλιστα δὲ νῦν ὑπάρχειν, τῷ τὰς ἐμπειρίας καὶ τέχνης ἐπὶ τοσοῦτον τροποσὴν εὐληφέναι καθ' ἡμέας, ὥστε πᾶν τὸ παραπί-

I. Quod igitur ad res gestas attinet, quas in modo dictam Olympiadem incidunt, et quadriennii spatium, quod pro Olympiade debere censi monuimus, earum maxime insignes istæ sunt, quas duobus libris peragere conabimur. (2) Ceterum non sum nescius, nostrum hoc argumentum austeri et inamœni aliquid in se habere, ac propter uniformem scripturam uni dumtaxat lectorum generi esse accommodatum, et posse probari. (3) Nam ceteri quidem Scriptores ferme omnes, aut plerique certe, quia historiæ partes universas adhibent, ad lectionem suorum operum multos alliciunt. (4) Etenim qui una legendi voluptate ducuntur, eos (deorum heroumque) generationes attrahunt; multiplicis et reconditæ doctrinæ curiosos, sermo de colonis antiquis, de conditu urbium, de populorum inter ipsos cognatione; quemadmodum et apud Ephorum alicubi legitur. Virum vero politicum res gestas scire juvat nationum, civitatum, et eorum qui populis dominantur. (5) Ad cujus argumenti nudam tractationem quum animum appulerimus nostrum, nec quidquam aliud hoc opere, nisi rerum gestarum narrationem, profiteamur; ad unum videlicet genus lectorum idonee sumus comparati, eaque a nobis concinnata est historia, quæ majori audientium parti nullam magnopere oblectationem sit allatura. (6) Sed quæ nos causæ impulerint, ut ceteris historiæ partibus rejectis, res gestas dumtaxat susceperemus scribendas, et pluribus alibi exposuimus, et nunc quoque summam ejus monere lectorem, ne consilii nostri rationem ignoret, nihil vetat.

II Nam quum et de veteribus genealogiis fabulisque, et colonis antiquis, de populorum cognationibus, de urbium conditu, multifariam et enucleate a multis sit expositum; (2) id jam utique superest, ut, si quis rerum earumdem tractationem aggrediatur, is vel aliena pro suis necessario obrudat, quod nihil queat esse turpius; aut si hoc nolit, inanem manifesto labore suscipiat, qui quidem lis de rebus scribere se ac laborare confiteatur, quas majorum diligentia luculente exposuit, et posteriorum memoriæ tradidit. (3) Hæc igitur cum hanc ob rationem prætermisimus, tum propter alias plures. (4) Illud contra historiæ genus, quo res gestæ explicantur, idcirco probavimus, primo quia continenter, quæ eo spectant, innovantur, ut nova etiam narratione subinde sit opus; quoniam non fuit in potestate majorum, res ætate ipsorum posteriores nobis enarrare. (5) Deinde, quod genus hoc historiæ, et semper quidem antea omnium fuit utilissimum, nunc tamen multo etiam magis: quoniam nostris hisce temporibus tantum experientia atque usu omnes artes fecerunt incrementi, ut

πτον ἐκ τῶν καιρῶν ὥσαντι μεθοδικῶς δύνασθαι χειρίζειν τοὺς φιλομαθοῦντας. (α) Διόπερ ἡμεῖς οὐχ οὕτω τῆς τέρψεως στοχαζόμενοι τῶν ἀναγνωσομένων, ὥς τῆς ὠφελείας τῶν προσεχόντων, τὰλλα παρέντες, ἐπὶ τούτῳ τὸ μέρος κατηνέχθημεν. (7) Περὶ μὲν οὖν τούτων, οἱ συνεπιστάτοντες ἐπιμελῶς ἡμῶν τοῖς ὑπομνήμασι, βεβαιότατα μαρτυρήσουσι τοῖς νῦν λεγομένοις.

II. BELLUM HANNIBALICUM.

Excerpt. antiq. ex lib. IX, cap. 3-9.

III. Ἀννίβας δὲ κύκλῳ περιλαβάνων τὸν χάρακα τοῦ Ἀππίου, τὸ μὲν πρῶτον ἡεροβολίζετο καὶ κατεπείραζε, βουλόμενος ἐκκαλεῖσθαι πρὸς μάχην. (2) Οὐδενὸς δὲ συνυπακούοντος, τέλος ἐγίγνετο πολιορκία παραπλήσιον τὸ συμβαῖνον· τῶν μὲν ἱππέων ἐπιφερομένων ταῖς ἱλαῖς, καὶ μετὰ κραυγῆς εἰσακοντίζοντων εἰς τὴν παρεμβολήν, τῶν δὲ πεζῶν κατὰ σπείρας προσπιπτόντων, καὶ διασπῆν τὸ χαράκωμα πειρωμένων. (3) Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' ὡς ἐδύνατο κινῆσαι τοὺς Ῥωμαίους ἐκ τῆς ὑποκειμένης προθέσεως· ἀλλὰ τοῖς μὲν εὐθύνους ἀπετρίβοντο τοὺς προσπίπτοντας πρὸς τὸν χάρακα, τοῖς δὲ βαρέσι τῶν θπλῶν ἀσφαλιζόμενοι τὴν ἐπιφορὰν τῶν βελῶν, ἔμενον ἐν τάξει κατὰ τὰς σημαίας. (4) Ἀννίβας δὲ δυσαρεστούμενος τοῖς θλοῖς, διὰ τὸ μήτε παραπεσεῖν εἰς τὴν πόλιν δύνασθαι, [μήτε ἐκκαλεῖσθαι] τοὺς Ῥωμαίους, ἐβουλεύετο περὶ τῶν ἐνεστώτων, τί χρὴ ποιεῖν. (5) Ἐμοὶ δ' οὐ μόνον ἀνδοκεῖ Καρχηδονίους τὰ τότε συμβαίνοντα παρέχειν ἀπορίαν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τοῖς πυθομένοις. (6) Τίς γὰρ οὐκ ἀνὰ ἀπιστήσας, πῶς Ῥωμαῖοι, πολλαῖς μὲν ἡττημένοι μάχαις ὑπὸ Καρχηδονίων, οὐ τολμῶντες δὲ κατὰ πρόσωπον εἶτι συγκαθίστασθαι τοῖς ὑπεναντίοις, ὅμως οὐτ' εἶχεν οἷοι τ' ἦσαν, οὐτ' ἐκχωρεῖν τῶν ὑπαίθρων; (7) καὶ τὸν μὲν πρὸ τοῦ χρόνον ἀντιπαρῆγον μόνον ἀεὶ ταῖς ὑπωρείαις, τότε δὲ καθίσαντες εἰς τὰ πεδία καὶ τὸν ἐπιφανέστατον τόπον τῆς Ἰταλίας, ἐπολιόρκουν τὴν ἰσχυροτάτην πόλιν, κύκλῳ προσμαχομένων αὐτοῖς τῶν πολεμίων, πρὸς οὓς οὐδ' ἐπινοήσαντες οἷοι τ' ἦσαν ἀντοφθαλμεῖν. (8) Καρχηδόνιοι τε, ἀδιαλείπτως νικῶντες ταῖς μάχαις, οὐχ ἦττον ἐνίοις καιροῖς ἐδυσχρηστοῦντο τῶν ἡττωμένων. (9) Δοκεῖ δὲ μοι αἴτιον τοῦτο γεγενῆσθαι τῆς ἐκατέρων προαιρέσεως, τὸ παρ' ἀμφοῖν συντεθεωρηθῆσθαι, διότι τὸ παρ' Ἀννίβου σύνταγμα τῶν ἱππέων αἴτιον ἦν καὶ τοῦ νικᾶν τοὺς Καρχηδονίους, καὶ τοῦ λείπεσθαι τοὺς Ῥωμαίους. (10) Διόπερ αἱ τε τῶν ἡττωμένων στρατοπέδων ἀντιπαρὰγωγαὶ μετὰ τὰς μάχας εὐθέως κατ' αὐτῶν ἐγίγνοντο· διὰ γὰρ τόπων τοιούτων ἀντιπαρῆγον, ἐν οἷς οὐδὲν ἔμελλε βλάψαι αὐτοὺς τὸ τῶν ὑπεναντιῶν ἱππικόν. (11) τὰ τε περὶ τὴν Καπύην τίτε συμβαίνοντα, εἰκότως ἐκατέροις ἀπήντα.

IV. Τὸ μὲν γὰρ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον ἐξίσταται

jam, quicumque casus acciderit, quadam veluti arte dirigere sua consilia discendi studiosi valeant. (6) Qui ergo non tam oblectationem lectorum hac scriptione quaereremus, quam utilitatem eorum quibus hæc curæ sunt, ceteris historis partibus omissis, ad hanc potissimum nos contulimus. (7) Verum ad ista quod attinet, quisque commentarios nostros attente legerit, is suo testimonio dictis meis ultro fidem adstruet.

Hannibal Caput Romam petit.

III. Hannibal, castra Appii milite suo undique cingens, levia primo facere proelia, et vellicare hostem, ut ad justam pugnam eliceret. (2) Quum provocatione illius moveretur nemo, tandem oppugnationi similis res evasit; simul equitibus turmatim invadentibus, ac clamore sublato tela in Romana castra jaculantibus; simul peditibus manipulatim irruentibus, ac vallum diruere conantibus. (3) Verum ne sic quidem a suscepta semel sententia dimoveri potuerant Romani, qui quidem leviter armorum opera repellbant irrumpentes, gravi autem armatura pro munitione utiles adversus tela hostilia, ordinati sub signis manebant. (4) Hannibal enimvero, qui neque ingredi urbem ullo astu, neque ab obsidione repellere poterat Romanos, parum letum hujus expeditionis suæ exitum sibi jam spondens, de cetero, quid opus esset facto, deliberabat. (5) Mihi vero, quæ tunc temporis gerebantur, talia videntur, ut non solum Carthaginiensibus, verum etiam quibusvis mortalium, qui fando illa acciperent, mira utique accidere debuerint. (6) Etenim quis non ambigat, qui factum sit, ut Romani, qui, post tot clades a Pœnis acceptas, prodire in aciem ad dimicandum recta fronte cum hostibus non audebant, iidem tamen nec victos se fateri, nec apertis excedere locis sustinuerint? (7) imo vero, ut, quum antea non nisi per montium radices agmen ducentes, hostem a latere sequi consuevissent, nunc in plana camporum et nobilissimum totius Italiæ locum descenderint, urbemque munitissimam obsederint; quantumvis ipse omni ex parte hostis ille oppugnaret, adversus quem rectos tenere oculos ne cogitatione quidem poterant? (8) denique qui factum sit, ut Carthaginienses, cum perpetuo victores et pœnis discederent, non minoribus subinde incommodis affecti sint, quam victi? (9) Ac mihi quidem instituti utrumque hæc videtur causa fuisse, quod penitus perspectum utrique habebant, Hannibalis equitatum esse causam, car vincerent Carthaginienses, vincerentur Romani. (10) Propterea nimirum et statim post facta proelia Romani, quamvis victi, per colles a latere persequi hostem solebant; quibus in locis hostilis equitatus nullum ipsis detrimentum erat allaturus: (11) et per eandem rationem consentaneum erat, ut, quæ ad Capuam tunc fiebant, ab utraque parte ita acciderent.

IV. Nam Romanæ quidem legiones, hostilis equitatus

μὲν πρὸς μάχην οὐκ ἐθάβρει, τῷ δεδιέναι τοὺς τῶν πολεμίων ἵπκεις· (3) ἔμενε δ' ἐν τῇ παρεμβολῇ τεταλμηχότως, σαφῶς εἰδὸς, ἀβλαβῇ τὴν ἵπτον αὐτοῖς ἰσομένην, ὅφ' ἦς ἐν ταῖς μάχαῖς ἤττατο. (3) Οἱ τε Καρχηδόνιοι πάλιν εὐλόγως οὔτε στρατοπεδεύσαντες μετὰ τῆς ἵππου μένειν ἐδύναντο πλείω χρόνον, διὰ τὸ τὰ μὲν ἐν τῇ παρακειμένῃ χώρᾳ χορτάσματα πάντα καταφθαρκεῖναι τοὺς Ῥωμαίους αὐτοῦ τούτου χάριν, τοῖς δὲ νῶτοις οὐκ ἐφικτὸν εἶναι, τοσαύτῃ μὲν ἵππῳ, τοσούτοις δ' ὑποζυγίοις κατανύσαι χορτόν ἢ κριθὰς κομίζοντας ἐκ μακροῦ διαστήματος· (4) οὔτε μὴν ἀνευ τῶν ἵπκων παραστρατοπεδεύσαντες ἐθάβρουν πολιορκεῖν χάρακα καὶ τάφρον προβεβλημένους τοὺς ὑπεναντίους, πρὸς οὓς καὶ τὸν ἐξ Ἰσού κίνδυνον αὐτοῖς ἀμφίδρονον εἶναι συνέβαινε χωρὶς τῶν ἵπκων. (5) Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις ἡγωνίων καὶ τοὺς ἐπικαχισταμένους ὑπάτους μὴ παραγεννηθέντες ἐπιστρατοπεδεύσαιεν, καὶ πολλὴν ἀπορίαν σφίσι παραστήσαιεν, ἀφελόμενοι τὴν τῶν χορηγῶν ἐπάρχειαν. (6) Ἐξ ὧν συλλογίζομενος Ἀννίβας ἀδύνατον ὑπάρχον τὸ διὰ τῆς ἐκ χειρὸς βίας λύσαι τὴν πολιορκίαν, ἐπ' ἄλλης ἐγένετο γνώμης. (7) Ὑπελάβε γάρ, εἰ λαθραῖαν ποιησάμενος τὴν πορείαν αἰφνιδίως ἐπιρρανεῖ τοῖς κατὰ τὴν Ῥώμην τόποις, ἴσως μὲν ἂν καὶ περὶ τὴν πόλιν ἀνύσασθαι τι τῶν χρησίμων, ἐκπελγίζας τῷ παραδόξῳ τοὺς ἐνοικούντας· (8) εἰ δὲ μὴ τοῦτο, τοὺς γε περὶ τὸν Ἀππίον ἀναγκάσειν, ἢ λύειν τὴν πολιορκίαν, σπεύδοντας τῇ πατρίδι βοηθεῖν, ἢ διαιροῦντας τὴν δύναμιν, εὐκαταγωνίστους ὑπάρξειν καὶ τοὺς βοηθούντας καὶ τοὺς ἀπολειπομένους αὐτῶν.

V. Ἄ διανοηθεὶς, ἐξέπεμψε γραμματοφόρον εἰς τὴν Καπύην, πείσας τινὰ τῶν Λιβύων αὐτομολῆσαι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἀκαεῖθεν εἰς τὴν πόλιν, προνοηθεὶς τῆς τῶν γραμμάτων ἀσφαλείας. (2) Πάνυ γὰρ ἡγωνία, μὴ θεωρήσαντες αὐτὸν ἀπαλλαττόμενον οἱ Καπυῖνοι, κάπειτα διατραπέντες, ὡς ἀπλητισμένοι, παραδῶσι τοῖς Ῥωμαίοις ἑαυτούς. (3) Διὸ γράψας ὑπὲρ τῆς ἐπιβολῆς, ἀπέστειλε τὸν Αἰβύν τῇ μετὰ τὴν ἀναζυγῇ, ἵνα, συνέντες τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ κατὰ τὸν χωρισμὸν, εὐθαρσῶς ὑπομένειεν τὴν πολιορκίαν. (4) Τοῖς δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ προσκεπτωκότων τῶν περὶ τὴν Καπύην, διότι παρεστρατοπεδευκὺς Ἀννίβας πολιορκεῖ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ὀρθοὶ ταῖς διανοαῖς καὶ περιφοβοὶ πάντες ἦσαν, ὥς καὶ πρὸς τὰ διατεινούσης τῆς ἐνεστηκυίας κρίσεως. (5) Διὸ καὶ ταῖς ἐξαποστολαῖς καὶ ταῖς παρασκευαῖς πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ὄλοι καὶ πάντες ἐνενεύεισαν. (6) Οἱ δὲ Καπυῖνοι, κομισάμενοι τὰ παρὰ τοῦ Αἰδύου γράμματα, καὶ γνόντες τὴν ἐπίνουαν τῶν Καρχηδονίων, ἔμενον ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, κρινόντες ἐπὶ ταύτῃ ἐξελέγχει τὴν ἐλπίδα. (7) Ἀννίβας δὲ μετὰ πέμπτῃν ἡμέραν τῆς παρουσίας, δειπνοποιησάμενος, καὶ καταλιπὼν τὰ πυρὰ καίόμενα, τοιαύτην ἐποίησε τὴν ἀναζυγῇ, ὥστε μηδὲνα συνέειναι τῶν πολεμίων τὸ συμβαῖνον. (8) Χρησάμενος δὲ ταῖς πορείαις δὲ τῆς Σαυνίτιδος ἐνεργοῖς καὶ συνεχέσι, καὶ τοὺς περὶ

metu, prodire ad dimicationem non audebant: (2) eedemque intra castra nihil quidquam metuentes manebant, quoniam compertum habebant, equites, a quibus in acie collatis signis semper vincebantur, nihil jam sibi obfuturos. (3) Rursus Carthaginienses neque cum equitatu eodem loco metari castra diutius commodè poterant, quoniam pabula omnia per totam illam regionem ob id ipsum a Romanis fuerant corrupta, dossuaria autem vectione tantum vel fœni vel hordei e longinquo comportari non poterat, quantum numerus ingens equorum et jumentorum postulabat: (4) neque vero absque equitatu manere, et Romanos vallo ac fossa munitos aggredi audebant; cum quibus etiam ubi ex æquo pugnandum foret, dubius ipsis, absque equitatus opera, pugnae eventus erat futurus. (5) Præterea vere verebantur, ne advenientes novi consules castra castris suis opponerent, et, adempto rei frumentariæ comœatu, summis difficultatibus ipsos essent affecturi. (6) Quæ omnia quum Hannibal intelligeret, persuasus, obsidionem vi aperta solvi non posse, alio se mente et cogitatione convertit. (7) Cogitavit enim, si, clam itinere confecto, repente circa Romam esset conspectus, territis inopinatæ rei miraculo civibus, de urbe etiam ipsa fortasse nonnihil, quod operæ pretium foret, se perfecturum: (8) sin minus, at certe Appium coacturum, ut vel obsidione desisteret, studio defendendæ patriæ, vel copias suas divideret, cujus rei consequens foret, ut de utrisque, cum qui pro ferenda ope contenderent, tum qui relinquerentur ad Capuam, facilis esset victoria futura.

V. Hæc meditatus, nuntium Capuam cum litteris mittit. Afrum enim quemdam donis perlicit, ut acceptis litteris, quarum securitati diligenter prospexerat, specie transfugæ castra Romana ingressus, altera parte Capuam clam pervadat. (2) Admodum enim una ea cura angebat, ne, ubi abscedentem Capuani vidissent, perterriti e vestigio atque omni penitus spe destituti, Romanis sese dederent. (3) Igitur exposito per epistolam consilio suo, postridie quam moverat castra Afrum illum misit, ut obsessi, cognita protectionis suæ causa et fine, confidenter obsidionem tolerarent. (4) Interim, qui Romæ erant, ut est allatum, quo loco res ad Capuam essent, Hannibalem videlicet castris collatis Romanas legiones obsidere, suspensi omnes animis magnoque in metu esse, quasi dies ille immineret, qui belli totius aleam cerneret. (5) Itaque, et auxilia submittendo, et necessaria quævis præsidia comparando, toti in hanc omnes curam incumbunt. (6) Capuani vero, litteris acceptis, quas Afer tolerat, et Carthaginiensium cognito consilio, istius adhuc spel eventum rati explorandum, in proposito constantes manserunt. (7) Hannibal, quinto post adventum suum die, cænatus, sic movit castra, accensus ignes relinquens, ut ejus rei sensus ad neminem ex hostibus perveniret. (8) Atque is per Sannium raptim sine intermissione iter faciens, perque suorum manum, præire

τὴν ὁδὸν τόπους ἀεὶ ταῖς προπορείαις ἐξερευνώμενος καὶ προκαταλαμβάνων· (9) ἐτι τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ ταῖς διανοαῖς περὶ τὴν Καπύην καὶ τὰς ἐκεῖ πράξεις ὄντων, ἔλαθε διαβάς τὸν Ἀννίωνα ποταμὸν, καὶ συνεγγίσας, ὥστε μὴ πλείον τετταράκοντα σταδίων ἀποσχὼν τῆς Ῥώμης, ποιήσασθαι τὴν παρεμβολήν.

VI. Οὐ γενομένου καὶ προσπεσόντος εἰς τὴν Ῥώμην, εἰς ὁλοσχερῇ συνέβη ταραχὴν καὶ φόβον ἐμπεσεῖν τοὺς κατὰ τὴν πόλιν· (2) ὅτε τοῦ πράγματος αἰφνιδίου μὲν ὄντος καὶ τελῶς ἀνελπίστου, διὰ τὸ μηδέποτε τὸν Ἀννίβαν ἐπὶ τοσοῦτον ἀπηρκέναι τῆς πόλεως· ὑποτρέχουσας δὲ τινος ἅμα καὶ τοιαύτης ἐννοίας, ὥς οὐχ οἶόν τε, τοὺς ἐναντίους ἐπὶ τοσοῦτον ἐγγίσει καὶ καταθάρβῃσαι, μὴ οὐ τῶν περὶ Καπύην στρατοπέδων ἀπολωλότων. (3) Διόπερ οἱ μὲν ἄνδρες τὰ τεῖχη προκατελαμβάναν, καὶ τοὺς πρὸ τῆς πόλεως εὐκαίρους τόπους· αἱ δὲ γυναῖκες περιπορευόμεναι τοὺς ναοὺς, ἰκέτευον τοὺς θεοὺς, πλύνουσαι ταῖς κόμαις τὰ τῶν ἱερῶν ἐδάφη. (4) Τοῦτο γὰρ αὐταῖς θεὸς ἐστὶ ποιεῖν, ὅταν τις ὁλοσχερῆς τὴν πατρίδα καταλαμβάνῃ κίνδυνος. (5) Ἄρτι δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀννίβαν κατεστρατοπεδευκότων, καὶ διανοουμένων τῇ μετὰ ταῦθ' ἡμέρᾳ καταπειράζειν αὐτῆς τῆς πόλεως, γίγνεται παράδοξόν τι καὶ τυχικὸν σύμπτωμα πρὸς σωτηρίαν τοῖς Ῥωμαίοις. (6) Οἱ γὰρ περὶ τὸν Γνάιον καὶ Πόπλιον, τοῦ μὲν ἐνὸς στρατοπέδου πρότερον πεποιημένοι τὴν καταγραφὴν, ἐνόρκους εἶχον τοὺς στρατιώτας, εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἤξειν ἐν τοῖς θπλοῖς εἰς τὴν Ῥώμην· τοῦ δ' ἐτέρου τότε τὰς καταγραφὰς ἐποιοῦντο καὶ δοκιμασίας. (7) Ἐξ οὗ συνέβη, πλῆθος ἀνδρῶν αὐτομάτως ἀθροισθῆναι πρὸς τὸν δέοντα καιρὸν εἰς τὴν Ῥώμην· οὗς ἐξαγαγόντες εὐθαρσῶς οἱ στρατηγοί, καὶ παρεμβαλόντες πρὸ τῆς πόλεως, ἐπέσχον τὴν ὁρμὴν τῶν περὶ τὸν Ἀννίβαν. (8) Οἱ γὰρ Καρχηδόνιοι τὸ μὲν πρῶτον ὠρμησαν, οὐχ ὅπως ἀπελπίζοντες αἰρήσειν κατὰ κράτος αὐτὴν τὴν Ῥώμην· συνθεασάμενοι δὲ τοὺς ὑπεναντίους παρατεταγμένους, καὶ ταχέως διὰ τινος αἰχμαλώτου πυθόμενοι τὸ γεγονός, τῆς μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν ἐπιβολῆς ἀπέστησαν, τὴν δὲ χώραν ἐδόχουν ἐπιπορευόμενοι, καὶ τὰς οἰκίας ἐνεπίμπρασαν. (9) Τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς ἀναρίθμητον περιελασάμενοι λείας πλῆθος, ἤθροισαν εἰς τὴν παρεμβολήν, ὥς ἂν εἰς ἄγραν ἤκοντες τοιαύτην, εἰς ἣν οὐδεὶς οὐδέποτε πολέμιον ἤξειν ἤλπιζε.

VII. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν ὑπάτων τολησάντων ἐν δέκα σταδίοις ἀντιστρατοπεδεῦσαι σφίσι παραβολῶς, Ἀννίβας ἅμα μὲν λείας πλῆθος ἠθροικῶς, ἅμα δὲ τῆς κατὰ τὴν πόλιν ἐλπίδος ἀποπεπτωκώς, (2) τὸ δὲ μέγιστον, συλλογίζομενος τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς ἤλπιζε κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπίνοιαν, πυθόμενος τοὺς περὶ τὸν Ἀππίον τὸν περὶ τὴν πόλιν κίνδυνον, ἥτοι λύσαντας τὴν πολιορκίαν ὁλοσχερῶς παραβηθήσειν τοῖς ἐπὶ τῇ Ῥώμῃ πράγμασιν, ἡ μέρος τι καταλιπόντας, τῷ πλείονι βοηθήσειν κατὰ σπουδὴν· (3) ὃν ὁπότερον ἂν συμβῇ, δεόντως ἔξειν ὑπειληφώς, ἐκίνει τὴν δύναμιν ἐκ τῆς

agmen jussam, omnes viarum aditus ante explorans et occupans; (9) dum adhuc Romani, qui in urbe erant, non nisi in Capuam, et res quæ ibi gerebantur, defixas cogitationes habebant, Annienem ænnem copias traduxit, et eo usque accessit, ut quinque millia passuum a Roma castra prius poneret, quam adventus ejus animadverteretur.

VI. Cujus rei postquam allatus est Romam nuntius, populum universum tumultus ac pavor invaserunt, ut in repentina re et prorsus inopinata; (2) nunquam enim Hannibal adeo prope ad urbis mœnia accesserat. Simul omnium mentibus hæc cogitatio suboriebatur, nunquam potuisse fieri, ut usque eo appropinquare hostes essent ausi, nisi deletis prius ad Capuam legionibus. (3) Igitur muros quidem et opportuna quæque ante urbem loca viri occupant: mulieres vero circa deum delubra discurrent, supplicia diis faciunt, ædium sacrarum pavimenta criminibus passis mundant. (4) Is namque illis mos est, quoties in aliquo insigniore et graviore periculo patria versatur. (5) Ubi Hannibal castra communisset, die insequente urbem aggredi cogitans, commodum casus quidam inopinatus accessit fortuita Romanis salutaris accidit. (6) Cnæus (Fulvius) et Publius (Sulpicius) quum jam ante unam legionem conscripsissent, fidem militum sacramento obstrinxerant, venturos eo die Romam cum armis: alterius tunc dilectum agebant, et milites probabant. (7) Quo factum est, ut ingens virorum numerus sponte sua Romam illo die, opportuno sane tempore, conveniret. Hos igitur quum confidenter eduxissent consules, et ante urbis mœnia castra communissent, impetum Hannibalis represserant. (8) Nam Carthaginienses initio ei expeditioni ita se accinxerant, ut qui non plane desperarent, ipsam quoque Romam per vim capere se posse. Nunc quum instructos in aciem hostes viderent, et mox omnia a quodam captivo essent edocti, ab urbis quidem oppugnandæ consilio destiterant; agrum vero, quoquoersum discursantes, omnem sunt populati, et ædificia incenderunt. (9) Et ita quidem initio prædam in castra congesserunt, quam abegerant, infinitam; quippe qui ad eas opes diripiendas accessissent, ad quas prædatum nemo ullum unquam hostem esse venturum crediderat.

VIII. At mox, ubi magno ausu sustinuissem consules stadia decem ab hostium castris castra ponere, Hannibal, qui tantam cumulasset prædam, spe autem urbis potiundæ excidisset, (2) qui denique, id quod erat omnium maximum, speraret, Appium (sicut ipse ab initio proposuerat) audito urbis Romæ periculo, vel ommissa obseidione totis viribus ad ferendam patriæ opem discessurum, vel relicta ibi parte exercitus, cum altera eaque majore parte ad defensionem urbis esse accursurum, (3) quorum utrovis contigisset, bene se facturum, si castra moveret, intellē-

παρεβολῆς ὑπὸ τὴν ἐωθινήν. (4) Οἱ δὲ περὶ τὸν Πόπλιον, διασπάσαντες τὰς ἐπὶ τοῦ προειρημένου ποταμοῦ γεφύρας, καὶ συναναγκάσαντες αὐτὸν διὰ τοῦ βεύματος περαιεῖν τὴν δύναμιν, προσέκειντο τοῖς Καρχηδονίοις περὶ τὴν διάβασιν, καὶ πολλὴν παρείχον δυσχρησίαν. (5) Ὅλοσχερὲς μὲν οὖν οὐδὲν ἐδύναντο πράξει, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἱππέων, καὶ τὴν πρὸς πάντα τόπον εὐχρησίαν τῶν Νομάδων· τῆς δὲ λείας ἱκανόν τι μέρος ἀφελόμενοι, καὶ περὶ τριακοσίου καταβαλόντες τὴν πολεμίων, τότε μὲν ἀνεχώρησαν πρὸς τὴν παρεβολήν. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα νομίσαντες, τοὺς Καρχηδονίους διὰ φόβον σπουδῇ ποιῆσθαι τὴν ὑποχώρησιν, εἶποντο κατόπιν ταῖς παρωρεΐαις. (7) Ἀντίδας δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἠπείετο, σπεύδων ἐπὶ τὸ προκείμενον· μετὰ δὲ πέμπτην ἡμέραν προσαγγελέντας αὐτῷ, μένειν ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοὺς περὶ τὸν Ἀππίον, οὕτως ὑποστάς καὶ προσδεξάμενος τοὺς ἐπομύνους, ἐπιτίθεται νυκτὸς ἐπὶ τῇ στρατοπεδείᾳ. (8) Καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκ τῆς παρεβολῆς ἐξέβαλε. (9) Τῆς δ' ἡμέρας ἐπιγενομένης, συνθεωρήσας τοὺς Ῥωμαίους πρὸς τινὰ λόφον ἱερὸν ἀποκεκρηκέντας, τοῦ μὲν ἐπὶ προσκαρτερεῖν ταῖς ἀπέριον· (10) ποιησάμενος δὲ τὴν πορείαν διὰ τῆς Δαυνίας καὶ τῆς Βρεττίας, ἐπέστη τοῖς κατὰ τὸ Ῥήγιον τόποις ἀνυπόπτως, ὥστε παρ' ὀλίγον μὲν καὶ τῆς πόλεως κυριεύσαι, πάντας δὲ τοὺς ἐπὶ τὴν χώραν ἐκπεπορευμένους ἀποτέμεναι, καὶ πλείστον γενέσθαι Ῥηγίωνν κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ παρουσίᾳ.

VIII. Δοκεῖ δέ μοι δικαίως ἂν τις ἐπισημῆσαι κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν τὰς τῶν Καρχηδονίων καὶ Ῥωμαίων ἀρετὰς καὶ φιλοτιμίας ἐν τῷ πολεμῇ. (1) Καθάπερ γὰρ Ἐπαμεινώνδαν τὸν Θηβαῖον θαυμάζουσι πάντες, διότι, παραγενόμενος εἰς Τέγεαν μετὰ τῶν συμμάχων, καὶ θεωρήσας τοὺς Λακεδαιμονίους, αὐτοὺς τε πανδημῇ παραγυρόντας εἰς Μαντίνειαν, καὶ τοὺς συμμάχους εἰς ταύτην ἡρωϊκῶς τὴν πόλιν, ὡς παραταξομένους τοῖς Θηβαίοις· (2) δειπνοποιήσασθαι τοῖς αὐτοῦ καθ' ὥραν παραγγελίας, ἐξῆγε τὴν δύναμιν ἄρτι τῆς νυκτὸς ἐπιγιγνομένης, ὡς τῆς παρατάξεως χάριν σπεύδων εὐκαίρους τινὰς προκαταλαβεῖν τοῖς. (3) Τοιαύτην δὲ τοῖς πολλοῖς δόξαν ἐνεργασάμενος, προῆγε, ποιούμενος τὴν πορείαν ἐπ' αὐτὴν τὴν Λακεδαίμονα. (4) Προσμίξας δὲ περὶ τρίτην ὥραν τῇ πόλει παραδόξως, καὶ καταλαβὼν τὴν Σπάρτην ἔρτημον τῶν βοηθησόντων, μέχρι μὲν ἀγορᾶς ἐδιάσαστο, καὶ κατέχευε τῆς πόλεως τοὺς ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐστραμμένους τόπους. (5) Γενομένης δὲ περιπετείας, καὶ πινὸς αὐτομύδου τὴν νύκτα διαπεσόντος εἰς τὴν Μαντίνειαν, καὶ διασπάρσαντος Ἀγησιλάου τῷ βασιλεῖ τὸ συμβαῖνον, καὶ τῶν βοηθούτων παραγενομένων εἰς τὸν τῆς καταλήψεως καιρὸν, (7) ταύτης μὲν τῆς ἐλπίδος ἀπεσπάρη· μετὰ δὲ ταῦτα, περὶ τὸν Εὐρώταν ἀριστοποιησάμενος, καὶ προσαναλαβὼν τὴν δύναμιν ἐκ τῆς κακοπαθείας, ὥρμα πάλιν ἐξ ὑποστροφῆς τὴν αὐτὴν

bat; quarta vigilia movit. (4) At Publius, memorati ante fluminis pontibus intercisis, et hoste compulso, per ipsum amnis alveum copias trajicere, in ipsa traiectione Carthaginiensibus imminens, magnas eis difficultates objecit. (5) Et ob multitudinem cum equitum tum Numidarum, quocumque loco utilissimam operam navantium, nullum quidem, quod ad summam rei pertineret, inferre detrimentum hosti potuerunt; at prædæ tamen magna ei parte ademta, cæsisque trecentis fere ex ejus exercitu, ad castra sua se receperunt. (6) Rati deinde, ob metum Pœnos in redita iter sic contendere, præter radices montium eos sunt subsequuti. (7) At Hannibal initio quidem festinabat, ad perficiendum, quod animo destinaverat, properans: post diem vero quintum, cognito, manere Appium in obsidione Capuæ; subsistere agmen jubet, ac sequentes præstolatur. (8) Deinde castra Romanorum nocte aggressus, multos eorum occidit, reliquos castris ejecit. (9) Postquam ortus fuit dies, ut vidit, Romanos in collem quemdam egregie munitum se recepisse; (10) diutius istis immorari nequaquam e re sua futurum ratus, facto per Apuliam Dauniam et Bruttios itinere, in locis circa Rhegium, nemine suspicante, ita repentinus apparuit, ut non multum abfuerit, quin urbe quoque ipsa potiretur: omnes certe eos, qui in agrum exierant, atque adeo plurimos in his cives Rheginos, eo adventa captos in potestatem habuit.

VIII. Hic mihi videtur aliquis jure merito Carthaginensium ac Romanorum virtutem et obstinatum in bello gerendo pervicaciam, cujus eo tempore specimen ediderunt, observaturus et collaudaturus. (2) Enimvero Epaminondam Thebanum mirantur omnes, qui postquam una cum sociis Tegeam pervenisset, cognito, Lacedæmonios et civiles omnes copias suas Mantineam adduxisse, et socios quoque omnes suos in eandem urbem coegisse, ut instructa acie cum Thebanis pugnarent, (3) ipse, dato suis præcepto, ut tempore conarent, sub noctem primam exercitum eduxit, quasi propter instans prælium opportuna quædam loca occupatum contenderet. (4) Atque hoc ille quum multitudini persuasisset, agmen ulterius ducere, et Lacedæmonem ipsam petere institit. (5) Tertia hora ad urbem ut pervenit, præter omnium opinionem nactus, Spartam propugnatoribus nudam, ad forum usque per vim irrupit, et partem urbis, quæ ad flumen vergit, cepit. (6) Deinde casu interveniente, quum perfuga aliquis per noctem elapsus Mantineam venisset, et, quod erat actum, Agesilao regi renuntiasset, in ipso articulo, cum urbs capiebatur, auxilio superveniente, hac quidem spe dejectus est Epaminondas: (7) deinde vero, ad Eurotam pransus, et refecto aliquantum milite e prioris vexatione, eadem qua venerat via

δδόν· (8) συλλογίζομενος, ὅτι συμβήσεται, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων παραβεδοθηκότων εἰς τὴν Σπάρτην, ἔρημον πάλιν καταλείπεσθαι τὴν Μαντίνειαν. (9) Ὁ καὶ συνέβη γενέσθαι. Διὸ παρακάλεσας τοὺς Θεβαίους, καὶ χρησάμενος ἐνεργῶ τῇ νυκτοπορείᾳ, παρῆν, καὶ προσέμιση τῇ Μαντινείᾳ περὶ μέσον ἡμέρας, ἐρήμῳ τελῶς ὑπαρχούσῃ τῶν βοθησόντων. (10) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, σπουδάζοντες μετασχεῖν τοῦ πρὸς τοὺς Θεβαίους ἀγῶνος τοῖς Λακεδαιμονίοις κατὰ τὴν συμμαχίαν παρῆσαν. (11) Ἦδη δὲ τῆς Θεβαίων πρωτοπορείας συναπτούσης πρὸς τὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἱερὸν, ὃ κεῖται πρὸ τῆς πόλεως ἐν ἑπτὰ σταδίοις, ὥσπερ ἐπίτῃδες συνεκύρησεν, ἅμα καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἐπιφαίνεσθαι κατὰ τὸν τῆς Μαντινείας ὑπερκεῖμενον λόφον. (12) Εἰς οὗς ἐμβλέψαντες οἱ καταλειμμένοι τῶν Μαντινέων, μόλις ἰθαῤῥησαν ἐπιδῆναι τῶν τεύχευ, καὶ κωλύσαι τὴν τῶν Θεβαίων ἔφοδον. (13) Διόπερ εἰκότως οἱ συγγραφεῖς ἐπιμέμφοι τῶν προειρημένων ἔργοις, φάσκοντες, τῷ μὲν ἡγεμόνι πεπραῖχθαι πᾶν, ὅσον ἀγαθὸν στρατηγῶν καὶ τῶν μὲν ὑπεναντίων κρείττω, τῆς δὲ τύχης ἦττω γεγόνει τὸν Ἐπαμεινῶνα.

IX. Τὸ δὲ παραπλήσιον ἂν τις εἴποι καὶ περὶ τῶν κατ' Ἀννίδαν. (2) Καὶ γὰρ τὸ, προσβάλλοντα τοῖς πολεμίοις, πειραθῆναι διὰ τῶν ἐκ μέρους ἀγῶνων λύειν τὴν πολιορκίαν. (3) καὶ τὸ, ταύτης ἀποπεσόντα τῆς ἐπιβολῆς, ἐπ' αὐτὴν ὁρμήσει τὴν Ῥώμην, κάπειτα μὴ καθιζόμενον τῆς προθέσεως διὰ τὰς ἐκ ταυτομάτου περιπετείας, αὐθις ἐξ ὑποστροφῆς συμπέμψαι μὲν τοὺς ἐπομένους, ἐφεδρεῦσαι δὲ τῷ κατὰ λόγον, εἰ συνέβη γενέσθαι κίνημα περὶ τοὺς τὴν Καπύνην πολιορκοῦντας. (4) τὸ δὲ τελευταῖον, μὴ λήξαντα τῆς προθέσεως εἰς τὴν τῶν ἔχθρῶν βλάβην ἀποσκηψαι, μονοῦ δ' ἀναστάτους ποιεῖσαι Ῥηγίνους. (5) τίς οὐκ ἂν ἐπιστήμηναίτο καὶ θαυμάσαι τὸν προειρημένον ἐπὶ τούτοις ἡγεμόνα; (6) Καὶ μὴν Ῥωμαῖοις Λακεδαιμονίων ἀμείνους ἂν τις ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ κρίνει. (7) Λακεδαιμόνιοι μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ εἰσαγγελίᾳ συνεκχυθέντες, τὴν μὲν Σπάρτην ἔσωσαν· τὴν δὲ Μαντίνειαν, τὸ καθ' αὐτοὺς μέρος, ἀπέβαλον. (8) Ῥωμαῖοι δὲ καὶ τὴν πατρίδα διεφύλαξαν, καὶ τὴν πολιορκίαν οὐκ ἔλυσαν· ἀλλ' ἔμειναν ἀσαλεύτως καὶ βεβαίως ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη τεθαῤῥηκότως προσέκειντο τοῖς Καπυναῖσι. (9) Ταῦτα μὲν οὖν οὐχ ὀθῶς τοῦ Ῥωμαίων ἢ Καρχηδονίων ἐγκωμίου χάριν εἴρηται μοι· τούτους μὲν γὰρ ἤδη πολλάκις ἐπέσημνάμεθα· τὸ δὲ πλεῖον τῶν ἡγουμένων παρ' ἀμφοτέροις, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα μελλόντων χειρίζειν παρ' ἑκάστοις πᾶς κοινὰς πράξεις. (10) ἔνα τῶν μὲν ἀναμνησκόμενοι, τὰ δ' ὑπὸ τὴν οὖν λαμβάνοντες, ζηλωταὶ γίνονται. ** παράβολον ἔχειν τι καὶ κινδυνῶδες, τούναντίον δὲ ἀσφαλῆ μὲν τὴν τόλμαν, θαυμασίαν δὲ τὴν ἐπίνοιαν, ἀεὶ μνηστον δὲ καὶ καλὴν ἔχει τὴν προαί-

retro contendit. (8) Conjectura enim e re ducta futurum prospiciebat, ut Lacedæmonii sociique ipsorum cupiditate defendendæ Spartæ Mantineam quoque sine ullo præsidio relinquerent: neque sane aliter accidit. (9) Itaque Thebanos cohortatus, citato per noctem itinere usus, circa meridiem aderat Epaminondas, jamque Mantinææ, propugnatoribus plane vacuæ, proximus erat. (10) Accidit vero, ut Athenienses qui ex fœdere participare cum Lacedæmonii prælium adversus Thebanos properabant, commodum eodem tempore præsto essent. (11) Jamque Thebanorum prima acies ad Neptuni fanum septem stadia ab urbe distans accesserat; cum ecce, quasi ex compacto, Athenienses in colle Mantinææ imminente cœpere conspici. (12) Quos ut sunt conspicati, qui relictī in urbe fuerant, ægre tandem murum conscendere, et irrumpentes Thebanos arcere sunt ausi. (13) Propterea scriptores res gestas Epaminondæ, quas modo narravimus, querelis jure prosequuntur: et, imperatorem quidem boni ducis partes omnibus numeris explesse, pronuntiant; sed ipsum, quum adversarios vinceret, a fortuna esse victum.

IX. Simile et de rebus gestis Hannibalis dicere nunc licet. (2) Nam quod, hostes adortus, liberare Capuam obsidione, prælia per partes capessendo sit conatus, (3) et, cum exitum non haberet id inceptum, Romam ipsam petere institerit; deinde, eo quoque consilio successu propter casus fortuitos carente, quod rediens, repressis insequentibus hostibus, occasione sit insidiatus, si quis forte, ut consentaneum erat, in Romanorum ad Capuam castris motus exstisset; (4) postremo quod ab incepto suo non destiterit, in hostium perniciem incumbendi, Rheginos tantum non sedibus suis eiecerit: (5) hæc, inquam, quis non observatione sua atque plausu digna censat? (6) aut quis Hannibalem, qui ista gessit, admirandum esse imperatorem non pronuntiet? Jam vero Romanos in illa temporum difficultate Lacedæmonios virtute antecelluisse, jure aliquis statuat. (7) Nam Lacedæmonii ut primum acceperunt nuntium, pro ferenda ope effusi, Spartam illi quidem servarunt; at Mantineam, quod quidem in ipsis erat, amiserunt. (8) Romani vero et patriam conservarunt, et obsidionem tamen non solverunt: sed intrepide atque constanter quod agebant egerunt, ac de cetero jam confidenter post ista Capuæ oppugnationem urserunt. (9) Atque hæc a nobis sunt commemorata, non adeo, ut Romanorum aut Carthaginiensium laudationem perageremus; nam horum quidem virtutes sæpe jam antea prædicavimus: sed eorum potius gratia, qui apud utrumque populum rebus præsent, et qui deinceps apud quoscumque rempublicam sunt administraturi: (10) ut et tantorum ducum redeuntes in memoriam, et res ab iis gestas ob oculos sibi proponentes, præclara facinora æmulentur; non tam quæ cum temeritate atque periculo conjuncta videantur, quam potius, quæ cautam aliquam ac tutam habeant audaciam, et admirandam sagacitatem, et consilium in omne ævum memorabile pariterque laudandum, sive exitum habuerint

ρουν, καὶ κατορθωθέντα, καὶ διαφουσθέντα, παρα-
πλήσιως, ἐὰν μόνον σὺν νῶ γένηται τὰ πατρώμενα.

(Hero Poliorcetico p. 321.)

(11) Τῶν Ῥωμαίων πολιορκούντων Τάραντα, Βουμίλ-
κας ὁ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος εἰς τὸ συμμαχεῖν
μετὰ δυνάμεως πλείστης, καὶ μὴδὲ δυνθεὶς ἐπικου-
ρῆσαι τοῖς ἔνδον διὰ τὸ τοὺς Ῥωμαίους ἀσφαλῶς θέ-
σθαι τὰ περὶ τὴν στρατοπεδείαν, ἔλαθεν ἀναλώσας
τὴν χρεῖαν. Καί, μετὰ παραλήσεως πρότερον ἀφικέ-
σθαι ἐκδιασθεὶς καὶ ὑποσέσεων μεγάλων, ὕστερον μεθ' ἱκετηρίας τῶν ἔνδον ἀποπλεῦσαι ἠναγκάσθη.

III. — RES SYRACUSANÆ.

(Ora Cod. Urbinatis.)

X. (1) Οὐκ ἐκ τῶν ἔξω κοσμεῖται πόλις, ἀλλ' ἐκ τῆς
τῶν οἰκούντων ἀρετῆς.

Excerpt. antiq. lib. IX, cap. 10 et Vat.

(2) Ἐκρίθη μὲν οὖν διὰ τοῦτο τοῖς Ῥωμαίοις, τὰ
τῶν Συρακουσίων πολυτελέστατα κατασκευάσματα
πάντα μετὰ τὴν ἄλυσιν μετακομίζειν ἐς τὴν ἑαυτῶν
πατρίδα, καὶ μὴδὲν ἀπολιπεῖν. (3) Πότερα δὲ ὀρθῶς
τοῦτο καὶ συμφερόντως αὐτοῖς ἐπραξαν, ἢ τάναντία,
πολὺς ἂν εἴη λόγος· πλείων γὰρ μὴν εἰς τὸ μὴ δεόντως
σφίσι πεπεῖσθαι, μὴδ' ἀκμὴν νῦν πράττεσθαι τοῦτο
τοῦργον. (4) Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τοιούτων ὀρμηθέντες προ-
βίβασαν τὴν πατρίδα, ὅθλον, ὡς εἰκότως ταῦτα μετέφε-
ρον εἰς τὴν οἰκείαν, δι' ὧν ἠδξήθησαν. (5) Εἰ δ' ἀπλου-
στοίτοις χρώμενοι βίοις, καὶ πορρωτάτω τῆς ἐν τούτοις
περιττότητος καὶ πολυτελείας ἀφιστάτες, ὅμως ἐπεκρά-
τουν τούτων ἀεὶ παρ' ὅς ὑπῆρχε πλείστα καὶ κάλλιστα
τὰ τοιαῦτα· πῶς οὐ νομιστέον, εἶναι τὸ γιγνόμενον ὑπ'
αὐτῶν ἀμάρτημα; (6) Τὸ γὰρ, ἀπολιπόντας τὰ τῶν
νικούντων ἔθνη, τὸν τῶν ἡττωμένων ζῆλον ἀναλαμβά-
νειν, προσεπιδραττομένους ἅμα καὶ τὸν ἐξακολουθοῦντα
τοῖς τοιούτοις φθόνον, ὃ πάντων ἐστὶ φοβερώτατον ταῖς
ὑπεροχαῖς, ὁμολογούμενον ἂν εἴποι τις εἶναι τῶν πρα-
τόντων παράπτωμα. (7) Οὐ γὰρ οὕτως ὁ θεώμενος,
οὐδέποτε μακαρίζει τοὺς τἀλλότρια κεκτημένους, ὡς
φθονεῖ ἅμα, καὶ τις ἑαυτὸν ὑποτρέχει τῶν ἐξ ἀρ-
χῆς ἀποβαλόντων. (8) Ἐπὶ δὲ καὶ προβαίνει τὰ τῆς
εὐκαιρίας, καὶ πάντα συνάγει πρὸς αὐτὸν τὰ τῶν ἀλ-
λων, καὶ ταῦτα συγκαλῆι τρόπον τινὰ τοὺς ἐστερημέ-
νους ἐπὶ θέαν, διπλάσιον γίνεταί τὸ κακόν. (9) Οὐ
γὰρ ἐστὶ τοὺς πέλας ἐλεεῖν συμβαίνει τοὺς θεωμέ-
νους, ἀλλὰ σφᾶς αὐτοὺς, ἀναμνηνησκομένους τῶν οἰκείων
συμπτωμάτων. (10) Ἐξ ὧν οὐ μόνον φθόνος, ἀλλ'
ὅσον ὀργή τις ἐκκαλεῖται πρὸς τοὺς εὐτυχοῦντας. Ἡ
γὰρ τῶν ἰδίων περιπετειῶν ἀνάμνησις ὥσανεὶ προτροπή
τις ἐστὶ πρὸς τὸ κατὰ τῶν πραξάντων μῖσος. (11) Τὸ
μὲν οὖν τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον ἀθροίζειν πρὸς αὐ-

res gestæ, sive minus, dummodo prudenti ratione fuerint
administratæ.

Dum Tarentum Romani obsident, Bomilcar, classis præ-
fectus Panorum, cum maxima militum manu auxiliatum
Tarentinis profectus, quom nil juvare oppidanos posset
propter Romanorum in communiendis tuendisque castris
diligentiam, sensim sensimque annonam omnem consumsit.
Itaque, qui antea et cohortationibus et magnis promissis
expugnatus fuerat, ut Tarentum veniret, idem deinde
supplicibus oppidanorum precibus, ut cum classe decede-
ret, coactus est.

X. (1) Non rebus extrinsecus allatis ornatur urbs, sed
incolentium virtute.

(2) Decreverunt itaque Romani, Syracusarum urbis ap-
paratum pretiosissimum, ipsa expugnata, omnem in pa-
triam suam transferre, neque eorum quidquam in urbe
capta relinquere. (3) Qui recte ne hoc et e re sua fecerint,
an secus, multifariam potest disputari. Plures ta-
men rationes suppeditant, quæ eam rem minus recte et
tunc esse factam, et nunc cum maxime fieri, evincant.
(4) Nam si ab ejusmodi profecti institutis patriam ad hoc
decus provexerunt, nemo dubitat, idoneam fuisse cau-
sam, cur ista domum transportarent, per quæ videlicet
res eorum augebantur. (5) Sin autem ita est, ut, quum
simplicissimo vitæ genere uterentur, et ab hujus elegantie
et magnificentie studio abessent quam longissime, eos po-
pulos tamen superarent, apud quos hujus generis res et
plurimæ erant et pulcherrimæ; quis neget, peccatum debere
censeri, quod tunc fecerunt? (6) Nam si populus victor,
relictis suis moribus, mores æmulator eorum qui victi
sunt, simulque invidiam etiam, quæ talia comitari solet,
in sese convertit, rem omnium maxime eis, qui in domi-
nati sunt, timendam; nemo sane negaverit, delictum hic
versari ejus, qui ita faciat. (7) Etenim qui conspicit aliena
possidentes, non tam laudare horum fortunam, quam in-
videre illis solet: simulque subito ejus animum commiseratio
illorum, quibus hæc initio fuerunt ablata. (8) Quodsi
vero, crescente in dies successu, omnia, quæ penes alios
fuerant, hic populus ad se converterit, atque hæc ipsa
quodam modo eos, quibus fuerint erepta, spectandi desi-
derio illectos eodem congregaverint; tum vero duplex ma-
lum existit. (9) Non enim alios jam miserantur talium
spectatores, sed se ipsos; dum præteritarum cladum sua-
rum memoria eis refricatur. (10) Unde non invidia tan-
tum, verum etiam iræ veluti fomes accenditur adversus
rerum potientes. Propriarum enim calamitatum recorda-
tio, velut incitatio quædam est ad odium adversus illarum
auctores. (11) Jam aurum quidem atque argentum in pa-

τοὺς, ἴσως ἔχει τινὰ λόγον· οὐ γὰρ ὅσον τε τῶν καθόλου πραγμάτων ἀντιποιήσασθαι, μὴ οὐ τοῖς μὲν ἄλλοις ἀδυναμίαν ἐνεργασαμένους, σφίσι δὲ τὴν τοιαύτην δύναμιν ἐτοιμάσαντας. (12) Τὰ δ' ἐκτὸς ὑπάρχοντα τῆς προειρημένης δυνάμεως, ἦν, ἐν τοῖς ἐξ ἀρχῆς τόποις ἅμα τῷ φθόνῳ καταλιπόντας, ἐνδοξοτέραν ποιεῖν τὴν σφετέραν πατρίδα· μὴ γραφαῖς καὶ τύποις, ἀλλὰ σεμνότητι καὶ μεγαλοψυχίᾳ κοσμοῦντας αὐτήν. (13) Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰρήσθω μοι χάριν τῶν μεταλαμβάνοντων αἰεὶ τὰς δυναστείας· ἵνα μὴ, σκυλευόντες τὰς πόλεις, κόσμον ὑπολαμβάνουσιν εἶναι ταῖς ἑαυτῶν πατρίσι τὰς ἄλλοτρίας συμφοράς. [Ῥωμαῖοι δὲ μετακομίσαντες τὰ προειρημένα, ταῖς μὲν ἰδιωτικαῖς κατασκευαῖς τοὺς αὐτῶν ἐκόσμησαν βίους, ταῖς δὲ δημοσίαις τὰ κοινὰ τῆς πόλεως.]

triam suam congerere, aliquam fortasse rationem habeat : imperium enim in omnes capessere nequeant, nisi talium rerum inopia aliorum potentiam imminuerint, earumdemque copia vires sibi paraverint. (12) At, quæ non pertinent ad illam quam diximus potentiam, ea si Romani, una cum comitante invidia, reliquissent ibi ubi initio fuerant; poterant patriæ suæ majorem gloriam conciliare, non tabulis et signis eam decorantes, sed gravitate morum et animi magnitudine. (13) Atque hæc quidem in eorum gratiam dicta mihi sunt, quicumque fuerint, qui imperium aliorum in sese transferunt : ne, dum victas urbes ornamentis suis spoliant, alienas calamitates decus esse patriæ suæ sibi persuadeant. Romani igitur, prædictis opibus ad se translatis, privata quidem suppellectile domum quisque suam, publicis vero ornamentis urbem condecorarunt.

IV. — RES HISPANIENSES.

Excerpt. Valesian.

XI. Οἱ τῶν Καρχηδονίων ἡγεμόνες, κρατήσαντες τῶν ὑπεναντίων, σφῶν αὐτῶν οὐκ ἠδύναντο κρατεῖν· (2) καὶ, δόξαντες τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον ἀνηρεκέναι, πρὸς αὐτοὺς ἐστασίαζον, παρατριβόμενοι διὰ τὴν ἐμψυτον Φοίνιζι πλεονεξίαν καὶ φιλαρχίαν. (3) Ὡς ὑπάρχων Ἀσδρούβας ὁ Γέσκωνος, εἰς τοῦτο κακοπραγμοσύνης προήχθη διὰ τὴν ἐξουσίαν, ὡς τὸν πιστότατον τῶν κατ' Ἰβηρίαν φίλον Ἀνδοβάλην, πάλαι μὲν ἀποβαλόντα τὴν ἀρχὴν διὰ Καρχηδονίους, ἄρτι δὲ πάλιν ἀπειληφότα διὰ τὴν πρὸς ἑκείνους εὐνοίαν, ἐπεβάλετο χρημάτων πλῆθος αἰτεῖν. (4) Τοῦ δὲ παρακούσαντος διὰ τὸ θαρβεῖν ἐπὶ τῇ προγεγενημένῃ πίστει πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, ψευδῇ διαβολῇ ἐπενέγκας, ἠνάγκασε τὸν Ἀνδοβάλην δοῦναι τὰς ἑαυτοῦ θυγατέρας εἰς ὀμηρίαν.

XI. Carthaginensium duces, cum superiores fuissent hostibus, sui ipsorum non potuerunt esse compotes : (1) et postquam confectum putarunt bellum cum Romanis, ipsi inter se hostiliter dissidebant, et præ cupiditate ambitioneque Pœnis insita altercabantur. (3) Inter quos Hasdrubal, Gisconis filius, ob potestatem eo insolentiae processit, ut ab uno e sociis tota Hispania fidelissimo Indibile, qui Carthaginensium causa olim regno ejectus, et ob fidem in eos ac benevolentiam nuper in regnum restitutus fuerat, magnam pecuniæ vim flagitare non dubitaret. (4) Cujus voluntati cum non esset obsecutus Indibilis, sua erga Carthaginenses constanti fide fretus; Hasdrubal, confecta adversus eum calumnia, filias suas obsides dare ipsum coegit.

V. — PARTES ARTIS IMPERATORIÆ.

Excerpt. antiq. ex lib. IX, cap. 11-20.

XII. Πολλὴν μὲν ἐπισκέψεως χρεῖαν ἔχει τὰ συμβαίνοντα περὶ τὰς πολεμικὰς ἐπιβολὰς· ἐστὶ δὲ δυνατόν, ἐν ἑκάστοις αὐτῶν εὐστοχεῖν, ἐὰν σὺν νῷ τις πράττῃ τὸ προτεθέν. (2) Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶ τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων ἐλάττω τὰ προδότηως καὶ μετὰ βίας ἐπιτελούμενα τῶν μετὰ δόλου καὶ σὺν καιρῷ πραττομένων, εὐχερὲς τῷ βουλομένῳ καταμαθεῖν ἐκ τῶν ἤδη γεγονότων. (3) Ὅτι γε μὴν αὐτῶν τῶν ἐν καιρῷ πάλιν ἐνεργουμένων πλεῖω γίγνεται τὰ διαμαρτανόμενα τῶν κατορθουμένων, οὐδὲ τοῦτο γινώσκει χαλεπὸν ἐκ τῶν συμβαινόντων. (4) Καὶ μὴν, διότι παρὰ τὰς τῶν ἡγουμένων ἀγνοίας ἢ θραυμίας ἐπιτελεῖται τὰ πλεῖστα τῶν ἀμαρτημάτων, οὐδεὶς ἂν τοῦτ' ἀπορήσειε. (5) Τίς οὖν ὁ τρόπος τῆς τοιαύτης διαθέσεως, σκοπεῖν ἤδη πάρεστι. (3) Τὰ μὲν οὖν ἀπροθέτως ἐν τοῖς πολεμικοῖς συμβαίνοντα, πράξεις μὲν οὐδαμῶς ἀρμόζει λέγειν, περιπετείας δὲ καὶ συγκυρήσεις μᾶλλον· (7) διὸ καὶ

XII. Multa circumspectione opus habent, quæ circa bellicæ rei incepta solent usu venire. Potest vero aliquis singula, quæ instituerit, perficere, si judicium certum ad propositi sui executionem adhibuerit. (2) Jam eorum, quæ in bello geruntur, pauciora esse, quæ palam et aperta vi perficiuntur, quam quæ dolo et per occasionem patrantur, facile sit cūvis, modo velit, ex rebus antea gestis cognoscere. (3) Rursus autem eorum, quæ oblata occasione fiunt, plura esse, quæ aliquo peccato corrumpantur, hæc, quæ lætum finem sortiantur, ne id quidem difficile cognita fuerit, si rerum eventus spectentur. (4) Illud quoque nemo in dubium vocaverit, eorum, qui rebus gerendis præsumunt, inscitia aut negligentia plerumque peccata admitti. (5) Quoniam igitur pacto ejusmodi incepta disponi atque administrari recte queant, considerare jam licet. (6) Enimvero quæcumque in rebus bellicis sine certo proposito accidunt, ea non res gestas appellare convenit, sed casus potius et fortuitos eventus. Impraesentiarum igitur illa fortia, quoniam rationem nullam habent stabilem, neque ullius artis præceptionibus parabilem, prætermittantur : (7) διὸ καὶ

λόγον οὐκ ἔχοντα μεθοδικόν, οὐδ' ἐστῶτα, παραλειπέσθω. Τὰ δὲ κατὰ πρόθεσιν ἐνεργοῦμενα, ταῦτα δηλοῦσθω· περὶ ὧν δὲ νῦν δὴ λόγος. (8) Πάσης δὴ πράξεως ἐχούσης καιρὸν ὠρισμένον, καὶ διάστημα, καὶ τόπον, καὶ προσδεομένης τοῦ λαθεῖν, καὶ συνθημάτων ὠρισμένων, ἔτι δὲ καὶ δι' ὧν, καὶ μεθ' ὧν, καὶ τίνι τρόπῳ πραχθήσεται· (9) φανερόν, ὥς δὲ μὲν ἐκάστου τούτων εὐστοχήσας, οὐχ ἁμαρτήσεται τῆς ἐπιβολῆς· δ' ὁ ἐνὸς ὀλιγωρήσας, σφαλῆσεται τῆς ὅλης προθέσεως. (10) Οὕτως ἡ φύσις πρὸς τὰς ἀποτυχίας τῶν ἐπινοηθέντων ἱκανὸν ἐν καὶ τὸ τυχόν ἐποίησε τῶν κατὰ μέρος· πρὸς δὲ τὸ κατορθοῦν μόλις ἱκανὰ πάντα.

XIII. Διὸ γὰρ μηδενὸς ἀφροντιστῆν ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπιβολαῖς τοὺς ἡγουμένους. (1) Ἔστι δ' ἀρχὴ μὲν τῶν προειρημένων τὸ σιγᾶν, καὶ μήτε διὰ χαρὰν, παραδόξῳ προφαινομένης ἐλπίδος, μήτε διὰ φόβον, μήτε διὰ συνθήειαν, μήτε διὰ φιλοστοργίαν, μεταδιδόναι μηδενὶ τῶν ἐκτός· (2) αὐτοῖς δὲ κοινωνοῦσθαι τοῖς αὐτοῖς, ὧν χωρὶς οὐχ οἷόν τε τὸ προτεθὲν ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν, καὶ τοῖς αὐτοῖς μὴ πρότερον, ἀλλ' ὅταν ὁ τῆς ἐκάστου χρείας καιρὸς ἐπαναγκάξῃ. (3) Χρὴ δὲ σιγᾶν μὴ μόνον τῇ γλώττῃ, πολὺ δὲ μάλλον τῇ ψυχῇ. (4) Πολλοὶ γὰρ ᾄδον, κρύψαντες τοὺς λόγους, ποτὲ μὲν δι' αὐτῆς τῆς ἐπιθέσεως, ποτὲ δὲ καὶ διὰ τῶν πραττομένων, φανεράς ἐποίησαν τὰς ἐαυτῶν ἐπινοίας. (5) Δεύτερον δ' ἐπεγνωκέναι τὰς ἡμερησίους καὶ νυκτερινὰς πορείας, καὶ τὰ διανύσματα τούτων, μὴ μόνον κατὰ γῆν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλατταν. (7) Τρίτον καὶ μέγιστον, τῶν ἐκ τοῦ περιέχοντος καιρῶν ἔχειν ἔννοιαν, καὶ δύνασθαι τούτων κατὰ τὸ κριθὲν εὐστοχεῖν. (8) Καὶ μὴν οὐδὲ τὸν τόπον τῆς πράξεως ἐν μικρῷ θετέον· ἐπειδὴ πολλάκις παρὰ τοῦτο τὰ μὲν ἀδύνατα δοκοῦντα εἶναι δυνατὰ, τὰ δὲ δυνατὰ πέφυκεν ἀδύνατα. (9) Τὸ δὲ τελευταῖον, συνθημάτων, καὶ παρασυνθημάτων, ἔτι δὲ ἐκλογῆς, δι' ὧν καὶ μεθ' ὧν ἐνεργηθήσεται τὸ κριθὲν, οὐκ ὀλιγορῆτέον.

XIV. Τῶν δὲ προειρημένων τὰ μὲν ἐκ τριβῆς, τὰ δ' ἐξ ἱστορίας, τὰ δὲ κατ' ἐμπειρίαν μεθοδικὴν θεωρεῖται. (1) Κάλιστον μὲν ὄν, τὸ γινώσκειν αὐτὸν καὶ τὰς ὁδοὺς, καὶ τὸν τόπον, ἐφ' ὃν δεῖ παραγενέσθαι, καὶ τὴν φύσιν τοῦ τόπου· πρὸς δὲ τοῖς αὐτοῖς, δι' ὧν μέλλει καὶ μεθ' ὧν πράττειν. (2) Δεύτερον δὲ, ἱστορεῖν ἐπιμελῶς, καὶ μὴ πιστεύειν τοῖς τυχοῦσι· τὴν δὲ τῶν καθηγουμένων πίστιν ἐπὶ τὴν τοιούτων ἐν τοῖς ἐπομένους δεῖ δεῖ κείσθαι. (3) Ταῦτα μὲν ὄν καὶ τὰ τοῖς αὐτοῖς παρακλήσεια δυνατὸν ἴσως καὶ δι' αὐτῆς τῆς στρατηγικῆς τριβῆς περιγίγνεσθαι τοῖς ἡγουμένοις, τὰ μὲν ἐξ αὐτοσυρίας, τὰ δ' ἐξ ἱστορίας. (4) Τὰ δ' ἐκ τῆς ἐμπειρίας προσδεῖται μαθήσεως καὶ θεωρημάτων, καὶ μάλιστ' αὐτῶν ἐξ ἀστρολογίας καὶ γεωμετρίας· ὧν τὸ μὲν ἔργον οὐ μέγα πρὸς γε ταύτην τὴν χρεῖαν, τὸ δὲ χρήμα μέγα, καὶ μεγάλα συνεργεῖν δυνάμενον πρὸς τὰς προειρημένους ἐπιβολάς. (5) Ἀναγκαιότατον δ' αὐτοῦ τὸ περὶ τὰς νυκτερινὰς θεωρίας καὶ τὰς ἡμερινὰς. Εἰ

que ea tantum explicentur, quæ destinato consilio fiunt; de quibus hic est sermo institutus. (8) Quum igitur omnis actio tempus sibi definitum habeat, spatio temporis certo confiat, et loco, tum vero latere etiam debeat, notis item indigeat vel signis, de quibus convenerit, nec non iis, per quos, et quibuscum geratur, et modo certo, quo sit gerenda; (9) palam est, eum, qui singulorum horum debitam rationem habuerit, proposito non aberraturum; sin vero aliquis unum istorum neglexerit, universum ejus inceptum frustra futurum. (10) Ita scilicet comparatum natura est, ut ad frustranda consilia unaquavis vel levissima pars, quæ de toto abest, satis virium habeat; quum, ut propositum assequaris, vix cunctæ simul sufficiant.

XIII. Idcirco, qui rebus gerendis præsumunt, nihil quidquam in ejusmodi inceptionibus omittere debent, quod cura sua non complectantur. (2) Omnium autem, quæ diximus, primum est silentium, et ut neque ob gaudium lætæ spei, ex inopinato tibi ostensæ, neque ob metum, neque ob aliquam familiaritatem, vel caritatem erga tuos, rem gerendam ulli eorum participes, ad quos illa nihil pertinet; (3) sed iis solis communices, sine quibus perducere ad finem propositum non potest; et his ipsis quoque non ante, quam, usu postulante cujusque rei, necessitate cogaris. (4) Silere autem oportet, non lingua dumtaxat, sed animo multo magis. (5) Etenim sæpius factum videmus, ut, qui rem, quod ad verba, clam habuerant, alii vultu ipso, quem præ se ferebant, alii factis, consilia quæ animo versabant manifestarent. (6) Proximum est, ut diurna nocturna quæ itinera probe sint nota, et eorum conficiendorum quis sit inodus tempusve, non solum terra, verum etiam mari. (7) Tertium et maximum est, ut temporum, quæ cæli observationibus diriguntur, notitiam habeas, et ut possis ad illarum rationes id, quod agere decreveris, sine errore accommodare. (8) Sed nec locum rei gerendæ parvi pendere oportet; quoniam sæpe per hanc observationem usu venit, ut, quæ videbantur fieri non posse, fierent; et ea rursus fieri non possent, quæ facilia existimabantur. (9) Postremo negligendæ non sunt tesserae et signa, cum simplicia, tum duplicata; item eorum diligens electio, per quos et quibuscum res suscepta perageretur.

XIV. Horum autem, quæ sunt a nobis commemorata, alia usu et experientia cognoscuntur; alia ex historia et ex percontatione, quorundam notitia arte ac justa doctrina parari debet. (2) Jam quidem optimum sane est, ducem ipsum vias habere notas, et locum, ad quem est veniendum, et loci naturam; ad hæc illos, per quos et quibuscum rem sit acturus. (3) Sin minus, proximum illud est, ut accurate omnia percontetur, neque temere fidem cuivis habeat. (4) Eorum vero fidei, qui ad expeditiones hoc genus viam præeunt, pignora penes eos semper teneri oportet, qui illos sequuntur. Ista igitur, quæ vel propria cognoscuntur experientia, vel ex historia aut percontatione ex aliis, per solum fortasse militare usum alibi acquirere duces belli valeant: (5) illa vero arte parabilis notitia opus habet disciplina et præceptis; illis potissimum, quæ ex astrologia et geometria petuntur: in quibus, ad præsens quidem institutum quod attinet, labor est non sane magnus; usus vero magnus, et qui rei bellicæ incepta plurimum possit adjuvare. (6) Ceterum ejus argumenti pars maxime necessaria ea est, quæ nocturnum ac dierum spatia contemplantur. Quæ

μὲν γὰρ ἴσας εἶναι συνέβαινε ταύτας αἰεὶ, οὐδ' ἥστίους ἂν ἀσχολίας τὴ πρᾶγμα προσεδεῖτο, κοινὴ δ' ἂν ἦν ἀπάντων ἡ γνῶσις. (7) Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον ἔχει τὰ προειρημένα πρὸς ἄλληλα διαφορὰν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ· δῆλον, ὡς ἀνάγκη, γινώσκειν τὰς αὐξήσεις καὶ μειώσεις ἐκατέρων. (8) Πῶς γὰρ ἂν τις εὐστοχῇσει πορείας καὶ διανύσματος ἡμερησίου, πῶς δὲ νυκτερίου, μὴ κατανοήσας τὰς τῶν προειρημένων διαφοράς; (9) Καὶ μὴν οὐδενὸς πρὸς τὸν δέοντα καιρὸν ἐξιέσθαι δυνατόν ἀνευ τῆς τούτων ἐμπειρίας· ἀλλὰ ποτὲ μὲν ὑπερεῖν, ποτὲ δὲ προτερεῖν ἀνάγκη. (10) Μείζον δὲ τὸ προτερεῖν, ἐν μόνονι τούτῳ, ἁμάρτημα τοῦ καθυστερεῖν. (11) Ὁ μὲν γὰρ ὑπεράρας τὸν ὠρισμένον καιρὸν, αὐτῆς ἀποτυγχάνει τῆς ἐλπίδος· τὸ γὰρ γεγονός ἐξ ἀποστήματος ἐπιγνούς, αὐθὺς ἀπολύεται μετ' ἀσφαλείας. (12) Ὁ δὲ (προειρημένος) προλαβὼν τὸν καιρὸν, ἐγγίσας καὶ γνωριθεὶς, οὐ μόνον ἀποτυγχάνει τῆς ἐπιβολῆς, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύει τοῖς ὁλοῖς.

XV. Κρατεῖ δ' ἐπὶ πάντων μὲν τῶν ἀνθρωπείων ἔργων ὁ καιρὸς, μάλιστα δὲ τῶν πολεμικῶν. (1) Διὸ προχέειν ἰστέον τῷ στρατηγῷ τροπὰς ἡλίου θερινὰς καὶ χειμερινὰς, ἔτι δ' ἰσημερίας, καὶ τὰς μεταξὺ τούτων αὐξήσεις καὶ μειώσεις ἡμερῶν καὶ νυκτῶν. (2) Οὕτω γὰρ ἂν μόνως δύναίτο συμμετρεῖσθαι πρὸς λόγον τὰ διανύσματα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. (3) Καὶ μὴν τοὺς κατὰ μέρος καιροὺς ἀναγκαῖον εἰδέναι, καὶ τοὺς τῆς ἡμέρας καὶ τοὺς τῆς νυκτός, πρὸς τὸ γινώσκειν, πηνίκα ποιητέον καὶ τὰς ἐξεγέρσεις καὶ τὰς ἀναζυγίας. (4) Οὐ γὰρ οἷόν τε τοῦ τέλους τυγχάνειν, μὴ οὐ τῆς ἀρχῆς εὐστοχῆσαντα. (5) Τοὺς μὲν οὖν τῆς ἡμέρας καιροὺς τῇ σιᾷ συνθεωρεῖν οὐκ ἀδύνατον, ἔτι δὲ τῇ κατὰ τὸν ἥλιον πορείᾳ, καὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ κόσμου γιγνομένοις αὐτοῦ τούτου διαστήμασι. (6) Τοὺς δὲ τῆς νυκτός δυσχερὲς, ἐὰν μὴ τις ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῇ τῶν δώδεκα ζωδίων οἰκονομία καὶ τάξει συμπεριφέρηται· πάνυ γὰρ καὶ τοῦτο βράδιον τοῖς τὰ Φαινόμενα πεπολυπραγμονηκόσιν. (7) Ἐπεὶ γὰρ, ἀνίσταν οὐσῶν τῶν νυκτῶν, ἥμεις ἐν πάσῃ τῇ νυκτὶ τῶν δώδεκα ζωδίων ἐξ ἀναφέρεσθαι συμβαίνει, φανερόν, ὡς ἀναγκαῖον, ἐν τοῖς αὐτοῖς μέρεσι πάσης νυκτός ἴσα μέρη τῶν δώδεκα ζωδίων ἀναφέρεσθαι. (8) Τοῦ δ' ἡλίου γνωριζομένου καθ' ἡμέραν, ποῖαν μοῖραν ἐπέχει, δῆλον, ὡς, δύναντος τούτου, τὴν κατὰ διάμετρον ἐπιτελλεῖν ἀνάγκη. (9) Λοιπὸν, ὅσον ἂν τὸ μετὰ ταύτην μέρος ἀνατεταλὸς φαίνηται τοῦ Ζωδιακοῦ, τοσοῦτον εἰλὸς ἡνύσθαι τῆς νυκτός αἰεὶ. (10) Ἐν δὲ ταῖς συνεφέσι νυξί, τῇ σελήνῃ προσεκτέον· ἐπεὶ διὰ τὸ μέγεθος ὡς ἐπίπαν αἰεὶ τὸ ταύτης ἐμφαίνεται φῶς, καθ' ὃν ἂν ᾗ τόπον τοῦ κόσμου. (11) Καὶ ποτὲ μὲν ἐκ τῶν περὶ τὰς ἀνατολάς καιρῶν καὶ κόπων στοχαστέον, ποτὲ δὲ πάλιν ἐκ τῶν περὶ τὰς δύσεως. (12) Προὔπαρχούσης καὶ περὶ τοῦτο τὸ μέρος

si aequalia semper essent, nihil prorsus in ea re foret laboris, quam vulgo omnes haberent cognitam. (7) Sed quoniam non solum dies noctesque inter se differunt, verum etiam dies a die, nox a nocte, liquido patet, sciri necessario debere, quæ sit amborum crescendi aut minucendi ratio. (8) Nam, qui horum discrimina ignoraverit, quomodo itineris, uno die puta aut una nocte conficiendi, ita rationem inibit, ut a proposito non aberret? (9) Sed nec pervenire aliquo tempestive queas horum cognitione destitutus, quum modo tardius, modo maturius necessario sis venturus. (10) Gravius autem peccatum est in hoc uno rerum genere, maturius, quam tardius venire. (11) Nam qui tempus constitutum excessit, eum præsens dumtaxat spes frustratur: postquam enim, procul adhuc positus, peccatum agnovit, secure inde se recipit. (12) Alter vero ille, qui anticipat tempus, postquam accessit propius, et agnitus est, non solum re infecta discedit, sed etiam ad ultimum periculi pervenit.

XV. Quemadmodum autem in omnibus hominum actionibus temporis opportunitas dominatur; sic in helicis maxime. (2) Itaque in numerato habere imperatorem oportet æstivas hibernasque solis conversiones, nec non æquinoctium utrumque, et dierum noctiumque incrementa aut decrementa, quæ inter æquinoctia contingunt. (3) Hoc enim solo modo poterit recta ratione committi cum tempore iter, sive terra, sive mari conficiendum. (4) Quin etiam temporum partes scire oportet, tam diei, quam noctis: ut sciat, quam hora et evigilandum sit, et proficiscendum. (5) Nemo enim optatum negotii finem assequatur, nisi qui principia bene posuerit. (6) Ac diei quidem tempora et ex umbra possumus investigare, et ex solis cursu, easque intervallis quæ sol in cælo permeavit. (7) Noctis vero, haud facile est; nisi quis ea, quæ in cælo apparent, sidera noverit ad duodecim signorum dispositionem atque ordinem referre: quod et ipsum quidem facile ei est, qui in phaenomenorum sive sphaeræ doctrina fuerit versatus. (8) Quoniam enim, etsi inæquales sint noctes, quavis tamen nocte signa Zodiaci sex supra horizontem attolluntur, apparet, necessum esse, ut eiusdem partibus cujusvis noctis partes Zodiaci æquales supra terram emergant. (9) Quum igitur notam fuerit, eequam portionem signiferi circuli sol interdum obtineat, perspicuum est, post ejus occasum oriri illud cæli punctum, quod isti e diametro oppositum est. (10) Ex quo consequitur, ut, quanta Zodiaci pars post illud punctum ascendisse deprehendatur, tantam semper noctis partem esse confectam intelligatur. (11) Quoniam vero signorum et numerus cognitus est, et magnitudo; pari ratione etiam reliquæ deinde partes noctis cognoscuntur. (12) Nubila autem nocte, lunæ attendendum est: quoniam propter illius sideris magnitudinem, in quacumque cæli sit regione, ut plurimum ejus lumen semper apparet. (13) Ac alias quidem e tempore ortus, et e loco, quo in orientali plaga cæli hæret luna, intelligi hora noctis potest; alias rursus ex ejusdem occasu, aut loco quem versus occidentem occupat: (14) dummodo etiam hujus generis novam jam ante

ἡνοίας ἐπὶ τοσούτων, ὥστε συμπεριφέρεισθαι ταῖς καθ' ἡμέραν διαφοραῖς τῶν ἀναταλῶν. (18) Ἔστι δὲ τρόπος εὐθεώρητος καὶ περὶ ταύτην ὁρος γὰρ εἰς μῆν, ὡς τύψω, καὶ πρὸς ἀίσθησιν τοιοῦτοι πάντες.

XVI. Ἡ καὶ τὸν ποιητὴν ἂν τις ἐπαίνεσσει, διότι παρεισάγει τὸν Ὀδυσσεύα, τὸν ἡγεμονικώτατον ἄνδρα, τεκμαιρόμενον ἐκ τῶν ἀστρων, οὐ μόνον τὰ κατὰ τοὺς πλοῦς, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐν τῇ γῇ πράξεις. (2) Ἰκανὰ γὰρ καὶ τὰ παρὰ δοξαν γιγνόμενα* τυγχάνειν προνοίας ἀκριβοῦς εἰς τὸ πολλὴν ἀπορίαν παρασκευάζειν καὶ πολλάκις. (3) οἷον ὁμβρῶν καὶ ποταμῶν ἐπιφοραί, καὶ πάγον ὑπερβολαί, καὶ χιόνες, ἐτι δὲ ὁ καπνώδης καὶ συννεφὴς ἀήρ, καὶ τὰλλα τὰ παραπλήσια τοῖσι. (4) Εἰ δὲ καὶ περὶ ὧν δυνατόν ἐστι προῖδέσθαι, καὶ τούτων ὀλιγωρήσομεν, πῶς οὐκ εἰκότως ἐν ταῖς πλείστοις ἀποτευζόμεθα δι' αὐτούς; (5) Διόπερ οὐκ ἀφροντιστήτεον οὐδενὸς τῶν προειρημένων, ἵνα μὴ τοιοῦτοις ἀλογήμασι περιπίπτωμεν, οἷος φασὶ περιπεσεῖν ἑτέρους τε πλείους, καὶ τοὺς νῦν ὑφ' ἡμῶν λέγεσθαι μὲλλοντας ὑποδείγματος χάριν.

XVII. Ἄρατος, ὁ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγός, ἐπιβαλόμενος πρᾶξι κοπεῖν τὴν τῶν Κυναιθέων πόλιν, συνετάξατο πρὸς τοὺς ἐκ τῆς πόλεως αὐτῷ συνεργούντας ἡμέραν, ἐν ᾗ τὸν μὲν Ἄρατον ἔδει νυκτὸς παραγενέσθαι πρὸς τὸν ἀπὸ Κυναίθης ῥέοντα ποταμὸν ὡς ἐπὶ* πρεπτοῦ μένειν ἐνσχολήσαντα μετὰ τῆς δυνάμειος. (2) τοὺς δ' ἐνδοθεν περὶ μέσον ἡμέρας, ὅτε λάβοιεν τὸν καιρὸν, ἕνα μὲν αὐτῶν μεθ' ἡσυχίας ἐν ἱματίῳ διὰ τῆς πύλης ἐκπέμψαι, καὶ κελεῦσαι, προελθόντα στῆναι πρὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὸν συνταχέντα τάφον. (3) τοὺς δὲ λοιποὺς προσενεγκεῖν τὰς χεῖρας τοῖς ἀρχοῖσι, κοιμωμένοις κατὰ μέσον ἡμέρας, τοῖς εἰθισμένοις τηρεῖν τὴν πόλιν. (4) Γενομένου δὲ τούτου, σπουδῇ καταταχέντων τοὺς Ἀχαιοὺς ἐκ τῆς ἐνέδρας ἔδει πρὸς τὴν πόλιν. (5) Τούτων δὲ διατεταγμένων, καὶ τοῦ καιροῦ συνάψαντος, ὁ μὲν Ἄρατος ἤκε, καὶ κρυφθεὶς κατὰ τὸν ποταμὸν, ἔμενε τηρῶν τὸ σύνθημα. (6) Περὶ δὲ πέμπτην ὥραν, ἔχων τις πρόβατα μαλακὰ τῶν εἰθισμένων περὶ πόλιν τρέφειν, δεηθεὶς ἐκ τοῦ καιροῦ πυθέσθαι τι τοῦ ποιμένου βιωτικόν, ἐξῆλθε διὰ τῆς πύλης ἐν ἱματίῳ, καὶ στὰς ἐπὶ τὸν αὐτὸν τάφον, περιεβλέπετο τὸν ποιμένα. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄρατον ἀποδεδόσθαι σφίσι τὸ σύνθημα νομίσαντες, σπουδῇ πρὸς τὴν πόλιν ἐφέροντο πάντες. (8) Ταχὺ δὲ τῆς πύλης κλεισθείσης ὑπὸ τῶν ἐπεστώτων, διὰ τὸ μηδέπω μηδὲν ὑπὸ τῶν ἐνδον ἡτοιμάσθαι, συνέβη, μὴ μόνον τῆς πράξεως ἀποτυχεῖν τοὺς περὶ τὸν Ἄρατον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκ τῆς πόλεως συμκράττουσιν αἰτίους γενέσθαι τῶν μεγίστων συμπτωμάτων καταφανέως γὰρ γινόμενοι, παραχρῆμα προβλήθέντες ἀπέθανον. (9) Τί οὖν εἶποι τις ἂν τῆς περιπετείας αἴτιον γεγενῆσθαι; Τὸ ποιήσασθαι τὸν στρατηγὸν ἐπὶ τοῦ συνθήματος, νέον ἀκμὴν ὄντα, καὶ τῆς τῶν διπλῶν συνθημάτων καὶ παρασυνθημάτων ἀκριθείας ἄπειρον. (10) Οὕτως αἱ πολέμικαι πράξεις ἐν μικρῷ

in tantum comparatam tibi habeas, ut differentias intelligas, quæ in ortu lunæ per dies singulos intercedunt. (15) Facilis autem est rationum huius quoque sideris observatio: etenim, summatim si species, unius mensis spatio cursus ejus terminatur; et, ad sensum quidem, omnes menses similem habent rationem.

XVI. Atque hoc nomine poetam merito aliquis laudaverit, qui peritissimum illum imperatoris artis virum, Ulysses, inducit, non ea solum, quæ ad navigationem pertinent; ex astris conjectantem, verum etiam quæ ad actiones spectant in terris gerendas. (2) Nam quæ inopinato accidunt, neque admittunt diligentem cautionem; (3) puta, effusiones imbrium, incrementa amnium, frigora acerbius ingruentia, nivium copia, item aer densa caligine ceu fumo obscuratus, et similia his alia; sat magnam illa etiam per se vim habent, ut in multas sæpenumero difficultates conciant mortales. (4) Quod si vero etiam ea neglexerimus, quas possunt præcaveri; quis non videt, rationi consentaneum esse, ut pleaque nostra consilia ad irritum per nosmetipsos cadant? (5) Quamobrem nullius eorum, quæ ante diximus, cura omittenda: ne in ejusmodi errores incidamus, in quos cum alii plures feruntur incidisse, tum ii, quorum hic exempli causa mentionem sumus facturi.

XVII. Aratus, prætor Achæorum, Cynæthensium urbem proditione capere aggressus, diem cum iis, quorum opera intra muros utebatur, constituit, quo die oportebat, ut ipse ad amnem Cynætha delabentem adesset, eoque loci cum copiis moraretur atque exspectaret; (2) conjurati vero in urbe, circa meridiem, ubi nacti essent occasionem, uno e suis cum pallio per silentium porta emissio, qui, paulisper progressus, in tumulto quodam sepulchrali, de quo convenerat, qui ante urbem est, consisteret; (3) ceteri interim polemarchis, qui portam solii erant custodire, meridiano somno indulgentibus, nianus inferrent: (4) quo facto, Achæos ex insidiis, quanta maxima celeritate possent, oportebat ad occupandam portam accurrere. (5) His ita constitutis, ubi rei agendæ tempus advenit, adest Aratus, et juxta amnem se occultans, signum præstolatur. (6) Erant autem cuidam oves delicatæ (pellitas alii vocant), ejus generis, quod circa urbem solet pasci: hic hora diei circiter quinta, aliquid ad rem familiarem pertinens tum forte sciscitari cupiens a pastore, palliatus urbe exiit, et eidem illi tumulto insistens, pastorem oculos huc illuc circumferens quærebat. (7) Ibi tum Aratus et qui illi aderant, datum sibi esse signum rati, curriculo omnes ad urbem contendunt. (8) At quum repente statio custodum portam clausisset (nihil dum enim conjurati intra muros pararent), non solum ab incepto depulsus est Aratus, sed etiam in causa fuit, ut cives in urbe, qui ejus conatus adjuverant, mala experirentur gravissima: deprehensi enim in re manifesta, ac statim producti, perierunt. (9) Ecquam igitur ejus calamitatis fuisse causam dicemus? Quod nempe dux signum simplex constituerat, ut qui juvenis admodum tunc esset, neque ullum penitus observationis exactæ duplicatorum signorum, quæ in subsidium simplicium adhibentur, usum haberet. (10) Adeo res bellicæ parvo mo-

τὸ διαφέρων ἔχουσι τῆς ἐφ' ἑκάτερα ῥοπῆς τῶν ἐκβαινόντων.

XVIII. Καὶ μὴν Κλεομένης, ὁ Σπαρτιάτης, προθέμενος διὰ πράξεως ελεῖν τὴν τῶν Μεγαλοπολιτῶν πόλιν, συνετάξατο τοῖς τὸ τεῖχος φυλάττουσι τὸ κατὰ τὸν Φωλεὶν καλούμενον, νυκτὸς ἤξειν μετὰ τῆς δυνάμεως κατὰ τρίτην φυλακὴν· τοῦτον γὰρ ἐφύλαττον τὸν καιρὸν τὸ τεῖχος οἱ συμπράττοντες αὐτῷ. (2) Οὐκέτι δὲ προσηθείς, ὅτι περὶ τὴν τῆς Πλειάδος ἐπιτολὴν τελέως ἤδη βραχείας εἶναι συμβαίνει τὰς νύκτας, ἐκίνησε τὴν δύναμιν ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος περὶ δυσμᾶς ἡλίου. (3) Λοιπὸν, οὐ δυνάμενος καταταχεῖν, ἀλλὰ τῆς ἡμέρας καταλαβενούσης, εἰκὴ καὶ ἀλόγως βιαζόμενος, αἰσχρῶς ἐξέπεσε, πολλοὺς ἀποβαλὼν, καὶ κινδυνεύσας τοῖς ἑλοῖς· (4) ὅς, εἰ κατὰ τὸ συνταχθὲν ἡσυχάζειν τοῦ καιροῦ, καὶ κρατούντων τῆς εἰσόδου τῶν συνεργούντων εἰσῆγαγε τὴν δύναμιν, οὐκ ἂν διεψεύσθη τῆς ἐπιβολῆς. (5) Πάλιν ὁμοίως Φίλιππος ὁ βασιλεὺς, ὡς ἐπάνω προείπον, πρᾶξιν ἔχων ἐκ τῆς τῶν Μελιταίων πόλεως, κατὰ δύο τρόπους ἤμαρτε· καὶ γὰρ τὰς κλίμακας ἐλάττους ἔχων ἦλθε τῆς χρείας, καὶ τοῦ καιροῦ διέπεσε. (6) Συνταξάμενος γὰρ ἤξειν περὶ μέσας νύκτας κατακεκοιμημένων ἤδη πάντων, πρὸ τοῦ δέοντος καιροῦ κινήσας ἐκ Λαρίσσης, καὶ προσπεσὼν πρὸς τὴν τῶν Μελιταίων χώραν, οὐτ' ἐπιμένειν ἐδύνατο, δεδοὺς, μὴ προσαγγελεῖται τοῖς ἔνδον, οὐτ' ἀνακάμψας ἔτι λαθεῖν. (7) Διόπερ ἀναγκαζόμενος εἰς τοῦμπροσθεν προάγειν, ἤκε πρὸς τὴν πόλιν, ἀκμὴν τῶν ἀνθρώπων ἐργηγορότων. (8) Ὅθεν οὔτε διὰ τῶν κλιμάκων ἡδύνατο βιάζεσθαι, διὰ τὴν ἀσυμμετρίαν, οὔτε διὰ τῆς πύλης εἰσελθεῖν, τῷ μὴ δύνασθαι τοὺς ἔνδον αὐτῷ συνεργεῖν διὰ τὸν καιρὸν. (9) Τέλος, διερεθίσας τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ πολλοὺς τῶν ἰδίων ἀποβαλὼν, μετ' αἰσχύνης ἀπρακτὸς ἐπαυῆλθε, πᾶσι καὶ τοῖς ἄλλοις παρηγγελῶς, ἀπιστεῖν αὐτῷ καὶ φυλάττεσθαι.

XIX. Καὶ μὴν Νικίας, ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγός, δυνάμενος σώζειν τὸ περὶ τὰς Συρακούσας στράτευμα, καὶ λαβὼν τῆς νυκτὸς τὸν ἀρμόζοντα καιρὸν εἰς τὸ λαθεῖν τοὺς πολεμίους, ἀποχωρήσας εἰς ἀσφαλές, ἀπειτα τῆς σελήνης ἐκλιπούσης, δεισιδαιμονήσας, ὥς τι δεινὸν προσημαινούσης, ἐπέσχε τὴν ἀναζυγὴν. (2) Καὶ παρὰ τοῦτο συνέβη, κατὰ τὴν ἐπιούσαν αὐτοῦ νύκτα ποιησαμένου τὴν ἀναζυγὴν, προαισθημένων τῶν πολεμίων, καὶ τὸ στρατόπεδον καὶ τοὺς ἡγεμόνας ὑποχειρίους γενέσθαι τοῖς Συρακούσαιοις. (3) Καίτοι γε παρὰ τῶν ἐμπείρων ἱστορήσας μόνον περὶ τούτων, δυνατὸς ἦν, οὐχ οἷον παραλιπεῖν διὰ τὰ τοιαῦτα τοὺς ἰδίους καιροὺς, ἀλλὰ καὶ συνεργοῖς χρῆσασθαι διὰ τὴν τῶν ὑπεναντίων ἀγνοίαν. (4) Ἡ γὰρ τῶν πέλας ἀπειρία μέγιστον ἐφόδιον γίγνεται τοῖς ἐμπείροις πρὸς κατόρθωσιν. Ἐκ μὲν οὖν ἀστορολογίας μέγχι τῶν προειρημένων πολυπραγμονητέον. (5) Περὶ δὲ τῆς τῶν κλιμάκων συμμετρίας τοιοῦτός τις ἐστὶν ὁ τρόπος τῆς θεωρίας. Ἐὰν μὲν γὰρ διὰ τινος τῶν συμπατρύτων δοθῇ τὸ τοῦ τεύχους

mento possunt impelli, ut vel hunc, vel contrarium exitum sortiantur.

XVIII. Cleomenes quoque, rex Sparte, quum urbem Megalopolin proditione clandestina capere proposuisset, cum iis, qui in parte moenium ad speluncam nuncupata custodias agebant, constituit, noctu se eo venturum tertia vigilia: nam id erat tempus, quo murorum custodiam obituri erant proditores. (2) Sed non cogitaverat Cleomenes noctes circa Pleiadum exortum jam admodum esse breves, (4) Itaque, profectus Lacedaemone sub occasum solis cum exercitu, quum id spatium tam celeriter perficere non potuisset, quin prius dies illucesceret, temere ac contra rationem per vim conatus irrumperere, multis suorum amissis, de summa re periclitatus, cum ignominia est repulsus: (4) qui, si tempus, quod constitutum fuerat, recte observasset, per portam a fautoribus suis occupatam copias suas introduxisset, neque eum spes fefellerisset, quam de suo incepto conceperat. (5) Similiter et Philippus, sicut jam ante exposuimus, instituta cum nonnullis ex urbe Melitænsium proditione, duplicem errorem admisit: (6) nam et scalas breviores attulit, quam ut usui esse possent, et ab opportuno rei agendæ tempore aberravit. Constitueraat, se circa mediam noctem, quando omnes tenet somnus, venturum: sed maturius, quam par erat, Larissa profectus, ubi semel in agrum Melitænsium irrupisset, neque manere potuit, metuens, ne oppidani de adventu suo fierent certiores; (7) neque porro latere, si pedem retro tulisset. Igitur ulterius pergere coactus, ad urbem accessit, cunctis in ea adhuc vigilantibus. (8) Unde evenit, ut neque per scalas irrumperere posset, ob modum ipsarum inaequalem; neque per portam ingredi, quia tempore destituti, qui intus erant, operam illi navare nequiverant. (9) Tandem, irritata ira oppidanorum, multis suorum amissis, nihil inde præter suum dedecus retulit, postquam eo facinore alios etiam omnes admonuisset, ut nullam sibi deinceps fidem haberent, et caverent.

XIX. Jam et Nicias, dux Atheniensium, quum servare exercitum, qui ad Syracusas erat, posset, sumissetque ad id noctis partem, fallendo hosti maxime opportunam; ubi jam in locum tutum se recepiasset, mox quia luna defecerat, religione tactus, quasi mali aliquid ea res portenderet, inhibuit agmen. (2) Quo factum, ut, quum insecuta nocte discessum moliretur, explorato ab hostibus consilio, et castra et duces in Syracusiorum potestatem venirent. (3) Atqui si vel peritos dumtaxat percontatus esset Nicias, poterat, non dicam, occasionem suis coalescendi propterea non prætermittere; sed etiam, propter ignorantiam adversariorum, eo quasi telo uti ad rem bene gerendam. (4) Maximum enim peritū ad ea, quæ parant, perficienda viaticum est imperitia aliena. Et ex alderum quidem doctrina tantum delibandum, quantum ad ea, quæ diximus, futurum sit satis. (5) Salarum autem commetiendarum, ut usui responderent, ratio est hujusmodi. Scilicet, si eorum, qui intra urbem tibi favent, aliquis moralem

ἕως, πρόθελος ἡ τῶν κλίμακων γίγνεται συμμετρία.

(6) Ὡς γὰρ ἂν δέκα τινῶν εἶναι συμβαίη τὸ τοῦ τελείους ὕψους, τοιούτων δώδεκα δεήσει τὰς κλίμακας διαθέλων ὑπάρχειν. (7) Τὴν δ' ἀπόδοσιν τῆς κλίμακος, πρὸς τὴν τῶν ἀναβαίνοντων συμμετρίαν, ἡμίσειαν εἶναι δεήσει τῆς κλίμακος· ἵνα μήτε πλεῖον ἀφιστάμεναι διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβαινόντων εὐσύντριπτοι γίνωνται, μήτε πάλιν ὀρθότεραι προσερεϊδόμεναι λίαν ἀκροσφαλῆς ὡσεὶ τοῖς προσβαίνουσιν. (8) Ἐὰν δὲ μὴ δυνατόν ᾖ μετρῆσαι, μὴδ' ἐγγίσει αὐτῇ τελεῖ, ληπτέον ἐξ ἀποστάσεως παντὸς ὕψους τὸ μέγεθος τῶν πρὸς ὀρθὰς ἐφεστώτων τοῖς ὑποκειμένοις ἐπιπέδοις. (9) Ὁ τε τρόπος τῆς λήψεως καὶ δυνατός καὶ ῥάδιος τοῖς βουλομένοις πολυπραγμαίνει τὰ παρὰ τῶν μαθηματικῶν.

XX. Διδὼν πάλιν ἐν τούτοις φανερόν, ὅτι δεήσει τοὺς βουλομένους εὐστοχεῖν ἐν ταῖς ἐπιβολαῖς καὶ πράξεσι, γεωμετρηχένας, μὴ τελείως, ἀλλ' ἐπὶ τοσούτον, ἐφ' ὅσον ἀναλογίας ἔννοιαν ἔχειν, καὶ τῆς περὶ τὰς ὁμονύτας θεωρίας. (1) Οὐ γὰρ περὶ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς τῶν σχημάτων μεταλήψεις ἐν ταῖς στρατοπεδείαις ἀναγκαῖός ἐστιν ὁ τρόπος, χάριν τοῦ δύνασθαι ποτὲ μὲν πᾶν σχῆμα μεταλαμβάνοντας τηρεῖν τὴν αὐτὴν συμμετρίαν τῶν ἐν ταῖς παρεμβολαῖς περιλαμβανόμενων· (2) ποτὲ δὲ πάλιν ἐπὶ τῶν αὐτῶν σχημάτων μένοντας αὐξίνει ἢ μειοῦν τὸ περιλαμβανόμενον τῇ στρατοπεδείᾳ χωρίον, κατὰ λόγον αἰ τῶν προσγινομένων, ἢ τῶν χωριζομένων ἐκ τῆς παρεμβολῆς. (3) Ὑπὲρ ὃν ἡμῖν ἐν τοῖς περὶ τὰς Τάξεις Ὑπομήμασιν ἀκριδέσπερον δεδῆλωται. (4) Οὐ γὰρ οἴομαι τοῦτο γε μετρίως ἦν ἐποίησιν οὐδένα, διότι πολλὰ τινα προσαρτῶμεν τῇ στρατηγίᾳ, κελύοντες ἀστρολογεῖν καὶ γεωμετρεῖν τοὺς ὁρεγομένους αὐτῆς. (5) Ἐγὼ δὲ τὰ μὲν ἐκ περιττοῦ παρελχόμενα τοῖς ἐπιτηδεύμασι, χάριν τῆς ἐν ἐκάστοις ἐπιφάσεως καὶ στωμυλίας, πολὺ τι μᾶλλον ἀποδοκιμάζων, παραπλησείω δὲ καὶ τὸ πορρωτέρω τοῦ πρὸς τὴν χρείαν ἀνήκοντος ἐπιτάττειν, περὶ τὰναγκαῖα φιλοτιμωτάτος εἰμι κατασπουδαίων. (6) Καὶ γὰρ ἀποκρίν, τοὺς μὲν ὅρχηστικῆς ἢ τοὺς αὐλητικῆς ἐπιεικέλους, ἐπιδέχεσθαι τὴν τε περὶ τοὺς ῥυθμούς καὶ τὰ μουσικὰ προκατασκευὴν, ἔτι δὲ τὰ περὶ τὴν παλαιστραν, διὰ τὸ δοκεῖν προσδεῖσθαι τὸ τέλος ἑκατέρου τῆς τῶν προεξηρημένων συνεργίας· (7) τοὺς δὲ στρατηγίας ἀντιποικιλομένους ἀσχάλλειν, εἰ δεήσει τῶν ἐκτὸς ἐπιτηδευμάτων μέχρι τινὸς ἀναλαβεῖν· (8) ὅστε τοὺς περὶ τὰς βαναύσους τέχνας ἀσκούοντας ἐμμελεστότερος εἶναι καὶ φιλοτιμωτέρος τῶν περὶ τὰ κάλλιστα καὶ σεμνότατα προαιρουμένων διαφέρειν ὃν οὐδὲν ἂν ὁμολογήσειε τοῖν ἔχων οὐδεὶς. (9) Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσούτον ἡμῖν εἰρήσθω.

XXI. Οἱ δὲ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ἐξ αὐτῆς τῆς περιμέτρου τεκμαίρονται τὰ μεγέθη τῶν προεξηρημένων. (1) Λαίπδον, ὅταν εἴπῃ τις, τὴν μὲν τῶν Μεγαλοπολιτῶν πόλιν πενήντα σταδίων ἔχειν τὸν περιβόλον, τὴν δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ὅκτω καὶ τετταράκοντα, τῷ

altitudinem tibi dederit, manifesta res est. (6) Qualium enim partium decem est muri altitudo; talium duodecim, large sumtarum, scalas esse oportebit. (7) Spatium autem, quo ipsæ scalæ ab imo muro aberunt, cum numero adscendentium commetiendo, æquale facies dimidiatæ ipsarum longitudinis; ne, vel, si longius abfuerint, præ conscendentium numero facile confringantur, vel, si rectiores applicentur, facili lapsu, qui adscendunt, ruant præcipientes. (8) Sin autem metiri murum nequeas, neque ad eum accedere, sumi poterit cujusvis altitudinis modus earum rerum, quæ propositæ superficiei ad rectos angulos insistent. (9) Potest enim illa mensura sumi, et quidem facile, si quis ea, quæ a mathematicis docentur, paulisper tractaverit.

XX. Iterum igitur ex his apparet, necesse fore iis, qui in susceptis a se actionibus aberrare a scopo noluerint, geometrica addidicisse, non perfecte quidem, sed quantum satis sit ad proportionem intelligendas, et illa, quæ de figurarum æqualitate docentur. (2) Etenim non ad ista solum requiritur Geometrarum scientia; verum etiam ad commutandas pro loci ingenio figuras in ponendis castris: ut possis, modo figura in quamvis aliam mutata, eundem servare commensum omnium, quæ castris solent comprehendere; (3) modo, servata eadem figura, vel laxiorem vel angustiorum aream vallo contentam reddere, pro ratione multitudinis quæ vel denuo advenit in castra, vel ab iis discedit. (4) Qua de re in Tacticis nostris commentariis accuratius est explanatum. (5) Etenim neminem hoc quidem ullo jure nobis obiecturum arbitror, quod munus imperatorii nimis multas faciamus appendices, dum ejus candidatos jubemus et astrologiæ et geometriæ operam dare. (6) Imo vero, quæ supervacanea sunt, ac nonnisi ostentationis causa, et ut sit garriendi materia, ad artium disciplinas forinsecus trahuntur, ea equidem ipse potius magnopere improbo; pariterque eos, qui multo plura, quam quæ ad usum faciunt, imperant: at, quæ sunt necessaria, ea, quanto maximo studio possum, urgeo, ac pro eis contendo. (7) Etenim absurdum est, eos quidem, qui saltandi arti aut tibias inflandi dant operam, rhythmorum et musicæ studiis prius instrui se curare, quin etiam palæstræ motus addiscere, quoniam artes illæ subaidio harum disciplinarum opus habere creduntur; eos autem, qui imperatores exercituum evadere cupiunt, ægre ferre, si alias nonnullas artes, velut extrinsecus adsumendas, oporteat ipsos aliquatenus delibare: (8) adeo ut, qui artes illiberales exercent, plus ad eas curæ ac studii adhibeant, quam hi, qui in rebus pulcherrimis et gravissimis præstare ceteris propositum habent: quæ omnia, nemo vir est cordatus, qui de se fateatur. (9) Verum de hisce hæcenus dicta sufficiant.

XXI. Plerique hominum ex solo ambitu magnitudines urbium et castrorum conjectant. (2) Ac propterea, si quem dicentem audierint, Lacedæmonem patere quidem in circuitu stadia tantum octo et quadraginta, duplo vero majorem obtinere magnitudinem ejus, quam habet Megalopolis, cujus

δὲ μεγέθει διπλὴν εἶναι τὴν Λακεδαίμονα τῆς Μεγάλης πόλεως, ἀπιστοῦν αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον. (3) Ἄν δὲ καὶ συναυξῆσαι τις βουλόμενος τὴν ἀπορίαν εἴπῃ, ὅτι δυνατόν ἐστι, τετταράκοντα σταδίων πόλιν ἢ στρατοπεδεῖαν ἔχουσιν τὴν περιγραφὴν, διπλασίαν γίνεσθαι τῆς ἑκατὸν σταδίων ἐχούσης τὴν περίμετρον, τελέως ἐκπληκτικὸν αὐτοῖς φαίνεται τὸ λεγόμενον. (4) Τούτου δ' ἐστὶν αἴτιον, ὅτι τῶν ἐν τοῖς παιδικοῖς μαθήμασι παραδιδωμένων ἡμῖν διὰ τῆς γεωμετρίας οὐ μνημονεύομεν. (5) Περὶ μὲν οὖν τούτων προήχθη ἐῖπειν, διὰ τὸ μὴ μόνον τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτευομένων, καὶ τῶν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἀναστρεφόμενων τινὰς ἐκπληττεσθαι, θαυμάζοντας, ποτὲ μὲν, εἰ δυνατόν ἐστι, μείζω τὴν τῶν Λακεδαιμονίων πόλιν εἶναι, καὶ πολλῶν μείζω, τῆς τῶν Μεγαλοπολιτῶν, τὸν περίβολον ἔχουσιν ἐλάττω. (6) ποτὲ δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν τεκμαίρεσθαι, στοχαζόμενους ἐξ αὐτῆς τῆς περιμέτρου τῶν στρατοπεδεῖων. (7) Παραπλήσιον δέ τι καὶ ἕτερον ἀδίκημα συμβαίνει περὶ τὰς τῶν πόλεων ἐπιφάσεις. Οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τὰς περιεχλασμένας καὶ βρονώδεις πλείους οἰκίας ὑπολαμβάνουσι κατέχεσθαι τῶν ἐπιπέδων. (8) Τὸ δ' οὐκ ἐστὶ τοιοῦτον, διὰ τὸ τὰς οἰκίας τῶν οἰκοδομῶν μὴ τοῖς ἐγκλίμασι τῶν ἐδάφων, ἀλλὰ τοῖς ὑποκειμένοις ἐπιπέδοις οἰκοδομῆσθαι πρὸς ὁρὰς, ἐφ' ὧν καὶ τοὺς λόφους αὐτοὺς βεβηκέναι συμβαίνει. (9) Γνωτὴ δ' ἂν τις ἐκ τοῦ φαινομένου παιδικῶς πως τὸ λεγόμενον. (10) Εἰ γὰρ νοῆσαι τις εἰς ὕψος ἀνατεταμένας τὰς ἐν τοῖς κλίμασιν οἰκίας οὕτως, ὥστε πάσας ἰσοῦφεις ὑπάρχειν, φανερόν, ὅς, ἐνὸς ἐπιπέδου γενομένου τοῦ κατὰ τὰ τέγη τῶν οἰκῶν, ἴσον καὶ παράλληλον ἐστὶ τούτῳ τῷ τοῖς λόφοις ὑποκειμένῳ καὶ τοῖς τῶν τειχῶν θεμελίοις ἐπιπέδῳ. (11) Περὶ μὲν οὖν τῶν ἡγήσασθαι καὶ πολιτεύεσθαι βουλομένων, ἀγνοούντων δὲ τὰ τοιαῦτα καὶ θαυμάζόντων, ἐπὶ τοσούτων ἡμῖν εἰρήσθω.

ambitus est stadiorum quinquaginta, dictis fidem omnem abrogant. (3) Quod si vero augendæ admirationis causa dicat aliquis, posse fieri, ut vel oppidum, vel castra, spatio quadraginta stadiorum circumscripta, majora duplo sint eis quæ in circuitu stadia centum habent, plane obsteperunt. (4) Id autem ex eo fit, quod parum eorum meminimus, quæ inter pueriles disciplinas e geometria doceri solemus. (5) Equidem, ut aliquid de his dicerem, sum adductus, quod non rude tantum vulgus, sed eorum etiam nonnulli qui rempublicam administrant, quivæ exercitus ducunt, interdum stupore defixi mirentur, qui possit fieri, ut Sparta, quæ ambitu murorum est minor, Megalopolin magnitudine longe superet; (6) pariterque interdum ex solo circuitu castrorum de numero hominum faciant conjecturam. (7) Similis huic est et ille error, qui de specie externa urbium solet committi. Scilicet plerique hominum arbitrantur, urbes, tumulis et vallium anfractibus superstructas, plures domos continere iis, quarum superficies plana est. At id sane secus habet. (8) Nam quæ in ejusmodi locis struuntur ædificia, ea ita eriguntur, non ut inclinationibus soli ad angulos rectos insistant, sed subjectæ superficiei planæ, cui et colles ipsi incumbant. (9) Atque id quidem, quod dico, ratione quadam, quæ vel poëis manifesta est, intelligi potest. (10) Si quis enim domos, quæ pendentibus clivis sunt superstructæ, animo fingat altius assurgentes, ita ut eandem omnes habeant altitudinem; palam est, quemadmodum tectorum omnium una plana superficies erit, sic istam superficiem æqualem ac parallelam fore illi plano solo, cui et colles et ædificiorum fundamenta inniuntur. (11) Verum de iis quidem, qui, quæ hæc talia ignorent atque mirentur, præesse tamen exercitiis et administrare rempublicam cupiunt, hæc impresentiarum dixisse sufficiat.

VI. — BELLUM HANNIBALICUM.

Excerpt. Valesian.

XXII. Τῶν ἑκατέρους, Ῥωμαῖοις φημὶ καὶ Καρχηδονίοις, προσπιπτόντων καὶ συμβαινόντων εἰς ἡν ἀνὴρ αἴτιος καὶ μία ψυχὴ, λέγω δὲ τὴν Ἀννίβου. (2) Τὰ τε γὰρ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ὁμολογουμένως οὗτος ἦν δ' χειρίζων, τὰ τε κατὰ τὴν Ἰβηρίαν διὰ τοῦ πρεσβυτέρου τῶν ἀδελφῶν Ἀσδρούβου, μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τοῦ πρεσβύτου Μάγονος. (3) Οἱ γὰρ τοὺς τῶν Ῥωμαίων στρατηγούς ἀποκτείναντες ἅμα κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἦσαν οὗτοι. (4) Καὶ μὴν τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν ἐπραττε, τὰς μὲν ἀρχὰς, διὰ τῶν περὶ τὸν Ἱπποκράτην, ὕστερον δὲ διὰ Μυττόνου τοῦ Λίδου. (5) Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἰουλίδα· καὶ τὸν ἀπὸ τούτων τῶν τόπων φόβον ἀνατεινόμενος ἐξέπληττε καὶ περὶ οἷσπα Ῥωμαίους διὰ τῆς πρὸς Φίλιππον κοινοπραγίας. (6) Οὕτω μέγα τι χρήμα φέεται καὶ θαυμάσιον, ἀνὴρ

Ingenium et mores Hannibalis.

XXII. Omnium, quæ et Romanis ac Carthaginiensibus eo tempore eveniebant, unum caput atque una mens, Hannibalis scilicet, in causa erat. (2) Namque in Italia quidem, ut inter omnes constat, ipse omnia gerebat; Hispaniam vero per seniores e fratribus Hasdrubalem, ac deinde per Magonem majorem administrabat: (3) ab his enim ambo prætores Romani in Hispania cæsi fuere. (4) Præterea in Sicilia res regebat, prius quidem Hippocratis, deinde M' Antoni Afri ministerio; (5) pariterque in Græcia ac per Ilyricum, quibus ex locis formidinem intentans ob societatem cum Philippo initam, terrebat ac distinebat Romanos. (6) Tantum in omnibus rebus, quas aggredi placuerit, valet

καὶ ψυχῇ δεόντως ἀρμοσθεῖσα κατὰ τὴν ἐξαρχῆς σύστασιν πρὸς ὃ τι ἂν ὁρμήσῃ τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων. (7) Ἐπεὶ δ' ἡ πραγμάτων διάθεσις εἰς ἐπίστασιν ἡμᾶς ἔχει περὶ τῆς Ἀννίβου φύσεως, ἀπαιτεῖν δ' καιρὸς δοκεῖ μοι, τὰς μάλιστα διαπορουμένας ιδιότητας ὑπὲρ αὐτοῦ δηλώσαι. (8) Τινὲς μὲν γὰρ ὡμὸν αὐτὸν οἰοῦνται γεγῶναι καθ' ὑπερβολὴν, τινὲς δὲ φιλάργυρον. Τὸ δ' ἀληθὲς εἰπεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν πράγμασιν ἀναστρεφόμενων, οὐ βράδιον. (9) Ἐνιοὶ μὲν γὰρ ἐλέγχεσθαι φασὶ τὰς φύσεις ὑπὸ τῶν περιστάσεων, καὶ τοὺς μὲν ἐν ταῖς ἐξουσίαις καταφανεῖς γίνεσθαι, καὶ ὅλους τὸν πρὸ τοῦ χρόνου ἀναστῆλιναι, τοὺς δὲ πάλιν ἐν ταῖς ἐπιχθίαις. (10) Ἐμοὶ δ' ἔμπαιιν οὐχ ὕγιες εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον. Οὐ γὰρ ὀλίγα μοι φαίνονται, τὰ δὲ πλεῖστα, ποτὲ μὲν διὰ τὰς τῶν φίλων παραθέσεις, ποτὲ δὲ διὰ τὰς τῶν πραγμάτων ποικιλίας, ἀνθρώποι παρὰ τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν ἀναγκάζεσθαι καὶ λέγειν καὶ πράττειν.

XXIII. Γνοίη δ' ἂν τις ἐπὶ πολλῶν τῶν ἤδη γεγῶτων, ἐπιστήσας. (2) Τίς γὰρ Ἀγαθοκλέα τὸν Σικελίας τύραννον οὐχ ἰσότηρχει, διότι, δόξας ὁμότατος εἶναι κατὰ τὰς πρώτας ἐπιβολὰς καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς δυναστείας, μετὰ ταῦτα, νομίσας βεβαίως ἐνδεδέσθαι τὴν Σικελιωτῶν ἀρχήν, πάντων ἡμερώτατος δοκεῖ γεγονέναι καὶ πρῶτατος; (3) Ἐτι δὲ Κλεομένης, ὁ Σπαρτιάτης, οὐ χρηστότατος μὲν βασιλεὺς, πικρότατος δὲ τύραννος, εὐτραπέλωτατος δὲ πάλιν ἰδιώτης καὶ φιλανθρώπος; (4) Καίτοι γοῦν οὐκ εἰκὸς ἦν, περὶ τὰς αὐτὰς φύσεις τὰς ἐναντιωτάτας διαθέσεις ὑπάρχειν· ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς συμμετατίθεσθαι, τὴν ἐναντίαν τῇ φύσει πολλὰκις ἐμπαίνομεν διαθέσιν ἐνιοὶ τῶν δυνατῶν πρὸς τοὺς ἐκτός· ὥστε μὴ οἶον ἐλέγχεσθαι τὰς φύσεις διὰ τούτων, τὸ δ' ἐναντίον ἐπισκοπεῖσθαι μάλλον. (5) Τὸ δ' αὐτὸ καὶ διὰ τὰς τῶν φίλων παραθέσεις εἴωθε συμβαίνειν οὐ μόνον ἡγεμόσι καὶ δυνάσταις καὶ βασιλεῦσιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσι. (6) Ἀθηναίων γοῦν εὖροι τις ἂν ὀλίγα μὲν τὰ πικρὰ, πλεῖστα δὲ τὰ χρηστὰ καὶ σεμνὰ, τῆς πολιτείας Ἀριστείδου καὶ Περικλέους προεστώτων· Κλέωνος δὲ καὶ Χάρητος, τάναντία. (7) Λακεδαιμονίων ἡγουμένων τῆς Ἑλλάδος, ὅσα μὲν διὰ Κλεομβρότου τοῦ βασιλέως πράττειτο, πάντα συμμαχικὴν εἶχε τὴν αἴρεσιν· ὅσα δὲ καὶ Ἀγησίλαου, τοῦναντίον. (8) Ὡστε καὶ τὰ τῶν πόλεων ἔθνη ταῖς τῶν προεστώτων διαφοραῖς συμμεταπίπτειν. (9) Φιλιππος δὲ ὁ βασιλεὺς, ὅτε μὲν Ταυρίων ἡγεμῆριος αὐτῷ συμπράττειεν, ἦν ἀσεδέστατος· ὅτε δὲ πάλιν Ἀρτος ἡ Χρυσόγονος, ἡμερώτατος.

XXIV. Παραπλήσια δέ μοι δοκεῖ τούτοις καὶ τὰ κατ' Ἀννίβαν γεγονέναι. (2) Καὶ γὰρ περιστάσεις παραβόλαι καὶ ποικιλίαι ἐχρήσατο, καὶ φίλοις τοῖς ἔγγιστα μεγάλαι ἐσχηκόσι διαφορὰς, ὥστε καὶ λίαν ἐκ τῶν κατ' Ἰταλίαν πράξεων δυσθώρητον εἶναι τὴν τοῦ προσημένου φύσιν. (3) Τὰς μὲν οὖν τῶν περιστάσεων πειρὰς εὐχερὲς καὶ διὰ τῶν μετὰ ταῦτα βήθησομεν

unius hominis mens, ad consilium semel captum probe applicata atque intenta. (7) Sed quoniam ipse rerum status ad notandum Hannibalis ingenium nos perpulit, haudquam alienum fuerit, meo quidem iudicio, singularia quædam in illo homine, de quibus maxime alii aliter sentiunt, declarare. (8) Sunt enim, qui existimant, crudelissimum eum fuisse; sunt, qui avaritiæ deditum. Ceterum cum in ipso, tum in omnibus, qui in rebus gerendis versantur, veritatem plane assequi difficile est. (9) Etenim nonnulli animum uniuscujusque ex fortuna ac temporibus maxime deprehendi aiunt, atque hos quidem in imperio ac potestate, illos in calamitatibus ingenium suum prodere, quantumvis antea sese continuerint. (10) Mihi vero non usquequaque verum esse hoc, quod dicunt, videtur. Qui enim magnas res tractant, nunc amicorum hortatu, nunc ob varietates temporum ac casuum, plurima contra suum institutum et dicere et facere coguntur.

XXIII. Atque id quidem ita esse, in multis ex superiori memoria, si quis animum adjecerit, facile deprehendit. (2) Quis est enim, qui nesciat, Agathoclem Siciliæ tyrannum, cum inter initia constituendæ dominationis sævissimus esset habitus, posteaquam satis sibi conciliatum esse existimavit Siculorum imperium, omnium clementissimum et mitissimum esse visum? (3) Quid Spartanus Cleomenes? nonne idem rex optimus, tyrannus autem acerbissimus, rursus idem, cum privatus esset, jucundissimus ac beneficentissimus? (4) Et tamen haud credibile est, in eadem natura adeo inter se contrarias inesse constitutiones. Sed revera plerique principes, pro inclinationibus ac mutationibus temporum flectere se ac convertere coacti, sæpè numero longe diversum ab ingenio suo institutum foris ostendunt: quare tantum abest, ut hujusmodi factis eorum animus prodatur, quin potius absconditur. (5) Idem vero etiam per amicorum suggestiones accidere solet non solum imperatoribus ac principibus et regibus, verum etiam urbibus. (6) Ab Atheniensibus certe pauca admodum reperias acerbæ facta, plurima vero benigne ac graviter, quamdiu Aristides et Pericles reipublicæ præfuerunt: at alia omnia, dum Cleo et Chares civitatis principes fuere. (7) Lacedæmoniis Græciæ principatum tenentibus, quæcunque rex Cleombrotus gessit, cuncta ex sociali consilio sunt profecta: (8) quæ vero sunt ab Agesilao gesta, contrariam rationem habent. Adeo civitatum etiam ingenia pro varietate ducum immutantur. (9) Rex item Philippus, quoties Taurione ac Demetrio ministris utebatur, pessimus erat: quoties vero ex Arati aut Chrysognoni consilio agebat, clementissimus.

XXIV. Atque idem fere Hannibali contigisse existimo. (2) Nam et varios atque inopinos casus est expertus, et amicorum contraria prorsus indole præditorum consuetudine usus est: adeo ut ex his, quæ in Italia gessit, difficillimum sit viri illius ingenium perspicere. (3) Ac tempora quidem quid suaserint Hannibali, facile etiam ex his, quæ deinde dicuntur, intelligere licebit: amicorum autem

νων καταμαθεῖν· τὰς δὲ τῶν φίλων οὐκ ἄξιον παραλιπεῖν, ἄλλως τε, καὶ διὰ μιᾶς γνώμης ἱκανὴν τοῦ πράγματος ἔμψασιν λαβόντος. (4) Καθ' ὃν γὰρ καιρὸν Ἀννίβας ἐξ Ἰβηρίας τὴν εἰς Ἰταλίαν πορείαν ἐπενόει στέλλεσθαι μετὰ τῶν δυνάμεων, μεγίστης προφαινομένης δυσχρηστίας περὶ τὰς τροφὰς καὶ τὴν ἐτοιμότητα τῶν ἐπιτηδείων τοῖς στρατοπέδοις, ἅτε καὶ κατὰ τὸ μῆκος ἀνῆνυτον ἔχειν τι δοκουσῆς τῆς ὁδοῦ, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν μεταξὺ κατοικούντων βαρβάρων· (5) τότε δοκεῖ, καὶ πλεονάκις ἐν τῷ συνεδρίῳ περὶ τούτου τοῦ μέρους ἐμπιπτούσης ἀπορίας, εἰς τῶν φίλων, Ἀννίβας ὁ Μονομάχος ἐπικαλούμενος, ἀποφῆνασθαι γνώμην, διότι μία τις ὁδὸς αὐτῷ προφαίνεται, δι' ἧς ἐστὶν εἰς Ἰταλίαν ἐλθεῖν ἐφικτόν. (6) Τοῦ δ' Ἀννίβου λέγειν κελεύσαντος, διδάξαι δεῖν, ἔφη, τὰς δυνάμεις ἀνθρωποπαγεῖν, καὶ τούτῳ ποιῆσαι συνήθεις.* (7) Ἀννίβας δὲ πρὸς μὲν τὸ τολμημα καὶ τὸ πρακτικὸν τῆς ἐπινοίας οὐδὲν ἀντειπεῖν ἐδυνάθη· τοῦ δὲ πράγματος λαβεῖν ἔννοιαν, οὐδ' αὐτὸν, οὔτε τοὺς φίλους ἐδύνατο πείσαι. (8) Τούτου δὲ τάνδρὸς εἶναι φασιν ἔργα καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, εἰς Ἀννίβαν ἀναφερόμενα, περὶ τῆς ὁμότητος· οὐχ ἥττον δὲ καὶ τῶν περιστάσεων.

XXV. Φιλάργυρός γε μὴν δοκεῖ γεγονέναι διαφέροντως, καὶ φίλῳ χρῆσθαι φιλαργύρῳ, Μάγωνι, τῷ τὰ κατὰ τὴν Βρεττίαν χειρίζοντι. (2) Ταύτην δὲ τὴν ἱστορίαν ἐγὼ παρέλαβον μὲν καὶ παρ' αὐτῶν Καρχηδονίων· (3) (ἐγγώριοι γὰρ οὐ μόνον τὰς τῶν ἀνέμων στάσεις, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐγχωρίων ἀνθρώπων ἤθη κάλλιστα γινώσκουσιν·) (4) ἔτι δὲ Μασσανάσσου ἀκριβέστερον διήκουσα, φέροντος ἀπολογισμοὺς, καθόλου μὲν περὶ πάντων Καρχηδονίων, μάλιστα δὲ περὶ τῆς Ἀννίβου καὶ Μάγνωνος, τοῦ Σαυνίτου προσαγορευομένου, φιλαργυρίας. (5) Πρὸς γὰρ τοὺς ἄλλους ἔφη γενναιοτάτα κεκοινωνηκότας ἑαυτοῖς πραγμάτων τοὺς προειρημένους ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας, καὶ πολλὰς μὲν πόλεις κατ' Ἰβηρίαν, πολλὰς δὲ κατὰ τὴν Ἰταλίαν εἰληφότας ἑκατέρους, τὰς μὲν κατὰ κράτος, τὰς δὲ ἐκ παραδόσεως, οὐδέποτε μετῆσχέναι τῆς αὐτῆς πράξεως ἀλλήλοις· (6) ἀλλὰ αἰετὶ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἢ τοὺς πολεμίους στρατηγεῖν, χάριν τοῦ μὴ συμπαρεῖναι θάτερον θατέρῳ πόλεως καταλαμδανομένης, ἵνα μήτε διαφέρωνται πρὸς σφᾶς ἐκ τῶν τοιούτων, μήτε μερίζωνται τὸ λυσιτελές, ἐφαμύλου τῆς ὑπεροχῆς αὐτῶν ὑπαρχούσης.

XXVI. Πλὴν ὅτι γε καὶ τὴν Ἀννίβου φύσιν οὐ μόνον ἢ τῶν φίλων παράθεσις, ἔτι δὲ μᾶλλον ἢ τῶν πραγμάτων περίστασις ἐδιόζετο καὶ μετετίθει πολλὰς, ἐκ τε τῶν προειρημένων καὶ τῶν λέγεσθαι μελλόντων ἔστι φανερόν. (2) Ἄμα γὰρ τῷ γενέσθαι τὴν Καπὺν τοῖς Ῥωμαίοις ὑποχείριον, εὐθέως ἦσαν, ὅπερ εἶχός, αἱ πόλεις μετέωροι, καὶ περιέβλεπον ἀφορμὰς καὶ προφάσεις τῆς πρὸς Ῥωμαίους μεταβολῆς. (3) Ὅτε δὴ καὶ δοκεῖ μάλιστα δυσχρηστηθεὶς Ἀννίβας εἰς ἀπορίαν ἐμπεσεῖν ὑπὲρ τῶν ἐνεστώτων. (4) Οὔτε γὰρ

consilia non sunt prætereunda, præsertim quum vel ex uno verbo, quod pro sententia aliquando dictum est, satis id, quod volo, apparere possit. (4) Etenim quo tempore Hannibal cum copiis in Italiam trajicere cogitabat, cum maxima difficultas sese objiceret in annonæ et comæditibus ad alendum militem comparandis (quippe et ipsa itineris magnitudo, atque occurrentium barbarorum numerus ac ferocitas, prope inexplicabilem difficultatem afferebat), (5) re sæpius in medium proposita, cunctisque e consilio varie ambigentibus, unus ex Hannibalis amicis, Hannibal cognomento Monomachus, hanc sententiam dixisse fertur: unicam sibi viam videri, qua in Italiam perveniri possit. (6) Rogante vero Hannibale, eam ut aperiret: ad esum, inquit, humanæ carnis militem condocerendum esse. (7) At Hannibal tum quidem ad hujus consilii audaciam et efficaciam nihil habuit, quod opponeret: sed, ut serio de ea re cogitaret, neque ipse, neque amicorum quisquam in animum inducere potuit. (8) Hujus autem Monomachi cuncta illa facinora esse dicuntur, quæ sunt in Italia crudeliter gesta, et quæ Hannibali vulgo tribuuntur: sed eorumdem facinorum non minima pars casibus etiam ac temporibus accepta referri debet.

XXV. Porro vero avarus Hannibal supra modum fuisse fertur, atque amico avaro Magone usus esse, qui res in Bruttis administravit. (2) Atque hanc ego rem cum ab ipsis Carthaginiensibus accepi; (3) (indigenæ enim non modo ventorum stationes, ut proverbio dicitur, sed et popularium hominum mores optime norunt;) (4) tum a Massinissa distinctius didici. Is in genere de omnium Punorum, sed maxime de Hannibale ac Magonis, cognomento Samnitis, avaritia argumenta afferebat. (5) Prædictos enim viros, aiebat, quum ab ineunte ætate, adversus alios quidem, junctis studiosissime consiliis gesserint res, ac multas urbes cum in Hispania, tum in Italia, partim vi, partim ditione, ceperint, nunquam tamen in ejusdem facti societatem ambos simul venisse; (6) sed sibi invicem magis semper, quam hostibus, insidiosos esse, ne unquam in expugnatione alicujus oppidi alter una cum altero adesset, ne qua inter ipsos dissensio ex hujusmodi rebus oriretur, neve discordarent inter se propter lucrum, cum amorum æqualis foret dignitas.

XXVI. At vero non solum amicorum suggestionibus, sed magis etiam rerum atque temporum ratione sæpe coactum et mutatum fuisse Hannibalis ingenium, cum ex supra dictis, tum ex his, quæ deinceps prosequemur, clarissimum fit. (2) Postquam enim Capua a Romanis in ditionem reducta est, statim cunctæ civitates, animis, ut solet, suspense, occasiones causasque ad Romanos deficendi circumspiciebant. (3) Quo tempore Hannibal de præsentium rerum statu ambigens, maximis difficultatibus conficiatus fuisse videtur. (4) Nam neque universas civitates proci-

τηρεῖν τὰς πόλεις πάσας πολλὴ διεστώσας ἀλλήλων
 δυνατὸς ἦν, καθίσας εἰς ἓνα τόπον, τῶν πολεμίων καὶ
 πλείοσι στρατοπέδοις ἀντιπαρατασσόντων· οὕτε διαι-
 ρεῖν εἰς πολλὰ μέρη τὴν αὐτοῦ δύναμιν οἶός τ' ἦν. (5)
 Εὐχέρως γὰρ ἐμελλε τοῖς ἐχθροῖς ὑπάρξειν, καὶ διὰ
 τὸ λείπεσθαι τῷ πλήθει, καὶ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι πᾶ-
 σιν αὐτὸς συμπαρεῖναι. (6) Διόπερ ἠναγκάζετο, τὰς
 μὲν προδήλως ἐγκαταλείπειν τῶν πόλεων, εἰς ὧν δὲ
 τὰς φρουρὰς ἐξάγειν· ἀγωνίων, μὴ κατὰ τὰς μεταβολὰς
 τῶν πραγμάτων συγκαταφθεῖρη τοὺς ἰδίους στρατιώ-
 τας. (7) Ἐνίας δὲ καὶ παρασπονδῆσαι ὑπέμεινε,
 μετανιστὰς εἰς ἄλλας πόλεις, καὶ ποῖόν ἀναρπάσσουν
 αὐτῶν τοὺς βίους. (8) Ἐξ ὧν προσκόπτοντος οἱ μὲν
 ἀεΐθειαν, οἱ δ' ὠμότητα κατεγίνωσκον. (9) Καὶ γὰρ
 ἀρπαγὴ χρημάτων ἅμα τοῖς προειρημένους, καὶ φόνοι,
 καὶ βίαιοι προφάσεις ἐγίνοντο, διὰ τε τῶν ἐξόντων
 καὶ διὰ τῶν εἰσόντων στρατιωτῶν εἰς τὰς πόλεις· ἐκά-
 στων ὑπειληφῶτων ὅσον οὐκ ᾔδῃ τοὺς ὑπολείπομένους
 μεταβαλεῖσθαι πρὸς τοὺς ὑπεναντίους. (10) Ἐξ ὧν
 καὶ λίαν δυσχερές, ἀπορήνασθαι περὶ τῆς Ἀννίβου
 φύσεως, διὰ τε τὴν τῶν φίλων παράθεσιν, καὶ τὴν τῶν
 πραγμάτων περίσταςιν. (11) Κρατεῖ γέ μὴν ἡ φήμη
 παρὰ μὲν Καρχηδόνιους, ὡς φιλαργύρου· παρὰ δὲ Ῥω-
 μαίοις, ὡς ὠμοῦ γενομένου αὐτοῦ.

inter se dissitas continere poterat, ipse uno in loco sedens,
 hoste pluribus exercitibus contra ipsum utente : neque in
 plures partes distribuere et carpere copias suas poterat;
 (5) ne hosti facilem victoriam præberet, cum et numero
 inferior esset, neque ibi ubique adesse posset. (6) Quare
 cogebatur, alias quidem civitates aperte derelinquere, ex
 aliis vero præsidium educere, veritus, ne, si novas res mo-
 lirentur cives, milites simul suos perderet. (7) Quin etiam
 nonnullas contra fœdera violare sustinuit, transductis in
 alias urbes civibus, atque eorum opibus in prædā conces-
 sis. (8) Ex quibus cum in offensionem plurium venisset,
 alii impietatem, alii crudelitatem ei objiciebant. (9) Nam
 præter illa, quæ modo memoravi, direptiones bonorum, et
 cædes, et violentæ calumniæ ab egredientibus et ingredien-
 tibus in urbes militibus exercebantur ; cum singuli existi-
 marent, relictos propediem ad Romanorum partes defectu-
 ros esse. (10) Quamobrem difficile admodum est, de
 Hannibalis ingenio aliquid affirmare, cum ob amicorum sug-
 gestiones, tum ob temporum et casuum varietatem. (11)
 Fama tamen obtinuit apud Carthaginienses, avarum ; apud
 Romanos vero, crudelem eum fuisse.

VII. — RES SICULÆ.

(Stephanus Byzantinus in Ἀκράγαντες.)

Πολύβιος φησι, τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς
 χώρας ὀνομάσθαι Ἀκράγης, διὰ τὸ εὐγεῖον.

Excerpt. antiq. ex lib. IX, cap. 21.

XXVII. Ἡ δὲ τῶν Ἀκραγαντίνων πόλις οὐ μόνον
 κατὰ τὰ προειρημένα διαφέρει τῶν πλείστων πόλεων,
 ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὀχυρότητα, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ
 κῶλος καὶ τὴν κατασκευὴν. (2) Ἐκτισται μὲν γὰρ
 ἐπὶ θαλάττης ἐν ὀκτωκαίδεκα σταδίοις, ὥστε μηδενὸς
 ἀμείρους εἶναι τῶν ἐκ ταύτης χρησίμων. (3) Ὁ δὲ
 περίβολος αὐτῆς καὶ φύσει καὶ κατασκευῇ διαφερόντως
 ἱσχυαίεται. (4) Κεῖται γὰρ τὸ τεῖχος ἐπὶ πέτρας
 ἑκροτόμου καὶ περιβῶρος, ἥ μὲν αὐτοφυῶς, ἥ δὲ χει-
 ροποιήτου· περιέχεται δὲ ποταμοῖς. (5) Πρὶ γὰρ
 αὐτῆς παρὰ μὲν τὴν νότιον πλευρὰν ὁ συνώνυμος τῇ
 πόλει, παρὰ δὲ τὴν ἐπὶ τὰς δύσεις καὶ τὸν λίβρα τετραμ-
 μένην ὁ προσαγορευόμενος Ὑψας. (6) Ἡ δ' ἄκρα
 τῆς πόλεως ὑπέρεκται κατ' αὐτὰς τὰς θερινὰς ἀνατο-
 λὰς κατὰ μὲν τὴν ἐξωθεν ἐπιράγειαν ἀπροσώτῳ φάραγγι
 περιγεομένη, κατὰ δὲ τὴν ἐντὸς μίαν ἔχουσα πρόσοδον
 ἐκ τῆς πόλεως. (7) Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν
 ἔκτισται, καὶ Διὸς Ἀταβυρίου, καθάπερ καὶ παρὰ
 Ῥοδίοις. (8) Τοῦ γὰρ Ἀκράγαντος ὑπὸ Ῥοδίων ἀπω-
 κισμένου, εἰκότως ὁ θεὸς οὗτος τὴν αὐτὴν ἔχει προση-
 γορίαν, ἣν καὶ παρὰ τοῖς Ῥοδίοις. (9) Κακοσμηται
 καὶ τὰλλα μεγαλοπρεπῶς ἡ πόλις, ναοὶς καὶ στοαῖς.

Agrigentum Romanis traditum.

Polybius ait, et fluvium et urbem a regione nomen ob-
 tenuisse Ἀκρα γῆς (id est, Præstantissima terræ) propter
 soli fertilitatem.

XXVII. Agrigentum non ob ea dumtaxat, quæ ante
 diximus, sed etiam propter munitionum firmitatem, et pro-
 pter pulchritudinem ac magnificentiam plerisque præstat
 urbibus. (2) Nam quum sit conditum stadia decem et
 octo a mari, omnia ei abunde suppetunt commoda, quæ
 mare solet afferre. (3) Ambitus vero ejus, cum natura,
 tum arte, egregie est munitus. (4) Superstructus enim
 est murus petræ præaltæ, ac partim natura partim in-
 dustria hominum undique præruptæ : cingitur autem flu-
 viis. (5) Australe namque latus amnis præterfluit ejusdem
 cum urbe nominis : occidenti soli et Africo oppositam
 partem alluit qui nominatur Hypsas. (6) Qua vero ortum
 solis æstivum urbs respicit, imminet arx, quæ ab exteriori
 parte voragine alta atque inaccessa circumdatur, ab altera
 vero parte venientes ex urbe uno tantum aditu admittit.
 (7) In summo vertice Minervæ ædes visitur, et Jovis Ata-
 byrii, sicut apud Rhodios. (8) Nam quum Rhodiorum
 colonia sit Agrigentum, jure merito hic deus eodem nomine
 colitur, atque apud Rhodios. (9) Ceterum et aliis templis
 atque porticibus magnifice decorata urbs est : et Olympii

Καὶ ὁ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου νεὸς συντέλειαν μὲν οὐκ εἴληπε· κατὰ δὲ τὴν ἐπιβολὴν καὶ τὸ μέγεθος οὐδ' ὁποῖοι τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα δοκεῖ λείπεσθαι.

(Stephanus Byz.)

(10) Ἀγάθυρνα, πόλις Σικελίας, ὡς Πολύβιος ἐννάτῃ.

(Suidas in Ἐφ' φ.)

(11) Ὁ δὲ Μάρκος, δούς πίστεις ὑπὲρ ἀσφαλείας, ἐπειπεν αὐτοὺς ἐκχωρεῖν εἰς Ἰταλίαν, ἐφ' ᾧ, λαμβάνοντας μέτρημα παρὰ τῶν Ῥηγίνων, πορθεῖν τὴν Βρεταννὴν, κυρίους ὄντας ὧν ἂν ἐκ τῆς πολεμίας ὠφελήθωσι.

Jovis templum absolutum quidem non est, sed magnitudine tamen incepti et amplitudine nulli ex omnibus Græcæ operibus secundum esse videtur.

(10) Agathyrna, oppidum Siciliæ; ut Polybius libro IX.

(11) Marcus (Valerius Lævinus), fide salutis data, eis persuasit, ut in Italiam trajicerent, ea conditione, ut stipendio a Rheginis accepto, popularentur Bruttium agrum, et quamcumque ex hostili agro prædam facerent, eam jure domini possiderent.

VIII. — RES GRÆCORUM.

(1) Excerpt. antiq. ex lib. IX, cap. 22, 23.

XXVIII. « Ὅτι μὲν οὖν, ὧ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, τὴν Μακεδόνων δυναστείαν ἀρχὴν συνέβη γεγενῆσθαι τοῖς Ἕλλησι δουλείας, οὐδ' ἄλλως εἰπεῖν οὐδένα πέπεισμαι πολῆσαι· σκοπεῖν δ' οὕτως ἔξεστιν. (2) Ἦν τι σύστημα τῶν ἐπὶ Θράκης Ἑλλήνων, οὓς ἀπόκισαν Ἀθηναῖοι καὶ Χαλκιδεῖς, ὧν μέγιστον εἶχε πρόσχημα καὶ δύναμιν ἡ τῶν Ὀλυθίων πόλις. (3) Ταύτην ἐξανδραποδισάμενος Φίλιππος, καὶ παράδειγμα ποιήσας, οὐ μόνον τῶν ἐπὶ Θράκης πόλεων ἐγένετο κύριος, ἀλλὰ καὶ Θετταλοὺς ὑφ' αὐτὸν ἐποίησατο διὰ τὸν φόβον. (4) Μετ' οὐ πολὺ δὲ μάχῃ νικήσας τοὺς Ἀθηναίους, ἐχρήσατο μεγαλοψύχως τοῖς εὐτυχήμασιν, οὐχ ὅπως Ἀθηναίους εὖ ποιήσῃ, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς πρὸς ἐκείνους εὐεργεσίας προκαλέσθαι τοὺς ἄλλους εἰς τὸ ποιεῖν ἐβελοντὴν αὐτῷ τὸ προστατόμενον. (5) Ἦν ἔτι τὸ τῆς ὑμετέρας πόλεως ἀξίωμα, δοκοῦν ἂν σὺν καιρῷ προστήσεσθαι τῶν Ἑλλήνων. (6) Τοιγαροῦν πᾶσαν ἱκανὴν ποιησάμενος πρόφασιν, ἤκε μετὰ τῶν δυνάμεων, καὶ κατέφθειρε μὲν τέμνων τὴν γῆν, κατέφθειρε δ' αὐτῶν τὰς οἰκίας. (7) Τὸ δὲ τελευταῖον, ἀποτεμόμενος καὶ τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν ὑμῶν, προσέειπε τὴν μὲν Ἀργεῖοις, τὴν δὲ Τεγεαταῖς καὶ Μεγαλοπολίταις, τὴν δὲ Μεσσηνίοις· ἅπαντας βουλόμενος καὶ παρὰ τὸ προσήκον εὐεργετεῖν, ἐφ' ᾧ μόνον ὑμᾶς κακῶς ποιεῖν. (8) Διεδέξατο παρ' αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν Ἀλέξανδρος. Οὗτος πάλιν, ὑπολαβὼν βραχύ τι τῆς Ἑλλάδος ἔναυσμα καταλείπεσθαι περὶ τὴν Θηβαίων πόλιν, τίνα τρόπον αὐτὴν διέφθειρε, πάντας ὑμᾶς ὁλομαι κατανοεῖν.

XXIX. « Καὶ μὴν περὶ τῶν διαδεξαμένων τούτου τὰ πράγματα, πῶς κέχρηται τοῖς Ἕλλησι, τί με δεῖ κατὰ μέρος λέγειν; (2) Οὐδεὶς γάρ ἐστι τῶν ὄντων οὕτως ἀπράγμων, ὃς οὐχὶ πέπυσται, πῶς Ἀντίπατρος μὲν, ἐν τῇ περὶ Λαμίας μάχῃ νικήσας τοὺς Ἕλληνας, κάκιστα μὲν ἐχρήσατο τοῖς ταιλαιπύροις Ἀθηναίοις, ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις; (3) εἰς τοῦτο δ' ὕβρει ἦλθε καὶ παρανομίας, ὡς φυγαδοθήρας καταστήσας, ἐξέπεμψε πρὸς τὰς πόλεις ἐπὶ τοὺς ἀντειρηκό-

(1) *Legatio Ætolorum ad Lacedæmonios contra Philip-pum, et Acarnanum ad eosdem pro Philippo.*

XXVIII. « Equidem persuasus sum, viri Lacedæmonii, fore neminem, qui negare ausit, Macedonum imperium Græcis civitatibus causam et principium exstitisse servitutis. Id vero ita potest intelligi. (2) Erat olim inter Græcos, qui Thraciam colebant, corpus veluti quoddam coloniarum ab Atheniensibus et Chalcidensibus eo deductarum; inter quas et splendoris et potentiae plurimum urbs Olynthiorum obtinuit. (3) Hanc Philippus quum in servitutem rede-gisset, et in exemplum timendi ceteris statuisset; non solum Thracensium Græcorum oppidis est potitus, sed etiam Thessalos metu consternatos potestati suæ subiecit. (4) Non multo post, superatis in acie Atheniensibus, victoria ille quidem magno animo et moderate est usus; non sane, quod victis ex animo bene vellet, nam ab ea quidem mente plurimum aberat; verum, ut beneficiis, quæ in Athenienses conferret, alios alliceret, ut imperium suum ultro acciperent. (5) Manebat adhuc civitati vestræ sua auctoritas, quæ, si offerretur occasio, populorum Græciæ patrocinium videbatur susceptura. (6) Idcirco Philippus, quamlibet levem occasionem satis justam belli causam esse ratus, cum copiis in fines vestros venit, agros devastat, domos vestras evertit: (7) postremo, quum oppida etiam cum agris vobis ademisset, alia Argivis attribuit, alia Tegeatis et Megalopolitanis, nonnulla item Messeniis; omnibus vel contra jus et fas benefacere cupiens, ea dumtaxat mercede, et vobis malefaceret. (8) Successit huic in regno Alexander. Hic quoque, arbitratus, exiguum saltem aliquem Græciæ fo-mitem superesse, dum urbs Thebanorum staret, quomodo in eam sævierit, vestrum puto esse neminem, qui sciat.

XXIX. « Jam illi, qui post Alexandrum in Macedonia rerum sunt potiti, quales se erga Græcos præbuerint, quid sigilla-tim me dicere est opus? (2) Nemo homo vivit, adeo rerum gestarum incuriosus, qui narrante fama non didicerit, quo-modo Antipater, prælio victis ad Lamiam Græcis, infelices Athenienses pessime acceperit, pessime item alios: (3) qui quidem eo insolentiae atque immanitatis venit, ut in-quisitores exulum, ob id ipsum institutos, per urbes dimitteret, adversus eos, qui ipsi contradi-xissent, aut

της, ἡ καθόλου λελυπηχότας τι τὴν Μακεδόνων οἰκίαν (4) Ὡς οἱ μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν ἀγόμενοι μετὰ βίας, οἱ δ' ἀπὸ τῶν βωμῶν ἀποσπώμενοι, μετὰ τιμωρίας ἀπέθνησκον, οἱ δὲ διαφυγόντες ἐκ πάσης ἐξηγηλατοῦντο τῆς Ἑλλάδος· φύξιμον γὰρ οὐδὲν ἦν πλὴν ἐνὸς αὐτοῖς τοῦ τῶν Αἰτωλῶν ἔθνους. (5) Τὰ γε μὴν Κασσάνδρῳ καὶ Δημητρίῳ πεπραγμένα, οὐδὲ τούτοις Ἀντιγόνῳ τῷ Γονατῇ, τίς οὐκ οἶδε; Διὰ γὰρ τὸ προσφάτως αὐτὰ γεγονέναι, τελείως ἐναργῆ συμβαίνει τὴν γνῶσιν αὐτῶν ὑπάρχειν. (6) Ὡς οἱ μὲν φρουράς εἰσάγοντες εἰς τὰς πόλεις, οἱ δὲ τυράννους ἐμφυτεύοντες, οὐδεμίαν πόλιν ἄμεινον ἐποίησαν τοῦ τῆς δουλείας ὀνόματος. (7) Ἀφέντες δὲ τούτων, ἐπάνειμι νῦν ἐπὶ τὸν τελευταῖον Ἀντίγονον· ἵνα μὴ τὴν ἐκ τούτου πράξιν ἀκάκως τινὲς ὑμῶν θεωροῦντες, ὑπόχρεοι χάριτι νομίζωσιν εἶναι Μακεδόσιν. (8) Οὔτε γὰρ Ἀχαιοὺς σώζειν προαιρούμενος Ἀντίγονος ἐπανεἰλετο τὸν πρὸς ὑμᾶς πόλεμον, οὔτε τῇ Κλεομένους τυραννίδι δυσαρεστούμενος, ἵνα Λακεδαιμονίους ἐλευθερώσῃ. (9) Καὶ λίαν γὰρ ὅ γε τοιοῦτός ἐστι τρόπος εὐθείας, εἰ τίς ἀρα ταύτην ὑμῶν ἔχει τὴν διάληψιν. (10) Ἄλλ', ὁρῶν οὐκ ἐν ἀσφαλείῃ τὴν ἑαυτοῦ δυναστείαν ἐσομένην, ἔαν διμείνῃ τὴν Πελοποννησίῳ ἀρχὴν καταστήσῃ, πρὸς δὲ τούτῳ, βλέπων εὖ πεφυκότα τὸν Κλεομένην, καὶ τὴν τύχην ὑμῖν λαμπρῶς συνεργούσαν, (11) ἅμα φοβηθεὶς καὶ φθονήσας παρῆν, οὐ Πελοποννησίους βοηθήσων, ἀλλὰ τὰς ὑμετέρας ἐλπίδας ἀφελούμενος, καὶ τὴν ὑμετέραν ὑπεροχὴν ταπεινώσων. (12) Διότι οὐκ ἐπὶ τοσούτον ἀγαπᾷν ὀφείλετε Μακεδόνας, ὅτι, κυριεύσαντες τῆς πόλεως, οὐ διήρπασαν, ἐφ' ὅσον ἔχθρους νομίζειν καὶ μισεῖν, ὅτι δυναμένους ὑμᾶς ἡγεῖσθαι τῆς Ἑλλάδος πλεοναχίς ἤδη κεκωλύκασι.

XXX. « Περὶ γε μὴν τῆς Φιλίππου παρανομίας τίς χρεια πλείω λέγει; (2) Τῆς μὲν γὰρ εἰς τὸ θεῖον ἀσεβείας ἱκανὸν ὑπόδειγμα αἱ περὶ τοὺς ἐν Θέρμῳ καὶ Ὑβρεῖς· τῆς δ' εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁμότητος, ἡ περὶ τοὺς Μισηθηνίους ἀθεσία καὶ παρασπὸνδης. » (3) Αἰτωλοὶ γὰρ μόνον μὲν τῶν Ἑλλήνων ἀντιφάλλοντες πρὸς Ἀντίπατρον ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδίκως ἀκληρούντων ἀσφαλείας· μόνον δὲ πρὸς τὴν Βρέννου καὶ τῶν ἅμα τούτῳ βαρβάρων ἐφοδὸν ἀντέστησαν. (4) μόνον δὲ καλούμενοι συνηγωνίζοντο, βουλόμενοι τὴν πάτριον ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων ὑμῖν συγκατασκευάζειν. (5) Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν ἐπὶ τοσούτῳ εἰρήσθω. Περὶ δὲ τοῦ νῦν ἐνεστώτος διαβουλίου, γράφειν μὲν καὶ χειροτονεῖν ἀναγκαῖον πως ἐστίν, ὥς περὶ πολέμου βουλευόμενος, τῇ μέντοι γε ἀληθείᾳ μὴ νομίζειν, τούτων εἶναι πόλεμον. (6) Ἀχαιοὺς μὲν γὰρ οὐκ οἶον δεῖν ἡσσωμένους βλέπειν ὑμῶν τὴν χώραν, μεγάλην δὲ χάριν ἔχειν αὐτοὺς ὑπολαμβάνω τοῖς θεοῖς, ἔαν δύνωνται τὴν ἰδίαν τηρεῖν, ἐπειδὴ αὐτοῖς ὁ πόλεμος ὅπ' Ἡλείων καὶ Μισηθηνίων διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς συμμαχίαν, ἅμα δὲ τούτοις ὅπ' ἡμῶν περισταθῇ. (7) Φιλίππον δὲ πάντως κέπεισμαι λῆξιν τῆς ὁρμῆς, κατὰ μὲν γῆν ὅπ'

omnino regiam Macedonum familiam ullo pacto offēdisset. (4) Atque horum alii ab aedibus sacris vi abducti, alii ab ipsis deorum aris abstracti, cum cruciati necati sunt : qui autem evaserant, ii universa Græcia extorres pellebantur; neque ullum usquam miseris, nisi apud unam Ætolorum gentem, perfugium patebat. (5) Cassandri porro facta, et Demetrii, nec non Antigoni Gonatas, quis ignorat? Nam quia non ita dudum illa acciderunt, viget adhuc in hominum animis recens eorum memoria, et exacta omnium notitia. (6) Namque horum alii præsiidiis in urbes inductis, alii tyrannis impostis, nullam siverunt esse urbem, quæ durum illud servitutis nomen non experiretur. (7) Verum hæc mitto, et ad novissimi Antigoni facta me converto : ne, si quis fortasse vestrum, quæ ille tum gessit, simpliciore animo consideravit, aliquid eo nomine se debere Macedonibus in animum inducat. (8) Enimvero Antigonus bellum adversus vos suscepit, non eo sane consilio, ut Achæos servaret, aut quod, tyrannide Cleomenis offensas, in libertatem vindicare vos vellet. (9) Quam opinionem de illo si quis vestrum habet, hunc profecto oportet esse nimis facili ad quidvis credendum ingenio. (10) Sed intelligebat nimirum Antigonus, si vobis in Peloponnesios imperium erigeretis, suam sibi parum tutam dominationem futuram : ad hoc autem efficiendum accommodatissimum videbat natura esse Cleomenem, vosque fortuna cum primis secunda uti : (11) hæc cum ejus animum timore et invidia stimulassent, venit, non ut Peloponnesios ferret opem, sed ut spes vestras vobis præcideret, et potentiam vestram attereret. (12) Quapropter non tantam, cur Macedones diligatis, causam habetis, quod urbe vestra potiti eam non diripuerunt, quantam, cur hostes vestros eos ducatis, et odio prosequamini, quod, principatum Græciæ quum possetis consequi, eum ne adipisceremini, persæpe impedimento vobis fuerunt.

XXX. At de Philippi iniquitate quid attinet verba facere?

(2) In deos qua sit impietate, luculento testimonio sunt contumeliæ, delubris Thermi illatæ : qua in homines crudelitate, violata per scelus, quæ data fuerat Messenii fides. (3) Soli Ætoli enim pro securitate eorum, qui nefarie opprimebantur, contra Antipatrum oculos sustinuerunt attollere; soli, irrumpenti in Græciam Brenno et ceteris barbarorum copiis, restiterunt : (4) soli ex omnibus, quorum auxilium implorastis, adfuerunt, ut in recuperando Græciæ principatu, quem majores vestri tenuerunt, vos adjuvarent. Verum de his quidem hactenus. (5) Ad præsentem vero deliberationem quod attinet, licet ita oporteat perscribere, ita sententias dicere, quasi de bello proposita esset consultatio : re tamen vera bellum istud existimandum non est. (6) Etenim victi Achæi, tantum abest, arbitror, ut agrum vestrum sint populaturi, ut magnas diis potius gratias habituri sint, si ditionem ipsi suam potuerint defendere, cum et ab Eleis et a Messeniis, societate nobis junctis, et simul a nobis peti se undique bello senserint. (7) Philippum vero utique a ferocia destitutum mihi persuadeo, ubi terra quidem Ætoli bellare in eum

Αἰτωλῶν πολεμούμενον, κατὰ δὲ θάλατταν ὑπὸ τε Ῥωμαίων καὶ τοῦ βασιλέως Ἀττάλου. (8) Λίαν δ' εὐμαρῶς ἐστὶ συλλογίσασθαι τὸ μέλλον ἐκ τῶν ἤδη γεγονότων. (9) Εἰ γὰρ πρὸς μόνους Αἰτωλοὺς πολεμῶν μηδέποτε δυνατὸς ἦν χειρώσασθαι τούτους, ἢ που συμβεβηκότων, ἀξιοχρεῶς ἂν εἴη πρὸς τὸν ἐνεστῶτα πολεμῶν;

XXXI. « Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω μοι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, χάριν τοῦ γνῶναι πάντας ὑμᾶς, διότι καὶ μὴ προεισοδεμένους, ἀλλ' ἐξ ἀκραιῶν βουλευομένους, μάλλον Αἰτωλοῖς ὑμᾶς ἢ Μακεδόσιν ἐχρῆν συμβαλεῖν. (2) Ἄν δὲ καὶ προκατέχεσθε, καὶ προδιελήφατε περὶ τούτων, τίς ἐτι καταλείπεται λόγος; (3) Εἰ γὰρ συνέθεσθε τὴν νῦν ὑπάρχουσαν ὑμῖν πρὸς ἡμᾶς συμμαχίαν πρότερον τῶν ὑπ' Ἀντιγόνου γεγονότων εἰς ὑμᾶς εὐεργετημάτων· ἴσως ἦν εἰκὸς διαπορεῖν, εἰ δέον ἐστὶ, τοῖς ἐπιγεγονόσιν εἰκοντας, παριδεῖν τι τῶν πρότερον ὑπαρχόντων. (4) Ἐπεὶ δὲ συντετελεσμένης ὑπ' Ἀντιγόνου τῆς πολυρρυλλήτου ταύτης ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας, ἣν οὔτοι παρ' ἑαστον ὑμῖν ὀνειδίζουσι, μετὰ δὲ ταῦτα βουλευόμενοι, καὶ πολλάκις ἑαυτοῖς δόντες λόγον, ποτέρους ὑμᾶς δεῖ κοινωνεῖν πραγμάτων, Αἰτωλοῖς ἢ Μακεδόσιν, εἰσεσθε μετέχειν Αἰτωλοῖς, οἷς ἐδώκατε περὶ τούτων πίστει, καὶ ἐλάβετε παρ' ἡμῶν, καὶ συμπεπολεμήκατε τὸν πρῶτον συστάντα πολεμῶν ἡμῖν πρὸς Μακεδόνας· τίς ἐτι δύναται περὶ τούτων εἰκότως ἐπαπορεῖν; (5) Τὰ μὲν γὰρ πρὸς Ἀντίγονον καὶ Φίλιππον ὑμῖν ὑπάρχοντα φιλόφροντα παρεγράφη τότε. (6) Λοιπὸν, ἢ δι' Αἰτωλῶν ἀδίκημά τι δεῖ μετὰ ταῦτα γεγονὸς εἰς ὑμᾶς δεκνύνειν, ἢ διὰ Μακεδόνων εὐεργεσίαν, ἢ, μηδετέρου τούτων ἐπιγεγονότος, πῶς, οἷς πρότερον ἐξ ἀκραιῶν βουλευόμενοι δικαίως οὐ προσέσχετε, τούτων τῶν ἐντραπέντες, ἀνασχευάζειν μέλλετε συνθήκας, ὅρκους, τὰς μεγίστας πίστει παρ' ἀνθρώποις; » (7) Ὁ μὲν οὖν Χλαινέας, τοιαῦτα διαλεχθεὶς, καὶ δόξας δυσαντιβρίθως εἰρηκεῖναι κατέπαυσε τὸν λόγον.

XXXII. Μετὰ δὲ ταῦτα Λυκίσκος, ὁ τῶν Ἀκαρνάνων πρεσβευτὴς, εἰσελθὼν, τὸ μὲν πρῶτον ἐπέσχε, θεωρῶν τοὺς πολλοὺς ἐν αὐτοῖς διαλαλοῦντας ὑπὲρ τῶν προειρημένων. (2) Ἐπεὶ δὲ ποτε καθυσύχασαν, οὕτω πως ἤρξατο τοῦ λέγειν. (3) « Ἡμεῖς, ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, παρεγνόμεθα μὲν, ὑπὸ τοῦ κοινού τῶν Ἀκαρνάνων ἀπεσταλμένοιο πρὸς ὑμᾶς, μετέχοντες δὲ σγεδὸν αἰεὶ ποτε Μακεδόσι τῶν αὐτῶν ἐλπίδων, καὶ τὴν πρεσβείαν ταύτην κοινὴν ὑπολαμβάνομεν ἡμῖν ὑπάρχειν καὶ Μακεδόσιν. (4) Ὡς περ δὲ καὶ κατὰ τοὺς κινδύνους, διὰ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὸ μέγεθος τῆς Μακεδόνων δυνάμεως, ἐμπεριέχεσθαι συμβαίνει καὶ τὴν ἡμετέραν ἀσφάλειαν ἐν ταῖς ἐκείνων ἀρεταῖς· οὕτω καὶ κατὰ τοὺς πρεσβευτικὸς ἀγῶνας ἐμπεριέχεται τὸ τῶν Ἀκαρνάνων συμφέρον ἐν τοῖς Μακεδόνων δικαίοις. (5) Διόπερ οὐ δεῖ θαυμάζειν ὑμᾶς, ἐὰν τὸν πλεῖον λόγον ὑπὲρ Φιλίππου ποιούμεθα καὶ Μακεδόνων. (6) Χλαι-

ναι, mari vero populus Romanus et rex Attalus. (8) Certe, quid futurum sit, ex iis quæ jam ante acciderunt facili conjectura potest divinari. (9) Nam si cum sola Ætolorum gente armis decertans, suæ illos potestati subijcere nunquam potuit, erit videlicet metuendum, ne, ubi dicti populi in unum convenerint, bello ab iis inferendo par sit futurus.

XXXI. Hæc pro instituto dicenda censi, ut intelligeretis omnes, vos, nedum jam ante illigatos, sed vel si re integra proponeretur bujusmodi deliberatio, nobis potius Ætolis societate jungi debere, quam Macedonibus. (2) Quod si etiam præoccupati tenemini, jamque ante de ea re statutis, quid verbis amplius est opus? (3) Sane enim, si fœdus hoc, quod vobis est nobiscum, ante esset lectum, quam illa ab Antigono beneficia accepissetis, dubitari fortasse posset, num antiquius aliquid fœdus negligere deberetis, dum recentioribus bene meritis provocati novæ gratiæ locum daretis. (4) Nunc, quoniam post libertatem istam et salutem vobis per Antigonum partam, quæ tantopere jactatur, et ab istis subinde vobis exprobratur, deliberatione posthac instituta, cum utris societatem fortunarum inire deberetis, rerum omnium momentis probe expensis, præoptastis Ætolis potius quam Macedonibus vos adiungere; cujus rei fidem et dedistis ipsi nobis, et vicissim a nobis accepistis; qui etiam nuperum adversus Macedones bellum una nobiscum gessistis: post ista, inquam, omnia, quis poterit amplius de eadem re dubitandi esse locus? (5) Quæcumque enim amicitiae jura cum Antigono et Philippo vobis intercedebant, ea tunc temporis sunt expuncta. (6) Restat igitur, ut vel posteriore aliqua ab Ætolis injuria vos probetis laceratos, vel recentiore beneficio a Macedonibus affectos. Quorum si neutrum postea contigit, cedo, quam ob causam, quos antea, ubi integris rebus deliberabatis, merito non curastis, eorum nunc rationem habentes, frœdera, jusjurandum, et quæ maxima censentur inter homines fidei vincula, evertetis, atque antiquabitis? » (7) Hæc locutus Chlœneas, quum jam videretur ejus oratio perquam difficulter posse confutari, finem dicendi fecit.

XXXII. Secundum hæc prodit in medium Lyciscus, Acarnanum orator: qui primo, quia videbat omnes inter se de iis, quæ dicta fuerant, colloquentes, vocem continuit; (2) ubi vero tandem audientia est facta, in hunc fere modum orationem est exorsus. (3) « Nos quidem, viri Lacedæmonii, a communi Acarnanum oratores ad vos missi huc venimus: sed qui ejusdem semper spei ac fortunæ cum Macedonibus fuimus participes, hanc quoque legationem nobis cum illis esse communem arbitramur. (4) Quemadmodum autem in bellorum discriminibus usu venit, ut, propter præpotentes et magnas Macedonum vires, nostra quoque securitas ipsorum virtute, seu eidem causæ implicita, contineatur: ita etiam in legationum disciplinibus salutem Acarnanum Macedonum jura in se continent. » Quare mirari nemo vestrum debet, si pars major orationis nostræ de Philippo et Macedonibus sit futura. (6) Enim

νέας τοιγαροῦν, καταστρέφων τὴν δημηγορίαν, ἀποτομόν τινα συγκεφαλαιώσιν ἐποίησατο τῶν ὑπαρχόντων πρὸς ὑμᾶς δικαίων. (7) Ἐφη γὰρ, εἰ μὲν ἐπιγέγονε τι μετὰ τὸ θέσθαι τὴν συμμαχίαν ὑμᾶς τὴν πρὸς τούτους, ἦτοι βλαβερὸν καὶ δυσχερὲς ὑπ' Αἰτωλῶν, ἢ καὶ νῆ Δία φιλάνθρωπον ὑπὸ Μακεδόνων, εἰκότως ἂν καὶ τὸ νῦν διαβούλιον ἐξ ἀκραίου σκέψεως τυγχάνειν. (8) εἰ δέ, μηδενὸς ἐπιγεγονότος τοιούτου, τὰ κατ' Ἀντίγονον προφερόμενοι, τὰ πρότερον ὑφ' ὑμῶν δεδοκιμασμένα, πεπεσμένα νῦν ἡμεῖς ἀνασκευάσειν δοκοῦς καὶ συνθήκας, εὐθεστάτους πάντων ἡμᾶς ὑπάρχειν. (9) Ἐγὼ δ', εἰ μὲν μηδὲν ἐπιγέγονε κατὰ τὸν τούτου λόγον, μένει δὲ τὰ πράγματα τοιαῦτα τοῖς Ἑλλήσιν, οἷα πρότερον ἦν, ὅτε πρὸς αὐτοὺς Αἰτωλοὺς ἐποίησθε τὴν συμμαχίαν, ὁμολογῶ πάντων εὐθεστάτος ὑπάρχειν, καὶ ματαλοὺς μέλλειν διατίθεσθαι λόγους. (10) εἰ δέ τὴν ἐναντίαν ἔσχηκε διάθεσιν, ὥς ἐγὼ σαφῶς δέξω προΐοντος τοῦ λόγου, καὶ λίαν ἐμὲ μὲν ὁλομαι φανήσθαι τι λέγειν ὑμῖν τῶν συμπερόντων, Χλαινεῖαν δ' ἀγνοεῖν. (11) Παραγιγνόμεθα μὲν οὖν, ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου πεπεισμένοι δεῖν ἡμᾶς ποιῆσθαι τοὺς λόγους, ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι, διότι καὶ πρέπον ὑμῖν ἔστι καὶ συμφέρον, εἰ μὲν δυνατόν, ἀκούσαντας τῆς ἐπιφερομένης τοῖς Ἑλλήσι περιστάσεως, καλὸν τι βουλευσασθαι καὶ πρέπον ἑαυτοῖς, μετασχόντας ἡμῖν τῶν ἐλπίδων. (12) εἰ δέ μή, τούτων τὴν ἡσυχίαν ἔχειν κατὰ τὸ παρόν.

XXXIII. α Ἐπεὶ δ' ἀνέκαθεν οὗτοι κατηγορεῖν ἐτόλμησαν τῆς Μακεδόνων οἰκίας, ἀναγκαῖον εἶναι μοι δοκεῖ, πρότερον ὑπὲρ τούτων βραχέα διαλεχθέντα ἀφελῆσθαι τὴν ἀγνοίαν τῶν πεπιστευκότων τοῖς εἰρημένοις. (α) Ἐφη τοιγαροῦν Χλαινεῖας, Φιλίππον τὸν Ἀμύντου διὰ τῆς Ὀλυνθίων ἀτυχίας κύριον γενέσθαι Θετταλίας. (α) Ἐγὼ δὲ διὰ Φιλίππου οὐ μόνον Θετταλοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς λοιποὺς Ἑλλήνας ὑπολαμβάνω σεσωσθαι. (4) Καθ' οὗς γὰρ καιροὺς Ὀνομάρχος καὶ Φιλόμηλος, καταλαβόμενοι Δελφούς, ἀσεβῶς καὶ παρανόμως ἐγένοντο κύριοι τῶν τοῦ θεοῦ χρημάτων, τότε τίς ὑμῶν οὐκ οἶδε, διότι τηλικαύτην συνεστήσαντο δύναμιν, πρὸς ἣν οὐδεὶς ἔτι τῶν Ἑλλήνων ἀντορθαλμῶν δυνατός ἦν; (5) Ἀλλ' ἐκινδύνεον, ἅμα ταῖς εἰς τὸ θεῖον ἀσεβείαις, καὶ τῆς Ἑλλάδος γενέσθαι κύριοι πάσης. (6) Ἐν οἷς Φιλίππος ἐθελοντὴν αὐτὸν ἐπιδοῦς, ἐπανεῖλετο μὲν τοὺς τυράννους, ἡσφαλίσατο δὲ τὰ κατὰ τὸ ἱερὸν, αἷτιος δ' ἐγένετο τοῖς Ἑλλήσι τῆς ἐλευθερίας, ὥς αὐτὰ τὰ πράγματα μεμαρτύρηκε καὶ τοῖς ἐπιγενομένοις. (7) Οὐ γὰρ ὡς ἡδοικόντα Φιλίππον Θετταλοὺς, καθάπερ οὐτως ἐτόλμα λέγειν, ἀλλ' ὥς εὐεργέτην ὄντα τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατὰ γῆν αὐτὸν ἡγεμόνα καὶ κατὰ θάλατταν εἰλοντο πάντες· οὐ πρότερον ἀνθρώπων οὐδεὶς ἔτυχε. (8) Νῆ Δί', ἀλλὰ παραγένετο μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς τὴν Λακωνικὴν. (9) οὐ κατὰ γε τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, ὥς ὑμεῖς ἴστε· καλούμενος δέ, καὶ πολλὰς ὀνομαζόμενος ὑπὸ τῶν ἐκ Πελοποννήσου φίλων καὶ συμμάχων, μόλις αὐτὸν ἐπέδωκε. (10) Καὶ παραγε-

vero Chlæneas, in extrema sua concione, jura, quæ sunt Ætolis vobiscum, præcisa quadam collectione est complexus. (7) Dixit enim: si post initam a vobis cum sua gente societatem, aut damno aut molestia aliqua Ætoli, aut contra beneficio aliquo Macedones vos affecerint; idoneam esse causam, cur hæc deliberatio velut rebus integris instituitur: (8) sin, horum quum nihil acciderit, nos interim, allatis in medium rebus gestis Antigoni, et eis, quæ prius a vobis decreta sunt, confidamus jnsjurandum et fœdera evertere posse; omnium mortalium nos fore fatuissimos. (9) Ego vero, si modo, ut hic ait, nihil postea contigit, et res Græcorum in statu sunt eodem, quo prius erant, quando cum solis Ætolis societatem contraxistis; non abnuo, quin mortalium omnium sim stultissimus, et omnis hæc, quam assero, oratio inanis ac vana sit. (10) Sin ita est, quemadmodum deinceps sumus perspicue probaturi, ut status rerum in contrarium verterit, plane equidem confido, visum iri me vobis utique utilia dixisse, Chlæneam vero in errore versari. (11) Adsumus igitur, persuasi de hoc ipso nobis esse verba apud vos facienda, quæ liquido probarent, et honestum et utile vobis futurum, ut, si fieri queat, postquam de impendentibus universe Græciæ malis fueritis edocti, præclarum aliquod ac vobis dignum consilium suscipiatis, salutis ac periculi societatem nobiscum ineuntes: (12) sin hoc fieri nequeat, saltem ut hoc tempore quieti maneatis.

XXXIII. Sed quoniam isti ab ultima rerum memoria exorsi, regiam Macedonum domum criminari sunt ausi; pauca mihi prius de iisdem rebus necessario dicenda videntur, ut iis, qui fidem dictis habuerint, suum errorem eripiam. (2) Dixit igitur Chlæneas, Philippum Amyntæ filium per exitium Olynthiis illatum Thessalia esse potitum. (3) Censeo vero ego, per Philippum non solum Thessalos, sed ceteros quoque Græcos omnes fuisse tum servatos. (4) Quo enim tempore Onomarchus et Philomelus, urbe Delphorum occupata, impie ac nefarie sacra deo pecunia sunt potiti, quis ignorat e vobis, tantum istos potentiae tunc sibi comparasse, ut eis palam resistere Græcorum nemo auderet? (5) Quin eo videbatur res rediisse, ut isti, sacrilegio admissio non contenti, universæ hoc amplius Græciæ dominarentur. (6) Atque hoc est tempus, quando Philippus, periculo ultro se objiciens, tyrannos sustulit, templum Delphicum in tuto collocavit, et Græciæ populis auctor libertatis exstitit: quod posteris quoque testatum ut esset, res insectæ effecerunt. (7) Philippum enim Græci, non sane ut auctorem injuriarum in Thessalos, quod istum dicere non puduit, sed ut de Græcia tota bene meritum, terra marique ducem suum omnes elegerunt: qui honos nemini cuiquam mortalium ante ipsum contigerat. (8) At enim Lacomice fines cum exercitu Philippus est ingressus! (9) Non ultro ille quidem, nec proprio consilio, quod ipsi quoque scitis: sed ab amicis et sociis, quos in Peloponneso habebat, accitus ac sæpius invocatus, ægre tandem hisce rebus animum applicuit. (10) Et postquam in Peloponnesum venit, vide

νόμενος, πῶς τοῖς πράγμασιν ἐχρήσατο, ὃ Χλαινέα, σκόπει. Δυνάμενος γὰρ συγχρησάσθαι ταῖς τῶν ἀστυγαιτόνων ὁρμαῖς πρὸς τε τὴν τῆς χώρας τῆς τούτων καταφθοράν, καὶ τὴν τῆς πόλεως ταπείνωσιν, καὶ τοῦτο πράττει μετὰ τῆς μεγίστης χάριτος· (11) ἐπὶ μὲν τὴν τοιαύτην αἵρεσιν οὐδαμῶς αὐτὸν ἐνέδωκε· καταπληξάμενος δὲ κακέινους καὶ τούτους, ἐπὶ τῷ κοινῇ συμφέροντι διὰ λόγου τὴν ἐξαγωγήν ἀμφοτέρους ἠνάγκασε ποιήσασθαι περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων· (12) οὐχ αὐτὸν ἀποδείξας κριτὴν ὑπὲρ τῶν ἀντιλεγόμενων, ἀλλὰ κοινὸν ἐκ πάντων τῶν Ἑλλήνων καθίσας κριτήριον. (13) Ἄξιόν γε τὸ γεγονός ἐνεδίδως καὶ προφορᾶς.

XXXIV. « Πάλιν Ἀλεξάνδρῳ, διότι μὲν, ἀδικεῖσθαι δόξας, τὴν Θηβαίων πόλιν ἐκόλασε, τοῦτο πικρῶς ὠνείδισας. (2) Ὅτι δὲ τιμωρίαν ἔλαβε παρὰ τῶν Περωσῶν ὑπὲρ τῆς εἰς ἀπαντας τοὺς Ἑλλήνας ὕβρεως, οὐκ ἐποίησω μνήμην· (3) οὐδὲ διότι μεγάλων κακῶν κοινῇ πάντας ὑμᾶς ἔλυσε, καταδουλωσάμενος τοὺς βαρβάρους, καὶ παρελόμενος αὐτῶν τὰς χορηγίας, αἷς ἐκείνοι χρώμενοι κατέφθειραν τοὺς Ἑλλήνας, ποτὲ μὲν Ἀθηναίους καὶ τοὺς τούτων προγόνους ἀγνωστοποιήσαντες καὶ συμβάλλοντες, ποτὲ δὲ Θηβαίους καὶ τέλος ὑπήκοον ἐποίησε τὴν Ἀσίαν τοῖς Ἑλλησι. (4) Περὶ δὲ τῶν διαδεξαμένων πῶς καὶ τολμᾶτε μνημονεύειν; Ἐκείνοι γὰρ κατὰ τὰς τῶν καιρῶν περιστάσεις, οἷς μὲν ἀγαθῶν, οἷς δὲ κακῶν ἐγίνοντο παραιτίοι πολλάκις· (5) περὶ ὧν τοῖς μὲν ἄλλοις ἴσως ἂν ἐξείη μνησικακεῖν, ὑμῖν δ' οὐδαμῶς καθήκει τοῦτο ποιεῖν, τοῖς ἀγαθοῦ μὲν μηδὲν μηδὲν παραιτίους γεγονόσι, κακῶν δὲ πολλοῖς καὶ πολλάκις. (6) Ἐπεὶ τίνες οἱ τὸν Ἀντίγονον εἰσι τὸν Δημητρίου παρακαλέσαντες ἐπὶ διαιρέσει τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους; (7) Τίνες δ' οἱ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Ἠπειρώτην ὄρκους ποιησάμενοι καὶ συνθήκας ἐπ' ἐξανδραποδισμῷ καὶ μερισμῷ τῆς Ἀκαρνανίας; οὐχ ὑμεῖς; (8) Τίνες δὲ κατὰ κοινὸν τοιούτους ἡγεμόνας ἐξέπεμψαν, οὓς ὑμεῖς; Οἱ γε καὶ τοῖς ἀσύλοις ἱεροῖς ἐτόλμησαν προσάγειν τὰς χεῖρας. (9) Ὡν Τίμαιος μὲν τό τε ἐπὶ Ταϊνάρῳ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ τὸ τῆς ἐν Λούσοις ἱερὸν Ἀρτέμιδος ἐσύλησε· (10) Φάρυκος δὲ καὶ Πολύκριτος, ὁ μὲν τὸ τῆς Ἡρας ἐν Ἀργεὶ τέμενος, ὁ δὲ τὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Μαντινείᾳ διήρπασε. (11) Τί δὲ Λάτταβος καὶ Νικόστρατος; οὐ τὴν τῶν Παμβουωτίων πανήγυριν, εἰρήνης οὔσης, παρεσπόνδῃσαν, Σχυθῶν ἔργα καὶ Γαλατῶν ἐπιτελοῦντες; Ὡν οὐδὲν πέπρακται τοῖς διαδεξαμένοις.

XXXV. « Καὶ πρὸς οὐδὲν τούτων ἀπολογηθῆναι δυνάμενοι, σεμνύνεσθε, διότι τὴν ἐπὶ Δελφοῦς ἐφοδὸν τῶν βαρβάρων ὑπέστητε· καὶ φατέ, δεῖν διὰ ταῦτα χάριν ἔχειν ὑμῖν τοὺς Ἑλλήνας. (2) Ἄλλ' εἰ διὰ μίαν ταύτην χρεῖαν Αἰτωλοῖς χάρις ὀφείλεται, τίνας καὶ πηλικῆς δεῖ τιμῆς ἀξιοῦσθαι Μακεδόνας, οἱ τὸν πλείω τοῦ βίου χρόνον οὐ παύονται διαγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς βαρβάρους ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀσφαλείας; (3) Ὅτι γὰρ αἰεὶ ποτ' ἂν ἐν μεγάλοις ἦν κινδύνοις τὰ κατὰ

mihi, Chlaenea, qualem se exhibuerit. Quum enim posset finitimorum abuti cupiditatibus ad Lacedæmoniorum agros devastandos, et civitatis opes ac potentiam imminuendam, eoque facto maximam a multis gratiam inire: (11) ad ejusmodi consilia animum inclinare nunquam voluit; sed, pariter et illis et his terrore injecto, utrosque ad communem utilitatem verbis componere controversias coegit. (12) Neque ipse judicem se eorum, quæ utrimque afferbantur, constituit; sed ex omnibus Græcis commune iudicium instituit. (13) En facinus, dignum me hercules, quod vituperetur atque exprobetur.

XXXIV. Jam et Alexandro illud quidem cum amarulenta objecisti, quod Thebanorum urbem, a qua injuriam sibi rebatur factam, supplicio affecit: (2) illud non commemorasti, ipsum a Persis earum contumeliarum, quas Græcis omnibus imposuerant, pœnas exegisse: (3) neque item illud, malis ingentibus vos omnes ab eo fuisse liberos, quando barbaros subegit, et eas ipsis opes ademit, quarum largitione Græcos corrumpebant, modo Athenienses modo Thebanos, cum horum (Lacedæmoniorum) majoribus committendo et ad bella mutua concitando; ipsi interim, cum quidam ludorum præsidēs, otiosi hoc spectaculo frentes. Alexander vero non prius quievit, quam Græcorum imperio Asiam subjecit. (4) De hujus autem successoribus quo tandem modo vel verba facere audetis? Etenim illi quidem pro varia temporum conditione aliis honorum, aliis malorum auctores sæpe fuerunt. (5) Ac malorum quidem, si qua sunt ab eis illata, liceat fortasse aliis meminisse; vobis certe ejusmodi querimonia nullo modo convenit, qui nemini ulum unquam bonum, mala autem multa sæpe multis conciliastis. (6) Obsecro enim, quoniam illi fuerunt, qui Antigoni Demetrii F. incitarunt, ut gentis Achæorum commune concilium dissolveret? (7) Quoniam illi, qui cum Epirota Alexandro fœdus jurejurando firmatum icerunt, ad subjungendam et dividendam Acarnaniam? nonne vos li estis? (8) Quoniam vero tales publice duces exercituum emisert, quales vos? qui quidem etiam intactis religione delubris manus admovere sunt ausi. (9) Testis erit Timæus, qui Neptuni fanum in Tænaro, et Dianæ ædem Lusis spoliavit. (10) Testes Pharycus et Polycritus, quorum ille Junonis templum Argis, hic Neptuni Mantinæe diripuerunt. (11) Quid Lattabus et Nicostratus? nonne hi conventam universæ gentis Bæolorum, pacis tempore, aperta fœderis religione, violarunt, et Scytharum et Galatarum facinora imitari patrarunt? quorum simile nihil unquam Alexandri successores ediderunt.

XXXV. Horum vos tot criminum quum ne unum quidem valeatis excusare, gloriamini tamen, quod barbarorum in urbem Delphos impressionem sustinulistis: et, ut eo potius gratiam vobis habeant Græci, postulatis. (2) Atqui si propter illam operam, Græcis præstitam, gratia Etolis debetur: quo et quanto Macedones sunt honore digni, qui pro Græcorum securitate cum barbaris dimicando omne præ ævum continuo transigunt? (3) Nam, res alioquin Græcorum magnis perpetuo periculis fore expositas, nisi Macedo-

τοὺς Ἑλλήνας, εἰ μὴ Μακεδόνας εἶχομεν πρόφραγμα καὶ τὰς τῶν παρὰ τούτοις βασιλέων φιλοτιμίας, τίς οὐ γινώσκει; (4) Μέγιστον δὲ τούτου σμειῖον ἅμα γὰρ τῷ Γαλάτας καταφρονῆσαι Μακεδόνων, νικήσαντας Πτολεμαῖον, τὸν Κεραιρὸν ἐπικαλούμενον, εὐθὺς καταγόντες τῶν ἄλλων ἦχον οἱ περὶ Βρέννον εἰς μέσην τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς δυνάμεως. Ὁ πολλὰς ἂν συνέβαινε γίνεσθαι, μὴ προκαθημένον Μακεδόνων. (5) Οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν γεγονότων ἔχων πολλὰ λέγειν, ἀρκεῖν ἡγοῦμαι. (6) Τῶν δὲ Φιλίππου πεπραγμένων, εἰς ἀσέβειαν ὠνείδισαν τὴν τοῦ ναοῦ καταφθοράν· οὐ προσθέντες τὴν αὐτῶν ὕβριν καὶ παρανομίαν, ἣν ἐπετελέσαντο περὶ τοὺς ἐν Δίῳ καὶ Δωδωνῇ ναοὺς καὶ τὰ τεμένη τῶν θεῶν. (7) Ἐχρῆν δὲ λέγειν τοῦτο πρῶτον. Ὑμῖς δ', ἃ μὲν ἐπάθετε, τοῦτο εἰρηγήσαθε, μεῖζω ποιοῦντες τῶν γεγονότων· ἃ δ' ἐποιήσατε πρότερον, πολλαπλάσια γεγονότα, παρσιωπήσατε· (8) σαφῶς εἰδότες, ὅτι τὰς ἀδικίας καὶ ζημίας ἅπαντες τοῖς ἄρχουσι χειρῶν ἀδίκων ἐπιφέρουσι.

XXXVI. « Περὶ δὲ τῶν κατ' Ἀντίγονον ἕως τούτου βούλομαι ποιησασθαι τὴν μνήμην, ἕως τοῦ μὴ δοῦναι καταφρονεῖν τῶν γεγονότων, μὴδ' ἐν παρέργῳ τίθεσθαι τὴν τηλικαύτην πράξιν. (1) Ἐγὼ γ' εὐεργεσίαν μεῖζω τῆς ὑπ' Ἀντιγόνου γεγενημένης εἰς ὑμᾶς οὐδ' ἱστορεῖσθαι νομίζω. Δοκεῖ γὰρ ἔμοιγε μὴδ' ὑπερβολὴν ἐπιδέχεσθαι τὸ γεγονός. (2) Γινώθι δ' ἂν τις ἐκ τούτων. Ἐπολέμησε πρὸς ὑμᾶς Ἀντίγονος, καὶ μετὰ ταῦτα παραταξάμενος ἐνίκησε· διὰ τῶν ὅπλων ἐγένετο κύριος τῆς χώρας ἅμα καὶ τῆς πόλεως. (3) Ὄφειλε ποιεῖν τὰ τοῦ πολέμου· τοσαῦτον ἀπέσχε τοῦ πράξαι τι καὶ ὑμῶν δεινόν, ὥς, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκβαλὼν τὸν τύραννον, καὶ τοὺς νόμους καὶ τὸ πάτριον ὑμῖν ἀποκατέστησε πολιτεύμα. (4) Ἀνθ' ὧν ὑμεῖς ἐν ταῖς κοιναῖς πανηγύρεσι, μάρτυρας ποιησάμενοι τοὺς Ἑλλήνας, εὐεργετήν ἑαυτῶν καὶ σωτῆρα τὸν Ἀντίγονον ἀνεκηρύξατε. (5) Τί οὖν ἐχρῆν ποιεῖν ὑμᾶς; Ἐρῶ γὰρ τὸ φαινόμενον, ἄνδρες. Ὑμῖς δ' ἀνέεσθε· ποιήσω γὰρ τοῦτο νῦν, οὐκ ἀπροσλόγως ὀνειδίσαι βουλόμενος ὑμῖν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιστάσεως ἀναγκαζόμενος ἐπὶ τῷ κοινῇ συμφέροντι. (6) Τί δὴ μέλλω λέγειν; Ὅτι καὶ κατὰ τὸν προγεγονότα πόλεμον οὐκ Αἰτωλοῖς, ἀλλὰ Μακεδόσιν ἔδει συμμαχεῖν ὑμᾶς· καὶ νῦν, παρακαλούμενους, Φιλίππου μᾶλλον, ἢ τούτοις, ἑαυτοὺς προσνέμειν. (7) Νῆ Δί', ἀλλὰ παραθήσεσθε τὰς συνθήκας. (8) Καὶ πότῃρα δεινότερον ἂν ποίησαιτε, τὰ κατ' ἰδίαν πρὸς Αἰτωλοὺς ὑμῖν συγκαίμενα δίκαια παριδόντες, ἢ τὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον ἐν στήλῃ γεγονότα καὶ καθιερωμένα; (9) Πῶς δὲ τοῦτους ἀθετεῖν εὐλαδεῖσθε, παρ' ὧν οὐδεμίαν προειλήφατε χάριν; Φιλίππον δὲ καὶ Μακεδόνας οὐκ ἐντρέπεσθε, δι' ὅδ' ἔχετε καὶ τοῦ νῦν βουλευέσθαι τὴν ἐξουσίαν; (10) Ἡ τὸ μὲν τοῖς φίλοις τὰ δίκαια ποιεῖν ἀναγκαῖον ἔγγεισθε; * * (11) Καὶ μὴν οὐχ οὕτως θαλόν ἐστι τὸ τὰς ἐγγράπτους πίστει βεβαιῶν, ὥς ἀνόσιον τὸ τοῖς

nas et eorum reges, honestæ laudis cupidinē inflammatos, pro munimento barbaris objectos haberemus, quis non agnoscit? (4) Atque, id ita esse, argumentum hoc evincit maximum. Simul enim Galli Macedonas contemnere cœpissent, post partem de Ptolemæo cognomine Cerauno victoriam; statim, pro nihilo habitis ceteris, mediam in Græciam cum exercitu, Brenno dūce, penetrarunt: quod sæpius etiam accidisset, nisi terræ Græciæ finibus præsiderent Macedones. (5) Verum de rebus olim gestis quum possem plurima commemorare, hæc satis erit dixisse. (6) At iidem, ut Philippum ex rebus, quas gessit, impietatis arguant, templi vastationem ei obijciunt. Nempe vero tacent contumeliam et immanitatem, quam ipsi in urbibus Dio et Dodona circa deū ædes ac lucos exercuerunt. (7) Atqui hæc prius erant commemoranda. Nunc vos quæ passi estis, apud hos commemorastis, omnia supra veri fidem exaggerantes: quæ priores ipsi fecistis, et ea quidem multis partibus plura, silentio prætermisistis: (8) quippe satis exploratum vobis erat, omnes mortales et injurias et illata damna iis referre, qui iniquis factis lacessiverunt.

XXXVI. Quod vero ad Antigonum spectat et quæ ille gessit, eorum ego mentionem eatenus faciam, quo ne res tum gestas, videar contemnere, aut factum adeo memorabile pro re levi et obiter dicenda ducere. (2) Nam ego certe persuasum habeo, ne relatum quidem esse in literas ullum majus beneficium eo, quod tunc temporis in vos ab Antigono est collatum: quin mihi ea res videtur tanta, ut nullius accessione cumuli posse majorem fieri putem. (3) Sciet hæc ita esse, qui attenderit, quæ jam dicam. Gessit adversus vos Antigonos bellum: deinde in acie signis collatis vos devicit. Armorum vi dominus erat agri pariter vestri et urbis. (4) Debuere jure belli vobiscum agere. Tantum abfuit ut gravius quidquam in vos consuleret, ut etiam ejecto tyranno (nam alia prætermitto) leges et patriam reipublicæ formam vobis restituerit. (5) Pro quibus beneficiis vos in publicis Græcorum conventibus, ut testes judicii vestri Græcos omnes faceretis, Antigonum præconis voce declarastis bene de vobis meritum, et conservatorem vestrum. (6) Quid ergo faciendum vobis fuit? Dicam equidem, quod sentio, viri Lacedæmonii. Vos vero dicentem feretis; dicam enim, non quo intempestiva oratione probra in vos conjiciam; sed ipsa rerum necessitate coactus, ut in commune consulam. Quid igitur dicturus sum? (7) Aio, vos et superiore bello cum Macedonibus potius, quam cum Ætolis, societatem jungere debuisset, et nunc, a Philippo invitatos, illi, non Ætolis adhærere vos debere. (8) At, contra fœdus et conventa feceritis, dicet aliquis. (9) Utrum vero gravius a vobis fuerit admissum peccatum? si factorum privatim cum Ætolis pactorum jura contemseritis? aut, si illa, quæ in oculis universæ Græciæ fuerunt columnæ inscripta, et in æternam memoriam sacrata? (10) Quid est porro, cur his fidem mutare vereamini, quorum nulla prius exstiterunt in vos beneficia: ad Philippum et Macedones nullum habeatis respectum, quibus id ipsum debetis, quod de hisce rebus deliberandi facultatem etiam nunc habetis? (11) An ita estis animati, ut erga amicos quidem justitiam servare necessarium ducatis; [erga eos, qui salutis vobis auctores exstiterunt, non item?] (12) At non est profecto tam pium, leges pactorum scriptas servare, quam est im-

σώσασι πολεμῆν· ὁ νῦν Αἰτωλοὶ πάρεισιν ὑμᾶς ἀξιοῦντες.

XXXVII. « Οὐ μὲν ἀλλ' εἰρήσθω μὲν μοι ταῦτα, κρινέσθω δὲ παρὰ τοῖς φιλοτιμότερον διακειμένοις, ἐκτὸς εἶναι τῶν ἐνεστώτων. Ἐπὶ δὲ τὸ συνέχον, ἐς οὗτοί φασιν, ἐπάνειμεν. (2) Τοῦτο δ' ἦν· εἰ μὲν ὁμοία εἴη τὰ πράγματα νῦν, καὶ καθ' οὗς καιροὺς ἐποιεῖσθε τὴν πρὸς τούτους συμμαχίαν· διότι δὲ μένειν καὶ τὴν ὑμετέραν αἵρεσιν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων· ταῦτα γὰρ ἐν ἀρχαῖς εἶναι. (3) Εἰ δὲ ὁλοσχερῶς ἡλλοίωται· διότι δίκαιόν ἐστι καὶ νῦν ὑμᾶς ἐξ ἀκεραίου βουλευέσθαι περὶ τῶν παρακελευομένων. (4) Ἐρωτῶ τοιγαροῦν ὑμᾶς, ὦ Κλεόνικε καὶ Χλαινέα, τίνας ἔχοντες συμμαχούς τότε παρεκαλεῖτε τούτους εἰς τὴν κοινπραγίαν; ἀρ' οὐ πάντας Ἑλληνας; (5) Τίσι δὲ μένειν τῶν ἐλπίδων; ἢ πρὸς ποῖαν παρεκαλεῖτε τούτους συμμαχίαν; ἀρ' οὐ πρὸς τὴν τῶν βαρβάρων; (6) Ὅμοιά γε δοκεῖ τὰ πράγματα ὑμῖν ὑπάρχειν νῦν καὶ πρότερον; ἀλλ' οὐ τάναντία; (7) Τότε μὲν γὰρ ὑπὲρ ἡγεμονίας καὶ δόξης ἐφιλοτιμεῖσθε πρὸς Ἀχαιοὺς καὶ Μακεδόνας δημοφύλους, καὶ τὸν τούτων ἡγεμόνα Φίλιππον· νῦν δὲ περὶ δουλείας ἐνίσταται πόλεμος τοῖς Ἑλλήσι πρὸς ἀλλοφύλους ἀνθρώπους· (8) οὗς ὑμεῖς δοκεῖτε μὲν ἐπισπᾶσθαι κατὰ Φίλιππον, λελήθατε δὲ κατὰ σφῶν αὐτῶν ἐπεσπασμένοι, καὶ κατὰ πάσης Ἑλλάδος. (9) Ὡς περ γὰρ οἱ κατὰ τὰς πολεμικὰς περιστάσεις βαρυτέρας ἐπαγόμενοι φυλακὰς εἰς τὰς πόλεις τῆς αὐτῶν δυνάμεως, χάριν τῆς ἀσφαλείας, ἅμα τὸν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀπωθῶνται φόβον, καὶ ποιοῦσιν ὑποχειρίους σφᾶς αὐτοὺς ταῖς τῶν φίλων ἐξουσίαις· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν Αἰτωλοὶ διανοοῦνται. (10) Βουλόμενοι γὰρ περιγενέσθαι Φίλιππου, καὶ ταπεινώσαι Μακεδόνας, λελήθασι αὐτοῖς ἐπισπασάμενοι τηλικούτον νέφος ἀπὸ τῆς ἐσπέρας, ὃ κατὰ μὲν τὸ παρὸν ἴσως πρώτοις ἐπισκοπήσει Μακεδόσι, κατὰ δὲ τὸ συνεχὲς πᾶσιν ἵσται τοῖς Ἑλλήσι μεγάλων κακῶν αἴτιον.

XXXVIII. « Ἀπαντας μὲν οὖν δεῖ τοὺς Ἑλληνας προῖδέσθαι τὸν ἐπιφερόμενον καιρὸν, μάλιστα δὲ Λακεδαιμονίους. (2) Ἐπεὶ, τίνας χάριν ὑπολαμβάνετε τοὺς ὑμετέρους προγόνους, ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, καθ' οὗς καιροὺς ὁ Ξέρξης ἀπέστειλε πρεσβευτὴν πρὸς ὑμᾶς, ὕδωρ καὶ γῆν αἰτούμενος, ἀπώσαντας ἐς τὸ φρέαρ τὸν παραγεγονότα, καὶ προσεπιβάλλοντας τῆς γῆς, καλεῖν ἀπαργεῖλαι τῷ Ξέρξει, διότι παρὰ Λακεδαιμονίων ἔχει τὰ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ὕδωρ καὶ γῆν; (3) Τίνος πάλιν θελοῦντων καὶ προδῆλως ἐξορμαῖν ἀποθανομένων τοὺς περὶ Λεωνίδην; (4) Ἄρ' οὐχ ἵνα δοῦσι μὴ μόνον τῆς αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ [περὶ] τῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐλευθερίας πρακινδυνεύειν; (5) Ἀξιόν γε, τοιούτων ἀνδρῶν ἀπογόνους ὑπάρχοντας, κάπειτα νῦν συμμαχίαν ποιησάμενους τοῖς βαρβάροις, στρατεύειν μετ' ἐκείνων καὶ πολεμῆν Ἑπείρωταις, Ἀχαιοῖς, Ἀκαρναῖσι, Βοιωτοῖς, Θετταλοῖς, σχεδὸν πᾶσι τοῖς Ἑλλήσι, πλὴν Αἰτωλῶν. (6) Τούτοις μὲν οὖν ἔθος

pium, contra servatores suos bellare; quod quidem nunc a vobis postulantes adsumt Ætoli.

XXXVII. Verum et mihi licuerit hæc dixisse, et, si quis severior adest censor, liceat illi pariter aliena a præsenti deliberatione hæc eadem judicare: ad ipsum rei caput, ut quidem isti autumant, jam redeo. (2) Id autem erat: si quidem res Græciæ in eodem nunc sint statu, quo tunc erant, quando societatem cum Ætolis fecistis; manifestum esse, vos etiam in eodem manere debere proposito. (3) Sin est universa rerum Græciæ facies immutata, æquum esse, ut et vos de iis, quæ petuntur a vobis, deliberationem ceu rebus integris instituatis. (4) Vos ergo dicite mihi, Cleonice et Chlænea, equos tunc socios habebatis, quando Lacedæmonios ad consilia vobiscum consocianda hortabamini? nome Græcos omnes? (5) Nunc vero quibuscum spes vestras habetis junctas, aut ad quam societatem hosce invitatis? nonne ad societatem cum barbaris ineundam? (6) Quid ergo? Idem est nunc videlicet rerum status atque ante? annon potius in contrarium vertit? (7) Tunc enim de principatu et gloria contendebatis cum ejusdem linguae et generis hominibus, Achæis et Macedonibus, et duce horum Philippo: nunc de servitute Græcorum eo bello agitur quod illis jam imminet adversus hostem alienigenam: (8) quem, quum ad oppugnandum Philippum videamini advocasse, re vera, etsi non intelligitis, in vestram et totius Græciæ perniciem accivistis. (9) Quemadmodum enim iis, qui per bellorum necessitates securitatis suæ causa præsidia in urbes suas arceant suis ipsorum viribus validiora, eadem opera et ab hostium metu se liberant, et amicorum potentiae sese subjiciunt: eodem modo nunc Ætoli sibi consulunt. (10) Dum omni studio id agunt, ut Philippum superent, et Macedones humiliores infirmioresque redigant, non animadvertunt, eam ipsosmet adversus sese nubem attrahere ab occidente, quæ in præsentia quidem in primos fortasse Macedonas incumbet, mox vero, ulterius semper progrediens, Græcis cunctis magnorum malorum causa existet.

XXXVIII. Et oportet quidem Græcos omnes ingruentem providere tempestatem; omnium vero maxime Lacedæmonios. (2) Cedo enim, viri Lacedæmonii, cujus rei gratia putatis majores vestros, quo tempore Xerxes legatum ad eos miserat, aquam et terram poscentem, in puteum detrasisse hunc qui venerat, et, terra insuper injecta, jussisse, Xerxi ut referret, consecutum se esse a Lacedæmonii postulata, aquam et terram? (3) Cujusnam item rei gratia ultro ad mortem manifestam esse profectos Leonidam et qui eum secuti sunt? (4) Nonne, ut omnes intelligerent, ipsos non pro sua dumtaxat, verum pro Græciæ totius libertate primos pericula adire? (5) Dignum est scilicet vobis, qui talibus prognati estis majoribus, ut societatem nunc cum barbaris ineatis, et communi cum ipsis expeditione suscepta, bellum inferatis Epirotis, Achæis, Acarnanibus, Bæotis, Thessalis, cunctis denique Græcis, præterquam Ætolis. (6) Atqui horum quidem mos est, ita facere, ne

ἐστὶ, ταῦτα πράττειν, καὶ μηδὲν αἰσχρὸν νομίζειν, εἰ γέ μόνον πρόσεστι τὸ πλεονεκτεῖν· οὐ μὴν ὑμῖν. (7) Καὶ τί δήποτε προσδοκᾷν δεῖ τοιούτους ἀπεργασομένους, ἐπεὶ τὴν Ῥωμαίων προσειλήφασι συμμαχίαν; (8) ὃ γὰρ τῆς Ἰλλυριῶν ἐπιλαβόμενοι ῥοπῆς καὶ βοηθείας, κατὰ μὲν θάλατταν βιάζεσθαι καὶ παρασπονδεῖν ἐπαβάλλοντο Πύλον· κατὰ δὲ γῆν ἐπολιόρακσαν μὲν τὴν Κλειτορίων πόλιν, ἐξηνδραποδίσαντο δὲ τὴν τῶν Κυναϊθέων. (9) Καὶ πρότερον μὲν Ἀντιγόνῳ, καθάπερ ἐπάνω προείπον, ἐποίησαντο συνθήκας οὗτοι περὶ τοῦ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τοῦ τῶν Ἀκαρνάνων ἔθνους· νῦν δὲ πεποιήνται πρὸς Ῥωμαίους κατὰ πάσης τῆς Ἑλλάδος.

XXXIX. « Ἄ τίς οὐκ ἂν πυθόμενος ὑπιδόιτο μὲν τὴν Ῥωμαίων ἔφοδον, μισήσαι δὲ τὴν Αἰτωλῶν ἀπύνοισιν, ὅτι τοιαύτας ἐθάβρησαν ποιήσασθαι συνθήκας; (2) Ἡδὲ παρήρηνται μὲν Ἀκαρνάνων Οἰνιάδας καὶ Νῆσσον· κατέσχον δὲ πρῶτην τὴν τῶν ταιλαιπύρων Ἀντικυρίων πόλιν, ἐξανδραποδίσαντες μετὰ Ῥωμαίων αὐτήν. (3) Καὶ τὰ μὲν τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας ἀπάγουσι Ῥωμαῖοι, πεισόμενα δηλονότι ἅπερ εἰκός ἐστι πάσχειν τοὺς ὑπὸ τὰς τῶν ἀλλοφύλων πεσοῦσιν ἐξουσίας· τὰ δ' ἐδάφη κληρονομοῦσι τῶν ἡτυχηκότων Αἰτωλῶν. (4) Καλὸν γε, ταύτης τῆς συμμαχίας μετασχεῖν κατὰ προαίρεσιν, ἄλλως τε καὶ Λακεδαιμονίους ὑπάρχοντας; (5) οἱ γὰρ Θεβαίους, τοὺς κατ' ἀνάγκην ἡσυχίαν ἀγεῖν βουλευσαμένους μόνους τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν τῶν Περσῶν ἔφοδον, ἐψηφίσαντο δεκατεῦσαι τοῖς θεοῖς, κρατήσαντες τῷ πολέμῳ τῶν βαρβάρων. (6) Καλὸν μὲν οὖν, ὃ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, καὶ πρέπον ὑμῖν ἐστὶ, τὸ, μνησθέντας μὲν τῶν προγόνων, εὐλαβηθέντας δὲ τὴν Ῥωμαίων ἔφοδον, ὑπιδόμενους δὲ τὴν Αἰτωλῶν κακοπραγμοσύνην, τὸ δὲ μέγιστον, τῶν Ἐντιγόνου γεγονότων μνησθέντας, εἶ καὶ νῦν μισοπονηρῆσαι, καὶ τὴν μὲν Αἰτωλῶν ἀποστραφῆναι φιλίαν, Ἀχαιοὺς δὲ καὶ Μακεδόσι κοινωνῆσαι τῶν αὐτῶν ἐλπίδων. (7) Εἰ δ' ἄρα πρὸς τοῦτό τινες ἀντιπράττουσι τῶν πλείων δυνάμενων παρ' ὑμῖν, πρὸς γε τὴν ἡσυχίαν ὀρμήσατε, καὶ μὴ μετέσχητε τῆς τούτων ἀδικίας. »

(Ora Cod. Urb.)

XL. (1) Τὸ γὰρ τοιοῦτον ἦθος δεῖ βούλεται διαφυλάττειν ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις.

(Excerpt. Antiq.)

(2) Προθυμίαν γὰρ φίλων, συμφόρως μὲν γιγνομένην, μεγάλην παρέχεσθαι χρεῖαν· ἐφελκομένην δὲ καὶ καθυστεροῦσαν, τελέως ἀνωφελῆ ποιεῖν τὴν ἐπικουρίαν. (3) Ἐπεὶ οὖν βούλονται μὴ τοῖς γράμμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις τηρεῖν τὴν πρὸς αὐτοὺς συμμαχίαν ***

(Suidas in Ἀκαλγ. et Ἐναβάσειν.)

(4) Οἱ δὲ Ἀκαρνᾶνες, πυνθανόμενοι τὴν τῶν Αἰτω-

que turpe quidquam ducere, unde modo possint ipsi cum alieno detrimento quaestum aliquem parare : vobis ea consuetudo non est. (7) Enimvero quid designaturos istos putetis, postquam Romanorum societate sunt aucti? (8) qui, postquam ex Illyrico subsidii accessione nacti erant, mari Pylum per vim tentare contra jus et omne fas sunt ausi, terra autem Clitoriorum urbem expugnaverunt, Cynæthensium vero etiam hastæ subjecerunt? (9) Et quum antea ad evertendas Achæorum et Acarnanum gentes cum Antigono, ut jam dixi, fœdus sanxerint, nunc ierunt cum Romanis in Græciæ totius perniciem.

XXXIX. Hæcne poterit aliquis audire, ut non statim adventum Romanorum suspectum habeat; Ætolorum vero perditam audaciam, qui hujusmodi facinora fecerunt, non oderit? (2) Et hi quidem jam Acarnanibus Cniadas ademerunt, atque Nasum : nuper etiam infeliciam Anticyrensiū oppidum, postquam ipsos a Romanis adjuti sub jugum misissent, sibi detinuerunt : (3) et liberos quidem ac mulieres Romani abducunt, ut ea videlicet patiantur, quæ consentaneum est illos pati qui in potestatem alienigenarum hostium deveniunt : solum atque tecta miserorum Ætoli possident. (4) Honesta sane res, huic societati deliberato sese adjungere; Lacedæmonios præsertim! (5) nempe eos, qui olim, quod soli ex omnibus Græcis Thebani, Xerxe Græciam invadente, quiescendum sibi esse necessitate adacti statuissent, decimam ex illis, simul atque profligatum esset contra barbaros bellum, iis se consecratos, decreverunt. (6) Quin illud potius honestum vobis, Spartani, et decorum fuerit, ut memores majorum vestrorum, adventum Romanorum in has oras caventes, malam Ætolorum mentem habentes suspectam, quodque est omnium maximum, merita in vos Antigoni revocantes in memoriam, nunc quoque, ut olim, improbos homines vobis esse odio, probetis, et repudiata Ætolorum amicitia, cum Achæis ac Macedonibus spes et consilia consocietis. (7) Sin autem inter vos reperiuntur ex iis, qui plurimum posunt, qui huic sententiæ refragentur, ad quietem certe animos convertite, neque istorum iniquitatis participes velitis esse. »

XL. (1) Talem enim morem semper servare amant Athenienses.

(Fort. nuntiorum ab Acarnanibus ad Philippum missorum.)

(2) Propensam quippe amicorum voluntatem, si quidem opportune se exserat, magno solere esse usui : sin autem moram traxerit, et tardius advenit, inutile prorsus afferre auxilium. (3) Igitur si non scripto dumtaxat federe, sed et rebus ipsis, intam secum societatem servare in animo haberent.

(4) Acarnanes vero, audita Ætolorum adversus se expo-

λῶν ἔροδον ἐπὶ σφᾶς, τὰ μὲν ἀπαλγοῦντες ταῖς ἐλπίσι, τὰ δὲ καὶ θυμομαχοῦντες, ἐπὶ τινα παράστασιν κατήντησαν. * (5) Εἰ δὲ τις λειπόμενος μὴ θάνοι, φύγοι δὲ τὸν κίνδυνον, τοῦτον μῆτε πόλει δέχεσθαι, μῆτε πῦρ ἐναυεῖν. (6) Περὶ τούτων ἀρὰς ἐποιήσαντο, πᾶσι μὲν, μάλιστα δὲ Ἡπειρώταις, εἰς τὸ μηδένα τῶν φευγόντων δέξασθαι τῇ χώρᾳ.

(II) Excerpt. Antiq. ex lib. IX, cap. 34.

XLII. Προθέμενος δὲ, τῆς πόλεως κατὰ δύο πύργους ποιεῖσθαι τὴν προσαγωγὴν· κατὰ μὲν τούτους χελώνας κατασκεύαζε χωστρίδας καὶ κριοὺς, κατὰ δὲ τὸ μεσοπύργιον στοὰν ἐποίει μεταξὺ τῶν κριῶν, παράλληλον τῷ τείχει. (2) Τῆς δὲ προθέσεως συντελουμένης, παραπλήσιος ἢ τῶν ἔργων ἐγίνετο πρόσοψις τῇ τοῦ τεύχους διαθέσει. (3) Τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ ταῖς χελώναις κατασκευάσματα, πύργων ἐλάμβανε καὶ φαντασίαν καὶ διάθεσιν ἐκ τῆς τῶν γέβρων συνθέσεως· τὸ δὲ μεταξὺ τούτων, τεύχους, τῶν ἀνωτέρω γέβρων τῆς στοᾶς εἰς ἐπάλξεις τῇ πλοκῇ διηρημένων. (4) Διὰ μὲν οὖν τοῦ κάτω μέρους τῶν πύργων, οἳ τε προσχωνόντες τὰς ἀνωμαλίας τῶν τόπων ἐπὶ τῇ τῶν ἐσχαρίων ἐφόδῳ τὴν γῆν ἐπέβαλλον· ὃ τε κρῖος ἐξωθεῖτο. (5) Τὸ δὲ δεύτερον, ὑδρίας καὶ τὰς πρὸς τοὺς ἐμπυρισμοὺς εἶχε παρασκευάς, καὶ τὰ καταπελτικὰ σὺν τούτοις. (6) Ἐπὶ δὲ τοῦ τρίτου, πλῆθος ἀνδρῶν ἐφειστήκει τῶν ἀπομαχομένων πρὸς τοὺς κακοποιεῖν ἐπιβαλλομένους τὸν κρῖον. Οὗτοι δ' ἦσαν ἰσοϋφεῖς τοῖς τῆς πόλεως πύργοις. (7) Ἐκ δὲ τῆς μεταξὺ τῶν πύργων στοᾶς ὀρύγματα διπλᾶ προσήγετο πρὸς τὸ μεσοπύργιον. (8) Καὶ τρεῖς ἦσαν βλοστώσεις λιθοβόλοις· ὧν ὁ μὲν εἷς ταλαντιαῖος, οἱ δὲ δύο τριακονταμναῖους ἐξέβαλλον λίθους. (9) Ἀπὸ δὲ τῆς παρεμβολῆς ὡς πρὸς τὰς χελώνας τὰς χωστρίδας πεπονήντο σύριγγες καταστεγασταὶ, χάριν τοῦ μῆτε τοὺς προσιόντας ἐκ τῆς στρατοπεδείας, μῆτε τοὺς ἀπιόντας ἀπὸ τῶν ἔργων βλάπτεσθαι μηδὲν ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς πόλεως βελῶν. (10) Ἐν ὀλίγαις δὲ τελέως ἡμέραις συνέβη, καὶ τὴν τῶν ἔργων ἐπιτελεσθῆναι συντέλειαν, διὰ τὸ τὴν χώραν ἀφθόνης εἶναι τὰς εἰς τοῦτο τὸ μέρος χορηγίας. (11) Οἱ γὰρ Ἐχιναιεῖς κεῖνται μὲν ἐν τῷ Μηλιεῖ κόλπῳ, τετραμμένοι πρὸς μεσημβρίαν, κατ' ἀντίπεραν τῆς τῶν Θροινίων χώρας· καρποῦνται δὲ γῆν πάμφορον. Δι' ἣν αἰτίαν οὐδὲν ἐνέλιπε τὸν Φιλίππον τῶν πρὸς τὰς ἐπιβολάς. (12) Οὐ μὲν ἀλλὰ, καθάπερ εἶπον, ἐπιτελεσθέντων τῶν ἔργων, προσήγον ἅμα τὰς τῶν ὀρυγμάτων καὶ μηχανημάτων κατασκευάς.

(Ex Herone de toleranda et repellenda Obsidione.)

XLIII. Πόπλιος, ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, καὶ Δορῖμαχος, ὁ τῶν Αἰτωλῶν, τοῦ Φιλίππου πολιορκῶντος τὴν Ἐχιναιέων πόλιν, καὶ τὰ πρὸς τὸ τεῖχος καλῶς ἀσφαλισμένους, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν τοῦ στρατοπέδου τάφρῳ καὶ τείχῳ ὀχυρωσαμέν-

ditione, partim desperatione, partim vero odio et ira in hostem impulsus, in furiosum quoddam consilium inciderunt. (5) Si quis vero victus mortem non oppetisset, sed periculum fugisset, eum ne quis urbe reciperet, nec usum ignis ei impetiretur. (6) Ac hujus rei causa, adjectis imprecationibus, obtestati sunt omnes, præcipue vero Epirotas, ne quis quemquam eorum, qui fugissent, intra fines suos reciperet.

(II.) *Echinum oppugnat Philippus.*

XLII. Philippo erat consilium, ad duas obsessæ urbis turres machinas admovere. Itaque ex adverso illarum turrium testudines fossis complendis arietesque struxit: quantum autem muri inter utramque turrim interjectum est, juxta illud inter utrumque arietem porticum excitavit, muro parallelam. (2) Quod inceptum postquam perfecti, figuram moenium aspectus operum referebat. (3) Nam quæ testudinibus erant superstructa, ex ipsa cratium compositione turris speciem ac figuram obtinebant: muro autem similis erat porticus illa arietibus interjecta; cujus summæ crates, ipsa viminum textura, in modum pinarum erant divisæ. (4) In ima igitur parte turrium opus faciebant hi, qui loca inæqualia aggesta terra complanabant, quo promoveri bases possent: et ibidem arietes impellebantur. (5) In secunda contabulatione hydriæ erant, quæque alia adversus incendia solent comparari: erant ibi et catapultæ. (6) In tertia milites non paucos locarat, ad resistendum iis, qui arietes aliquo maleficio infestare aggrederebantur: atque hi sublimitate turres oppidi æquabant. (7) E porticu vero illa, quæ inter geminas turres erat, duos ad murum oppositum cuniculos agebat: (8) et erant ibidem tres stationes locandis ballistis; quarum una erat talentaria, reliquæ lapides emittebant xxx librarum. (9) E castris vero ad testudines aggestitias canales ducebant desuper contacti, ne vel eos, qui e vallo accederent, aut eos, qui ab operibus discederent, tela ex urbe missa læderent. (10) Sunt autem opera omnia paucis oppido diebus confecta; quod rebus omnibus ad ejusmodi fabricas necessariis illa regio abundat. (11) Sita namque est urbs Echinensium ad sinum Maliacum, vergens in meridiem, ex adverso ditionis Throniensium: regio autem est omnium, quæ terra proveniunt, ferax: quam ob causam nihil Philippo ad sua incepta exsequenda deerat. (12) Igitur confectis, ut paulo ante dixi, operibus, simul cuniculos agendo, simul machinas muro admovendo, oppugnationem aggressus est.

XLIII. Publius (Sulpicius Galba,) Romanorum imperator, et Dorimachus, dux Ætolorum, quum Echinensium urbem oppugnaret Philippus, et tam ab urbe securitati suæ probe prospexisset, quam a parte exteriori fossa ac muro castra

ου, (2) παραγεγνημένοι αὐτοί, ὁ μὲν Πόπλιος στολῶ, ὁ δὲ Δορίμαχος πεζικῇ καὶ ἱππικῇ δυνάμει, καὶ προσβαλόντες τῷ χάρακι, καὶ ἀποκρουσθέντες, (3) * τοῦ Φιλίππου μᾶλλον ἰσχυρῶς ἀγωνισαμένου, ἀπελπίσαντες οἱ Ἑχιναιεῖς παρέδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Φιλίππῳ. (4) Οὐ γὰρ οἷοί τε ἦσαν οἱ περὶ τὸν Δορίμαχον τῇ τῶν δαπανημάτων ἐνδείᾳ ἀναγκάζειν τὸν Φίλιππον, ἐκ θαλάσσης ταῦτα πορίζομενον.

[XLII. a. "Οτι τῆς Αἰγίνης ὑπὸ Ῥωμαίων ἀλούσης, αἱ Αἰγινῆται συναθροισθέντες ἐπὶ τὰς ναῦς, ὅσοι μὴ διακλάπησαν, ἐδέοντο τοῦ στρατηγοῦ, συγχωρῆσαι σφίσι πρεσβευτὰς ἐκπέμψαι πρὸς τὰς συγγενεῖς πόλεις περὶ λύτρων· (2) ὁ δὲ Πόπλιος τὸ μὲν πρῶτον αὐτοῖς πικρῶς ἀντίφη, φάσκων, ὅτε ἦσαν αὐτῶν κύριοι, τότε δεῖν διαπρεσβεύεσθαι πρὸς τοὺς κρείττους περὶ σωτηρίας, μὴ ἢν δούλους γεγονότας· (3) ὅτε δὲ μικρῷ πρότερον αὐτοὺς μὴδὲ λόγου καταβιάσαντας τοὺς παρ' αὐτοῦ πρεσβευτὰς, ὡς ὑποχειρίους γεγονότας ἀξιοῦν πρεσβεύειν πρὸς τοὺς συγγενεῖς, πῶς οὐκ εὐθες εἶναι· (4) Καὶ τότε μὲν ἀπέτρεψε τοὺς ἐντυγχάνοντας, ταῦτ' εἰπὼν· τῇ δὲ ἑκάριον συγκαλέσας ἀπαντὰς τοὺς αἰχμαλώτους, Αἰγινῆταις μὲν [μὴδὲν] ὀφείλειν ἐφη ποιεῖν φιλόφρονον, τῶν δὲ λοιπῶν Ἑλλήνων ἕνεκα συγχωρεῖν ἐφη πρεσβεύειν περὶ τῶν λύτρων, ἐπεὶ τοῦτο παρ' αὐτοῖς ἔθος ἐστίν.]

sua munivisset, (2) Echinum venerunt, Publius cum classe, Dorimachus cum peditum atque equitum manu, et castra Philippi aggressi sunt, sed ab eodem repulsi. *

(3) Quo facto quum Philippus acrius etiam instaret hostibus; desperantes Echinenses, Philippo sese dederunt.

(4) Dorimachus enim commeatum inopia cogere Philippum non poterat, cui omnia mari subvehebantur.

(Ægina ab Romanis occupata.)

XLII a. Post Æginam a Romanis captam, Æginetæ in navibus congregati quotquot fuga non evaserant, rogabant imperatorem, ut sibi legationes ad civitates suas mittere concederet, ob corradendum redemptionis pretium. (2) Publius autem primum quidem acerbè respondit, debuisse eos quum liberi adhuc essent, a fortioribus potius implorare salutem, quam hoc tempore cum jam servitutem servirent: (3) atque quum præterea paulo ante ne alloquio quidem legatos ab se missos dignati fuissent, nunc nonne fatuum videri, eos qui captivi essent legationem ad cognatos mittere velle? (4) His ergo tunc dictis supplices a se repulsi: postero tamen die captivis omnibus convocatis, Æginetas quidem nulla dignos misericordia dixit, verumtamen reliquorum Græcorum gratia, indulgere se illis ut pro redemptione legationes mitterent, quando id quidem in eorum more positum esset.

IX. — RES ASIÆ.

Excerpt. Antiq. ex lib. IX, cap. 35.

XLIII. Ὁ γὰρ Εὐφράτης τὴν μὲν ἀρχὴν λαμβάνει τῆς συστάσεως ἐξ Ἀρμενίας, διαρρέει δὲ διὰ Συρίας καὶ τῶν ἐξῆς τόπων, ὡς ἐπὶ Βαβυλωνίαν. (2) Καὶ δοκεῖ μὲν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν ἐμβάλλειν θάλατταν· οὐ μὴν ἴσθι γε τοῦτο. Ταῖς γὰρ διώρυξι ταῖς ἐπὶ τὴν χώραν Ἀρμενίας προεχθιπανάται, πρὶν ἐκβολὴν εἰς θάλατταν πεποιῆσθαι. (3) Διὸ καὶ συμβαίνει, τὴν ὑπεραντιαν φύσιν ἔχειν τοῦτον τοῖς πλείστοις τῶν ποταμῶν. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις αὖξεται τὸ ρεῦμα, καθ' ὅδ' ἂν κλείους διαφέρονται τόποις· καὶ μέγιστοι μὲν εἰσι κατὰ τὸν χειμῶνα, ταπεινότεροι δὲ κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ ἔτους. (4) Οὗτος δὲ καὶ πλείστος γίγνεται τῷ ρεύματι κατὰ Κυνὸς ἐπιτολὴν, καὶ μέγιστος ἐν τοῖς κατὰ Συρίαν τόποις· αἰεὶ δὲ προϊὼν, ἐλάττων. (5) Αἴτιον δὲ τούτων, ὅτι συμβαίνει, τὴν μὲν αὖξιν οὐκ ἐκ τῆς συρρύσεως τῶν χειμερινῶν ὁμβρῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνατήξεως τῶν χιόνων γίγνεσθαι· τὴν δὲ μείωσιν διὰ τὰς ἐκτροπὰς τὰς ἐπὶ τὴν χώραν, καὶ τὸν μερισμὸν αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τὰς ἀρδεύσεις. (6) Ἡ καὶ τότε βραδείαν συνέβαινε γίγνεσθαι τὴν κομιδὴν τῶν δυνάμεων, ἅτε καταγόμενοι μὲν ὄντων τῶν πλοίων, ταπεινοτάτου δὲ τοῦ ποταμοῦ, καὶ τελείως βραχὺ τι συνεργοῦσης τῆς τοῦ ρεύματος βίας πρὸς τὸν πλοῦν.

Euphrates fluvius.

XLIII. Amnis Euphrates, in Armenia primam originem nactus, mox inde lapsus per Syriam et continuos illi deinceps terrarum tractus, fertur in Babyloniam. (2) Et perhibetur ille quidem in mare Erythræum sese exonerare, verum aliter res habet: prius enim quam in mare ostium immitat, in fossas per agros ductas exhauritur. (3) Unde fit, ut ceteris fluminibus contrariam naturam Euphrates habeat.

Aliis namque eo auctior est alveus, quo plura loca permeant; iidemque per hiemem sunt altissimi, per æstatis æstus humillimi. (4) Hic et latissime tunc effunditur, quando Canis oritur, et alveum in Syria habet maximum; unde quo longius progreditur, eo fit ipse minor. (5) Causa, cur hæc contingant, est, quod non ex collectione imbrium hibernorum capit suos auctus, sed ex nivibus liquefactis: minuitur autem, dum ab ejus alveo in agros avertuntur ejus aquæ, et ad irrigationes multifariam derivantur. (6) Quæ ratio est, quare tempestate illa tarde per eum deportatio exercituum expeditur: nam et navigiis devehuntur milites, magnis ponderibus onustis, et aquæ fluminis tum maxime humiles sunt, ut ad navigationem conficiendam parum admodum vis fluentis alvei conferat.

X. — LEGATIO ROMANORUM AD PTOLEMÆUM.

Ecloga II de Legationibus.

XLIV. Οἱ Ῥωμαῖοι πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν πρὸς Πτολεμαῖον, βουλόμενοι σίτω χορηγηθῆναι, διὰ τὸ μεγάλην εἶναι παρ' αὐτοῖς σπάνιν· (2) ὥς ἂν τοῦ μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τῶν στρατοπέδων ἅπαντος ἐφθαρμένου μέχρι τῶν τῆς Ῥώμης πυλῶν, ἔξωθεν δὲ μὴ γενομένης ἐπικουρίας, ἅτε κατὰ πάντα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης πολέμων ἐνεστῶτων, καὶ στρατοπέδων παρὰ καθεμίνων, πλὴν τῶν κατ' Αἴγυπτον τόπων. (3) Εἰς γὰρ τοσοῦτο κατὰ τὴν Ῥώμην προεβέβηκει τὰ τῆς ἐνδείας, ὥστε τὸν Σικελικὸν μέδιμνον πεντεκαίδεκα δραχμῶν ὑπάρχειν. (4) Ἄλλ' ὅμως, τοιαύτης οὐσης τῆς περιστάσεως, οὐκ ἡμέλων τῶν πολαικῶν.

XLIV. Legatos ad Ptolemæum miserunt Romani, ut frumento ab eo juvantur, cujus magna in urbe tum fuit inopia. (2) Nam Italicum frumentum omne ab exercitibus fuerat corruptum usque ad ipsas Romæ portas : e regionibus vero extra Italiam nihil subsidii afferebatur ; quum per omnes orbis terrarum partes bellaretur, essentque ubique locorum exercitus dispositi, una Ægypto excepta. (3) Eo autem Romæ pervenerat annonæ inopia, ut medimnos Siculus drachmis quindenis veniret. (4) Attamen, etiam in hac tanta necessitate, belli curam patres non omittebant.

XI. — VARIA FRAGMENTA MINORA.

(Athenæus lib. X, cap. 6, p. 424.)

XLV. (1) Πολύβιος ἐν τῇ ἐννάτῃ τῶν Ἱστοριῶν καὶ ποταμὸν τινα ἀναγράφει, Κύαθον καλούμενον, περὶ Ἀρσινόην πόλιν Αἰτωλίας.

(Stephanus Byz.)

(2) Ἀρσινόη, πόλις Λιθύης. Τὸ ἐθνικὸν Ἀρσινοῦτης· καὶ Ἀρσινοεύς ἐπὶ τῆς Αἰτωλικῆς, ὡς Πολύβιος ἐννάτῃ.

(Steph. Byz.)

(3) Ἀτελλα, πόλις Ὀπικῶν Ἰταλίας, μεταξὺ Καπύης καὶ Νεαπόλεως. Τὸ ἐθνικὸν... Ἀτελλανός, ὡς Πολύβιος ἐννάτῃ· « Ἀτελλανοὶ παρέδωσαν ἑαυτούς. »

(Steph. Byz.)

Ξυνία, Θεσσαλίας πόλις. Πολύβιος ἐννάτῃ.

(Idem.)

(4) Φόρουνα, πόλις Θράκης· Πολύβιος ἐννάτῃ. Τὸ ἐθνικὸν, Φορουνναῖος.

[[6] Ὅτι τοὺς μὴ μετ' εὐνοίας καὶ προθυμίας ἐμβαίνοντας, οὗτ' ἐπ' αὐτῶν εἰκός ἐστι τῶν ἔργων ἀληθεῖς εἶναι συμμάχους.]

[[6] Ὅτι τοιαύτης ἀσέβειας ὑπαρχούσης περὶ τε τοὺς Ῥωμαῖους καὶ Καρχηδονίους, καὶ παλιντρόπων ἐκάστοις ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς τύχης ἀπαντωμένων ἐναλλάξ προσπιπτόντων, κατὰ τὸν ποιητὴν ἅμα λύπην καὶ χαρὰν ὑποτρέχειν δείκνυσιν τὰς ἐκάστων ψυχάς.]

[(7) Καὶ ἴσθιν ἀληθὲς τὸ πολλάκις ὅφ' ἡμῶν εἰρημνόν, ὥς οὐχ οἶόν τε περιλαβεῖν οὐδὲ συνθεάσασθαι τῇ ψυχῇ τὸ κάλλιστον θέαμα τῶν γεγονότων, λέγω δὲ τὴν τῶν θλῶν οἰκονομίαν, ἐκ τῶν τὰς κατὰ μέρος πράξεις γραφόντων.]

XLV. (1) Polybius libro nono Historiarum fluvium etiam quemdam memorat, Cyathum nomine, circa Arsinoen, oppidum Ætolizæ.

(2) Arsinoe, oppidum Libyæ. Gentile Arsinotæ ; et Arsinensis, de Ætolico oppido, ut Polybius IX.

(3) Atella, urbs Opicorum Italiæ, inter Capuam et Neapolin. Gentile, Atellanus. Sic Polybius libro nono : « Atellani sese tradidere. »

Xynia, urbs Thessaliæ : Polybius libro nono.

(4) Phorunna, oppidum Thraciæ : Polybius nono. Gentile, Phorunnæus.

(5) Qui neque benevolæ neque propenso animo sunt, eos consentaneum est neque in ipso opere sinceros fore auxiliares.

(6) Quum ea Romanarum et Carthaginiensium rerum conditio esset, et modo his modo illis, alternante casu, res bene secusve acciderent, satis patebat id quod poeta ait, singulorum hominum animos gaudio æque ac morori esse obnoxios.

(7) Vere a me sæpe dictum est, fieri non posse, ut pulcherrimum spectaculum (universum scilicet rerum gestarum ordinem) mente comprehendamus atque intueamur ex eorum auctorum lectione, qui res particulares scribunt.

I. — TARENTUM RECEPTUM A FABIO.

Excerpt. Antiq. ex lib. X, cap. 1.

I. Ὅντων γὰρ ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ καὶ τῆς Ῥηγίνων ὁδοῦ σταδίων εἰς Τάραντα πλείωνον ἢ διαχιλίων, ἡ τῆς ἄλλης μεν εἶναι συμβαίνει τὴν πλευρὰν τῆς θαλάσσης ταύτης, πλὴν τῶν ἐν Τάραντι λιμένων. (2) ἢ ἴσπραται μὲν ἐς τὸ Σικελικὸν πέλαγος, νεύει δὲ πρὸς ἡμὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους, ἔχει δὲ τῶν τε βαρβάρων ἔθνων τὰ πολυανθρωπότατα, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τὰς ἐπιφανεστάτας. (3) Βρέττιοι γὰρ καὶ Λακωνοὶ, καὶ τινὰ μέρη τῶν Δαυνίων, ἔτι δὲ Καλαβροὶ, καὶ πλείους ἕτεροι, τοῦτο τὸ κλίμα νέμονται τῆς θαλάσσης. (4) Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἡγεμονία, καὶ Καυλωνία, καὶ Λακροί, καὶ Κρότων, ἔτι Μεταπόντιοι καὶ Θούριοι ταύτην ἐπέχουσι τὴν ἡγεμονίαν. (5) Ὅστε καὶ τοὺς ἀπὸ Σικελίας καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος φερομένους ἐπὶ τινὰ τόπον τῶν προσημειωμένων, κατ' ἀνάγκην ὁρμεῖν ἐν τοῖς τῶν Ταραντίνων λιμέσι, καὶ τὰς ἀμειψίαις καὶ τὰς οἰκονομίαις πρὸς ἄλλας τοὺς κατέχοντας ταύτην τὴν πλευρὰν τῆς Ἰταλίας ἐν ταύτῃ ποιεῖσθαι τῇ πόλει. (6) Τεχνήριαιτο δ' αὖτε τοῦ τόπου τὴν εὐκαιρίαν ἐκ τῆς περὶ Κροτωνιάδος γενομένης εὐδαιμονίας. Ἐκεῖνοι γὰρ θερινοὺς πτερυγίους, καὶ βραχεῖαν τινὰ παντελῶς προσαγωγὴν, μεγάλην εὐδαιμονίαν δοκοῦσι περιποιήσασθαι δι' ἐν ἑταρον, ἢ διὰ τὴν τῶν τόπων εὐφυΐαν. ἢν οὐδὲ κρίναι δεξιὸν ἔστι τοῖς Ταραντίνων λιμέσι καὶ τόποις. (7) Τέτακται δὲ καὶ πρὸς τοὺς κατὰ τὸν Ἀδριατικὸν ἕως εὐφυΐας καὶ νῦν μὲν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἦν πρὸ τοῦ. Ἀπὸ γὰρ ἁπλῶς Ἰαπωνίας ἕως εἰς Σιπώντα πᾶς καταρρέων ἐκ τῶν ἀντιπέραν, καὶ καθορμισθεὶς τὴν Ἰταλίαν, εἰς Τάραντα ἐπορεύετο τὴν ὑπερβολὴν καὶ ταύτῃ συνεχρῆτο τῇ πόλει πρὸς τὰς ἀλλαγὰς μεταθέσεις οἰκονομίας. (8) Οὐδέπω γὰρ συνέτετότε, τὴν τῶν Βρετανικῶν ἐκτίσθαι πόλιν. (10) πρὸ Φάβιος, ἐν μεγάλῃ πεινῶν τὴν ἐπιβολὴν, ἀπαρτίσας, πρὸς ταῖς εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἦν ἐπιτελεῖν.

Italica illa ora, quæ a freto Siculo et oppido Rheginorum Tarentum usque per stadia amplius bis mille porrigitur, quæque mari Siculo obversa in Græciam vergit, est universa penitus importuna, si Tarentinos portus excipias. (2) Sunt autem in eo tractu et gentium barbararum populi numerosissimi, et Græcorum hominum urbes nobilissimæ. (3) Bruttii namque, et Lucani, atque Dauniorum partes nonnullæ, nec non Calabri, et alii plures hanc Italici plagam incolunt. (4) Pariterque e Græcicis civitatibus eam maris oram obtinent Rhegium, Caulon, Locri, Croton, Metapontum et Thurii. (5) Ita fit, ut necessario, quicumque vel e Sicilia vel e Græcia aliquem ex prædictis locis petunt, Tarentinorum portibus sit eis utendum, et in ea urbe permutationes faciendæ, aut alia commercia agitanda cum universalis illis populis, qui hoc Italici latus tenent. (6) Enimvero Tarentum quam opportuno sit loco situm, licet conjicere ex ea opulentia, quam olim Crotonienses sunt adepti: qui, quum stationes navium æstivas solum et parvum quemdam appulsus haberent, ingentes tamen sunt consecuti opes, non aliam (uti quidem videtur) ob causam, nisi hanc, quod magna esset ejus loci opportunitas: quæ tamen ne comparari quidem meretur cum portibus ac situ Tarenti. (7) Habet autem hæc urbs et nunc quidem opportunitatem respectu eorum etiam portuum, qui ad Adriaticum mare sunt: sed majorem olim habuerat. (8) Nam a Iapygio promontorio usque ad Sipontum quisquis ex oppositis oris in Italiam tendebat, ut ibi appelleret, Tarentum petebat, et ea urbe tantquam emporio ad permutandas aut transferendas merces utebatur. (9) Necdum enim conditum erat Brundisium. (10) Propterea Fabius, multum interesse ratus in Tarentum arma convertere, ceteris rebus posthabitis, in hanc unam curam incubuit.

II. — SCIPIO MITTITUR IN HISPANIAM.

pt. Valesian. et deinde Excerpt. Antiq. cap. 2 seqq.

II. Μάλλοντα ιστορεῖν τὰ πραχθέντα Ποπλίῳ κατὰ ἑταρον, συλλήβδην δὲ πάσας τὰς κατὰ τὸν βίον ἐκτελέσεις αὐτοῦ πράξεις, ἀναγκαῖον ἡγοῦμεθα τὸ μεταῆσαι τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ τὴν αἴρεσιν καὶ φύσιν

II. Dicturi de rebus a P. Scipione in Hispania gestis, atque in universum de omnibus iis quæ toto vitæ spatio confecti; necessarium esse duximus, auditorem præmonere de instituto ingenioque hujus viri. (2) Nam quum pæne

τὰνδρός. (2) Τῷ γὰρ σχεδὸν ἐπιφανέστατον αὐτὸν γεγενῆσθαι τῶν πρὸ τοῦ, ζητοῦσι μὲν πάντες εἰδέναι, τίς ποτ' ἦν, καὶ ἀπὸ ποίας φύσεως ἢ τριβῆς ὁρμηθεὶς τὰς τηλικαύτας καὶ τοσαύτας ἐπετελέσατο πράξεις· (3) ἀγνοεῖν δὲ καὶ ψευδοδοξάζειν ἀναγκάζονται, διὰ τὸ τοὺς ἐξηγουμένους ὑπὲρ αὐτοῦ παραπεπαικέναι τῆς ἀληθείας. (4) Ὅτι δὲ ἐστὶν ὑγιὲς τὸ νυνὶ λεγόμενον ὑφ' ἡμῶν, ὅληον ἐστὶ διὰ τῆς ἡμετέρας ἐξηγήσεως τοῖς ἐπισημαινεσθαι δυναμένοις τὰ κάλλιστα καὶ παραβολώτατα τῶν ἐκείνῳ πεπραγμένων. (5) Οἱ μὲν οὖν ὅλοι πάντες αὐτὸν ἐπιτυχῇ τινα, καὶ τὸ πλεῖον αἰὶ παραλόγως καὶ ταῦτομάτῳ κατορθοῦντα τὰς ἐπιβολὰς παρεισάγουσι· (6) νομίζοντες, ὥσανεὶ θειοτέρους εἶναι καὶ θαυμαστοτέρους τοὺς τοιούτους ἀνδρας τῶν κατὰ λόγον ἐν ἐκάστοις πραττόντων· ἀγνοοῦντες, ὅτι τὸ μὲν ἐπαινετὸν, τὸ δὲ μακαριστὸν εἶναι συμβαίνει τῶν προειρημένων. (7) Καὶ τὸ μὲν κοινόν ἐστι καὶ τοῖς τυχοῦσι, τὸ δ' ἐπαινετὸν μόνων ἰδίων ὑπάρχον τῶν εὐλογίστων καὶ φρένας ἔχόντων ἀνδρῶν, οὓς καὶ θειοτάτους εἶναι καὶ προσφιλεστάτους τοῖς θεοῖς νομιστέον. (8) Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ Πόπλιος Λυκούργῳ, τῷ τῶν Λακεδαιμονίων νομοθετῇ, παραπλησίαν ἐσχηκέναι φύσιν καὶ προαίρεσιν. (9) Οὕτε γὰρ Λυκούργον ἡγήτεον δεισιδαιμονοῦντα, καὶ πάντα προσέχοντα τῇ Πυθίᾳ, συστήσασθαι τὸ Λακεδαιμονίων πολίτευμα· οὕτε Πόπλιον ἐξ ἐνυπνίων ὁρμώμενον καὶ κληδόνων, τηλικαύτην περιποιῆσαι τῇ πατρίδι δυναστείαν. (10) Ἄλλ' ὄρωντες ἑκάτεροι τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων οὕτε τὰ παράδοξα προσδεχομένους βράδως, οὕτε τοὶ δεινοὶς τολμῶντας παραβάλλεσθαι χωρὶς τῆς ἐκ τῶν θεῶν ἐλπίδος· (11) Λυκούργος μὲν, αἰὶ προσλαμβάνόμενος ταῖς ἰδίαις ἐπιβολαῖς τὴν ἐκ τῆς Πυθίας φήμην, εὐπαραδεκτοτέρας καὶ πιστοτέρας ἔποιε τὰς ἰδίας ἐπινοίας· (12) Πόπλιος δὲ παραπλησίως, ἐνεργαζόμενος αἰὶ δόξαν τοῖς πολλοῖς, ὥς μετὰ τῆς θείας ἐπινοίας ποιούμενος τὰς ἐπιβολὰς, εὐθαρσεστέρους καὶ προθυμοτέρους κατεσκεύαζε τοὺς ὑποτακτομένους πρὸς τὰ δεινὰ τῶν ἔργων. (13) Ὅτι δ' ἕκαστα μετὰ λογισμοῦ καὶ προνοίας ἔπραττε, καὶ διότι πάντα κατὰ λόγον ἐξέβαινε τὰ τέλη τῶν πράξεων αὐτοῦ, ὅληον ἐστὶ διὰ τῶν λέγεσθαι μελλόντων.

III. Ἐκεῖνος γὰρ ὅτι μὲν ἦν εὐεργετικὸς καὶ μεγαλόψυχος, ὁμολογεῖται· διότι δ' ἀγρίους καὶ νήπτης, καὶ τῇ διανοίᾳ περὶ τὸ προτεθὲν ἐντεταμένος, οὐδεὶς ἂν συγγωρήσειε πλὴν τῶν συμβεβηκότων καὶ τεθεαμένων ὑπὸ αὐγᾶς αὐτοῦ τὴν φύσιν. (2) Ὡς εἰς ἦν Γάιος Λαίλιος, ἀπὸ νέου μετεσχηκὼς αὐτῷ παντὸς ἔργου καὶ λόγου μέχρι τελευταῖης· δαύτην περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν ἡμῖν ἐνεργασάμενος, διὰ τὸ δοκεῖν εἰκότα λέγειν καὶ σύμφωνα τοῖς ὑπ' ἐκείνου πεπραγμένοις. (3) Ἐφ' ἡ γὰρ, πρώτῳ γεγενῆσθαι Ποπλίου πρᾶξιν ἐπίσημον, καθ' ὃν καιρὸν δ πατήρ αὐτοῦ τὴν ἱππομαχίαν συνεστήσατο πρὸς Ἀννίβαν περὶ τὸν Πάδον καλούμενον ποταμόν. (4) Τότε γὰρ, ὥς ὅκειν, ἐπτακαίδεκατον ἔτος ἔχων, καὶ πρῶτον εἰς ὑπαιθρον ἐξεληλυθὼς, συστήσαντος

omnium superiori memoria celeberrimus exstitit; quis et qualis fuerit, quave indole aut quo rerum usu praeditus tot tantasque res perfecit, scire omnes quidem cupiunt. (3) Sed coguntur in ignoratōe versari, aut opinione falli, propterea quod, qui de illo viro scribere, multum a veritate aberrarunt. (4) Vere autem hoc a nobis dici, ex narrationis nostrae serie patebit eis, qui pulcherrima et fortissima illius facta observare aestimareque possunt. (5) Et scriptores quidem alii omnes eum inducunt virum quemdam fortunatum, et qui pleraque sua omnia incepta, praeter rationem, casu quodam fortuito ad finem optatum perduxerit. (6) Putant enim, eos, qui tales sunt, magis esse quam divinos et majore admiratione dignos illis, qui singulas suas actiones ratione certa dirigunt. Nimirum ignorant isti, ejusmodi esse illa, quae diximus, ut propter eorum alterum laudentur homines, propter alterum felices praedicentur: (7) quorum hoc quidem cuivis vel vulgatissimo homini potest contingere; laude vero dignum esse, proprium est dumtaxat prudentium et cordatorum virorum, qui etiam maxime divini et diis carissimi debent censeri. (8) Enimvero mihi videtur Scipio, et natura, et instituto, similitudinem aliquam cum Lycurgo Lacedaemoniorum legumlatore habuisse. (9) Nam neque de Lycurgo par est existimare, ipsum adeo fuisse superstitiosum, ut in constituenda Spartanorum republica Pythiae per omnia adhereret: neque Scipio existimari debet, quum patriae suae tantum imperium pararet, e somnolis quibusdam aut ominibus pendisse. (10) Sed quod viderent ambo, plerosque mortaliū neque ea temere admittere, quae abhorrent a communibus opinionibus, neque res arduas et periculo junctas audere aggredi, nisi spes laeti exitus ab aliquo deorum fuerit ostensa: (11) et Lycurgus, quoties aliquid aggrediebatur, sententiae suae auctoritatem oraculi a Pythia editi adjuvando, efficiebat, ut facilius reciperentur et plus fidei invenirent sua consilia; (12) et Publius item Scipio, multitudinis animis hanc persuasionem semper afferens, quasi cunctis divino afflatu aggredieretur, confidentiores atque paratiores adversus periculosa omnia incepta eos, quibus imperabat, reddebat. (13) Ceterum singula ipsum iudicio et prudentia egisse, omniaque ejus consilia rationi convenientem exitum solita fuisse sortiri, clarum erit ex iis, quae saepe dicturi.

III. Et quidem fuisse ipsum liberalem ac magnificum et magnanimum, nemo homo negat: fuisse autem eundem sagacem et sobrium, quique in iis, quae proposuisset, multis nervos contenderet, hoc vero vix aliquis admiserit, praeter eos, qui cum eo vixerunt, et in clara, ut aiunt, luce ejus indolem sunt contemplati. (2) Ex eo hominum numero C. Laelius, a puero omnium, quae fecit ille aut exiit, ad ultimum usque diem particeps; qui mihi opinionem hujus de Scipione concipiendae auctor exstitit, quam et si milia veri mihi videretur loqui, et rebus gestis ipsius congruentia. (3) Narrabat autem Laelius, primum a Scipio facinus insigne tum esse editum, quando ejus parens pugnā equestrem cum Hannibale ad Padum, quae vocatur fluvium pugnavit. (4) Eo namque tempore, annos circū

αὐτῷ τοῦ πατρὸς διαφερόντων ἱππέων οὐλαμὸν ἀσφα-
λείας χάριν, συνθεσάμενος ἐν τῷ κινδύνῳ τὸν πατέρα
περιυλημμένον ὑπὸ τῶν πολεμίων μετὰ δυοῖν ἢ τριῶν
ἱππέων, καὶ τετραμένον ἐπισφαλῶς, τὰς μὲν ἀρχὰς
ἐπεδόλετο παρακαλεῖν τοὺς μετ' αὐτοῦ, βοηθῆσαι τῷ
πατρί· (6) τῶν δ' ἐπὶ ποσὸν κατορθωδούντων διὰ τὸ
πλῆθος τῶν περιεστώτων πολεμίων, αὐτὸς εἰσελάσαι
παραδόλως δοκεῖ καὶ τολμηρῶς εἰς τοὺς περικυχυμέ-
νους. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκασθέν-
των ἐμβαλεῖν, οἱ μὲν πολέμιοι καταπλαγέντες διέστη-
σαν· ὁ δὲ Πύπλιος ἀνελπίστως σωθεὶς, πρῶτος αὐτὸς
τὸν υἱὸν σωτήρα προσεζώνησε, πάντων ἀκούοντων.
(7) Περιγενομένης δ' αὐτῷ τῆς ἐπ' ἀνδρείᾳ φήμης ὁμο-
λογουμένης διὰ τὴν προειρημένην χρεῖαν, λοιπὸν ἤδη
πάντως αὐτὸν ἐδίδου κατὰ τοὺς ὕστερον καιροὺς εἰς
τοὺς κατ' ἰδίαν κινδύνους, ὅταν εἰς αὐτὸν ἀναρτηθεῖεν
ὑπὸ τῆς πατρίδος αἱ τῶν ἄλλων ἐλπίδες· ὅπερ ἰδίῳ
ἴσθιν οὐ τῇ τύχῃ πιστεύοντος, ἀλλὰ νοῦν ἔχοντος ἡγε-
μόνος.

IV. Μετὰ δὲ ταῦτα, προσβύτερον ἔχων ἀδελφὸν
Λεύκιον, καὶ τούτου προσπορευομένου πρὸς τὴν ἀγορα-
ναίαν, ἣν σχεδὸν ἐπιφανεστάτην ἀρχὴν εἶναι συμβαί-
νει τῶν νέων παρὰ Ῥωμαίοις· (2) ἔθους δ' ὄντος, δύο
πατρικίους καθίστασθαι, τότε δὲ καὶ πλειόνων προσπο-
ρευομένων· ἐκ πολλοῦ μὲν οὐκ ἐτόλμα μεταπορεύεσθαι
τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τάδελεφ'· (3) συνεγγιζούσης δὲ τῆς
καταστάσεως, λογιζόμενος ἐκ τῆς τοῦ πλῆθους φορᾶς
ὅτι εὐμαρῶς τὸν ἀδελφὸν ἐπιζόμενον τῆς ἀρχῆς, τὴν
ἢ πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν τοῦ δήμου θεωρῶν μεγάλην
ὑπάρχουσαν, καὶ μόνως οὕτως ὑπολαμβάνων κἀκείνον
καθεῖσθαι τῆς προθέσεως, εἰ συμπερονήσαντες ἅμα
καθεῖσαντο τὴν ἐπιβολήν· ἦλθεν ἐπὶ τινὰ τοιαύτην
ἐννοαν. (4) Θεωρῶν γάρ τὴν μητέρα περιπορευομέ-
νην τοὺς νεώς, καὶ θύουσαν τοῖς θεοῖς ὑπὲρ τάδελεφ'·
καὶ καθόλου μεγάλῃ προσδοκίᾳ ἔχουσαν ὑπὲρ τοῦ
μέλλοντος, ἥς μόνως ἐμελεν αὐτῷ· (5) (τὸν μὲν γὰρ
πατέρα τότε πλεῖν συνέβαινεν εἰς Ἰβηρίαν στρατηγὸν
ἀπισταλμένον ἐπὶ τὰς προειρημένας πράξεις·) οὐ μὴν
ἀλλ' ἐφ' ἑκείνην, δνειρον τεθεωρηκέναι δις ἤδη τὸν
αὐτόν. (6) Δοκεῖν γὰρ ἅμα τάδελεφ' καθεσταμένους
ἀγορανόμους, ἀναβαίνειν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ὡς ἐπὶ τὴν
οἰκίαν· ἐκείνην δὲ συναντᾶν αὐτοῖς εἰς τὰς θύρας, καὶ
περιπτύξασαν ἀσπάζεσθαι. (7) Τῆς δὲ παθούσης τὸ
ῥωμαϊκὸν πάθος, καὶ τι προσεπιφθεγγαμένης· Εἰ γὰρ
ἐμοὶ ταύτην ἰδεῖν γένοιτο τὴν ἡμέραν· Βούλει, φησὶ,
μήτερ, πῆραν λάβωμεν; (8) Τῆς δὲ συγκαταθεμένης,
ὡς οὐ τολμήσοντος αὐτοῦ, πρὸς δὲ τὸν καιρὸν οἰονεῖ
προσπαίζοντος (καὶ γὰρ ἦν κομιδῇ νέος), ἡξίον τήθεν-
ναν αὐτῷ λαμπρὰν εὐθέως ἐτοιμάσαι. (9) Τοῦτο γὰρ
ἔως ἐστὶ τοῖς τὰς ἀρχὰς μεταπορευομένοις.

V. Καὶ τῇ μὲν οὐδ' ἐν νῷ τὸ ῥηθέν ἦν· ὁ δὲ λαβὼν
πρῶτον λαμπρὰν ἐσθῆτα, κοιμημένης ἐτι τῆς μητρὸς,
παρῆν εἰς τὴν ἀγοράν. (2) Τοῦ δὲ πλῆθους, καὶ διὰ
τὸ παράδοξον, καὶ διὰ τὴν προϋπάρχουσαν εὐνοίαν,

decem et septem natum, in expeditionem primum tunc pro-
fectum, quum ei parens turmam equitum spectatae virtutis
adjunxisset custodiae causa; postquam in acie patrem suum
vidisset cum duobus aut tribus equitibus ab hoste circum-
ventum, ac gravi etiam vulnere affectum; ipsum initio
quidem comites suos cohortatum esse, ut patri ferrent
opem; (5) mox vero, quum isti pavitantes ob multitudi-
nem circumstantium hostium nonnihil cunctarentur,
sidenter atque fortiter in hostes circumfusus equum suum
egisse. (6) Deinde, quum et reliqui impetum facere essent
coacti, territōs hostes in diversa ablis; Publium vero pa-
trem, insperatae salutis potitum, primum omnium, cunctis
audientibus, filium servatorem suum salutasse. (7) Ille
igitur famam fortitudinis memorato facinore, magno con-
sensu omnium, consecutus, insecutis deinceps temporibus
nulli non periculo suum privatim caput objecit, quoties in
ipsum spes suas de salute publica patria contulisset: quod
sane non ejus est ducis, qui fortunae omnia permittat, ve-
rum ejus, qui ratione ac prudentia utatur.

IV. Secundum haec, quum haberet Publius fratrem Lu-
cium, atque ille peteret aedilitatem (is est maximus fere
honor, qui juveni apud Romanos mandatur); (2) essetque
ea consuetudo, ut duo patricii in ea dignitate constituerentur,
initio quidem non est ausus, ejusdem cum fratre ma-
gistratus, qui a compluribus etiam aliis tunc petebatur,
candidatum se profiteri: (3) verum, adpetente comitiorum
die, ex multitudinis studiis intelligens, non facile fratrem
honorem illum fore adepturum; se vero caruens pollere
apud populum gratia; ratus, non aliter, quam si ambo con-
junctim simul petitionem instituissent, fratrem voti sui
compotem futurum, rem hujusmodi excogitavit. (4) Vi-
debat matrem circa templa discurre, diis vota pro fratre
facere, et omnino in magna expectatione esse eventus. Et
erat nemo, quem ipse curaret, praeter matrem: (5) nam
pater eo tempore cum classe in Hispaniam abierat, cum
imperio illuc missus ad eas res gerendas, quas ante expo-
suimus. Igitur tunc matri suae dixit, bis jam se idem so-
mnium vidisse: (6) visum sibi, se una cum fratre aedilem
esse creatum, et, cum e foro domum redirent, processisse
ipsam filii obviam ad fores usque, ibique complexam
utrumque esse osculatam. (7) Quem sermonem quum illa
muliebri cupiditate exceplisset, atque haec etiam verba ad-
jecisset: Utinam quidem illucescat dies ille, quo id ego vi-
deam! — Vin' tu igitur, mater, subjicit Publius, ejus rei
faciamus periculum? (8) Adnuente matre, ut quae eum
nequaquam id ausurum putaret, sed ita secum e re nata
jocari (erat enim admodum juvenis); postulat ille ut pro-
tinus sibi candida toga paretur. (9) Solent enim Romani
honores petere candidati.

V. Et mater quidem de ea re nihil cogitabat amplius:
at Scipio, candida tum primum sumta, priusquam surgeret
mater, venit in forum: (2) ubi magna cum admiratione,
et propter aui novitatem, et quia jam ante omnibus erat

ἐκπληκτικῶς αὐτὸν ἀποδεξαμένου, καὶ μετὰ ταῦτα προελθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀποδεδειγμένον τόπον, καὶ στάντος παρὰ τὸν ἀδελφόν· (3) οὐ μόνον τῷ Ποπλίῳ περιέβησαν οἱ πολλοὶ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ τὰ δὲ φῶς δι' ἐκείνων· καὶ παρῆσαν ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἀμφοτέροι, γεγονότες ἀγορανόμοι. (4) Τῇ δὲ μητρὶ τοῦ πράγματος ἄφνω προσπεσόντος, περιχαρὴς οὖσα, πρὸς τὰς θύρας ἀπήντα, καὶ μετὰ παραστάσεως ἡσπάζετο τοὺς νεανίσκους. (5) Ὡστε τὸν Πόπλιον ἐκ τοῦ συμβαίνοντος δοκεῖν πᾶσι τοῖς προακηκοῦσι τῶν ἐνυπνίων, μὴ μόνον κατὰ τὸν ὕπνον, εἶτι δὲ μᾶλλον ἔπαρ καὶ μεθ' ἡμέραν διαλέγεσθαι τοῖς θεοῖς. (6) Ὡν οὐδὲν ἦν ἐνύπνιον· ἀλλὰ ὑπάρχων εὐεργετικὸς καὶ μεγαλόδωρος καὶ προσφιλεὶς κατὰ τὴν ἀπάντησιν, συνελογίσαστο τὴν τοῦ πλήθους πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν. (7) Λοιπὸν, πρὸς τε τὸν τοῦ δήμου καὶ τὸν τῆς μητρὸς καιρὸν ἀρμοσάμενος εὐστόχως, οὐ μόνον καθέκτετο τῆς προθέσεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τινος ἐδόκει θείας ἐπιπνοίας αὐτὸ πράττειν. (8) Οἱ γὰρ μὴ δυνάμενοι τοὺς καιροὺς, μηδὲ τὰς αἰτίας καὶ διαθέσεις ἐκάστων ἀκριβῶς συνθεωρεῖν, ἢ διὰ φαυλότητα φύσεως, ἢ δι' ἀπειρίαν καὶ βραθυμίαν, εἰς θεοὺς καὶ τύχας ἀναφέρουσι τὰς αἰτίας τῶν δι' ἀγχινοίαν ἐκ λογισμοῦ καὶ προνοίας ἐπιτελουμένων. (9) Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω μοι χάριν τῶν ἀκούοντων, ἵνα μὴ συγκαταφερόμενοι ψευδῶς τῇ καθωμυλημένῃ δόξῃ περὶ αὐτοῦ, παραπέμπωσι τὰ σημνότατα καὶ κάλλιστα τάνδρος, λέγω δὲ τὴν ἐπιδειξιάς τε καὶ φιλοπονίας. (10) Ἔτι δὲ μᾶλλον ἔσται τοῦτο συμφανὲς ἐκ' αὐτῶν τῶν πράξεων.

VI. Οὐ μὴν ἀλλὰ τότε συνηθροισμένων τῶν δυνάμεων, παρεκάλει μὴ καταπεπληγχαὶ τὴν προγεγενημένην περιπέτειαν· (2) οὐ γὰρ ταῖς ἀρεταῖς ἡττησθαι Ῥωμαίους ὑπὸ Καρχηδονίων οὐδέποτε, τῇ δὲ προδοσίᾳ τῇ Κελτιθῆρων, καὶ τῇ προπετείᾳ διακλεισθέντων τῶν στρατηγῶν ἀπ' ἀλλήλων, διὰ τὸ πιστεῦσαι τῇ συμμαχίᾳ τῶν εἰρημένων. (3) Ὡν ἑκάτερα νῦν, ἔφη, περὶ τοὺς πολεμίους ὑπάρχειν· χωρὶς γὰρ ἀπ' ἀλλήλων πολλὸν διεσπασμένους στρατοπεδεύειν, τοῖς τε συμμαχοῖς ὕβριστικῶς χρωμένους ἀπαντας ἀπηλλοτριωκέναι, καὶ πολεμίους αὐτοῖς παρεσκευακέναι. (4) Διὸ καὶ τοὺς μὲν ἡδὴ διαπέμπεσθαι πρὸς σφᾶς, τοὺς δὲ λοιποὺς, ὡς ἂν τάχιστα θαρβήσωσι, καὶ διαβάντας ἴδωσι τὸν ποταμὸν, ἀσμένως ἤξειν, οὐχ οὕτως εὐνοοῦντας σφίσι, τὸ δὲ πλεῖον, ἀμύνεσθαι σπουδάζοντας τὴν Καρχηδονίων εἰς αὐτοὺς ἀσέλγειαν· (5) τὸ δὲ μέγιστον, στασιάζοντας πρὸς ἀλλήλους τοὺς τῶν ἐπεναντίων ἡγεμόνας, ἀθροὺς διαμάχασθαι πρὸς αὐτοὺς οὐ θελήσειν, κατὰ μέρος δὲ κινδυνεύοντας εὐχειρώτους ὑπάρχειν. (6) Διὸ βλέποντας εἰς ταῦτα, παρεκάλει παραινεῖσθαι τὸν ποταμὸν εὐθαρσῶς. Περὶ δὲ τῶν ἐξῆς ἀνεδέχετο, μελήσειν αὐτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἡγεμόσι. (7) Ταῦτα δ' εἰπὼν, τρισχιλίους μὲν ἔχοντα πεζοὺς καὶ πενταχοσίους ἵππεῖς Μάρκον ἀπέλιπε τὸν συνάρχοντα περὶ τὴν διάβασιν, ἐφεδρεύοντα τοῖς ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ συμμαχοῖς. Αὐτὸς δὲ

carus, a populo excipitur. Mox vero quum in locum candidatis assignatum esset progressus, ac fratri adstaret; (3) non ipsi solum populi suffragiis delata est aedilitas, verum etiam fratri Lucio propter ipsum. Ita domum revertuntur ambo aediles renunciati. (4) Qui ut ad matrem repente est adlatus nuntius, lætitia gestiens obviam filiis ad fores progreditur, et repentinò exsternata gaudio adolescentem osculatur. (5) Hæc quum ita evenissent, omnibus, qui Scipionis somnia prius cognoverant, visus ille est non per somnum modo, sed magis etiam vigilans et interdum cum diis colloqui. (6) At somnium Scipio viderat nullum. Sed qui natura sua esset ad bene faciendum ac de omnibus bene merendum propensus, et in omnes, in quos incideret, comes atque blandus, populi erga se benevolentiam ex ipsa re conjectavit. (7) Itaque ad oblatam sibi a populo et a matre occasio nem sese sollerter et acute accommodans, non solum quod proposuerat effecit; verum etiam, ut divino quodam adlatus spiritu id egisse videretur, est consecutus. (8) Nam qui rerum quarumque occasiones, causasque et ordinem ac dispositionem exacte perspicere nequeunt (sive id naturæ vitio accidat, sive quod desit experientia, aut lenest cordia); si ad deos et fortunæ casus eorum, quæ sagaci mente homines ratione et providentia perficiunt, causas referunt. (9) Hæc ego in lectorum gratiam dicta volui, repervulgatæ de Scipione opinionis temere assensientes, quæ fuerunt in hoc viro maxima laude digna et pulcherrima, parum attendant; ingenii dexteritatem dico, et industriam. (10) Verum hoc quidem rerum ipsarum, quas gessit, et positio magis etiam arguet.

VI. Tunc igitur Publius convocatas in unum copias est adhortatus, ne propter acceptam prius cladem terreterentur: (2) non enim virtute Romanos unquam fuisse a Peni victos; sed perfidia Celtiberorum et imperatorum ab sese invicem discolorum temeritate, eo quod illorum hominum societati fidem haberent. (3) Nunc vero utramque mali causam penes hostes exsistere: nam distractis in diversissimas regiones exercitibus, procul altum ab aliis metari castra; et sociorum omnium animos continuis injuriis ipsos a se abalienasse, atque, ut iidem sibi hostes essent, effecisse. (4) Idcirco eorum alios jam secum perlegatos agere; reliquos, ut primum audendi fuerit facultas, et Romanos annem Iberum transisse viderint, magna cum alacritate esse venturos; non adeo partium Romanorum studio ductos, verum ea potius cupiditate stimulatos, ut petulantiam, qua in ipsos Peni sunt usi, ulciscantur. (5) Postremo illud esse maximum, quod duces hostium, animis inter se dissidentes, ad dimicandum confertis viribus non essent inter se consensuri: (6) carptim autem et per partes bellum gerentes, facile posse eos vinci. Hortari igitur omnes, ut hæc cogitantes audenter fluvium trajicerent: sibi et reliquis ducibus, quæ deinceps essent agenda, fore curæ. (7) Hæc locutus, Marcum (Silanum), adiutorem ad res agendas sibi datum, cum tribus peditum millibus et quingentis equitibus circa amnis tractum reliquit, ut Romanorum sociis cis fluvium esset presidio: ipse ceteras copias fluvium tradidit,

τὴν ἄλλην ἑπεραίου δύναμιν, ἀδελὸν πᾶσι ποιῶν τὴν αὐτοῦ πρόθεσιν. (8) Ἦν γὰρ αὐτῷ χειρὶ μένον, πρᾶττειν, ὃν μὲν εἶπε πρὸς τοὺς πολλοὺς, μηδὲν προῦκειτο δὲ πολιορκεῖν ἐξ ἐφόδου τὴν ἐν Ἱβηρίᾳ Καρχηδῶνα προσαγορευμένην. (9) Ὁ δὲ καὶ πρῶτον ἂν τις λάβοι καὶ μέγιστον σημεῖον τῆς ὁφ' ἡμῶν ἀρτί ρηθείσης διαλήψεως. (10) Ἔτος γὰρ ἔβδομον ἔχων πρὸς τοὺς εἰκοσι, πρῶτον μὲν ἐπὶ πράξεις αὐτὸν ἔδωκε τελῶς παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπηλπισμένας διὰ τὸ μέγεθος τῶν προγεγονότων ἐλαττωμάτων. (11) Δεύτερον, δούς αὐτὸν, τὰ μὲν κοινὰ καὶ προφανόμενα πᾶσι παρέλιπε· τὰ δὲ μήτε παρὰ τοῖς πολεμίοις, * * ταῦτ' ἐπενόει καὶ προετίθετο πρᾶττειν. (12) Ὡν οὐδὲν ἦν χωρὶς ἐκλογισμῶν τῶν ἀκριβεστάτων.

VII. Ἐτι μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἱστορῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ πυνθανόμενος ἐπιμελῶς τὴν τε προδοσίαν τῶν Καλιτιβήρων, καὶ τὸν διαλεγμὸν τῶν ἰδίων στρατοπέδων, καὶ συλλογιζόμενος, ὅτι παρὰ τοῦτο συμβαίνει τοῖς περὶ τὸν πατέρα γενέσθαι τὴν περιπέτειαν· (2) οὐ κατεπέπληκτο τοὺς Καρχηδονίους, οὐδ' ἤτητο τῇ ψυχῇ, καθάπερ οἱ πολλοί. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς ἐντὸς Ἱβήρος ποταμοῦ συμμάχους ἀκούων μένειν ἐν τῇ πρὸς αὐτοὺς φιλίᾳ, τοὺς δὲ τῶν Καρχηδονίων ἡγεμόνας στασιάζειν μὲν πρὸς σφᾶς, ὀβριζειν δὲ τοὺς ὑποταγμένους· εὐθαρσῶς δίκαιον πρὸς τὴν ἔξοδον, οὗ τῇ τύχῃ πιστεύων, ἀλλὰ τοῖς συλλογισμοῖς. (4) Παραγενομένου γε μὴν εἰς τὴν Ἱβηρίαν, πάντας ἀνακρίνων καὶ παρ' ἐκάστου πυνθανόμενος τὰ περὶ τοὺς ἐναντίους, ἤρρισκε τὰς μὲν δυνάμεις τῶν Καρχηδονίων εἰς τρία μέρη διηρημένας· (5) ὃν Μάγωνα μὲν ἐπυνθάνετο διατρέχειν ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν ἐν τοῖς Κονίοις προσαγορευομένοις, Ἀσδρούβαν δὲ τὸν Γέσκωνος περὶ Τάγου ποταμοῦ τὸ στόμα κατὰ τὴν Λυσιτανίαν, τὸν δ' ἑταρον Ἀσδρούβαν πολιορκεῖν τινὰ πόλιν ἐν τοῖς Καρχηδονίοις, οὐδένα δὲ τῶν προειρημένων ἐλάττω δέξ' ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχειν τῆς Καινῆς πόλεως. (6) Νομίζων οὖν, ἐὰν μὲν εἰς μάχην συνέναι κρίνῃ τοῖς πολεμίοις, τὸ μὲν πρὸς πάντας ἅμα κινδυνεύειν, [ἐπισφαλὲς εἶναι] τελῶς, καὶ διὰ τὸ προηγηθῆναι τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ διὰ τὸ πολλαπλασίους εἶναι τοὺς ὑπεναντίους· (7) ἐὰν δὲ πρὸς ἓνα συμβαλεῖν σπεύδων, ἀπέπειτα, τούτου φυγομαχῆσαντος, ἐπιγενομένου δὲ τῶν ἄλλων δυνάμεων, συγκλεισθῇ που, κατάφοβος ἦν, μὴ ταῖς αὐταῖς Γναίῳ τῷ θεῷ καὶ Πτολίμῳ τῷ πατρὶ περιπέσῃ συμφοραῖς. (8) Διὸ τοῦτο μὲν τὸ μέρος ἀπεδοκίμασε.

VIII. Πυνθανόμενος δὲ, τὴν προειρημένην Καρχηδῶνα μεγίστας μὲν χρείας παρέχεσθαι τοῖς ὑπεναντίοις, μέγιστα δὲ βλάπτειν καὶ κατὰ τὸν ἐνεστώτα πόλεμον αὐτοὺς, ἐξητάει τὰ κατὰ μέρος ὑπὲρ αὐτῆς ἐν τῇ παραγεμιασίᾳ τῶν εἰδώτων. (1) Ἀκούων δὲ πρῶτον μὲν, ὅτι λιμένας ἔχει σπολῶ καὶ ναυτικαῖς δυνάμεσι μόνῃ σχεδὸν τῶν κατὰ τὴν Ἱβηρίαν, ἅμα δὲ καὶ, διότι πρὸς τὸν ἀπὸ τῆς Λιβύης πλοῦν καὶ πελάγιον διάγραμμα λαὸν εὐφυῶς κεῖται τοῖς Καρχηδονίοις· (2) μετὰ δὲ

magnopere cavens, ne, quo tenderet, mortalium quisquam sciret. (8) Statuerat enim apud se, nihil eorum agere, quæ pro concione dixerat; quum e contrario Carthaginem novam in Hispania invasione repentina oppugnare in animo haberet. (9) Atque hoc sane primo eodemque maximo argumento possit aliquis nostram de hoc viro sententiam comprobare, quam paulo ante exposuimus. (10) Annam enim septimum supra vicesimum agebat Scipio, quando primum ejusmodi res in se suscepit, quas propter acceptorum detrimentorum magnitudinem omnes prorsus desperaverant. (11) Deinde, postquam his animum applicuit, vulgaria omnia consilia, et quorum venire in mentem cuivis poterat, omittens, illa excogitavit, atque eis proposuit uti, quæ [neque alii duci temere essent cognita,] neque hostibus suspecta. (12) Quorum rerum nulla est, in qua non rationes secutus sit exquisitissimas.

VII. Jam initio enim, dum erat adhuc in urbe, singula perquirens, et accurata percontatione intelligens, Celtiberos prodicionem fecisse, et Romanas legiones fuisse in diversa diductas; quum facile inde colligeret, patri patruoque suo eam fuisse exitii causam; (2) victoria Carthaginensium nequaquam est percussus, nec fractus animo est, quod plerisque acciderat. (3) Deinde vero factus certior, Hispanos cis Iberum, Romanorum socios, in fide et amicitia manere, duces vero Pœnos et discrepare inter se, et subditis populis contumeliose facere injuriam; ad suscipiendam expeditionem animo fidenti erat, non sane fortunæ fidem habens, sed rationi. (4) In Hispaniam autem ut venit, dum omnes explorat, et de rebus hostium cunctos sciscitatur, copias Carthaginensium trifariam esse divisas comperit: (5) Magonem, e tribus ducibus unum, ultra Herculis columnas in Coniis [vel Cunelis], quos vocant, agere accepit: Asdrubalem, Gesconis filium, in Lusitania, circa Tagi amnis ostium: Asdrubalem alterum, aliquid in Carpetania oppidum premere obsidione: nullum horum minore dierum decem intervallo a Carthagine Nova abesse. (6) Ceterum quod ad pugnam cum hoste conserendam attinet, ita Scipio cogitabat: sive omnes simul adoriretur, rem prorsus periculosam esse, cum propter cladem ab iis acceptam, qui ipsum præcesserant, tum propter multitudinem etiam hostium, quorum exercitus suum multis partibus superabat; (7) sive unum separatim aggredi properaret, atque ille pugnam detractavisset; verebatur, ne, supervenientibus reliquorum copiis, ipse aliquo concluderetur, eademque sibi fortuna eveniret, quam Cnæus et Publius, pater patruusque, erant experti. (8) Itaque hoc quidem consilium rejecit.

VIII. Quum autem intellexisset, Carthaginem, de qua diximus, magna hostibus afferre commoda, maxima vero ipsis ad præsens bellum detrimenta; omnia sigillatim super ea urbe in hibernis exquæsierat ab eis, qui earum rerum gnari erant. (2) Et compererat primo, unam fere Hispaniæ hanc urbem esse, quæ et portum classi ac copiis nauticis aptum haberet, et simul Carthaginensibus ad trajectum ex Africa per ædium mare faciendum quam maxime opportune esset sita; (3) ad hæc, omnem pecuniæ copiam et im-

ταῦτα, διότι καὶ τὸ τῶν χρημάτων πλῆθος καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν στρατοπέδων ἀπάσας ἐν ταύτῃ τῇ πόλει συνέβαινε τοῖς Καρχηδονίοις ὑπάρχειν, ἐπὶ δὲ τοὺς ὁμήρους τοὺς ἐξ ὅλης τῆς Ἰβηρίας· (4) τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι μάχιμοι μὲν ἄνδρες εἴησαν εἰς χιλίους οἱ τὴν ἄκρην τηροῦντες, διὰ τὸ μηδὲνα μηδέποτε ἂν ὑπολαμβάνειν, ὅτι, κρατούντων Καρχηδονίων σχεδὸν ἀπάσης Ἰβηρίας, ἐπινοήσῃ τις τὸ παράπαν πολιορκῆσαι ταύτην τὴν πόλιν· (5) τὸ δ' ἄλλο πλῆθος ὅτι πολλὸ μὲν εἴη διαφερόντως ἐν αὐτῇ, πᾶν δὲ δημιουργικὸν, καὶ βάνασσον, καὶ θαλαττουργόν, καὶ πλείστον ἀπέναντι πολεμικῆς ἐμπειρίας, ὃ κατὰ τῆς πόλεως ὑπελάμβανεν εἶναι, παραδόξου γενομένης ἐπιφανείας. (6) Καὶ μὴν οὐδὲ τὴν θέσιν τῆς Καρχηδόνος, οὐδὲ τὴν κατασκευὴν, οὐδὲ τὴν τῆς περιχώσεως αὐτῇν λίμνης διάθεσιν ἤγνοει· (7) διὰ δὲ τινων ἀλιείων τῶν ἐνεργασμένων τοῖς τόποις ἐξητάκει, διότι καθόλου μὲν ἐστὶ τεναγώδης ἡ λίμνη, καὶ βατὴ κατὰ τὸ πλείστον, ὥς δ' ἐπὶ τὸ πολλὸν καὶ γίγνεται τις τοσαύτη ἀποχώρησις καθ' ἡμέραν ὑπὸ δειλῇν ὥσιν. (8) Ἐξ ὧν συλλογισάμενος, ὅτι, καθιζόμενος μὲν τῆς ἐπιβολῆς, οὐ μόνον βλάψει τοὺς ὑπεναντίους, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφετέρους πράγμασι μεγάλῃν ἐπίδοσιν παρασκευάσει· (9) δικτεσὼν δὲ τῆς προθέσεως, ὅτι δύναται σώζειν τοὺς ὑποταττομένους, διὰ τὸ θαλαττοκρατεῖν, ἐὰν ἄπαξ ἀσφαλίσθαι τὴν στρατοπεδείαν (τοῦτο δ' ἦν εὐχερὲς, διὰ τὸ μακρὰν ἀπεσπᾶσθαι τὰς τῶν ὑπεναντίων δυνάμεις)· (10) οὕτως, ἀφίμενος τῶν ἄλλων, περὶ ταύτην ἐγένετο τὴν παρασκευὴν ἐν τῇ παραχειμασίᾳ.

IX. Καὶ ταύτην ἔχων τὴν ἐπιβολὴν καὶ τὴν ἡλικίαν, ἣν ἀρίτως εἶπα, πάντας ἀπεκρύψατο χωρὶς Γαίου Λαίλιου, μέχρι πάλιν αὐτὸς ἔκρινε φανερὸν ποιεῖν. (2) Τοῦτοις δὲ τοῖς ἐκλογισμοῖς ὁμολογοῦντες οἱ συγγραφεῖς, ὅταν ἐπὶ τὸ τέλος ἔλθωσι τῆς πράξεως, οὐκ οἶδ' ὅπως οὐκ εἰς τὸν ἄνδρα καὶ τὴν τούτου πρόνοιαν, εἰς δὲ τοὺς θεοὺς καὶ τὴν τύχην ἀναφέρουσι τὸ γεγονός κατόρθωμα. (3) Καὶ ταῦτα χωρὶς τῶν εἰκότων καὶ τῆς τῶν συμβεβιωκότων μαρτυρίας, καὶ διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τῆς πρὸς τὸν Φίλιππον, αὐτοῦ τοῦ Πομπηίου σαφῶς ἐκτεθεικότος, ὅτι τούτοις τοῖς ἐκλογισμοῖς χρησάμενος, οἷς ἡμεῖς ἀνώτερον ἐξελογισάμεθα, καθόλου τε τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ πράγμασιν ἐπιβάλοιτο, καὶ κατὰ μέρος τῇ τῆς Καρχηδόνος πολιορκίᾳ. (4) Πλὴν τότε γε τῷ μὲν ἐπὶ τοῦ στόλου Γαίῳ Λαίλιῳ δι' ἀποβότην ἐντειλάμενος, παρήγγειλε πλεῖν ἐπὶ τὴν προεირημένην πόλιν. (5) Μόνος γὰρ οὕτως αὐτῷ συνήδει τὴν ἐπιβολὴν, καθάπερ ἀνώτερον εἶπον. (6) Αὐτὸς δὲ, τὰς πεζικὰς δυνάμεις ἀναλαβὼν, ἐποιεῖτο τὴν πορείαν μετὰ σπουδῆς. Ἔρχε δὲ τὸ μὲν τῶν πεζῶν πλῆθος εἰς δισμύριους καὶ πεντακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ εἰς δισχιλίους καὶ πεντακοσίους. (7) Ἀφικόμενος δὲ ἐβδομαῖος, κατεστρατοπέδευσε κατὰ τὸ πρὸς ἄρκτους μέρος τῆς πόλεως, καὶ περιεβάλλετο κατὰ μὲν τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν τῆς στρατοπεδείας τάφρον καὶ χάρακα διπλοῦν ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, κατὰ δὲ

pedimenta exercituum Punicorum cuncta, obseides item cunctos ex universa Hispania, ibidem adservari : (4) et, quod est maximum, milites ad mille solum esse in ea, qui arcem custodirent; quod nemo putaret fieri umquam posse, ut, Pœnis totam fere Hispaniam obtinentibus, de urbe hac oppugnanda vel saltem cogitaret aliquis : (5) ceteram vero multitudinem ingentem quidem eo loci esse, sed eam fere hominum dumtaxat opificum, et sellulariorum, aut qui nauticam exercerent, et ab omni rei bellicæ peritia quam maxime essent alieni; ut non dubitaret Scipio, si repentino adventu Carthaginienses adoriretur, eam ipsam incolarum turbam nocituram magis urbi, quam presidio futuram. (6) Sed neque situm Carthaginis, neque munitiones, neque naturam stagni oppidum ambientis, ignorabat. (7) Per piscatores namque nonnullos, qui illis in locis artem factitarent, compertum habebat, palustre in universum esse id stagnum, et plurima sui parte vadosum; maxime vero sub vesperam quotidie ita recedere aquam, ut plane vadosum stagnum sit. (8) Quibus rebus cognitis ita apud se statuebat : si perficeret destinata, non solum hostibus se incommodaturum, sed etiam res suas magnum inde emolumentum esse capturas : (9) sin consequi propositum nequirit, quia tamen in potestate mare haberet, suorum saluti facile se consulturum; modo semel, ne castris posset noceri, providisset. Id vero facile erat, hostium copiis tam longo inde spatio submotis. (10) Propterea, omissis rebus aliis, dum in hibernis agebat, ad necessaria huic incepto preparanda studium omne suum contulit.

IX. Atque hæc Scipio quum moliretur, homo annorum xxvii, ut ante diximus, omnes præter C. Lælium celavit, donec rursus censuit ipse faciendum, ut rem aperiret. (2) Tametsi vero convenit inter scriptores historiarum, hæc fuisse Publii consilia, certa ratione suscepta: idem tamen, ubi ad eorum exitum narrandum venerunt, nescio qui fiat, ut diis et fortunæ, non huic viro et ipsius prudentiæ, rei feliciter confectæ causam adscribant : (3) quum præsertim sententiæ istorum et conjecturæ omnes repugnent, et eorum testimonia, qui una cum eo vixerunt, et quum ipse etiam Scipio in ea, quam ad Philippum dedit, epistola clare exposuerit, eas ipsas se rationes consiliorum, quas supra relatumus, esse secutum, et in universum quando expeditionem hanc in Hispaniam suscepit, et particulatim cum de oppugnatione Carthaginis cogitavit. (4) Ut redeam ad rem, Publius C. Lælio, classis præfecto, (5) qui, sicut modo dicebamus, consilium Scipionis solus norat, arcas mandata dederat, jusserratque eum navigationis cursum versus prædictam urbem dirigere. (6) Ipse cum pedestribus copiis (erant autem viginti quinque millia peditum, duo millia e quingenti equites) eodem magnis itineribus contendit. (7) Septimo die ab Ibero Carthaginem venit, et ab regione ubi bis, qua in septentrionem versa est, castra posuit. Hic a tergo fossam et vallum duplex objecit a mari ad mare : fronte vero et ea parte, quæ urbem respiciebat, nulla pro

τὴν πρὸς τὴν πόλιν ἀπλῶς οὐδέν· αὐτὴ γὰρ ἡ τοῦ τόπου φύσις ἱκανὴν ἀσφαλείαν αὐτῷ παρεσκεύαζε. (8) Μέλ-
λοντες δὲ καὶ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς πό-
λεως δηλοῦν, ἀναγκαῖον ἡγοούμεθ' εἶναι τὸ καὶ τοὺς πα-
ρακειμένους τόπους καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπὶ ποσὸν
ὑποδείξαι τοῖς ἀκούουσι.

X. Κεῖται μὲν οὖν τῆς Ἰδηρίας κατὰ μέσην τὴν
παραλίαν ἐν κόλπῳ, νεύοντι πρὸς ἄνεμον Λίβρα, ὃ τὸ
μὲν βάθος ἐστὶν ὡς εἴκοσι σταδίων, τὸ δὲ πλάτος ἐν
ταῖς ἀρχαῖς ὡς δέκα· λαμβάνει δὲ διάθεσιν λιμένος ὁ
πᾶς κόλπος διὰ τοιαύτην αἰτίαν. (2) Νῆσος ἐπὶ τοῦ
στόματος αὐτοῦ κεῖται, βραχὺν ἔξ ἑκατέρου τοῦ μέ-
ρους εἰσπλουν εἰς αὐτὸν ἀπολείπουσα. (3) Ταύτης
ἀποδεχομένης τὸ πελάγιον κῦμα, συμβαίνει τὸν κόλ-
πον ὅλον εὐόϊαν ἴσχειν, πλὴν ἐφ' ὅσον οἱ Λίβρες, καὶ
ἑκάτερον τὸν εἰσπλουν παρεσιπτόντες, κλύδωνας
ἀποτελοῦσι. (4) Τῶν γε μὴν ἄλλων πνευμάτων ἀκλυ-
δώνιστος ὢν τυγχάνει διὰ τὴν περιέχουσαν αὐτὸν ἡπει-
ρον. (5) Ἐν δὲ τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου πρόκειται χειρ-
ρόνησιζον ὄρος, ἐφ' ὃ κεῖσθαι συμβαίνει τὴν πόλιν,
περιεχομένην θαλάττῃ μὲν ἀπ' ἀνατολῶν καὶ μεσημ-
βρίας, ἀπὸ δὲ τῶν δύσεων λίμνη, προσεπιλαμβανούσῃ
καὶ τοῦ πρὸς ἄρκτον μέρους· (6) ὥστε τὸν λοιπὸν
τόπον μέχρι τῆς ἐπὶ θάτερα θαλάττης, ὅς καὶ συνά-
πτει τὴν πόλιν πρὸς τὴν ἡπειρον, μὴ πλέον ὑπάρχειν ἢ
δυοῖν σταδίων. (7) Ἡ δὲ πόλις αὕτη μεσόκοιλός ἐστι·
κατὰ δὲ τὴν ἀπὸ μεσημβρίας πλευρὰν ἐπίπεδον ἔχει
τὴν ἀπὸ θαλάττης πρόσθον· τὰ δὲ λοιπὰ περιέχεται
λόφοις, δυσὶν μὲν ὀρεοῖσι καὶ τραχέσιν, ἄλλοις δὲ
τρισι, πολλὸν μὲν χαμαλωτέροις, σπιλῶδες δὲ καὶ δυσ-
βάτοις· (8) ὢν δ' μὲν μέγιστος ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς
αὕτῃ παρακείται, προτείνων εἰς θάλατταν, ἐφ' οὗ κα-
θίσταται νεὼς Ἀσκληπιοῦ. (9) Τούτῳ δ' ὁ ἀπὸ τῆς
δύσεως ἀντίκειται, παραπλησίαν θέσιν ἔχων, ἐφ' οὗ καὶ
βασιλεία κατεσκευάσται πολυτελῶς, ἧ φασιν Ἀσδρουβ-
αν ποιῆσαι, μοναρχικῆς ὀρεγόμενον ἔξουσίας. (10)
Αἱ δὲ λοιπαὶ αἱ τῶν ἐλαττόνων βουνῶν ὑπεροχαὶ τὸ
πρὸς ἄρκτον αὐτῆς μέρος περιέχουσι. (11) Καλεῖται
δὲ τῶν τριῶν ὁ μὲν πρὸς ἀνατολὰς νεῦων, Ἡφαίστου·
τούτῳ δ' ὁ συνεχὴς, Ἀλγίου· δοκεῖ δ' οὗτος, εὐρετῆς
γενόμενος τῶν ἀργυρείων μεταλλῶν, ἰσοθέων τετευχέ-
ναι τιμῶν. Ὁ δὲ τρίτος προσαγορεύεται Κρόνου. (12)
Συμβαίνει δὲ τὴν λίμνην τῇ παρακειμένῃ θαλάττῃ
σύβρουν γεγονέναι χειροποιήτως, χάριν τῶν θαλαττουρ-
γῶν. (13) Κατὰ δὲ τὴν τοῦ διέργοντος αὐτὰς χειλούς
διχοκτὴν γέφυρα κατεσκευάσται, πρὸς τὸ καὶ τὰ ὑπο-
ζύγια καὶ τὰς ἀμάξας ταύτῃ ποιεῖσθαι τὴν παρακομι-
δὴν τῶν ἐκ τῆς χώρας ἀναγκαίων.

XI. Τοιαύτης δ' ὑπαρχούσης τῆς διαθέσεως τῶν
τόπων, ἀσφαλίζεσθαι συνέβαινε τοῖς Ῥωμαίοις τὴν
στρατοπεδείαν κατὰ τὴν ἐντὸς ἐπιφάνειαν ἀκατασκευάς
ὑπὸ τε τῆς λίμνης καὶ τῆς ἐπὶ θάτερα θαλάττης. (2)
Τὸ δὲ μεταξὺ τούτων διάστημα, τὸ συνάπτον τὴν πόλιν
πρὸς τὴν ἡπειρον, ἀχαράκτων εἶασε, κατὰ μέσην

sus munitio objecta; ipsa quippe loci natura satis tuta castra
a vi hostili praestabat. (8) Quoniam autem dicturi sumus,
quomodo et oppugnata et capta ea urbs fuerit, faciendum
ducimus, ut iis, qui haec legent, et adjacentium locorum
naturam, et urbis ipsius situm quadamtenus demonstremus.

X. Sita est igitur Carthago Nova in sinu maris, qui me-
dia fere Hispaniae ora Africo vento est oppositus, et bis mille
quingentos passus introrsus porrectus in longum, dimidium
fere ejus spatii in ostio in latitudinem patet. Sinus vero
totus speciem portus ob hujusmodi causam praebet. (2)
Hujus in ostio sinus insula est objecta, quae intrantibus ip-
sum navibus angustum utraque ex parte aditum relinquit.
(3) Quum autem fluctus ex alto venientes haec insula exci-
piat, evenit, ut toto sinu magna sit tranquillitas; nisi qua-
tenus Africi ab utroque latere intus penetrant, et fluctus
ciet: (4) ad alios ventos quod attinet, motu et agitatione
fluctuum caret, propter ambientem undique continentem.
(5) Ab intimo sinu mons ad instar peninsulae excurrit, in
quo condita urbs est: ab ortu solis a meridie cincta est
mari, ab occasu stagnum claudit, paululum etiam ad se-
pteintrionem fusum; (6) ut reliquum spatium, usque ad
mare quod est ab altera parte, non amplius ducentos et quin-
quaginta passus pateat, quo jugo urbs continenti jungitur.
(7) Urbs ipsa in medio humilis est et cava: ab eo latere,
quod in meridiem est versum; planum aditum venientibus
a mari habet: cetera tumultis cinguntur, duobus montanis
et asperis, tribus aliis multo quidem depressioribus, verum
saxosis et adscensu difficilibus. (8) Horum maximus ab
oriante illi adjacet, in mare excurrans; in quo aedes est
Aesculapio consecrata. Huic qui ab occidente est opposi-
tus, situm oblinet similem: (9) in eo exstructa fuit regia,
opus magnificentum, cujus auctor dicitur fuisse Asdrubal, ad
monarchicum imperium viam affectans. (10) Superest la-
tus urbis septemtrionale, quod trium minorum collium ob-
jectu clauditur. (11) Horum ille, qui ad ortum solis vergit,
Vulcani dicitur tumulus; proximus ab Alete nomen habet,
quem fama est propter inventa argenti metalla diis immor-
talibus pares honores esse consecutum: tertium, Saturni
tumulum vocant. (12) Stagnum urbi adjacens, ut mari
conjungeretur et conflueret, in eorum gratiam, qui maria
exercent, opus manu factum praestat. (13) Quo loco media
inter stagnum et mare lingua est intercisae, pons stratus est,
ad ea, quae fuerint necessaria, ex agri sive jumentorum opera
sive plaustris convehenda.

XI. Ejusmodi locorum natura quum esset, castris Ro-
manorum, qua introrsum urbem versus spectant, hinc sta-
gnum, hinc prominens ab altera parte mare, pro muni-
mento, sine ulla arte, erat. (2) Ab interjecto inter haec
spatio, quod urbem continenti jungit, eratque mediis ipsis
castris oppositum, nullum objecit vallum; (3) sive ut rel

ὑπάρχον τὴν αὐτοῦ στρατοπεδείαν· (3) εἴτε καὶ καταπλήξῃς χάριν, εἴτε καὶ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν ἄρμολόμενος, ὅπως ἀνεμποδίστους ἔχη καὶ τὰς ἐξαγωγὰς καὶ τὰς ἀναχωρήσεις εἰς τὴν παρεμβολήν. (1) Ὁ δὲ περίβολος τῆς πόλεως οὐ πλείον εἰκοσι σταδίων ὑπῆρχε τὸ πρότερον. Καίτοι γ' οὐκ ἄγνοῶ, διότι πολλοὶ εἰρήται τετραράκοντα· τὸ δ' ἐστὶ ψεῦδος. Οὐ γὰρ ἐξ ἀκοῆς ἡμεῖς, ἀλλ' αὐτόπται γεγονότες μετ' ἐπιστάσεως, ἀποφαινόμεθα. Νῦν δὲ καὶ μάλλον ἐτι συνήρηται. (5) Πλὴν ὁ γε Πόπλιος, συνάψαντος καὶ τοῦ στόλου πρὸς τὸν δέοντα καιρὸν, ἐπεβάλλετο συναθροίσας τὰ πλήθη παρακαλεῖν, οὐχ ἑτέροις τισὶ χώμενος ἀπολογισμοῖς, ἀλλ' οἷς ἐτύγχανε πεπεικὼς αὐτὸν, ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς τὸν κατὰ μέρος ἄρτι πεποιήμεθα λόγον. (6) Ἀποδείξας δὲ δυνατόν οὔσαν τὴν ἐπιβολήν, καὶ συγκεφαλαιωσάμενος τὴν ἐκ τοῦ κατορθώματος ἐλάττωσιν τῶν ὑπεναντίων, αὐξήσειν δὲ τῶν σφετέρων πραγμάτων, λοιπὸν χρυσοῦς στεφάνους ἐπηγγεῖλατο τοῖς πρώτοις ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβῆαι, καὶ τὰς εἰθισμένας δωρεὰς τοῖς ἐπιφανῶς ἀνδραγαθήσασιν· (7) τὸ δὲ τελευταῖον, ἐξ ἀρχῆς, ἔφη, τὴν ἐπιβολὴν αὐτῷ ταύτην ὑποδεδειχέναι τὸν Ποσειδῶνα, παραστάντα κατὰ τὸν ὕπνον, καὶ φάναι, συνεργήσειν ἐπιφανῶς κατ' αὐτὸν τὸν τῆς πράξεως καιρὸν οὕτως, ὥστε παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν ἐξ αὐτοῦ χρεῖαν ἐναργῆ γένεσθαι. (8) Τῶν δὲ κατὰ τὴν παράκλησιν λόγων ἅμα μὲν ἀπολογισμοῖς ἀκριβέσι μεμιγμένων, ἅμα δ' ἐπαγγελίαις χρυσῶν στεφάνων, ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις θεοῦ προνοίᾳ, τελέως μεγάλην δρμήν καὶ προθυμίαν παρίστασθαι συνέβαινε τοῖς νεανίσκοις.

XII. Τῇ δ' ἐπαύριον κατὰ μὲν τοὺς ἐκ τῆς θαλάττης τόπους περιστήσας ναῦς, παντοδαποῖς βέλεσιν ἐξηρτυμένας, καὶ δοὺς τὴν ἐπιτροπὴν Γαίῳ, κατὰ δὲ γῆν τοὺς εὐρωστοτάτους τῶν ἀνδρῶν εἰς δισχιλίους ὁμόσε τοῖς κλιμακωρόροις ἐπιστήσας, ἐνήρχετο τῆς πολιορκίας κατὰ τρίτην ὥραν. (2) Ὁ δὲ Μάγων, ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῆς πόλεως, τὸ μὲν τῶν χιλίων σύνταγμα διελών, τοὺς μὲν ἡμίσεις ἐπὶ τῆς ἀκρας ἀπέλιπε, τοὺς δ' ἄλλους ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς λόφου παρενέβαλε· (3) τῶν δὲ λοιπῶν τοὺς εὐρωστοτάτους περὶ δισχιλίους κατεσκευακὼς τοῖς ὑπάρχουσι κατὰ τὴν πόλιν ὅπλοις, ἐπέστησε κατὰ τὴν πύλιν τὴν φέρουσαν ἐπὶ τὸν ἰσθμὸν καὶ τὴν τῶν πολεμίων στρατοπεδείαν· τοῖς δὲ λοιποῖς παρήγγειλε, βοηθεῖν κατὰ δύναμιν πρὸς πάντα τὰ μέρη τοῦ τεύχους. (4) Ἄμα δὲ τῷ τὸν Πόπλιον ταῖς σάλπιγγι διασημῆναι τὸν καιρὸν τῆς προσβολῆς, ἐξαφίησι τοὺς καθωπλισμένους ὁ Μάγων διὰ τῆς πύλης· πεπεισμένος, ὅτι καταπλήξεται τοὺς ὑπεναντίους, καὶ τὸ παράπαν ἀφελείται τὴν ἐπιβολὴν αὐτῶν. (5) Προσπεσόντων δὲ τούτων ἐβρώμῃως τοῖς ἐκ τοῦ στρατοπέδου κατὰ τὸν ἰσθμὸν παρατεταγμένοις, ἐγίνετο μάχη λαμπρὰ καὶ παρακλειυσμὸς ἐξ ἄμφοιν ἐναγώνιος, τῶν μὲν ἐκ τοῦ στρατοπέδου, τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως τοῖς ἰδίοις ἑκατέρων ἐπιβοώντων. (6) Τῆς δὲ διὰ τῶν βοηθούτων ἐπικουρίας οὐχ ὁμοίας ὑπαρχούσης, διὰ τὸ

novitate hostem terreret, sive facilitati consilii exsequendi consulens, ut et educere suos e castris, et eodem reducere sine impedimento posset. (4) Erat autem ambitus urbis olim non major duobus millibus passuum et quingentis. Et si non fugit me, proditum a multis, esse eam circuitum passuum quinque millium : sed hoc falsum est : neque enim ex auditu de eo equidem pronuntio, verum postquam loca ipse lustravi et attente consideravi. Nunc vero etiam contractiore muro urbs illa clauditur. (5) Scipio, postquam classis etiam ad constitutum tempus advenerat, concione convocata milites hortari coepit : quam ad rem non aliis rationibus est usus, quam illis, quibus ipse inductus ita faciendum esse sibi persuaserat, de quibus sigillatim ante a nobis est dictum. (6) Postquam, posse perfici quod aggredebatur, demonstrasset, et summam etiam, quantum ex eo damnum res hostium, quantum suæ incrementum essent accepturæ, disseruisset, ad hæc militibus cotas aureas pronuntiasset, qui primi murum conscendissent, nec non consueta alia præmia, si quis insignis pugnam capessisset, illud ad extremum adiecit : (7) Neptunum jam inde a principio per somnum sibi adstittisse, atque huius incepti succipiendi consilium suggessisse; pollicitum etiam, adeo manifesto auxilium sibi in ipso pugne articulo latum, ut adjuvantis numinis præsentiam universus exercitus sit agnitus. (8) Quæ quum adhortatio et rationes consilii expositas accurate contineret, et pollicitationem aurearum coronarum, et super hæc omnia Dei providentiam; juvenum animos ingens plane alacritas et impetus ad rem perficiendam invasit.

XII. Postero die Scipio, jussa classe (quæ omni telorum genere erat instructa, et C. Lælio fuerat commissa) urbem a mari cingere; lectis præterea duobus millibus fortissimorum militum, quibus præceperat, ut communi opera cum iis, qui scalas gerebant, muros a terra invaderent; oppugnationem Carthaginis hora tertia auspicatur. (2) Mago, urbis præfectus, cohorte illa millenaria divisa, quingentos milites in arce relinquit, reliquos tumultu urbis in orientem verso impositos in ordinem struit : (3) tum oppidanorum valentissimos, ad duo millia hominum, iis armis, quæ in urbe erant, adornatos, ad eam portam collocat, quæ ad isthumum et Romana castra ducebat : ceteros, pro sua quoque virili, ferre opem, et ad omnes moenium partes occurrere jubet. (4) Simul atque classica jussu Scipionis ad prælium committendum incinuere, Mago armatos, qui ad portam stabant, emittit; persuasus, hosti se terrerem eo facto injecturum, et, ut in irritum caderet ejus inceptum, facturum. (5) Isti enimvero in Romanos, qui in isthmo ordinati stabant, magna vi irruere : pugna atrox cieri : acres utrumque adhortationes fieri; dum et qui erant in castris, et qui erant in urbe, suis clamore ingenti animos addunt. (6) Sed enim subsidiorum, quæ idemtidem submittebantur, par ratio non erat; quum Carthaginensibus, ex una tantum

τοῖς μὲν Καρχηδονίοις διὰ μιᾶς πύλης καὶ σχεδὸν ἀπὸ
 δυοῖν σταδίων γίνεσθαι τὴν παρουσίαν, τοῖς δὲ Ῥω-
 μαίοις ἐκ χειρὸς καὶ κατὰ πολλὸν τόπον, ἄνισος ἦν ἡ
 μάχη παρὰ ταύτην τὴν αἰτίαν. (7) Ὁ γὰρ Πόπλιος
 ἐκὼν ἐπέστησε τοὺς αὐτοῦ παρ' αὐτὴν τὴν στρατοπε-
 δεῖαν, χάριν τοῦ προκαλέσασθαι τοὺς πολεμίους πορ-
 βωτάτω· σαφῶς γινώσκων, ἔὰν διαφθείρῃ τούτους,
 ὄντας οἰονεῖ στόμα τοῦ κατὰ τὴν πόλιν πλήθους, ὅτι
 διατραπήσεται τὰ ὅλα, καὶ τὴν πύλιν οὐκέτι τῶν ἔν-
 δον οὐδεὶς ἐξίεναι θαρρήσει. (8) Οὐ μὴν ἀλλ' ἔως μὲν
 τινος ἐφάμιλλον συνῆβαινε γίνεσθαι τὴν μάχην, ὥς ἐξ
 ἀμφοῖν κατ' ἐκλογὴν τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν προεκκριμέ-
 νων· τέλος δ' ἐξωθούμενοι τῷ βάρει διὰ τοὺς ἐκ τῆς
 παρεμβολῆς προσγιγνομένους, ἐτραπήσαν οἱ παρὰ τῶν
 Καρχηδονίων. (9) Καὶ πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἐν τῷ τῆς
 μάχης καιρῷ διεφθάρησαν, καὶ κατὰ τὴν ἀποχώρησιν·
 οἱ δὲ πλείους ἐν τῷ παραπίπτειν εἰς τὴν πύλιν ὑφ'
 αὐτῶν ἡλοήθησαν. (10) Οὗ συμβαίνοντος, δ' κατὰ τὴν
 πόλιν ὄχλος οὕτως ἐπτοήθη πᾶς, ὥστε καὶ τοὺς ἀπὸ
 τῶν τειχῶν φεύγειν. (11) Παρ' ὀλίγον μὲν οὖν ἦλθον
 οἱ Ῥωμαῖοι τοῦ συνεσιπσεῖν τότε μετὰ τῶν φευγόν-
 των· οὐ μὴν ἀλλὰ τὰς γε κλίμακας τῷ τείχει μετ'
 ἀσφαλείας προσήρυσαν.

XIII. Ὁ δὲ Πόπλιος εἶδίδου μὲν αὐτὸν εἰς τὸν κίν-
 δυνον· ἐποίει δὲ τοῦτο κατὰ δύναμιν ἀσφαλῶς. (2)
 Ἔγχε γὰρ μεθ' ἑαυτοῦ τρεῖς ἀνδρας θυρεοφοροῦντας,
 οἱ παρατιθέντες τοὺς θυρούς, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ τείχους
 ἐπιφάνειαν σιεπάοντες, ἀσφάλειαν αὐτῷ παρεσκεύα-
 ζον. (3) Διὸ παρὰ τὰ πλάγια καὶ τοὺς υπερδεξιούς
 τόπους ἐπιπαριῶν, μεγάλα συνεβάλλετο πρὸς τὴν χρεῖαν.
 (4) Ἄμα μὲν γὰρ ἑώρα τὸ γινόμενον, ἅμα δ' αὐτὸς
 ὑπὸ πάντων δρώμενος, ἐνεργάετο προθυμίαν τοῖς ἀγω-
 νιζομένοις. (5) Ἐξ οὗ συνέβαινε, μηδὲν ἑλλίπες γίνε-
 σθαι τῶν πρὸς τὸν κίνδυνον· ἀλλ' ὅποτε τι αὐτῷ πρὸς
 τὸ προκείμενον ὁ καιρὸς υποδείξει, πᾶν ἐκ χειρὸς αἰεὶ
 συνηγεῖτο πρὸς τὸ δέον. (6) Ὁρμησάντων δὲ ταῖς
 κλίμαξι περὶ τὴν ἀνάβασιν τῶν πρώτων τεθαβρήκωτος,
 οὐχ οὕτω τὸ πλῆθος τῶν ἀμυνομένων ἐπικίνδυνον ἐποίει
 τὴν προσβολήν, ὥς τὸ μέγεθος τῶν τειχῶν. (7) Διὸ
 καὶ μάλλον ἐπεβρώσθησαν οἱ κατὰ τὰ τεῖχη, θεωροῦν-
 τες τὴν δυσχρησίαν τῶν συμβαινόντων. (8) Ἐνίαι
 μὲν γὰρ συνετρίβοντο τῶν κλιμάκων, πολλῶν ἅμα διὰ
 τὸ μέγεθος συνεπιδαινόντων· ἐφ' αἷς δ' οἱ πρώτοι προσ-
 βαίνοντες ἐσκατοῦντο διὰ τὴν εἰς ὕψος ἀνάβασιν, καὶ
 βραχείας προσδεόμενοι τῆς ἐκ τῶν ἀμυνομένων ἀντι-
 πρέξεως, ἐβρίπτουν σφᾶς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κλιμάκων.
 (9) Ὅτε δὲ καὶ δοκοῦς ἦ τι τοιοῦτον ἐγγενησάμενος ἐπιβ-
 ρίπτειν οἱ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων, ὁμῶ πάντες ἀπεσφύροντο
 καὶ κατεφέροντο πρὸς τὴν γῆν. (10) Οὐ μὴν ἀλλὰ
 τοιαύτων ἀπαντωμένων, οὐδὲν ἱκανὸν ἦν πρὸς τὸ κω-
 λύειν τὴν ἐπιπορὴν καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ'
 ἔτι καταφερομένων τῶν πρώτων, ἐπέβαινον οἱ συνεχεῖς
 ἐπὶ τὴν ἐκλείπουσαν αἰεὶ χώραν. (11) Ἦδη δὲ τῆς
 ἡμέρας προσφεινύσης, καὶ τῶν στρατιωτῶν τετριμμέ-

porta exeuntibus, passus ccl essent conficiendi, prius quam
 ad locum pugnae pervenirent; Romani contra e proximo, et
 viis multis, auxillatum suis venirent: quare nec par utrim-
 que dimicatio erat. (7) De industria namque Scipio suos
 non procul a castris stare voluerat, ut inimicos e spatio
 quam longissimo ad pugnam alliceret: satis nimirum in-
 telligens, si istos perderet, qui urbane multitudinis velut
 mucro erant, summam omnium rerum perturbationem Car-
 thagine futuram, neque ausurum amplius quemquam op-
 pidanorum, pedem porta efferre. (8) Aliquamdiu tamen
 pugna neutro inclinata stetit, utpote quum ex utraque parte
 selectorum virorum flos dimicaret: ad extremum vero im-
 pulsa Carthaginiensium acies eorum velut pondere victa
 cessit, qui e Romanis castris subinde auxilio veniebant.
 (9) Et multi quidem eorum in ipso discrimine perierunt,
 aut in fuga; plures tamen, dum in portam irruunt, protriti
 alii ab aliis conculcatique sunt. (10) Quo casu oppidanorum
 turba adeo est consternata, ut etiam, qui muros conscende-
 rant, iis relictis fugerent. (11) Neque sane multum abfuit,
 quin Romani tum una cum fugientibus in urbem irrumpere-
 nt: scalas certe muro sine discrimine applicuerunt.

XIII. Et ipse quidem Scipio periculis caput suum objicie-
 bat; non temere tamen, verum securitati suae quam ma-
 xime poterat fieri consulens. (2) Aderant enim illi armiger
 tres, qui scutis oppositis, et adversus tela e muris volantia
 eum protegentes, securitatem praestabant. (3) Itaque
 modo pugnantis aciei latera obiens, modo loca superiora
 conscendens, magnum ad rem gerendam momentum adfe-
 rebat. (4) Quum enim simul, quaecumque fiebant, vide-
 ret, simul ipse ab omnibus conspiceretur; mira alacritate
 animos pugnantium incendebat. (5) Unde etiam eveniebat,
 ut nihil quidquam eorum desideraretur, quae rem gerentibus
 usui esse possent; sed statim, ut praesens occasio aliquid
 faciendum esse ei suggererat, omnes e vestigio imperata
 rite et ordine faciebant. (6) Quum vero jam confidenter
 primi scalas conscendere properarent; non tam propugnan-
 tium multitudo periculum creabat accedentibus, quam ipsa
 moenium altitudo. (7) Quo impedimento ut tardatum im-
 petum Romanorum vident qui muros defendebant, majorem
 in modum crevit illis animus. (8) Salarum enim aliae,
 quas propter altitudinem plures simul conscendebant, onere
 ipso frangebantur: de aliis, quum primis adscendentibus
 altitudo caliginem oculis obfundisset, si minimus resistan-
 tium conatus accederet, praecipites ipsi se dejiciebant: (9)
 quoties vero aut trabes etiam, aut simile quid aliud e pinnis
 hostes immisissent in irruentes, simul omnes devoluti in
 terram deferebantur. (10) Quae incommoda etsi erant ma-
 xima; nulla tamen poterat esse tanta difficultas, quae ir-
 rumpentium Romanorum vim et impetum cohiberet; sed
 vix dum dejecti erant primi, cum semper, ut quaeque sta-
 tio vacua erat, proximi eam occupabant. (11) At proce-

νων ὑπὸ τῆς κακοπαθείας, ἀνεκαλέσαστο· ἡ δὲ σάλπιγξ ἔσπευσε καὶ στρατηγὸς τοὺς προσβάλλοντας.

XIV. Οἱ μὲν οὖν ἔνδον περιχαρεῖς ἦσαν, ὡς ἀποτεριμμένοι πὸν κίνδυνον. (2) Ὁ δὲ Πόπλιος, προσδοκῶν ἤδη τὸν τῆς ἀναπώτεως καιρὸν, κατὰ μὲν τὴν λίμνην ἡτοίμασε πεντακοσίους ἀνδρας μετὰ κλιμάκων· (3) κατὰ δὲ τὴν πύλην καὶ τὸν ἰσθμὸν νεαλεῖς ποιήσας τοὺς στρατιώτας, καὶ παρακαλέσας, προσανέδωκε κλίμακας πλείους τῶν πρότερον, ὥστε συνεχῶς πλήρες γενέσθαι τὸ τεῖχος τῶν προσβαινόντων. (4) Ἄμα δὲ τῷ σημῆναι τὸ πολεμικόν, καὶ προσθέντας τῷ τείχει τὰς κλίμακας προσβαίνειν κατὰ πάντα τὰ μέρη τεταρβηκότως, μεγάλην συνέβαινε ταραχὴν καὶ διατροπὴν γίγνεσθαι τῶν ἔνδον. (5) Νομίζοντες γάρ, ἀπολελῦσθαι τῆς περιστάσεως, αὖθις ἀρχὴν ἐώρων λαμβάνοντα τὸν κίνδυνον ἐξ ἄλλης ὁρμῆς. (6) Ἄμα δὲ καὶ τῶν βελῶν αὐτοὺς ἤδη λειπόντων, καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἀπολωλότων εἰς ἀθυμίαν ἀγόντος, δυσχερῶς μὲν ἔφερον τὸ γινώμενον· οὐ μὴν ἀλλ' ἡμύοντο δυνατῶς. (7) Κατὰ δὲ τὴν ἀκμὴν τοῦ διὰ τῶν κλιμάκων ἀγῶνος, ἤρχετο τὰ κατὰ τὴν ἀμπωτιν. (8) Καὶ τὰ μὲν ἄκρα τῆς λίμνης ἀπέλειπε τὸ ὕδωρ κατὰ βραχὺ· διὰ δὲ τοῦ στόματος ὁ ῥοῦς εἰς τὴν συνεχῆ θάλατταν ἄθρους ἐφέρετο καὶ πολὺς, ὥστε τοῖς ἀπρονοήτως θεωμένοις ἀπιστον φαίνεσθαι τὸ γινώμενον. (9) Ὁ δὲ Πόπλιος, ἔχων ἑτοίμους τοὺς καθηγεμόνας, ἐμβαίνειν παρεκελεύετο καὶ θαρβεῖν τοὺς πρὸς τὴν χρεῖαν ταύτην ἡτοιμασμένους. (10) Καὶ γὰρ ἦν εὖ πεφυκὼς, εἰ καὶ πρὸς ἄλλο τι, πρὸς τὸ θάρσος ἐμβαλεῖν, καὶ συμπαθεῖς ποιῆσαι τοὺς παρακαλούμενους. (11) Τότε δὲ πειθαρχησάντων αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦ τέλματος ἀμιλλωμένων, ἅπαν τὸ στρατόπεδον ὑπέλαβε, μετὰ τινος θεοῦ προνοίας γίγνεσθαι τὸ συμβαῖνον. (12) Ἐξ οὗ καὶ μνησθέντες τῶν κατὰ τὸν Ποσειδῶ καὶ τῆς τοῦ Ποπλίου κατὰ τὴν παρακλήσιν ἐπαγγελίας, ἐπὶ τοσοῦτον ταῖς ψυχαῖς παρωρμήθησαν, ὥς συμφράξαντες καὶ βιασάμενοι πρὸς τὴν πύλην, ἔξωθεν ἐπεχειροῦν διακόπτειν τοῖς πελέεσι καὶ ταῖς ἀξίναῖς τὰς θύρας. (13) Οἱ δὲ, διὰ τῶν τελεμάτων ἐγγίσαντες τῷ τείχει, καὶ καταλαβόντες ἐρήμους τὰς ἐπάλξεις, οὐ μόνον προσέθεσαν ἀσφαλῶς τὰς κλίμακας, ἀλλὰ καὶ κατέσχον ἀναβάντες ἀμαχητὶ τὸ τεῖχος. (14) ἅτε τῶν ἔνδον περισπιωμένων μὲν περὶ τοὺς ἄλλους τόπους, καὶ μάλιστα τοὺς κατὰ τὸν ἰσθμὸν καὶ τὴν ταύτην πύλην, οὐδέποτε δ' ἂν ἐλπισάντων ἐγγίσει τῷ τείχει τοὺς πολεμίους κατὰ τὸν τῆς λίμνης τόπον. (15) τὸ δὲ πλείστον, ὑπὸ τῆς ἀτάκτου κραυγῆς καὶ τῆς συμμάχου πολυοχλίας οὐ δυναμένων οὐτ' ἀκούειν, οὔτε συνορᾶν τῶν δεόντων οὐδέν.

XV. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κρατήσαντες τοῦ τεύχους, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεπορεύοντο, κατὰ τὴν ἐφοδείαν ἀποσύροντες τοὺς πολεμίους, μεγάλην συμβαλλομένης αὐτοῖς τῆς ὀπλίσεως πρὸς τοῦτο τὸ γένος τῆς χρεῖας. (2) Ἐπεὶ δ' ἀφίκοντο πρὸς τὴν πύλην, οἱ μὲν καταδάντες διέκοπτον τοὺς μοχλοὺς, οἱ δ' ἔξωθεν εἰσέπιπτον, οἱ δὲ διὰ

dente jam die, quum vexatione et malis miles Romanus esset confectus, signum receptui dare jussit imperator.

XIV. Oppidani enimvero lætitia tum gestire, ut qui omne jam periculum a se depulissent. (2) At Scipio jam tempus illud, quo æstus decederet, exspectans, quæ vergit urbs in stagnum, armatos quingentos cum scalis paratos locat: (3) a parte isthmi vero, qua ad portam itur, milites recentes constituit; quibus, officii commonefactis, scalas plures quam ante dividit, ut corona invadentium repleri undique muri possent. (4) Tum vero, ut signum invadendi est datum, et Romani scalis admotis intrepide omni ex parte mœnia sunt adorti; ingens repente obsessos trepidatio et animi perturbatio incessit. (5) Nempe existimaverant, omni se periculo esse defunctos, cum ecce recentia pericula, recens hostium impetus ingruit. (6) Simul quum et tela jam deficerent, et numerus occisorum, ut animos desponderent, efficeret, tantum casum illi quidem ægerrime ferebant; ab hoste tamen, quod in ipsis foret, sese defendebant. (7) Fervebat cum maxime certamen ad scalas, quando cœpit æstus decedere: (8) et extrema quidem stagni paulatim aqua deserebat; per ostium vero eadem conferta et cum impetu in continens mare ferebatur: ut, qui loci naturæ ignari cernerent quod fiebat, demirari satis non possent. (9) Publius, paratos habens duces locorum peritos, stagnum ingredi et bono esse animo eos jubebat, quibus id negotii dederat. (10) Plane enim, si ad quidquam aliud, ad id certe egregie a natura erat comparatus, ut fiduciam animis hominum ingeneraret, ac suos affectus in eos transfunderet, quos adhortabatur. (11) Tunc igitur milite, sicut jussus erat, faciente, et per paucam enitente, universus exercitus divina quadam providentia fieri id, quod videbant, cœpit existimare. (12) Idcirco, redeuntes simul in memoriam eorum, quæ de Neptuno, et de ferenda ab illo ope, Scipio eis inter cohortandum erat pollicitus, tanto sunt animorum impetu concitati, ut facta testudine irruerent in portam, et fores securibus ac dolbris extrinsecus effringere conarentur. (13) Interim qui per stagni vada ad mœnia accesserant, et pinnas propagatoribus vacuas invenerant, non solum scalas nullo periculo admoverunt; sed etiam superato muro, nemine resistente, eum tenuerunt: (14) quippe aliis in locis obsessi occupabantur, maxime autem circa isthmum et eo ferentem portam; quum præsertim ea cuncti persuasionem essent imbuti, numquam a parte stagno proxima appropinquaturum hostem: (15) cui illud etiam, quod erat maximum, accedebat, quod præ incompotito clamore, et turbæ promiscue concursu, neque audire neque cernere quidquam eorum, quæ in rem essent, poterant.

XV. Romani, ut in sua potestate muros haberent, principio per mœnia ipsa discurrunt, hostem inter circum-eundum de muro dejicientes: quam ad rem magno ipsi usui erat genus ipsum Romanorum armorum. (2) Ubi ad portam ventum, descenderunt isti quidem, ac vectes retingerunt; et qui foris erant, facta irruptione sunt ingressi;

τῶν κλιμάκων βιαζόμενοι κατὰ τὸν ἰσθμὸν, ἤδη κρα-
τοῦντες τῶν ἀμυνομένων, ἐπέβαινον ἐπὶ τὰς ἐπάλλξεις.
(3) Καὶ τέλος, τὰ μὲν τεῖχη τοῦτω τῷ τρόπῳ κατε-
λήπτο· τὸν δὲ λόφον οἱ διὰ τῆς πύλης εἰσπορευόμενοι
κατελάμβανον, τὸν πρὸς τὰς ἀνατολάς, τρεψάμενοι τοὺς
φυλάττοντας. (4) Ὁ δὲ Πόπλιος ἐπεὶ τοὺς εἰσεληλυ-
θότας ἀξιώχρεως ὑπελάμβανεν εἶναι, τοὺς μὲν πλεί-
στους ἐφῆκε, κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος, ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ
πόλει, παραγγεῖλιας κτείνειν τὸν παρατυχόντα, καὶ
μηδενὸς φεῖσθαι, μηδὲ πρὸς τὰς ὠφελείας ὀρμᾶν,
μέχρις ἂν ἀποδοθῇ τὸ σύνθημα. (5) Ποιεῖν δέ μοι
δοκοῦσι τοῦτο καταπλήξεως χάριν. Διὸ καὶ πολλὰκις
ἰδεῖν ἔστιν ἐν ταῖς τῶν Ῥωμαίων καταλήψεσι τῶν πό-
λεων, οὐ μόνους τοὺς ἀνθρώπους περνευμένους, ἀλλὰ
καὶ τοὺς κύνας δεδιχοτομημένους, καὶ τῶν ἄλλων
ζώων μέλη παρακεκομμένα. (6) Τότε δὲ καὶ τελέως
πολὺ τὸ τοιοῦτον ἦν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατελημμένων.
(7) Αὐτὸς δὲ περὶ χιλίους ἔχων, ὥρμησε πρὸς τὴν
ἄκραν. Ἐγγίσαντος δ' αὐτοῦ, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλλετο
Μάγων ἀμύνεσθαι· μετὰ δὲ ταῦτα συννόησας, βεβαίως
ἤδη κατελημμένην τὴν πόλιν, διεπέμψατο περὶ τῆς
ἀσφαλείας τῆς αὐτοῦ, καὶ παρέδωκε τὴν ἄκραν. (8)
Ὁ δὲ γονομένου, καὶ τοῦ συνθήματος ἀποδοθέντος, τοῦ
μὲν φονεύειν ἀπέστησαν, ὥρμησαν δὲ πρὸς τὰς ἄρπα-
γὰς. (9) Ἐπιγενομένης δὲ τῆς νυκτός, οἱ μὲν ἐπὶ τῆς
παρεμβολῆς ἔμεινον, οἷς ἦν οὕτω διατεταγμένοι· μετὰ
δὲ τῶν χιλίων ὁ στρατηγὸς ἐπὶ τῆς ἄκρας ἡλίσθη,
τοὺς δὲ λοιποὺς διὰ τῶν χιλιάρχων ἐκ τῶν οἰκιῶν
ἐκκαλεσάμενος, ἐπέταξε, συναθροίσαντας εἰς τὴν
ἀγορὰν τὰ διηρησμένα κατὰ σημαίας, ἐπὶ τοῦτων
κοιτάζεσθαι. (10) Τοὺς δὲ γροσφομάχους ἐκ τῆς παρεμ-
βολῆς καλέσας, ἐπὶ τὸν λόφον ἐπέστησε τὸν ἀπὸ τῶν
ἀνατολῶν. (11) Καὶ τῆς μὲν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν Καρ-
χηδόνας τοῦτον τὸν τρόπον ἐγένοντο κύριοι Ῥωμαῖοι.

XVI. Εἰς δὲ τὴν ἐπαύριον ἀθροισθείσης εἰς τὴν
ἀγορὰν τῆς τε τῶν στρατευομένων παρὰ τοῖς Καρχη-
δονίοις ἀποσκευῆς, καὶ τῆς τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν
ἐργαστικῶν κατασκευῆς, ταῦτα μὲν ἐμέριζον οἱ χι-
λιάρχου τοῖς ἰδίοις στρατοπέδοις κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς
ἔθος. (2) Ἔστι δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τοιαύτη τις ἡ περὶ
τὰς τῶν πόλεων καταλήψεως οἰκονομία. Ποτὲ μὲν γὰρ
ἐκάστης σημαίας πρὸς τὴν πρᾶξιν ἀπομερίζονται τινες
τῶν ἀνδρῶν κατὰ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως, ποτὲ δὲ κατὰ
σημαίας μερίζουσιν αὐτούς. (3) Οὐδέποτε δὲ πλείους
ἀποτάττονται πρὸς τοῦτο τῶν ἡμίσεων· οἱ δὲ λοιποὶ
μένοντες κατὰ τὰς τάξεις ἐφεδρεύουσι, ποτὲ μὲν ἐκτὸς
τῆς πόλεως, ποτὲ δὲ πάλιν ἐντὸς, αἰεὶ πρὸς τὸ δει-
κνύειν. (4) Τῆς δὲ δυνάμεως διηρημένης αὐτοῖς κατὰ
μὲν τὸ πλεῖον εἰς δύο στρατοπέδα Ῥωμαϊκά, καὶ δύο
τῶν συμμάχων, ποτὲ δὲ καὶ σπανίως ἀθροισμένων
ὁμοῦ τῶν τεττάρων, πάντες οἱ πρὸς τὴν ἄρπαγὴν
ἀπομερισθέντες ἀναφέρουσι τὰς ὠφελείας, ἕκαστοι τοῖς
ἐαυτῶν στρατοπέδοις· (5) καίπετα πραχθέντων τούτων,
οἱ χιλιάρχου διανέμουςι πᾶσιν ἴσον, οὐ μόνον τοῖς μεί-

alii vero, qui in isthmo per scalas eniti contendebant,
quum superstantes armatos jam vicissent, in pinnas muro-
rum evaserunt. (3) Ac moenia quidem hoc pacto Romani
tandem tenuere: tumulum vero illum in orientem versum,
praesidio fugato, occuparunt qui per portam irruerant. (4)
Scipio, ubi jam numero suorum, qui oppidum erant ingressi,
cepit fidere, partem eorum maximam (uti mos est Roma-
norum) in oppidanos immisit: dato praeepto, ut in quos-
cumque incidissent, omnes occiderent, nemini parcerent,
neve ad praedandum prius se converterent, quam esset
datum signum. (5) Equidem Romanos hoc facere existimo,
ut nomen Romanum terrori sit omnibus. Propterea saepe-
numero cernere est, ubi capitur ab ipsis urbs aliqua, non
homines dumtaxat occisos, sed etiam canes bifariam dis-
sectos, et reliquorum animantium membra abscissa. (6)
Cujus generis caedes multa tunc edebatur, propter ingen-
tem deprehensorum in urbe numerum. (7) Ipse Scipio,
mille circiter armatorum manum secum habens, ad arcem
ducit: quem ut vidit accedentem Mago, conatus primo
vim vi repellere, mox vero cogitans, plane jam in hostium
potestatem urbem esse, missis qui de sua salute pacisce-
rentur, arcem deditit. (8) Quo facto datur a Scipione
signum, et milites, caedibus finem facientes, ad diripiendam
urbem se convertunt. (9) Inguente deinde nocte, pars
exercitus, cui ita fuerat praeeptum, in castris mansit:
imperator cum suis mille in arce noctem egit; reliquis, per
tribunos e domibus evocatis, praecipit, ut omnem praedam
manipulatiim in forum congererent, et ad ea, quae essent
comportata, nocturnam stationem agerent. (10) Velites
autem excitos e vallo, in orientali tumulo stare jussit. (11)
Et Carthagine quidem, quae in Hispania est, hoc modo
sunt potiti Romani.

XVI. Postridie ejus diei, quum essent congestae in forum
et eorum, qui Carthaginensibus militaverant, sarcinae, et
omnis civium atque opificum supellex; ea omnia tribuni
militum suis legionibus pro more militiae Romanae divide-
runt. (2) Romani, quoties urbs aliqua ab ipsis capta est,
id negotium sic administrant. Alias ex quoque manipulo
numerus aliquis militum ad hoc negotium secernitur, alias
e toto exercitu integros aliquos manipulos ad hoc mittunt:
(3) nunquam autem plures dimidia parte eam ad rem adsi-
gnant: ceteri in suis ordinibus manentes, in subsidii stant,
alias extra, alias intra muros, ita tamen, ut semper se
ostendant. (4) Jam quum universae copiae, ut plurimum,
sint eis divise in legiones duas Romanas, et paria sociorum
auxilia, interdum quatuor legiones (etsi id fit rarius) simul
habeant; omnes, qui ad diripiendam urbem fuerunt selecti,
praedam universam ad suas quique legiones referunt. (5)
Quo facto, tribuni deinde aequis portionibus inter omnes
pecuniam dividunt: et habetur ratio non eorum tantum,

νασιν ἐν ταῖς ἐφεδρείαις, ἀλλὰ καὶ τοῖς τὰς σκηνὰς φυλάττουσι, τοῖς τε ἀρρωστοῦσι, καὶ τοῖς ἐπὶ τινὰ λειτοουργίαν ἀπεσταλμένοις. (6) Περὶ δὲ τοῦ μηδένα νοσηρῆσαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον, ὃν ὁμνύουσι πάντες, ὅταν ἀθροισθῶσι πρῶτον εἰς τὴν παρεμβολήν, ἐξίεναι μέλλοντες εἰς τὴν πολεμίαν. (7) ὕπὲρ τούτου δὲ τοῦ μέρους εἴρηται πρότερον ἡμῖν διὰ πλειόνων ἐν τοῖς περὶ τῆς Πολιτείας. (8) Λοιπὸν, ὅταν οἱ μὲν ἡμίσεις τράπωνται πρὸς τὰς ἀρπαγὰς, οἱ δὲ ἡμίσεις διαφυλάττοντες τὰς τάξεις ἐφεδρεύουσι τούτοις, οὐδέποτε συμβαίνει κινδυνεύειν Ῥωμαίους τὰ ὅλα διὰ πλεονεξίαν. (9) Τῆς γὰρ ἐλπίδος τῆς κατὰ τὴν ὠφέλειαν οὐκ ἀπιστομένης ἀλλήλοις ἀλλ' ἐπίσης ἐστηκυίας τοῖς μένουσι κατὰ τὰς ἐφεδρείας καὶ τοῖς διαρπάζουσιν, οὐδεὶς ἀπολείπει τὰς τάξεις· ὁ μάλιστα τοὺς ἄλλους εἴωθε βλάπτειν.

XVII. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ἀκοπαθοῦσι καὶ κινδυνεύουσι τοῦ κέρδους ἕνεκεν, φανερόν, ὥς, ὅταν ὁ καιρὸς οὕτος ὑποπέσῃ, δυσχερῶς εἰκὸς ἀπέχεσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἐφεδρείαις ἢ στρατοπεδείαις ἀπολειπομένους, διὰ τὸ παρὰ τοῖς πλείστοις πᾶν τὸ ληφθὲν εἶναι τοῦ κυριεύσαντος. (2) Καὶ γὰρ, ἂν ὅλως μόναρχος ἢ στρατηγὸς ἐπιμελὴς ἀναφέρειν εἰς τὸ κοινὸν ἐπιτάξῃ τὰς ὠφελείας, ὅμως τὰ δυνατὰ κρύπτεσθαι πάντες ἴδια νομίζουσι. (3) Διὸ τῶν πολλῶν, ὁρμώντων ἐπὶ τοῦτο τὸ μέρος, οὐ δυνάμενοι κρατεῖν, κινδυνεύουσι τοῖς ὅλοις. (4) Καὶ πολλοὶ δὴ τινες, κατορθώσαντες τὰς ἐπιβολὰς, καὶ ποτὲ μὲν ἐπιπεσόντες ταῖς τῶν πολεμίων παρεμβολαῖς, ποτὲ δὲ καταλαβόμενοι πόλεις, οὐ μόνον ἐξέπεσον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅλοις ἐσφάλησαν, παρ' οὐδὲν ἢ τὴν προειρημένην αἰτίαν. (5) Διὸ δεῖ περὶ μηδὲν οὕτω σπουδάζειν καὶ προνοεῖσθαι τοὺς ἡγούμενους, ὥς περὶ τοῦτο τὸ μέρος, ἵνα, καθ' ὅσον ἐστὶ δυνατόν, ὑπάρχῃ παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐλπίς, ὥς ἐξ Ἰσου πᾶσι τῆς ὠφελείας οὔσης, ἵνα τις ὑποπίπτῃ τοιοῦτος καιρὸς. (6) Πλὴν οἱ μὲν χιλιάρχοι τότε περὶ τῶν λαφύρων ἡσαν οἰκονομῶν· ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, ἐπεὶ συνήχθη τὸ τῶν αἰχμαλώτων πλῆθος, δὲ συνέβη γενέσθαι μικρῷ λείπον τῶν μυρίων, συνέταξε, χωρισθῆναι πρῶτον μὲν τοὺς πολιτικούς ἀνδράς τε καὶ γυναῖκας, καὶ τὰ τούτων τέκνα, δεύτερον δὲ τοὺς χειροτέχνας. (7) Γενομένου δὲ τούτου, τοὺς μὲν πολιτικούς παρακαλέσας εὖνοιεν Ῥωμαίους, καὶ μνημονεύειν τῆς εὐεργεσίας, ἀπέλυσεν πάντας ἐπὶ τὰς ἰδίας οἰκείσεις. (8) Οὗτοι μὲν οὖν ἅμα δακρύνοντες καὶ χαίροντες ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τῆς σωτηρίας, προσκυνήσαντες τὸν στρατηγὸν διελύθησαν. (9) Τοῖς δὲ χειροτέχναις κατὰ τὸ παρὸν εἶπε, διότι δημόσιοι τῆς Ῥώμης εἰσὶ παρασχομένοις δὲ τὴν εὖνοιαν καὶ προθυμίαν ἐκάστοις, κατὰ τὰς αὐτῶν τέχνας, ἐπηγέλματο τὴν ἑλευθερίαν, κατὰ νοῦν χωρήσαντος τοῦ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου. (10) Καὶ τούτους μὲν ἀπογράφειν προσέταξε πρὸς τὸν ταμίαν, συστήσας Ῥωμαίων ἐπιμελητὴν κατὰ τριάκοντα· τὸ γὰρ πᾶν πλῆθος ἐγένετο τούτων περὶ δισχιλίων. (11) Ἐκ δὲ

qui in subsidiis manserunt, sed et illorum qui tentoria custodierunt, item agrotorum, et si qui ad muneris alicujus curationem fuerint alio missi. (6) Quod autem nihil quidquam de præda sint aversuri, sed fidem servaturi, id vero cuncti jurant in illo sacramento, quo adstringuntur, quum prium in expeditionem profecturi conveniunt in castra. (7) Sed de hac re dicta sunt nobis plura, cum de reipubl. Romanæ institutis ageremus. (8) Ceterum, quum hoc modo pars dimidia intendat prædæ, dimidia servatis ordinibus præsto sit in subsidium diripientibus; nunquam accidit, ut propter lucri cupiditatem in summæ rei discrimen perveniant Romani. (9) Quoniam enim ab illo se abstinere par est eos, qui in subsidiis aut castris relinquantur; propterea quod moribus populorum fere omnium receptum est, ut ei cedat præda, qui cepit. (2) Etenim si vel maxime rex aut imperator diligens prædam omnem in commune affecti jussit, omnes tamen, quæ possunt oculi, ea sibi ducunt esse propria. (3) Unde fit, ut, quum reprimi multitudinis impetus ad lucrum consecrandum nequeat, etiam de sua salute universi exercitus periclitentur. (4) Sæpe igitur multis accidit, ut, ex animi sententia confectis quæ destinaverant, quum vel in hostium castra irrupissent, vel urbem aliquam jam cepissent, non solum inde extruderentur, sed etiam rei summam perderent, non aliam nisi eam, quam modo dixi, ob causam. (5) Hoc unum igitur, si quid aliud, summo studio et cura provideant duces exercituum, ut, quoad ejus fieri potest, spes certa omnium animis sit insita, si qua prædandi existerit occasio, æquis partibus inter omnes prædam iri divisum. (6) Ut ad Romanum imperatorem redeam, dum tribuni militum prædæ distribuendæ provinciam administrant, ipse e captivorum turba, in unum congregata (et erant non multo pauciores capti decem millibus), cives primo utriusque sexus segregari jubet cum liberis ipsorum, deinde opifices. (7) Quo facto, cives adhortatus, ut populo Romano amici esse vellent, et beneficiis meminisse, domum quemque suam omnes dimisit. (8) Qui, tam inopinatæ salutis potiti, præ gaudio lacrimantes, imperatorem venerati ab eo discesserunt. (9) Opificibus edixit: in præsentia publicos eos esse populi Romani: quodsi vero in ministeriis earum artium, quas singuli eorum tenerent, benevole et exixe operam navassent, post confectum feliciter bellum cum Carthaginiensibus libertatem ipsis promisit. (10) Atque his imperavit, ut nomina apud questorem profiterentur, et, quum eorum numerus esset ad duo millia, divisus per tricenos, curatorem Romanum cuique manui attribuit. (11) E cetera multitudine captivorum

τῶν λοιπῶν αἰχμαλώτων ἐκλέξας τοὺς εὐρωστοτάτους, καὶ τοῖς εἰδεσι καὶ ταῖς ἡλικίαις ἀκμαιοτάτους, προσέμιξε τοῖς αὐτοῦ πληρώμασι· (12) καὶ ποιήσας ἡμιολίους τοὺς πάντας ναύτας ἢ πρόσθεν, συνεπλήρωσε καὶ τὰς αἰχμαλώτους νῆας· ὥστε τοὺς ἀνδρας ἐκάστω σκάφει βραχὺ τι λείπειν τοῦ διπλασίου εἶναι τοὺς ὑπάρχοντας τῶν προγενομένων. (13) Αἱ μὲν γὰρ αἰχμάλωτοι νῆες αἱ ὀκτωκαίδεκα τὸν ἀριθμὸν, αἱ δ' ἐξ ἀρχῆς πέντε καὶ τριάκοντα. (14) Παραπλησίως δὲ καὶ τούτοις ἐπηγγείλατο τὴν ἑλευθερίαν, παρασχόμενοις τὴν αὐτῶν εὐνοίαν καὶ προθυμίαν, ἐπειδὴν κρατήσωσι τῷ πολέμῳ τῶν Καρχηδονίων. (15) Τούτων δὲ χειρίσας τὸν τρόπον τὰ κατὰ τοὺς αἰχμαλώτους, μεγάλην μὲν εὐνοίαν καὶ πίστιν ἐνεργάσατο τοῖς πολιτικοῖς καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὰ κοινὰ πράγματα, μεγάλην δὲ προθυμίαν τοῖς χειροτέχναις διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἑλευθερίας. (16) Ἡμιολίων δὲ ποιήσας τὸ ναυτικὸν ἐκ τοῦ καιροῦ διὰ τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν***.

XVIII. Μετὰ δὲ ταῦτα Μάγωνα καὶ τοὺς ἄμα τούτῳ Καρχηδονίους ἐχώριζε. Δύο μὲν γὰρ ἦσαν κατειληγμένοι τῶν ἐκ τῆς Γερουσίας, πέντε δὲ καὶ δέκα τῶν ἐκ τῆς Συγκλήτου. (2) Καὶ τούτους μὲν συνέστησε Γαῖος Λαίλιος, συντάξας τὴν ἀρμόζουσαν ἐπιμέλειαν ποιῆσθαι τῶν ἀνδρῶν. (3) Ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς δημήρους προσεκάλεσατο, πλείους ὄντας τῶν τριακοσίων. Καὶ τοὺς μὲν παῖδας καθ' ἕνα προσαγόμενος καὶ καταψήσας, θαρβεῖν ἐκέλευε, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπόφονται τοὺς αὐτῶν γονεῖς· (4) τοὺς δὲ λοιποὺς δημοῦ παρεκάλεσε πάντας θαρβεῖν, καὶ γράφειν αὐτοὺς εἰς τὰς ἰδίας πόλεις πρὸς τοὺς αὐτῶν ἀναγκάσιους· (5) πρῶτον μὲν, ὅτι σώζονται καὶ καλῶς αὐτοῖς ἐστὶ δεύτερον δὲ, διότι θέλουσι Ῥωμαῖοι πάντας αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν ἀποκαταστήσαι μετ' ἀσφαλείας, ἐλόμενων τῶν ἀναγκαιῶν σφίσι τὴν πρὸς Ῥωμαίους συμμαχίαν. (6) Ταῦτα ὁ εἰπὼν, καὶ παρασκευακῶς πρότερον ἐκ τῶν λαφύρων τὰ λυσιτελέστερα πρὸς τὴν ἐπίνοιαν, τότε κατὰ γένη καὶ καθ' ἡλικίαν ἐκάστοις ἐδωρεῖτο τὰ πρέποντα· ταῖς μὲν παισὶ κόνους καὶ ψελία, τοῖς δὲ νεανίσκοις ῥαμφὰς καὶ μαχαίρας. (7) Ἐκ δὲ τῶν αἰχμαλωτῶν, τῆς Μανδονίου γυναικὸς, ὅς ἦν ἀδελφὸς Ἀνδοβάλου, τοῦ τῶν Ἰλεργητῶν βασιλέως, προσπεσούσης αὐτῇ, καὶ δεομένης μετὰ δακρύων, ἐπιστροφὴν ποιήσασθαι τῆς αὐτῶν εὐσχημοσύνης ἀμείνῳ Καρχηδονίων· (8) συμπαθὲς γεγνημένος ἤρατο, τί λείπει τῶν ἐπιτηδείων αὐταῖς· καὶ γὰρ ἦν ἡ γυνὴ πρεσβυτέρα, καὶ τινα προστασίαν ἀξιώματιχὴν ἐπιφαίνουσα. (9) Τῆς δὲ κατασιωπώσης, ἐκάλει τοὺς πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν γυναικῶν ἀποτεταγμένους. (10) Ὡν παραγενομένων, καὶ διασαφούντων, ὅτι πάντα τὰ δέοντα θασιλῶς αὐταῖς (Καρχηδόνιοι) παρασκευάζοιεν, πάλιν ὁμοίως ἀψαμένης αὐτοῦ τῶν γονάτων τῆς γυναικὸς, καὶ τὸν αὐτὸν εἰπούσης λόγον, ὡλλὸν ἔτι διαπορήσας ὁ Πόπλιος, καὶ τινα λαβὼν εὐνοίαν, ὥς ὀλιγορύντων, καὶ ψευδῶς πρὸς τὸ παρὸν ἀποφαινομένων τῶν πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν ἀποτεταγμέ-

electos robustissimos quosque, et specie corporis atque ætate florentissimos, sociis navalibus immiscuit. (12) Et nautarum numero, quos in universum prius habuerat, dimidia parte aucto, quum naves quoque captivas instruxisset, repertum est in singulis navibus alterum fere tantum virorum, atque prius fuerat. (13) Captivas siquidem naves armavit decem et octo : habuerat autem prius quinque et triginta. (14) Pariter autem etiam his spem libertatis fecit, ubi Romani Pœnos debellassent, si eorum opera fideli et prompta respublica esset usa. (15) Et Scipio quidem erga captivos ita se gerens, cum animos civium illexit, ut et privatim ipsi et publice populo Romano bene cuperent, ac fidem servatam vellent : tum ipsos opifices, spe libertatis ostensa, promptos ad omnia atque alacres reddidit. (16) Et quoniam eadem occasione navium numerum per suam prudentiam dimidia parte auxit. ***

XVIII. Secundum hæc Magonem e captivorum turba segregavit, et Carthaginenses reliquos qui cum ipso erant : duo namque e Seniorum collegio Carthaginiensium inter captivos fuere, ex reliquo Senatu quindecim. (2) Hos C. Lælius tradidit, et, ut curam ipsorum quantam par erat haberet, præcepit. (3) Obsides postea ad se vocavit, qui plures erant trecentis. Ex his pueros, singulos ad se accedere iussos, blanditiis demulcens, bono animo ut essent, jubebat : fore namque intra paucos dies, ut parentes suos viderent. (4) Ceteris in commune præcepit, bonum haberent animum, et ad suos quisque in patriam ipsi literas darent, quibus facerent eos certiores, (5) primum, salvos esse se et commodè haberi ; deinde, constituisse Romanos, domos suas quemque ipsorum remittere, si modo vellent ipsorum necessarij societatem populi Romani amplecti. (6) Hæc locutus, quum jam ante e spoliis selecta quædam præparasset, quæ ad præsens institutum præ ceteris accommodata videbantur, convenientia unicuique pro sexu aut ætate munuscula divisit : puellis, inares et armillas ; adolescentibus, cultros et gladios. (7) Inter hæc quum e captivarum turba mulier, quæ Mandonii uxor erat, fratris Indibilis, Ilorgetum reguli, flens ad pedes inperatoris procubisset, obtestans, ut decoris matronalis majorem curam haberet, quam habuissent Carthaginenses : (8) Scipio, miseratione tactus, ecquid ipsis eorum, quæ essent necessaria, deesset, interrogat. Erat enim mulier ætate provecior, et speciem dignitatis cujusdam et majestatis præ se ferebat. (9) Tacente illa, imperator eos vocat, quibus fœminarum custodia fuerat a Pœnis demandata. (10) Adsunt custodes, et, Pœnos, quidquid postularet usus, liberaliter iis suppeditasse, confirmant. Mulier ad genua Scipionis iterum manus porrigere, et preces repetere easdem. Ille impensius etiam mirari, quid rei esset : quumque ita secum statueret, negligenter officio fungi, et fingere falsa pro tempore eos, qui illi curationi fuerant præfecti, bonum habere animum

νων, θαρβῆν ἐκέλευε τὰς γυναῖκας· (11) αὐτὸς γὰρ ἐτέρους ἐπιστήθειεν τοὺς φρονιούοντας, ἵνα μὴδὲν αὐτὰς ἔλλαιπῃ τὸν ἐπιτηδεῖον. (12) Ἡ δ' ἐπισχούσα μικρὸν, Οὐκ ὀρθῶς, ἔφη, ὦ στρατηγέ, τοὺς ἡμετέρους ἐκδέχῃ λόγους, εἰ νομίζεις, ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς γαστροῦ δεῖσθαι σου νῦν. (13) Καὶ τότε λαβὼν ὁ Πόπλιος ἐν νῶ τὸ βούλημα τῆς γυναικὸς, καὶ θεωρῶν ὑπὸ τὴν ὄψιν τὴν ἀκμὴν τῶν Ἀνδοβάλου θυγατέρων, καὶ πλειόνων ἄλλων δυναστῶν, ἠναγκάσθη διακρῦσαι, τῆς γυναικὸς ἐν ὀλίγῳ τὴν τῆς περιστάσεως ἔμφασιν ὑποδεικνυσούσης. (14) Διὸ δὴ καὶ τοὺς φανεροὺς γενόμενος, ὅτι συνῆκε τὸ βῆθην, καὶ λαβόμενος τῆς δεξιᾶς, θαρβῆν αὐτὴν τε ταύτην ἐκέλευε, καὶ τὰς ἄλλας ὁμοίως· (15) ποιήσεσθαι γὰρ πρόνοιαν ὡς ἰδίων ἀδελφῶν καὶ τέκνων, συστήσεσθαι δὲ καὶ πρὸς τὴν τούτων ἐπιμέλειαν ἀκολουθῶς τοῖς προειρημένους πιστοῦς ἄνδρας.

XIX. Μετὰ ταῦτα παραδίδου τοῖς ταμίαις τὰ χρήματα, ὅσα δημόσια κατελήφθη τῶν Καρχηδονίων. (2) Ἦν δὲ ταῦτα πλείω τῶν ἑξακοσίων ταλάντων· ὥστε, προστεθέντων τούτων οἷς παρῆν αὐτοῖς ἐκ Ῥώμης ἔχων τετρακοσίοις, τὴν ὅλην παράθεσιν αὐτῷ γενέσθαι τῆς χορηγίας πλείω τῶν χιλίων. (3) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτον νεανίσκοι τινὲς τῶν Ῥωμαίων, ἐπιτυχόντες παρθένῳ, κατὰ τὴν ἀκμὴν καὶ κατὰ τὸ κάλλος διαφερούση τῶν ἄλλων γυναικῶν, καὶ συνειδότες, φιλογύνῃ ὄντα τὸν Πόπλιον, ἤκον αὐτὴν ἀγοντες, καὶ παραστήσαντες ἔφασκον, αὐτῷ δωρεῖσθαι τὴν κόρην. (4) Ὁ δὲ καταπλαγεὶς καὶ θαυμάσας τὸ κάλλος, ἰδιώτης μὲν ὢν, οὐδεμίαν ἥδιον ἂν, ἔφη, δεῖσθαι ταύτης τῆς δωρεᾶς· στρατηγὸς δ' ὑπάρχων, οὐδ' ὅποιαν ἂν ἤττον· (5) ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, τοῦτ' αἰνιττόμενος διὰ τῆς ἀποφάσεως, εἰσὶ κατὰ μὲν τὰς ἀναπαύσεις ἐνίοτε καὶ βραθυμίας ἐν τῷ ζῆν ἡδείας τοῖς νέοις ἀπολαύσεις τὰ τοιαῦτα παρέχεται καὶ διατριβὰς· ἐν δὲ τοῖς τοῦ πράττειν καιροῖς μέγιστα γίνονται καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν ἐμπόδια τοῖς χρωμένους. (6) Τοῖς μὲν οὖν νεανίσκοις, ἔφη, χάριν ἔχειν· τὸν δὲ τῆς παρθένου πατέρα καλέσας, καὶ δοὺς αὐτὴν ἐκ χειρὸς, ἐκέλευε συνοικίζειν ᾧ ποτ' ἂν προαιρῆται τῶν πολιτῶν. (7) Δι' ὧν καὶ τὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τὰ τῆς μετριότητος ἐμφαίνων, μεγάλην ἀποδοχὴν ἐνεργάζετο τοῖς ὑποταττομένοις. (8) Ταῦτα δὲ διοικησάμενος, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν αἰχμαλώτων παραδούς τοῖς χιλιάρχοις, ἐξέπεμψε Γάϊον τὸν Λαίλιον ἐπὶ πεντήρους εἰς τὴν Ῥώμην, τοὺς τε Καρχηδονίους συστήσας, καὶ τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων τοὺς ἐπιφανεστάτους, δηλώσοντα τοῖς ἐν τῇ πατρίδι τὰ γεγονότα. (9) Τὸ γὰρ πλεῖον αὐτῶν ᾗσθη τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἀπληρικτότων, σαφῶς ᾗδει, διότι τούτων προσαγγελθέντων αὐθὺς ἀναθάρβησαντες, πολλαπλασίως συνεπιλήφοντα τῶν πραγμάτων.

XX. Αὐτὸς δὲ χρόνον μὲν τινα ἐν τῇ Καρχηδονίᾳ τὰς τε ναυτικὰς δυνάμεις ἐγύμναζε συνεχῶς, καὶ τοῖς χιλιάρχοις ἐπέδειξε τοιοῦτόν τινα τρόπον τῆς τῶν πεζικῶν στρατοπέδων γυμνασίας. (2) Τὴν μὲν πρώτην

feminas jubet : (11) aliis enim se negotium daturum, ne quid ipsis ad victum aut cultum deesset. (12) Ad quæ illa, post breve silentium, Verba nostra, ait, non recte capis, imperator, si gulæ causa tibi nunc supplicare nos putas. (13) Tum enimvero, quid sibi mulier vellet, subolere coepit Scipioni : qui, Indibilis filias et plurimorum aliorum regulorum, simul ætate ac forma florentes, oculis suis subjectas intuens, lacrymas tenere non potuit, ubi mulier suæ sortis calamitatem verbo innuisset. (14) Tunc igitur mentem ipsius perspectam sibi significans, supplicis dextram prehendit, et cum ipsam tum alias omnes bene sperare jubet : (15) se illarum, non secus ac propriarum sororum aut natarum, curam habiturum, et, quemadmodum jam esset pollicitus, fidos homines ad id delecturum, quibus custodiam ipsarum delegaret.

XIX. Secundum hæc quidquid publicæ pecuniæ fuerat captum, id Scipio quæstoribus adnumeravit. (2) Atque ex talentorum sexcentorum summam superabat : quæ summa ut quadringentis illis talentis fuit adjecta, quæ ipse Roma attulerat, universus repositæ pecuniæ ad usum belli numerus talentorum amplius mille est effectus. (3) Per idem vero tempus juvenes quidam Romani, virginem nacti, et ætatis flore, et formæ bonitate ceteris mulieribus longe præstantem; quum non ignorarent, Scipionem natura mulierosum esse; puellam ad ipsum adducunt, atque in conspectu illius sistentes, hanc se illi donare muneri, dicunt. (4) Scipio miraculo pulchritudinis attonitus, Ego vero, inquit, nec si privatus viverem, poteram accipere munus ullum aliud magis gratum, neque nunc imperator ullum aliud minus gratum : (5) hoc nimirum dicto, ut mihi videtur, inmensæ, ejusmodi res per otium quidem interdum, et quoties in ludo ætatis juvat, suaves juvenibus oblectationes præbere et curarum levamenta; easdem vero, si quis per agendi tempora iis utatur, et corpori et animo maxima adferre impedimenta. (6) Igitur magnas illæ quidem juvenibus se habere gratias dixit : ceterum virginis patre accito, e vestigio suam ei filiam tradidit, jubens, ut, cui vellet cunque civium, nuptum eam daret. (7) Hoc ille suæ continentię et moderationis edito specimine, magna studia assequelatur eorum, quibus imperabat. (8) His ita constitutis, et turba cetera captivorum tribunis tradita, C. Lælii fidei et Carthaginienses, et nobilissimum quemque ex aliis captivis committens, data quinquere me, nuntium eum victoriæ Romanæ mittit. (9) Nam quum Romani res Hispaniæ maximam partem pro jam conclamatis haberent, certo sciebat Publius, ipsos hoc accepto nuntio excitatum iri, ut animos domare sumerent, et mox in belli curam acriori contentione esse incubituros.

XX. Ipse Carthagine Nova aliquamdiu moratus, copias nauticas assidue exercebat, simulque tribunis militum exercendi pedestres copias talem quamdam rationem prævit. (2) Primo die, legiones in armis quatuor circiter millium

ἡμέραν ἐκέλευσε τροχάζειν ἐπὶ τριάκοντα σταδίου ἐν τοῖς θηλοῖς τὴν δὲ δευτέραν πάντας ἐκτρίβειν καὶ θαρραλεύειν καὶ κατασκοπεῖν ἐν τῷ φανερῷ τὰς πανοπλίας· τῇ δ' ἐξῆς ἀναπαύεσθαι καὶ ῥαθυμεῖν· (3) τῇ δὲ μετὰ ταύτην τοὺς μὲν μαχαιομαχεῖν ξυλίναις ἐσχυρωμέναις μετ' ἐπισφαιρῶν μαχαίραις, τοὺς δὲ τοῖς ἐσφαιρωμένοις γρόσφοις ἀκοντίζειν· τῇ δὲ πέμπτῃ πάλιν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς δρόμους, οὗς τὴν ἀρχὴν, ἐπανάγειν. (4) Ὅτι μὴ δέ τι τῶν πρὸς τὰς μελέτας θηλων, μήτε τῶν πρὸς τὴν ἀλθειαν μηδὲν ἑλλείπη, τὴν πλείστην ἐποιοῦτο σπουδὴν πρὸς τοὺς χειροτέχνους. (5) Κατὰ μέρος μὲν οὖν ἄνδρας ἐπιμελεῖς ἐφεστάκει πρὸς ταύτην τὴν χρεῖαν, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον· αὐτὸς δὲ καθ' ἡμέραν ἐπεπορεύετο, καὶ δι' αὐτοῦ τὰς χορηγίας ἐκάστοις παρεσκεύαζε. (6) Λοιπὸν τῶν μὲν πεζικῶν στρατοπέδων κατὰ τοὺς πρὸ τῆς πόλεως τόπους χρωμένων ταῖς μελέταις καὶ ταῖς γυμνασίαις, τῶν δὲ ναυτικῶν δυνάμεων κατὰ θαλάτταν ταῖς ἀναπείραις καὶ ταῖς εἰρεσίαις, τῶν δὲ κατὰ τὴν πόλιν ἀκονώντων τε καὶ χαλκευόντων, καὶ τεκταινομένων, καὶ συλλήβδην ἀπάντων σπουδαζόντων περὶ τὰς τῶν θηλων κατασκευάς· (7) οὐκ ὅστιν δοτις οὐκ ἂν εἶπε, κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, τότε θεασάμενος, ἐκείνην τὴν πόλιν ἐργαστήριον εἶναι πολέμου. (8) Ἐπεὶ δ' αὐτῷ πάντα καλῶς ἐδόκει καὶ δεόντως ἐξησκήσθαι τὰ πρὸς τὰς χρεῖας, μετὰ ταῦτα, ταῖς τε φυλακαῖς καὶ ταῖς τῶν τειχῶν κατασκευαῖς ἀσφαλισάμενος τὰ κατὰ τὴν πόλιν, ἀνέζευξε καὶ τῇ πεζικῇ καὶ τῇ ναυτικῇ δυνάμει, καὶ προῆγε, ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Ταβράκωνος, ἔχων μεθ' αὐτοῦ καὶ τοὺς δημότους.

spatia jussit decurrere : secundo die, arma tergere et curare omnes et inspicere ante tentoria : tertio, quiescere et cessare : (3) quarto, alios rudibus pugnare, quæ pilis coriaceis erant præfixæ, alios præpilatis missilibus jaculari : quinto, iterum ad easdem decursiones, ut ante, erat militibus redeundum. (4) Ut autem nullum genus armorum, sive quæ ad campestris exercitationes, sive quæ ad justas pugnas adhibentur, deficeret, summæ ipsi curæ erant fabri. (5) Horum igitur singulis corporibus, quod antea dicebamus, curatores ubi præfecisset, ipse quotidie ad illos itare, et apparatus, quo quibusque opus erat, ipse procurare. (6) Itaque ergo quum legiones extra urbem pro munibus rem bellicam meditarentur, et sese exercerent, copiæ nauticæ agilitatem navium et industriam suam mari experirentur, in urbe item alibi samiatorum, qui ferramenta acuebant, alibi fabrorum ærariorum aut lignariorum strepitus audiretur, omnium denique studia in fabricandis armis absumerentur : (7) nemo poterat, illa cernens, dictum Xenophontis non usurpare, officinam belli eam urbem esse. (8) Hæc postquam visus est sibi imperator idonee curasse, et jam satis exercitatione esse profectum ad belli munia obeunda ; deinde, reffectis muris, dispositisque præsidis ad custodiam urbis, cum classe et legionibus profectus, Tarconem iter instituit, obsides quoque secum habens.

III. — RES GRÆCIÆ.

(1) Excerpt. Valesian. ex lib. X.

XXI. (XXIV). Εὐρυλέων, ὁ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγός, ἀτολμος ἦν καὶ πολεμικῆς χρεῖας ἀλλότριος. (2) Τοῦ δὲ καιροῦ τοῦ κατὰ τὴν διήγησιν ἐφεστακτός ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῶν Φιλοποίμενος πράξειν, καθήκειν ἡγοῦμεθα, καθάπερ καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν τὰς ἐκάστων ἀγωγὰς καὶ φύσεις ἐπειράθημεν ὑποδεικνύναι, καὶ περὶ τούτου ποιῆσαι τὸ παραπλήσιον. (3) Καὶ γὰρ ἄτοπον, τὰς μὲν τῶν πόλεων κτίσεις τοὺς συγγραφεύς, καὶ πότε, καὶ πῶς, καὶ διὰ τίνων ἐπεκτίσθησαν, ἐπὶ δὲ τὰς διαθέσεις καὶ περιστάσεις μετ' ἀποδείξεως ἐξηγέλλειν· τὰς δὲ τῶν τὰ δὴ χειρισάντων ἀνδρῶν ἀγωγὰς καὶ ζήλους παρασιωπᾶν, καὶ ταῦτα τῆς χρεῖας μεγάλῃν ἐχούσης τὴν διαφοράν. (4) Ὅσῳ γὰρ ἂν τις κατὰ ζήλωσιν καὶ μιμήσασθαι δυνήσθῃ μάλλον τοῖς ἐμφυλχοῦς ἀνδρας τῶν ἀφύχων κατασκευασμάτων, ἰσοσύτῳ καὶ τὸν περὶ αὐτῶν λόγον διαφέρειν εἰκὸς εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἀκούοντων. (5) Εἰ μὲν οὖν μὴ κατ' οἶον ἐπεποιήμεθα τὴν περὶ αὐτοῦ σύνταξιν, ἐν ᾗ διεταξώμεν, καὶ τίς ἦν, καὶ τίνων, καὶ τίσιν ἀγωγαῖς ἐγρήσατο νέος ὢν, ἀναγκαῖον ἦν ὑπὲρ ἐκάστου τῶν

(1) RES ACHEORUM. *Philopæmen præfectus equitum.*

XXI. Euryleon, prætor Achæorum, ignavus erat, et a rei militaris usu prorsus alienus. (2) Ceterum cum ad principium rerum a Philopæmene gestarum ordo narrationis nos perduxerit ; operæ pretium facturus videor, quemadmodum aliorum magnorum virorum ingenium atque institutionem ostendere conati sumus, si in hoc quoque viro idem præstemus. (3) Absurdum enim sit, scriptores ne urbium quidem originibus, quo modo et quando sunt et a quibus conditæ, tum de statu et conditionibus earum atque casibus, accurate commemorare ; clarissimorum autem virorum, qui rempublicam gesserunt, institutionem ac studia prætermittere, quum tamen in hoc altero longe major sit utilitas. (4) Nam quo facilius est, fortes viros, quam inanima ædificia æmulari atque imitari, tanto institutus de hujusmodi viris sermo præstat ad emendationem et fructum auditorum. (5) Nisi igitur de Philopæmene proprium volumen composuissem, in quo, et quis esset, et a quibus institutus, et quo genere institutionis usus sit, aperui, necesse mihi esset

προειρημένων γέρειν ἀπολογισμόν. (6) Ἐπεὶ δὲ πρότερον ἐν τρισὶ βιβλίοις ἐκτὸς ταύτης τῆς συντάξεως τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποιήμεθα λόγον, τὴν τε παιδικὴν ἀγωγὴν διασαφῶντες, καὶ τὰς ἐπιφανεστάτας πράξεις· (7) δὴλον, ὡς ἐν τῇ νῦν ἐξηγήσει πρέπον ἂν εἴη, τῆς μὲν νεωτερικῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν νεωτερικῶν ζήλων κατὰ μέρος ἀφελεῖν, τοῖς δὲ κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ κεφαλαϊωδῶς ἐκεῖ δεδηλωμένους ἔργοις προσθεῖναι καὶ κατὰ μέρος, ἵνα τὸ πρέπον ἑκάτερά τῶν συντάξεων τηρῶμεν. (8) Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος ὁ τόπος, ὑπάρχων ἐγκωμιαστικός, ἀπῆγει τὸν κεφαλαϊώδη καὶ μετ' αὐξήσεως τῶν πράξεων ἀπολογισμόν· οὕτως ὁ τῆς ἱστορίας, κοινὸς ὢν ἐπαίνου καὶ ψόγου, ζητεῖ τὸν ἀληθὲς καὶ τὸν μετ' ἀποδείξεως καὶ τῶν ἐκαστοῦ παρεπομένων συλλογισμῶν.

XXII. (XXV.) Φιλοποίμην τοῖνον πρότον μὲν ἔφυ καλῶς· ἦν γὰρ ἐξ ἀνδρῶν τῶν ἐπιφανεστάτων κατ' Ἀρκαδίαν, τραφεὶς δὲ καὶ παιδευθεὶς ὑπὸ Κλέανδρον τὸν Μαντινέα, πατρικὸν μὲν αὐτῷ ζέον ὑπάρχοντα, φυγαδεύοντα δὲ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς, ὄντα δὲ Μαντινέων ἐπιφανέστατον. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα, παραγενόμενος εἰς ἡλικίαν, ἐγένετο ζηλωτὴς Ἐκδήμου καὶ Δημοφάνους, οἱ τὸ μὲν γένος ἦσαν ἐκ Μεγάλης Πόλεως, φεύγοντες δὲ τοὺς τυράννους, καὶ συμδιδάξαντες Ἀρκεσίλα τῷ φιλοσόφῳ κατὰ τὴν φυγὴν, ἡλευθέρωσαν μὲν τὴν αὐτῶν πατρίδα, συστήσαντες κατ' Ἀριστοδήμου τοῦ τυράννου πράξιν· (3) συνεπελάθοντο δὲ καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Σικυωνίων τυράννου Νικοκλέους, κοινωνήσαντες Ἀράτῳ τῆς ἐπιβολῆς· ἔτι δὲ Κυρηναίων αὐτοὺς μεταπεψαμένων, ἐπιφανῶς προύστησαν καὶ διεφύλαξαν αὐτοῖς τὴν ἑλευθερίαν. (4) Οἷς κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν ἐπὶ πολλὴ συμδιδάσας, διέφερε μὲν εὐθὺς τῶν καθ' αὐτὸν, περὶ τε τὰς ἐν τοῖς κυνηγίοις κακοπαθείας καὶ τολμας, περὶ τε τὰς ἐν τοῖς πολεμικοῖς. (5) Ἦν δὲ καὶ περὶ τὸν βίον ἐπιμελής, καὶ λιτὸς κατὰ τὴν περικοπήν, παρειληφώς παρὰ τῶν προειρημένων ἀνδρῶν τοιαύτας τινας δόξας, ὡς οὐχ ὅσον τε τῶν κοινῶν προστατεῖν καλῶς τὸν ὀλιγοῦντα τῶν κατὰ τὸν ἴδιον βίον, οὔτε μὴν ἀποσχέσθαι τῶν τῆς πατρίδος, ὅστις πολυτελέστερον ζῆ τῆς κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπαρξίν χορηγίας. (6) Πλὴν κατασταθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἱππάρχης ἐν τοῖς προειρημένοις καιροῖς, καὶ παραλαβὼν τὰ συντάγματα τῶν ἱππέων παντὶ τρόπῳ κατεφθαρμένα, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνδρῶν ἡττημένας· (7) οὐ μόνον αὐτοὺς ἑαυτῶν βελτίους, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπεναντίων κρείττους ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ κατεσκεύασε, πάντας εἰς ἀθηναίαν ἀσκήσιν καὶ ζῆλον ἐπιτεκτικὸν ἐμβιδάσας. (8) Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων οἱ πλείστοι τῶν καθισταμένων ἐπὶ τὴν προειρημένην ἀρχήν, οἱ μὲν, διὰ τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν ἐν τοῖς ἱππικοῖς, οὐδὲ τοῖς πηλοσίων τολμῶσιν οὐδὲν ὧν καθήκει προστάττειν· (9) οἱ δὲ, τῆς στρατηγίας ὀρεγόμενοι, διὰ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἐξεριθεύονται τοὺς νέους, καὶ παρασκευάζουσιν εὖνους συναγωνιστὰς εἰς τὸ μέλλον, οὐκ ἐπιτιμῶντες τῷ δεομένῳ, δι' οὗ τρόπου σώζεται· τὰ κοινὰ, συμπεριστελ-

de illarum rerum singulis nunc uberius exponere. (6) Sed quoniam tribus jam libris extra hoc Historiæ corpus de porili ejus institutione ac celeberrimis factis abunde dissemi, (7) consentaneum in præsentī fuerit, de ejus quidem adolescentis educatione ac studiis minuta quæque ac singularia rescare, iis vero, quæ virili ætate gessit, quorum summa dumtaxat capita ibi delibavimus, nunc particularia multa adjicere, ut in utroque opere decorum servetur. (8) Nam quemadmodum rerum per summa capita narrationem cum amplificatione aliqua postulabat ille laudationis locus; ita hic historiæ locus, medius inter laudem ac vituperationem, verum ac minime fucatum sermonem, cum demonstratione atque omnium consequentium nexu, requirit.

XXII. Igitur Philopœmen, claro genere ortus (siquidem ejus majores totius Arcadiæ erant clarissimi), altus atque institutus est a Cleandro Mantinensi, paterno hospite, viro Mantinensium omnium principe, qui tunc temporis forte exsulabat. (2) Postea adolescentiam ingressus, Eudemum ac Demophanem sectari cepit. Hi genere Megalopolitani erant, ceterum tyrannorum odio patria profugi, atque Arcesilai philosophi convicti per exilium usi, libertatem deinde patriæ suæ restituerunt, conspersione in Aristodemum tyrannum facta: (3) iidemque in evertendo Nicocle, Sicyoniorum tyranno, Aratum opera sua adjuverunt: præterea a Cyrenæis evocati, præclare eorum rebus præfuerunt, ac libertatem eis suam conservarunt. (4) Horum in convictu diu versatus in prima adolescentia Philopœmen, brevi inter æquales suos enituit, et audacia et laboribus cum in bello, tum in venando fortiter tolerandis. (5) Erat autem et in ipso victu accuratus, et in omni apparatu tenuis, cum hanc sententiam a supra dictis viris accepisset, fieri non posse, ut is reipublicæ recte præsit, qui in privata vita esset negligens, neque a diripienda publica pecunia sibi temperantur, qui sumtuosius viveret, quam privati reditus ferrent. (6) Iis autem, quæ modo dicebam, temporibus præfectus equitum ab Achæis creatus, quum equitum turmas omnibus modis corruptas atque animis penitus fractas accepisset, (7) non solum meliores, quam antea fuissent, sed etiam hostibus præstantiores brevi temporis spatio præstitit, omnibus ad veram exercitationem atque efficacem emulandi studium excitatis. (8) Nam plerique alii, in eo magis trito constituti, partim ob imperitiam pugnæ equestris, ne proximis quidem quidquam, quod facto opus est, mandare audient, (9) partim, quod, præturam votis appetentes, hoc magistratu juvenes sibi devinciunt, atque eorum gratiam ac benevolentiam sibi in posterum ad suffragia comparant minime objurgando, quum res postulat (qua ratione reipublica conservatur), sed dissimulando delicta, ac parva quæ

λοντες τὰς ἀμαρτίας, καὶ μικρὰ χάριτι μεγάλα βλάπτοντες τοὺς πιστεύοντας. (10) Εἰ δὲ ποτε καὶ γένοιντο ὡν ἀρχόντων τινὲς τῇ τε κατὰ σῶμα χρεῖα δυνατοί, πρὸς τε τὸ τῶν κοινῶν ἀπέχεσθαι πρόθυμοι, πλείω κατὰ τῶν ὀλιγορύντων διὰ τὴν κακοζηλίαν ἀπεργάζονται τοὺς πεζοὺς, ἔτι δὲ μᾶλλον τοὺς ἵππεῖς.

XXIII. (XXI.) Ἦσαν δὲ κινήσεις, ἃς ὑπελάμβανε πρὸς πάντα καιρὸν ἀρμυζειν, αἷς ἔδει συνεθίσθαι τοὺς ἵππεῖς, αὐταί. (2) Αἱ καθ' ἵππον μὲν κλίσεις ἐφ' ἡνίαν, καὶ πάλιν ἐπὶ δόρυ· πρὸς δὲ τούτοις ἀναστροφή, καὶ μετεβολή. (3) Κατ' οὐλαμὸν δ' ἐπιστροφή, καὶ περισπασμός, ἔτι δὲ ἐκπερισπασμός. (4) Πρὸς δὲ τούτοις, ἐξαγωγαὶ κατὰ λόχους καὶ διλοχίας ἀφ' ἑκατέρων τῶν κεράτων μετὰ τάχους, ποτὲ δ' ἀπὸ τῶν μέσων· καὶ συναγχαί πάλιν μετ' ἐποχῆς εἰς οὐλαμούς τε καὶ εἰς ἱππαρχίας. (5) Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐκτάξεις ἐφ' ἑκατέρων τῶν κεράτων, ἢ διὰ παρεμβολῆς, ἢ διὰ παραγωγῆς τῆς παρὰ τοὺς οὐραγούς. (6) Τὰς μὲν γὰρ κατὰ περίκλασιν οὐ προσδεῖσθαι μελέτης ἔφη· σχεδὸν γὰρ ὥσανε πορείας ἔχειν διαθέσιν. (7) Ἐκ δὲ τούτου τὰς ἐπαγωγὰς τὰς ἐπὶ τοὺς ἐναντίους, καὶ τὰς ἀποχωρήσεις ἔδει συνεθίσξιν ἐν πάσαις ταῖς κινήσεσιν ἐπὶ τοσούτον, ὥστε δεινῷ τῷ τάχει προσέγειν, ἐφ' ὅσον συζυγοῦντας καὶ συστοιχοῦντας διαμένειν, ἅμα δὲ καὶ τὰ διαστήματα κατὰ τοὺς οὐλαμούς τηρεῖν. (8) ὥς ἱππέων λευκώτων τὴν τάξιν αὐτῶν τὴν ἐν οὐλαμοῖς, αἰρουμένων κινδυνεύειν, οὐδὲν ἐπισφαλέστερον ὑπάρχον, οὐδ' ἀχρηστότερον. (9) Ταῦτα δ' ὑποδείξας τοῖς τε πολλοῖς, καὶ τοῖς ἀποτελείουσιν, αὖθις ἐπεπορεύετο τὰς πόλεις· ἐξετάξας, πρῶτον μὲν, εἰ συμπεριφέρονται οἱ πολλοὶ τοῖς παραγγελλομένοις, δεύτερον δ', εἰ κρατοῦσιν οἱ κατὰ πόλεις ἄρχοντες τοῦ σαφῶς καὶ δεόντως δίδόναι τὰ παραγγέλματα· (10) κρίνων, πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὐδὲν ἀναγκαϊότερον εἶναι τῆς τῶν κατὰ μέρος ἡγεμόνων ἐμπειρίας.

XXIV. (XXII.) Προκατασκευασάμενος δὲ τὰ προεξηρμένα τούτων τὸν τρόπον, συνήγε τοὺς ἵππεῖς ἐκ τῶν πόλεων εἰς ἓνα τόπον, καὶ δι' αὐτοῦ τὰς κινήσεις ἐπέταξε, καὶ τὸν ὅλον χειρισμὸν αὐτὸς ἐποιεῖτο τῆς ἐξοπισίας. (2) οὐ προσηγόμενος πάντων, ὅπερ οἱ νῦν ποιῶσιν ἡγεμόνες, ὑπολαμβάνοντες, ἡγεμονικὴν εἶναι τὴν πρῶτην χώραν. (3) Τί γὰρ ἀπειρότερον, ἅμα δ' ἐπισφαλέστερον ἄρχοντος, ὅς δρᾷται μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ὑποτεταγμένων, δρᾷ δ' οὐδέν; (4) Οὐ γὰρ στρατηγικῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ἡγεμονικῆς ἐμπειρίας, ἅμα δὲ καὶ δυναμέως δεῖγμα δεῖ φέρειν τὸν ἱππαρχὸν ἐν ταῖς ἐξοπισίαις, ποτὲ μὲν ἐν πρώτοις, ποτὲ δ' ἐν ἐσχάτοις, ποτὲ δὲ κατὰ μέσους γιγνόμενον. (5) Ὅπερ δὲ προεξηρμένους ἀνὴρ ἐποίησε, παριπτεύων, καὶ πάντας ἐφορῶν αὐτὸς καὶ προσδιασφαλὼν αὐτοῖς ἀποροῦσι, καὶ διορθῶν ἐν ἔργαις πᾶν τὸ διαμαρτανόμενον. (6) Ἦν δὲ τὰ τοιαῦτα τέλος βραχεία καὶ σπάνια, διὰ τὴν προγεγενημένην ἐν τοῖς κατὰ μέρος ἐπιμέλειαν. (7) Δημήτριος δὲ Φαλέρους ἕως λόγου τοῦ τοιούτου ὑπέδειξε, φήσας, ὅτι Καλίσπερ ἐν οἰκοδομίαις, ἂν κατὰ μίαν πλίνθον [θῆς,] καὶ

modi gratia maximum illis damnum inferentes, a quibus praefectura ipsis commissa est. (10) Quod si qui interdum magistratus reperiantur, rei militaris peritia ac robore praediti, et ab omni peculatu alieni; ii tamen ob pravam aemulationem gravius corruptunt pedites, ac multo magis equites, quam qui officio suo desunt.

XXIII. Motus autem, in quibus, ceu omni tempore utilibus, equites exercitatos esse volebat, sunt isti. (2) Quod ad singulos attinet: equi declinatio ad sinistram, et rursus ad dextram; ad haec conversio retrorsum, et reversio in priorem positionem. (3) Ad turmas quod spectat: conversio totius turmae uno flexu, tum circumactio turmae duplici flexu, denique circumactio triplici flexu. (4) Porro educationes citato gradu singulorum aut binorum manipulorum ex alterutro cornu, vel interdum e media acie; tum, inhibito cursu, conjunctio rursus in turmas et in alas vel praefecturas. (5) Praeterea instructiones aciei in alterutrum latus, sive per ordinem interpolationem, sive per deductionem obliquam post terga praecedentium turmarum. (6) Nam hanc instructionem aciei per inflexionem agminis non indigere censebat peculiari exercitatione; fere enim eandem habere rationem, ac si in itinere ducitur agmen. (7) Post haec vero et accedere ad hostem quovis genere motus et ab eo recipere docendi erant milites; eatenus quidem, ut summa celeritate possent accedere, simul ordines servantes, tam ratione eorum qui ad latus, quam qui pone sunt, simul justa inter turmas intervalla tenentes. (8) Nihil enim periculosius aut perniciosius posse fieri censebat, quam si soluto turmarum ordine pugnam capessant equites. (9) Ista exercitia postquam et multitudini et magistratibus civitatum exemplis monstravit, rursus deinde lustravit oppida, inquires primo, ecquid vulgus imperata facere satis didicisset; tum, an et ipsi praefecti civitatum perspicue ac rite imperare nossent: (10) quippe ad vera certamina nihil magis esse necessarium arbitrabatur, quam singulorum ductorum ordinum peritiam.

XXIV. His ita praeparatis, mox equitibus ex omnibus oppidis in unum locum convocatis, illos, quos divi, motus ipse per se edebat, et decursionibus ipse praerant, omnia per se administrans. (2) Neque vero, in decurrendo, omnes alios antecedeat Scipio, sicut hodie fieri amat a ducibus, qui duci proprie convenientem locum esse putant, ut primus sit omnium. (3) Quid enim imperitius, simulque periculosius, quam dux, qui conspicitur quidem ab omnibus, sed ipse videt neminem? (4) Enimvero praefectum equitum in decursionibus non potestatem ostentare, quam quisvis miles exercere potest, sed suae peritiae atque facultatis ductandi exercitus specimen oportet edere; modo in prima, modo in ultima, interdum in media acie versantem. (5) Atque hoc Scipio faciebat, quum et turmas obequitaret, et singulos ipse inspiceret, si qua in re haesitarent aliqui, clarius his omnia explicans; et, ubi quid peccabatur, id ab initio statim corrigens. (6) Sed, quae corrigeret, oppido pauca et rara inveniebat; quoniam in singulis erudiendis diligens opera ante fuerat posita. (7) Quod autem Publius rebus ipsis, id Demetrius Phalereus verbo tenus docuit, cum diceret: Sicut in aedificiis, si tam singuli per se lateres, quam singuli

καθ' ἓνα δόμον ἐπιμελείας τύχη τὸ παρατεθέν οὕτως ἐν στρατοπέδῳ, τὸ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ λόχον ἀκριβωθέν, ὅλην ποιεῖ τὴν δύναμιν ἰσχυράν.

(11) Excerpt. Antiq. ex lib. X, cap. 23.

XXV. (XXIII.) « Εἶναι γὰρ τὸ νῦν γιγνόμενον, μοιότατον τῇ περὶ τὰς παρατάξεις οἰκονομία καὶ χειρισμῷ. (2) Καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων προκινδυνεύει μὲν ὡς ἐπίπαν καὶ προαπόλλυται τὰ κοῦφα καὶ τὰ πρακτικώτατα τῆς δυνάμεως· τὴν δ' ἐπιγραφὴν τῶν ἐκβαίνοντων ἡ φάλαγξ καὶ τὰ βαρέα λαμβάνει τῶν ὅπλων. (3) Νῦν δὲ παραπλησίως προκινδυνεύουσι μὲν Αἰτωλοὶ καὶ Πελοποννησίῳ οἱ τούτοις συμμαχοῦντες· ἐφεδρεύουσι δὲ Ῥωμαῖοι, φάλαγγος ἔχοντες διάθεσιν. (4) Κἂν μὲν οὗτοι πταίσαντες καταφθαῶσιν, ἀναστρέψαντες ἐκ τῶν πραγμάτων, ἀβλαβεῖς ἀπολυθήσονται Ῥωμαῖοι. (5) νικησάντων δὲ τούτων, ὃ μὴ δόξειε τοῖς θεοῖς, ἅμα τούτοις καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ὑφ' αὐτοὺς ἐκείνοι ποιήσονται. »

(Ora Cod. Urb.)

(6) Πᾶσαν γὰρ δημοκρατικὴν συμμαχίαν καὶ φιλίαν πολλῆς δεῖσθαι, διὰ τὰς ἐν τοῖς πλήθεσι γιγνομένας ἀλογίας.

(III.) Excerpt. Valesian.

XXVI. Φίλιππος, ὁ βασιλεὺς Μακεδόνων, μετὰ τὸ ἐκτελέσαι τὸν τῶν Νεμέων ἀγῶνα, αὐτοῖς εἰς Ἄργος ἐπανῆλθε, καὶ τὸ μὲν διάδημα καὶ τὴν πορφύραν ἀπέθετο, βουλόμενος αὐτὸν ἶσον τοῖς πολλοῖς καὶ πρῶτον τινα καὶ δημοτικὸν ὑπογράψαι. (2) Ὅσῳ δὲ τὴν ἐσθῆτα δημοτικωτέραν περιετίθετο, τοσούτῳ τὴν ἐξουσίαν ἐλάμβανε μεῖζω καὶ μοναρχικωτέραν. (3) Οὐ γὰρ ἔτι τὰς χήρας ἐπεῖρα γυναῖκας, οὐδὲ τὰς ὑπάνδρους ἤρκειτο μοιχεύων· ἄλλ' ἐκ προσταγματος, ἣν αὐτῷ φανείη, προσπέμψας ἐκάλει, ταῖς δὲ μὴ προχείρως συνακουσούσαις ἐνύβριζε, κωμούς ποιοῦμενος ἐπὶ τὰς οἰκίας. (4) Καὶ τῶν μὲν τούδ' υἱεῖς, τῶν δὲ τούδ' ἀνδρας ἀνακαλούμενος ἐπὶ προφάσεσιν ἀλόγοις διέσειεν, καὶ πολλὴν ἀσελγίαν ἐναπεδείκνυτο καὶ παρανομίαν. (5) Διὸ καὶ χρώμενος τῇ κατὰ τὴν παρεπιδημίαν ἐξουσία ἀνέδην, πολλοὺς ἐλύπει τῶν Ἀχαιῶν, καὶ μάλιστα τοὺς μετρίους ἄνδρας. (6) Πιεζόμενοι δὲ βίᾳ, τῷ πανταχόθεν αὐτοῖς περιεστάναι τὸν πόλεμον, ἠναγκάζοντο καρτερεῖν καὶ φέρειν τὰ παρὰ φύσιν.

(7) Φιλίππου οὗτ' ἀγαθὰ μεῖζω τις σχοίη πρὸς βασιλείαν οὐδεὶς τῶν πρότερον, οὐδὲ κακὰ τούτου τοῦ βασιλέως. (8) Καὶ μοι δοκεῖ τὰ μὲν ἀγαθὰ φύσει περὶ αὐτὸν ὑπάρχειν· τὰ δὲ κακὰ προβαίνοντι κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐπιγενέσθαι, καθάπερ ἐνίοις ἐπιγίγνεται γηράσκουσι τῶν ἵππων. (9) Ἡμεῖς δ' οὐκ ἐν τοῖς προοιμίῳ, ὥτ' περ τῶν λοιπῶν συγγραφέων τινές, προφερόμεθα τὰς τοιαύτας διαλήψεις· ἄλλ' ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, αἰεὶ τὸν καθήκοντα λόγον ἀρμόζοντες, ἀποφανόμεθα.

lapidum ordines et stratus apte ponantur : sic in exercitiis, ubi et viritum et manipulatim singula bene fuerint procurata, universum corpus firmitatem ac robur habebit.

(II) RES ÆTOLORUM. Societas cum Romanis, ipsi periculosa.

XXV. Etenim, quod nunc fiat, id simillimum esse et rerum disponendarum et tractandarum rationi, quæ in præliis solet obtinere : (2) nam et ibi levem armaturam ac strenuissimam copiarum partem primam ut plurimum periculis objici, et interire ante alios ; laudem vero rerum gestarum phalangi et gravi armaturæ tribui. (3) Similiter et nunc quoque, inquebat, primi adeunt pericula Ætoli, quique alii Peloponnesii sunt his societate juncti : Romani in modum phalangis stant in subsidiis. (4) Igitur si illi adversa vii fortuna deleti essent, Romanos ex acie se recepturos, et sine ullo damno fore abituros : (5) sin vincerent Ætoli (quod superi ne siverint), Romanos et hos, et alios omnes Græcos suæ potestati subjecturos.

(6) Omnem enim societatem cum populo, apud quem plebs est arbiter rerum, multa etiam amicitia indigere, propter temeritatem et inconstantiam, quæ multitudini solet inesse.

(III.) RES PHILIPPI. Ejus effrenata libido.

XXVI. Philippus, Macædonum rex, curatis Nemeorum ludis, Argos regressus est, ibique diadema ac purpuram posuit, ut ceteris se in speciem æquaret, comenque ac popularem ostenderet. (2) Verum quanto civiliorum habitum induerat, tanto majorem sibi ac magis regiam licentiam sumserat. (3) Neque enim jam mulieres viduas sollicitabat, aut maritas ; sed si qua oculis placuerat, pro imperio ad se evocabat. Quæ non illico paruiissent, iis contumeliam faciebat, cum bacchantium caterva impetum in domos faciens. (4) Atque harum quidem liberos, harum viros actos, varia causatus, territabat : maximamque impudentiam ac libidinem ostentabat. (5) Quamobrem cum, quædam Argis moratus est, effrenate potentia abusus esset, multos ac præcipue modestissimum quemque Achæorum offendit. (6) Attamen ob bella, quæ undique imminuebant, iis iuri ferre cogeantur.

(7) Nemo e superioribus regibus plures virtutes Philippo, nemo eodem plura vitia ad regnum attulit. (8) Ac militi videntur virtutes quidem a natura ei insitæ fuisse, vitia vero processu ætatis accessisse, quemadmodum senescentibus equis nonnunquam evenire solet. (9) Quibus de rebus nos non in procæmio, quod ceteri scriptores facere consueverunt, sententiam nostram proponimus ; sed, ubi ad res ipsas ventum est, consentaneum eis sermonem accommo-

μεθα περί τε τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν·
(10) νομίζοντες, ταύτην οἰκισιότεραν εἶναι καὶ τοῖς γρά-
φουσι καὶ τοῖς ἀναγινώσκουσι τὴν ἐπισήμασιν.

dantes, de principibus viris ac regibus iudicium nostrum
interponimus. (10) Huiusmodi enim observationem atri-
bitur cum scriptori, tum legentibus, commodiorem esse.

IV. — RES ANTIOCHI.

Excerpti. Antiq. ex lib. X, cap. 24 - 28.

XXVII. Ἔστι τοίνυν ἡ Μηδία κατὰ τε τὸ μέγεθος
τῆς χώρας ἀξιοχρεωτάτη τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δυνα-
στειῶν, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος, καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς τῶν
ἀνδρῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἵππων. (2) Τοῖς γὰρ ὡς οὖν
τούτοις σχεδὸν ἅπασαν χορηγεῖ τὴν Ἀσίαν· τῷ καὶ τὰ
βασιλικά συστήματα τῶν ἵπποτροφιῶν Μηδοῦς ὑποτε-
τάχθαι διὰ τὴν εὐφύαν. (3) Περιοικεῖται δὲ πόλεσιν
Ἑλληνίσιν κατὰ τὴν ὑφήγησιν τὴν Ἀλεξάνδρου, φυλα-
κῆς ἔσκεν τῶν συγκυρούμενων αὐτῇ βαρβάρων, πλὴν
Ἑκβατάνων. (4) Αὕτη δ' ἔκτισται μὲν ἐν τοῖς πρὸς
τὰς ἀρκτοὺς μέρεσι τῆς Μηδίας· ἐπικείται δὲ τοῖς περὶ
τὴν Μαϊωτίην καὶ τὸν Εὐξεινον μέρεσι τῆς Ἀσίας. (5)
Ἦν δὲ βασιλεῖον ἐξαρχῆς Μηδῶν, πλούτῳ δὲ καὶ τῇ
τῆς κατασκευῆς πολυτελείᾳ μέγα τι παρὰ τὰς ἄλλας
δοκεῖ διεννηγοῦναι πόλει. (6) Κεῖται μὲν οὖν ὑπὸ
τὴν παρωρεῖαν τὴν παρὰ τὸν Ὀρόντην, ἀτείχιστος
οὖσα· ἀκραν δ' ἐν αὐτῇ χειροποίητον ἔχει, θαυμασίως
πρὸς ὀχυρότητα κατεσκευασμένην. (7) Ὑπὸ δὲ ταύ-
την ἔστι βασιλεῖα· περὶ ὧν καὶ τὸ λέγειν κατὰ μέρος,
καὶ τὸ παρασιωπᾶν, ἔχει τινὰ ἀπορίαν. (8) Τοῖς μὲν
γὰρ αἰρουμένοις τὰς ἐκπληκτικὰς τῶν διηγῆσεων προ-
φέρεσθαι, καὶ μετ' αὐτῆς ἔναι καὶ διατάσεως εἰθι-
σμένοις ἐξαγγέλλειν, καλλίστην ὑπόθεσιν ἢ προειρημένην
πόλις ἔχει· τοῖς δ' εὐλαβῶς προσπορευομένοις πρὸς
πᾶν παρὰ τὴν κοινὴν ἔννοιαν λεγόμενον, ἀπορίαν πα-
ρασκευάζει καὶ δυσχρησίαν. (9) Πλὴν ἔστι γε τὰ
βασιλεῖα τῷ μὲν μεγέθει σχεδὸν ἑπτὰ σταδίων ἔχοντα
τὴν περιγραφὴν, τῇ δὲ τῶν κατὰ μέρος κατασκευα-
σμάτων πολυτελείᾳ μεγάλην ἐμφαίνοντα τὴν τῶν ἐξ
ἀρχῆς καταβαλλομένων εὐκαιρίαν. (10) Οὗσης γὰρ
τῆς θυλίας ἀπάσης καθρίνης καὶ κυπαριττίνης, οὐδε-
μίαν αὐτῶν γεγυμνωσθαι συνέβαινεν, ἀλλὰ καὶ τὰς
δοκοὺς, καὶ τὰ φατνώματα, καὶ τοὺς κίονας τοὺς ἐν
ταῖς στοαῖς καὶ περιστύλοις, τοὺς μὲν ἀργυραῖς, τοὺς
δὲ χρυσαῖς λεπίσι περιμειλῆσθαι, τὰς δὲ κεραμίδας ἀρ-
γυρᾶς εἶναι πάσας. (11) Τούτων δὲ τὰ μὲν πλείστα
συνέβη λεπισθῆναι κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου καὶ Μακε-
δόνων ἔροdon· τὰ δὲ λοιπὰ κατὰ τὴν Ἀντιγόνου καὶ
Σελεύκου τοῦ Νικάνορος δυναστείαν. (12) Ὅμοιος δὲ
κατὰ τὴν Ἀντιόχου παρουσίαν ὅ τε νῶς αὐτὸς, ὁ τῆς
Αἰνῆς προσαγορευόμενος, ἔτι τοὺς κίονας εἶχε τοὺς πέ-
ρις γεγραμμένους, καὶ κεραμίδες ἀργυραῖ καὶ πλείους
ἐν αὐτῷ συνετέθειντο, πλίνθοι δὲ χρυσαῖ τινες ὀλίγαι
μὲν ἦσαν, ἀργυραῖ δὲ καὶ πλείους ὑπέμεινον. (13) Ἐκ
δὲ πάντων τῶν προειρημένων τὸ χαρχαῖον εἰς τὸ βα-
σιλικὸν ἡθρολόγη νόμισμα, μικρῷ λεῖπον τετραχιχι-
λίον ταλάντων.

Bellum Antiochi cum Arsace.

XXVII. Inter omnes Asiae provincias maxime excellit
Media, cum propter regionis magnitudinem, tum propter
numerus ingentem et praestantiam, qua virorum, qua
equorum. (2) Hoc quippe animantium genus universae
prope Asiae Media suppeditat. Nam et regia equorum ar-
menta omnia Medis, ob soli ubertatem, sunt mandata. (3)
Eademque, ut praesidium ne deesset adversus conterminos
barbaros, ex Alexandri instituto Graecanicis urbibus undi-
que cingitur, si Ecbatana dumtaxat excipias. (4) Quae
urbs in ea Mediae condita est parte, quae Aquiloni vento est
opposita: imminet autem iis regionibus Asiae, quae secun-
dum Maetium et Pontum Euxinum porriguntur. (5) Regia
Medorum ibi quondam fuit: ac videtur sane urbs haec alias
omnes opibus et operum magnificentia superasse longo in-
tervallo. (6) Sita est in montana regione, quae radicibus
Orontis, subjacet. Moenibus caret: sed arcem habet manu
factam, et ad miraculum usque munitam egregie. (7)
Arci regia subjacet; de qua satius ne sit, cuncta sigillatim
exsequi, an penitus silere, jure aliquis dubitet. (8) Nam
ut iis, qui portentosas narrationes in medium asferre amant,
quippe res, quas commemorant, amplificare et exaggerare
consueverunt, pulcherrimam dicta urbs materiam praebet:
ita illis, qui ad ea omnia caute et cunctanter accedunt, quae
praeter communem sensum dicuntur, difficultatem et in-
opiam consilii eadem affert. (9) Verum enimvero regia
haec ejus amplitudinis est, ut stadia in circuitu habeat se-
ptem; operum et ornamentorum tantam in singulis partibus
magnificentiam praese fert, ut, quanta rerum omnium co-
pia abundaverint qui ab initio eam fundarunt, facile sit
aestimatum. (10) Nam quum materia universa esset e cedro
aut cupresso, nihilominus tamen haud quidquam illius nu-
dum a tegumento cerneret: sed erant trabes, lacunaria,
et columnae, sive in porticibus, sive in peristyllis, laminis
partim argenteis, partim aureis circumanictae: omnes vero
tegulae fuere argenteae. (11) Laminarum autem istarum
plerumque in adventu Alexandri et Macedonum sunt detractae;
ceterae cum Antigonus et Seleucus Nicanor rerum po-
tiebantur. (12) Adhuc tamen, quo tempore eo venit An-
tiochus, fanum saltem, quod Aene [sive Anae] indigebant,
columnas circa habuit deauratas, et tegulae quoque argen-
tae plures ibidem erant congestae: lateres quin etiam resta-
bant aurei nonnulli, argentei vero multi. (13) Ex quibus
omnibus pecunia illa est conflata, quae regia imagine cerni-
tur signata; ad talentorum fere quater mille summam ac-
cedens.

XXVIII. Ἔως μὲν οὖν τούτων τῶν τόπων ἤλπι-
 σεν αὐτὸν ἔχειν Ἀρσάκης· τὴν δ' ἔρημον, τὴν τούτοις
 πρόσχωρον, οὐ τολμήσειν ἔτι δυνάμει τηλικαύτῃ διεκ-
 θαλεῖν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀνυδρίαν. (2) Ἐπιπολῆς
 μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστὶ φαινόμενον ὕδωρ ἐν τοῖς προειρη-
 μένοις τόποις· ὑπόνομοι δὲ πλείους εἰσὶ, καὶ διὰ τῆς
 ἐρήμου φρεατίας ἔχοντες ἀγνοουμένας τοῖς ἀπείροις.
 (3) Περὶ δὲ τούτων ἀληθὲς παραδίδεται λόγος διὰ τῶν
 ἐγγχωρίων, ὅτι, καθ' οὗς χρόνους Πέρσαι τῆς Ἀσίας
 ἐπεκράτουν, ἔδωκαν τοῖς ἐπὶ τινὰς τόπους τῶν μὴ πρό-
 τερον ἀρδευομένων ἐπεισαγομένους ὕδωρ πηγῶν, ἐπὶ
 πέντε γενεάς καρπεύσαι τὴν χώραν. (4) Ὅθεν, ἔχον-
 τος τοῦ Ταύρου πολλὰς καὶ μεγάλας ὑδάτων ἀπορρέυ-
 σεις, πᾶσαν ἐπεδέχοντο θαπάνην καὶ κακοάθειαν, ἐκ
 μακροῦ κατασκευάζοντες τοὺς ὑπονόμους· ὥστε κατὰ
 τοὺς νῦν καιροὺς μὴδὲ τοὺς χρωμένους τοῖς ὕδασι γι-
 νώσκειν τὰς ἀρχὰς τῶν ὑπονόμων, πόθεν ἔχουσι τὰς
 ἐπιρρύσεις. (5) Πλὴν ὁρῶν Ἀρσάκης ἐπιβαλλόμενον
 αὐτὸν τῇ διὰ τῆς ἐρήμου πορείᾳ, τὸ τηνικάδε χωνύειν
 καὶ φεῖρειν ἐνεχείρησε τὰς φρεατίας. (6) Ὁ δὲ βα-
 σιλεὺς, ἐξαγγεληθέντος αὐτῷ, πάλιν ἐξαπέστειλε τοὺς
 περὶ Νικομήδην μετὰ χιλίων ἱππέων, οἳ καὶ καταλα-
 βόντες τὸν Ἀρσάκην μετὰ τῆς δυνάμειος ὑποκωρυ-
 χότα, τινὰς δὲ τῶν ἱππέων φεῖροντας τὰ στόματα τῶν
 ὑπονόμων, τούτους μὲν ἐξ ἐφόδου τρεψάμενοι φυγεῖν
 ἠνάγκασαν· αὐτοὶ δὲ πάλιν ἀνεχώρησαν ὡς τὸν Ἀν-
 τίοχον. (7) Ὁ δὲ βασιλεὺς, διανύσας τὴν ἔρημον, ἤκε
 πρὸς τὴν Ἑκατόμυλον προσαγορευομένην, ἣ κεῖται
 μὲν ἐν μέσῃ τῇ Παρθυνῇ· τῶν δὲ διόδων τῶν φερουσῶν
 ἐπὶ πάντας τοὺς περὶ τὸς τόπους, ἐνταῦθα συμπιπτουσῶν,
 ἀπὸ τοῦ συμβαίνοντος ὁ τόπος εἰληφε τὴν προσηγορίαν.

XXIX. Πλὴν αὐτοῦ διαναπαύσας τὴν δύναμιν, καὶ
 λογισάμενος, ὡς, εἰ μὲν ὅλος ἦν Ἀρσάκης διὰ μάχης
 κρίνεσθαι πρὸς σφᾶς, οὐτ' ἂν ἐξεχώρει, λιπὼν τὴν αὐ-
 τοῦ χώραν, οὐτ' ἂν ἐπιτηδαιοτέρους τόπους ζῇται πρὸς
 ἀγῶνα ταῖς σφετέραις δυνάμεσι τῶν περὶ τὴν Ἑκατόμ-
 πυλον. (2) ἐπειδὴ δ' ἐκχωρεῖ, δηλὸς ἐστὶ τοῖς ὀρθῶς
 σκοπομένοις ἐπ' ἄλλης γνώμης ὢν· διόπερ ἔκρινε προ-
 ἄγειν εἰς τὴν Ὑρκανίαν. (3) Παραγενόμενος δ' ἐπὶ
 Ταγάς, καὶ πυθνάνομος τῶν ἐγγχωρίων τὴν τε δυσ-
 χέρειαν τῶν τόπων, οὗς ἔδει διεκβάλλειν αὐτὸν, ἕως εἰς
 τὰς ὑπερβολὰς διεξίκοιτο τοῦ Λάβου, τὰς νεοῦσας ἐπὶ
 τὴν Ὑρκανίαν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν βαρβάρων τῶν
 κατὰ τόπους ἐφροσώτων ταῖς δυσχωραῖς αὐτοῦ. (4)
 προέθετο διατάττειν τὸ τῶν εὐζώνων πλῆθος, καὶ τοὺς
 τούτων ἡγεμόνας μερίζειν, ὡς ἐκάστοις δεήσει πορευέ-
 σθαι· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς λειτουργοὺς, οὗς ἔδει παρα-
 πορευομένους τὸν καταλαμβανόμενον ὑπὸ τῶν εὐζώνων
 τόπον εὐδατον παρασκευάζειν τῇ τῶν φαλαγγιτῶν καὶ
 τῇ τῶν ὑποζυγίων πορείᾳ. (5) Ταῦτα δὲ διανοηθεὶς,
 τὴν μὲν πρώτην ἔδωκε τάξιν Διογένηι, συστήσας αὐτῷ
 τοξότας καὶ σφενδονήτας, καὶ τῶν ὀρείων τοὺς ἀκοντι-
 ζειν καὶ λιθάζειν δυναμένους· ὅτινες τάξιν μὲν οὐκ ἐνε-
 μον, αἰεὶ δὲ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν καὶ τόπον κατ'

XXVIII. Existimaverat Arsaces, ad hæc quidem usque
 loca Antiochum fore venturum; sed continentem his terram
 desertam nequaquam ausurum, tantis præsertim cum co-
 piis, trajicere, et maxime propter aquarum inopiam. (2)
 Nam in his, quæ dicimus, locis nulla usquam in super-
 ficie terræ aqua apparet; etsi plures insunt subterranei
 canales ac putei in illa solitudine cavati, quos locorum
 imperiti ignorant. (3) Et est super his fama vera ab in-
 digenis prodita, qui aiunt, Persas, quo tempore Asiam
 obtinuerunt, permisisse iis, qui aquam fontanæ in aliquem
 locum derivassent, non prius irrigatum, ut per quinque
 generationes ejus agri fructus caperent. (4) Quom igitur e
 monte Tauro multi, iique magni, aquarum deluxus ma-
 nent, nullam neque impensam neque ærummarum recubant,
 quo ad devehendam aquam e longinquo aqueductus con-
 ficerent: adeo, ut hodierno tempore ne illi ipsi quidem,
 qui aquis utuntur, sciant, capita subterraneorum rivarum
 unde manent, aut ubi scaturiant. (5) Ceterum Arsaces,
 ut videt regem per solitudinem iter ingredi, puteos statim
 omnes obrui et corrumpi jubet. (6) Quod postquam An-
 tiocho est renuntiatum, Nicomedes iterum cum mille
 equitibus misit. Sed jam Arsaces cum copiis pedem re-
 tulerat, quando hi venerunt: equites solum nonnulli cana-
 lium ora corrumpentes sunt inventi; quos regi primo im-
 petu terga vertere et conjicere se in pedes coegerunt, ipsi
 mox ad Antiochum sunt reversi. (7) Rex, solitudinem
 emensus, ad oppidum venit, Hecatompylon dictum. In
 media Parthia hæc urbs est sita: quum autem diverticulum
 viarum, quæ ab omnes circa ferunt regiones, ibidem co-
 eant, ex eventu ipso centum portarum nomen locus in-
 venit.

XXIX. Ibi ad reficiendum ex laboribus itineris militum
 pauci dies sumti. Institit deinde reputare secum Antiochus,
 Arsacem, si idoneas vires haberet ad prælio secum deer-
 nendum, nunquam profecto patriam suam fuisse relictu-
 rum, et ejus finibus excessurum, neque ad dimicandum
 ullum alium aptiorem suo exercitui locum requisitum,
 eo, qui Hecatompylo circumjacet. (2) Quem ille quum
 deserat, palam facere recta ratione rem putantibus, in alia
 ipsum sententia esse. Itaque in Hyrcaniam progredi An-
 tiochus statuit. (3) Tagas [Ragas?] ut venit, et ab indi-
 genis sciscitando cognovit, quantis difficultatibus vie
 essent impeditæ, quas pertransire ipsum prius oportebat,
 quam ad Labi (sive Labutæ) montis summa illa juxta per-
 veniat, quæ in Hyrcaniam vergunt, quanta item barbarum
 multitudo passim immineret viarum per eandem
 montem angustias; (4) faciendum censuit, ut expeditorum
 omnem numerum in varia partiretur agmina, et divisit
 ipsorum ducibus, quo cuique tendendum esset, signifi-
 caret. Fecit idem et in operariis, quos oportebat expedi-
 torum manum, quocumque pergerent, comitari, et, ut
 quisque locus ab his esset occupatus, eum ita constituere,
 ut phalanx et jumenta facile illac transirent. (5) Id quum
 rex consilii cepisset, primum ducere agmen Diogenem ju-
 sit, tradiditque ei sagittarios, funditores, et e montanis
 hominibus eos, qui jaculandi et lapides mittendi peritiam
 habebant: et hi quidem non servabant ordines; sed, quo

ἀνδρα ποιοῦμενοι τὸν κίνδυνον, πραγματικωτάτην παρ-
είχοντο χρεῖαν ἐν ταῖς δυσχωρίαις. (6) Τούτοις δὲ
συνεχεῖς Κρήτας ἀσπιδιώτας πέταξε περὶ διαχιλίου,
ὧν ἡγεῖτο Πολυξενίδας Ῥόδιος· τελευταίους δὲ θυρα-
κίτας καὶ θυροφόρους, ὧν εἶχον τὴν ἡγεμονίαν Νικο-
μήδης Κῶος, καὶ Νικόλαος Αἰτωλός.

XXX. Προαγόντων δὲ τούτων εἰς τὸ πρόσθεν, πολ-
λὴ δυσχερεστέρας συνέβαινε φαίνεσθαι τὰς τῶν τόπων
τραχύτητας καὶ στενότητας τῆς τοῦ βασιλείως προσδο-
κίας. (2) Ἦν γὰρ τὸ μὲν ὅλον μήκος τῆς ἀναβάσεως
περὶ τριακοσίους σταδίους· ταύτης δὲ τὸ πλείστον μέρος
ἔδει ποιεῖσθαι τῆς πορείας διὰ χαράδρας χειμάρβους καὶ
βαθείας, εἰς ἣν πολλὰ μὲν αὐτομάτως ἐκ τῶν υπερ-
κειμένων κρημνῶν πέτραι κατενηνεγμένα καὶ δένδρα
ὑσβάτον ἐποιοῦν τὴν δι' αὐτῆς πορείαν, πολλὰ δ' ὑπὸ
τῶν βαρβάρων εἰς τοῦτο τὸ μέρος συνηργεῖτο. (3) Καὶ
γὰρ ἐκκοπὰς δένδρων ἐπεποιήντο συνεχεῖς, καὶ λίθων
κλήθῃ καὶ μεγέθῃ συνηθροίσαν· αὐτοὶ τε παρ' ὅλην
τὴν φάραγγα τὰς εὐκαίρους ὑπεροχὰς καὶ διευθετήσαν-
τες ἀσφαλῆειαν παρέχεσθαι κατελιγφόρες, ἐτήρουν·
ἄσπ' εἰ μὴ διήμαρτον, ἐντελῶς ἂν ἐξάδυνατῆσαντα τὸν
Ἀντίοχον ἀποστῆναι τῆς ἐπιβολῆς. (4) Ὡς γὰρ δέον,
τοὺς πολεμικοὺς πάντας κατ' ἀνάγκην ποιεῖσθαι δι' αὐ-
τῆς τῆς φάραγγος τὴν ἀνάβασιν, οὕτω παρεσκευάσαντο,
καὶ πρὸς τοῦτο καταλάβοντο τοὺς τόπους. (5) Ἐκεῖνο
δ' οὐκ ἔδωκεν, ὅτι τὴν μὲν φάραγγα καὶ τὴν ἀπο-
σεινὴν οὐκ ἄλλως δυνατὸν ἦν, ἀλλ' ὥς ἐκεῖνοι διέλα-
βον, ποιεῖσθαι τὴν πορείαν· πρὸς γὰρ τὰ παρακειμένα
τῶν ὄρεων οὐχ ὁδὸν τ' ἦν τοῖς προσβαλεῖν· ἀλλὰ τοῖς
φλοῖς καὶ τοῖς εὐχύνουσιν οὐκ ἀδύνατος ἦν ἡ δι' αὐτῶν
τῶν λευκοπέτρων ἀναβολή. (6) Ὅθεν ἅμα τῷ πρὸς τὸ
πρῶτον φυλάκιον προσμῖξαι τοὺς περὶ τὸν Διογένην,
ἔκθεον τῆς χαράδρας ποιοῦμένους τὴν ἀνάβασιν, ἀλ-
λοιοτέρην ἐλάμβαναν διάθεσιν. (7) Εὐθὺς γὰρ κατὰ
τὴν συμπλοκὴν αὐτοῦ τοῦ πράγματος διδάσκοντος,
ὑπεριθέμενοι καὶ προσβαλόντες πρὸς τὰ πλάγια τῶν
χωρίων οἱ περὶ τὸν Διογένην, ὑπερδέξιοι τὸν πολεμικὸν
ἐγίνοντο, καὶ χρώμενοι πυκνοῖς τοῖς ἀκοντίσμασι καὶ
τοῖς ἐκ χειρὸς λίθοις, κακῶς διέτιθεσαν τοὺς βαρβά-
ρους, καὶ μάλιστα ταῖς σφενδόναϊς ἐκακοποιοῦν, ἐξ ἀπο-
στήματος βάλλοντες. (8) Ὅτε δὲ τοὺς πρῶτους ἐκ-
βιασάμενοι κατάσχον τὸν τούτων τόπον, ἐδίδοτο τοῖς
λειτουργοῖς καιρὸς εἰς τὸ πᾶν τὸ πρὸ ποδῶν ἀνακαθαί-
ρειν καὶ λεαίνειν μετ' ἀσφαλείας. Ἐγίνετο δὲ τοῦτο
ταχέως διὰ τὴν πολυερίαν. (9) Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτῳ
τῷ τρόπῳ τῶν μὲν σφενδονητῶν, καὶ τοξοτῶν, ἐτι δ'
ἀκοντιστῶν, κατὰ τοὺς ὑπερδεξίους τόπους πορευομέ-
νων σκοπάδην, ποτὲ δὲ συναθροισμένων καὶ καταλαμ-
βανομένων τοὺς εὐκαίρους τόπους, τῶν δ' ἀσπιδιωτῶν
ἐπεδρυνόντων, καὶ παρ' αὐτὴν τὴν χαράδραν παραπο-
ρευομένων ἐν τάξει καὶ βάρῃ, οὐκ ἔμενον οἱ βάρβα-
ροι, πάντες δὲ, λιπόντες τοὺς τόπους, ἡθροίσθησαν ἐπὶ
τὴν ὑπερβολήν.

XXXI. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀντίοχον ἀσφαλῶς διέβησαν

ties occasio et locus postulare, viritum rem gerentes, in
angustiis viarum maximo usui erant, et plurimum præsta-
bant. (6) His alterum subiecit agmen Cretensium clypea-
torum ad duo millia, ductore Polyxenida Rhodio. Postre-
mos deinde loricated et scutatos, quorum ducatum gerebant
Nicomedes Cous, et Nicolaus Ætolus.

XXX. Progredientibus autem istis in itinere, longe aspe-
rior et angustior locorum natura est reperta, quam rex
exspectaverat. (2) Nam universus montium adscensus
stadium erat circiter trecentorum: cuius spatii maxima
pars conficienda erat per confragosam convallem, a torrente
cavatam in magnam altitudinem. In hanc quum multa sua
sponte saxa e superpendentibus rupibus essent delata,
multæ item arbores; difficile et impeditum iter reddebatur:
sed et barbari, ut difficultates augerent, multam operam
posuerant. (3) Nam et arboribus cæcis continuas fecerant
concedes, magnam item lapidum ingentium vim congesse-
rant: et ipsi quoque per totam convallem opportuna quæ-
vis loca, ubi tuto consistere poterant, occupata custodie-
bant. Quod nisi eos ratio fugisset, Antiochum eo incepto,
cui omnino impar fuisset, absistere oportuisset. (4) Nam
barbari, quasi prorsus esset necessum, ut per ipsam vallem
omnes hostes transirent, ita se comparaverant, et ea fine
loca illa insederant. (5) Nimirum illud non viderant, pha-
langi quidem et impedimentis exercitus illac necessario,
sicut ipsi cogitaverant, fore iter faciendum; nam montes
adjacentes nulla ratione ab his poterant superari: at, quo-
minus leviter armati et expediti vel per nudas rupes scan-
derent, id vero naturam non vetare. (6) Itaque simul ac
Diogenes, extra convallem adscensum moliens, in primam
stationem hostium incidit, multum diversa rerum facies
apparuit. (7) Nam primo statim congressu rebus ipsis,
quid opus esset facto, monentibus, Diogenes et qui illum
sequebantur, dilata paulisper pugna, transversis itineribus
adscendentes supra caput hostium evaserunt: indeque ja-
culatione crebra, et saxis, quæ manibus jaciebant, mirum
in modum barbaros infestaverunt, ac fundis maxime eos
lædebant, saxis eminus incessentes. (8) Postquam igitur
primos per vim regii depulerant, et locum ipsorum occu-
paverant, operariis tunc facultas dabatur, tuto quidquid
ante pedes erat purgandi, et omnia complanandi: quod
quidem opus propter ingentem operarum numerum celeri-
tate magna confiebat. (9) Atque ita quum funditores, sa-
gittarii et jaculatores modo imminetia hostibus juga vage
persultarent, modo in unum coirent, et opportuna quæque
loca occuparent, clypeati vero in subsidiis essent, qui
secundum ipsam convallem ordinibus servatis et militari
gradu procedebant, non steterunt barbari, sed, relictis
illis locis, ad summum montium jugum, quod superandum
erat, cuncti se undique receperunt.

XXXI. Antiochus eo, quem diximus, modo cum copiis

τὰς δυσχωρίας τῷ προειρημένῳ τρόπῳ, βραδέως δὲ καὶ δυσχερῶς· μολὶς γὰρ ὀδοῦσιν πρὸς τὰς κατὰ τὸν Λάβον ὑπεροχὰς ἀφίκοντο. (2) Τῶν δὲ βαρβάρων συνηθροισμένων ἐκεῖ, καὶ πεπεισμένων κωλύειν τῆς υπερβολῆς τοὺς πολεμίους, ἀγὼν συνέστη νεανικός. Ἐξεώσθησαν δ' οἱ βάρβαροι διὰ τοιαύτας αἰτίας. (3) Συστραφέντες γὰρ ἐμάχοντο πρὸς τοὺς φαλαγγίτας κατὰ πρόσωπον ἐκθύμως· τῆς δὲ νυκτὸς ἔτι τῶν εὐζώνων ἐκπεριελθόντων ἐκ πολλοῦ, καὶ καταλαβομένων τοὺς υπερδεξίους καὶ κατὰ νώτον τόπους, ἅμα τῷ συνιδεῖν οἱ βάρβαροι τὸ γεγονός, εὐθέως πτοηθέντες ὤρμησαν πρὸς φυγὴν. (4) Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν μὲν ἐπὶ πλείον ὁρμὴν τῶν διωκόντων παρακατέσχε μετὰ πολλῆς σπουδῆς, ἀνακαλεσάμενος ταῖς σάλπιγγι, διὰ τὸ βούλεσθαι καταβαίνειν ἄθρους καὶ συντεταγμένους εἰς τὴν Ὑρκανίαν. (5) Συστησάμενος δὲ τὴν πορείαν, ὡς ἐβούλετο, καὶ παραγενόμενος ἐπὶ Τάμβρακα, πόλιν ἀτείχιστον, ἔχουσιν δὲ βασιλεία καὶ μέγας, αὐτοῦ κατεσχένησε. (6) Τῶν δὲ πλείστων πεπονημένων τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς μάχης καὶ τῆς περικειμένης γῶρας εἰς τὴν προσαγορευομένην Σύριγγα πόλιν, ἣν συνέβαινε κείσθαι οὐ μακρὰν τῆς Τάμβρακος, εἶναι δὲ τῆς Ὑρκανίας ὡσανεὶ βασιλείον, διὰ τε τὴν ὀχυρότητα καὶ τὴν ἄλλην εὐμερίαν· ἔκρινε ταύτην ἐξελεῖν μετὰ βίας. (7) Ἀναλαβὼν οὖν τὴν δύναμιν προῆγε, καὶ περιστρατοπεδεύσας ἤρχετο τῆς πολιορκίας. (8) Ἦν δὲ τὸ πλείστον μέρος τῆς ἐπιβολῆς ἐν ταῖς χωστρίσι χελώναις. Τάφροι γὰρ ἦσαν τριτάται, πλάτος μὲν οὐκ ἔλαττον ἔχουσαι τριάκοντα πηχῶν, βάθος δὲ πεντεκαίδεκα· ἐπὶ δὲ τοῖς χείλεσιν ἐκάστης χαρακώματα διπλᾶ ἐπέκειτο, καὶ τελευταῖον προτείχισμα δυνατόν. (9) Συμπλοκαὶ μὲν οὖν ἐγίνοντο συνεχεῖς ἐπὶ τῶν ἔργων, ἐν αἷς οὐκ ἦν οὐδ' ἑκάτεροι φέροντες τοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας, διὰ τὸ μὴ μόνον ὑπὲρ γῆς, ἀλλὰ καὶ κατὰ γῆς διὰ τῶν ὀρυγμάτων ἐκ χειρὸς γίνεσθαι τοὺς κινδύνους. (10) Οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ πληθεῖ καὶ τῇ τοῦ βασιλέως ἐνεργείᾳ ταχέως συνέβη, καὶ τὰς τάφρους χωσθῆναι, καὶ τὸ τεῖχος πεσεῖν διὰ τῶν ὀρυγμάτων. (11) Οὗ συμβάντος, διατραπέντες οἱ βάρβαροι τοῖς ὄλοις, καὶ τοὺς μὲν Ἕλληνας κατασφάζαντες τοὺς ἐν τῇ πόλει, τὰ δ' ἐπιφανέστατα τῶν σκευῶν διαρπάσαντες, νυκτὸς ἀπεχώρησαν. (12) Ὁ δὲ βασιλεὺς συνθεασάμενος ** ἀπέστειλε μετὰ τῶν μισθοφόρων· ὧ συμβῆναι οἱ βάρβαροι, βίβαντες τὰς ἀποσκευὰς, αὐθις εἰς τὴν πόλιν ἔφυγον. (13) Τῶν δὲ πελταστῶν ἐνεργῶς βιαζομένων διὰ πτώματος, ἀπελπίσαντες σφᾶς αὐτοὺς παρέδωκαν.

(Steph. Byz.)

(14) Ἀχριανή, πόλις Ὑρκανίας. Πολύβιος δεκάτῃ.

(Idem.)

(15) Καλλιόπη, πόλις Παρθουαίων. Πολύβιος δεκάτῃ.

et locorum angustias pertransiit, non sane absque difficultate, et multo tempore : vix namque octavo die ad summum Labi jugum evaserunt. (2) Quo quum barbari convenissent conferti, atque ibi sibi persuasisset transitu hostem prohibere se posse, acre proelium est ortum. Pulsi sunt ad extremum barbari, idque hoc pacto evenit. (3) Pugnant illi cuneatim stipati in faciem cum phalangitis miro ardore : interim milites expediti, qui ante lucem longo circuitu erant profecti, loca superiora hostibus a tergo imminetia occupant ; quibus conspectis terribi barbari, in fugam protinus sunt effusi. (4) Rex, qui conferto agmine et composito descendere in Hyrcaniam volebat, receptui canere jussit tubicinibus, impetum suorum, fugientes longius persequentium, magna cura compescuit. (5) Deinde agmine ita, uti volebat, composito, postquam Tambracem est ventum, quæ urbs muros quidem nullos habet, ampla tamen est, et regium habet palatium, eo loci paulisper est commoratus. (6) Quoniam vero plerique omnes, sive qui e pugna evaserant, sive qui ex omni circa regione aufugerant, in oppidum se receperant, quod Syringem vocant (nam et firmitate et rerum omnium commoditate præstat is locus, a Tambrace non longe distans, estque id Hyrcaniz quasi caput) : vi illud expugnare statuit. (7) Receptis igitur copiis progreditur, et, positis circa urbem castris, obsidionem instituit. (8) Ceterum totius incepti pars maxima in testudinibus aggestitiis erat posita. Quum enim tres essent fossæ, late cubitos non minus triginta, altæ quindecim, cujusque illarum labris vallum duplex fuerat impositum, et postremo murus bene firmus. (9) Itaque inter ipsa opera dimicationes continuæ edebantur : neque sufficiebant, qui utraque ex parte occisos aut vulneratos auferebant, loco purgando ; quod non solum supra terram, verum etiam sub terra intra cuniculos cominus certabatur. (10) Et sic tamen cito perfecit rex, qua multitudo operarum, qua instantia sua et gnavitare, ut et fossæ replerentur, et muri per cuniculos subruerentur. (11) Quod ut factum, barbari de somma re in desperationem adducti, Græcos, qui in urbe erant, obtruncant, supellectilias quod erat pretiosissimum rapiunt, et fuga sibi noctu consulunt. (12) Rex, animadvertens : mittit cum mercenario milite : in quem barbari quum incidissent, projectis impedimentis, in oppidum denovo refugerunt. (13) Cetratis deinde per ruinas muri magna vi irrumpentibus, omni plane jam spe depulsi in deditionem venerunt.

(14) Achriane, oppidum Hyrcaniz. Polybius X.

(15) Calliope, urbs Parthorum. Polybius X.

V. — BELLUM HANNIBALICUM.

Excerpt. Antiq. ex lib. X, cap. 29 seq.

XXXII. Βουλόμενοι δὲ οἱ ὕπατοι κατοπετεῦσαι σαφῶς τὰ πρὸς τὴν τῶν ὑπεναντίων στρατοπεδείαν κεκλιμένα μέρη τοῦ λόφου, τοῖς μὲν ἐν τῷ χάρακι μένειν κατὰ γῶραν ἐπήγγειλαν· (2) αὐτοὶ δὲ, τῶν ἱππέων ἀναλαβόντες ὅλας δύο, καὶ γροσφομάχους μετὰ τῶν βαδδογῶρων εἰς τριάκοντα, προῆγον, κατασκηφόμενοι τοὺς τόπους. (3) Τῶν δὲ Νομάδων εἰθισμένοι τινὲς τοῖς ἀκροβολιζομένοις καὶ καθόλου προπορευομένοις ἐκ τοῦ τῶν ὑπεναντίων χάρακος ἐνέδρας ποιεῖν, ὑπεστάλκεισαν κατὰ τινα συντυχίαν ὑπὸ τὸν λόφον. (4) Οἷς τοῦ σκοποῦ σημῆναντος, ὅτι παραγίγνονταί τινες κατ' ἄκρον τὸν βουνὸν ὑπερδέξιοι ἐκείνων, ἐξαναστάντες, καὶ παρὰ τὰ πλάγια ποιησάμενοι τὴν πορείαν, ἀποτέμνονται τοὺς στρατηγούς, καὶ διακλείουσιν ἀπὸ τῆς ἰδίας παρεμβολῆς. (5) Καὶ τὸν μὲν Κλαύδιον εὐθέως ἐν τῇ πρώτῃ συμπλοκῇ, καὶ τινὰς ἐτέρους ἅμα τούτῳ, κατέβαλον· τοὺς δὲ λοιποὺς κατατραυματίσαντες, διὰ τῶν κρημνῶν ἠνάγκασαν ἄλλον ἄλλῃ φεῦγειν, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Κλαυδίου, τραυματίαν, μόλις καὶ παραδόξως τὸν κίνδυνον διαπεφευγότα. (6) Οἱ δ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ, θεωροῦντες τὸ γιγνόμενον, οὐδαμῶς ἠδυνήθησαν ἐπικουρῆσαι τοῖς κινδυνεύουσιν. Ἐτι γὰρ ἀναβούωντων, καὶ πρὸς τὸ συμβαῖνον ἐκτεπληγμένων, καὶ τῶν μὲν χαλινούωντων τοὺς ἵππους, τῶν δὲ καθοπλιζομένων, πέρας εἶχε τὸ πρᾶγμα. (7) Μάρκος μὲν οὖν, ἀσφαλέτερον ἢ στρατηγικώτερον αὐτῷ χρησάμενος, τοῖς δεδωλωμένοις περιέπεσε συμπτώμασιν.

(Suidas in Ἱμερος.)

Ἱμερος αὐτὸν εἰσῆλθε διάπυρος ἰδεῖν Μάρκελλον νεκρόν.

Exc. Antiq. ibid.

(8) Ἐγὼ δὲ παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν πολλάκις ἀναγκάζομαι περὶ τῶν τοιούτων ὑπομνησθεῖν τοὺς ἐντυγχάνοντας, θεωρῶν, εἰ καὶ περὶ τῶν τῆς στρατηγίας μερῶν ἄλλοι, καὶ περὶ τοῦτο διαμαρτάνοντας τοὺς ἡγεμόνας, καίτοι προδήλου τῆς ἀγνοίας ὑπαρχούσης. (9) Τί γὰρ ὄφελος ἡγεμόνος ἢ στρατηγοῦ, μὴ διειληφότος, διότι τῶν κατὰ μέρος κινδύνων, οἷς μὴ συμπίσχει τὰ ὅλα, κλεῖστον ἀπέχειν δεῖ τὸν ἡγούμενον; (10) τί δ' ἀγνοοῦντος, ὅτι, κἂν ποτε ἀναγκάζωσιν οἱ καιροὶ πράττειν τι τῶν κατὰ μέρος, πολλοὺς δεῖ πρότερον ἀποθανεῖν τῶν συνόντων, πρὶν ἢ τὸ δεινὸν ἐγγίσει τοῖς προσεστώσι τῶν θίων; (11) Δεῖ γὰρ ἐν Καρὶ τὴν πείραν, ὥς ἡ παροιμία φησὶν, οὐκ ἐν τῷ στρατηγῷ, γίνεσθαι. (12) Τὸ μὲν γὰρ λέγειν, ὥς οὐκ ἂν ὥμην· τίς γὰρ ἂν ἤλπισε τοῦτο γενέσθαι; μέγιστον εἶναι μοι δοκεῖ σημεῖον ἀπειρίας στρατηγικῆς καὶ βραδύτητος.

XXXIII. Διὸ καὶ τὸν Ἀννίβαν κατὰ πολλοὺς τρόπους ἀγὰθὸν ἡγεμόνα κρίνω· (2) κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα τις ἂν ἐπιστηναιτο, διότι πολλοὺς μὲν χρόνους

Occiditur Marcellus Consul.

XXXII. Quum vellent Consules [M. Claudius Marcellus et T. Quintius Crispinus], qualis esset tumultus, qua parte in hostium vergebat castra, liquido explorare; (2) ceteris intra vallum suo quemque loco manere jussis, ipsi cum turmis duabus equitum, et velitibus lictoribusque circiter xxx [ccc?] ad loca inspicienda ire pergunt. (3) Forte Numidæ quidam, soliti iis struere insidias, qui aut vocationibus hostem lacerassent, aut omnino qui extra vallum hostium progredierentur, colli sese applicuerant. (4) His quum dato signo speculator significasset, pervenisse nonnullos ex hostibus in summum collem super ipsorum capita; statione relictâ, transverso itinere adscendunt, Consulesque intercludunt, et a castris suis separant. (5) Tum in primo statim congressu Marcellum cum aliquot aliis prostraverunt: ceteros, vulneribus illatis, fugere per præcipitia et abrupta alium alio coegerunt; in his Marcelli filium sauciatum, qui ægre et præter spem e periculo evaserat. (6) Atque hæc quum cernerent qui in castris remanserant, opem tamen ferre nequaquam potuerunt: dum enim clamores tollunt, et casu tam inopinato perculsi stupent, dum equos alii frenant, alii arma sumunt, confecta res erat. (7) Et Marcellus quidem, quum simplicius se atque incautius, quam prudentius et imperatori convenientius, gessisset, in prædictam incidit calamitatem.

Desiderium eum [Hannibalem puta] ardens incessit vindicandi Marcellum mortuum.

(8) Ego vero per universum opus meum de hujusmodi rebus lectores admonere sæpius cogor, qui videam, exercituum duces, si ulla in parte alia muneris imperatorii, in hac vel maxime labi. Atqui error hic quantus sit, nemo non intelligit. (9) Nam quid boni speres ab eo duce vel imperatore, qui non cogitat, ab iis periculis, in quibus fortuna totius rei non vertitur, abesse quam longissime exercitus ductorem debere? (10) aut qui ignoret, quoties rerum necessitas imperatorem adigit, ut aliquam prælii partem ipse adeat, oportere, ut multi circumstantium prius cadant, quam ad eos periculum veniat, qui summæ rerum præsumunt. (11) Si quid enim cum periculo experiri velis, in Care potissimum, ut verbum est vetus, non in imperatore, periculum est faciendum. (12) Dicere enim, Non putaram; aut, Quis hoc futurum existimasset? id verum inprimis artis imperatoris incertitiam et tarditatem ingenii mihi videtur arguere.

XXXIII. Itaque Hannibal, quum multis de causis eximius imperator sit habendus, (2) tum vero hoc potissimum nomine admirabilis videri debet, quod, quum in hostico tot

ἐν τῇ πολεμικῇ διατρίβῃ, πολλοῖς δὲ καιροῖς καὶ ποικίλοις χρησάμενος, ἐσφῆλε μὲν τοὺς ὑπεναντίους πολέμους ἐν ταῖς κατὰ μέρος χρεαίαις διὰ τὴν ἰδίαν ἀρχίνουσαν, ἐσφάλη δ' οὐδέποτε, τοσούτους καὶ τηλικούτους ἀγῶνας χειρίσας. (3) Τοιαύτην ἐποιεῖτο τὴν πρόνοιαν, ὥς ἴσκει, περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτοῦ, καὶ μάλα εἰκότως. (4) Ἀκεραίου μὲν γὰρ καὶ σωζομένου τοῦ προεστῶτος, καὶ ποτε πταίσῃ τὰ ὅλα, πολλὰς ἀφορμὰς ἢ τύχῃ δίδωσι πρὸς τὸ πάλιν ἀνακτήσασθαι τὰς ἐκ τῶν περιπετειῶν ἐλαττώσεις. (5) παύσαντος δὲ, καθάπερ ἐν νηὶ τοῦ κυβερνήτου, καὶ τῷ νικῶν ἢ τύχῃ τοῖς πολλοῖς παραδιδῶν κρατεῖν τῶν ἐχθρῶν, οὐδὲν ὄφελος γίγνεται, διὰ τὸ πάσας ἐξηρτῆσαι τὰς ἐλπίδας ἐκάστοις ἐκ τῶν ἡγούμενων. (6) Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω μοι πρὸς τοὺς ἢ διὰ κενοδοξίαν ἢ μεिरακνώδει στάσει περιπίπτοντας τοῖς τοιοῦτοις ἀλογήμασιν, ἢ δι' ἀπειρίαν, ἢ διὰ καταφρόνησιν. (7) ἐν γὰρ αἰετὶ τῶν προειρημένων αἴτιον γίγνεται τῶν τοιούτων περιπετειῶν.

(Suidas in Ἡμμένοι.)

Οἱ δὲ [τοὺς] καταβράκτας, οὓς εἶχον ὀλίγον ἐωτέρω διὰ μηχανημάτων ἀνημμένους, αἰφνίδιον καθήκαν καὶ ἐπεβάλλοντο. Καὶ τούτους κατασχόντες, πρὸ τοῦ τείχους ἀνεσκόλοπισαν.

VI. — SCIPIO IN HISPANIA.

Excerpt. Antiq. ex lib. X, cap. 31-37.

XXXIV. Κατὰ δὲ τὴν Ἰβηρίαν Πόπλιος ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, ποιούμενος τὴν παραχειμασίαν ἐν Ταβρακῶνι, καθάπερ ἐν τοῖς πρὸ τούτων δεδηλωκαμεν, πρῶτον μὲν τοὺς Ἰβήρας εἰς τὴν αὐτῶν φιλίαν καὶ πίστιν ἐνεδήσατο διὰ τῆς τῶν δηήρων ἐκάστοις ἀποδόσεως. (2) λαβὼν συναγωνιστὴν ἐκ ταυτομάτου πρὸς τοῦτο τὸ μέρος Ἐδεκῶνα, τὸν* δυνάστην, δς, ἅμα τῷ προσπεσεῖν τὴν τῆς Καρχηδόνης ἀλωσιν, καὶ γενέσθαι κύριον τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν υἱῶν τὸν Πόπλιον, εὐθέως συλλογισάμενος τὴν ἐσομένην τῶν Ἰβήρων μεταβολὴν, ἀρχηγὸς εἶναι ἐβουλήθη τῆς αὐτῶν ὁρμῆς. (3) μάλιστα πεπεισμένος οὕτως τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα κομιεῖσθαι, εἰ δοῖται οὐ κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ κατὰ πρόθεσιν αἰρεῖσθαι τὰ Ῥωμαίων. ἃ καὶ συνέβη γενέσθαι. (4) Τῶν γὰρ δυνάμεων ἄρτι διαφειμμένων εἰς τὴν παραχειμασίαν, παρῆν εἰς τὴν Ταβρακῶνα μετὰ τῶν οἰκείων καὶ φίλων. (5) Ἐλθὼν δ' εἰς λόγους τῷ Ποπλίῳ, ταύτην ἔφη τοῖς θεοῖς μεγίστην χάριν ἔχειν, ὅτι πρῶτος τῶν κατὰ τὴν χώραν δυναστῶν ἦκει πρὸς αὐτόν. (6) Τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους ἀκμὴν διαπέμπεσθαι καὶ βλέπειν πρὸς Καρχηδονίους, τὰς δὲ γυναῖκας ἐκτείνειν Ῥωμαίοις· αὐτὸς δὲ παραγεγονέναι, διδοὺς οὐ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. (7) Διόπερ ἂν νομισθεῖται παρ' αὐτοῦ φίλος καὶ σύμμαχος, μεγάλην μὲν αὐτῷ πρὸς τὸ παρόν, ἔφη, μεγάλην δ' εἰς τὸ μέλλον παρέξασθαι χρεῖαν. (8) Παραυτίκα μὲν γὰρ θεασαμέ-

annos egerit, fortunæque tot tamque varios casus sibi expertus, saepe ille quidem adversariorum duces in singulis praeliis in fraudem, quæ fuit ejus solertia, illexit; ipse tamen deceptus est numquam, qui tot numero tantasque pugnæ pugnâvit. (3) Adeo videlicet magna providentia securitati suæ solitus fuit prospicere. Et merito ille quidem. (4) Nam etsi universus fuerit casus exercitus, incolumis modo sit salvusque imperator, multas interdum fortuna occasiones largitur, damna casibus ejusmodi accepta resarciendi ac vires reparandi : (5) ubi vero fuerit de medio sublatus, velut in navi gubernator, quamvis fortunæ beneficio victoriam exercitus devictis hostibus reportarit, nihil tamen ea res juvat; eo, quod singuli spes suas omnes in ducibus habent repositas. (6) Atque hæc eorum gratia dicta mihi sunt, qui hoc genere peccati errant, vel propter inanem gloriam, vel ex proposito sui puerilitate, vel propter imperitiam rerum, aut hostis contemptum. (7) Plane enim eorum, quæ diximus, unum aliquod profecto solet causa esse ejusmodi adversorum.

Illi vero cataractas, quas paulo exterius ope machinarum suspensas habebant, repente (in hostes) dejecerunt; eosque, comprehensos, pro mœnibus in crucem sustulerunt.

Vincit Asdrubalem, Hamilcaris filium.

XXXIV. In Hispania Publius Scipio, imperator Romanorum, Tarracone, sicut antea ostendimus, hibernas, ante omnia Hispaniæ populos remissione obsidum ad amicitiam et fidem suam illiciebat. (2) Quam ad rem forte fortuna adjutor ei est oblatum Edeco, [Edetanorum] regulus. Hic statim ut captam esse Carthaginem accepit, et uxorem liberosque suos in Scipionis potestatem devenisse, futurum omnino conjectans, ut Hispanorum defecto ad Romanos sequeretur, ejus ipsorum inclinationis auctor esse viderique voluit : (3) nihil dubitans, hoc maxime pacto et uxorem liberosque suos sibi fore Scipionem redditurum, si existimaretur ipse, non necessitate coactus, verum sponte Romanorum partes elegisse. Neque aliter sane contigit. (4) Nam postquam exercitus in hiberna fuit dimissus, Tarraconem cum amicis et necessariis suis advenit. (5) Ibi cum Scipione inito colloquio, eo se nomine maximis diis agere gratias, dixit, quod ex Hispaniæ regulis omnium primus ad eum accessisset. (6) Ceteros enim adhuc ad Carthaginenses legatos missitare, et spes eorum respicere, manus autem porrigere Romanis; at ipsum se venisse ad eam, ut non se tantum, sed etiam amicos et cognatos in populi Romani fidem tradat. (7) Quod si ab hoc in amicitiam societatemque reciperetur, magno se illi et in præsens et in posterum quoque futurum usui. (8) Hispanos enim, si-

νοὺς τοὺς Ἴβηρας πρὸς τε τὴν φιλίαν αὐτὸν προσδε-
γμένον, καὶ τετευχότα τῶν ἀξιουμένων, πάντας ἐπὶ τὸ
παραπλήσιον ἔχειν, σπουδάζοντα κοῦσαισθαι τοὺς
ἀναγκαίους, καὶ τυχεῖν τῆς Ῥωμαίων συμμαχίας· (9)
εἰς δὲ τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον προκαταληφθέντας τῇ
τοιαύτῃ τιμῇ καὶ φιλανθρωπία, συναγωνιστάς ἀπρο-
φασίστους ὑπάρχειν αὐτῷ πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν ἔργων.
(10) Διόπερ ἤξιον τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα κομίσασ-
θαι, καὶ κριθεὶς φίλος ἐπανελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν, ὥς
ἀν λαβὼν ἀφορμὴν εὐλογον ἐναποδείξῃται τὴν αὐτοῦ
καὶ τῶν φίλων εὖνοιαν κατὰ δύναμιν, εἰς τε τὸν Πόπλιον
αὐτόν, καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα. (11) Ἐδεκὼν μὲν
οὖν, τοιαῦτα διαλεχθεὶς, ἐπέσχεν.

XXXV. Ὁ δὲ Πόπλιος, καὶ πάλαι πρὸς τοῦτο τὸ
μέρος ἔτοιμος ὢν, καὶ συλλελογισμένος παραπλήσια
τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἐδεκῶνος εἰρημνέοις, τὴν γυναῖκα καὶ τὰ
τέκνα παρέδωκεν αὐτῷ, καὶ τὴν φιλίαν συνέθετο. (2)
Πρὸς δὲ τούτοις παρὰ τὴν συνουσίαν ποικίλους ψυχα-
γωγήσας τὸν Ἴβηρα, καὶ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ μεγάλας εἰς
τὸ μέλλον ἐλπίδας ὑπογράψας, οὕτως εἰς τὴν οἰκίαν
ἐξαπέστειλε. (3) Τούτου τοῦ πράγματος ταχέως πε-
ριδοῦντος γενομένου, πάντας συνέβη τοὺς ἐντὸς Ἴβηρος
ποταμοῦ κατοικοῦντας, οἷον ἀπὸ μιᾶς ὁρμῆς, εἰσθαι
τὰ Ῥωμαίων, ὅσοι μὴ πρότερον αὐτῶν ὑπῆρχον φίλοι.
(4) Ταῦτα μὲν οὖν καλῶς κατὰ νοῦν ἐχώρει τῷ Πο-
πλίῳ. (5) Μετὰ δὲ τὸν τούτων χωρισμὸν τὰς μὲν
ναυτικὰς δυνάμεις διέλυσε, θεωρῶν, οὐδὲν ἀντίπαλον
ὑπάρχον κατὰ θάλατταν· ἐκ δὲ τῶν ναυτῶν ἐκλέξας
τοὺς ἐπιτηδείους, ἐπὶ τὰς σημαίας ἐμέρισε, καὶ συνῆ-
ξσε τοιοῦτῃ τρόπῳ τὰς πεζικὰς δυνάμεις. (6) Ἀνδο-
βάλης δὲ καὶ Μανδόνιος, μέγιστοι μὲν ὄντες δυνάσται
τότε τῶν κατ' Ἴβηρίαν, ἀθηθινώτατοι δὲ Καρχηδονίων
φίλοι δοξαζόμενοι, πάλαι μὲν ὑπούλως διέκειντο, καὶ
καιρὸν ἐπετήρουν, ἐξότου προσποιηθέντες οἱ περὶ τὸν
Ἀσδρούβαν ἀπιστεῖν αὐτοῖς ἤτησαν χρημάτων τε πλη-
θος, καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας εἰς ὁμηρίαν,
καθάπερ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐδηλώσαμεν. (7) Τότε δὲ
νομίσαντες ἔχειν εὐφυῇ καιρὸν, ἀναλαβόντες τὰς ἐαυ-
τῶν δυνάμεις, ἐκ τῆς Καρχηδονίων παρεμβολῆς νυκτὸς
ἀπεχώρησαν εἰς τινὰς ἐρυμνοὺς τόπους, καὶ δυναμένους
αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν παρασκευάζειν. (8) Οὗ γενο-
μένου, καὶ τῶν ἄλλων Ἴβηρων συνέβη τοὺς πλείστους
ἀπολιπεῖν Ἀσδρούβαν, πάλαι μὲν βαρυνομένους ὑπὸ
τῆς τῶν Καρχηδονίων ἀγρωχίας, τοῦτον δὲ πρῶτον
καιρὸν λαβόντας εἰς τὸ φανεράν ποιῆσαι τὴν αὐτῶν
προαίρεσιν.

XXXVI. Ὁ δὲ καὶ περὶ πολλοὺς ἤδη γέγονε. Με-
γάλου γὰρ ὄντος, ὥς πλεονάκεις ἡμῖν εἴρηται, τοῦ κα-
τορθοῦν ἐν πράγμασι, καὶ περιγιγνεσθαι τῶν ἐχθρῶν
ἐν ταῖς ἐπιβολαῖς πολλῶν μελλόνος ἐμπειρίας προσδεῖται
καὶ φυλακῆς τὸ καλῶς χρήσασθαι τοῖς κατορθώμασι.
(2) Διὸ καὶ πολλαπλάσιους ἂν εὐροί τις τοὺς ἐπὶ προ-
τερημάτων γεγονότας, τῶν καλῶς τοῖς προτερήμασι
κεχρημένων. Ὁ καὶ τότε συνεβήκει περὶ τοὺς Καρ-

mul ac viderint se in amicitiam Romanorum receptum, et
quæ jam postulet, esse consecutum, cunctos, ut eadem ab
ipso impetrent, adventuros, suos recipere et cum Romanis
societatem contrahere properantes : (9) eosdemque in
posterum, semel obstrictis animis hoc genere honoris et
humanitatis, adjuutores ad quæcumque deinceps esset molit-
urus promptos paratosque adfuturos. (10) Petere igitur, ut
conjugem et liberos sibi redderet, utque sibi in amicitiam
recepto liceat in patriam redire : ibi se, ut primum oppor-
tunam occasionem foret nactus, et suam et amicorum pro-
pensionem in Publium ipsum et populi Romani imperium
pro virili declaraturum. (11) Post hæc verba Edeco finem
dicendi fecit.

XXXV. Publius, qui dudum facere illud ipsum erat pa-
ratus, et similia iis, quæ Edeco dixerat, ipse quoque secum
cogitaverat, uxore ac liberis ei traditis, amicitiam cum ipso
sancit. (2) Tum autem ubi in familiari congressu variis
artibus Hispani animum delinisset, atque omnes, qui illi
aderant, in spem rerum maximarum erexisset, ita eos do-
mum remisit. (3) Hujus rei fama mox late didita, omnes
cis Iberum populi, qui Romanorum antea amici non erant,
uno quasi impetu a Pœnis ad eos defecerunt. (4) Itaque
ex animi sententia res hac parte Scipioni succedebat. (5)
Qui, post horum discessum, perspecto nullum sibi hostem
a mari obsistere, navales copias dissolvit ; e nautis vero
idoneos selegit, quos in legionum signa divisit, et terrestres
copias ea ratione auxit. (6) Erant ea tempestate Indibilis
et Mandonius, omnis Hispaniæ potentissimi reguli, qui po-
puli Carthaginiensis amicissimi vulgo existimabantur. Hi
exulceratos jam pridem animos gerentes, ex illo tempore
occasione imminiebant, quando Asdrubal suspectam sibi
eorum fidem prætexens, pecuniæ vim magnam, atque in
locum obsidum uxores ipsorum et filias ab iis exegerat,
sicut in superioribus ostendimus. (7) Tunc igitur tempus
opportunum se adeptos esse rati, cum omni popularium
manu e Punicis castris in munita quædam loca, et quæ
securitatem ipsis posset præstare, se receperunt. (8) Quo
facto, reliquorum pariter Hispanorum quam plurimi Asdru-
balem reliquerunt : qui Pœnorum superbiam graviter jam
pridem quum ferrent, declarandæ tamen suæ voluntatis
eam primam facultatem fuerant consecuti.

XXXVI. Atque id quidem jam sæpe multis usu venit.
Nam etsi res magna est, bella feliciter gerere, et incepta ex-
sequendo superare hostes, longe tamen major opus est pe-
ritia rerum et cautio, ut successu prospero recte aliquis uta-
tur. (2) Idcirco plures multo invenias, qui victoriam sint
adepti, quam qui victoria sciverint uti. Quæ tunc quo

χηδονίους. (3) Μετὰ γὰρ τὸ νικῆσαι μὲν τὰς Ῥωμαίων δυνάμεις, ἀποκτείναι δὲ τοὺς στρατηγούς ἀμφοτέρους, Πόπλιον καὶ Γνάϊον, ὑπολαβόντες ἀδύρκετον ὑπάρχειν αὐτοῖς τὴν Ἰβηρίαν, ὑπερηφάνως ἐχρῶντο τοῖς κατὰ τὴν χώραν. (4) Τοιγαροῦν ἀντὶ συμμάχων καὶ φίλων πολεμίους ἔσχον τοὺς ὑποταττομένους. (5) Καὶ τοῦτ' εἰκότως ἔπαθον. Ἄλλως μὲν γὰρ ὑπέλαβον δεῖν κτῆσθαι τὰς ἀρχάς, ἄλλως δὲ τηρεῖν. Οὐκ ἔμαθον δὲ, διότι κάλλιστα φυλάττουσι τὰς ὑπεροχάς, οἱ μάλιστα διαμείναντες ἐπὶ τῶν αὐτῶν προαιρέσεων, αἷς ἐξ ἀρχῆς κατεστήσαντο τὰς δυναστείας. (6) καὶ τοι γε προφανοῦς ὄντος, καὶ ἐπὶ πολλῶν ἤδη τεθεωρημένου, διότι κτῶνται μὲν ἄνθρωποι τὰς εὐκαιρίας, εὐ ποιοῦντες καὶ προτεινόμενοι τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα τοῖς πέλας. (7) ἐπειδὴν δὲ τῶν ἐπιθυμουμένων τυχόντες κακῶς ποιῶσι, καὶ δεσποτικῶς ἀρχοῦσι τῶν υποταγμένων, εἰκότως ἅμα ταῖς τῶν προσεστώτων μεταβολαῖς συμμεταπίπτουσι καὶ τῶν ὑποταττομένων αἱ προαιρέσεις. Ὅ καὶ τότε συνέβη τοῖς Καρχηδονίοις, [καὶ πολλοὶ τούτων ἀπέστησαν.]

XXXVII. Ἀσδρούβας μὲν οὖν ἐν τοιαύταις περιστάσεσι πολλὰς καὶ ποικίλας ἐποιεῖτο περὶ τῶν ἐπιπερομένων πραγμάτων ἐννοίας. (2) Ἐλύπει μὲν γὰρ αὐτὸν ἡ τῶν περὶ τὸν Ἀνδοβάλην ἀπόστασις· ἐλύπει δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀντιπαράγωγὴν καὶ τὴν ἀλλοτριότητα, τὴν ὑπάρχουσαν αὐτῷ πρὸς τοὺς ἄλλους στρατηγούς· ἡγωνία δὲ καὶ τὴν Πόπλιου παρουσίαν. (3) Καὶ ἤδη προσδοκῶν, αὐτὸν ἤξειν μετὰ τῶν δυνάμεων, θεωρῶν δ', αὐτὸν μὲν ἐγκαταλειπόμενον ὑπὸ τῶν Ἰβήρων, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις πάντας ὁμοθυμαδὸν προσχωροῦντας· ἐπὶ τινὰς λογισμοὺς κατήντησε τοιοῦτους. (4) Προέθετο γὰρ, διότι δεῖ, παρεσκευασμένον τὰ δυνατὰ, συμβαλεῖν πρὸς μάχην τοῖς ὑπεναντίοις· κἂν μὲν ἡ τύχη δῶ το νικᾶν, βουλευσασθαι μετὰ ταῦτα περὶ τῶν ἐξῆς ἀσφαλῶς. (5) ἂν δ' ἀντιπίπτῃ τὰ κατὰ τὴν μάχην, ποιῆσθαι τὴν ἀποχώρησιν μετὰ τῶν διασωζομένων ἐξ αὐτῆς εἰς Γαλατίαν, κάκειθεν παραλαβόντα τῶν βαρβάρων ὡς πλείστους, βοηθεῖν εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ κοινωνεῖν Ἀννίβᾳ τὰ δελφῶν τῶν αὐτῶν ἐλπίδων. Ἀσδρούβας δὲ ταῦτα διανοηθεὶς, πρὸς τούτοις ἦν. (6) Πόπλιος δὲ, προσδεξάμενος Γάϊον τὸν Λαίλιον, καὶ διακούσας τῶν παραγγελλομένων ὑπὸ τῆς συγχλήτου, προῆγε, τὰς δυνάμεις ἀναλαβὼν ἐκ τῆς παραχειμασίας, ἀπαντῶντων αὐτῷ κατὰ τὴν δίοδον τῶν Ἰβήρων, ἐτοίμως καὶ προθύμως συνεξορμῶντων. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀνδοβάλην πάλαι μὲν διεπέμνοντο πρὸς τὸν Πόπλιον, τότε δὲ πλησιάσαντος αὐτοῦ τοῖς τόποις, ἤκον ὡς αὐτὸν ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἅμα τοῖς φίλοις, καὶ συμμειξαντες, ἀπελογίσαντο περὶ τῆς προγεγενημένης σφίσι φιλίας πρὸς Καρχηδονίους, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς χρείας καὶ τὴν δλην πίστιν ἐνεφάνισον, ἣν ἐτύγγαχον ἐκείνοις παρεσχήμενοι. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς ἀδικίας ἐξηγοῦντο, καὶ τὰς ὕβρεις, τὰς ἐξ ἐκείνων ἀπηντημένας. (9) Διόπερ ἤξιουν τὸν Πόπλιον, αὐτὸν κριτὴν γίνεσθαι τῶν λεγομένων, κἂν μὲν φανῶσιν ἀδίκως ἐγκαλεῦντες Καρχηδονίους,

que fortuna Carthaginiensibus evenit. (3) Nam hi, post devictos Romanorum exercitus, occisosque ambos imperatores, Publium et Cnæum Scipiones, suam esse jam Hispaniam absque ulla contentione persuasi, superbe atque impotenter Hispanis dominabantur. (4) Itaque pro sociis et amicis hostes sibi subditos populos reddiderunt. (5) Et merito sane hæc illis acciderunt, qui aliter parari imperia debere putarent, aliter servari. Nempe isti non didicerant, optime illos imperia tueri, qui in iisdem institutis constantissime manserint, quibus initio usi sunt, cum imperia pararent. (6) Verumenimvero manifesta nimis res est, et multorum experientia demonstrata, homines de hominibus bene merendo, et bonam omnibus spem ostentando, opes sibi parare et fortunam secundam. (7) Qui si, posteaquam votorum facti fuerint compotes, maleficiis et impotente dominatu in subditos grassari cœperint; merito sane, immutatis eorum, qui præsumt, moribus, subditorum quoque voluntates simul corrumpunt. Quod et Pœni eo tempore sunt experti; multique ab ipsis defecerunt.

XXXVII. Asdrubal igitur, hisce conflictatus difficultatibus, de ingruentibus ingenti mole negotiis multas et varias cogitationes agitabat. (2) Graviter illum afficiebat Indibilis defectio: afficiebat pariter discrepantia voluntatum et dissensio, quæ inter ipsum ac ceteros duces intercedebat: anxium insuper et sollicitum Scipionis adventus eum reddebant. (3) Quem ille infesto exercitu contra se venientem quum jamjam exspectaret, deserique se ab Hispanis videret, atque eosdem communi consensu Romanis se adjungere; hasce tandem consiliorum rationes apud se inivit. (4) Statuit namque, ubi diligentia, quanta maxima posset, necessaria apparasset, acie decernendum esse cum hostibus: si fortuna victoriam daret, qui porro foret agendum, postea sine discrimine se deliberaturum: (5) sin parum ex animi sententia prælium cederet, e vestigio cum superstilibus in Galliam sibi esse concedendum, et inde assumpta barbarorum manu, quanta posset fieri maxima, Italiæ rebus succurrendum, et cum fratre Hannibale easdem spes communicandum. Hæc cogitabat Asdrubal, in his occupatus erat, (6) cum Scipio, post C. Lælii adventum, cognitis senatus mandatis, copias ex hibernis educere progredique cœpit: Hispanis, quaquā iter faceret, obviam ei prompto animo occurrentibus, et magna alacritatē expeditionis comites se adidentibus. (7) Indibilis, qui nuncios ad Scipionem dudum miserat, ipso tunc appropinquante, e castris suis ad eum cum amicis se contulit. Admissus ad colloquium, de amicitia, quæ sibi cum Carthaginiensibus intercesserat, multa disseruit; multa item subiecit, quanto eis fuisset usui, quam in omnibus fidem eis præstitisset. (8) Deinde Pœnorum iniurias exposuit, et quantas ab iis passus esset contumelias. (9) Scipionem igitur orare se, ut eorum, quæ diceret, iudex ipse esse vellet: si parum ipsi justa causa videretur, cur Carthaginienses accusaret; pro certo statueret, eam se

σαφεῖς γινώσκειν αὐτὸν, ὡς οὐδὲ τὴν πρὸς Ῥωμαίους δύνανται τηρεῖν πίστιν. (10) ἴαν δὲ, πολλὰς ἀδικίας ἀναλογιζόμενοι, κατ' ἀνάγκην ἀπιστῶνται τῆς εὐνοίας τῆς ἐκείνων, καλὰς ἐλπίδας ἔχουν, διότι νῦν, ἐλόμενοι τὰ Ῥωμαίων, βεβαίως τηρήσουσι τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐνοίαν.

XXXVIII. Καὶ κλείω πρὸς τοῦτο τὸ μέρος αὐτῶν διαλεχθέντων, ἐπεὶ κατέπαυσαν τὸν λόγον, μεταλαβὼν ὁ Πόπλιος, καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνων εἰρημένους ἔφη πιστεύειν, μάλιστα δὲ γινώσκειν τὴν Καρχηδονίων ὕβριν ἐκ τε τῆς εἰς τοὺς ἄλλους Ἰθρῆας, καὶ μάλιστα τῆς εἰς τὰς ἐκείνων γυναῖκας καὶ θυγατέρας ἀσελγείας. (2) ἅς αὐτὸς παρείληφας νῦν, οὐχ ὁμήρων ἔχούσας διάθεσιν, ἀλλ' αἰχμαλώτων καὶ δούλων, οὕτω τετηρηκέναι τὴν πίστιν, ὡς οὐδ' ἂν αὐτοὺς ἐκείνους τηρῆσαι, πατέρας ὑπάρχοντας. (3) Τῶν δ' ἀνομολογησαμένων διότι παρακολουθοῦσι, καὶ προσκυνησάντων αὐτὸν, καὶ προσφωνήσαντων ΒΑΣΙΛΕΙΑ, οἱ μὲν παρόντες ἐπεσημνῶντο τὸ ῥηθὲν, ὁ δὲ Πόπλιος ἐντραπεῖς, θαρβύνει αὐτοῖς παρήναι· τεύεσθαι γάρ, ἔφη, σφᾶς ἀπάντων τῶν φιλανθρώπων ὑπὸ Ῥωμαίων. (4) Καὶ παραυτίκα μὲν ἐκ χειρὸς τὰς θυγατέρας ἀπέδωκε· τῇ δ' ἐπαύριον ἐποιεῖτο τὰς συνθήκας πρὸς αὐτοὺς. (5) Ἦν δὲ τὸ συνέχον τῶν ὁμολογηθέντων· ἀκολουθεῖν τοῖς Ῥωμαίων ἀρχοῦσι, καὶ πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τούτων παραγγελλομένοις. (6) Γενομένων δὲ τούτων, ἀναχωρήσαντες εἰς τὰς αὐτῶν παρεμβολὰς, καὶ παραλαβόντες τὰς δυνάμεις, ἦκον πρὸς τὸν Πόπλιον, καὶ στρατοπεδεύσαντες ὁμοῦ τοῖς Ῥωμαίοις, προῆγον ἐπὶ τὸν Ἀσδρούβαν. (7) Ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς ἐτύγγανε μὲν διατρέβων ἐν τοῖς περὶ Κασταλῶνα τόποις, περὶ Βαίκυλα πόλιν, οὐ μακρὰν τῶν ἀργυρείων μεταλλῶν. (8) Πυθόμενος δὲ τὴν παρουσίαν τῶν Ῥωμαίων, μετεστρατοπέδευσε· καὶ λαβὼν ἐκ μὲν τῶν ὀπισθεν ποταμῶν ἀσφαλῆ, περὶ δὲ τὴν κατὰ πρόσωπον πλευρὰν τοῦ χάρακος ἐπίπεδον τόπον, ὀρρὺν προεβλημένον, ἔχουσιν καὶ βάθος ἱκανὸν πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ μήκος πρὸς ἑκτάξιν, ἔμενε ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, προτιθέμενος ἐπὶ τὴν ὀρρὺν αἰετὰς ἐφεδρείας. (9) Ὁ δὲ Πόπλιος, ἐγγίσας, προθύμως μὲν εἶχε πρὸς τὸ διακινδυνεύειν· ἀπόρως δὲ διέκειτο, θεωρῶν τοὺς τόπους εὐφυεῖς ὄντας πρὸς τὴν τῶν ἐναντίων ἀσφάλειαν. (10) Οὐ μὴν ἀλλὰ προσανασχὼν δύο ἡμέρας, καὶ διαγωνιάσας, μὴ, συνεπιγενομένων τῶν περὶ τὸν Μάγωνα καὶ τὸν τοῦ Γέσκωνος Ἀσδρούβαν, πανταχόθεν αὐτὸν οἱ πολέμιοι περιστῶσιν, ἐκρίνε παραβάλλεσθαι καὶ καταπειράζειν τῶν ὑπεναντίων.

XXXIX. Τὴν μὲν οὖν ἄλλην δύναμιν ἐτοιμάσας πρὸς μάχην, συνέχεν ἐν τῷ χάρακι· τοὺς δὲ γροσπομάχους καὶ τῶν πείων τοὺς ἐπιλέκτους ἐξαφίεις, ἐκέλευε προσβάλλειν πρὸς τὴν ὀρρὺν, καὶ καταπειράζειν τῆς τῶν πολεμίων ἐφεδρείας. (2) Τῶν δὲ ποιοῦντων τὸ παραγγελθέν ἐν εὐφύχῳ, τὰς μὲν ἀρχὰς ὅτῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς ἐκαραδόκει τὸ συμβαῖνον· θεωρῶν δὲ διὰ τὴν τόλμαν τῶν Ῥωμαίων τοὺς παρ' αὐτῶν πιεζομένους, καὶ κακῶς πάσχοντας, ἐξῆγε τὴν δύναμιν, καὶ παρενέ-

esse, qui nec Romanis fidem foret servaturus : (10) sin autem, postquam injurias Carthaginiensium plurimas recensuerit, necessariam deficiendi ab eorum amicitia causam visus fuerit habere, sperare Scipionem debere, se, qui nunc transitionem ad partes Romanorum faciat, constanter fidem populo Romano servaturum.

XXXVIII. Hæc pluraque his alia locutus Indibilis, conticuit. Cujus sermonem Scipio excipiens, fidem se iis, quæ dixisset, habere, respondi : contumeliosum namque Pœnorum ingenium probe sibi esse notum, cum ex ea, quam in alios Hispanos usurpassent, petulantia, tum vel ex ea maxime, qua erga uxores ipsorum et filias essent usi : (2) quas ipse quum accepisset, non jam obsidum loco haberi solitas, sed captivarum et servarum ; eam illis fidem præstissime, ut vix ipsi, qui parentes sint, parem fuerint præstaturi. (3) Quod quum Indibilis et ceteri, ita se intellexisse professi, adorabundi Scipionem procubuissent, et regem eum salutassent ; notabatur illud verbum a præsentibus ; Scipio vero, rubore suffusus, bene ipsos sperare jussit : æqua enim omnia et benigna a Romanis laturos. (4) Ac statim conjugibus filiabusque redditus, postero die fœdere sancita fides est. (5) Conventorum capita præcipua erant : ut Romanos duces sequerentur, et jussa eorum capesserent. (6) Secundum hæc in castra sua reversi, assumptis copiis ad Publium redierunt : atque iisdem in castris tendentes cum Romanis, adversus Asdrubalem ire pergunt, (7) qui tunc temporis in agro Castulonensi prope Bæcula urbem in strativis erat, non procul ab argentifodinis. (8) Is de Romanorum adventu factus certior, alium castris locum cepit : ubi quum fluvius ei terga defenderet, et a fronte ante vallum esset planities, cujus oram omnem supercilium eingeat, satis habens et altitudinis ad præstandam securitatem, et amplitudinis ad dirigendas in aciem copias ; quietus eo loci se continebat, stationes dumtaxat armatorum in supercilio semper collocans. (9) Scipio ut proprius hostem accessit, prælio certare ille quidem ardebat : sed, qui videret, locorum naturam pro munimento inimicis esse, inops consilii hærebat. (10) Biduum deliberando Romanus consumsit : deinde veritus, ne, si Mago atque Asdrubal Gesconis filius supervenirent, undique ab hostibus circumveniretur, audendo aleam adire et tentare hostes decernit.

XXXIX. Igitur ubi reliquum etiam exercitum ad pugnam præparasset, intra vallum tenuit : velites et extraordinarios pedites misit, jussos crepidinem illam conscendere, et ibi dispositas hostium stationes lacessere. (2) Quibus animo forti jussa exsequentibus, dux Carthaginiensium initio dimicationis eventum expectabat : deinde, ut videt, Romanorum virtute suas premi, vehementerque laborare, copias educit,

βαλε παρὰ τὴν ὄφρυν, πιστεύουν τοῖς τόποις. (3) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον ὁ Πόπλιος τοὺς μὲν εὐζῶνους ἅπαντας ἐπαφῆκε, συντάξας βοηθεῖν τοῖς προκινδυνεύουσιν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐτοίμους ἔχων, τοὺς μὲν ἡμίσεις αὐτοὺς ἔχων, περιεθλὼν τὴν ὄφρυν κατὰ τὸ λαῖον τῶν ὑπεναντίων, προσέβαλλε τοῖς Καρχηδονίοις. (4) τοὺς δ' ἡμίσεις Λαίλιφ δούς, ὁμοίως παρήγγειλε τὴν ἔφοδον ἐπὶ τὰ δεξιὰ μέρη τῶν πολεμίων. (5) Οὐ συμβαίνοντος, ὁ μὲν Ἀσδρούβας ἀκμὴν ἐκ τῆς στρατοπεδείας ἐξῆγε τὴν δύναμιν· τὸν γὰρ πρὸ τούτου χρόνον ἐπέμενε πιστεύων τοῖς τόποις, καὶ πεπεισμένος, μηδέποτε τολμήσειν τοὺς πολεμίους ἐγγεῖρειν αὐτοῖς· διό, παρὰ τὴν προσδοκίαν γεγενημένης τῆς ἐπιθέσεως, καυστέρει τῆς ἐκτάξεως. (6) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, κατὰ κέρως ποιοῦμενοι τὸν κίνδυνον, οὐδέπω τῶν πολεμίων κατελιγρότων τοὺς ἐπὶ τῶν κεράτων τόπους, οὐ μόνον ἐπέθυσαν ἀσφαλῶς ἐπὶ τὴν ὄφρυν, ἀλλὰ καὶ προσάγοντες, ἔτι παρεμβάλλοντων καὶ κινουμένων τῶν ὑπεναντίων, τοὺς μὲν αὐτῶν προσπίπτοντας ἐκ πλαγίου ἐφρόνουν, τοὺς δὲ παρεμβάλλοντας ἐξ ἐπιστροφῆς φεύγειν ἠνάγκαζον. (7) Ἀσδρούβας δὲ κατὰ τοὺς ἐξ ἀρχῆς διαλογισμοὺς, θεωρῶν κλινούσας καὶ διατετραμμένας τὰς αὐτοῦ δυνάμεις, τὸ μὲν ψυχομαχεῖν μέχρι τῆς ἐσχάτης ἐλπίδος ἀπεδοκίμαζε. (8) λαβὼν δὲ τὰ τε χρήματα καὶ τὰ θηρία, καὶ τῶν φευγόντων ὄσους ἡδύνατο πλείστους ἐπισπασάμενος, ἐποιεῖτο τὴν ἀναχώρησιν παρὰ τὸν Τάγον ποταμὸν ὡς ἐπὶ τὰς Πυρήνης ὑπερβολὰς, καὶ τοὺς ταύτη κατοικοῦντας Γαλάτας. (9) Πόπλιος δὲ τὸ μὲν ἐκ ποδὸς ἐπεσθαι τοῖς περὶ τὸν Ἀσδρούβαν οὐχ ἡγεῖτο συμφέρειν, τῷ δεδιέναι τὴν τῶν ἄλλων στρατηγῶν ἔφοδον· τὸν δὲ χάρακα τῶν ὑπεναντίων ἐφῆκε τοῖς αὐτοῦ στρατιώταις διαρπάζειν.

XL. Εἰς δὲ τὴν ἐπαύριον συναθροίσας τὸ τῶν αἰχμαλώτων πλῆθος, ὃν ἦσαν περὶ μὲν εἰς μυρίους, ἱππεῖς δὲ καὶ πλείους δισχιλίων, ἐγίνετο περὶ τὴν τούτων οἰκονομίαν. (2) Τῶν δ' Ἰβήρων ὅσοι κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους Καρχηδονίους τότε συνεμάχουν, ἤκον ἐγχειρίζοντες σφᾶς αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν· κατὰ δὲ τὰς ἐντεύξεις καὶ βασιλέα προσεφώνουν τὸν Πόπλιον. (3) Πρῶτον μὲν οὖν ἐποίησε τοῦτο, καὶ προσεκύνησε πρῶτος Ἐδέκων, μετὰ δὲ τοῦτον οἱ περὶ τὸν Ἀνδοβάλην. Τότε μὲν οὖν ἀνεπιστάτως αὐτὸν παρέδραμε τὸ ρηθέν. (4) Μετὰ δὲ τὴν μάχην ἀπάντων βασιλέα προσφωνούντων, εἰς ἐπίστασιν ἤγαγε τὸν Πόπλιον τὸ γιγνόμενον. (5) Διὸ καὶ συναθροίσας τοὺς Ἰβήρας, βασιλικὸς μὲν, ἔφη, βούλεσθαι καὶ λέγεσθαι παρὰ πᾶσι καὶ ταῖς ἀληθείαις ὑπάρχειν βασιλεὺς γε μὴν οὔτε ἐθέλειν εἶναι, οὔτε λέγεσθαι παρ' οὐδενί. Ταῦτα δ' εἰπὼν, παρήγγειλε στρατηγὸν αὐτὸν προσφωνεῖν. (6) Ἰσως μὲν οὖν καὶ τότε δικαίως ἂν τις ἐπesignήνατο τὴν μεγαλοφυλίαν τάνδρως, ἥ, κομιδῇ νέος ὢν, καὶ τῆς τύχης αὐτῷ συνεκδραμούσης ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πάντας τοὺς ὑποταττομένους ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τε ταύτην κατενεχθῆναι τὴν διάληψιν καὶ τὴν ὀνομασίαν,

et, locorum natura fretus, aciem secundum supercilium instruit. (3) Eodemque tempore Scipio expeditorum universam manum immisit, et iis, qui pugnam primi commiserant, auxilium ire præcepit. Ipse, qui ceteros omnes habebat paratos, dimidia eorum parte circa supercilium a læva hostium circumducta, impetum in Pœnos facit: (4) reliquum dimidium copiarum Lælio tradit, et, ut pariter a dextra adoriatur hostes, præcipit. (5) Hæc dum gerebantur, Asdrubal cum maxime exercitum e castris educebat: nam hactenus ibi remanserat, locis confusus, et persuasus, numquam ausuros Romanos se aggredi, qui præter ipsius expectationem quum impressionem fecissent, ea re factum, ut ipse aciem in tempore non struxisset. (6) At Romani, Pœnos a latere adorientes, prius quam suum locum cornua hostium cepissent, non solum absque discrimine in summum clivum evaserunt; sed etiam, pugna commissa, dum adhuc ordinant aciem adversarii, necdum suo loco consistentem, alios, a latere in ipsos impetum facientes, obtruncant, alios, dum in eo sunt, ut stationes suas capiant, versis tergis conjicere se in fugam compellunt. (7) Asdrubal, sicut ab initio apud se statuerat, inclinatam suorum aciem et retro aversam ut videt, ad extremum usque vitæ spiritum obstinate decertare et spem ultimam experiri nequaquam tam voluit: (8) sed, sumpta pecunia et elephantis, quantum maximum agmen cogere e fugientibus potuit, secum trahens, juxta Tagum flumen se recepit, Pyrenæos montes superaturus, et Gallos ea loca incolentes petiturus. (9) Neque vero Scipio ex usu fore judicavit, ut fugientes e vestigio persequeretur: verebatur enim, ne supervenientes interea duces reliqui suos invaderent. Castra hostium militibus diripienda permisit.

XL. Die insecto, coactis in unum captivis omnibus, quorum erat numerus decem millia peditum, equitum amplius duo millia, ordinandis, quæ ad eos pertinebant, operam dedit. (2) Tum vero et Hispani, qui in modo dictis locis a Carthaginensibus steterant, Publium adire et in populi Romani fidem sese permittere. Atque hi in congressibus regem appellabant Scipionem: (3) quod quidem jam antea Edeco fecerat, adorabundus ad genua ejus procumbens, et post hunc Indibilis. Sed tum quidem inobservatum illud verbum passus erat prætervolare. (4) At nunc, post pugnam, omnibus eum regem salutantibus, Publii animum ea res advertit. (5) Itaque ad id ipsum convocata Hispanorum concione: regalis quidem animi virum, ait, se velle et dici ab omnibus, et eade quoque re vera talem; at Regem neque velle esse, neque appellari a quoquam: deinde, ut Imperatorem se nominarent, præcepit. (6) Igitur magnanimitatem Scipionis et tunc quidem jure aliquis fortasse plausu et laudatione omnium fuisse dignam; per quam factum, ut homo adeo juvenis, et secundæ fortunæ flatu eo usque erectus, ut omnes, qui ejus imperio tenebantur, per se, nemine suggerente, in eam cogitationem devenirent, et in Regis appellationem ei deferendam consentirent, mentē tamen sibi con-

δμως ἐν ἑαυτῇ διέμεινε, καὶ παρητήτο τὴν τοιαύτην ὁρμὴν καὶ φαντασίαν. (7) Πολὺ δὲ μᾶλλον ἂν τις θαυμάσειε τὴν υπερβολὴν τῆς περὶ τὸν ἄνδρα μεγαλοψυχίας, βλέψας εἰς τοὺς ἐσχάτους τοῦ βίου καιροὺς, ἡνίκα, πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἰσθρίαν ἔργοις, κατεστρέφωτο μὲν Καρχηδονίους, καὶ τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα μέρη τῆς Λιβύης ἀπὸ τῶν Φιλαίνου βωμῶν ἕως Ἡρακλείων στηλῶν ὑπὸ τῆς πατρίδος ἐξουσίαν ἤγαγε, κατεστρέφωτο δὲ τὴν Ἀσίαν, καὶ τοὺς τῆς Συρίας βασιλεῖς, καὶ τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον μέρος τῆς οἰκουμένης ὑπήκουον ἐποίησε Ῥωμαίοις, ἔλαβε δὲ καιροὺς εἰς τὸν περιτομήσασθαι δυναστείαν βασιλικὴν, ἐν ᾗ ἂν ἐπιβάλοιτο καὶ βουλευθείη τόποις τῆς οἰκουμένης. (8) Ταῦτα γὰρ οὐ μόνον ἀνθρωπίνῃ φύσιν, ἀλλὰ καὶ θεοτέραν, εἰ θέμις εἰπεῖν, υπερφρονεῖν ἂν ἐποίησε. (9) Ὁ δὲ Πόπλιος τοσούτον ὑπερέθετο μεγαλοψυχία τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὥστε, οὐ μείζον ἀγαθὸν εὐξασθαι τις τοῖς θεοῖς οὐ τοιμήσειε, λέγω δὲ βασιλείας, τοῦτ' ἐκεῖνος πολλάκις ὑπὸ τῆς τύχης αὐτῇ δεδομένον ἀπηξίωσε, καὶ περὶ πλείονος ἐποίησατο τὴν πατρίδα καὶ τὴν ταύτης πίστιν, τῆς τε περιδράπτου καὶ μακαριστῆς δυναστείας. (10) Πλὴν τότε γε διαλέξας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων τοὺς Ἰθῆρας, τούτους μὲν ἀπέλυσε χωρὶς λύτρων πάντας εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας· τῶν δ' ἔκπων τριακοσίους κτελεύσας ἐκλεῖξαι τοῖς περὶ τὸν Ἀνδοβάλην, τοὺς λοιποὺς διέδωκε τοῖς ἀνέκτοις. (11) Καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη μεταλαβὼν τὴν τῶν Καρχηδονίων στρατοπεδείαν, διὰ τὴν τῶν τόπων εὐφύιαν, αὐτὸς μὲν ἔμενε παραδοκῶν τοὺς καταλειπομένους τῶν Καρχηδονίων στρατηγούς· ἐπὶ δὲ τὰς υπερβολὰς τῶν Πυρρηναίων ὁρέων ἐξαπέστειλε τοὺς τηρήσοντας τὸν Ἀσδρούβαν. (12) Μετὰ δὲ ταῦτα, τῆς ὥρας ἤδη συναπτώσης, ἀνεχώρησε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Ταρρακῶνα, ἐν τούτοις τοῖς τόποις ποιῆσθαι τὴν παραχειμασίαν.

stiterit, et ejusmodi studia vulgi atque speciem dignitatis repudiaverit. (7) At multo etiam magis incomparabilem ejus magnitudinem animi admirabitur, qui ad postrema vitæ ejus tempora oculos retulerit. Nam qui, præter res gestas in Hispania, Carthaginienses bello devicisset, et maximam eamque pulcherrimam Africæ partem a Philæni aris ad columnas usque Herculis patriæ suæ imperio subjecisset, Asiam item, et Syriæ reges domuisset, optimam denique maximamque orbis partem ditionis Romanæ fecisset, occasionem sæpe est nactus parandi sibi regii dominatus, in quacumque tandem instituisset aut voluisset orbis terrarum parte : (8) quæ res, non dicam humanum ingenium, sed etiam divinius aliquod, si ita fas est dicere, poterat inducere, ut per superbiam moderationis fines migraret. (9) At Scipio universos mortales animi magnitudine longo adeo superavit intervallo, ut bonum, quo ne optare quidem a diis majus quisquam ausit, regnum dico, fortunæ beneficio sibi sæpius oblatum, sit aspernatus; pluris faciens patriam et fidem erga ipsam, dominatione, quæ omnium hominum ora in se convertit et beata ab omnibus prædicatur. (10) Scipio igitur eo tempore ex omni captivorum numero Hispanos selegit, eosque omnes sine pretio liberatos domum quem que suam dimisit. Ex equis trecentos Indibilem jussit eligere : reliquos iis, qui equis carebant, assignavit. (11) De cetero in castra Punica transducto exercitu, propter loci naturam egregie munita, ipse quidem duces reliquos Carthaginiensium opperiens, eo loci mansit : ad montium vero Pyrenæorum juga misit, qui Asdrubalem ibi transiturum observarent. (12) Deinde, ubi jam æstatis finis imminebat, Tarraconem cum universo exercitu concessit, habens in animo hiberna ibi locorum agere.

VII. — RES GRÆCÆ.

(I.) Excerpt. Antiq. ex lib. X, cap. 38 seq.

XLI. Οἱ μὲν Αἰτωλοὶ προσφάτως ἐπηρμένοι ταῖς ἐλπίσιν ἐπὶ τῇ Ῥωμαίων καὶ τῇ τοῦ βασιλέως Ἀττάλου παρουσίᾳ, πάντας ἐξέπληττον, καὶ πᾶσιν ἐπέκειντο κατὰ γῆν· οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀτταλὸν καὶ Πόπλιον, κατὰ θάλατταν. (2) Διόπερ ἦσαν Ἀχαιοὶ μὲν, παρακαλοῦντες τὸν Φίλιππον βοθεῖν· οὐ γὰρ μόνον τοὺς Αἰτωλοὺς ἡγωνίων, ἀλλὰ καὶ τὸν Μαχανίδα, διὰ τὸ προκαθίσθαι μετὰ τῆς δυνάμεως ἐπὶ τοῖς τῶν Ἀργείων ὄρεσι. (3) Βοιωτοὶ δὲ, δεδιότες τὸν στόλον τῶν ὑπεναντίων, ἔγχεμονα καὶ βοήθειαν ἤτουν. Φιλοπονῶντά γε μὴν οἱ τὴν Εὐβοίαν κατοικοῦντες ἤξιον τινὰ πρόνοιαν τῶν πολέμων ποιῆσαι. Παραπλήσια δὲ Ἀκαρνανες παρεκάλουν. (4) Ἦν δὲ καὶ παρ' Ἡπειρωτῶν πρεσβεία. Προσῆγγεστο δὲ, καὶ Σκερδιλαιδὴν καὶ Πλευράτῳν ἐξάγειν τὰς δυνάμεις· ἔτι δὲ, τοὺς προσορῶντας τῇ

(I.) *Philippus providet sociis.*

XLI. Ætoli, ad magnas spes recens erecti propter adventum Romanorum et regis Attali, omnibus terrorem incutiebant, et a terra omnibus imminebant; a mari vero, Attali et P. Sulpicii classes. (2) Idcirco ad Philippum venere tunc Achæi, orantes, ut sibi opem ferret: neque enim Ætoli tantum anxios et sollicitos eos habebant, sed etiam Machanidas, finibus Argivorum cum exercitu præsidens. (3) Simul vero Boeoti, ab hostili classe male sibi metuentes, ducem et auxilium a Philippo poscebant. Omnium vero enixissime, qui Eubœam colunt, rogabant, ut sua providentia ab adversariis ipsos defenderet. Similis et Acarnanum erat petitio. (4) Aderat et ab Epiri populis missa legatio: nunciabaturque etiam, Scerdilaidam et Pleuratium copias educere; ad hæc, Thracas, Macedoniæ finitimos, præcipue

Μακεδονία Θρᾶκας, καὶ μάλιστα τοὺς Μαίδους, ἐπιβουλὰς ἔχειν, ὥς ἐμβαλοῦντας ἐπὶ Μακεδονίαν, ἐὰν βραχύ τι μόνον ὁ βασιλεὺς τῆς οἰκίας ἀποσπασθῇ. (5) Προκατελάμβανον δὲ καὶ τὰ περὶ Θερμοπύλας στενά παφροῖς καὶ χάρακι καὶ φυλακαῖς βαρεῖαις Αἰτωλοὶ, πεπεισμένοι συγκλείειν τὸν Φίλιππον, καὶ καθόλου κωλύειν παραβοθεῖν τοῖς ἐντὸς Πυλῶν συμμάχοις. (6) Δοκεῖ δέ μοι τὰς τοιαύτας περιστάσεις εὐλόγως ἂν τις ἐπισημήνασθαι, καὶ συνεφιστάνειν τοὺς ἀναγινώσκοντας, ἐν αἷς πείρα καὶ βάσανος ἀληθινὴ γίγνεται κατὰ τὰς * σωματικὰς δυνάμεις τῶν ἡγεμόνων. (7) Καθὰ περ γὰρ ἐν ταῖς κυνηγεσίαις τὰ ζῶα τότε διάδηλα γίγνεται κατὰ τὴν ἀλκὴν καὶ τὴν δυνάμιν, ὅταν τὸ δεινὸν αὐτὰ περιστῇ πανταχόθεν· τὸν αὐτὸν τρόπον συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἡγουμένων. * Ὁ δὲ τότε μάλιστα συνιδεῖν ἦν γιγνόμενον ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. (8) Τὰς μὲν γὰρ πρεσβείας ἀπέλυσε, πάσαις τὰ δυνάτὰ ποιήσιν ἐπαγγεῖλάμενος· τῷ δὲ πολέμῳ πανταχόθεν ἐπέιχε, παραδοκῶν, πῇ καὶ πρὸς τίνα πρῶτον δεήσει ποιεῖσθαι τὴν ὁρμήν.

XLII. Προσπεσόντος δ' αὐτῷ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, τοὺς περὶ τὸν Ἀτταλὸν διάραντας καὶ προσορμήσαντας τῇ Πεπαρθῷ κατεσχηκέναι τὴν χώραν· τοῦτοις μὲν ἐξαπέστειλε τοὺς παραφυλάζοντας τὴν πόλιν· (2) εἰς δὲ Φωκέας καὶ τοὺς κατὰ τὴν Βοιωτίαν τόπους Πολυφάνταν ἐξέπεμψε μετὰ συμμέτρου δυνάμειος, εἰς δὲ Χαλκίδα καὶ τὴν ἄλλην Εὐβοίαν Μένιππον, ἔχοντα πελταστὰς χιλιούς, Ἀγριᾶνας πεντακοσίους. (3) Αὐτὸς δὲ προῆγε, ποιούμενος τὴν πορείαν εἰς Σκοτούσαν. Παραπλησίως δὲ καὶ τοῖς Μακεδόσιν εἰς ταύτην τὴν πόλιν παρήγγειλεν ἀπαντᾶν. (4) Πυθόμενος δὲ, τοὺς περὶ τὸν Ἀτταλὸν εἰς Νίκαιαν καταπεπλευκέναι, τῶν δ' Αἰτωλῶν τοὺς ἄρχοντας εἰς Ἡράκλειαν ἀδροῖζεσθαι, χάριν τοῦ κοινολογηθῆναι πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ τῶν ἐνεστώτων· ἀναλαβὼν τὴν δυνάμιν ἐκ τῆς Σκοτούσης, ὤρμησε σπεύδων καταταχῆσαι καὶ πτοήσας διασῶραι τὴν σύνοδον αὐτῶν. (5) Τοῦ μὲν οὖν συλλόγου καθυστερεῖ· τὸν δὲ σῆτον φειράς καὶ παρελόμενος τῶν περὶ τὸν Αἰνιᾶνα κόλπον κατοικούντων, ἐπανῆλθε. (6) Καὶ τὴν μὲν δυνάμιν ἐν τῇ Σκοτούσῃ πάλιν ἀπέλιπε· μετὰ δὲ τῶν εὐζώνων καὶ τῆς βασιλικῆς ὀλης εἰς Δημητριάδα καταλύσας ἔμενε, παραδοκῶν τὰς τῶν ἐναντίων ἐπιβολάς. (7) Ἵνα δὲ μηδὲν αὐτὸν λανθάνῃ τῶν πραττομένων, διεπέμψατο πρὸς Πεπαρηθίους καὶ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Φωκίδος, ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Εὐβοίας, καὶ παρήγγειλε, διασῶφειν αὐτῷ πάντα τὰ γιγνόμενα διὰ τῶν πυρσῶν ἐπὶ τὸ Τίσαιον. (8) Τοῦτο δ' ἐστὶ τῆς Θετταλίας ὄρος, εὐφωὺς κείμενον πρὸς τὰς τῶν προειρημένων τόπων περιφάσεις.

(II.) Excerpt. Antiq. cap. 39 med. usque ad cap. 44.

XLIII. Τοῦ δὲ κατὰ τὰς πυρσεῖας γένους, μεγίστας δὲ παρεχομένου χρεῖας ἐν τοῖς πολεμικοῖς, ἀνεργάστου

autem Macedos consilium inisse, si vel tantulum a regno suo Philippus foret avocatus, impressionem in Macedoniam faciendi. (5) Quin etiam Thermopylarum angustias Ælii jam fossis, vallo et præsidii occupaverant; nihil dubitantes, quin eo pacto Philippum Græcia excluderent, et omnino, quo minus suis cis Pylas sociis suppetias veniret, impedirent. (6) Mihi vero videtur aliquis difficultas hujusmodi tempora, per quæ magni duces virtutum suarum, qua animi, qua corporis, periculum faciunt, et verum specimen illarum edunt, jure merito esse observaturus, et lectorum in eam rem attentionem requisiturus. (7) Nam: ut in venationibus robur ferarum et vires tunc manifesto se præbunt, quando illas undique periculum circumstat: ita prorsus etiam in ducibus fieri amat. Quod sane tunc cum maxime in Philippo usu venire cerneret. (8) Nam is legationibus cunctis, facturum se omnia, quæ posset, pollicitus, dimissis, bello intentus curas suas in omnes partes extendebat, quo et in quem primum impetum facere oporteret, sollicite expectans.

XLII. Inter ista igitur factus certior, Attalum in Europam trajecisse, et jam in Peparetho insula portum tenuisse, atque agrum Peparethiorum occupasse, armorum manum, quæ urbem tutaretur, eis submisit. (2) Ad Phocenses vero et Boeotiae loca propugnanda Polyphantam cum idomeis copiis misit: Chalcidem et in reliquam Eubœam, Menippum, cum cetratis mille et Agrianis quingentis. (3) Ipse Scotusam versus agmen duxit, quo etiam Macedones sibi jussit occurrere. (4) Dein cognito, Attalum Nicæam navigasse, et principes Ætolorum Heracleam conventuros, ut de præsentī bello in commune deliberarent: Scotusa cum exercitu profectus, quam citatissimo poterat itinere eo contendit, ut terret eos conventumque ipsorum dissiparet. (5) Sed conventus quidem, priusquam ille veniret, erat peractus: at messes accolarum sinus Æniani partim corrupti, partim illis ademit, atque ita Scotusam est reversus. (6) In qua urbe relicto rursus exercitu, ipse cum expeditis et ala regia Demetriadem divertit, et conatus hostium observans ibi moratus est. (7) Ne quid autem illorum, quæ agerentur, ipsum fugeret, ad Peparethios, et ad eos qui Phocidi atque Eubœæ præsidebant, misit; monens, ut, simul quidque gestum esset, ejus rei nuncium per accensas sublatasque faces in Tisæum sibi transmitterent. (8) Thesalide is mons est, commode situs ad prædicto: eorum prospectum.

(II.) Signa sublati ignibus data.

XLIII. Sed quum ratio universa PYRSÆ, id est, utendi facibus ad dandum signum, quæ maximo sane in bellicis rebus usui esse solet, parum hactenus esset perfecta; operæ

πρῶτον ἐπαρχόντος, χρήσιμον εἶναι μοι δοκεῖ τὸ μὴ παραδραμεῖν, ἀλλὰ ποιήσασθαι περὶ αὐτοῦ τὴν ἀρμόζουσαν μνήμην. (2) Ὅτι μὲν οὖν ὁ καιρὸς ἐν πᾶσι μεγάλῃν ἔχει μερίδα πρὸς τὰς ἐπιβολὰς, μεγίστην δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς, παντὶ ὄπλῳ· τῶν δὲ πρὸς τοῦτο συναγωνισμάτων πλείστην ἔχουσι δύναμιν οἱ πυρσοί. (3) Ἄρτι τὰ μὲν γέγονε, τινὰ δ' ἀκμὴν ἐνεργεῖται· καὶ δυνατόν ἐστι γινώσκειν, ὃ μέλει, ποτὲ μὲν ἡμερῶν τριῶν ἢ τεττάρων ὁδὸν ἀπέχοντι, ποτὲ δὲ καὶ πλείονων. (4) Ὡστ' αἰ τοῖς δεομένοις πράγμασιν ἐπικουρίας παράδοξον γίνεσθαι τὴν βοήθειαν διὰ τῆς τῶν πυρσῶν ἀπαγγελίας. (5) Τὸν μὲν πρὸ τούτου χρόνον ἐπλήρως γιγνομένης τῆς πυρσείας, κατὰ τὸ πλείστον αὐτὴν ἀνωφαλῇ συνέβαινε γίνεσθαι τοῖς χρωμένοις. (6) Διὰ γὰρ συνθημάτων ὀρισμένων εἶδει τὴν χρεῖαν συντελεῖν· τῶν δὲ πραγμάτων ἀορίστων ἐπαρχόντων, τὰ πλείστα διέφυγε τὴν τῶν πυρσῶν χρεῖαν, οἷον ἐπ' αὐτῶν τῶν νῦν εἰρημένων. (7) Ὅτι μὲν οὖν εἰς Ὡρεὸν καὶ Παπάρηθον ἢ Χαλκίδα πάρεστι στόλος, δυνατόν ἦν διασφαεῖν τοῖς περὶ τούτου συνθεμένοις. (8) Ὅτι δὲ μεταβάλλονταί τινες τῶν πολιτῶν, ἢ προδιδόασιν, ἢ φόνος ἐν τῇ πόλει γέγονεν, ἢ τι τῶν τοιούτων, εἰ δὴ συμβαίνει μὲν πολλάκις, πρὸληψιν δὲ ἔχειν πάντων ἀδύνατον. (9) (μάλιστα δὲ τὰ παραδόξως γιγνόμενα τῆς ἐκ τοῦ καιροῦ συμβουλίας καὶ ἐπικουρίας προσδεῖται)· τὰ τοιαῦτα πάντα διέφυγε τὴν τῶν πυρσῶν χρεῖαν. (10) Περὶ ὧν γὰρ οὐκ ἐνεδέχετο προνοηθῆναι, περὶ τούτων οὐδὲ σύνθημα ποιήσασθαι δυνατόν.

XLIV. Αἰνείας δὲ, βουλευθεὶς διορθώσασθαι τὴν τοιαύτην ἀπορίαν, ὃ τὰ περὶ τῶν Στρατηγικῶν ὑπομνήματα συντεταγμένος, βραχὺ μὲν τι προεβίβασε, τοῦ γι μὴ δέοντος ἀκμὴν πάμπολυ τὰ κατὰ τὴν ἐπινοίαν ἐπέλαβθη. Γνωτὴ δ' ἂν τις ἐκ τούτων. (2) Φησὶ γὰρ, δεῖν τοὺς μέλλοντας ἀλλήλοις διὰ τῶν πυρσῶν ὁλοῦν τὸ κατεπεῖγον, ἀγγεῖα κατασκευάσαι κεραμαῖα, κατὰ τε τὸ πλάτος καὶ κατὰ τὸ βάθος ἰσομεγέθη πρὸς ἀκρίθειαν· εἶναι δὲ μάλιστα τὸ μὲν βάθος τριῶν πηχῶν, τὸ δὲ πλάτος πήχεος. (3) Εἴτα παρασκευάσαι φελόλους, βραχὺ κατὰ πλάτος ἐνδεεῖς τῶν στομάτων, ἐν δὲ τούτοις μέσοις ἐμπεπηγέαι [βακτηρίας διηρημένας εἰς] ἴσα μέρη τριδάκτυλα· καθ' ἕκαστον δὲ μέρος εἶναι περιγραφὴν εὐσημον. (4) Ἐν ἑκάστῳ δὲ μέρει γεγράφθαι τὰ προφανέστατα καὶ καθολικώτατα τῶν ἐν τοῖς πολεμικοῖς συμβαίνοντων. (5) Ὅσον εὐθέως ἐν τῷ πρώτῳ, διότι « ἀρείσιον ἵππεις εἰς τὴν χώραν. » Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, διότι « πεζοὶ βαρεῖς » ἐν δὲ τῷ τρίτῳ, « φιλοί »· τούτων δ' ἕξῃς, « πεζοὶ μετ' ἱππέων »· εἴτα, « κλοῖα »· μετὰ δὲ ταῦτα, « σῖτος »· (6) καὶ κατὰ τὸ συνεγχεῖσθαι, μέχρι ἂν ἐν πάσαις γραφαῖ ταῖς χώραις τὰ μάλιστα· ἂν ἐκ τῶν εὐλόγων προνοίας τυγχάνοντα, καὶ συμβαίνοντα κατὰ τοὺς ἐνεστώτας καιροὺς ἐκ τῶν πολεμικῶν. (7) Τούτων δὲ γενομένων, ἀμφοτέρωα κελύει τῆσαι τὰ ἀγγεῖα πρὸς ἀκρίθειαν, ὥστε τοὺς αὐλίσκους ἴσους εἶναι, καὶ κατ' ἴσον ἀπορβεῖν· εἴτα πληρώσαντας

pretium faciturus mihi videor, si eam non praetermisero, verum quanta par est diligentia mentionem illius hoc loco fecero. (2) Nam ad perficienda, quae animo destinaveris, plurimum valere occasionem et momentum temporis, cum in omnibus rebus, tum in bellicis maxime, id vero nemo est quin sciat. Omnium vero inventorum, eo conferentium, nullum est, quod aequae juvet, ac faces e speculis accensae. (3) Per quarum nuncium ea, quae vel modo facta sunt, vel quae nunc cum maxime fiunt, poterit cognoscere etiam is, qui trium quatuorve dierum iter aut etiam longius abfuerit, necessariam modo diligentiam adhibeat; (4) ita ut opportunitatem laetæ in tempore opis, simul ac res quaeque postulaverit, omnes sint miraturi. (5) Eaimvero superioribus temporibus, quod simplex esset dandi per faces signi ratio, qui ea utebantur, nullam ut plurimum inde utilitatem capiebant. (6) Quoniam enim definitis tantum signis, de quibus convenerat, totum id negotium peragebatur: quin sint res infinitae, pars earum maxima per faces significari non poterat. Ne aliunde petam exemplum, quam ab iis ipsis quae modo narrabamus: (7) classem quidem appulisse vel ad Oreum, vel ad Peparethum, vel Chalcidem, constitutis in id signis de communi consensu, facile erat significare. (8) At illa, mutare fidem quosdam cives, aut prodere urbem, vel eadem in urbe esse factam, vel aliud quid huiusmodi, qualia solent multa saepe accidere, quae praecipisse animo cuncta prius nemo queat: (9) (et tamen ea potissimum repentino vel consilii vel opis auxilio opus habent, quae ex inopinato contigerunt:) ad haec, inquam, omnia nota facienda, faces incensae erant inutiles. (10) Nam quae res provideri non poterant, de earum signis nec poterant inter se convenire.

XLIV. Huic incommodo AENEAS, cujus exstant commentarii, Strategica inscripti, sive de officio imperatoris, conatus mederi, etsi praestitit ille quidem nonnihil, ab eo tamen rite perficiendo, quod instituerat animo, quam longissime abfuit. Quod quidem ex his potest intelligi. (2) Ait nempe AENEAS: eos, qui sacum accensarum ope negotia urgentia sibi invicem declarare voluerint, vasa fictilia parare sibi debere, et latitudine et altitudine, quam exactissime fieri possit, aequalia: fere autem satis futurum, si altitudo trium cubitorum, latitudo unius fuerit. (3) Subera deinde paranda latitudinis non multo minoris, quam sint ora vasorum, in iisque mediis baculos aequales esse infigendos, in quibus notata sint paria intervalla trium digitorum: partes autem omnes circumscriptione aliqua ita distinguendas esse aliam ab alia, ut evidens sit discrimen. (4) In singulis horum vasculorum partibus, eorum, quae belli temporibus evenire solent, notissima quaeque esse scribenda, et quae maxime sint universalis. (5) Verbi gratia, in prima, *regionem equites sunt ingressi*: in secunda, *pedites gravis armaturae*: in tertia, *velites*: post haec, *pedites cum equitibus*: deinde, *naves*: et postea, *annonae*. (6) Atque ita deinceps ordine: donec in omnibus spatiis ea fuerint inscripta, quae fore eventura ratione probabili potest provideri, quaeque pro ratione praesentis belli contingere queunt. (7) His ita paratis, utrumque vas monet ita perforandum, ut accurate aequales sint canaliculi, ex quibus aequali mensura effluat.

ὕδατος ἐπιθεῖναι τοὺς φελλοὺς, ἔχοντας τὰς βακτηρίας, καίπειτα τοὺς αὐλίσκους ἀφεῖναι ῥεῖν ἅμα. (8) Τούτου δὲ συμβαίνοντος, ὅλῳ, ὡς ἀνάγκη, πάντων ἰσων καὶ ὁμοίων ὄντων, καθ' ὅσον ἂν ἀποβῇ τὸ ὑγρὸν, κατὰ τοσοῦτον τοὺς φελλοὺς καταβαίνειν, καὶ τὰς βακτηρίας κρύπτεσθαι κατὰ τῶν ἀγγείων. (9) Ὅταν δὲ τὰ προειρημένα γένηται κατὰ τὸν χειρισμὸν ἰσοταχῇ καὶ σύμφωνα, τότε κομίσαντας ἐπὶ τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἑκάτεροι μέλλουσι συντηρεῖν τὰς πυρσείας, ἐφ' ἑκάτερον θεῖναι τῶν ἀγγείων. (10) Εἴτα, πρὸ πάντων, ἂν ἐμπέσῃ τι τῶν ἐν τῇ βακτηρίᾳ γεγραμμένων, πυρσὸν ἄραι καλεῖται, καὶ μένειν, ἕως ἂν ἀνταίρῳσιν οἱ συντεταγμένοι· γενομένων δὲ φανερῶν ἀμφοτέρων ἅμα τῶν πυρσῶν, καθελεῖν· εἴτ' εὐθέως ἀφεῖναι τοὺς αὐλίσκους ῥεῖν. (11) Ὅταν δὲ καταβαίνοντος τοῦ φελλοῦ καὶ τῆς βακτηρίας ἔλθῃ τῶν γεγραμμένων ὁ βούλει δηλοῦν κατὰ τὸ χεῖλος τοῦ τεύχους, ἄραι καλεῖται τὸν πυρσόν· (12) τοὺς δ' ἐτέρους ἐπιλαθεῖν εὐθέως τὸν αὐλίσκον, καὶ σκοπεῖν, τί κατὰ τὸ χεῖλος ἐστὶ τῶν ἐν τῇ βακτηρίᾳ γεγραμμένων· (13) ἔσται δὲ τοῦτο τὸ δηλούμενον πάντων ἰσοταχῶς παρ' ἀμφοτέροις κινουμένων.

XLV. Ταῦτα δὲ βραχὺ μὲν τι τῆς διὰ τῶν συνθημάτων πυρσείας ἐξηλλαχέναι δοκεῖ· ὁμοίως δ' ἐστὶν ἀόριστα. (2) Δῆλον γάρ ἐστιν, ὡς οὔτε προῖδέσθαι τὰ μέλλοντα πάντα δυνατόν, οὔτε προῖδόμενον ἐς τὴν βακτηρίαν γράφαι· λοιπὸν, ὑπόταν ἐκ τῶν καιρῶν ἀνυπονόητά τινα συμβαίνειν, φανερόν, ὡς οὐ δύναται δηλοῦσθαι κατὰ ταύτην τὴν ἐπίνοιαν. (3) Καὶ μὴν οὐδ' αὐτῶν τῶν ἐν τῇ βακτηρίᾳ γεγραμμένων οὐδὲν ἐστὶν ὥρισμένον. Πόσοι γὰρ ἤκουσιν ἱππεῖς, ἢ πόσοι πεζοί, καὶ ποῦ τῆς χώρας, καὶ πόσαι νῆες, καὶ πόσος σίτος, οὐχ οἷόν τε διασαφεῖσαι. (4) Περὶ γὰρ ὧν ἀδύνατόν ἐστι γινῶναι, πρὶν ἢ γενέσθαι, περὶ τούτων οὐδὲ συνθέσθαι πρὸ τοῦ δυνατόν. Τὸ δὲ συνέχον ἐστὶ τοῦτο. (5) Πῶς γὰρ ἂν τις βουλεύσαιο περὶ τοῦ βοηθεῖν, μὴ γινώσκων, πόσοι πάρεσι τῶν πολεμίων, ἢ ποῦ; πῶς δὲ θαρβῆσαι πάλιν, ἢ τούναντιόν, ἢ τὸ καθόλου διανοηθεῖν τι, μὴ συνεῖς, πόσαι νῆες, ἢ πόσος σίτος ἤκει παρὰ τῶν συμμάχων; (6) Ὁ δὲ τελευταῖος τρόπος, ἐπινοηθεὶς διὰ Κλεοξένου καὶ Δημοκλείτου, τυχὼν δὲ τῆς ἐξεργασίας δι' ἡμῶν, ἐστὶ μὲν ὥρισμένος, καὶ πᾶν τὸ κατεπεῖγον δυνάμενος ἀκριβῶς διασαφεῖν κατὰ δὲ τὸν χειρισμὸν ἐπιμελείας δεῖ καὶ παρατηρήσεως ἀκριβεστέρας. Ἔστι δὲ τοιοῦτος. (7) Τὸ τῶν στοιχείων πλῆθος ἐξῆς λαμβάνοντας δεῖ διελθεῖν εἰς πέντε μέρη κατὰ πέντε γράμματα. Λεῖψοι δὲ τὸ τελευταῖον ἐνὶ στοιχείῳ· τοῦτο δ' οὐ βλάπτει πρὸς τὴν χρείαν. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα πλατεῖα παρεκκεῖσθαι πέντε τοὺς μέλλοντας ἀποδιδόναι τὴν πυρσεῖαν ἀλλήλοις ἑκατέρους, καὶ γράφαι τῶν μερῶν ἐξῆς εἰς ἕκαστον πλατεῖον· (9) καίπειτα συνθέσθαι πρὸς αὐτοὺς, διότι τοὺς μὲν πρώτους αἶρει πυρσούς ὁ μέλλων σημαίνειν ἅμα καὶ δύο, καὶ μένει μέχρι ἂν ὁ ἕτερος ἀνταίρῃ. (10) Τοῦτο δ' ἔσται χάριν τοῦ διὰ ταύτης τῆς πυρσείας ἑαυτοῖς ἀποδομολογήσασθαι, διότι προσέ-

aqua. Deinde vero repletis aqua vasis subera, infixos baculos habentia, esse imponenda: tum autem canaliculos esse laxandos, ut simul ex utroque effluat aqua. (8) Atque his ita factis, quum sint omnia utrobique paria et similia, manifestum est, illud necessario eventurum, ut, quantum aquæ effluerit, tantum descendant subera, et baculi intra vasa occultantur. (9) Postquam autem omnia, quæ diximus, pari celeritate et congruenter administrari coeperint: tunc delatis vasis ad illa loca, in quibus observatio dandi per faces signi facienda est utrique, subera cum baculis utrique vasi imponenda. (10) Deinde si quid eorum inciderit, quæ in baculo sunt scripta, ante omnia faciem accensam tollere jubet, ac tantisper expectare, dum alteri ex adverso faciem sustulerint, quibus ea cura fuerit mandata. Ubi ambæ simul faces apparuerint, ambæ deprimentæ, ac statim canaliculi utraque ex parte solvendi. (11) Descendente igitur subere et baculo, simul ac scriptura rei, quam copis significare, ad labra vasis accesserit, præcipit *Ææons*, faciem in altum tolli: (12) qua visa, protinus iis, qui in altera sunt specula, canaliculus est sistendus, et inspicendum, quidnam ex iis, quæ baculo sunt inscripta, labro respondeat. (13) Erit autem hoc, id quod significatum alter voluerit, siquidem celeritate æquali apud utrosque speculatores omnia movebuntur.

XLV. Hæc ratio, licet præstet nonnihil priori, quæ signis conventis constabat, incerta est tamen atque indefinita. (2) Manifestum est enim, neque provideri omnes impendentes posse casus, neque, si cuncta prospexeris, inscribi omnia baculo posse. Idcirco, si pro diversitate temporum inciderit aliquid, de quo nemo cogitaverat, ei significando non sufficere istud inventum, omnes intelligunt. (3) Immo vero, ne eorum quidem, quæ baculo sunt inscripta, satis definitum quidquam est: nam quot venerint equites, aut quot pedites, in quamve regionis partem, vel quot naves, quis annonæ modus, declarari nequit. (4) Quæ enim cognosci, antequam fiant, non queunt, de his in antecessum nulla potest finiri conventio. Atqui in hoc rei totius vertitur cardo. (5) Qui enim de ferenda ope aliquis deliberabit, qui non prius norit, quot numero hostes adsint, et ubi? quomodo recipiat aliquis animos, vel contra, aut omnino commodi aliquid cogitet, qui numerum navium, aut frumenti a sociis missi non cognoverit? (6) Postrema ratio, cujus auctores sunt Cleoxenus et Democlitus, sed quam nos correximus, certa definitaque est, adeo, ut quidquid exortum fuerit negotii, id possis certo facere notum: verum ea qui utentur, maiorem curam et studium intentius adhibere eos oportet. Est autem huiusmodi. (7) Litterarum Græcarum numerum ordine universum accipe, et in quinque partes per quina elementa tribue. Parti ultimæ una defuerit littera: verum id ad ea, quæ paras, nihil faciet momenti. (8) Deinde eos, qui per faces sibi invicem dare signa volent, tabellis quinque sibi parare oportet, et in quaque illarum tabellarum partem elementorum describere. (9) Tum vero convenire inter illos debet, eum, qui daturus erit signum, primas duas faces simul sublaturum, et expectaturum, donec alter ex adverso suas tollat. (10) Id autem eapropter faciunt, ut ex ejusmodi facum elevatione liquido constet inter ipsos, an-

χουσι. (11) Καθαρθέντων δὲ τούτων, λοιπὸν πρὸς τὸ σημαίνειν ἀρεῇ μὲν τοὺς πρώτους ἐκ τῶν εὐώνυμων, διασαφῶν τὸ πλατεῖον ποῖον δεήσει σκοπεῖν. (12) Ὅλον, ἰάν μὲν τὸ πρῶτον, ἕνα· ἰάν δὲ τὸ δεύτερον, δύο καὶ κατὰ λόγον οὕτω. Τούς δὲ δευτέρους ἐκ τῶν δεξιῶν, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ποῖον δεήσει γράμμα τῶν ἐκ τοῦ πλατείου γράφειν τὸν ἀποδεχόμενον τὴν πυρσίαν.

XLVI. Ὅταν δὲ ταῦτα συνθέμενοι χωρισθῶσιν ἑκάτεροι ἐπὶ τοῦ τόπου, δεήσει πρῶτον μὲν διόπτραν ἔχειν, δύο ἀλλίσκους ἔχουσιν, ὥστε τοῦ μέλλοντος ἀντιπυρσεύειν τῷ μὲν τὸν δεξιὸν τόπον, τῷ δὲ τὸν εὐώνυμον δύνασθαι θεωρεῖν. (2) Περὶ δὲ τὴν διόπτραν ἐξῆς ὁρᾷ δεῖ τὰ πλατεῖα πεπηγῆναι. (3) Παραπεφράχθαι δὲ καὶ τὸν δεξιὸν καὶ τὸν εὐώνυμον τόπον ἐπὶ δέκα πόδας, τὸ δὲ βάθος ὡς ἀνδρομήχες· ἐς τὸ τοὺς πυρσούς, αἰρομένους μὲν παρὰ ταῦτα, τὴν φάσιν ἀκριθῇ ποιεῖν, καθαριζομένους δὲ τὴν κρύψιν. (4) Τούτων δ' ἐτοιμασθέντων παρ' ἀμφοτέρους, ὅταν βούλῃ δηλώσαι, λόγου χάριν, διότι « τῶν στρατιωτῶν τινες εἰς ἑκατὸν ἀποκηγήρασαι πρὸς τοὺς ὑπεναντίους » πρῶτον δεῖ διαλεῖται τῶν λέξεων, ὅσαι δι' ἐλαχίστων γραμμάτων δύναται ταῦτ' ἀποδοῦν. (5) Ὅλον, ἀντὶ τοῦ προειρημένου· « Κρήτες ἑκατὸν ἀφ' ἡμῶν ὑπομόλησαν. » Νῦν γὰρ τὰ μὲν γράμματα ἐστὶν ἐλάττω τῶν ἡμίσεων, διασπείρεται δὲ ταῦτόν. (6) Τούτου δὲ γραφέντος εἰς πίνακιν, οὕτω δηλωθήσεται τοῖς πυρσούς. (7) Πρῶτον ἐστὶ γράμμα τὸ κάππα· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν τῇ δευτέρᾳ μερίδι καὶ τῷ δευτέρῳ πλατεῖῳ. Δεήσει δὲ καὶ πυρσούς ἐκ τῶν εὐώνυμων δύο αἶρειν, ὥστε τὸν ἀποδεχόμενον γινώσκειν, ὅτι δεῖ τὸ δεύτερον πλατεῖον ἐπισκοπεῖν. (8) Εἴτε' ἐκ τῶν δεξιῶν ἀρεῇ πέντε, διασαφῶν τὴν κάππα· τοῦτο γὰρ πέμπτον ἐστὶ τῆς δευτέρας μερίδος, ὃ δεήσει γράφειν εἰς τὸν πίνακιν τὸ ἀποδεχόμενον τοὺς πυρσούς. (9) Εἴτα τέσσαρας ἐκ τῶν εὐώνυμων, ὅτι τὸ βῶ τῆς τετάρτης ἐστὶ μερίδος. Εἴτα δύο αἶριν ἐκ τῶν δεξιῶν· δεύτερον γὰρ ἐστὶ τῆς τετάρτης. Ἐξ οὗ τὸ βῶ γράφει ὁ δεχόμενος τοὺς πυρσούς. Καὶ λοιπὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. (10) Προδηλοῦται μὲν οὖν ἐν τῷ προσκείμενῳ ὀρισμένως κατὰ ταύτην τὴν ἐπίνοιαν.

XLVII. Πολλοὶ δὲ γίγνοντ' οἱ πυρσοί, διὰ τὸ δεῖν ἕκαστον γράμματος διττὰς ποιεῖσθαι τὰς πυρσάς. (2) Οὐ μὴν ἄλλ'· ἰάν τις εὐτρεπῇ ποιήσῃ τὰ ὡς τὸ πρᾶγμα, δύναται γίνεσθαι τὸ δέον. (3) Καθ' ἑτέραν δὲ τὴν ἐπίνοιαν προμελετᾶν δεῖ τοὺς χειρίζοντας, ἵνα, τῆς χρείας γινομένης, ἀδιαπτῶτος δύναται διασαφεῖν ἀλλήλους. (4) Πηλίκην δὲ συμβαίνει ἵνεσθαι τὴν διαφορὰν ἐπὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων, ὡπὼν λεγομένων, καὶ πάλιν κατὰ συνήθειαν γινομένων, ἐκ πολλῶν εὐχερὲς τῷ βουλομένῳ καταμαθεῖν. Πολλὰ γὰρ οὐ μόνον τῶν δυσχερῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πύκτων εἶναι δοκούντων κατὰ τὰς ἀρχάς, μετὰ ταῦτα ἴσου καὶ συνηθείας τυχόντα, βῆστα πάντων ἐπιτελεῖ-

mum advertere utrumque. (11) Tum autem, prioribus demissis facibus, de cetero jam ad significandum a parte laeva primo faces attollet, notum faciens, quænam tabella sit aspicienda. (12) Nam si in primam oculi fuerint conjiciendi, unam elevarit: duas, si in secundam; et ita de ceteris. Secundas deinde faces a dextra tollet in altum, pari ratione docens, quæ littera e tabella designata sit ei scribenda, qui datum signum excipit.

XLVI. Quando hisce ita communi consensu firmatis, ad obeundum hoc ministerium in suas speculas ambo concesserint; dioptram habere illos oportet, duabus fistulis instructam, quarum altera dextram partem, altera sinistram ejus, qui per faces est responsurus, valeat dignoscere. (2) Juxta dioptram dictæ tabellæ debent affigi rectæ. (3) Præterea vero dextrum sinistrumque locum lorica præcingere oportet, decem pedes lata, alta ad humanæ staturæ modum, ea fine, ut faces in hac lorica elatæ clare lucentes signum indubitatum exhibeant, demissæ penitus occultantur. (4) Posteaquam ab utroque hæc cuncta rite fuerint curata, ubi indicare aliquid volueris; pata, « auxiliarium nonnulli, « circiter centum, ad hostes transitionem fecerunt; » voces primo ejusmodi sunt eligendæ, quæ litteris quam paucissimis hoc ipsum queant significare. (5) Veluti, pro eo, quod modo dicebamus, « Kretes centum a nobis defecere: » nunc enim litterarum dimidio minor est numerus, et res tamen eadem significatur. (6) Hoc igitur, descriptum prius in pittacio, per incensas faces tum deinde indicabitur. (7) Littera prima est K. Hæc in secunda parte et tabella secunda locum habet: duæ itaque faces a læva quoque parte erunt tollendæ in altum, ut cognoscat qui signum excipit, secundam tabellam sibi esse inspiciendam. (8) Secundum hæc a dextris quinque faces attollet, ad designandam litteram K: ea enim quinta est in secunda tabella. Litteram igitur K in pittacio sibi annotabit is, qui faces observat. (9) Quatuor deinde faces a sinistra parte attollentur, quia R littera in quarta invenitur tabella: dein rursus a dextris duas faces tollet, quia R in quarta secundum locum obtinet. Igitur qui signa excipit, R in pittacio scribet. Eademque ratio in ceteris litteris. (10) Hoc ergo invento omnia certo et definite indicantur, quæ inciderint.

XLVII. Sunt vero plures hic faces, quia singulæ litteræ bis sublati facibus sunt designandæ. (2) Potest tamen rite et ex usu res confici, modo aliquis operam dederit, ut omnia, quæ necessario desiderantur, probe sint parata. (3) Qui vero negotium hoc administraturi sunt, ultra ratione utantur, eos oportet diu exercitatos accedere; ut, cum res postulaverit, dare sibi invicem signa nullo errore interveniente queant. (4) Quid enim et quantum sit discriminis in rebus iisdem, quando primum in medium afferuntur, et quando homines illis sunt usu assuefacti, multis documentis intelliget qui scire cupit. (5) Sæpe enim ea, quæ initio non difficilia tantum esse, verum omnino fieri non posse videbantur, mox, ut accessit tempus et usus, facillime

ται. (6) Τοῦ δὲ τοιοῦτου λόγου παραδείγματα μὲν πολλὰ καὶ ἕτερα πρὸς πίστιν, ἐναργέστατον δὲ τὸ γινόμενον ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως. (7) Ἐπὶ γὰρ ἐκείνης, εἴ τις παραστησάμενος ἄνθρωπον, ἄπειρον μὲν καὶ ἀσυνήθη γραμματικῆς, τὰλλα δ' ἀγχίνου, ἔπειτα παιδάριον ἔξιν ἔχον παραστήσας, καὶ δοὺς βιβλίον, κελεύει λέγειν τὰ γεγραμμένα. (8) δῆλον, ὥς οὐκ ἂν δύναιτο πιστεῦσαι, διότι δεῖ πρῶτον ἐπὶ τὰς ὀψεις τὰς ἐνὸς ἐκάστου τῶν γραμμάτων ἐπιστῆσαι τὸν ἀναγινώσκοντα, δεύτερον ἐπὶ τὰς δυνάμεις, τρίτον ἐπὶ τὰς πρὸς ἄλλα συμπλοκάς. ὣν ἕκαστον ποσοῦ χρόνου τινὸς δεῖται. (9) Διόπερ ὅταν ἀνεπιστάτως θεωρῇ τὸ παιδάριον ὑπὸ τὴν ἀναπνοὴν ἑπτὰ καὶ πέντε στίχους συνείρον, οὐκ ἂν εὐχερῶς δύναιτο πιστεῦσαι, διότι πρότερον οὗτος οὐκ ἀνέγνωκε τὸ βιβλίον. (10) εἰ δὲ καὶ τὴν ὑπόκρισιν, καὶ τὰς διαιρέσεις, ἔτι δὲ δασύτητας καὶ ψιλότητας δύναιτο συσώζειν, οὐδὲ τελέως. (11) Διόπερ οὐκ ἀποστατίζον οὐδενὸς τῶν χρησίμων διὰ τὰς προφαινομένας δυσχερείας· προσαικτέον δὲ τὴν ἔξιν, ἥ πάντα τὰ καλὰ γίγνεται θηρατὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἄλλως τε καὶ περὶ τῶν τοιούτων, ἐν οἷς πολλάκις κείται τὸ συνέχον τῆς σωτηρίας. (12) Ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπαγγελίαν προήχθημεν εἰπεῖν. Ἐφαμεν γάρ, πάντα τὰ θεωρήματα καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τοσούτων εἰληφέναι τὰς προκοπὰς, ὥστε τῶν πλείστων τρόπον τινὰ μεθοδικὰς εἶναι τὰς ἐπιστήμας. (13) Διὸ καὶ τοῦτο γίγνεται τῆς δεόντος ἱστορίας συνταγμένης ὠφελιμώτατον.

omnium evadunt. (6) Cujus rei cum alia multa exempla fidei faciendæ causa possunt afferri, evidentissimum tamen est, quod in legendo fieri videmus. (7) Nam ad hanc quod attinet, si quis præsentem viro alioqui solerti, sed qui grammaticæ plane sit rudis et insolens, puerulum sistat coram ipso, ejus artis peritiam habentem, et tradito libro legere illum, quæ scripta sunt, jubeat : (8) perspicuum est, vix illum tri adductum, ut credat, puerum, qui legit, literarum uniuscujusque primum formæ debere intendere animum, deinde earum potestatibus, tertio loco conjunctioni unius cum altera; quarum operationum unaquæque certum temporis modum desiderat. (9) Idcirco, videns iste, puerulum sine ulla cogitandi mora uno spiritu septem aut quinque versus continuare, non facile persuaderi sibi patietur, puerum non ante eum librum legisse. (10) Quod si vero pronuntiationem gestu etiam adjuvare, tum et distinctionem et spirituum qua asperorum qua lenium rationes observare poterit : prorsus id illi viro nunquam persuadebitur. (11) Quamobrem propter difficultates, quæ prima fronte apparent, utili re nulla est abstinendum : (12) sed danda opera, ut assidua meditatione in habitum res vertat; qua ratione pulchra omnia mortalibus sunt parabilia. Idque præsertim in hujusmodi rebus est conandum, quæ persæpe vel precipue salutis sunt causæ. Hæc igitur nos dicere hoc loco juvit, memores ejus, quod antea promiseramus. Dixeramus enim, omnes disciplinas nostra ætate tantum cepisse incrementum, ut plerarumque illarum præcepta certa quasdam via ac ratione tradantur. (13) Quare et hac ex parte maximam utilitatem habet historia legitime conscripta.

VIII. — RES ASIÆ.

(I.) Excerptor. Antiquor. cap. 45.

XLVIII. Οἱ δ' Ἀσπασιάκαι Νομάδες κατοικοῦσι μὲν ἀνὰ μέσον Ὁξοῦ καὶ Τανάιδος, ὧν δὲ μὲν εἰς τὴν Ὑρκανίαν ἐμβάλλει θάλατταν, δὲ Τανάϊς ἐξίησιν εἰς τὴν Μαῶτιν λίμνην· εἰσὶ δ' ἐκάτεροι κατὰ τὸ μέγεθος πλωτοί. (2) Καὶ δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι, πῶς οἱ Νομάδες, περαιούμενοι τὸν Ὁξόν, εἰς τὴν Ὑρκανίαν ἔρχονται πεζοὶ μετὰ τῶν ἵππων. (3) Εἰσὶ δὲ δύο λόγοι περὶ τούτου τοῦ πράγματος, ὁ μὲν ἐπιεικής, ὁ δ' ἕτερος παράδοξος, οὐ μὴν ἀδύνατος. (4) Ὁ γὰρ Ὁξὸς ἔχει μὲν ἐκ τοῦ Καυκάσου τὰς πηγὰς· ἐπὶ πολὺ δ' αὐξηθεὶς ἐν τῇ Βακτριανῇ, συρρέοντων εἰς αὐτὸν ὑδάτων, φέρεται διὰ πεδιάδος χώρας, πολλῶ καὶ θολερῶ ρεύματι. (5) Παραγενόμενος δ' εἰς τὴν ἔρημον ἐπὶ τινὰ πέτρας ἀπορῶντας, ἐξωθεῖ τὸ ρεῦμα τῇ βίᾳ, διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν καταφορὰν, τῶν ὑπερκειμένων τόπων ἐπὶ τοσούτων, ὥστε τῆς πέτρας ἐν τοῖς κάτω μέρεσι πλεῖον ἢ στάδιον ἀφάλλεσθαι τὴν καταφορὰν αὐτοῦ. (6) Διὰ δὲ τούτου τοῦ τόπου φασι τοὺς Ἀσπασιάκας παρ' αὐτὴν τὴν πέτραν ὑπὸ τὴν καταφορὰν τοῦ ποταμοῦ πεζεύειν μετὰ τῶν ἵππων εἰς τὴν Ὑρκανίαν. (7) Ὁ δ' ἕτερος λόγος ἐπιεικεστέραν ἔχει τοῦ πρόσθεν τὴν ἀπόφασιν.

(I.) Cataracta Oxi amnis.

XLVIII. Aspasiacarum Nomadum gens sedes habet inter Oxum et Tanaim, quorum amnium alter in mare Hyrcanum se exonerat, Tanais in Mæotim paludem ingreditur : et summo ambo ejus magnitudinis, ut navium sint patientes. (2) Atque hic admiratione digna res occurrit, qua Nomades ratione, Oxum flumen trajicientes, pedibus cum equis suis in Hyrcaniam veniant. (3) Ejus rei duplex afferri solet ratio : quarum altera nihil, quod mireris, continet ; altera est miraculosa, non tamen ejusmodi, quæ fieri nequeat. (4) Nam Oxus fluvius, e monte Caucasio fontium origines ducens, in Bactriana, multis in eum aquis influentibus, vehementer auctus, per plana camporum ingenti ac turbido fertur alveo. (5) Deinde ubi ad deserta loca venit, in abrupta quedam et confragosa delatus saxa, undas sua vi, propter copiam et ab lapsum præcipientem ex alto, tam procal a superioribus locis ejicit, ut in inferiore solo absiliat a prædictis saxi ruens aqua longius stadio. (6) Ajunt igitur, per hoc spatium juxta ipsam rupem sub aquæ præcipientis alveo pedestri itinere Aspasiacas cum suis equis in Hyrcaniam transire. (7) Ratio altera expositionem veri magis similem habet. Solum illud, in quod et cataractis Oxus cadit vastas plani-

Τῷ γὰρ ὑποκειμένου τόπου μεγάλους ἔχοντας πλατάρνας, εἰς οὓς καταβράττει, τούτους φασι τῇ βίᾳ τοῦ μείματος ἐκκοιλιῶντα καὶ διαδρήγνυντα κατὰ βάθος, ὑπὸ γῆν φέρεσθαι τόπον οὐ πολὺν, εἴτ' ἀναφαίνεσθαι πάλιν. (8) Τὸς δὲ βαρβάρους διὰ τὴν ἐμπειρίαν κατὰ τὸν διαλείποντα τόπον ποιεῖσθαι τὴν οἰοδὸν ἐπὶ τῶν ἱππῶν εἰς τὴν Ὑρκανίαν.

(II.) Excerptor. Antiquor. cap. 46.

XLIX. Γενομένης δὲ τῆς προσαγγελίας, διότι συμβαίνει, τὸν μὲν Εὐθύδημον μετὰ τῆς δυνάμεως εἶναι περὶ Ταπούριαν, μυρίους δ' ἱππεῖς προκαθίσεσθαι φυλάττοντας τὰς περὶ τὸν Ἄριον ποταμὸν διαβάσεις ἑαίνε, τὴν πολιορκίαν ἀπογνοῦς, ἔχεσθαι τῶν προκειμένων. (2) Ἀπὸ τῆς δὲ τοῦ ποταμοῦ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν, ἐπὶ μὲν ἡμέρας δύο σύμμετρον ἐποίησατο τὴν πορείαν, τῇ δὲ τρίτῃ μετὰ τὸ δειπνῆσαι τοῖς μὲν ἄλλοις ἅμα τῷ φωτὶ ποιεῖσθαι παρήγγειλε τὴν ἀναζυγήν· (3) αὐτὸς δ' ἀναλαβὼν τοὺς ἱππέας καὶ τοὺς εὐζώνους, ἅμα δὲ πελταστὰς μυρίους, προῆγε νυκτὸς, πορεύσας ἐνεργῶ. (4) Τὸς γὰρ ἱππεῖς ἐπυνθάνετο τῶν ὑπεναντίων τὰς μὲν ἡμέρας ἐφεδρεῖν παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ, τὰς δὲ νύκτας ὑποχωρεῖν πρὸς τινα πλίν, οὐκ ἔλαττον εἰκοσι σταδίων διέχουσαν. (5) Διακρίνας δὲ νύκτωρ τὴν καταλειπομένην ὁδὸν, ἅτε τῶν εἰδίων ἱππασίμων ὑπαρχόντων, ἔφθασε περαιώσας τὸν ποταμὸν ἅμα τῷ φωτὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς μεθ' ἑαυτοῦ δυνάμεως. (6) Οἱ δὲ τῶν Βακτριανῶν ἱππεῖς, μετακινηθέντων αὐτοῖς τῶν σκοπῶν τὸ γεγονός, ἐξεβοήκων, καὶ κατὰ πορείαν συνέμισγον τοῖς ὑπεναντίοις. (7) Ὁ δὲ βασιλεὺς, θεωρῶν, ὅτι δεῖ δέξασθαι τὴν πρώτην ἐκπορὰν τῶν πολεμίων, παρακαλέσας τοὺς περὶ αὐτὸν εἰθισμένους κινδυνεύειν τῶν ἱππέων δισχιλίους, οὓς μὲν ἄλλοις παρήγγειλε κατὰ σημαίας καὶ κατ' οὐαμοὺς αὐτοὺς παρεμβαλεῖν, καὶ λαμβάνειν ἐκάστους ἐς εἰθισμένας τάξεις· (8) αὐτὸς δὲ, μετὰ τῶν προειρημένων ἱππέων ἀπαντήσας, συνέβαλε τοῖς πρώτοις πεφερομένοις τῶν Βακτρῶν. (9) Δοκεῖ δὲ κατὰ τοῦτον ἢ κίνδυνον Ἀντίοχος ἀγωνισάσθαι διαπρεπέστατα ἢ μεθ' ἑαυτοῦ. (10) Πολλοὶ μὲν οὖν ἀμφοτέρων ἐφθάρησαν· ἐπεκράτησαν δὲ τῆς πρώτης ἱππαρχίας μετὰ τοῦ βασιλέως. Τῆς δὲ δευτέρας καὶ τρίτης πεφερομένης, ἐπιέζοντο, καὶ κακῶς ἀπῆλλαντο. (11) Ἀτὰρ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, τῶν πλείστων ἱππέων ἐκταγμένων ἤδη, Παναίτωλος ἐπαγαγεῖν παραγγείλας, ἢ μὲν βασιλέα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ κινδυνεύοντας ἐδέετο, τοὺς δὲ τῶν Βακτριανῶν ἐπιφερομένους ἀτάκτως· μεταβολῆς προτροπάδην ἠνάγκασε φυγεῖν. (12) Χεῖνοι μὲν οὖν, τὸν περὶ τὸν Παναίτωλον αὐτοῖς ἐπιμενόντων, οὐ πρότερον ἔστησαν, ἕως οὗ συνέμιξαν τοῖς ἐπὶ τὸν Εὐθύδημον, τοὺς πλείστους ἀπολωλεκότες αὐτῶν· (13) οἱ δὲ τοῦ βασιλέως ἱππεῖς, πολλοὺς μὲν φούσαντες, πολλοὺς δὲ ζωγρίᾳ λαβόντες, ἀνεχώρουν· εἰ τότε μὲν αὐτοῦ παρὰ τὸν ποταμὸν ἠύλισθησαν.

ties aiunt habere, quas impetus atque vis præcipitantis aquæ cavat : deinde, ubi dirupta terra profundum sibi foramen aperuit, subter terram ferri amnem, ac mox, spatio confecto non ita magno, rursum emergere et in conspectum venire. (8) Barbaros igitur, qui locorum naturam probe teneant, qua intermittit fluvius, equis vectos in Hyrcaniam iter facere.

(II.) Antiochus vincit Euthydemum rebellem.

XLIX. Rex Antiochus, cognito per nuncios, Euthydemum cum exercitu circa Tapuriam esse, equitum vero decem millia ad tutandam Arii amnis ripam regioni præsidere, damnata expugnationis spe, fluvium trajicere, et pergere in hostem decrevit. (2) Tridui tunc iter a flumine aberat Antiochus, qui ubi per biduum moderato gradu agmen duxisset, tertio die, a cæna dato ceteris præcepto, ut, simul lux esset orta, castra moverent, (3) ipse cum equitibus, pedibusque expeditis, et cetratorum decem millibus noctu profectus, citato itinere usus est. (4) Sciscitando namque didicerat, equitatum hostium interdiu quidem stationes in ripa fluminis habere, noctu vero ad quoddam oppidum se recipere, viginti stadia inde distans. (5) Itaque silentio noctis confecto quod supererat itineris (utpote per patentes campos et equitatu aptos agmen ducens), priusquam illuc esset, majorem partem copiarum, quas secum habebat, flumen trajecerat. (6) Bactriani equites per signa, quæ a speculatoribus edebantur, rem edocti, auxilii ferendi causa properantes, in ipso itinere in hostes incidunt. (7) Rex faciendum sibi omnino judicans, ut primum illum impetum hostium et procellam equestrem sustineret, duo equitum millia, secum pugnare solita, cohortatus, ceteris imperat, ut per signa ac turmas aciem ipsi per se ordinarent, et stationes consuetas singuli caperent : (8) ipse cum iis, quos diximus, equitibus pergere in hostem, et cum prima acie Bactrianorum pugnam capessere. (9) Eo certamine visus est Antiochus egregie præ omnibus suis rem manu gerere. (10) Perierunt utraque ex parte multi. Qui regem comitabantur, alam equitatus hostilis primam superarunt. Secunda vero mox et tertia ingruente, premi regia cohors cæpit : (11) jamque adeo malo loco res erat, cum, maxima jam equitatus parte in aciem structa, Panætulus signa hostibus inferre jubens, regem et eos, qui simul periclitabantur, intra suorum ordines, Bactrianos vero, qui non servatis ordinibus invehebantur, terga dare et effusa fuga salutem petere compulit. (12) Et illi quidem, quum Panætulus fugientibus infestus incumberet, multis suorum desideratis, non prius loco steterunt, quam Euthydemo fuerunt conjuncti. (13) Regii equites postquam multos occidissent, multos ce-

(14) Ἐν δὲ τούτῳ τῷ κινδύνῳ τὸν μὲν ἵππον συμβαίνει Ἀντιόχῳ ἀποθανεῖν τραυματισθέντα, αὐτὸν δὲ πληγέντα διὰ τοῦ στόματος ἀποβαλεῖν τινὰς τῶν ὀδόντων, καθόλου δὲ φήμην ἐπ' ἀνδρείᾳ περιποιήσασθαι τότε μάλιστα.

(15) Γενομένης δὲ τῆς μάχης ταύτης, ὁ μὲν Εὐθύδημος καταπλαγὲς ἀνεχώρησε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς πόλιν Ζαρίασπα τῆς Βακτριανῆς.

pissent vivos, receptui cecinerunt, et nocte illa ad ripam fluminis tetenderunt. (14) In hoc prælio accidit, ut regis equus accepto vulnere moreretur, ipse sauciatus in ore dentes quosdam amitteret, omnino vero fortitudinis famam ex ea maxime pugna sibi pareret. (15) Secundum dimicationem hæc Euthydemus, metu percussus Zariaspa, quod est Bactrianæ oppidum, se recepit.

THE ENAΕΚΑΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΩΡΙΩΝ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

[I. a. Ἵσως δὲ τινες ἐπιζητήσουσι πῶς ἡμεῖς οὐ προ-
γραφὰς ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ, καθάπερ οἱ πρὸ ἡμῶν,
ἀλλὰ καὶ προεκθέσεις καθ' ἑκάστην ὀλυμπιάδα πεποιτή-
καμεν τῶν πράξεων· (2) ἐγὼ δὲ κρίνω χρήσιμον μὲν εἶναι
τὸ τῶν προγραφῶν γένος· καὶ γὰρ εἰς ἐπίστασιν ἀγει-
τοὺς ἀναγινώσκειν θέλοντας καὶ συνεκκαλεῖται καὶ πα-
ραμῆ πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν τοὺς ἐντυγχάνοντας· πρὸς
δὲ τούτοις πᾶν τὸ ζητούμενον ἐτοιμῶς εὐρεῖν ἐνεστί διὰ
τούτου· (3) θεωρῶν δὲ διὰ πολλὰς αἰτίας καὶ τὰς τυχοῦσας
ὀλιγοῦμενον καὶ φθειρόμενον τὸ τῶν προγραφῶν γέ-
νος, οὕτω καὶ διὰ ταῦτα πρὸς τοῦτο τὸ μέρος κατηνέ-
χθην. (4) Τῆς γὰρ προεκθέσεως οὐ μόνον ἰσοδυναμού-
σης τῇ προγραφῇ, ἀλλὰ καὶ πλεῖον τι δυναμένης, ἅμα
δὲ καὶ χώραν ἔχουσης ἀσφαλεστέραν, διὰ τὸ συμπεπλέ-
χθαι τῇ πραγματείᾳ, (5) τούτῳ μᾶλλον ἐδοκίμασαμεν
χρησθαι τῷ μέρει παρ' ὅλην τὴν σύνταξιν, πλην ε' τῶν
πρώτων βιβλίων· ἐν ἐκείοις προγραφὰς ἐποίησάμεθα
διὰ τὸ μὴ λανθάνειν ἐν αὐταῖς τὸ τῶν προεκθέ-
σεων γένος.]

I. BELLUM HANNIBALICUM.

(Suidas v. Ῥαδιότερον.)

I. Ἀλλὰ πολὺ βραδυστέραν καὶ συντομωτέραν συν-
έβη γενέσθαι τὴν Ἀσδρούβου παρουσίαν εἰς Ἰταλίαν.

(Excerptor. Antiquor. ex lib. XI, cap. 1-3.)

(2) Ἀσδρούβα δὲ τούτων μὲν ἤρεσκεν οὐδέν. Τῶν
δὲ πραγμάτων οὐκέτι δόντων ἀναστροφῇ, διὰ τὸ θεω-
ρεῖν τοὺς πολεμίους ἐκτεταγμένους καὶ προσάγοντας,
ἠναγκάζετο παρατάττειν τοὺς Ἴβηρας καὶ τοὺς μετ' αὐ-
τοῦ γεγονότας Γαλάτας. (3) Προθέμενος δὲ τὰ θηρία
τὸν ἀριθμὸν ὄντα δέκα, καὶ τὸ βάθος αὐξήσας τῶν
τάξεων, καὶ ποιήσας ἐν βραχεῖ χώρῳ τὴν ὅλην δύνα-
μιν, πρὸς δὲ τούτοις μέσον αὐτὸν θεῖς τῆς παρατάξεως
κατὰ τὴν τῶν θηρίων προστασίαν, ἐποιεῖτο τὴν ἐφοδὸν
ἐπὶ τὰ λαῖα τῶν πολεμίων· προδιελθὼς, ὅτι δεῖ κατὰ
τὸν παρόντα κίνδυνον νικᾶν ἢ θνήσκειν. (4) Ὁ μὲν
αὖν Αἰθίος ἀντεπῆε τοῖς πολεμίους σοβαρῶς, καὶ συμ-
βαλὼν ταῖς αὐτοῦ δυνάμεσιν ἐμάχετο γενναίως. (5)
Ὁ δὲ Κλαύδιος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος τεταγμένος,
προάγειν μὲν εἰς τοῦμπροσθεν καὶ περικεῖρᾰν τοὺς ὑπε-
αντίους οὐκ ἐδύνατο, διὰ τὰς προκειμένας δυσχωρίας,
αἷς πεπιστευκῶς Ἀσδρούβας ἐποίησατο τὴν ἐπὶ τὰ λαῖα
τῶν πολεμίων ἐφοδόν. (6) Ἀπόρως δὲ διακείμενος ἐπὶ
τῷ μηδέν πράττειν, ὅπ' αὐτοῦ τοῦ συμβαίνοντος ἐμα-
ρην, ὁ δέον ἦν πράττειν. (7) Διὸ καὶ παραδεξάμενος
ἀπὸ τῶν δεξιῶν τοὺς αὐτοῦ στρατιώτας κατὰ τὸν ὅπ-
ισθεν τόπον τῆς μάχης, καὶ τὸ λαῖον ὑπεράρας τῆς ἰδίας

LIBRI UNDECIMI
HISTORIARUM POLYBII
RELIQUÆ.

I. a. Nonnulli fortasse quærent cur nos huic libro contra
morem veterum præfationem non præmiserimus, sed cu-
jusque potius olympiadis initio quæ per eam res gestæ sint,
proposuerimus. (2) Ego sane præfationum genus non inu-
tile esse arbitror: etenim hæ studiosorum lectorum atten-
tionem provocant, atque ad librum pervolutandum excitant.
Insuper quidquid quærimus, id harum ope facile invenimus.
(3) Sed enim quum viderem præfationes ob multas causas,
interdum etiam fortuitas, negligi ac pedibus trahi, ad pro-
positiones potius me contuli. (4) Hæ quippe non solum
æque valent ac præfationes, sed gravioris interdum momenti
sunt, et commodius collocantur, propterea quod ipsimet
operi admiscentur: (5) ideoque his potius uti decrevi per
omne opus, exceptis prioribus quinque libris, quos præfa-
tionibus exornavi, quia scilicet propositionibus haud satis
aptus locus erat.

Asdrubal, in Italiam transgressus, prælio victus perit.

(1) Multo autem celerior et expeditior fuit Asdrubalis in
Italiam adventus.

(2) Asdrubali nihil quidem horum placebat. Sed quum
res ipse nullum ei amplius ad deliberandum tempus conce-
derent, quod eductos jam in aciem hostes signaque inferentes
videret, coactus est Hispanos et quos secum habebat Gallos
ad dimicandum ordinare. (3) Elephas, qui numero de-
cem erant, ante signa collocavit, aciem profundiore quam
porrectiorem instituit, eaque in modico loci spatio rite ordi-
nata, mediam ipse frontem curans, qua parte oppositæ
erant bestię, lævum Romanorum cornu aggredi institit; eo
prælio aut vincere aut mori constitutum apud se habens.
(4) Livius contra superbo incessu pergere in hostem, et cum
suo exercitu pugnam capessens, forti animo rem gerere.
(5) Claudius, qui in dextro cornu stabat, neque promovere
gradum, neque Pœnos circumdare poterat obstante ejus co-
natibus locorum difficultate, qua Asdrubal re fretus impetum
in lævum Romanorum cornu fecerat. (6) His anxio curis
Claudio, et inopi consilii, quod maneret otiosus, ipse rerum
eventus, quid opus esset facto, suggessit. (7) Igitur sum-
mis e dextro cornu suis militibus, qui in extrema acie sta-
bant, circumductisque circum lævum Romanæ aciei,

παρεμβολῆς, προσέβαλε κατὰ κίρας τοῖς Καρχηδονίοις ἐπὶ τὰ θηρία. (8) Καὶ μέχρι μὲν οὖν τούτων ἀμφίδοξος ἦν ἡ νίκη. Ὅτε γὰρ ἄνδρες ἐφαμιλλίως ἐκινδύνευον ἀμφοτέροι, διὰ τὸ μῆτε τοῖς Ῥωμαίοις ἐλπὶδα καταλείπεσθαι σωτηρίας, εἰ σφαλεῖεν, μῆτε τοῖς Ἰηήρσι καὶ Καρχηδονίοις· τὰ τε θηρία κοινὴν ἀμφοῖν παρείχοντο τὴν χρεῖαν ἐν τῇ μάχῃ. (9) μέσα γὰρ ἀπειλημμένα καὶ συνακοντιζόμενα διετάρασσε καὶ τὰς τῶν Ῥωμαίων καὶ τὰς τῶν Ἰηήρων τάξεις. (10) Ὅμως δὲ τῷ τοῦς περὶ τὸν Κλαύδιον προσπείσειν κατ' οὐρανὸν τοῖς πολεμίοις, ἄνισος ἦν ἡ μάχη, τῶν μὲν κατὰ πρόσωπον, τῶν δὲ κατὰ νότου τοῖς Ἰηήρσι προσκειμένων. (11) Ἐξ οὗ καὶ συνέβη, τοὺς πλείστους τῶν Ἰηήρων ἐν αὐτῷ τῆς μάχης καιρῷ κατακοπῆναι. (12) Τῶν δὲ θηρίων τὰ μὲν ἕξ ἅμα τοῖς ἀνδράσιν ἔπεσε, τὰ δὲ τέσσαρα, διωσάμενα τὰς τάξεις, ὕστερον ἐάλω μεμονωμένα καὶ φιλά τῶν Ἰνδῶν.

II. Ἀσδρούβας δὲ, καὶ τὸν πρὸ τούτου χρόνον καὶ κατὰ τὸν ἔσχατον καιρὸν ἀνὴρ ἀγαθὸς γενόμενος, ἐν χειρῶν νόμῳ κατέστρεψε τὸν βίον· ὃν οὐκ ἄξιον ἀνεπιστήμαντον παραλιπεῖν. (2) Ὅτι μὲν ἀδελφὸς ἦν Ἀννίβου κατὰ φύσιν, καὶ διότι, χωριζόμενος εἰς τὴν Ἰταλίαν, τούτῳ τὰς κατὰ τὴν Ἰηήριαν πράξεις ἐνεχείρισε, ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν πρότερον δεδῶλται. (3) Παραπλησίως δὲ καὶ διότι πολλοὶς μὲν χρυσάμενος ἀγῶσι πρὸς Ῥωμαίους, πολλαῖς δὲ καὶ ποικίλαις περιστασίαις παλαίσας διὰ τοὺς ἐπαποστελλομένους ἐκ Καρχηδόνος εἰς Ἰηήριαν στρατηγοὺς, ἐν πᾶσι τοῖς εἰρημένους καιροῖς ἀξίως μὲν τοῦ πατρὸς Βάρκα, καλῶς δὲ καὶ γενναίως τὰς περιπετείας καὶ τὰς ἐλαττώσεις διετέλει φέρων· καὶ ταῦτα διὰ τῶν πρὸ τοῦ συντάξεων δεδωλῶκαμεν. (4) Περί δὲ τῶν τελευταίων ἀγώνων νῦν ἐροῦμεν, καθὼ μάλιστα πέφηνεν ἡμῖν ἄξιος ἐπιστάσεως εἶναι καὶ ζήλου. (5) Τούτῳ γὰρ πλείστους ἰδεῖν ἐστὶ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν βασιλέων, ἐπειδὴ συνιστῶνται τοὺς ὑπὲρ τῶν ὅλων ἄνῳνας, τὰ μὲν ἐκ τῶν κατορθωμάτων ἐνδοξα καὶ λυσitelῆ συνεχῶς λαμβάνοντας ὑπὸ τὴν ὄψιν, καὶ πολλάκις ἐπιστάνοντας καὶ διαλογιζομένους, πῶς ἐκάστοις χρήσονται, κατὰ λόγον σφίσι χωρησάντων τῶν πραγμάτων. (6) τὰ δ' ἐκ τῶν ἀποπτωμάτων οὐκέτι πρὸ ὀφθαλμῶν τιθεμένους, οὐδ' ἐν νῷ λαμβάνοντας, πῇ καὶ τί πραχτέον ἐκάστοις ἐστὶ κατὰ τὰς περιπετείας. Καίτοι τὸ μὲν ἔτοιμόν ἐστι, τὸ δὲ πολλῆς δεῖται προνοίας. (7) Τοιγαροῦν οἱ πλείστοι διὰ τὴν αὐτῶν ἀγεννίαν καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀβουλίαν αἰσχρὰς μὲν ἐποίησαν τὰς ἡττας, εὐγενῶς πολλάκις ἡγωνισμένων τῶν στρατιωτῶν, καθήσχυαν δὲ τὰς πρὸ τούτου πράξεις, ἐπονείδιστον δὲ σφίσι τὸν καταλείποντον ἐποίησαν βίον. (8) Διότι δὲ πολλοὶ τῶν ἡγούμενων περὶ τοῦτο τὸ μέρος σφάλλονται, καὶ διότι μεγίστην ἐν τούτοις ἔχει διαφορὰν ἀνὴρ ἀνδρὸς, εὐχερὲς τῷ βουλομένῳ καταμαθεῖν· πολλὰ γὰρ ὑποδείγματα τῶν τοιούτων πεποίηκεν ὁ προγεγονὼς χρόνος. (9) Ἀσδρούβας δ', ἕως μὲν ἦν ἐλπίς ἐκ τῶν κατὰ λόγον

Pœnos, qui ex elephantis pugnabant, a latere est adortus.

(8) Et hactenus quidem anceps victoria erat : etenim utrinque viri ex æquo periclitabantur ; quum neque Romanis, si vincerentur, neque Hispanis aut Carthaginiensibus spes salutis ulla superesset : et bestiae communis pars prelii erant ; (9) inter dimicantes namque acies interceptae atque telis confossae, et Romanorum et Hispanorum ordines ex æquo conturbabant. (10) Simul vero ac Claudius in Pœnorum aciem postremam incumbere cepit, aliis a fronte, aliis a tergo Hispanos prementibus, non amplius aequalis pugna fuit. (11) Quo factum, ut pars Hispanorum multo maxima in ipso certamine perimeretur. (12) Belluarum sex cum ipsis viris ceciderunt : quatuor, quae ordines perturperant, postea sunt captae, sed solae atque Indis suis nudatae.

II. Asdrubal et semper ante eum diem, et eo maxime tempore, quod ultimum ei fuit, virum se praebuit, et in ipso conflictu vitam finivit. Quem virum ut silentio praetermittamus indictum, haudquaquam fuerit æquum. (2) El fuisse quidem illum natura Hannibalis fratrem, eique Hannibalem, cum in Italiam proficisceretur, belli in Hispania gerendi curam mandasse, antea ostendimus. (3) Pariterque superioribus libris declaravimus, quas ipse pugnas cum Romanis pugnaverit, quam multas, quam varias rerum difficultates habuerit eluctandas propter duces, qui subinde in Hispaniam Carthagine mittebantur : postremo quum tot tantasque fortunae vices experiretur, quam semper patre Barca dignum se filium praeberet, et forti ac generoso animo omnes casus adversaque omnia tulerit. (4) Nunc de novissimis ejus certaminibus dicimus, propter quae vel maxime dignum judicavimus, ad quem cognoscendum et æmulandum lectoris attentionem excitaremus. (5) Enimvero plerisque omnes imperatores aut reges videas, quoties ad universae rei diminutionem accedunt, gloriam et commoda, quae re bene gesta sint consecuturi, assidue sibi ob oculos ponere, saepeque cum animo suo reputare, aut cum aliis disserere, quo pacto cuncta sint administraturi, postquam ex animi sententia res ipsis successerit : (6) clades vero neque oculis unquam suis subjicere, neque eam cogitationem mente complecti, quomodo se gerere aliquis aut quid facere in adversis casibus debeat ; quum tamen proclive sit illud prius, hoc vero magna indigeat providentia. (7) Idcirco multi, propter suam ignaviam et hoc in genere imprudentiam, detrimentata cum sua ignominia acceperunt, etsi milites saepe forti animo dimicarent ; et cum res antea praecclare gestas deturparum, tum etiam, quidquid ipsis supererat vitae, probrosum et ignominiosum sibi reddiderunt. (8) Partem autem maxime ducum hoc erroris genere decipi, longeque plurimum re ipsa praestare virum viro, facile est cuivis intelligere : id enim exemplis quam plurimis, quae ad hoc aevi sunt edita, liquido constat. (9) Asdrubal vero, dum quidem probabilius ei spes aliqua supererat, posse aliquid se rebus ante gestis dignum

τοῦ δύνασθαι πράττειν ἄξιόν τι τῶν προδεδωμένων, οὐδενὸς μᾶλλον προσνοεῖτο κατὰ τοὺς κινδύνους, ὡς τῆς αὐτοῦ σωτηρίας. (10) Ἐπεὶ δὲ πάσας ἀρελομένη τὰς εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδας ἡ τύχη συνέκλεισε πρὸς τὸν ἔσχατον καιρὸν, οὐδὲν παραλιπὼν οὔτε περὶ τὴν παρασκευὴν, οὔτε κατὰ τὸν κίνδυνον, πρὸς τὸ νικᾶν, οὐχ ἤττον πρόνοιαν εἶχε καὶ τοῦ, σφαλεῖς τοῖς ὁλοῖς, ὁμόσε χωρῆσαι τοῖς παρούσι, καὶ μηδὲν ὑπομείναι τῶν προδεδωμένων ἀνάξιον. (11) Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰρήσθω περὶ τῶν ἐν πράγμασιν ἀναστρεφομένων, ἵνα μήτε προπετῶς κινδυνεύοντες σφάλλωσι τὰς τῶν πιστευσάντων ἐλπίδας, μήτε, φιλοζωόντες παρὰ τὸ δέον, αἰσχροῦ καὶ ἐπονειδίστους ποιῶσι τὰς αὐτῶν περιπετείας.

III. Ῥωμαῖοι δὲ, τῇ μάχῃ κατορθώσαντες, παραυτίκα μὲν τὸν χάρακα διήπαζον τῶν ὑπεναντίων, καὶ πολλοὺς μὲν τῶν Κελτῶν, ἐν ταῖς στιβάσι κοιμωμένους διὰ τὴν μέθην, κατέκοπτον ἱερείων τρόπον. (2) συνῆγον δὲ καὶ τὴν λοιπὴν τῶν αἰχμαλώτων λεῖαν, ἀφ' ἧς εἰς τὸ δημόσιον ἀνήχθη πλείω τῶν τριακοσίων ταλάντων. (3) Ἀπέθανον δὲ τῶν μὲν Καρχηδονίων κατὰ τὴν μάχην σὺν τοῖς Κελτοῖς οὐκ ἐλάττους μυρίων, τῶν δὲ Ῥωμαίων περὶ δισχιλίων. Ἐάλωσαν δὲ καὶ ζωγραφῆς πινεῖς τῶν ἐνδόξων Καρχηδονίων, οἱ δὲ λοιποὶ κατεφθάρσαν. (4) Τῆς δὲ φήμης ἀφικομένης εἰς τὴν Ῥώμην, τὴν μὲν ἀρχὴν ἡπίστουν, τῷ λαν βούλεσθαι τοῦτο γινώσκοντες ἰδεῖν. (5) ἐπειδὴ δὲ καὶ πλείους ἤχον, οὐ μόνον τὸ γεγονός, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ μέρος διασφουῦντες, τότε δὴ χάρις υπερβαλλούσης ἦν ἡ πόλις πλήρης, καὶ πᾶν μὲν τέμενος ἑκοσμεῖτο, πᾶς δὲ ναὸς ἔγεμε πελάων καὶ θυμάτων. (6) καθόλου δ' εἰς τοιαύτην εὐελπίαν παρεγένοντο καὶ θάρσος, ὥστε πάντας τὸν Ἀνίκηαν, ὃν μάλιστα πρότερον ἐφοβήθησαν, τότε ὑπὸ ἐν Ἰταλίᾳ νομίζειν παρεῖναι.

II. RES GRÆCORUM.

(I.) Excerptorum Antiquorum cap 4 - 6

IV [V.] α. Ὅτι μὲν οὔτε Πτολεμαῖος ὁ βασιλεὺς, οὔθ' ἡ τῶν Ῥοδίων πόλις, οὔθ' ἡ τῶν Βυζαντιῶν, καὶ Χίων, καὶ Μιτυληναίων, ἐν παρέρχῳ τίθενται τὰς ὑμετέρας, ὡς ἄνδρες Αἰτωλοὶ, διαλύσεις, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἰπολαμβάνω τοῦτ' εἶναι συμφανές. (2) Οὐ γὰρ νῦν κρῶτον, οὐδὲ δεύτερον, ποιούμεθα πρὸς ὑμᾶς τοὺς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης λόγους· ἀλλ' ἐξ ὅτου τὸν πόλεμον ἀνεστήσαθε, προσεδρεύοντες, καὶ πάντα καιρὸν θεραπεύοντες, οὐ διελείπομεν ὑπὲρ τούτων ποιούμενοι πρὸς ὑμᾶς ἀνήμεν. (3) κατὰ μὲν τὸ παρὸν, τῆς ὑμετέρας καὶ Μακεδόνων στοχαζόμενοι καταφθορᾶς πρὸς δὲ τὸ μέλλον, καὶ περὶ τῶν σφετέρων πατρίδων, καὶ περὶ τῶν ὅλων Ἑλλήνων προνοούμενοι. (4) Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ πυρὸς, ὅταν ὑράψῃ τις ἀπαῖς τὴν ὕλην, οὐκέτι τὸ πᾶν ἐπὶ τῇ τούτου προαιρέσει γίγνεται τὸ συμβαῖνον, ἀλλ' ὅς ποτε ἂν τύχῃ λαμβάνει τὴν νομὴν, τὸ πλεῖον οὕτως ἀνέμοις κυβερνώμενον, καὶ τῇ τῆς ὑποκειμένης

efficere, nihil antiquius in obeundis praeliis habuit, propriæ salutis conservatione. (10) Postquam vero nudatum omni spe in posterum fortuna ad hujus postremi certaminis necessitatem adegit, etsi nihil est ab eo prætermisum, neque in apparatibus, neque in ipso conflictu, quod ad victoriam consequendam faceret, non minus tamer meditatus fuerat, si forte in universæ rei fraudem laberetur, quo pacto cum præsentī fortuna ita congredieretur, ut anteactam vitam nullo facinore se indigno dehonestaret. (11) Atque hæc eorum gratia dicta mihi sunt, qui in rebus agendis versantur, ne aut præliorum aleam temere subeuntes, eorum, qui suam salutem fidei ipsorum commiserunt, spem fallant; aut immodica vitæ conservandæ cupiditate turpitudinis atque ignominie notam adversæ fortunæ suæ inurant.

III. Romani, post victoriam partam, protinus castra hostium diriperunt, multosque ibi Gallos, in toris stramineis præ temulentia jacentes, in modum victimarum jugularunt: (2) tum vero reliquam prædam captivorum collegerunt, ex qua in ærarium talenta amplius trecenta sunt relata. (3) Ceciderunt in pugna, Carthaginiensium et Gallorum non pauciores decem millibus: Romanorum circiter duo millia. (4) Venere autem in potestatem vivi e principibus Carthaginiensium nonnulli; ceteri omnes perierunt. (5) Hujus victoriæ fama Romam allata, initio parum in vulgus rescredita, sicut fieri amat, quoties aliquid vehementer optamus. Pluribus deinde advenientibus, qui non solum rei bene gestæ nuncium afferrent, sed etiam sigillatim cuncta declararent; tum enimvero lætitia insanum magna civitas est repleta, tum omnia delubra cerneret exornari, in omnes sacras ædes liba et victimas congeri: (6) atque uno verbo, bonam adeo spem omnes conceperunt et fiduciam, ut jam Hannibalem, quem tantopere hactenus timuerant, ne esse quidem in Italia amplius putarent.

(I.) Legatio ad Ætolos de pace.

V. α. Equidem, viri Ætoli, pacem vestram neque a Ptolemæo rege, neque a civitatibus Rhodiorum, Byzantiorum, Chiorum, et Mitylenæorum negligi, sed, ut illa fiat, curæ eis esse non levi, res ipsas palam facere autumo. (2) Neque enim nunc primum, aut iterum, super negotio pacis vos convenimus: sed ex quo bellum vos resuscitastis, nos in hoc incumbere, omnemque occasionem captare, et mentionem hujus rei apud vos facere non destitimus: (3) primum quidem, vestrum et Macedonum intuentes exitium, quo vos mutuo atteritis; deinde vero et nostrarum patriarum et communi omnium Græcorum saluti mature consulere cupientes. (4) Nam quod in igne fieri amat, ut, postquam semel aliquis aptam ei concipiendo materiam accenderit, de cetero non amplius α in ejus arbitrio rei eventus sit positus; sed, quo tulerit casus, late grassetur incendium, prout ventorum, qui in tali re plurimum valent, flatus impulerent, et subjectæ materiæ conflagratio induxit, sæpe ut præter omnium

ἔλης διαφθορᾷ, καὶ πολλὰ κίς ἐπ' αὐτὸν τὸν ἐμπρήσαντα πρῶτον ὤρμησε παραλόγως· (5) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ πόλεμος, ὑπὸ τινῶν θταν ἀπαῖ ἐκκαυθῇ, ποτὲ μὲν αὐτοὺς τούτους πρῶτους ἀπόλλυσι, ποτὲ δὲ φέρεται φθείρων ἀδίκως πᾶν τὸ παραπεσόν οἱ, καινοποιοῦμενος καὶ προσφυσώμενος, ὥσπερ ὑπ' ἀνέμων, ὑπὸ τῆς τῶν πλησιαζόντων ἀγνοίας. (6) Διόπερ, ὦ ἄνδρες Αἰτωλοὶ, νομίσαντες καὶ τοὺς νησιώτας πανδημεῖ, καὶ τοὺς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντας Ἑλλήνας παρόντας ὑμῶν δεῖσθαι, τὸν μὲν πόλεμον ἄραι, τὴν δ' εἰρήνην ἐλέσθαι, διὰ τὸ καὶ πρὸς σφᾶς ἀνήκειν τὰ γιγνόμενα, σωφρονήσαντες ἐντράπητε, καὶ πείσθητε τοῖς παρακαλουμένοις. (7) Καὶ γὰρ εἰ κατὰ τινα τύχην ἐπολεμεῖτε πόλεμον ἀλυσιτελῇ μὲν, ἐπειδὴ παντὶ πολέμῳ τοῦτο παρέπεται κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐνδοξον δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν, καὶ κατὰ τὴν τῶν ἀποβαινόντων ἐπιγραφὴν· ἴσως ἂν τις ὑμῖν ἔσχε συγγνώμην, φιλοτίμως διαχειμένοις. (8) Εἰ δὲ πάντων αἰσχιστον, καὶ πολλῆς ἀδοξίας πλήρη καὶ βλασφημίας· ἄρ' οὐ μεγάλης προσδεῖται τὰ πράγματα ἐπιστάσεως; (9) Ῥηθήσεται γὰρ τὸ δοκοῦν μετὰ παρρησίας· ὑμεῖς δ', ἂν εὖ φρονῆτε, μεθ' ἡσυχίας ἀνέξεσθε. (10) Πολλῷ γάρ ἐστιν ἄμεινον, ὄνειδισθέντας ἐν καιρῷ σωθῆναι μᾶλλον, ἢ πρὸς χάριν ἀκούσαντας μετ' ὀλίγον ἀπολέσθαι μὲν αὐτοὺς, ἀπολέσθαι δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς Ἑλλήνας.

V. [VI.] « Ἀδέετε τοίνυν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν αὐτῶν ἀγνοίαν. Φατέ μὲν γὰρ, πολεμεῖν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων πρὸς Φίλιππον, ἵνα σωζόμενοι μὴ ποιῶσι τοῦτω τὸ προσταττόμενον· (2) πολεμεῖτε δὲ ἐπ' ἐξανδραποδισμῷ καὶ καταφθορᾷ τῆς Ἑλλάδος. Ταῦτα γὰρ αἱ συνθήκαι λέγουσιν ὑμῶν αἱ πρὸς Ῥωμαίους, αἱ πρότερον μὲν ἐν τοῖς γράμμασιν ὑπῆρχον, νῦν δ' ἐν τοῖς πράγμασι θεωροῦνται γιγνόμεναι. (3) Καὶ τότε μὲν αὐτὰ τὰ γράμματα τὴν αἰσχύνην ὑμῖν ἐπέφερε, νῦν δὲ διὰ τῶν ἔργων ὑπὸ τὴν ὄψιν τοῦτο γίγνεται πᾶσι καταφανές. (4) Λοιπὸν, ὁ μὲν Φίλιππος ὄνομα γίγνεται καὶ πρόσχημα τοῦ πολέμου· πάσῃ γὰρ οὐδὲν δεινόν· τούτῳ δὲ συμμάχων ὑπαρχόντων Πελοποννησίων τῶν πλείστον, Βοιωτῶν, Εὐβοέων, Φωκίων, Λοκρῶν, Θετταλῶν, Ἠπειρωτῶν, κατὰ τούτων δὲ πεποίησθε τὰς συνθήκας· (5) ἐφ' ᾧ « τὰ μὲν σώματα καὶ τὰ ἐπιπλά Ῥωμαίων « ὑπάρχειν· τὰς δὲ πόλεις καὶ τὴν χώραν Αἰτωλῶν. » (6) Καὶ κυριεύσαντες μὲν αὐτοὶ πόλεως, οὗτ' ἂν ὑβρίζειν ὑπομείναιτε τοὺς ἐλευθέρους, οὗτ' ἐμπιπράναι τὰς πόλεις, νομίζοντες ὡμὸν εἶναι τὸ τοιοῦτον καὶ βαρβαρικόν· (7) συνθήκας δὲ πεποίησθε τοιαύτας, δι' ὧν ἅπαντας τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας ἐκδότους δεδώκατε τοῖς βαρβάροις εἰς τὰς αἰσχίστας ὑβρεῖς καὶ παρανομίας. (8) Καὶ ταῦτα πρότερον μὲν ἠγνοεῖτο· νῦν δὲ διὰ τῆς Ὀρείτων καὶ τῶν ταλαίπωρων Αἰγινήτων ἅπασιν γεγόναι καταφανεῖς, τῆς τύχης ὥσπερ ἐπίτηδες ἐπὶ τὴν ἐξώστραν ἀναβιβαζούσης τὴν ὑμετέραν ἀγνοίαν. (9) Ἡ μὲν οὖν ἀρχὴ τοῦ πολέμου καὶ τὰ νῦν ἤδη συμβαίνοντα τοιαῦτ' ἐστὶ· τὸ δὲ τέλος, ἂν ὅλως πάντα κατὰ

opinionem ipsum auctorem incendii primum flamma in-
dat : (5) sic etiam bellum, ubi semel a quibusdam est ac-
censum, ipsos interdum, qui excitarunt, primos omnium
perdit; interdum vero per quicquid est obvium, immerito
devastans omnia, late fertur, velut novas subinde vires ad-
quirens, et stultitia proximorum populorum non secus ac flatu
ventorum irritatum. (6) Quamobrem, viri Aetoli, quasi
praesens natio universa Graecorum, sive qui insulas, sive
qui Asiam incolunt, vos nunc rogaret, ut bellum hoc pace
velitis commutare, quoniam et ad ipsos quoque ea res per-
tinet, mentem meliorem induite, reveremini eos, qui vos
orant, et precibus nostris exorari vos sinite. (7) Enimvero
si ita vobiscum fortuna ageret, ut bellum geretis, da-
mnum illud quidem vobis (neque enim ullum fere est
bellum, cui haec non adhaereat conditio), sed cum gloria
tamen vestra conjunctum, et propter causam, quae illud
conflasset, et propter egregium laudis titulum, qui bello
confecto vos maneret; posset fortasse aliquis hancce animo-
rum obstinationem tantam vobis condonare. (8) Sin est
istud bellum omnium turpissimum, et quod infamia vos
opplebit, et maledictis omnium objiciet; nonne etiam atque
etiam diligenter, quid agatis, vobis est attendendum? (9)
Dicam enim libere quod sentio : vos, si sapitis, orationem
meam aequis animis accipietis. (10) Praestat enim longe,
viri Aetoli, ut opportune objurgati salutem consequamini
potius, quam ut, iis nunc auditis, quae grata vobis futura
sint, postmodum et ipsi pereatis, et reliquum omne Grae-
cum nomen vobiscum in perniciem trahatur.

VI. « Agite igitur, quanto in errore versemini, ob oculos
vobis ponite. Nempe dicitis, pro Gracis hoc cum Philippo
bellum vos gerere, ut ab illius imperio ac dominatione eos
liberetis : (2) cum his vero dictis Graeciam ac lege bello
premitis, ut servituti eam mancipetis, et funditis delectis.
Ita namque foederis vestri cum Romanis conditiones ferunt,
quae antea quum scriptis essent comprehense, nunc in effe-
ctum adductae cernuntur. (3) Et tunc quidem vel auda
scripta magnam infamiae notam vestro nomini inurebant :
nunc rerum ipsarum argumentis vestra omnia consilia pa-
tent. (4) Quid multa? Philippi nomen non jam ob aliud
assumitur, nisi ad speciem et praetextum belli : nam ipse
quidem damnum accipit nullum : sed quum socios haberi
majorem Peloponnesiorum partem, item Boeotos, Euboea-
ses, Phocenses, Locros, Thessalos, Epirotas, isti sunt, in
quorum perniciem foedus est a vobis factum. Cui foederi
haec dicta lex est : (5) « ut corpora et suppellex eorum, qui
« fuerint capti, in praedam Romanis cedant, urbes atque agri
« sint Aetolorum. » (6) Et qui, si oppidum aliquid in pote-
statem vestram redigissetis, liberos homines contumelia
afficere numquam sustineretis, neque urbes ipsas inco-
dere, quod crudelis id profecto et barbari animi esse doce-
retis, (7) ejusmodi tamen foedus probastis, per quod con-
ditiones ceteri omnes Graeci ad omne injuriae et foedissimae
contumeliae genus a vobis dedantur. (8) Quae vestra con-
silia quum nemini ante essent nota, nunc per Oritarum et
infelicium Aeginetarum calamitates, qui vester esset animus,
patefactum est omnibus : postquam amentiam vestram,
velut dedita opera, in exostram traduxit fortuna. (9) Et
belli quidem principium, quaeque jam nunc eveniunt, eam
hujusmodi. Finem vero, si vel omnia vobis omnino et
animi sententia successerint, eoque par est exspectare!

νοῦν ὑμῖν χωρήσῃ, ποῖόν τι δεῖ προσδοκᾶν; ἄρ' οὐ κακὴν ἀρχὴν μετὰ τῶν ἅπασιν τοῖς Ἕλλησιν;

VI. [VII.] « Ὅτι γάρ, ἂν Ῥωμαῖοι τὸν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεμον ἀποτρέψωσι (τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν ὀλίγῳ, συγκεκλεισμένου τῆς Βρεττίας εἰς πᾶν βραχεῖς τόπους Ἀνιβίου), (2) λοιπὸν, ὅτι πᾶσι τῇ δυνάμει τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους ποιήσονται, λόγῳ μὲν Αἰτωλοῖς βοηθήσοντες κατὰ Φιλίππου, τῇ δ' ἀληθείᾳ πᾶσαν ὑφ' ἑαυτοὺς ποιησόμενοι, καὶ λῆαν τοῦτ' ἐστὶ καταφανές. (3) Ἐάν τε καλῶς προθῶνται ποιεῖν Ῥωμαῖοι κυριεύσαντες, ἐκείνων ἔσεσθαι καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἐάν τε κακῶς, τῶν αὐτῶν ὑπάρξειν καὶ τὰς ὠφελείας ἐκ τῶν ἀπολλυμένων, καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν σωζομένων. (4) Ὑμεῖς δὲ τότε τοὺς θεοὺς ἐπικαλέσεσθε μάρτυρας, ὅταν μὴτε τῶν θεῶν βούληται, μὴτε τῶν ἀνθρώπων ἔτι δύνηται βοηθεῖν ὑμῖν μηδεὶς. (5) Ἰσως μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς εἶδει πάντα προορᾶσθαι τοῦτο γὰρ ἦν ὑμῖν πρόπον. (6) Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ διαφεύγει τῶν μελλόντων τὴν ἀνθρωπίνην πρόνοιαν, νῦν γε δέον ἂν εἴη, διὰ τούτων τῶν πραγμάτων συνωραχότας τὸ συμβαῖνον, βέλτιον βουλευέσθαι περὶ τοῦ μελλόντος. (7) Οὐ μὴν ἄλλ' ἡμεῖς γε κατὰ τὸ παρὸν οὐδὲν ἀπολαοίπαμεν τῶν ἀρμολύτων ἢ λέγειν ἢ πράττειν τοῖς ἀλλοιῶσι φίλοις, καὶ περὶ τοῦ μελλόντος τὸ δοκοῦν μετὰ παρρησίας εἰρήκαμεν. (8) Ὑμᾶς δ' εἰσιόντων καὶ παρακαλοῦμεν, μὴτ' αὐτοῖς φρονήσαι, μὴτε τοῖς ἄλλοις Ἑλλησι, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς σωτηρίας. » (9) Τοῦτο δὲ ποιήσαντος διατροπὴν τινα τοῖς πολλοῖς, ὡς ἰδοῦκεν μετὰ τούτων εἰσῆλθον οἱ παρὰ τοῦ Φιλίππου πρέσβεις, οἱ τοὺς μὲν κατὰ μέρος λόγους ὑπερέβητο, ὡς δ' ἔγρασαν ἡκεῖν ἔχοντες ἐντολὰς. (10) « αἰρουμένων μὲν τῶν Αἰτωλῶν τὴν εἰρήνην, ἐτοίμως δέχεσθαι· εἰ δὲ μὴ, τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς πρεσβυτάς τοὺς παρόντας ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπιμαρτυραμένους χωρίζεσθαι, διότι τῶν μετὰ ταῦτα συμβησομένων τοῖς Ἕλλησιν Αἰτωλοῦς, ἀλλ' οὐ Φιλίππου αἴτιον, δεήσει νομίζειν. »

(II.) Excerpt. Valesian. ex lib. XI.

VII. [IV.] Φιλίππος, πορευθεὶς ἐπὶ τὴν Τριχωνίδα λίμνην, καὶ παραγεγόμενος εἰς τὸν Θέρμον, ἐνθα ἦν ἱερὸν Ἀπολλωνος, ὅσα πρότερον ἀπέλιπε τῶν ἀναθημάτων, τότε πάλιν ἅπαντα διελωδήσατο κακῶς μὲν πρὸ τοῦ, κακῶς δὲ τότε χρώμενος τῷ θυμῷ. (2) Τὸ γὰρ, τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον εἰς τὸ θεῖον ἀσεβεῖν, τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον.

(Suidas in Κατομιώδας.)

Καὶ πολλὰ μὲν αὐτὸν κατομιώδας (intell. ὁ Φιλίππος) ὅτι παρὰ μικρὸν ἔλθοι τοῦ λαβεῖν Ἀτταλον ὑπομύριον.

(Steph. Byz.)

(a) Ἑλλόπιον, πᾶσι Αἰτωλίας. Πολύβιος ἐνδεκάτῃ.

quis vero dubitat, futurum id Græcis magnorum principum malorum?

VII. « Etenim manifesta utique res est, Romanos, ubi primum, quod nunc in Italia bellum geritur, a cervicibus suis fuerint amoliti (quod quidem brevi futurum est, coacto jam Hannibale in angulum quemdam agri Bruttii concedere), (2) inde omnibus viribus Græciam esse invasuros, verbo quidem, ut Ætolis contra Philippum ferant opem; re autem, ut sui juris atque ditionis universam faciant. (3) Qui si, Græcia omni subacta, benigne agere nobiscum voluerint, soli ex eo gratiam colligent, solis omnia beneficia ferentur accepta: sin autem in nos secius consuluerint, et eorum, qui perierint, spolia, et eorum, qui servati fuerint, dominatio penes eosdem est futura. (4) Tum enim vero vos deum fidem testabimini, cum neque deorum ullus voluntatem, neque hominum facultatem ferendæ vobis opis habebit. (5) Erant igitur fortasse omnia hæc mala vobis ab initio prospicienda: id enim vos maxime decuisset. (6) Verumtamen, quando pars magna eorum, quæ sunt futura, humanam providentiam effugiant, nunc saltem æquum fuerit, impendentes calamitates de præsentibus conjectantes, saniora in posterum consilia inire. (7) Quidquid sit, nos quidem in præsentia eorum omnium, quæ veris amicis dicenda erant, aut facienda, nihil omnino prætermisimus: sed, quæ videbatur nobis de futuro rerum statu, libere vobis exposuimus. (8) Quod superest, petimus a vobis, atque adeo vos hortamur, ut neque vobis ipsis, neque reliquis Græcis libertatem et salutem inuideatis. » (9) Hujusmodi oratione quum orator hic audientium multitudinem non mediocriter visus esset commovisse, post eum Philippi legati sunt ingressi, qui, pluribus verbis in præsens supersecentes, duo se mandata dixerunt attulisse: (10) « si pacem Ætoli probarent, ad eam accipiendam paratum esse Philippum: sin minus, discessuros se statim, ubi deos atque legatos, qui e variis Græciæ locis adessent, forent testati, omnium malorum, quæ post hæc eventura Græcis essent, Ætolos, non autem Philippum, debere censi causam atque auctores. »

(II.) *Thermum rursus spoliatur Philippus.*

IV. Philippus, ad Trichonidem paludem progressus, postquam Thermum advenit, quo in oppido Apollinis templum erat, quæcumque ex donariis prius intacta reliquerat, tunc omnia rursus disturbavit: et tunc et antea pravo animi impetu actus. (2) Nam, ex concepto adversus homines furore ad violandos etiam deos ferri, summæ dementiæ indicium est.

Philippus multum lamentatus est sortem suam, quod prope admodum abfuisset, ut Attalum in potestatem suam redigeret. [Conf. Livium XXVIII, 7.]

(3) Ellopium, oppidum Ætoliae. Polyb. XI.

(Steph. Byz.)

- (4) Φύταιον, πόλις Αἰτωλίας. Πολύβιος ἐνδακτῇ.

(III.) Ex Suida et ora Codicis Urbinatis.

(Suidas in Στρατηγοί.)

VIII. Τριῶν ὄντων τρόπων, καθ' οὓς ἐφίενται πάντες στρατηγίας οἱ κατὰ λόγον αὐτῇ προσιόντες· πρώτου μὲν, διὰ τῶν ὑπομνημάτων καὶ τῆς ἐκ τούτων κατασκευῆς· (2) ἐτέρου δὲ, τοῦ μεθοδικοῦ, καὶ τῆς παρὰ τῶν ἐμπείρων ἀνδρῶν παραδόσεως· τρίτου δὲ, τοῦ διὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἔξεως καὶ τριβῆς· (3) πάντων ἦσαν τούτων ἀνενόητοι οἱ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγοὶ ἀπλῶς.

(Idem in Ζῆλος et alibi.)

(4) Τοῖς γὰρ πλείστοις ὑπεγεγόνει τις ζῆλος ἐκ τῆς τῶν ἄλλων ἀλαζονείας καὶ τῆς ἀκαιρίας. (5) Ἐσπούδαζον γὰρ τὰς ἀκολουθίας καὶ τὰς ἐσθῆτας διαφερόντως, καὶ τις ἦν περὶ τοὺς πλείστους καλλωπισμὸς, ὑπερέχων τὴν ἐκ τοῦ βίου χορηγίαν. (6) Ὅπλων δὲ οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἐποιοῦντο λόγον.

(Ora Cod. Urbinatis; et Suidas in Ἐκθεατρίζουσι.)

(7) Οἱ γὰρ πολλοὶ τὰ μὲν ἔργα τῶν εὐτυχοῦντων οὐδὲ πειρῶνται μιμεῖσθαι· τὰ δὲ πάρεργα ζηλοῦντες, μετὰ βλάβης ἐκθεατρίζουσι τὴν ἑαυτῶν ἀχρίσταν.

Excerpt. Antiq. ex lib. XI, cap. 7 - 16.

IX. « Μεγάλα μὲν γὰρ, ἔφη, τὴν λαμπρότητα συμβάλλεσθαι πρὸς ἐκπληξιν τῶν ὑπεναντιῶν, πολλὰ δὲ συνεργεῖν τὴν ἐκ τῆς ἐπισκευῆς ἀρμογήν τῶν ὅπλων εἰς τὴν χρείαν. (2) Γίγνεσθαι δ' ἂν μάλιστα τὸ δέον, εἰ τὴν μὲν ἐπιμέλειαν, ἣν νῦν ποιοῦνται περὶ τὸν ἱματισμὸν, ταύτην ποιῇσιν περὶ τῶν ὅπλων· τὴν δὲ πρότερον ὀλιγωρίαν περὶ τῶν ὅπλων παρ' αὐτοῖς ὑπάρχουσαν, ταύτην μετενέγκαιεν ἐπὶ τὰς ἐσθῆτας. (3) Οὕτω γὰρ ἅμα τοὺς τε κατ' ἰδίαν βίους ὠφελήθησεν, καὶ τὰ κοινὰ πράγμαθ' ὁμολογουμένως αὐτοὺς δυνήσεσθαι σώζειν. (4) Διόπερ, ἔφη, δεῖν τὸν εἰς ἐξοπλισίαν ἢ στρατείαν ἐκπορευόμενον, ὅτε μὲν τὰς κνημίδας περιτίθεται, σκοπεῖν, ὅπως ἀραρυῖαι καὶ στίλβουσαι τῶν ὑποδεσμῶν καὶ χρηπιδῶν ὑπάρχουσιν αὐταὶ μάλλον· (5) ὅταν δὲ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸν θώρακα καὶ τὸ κράνος διαλαμβάνη, περιθλέπειν, ἵνα τῆς χλαμύδος καὶ τοῦ χιτῶνος καθαρωτέρα ταῦθ' ὑπάρχῃ καὶ πολυτελέστερα. (6) Παρ' οἷς γὰρ τὰ πρὸς ἐπιφάνειαν αἰρετώτερα ἔστι τῶν πρὸς τὴν χρείαν, παρὰ τούτοις αὐτόθεν εὐθέως προφανές ἐῖναι τὸ συμβεβημένον ἐν τοῖς κινδύνοις. (7) Καθόλου δ' ἡξίου διαλαμβάνειν, ὥς ὁ μὲν ἐν τοῖς ἱματίοις καλλωπισμὸς γυναικὸς ἔστι, καὶ ταύτης οὐ λίαν σὺνδροτος· ἢ δ' ἐν τοῖς ὅπλοις πολυτέλεια καὶ σεμνότης ἀνδρῶν ἀγαθῶν, προαιρουμένων ἑαυτοὺς καὶ τὰς πατρίδας ἐνδόξως σώζειν. » (8) Πάντες δ' οἱ παρόντες οὕτως ἀπεδέξαντο τὰ ρηθέντα, καὶ τὸν νοῦν

- (4) Phytæum, oppidum Ætolie. Polyb. XI.

(III.) *Philopæmen vincit Machanidam, Lacedæmoniorum tyrannum.*

VIII. Cum tres sint modi, quibus dignitatem imperatoriam appetunt illi, qui ratione et iudicio ad eam gerendam accedunt : unus, per lectionem Historiarum et scientiam quam quis inde sibi comparat ; (2) alter, methodicus, sive per præcepta virorum artis illius peritorum ; tertius, per ipsarum rerum experientiam et usum ; (3) horum omnium prorsus imperiti fuerunt duces Achæorum.

(4) Plerosque æmulatio quædam, propter reliquorum fistum et intemperantiam, invaserat. (5) Nam et conitatus et exquisiti vestitus vehementer erant studiosi : et plerisque erat is corporis cultus et ornatus, qui fortunarum facultates superaret : (6) armorum vero ne minimam quidem rationem habebant.

(7) Plerique seria quidem fortunatorum virorum facta imitari non student ; sed ludicra eorumdem imitantes, suo damno levitatem suam omnium spectaculo exponunt.

IX. Dicebat Philopæmen splendorem armorum ad terrorem hostibus incutiendum vim magnam habere ; aptitudinem vero eorumdem ex concinnitate fabricæ, ad usum conferre mirum quantum. (2) Rite autem omnia tum demum iri administratum, si, quam nunc in vestitu curam adhibeant, eam ad arma convertissent, quanta autem nunc sit apud ipsos armorum incuria, eam transtulissent ad vestes. (3) Hoc namque pacto simul rei familiari suæ melius ipsos consulturus, simul reipublicæ tuendæ maiorem facultatem habitueros. (4) Oportere igitur, ut is, qui vel ad decursionem vel ad expeditionem se accingit, cum ocreas inducit, videret diligenter, ut illæ magis, quam ut calceamenta et crepidæ, sint aptæ atque splendentes. (5) Quando clypeum sumit, et lorica ac galeam, etiam atque etiam videndum, ut mundiora et exquisitiora ista sint, quam chlamys aut tunica. (6) Ubi enim, quæ ad speciem dumtaxat faciunt, maiore studio excoluntur iis quæ ad usum deserviunt, ibi manifestum esse vel ex eo ipso statim, qualis præliorum eventus sit futurus. (7) Omnino vero id postulabat Philopæmen. ut cuncti sibi persuaderent, cultus nimiam curam mæleri convenire, et ei quidem non nimis modestæ ; armorum vero pretiosorum studium et decus viris fortibus, qui et suam et patriæ salutem cum gloria conservare propositum habeant. (8) Hæc dicenti omnes qui aderant assentiri, ac præter

τῆς παρακλήσεως θαύμασαν, ὥς καὶ παραχρῆμα μὲν ἐμπορευόμενοι τὸ βουλευτήριον, εὐθὺς ἐνεδείκνυντο τοὺς κεκαλλωπισμένους, καὶ διακλίνειν ἐνίους ἡνάγκαζον τῆς ἀγορᾶς. (9) Ἐτι δὲ μάλλον ἐν ταῖς ἐξοπλισαῖς καὶ στρατείαις παρετῆρουν σφᾶς αὐτοὺς ἐν τοῖς προεξημένους.

X. Οὕτως εἰς λόγος, εὐκαίρως ῥηθείς ὅπ' ἀνδρὸς ἀξιοπύστου, πολλάκις οὐ μόνον ἀποτρέπει τῶν χειρίστων, ἀλλὰ καὶ παρορμᾷ πρὸς τὰ κάλλιστα τοὺς ἀνθρώπους. (9) Ὅταν δὲ καὶ τὸν ἴδιον βίον ἀκόλουθον εἰσφέρειται τοῖς εἰρημένοις ὁ παρακαλῶν, ἀνάγκη λαμβάνειν τὴν πρώτην πίστιν τὴν παραίνεσιν. Ὁ δὲ περὶ ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα μάλιστα ἂν τις ἴδοι γιγνόμενον. (3) Κατὰ τε γὰρ τὴν ἐσθῆτα καὶ σίτησιν ἀφελῆς καὶ λιτὸς ἦν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς τοῦ σώματος θεραπείας, ἔτι δὲ καὶ τὰς ἐντεῖξεις, εὐπερίκοπτος καὶ ἀνεπίφθορος. (4) Περί γε μὴν τοῦ παρ' ὅλον τὸν βίον ἀληθεύειν, μεγίστην ἐποιήσατο σπουδὴν. Τοιγάρτοι βραχεία καὶ τὰ τυχόντα ἀποφαινόμενος, μεγάλην ἐγκατέλειπε πίστιν τοῖς ἀκούουσι. (5) Παράδειγμα γὰρ ἐν πᾶσι τὸν ἴδιον βίον εἰσφερόμενος, οὐ πολλῶν ἐπολεῖ προσδεῖσθαι λόγων τοὺς ἀκούοντας. (6) Διὸ καὶ πολλάκις λόγους μακροὺς, καὶ δοκοῦντας ὑπὸ τῶν ἀντιπολιτευομένων δεόντως εἰρῆσθαι, δι' ὀλίγων ῥημάτων τῇ πίστει καὶ ταῖς ἐννοίαις τῶν πραγμάτων ὁλοσχερῶς ἐξέβαλε. (7) Πλὴν τότε, συνελεσθέντος τοῦ διαδουλίου, πάντες ἐπανῆγον ἐπὶ τὰς πόλεις, τὰ τε ῥηθέντα καὶ τὸν ἄνδρα διαφερόντως ἀποδεδεγμένοι, καὶ νομίζοντες, οὐδ' ἂν παθεῖν οὐδὲν δεινὸν ἐκείνου προσεστώτος. (8) Ὁ δὲ Φιλοποίμην εὐθὺς ἐπορεύετο εἰς τὰς πόλεις, ἐνεργῶς καὶ μετὰ σπουδῆς ποιούμενος τὴν ἔφοδον. (9) Κάπειτα συναγαγὼν τοὺς ὄχλους, ἅμα μὲν συνέταξε, * * * καὶ τέλος οὐδ' ὅλους ὀκτὼ μῆνας χρησάμενος τῇ τοιαύτῃ παρασκευῇ καὶ μελέτῃ, συνῆγε τὰς δυνάμεις εἰς Μαντίνειαν, διαγωνιούμενος πρὸς τὸν τύραννον ὑπὲρ τῆς ἀπάντων τῶν Πελοποννησίων ἐλευθερίας.

XI. Ὁ δὲ Μαχανίδας, κατατεθαβρῆκώς, καὶ νομίζων, ὥσπερ κατ' εὐχὴν αὐτῷ γίνεσθαι τὴν τῶν Ἀχαιῶν ὁρμὴν, ἅμα τῷ γνῶναι, διότι συνηθροισμένοι τυγχάνουσιν εἰς τὴν Μαντίνειαν· (2) παρακαλέσας ἐν Τεγείᾳ τοὺς Λακεδαιμονίους τὰ πρόποντα τοῖς καιροῖς, εὐθὺς εἰς τὴν ἐπιούσαν, ἄρτι τῆς ἡμέρας ἐπιφαινούσης, προῆγεν ὡς ἐπὶ τὴν Μαντίνειαν· (3) τῆς μὲν φάλαγγος καθηγούμενος τῷ δεξιῷ κέρατι, τοὺς δὲμισθοφόρους ἔξ ἐκατέρου τοῦ μέρους τῆς πρωτοπορείας παραλλήλους ἄγων, ἐπὶ δὲ τούτοις ζεύγη, πλῆθος ὀργάνων καὶ βελῶν κομίζοντα καταπελτικῶν. (4) Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν Φιλοποίμην, εἰς τρία μέρη διηρηκώς τὴν δύναμιν, ἐξῆγεν ἐκ τῆς Μαντίνειας, κατὰ μὲν τὴν ἐς τὸ Ποσειδώνος ἱερὸν φέρουσαν τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ θωρακίτας, ἅμα δὲ τὸ ξενικὸν ἄπαν καὶ τοὺς εὐζώνους· κατὰ δὲ τὴν ἐξῆς ὡς πρὸς τὰς δύσεις, τοὺς παλινγίτας· ἔτι δὲ κατὰ τὴν ἐχόμενὴν τοὺς πολιτικούς ἱππεῖς. (5) Τοῖς μὲν οὖν εὐζώνοις κατελάβετο πρώτους

monentis prudentiam sic admirari, ut e vestigio curia egressi, nitidiore cultu insignes digito statim indicarent, quosdam etiam forum devitare adigerent. (9) Sed multo magis cum in decursionibus, tum in expeditionibus, sese mutuo, quod ad praedictas res attinet, observabant.

X. Adeo unica saepe oratio, ab auctoritatis magnae viro tempestive habita, non solum a pessimis revocare homines moribus, sed etiam ad honestissima instituta potest impellere. (2) Quod si vero vitam quoque suam dictis congruentem, qui monet, exhibuerit, tum necesse est praecipuum pondus habeat ejus cohortatio. Quod sane in eo viro, ut si in ullo umquam alio, videres. (3) Erat enim ille in vestitu et victu facilis et parvo contentus. Pariter et in corporis famulatio, et in congressibus item, simplex erat, et ab omni invidioso fastu alienus. (4) Ante omnia id summo studio per omnem vitam curabat, ut vera loqueretur: ex quo fiebat, ut quoties aliquid diceret, licet pauca verba proferret, quaeque viderentur aliud agenti excidisse, maxime tamen illi apud audientes fides constaret. (5) Nam quum vitam ita instituisset suam, ut pro exemplo esset omnibus exposita; facile utique obtinebat, ut ad faciendam fidem multis verbis opus non haberet. (6) Saepe igitur orationes longas, quae magna etiam cum ratione a diversum in republica sentientibus allatae in medium fuisse videbantur, brevi ipse sermone (tantum apud cives et fides hujus viri valebat, et rerum gestarum cogitatio) funditus evertit. (7) Ut redeam ad rem, dimisso concilio, ad suas quique civitates reverterunt, et cohortationem hanc et illius auctorem summo opere comprobantes, persuasique, eo rempublicam gubernante, nihil adversi esse sibi metuendum. (8) Philopomen sine ulla mora urbes circumire, summo labore et studio omnia lustrare. (9) Deinde multitudine in singulis locis convocata, simul centuriavit [et exercuit]. Octo ad summum menses, et eos quidem integros, in apparatu copiarum et exercitatione Philopomen impendemat, quando, pro libertate omnium Peloponnesiorum cum tyranno acie decreturus, Mantineam exercitum congregavit.

XI. Machanidas, cui suae vires placebant, expeditionem hanc Achaeorum adversus se velut omnibus votis expetendam sibi ratus, ut primum Mantineam convenisse hostium copias cognovit, (2) hortatus Tegae Lacedaemonios, prout tempus monebat, postero statim die primo diluculo Mantineam duxit. (3) In dextro phalangis cornu curabat ipse: mercenarii ad latus utrumque primi agminis aequis passibus procedebant: sequebantur carri, vim magnam qua tormentorum qua telorum catapultarum devehentes. (4) Eodem etiam tempore Philopomen, diviso in tres partes exercitu, ipse quoque Mantinea eduxit. Per eam viam, qua ad Neptumi fanum itur, Illyrios et loricatedos emisit, et mercenariorum universam manum, itemque expeditos: per eam, quae proxime sequebatur occidentem versus, phalangitas: per huic proximam, equites urbanos. (5) Primos omnium expeditos misit ad occupandum tumultum, qui in

τὸν λόφον τὸν πρὸ τῆς πόλεως, ὃς ἀνατείνων ἱκανὸν ὑπὲρ τὴν ὁδὸν καίεται τὴν Ξενίδα, καὶ τὸ προειρημένον ἱερὸν· τοὺς δὲ θωρακίτας συνάπτων ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν κατέστησε· τοῦτοις δὲ συνεχεῖς τοὺς Ἰλλυριοὺς παρενέβαλε. (6) Μετὰ δὲ τούτους, ἐπὶ τὴν αὐτὴν εὐθείαν, τὴν φάλαγγα κατὰ τελεῖ σπειρηδὸν ἐν διαστήμασιν ἐπέστησε παρὰ τὴν τάφρον, τὴν φέρουσαν ἐπὶ τοῦ Ποσειδίου διὰ μέσου τοῦ τῶν Μαντινέων πεδίου, καὶ συνάπτουσιν τοῖς ὄρεσι τοῖς συντερμονοῦσι τῇ τῶν Ἐλισφασίων χώρα. (7) Πρὸς μὲν τούτοις ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρα ἐπέστησε τοὺς Ἀχαικοὺς ἵππεις, ὧν Ἀρισταίνετος ἡγήτο δὲ Δυμαῖος· κατὰ δὲ τὸ λαὸν αὐτὸς εἶχε τὸ ξενικὸν ἄπαν ἐν ἐκαλλήλοις τάξεσιν.

XII. Ἄμα δὲ τῷ σύνοπτον ἦδη καλῶς εἶναι παραγενομένην τὴν τῶν ὑπεναντίων δύναμιν, ἐπιπορευόμενος τὰ συστήματα τῶν φαλαγγιτῶν παρεκάλει βραχέως μὲν, ἐμφαντικῶς δὲ τοῦ παρόντος κινδύνου. (2) Τὰ μὲν οὖν πλείστα τῶν λεγομένων ἀσφαῖ συνέβαινε γίνεσθαι· διὰ γὰρ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν καὶ πίστιν τῶν ὄχλων εἰς τοιαύτην ὁρμὴν καὶ προθυμίαν παρέστη τὸ πλῆθος, ὥστε παραπλησίαν ἐνθουσιασμῷ τὴν ἀντιπαράκλησιν γίνεσθαι τῶν δυνάμεων, ἄγειν καὶ θαρβεῖν αὐτὸν παρακελευομένον. (3) Τοῦτο μέντοι τὸ παράπαν ἐπιμελῶς ἐπειρᾶτο διασφαῖν, ὅτε λάβοι καιρὸν, ὅτι τοῖς μὲν ὑπὲρ αἰσχυρὰς καὶ ἐπονείδιστου δουλείας, τοῖς δὲ ὑπὲρ ἀειμνήστου καὶ λαμπρᾶς ἐλευθερίας συνέστηκεν ὁ παρὼν κίνδυνος. (4) Ὁ δὲ Μαχανίδας τὸ μὲν πρῶτον ὑπέδειξε, ὡς ὀρθὰ τῇ φάλαγγι προσμίζων πρὸς τὸ δεξιὸν τῶν πολεμίων· ἐπεὶ δ' ἐπλησίασε, λαβὼν σύμμετρον ἀπόστημα, περιέκυλε τὴν δύναμιν ἐπὶ δόρυ, καὶ παρεκτείνας, ἴσον ἐποίησε τὸ παρ' αὐτοῦ δεξιὸν τῷ τῶν Ἀχαιῶν εὐωνύμῳ, τοὺς δὲ καταπέλτας πρὸ πάσης ἐπέστησε τῆς δυνάμεως ἐν διαστήμασιν. (5) Ὁ δὲ Φιλοποίμην, θεασάμενος αὐτοῦ τὴν ἐπιβολὴν, ὅτι τοῖς καταπέλταις ἐπενόει βαλὼν εἰς τὰς σπείρας τῶν φαλαγγιτῶν τραυματίζειν τοὺς ἄνδρας, καὶ θόρυβον ἐμποιεῖν τοῖς ὄλοις· (6) οὐκέτι χρόνον ἔδωκεν, οὐδ' ἀναστροφὴν, ἀλλὰ διὰ τῶν Ταραντίνων ἐνεργῶς ἐχρῆτο τῇ καταρχῇ τοῦ κινδύνου κατὰ τοὺς περὶ τὸ Ποσειδίου τόπους, ὄντας ἐπιτέδους, καὶ πρὸς ἱππικὴν εὐφυεῖς χρεῖαν. (7) Ὁ δὲ Μαχανίδας ὁρῶν τὸ γιγνόμενον, ἠναγκάζετο ποιεῖν τὸ παραπλήσιον, καὶ συναφεῖναι τοὺς παρ' αὐτοῦ Ταραντίνους.

XIII. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον αὐτῶν τούτων ἀνδρώδης ἦν ἡ σύμπτωσις· κατὰ βραχὺ δὲ προσγιγνομένων τοῖς περὶζομένοις τῶν ἐχθρῶν, ἐν πάνυ βραχεῖ χρόνῳ συνέβη τὸ παρ' ἑκατέρων ξενικὸν ἀναμίξιν γενέσθαι. (2) Πάντῃ δὲ τούτων συμπελοχῆς ἄθροισ καὶ κατ' ἄνδρα γιγνομένης, ἐπὶ πολλὸν χρόνον πάριςος ἦν ὁ κίνδυνος οὗτος, ὥστε τὰς λοιπὰς δυνάμεις, παραδοκούσας καθ' ὅποτέρων ὁ κοινότοπος τραπήσεται, μὴ δύνασθαι συμβαλεῖν, διὰ τὸ μένειν ἀμφοτέρους ἐπὶ πολὺ διακατέχοντας ἐν τῇ μάχῃ τὸν ἐξ ἀρχῆς τόπον. (3) Χρόνου δὲ γιγνομένου, κατῆσχον καὶ τῷ πλῇθει καὶ ταῖς εὐχειρίαις, διὰ τὴν εἶναι

altitudinem satis magnam ante urbem se attollens, vis imminet, quam Xenidem vocant, et praedicto fano : prope istos, versus meridiem, loricatos stare jussit : continentes his Illyrios locavit. (6) Secundum hos, super eadem recta linea, phalangem, cohortatim in suas partes (Graeci Tele nuncupant) divisam, et spatiis intermediis distinctam, ordinavit secundum fossam, quae versus aedem Neptuni ducit per medios Mantinensium campos, et ad montes pertinet, Elisphasiorum agro finitimos. (7) Juxta hos autem in dextro cornu equites Achaicos, ductore Aristaneto Dymaeo, disposuit. Ipse in laevo cornu stabat cum omnibus mercenariis, quorum ordines presse alii aliis succedebant.

XII. Postquam prope jam in conspectu erant hostium copiae, Philopoemen, phalangitarum agmina obiens, paucis eos verbis est allocutus, sed iis, quae ad declarandum, qualem esset praesens periculum, apta essent. (2) Et pars quidem maxima dictorum vix potuit intelligi : nam propter summam hominum erga ipsum benevolentiam et fidem, eum multitudo summis impetum, eaque alacritas omnium in animis est exorta, ut, veluti divino furore perciti, hortantem imperatorem vice versa cohortarentur ipsi, et ducere atque bono esse animo juberent. (3) At illud tamen omnino praecipuo semper studio, quoties concedebat tempus, monere suos conabatur, hostibus pro fœda et ignominiosa servitute, ipsis pro libertate in ævum sempiternam memorabili et illustri, praesens certamen esse propositum. (4) Machanidas eam principio speciem praebat, quasi directa in longum phalange dextrum Achaeorum cornu esset petiturus : qui tamen, ut propius accessit, idoneo ad id summo spatio, dextrorsum inflexit agmen, et eo usque extendit, ut laevam hostium aciem aequaret ; catapultas autem ante totius aciei frontem per intervalla disposuit. (5) Philopoemen, videns illius consilium infestandi catapultis phalangitarum cohortes, et militibus convulnerandis universam aciem turbandi, omni abrupta mora, (6) ne spatium daret Machanidae exsequendi quod volebat, Tarentinis pergere in hostem jussit, prope Neptuni fanum, ubi sunt loca plana et equestri dimicationi apta, pugnam strenue commisit. (7) Quod ut vidit tyrannus, ipse quoque idem facere, et suos pariter Tarentinos emittere est coactus.

XIII. Ita primus conflictus per solos Tarentinos, vicissim rem gerentes, est commissus. Sed quum paulatim expediti laborantibus se adjungerent, brevissimo evenit tempore, ut omnes utriusque partis mercenarii in unum miscerentur. (2) Quibus et confertim et viritum passim decertantibus, per diu anceps illud stetit certamen ; ita quidem, ut ceterae copiae, exspectantes quamnam in partem se pulvis excitatus versurus esset, conjicere exitum rei non possent, propterea quod per diu utraque pars stationem, quam initio ceperat, tuebatur. (3) Ad extremum tamen denique praevaluerunt qui pro tyranno militabant stipendiarii, et numero

οὐκ ἀπὸ τοῦ τυράννου μισθοφόροι. (4) Τοῦτο δ' εἰκότως καὶ τότε καὶ τὸ παράπαν εἴθε γίνεσθαι. (5) Ὅσῳ γὰρ συμβαίνει τοὺς ἐν ταῖς δημοκρατίαις ὄχλους προθυμοτέρους ὑπάρχειν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσι τῶν τοῖς τυράννοις πολιτικῶν ὑποταττομένων· τοσούτῳ τὰ παρὰ τοῖς μονάρχοις ξενικὰ τῶν ἐν ταῖς δημοκρατίαις μισθοφορούντων εἰδὸς ὑπεράγειν καὶ διαφέρειν. (6) Ὡς περὶ γὰρ ἐπ' ἐλευθέρων οἷς μὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐστὶν, οἷς δ' ὑπὲρ δουλείας ὁ κίνδυνος, οὕτως ἐπὶ τῶν μισθοφόρων οἷς μὲν ὑπὲρ ὁμολογουμένης ἐπανορθώσεως, οἷς δ' ὑπὲρ προδήλου βλάβης γίνεταί φιλοτιμία. (7) Δημοκρατία μὲν γάρ, ἐπανελομένη τοὺς ἐπιβουλευσάντας, οὐκέτι μισθοφόρους τηρεῖ τὴν ἑαυτῆς ἐλευθερίαν· τυραννὶς δ', ὅσῳ μεζόνων ἐφέταται, τοσούτῳ πλείονων προσδεῖται μισθοφόρων. (8) Πλείονας γὰρ ἀδικοῦσα, πλείονας ἔχει καὶ τοὺς ἐπιβουλευσάντας. Ἡ δὲ τῶν μονάρχων ἀσφάλεια τὸ παράπαν ἐν τῇ τῶν ξένων εὐνοίᾳ καίεται καὶ δυνάμει.

XIV. Διὸ δὴ καὶ τότε συνέβαινε, τὸ παρὰ τῷ Μαχανίδᾳ ξενικὸν οὕτως ἐκθύμως ἀγωνίζεσθαι καὶ βιαίως, ὥστε μὴδὲ τοὺς ἐπεδρεύοντας τοῖς ξένοις Ἰλλυριοῦς καὶ θωρακίτας δύνασθαι τὴν ἔφοδον αὐτῶν ὑπομῆναι, πάντας δ' ἐκπαισθέντας φαίνειν προτροπὰδὴν ὡς ἐπὶ τῆς Μαντινείας, ἀπεχούσης τῆς πόλεως ἑπτὰ σταδίων. (1) Ἐν ᾧ δὴ καιρῷ τὸ παρ' ἐνίοις ἀπορούμενον τότε παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενον γίνετο καὶ συμφανές, ὅτι πλείστα τῶν κατὰ πόλεμον συντελούμενων παρὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἐμπειρίαν, καὶ πάλιν ἀπειρίαν, ἐπιτελεῖται. (2) Μέγα μὲν γὰρ ἴσως καὶ τὸ, προτερήματος ἀρχὴν λαβόντα, προσθεῖναι τὰ κολούσθον· πολὺ δὲ μῆϊσον, τὸ, σφαλέντα ταῖς πρώταις ἐπιβολαῖς, μῆναι παρ' αὐτὸν, καὶ συνιδεῖν τὴν τῶν εὐτυχούντων ἀκρισίαν, καὶ συνεπιθεσθαι τοῖς τούτων ἀμαρτήμασιν. (3) Ἰδεῖν γοῦν ἐστὶ πολλὰκις, τοὺς μὲν ἡδὴ δοκοῦντας πεπρωτοτερεῖσθαι μετ' ὀλίγον τοῖς θλοῖς ἐσφαλμένους· τοὺς δ' ἐν ἀρχαῖς δόξαντας ἐπτακέναι, πάλιν ἐκ μεταβολῆς παρὰ τὴν αὐτῶν ἀγχίνουσαν τὰ θλα παραδόξως κατωρθώκοντας. (4) Ὅ δὴ καὶ τότε προφανῶς ἐδόκει περὶ τοὺς ἡγεμόνας ἀμφοτέρους γεγονέναι. (5) Τοῦ γὰρ ξενικοῦ παντὸς ἐγκυκλικότος τοῖς Ἀχαιοῖς, καὶ παραλελυμένου τοῦ λαοῦ κέρως, ὁ μὲν οὖν Μαχανίδας, ἀφίμενος τοῦ μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, καὶ τοὺς μὲν κατὰ κέρας ὑπεραίρειν, τοὺς δὲ κατὰ πρόσωπον ἀγειν, καὶ πειρᾶσθαι τῶν θλων, τούτων μὲν οὐδὲν ἔπραξεν. (7) ἀκρατῶς δὲ καὶ μεираκιδῶς συναχθεὶς τοῖς ἑαυτοῦ μισθοφόροις, ἐπέκειτο τοῖς φεύγουσιν, ὥς περ οὐκ αὐτὸν τὸν φόβον ἱκανὸν ὄντα, τοὺς ἀπ᾽ αἰὲς ἐγκλινάντας ἀχρι τῶν πυλῶν συνδιώκειν.

XV. Ὅ δὲ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγὸς ἕως μὲν τοῦ δυνατοῦ διακατεῖχε τοὺς μισθοφόρους, ἐπ' ὀνόματος καλῶν καὶ παροξύνων τοὺς ἡγεμόνας. (2) Ἐπειδ' ὦρα τοῦτους ἐκβιαζομένους, οὐ πτοηθεὶς ἐφευγεν, οὐδ' ἀθυμήσας ἀπέστη, ἀλλ' ὑποστειλας αὐτὸν ὑπὸ τὸ τῆς φύλαγγος κέρας, αἶμα τῷ παραπισεῖν τοὺς διώκοντας, καὶ τὸν

et dexteritate arma tractandi propter assuetudinem praestantes. (4) Neque vero obscura est ratio, cur non tunc solum ita eveniret, sed ita semper fieri soleat. (5) Quanto enim alacrius multitudo civitatum liberarum bellica certamina capessere amat, quam plebs urbana tyranno subdita : tantum liberarum civitatum mercenarios a stipendiariis monarcharum virtute superari atque antecelli, consentaneum est. (6) Nam ut civium, quos dixi, alteri pro libertate, alteri pro servitute asserranda, dimicant : ita mercenariorum altera pars pro commodis ex pacto sibi debitis contendit, altera pro damno manifesto. (7) Quippe respublica, simul atque eos sustulit, qui suae libertati insidiabantur, non amplius per mercenarios suam libertatem tuetur : tyrannis vero, quo majora appetit, eo pluribus indiget mercenariis. (8) Ut enim pluribus injurias infert, ita plures, qui sibi insidientur, invenit. Est autem tyrannorum securitas in peregrini militis benevolentia et viribus posita.

XIV. Propter hanc igitur causam, quae tunc aderat Machanidae militis peregrini manus, ea obstinatione animorum et violentia pugnavit, ut ne Illyrii quidem et loricati, qui stipendiarios Achaeorum a tergo sustentabant, impetum ipsorum ferre potuerint ; sed, velut elisi urgentis hostis pondere, effusa fuga Mantineam, septem inde stadia distantem, petierint. (2) Quo sane tempore res apud multos controversa confessione omnium clare est probata ; plurima eorum, quae in bellis fiunt, per ducum sive peritiam sive imperitiam evenire. (3) Nam quum magnae sit dubio procul virtutis, ubi bene rem gerere coeperis, laeto fine quod institueris terminare ; majus tamen et magis arduum est, postquam tua prima consilia infelicitate cesserint, consistere te posse mente, et eorum, quibus favet fortuna, animadvertere inopiam iudicii, et ex eorum peccatis occasionem bene gerendae rei captare. (4) Saepo enim est cernere, eos, qui superiores jamjam videbantur evasisse, mox universo praelio esse victos : alios contra, qui per initia offenderant, postmodum mutata rerum facie summam rei victoriam sua solertia praeter opinionem omnium esse consecutos. (5) Id ipsum tunc ambobus imperatoribus manifeste usu venisse videtur. (6) Nam quum peregrinus miles Achaeorum inclinasset in fugam, et eorum acies cornu laevo esset imminuta, Machanidas, qui manere in suscepto consilio debebat, et partim aciei hostilis cornu altero superato eam cingere, partim in oppositos a fronte pugnare, et summam rei fortunam experiri, hoc omisso incepto, nihil eorum fecit : (7) sed praesumpta animi et ardore juvenili cum mercenariis suis una effusus, fugientium terga premere instituit ; quasi vero non sufficeret ipse metus ad eos, qui semel in pedes sese conjecerant, vel usque ad ipsas oppidi portas, compellendos.

XV. Imperator vero Achaeorum quoad ejus fieri poterat, mercenariorum suorum fugam impedire summo studio conatus, duces eorum nominatim appellans, et ad pugnam accendens ; (2) ubi violentiae hostium cedere illos vidit, nequaquam pavore consternatus fugam arripuit, neque animum despondens curam rerum abiecit : sed phalangis suae cornui

τόπον γενέσθαι ἔρημον, καθ' ὃν ὁ κίνδυνος ἦν, παραγγείλας εὐθέως τοῖς πρώτοις τέλεσι τῶν φαλαγγιτῶν, ἐπ' ἀσπίδα κλίνειν, προῆγε μετὰ δρόμου, τηρῶν τὰς τάξεις. (3) Καταλαβόμενος δὲ τὸν ἔλλειψθέντα τόπον ἔξέως, ἅμα μὲν ἀπετέμντο τοὺς διώκοντας, ἅμα δὲ ὑπερδέξιος ἐγεγόνει τοῦ τῶν πολεμίων κέρατος. (4) Καὶ τοὺς μὲν φαλαγγίτας αὐτοῦ παρεκάλει θαρβεῖν καὶ μένειν, ἕως ἂν παραγγεῖλῃ ποιῆσθαι τὴν ἐπαγωγὴν ἀναμῆ. (5) Πολυβίῳ δὲ ἐπέταξε, τῷ Μεγαλοπολίτῃ, τοὺς περιλειπομένους καὶ τοὺς διακεκλιχότας τὴν φυγὴν Ἰλλυριοὺς καὶ θωρακίτας καὶ μισθοφόρους συναθροίσαντι, μετὰ σπουδῆς ἐφεδρεύειν τῷ κέρατι τῆς φάλαγγος, καὶ τηρεῖν τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐκ διώγματος ἀναχωρούντων. (6) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, χωρὶς παραγγέλματος, ἐπαρθέντες ταῖς διανοαῖς ἐπὶ τῷ τῶν εὐζώνων προτερήματι, καταβαλόντες τὰς σαρίσσας, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς ὑπεναντίους. (7) Ὅτε δὲ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν προάγοντες ἦκον ἐπὶ τὸ τῆς τάφρου χεῖλος, τὰ μὲν οὐκ ἔτι δίδοντας τοῦ καιροῦ μεταμέλειαν, ὥστε ἐν χερσὶν ὄντας τῶν πολεμίων ἀναστρέφειν. (8) τὰ δὲ καὶ τῆς τάφρου καταφρονήσαντες, διὰ τὸ τὴν κατάβασιν ἔχειν ἐκ πολλοῦ, καὶ μὴδ' ὑδωρ κατὰ τὸ τέλος ἐν αὐτῇ, μήτε τινα ἀγρίαν ὕλην ὑπάρχειν, ὥρμησαν ἀνεπιστάτως διὰ ταύτης.

XVI. Ὁ δὲ Φιλοποίμην, ἅμα τῷ παραπσεῖν κατὰ τῶν ὑπεναντίων τὸν ἐκ πολλοῦ χρόνου ἐωραμένον ὑπ' αὐτοῦ καιρὸν, τότε πᾶσιν ὑπάγειν τοῖς φαλαγγίταις καταβαλοῦσι τὰς σαρίσσας παρήγγειλε. (2) Τῶν δ' Ἀχαιῶν ὁμοθυμαδὸν καὶ μετὰ καταπληκτικῆς κραυγῆς ποισαμένους τὴν ἐφροδον, οἱ μὲν προδιαλεχότες τὰς τάξεις τῶν Λακεδαιμονίων ἐν τῇ τῆς τάφρου καταβάσει, ἀναβαίνοντες πρὸς ὑπερδεξίους τοὺς πολεμίους προδῆλους ὄντας, ἐτρέποντο. (3) τὸ δὲ πολὺ πλῆθος ἐν αὐτῇ τῇ τάφρῳ διεφθειρετο, τὸ μὲν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν ἰδίων. (4) Συνέβαινε δὲ τὸ προειρημένον οὐκ αὐτομάτως, οὐδ' ἐκ τοῦ καιροῦ, διὰ δὲ τὴν ἀγχνίαν τοῦ προεστῶτος, ὃς εὐθέως προεβάλετο τὴν τάφρον. (5) Ὁ δὲ Φιλοποίμην, οὐ φυγομαχῶν, ὥς τινες ὑπελάμβανον, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀκριβῶς καὶ συστρατηγικῶς ἕκαστα συλλογισάμενος, ὅτι παραγενόμενος ὁ Μαχανίδας, εἰ μὲν προσάζει τὴν δύναμιν, οὐ προιδόμενος τὴν τάφρον, οὕτω συμθήσεται παθεῖν αὐτῷ τὴν φάλαγγα τὸ προειρημένον νῦν, γιγνόμενον δὲ τότε ἐπὶ τῆς ἀληθείας. (6) εἰ δὲ συλλογισάμενος τὴν δυσχρησίαν τῆς τάφρου, κάπειτα μεταμεληθεὶς, καὶ δοξας ἀποδειλιᾶν, ἐκ παρατεταγμένων ἀπολύσει, καὶ μακρὰν αὐτὸν ἐμπειρίας διαβαλεῖ, διότι χωρὶς δλοσχεροῦς ἀγῶνος αὐτῷ μὲν τὸ νικᾶν, ἐκείνῳ δὲ τάναντία περιίσταται. (7) Πολλοῖς γὰρ ἤδη τοῦτο συμβέβηκεν, ὅτινες παραταξάμενοι μὲν, οὐκ ἀξιοῦσθαι, τινὲς μὲν διὰ τόπους, οἱ δὲ διὰ πλῆθος, οἱ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας, (8) μακρὰν ἑαυτοὺς δόντες ἐμπειρίας, κατὰ τὴν ἀπόλυσιν δι' αὐτῶν τῶν οὐραγούτων ἥλπισαν οἱ μὲν προτερῆσειν, οἱ δ' ἀσφαλῶς ἀπολυθῆ.

se applicans, posteaquam hostis fugientes persequens esset præterlapsus, et locus pugnae vacuus relictus, coactum cum primis phalangitarum cohortibus, ad dextram inclinasse iussit, servatis ordinibus, curriculo est progressus. (3) Atque sic, relictum a suis locum proprio occupans, eadem opera et persequentem mercenarios hostem ab suo exercitu discluit, et ultra hostilis aciei cornu copias suas produxit. (4) Tum phalangitis præcepit, ut forti animo ibi starent, donec signum eis daret hostem conjunctum iuvendi. (5) Polybio vero Megalopolitæ imperavit, ut filyris, loricatosque et mercenarios, qui e pugna superessent, et e fuga declinassent, raptim colligeret, ac pone phalangis cornu commorans tyranni reditum a persecutione fugientum observaret. (6) Lacedæmonii, successu inflati propter victoriam suorum mercenariorum, non exspectata ducis tessera, sarissis inclinatæ prætentisque Achæos aggradiuntur. (7) Qui dum eunt in hostes, ad labrum fossæ descendunt. Enimvero neque in occasione tam præcipiti locus penitentiae ullus erat, ut, qui prope jam cum adversariis manus conserebant, pedem referrent: (8) et fossam ipsi aspernabatur, quod per lenem declivitatem e longinquo in eam descendebatur, et quod nihil prorsus in ea exstabat aque, neque spinosis fruticibus ullis erat consita. Itaque temere et inconsiderate per illam ruunt.

XVI. Philopœmen, ut primum bene gerendæ rei adversus hostes occasio exstitit, quam multo ante præviderat, omnibus statim phalangitis sarissas inclinandi et succedendi in hostem signum dedit. (2) Quum Achæi uno consensu, et terribili clamore edito, impetum fecissent, ii ex Lacedæmoniis, qui in descensu fossæ ordines solverant, dum ascendunt adversus hostem, qui manifeste in superiori loco stabat, ipsi in fugam conversi sunt; (3) sed ingens multitudo in ipsa fossa, alii ab Achæis, alii a suis oppressi, perierunt. (4) Quæ res non forte fortunâ, aut ex occasione, in hunc modum accidit, sed imperatoris evenit solertia, qui ab initio statim munimenti loco fossam hosti objecerat. (5) Philopœmen autem non, quo pugnam detractaret, ut quidam existimabant; sed quod ratione exacta et imperiali prudentia omnia reputans, futurum præviderat, postquam accessisset Machanidas, siquidem fossa non provisâ copias admoveret, ut phalangi ea acciderent, quæ, ut modo diximus, tunc reapse contigerunt: (6) sin difficultatem reputans superandæ fossæ, omisso priore consilio, cum parvis significatione aciem instructam reduceret, et, postquam longius fuisset progressus, terga daret; tum vero futurum præviderat, ut citra gravioris proelii periculum ipse victoriam, Machanidas cladem et ignominiam reportaret. (7) Quod ipsum jam multis exercituum ducibus accidit, qui, ubi aciem jam instruxissent suam, (cognito postmodum), idoneum sibi ad dimicandum cum hoste tempus non esse, alii, quod locorum iniquitate terrentur, alii numero hostium, alii alias ob causas, (8) suam ipsorum eo pacto rei bellicæ imperitiam professi, pedem retulerunt, et vel sola eorum virtute, qui ultimum cogeant agmen, prosperam pugnam se facturos, vel certe sine discrimine ab adversariis disce-

οσθαί τῶν πολεμίων. (9) Ἐν οἷς δὴ καὶ μέγιστα συμβαίνει τοὺς ἡγουμένους * *.

XVII. Πλὴν ὅ γε Φιλοποίμην οὐ διαφύσθη τῇ προνοίᾳ τοῦ συνελευσσομένου· τροπὴν γὰρ ἰσχυρὰν συνέβαινε γίνεσθαι τῶν Λακεδαιμονίων. (2) Συνορῶν δὲ τὴν φάλαγγα νικῶσαν, καὶ τὰ θλα καλῶς αὐτῷ προχωροῦντα καὶ λαμπρῶς, ἐπὶ τὸ καταλειπόμενον ὥρμησε τῆς θλῆς ἐπιβολῆς· τοῦτο δ' ἦν, τὸ μὴ διαφυγεῖν τὸν Μαχανίδα. (3) Εἰδὼς οὖν αὐτὸν κατὰ τὴν τοῦ διώγματος παράπτωσιν ἀποτετιμημένον ἐν τοῖς πρὸς τὴν πόλιν μέρεσι τῆς τάφρου μετὰ τῶν ἰδίων μισθοφόρων, ἐκαραδόκει τὴν τούτου παρουσίαν. (4) Ὁ δὲ Μαχανίδας, συνθεωρήσας κατὰ τὴν ἀπόλυσιν, τὴν ἀπὸ τοῦ διώγματος, φεύγουσαν τὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ συλλογισάμενος, διότι προπέπτωκε καὶ διέφυστο τῆς θλῆς ἐλπίδος, εὐθὺς ἐπειράτω, συστραφεῖς μεθ' ὧν ἔγχε περὶ αὐτὸν ξένων, ἄθρους διαπεσεῖν διὰ τῶν ἐσκαδασμένων καὶ διωκόντων. (5) Εἰς δὲ καὶ συνορῶντες ἔνιοι συνέμενον αὐτῷ τὰς ἀρχάς, ταύτην ἔχοντες τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας. (6) Ὡς δὲ παραγενόμενοι συνείδον τοὺς Ἀχαιοὺς τηροῦντας τὴν ἐπὶ τῇ τάφρῳ γέφυραν· τότε δὴ πάντες ἐξαθυμήσαντες ἀπέβρεον ἀπ' αὐτοῦ, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ἐπορίζετο τὴν σωτηρίαν. (7) Καθ' ὃν δὴ καιρὸν ὁ τύραννος, ἀπογνοὺς τὴν διὰ τῆς γεφύρας ὁδὸν, παρῆλανε παρὰ τὴν τάφρον ἐνεργῶς διάβασιν ζητούν.

XVIII. Ὁ δὲ Φιλοποίμην, ἐπιγνοὺς τὸν Μαχανίδα ἀπὸ τε τῆς πορφυρίδος καὶ τοῦ περὶ τὸν ἵππον κόσμου, τοὺς μὲν περὶ τὸν Ἀναξίδαμον ἀπολείπει, παρακαλέσας τηρεῖν ἐπιμελῶς τὴν διόδον, καὶ μηδενὸς φείδεσθαι τῶν μισθοφόρων, διὰ τὸ τούτους εἶναι τοὺς συναΐζοντας αἰετὰς ἐν τῇ Σπάρτῃ τυραννίδας· (2) αὐτὸς δὲ παραλαβὼν Πολύαινον τὸν Κυπαρισσέα, καὶ Σιμίαν, οἷς ἐχρήτο τότε, παρειαπίπτων ἐκ τοῦ πέραν τῆς τάφρου τὴν ἀντιπαραγωγὴν * * ἀπώθεν τῷ τυράννῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ. (3) Δύο γὰρ ἦσαν οἱ τότε τῷ Μαχανίδᾳ συμμέλξαντες, Ἀναξίδαμος καὶ τῶν μισθοφόρων εἷς. (4) Ἄμα δὲ τῷ τῷ Μαχανίδαν κατὰ τινὰ τόπον εὐδατον τῆς τάφρου, προσθέντα τοὺς μύωπας, βία τὸν ἵππον ἐπάγειν καὶ διαπερᾶν, συναγαγὼν ἐκ μεταβολῆς ὁ Φιλοποίμην αὐτῷ, καὶ πατάξας τῷ δόρατι καιριῶς, καὶ προσενεγκὼν τῷ σαυρωτῇρι πληγὴν ἄλλην ἐκ διαλήψεως, ἐν χειρῶν νόμῳ διέφθειρε τὸν τύραννον. (5) Τὸ δὲ παραπλήσιον ἐγίνετο καὶ περὶ τὸν Ἀναξίδαμον ἐπὶ τῶν καρίππων. Ὁ δὲ τρίτος, ἀπογνοὺς τὴν διάβασιν, διέφυγε τὸν κίνδυνον κατὰ τὸν τῶν προιορημένων φόνον. (6) Πισόντων δὲ ἀμφοτέρων, εὐθὺς οἱ περὶ τὸν Σιμίαν, σκυλεύσαντες τοὺς νεκροὺς, καὶ συναρλόντες ἅμα τοῖς ὅπλοις τὴν τοῦ τυράννου κεφαλὴν, ἡπείγοντο πρὸς τοὺς διωκόντας· (7) σπεύδοντες ἐπιδεῖξαι τοῖς ὄντοισι τὴν ἀπίλειαν τοῦ τῶν ὑπεναντίων ἡγεμόνος, χάριν τοῦ πιστεύσαντας ἐτι μάλλον ἀνυπόπτως καὶ τεθαβήκτως ποιήσασθαι τὸν ἐπιδιωγμὸν τῶν ὑπεναντίων, ἕως τῆς Τεγεατῶν πόλεως. (8) Ὁ καὶ

suros sperarunt. (9) Quibus occasionibus vel maxime solent imperatores [peccare].

XVII. At Philopœmenem sua conjectura, qua futurum prœlii eventum prœviderat, non fefellit: secuta namque est effusa Lacedæmoniorum fuga. (2) Ille ut phalangem cernit vincere, et, omnibus ex animi sententia succedentibus, insignem paratam esse victoriam; quæ pars totius incepti supererat, eam curare institit, ne Machanidas videlicet effugeret. (3) Quem quum sciret cum suis mercenariis inter persequendum longius progressum, et in ea regione, quæ a fossa ad urbem vergit, interclusum, reditum illius sollicite expectabat. (4) Machanidas, ab inactione fugientium revertens, suos conspicatus in fugam aversos, errore animadverso, quod longius esset progressus, eamque ob rem spe universæ victoriæ depulsus; peregrinis quos secum habebat in cuneum statim coactis, per medios hostes, qui solutis ordinibus fugientes persequerantur, manu facta evadere tentavit. (5) Atque hoc consilium ejus intelligentes nonnulli, cum ipso primum manserunt, ea spe salutis freti: (6) qui, ut propius ventum ad pontem fossæ impositum, conspectis Achæis, qui illum servabant, animum omnes despondere, Machanida relicto dilabi, et suæ quisque salutis privatim consulere cœperunt. (7) Eo tempore tyrannus, desperato per pontem transitu, juxta fossam obequitans, commodum ad transeundum locum magno quærebat opere.

XVIII. Philopœmen, ubi ex paludamento purpureo et equi ornatu Machanidam agnovit, Anaxidamo ad pontis custodiam relicto, eoque multis monito, ut commissam stationem diligenter tueretur, neque ulli mercenariorum parceret, quoniam horum semper ope ac præsidio tyranni Lacedæmone rerum summam obtinerent; (2) ipse, cum esset ab altera parte fossæ, cum Polyæno Cyparissensi, et Simia, qui tunc ei præsto erant, propere accurrit, e regione tyranni ejusque comitum ex modico intervallo obequitavit. (3) Duo enim erant, qui se tyranno conjunxerant, Anaxidamus et mercenariorum aliquis. (4) Statim ut Machanidas, locum nactus facilem ad transeundum fossam, calcaribus admotis equum magna vi impulit, conversus in eum Philopœmen, et trajicientem aggressus, post illatum mucrone hastæ vulnus, mox eadem versa ictum cuspide cominus repetens, in ipso discrimine tyrannum interemit. (5) Simili item modo Anaxidamus ab iis equitibus est exceptus, qui Philopœmenem comitabantur. Tertius, transeundi spe ommissa, dum reliqui occiduntur, periculum evasit. (6) Postquam illi ambo sunt prostrati, propere Simias, spoliatis cadaveribus, et ablato simul cum armis capite tyranni, ad suos, fugientem hostem persequentes, contendit. (7) De exitio namque ducis hostium certiores illos reddere properabat, ut, ea re explorata, majore fiducia et minore cum suspitione ullius mali, ad oppidum usque Tegeatarum insecrarentur hostes. (8) Et mirum in modum ea res ala-

τόπον γενέσθαι ἔρημον, καθ' ὃν δ' αὖτε
γείλας εὐθέως τοῖς πρώ-
ἐπ' ἀσπίδα κλ'.

τάξεις. (3)

δ' ἔως, ἀμ

ὕπερδ' ἐξ

Καὶ το

μένει

ἀνο

τ'

ἡ δὲ ἀσπίς ἀποσπασθεῖσα, τότε πᾶσαν ἀδεῖς
τοῖς ἑσπέραις ἐπὶ τῇ μάχῃ, τῶν δὲ Λακε-
δαιμονίων ἀπεκτακότες μὴ οὐκ ἐλάττους τῶν τετρα-
κισχιλίων, (3) γρηγορῶς δ' ἠληρώτες ἐπὶ πλείους τούτων,
οὐ μόνον δὲ καὶ τῆς ἀποσκευῆς κεκυριευκότες ἀπάσης
καὶ τῶν ὅπλων.

III. — BELLUM HANNIBALICUM.

Excerpt. Antiq. ex lib. XI, cap. 17.

XIX. Τίς οὐκ ἂν ἐπισταμῆναιτο τὴν ἡγεμονίαν καὶ
τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δύναμιν ἐν τοῖς ὑπαίθεροις τάνδρος;
(3) βλέψας ἐς τὸ μήκος τούτου τοῦ χρόνου, καὶ συνεπι-
στήσας αὐτὸν ἐπὶ τὰς καθόλου καὶ τὰς κατὰ μέρος
μάχας καὶ πολιορκίας, καὶ πόλεων μεταβολὰς, καὶ
περιστάσεις καιρῶν, ἐπὶ τε τὴν περιοχὴν τῆς θλῆς ἐπι-
βολῆς καὶ πράξεως. (3) ἐν ᾗ συνεχῶς Ἀννίβας, ἐκκαί-
δεκα πολεμήσας ἔτη Ῥωμαίους κατὰ τὴν Ἰταλίαν οὐ-
δέποτε διέλυσε τὰς δυνάμεις ἐκ τῶν ὑπαίθερων, ἀλλὰ
συνέχων ὑφ' ἑαυτὸν, ὥσπερ ἀγαθὸς κυβερνήτης, ἀστα-
σίαστα διετήρησε τοσαῦτα πλήθη καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ
πρὸς ἀλλήλα· καίπερ οὐχ οἷον ὁμοθενέσιν, ἀλλ' οὐδ'
ὁμοφύλοις χρησάμενος στρατοπέδοις. (4) Ἐἶχε γὰρ
Λίβυας, Ἰβήρας, Αἰγυστινοὺς, Κελτοὺς, Φοίνικας,
Ἰταλοὺς, Ἑλληνας, οἷς οὐ νόμος, οὐκ ἔθος, οὐ λόγος,
οὐχ ἕτερον οὐδὲν ἦν κοινὸν ἐκ φύσεως πρὸς ἀλλήλους.
(5) Ἀλλ' ὅμως ἡ τοῦ προσεστώτος ἀγχίνοια τὰς τηλι-
καύτας καὶ τοιαύτας διαφορὰς ἐνὸς ἐποίει προστάγμα-
τος ἀκούειν καὶ μιᾷ πείθεσθαι γνώμῃ· καίπερ οὐχ ἀπλῆς
οὗσης τῆς περιστάσεως, ἀλλὰ καὶ ποικίλης, καὶ πολ-
λάκις μὲν αὐτοῖς λαμπρὰς ἐπιπνεούσης τῆς τύχης, ποτὲ
δὲ τούναντίον. (6) Ἐξ ὧν εἰκότως ἂν τις θαυμάσειε
τὴν τοῦ προσεστώτος δύναμιν ἐν τούτῳ τῷ μέρει, καὶ
θαροῦν εἶποι, ὥς, εἴπερ ποιησάμενος τὴν ἀρχὴν ἐπ'
ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης, ἐπὶ τελευταίους ἦλθε Ῥω-
μαίους, οὐδὲν ἂν τῶν προτεθέντων αὐτὸν διέφυγε. (7)
Νῦν δ', ἐφ' οὗς ἔδει τελευταίους ἔλθεῖν, ἀπὸ τούτων
ἀρξάμενος, ἐν τούτοις ἐποίησατο καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν
πράξεων καὶ τὸ τέλος.

IV. — SCIPIO IN HISPANIA.

(I.) Excerptorum Antiquorum cap. 18-22.

XX. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Ἀσδρούβαν, ἀθροίσαντες
τὴν στρατείαν ἐκ τῶν πόλεων, ἐν αἷς ἐποιοῦντο τὴν πα-
ραχειμασίαν, προῆλθον, καὶ κατεστρατοπέδευσαν οὐ
μακρὰν ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς προσαγορευομένης Ἰλίπας,
βαλόμενοι τὸν χάρακα πρὸς ταῖς ὑπερβαίαις, καὶ προ-
θέμενοι πεδία πρὸς ἀγῶνα καὶ πρὸς μάχην εὐφυῆ. (2)

causam multitudinis intendit : fuitque ea vel potissima
causa, cur Tegeam primo impetu caperent, ac postero
die, omnem jam sine controversia regionem obtinentes,
castra ad Eurotam metarentur. (3) Ita, qui a longo tempore
finibus suis hostes expellere non potuerant, universam tunc
Laconicam impune agebant ferebant : (10) amissis in eo
prælio suorum non multis, quum Lacedæmoniorum occi-
dissent ad quatuor millia, ac multo etiam plures vivos
cepissent, denique impedimentis omnibus atque armis es-
sent potiti.

Laus Hannibalis.

XIX. Quis Hannibalem non prosequatur laudibus ob im-
perandi scientiam, virtutem, et rei castrensis usum atque
peritiam? (2) siquidem ad temporis longitudinem oculos
retulerit, et illud attente consideraverit, quoties de summa
proelio contenderit, quot minores pugnas pugnauerit, quot
urbes oppugnauerit, quantas civitatum mutationes, quam
difficiles temporum vices sit expertus; denique si uni-
versam ejus consiliorum et rerum gestarum summam
cogitaverit : (3) qui, in Italia cum Romanis per sedecim
continuos annos bellum gerens, sub dio semper habuit
exercitum, neque dimisit umquam; sed tantam militum
multitudinem, veluti bonus gubernator, ita sub obsequio
suo continuit, ut nulla nec inter ipsos, nec adversus du-
cem, seditio exstiterit. Atqui erant illius exercitus, non
dicam ex unius populi hominibus, sed ne ex eadem quidem
terra editis, compositi. (4) Habuit namque Afros, His-
panos, Ligures, Gallos, Poenos, Italos, Græcos; quibus
non lex, non mos, non lingua, nullum denique aliud naturæ
jus commune, quod eos inter se jungeret. (5) Et tamen
singulari ducis solertia efficiebatur, ut tot tamque diversæ
gentes unius imperio auscultarent, et uno consensu ei pa-
rerent, quantumvis non semper eadem fortuna, sed ad-
modum varia uterentur : nam prosperrimam quidem sæpe
sunt experti, sed et interdum adversam. (6) Quare merito
aliquis, in ista intuens, capitale ducis ingenium in hac parte
sit admiraturus, et non dubitanter pronunciaturus, si Han-
nibal ab aliis orbis partibus exorsus, novissimos omnium
Romanos esset adortus, nihil quidquam ipsum moliturum
fuisse, quod non perfecisset. (7) Nunc, quum eos sit ag-
gressus primos, quos debuerat postremos, ibidem præclara
ejus facta et principium et finem habuerunt.

(I.) Vincit Asdrubalem, Gisconis filium.

XX. Quum Asdrubal, Gisconis filius, copias ex oppidis,
ubi hibernabant, excivisset, ducere institit : metatusque
castra non longe ab oppido, cui Iliipa nomen, vallo circum-
jecto sub radices montis consedit, habens a fronte castro-
rum patentes campos, ad certamen et dimicationem aptos.

Πλήθος δὲ πεζῶν μὲν ἔχον εἰς ἑπτὰ μυριάδας, ἵππεῖς δὲ τετρακισχίλους, θηρία δὲ δυσὶ πλείων τῶν τριάκοντα.

(3) Πόπλιος δὲ Μάρκον μὲν Ἰούνιον ἐξαπέστειλε πρὸς Κολχάντα, παραληφόμενον τὰς ἐτοιμασθείσας αὐτῷ παρὰ τούτου δυνάμεις· αὐταὶ δ' ἦσαν, οἱ πεζοὶ μὲν τρισχilioi, ἱππεῖς δὲ πεντακισίοι. (4) Τοὺς δὲ λοιποὺς συμμάχους αὐτὸς παρελάμβανε, προάγων καὶ ποιούμενος τὴν κορείαν ἐπὶ τὸ προκείμενον. (5) Ἐγγίσας δὲ τῷ Κασταλῶνι καὶ τοῖς περὶ Βαίκυλα τόποις, καὶ συμμίσξας ἐνθάδε τῷ Μάρκῳ καὶ ταῖς παρὰ τοῦ Κολχάντος δυνάμεσιν, εἰς πολλὴν ἀπορίαν ἐνέπιπτε περὶ τῶν ἐνεστώτων. (6) Χωρὶς γὰρ τῶν συμμάχων οὐκ ἐξίχρεοι ἦσαν αἱ Ῥωμαϊκαὶ δυνάμεις αὐτῷ πρὸς τὸ διακινδυνεύειν τὸ δ' ἐπὶ τοῖς συμμάχοις ἔχοντας τὰς ἀπιδάς ὑπὲρ τῶν ὄλων κινδυνεύειν, ἐπισφαλὲς ἐδόκει καὶ λίαν εἶναι παράβολον. (7) Οὐ μὲν ἄλλα διαπορήσας, ὑπὸ δὲ τῶν πραγμάτων συγκλειόμενος, ἐπὶ τὸ συγχρῆσθαι κατηνέχθη τοῖς Ἴβηρσιν οὕτως, ὥστε φαντασίαν μὲν παρασκευάζειν τοῖς ὑπεναντίοις, τὸν δ' ἄγωνα ποιῆσθαι διὰ τῶν ἰδίων στρατοπέδων. (8) Ταῦτα δὲ προθέμενος, ἀνέβη μετὰ πάσης δυνάμεως, ἔχον πεζοὺς μὲν εἰς τετρακισμυρίους καὶ πεντακισχίλους, ἱππεῖς δὲ περὶ τρισχίλους. (9) Ἐγγίσας δὲ τοῖς Καρχηδόνιοις, καὶ γενόμενος σύνοπτος, ἐστρατοπέδευσε περὶ τινὰς γεωλόφους καταντικρὺ τῶν πολεμίων.

XXI. Μάγων δὲ, νομίσας εὐφυῆ καιρὸν ἐπιθέσθαι καταστρατοπεδεύουσι τοῖς Ῥωμαίοις, ἀναλαβὼν τὸ κλειστόν μέρος τῶν ἰδίων ἱππέων, καὶ Μασσανάσσην μετὰ τῶν Νομάδων, ἤλαυνε πρὸς τὴν παρεμβολήν, πεπεισμένος ἀφυλακτοῦντα λήψεσθαι τὸν Πόπλιον. (2) Ὁ δὲ, πάλαι προορώμενος τὸ μέλλον, ὑπὸ τινι βουρῶν ἱκαστάλκει τοὺς ἱππεῖς ἴσους τοῖς τῶν Καρχηδόνων· (3) ὃν ἀνυπονοήτως ἐμπιστόντων, πολλοὶ μὲν ἐν ταῖς ἐργαῖς ἀναστρέφοντες διὰ τὸ παράδοξον τῆς ἐπιφανείας ἀπὸ τῶν ἱππῶν ἀπέπεσον· οἱ δὲ λοιποὶ, συμβάλλοντες τοῖς πολεμίοις, ἐμάχοντο γενναίως. (4) Τῇ δὲ παρὰ τῶν καταβαινόντων ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἱππεῦσιν εὐχειρία δυσχρηστούμενοι, καὶ πολλοὺς ἀπολλύντες οἱ Καρχηδόνιοι, βραχὺ προσαντισχόντες ἐνέκλιναν. (5) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐν τάξει τὴν ἀναχώρησιν ἐποιῶντο τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐγκειμένων αὐτοῖς, λύσαντες τὰς ὤλας, κατέφυγον ὑπὸ τὴν αὐτῶν παρεμβολήν. (6) Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι, τούτου γενομένου, θαρσαλευτέρων δέκοντο πρὸς τὸν κίνδυνον, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τούναντίον. (7) Οὐ μὲν ἄλλα ταῖς ἐξῆς ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τὰς τε δυνάμεις ἐκτάξαντες ἐν τῷ μεταξὺ πεδίῳ, διὰ τῶν ἱππέων καὶ διὰ τῶν εὐζώνων ἀεροβολισμοὺς ποιησάμενοι, καὶ καταπειράσαντες ἀλλήλων, ὤρμησαν ἐπὶ τὸ κρῖναι τὰ ὅλα.

XXII. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτων δυσὶ δοκεῖ χρηρῆσθαι στρατηγήμασιν ὁ Πόπλιος. (1) Θεωρῶν γὰρ τὸν Ἀσδρούβαν ὡς ποιούμενον τὰς ἐξαγωγὰς, καὶ μέτρως Λίδυκας, τὰ δὲ θηρία προτιθέμενον ἑκατέρων τῶν κερμάτων· (3) αὐτὸς, εἰσὼς τῇ μὲν ὄρᾳ προσανατε-

(2) Erant autem in ejus exercitu peditum septuaginta millia, equitum quatuor, elephanti duo supra triginta. (3) Publius (Scipio) vero M. Junium (Silanum) ad Colchantem misit, ut copias ab eo acciperet, quas ille coegerat; quae erant, peditum tria millia, equites quingenti. (4) Reliquos socios in itinere, dum ire pergebat, et ad destinatum locum tendebat, ipse assumpsit. (5) Ad Castulonem ul ventum, et prope Bæculam, postquam se junxisset Scipioni Silanus cum traditis sibi auxiliis a Colchante, quid super rebus presentibus consilii caperet incertus imperator, in diversa animum versabat. (6) Nam absque sociorum auxiliis idoneum ad praelio decertandum Romanum exercitum non habebat: ut autem, spe victoriae in sociis posita, summæ rei discrimen adiret, id vero periculosæ ac temerariæ plenum aleæ judicabat. (7) Post longam animi fluctuationem, rerum necessitate adactus, in eam ad extremum devenit sententiam, ut Hispanorum auxiliis statueret sibi ita utendum, ut in speciem saltem hostibus ea opponeret, per legiones vero suas pugnam decerneret. (8) Hoc ubi constituit, omnibus copiis castra movit, habens secum ad quinque et quadraginta peditum millia, equitum tria millia. (9) Quumquæ Carthaginiensibus appropinquasset, jamque in eorum esset conspectu, ex adverso hostium in terrenis quibusdam tumulis locum castris cepit.

XXI. Peropportunum id esse tempus Mago ratus invadendi Romanos castra ponentes, assumpta equitum suorum parte maxima, et Massanissa cum Numidis, in tendentes duxit, haud dubius, fore ut Scipionem incautum opprimeret. (2) Ille vero, dudum proviso quod erat futurum, post tumulum quemdam equites abdiderat, numero pares iis quos habebant Carthaginienses. (3) Quibus repente et ex improviso in Pænos irruentibus, multi confestim, inopinato hostium conspectu territi, dum in fugam sese averunt, equis sunt delapsi; reliqui pugnam capessere, ac strenue rem gerere. (4) Sed quum Romanorum equitum vim, dexteritate singulari ex equis desilentium, sustinere non possent, multis suorum occisis, postquam aliquantis per restitissent, in fugam Pæni inclinarunt. (5) Et primo quidem nihil turbatis ordinibus sese receperunt; deinde vero, acrius instantibus Romanis, solutis turmis ad sua castra profugerunt. (6) Hujus proelii eventu est effectum, ut ad pugnam audendam promptiores essent Romani, Pæni contra timidiore. (7) Nihil tamen secius, quum per aliquot insequentes dies in planitiem interjectam copias eduxissent, et per equites ac levem armaturam velitationes habuissent, seque invicem tentassent, mox totis utrimque viribus decertare statuerunt.

XXII. Eo tempore duplicem hosti dolum struxisse videtur Scipio. (2) Observaverat Asdrubalem sero semper educere copias, et Afros in medio, elephantos ante cornu utrumque collocare. (3) Ipse, assuetus aliquanto etiam serius, quam ille, educere, et Romanos in media acie Afros

νειν, τοὺς δὲ Ῥωμαίους μέσους ἀντιτάττειν τοῖς Λίβυσι, τοὺς δ' Ἴθρας ἐπὶ τῶν κεράτων παρεμβάλλειν, καὶ προέθετο χρίνειν ἡμέρα, τάναντία τοῖς προειρημένοις ποιήσας, μέγαλα συνήργησε ταῖς σφετέραις δυνάμεισι πρὸς τὸ νικᾶν, οὐκ ὀλίγα δ' ἡλάττωσε τοὺς πολέμιους. (4) Ἄμα γὰρ τῷ φωτὶ διαπεμφόμενος τοὺς ὑπηρέτας, παρήγγειλε πᾶσι τοῖς χιλιάρχοις καὶ τοῖς στρατιώταις, ἀριστοποιησαμένους καὶ καθοπλισαμένους ἐξάγειν πρὸ τοῦ χάρακος. (5) Γενομένου δὲ τούτου, καὶ προθύμως πειθαρχησάντων διὰ τὴν ὑπόνοιαν τοῦ μέλλοντος, τοὺς μὲν ἱππεῖς καὶ τοὺς εὐζώνους προαπέστειλε, συντάξας ἐγγίζειν τῇ παρεμβολῇ τῶν ὑπεναντίων, καὶ προσακροβολίζεσθαι θρασέως. (6) Αὐτὸς δὲ, τοὺς πεζοὺς ἔχων, ἄρτι τῆς κατὰ τὸν ἥλιον ἀνατολῆς ἐπιφαινομένης, προῆγε, καὶ παραγενόμενος εἰς μέσον τὸ πεδίον παρενέβαλε, τάττων ἐναντίως ἢ πρόσθεν· μέσους μὲν γὰρ ἐτίθει τοὺς Ἴθρας, ἐπὶ δὲ τῶν κεράτων τὰ τῶν Ῥωμαίων. (7) Τοῖς δὲ Καρχηδονίοις, ἄφνω συνεγγιζόντων πρὸς τὸν χάρακα τῶν ἱππέων, ὅμα δὲ καὶ τῆς ἄλλης δυνάμεως ἐκταττομένης ἐν ὄψει, μόλις ἐδόθη καιρὸς εἰς τὸ καθοπλισθῆναι. (8) Διόπερ ἠναγκάσθησαν οἱ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν, ἔτι νῆστες ἔχοντες τοὺς ἄνδρας, ἀπαρασκευάτους ἐκ τοῦ καιροῦ τοὺς μὲν ἱππεῖς καὶ τοὺς εὐζώνους ἐπαφίναν τοῖς ἱππεῦσι τῶν ὑπεναντίων εἰς τὰ πεδία· τὰς δὲ πεζικὰς δυνάμεις παρατάττειν, οὐ πολὺ τῆς παρωρείας ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ποιούμενοι τὴν ἑκταξίαν, καθάπερ ἦν ἔθος αὐτοῖς. (9) Ὅσως μὲν οὖν τινος ἔμενον οἱ Ῥωμαῖοι, τὴν ἡσυχίαν ἔχοντες· ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν τῆς ἡμέρας προὔβαινε, τῶν δ' εὐζώνων ἄκριτος ἦν καὶ πάριος ἡ συμπλοκή, διὰ τὸ τοὺς πιεζομένους καταφεύγοντας ὑπὸ τὰς ἰδίας φάλαγγας ἐκ μεταβολῆς κινδυνεύειν. (10) τὸ τνηιαῦτα δὲ (δια)δεξιόμενος ὁ Πόπλιος διὰ τῶν διαστημάτων ἐν ταῖς σημαίαις εἰσω τοὺς ἀκροβολιζομένους, καὶ μερίσας ἐφ' ἑκάτερον κέρας ὀπίσω τῶν παρατεταγμένων, πρῶτον μὲν τὸν δὲ γροσφομάχους, ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς ἱππεῖς, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐπιβαλεῖν μετωπηδὸν ποιοῦμενος τὴν ἔφοδον. (11) ἀποσχὼν δὲ περὶ στάδιον τῶν ὑπεναντίων, τοὺς μὲν Ἴθρας τηροῦντας τὰς τάξεις τὸν αὐτὸν τρόπον ποιέσθαι τὴν ἐπαγωγὴν παρήγγειλε, * τῷ μὲν δεξιῷ τὰς σημαίας καὶ τὰς ὕλας ἐπιστρέφειν ἐπὶ δόρυ, τῷ δ' εὐωνύμῳ τάναντία.

XXIII. Καὶ λαβὼν αὐτὸς μὲν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ, Λεύκιος δὲ Μάρκιος καὶ Μάρκος Ἰούνιος ἀπὸ τῶν εὐωνύμων, τρεῖς ὕλας ἱππέων τὰς ἡγουμένας, καὶ πρὸ τούτων γροσφομάχους τοὺς εἰθισμένους, καὶ τρεῖς σπείρας (τοῦτο δὲ καλεῖται τὸ σύνταγμα τῶν πεζῶν παρὰ Ῥωμαίοις κοόρτις), (2) πλὴν οἱ μὲν ἐπ' ἀσπίδα περικλάσαντες τούτους, οἱ δὲ περὶ δόρυ, προῆγον ὀρθοὺς ἐπὶ τοὺς πολέμιους, ἐνεργῇ ποιοῦμενοι τὴν ἔφοδον, αἰ τῶν ἐξῆς ἐπιβαλόντων, καὶ κατὰ περίκλασιν ἐπομένων. (3) Ἐπεὶ δὲ τούτους μὴ οὐ πολὺ συνέβαινε τῶν πολέμιων ἀπέχειν, τοὺς Ἴθρας ἐν τῇ κατὰ πρόσωπον πλευρᾷ τόπον ἱκανὸν ἔτι διεστάναι, τῷ

opponere, Hispanos utrimque pro cornibus locare; quo die pugnaturus erat, contraria omnia faciens eorum, quæ antea erat solitus, magnum suis ad victoriam momentum attulit, hostibus vero non mediocriter incommodavit. (4) Prima namque luce, ministris per castra dimissis, quæ tribunis qua militibus præcepit omnibus, ut, curatis corporibus, arma caperent, valloque egredierentur. (5) Quod ut factum, imperata cunctis alacriter facientibus propter obortam (utari certaminis suspicionem, equites et expeditorum manum præmisit, prope castra hostium jussam accedere, et acrem velitationem audacter ciere. (6) Ipse cum pedibus, sub ipsum solis ortum, castris egressus, postquam in medium usque campum processerat, aciem instruit, in assignandis locis omnia de industria mutans: medios siquidem Hispanos locavit, Romano milite cornibus firmatis. (7) Vix ad capiendam arma temporis fuit satis Carthaginiensibus, quum repente et equites vallo succederent, et simul in ipsorum conspectu ceteræ omnes copiæ instruerentur. (8) Propterea Asdrubal, cujus erat impransus miles, coactus est pro tempore imparatos equites ac leviter armatos in campum adversus hostes emittere, ipse vero pedestres copias instruere, quas laud procul a radicibus montis pro instituto suo in planitie ordinavit. (9) Et Romani quidem aliquandiu quieti sese tenuerunt: procedente vero die, quum leviter armatorum pugna anceps neutro inclinata staret, quoniam, qui premebantur, ad suorum aciem se recipiebant, ac mox per vices certamen repetebant. (10) Tum enim vero Scipio eos, qui velitatione decertabant, per aciei intervalla intra ordines recepit, et in utrumque cornu a tergo eorum, qui stabant ordinati, divisit, velites prius, deinde equites; ac mox æquata primo universæ aciei fronte ire in hostem cœpit. (11) Ubi vero jam circiter stadium [ni potius, quatuor stadia] acies inter se aberant, jussis Hispanis, quo cœperant pede, servatis ordinibus porro pergere, dextro cornui præcepit, ut manipulos pariter ac turmas dextrorsum converteret; sinistro, ut sinistrorsum.

XXIII. Tum autem, quum sumpsisset ipse quidem a dextra, L. vero Marcius et M. Junius a læva, turmas equitum priores ternas, et qui hos antecederent velites pro Romanæ militiæ more, itemque spiras sive manipulos ternas (quod nempe Romanam cohortem conficiunt), (2) illi ad lævam inflexo agmine, hi ad dextram, rectis debinc ordinibus in hostem duxerunt, et citato gradu perrexerunt; subito interim, qui proximi his steterant, agmini præcedentibus seu adjunctibus, et simili facta inflexione eos sequentibus. (3) Jamque non longe aberant isti ab hostibus, quum Hispani, in Romanæ aciei fronte collocati, eo, quod presso gradu incederent, ab iisdem longum satis spatium adhuc dista-

βάθην ποιῆσθαι τὴν ἐπαγωγὴν, προσέβαλλον τοῖς κέρασιν ἀμφοτέροις ἅμα τοῖς τῶν ὑπεναντιῶν ὀρθλαῖς ταῖς Ῥωμαϊκαῖς δυνάμει, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. (4) Αἱ δὲ μετὰ ταῦτα κινήσεις, δι' ὧν συνέβαινε, τοὺς ἐπομένους, ἐπιπαρεμβάλλοντας ἐπὶ τὴν αὐτὴν εὐθείαν τοῖς ἡγουμένοις, συγκαθίστασθαι τοῖς πολεμίοις εἰς τὴν μάχην, τὴν ἐναντίαν εἶχον διάθεσιν ἀλλήλαις, καὶ καθόλου τὸ δεξιὸν κέρασιν τῷ λαῷ, καὶ κατὰ μέρος οἱ πεζοὶ τοῖς ἱππεῦσιν. (5) Οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρως ἱππεῖς, μετὰ τῶν εὐζώνων, ἐκ δόρατος ἐπιπαρεμβάλλοντες, ὑπερχερᾶν ἐπειρῶντο τοὺς πολεμίους· οἱ δὲ πεζοὶ τρύναντιον ἐξ ἀσπίδος παρενέβαλλον. (6) Τῶν δὲ κατὰ τὸ λαῖον οἱ μὲν ἐν ταῖς σπείραις ἐκ δόρατος, οἱ δ' ἱππεῖς μετὰ τῶν γροσφομάχων ἐξ ἡνίας. (7) Ἐγγίνοι μὲν οὖν ἐκ τῶν ἱππέων καὶ τῶν εὐζώνων ἀμφοτέρων τῶν κεράτων ἐκ ταύτης τῆς κινήσεως τὸ δεξιὸν εὐώνυμον. (8) Οὗ μικρὸν λόγον θέμενος ὁ στρατηγός, τοῦ μείζονος ἐποιήσατο πρόνοιαν, τοῦ κατὰ τὴν ὑπερέκραςιν ὁρθῶς λογιζόμενος· (9) εἰδέναι μὲν γὰρ δεῖ τὸ γινόμενον, χρῆσθαι δὲ ταῖς πρὸς τὸν καιρὸν ἀρμοζούσαις κινήσεσιν.

XXIV. Ἐκ δὲ τῆς τούτων συμπλοκῆς τὰ μὲν θηρία, διὰ τῶν γροσφομάχων καὶ τῶν ἱππέων ἀκοντιζόμενα καὶ διαταραττόμενα πανταχόθεν, ἔπασχε μὲν κακῶς, ἔδλαπτε δ' οὐδὲν ἤττον τοὺς φίλους ἢ τοὺς πολεμίους· φερόμενα γὰρ εἰκῇ, τοὺς ὑποπεσόντας ἐξ ἀμφοῖν ἀεὶ διέφθειρε. (2) Τῆς δὲ πεζικῆς δυνάμεως τὰ μὲν κέρατα τῶν Καρχηδονίων ἰθραύετο, τὸ δὲ μέσον τὸ κατὰ τοὺς Λίβυας, ὅπερ ἦν χρησιμώτατον, εἰς τέλος ἀπρακτον ἦν· (3) οὕτε γὰρ παραδοθεὶς ἡδύναντο τοῖς ἐπὶ τῶν κεράτων, λιπόντες τὸν ἴδιον τόπον διὰ τὴν τῶν Ἰβήρων ἐροσόν, οὕτε μένοντες ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων ἐνεργεῖν τι τῶν δεόντων ὅλοι τ' ἦσαν, διὰ τὸ μὴ συνείναι τοὺς κατὰ πρόσωπον πολεμίους αὐτοῖς εἰς τὰς χεῖρας. (4) Οὐ μὴν ἀλλὰ χρόνον μὲν τινα διηγωνίζοντο τὰ κέρατα γενναίως, διὰ τὸ περὶ τῶν ὤλων ἑκατέρους συνεστάναι τὸν κίνδυνον. (5) Ἦδη δὲ τοῦ καύματος ἐφειστώτος κατὰ τὴν ἀκμὴν, οἱ μὲν Καρχηδόνιοι παρελύοντο, διὰ τὸ μὴ πεποιῆσθαι τὴν ἐξοδὸν κατὰ τὴν ἰδίαν προαίρεσιν, κεκωλύσθαι δὲ τῆς ἀρμοζούσης παρασκευῆς· (6) οἱ δὲ Ῥωμαῖοι καὶ τῇ δυνάμει καὶ ταῖς εὐψυχλαῖς καθυπερεῖχον, καὶ μάλιστα τῷ τοῖς χρησιμωτάτοις πρὸς τοὺς ἀχρειωτάτους τῶν πολεμίων συμβεβηκέναι, διὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦ πρόνοιαν. (7) Τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς οἱ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν κατὰ πόδα, πεζόμενοι, τὴν ἀναχώρησιν ἐποιῶντο· μετὰ δὲ ταῦτα κλίναντες ἀθρόοι, πρὸς τὴν παρῳρείαν ἀπεχώρουν· ἐγκειμένων δὲ τῶν Ῥωμαίων βιαίτερον, ἔφευγον εἰς τὸν χάρακα προτροπᾶδην. (8) Εἰ μὲν οὖν μὴ θεὸς αὐτοῖς τις συνεπέλαβετο τῆς σωτηρίας, παραχρῆμα ἂν ἐξέπεσον ἐκ τῆς παρεμβολῆς. (9) Ἐπιγενομένης δὲ κατὰ τὸν δέρα συστροφῆς ἐξιείσθαι, καὶ καταβράχυντος ὁμβροῦ λάβρου καὶ συνεχοῦς, μολίς εἰς τὴν αὐτὴν στρατοπεδεῖαν ἀνακομισθῆσαν οἱ Ῥωμαῖοι.

bant. Tum vero Scipio, sicut principio proposuerat, utrumque simul Carthaginiensium cornu per Romanas legiones rectis ordinibus est aggressus. (4) Ceterum posteriores motus, per quos efficiebatur, ut, qui sequebantur, in eandem cum antecedentibus lineam rectam se sisterent, et cum hostibus similiter manus consererent, contrariam inter se speciem habuerunt: quam diversitatem erat cernere, sive in universum considerares, cornu ad cornu quomodo se haberet; sive in utroque cornu equites cum peditibus contenderes. (5) Nam in dextro cornu equites cum levi armatura a dextra se applicabant præcedentibus, extendere aciem ultra hostium cornu conantes: pedites contra lævæ versus antegressis se adjungebant. (6) In cornu sinistro, manipuli ad dextram priorum stationem sibi occupabant, equites cum velitibus sinistrorsum tendebant. (7) Ita evenit per motus istos in utroque cornu, ut ex equitibus et levi armatura, qui dextimi fuerant, fierent sinistimi. (8) Cujus quidem rei imperator non magnam rationem habens, id, quod longe erat majus sedulo curabat, ut cingere hostes porrectis cornibus posset: prudenti sane consilio: (9) nam scire quidem, quid quodque sequatur, necesse est; usurpare veros eos oportet motus, qui pro tempore conveniant.

XXIV. Accensa per hos pugna, elephantum, velitum et equitum missilibus confixi, et agitati undique, ac passim convulnerat, amicos et inimicos pariter lædebant. Nam quum temere huc illuc ferrentur, in quoscumque inciderant ex utraque acie, omnes prosternebant. (2) Jam pedestris aciei Carthaginiensium cornua affligebantur; cum media acies, in qua stabant Afri, robur universi exercitus Punici, manebat inutilis et immota. (3) Quippe neque in cornua, ut adjuvarent pugnantes, discurrere poterant; ne, si stationem desererent, mediam aciem venientibus ex adverso Hispanis aperirent: neque rursus statione servata, quæ fuerat ipsis attributa, ullum omnino ad victoriam momentum facere poterant; quod oppositi hostes ad manus conserendas propius non accederent. (4) Attamen cornua quidem acerrime aliquamdiu pugnauerunt, quod utraque pars de summa rerum eo prælio periclitabatur. (5) Ubi vero jam æstus a meridiano sole venit, Pœnis quidem languore membra erant soluta, ut qui neque arbitratu suo copias eduxissent, et quominus corpora curarent, fuissent impediti. (6) At Romani cum viribus corporis et alacritate animorum erant superiores, tum eo potissimum, quod imperatoris providentia pars ipsis valentissima cum ignavissimis hostium fuerat commissa. (7) Igitur Asdrubal, premente Romano, pedem retulit, primo quidem sensim, mox vero acies universa inclinata confertim ad proximi montis radices se recipere cepit: sed quum acrius victores sese invelherent, effusa fuga vallum petierunt. (8) Quod nisi eorum salutem deus aliquis adjuvisset, etiam castris confestim fuissent exuti. (9) Nunc sæva tempestate in cælo repente coorta, tanta vi atque impetu imber continuus est effusus, ut ægre in castra sua se receperint Romani.

(Steph. Byz.)

(10) Ἰλουργία, πόλις Ἰβηρίας. Πολύβιος ἐνδεκάτῃ.

(Suidas in Τέττῃα.)

(11) Τὸ δὲ τεττῆκος καὶ συνεβρύηκος ἀργύριον καὶ χρυσίον ἀναζητοῦντες, ὑπὸ τοῦ πυρὸς πλείστοι Ῥωμαίων διεφθάρσαν.

(Suidas in Ῥαθυμεῖν.)

XXIV. a. Ὅτι πάντων εὐδαιμονιζόντων τὸν Πόπλιον μετὰ τὸ τοὺς Καρχηδονίους ἐξελάσαι τῆς Ἰβηρίας, καὶ παρακαλοῦντων ἀναπαυέσθαι καὶ ῥαθυμεῖν, ἐπεὶ πέρας ἐπιτέθεικε τῷ πολέμῳ, μαχαρίζειν αὐτοὺς βῆναι, διότι τοιαύτας ἔχουσι τὰς ἐλπίδας. [(2) αὐτὸς δὲ νῦν καὶ μάλιστα βουλεύεσθαι, τινὰ τρόπον ἄρξεται τοῦ πρὸς Καρχηδονίους πολέμου. (3) τὸν μὲν γὰρ πρὸ τούτου χρόνον Καρχηδονίους Ῥωμαίοις πεπολεμηκέναι, νυνὶ δὲ τὴν τύχην παραδεδοκέναι καιρὸν εἰς τὸ Ῥωμαίους Καρχηδονίους ἐξενεγκεῖν πόλεμον.]

[(4) Ὅτι Πόπλιος διαλεχθεὶς τῷ Σύφακι, ἅτε δὴ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος εὐφρῆς ὑπάρχων, οὕτω φιλανθρώπως ὤμιλησε καὶ ἐπιδεδίωκε, ὥστε τὸν Ἀσδρούβαν εἰπεῖν ταῖς ὑστερον ἡμέραις πρὸς τὸν Σύφακα, διότι φοβερώτερος αὐτῷ Πόπλιος πέφηνε κατὰ τὴν ὁμιλίαν ἢ περ ἐν τοῖς ὅπλοις.]

(II) Excerpt. Antiq. ex lib. XI, cap. 23-28.

XXV. [Ὅτι στάσεως γενομένης τινῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ῥωμαίων,....] Πόπλιος δὲ, καίπερ ἤδη πειραν εἰληφὼς τῶν πραγμάτων ἐφ' ἑαυτὸν, ὅμως οὐδέποτε μᾶλλον εἰς ἀπορίαν ἦκε καὶ δυσχρησίαν. Καὶ τοῦτ' ἐπασχε κατὰ λόγον. (2) Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωμάτων τὰς μὲν ἐκτὸς αἰτίας τοῦ βλάπτειν, λέγω δ' ὅσον φύχους, καύματος, κόπου, τραυματίων, καὶ πρὶν γενέσθαι, φυλάσσεται δυνατὸν, καὶ γενομένης εὐμαρὲς βοηθῆσαι, τὰ δ' ἐξ αὐτῶν τῶν σωμάτων γινόμενα φύματα καὶ νόσους δυσχερὲς μὲν προϊδέσθαι, δυσχερὲς δὲ γενομένοις βοηθεῖν. (3) τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ περὶ πολιτείας καὶ περὶ στρατοπέδων διαληπτέον. (4) Πρὸς μὲν γὰρ τὰς ἑξῶθεν ἐπιβουλὰς καὶ πολέμους πρόχειρος ὁ τρόπος τῆς παρασκευῆς καὶ βοηθείας τοῖς ἐφιστάνουσιν. (5) πρὸς δὲ τὰς ἐν αὐτοῖς γενομένας ἀντιπολιτείας καὶ στάσεις καὶ ταραχὰς δύσχρηστος ἡ βοήθεια, καὶ μεγάλῃς ἐπιδεδίωκτος καὶ διαφερούσης ἀγχινοίας δεομένη. (6) πλὴν ἐνὸς παραγγέλματος, ὃ πᾶσιν ἀρμόσει, καὶ στρατοπέδοις, καὶ πόλεσι, καὶ σώμασιν, ὡς ἐμὴ δόξα. (7) Τοῦτο δ' ἐστὶ, τὸ μηδέποτε εἶναι ἐπὶ πολὺ ῥαθυμεῖν καὶ σχολάζειν περὶ μηδὲν τῶν προειρημένων, ἥκιστα δ' ἐν ταῖς εὐροαῖς τῶν πραγμάτων, καὶ ἐν ταῖς θαυσιλαῖς τῶν ἐπιτηδεύων. (8) Πλὴν ὅγε Πόπλιος, ἅτε διαφερόντως ἐπιμελὲς ὢν, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς εἶπον, ἐτι δ' ἀγχινοὺς καὶ πρακτικὰς, συναθροίσας τοὺς χιλιάρχους,

(10) Ilurgia, Hispaniæ oppidum. Polybius XI.

(Astapa a Marcio expugnata.)

(11) Plurimi Romanorum, dum fusum argentum atque aurum, quod confluerat, quærebant, ab igne consumti sunt.

XXIV. a. Quam omnes Publium beatum prædicarent, quod Poenos Hispania expulisset, eumque ad quietem atque otium cohortarentur, quoniam finem bello imposuisset; ipse gratulari se ait illis, propterea quod ejusmodi spem forent: (2) se tamen nunc maxime deliberare quam ratione bellum Punicum exordiretur. (3) Antehac enim Carthaginenses Romanis bellum intulisse; nunc demum fortunæ munere tempus incidisse, quo Romani bello Carthaginenses aggredirentur.

(4) Publius cum Syphace collocutus, pro sua excellenti sermocinandi natura, tam humaniter dextreque in congressu se gessit, ut Hasdrubal deinde Syphaci dixerit, formidabiliorem sibi visum in colloquio Publium quam in armis.

(II.) Sedittonem militum in Hispania sedat Scipio.

XXV. Etsi erat Scipio non mediocri jam usu rerum exercitatus, numquam tamen inopia consilii magis laboravit, neque difficultatibus majoribus fuit affectus, [quam quando de seditione militum Romanorum, qui Suevæ erant, accepto]. Et merito id quidem. (2) Nam sicut notivæ corporibus causæ extrinsecus advenientes, velut frigora, æstus, lassitudo, vulnera, et prius quam contingant, posse non veri, et, ubi contigerunt, curari facile queunt; at quæ ex ipsis ortum habent corporibus ulcera aut morbi, et prius quam oriantur, difficile prævidentur, et semel orta difficile curantur: (3) sic et de rebus publicis et de exercitibus idem est sentiendum. (4) Nam adversus insidias quidem et belli ab externis hostibus intentata apparatus et auxilia invenire proclive est, serio in eam curam incumbentes: (5) at quæ in illis ipsis excitantur contrariarum factionum studia, seditiones atque tumultus, et remedium ægre patitur, et id ipsum magna dexteritate et eximia quadam opus habet solertia. (6) Censeo tamen ego, omnibus exercitiis, civitatibus, et societatibus corporibus unicuique hoc congruere præceptum, (7) ne in iis, quæ jam diximus, cessatio ab opere, aut otium diuturnius hominibus concedatur, idque præcipue rebus secundis, et quoties annonæ largæ suppeditatio. (8) Ceterum Scipio, cum, ut initio diximus, homo esset singulari diligentia præditus, solertiaque animi et gravitate

τιάνδε τινὰ τῶν ἐνεστῶτων εἰσηγεῖτο λύσιν. (9) Ἐφη γάρ, δεῖν ἀναδέξασθαι τοῖς στρατιώταις τὴν τῶν ὀφωνίων ἀπόδοσιν· χάριν δὲ τοῦ πιστεῦσθαι τὴν ἐπαγγελίαν, τὰς ἐπιτεταγμένας εἰσφορὰς ταῖς πόλεσι πρότερον εἰς τὴν τοῦ παντὸς στρατοπέδου χορηγίαν, ταύτας νῦν ἀθροίζειν ἐπιφανῶς καὶ μετὰ σπουδῆς, ὥς πρὸς τὴν διόρθωσιν τῶν ὀφωνίων γιγνομένης τῆς παρασκευῆς· (10) τοὺς δὲ χιλιάρχους τοὺς αὐτοὺς πάλιν πορευθέντας ἀξιῶν καὶ παρακαλεῖν, μετατίθεσθαι τὴν ἀγνοίαν, καὶ κομίζεσθαι τὰς σιταρχίας, παραγιγνομένους ὡς αὐτὸν, ἂν τε κατὰ μέρη τοῦτο βούλωνται ποιεῖν, ἂν θ' ὁμοῦ πάντες. (11) Γενομένου δὲ τούτου, τὸ λοιπὸν ἤδη παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, ἔφη, δεῖν βουλευέσθαι, τί δέον ἐστὶ πράττειν.

XXVI. Οὗτοι μὲν οὖν, ταῦτα διανοηθέντες, ἐγίνοντο περὶ τὴν τῶν χρημάτων ἐπιμελείαν. (2) Τῶν δὲ χιλιάρχων διασαφούντων τὰ δεδογμένα, γνούς δὲ Πόπλιος ἀνεκοινοῦτο τῷ συνεδρίῳ, τί δέον ἐστὶ ποιεῖν. (3) Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς, ἡμέραν διασαφίσαντας εἰς ἣν δεήσει παρεῖναι, πρὸς μὲν τὸ πλῆθος διαλύεσθαι, τοὺς δ' αἰτίους κολάζειν πικρῶς. Οὗτοι δ' ἦσαν εἰς πέντε καὶ τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν. (4) Τῆς δ' ἡμέρας ἐπελθούσης, καὶ παραγενομένων τῶν ἀποστατῶν ἐπὶ τε τὰς διαλύσεις καὶ τὴν κομιδὴν τῶν ὀφωνίων· (5) τοῖς μὲν χιλιάρχοις τοῖς πρεσβεύσασι συνέταξε δι' ἀπορρήτων ὁ Πόπλιος, ἀπαντᾶν τοῖς ἀποστάταις, καὶ, διελομένους ἕκαστον πέντε τῶν ἀρχηγῶν τῆς στάσεως, εὐθὺς κατὰ τὴν ἀπάντησιν φιλανθρωπεῖν καὶ καλεῖν ὡς αὐτοὺς, μάλιστα μὲν πρὸς κατασκήνωσιν· οἱ δ' ἂν μὴ δύνωνται τοῦτο, πρὸς γε δειπνον καὶ τοιαύτην συνουσίαν. (6) Τῷ δὲ μεθ' ἑαυτοῦ στρατοπέδῳ παρήγγειλε πρὸς ἡμερῶν τριῶν ἐφόδια παρεσκευάσθαι εἰς πλείω χρόνον, ὥς ἐπὶ τὸν Ἀνδοβάλην αὐτόμολον Μάρκῳ πορευομένῳ. (7) Ὁ καὶ θαρσαλευτέρους αὐτοὺς ἀκούσαντας ἐποίησε τοὺς ἀποστάτας· ἐν αὐτοῖς γὰρ ὑπέλαβον ἔσεσθαι τὴν πλείστην ἐξουσίαν, ἐπειδὴν συμμίσῃσι τῷ στρατηγῷ, τῶν ἄλλων στρατοπέδων κεχωρισμένων.

XXVII. Συνεγγιζόντων δ' αὐτῶν τῇ πόλει, τοῖς μὲν ἄλλοις στρατιώταις εἰς τὴν ἐπαύριον ἅμα τῷ φωτὶ παρήγγελλετο, μετὰ τῆς παρασκευῆς ἐξάγειν· (2) τοῖς δὲ χιλιάρχοις καὶ τοῖς ἐπάρχοις, ὅταν ἐκπορευομένοις * μετὰ τὸ * πρῶτας μὲν ἀποσκευὰς ἀποτιθέναι, τοὺς δὲ στρατιώτας κατέχειν ἐν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τῆς κύλης, καὶ περὶ διελεῖν σφῆς ἐφ' ἑκάστην τῶν πυλῶν, καὶ φροντίζειν, ἵνα μηδεὶς ἐκπορεύηται τῶν ἀποστατῶν. (3) Οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀπάντησιν ἀποτεταγμένοι, συμμίζαντες τοῖς παραγιγνομένοις πρὸς αὐτοὺς, ἀπῆγον μετὰ φιλανθρωπίας τοὺς ἐν ταῖς αἰτίαις, κατὰ τὸ συνεταγμένον. (4) Τούτοις μὲν οὖν ὑπ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐβρόθήθη συλλαβεῖν τοὺς λε' ἄνδρας, ἐπειδὴν δειπνήσωσι, δῆσαντάς τε τηρεῖν, μηδενὸς ἐτι τῶν ἐνδον ἐκπορευομένου, πλὴν τοῦ διασαφίσοντος τῷ στρατηγῷ παρ' ἑκάστου τὸ γεγονός. (5) Πραξάντων δὲ τῶν χιλιάρχων

tribunis militum congregatis, praesenti malo ut remedium admooveretur nujusmodi, auctor fuit. (9) Militibus stipendiorum suorum solutionem promittendam, ait; eaque pollicitatio ut fidem inveniret, quæ ad sustentandum universum exercitum jam ante per omnes civitates imperatæ essent pecuniæ, eas in praesentia propalam et cum studio esse exigendas; ea videlicet fine, ut ad solutionem praedictorum stipendiorum cogi pecunia existimetur. (10) Faciendum item esse, ut tribuni iidem, atque ante, ad eos iterum proficiscantur; eosque rogent atque hortentur, errorem ut emendare velint, et ad accipienda stipendia vel singuli ad imperatorem accedant, vel, si ita maluerint, omnes simul. (11) Quibus ita expeditis, de cetero deinde quid facto esset opus, e re nata consilium fore capiendum, dixit.

XXVI. Postquam ab istis hæc essent ad istum modum excogitata, pecuniæ cogendæ operam dederunt. (2) Ubi tribuni, quæ constituta fuerant, renunciassent; Publius, iis cognitis, deliberandum in concilio proposuit super iis, quæ essent porro facienda. (3) Placuit igitur illis, diem edicere, qua die omnes Carthaginem convenirent; tum multitudini quidem veniam largiri, in auctores vero seditionis severe animadvertere: erant autem hi numero ad quinque et triginta. (4) Ubi dies venit, et seditiosi milites ad res componendas et ad accipienda stipendia advenerunt; (5) tribunis eis, qui legationem ad istos susceperant, arcano præcepit Scipio, ut seditiosis obviam procederent, et, partitione inter ipsos instituta, singuli quinos ex principibus seditionis, in ipso occursu benigne compellatos, maxime quidem ad contubernium, sin id minus possent, ad cenam certe et ad familiarem congressum invitarent. (6) Exercitui, quem habebat secum Carthagine, ante triduum Scipio edixerat, ut cibaria plurium dierum pararent, cum M. Silano adversus Indibilem transfugam profecturi. (7) Quæ res ut a seditionis est audita, animos etiam tanto magis illis addidit: sic enim existimabant, post alterius exercitus profectionem, se, ubi ad imperatorem venissent, in sua potestate pleraque omnia habituros.

XXVII. Jam prope urbem erat ventum, cum, militibus ceteris in posterum diem prima luce una cum impedimentis proficisci jussis, (2) tribunis et praefectis mandatum est, ut primum quidem proficiscentes sistere gradum sarcinasque ponere juberent, et ad portam milites in armis retinerent: tum vero, ut in singulas portas sese dividerent, viderentque magna cura ne quis seditiosorum exiret. (3) Tribuni, quibus prodeundi obviam provincia fuerat demandata, postquam venientibus occurrissent, comitate verborum soutes ad se, uti fuerat constitutum, adduxerunt. (4) Eisdem autem tribunis, sub ipsum tempus quo obviam illis sunt egressi, imperatum fuerat, ut triginta illos et quinque viros, postquam cœnassent, comprehensos vincirent, potestate exeundi hospitio dehinc nemini facta, eo dumtaxat excepto, qui ordinem rei apud singulos gestæ imperatori esset renunciaturus. (5) Postquam tribuni, quod jussu

τὸ συνταχθῆν, εἰς τὴν ἐπιούσαν δ' στρατηγὸς ἄμα τῷ φωτὶ θεωρῶν τοὺς παραγτηγνομένους ἡθροισμένους εἰς τὴν ἀγορὰν, συνελάλει τὴν ἐκκλησίαν. (6) Πάντων δὲ συντρεχόντων κατὰ τὸν ἐθισμόν ἄμα τῷ σημῆναι, καὶ μετεώρων ὄντων ταῖς διανοαῖς, πότ' ὄφονται τὸν στρατηγόν, καὶ τί ποτ' ἀκούσονται περὶ τῶν ἐνεστώτων. (7) πρὸς μὲν τοὺς ἐπὶ τῶν πυλῶν χιλιάρχους δ' Πόπλιος διεπέμψατο, κελεύων αὐτοὺς, ἀγειν τοὺς στρατιώτας ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ περιστήναι τὴν ἐκκλησίαν· αὐτὸς δὲ προπορευθεὶς, ἐξέστητε ταῖς διανοαῖς πάντας εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην φαντασίαν. (8) Ἐτι γὰρ ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν ἀσθενῶς ἔχειν οἱ πολλοί, κάπειτα παρὰ τὴν προσδοκίαν αἰφνιδίως ἐβρόχμενον θεασάμενοι, κατὰ τὴν ἐπίφασιν κατεπλάγησαν.

XXVIII. Οὐ μὴν ἄλλ' οὕτω πως ἤρξατο τῶν λόγων. Ἐφη γὰρ θαυμάζειν, τίνι δυσαρεστήσαντες, ἢ ποταῖς ὀλίποις ἐπαρθέντες, ἐπεβάλλοντο ποιεῖσθαι τὴν ἀπόστασιν. (2) Τρεῖς γὰρ αἰτίας εἶναι, δι' ἃς τολμῶσι στασιάζειν ἄνθρωποι πρὸς πατρίδα καὶ τοὺς ἡγουμένους· ὅταν τοῖς προσεστώσι μέμψωνται τι καὶ δυσχεραίνωσιν, ἢ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι δυσαρεστώσιν, ἢ καὶ νῆ Δία μειζόνων ὀρεχθῶσι καὶ καλλιόνων ἐλπίδων. (3) « Ἐρωτῶ δέ, τί τούτων ὑμῖν ὑπῆρξεν; Ἐμοὶ δηλονότι δυσῆρεστήσασθε, διότι τὰς σιταρχίας ὑμῖν οὐκ ἀπεδίδουν; (4) Ἀλλὰ τοῦτο ἐμὸν μὲν οὐκ ἦν ἐγκλημα· κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν ἀρχὴν οὐδὲν ὑμῖν ἐνέλιπε τῶν ὀφυνκων. (5) Εἴη δ' ἄρα ἐκ τῆς Ῥώμης, διότι τὰ πάλαι προσοφειλόμενα νῦν οὐ διωροῦντο. (6) Πότερον οὖν ἔχρηξεν ἀποστάτας γενομένους τῆς πατρίδος, καὶ πολέμους τῆς θρηψάσης, οὕτως ἐγκαλεῖν; ἢ, παρόντας λέγειν μὲν περὶ τούτων πρὸς ἐμὰ, παρακαλεῖν δὲ τοὺς φίλους, συνεπιλαβέσθαι καὶ βοηθεῖν ὑμῖν; Δοκῶ γὰρ, ἦν τοῦτο βέλτιον. (7) Τοῖς μὲν γὰρ μισθοῦ παρὰ τισι στρατευομένοις ἔστιν ὅτε συγγνώμην δοτέον, ἀφισταμένοις τῶν μισθοδοτῶν τοῖς δ' ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμοῦσι καὶ γυναικῶν ἰδίῳν καὶ τέκνων οὐδαμῶς συγχωρητέον. (8) Ἔστι γὰρ παραπλήσιον, ὥς ἂν εἴ τις, ὑπὸ γονέως ἰδίῳ φέσκων εἰς ἀργυρίου λόγον ἀδικεῖσθαι, παρεῖη μετὰ τῶν ὅπλων, ἀποκτενῶν τοῦτον, παρ' οὗ τὸ ζῆν αὐτὸς εἶαθε. (9) Νῆ Δέ, ἄλλ' ἐγὼ τὰς μὲν κακοπαθείας ὑμῖν καὶ τοὺς κινδύνους πλείους, ἢ τοῖς ἄλλοις, ἐπέταττον, τὰ δὲ λυσitelῆ καὶ τὰς ὠφελείας ἐτέροις μάλλον ἐμέριζον; (10) Ἀλλ' οὕτε τολμάτε τοῦτο λέγειν, οὕτε τολμήσαντες δύναισθ' ἂν ἀποδείξει. (11) Τί οὖν ἔστιν, ἐφ' ᾧ δυσαρεστούμενοι κατὰ τὸ παρὸν ἡμῖν, τὰς ἀποστάσεις ἐποιήσασθε; Τοῦτο βούλομαι πυνθῆσθαι. Δοκῶ μὲν γὰρ οὐδὲν οὐτ' ἐρεῖν, οὐτ' ἐπινοήσειν ὑμῶν οὐδένα.

XXIX. « Καὶ μὴν οὐδὲ τοῖς ὑποκειμένοις ἀσχάλλοντες. Πότε γὰρ εὐροια πραγμάτων μέλιν; πότε δὲ πλείω προτερήματα γέγονε τῇ Ῥώμῃ; πότε δὲ τοῖς στρατευομένοις μέλινος ἐλπίδες, ἢ νῦν; (2) Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις τὸν ἀπηλπικότων, ὅτι πλείω τὰ λυσitelῆ τὰ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς προϋφαίνετο, καὶ μέλινος ἐλπίδες

fueraut, peregissent, die insequenti Scipio, prima luce videns eos, qui advenerant, in forum congregari, concionem statim indicit. (6) Simul ac datum est signum, omnes confestim pro inore concurrere, mentesque omnium futuri expectatione exspondi, eoquando imperatorem essent visuri, ecquid ab eo de rebus praesentibus audituri. (7) Tum vero Publius ad tribunos circa portas misit, jubens, armatos adducerent, et concioni ab tergo circumfunderent. Ipse, progressus in medium, ut primum apparuit, de statu mentis circumstantes dejecit. (8) Vulgo enim plerique male ipsum habere quum putarent, ut praeter opinionem bene valentem viderunt, species ipsa et color terrore percussit intuentes.

XXVIII. Ibi tum Scipio suam orationem hoc fere modo est exorsus : Mirari se dixit, quid potissimum in rebus suis tantopere eorum animos offendisset, aut qua tandem spe freti defectionem sustinuisset moliri. (2) Tres siquidem esse causas, propter quas contra patriam et eos, qui summam rerum obtinent, seditionem concitare homines audeant : cum vel iis, qui praesunt, aliquo nomine succensent, et eorum imperium graviter ferunt; vel in praesenti statu non acquiescunt; vel certe, ubi majora concupiscentes in laetioris fortunae spem venerunt. (3) « Agite nunc, dicite mihi, quid horum fuit, quod vos moveret? Mihi videlicet offensi eratis, quod stipendia vobis non solverim. (4) Atqui, mea in eo nulla profecto culpa est : nam ex quo quidem penes me imperium est, nulla pars vestri stipendii vobis umquam defuit. (5) Quod si ulla hic culpa fuit, Roma igitur una est, cui ea sit adscribenda, quae ea vobis nondum praestitit, quae dudum debentur. (6) Quid vero? Siccine id, quod vobis debetur, erat postulandum, ut a patria desiceretis, et ut ejus, quae vos tulit atque educavit, hostes evaderetis? An illud potius vobis erat faciendum, ut ad me accedentes de ea re mecum ageretis, et amicos, ut petitionem vestram adjuverant, et opem vobis ferrent, rogaretis? Id quidem meo iudicio satius erat futurum. (7) Iis sane, qui mercede alicui militant, interdum ignoscas, si eos deserant, a quibus soliti sunt mercedem accipere; at illis, qui bella pro seipsis gerunt, pro conjugibus liberisque suis, nulla ejusmodi concedenda est venia. (8) Nam hoc perinde est, ut si quis, pecuniae alicujus fraudem sibi a parente factam dictitans, propterea armatus ipsum iret occisum, a quo vitam acceperit. (9) Verum ego, si diis placet, duriores labores et plura pericula vobis quam ceteris, imperavi : commoda militiae et emolumenta aliis potius, quam vobis, tribui? (10) Hoc vero ne vos quidem dicere audetis; neque si ausi essetis, probare umquam possotia. (11) Quid est igitur, cur in tanta hoc tempore apud vos ego offensa sim, ut defectionem faciendam putarit? Istud ego vos mihi velim dicere. Nam equidem nihil ab ullo vestrum non modo dici, sed ne excogitari quidem posse arbitror.

XXIX. Taedio certe praesentis status id nequaquam est factum. Quando enim fortunae major fuit serenitas? quando laetioribus omnium rerum successibus usa est Roma? quando militaribus viris spes majores, quam nunc, praesitae? (2) Sed dicet fortasse desperatus aliquis, plura apud hostes commoda ostentari, spes majores et certiores. (3)

καὶ βεβαυτέραι; (3) Παρὰ τίσι δὴ τούτοις; ἢ παρ' Ἀνδοβάλη καὶ Μανδονίῳ; Καὶ τίς ὑμῶν οὐκ οἶδε, διότι πρότερον μὲν οὗτοι παρασπονδήσαντες Καρχηδονίους, πρὸς ἡμᾶς ἀπέστησαν· νῦν δὲ πάλιν ἀθετήσαντες τοὺς ὅρκους καὶ τὴν πίστιν, ἐχθροὺς ἡμῖν σφᾶς αὐτοὺς ἀναδέεχασιν; (4) Καλὸν δὲ, τούτοις πιστεύσαντας, πολεμίους γενέσθαι τῆς ἑαυτῶν πατρίδος. (5) Οὐ μὴν οὐδ' ἐν αὐτοῖς εἴχετε τὰς ἐλπίδας, ὡς κρατήσαντες τῆς Ἰβηρίας. Οὐδὲ γὰρ μετ' Ἀνδοβάλου ταχθέντες, ἱκανοὶ πρὸς ἡμᾶς ἦτε διακινδυνεύειν, μήτι γε καθ' ἑαυτοὺς παττόμενοι. (6) Τί οὖν ἦν, ᾧ προσείχετε; Πυθέσθαι γὰρ ἂν βουλοίμην ὑμῶν· εἰ μὴ, νῆ Δία, ταῖς ἐμπειρίαις τῶν νῦν προχειρισθέντων ἡγεμόνων καὶ ταῖς ἀρεταῖς πιστεύοντες; ἢ καὶ ταῖς βράβδοις καὶ τοῖς πελέεσι τοῖς προηγουμένοις αὐτῶν; Ὑπὲρ ὧν οὐδὲ λέγειν πλείω καλόν. (7) Ἄλλ' οὐκ ἔστι τούτων, ὧς ἄνδρες, οὐδὲν οὐδ' ἂν ἔχοιθ' ὑμεῖς δίκαιον οὐδὲ τοῦλάχιστον εἰπεῖν, οὔτε πρὸς ἡμᾶς, οὔτε πρὸς τὴν πατρίδα. (8) Διότι ἐγὼ περὶ ὑμῶν πρὸς τὴν Ῥώμην καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπολογησόμεναι, τὰ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις δημολογούμενα δίκαια προθέμενος. (9) Ταῦτα δ' ἔστι, διότι πᾶς ὄχλος εὐπαράλογιστος ὑπάρχει, καὶ πρὸς πᾶν εὐάγωγος. Ὅθεν αἰεὶ τὸ παραπλήσιον πάθος συμβαίνει περὶ τε τοὺς ὄχλους καὶ τὴν θάλατταν. (10) Καθάπερ γὰρ κάκεινης ἡ μὲν ἰδία φύσις ἐστὶν ἀβλαβῆς τοῖς χρωμένοις καὶ στάσιμος, ὅταν δ' εἰς αὐτὴν ἐμπέσῃ τὰ πνεύματα βία, τοιαύτη φαίνεται τοῖς χρωμένοις, οἳ οἱ τινες ἂν ὦσιν οἱ κυκλοῦντες αὐτὴν ἀνεμοί. (11) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ πλῆθος αἰεὶ καὶ φαίνεται καὶ γίνεταί πρὸς τοὺς χρωμένους, οἷους ἂν ἔχοι προστάτας καὶ συμβούλους. (12) Διὸ καὶ νῦν, καὶ πάντες οἱ προστώτες τοῦ στρατοπέδου, πρὸς μὲν ὑμᾶς διαλυόμεθα, καὶ πίστιν δίδομεν, ἐφ' ᾧ μὴ μνησικαχῆσιν. (13) πρὸς δὲ τοὺς αἰτίους ἀκαταλλάκτως διακείμεθα, κολάζειν αὐτοὺς ἀξίως καὶ τῶν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς ἡμαρτημένων. »

XXX. Ἀκμήν δὲ ταῦτ' ὤλεγεν, καὶ κύκλῳ μὲν οἱ στρατιῶται περιστοιχόμενοι ἐν τοῖς ὅπλοις, ἀπὸ παραγγέλματος συνεψόφουν ταῖς μαχαίραις τοὺς θυρεοὺς ἅμα δὲ τούτοις, δεδεμένοι γυμνοὶ οἱ τῆς στάσεως αἰτίοι γεγρόστες εἰσῆγοντο. (2) Τῷ δὲ πλῆθει τοιοῦτον ὑπέστη δέος ὑπὸ τε τοῦ περίεφθου καὶ τῶν κατὰ πρόσωπον δεινῶν, ὥστε, τῶν μὲν μαστιγούμενων, τῶν δὲ πελακισομένων, μήτε τὴν ὄψιν ἀλλοιῶσαι, μήτε φωνὴν προέσθαι μηδένα, μένειν δὲ πάντας ἀχανεῖς, ἐκπεπληγμένους πρὸς τὸ συμβαῖνον. (3) Οἱ μὲν οὖν ἀρχηγοὶ τῶν κακῶν αἰκισθέντες εἰκοντο διὰ μέσου, ἀπηλλαγμένοι τοῦ ζῆν· οἱ δὲ λοιποὶ παρὰ μὲν τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων κατὰ κοινὸν ἔλαβον τὰς πίστες, ἐφ' ᾧ μηδένα μηδενὶ μνησικαχῆσιν. (4) αὐτοὶ δὲ, καθ' ἕνα προΐόντες, ὤμουν τοῖς χιλιάρχοις, ἢ μὴν πειθαρχῆσιν τοῖς παραγγελλομένοις ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ μηδὲν ὑπεναντίον φρονῆσιν τῇ Ῥώμῃ. (5) Πόπλιος μὲν οὖν, μεγάλων κινδύνων ἀρχὴν φουμένων καλῶς

Cedo vero, apud quos hostes? Apud Indibilem, credo, et Mandonium : quasi vero ignoret quisquam vestrum, istos, fluxa fide antea usos, a Puenis ad nos transisse, nunc vero, spreto iterum jurisjurandi religione ac fide, hostes populi Romani repente esse factos. (4) Præclarum vero facinus, fidem istorum secutos esse vos, ut patriæ perduelles fieretis. (5) Sed nec in vobis ipsis obtinendæ Hispaniæ spes ulla erat ponenda : qui quidem, neque si Indibili conjungamini, neque si propriis separatim viribus utamini, ad prælio nobiscum decernendum idonei sitis futuri. (6) Quid igitur, obsecro vos, spectabatis? Aveo enim id a vobis intelligere. An, oro vos, hoc facinus ausi estis, usu rei militaris et virtute freti eorum, quos vos nunc duces elegistis? an et fascibus et securibus estis confisi, quæ ipsos præcedunt? de quibus ne plura quidem verba facere sit honestum. (7) Enimvero omnium eorum, quæ diximus, nihil fuit, quod vos moveret : neque ulla justa vobis causa suppetit, quam adversus nos, aut adversus patriam proferatis. (8) Sed vestrum patrocinium, cum apud populum Romanum, tum apud me ipsum, ego jam ipse suscipiam, et quæ ad excusandum hujusmodi facinus, ex communi omnium hominum sensu, valere possunt, in medium afferam. (9) Nimirum ita est : Omnis multitudo et in fraudem facile inducitur, et ad quævis facile impellitur. Itaque maris et vulgi similis semper est natura. (10) Quemadmodum enim mare suapte natura innoxium est utentibus et quietum, ubi vero cum violentia in illud incubuerunt venti, ipsum quoque erga navigantes tale existit, quales fuerunt venti, a quibus omni ex parte agitur : (11) plane ad hoc instar etiam multitudo talis semper reperitur esse erga eos, qui cum ea negotia habent, quales illi fuerint, quos ipsa patronos nacta est et consiliarios. (12) Propterea et ego jam, et omnes qui exercitui præsent, vobis cum ante omnia in gratiam redimus, et, rerum præteritarum nullam deinceps in animis nostris hæsuram memoriam, sancte vobis pollicemur : (13) sed inexorabiles adversus auctores defectionis, dignas ab his sceleris in patriam et in nos admissi poenas sumus exacturi.

XXX. Vix finem dicendi fecerat Scipio, cum armati, qui corona concionem circumdederant, data tessera, gladiis ad scuta concreperunt, simulque seditionis auctores vincti nudique in medium sunt producti. (2) Multitudinem tantus invasit terror, cum ob eum metum, qui undique a tergo ostendebatur, tum ob triste spectaculum, quod ante oculos obversabatur, ut, quum alii virgis cæderentur, alii securi percuterentur, vultum nemo mutaret, vocem nemo mitteret; sed attoniti et stupore ejas, quod gerebatur, torpidi manerent. (3) Dum autem, qui defectionis auctores aliis exstiterant, cruciati necatique per mediam concionem trahebantur; reliqui ab imperatore ceterisque ducibus fidem publice accipiebant, memoriam præteritorum nemini apud quemquam fraudi futuram. (4) Deinde ad tribunos singuli accedentes, apud illos jurabant, se mandatis imperatorum obtemperaturos, neque adversus populum Romanum quidquam esse molituros. (5) Ita Scipio, quum magnorum malorum initia, quæ jam radices

τόπον γενέσθαι ἔρῃμον, καθ' ὃν ὁ κίνδυνος ἦν, παραγείλας εὐθὺς τοῖς πρώτοις τέλεισι τῶν φαλαγγιτῶν, ἐπ' ἀσπίδα κλίειν, προῆγε μετὰ δρόμου, τηρῶν τὰς τάξεις. (3) Καταλαβόμενος δὲ τὸν ἑλλειψθέντα τόπον ἑξέως, ἅμα μὲν ἀπετέμῃτο τοὺς διώκοντας, ἅμα δὲ ὑπερδέξιος ἐγενόνηι τοῦ τῶν πολεμίων κέρατος. (4) Καὶ τοὺς μὲν φαλαγγίτας αὐτοῦ παρεκάλει θαρβεῖν καὶ μένειν, ἕως ἂν παραγγείλῃ ποιεῖσθαι τὴν ἐπαγωγὴν ἀναμῆ. (5) Πολυβίῳ δὲ ἐπέταξε, τῷ Μεγαλοπολίτῃ, τοὺς περιλειπομένους καὶ τοὺς διακεκλιχότας τὴν φυγὴν Ἰλλυριοὺς καὶ θωρακίτας καὶ μισθοφόρους συναθροίσαντι, μετὰ σπουδῆς ἐφεδρεῖν τῷ κέρατι τῆς φάλαγγος, καὶ τηρεῖν τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐκ διώγματος ἀναχωρούντων. (6) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, χωρὶς παραγέλματος, ἐπαρθέντες ταῖς διανοαῖς ἐπὶ τῷ τῶν εὐζώνων προτερήματι, καταβαλόντες τὰς σαρίσσας, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς ὑπεναντίους. (7) Ὅτε δὲ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν προάγοντες ἦγον ἐπὶ τὸ τῆς τάφρου χεῖρος, τὰ μὲν οὐκ ἔτι δίδοντας τοῦ καιροῦ μεταμέλειαν, ὥστε ἐν χερσὶν ὄντας τῶν πολεμίων ἀναστρέφειν. (8) τὰ δὲ καὶ τῆς τάφρου καταφρονήσαντες, διὰ τὸ τὴν κατάβασιν ἔχειν ἐκ πολλοῦ, καὶ μὴτ' ὕδωρ κατὰ τὸ τέλος ἐν αὐτῇ, μήτε τινα ἀγρίαν ὕλην ὑπάρχειν, ὥρμησαν ἀνεπιστάτως διὰ ταύτης.

XVI. Ὁ δὲ Φιλοποίμην, ἅμα τῷ παραπεσεῖν κατὰ τῶν ὑπεναντίων τὸν ἐκ πολλοῦ χρόνου ἑωραμένον ὑπ' αὐτοῦ καιρὸν, τότε πᾶσιν ὑπάγειν τοῖς φαλαγγίταις καταβαλοῦσι τὰς σαρίσσας παρήγγειλε. (2) Τῶν δ' Ἀχαιῶν δημομασδὸν καὶ μετὰ καταπληκτικῆς κραυγῆς ποιησαμένων τὴν ἔφοδον, οἱ μὲν προδιαλεχότες τὰς τάξεις τῶν Λακεδαιμονίων ἐν τῇ τῆς τάφρου καταβάσει, ἀναβαλόντες πρὸς ὑπερδέξιους τοὺς πολεμίους προδῆλους ὄντας, ἐτρέποντο. (3) τὸ δὲ πολὺ πλῆθος ἐν αὐτῇ τῇ τάφρῃ διεφθέρετο, τὸ μὲν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν ἰδίων. (4) Συνέβαινε δὲ τὸ προειρημένον οὐκ αὐτομάτως, οὐδ' ἐκ τοῦ καιροῦ, διὰ δὲ τὴν ἀγχνίαν τοῦ προεστῶτος, ὃς εὐθέως προεβάλετο τὴν τάφρον. (5) Ὁ δὲ Φιλοποίμην, οὐ φυγομαχῶν, ὥς τινες ὑπελάμβανον, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀκριβῶς καὶ συστρατηγικῶς ἕκαστα συλλογισάμενος, ὅτι παραγενόμενος ὁ Μαχανίδας, εἰ μὲν προσάξῃ τὴν δύναμιν, οὐ προϊδόμενος τὴν τάφρον, οὕτω συμβήσεται παθεῖν αὐτῷ τὴν φάλαγγα τὸ προειρημένον νῦν, γιγνώσκοντες δὲ τότε ἐπὶ τῆς ἀληθείας. (6) εἰ δὲ συλλογισάμενος τὴν δυσχρησίαν τῆς τάφρου, κάπειτα μεταμελήσει, καὶ δοξὰς ἀποδείξῃ, ἐκ παραπεταγμένων ἀπολύσει, καὶ μακρὰν αὐτὸν ἐμπειρίαν διαβαλεῖ, διότι χωρὶς δλοσχεροῦς ἀγῶνος αὐτῷ μὲν τὸ νικᾶν, ἐκείνῳ δὲ τάναντία περιέσται. (7) Πολλοὶ γὰρ ἤδη τοῦτο συμβέβηκεν, ὅτινες παραταξάμενοι μὲν, οὐκ ἀξιώχρεως * * σφᾶς αὐτοὺς εἶναι τοῖς ὑπεναντίοις ἀγωνίζεσθαι, τινὲς μὲν διὰ τόπους, οἱ δὲ διὰ πλῆθος, οἱ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας, (8) μακρὰν ἑαυτοὺς δόντες ἐμπειρίαν, κατὰ τὴν ἀπόλυσιν δὲ αὐτῶν τῶν οὐραγούντων ἡλίπαντες οἱ μὲν προτερήειν, οἱ δ' ἀσφαλῶς ἀπολυθῆ.

se applicans, posteaquam hostis fugientes persequens esset præterlapsus, et locus pugnae vacuus relictus, confestim cum primis phalangitarum cohortibus, ad sinistram inclinare iussis, servatis ordinibus, curriculo est progressus. (3) Atque sic, relictum a suis locum propere occupans, eadem opera et persequentem mercenarios hostem ab suo exercitu disclussit, et ultra hostis aciei cornu copias suas produxit. (4) Tum phalangitis præcepit, ut forti animo ibi starent, donec signum eis daret hostem conjunctum invadendi. (5) Polybio vero Megalopolitæ imperavit, ut Illyrios, loricatosque et mercenarios, qui e pugna superessent, et e fuga declinassent, raptim colligeret, ac pone phalangis cornu commorans tyranni reditum a persecutione fugientium observaret. (6) Lacedæmonii, successu inflati propter victoriam suorum mercenariorum, non expectata ducis tessera, sarissis inclinatis prætentisque Achæos aggrediuntur. (7) Qui dum eunt in hostes, ad labrum fossæ deveniunt. Enimvero neque in occasione tam præcipiti locus penitentiae ullus erat, ut, qui prope jam cum adversariis manus conserebant, pedem referrent: (8) et fossam ipsi aspernabatur, quod per lenem declivitatem e longinquo in eam descende-batur, et quod nihil prorsus in ea exstaret aquæ, neque spinosis fruticibus ullis erat consita. Itaque temere et inconsiderate per illam ruunt.

XVI. Philopœmen, ut primum bene gerendæ rei adversus hostes occasio exstitit, quam multo ante præviderat, omnibus statim phalangitis sarissas inclinandi et succedendi in hostem signum dedit. (2) Quum Achæi uno consensu, et terribili clamore edito, impetum fecissent, ii ex Lacedæmoniis, qui in descensu fossæ ordines solverant, dum ascendunt adversus hostem, qui manifeste in superiori loco stabat, ipsi in fugam conversi sunt; (3) sed ingens multitudo in ipsa fossa, alii ab Achæis, alii a suis oppressi, perierunt. (4) Quæ res non forte fortuna, aut ex occasione, in hunc modum accidit, sed imperatoris evenit solertia, qui ab initio statim munimentis loco fossam hosti objecerat. (5) Philopœmen autem non, quo pugnam detrectaret, ut quidam existimabant; sed quod ratione exacta et imperatoria prudentia omnia reputans, futurum præviderat, postquam accessisset Machanidas, siquidem fossa non provisa copias admo-veret, ut phalangi ea acciderent, quæ, ut modo diximus, tunc reapse contigerunt: (6) sin difficultatem reputans superandæ fossæ, omisso priore consilio, cum pavoris significatione aciem instructam reduceret, et, postquam longius fuisset progressus, terga daret; tum vero futurum præviderat, ut citra gravioris prælii periculum ipse victoriam, Machanidas cladem et ignominiam reportaret. (7) Quod ipsum jam multis exercituum ducibus accidit, qui, ubi aciem jam instruxissent suam, [cognito postmodum], idoneum sibi ad dimicandum cum hoste tempus non esse, alii, quod locorum iniquitate terrentur, alii numero hostium, alii alias ob causas, (8) suam ipsorum eo pacto rei bellicæ imperitiam professi, pedem retulerunt, et vel sola eorum virtute, qui ultimum cogebant agmen, prosperam pugnam se facturos, vel certe sine discrimine ab adversariis discor-

σεσθαι τῶν πολεμίων. (9) Ἐν οἷς δὲ καὶ μέγιστα συμβαίνει τοὺς ἡγούμενους * *.

XVII. Πλὴν ὅ γε Φιλοποίμην οὐ διαφύσθη τῇ προνοίᾳ τοῦ συντελεσθσομένου· τροπὴν γὰρ ἰσχυρὰν συνέβαινε γίνεσθαι τῶν Λακεδαιμονίων. (2) Συνορῶν δὲ τὴν φάλαγγα νικῶσαν, καὶ τὰ δια καλῶς αὐτῷ προχωροῦντα καὶ λαμπρῶς, ἐπὶ τὸ καταλειπόμενον ὥρμησε τῆς θλῆς ἐπιβολῆς· τοῦτο δ' ἦν, τὸ μὴ διαφυγεῖν τὸν Μαχανίδα. (3) Εἰδὼς οὖν αὐτὸν κατὰ τὴν τοῦ διώγματος παράπτωσιν ἀποτετημένον ἐν τοῖς πρὸς τὴν πόλιν μέρεσι τῆς τάφρου μετὰ τῶν ἰδίων μισθοφόρων, ἑκαρδόκει τὴν τούτου παρουσίαν. (4) Ὁ δὲ Μαχανίδας, συνθωρήσας κατὰ τὴν ἀπόλυσιν, τὴν ἀπὸ τοῦ διώγματος, φεύγουσαν τὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ συλλογισάμενος, διότι προπέπτωκε καὶ διέφυστο τῆς θλῆς ἐλπίδος, εὐθὺς ἐπειράτω, συστραφεὶς μεθ' ὧν εἶχε περὶ αὐτὸν ξένων, ἄθρους διαπεσεῖν διὰ τῶν ἐσκαδαμένων καὶ διωκόντων. (5) Εἰς δὲ καὶ συνορῶντες ἔνιοι συνέμνον αὐτῷ τὰς ἀρχάς, ταύτην ἔχοντες τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας. (6) Ὡς δὲ παραγνοήσαντι συνεῖδον τοὺς Ἀχαιοὺς τηρούντας τὴν ἐπὶ τῆς τάφρου γέφυραν· τότε δὴ πάντες ἐξαθυμήσαντες ἀπέβρεον ἀπ' αὐτοῦ, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ἐπορίζετο τὴν σωτηρίαν. (7) Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ὁ τύραννος, ἀπογνοὺς τὴν διὰ τῆς γεφύρας ὁδὸν, παρήλαυε παρὰ τὴν τάφρον ἐνεργῶς διάβασιν ζητῶν.

XVIII. Ὁ δὲ Φιλοποίμην, ἐπιγνοὺς τὸν Μαχανίδα ἀπὸ τε τῆς πορφυρίδος καὶ τοῦ περὶ τὸν ἵππον κόσμου, τοὺς μὲν περὶ τὸν Ἀναξίδαμον ἀπολείπει, παρακαλέσας τηρεῖν ἐπιμελῶς τὴν δίοδον, καὶ μηδενὸς φρίδεσθαι τῶν μισθοφόρων, διὰ τὸ τούτους εἶναι τοὺς συναυζόντας αἰετὰς ἐν τῇ Σπάρτῃ τυραννίδας· (2) αὐτὸς δὲ παραλαβὼν Πολύαινον τὸν Κυπαρισσεά, καὶ Σιμίαν, οἷς ἐχρῆτο τότε, παρειαίπτιων ἐκ τοῦ πέραν τῆς τάφρου τὴν ἀντιπαραγωγὴν * * ἀπώθεν τῷ τυράννῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ. (3) Δύο γὰρ ἦσαν οἱ τότε τῷ Μαχανίδᾳ συμμέλκοντες, Ἀναξίδαμος καὶ τῶν μισθοφόρων εἷς. (4) Ἄμα δὲ τῷ τῷ Μαχανίδᾳ κατὰ τινα τόπον εὐδατον τῆς τάφρου, προσθέντα τοὺς μύωπας, βία τὸν ἵππον ἐπάγειν καὶ διαπερᾶν, συναγαγὼν ἐκ μεταβολῆς ὁ Φιλοποίμην αὐτῷ, καὶ πατάξας τῷ δόρατι καιρίως, καὶ προσενεγκὼν τῷ σαυρωτῆρι πληγὴν ἄλλην ἐκ διαλήψεως, ἐν χειρῶν νόμῳ διέφθειρε τὸν τύραννον. (5) Τὸ δὲ παραπλήσιον ἐγίνετο καὶ περὶ τὸν Ἀναξίδαμον ἰπὸ τῶν παρίππων. (6) Ὁ δὲ τρίτος, ἀπογνοὺς τὴν διάβασιν, διέφυγε τὸν κίνδυνον κατὰ τὸν τῶν προσηρημένων φόνον. (6) Πεσόντων δὲ ἀμφοτέρων, εὐθὺς οἱ περὶ τὸν Σιμίαν, σκυλεύσαντες τοὺς νεκροὺς, καὶ συναφελόντες ἅμα τοῖς ὅπλοις τὴν τοῦ τυράννου κεφαλὴν, ἡπείγοντο πρὸς τοὺς διώκοντας· (7) σπεύδοντες ἐπιδεῖξαι τοῖς ὅλοις τὴν ἀπώλειαν τοῦ τῶν ὑπεναντίων ἡγεμόνος, χάριν τοῦ πιστεύσαντας ἐτι μάλλον ἀνυπόπτως καὶ τεθαβήκτως ποιήσασθαι τὸν ἐπιδιωγμὸν τῶν ὑπεναντίων, ἕως τῆς Τεγεατῶν πόλεως. (8) Ὁ καὶ

suros sperarunt. (9) Quibus occasionibus vel maxime solent imperatores [peccare].

XVII. At Philopœmenem sua conjectura, qua futurum prœlii eventum prœviderat, non fefellit: secuta namque est effusa Lacedæmoniorum fuga. (2) Ille ut phalangem cernit vincere, et, omnibus ex animi sententia succedentibus, insignem paratam esse victoriam; quæ pars totius incepti supererat, eam curare instituit, ne Machanidas videlicet effugeret. (3) Quem quum sciret cum suis mercenariis inter persequendum longius progressum, et in ea regione, quæ a fossa ad urbem vergit, interclusum, reditum illius sollicite expectabat. (4) Machanidas, ab inexpectatione fugientium revertens, suos conspicatus in fugam aversos, errore animadverso, quod longius esset progressus, eamque ob rem spe universæ victoriæ depulsus; peregrinis quos secum habebat in cuneum statim coactis, per medios hostes, qui solutis ordinibus fugientes persequerantur, manu facta evadere tentavit. (5) Atque hoc consilium ejus intelligentes nonnulli, cum ipso primum manserunt, ea spe salutis freti: (6) qui, ut propius ventum ad pontem fossæ impositum, conspectis Achæis, qui illum servabant, animum omnes despondere, Machanida relicto dilabi, et suæ quisque saluti privatim consulere cœperunt. (7) Eo tempore tyrannus, desperato per pontem transitu, juxta fossam obequitans, commodum ad transeundum locum magno quærebat opere.

XVIII. Philopœmen, ubi ex paludamento purpureo et equi ornatu Machanidam agnovit, Anaxidamo ad pontis custodiam relicto, eoque multis monito, ut commissam stationem diligenter tueretur, neque ulli mercenariorum parceret, quoniam horum semper ope ac præsidio tyranni Lacedæmone rerum summam obtinerent; (2) ipse, cum esset ab altera parte fossæ, cum Polyæno Cyparissensi, et Simia, qui tunc ei præsto erant, propere occurrit, e regione tyranni ejusque comitum ex modico intervallo obequitavit. (3) Duo enim erant, qui se tyranno conjunxerant, Anaxidamus et mercenariorum aliquis. (4) Statim ut Machanidas, locum nactus facilem ad transeundum fossam, calcaribus admotis equum magna vi impulit, conversus in eum Philopœmen, et trajicientem aggressus, post illatum mucrone hastæ vulnus, mox eadem versa ictum cuspide cominus repetens, in ipso discrimine tyrannum interemit. (5) Simili item modo Anaxidamus ab iis equitibus est exceptus, qui Philopœmenem comitabantur. Tertius, transeundi spe ommissa, dum reliqui occiduntur, periculum evasit. (6) Postquam illi ambo sunt prostrati, propere Simias, spoliatis cadaveribus, et ablato simul cum armis capite tyranni, ad suos, fugientem hostem persequentes, contendit. (7) De exitio namque ducis hostium certiores illos reddere properabat, ut, ea re explorata, majore fiducia et minore cum suspicione ullius mali, ad oppidum usque Tegeatarum insectarentur hostes. (8) Et mirum in modum ea res ab-

μεγάλα συνέβλετο πρὸς τὴν ὁρμὴν τῶν ὄχλων· οὐ γὰρ ἥκιστα διὰ τούτων τῆς μὲν Τεγέας ἐξ ἐφόδου κύριοι κατέστησαν, τῆς δ' ἐχομένης παρὰ τὸν Εὐρώταν ἐστρατοπέδευον, κρατοῦντες ἤδη τῶν ὑπαίθρων ἀναμφισβητήτως. (9) Καὶ πολλῶ χρόνῳ οὐ δυνάμενοι τοὺς πολεμίους ἐκ τῆς οἰκείας ἀπώσασθαι, τότε πᾶσαν ἀδεῶς ἐπὶ ὁρβὴν αὐτοὶ τὴν Λακωνικὴν. (10) τῶν μὲν ἰδίων οὐ πολλοὺς ἀπολωλεκότες ἐν τῇ μάχῃ, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων ἀπεκτακότες μὲν οὐκ ἐλάττους τῶν τετρακισχιλίων, ζωγρεῖα δ' εὐληφότες ἔτι πλείους τούτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀποσκευῆς καχυρειακότες ἀπάσης καὶ τῶν σπλυν.

critatem multitudinis intendit : fuitque ea vel potissima causa, cur Tegeam primo impetu caperent, ac postero die, omnem jam sine controversia regionem obtinentes, castra ad Eurotam metarentur. (9) Ita, qui a longo tempore finibus suis hostes expellere non potuerant, universam tunc Laconicam impune agebant serebant : (10) amissis in eo prelio suorum non multis, quum Lacedæmoniorum occidissent ad quatuor millia, ac multo etiam plures vivos cepissent, denique impeditis omnibus atque armis essent potiti.

III. — BELLUM HANNIBALICUM.

Excerpt. Antiq. ex lib. XI, cap. 17.

XIX. Τίς οὐκ ἂν ἐπισημῆναιτο τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δυνάμιν ἐν τοῖς ὑπαίθροις τάνδρος; (2) βλέψας ἐς τὸ μῆκος τούτου τοῦ χρόνου, καὶ συνεπιστήσας αὐτὸν ἐπὶ τε τὰς καθόλου καὶ τὰς κατὰ μέρος μάχας καὶ πολιορκίας, καὶ πόλεων μεταβολὰς, καὶ περιστάσεις καιρῶν, ἐπὶ τε τὴν περισχὴν τῆς διπλῆς ἐπιβολῆς καὶ πράξεως· (3) ἐν ᾗ συνεχῶς Ἀννίβας, ἐκαίδεκα πολεμήσας ἔτι Ῥωμαίους κατὰ τὴν Ἰταλίαν οὐδέποτε διέλυσε τὰς δυνάμεις ἐκ τῶν ὑπαίθρων, ἀλλὰ συνέχων ὑφ' ἑαυτὸν, ὥσπερ ἀγαθὸς κυβερνήτης, ἀστασίαστα διετήρησε τοσαῦτα πλήθη καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς ἀλλήλα· καίπερ οὐχ οἷον ὁμοεθνεῖσιν, ἀλλ' οὐδ' ὁμοφύλοις χρησάμενος στρατοπέδοις. (4) Εἶχε γὰρ Λίβυας, Ἰβήρας, Λιγυστινοὺς, Κελτοὺς, Φοίνικας, Ἰταλοὺς, Ἑλληνας, οἷς οὐ νόμος, οὐκ ἔθος, οὐ λόγος, οὐχ ἕτερον οὐδὲν ἦν κοινὸν ἐκ φύσεως πρὸς ἀλλήλους. (5) Ἀλλ' ὅμως ἡ τοῦ προσετώτος ἀγχίνοια τὰς τηλικαύτας καὶ τοιαύτας διαφορὰς ἐνὸς ἐποίει προστάγματός ἀκούειν καὶ μὴ πείθεσθαι γνώμῃ· καίπερ οὐχ ἀπλῆς οὔσης τῆς περιστάσεως, ἀλλὰ καὶ ποικίλης, καὶ πολυλάκεις μὲν αὐτοῖς λαμπρὰς ἐπιπνεύσεως τῆς τύχης, ποτὶ δὲ τούναντιον. (6) Ἐξ ὧν εἰκότως ἂν τις θαυμάσειε τὴν τοῦ προσετώτος δυνάμιν ἐν τούτῳ τῷ μέρει, καὶ θαρσύν εἴποι, ὥς, εἴπερ ποιησάμενος τὴν ἀρχὴν ἐπ' ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης, ἐπὶ τελευταίους ἦλθε Ῥωμαίους, οὐδὲν ἂν τῶν προτεθέντων αὐτὸν διέφυγε. (7) Νῦν δ', ἐφ' οὗς ἔδει τελευταίους ἔλθεῖν, ἀπὸ τούτων ἀρξάμενος, ἐν τούτοις ἐποίησατο καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν πράξεων καὶ τὸ τέλος.

Laus Hannibalis.

XIX. Quis Hannibalem non prosequatur laudibus ob imperandi scientiam, virtutem, et rei castrensis usum atque peritiam? (2) siquidem ad temporis longitudinem oculos retulerit, et illud attente consideraverit, quoties de summa proelio contenderit, quot minores pugnas pugnauerit, quot urbes oppugnauerit, quantas civitatum mutationes, quam difficiles temporum vices sit expertus; denique si universam ejus consiliorum et rerum gestarum summam cogitaverit : (3) qui, in Italia cum Romanis per sedecim continuos annos bellum gerens, sub dio semper habuit exercitum, neque dimisit unquam; sed tantam militum multitudinem, veluti bonus gubernator, ita sub obsequio suo continuit, ut nulla nec inter ipsos, nec adversus decem, seditio exstiterit. Atqui erant illius exercitus, non dicam ex unius populi hominibus, sed ne ex eadem quidem terra editis, compositi. (4) Habuit namque Afros, Hispanos, Ligures, Gallos, Pœnos, Italos, Græcos; quibus non lex, non mos, non lingua, nullum denique aliud naturæ jus commune, quod eos inter se jungeret. (5) Et tamen singulari ducis solertia efficiebatur, ut tot tamque diversæ gentes unius imperio auscultarent, et uno consensu ei parerent, quantumvis non semper eadem fortuna, sed admodum varia uterentur : nam prosperrimam quidem sæpe sunt experti, sed et interdum adversam. (6) Quare merito aliquis, in ista intuens, capitale ducis ingenium in hac parte sit admiraturus, et non dubitanter pronuntiaturus, si Hannibal ab aliis orbis partibus exorsus, novissimos omnium Romanos esset adortus, nihil quidquam ipsum militum fuisse, quod non perfecisset. (7) Nunc, quum eos sit aggressus primos, quos debuerat postremos, ibidem præclara ejus facta et principium et finem habuerunt.

IV. — SCIPIO IN HISPANIA.

(I.) Excerptorum Antiquorum cap. 18-22.

XX. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Ἀσδρούβαν, ἀθροίσαντες τὴν στρατείαν ἐκ τῶν πόλεων, ἐν αἷς ἐποίουντο τὴν παρεμβασίαν, προῆλθον, καὶ κατεστρατοπέδευσαν οὐ μακρὰν ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς προσαγορευομένης Ἰλίπας, βαλόμενοι τὸν χάρακα πρὸς ταῖς ὑπὸ ὤραιαις, καὶ προθέμενοι πεδία πρὸς ἀγῶνα καὶ πρὸς μάχην εὐφυῆ. (2)

(I.) *Vincit Asdrubalem, Gisconis filium.*

XX. Quum Asdrubal, Gisconis filius, copias ex oppidis, ubi hibernabant, excivisset, ducere institit : metatque castra non longe ab oppido, cui Ilipta nomen, vallo circumjecto sub radices montis consedit, habens a fronte castrorum patentes campos, ad certamen et dimicationem aptos.

Πλήθος δὲ πεζῶν μὲν ἔχον εἰς ἑπτὰ μυριάδας, ἵππεις δὲ τετρακισχιλίους, θηρία δὲ δυσὶ πλείω τῶν τριάκοντα. (3) Πόπλιος δὲ Μάρκον μὲν Ἰούνιον ἐξαπέστειλε πρὸς Κολήχαντα, παραληφόμενον τὰς ἐτοιμαθείσας αὐτῷ παρὰ τούτου δυνάμεις· αὐταὶ δ' ἦσαν, οἱ πεζοὶ μὲν τρισχιλιοὶ, ἵππεις δὲ πεντακόσιοι. (4) Τοὺς δὲ λοιποὺς συμμάχους αὐτὸς παρελάμβανε, προάγων καὶ ποιή-
μενος τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ προκειμένον. (5) Ἐγγίσας δὲ τῷ Κασταλῶνι καὶ τοῖς περὶ Βαίκυλα τόποις, καὶ συμμίσας ἐνθάδε τῷ Μάρκῳ καὶ ταῖς παρὰ τοῦ Κολήχαντος δυνάμεσιν, εἰς πολλὴν ἀπορίαν ἐνέπιπτε περὶ τῶν ἐνεστώτων. (6) Χωρὶς γάρ τῶν συμμάχων οὐκ ἐξίσχρητοι ἦσαν αἱ Ῥωμαῖκαὶ δυνάμεις αὐτῷ πρὸς τὸ διακινδυνεύειν· τὸ δ' ἐπὶ τοῖς συμμάχοις ἔχοντας τὰς ἐπιτάς ὑπὲρ τῶν ὁδῶν κινδυνεύειν, ἐπισφαλὲς ἔδοκει καὶ λίαν εἶναι παράβολον. (7) Οὐ μὴν ἀλλὰ διαπορήσας, ὑπὸ δὲ τῶν πραγμάτων συγκαλειόμενος, ἐπὶ τὸ συγχρῆσθαι κατηνέχθη τοῖς Ἰβηρσιν οὕτως, ὥστε φαντασίαν μὲν παρασκευάζειν τοῖς ὑπεναντίοις, τὸν δ' ἀγῶνα ποιῆσαι διὰ τῶν ἰδίων στρατοπέδων. (8) Ταῦτα δὲ προβέμενος, ἀνέβη μετὰ πάσης δυνάμεως, ἔχων πεζοὺς μὲν εἰς τετρακισμυρίους καὶ πεντακισχιλίους, ἵππεις δὲ περὶ τρισχιλίους. (9) Ἐγγίσας δὲ τοῖς Καρχηδόνιοις, καὶ γενομένος σύνοπτος, ἐστρατοπέδευσε περὶ τινος γεωλόφου καταντικρὺ τῶν πολεμίων.

XXI. Μάγων δὲ, νομίσας εὐφῶι καιρὸν ἐπιθέσθαι καταστρατοπεδεύουσι τοῖς Ῥωμαίοις, ἀναλαβὼν τὸ πλείστον μέρος τῶν ἰδίων ἱππέων, καὶ Μασσανάσσην μετὰ τῶν Νομάδων, ἤλαυνε πρὸς τὴν παρεμβολήν, πεπεισμένος ἀφυλακτοῦντα λήψεσθαι τὸν Πόπλιον. (2) Ὁ δὲ, πάλαι προορώμενος τὸ μέλλον, ὑπὸ τινος βουνὸν ὑπεστάλκει τοὺς ἱππείας ἰσους τοῖς τῶν Καρχηδόνων. (3) ὧν ἀνυπονοήτως ἐμπροσθέντων, πολλοὶ μὲν ἐν ταῖς ἐργαῖς ἀναστρέφοντες διὰ τὸ παραδόξον τῆς ἐπιφανείας ἀπὸ τῶν ἱππῶν ἀπέπεσον· οἱ δὲ λοιποὶ, συμβάλλοντες τοῖς πολεμίοις, ἐμάχοντο γενναίως. (4) Τῇ δὲ παρὰ τῶν καταβαινόντων ἐν τοῖς Ῥωμαίοις ἱππεῦσιν εὐχειρία δυσχρηστούμενοι, καὶ πολλοὺς ἀπολλύντες οἱ Καρχηδόνιοι, βραχὺ προσαντισχόντες ἐνέκλιναν. (5) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐν τάξει τὴν ἀναχώρησιν ἐποι-
οῦντο· τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐγκειμένων αὐτοῖς, λύσαντες τὰς ὁδὰς, κατέφυγον ὑπὸ τὴν αὐτῶν παρεμβολήν. (6) Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι, τούτου γενομένου, θαρσαλευτέ-
ρον διεκρίντο πρὸς τὸν κίνδυνον, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τούναντίον. (7) Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῖς ἐξῆς ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τὰς τε δυνάμεις ἐκτάζαντες ἐν τῷ μεταξὺ πεδίῳ, διὰ τῶν ἱππέων καὶ διὰ τῶν εὐζώνων ἀκροβολισμοὺς ποιησάμενοι, καὶ καταπειράσαντες ἀλλήλων, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ κρίνειν τὰ ὅλα.

XXII. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον δυσὶ δοκεῖ χρῆσθαι στρατηγήμασιν ὁ Πόπλιος. (2) Θεωρῶν γάρ τὸν Ἀσδρούβαν ὅπῃ ποιούμενον τὰς ἐξαγωγὰς, καὶ μέ-
τους Λίβυας, τὰ δὲ θηρία προτιθέμενον ἐκατέρων τῶν κεράτων· (3) αὐτὸς, εἰσὼς τῇ μὲν ὥρᾳ προσανατεί-

(2) Erant autem in ejus exercitu peditum septuaginta millia, equitum quatuor, elephantum duo supra triginta. (3) Publius (Scipio) vero M. Junium (Silanum) ad Colchantem misit, ut copias ab eo acciperet, quas ille coegerat; quae erant, peditum tria millia, equites quingenti. (4) Reliquos socios in itinere, dum ire pergebat, et ad destinatum locum tendebat, ipse assumpsit. (5) Ad Castulonem ut ventum, et prope Bæculam, postquam se junxisset Scipioni Silanus cum traditis sibi auxiliis a Colchante, quid super rebus presentibus consilii caperet incertus imperator, in diversa animum versabat. (6) Nam absque sociorum auxiliis idoneum ad praelio decertandum Romanum exercitum non habebat: ut autem, spe victoriae in sociis posita, summæ rei discrimen adiret, id vero periculosæ ac temerariæ plenum aleæ judicabat. (7) Post longam animi fluctuationem, rerum necessitate adactus, in eam ad extremum devenit sententiam, ut Hispanorum auxiliis statueret sibi ita utendum, ut in speciem saltem hostibus ea opponeret, per legiones vero suas pugnam decerneret. (8) Hoc ubi constituit, omnibus copiis castra movit, habens secum ad quinque et quadraginta peditum millia, equitum tria millia. (9) Quumquæ Carthaginiensibus appropinquasset, jamque in eorum esset conspectu, ex adverso hostium in terrenis quibusdam tumulis locum castris cepit.

XXI. Peropportunum id esse tempus Mago ratus invadendi Romanos castra ponentes, assumpta equitum suorum parte maxima, et Massanissa cum Numidis, in tendentes duxit, haud dubius, fore ut Scipionem incautum opprimeret. (2) Ille vero, dudum proviso quod erat futurum, post tumulum quemdam equites abdiderat, numero pares iis quos habebant Carthaginienses. (3) Quibus repente et ex improvviso in Pœnos irrudentibus, multi confestim, inopinato hostium conspectu territi, dum in fugam sese aver-
tunt, equis sunt delapsi; reliqui pugnam capeessere, ac strenue rem gerere. (4) Sed quum Romanorum equitum vim, dexteritate singulari ex equis desilentium, sustinere non possent, multis suorum occisis, postquam aliquantis per restitissent, in fugam Pœni inclinarunt. (5) Et primo quidem nihil turbatis ordinibus sese receperunt; deinde vero, acrius instantibus Romanis, solutis turnis ad sua castra profugerunt. (6) Hujus praelii eventu est effectum, ut ad pugnam audendam promptiores essent Romani, Pœni contra timidiore. (7) Nihilo tamen secius, quum per aliquot insequentes dies in planitiem interjectam copias eduxissent, et per equites ac levem armaturam velitationes habuissent, seque invicem tentassent, mox totis utrimque viribus decertare statuerunt.

XXII. Eo tempore duplicem hosti dolum struxisse videtur Scipio. (2) Observaverat Asdrubalem sero semper educere copias, et Afros in medio, elephantos ante cornu utrumque collocare. (3) Ipse, assuetus aliquanto etiam serius, quam ille, educere, et Romanos in media acie Afros

νειν, τοὺς δὲ Ῥωμαίους μέσους ἀντιτάττειν τοῖς Λίβυσι, τοὺς δ' Ἰθρᾶς ἐπὶ τῶν κεράτων παρεμβάλλειν, ἣ προέβητο κρίνειν ἡμέρα, τάναντία τοῖς προεξημένοισι ποιήσας, μεγάλη συνήρρησε ταῖς σφετέραις δυνάμεσι πρὸς τὸ νικᾶν, οὐκ ὀλίγα δ' ἡλάττωσε τοὺς πολεμίους. (4) Ἄμα γὰρ τῷ φωτὶ διαπεμφάμενος τοὺς ὑπηρέτας, παρήγγειλε πᾶσι τοῖς χιλιάρχοις καὶ τοῖς στρατιώταις, ἀριστοποιησαμένους καὶ καθοπλισαμένους ἐξάγειν πρὸ τοῦ χάρακος. (5) Γενομένου δὲ τούτου, καὶ προθύμως πειθαρχησάντων διὰ τὴν ὑπόνοιαν τοῦ μέλλοντος, τοὺς μὲν ἱππεῖς καὶ τοὺς εὐζώνους προαπέστειλε, συντάξας ἐγγίζειν τῇ παρεμβολῇ τῶν ὑπεναντίων, καὶ προσακροβολίσσθαι θρασέως. (6) Αὐτὸς δὲ, τοὺς πεζοὺς ἔχων, ἄρτι τῆς κατὰ τὸν ἥλιον ἀνατολῆς ἐπιφανισμένης, προῆγε, καὶ παραγενόμενος εἰς μέσον τὸ πεδὶον παρενέβαλε, τάττων ἐναντίως ἢ πρόσθεν· μέσους μὲν γὰρ ἐτίθει τοὺς Ἰθρᾶς, ἐπὶ δὲ τῶν κεράτων τὰ τῶν Ῥωμαίων. (7) Τοῖς δὲ Καρχηδονίοις, ἄφνω συνεγγιζόντων πρὸς τὸν χάρακα τῶν ἱππέων, ἅμα δὲ καὶ τῆς ἄλλης δυνάμεως ἐκταττομένης ἐν δόψει, μόλις ἐδόθη καιρὸς εἰς τὸ καθοπλίσασθαι. (8) Διόπερ ἠναγκάσθησαν οἱ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν, ἔτι νήσταις ἔχοντες τοὺς ἄνδρας, ἀπαρασκευῶς ἐκ τοῦ καιροῦ τοὺς μὲν ἱππεῖς καὶ τοὺς εὐζώνους ἐπαφίεσθαι τοῖς ἱππεῦσι τῶν ὑπεναντίων εἰς τὰ πεδία· τὰς δὲ πεζικὰς δυνάμεις παρατάττειν, οὐ πολὺ τῆς παρωρείας ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ποιοῦμενοι τὴν ἐκταξιν, καθάπερ ἦν ἔθος αὐτοῖς. (9) Ἔως μὲν οὖν τινας ἔμενον οἱ Ῥωμαῖοι, τὴν ἡσυχίαν ἔχοντες· ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν τῆς ἡμέρας προὔβαινε, τῶν δ' εὐζώνων ἄκριτος ἦν καὶ ἀρίστος ἢ συμπλοκῇ, διὰ τὸ τοὺς πιεζομένους καταφεύγοντας ὑπὸ τὰς ἰδίας φάλαγγας ἐκ μεταβολῆς κινδυνεύειν. (10) τὸ τῆνικαῦτα δὲ (δια)δεχόμενος ὁ Πόπλιος διὰ τῶν διαστημάτων ἐν ταῖς σημαίαις εἰσω τοὺς ἀκροβολιζομένους, καὶ μερίσας ἐφ' ἑκάτερον κέρας ὀπίσω τῶν παρατεταγμένων, πρῶτον μὲν τοὺς γροσφομάχους, ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς ἱππεῖς, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐπιβαλεῖν μετωπηδὸν ποιοῦμενος τὴν ἔφοδον. (11) ἀποσχὼν δὲ περὶ στάδιον τῶν ὑπεναντίων, τοὺς μὲν Ἰθρᾶς τηροῦντας τὰς τάξεις τὸν αὐτὸν τρόπον ποιεῖσθαι τὴν ἐπαγωγὴν παρήγγειλε, * τῷ μὲν δεξιῷ τὰς σημαίας καὶ τὰς ἰλας ἐπιστρέφειν ἐπὶ δόρυ, τῷ δ' εὐωνύμῳ τάναντία.

XXIII. Καὶ λαβὼν αὐτὸς μὲν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ, Λεύκιος δὲ Μάρκιος καὶ Μάρκος Ἰούνιος ἀπὸ τῶν εὐωνύμων, τρεῖς ἰλας ἱππέων τὰς ἡγουμένας, καὶ πρὸ τούτων γροσφομάχους τοὺς εἰθισμένους, καὶ τρεῖς σπεῖρας (τούτο δὲ καλεῖται τὸ σύνταγμα τῶν πεζῶν παρὰ Ῥωμαίους κοόρτις), (2) πλὴν οἱ μὲν ἐπ' ἀσπίδα περικλάσαντες τούτους, οἱ δὲ περὶ δόρυ, προῆγον ὀρθίους ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἐνεργῇ ποιοῦμενοι τὴν ἔφοδον, αἰετῶν ἐξῆς ἐπιβαλόντων, καὶ κατὰ περίκλασιν ἐπομέων. (3) Ἐπεὶ δὲ τούτους μὴ οὐ πολὺ συνέβαινε τῶν πολεμίων ἀπέχειν, τοὺς Ἰθρᾶς ἐν τῇ κατὰ πρόσωπον πλευρᾷ τόπον ἱκανὸν ἔτι διεστάναι, τῷ

opponere, Hispanos utrimque pro cornibus locare; quo die pugnaturus erat, contraria omnia faciens eorum, quæ antea erat solitus, magnum suis ad victoriam momentum attulit, hostibus vero non mediocriter incommodavit. (4) Prima namque luce, ministris per castra dimissis, qua tribunis qua militibus præcepit omnibus, ut, curatis corporibus, arma caperent, valloque egredierentur. (5) Quod ut factum, imperata cunctis alacriter facientibus propter obortam futuri certaminis suspicionem, equites et expeditorum manu præmisit, prope castra hostium jussam accedere, et acrem velitationem audacter ciere. (6) Ipse cum peditibus, sub ipsum solis ortum, castris egressus, postquam in medium usque campum processerat, aciem instruit, in assignandis locis omnia de industria mutans: medios siquidem Hispanos locavit, Romano milite cornibus firmatis. (7) Vix ad capiendam arma temporis fuit satis Carthaginiensibus, quum repente et equites vallo succederent, et simul in ipsorum conspectu ceteræ omnes copię instruerentur. (8) Propterea Asdrubal, cujus erat impransus miles, coactus est pro tempore imparatos equites ac leviter armatos in campum adversus hostes emitte, ipse vero pedestres copias instruere, quas haud procul a radicibus montis pro instituto suo in planitie ordinavit. (9) Et Romani quidem aliquamdiu quieti sese tenuerunt: procedente vero die, quum leviter armatorum pugna anceps neutro inclinata staret, quoniam, qui premebantur, ad suorum aciem se recipiebant, ac mox per vices certamen repelebant. (10) Tum enimvero Scipio eos, qui velitatione decertabant, per aciei intervalla intra ordines recepit, et in utrumque cornu a tergo eorum, qui stabant ordinati, divisit, velites prius, deinde equites; ac mox æquata primo universæ aciei fronte ire in hostem coepit. (11) Ubi vero jam circiter stadium [nisi potius, quatuor stadia] acies inter se aberant, jussis Hispanis, quæ coeperant pede, servatis ordinibus porro pergere, dextro cornui præcepit, ut manipulos pariter ac turmas dextrorsum converteret; sinistro, ut sinistrorsum.

XXIII. Tum autem, quum sumpsisset ipse quidem a dextera, L. vero Marcus et M. Junius a leva, turmas equitum priores ternas, et qui hos antecederent velites pro Romanæ militiæ more, itemque spiras sive manipulos ternos (quod nempe Romanam cohortem conficiunt), (2) ad levam inflexo agmine, hi ad dextram, rectis dehinc ordinibus in hostem duxerunt, et citato gradu perrexerunt; subinde interim, qui proximi his steterant, agmini præcedentium sese adjungentibus, et simili facta inflexione eos sequentibus. (3) Jamque non longe aberant isti ab hostibus, quum Hispani, in Romanæ aciei fronte collocati, eo, quod presso gradu incederent, ab iisdem longum satis spatium adhuc dista-

βάδην ποιῆσθαι τὴν ἐπαγωγὴν, προσέβαλλον τοῖς κέραισι ἀμφοτέρους ἄμα τοῖς τῶν ὑπεναντίων ὀρθαῖς ταῖς Ῥωμαϊκαῖς δυνάμεσι, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν.

(4) Αἱ δὲ μετὰ ταῦτα κινήσεις, δι' ὧν συνέβαινε, τοὺς ἐπομένους, ἐπιπαρεμβάλλοντας ἐπὶ τὴν αὐτὴν εὐθείαν τοῖς ἡγουμένους, συγκαθίστασθαι τοῖς πολεμίοις εἰς τὴν μάχην, τὴν ἐναντίαν εἶχον διάθεσιν ἀλλήλαις, καὶ καθόλου τὸ δεξιὸν κέρασ τῷ λαῷ, καὶ κατὰ μέρος οἱ πεζοὶ τοῖς ἱππεῦσιν. (5) Οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρως ἱππεῖς, μετὰ τῶν εὐζώνων, ἐκ δόρατος ἐπιπαρεμβάλλοντες, ὑπερκερῶν ἐπειρῶντο τοὺς πολεμίους· οἱ δὲ πεζοὶ τρύναντο ἐξ ἀσπίδος παρενέβαλλον. (6) Τῶν δὲ κατὰ τὸ λαῖον οἱ μὲν ἐν ταῖς στείραις ἐκ δόρατος, οἱ δ' ἱππεῖς μετὰ τῶν γροσφομάχων ἐξ ἡνίας. (7) Ἐγέρθη μὲν οὖν ἐκ τῶν ἱππέων καὶ τῶν εὐζώνων ἀμφοτέρων τῶν κεράτων ἐκ ταύτης τῆς κινήσεως τὸ δεξιὸν εὐάνυμον. (8) Οὗ μικρὸν λόγον θέμενος ὁ στρατηγός, τοῦ μείζονος ἐποίησας πρόνοιαν, τοῦ κατὰ τὴν ὑπερέκραςιν· ὁρθῶς λογιζόμενος· (9) εἰδέναι μὲν γὰρ δεῖ τὸ γινώσκον, χρῆσθαι δὲ ταῖς πρὸς τὸν καιρὸν ἀρμοζούσαις κινήσεσιν.

XXIV. Ἐκ δὲ τῆς τούτων συμπλοκῆς τὰ μὲν θηρία, διὰ τῶν γροσφομάχων καὶ τῶν ἱππέων ἀκοντιζόμενα καὶ διαταραττόμενα πανταχόθεν, ἔπασχε μὲν κακῶς, ἔδραπτε δ' οὐδὲν ἤττον τοὺς φίλους ἢ τοὺς πολεμίους· φερόμενα γὰρ εἰκῇ, τοὺς ὑποπεσόντας ἐξ ἀμφοῖν δεῖ διόφθειρε. (1) Τῆς δὲ πεζικῆς δυνάμεως τὰ μὲν κέρατα τῶν Καρχηδονίων θραύετο, τὸ δὲ μέσον τὸ κατὰ τοὺς λίθους, ὅπερ ἦν χρησιμώτατον, εἰς τέλος ἀπρακτόν ἦν. (2) οὗτε γὰρ παραδουθεῖν ἠδύνατο τοῖς ἐπὶ τῶν κεράτων, λιπόντες τὸν ἴδιον τόπον διὰ τὴν τῶν Ἰθέρων ἐροσόν, οὕτε μένοντες ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων ἐνεργεῖν τι τῶν δεόντων· οἳ τ' ἦσαν, διὰ τὸ μὴ συνίναί τοὺς κατὰ πρόσωπον πολεμίους αὐτοῖς εἰς τὰς χεῖρας. (3) Οὐ μὴν ἀλλὰ χρόνον μὲν τινα διηγωνίζοντο τὰ κέρατα γενναίως, διὰ τὸ περὶ τῶν ὄλων ἑκατέρους συνεστάναι τὸν κίνδυνον. (4) Ἦδη δὲ τοῦ καύματος ἐφεστῶτος κατὰ τὴν ἀκμὴν, οἱ μὲν Καρχηδόνιοι παρελύοντο, διὰ τὸ μὴ πεποιθῆσθαι τὴν ἐξόδον κατὰ τὴν ἰδίαν προαίρεσιν, κεκωλύσθαι δὲ τῆς ἀρμοζούσης παρασκευῆς· (5) οἱ δὲ Ῥωμαῖοι καὶ τῇ δυνάμει καὶ ταῖς εὐφυγίαις καθυπερεῖχον, καὶ μάλιστα τῷ τοῖς χρησιμωτάτοις πρὸς τοὺς ἀχρειστάτους τῶν πολεμίων συμβεβηκέναι, διὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦ πρόνοιαν. (6) Τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς οἱ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν κατὰ πόδα, πιεζόμενοι, τὴν ἀναχώρησιν ἐποιῶντο· μετὰ δὲ ταῦτα κλίναντες ἀθρόοι, πρὸς τὴν παρώρειαν ἀπεχώρουν· ἐγχειμένων δὲ τῶν Ῥωμαίων βιαίτερον, ἐφευγον εἰς τὸν χάρακα προτροπαδῆν. (7) Εἰ μὲν οὖν μὴ θεὸς αὐτοῖς τις συνεπελάβετο τῆς σωτηρίας, παραχρῆμα ἂν ἐξέπεσον ἐκ τῆς παρεμβολῆς. (8) Ἐπιγενομένης δὲ κατὰ τὸν αἶρα συστροφῆς ἐξαισίου, καὶ καταβράχυντος ὁμβροῦ λάθρου καὶ συνεχῶς, μόλις εἰς τὴν αὐτὴν στρατοπεδεῖαν ἀνεκομισθῆσαν οἱ Ῥωμαῖοι.

bant. Tum vero Scipio, sicut principio proposuerat, utrumque simul Carthaginiensium cornu per Romanas legiones rectis ordinibus est aggressus. (4) Celorum posteriores motus, per quos efficiebatur, ut, qui sequebantur, in eadem cum antecedentibus lineam rectam se sisterent, et cum hostibus similiter manus consererent, contrariam inter se speciem habuerunt: quam diversitatem erat cernere, sive in universum considerares, cornu ad cornu quomodo se haberet; sive in utroque cornu equites cum peditibus contenderes. (5) Nam in dextro cornu equites cum levi armatura a dextra se applicabant præcedentibus, extendere aciem ultra hostium cornu conantes: pedites contra lævam versus antegressis se adjuuebant. (6) In cornu sinistro, equites cum velitibus sinistrorsum tendebant. (7) Ita evenit per motus istos in utroque cornu, ut ex equitibus et levi armatura, qui dextimi fuerant, fierent sinistimi. (8) Cujus quidem rei imperator non magnam rationem habens, id, quod longe erat majus sedulo curabat, ut cingere hostes porrectis cornibus posset: prudenti sane consilio: (9) nam scire quidem, quid quodque sequatur, necesse est; usurpare veros eos oportet motus, qui pro tempore convenient.

XXIV. Accensa per hos pugna, elephantum, velutum et equitum missilibus confixi, et agitati undique, ac passim convulserant, amicos et inimicos pariter lædebant. Nam quum temere huc illuc ferrentur, in quoscumque inciderant ex utraque acie, omnes prosternebant. (2) Jam pedestris aciei Carthaginiensium cornua affligebantur; cum media acies, in qua stabant Afri, robur universi exercitus Punici, manebat inutilis et immota. (3) Quippe neque in cornua, ut adjuvarent pugnantes, discurrere poterant; ne, si stationem desererent, mediam aciem venientibus ex adverso Hispanis aperirent: neque rursus statione servata, quæ fuerat ipsis attributa, ullum omnino ad victoriam momentum facere poterant; quod oppositi hostes ad manus conserendas propius non accederent. (4) Attamen cornua quidem acerrime aliquamdiu pugnarunt, quod utraque pars de summa rerum eo prælio periclitabatur. (5) Ubi vero jam æstus a meridiano sole venit, Pœnis quidem languore membra erant soluta, ut qui neque arbitrato suo coplas eduxissent, et quominus corpora curarent, fuissent impediti. (6) At Romani cum viribus corporis et alacritate animorum erant superiores, tum eo potissimum, quod imperatoris providentia pars ipsorum valentissima cum ignavissimis hostium fuerat commissa. (7) Igitur Asdrubal, premente Romano, pedem retulit, primo quodam sensim, mox vero acies universa inclinata confertim ad proximi montis radices se recipere cepit: sed quum acrius victores sese inveterent, effusa fuga vallum petierunt. (8) Quod nisi eorum salutem deus aliquis adjuvisset, etiam castris confestim fuissent exuti. (9) Nunc sæva tempestate in caelo repente coorta, tanta vi atque impetu imber continuus est effusus, ut ægre in castra sua se receperint Romani.

(Steph. Byz.)

(10) Ἰλουργία, πόλις Ἰβηρίας. Πολύβιος ἐνδεκάτῃ.

(Suidas in Τέττῃα.)

(11) Τὸ δὲ τεττῆκος καὶ συνεβρύτῃκος ἀργύριον καὶ χρυσίον ἀναζητοῦντες, ὑπὸ τοῦ πυρός πλείστοι Ῥωμαίων διεφθάρσαν.

(Suidas in Ῥαθυμείν.)

XXIV. a. Ὅτι πάντων εὐδαιμονιζόντων τὸν Πόπλιον μετὰ τὸ τοὺς Καρχηδονίους ἐξελάσαι τῆς Ἰβηρίας, καὶ παρακαλούντων ἀναπαυέσθαι καὶ βαθυμείν, ἐπεὶ πέρας ἐπιτέθεικε τῇ πολέμῳ, μακαρίζειν αὐτοὺς ἔφη, διότι τοιαύτας ἔχουσι τὰς ἐλπίδας. [(2) αὐτὸς δὲ νῦν καὶ μάλιστα βουλευέσθαι, τινὰ τρόπον ἀρξεται τοῦ πρὸς Καρχηδονίους πολέμου. (3) τὸν μὲν γὰρ πρὸ τούτου χρόνον Καρχηδονίους Ῥωμαίοις πεπολεμημένοι, νῦν δὲ τὴν τύχην παραδεδωμένοι καιρὸν εἰς τὸ Ῥωμαίους Καρχηδονίους ἐξενεγκεῖν πόλεμον.]

[(4) Ὅτι Πόπλιος διαλεχθεὶς τῷ Σύφακι, ἅτε δὴ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος εὐφυῆς ὑπάρχων, οὕτω φιλανθρωπικῶς ὠμίλησε καὶ ἐπιδείκνυτο, ὥστε τὸν Ἀσδρούβαν εἰπεῖν ταῖς ὑστερον ἡμέραις πρὸς τὸν Σύφακα, διότι φοβερώτερος αὐτῷ Πόπλιος πέφηνε κατὰ τὴν ὁμιλίαν ἢ περ ἐν τοῖς ὅπλοις.]

(II) Excerpt. Antiq. ex lib. XI, cap. 23-28.

XXV. [Ὅτι στάσεις γενομένης τινῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ῥωμαϊκῷ, ...] Πόπλιος δὲ, καίπερ ἤδη πείραν εἰληφὼς τῶν πραγμάτων ἐφ' ἱκανὸν, ὅμως οὐδέποτε μᾶλλον εἰς ἀπορίαν ἦκε καὶ δυσχερῆσιν. Καὶ τοῦτ' ἔπασχε κατὰ λόγον. (2) Καθόπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωμάτων τὰς μὲν ἐκτὸς αἰτίας τοῦ βιάσθαι, λέγω δ' οἷον ψύχους, καύματος, κόπου, τραυμάτων, καὶ πρὶν γενέσθαι, φυλάξασθαι δυνατόν, καὶ γενομένης εὐμαρὲς βοηθῆσαι, τὰ δ' ἐξ αὐτῶν τῶν σωμάτων γινόμενα φύματα καὶ νόσους δυσχερὲς μὲν προῖδέσθαι, δυσχερὲς δὲ γενομένοις βοηθεῖν. (3) τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ πολιτείας καὶ περὶ στρατοπέδων διαληπτέον. (4) Πρὸς μὲν γὰρ τὰς ἐξωθεν ἐπιβουλὰς καὶ πολέμους πρόχειρος ὁ τρόπος τῆς παρασκευῆς καὶ βοηθείας τοῖς ἐριστάνοισι. (5) πρὸς δὲ τὰς ἐν αὐτοῖς γενομένας ἀντιπολιτείας καὶ στάσεις καὶ ταραχὰς δύσχετος ἡ βοήθεια, καὶ μεγάλῃς ἐπιδεξιότητος καὶ διαφερούσης ἀγχινοίας δεομένη. (6) πλὴν ἐνὸς παραγγέλματος, δ' ἅσιν ἀρμόσει, καὶ στρατοπέδοις, καὶ πόλεσι, καὶ σώμασιν, ὡς ἐμὴ δοῖα. (7) Τοῦτο δ' ἐστὶ, τὸ μηδέποτε ἔξιν ἐπὶ πολὺ βαθυμείν καὶ σχολάζειν περὶ μηδὲν τῶν προειρημένων, ἥκιστα δ' ἐν ταῖς εὐροαῖς τῶν πραγμάτων, καὶ ἐν ταῖς δαψιλαῖς τῶν ἐπιτηδίων. (8) Πλὴν ὅγε Πόπλιος, ἅτε διαφερόντως ἐπιμελὲς ὢν, καθόπερ ἐξ ἀρχῆς εἶπον, ἔτι δ' ἀγγίχους καὶ πρακτικὸς, συναθροίσας τοὺς χιλιάρχους,

(10) Ilurgia, Hispaniæ oppidum. Polybius XI.

(Astapa a Marcio expugnata.)

(11) Plurimi Romanorum, dum fusum argentum atque aurum, quod confluxerat, quærebant, ab igne consumti sunt.

XXIV. a. Quum omnes Publium beatum prædicarent, quod Pœnos Hispania expulisset, eumque ad quietem atque otium cohortarentur, quoniam finem bello imposuisset; ipse gratulari se ait illis, propterea quod ejusmodi spem foverent : (2) se tamen nunc maxime deliberare quam ratione bellum Punicum exordiretur. (3) Antebac enim Carthaginenses Romanis bellum intulisse; nunc demum fortunæ munere tempus incidisse, quo Romani bello Carthaginenses aggredierentur.

(4) Publius cum Syphace collocutus, pro sua excellenti sermocinandi natura, tam humaniter dextreque in congressu se gessit, ut Hasdrubal deinde Syphaci dixerit, formidabiliorem sibi visum in colloquio Publium quam in armis.

(II.) Seditonem militum in Hispania sedat Scipio.

XXV. Et si erat Scipio non mediocri jam usu rerum exercitatus, numquam tamen inopia consilii magis laboravit, neque difficultatibus majoribus fuit affectus, [quam nuncio de seditione militum Romanorum, qui Sucrone erant, accepto]. Et merito id quidem. (2) Nam sicut nocivæ corporibus causæ extrinsecus advenientes, velut frigora, æstus, lassitudo, vulnera, et prius quam contingant, possunt caveri, et, ubi contigerunt, curari facile queunt; at quæ ex ipsis ortum habent corporibus ulcera aut morbi, et prius quam oriantur, difficile prævidentur, et semel orta difficile curantur : (3) sic et de rebus publicis et de exercitiis idem est sentiendum. (4) Nam adversus insidias quidem et bella ab externis hostibus intentata apparatus et auxilia invovare proclive est, serio in eam curam incumbendis : (5) at quæ in illis ipsis excitantur contrariarum factionum studia, seditiones atque tumultus, et remedium ægre patitur, et id ipsum magna dexteritate et eximia quadam opus habet solertia. (6) Censeo tamen ego, omnibus exercitiis, civitatibus, et societatum corporibus unicum hoc congruere præceptum, (7) ne in iis, quæ jam diximus, cessatio ab opere, aut otium diuturnius hominibus concedatur, idque præcipue rebus secundis, et quoties annonæ larga suppetit copia. (8) Ceterum Scipio, cum, ut initio diximus, homo esset singulari diligentia præditus, solertiaque animi et gravitate

τιάνδε τινὰ τῶν ἐνεστῶτων εἰσηγεῖτο λύσιν. (9) Ἐφη γάρ, δεῖν ἀναδέξασθαι τοῖς στρατιώταις τὴν τῶν ὀφωνίων ἀπόδοσιν· χάριν δὲ τοῦ πιστεῦσθαι τὴν ἐπαγγελίαν, τὰς ἐπιτεταγμένας εἰσφοράς ταῖς πόλεσι πρότερον εἰς τὴν τοῦ παντὸς στρατοπέδου χορηγίαν, ταύτας νῦν ἀθροίζειν ἐπιφανῶς καὶ μετὰ σπουδῆς, ὥς πρὸς τὴν διόρθωσιν τῶν ὀφωνίων γιγνομένης τῆς παρασκευῆς· (10) τοὺς δὲ χιλιάρχους τοὺς αὐτοὺς πάλιν πορευθέντας ἀξιοῦν καὶ παρακαλεῖν, μετατίθεσθαι τὴν ἀγροίαν, καὶ κομίζεσθαι τὰς σιταρχίας, παραγιγνομένους ὡς αὐτὸν, ἂν τε κατὰ μέρη τοῦτο βούλωνται ποιεῖν, ἂν θ' ὁμοῦ πάντες. (11) Γενομένου δὲ τούτου, τὸ λοιπὸν ἤδη παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, ἔφη, δεῖν βουλευέσθαι, τί δέον ἐστὶ πράττειν.

XXVI. Οἷοι μὲν οὖν, ταῦτα διανοηθέντες, ἐγγιγοντο περὶ τὴν τῶν χρημάτων ἐπιμέλειαν. (2) Τῶν δὲ χιλιάρχων διασαφούντων τὰ δεδογμένα, γνούς δὲ Πόπλιος ἀνεκονοῦτο τῷ συνεδρίῳ, τί δέον ἐστὶ ποιεῖν. (3) Ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς, ἡμέραν διασαφίσαντας εἰς ἣν δεήσει παρῆναι, πρὸς μὲν τὸ πλῆθος διαλύεσθαι, τοὺς δ' αἰτίους κολάζειν πικρῶς. Οἷοι δ' ἦσαν εἰς πέντε καὶ τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν. (4) Τῆς δ' ἡμέρας ἐπελθούσης, καὶ παραγενομένην τῶν ἀποστατῶν ἐπὶ τε τὰς διαλύσεις καὶ τὴν κομιδὴν τῶν ὀφωνίων· (5) τοῖς μὲν χιλιάρχοις τοῖς πρεσβεύσαις συνέταξε δι' ἀπορρήτων ὁ Πόπλιος, ἀπαντᾶν τοῖς ἀποστάταις, καὶ, διελομένους ἕκαστον πέντε τῶν ἀρχηγῶν τῆς στάσεως, εὐθέως κατὰ τὴν ἀπάντησιν φιλανθρωπεῖν καὶ καλεῖν ὡς αὐτοὺς, μάλιστα μὲν πρὸς κατασκήνωσιν· οἱ δ' ἂν μὴ δύνωνται τοῦτο, πρὸς γε δειπνον καὶ τοιαύτην συνουσίαν. (6) Τῷ δὲ μεθ' ἑαυτοῦ στρατοπέδῳ παραγγεῖλε πρὸ ἡμερῶν τριῶν ἐφόδια παρεσκευάσθαι εἰς πλείω χρόνον, ὡς ἐπὶ τὸν Ἀνδοβάλην αὐτόμολον Μάρκῳ πορευομένῳ. (7) Ὁ καὶ θαρσαλευτέρους αὐτοὺς ἀκούσαντας ἐποίησε τοὺς ἀποστάτας· ἐν αὐτοῖς γὰρ ὑπέλαβον ἴσασθαι τὴν πλείστην ἐξουσίαν, ἐπειδὴν συμμίσχῃσι τῷ στρατηγῷ, τῶν ἄλλων στρατοπέδων κεχωρισμένων.

XXVII. Συνεγγιζόντων δ' αὐτῶν τῇ πόλει, τοῖς μὲν ἄλλοις στρατιώταις εἰς τὴν ἐπαύριον ἅμα τῷ φωτὶ παρήγγελλετο, μετὰ τῆς παρασκευῆς ἐξάγειν· (3) τοῖς δὲ χιλιάρχοις καὶ τοῖς ἐπαρχοῖς, ὅταν ἐκπορευομένοις * μετὰ τὸ * πρῶτας μὲν ἀποσκευὰς ἀποτιθέναι, τοὺς δὲ στρατιώτας κατέχειν ἐν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τῆς πύλης, καὶ περὶ διελεῖν σφᾶς ἐφ' ἑκάστην τῶν πυλῶν, καὶ φροντίζειν, ἵνα μηδεὶς ἐκπορεύηται τῶν ἀποστατῶν. (3) Οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀπάντησιν ἀποτεταγμένοι, συμμίσξαντες τοῖς παραγιγνομένοις πρὸς αὐτοὺς, ἀπῆγον μετὰ φιλανθρωπίας τοὺς ἐν ταῖς αἰτίας, κατὰ τὸ συνεταγμένον. (4) Τούτοις μὲν οὖν ὑπ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐβρόθήθη συλλαβεῖν τοὺς λε' ἄνδρας, ἐπειδὴν δειπνήσωσι, δῆσαντάς τε τηρεῖν, μηδεὶς ἐπὶ τῶν ἐνδον ἐκπορευομένου, πλὴν τοῦ διασαφίσαντος τῷ στρατηγῷ παρ' ἑκάστου τὸ γεγονός. (5) Πραξάντων δὲ τῶν χιλιάρχων

tribunis militum congregatis, praesenti malo ut remedium admoheretur nujusmodi, auctor fuit. (9) Militibus stipendiorum suorum solutionem promittendam, ait; eaque pollicitatio ut fidem inveniret, quæ ad sustentandum universum exercitum jam ante per omnes civitates imperatæ essent pecuniæ, eas in praesentia propalam et cum studio esse exigendas; ea videlicet fine, ut ad solutionem praedictorum stipendiorum cogi pecunia existimetur. (10) Faciendum item esse, ut tribuni iidem, atque ante, ad eos iterum proficiscantur; eosque rogent atque hortentur, errorem ut emendare velint, et ad accipienda stipendia vel singuli ad imperatorem accedant, vel, si ita maluerint, omnes simul. (11) Quibus ita expeditis, de cetero deinde quid facto esset opus, e re nata consilium fore capiendum, dixit.

XXVI. Postquam ab istis hæc essent ad istum modum excogitata, pecuniæ cogendæ operam dederunt. (2) Ubi tribuni, quæ constituta fuerant, renunciassent; Publius, iis cognitis, deliberandum in concilio proposuit super iis, quæ essent porro facienda. (3) Placuit igitur illis, diem edicere, qua die omnes Carthaginem convenirent; tum multitudini quidem veniam largiri, in auctores vero seditionis severe animadvertere: erant autem hi numero ad quinque et triginta. (4) Ubi dies venit, et seditiosi milites ad res componendas et ad accipienda stipendia advenerunt; (5) tribunis eis, qui legationem ad istos susceperant, arcano præcepit Scipio, ut seditiosos obviam procederent, et, partitione inter ipsos instituta, singuli quinos ex principibus seditionis, in ipso occursu benigne compellatos, maxime quidem ad contubernium, sin id minus possent, ad cœnam certe et ad familiarem congressum invitarent. (6) Exercitui, quem habebat secum Carthagine, ante triduum Scipio edixerat, ut cibaria plurium dierum pararent, cum M. Silano adversus Indibilem transfugam profecturi. (7) Quæ res ut a seditionis est audita, animos etiam tanto magis illis addidit: sic enim existimabant, post alterius exercitus perfectionem, se, ubi ad imperatorem venissent, in sua potestate pleraque omnia habituros.

XXVII. Jam præpe urbem erat ventum, cum, militibus ceteris in posterum diem prima luce una cum impedimentis proficisci jussis, (2) tribunis et praefectis mandatum est, ut primum quidem proficiscentes sistere gradum sarcinasque ponere juberent, et ad portam milites in armis retinerent: tum vero, ut in singulas portas sese dividerent, viderentque magna cura ne quis seditiosorum exiret. (3) Tribuni, quibus prodeundi obviam provincia fuerat demandata, postquam venientibus occurrissent, comitate verborum sotes ad se, uti fuerat constitutum, adduxerunt. (4) Eisdem autem tribunis, sub ipsum tempus quo obviam illis sunt egressi, imperatum fuerat, ut triginta illos et quinque viros, postquam cœnassent, comprehensos vincirent, potestate exeundi hospitio dehinc nemini facta, eo dumtaxat excepto, qui ordinem rei apud singulos gestæ imperatori esset renunciaturus. (5) Postquam tribuni, quod jussit

τὸ συνταχθὲν, εἰς τὴν ἐπιούσαν ὁ στρατηγὸς ἄμα τῷ φατί θεωρῶν τοὺς παραγιγνομένους ἡθροισμένους εἰς τὴν ἀγορὰν, συνελάλει τὴν ἐκκλησίαν. (6) Πάντων δὲ συντρεχόντων κατὰ τὸν ἐθισμὸν ἄμα τῷ σημήναι, καὶ μετεώρων ὄντων ταῖς διανοαῖς, πότ' ὄφονται τὸν στρατηγόν, καὶ τί ποτ' ἀκούσονται περὶ τῶν ἐνεστῶτων. (7) Πρὸς μὲν τοὺς ἐπὶ τῶν πυλῶν χιλιάρχους ὁ Πόπλιος διεπέμψατο, κελεύων αὐτοὺς, ἄγειν τοὺς στρατιώτας ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ περιστῆναι τὴν ἐκκλησίαν· αὐτὸς δὲ προπορευθεὶς, ἐξέστησε ταῖς διανοαῖς πάντας εὐθέως κατὰ τὴν πρώτῃν φαντασίαν. (8) Ἐτι γὰρ ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν ἀσθενὺς ἔχριν οἱ πολλοί, κάπναια παρὰ τὴν προσδοκίαν αἰφνιδίως ἐβρώμενον θεασάμενοι, κατὰ τὴν ἐπίφασιν κατεπλάγησαν.

XXVIII. Οὐ μὴν ἀλλ' οὕτω πως ἤρξατο τῶν λόγων. Ἐφη γὰρ θαυμάζειν, τίνι δυσαρεστήσαντες, ἢ ποιαῖς ἑλπίσιν ἐπαρθέντες, ἐπεβάλοντο ποιῆσθαι τὴν ἀπόστασιν. (2) Τρεῖς γὰρ αἰτίας εἶναι, δι' ἃς τολμῶσι στασιάζειν ἄνθρωποι πρὸς πατρίδα καὶ τοὺς ἡγουμένους· ὅταν τοῖς προεστώσι μέμψωνται τι καὶ δυσχεραίνωσιν, ἢ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι δυσαρεστῶσιν, ἢ καὶ νῆ Δία μειζόνων ὀρεχθῶσι καὶ καλλιώνων ἐλπίδων. (3) « Ἐρωτῶ δὲ, τί τούτων ὑμῖν ὑπῆρξεν; Ἐμοὶ δηλονότι δυσηρεστήσασθε, διότι τὰς σιταρχίας ὑμῖν οὐκ ἀπέδιδουν; (4) Ἀλλὰ τοῦτο ἐμὸν μὲν οὐκ ἦν ἐγκλημα· κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν ἀρχὴν οὐδὲν ὑμῖν ἐνέλιπε τῶν ὀφωνίων. (5) Εἴη δ' ἄρα ἐκ τῆς Ρώμης, διότι τὰ πάλοι προσοφειλόμενα νῦν οὐ διωρθοῦτο. (6) Πότερον οὖν ἐχρῆν ἀποστάτας γενομένους τῆς πατρίδος, καὶ πολεμίους τῆς θρεψάσης, οὕτως ἐγκαλεῖν; ἢ, παρόντας λέγειν μὲν περὶ τούτων πρὸς ἐμὲ, παρακαλεῖν δὲ τοὺς φίλους, συνεπιλαβέσθαι καὶ βοηθεῖν ὑμῖν; Δοκῶ γὰρ, ἦν τοῦτο βέλτιον. (7) Τοῖς μὲν γὰρ μισθοῦ παρά τισι στρατευομένοις ἔστιν ὅτε συγγνώμην δοτέον, ἀφισταμένοις τῶν μισθοδοτῶν τοῖς δ' ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμοῦσι καὶ γυναικῶν ἰδίων καὶ τέκνων οὐδόειζαι. (8) Ἔστι γὰρ παραπλήσιον, ὥς ἂν εἴ τις, ὑπὸ γονέως ἰδίου φάσκων εἰς ἀργυρίου λόγον ἀδικεῖσθαι, παρεῖη μετὰ τῶν ὅπλων, ἀποκτενῶν τοῦτον, παρ' οὗ τὸ ζῆν αὐτὸς ἔλαβε. (9) Νῆ Δ', ἀλλ' ἐγὼ τὰς μὲν κακοπαθείας ὑμῖν καὶ τοὺς κινδύνους πλείους, ἢ τοῖς ἄλλοις, ἐπέταττον, τὰ δὲ λυσitelῇ καὶ τὰς ὠφελείας ἐτέροις μάλλον ἐμέριζον; (10) Ἄλλ' οὐτε τολμᾶτε τοῦτο λέγειν, οὔτε τολμῶσαντες δύνασθ' ἂν ἀποδείξαι. (11) Τί οὖν ἔστιν, ἐφ' ᾧ δυσαρεστούμενοι κατὰ τὸ παρὸν ἡμῖν, τὰς ἀποστάσεις ἐποιήσασθε; Τούτο βούλομαι πυθέσθαι. Δοκῶ μὲν γὰρ οὐδὲν οὐτ' ἔρεῖν, οὐτ' ἐπινοήσιν ὑμῶν οὐδένα.

XXIX. « Καὶ μὴν οὐδὲ τοῖς ὑποκειμένοις ἀσχαλλόντες. Πότε γὰρ εὖροια πραγμάτων μείζων; πότε δὲ πλείω προτερήματα γέγονε τῇ Ρώμῃ; πότε δὲ τοῖς στρατευομένοις μείζους ἐλπίδες, ἢ νῦν; (2) Ἄλλ' ἴσως ἔρεῖ τις τῶν ἀπηληπικῶτων, ὅτι πλείω τὰ λυσitelῇ τὰ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς προῦφαίνετο, καὶ μείζους ἐλπίδες

fuerant, peregrissent, die insequenti Scipio, prima luce videns eos, qui adveniant, in forum congregari, concionem statim indicit. (6) Simul ac datum est signum, omnes confestim pro more concurrere, mentesque omnium futuri expectatione suspendi, eoquando imperatorem essent visuri, ecquid ab eo de rebus praesentibus audituri. (7) Tum vero Publius ad tribunos circa portas misit, iubens, armatos adducerent, et concioni ab tergo circumfunderent. Ipse, progressus in medium, ut primum apparuit, de statu mentis circumstantes dejecit. (8) Vulgo enim plerique male ipsum habere quum putarent, ut praeter opinionem bene valentem viderunt, species ipsa et color terrore percultit intuentes.

XXVIII. Ibi tum Scipio suam orationem hoc fere modo est exorsus: Mirari se dixit, quid potissimum in rebus suis tantopere eorum animos offendisset, aut qua tandem spe freti defectionem sustinuisset moliri. (2) Tres siquidem esse causas, propter quas contra patriam et eos, qui summam rerum obtinent, seditionem concitare homines audeant: cum vel iis, qui praesunt, aliquo nomine succedant, et eorum imperium graviter ferunt; vel in praesenti statu non acquiescunt; vel certe, ubi majora concupiscunt in laetioris fortunae spem venerunt. (3) « Agite nunc, dicite mihi, quid horum fuit, quod vos moveret? Mihi videlicet offensi eratis, quod stipendia vobis non solverim. (4) Atqui, mea in eo nulla profecto culpa est: nam ex quo quidem penes me imperium est, nulla pars vestri stipendii vobis umquam defuit. (5) Quod si ulla hic culpa fuit, Roma igitur una est, cui ea sit adscribenda, quae ea vobis nondum praestitit, quae dudum debentur. (6) Quid vero? Sicine id, quod vobis debetur, erat postulandum, ut a patria descisceretur, et ut ejus, quae vos tulit atque educavit, hostes evaderetur? An illud potius vobis erat faciendum, ut ad me accedentes de ea re mecum ageretur, et amicos, ut petitionem vestram adjuvarent, et opem vobis ferrent, rogaretis? Id quidem meo iudicio satius erat futurum. (7) Iis sane, qui mercede alicui militant, interdum ignoscas, si eos deserant, a quibus soliti sunt mercedem accipere; at illis, qui bella pro seipsis gerunt, pro conjugibus liberisque suis, nulla ejusmodi concedenda est venia. (8) Nam hoc perinde est, ut si quis, pecuniae alicujus fraudem sibi a parente factam dictitans, propterea armatus ipsum iret occisum, a quo vitam acceperit. (9) Verum ego, si diis placet, duriores labores et plura pericula vobis quam ceteris, imperavi: commoda militum et emolumenta aliis potius, quam vobis, tribui? (10) Hoc vero ne vos quidem dicere audetis; neque si ausi essetis, probare umquam possetis. (11) Quid est igitur, cur in tanta hoc tempore apud vos ego offensa sim, ut defectionem faciendam putarit? Istud ego vos mihi velim dicere. Nam equidem nihil ab ullo vestrum non modo dici, sed ne excogitari quidem posse arbitror.

XXIX. Taedio certe praesentis status id nequaquam est factum. Quando enim fortunae major fuit serenitas? quando laetioribus omnium rerum successibus usa est Roma? quando militaribus viris spes majores, quam nunc, proposuit? (2) Sed dios fortasse desperatus aliquis, plura apud hostes commoda ostentari, spes majores et certiores. (3)

καὶ βεβαύηται; (3) Παρὰ τίσι δὴ τούτοις; ἢ παρ' Ἀνδοβάλη καὶ Μανδονίῳ; Καὶ τίς ὑμῶν οὐκ οἶδε, διότι πρότερον μὲν οὗτοι παρασπονδήσαντες Καρχηδονίους, πρὸς ἡμᾶς ἀπέστησαν· νῦν δὲ πάλιν ἀθετήσαντες τοὺς ὅρκους καὶ τὴν πίστιν, ἐχθροὺς ἡμῖν σφᾶς αὐτοὺς ἀναδεύχασιν; (4) Καλὸν δὲ, τούτοις πιστεύσαντας, πολέμιους γενέσθαι τῆς ἑαυτῶν πατρίδος. (5) Οὐ μὴν οὐδ' ἐν αὐτοῖς εἴχετε τὰς ἐλπίδας, ὥς κρατήσοντας τῆς Ἰθέριας. Οὐδὲ γὰρ μετ' Ἀνδοβάλου ταχθέντες, ἱκανοὶ πρὸς ἡμᾶς ἦτε διακινδυνεύειν, μή τι γὰρ καθ' ἑαυτοὺς παττόμενοι. (6) Τί οὖν ἦν, ᾧ προσείχετε; Πυθέσθαι γὰρ ἂν βουλομένη ὑμῶν· εἰ μὴ, νῆ Δία, ταῖς ἐμπειρίαις τῶν νῦν προχειρισθέντων ἡγεμόνων καὶ ταῖς ἀρεταῖς πιστεύοντες; ἢ καὶ ταῖς βράβδοις καὶ τοῖς πελέκεσι τοῖς προηγουμένοις αὐτῶν; Ὑπὲρ ὧν οὐδὲ λέγειν πλεῖον καλόν. (7) Ἄλλ' οὐκ ἔστι τούτων, ᾧ ἄνδρες, οὐδέν· οὐδ' ἂν ἐχθροὶ ὑμεῖς δάκαιον οὐδὲ τοῦλάχιστον εἰπῶν, οὔτε πρὸς ἡμᾶς, οὔτε πρὸς τὴν πατρίδα. (8) Διόπερ ἐγὼ περὶ ὑμῶν πρὸς τε τὴν Ῥώμην καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπολογησομαι, τὰ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις δημολογούμενα δίκαια προθέμενος. (9) Ταῦτα δ' ἔστι, διότι πᾶς ὄχλος εὐπαραλόγιστος ὑπάρχει, καὶ πρὸς πᾶν εὐάγωγος. Ὅθεν αἰεὶ τὸ παραπλήσιον πάθος συμβαίνει περὶ τε τοὺς ὄχλους καὶ τὴν θάλατταν. (10) Καθάπερ γὰρ κακίης ἢ μὲν ἰδία φύσις ἐστὶν ἀβλαβὴς τοῖς χρωμένους καὶ στάσιμος, ὅταν δ' εἰς αὐτὴν ἐμπέσῃ τὰ πνεύματα βία, τοιαύτη φαίνεται τοῖς χρωμένοις, οἳ οἱ τινες ἂν ὦσιν οἱ κυκλοῦντες αὐτὴν ἀνεμοί. (11) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ πλῆθος αἰεὶ καὶ φαίνεται καὶ γίγνεται πρὸς τοὺς χρωμένους, οὓς ἂν ἔχῃ προστάτας καὶ συμβούλους. (12) Διὸ καὶ νῦν, καὶ πάντες οἱ προσετώτες τοῦ στρατοπέδου, πρὸς μὲν ὑμᾶς διαλυόμεθα, καὶ πίστιν δίδομεν, ἐφ' ᾧ μὴ μνησικαχῆσιν. (13) πρὸς δὲ τοὺς αἰτίους ἀκαταλλάκτως διακαίμεθα, κολάζειν αὐτοὺς ἐξῆς καὶ τῶν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς ἡμαρτημένων.

XXX. Ἀκμήν δὲ ταῦτ' ἔλεγεν, καὶ κύκλῳ μὲν οἱ στρατιῶται περιεστώτες ἐν τοῖς ὅπλοις, ἀπὸ παραγγέλματος συνέφρασαν ταῖς μαχαίραις τοὺς θυρεοὺς ἅμα δὲ τούτοις, δεδεμένοι γυμνοὶ οἱ τῆς στάσεως αἰτίοι γεγόνότες εἰσήγοντο. (2) Τῷ δὲ πλῆθει τοιοῦτον ὑπέστη δέος ὑπὸ τε τοῦ περὶ φόβου καὶ τῶν κατὰ πρόσωπον δεινῶν, ὥστε, τῶν μὲν μαστιγουμένων, τῶν δὲ πελεκιζομένων, μήτε τὴν ὄψιν ἀλλοιῶσαι, μήτε φωνὴν προέσθαι μηδὲν, μένειν δὲ πάντας ἀχανεῖς, ἐκπεπληγμένους πρὸς τὸ συμβαῖνον. (3) Οἱ μὲν οὖν ἀρχηγοὶ τῶν κακῶν αἰκισθέντες εἰλκοντο διὰ μέσου, ἀπληλαγμένοι τοῦ ζῆν· οἱ δὲ λοιποὶ παρὰ μὲν τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῶν ὀλων ἀρχόντων κατὰ κοινὸν ἔλαβον τὰς πίστεις, ἐφ' ᾧ μηδὲν μηδὲν μνησικαχῆσιν. (4) αὐτοὶ δὲ, καθ' ἕνα προίοντες, ὤμουν τοῖς χιλιάρχοις, ἢ μὴν πειθαρχῆσιν τοῖς παραγγελλομένοις ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ μηδὲν ὑπεναντίον φρονῆσιν τῇ Ῥώμῃ. (5) Πόπλιος μὲν οὖν, μεγάλων κινδύνων ἀρχὴν φεομένων καλῶς

POETHEUS. — I.

Cedo vero, apud quos hostes? Apud Indibilem, credo, et Mandonium : quasi vero ignoret quisquam vestrum, istos, fluxa fide antea usos, a Puenis ad nos transiisse, nunc vero, spreta iterum jurisjurandi religione ac fide, hostes populi Romani repente esse factos. (4) Præclarum vero facinus, fidem istorum secutos esse vos, ut patriæ perduelles fieretis. (5) Sed nec in vobis ipsis obtinendæ Hispaniæ spes ulla erat ponenda : qui quidem, neque si Indibili conjungamini, neque si propriis separatim viribus utamini, ad prælio nobiscum decernendum idonei sitis futuri. (6) Quid igitur, obsecro vos, spectabatis? Aveo enim id a vobis intelligere. An, oro vos, hoc facinus ausi estis, usu rei militaris et virtute freti eorum, quos vos nunc duces elegistis? an et fascibus et securibus estis confisi, quæ ipsos præcedunt? de quibus ne plura quidem verba facere sit honestum. (7) Enimvero omnium eorum, quæ diximus, nihil fuit, quod vos moveret : neque ulla justa vobis causa suppetit, quam adversus nos, aut adversus patriam proferatis. (8) Sed vestrum patrociniū, cum apud populum Romanum, tum apud me ipsum, ego jam ipse suscipiam, et quæ ad excusandum hujusmodi facinus, ex communi omnium hominum sensu, valere possunt, in medium afferam. (9) Nimirum ita est : Omnis multitudo et in fraudem facile inducitur, et ad quævis facile impellitur. Itaque maris et vulgi similis semper est natura. (10) Quemadmodum enim mare suapte natura innoxium est utentibus et quietum, ubi vero cum violentia in illud incubuerunt venti, ipsum quoque erga navigantes tale existit, quales fuerunt venti, a quibus omni ex parte agitur : (11) plane ad hoc instar etiam multitudo talis semper reperitur esse erga eos, qui cum ea negotia habent, quales illi fuerint, quos ipsa patronos nacta est et consiliarios. (12) Propterea et ego jam, et omnes qui exercitui præsumt, vobis cum ante omnia in gratiam redimus, et, rerum præteritarum nullam deinceps in animis nostris hæsuram memoriam, sancte vobis pollicemur : (13) sed inexorabiles adversus auctores defectionis, dignas ab his scelerosis in patriam et in nos admissi poenas sumus exacturi.

XXX. Vix finem dicendi fecerat Scipio, cum armati, qui corona concionem circumdederant, data tessera, gladiis ad scuta concrepauerunt, simulque seditionis auctores vincti nudique in medium sunt producti. (2) Multitudinem tantus invasit terror, cum ob eum metum, qui undique a tergo ostendebatur, tum ob triste spectaculum, quod ante oculos observabatur, ut, quum alii virgis cæderentur, alii securi percuterentur, vultum nemo mutaret, vocem nemo mitteret; sed attoniti et stupore ejus, quod gerebatur, torpidi manerent. (3) Dum autem, qui defectionis auctores aliis exstiterant, cruciati necatique per mediam concionem trahebantur; reliqui ab imperatore ceterisque ducibus fidem publice accipiebant, memoriam præteritorum nemini apud quemquam fraudi futuram. (4) Deinde ad tribunos singuli accedentes, apud illos jurabant, se mandatis imperatorum obtemperaturos, neque adversus populum Romanum quidquam esse molituros. (5) Ita Scipio, quum magnorum malorum initia, quæ jam radices

διορθωσάμενος, πάλιν ἀποκατεστήσε τὰς οἰκίας δυνάμεις εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς διάθεσιν.

(III.) Excerpti Antiq. cap. 29 - 31.

XXXI. Ὁ δὲ Πόπλιος, συναθροίσας εὐθέως ἐν αὐτῇ τῇ Καρχηδόνι τὰς δυνάμεις εἰς ἐκκλησίαν, εἶλεγε περὶ τῆς Ἀνδοβάλου τολμῆς, καὶ τῆς εἰς αὐτοὺς ἀθεσίας. (2) Καὶ πολλὰ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐνεγκάμενος, παρώξυνε τοὺς πολλοὺς πρὸς τὴν κατὰ τῶν προειρημένων ἐνασταῶν ὁρμὴν. (3) Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐξηριθμήσατο τοὺς προγεγενημένους αὐτοῖς ἀγῶνας πρὸς Ἰθήρας ὁμοῦ καὶ πρὸς Καρχηδονίους, στρατηγούντων Καρχηδονίων. (4) Ἐν οἷς αἱ νικῶντας, οὐ καθήκειν, ἔφη, νυνὶ διαπορεῖν, μήποτε πρὸς αὐτοὺς Ἰθήρας, Ἀνδοβάλου στρατηγούντος, μαχόμενοι λειφθῶσι. (5) Διόπερ οὐδὲ προσδέξασθαι συναγωνιστὴν Ἰθέρων οὐδένα καθάπαξ, ἔφη, δι' αὐτῶν δὲ Ῥωμαίων συστήσασθαι τὸν κίνδυνον. (6) ἵνα φανερόν γένηται πᾶσιν, ὥς οὐκ Ἰθήρσι Καρχηδονίους καταπολεμησάμενοι, καθάπερ ἔνιοι φασιν, ἐξεβάλωμεν ἐξ Ἰθέριας ἀλλὰ καὶ Καρχηδονίους καὶ Κελτικῆς τὰς Ῥωμαίων ἀρεταῖς καὶ τῇ σφετέρᾳ γενναϊότητι νενικήκαμεν. (7) Ταῦτα δ' εἰπόν, ὁμοноεῖν παρήγει, καὶ θαρρόντας, εἰ καὶ πρὸς ἄλλον τινά, καὶ πρὸς τοῦτον ἵνα τὸν κίνδυνον. Περὶ δὲ τοῦ νικᾶν αὐτοὺς, ἔφη, μετὰ τῶν θεῶν ποιήσασθαι τὴν καθήκουσαν πρόνοιαν. (8) Τῷ δὲ πλήθει τοιαύτη παρέστη προθυμία καὶ θάρσος, ὥστε παραπλησίους εἶναι πάντας ἐκ τῆς ἀπόψεως τοῖς ὁρώσι τοὺς πολεμίους, καὶ μέλλουσιν ὅσον οὐπὶ πρὸς αὐτοὺς διακινδυνεύειν. (9) Τότε μὲν οὖν, ταῦτ' εἰπόν, διαφῆκε τὴν ἐκκλησίαν.

XXXII. Τῇ δ' ἐπαύριον ἀναγεύσας προῆγε. Καὶ παραγενηθεὶς ἐπὶ τὸν Ἰθῆρα ποταμὸν δεκαταῖος, καὶ περαιωθεὶς, τῇ τετάρτῃ μετὰ ταύτην προσεστρατοπέδευσε τοῖς ὑπεναντίοις, λαβὼν αὐλῶνα τινα μεταξὺ τῆς αὐτοῦ καὶ τῶν πολεμίων στρατοπέδων. (2) Τῇ δ' ἐξῆς εἰς τὸν προειρημένον αὐλῶνα προσέβαλε τινα θρέμματα τῶν παρεπομένων τῶν στρατοπέδων, συντάξας ἐτοίμους ἔχειν τοὺς ἱππεῖς τῷ Γαίῳ· τοὺς δὲ γροσφομάχους ἐπέταξε τῶν χιλιάρχων τισὶ παρασκευάζειν. (3) Ταχὺ δὲ τῶν Ἰθέρων ἐπιπεσόντων ἐπὶ τὰ θρέμματα, ἔφηκε τῶν γροσφομάχων τινάς. Γενομένης δὲ διὰ τούτων συμπλοκῆς, καὶ προσβοηθούντων ἑκατέροις πλειόνων, συνέστη μέγας ἀκροβολισμὸς τῶν πεζῶν περὶ τὸν αὐλῶνα. (4) Τοῦ δὲ καιροῦ παραδιδόντος εὐλόγους ἀφορμὰς πρὸς ἐπίθεσιν, ἔχων ὁ Γάιος ἐτοίμους τοὺς ἱππεῖς κατὰ τὸ συνταχθῆν, ἐπεβάλλετο τοῖς ἀκροβολιζομένοις, ἀποτεμόμενος ἀπὸ τῆς παρωρείας, ὥστε τοὺς πλείους αὐτῶν, κατὰ τὸν αὐλῶνα σκαδασθέντας, ὑπὸ τῶν ἱππέων διαφάρηναι. (5) Γενομένου δὲ τούτου, παροξυνθέντες οἱ βάρβαροι, καὶ διαγωνιάσαντες, μὴ διὰ τὸ προσητῆσθαι δόξωσι καταπεπληγῆσθαι τοῖς θλοῖς, ἐξῆγον ἅμα τῷ φωτὶ, καὶ παρέταττον εἰς μάχην ἅπασαν τὴν δύναμιν. (6) Ὁ δὲ Πόπλιος ἔτοιμος μὲν ἦν πρὸς τὴν χρεῖαν θεωρῶν δὲ τοὺς Ἰθήρας ἀλογίστως συγκαταβαθίνοντας εἰς τὸν

agerant, prudenter repressisset, in eandem mentem et animorum habitum suos restituit, quo prius fuerant.

(III.) *Scipio, victo Indibili rebelle, Romanam rediit ex Hispania.*

XXXI. Scipio vero, in urbe ipsa Carthagine Nova concione militum confestim advocata, de Indibilis audacia et perfidia in Romanos apud eos disseruit. (2) Quam in sententiam quum multa attulisset, multitudinis animos adversus istos regulos vehementer concitavit. (3) Preelia deinde illis enumerat cum Hispanis simul et Carthaginiensibus, ubi Pœni fuissent duces, habita : (4) e quibus preliis quum semper Romani victores redierint, non convenire, ait, nunc ut metuant, ne forte in eo bello, quod cum Hispanis solis sint gesturi, et quod ductu atque auspiciis Indibilis sit administrandum, acie decertantes vincantur. (5) Idcirco etiam ad societatem huius belli neminem prorsus Hispanorum velle se admittere, sed Romano dumtaxat milite rem esse gesturum, (6) omnes ut intelligant, non Hispanorum opera Carthaginienses a nobis fuisse devictos, quod sunt nonnulli, et ex Hispania ejectos, sed Romanos sua virtute et generosa indole cum Carthaginienses, tum Celtiberos vicisse. (7) His dictis ad concordiam eos est adhortatus, et ut fiducia pleni ad hoc bellum, si ad ullum unquam aliud, proficiscerentur : victoriam sibi, bonis cum diis, quantum par esset, curæ futuram. (8) Huiusmodi oratio eam alacritatem et fiduciam mentibus militum inject, ut vultus ipsorum intuentibus similes viderentur iis, qui hostem in conspectu habent, et acie cum illo jamjam sunt decerturi. (9) Ab hac oratione tunc concionem Publius dimisit.

XXXII. Postero vero die cum exercitu profectus, decimis castris ad Iberum flumen pervenit : indeque, *superato amni*, die quarto in conspectu hostium posuit castra : campos autem montibus circumseptus inter Punica Romanaque castra erat interjectus. (2) Postridie ejus diei in predictum campum pecora nonnulla ex iis, quæ exercitum sequebatur, propulit, jussu prius C. Lælio, paratos ut haberet equites, et similiter tribunorum nonnullis, ut præsto essent velites. (3) Quum e vestigio Hispani in pecora incurriscent, velites aliquot in eos immisit. Per hos commisso semel certamine, mox ab utraque parte pluribus accurrentibus, atrox peditum velitatio in ea valle est accensa. (4) Lælius, qui, ut præceptum ei fuerat, paratos equites secum habebat, e re nata occasionem adeptus hostes adorandi, occupatos in certamine cum velitibus est aggressus, et a montis radicibus eos intercludit ; adeo ut plerique illorum, palati per convallem, ab equitibus perimerentur. (5) Hoc pugne eventum irritati barbari, quum præsertim metuerant ne ob acceptam cladem ita territi viderentur, ut *summe rerum* diffiderent, prima luce castris eduxere, et, quidquid aderat illis virium, in aciem direxere. (6) Scipio, etsi ad dimicandum paratus erat, quia tamen videbat, Hispanos nullo iudicio in vallem se demittere, et patente campo non equites

αὐλῶνα, καὶ τάττοντας οὐ μόνον τοὺς ἱππεῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς πεζοὺς, ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ἐπέμενε, βουλόμενος ὡς πλείστους ταύτῃ χρῆσασθαι τῇ παρεμβολῇ· (7) πιστεύον μὲν καὶ τοῖς ἱππεῦσι τοῖς ἰδίοις, ἔτι δὲ μᾶλλον τοῖς πεζοῖς, διὰ τὸ, κατὰ τὰς ἐξ ὁμολόγου καὶ συστάθην μάχας, τὸν τε καθοπλισμὸν καὶ τοὺς ἀνδράς τοὺς παρ' αὐτοῦ πολλὸν διαφέρειν τῶν Ἰβήρων.

XXXIII. Ἐπεὶ δ' ἔδοξε τὸ δέον αὐτῷ γίνεσθαι, πρὸς μὲν τοὺς ἐν τῇ παρωρείᾳ τεταγμένους τῶν πολεμίων ἀντάταττε· πρὸς δὲ τοὺς εἰς τὸν αὐλῶνα καταβεβηκότας ἀθροὺς ἄγων ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἐπὶ τέτταρας κοόρτις, προσέβαλε τοῖς πεζοῖς τῶν ὑπεναντίων. (1) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον καὶ Γάιος Λαίλιος, ἔχων τοὺς ἱππεῖς, προῆγε διὰ τῶν λόφων τῶν ἀπὸ τῆς παρεμβολῆς ἐπὶ τὸν αὐλῶνα κατατεινόντων, καὶ προσέβαλλε τοῖς τῶν Ἰβήρων ἱππεῦσι κατὰ νότου, καὶ συνέχεε τούτους ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν μάχῃ. (2) Λοιπὸν οἱ μὲν πεζοὶ τῶν ὑπεναντίων, ἐρημιωθέντες τῆς τῶν ἱππέων χρείας, οἷς πιστεύσαντες εἰς τὸν αὐλῶνα κατέβησαν, ἐπιεζῶντο καὶ κατεβαροῦντο τῇ μάχῃ. (3) Οἱ δ' ἱππεῖς τὸ παραπλήσιον ἐπασχον· ἀπειλημένοι γὰρ ἐν στενῷ, καὶ δυσχρηστούμενοι, πλείους ὑφ' αὐτῶν ἢ τῶν πολεμίων διεφθείροντο, τῶν μὲν ἰδίων πεζῶν ἐκ πλαγίου προσκαμμένων αὐτοῖς, τῶν δὲ πολεμίων τῶν πεζῶν κατὰ πρόσωπον, τῶν δ' ἱππέων κατὰ νότου περιεστώτων. (4) Τοιαύτης δὲ γενομένης τῆς μάχης, οἱ μὲν εἰς τὸν αὐλῶνα καταβάντες σχεδὸν ἅπαντες διεφθάρησαν· οἱ δ' ἐν τῇ παρωρείᾳ διέφυγον. (5) Οὗτοι δ' ἦσαν εὐζωνοὶ, τρίτον δὲ μέρος τῆς ἀπάσης δυνάμεως, μεθ' ὧν καὶ τὸν Ἀνδοβάλην συνέβη διασωθέντα φυγεῖν εἰς τι χωρίον ὁχυρόν.

(7) Πόπλιος δὲ, συντελειαν ἐπιθευκὼς τοῖς κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἔργοις, παρῆν εἰς τὸν Ταρακῶνα μετὰ μεγίστης χαρᾶς, κάλλιστον θρίαμβον καὶ καλλίστην νίκην τῇ πατρίδι κατάνυν. (8) Σπαύδων δὲ μὴ καθυστερεῖν τῆς ἐν τῇ Ῥώμῃ καταστάσεως τῶν ὑπάτων, πάντα τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν διατάξας, καὶ παραδούς τὸ στρατόπεδον τοῖς περὶ τὸν Ἰούνιον Μάρκον, αὐτὸς ἀπέπλευσε μετὰ Γαίου καὶ τῶν ἄλλων φίλων εἰς τὴν Ῥώμην.

duntaxat ordinare, verum etiam pedites, aliquamdiu substitit, eo consilio, ut quamplurimos pedites in acie sua hostes collocarent. (7) Licet namque spem magnam in equitibus suis poneret, multo tamen in peditibus maiorem, quod in pugnâ ex composito sumtis, et quoties pede collato res geritur, cum genere armorum, cum virtute, miles Scipionis longe Hispano præstaret.

XXXIII. Ubi opportunum ei visum est jam esse, hostibus per infima clivi dispositis alios in acie opposuit; adversus eos autem, qui in vallem descenderant, confertis quatuor cohortibus e castris eductis, cum peditatu hostium prælium commisit. (2) Simul et C. Lælius per colles, qui a castris ad convallem pertinebant, equitatu circumducto, equites Hispanorum a tergo invasit, eosque secum dimicantes est moratus. (3) Itaque pedites, equitum suorum præsidio nudati, quo maxime freti in vallem descenderant, premebantur Romanorum impetu, pessimeque accipiebantur. (4) Pari conditione equites erant: in angusto namque spatio deprehensi, et magnis difficultatibus affecti, plures amittebant a suis met occisos, quam ab Romanis: quum a lateribus sui pedites eos læderent, ex adverso peditatus hostium, a tergo denique equites undique imminerent. (5) Hoc genere pugnae, qui in convallem descenderant, omnes pæne sunt absumti. Qui vero in obliquo monte constiterant, fuga salutem petierunt: (6) erant autem hi leviter armati, pars tertia admodum universi exercitus: cum quibus et regulus Indibilis effugit, seque in munitum quemdam locum recepit.

(7) Publius igitur, ubi rebus Hispaniæ manum supremam imposuisset, Tarraconem letitia exultans venit, splendidissimam triumphi materiam et pulcherrimam victoriam patriæ reportans. (8) Quum vero ante consularia comitia Romæ adesse cuperet, omnibus rebus in Hispania rite ordinatis, exercitu M. Junio [vel, Junio et Marcio] tradito, ipse cum C. Lælio et aliis amicis Romam decem navibus est reversus.

V. RES ANTIOCHI.

Excerpt. Antiq. ex lib. XI, cap. 32.

XXXIV. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἦν ὁ Εὐθύδημος Μάγνης· πρὸς δὲ ἀπελογίζετο φάσκων, ὡς οὐ δικαίως αὐτὸν Ἀντίοχος ἐκ τῆς βασιλείας ἐκβαλεῖν σπουδάζει· (2) γηγονέναι γὰρ οὐκ αὐτὸς ἀποστάτης τοῦ βασιλέως, ἀλλ', ἑτέρων ἀποστάντων, ἐπανελόμενος τοὺς ἐκείνων ἐκγόνους, οὕτω κρατῆσαι τῆς Βακτριανῶν ἀρχῆς. (3) Καὶ πλείω δὲ πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν διαλεχθεὶς, ἤξίου τὸν Τηλέαν, μεσιτεύσαι τὴν διάλυσιν εὐνοικῶς, παρακαλέσαντα τὸν Ἀντίοχον, μὴ φθονῆσαι τῆς ὀνομασίας

Pax inita cum superioris Asiæ regionibus.

XXXIV. Erat enim et ipse Euthydemus Magnesiæ oriundus: qui apud illum [Teleam] multis verbis causam suam exponens, injuste facere Antiochum, ait, qui se deturbare de regno tanto studio contenderet. (2) Neque enim a rege se descivisse; sed, quum alii descivissent, eorum posteros sustulisse, et Bactrianorum imperium hoc pacto obtinuisse. (3) Ubi in eandem sententiam plura disseruisset, Teleam rogare institit, ut pacis per benevolentiam conciliandæ interpres esse vellet, utque Antiochum oraret, ne regiam appel-

αὐτῷ τῆς τοῦ βασιλέως καὶ προστασίας· (4) ὥς γε ἐὰν μὴ συγχωρῇ τοῖς ἀξιουμένοις, οὐδέτερον τῆς ἀσφαλείας ὑπαρχούσης. (5) Ἰληθῇ γὰρ οὐκ ὀλίγα παρεῖναι τῶν Νομάδων, δι' ὧν κινδυνεύει μὲν ἀμφοτέρους, ἐκβαρβαρωθῆσθαι δὲ τὴν χώραν ὁμολογουμένως, ἐὰν ἐκαίνους προσδέχονται. (6) Ταῦτα δ' εἰπὼν, ἐξαπέστειλε τὸν Τηλέαν πρὸς τὸν Ἀντίοχον. (7) Ὁ δὲ βασιλεὺς, πάλαι περιβλεπόμενος λύσιν τῶν πραγμάτων, πυθόμενος ταῦτα παρὰ τοῦ Τηλέου, προθύμως ὑπήκουσε πρὸς τὰς διαλύσεις διὰ τὰς προειρημένους αἰτίας. (8) Τοῦ δὲ Τηλέου προσανακάμψαντος καὶ πολλὰς πρὸς ἀμφοτέρους, τέλος Εὐθύδημος ἐξέπεμψε Δημήτριον τὸν υἱὸν, βαδαιώσοντα τὰς ὁμολογίας. (9) Ὃν δὲ βασιλεὺς ἀποδεξάμενος, καὶ νομίσας, ἄξιον εἶναι τὸν νεανίσκον βασιλείας καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τὴν κατὰ τὴν ἐντεῦξιν προστασίαν, πρῶτον μὲν ἐπηγεῖλατο δώσειν αὐτῷ μίαν τῶν ἑαυτοῦ θυγατέρων· δευτέρου δὲ συνεχώρησε τῷ πατρὶ τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα. (10) Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐγγράπτους ποιησάμενος ὁμολογίας, καὶ συμμαχίαν ἑνόρκον, ἀνέστειξε σιτομετρήσας διὰ πλῆθος τὴν δύναμιν, προσλαβὼν καὶ τοὺς ὑπάρχοντας ἐλέφαντας τοὺς περὶ τὸν Εὐθύδημον. (11) Ὑπερβαλὼν δὲ τὸν Καύκασον, καὶ κατὰρας εἰς τὴν Ἰνδικήν, τὴν τε φίλαν ἀνευέωσατο τὴν πρὸς τὸν Σοφαγασήνον τὸν βασιλέα τῶν Ἰνδῶν. (12) Καὶ λαβὼν ἐλέφαντας, ὥστε γενέσθαι τοὺς ἅπαντας εἰς ἑκατὸν καὶ πενήκοντα, ἔτι δὲ σιτομετρήσας πάλιν ἐνταῦθα τὴν δύναμιν, αὐτὸς μὲν ἀνέστειξε μετὰ τῆς στρατιᾶς Ἀνδρόσθενήν δὲ τὸν Κυζικηνὸν ἐπὶ τῆς ἀνακομιδῆς ἀπέλιπε τῆς γάζης, τῆς ὁμολογηθείσης αὐτῷ παρὰ τοῦ βασιλέως. (13) Διελθὼν δὲ τὴν Ἀραχυσίαν, καὶ περαιωθεὶς τὸν Ἐρύμανθον ποταμὸν, ἦκε διὰ τῆς Δραγγιανῆς εἰς τὴν Καρμανίαν, οὗ καὶ συνάπτοντος ἤδη τοῦ χειμῶνος, ἐποίησατο τὴν παραχειμασίαν. (14) Τὸ μὲν οὖν πέρας τῆς εἰς τοὺς ἄνω τόπους στρατείας Ἀντίοχου τοιαύτην εἶλε τὴν συντέλειαν· δι' ἧς οὐ μόνον τοὺς ἄνω Σατράπας ὑπάρχους ἐποίησατο τῆς ἰδίας ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπιδαλαττίους πόλεις, καὶ τοὺς ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου δυνάστας· (15) καὶ συλλήβδην ἠσφαλίσατο τὴν βασιλείαν, καταπληξάμενος τῇ τόλμῃ καὶ φιλοπονίᾳ πάντας τοὺς ὑποταττομένους. (16) Διὰ γὰρ ταύτης τῆς στρατείας ἄξιος ἐφάνη τῆς βασιλείας οὐ μόνον τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς κατὰ τὴν Εὐρώπην.

lationem sibi invideret, neque ejus decoris splendorem : (4) quum præsertim, si huic petitioni rex non annueret, neutrius res futuræ essent satis securæ. (5) Adesse enim Nomadum Scytharum magnam multitudinem, per quos utrique sint periclitaturi : et regionem universam, si barbaros illos admisissent, absque ulla controversia brevi effertum iri. (6) Hæc locutus, Teleam ad Antiochum dimisit. (7) Rex, qui terminandi belli rationes dudum circumspererat, auditis Teleæ mandatis, eas ob causas, quas ante diximus, pacis conditiones non invitus accepit. (8) Et Teleas quidem ultro citroque sæpius etiam ad ambos ivit reditque. Tandem vero Euthydemus Demetrium, filium suum, ad sancendum fœdus misit. (9) Cujus indole rex cum esset delectatus, eumque adolescentem regno dignum et propter speciem et propter quamdam majestatem, quam in congressibus præ se ferebat, judicasset, primo quidem unam e suis filiabus se ei desponsaturum promisit, deinde et patri regii nominis usurpandi fecit potestatem. (10) Tum vero fœderis conditiones super ceteris rebus scripto complexus, et societate jurejurando firmata, castra movit, ubi primum militibus commeatum largiter dedisset, et elephantos omnes accepisset, quos Euthydemus habuerat. (11) Superato dein Caucasio, Indorum fines ingressas, amicitiam cum Sophagaseno rege renovavit. (12) Et ibi quoque elephantos alios accepit, ut jam centum quinquaginta bestias haberet : deinde exercitui frumentum denuo mensus, copias cœpit reducere, Androsthenem Cyziceno relicto ad devehendam gazam sibi a rege promissam. (13) Arachosiam inde ventum : unde trajecto amni Erymantho, itinere per Drangianam habito, in Carmaniam venit. In ea provincia rex, quia hiems jam appetebat, in hibernis copias collocavit. (14) Talis fuit exitus susceptæ ab Antiocho in superiores provincias expeditionis : cujus ille hunc fructum tulit, ut non solum illarum regionum superiorum satrapas imperio suo adjiceret ; verum etiam urbes maritimas et omnes cis Taurum dynastas sibi subjiceret ; (15) postremo ut, perculsis audacia et gnavitate sua universis subditis, regnum non mediocriter stabiliret. (16) Effecit namque Antiochus expeditione illa, ut non solum Asiæ, verum etiam Europæ populis imperio dignus vulgo censeretur.

MINORA FRAGMENTA.

[XXXV. Ὁ δὲ φαντασίαν μὲν ἔχειν ἔφη τοὺς εἰρημένους λόγους, τὴν δὲ ἀλήθειαν οὐ τοιαύτην εἶναι, τὸ δ' ἐναντίον.]

[Ὅτι φησὶν ὁ ΠΟΛΥΒΙΟΣ. (2) Τί γὰρ ὁφελός ἐστι τοῖς ἀναγινώσκουσι διεξίνααι πολέμους καὶ μάχας καὶ πόλεων ἐξανδραποδισμοὺς καὶ πολιορκίας, εἰ μὴ τὰς αἰτίας ἐπιγνοῖσονται, παρ' ὧς ἐν ἑκάστοις οἱ μὲν καθώρ-

XXXV. Ille autem speciem quidem iis sermonibus inesse aiebat, veritatem non ita, imo contrarium.

POLYBIVS ait : (2) Nam quam utilitatem legentibus offert narratio bellorum præliorumque, urbium obsessarum atque captarum, nisi causæ innotescant, propter quas alii homines rem bene gesserunt, alii inceptis suis exciderunt? (3)

θωσαν, εἰ δὲ ἐσφάλησαν; (3) Τὰ γὰρ τέλη τῶν πράξεων
 ψυχαγωγῶν μόνον τοὺς ἀκούοντας, αἱ δὲ πρόσθεν δια-
 λήψεις τῶν ἐπιβαλλομένων ἐξεταζόμεναι δέοντως ὥρε-
 λαῦσι τοὺς φιλομαθοῦντας· μάλιστα δὲ πάντων ὁ κατὰ
 μέρος χειρισμὸς ἐκάστων ἐπιδεικνύμενος ἐπανορθοῖ τοὺς
 συνεφιστάνοντας.]

Rerum quippe exitus vanum audientibus oblectamentum
 suppeditat, verum consilia rem capessentium si commode
 perpendantur, ea denuum utilia studiosis sunt; omnium
 autem maxime attenti lectores adjuvantur, si, quemadmo-
 dum quæque res gesta fuerit, singillatim demonstretur.

ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI DUODECIMI
HISTORIARUM POLYBII
RELIQUIÆ.

I. RES AFRICÆ.

(I.) Ex Stephano Byzantino et Athenæo.

I. Ἱππων, Λιβύης πόλις. Πολύβιος δυοκαιδεκάτω.

(2) Τάβρακα, πόλις Λιβύης. Πολύβιος δυοκαιδεκάτω. Τὸ ἔθνικόν Ταβρακηνός.

(3) Σίγγα, ὡς Πολύβιος δυοκαιδεκάτω. Τὸ ἔθνικόν Σιγγαῖος.

(4) Χαλκεῖα, πόλις Λιβύης· ὁ Πολυῖστωρ ἐν Λιβυκῶν τρίτῳ, ὡς Δημοσθένης· ὃ μεμφόμενος Πολύβιος ἐν τῷ δωδεκάτῳ, ὧδε γράφει· Ἄγνοεῖ δὲ μεγάλως καὶ περὶ τῶν Χαλκείων. Οὐτε γὰρ πόλις ἐστίν, ἀλλὰ γαλουργεῖα.

(Steph. in Βύζαντες.)

(5) Πολύβιος Βυσσάτιδα [vel Βυζακίδα] χώραν εἶναι φησι περὶ τὰς Σύρτις, ἐν δωδεκάτῳ, σταδίων μὲν οὖσαν τὴν περίμετρον δισχιλίων, τῇ δὲ σχήματι περιφερῇ.

(Athenæus Deipnos, lib. XIV, cap. 18.)

II. Τὰ παραπλήσια τοῖς περὶ τὸν Ἡρόδοτον ἱστορεῖ περὶ τοῦ ἐν Λιβύῃ καλουμένου « Λωτοῦ » αὐτόπτης γενόμενος ὁ Μεγαλοπολίτης Πολύβιος, ἐν τῇ δωδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν λέγων οὕτως· (2) Ἔστι δὲ τὸ δένδρον, ὁ λωτός, οὐ μέγα τραχὺ δὲ, καὶ ἀκανθῶδες. Ἐχει δὲ φύλλον χλωρὸν παραπλήσιον τῇ ράμνῳ, μικρῷ βαθυτέρον καὶ πλατύτερον. (3) Ὁ δὲ καρπὸς, τὰς μὲν ἀρχὰς, ὁμοῖός ἐστι καὶ τῇ χροᾷ καὶ τῷ μεγέθει ταῖς λευκαῖς μυρτίσι ταῖς τετελειωμέναις. (4) αὐξανόμενος δὲ, τῷ μὲν χρώματι γίνεται φοινικοῦς, τῷ δὲ μεγέθει ταῖς στρογγύλαις ελαῖαις παραπλήσιος· πυρῆνα δ' ἔχει τελέως μικρόν. (5) Ἐπὶ δὲ πεπανθῇ, συνάγουσιν καὶ τὸν μὲν, τύς οἰκέταις, μετὰ χόνδρου κόψαντες, σάττουσιν εἰς ἀγγεῖα· τὸν δὲ τοῖς ἐλευθέροις, ἐξελόντες τὸν πυρῆνα, συντιθέασιν ὥσαύτως, καὶ σιτεύονται τοῦτον. (6) Ἔστι δὲ τὸ βρώμα παραπλήσιον σύκῳ καὶ φοινικοβαλάνῳ· τῇ δ' εὐωδίᾳ, βέλτιον. (7) Γίνεται δὲ καὶ οἶνος ἐξ αὐτοῦ, βρεχομένου καὶ τριβομένου δι' ὕδατος, κατὰ μὲν τὴν γαῖαν ἡδὺς καὶ ἀπολαυστικὸς, οἶνομέλιτι χρηστῷ παραπλήσιος· ὃ χρῶνται χωρὶς ὕδατος. (8) Οὐ δύναται δὲ πλεονεξία μὲναις ἡμερῶν διδὼν καὶ ποιοῦσι κατὰ βραχὺ πρὸς τὴν χρεῖαν. Ποιοῦσι δὲ καὶ ὄξος ἐξ αὐτῶν.

(II.) Excerpt. Antiq. ex lib. XII, cap. 1, 2.

III. Τὴν μὲν τῆς χώρας ἀρετὴν πᾶς ἂν τις θαυμάσει. (2) Τὸν δὲ Τίμαιον εἰποι τις ἂν οὐ μόνον ἀνι-

(I.) *Varia Fragmenta.*

I. Hippon, urbs Libyæ. Polybius XII.

(2) Tabraca, Libyæ oppidum. Polybius XII. Gentile Tabracenus.

(3) Singa [*Mauretanix urbs*], ut Polybius XII. Gentile Singæus.

(4) Chalcea, urbs Libyæ : Polyhistor in Libycorum tercio, ut Demosthenes ; quem reprehendens Polybius in duodecimo sic scribit : Errat autem vehementer et de Chalceis : noque enim urbs est, sed seris officinæ.

(5) Byssatida Polybius libro XII ait regionem esse circa Syrtis, quæ circuitum bis mille stadiorum, figuram vero orbicularem habet.

II. Similia Herodoto de Loto, quam vocant in Africa, Polybius Megalopolitanus, testis oculatus, refert Historiarum libro duodecimo his verbis : (2) Est autem Lotus arbor non procera, aspera vero et spinosa. Folium viride habet, rhamno simile, paulo profundiore colore, et paulo latius. (3) Fructus, initio quidem, et colore et magnitudine albis myrti baccis, cum perfectæ sunt, similitis est. (4) Auctus deinde, colorem induit puniceum, magnitudine vero rotundis olivis fere fit æqualis : nucleum autem admodum habet pusillum. (5) Is fructus, ubi maturus est, colligitur ; et partim, servorum in usum, cum alica tusus, in vasa stipatur ; partim, in usum ingenuorum, exempto nucleo, similiter reponitur, atque pro cibo est. (6) Est autem edulium gustu caricis et palmulis non dissimile ; odore vero suaviori. (7) Fit autem et vinum ex eo, in aqua macerato ac trito ; saporis grati et jucundi, qualis est optimi mali. Merum id et sine aqua bibunt. (8) Sed ultra decimum diem non perdurat : quomobrem paulatim, prout requirit usus, illud parant. Ex eodem autem acetum quoque conficiunt.

(II.) *Timæi de Africa et Corsica errores.*

III. Quemadmodum præstantiam agrorum Africanorum nemo facile est, quin miretur : (2) sic Timæum jure pro-

στόρητον γεγόνεναί περὶ τῶν κατὰ τὴν Λιβύην, ἀλλὰ καὶ παιδαριώδη, καὶ τελὲς ἀσυλλόγηστον, καὶ ταῖς ἀρχαίαις φήμαις ἀκριβῆς ἐνδεδεμένον, ἃς παρελήφαμεν, ὡς ἀμυμάτους πάσης καὶ ξηρᾶς καὶ ἀκάρπου ὑπαρχούσης τῆς Λιβύης. (3) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ζῶων. Τό τε γὰρ τῶν ἱππῶν, καὶ τῶν βοῶν, καὶ προβάτων, ἅμα δὲ τούτοις αἰγῶν πλήθος τοσοῦτόν ἐστι κατὰ τὴν χώραν, ὅσον οὐκ οἶδ' εἰ δύναιτ' ἂν εὐρεθῆναι κατὰ τὴν λοιπὴν οἰκουμένην. (4) διὰ τὸ πολλὰ τῶν κατὰ Λιβύην ἐθνῶν τοῖς μὲν ἡμέροις μὴ χρῆσθαι καρποῖς, ἀπὸ δὲ τῶν θρεμμάτων καὶ σὺν τοῖς θρέμμασιν ἔχειν τὸν βίον. (5) Καὶ μὴν τὸ τῶν ἐλεφάντων καὶ λεόντων καὶ παρδάλεων πλήθος καὶ τὴν ἀλκὴν, ἐπὶ δὲ βουβάλων κάλλος καὶ στρουθῶν μεγέθη, τίς οὐχ ἰστόρησεν; ὧν κατὰ μὲν τὴν Εὐρώπην τὸ παράπαν οὐδέν ἐστιν· ἡ δὲ Λιβύη πλήρης ἐστὶ τῶν προειρημένων. (6) Περὶ ὧν οὐδὲν ἰστορήσας Τίμαιος, ὥσπερ ἐπίτηδες τάναντία τοῖς κατ' ἀλήθειαν ὑπάρχουσιν ἐξηγεῖται. (7) Καθάπερ δὲ καὶ περὶ τῶν κατὰ Λιβύην ἀπεσχεδίασεν, οὕτω καὶ περὶ τῶν κατὰ τὴν νῆσον τὴν προσαγορευομένην Κύρον. (8) Καὶ γὰρ ὑπὲρ ἐκείνης μνημονεύων ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ φησὶν, αἴγας ἀγρίας καὶ πρόβατα καὶ βοῦς ἀγρίου ὑπάρχειν ἐν αὐτῇ πολλοὺς, ἐπὶ δ' ἐλάφους, καὶ λαγῶς, καὶ λύκους, καὶ τινα τῶν ἄλλων ζῶων, καὶ τοὺς ἀνθρώπους περὶ ταῦτα διατρίβειν κυνηγετοῦντας, καὶ τὴν δὴν τοῦ βίου διαγωγὴν ἐν τούτοις ἔχειν. (9) Κατὰ δὲ τὴν προειρημένην νῆσον οὐχ ὅσον αἰεὶ ἀγριοὶ ἢ βοῦς, ἀλλ' οὐδὲ λαγῶς, οὐδὲ λύκαες, οὐδ' ἐλάφος, οὐδ' ἄλλο τῶν τοιούτων ζῶων οὐδέν ἐστι, πλην ἀλωπέκων, καὶ κύνιων, καὶ προβάτων ἀγρίων. (10) Ὁ δὲ κύνικλος, πόρρωθεν μὲν ὁρώμενος, δοκεῖ εἶναι λαγῶς μικρὸς· ὅταν δ' εἰς τὰς χεῖρας λάβῃ τις, μεγάλῃν ἔχει διαφορὰν καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ κατὰ τὴν βρώσιν. Γίνεται δὲ τὸ πλεῖον μέρος κατὰ γῆς.

IV. Δοκεῖ γέ μὴ πάντα εἶναι τὰ ζῶα κατὰ τὴν νῆσον ἀγρία, διὰ τοιαύτην αἰτίαν. (1) Οὐ δύνανται κατὰ τὰς νομάς συνακολουθεῖν οἱ ποιμένες τοῖς θρέμμασι, διὰ τὸ σύνδεστρον καὶ κρημνώδη καὶ τραχεῖαν εἶναι τὴν νῆσον· ἀλλ' ὅταν βούλωνται συναθροῖσαι, κατὰ τοὺς εὐκαίρους τόπους ἐπιστάμενοι τῇ σάλπιγγι συγκαλοῦσι τὰ ζῶα, καὶ πάντα πρὸς τὴν ἰδίαν ἀδιαπτύτως συντρέχει σάλπιγγα. (2) Λοιπὸν, ὅταν τινὲς, προσπλεύσαντες πρὸς τὴν νῆσον, αἴγας ἢ βοῦς θεάσωνται νεμομένας ἐρήμους, καί περτα βουληθῶσι καταλαβεῖν, οὐ προσίεται τὰ ζῶα διὰ τὴν ἀσυνθῆσαν, ἀλλὰ φεύγει. (3) Ὅταν δὲ καὶ συνιδῶν ὁ ποιμὴν τοὺς ἀποδοῦντας σάλπισιν, προτροπαδὴν ἅμα φέρεται καὶ συντρέχει πρὸς τὴν σάλπιγγα. Διὸ φαντασίαν ἀγρίων ποιῇ. Ὑπὲρ ὧν Τίμαιος κακῶς καὶ παρεργὰς ἰστορήσας ἐσχέδιασε. (4) Τὸ δὲ τῇ σάλπιγγι πεθαρχεῖν, οὐκ ἐστὶ θαυμάσιον. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἰταλίαν οἱ τὰς ὕς τρέφοντες οὕτω χειρίζουσι τὰ κατὰ τὰς νομάς. (5) οὐ γὰρ ἔπονται κατὰ πόδας οἱ συνοφορβοὶ τοῖς θρέμμασιν, ὥσπερ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλὰ προηγούνται φωνοῦντας τῇ βυκάνῃ κατὰ

nunciet aliquis non solum imperitum rerum Africæ, sed etiam puerili ingenio virum, ac prorsus infirmo iudicio, et qui antiquitus traditis opinionibus supra modum fuerit deditus, quasi videlicet universa Africa esset arenosa, sioca, et sterilis. (3) Idem et de animalibus quoque dictum volumus. Nam equorum, boum, et ovium, itemque caprarum, tanta est in iis locis copia, quantam haud scio an in ulla parte reliqui orbis terrarum sit invenire. (4) Est vero ejus rei causa hæc, quod multi Africæ populi, quum fruges cultura hominum provenientes ignorent, e pecoribus aluntur, et cum pecoribus vitam degunt. (5) Jam vero elephantorum, leonum, pardorum multitudinem ac robur, bubalorum item pulchritudinem, et struthionum ingentia corpora, quis fando non accepit? quorum animalium in Europa quidem nullum penitus invenias; Africa vero iis est referta. (6) At Timæus, qui de his nihil quidquam dedicerat, velut de industria ea memoriæ mandavit, quæ cum veritate pugnarent. (7) Qui ut in rebus Africæ futilitatem suam prodidit, sic etiam in iis, quæ ad Corsicam nomine insulam spectant, pari levitate est usus. (8) In secundo namque Historiarum suarum suarum libro mentionem ejus faciens, ait, capras feras oves que, item boves feros in ea multos reperiri, ad hæc cervos, lepores, lupos, et aliorum animantium nonnulla; quorum venationibus insulani exerceantur, et per totam vitam hoc unico studio occupentur. (9) Atqui in ea insula nedum capra fera aut bos, sed ne lepus quidem aut lupus aut cervus, aut simile his ullum aliud animal offenditur, præter vulpes et cuniculos, et oves feras. (10) Cuniculum vero si procul intuearis, putes esse leporem parvum; ubi in manus sumseris, magnam observes differentiam et in specie et in gustu: ut plurimum vèro sub terra sunt cuniculi.

IV. Possunt autem omnia Corsicæ animalia videri esse fera: propter causam scilicet hujusmodi. (2) Quum sit insula densis arboribus consita, locaque multa habeat prærupta atque aspera, pastores pascentia pecora sequi nequeunt; sed, quoties cogere greges volunt, locis opportunis insistentes tuba convocant animalia, quæ sine ullo errore ad suam quodque tubam accurrunt. (3) Igitur, qui in hanc appellant insulam, si capras aut boves solas pascere observaverint, manumque propterea voluerint illis injicere; bestie propius eos ad se accedere, utpote nulla assuetudine sibi notos, non patiuntur, sed fugiunt. (4) Quod si vero pastor, animadverso, descendere quosdam in terram, tuba signum dederit, effuso omnes feruntur cursu, et ad tubam concurrunt: atque ita speciem animalium ferorum præbent. Cujus rei veritatem cum ignoraret, et negligenter inquisisset Timæus, illa effutiit. (5) Quod vero sono tubæ pareant animalia, id quidem mirum nemini debet videri. Nam et in Italia, qui sues alunt, eadem ratione pastum abigendi pecora utuntur: (6) neque enim, ut fit apud Græcos, præeuntia pecora sequuntur subulci; sed præeunt ipsi ex intervallo, buccina canentes, et præcedentium vestigia

διαστέμμα, τὰ δὲ θρέμματα κατόπιν ἀκολουθεῖ, καὶ συν-
τρέπει πρὸς τὴν φωνήν. (7) Καὶ τηλικαύτῃ γίγνεται
συνήθεια τοῖς ζώοις πρὸς τὴν ἰδίαν βυκάνην, ὥστε θαυ-
μάζειν καὶ δυσπαρδεχέως ἔχειν τοὺς πρῶτους ἀκού-
σαντας. (8) Διὰ γὰρ τὴν πολυχυρίαν καὶ τὴν λοιπὴν
χορηγίαν, μεγάλα συμβαίνει τὰ συβόσια κατὰ τὴν Ἰτα-
λίαν ἐπάρχειν, καὶ μάλιστα τὴν παραλλίαν, παρὰ τε
τοῖς Τυρρηνικοῖς καὶ Γαλάταις, ὥστε τὴν μίαν τοκάδα
χιλοὺς ἐκτρέφειν ὅς, ποτὲ δὲ καὶ πλείους. (9) Διὸ καὶ
κατὰ γένῃ ποιοῦνται καὶ καθ' ἡλικίαν τὰς ἐκ τῶν νυ-
κτερέυματων ἐξαγωγάς. (10) Ὅθεν εἰς τὸν αὐτὸν τόπον
προαγομένων καὶ πλείονων συστημάτων, οὐ δύνανται
ταῦτα κατὰ γένῃ τηρεῖν, ἀλλὰ γε συμπίπτει κατὰ τε
τὰς ἐξελασίας καὶ νομάς ἀλλήλοις, ὁμοίως δὲ κατὰ τὰς
προσαγωγάς. (11) Ἐξ ὧν αὐτοῖς ἐπινενόηται πρὸς τὸ
διακρίνειν, ἔταν συμπέσει, χωρὶς κόπου καὶ πραγμα-
τείας, τὸ κατὰ βυκάνην. (12) Ἐπειδὴν γὰρ τῶν νε-
μόντων ὁ μὲν ἐπὶ τοῦτο τὸ μέρος προάγῃ φωνῶν, ὁ δ'
ἐπὶ ἕτερον ἀπακλίνας, αὐτὰ δι' αὐτῶν χωρίζεται τὰ
θρέμματα, καὶ κατακολουθεῖ ταῖς ἰδίαις βυκάναις μετὰ
τοιαύτης προθυμίας, ὥστε μὴ δυνατόν εἶναι βιάσασθαι
μηδὲ κωλύσαι μηδενὶ τρόπῳ τὴν ὁρίμην αὐτῶν. (13)
Ἡρὰ δὲ τοῖς Ἑλλήσι κατὰ τοὺς δρυμοὺς ἐπειδὴν ἄλ-
λῃλοις συμπέσει, διώκοντα τὸν καρπὸν, ὁ πλείονας ἔχων
χάρας, καὶ κατακυριεύσας, περιλαβὼν τοῖς ἰδίοις θρέμ-
μασιν, ἀπάγει τὰ τοῦ πλείονος. (14) Ποτὲ δὲ κλέπτῃς
ὑποκαθίσας ἀπῆλασεν, οὐδ' ἐπιγινώσκοντος τοῦ περιά-
γοντος, πῶς ἀπέβαλε, διὰ τὸ μακρὰν ἀποσπᾶσθαι τὰ
κτῆνη τῶν περιεγόντων, ἀμυλλώμενα περὶ τὸν καρπὸν,
ἔταν ἀμυρὴν ἀρχεται ρεῖν. Ἰδὼν ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσούτων.

[IV. a. Ὅτι διασύρας ὁ ΠΟΛΥΒΙΟΣ τὸν Τίμαιον ἐν
πολλοῖς, αὖθις φησὶ· Τίς ἂν ἐτι δόλῃ συγγνώμην τοῖς
τοιούτοις ἁμαρτήμασιν, ἄλλως τε καὶ Τιμαίῳ τῷ
προσφυομένῳ τοῖς ἄλλοις πρὸς τὰς τοιαύτας παρω-
νυχίας; (1) Ἐν αἷς Θεοπόμπου μὲν κατηγορεῖ, διότι,
Διονυσίου ποιησαμένου τὴν ἀνακομιδὴν ἐκ Σικελίας εἰς
Κόρινθον ἐν μακρᾷ νηϊ, Θεόπομπος φησὶν ἐν στοργγύλῃ
παραγενέσθαι τὸν Διονύσιον· (2) Ἐφόρου δὲ παλι-
λογίαν καταψεύδεται, φάσκων λέγειν αὐτὸν, ὅτι Διο-
νύσιος ὁ πρεσβύτερος παρελάμβανε τὴν ἀρχὴν ἐτῶν
εἰκοσι τριῶν ὑπάρχων, δυναστεῦσαι δὲ τετταράκοντα
καὶ δύο, μεταλλάξει δὲ τὸν βίον προσλαβόντα τοῖς ἐξή-
κοντα τρία· (3) τοῦτο γὰρ οὐδεὶς ἂν εἴποι δήπου τοῦ
συγγραφέως εἶναι τὸ διάπτωμα, τοῦ δὲ γραφέως ὁμο-
λογουμένως· (4) ἢ γὰρ δεῖ τὸν Ἐφορον παραβεβηκέναι
τῇ μωρίᾳ καὶ τὸν Κόροιβον καὶ τὸν Μαργίτην, εἰ μὴ
δυνατὸς ἦν συλλογίσασθαι, διότι τὰ τετταράκοντα καὶ
δύο προστεθέντα τοῖς εἰκοσι καὶ τρισίν, ἐξήκοντα γίνονται
καὶ πέντε· (5) ἢ τοῦτο μηδαμῶς ἂν πιστευθέντος ὑπὲρ
Ἐφόρου, φανερόν ἐστι τὸ μὲν ἁμάρτημα [φανερὸν] ἐστὶ
τοῦ γραφέως· τὸ δὲ Τιμαίου φιλεπίτιμον καὶ φιλέγ-
κλημον οὐδεὶς ἂν οὐδ' ἀποδεξαίτο.]

insistent sues, et ad sonum concurrunt. (7) Atque ea ani-
malia buccinæ suæ ita assuescunt, ut, qui rem primo
audiunt, miraculi loco ducant, et vix ac ne vix quidem
fidem ei habeant. (8) Nam propter hominum frequentiam
et proventus Romanis subvehendi institutum, magni suum
greges aluntur in Italia, maxime in maritima, apud Etruscos
et Gallos; adeo ut scrofæ unius nonnunquam haræ alu-
manum gregem alat mille porcorum, aut etiam plures. (9) Id-
circo per familias et ætates pastum educuntur ex haris, in
quibus pernolant. (10) Ex quibus si in eundem locum
plures greges pastum agantur, secundum familias separata
servari non queant; sed interdum misceantur invicem, sive
cum foras educuntur, sive cum pascuntur, et similiter quo-
que dum reducantur. (11) Et ob hanc causam porculatores,
ut sine labore et nullo negotio distinctionem permistorum
gregum facerent, in eam rem buccinæ usum excogilarunt,
(12) Simulac enim pastorum alius in hanc partem procedens
insonuerit, alius in illam se deflexerit; ipsa per se pecora
statim secernuntur, et suas buccinas singuli ita sequuntur,
ut per vim retinere aut impetum currentium retardare nullo
pacto valeas. (13) Apud Græcos vero quoties diversi gre-
ges, dum per querceta fructus sectantur, inter se fuerint
permixti; is qui plures præsto sibi habet manus, et ceteris
est opulentior, aliena pecora intra suum gregem recipiens,
simul abigit. (14) Interdum etiam fures abigei, qui laten-
ter subsiderant, sues abducunt; quum interea porculator
ignoret, quomodo illi sint amissi, quia procul ab eo abse-
dere solent pecora, studio concitata inveniendi fructus, ubi
jam de arboribus ceperint illi decidere. Sed hæc quidem
hactenus.

Alii errores Timæi ejusque malus animus.

IV. a. POLYBIUS postquam Timæum sæpe vituperavit,
rursus ait: quis Timæo præsertim in ejusmodi peccatis
parcat, qui ceterorum historicorum tam importune redi-
viam curat? (2) Is enim Theopompum accusat, quia quum
Dionysius reditum e Sicilia Corinthium longa navi fecerit,
Theopompus ait rotunda eum advenisse. (3) Ephorum
autem mendaciter tradidit ut contraria sibi narrantem, quia
is dicit superiorem Dionysium annos natum tres supra
viginti imperium occupasse; regnavisse autem annis duo-
bus et quadraginta, anno denique vitæ suæ tertio et sexage-
simo mortem obisse. (4) Hujusmodi enim peccatum nemo
historici esse dixerit, sed librario haud dubie imputaverit.
(5) Nam profecto Ephorus Corebium atque Margitem stal-
titia superavisset, nisi ratiocinando colligere valuisset,
quod duo et quadraginta si cum tribus et viginti jungantur,
quinque efficiunt et sexaginta. (6) Quod si hoc in Ephoro
incredibile mendum est, sequitur ut manifestus librarii
lapsus sit. Timæi autem criminandi studium et acerbiter
nemo laudaverit.

[IV. b. Καὶ μὴν ἐν τοῖς περὶ τοῦ Πύρρου πάλιν φησί, τοὺς Ῥωμαίους ἔτι νῦν ὑπόμνημα ποιουμένους τῆς κατὰ τὸ Ἰλίον ἀπωλείας, ἐν ἡμέρᾳ τινὶ κατακοντίζειν ἵππον πολεμιστὴν πρὸ τῆς πόλεως ἐν τῷ Κάμπῳ καλομένῳ, διὰ τὸ τῆς Τροίας τὴν ἄλωσιν διὰ τὸν ἵππον γενέσθαι τὸν δούριον προσαγορευόμενον· (2) πρᾶγμα πάντων παιδαριωδέστατον· οὕτω μὲν γὰρ δεήσει πάντας τοὺς βαρβάρους λέγειν Τρώων ἀπογόνους ὑπάρχειν· (3) σχεδὸν γὰρ πάντες, εἰ δὲ μὴ, οἳ γε πλείους, ὅταν ἡ πολεμῇν μέλλωσιν ἐξ ἀρχῆς, ἡ διακινδυνεύειν πρὸς τινας ὁλοσχερῶς, ἵππον προθύονται καὶ σφαγιάζονται, σημειούμενοι τὸ μέλλον ἐκ τῆς τοῦ ζώου πτώσεως.]

[IV. c. Ὁ δὲ Τίμαιος περὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἀλογίας οὐ μόνον ἀπειρίαν, ἔτι δὲ μάλλον ὀψιμαθίαν δοκεῖ μοι πολλὴν ἐπιφαίνειν, ὅς γε, διότι θύουσιν ἵππον, εὐθὺς ὑπέλαβε τοῦτο ποιεῖν αὐτοὺς διὰ τὸ τὴν Τροίαν ἐφ' ἵππου δοκεῖν ἐαλωκέναι· (2) πλὴν ὅτι γε κακῶς ἰστόρηκε καὶ τὰ περὶ τὴν Λιβύην καὶ τὰ περὶ τὴν Σαρδύνα, καὶ μάλιστα τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, ἐκ τούτων ἰστί συμφανές· (3) καὶ καθόλου διότι τὸ περὶ τὰς ἀνακρίσεις μέρος ἐπισείσονται παρ' αὐτῷ τελείως ὅπερ ἔστι κυριώτατον τῆς ἱστορίας· (4) ἐπειδὴ γὰρ αἱ μὲν πράξεις ἅμα πολλὰ καὶ συντελοῦνται, παρεῖναι δὲ τὸν αὐτὸν ἐν πλείοσι τόποις κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀδύνατον, ὁμοίως γε μὴν οὐδ' αὐτόπτην γενέσθαι πάντων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην τόπων καὶ τῶν ἐν τοῖς τόποις ἰδιωμάτων τὸν ἓνα δυνατόν, (5) καταλείπεται πυνθάνεσθαι μὲν ὅς παρὰ πλείστον, πιστεύειν δὲ τοῖς ἀξίους πίστει, κατὰ δ' εἶναι τῶν προσηγορευμένων μὴ κακόν.]

[IV. d. Ἐν ᾧ γένοιτο μεγίστην ἐπίφασιν ἔλκων Τίμαιος πλείστον ἀπολείπεσθαι μοι δοκεῖ τῆς ἀληθείας· (2) τοσούτου γὰρ ἀπέχει τοῦ δι' ἑτέρων ἀκριβῶς τὴν ἀληθειαν ἐξαρτίζειν, ὥς οὐδὲ τούτων δι' αὐτόπτης γέγονεν καὶ ἐφ' ὅδ' αὐτὸς ἤκει τόπους, οὐδὲ περὶ τούτων οὐδὲν ἰγὲς ἡμῖν ἐξηγεῖται· (3) τοῦτο δ' ἔσται δῆλον, ἐὰν ἐν τοῖς κατὰ τὴν Συκελίαν δεικνύμεν αὐτὸν ἀγνοοῦντα περὶ ὧν ἀποφαίνεται· (4) σχεδὸν γὰρ οὐ πολλῶν προσδεῖται λόγων ὑπὲρ γε τῆς ψευδολογίας, ἐὰν ἐν οἷς ἔφυ καὶ ἐτρέφη τόποις, καὶ τούτων ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις, ἐν τούτοις ἀγνοῶν εὐρεθῇ καὶ παραπαλὼν τῆς ἀληθείας· (5) Φησὶ τοιγαροῦν τὴν Ἀρέθουσαν κρήνην, τὴν ἐν ταῖς Συρακούσαις, ἔχειν τὰς πηγὰς ἐκ τοῦ κατὰ Πελοπόννησον διὰ τῆς Ἀρκαδίας καὶ διὰ τῆς Ὀλυμπίας ῥέοντος ποταμοῦ Ἀλφειοῦ· (6) ἐκεῖνον γὰρ δύντα κατὰ γῆς, τετρακισχιλίου σταδίου ὑπὸ τὸ Συκελικὸν ἐνεχθῆναι πέλαγος, καὶ ἀναδύειν ἐν ταῖς Συρακούσαις· (7) γενέσθαι δὲ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ, κατὰ τινα χρόνον οὐρανίων ὑέδρων βαγόντων κατὰ τὸν τῶν Ὀλυμπίων καιρὸν, καὶ τοῦ ποταμοῦ τοὺς κατὰ τὸ τέμενος ἐπικλύσαντος τόπους, (8) ὅνθου τε πληθὸς ἀναβλύζειν τὴν Ἀρέθουσαν ἐκ τῶν κατὰ τὴν πανήγυριν θουμένων βοῶν, καὶ φάλην χρυσὴν ἀναβαλεῖν, ἣν ἐπιγνόντες εἶναι τῆς ἱερότης, ἀνέδιδοντο.]

IV. b. Rursus in Pyrrhi historia ait Romanos sua adhuc ætate captum illum commemorantes, die quadam jaculis configare solitos bellatorem equum ante urbem in eo loco qui campus dicitur, propterea quod Troja olim ligneo equo capta fuerit. (2) Est autem affirmatio hæc plane puerilis. Sic enim oporteret omnes barbaros Trojanorum posteros appellare: (3) cuncti enim, vel certe plerique, cum vel bellum suscipiunt, vel proelium omnibus coplis cum aliquo commissuri sunt, equo casio litant, ut rem futuram ex equi casu divinent.

IV. c. Timæus igitur hoc dementiae documento, non imperitiam tantummodo, imo et multam ruditatem suam videtur mihi patefacere, qui equi sacrificium temere existimavit idcirco a Romanis fieri quia Troja per equum capta creditur; (2) ceterum ex hisce apparet eum etiam in rebus Libycis et in Sardinensibus, ac præsertim in Italicis, malum historicum esse; (3) et omnino rerum inquisitionem, id quod præcipuum in historia scribenda caput est, prorsus negligere. (4) Nam quia res humanæ multis simul locis fiunt, nemoque plurifariam uno eodemque tempore interesse potest, neque propriis suis oculis cunctos orbis locos resque quæ locis singulis propria sunt perlustrare; (5) superest ut a plurimis res gestas audiat, fide dignis credat, ipse autem nunciatarum rerum haud ineptus iudex sit.

IV. d. Atque in hoc historici officio etsi Timæus multum sibi tribuit, nihilominus plurimum mihi a veritate aberrare videtur. (2) Etenim tantum abest, ut alienis testimoniis historiam suam confirmet, ut ne de his quidem rebus, quas ipse oculis suis spectavit, neque de locis quos pede trivit, quicquam sanum nobis enarret: (3) id quod luculenter patebit, si ipsarum Sicularum, quas narrat, rerum inscium eum demonstrabimus. (4) Profecto longis sermonibus falsitas ejus coarguenda non erit, si vel ipsorum locorum in quibus natus alitusque est, et quidem illusterrimorum, ignarus deprehendetur atque a veritate desciscens. (5) Ait igitur fontem Arethusæ, qui Syracusis est, originem inde usque a Peloponneso trahere, ab Alpæo nimirum fluvio, qui per Arcadiam atque Olympiam decurrit. (6) Hunc ait fluvium tellure absorptum, et quater mille stadia sub Siculum mare labentem, emergere Syracosis. (7) Idque ait demonstratum aliquando fuisse, quod, quum Olympiorum ludorum tempore fluvius per immodicas quasdam pluvias proximos fano locos inundasset, (8) magnam Arethusæ vomuisset fimi copiam, bovum scilicet in conventu illo cæsurum, nec non eiecisset phialam auream, quam homines quum agnoscerent de solemnitate illa proveniente sustulissent.

II. RES LOCRENSIUM.

(I) Excerpt. Antiq. ex lib. XII, cap. 3. 4.

V. Ἐμοὶ δὲ συμβαίνει καὶ παραβεβληκέναι πλεονάκεις εἰς τὴν τῶν Λοκρῶν πόλιν, καὶ παρεσχῆσθαι χρεῖας αὐτοῖς ἀναγκαίας. (2) Καὶ γὰρ τῆς εἰς Ἰθέρϊαν στρατείας αὐτοὺς παραλυθῆναι συνέβη δι' ἐμὲ, καὶ τῆς εἰς Δαλματεῖς, ἣν ὄφειλον κατὰ θάλατταν ἐκπέμπειν Ῥωμαῖοι κατὰ τὰς συνθήκας. (3) Ἐξ ὧν καὶ κακοπαθείας καὶ κινδύνου καὶ δαπάνης ἱκανῆς τινος ἀπολυθέντες, πᾶσιν ἡμῶς ἡμεῖσαντο τοῖς τιμοῖς καὶ φιλανθρώποις· διόπερ ὀφείλω καὶ μᾶλλον εὐλογεῖν Λοκροὺς, ἢ τούναντίον. (4) Ἄλλ' ὅμως οὐκ ὤκηνησα καὶ λέγειν καὶ γράφειν, ὅτι τὴν ὑπ' Ἀριστοτέλους παραδιδόμενην ἱστορίαν περὶ τῆς ἀποικίας ἀληθινωτέραν εἶναι συμβαίνει τῆς ὑπὸ Τιμαίου λεγομένης. (5) Σύννοϊδα γὰρ τοῖς ἀνθρώποις δμολογοῦσιν, ὅτι παραδόσιμος αὐτοῖς ἐστὶν αὕτη περὶ τῆς ἀποικίας ἡ φήμη πατέρων, ἣν Ἀριστοτέλης εἰρηκεν, οὐ Τιμαίος. Καὶ τούτων γε τοιαύτας ἔφερον ἀποδείξεις. (6) Πρῶτον μὲν, ὅτι πάντα τὰ διὰ προγόνων ἐνδοξα παρ' αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γυναικῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν, εἴη· οἷον εὐθῶς, εὐγενεῖς παρὰ σφισι νομιζέσθαι τοὺς ἀπὸ τῶν ἑκατὸν οἰκῶν λεγομένους. (7) ταύτας δ' εἶναι τὰς ἑκατὸν οἰκίας, τὰς προκρηθείσας ὑπὸ τῶν Λοκρῶν πρὶν ἢ τὴν ἀποικίαν ἐξελεῖν, ἐξ ὧν ἐμελλον οἱ Λοκροὶ κατὰ τὸν χρησμὸν κληροῦν τὰς ἀποσταλῆσομένας παρθένους εἰς Ἰλιον. (8) Τούτων δὲ τινὰς τῶν γυναικῶν συνεζῆραι μετὰ τῆς ἀποικίας, ὧν τοὺς ἀπογόνους ἔτι νῦν εὐγενεῖς νομιζέσθαι, καὶ καλεῖσθαι τοὺς ἀπὸ τῶν ἑκατὸν οἰκῶν. (9) Πάλιν ὑπὲρ τῆς Φιαληφόρου παρ' αὐτοῖς λεγομένης τοιαύτη τις ἱστορία παρεδότο. (10) διότι, καθ' ὃν καιρὸν τοὺς Σικελοὺς ἐκβάλοιεν τοὺς κατασχόντας τὸν τόπον τούτον τῆς Ἰταλίας, ὧν καὶ ταῖς θυγαῖς προηγῆτο τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ τῶν εὐγενεστάτων ὑπάρχων παῖς, αὐτοὶ, καὶ πλείω τῶν Σικελικῶν ἐθῶν παραλαβόντες, διὰ τὸ μηδὲν αὐτοῖς πατριὸν ὑπάρχειν, καὶ τοῦτο διαφυλάττειεν ἀπ' ἐκείνων. (11) αὐτὸ δὲ τοῦτο διορῶσαιντο, τὸ μὴ παῖδα ποιεῖν ἐξ αὐτῶν τὸν φιαληφόρον, ἀλλὰ παρθένον, διὰ τὴν ἀπὸ τῶν γυναικῶν εὐγένειαν.

VI. Συνθήκαι δὲ πρὸς μὲν τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα Λοκροὺς οὐτ' ἦσαν, οὐτ' ἐλέγοντο παρ' αὐτοῖς γεγονέναι· πρὸς μὲντοι Σικελοὺς πάντες εἶχον ἐν παραδόσει. (2) Περὶ ὧν ἔλεγον, διότι, καθ' ὃν καιρὸν ἐκ τῆς πρώτης παρουσίας καταλάβοιεν Σικελοὺς κατέγοντας ταύτην τὴν χώραν, ἐν ᾗ νῦν κατοικοῦσι, καταπλάγνυνται αὐτοὺς ἐκείνων, καὶ προσδεξαμένους διὰ τὸν φόβον, δμολογίας ποιήσαιντο τοιαύτας· (3) « ἢ μὴν εὐνόησιν αὐτοῖς, καὶ κοινῇ τὴν χώραν ἔξειν, ἕως ἂν ἐπιδαίνωσι « τῇ γῇ ταύτῃ, καὶ τὰς κεφαλὰς ἐπὶ τοῖς ὅμοις φορῶσι. » (4) Τοιούτων δὲ τῶν ὅρκων γενομένων, φασὶ τοὺς Λοκροὺς εἰς μὲν τὰ πέλματα τῶν ὑποδημάτων ἐμβαλόν-

(I.) *Dissensus Aristotelis et Timæi de origine Locrorum.*

V. Mihi quidem contigit sæpius Locrorum urbem adire, atque etiam magnis beneficiis civitatem eorum demereri. (2) Nam quum ad bellum Hispaniense auxilia Romanis deberent, et ad bellum Dalmaticum tenerentur idem ex federe copias maritimas mittere, ut istorum munium ipsis gratia fieret, impetravimus nos. (3) Itaque cives, vexatione, periculo et sumtu non mediocri per nos liberati, multum non vicissim honoris et humanitatis genus nobis rependerunt: ut causa mihi sit, cur Locrenses laudare potius debeam, quam contrarium facere. (4) Nihil tamen propterea sum cunctatus et dicere et scribere, narrationem ab Aristotele proditam memorie super deductione ejus colonie variorem esse ea, quam affert Timæus. (5) Compertum namque mihi est, ipsos Locrenses fateri, eam se a patribus traditam accepisse famam de sua colonia, quam habet Aristoteles, non quam Timæus. Cujus sententiæ hæc etiam argumenta afferebant. (6) Primum quidem, quod splendor omnis, qui a majoribus repetitur, apud ipsos a feminis, non a viris, derivetur. Exempli gratia statim, nobiles apud ipsos censi, qui sint orti ex iis, quas vocant « centum familias. » (7) Has autem esse illas centum familias, quæ præ ceteris fuissent illustres apud Locrenses priusquam deduceretur colonia; e quibus Locri illas virgines sorte legere ex oraculi responso tenebantur, quæ erant quotannis Ilium mittendæ. (8) Harum nempe mulierum nonnullas cum reliquis in coloniam esse profectas; quarum posteri etiam nunc nobiles censeantur, et vulgo e centum familiis oriandi nuncupentur. (9) Rursus de ea, quæ apud illos nuncupatur Phialephoros [quod phialam gestans thensam ducat], ejusmodi historia memoriæ est prodita: (10) quo tempore ipsi Siculos finibus suis ejecerint, qui illam Italiæ partem tenebant; quum illis in more fuisset positum, ut in eorum sacris præiret puer, clarissimis et nobilissimis parentibus natus; ipsos, qui patria instituta nulla haberent, plures gentis Siculæ ritus moresque assumptasse, et in his istum quoque ab illorum temporibus Locrenses servasse. (11) Ceterum ritui isti hanc ipsam correctionem sese adhibuisse aiebant, quod non « puerum phialiferum » caperent, sed « virginem, » ob sexus feminei inter ipsos nobilitatem.

VI. Jam vero fœdera cum Locris Græciam incolentibus neque fuerunt his Locrensibus, neque unquam fuisse ipsis perhibentur: contra cum Siculis fœdas sibi intercedere, seu traditione majorum acceptum, omnes affirmabant. (2) Qua de re hæc narrabant. Primo adventu suo Siculos se invenisse, eam, quam ipsi nunc colunt, regionem obtinentes: qui, re inopinata percussi, quam præ se ipsos recepissent, cum iis se fœdas in hæc verba fecerunt: (3) « amicitiam Siculis Locrenses servaturos, et regionem hanc pro communi ambobus populis habituros, quæ terræ huic pedibus suis insisterent, et imposita huiusmodi capita gestarent. » (4) Hæc quum ita convenissent, Locren-

τας γῆν, ἐπὶ δὲ τοὺς ὤμους σκοροδῶν κεφαλὰς ἀφανεῖς ἐπιθεμένους, οὕτω ποιήσασθαι τοὺς θρούους· (5) κάπαιτα, τὴν μὲν γῆν ἐκβαλόντας ἐκ τῶν ὑποδημάτων, τὰς δὲ κεφαλὰς τῶν σκοροδῶν ἀποθρίψαντας· μετ' οὐ πολὺ, καιροῦ παραπεσόντος, ἐκβαλεῖν τοὺς Σικελούς ἐκ τῆς χώρας. (6) Ταῦτα μὲν οὖν λέγεται παρὰ Λοκροῖς.

(Athenæus Deipnæa. lib. VI, cap. 18 et 20, p. 264 et 272.)

(7) Τίμαιος δ' ὁ Ταυρομενίτης ἐν τῇ ἐνάτῃ τῶν Ἱστοριῶν (Ἐλέγχει δ' αὐτὸν εἰς τοῦτο Πολύβιος ὁ Μεγαλοπόλιτης διὰ τῆς δωδεκάτης τῶν Ἱστοριῶν), οὐκ ἦν, φησὶ, πάτριον τοῖς Ἕλλησιν ὑπὸ ἀργυρωνήτων τὸ παλαιὸν διακονεῖσθαι, γράφων οὕτως· (8) Καθόλου δὲ ἡτιώοντο τὸν Ἀριστοτέλην, διημαρτημέναι τῶν Λοκρικῶν ἔθων· οὐδὲ γὰρ κακτῆσθαι, νόμον εἶναι τοῖς Λοκροῖς.

[VI. a. Ἐκ τούτων ἂν τις συλλογιζόμενος Ἀριστοτέλει πρόσχοι μᾶλλον ἢ Τιμαίῳ· καὶ μὴν τὸ συνεχὲς τούτῳ τελῶς ἀποπον· (2) τὸ γὰρ ὑπολαμβάνειν, καθάπερ ἐκεῖνος ὑποδείκνυσιν, ὡς οὐκ εἰκὸς ἦν τοὺς οἰκέτας τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχησάντων τὴν τῶν κυρίων εὐνοίαν ἀναφέρειν πρὸς τοὺς ἐκεῖνων φίλους, εὐθες· (3) οὐ γὰρ μόνον τὰς εὐνοίας, ἀλλὰ καὶ τὰς ξενίας καὶ τὰς συγγενείας τῶν δεσποτῶν οἱ δουλεύσαντες, ἔταν εὐνοχῆσαι παραδόξως καὶ χρόνος ἐπιγένηται, πειρῶνται προσποιεῖσθαι καὶ συνανανοῦσθαι τῶν κατὰ φύσιν ἀγαθῶν μᾶλλον, (4) αὐτὸ τοῦτο σπουδάζοντες, τὴν προγεγενημένην περὶ αὐτοῦ ἐλάττωσιν καὶ τὴν ἀδοξίαν ἐκαλέφειν, τῷ βουλευέσθαι τῶν δεσποτῶν ἀπόγονοι μᾶλλον ἐπιφανῆναι ἥπερ ἀπελεύθεροι.]

[VI. b. Τοῦτο δὲ μάλιστα περὶ τοὺς Λοκροὺς εἰκός ἐστι γεγονέναι· πόρῳ γὰρ ἐκτοπίσαντες ἐκ τῶν συνειδόντων καὶ προσλαβόντες σύνεργον τὸν χρόνον, οὐχ οὕτως ἔρρονες ἦσαν, ὥστε ταῦτ' ἐπιτηδεύειν, δι' ὧν ἐμῶν ἐκπνέουσιν ποιῆσθαι τῶν ἰδίων ἐλαττωμάτων, ἀλλὰ μὴ τούναυσίον, δι' ὧν ἐπικαλύφειν ταῦτα. (2) Διὸ καὶ τὴν ὀνομασίαν τῇ πόλει τὴν ἀπὸ τῶν γυναικῶν εἰκότως ἐπέθεσαν, καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν κατὰ τὰς γυναῖκας προσποιήθησαν· ἐπὶ δὲ τὰς φιλίας καὶ τὰς συμμαχίας τὰς προγονικάς τὰς ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἀνεοῦντο. (3) Ἐπεὶ τὸ τοὺς Ἀθηναίους πορῆσαι τὴν χώραν αὐτῶν, οὐδὲν ἐστὶ σημεῖον ψευδῆ λέγειν τὸν Ἀριστοτέλην· (4) εὐλόγου γὰρ ὄντος ἐκ τῶν προειρημένων, εἰ καὶ δεκάκις ἦσαν οἰκέται, τοῦ προσπειροῦσθαι τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φιλίαν τοὺς ἐξάραντας ἐκ τῶν Λοκρῶν καὶ κατασχόντας εἰς τὴν Ἰταλίαν, εὐλογος γίνεται καὶ ἡ τῶν Ἀθηναίων ἀλλοτριότης πρὸς τοὺς προειρημένους, οὐκ ἐξεταζόντων τὸ γεγονός, ὡς τὴν προαίρεσιν. (5) Νῆ Δὲ ἄλλὰ πῶς αὐτοὶ μὲν ἐξαπέστειλον οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς ἐκμαζόντας εἰς τὴν πατρίδα τεκνοποιίας χάριν, τοὺς δὲ Λοκροὺς τὸ παραπλήσιον οὐκ εἶον ποιεῖν; (6) Ἐκστα δὲ τούτων οὐ μόνον κατὰ τὸ πιθανόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀλήθειαν, μεγάλην ἔχει διαφορὰν· (7) οὔτε γὰρ

ad præstandum jusjurandum aiunt accessisse, postquam in calceamentorum sola terram iniecissent, humeris autem capita alliorum ita imposuissent, ut non apparerent : (5) deinde e calceis terram excussisse, capita alliorum abjecisse, ac mox, ubi primum data est occasio, Siculos regione expulisse. (6) Ita quidem apud Locrenses ista narratur.

(7) Timæus Tauromenites libro nono Historiarum (quo nomine eum reprehendit Polybius Megalopolita, Historiarum duodecimo), Græcis olim non fuisse, ait, patrum institutum, ut emptitii servi ipsis famularentur; atque ita scribit : (8) Omnino Aristotelem reprehendebant, ac prorsus errasse eum contendebant in Locrorum institutis. Neque enim habere servos, Locrorum legibus licere.

VI. a. Ex his quisque ratiocinans ad Aristotelis magis quam ad Timæi sententiam accedet. Et quidem aliud huic proximum, prorsus est absurdum. (2) Namque opinari, ut Timæus ostendere nititur, consentaneum non fuisse ut famuli Lacedæmoniorum, qui militiam cum his tolerabant, dominorum benevolentiam ad illorum necessarios referrent, id quidem stultum est : (3) neque enim tantummodo benevolentiam, verum etiam hospitii jus et affinitatem dominorum servi, si præter solitum fortuna felici utantur et tempus procedat, sibi vindicare nituntur et renovare magis quam consanguinei; (4) nam illud ipsum assequi student, ut suam pristinam humilitatem obscuritatemque abstergant, dum affectant dominorum se posteros potius quam liberos videri.

VI. b. Id nimirum apud Locrenses usuvenisse apprime verisimile est. Nam quum a naturalis conditionis conscii longe discessissent atque a tempore subsidium peterent, non ita erant dementes, ut ea facerent, quibus memoriam refricarent suarum humilitatum, nec eorum potius curam haberent, quibus eas occultare possent. (2) Quamobrem nomen urbi a mulieribus convenienter imposuerunt, cognationemque per feminas simulaverunt : insuper amicitias et fœdera avita a feminis contracta renovaverunt. (3) Nam quod Athenienses regionem illorum depopulati sint, non est indicium falsa narrare Aristotelem. (4) Quum enim fuerit facile, ob ea quæ diximus, etiamsi decies servitutem servissent, simulari Lacedæmoniorum amicitiam ab iis qui Locris (Græciæ) digressi in Italiam navigaverunt, facilis quoque fuit adversus prædictos Atheniensium inimicitia, qui non tam quid reapse acciderit scrutati sunt, quam voluntatem. (5) Sit sane, dicet aliquis, cur autem ipsi Lacedæmonii puberes suos in patriam remiserant sobolis creandæ causa, nec Locrensisibus, ut idem facerent, conceaserunt? (6) Hæc singula non solum ad credibilitatem, verum etiam ad veritatem quod attinet, magnopere inter se differunt. (7) Nam neque Locren-

καλύειν τοὺς Λοκροὺς ἐμύλλον, αὐτοὶ τὸ ὅμοιον ποιοῦν-
τες· ἄτοπον γάρ· οὔτε μὴν καλυόντων αὐτῶν, οἱ Λοκροὶ
πάντως ποιήσιν ἐκεῖνοις τὸ παραπλήσιον. (8) Παρὰ μὲν
γὰρ τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ πάτριον ἦν καὶ συνῆθες
τρεῖς ἄνδρας ἔχειν τὴν γυναῖκα καὶ τέτταρας, ποτὲ δὲ καὶ
πλείους ἀδελφοὺς ὄντας, καὶ τέκνα τούτων εἶναι κοινὰ·
καὶ γεννήσαντα παῖδας ἱκανοὺς, ἐκδόσθαι γυναῖκά τι-
νι τῶν φίλων, καλὸν καὶ συνῆθες. (9) Διόπερ οἱ Λοκροὶ μῆτε
ταῖς ἀραίς ὄντες ἔνοχοι, μῆτε τοῖς ὅρκοις, οἷς ὤμοσαν οἱ
Λακεδαιμόνιοι μὴ πρότερον εἰς τὴν οἰκίαν ἐπαυλῆσαι,
πρὶν ἢ τὴν Μεσσηνίαν κατὰ κράτος ἐλεῖν, τῆς μὲν κατὰ
τὸ κοινὸν ἐξαποστολῆς εὐκόλως οὐ μετέσχον, (10) κατὰ δὲ
μέρος τοὺς ἐπανόδους ποιοῦμενοι καὶ σπανίως, ἔδωσαν
ἀναστροφὴν ταῖς γυναῖξι πρὸς οἰκέτας γενέσθαι συνή-
θειαν, ἢ πρὸς τοὺς ἐξ ἀρχῆς ἄνδρας· ταῖς δὲ παρθέναις
καὶ μᾶλλον· ὃ καὶ τῆς ἐξαναστάσεως αἴτιον γέγονεν.]

(II.) Excerpt. Valesian.

VII. [VIII.] Πολλὰ ἱστορεῖ ψευδῇ ὁ Τίμαιος. Καὶ
δοκεῖ τὸ παράπαν οὐκ ἀπίστος ὢν οὐδενὸς τῶν τοιούτων
ὑπὸ δὲ τῆς φιλονεικίας ἐπισκοτούμενος, ὅταν ἀπαξ ἢ
ψέγειν, ἢ τούναντίον ἐγκωμιάζειν τινὰ προθῆται, πάν-
των ἐπιλανθάνεται, καὶ πολὺ τι τοῦ καθήκοντος πα-
ρεκβαίνει. (2) Πλὴν ταῦτα μὲν ἡμῖν ὑπὲρ Ἀριστοτέ-
λους εἰρησθῶ, πῶς καὶ τίσι προσέχων τοιαύτην ἐποι-
ήσατο τὴν περὶ τῶν Λοκρῶν ἐξήγησιν. (3) Τὰ δὲ λέ-
γεσθαι μέλλοντα περὶ Τιμαίου καὶ τῆς ὅλης συντάξεως
αὐτοῦ, καὶ καθόλου περὶ τοῦ καθήκοντος τοῖς πραγμα-
τευομένοις ἱστορίαν, τοιάνδε τινὰ λήψεται τὴν ἀπάντη-
σιν. (4) Ὅτι μὲν οὖν ἀμφοτέρω κατὰ τὸν εἰκότα λό-
γον πεποιήνται τὴν ἐπιχείρησιν, καὶ διότι πλείους εἰσι
πιθανότερες ἐν τῇ κατ' Ἀριστοτέλην ἱστορίᾳ, δοκῶ,
πᾶς ἂν τις ἐκ τῶν εἰρημένων ὁμολογήσειεν· ἀληθὲς μέν-
τοι γε καὶ καθάπαξ διαστελεῖται περὶ τίνος οὐδὲν ἔστιν
ἐν τούτοις. (5) Οὐ μὴν ἄλλ' ἔστω, τὸν Τίμαιον εἰκότα
λέγειν μᾶλλον. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν δεήσει πᾶν
ῥῆμα καὶ πᾶσαν φωνὴν ἀκούειν, καὶ μόνον οὐ θανάτου
κρίσιν ὑπέχειν, τοὺς ἐν ταῖς ἱστορίαις ἤττον εἰκότα
λέγοντας· Οὐ δὴ που. (6) Τοῖς μὲν γὰρ κατ' ἀγνοίαν
ψευδογραφοῦσιν ἔφαμεν δεῖν διόρθωσιν εὐμενικὴν καὶ
συγγνώμην ἐξακολουθεῖν, τοῖς δὲ κατὰ προαίρεσιν,
ἀπαραίτητον κατηγορίαν.

VIII. [IX.] Ἡ δεικτέον οὖν, τὸν Ἀριστοτέλην κατὰ
τὸν ἀρτί λόγον τὰ περὶ Λοκρῶν εἰρηκῶτα χάριτος ἢ κέρ-
δους ἢ διαφορᾶς ἔνεκεν· ἢ, μὴδὲ τολμῶντας τοῦτο λέ-
γειν, ὁμολογητέον, ἀγνοεῖν καὶ παραπαλεῖν τοὺς τοιαύτη
χρωμένους ἀπεχθεῖα καὶ πικρίᾳ κατὰ τῶν πέλας, οἷα
λέχρηται Τίμαιος κατὰ Ἀριστοτέλους. (2) Φησὶ γὰρ,
αὐτὸν εἶναι θρασὺν, εὐχερῇ, προπετῇ· πρὸς δὲ τούτοις,
κατατετολμηκέναι τῆς τῶν Λοκρῶν πόλεως, εἰπόντα,
τὴν ἀποικίαν αὐτῶν εἶναι δραπετῶν οἰκετῶν, μοιχῶν,
ἀνδραποδιστῶν. (3) Καὶ ταῦτα λέγειν αὐτὸν, φησὶν,
οὕτως ἀξιοπίστως, ὥστε δοκεῖν ἓνα τῶν ἐστρατηγηκότων
ὑπάρχειν, καὶ τοὺς Πέρσας ἐν ταῖς Κιλικίαις πύλαις

ses prohibitori erant Lacedæmonii, dum ipsi etiam paria
facere : absurdum enim foret : neque, si hi forte jussis-
sent, Locrenses parem ritum secuturi erant. (8) Quippe
apud Lacedæmonios patrium consuetumque est, ut unam
habeant uxorem tres viri vel quatuor, imo et plures aliquando,
si fratres sint ; hisque liberi sint communes. Insuper laudi
datur atque in more positum est, ut is qui jam satis libero-
rum susceperit, uxorem alicui amico cedat. (9) Quare quum
Locrenses neque diris devoti essent, neque sacramento ad-
stricti, ut Lacedæmonii, qui jurejurando confirmarent se
laud ante patrium solum revisuros, quam Messenen vi
expugnassent, a generali quidem reditu facile abstinue-
runt, (10) sed dum certo numero regrediantur ac raro, occa-
sionem tempusque uxoribus obtulerunt, ut cum famulis rem
haberent, vel cum iis qui antea mariti fuerant ; idque præ-
sertim virginibus usuvenit : quæ res demigrandi causa fuit.

(II.) *Vindicatur Aristoteles a convitiis Timæi, qui ipse falsa tradit de rebus Locrenstum.*

VII. Multa hujusmodi Timæus falsa retulit. Ac mihi
quidem videtur minime harum rerum ignorantia lapsus,
sed potius studio partium occæcatus, quoties laudare ali-
quem aut vituperare statuit, repente sui ipsius oblivisci,
atque omnes officii leges excedere. (2) Atque hæc quidem
pro Aristotele a nobis dicta sint, cur et quibus argumentis
impulsus hæc de Locris commemoravit. (3) Ceterum oc-
casionem hinc opportune nactus videor, de tota Timæi
Historia atque in universum de historici officio deinceps
exponendi. (4) Igitur, utrumque ex conjectura damnavi
locutum esse, atque Aristotelis narrationem veri esse simi-
liorem, cuncti, ut arbitror, ex iis, quæ disserui, satis intelli-
gunt : ut vero his in rebus veritatem distincte assequaris at-
que asseveres, ne fieri quidem potest. (5) Sed fingamus,
si placet, Timæum probabiliora dixisse. Ideone eos, qui
minus probabilia afferunt, adeo acerbè accipi oportebit,
ac tantum non capitis judicium subire? Minime vero. (6)
Etenim iis, qui ignorantia lapsi falsa in historiis retule-
re, veniam ac correctionem benevole commodandam esse
ostendimus : qui autem id facinus consilio admittere, eos
citra veniæ spem objurgandos.

VIII. Aut igitur ea, quæ Aristoteles de Locris prodidit,
gratiæ vel utilitati vel inimicitia dedisse monstrandum est ;
aut, si nemo est, qui id asserere ausit, fateri oportet, gra-
viter aberrare eos, qui ejusmodi odio et acerbitate feruntur,
cujusmodi Timæus in Aristotelem est ausus. (2) Ait enim,
audacem illum ac levem et temerarium fuisse, ac de civi-
tate Locrorum gnaviter mentitum, cum coloniam eorum et
fugitivis mancipiis, mæchis ac plagariis collectam esse
dixit : (3) atque hæc illum, ait, ea auctoritate affirmare,
quasi unus e ducibus fuisset, et ad Cilicias portas novis

ἔρτι παρατάξει νενικηκότα διὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· (4) ἀλλ' οὐ σοφιστὴν ἄφιμαθῆ καὶ μισητὸν ὑπάρχοντα, καὶ τὸ πολυτίμητον ἱατρεῖον ἀρτίως ἀποκεκλεικότα, πρὸς δὲ τούτοις εἰς πᾶσαν αὐλὴν καὶ σκηνὴν ἐμπεπτηδονότα, πρὸς δὲ, γαστρίμαργον, ὀφάρτυτὴν, ἐπὶ στόμα γερόμενον ἐν πᾶσι. (5) Δοκεῖ δὴ μοι τὰ τοιαῦτα μόλις ἄνθρωπος ἀγύρτης καὶ προπετῆς ἐπὶ δικαστηρίου βίβλογόν ἀνεκτὸς φανῆναι· μέτριος μὲν γὰρ οὐ δοκεῖ· (6) συγγραφεὺς δὲ κοινὴν πράξεω καὶ προστάτης ἱστορίας ἀθηνίδος, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐν αὐτῷ διανοσθῆναι, μὴ τι δὴ καὶ γράφειν τολμῆσαι τοιοῦτον.

IX. [X.] Σχεψώμεθα δὴ καὶ τὴν αὐτοῦ τοῦ Τιμαίου προαίρεσιν, καὶ τὰς ἀποράσεις συγκρίνωμεν ἐκ παραθέσεως, ἃς πεποίηται περὶ τῆς αὐτῆς ἀποικίας· ἵνα γνῶμεν, πότερος ἀξίος ἔσται τῆς τοιαύτης κατηγορίας. (1) Φησὶ τοιγαροῦν κατὰ τὴν αὐτὴν βίβλον, οἷα ἐστὶ κατὰ τὸν αὐτὸν εἰκότα λόγον χρώμενος τοῖς ἐλέγχους, ἀλλ' ἀθηνίδως αὐτὸς ἐπιβαλὼν εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα Λοκροὺς, ἐξετάζειν τὰ περὶ τῆς ἀποικίας· (2) τοὺς δὲ, πρῶτον μὲν, ἐπιδεικνύειν αὐτῷ συνθήκας ἑγγράπτους, ἔτι καὶ νῦν διαμενούσας πρὸς τοὺς ἐξαπεσταλμένους, αἷς ἐπιγεγράφαι τὴν ἀρχὴν τοιαύτην· « ὡς γονεῦσι πρὸς τέκνα. » (3) Πρὸς δὲ τούτοις εἶναι δόγματα, καθ' ἃ πολιτεῖαν ὑπάρχειν ἑκατέρους παρ' ἑκατέρους. Καθόλου δὲ, ἀκούοντα τὴν Ἀριστοτέλους ἐξήγησιν περὶ τῆς ἀποικίας, θαυμάζειν τὴν ἱταμότητα τοῦ συγγραφέως. (4) Μεταβάς δὲ πάλιν ἐπὶ τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Λοκροὺς, εὐρίσκειν ἀκολουθοῦντας καὶ τοὺς νόμους, φησὶ, τοὺς παρ' αὐτοῖς, καὶ τοὺς ἐθισμοὺς, οὗ τῶν οἰκετῶν ῥαδιουργία, τῇ δὲ τῶν ἐλευθέρων ἀποικία. (5) Πάντως γὰρ καὶ τοῖς ἀνδραποδισταῖς ἐπιτίμια τετάχθαι παρ' αὐτοῖς, ὁμοίως τοῖς μοιχοῖς, τοὺς δραπεταῖς· ὧν οὐδὲν ἂν ὑπάρχειν, εἰ συνήδισαν αὐτοῖς ἐκ τοιούτων πεφυκόσι.

X. [XI.] Πρῶτον δὴ διαπορήσαι τις ἂν, πρὸς τίνας τῶν Λοκρῶν παραγεγνημένος ἐπυνθάνετο περὶ τούτων. (1) Εἰ μὲν γὰρ συνδίδαινε, καθάπερ τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Λοκροὺς, μίαν πόλιν ἔχειν οὕτω καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα, τυχὸν οὐκ εἶδει διαπορεῖν, ἀλλ' ἦν ἂν εὐθεώρητον. (2) Ἐπεὶ δὲ δύο ἔθνη Λοκρῶν ἐστί, πρὸς ποτέρους ἦλθε καὶ πρὸς ποίας πόλεις τῶν ἐτέρων, καὶ κατὰ τίσιν εὔρε τὰς συνθήκας ἀναγεγραμμένας; οὐδὲν γὰρ ἡμῖν διασαφίζεται τούτων. (3) Καίτοι διότι τοῦτ' ἰδίον ἐστὶ Τιμαίου, καὶ ταύτῃ παρημιλλῆται τοὺς ἀλλοῦς συγγραφεῖς καὶ καθόλου τῇδε πη* τῆς ἀποδοχῆς (λέγω δὲ κατὰ τὴν ἐν τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς ἀναγραφαῖς ἐπίφασιν τῆς ἀκριβείας, καὶ τὴν περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἐπιμέλειαν), δοκῶ, πάντας γινώσκωμεν. (4) Διὸ καὶ θαυμάζειν ἐστὶν ἄξιον, πῶς οὕτε τὸ τῆς πόλεως ὄνομα, παρ' ὅς εὔρει, οὔτε τόπον, ἐν ᾧ συμβαίνει τὴν συνθήκην ἀναγεγράφαι, διεσάφισεν ἡμῖν, οὔτε τοὺς ἀρχοντας τοὺς δεῖξαντας αὐτῷ τὴν ἀναγραφὴν, καὶ πρὸς ὅς ἐποιεῖτο τὸν λόγον· ἵνα μηδεὶ διαπορεῖν ἐξῇ, ἀλλ' ὠρισμένου τοῦ τόπου καὶ τῆς πόλεως ἐνῇ τοῖς

sime Persas sua virtute fudisset; (4) ac non potius odiosus seroque eruditus esset sophista, atque is, qui colebrem pharmacopolæ officinam paulo ante clausisset. Præterea parasitum eundem appellat, qui in aulas atque ædes omnes ultro insilire solitus sit, et belluonem, et cupidinari-um, ac ad gulam omnia referentem. (5) Quod si quis ex illa circumforanea ac petulanti multitudine huiusmodi verba in iudicio effutiret, ne ferendus quidem mihi videtur, quippe modestiæ fines transgressus; (6) scriptorem autem rerum publice gestarum, ac germanum auctorem historiæ, numquam huiusmodi quidquam cogitaturum, nedum scriptis mandaturum esse arbitror.

IX. Sed inspiciamus propius Timæi institutum, et utriusque viri rationes, quibus de hac colonia utroque est usus, invicem componamus; ut manifestius fiat, uter magis reprehensionem ejusmodi mereatur. (2) Affirmat igitur Timæus eodem in libro: se jam haudquaquam amplius nuda conjectura adductum, sed certissimis argumentis exploratam rei veritatem tenere. Ad Locros enim, qui in Græcia sunt, profectum se esse narrat, (3) atque hos primum quidem sibi foedus ostendisse in tabulis incisum, quæ etiamnum visuntur, quibus huiusmodi præfixum sit exordium: « Ut parentes erga liberos decet. » (4) Præterea etiam decreta publica exstare, quibus civitatis jus commune inter se habeant. Denique, audita Aristotelis narratione de hac colonia, temeritatem hominis miratos esse. (5) Deinde ad Locros, qui in Italia incolunt, delatum, leges apud illos et consuetudines huiusmodi reperisse se testatur, quæ non mancipiorum levitati, sed ingenuorum hominum coloniarum convenirent. (6) Poenas quin etiam adversus plagiariorum, itidemque in adulteros ac fugitivos apud eosdem esse constitutas: quæ certe numquam illi fecissent, si consilii sibi essent, se ex ejusmodi hominibus originem ducere.

X. Jam vero primo quidem merito aliquis dubitaverit, quosnam e Locris, in Græciam delatus, de his rebus interrogavit. (2) Nam, si, quemadmodum Locri qui in Italia sunt, ita etiam in Græcia Locri unam modo civitatem haberent; nullus dubitationi locus superesse videretur, sed in promptu res esset. (3) At vero, cum duæ sint in Græcia gentes Locrorum, utram gentem, quasve urbes alterius e supra dictis gentibus adiit Timæus? et apud quosnam foedus illud conscriptum reperit? Nihil enim de his nobis declaravit. (4) Et tamen proprium id esse Timæi, atque uno illum cum ceteris scriptoribus contendere et historiam suam maxime jactare, studium dico ac diligentiam in temporum et in monumentorum publicorum notatione, omnes, ut opinor, intelligimus. (2) Quamobrem mirari subit, cur neque urbis nomen, in qua id reperit, neque locum, in quo id foedus conscriptum est, nec magistratus, qui ipsum monumentum ei monstrarunt, et cum quibus collocutus est, nobis commemoraverit; ne cui dubitandi locus relinqueretur, sed, urbe ac loco designatis, rei veritas ab his, qui dubitarent,

ἀμφισβητοῦσιν εὐρεῖν τὴν ἀκρίβειαν. (6) Ὁ δὲ πάντα ταῦτα παραλελοιπώς, δηλὸς ἐστὶ συνεὶδὸς αὐτῷ κατὰ πρόθεσιν ἔψευσμένῳ. Διότι γὰρ, τῶν τοιούτων ἐπιλαβόμενος, οὐδὲν ἂν παρέλειπε Τίμαιος, ἀλλ' ἀπρίξ τὸ δὴ λεγόμενον ἀμφοῖν τοῖν χεροῖν ἐπέφυ, προφανές ἐκ τούτων. (7) Ὁ γὰρ πρὸς τὴν Ἐχεκράτους πίστιν ἀπερειασάμενος ἐπ' ὀνόματος, πρὸς δὲ φησι περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Λοκρῶν ποιήσασθαι τῶς λόγους, καὶ παρ' οὗ πυθέσθαι περὶ τούτων. (8) καὶ προσεξεργασμένος, ἵνα μὴ φανῇ τοῦ τυχόντος ἀκηκῶς, ὅτι συνέβαινε τὸν τούτου πατέρα πρεσβείας κατηξιώσθαι πρότερον ὑπὸ Διονυσίου. (9) ἥπου γ' ἂν οὗτος, δημοσίας ἀναγραφῆς ἐπιλαβόμενος, ἢ παραδοσίου στήλης, παρεσιώτησεν;

XI. [XII.] Ὁ γὰρ τὰς συγκρίσεις ποιοῦμενος ἀνέκαθεν τῶν Ἑρῶρων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τοὺς ἐν Λακεδαίμονι, καὶ τοὺς Ἀρχοντας τοὺς Ἀθήνησι καὶ τὰς ἱερείας τὰς ἐν Ἀργεὶ παραβάλλον πρὸς τοὺς Ὀλυμπιονίκας, καὶ τὰς ἀμαρτίας τῶν πόλεων περὶ τὰς ἀναγραφὰς τὰς τούτων ἐξελέγχων, παρὰ τρίμηνον ἐχούσας τὸ διαφέρον, οὗτός ἐστι. (2) Καὶ μὴν ὁ τὰς ὁπισθοδόμους στήλης, καὶ τὰς ἐν ταῖς φιλαιῖς τῶν νεῶν προξενίας ἐξευρηκῶς, Τίμαιός ἐστιν. (3) ὃν οὐδ' ὑπάρχον τι τῶν τοιούτων ἀγνοεῖν, οὐδ' εὐρόντα παραλιπεῖν πιστευτέον, οὔτε ψευσαμένῳ συγγνώμην δοτέον οὐδαμῶς. (4) Πικρὸς γὰρ γεγονὼς καὶ ἀπαραίτητος ἐπιτιμητὴς τῶν πέλας, εἰκότως ἂν καὶ ὑπὸ τῶν πλησίον αὐτὸς ἀπαραίτητου τυγχάνοι κατηγορίας. (5) Οὐ μὴν ἀλλὰ προφανῶς ἐν τούτοις ἔψευσμένος, μεταβάς ἐπὶ τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Λοκροὺς, πρῶτον μὲν φησι, τὴν τε πολιτείαν καὶ τὰ λοιπὰ φιλάνθρωπα τοῖς Λοκροῖς ἀμφοτέροις * * Ἀριστοτέλη καὶ Θεόφραστον κατεψεύσθαι τῆς πόλεως. (6) Ἐγὼ δ' οὐκ ἀγνοῶ μὲν, ὅτι καὶ ταύτῃ τῆς πραγματείας ἀναγκασθῆσμαι παρεκβαίνειν, διοριζόμενος καὶ διαβεβαιούμενος περὶ τούτων. (7) Οὐ μὴν ἀλλὰ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν εἰς ἕνα τόπον ὑπερεθέμην τὸν περὶ Τιμαίου λόγον, ἵνα μὴ πολλὰκις ἀναγκάζομαι τοῦ καθήκοντος ἀλιγωρεῖν.

(III.) *Veritatis præcipua debet esse cura Historico.*

[XI. α. Ὅτι Τίμαιός φησι μέγιστον ἀμάρτημα περὶ τὴν ἱστορίαν εἶναι τὸ ψεῦδος· διὸ καὶ παρεῖναι τούτοις, οὓς ἂν ἐξελέγξῃ διεψευσμένους ἐν τοῖς συγγράμμασιν, ἕτερόν τι ζητεῖν ὄνομα τοῖς βιβλίοις, πάντα δὲ μᾶλλον ἢ καλεῖν ἱστορίαν.]

(III.) Excerpt. Antiq. ex lib. XII, cap. 5.)

XII. [VII.] Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν κανόνων, καὶ νῦν ἐλάττων ἢ τῷ μήκει, καὶ νῦν πλάτει ταπεινότερος, μετέχῃ δὲ τῆς τοῦ κανόνος ιδιότητος, κανόνα φησὶν εἶναι, καὶ δεῖν προσαγορεύειν οὕτως· ὅταν δὲ τῆς εὐθείας καὶ τῆς πρὸς ταύτην οἰκειότητος οὐκ ἐγγίξῃ, πάντα μᾶλλον δεῖν ἢ κανόνα καλεῖν. (2) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν συγγραμμάτων, ὅσα μὲν ἂν ἢ κατὰ τὴν λέξιν, ἢ

inveniri posset. (6) Igitur, qui hæc omnia prætermisit, conscius sibi esse destinati mendacii deprehenditur. Nam Timæum, si quid huiusmodi nactus esset, namquam id omisurum fuisse, sed ambabus, quod aiunt, ulnis amplexurum, ex his perspicuum est. (7) Nam qui Echecratis testimonio nominatim innititur (quocum ait se de Locrensibus, qui in Italia sunt, sermonem habuisse, et a quo id sese accepisse memorat), (8) atque, ut ne ab levi ac spernendo auctore audisse videatur, illud etiam studiosè adjungit, hujus Echecratis patrem mandatu Dionysii tyranni olim legationem obiisse; (9) an idem unquam, publicum scriptum aut antiquam tabulam nactus, reticuisset?

XI. Etenim hic ipse est, qui Spartanorum ephoros a prima institutione cum eorumdem regibus comparat; qui magistratus Atheniensium, et sacerdotes Junonis apud Argivos cum Olympiorum victoribus confert; et qui in commentariis publicis civitatum errorem hac in re admissum, ob trimestris spatii differentiam, redarguit. (2) Hic est, qui foederum tabulas in adytis templorum, in vestibulis monumenta publici hospitii reperit: (3) ipse, inquam, Timæus, quem neque huiusmodi quidquam ignorasse, neque, si invenisset, præterfuisse credendum, neque vero, si falsa tradidit, ullatenus ei condonandum est. (4) Nam cum alios ipse acerbè atque inclementer objurgare consueverit, jure merito ab aliis pari inclementia tractabitur. (5) Ceterum, in his manifesti mendacii convictus, ubi ad Locros in Italia degentes transivit, primum quidem ait, reipublice formam et amicitiae fœdera apud utrosque Locros * * Aristotelem et Theophrastum falso affinxisse civitati. (6) Ego vero non sum quidem nescius, mihi hoc rursus loco ab instituto cursu esse divertendum, ut de his rebus distincta et firma ratione exponam. (7) Sed nimirum hac ipsa de causa hunc de Timæo sermonem unum in locum distuli, ne, contra quam decet, sæpius a proposito recedere cogerer.

XI. α. Timæus ait maximum esse peccatum in historia mendacium: quamobrem licere illis, quorum scripta falsitatis convicta fuerint, quemlibet alium potius quam historię titulum libris suis facere.

XII. Ait Timæus: quemadmodum in regulis, si qua brevior quidem justo fuerit, aut minus crassa, at officio tamen regulæ proprio fungatur, nihilo secius regula est, et appellari eo nomine debet; contra, si a linea recta discedat, et regulæ proprietatem non servet, quidvis potius quam regula est nominanda: (2) ita plane etiam in historiis rem habere. Nam si qua fuerit scriptio aut genere dictionis, aut tra-

κατὰ τὸν χειρισμὸν, ἢ κατ' ἄλλοι τοιαύτην διὰ μαρτυρήσεται τῶν ἰδίων μερῶν, ἀντέχεται δὲ τῆς ἀληθείας, προσεῖσθαι φησι τὸ τῆς ἱστορίας ὄνομα τὰς βίβλους· ὅταν δὲ ταύτης παραπαύσῃ, μηκέτι καλεῖσθαι δεῖν ἱστορίαν. (3) Ἐγὼ δὲ, διότι μὲν ἡγεῖσθαι δεῖ τῶν τοιούτων συγγραμμάτων τὴν ἀλήθειαν, ὁμολογῶ, καὶ κατὰ τὴν πραγματείαν αὐτὸς που κέρρημαι λέγων οὕτως, ὅτι, καθάπερ ἐμφύχου σώματος τῶν ὄψεων ἐξαιρεθειῶν ἀχρειοῦται τὸ ὄλον, οὕτως, ἐξ ἱστορίας ἐὰν ἀρῇ τὴν ἀλήθειαν, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνωφελὲς γίγνεται διήγημα. (4) Δύο μὲντοι τρόπους ἔφαμεν εἶναι ψεύδους, ἓνα μὲν τὸν κατ' ἀγνοίαν, ἕτερον δὲ τὸν κατὰ προαίρεσιν. (5) Καὶ τούτων δεῖν τοῖς μὲν κατ' ἀγνοίαν παραπαίους τῆς ἀληθείας διδόναι συγγνώμην· τοῖς δὲ κατὰ προαίρεσιν, ἀκαταλλάκτως ἔχειν.

[XII. a. Τούτων δ' ἡμῖν ὁμολογουμένων, περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ ψεύδους μεγάλην ὑπολαμβάνω διαφορὰν εἶναι τοῦ κατ' ἀγνοίαν γινόμενου καὶ τοῦ κατὰ προαίρεσιν· (2) καὶ τὸ μὲν ἐπιδέχσθαι συγγνώμην καὶ διόρθωσιν εὐμενικὴν, τὸ δὲ ἀπαραίτητον δικαίως ἂν τυγχάνειν κατηγορίας· (3) ὃ γένει μάλιστα ἂν εὖροι τις ἔνοχον αὐτὸν ὄντα τὸν Τίμαιον· διότι δ' ἔστι τοιοῦτος, σκοπεῖν ἤδη πέραςτιν.]

[XII. b. Ἐπὶ τῶν ἀθετούντων τὰς ὁμολογίας προφερόμεθα ταύτην τὴν παροιμίαν, Λοκροὶ τὰς συνθήκας· τοῦτο δὲ τις ἐξιστόρηκε, ὅτι καὶ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὁμολογούμενόν ἐστι· (2) διότι κατὰ τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν ἔφοδον συνθεμένων τῶν Λοκρῶν τοῖς Πελοποννησίοις πολέμους πυρσὺς αἶρουν, ἐὰν συμβῇ τοὺς Ἡρακλείδας μὴ κατὰ τὸν ἰσθμὸν, ἀλλὰ κατὰ τὸ Ῥίον ποιεῖσθαι τὴν διάβασιν, χάριν τοῦ προαισθημένου φυλάξασθαι τὴν ἔφοδον αὐτῶν· (3) οὐ ποιεσάντων δὲ τῶν Λοκρῶν, πᾶν δὲ τούναντιον φίλους ἀράντων πυρσὺς, ὅτε παρήσαν, τοὺς μὲν Ἡρακλείδας συνέβη μετ' ἀσφαλείας χρῆσθαι τῇ διαβάσει, τοὺς δὲ Πελοποννησίους κατολιγώρησαντας λαθεῖν παραδεξαμένους εἰς τὴν οἰκίαν τοὺς ὑπεναντίους, παρασπονδηθέντας ὑπὸ τῶν Λοκρῶν.]

[XII. c. . . κατηγορεῖν καὶ διασύρειν τῶν θνερωτόντων καὶ δαιμονώοντων ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν· ὅσοι γε μὴν αὐτοὶ πολλὴν τῆς τοιαύτης ἐμπειρίανται φιλαρίας, τοὺς τοιούτους ἀγαπῶν ἂν δέοι μὴ τυγχάνοντας κατηγορίας, μηδὲ τι καὶ τῶν ἄλλων αὐτοὺς κατατρέχειν, δὲ συμβέβηκε περὶ Τίμαιον· (2) ἐκεῖνος γὰρ κόλακα μὲν εἶναι φησι τὸν Καλλισθένην τὰ τοιαῦτα γράφοντα, καὶ κλειστον ἀπέχειν φιλοσοφίας, κόραξι δὲ προσσχόντα καὶ κορυβαντιώσας γυναιξί· δικαίως δ' αὐτὸν ὅπ' Ἀλεξάνδρου τεταυχεῖναι τιμωρίας διεφθαρκότα τὴν ἐκείνου ψυχὴν καθόσον οἷός τε ἦν· (3) καὶ Δημοσθένην μὲν καὶ τοὺς ἄλλους ῥήτορας τοὺς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἀκμάσαντας ἐπαινεῖ, καὶ φησι τῆς Ἑλλάδος ἀξίους γεγενῆσθαι, διότι ταῖς Ἀλεξάνδρου τιμαῖς ταῖς ἰσοθείαις ἀντάλεγον·

etationis modo, aut ulla alia re, vitiosa, qua tamen veritatem ubique tueatur exacte; nihil vetat, inquit, quo minus historiae nomine appelletur: quod si autem a vero aberraverit, non jam posse eam dici historiam. (3) Ego vero fateor quidem, esse debere principatum veritati in hujus modi scriptis; qui etiam in hoc ipso meo opere his ipsis alicubi verbis sum usus, ut dicerem: Quemadmodum animal, luminibus ademptis, prorsus inutile redditur: ita, si veritatem ex historia tollas, quod superest illius, narratio est nullius usus. (4) Verumtamen nos duplex esse falsiloqui genus dicebamus: unum, quod ab ignoracione veri proficiscitur; alterum, quod a certo animi proposito mentendi. (5) Qui igitur per ignoracionem a veritate aberrant, his veniam esse dandam; qui voluntate et certo proposito, ab iis capitali odio esse dissidendum.

XII. a. Quae quum inter nos convenient ansponte pronunciatum sit. (2) Involuntarius enim error veniam meretur et blandam emendationem, voluntarius autem severam postulat castigationem. (3) Atque huic postremo falsitatis generi Timæus maxime obnoxius deprehenditur. Et quod ita reapse is peccet, jam licet cognoscere.

XII. b. Jam adversus eos qui pacta deferunt, proverbium illud proferimus — Locrensiū promissiones —. Est autem rei narratio hæc, quam neque historici neque mortalis quisquam infutias it. (2) Imminente Heraclicidarum incursione, Locrenses Peloponnesiis promiserant hostiles faces se elaturos, si forte accideret ut Heraclicidæ haud per Isthmum, sed per Rhium transitum molirentur, ut hi admuniti incursioni resisterent. (3) Quum id tamen Locrenses minime præstitissent, imo hostibus supervenientibus amicas faces extulissent, contigit ut Heraclicidæ transmissiōnem tuto facerent, Peloponnesiis autem perfidia Locrensiū lusi, neglecta omni exploracione, intra suos fines hostem recipere.

XII. c. . . reprehendere et perstringere [oportet eorum errores], qui in commentariis historicis somniant et divino quasi furore correpti insaniant. Quicumque igitur ejusmodi vanitati indulgent, si boni consulant si reprehensionem effugerint, non autem alios vituperent, quod facit Timæus. (2) Is enim Callisthenem, quippe qui talia scripserit, assentatorem esse dicit a philosophia longe remotum, corvis similem et furentibus mulierculis; merito autem tulisse ab Alexandro poenam, quoniam ejus animum, quantum in ipso fuit, corrupisset. (3) Demosthenem autem ceterosque, qui per id tempus floruerunt, oratores laudat, Græciaque dignos ait fuisse, quia divinos Alexandro ho-

τὸν δὲ φιλόσοφον, αἰγίδα καὶ κεραυνὸν περιθέντα θνητῇ φύσει, δικαίως αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δαιμονίου τεταυχέναι τούτων ὧν ἔτυχεν.]

Excerpt. Valesian. et deinde Excerpt. Antiq. cap. 6.

XIII. Τίμαιος φησι, Δημοσχάρην ἡταιρηκέναι μὲν τοῖς ἄνω μέρεσι τοῦ σώματος, οὐκ εἶναι δ' ἄξιον τὸ ἱερὸν πῦρ φεσθῆναι, ὑπερβεβηκέναι δὲ τοῖς ἐπιτηδεύμασι τὰ Βότρυος ὑπομήματα καὶ τὰ Φιλαίνιδος καὶ τῶν ἄλλων ἀναισχυντογράφων. (α) Ταύτην δὲ τὴν λοιδορίαν καὶ τὰς ἐμφάσεις οὐχ ὅσον ἂν τις διέθετο πε- παιδευμένος ἀνὴρ, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐπὶ τέλους ἀπὸ τοῦ σώματος ἐργασμένων οὐδεὶς. (β) Ὁ δ', ἵνα πιστὸς φανῇ, κατὰ τὴν αἰσχρολογίαν καὶ τὴν δλην ἀναισχυν- τίαν, καὶ προσκατέψευσται τὰνδρὸς, κωμικὸν τινα μάρ- τυρα προσεπισπασάμενος ἀνώνυμον. (γ) Πόθεν δ' ἐγὼ καταστοχάζομαι τοῦτο; Πρῶτον μὲν, ἐκ τοῦ πεφυκέναι καὶ τετράφθαι καλῶς Δημοσχάρην, ἀδελφιδοῦν ὄντα Δημοσθένους. (δ) Δεύτερον, ἐκ τοῦ μὴ μόνον στρατη- γίας αὐτὸν ἡξιώσθαι παρ' Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τιμῶν, ὧν οὐδὲν ἂν αὐτῷ συνεξέδραμε τοιαύταις ἀτυχίας παλαίοντι. (ε) Διὸ καὶ δοκεῖ μοι Τίμαιος οὐχ οὕτω Δημοσχάρους κατηγορεῖν, ὥς Ἀθηναίων, οἱ τοιοῦτον ἄνδρα προῆγον, καὶ τοιοῦτω τὴν πατρίδα καὶ τοὺς ἰδίους βίους ἐνεχερίζον. (ς) Ἄλλ' οὐκ ἔστι τού- των οὐδέν. Οὐ γάρ ἂν Ἀρχέδικος δ' κωμωδιογράφος ἔλε- γε ταῦτα μόνος περὶ Δημοσχάρους, ὥς Τίμαιος φησιν· (ε) ἀλλὰ πολλοὶ μὲν ἂν τῶν Ἀντιπάτρου φίλων, καθ' οὗ πε- παρῆρησάσθαι πολλὰ καὶ δυνάμενα λυπεῖν οὐ μόνον αὐ- τὸν τὸν Ἀντίπατρον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκείνου διαδόχους καὶ φίλους γεγονότας· πολλοὶ δὲ τῶν ἀντιπεπολιτευμένων, ὧν ἦν καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς· (ε) οὗ καί τις οὐ τὴν τυχοῦσαν πεποίθηται κατηγορίαν ἐν ταῖς ἱστορίαις, φάσκων, αὐτὸν τοιοῦτον γεγονέναι προστατῆν τῆς πα- τρίδος, καὶ ἐπὶ τούτοις σεμνυνέσθαι κατὰ τὴν πολιτείαν, ἐφ' οἷς ἂν καὶ τελώνης σεμνυνθεῖ ἢ βάνουσος. (ι) Ἐπὶ γάρ τῳ πολλὰ καὶ λυσιτελεῖς πωλεῖσθαι κατὰ τὴν πόλιν, καὶ δαψιλῇ τὰ πρὸς τὸν βίον ὑπάρχειν πᾶσιν, ἐπὶ τούτοις φησὶ μεγαλαυχεῖν αὐτόν. (ιι) καὶ δὴ ὅτι κοχλίας αὐτομάτως βαδίζων προηγεῖτο τῆς πομπῆς αὐτοῦ, σίαλον ἀναπτύων, σὺν δὲ τούτοις ὄνοι διεπέμ- ποντο διὰ τοῦ θεάτρου (διότι δὴ πάντων τῶν τῆς Ἑλ- λάδος καλῶν ἡ πατρὶς παρακεχωρηκυῖα τοῖς ἄλλοις, ἐποίει Κασσάνδρῳ τὸ προσταττόμενον), ἐπὶ τούτοις αὐ- τὸν οὐκ αἰσχύνεσθαι φησιν. (ιι) Ἄλλ' ὅμως οὔτε Δη- μήτριος, οὐτ' ἄλλος οὐδεὶς εἰρήκει περὶ Δημοσχάρους τοιοῦτον οὐδέν.

XIV. Ἐξ ὧν ἐγὼ, βεβαιωτέραν τὴν τῆς πατρίδος ἡγούμενος μαρτυρίαν, ἢ τὴν Τιμαίου πικρίαν, θαρσύν ἀποφαίνομαι, μηδενὶ τὸν Δημοσχάρους βίον ἔνοχον εἶναι τῶν τοιούτων κατηγορημάτων. (α) Καίπερ, εἰ κατ' ἀλήθειαν ὑπῆρχε τι τοιοῦτον ἀτύχημα περὶ Δημοσχάρην, ποῖος καιρὸς ἢ ποῖα πράξις ἠνάγκαζε Τίμαιον ταῦτα κατατάττειν εἰς τὴν ἱστορίαν; (β) Καθάπερ γὰρ οἱ

nores recusavissent : hunc vero philosophum, qui eadem et fulmen humanæ naturæ attribuerit, justam illum pe- nam a numine retulisse.

(IV.) *Vindicantur Demochares et Agathocles a Timaei calumniis.*

XIII. Idem Timæus scribit : Democharem superioribus corporis partibus impudicum fuisse, neque dignum, qui ignem sacrum flatu accenderet, eundemque Botrys ac Philanidis aliorumque huiusmodi lascivie scriptorum commentarios vitæ suæ institutis superasse. (2) Istud vero convivium atque eam turpitudinem non solum nemo paulisper liberaliter institutus homo protulerit, sed ne ul- lus quidem ex iis, qui in fornice quæstum corpore fecerunt. (3) Illic vero ut suis obscenis atque impudentibus maledictis fidem adstrueret, etiam hoc mendacium adversus eundem virum adjecit, ut comicum quemdam nullo nomine testem advocaret. (4) Celerum, mentiri Timæum, ego inde conjicio : primum, quod Democha- res et natus est et educatus liberaliter, quippe Demo- sthenis sororis filius : (5) deinde, quod non pœlara solum, sed et ceteris honoribus ab Atheniensibus est ornatus, quæ profecto nunquam esset adeptus, si hu- jusmodi probis contaminatus fuisset. (6) Itaque Timæus mihi quidem videtur non tam Democharem, quam Athe- nienses conviciis incessere, qui talem virum exexerint. eique rempublicam ac singulorum vitam commendarint. (7) Sed longe aliter se res habet. Neque enim unus Ar- chedicus, poeta comicus, hæc de Demochare dixisset, quæ vult Timæus : (8) sed et ex Antipatri familiaribus multi, in quem Demochares multa dixerat, quæ non ipsum modo Antipatrum, sed ejus etiam successores atque amicos offendere poterant; tum vero plurimi ex iis, qui diversas in republica partes sequebantur : inter quos fuit et De- metrius Phalereus, (9) quem quidem Demochares non levi- ter in Historia sua perstrinxerat. Ait enim, eam ejus fuisse administrationem reipublicæ, atque ejusmodi rebus insignem, propter quas vel publicanus aliquis aut vilis opifex sese efferant. (10) Nam quod multa in urbe vili pretio veneant, quodque abundant copię ad victum nec- cessarię, eo Demetrium gloriari scribit : (11) sed nimi- rum, quod limax, interni mechanisimi ope gradens, ac salivam exspuens, in pompa ei prævit, simulque asini per theatrum sunt traducti (quod scilicet Athenienses, con- cessa ceteris Græcis omnium honestarum rerum gloria, Cassandro imperata facerent); horum, ait, illum non pu- duisse. (12) Et tamen neque Demetrius, neque alius quis- quam, huiusmodi quid de Demochare dixit.

XIV. Quo fit, ut testimonium patriæ anteponendum esse ratus Timæi acerbitati, constanter affirmare ausim, De- mocharis vitam ab omni ejusmodi crimine puram atque in- tegram fuisse. (2) Sed, tametsi hac culpa revera labora- set Demochares, quæ vero res aut ratio Timæum cogebat, id ut historiæ mandaret? (3) Nam quemadmodum viri prudentes et cordati, quando inimicos volunt ulcisci, ac

νοῦν ἔχοντες, ἐπὶ ἀμύνασθαι κρίνωσι τοὺς ἐχθροὺς, οὐ τοῦτο πρῶτον σκοποῦνται, τί παθεῖν ἀξίος ἐστὶν ὁ πλοῦσιον, ἀλλὰ, τί ποιεῖν αὐτοῖς πρέπει, τοῦτο μᾶλλον· (4) οὕτω καὶ περὶ τῶν λοιδοριῶν, οὐ, τί τοῖς ἐχθροῖς ἀκούειν ἀρμόζει, τοῦτο πρῶτον ἡγήτεον, ἀλλὰ, τί λέγειν ἡμῖν πρέπει, τοῦτ' ἀναγκαιότατον λογιστέον. (5) Περὶ δὲ τῶν πάντα μετρούντων ταῖς ἰδίαις ὀργαῖς καὶ φιλοτιμίαις, ἀνάγκη πάνθ' ὑποπτεύειν ἐστὶ, καὶ πᾶσι διαπιστεῖν πέρα τοῦ δέοντος λεγομένοις. (6) Διὸ δὴ καὶ νῦν ἡμεῖς μὲν εἰκότως ἂν δοξάμεν ἀθετεῖν τοῖς ὑπὸ Τιμαίου κατὰ Δημοχάρους εἰρημένους· (7) ἔκείνος δ' ἂν οὐκ εἰκότως τυγχάνοι συγγνώμης οὐδὲ πίστεως ὑπ' οὐδενός, διὰ τὸ προφανῶς ἐν ταῖς λοιδοραῖς ἐκπίπτειν τοῦ καθήκοντος διὰ τὴν ἐμφοτον πικρίαν.

XV. Καὶ γὰρ οὐδὲ ταῖς κατ' Ἀγαθοκλέους ἐγωγε λοιδοραῖς, εἰ καὶ πάντων γέγονεν ἀσεβέστατος, εὐδοκῶ. (1) Λέγω δ' ἐν τούτοις, ἐν οἷς ἐπὶ καταστροφῇ τῆς θλῆς ἱστορίας φησὶ, γεγενῆσθαι τὸν Ἀγαθοκλέα κατὰ τὴν πρῶτην ἡλικίαν κοινὸν πόρνον, ἔτοιμον τοῖς ἀρχατεστάτοις, κολοῖον, τριόρχην, πάντων τῶν βουλομένων τοῖς ὀπισθεν ἐμπροσθεν γεγονότα. (2) Πρὸς δὲ τούτοις, δεῖ ἀπέθανε, τὴν γυναῖκα φησὶ κατακλειομένην αὐτὸν οὕτω θρηνεῖν· Τί δ' οὐκ ἐγὼ σέ; τί δ' οὐκ ἐμέ σὺ; (4) Ἐν γὰρ τούτοις καὶ πάλιν οὐ μόνον ἂν τις ἐπαρθέγξαιτο τὰ καὶ περὶ Δημοχάρους, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερβολὴν θαυμάσει τῆς πικρίας. (5) Ὅτι γὰρ ἐκ φύσεως ἀνάγκη μεγάλα προτερήματα γεγονέναι περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα, τοῦτο δὴλόν ἐστιν ἐξ αὐτῶν, ὧν ὁ Τίμαιος ἀποφαίνεται. (6) Εἰ γὰρ εἰς τὰς Συρακούσας παρεγενήθη φεύγων τὸν τροχὸν, τὸν καπνὸν, τὸν πηλὸν, περὶ τε τὴν ἡλικίαν ὀκτωκαίδεκα ἔτη γεγονώς· (7) καὶ μετὰ τινα χρόνον, ὁρμηθεὶς ἀπὸ τοιαύτης ὑποθέσεως, κύριος μὲν ἐγενήθη πύσης Σικελίας, μεγίστους δὲ κινδύνους περιέσσης Καρχηδονίως, τέλος, ἐγγηράσας τῇ δυναστείᾳ, κατέστρεψε τὸν βίον βασιλεὺς προσαγορευόμενος· (8) ἀρ' οὐκ ἀνάγκη, μέγα τι γεγονότα χρήματα καὶ θαυμάσιον τὸν Ἀγαθοκλέα, καὶ πολλὰς ἐσχηνάει βροχὰς καὶ δυνάμεις πρὸς τὸν πραγματικὸν τρόπον; (9) Ὑπὲρ ὧν δεῖ τὸν συγγραφεὴ μὴ μόνον τὰ πρὸς διαβολὴν κυροῦντα καὶ κατηγορίαν ἐξηγεῖσθαι τοῖς ἐπιγιγνομένοις, ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸς ἐπαινον ἔχοντα περὶ τὸν ἄνδρα. Τοῦτο γὰρ ἴδιον ἐστὶ τῆς ἱστορίας. (10) Ὁ δὲ πᾶς ἰσχυρισμὸς ὑπὸ τῆς ἰδίας πικρίας, τὰ μὲν εὐαγγέλια δυσμενεῶς καὶ μετ' αὐθιγείας ἡμῖν ἐξηγεῖται, τὰ δὲ κατωρόματα συλλήβδην παραλείπειν· (11) ἀγνοῦν, οὐ τὸ ψεῦδος οὐχ ἥττον ἐστὶ περὶ τοὺς τὰ γεγονότα * * * γράφοντας ἐν ταῖς ἱστορίαις. (12) Ἡμεῖς δὲ τὸ μὲν ἐπιμετροῦν τῆς ἀπεχθείας αὐτοῦ χάριν ἀφήκαμεν, τὰ δ' οἰκεία τῆς προθέσεως αὐτῶν οὐ παραλείψαμεν.

(V.) Excerpt. Antiq. ex lib. XII, cap. 7.

XVI. Νεανίσκων δύοιν περὶ τινος οὐκείου διαφερομένων, συνέβαινε, παρὰ μὲν τῷ ἐτέρῳ καὶ πλείῳ χρόνον γεγενῆσθαι τὸν παῖδα· (1) τὸν δ' ἕτερον, ἡμέ-

POLYTHEUS. — I.

quaquam illud primum considerant, quid ille dignus sit pati, quicum iis res est; sed illud potius, quid sibi facere conveniat: (4) ita et, cum alicui probra dicuntur, non id primum est attendendum, quid inimicos audire conveniat; verum id, ut prae ceteris necessarium, est potius cogitandum, nos quid deceat dicere. (5) Illos vero, qui ira atque odiis suis cuncta metiuntur, necesse est in cunctis suspectos habere; et diffidendum omnibus, qui in dicendo modum tenere nesciunt. (6) Recte igitur nos quoque in praesentia fecisse videamur, si eis, quae a Timaeo in Democharem sunt dicta, fidem abrogaverimus. (7) Illi contra jure merito neque veniam concedat quisquam, neque fidem ullam habeat, postquam adeo manifeste, prae insito ipsius animo maledicendi studio, modum omnem in conviciando excessit.

XV. Etenim mihi ne illa quidem maledicta placent, quae in Agathoclem idem Timaeus contulit, etsi fuit ille sane scelestissimus et omnium maxime impius. (2) Dico autem ista, quae in operis totius sui fine posuit, quo loco ait, Agathoclem in prima aetate publicum fuisse prostibulum, passim omnium incontinentissimorum libidini expositum, graculum, triorchem, qui aversus et adversus impudicus obviis quibusque pateret. (3) Ad haec, ubi fatisset functus, ejus uxorem, ait, mortuum maritum lamentantem, hujusmodi plangorem edidisse: Quid non ego tibi? quid non tu mihi? (4) Ista enim qui legunt, non ea dumtaxat merito usurpaverint, quae de superioribus adversus Democharem modo dicebamus; sed etiam illud modum omnem excedens maledicendi studium, quo Timaeus flagrabat, omnino mirentur. (5) Etenim necesse utique esse, ut ingentibus a natura dotibus ornatus fuerit Agathocles, id vero etiam ex illis, quae de eo ipsemet Timaeus scribit, liquido constat. (6) Nam si figuralem rotam, et fumum ac lutum fugiens, quum vix decem et octo esset annorum, Syracusas primum venit, (7) et post aliquod tempus, a tali profectus principio, Siciliam universam suo subiecit imperio, maximaque Pœnis creavit pericula, denique senex in ipso dominatu, et regio ornatus titulo, vitam finivit: (8) quis neget, magnum profecto virum et admirabilem fuisse Agathoclem, quique magnis a natura dotibus et praesidiis ad res sollienter gerendas esset instructus? (9) Propterea debent rerum gestarum scriptores non ea solum, quae ad criminandum et accusandum Agathoclem valent, tradere posteris; verum etiam illa, quae cum ejus laude sunt conjuncta. Id enim verum proprium est historiae. (10) At egregius hic scriptor, maledicendi studio occaecatus, minus recte facta cum quadam animi malignitate solitus narrare, et omnia in majus etiam attollere, praeclare facta simul cuncta praetermisit; (11) ignorans utique, non minus mendacium esse, si quis historiam scribere profusus, quae gesta sunt, [laceat, quam si, quae facta non sunt,] scribat. (12) Sed nos quidem pluribus haec persequi nolumus, quia id odiosum est; quae vero ad propositum pertinebant nostrum, non praetermittendum duximus.

(V.) *Leges Locrensiū, auctore Zaleuco.*

XVI. Erant apud Locrenses duo adolescentes, qui de servo controversam inter se habebant. Et horum quidem alter puerum illum per longioris temporis spatium possede-

ραις δυσὶ πρότερον εἰς τὸν ἄγρὸν ἐλθόντα, μὴ παρόντος τοῦ δεσπότου, μετὰ βίας εἰς οἶκον ἀπηχέαι τὸν δοῦλον. (3) Κάππειτα τὸν ἕτερον, αἰσθόμενον, ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, καὶ λαβόντα πάλιν, ἄγειν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ φάναι, δεῖν κύριον αὐτὸν εἶναι διδόναι τοὺς ἐγγυητάς· (4) κελεύειν γὰρ τὸν Ζαλεύκου νόμον· « τοῦτον δεῖν κρατεῖν τῶν ἀμφισβητούμενων ἕως « τῆς κρίσεως, παρ' οὗ τὴν ἀγωγὴν συμβαίνει γίνεσθαι. » (5) Τοῦ δ' ἑτέρου, κατὰ τὸν αὐτὸν νόμον, παρ' οὗτοῦ φάσκοντος γεγρονέαι τὴν ἀγωγὴν, ἐκ γὰρ τῆς οἰκίας τῆς ἐκεῖνου τὸ σῶμα πρὸς τὴν ἀρχὴν ἔκειν ἀπαγόμενον· (6) τοὺς προκαθημένους ἀρχοντας, διαπορῶντας ὑπὲρ τοῦ πράγματος, ἐπιστάσασθαι καὶ συμμεταδοῦναι τῷ κοσμοπόλει. (7) Τὸν δὲ διαστελλασθαι τὸν νόμον, φήσαντα, παρὰ τούτων τὴν ἀγωγὴν αἰεὶ γίνεσθαι, παρ' οἷς ἂν ἔσχατον ἀδήριτον ἢ χρόνον τινὰ γεγρονός τὸ διαμφισβητούμενον· (8) ἂν δέ τις, ἀφελόμενος βία παρὰ τινος, ἀπαγάγῃ πρὸς αὐτὸν, κάππειτα παρὰ τούτου τὴν ἀγωγὴν ὁ προπάρχων ποιῆται δεσπότης, οὐκ εἶναι ταύτην κυρίαν. (9) Τοῦ δὲ νεανίσκου δεινοπαθοῦντος, καὶ μὴ φάσκοντος εἶναι τοῦ νομοθέτου ταύτην τὴν προαίρεσιν, προκαλέσασθαι φησὶ τὸν κοσμόπολιν, εἰ τι βούλεται λέγειν ὑπὲρ τῆς γνώμης κατὰ τὸν Ζαλεύκου νόμον. (10) Τοῦτο δ' ἐστὶ, καθιστάντων τῶν χιλίων, καὶ βρόχων κρεμασθέντων, λέγειν ὑπὲρ τῆς τοῦ νομοθέτου γνώμης· (11) ὁπότερος δ' ἂν αὐτῶν φανῇ τὴν προαίρεσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκδεχόμενος, τὸν τοιοῦτον διὰ τῆς ἀγχόνης ἀπολλύσθαι, βλεπόντων τῶν χιλίων. (12) Ταῦτα προτείναντος τοῦ κοσμοπόλεως, τὸν νεανίσκον εἰπεῖν φησιν, ἄνισον εἶναι τὴν συνθήκην· τῷ μὲν γὰρ ἔτι δύο ἢ τρία καταλείπεσθαι τοῦ ζῆν· (13) (συνέβαινε γὰρ, εἶναι τὸν κοσμόπολιν οὐ πολὺ λείπον τῶν ἐννεήκοντα ἐτῶν) αὐτῷ δὲ τοῦ βίου τὸ πλεῖον ἐκ τῶν εὐλόγων ἔτι μένειν. (14) Ὁ μὲν οὖν νεανίσκος, οὕτως εὐτραπελευσάμενος, ἐξέλιυσε τὴν σπουδὴν· οἱ δ' ἄρχοντες ἔκριναν τὴν ἀγωγὴν κατὰ τὴν τοῦ κοσμοπόλεως γνώμην.

(VI.) Excerpt. Antiq. ex lib. XII, cap. 8 — 13.

XVII. Ὅτι δὲ μὴ δοξῶμεν τῶν τηλικούτων ἀνδρῶν καταξιοπιστεῦσθαι, μνησθησόμεθα μιᾶς παρατάξεως, ἣν ἄμα μὲν μίαν ἐπιφανεστάτην εἶναι συμβέβηκεν, ἄμα δὲ τοῖς καιροῖς οὐ μακρὰν ἀπηρτῆσθαι, τὸ δὲ μέγιστον, παρατετευχέαι τὸν Καλλισθένη. (2) Λέγω δὲ περὶ τῆς ἐν Κιλικίᾳ γενομένης Ἀλεξάνδρῳ πρὸς Δαρεῖον· ἐν ᾗ φησὶ μὲν, Ἀλέξανδρον ἤδη διαπεπορεύσθαι τὰ στενὰ, καὶ τὰς λεγομένας ἐν τῇ Κιλικίᾳ Πύλας· Δαρεῖον δὲ, χρησάμενον τῇ διὰ τῶν Ἀμανίδων λεγομένων Μυλῶν πορείᾳ, καθάραι μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Κιλικίαν· (3) πυθόμενον δὲ παρὰ τῶν ἐγχωρίων, προάγειν τὸν Ἀλέξανδρον ὡς ἐπὶ Συρίαν, ἀκολουθεῖν· καὶ συνεγείσαντα τοῖς στενοῖς, στρατοπεδεῦσαι παρὰ τὸν Πίναρον ποταμόν. (4) Εἶναι δὲ τοῦ μὲν τόπου τὸ διάστημα οὐ πλείω τῶν τεττάρων καὶ δέκα σταδίων ὑπὸ θαλάττης ἕως πρὸς τὴν παρώρειαν. (5) Διὰ δὲ τούτου φέ-

rat; (2) alter vero biduo ante rus egressus, absente domino servum ad se domum per vim abduxerat. (3) Huius rei factus alter certior, domum, ubi servus jam erat, acce contulerat, eumque rursus prehensum ad magistratum adduxerat, dicens : jus esse sibi, si vellet, sponsores dandi. (4) Lege namque Zaleuci esse cautum, ut, Rem controversam, quamdiu lis pendet, possideat is, a quo abducta fuerit. (5) Lege vero eadem nitente altero, ac dicente, a se factam esse abductionem, de domo namque sua abductum mancipium venisse ad magistratum : (6) qui iudicium illud exercebant, quid super ea re pronunciarent incerti, advocant Cosmopolin, et rem cum eo communicant. (7) Cosmopolis legem ita interpretatus est, ut diceret : abductionem semper censeri fieri ab illo, qui postremo per aliquod tempus citra controversiam possedisset id de quo disceptatur : (8) quod si quis vero rem, alteri per vim ereptam, domum suam abduxerit, et deinde eandem prior dominus rursus ab hoc abducatur, non esse hanc veram abductionem. (9) Quam interpretationem quum ægre ferret adolescens, et legislatoris eam esse mentem negaret, Cosmopolim conditionem quiritali obtulisse narrat auctor, ut de sententia legis dissereret, si quid vellet, ex formula a Zaleuco præscripta. (10) Ea autem erat, ut in Mille virorum consensu, laqueis de utriusque collo pendentibus, legislatoris sententiam ambo explicarent : (11) uter autem eorum visus fuisset in deteriorem partem legis mentem torquere, is præsentibus mille viris laqueo vitam finiret. (12) Hæc postquam ita proposuisset Cosmopolis, ait auctor, dixisse adolescentem, iniquum esse conditionem propositam : nam illi quidem alterum fortasse aut tertium annum vitæ superesse; (13) (neque enim multo minor erat Cosmopolis annis nonaginta;) sibi, ut ratio probabilis suadeat, maximam superesse vitæ partem. (14) Hoc faceto dicto quum rem seriam in jocum juvenis vertisset : iudices secundum Cosmopolidis sententiam vindicias pronunciarunt.

(VI.) Arguitur Callisthenis imperitia in narrandis rebus ad militiam pertinentibus.

XVII. Ne autem videamur temere tantorum virorum auctoritati velle derogare, mentionem hoc loco faciemus unius dumtaxat pugnæ, acie instructa pugnatæ, quæ et nobilissima fuit, neque tempore admodum remota, cui denique, quod est omnium maximum, Callisthenes ipse interfuit. (2) Eam dico pugnam, quam in Cilicia Alexander cum Dario commisit. Jam Alexander, inquit Callisthenes, fauces superaverat, et quas Ciliciæ Pylas vocant : Darius vero per Amanicas Pylas ducto agmine, in Ciliciam cum copiis jam descenderat. (3) Ubi certior factus ab indigenis, progressum esse Alexandrum Syriam petentem, sequi illum instituit. Ad fauces ut ventum, prope amnem Pinarum castris locum cepit. (4) Patet autem eo loci, ut hic ait, intervallum a mari ad montis radices stadia non amplius quatuordecim. (5) Per hoc spatium, inquit, ex transverso la-

πασθαι τὸν προειρημένον ποταμὸν ἐπικυᾶσθαι, ἀπὸ μὲν τῶν ὄρων εὐθὺς ἐκρήματα [πολλὰ ποιῶντα] τῶν πλευρῶν, διὰ δὲ τῶν ἐπιπέδων ἕως εἰς θάλασσαν ἀποτόμους ἔχοντα καὶ δευτέρους λόφους. (6) Ταῦτα δ' ὑποθέμενος, ἐπεὶ συνεγγίζουσιν οἱ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον, ἐξ ὑποτροπῆς ἐπ' αὐτοὺς ἀναχωροῦντες κρῖναι, φησί, Δαρεῖον καὶ τοὺς ἡγεμόνας, τὴν μὲν φάλαγγα τάξει πᾶσαν ἐν αὐτῇ τῇ στρατοπεδείῃ, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς εἶχε, χρῆσασθαι δὲ τῷ ποταμῷ προβλήματι, διὰ τὸ παρ' αὐτὴν ρεῖν τὴν στρατοπεδείαν. (7) Μετὰ δὲ ταῦτα, φησί, τοὺς μὲν ἱππεῖς τάξει παρὰ θάλατταν, τοὺς δὲ μισθοφόρους ἐξῆς τοῖς ποταμοῖς παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ἐχομένους τούτων, τοὺς δὲ πελταστὰς συνάπτοντας τοῖς ὄρεσι.

XVIII. Πῶς δὲ προέταξε τοὺτους πρὸ τῆς φάλαγγος, τοῦ ποταμοῦ ῥέοντος παρ' αὐτὴν τὴν στρατοπεδείαν, δυσχερὲς κατανοῆσαι καὶ ταῦτα τῷ κλήθει τοσούτων ὑπαρχόντων. (2) Τρισμύριοι μὲν γὰρ ἱππεῖς ὑπῆρχον, ὡς αὐτὸς ὁ Καλλισθένης φησί, τρισμύριοι δὲ μισθοφόροι. Πόσον δ' εἶχον ὅβρι τόπου χρεῖαν, εὐχερὲς καταμαθεῖν. (3) Πλείστον μὲν γὰρ ἱππέων τάττεται βάθος ἐπ' ὅτῳ πρὸς ἀθηνὴν χρεῖαν καὶ μεταξὺ τῶν Ὀδῶν ἐκάστης συνπαρῆχειν δεῖ διάστημα τοῖς μετώποις, πρὸς τὸ ταῖς ἐπιστροφαῖς δύνασθαι καὶ τοῖς περισπασμοῖς εὐχρηστῆν. (4) Ἐξ ὧν τὸ στάδιον ὀκτακοσίους λαμβάνει, τὰ δὲ δέκα τοὺς ὀκτακισχιλίους, τὰ δὲ τέτταρα τρισχιλίους διακοσίους ὥστ' ἀπὸ τῶν μυρίων χιλίων διακοσίων πεπληρωθῆσαι τὸν τῶν τεσσαρεσκαίδεκα σταδίων τόπον. (5) Ἐὰν δὲ πάντας ἐκτάτῃ τοὺς τρισμύριους, βραχὺ λείπει τοῦ τριφαλαγγίαν ἐπ' ἀλλήλων εἶναι τῶν ἱππέων αὐτῶν. (6) Εἰς ποῖον οὖν τόπον ἐτάττετο τὸ τῶν μισθοφόρων πλῆθος; εἰ μὴ νῆ Δία κατόπιν τῶν ἱππέων. Ἀλλ' οὐ φησιν, ἀλλὰ συμπεπτακῆναι τοὺτους τοῖς Μακεδόσι κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν. (7) Ἐξ ὧν ἀνάγκη, ποιῆσθαι τὴν ἐκδοχὴν, διότι τὸ μὲν ἥμισυ τὸν τόπον, τὸ παρὰ θάλατταν, ἡ τῶν ἱππέων ἐπεῖχε τάξις, τὸ δ' ἥμισυ, τὸ πρὸς τοῖς ὄρεσιν, ἡ τῶν μισθοφόρων. (8) Ἐκ δὲ τούτων εὐσυλλόγιστον, πόσον ὑπῆρχε τὸ βάθος τῶν ἱππέων, καὶ ποῖον ἔδει τόπον ἀπῆχειν τὸν ποταμὸν ἀπὸ τῆς στρατοπεδείας. (9) Μετὰ δὲ ταῦτα συνεγγιζόντων τῶν πολεμίων, φησί, τὸν Δαρεῖον αὐτὸν, κατὰ μέσσην ὑπάρχοντα τὴν τάξιν, καλεῖν τοὺς μισθοφόρους ἀπὸ τοῦ κέρατος πρὸς αὐτόν. (10) Πῶς δὲ λέγεται τοῦτο, διαπορεῖν ἐστὶ. Τῶν γὰρ μισθοφόρων ἀνάγκη καὶ τῶν ἱππέων τὴν συναφὴν κατὰ μέσον ὑπάρχειν τὸν τόπον ὥστ' ἐν αὐτοῖς ὧν τοῖς μισθοφόροις ὁ Δαρεῖος, ποῦ, καὶ πρὸς τί, καὶ πῶς ἐκάλεε τοὺς μισθοφόρους; (11) Τὸ δὲ τελευταῖον φησί, τοὺς ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἱππεῖς ἐπαγαγόντας ἐμβαλεῖν τοῖς περὶ τὸν Ἀλέξανδρον τοὺς δὲ γενναίως δεξαμένους ἀντεπαγεῖν, καὶ ποιεῖν μάχην ἰσχυράν. (12) Ὅτι δὲ ποταμὸς ἦν ἐν μέσῳ, καὶ ποταμὸς, ὅσον ἀρτίως εἶπεν, ἐπελάθετο.

XIX. Τούτοις δ' ἐστὶ παραπλήσια καὶ κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Φησί γάρ, αὐτὸν ποιήσασθαι τὴν εἰς τὴν

bitur prædictus amnis; qui quidem, ubi e montibus erupit, statim latera passim exedit atque excavat; deinde vero, per planitiem ad mare decurrens, altas habet ripas atque abruptas superatque difficiles. (6) His ita positis, addit Callisthenes: Alexandrum conversa signa versus hostem reduxisse; eoque jam appropinquante, consilium cepisse Darium et ejus duces, universam phalangem eo ipso in loco, ubi tendebant, ordinandi, sicut a principio fecerant, flumine, quod castra ipsa præterfluebat, pro munitione hosti objecto: (7) deinde vero, ait, secundum mare equites constituisse, proximos his in fluminis ripa mercenarios, tum cetratos, ita ut montes contingerent.

XVIII. Sed quonam modo ante phalangis aciem hos Darius locaverit, quum propter ipsa castra fluvius laberetur, complecti mente difficile est, in tanta præsertim hominum multitudine. (2) Nam Callisthene ipso teste, equites erant tricies mille, et mercenarii pari numero. Quæ multitudo armatorum quantum requirit spatii, in promptu est intelligere. (3) Maxima enim altitudo, qua ordinatur equitum acies ad verum justumque prælium, octonum equitum est: et inter turmas interstitium sit oportet pro cujusque fronte, quo possit commode vel in latus vel retrorsum conversio turmarum institui. (4) Igitur stadium equites octingentos capit; stadia decem, equitum octo millia; stadia quatuor ter mille ducentos: atque ita sit, ut locum illum, quem diximus stadiorum quatuordecim, equitum millia undecim et ducenti fuerint impleturi. Quod si igitur omnia triginta millia in aciem eo loci instruxit, (5) parum abest, quin ex solis equitibus triplicem aciem effecerit, quarum secunda primam subsequebatur, tertia secundam. (6) Cedo igitur locum, ubi mercenariorum manus esset posita? Nisi forte dicat aliquis, pone equites eam stetisse. At non hoc dicit Callisthenes, qui scribit, cum committeretur pugna, conductitium militem concurrisse cum Macedonibus. (7) Qua ex re necessario intelligendum, prædicti loci partem dimidiam, versus mare, ab equitibus fuisse occupatam; dimidium alterum, montes versus, cepisse mercenarios. (8) Quæ quum ita sint, facile iniri ratio potest, quanta fuerit equitum altitudo, et quam longo intervallo fluvius a Darii castris distiterit. (9) Ait deinde, ubi jam hostes appropinquabant, Darium, qui in media versabatur acie, mercenarios e cornu ad se vocasse. (10) Quod qua ratione sit dictum, dubitare licet. Nam mercenarios et equites sese invicem contigisse in medio illo spatio, prorsus est necesse: Darius igitur qui jam inter mercenarios esset, ubi, et quorsum, et quomodo mercenarios vocavit? (11) Postremo ait, equites, qui in dextro stabant cornu, in hostem invehentes, Alexandrum esse aggressos: illum cum suis horum impetum forti animo excepsisse, et vice versa in ipsos invectum atrocem pugnam accendisse. (12) At enim inter duas acies medium fuisse fluvium, et quidem ejusmodi fluvium, qualem paulo ante descripsit, hoc vero Callisthenes erat oblitus.

XIX. Similia his sunt, quæ de Alexandro scribit, quem ait in Asiam trajecisse cum peditum quadraginta,

Ἀσίαν διδάσιν, πεζῶν μὲν ἔχοντα τέτταρας μυριάδας, ἵππεῖς δὲ τετρακισχιλίους καὶ πεντακοσίους. (2) Μέλονται δ' εἰς Κιλικίαν ἐμβάλλειν, ἄλλους ἔλθειν ἐκ Μακεδονίας, πεζοὺς μὲν πεντακισχιλίους, ἵππεῖς δὲ ὀκτακοσίους. (3) Ἀφ' ὧν εἰ τις ἀπέλοι τρισχιλίους μὲν πεζοὺς, τριακοσίους δ' ἵππεῖς, ἐπὶ τὸ πλεῖον ποιῶν τὴν ἀπουσίαν πρὸς τὰς γεγενημένας χρεῖας ὅμως πεζοὶ μὲν ἀπολειφθήσονται τετρακισμύριοι δισχιλιοί, [ἵππεῖς δὲ πεντακισχιλιοί]. (4) Τούτων οὖν ὑποκειμένων, φησὶ, τὸν Ἀλέξανδρον πυθέσθαι τὴν Δαρείου παρουσίαν εἰς Κιλικίαν, ἑκτὸν ἀπέχοντα σταδίου ἀπ' αὐτοῦ, διαπεπορευμένον ἤδη τὰ στενά. (5) Διόπερ ἐξ ὑποστροφῆς πάλιν ποιῆσθαι τὴν πορείαν διὰ τῶν στενῶν, ἀγοντα πρῶτον μὲν τὴν φάλαγγα, μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς ἵππεῖς, ἐπὶ πᾶσι τὸ σκευόφορον. (6) Ἀμα δὲ τῷ πρῶτον εἰς τὰς εὐρυχωρίας ἐκπεσεῖν, διασχευάζεσθαι παραγγειλάντα πᾶσιν ἐπιπαρεμβάλλειν τὴν φάλαγγα, καὶ ποιήσασθαι τὸ βάθος αὐτῆς ἐπὶ τριάκοντα καὶ δύο, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν εἰς ἑκατάδεκα, τὸ δὲ τελευταῖον, εἰσεγγίζοντα τοῖς πολεμίοις, εἰς ὀκτώ. (7) Ταῦτα δ' ἐστὶ μείζω τῶν προειρημένων ἀλογήματα. Τοῦ γὰρ σταδίου λαμβάνοντος ἄνδρας ἐν τοῖς πορευτικοῖς διαστήμασιν, ὅταν εἰς ἑκατάδεκα τὸ βάθος ᾖσι, χιλίους ἑξακοσίους, ἑκάστου τῶν ἀνδρῶν ἐξ πόδας ἐπέχοντος. (8) Φανερόν, ὅτι τὰ δέκα στάδια λήψεται μυρίου ἑξακισχιλίους, τὰ δὲ εἴκοσι τοὺς διπλασίους. (9) Ἐκ δὲ τούτων εὐθεώρητον, ὅτι, καθ' ὃν καιρὸν ἐποίησε τὴν δύναμιν Ἀλέξανδρος ἑκατάδεκα τὸ βάθος, ἀναγκαῖον ἦν, εἴκοσι σταδίων ὑπάρχειν τὸ τοῦ τόπου διάστημα, καὶ περιτεῦναι ἐπὶ τοὺς μὲν ἵππεῖς πάντας, τῶν δὲ πεζῶν μυρίους.

XX. Μετὰ δὲ ταῦτα φησὶ, μετωπηδὸν ἄγειν τὴν δύναμιν, ἀπέχοντα τῶν πολεμίων περὶ τετταράκοντα σταδίου. (2) Τούτου δὲ μείζον ἀλόγημα δυσχερὲς ἐπινοῆσαι. Πῶς γὰρ ἂν εὐροί τις τοιοῦτους τόπους, ἄλλως τε καὶ κατὰ Κιλικίαν, ὥστε ἐπὶ σταδίου εἴκοσι μὲν τὸ πλάτος, τετταράκοντα δὲ τὸ μήκος, μετωπηδὸν ἄγειν φάλαγγα σαρισσοφόρον; (3) Τσαῦτα γὰρ ἐστὶν ἔμποδια πρὸς τὴν τοιαύτην τάξιν καὶ χρεῖαν, ἧς τις οὐδ' ἂν ἐξαριθμῆσαιτο ῥαδίως. Ἐν δὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καλλισθένης λεγομένων ἱκανὸν ὑπάρχει πρὸς πίστιν. (4) Τοὺς γὰρ ἀπὸ τῶν ὤρων χειμαῶν καταφερομένους τσαῦτα φησὶ ποιεῖν ἐκρήγματα κατὰ τὸ πεδίον, ὥστε καὶ τῶν Περσῶν κατὰ τὴν φυγὴν διαφραθῆναι λέγουσι τοὺς πλείστους ἐν τοῖς τοιοῦτοις κοιλάμασι. (5) Νῆ Δι', ἀλλ' ἔτοιμος ἐβούλετ' εἶναι πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἐπιράνειαν. (6) Τί δ' ἀνετομότερον φάλαγγος ἐν μετώπῳ διαλελυμένης καὶ διεστραμμένης; Πόσω γὰρ ἐκ πορευτικῆς ἀγυγῆς ἀρμοζούσης παρατάζει ῥῆον, ἢ διαλελυμένην ἐν μετώπῳ καὶ διεσπασμένην δύναμιν ἐπὶ τὴν αὐτὴν εὐθεῖαν ἀναγαγεῖν, καὶ συστῆσαι πρὸς μάχην ἐν τόποις ὕλῳδεσι καὶ περιεκλασμένοις; (7) Διόπερ οὐδὲ παρὰ μικρὸν ἦν κρείττον, ἄγειν διφάλαγγίαν ἢ τετραφάλαγγίαν ἀρμό-

equitum quatuor millibus et quingentis. (2) Deinde quum inibi esset, ut in Ciliciam intraret, supplementum advenisse ei e Macedonia, quinque millia peditum, equites octingentos. (3) Qua ex multitudine si quis tollat pedites tot mille, equites vero trecentos, ita ut numerum quam maxime augeat eorum, qui propter varios usus potuerunt abesse; relinquentur tamen peditum duo et quadraginta millia, [equitum quinque millia]. (4) His ita positis, narrat Callisthenes, Alexandrum de adventu Darii in Ciliciam certiorum esse factum, quum ab ipso stadia centum distaret. postquam fauces ipse jam superasset. (5) Propterea converso itinere iterum per fauces reduxisse: et in primo quidem agmine habuisse phalangem; proximum huic equitatum, in ultimo agmine impedimenta. (6) Simul ventum in campos patentes, edixisse omnibus Alexandrum, ut in legitimum phalangis ordinem instruerentur, seque manipulis applicarent; altitudinemque aciei instituisse, armatorum binum et tricennum, postea vero senum denum, postremo, ubi jam propius hostem venerunt, octonum. (7) Sed hæc quidem deliria sunt, prioribus etiam majora. Enimvero stadium unum capit homines mille sexcentos, quoties intervallorum rationes ad faciendum iter sunt accommodatæ, senis denis altitudinem agminis constituentibus, et viro quoque pedes senos occupante. (8) Quod quum ita sit, perspicuum est, decem stadia pedites captura esse sexies mille, viginti stadia, alterum tantum. (9) Ex quibus facile intelligitur, quando Alexander aciem suam ita ordinavit, ut ejus profunditas esset militum senum denum, campos illum esse nancisci oportuisse viginti stadia patentes; quamquam etiam sic superfuerint, quos locus non capiebat, equites omnes, cum peditum decem millibus.

XX. Deinde vero ait: Alexandrum, ubi ab hoste stadia circiter quadraginta abfuit, copias suas porrecta et æquata fronte in eum duxisse. (2) Quo delirio vix quidem majus aliud queat excogitari. Nam ubi terrarum ejusmodi loca invenias, maxime autem in Cilicia, per quæ loca phalangem, sarissis armatam, stadia viginti in latitudinem porrectam, quadraginta in longitudinem stadia, fronte recta et æquata ducas? (3) Nam si quis acie sic ordinata procedere decreverit, tot se illi impedimenta offerent, ut ne percensere quidem illa facile aliquis valeat. Ad cujus rei faciendam fidem vel illa suffecerint, quæ ab ipso Callisthene dicuntur. (4) Qui quidem ait, torrentes fluvios, qui e montibus cadunt, tot locis hiatus aperire in subjecta planitie, ut pars maxima Persarum fugientium in cavis illis perierit. (5) At, hercules, voluit Alexander, parata suorum ut acies in conspectum hostium veniret. (6) Quasi vero potuerit quidquam esse imparatius ea phalange, cujus frons esset dissoluta et divulsa. Quanto namque facilius erat futurum, ex agmine ad iter composito aciem phalangis instruere, quam interruptas in fronte et divulsas copias ad priorem figuram lineamque rectam revocare, atque in locis silvosis et anfractis apte ad pugnam eos dirigere? (7) Erat igitur profecto longe satius, divisas copias ducere, in duo vel etiam quatuor agmina per-

ζυσαν· εἰ καὶ τόπον πρὸς πορείαν εὐρεῖν οὐκ ἀδύνατον, καὶ τὸ παρατάζει ταχέως ῥαδίον γε, δυνάμενον διὰ τῶν προδρόμων ἐκ πολλοῦ γινώσκειν τὴν τῶν πολεμίων παρουσίαν. (8) Ὁ δὲ, χωρὶς τῶν ἄλλων, οὐδὲ πὺς ἱππεῖς προέθετο, μετωπηδὼν ἄγων τὴν δύναμιν ἐν τόποις ἐπιπέδοις· ἀλλ' ἐξ Ἰσου ποιεῖ τοῖς πεζοῖς.

XXI. Τὸ δὲ δὴ πάντων μέγιστον· ἤδη γὰρ σύνεγγυς ὄντα τοῖς πολεμίοις αὐτὸν, εἰς ὅκτῳ ποιήσαι φησι τὸ βάθος. (2) Ἐξ οὗ δὴλον, ὅτι κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τετταράκοντα σταδίους εἶδει γενέσθαι τὸ μῆκος τῆς φάλαγγος. (3) Εἰ δ' ὅλως συνήσπισαν κατὰ τὸν ποιητὴν οὕτως, ὥστε συνερείσαι πρὸς ἀλλήλους, ὅμως εἴκοσι σταδίων εἶδει τὸν τόπον ὑπάρχειν. (4) Αὐτὸς δὲ φησι, λείπειν τῶν δεκατεσσάρων σταδίων. (5) Καὶ τούτου μέρος μὲν τι πρὸς θαλάττῃ ** τοὺς ἡμίσεας ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ· εἰ δὲ τὴν ἄλλην τάξιν ἀπὸ τῶν ὁρῶν ἱκανὸν τόπον ἀφίστασθαι, πρὸς τὸ μὴ τοῖς πολεμίοις ὑποπεπτακέναι τοῖς κατέχουσι τὰς παρωρείας. (6) Ἰσμεν γὰρ ὁ ποιεῖ πρὸς τούτους ἐπικάμπιον. Ὑπολειπόμεθα καὶ νῦν ἡμεῖς τοὺς μυρίους πεζοὺς, πλείους ὄντας τῆς ἐκείνου προθέσεως. (7) Ὅσ' ἐκ τούτων ἔνδεκα σταδίους ἐπὶ τὸ πλεῖον ἀπολείπεσθαι τὸ τῆς φάλαγγος μῆκος, κατ' αὐτὸν τὸν Καλλισθένην, ἐν οἷς ἀνάγκη τοὺς τρισμυρίους καὶ δισχιλίους ἐπὶ τριάκοντα τὸ βάθος ὑπάρχειν συνησπικτάς. (8) Ὁ δὲ φησιν, εἰς ὅκτῳ τεταγμένων γενέσθαι τὴν μάχην. (9) Τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ἀμαρτημάτων οὐδ' ἀπολογίαν ἐπιδέχεται· τὸ γὰρ ἀδύνατον ἐν πράγμασιν ** αὐτόθεν ἔχει τὴν πίστιν. (10) Διόπερ, ὅταν καὶ τὰ κατ' ἄνδρα διαστήματα, καὶ τὸ πᾶν τοῦ τόπου μέγεθος ὠρισμένον ὑποθῶσι, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδρῶν, ἀναπολόγητον γίνεσθαι τὸ ψεῦδος.

XXII. Τὰ μὲν γὰρ ἅμα τούτοις ἀλογήματα μακρὸν ἂν εἴη λέγειν πάντα, πλὴν τελέως ὀλίγων. (2) Φησὶ γὰρ, τὸν Ἀλέξανδρον σπουδάζειν κατὰ τὴν τάξιν, ἵνα κατὰ τὸν Δαρεῖον αὐτὸν ποιήσῃται τὴν μάχην. Ὅμοιός δὲ κατὰ μὲν ἄρχας καὶ τὸν Δαρεῖον αὐτὸν βούλεσθαι κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον, ὕστερον δὲ μετανοῆσαι. (3) Πῶς δ' ἐπέγνωσαν ἀλλήλους οὗτοι, ποῦ τῆς ἰδίας δυνάμεως ἔχουσι τὴν τάξιν, ἢ ποῦ μετέθῃ πάλιν ὁ Δαρεῖος, ἀπλῶς οὐδὲν λέγεται. (4) Πῶς δὲ προσανέβῃ πρὸς τὴν ὁρῶν τοῦ ποταμοῦ φαλαγγιτῶν τάξεις, ἀποτομον οὖσαν καὶ βατώδῃ; Καὶ γὰρ τοῦτο παρὰ λόγον. (5) Ἀλεξάνδρῳ μὲν οὖν οὐκ ἐποιστέον τὴν τοιαύτην ἀτοπίαν ὁμολογουμένην, παραλαμβάνοντας περὶ αὐτοῦ τὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἐμπειρίαν καὶ τριβὴν ἐκ παιδός· (6) τῷ δὲ συγγραφεῖ μάλλον, ὅς διὰ τὴν ἀπειρίαν οὐδὲ τὸ δυνατόν καὶ τὸ μὴ δυνατόν ἐν τοῖς τοιούτοις δύναται διευκρινεῖν. (7) Περὶ μὲν οὖν Ἐφόρου καὶ Καλλισθένους ταῦθ' ἡμῖν εἰρήσθω.

(VII.) Excerpt. Valesian.

XXIII. Κατὰ τοῦ Ἐφόρου Τίμαιος πλείστην πεποίθηται καταδρομὴν, αὐτὸς ὢν δυσὶν ἀμαρτήμασιν ἐνοχός· (2) τῷ μὲν, ὅτι πικρῶς κατηγορεῖ τῶν πέλαις ἐπὶ τούτοις, οἷς ἐνοχός αὐτός ἐστι· τῷ δὲ, διότι κα-

titas, quæ se aliud post aliud sequerentur; quandoquidem et viæ ad ita faciendum iter aptæ poterant inveniri, et legitimam repente instruere aciem facile erat futurum: quum præsertim per præcursores sciri multo ante hostis adventus posset. (8) At hic, ut alia taceam absurda, quum loca plana exercitum fronte æquata duceret, ne equites quidem præeuntes fecit, sed peditibus eos exæquavit.

XXI. Omnium vero absurdissimum est, quod ait, Macedonem, quum proxime ab hostibus abesset, altitudinem aciei fecisse octonotum militum. (2) Ex quo consequitur, phalangem illam stadia quadraginta necessario in longitudinem patuisse. (3) Sed demus, sic constipatam fuisse aciem, quod ait poeta, ut conferti invicem hærerent, omnino tamen stadiorum viginti locum illum esse oportuit. (4) At ipse ait, minorem fuisse stadii quatuordecim. (5) Et hujus quidem partem aliquam propter mare * * * dimidium hujus numeri in dextro cornu: quin etiam scribit idem, aciem universam a montibus idoneo spatio fuisse distantem, ne hosti, qui radices montis obtinebat, subjiceretur. (6) Scimus sane, dicere illum, partem aciei Alexandri retrorsum ad latus fuisse inflexam. Idcirco etiam nos hic relinquimus in eum usum decem peditum millia, qui major est numerus quam ipsius ratio desiderat. (7) Ex istis tandem sequitur, vel ipso auctore Callisthene, pro phalangis longitudine stadia ad summum undecim relinqui; intra quod intervallum necesse est aciem duorum et triginta millium hominum tricenos milites consertis clypeis constipatos in altitudine habuisse. (8) At ille ait, altitudinem aciei octonotum fuisse hominum, cum est pugnatum. (9) Sunt vero hoc genus peccata ejusmodi, ut excusationem nullam prorsus admittant. Nam quod per rerum naturam fieri non potest, * * ipsum per se fidem invenit. (10) Quoties igitur aliquis viritim ponit intervallum, et certam loci mensuram designat, numerum item hominum; hic si mentiat, nulla ratione potest excusari.

XXII. Jam quæ his adjecit absurda alia, commemorare longum sit: pauca tantum afferemus. (2) Ait: Alexandrum in ordinata acie summo studio id operam dedisse, ut cum ea parte hostilis aciei pugnam capesseret, in qua Darius ipse staret: et similiter Darium quoque initio ex adverso Alexandri pugnare voluisse, mox vero sententiam mutasse. (3) At, quomodo dignoscere sese invicem reges potuerint, et rescire, in qua parte sui exercitus uterque stationem cepisset, aut quo tandem post mutatam sententiam transierit Darius, nihil plane horum dicitur. (4) Præterea, qui potuit phalanx ordinata amnis supercilium præruptum et spinis obstitum ascendere et superare? Nam et hoc quis credat? (5) Hujusmodi igitur manifestæ absurditatis Alexandrum damnare, nefas profecto fuerit; quem et disciplina et usu rerum bellicarum a puero imbutum fuisse accepimus: (6) sed scriptorem potius hominem adeo imperitum, ut ne quidem, quid fieri in talibus queat aut nequeat, internoscere potuerit. (7) Ac de Ephoro quidem et Callisthene hæc a nobis dicta sufficiant.

(VII.) Ephorus et Callisthenes vindicantur a Timæi conviciis.

XXIII. Ephorum autem Timæus inprimis vehementer insectatus est, cum ipse duobus peccatis sit obnoxius: (2) uni quidem, quod alios acerbe criminetur ob ea maxime delicta, quibus ipse constringitur; alteri vero, quod ingenio

θόλου διέφθαρται τῇ ψυχῇ, τοιαύτας ἀποφάσεις ἐκτιθέμενος ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν, καὶ τοιαύτας ἐντίκτων δόξαι τοῖς ἐντυγχάνουσι. (3) Πλὴν εἰ τὸν Καλλισθένην θεῶν εἰκότως κολασθέντα μεταλλάξαι τὸν βίον, τί χρεὶ πάσχειν Τίμαιος; Πολὺ γὰρ ἂν δικαιότερον τοῦτω νουθετῆσαι τὸ δαιμόνιον ἢ Καλλισθένει. (4) Ἐκείνος μὲν οὖν ἀποθεῶν Ἀλέξανδρον ἐβουλήθη· Τίμαιος δὲ μεῖζω ποιεῖ Τιμολέοντα τῶν ἐπιφανεστάτων θεῶν. (5) Καὶ Καλλισθένης μὲν ἄνδρα τοιοῦτον, ὃν πάντες μεγαλοφύεστερον ἢ κατ' ἀνθρώπων γεγονέναι τῇ ψυχῇ συγχωροῦσιν· (6) οὗτος δὲ Τιμολέοντα, τὸν οὐχ οἷον δόξαντά τι πεπραχέναι μεγαλεῖον, ἀλλ' οὐδ' ἐπιθαλόμενον, μίαν δ' ἐν τῷ βίῳ γραμμὴν διανύσαντα, καὶ ταύτην οὐδὲ σπουδαίαν τῶν τινὰ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς οἰκουμένης, λέγω δὲ τὴν ἐκ τῆς πατρίδος εἰς Συρακούσας. (7) Ἀλλὰ μοι δοκεῖ πεισθῆναι Τίμαιος, ὥς, ἂν Τιμολέων, περιλοδοξῇως ἐν αὐτῇ Σικελίᾳ, καθάπερ ἐν δευδάφῃ, σύγκριτος φανῇ τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν ἡρώων, κὰν αὐτὸς, ὑπὲρ Ἰταλίας μόνον καὶ Σικελίας πραγματευόμενος, εἰκότως παραβολῆς ἀξιοῦσθαι τοῖς ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης καὶ τῶν καθόλου πράξεων πεποιημένοις τὰς συντάξεις. (8) Περὶ μὲν οὖν Ἀριστοτέλους, καὶ Θεοφράστου, καὶ Καλλισθένους, ἐτι δ' Ἐφόρου καὶ Δημοκάρους, ἱκανὰ τὰδ' ἡμῖν ἐστί πρὸς τὴν Τιμαίου καταδρομὴν, ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἀφιλοτίμως πεπεισμένους ἀληθεύειν τὸν συγγραφεὰ τοῦτον.

(VII.) Excerpt. Valesian.

XXIV. Οὐ διαπορεῖν ἐστί περὶ τῆς αἰρέσεως Τιμαίου. Φησὶ γὰρ, τοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφὰς διὰ τῶν ὑπεράνω πλεονασμῶν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι διαφαίνειν τὰς ἐαυτῶν φύσεις· (2) λέγων, τὸν μὲν ποιητὴν ἐκ τοῦ δαιτρεῦειν πολλὰ χρεὶ τῆς ποιήσεως ὥσανεὶ γαστριμαργὸν παρεμφαίνειν· τὸν δ' Ἀριστοτέλην, ὀφρύνοντα πλεονάκις ἐν τοῖς συγγράμμασιν, ὀφράγον εἶναι καὶ λήγον. (3) Τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τοῦ Διονυσίου τοῦ τυράννου, κλινικοσμοῦντος, καὶ τὰς τῶν νοσημάτων ἰδιότητας καὶ ποικιλίας ἐξεταζομένου συνεχῶς. (4) Ἀνάγκη τὴν ἀκολουθοῦν ποιῆσθαι διάληψιν * * καὶ δυσαρεστεῖσθαι κατὰ τὴν προαίρεσιν. (5) Οὗτος γὰρ ἐν μὲν ταῖς τῶν πέλας κατηγορίαις πολλὴν ἐπιφαίνει δεινότητα καὶ τόλμαν· ἐν δὲ ταῖς ἰδίαις ἀποφάσεσιν, ἐνυπνίων καὶ τεράτων καὶ μύθων ἀπιθάνων καὶ συλλήβδην δεσιδαιμονίας ἀγεννοῦς καὶ τερατείας γυναικώδους ἐστὶ πλήρης. (6) Οὐ μὴν ἀλλὰ διότι γε συμβαίνει, διὰ τὴν ἀπειρίαν καὶ καχοκρισίαν πολλοὺς ἐνίοτε καθάπερ ἐπὶ παρόντας τρόπον τινὰ μὴ παρῆναι, καὶ βλέποντας μὴ βλέπειν, ἐκ τῶν εἰρημένων τε νῦν καὶ τῶν Τιμαίῳ συμβεβηκότων γέγονε φανερόν.

XXV. Περὶ τοῦ ταύρου τοῦ χαλκοῦ, τοῦ παρὰ Φαλάριδος κατασκευασθέντος ἐν Ἀκράγαντι, εἰς ὃν ἐνέβιαζεν ἀνθρώπους, κἀπειτα πῦρ ὑποκαίειν ἔλαμβανε

fuerit plane corrupto, qui ejusmodi sententias Commentariis suis prodiderit easque opiniones animis infuderit legentium. (3) Sed si Callisthenem merito penas dedisse statuendum est; quid Timæum pati oportet? Huic enim multo justius numen insensum fuerit, quam Callistheni. (4) Quippe Callisthenes Alexandro divinam originem in commentariis tribuere volebat: Timæus vero Timoleonem supra summos deos attollit. (5) Et Callisthenes quidem eum virum, quem omnes præstantiore vi mentis, quam humana ferat conditio, fuisse consentiant: (6) hic vero Timoleonem, qui non modo nihil magnificum videtur gessisse, sed ne suscepisse quidem; et qui unicum in tota vita spatium decucurrit, atque illud parum illustre præ orbis terrarum magnitudine, intervallum scilicet, quod est Corintho Syracusas usque. (7) Sed prorsus mihi videtur Timæus persuasum habuisse, si Timoleon, qui in sola Sicilia tamquam in acetabulo gloriam captasset, celeberrimis tamen heroibus comparandas esse videretur; ita et seipsum, tametsi de Italia tantum ac Sicilia tractavisset, cum iis scriptoribus merito comparatum iri, qui universi orbis historiam condiderunt. (8) Hæc igitur pro Aristotele ac Theophrasto et Callisthene, itemque pro Ephoro ac Demochare, adversus Timæi convicia dicta sufficiant, simulque adversus eos, qui hunc scriptorem absque ambitione veritatem proferre persuasum habent.

(VII.) Timæi et maledicentia in alios, et propria levitas, ex ipsius scriptis elucet.

XXIV. De Timæi ingenio atque studio non est quod dubitemus. Etenim ipse dicit: poetæ et historicos frequentiori earumdem rerum in scriptis suis nimia repetitione ingenia sua prodere solere: (2) et Homerum quidem ex eo, quod adeo frequenter epulas instruit in suis poematibus, helluonem sese satis ostendere: et Aristotelem, qui suis in commentariis passim obsonia condat, obsonii appetentem et catillonem fuisse. (3) Simili ratione de Dionysio tyranno facit judicium, qui lectos ornaret diligenter, et velorum bonitatem ac varietatem studiose inquireret et assidue. (4) Ita vero etiam de Timæo consequenter existimandum est, [et levi et] moroso ingenio illum fuisse. (5) Etenim in aliorum quidem accusatione multam dicendi vim et audaciam ostendit: in suis vero narrationibus ipse somniis et prodigiis refertus est, et fabulis ab omni fide remotis, ac postremo degeneri ac muliebri superstitione. (6) Igitur, nonnullis præ imperitia ac judicii pravitate usu venire, ut veluti in re præsentē absint quodammodo, et videntes non videant, ex his quæ et dicta nunc sunt et Timæo acciderunt, perspicere potest.

XXV. Agrigenti taurus olim æneus fuit, a Phalaride fabricatus, in quem ille homines vivos immittebat, ac deinde supposito igne miseros eo supplicio cruciabat, (2) ut,

τιμωρίαν παρὰ τῶν ὑποταττομένων τοιαύτην, (2) ὥστε, ἐκπυρρυνόμενον τοῦ χαλκοῦ, τὸν μὲν ἄνθρωπον πανταχόθεν παροπτιώμενον καὶ περιφλεγόμενον διαφθείρεσθαι, κατὰ δὲ τὴν υπερβολὴν τῆς ἀλγηδόνος, ὁπότε βοήθειαν, μυκηθμῷ παραπλήσιον τὸν ἦχον ἐκ τοῦ κατασκευάσματος προσπίπτειν τοῖς ἀκούουσι. (3) τούτου δὲ τοῦ ταύρου κατὰ τὴν ἐπικράτειαν Καρχηδονίων μετενεχθέντος ἐξ Ἀκράγαντος εἰς Καρχηδόνα, καὶ τῆς θυρίδος διαμενούσης περὶ τὰς συνωμίας, δι' ἧς συνέβαινε καθίστασθαι τοὺς ἐπὶ τὴν τιμωρίαν, καὶ ἐτέρας αἰτίας, δι' ἣν ἐν Καρχηδόνι κατεσκευάσθη τοιοῦτος ταῦρος, οὐδαμῶς δυναμένης εὐρεθῆναι τὸ παράπαν. (4) ὁμοῦς Τίμαιος ἐπεβάλετο καὶ τὴν κοινὴν φήμην ἀνασκευάζειν, καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ψευδοποιεῖν, φάσκων, μήτ' εἶναι τὸν ἐν Καρχηδόνι ταῦρον ἐξ Ἀκράγαντος, μήτε γεγονέναι τοιοῦτον ἐν τῇ προειρημένῃ πόλει. (5) Καὶ πολλοὺς δὲ τινὰς εἰς τοῦτο τὸ μέρος διατέθειται λόγους, κατὰ τῆς Τιμαίου, τί ποτε δεῖ λέγειν ὄνομα καὶ ῥῆμα· πάντα γὰρ ἐπιδέχεσθαι μοι δοκεῖ τὰ πικρότατα τὸ γένος, ὅς ἐκαίνος κέχρηται κατὰ τῶν πλησίων. (6) Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶ φιλαπεχθής, καὶ ψεύστης, καὶ τολμηρὸς, σχεδὸν ἱκανῶς ἐκ τῶν προειρημένων ὑπεδέχθη· διότι δ' ἀφιλόσοφος ἐστὶ καὶ συλλήδων ἀνάγωγος συγγραφεὺς, ἐκ τῶν λέγεσθαι μελλόντων ἐστὶ συμφανές. (7) Ἐν γὰρ τῇ μιᾷ καὶ εἰκοστῇ βίβλῳ, καὶ ταύτης ἐπὶ τελευταίῃ, λέγει κατὰ τὴν τοῦ Τιμολέοντος παράκλησιν ταῦτα· διότι τῆς γῆς, τῆς ὑπὸ τῷ κόσμῳ κειμένης, εἰς τρία μέρη διηρημένης, καὶ τῆς μὲν Ἀσίας, τῆς δὲ Αἰθύσης, τῆς δ' Εὐρώπης προσαγορευομένης. (8) Ταῦτα γὰρ οὐχ ὅσον Τίμαιον εἰρηκέναι τις ἂν πιστεύσειεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸν λεγόμενον Μαργίτην ἔκρινον. (9) Τίς γὰρ οὕτως ἐστὶν ἀδαής, οὐ λέγων τῶν πρὸς ὑπομνήμασι γεγονότων, **.

[XXV. a. Ὅτι περὶ Τιμαίου φησὶν ὁ Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης· Καθάπερ γὰρ ἐκ τῶν παροιμιῶν ἱκανὸν εἶναι φασι σταλαγμὸν ἓνα τοῦ μεγίστου τεύχους εἰς τὸ γινῶναι τὸ πᾶν ἔγγυμα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν ὑποκειμένων χρηρὶ διαλαμβάνειν· (2) ἐπειδὴν γὰρ ἐν τῇ δευτέρῳ εὐρεθῇ ψεῦδος ἐν τοῖς συγγράμμασι, καὶ τοῦτο γεγονὸς ἢ κατὰ προαίρεσιν, ὁπλὸν ὡς οὐδὲν ἂν ἐτι βέβαιον οὐδ' ἀσφαλὲς γένοιτο τῶν ὑπὸ τοιοῦτου συγγραφέως λεγομένων. (3) Τὸ δ' αὐτὸ ἵνα καὶ τοὺς φιλοτιμωτέρους διακειμένους μεταπεισώμεν, βητέον ἂν εἴη περὶ τῆς αἰδοῦσας αὐτοῦ καὶ μᾶλλον τῆς κατὰ τὰς δημιουργίας καὶ τὰς παρακλήσεις, ἐτι δὲ τοὺς πρεσβυτικὸς λόγους, καὶ συλλήδων πᾶν τὸ τοιοῦτο γένος, ἃ σχεδὸν ὥσει κεφάλαια τῶν πράξεων εἴη, καὶ συνέχει τὴν ὅλην ἱστορίαν· (4) διότι γὰρ ταῦτα παρ' ἀλήθειαν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι κατατέταχεν Τίμαιος, καὶ τοῦτο πεποίηκε κατὰ πρόθεσιν, τίς οὐ παρακολουθεῖ τῶν ἀνεγνωκότων; Οὐ γὰρ τὰ βηθέντα γέγραψεν, οὐδ' ὡς ἐβρήθη κατ' ἀλήθειαν, ἀλλὰ προθέμενος ὡς δεῖ βηθῆναι,

aere per ignem candefacto, adassati atque ambusti interirent; ac, si quando prae doloris acerbitate exclamarent, sonus mugienti tauro similis exaudiretur. (3) Hic taurus cum iis temporibus, quibus Poeni Siciliae imperium obtinebant, Agrigento Carthaginem translatus sit, maneatque etiamnum fenestra circa ejus interscaplia, qua damnati immittebantur; cumque nulla demum alia causa reperiri potuerit, propter quam hujusmodi taurus Carthagine fabricatus sit, (4) nihilo minus Timæus communem ac pervulgatam famam evertere est aggressus, et poetarum atque historicorum testimonia falsi convincere. Contendit enim, taurum, qui Carthagine est, Agrigento advectum non esse, neque ejusmodi taurum Agrigenti umquam exstitisse. (5) Atque in hanc sententiam multa dicit, adversus illam Timæi, quomodo appellem nescio: nullum est enim tam acerbum convicium ex his, quibus ille adversus alios utitur, quod huic illius Instituto non arbitrer convenire. (6) Rixosum igitur ac mendacem illum fuisse atque impudentem, satis superque in superioribus ostendimus. Quod vero philosophiae imperitus, prorsusque indoctus scriptor fuerit, ex his quae mox dicentur perspicuum fiet. (7) Nam in primo et vicesimo libro, sub finem, in illa Timoleontis exhortatione haec ait: « Cum orbis terrarum sit omnis divisus in tres partes, et alia quidem Asia, alia autem Africa, tertia Europa appelletur. » (8) Haec quidem, non dico Timæum, sed ne Margiten quidem illum protulisse, credibile videatur. (9) Quis est enim adeo ignarus, non illorum qui historiis conscribendis operam dederunt, * *.

XXV. a. POLYBIUS Megalopolitanus de Timæo ait: Sicut enim in proverbii est, sufficere stillam unam ex vase maximo ad omnem liquorem qui intus est cognoscendum; sic etiam in re praesente reputandum est. (2) Postquam enim semel aut iterum mendax in historia, et quidem de industria, deprehensus est, satis constat nihil eorum jam fore firmum atque tutum quae ab hujusmodi historico dicuntur. (3) Atque ut in hoc quoque illorum mentem flectamus qui ardentius Timæum sectantur, dicendum nobis erit de more ejus praesertim circa conciones et adhortationes ac potissimum circa legatorum orationes, atque omnino totum hoc dicendi genus, in quo fere vertitur rerum caput atque omnis historia continetur. (4) Nam quod mendacia haec in historia collocavit Timæus, et quidem id definito studio ac voluntate fecit, quis lectorum artificium non intelligit? Non enim quod reapse dictum fuit scribit, nec vera verba refert, sed quae dici debuerant ponens, cunctos veluti enumerat

πάντας ἐξαριθμῆται τοὺς ῥηθέντας λόγους καὶ τὰ παρὰ τὸν αὐτὸν πρὸς τὰς πράγμασιν οὕτως, ὥσανεὶ τις ἐν διατριβῇ πρὸς ὑπόθεσιν ἐπιχειροίη, ὥσπερ ἐπίδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ποιούμενος, ἀλλ' οὐκ ἐξήγησιν τῶν κατὰ ἀλήθειαν εἰρημένων.]

[XXV. b. Ὅτι τῆς ἱστορίας ἰδίωμα τοῦτ' ἐστὶ, τὸ πρῶτον μὲν αὐτοὺς τοὺς κατ' ἀλήθειαν εἰρημένους, οἳ ποτ' ἂν ὦσι, γινῶναι λόγους· δεύτερον τὴν αἰτίαν πυνθάνεσθαι, παρ' ἣν ἡ διέπρεσεν ἢ κατορθώθη τὸ πραχθέν ἢ ῥηθέν· (2) ἐπεὶ ψιλῶς λεγόμενον αὐτὸ τὸ γένος ψυχῶν μὲν, ὠφελεῖ δ' οὐδέν· προστεθείσης δὲ τῆς αἰτίας, ἐγκαρπὸς ἡ τῆς ἱστορίας γίνεται χρήσις. (3) Ἐκ γὰρ τῶν ὁμοίων ἐπὶ τοὺς οὐκ εὐκαταφρομένους καιροὺς ἀφορμαὶ γίνονται καὶ προλήψεις εἰς τὸ προϊδέσθαι τὸ μέλλον, καὶ ποτὲ μὲν εὐλαβηθῆναι, ποτὲ δὲ μιμούμενον τὰ προγεγονότα ἀρραλεώτερον ἐγχεῖν τοῖς ἐπιφερομένοις· (4) ὁ δὲ καὶ τοὺς ῥηθέντας λόγους καὶ τὴν αἰτίαν παρασιωπῶν, ψευδῇ δὲ ἀντὶ τούτων ἐπιχειρήματα καὶ διεξοδικὰς λέγων λόγους, ἀναιρεῖ τὸ τῆς ἱστορίας ἴδιον· ὁ μάλιστα ποιεῖ Τιμαῖος· καὶ διότι τούτου τοῦ γένους ἐστὶ πλήρη τὰ βιβλία παρ' αὐτῷ, πάντες γινώσκουσιν.]

[XXV. c. Ἰσως δ' οὖν ἂν τις ἐναπορήσειε, πῶς τοιοῦτος ὢν, ὅς ἡμῖς ὑποδεικνυμεν, τοιαύτης παρ' ἐνός ἀποδοχῆς τέτυχε καὶ πίστει. (2) Τούτου δ' ἐστὶν αἴτιον διότι πλεοναζούσης αὐτῷ κατὰ τὴν πραγματείαν τῆς κατὰ τῶν ἄλλων ἐπιτιμήσεως καὶ λοιδορίας, οὐκ ἐκ τῆς αὐτοῦ θεωρεῖται πραγματείας οὐδ' ἐκ τῶν ἰδίων ἀποφάσεων, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν πέλας κατηγορίας, πρὸς δὲ γένος καὶ πολυπραγμοσύνην δοκεῖ μοι καὶ φύσιν προσεγγέσθαι διαφέρουσιν· (3) παραπλήσιον γὰρ δὴ τι τοιοῦτο συμβέβηκε καὶ Στράτῳ τῷ φυσικῷ· καὶ γὰρ ἐκείνος δταν ἐγχειρήσῃ τὰς τῶν ἄλλων δόξας διαστῆλαι καὶ ψευδοποιεῖν, θαυμάσιός ἐστιν· δταν δ' ἐξ αὐτοῦ τι προφέρῃται καὶ τι τῶν ἰδίων ἐπινοημάτων ἐξηγῇται, παρὰ πολλὴ φαίνεται τοῖς ἐπιστήμοσιν εὐθετέρας αὐτοῦ καὶ νωθρότερος. (4) Καὶ μοι δοκεῖ παντάπασιν ὁμοίον τι γίνεσθαι περὶ τοὺς συγγραφόντας τῷ περὶ τὸν βίον ἡμῶν βίον συμβαίνειν· καὶ γὰρ ἐν τούτῳ τὸ μὲν ἐπιτιμῆσαι τοῖς πέλας ἐστὶ βῆδον, τὸ δ' αὐτὸν ἀναμάρτητον παρέχεσθαι, χαλεπὸν καὶ σχεδὸν, ὅς ἐπος εἰπεῖν, ἴδιοι τις ἂν τοὺς τὰ προχειρότατα τοῖς πέλας ἐπιτιμῶντας, πλείστα περὶ τὸν ἴδιον βίον ἀμαρτάνοντας.]

[XXV. d. Τῷ δὲ Τιμαίῳ καὶ ἑτερόν τι χωρὶς τῶν προγεγραμμένων συμβέβηκεν ἀποκαθίσας γὰρ Ἀθήνῃσι σχεδὸν ἑτὶ πεντήκοντα, καὶ πρὸς τοῖς τῶν προγεγονότων ὑπομνήμασι γενόμενος, ὑπέλαβε τὰς μεγίστας ἀφορμὰς ἔχειν πρὸς τὴν ἱστορίαν· ἀγνοῶν, ὅς γε μοι δοκεῖ. (2) Ἐχούσης γὰρ τι παραπλήσιον τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἱατρικῆς, διὰ τὸ κατὰ τὰς δύο σχερεῖς διαφορὰς ἑκατέραν αὐτῶν ὑπάρχειν τριμερῇ, παραπλησίους εἶναι συμβαίνει καὶ τὰς τῶν ἐπιβαλλομένων ἐπ' αὐτὰς διαθέσεις· (3) ὅς ὁ εὐθέως τῆς ἱατρικῆς, ἐνὸς μὲν μέρους αὐ-

sermone, cum rerum statu et conditione : prorsus ea ratione quam in schola quilibet sequeretur dum proposito themate disputaret, magisque de eloquentiæ suæ demonstratione, quam de veræ rei narratione laboraret.

XXV. b. Historici proprium officium est, ut primo quidem qui revera habiti sint sermones, quicumque demum fuerint, eos noverit; deinde autem ut causam investiget, propter quam ea, quæ vel facta vel dicta sunt, vel bene vel secus ceciderint. (2) Nuda enim narratio delectat quidem, sed nihil prodest : contra si causa adjecta fuerit, fructuosa historiæ lectio est. (3) Dum enim parvis generis res ad tempora nostra transferimus, hæc nobis indices ducesque sunt ad futurum prænosendum, ita ut partim nobis caveamus, partim præterita imitando negotia confidentius aggrediamur. (4) Qui autem sermones revera habitos rerumque causas retinet, ac pro his falsas argumentationes verbosasque orationes nequit, is historiæ proprietatem perimit. Hoc nimirum vitio urgetur potissimum Timæus : nam materia hujusmodi maxime scatere libros ejus, nemo est qui nesciat.

XXV. c. Quæret fortasse aliquis, talis quum sit Timæus qualem esse nos demonstravimus, cur tantam fidem auctoritatemque apud nonnullos consecutus sit. (2) Rei causa est, quod quum ejus universa historia alienorum scriptorum objurgationibus maledictisque redundet, copias veluti assumit et splendorem non a sui operis merito neque propriæ virtutis demonstratione, sed ab aliorum accusatione; ad quod sane studii genus videtur mihi natura singulariter esse comparatus. (3) Idem fere Straton quoque physico accidit. Namque et hic donec aliorum sententias perpendit falsasque coarguit, mirificus est; cum autem suum aliquod cogitatum profert, tum denique intelligentibus multo videtur vilior et contumibilior. (4) Atque ego existimo idem prorsus accidere historicis, quod per totam nostram vitam usuvenit, in qua quidem reprehendere alios perfacile est, se ipsum vero inculpatum exhibere, perarduum. Ut breviter dicam, videre licet eos qui promississime ad aliorum reprehensionem feruntur, in vita sua peccare sæpiissime.

XXV. d. Jam Timæo aliud quoque, præter id quod dictum est, usuvenit. Etenim Athenis residens annis prope quinquaginta, atque in antiquorum commentariis legendis tempus conterens, existimavit maximam se facultatem ad historiam conscribendam hoc pacto nactum esse, falsa, ut arbitror, opinione utens. (2) Nam cum historia ac medicina ferme similes sint, quia utriusque insigniores partes tres sunt, consimiles accidit ut studiosorum quoque utriusque conditiones sint. (3) Ecce enim medicinæ una pars est ratio.

τῆς ὑπάρχοντος λογικοῦ, τοῦ δ' ἐξῆς διαιτητικοῦ, τοῦ δὲ τρίτου χειρουργικοῦ καὶ φαρμακευτικοῦ γένους· ὁλοσχερῶς δὲ κατατολμῆν καὶ καταψεύδεσθαι τοῦ ἐπιτηδεύματος· (4) τὸ δὲ λογικόν, ὃ δὴ πλείστον ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀρχεται παρὰ τῶν Ἡροφιλῶν καὶ Καλλιμαχείων ἐκεῖ προσαγορευμένων, τοῦτο μέρος μὲν τι κατέχει τῆς ἱατρικῆς· κατὰ δὲ τὴν ἐπίφασιν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοιαύτην ἐφέλκεται φαντασίαν, ὥστε δοκεῖν μηδένα τῶν ἄλλων κρατεῖν τοῦ πράγματος· (5) οὐς δταν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἀπαγαγὼν ἀβρῶστον ἐγγειρήσης, τοσοῦτον ἀπέχοντες εὐρίσκονται τῆς χρείας, ὅσον καὶ οἱ μηδὲν ἀνεγνωκότες ἀπλῶς ἱατρικὸν ὑπόμνημα· οἷς ᾗδῃ τινὲς τῶν ἀβρῶστων ἐπιτρέψαντες αὐτοὺς, διὰ τὴν ἐν λόγῳ δύναμιν, οὐδὲν ἔχοντες δεινόν, τοῖς ὁλοῖς πολλὰ κίς ἐκινδύνευσαν. (6) Εἰσὶ γὰρ ἀληθῶς ὅμοιοι τοῖς ἐκ βίβλου κυβερνῶσιν· ἀλλ' ὅμως οὗτοι μετὰ φαντασίας ἐπιπορευόμενοι τὰς πόλεις, ἐπειδὴν ἀθροίσωσι τοὺς ὄχλους ἐπ' ὀνόματος, τοὺς ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων ἀληθινὴν πείραν δεδωκότας αὐτῶν εἰς τὴν ἐσγᾶτῃν ἀγούσιν ἀπορίαν καὶ καταφρόνησιν παρὰ τοῖς ἀκούουσιν, τῆς τοῦ λόγου πιθανότητος καταγνωζομένης πολλὰ κίς τὴν ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων δοκιμασίαν. (7) Τὸ δὲ τρίτον, τὸ τὴν ἀληθινὴν προσφερόμενον ἔξιν ἐν ἐκάστοις τῶν ἐπιτηδευμάτων, οὐ μόνον ὑπάρχει σπάνιον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ κίς ὑπὸ τῆς στωικῆς καὶ τολμῆς ἐπισκοτεῖται διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀρίστην.]

[XXV. e. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας ὑπαρχούσης τριμεροῦς, τῶν δὲ μερῶν αὐτῆς ἐνὸς μὲν ὄντος τοῦ περὶ τὴν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι πολυπραγμοσύνην καὶ τὴν παράθεσιν τῆς ἐκ τούτων βλῆς, ἐτέρου δὲ τοῦ περὶ τὴν θέαν τῶν πόλεων καὶ τῶν τόπων, περὶ τε ποταμῶν καὶ λιμένων, καὶ καθόλου τῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἰδιωμάτων καὶ διαστημάτων, τρίτου δὲ τοῦ περὶ τὰς πράξεις τὰς πολιτικάς, (3) παραπλησίως ἐφίενται μὲν ταύτης πολλοὶ διὰ τὴν προγεγεννημένην περὶ αὐτῆς ὁψαν, προσφέρονται δὲ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν οἱ μὲν πλείστοι τῶν συγγραφόντων ἀπλῶς δίκαιον οὐδὲν, πλὴν εὐχρείαν καὶ τολμᾶν καὶ ῥαδιουργίαν· (1) παραπλήσιον τοῖς φαρμακοπώλαις δοξοκοποῦντες καὶ πρὸς χάριν βλέποντες αἰετὰ πρὸς τοὺς καιροὺς ἐνεκα τοῦ πορίζειν τὸν βίον διὰ τούτων· περὶ ὧν οὐκ ἄξιον πλείω ποιεῖσθαι λόγον.]

[XXV. f. Ἐνιοὶ δὲ τῶν δοκούντων εὐλόγως προσάγειν πρὸς τὴν ἱστορίαν, καθάπερ οἱ λογικοὶ τῶν ἱατρῶν, ἐνδιατρήσαντες ταῖς βιβλιοθήκαις καὶ καθόλου τὴν ἐκ τῶν ὑπομνημάτων περιποιησάμενοι πολυπειρίαν, πείθουσιν αὐτοὺς ὡς ὄντες ἱκανοὶ πρὸς [τὴν διην] ἐπιβολὴν, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀρκούντως δοκοῦσι προσφέρεισθαι, εἰ [τῇ Δία] εὐρίσκονται ἐν μόνον παρέχοντες] μέρος, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, πρὸς τὴν [πραγματικὴν] ἱστορίαν· τὸ γὰρ ἵστανταῖς τὰ προγεγεννημένα ὑπομνήματα] πρὸς [μὲν τὸ γινῶναι] τὰς τῶν ἀρχαίων διαλήψεις καὶ τὰς ἐννοίας [ἔτι θς] ἔχον ὑπὲρ ἐνίων τόπων, ἐθνῶν, πολιτειῶν, πράξεων, [εἰ δὲ] πρὸς τὸ [συνιδεῖν] τὰς ἐκάστων

nalis, altera diætica, tertia chirurgica et pharmaceutica; generatim vero impostura et artis simulatio. (4) Et rationalis quidem, quæ ex Alexandria urbe plurimum derivatur, ab iis nimirum qui vocantur illic Herophilii et Callimachii, pars ea quidem est, ut diximus, medicinæ; sed sane ad speciem quod attinet et pollicitationes, tantam sui facit ostentationem, ut aliarum sectarum nemo videatur artem asscutus: (5) qui tamen homines, si forte ad verum experimentum eos pertrahens, ægrotum ipsis tradideris, tam inepti ad rem oomperientur, quam qui nullum omnino scriptum medicum legerint. Atque multi, qui sacundie eorum vi capti et levi tantum morbo laborantes illis se commiserunt, in summum sæpe discrimen adducti sunt. (6) Sunt enim huiusmodi medici revera similes iis qui de scripto gubernant: nihilominus non sine pompa urbes perambulantes, postquam præclarum videlicet rationalis artis nomen crepantes multitudinem circa se congregarunt, eos qui ipsis operibus verum sui documentum dederunt, in summam consilii inopiam ducunt et in auditorum contemptum, verborum probabilitate sæpe vincente ipsarum rerum experientiam. (7) Tertia autem pars, quæ habet veram rei substantiam in omnibus disciplinis, non solum rara est, verum etiam a loquacitate plerumque et audacia obscuratur, propter falsa vulgi iudicia.

XXV. e. Similiter et rerum gestarum historia cum sit tripartita, cumque ejus partes sint, prima commentariorum conquisitio, et materiæ ex his coæcervatio; altera urbium locorumque et fluminum portuumque inspectio, generatimque eorum omnium, quæ ad terræ marisque proprietatem locorumque intervalla pertinent; tertia denique civilium rerum cognitio: (2) ad hanc postremam pariter multi confluunt, propter præjudicatam de ea opinionem, atque ejusmodi provinciam temere sibi sumunt plurimi ex iis qui historias scribunt, nec quicquam laudabile afferunt, nisi forte levitatem et audaciam atque imposturam: (3) ac pharmacopolis similes falsa ostentant, et gratiam aucupantur, temporibusque inhiant, ut vitæ adjumenta lucentur. De quo hominum genere plura dicere non interest.

XXV. f. Quidam vero qui apte videntur ad historiam scribendam studium conferre, non secus ac rationales medici, multum versati in bibliothecis, et, ut verbo dicam, ex libris comparata scientia admodum varia, jam persuadent sibi idoneos se evasisse ad suscipiendum opus univrsum, vulgoque videntur pares esse huic negotio, si unam hercle solam, mihi quidem videtur, partem afferre inveniuntur ad hoc negotium, pragmaticam dico historiam: nam speculati priorum scripta, utile quidem est ad cognoscendos sensus varios quos antiqui habebant de locis quibusdam, populis, civitatibus, rebus gestis, item

περιστάσεις καὶ τύχας αἷς κέχρηται κατὰ τοὺς ἀνωτέρω χρόνους, εὐχρηστόν ἐστι· συνεφίστησι γὰρ τὰ προγεγονότα πρὸς τὸ μέλλον ἡμᾶς οἰκείως, ἐάν τις ὑπὲρ ἐκάστων ἀληθινῶς ἱστορῇ τὰ παρεληλυθότα· (3) τὸ γε μὴν ἀπ' αὐτῆς ταύτης δυνάμεως ὀρμηθέντα πεπεισθαι γράφειν τὰς ἐπιγινόμενας πράξεις καλῶς, δέπεισται Τιμαίος, τελῶς εὐθεῖς, καὶ παραπλήσιον ὥς ἂν εἴ τις τὰ τῶν ἀρχαίων ζωγράφων ἔργα θεασάμενος, ἱκανὸς οἴοιτο ζωγράφος εἶναι καὶ προστάτης τῆς τέχνης.]

[XXV. g. Δῆλον ἔσται τὸ λεγόμενον ἔτι μάλλον ἐκ τῶν ἐπιφερομένων· οἷον εὐθέως ἐκ τῶν συμβεβηκότων Ἐφόρῳ κατὰ τόπους τινὰς τῆς ἱστορίας· ἐκεῖνος γὰρ ἐν τοῖς πολεμικοῖς τῶν μὲν κατὰ θάλατταν ἔργων ἐπὶ ποσὸν ὑπόνοιαν ἐσχηκέναι μοι δοκεῖ, τῶν δὲ κατὰ γῆν ἀγώνων ἀπειρος εἶναι τελῶς· (2) τοιγαροῦν ἔσαν μὲν πρὸς τὰς περὶ Κύπρον ναυμαχίας καὶ τὰς περὶ Κνίδον ἀτανίστη τις, αἷς ἐχρήσαντο οἱ βασιλεῖς στρατηγοὶ πρὸς Εὐαγόραν τὸν Σαλαμίνιον, καὶ πάλιν πρὸς Λακεδαιμονίους, θαυμάζειν τὸν συγγραφεὰ καὶ κατὰ τὴν δύναμιν καὶ κατὰ τὴν ἐμπειρίαν, καὶ πολὺ τῶν χρησίμων ἀπενέγκασθαι [ἔστι] πρὸς τὰς ὁμοίας περιστάσεις· (3) ἔσαν δὲ τὴν περὶ Λεῦκτρα μάχην ἐξηγῆται Θηβαίων καὶ Λακεδαιμονίων, ἥ τὴν ἐν Μαντινείᾳ πόλει τῶν αὐτῶν τούτων, ἥνικα μετέλλαξε τὸν βίον Ἐπαμινώνδας, ἐν τούτοις ἐάν ἐπὶ τὰ κατὰ μέρος ἐπιστήσας τις θεωρῇ τὰς ἐκτάξεις καὶ μετατάξεις τὰς κατ' αὐτοὺς τοὺς κινδύνους, γελοῖος φαίνεται καὶ παντελῶς ἀπειρος καὶ ἀόρατος τῶν τοιούτων ὢν. (4) Ὁ μὲν οὖν ἐν τοῖς Λεῦκτροις κίνδυνος ἀπλοῦς γεγὼνὼς καὶ καθ' ἐν τὸ μέρος τῆς δυνάμεως, οὐ λίαν ἐκφανῆ ποιεῖται τὴν τοῦ συγγραφέως ἀπειρίαν· δὲ περὶ τὴν Μαντινείαν τὴν μὲν ἔμφασιν ἔχει ποικίλην καὶ στρατηγικὴν, ἔστι δ' ἀνυπόστατος καὶ τελῶς ἀδιανόητος τῷ συγγραφῇ· τοῦτο δ' ἔσται δῆλον, ἐάν τις τοὺς τόπους ὑποθέμενος ἀληθινῶς ἐπιμετῇ τὰς κινήσεις τὰς ὑπ' αὐτοῦ δηλουμένας. (5) Τὸ δ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ Θεοπόμπῳ καὶ μάλιστα Τιμαίῳ, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος· οὐ μὲν γὰρ ἂν ὑπὲρ τῶν τοιούτων κεφαλαιώδη ποιῶνται τὴν ὑπόθεσιν, διαλανθάνουσιν· οὐ δ' ἂν βουληθῶσι διαθέσθαι καὶ συνυποδείξαι τι τῶν κατὰ μέρος, τοιοῦτοι φαίνονται καὶ πάντως ὅς Ἐφορος.]

[XXV. h. Ὅτι οὔτε περὶ τῶν κατὰ πόλεμον συμβαινόντων δυνατόν ἐστι γράψαι καλῶς τὸν μηδεμίαν ἐμπειρίαν ἔχοντα τῶν πολεμικῶν ἔργων, οὔτε περὶ τῶν ἐν ταῖς πολιταίαις τὸν μὴ πεπειρημένον τῶν τοιούτων πράξεων καὶ περιστάσεων. (2) Λοιπὸν, οὔτε ἐμπείρους ὑπὸ τῶν βιβλιακῶν οὐτ' ἐμφαντικῶς οὐδενὸς γραφομένου, συμβαίνει τὴν πραγματείαν ἀπρακτον γίνεσθαι τοῖς ἐντυγχάνουσιν· εἰ γὰρ ἐκ τῆς ἱστορίας ἐξέλῃ τις τὸ δυνάμενον ὠφελεῖν ἡμᾶς, τὸ λοιπὸν αὐτῆς ἀζήλον καὶ ἀνωφελὲς γίνεται παντελῶς. (3) Ἐτι δὲ

ad dispiciendas singulorum vicissitudines, et temporum superiorum fortunas; nam præteritarum rerum cognitio attentos nos ad futuras convenienter reddit, si certe historicus præterita singula vere narret: (3) verum enimvero qui prædicta tantum facultate sunt præditi, eos plane confidere se res posteriores perbene posse scribere (in qua opinione Timæus versatur), id plane insanum est: veluti si quis spectatis antiquorum pictorum tabulis, idcirco arbitraretur idoneum se pictorem atque in arte præcipuum.

XXV. g. Idque adeo ex his quæ dicemus manifestum fiet, et nominatim quidem ex eo quod Ephoro accidit in nonnullis historiæ locis. Is enim bellicorum operum, quæ quidem mari geruntur, notitiæ aliquantulum habere mihi videtur, verumtamen præliorum terrestrium plane est ignarus. (2) Quare si quis Ephorum spectet verba facientem de navalibus ad Cyprum Cnidumque præliis, quæ Persici regis duces (tum contra Evagoram Salaminium tum adversus Lacedæmonios commiserunt, mirabitur sane historici facundiam atque peritiam, atque hinc multam utilitatem ad similes casus colligere possumus. (3) Cum autem pugnam ad Leuctra narrat Thebanorum et Lacedæmoniorum, aut illam quæ ab iisdem apud urbem Mantineam conserta est, ubi vitam Epaminondas profudit, hujus inquam narrationis si quis partes consideret, et aciei instructiones ejusque varias mutationes, quæ fervente prælio acciderunt, ridiculus videbitur auctor et plane imperitus, ceu qui numquam ejusmodi quicquam viderit. (4) Leuctricum igitur prælium quia simplex fuit et uno genere artificii militaris peractum, historici incertiam non admodum arguit: verum illud ad Mantineam, quia variam et plenam arte imperatoria formam habuit, id ab historici ingenio neque ferri neque intelligi potest. Quæ res prorsus patebit, si quis vera locorum facie sibi proposita, in his motus illos dimetiatur quos Ephorus narrat. (5) Atque id ipsum Theopompo quoque accidit, maxime autem Timæo, de quo nunc verba facimus. Nam quandocumque summam id genus res narrant, latet eorum imperitia; verum quando singulatim eas exponere et demonstrare aggrediuntur, omnino tales apparent qualis Ephorus.

XXV. h. Profecto fieri nequit, ut præclare scribat res belli gestas, qui nulla bellicæ artis peritiâ sit præditus, neque rursus is res politicas apte narrabit, qui in his neque exercitus unquam neque versatus fuerit. (2) Sequitur ergo, ut, cum ab iis, qui in lectione tantummodo librorum operam contriverunt, nihil perile vel ad veritatem exactum scribatur, liber inutilis legentibus sit. Nam si ex historia tollatur id quod nobis prodere potest, nihil jam in ea nisi vile cassumque supererit. (3) Insuper de

περὶ πόλεων καὶ τόπων θταν ἐπιβάλλονται γράφειν τὰ κατὰ μέρος, ὄντες ἀτρεβῆς τῆς τοιαύτης ἐμπειρίας, ὅσλον ὡς ἀνάγκη συμβαίνειν τὸ παραπλήσιον, καὶ πολλὰ μὲν ἀξιώλογα παραλείπειν, περὶ πολλῶν δὲ ποιεῖσθαι πολλὸν λόγον οὐκ ἐξῶν ὄντων· ὃ δὴ συμβαίνει μάλιστα Τιμαίῳ διὰ τὴν ἀορασίαν.]

[XXV. i. Ὅτι Τιμαίος φησιν ἐν τῇ τριακοστῇ καὶ πτάρτῃ βίβλῳ· « Πεντήκοντα συνεχῶς ἔτη διατρίψας Ἀθήνησι ξενιτεύων, καὶ πάσης ὁμολογουμένης ἀπειρος ἐγενόμην πολεμικῆς χρείας, ἔτι δὲ καὶ τῆς τῶν τόπων θίας. » (1) Λοιπὸν θταν εἰς τὴν τῶν μερῶν τούτων ἐμπέση κατὰ τὴν ἱστορίαν, πολλὰ μὲν ἀγνοεῖ καὶ ψεύδεται· κἀν ποτε δὲ τῆς ἀληθείας ἐπιψαύση, παραπλήσιός ἐστι ζωγράφος τοῖς ἀπὸ τῶν ἀνα[σσεια]γμένων θυλάκων ποιουμένοις τὰς ἀπογραφάς· (2) καὶ γὰρ ἐπ' ἐλπίων ἡ μὲν ἐκτὸς ἐνόησε γραμμὴ σώζεται, τὸ δὲ τῆς ἐμπάσεως καὶ τῆς ἐναργείας τῶν ἀλλήλων ζῶων ἀπει-
[XXV. i. Τὸ δ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ Τιμαίον, καὶ καθόλου τοὺς ἀπὸ ταύτης τῆς βιβλιακῆς ἐξέως ὁρμωμένους· ἡ γὰρ ἐμφασίς τῶν πραγμάτων αὐτοῖς ἐκείστιν, διὰ τὸ μόνον ἐκ τῆς αὐτοπαθείας τοῦτο γίνεσθαι τῆς τῶν συγγραφέων· (2) ὅθεν οὐκ ἐντίκτουςιν ἀληθινούς ζήλους τοῖς ἀκούουσιν οἱ μὴ δι' αὐτῶν πεπορευμένοι τῶν πραγμάτων, ἐπεὶ καὶ τοιαύτας ὥντο θεν ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ὑπάρχειν ἐμφάσεις οἱ πρὸ ἡμῶν, ὡσθ', ὅτε μὲν ὑπὲρ πολιτικῶν ὁ λόγος εἴη πραγμάτων, ἐπιφθιγγέσθαι διότι κατ' ἀνάγκην ὁ γράφων πεπολιτεύεται, καὶ πείραν ἐσχῆκε τῶν ἐν τούτῳ τῷ μέρει συμβαινόντων· (3) ὅτε δὲ περὶ πολεμικῶν, ὅτι πάλιν ἱστράτευσκε καὶ κακινδύνευσκε· καὶ μὴν ὅτε περὶ βωτικῶν, ὅτι τέτραφε τέκνα καὶ μετὰ γυναικὸς ἐσχῆκε· τὸ δὲ παραπλήσιον καὶ περὶ τῶν ἄλλων τοῦ βίου μερῶν· (4) ὃ παρὰ μόνους εἰκὸς εὐρίσκεισθαι τῶν συγγραφέων τοῖς δι' αὐτῶν πεπορευμένοις τῶν πραγμάτων, καὶ τοῦτο τὸ μέρος περιπεποιημένοις τῆς ἱστορίας· πάντων μὲν οὖν οἷον αὐτουργὸν γενέσθαι καὶ δράστην, δυσχερὲς ἴσως· τῶν μόντοι μεγίστων καὶ κοινοτάτων, ἀναγκαῖον.]

[XXV. m. Ὅτι δὲ τὸ λεγόμενον οὐκ ἀδύνατον, ἐκείνῳ ὑπόδειγμα πρὸς πίστιν ὁ ποιητής, παρ' ὃ πολὺ τὸ τῆς τοιαύτης ἐμπάσεως ἴδοι τις ἂν ὑπάρχον· ἐξ ὧν πᾶς ἐν τις εἰκότως συγκαταλέδοιτο τὸ τρίτον εἶναι μέρος τῆς ἱστορίας καὶ τρίτην ἔχῃν τάξιν τὴν ἐκ τῶν ὑπομνημάτων πολυπραγμοσύνην. (2) Ὡς δὲ ἀληθὲς ἐστὶ τὸ νυνὶ λεγόμενον, καὶ ἐκφανέστατον γένοιτ' ἂν ἐπὶ τε τῶν συμβουλευτικῶν καὶ παρακλητικῶν, ἐπὶ δὲ πρεσβευτικῶν λόγων, οἷς κέχρηται Τιμαίος· λογισαί μὲν γὰρ καιροὶ πάντας ἐπιδέχονται διατίθεσθαι τοὺς ἐνόντας λόγους· οἱ δὲ πλεῖστοι βραχεῖς καὶ τινὰς τῶν ὑπόντων, καὶ τούτων τινὰς μὲν οἱ νῦν, ἄλλους δὲ ἰ προγεγονότες· καὶ τινὰς μὲν Αἰτωλοὶ προσέειπαι, τι-

urbibus atque regionibus si quando particulatim scribere volunt, propter geographiae imperitiam necesse est eodem errore laborent, nempe ut multa relatu digna praetermittant, multa ursus prolixè commemorent, quae melius negligerentur : id quod Timæo potissimum evenit, qui regiones non peragravit.

XXV. i. Timæus trigesimo quarto libro ait : « Quum quinquaginta continenter annos Athenis hospes versatus sim, nemo non credit usus bellici me imperitum esse, atque ideo etiam regionum propriis oculis spectandaram. » (2) Inde sequitur, ut, si quid eorum, quae huc pertinent in historia attingat, inscitia mendacioque plerumque labatur. Quod si quando ad veritatem attingit, similis est pictoribus illis qui faretos bestiarum pelles, non ipsa animalia, in tabulis exprimit : (3) in ejusmodi quippe artificio extima quidem linea bene interdum se habet ; vis tamen et generosorum animantium ad vivum expressus habitus abest, quod est pictoriae artis proprium.

XXV. i. Idem accidit etiam Timæo, imo vero generatim iis qui facultate per libros acquisita confidunt. Rerum scilicet gestarum vi propria carent, quae solis rerum expertis sese exhibet historicis. (2) Quare non veros cient motus in auditoribus nisi illi historici, qui ipsarum rerum experientia exerciti sunt ; atque adeo majores nostri tam plenos evidentia commentarios esse volebant, ut, ubi de rebus politicis sermo esset, necessario exclamarent, Scriptor vitam politicam agit, rerumque in ea evenientium peritus est, (3) rursus, ubi de rebus bellicis, bellum gessisse eum dicerent et pericula adiiisse ; ubi de rebus domesticis, uxorem duxisse et liberos educasse. Idemque ad quodlibet vitae genus valebat. (4) Igitur hanc facultatem apud eos tantummodo scriptores deprehendere licet, qui res ipsas quas scribant tractaverunt, et qui hoc genus historiae sectantur. Sed enim omnes artes ac facultates quasi proprio opere profiteri difficile fortasse est ; praecipuas tamen et quae sunt communioris usus, necessarium est.

XXV. m. Quod autem nequaquam esse impossibile, satis ostendit Homerus, apud quem permulta harum rerum cognitio expositioque apparet. Unde jam quivis merito intelligere potest, curam studiumque legendorum librorum tertiam historicae facultatis partem esse, nec nisi tertium habere dignitatis locum. (2) Quod autem vera dicamus, id quidem clarissimum fiet consideratis suavisioris, exhortatoris, nec non legatorum orationibus, quibus Timæus utitur. Nam dicendi opportunitates omnes quidem e re ductas orationes recipiunt, sed plurimis breviores et ex harum copia nonnullae tantum tribuendae sunt, et aliae quidem nostri temporis hominibus, aliae majoribus nostris ; quasdam autem Aetoli, quasdam

νάς δὲ Πελοποννήσιοι, τινὰς δὲ Ἀθηναῖοι, ἐπεὶ περ Ἀθηναῖοι· (3) ἀκαίρως δὲ καὶ πρὸς πάντα πάντας διεξιέναι τοὺς ἐνόντας λόγους, ὃ ποιεῖ Τίμαιος πρὸς πᾶσαν ὑπόθεσιν εὐρεσιλογῶν, τελῶς ἀνάληθες καὶ μερικῶδες καὶ διατριβικόν, ἅμα καὶ πολλοῖς ἀποτυχίας αἰτίον ἤδη τοῦτο γέγονεν καὶ καταφρονήσεως· τὸ δὲ τοὺς ἀρμόζοντας καὶ καιροὺς αἰεὶ λαμβάνειν, τοῦτ' ἀναγκαῖον.]

[XXV. n. Ἀσάτου δὲ τῆς χρείας οὐσης καὶ πόσις καὶ ποίσις τῶν ἐνόντων χρηστέον, ἁλλοιότερον τινὸς δεῖ ζήλου καὶ παραγγέλματος, εἰ μέλλοιμεν μὴ βλάπτειν, ἀλλ' ὠφελειν τοὺς ἀναγινώσκοντας. (3) Ἔστι μὲν οὖν ὁ καιρὸς ἐν πᾶσι δυσπαράγγελτος, οὐ μὴν ἀδύνατος εἰς ὑπόνοιαν ἀναχθῆναι διὰ τῶν ἐκ τῆς αὐτοπαθείας καὶ τριβῆς θεωρημάτων· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος μάλιστ' ἂν ὑπονοηθεῖ τὸ λεγόμενον ἐκ τούτων. (2) Εἰ γὰρ οἱ συγγραφεῖς ὑποδείξαντες τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ὁρμὰς καὶ διαθέσεις τῶν βουλευομένων, κάπειτα τοὺς κατ' ἀλήθειαν ῥηθέντας λόγους ἐκθέντες, διασαφίσαιεν ἡμῖν τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἡ κατευστοχῆσαι συνέβη τοὺς εἰπόντας ἢ διαπεσεῖν, γένοιτ' ἂν τις ἔννοια τοῦ πράγματος ἀληθινή, καὶ δυναίμεθ' ἂν ἅμα μὲν διακρίνοντας, ἅμα δὲ μεταφέροντες ἐπὶ τὰ παραπλήσια κατευστοχεῖν αἰεὶ τῶν προκειμένων. (4) ἀλλ' ἔστιν οἷμαι τὸ μὲν αἰτιολογεῖν δυσχερές, τὸ δὲ ῥησικοπεῖν ἐν τοῖς βιβλίοις ῥᾶδιον· καὶ τὸ μὲν ὀλίγα καιρίως εἰπεῖν, καὶ τούτου παραγγελίαν εὐρεῖν, ὀλίγοις ἐφικτόν· τὸ δὲ πολλὰ διαθέσθαι καὶ ματαίως, τῶν ἐν μέσῳ κειμένων καὶ κινόν.]

[XXV. o. Ἰνα δὲ καὶ περὶ ταῦτα βεβαιωσώμεθα τὴν ἀπόφασιν τὴν ὑπὲρ Τιμαίου, καθάπερ καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀγνοίας, ἔτι δὲ τῆς ἑκουσίου ψευδογραφίας, βραχεία προσοισόμεθα τῶν ὁμολογουμένων αὐτοῦ λόγων ἐπ' ὀνόματος. (2) Ὅτι τῶν δεδυναστευκότων ἐν Σικελίᾳ μετὰ Γέλωνα τὸν ἀρχαῖον πραγματικωτάτους ἀνδρας παρελήφαμεν Ἑρμοκράτην, Τιμολέοντα, Πύρρον τὸν Ἠπειρώτην· οἷς ἥκιστ' ἂν δέοι περιάπτειν μερικῶδες καὶ διατριβικοὺς λόγους. (3) ὁ δὲ φησὶν ἐν τῇ μιᾷ καὶ εἰκοστῇ βίβλῳ, καθ' ὃν καιρὸν Εὐρυμέδων παραγενόμενος εἰς Σικελίαν παρεκάλει τὰς πόλεις εἰς τὸν κατὰ τῶν Συρακουσίων πόλεμον, τότε τοὺς Γελῶνους κάμνοντας τῷ πολέμῳ διαπέμψασθαι πρὸς τοὺς Καμαριναίους ὑπὲρ ἀνοχῶν. (4) τῶν δὲ προθύμως δεξαμένων, μετὰ ταῦτα πρεσβεύειν ἑκατέρους πρὸς τοὺς ἑαυτῶν συμμάχους καὶ παρακαλεῖν ἀνδρας ἐκπέμψαι πιστοὺς, οἵτινες εἰσελθόντες εἰς Γέλαν βουλευσονται περὶ διαλύσεως καὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων· παραγενομένων δὲ τῶν συνέδρων, καὶ βιαβουλίου προτεθέντος, τοιοῦτοις τισὶ χρώμενον εἰσάγει λόγοις τὸν Ἑρμοκράτην.]

[XXV. p. Ἐπαινέσας γὰρ ὁ προειρημένος ἀνὴρ τοὺς Γελῶνους καὶ τοὺς Καμαριναίους, πρῶτον μὲν ὡς αὐτῶν ποιησάντων τὰς ἀνοχάς· δεύτερον δτι τοὺς περὶ διαλύσεως γενέσθαι λόγους αἰτίοι καθεστήκασιν· τρίτον

Peloponnesii, quasdam Athenienses admittunt, propter id ipsum quod sunt Athenienses : (3) inopportune vero et in quavis re promere quos ea subministrat sermones, id quod facit Timæus in omni argumento orationum inventor, hoc prorsus pugnat cum veritate et puerili schola dignum est, multisque historicis detrimento fuit et lectorum iis contemptum conciliavit. Contra vero congruentium ac tempestivorum sermonum perpetuus delectus magni est momenti.

XXV. n. Cum ergo vagus incertusque sit orationum usus, neque satis liqueat quot vel quales usurpandæ sint, diverso quodam studio ac disciplina opus est, si prodesse magis lectoribus quam nocere velimus. (2) Jam dicendi tempestivitas difficulter sane præcipitur, neque tamen non potest tradi vel rem expertis vel cogitatione multa exercitatis. Ad rem vero præsentem quod attinet, licet id quod aio intelligere ex his quæ addam. (3) Nimirum si historici, ubi occasiones et studia atque consilia deliberantium demonstrassent, ac deinde orationes quæ revera habite sunt posuissent ; si tum, inquam, causas nobis aperirent, cur eloquentia sua oratores bene vel secus profecissent, tunc sane vera oriretur negotiorum cognitio, copiaque foret, partim discernendo, partim ad similia transferendo, rem propositam semper attingendi. (4) Sed enim, at video, causas rerum tradere perarduum est, ostentare eloquentiam autem locos insignes excerpto ex libris perfacile est. Rursus breviter et tempestive dicere, atque hujus rei præcepta excogitare, pauci queunt : at multa stulte provolvere, vulgare tritumque est.

XXV. o. Atque ut sententiam de Timæo nostram confirmemus et in his et de incscitia ejus et de eo quod ultro falsa scripserit, pauca afferemus ex iis orationibus, quæ nominatim ei tribuuntur. (2) Nam cum omnium qui in Sicilia dominati sunt peritissimos reip. fuisse acceperimus Hermocratem, Timoleonem, Pyrrhumque Epirotam, his quam minime decet pueriles scholasticasque orationes affingere. (4) Nunc ecce Timæus vigesimo primo libro ait, quæ tempore Eurymedon in Siciliam delatus civitates concitabat ad inferendum Syracusanis bellum, tunc Gelæ cives adversa fortuna afflictos legationem ad Camarinenses pro induciis impetrandis misisse ; (4) qui cum eorum votis alacriter annuissent, mox populum utrumque misisse oratores ad socios suos, ensque rogasse ut fideles viros deligerent, qui Gelam venirent atque de pace et de communibus commodis consilia conferrent. Qui cum in senatum venissent, resque ad deliberandum esset proposita, his fere verbis loquentem Timæus Hermocratem facit.

XXV. p. Namque is collaudatis Gelæ civibus et Camarinensibus, primo quod inducias fecissent, deinde quæ sibi verba faciendi de pace causa fuissent, tertio quæ consulto cavissent ne multitudo de ea, sed procures patrum

ἔτι προνοηθεῖν τοῦ μὴ βουλεύεσθαι τὰ [πλήθῃ περὶ τῶν δι]αλύσεων, ἀλλὰ [τοὺς προεστῶ]τας τῶν πολι[τευμάτων], σαφῶς εἰδόμενους τίνα διαφορὰν ἔχει ὁ πόλεμος τῆς εἰρήνης· (3) μετὰ δὲ ταῦτα οὐδ' ἢ τρία λαβὼν ἐπιχειρήματα πραγματικά, λοιπὸν οἴεται αὐτοὺς ἐπιστήσαντας μαθεῖν, ἥλικῃν ὁ πόλεμος διαφορὰν ἔχει τῆς εἰρήνης, μικρῶ πρότερον εἰρηκῶς ὅτι κατ' [αὐτὸ τοῦτο] χάριν ἔχει τοῖς Γελοίοις τοῦ γίνεσθαι τοὺς λόγους [ἐτέρωθι ἢ] ἐν συνεδρίῳ καλῶς γινώσκοντι τὰς τοιαύτας περ[ιστάσεις]. (3) Ἐξ ὧν ὁ Τίμαιος οὐ μόνον τῆς πραγματικῆς ἀν' ὁδῶσειν ἀπολείπεσθαι δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ταῖς διατριβαῖς ἐπι[χειρήσεων ἀλίσκων] ἐλαχίστων· (4) πάντες γὰρ ὁγχοῦθεν οἴονται δεῖν τὰς ἀπο[δείξεις] φέρειν τῶν ἀγνοουμένων καὶ τῶν ἀπιστουμένων παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς· περὶ δὲ τῶν ἤδη γινωσκομένων ματαιότατον εἶναι [ἅμα καὶ] παιδαριωδύτατον τὸ καθευρεῖλαι· μένον ἢ τὸ γινωσκόμενον· (5) ὁ δὲ χωρὶς τῆς θλῆς παραπτώσεως, τοῦ [διατε]θῆσθαι τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ λόγου πρὸς τὰ καθάπαξ μὴ προσδεόμενα λόγου, (6) καὶ λήμμασι χρῆται τοιούτοις, οἷς τὸν μὲν Ἑρμοκράτην τίς ἀν' ἀναχρῆσθαι πιστεύσει; τὸν συναγνισάμενον μὲν Λακεδαιμονίοις τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν, αὐτανδρίαν δὲ χειρωσάμενον τὰς Ἀθηναίων δυνάμεις καὶ τοὺς στρατηγούς κατὰ Σικελίαν· ἀλλ' οὐδὲ μαιράκιόν τι τυχόν.]

(IX.) Excerpti. Antiq. ex lib. XII, cap. 14.

XXVI. Ὅς γε πρῶτον μὲν οἴεται, δεῖν ἀναμνησθῆναι τοὺς συνέδρους, διότι κοιμωμένους τὸν ὄρθρον ἐν μὲν τῷ πολέμῳ διεγείρουσιν αἱ σάλπιγγες, κατὰ δὲ τὴν εἰρήνην οἱ ὄρνιθες. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα, τὸν Ἡρακλέα, ῥῆσι, τὸν μὲν Ὀλυμπίαν ἀγῶνα θεῖναι καὶ τὴν ἐκ χειρὶαν, δεῖγμα ποιοῦμενον τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως· τοῖς δ' ἐπολέμασι, τοὺτους πάντας βεβλαρῆναι κατὰ τὴν ἀνάγκην καὶ κατ' ἐπιταγὴν, ἐκουσίως δὲ παραίτιον κακοῦ οὐδενὶ γεγενῆσθαι τῶν ἀνθρώπων. (3) Ἐξ ἧς δὲ τοῖτοις, παρὰ μὲν τῷ ποιητῇ τὸν Δία παραισάγεσθαι ὡσαυτεστούμενον τῷ Ἀρεῖ, καὶ λέγοντα·

Ἐχθιστος δέ μοι ἔσσι θεῶν, οἱ Ὀλυμπον ἔχουσιν,
αἰεὶ γάρ τοι ἔρις τε φίλη, πόλεμοί τε, μάχαι τε.

(4) Ὅμοιως δὲ καὶ τὸν φρονιμώτατον τῶν ἡρώων λέγειν·

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιτος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος,
ὅς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου θυρόεντος.

(5) Ὅμοιον μὲν δὲ τῷ ποιητῇ καὶ τὸν Εὐριπίδην, ἐν οἷς φησὶν·

Εἰρήνη βαδύλοισι καὶ
καλίστα μακάτων θεῶν,
Ἥλιος μοι σέθεν· ὥς χρονίζει!
δέδωκε δὲ, μὴ πρὶν [πύκνους]
ὑπερβαλὴ με γῆρας,
πρὶν σὰν χαρίεσσαν προσδεῖν ὥραν,
καὶ καλὴ γόρους ἀοιδάς,
φιλοστεφάνους τε κώμους.

consultarent, qui nimirum probe cognoscere quid inter pacem bellumque intersit; (2) deinde duobus tribusve politicis sententiis interiectis, Reliquum est, inquit, ut attente cognoscatis quantopere bellum a pace differat; quum quidem paulo ante dixisset, ob id ipsum gratiam se habere Gelois, quod sermones illi in senatu habeantur, qui tales rerum conditiones optime noverit. (2) Quamobrem Timæus non politica solum virtute destitutus videtur, verum etiam disciplinarum, quæ in scholis discuntur, valde rudis. (4) Omnes enim existimant, res vel incognitas vel antea non creditas audientibus esse demonstrandas: verumtamen de rebus notis vanissimum videri ac prorsus puerile, prolixos sermones necesse . . . vel cognitum. (5) Is autem, præterquam quod usquequaque labitur, etiam plurimam sermonis partem in ea insumit, quæ ne uno quidem verbo indigent: (6) atque argumentis ejusmodi utitur, quæ ab Hermocrate adhibita fuisse quis oro, credat? qui vir scilicet et Lacedæmonios adjuvit in navali pugna ad Ægospotamos, et Atheniensium præterea copias cum suis ducibus captivas in Sicilia fecit: sed ne puerulus quidem sic unquam loqueretur.

De oratione Hermocratis apud Timæum.

XXVI. Nam is ante omnia iis, qui in concilio aderant, in memoriam revocandum existimat, dormientes mane excitari, belli quidem tempore, tubarum cantu, pacis vero, gallorum. (2) At deinde, ludicrum quidem Olympicum et illas belli ferias instituisse Herculem, declarantem, quis suus esset sensus, quæ mens animi: iis autem omnibus, quibuscum bella gessit, damna ipsum intulisse, necessitate compulsam et alieno jussu; sponte quidem sua nemini mortalium ullum unquam detrimentum importasse. (3) Subjicit his, Jovem apud Poetam induci, Marti succensentem, ac dicentem:

Cælicolarum unum eximie te semper ego odi,
quod tibi rixa placet bellumque et prælia sæva.

(4) Consentientem his etiam esse orationem, quæ heroum prudentissimo tribuitur:

Non habet ille tribum, nec sedem, juraque nescit
quisquis amat durus crudella prælia Martis.

(5) Poetæ autem etiam assentiri Euripidem, cujus hæc sunt:

O pax alma, datrix opum
o pulcherrima celitum,
quam te mens sinit! o moram!
obrepit metuo mihi
ætas ne mala, te prius
suavem o quam tuear diem,
plausus undique cum strepent,
cantusque, et chori, amicaque
comensatio coronis.

(6) Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις ὁμοιότατον εἶναι φησι τὸν μὲν πόλεμον τῇ νόσῳ, τὴν δ' εἰρήνην τῇ ὑγιείᾳ· τὴν μὲν γὰρ καὶ τοὺς κάμοντας ἀναλαμβάνειν, ἐν ᾧ δὲ καὶ τοὺς ὑγιαίνοντας ἀπολλύσθαι. (7) Καὶ κατὰ μὲν τὴν εἰρήνην τοὺς πρεσβυτέρους ὑπὸ τῶν νέων θάπτεσθαι κατὰ φύσιν, ἐν δὲ τῷ πολέμῳ τάναντία. (8) Τὸ δὲ μέγιστον, ἐν μὲν τῷ πολέμῳ μὴδ' ἄχρι τῶν τειχῶν εἶναι τὴν ἀσφάλειαν· κατὰ δὲ τὴν εἰρήνην μέχρι τῶν τῆς χώρας ὁρίων. Καὶ τούτοις ἕτερα παραπλήσια.

[(9) Θαυμάζω δὴ τίσι ποτ' ἂν ἄλλοις ἐχρήσατο λόχοις ἢ προφοραῖς μεираκίον τι γεγόμενον περὶ διατριβᾶς καὶ τῶν ὑπομνημάτων πολυπραγμοσύνας, καὶ βουλόμενον παραγγελματικῶς ἐκ τῶν παρισταμένων τοῖς προσώποις ποιεῖσθαι τὴν ἐπιχείρησιν· δοκεῖ γὰρ [οὐδαμῶς ἄλλα τούτοις οἷς Τίμαιος Ἑρμοκράτην κερήσθαι φησί.]

[XXVI. a. Τί δὲ πάλιν ὅταν ὁ Τιμολέων ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ, παρακαλῶν τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὸν ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους κίνδυνον, καὶ μόνον οὐκ ἤδη μελόντων συνάγειν εἰς τὰς χεῖρας τοῖς ἐχθροῖς πολλαπλαίοις οὔσι, πρῶτον μὲν ἀξιοῖ μὴ βλέπειν αὐτοὺς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ὑπεναντιῶν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀνανδρίαν· (2) καὶ γὰρ τῆς Λιβύης ἀπάσης συνεχῶς οἰκουμένης καὶ πληθυσύσης ἀνθρώπων, ὅμως ἐν ταῖς παροιμίαις, ὅταν περὶ ἐρημίας ἐμφασιν βουλόμεθα ποιῆσαι, λέγειν ἡμᾶς « ἐρημώτερα τῆς Λιβύης, » οὐκ ἐπὶ τὴν ἐρημίαν φέροντας τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀνανδρίαν τῶν κατοικούντων· (3) καθόλου δὲ, φησί, τίς ἂν φοβηθεῖ τοὺς ἀνδρας, οἷτινες, τῆς φύσεως τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις δεδοκυίας ἴδιον παρὰ τὰ λοιπὰ τῶν ζώων, λέγω δὲ τὰς χεῖρας, ταύτας παρ' ὅλον τὸν βίον ἐντὸς τῶν χιτῶνων ἔχοντες, ἀπράκτους περιφέρουσι; τὸ δὲ μέγιστον, οἱ καὶ ὑπὸ τοῖς χιτωνίσκοις, φησί, περιζωμάτια φοροῦσι, ἵνα μὴδ' ὅταν ἀποθάνωσιν ἐν ταῖς μάχαῖς φανεροὶ γένωνται τοῖς ὑπεναντιοῖς;]

[XXVI. b. Ὅτι Γέλωνος ἐπαγγελλομένου τοῖς Ἕλλησι διαμυρίοις μὲν πεζοῖς, διακοσίαις δὲ ναυαὶ καταφράκτοις βοηθήσιν, ἐὰν αὐτῷ τῆς ἡγεμονίας ἢ τῆς κατὰ γῆν ἢ τῆς κατὰ θάλατταν παραχωρήσῃ, φασὶ τοὺς προκαθημένους ἐν Κορίνθῳ τῶν Ἑλλήνων πραγματικώτατον ἀπόκριμα δοῦναι τοῖς παρὰ τοῦ Γέλωνος πρεσβευταῖς· (2) ἐκέλευον γὰρ ὡς ἐπὶ κούρον ἐρχεσθαι τὸν Γέλωνα μετὰ τῶν δυνάμεων, τὴν δ' ἡγεμονίαν ἀνάγκη τὰ πράγματα περιθῆσιν τοῖς ἀρίστοις τῶν ἀνδρῶν· τοῦτο δ' ἐστὶν οὐ τῶν καταφευγόντων ἐπὶ τὰς Συρακουσίαν ἐλπίδας, ἀλλὰ πιστευόντων αὐτοῖς καὶ προκαλουμένων τὸν βουλόμενον ἐπὶ τὸν τῆς ἀνδρείας ἀγῶνα καὶ τὸν περὶ τῆς ἀρετῆς στέφανον· (3) ἀλλ' ὅμως Τίμαιος εἰς ἕκαστα τῶν προειρημένων τοσούτους ἐκτείνει λόγους καὶ τοιαύτην ποιεῖται σπουδὴν περὶ τοῦ τὴν μὲν Σικελίαν μεγαλομερεστέραν ποιῆσαι

(6) Ad hæc, simillimum, ait, bellum quidem morbo; pacem vero sanitati: hanc siquidem et eos qui agrotant reficere, per illud etiam sanos interire. (7) Accedit, quod vigente pace senes convenienter naturæ sepeliuntur a juvenibus; cuius sit contrarium in bello. (8) Omnium vero maximum illud esse ait, quod belli tempore ne muro quidem urbis tenus securitas sperari potest; pacis vero tempore etiam ad fines usque regionis: et similia istis alia

(9) Miror equidem quibusnam aliis uteretur sermonibus verbisve puer in scholasticis exercitiis lectionumque curiositate versatus, qui vellet certa præcepta sequens eorundem præsentibus argumentationem conficere. Videtur enim non alias usurpaturus fuisse locutiones, quam quibus Hermocratem Timæus concionantem inducit.

XXVI. a. Rursus cum Timoleon in eodem libro Græcos adhortatur ad committendum cum Carthaginiensibus prælium, cumque jam manus cum hoste multum copiosiore essent conserturi, primum quidem orat, ne multitudinem adversariorum considerent, sed imbellem animum; (2) quippe etiam si Libya multitudine hominum ubique esset frequentata, nihilominus si quando desertum locum pro verbo designare vellemus, eum nos « plus quam Libyam solitarium » dicere, referentes hanc locutionem non ad solitudinem, verum ad incolarum ignaviam. (3) In summa quis metuat, ait, viros, qui id quod natura præ ceteris animantibus proprium hominibus dedit, manus dico, per omnem vitam intra tunicas continent inertissimas? quodque præcipuum est, qui sub tuniculis subligacula, inquit, gestant, ut ne in præliis quidem extincti aspectibus hostium pateant?

XXVI. b. Gelone promittente auxiliarem se Græcis affuturum cum viginti mille pedibus, navibusque cataphractis ducentis, dummodo sibi terra vel mari principatum concederent, fama est Græcorum senatum, qui Corinthi sedebat, plenum sapientia politica legatis ejus responsum dedisse. (2) Jubebat enim ut auxiliator adveniret Gelo cum copis suis, summam vero imperii necessarium esse ut ipse res gestæ ad præstantissimos virosum deferrent. Quo dicto significabant nequaquam se confutere ad spes Syracusanas, sed sibi ipse confidere, atque adhortati volentem quemcunque, ut ad fortitudinis certamen virtutisque coronam conveniret. (3) Nihilominus Timæus in prædictis singulis tam longos producit sermones, tantoque studio connititur, ut Siciliam amplius universa Græcia ostendat resque in ea gestas illustriores

τῆς συμπόσης Ἑλλάδος, τὰς δ' ἐν αὐτῇ πράξεις ἐπιφανεστέρας καὶ καλλίους τῶν κατὰ τὴν ἄλλην οἰκουμένην, τῶν δ' ἀνδρῶν τῶν μὲν σοφία διεννηοχότων σοφωτάτους τοὺς ἐν Συκεῖα, τῶν δὲ πραγματικῶν ἡγεμονικωτάτους καὶ θαιοτάτους τοὺς ἐκ Συρακοσῶν· (εἰ) ὥστε μὴ καταλιπεῖν ὑπερβολὴν τοῖς μεираαίοις τοῖς ἐν ταῖς διατριβαῖς καὶ τοῖς πότοις πρὸς τὰς παραδόξους ἐπιχειρήσεις, ὅταν ἡ Θεορέτου λέγειν ἐγκώμιον ἢ Πηνελόπης προθῶνται ψόγον ἢ τινος ἑτέρου τῶν τοιούτων.]

[XXVI. c. Λοιπὸν ἐκ τούτων διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς παραδοξολογίας οὐκ εἰς σύγκρισιν, ἀλλ' εἰς καταμύκησιν ἀγει καὶ τοὺς ἀνδρας καὶ τὰς πράξεις, ὧν βούλεται προϊστασθαι· ἃ σχεδὸν εἰς τὸ παραπλήσιον ἐπιπίπτει τοῖς περὶ τοὺς ἐν Ἀκαδημείᾳ λόγους τὸν προχειρότατον λόγον ἡσυχῆσι· (α) καὶ γὰρ ἐκείνων τινες βουλόμενοι περὶ τε τῶν προφανῶς καταληπτῶν εἶναι δοκούντων καὶ περὶ τῶν ἀκαταλήπτων εἰς ἀπορίαν ἀγειν τοὺς προσδιαλεγομένους, τοιαύτας χρῶνται παραδοξολογίαις, καὶ τοιαύτας εὐποροῦσι πιθανότητας, ὥστε διαπορεῖν, εἰ δυνατόν ἐστι τοὺς ἐν Ἀθήναις ὄντας ὁρραίνεσθαι τῶν ἐφομένων ὧν ἐν Ἐφέσῳ· καὶ διιστάζειν μὴ πως καθ' ὃν καιρὸν ἐν Ἀκαδημείᾳ διαλέγονται περὶ τούτων, οὐκ ὑπὲρ ἄλλων ἄρ' ἐν οἴκῳ κατακείμενοι τούτους διατιθῶνται τοὺς λόγους· (β) ἐξ ὧν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς παραδοξολογίας εἰς διαβολὴν ἤχασιν τὴν ὀλην αἵρεσιν, ὥστε καὶ τὰ καλῶς ἀπορούμενα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀπιστίαν ἤχθαι· καὶ χωρὶς τῆς ἰδίας ἀστοχίας, καὶ τοῖς νέοις τοιούτων ἐντεκῶσιν ζῆλον, ὥστε τῶν μὲν ἠθικῶν καὶ πραγματικῶν λόγων μὴδὲ τὴν τυγοῦσαν ἐπίνουσαν ποιῆσθαι, δι' ὧν ὄνησις τοῖς φιλοσοφοῦσι· περὶ δὲ τὰς ἀνωφελεῖς καὶ παραδόξους εὐρεσιολογίας κενοδοξοῦντες κατατρίβουσι τοὺς βίους.]

[XXVI. d. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ Τιμαίῳ συμβέβηκε περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τοῖς τούτου ζηλωταῖς· παραδοξολόγος γὰρ ὢν καὶ φιλονεικός περὶ τὸ προτεθὲν, τοὺς μὲν πολλοὺς καταπέπληγε τοῖς λόγοις, ἠνάγκασε δ' αὐτῷ διὰ τὴν ἐπίφασιν τῆς ἀληθινολογίας· τινὰς δὲ καὶ προσέχληται, καὶ μετ' ἀποδείξεως δοκεῖ πείσειν· καὶ μάλιστα ταύτην γ' ἐνείργασται τὴν ὁδὸν ἐκ τῶν περὶ τὰς ἀποικίας καὶ κτίσεις καὶ συγγενεῖς ἀποφάσεων· (α) ἐν γὰρ τούτοις τριπλαυτὴν ἐπίφασιν ποιεῖ διὰ τῆς ἀκριβολογίας καὶ τῆς πικρίας τῆς ἐπὶ τῶν ἐλέγχων, οἷς χρῆται κατὰ τῶν πέλας, ὥστε δοκεῖν κατὰ [τούτων] τοὺς [μὲν] ἄλλους συγγραφάας ἀπαντας συγκακομηθῆσαι τοῖς πρᾶγμασι, καὶ κατεσχεδιασθῆναι τῆς οἰκουμένης, αὐτὸν δὲ μόνον ἐξητακέναι τὴν ἀκριβείαν καὶ διευκρινηκέναι τὰς ἐν ἐκείστοις ἱστορίας, ἐν οἷς πολλὰ μὲν ὀγῶς λέγεται, πολλὰ δὲ καὶ ψευδῶς.]

[XXVI. e. Οὐ μὴν ἄλλ' οἱ πλείους χρόνον συντραφέντες αὐτοῦ τοῖς πρώτοις ὑπομνήμασιν, ἐν οἷς αἱ περὶ τῶν προειρημένων εἰσι συντάξεις, ὅταν ἀπασαν συνταγμένην τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐπαγγελίας ἀποπιστευσωσι,

esse et pulchriores quam in qualibet orbis parte, Siculos insuper sapientia omnibus antecellere, tum denique negotiis regendis aptissimos omnium esse summosque Syracusanos; (4) ut nihil relinquat quo a pueris in ludo versantibus vel in computationibus superari possit mirabilium argumentorum excogitatione, quando aut Thersitæ laudes aut Penelopes vituperationem, vel aliud simile sibi proponunt.

XXVI. c. Atque ex his consequitur, ut historicus propter excessum portentosæ narrationis haud sane justo lumini et comparationi, sed potius irrisioni, tum res tum homines, quibus præsidere vult, exponat, sicut illis fere Academicis accidit eloquentiæ studiosis, a quibus obuius maxime sermo exercetur. (2) Quidam enim ex his dum adversarios suos volunt tam in evidentibus quam in obscuris rebus perplexos reddere, tam admirabiles fabulas nectunt, tot talibusque argumentis abundant, ut jam quærant, num ii qui Athenis degunt, ovorum odorem, quæ Ephesi coquantur, sentiant, ambigantque utrum eo tempore in Academia de his rebus verba reapse faciant, an potius domi sedentes de negotio alio confabulentur. Igitur hoc insano ac prodigioso dicendi genere sectam universam calumniæ obijciunt, ita ut homines ne justis quidem quæstionibus fidem jam adhibeant. Quare isti Academici non solum ipsi a suo proposito aberrant, verum etiam adolescentibus hunc morbum creant, ut ethicis politicisque argumentis nullum studium impendant, quæ tamen sola utilitatem afferunt philosophantibus; sed in inanibus atque incredibilis verborum ostentatione vitam conterant.

XXVI. d. Idem in historia Timæo usuvenit ejusque imitatoribus. Quum enim mirabilium rerum narrator sit, dictorumque suorum contentiosus propugnator, multos verbis suis admiratione defixit, atque specie veri coegit ut ei crederent; quosdam etiam sibi conciliavit, atque argumentis suis persuadere videtur: idque maxime sibi vindicat in coloniarum et urbium conditarum atque affinitatum descriptionibus. (2) Hac enim in parte tantopere se ostentat tum sermonis curiositate, tum etiam reprehendendi ceteros acerbitate, ut alii quidem scriptores videantur rebus indormisse, orbemque terrarum leviter et perfunctorie peragrassæ, ipse vero solus diligenti inquisitione usus peritusque judex et auctor historiarum videatur; in quibus cum multa sana dicuntur, tum multa etiam mendacia.

XXVI. e. Sed enim ii, qui diutius in prioribus ejus commentariis versati fuerunt, in quibus prædictæ res perscribuntur, postquam universam promissorum magnitudinem exponenti fidem adhibuerint; si mox aliquis iis demonstrat,

ἁπείτα τις αὐτοῖς ἀποδεικνύη τὸν Τίμαιον, ἐν οἷς πικρότατός ἐστι κατὰ τῶν πέλας, αὐτὸν ἔνοχον ὄντα, καθάπερ ἡμεῖς ἄρτιως ἐπὶ τῶν Λοκρῶν καὶ τῶν ἑξῆς παραπαίοντα συνεστήσαμεν, (3) δυσέριδες γίνονται καὶ φιλόνοικοι καὶ δυσμετάθετοι, καὶ σχεδὸν ὡς ἔπος εἰπεῖν οἱ φιλοπονώτατα προσεδρεύσαντες τοῖς ὑπομνήμασιν αὐτοῦ τοῦτ' ἀποφέρονται τὸ λυσιτελές ἐκ τῆς ἀναγνώσεως· οἱ γὰρ μὴν ταῖς δημηγορίαις προσσχόντες αὐτοῦ καὶ καθόλου τοῖς διεξοδικοῖς λόγοις, μεираκιώδεις καὶ διατριβικοὶ καὶ τελῶς ἀναλῆθεις γίνονται διὰ τὰς ἀρτιβήθεις αἰτίας.]

[XXVI. f. Λοιπὸν δὲ τὸ πραγματικὸν αὐτῷ μέρος τῆς ἱστορίας ἐκ πάντων σύγκειται τῶν ἀμαρτημάτων, ὧν τὰ πλείεστα διεληλύθαμεν· τὴν δ' αἰτίαν τῆς ἀμαρτίας νῦν ἐροῦμεν, ἥτις οὐκ ἔνδοξος μὲν φαίνεται τοῖς πλείστοις, ἀληθινωτάτη δ' εὐρεθήσεται τῶν Τιμαίων κατηγορημάτων. (2) Δοκεῖ μὲν γὰρ καὶ τὴν ἐμπειρικὴν περὶ ἕκαστα δυνάμιν καὶ τὴν ἐπὶ τῆς πολυπραγμοσύνης ἑξὶν παρεσκευασθαι, καὶ συλλήβδην φιλοπόνως προσηλυθῆναι πρὸς τὸ γράφειν τὴν ἱστορίαν· (3) ἐν ἐνίοις δ' οὐδείς οὐτ' ἀπειρότερος οὐτ' ἀφιλοπονώτερος φαίνεται γεγονέναι τῶν ἐπ' ὀνόματος συγγραφέων· δῆλον δ' ἐστὶ τὸ λεγόμενον ἐκ τούτων.]

(X.) Excerpt. Antiq. ex lib. XII, cap. 15 et 16.

XXVII. Διὸν γὰρ ὄντων κατὰ φύσιν ὥσανεῖ τινων ὀργάνων ἡμῖν, οἷς πάντα πυθανόμεθα καὶ πολυπραγμονοῦμεν, ἀκοῆς καὶ δράσεως, ἀληθινωτέρας δ' οὐσης οὐ μικρῇ τῆς δράσεως κατὰ τὸν Ἡράκλειτον (ὀφθαλμοὶ γὰρ τῶν ὠτων ἀκριβεστέροι μαρτυραί). (2) τούτων Τίμαιος τὴν ἡδίω μὲν, ἥττω δὲ, τῶν δδῶν ὀρηκσὶ πρὸς τὸ πολυπραγμονεῖν. (3) Τῆς μὲν γὰρ δὴ τῆς δράσεως εἰς τέλος ἀπέστη, τῆς δὲ διὰ τῆς ἀκοῆς ἀντεποιήσατο. Καὶ ταύτης μὲν ὄντος τοῦ μὲν διὰ τῶν ὑπομνημάτων, τοῦ δὲ δι' ἀνακρίσεως, περὶ τὰς ἀνακρίσεις βραθύμως ἀνестράφη, καθάπερ ἐν τοῖς ἀνώτερον ἡμῖν δεδῆλωται. (4) Δι' ἣν δ' αἰτίαν ταύτην ἔσχε τὴν ἀφρῆσιν, εὐχέρως καταμαθεῖν· ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῶν βιβλίων δύναται πολυπραγμονεῖσθαι χωρὶς κινδύνου καὶ κακοπαθείας, ἐὰν τις αὐτὸ τοῦτο προνοηθῇ μόνον, ὥστε λαβεῖν ἢ πόλιν ἔχουσαν ὑπομνημάτων πλῆθος, ἢ βιβλιοθήκην πού γειννῶσαν. (5) Λοιπὸν κατακείμενον ἐρευνᾶν δεῖ τὸ ζητούμενον, καὶ συγκρίνειν τὰς τῶν προγεγονότων συγγραφεῶν ἀγνοίας, ἀνευ πάσης κακοπαθείας. (6) Ἡ δὲ πολυπραγμοσύνη πολλῆς μὲν προσδίδεται ταλαιπωρίας καὶ δαπάνης· μέγα δὲ τι συμβάλλεται, καὶ μέγιστόν ἐστι μέρος τῆς ἱστορίας. (7) Δῆλον δὲ τοῦτ' ἐστὶν ἐξ αὐτῶν τῶν τὰς συντάξεις πραγματευομένων. Ὁ μὲν γὰρ Ἐφορός φησιν· εἰ δυνατόν ᾤ αὐτοὺς παρεῖναι πᾶσι τοῖς πράγμασι, ταύτην δὲ διαφέρειν πολὺ τῶν ἐμπειριῶν. (8) Ὁ δὲ Θεόπομπος· τοῦτον μὲν ἄριστον ἐν τοῖς πολεμικοῖς, τὸν πλείστοις κινδύνους παρατετευχότα· τοῦτον δὲ

hæc ipsum Timæum peccare quæ acerbissime in altis reprehendit (veluti nos nuper falsum illum in Locrorum rerumque consequentium historia exhibuimus), (2) moleste id ferunt atque adversantur, seque ægre a sua opinione divelli patiuntur, denique, ut summatim dicam, quicumque impensissime Timæi commentariis studuerunt, hunc referunt lectionis fructum, ut in concionibus ejus prolixique sermonibus diu triti, pueriles et scholastici cassique veritate ob prædictas causas evadant.

XXVI. f. Reliqua est Timæi pragmatica historiæ pars, quæ ex omni errorum colluvie concreta est, quorum plurimos jam recensuimus. Nunc autem peccandi causam dicemus, quæ etiamsi laud credibilis nonnullis videtur, verissima tamen Timæi culpæ reperietur origo esse. (2) Is enim cum ostendit practicam in singulis virtutem et curiosam sedulitatem, cumque, ut summatim dicam, magno labore se scribere historiæ simulet, (3) nihilominus in aliquot certe operis partibus imperitissimum et omnium qui appellantur historici socordissimum semet præbet. Rem ex sequentibus confirmabo.

(X.) *Scriptor Historiarum debet esse in rebus agendis versatus.*

XXVII. Cum duo quasi instrumenta sint nobis a natura data, quibus rerum omnium cognitionem et capimus, et serio inquiremus, auditus et visus, atque visus non paulo quam auditus verior, ut placet Heraclito (oculi enim testes, ait, sunt certiores auribus): (2) harum duarum viarum perveniendi ad rerum notitiam eam solam Timæus instituit, quæ est juvennior quidem, sed usu inferior. (3) Nam oculis omnino parcens, solas aures in eam rem adhibuit. Jam cum duobus modis sensus audiendi ad rerum perceptionem possit esse usus, si vel aliorum scriptis utaris, vel ipse, quæ scire voles, inquires; in inquirendo quam fuerit negligens Timæus, jam antea in præcedentibus est a nobis ostensum. Quæ autem illum impulit causa, ut ad rerum notitiam consequendam hanc potius viam intraderetur, quam alteram, facile potest cognosci. (4) Enimvero, quæ librorum auxilio paratur cognitio, ea neque periculo ulli est conjuncta, neque vexationi. Ubi namque hoc unum aliquis sibi prospexerit, ut in urbe habitet, copia librorum instructa, vel certe ut aliquam prope se bibliothecam habeat; (5) de cetero jam nihil desideratur aliud, nisi ut vel in lectulo jacens, quodcumque scire voluerit, vestiget, et priorum scriptorum dicta (quod sine molestia ulla potest fieri) inter se contendat, et errata eorum observet. (6) At illa rerum curiosa inquisitio, quam sumpsit Marte facere aliquis instituit, magnis constat laboribus, magno sumtu: cæterum ad historiæ plurimum hæc confert, atque adeo pars illius est potissima. (7) Manifestum hoc culvis esse potest vel illorum ipsorum testimonio, qui res gestas memoriæ mandarunt. Nam Ephorus dictum est, si posset fieri, ut ipsi, qui scribunt, rebus gerendis intervenirent, hanc demum fore ex omnibus præstantissimam illas cognoscendi rationem. (8) Et Thucydides, in bellicis quidem rebus, ait, ille præstat omnibus, qui proliis quam pteritis

δυνατωτατον ἐν λόγῳ, τὸν πλείστων μετεσχηκότα πολιτικῶν ἀγώνων. (9) Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον συμβαίνει ἐπὶ λατρικῆς καὶ κυβερνητικῆς. (10) Ἐτι δὲ τούτων ἐμφαντικώτερον ὁ ποιητὴς εἰρηκε περὶ τούτου τοῦ μέρους. Ἐκεῖνος γὰρ βουλόμενος ὑποδεικνύειν ἡμῖν, ὅσον δεῖ τὸν ἄνδρα τὸν πραγματικὸν εἶναι, προθέμενος τὸ τοῦ Ὀδυσσεύς πρόσωπον, λέγει πως οὕτως·

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη.

(11) Καὶ προβάς·

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω,
πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα θν κατὰ θυμόν.

Καὶ ἔτι·

Ἀνδρῶν τε πτολέμους, ἄλγεαί τε κύματα πείρων.

XXVIII. Δοκεῖ δέ μοι καὶ τὸ τῆς ἱστορίας πρόσχημα τοιοῦτον ἄνδρα ζητεῖν. (9) Ὁ μὲν οὖν Πλάτων φησὶ, τότε τὰνθρώπεια καλῶς ἔξειν, ὅταν ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν, ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσι. (3) Κἀγὼ δ' ἂν εἰποίμι, διότι τὰ τῆς ἱστορίας ἔξει τότε καλῶς, ὅταν ἢ οἱ πραγματικοὶ τῶν ἀνδρῶν γράφειν ἐπιχειρήσωσι τὰς ἱστορίας. (4) (μὴ), καθάπερ νῦν, παρήγως, νομίσαντες δὲ καὶ τοῦτ' εἶναι σφίσι τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ καλλίστων, ἀπερισπάστως παράσχονται πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τὰ κατὰ τὸν βίον. (5) ἢ οἱ γράφειν ἐπιβαλλόμενοι, τὴν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἔξιν ἀναγκαίαν ἡγήσονται πρὸς τὴν ἱστορίαν. Πρότερον δ' οὐκ ἔσται παῦλα τῆς τῶν ἱστοριογράφων ἀγνοίας. (6) Ὡν ὁ Τίμαιος οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην πρόνοιαν θέμενος, ἀλλὰ καταβύσσας ἐν ἐνὶ τόπῳ ξενιτεύων, καὶ σχεδὸν ὥσανει κατὰ πρόθεσιν ἀπειπάμενος καὶ τὴν ἐνεργητικὴν τὴν περὶ τὰς πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς πράξεις, καὶ τὴν ἐκ τῆς πλάνης καὶ θάας αὐτοπάθειαν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐκτρέφεται δόξαν, ὥς ἔλκων τὴν τοῦ συγγραφέως προστασίαν. (7) Καὶ διότι τοιοῦτόν ἐστιν, αὐτὸν ἀνθομολογούμενον εὐχερὲς παραστήσαι τὸν Τίμαιον. (8) Κατὰ γὰρ τὸ προοίμιον τῆς ἔκτης βίβλου φησὶ, τινὰς ὑπολαμβάνειν, διότι τινὲς μείζονος δεῖται φύσεως καὶ φιλοπονίας καὶ παρασκευῆς τὸ τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων γένος, ἢ τὸ τῆς ἱστορίας· ταύτας δὲ τὰς δόξας πρότερον μὲν Ἐφόρῳ φησὶ προσπεσεῖν. (9) οὐ δυναθέντος δ' ἱκανῶς ἐκείνου πρὸς τοὺς ταῦτα λέγοντας ἀπαντῆσαι, πειρᾶται συγκρίνειν αὐτὸς ἐκ παραβολῆς τὴν ἱστορίαν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς λόγοις, [(10) πρᾶγμα ποιῶν πάντων ἀποκώτατον· πρῶτον μὲν τὸ καταψεύσασθαι τοῦ συγγραφέως· ὁ γὰρ Ἐφορος παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν θαυμάσιος ὢν καὶ κατὰ τὴν φράσιν καὶ κατὰ τὸν χειρισμὸν καὶ κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τῶν λημμάτων, δεινότητάς ἐστιν ἐν ταῖς παρεκβάσει καὶ ταῖς ἀφ' αὐτοῦ γνημολογίαις, καὶ συλλήδων ὅταν πού τὸν ἐπιμετροῦντα λόγον διατιθῆται· (11) κατὰ δὲ τινὰ συντυχίαν εὐχαριστώτατα καὶ πιθανώτατα περὶ τῆς συγκρίσεως

POLYTHUS. — L

interfuit : inter oratores vero excellit, qui plurimas ipse causas egit. (9) Eodemque modo se res habet in medicina, et in arte nautica. (10) Sed melius hoc ipsum et significantius Poeta declaravit. Nam ille quum vellet nobis ostendere, qualem esse oporteat virum politicum, et in rerum actu positum, persona Ulyssis in medium adducta, si fere ait :

Musa, virum memora versutum, qui loca multa errans lastravit,

(11) Et mox,

Multorum ille hominum mores cognovit et urbes :
multa tulit qui dura, salo jactatus et undis.

Et alibi,

Qui multa est passus bellans, multa æquora sulcans.

XXVIII. Ac mihi sane videtur historiæ etiam dignitas virum ejusmodi desiderare. (2) Dicebat olim PLATO, tunc fore beatas res hominum, quando vel philosophi essent regnaturi, vel reges philosophiæ studiis vacaturi. (3) Ego vero similiter dixerim, bene tunc Historiæ fore consultum, quando aut viri in rebus agendis versati historias scribere instituerint ; (4) (non quidem, ut nunc, neglectim et quasi aliud agentes ; sed ita, ut, hoc esse sibi inter maxima atque pulcherrima negotia existimantes, omissis aliis curis huc studium omne suum conferant ;) (5) aut quando, qui conscribendas historias suscipiunt, in animum induxerint, omnino ei negotio pares se numquam futuros aliter, quam si prudentiam rerum usu collectam sibi paraverint. Quod priusquam eveniat, multa peccandi nullum finem facient, qui historias conscribunt. (6) Timæus vero, qui de comparandis sibi hisce præsidis ne minimam quidem curam umquam habuit, sed uno loco perpetuo se continuit, ibique hospes vixit, ac velut ex professo propriæ omni experientiæ renunciavit, tam ei quæ ex efficaci usu rerum bellicarum et civilium, quam ei quæ ex peregrinando et varias regiones visendo comparatur : hic, inquam, quo pacto præstantis et gravis historici famam obtinuerit, equidem nescio. (7) Rem autem ita se habere, confitentem ipsum Timæum exhibere facile est. (8) Nam is in libri sexti proemio scribit : non deesse, qui existiment, illud sermonum genus quod in ostentatione positum est, majore ingenio, industria et apparatu indigere, quam historiam : et addit, Jam olim istam sententiam Ephoro fuisse oppositam. (9) Qui quum satis pro rei dignitate hujus sententiæ auctoribus respondere non potuerit ; ipse historiam cum orationibus ad ostentationem comparatis contendens, scriptionem utramque inter se conatur comparare : (10) rem omnium absurdissimam faciens ; primo quia historicum calumniatur : namque Ephorus in universam historiam permixtus est sive elocutione, sive materiæ tractatu, sive argumentorum excogitatione, tum digressionibus faciendis sententiisque de penu suo depromendis ingeniosissimus, et omnino quotiescumque sermonem aliquem præter rem præcipuam et quasi ad pompam adornat ; (11) nescio autem quo casu accidit, ut suavissima quædam maximeque

εἶρηκε τῆς τῶν ἱστοριογράφων καὶ λογογράφων· ὁ δ' ἵνα μὴ δόξῃ ταυτὰ λέγειν Ἐφόρων, πρὸς τῷ κατεψεῦσθαι ἑκαίνοι, καὶ τῶν λοιπῶν κατέγνωκε· (13) τὰ γὰρ ὑπ' ἄλλων δεόντως χειρισμένα μακρῶς καὶ ἀσαφῶς καὶ τῷ παντὶ χειρόνως ἐξηγούμενος, οὐδένα τῶν ζώντων ὑπέλαβε τοῦτο παρατηρήσειν.]

[XXVIII. a. Οὐ μὴν ἀλλὰ βουλόμενος αἰεὶ τὴν ἱστορίαν, πρῶτον μὲν τηλικαύτην εἶναι φησι διαφορὰν τῆς ἱστορίας πρὸς τοὺς ἐπιδεικτικούς λόγους, ἥλικην ἔχει τὰ κατ' ἀλήθειαν ἱεροδομημένα καὶ κατεσκευασμένα τῶν ἐν ταῖς σκηνογραφίαις φαινομένων τόπων καὶ διαθέσεων· (2) δεύτερον δὲ τὸ συναθροῖσθαι φησι τὴν παρασκευὴν τὴν πρὸς τὴν ἱστορίαν μῆζον ἔργον εἶναι τῆς ὅλης πραγματείας τῆς περὶ τοὺς ἐπιδεικτικούς λόγους· (3) αὐτὸς γοῦν τηλικαύτην ὑπομεινέμεναι δαπάνην καὶ κακοπάθειαν τοῦ συναγαγεῖν τὰ περὶ τινων ὑπομνήματα, καὶ πολυπραγμονῆσαι τὰ Λιγύων ἔθνη καὶ Κελτῶν, ἅμα δὲ τούτοις Ἰβήρων, ὥστε μὴτ' ἂν αὐτοὺς ἔλπίσαι, μὴτ' ἂν ἑτέροις ἐξηγούμενος πιστευθῇ περὶ τούτων. (4) Ἡδέως δὲ τις ἂν ἔροιτο τὸν συγγραφεα, πότερον ὑπολαμβάνει μῆζονος δεῖσθαι δαπάνης καὶ κακοπαθείας τὸ καθήμενον ἐν ᾧ συνάγειν ὑπομνήματα καὶ πολυπραγμονεῖν τὰ Λιγύων ἔθνη καὶ Κελτῶν, ἢ τὸ πειραθῆναι τῶν πλείστων ἐθνῶν, καὶ τούτων αὐτόπτην γενέσθαι; τί δ' αὖ τὸ πυνθάνεσθαι τὰς παρατάξεις καὶ πολιορκίας, ἔτι δὲ ναυμαχίας, τῶν παρατετυχηκότων τοῖς κινδύνοις, ἢ τὸ πείραν λαβεῖν τῶν δεινῶν καὶ τῶν ἅμα τούτοις συμβαδινόντων ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων; (5) Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶμαι τηλικαύτην διαφορὰν ἔχειν τὰ κατ' ἀλήθειαν οἰκοδομημένα τῶν ἐν ταῖς σκηνογραφίαις τόπων, οὐδὲ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων, ἥλικην ἐπὶ πασῶν τῶν συντάξεων τὴν ἐξ αὐτοουργίας καὶ τὴν ἐξ αὐτοπαθείας ἀπόφασιν τῶν ἐξ ἀκοῆς καὶ διηγήματος γραφομένων· (6) ἥς εἰς τέλος ἀπειρος ὢν, εἰκότως ὑπελάβετο πάντων ἐλάχιστον καὶ ῥῆστον εἶναι τοῖς πραγματευομένοις τὴν ἱστορίαν, λέγω δὲ τὸ συνάγειν ὑπομνήματα καὶ πυνθάνεσθαι παρὰ τῶν εἰδότων ἕκαστα τῶν πραγμάτων· (7) καίτοι γε περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἀνάγκη μεγάλα διαψεῦδεσθαι τοὺς ἀπείρους· πῶς γὰρ οἷόν τε καλῶς ἀνακρίναι περὶ παρατάξεως ἢ πολιορκίας ἢ ναυμαχίας, πῶς δὲ συνίεναι τῶν ἐξηγουμένων τὰ κατὰ μέρος, ἀνεγνώστον ὄντα τῶν προειρημένων; οὐ γὰρ ἔλαττον ὁ πυνθανόμενος τῶν ἀπαγγελλόντων συμβάλλεται πρὸς τὴν ἐξήγησιν· (8) ἢ γὰρ τῶν παρεπομένων τοῖς πράγμασι ἐπόμενης αὐτῇ χειραγωγεῖ τὸν ἐξηγούμενον ἐφ' ἕκαστα τῶν συμβεβηκότων ὑπὲρ ὧν ὁ μὲν ἀπειρος οὔτε ἀνακρίναι τοὺς παραγεγονότας ἱκανός ἐστιν, οὔτε συμπάρων γνῶναι τὸ γεγόμενον· ἀλλὰ καὶ παρῇ, τρόπον τινὰ [μὴ] παρὼν.*]

probabilia dicat de comparatione historici et oratoris : Timæus vero, ne videatur eadem quæ Ephorus dicere, non solum in hac re mentitur, sed etiam alia ipsis damnat : (12) dum enim quæ alii laudabiliter tractaverunt, prolixè et obscure et omnino pejus exponit ipse, neminem hoc mortalium animadversurum esse sibi persuasit.

XXVIII. a. Et tamen historiarum laudes augendi cupidus, primo quidem tantam esse ait differentiam historiarum ab orationibus epideicticis, quanta est inter vera ædificia et illa in scenis signenta locorum ac dispositionum. (2) Deinde affirmat vel solam materiam ad instruendam historiam conquisitionem majus esse opus, quam quicquid laboris insumitur in epideicticis sermonibus componendis. (3) Ipse igitur tantas se toleravisse dicit impensas tantosque labores in colligendis de quibusdam hominibus rebusve commentariis, atque in percontando de Ligurum et Gallorum, præterea Iberorum moribus, ut neque ipse id exspectavisset, neque aliis fidem esset habiturus idem sibi narrantibus. (4) Atqui aliquis ex historicis libenter eum interrogaret, utrum existimet gravioris esse impensæ atque laboris sedentem in urbe comparare sibi libros et de Ligurum Gallorumque ritibus vestigare, an reapse adire plurimos populos, eosque propriis oculis collustrare; porro utrum audire prælia terrestria aut maritima atque obsidiones ex illorum ore, qui interfuerunt, an ipso opere belli et quæ cum eo conjuncta sunt, pericula expertum esse. (5) Equidem haud tantum differre arbitror vera ædificia ab delineationibus scenicis; neque tantopere historiam ab epideicticis orationibus, quantum in omni scriptione distat is qui non sine proprio opere atque experientia narrat, ab eo qui ex aliena traditione auditumque rem litteris commendat. (6) Verum qui omni experientia destituti sunt, pro suo jure existimant *minimum esse atque facillimum negotium* historiam scribentibus, *sciscitari*, id est commentarios colligere atque ab iis qui singula norunt summam rerum ediscere. (7) Sed enim hac quoque in parte falli sæpe imperitos necesse est. Nam qui fieri potest ut hi recte interrogent de terrestribus maritimisque præliis aut de obsessionibus? rursus quomodo intelliget res particulatim expositas is, qui omnia prædicta nescit? non enim minus ille qui sciscitatur, quam ille qui narrat, confert ad justam rerum expositionem. (8) Namque eorum qui negotiis *interfuere* ipsa suggestio per singula facta narrantem ducit : de quibus sane imperitus neque eos qui præsentibus erant *consulere* scit; neque si ipse aderat, rem intelligere potest : nam etiamsi adest, tamen quodammodo abest.

THE ΤΡΙΣΚΑΙΑΕΚΑΤΗ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI DECIMI TERTII
HISTORIARUM POLYBII
RELIQUÆ.

I. — RES ÆTOLORUM.

Excerpt. Valesian. et Vat.

I. Οἱ Αἰτωλοὶ, διὰ τε τὴν συνέχειαν τῶν πολέμων, καὶ διὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν βίων, λαθον οὐ μόνον ἀλλοίους, ἀλλὰ καὶ σφᾶς αὐτοὺς, κατὰ χρεοὶ γενηθέντες. (2) Διόπερ οἰκείως διακείμενοι πρὸς καινοτομίαν τῆς οἰκείας πολιτείας, εἴλοντο νομογράφους Δοριμάχον καὶ Σκόπαν· (3) θεωροῦντες τοὺς κατὰ τὰς προαίρεσεις κινήτικους ὑπάρχοντας, καὶ κατὰ τὰς οὐσίας ἐνδεδεμένους εἰς πολλὰ τῶν βιωτικῶν συναλλαγμάτων. (4) Οἱ καὶ παραλαβόντες τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἔγραψαν νόμους.

[I. a. Ὅτι Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλὸς νομοθετοῦντος Δοριμάχου καὶ Σκόπα ἀντέλεγε τοῖς γραφομένοις, ἐκ πολλῶν ἐπιδεικνύμενος ὅτι] παρ' οἷς ἔφυ τὸ φυτὸν τοῦτο, οὐδέποτε κατέληξε πρότερον ἢ μεγάλους κακοὺς περιβαλεῖν τοὺς ἀπαξ αὐτῷ χρησαμένους· [(2) διόπερ ἤξιον μὴ μόνον πρὸς τὸ παρὸν ἀποβλέπειν εἰ κουφισθῆσονται τῶν ἐνεστῶτων συναλλαγμάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον· ἀποκινῶν γὰρ εἶναι πολεμοῦντας μὲν καὶ τὸ πνεῦμα προέσθαι χάριν τῆς τῶν τέκνων ασφαλείας, βουλευομένους δὲ μηδένα ποιεῖσθαι λόγον τοῦ μετὰ ταῦτα χρόνου.]

II. Ὅτι Σκόπας ὁ Αἰτωλῶν νομογράφος, ἀποτυχὼν τῆς ἀρχῆς, ἥς χάριν τοὺς νόμους ἔγραψε, μετέωρος ἦν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ταῖς ἐκείθεν ἐλπίσιν ἀναπληρῶσαι τὰ λείποντα τοῦ βίου καὶ τὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ πλεῖον ἐπιθυμίαν· (2) οὐκ εἰδὼς ὅτι καθάπερ ἐπὶ τῶν ὁδρωτικῶν οὐδέποτε ποιεῖ παῦλαν οὐδὲ κόρον [τῆς ἐπιθυμίας] ἢ τῶν ἐξωθεν ὑγρῶν παράθεσις, ἐὰν μὴ τὴν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι διάθεσιν ὑγιάσῃ τις· τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδὲ τὴν πρὸς τὸ πλεῖον ἐπιθυμίαν ὅλον τε κορέσσει, μὴ οὐ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ κακίαν λόγῳ τινὶ διορθωσάμενον· ἐμφανέστατον δὲ τοῦτο συνέβη γενέσθαι περὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὑπὲρ ὃ νῦν ὁ λόγος. (3) Τούτῳ γὰρ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀφικομένῳ, πρὸς ταῖς ἐκ τῶν ὑπαίθρων ὠφελείαις, ὧν ἦν αὐτὸς κύριος διὰ τὸ πιστεύεσθαι περὶ τῶν ὁλων, καὶ τῆς ἡμέρας ἐκάστης δῆλῳνιον ἐξέθηκεν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ μὲν δεκαμναταῖον, τοῖς δὲ ἐπὶ τινος ἡγεμονίας μετ' αὐτὸν τεταγμένοις μναταῖον. (4) Ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρκεσθεὶς τούτοις, ὥς τὸ πρότερον προσκαρτερῶν τῷ πλείονι διετέλεσε· (5) μέχρι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς διδοῦσι φθονηθεὶς, τὸ πνεῦμα προσαπέθηκε τῷ χρυσῷ.

Ætolorum legistatores.

I. Ætoli, cum ob bellorum assiduitatem, tum ob suum in privata vita luxum, sensim sensinque gravissimum æs alienum contraxerant. (2) Quare, ad res novas animis propensi, duumviros legibus scribendis constituerunt Dorimachum et Scopam; (3) quos et ingenio factiosos esse norant, et, quod ad facultates spectat, multis nominibus ære alieno obstrictos. (4) Hi igitur, accepta potestate, leges scripsere.

I. a. Alexander Ætolus Dorimacho et Scopæ legumlatoribus resistebat, multis argumentis demonstrans, ubicumque ejusmodi legum germen esset, haud ante id extingui solitum quam ingentibus malis eos qui uterentur obrueret. (2) Quamohrem rogabat, ut ne cogitarent tantummodum in præsentia alieni æris gravamine levarentur, verum etiam futurum tempus spectarent. Namque animam pro liberorum tutela in bello profundere, in pacificis autem consiliis nullum futuri temporis respectum habere, absurdum esse dicebat.

II. Scopas Ætolorum legislator, amissa dignitate, cujus causa leges scripserat, vota sua Alexandriam transtulit, bonis illis obtinendis vitæ inopiam suamque animi cupiditatem sperans se expleturum: (2) nescius videlicet, quod sicuti hydropico nullam affert sitis pausam vel satietatem humorum externorum propinatio, nisi ipsius corporis affectio medicina curetur; ita prorsus habendi amorem nemo potest saturare, nisi animi vitium ratione aliqua emendaverit. Ejus rei perspicuum exemplum in hoc homine fuit, de quo nunc verba facimus. (3) Namque Alexandriam delatus, præter commoda atque emolumenta militiæ, quorum ipse dominus erat, utpote summæ rerum præfectus, in singulos dies decem etiam minas stipendii nomine ab rege accipiebat; quum ceteris, in inferiori gradu constitutis, unica mina daretur. (4) Neque his tamen contentus, plura semper, sicut antea, concupiscebat: (5) donec ob hujusmodi cupidinem etiam eis ipsis invisus, qui ei tantas opes largiebantur, auro simul ac spiritu privatus est.

II. — RES PHILIPPI.

Excerpt. Antiq. ex lib. XIII, cap. 1 et 2.

III. Ἐγένετο περὶ τὴν τοιαύτην κακοπραγμοσύνην· ἦν δὴ βασιλικὴν μὲν οὐδαμῶς οὐδεὶς ἂν εἶναι φήσειεν, ἀναγκαίαν δὲ βούλονται λέγειν ἔνιοι πρὸς τὸν πραγματικὸν τρόπον, διὰ τὴν νῦν ἐπιπολάζουσαν κακοπραγμοσύνην. (2) Οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι πολὺ τι τοῦ τοιούτου μέρους ἐκτὸς ἦσαν· τοσοῦτον γὰρ ἀπηλλοτριῶντο τοῦ κακομηχανεῖν περὶ τοὺς φίλους, χάριν τοῦ τῷ τοιούτῳ συναύξειν τὰς σφετέρας δυναστείας, ὥστ' οὐδὲ τοὺς πολεμίους ἡρῶντο δι' ἀπάτης νικᾶν. (3) ὑπολαμβάνοντες, οὐδὲν οὐτὲ λαμπρὸν, οὐδὲ μὴν βέβαιον εἶναι τῶν κατορθωμάτων, ἔαν μὴ τις ἐκ τοῦ προφανοῦς μαχόμενος ἡττήσῃ ταῖς ψυχαῖς τοὺς ἀντιταττομένους. (4) Διὸ καὶ συνετίθεντο πρὸς σφᾶς, μήτε ἀδῆλους βέλεσι, μὴθ' ἐκηβόλους χρῆσασθαι κατ' ἀλλήλων· μόνην δὲ τὴν ἐκ χειρὸς καὶ συστάδην γινομένην μάχην ἀληθινήν ὑπελάμβανον εἶναι κρίσιν πραγμάτων. (5) Ἡ καὶ τοὺς πολέμους ἀλλήλους προὔλεγον καὶ τὰς μάχας, ὅτε προθοῖντο διακινδυνεύειν, καὶ τοὺς τόπους, εἰς οὓς μέλλοιεν ἐξίεναι παραταξάμενοι. (6) Νῦν δὲ καὶ φαῦλου φασὶν εἶναι στρατηγοῦ τὸ προανῶς τι πράττειν τῶν πολεμικῶν. (7) Βραχὺ δέ τι λείπεται παρὰ Ῥωμαίοις ἔγνος· ἐτι τῆς ἀρχαίας αἰρέσεως περὶ τὰ πολεμικά· καὶ γὰρ προλέγουσι τοὺς πολέμους, καὶ ταῖς ἐνέδραις σπανίως χρῶνται, καὶ τὴν μάχην ἐκ χειρὸς ποιοῦνται καὶ συστάδην. (8) Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω πρὸς τὸν ἐπιπολάζοντα νῦν ὑπὲρ τὸ δέον ἐν τῇ κακοπραγμοσύνῃ ζῆλον περὶ τοὺς ἡγούμενους, ἐν τε ταῖς πολιτικαῖς καὶ πολεμικαῖς οἰκονομίαις.

IV. Ὁ δὲ Φίλιππος Ἡρακλείδῃ μὲν, καθάπερ ὑπόθεσιν δοὺς, ἐπέταξε φροντίζειν, πῶς ἂν κακοποιήσῃ καὶ διαφθεῖρῃ τὰς τῶν Ῥοδίων νῆας· (2) εἰς δὲ τὴν Κρήτην πρσβευτὰς ἐξαπέστειλε, τοὺς ἐρεθιζόντας καὶ παρορμήσοντας ἐπὶ τὸν κατὰ τῶν Ῥοδίων πολεμον. (3) Ὁ δ' Ἡρακλείδης, ἀνθρωπος εὖ πεφυκὼς πρὸς τὸ κακόν, ἔρμαιον ἡγησάμενος τὴν ἐπιταγὴν, καὶ διανοηθεὶς ἄττα δήποτ' οὖν παρ' αὐτῷ, μετὰ τινα χρόνον ὤρμησε, καὶ παρῆν καταπλέων εἰς τὴν Ῥόδον. (4) Συνέβαινε δὲ, τὸν Ἡρακλείδην τοῦτον τὸ μὲν γένος ἀνέκαθεν εἶναι Ταραντῖνον, πεφυκέναι δὲ ἐκ βαναύσων καὶ χειροτεχνῶν ἀνθρώπων, μεγάλα δ' ἐσχηκέναι προτερήματα πρὸς ἀπόνειαν καὶ ραδιουργίαν. (5) Πρῶτον μὲν γὰρ ἀναφανδὸν τῷ σώματι παρεχέχρητο κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν· εἴτ' ἀγγίνους ὑπῆρχε καὶ μνήμων, καὶ πρὸς μὲν τοὺς ταπεινότερους καταπληκτικώτατος καὶ τολμηρότατος, πρὸς δὲ τοὺς ὑπερέχοντας κολακικώτατος. (6) Οὗτος ἀρχῇθεν μὲν ἐκ τῆς πατρίδος ἐξέπεσε, δόξας τὸν Τάραντα πράττειν Ῥωμαίοις, ὃ πολιτικὴν ἔχων δύναμιν, ἀλλ' ἀρχιτέκτων ὑπάρχων, καὶ διὰ τινὰς ἐπισκευὰς τῶν τειχῶν κύριος γενόμενος τῶν κλειδῶν τῆς πόλεως, τῆς ἐπὶ τὸ μεσόγαίον φερούσης. (7) Κατα-

Heraclides adversus Rhodios subornatus.

III. Talem dolum Philippus machinabatur : quem quidem regi convenire nemo sane dixerit, etsi non desunt qui in tam crebro usu hodie doli mali necessarium eum esse dicant ad res gerendas. (2) Nam antiqui quidem homines ab ejusmodi mente quam longissime aberant, dolosas erga socios machinationes imperii amplificandi gratia usque adeo abhorrentes, ut ne hostes quidem per fraudem vellent vincere. (3) Quippe qui victoriam nullam neque satis illustrem, neque stabilem ducerent, nisi quis propalam hostes aggressus, animos ipsis virtute sua fregisset. (4) Propterea convenerat inter ipsos, ut neque occultis telis alter in alterum uterentur, neque missilibus e longinquo jactis : sed ~~cernendi~~ controversias solam putarent legitimam esse rationem, cum pede collato pugnatur cominus. (5) Idcirco etiam, quoties armis decertare statuissent, et bella et proelia sibi invicem denunciabant, loca item, ad quæ aciei instruendæ causa essent venturi. (6) Nunc autem si quis imperator suum ali quod consilium bellicum minus occuluerit, vitio id illi vertunt. (7) Apud Romanos vero adhuc veterum institutorum rei militaris leviter impressa quedam manent. Nam et bella indicunt, et insidiis raro utuntur, et cominus rem gerentes pugnam edunt statariam. (8) Hæc nos dicta volumus adversus istud, quod supra modum inter principes viros nunc viget, et cœn mutua æmulatione quadam alitur, studium dolo malo utendi in administratione rerum sive civilium, sive bellicarum.

IV. Ceterum Philippus veluti argumentum exercendi ingenii dedit Heraclidæ, eum jubens de modo cogitare, quo posset Rhodios dolo circumvenire et classem eorum corrumpere : (2) ipse interim legatos in Cretam misit, qui ad bellum contra Rhodios suscipiendum Cretenses irritarent atque impellerent. (3) Heraclides, qui ad ~~malificium~~ egregie a natura esset comparatus, Philippi jussu pro lucro deputans, postquam varia consilia animo versasset, post aliquod tempus profectus Rhodum navigavit. (4) Hic enimvero Heraclides, quod ad vetustam generis originem, Tarentinus, majoribus erat ortus sordidis, et qui artes sellularias exercerent; ipse ad quodcumque acelus vel flagitium hominis perditum audendum magna præsidia habebat. (5) Primum enim ineunte ætate prostituto palam corpore, impudice vixerat : ad hæc solertia mentis et memoria valebat : adversus humiles tenuesque terribilis supra modum atque audax, ad demulcendos potentiores adulatorum artes mirifice callebat. (6) Is primo exsulare extorris a solo patrio fuerat coactus, quod Romanis Tarentum prodere esset visus; non quod inter cives aliquis ipse tunc posset, verum, architectus quum esset, per occasionem reficiendi partem aliquam murorum, claves ejus portæ, qua itur in mediterranea, in potestate tunc habebat,

φυγὼν δὲ πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πάλιν ἐκεῖθεν γράφων καὶ διαπεμπόμενος εἰς τὸν Τάραντα καὶ πρὸς Ἀντίδαν, ἐπεὶ καταφανὴς ἐγένετο, προαισθόμενος τὸ μέλλον, αὐθις ἔφυγε πρὸς τὸν Φίλιππον. (8) Παρ' ᾧ τοιαύτην περιποιήσατο πίστιν καὶ δύναμιν, ὥστε τοῦ καταστραφῆναι τὴν τηλικαύτην βασιλείαν σχεδὸν αἰτωτάτος γεγονέναι.

(Harpocration, et Suidas in Πρυτάνεις.)

V. Διαπιστοῦντες δὲ οἱ Πρυτάνεις ἤδη τῷ Φίλιππῳ διὰ τὴν περὶ τὰ Κρητικὰ κακοπραγμοσύνην, καὶ τὸν Ἡρακλείδην ὑπώπτευνον ἐγκάθετον εἶναι.

(Suid. in Ἀπελογίζ.)

(9) Ὁ δὲ εἰσελθὼν ἀπελογίζετο τὰς αἰτίας, δι' ἃς πεφευγὼς εἶη τὸν Φίλιππον.

(Suidas in Ἀναδέξασθαι et Ἀέλουσε.)

(3) Πᾶν γὰρ βουλευθῆναι τὸν Φίλιππον ἀναδέξασθαι, ἢ καταφανῆ γενέσθαι τὴν ἐν τούτοις αὐτοῦ προαίρεσιν... ἢ καὶ τὸν Ἡρακλείδην ἀέλουσε τῆς ὑποψίας.

(Excerpt. Antiq. ex lib. XIII, cap. 3.)

(4) Καί μοι δοκεῖ μεγίστην θεὸν τοῖς ἀνθρώποις ἢ φύσιν ἀποδείξαι τὴν Ἀλήθειαν, καὶ μεγίστην αὐτῇ προσθεῖναι δύναμιν. (5) Πάντων γοῦν αὐτὴν καταγωνιζομένων, ἔνιοτε δὲ καὶ πασῶν τῶν πιθανότητων μετὰ τοῦ ψεύδους ταττομένων· οὐκ οἶδ' ὅπως αὐτὴ δι' αὐτῆς εἰς τὰς ψυχὰς εἰσδύεται τῶν ἀνθρώπων. (6) καὶ ποτὲ μὲν παραχρῆμα δείκνυσιν τὴν αὐτῆς δύναμιν, ποτὲ δὲ πολλὸν χρόνον ἐπισκοπισθεῖσα, τέλος αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἐπικρατεῖ, καὶ καταγωνίζεται τὸ ψεῦδος [ὡς συνέβη γενέσθαι περὶ τὸν Ἡρακλείδην τὸν παρὰ τοῦ Φιλίππου τοῦ βασιλέως εἰς Ῥόδον ἀφικόμενον.]

(Excerpt. Valesian.)

(7) Δαμοκλῆς, ὁ μετὰ Πυθίωνος πεμφθεὶς κατάσκοπος πρὸς Ῥωμαίους, ὑπηρετικὸν ἦν σκεῦος εὐφυές, καὶ πολλὰς ἔχων ἀφορμὰς εἰς πραγμάτων οἰκονομίαν.

(7) Quum deinde ad Romanos perfugisset, atque inde rursus literas Tarentum et ad Hannibalem mitteret; ubi patuit dolus, exitum rei providens, ad Philippum dehinc aufugit: (8) apud quem eam sibi fidem conciliavit, eo potentiae crevit, ut evertendi tanti regni præcipua propemodum causa ipse exstiterit.

V. Sed Prytanes, cum Philippum ob perfidiam, qua in rebus Creticis usus erat, suspectum jam haberent, Heraclidem quoque dolose ab eo submissum esse suspicabantur.

(2) Ille vero ingressus, causas recensuit, cur Philippum fugisset.

(3) Omnia enim potius pati voluisse Philippum, quam in his consilium suum manifestum fieri Rhodiis... Quæ [res, vel epistola] etiam Heraclidem suspitione liberavit.

(4) Equidem existimo, naturam mortalibus Veritatem deam constituisse maximam, maximamque illi vim attribuisse. (5) Nam hæc licet ab omnibus oppugnetur, atque etiam omnes nonnumquam verisimiles conjecturæ a mendacio stent; ipsa tamen per se nescio quomodo in animos hominum sese insinuat, (6) et modo e vestigio illam suam vim exserit, modo, tenebris oblecta longo tempore, ad extremum suapte vi vincit obtinetque, et de mendacio triumphat. Id quod illo tempore evenit de Heraclide, quem Philippus rex in Rhodum miserat.

(7) Erat Damocles industrius minister, et ad res tractandas apprime utilis. Is tum una cum Pythione ad speculanda Romanorum consilia fuerat missus.

III. — NABIS, TYRANNUS LACEDÆMONIORUM.

Excerpt. Antiq. ex lib. XIII, cap. 4, 5.

VI. Ὁ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων τύραννος Νάβις, ἔτος ἤδη τρίτον ἔχων τὴν ἀρχὴν, δλοσχερὲς μὲν οὐδὲν ἐπέβαλλετο πράττειν οὐδὲ τολμᾶν, διὰ τὸ πρόσφατον εἶναι τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἦτταν τοῦ Μαχανίδου. (2) καταβολὴν δ' ἐποιεῖτο, καὶ θεμέλιον ὑπεβάλλετο πολυχρονίου καὶ βαρείας τυραννίδος. (3) Διέφθειρε γὰρ τοὺς λοιποὺς ἀρδὴν ἐκ τῆς Σπάρτης, ἐφυγάδευσεν δὲ τοὺς κατὰ πλεόν πλούτῳ διαφέροντας ἢ δόξῃ προγονικῇ, τὰς δὲ τούτων οὐσίας καὶ γυναῖκας διεδίδου τῶν ἄλλων τοῖς ἐπιφανεστάτοις καὶ τοῖς μισθοφόροις. (4) Οὗτοι

Nabidis crudelitas flagitiosissima.

VI. Nabis, Lacedæmoniorum tyrannus, qui tertium jam annum rerum potiebatur, nihil ille quidem majoris rei aggredi vel moliri audebat, quod recens adhuc esset memoria devicti ab Achæis Machanidæ: (2) sed mansuræ diutius ac duræ tyrannidis principia ponebat, et fundamenta jaciebat. (3) Reliquias enim nominis Spartani funditus delebat; eosque, qui opibus aut gloria majorum ceteris præstabant, solum vertere cogebat; horumque fortunas et uxores iis, qui inter reliquos eminebant, et mercenario militi dividebat. (4) Hi autem erant homicidæ, effractores, prædones

δ' ἦσαν ἀνδροφόνοι, καὶ παρασχίσται, λωποδύται, τοιχωρύχοι. Καθόλου γὰρ τοῦτο τὸ γένος ἡθροίζετο πρὸς αὐτὸν ἐπιμελῶς ἐκ τῆς οἰκουμένης, οἷς ἀβατος ἦν ἡ θρέψασα δι' ἀσέβειαν καὶ παρανομίαν. (6) Ὡν προστάτην καὶ βασιλέα αὐτὸν ἀναδείξας, καὶ χρώμενος δορυφόροις καὶ σωματοφύλαξι τούτοις, δῆλον ὅτι ἐμελλε πολυχρόνιον ἔχειν τὴν ἐπ' ἀσεβείᾳ φήμην καὶ δυναστείαν. (6) Ὅς γε, χωρὶς τῶν προεξηρμένων, οὐκ ἐξηρκεῖτο φυγαδεύων τοὺς πολλούς· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς φεύγουσιν οὐδείς τόπος ἦν ἀσφαλής, οὐδὲ καταφυγὴ βέβαιος. (7) Τοὺς μὲν γὰρ ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐπαποστέλλων, ἀνήρει· τοὺς δ' ἐκ τῶν τόπων ἐπαναγαγόντας ἐφόνευε. (8) Τὸ δὲ τελευταῖον, ἐν ταῖς πόλεσι τὰς σύγγενος οἰκίας, ὅπου τις τυγχάνοι κατοικῶν τῶν φυγάδων, μισθοῦμενος δι' ἀνυπονοήτων ἀνθρώπων, εἰς ταῦτα εἰσέπεμπε Κρήτας, οἵτινες βήγματα ποιῶντες ἐν τοῖς τοίχοις, καὶ διὰ τῶν ὑπαρχουσῶν θυρίδων τοξεύοντες, τοὺς μὲν ἐστῶτας τῶν φυγάδων, τοὺς δ' ἀνακειμένους ἐν ταῖς ἰδίαις οἰκίαις διέφθειρον. (9) ὥστε μήτε τόπον εἶναι μηδένα φεύξιμον, μήτε καιρὸν ἀσφαλῆ τοῖς ταλαιπώροις Λακεδαιμονίοις. (10) Καὶ δὴ τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ τοὺς μὲν πλείστους αὐτῶν ἤφρανσε.

VII. Κατεσκευάσατο δὲ καὶ τινὰ μηχανήν, εἰ μηχανήν ταύτην χρὴ λέγειν. (2) Ἦν γὰρ εἰδωλὸν γυναικεῖον, πολυτελέσιν ἱματίοις ἡμισυμένον, κατὰ δὲ τὴν μορφήν εἰς ὁμοιότητα τῇ τοῦ Νάβιδος γυναικὶ διαφόρως ἀπειργασμένον. (3) Ὅποτε δὲ τινὰς τῶν πολιτικῶν ἀνακαλέσαστο, βουλόμενος εἰσπράξαι χρήματα, τὰς μὲν ἀρχὰς διατίθετο λόγους πλείονας καὶ φιλανθρωπούς· (4) ὑποδεικνύων μὲν τὸν ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐπιχρεμάμενον τῇ χώρᾳ καὶ τῇ πόλει φόβον, διασαφῶν δὲ τὸ πλῆθος τῶν μισθοφόρων, τὸ τρεφόμενον τῆς ἐκείνων ἀσφαλείας χάριν, ἔτι δὲ τὰς εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὰς κοινὰς τῆς πόλεως διαπάνας. (5) Εἰ μὲν οὖν ἐντρέποντο διὰ τῶν τοιούτων λόγων, εἶχεν ἀποχωρῶντας αὐτῷ πρὸς τὸ προκείμενον· (6) εἰ δὲ τινες ἐξαρνούμενοι διωβοῦντο τὴν ἐπιταγήν, ἐπεφθέγγετο λόγον τοιοῦτον· Ἴσως ἐγὼ μὲν οὐ δύναμαι σε πείθειν, Ἀπῆγαν μὲντοι ταύτην δοκῶ σε πείσειν· τοῦτο δ' ἦν ὄνομα τῇ γυναικὶ τοῦ Νάβιδος. (7) Καὶ τοῦτ' ἔλεγε, καὶ παρῆν, ὃ μικρῷ πρότερον ἔλεγον, εἰδωλὸν. (8) Καὶ δεξυσάμενος, ἐπειδὴ ἐκ τῆς καθέδρας ἀνέστησε τὴν γυναῖκα, καὶ περιέπτυξε ταῖς χερσὶ, προσήγετο κατὰ βραχὺ πρὸς τὰ στήρνα. (9) Τοὺς δὲ πῆχεις εἶχε καὶ τὰ χεῖρας πλήρεις σιδηρῶν γόμφων ὑπὸ τοῖς ἱματίοις, ὁμοίους καὶ κατὰ τοὺς μαστούς. (10) Ὅτ' οὖν προσήρεισε ταῖς χερσὶ πρὸς τὰ νῦτα τῆς γυναικὸς, κάπειτα διὰ τῶν ὀργάνων ἐλκόμενον ἐπέτεινε, καὶ προσῆγε πρὸς τοὺς μαστοὺς κατ' ἐλάχιστον, πᾶσαν ἡμέτεραν φωνὴν προΐεσθαι τὸν πιεζόμενον. (11) Καὶ πολλοὺς δὲ τινὰς τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ διέφθειρε τῶν ἐξαρνούμενων.

(Excerpt. Valesian.)

VIII. Καὶ τὰ λοιπὰ δ' ἦν τούτοις ὅμοια καὶ σύστοι-

nocturni, murorum effossores. Nam hoc dumtaxat genus hominum, quibus propter impia facinora et scelera pedem in patria sua ponere non licebat, sedulo Nabidis toto undique ex orbe terrarum ad se arcessebat. (5) Horum ille patrum et regem quum se constituisset, stipatoresque et satellites eos sibi junxisset; in longum videlicet tempus istorum ope et impietatis suae famam et dominationem erat extensurus. (6) Quin et, praeter illa quae jam diximus, cives in exsilium pellere non contentus, id operam dabat, ne quis exsulis locus esset tutus, ne ullum perfugium securum. (7) Alios enim, percussoribus submissis, per vias occidebat; alios ab exsilio revocatos trucidabat. (8) Postremo in iis urbibus, quas habitabant exsules, conductis per homines nullo modo suspectos vicinis domibus iis, quas ipsi incolerent, Cretenses eo mittebat, qui, parietibus intergerinis effractis, per apertas fenestras exsulum alios stantes, alios decumbentes in suis aedibus, sagittis configebant et necabant; (9) ut miseris Lacedaemoniis nullus ad perfugium locus satis tutus pateret, nullum tempus a periculo esset immune. (10) Atque hac sane ratione plurimos eorum e medio sustulit.

VII. Idem Nabidis machinam quoque, si tamen ea machina est dicenda, talem struxerat. (2) Simulacrum muliebri erat, pretiosis vestibus adornatum, formae similitudine Nabidis uxorem arte eximia referens. (3) Quoties civium aliquos tyrannus ad se vocabat, ut pecuniis eos emungeret; principio longa oratione eaque perbenigna ipso compellabat; (4) periculum, quod regioni et urbi ab Achaeis immineret, ipsis ob oculos ponebat; quantum stipendiariorum numerum salutis ipsorum causa aleret, significabat; quantos in sacris procurandis, aut publicis negotiis, summas faceret. (5) Ejusmodi sermonibus si commoverentur, ad destinata exsequenda hoc illi satis erat. (6) Sin aliqui essent, qui, negantes esse sibi opes, detrectarent jussa; in haec tunc verba tyrannus erumpebat: Equidem fortasse, quod cupio, persuadere tibi non valeo; Apegam vero hanc (id nomen Nabidis conjux habebat) puto tibi persuasuram. (7) Simul haec ille dicebat, et statim aderat simulacrum, de quo sumus locuti. (8) Tum tyrannus, postquam dextra prehensam mulierem de sede excittasset, et manibus ejus complexus esset hominem, paulatim hunc ad pectus mulieris admovebat. (9) Erant autem illi brachia et manus ferreis clavis plena, quos vestis occultabat: similiter etiam in mammis infixos habuit clavos. (10) Igitur postquam manus mulieris in dorsum hominis infixisset, et organis deinde, quibus instructa machina erat, attractum intantumque sensim sensimque minimis momentis ad mammam mulieris admovisset; eum, qui ita premebatur, omnem vocem emittere cogebat. (11) Atque hoc modo multos eorum sustulit, qui pecunias dare recusaverant.

Ejusdem avaritia turpis.

VIII. Reliqua vero erant in ejus imperio his similia ac

χα κατὰ τὴν ἀρχήν. (2) Ἐκοινώνει μὲν γὰρ τοῖς Κρησι-
 τῶν κατὰ θαλάτταν ληστεῶν· εἶχε δὲ καθ' ὅλην τὴν
 Πελοπόννησον ἱεροσύλους, ὁδοδόκους, φονέας, οἷς με-
 ρίτης γενόμενος τῶν ἐκ τῆς βασιουργίας λυσιτελῶν, ὁρ-
 μητήριον καὶ καταφυγὴν παρείχετο τοῦτοις τὴν Σπάρ-
 ταν. (3) Πλὴν κατὰ γὰρ τοὺς καιροὺς τοῦτους ξένοι
 τῶν ἀπὸ τῆς Βοιωτίας εἰς τὴν Λακεδαιμόνα παρεπι-
 δημήσαντες ἐψυχαγωγῆσαν τινὰ τῶν τοῦ Νάβιδος ἱπ-
 ποκόμων, ὥστε συναποχωρῆσαι μεθ' ἑαυτῶν, ἔχοντα
 λευκὸν ἵππον, ὃς ἐδόκει γενναιότατος εἶναι τῶν ἐκ τῆς
 τυραννικῆς ἱπποστάσεως. (4) Τοῦτο δὲ παισθέντος καὶ
 πράξαντος τοῦ προειρημένου, καταδιώξαντες οἱ παρὰ
 τοῦ Νάβιδος εἰς τὴν Μεγάλην Πόλιν, καὶ καταλαβόν-
 τες, τὸν μὲν ἵππον εὐθὺς ἀπῆγον καὶ τὸν ἱπποκόμον,
 οὐδενὸς ἀντιποιουμένου, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τοῖς ξένοις
 ἐπέβαλον τὰς χεῖρας. (5) Οἱ δὲ Βοιωτοὶ τὸ μὲν πρῶτον
 ἤξιον ἀγειν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἀρχήν· οὐδενὸς δὲ προσ-
 ἔχοντος, ἀνεβόα τις τῶν ξένων, βοήθεια. (6) Συν-
 δραμόντων δὲ τῶν ἐγγυρῶν καὶ μαρτυρομένων τοὺς
 ἀνδρας ἐπανάγειν ἐπὶ τὴν ἀρχήν, ἡναγκάσθησαν προΐ-
 ἔμενοι τοὺς ἀνθρώπους οἱ παρὰ τοῦ Νάβιδος ἀπελθεῖν.
 (7) Ὁ δὲ, πάλαι ζητῶν ἀφορμὰς ἐγκλημάτων καὶ πρό-
 φασιν εὐλογον διαφορᾶς, τότε λαβόμενος ταύτης, εὐ-
 θέως ἤλαυνε τὰ Προαγόρου θρέμματα καὶ τινῶν ἐτέ-
 ρων. Ἐξ ὧν ἐγένετο ἀρχὴ τοῦ πολέμου.

consentanea. (2) Maritimarum enim prædationum socie-
 tatem cum Cretensibus inierat; ac per universam Pelopon-
 nesum sacrilegos, latrones et sicarios sparsos habebat; qui-
 bus ipse, particeps lucri scelere huiusmodi parti, arcem ac
 refugium Spartam præbebat. (3) Forte iis temporibus per-
 egrini quidam, ex Boeotia Lacedæmonem profecti, quem-
 dam ex Nabidis equisonibus sollicitaverant, ut cum ipsis
 una iter faceret, sumto secum equo albo, qui totius regii
 stabuli generosissimus habebatur. (4) Cum his assensisset
 equiso, atque ita fecisset, missi a Nabide satellites com-
 prehensum Megalopoli equisonem cum equo abducere, nemine
 refragante; post hæc autem peregrinis etiam manus injecere.
 (5) At Boeoti initio quidem postulabant, ut ad urbis magi-
 stratum ducerentur: sed cum nemo commoveretur, quidam
 ex illis civium fidem implorare contenta voce coepit. (6)
 Concursu repente incolarum facto, cum ad magistratum
 ducendos esse omnibus placeret, missi a Nabide satellites,
 dimissis peregrinis, abscedere sunt coacti. (7) At Nabis,
 qui criminandi causas ac speciosum belli prætextum jam
 pridem quærebat, hunc tum nactus, continuo Proagoræ
 aliorumque armenta abegit: quod principium belli fuit.

IV. — RES ANTIOCHI IN ARABIA.

(Steph. Byz. in Χαττηνία.)

IX. Χαττηνία, χώρα τρίτη Γερβῶων. Πολύβιος
 ιγ'. Ἔστι δ' ἡ Χαττηνία τάλλα μὲν λυπρὰ, κώμαις
 δὲ καὶ πύργοις διεσπασμένη διὰ τὸ εὐκαιρὸν τῶν Γερ-
 βῶων· οὗτοι γὰρ αὐτὴν νέμονται. Ἔστι δὲ τῆς Ἐρυ-
 θρᾶς θαλάσσης.

(Steph. Byz. in Λάβαι.)

(2) Λάβαι πόλις, ὡς Σάβαι, Χαττηνίας πόλις. Πο-
 λύβιος τρισκαίδεκάτῳ. Τὸ ἐθνικὸν Λαβαῖος, ὡς Σα-
 βαῖος. Τῆς αὐτῆς χώρας ἀμφοτέραι· ἡ γὰρ Χαττηνία,
 τῶν Γερβῶων ἰστί χώρα.

(Suidas in Ἀρῶσι.)

(3) Οἱ δὲ Γερβῶοι ἀξιοῦσι τὸν βασιλέα, μὴ κατα-
 λύειν τὰ παρὰ τῶν θεῶν αὐτοῖς δεδομένα, τοῦτ' ἐστιν,
 αἰδίων εἰρήνην καὶ ἐλευθερίαν. Ὁ δὲ, ἐρμηνευθείσης
 οἱ τῆς ἐπιστολῆς, ἔφη συγχωρεῖν τοῖς ἀξιουμένοις.

(Steph. Byz. in Χαττηνία.)

(4) Αὐτὸς μὲν γὰρ παρήγγειλε, φεῖδασθαι τῆς τῶν
 Χαττηνῶν χώρας.

(Suidas in Σπακτῇ.)

(5) Κυρωθείσης δὲ τῆς ἐλευθερίας, τοῖς Γερβῶσι,

IX. Chattenia, regio tertia Gerrhæorum. Polybius XIII.
 Habet autem Chattenia ceteroquin sterile solum: vicis vero
 et turribus instructa est, propter Gerrhæorum, qui eam in-
 colunt, opulentiam. Est autem maris Erythræi.

(2) Labæ oppidum, ut Sabæ; oppidum Chatteniæ. Po-
 lybius XIII. Gentile Labæus, ut Sabæus. Ejusdem regio-
 nis utrumque est oppidum: nam Chattenia regio est Ger-
 rhæorum.

(3) Gerrhæi vero regem rogant, ne res a diis sibi tributas
 (æternam pacem dicebant et libertatem) everteret. Ille
 vero, per interpretem sibi explicata epistola, respondit, se
 postulatis eorum annuere.

(4) Jussit enim ipse, ut parceretur Chattenorum regioni.

(5) Libertate Gerrhæis confirmata, Antiochum regem illi

στεφάνωσαν παραχρῆμα τὸν Ἀντίοχον τὸν βασιλέα πεντακοσίοις ἀργυρίου ταλάντοις, χιλίοις δὲ λιβανωτοῦ, καὶ διακοσίοις τῆς λεγομένης στακτῆς. Καὶ ἐποίησεν τὸν πλοῦν ὡς ἐπὶ Τύλον τὴν νῆσον, καὶ ἐποίησεν τὸν ἀπόπλουον ἐπὶ Σελευκείας. Ἦσαν δὲ τὰ ἀρώματα ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάττῃ.

quingentis argenti talentis, thuris mille, guttæ autem, quam Stacten vocant, ducentis honoris causa donarunt. Rex vero inde in Tylum insulam navigavit; unde Seleuciam navibus est reversus. Erant autem illa aromata ad Erythræum mare.

V. — FRAGMENTA GEOGRAPHICA.

Ex Stephano Byzantino.

X. Βαδίζα, πόλις τῆς Βρεττίας. Πολύβιος τρισκαιδεκάτῳ. Τὸ ἔθνικόν Βαδιζαῖος.

(2) Λαμπέτεια, πόλις Βρεττίας. Πολύβιος τρισκαιδεκάτῳ. Τὸ ἔθνικόν Λαμπετιαῖτης, ἢ Λαμπετιανός.

(3) Μελίτουσσα, πόλις Ἰλλυρίας. Πολύβιος τρισκαιδεκάτῳ. Τὸ ἔθνικόν Μελιτουσσαῖος, ἢ Μελιτουσσισος.

(4) Ἰλαττία, πόλις Κρήτης. Πολύβιος τρισκαιδεκάτῳ. Τὸ ἔθνικόν Ἰλαττίας.

(5) Σιβυρτος, πόλις Κρήτης. Τὸ ἔθνικόν Σιβύριος, ὡς Πολύβιος ἐν τρισκαιδεκάτῳ.

(6) Ἀδράνη, πόλις Θρακικῆς. Πολύβιος δὲ διὰ τοῦ ἡ τὴν μέσην λέγει, ἐν τρισκαιδεκάτῳ, Ἀδρήνη. Τὸ ἔθνικόν Ἀδρηνήτης.

(7) Ἀρειον πεδῖον. Ἔστι καὶ Θράκης ἔρημον πεδῖον, χαμαιπετὴ δένδρα ἔχον, ὡς Πολύβιος τρισκαιδεκάτῳ.

(8) Δίγηροι, ἔθνος Θράκιον. Πολύβιος ιγ'.

(9) Καβύλη, πόλις Θράκης, οὐ πόρρω τῆς τῶν Ἀστών χώρας. Πολύβιος τρισκαιδεκάτῳ. Τὸ ἔθνικόν Καβιληνός.

Ἔστι καὶ Ταμέση, πόλις Ἰταλίας, καὶ ποταμός. Πολύβιος δ' ἐν τῷ πρώτῳ Τεμεσίαν τὴν πόλιν καλεῖ. Τὸ ταύτης ἔθνικόν, Τεμεσαῖος.

X. (1) Badiza, fortasse Besidizæ, oppidum Bruttiorum. Polybius XIII. Gentile Badizæus.

(2) Lampetia [alias Clampetia], Bruttiorum oppidum. Polybius XIII. Gentile Lampetiatæ aut Lampetianus.

(3) Melitussa, urbs Illyriæ : de qua Polybius libro XIII. Gentile Melitussæus vel Melitussius.

(4) Ilatia, oppidum Cretæ. Polybius XIII. Gentile Ilatius.

(5) Sibyrus, Cretæ oppidum. Gentile Sibyrus, ut apud Polybius libro XIII.

(6) Adrane, urbs Thracica. Polybius vero lib. XIII. mediam syllabam per e longum effert, Adrene. Gentile Adrenites.

(7) Martius campus. Est hoc nomine in Thracia quoque campus incultus, in quo arbores humiles ac pusillæ sunt, auctore Polybio lib. XIII.

(8) Digeri, populus Thracicus. Polybius XIII.

(9) Cabyla, urbs Thracia, non longe ab Astarum regione. Polybius lib. XIII. Gentile Cabilenus.

Est etiam Tamese, urbs Italiæ, et fluvius. Polybius autem libro primo [fortasse hunc XIII librum dicere voluit] Temesiam urbem vocat. Hujus gentile Temesæus.

ΤΗΣ ΤΕΣΣΑΡΕΣΚΑΙΔΕΚΑΤΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI DECIMI QUARTI HISTORIARUM POLYBII

RELIQUE.

[Σχολ. Ἰστέον ὅτι προσέμουν μόνον διεσάφει τοῦ τεσσαρεσ-
καιδέκατου λόγου· τὰ δ' ἐφεξῆς ἐνέλειπεν μέχρι λ' φύλλων.]

[Ὅτι φησὶ ΠΟΛΥΒΙΟΣ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς
τῶν βίβλων ὑποθετικῆς ἐξηγήσεως· Ἰσως μὲν οὖν ἐπὶ
πάσαις ταῖς ὀλυμπιάσιν αἱ προεκθέσεις τῶν πράξεων εἰς
ἐπίστασιν ἄγουσι τοὺς ἐντυγχάνοντας καὶ διὰ τὸ πλη-
θος καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῶν γεγονότων, ὥς ἂν ὑπὸ μίαν
σύνοψιν ἀγομένων τῶν ἐξ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔργων·
(1) οὐ μὴν [ἀλλὰ] τὰ κατὰ ταύτην τὴν ὀλυμπιάδα μάλι-
στα νομίζω δεῖν ἐπιτηρεῖν τοὺς ἀναγινώσκοντας, διὰ τὸ
πρῶτον μὲν τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Λιβύην πολέ-
μους ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις εἰληγέναι τὴν συντέλειαν·
ἰστέον ὅν τις οὐκ ἂν ἱστορῆσαι βουληθείη, πόσα τις ἢ
καταστροφὴ καὶ τί τὸ τέλος αὐτῶν ἐγένετο; (2) φύσει
γὰρ πάντες ἄνθρωποι, καὶν δὴ [ως εὖ] χερ[ῶς παραδέ]-
χονται τὰ κατὰ μέρος ἔργα καὶ λόγους, ὅμως ἐκάστων
τὸ τέλος ἱμεῖρουσι μαθεῖν πρὸς δὲ τούτοις συμβαίνει
καὶ τὰς προαιρέσεις τῶν βασιλέων ἐκφανεστάτας γε-
γόναι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους· ἃ γὰρ πρότερον
ἐγένετο περὶ αὐτῶν, τότε σαφῶς ἐπεγνώσθη πάντα
παρὰ πᾶσι, καὶ τοῖς μὴ δ' ὅλως ἐθέλουσι πολυπραγμα-
σιῶν (4) διὰ καὶ βουλόμενοι κατ' ἐξέαν τῶν ἔργων
πούσασθαι τὴν ἐξήγησιν, ὁμοῦ τὰς δέκα καὶ δευ-
εῖν πρᾶξεις κατατετάχαμεν εἰς μίαν βίβλον, καθάπερ
ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἀποδεώχαμεν.]

Scholion. Sciat lector, Proceium tantummodo nobis se
conspiciendum obtulisse quarti decimi libri; reliquas vero
partes defuisse usque ad folium trigessimum.

a. Ait POLYBIUS de se et de expositione argumenti libro-
rum: Fortasse igitur actorum cunctis olympiadicis pro-
positiones curiositatem lectorum commovent, tum nu-
mero, tum etiam magnitudine rerum gestarum; quia sub
unum veluti oculorum conspectum universi orbis acta sub-
jiciuntur: (2) at quæ per hanc potissimum olympiadem gesta
sunt, ea lectores potissimum observare debere existimo,
quod primo quidem bella per Italiam et Africam patrata,
nostra demum ætate exitum nacta sunt; quorum quis non
catastrophem atque finem accuratius explorare voluerit?
(3) omnibus enim hominibus a natura insitum est, ut,
etiamsi levissime accipiant singula aut verba aut gesta,
tamen cujusvis rei exitum cognoscere aveant: præterea
regum consilia extremis rerum temporibus apprimè inno-
tescunt: quæ enim antea per hæc fiebant, tunc manifesta
omnibus quantamlibet incuriosis evadunt. (4) Nos igitur,
cupidi res pro sua dignitate narrandi, acta annorum duo-
decim in uno libro simul congesimus, sicuti iam in su-
prioribus tradidimus.

I. SCIPIO IN AFRICA.

Excerpt. Antiq. ex lib. XIV, cap. 1-10.

I. Οἱ μὲν οὖν ὕπατοι περὶ ταύτας ἐγίνοντο τὰς
πράξεις· (2) ὁ δὲ Πόπλιος ἐν τῇ Λιβύῃ κατὰ τὴν
παρὰ χειμασίαν πυνθανόμενος, ἐξαρτύειν στολὸν τοὺς
Καρχηδόνιους, ἐγίνετο μὲν καὶ περὶ ταύτην τὴν πα-
ρασκαυὴν, οὐχ ἦττον δὲ καὶ περὶ τὴν τῆς Ἰτύκης πο-
λιωρίαν. (3) Οὐ μὴν οὐδὲ τῆς κατὰ τὸν Σύφακα τε-
λέως ἐλπίδος ἀρίστατο· διαπέμπετο δὲ συνεχῶς, διὰ τὸ
μὴ πολλὸ ἀφεστάναι τὰς δυνάμεις ἀλλήλων, πεπεισμέ-
νος, μετακαλέσειν αὐτὸν ἀπὸ τῆς τῶν Καρχηδόνιων
συμμαχίας. (4) Οὐ γὰρ ἀπεγίνωσκε, καὶ τῆς παιδί-
σῃς αὐτὸν ἥδη κόρον ἔχειν, δι' ἣν εἴλετο τὰ Καρρη-
δόνιων, καὶ καθόλου τῆς πρὸς τοὺς Φοίνικας φιλίας,
διὰ τε τὴν φυσικὴν τῶν Νομάδων ἀψικρίαν, καὶ διὰ
τὴν πρὸς τε τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀθείαν.
(5) Ὡς δὲ περὶ πολλὰ τῇ διανοίᾳ, καὶ ποικίλας ἔχων
ἐλπίδας ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος, διὰ τὸ κατορθώδειν τὸν
ἑαυτὸν κίνδυνον, τῷ πολλαπλασίους εἶναι τῷ ὑπεναντίου,
ἐπελάβετο τίνος ἀφορμῆς τοιαύτης. (6) Τῶν γὰρ δια-
παιπομένων πρὸς τὸν Σύφακα τινες ἀνήγγειλαν αὐτῷ,
ὅτι συμβαίνει, τοὺς μὲν Καρρηδόνιους ἐκ παντοδαπῶν

(1) Dum Consules in his occupantur: (2) interim P. Sci-
pio, in Africa hibernans, ubi cognovit Carthaginienses clas-
sem parare, ad curam rei nauticæ ipse quoque se convertit,
sic tamen, ut in obsidionem Uticæ non minus incumberet.
(3) Sed nec de Syphace spem adjecerat: quin potius, quia
amborum copiæ haud procul invicem distabant, assidue
cum eo per nuncios agebat; persuasus, se posse ipsum a
Pænorum societate revocare. (4) Nam quum solita sint
Numidarum ingenia cito fastidire quæ cupide appetierant,
et fidem diis pariter atque hominibus facile mutare, non
desperabat Scipio, posse fieri, ut et puellæ, propter quam
Carthaginiensibus se adjunxerat, et omnino amicitia Pæ-
norum satietas eum cepisset. (5) Quum autem in varias
partes animum versaret, et ancipites de futuro spes habe-
ret, dimicationem in patentibus campis refugiens, eo quod
multis partibus plures erant Pœni, oblatam sibi occasionem
hujusmodi arripuit. (6) Renunciaverant ei quidam ex his,
quos ad Syphacem miserat, Carthaginienses hibernacula
sua ex lignea omnis generis materia, et frondia congerie,

ξύλων καὶ φυλλάδος ἀνευ γῆς ἐν τῇ παραχειμασίᾳ κατασκευάσαντες τὰς σκηνάς· (7) τῶν δὲ Νομάδων τοὺς μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐκ καλὰ μῶν, τοὺς δὲ συναγομένους ἐκ τῶν πόλεων κατὰ τὸ παρὸν ἐξ αὐτῆς τῆς φυλλάδος σκηνοποιεῖσθαι, τοὺς μὲν ἐντὸς, τοὺς δὲ πλείους αὐτῶν ἐκτὸς τῆς τάφρου καὶ τοῦ χάρακος. (8) Νομίσας οὖν ὁ Πόπλιος, παραδοξοτάτην μὲν τοῖς πολεμίοις, πραγματικωτάτην δὲ σφισιν εἶναι τὴν διὰ τοῦ πυρὸς ἐπιβολήν, ἐγένετο περὶ ταύτην τὴν κατασκευὴν. (9) Ὁ δὲ Σύφαξ ἐν ταῖς πρὸς τὸν Πόπλιον διαποστολαῖς αἰεὶ πως ἐπὶ ταύτην κατήντα τὴν γνώμην, ὅτι δέοι Καρχηδονίους μὲν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀπαλλάττεσθαι, Ῥωμαίους δὲ παραπλησίως ἐκ τῆς Λιβύης, τὰ δὲ μεταξὺ τούτων ἔχειν ἀμφοτέρους, ὧν τότε κατεῖχον. (10) Ὡν ὁ Πόπλιος ἀκούων, ἐν τοῖς πρὸ τοῦ χρόνου οὐδαμῶς ἀνείχετο· τότε δὲ τῷ Νομάδι βραχυῖαν ἔμφρασιν ἐποίησατο διὰ τῶν ἀποστελλομένων, ὡς οὐκ ἀδυνάτου τῆς ἐπιβολῆς οὐσης, ἥς ἐπιβάλλεται. (11) Δι' οὗ συνέβη, τὸν Σύφακα κουφισθέντα πολλαπλασίως ἐπιβρῶσθῆναι πρὸς τὴν ἐπιπολοκὴν. (12) Οὗ γιγνομένου, πλείους ἦσαν οἱ διαπεμπόμενοι καὶ πλεονάκεις· ἔστι δ' ὅτε καὶ τινὰς ἡμέρας ἔμενον παρ' ἀλλήλοις ἀπαρτηρήτως. (13) Ἐν αἷς ὁ Πόπλιος αἰεὶ τινὰς μὲν τῶν πραγματικῶν, οὓς δὲ καὶ στρατιωτικῶν, βρῦπῶντας καὶ ταπεινῶς εἰς δουλικὰς ἐσθῆτας διασκευάζων, μετὰ τῶν ἀποστελλομένων ἐξέπειπε, χάριν τοῦ τὰς προόδους καὶ τὰς εἰσόδους τὰς εἰς ἑκατέραν τὴν παρεμβολὴν ἀσφαλῶς ἐξερευνῆσαι καὶ κατοπτεῦσαι. (14) Δύο γὰρ ἦσαν στρατοπεδεῖαι, μία μὲν, ἣν Ἀσδρούβας εἶχε μετὰ πεζῶν τρισμυρίων καὶ τρισχιλίων ἱππέων· ἄλλη δὲ περὶ δέκα σταδίου ἀφαστῶσα ταύτης, ἣ τῶν Νομάδων, ἱππεῖς μὲν εἰς μυρίους ἔχουσα, πεζοὺς δὲ περὶ πεντακισμυρίους. (15) Ἡ δὲ καὶ μᾶλλον εὐέφοδος ἦν, καὶ τὰς σκηνὰς εἶχε τελέως εὐφρεῖς πρὸς ἐμπυρισμὸν, διὰ τὸ τοὺς Νομάδας, ὡς ἄρτι εἶπον, μὴ διὰ ξύλων, μηδὲ διὰ γῆς, ἀπλῶς δὲ κάνναις καὶ καλάμοις χρῆσθαι πρὸς σκηνοποιίας.

II. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μὲν τῆς ἡμετέρας ὥρας ὑπέφαιναν ἤδη, τῷ δὲ Σκιπλίῳ πάντα διηρῆνυτο πρὸς τὴν προεξηρημένην ἐπιβολὴν τὰ κατὰ τοὺς ὑπεναντίους· (2) τὰς μὲν νῆας καθέλειπε, καὶ μηχανὰς κατασκευάζε ταύταις, ὡς πολιορκήσων ἐκ θαλάττης τὴν Ἰτύκην· (3) τοῖς δὲ πεζοῖς, οὓςιν ὡς δισχιλίοις, κατελάβετο πάλιν τὸν ὑπὲρ τὴν πόλιν κείμενον λόφον, καὶ τοῦτον ὠχυροῦτο καὶ διετάφρευε φιλοτιμῶς· (4) τοῖς μὲν ὑπεναντίοις ποιῶν φαντασίαν, ὡς τοῦτο πράττων τῆς πολιορκίας ἔνεκα, τῇ δ' ἀληθείᾳ βουλόμενος ἐφεδρεῖν τοῖς κατὰ τὸν τῆς πράξεως καιρὸν, ἵνα μὴ, τῶν στρατοπέδων ἐκ τῆς παρεμβολῆς χωρισθέντων, οἱ τὴν Ἰτύκην παραφυλάττοντες στρατιῶται τομῆσαι ἐξέλθῃν ἐκ τῆς πόλεως, ἔγχευεῖν τε τῷ χάρακι διὰ τὸ σύνγγυς εἶναι, καὶ πολιορκεῖν τοὺς φυλάττοντας. (5) Ταῦτα δὲ παρασκευαζόμενος, ἅμα διεπέμπετο πρὸς τὸν Σύφακα, πυνθανόμενος, ἐὰν συγχωρῇ τοῖς παρακαλουμένοις, εἰ καὶ Καρχηδονίους ἔσται ταῦτά κατὰ νοῦν, καὶ μὴ πάλιν

nulla terra immixta, exædificasse; (7) Numidarum vero illos, qui eo loci primi constiterant, ex arundinibus, illos, qui nunc demum ex urbibus eodem conveniebant, e sola fronde tentoria structa habere, partim intra, majorem vero partem extra fossam vallumque. (8) Ratus itaque Scipio, nihil tentari a se posse, neque magis improvisum hosti, neque magis conducibile suis rationibus, quam si igne hostes aggrediretur, ad hoc inceptum totus se convertit. (9) Syphax, quum ad Publium sæpius mitteret, eo semper revolvebatur, ut diceret, Pœnis Italia, pariterque Romanis Africa esse excedendum: quod ad illa, quæ in medio essent sita, permittendam utrique populo possessionem eorum, quæ uterque jam obtineret. (10) Quas condiciones Publius initio ne auribus quidem admittebat ullo modo: sed tunc per eos, quos ad Syphacem mittebat, levem aliquam spem ipsi faciebat, rem posse ita, ut ipse proponebat convenire. (11) Ita factum, ut Numida, qua fuit levitate, libertatem comendi ultro citroque multo adhuc libentius, quam ante, et incautus permitteret. (12) Idcirco etiam, dum hæc aguntur, et plures et sæpius ultro citroque sunt missi: interdum vero et dies aliquot alteri in alterorum castris sine ulla cautione habitaverunt. (13) Quo tempore Scipio cum legatis, quos mitteret, semper aliquos partim spectatæ prudentiæ viros, partim etiam milites, sordido humilique habitu et ad instar servorum concinnatos, proficisci jubebat; qui exitus atque aditus utrorumque castrorum tuto explorarent ac specularerent. (14) Erant enim gemina castra: altera habuit Asdrubal cum peditum triginta, equitum tribus millibus: altera castra, decem inde circiter stadia sejuncta, Numidæ habebant, in quibus erant equitum ad decem millia, peditum vero circiter millia quinquaginta. (15) Eratque nempe ad hæc castra facilius aditus quam ad altera, et tabernacula accensu admodum facilia erant; quoniam, ut modo dicebamus, ad tentoria sua extruenda Numidæ neque ligneam materiam, neque terram adhibent, sed cannas dumtaxat, sive stoream, et arundines.

II. Posteaquam et ver jam appetebat, et Scipio abunde omnia exploraverat de hostibus, quæ ad id, quod parabat, scire ipsum oporteret; (2) deductas in mare naves machinis instruit, velut ab ea parte Uticam oppugnaturus; (3) et duo millia militum ad capiendum, quem antea tenerat, tumulum super Uticam mittit, eumque munit fossaque præcingit magnis sumtibus: (4) in speciem, ut hosti persuaderet, ad oppugnationem Uticæ illa se facere; re vera, ut ea, quæ per ipsum expeditionis tempus possent fieri, observaret, ne, ubi legiones castris eduxisset, milites Uticam præsidio tenentes, eruptione facta ex urbe, castra Romana, adeo præsertim Uticæ propinqua, aggredi auderent, et relictas ibi ad custodiam cohortes oppugnarent. (5) Similiter hæc parabat Scipio, simul legatos ad Syphacem mittebat, qui ex eo quaererent, si ipse postulatis ejus consentiret, ecquid Pœni etiam forent assensuri, an rursus de eis, quæ

καίνοι φήσουσι βουλευέσθαι περὶ τῶν συγχωρουμένων.

(6) Ἄμα δὲ τούτοις προσενετείλατο τοῖς πρεσβευταῖς, μὴ πρότερον ὥς αὐτὸν ἀπέναι, πρὶν ἢ λαβεῖν ἀποκρισιν ὑπὲρ τούτων. (7) Ὡν ἀφικομένων, διακούσας δὲ Νομάς ἐπέστη, διότι πρὸς τῷ συντελεῖν ἐστὶ τὰς διαλύσεις δὲ Σικιπίων, ἐκ τε τοῦ φάναι τοὺς πρέσβεις, μὴ πρότερον ἀπαλλαγέσθαι, πρὶν ἢ λαβεῖν παρ' αὐτοῦ τὰς ἀποκρίσεις, ἐκ τε τοῦ διευλαθεῖσθαι τὴν τῶν Καρχηδονίων συγκατάθεσιν. (8) Διὸ καὶ πρὸς μὲν τὸν Ἀσδρούβαν ἐξαυτῆς ἐπεμπε, διασαφῶν τὰ γινόμενα, καὶ παρακαλῶν δέχεσθαι τὴν εἰρήνην· αὐτὸς δὲ βράθυμωσ διίγχε, καὶ τοὺς ἐπισυναγομένους Νομάδας ἐκτός εἶα τῆς παρεμβολῆς αὐτοῦ κατασκηνοῦν. (9) Ὁ δὲ Πόπλιος κατὰ μὲν τὴν ἐπίφρασιν ἐποίει τὸ παραπλήσιον, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐν τοῖς μέλιστα περὶ τὰς παρασκευὰς ἦν. (10) Ἐπειδὴ δὲ παρὰ μὲν τῶν Καρχηδονίων τῷ Σύφακι διεσαφῆθη, συντελεῖν τὰ κατὰ τὰς συνθήκας, ὁ δὲ Νομάς, περιχαρὴς ὢν, εἶπε τοῖς πρεσβευταῖς ὑπὲρ τούτων· εὐθέως οἱ πρέσβεις ἀπήσαν εἰς τὴν ἰδίαν παρεμβολήν, μὴνύοντες τῷ Ποπλίῳ τὰ πραχθέντα παρὰ τοῦ βασιλέως. (11) Ὡν ἀκούσας δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, αὖθις ἐκ ποδὸς ἐπεμπε πρέσβεις, δηλώσοντας τῷ Σύφακι, διότι συμβαίνει, τὸν μὲν Πόπλιον εὐδοκεῖν καὶ σπουδαῖεν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, τοὺς δ' ἐν τῷ συνεδρίῳ διαφέρεισθαι, καὶ φάναι διαμένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. (12) Οἱ καὶ παραγενόμενοι διεσάφισαν ταῦτα τῷ Νομάδι. (13) Τὴν δὲ ἀποστολὴν ταύτην ὁ Σικιπίων ἐποιήσατο, χάριν τοῦ μὴ δόξαι παρασπονδεῖν, ἐάν, ἐτι μενούσης τῆς ὑπὲρ τῶν διαλύσεων ἐπικηρυκείας πρὸς ἀλλήλους, πράξῃ τι τῶν πολεμικῶν ἔργων. (14) γενομένης δὲ τῆς ἀποβόρῃσεως ταύτης, ἄπαν τὸ γινόμενον ἀνεπιληπτον ἔξεν ὑπέλαβε τὴν προαίρεσιν.

III. Ὁ δὲ Σύφαξ, ταῦτα διακούσας, ἔφερε μὲν δυσχερῆς, διὰ τὸ προκατηλιπνέαι περὶ τῶν διαλύσεων· συνήκει δὲ πρὸς τὸν Ἀσδρούβαν εἰς λόγους, καὶ διασάφει τὰ παρὰ τῶν Ῥωμαίων αὐτῷ προσαγγελόμενα. (2) Περὶ ὧν πολλὰ διαπορήσαντες ἐβουλεύοντο, πῶς σφίσι καθήκει χρῆσθαι τοῖς ἐξῆς πράγμασι, πλείστον ἀπέχοντες ταῖς ἐννοίαις καὶ ταῖς ἐπιβολαῖς τοῦ μέλλοντος. (3) Περὶ φυλακῆς μὲν γάρ, ἣ τὸ πείσεσθαι τι δεινόν, οὐδ' ἦντινοῦν εἶχον πρόληψιν· περὶ δὲ τοῦ δρᾶσαι τι, καὶ προκαλέσασθαι τοὺς πολεμίους εἰς ὁμαλὸν τόπον, πολλή τις ἦν αὐτῶν ὁρμὴ καὶ προθυμία. (4) Πόπλιος δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τούτον τοῖς μὲν πολλοῖς ὑπεδείκνυε διὰ τε τῆς παρασκευῆς, καὶ τῶν παραγγελμάτων, ὥς κατὰ τῆς ἱτύσεως ἔχων πρῆξιν. (5) Τῶν δὲ χιλιάρχων τοὺς ἐπιτηδαιοτάτους καὶ πιστοτάτους καλῶσας περὶ μέσον ἡμέρας, ἐξέθηκε τὴν ἐπιβολήν· καὶ παρήγγειλε, δεικνυομένους καθ' ὧσαν ἐξάγειν τὰ στρατόπεδα πρὸ τοῦ χάρακος, ἐπειδὴν κατὰ τὸν ἐθισμόν οἱ σαλπικταὶ σημαίνουσιν ἅμα πάντες. (6) Ἔστι γὰρ ἔθος Ῥωμαίοις, κατὰ τὸν τοῦ δείπνου καιρὸν τοὺς βυκανητὰς καὶ σαλπικταὶς πάντας σημαίνειν παρὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνήν, χάριν τοῦ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς κατὰ τὸν

inter ipsos convenisset, deliberare se velle, essent dicturi.

(6) Simul vero Scipio legatos suos ad se prius reverti vetuerat, quam certum responsum esset datum. (7) Qui quum advenissent, Syphax, legatione eorum audita, in animum sibi induxit, id studere Cornelium, ut pax conveniret; partim quod negarent illi, se prius redituros, quam responsum ab eo accepissent; partim quod Romanus imperator de consensu Pœnorum esset sollicitus. (8) Igitur, missis legatis qui Asdrubalem omnia edocerent, et simul hortaretur, ut pacem acciperet, ipse interim negligenter et incaute agebat, et subinde recens advenientes Numidas extra castra tendere sinebat. (9) Publius interim, quum similis negligentiae simulatione uteretur, reapse tamen necessaria incepto cum maxime apparabat. (10) Ubi Syphaci renunciatum est a Pœnia, ut inchoatum pacis negotium ad effectum perduceret, atque ille, gestiens lætitia, ejus rei certiores legatos fecit; e vestigio illi ad castra Romana, ut regis mandata ad Scipionem perferrent, revertuntur. (11) Qui, bus acceptis, extemplo imperator retro commeare ad Syphacem legatos jubet, qui dicerent, Publio quidem conditiones probari, eumque studio pacis duci; sed diversam concilii sententiam esse, cui placeat, in eodem res statu, ac prius erant, manere. (12) Veniunt legati, et, quod fuerant jussi, Numidæ significant. (13) Propterea antem hoc remisit Scipio, ne, si manentibus adhuc induciis, quæ pacis causa factæ fuerant, hostile aliquid tentaret, fidem violasse posset videri. (14) Post istam namque denunciationem liberam sibi fore quidvis faciendi potestatem, neque ulli obnoxiam calumniæ, existimabat.

III. Cum molestia Syphax hæc accepit, ut qui de pace certam jam spem præcepisset: ceterum ad colloquendum cum Asdrubale profectus, quem acceperat a Romanis nuncium, illi communicat. (2) Habita est inter ipsos super ea re longa consultatio, quia id unum agitabant, quid deinceps sibi esset faciendum: in qua sane deliberatione longe illis inita consilia ab eo, quod erat futurum, aberrarunt. (3) Nam de adhibenda cautione, et de periculis, quæ imminere possent, ne minime quidem cogitarunt: quo pacto agerent aliquid, et in planum locum provocarent hostem, in id unum magno studio erant intenti. (4) Quæ dum agantur, Scipio ex iis, quæ apparabat, quæque imperabat, multitudinis animis hanc opinionem ingenerabat, quasi capiendæ per proditorem Uticæ spem haberet: (5) at tribunus militum, quos maxime idoneos putabat, et quibus plurimum fidebat, circa meridiem convocatis, suum consilium aperuit; eisque edixit, ut tempori cœnarent, et copias dein extra vallum educerent, ubi signum pro more senatores simul omnes dedissent. (6) Est enim hæc Romanis consuetudo, ut hora cœnæ buccinatores omnes et tubicines juxta prætorium concinant, ad id, ut eo tempore nocturnæ vigi-

καιρὸν τοῦτον ἵστασθαι κατὰ τοὺς ἰδίους τόπους. (7) Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς κατασκόπους ἀνακαλεσάμενος, οὗς ἐτύγγανε διαπεμπόμενος εἰς τὰ τῶν πολεμίων στρατοπέδα, συνέκρινε καὶ διηρεῖνα τὰ λεγόμενα περὶ τε τῶν προσβολῶν καὶ τῶν εἰσόδων τῶν εἰς τὰς παρεμβολὰς· χρώμενος ἐπικριτῇ τῶν λεγομένων καὶ συμβούλῳ τῇ Μασσανάσῃ, διὰ τὴν τῶν τόπων ἐμπειρίαν.

IV. Ἐπειδὴ δὲ πάντ' ἦν εὐτρεπῆ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν αὐτῷ τὴν ἐνεστῶσαν, ἀπολιπὼν τοὺς ἱκανοὺς καὶ τοὺς ἐπιτηδεῖους ἐπὶ τῆς παρεμβολῆς, ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις, προῆγεν, ἄρτι ληγούσης τῆς πρώτης φυλακῆς· περὶ γὰρ ἐξήκοντα σταδίου ἀπέειχον οἱ πολέμιοι. (2) Συνεγγίσας δὲ τοῖς πολεμίοις περὶ τὴν τρίτην φυλακὴν λήγουσαν, Γαίῳ μὲν Λαίλιῳ καὶ Μασσανάσῃ τοὺς ἡμίσεις ἀπονείμας τῶν στρατιωτῶν, καὶ πάντας τοὺς Νομάδας, ἐπέταξε, ποιεῖσθαι τὴν προσβολὴν πρὸς τὸν τοῦ Σύφακος χάρακα. (3) παρακαλέσας, ἀνδράς ἀγαθοὺς γενέσθαι, καὶ μὴδὲν εἰκὴ πράττειν, σαφῶς εἰδότας, ὅτι, καθ' ὅσον ἐμποδίζει καὶ κωλύει τὰ τῆς ὁράσεως τὰ σκότος, κατὰ τοσοῦτον δεῖ συνεκπληροῦν τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ τόλμῃ τὰς νυκτερινὰς ἐπιβολὰς. (4) Αὐτὸς δὲ, τὴν λοιπὴν στρατιὰν ἀναλαβὼν, ἐποιεῖτο τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὸν Ἀσδρούβαν. Ἦν δὲ αὐτῷ συλλαλογισμένον, μὴ πρότερον ἐγχειρεῖν, ἕως ἂν οἱ περὶ τὸν Λαίλιον πρῶτοι τὸ πῦρ ἐμβάλωσι τοῖς πολεμίοις. (5) Οὗτος μὲν, τοιαύτας ἔχων ἐπινοίας, βάδην ἐποιεῖτο τὴν πορείαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Λαίλιον, εἰς δύο μέρη σφᾶς αὐτοὺς διελόντες, ἅμα προσέβαλλον τοῖς πολεμίοις. (6) Τῆς δὲ τῶν σκηνῶν διαθέσεως ὅσον ἐπίτηδες πρὸς ἐμπυρισμὸν κατεσκευασμένης, καθάπερ ἀνώτερον εἶπον· ὡς οἱ προηγούμενοι τὸ πῦρ ἐνέβαλλον, κατανεμηθὲν εἰς τὰς πρώτας σκηνάς, εὐθέως ἀεσθήθητον ἐπολεῖ τὸ κακὸν, διὰ τε τὴν συνέχειαν τῶν σκηνῶν, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῆς ὑποκειμένης ὕλης. (7) Ὁ μὲν οὖν Λαίλιος, ἔχων ἐφεδρείας τάξιν, ἔμενε· δὲ Μασσανάσῃς, εἰδὼς τοὺς τόπους, καθ' ὅς ἐμελλον οἱ φεύγοντες τὸ πῦρ ποιήσασθαι τὴν ἀποχώρησιν, ἐν τούτοις ἐπέστησε τοὺς αὐτοῦ στρατιώτας. (8) Τῶν δὲ Νομάδων οὐδεὶς ἀπλῶς συνυπώπευσε τὸ γινόμενον, οὐδ' αὐτὸς δὲ Σύφαξ, ἀλλ' ὡς αὐτομάτως ἐμπερησμένου τοῦ χάρακος, ταύτην ἔσχον τὴν διάληψιν. (9) Ὅθεν ἀνυπονοήτως οἱ μὲν ἐκ τῶν ὑπνίων, οἱ δ' ἀκμὴν ἔτι μεθυσκόμενοι καὶ πίνοντες, ἐξεπήδων ἐκ τῶν σκηνῶν. (10) Καὶ πολλοὶ μὲν ὑφ' αὐτῶν περὶ τὰς τοῦ χάρακος ἐξόδους συνεπατήθησαν· πολλοὶ δὲ περικαταληφθέντες ὑπὸ τῆς φλογὸς κατεπερήσθησαν· οἱ δὲ καὶ διαφυγόντες τὴν φλόγα, πάντες εἰς τοὺς πολεμίους ἐμπίπτοντες, οὐθ' ὁ πάσχουσιν οὐθ' ὁ ποιοῦσι γινώσκοντες, διεφθείροντο.

V. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον οἱ Καρχηδόνοι, θεωροῦντες τὸ πλῆθος τοῦ πυρὸς καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐξαιρομένης φλογὸς, ὑπολαβόντες αὐτομάτως ἀνῆλθαι τὸν τῶν Νομάδων χάρακα, τινὲς μὲν ἐδοθήθουν ἐξαυτῆς· (2) οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, ἐκτρέχοντες ἐκ τῆς παρεμβολῆς, ἀνοπλοὶ συνίσταντο πρὸ τῆς ἰδίας στρατοπεδείας, ἐκ-

līs in suis quæque locis et stationibus collocantur. (7) Secundum hæc exploratoribus ad se vocatis, quos in castra Punica sæpius miserat, quæ ab ipsis referebantur de aditibus et de portis castrorum, accurate inquirebat, et inter se contendebat; in omnibus, quæ dicerentur, iudicium et consilium adhibens Massanissæ, utpote illorum locorum periti.

IV. Ubi omnia fuerunt expedita, quæ ad ipsius inceptum pertinebant; relicto in castris idoneo selectorum militum præsidio, exeunte prima vigilia cum copiis in hostes, studia inde sexaginta distantes, ire pergit. (2) Desinente vigilia tertia ad hostes perventum est. Ibi Scipio partem alteram copiarum, cum omnibus Numidis, Lælio et Massanissæ attribuit, et castra Syphacis jussit invadere. (3) utrumque prius obstatus, ut viros fortes se præberent, nihil temere facerent, meminissent etiam atque etiam, in nocturnis aggressionibus quantum oculis impedimenti et obstaculi ad res gerendas nox afferat, tantum mente et virtute esse explendum. (4) Ipse reliquum exercitum sumit, et adversus Asdrubalem ducit. Erat autem illi constitutum, non prius manum operi admovere, quam Lælius in castra hostium ignem jam coniecisset. (5) Hæc Publius cogitans, presso incedebat gradu. Lælius et Massanissa, copias inter se partiti, hostes simul sunt aggressi. (6) Quum autem tabernacula essent ita confecta, quod ante dicebamus, quasi de industria incendio essent præparata; ubi semel qui in primo erant agmine, ignem coniecissent, conflagrantibus statim primis tentoriis, cum quod erant tabernacula continua, tum propter subjectæ materiæ copiam, nullum prorsus remedium malo poterat afferri. (7) Et Lælius quidem, velut subsidio relictus, substituit: Massanissa vero, qui nota haberet, itinera, per quæ evasuri essent qui ignem fugiebant, suos milites ad illa loca disposuit. (8) Nemini penitus Numidarum, ac ne Syphaci quidem, ulla suspicio ejus, quod agebatur, est suborta; sed, vallum sua sponte incensum esse, omnes patebant. (9) Idcirco, ut quibus nihil hostile suspectum esset, pars e cubilibus semisomnes, pars a comotationibus, quibus etiam tum operam dabant, e tabernaculis exsiliebant. (10) Multi, dum extra vallum præcipiti fuga ruunt, a suis met sunt obtriti; multos ab igne correptos flamma hausit: qui flammam effugerant, in hostem incidentes, priusquam scirent, quid paterentur, aut quid agerent, obtruncabantur.

V. Eo tempore Carthaginenses, ignium multitudinem conspicati, et flammæ sursum se attollentis magnitudinem, sua sponte incendium ortum in Numidarum castris quæ putarent, partim ad ferendam opem accurrerunt; (2) reliqui omnes, e castris facto concursu progressi, inermes

πλαγίς ὄντας ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις. (3) Ὁ δὲ Σκιπίων, τῶν πραγμάτων ὥσανει κατ' εὐχὴν αὐτῷ προχωρησάντων, ἐπιπεσὼν τοῖς ἐξεληλυθόσιν, οὐδὲ μὲν ἐφόνευεν, οὐδὲ καταδιώκων ἅμα τὸ πῦρ ἐνέβαλλε ταῖς σκηναῖς. (4) Οὐ γονομένη, παραπλήσια συνέβαινε πάσχειν τοὺς Φοίνικας ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς διῆς περιστάσεως τοῖς ἄρτι βηθεῖσι περὶ τῶν Νομάδων. (5) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν τοῦ μὲν τῷ πυρὶ βοηθεῖν αὐτόθεν εὐθέως ἐπέστησαν, γνόντες ἐκ τοῦ συμβαίνοντος, ὅτι καὶ περὶ τοὺς Νομάδας οὐκ αὐτομάτως, καθάπερ ὑπέλαβον, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν πολεμίων ἐπιβουλῆς καὶ τολμῆς ἐγεγονέει τὸ δεινόν. (6) ἐγίγνοντο δὲ περὶ τὸ σῶζειν ἑαυτοὺς, βραχείας σφίσι καὶ περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἐλπίδος ἔτι καταλειπομένης. (7) Τό τε γὰρ πῦρ ταχέως ἐπενέμετο, καὶ περιελάμβανε πάντας τοὺς τόπους· αἱ τε δίοδοι πλήρεις ἦσαν ἵππων, ὑποζυγίων, ἀνδρῶν, τῶν μὲν ἡμιθνήτων καὶ διαφθαρμένων ὑπὸ τοῦ πυρὸς, τῶν δὲ ἐξεπτοημένων καὶ παρεστώτων ταῖς διανοαῖς. (8) ὥστε καὶ τοῖς ἀνδραγαθεῖν προαιρουμένοις ἐμπόδια ταῦτα γίνεσθαι, καὶ διὰ τὴν ταραχὴν καὶ σύγχυσιν ἀνέλπιστον εἶναι τὴν σωτηρίαν. (9) Παραπλήσια δὲ τοῦτοίς ἦν καὶ τὰ περὶ τὸν Σύφακα καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας. Πλὴν οὗτοι μὲν ἀμφοτέροι μετ' ὀλίγων ἱππέων ἐξέσωσαν αὐτούς. (10) αἱ δὲ λοιπαὶ μυριάδες ἀνδρῶν, ἵππων, ὑποζυγίων, ἀτυχῶς μὲν καὶ ἐλεεινῶς ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀπώλλυντο. (11) αἰσχυρῶς δὲ καὶ ἐπονειδίστως ἔνοι τῶν ἀνδρῶν, τὴν τοῦ πυρὸς βίαν φεύγοντες, ὑπὸ τῶν πολεμίων διεφθείροντο, χωρὶς οὐ μόνον τῶν θπλων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱματίων, γυμνοὶ φονευόμενοι. (12) Καθόλου δὲ πᾶς ἦν ὁ τόπος οἰμωγῆς, βοῆς ἀτάκτου, φόβου, φόρου παραλλαγήμενου, σὺν δὲ τοῦτοις πυρὸς ἐνεργεῖα καὶ φλογὸς ὑπερβαλλούσης πλήρης. (13) οἷν ἐν ἱκανὸν ὃν ἐκπλήξῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, μηδ' ὅτι καὶ πάνθ' ὁμοῦ συγκυρήσαντα παραδόξως. (14) Διὸ καὶ τὸ γεγονός οὐδὲ κατ' ὑπερβολὴν εἰκάσαι δυνατόν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐστίν· οὕτως ὑπερεπεπαίχει τῇ δεινότητι πάσας τὰς προειρημένας πράξεις. (15) Ἡ καὶ πολλῶν καὶ καλῶν διειργασμένων Σκιπίωνι, κάλλιστον εἶναι μοι δοκεῖ τοῦτο τοῦργον καὶ παραβολώτατον τῶν ἐκείνῳ πεπραγμένων.

VI. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῆς ἡμέρας ἐπιγενομένης, καὶ τῶν πολεμίων τῶν μὲν ἀπολωλότων, τῶν δὲ προτροπᾷ πεφευγόντων, παρακαλέσας τοὺς χιλιάρχους, ἐκ ποδὸς ἐπηκολούθει. (2) Τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς ὁ Καρχηδόνιος ὑπέμενε, καίπερ αὐτῷ προσαγγελίας γενομένης τοῦτο δ' ἐποίει πιστεύων τῇ τῆς πόλεως ὀχυρότητι. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα, συνθεωρῆσας τοὺς ἐγγυρῶντας στασιάζοντας, καταπλαγεὶς τὴν ἐφοδὸν τοῦ Σκιπίωνος, ἔφυγε μετὰ τῶν διασεωσμένων· οὗτοι δ' ἦσαν ἱππεῖς μὲν οὐκ ἑλαττοὺς πεντακοσίων, πεζοὶ δὲ περὶ δισχιλίου. (4) Οἱ δ' ἐγγύριοι συμφρονήσαντες, ἐπέτρεψαν περὶ σφῶν αὐτῶν τοῖς Ῥωμαίοις. (5) Ὁ δὲ Πόπλιος τούτων μὲν ἐφείσατο, δύο δὲ τὰς παρακειμένας πόλεις ἀφῆκε τοῖς στρατοπέδοις διαρπάζειν· καὶ ταῦτα διαπραξάμε-

pro vallo constiterunt, miraculo inopinati casus defixi. (3) Tum vero Scipio, rebus ipsi quasi ex voto succedentibus, in egressos irruens, alios trucidat, alios persequitur fugientes, eademque opera tentoriis ignem injicit. (4) Quod ut factum, et incendii et universæ hujus calamitatis mala non leviora Pœni sunt experti, quam Numidæ, de quibus modo dicebamus. (5) Asdrubal, qui ex rebus ipsis ducta conjectura cognoscebat, non temere neque suis, neque Numidicis castris hunc accidisse cursum, sed dolo atque audacia hostium ortum esse incendium, (6) omissa statim opis ferendæ cura, salutis suæ consuluit, quum tenuis jam ejus quoque rei spes ipsi esset relicta. (7) Nam et flamma, velociter per continua serpens, omnia loca occupabat; et omnia itinera strage erant obruta equorum jumentorumque, tum virorum, quorum alii ambusti et semianimes, alii pavore consternati erant et mentibus alienati; (8) Ita quidem, ut etiam, si qui exserendæ virtutis impetum sumerent, ipse tamen tumultus et rerum omnium perturbatio impedimento esset, quominus sperare salutem possent. (9) Similia his et Syphaci evenerunt et reliquis ducibus. Ceterum Syphax et Asdrubal periculo sese ambo cum paucis equitibus eripuerunt: (10) cetera vero tot millia virorum, equorum, et jumentorum, infelicitè et miserabiliter sunt igne absumta. (11) Nonnulli, quum turpi atque ignominioso habitu incendium fugerent, manibus hostium perire; qui eos, non solum armis, verum etiam vestimentis nudatos, trucidabant. (12) Omninoque totus locus ejulatu, clamore incondito, metu, immuni fragore, ad hæc ignibus late grassantibus et flammarum ingentibus globis erat refertus: (13) quarum rerum vel unica, nedum omnes ita repente ex inopinato abortæ, ad humani ingenii consternationem fuerit satis. (14) Itaque ne imagine quidem ulla exprimere id, quod tunc accidit, mortalium quisquam queat, licet omnia sibi ob oculos ponat, quæ terribilia præ ceteris censentur: adeo facinus illud specie quadam horrida res omnes hactenus commemoratas superat. (15) Quare licet multa præclare facta a Scipione sint edita; mihi tamen facinus istud ex omnibus præclarissimum, et insignis cujusdam præ ceteris audaciæ videtur fuisse.

VI. Ceterum ubi illuxit, Publius, hostibus partim extinctis, partim in effusam versis fugam, tribunos militum cohortatus, e vestigio persequi reliquias institit. (2) Pœnus venientem initio exspectavit, etiam post acceptum de ejus adventu nuncium: faciebat enim illi animos oppidum, in quo erat, egregie munitum. (3) Sed deinde, cives res novas moliri conspiciatus, metu imminentis jamjam Scipionis territus, cum ceteris, qui eodem sese e fuga receperant, aufugit: erant autem hi equites fere quingenti, pedites circiter bis mille. (4) Moxque oppidani communi consensu Romanis sese dederunt. (5) Quibus benigne receptis, proximas duas urbes militi diripiendas Scipio concessit:

νος, αὐθις ἐπὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπανῆκε παρεμβολήν. (6) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, παλιντρόπου τῆς ἐλπίδος αὐτοῖς ἀποδοινοῦσης πρὸς τὰς ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολὰς, βαρέως ἔφερον τὸ γεγονός. (7) Ἐλπίσαντες γὰρ πολιορκήσιν τοὺς Ῥωμαίους, συγκαλίσαντες εἰς τὴν ἄκραν τὴν πρὸς ἑω ὄσαν τῆς Ἰτύκης, ἐν ᾗ τὴν παραχειμασίαν ἐποιοῦντο, κατὰ γῆν μὲν τοῖς πεζοῖς στρατεύμασι, κατὰ θάλατταν δὲ ταῖς ναυτικαῖς δυνάμεσι, καὶ πρὸς τοῦτο πάσας ἡτοιμακότες τὰς παρασκευάς· (8) ἅμα τῷ μὴ μόνον τῶν ὑπαίθρων οὕτως ἀλόγως καὶ παραδόξως ἐκχωρῆσαι τοῖς ὑπεναντίοις, ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῆς πατρίδος ὅσον οὐκ ᾔδει προσδοκᾶν κίνδυνον, τελέως ἐκπλαγεῖς ἦσαν καὶ περίφοβοι ταῖς ψυχαῖς. (9) Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἀναγκάζοντων ποιεῖσθαι πρόνοιαν καὶ βουλήν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος, ᾗ τὸ συνέδριον ἀπορίας καὶ ποικιλίαν καὶ τεταραγμένων ἐπινοημάτων πλήρης. (10) Οἱ μὲν γὰρ ἔφασαν, δεῖν πέμπειν ἐπὶ τὸν Ἀννίβαν, καὶ καλεῖν ἐκ τῆς Ἰταλίας, ὡς μίαις ἔτι καταλειπομένης ἐλπίδος τῆς ἐν ἐκείνῳ τῷ στρατηγῷ, καὶ ταῖς μετ' ἐκείνου δυνάμεσιν· (11) οἱ δὲ, διαπρεσβεύεσθαι πρὸς τὸν Πόπλιον ὑπὲρ ἀνοχῶν, καὶ λαλεῖν ὑπὲρ διαλύσεων καὶ συνθηκῶν· ἕτεροι δὲ, θαρβεῖν καὶ συνάγειν τὰς δυνάμεις, καὶ διαπέμπεσθαι πρὸς τὸν Σύφακα. (12) Καὶ γὰρ πλησίον αὐτὸν εἰς τὴν Ἀββαν ἀποκαχωρηθέναι, συναθροίζειν δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ κινδύνου διαφυγόντας. Καὶ δὴ καὶ τέλος αὕτη τῶν γνώμων ἐπεκράτησεν. (13) Οὗτοι μὲν οὖν τὰς τε δυνάμεις ἤθροισον, ἐκπέμψαντες τὸν Ἀσδρούβαν καὶ διεπέμψαντο πρὸς τὸν Σύφακα, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν, καὶ μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ὡς αὐτίκα μάλα τοῦ στρατηγοῦ μετὰ τῶν δυνάμεων πρὸς αὐτὸν συνάφοντος.

VII. Ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς ἐγένετο μὲν καὶ περὶ τὴν τῆς Ἰτύκης πολιορκίαν· τὸ δὲ πλεῖον, ἀκούων ἐπιμένειν τὸν Σύφακα, καὶ τοὺς Καρχηδονίους πάλιν ἀθροίζειν στρατείαν, ἐξῆγε τὰς δυνάμεις, καὶ παρενέβαλε πρὸς τῆς Ἰτύκης. (1) Ἄμα δὲ καὶ νείμας τὰ τῶν λαφύρων, τοὺς ἐμπόρους ἐξαπέστειλε λυσitelῶς. (2) Καλῆς γὰρ τῆς ὑπὲρ τῶν ὧλων ἐλπίδος ὑπογραφομένης ἐκ τοῦ γεγονότος εὐτυχήματος, ἐτοίμως τὴν παροῦσαν ὥφελειαν οἱ στρατιῶται παρ' οὐδὲν ποιούμενοι διετίθεντο τοῖς ἐμπόροις. (3) Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν Νομάδων καὶ τοῖς φίλοις τὸ μὲν πρῶτον ἐδόκει κατὰ τὸ συνεχές εἰς τὴν οἰκίαν ποιεῖσθαι τὴν ἀναχώρησιν· (4) τῶν δὲ Κελτιβήρων αὐτοῖς ἀπαντησάντων περὶ τὴν Ἀββαν, οἵτινες ἐτύγγανον ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων ἐξενολογημένοι, πλείους ὄντες τῶν τετρακισχιλίων, πιστεύοντες ταῖς χερσὶ ταύταις, οὕτως ἐπέστησαν, καὶ βραχὺ τὰς ψυχὰς ἐθάρρυσαν. (5) Σὺν δὲ τούτοις ἅμα καὶ τῆς παιδίσκης, ἥτις ἦν θυγάτηρ μὲν Ἀσδρούβου τοῦ στρατηγοῦ, γυνὴ δὲ τοῦ Σύφακος, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, δεομένης καὶ λιπαρούσης μένειν, καὶ μὴ καταλιπεῖν ἐν τοιούτοις καιροῖς τοὺς Καρχηδονίους, ἐπέισθη, καὶ προσέσχε τοῖς παροικα-

atque his rebus confectis, ad sua castra, unde profectus erat, est reversus. (6) Carthaginienses, quibus suae spes omnes adeo in contrarium vertebant, et plane secus atque ipsi initio sibi proposuerant, cladem hanc graviter admodum tulerunt. (7) Speraverant illi, se Romanum exercitum in promontorio, quod ab oriente Uticæ est, ubi hiberna castra habebat, inclusuros oppugnatoriosque, a terra quidem terrestribus, a mari vero nauticis copiis, suosque omnes apparatus ad hoc inceptum retulerant: (8) nunc vero adeo præter omnem rationem et cunctorum opinionem in tecta e locis apertis concedere compulsi, et hoc amplius, de sua et patriæ suæ salute jamjam se periclitaturos nihil dubitantes, metu penitus percussi, animis consternabantur. (9) Et quum ipsa rerum necessitate adacti prospicere in posterum, ac quid esset factu opus consultare conarentur, senatus inopia consilii hærebat, et variis perturbatisque consiliis distringebatur. (10) Erant, qui censerent, ad Hannibalem mittendum, eumque ex Italia esse arcesendum, seu spe illa unica relicta, quam in eo imperatore et in ejus exercitu ponerent. (11) Alii, petendas a Scipione inducias per legatos, dicebant, et cum eo esse agendum de finiendo bello ac pace facienda. Nec vero deerant, qui bono animo esse omnes juberent, exercitum conscribi decernerent, et ad Syphacem legatos mitti. (12) Hunc namque haud procul in urbem Abbam se recepisse, ibique amissorum exercitum reliquias colligere. Atque hæc demum vicit sententia. (13) Ita igitur Carthaginienses, emissio Asdrubale, copias reparabant; simulque Syphacem per legatos orarunt, ut ferre ipsis opem vellet, maneretque in eodem proposito, quod initio susceperat, nec dubitaret imperatorem suum mox sese illi cum copiis fore conjuncturum.

VII. Per id tempus dux Romanorum non intermisit quidem Uticæ obsidionem; sed, cognito, Syphacem substituisse, et Pœnos exercitum denuo cogere, illud magis etiam ex usu judicavit, ut, eductis legionibus, ante Uticam juxta castra locaret. (2) Simul capta spolia militi partitis, mercatores cum lucro dimisit: (3) nam quia prospero prælio paulo ante pugnatum erat, in bonam spem de summa rei victoria adducti milites, prædam modo partam haud magni facientes, mercatoribus libenter divendebant. (4) Regi Numidarum, cum amicis deliberanti, initio quidem placuerat, in itinere inchoato pergere, et domum se recipere. (5) Sed quum circa urbem Abbam Celtiberi ei occurrissent, quos Carthaginiensium conquisitores conduxerant, supra millia hominum quatuor; eo auxilio Numidæ confisi, animis aliquantulum receptis, substituerunt. (6) Accessere simul Sophonisbæ preces, quæ, ut supra dixi, Asdrubalis filia erat, Syphacis uxor. Hæc maritum obsecrans, multumque obtestans, ut maneret, neque Carthaginienses necessario ipsorum tempore desereret, petivit tandem, et, quod petebat, a Numida impetravit. (7)

λουμένοις ὁ Νομάς. (7) Οὐ μικρά δὲ καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐλπίζειν παρεσκευάσαν οἱ Κελτίβηρες· ἀντί μὲν γὰρ τῶν τετρακισχιλίων μυρίους αὐτοὺς ἀπήγγελλον εἶναι, κατὰ δὲ τοὺς κινδύνους ἀνυποστάτους ὑπάρχειν καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς καθοπλισμοῖς. (8) Ἐκ δὲ ταύτης τῆς φήμης καὶ τῆς χυδαίου καὶ πανδήμου λαλιᾶς μετεωρισθέντες οἱ Καρχηδόνιοι, διπλασίως ἐπεβρώσθησαν πρὸς τὸ πάλιν ἀντιποιήσασθαι τῶν ὑπαίθρων. (9) Καὶ τέλος ἐν ἡμέραις τριάκοντα περὶ τὰ Μεγάλα πεδία καλούμενα βαλλόμενοι χάρακα, συνστρατοπέδουν ἑαυτοῖς Νομάσι καὶ τοῖς Κελτίβηρσιν, ὄντες οὐκ ἐλάττους οἱ πάντες τρισμυρίων.

VIII. Ὡν διασαφθέντων εἰς τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατοπέδον, εὐθέως ὁ Πόπλιος ἐγένετο περὶ τὴν ἔξοδον, καὶ συντάξας τοὺς πολιορκοῦσι τὴν Ἰτύκην ἃ δέον ἦν πράττειν, καὶ τοῖς κατὰ θάλατταν, ἐξώρμησε, τὸ στρατεύμα πᾶν ἔχων εὐζωνον. (2) Ἀφικόμενος δὲ πεμπταῖος ἐπὶ τὰ Μεγάλα πεδία, καὶ συνεγγίσας τοῖς πολεμίοις, τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἐπὶ τινος λόφου κατιστρατοπέδουσε, περὶ τριάκοντα σταδίου ἀποσπών τῶν πολεμίων. (3) τῇ δ' ἐξῆς καταβάς εἰς τὰ πεδία, καὶ προθέμενος τοὺς ἱππέας, ἐν ἑπτὰ σταδίοις παρενέβαλλε. (4) Δύο δὲ τὰς κατὰ πόδας ἡμέρας μέιναντες, καὶ βραχέα διὰ τῶν ἀκροβολισμῶν καταπειράσαντες ἀλλήλων, τῇ τετάρτῃ κατὰ πρόθεσιν ἐξηγῶν ἀμφοτέρω, καὶ παρενέβαλλον τὰς δυνάμεις. (5) Ὁ μὲν οὖν Πόπλιος ἀπλῶς κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος ἔθηκε πρώτων μὲν τὰς τῶν ἀσάτων σημαίας, ἐπὶ δὲ ταύταις τὰς τῶν πριγκίπων, τελευταίας δ' ἐπέστησε κατόπιν τὰς τῶν τριαρίων. (6) Τῶν δ' ἱππέων τοὺς μὲν Ἰταλικούς ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἔθηκε, τοὺς δὲ Νομάδας καὶ Μασσανάσσην ἐπὶ τὸ λαίον. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Σύφακα καὶ τὸν Ἀσδρούβαν τοὺς μὲν Κελτίβηρας μέσους ἔταξαν ἀντίους ταῖς τῶν Ῥωμαίων σπειραῖς, τοὺς δὲ Νομάδας ἐξ εὐώνυμου, τοὺς δὲ Καρχηδονίους ἐκ τῶν δεξιῶν. (8) Ἄμα δὲ τῷ γενέσθαι τὴν πρώτην ἔφοδον, εὐθέως οἱ Νομάδες ἐξέκλιναν τοὺς Ἰταλικούς ἱππεῖς, οἳ τε Καρχηδόνιοι τοὺς περὶ τὸν Μασσανάσσην, ἅτε πλεοναχίς ἔδη προητηγμένοι ταῖς ψυχαῖς. (9) Οἱ δὲ Κελτίβηρες ἐμάχοντο γενναίως, συστάντες τοῖς Ῥωμαίοις. Οὔτε γὰρ φεύγοντες ἐλπίδα σωτηρίας εἶχον, διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν τόπων, οὔτε ζωγρεῖα κρατηθέντες, διὰ τὴν ἀθεσίαν τὴν εἰς τὸν Πόπλιον. (10) Οὐδὲν γὰρ πολέμιον πεπονθότες ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ πράξεις, ἀδίκως ἐφαίνοντο καὶ παρασπόνδως ἤκειν κατὰ Ῥωμαίων συμμαχίσσοντες τοῖς Καρχηδονίοις. (11) Οὐ μὴν ἀλλ' ἅμα τῷ κλίνειν τοὺς ἀπὸ τῶν κεράτων, ταχέως κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν πριγκίπων καὶ τριαρίων, αὐτοῦ κατεκόπησαν πάντες, πλὴν τελέως ὀλίγων. (12) Οἱ μὲν οὖν Κελτίβηρες τοῦτον τὸν τρόπον ἀπώλοντο, μεγάλῃ καὶ ὀλῇ παρασπόμενοι χρεῖαν τοῖς Καρχηδονίοις, οὐ μόνον κατὰ τὴν μάχην, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν φυγὴν. (13) Εἰ μὴ γὰρ ποτ' ἐμποδίων ἐγένετο τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλ' εὐθέως ἐκ πόδος ἠκολούθησαν τοῖς φεύγουσι, παν-

Celtiberi quoque non mediocri spe Carthaginienses implebant; quorum non quatuor, sed decem advenisse millia nunciabatur; eos porro animos in proelia ipsos afferre, id genus armorum, nemo ut vim ipsorum possit sustinere. (8) Ad hanc famam sermonesque vulgo per plebem sparsos erecti Pœni, duplo animosiores evasere ad prodeundum rursus in loca aperta. (9) Trigesimo denique die in Magnis, ita vocant, campis castra fecerunt, conjuncti Numidis et Celtiberis, non minus triginta in universum millia hominum.

VIII. Cujus rei nuncius postquam in castra Romana est perlatus, protinus Scipio ad educendas legiones se comparavit. Ubi igitur Uticam obsidentibus et classis præfectis de iis, quæ fieri vellet, edixisset; cum reliquo omni exercitu, sine ullis impedimentis, ire ad hostes pergit. (2) Quintis castris ad Magnos campos est perventum, unde non longe hostes aberant. Primo die in tumulo, triginta ferme stadia distante a Punicis castris, consedit. (3) Postero die in campos e tumulo degressus, equitatu hosti objecto, intra septimum ab hostibus stadium castra locavit. (4) Per insequens deinde biduum quum ibidem utrique mansissent, ac levibus proclis sese invicem lacesissent; quarto die, destinato utrumque eductis copiis, in aciem descensum est. (5) Publius in acie instruenda Romanæ militiæ consuetudinem simpliciter servans, in prima acie signa hastatorum locavit, deinde principum, postremos omnium in subsidiis triarios. (6) Equitatum Italicum a dextro cornu, ab lævo Numidas Massanissamque constituit. (7) Syphax et Asdrubal, Numidis in sinistro locatis, Carthaginiensibus in dextro, Celtiberos in mediam aciem ex adverso manipulorum Romanorum receperunt. (8) Ita instructi concurrunt. Primo autem impetu Numidæ ab Italicis equitibus pelluntur, Carthaginienses a Massanissa, utpote qui animos tot prioribus cladibus fractos habebant. (9) Celtiberi vero, cum Romanis congressi, fortiter dimicant; quod nec in fuga salus ulla ostendebatur, locis ignotis, neque spes veniæ a Scipione erat, si vivi caperentur, propter perfidiam, qua in ipsum erant usi. (10) Nam quum hostile nihil ab eo, res in Hispania gerente, passi essent, nefarie violata fide mercenariis armis oppugnatum Romanos pro Carthaginiensibus venisse existimabantur. (11) Ceterum nudata utrumque cornibus acie, circumfusus undique principibus et triariis, omnes, paucis admodum exceptis, in ipso pugnae loco sunt caesi. (12) Atque ita quidem Celtiberi perierunt, quorum opera maximo Carthaginiensibus fuit usui, non solum in pugna, verum etiam in fuga. (13) Nam si Romanorum impetum nihil Celtiberi essent remoti, atque illi statim Pœnos fugientes e vestigio essent

τελῶς ἂν ὀλίγοι ἔφυγον τῶν ὑπεναντιῶν. (14) Νῦν δὲ περὶ τοὺτους γενομένης ἐπιστάσεως, οἱ τε περὶ τὸν Σύφακα μετὰ τῶν ἱππέων ἀσφαλῶς ἐποιήσαντο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν οἰκίαν, οἱ τε περὶ τὸν Ἀσδρούβαν μετὰ τῶν διασχωζομένων εἰς τὴν Καρχηδόνα.

IX. Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, ἐπεὶ τὰ σκῦλα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους εὐτρεπεῖς ἔθετο, συγκαλέσας τὸ συνέδριον, ἐβουλεύετο περὶ τῶν ἐξῆς, τί δέον ἦν ποιεῖν. (2) Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς, τὸν μὲν στρατηγὸν Πόπλιον καὶ μέρος τι τῆς δυνάμεως μένειν, ἐπιπορευόμενον τὰς πόλεις· τὸν δὲ Λαίλιον καὶ τὸν Μασσανάσσην, λαβόντας τοὺς τε Νομάδας καὶ μέρος τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων, ἐπεσθαι ταῖς περὶ τὸν Σύφακα, καὶ μὴ δοῦναι χρόνον εἰς ἐπίστασιν καὶ παρασκευήν. (3) Οὗτοι μὲν, ταῦτα βουλευσάμενοι, διεχωρίσθησαν, οἱ μὲν ἐπὶ τὸν Σύφακα μετὰ τῶν προειρημένων στρατιωτῶν, ὁ δὲ στρατηγὸς ἐπὶ τὰς πόλεις. (4) Ὅτι αἱ μὲν ἐθελοντὶ προσετίθεντο τοῖς Ῥωμαίοις, διὰ τὸν φόβον· ἃς δὲ πολιορκίῶν, ἐξ ἐφόδου κατὰ κράτος ἦρει. (5) Πάντα δ' ἦν οἰκεία μεταβολῆς τὰ κατὰ τὴν χώραν, ἅτε συνεχῶς ἐγκείμενα ταῖς κακοπαθείαις καὶ ταῖς εἰσφοραῖς, διὰ τὸ πολυχρονίους γεγονέναι τοὺς κατὰ τὴν Ἰδηρίαν πολέμους. (6) Ἐν δὲ τῇ Καρχηδὸνι μεγάλης καὶ πρότερον ὑπαρχούσης ἀκαταστασίας, ἔτι μείζω τότε συνέβαινε γίνεσθαι τὴν ταραχὴν, ὥς ἂν ἐκ δευτέρου τηλικαύτῃ πληγῇ περιπεπωκότων ᾗδῃ, καὶ ἀπειπόντων τὰς ἐν αὐτοῖς ἐλπίδας. (7) Οὐ μὴν ἄλλ' οἱ μὲν ἀνδρωδέστατοι δοκοῦντες εἶναι τῶν συμβούλων, ταῖς μὲν ναυσὶν ἐκέλευον ᾗδῃ πλεῖν ἐπὶ τοὺς τὴν Ἰτύκην πολιορκούντας, καὶ τὴν τε πολιορκίαν πειρᾶσθαι λύειν, καὶ ναυμαχεῖν τοῖς ὑπεναντιοῖς, ἀπαρασκευάστοι οὖσι πρὸς τοῦτο τὸ μέρος. (8) ἐπὶ δὲ τὸν Ἀννίβαν πέμπειν ἡξίου, καὶ μηδεμίαν ὑπερβολὴν ποιησαμένους ἐξελέγχειν καὶ ταύτην τὴν ἐλπίδα· μεγάλας γὰρ ἀμφοτέραις εἶναι ταῖς ἐπιβολαῖς ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἀφορμὰς πρὸς σωτηρίαν. (9) Τινὲς δὲ ταῦτας μὲν ἔφασαν μηκέτι φέρειν τοὺς καιροὺς, τὴν δὲ πόλιν ὀχυροῦν, καὶ παρασκευάζεσθαι πρὸς πολιορκίαν· πολλὰς γὰρ δώσειν ἀφορμὰς τὸ αὐτόματον, ἂν ὁμονοῶσιν. (10) Ἄμα δὲ βουλευέσθαι περὶ διαλύσεως καὶ συνθηκῶν παρήνουν, ἐπὶ τίσι, καὶ πῶς ἂν λύσιν ποιήσαιντο τῶν ἐνεστώτων κακῶν. (11) Γενομένων δὲ καὶ πλειόνων λόγων περὶ ταῦτα, πάσας ἐκύρωσαν ἅμα τὰς γνώμας.

X. Κριθέντων δὲ τούτων, οἱ μὲν εἰς τὴν Ἰταλίαν μιλλοντες πλεῖν εὐθέως ἐκ τοῦ βουλευτηρίου προῆγον ἐπὶ θαλάτταν, ὁ δὲ ναυάρχος ἐπὶ τὰς ναῦς· οἱ δὲ λοιποὶ περὶ τε τῆς κατὰ τὴν πόλιν ἀσφαλείας προσνοῶντο, καὶ περὶ τῶν κατὰ μέρος ἐβουλεύοντο συνεχῶς. (2) Καὶ ὁ Πόπλιος, καταγέμοντος ᾗδῃ τοῦ στρατοπέδου τῆς λείας, διὰ τὸ μηδένα ἀντιπράττειν, ἀλλὰ πάντας εἶκιν ταῖς ἐπιβολαῖς, ἔκρινε, τὸ μὲν τῶν λαφύρων πλεῖον εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς παραπέμψαι παρασκευήν· (3) αὐτὸς δὲ τὴν στρατείαν ἀναλαβὼν εὐζώνον, καταλαβέσθαι τὸν ἐπὶ Τύννηι χάρακα, καὶ καταστρατοπεδεῦσαι

persecuti, pauci omnino ex hostibus manus illorum effugissent. (14) Nunc per eam moram, quam isti attulerunt, et Syphax cum suo equitatu sine discrimine in regnum sese recepit suum, et Asdrubal cum superstitionibus Pœnis Carthaginem pervenit.

IX. Romanus imperator, omnibus ordinatis, quæ ad spolia et ad captivos spectabant, concilium convocavit, et, quid porro esset agendum, consultat. (2) Placuit deliberantibus hæc sententia, ut imperator cum parte exercitus in propinquo maneret, oppidaque circumcirca obiret; Lælius vero et Massanissa, Numidis assumtis et Romanarum legionum parte, Syphacem persequerentur, neque ullum ei ad deliberandum de suis rebus et ad vires reparandas tempus concederent. (3) Hoc inito consilio, in diversa duces sunt profecti: illi adversus Syphacem cum iis, quos diximus, militibus; imperator ad oppida domanda. (4) Et harum quidem aliæ præ metu in voluntariam deditionem venerunt, alias Scipio per vim oppugnavit et primo impetu cepit. (5) Erant sane tunc in Africæ regione omnia ad mutationem prona; quod propter longa et diuturna bella, quæ in Hispania Pœni gesserant, continuis ærumnis et tributorum pensionibus supra modum vexati fuerant populi. (6) Carthagine vero quum jam ante ingentis trepidationis essent plena omnia, major etiam tunc temporis rerum cunctarum perturbatio est coorta, quum iterato jam tantam cladem essent perpassi, et spem omnem, quæ in ipsis esset posita, abjecissent. (7) Verumtamen, qui in publico concilio plus animi sibi esse videri volebant, classem adversus eos, qui Uticam obsiderent, mitti jubebant; ut et obsidionem, si fieri posset, solverent, et navali prelio cum hostibus, ab ea parte imparatis, decertarent. (8) Ad Hannibalem quoque iidem legatos decernebant, ut, iis sine ulla mora missis, hanc quoque spem civitas tentaret. Utrique enim huic incepto magnas inesse opportunitates ad salutem, rationes probabiles suadere. (9) Disputabant alii, in occasione tam præcipiti nullum amplius ejusmodi consiliis esse locum; sed ipsam urbem esse muniendam, et ad sustinendam obsidionem omnia comparanda: multas namque rei bene gerendæ occasiones fortunam, si concordēs invicem manerent, ultro fore oblaturam. (10) Simul vero etiam de pace et de fœderis conditionibus ut deliberaretur, iidem anctores erant, quibus legibus et qua ratione liberari a præsentibus malis possent. (11) Quibus de rebus quum plures essent dictæ sententiæ, omnes simul a concilio sunt probatæ.

X. Atque his ita decretis, qui in Italiam erant profecturi, a curia recta ad mare se contulerunt; qui præerat classi, ad naves. Ceteri vero similiter partim securitati urbis prospiciebant, partim alia pro se quisque ministeria, sine intermissione obibant. (2) At Scipio, gravem jam spoliis exercitum trahens, quod nemo illi resisteret, sed ejus inceptis omnes concederent, partem prædæ majorem in vetera castra, ubi apparatus erant militares, decrevit mittendam. (3) Ipse cum expedito jam exercitu ad munitionem occidendam Tuneti imminentem contendit, ut in conspectu

τοῖς Καρχηδόνιους ἐν συνόψει· μάλιστα γὰρ οὕτως ἐκφοβήσιν ὑπελάμβανε καὶ καταπλήξειν αὐτούς. (4) Οἱ μὲν οὖν Καρχηδόνιοι, μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὰ τε πληρώματα καὶ τὰς σιταρχίας ἐτοίμας ἔχοντες ἐν ταῖς ναυσὶν, ἐτίγοντο πρὸς ἀναγωγῇ καὶ τοῖς προκειμένοις· ὁ δὲ Πόπλιος ἤκε πρὸς τὸν Τύνητα, καὶ, φυγόντων τὴν ἔσδοον αὐτοῦ τῶν παραφυλαττόντων, κατέλαβε τὸν τόπον. (5) Ὁ δὲ Τύνης ἀπέχει μὲν τῆς Καρχηδόνας ὥς ἑκατὸν εἴκοσι σταδίους, ἔστι δὲ σύνοπτος σχεδὸν ἐξ ὅλης τῆς πόλεως, διαφέρει δ' ὀχυρότητι καὶ φυσικῇ καὶ χειροποιήτῳ, καθάπερ καὶ πρότερον ἡμῖν εἴρηται. (6) Τῶν δὲ Ῥωμαίων ἄρτι κατεστρατοπεδευκότων, ἀνήγοντο ταῖς ναυσὶν οἱ Καρχηδόνιοι, ποιούμενοι τὸν πλοῦν εἰς τὴν Ἰτύκην. (7) Ὁ δὲ Πόπλιος, ὁρῶν τὸν ἀνάπλουον τῶν ὑπεναντίων, καὶ δεδιώς, μή τι περὶ τὸ σφέτερον αὐτῶν ναυτικὸν συμβῇ, διαταράσσειτο, πάντων ἀνυπονοήτως διακειμένων καὶ ἀπαρασκευάστων πρὸς τὸ μέλλον. (8) Αὐτὸς δ' ἐκ μεταβολῆς ἀναστρατοπεδεύσας, ἡττήσεν τοὺς ἰδίους πράγμασι. (9) Καταλαβὼν δὲ τὰς καταφράκτους ναῦς, πρὸς μὲν τὰς ἐξαιρέσεις καὶ προσαγωγὰς τῶν ὀργάνων, καὶ καθόλου πρὸς πολιορκίαν, εὖ καὶ δεόντως ἐξηρτυμένας, πρὸς δὲ ναυμαχίαν ἥκιστα παρεσκευασμένας, τὸν δὲ τῶν ὑπεναντίων στόλον, ἐξ ὅλου τοῦ χειμῶνος πρὸς αὐτὸ τοῦτο κατηρτισμένον· (10) τὸ μὲν ἀντανάγεισθαι καὶ ναυμαχεῖν ἀπογνοῦς, συνορμίσας δὲ τὰς καταφράκτους νῆας, περιέστησε ταύταις τὰς φορητοὺς ἐπὶ τρεῖς καὶ τέτταρας τὸ βάθος· (11) κάπειτα καθελόμενος τοὺς ἱστοὺς καὶ τὰς κεραίαις, ἔρριψε τούτοις αὐτὰς βιαίως. * * *

(Suidas in Κεραιά et in Ἰγρητικοῖς.)

(12) Βραχὺ διάστημα ποιῶν, ὥστε ὑπηρετικοῖς ἐκπλεῖν δύνασθαι καὶ διαπλεῖν.

Carthaginiensium signa constitueret; ratus, hoc pacto plurimum illis se timoris atque terroris incussurum. (4) Post dies paucos, ubi jam Peni naves suas defensoribus et remigio atque commeatu instruxissent, ad deducendas naves ipsi quidem se accinxerunt, et ad ea, quæ modo dicebamus, exsequenda; Publius vero Tunetem ducit, eumque locum, relictum fuga custodum, occupat. (5) Tunes Carthagine abest stadia ferme CXX, locus cum operibus, tuni suapte natura, sicut jam ante ostendimus, tutus, quique ex omni fere parte Carthaginis potest conspici. (6) Vix dum satis eo loci Romanus consederat, cum Carthaginienses sublati ancoris classe Uticam petere aggrediuntur. (7) Quam eorum molitionem conspicatus Scipio, conturbari animus illi cepit, metu ne quid ea res detrimenti Romanæ classi importaret, nemine ibi quidquam hostilis suspicante, et rebus omnibus ad imminens certamen imparatis. (8) Igitur motis rursus castris, retro converso agmine ad ferendam suis opem accurrit. (9) Ubi quum naves rostratas offendisset ad erigendas quidem admoventasque machinas, et omnino ad obsidionis usus rite ac convenienter comparatas, ad prælium vero navale minime omnium accommodatas, quum et contrario in eum usum per totam hiemem classis hostilis fuisset aptata; (10) dimissa spe prodeundi in altum, et cum hostibus classe decertanti, rostratas naves subduxit, et onerariarum triplicem aut etiam quadruplicem ordinem eis circumdedit. (11) Deinde demissis malis atque antennis, firmiter his naves colligavit. * * *

(12) (Sub ipsis pontibus) intervalla fecit, quo procurrituræ speculatoriæ naves in hostem, ac tuto recipi possent.

II. — PTOLEMÆUS PHILOPATOR, REX ÆGYPTI.

(Athenæus Deipnosoph. lib. VI, cap. 13.)

XI. Πολύβιος ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ φησὶ, Ἀγαθοκλέους τοῦ Οἰνάνθης υἱοῦ, ἑταῖρου δὲ τοῦ Φιλοπάτορος βασιλέως, κόλακα γενέσθαι Φίλωνα.

(Idem lib. XIII, cap. 5.)

(2) Πολύβιος, ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῶν Ἰστοριῶν, Κλεινοῦς, φησὶ, τῆς οἰνοχοοῦσης αὐτῷ [Πτολεμαίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ] εἰκόνας πολλὰς ἀνακεῖσθαι κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν μονοχίτωνας, καὶ ῥυτὸν ἐχούσας ἐν ταῖς χερσίν. (3) Αἱ δὲ κάλλισται τῶν οἰκίων, φησὶν, οὐ Μυρτίου, καὶ Μνησίδου, καὶ Ποθεινῆς προσαγορεύονται; (4) Καίτοι Μνήσις μὲν ἦν αὐλητρίς, καὶ Ποθεινὴ· Μύρτιον δὲ μία τῶν ἀποδεδειγμένων καὶ κοινῶν δεικτηριάδων. (5) Τοῦ δὲ Φιλοπάτορος βασιλέως Πτολεμαίου οὐκ Ἀγαθοκλείης ἡ ἑταῖρα ἐκράτει, ἥ καὶ πᾶσαν ἀνατρέψασα τὴν βασιλείαν;

XI. Polybius libro XIV scribit, Agathocli, CEnanthes filio, Philopatoris regis sodali, assentatorem fuisse Philonem.

(2) Polybius Historiarum libro XIV scribit, Cleinūs, quæ illi (Ptolemæo Philadelpho) a poculis fuit, statuas Alexandriæ multas erectas, indutas simplici tunica, et poculum in manibus tenentes. (3) Splendidissimæ autem domus· ait, nonne Myrtii aut Mnesidis aut Potheines appellatione insigniantur? (4) Quamquam fuerunt tibicinæ Mnesis et Potheine, Myrtium vero una ex publice constitutis prostibulis. (5) Philopator vero Ptolemæus rex nonne sub potestate atque imperio Agathocleæ fuit meretricis, quæ etiam totum regnum ejus evertit?

(Excerpt. Valesian.)

XII. Ἐἴεν δὲ τινες ἐπαποροῦντες, πῶς ἡμεῖς τὰς ἄλλας πράξεις ἀπάσας κατ' ἐνιαυτὸν γράφοντες τὰς παραλλήλους, περὶ μόνων τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐν καιρῷ τῷ νῦν ἐκ πλείονος χρόνου πεποιήμεθα τὴν ἐξήγησιν. (2) Ἡμεῖς δὲ τοῦτο πεποιήκαμεν διὰ τινος τοιαύτας αἰτίας. (3) Πτολεμαῖος ὁ βασιλεὺς, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος, ὁ Φιλοπάτωρ, μετὰ τὸ συντελεσθῆναι τὸν περὶ Κοίλῃν Συρίαν πόλεμον, ἀποστὰς πάντων τῶν καλῶν, ἐτράπη πρὸς βίον ἄσωτον καὶ τοιοῦτον, ὅσον ἀρτίως διεληλύθαμεν. (4) Ὅψι δὲ ποτε βιασθεὶς ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ἐνέπεσεν εἰς τὸν νῦν δεδλωμένον πόλεμον· ὅς, χωρὶς τῆς εἰς ἀλλήλους ὁμότητος καὶ παρανομίας, οὔτε παράταξιν, οὔτε ναυμαχίαν, οὔτε πολιορκίαν, οὐδ' ἕτερον οὐδὲν ἔσχε μνήμης ἄξιον. (5) Διόπερ ὑπέδραμεν, οὕτω καὶ μοι τῷ γράφοντι βράδιον ἔσεσθαι, καὶ τοῖς ἀναγινώσκουσιν εὐμαθεστέραν τὴν διήγησιν, εἰ μὴ κατ' ἐνιαυτὸν ἐπιψαύων μικρῶν καὶ οὐκ ἀξίων ἐπιστάσεως πραγμάτων ἀποδοίκοι τὸν λόγον· ἀλλ' εἰς-ἀπαξ οἷονεὶ σωματοειδῇ ποιήσας τὴν τοῦ βασιλέως προαίρεσιν ἀπαγγέλλαιμι περὶ αὐτῆς.

Ζήτει· ἐνείπει γὰρ φύλλα μὴ, ἐν οἷς περὶ τοῦ Πτολεμαίου ἐνεφέρετο καὶ Ἀρσινόης.

Philopatoris in pejus mutatio.

XII. Ne quis autem forte miretur, cur, cum singulis annis res omnes eodem anno gestas conjunctim scribere soleamus, in solis Ægypti rebus commemorandis tanto a tempore repetitam narrationem instituamus; (2) velim is sciat, hujusmodi rationibus nos maxime eo adductos esse. (3) Ptolemæus rex, de quo hic sermo est, cognomento Philopator, confecto in Cœlesyria bello, a studio rerum omnium honestarum ad luxuriosum ac perditum vivendi genus se contulit, ut proxime a nobis ostensum est. (4) Sero tandem rerum necessitate compulsus in id bellum incidit, de quo nunc disseruimus: quo quidem in bello, præter mutam crudelitatem atque perfidiam, nullum pedestre, nullum navale prælium, nulla obsidio, nihil denique quidquam memoria dignum exstitit. (5) Quamobrem cum scribenti mihi, tum legentibus, faciliorem et planiorem fore narrationem existimaui, si non per singulos annos minima quæque nec observata digna carpens atque delibans exponerem; sed simul ac semel quasi uno corpore complexus hujus regis studia ac mores aperirem.

Quære: desunt enim folia quadraginta octo, quibus narratio inerat de Ptolemæo et Arsinoë.

I. SCIPIO IN AFRICA.

Excerpt. Antiq. ex lib. XV, cap. 1-18.

I. Ὁ δὲ Πόπλιος βαρέως μὲν ἔφερεν ἐπὶ τῷ μὴ μό-
νον σφίσι παρηρῆσθαι τὴν χορηγίαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς
ἐχθροῖς παρεσκευάσθαι δαψίλειαν τῶν ἀναγκαιῶν· (2)
ἐπὶ δὲ βαρύτερον ἐπὶ τῷ παραβεβηκέναι τοὺς ὅρκους καὶ
τὰς συνθήκας τοὺς Καρχηδονίους, καὶ πάλιν ἐξ ἄλλης
ἀρχῆς ἐγείρεσθαι τὸν πόλεμον. (3) Διὸ καὶ παραυτίκα
προχειρισάμενος πρεσβευτὰς, Λεύκιον Σέργιον, [καὶ]
Λεύκιον Βαίβιον, καὶ Λεύκιον Φάβιον, ἐξαπέστειλε,
διαλεξομένους τοῖς Καρχηδονίοις ὑπὲρ τῶν γενομένων,
ἕνα δὲ καὶ δηλώσοντας, ὅτι κεκυράκει τὰς συνθήκας ὁ
ἕκαστος τῶν Ῥωμαίων. (4) Ἄρτι γὰρ ἦκε τῷ Ποπλίῳ
γράμματα, διασαφύοντα περὶ τῶν προειρημένων. (5)
Οἱ δὲ, παραγενθέντες εἰς τὴν Καρχηδόνα, τὸ μὲν πρῶ-
τον εἰς τὴν σύγκλητον, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐπὶ τοὺς
πολλοὺς ἀπαχθέντες, ἔλεγον ὑπὲρ τῶν ἐναστώτων μετὰ
παύσης· (6) πρῶτον μὲν ἀναμνησέμενοι, ὡς οἱ
παρ' ἐκείνων πρεσβεύται, παραγενθέντες εἰς Τύνητα
πρὸς σφᾶς, καὶ παρελθόντες εἰς τὸ συνέδριον, οὐ μόνον
τοῖς θεοῖς σπείσαιντο, καὶ τὴν γῆν προσκυνῶσαιεν, κα-
θὰ περ ἔστιν ἔθος τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις· (7) ἀλλὰ καὶ
πιστόντες ἐπὶ τὴν γῆν ἀγενεῶς τοὺς πόδας καταφιλοῖεν
τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἀναστάντες,
ὡς κατηγορήσαιεν σφῶν αὐτῶν, διότι καὶ τὰς ἐξ ἀρχῆς
γενομένας συνθήκας Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδονῖοι ἀθε-
τήσαιεν αὐτοί. (8) Διὸ περ ἔφασαν οὐκ ἀγνοεῖν, ὅτι
πᾶν εὐκρίτως ἂν πάθοιεν ὑπὸ Ῥωμαίων· ἀλλὰ τῆς τύχης
ἐνεκα τῶν ἀνθρώπων ἰδόντο, μηδὲν παθεῖν ἀνήμεστον·
ἴσασθαι γὰρ τὴν σφετέραν ἀδουλίαν ἀπόδειξιν τῆς Ῥω-
μαίων καλοκαγαθίας. (9) Ὡν μνημονεύοντα τὸν στρα-
τηγὸν ἔφασαν τὸν αὐτὸν οἱ πρέσβεις, καὶ τοὺς ἐν τῷ
συνεδρίῳ τότε γενοτάς, ἐκπλήττεσθαι, τίνοι ποτὲ πι-
στεύοντες ἐπελάνθανοντο μὲν τῶν τότε βηθέντων, ἀθε-
τεῖν δὲ τολμῶσι τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας. (10)
Σχεδὸν δὲ τοῦτ' εἶναι δῆλον, ὡς Ἀννίβας πεπειθότας,
καὶ ταῖς μετὰ τούτου παρούσαις δυνάμεσι, ταῦτα τολ-
μῶσι ποιεῖν, κακῶς φρονούντας. (11) Σαφῶς γὰρ εἶδε-
ναι πάντας, ὅτι ἐκείνοι, δεύτερον ἔτος ἤδη φεύγοντες
ἐκ πάσης Ἰταλίας εἰς τοὺς περὶ Λακίνιον τόπους, κα-
κεῖ συγκεκλεισμένοι, καὶ μονοῦ πολιορκούμενοι, μό-
λις ἐαυτοὺς ἐκαστωκότας ἤκουσι νῦν. (12) Οὐ μὲν
ἀλλὰ, εἰ καὶ νενικηκότας τοὺς ἐκεῖ παρῆσαν, καὶ πρὸς
ἡμᾶς ἑμμελλον διακινδυνεύειν, τοὺς δυοὶ μάχαις ἐξῆς
ἡμᾶς ἤδη νενικηκότας, ὅμως ἀμφοδοῦς ἔχειν ἰδεῖν τὰς
ἐπιβάδας ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος, καὶ μὴ μόνον τοῦ νικᾶν

Scipio vincit Hannibalem, et bello finem imponit.

Esti moleste ferebat Scipio, non solum periisse Romanis
tantum commeatuum, sed etiam hostibus jam esse illo casu
partam rerum omnium necessariorum copiam; (2) multo
tamen erat illi gravius, quod, iusjurandum et pactas indu-
cias quum violassent Carthaginienses, novum inde belli
initium esset oriturum. (3) Propterea delectos e vestigio
legatos L. Sergium, [sive Servilium,] L. Bæbium et L. Fa-
bium, Carthaginem proficisci jubet, qui injuriam acceptam
cum Pœnis expostularent, simulque significarent, populum
Romanum pacis condiciones probasse. (4) Commodum
enim per id tempus Publio redditæ erant litteræ, quibus id
ipsum nunciabatur. (5) Carthaginem ut venerunt legati,
producti primo in curia, mox ad populum, magna cum
libertate de rebus præsentibus disseruerunt. (6) Ante
omnia commemorarunt, quomodo legati Punici Tunetem ad
se venissent, ibique in concilium admissi, non solum tellure
adorata diis libassent, qui mos est etiam aliorum hominum;
(7) sed hoc amplius humili atque abjecto animo in terram
procubuissent, et eorum, qui in concilio sedebant, pedes
essent osculati; deinde, ubi se humo crexissent, quo-
modo sese accusavissent ipsi, quod pacem, quæ erat Car-
thaginiensibus cum Romanis, ipsi principio violassent: (8)
proinde professi essent, non negare se, quin digni essent
omnia pati, quæ Romani vellent, orare tamen per commu-
nem hominum fortunam, ne quid in se durius populus Ro-
manus consuleret: futuram enim Pœnorum imprudentiam
benignitatis et moderationis Romanorum posteris documen-
tum. (9) Horum sermonum memorem imperatorem eum-
dem, ceterosque qui tunc interfuissent concilio, demirari
satis non posse, quo tandem præsidio freti Carthaginienses,
eorum, quæ tunc sunt dicta, obliti, iusjurandum et fidem
induciarum violarint. (10) Fere tamen liquido constare
hoc hominibus, eo audaciæ ipsos pervenisse ob eam fidu-
ciam, quam in Hannibale ponerent, et eo exercitu, quem
ille in Africam adduxisset. Sed enim errare ipsos vehe-
menter. (11) Quem enim fugeret, Hannibalem cum suis
copiis, postquam tota Italia cedere esset coactus, alterum
ipsum annum circa Lacinium hæsisse, eoque fuisse conclu-
sum, ac tantum non obsessum, ut vix inde eripere sese po-
tuerit, ut huc veniret? (12) Atqui, etiamsi victor ex Ita-
lia Hannibal excessisset, quia tamen nobiscum acie est illi
confligendum, qui duas continuas victorias de vobis repor-
tavimus, spes de futuro incertas habere vos par erat, neque
victoriam dumtaxat animo præcipere debebatis, sed etiam

ἐννοίαν λαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ σφαλῆναι πάλιν. (13) Οὐ συμβάντος, ποίους ἐπικαλέσεσθε, ἔφη, θεούς; ποίους δὲ χρώμενοι λόγοις τὸν ἐκ τῶν κρατούντων ἔλθον ἐπισπάσεσθε πρὸς τὰς ἑαυτῶν συμφοράς; (14) Πάσης εἰκὸς ὑμᾶς ἑλπίδος ἀποκλεισθήσεσθαι, καὶ παρὰ θεῶν, καὶ παρ' ἀνθρώπων, διὰ τὴν ἀθεσίαν καὶ τὴν ἀβουλίαν.

II. Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις, τοιαῦτα διαλεγθέντες, ἀνεχώρησαν. (2) Τῶν δὲ Καρχηδονίων ὀλίγοι μὲν ἦσαν οἱ συναινούντες, μὴ παραβαίνειν τὰς ὁμολογίας· οἱ δὲ πλείους καὶ τῶν πολιτευομένων καὶ τῶν βουλευομένων βαρέως μὲν ἔφερον τὰς ἐν ταῖς συνθήκαις ἐπιταγὰς, δυσχερῶς δ' ἀνέχοντο τὴν τῶν πρεσβευτῶν παῖρῃσιν, πρὸς δὲ τούτοις οὐχ οἷοι τ' ἦσαν προέσθαι τὰ κατηγμένα πλοῖα, καὶ τὰς ἐκ τούτων χορηγίας. (3) Τὸ δὲ συνέχον, οὐ μικράς, ἀλλὰ μεγάλας εἶχον ἐλπίδας, νικήσειν διὰ τῶν περὶ τὸν Ἀννίβαν. (4) Τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς ἔδοξε, τοὺς πρέσβεις ἀναποκρίτους ἑξαποστέλλειν· τῶν δὲ πολιτευομένων οἷς ἦν προκείμενον, ἐκ παντὸς τρόπου συγχέαι πάλιν τὸν πόλεμον, οὗτοι συνεδρεύσαντες μηχανῶνται τι τοιοῦτον. (5) Ἐφασαν, δεῖν πρόνοιαν ποιήσασθαι τῶν πρεσβευτῶν, ἵνα μετ' ἀσφαλείας ἀνακομισθῶσιν εἰς τὴν ἰδίαν παρεμβολήν. (6) Καὶ παραυτίκα τούτοις μὲν ἡτοίμαζον δύο τριήρεις ἀπαπόμους· πρὸς δὲ τὸν ναύαρχον Ἀσδρούβαν διεπέμψαντο, παρακαλοῦντες, ἐτοιμάσαι πλοῖα μὴ μακρὰν τῆς τῶν Ῥωμαίων παρεμβολῆς, ἵν', ἐπειδὴν αἱ παραπέμπουσαι ἤγες ἀπολείψωσι τοὺς Ῥωμαίους, ἐπαναχθέντα ταῦτα καταποντίσῃ τοὺς πρεσβευτάς. (7) ἐφώρμει γὰρ αὐτοὶς τὸ ναυτικὸν κατὰ τοὺς πρὸ τῆς Ἰτύκης ἐγχειμένους τόπους. (8) Οὗτοι μὲν οὖν, ταῦτα διατάξάμενοι πρὸς τὸν Ἀσδρούβαν, ἐξέπεμπον τοὺς Ῥωμαίους, ἐντειλάμενοι τοῖς ἐπὶ τῶν τριήρων, ὅταν παραλλάξωσι τὸν Μάκραν ποταμὸν, αὐθις ἀπολιπόντας ἀποπλεῖν ἐν τῷ ὄρῳ τοὺς πρεσβευτάς. (9) Καὶ γὰρ ἦν ἐκ τούτων τῶν τόπων συνορᾶν ἤδη τὴν τῶν ὑπεναντίων παρεμβολήν. (10) Οἱ δὲ παραπέμποντες, ἐπεὶ κατὰ τὸ συνταχθὲν παρήλλαζαν τὸν ποταμὸν, ἀσπασάμενοι τοὺς Ῥωμαίους, αὐθις ἐπανεπλεον. (11) Οἱ δὲ περὶ τὸν Λεύκιον ἄλλο μὲν οὐδὲν ὑπερωρῶντο δεινόν· νομίσαντες δὲ, τοὺς παραπέμποντας δι' ὀλιγωρίαν αὐτοὺς προαπολιπεῖν, ἐπὶ ποσὸν ἐδυσχεραίνον. (12) Ἄμα δὲ τῷ μονωθέντας αὐτοὺς πλεῖν, ἐπανάγονται τρισὶ τριήρεσιν ἐξ ὑποβολῆς οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ παραβαλόντες τῇ Ῥωμαϊκῇ πεντήρει, τρώσαι μὲν οὐχ οἷοι τ' ἦσαν, ὑποχωρούσης τῆς νείας, οὐδὲ τοῦ καταστρώματος ἐπιβῆναι, διὰ τὸ γενναίως ἀμύνεσθαι τοὺς ἄνδρας. (13) ἐκ παρεμβολῆς δὲ καὶ περίεξ προσμαχόμενοι, κατετίτρωσκον τοὺς ἐπιβάτας, καὶ διέφθειρον πολλοὺς αὐτῶν. (14) Ἔως οὐ κατιδόντες οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς προνομιούντας τὴν παραλίαν ἀπὸ τῆς ἰδίας στρατοπεδείας παραβηοῦντας ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, ἐξέβαλον τὴν ναῦν εἰς τὴν γῆν. (15) Τῶν μὲν οὖν ἐπιβατῶν οἱ πλείστοι διεφθάρησαν οἱ δὲ πρεσβευταὶ παραδόξως ἐξέσωθησαν.

illud cogitare, vinci denuo vos posse. (13) Quod si accidat, quos opem poscetis deos? quibus verbis victores convenietis, ut illos ad vestrarum calamitatum commiserationem adducatis? (14) Merito sane vobis, quæ vestra est levitas atque imprudentia, spes omnes et divinæ et humanæ opis fuerint præclusæ.

II. Hæc legati quum dixissent, curia excesserunt. (2) Carthaginiensium pauci omnino fuere, qui fœderis servandi essent auctores. Pars major eorum, qui rempublicam gerebant, quique intererant concilio, et impositas leges conditionibus pacis gravabantur, et dicendi libertatem Romanorum legatorum iniquo ferebant animo: ad hæc, ut deductas in portum onerarias et comneas, qui in eis erant, dimitterent de manibus, non poterant adduci. (3) Quod vero caput continebat causæ: non levem aliquam, sed ingentem spem habebant per Hannibalem vincendi. (4) Igitur multitudini placebat ut sine responso legati dimitterentur. At principes civitatis, quibus erat propositum, quo bellum iterum accenderent, miscere omnia, in unum congregati, dolum huiusmodi commoliuntur. (5) Securitati Romanorum legatorum prospiciendum dixerunt, ut ad sua castra tuto revelantur: (6) ac statim duas iis triremes præpararunt, quæ ipsos prosequerentur. Ad Asdrubalem vero imperatorem Pœnum miserunt, qui cum ipso agerent, ut non procul a Romanis castris milites in navibus teneret paratos, qui legatos populi Romani, simul ac a prosequente ipsos præsidio fuerint relictī, invadant, eosque submergant. (7) Classis namque Punica in locis ad Uticam prominentibus stationem habebat. (8) Et hi quidem, datis in hanc sententiam mandatis ad Asdrubalem, Romanos dimitunt, præfectisque triremium præcipiunt, ut, postquam Macræ [sive Bagradæ] fluminis ostium superaverint, deduclos eadenus legatos ibi relinquant, et Carthaginem redeant: (9) nam ex eo loco hostium castra jam conspici poterant. (10) Qui prosequerentur, simul ac prædictum amoen superaverant, pro eo ut iussi fuerant, Romanis vale dicunt, et retro vela vertunt. (11) Offendit nonnihil ea res Lucium et ceteros legatos; non quo mali quidquam suspicarentur, sed quod incuria et contemptu deducendum fieri putarent, ut citius, quam conveniret, ab iis relinquerentur. (12) Verum ubi soli jam Romani cœperunt navigare; subito Carthaginienses tribus triremibus ex insidiis in eos invehantur, et Romanam quinquagemam sunt aggressi. Quam etsi rostro ferire celeritate subterlabentem non potuerunt, neque in tabulatum ejus insilire, militibus, qui ibi stabant, fortiter eos repellentibus; (13) tamen cominus commissa pugna, et omni ex parte impetu facto, vulneribus defensores affecerunt, multosque eorum interemerunt: (14) donec Romani, suos, e castris in oram pabulatum egressos, opis sibi ferendæ gratia ad litus accurrentes conspicati, navim in terram eiecerunt. (15) Perit propugnatorum pars maxima, legati præter spem opinionemque evaserunt.

III. Γενομένων δὲ τούτων, αὖθις ὁ πόλεμος ἄλλην ἀρχὴν εἴληφε βαρυτέραν τῆς πρόσθεν καὶ δυσμενικωτέραν. (2) Οἱ τε γὰρ Ῥωμαῖοι, δοκοῦντες παρеспон-δῆσθαι, φιλοτίμως διέκριντο πρὸς τὸ περιγενέσθαι τῶν Καρχηδονίων· οἱ τε Καρχηδόνιοι, συνιδόντες σφίσι τὰ πεπραγμένα, πρὸς πᾶν ἐτοίμως εἶχον, πρὸς τὸ μὴ τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριοι γενηθῆναι. (3) Τοιαύτης δὲ τῆς ἐξ ἀμφοῖν παραστάσεως ὑπαρχούσης, προφανές ἦν, ὅτι δεήσει μάχῃ κρίνεσθαι περὶ τῶν ἐνεστώτων. (4) Ἐξ οὗ συνέβαινε, μὴ μόνον τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Λιβύην πάντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἰβηρίαν καὶ Σικελίαν καὶ Σαρδόνα μετώρους εἶναι καὶ περισπᾶσθαι ταῖς διανοίαις, παραδοκοῦντας τὸ συμβησόμενον. (5) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Ἀννίβας, ἑλπίων τοῖς ἱππικαῖς, διέπεμπε πρὸς τινὰ Νομάδα Τυχαῖον, ὃς ἦν μὲν οἰκίος Σύφακος, ἱππεὺς δὲ μαχημωτάτους ἔχειν ἰδοῦναι τὸν κατὰ τὴν Λιβύην. (6) παρακαλῶν αὐτὸν, βοηθεῖν καὶ συνεπιλαβάνεσθαι τοῦ καιροῦ, σαφῶς γινώσκοντα, διότι, Καρχηδονίων κρατησάντων, δύναται διαφυλάττειν τὴν ἀρχήν, Ῥωμαίων δ' ἐνκησάντων, καὶ τῷ βίῳ κινδυνεύσει διὰ τὴν Μασσανάσου φιλαρχίαν. (7) Οὗτος οὖν πεισθεὶς τοῖς παρακαλουμένοις, ἤκε μετὰ δισχιλίων ἱππέων πρὸς τὸν Ἀννίβαν.

IV. Πόπλιος δὲ, τὰ περὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν ἀσφαλισάμενος, καὶ καταλιπὼν Βαίβιον ἀντιστράτηγον, αὐτὸς μὲν ἐπεπορεύετο τὰς πόλεις· (2) οὐκέτι παραλαμβάνων εἰς τὴν πίστιν τοὺς ἐθελοντὶ σφᾶς ἐγχειρίζοντας, ἀλλὰ μετὰ βίας ἀνδραποδιζόμενος, καὶ φανεράν ποιῶν τὴν ὀργήν, ἣν εἶχε πρὸς τοὺς πολεμίους διὰ τὴν Καρχηδονίαν παρασπόνδουσιν· (3) πρὸς δὲ Μασσανάσσην διεπέμπετο συνεχῶς, ἀποδηλῶν αὐτῷ, τίνα τρόπον παραβηκότες εἰεν οἱ Φοίνικες τὰς σπονδὰς, καὶ παρακαλῶν, ἀθροίζειν ὡς πλείστην δύναμιν, καὶ συνάπτειν αὐτὸν κατὰ σπουδήν. (4) Ὁ γὰρ Μασσανάσσης ἅμα τῷ γενέσθαι τὰς συνθήκας, καθάπερ εἴρηται πρότερον, εὐθέως ἀφώρμησε μετὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως, προσλαβὼν δέκα σημαίας Ῥωμαϊκὰς ἱππέων καὶ πεζῶν, καὶ πρεσβευτὰς παρὰ τοῦ στρατηγοῦ, χάριν τοῦ μὴ μόνον τὴν πατρίαν ἀρχὴν ἀπολαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Σύφακος προκατακτήσασθαι διὰ τῆς Ῥωμαίων ἐπικουρίας. Ὁ καὶ συνέβη γενέσθαι. (5) Συνέτυχε δὲ καὶ τοὺς ἐκ Ῥώμης πρεσβευτὰς περὶ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς εἰς τὸν ναυτικὸν χάρακα τὸν τῶν Ῥωμαίων καταπλεῦσαι. (6) Τοὺς μὲν οὖν παρ' αὐτῶν ὁ Βαίβιος παραχρῆμα πρὸς τὸν Πόπλιον ἐξέπεμψε, τοὺς δὲ τῶν Καρχηδονίων παρακατεῖχε, τὰ τε λοιπὰ δυσθύμως διαχειμένους, καὶ νομίζοντας ἐν τοῖς μεγίστοις εἶναι κινδύνους. (7) Πυθόμενοι γὰρ τὴν γεγεννημένην ἐκ τῶν Καρχηδονίων ἀσβείαν πρὸς τοὺς τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις, πρόδηλον ἰδοῦσιν εἶναι σφίσι τὴν ἐκ τούτων τιμωρίαν. (8) Ὁ δὲ Πόπλιος, διακούσας τῶν παραγεγονότων, ὅτι προθύμως ἢ τε σύγκλητος ὃ τε δῆμος ἀποδέχαιντο τὰς γενομένας δι' αὐτοῦ συνθήκας πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, καὶ διότι πρὸς πᾶν τὸ παρακαλού-

III. His ita factis, novum belli principium exstitit, et quidem gravius quam ante, atque ex acrioribus odiis. (2) Nam et Romani, quod fidem sibi violatam dicerent, omne studium atque operam, ut Carthaginienses devincerent, adhibuerunt: et Carthaginienses, sceleris quod admiserant sibi conscii, quidvis facere aut pati erant parati, quo ne in potestatem hostium venirent. (3) Quum igitur utriusque populi hic esset impetus et ardor animi, nemo erat, qui dubitaret, fore opus, ut tam vehemens disceptatio ferro cerneretur. (4) Quæ res faciebat, ut non solum Italiæ populi et Africæ, verum etiam Hispaniæ, Siciliæ, et Sardinia, in spem rerum novarum erigerentur, et ad expectationem rerum futurarum intenti, ancipites cogitationes animis agitant. (5) Eodem tempore Hannibal, qui equitatu deficiebatur, ad Numidam Tychæum, e Syphacis familiaribus, et qui unus ex omnibus Afris aptissimos ad pugnam equos habere perhibebatur, legatos misit, (6) qui auxilium ab eo peterent, rogarentque, ut præsentem occasionem ne dimitteret; verum ita sibi persuaderet, stare suum imperium ita demum posse, si penes Carthaginienses victoria stetisset; sin Romani vicissent, etiam de vita ipsum, propter Massanissæ cupiditatem dominandi, periclitaturum. (7) Hac cohortatione inductus Tychæus, cum duobus millibus equitum ad Hannibalem venit.

IV. Publius ubi securitati classis prospexisset, Bæbium summæ rei præfectum vicem suam in castris relinquens, ipse cum exercitu profectus, quacumque incederet, urbes aggrediebatur: (2) non jam, ut ante, voluntate sua dedentes se in fidem recipiens, sed per vim expugnans, et sub jugum omnes mittens; quanta in hostes incitatus esset ira propter Carthaginiensium perfidiam, præ se ferens. (3) Idem et ad Massanissam nuncios subinde mittebat, significans, quo pacto scelere Pœnorum ruptæ essent induciæ; hortansque, ut coactio quanto maximo posset exercitu ipse ad se propere veniret. (4) Massanissa namque statim post pactas inducias, quod ante ostendimus, ab exercitu Romano cum suis copiis discesserat, signaque etiam decem qua equitum qua peditum e legionibus Romanis legatosque ab imperatore acceperat, eo consilio ut Romanorum ope adjutus non solum regnum paternum reciperet, sed etiam Syphacis imperium suo adjiceret: quod etiam factum est. (5) Eodem quoque accidit tempore, ut ab Roma legati ad navalia castra Romanorum appellerent. (6) Bæbii igitur, Romanis ad imperatorem extemplo missis, Carthaginienses legatos penes se detinuit, qui et aliis curis anxii erant, et in summis periculis sese versari existimabant. (7) Audito enim scelere in Romanos legatos admissio, quo sese Carthaginienses impiaverant, ne dubitandum quidem illis videbatur, Romanos hanc immanitatem in se ulturos. (8) Scipio, ut ab iis, qui venerant, accepit, senatum populumque Romanum pacis a se pactæ cum Carthaginiensibus conditiones magno cum studio probasse, et ad omnia, quæ postulasset, faciles

μενον ἐτοιμῶς ἔχουσιν, ἐπὶ μὲν τούτοις ἔχαιρε μεγάλως· (9) τοὺς δὲ τῶν Καρχηδονίων προσέταξε τῷ Βαιβίῳ μετὰ πάσης φιλάνθρωπίας ἀποπέμπειν εἰς τὴν οἰκίαν· πᾶνυ καλῶς βουλευσάμενος, ὥς γέ μοι δοκεῖ, καὶ φρονίμως. (10) Θεωρῶν γὰρ τὴν σφετέραν πατρίδα περὶ πλείστῳ ποιουμένην τὴν περὶ τοὺς πρεσβευτὰς πίστιν, ἐσκοπεῖτο, παρ' αὐτῷ συλλογίζομενος, οὐχ οὕτω τί δέον παθεῖν Καρχηδονίους, ὥς τί δέον ἦν πράξει· Ῥωμαίους. (11) Διὸ παρακαλῶσθων τὸν ἴδιον θυμὸν καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς γεγονόσι πικρίαν, ἐπειράθῃ διαφυλάττειν, κατὰ τὴν παροιμίαν, πατέρων εὖ κείμενα ἔργα. (12) Τοιγαροῦν καὶ τοὺς ἐν τῇ Καρχηδὸνί πάντας ἤττησε ταῖς ψυχαῖς, καὶ τὸν Ἀννίβαν αὐτὸν, ὑπερθέμενος τῇ καλοκαγαθίᾳ τὴν ἐκείνων ἀνοίαν.

V. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, θεωροῦντες τὰς πόλεις ἐκπορθουμένας, ἔπειμπον πρὸς τὸν Ἀννίβαν, δεόμενοι μὴ μέλλειν, ἀλλὰ προσπειλᾶν τοῖς πολεμίοις, καὶ κρίνειν τὰ πράγματα διὰ μάχης. (2) Ὁ δὲ, διακούσας, τοῖς μὲν παρούσιν ἀπεκρίθη τᾶλλα σκοπεῖν, περὶ δὲ τούτου βῆθιμειν· διαλήψεσθαι γὰρ τὸν καιρὸν αὐτός. (3) Μετὰ δὲ τινος ἡμέρας ἀναξεύζας ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἀδρύμηντα τόπων, προῆλθε, καὶ κατεστρατοπέδευσε περὶ Ζάμαν. Αὕτη δ' ἐστὶ πόλις, ἀπέχουσα Καρχηδόνος ὥς πρὸς τὰς δύοσι δὸδὸν ἡμερῶν πέντε. (4) Κάμειδεν ἐξέπεμψε τρεῖς κατασκόπους, βουλόμενος ἐπιγνῶναι, ποῦ στρατοπεδεύουσι, καὶ πῶς χειρίζεται τὰ κατὰ τὰς παρεμβολάς. (5) Ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς Πόπλιος, ἐπαναχθέντων ὥς αὐτὸν τῶν κατασκόπων, τοσούτον ἀπέσχε τοῦ κολάζειν τοὺς ἐαλωκότας, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς ἄλλοις, ὥς τοῦναντίον, συστήσας αὐτοῖς χιλιάρχον, ἐπέταξε, πάντα καθαρῶς ὑποδείξει τὰ κατὰ τὴν παρεμβολήν. (6) Γενομένου δὲ τούτου, προσεπύθετο τῶν ἀνθρώπων, εἰ πάντα φιλοτίμως αὐτοῖς ὑποδέδειχεν ὁ συσταθείς. (7) Τῶν δὲ φησάντων, δοὺς ἐφόδια καὶ παραπομπὴν ἐξαπέστειλε, προσταζάς, ἐπιμελῶς Ἀννίβαν διασπεῖν περὶ τῶν ἀπνηντημένων αὐτοῖς. (8) Ὡν παραγεννηθέντων, θαυμάσας ὁ Ἀννίβας τὴν μεγαλοφυλίαν καὶ τόλμην τάνδρῶς, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς ὄρμην ἔπασσε τοῦ βούλεσθαι συνελθεῖν εἰς λόγους τῷ Ποπλίῳ. (9) Κρίνας δὲ τοῦτο, διεπέμψατο κήρυκα, φάσκων βούλεσθαι κοινολογηθῆναι πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων. (10) Ὁ δὲ Πόπλιος, ἀκούσας ταῦτα τοῦ κήρυκος, συγκατετίθετο τοῖς παρακαλουμένοις· ἔφη δὲ, πέμψειν πρὸς αὐτὸν, διασπαρῶν, ἐπειδὴν μέλλῃ συμπορεύεσθαι, τὸν τόπον καὶ τὸν καιρὸν. (11) Ταῦτα μὲν οὖν ἀκούσας ὁ κήρυξ, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν παρεμβολήν. (12) Τῇ δ' ἐπαύριον ἦκε Μασσανάσσης, ἔχων πεζοὺς μὲν εἰς ἑξακισχιλίους, ἵππεῖς δὲ περὶ τετρακισχιλίους. (13) Ὃν ἀποδεξάμενος ὁ Πόπλιος φιλάνθρωπος, καὶ συγχαρεὶς ἐπὶ τῷ πάντας ὑπηκόους πεποιθῆσθαι τοὺς πρότερον Σύφακι πετιομένους, ἀνέευξε· (14) καὶ παραγεννηθεὶς πρὸς πόλιν Μάργαρον, κατεστρατοπέδευσε, πρὸς τε τὰ ἄλλα τόπον εὐφυῆ καταλαβόμενος, καὶ τὴν ὁδρεῖαν ἐντὸς βάλους ποιησάμενος.

se præbuisse, eo nuncio vehementer lætatus, (9) Bæbio mandavit, ut Carthaginiensium legatis nultum non humanitatis comitatisque genus exhiberet, eosque Carthaginem dimitteret. (10) Ac mihi videtur Scipio, qui sciret, populum Romanum nihil habere antiquius fide erga legatos, sapientissimo ac prudentissimo consilio hoc fecisse, qui, rem eam apud se reputans, non tam cogitavit, quid digni essent pati Carthaginienses, quam Romanis quid facere conveniret. (11) Is igitur, iracundiæ suæ moderatus et cupiditati, qua flagrabat, scelus admissum ulciscendi, conatus est, ut veteri verbo dicitur, majorum præclara exempla tueri. (12) Itaque et eorum, qui Carthagine erant, et ipsius Hannibalis, quorum amentiam virtute et probitate sua superaverat, mirum in modum hoc facinore infregit animos.

5. Carthaginienses enimvero, cum vident urbes capi, et omni clade belli affici, ad Hannibalem mittunt, orant, moram omnem ut tollat, hostibus appropinquet, atque acie cum iis decernat. (2) Quæ ille mandata ut accepit, iis qui advenerant, respondit: ceteris rebus ipsi prospiciant; de hoc quidem non laborent: tempus enim agendi quod attineat, de eo se ipsum apud se statuturum. (3) Post dies paucos motis castris e locis circa Adrumetum, pergit ire, et circa Zamam oppidum castra locavit, quod quinque dierum itinere occasum versus ab Carthagine abest. (4) Inde tres speculatores ab eo missi, quorum opera cognosceret, ubi Scipio castra metaretur et quo pacto cuncta in castris administrarentur. (5) Qui ad Romanum imperatorem quum essent deducti, tantum abfuit, ut de captis supplicium sumeret, quod facere alii solent, ut contra e tribonis militum unum eis attribuerit, jussum, omnia ipsis bona fide ostendere, quæ essent in castris. (6) Quod ubi factum erat, ab iisdem percunctatus est, satisne accurate omnia ipsis ostendisset is, qui comes eis fuerat datus? (7) Quumque dixissent speculatores, ita esse factum; viatico donatos, datis qui prosequerentur, retro ad Hannibalem dimisit, jussitque, ut cuncta Hannibali, quæ sibi accidissent, aut quæ cognovissent, diligenter renunciarent. (8) Post reditum speculatorum Hannibal, magnitudinem animi et fiduciam Scipionis demirans, impetum nescio quomodo sumit cum illo colloquendi. (9) Deinde, ut sedit ejus animo hæc sententia, præconem ad Scipionem misit, qui diceret, velle se cum ipso de summa rerum colloqui. (10) Publius, audito præconis nuncio, potestatem ejus, quod postulabat, Pomo facit, missurum etiam se ad illum dixit, qui locum et tempus indicaret, ubi convenire Hannibalem constitueret. (11) His auditis in castra Punica redit præco. (12) Postridie ejus diei Massaniassa cum sex millibus peditum, quatuor equitum, venit. (13) Quem ubi comiter excepisset Scipio, gratulatus ei, quod populos omnes, qui Syphaci prius paruerant, sui juris fecisset, castra inde movit. (14) Ventum est ad Margarum, [sive Naragaram] urbem, ibi Scipio consedit, capto loco cum ad cetera opportuno, tum quod aquatio intra teli conjectum erat.

VI. Κάνταυθεν ἔξεπεμψε πρὸς τὸν τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸν, φάσκων, ἔτοιμος εἶναι συμπορεύεσθαι πρὸς αὐτὸν εἰς λόγους. (2) Ὃν ἀκούσας Ἀννίβας, ἀνέζευξε, καὶ συνεγγίσας, ὥστε μὴ πλεῖον ἀπέχειν τριάκοντα σταδίον, καταστρατοπέδευσε πρὸς τινὰ λόφον, ὃς τὰ μὲν λοιπὰ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν ὀρθῶς ἔχειν ἐδόκει, τὴν δ' ὕδραν ἀποτέρω μικρὸν εἶχε καὶ πολλὴν τάλαιπωρίαν ὑπέμενον οἱ στρατιῶται περὶ τοῦτο τὸ μέρος. (3) Κατὰ δὲ τὴν ἑξῆς ἡμέραν προῆλθον ἀπὸ τῆς ἰδίας παρεμβολῆς ἀμφοτέρω μετ' ὀλίγων ἡπείων κάπειτα χωρισθέντες ἀπὸ τούτων, αὐτοὶ συνῆλθον εἰς τὸ μέσον, ἔχοντες ἐρηγνέα μεθ' ἑαυτῶν. (4) Δεξιωσάμενος δὲ πρῶτος Ἀννίβας, ἤρξατο λέγειν ὥς « Ἐδοῦλετο μὲν ἂν, μήτε Ῥωμαίους ἐπιθυμῆσαι μηδέποτε μηδένος τῶν ἐκτὸς Ἰταλίας, μήτε Καρχηδονίους τῶν ἐκτὸς Λιβύης. (5) Ἀμφοτέροις γὰρ εἶναι ταύτας καὶ καλλίστας δυναστείας, καὶ συλλήβδην ὥσανε περιωρισμένας ὑπὸ τῆς φύσεως. (6) Ἐπεὶ δὲ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῶν κατὰ Σικελίαν ἀμφισθητήσαντες ἐξεπολεμήσαμεν ἀλλήλους, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ὑπὲρ τῶν κατ' Ἰθέρην, τὸ δὲ τέλος, ὑπὸ τῆς τύχης ἀπονουθετούμενοι, μέχρι τούτου προδεθήκαμεν, ὥστε καὶ περὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἐδάφους ἡμῶς κεινδυνευκέναι, τοὺς δ' ἀκμὴν ἔτι καὶ νῦν κινδυνεύειν. (7) λοιπὸν ἐστίν, εἰ πως δυνάμεθα, δι' αὐτῶν, παραιτησάμενοι τοὺς θεοὺς, διαλύσασθαι τὴν ἐνεστῶσαν φιλοτιμίαν. (8) Ἐγὼ μὲν οὖν ἐτοιμὸς εἰμι, τῷ πείραν εἰληφέναι δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὥς μετὰ θεός ἐστιν ἡ τύχη, καὶ παρὰ μικρὸν εἰς ἑκάτερα κωιᾷ μεγάλας ῥοπὰς, καθάπερ ἐν νηπίοις παισὶ χρωμένη. »

VII. « Σὺ δ' ἀγωνιώ, Πόπλις, λίαν, ἔφη, καὶ διὰ τὸ νέον εἶναι κομιδῇ, καὶ διὰ τὸ πάντα σοὶ κατὰ λόγον κερωρηκέναι, καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰθέρην, καὶ τὰ κατὰ τὴν Λιβύην, καὶ μηδέπω μέχρι γε τοῦ νῦν εἰς τὴν τῆς τύχης ἐμπεπωκέναι παλινρῦμην, μὴ ποτε οὐ πεισθῆς διὰ ταῦτα τοῖς ἑμοῖς λόγοις, καί περ οὖσι πιστοῖς. (2) Σκόπει δ' ἀφ' ἐνὸς τῶν λόγων τὰ πράγματα, μὴ τὰ τῶν προγεγονότων, ἀλλὰ τὰ καθ' ἡμῶς αὐτούς. (3) Εἰμὶ τοιγαροῦν Ἀννίβας ἐκεῖνος, ὃς μετὰ τὴν ἐν Κάνταυ μάχην σχεδὸν ἀπάσης Ἰταλίας ἐγκρατὴς γενόμενος, (καὶ) μετὰ τινὰ χρόνον ἤκον πρὸς αὐτὴν τὴν Ῥώμην, καὶ στρατοπεδεύσας ἐν τετταράκοντα σταδίοις, ἐβουλεύμην ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ τῆς ὑμετέρας πατρίδος ἐδάφους, πῶς ἐστὶ χρηστόν. (4) ὃς νῦν ἐν Λιβύῃ πάρεμι πρὸς σέ, Ῥωμαῖον ὄντα, περὶ τε τῆς ἑμαυτοῦ καὶ τῶν Καρχηδονίων σωτηρίας κοινολογησόμενος. (5) Εἰς ἀβλέποντα παρακαλῶ σε, μὴ μέγα φρονεῖν, ἀλλ' ἀνθρωπίνως βουλευσάσθαι περὶ τῶν ἐνεστώτων· τοῦτο δ' ἐστὶ, τῶν μὲν ἀγαθῶν αἰετὸν μέγιστον, τῶν δὲ κακῶν τοῦλάχιστον αἰρεῖσθαι. (6) Τίς οὖν ἂν εἰλοτο νοῦν ἔχων πρὸς σοιοῦτον δρυμνὴν κίνδυνον, ὅς σοι νῦν ἐνέστηκεν; ἐν ᾧ νικήσας μὲν, οὔτε τῇ σαυτοῦ δόξῃ μέγα τι προσθήσεις, οὔτε τῇ τῆς πατρίδος ἡγηθείς δὲ, πάντα τὰ πρὸ πρῶτου σεμνὰ καὶ καλὰ δι' αὐτὸν ἀρδρὴν ἀναιρήσεις. (7) Τίς οὖν

VI. Eo ex loco nuncium ad Carthaginiensem Imperatorem misit, paratum se esse significans ad conveniendum ipsum colloqui causa. (2) Hannibal, eo accepto nuncio, castra movet. Postquam propius ventum, ut jam triginta non amplius stadia in medio essent, in tumultu Pænus consedit, commodo alioquin ad institutum negotium, nisi quod longinquioris paulo aquationis erat, ita ut ejus milites in aquando laboris plurimum sustinerent. (3) Postero die imperatores ambo e suis castris, equitibus paucis comitati, progrediuntur : deinde soli, submotis comitibus, cum singulis interpretibus in medium procedunt. (4) Tum Hannibal prior, post salutationem, ita cepit loqui : « Si jam esset integrum, optaturum se fore, ut neque Romani quidquam unquam eorum, quæ sunt extra Italiam, concupissent ; neque Carthaginienses eorum, quæ extra Africam. (5) Utriusque enim populi hæc propria esse, eaque pulcherrima imperia, denique a natura ipsa suis finibus quasi circumscripta. (6) Nunc, quoniam de Sicilia primo disceptantes bellum inter nos gessimus, deinde autem de Hispaniæ possessione, ac tandem, bonam nobis mentem fortuna corruptente, eo usque sumus progressi, ut de patrio etiam solo vos sitis periclitati, hi vero etiam nunc cum maxime periclitentur ; (7) illud jam superest, ut, si qua ratione possumus, iram deorum deprecari, tantæ huic perviciaciæ per nos ipsi finem imponamus. (8) Equidem igitur, ipsa edoctus experientia, quam mutabilis res sit fortuna, quam sæpe rei minimæ interventu magna in utramvis partem momenta faciat, dum mortales non secus ac pueros infantes ludibrio habet, ad quietia consilia sum paratus.

VII. De te vero, P. Corneli, vehementer sum anxius, inquit, et sollicitus, ne forte, sive quia juvenis es admodum, sive quia ex animi sententia semper omnia tibi succedere, cum in Hispania, tum in Africa, neque umquam adhuc quidem fortunæ retro ruentis periculum fecisti, verbis meis, quamvis dignis fide, parum tamen fidei habeas. (2) Quin tu potius considera mihi ex uno, quod jam dicam, cujusmodi sit rerum humanarum conditio : neque ego de eorum, qui olim fuerunt, rebus loquor ; verum de iis, quæ nobis ipsis contigerunt. (3) Nempe Hannibal ego ille sum, qui post Cannensem pugnam universæ propemodum potitus Italiæ, aliquanto post tempore Romam ipsam petii, et, quum millia passuum quinque ab urbe consedissem, de vobis et de patriæ vestræ solo quid mihi statuendum esset, deliberabam : (4) qui nunc in Africa ad te, virum Romanum, accessi, de mea et populi Carthaginiensis salute tecum acturus. (5) Te igitur hortor, Publi, ut, hæc intuens, spiritus magnos nimis ne geras ; sed in deliberando de rebus præsentibus humanæ sortis memorem te probes : id autem est, ut bonorum maximum, malorum minimum eligas. (6) Enimvero quis compos mentis discrimen tantum adire velit, quantum tibi nunc imminet ? in quo si victor discesseris ; neque tuam tibi, neque patriæ gloriā multum sane amplificaveris : sin victus fueris, tot ante parva decora, tot præclare facta ipse per te funditus evertes. (7) Sed quorsum tandem omnis hæc mea spectat oratio ?

ἔστιν, ὃ προτίθεμαι, τέλος τῶν νῦν λόγων; (8) Πάντα, περὶ ὧν πρότερον ἡμιφιστήσαμεν, Ῥωμαίων ὑπαρχειν· ταῦτα δ' ἦν Σικελία, Σαρδῶν, τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν· καὶ μηδέποτε Καρχηδονίους Ῥωμαίοις ὑπὲρ τούτων ἀνταῖραι πόλεμον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἄλλας νήσους, ὅσαι μεταξὺ κεῖνται τῆς Ἰταλίας καὶ Λιβύης, Ῥωμαίων ὑπάρχειν. (9) Ταύτας γὰρ πείπειμαι τὰς συνθήκας καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλεστάτας μὲν εἶναι Καρχηδονίοις, ἐνδοξοτάτας δὲ σοὶ καὶ πᾶσι Ῥωμαίοις. »

VIII. Ἀννίβας μὲν οὖν ταῦτ' εἶπεν. Ὁ δὲ Πόπλιος, ὑπολαβὼν « Οὐτε τοῦ περὶ Σικελίας, ἔφη, πολέμου Ῥωμαίοις, οὔτε τοῦ περὶ τῆς Ἰβηρίας αἰτίους γεγονέναι, Καρχηδονίους δὲ προφανῶς· (2) ὑπὲρ ὧν κάλλιστα γινώσκειν αὐτὸν τὸν Ἀννίβαν· μάρτυρας δὲ καὶ τοὺς θεοὺς γεγονέναι τούτων, περιθέντας τὸ κράτος οὐ τοῖς ἀρχουσι χειρῶν ἀδίκων, ἀλλὰ τοῖς ἀμυνομένοις. (3) Βλέπειν δὲ καὶ τὰ τῆς τύχης οὐδενὸς ἦττον, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων στοχάζεσθαι κατὰ δύναμιν. (4) Ἀλλ', εἰ μὲν πρὸ τοῦ τοὺς Ῥωμαίους διαβαίνειν εἰς Λιβύην αὐτὸς ἐξ Ἰταλίας ἐκχωρήσας προὔτεινε τὰς διαλύσεις ταύτας, οὐκ ἂν οἴομαι σε διαφυσθῆναι τῆς ἐλπίδος. (5) Ἐπεὶ δὲ σὺ μὲν ἄκων ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀπηλλάγης, ἡμεῖς δὲ, διαβάτες εἰς τὴν Λιβύην, τῶν ὑπαίθρων ἐκρατήσαμεν, ὅλην, ὡς μεγάλην εἴληψεν τὰ πράγματα παραλλαγῇ. (6) Τὸ δὲ δὴ μέγιστον, ἡλθομεν ἐπὶ τί μέρος; (7) Ἡττηθέντων καὶ δεσθέντων τῶν παρὰ σοῦ πολιτῶν, ἐθέμεθα συνθήκας ἐγγράπτους, ἐν αἷς ἦν, πρὸς τοῖς ὑπὸ σοῦ νῦν προτεινομένοις, τοὺς αἰχμαλώτους ἀποδοῦναι χωρὶς λύτρων Καρχηδονίους, τῶν πλοίων τῶν καταφράκτων παραχωρῆσαι, πεντακισχίλια τάλαντα προσενεγκεῖν, ὅλην δοῦναι περὶ τούτων. (8) Ταῦτα ἦν, ὃ συνεθέμεθα πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ τούτων ἐπρεσβεύσαμεν ἀμφοτέροις πρὸς τε τὴν σύγκλητον τὴν ἡμετέραν, καὶ πρὸς τὸν δῆμον· ἡμεῖς μὲν ὁμολογούντες εὐδοκεῖν τοῖς γεγραμμένοις, Καρχηδόνιοι δὲ δεόμενοι τούτων τυχεῖν. (9) Ἐπεισθὴ τὸ συνέδριον τούτοις, ὃ δὲ δῆμος συγκατήνεσε. Τυχόντες ὧν ἤξιον, ἡθέτησαν ταῦτα Καρχηδόνιοι, παρασπονθήσαντες ἡμᾶς. (10) Τί λείπεται ποιεῖν; Σὺ, τὴν ἐμὴν χώραν μεταλαβὼν, εἰπόν. (11) Ἀφελεῖν τὰ βαρύτερα τῶν ὑποκειμένων ἐπιταγμάτων; Ἴνα μὴ, λαβόντες ἅλα τῆς παρανομίας, διδασχῶσι τοὺς εὐ ποιούντας εἰς τὸ λοιπὸν παρασπονδεῖν· ἀλλ' ἵνα, τυχόντες ὧν ἀξιοῦσι, χάριν ὀφείλωσιν ἡμῖν; (12) Ἀλλὰ νῦν, μεθ' ἱκετηρίας τυχόντες ὧν παρεκάλουν, ὅτι βραχείας ἐλπίδος ἐπελάθοντο τῆς κατὰ σέ, παρὰ πόδας ὡς ἐχθροῖς ἡμῖν κέχρηται καὶ πολεμίοις. (13) Ἐν οἷς, βαρυτέρου μὲν τινος προσεπιταχθέντος, δυνατὸν ἀνενεγκεῖν τῷ δήμῳ περὶ διαλύσεως· ὑφαίρειν δὲ ποιοούμενοις τῶν ὑποκειμένων, οὐδὲ ἀναφορὰν ἔχει τὸ διαβούλιον. (14) Τί πέρας οὖν πάντων τῶν ἐμῶν λόγων; Ἡ τὴν ἐπιτροπὴν ἡμᾶς διδόναι περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῆς πατρίδος, ἡ μαχομένους νικᾶν. »

IX. Ταῦτα μὲν οὖν διαλεχθέντες αὐτοῖς Ἀννίβας καὶ Πόπλιος ἐχωρίσθησαν, ἀξύμβατον ποιησάμενοι τὴν κοινολογίαν. (2) Εἰς δὲ τὴν ἐπαύριον ἅμα τῷ φωτὶ

(8) Ut omnia populi Romani sint, de quibus hactenus fuit inter nos contentio. Ea autem sunt, Sicilia, Sardinia, Hispaniæ provinciae. Horum nomine adversus Romanos ne bellum umquam Carthaginienses suscipiant. Similiter et ceteræ insulae, quotquot Italiam et Africam interjacent, omnes ut populi sint Romani. (9) Nam equidem per ejusmodi condiciones et Carthaginiensium securitati in posterum, et gloriae sive tuae, sive universi nominis Romani, quam optime fore consultum existimo. »

VIII. Et Hannibal quidem hæc dixit. Cujus sermonem excipiens Scipio : « manifestum dixit esse, Romanos neque ei bello, quod de Sicilia fuit gestum, præbuisse causam; neque item ei, quod de Hispania. (2) Atque hoc omnium optime scire ipsum Hannibalem : sed et deos immortales omnium, quæ accidissent, testes fuisse, qui decus victoriae iis tribuerint, non qui armis injustis priores lacessiverant, sed qui vim vi repellebant. (3) Fortunæ vim tam sibi esse notam, quam ulli umquam mortalium : et humanæ infirmitatis habere se rationem, quantam posset maximam. (4) Ceterum pacis hasce leges si tu, inquit, priusquam Romani in Africam trajecissent, ipse Italiae egressus finibus obtulisses, tua te spes, opinor, nequaquam fefellisset. (5) Nunc, quum ipse quidem invitum Italia excesseris, nos vero, in Africam transgressi, quidquid sub dio est in potestate habeamus, magnam rerum mutationem esse factam, quis non intelligit? (6) Quod vero omnium maximum est : quousque res inter nos devenerit, vide. (7) Civibus tuis devictis, et pacem petentibus, jam leges fœderis erant conscriptæ; in quibus, præter illa quæ a te nunc offeruntur, hæc amplius continebantur, captivos omnes ut sine pretio Carthaginienses redderent, naves rostratas ut traderent, talentum quinque millia ut penderent, his staturos se pactis, obsides ut darent. (8) Hæc sunt, de quibus inter nos convenerat, de quibus utrique per legatos cum senatu et populo nostræ civitatis egeramus; quum equidem hasce nobis non improbari condiciones dicerem, Carthaginienses vero, easdem ut impetrarent, precibus contenderent. (9) Pactis conditionibus senatus est assensus; easdem quoque populus ratas esse jussit. Tui cives, Hannibal, quod postulaverant consecuti, fœderis formam antiquarunt, et fidem nobis datam violarunt. (10) Quid jam opus est facto? Tu ipse, in meum locum te transfrens, mihi responde. (11) An gravissima quæque eorum, quæ per leges pacis tuis imperantur, sunt tollenda? Nempe non ut, accepto sceleris præmio, doceantur in posterum etiam cum bene de se meritis perfide agere; sed ut, nacti ea quæ petunt, gratiam nobis habeant? (12) At enim, quæ modo cum vittis et infulis postulaverant, ea consecuti; simul atque exiguam spem aliquam per te sunt nacti, inimicorum atque hostium loco e vestigio habere nos coeperunt. (13) Quæ cum ita sint : si, præter jam pactas leges, durius aliquid a nobis imperaretur, fieri posset, ut de pace denuo referretur ad populum Romanum : sin etiam de eis, quæ jam convenerant, aliquid detrahatur, ne deliberatio quidem locum habet, nec referre amplius licet. (14) Quis igitur nostræ etiam orationis erit finis? Nimirum, ut vos patriamque vestram fidei nostræ permittatis, aut prælio dimicantes vincatis. »

IX. Hæc inter se collocuti Hannibal et Scipio, frustra verbis tentata spe conventionis, ad suos se receperunt. (2) Postero die prima statim luce copias ambo eduxerunt, et

τὰς δυνάμεις ἐξήγον ἀμφοτέροι, καὶ συνίσταντο τὸν ἀγῶνα, Καρχηδόνιοι μὲν ὑπὲρ τῆς σφετέρας σωτηρίας καὶ τῶν κατὰ τὴν Λιβύην πραγμάτων, Ῥωμαῖοι δὲ περὶ τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς καὶ δυναστείας. (3) Ἐφ' ἃ τίς οὐκ ἂν ἐπιστήσας συμπαθὴς γένοιτο κατὰ τὴν ἐξήγησιν; (4) Οὐτε γὰρ δυνάμεις πολεμικωτέρας, οὐδ' ἡγεμόνας ἐπιτυχεστέους τούτων, καὶ μᾶλλον ἀθλητὰς γεγονότας τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων, εὖροι τις ἂν ἐτέρους, εὐδὲ μὴν ἄθλα μείζω τὴν τύχην ἐκτεθεικυῖαν τοῖς ἀγωνιζομένοις, τῶν τότε προκειμένων. (5) Οὐ γὰρ τῆς Λιβύης αὐτῆς, οὐδὲ τῆς Εὐρώπης; ἐμελλον κυριεύειν οἱ τῇ μάχῃ κρατήσαντες, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ὅσα νῦν πέπτωκεν ὑπὸ τὴν ἱστορίαν. Ὁ καὶ συνέβη γενέσθαι μετ' ὀλίγον. (6) Πλὴν ὁ μὲν Πόπλιος ἴθιγε τὰς τάξεις τῶν ἰδίων δυνάμεων τὸν τρόπον τούτων. (7) Πρῶτον μὲν τοὺς ἀστάτους καὶ τὰς τούτων σημαίας ἐν διαστήμασιν ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς πρίγκιπας, τιθεὶς τὰς σπείρας, οὐ κατὰ τὸ τῶν πρώτων σημαίων διάστημα, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλὰ κατ' ἄλλήλους ἐν ἀποστάσει, διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρὰ τοῖς ἐναντίοις ἐλεφάντων· τελευταίους δ' ἐπέστησε τοὺς τριαρίους. (8) Ἐπὶ δὲ τῶν κεράτων ἔταξε κατὰ μὲν τὸ λαὸν Γάϊον Λαίλιον, ἔχοντα τοὺς Ἰταλικούς ἱππέας· κατὰ δὲ τὸ δεξιὸν μέρος Μασσανάσσην μετὰ πάντων τῶν ὑφ' αὐτὸν ταττομένων Νομάδων. (9) Τὰ δὲ διαστήματα τῶν πρώτων σημαίων ἀνεπλήρωσε ταῖς τῶν γροσφομάων σπείραις, παραγγεῖλας τούτοις προκινδυνεύειν. (10) ἔαν δὲ ἐκδιάζωνται, καὶ κατὰ τὴν τῶν θηρίων ἑφοδὸν, ἀποχωρεῖν, τοὺς μὲν καταταχούντας, διὰ τῶν ἐπ' εὐθείας διαστημάτων εἰς τοῦπίσω τῆς ὅλης δυνάμεως, τοὺς δὲ περικαταλαμβανομένους εἰς τὰ πλάγια παρίστασθαι διαστήματα κατὰ τὰς σημαίας.

Χ. Ταῦτα δ' ἐτοιμασάμενος, ἐπεπορεύετο παρακαλῶν τὰς δυνάμεις, βραχείως μὲν, οἰκείως δὲ τῆς ὑποκειμένης περιστάσεως. (2) Ἡξίου γὰρ «μνημονεύοντας τῶν προγεγονότων ἀγώνων, ἀνδρας ἀγαθοὺς γίγνεσθαι, σφῶν καὶ τῆς πατρίδος ἀξίους, καὶ λαμβάνειν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι, κρατήσαντες μὲν τῶν ἐχθρῶν, οὐ μόνον τῶν ἐν Λιβύῃ πραγμάτων ἔσονται κύριοι βεβαίως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης οἰκουμένης τὴν ἡγεμονίαν καὶ δυναστείαν ἀδήριτον αὐτοῖς τε καὶ τῇ πατρίδι περιποιήσουσιν» (3) ἔαν δ' ὡς ἄλλως ἐκβῇ τὰ κατὰ τὸν κίνδυνον, οἱ μὲν ἀποθανόντες εὐγενεῖς ἐν τῇ μάχῃ κάλλιστον ἐντάφιον ἔξουσιν τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος θάνατον, οἱ δὲ διαφυγόντες, αἰσχιστον καὶ ἐλεεινότατον τὸν ἐπίλοιπον βίον. (4) Ἀσφαλείαν γὰρ τοῖς φυγούσιν οὐδεὶς ἱκανὸς περιποιῆσαι τόπος τῶν ἐν τῇ Λιβύῃ πεσοῦσι δ' ὑπὸ τὰς τῶν Καρχηδονίων χεῖρας, οὐκ ἄθλα εἶναι τὰ συμβεβηκότα τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις· ὧν, ἔφη, μηδενὶ γένοιτο κέραιαν ὡμῶν λαβεῖν. (5) Τῆς δ' οὖν τύχης ἡμῖν τὰ μέγιστα τῶν ἄλλων εἰς ἐκάτερον τὸ μέρος ἐκτεθεικυίας, πῶς οὐκ ἂν εἴημεν ἀγενέστατοι, καὶ συλητὴν ἀφρονέστατοι πάντων, εἰ, παρέντες τὰ κάλλιστα

prælio decertarunt : Carthaginienses quidem, de sua salute et rebus Africæ; Romani vero, de orbis terrarum dominatione atque imperio. (3) Quis autem ista secum animo reputare queat, ut non rei tantæ narratione afficiatur? (4) Nam neque exercitus bellicosiores, neque imperatores feliciores, aut qui in bellicis certaminibus magis fuissent exercitati, temere aliquis inveniat, neque ubi maiora certantibus præmia fortuna proposuisset, quam illa, quæ erant tunc proposita. (5) Non enim Africam dumtaxat vel Europam in potestate sua erant habituri, qui victores ab ea pugna discessissent; verum et ceteras quoque orbis terrarum partes, quotquot hactenus in notitiam hominum venerunt. Quod quidem non multo post fieri contigit. (6) Ceterum copiarum suarum ordines ita tum Scipio disposuit. (7) Primum hastatos eorumque manipulos per intervalla : horum a tergo principes locavit, positos eorum manipulis non ex adverso interstitiorum, quæ intererant inter hastatorum manipulos, sicut mos est Romanorum; sed alios post alios in eadem serie, ex aliquo intervallo, propter multitudinem elephantorum, quos Pœni habebant. Ultimos, in extrema acie, triarios constituit. (8) Ab lævo cornu C. Lælium cum Italico equitatu, ab dextro Massanissam cum omnibus suis Numidis opposuit. (9) Vias patentes inter manipulos antesignanorum complevit velitum manipulis, dato præcepto, ut ante alios pugnam committerent : (10) sin autem hostium vim aut elephantorum impetum sustinere non possent, retro pedem ut referrent; qui quidem celeritate pedum confiderent, per vias rectas inter manipulos patentes, pone aciem universam; qui vero occuparentur a belluis, in dextram sinistramve iis sese applicarent intervallis, quæ essent inter signa.

X. His ita ordinatis, quæcunque incederet per aciem, suos adhortabatur; paucis ille quidem, sed ad præsens discrimen apte et convenienter. (2) Petebat enim a militibus suis, ut « memores pugnarum quas ante pugnassent, viros se præstarent, priore sua virtute et Romano dignos nomine : ponerentque sibi illud ob oculos, se, victis eo prælio hostibus, non Africæ tantum possessionem firmam obtenturos; sed etiam reliqui orbis terrarum imperium ac dominationem sibi et patriæ suæ sine ulla controversia quæsituros. (3) Sin de exitu certaminis secus eveniret, cogitarent, eos, qui inter dimicandum diem clauderent ultimum, loco sepulcralis ornamenti, atque ejus pulcherrimi, relatores hoc decus, quod pro patria mortem oppetierint; qui periculum declinassent, vitam deinceps omnem acturos et turpissimam et miseriam. (4) Eis enim, qui fugerint, nullum esse tota Africa locum, qui securitatem possit præstare : iis vero, qui in Pœnorum manus inciderint, quæ sint eventura, non esse obscurum recta ratione rem putantibus. Quæ superi, inquit, a vobis omnibus avertant! (5) Quum igitur fortuna in ultravis partem præmia nobis proposuerit omnium maxima : quid causæ dicemus, cur non ignavissimi mortaliū, atque, ut omnia verbo complectar, stultissimi

μενον ἐτοίμως ἔχοντες, ἐπὶ μὲν τούτοις ἔχαιρε μεγάλως· (9) τοὺς δὲ τῶν Καρχηδονίων προσέταξε τῷ Βαιβίῳ μετὰ πάσης φιλάνθρωπίας ἀποπέμπειν εἰς τὴν οἰκίαν· πάντῃ καλῶς βουλευσάμενος, ὥς γέ μοι δοκεῖ, καὶ φρονίμως. (10) Θεωρῶν γὰρ τὴν σφετέραν πατρίδα περὶ πλείστου ποιουμένην τὴν περὶ τοὺς πρεσβευτὰς πίστιν, ἐσκοπεῖτο, παρ' αὐτῷ συλλογίζομενος, οὐχ οὕτω τί δέον παθεῖν Καρχηδονίους, ὥς τί δέον ἦν πράξει Ῥωμαίους. (11) Διὸ παρακαυχσὼν τὸν ἴδιον θυμὸν καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς γεγονόσι πικρίαν, ἐπειράθη διαφυλάττειν, κατὰ τὴν παροιμίαν, πατέρων εὖ κείμενα ἔργα. (12) Τοιγαροῦν καὶ τοὺς ἐν τῇ Καρχηδονίᾳ πάντας ἤττησε ταῖς ψυχαῖς, καὶ τὸν Ἀννίβαν αὐτὸν, ὑπερέβημενος τῇ καλοκαγαθίᾳ τὴν ἐκείνων ἀνοίαν.

V. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, θεωροῦντες τὰς πόλεις ἐκπορευομένας, ἐπεμπον πρὸς τὸν Ἀννίβαν, δεόμενοι μὴ μέλλειν, ἀλλὰ προσπελάζειν τοῖς πολεμίοις, καὶ κρίνειν τὰ πράγματα διὰ μάχης. (2) Ὁ δὲ, διακούσας, τοῖς μὲν παρούσιν ἀπεκρίθη τᾶλλα σκοπεῖν, περὶ δὲ τούτου βραθυμεινὴ διαλήψεσθαι γὰρ τὸν καιρὸν αὐτός. (3) Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας ἀναξέζας ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἀδρύμητα τόπων, προῆλθε, καὶ κατεστρατοπέδευσε περὶ Ζάμαν. Αὕτη δ' ἐστὶ πόλις, ἀπέχουσα Καρχηδόνος ὥς πρὸς τὰς δύο σελήνας ἡμερῶν πέντε. (4) Κάμειθεν ἐξέπεμψε τρεῖς κατασκόπους, βουλόμενος ἐπιγινῶναι, ποῦ στρατοπεδεύουσι, καὶ πῶς χειρίζεται τὰ κατὰ τὰς παρεμβολάς. (5) Ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς Πόπλιος, ἐπαναχθέντων ὡς αὐτὸν τῶν κατασκόπων, τοσούτον ἀπέσχε τοῦ καλᾶσαι τοὺς ἐαυτοκότας, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς ἄλλοις, ὡς τοῦναντίον, συστήσας αὐτοῖς χιλιάρχον, ἐπέταξε, πάντα καθαρῶς ὑποδείξει τὰ κατὰ τὴν παρεμβολήν. (6) Γενομένου δὲ τούτου, προσεπύθετο τῶν ἀνθρώπων, εἰ πάντα φιλοτιμίως αὐτοῖς ὑποδέδειχεν ὁ συσταθεὶς. (7) Τῶν δὲ φησάντων, δούς ἐφόδια καὶ παραπομπὴν ἐξαπέστειλε, προστάξας, ἐπιμελῶς Ἀννίβαν διασπερῖν περὶ τῶν ἀπνηντημένων αὐτοῖς. (8) Ὃν παραγεννηθέντων, θαυμάσας ὁ Ἀννίβας τὴν μεγαλοφυλίαν καὶ τόλμαν τάνδρος, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς ὄρμην ἔπρεσε τοῦ βούλεσθαι συνελθεῖν εἰς λόγους τῷ Ποπλίῳ. (9) Κρίνας δὲ τοῦτο, διεπέμψατο κήρυκα, φάσκων βούλεσθαι κοινολογηθῆναι πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων. (10) Ὁ δὲ Πόπλιος, ἀκούσας ταῦτα τοῦ κήρυκος, συγκατετίθετο τοῖς παρακαλουμένοις· ἔφη δὲ, πέμψειν πρὸς αὐτὸν, διασπαῶν, ἐπειδὴν μέλλῃ συμπορεύεσθαι, τὸν τόπον καὶ τὸν καιρὸν. (11) Ταῦτα μὲν οὖν ἀκούσας ὁ κήρυξ, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν παρεμβολήν. (12) Τῇ δ' ἐπαύριον ἦκε Μασσανάσσης, ἔχων πεζοὺς μὲν εἰς ἑξακισχιλίους, ἵππεῖς δὲ περὶ τετρακισχιλίους. (13) Ὃν ἀποδεξάμενος ὁ Πόπλιος φιλάνθρωπος, καὶ συγχαρεὶς ἐπὶ τῷ πάντας ὑπηκόους πεποιθῆσθαι τοὺς πρότερον Σύφακι παιδομένους, ἀνέειπε· (14) καὶ παραγεννηθεὶς πρὸς πόλιν Μάργαρον, κατεστρατοπέδευσε, πρὸς τε τὰ ἄλλα τόπον εὐφυῆ καταλαβόμενος, καὶ τὴν ὁρεῖαν ἐντὸς βέλους ποιησάμενος.

se præbuisse, eo nuncio vehementer lætatus, (9) Bæbio mandavit, ut Carthaginiensium legatis nulum non humanitatis comitatusque genus exhiberet, eosque Carthaginem dimitteret. (10) Ac mihi videtur Scipio, qui sciret, populum Romanum nihil habere antiquius fide erga legatos, sapientissimo ac prudentissimo consilio hoc fecisse, qui, rem eam apud se reputans, non tam cogitavit, quid digni essent pati Carthaginienses, quam Romanis quid facere conveniret. (11) Is igitur, iracundiæ suæ moderatus et cupiditati, qua flagrabat, scelus admissum ulciscendi, conatus est, ut veteri verbo dicitur, majorum præclara exempla laeri. (12) Itaque et eorum, qui Carthagine erant, et ipsius Hannibalis, quorum amentiam virtute et probitate sua superaverat, mirum in modum hoc facinore infregit animos.

5. Carthaginienses enimvero, cum vident urbes capi, et omni clade belli affici, ad Hannibalem mittunt, orant, moram omnem ut tollat, hostibus appropinquet, atque acie cum iis decernat. (2) Quæ ille mandata ut accepit, iis qui adveniant, respondit: ceteris rebus ipsi prospiciant; de hoc quidem non laborent: tempus enim agendi quod attineat, de eo se ipsum apud se statuturum. (3) Post dies paucos motis castris e locis circa Adrumetum, pergit ire, et circa Zamam oppidum castra locavit, quod quinque dierum itineris occasum versus ab Carthagine abest. (4) Inde tres speculatores ab eo missi, quorum opera cognosceret, ubi Scipio castra metaretur et quo pacto cuncta in castris administrarentur. (5) Qui ad Romanum imperatorem quum essent deducti, tantum abfuit, ut de captis supplicium sumeret, quod facere alii solent, ut contra e tribonis militum unum eis attribuerit, iussum, omnia ipsis bona fide ostendere, quæ essent in castris. (6) Quod ubi factum erat, ab iisdem percunctatus est, satisne accurate omnia ipsis ostendisset is, qui comes eis fuerat datus? (7) Quomque dixissent speculatores, ita esse factum; viatico donatos, datis qui prosequerentur, retro ad Hannibalem dimisit, iussitque, ut cuncta Hannibali, quæ sibi accidissent, aut quæ cognovissent, diligenter renunciarent. (8) Post reditum speculatorum Hannibal, magnitudinem animi et fiduciam Scipionis demirans, impetum nescio quomodo sumit cum illo colloquendi. (9) Deinde, ut sedit ejus animo hæc sententia, præconem ad Scipionem misit, qui diceret, velle se cum ipso de summa rerum colloqui. (10) Publius, audito præconis nuncio, potestatem ejus, quod postulabat, Pæmo facit, missurum etiam se ad illum dixit, qui locum et tempus indicaret, ubi convenire Hannibalem constitueret. (11) His auditis in castra Punica redit præco. (12) Postridie ejus diei Massaniassa cum sex millibus peditum, quatuor equitum, venit. (13) Quem ubi comiter excepisset Scipio, gratulatus ei, quod populos omnes, qui Syphaci prius paruerant, sui juris fecisset, castra inde movit. (14) Ventum est ad Margarum, [sive Naragaram] urbem, ibi Scipio consedit, capto loco cum ad cetera opportuno, tum quod aequatio intra telli conjectum erat.

VI. Κάντιυθεν ἔξεπεμψε πρὸς τὸν τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸν, φάσκων, ἔτοιμος εἶναι συμπορεύεσθαι πρὸς αὐτὸν εἰς λόγους. (2) Ὡν ἀκούσας Ἀννίβας, ἀνέκλιψε, καὶ συνεγγίσας, ὥστε μὴ πλεῖον ἀπέχειν τριάκοντα σταδίων, κατεστρατοπέδευσε πρὸς τινὰ λόφον, ὃς τὰ μὲν λοιπὰ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν ὀρθῶς ἔχειν ἰδοῦναι, τὴν δ' ὕδραν ἀποτέρω μικρὸν εἶχε· καὶ πολλὴν ταλαιπωρίαν ὑπέμενον οἱ στρατιῶται περὶ τοῦτο τὸ μέρος. (3) Κατὰ δὲ τὴν ἐξῆς ἡμέραν προῆλθον ἀπὸ τῆς ἰδίας παρεμβολῆς ἀμφοτέρωι μετ' ὀλίγων ἡπείων· κάπιστα χωρισθέντες ἀπὸ τούτων, αὐτοὶ συνῆλθον εἰς τὸ μέσον, ἔχοντες ἐρμηνέα μεθ' ἑαυτῶν. (4) Δεξιωσάμενος δὲ πρῶτος Ἀννίβας, ἤρξατο λέγειν ὥς « Ἐβούλετο μὲν ἂν, μήτε Ῥωμαίους ἐπιθυμῆσαι μηδέποτε μηδενὸς τῶν ἐκτὸς Ἰταλίας, μήτε Καρχηδονίους τῶν ἐκτὸς Λιβύης. (5) Ἀμφοτέροις γὰρ εἶναι ταύτας καὶ καλλίστας δυναστείας, καὶ συλλήβδην ὥσανει περιωρισμένας ὑπὸ τῆς φύσεως. (6) Ἐπεὶ δὲ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῶν κατὰ Σικελίαν ἀμφοισθησάντας ἐξεπολεμήσαμεν ἀλλήλους, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ὑπὲρ τῶν κατ' Ἰβηρίαν, τὸ δὲ τέλος, ὑπὸ τῆς τύχης ἀπονουθετούμενοι, μέχρι τούτου προδεσθῆκαμεν, ὥστε καὶ περὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἐδάφους ὁμᾶς κεκινδυνεύκεναι, τοὺς δ' ἄκμῃ ἔτι καὶ νῦν κινδυνεύειν. (7) λοιπὸν ἔστιν, εἴ πως δυνάμεθα, δι' αὐτῶν, παραιτησάμενοι τοὺς θεοὺς, διαλύσασθαι τὴν ἐνεστῶσαν φιλοτιμίαν. (8) Ἐγὼ μὲν οὖν ἔτοιμός εἰμι, τῷ πείρῳ εἰληφέναι δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὥς μετὰ θεός ἐστιν ἡ τύχη, καὶ παρὰ μικρὸν εἰς ἑκάτερα κινεῖ μεγάλας βροτὰς, καθάπερ εἰ νηπίοις παισὶ χρωμένην.

VII. « Σὲ δ' ἀγωνίῳ, Πόπλιε, λίαν, ἔφη, καὶ διὰ τὸ νέον εἶναι κομιδῇ, καὶ διὰ τὸ πάντα σοὶ κατὰ λόγον κερχωρηκέναι, καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, καὶ τὰ κατὰ τὴν Λιβύην, καὶ μηδέπω μέχρι γε τοῦ νῦν εἰς τὴν τῆς τύχης ἐμπεπτωκέναι παλινρῦμην, μὴ ποτε οὐ πεισθῆς διὰ ταῦτα τοῖς ἑμοῖς λόγοις, καίπερ οὖσι πιστοῖς. (2) Σκόπει δ' ἀφ' ἐνὸς τῶν λόγων τὰ πράγματα, μὴ τὰ τῶν προγεγονότων, ἀλλὰ τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτούς. (3) Εἰμὶ τοιγαροῦν Ἀννίβας ἐκεῖνος, ὃς μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην σχεδὸν ἀπάσης Ἰταλίας ἐγκρατὴς γενόμενος, (καί) μετὰ τινὰ χρόνον ἦκον πρὸς αὐτὴν τὴν Ῥώμην, καὶ στρατοπεδεύσας ἐν τετταράκοντα σταδίοις, ἐβουλεύμην ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τοῦ τῆς ὑμετέρας πατρίδος ἐδάφους, πῶς ἔστι χρηστόν. (4) ὃς νῦν ἐν Λιβύῃ πάρεμι πρὸς σέ, Ῥωμαῖον ὄντα, περὶ τε τῆς ἑμαυτοῦ καὶ τῶν Καρχηδονίων σωτηρίας κοινολογησόμενος. (5) Εἰς ἃ βλέποντα παρακαλῶ σε, μὴ μέγα φρονεῖν, ἀλλ' ἀνθρωπίνως βουλευέσθαι περὶ τῶν ἐνεστῶτων· τοῦτο δ' ἔστι, τῶν μὲν ἀγαθῶν αἰεὶ τὸ μέγιστον, τῶν δὲ κακῶν τοῦλάχιστον αἰρεῖσθαι. (6) Τίς οὖν ἂν εἰλοιο νῦν ἔχων πρὸς σοιοῦτον ὁρμᾶν κίνδυνον, ὅς σοι νῦν ἐνέστηκεν; ἐν ᾧ νικήσας μὲν, οὔτε τῇ σαυτοῦ δόξῃ μέγα τι προσθήσεις, οὔτε τῇ τῆς πατρίδος· ἡττηθείς δὲ, πάντα τὰ πρὸ σφύτου σεμνὰ καὶ καλὰ δι' αὐτὸν ἄρδην ἀναιρήσεις. (7) Τίς οὖν

VI. *Ex loco nuncium ad Carthaginiensem imperatorem misit, paratum se esse significans ad conveniendum ipsum colloqui causa. (2) Hannibal, eo accepto nuncio, castra movet. Postquam propius ventum, ut jam triginta non amplius stadia in medio essent, in tumultu Pœnus consedit, commodo alioquin ad institutum negotium, nisi quod longinquioris paulo aquationis erat, ita ut ejus milites in aquando laboris plurimum sustinerent. (3) Postero die imperatores ambo e suis castris, equitibus paucis comitati, progrediuntur: deinde soli, submotis comitibus, cum singulis interpretibus in medium procedunt. (4) Tum Hannibal prior, post salutationem, ita cepit loqui: « Si jam esset integrum, optaturum se fore, ut neque Romani quidquam umquam eorum, quæ sunt extra Italiam, concupissent; neque Carthaginienses eorum, quæ extra Africam. (5) Utriusque enim populi hæc propria esse, eaque pulcherrima imperia, denique a natura ipsa suis finibus quasi circumscripta. (6) Nunc, quoniam de Sicilia primo disceptantes bellum inter nos gessimus, deinde autem de Hispaniæ possessione, ac tandem, bonam nobis mentem fortuna corumpente, eo usque sumus progressi, ut de patrio etiam solo vos sitis periclitati, hi vero etiam nunc cum maxime periclitentur; (7) illud jam superest, ut, si qua ratione possumus, iram deorum deprecari, tantæ huic perviciaciæ per nos ipsi finem imponamus. (8) Equidem igitur, ipsa edoctus experientia, quam mutabilis res sit fortuna, quam sæpe rei minimas interventu magna in utramvis partem momenta faciat, dum mortales non secus ac pueros infantes ludibrio habet, ad quietia consilia sum paratus.*

VII. *De te vero, P. Corneli, vehementer sum anxius, inquit, et sollicitus, ne forte, sive quia juvenis es admodum, sive quia ex animi sententia semper omnia tibi succedere, cum in Hispania, tum in Africa, neque umquam adhuc quidem fortunæ retro ruentis periculum fecisti, verbis meis, quamvis dignis fide, parum tamen fidei habeas. (2) Quin tu potius considera mihi ex uno, quod jam dicam, cujusmodi sit rerum humanarum conditio: neque ego de eorum, qui olim fuerunt, rebus loquor; verum de iis, quæ nobis ipsis contigerunt. (3) Nempe Hannibal ego ille sum, qui post Cannensem pugnam universæ propemodum potitus Italiæ, aliquanto post tempore Romam ipsam petii, et, quum millia passuum quinque ab urbe consedissem, de vobis et de patriæ vestræ solo quid mihi statuendum esset, deliberabam: (4) qui nunc in Africa ad te, virum Romanum, accessi, de mea et populi Carthaginiensis salute tecum acturus. (5) Te igitur hortor, Publi, ut, hæc intuens, spiritus magnos nimis ne geras; sed in deliberando de rebus præsentibus humanæ sortis memorem te probes: id autem est, ut bonorum maximum, malorum minimum eligas. (6) Enimvero quis compos mentis discrimen tantum adire velit, quantum tibi nunc imminet? in quo si victor discesseris; neque tuam tibi, neque patriæ gloriam multum sane amplificaveris: sin victus fueris, tot ante parta decora, tot præclare facta ipse per te funditus evertes. (7) Sed quorsum tandem omnis hæc mea spectat oratio?*

ἔστιν, ὃ προτίθεται, τέλος τῶν νῦν λόγων; (8) Πάντα, περὶ ὧν πρότερον ἠμφισβητήσαμεν, Ῥωμαίων ὑπαρχεῖν· ταῦτα δ' ἦν Σικελία, Σαρδῶν, τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν· καὶ μηδέποτε Καρχηδονίους Ῥωμαίοις ὑπὲρ τούτων ἀντάραι πόλεμον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἄλλας νήσους, δεσαὶ μεταξύ καίονται τῆς Ἰταλίας καὶ Λιβύης, Ῥωμαίων ὑπάρχειν. (9) Ταύτας γὰρ πέπεισμαι τὰς συνθήκας καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλεστάτας μὲν εἶναι Καρχηδονίους, ἐνδοξοτάτας δὲ σοὶ καὶ πᾶσι Ῥωμαίοις. »

VIII. Ἀνίβας μὲν οὖν ταῦτ' εἶπεν. Ὁ δὲ Πόπλιος, ὑπολαβὼν· « Οὐτε τοῦ περὶ Σικελίας, ἔφη, πόλεμου Ῥωμαίους, οὔτε τοῦ περὶ τῆς Ἰβηρίας αἰτίους γεγενῆσθαι, Καρχηδονίους δὲ προφανῶς. (2) ὑπὲρ ὧν κάλλιστα γινώσκειν αὐτὸν τὸν Ἀνίβαν· μάρτυρας δὲ καὶ τοὺς θεοὺς γεγενῆσθαι τούτων, περιθέντας τὸ κράτος οὐ τοῖς ἀρχουσι χειρῶν ἀδίκων, ἀλλὰ τοῖς ἀμυνομένοις. (3) Βλέπειν δὲ καὶ τὰ τῆς τύχης οὐδενὸς ἦν, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων στοχάζεσθαι κατὰ δύναμιν. (4) Ἀλλ', εἰ μὲν πρὸ τοῦ τοὺς Ῥωμαίους διαβαίνειν εἰς Λιβύην αὐτὸς ἐξ Ἰταλίας ἐκχωρήσας προύτεινες τὰς διαλύσεις ταύτας, οὐκ ἂν οἴομαι σε διαψευσθῆναι τῆς ἐλπίδος. (5) Ἐπεὶ δὲ σὺ μὲν ἄκων ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀπηλλάγης, ἡμεῖς δὲ, διαβάντες εἰς τὴν Λιβύην, τῶν ὑπαίθρων ἐκρατήσαμεν, δῆλον, ὡς μεγάλην εἰληφῇς τὰ πράγματα παραλλαγήν. (6) Τὸ δὲ δὴ μέγιστον, ἤλθομεν ἐπὶ τί μέρος; (7) Ἡττηθέντων καὶ δεσθέντων τῶν παρὰ σοῦ πολιτῶν, ἐθέμεθα συνθήκας ἐγγράπτους, ἐν αἷς ἦν, πρὸς τοῖς ὑπὸ σοῦ νῦν προτεινομένοις, τοὺς αἰχμαλώτους ἀποδοῦναι χωρὶς λύτρων Καρχηδονίους, τῶν πλοίων τῶν καταφράκτων παραχωρῆσαι, πεντακισχίλια τάλαντα προσενεγκεῖν, δμῆρα δοῦναι περὶ τούτων. (8) Ταῦτα ἦν, ἀ συνεθέμεθα πρὸς ἀλλήλους· ὑπὲρ τούτων ἐπρεσβεύσαμεν ἀμφοτέρω πρὸς τε τὴν σύγκλητον τὴν ἡμετέραν, καὶ πρὸς τὸν δῆμον· ἡμεῖς μὲν ὁμολογούντες εὐδοκεῖν τοῖς γεγραμμένοις, Καρχηδόνιοι δὲ δεόμενοι τούτων τυχεῖν. (9) Ἐπίεσθη τὸ συνέδριον τούτοις, ὃ δὲ δῆμος συγκατήνεσε. Τυχόντες ὧν ἤξιον, ἡθέτησαν ταῦτα Καρχηδόνιοι, παρασπονδῆσαντες ἡμᾶς. (10) Τί λείπεται ποιεῖν; Σὺ, τὴν ἐμὴν χώραν μεταλαβὼν, εἰπόν. (11) Ἀφελεῖν τὰ βαρύτερα τῶν ὑποκειμένων ἐπιταγμάτων; Ἦνα μὴ, λαβόντες ἄθλα τῆς παρανομίας, διδασθῶσι τοὺς εὖ ποιοῦντας εἰς τὸ λοιπὸν παρασπονδεῖν· ἀλλ' Ἦνα, τυχόντες ὧν ἀξιοῦσι, χάριν δφείλωσιν ἡμῖν; (12) Ἀλλὰ νῦν, μεθ' ἱκετηρίας τυχόντες ὧν παρεκάλουν, οἱ βραχείας ἐλπίδος ἐπελάθοντο τῆς κατὰ σέ, παρὰ πόδας ὡς ἐχθροῖς ἡμῖν κέρρηται καὶ πολεμίοις. (13) Ἐν οἷς, βαρυτέρου μὲν τινος προσεπιταχθέντος, δυνατόν ἀνενεγκεῖν τῷ δήμῳ περὶ διαλύσεως· ὑφαίρεσιν δὲ ποιουμένοις τῶν ὑποκειμένων, οὐδὲ ἀναφορὰν ἔχει τὸ διαβοῦλιν. (14) Τί πέρας οὖν πάλιν τῶν ἐμῶν λόγων; Ἡ τὴν ἐπιτροπὴν ἡμᾶς διδόναι περὶ σπῶν αὐτῶν καὶ τῆς πατρίδος, ἡ μαχομένους νικᾶν. »

IX. Ταῦτα μὲν οὖν διαλεχθέντες αὐτοῖς Ἀνίβας καὶ Πόπλιος ἐχωρίστησαν, ἀξύμβατον ποιησάμενοι τὴν κοινολογίαν. (2) Εἰς δὲ τὴν ἐπαύριον ἅμα τῷ φωτὶ

(8) Ut omnia populi Romani sint, de quibus hactenus fuit inter nos contentio. Ea autem sunt, Sicilia, Sardinia, Hispaniæ provinciæ. Horum nomine adversus Romanos ne bellum umquam Carthaginienses suscipiant. Similiter et ceteræ insulæ, quotquot Italiam et Africam interjacent, omnes ut populi sint Romani. (9) Nam equidem per ejusmodi conditiones et Carthaginiensium securitati in posterum, et gloriæ sive tue, sive universi nominis Romani, quam optime fore consultum existimo. »

VIII. Et Hannibal quidem hæc dixit. Cujus sermonem excipiens Scipio : « manifestum dixit esse, Romanos neque ei bello, quod de Sicilia fuit gestum, præbuisse causam; neque item ei, quod de Hispania. (2) Atque hoc omnium optime scire ipsum Hannibalem : sed et deos immortales omnium, quæ accidissent, testes fuisse, qui decus victoriæ iis tribuerint, non qui armis injustis priores laceassent, sed qui vim vi repellebant. (3) Fortunæ vim tam sibi esse notam, quam ulli umquam mortalium : et humanæ infirmitatis habere se rationem, quantam posset maximam. (4) Ceterum pacis hæc leges si tu, inquit, priusquam Romani in Africam trajecissent, ipse Italiæ egressus sinibus obtulisses, tua te spes, opinor, nequaquam fefellisset. (5) Nunc, quum ipse quidem invitus Italia excesseris, nos vero, in Africam transgressi, quidquid sub dio est in potestate habeamus, magnam rerum mutationem esse factam, quis non intelligit? (6) Quod vero omnium maximum est : quousque res inter nos devenierit, vide. (7) Civibus tuis devictis, et pacem petentibus, jam leges fœderis erant conscriptæ; in quibus, præter illa quæ a te nunc offeruntur, hæc amplius continebantur, captivos omnes ut sine pretio Carthaginienses redderent, naves rostratas ut traderent, talentum quinque millia ut penderent, his staturos se pactis, obsides ut darent. (8) Hæc sunt, de quibus inter nos convenerat, de quibus utrique per legatos cum senatu et populo nostræ civitatis egeramus; quum equidem hæc nobis non improbari conditiones dicerem, Carthaginienses vero, easdem ut impetrarent, precibus contenderent. (9) Pactis conditionibus senatus est assensus; easdem quoque populus ratas esse jussit. Tui cives, Hannibal, quod postulaverant consecuti, fœderis formulam antiquarunt, et fidem nobis datam violarunt. (10) Quid jam opus est facto? Tu ipse, in meum locum te transferens, mihi responde. (11) An gravissima quæque eorum, quæ per leges pacis tuis imperantur, sunt tollenda? Nempe non ut, accepto sceleris præmio, doceantur in posterum etiam cum bene de se meritis perfide agere; sed ut, nacti ea quæ petunt, gratiam nobis habeant? (12) At enim, quæ modo cum vittis et infulis postulaverant, ea consecuti; simul atque exiguam spem aliquam per te sunt nacti, inimicorum atque hostium loco e vestigio habere nos ceperunt. (13) Quæ cum ita sint : si, præter habere pactas leges, durius aliquid a nobis imperaretur, fieri posset, ut de pace denuo referretur ad populum Romanum : sin etiam de eis, quæ jam convenerant, aliquid detrahatur, ne deliberatio quidem locum habet, nec referre amplius licet. (14) Quis igitur nostræ etiam orationis erit finis? Nimirum, ut vos patriamque vestram fidei nostræ permittatis, aut prælio dimicantes vincatis. »

IX. Hæc inter se collocuti Hannibal et Scipio, frustra verbis tentata spe conventionis, ad suos se receperunt. (2) Postero die prima statim luce copias ambo eduxerunt, et

τὰς δυνάμεις ἐξήγον ἀμφοτέροι, καὶ συνίσταντο τὸν ἀγῶνα, Καρχηδόνιοι μὲν ὑπὲρ τῆς σφετέρως σωτηρίας καὶ τῶν κατὰ τὴν Λιβύην πραγμάτων, Ῥωμαῖοι δὲ περὶ τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς καὶ δυναστείας. (3) Ἐφ' ἃ τίς οὐκ ἂν ἐπιστήσας συμπαθὲς γένοιτο κατὰ τὴν ἐξήγησιν; (4) Οὐτε γὰρ δυνάμεις πολεμικωτέρας, οὐδ' ἡγεμόνας ἐπιτυχεστέρους τούτων, καὶ μᾶλλον ἀθλητὰς γεγονότας τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων, εὖροι τις ἂν ἐτέρους, οὐδὲ μὴν ἄθλα μεῖζω τὴν τύχην ἐκτεθεικυῖαν τοῖς ἀγωνιζομένοις, τῶν τότε προκειμένων. (5) Οὐ γὰρ τῆς Λιβύης αὐτῆς, οὐδὲ τῆς Εὐρώπης ἐμελλόν κυριεύειν οἱ τῇ μάχῃ κρατήσαντες, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ὅσα νῦν πέπτωκεν ὑπὸ τὴν ἱστορίαν. Ὁ καὶ συνέβη γενέσθαι μετ' ὀλίγον. (6) Πλὴν ὁ μὲν Ἱππίας ἔθηκε τὰς τάξεις τῶν ἰδίων δυνάμεων τὸν τρόπον τοῦτον. (7) Πρῶτον μὲν τοὺς ἀστάτους καὶ τὰς τούτων σημαίας ἐν διαστήμασιν ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς πρίγκιπας, τιθεὶς τὰς σπελάρας, οὐ κατὰ τὸ τῶν πρώτων σημαίων διάστημα, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλὰ κατ' ἀλλήλους ἐν ἀποστάσει, διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρὰ τοῖς ἐναντίοις ἑλεφάντων· τελευταίους δ' ἐπέστησε τοὺς τριαρίους. (8) Ἐπὶ δὲ τῶν κεράτων ἔταξε κατὰ μὲν τὸ λαὸν Γάϊον Λαίλιον, ἔχοντα τοὺς Ἰταλικούς ἱππείας· κατὰ δὲ τὸ δεξιὸν μέρος Μασσανάσσην μετὰ πάντων τῶν ὑφ' ἑαυτὸν ταττομένων Νομάδων. (9) Τὰ δὲ διαστήματα τῶν πρώτων σημαίων ἀνεπλήρωσε ταῖς τῶν γροσφορέων σπειραῖς, παραγγείλας τούτοις προκινδυνεύειν. (10) ἔαν δὲ ἐκδιάζωνται, καὶ κατὰ τὴν τῶν θηρίων ἑφοδὸν, ἀποχωρεῖν, τοὺς μὲν καταταχοῦντες, διὰ τῶν ἐπ' εὐθείας διαστημάτων εἰς τοῦπίσω τῆς ὅλης δυνάμεως, τοὺς δὲ περικαταλαβανομένους εἰς τὰ πλάγια παρίστασθαι διαστήματα κατὰ τὰς σημαίας.

X. Ταῦτα δ' ἐτοιμασάμενος, ἐπεπορεύετο παρακαλῶν τὰς δυνάμεις, βραχέως μὲν, οὐκ αἰσῶς δὲ τῆς ὑποκειμένης περιστάσεως. (1) Ἡξίου γὰρ « μνημονεύοντας τῶν προγεγονότων ἀγώνων, ἀνδρας ἀγαθοὺς γίγνεσθαι, σφῶν καὶ τῆς πατρίδος ἀξίους, καὶ λαμβάνειν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι, κρατήσαντες μὲν τῶν ἐχθρῶν, οὐ μόνον τῶν ἐν Λιβύῃ πραγμάτων ἔσονται κύριοι βεβαίως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης οἰκουμένης τὴν ἡγεμονίαν καὶ δυναστείαν ἀδήριτον αὐτοῖς τε καὶ τῇ πατρίδι περιποιήσουσιν. (3) ἔαν δ' ὡς ἄλλως ἐκβῇ τὰ κατὰ τὸν κίνδυνον, οἱ μὲν ἀποθανόντες εὐγενῶς ἐν τῇ μάχῃ κάλλιστον ἐντάφιον ἔξουσιν τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος θάνατον, οἱ δὲ διαφυγόντες, αἰσχιστον καὶ ἐλεεινότατον τὸν ἐπιλοιπὸν βίον. (4) Ἀσφάλειαν γὰρ τοῖς φυγοῦσιν οὐδεὶς ἱκανὸς περιποιῆσαι τόπος τῶν ἐν τῇ Λιβύῃ πεσοῦσι δ' ὑπὸ τὰς τῶν Καρχηδονίων χεῖρας, οὐκ ἄδηλα εἶναι τὰ συμβησόμενα τοῖς ὁρθῶς λογιζομένοις· ὣν, ἔφη, μηδενὶ γένοιτο πειρᾶν ὑμῶν λαβεῖν. (5) Τῆς δ' οὐδὲν τύχης ἡμῖν τὰ μέγιστα τῶν ὅλων εἰς ἐκάτερον τὸ μέρος ἐκτεθεικυίας, πῶς οὐκ ἂν εἴμεν ἀγενέστατοι, καὶ συλῆ ἡβδὼν ἀφρονέστατοι πάντων, εἰ, παρήντες τὰ καλλίστα

praelio decertarunt : Carthaginienses quidem, de sua salute et rebus Africæ; Romani vero, de orbis terrarum dominatione atque imperio. (3) Quis autem ista secum animo reputare queat, ut non rei tantæ narratione afficiatur? (4) Nam neque exercitus bellicosiores, neque imperatores feliciores, aut qui in bellicis certaminibus magis fuissent exercitati, temere aliquis inveniat, neque ubi maiora certantibus præmia fortuna proposuisset, quam illa, quæ erant tunc proposita. (5) Non enim Africam dumtaxat vel Europam in potestate sua erant habituri, qui victores ab ea pugna discessissent; verum et ceteras quoque orbis terrarum partes, quotquot hactenus in notitiam hominum venerunt. Quod quidem non multo post fieri contigit. (6) Ceterum copiarum suarum ordines ita tum Scipio disposuit. (7) Primum hastatos eorumque manipulos per intervalla: horum a tergo principes locavit, positis eorum manipulis non ex adverso interstitiorum, quæ intererant inter hastalorum manipulos, sicut mos est Romanorum; sed alios post alios in eadem serie, ex aliquo intervallo, propter multitudinem elephantorum, quos Pœni habebant. Ultimos, in extrema acie, triarios constituit. (8) Ab lævo cornu C. Lælius cum flalico equitatu, ab dextro Massanissam cum omnibus suis Numidis opposuit. (9) Vias patentes inter manipulos antesignanorum complevit velitum manipulis, dato præcepto, ut ante alios pugnam committerent: (10) sin autem hostium vim aut elephantorum impetum sustinerē non possent, retro pedem ut referrent; qui quidem celeritate pedum confiderent, per vias rectas inter manipulos patentes, pone aciem universam; qui vero occuparentur a belluis, in dextram sinistramve iis sese applicarent intervallis, quæ essent inter signa.

X. His ita ordinatis, quaqua incederet per aciem, suos adhortabatur; paucis ille quidem, sed ad præsens discrimen apte et convenienter. (2) Petebat enim a militibus suis, ut « memores pugnarum quas ante pugnassent, viros se præstarent, priore sua virtute et Romano dignos nomine: ponerentque sibi illud ob oculos, se, victis eo prælio hostibus, non Africæ tantum possessionem firmam obtenturos; sed etiam reliqui orbis terrarum imperium ac dominationem sibi et patriæ suæ sine ulla controversia quesituros. (3) Sin de exitu certaminis secus eveniret, cogitarent, eos, qui inter dimicandum diem clauderent ultimum, loco sepulcralis ornamentis, atque ejus pulcherrimi, relatores hoc decus, quod pro patria mortem oppetierint; qui periculum declinassent, vitam deinceps omnem acturos et turpissimam et miserrimam. (4) Eis enim, qui fugerint, nullum esse tota Africa locum, qui securitatem possit præstare: iis vero, qui in Pœnorum manus inciderint, quæ sint eventura, non esse obscurum recta ratione rem putantibus. Quæ superi, inquit, a vobis omnibus avertant! (5) Quum igitur fortuna in utramvis partem præmia nobis proposuerit omnium maxima: quid causæ dicemus, cur non ignavissimi mortalium, atque, ut omnia verbo complectar, stultissimi

τῶν ἀγαθῶν, ἐλοίμεθα τὰ μέγιστα τῶν κακῶν διὰ φιλοζωΐαν; (6) Διόπερ ἤξiou, δύο προθεμένους, ταῦτα ὁ ἔστιν, ἢ νικᾶν ἢ θνήσκειν, ὁμοῖος χωρεῖν εἰς τοὺς πολεμίους. (7) Τοὺς γὰρ τοιαύτας ἔχοντας διαλήψεις, κατ' ἀνάγκην ἀεὶ κρατεῖν τῶν ἐπὶ τὰνάντια ταυτομένων, ἐπειδὴν ἀπαλπίσαντες τοῦ ζῆν ἴωσιν εἰς τὴν μάχην. » Ὁ μὲν οὖν Πόπλιος τοιαύτην ἐποίησατο τὴν παραίνεσιν.

XI. Ὁ δ' Ἀννίβας τὰ μὲν θηρία πρὸ πάσης τῆς δυνάμεως, ὄντα πλείω τῶν ὀγδοήκοντα, μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς μισθοφόρους ἐπέστησε, περὶ μυρίου ὄντας καὶ διασχίλους τὸν ἀριθμὸν. Οὗτοι δ' ἦσαν Λιγυστινοί, Κελτοί, Βαλκάρεις, Μαυρούσιοι. (2) Τούτων δὲ κατόπιν παρενέβαλε τοὺς ἐγγυρίους Λίβυας καὶ Καρχηδονίους· ἐπὶ δὲ πᾶσι τοὺς ἐξ Ἰταλίας ἦκοντας μεθ' ἑαυτοῦ, πλείων ἢ στάδιον ἀποστήσας τῶν προτεταγμένων. (3) Τὰ δὲ κέρατα διὰ τῶν ἱππέων ἡσφαλίσατο, θεὸς ἐπὶ μὲν τὸ λαῖον τοὺς συμμάχους Νομάδας, ἐπὶ δὲ τὸ δεξιὸν τοὺς τῶν Καρχηδονίων ἱππεῖς. (4) Παρήγγειλε δὲ, τοὺς ἰδίους στρατιώτας ἕκαστον παρακαλεῖν, ἀναφέροντας τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ἐφ' ἑαυτὸν καὶ τὰς μεθ' ἑαυτοῦ παραγεγεννημένας δυνάμεις· (5) τοῖς δὲ Καρχηδονίοις ἐκέλευσε τοὺς ἡγουμένους τὰ συμβησόμενα περὶ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐξαριθμεῖσθαι, καὶ τιθέναι πρὸ ὀφθαλμῶν, ἕαν ἄλλως πως ἐκβῇ τὰ τῆς μάχης. Οὗτοι μὲν οὖν οὕτως ἐποίουν τὸ παραγγελθέν. (6) Ἀννίβας δὲ τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ παραγεγονότας ἐπιπορευόμενος, ἤξiou καὶ παρεκάλει διὰ πλείονων, μνησθῆναι μὲν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἑπτακαιδεκαέτους συνθείας, μνησθῆναι δὲ τοῦ πλήθους τῶν προγεγονότων αὐτοῖς πρὸς Ῥωμαίους ἀγῶνων· (7) ἐν οἷς ἀηττήτους γεγονότας οὐδ' ἐλπίδα τοῦ νικᾶν οὐδέποτε, ἔφη, Ῥωμαῖοις αὐτοὺς ἀπολελοιπέναι. (8) Τὸ δὲ μέγιστον, ἤξiou λαμβάνειν πρὸ ὀφθαλμῶν, χωρὶς τῶν κατὰ μέρος κινδύνων καὶ τῶν ἀναριθμήτων προτερημάτων, τὴν τε περὶ τὸν Τρεβίαν ποταμὸν μάχην πρὸς τὸν πατέρα τοῦ νῦν ἡγουμένου Ῥωμαίων, ὁμοίως τὴν ἐν Τυρρηνίᾳ πρὸς Φλαμίνιον μάχην, ἐτι δὲ τὴν περὶ Κάννας γενομένην πρὸς Αἰμίλιον· (9) ἃς οὔτε κατὰ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν, οὔτε κατὰ τὰς ἀρετὰς ἀξίας εἶναι συγκρίσεως πρὸς τὸν νῦν ἐπιπερόμενον κίνδυνον. (10) Καὶ ταῦτα λέγων ἀναβλέπει αὐτοὺς ἐκέλευε καὶ τὴν τῶν ὑπεναντίων κατοπτεῖν τάξιν· οὐ γὰρ οἷον ἐλάττους, ἀλλ' οὐδὲ πολλοστὸν μέρος εἶναι τῶν τότε πρὸς αὐτοὺς ἀγωνισαμένων· ταῖς γε μὴν ἀρεταῖς οὐδὲ σύγκρισιν ἔχειν. (11) Ἐκείνους μὲν γὰρ, ἀηττήτους ὄντας, ἐξ ἀκραίου διηγωνίσθαι πρὸς σφᾶς· τούτων δὲ τοὺς μὲν ἐχγόνους εἶναι, τοὺς δὲ λείψανα τῶν ἡττημένων ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ περευγόντων αὐτὸν πλεονάκεις. (12) Διόπερ ᾤετο, δεῖν μὴ καταλῦσαι μήτε τὴν σφῶν αὐτῶν, μήτε τὴν τοῦ προεστῶτος δόξαν καὶ προσηγορίαν· ἀλλ', ἀγωνισαμένους εὐφύχως, βεβαιῶσαι τὴν διαδοδεμένην περὶ αὐτῶν φήμην, ὡς ὄντων ἀηττήτων. (13) Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τοιαῦτα παρεκάλεσαν ἐμφοτέροι.

simus existimandi, si, rebus in arbitrio nostro positis, pro iis bonis, quæ sunt omnium pulcherrima, præ nimia cupiditate vitæ ea elegerimus mala, quæ sunt omnium gravissima? (6) Petere igitur se, cum hoste sic congregentur, ut qui duo hæc tantum præ oculis haberent, aut victoriam, aut mortem. (7) Nam qui hoc essent animo præditi, semper eos de hostibus victoriam reportare, ubi vitæ posita spe pugnam capebant. » Tali fere modo Scipio suos cohortabatur.

XI. Hannibal vero belluas (erant autem amplius LXXX) ante aciem universam, mercenarios proximos illis a tergo constituit, numero ad duodecim millia. Erant hi Ligures, Galli, Baleares, Mauri. (2) Pone hos in mediam aciem indigenas Afros et Carthaginienses recepit. Spatio deinde amplius quam stadii relicto, Italicos milites, qui secum venerant, a tergo omnium constituit. (3) Cornua equitatu firmavit: lævum socii Numidæ, dextrum equites Carthaginiensium tenuerunt. (4) Ducibus autem præcepit, ut suos quique milites adhortentur, juberentque spem victoriæ in se ponere, et eo, quem ex Italia adduxerat, exercitu. (5) Carthaginiensibus vero, ut recensent atque ob oculos ponerent, si alius esset pugne exitus, quam optarent, quæ calamitas liberos ipsorum ac conjuges maneret. Et illi quidem, uti fuerant jussi, fecerunt: (6) Hannibal vero eorum ordines, qui secum advenerant, obambrians, petebat ab iis, multumque ipsos hortabatur, « meminissent commilitii, quod annos septemdecim invicem coluissent, meminissentque illarum tot numero pugnarum, quas cum Romanis pugnassent: (7) e quibus quum semper invicti discessissent, ne spem quidem ullam se Romanis reliquisset umquam vincendi. (8) Ante omnia, ut oculis sibi subicerent, postalabat, præter tot minora prælia et infinitas numero victorias, pugnam ad Trebiam cum hujus ipsius Romanorum imperatoris patris commissam: pugnam item in Etruria cum Flaminio, necnon illam ad Cannas cum Emilio pugnata. (9) Quæ omnes pugne cum præsentī certamine nullo modo sint comparandæ, sive ob virorum numerum, sive ob virtutem militum. (10) Simul, hæc diceas, respicere in hostium aciem, eamque lustrare oculis jubebat. Neque enim pauciores tantum, verum ne multesimam quidem partem esse eorum, qui in prioribus illis certaminibus secum decertavissent. Ad virtutem autem quod attineret, ne institui quidem comparisonem ullam posse. (11) Nam illos, quum antea invicti fuissent, viribus integris secum rem gessisse; horum autem alios esse illorum sobolem, alios superstites quasdam reliquias eorum, quos in Italia ipsi viderent, et qui sæpe in fugam a se fuissent versi. (12) Videndum igitur illis esse, ne suam sibi ipsi, et sui imperatoris gloriam, et partum virtute nomen everterent; sed fortiter decertando late sparsam de se famam, invictos esse viros, magis magisque firmarent. » (13) Ita utrimque imperatores suas copias sunt cohortati.

XII. Ἐπειδὴ δ' ἑκατέρους ἦν εὐτρεπῆ τὰ πρὸς τὸν κίνδυνον, πάλαι τῶν Νομαδικῶν ἱππέων πρὸς ἀλλήλους ἀκροβολιζομένων, τότε παρήγγειλε τοῖς ἐπὶ τῶν ἐλεφάντων Ἀνίβας, ποιεῖσθαι τὴν ἐφοδὸν ἐπὶ τοὺς ὑπεναντίους. (2) Ἄμα δὲ τῶ πανταχόθεν τὰς σάλπιγγας καὶ τὰς βυκάνας ἀναβοῆσαι, τινὰ μὲν διαταραχθέντα τῶν θηρίων ἐξαυτῆς ὄρμησε καλίσσιντα κατὰ τῶν βεδοθηκότων τοῖς Καρχηδονίοις Νομάδων· διὸ διὰ τῶν περὶ τὸν Μασσανάσιν ταχέως ἐφύλωθ' ὁ λαὸς τῶν Κερκεδονίων. (3) Τὰ δὲ λοιπὰ, συμπεσόντα τοῖς τῶν Ῥωμαίων γροσφομάχοις ἐν τῷ μεταξὺ χωρίῳ τῶν παρατάξεων, πολλὰ μὲν ἔπασχε κακὰ, πολλὰ δ' ἐποίει τοὺς ὑπεναντίους· (4) ὥς θου πεφοδμημένα, τὰ μὲν διὰ τῶν διαστημάτων ἐξέπεσε, δεξαμένων αὐτὰ τῶν Ῥωμαίων ἀσφαλῶς κατὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦ πρόνοιαν, τὰ δ' ἐπὶ τὸ δεξιὸν μέρος παραφυγόντα, διὰ τῶν ἱππέων συνακοντιζόμενα, τέλος εἰς τὸν ἕξω τόπον τῶν στρατοπέδων ἐξέπεσεν. (5) Ὅτε δὴ καὶ Λαίλιος, ἅμα τῇ περὶ τοὺς ἐλέφαντας ταραχῇ ἐμβαλὼν, ἠνάγκασε φυγεῖν τοὺς τῶν Καρχηδονίων ἱππεῖς προτροπάζων. (6) Οὗτος μὲν οὖν ἐπείκειτο τοῖς φεύγουσιν ἐκθύμως· τὸ δ' ὁμοῖον ἐποίει καὶ Μασσανάσσης. (7) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον αἱ φάλαγγες ἀμφοτέραι βάδην ἀλλήλαις καὶ σοβαρῶς ἐπῆσαν, πλὴν τῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας μετ' Ἀνίβου παραγεγονότων· οὗτοι δ' ἔμενον, ἐπεχόντες τὸν ἕξ ἀρχῆς τόπον. (8) Ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς ἦσαν ἀλλήλων, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι, κατὰ τὰ πάτρια συναλαδάντας καὶ συμφορήσαντες τοῖς ξίφεσι τοὺς θυρεοὺς, προσέβαλον τοῖς ὑπεναντίοις. (9) Οἱ δὲ μισθοφόροι τῶν Καρχηδονίων ἀδιάκριτον ἐποιοῦν τὴν φωνὴν καὶ παρηλατμήνην· οὐ γὰρ πάντων ἦν κατὰ τὸν ποιητὴν ὁ αὐτὸς ὄρεως, οὐδ' ἴα γῆρυς·

Ἄλλη δ' ἄλλων γλώσσα, πολὺ κλητοὶ δ' ἴσαν ἄνδρες, καθάπερ ἀρτίως ἐξηριθμησάμην.

XIII. Πάσης δ' οὐσης ἐκ χειρὸς καὶ κατ' ἀνδρα τῆς μάχης, διὰ τὸ μὴ δόρασι μηδὲ ξίφεσι χρῆσθαι τοὺς ἐγωνιζομένους, τῇ μὲν εὐχερεῖα καὶ τόλμῃ προεῖχον οἱ μισθοφόροι τὰς ἀρχάς, καὶ πολλοὺς κατετραυμάτιζον τῶν Ῥωμαίων· (2) τῷ δὲ τῆς συντάξεως ἀκριβεῖ καὶ τῷ καθολισμῷ πιστεύοντες οἱ Ῥωμαῖοι, μᾶλλον ἐπέβαινον εἰς τὸ πρόσθεν. (3) Ἄμα δὲ τοῖς μὲν Ῥωμαίοις ἐπομένων καὶ παρακαλούντων τῶν κατόπιν, τοῖς δὲ μισθοφόροις τῶν Καρχηδονίων οὐ συνεγγιζόντων, οὐδὲ παραδοθόντων, ἀλλ' ἀποδεικνύντων ταῖς ψυχαῖς, (4) κέρως ἐνέβλιναν οἱ βάρβαροι, καὶ δοξάντες ἔγκταλίσπασθαι προφανῶς ὑπὸ τῶν ἰδίων, ἐπιπεσόντες κατὰ τὴν ἀποχώρησιν εἰς τοὺς ἐφεστώτας, ἐκτεῖνον τοὺς. (5) Ὁ καὶ πολλοὺς ἠνάγκασε τῶν Καρχηδονίων ἀνδρῶν ὥς ἀποθανεῖν· φονεύμενοι γὰρ ὑπὸ τῶν μισθοφόρων, ἐμάχοντο παρὰ τὴν αὐτῶν προαίρεσιν ἅμα πρὸς τε τοὺς ἰδίους καὶ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. (6) Ποιοῦμενοι δὲ τὸν κίνδυνον ἐκστατικῶς καὶ παρηλλαγμένως, οὐκ ὀλίγους διέφθειραν καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν ὑπεναντίων. (7) Καὶ

XII. Postea vero quam omnia ad pugnam necessaria ambo paraverant, quum Numidici equites multo ante levibus proeliis sese mutuo lacerare coepissent, tunc Hannibal eos, qui elephantis insidebant, jussit impetum in hostem facere. (2) Simul ac tubæ cornuque undique concinuerunt, parte bestiarum præ metu retro aversa et in Numidas Pœnorum auxiliares irruente, confestim Massanissa lævum cornu Puniceæ aciei equestri auxilio nudavit. (3) Reliqui elephantum medio inter geminas acies campo, impetu facto in Romanos velites, cum multis quidem suis vulneribus ingentum hostium stragem edebant; (4) donec metu consternati, partim per aciei Romanorum intervalla erumpunt, Romanis sine ullo periculo (Id enim pro sua prudentia caverat Scipio) eos admittentibus, alii in dextram partem fuga delati, equitum jaculis confodiuntur, et ad extremum ex acie penitus pelluntur. (5) Quo tempore Lælius, ut turbatos a belluis vidit hostes, in eos invectus, Carthaginiensem equitatum effusam capere fugam compulit. (6) Et Lælius quidem fugientes animose persequabatur; idemque et Massanissa pariter faciebat. (7) Hæc vero dum aguntur, utraque peditum acies lentis ac superbis incessibus gradum promovebat, iis exceptis, qui ex Italia cum Hannibale venerant: nam hi statio nem, in qua primo fuerant positi, servarunt. (8) Ubi prope est ventum, Romani more patrio clamorem tollentes, gladiisque ad scuta concrepantes, concurrunt cum hoste. (9) Carthaginiensium vero mercenarii indiscretas et dissonas voces edebant, ut quibus vox eadem, quod ait poeta, non esset, nec sonus idem:

Sermo etenim varius varia de gente vocatis, sicut paulo ante recensui.

XIII. Quum in dextris omne certamen esset, ac vir cum viro confugeret, quia non hastis ac ne gladiis quidem res gerebatur, agilitate et audacia mercenarii Pœnorum initio prævaiebant, multosque adeo Romanos vulnerarunt: (2) verum Romani eximia ordinatione suæ aciei et genere armorum freti, gradum ulterius magis inferebant. (3) Ac quoniam Romanos quidem sui, qui erant a tergo, et sequebantur, et urgebant assidua cohortatione; contra mercenariis hostium non appropinquabant Carthaginienses, neque opem ferebant, sed præ metu animos despondebant; (4) ad extremum in fugam barbari inclinarunt, et manifesto proditos sese putantes a suis, dum se retro recipiunt, in eos, quos a tergo habuerant, irruunt eosque obtruncant. (5) Quæ sane res fecit, ut multi Carthaginiensium strenue dimicando occumberent: a mercenariis namque cæsi, præter voluntatem simul cum suis, simul cum Romanis, manus conserebant. (6) Quum vero ceu mente emota et more inusitato præliarentur, et suorum et hostium multos peremerunt. (7) Hoc igitur pacto in hastatos illati, ordines eo-

δη τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ συνέχεαν ἐπιπεσόντες τὰς τῶν ἀσμάτων σημαίας. Οἱ δὲ τῶν προίχιππων ἡγεμόνες, συνθεασάμενοι τὸ γεγονός, ἐπέστησαν τὰς αὐτῶν τάξεις. (8) Τῶν δὲ μισθοφόρων καὶ τῶν Καρχηδονίων τὸ πλεῖστον μέρος τὸ μὲν ὑφ' αὐτῶν, τὸ δ' ὑπὸ τῶν ἀσμάτων αὐτοῦ κατεκόπη. (9) Τοὺς δὲ διασωζομένους καὶ φεύγοντας οὐκ εἴασε καταμιγῆσθαι ταῖς δυνάμεσιν Ἀννίβας, ἀλλὰ προβαλέσθαι παραγγελίας τοῖς ἐπιστάταις, ἐκώλυσε μὴ παραδέξασθαι τοὺς ἐγγίζοντας. (10) Ὅθεν ἡγαγκάσθησαν οὗτοι μὲν ποιέσθαι τὴν ἀποχώρησιν ἐπὶ τὰ κέρατα καὶ τὰς ἐκ τούτων εὐρυχωρίας.

XIV. Γενομένου δὲ τοῦ μεταξὺ τόπου τῶν καταλειπομένων στρατοπέδων πλήρους αἵματος, φόνου, νεκρῶν, πολλὴν ἀπορίαν παρεῖχε τῷ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῷ τὸ τῆς τροπῆς ἐμπόδιον. (1) Ὁ τε γὰρ τῶν νεκρῶν ὄλισθος, ὡς ἂν αἰμοφύρτων καὶ σωρηδὸν πεπωκότων, ἦ τε τῶν χύδην ἐβρίμμένων θπλων ὁμοῦ τοῖς πτώμασιν ἀλογία, δυσχερῆ τὴν δίοδον ἐμελλε ποιῆσθαι τοῖς ἐν τάξει διαπορευομένοις. (2) Οὐ μὴν ἀλλὰ τοὺς μὲν τραυματίας εἰς τοῦπίσω τῆς παρατάξεως κομισάμενος, τοὺς δ' ἐπιδιώκοντας τῶν ἀσμάτων ἀνακαλεσάμενος διὰ τῆς σάλπιγγος, τοὺς μὲν αὐτοῦ πρὸ τῆς μάχης κατὰ μέσους τοὺς πολεμίους ἐπέστησε. (3) τοὺς δὲ προίχιπας καὶ τριαρίους πυκνώσας ἐφ' ἑκάτερον τὸ κέρας, προάγειν παρήγγειλε διὰ τῶν νεκρῶν. (4) Ἐπειδὴ δ' ὑπερβάντες ἐξ Ἰσου τοῖς ἀσάτοις ἐγένοντο, συνέβαλλον αἱ φάλαγγες ἀλλήλαις μετὰ τῆς μεγίστης ὀρμῆς καὶ προθυμίας. (5) Ὅντων δὲ καὶ τῷ πλήθει καὶ ταῖς φρονήμασι καὶ ταῖς ἀρεταῖς καὶ τοῖς καθοπλισμοῖς παραπλησίον ἀμφοτέρων, ἄκριτον ἐπὶ πολλὴ συνέβαινε γενέσθαι τὴν μάχην· ἐν αὐταῖς ταῖς χώραις ἐναποθνησκόντων τῶν ἀνδρῶν διὰ φιλοτιμίαν. (6) Ἔως οἱ περὶ τὸν Μασσανάσσην καὶ Λαίλιον, ἀπὸ τοῦ διώγματος τῶν ἱππέων ἀνακάμπτοντες, καὶ δαιμονίως εἰς δέοντα καιρὸν συνῆψαν. (7) Ὃν προσπεσόντων τοῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν κατόπιν, οἱ μὲν πλεῖστοι κατεκόπησαν ἐν τῇ τάξει· τῶν δὲ πρὸς φυγὴν ὀρμησάντων ὀλίγοι μὲν τελέως διέφυγον, ἅτε τῶν ἱππέων ἐν χερσὶν ὄντων, καὶ τῶν τόπων ἐπιπέδων ὑπαρχόντων. (8) Ἐπεσον δὲ τῶν μὲν Ῥωμαίων ὑπὲρ τοὺς χιλίους πεντακοσίους, τῶν δὲ Καρχηδονίων ὑπὲρ δισμυρίους, αἰχμάλωτοι δ' ἐάλωσαν οὐ πολλοὺς τούτων ἐλάττους.

XV. Ἡ μὲν οὖν ἐπὶ πᾶσι γενομένη μάχη, καὶ τὰ ὅλα κρίασα Ῥωμαίοις διὰ τῶν προειρημένων ἡγεμόνων, τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος. (1) Μετὰ δὲ τὴν μάχην Ἡρόλιος μὲν, ἐπακολουθήσας, καὶ διαρπάσας τὸν χάρακα τῶν Καρχηδονίων, αὐθὺς ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἰδίαν παρεμβολήν. (2) Ἀννίβας δὲ, μετ' ὀλίγων ἱππέων κατὰ τὸ συνεχὲς ποιοῦμενος τὴν ἀναχώρησιν, εἰς Ἀδρύμνητα διεσώθη· πάντα τὰ δυνατὰ ποιήσας κατὰ τὸν κίνδυνον, ὅσα τὸν ἀγαθὸν εἶδε στρατηγὸν καὶ πολλῶν ἥδη πραγμάτων πείραν εἰληφότα. (3) Πρῶτον μὲν γὰρ, εἰς λόγους συνελθὼν, ἐπειράθη δι' αὐτοῦ λύσιν ποιήσασθαι τῶν ἐνεστώτων. (4) Τοῦτο δ' ἐστὶ τοῦ

rum conturbarunt. Quod ut animadversum est a principum centurionibus, suos hi manipulos illis opposuerunt.

(8) Ita pars maxima cum mercenariorum, tum Carthaginiensium, partim mutuis invicem vulneribus, partim ab hastis cæsa, eo loco periit. (9) Eos, qui cædi superfuerant ac fugiebant, in suam aciem misceri non est passus Hannibal; sed proximos a fronte ordines hastas prætere jubens, ne appropinquantibus admitterentur, prohibuit; (10) ita ut cornua et utrumque patentes campos petere sint coacti.

XIV. Quum vero esset omne spatium inter reliquas acies cruore, cæde ac vulneribus refertum; e parta jam victoria oriens impedimentum magna difficultate Romanum imperatorem afficiebat. (2) Nam et labes sanguinis mortuorum, cruore respersorum, et qui acervatim alius super alium ceciderant, ad hæc arma passim disiecta, et cum ipsis cadaveribus temere jacentia, aciei sub signis et ordiale procedenti viam difficilem præbebant. (3) Scipio tamen, sauciis pone ultimam aciem subductis, et eis ex hastatis, qui hostem insequabantur, per tubicines revocatis, ipse quidem hastatos, ibidem ante locum, ubi edita erat pugna, stare jussos, mediæ Pœnorum aciei opposuit; (4) principes vero triariosque densare ordines, et per strages mortuorum pergere ad utrumque cornu jubet. (5) Qui, superatis viæ impedimentis, ubi frontem æquatam cum hastatis effecerunt, ingenti ardore et alacritate animorum acies ambæ concurrerunt. (6) Quæ et numero, et animis, et virtute atque armatura pares inter se quum essent; in ipso vestigio præ obstinatione morientibus qui configebant, diu pugna neutro inclinata stetit: (7) donec Massaniassa et Lælius, a persecutione equitum revertentes, sane quam in tempore et divinitus advenerunt. (8) Quibus aciem Hannibalis a tergo invadentibus, plerique Pœnorum in suis stationibus sunt trucidati: paucique omnino eorum, qui se in pedes conjecerant, effugerunt, cum ad manus essent equites, et loca plana essent. (9) Ceciderunt Romanorum amplius mille quingenti; Carthaginiensium supra viginti millia; capti haud multo pauciores.

XV. Hunc habuit exitum ultima illa pugna, per prædictos imperatores commissâ, quæ orbis imperium Romanis adjudicavit. (2) A prælio P. Cornelius, postquam aliquamdiu hostem esset insecutus, et Pœnorum castra diripisset, in sua mox castra est reversus. (3) Hannibal, cum equitibus paucis se recipiens, continuis itineribus Adrumetum tandem evasit; omnia in prælio expertus, quæ a bono imperatore et magno rerum usu prædito poterant præstari. (4) Primum enim, cum Scipione in colloquium congressus, ut ad concordiam sua opera res deduceretur, laboravit. (5) Quod quidem consilium ejus viri est, qui rei bene gerendæ re-

προειδότες τὰ κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ ἀπιστοῦντος τῇ τύχῃ, καὶ προορωμένου τὰ περὶ τὰς μάχας ἐκβαίνοντα παράλογα. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα συγκαταστάς εἰς τὸν κίνδυνον, οὕτως ἐχρήσατο τοῖς πράγμασιν, ὥστε μὴ δυνατόν εἶναι, βέλτιον πρὸς Ῥωμαίους ἀγῶνα συστήσασθαι παραπλησίῳ καθοπλισμῷ χρώμενον, οὗ τότε συνεστήσατο Ἀννίβας. (7) Οὕσης γὰρ δυσδιασπάστου τῆς Ῥωμαίων τάξεως καὶ δυνάμεως, τὸν ἄνδρα συνέβη καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρη μάχεσθαι πρὸς πάσας τὰς ἐπιφανείας διὰ τῆς μιᾶς ἐκτάξεως, αἱ τῶν ἔγγιστα πᾶσι δεινῶν σημαίων συνεπιστρεφουσῶν πρὸς τὸ δεόμενον. (8) Ἔτι δὲ τοῦ καθοπλισμοῦ σκέπην καὶ θράσος παρασκευάζοντος, καὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ θυροῦ, καὶ τὴν τῆς μαχαίρας ὑπομονὴν τῶν πληγῶν, δύσμαχοι γίγνονται καὶ δυσκαταγώνιστοι διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας.

XVI. Ἄλλ' ὅμως πρὸς ἕκαστα τούτων οὕτως ἐνδεχομένως Ἀννίβας ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἡρώσατο παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, ὥστ' ὑπερβολὴν μὴ καταλιπεῖν. (2) Τὸ μὲν γὰρ τῶν ἐλεφάντων πλῆθος ἑξαυτῆς παρεσκευάσατο, καὶ τότε προβάλετο, χάριν τοῦ συνταράξαι καὶ διασπάσαι τὰς τάξεις τῶν ὑπεναντίων. (3) τοὺς δὲ μισθοφόρους προέταξε, καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἔθηκε μετὰ τούτους, ἕνεκα τοῦ προεκλύσαι μὲν τῷ κόπῳ τὰ σώματα τῶν πολεμίων, ἀχρεΐωσαι δὲ τὰς ἀκμὰς τῶν ὅπλων διὰ τὸ πλῆθος τῶν φονευομένων, ἀναγκάσαι δὲ τοὺς Καρχηδονίους, μέσους ὄντας, μένειν καὶ μάχεσθαι κατὰ τὸν ποιητὴν,

Ὅρα καὶ οὐκ ἐθέλων τις ἀναγκαίῃ πολεμίζοι.

(4) Τοὺς δὲ μαχιμωτάτους καὶ στασιμωτάτους τῶν ἀνδρῶν ἐν ἀποστάσει παρενέβαλε, χάριν τοῦ προορωμένους ἐκ πολλοῦ τὸ συμβαίνειν, καὶ διαμένοντας ἀεραίους τοὺς τε σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς, σὺν καιρῷ χρῆσασθαι ταῖς σφετέραις ἀρεταῖς. (5) Εἰ δὲ, πάντα τὰ δυνατὰ ποιήσας πρὸς τὸ νικᾶν, ἐσφάλῃ, τὸν πρὸ τούτου χρόνον ἀήττητος ὢν, συγγνώμην δοτέον. (6) Ἔστι μὲν γὰρ ὅτε καὶ ταυτόματον ἀντέπραξε ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν· ἔστι δ' ὅτε πάλιν, κατὰ τὴν παροιμίαν,

Ἐσθλὸς ἐὼν, ἄλλου κρείττονος ἀνέτυχεν·

ὃ δὴ καὶ τότε γεγονέναι περὶ ἐκεῖνον φήσειεν ἂν τις.

XVII. Τὰ γὰρ ὑπεραίροντα τὴν κοινὴν συνθήκαιν τῶν παρ' ἐνίοις ἐθισμῶν, ὅταν μὲν αὐτοπαθῶς δόξῃ γίγνεσθαι διὰ τὸ μέγεθος τῶν συμπτωμάτων, ἔλεον ἑκαλεῖται παρὰ τοῖς ὄρωσι καὶ τοῖς ἀκούουσι, καὶ συγκινεῖ πως ἕκαστον ἡμῶν ὁ ζενισμός. (2) ἐπὶ δὲ φαίνεται ῥοπήσις χάριν καὶ καθ' ὑπόκρισιν γίγνεσθαι τὸ τοιοῦτον, οὐκ ἔλεον, ἀλλ' ὀργὴν ἐξεργάζεται καὶ μῖσος. Ὅ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι περὶ τοὺς πρεσβευντάς τῶν Καρχηδονίων. (3) Ὁ δὲ Πόπλιος διὰ βραχείων ἤρξατο λέγειν πρὸς αὐτούς· ὡς ἐκείνων μὲν χάριν οὐδὲν ἀφείλουσι ποιεῖν φιλόανθρωπον, ὁμολογούντων αὐτῶν, διότι καὶ τὸν πολεμὸν ἐξ ἀρχῆς ἐπενέγκαιεν Ῥωμαίοις παρὰ

liones providerit, sed simul fortunæ diffidat, et inopinatos atque mirabiles præliorum eventus animo prospiciat. (6) Prælio deinde cum hoste suscepto, ita omnia administravit, ut, qui eodem genere armorum uteretur, certamen cum iis instituere majore arte non potuerit, quam ab Hannibale tum sit factum. (7) Nam licet haud facile solvi divellique Romana acies possit; tamen per unam eandemque instruendæ aciei rationem, milites et singuli et manipulatim in omnes partes pugnare possunt, et, qua parte imminet periculum, in eam semper partem proximi manipuli sese convertunt. (8) Accedit, quod, genere ipso armorum securitatem et audaciam præbente (nam et scutum magnitudinem habet, et gladius sufferre ictus potest), acerrima propter has causas prælia cient, et victoriam hostibus difficillime concedunt.

XVI. At Hannibal tamen ad unumquodque horum ita suas copias, quantum ejus fieri poterat, rationes secutus probabiles, accommodaverat e re nata, ut nihil quiret aptius excogitari. (2) Nam et a principio multos sibi comparaverat elefantos, et tunc ante frontem eos collocaverat, ut ordines aciei Romanæ conturbarent et divellerent. (3) Jam mercenarios in prima acie, et proximos his Carthaginienses statuerat; tum ut hostium corpora ante veram pugnam labore fatigaret, præque multitudine eorum, qui occiderentur, arma inimicorum hebetatis mucronibus redderet inutilia: tum ut Carthaginienses stare et pugnare cogeret, in media positos acie;

Ut vel invitus quisque, necessitate adactus, pugnaret;

sicut ait poeta. (4) Pugnacissimos vero suorum et maxime stabiles aliquanto spatio a ceteris separaverat, ut e longinquo prospicientes quid ageretur, et corporibus animisque integri manentes, deinde, ubi foret opportunum, virtute sua uterentur. (5) Quod si, eum, postquam omnia fecit, quæ ad vincendum poterant fieri, spes est frustrata, virum ante eam diem invictum, venia ipsi danda. (6) Nam interdum virorum fortium inceptis fortuna ipsa et casus resistunt. Interdum vero id evenit, quod proverbio dici solet, ut

Occurrat fortis, qui mage fortis erat.

Quod et tunc Hannibali contigisse aliquis merito dixerit.

XVII. Quæ communem consuetudinem et vulgo receptos apud populum aliquem mores excedunt, ea, quoties ex vero affectu existimantur proficisci propter calamitatum magnitudinem, solent videntium atque audientium misericordiam elicere; nec fere est quisquam nostrum, quem rei novitas non commoveat. (2) At quoties præstigiæ causa et per simulationem ejusmodi aliquid fit, non commiseratio, sed ira et odium sequitur: quod tunc legatis Carthaginiensium accidit. (3) Quos Scipio paucis ita cœpit alloqui: « ipsorum quidem causa nihil quidquam esse, cur ullam ipsi humanitatem tribuere Romani debeant; quando quidem ipsi fa-teantur, se et jam inde a principio Romanis contra fœdera

τὰς συνθήκας, ἐξανδραποδισάμενοι τὴν Ζακανθαίων πόλιν, καὶ πρώην παρασπονδήσαιεν, ἀθετήσαντες τοὺς ὅρκους καὶ τὰς ἐγγράπτους ὁμολογίας· (4) αὐτῶν δὲ χάριν ἔφησε, καὶ τῆς τύχης, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων, κεκρίσθαι σφίσι πρᾶως χρῆσθαι καὶ μεγαλοφύχως τοῖς πράγμασι. (5) Φανήσεσθαι δὲ τοῦτο χάκείνοις ἔφησεν, ἐὰν ὁρθῶς διαλαμβάνωσι περὶ τῶν ἐνεστώτων. Οὐ γάρ, εἰ τι πάσχειν ἢ ποιεῖν ἢ δίδόναι σφίσι ἐπιταχθήσεται, τοῦτο δεῖν νομίζειν δεινόν· ἀλλ' εἰ τι συγχωρηθήσεται φιλάνθρωπον, τοῦτο μᾶλλον ἡγεῖσθαι παράδοξον, (6) ἐπεὶ περ ἡ τύχη, παρελόμενη τὸν ἔλεον αὐτῶν καὶ τὴν συγγνώμην διὰ τὴν σφετέραν ἀδικίαν, ὑποχειρὸν πεποίηκε τοῖς ἐχθροῖς. (7) Ταῦτα δ' εἰπὼν, ἔλεγε τὰ φιλάνθρωπα τὰ διδόμενα, καὶ πάλιν ἃ δεόν ἦν ὑπομένειν αὐτοὺς.

XVIII. Ἦν δὲ τὰ κεφάλαια τῶν προτεινομένων ταῦτα. « Πόλεις ἔχον κατὰ Λιβύην, ἃς καὶ πρότερον « εἶχον ἢ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἐξεργακεῖν Ῥωμαῖοις, « καὶ χώραν, ἣν καὶ τὸ παλαιὸν εἶχον, κτήνη, καὶ σώ- « ματα, καὶ τὴν ἄλλην ὑπαρξίν. (2) Ἄπὸ δὲ τῆς ἡμέρας « ἐκείνης ἀσινεῖς Καρχηδονίους ὑπάρχειν, ἔθεισι καὶ « νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις, ἀφρουργτοὺς ὄντας. » (3) Ταῦτα μὲν οὖν ἦν τὰ φιλάνθρωπα. Τὰ δ' ἐναντία τοῦτοις πάλιν· « Τὰ κατὰ τὰς ἀνοχὰς ἀδικήματα γενό- « μενα πάντα Καρχηδονίους ἀποκαταστήσαι Ῥωμαῖοις· « τοὺς αἰχμαλώτους καὶ δραπετάς ἐκ παντὸς ἀποδοῦναι « τοῦ χρόνου· τὰ μακρὰ πλοῖα παραδοῦναι πάντα, « πληρὴ δέκα τριηρῶν. Ὅμοιως καὶ περὶ τοὺς ἐλέφαν- « τας. (4) Πόλεμον μηδὲν τῶν ἐξω τῆς Λιβύης ἐπι- « φέρειν καθόλου, μηδὲ τῶν ἐν τῇ Λιβύῃ, χωρὶς τῆς « Ῥωμαίων γνώμης. (5) Οἰκίας, καὶ χώραν, καὶ πό- « λεις, καὶ εἰ τι ἑτερόν ἐστι Μασσανάσσου τοῦ βασι- « λέως, ἢ τῶν προγόνων, ἐντὸς τῶν ἀποδεχθησομένων « ὅρων αὐτοῖς, πάντα ἀποδοῦναι Μασσανάσῃ. (6) « Σιτομετρησαί τε τὴν δύναμιν τριμήνου, καὶ μισθο- « δοτῆσαι μέχρι ἂν ἐκ Ῥώμης ἀντιφωνηθῇ τι, κατὰ « τὰς συνθήκας. (7) Ἐξεργακεῖν ἀργυρίου τάλαντα « μύρια Καρχηδονίους ἐν ἔτεσι πεντήκοντα, φέροντας « καθ' ἕκαστον ἑνιαυτὸν Εὐβοϊκὰ τάλαντα διακόσια. « (8) Ὁμήρους δοῦναι πίστεως χάριν ἑκατὸν, οὓς ἂν « προγράψῃ τῶν νέων ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, μὴ « νεωτέρους τεσσαρεσκαίδεκα ἑτῶν μηδὲ πρεσβυτέρους « τριάκοντα. »

XIX. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ στρατηγὸς εἶπε τῶν Ῥωμαίων τοῖς πρεσβευταῖς· οἱ δ', ἀκούσαντες, ἠπείλουντο καὶ διεσάφουν τοῖς ἐν τῇ πατρίδι. (2) Καθ' ὃν δὴ καιρὸν λέγεται, μελλόντος τινος τῶν ἐκ τῆς γερούσιας ἀντιλέγειν τοῖς προτεινομένοις, καὶ καταρχομένου, προελθόντα τὸν Ἀνίβαν κατασκάσαι τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ βήματος. (3) Τῶν δὲ λοιπῶν ἐξοργισθέντων, διὰ τὸ παρὰ τὴν συνθήκην αὐτὸν τοῦτο πράττει, πάλιν τὸν Ἀνίβαν ἀναστάντα φάναι ἀγνοεῖν, καὶ συγγνώμην ἔχειν, εἰ τι παρὰ τοὺς ἔθιμους πράττει, γινώσκοντας, ὅτι τὴν μὲν ἔξοδον ἐκ τῆς πατρίδος ἐνναέτης ὄν

bellum intulisse, cum Saguntinorum urbem exciderunt, et nuper fidem violasse, cum iusjurandum et scripto jam comprehensas leges pacis antiquarunt. (4) Decrevisse tamen Romanos, tum suamet ipsorum causa, tum propter fortunam humanarum conditionem, pro sua lenitate et animi magnitudine cum ipsis agere. (5) Ac ne ipsos quidem aliter dixit existimatos, si rerum presentium statum recte considerarent. Non enim, si quid aut pati, aut facere, aut dare ipsis fuerit imperatum, durum hoc et grave illis debere videri; verum illud potius pro miraculo ipsis fore habendum, si quid benignius obtinerent, (6) postquam eos fortuna, omni misericordiae ac veniae spe destitutos propter ipsorum perfidiam, in potestatem hostium tradidit. » (7) Haec locutus Scipio, tum benigniores conditiones pacis recensuit, tum et alia, quae ipsos oporteret sufferre.

XVIII. Erant autem latorum conditionum praecipua capita haec. « Quas urbes in Africa prius tenuissent, quam « ultimum hoc bellum populo Romano intulissent, quos « item agros antea possedissent, quae pecora, aut quas alias « facultates, ea omnia tenerent. (2) Immunes ab omni « damno hostili Carthaginenses ab eo die essent: suis in- « stitutis legibusque viverent, neque ullo praesidio teneren- « tur. » (3) Et benigniores quidem conditiones hujusmodi erant: duriores contra istae. « Quaecumque per inducias « Carthaginenses maleficio abstulissent, omnia Romanis « restituerent. Captivos item et fugitivos, sine ulla tem- « poris praescriptione, redderent. Naves longas omnes, « praeter decem triremes, traderent. Eadem lex et de ele- « phantibus ut esset. (4) Bellum extra Africam nemini om- « nino inferrent; ac ne in Africam quidem ulli, nisi ex con- « sensu populi Romani. (5) Quas domos, agros, oppida, « aut quodcumque aliud tenerent, quod Massanissae fuerit, « aut majorum ejus, intra fines ipsis demonstrandos, « omnia Massanissae redderent. (6) Frumentum trium « mensium, stipendiumque exercitus, donec ab Roma su- « per conditionibus pacis foret responsum, praestarent. « (7) Decem millia talentum argenti intra annos quinquaginta solverent, ita ut singulis annis penderent talenta « Euboica ducenta. (8) Obsides fidei causa centum darent, « quos Scipio e Carthaginensium pube elegisset, ne minores res quatuordecim annis, neu triginta annis majores. »

XIX. Haec Romanus imperator Carthaginensibus dixit legatis: qui iis auditis, quantocius eorum reversi, in concione rem edunt. (2) Fama est, quum eo tempore quidam e senatorum numero, oblatis pacis conditionibus contradicere aggrediretur, jamque esset orsus dicere, processisse Hannibalem, et abreptum e superiore loco hominem detraxisse. (3) Deinde ceteris, quod praeter consuetudinem liberae civitatis id fecisset Hannibal, irascentibus, iterum surrexisse Hannibalem, et ignorantia lapsum se dixisse, dignumque esse, cui veniam tribuerent, si quid praeter mores faciat; memores, novem se annos natum Carthagine esse

ποιήσαιτο, πλείω δὲ τῶν πέντε καὶ τετταράκοντα ἐτῶν ἔχων εἰς αὐτὴν ἐπανάξει. (4) Διόπερ ἤξιον, μὴ τοῦτο σκοπεῖν, εἴ τι παραπέπαικε τῆς συνηθείας· πολλὸν δὲ μᾶλλον, εἰ τοῖς τῆς πατρίδος πράγμασιν ἀληθινῶς συμπάσχει, διὰ γὰρ ταῦτα καὶ νῦν εἰς τὴν ἀλογίαν ἐμπεπτωκέναι ταύτην. (5) Θαυμαστὸν γὰρ αὐτῷ φαῖναι καὶ τελέως ἐξηλλαγμένον, εἰ τις, ὑπάρχων Καρχηδόnius, καὶ συνειδῶς τὰ βεβουλευμένα καὶ κοινῇ τῇ πατρίδι καὶ κατ' ἰδίαν ἑκάστοις ἡμῶν κατὰ Ῥωμαίων, οὐ προσκυνεῖ τὴν τύχην, εἰ, γεγονὼς ὑποχείριος, τοιούτων τυγχάνει φιланθρωπιῶν. (6) οὐδ' εἰ τις ὀλίγαις πρότερον ἡμέραις ἤρετο, τί ποτ' ἐλπίζουσι πείσεσθαι τὴν πατρίδα, κρατησάντων Ῥωμαίων, οὐδ' ἂν εἰπεῖν οἷοι τ' ἦσαν, διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῶν προφαινομένων αὐτοῖς κακῶν. (7) Διόπερ ἤξιον, καὶ νῦν μὴδ' ἐπὶ λόγον ἀγειν, ἀλλ' ὁμοθυμαδὸν δεξαμένους τὰ προτεινόμενα θύειν τοῖς θεοῖς, καὶ πάντα εὐχεσθαι, βεβαιῶσαι ταῦτα τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων. (8) Φανέντος δὲ φρονίμως αὐτοῦ καὶ τοῖς καιροῖς οἰκείως συμβουλευεῖν, ἔδοξε ποιεῖσθαι τὰς συνθήκας ἐπὶ τοῖς προειρημένοις. (9) Καὶ τὸ μὲν συνέδριον παραυτίκα πρεσβευτὰς ἐξέπεμπε τοὺς ἀνθομολογησάμενους περὶ τούτων.

profectum, quo nunc major annis quinque et quadraginta redierit. (4) Postulare igitur, ne illud respicerent, si quid adversus morem consuetum peccaret; verum illud potius, anne vero affectu patriæ rebus afflictis condolescat: eam siquidem esse causam, cur hoc per imprudentiam admiserit. (5) Sibi namque mirum esse visum, et plane a statu præsentis alienum, si quis civis Carthaginiensis, non ignarus eorum, quæ et publice patria, et privatim singuli civium in Romanos consulissent, non jam adoraret Fortunam, quod, in eorum potestate positus, condiciones adeo benignas impetret: (6) quum ante paucos dies, si quis cives interrogasset, ubi Romani vicissent, ecquid patriam mali putaret fore passuram, ne dicere quidem sustinuisset, præ immani malorum mole, quæ unicuique ob oculos versata esset. (7) Igitur nunc quoque æquum censere se, ut ne in disceptationem quidem deducerent rem; sed communi sententia oblatis condiciones universi probarent, ac rem sacram diis facerent, cunctique eos venerarentur, ut istas leges foederis ratas esse populus Romanus juberet. (8) Prudens et temporibus conveniens Hannibalis consilium quum esset visum, placuit, in eas, quæ sunt ante expositæ, condiciones pacem facere. (9) Ac statim a senatu missi sunt legati, qui in propositas leges pacis consentirent.

II. — RES PHILIPPI.

(I.) Excerpt. Antiq. ex lib. XV, cap. 20.

XX. Τοῦτο δὲ τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε, πῶς, ὅτε μὲν αὐτὸς ὁ Πτολεμαῖος ζῶν οὐ προσεδεῖτο τῆς τούτων ἐπικουρίας, ἔτοιμοι βοθηεῖν ἦσαν· (2) ὅτε δ' ἐκεῖνος μετῆλλαξε, καταλιπὼν παιδίον νήπιον, ᾧ κατὰ φύσιν ἑμποῖν ἐπέβαλλε συσώζειν τὴν βασιλείαν, τότε παρακαλέσαντες ἀλλήλους ὥρμησαν ἐπὶ τὸ, διελόμενοι τὴν τοῦ παιδὸς ἀρχὴν, ἐπανελέσθαι τὸν ἀπολελειμμένον· (3) οὐδ' οὖν, καθάπερ οἱ τύραννοι, βραχεῖαν δὴ τινα προβαλλόμενοι τῆς αἰσχύνης πρόφασιν, ἀλλ' ἑαυτῆς, ἐνέδην καὶ θηριωδῶς οὕτως, ὥστε προσόφλειν τὸν λεγόμενον τῶν ἰχθύων βίον, ἐν οἷς φάσιν ὁμορῦλοι οὔσι, τὴν τοῦ μέλιτος ἀπώλειαν τῷ μέλιτον τροφὴν γίνεσθαι καὶ βίον. (4) Ἐξ ὧν τίς οὐκ ἂν, ἐμβλέψας, οἷον εἰς κάτοπτρον, εἰς τὴν συνθήκην ταύτην, αὐτόπτης δόξαι γίνεσθαι τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς ἀσεβείας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὁμότητος, ἔτι δὲ τῆς ὑπερβαλλούσης πλεονεξίας τῶν προειρημένων βασιλέων; (5) Οὐ μὴν ἀλλὰ τίς οὐκ ἂν εὐκρίτως, τῇ τύχῃ μεμφάμενος ἐπὶ τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων, ἐν τούτοις ἀντικαταλλαγῇ, διότι ἐμείνους μὲν ἐπέθηκε μετὰ ταῦτα τὴν ἀρμόζουσαν δίκην, τοῖς δ' ἐπιγενομένοις ἐξέθηκε κάλλιστον ὑπόδειγμα πρὸς ἐπανόρθωσιν, τὸν τῶν προειρημένων βασιλέων παραδειγματισμὸν; (6) Ἐτι γὰρ αὐτῶν παρασπονδούντων μὲν ἀλλήλους, διασπασμένων δὲ τὴν τοῦ παιδὸς ἀρχὴν, ἐπιστήσασα Ῥωμαῖους, ἃ ἐμείνοι κατὰ τῶν πύλας ἐβουλεύσαντο παρανόμως, ταῦτα κατ' ἐκείνων δικαίως ἐκύρωσε καὶ

(I) *Adversus Ptolemæum Epiphanem, filium Ptol. Philopatoris.*

XX. Quis mortalium non admiretur, Antiochum et Philippum, dum erat in vivis Ptolemæus, et eorum auxilio non indigebat, paratos fuisse opem ei ferre: (2) postea vero quam idem fato esset functus, puero pupillo relicto, cui suum conservare regnum jure naturæ uterque tenebatur, mutuis tunc hortatibus eosdem sese invicem concitasse, ut, diviso inter sese pupilli imperio, ipsum e medio tollere aggredirentur? (3) Neque vero fecisse saltem quod tyranni solent, ut pudori suo levem aliquam obtenderent speciem; sed e vestigio ea impudentia et adeo ferina rabie esse grassatos, ut merito in eos dicas quod in proverbio est, piscium vitam esse æmulatos, inter quos, quamquam ejusdem generis sint, minoris perniciem majoris aiunt esse alimentum ac vitam? (4) Enimvero quis, fœdus inter istos ictum considerans, non sibi videatur quasi in speculo suismet oculis spectare impietatem adversus deos, crudelitatem erga homines, et incredibilem quamdam avaritiam istorum regum? (5) Sed enim, quis est, qui, postquam accusaverit fortunæ administrationem rerum humanarum, non redeat, hos eosdem intuens, rursus cum illa in gratiam, quæ meritis mox ab istis pœnas exegit, et exemplum, quod in eisdem statuit regibus, præclarissimum documentum proposuit posteris, quo ad suam emendationem uterentur? (6) Adhuc enim ipsi sese quidem mutuis fraudibus appetebant, pupilli vero regnum dividebant; cum ecce Fortuna, Romanis in eos immissis ac concitatis, quæ ipsi in alios scelestè erant machinati, eadem

καθηκόντως. (7) Παραυτίκα γὰρ ἑκάτεροι, διὰ τῶν θπλων ἡττηθέντες, οὐ μόνον ἐκωλύθησαν τῆς τῶν ἀλλοτρῶν ἐπιθυμίας, ἀλλὰ καὶ συγκλεισθέντες εἰς φόρους, ὑπέμειναν Ῥωμαίοις τὸ προσταττόμενον. (8) Τὸ τελευταῖον, ἐν πάνυ βραχεῖ χρόνῳ τὴν μὲν Πτολεμαίου βασιλείαν ἢ τύχῃ διώρθωσέ, τὰς δὲ τούτων δυναστείας καὶ τοὺς διαδόχους τοὺς μὲν ἄρδην ἀναστάτους ἐποίησε καὶ πανωλέθρους, τοὺς δὲ μικροῦ δεῖν τοῖς αὐτοῖς περιέβαλε συμπτώμασι.

(II.) Excerpt. Valesian. et Excerpt. Antiq. ex lib. XV, cap. 21 - 23.

XXI. Μολπαγόρας τις ἦν παρὰ τοῖς Κιανοῖς, ἀνὴρ καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἱκανός, κατὰ δὲ τὴν αἵρεσιν δημαγωγικός καὶ πλεονέκτης. (2) Ὅς πρὸς χάριν ὁμιλῶν τῷ πλήθει, καὶ τοὺς εὐκαιροῦντας τοῖς βίοις ὑποβάλλων τοῖς ὄχλοις, καὶ τινὰς μὲν εἰς τέλος ἀναιρῶν, τινὰς δὲ φυγαδεύων, καὶ τὰς οὐσίας τὰς τούτων δημεύων καὶ διαδιδούς τοῖς πολλοῖς, ταχέως τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ περιποιήσας μοναρχικὴν ἐξουσίαν.

(3) Κιανοὶ μὲν οὖν περιέπεσον τηλικαύταις συμφοραῖς, οὐχ οὕτω διὰ τὴν τύχην, οὐδὲ διὰ τὴν τῶν πέλας ἀδικίαν· τὸ δὲ πλεῖον διὰ τὴν αὐτῶν ἀβουλίαν καὶ ἀκοπολιτείαν, (4) προάγοντες αἰ τοὺς χειρίστους, καὶ κολάζοντες τοὺς ἐναντιουμένους τούτοις, ἵνα διαιρῶνται τὰς ἀλλήλων οὐσίας, (5) εἰς ταύτας οἷον ἐθέλοντῃ ἐνέπεσον τὰς ἀτυχίας, εἰς αἷς οὐκ οἶδ' ὅπως πάντες ἀνθρώποι προφανῶς ἐμπίπτοντες, οὐ δύνανται λῆξαι τῆς ἀνοίας, ἀλλ' οὐδὲ βραχὺ διαπιστῆσαι βῆδιον, καθάπερ ἓνια τῶν ἀλόγων ζώων. (6) Ἐκεῖνα γάρ, οὐ μόνον ἐὰν αὐτὰ πολὺ δυσχρησθήσῃ περὶ τὰ δελέατα καὶ τὰς ἀρχας, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἶδῃ κινδυνεύον, οὐκ ἂν ἔτι βῆδιν αὐτὰ προσαγάγοις πρὸς οὐδὲν τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον ὑποπτεύει, καὶ παντὶ τῷ φαινομένῳ διαπιστεῖ. (7) Οἱ δ' ἀνθρώποι, τὰς μὲν ἀκούοντες ἀπολυμένας πόλεις ἄρδην τῷ προειρημένῳ τρόπῳ, τὰς δ' ἀκμὴν ὁρῶντες, ὅμως, ὅταν τις χρησάμενος τῷ πρὸς χάριν λόγῳ προτείνῃ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐξ ἀλλήλων ἐπανορθώσεως, πρόσεισι πρὸς τὸ δέλεαρ ἀνεπιστάτως. (8) σαφῶς εἰδότες, ὅτι τῶν τὰ τοιαῦτα δελέατα καταπιόντων οὐδεὶς οὐδέποτε σέσωσται, πᾶσι δ' ὁμολογουμένως θλεθρὸν ἐπήνεγκαν αἱ τοιαῦται πολιτεῖαι.

XXII. Ὁ δὲ Φίλιππος, κύριος γεγόμενος τῆς πόλεως, περιχαρὴς ἦν, ὡς καλὴν τινα καὶ σεμνὴν πράξιν ἐπιτετελεσμένος, καὶ βεδοθηκὼς μὲν προθύμως τῷ κηδεστῇ, καταπεπληγμένος δὲ πάντας τοὺς ἀλλοτριάζοντας, σωματίων δὲ καὶ χρημάτων εὐπορίαν ἐκ τοῦ δικαίου περιπεποιημένος. (2) Τὰ δ' ἐναντία τούτοις οὐ καθεῶρα, καίπερ ὄντα προφανῇ, πρῶτον μὲν, ὡς οὐκ ἀδικουμένῳ, παρασπονδούντι δὲ τῷ κηδεστῇ τοὺς πέλας ἐδόχθει. (3) δεύτερον, ὅτι πόλιν Ἑλληνίδα περιβαλὼν τοῖς μεγίστοις ἀτυχήμασιν ἀδίκως, ἐμελλε κυρώσειν τὴν περὶ αὐτοῦ διαδεδομένην φήμην ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς φίλους ὀμότητος, ἐξ ἀμφοῖν δὲ δικαίως

jure merito adversus ipsos rata esse jussit. (7) Mox enim ambo, victi armis, non solum aliena concupiscere sunt prohibiti, sed etiam eo necessitatis redacti, ut tributum pensarent, et dicto audientes esse Romanis cogerentur. (8) Ac tandem fortuna, brevissimo tempore interjecto, quum Ptolemæi regnum in pristinum statum restituisset, horum dominationes ac successores partim funditus evertit delevitque omnes, partim calamitatibus non sane multo levioribus afflixit.

(II.) Adversus Cianos.

XXI. Molpagoras quidam fuit apud Cianos, vir cum ad dicendum, tum ad agendum promptus; et, quod ad vite institutum attinet, orator popularis, et super ceteros eminare studens. (2) Is populi benevolentiam captans, et locupletissimos quosque damnandos populo obijciens, nonnullis etiam neci datis, aut in exilium pulsis, bona eorum publicans atque inter multitudinem dividens, brevi tempore regiam quamdam potestatem ista ratione sibi comparavit.

(3) In hæc tam gravia mala Ciani inciderunt, non adeo fortunæ culpa, neque ob suam in alios iniquitatem; sed multo magis imprudentia, et prava reipublicæ suæ administratione, (4) dum pessimo cuique honores semper mandant, et in eos, qui se improbis opponerent, animadvertunt, quo possent fortunas alii aliorum inter se dividere. (5) Ita illi in ejusmodi infortunia veluti sponte sua impegerunt; in quæ quamvis manifeste inciderint homines, vix tamen eorum ullas est qui demeritis finem imponere possit: quin ne illud quidem facile ab iis impetres, ut minus aliquanto fidant, quod brutarum tamen animantium nonnullæ faciunt. (6) Nam has quidem, non solum si multum ipsæ aliquando laboraverint, ut se ab esca vel laqueis expedirent, verum etiam si aliud quod animal periclitatum esse viderint, non facile ad simile quidquam adducas: quin et locum suspectum habent, et ab omni re, quæ in oculos incurrit, sibi metuunt. (7) Homines vero, quum alias civitates eo quem diximus modo funditus periisse audiant, alias ipsi cum maxime perire videant, simul ac tamen aliquis, blandis eos sermonibus aggressus, spem commodi alicujus ex alieno damno parandi ostenderit, inconsiderate ad escam accedunt; (8) quamvis satis sciant, neminem umquam mortalium, tali modo inescatum, exitium vitasse, sed ejusmodi administratione reipublicæ omnibus manifeste perniciem attulisse.

XXII. At Philippus, urbis Cianorum potestas, cum præclaro et gravi aliquo facinore edito, lætitia gestiebat, ut qui et genero promte opem tulisset, et omnibus, qui a sua amicitia se alienarent, incussisset terrorem, denique captivorum et pecuniæ ingentem copiam legitima ratione sibi comparasset. (2) Contraria vero his non videbat, etsi erant omnibus manifesta: primum, genero se, non qui injuriam passus esset, verum qui perfide aliis intulisset injuriam, suppetias tulisse. (3) Deinde, se, qui Græcam urbem malis longe omnium maximis affecisset, famam jam ante disseminatam de sua in amicos crudelitate esse confirmatam.

καὶ κληρονομήσειν παρὰ πάντε τοῖς Ἑλλήσι τὴν ἐπ' ἀσείβειά δοξαν· (4) τρίτον, ὡς ἐνυβρίζει τοῖς ἀπὸ τῶν προειρημένων πόλεων πρεσβευταῖς, οἱ παρῆσαν ἐξελομένοι τοὺς Κιανούς ἐκ τῶν περισσώτων κακῶν, ὑπὸ δ' ἐκείνου παρακαλούμενοι καὶ διαγελώμενοι καθ' ἡμέραν, * αὐτόνται γενέσθαι τούτων, ὧν ἥκιστα ἂν ἐδουλήθσαν· (5) πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τοὺς Ῥοδίους οὕτως ἀπετιθερίωται πρὸς αὐτὸν, ὥστε μηδένα λόγον ἔτι προσέσθαι περὶ Φιλίππου.

XXIII. Καὶ γὰρ ἡ τύχη πρὸς γε τοῦτο τὸ μέρος αὐτῷ συνήργησε προφανῶς. (2) Ὅτε γὰρ ὁ πρεσβευτὴς ἐν τῷ θεάτρῳ τὸν ἀπολογισμὸν ἐποιεῖτο πρὸς τοὺς Ῥοδίους, ἐμφανίζων τὴν τοῦ Φιλίππου μεγαλοφυλίαν, καὶ δίδωσι τὴν χάριν ταύτην, ποιεῖ δὲ τοῦτο, βουλόμενος ἐλέγξει μὲν τὰς τῶν ἀντιπραττόντων αὐτῷ διαβολὰς, φανεράν δὲ τῇ πόλει καταστήσαι τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν· (3) καὶ παρῆν τις ἐκ κατάπλου πρὸς τὸ πρυτανεῖον, ἀναγγέλλων τὸν ἐξανδραποδισμὸν τῶν Κιανῶν, καὶ ὠμότητα τοῦ Φιλίππου τὴν ἐν τούτοις γεγεννημένην· (4) ὥστε τοὺς Ῥοδίους, ἔτι μεταξὺ τοῦ πρεσβευτοῦ τὰ προειρημένα λέγοντος, ἐπεὶ προελθὼν ὁ πρύτανις διεσάφει τὰ προσηγγεμένα, μὴ δύνασθαι πιστεῦσαι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀσεβείας. (5) Φίλιππος μὲν οὖν, παρασπονδῆσας οὐχ οὕτω Κιανούς, ὡς ἑαυτὸν, εἰς τοιαύτην ἀγνοίαν ἢ καὶ παράπτωσιν τοῦ καθήκοντος ἤκεν, ὥστ', ἐφ' οἷς ἐχρῆν αἰσχύνεσθαι καθ' ὑπερβολὴν, ἐπὶ τούτοις ὡς καλοῖς σεμνύνεσθαι καὶ μεγαλαυχεῖν. (6) Ὁ δὲ τῶν Ῥοδίων δῆμος ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας ὡς περὶ πολεμίου διελάμβανε τοῦ Φιλίππου, καὶ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἐποιεῖτο τὰς παρασκευάς. (7) Παρὰ πλῆσιον δὲ καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς μῖσος ἐκ ταύτης τῆς πράξεως ἐνεργάσατο πρὸς αὐτόν. (8) Ἄρτι γὰρ διαλελυμένος, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείων πρὸς τὸ ἔθνος, οὐδεμίαν προφάσεως ἐγγιγνομένης, φίλων ὑπαρχόντων καὶ συμμάχων Αἰτωλῶν, Λυσιμαχέων, Καλχηδονίων, καὶ Κιανῶν, βραχὺ χρόνον πρότερον· (9) πρῶτον μὲν προσηγάγετο τὴν Λυσιμαχέων πόλιν, ἀποσπάσας ἀπὸ τῆς τῶν Αἰτωλῶν συμμαχίας, δευτέραν δὲ τὴν Καλχηδονίαν, τρίτην δὲ τὴν Κιανῶν ἐξηνδραπόδιστο, στρατηγοῦ παρ' Αἰτωλῶν ἐν αὐτῇ διατρίβοντος καὶ προεστώτος τῶν κοινῶν. (10) Προυσίας δὲ, καθὼ μὲν ἢ πρόθεσις αὐτοῦ συντελείας ἔτυχε, περιχαρὴς ἦν· καθὼ δὲ τὰ μὲν ἄθλα τῆς ἐπιβολῆς ἕτερος ἀπέφερεν, αὐτὸς δὲ πόλεως οἰκόπεδον ἐρημον ἐκληρονόμει, δυσχερῶς διέκειτο, ποιεῖν δ' οὐδὲν οἷός τε ἦν.

(III.) Excerptum Valesianum et apud Suidam.

XXIV. Φίλιππος, κατὰ τὸν ἀνάπλουον ἕτερον ἐφ' ἑτέρῳ παρασπονδήμα μεταχειριζόμενος, προσέειπε περὶ μέσον ἡμέρας πρὸς τὴν τῶν Θασίων πόλιν, καὶ ταύτην ἐκείνην οὖσαν ἐξηνδραπόδιστο. (2) ** Θάσιοι εἶπον πρὸς Μητροδώρον, τὸν Φιλίππου στρατηγόν, παραδοῦναι τὴν πόλιν, εἰ διατηρήσει αὐτοὺς ἀφρουρήτους, ἀφο-

POLYBIUS. — I.

rum: qua utraque ex re impietatis opinionem apud omnes Græcos foret perpetuo obtenturus. (4) Postremo, gravem se injuriam atque contumeliam legatis prædictarum civitatum imposuisse, qui, quum venissent, ut Cianos ex urgentibus calamitatibus liberarent, illius promissis erecti et de die in diem delusi sunt, donec ea, quæ minime voluissent, oculis suis spectare coacti sunt. (5) Accedebat his, quod Rhodiorum animos odio iraque ita adversus se efferavit, ut jam de Philippo verba fieri non possent pati.

XXIII. Nam et fortuna, hac quidem ex parte, Philippi causam manifesto adjuverat. (2) Disserebat ejus legatus apud Rhodios in theatro de ejus factis, magnanimitatem Philippi verbis prædicans: ipsum, qui oppidum jam quodammodo in potestate haberet, populo Rhodiorum hoc gratificari, atque hoc ipsum facere, ut calumnias hominum factionis contrariæ refutet, suumque animum et propositum civitati patefaciat. (3) Inter hæc aliquis, in portum modo delatus, venit in Prytæneum, captivitatem et servitutem Cianorum nuncians, et Philippi crudelitatem, qua esset in alios usus. (4) Quem nuncium ubi Prytanis attulit in theatrum, Rhodii propter legatum, ea quæ diximus tunc cum maxime commemorantem, et propter magnitudinem perfidiæ adduci non potuerunt, ut nuncio fidem haberent. (5) Philippus enimvero, ubi perfidia singulari non adeo Cianos, ut seipsum, decepisset, eo venit amentiae, et omnis officii fines longe adeo migravit, ut, quorum pudere ipsum vehementissime oportebat, ea sibi ipse ut præclare facta laudi duceret, deque iis se impotenter jactaret. (6) At Rhodiorum populus ab eo die Philippum loco hostis habuit, et in apparatibus faciendis ad hunc scopum semper respexit. (7) Simile vero etiam Ætolorum odium ex eadem causa sibi contraxit. (8) Nuper enim iis conciliatus, et genti Ætolorum manus porrigens, quum amicis ac sociis paulo ante uteretur Ætolis, Lysimachensibus, Chalcedoniis et Cianiis, nulla re interveniente quam prætexeret, (9) primo civitatem Lysimachensium, ab Ætolorum societate avulsam, sibi adjunxit; deinde Chalcedonem; postremo vero Cianorum urbem, quum esset ibi dux ab Ætolis missus, penes quem erat summa rerum, in servitutem misit. (10) Prusias vero, quatenus quidem propositum ipsius ad exitum fuit perductum, gaudio exultabat; quia tamen incepti illius præmia alter abstulerat, ipse, deleta urbe, nonnisi desertum solum sortitus erat, iniquo rem animo ferebat. Sed quid ageret?

(III.) Adversus Thastos.

XXIV. Philippus, per reditum alios subinde atque alios contra fœderis leges violans, circa meridiem Thasum apulit; eamque, quum amica esset, in servitutem redegit. ** (2) Thasii Metrodoro, Philippi duci, aiebant, se urbem tradituros ea conditione, ut immunes sint a præsidiis, et tributis, a præbendis hospitibus, suis utentes legibus. **

ρολογήτους, ἀνεπισταθμεύτους, νόμοις χρῆσθαι [εἶν] τοῖς ἰδίοις. ** (3) [Καὶ ἀπεκρίνατο Μητροδῶρος.] Συγχωρεῖν τὸν βασιλέα, εἶναι Θεσίους ἀφρορητούς, ἀφρορολήτους, ἀσταθμεύτους, καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις. (4) Ἐπισημηναμένων δὲ μετὰ κραυγῆς πάντων, παρήγαγον τὸν Φίλιππον εἰς τὴν πόλιν. **

[XXIV. a. Ἴσως μὲν γὰρ πάντες οἱ βασιλεῖς κατὰ τὰς πρώτας ἀρχὰς πᾶσι προτείνουσι τὸ τῆς ἐλευθερίας ὄνομα καὶ φίλους προσαγορεύουσι καὶ συμμάχους τοὺς κοινωνήσαντας σφίσι τῶν αὐτῶν ἐλπίδων· καθυκόμενοι δὲ τῶν πράξεων, παρὰ πόδας οὐ συμμαχικῶς, ἀλλὰ δεσποτικῶς χροῦνται τοῖς πιστεύουσι· (2) διὸ καὶ τοῦ μὲν καλοῦ διαφεύδονται, τοῦ δὲ παρατίχα συμφέροντος ὡς ἐπίπαν οὐκ ἐπιτυγχάνουσι· τὸ δ' ἐπιβαλλόμενον τοῖς μεγίστοις καὶ περιλαμβάνοντα ταῖς ἐλπίσι τὴν οἰκουμένην, καὶ πάσας ἀκμὴν ἀκεραίους ἔχοντα τὰς ἐπιβολὰς, (3) εὐθέως ἐν τοῖς ἐλαχίστοις καὶ πρώτοις τῶν ὑποπιπτόντων ἐπικηρύττειν ἅπασι τὴν ἀθεσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀθεβαιότητα, πῶς οὐκ ἂν δόξειεν ἀλόγιστον εἶναι καὶ μανικόν;]

[(4) Ὅτι ἐπεὶ πάσας καθ' ἕκαστον ἔτος τὰς καταλλήλας πράξεις γενομένας κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐξηγοῦμεθα, δῆλον ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ τέλος ἐπ' ἐνίων πρότερον ἐκφέρειν τῆς ἀρχῆς, ἐπειδὴν πρότερος ὁ τόπος ὑποπέσει κατὰ τὸν τῆς ὁλης ὑποθέσεως μερισμὸν καὶ κατὰ τὴν τῆς διηγήσεως ἔφοδον, ὃ τὴν συντέλειαν τῆς πράξεως ἔχων, τοῦ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐπιβολὴν περιέχοντος.]

III. — RES ÆGYPTI.

Excerpta Valesian.

XXV. Σωσίβιος, ὁ ψευδεπίτροπος Πτολεμαίου, ἐδόκει γεγονέναι σκευὸς ἀγχίνου, καὶ πολυχρόνιον, ἔτι δὲ κακοποιόν, ἐν βασιλείᾳ· (2) καὶ πρώτῳ μὲν ἀρτίσαι φόνον Λυσιμάχῳ, ὃς ἦν υἱὸς Ἀρσινόης, τῆς Λυσιμάχου καὶ Πτολεμαίου· δευτέρῳ δὲ Μάγᾳ, τῷ Πτολεμαίου καὶ Βερενίκης τῆς Μάγᾳ· τρίτῃ δὲ Βερενίκῃ, τῇ Πτολεμαίου μητρὶ τοῦ Φιλοπάτορος· τετάρτῳ Κλεομένει τῷ Σπαρτιάτῃ· πέμπτῃ θυγατρὶ Βερενίκης, Ἀρσινόῃ.

(3) Ἀγαθοκλῆς, ὁ ψευδεπίτροπος Πτολεμαίου, ἐπεὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἀνδρῶν ἐκποδὼν ἐποίησε, καὶ τὸ πολὺ τῆς τοῦ πλήθους ὀργῆς παρακατέσχε τῇ τῶν ὁμωνίων ἀποδόσει, παρὰ πόδας εἰς τὴν ἐξαρχῆς συνήθειαν ἐπανῆλθε. (4) Καὶ τὰς μὲν τῶν φίλων χώρας ἀνεπλήρωσε, παρεισαγαγὼν ἐκ τῆς διακονίας καὶ τῆς ἄλλης ὑπηρεσίας τοὺς εἰκαιοτάτους καὶ θρασυτάτους· (5) αὐτὸς δὲ τὸ πολὺ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐν μέθῃ διέτριβε, καὶ ταῖς τῇ μέθῃ παρεπομέναις ἀκρασίαις, οὐ φειδόμενος οὐτ' ἀκαμαζούσης γυναικὸς, οὔτε νύμφης, οὔτε παρθένου· καὶ πάντα ταῦτα ἔπραττε μετὰ τῆς ἐπαχθεστάτης φαντασίας. (6) Ὅθεν πολλὰς μὲν καὶ παντοδαπὰς γιγνομένης δυσαρρεστήσεως, οὐδεμίαν δὲ

(3) [Respondit Metrodorus :] Concedere regem Thasiis, immunitatem a præsidiis, a tributis, ab hospitibus, et ut suis legibus vivant. (4) Quæ verba postquam omnium plausu et acclamatione sunt excepta, Philippum in urbem introduxerunt. **

XXIV. a. Plerique sane reges, dum imperium suscipiunt, libertatis nomen cunctis ostentant, amicosque et socios appellant eos qui spes suas cum ipsis communicaverunt : verumtamen ubi rerum potiti sunt, continuo non ut sociis, sed ut famulis utantur iis, qui se in illorum fidem tradiderunt. (2) Itaque et honestatem relinquunt, neque presentem utilitatem plerumque consequuntur. Jam vero homo qui summas res affectaverat, terrarum orbem spe sua occupaverat, quique in summa gerendarum rerum prosperitate versabatur, (3) nonne hic, inquam, stultissimus furiosusque videbitur, si eo redactus fuerit, ut mox inter subditos suos minimos æque ac summos inconstantiam infirmitatemque fortunæ suæ fateatur ?

(4) Quia cunctas per singulos annos res in toto orbe eodem tempore gestas narramus, sine dubio necesse est ut finis quandoque prius quam initium dicatur, siquidem ex universi argumenti dispositione atque narrationis cursu finis rei principio et exordio præponendus est.

Ptolemæi Epiphanis tutores facinorosissimi.

XXV. Sosibius, qui Ptolemæi regis tutelam sibi arripuit, callidus ac longo usu subactus et maleficus in aula minister perhibetur fuisse : (2) ac primum quidem Lysimacho, qui Arsinoë Lysimachi filia ac Ptolemæo genitus erat, necem comparasse ; deinde Magæ, filio Ptolemæi ac Berenicæ, Magæ filię ; postea Berenicæ, Ptolemæi Philopatoris matri ; tum Cleomeni Spartano ; ac postremo Arsinoæ, Berenicæ filię.

(3) Agathocles, falsus Ptolemæi tutor, postquam celeberrimum quemque e medio removit, ac multitudinis favorem stipendiorum pensione compressit, e vestigio ad pristinos mores rediit : (4) ac dignitates omnes palatii, quæ tunc vacabant, amicis suis concessit, producto ex ultimis ac servilibus ministeriis levissimo quoque atque impudentissimo. (5) Ipse dies noctesque in vino atque iis, quæ vinum consequi solent, libinibus agebat, nec nuptis, nec sponsis, nec virginum pudori parcens : atque hæc cuncta cum intolerabili superbia facitabat. (6) Quare cum presentem rerum statum universi ægre ferrent, malum autem

θεραπείας οὐδὲ βοηθείας προσαγομένης, τὸ δ' ἐναντίον αἰεὶ προσεπαγομένης ὕβρεως, ὑπερηφανίας, βαθυμίας· (7) ἀνεθυμιάτο πάλιν ἐν τοῖς πολλοῖς τὸ προϋπάρχον μῖσος, καὶ πάντες ἀνενοῦντο τὰ προγεγεννημένα περὶ τὴν βασιλείαν ἀτυχήματα διὰ τοὺς ἀνθρώπους τούτους. (8) Τῷ δὲ μηδὲν ἔχειν πρόσωπον ἀξιοχρεῶν τὸ προστησόμενον, καὶ δι' οὗ τὴν ὀργὴν εἰς τὸν Ἀγαθοκλέα καὶ τὴν Ἀγαθόκλειαν ἀπερείσονται, τὴν ἡσυχίαν ἔχον· ἐπὶ μίαν ἐλπίδα καταδοκούντες, τὴν κατὰ τὸν Τληπόλεμον, καὶ ταύτῃ προσανέχοντες.

[XXV. a. Ὅτι Δείωννα τὸν Δείωνος ἐπανελετο Ἀγαθοκλῆς, καὶ τοῦτο ἐπραξε τῶν ἀδίκων ἔργων, ὥς ἡ παροιμία φησὶ, δικαιοτάτα· καθ' ὃν μὲν γὰρ καιρὸν, τῶν γραμμάτων αὐτῷ προσπεσόντων ὑπὲρ τῆς ἀναρίσεως τῆς Ἀρσινόης, ἐξουσίαν ἔσχε μνηῦσαι τὴν πράξιν, καὶ σῶσαι τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν· τότε δὲ συνεργήσας τοῖς περὶ τὸν Φιλάμμωνα, πάντων ἐγένετο τῶν ἐπιγενομένων κακῶν αἰτίας· (2) μετὰ δὲ τὸ συντελεσθῆναι τὸν φόνον ἀνανεούμενος καὶ πρὸς πολλοὺς οἰκτιζόμενος, καὶ μεταμελόμενος ἐπὶ τῷ τοιοῦτον καιρὸν παραλιπεῖν, ὅλος ἐγένετο τοῖς περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα· διὸ καὶ παρατυχία τυχῶν τῆς ἀρμοζούσης τιμωρίας, μετήλλαξε τὸν βίον.]

(Excerpt. Antiq. cap. 24-34.)

XXVI. Πρώτους δὲ συναθροίσας τοὺς Μακεδόνας, εἰς τούτους εἰσῆλθε μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Ἀγαθοκλείας. (2) Καὶ τὰς μὲν ἀρχὰς ὑπεκρίνετο τὸν οὐ θανάμενον εἰπεῖν, ἃ βούλεται, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιφερομένων δακρύων. (3) Ἐπεὶ δὲ, πλεονάκεις ἀπομάτων τῇ χλαμύδι, κατεκράτησε τῆς ἐπιφορᾶς, βασιτάσας τὸ παιδίον· Λάβετε, ἔφη, τοῦτον, ὃν ὁ πατήρ ἀπονήσκειν εἰς μὲν τὰς ἀγκάλας ἔδωκε ταύτῃ, δείξας τὴν ἀδελφὴν, παρακατέθετο δ' εἰς τὴν ὑμέτεραν, ὧς ἄνδρες Μακεδόνες, πίστιν. (4) Ἡ μὲν οὖν καὶ ταύτης εὐνοία βραχεῖαν τινα ῥοπήν ἔχει πρὸς τὴν τούτου σωτηρίαν· ἐν ὑμῖν δὲ κεῖται καὶ ταῖς ὑμέτεραις χερσὶ τὰ τοῦτου νυνὶ πράγματα. (5) Τληπόλεμος γὰρ πάλαι μὲν ἦν ὅλος τοῖς ὀρθῶς σκοπούμενοις μεζώνων ἐφιέμενος ἢ καθ' ἑαυτὸν πραγμάτων· νῦν δὲ καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν καιρὸν ὥρισκεν, ἐν ᾗ μέλλει τὸ διάδημα ἀναλαμβάνειν. (6) Καὶ περὶ τούτων οὐχ αὐτῷ πιστεύειν ἐκέλευεν, ἀλλὰ τοῖς εἰδόσιν τὴν ἀλήθειαν, καὶ παροῦσι νῦν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων. (7) Καὶ τοῦτ' εἰπὼν, εἰσῆγε τὸν Κριτόλαον, ὃς ἔφη καὶ τοὺς βοιωτοὺς αὐτὸς ἐωρακέναι κατασκευαζομένους, καὶ τὰ ὅματα παρὰ τοῖς πλῆθεσιν ἐτοιμαζόμενα πρὸς τὴν τοῦ διαδήματος ἀνάδειξιν. (8) Ὡς οἱ Μακεδόνες ἀκούοντες, οὐχ ὅσον ἠλέουν αὐτὸν, ἀλλὰ πρὸς οὐδὲν προσεῖχον τῶν λεγομένων, μυθίζοντες δὲ καὶ διαψιθυρίζοντες ἐξελήρυσαν οὕτως, ὥστε μηδ' αὐτὸν εἰδέναι μήτε * πῶς τοπαράπαν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀπελύθη. (9) Παραπλήσια δὲ τούτοις ἐγένετο καὶ περὶ τὰ λοιπὰ συστήματα

solatium ac remedium adhiberetur, contra potius insolentia, superbia, ac desidia quotidie invalesceret, (7) rursus pristinum vulgi odium exarsit, cunctique calamitates regni ab his hominibus superioribus temporibus profectas in memoriam revocabant. (8) Sed cum idoneus vir deesset, cujus ductu atque opera iram suam in Agathoclem et Agathocleam effunderent, interim quiescebant, unicam spem adhuc i Tlepolemo habentes, qua se tantisper sustentabant.

XXV. a. Dinonem Dinonis filium interfecit Agathocles, hancque fecit rerum injustarum, ut est in proverbio, justissimam. Nam quo tempore litteræ illi obvenierunt de patrandæ Arsinoes cæde, in ejus potestate fuit rem patefacere regnumque servare; verum ipse conjuncta potius cum Philammone opera; malorum omnium causa fuit. (2) Post cædem vero peractam, immutato animo apud multos rem gestam deplorans, poenitensque quod tantam opportunitatem prætermisisset, delatus est apud Agathoclem; statimque digno supplicio affectus, vitæ finem nactus est.

XXVI. Primos omnium Macedonas congregavit [Agathocles] et ad eos cum rege et Agathoclea [sorore] adiit. (2) Ibi principio, non posse se quæ vellet proloqui, simulavit, propter lacrimarum vim per genas ubertim manantium. (3) Deinde, ut oculos chlamyde sæpius abstergens fletum illum erumpentem repressisset, puerum manibus gestans: Accipite, ait, hunc, quem moriens pater isti quidem (sororem simul ostendebat) in ulnas tradidit, vestræ vero, viri Macedones, fidei permisit. (3) Et potest quidem istius quoque benevolentia leve saltem aliquod ad hujus salutem momentum asferre: ceterum in vobis et in dextris vestris universæ fortunæ illius nunc sunt positæ. (5) Tlepolemus enim dudum ille quidem palam fecit recta ratione rem putantibus, majora se, quam pro sui loci homine, concupiscere: nunc vero et diem et horam designavit, qua sit diadema sumpturus. (6) Quibus de rebus non sibi credere illos jubebat, sed iis, qui rei veritatem nossent, et qui ex ipso negotio jam venientes adessent. (7) Simul hæc locutus Critolaum induxit, qui aras etiam sibi visas dicebat, in eam rem structas, et paratas a multitudine victimas ad solemnia diadematis summi celebranda. (8) Hæc loquentem Macedones quum audirent, adeo nulla ejus misericordia tangebantur, ut nulli eorum, quæ dicerentur, attenderent; verum hominem subsannantes, et inter se susurrantes nugarentur, ita ut ne Agathocles quidem sciret, quo pacto ex illa concione esset dimissus. (9) Et quum per cetera quoque civitatis corpora deinceps conciones coegisset, simili

κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐκκλησιασμούς. (10) Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ πολλὸς ἦν ὁ καταπλέων ἐκ τῶν ἀνω στρατοπέδων, καὶ παρεκάλουν οἱ μὲν συγγενεῖς, οἱ δὲ φίλους, βοηθεῖν τοῖς υποκειμένοις, καὶ μὴ περιδεῖν σφᾶς ἀνέδην ὑφ' οὗτως ἀναξίων ὑβριζομένους. (11) Μάλιστα δὲ παρώτρυνε τοὺς πολλοὺς πρὸς τὴν κατὰ τῶν προσεστώτων τιμωρίαν τὸ γινώσκειν, ὅτι τὸ μέλλειν καθ' αὐτῶν ἐστὶ, διὰ τὸ πάντων τῶν παρακοιζομένων ἐπιτηδείων εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν κρατεῖν τοὺς περὶ τὸν Τληπόλεμον.

XXVII. Ἐγένετο δέ τι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα συνέργημα πρὸς τὸ τὴν ὀργὴν ἐπιτεῖναι τὴν τε τῶν πολλῶν, καὶ τὴν τοῦ Τληπόλεμου. (2) Τὴν γὰρ Δανάην, ἥτις ἦν πενθερά τοῦ προεირημένου, λαβόντες ἐκ τοῦ τῆς Δήμητρος ἱεροῦ, καὶ διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐλύσαντες ἀκατακάλυπτον, εἰς φυλακὴν ἀπέθεντο, βουλόμενοι φανεράν ποιεῖν τὴν πρὸς τὸν Τληπόλεμον διαφοράν. (3) Ἐφ' οἷς τὸ πλῆθος ἀγανακτοῦν, οὐκέτι κατ' ἰδίαν, οὐδὲ δι' ἀπορρήτων ἐποιεῖτο τοὺς λόγους· ἀλλ' οἱ μὲν τὰς νύκτας εἰς πάντα τόπον ἐπεγγραφον, οἱ δὲ τὰς ἡμέρας συστρεφόμενοι κατὰ μέρη φανερώς ἐξέφερον ἤδη τὸ μῖσος εἰς τοὺς προσεστώτας. (4) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα, βλέποντες τὰ συμβαίνοντα, καὶ μοχθηρὰς ἐλπίδας ἔχοντες περὶ αὐτῶν, τότε μὲν ἐγίνοντο περὶ δρασμόν· οὐδενὸς δ' αὐτοῖς ἡτοιμασμένου πρὸς τοῦτο τὸ μέρος διὰ τὴν σφετέραν ἀβουλίαν, ἀφίσταντο τῆς ἐπιβολῆς. (5) Τότε δὲ συνωμότας κατέγραφον καὶ κοινωνοὺς τῆς τόλμης, ὡς αὐτίκα μάλα τῶν ἐχθρῶν τοὺς μὲν κατασφάζοντες, τοὺς δὲ συλληψόμενοι, μετὰ δὲ ταῦτα τυραννικὴν ἐξουσίαν περιποιήσόμενοι. (6) Ταῦτα δ' αὐτῶν διανοομένων, προσέπεσε διαβολὴ κατὰ τινος Μοιραγένους, ἐνὸς τῶν σωματοφυλάκων, διότι μηνύει πάντα τῷ Τληπόλεμῳ καὶ συνεργοίῃ, διὰ τὴν πρὸς Ἀδαῖον οἰκειότητα τὸν ἐπὶ τῆς Βουβαστοῦ τότε καθεσταμένον. (7) Ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς εὐθέως συνέταξε Νικοστράτῳ τῷ πρὸς τοῖς γράμμασι τεταγμένῳ, συλλαβόντι τὸν Μοιραγὲν φιλοτίμως ἐξετάσαι, πᾶσαν προτιθέντα βάσανον. (8) Οὗτος μὲν οὖν παραχρῆμα συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Νικοστράτου, καὶ παραχθείς εἰς τινα μέρη τῆς αὐλῆς ἀποκεχωρηκότα, τὸ μὲν πρῶτον ἐξ ὀρθῆς ἀνεκρίνετο περὶ τῶν προσεπιτωκῶτων. (9) πρὸς οὐδὲν δὲ τῶν λεγομένων ἀνθομολογούμενος, ἐξεδύθη· καὶ τινὲς μὲν τὰ πρὸς τὰς βασάνους ὄργανα διεσκεύαζον, οἱ δὲ, τὰς μάστιγας ἔχοντες μετὰ χεῖρας, ἀπεδύοντο τὰς γλαμύδας. (10) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον προστρέχει τις τῶν ὑπηρετῶν πρὸς τὸν Νικοστράτον, καὶ ψιθυρίσας πρὸς τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ δῆποι· οὖν, ἀπηλλάττετο μετὰ σπουδῆς. (11) Ὁ δὲ Νικοστράτος ἐκ ποδὸς ἐπηκολούθει τούτῳ, λέγων μὲν οὐδὲν, τύπτων δὲ συνεχῶς τὸν μηρόν.

XXVIII. Περὶ δὲ τὸν Μοιραγὲν ἄρατον ἦν καὶ παρόλογον τὸ συμβαῖνον. (2) Οἱ μὲν γὰρ μονοῦ διατεταμένοι τὰς μάστιγας παρέστασαν, οἱ δὲ πρὸ ποδῶν αὐτοῦ τὰ πρὸς ἀνάγκας ὄργανα διεσκεύαζον. (3)

pacto ab omnibus est exceptus. (10) Inter hæc multi subinde e superiorum provinciarum exercitibus appellebant, qui suos alii cognatos, alii amicos hortabantur, ut communibus miseriis succurrerent, neque se ab hominibus adeo indignis impune contumeliis affici paterentur. (11) Maxime vero plebem ad sumendum supplicium de iis, qui principes civitatis tunc erant, hoc impulit, quod scirent, moræ periculum ad se spectare; quia omnem commeatum Alexandriam importari solitum Tlepolemus in potestate habeat.

XXVII. Accessit vero et ipsius Agathoclis facinus aliquod, quod et vulgi et Tlepolemi iram vehementius intendit. (2) Is enim quo suam cum Tlepolemo discordiam faceret palam, socrum ipsius, Danaen nomine, ex æde Cereris abreptam, et per mediam urbem revelata facie tractam, in carcerem conjecerat. (3) Quo nomine succensens illi populus, non jam inter privatos, neque arcano, sermones ea de re ferebat: sed alii noctibus animi sui indicia quovis loco inscribebant; alii etiam interdiu per circulos coacti, suum in eos, penes quos rerum summa erat, odium palam præ se ferebant. (4) Quæ omnia vulgo fieri quum cerneret Agathocles, de salute jam sua spem habens exiguam, modo fugam cogitabat; sed qui in eam nihil præparasset, quæ fuit ejus imprudentia, incepto rursus desistebat: (5) modo conjurationis socios et audaciæ centuriabat, quasi mox hostes suos partim jugulaturus esset, partim comprehensurus, ac deinde potentiam tyrannicam sibi paraturus. (6) Hæc cogitante Agathocle, delatum est Mæragenis nomen, satellitum unius, quod omnia Tlepolemo indicaret, ejusque adjuvaret conatus, propter illam necessitudinem, quæ ipsi intercederet cum Adæo, præfecto urbis Bubasti. (7) Confestim Agathocles præcepit Nicostrato, qui erat a cura epistolarum, Mæragenem ut prehenderet, et omni tormentorum genere proposito veritatem de illo exprimeret. (8) Is igitur extemplo correptus a Nicostrato, et in semotam quamdam regiæ partem abductus, principio quidem de iis, quæ nuntiata fuerant, simpliciter est interrogatus: (9) deinde vero, quum nihil eorum quæ dicebantur fateretur, est exutus: et erant jam, qui torquendi instrumenta disponderent aptarentque; alii, flagra manibus tenentes, chlamydes exuebant. (10) Inter hæc accurrit aliquis apparitorum ad Nicostratum, et, postquam aliquid ei in aures immurmurasset, quidquid tandem illud esset, festinanter ab eo discedit. (11) Nicostratus abeuntem e vestigio sequitur, tacitus ille quidem, sed femur assidue feriens.

XXVIII. Mærageni vero res tunc evenit dictu difficilis et prorsus inopinata. (2) Stabant prope ipsum hioc illi, qui flagra tantum non ad feriendum jam intenderant, inde illi, qui instrumenta ad torquendum disponebant et concinnabant.

Τοῦ δὲ Νικοστράτου παραχωρήσαντος, ἕστασαν ἀχαιεῖς πάντες, ἐμβλέποντες ἀλλήλοις, προσδοκῶντες αἰ ποτε τὸν προειρημένον ἀνακάμψειν. (4) Χρόνον δὲ γιγνομένου, κατὰ βραχὺ διέβρεον οἱ παρεστώτες, τέλος δὲ ὁ Μοιραγένης ἀπελείφθη· καὶ μετὰ ταῦτα διελθὼν τὴν αὐλὴν, ἐνεπλίστως παρέπεσε γυμνὸς εἰς τινα σκηνὴν τῶν Μακεδόνων, σύνεγγυς κειμένην τῆς αὐλῆς. (5) Καταλαβὼν δὲ κατὰ τύχην ἀριστῶντας καὶ συνηθροισμένους, ἔλεγε τὰ περὶ αὐτὸν συμβεβηκότα, καὶ τὸ παράλογον τῆς σωτηρίας. (6) Οἱ δὲ τὰ μὲν ἡπίστουν, τὰ δὲ πάλιν, ὁρῶντες αὐτὸν γυμνόν, ἠγαυαχάζοντο κιστεύειν. (7) Ἐκ δὲ ταύτης τῆς περιπετείας ὁ τε Μοιραγένης μετὰ θαυρώων ἐδεῖτο τῶν Μακεδόνων, μὴ μόνον τῆς αὐτοῦ συνέπιπλῃσθαι σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ βασιλείας, καὶ μάλιστα τῆς σφῶν αὐτῶν. (8) Πρόδῃλον γὰρ εἶναι πᾶσι τὸν θάνατον, ἐὰν μὴ συνάψωνται τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἀκμάζει τὸ τῶν πολλῶν μένος, καὶ πᾶς ἑτοιμός ἐστι πρὸς τὴν κατ' Ἀγαθοκλέους τιμωρίαν. (9) Ἀκμάζειν δὲ νῦν μάλιστα, ἔφη, καὶ προσδεῖσθαι τῶν καταρξομένων.

XXIX. Οἱ δὲ Μακεδόνες, ἀκούσαντες τούτων, παρορῶνται, καὶ πέρας ἐπέστησαν τῷ Μοιραγένῃ καὶ πρώτας μὲν εὐθέως ἐπῆρσαν τὰς τῶν Μακεδόνων σκηνάς, μετὰ δὲ ταῦτα τὰς τῶν ἄλλων στρατιωτῶν. (2) Εἰσὶ δ' αὐταὶ συνεχεῖς, πρὸς ἑν μέρος ἀπονενευκυῖαι τῆς πόλεως. (3) Οὓσης δὲ τῆς μὲν ὁρμῆς πάλαι προχείρου τῆς τῶν πολλῶν, προσδεομένης δὲ τοῦ προκαλεσμένου μόνον καὶ τολμήσοντος, ἅμα τῷ λαθεῖν ἀρχὴν τὸ πρᾶγμα, ταχέως οἰοεῖ πῦρ ἐξέλαμψεν. (4) Οὐ γὰρ ἐγενήθησαν ὄραι τέσσαρες, καὶ πάντα τὰ γένη συμπεφωνήκει, καὶ τὰ στρατιωτικά, καὶ τὰ πολιτικά, πρὸς τὴν ἐπίθεσιν. (5) Συνήρῃσε γὰρ μέγαλα καὶ ταυτόματον ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ πρὸς τὴν συντέλειαν. (6) Ὁ μὲν γὰρ Ἀγαθοκλῆς, ἀνενεχθείσης πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς, καὶ κατασκόπων ἐπαναχθέντων, καὶ τῆς μὲν ἐπιστολῆς γεγραμμένης πρὸς τὰς δυνάμεις παρὰ τοῦ Τληπολέμου, καὶ δηλούσης, ὅτι παρέσται ταχέως, τῶν δὲ κατασκόπων διασαφούντων, ὅτι πάρεστιν· (7) οὕτως ἐξέστη τῶν φρενῶν, ὥστ', ἀφέντος τοῦ πράττειν τι καὶ διανοεῖσθαι περὶ τῶν προσπεπυκνῶτων, ἀπῆλθε κατὰ τὸν εἰθισμένον καιρὸν εἰς τὸν πότον, κάκει κατὰ τὴν εἰθισμένην ἀγωγὴν ἐπετείλει τὴν συνουσίαν. (8) Ἡ δὲ Οἰνάνθη περικαχοῦσα παρῆν εἰς τὸ Θεσμοφορεῖον, ἀνεωγμένου τοῦ νεῦ διὰ τινα θυσίαν ἐπέτειον. (9) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἑλπίσει γονυπετοῦσα καὶ μαγγανεύουσα πρὸς τὰς θεάς· μετὰ δὲ ταῦτα καθίσασα πρὸς τὸν βωμόν, εἶχε τὴν ἡσυχίαν. (10) Αἱ μὲν οὖν πολλαὶ τῶν γυναικῶν, ἡδέως ὁρῶσαι τὴν δυσθυμίαν καὶ περικάκησιν αὐτῆς, ἀπεισώπων· αἱ δὲ τοῦ Πολυκράτους συγγενεῖς καὶ τινες ἑτεροὶ τῶν ἐνδόξων, ἀδήλου τῆς περιστάσεως αὐταῖς ἀκμὴν ὑπαρχούσης, προσελθοῦσαι παρεμβοῦντο τὴν Οἰνάνθην. (11) Ἡ δ' ἀναδοῦσα μεγαλὴ τῇ φωνῇ, Μῆ μοι πρόσσιτε, φησὶ, θηρία· καλῶς γὰρ ὑμεῖς γινώσκω, διότι καὶ φρονεῖθ' ἡμῖν ἐναντία,

bant. (3) At postquam loco excessit Nicostratus, omnes sese invicem intuentes, stupore sunt defixi, reditum illius præstolantes. (4) Ubi aliquandiu est expectatum, paulatim, qui aderant, dilabi cœperunt, et Mæragenes nudus est relictus, qui postea per regiam transiens præter spem suam nudus ad Macedonum quoddam tabernaculum regiae vicinum devenit. (5) Eo loci ad prandium congregatos nactus Macedonas, casum illis suum aperuit, et insperatam salutem, quæ sibi obtigisset. (6) Illi primo fidem dictis nullam habere : deinde, quum nudum cernerent, cogi credere. (7) Enimvero Mæragenes, tam inopinato defunctus periculo, cum lacrymis Macedonas hortari institit, ut non suæ tantum ipsius, sed regis quoque atque inprimis propriæ ipsorum consulerent saluti. (8) Certum namque exitium omnibus impendere, nisi temporis occasionem prehendiscent, quando odium multitudinis in Agathoclem vigeat maxime, et ad pœnas ab eo exigendas nemo non sit paratus ac promptus. (9) Ejus autem rei nunc cum maxime esse tempus, et duces tantum atque auctores opus esse.

XXIX. His auditis, Macedones iram concipiunt, ac tandem Mærageni morem gerunt. Omnium prima tabernacula Macedonum adeunt, deinde aliorum militum. (2) Sunt autem hæc continua, et in unam urbis partem vergunt omnia. (3) Quum autem vulgi in eam rem jampridem esset paratus impetus, nec quidquam deesset præter eum, qui hortaretur et daret incentivum, simul ac res cepta est, repente incendium quasi quoddam effulsit. (4) Necdum enim quatuor elapsæ erant horæ, cum et militarium virorum et civium omnia genera ad insurgendum in Agathoclem consenserunt. (5) Quo tempore et casus quidam ad rem cito perficiendam valuit plurimum. (6) Agathocli reddita est quædam epistola, et speculatores ad eum deducti. Epistolam Tlepolemus scripserat ad exercitus, cito se adfuturum nuncios : speculatores, jam adesse, nunciabant. (7) Hæc ita Agathoclem de statu mentis dejecerunt, ut agendi aliquid et consultandi de iis, quæ nuntiata fuerant, cura omissa, mox, qua solitus erat hora, ad convivium abiret, atque ibi pro consueto more genio inter suos indulgeret. (8) Cœnanthe vero, malis ingemens suis, ad Thesmophorium, [ea est Cereris ac Proserpinæ ædes,] forte tunc anniversarii cujusdam sacri causa apertum, se contulit. (9) Ibi statim flexis genibus cum multo lenocinio preces deabus fundero cœpit : deinde ad aram residens, quieti manebat. (10) Lætæ illam pleraque mulieres, animum ita despondentem, et mala sua lamentatem, spectabant tacitæ : verum Polycratis cognatæ et quædam aliæ e nobilioribus, Cœnanthe casum penitus ignorantes, ad eam accedunt, et consolari aggrediuntur. (11) Illa clamore edito, ne me, ait, accedatis. bestię! vos enim ego probe novi; nostris partibus contrarias vos scio esse, et nunc deas orare, ut dirissima quæque

καὶ ταῖς θεαῖς εὐχέσθε τὰ δυσχερέστατα καθ' ἡμῶν. (12) Οὐ μὴν ἀλλὰ ἔτι πέπεισθε, τῶν θεῶν βουλομένων, γεύσασθαι τῶν ἰδίων τέκνων. (13) Καὶ ταῦτ' εἰπούσα, ταῖς βαβδούχοις ἀνείργειν προσέταξε καὶ παῖναι τὰς μη πειθαρχούσας. (14) Αἱ δ', ἐπιλαβόμεναι τῆς προγράσεως ταύτης, ἀπῆλλάσσοντο πᾶσαι, τοῖς θεοῖς ἀνίσχουσαι τὰς χεῖρας, καὶ καταρώμεναι λαβεῖν αὐτὴν ἐκείνην πείραν τούτων, ἃ κατὰ τῶν πέλας ἐπαντείνετο πράζειν.

XXX. Ἦδη δὲ κεκριμένου τοῦ καινοτομεῖν τοῖς ἀνδράσιν, ἐπιγενομένης καθ' ἑκάστην οἰκίαν καὶ τῆς ἐκ τῶν γυναικῶν ὀργῆς, διπλάσιον ἐξεκαύθη τὸ μῖσος. (2) Ἄμα δὲ τῷ μεταλαβεῖν τὸ τῆς νυκτός, πᾶσα πλήρης ἦν ἡ πόλις θορύβου καὶ φῶτων καὶ διαδρομῆς. (3) Οἱ μὲν γὰρ εἰς τὸ στάδιον ἡθροίζοντο μετὰ κραυγῆς, οἱ δὲ παρεκάλουν ἀλλήλους, οἱ δὲ κατεδύνοντο διαδιδράσκοντας εἰς ἀνυπονοήτους οἰκίας καὶ τόπους. (4) Ἦδη δὲ τῶν περὶ τὴν αὐλὴν εὐρυχωριῶν καὶ τοῦ σταδίου καὶ τῆς πλατείας πλήρους ὑπαρχούσης ὄχλου παντοδαποῦ, καὶ τῆς περὶ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον προστάσις. (5) πυδόμενος τὸ συμβαῖνον Ἀγαθοκλῆς ἐξηγέρθη μεθύων, ἄρτι καταλελυκὸς τὸν πότον καὶ παραλαβὼν τοὺς συγγενεῖς πάντας πλὴν Φιλωνος, ἦκε πρὸς τὸν βασιλέα. (6) Καὶ βραχέα πρὸς τοῦτον οἰκτισάμενος, καὶ λαβόμενος αὐτοῦ τῆς χειρὸς, ἀνέβαινεν εἰς τὴν σύριγγα, τὴν μεταξὺ τοῦ Μαιάνδρου καὶ τῆς παλαίστρας κειμένην, καὶ φέρουσαν ἐπὶ τὴν τοῦ θεάτρου παράδοον. (7) Μετὰ δὲ ταῦτα, δύο θύρας ἀσφαλισάμενος τὰς πρώτας, εἰς τὴν τρίτην ἀνεχώρησε μετὰ δύο ἢ τριῶν σωματοφυλάκων, καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς αὐτοῦ συγγενείας. (8) Συνέβαινε δὲ, τὰς θύρας εἶναι δικτυωτάς, διαφανεῖς, ἀποκλειομένας δὲ διττοῖς μοχλοῖς. (9) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτων ἡθροισμένου τοῦ πλήθους ἐξ ἀπάσης τῆς πόλεως, ὥστε μὴ μόνον τοὺς ἐπιπέδους τόπους, ἀλλὰ καὶ τὰ βόθρα καὶ τὰ τέγη καταγέμενοι ἀνθρώπων, ἐγίνετο βοή καὶ κραυγὴ σύμμικτος, ὥς ἂν γυναικῶν ὁμοῦ καὶ παιδῶν ἀνδράσιν ἀναμειγμένων. (10) Οὐ γὰρ ἑλάττω ποιεῖ τὰ παιδάρια τῶν ἀνδρῶν περὶ τὰς τοιαύτας ταραχὰς ἔν τε τῇ Καρχηδονίῳ πόλει καὶ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

XXXI. Ἦδη δὲ τῆς ἡμέρας αὐτῆς ὑποφαινούσης, ἦν μὲν ἄκριτος ἡ κραυγὴ, μάλιστα δ' ἐξ αὐτῆς ἐξέλαμψε τὸ καλεῖν τὸν βασιλέα. (2) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οἱ Μακεδόνες ἐξαναστάντες κατελάθοντο τὸν χρηματιστικὸν πυλῶνα τῶν βασιλείων. (3) Μετὰ δὲ τινα χρόνον ἐπιγόντες, ποῦ τῆς αὐλῆς ὁ βασιλεὺς, περιελθόντες τὰς μὲν πρώτας τῆς πρώτης σύριγγος ἐξέβαλλον θύρας· ἐγγίσαντες δὲ τῆς δευτέρας, ἤτουντο τὸν παῖδα μετὰ κραυγῆς. (4) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα, βλέποντες ἤδη τὰ καθ' αὐτοὺς, ἐδόντο τὸν σωματοφυλάκων, πρεσβεῦσαι περὶ αὐτῶν πρὸς τοὺς Μακεδόνας, δηλοῦντας, ὅτι τῆς ἐπιτροπίας ἐκχωροῦσι, καὶ τῆς ἀλλῆς ἐξουσίας, καὶ τῶν τιμῶν, ἔτι δὲ τῶν χορηγιῶν, ὧν ἔχουσι, πάντων. (5) αὐτὸ δὲ τὸ πνευμάτιον δέονται συγχωρηθῆναι σφίσι

nobis eveniant. (12) At vos tamen scitote, me, diis volentibus, ipsam vos ad proprios comedendos liberos adacturam. (13) Hæc locuta, feminas, quæ sibi apparebant, jubet, illas ut summoverent, et si non parerent, eas virgis suis uti caderent. (14) Mulieres, hac occasione arrepta, discedant omnes, manus ad deos tollentes, et Cenanthe imprecantes, experiretur ipsamet, quæ ut experirentur aliæ facturam sese minaretur.

XXX. Quum igitur jam viri res novas moliri constitutum haberent, ubi ira illa accessit, quam per domos singulas mulieres etiam concitabant, duplo vehementius odium exarsit. (2) Ut primum nox ingruit, tumultus, luminum, cursationis plena urbs erat. (3) Alii in stadio cum clamore congregari, alii mutuo sese cohortari, alii, ut fuga malum præverterent, in domos et loca minime suspecta se abdere. (4) Jam quidquid est vacuæ aræe circa regiam, item stadium, et platea, areaque ante theatrum scenicum, turba hominum omnis generis erant referta: (5) cum Agathocles, qui non multo ante convivio finem imposuerat, visio gravis e somno excitatur, et omni cum sua cognatione, excepto Philone, ad regem pergit. (6) Apud quem pauca conquisitus de miserabili sua sorte, manu ejus prebensa, in syringem, [ea est oblonga quædam et fornicata ambulatio,] quæ est inter Mæandrum et palæstram, et ad theatri fert aditum, ascendit. (7) Deinde foribus duabus prioribus probe firmatis, cum duobus aut tribus satellitibus, et rege suisque cognatis, ultra tertias fores se recepit. (8) Erant autem fores cancellatim reticulatæ, lumen admittentes, et duobus rectibus claudabantur. (9) Eo tempore quum ex universa urbe congregata esset multitudo tanta, ut non loca dumtaxat plana hominibus essent referta, verum etiam gradus atque tecta, clamor ingens et confusa vociferatio est edita: erant enim et mulieres pariter et pueri viris permisti. (10) Fieri enim hoc amat et Carthagine et Alexandriæ, ut in hujusmodi tumultibus non minus pueruli, quam viri, turbent.

XXXI. Ubi jam dies plane illucescebat, clamor audiebatur incertus, ex quo tamen illud clare emicabat, regem posci. (2) Primum igitur exciti Macedones portam regie et vestibulum illud occupant, in quo reges soliti de negotiis conveniri. (3) Deinde, ubi cognoverunt, quam in regie parte esset rex, eo circumeuntes, primas primæ syringis fores emoluntur. Ad alteram ut appropinquarunt, magno cum clamore puerum sibi tradi poscebant. (4) Agathocles, quo res suæ loco starent intelligens, cum satellitibus egit, ut legationem suo nomine ad Macedonas obirent, iisque declararent, paratum se regis tutelæ cedere, et potentia, honoribus, atque etiam redditibus, denique omnibus quæ haberet: (5) pro animula dumtaxat deprecari, ut ejus usuram sibi cum

μετὰ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, ἵνα, χωρήσαντες εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς διάθεσιν, μηδὲ βουλευθέντες ἐπὶ δύνωνται λυπεῖν μηδένα. (6) Τῶν μὲν οὖν ἄλλων σωματοφυλάκων οὐδεὶς ὑπήκουσεν Ἀριστομένης δὲ μόνος ὑπέστη τὴν χρεῖαν ταύτην, ὃ μετὰ τινα χρόνον ἐπὶ τῶν πραγμάτων γενόμενος. (7) Ὁ δ' ἀνὴρ οὗτος τὸ μὲν γένος ἦν Ἀκαρναν, προβαίνων δὲ κατὰ τὴν ἡλικίαν, γενόμενος κύριος τῶν ὄλων πραγμάτων, κάλλιστα καὶ σεμνότερα δοκεῖ προστεῖναι τοῦ τε βασιλέως καὶ τῆς βασιλείας, καὶ κατὰ τοσοῦτον, καθ' ὅσον κεκολακευκέναι τὴν Ἀγαθοκλέους εὐκαιρίαν. (8) Πρῶτον μὲν γὰρ ὡς ἑαυτὸν ἐπὶ δεῖπνον καλέσας τὸν Ἀγαθοκλέα, χρυσοῦν στέφανον ἀνέδωκε μόνῳ τῶν παρόντων, ὃ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτοῖς ἔθος ἐστὶ μόνοις συγχωρεῖσθαι. (9) πρῶτος δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ προειρημένου φέρειν ἐτόλμησεν ἐν τῷ δακτυλίῳ γενομένης δὲ θυγατρὸς αὐτοῦ, ταύτην Ἀγαθοκλείαν προσηγόρευσεν. (10) Ἀλλ' ἴσως ὑπὲρ μὲν τούτων ἐξαρκεῖ καὶ τὰ νῦν εἰρημένα. Λαβὼν δὲ τὰς προειρημένας ἐντολάς, καὶ διὰ τινος ῥινοπύλης ἐξελθὼν, ἤκε πρὸς τοὺς Μακεδόνας. (11) Βραχέα δ' αὐτοῦ διαλεχθέντος, καὶ δηλώσαντος τὴν προαίρεσιν, ἐπεβάλλοντο μὲν οἱ Μακεδόνες παραχρῆμα συγκεντῆσαι ταχὺ δὲ τινων ὑπερεγόντων αὐτοῦ τὰς χεῖρας, καὶ παραιτησαμένων τοὺς πολλοὺς, ἐπανῆλθε λαβὼν ἐντολήν, ἥ τὸν βασιλέα πρὸς αὐτοὺς ἄγοντα ἤκειν, ἥ μὴδ' αὐτὸν ἐξίναί. (12) Τὸν μὲν οὖν Ἀριστομένην ταῦτ' εἰπόντες οἱ Μακεδόνες ἀπέπεμψαν αὐτοὺς δὲ ταῖς δευτέραις θύραις ἐγγίσαντες, ἐξέωσαν καὶ ταύτας. (13) οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα θεωροῦντες τὴν τῶν Μακεδόνων βίαν, διὰ τε τῶν ἐνεργουμένων, καὶ διὰ τῆς ἀποκρίσεως, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλλοντο, διὰ τῆς θύρας προτεινάντες τὰς χεῖρας, ἥ δ' Ἀγαθοκλεία καὶ τοὺς μαστοὺς, οἷς ἔρη θρῆναι τὸν βασιλέα, δέισθαι τῶν Μακεδόνων, πᾶσαν προΐεμενοι φωνὴν πρὸς τὸ περιποιήσασθαι τὸ ζῆν αὐτὸ μόνον.

XXXII. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ κατολοφυρόμενοι τὴν αὐτῶν τύχην οὐδὲν ἦνουν, τέλος ἐξέπεμψαν τὸν παῖδα μετὰ τῶν σωματοφυλάκων. (2) Οἱ δὲ Μακεδόνες, παραλαβόντες τὸν βασιλέα, καὶ ταχέως ἐφ' ἵππον ἀναβιδάσαντες, ἦγον εἰς τὸ στάδιον. (3) Ἄμα δὲ τῷ φανῆναι, μεγάλης κραυγῆς καὶ κρότου γενηθέντος, ἐπιστήσαντες τὸν ἵππον, καθέilon τὸν παῖδα, καὶ προσαγαγόντες ἐκάθισαν εἰς τὴν βασιλικὴν θέαν. (4) Περὶ δὲ τοὺς ὄχλους ἐγένετό τις ἄμα κραὰ καὶ λύπη· τὰ μὲν γὰρ ἦσαν περιχαρεῖς ἐπὶ τῷ κεκομίσθαι τὸν παῖδα, τὰ δὲ πάλιν δυσηρέστου τῷ μὴ συνειλῆφθαι τοὺς αἰτίους, μηδὲ τυγχάνειν τῆς ἀρμοζούσης τιμωρίας. (5) Διὸ καὶ συνεχῶς ἐβόων, ἀγειν κελεύοντες καὶ παραδειγματίζειν τοὺς πάντων τῶν κακῶν αἰτίους. (6) Ἦδη δὲ τῆς ἡμέρας προφαινούσης, καὶ τοῦ πλήθους ἐπ' οὐδὲν δυνάμενον πέρας ἀπερρίσασθαι τὴν ὁρμὴν Σωσίβιος, ὃς ἦν μὲν υἱὸς Σωσιτίου, τότε δὲ σωματοφύλαξ ὑπάρχων, μάλιστα τὸν νῦν προσεῖχε τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς πράγμασι, (7) θεωρῶν τὴν τε τοῦ πλήθους ὁρμὴν ἀμετάθετον εἶδεν, καὶ τὸ παιδίον δυσχρηστούμενον διὰ τε τὴν τῶν

necessario victu concederent, ita ut, redactus ad pristinum statum, negotium facessere nemini, ne si vellet quidem, valeret. (6) Quum ceterorum satellitum nemo esset, qui roganti annueret, Aristomenes solus hanc ei operam navavit, qui aliquanto post regni negotia curavit. (7) Erat Aristomenes genere Acarnan, qui, progrediente dein ætate rerum omnium potestatem summam nactus, et in rege ipso regendo et in regno administrando sapientissime et honestis, sime se gessisse perhibetur, neque minus solerter hoc præstitisse, quam solers fuerat antea prosperæ Agathoclis fortunæ adulator. (8) Primum namque Agathocli, domum ad se invitato ad convivium, coronam auream, uni ei e convivis, detulerat; quem honorem regibus solis haberi-moris est: (9) primusque ejusdem imaginem annulo insculptam gestare sustinuit: et nata sibi filia cum esset, Agathocleæ nomen illi indidit. (10) Verum de his hactenus dixisse sufficiat. Is igitur mandatis, quæ dixi, oneratus, per quamdam egressus portulam ad Macedones accessit. (11) Qui postquam pauca esset locutus, et Agathoclis voluntatem exposuisset, extemplo Macedones spiculis eum configere sunt aggressi. Sed confestim manibus nonnullorum proteclus, qui cædem multitudinis deprecari sunt, cum his mandatis est reversus, aut regem ut adduceret revertens, aut ipse porro ne exiret. (12) Cum his dictis Aristomenem Macedones dimiserunt: simul vero, ad secundas fores pergentes, has quoque emoluntur. (13) Agathocles, et qui cum ipso erant, Macedonum vehementem impetum, cum ex factis ipsorum, tum ex allato responso animadvertentes, principio manibus per fores porrectis (Agathoclea etiam uberibus, quibus regem se dicebat aluisse), Macedones obsecrare institit, nullo non genere vocis edito, solius ut sibi vitæ servandæ fieret potestas.

XXXII. Ubi vero, fortunam suam diu multumque lamentati, nihil promovebant, puerum cum satellitibus tandem emisierunt. (2) Macedones traditum sibi regem equo statim imponunt, et in Stadium adducunt. (3) Ad cujus conspectum clamore et plausu ab universa corona edito, equum sistunt, ac detractum inde puerum propius admovent, et in regibus proprio spectandi suggestu collocant. (4) At turba partim lætari, partim dolere: quod puerum recepissent, lætitia gestiebant; quod non et sotes simul comprehensi forent, nec meritas pœnas luerent, ægre ferebant. (5) Igitur continuis clamoribus malorum omnium auctores duci jubebant, ut per omnium ora traducti pœnis afficerentur. (6) Jam lucente die, quum nihil populus inveniret, in quod iram suam tandem effunderet, Sosibius, Sosibii filius, inter satellites tunc merens, quid regi regnoque expediret. tum optime perspexit: (7) ac cum iram multitudinis sedari nullo pacto posse cerneret, puerum vero angore affici, partim quod eorum qui sibi aderant nemini antea consuesset,

παρεστώτων ἀσυνήθειαν, καὶ διὰ τὴν περὶ τὸν ὄχλον παραγῆν, ἐπύθετο τοῦ βασιλέως, εἰ παραδώσει τοῖς πολλοῖς τοὺς εἰς αὐτὸν ἢ τὴν μητέρα τι πεπλημμεληκότας. (8) Τοῦ δὲ κατανεύσαντος, τῶν μὲν σωματοφυλάκων τισὶν εἶπε, δηλώσαι τὴν τοῦ βασιλέως γνώμην· τὸ δὲ παιδίον ἀναστήσας, ἀπήγε πρὸς τὴν θεραπείαν εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν, σύνεγγυς οὖσαν. (9) Τῶν δὲ διασαφούντων τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως, κατεβήγγυντο πᾶς ὁ τόπος ὑπὸ τοῦ χρότου καὶ τῆς κραυγῆς. (10) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα καὶ τὴν Ἀγαθόκλειαν ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ διεχωρίσθησαν ἀλλήλων εἰς τὰς ἰδίας καταλύσεις. (11) Ταχὺ δὲ τῶν στρατιωτῶν τινες, οἱ μὲν ἐβελοντῆν, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐξωθούμενοι, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ ζητεῖν τοὺς προειρημένους.

XXXIII. Τοῦ δὲ ποιεῖν αἷμα καὶ φόνους ἐγένετό τις ἐκ ταυτομάτου καταρχῇ τοιαύτη. (2) Τῶν γὰρ Ἀγαθοκλέους ὑπηρετῶν καὶ κολάκων τις, ὄνομα Φίλων, ἐξῆλθε κραιπαλῶν εἰς τὸ στάδιον. (3) Οὗτος, θεωρῶν τὴν ὁρμὴν τῶν ὄχλων, εἶπε πρὸς τοὺς παρεστώτας, ὅτι πάλιν αὐτοῖς, καθάπερ καὶ πρῶην, ἐκν Ἀγαθοκλῆς ἐξέλθῃ, μεταμελήσει. (4) Τῶν δ' ἀκουσάντων, οἱ μὲν ἀπελοιόδουρον αὐτὸν, οἱ δὲ προύθουν. Ἐπιβαλλομένου δ' ἀμύνεσθαι, ταχέως οἱ μὲν τὴν χλαμύδα περιέβρηξαν, οἱ δὲ τὰς λόγγας προσερείσαντες ἐξεκέντησαν. (5) Ἀμα δὲ τῷ τούτῳ εἰς τὸ μέσον ἐλκυσθῆναι μετ' ὕβρεως ἔτι σπαιρόντα, καὶ γεύσασθαι τὰ πλήθῃ φόνου, πάντες ἐκαπαδόχουν τὴν τῶν ἄλλων παρουσίαν. (6) Μετ' οὐ πολὺ δὲ παρῆν ἀγόμενος πρῶτος Ἀγαθοκλῆς δέσμιος· ἐν εὐθέως εἰσὶόντα προσδραμόντες τινὲς ἀφ' ὧν συνεκέντησαν, ἔργον ποιοῦντες οὐκ ἐχθρῶν, ἀλλ' εὐνοούντων· αἵτιοι γὰρ ἐγένοντο τοῦ μὴ τυχεῖν αὐτὸν τῆς ἀρμοζούσης καταστροφῆς. (7) Μετὰ δὲ τούτῳ ἤχθη Νίκων, εἷτα Ἀγαθόκλεια θυμῇ σὺν ταῖς ἀδελφαῖς, ἐξῆς δὲ τούτων πάντες οἱ συγγενεῖς. (8) Ἐπὶ πᾶσιν ἐκ τοῦ Θεσμοφορίου τὴν Οἰνάνθην ἀποσπάσαντες, ἤχον εἰς τὸ στάδιον, ἄγοντες θυμῇ ἐφ' ἵππου. (9) Παραδοθέντων δὲ πάντων ἑαυτοῖς ὄχλοις, οἱ μὲν ἔδακνον, οἱ δὲ ἐκέντουν, οἱ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξέκοπτον· αἰεὶ δὲ τοῦ πεσόντος τὰ μέλη δίσπων, ἕως ὅτου κατελώδησαν πάντας αὐτούς. (10) Δεινὴ γάρ τις ἡ παρὰ τοὺς θυμοὺς ὀμότης γίγνεται τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἀνθρώπων. (11) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτου σύντροφοι τῆς Ἀρσινόης γεγενημένοι τινὲς παιδίσκαι, τυθόμεναι παραγεγονέναι τὸν Φιλάμμωνα τριταῖον ἀπὸ Κυρήνης, τὸν ἐπιστάντα τῷ φόνῳ τῆς βασιλίσσης, ὥρμησαν ἐπὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ· (12) καὶ βιασάμεναι, τὸν μὲν Φιλάμμωνα τύπτουσαι τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ὑλοῖς ἀπέκτειναν, τὸν δὲ υἱὸν ἀπέπνιξαν, ἀντίπαιδα τὴν ἡλικίαν ὄντα· σὺν δὲ τούτοις τὴν γυναῖκα τοῦ Φιλάμμωνος θυμῇ εἰς τὴν πλατείαν ἐξέλκουσαι διέσθειραν. (13) Καὶ τὰ μὲν περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα, καὶ τὴν Ἀγαθόκλειαν, καὶ τοὺς τούτων συγγενεῖς, τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος.

XXXIV. Ἐγὼ δ' οὐκ ἀγνοῶ μὲν τὰς τερατείας καὶ διασκευασίας, αἷς κέχρηται πρὸς ἐκπλήξιν τῶν ἀκούον-

partim propter turbæ tumultum; regem interrogavit, coquid plebi eos foret traditurus, quicumque in se aut matrem suam aliquid deliquissent? (8) Eo annuente, satellitum nonnullis dixit, ut regis voluntatem palam facerent. Ipse puerum, sede excitatum, domum suam, quæ aberat non longe, ad curandum corpus abducit. (9) Satellitibus regia mandata exponentibus, plausu et clamore omnia loca rumpebantur. (10) Dum hæc aguntur, Agathocles et Agathoclea separantur, et in sua se uterque recipiant hospitium. (11) Statim vero nonnulli e militibus, partim sua sponte, partim plebis impulsu, ad illos quærendos se accingunt.

XXXIII. Fundendi vero sanguinis et faciendæ cædis casu fortuito hujusmodi exstitit principium. (2) Quidam e ministris et adulatoribus Agathoclis, nomine Philo, plenas crapulæ in stadium exivit. (3) Hic concitatum vulgi stadium conspicatus, adstantibus dixit, si egrederetur Agathocles, futurum, ut ipsos, sicut jam alias, pœniteret. (4) Qui audierant, alii differre hominem conviciis, alii protrudere: conanti autem se defendere, ab aliis laceratur chlamys; alii hastarum admotis mucronibus hominem configunt. (5) Qui simul ac in mediam arenam contumeliæ ergo est tractus adhuc palpitans, ubi semel multitudo cædem gustavit, omnes, ut ceteri pariter adessent, cupiditate summa exspectabant. (6) Nec multo post adest Agathocles, in vinculis ductus: quem statim ingressum nonnulli accurrentes subito confoderunt, non inimicorum, verum amicorum officio fungentes; per eos namque est consecutus, ne, quem merebatur, exitum faceret. (7) Secundum hunc ductus est Nico, deinde Agathoclea nuda cum sororibus, ac deinde universa cognatio. (8) Novissimam omnium Oenanthem, e Thesmo-phorio avulsam, nudam, equo vectam, in stadium induxerunt. (9) Quibus simul omnibus populo traditis, alii mordere, alii mucronibus configere, alii oculos eruere. Ut quisque autem illorum ceciderat, jacentis membra distrahebant, donec artus omnium detruncassent. (10) Est enim hoc Ægyptiis hominibus innatum, ut, dum fervens ira, mirum in modum sint crudeles. (11) Per idem quoque tempus mulierculæ nonnullæ, quæ cum Arsinoë fuerant educatæ, audito, ante triduum Alexandriam ab oppido Cyrenarum advenisse Philammonem, cui reginæ occidendæ negotium fuerat commissum, in ejus domum fecerunt impetum. (12) Quo quum irrupissent per vim, Philammonem saxorum fustiumque ictibus occiderunt; filium, vix pubertatem ingressum, strangularunt; ad hæc conjugem Philammonis nudam traxerunt in plateam, ibique trucidarunt. (13) Et Agathocles quidem atque Agathoclea, cum tota cognatione, hoc modo perierunt.

XXXIV. Jam non fugit me quidem prodigiosa ratio et verborum apparatus, quibus usi sunt nonnulli ex eis, qui

των ἔνιοι τῶν γεγραφότων τὰς πράξεις αὐτάς, πλείω τὸν ἐπιμετροῦντα λόγον διατιθέμενοι τοῦ συνόχοντος τὰ πράγματα καὶ κυρίου· (2) τινὲς μὲν ἐπὶ τὴν τύχην ἀναφέροντες τὰ γεγονότα, καὶ τιθέντες ὑπὸ τὴν ὄψιν τὸ ταύτης ἀθέβαιον καὶ δυσφύλακτον· οἱ δὲ τὸ παράδοξον τῶν συμβεβηκότων ὑπὸ λόγον ἄγοντες, πειρώμενοι τοῖς γερονόσι αἰτίας καὶ πιθανότητας ὑποτάττειν. (3) Οὐ μὴν ἔγωγε προεθέμην τούτῳ γρήσασθαι τῷ χειρισμῷ περὶ τῶν προειρημένων, διὰ τὸ μήτε πολεμικὴν τολμᾶν καὶ δύναιμι ἐπίσημον γεγονέναι περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα, μήτε χειρισμὸν πραγμάτων ἐπιτυχῇ καὶ ζηλωτόν· (4) μήτε, τὸ τελευταῖον, τὴν αὐλικὴν ἀγχινοῖαν καὶ κακοπραγμοσύνην διαφέρουσιν, ἐν ᾗ Σωσίβιος καὶ πλείους ἔτεροι κατεβίωσαν, βασιλεῖς ἐκ βασιλέων μεταχειρίζομενοι· τὰ δ' ἐναντία τοῖς συμβεβηκέσι περὶ τὸν προειρημένον ἄνδρα. (5) Προαγωγῆς μὲν γὰρ ἔτυχε παραδόξου διὰ τὴν τοῦ Φιλοπάτορος ἀδυναμίαν τοῦ βασιλεύειν. (6) Τυχὸν δὲ ταύτης, καὶ παραλαβὼν εὐφρόνιστον καιρὸν μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον πρὸς τὸ συντηρῆσαι τὴν ἐξουσίαν, ἔμα τὰ πράγματα καὶ τὸ ζῆν ἀπέβαλε, διὰ τὴν ἰδίαν ἀνανδρίαν καὶ ῥαθυμίαν, ἐν πανὶ βραχεῖ χρόνῳ καταγνωσθεῖς.

XXXV. Διόπερ οὐ χρὴ τοῖς τοιούτοις προσάπτειν τὸν ἐπιμετροῦντα λόγον, καθάπερ (εἰποι τις) Ἀγαθοκλεῖ καὶ Διονυσίῳ τοῖς Σικελιώταις, καὶ τισιν ἑτέροις τῶν ἐν πράγμασιν ἐπ' ὀνόματος γεγονότων. (2) Ἐκείνων γὰρ ὁ μὲν ἕτερος ἐκ δημοτικῆς καὶ ταπεινῆς ὑποθέσεως ὀρμηθεὶς, ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς, ὡς ὁ Τίμαιος ἐπισκώπτων φησί, κεραμεὺς ὑπάρχων, καὶ καταλιπὼν τὸν τροχόν, πλὸν, καὶ τὸν καπνόν, ἦκε νέος ὢν εἰς τὰς Συρακούσας. (3) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐγενήθησαν ἀμφοτέρω κατὰ τοὺς ἰδίους καιροὺς τύραννοι Συρακουσῶν, πόλεις τῆς μέγιστον ἀξίωμα τότε καὶ μέγιστον πλοῦτον περιποιησαμένης· (4) μετὰ δὲ ταῦτα βασιλεῖς ἀπάσης Σικελίας νομισθέντες, καὶ τινων καὶ τῆς Ἰταλίας μερῶν κυριεύσαντες. (5) Ἀγαθοκλῆς δ' οὐ μόνον καὶ τῶν τῆς Λιβύης ἐνεπείρασεν, ἀλλὰ καὶ τέλος ἐναπέθανε ταῖς ὑπεροχαῖς αὐταῖς. (6) Διὸ καὶ Πόπλιον Σκιπίωνα φασί, τὸν πρῶτον καταπολεμήσαντα Καρχηδονίους, ἐρωτηθέντα, τίνας ὑπολαμβάνει πραγματικωτάτους ἄνδρας γεγονέναι καὶ σὺν νῷ τολμηροτάτους, εἰπεῖν, τοὺς περὶ Ἀγαθοκλέα καὶ Διονύσιον τοὺς Σικελιώτας. (7) Καὶ περὶ μὲν τῶν τοιούτων ἀνδρῶν εἰς ἐπίστασιν ἄγειν τοὺς ἀναγινώσκοντας, καὶ ποῦ καὶ τῆς τύχης ποιήσασθαι μνήμην, ἔτι δὲ τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων, καὶ καθόλου προστιθέναι τὸν ἐπεκδιδασκοντα λόγον· ἐπὶ δὲ τῶν προειρημένων ἀνδρῶν οὐδαμῶς ἄρμαζε.

XXXVI. Διὰ δὲ ταύτας τὰς αἰτίας τὸν μετ' αὐτῆς λόγον ἀπαδοκιμάσαμεν ὑπὲρ Ἀγαθοκλέους· (2) οὐχ ἥμισυ δὲ καὶ διὰ τὸ πάσας τὰς ἐκπληκτικὰς περιπεταίας μίαν ἔχειν φαντασίαν τὴν πρῶτην ἀξίαν ἐπιστάσεως, τὸ δὲ λοιπὸν οὐ μόνον ἀνωφελῆ γίγνεσθαι τὴν μάκρωσιν καὶ θῆαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τίνος ὀχλήσεως ἐπιτελεῖσθαι τὴν ἐνέργειαν τῶν τοιούτων (3)

has res memorizæ prodiderunt; multo ampliorem facientes accessoriam disputationem, quam ipsarum rerum, de quibus erat proprius dicendi locus, expositionem. (2) Quorum alii ad fortunam omnia referentes, quam sit illa inconstans, quamque difficile sibi ab illa caveatur, ponere ob oculos voluerunt; alii, novitatem et miraculum illius eventus reputantes, causas, quæ similitudinem veri habeant, rerum gestarum commemorationi subijcere laborarunt. (3) Mihi vero res istæ aliter narrari debere visæ sunt; quoniam Agathocles neque audacia militari aut insigni virtute fuit præditus, neque ulla rerum administrandarum felici industria, et digna quam alii imitentur; (4) postremo ne aulica quidem ulla solertia, aut eximia in dolis struendis versutia; qua arte Sosibius et sæpe multi quum excellenter, alios ex aliis reges, quorum negotia gerebant, per omnem vitam suam in potestate habuerunt. Nempe in Agathocle secus res habuit. (5) Nam hic a Philopatore præter ullam rationem ad rerum curam fuerat promotus, quod esset ipse parum idoneus administrationi sui regni; (6) hac vero dignitate actus, ac postea, rege defuncto, tempus opportunissimum conservandæ suæ potentiz nactus, brevissimo post tempore, cum propter ignaviam atque socordiam odio et contentui esset omnibus, rerum administrationem et vitam amisit.

XXXV. Quare, ubi de hujusmodi personis agitur, non oportet historizæ accessoriam illam disputationem adijcere, quæ (ut hoc utar) in Agathocle Siculo, in Dionysio Siculo, in aliis nonnullis, recte adhibetur, qui rebus gestis magnum sibi nomen pepererunt. (2) Nam illorum alter e plebeio atque humili ortus est principio; Agathocles vero, ut quidem eum irridens ait Timæus, figulus cum esset, relicta rota, argilla et fumo, juvenis Syracusas venit. (3) Ac principio quidem ambo suis temporibus tyranni evaserunt Syracusarum, urbis, quæ et splendorem et opes maximas tunc obtinuit; (4) deinde vero universæ Siciliæ reges ambo sunt habiti, ac partem etiam Italiæ aliquam suæ potestati subjecerunt. (5) Hoc amplius vero Agathocles non tantum Africæ portionem quamdam sui juris facere est conatus; verum etiam tantis hisce honoribus est immortalis. (6) Propterea dicitur P. Scipio, qui primus Carthaginienses bello domuit, interrogatus, equos mortalium putaret in administratione rerum solertissimos, et cum judicio audacissimos? respondisse: Agathoclem et Dionysium Siculos. (7) De viris igitur horum similibus agenti conveniat monere lectorem, ut quasi gradum sistat, et advertat animum; ac fortunæ etiam et humanarum rerum nonnihil meminisse, et omnino illam, quæ documenti causa adijcitur, orationem narrationi subtexere: agenti vero de iis, quorum casum paulo ante exposuimus, nequaquam.

XXXVI. Propterea et nos in Agathoclis rebus commemorandis amplificationem omnem respuimus: (2) quum præsertim omnes mirabiles et stupendi casus unam dumtaxat speciem habeant dignam cui immoremur, eam videlicet, per quam nobis primo innotescent; de cetero autem non solum sine ullo fructu aut prolixius ii narrentur, aut diutius spectentur, verum etiam cum aliqua vel audientium vel intuen-

Δυσὶν γὰρ ὑπαρχόντων τσῶν, ὠφελείας καὶ τέρψεως, πρὸς ἃ δεῖ τὴν ἀναφορὰν ποιῆσθαι τοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς ἢ διὰ τῆς δράσεως βουλομένους τι πολυπραγμαίνειν, καὶ μάλιστα τῷ τῆς ἱστορίας γένει τούτου καθήκοντος ἀμφοτέρων τούτων ὁ πλεονασμὸς ὑπὲρ τῶν ἐκπληκτικῶν συμπτωμάτων ἐκτὸς πίπτει. (4) Ζηλοῦν γὰρ τίς ἂν βουλευθεῖ τὰς παραλόγους περιπετείας; Οὐδὲ μὲν θαύμενος, οὐδ' ἀκούων ἥδεται συνεχῶς οὐδεις τῶν παρὰ φύσιν γιγνομένων καὶ παρὰ τὴν κοινὴν ἐννοίαν τῶν ἀνθρώπων. (5) Ἄλλ' εἰσάπαξ μὲν καὶ πρῶτον σπουδάζομεν ἃ μὲν ἰδεῖν, ἃ δὲ ἀκούσαι, χάριν τοῦ γινῶναι, τὸ μὴ δοκοῦν δυνατόν εἶναι διότι δυνατόν ἐστιν. (6) Ὅταν δὲ πιστεύωμεν, οὐδεις τοῖς παρὰ φύσιν ἐγγρονίζων εὐδοκεῖ· τῷ δ' αὐτῷ πλεονάκις ἐγκυρεῖν οὐδ' ὅπως ἂν βουλευθεῖ. (7) Διόπερ ἡ ζηλωτὸν εἶναι δεῖ τὸ λεγόμενον, ἡ τερπνόν· ὁ δὲ τῆς ἐκτὸς τούτων συμφορᾶς πλεονασμὸς οἰκειότερον ἐστὶ τραγωδίας, ἥπερ ἱστορίας. (8) Ἄλλ' ἴσως ἀναγκαῖόν ἐστι, συγγνώμην ἔχειν τοῖς μὴ συνεφιστάνουσιν μήτ' ἐπὶ τὰ τῆς φύσεως, μήτ' ἐπὶ τὰ καθόλου κατὰ τῆς οἰκουμένης πράγματα. (9) Δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς ταῦτ' εἶναι μέγιστα καὶ θαυμαστότατα τῶν προγεγονότων, οἷς ἂν αὐτοὶ παρατυχόντες ἐγκυρήσωσιν, ἢ πυθόμενοι παρὰ τινων πρὸς αὐτὰ ταῦτα προσέχωσι τὸν νοῦν. (10) Διὸ καὶ λαμβάνουσι πλείω τοῦ καθήκοντος διατιθέμενοι λόγον ὑπὲρ τῶν μήτε καινῶν ὄντων, διὰ τὸ καὶ ἑτέροις πρότερον εἰρησθαι, μήτ' ὠφελεῖν, μήτε τέρπειν δυναμένων. (11) Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν εἰρησθω.

tium molestia fiat nervosa et ad vivum depingens res ejusmodi expositio. (3) Duo nempe fines quum sint, utilitas et oblectatio, ad quos referre omnia eos oportet, qui vel auditus sensui vel visus aliquid student exponere, quumque in historia maxime hoc sit observandum, ab utroque horum sine aliena res est, stupendis illis casibus nimium immorari. (4) Nam imitari, quæ contra rationem eveniant, quis optet? sed nec spectare neque audire assidue quisquam velit, quæ contra naturam aut communes hominum notiones contingunt. (5) Sed semel quidem ac prima vice libenter talia vel spectamus, vel audimus, ut discamus, fieri illa posse, quæ existimabamus non posse. (6) Qua de re ubi semel persuasi sumus, nemini deinde gratum est, rebus, quæ contra naturam sunt, diutius immorari: occurrere vero sibi idem sæpius, nemini non molestum erit. (7) Itaque aut imitatione dignum sit oportet, aut jucundum, id quod narratur: casus autem, qui ad neutrum finem illorum, quos diximus, possint referri, cum multa amplificatione exponere, tragædiæ potius, quam Historiæ, conveniat. (8) Sed enim danda fortasse iis hominibus venia est, qui neque ad consideranda naturæ opera animum attollunt, neque ad ea omnino, quæ per orbem terrarum sunt. (9) Putant enim isti, ea, in quæ forte ipsi inciderint, aut quæ ab aliis audita diligentius ad animum revocaverint, omnium, quæ umquam acciderunt, maxima esse maximeque mirabilia. (10) Quo fit, ut de iis rebus, quæ nec sunt novæ, quia etiam aliis prius dictæ sunt, neque aut juvare aut oblectare queant, prolixiores per imprudentiam sermones, quam par sit, habeant. (11) De his igitur hactenus a nobis dictum esto.

IV. — RES ANTIOCHI.

(Excerptum Valesianum.)

XXXVII. Ἀντίοχος, ὁ βασιλεὺς, ἐδόκει μὲν τὰς ἀρχὰς γεγονέναι μεγαλεπίβολος, καὶ τολμηρὸς, καὶ τοῦ προτεθέντος ἐξεργαστικός· (2) προβαίνων δὲ κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἐφάνη πολλὸν καταδεέστερος αὐτοῦ καὶ τῆς τῶν ἐκτὸς προσδοκίας.

XXXVII. Antiochus rex initio quidem ad res maximas suscipiendas idoneus visus erat, et ad perficienda ea, quæ semel instituisset, singulari audacia atque fortitudine præditus: (2) sed progressu ætatis, cum se ipso, tum externorum hominum expectatione apparuit inferior.

ΤΗΣ ΕΚΚΑΙΔΕΚΑΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

(I. Excerpta Valesiana.)

Ι. Φίλιππος ὁ βασιλεὺς, παραγενόμενος εἰς τὸ Πέργαμον, καὶ νομίζων ὅσον αὐτόχειρ Ἀττάλου γενέσθαι, πῖσιν αἰκίαν ἐναπεδείκνυτο. (2) Χαριζόμενος γὰρ οἰοῖται λυσσῶντι τῷ θυμῷ, τὸ πλεῖον τῆς ὀργῆς οὐκ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰς τοὺς θεοὺς διτιθέτο. (3) Κατὰ μὲν γὰρ τοὺς ἀκροβολισμοὺς εὐχερῶς αὐτὸν ἀπέρυκτον διὰ τὰς τῶν τόπων ὀχυρότητας οἱ τὸ Πέργαμον παραφυλάττοντες· ἀπὸ δὲ τῆς χώρας οὐδὲν ὠφελεῖτο, τῷ προνοεῖσθαι τὸν Ἀττάλον ὑπὲρ τούτων ἐπιμελῶς. (4) Λοιπὸν, εἰς τὰ τῶν θεῶν ἔθνη καὶ τεμένη διτιθέτο τὴν ὀργήν, ὑβρίζων οὐκ Ἀττάλῳ, ὥς γέ μοι δοκεῖ, πολὺ δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν. (5) Οὐ γὰρ μόνον ἐνεπίμπρα καὶ κατασπῶν ἐρρίπτει τοὺς νεῶς καὶ τοὺς βωμοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς λίθους ἔθραυε, πρὸς τὸ μηδὲ πάλιν ἀνασταθῆναι μηδὲν τῶν κατεφθαρμένων. (6) Ἐπεὶ δὲ τὸ Νικηφόριον ἐλυμήνατο, τὸ μὲν ἄσος ἔκτεμνον, τὸν δὲ περιβόλον διαρρίψας, τοὺς τε ναοὺς ἐκ θεμελίων ἀνέσκαψε, πολλοὺς καὶ πολυτελεῖς ὑπάρχοντας. (7) ὤρμησε τὰς μὲν ἀρχὰς ἐπὶ Θυατείρων· ἐκείθεν δὲ ποιησάμενος τὴν ἀναζυγὴν, εἰς τὸ Θήβης πεδὶον εἰσέβαλε, νομίζων εὐπορήσειν λείας μάλιστα περὶ τούτους τοὺς τόπους. (8) Ἀποπεσὼν δὲ καὶ ταύτης τῆς ἐλπίδος, καὶ παραγενόμενος εἰς Ἱερὰν κώμην, διαπέμπετο πρὸς Ζεῦξιν, παρακαλῶν αὐτὸν οἶτον χορηγήσαι, καὶ τὰ λοιπὰ συμπράττειν κατὰ τὰς συνθήκας. (9) Ὁ δὲ Ζεῦξις ὑπακρίνεται μὲν ποιεῖν τὰ κατὰ τὰς συνθήκας, οὐκ ἠθούλετο δὲ ἀληθινῶς σωματοποιεῖν τὸν Φίλιππον.

[I. a. Ὅτι μετὰ τὸ συντελεσθῆναι τὴν περὶ τὴν Λάδην ναυμαχίαν, καὶ τοὺς μὲν Ῥοδίου ἐκποδὼν γενέσθαι, τὸν δὲ Ἀττάλον μηδέπω συμμεμιχέναι, ὅηλον ὥς ἔξῃν γε τελεῖν τῷ Φιλίππῳ τὸν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πλοῦν· ἐξ οὗ δὴ καὶ μάλιστα τις καταμάθοι μανιώδη γενόμενον Φίλιππον τοῦτο πράξαι.]

I. b. [X] Τί οὖν ἦν τὸ τῆς ὀργῆς ἐπιλαβόμενον; Οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἡ φύσις τῶν πραγμάτων. (2) Ἐκ πολλοῦ μὲν γὰρ ἐνίστα πολλοὶ τῶν ἀδυνάτων ἐφίενται διὰ τὸ μέγεθος τῶν προφαινομένων ἐλπίδων, κρατούσης τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἐκάστου λογισμῶν. (3) ὅταν δ' ἐγγίῃσιν τοῖς ἔργοις, οὐδενὶ λόγῳ πάλιν ἀφίστανται τῶν προθέσεων, ἐπισκοτούμενοι καὶ παραλογιζόμενοι τοῖς λογισμοῖς, διὰ τὴν ἀμνηχανίαν καὶ τὴν δυσχρησίαν τῶν ἀπανταμένων.

(II. Excerpt. Antiq. ex lib. XVI, cap. 1-9.)

II. Ὁ δὲ Φίλιππος, τῶν μὲν κατὰ τὴν πολιορκίαν ἀντιπικτόντων αὐτῷ, τῶν δὲ πολεμίων ἐφορμούντων

LIBRI DECIMI SEXTI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

1. *Philippus ad Pergamum.*

I. Philippus quum ad Pergamum venisset, tantum non in manus suas Attalum venisse ratus, nullum crudelitatis specimen omisit. (2) Animo enim veluti rabie quadam percito obsecutus, iram suam in deos magis, quam in homines, effudit. (3) Et in velitationibus quidem facile a militibus Pergamum custodientibus, ob locorum munitionem, repellabatur: ex agris autem nullam prædam faciebat, quandoquidem ei rei diligenter Attalus providerat. (4) Quod igitur reliquum erat, in deorum simulacra ac templa sæviebat; non Attalo, ut mihi quidem videtur, sed sibi ipsi injuriam faciens. (5) Neque enim templa solum inflammabat, arasque disturbabat; sed etiam lapides ipsos diffringebat, ne dissipatæ ædes posthac restitui possent. (6) Ac postquam Nicephorium vastavit, luco penitus exciso, disjectoque septo, multisque, quæ ibidem erant, ac pretiosis fanis solo æquatis, (7) principio quidem versus Thyatira est profectus; mox vero inde reflexo itinere campum Thebes qui appellatur petiit; ratus, se per eas regiones copiosissima præda esse potiturum. (8) Sed illa pariter spe frustratus, delatusque ad Hieran Comen, legatos ad Zeuxin misit; postulans, ut commeatum subministrare ac reliqua sibi præstare ex præscripto fœderis vellet. (9) At Zeuxis parere quidem fœderi velle se imprimis simulabat; sed re ipsa nolebat Philippum opibus ac potentia augere.

I. a. *Philippus Alexandriam petere poterat.*

I. a. Post debellatum apud Laden navale prælium, amotis Rhodiis, Attalo autem nondum ad bellum egresso, perspicuum est licuisse Philippo Alexandriam usque navigare: unde potissimum liquet Philippum dementi animo percitum ita se gessisse.

I. b. Quidnam erat igitur, quod ejus inhiheret impetum? Ipsa nempe rerum natura, nec quidquam allud. (2) Multi enim sæpe, dum e longinquo res intuentur, etiam ea quæ fieri nequeunt concupiscunt, propter magnitudinem spei quæ ostentatur, cupiditate usum mentis et rationis in singulis mortalium vincente: (3) qui, ubi ad rem propius est ventum, temere rursus inceptis absistunt, difficultatibus atque impedimentis, quæ occurrunt, oculis ipsorum caliginem offundentibus, et in varios errores ipsos inducentibus.

II. *Pugna navalis ad Chium Philippi cum Attalo et Rhodiis.*

II. Philippus rex, quum neque suscepta obaidio votis responderet, et hostes, in ancoris stantes, multis cum navibus

πλείοσι καταφρακτοῖς ναυσίν, ἡπορεῖτο, καὶ δυσχρήστως δέκετο περὶ τοῦ μέλλοντος. (2) Οὐκ ἐπίδεχόμενον δὲ τῶν παρόντων αἴρεσιν, ἀνήχθη παρὰ τὴν τῶν πολεμίων προσδοκίαν; (3) ἔτι γὰρ αὐτὸν ἡλπίζον οἱ περὶ τὸν Ἀτταλον προσκαρτερήσιν τῇ τῶν μετάλλων κατασκευῇ. (4) Μάλιστα δ' ἐσπούδαζε ποιήσασθαι τὸν ἀνάπλου αἰφνίδιον, πεπεισμένος καταταχέσιν, καὶ τὸ λοιπὸν ἀσφαλῶς ἤδη κομισθῆσθαι παρὰ τὴν γῆν εἰς τὴν Σάμον. (5) Διεφύεσθη δὲ παρὰ πολὺ τοῖς λογισμοῖς. Οἱ γὰρ περὶ τὸν Ἀτταλον καὶ Θεοφιλίσκον, ἅμα τῷ συνιδεῖν αὐτὸν ἀναγόμενον, εἶχοντο τῶν προκειμένων εὐθέως. (6) Συνέβη δὲ τὸν ἀνάπλου αὐτῶν γενέσθαι διαλελυμένον, ἅτε πεπεισμένων, τὸν Φίλιππον, καθάπερ εἶπον, ἔτι μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. (7) Οὐ μὴν ἀλλὰ χρησάμενοι ταῖς εἰρεσiais ἐνεργῶς, προσέβαλλον, Ἀτταλος μὲν τῷ δεξιῷ καὶ καθηγουμένῳ τῶν πολεμίων, Θεοφιλίσκος δὲ τοῖς εὐνύμοις. (8) Φίλιππος δὲ περικαταλαβανόμενος τοῖς καιροῖς, δούς τὸ σύνθημα τοῖς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, καὶ παραγγείλας ἀντιπρύφους ποιεῖν τὰς ναῦς, καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμοῖς ἐρρωμένως, αὐτὸς ὑπὸ τὰς νηϊδας ἀναχωρήσας μετὰ τινων λέμβων, τὰς μεταξὺ τοῦ πόρου κειμένας, ἀπεκαρδόκει τὸν κίνδυνον. (9) Ἦν δὲ τῶν μὲν τοῦ Φιλίππου νεῶν τὸ πλῆθος, τὸ συγκαταστάν εἰς τὸν ἀγῶνα, καταφρακτοὶ τρεῖς καὶ πεντήκοντα, σὺν δὲ τούτοις ἄφρακτα, λέμβοι δὲ σὺν ταῖς πρίστεσιν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα; τὰς γὰρ ἐν τῇ Σάμῳ ναῦς οὐκ ἠδυνήθη καταρτίσαι πάσας. (10) Τὰ δὲ τῶν πολεμίων σκάφη καταφρακτα μὲν ἦν ἐξήκοντα καὶ πέντε σὺν τοῖς τῶν Βυζαντινῶν, μετὰ δὲ τούτων ἑννέα τριημιολίαι καὶ τριήρεις τρεῖς ὑπῆρχον.

III. Λαβούσης δὲ τὴν καταρχὴν τῆς ναυμαχίας ἐκ τῆς Ἀττάλου νεώς, εὐθέως πάντες οἱ σύγγενος ἀπαργέλτως συνέβαλον ἀλλήλοις. (2) Ἀτταλος μὲν οὖν συμπεσὼν ὀκτῆρει, καὶ προσεβαλὼν ταύτῃ καιρίαν καὶ ὑφਾਲον πληγὴν, ἐπὶ πολὺ τῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀγωνισαμένων, τέλος ἐβύθισε τὴν ναῦν. (3) Ἡ δὲ τοῦ Φιλίππου δεκῆρης, ναυαρχίς οὖσα, παραλόγως ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριος. (4) Ὑποπεσοῦσης γὰρ αὐτῇ τριημιολίας, ταύτῃ δοῦσα πληγὴν βίαιαν κατὰ μέσον τὸ κύτος ὑπὸ τὸν θρανίτην σκαλὸν, ἐδέθη, τοῦ κυβερνήτου τὴν ὁρμὴν τῆς νεώς οὐκέτι δυνήθεντος ἀναλαβεῖν. (5) Διὸ καὶ προσκρεμαμένου τοῦ πλοίου αὐτῇ, ἔδυσχρηστεῖτο καὶ δυσκίνητος ἦν πρὸς πᾶν. (6) Ἐν ᾧ καιρῷ δύο πεντήρεις προσπεσοῦσαι, καὶ τρώσασαι τὴν ναῦν ἐξ ἀμφοῖν τῶν μερῶν, καὶ τὸ σκάφος καὶ τοὺς ἐπιβάτας τοὺς ἐν αὐτῇ διέφθειραν, ἐν οἷς ἦν καὶ Δημοκράτης, ὁ τοῦ Φιλίππου ναύαρχος. (7) Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν Διονυσόδωρος καὶ Δεινοκράτης, ὄντες ἀδελφοί, καὶ ναυαρχοῦντες παρ' Ἀττάλῳ, συμπεσόντες δὲ μὲν ἐπτήρει τῶν πολεμίων, ὁ δ' ὀκτῆρει, παραδόλως ἐχρήσαντο τῇ ναυμαχίᾳ. (8) Δεινοκράτης μὲν πρὸς ὀκτῆρη συμπεσὼν, αὐτὸς μὲν ἔβαλον ἔλαβε τὴν πληγὴν, ἀναστείρου τῆς νεώς οὖσης· τὴν δὲ τῶν πολεμίων τρώσας ναῦν

tectis imminerent, animi anxius, quid ad cetera consilii caperet, nesciebat. (2) Sed quoniam præsens status eligendi quod mallet facultatem ei non dabat, præter adversariorum expectationem classe est profectus: (3) nam Attalus putabat, ipsum in cuniculis agendis et operæ et temporis plus adhuc esse impensurum: (4) ille vero hoc potissimum consilio vela subito fecit, quod celeritate hostes se præversurum confideret, atque ita tuto jam propter terram ad Samum perventurum. (5) Ceterum spes illum sua vehementer est frustrata. Nam Attalus et Theophiliscus statim ut oram solvere Philippum senserunt, propositi memores, ei exsequendo se accinxerunt. (6) Quia tamen persuasum habebant, ut modo dicebam, Philippum in obsidione adhuc permanere; eo factum, ut non simul statim ambo junctis classibus proficiscerentur. (7) Sed quum remigio essent usi acerrimo, assecuti adortique sunt, Attalus quidem dextram classis hostilis partem, quæ reliquum agmen antecedeat; Theophiliscus vero eos, qui ad sinistram erant. (8) Philippus, angustiis temporis deprehensus, data dextimis tessera, et mandato, ut proras navium in hostem converterent, et pugnarent acriter, ipse cum lembis nonnullis ad parvas se recepit insulas, quæ in medio trajectu sunt sitæ, ibique prælii eventum expectavit. (9) Erat autem numerus navium, quæ illud certamen conseruerunt, hic: Philippi quidem constatæ tres et quinquaginta, item aliæ apertæ; lembi vero, cum pristibus, centum et quinquaginta: nam eas, quæ erant Sami, non potuerat omnes instruere. (10) Hostium vero longæ naves erant lectæ quidem quinque et sexaginta, cum iis, quas Byzantini miserant; ac præter has triemioliæ novem, et triremes tres.

III. Ubi primum ab Attali navi prælium est commissum; omnes repente, qui propius aberant, non expectato pugnae signo, inter se concurrerunt. (2) Attalus cum octere congressus, primo statim impetu quum exiliati ictu infra eam partem, quæ ex aqua exstabat, navem vulnerasset, licet, qui super tabulata erant propugnatores, diu multumque conflixerint, tandem eam demersit. (3) Philippi deceris, quæ prætoriam tunc navis erat, casu quodam mirabili in hostium potestatem venit. (4) Subierat ipsam triemiolia quædam navis: in hanc ictu violento impacta, circa medium alveum sub scalmo supremorum remigum (thranitis vocant) illigata hæsit; neque enim gubernator potuit amplius navis impetum retinere. (5) Itaque deceris, e cujus latere navigium pendebat, magnis incommodis affecta, nullam in partem facile flecti poterat. (6) Inter hæc duæ quinqueremes, facto in decerem impetu, eaque ab latere utroque vulnerata, cum ipsam, tum omnes, qui in ea fuere, defensores depræserunt; inter quos erat Democrates, Philippi navarchus. (7) Dum hæc aguntur, Dionysodorus et Dinocrates, fratres, qui navarchi apud Attalum merebant, ille cum heptere hostili, hic cum octere inito certamine, miram atque insperatam belli fortunam sunt experti. (8) Dinocrates, cum octere congressus, vulnus in ea parte navis quæ ex aqua eminet, quum octeris invehere carina antorsum in sa-

ὑπὸ τὰ βίαχα, τὸ μὲν πρῶτον οὐκ εἶδοντο χωρισθῆναι, καίπερ πολλάκις ἐπιβαλλόμενος πρύμναν κρούειν· (9) διὸ καὶ τῶν Μακεδόνων εὐφύχως ἀγωνιζομένων, εἰς τὸν ἔσχατον παρεγένετο κίνδυνος. (10) Ἀττάλου δὲ ἐπιβοθήσαντος αὐτῷ, καὶ διὰ τῆς εἰς τὴν πολεμίαν ναῦν ἐμβολῆς λύσαντος τὴν συμπλοκὴν τῶν σκαφῶν, ὁ μὲν Δεινοκράτης ἀπελύθη παραδόξως· (11) οἱ δὲ τῆς πολεμίας νῆως ἐπιβάται πάντες, εὐφύχως διαγωνισάμενοι, διεσφάθησαν τὸ δὲ σκάφος, ἔρημον ἀπολειφθὲν, ὑποχείριον ἐγένετο τοῖς περὶ τὸν Ἀττάλον. (12) Ὁ δὲ Διονυσόδωρος, μετὰ βίας ἐπιφερόμενος εἰς ἐμβολήν, αὐτὸς μὲν ἤμαρτε τοῦ τρώσαι· παραπεσὼν δὲ τοῖς πολεμίοις, ἀπέβαλε τὸν δεξιὸν ταρσὸν τῆς νῆως, ὁμοῦ συρράγέντιον καὶ τῶν πυργούχων. (13) Οὗ γενομένου, περιέστησαν αὐτὸν πανταχόθεν οἱ πολέμιοι. (14) Κραυγῆς δὲ καὶ βορύθου γενομένου, τὸ μὲν λοιπὸν πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν ἕκαστα τῷ σκάφει διεσφάθη, τρίτος δ' αὐτὸς ὁ Διονυσόδωρος ἀπενήξατο πρὸς τὴν ἐπιβοθηοῦσαν αὐτῷ τριημιόλιαν.

IV. Τῶν δὲ λοιπῶν νῆων τοῦ πλῆθους ὁ κίνδυνος ἐφάμιλλος ἦν. (2) Καθ' ὅσον γὰρ ἐπλεόναζον οἱ παρὰ τοῦ Φιλίππου λέμβοι, κατὰ τοσούτον διέφερον οἱ περὶ τὸν Ἀττάλον τῶν καταφράκτων νῆων πλῆθει. (3) Καὶ τὰ μὲν περὶ τὸ δεξιὸν κέρασ τοῦ Φιλίππου τοιαύτην εἶχε τὴν διάθεσιν, ὥστ' ἀκμὴν ἀκριτα μένειν τὰ δια, παλὺ δὲ τοὺς περὶ τὸν Ἀττάλον ἐπικυδεστέρας ἔχειν τὰς ἐλπίδας. (4) Οἱ δὲ Ῥόδιοι κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς εὐθὺς ἐκ τῆς ἀναγωγῆς ἀπεσπάρσθησαν τῶν πολεμιῶν, καθάπερ ἀρτίως εἶπα· τῷ δὲ ταχυναυτεῖν παρὰ πολὺ διαφέροντες τῶν ἐναντίων, συνῆψαν τοῖς ἐπὶ τῆς οὐραγίας Μακεδόσι. (5) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὑποχωροῦσι τοῖς σκάφεσι κατὰ πρύμναν ἐπιφερόμενοι, τοὺς ταρσοὺς παρέλκον. (6) Ὡς δ' οἱ μὲν παρὰ τοῦ Φιλίππου συνεπιστρέφειν ἤρξαντο, παραβοηθοῦντες τοῖς κινδυνεύουσι, τῶν δὲ Ῥοδίων οἱ καθυστεροῦντες ἐκ τῆς ἀναγωγῆς συνῆψαν τοῖς περὶ τὸν Θεοφιλίσκον· (7) τότε κατὰ πρόσωπον ἀντιπρώρους τάξαντες τὰς ναῦς ἀμφότεροι, συνέβαλον εὐφύχως, ὁμοῦ ταῖς σάλπιγξι καὶ τῇ κραυγῇ παρκαλοῦντες ἀλλήλους. (8) Εἰ μὲν οὖν μὴ μεταξὺ τῶν καταφράκτων νῆων ἔταξαν οἱ Μακεδόνες τοὺς λέμβους, βράδιαν ἂν καὶ σύντομον ἔλαβε κρίσιν ἡ ναυμαχία· νῦν δὲ ταῦτ' ἐμπόδια πρὸς τὴν χρεῖαν τοῖς Ῥοδίοις ἐγίγνετο κατὰ πολλοὺς τρόπους. (9) Μετὰ γὰρ τὸ κινήθῃναι τὴν ἐξ ἀρχῆς τάξιν ἐκ τῆς πρώτης συμβολῆς, πάντες ἦσαν ἀναμειξ ἀλλήλοις. (10) Ὅθεν οὔτε διεκπελεῖν εὐχερῶς, οὔτε στρέφειν εἰδύναντο τὰς ναῦς, οὔτε καθόλου χρῆσθαι τοῖς ἰδίῳις προτερήμασι, ἐμπιπτόντων αὐτοῖς τῶν λέμβων, ποτὲ μὲν εἰς τοὺς ταρσοὺς ὥστε δυσχρηστεῖν ταῖς εἰρεσίαις, ποτὲ δὲ πάλιν εἰς τὰς πρύμνας, ἔστι δ' ὅτε κατὰ πρύμναν ὥστε παραποδίζεσθαι καὶ τὴν τῶν κυβερνητῶν καὶ τὴν τῶν ἐρετῶν χρεῖαν. (11) Κατὰ δὲ τὰς ἀντιπρώρους συμπτώσεις ἐποιοῦν τι τεχνικόν. (12) Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐμπρωρὰ τὰ σκάφη ποιοῦντες, ἐξάλους ἐλάμβανον τὰς πληγὰς τοῖς

blime reclinata, accepit; hostilem vero navem infra aquam sauciavit. Et principio quidem separari non poterat, quantumvis retro agere navem saepe esset conatus. (9) Quare, Macedonibus rem forti animo gerentibus, extremum periculum adiit. (10) Verum ut auxilio venit illi Attalus, et impetu in hostilem navem facto solvit naves, quæ invicem connexæ hærebant; Dinocrates ex insperato est liberatus: (11) hostilis vero navis epibatæ, postquam certamen acre edidissent, omnes perierunt. Navim eorum a defensoribus vacuam cepit Attalus. (12) Dionysodorus quum magno impetu ad feriendum rostro ferretur, ab ictu quem meditabatur aberravit; et quum præter hostes transcurreret, dexter remorum ordo navi ipsius est deterusus, tignis quoque ipsis simul contractis, quibus turres erant superstructæ. (13) Quod ut accidit, omni ipsum ex parte hostes circumvadunt. (14) Oritur clamor et trepidatio: ac cetera quidem propugnatorum turba una cum navigio periit; Dionysodorus vero cum duobus aliis ad triemioliam, quæ suppetias veniebat, enavit.

IV. Jam reliquæ naves utriusque classis certamen æquabant. (2) Nam ut pars Philippi lemborum multitudine, ita Attalus tectarum numero navium erat superior. (3) Et ad dextrum quidem Philippicæ classis cornu quod attinet, ea tunc facies rerum erat, ut, cum anceps plane victoria maneret, ejus tamen obtinendæ spes luculentior penes Attalum esset. (4) Rhodii, qui principio, cum e portu vela in altum dederunt, procul ab hostibus, sicut paulo ante diximus, abfuerant; tamen, quia celeritate navigandi classem Macedonicam longe superabant, ultimum agmeu Macedonum sunt assecuti. (5) Primo igitur in fugientes naves a puppi invehendo, remorum ordinis ipsis confringebant: (6) ubi vero jam aliæ Philippi naves ad defendendas has, quæ premebantur, cœperunt sese convertere, et pars Rhodiæ classis, quæ portu serius solverat, alteram partem, quæ cum Theophilisco erat, consecuta est; (7) tum vero utriusque classis naves, prorsis in hostem versis, tubarum clangore et clamoribus sese invicem cohortantes, animose inter se concurrerunt. (8) Quod si igitur Macedones inter naves tectas lembos non collocassent, cita et facili victoria certamen fuisset diremum: nunc ea re conatus Rhodiorum variis modis sunt impediti. (9) Nam ubi semel primo concursu commota est, quæ instituta a principio fuerat, aciei ordinatio, omnes inter se erant permisti. (10) Unde eveniebat, ut neque per hostium naves perrumpere Rhodii, neque suas possent convertere, neque ulla ratione eis, quibus valebant, commodis uti; quia lembi, in ipsos incurrentes, modo in navium remos impingebantur, ut a remigio postea vehementer laborarent, modo in proras, modo in puppes; adeo ut gubernatorum pariter atque remigum ministeria præpedirentur. (11) Quoties vero frontibus adversis concurrebatur, artificium quoddam adhibebant Rhodii: (12) etenim proras navium suarum deprimentes, vulnera semper extra aquam accipiebant; hostium vero naves sub aqua sauciabant, eosque ipsis infligebant ictus, quibus nullum adhiberi

δὲ πολεμίοις ὑφαλα τὰ τραύματα διδόντες, ἀβοηθήτους ἐσκαύαζον τὰς πληγὰς. (13) Σπανίως δ' εἰς τοῦτο συγκατέβηκον. Καθόλου γὰρ ἐξέκλινον τὰς συμπλοκάς, διὰ τὸ γενναίως ἀμύνεσθαι τοὺς Μακεδόνας ἀπὸ τῶν καταστροφαιῶν ἐν ταῖς συστάδην γιγνομέναις μάχαις. (14) Τὸ δὲ πολὺ κατὰ μὲν τοὺς διέκπλους παρασύροντες τῶν πολεμίων νεῶν τοὺς ταρσοὺς, ἤχρειον· μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐκπεριπλέοντες, καὶ τοῖς μὲν κατὰ πρύμναν ἐμβάλλοντες, τοῖς δὲ πλαγίους καὶ στρεφομένοις ἀκμὴν προσπίπτοντες, οὓς μὲν ἐτίτρωσκον, οὓς δὲ παρέλυνον αἰεὶ τι τῶν πρὸς τὴν χρεῖαν ἀναγκαίων. (15) Καὶ δὴ τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ μαχόμενοι, παμπληθεῖς τῶν πολεμίων ναῦς διέφθειραν.

V. Ἐπιφανέστατα δ' ἐκινδύνευσαν τρεῖς πεντήρεις τῶν Ῥοδίων ἢ τε ναυαρχίς, ἐφ' ἧς ἔπλει Θεοφιλίσκος· μετὰ δὲ ταύτην, ἧς ἐτρηράρχει Φιλοστράτος· τρίτη δέ, ἣν ἐκυβέρνα μὲν Αὐτολύκος, ἐπέπλει δὲ Νικόστρατος. (2) Ταύτης γὰρ ἐμβαλούσης εἰς πολεμίων ναῦν, καὶ καταλιπούσης ἐν τῷ σκάφει τὸν ἔμβολον, συνέβη δὴ, τὴν μὲν πληγθεῖσαν αὐτανδρὸν καταδύναϊ, τοὺς δὲ περὶ τὸν Αὐτολύκον, εἰσρεούσης εἰς τὴν ναῦν τῆς θαλάσσης διὰ τῆς πρῶρας, κυκλωθέντας ὑπὸ τῶν πολεμίων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀγωνίζεσθαι γενναίως. (3) τέλος δὲ τὸν μὲν Αὐτολύκον ἐκπεσὲν τρωθέντα μετὰ τῶν ὀπλῶν εἰς τὴν θαλάτταν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπιβάτας ἀποθανεῖν μαχομένους γενναίως. (4) Ἐν ᾧ καιρῷ Θεοφιλίσκος, βοηθήσας μετὰ τριῶν πεντήρων, τὴν μὲν ναῦν οὐκ ἔδυνήθη σῶσαι, διὰ τὸ πλήρη θαλάττης εἶναι· δύο δὲ ναῦς πολεμίας τρώσας, τοὺς ἐπιβάτας ἐξέβαλε. (5) Ταχὺ δὲ περιχυθέντων αὐτῷ λέμβων πλείονων καὶ καταφράκτων νεῶν, τοὺς μὲν πλείστους ἀπέβαλε τῶν ἐπιβατῶν, ἐπιφανῶς ἀγωνισαμένους. (6) αὐτὸς δὲ τρία τραύματα λαβὼν, καὶ παραβόλως τῇ τόλμῃ κινδυνεύσας, μόλις ἐξέσωσε τὴν ἰδίαν ναῦν, ἐπιβοηθήσαντος αὐτῷ Φιλοστράτου, καὶ συναναδεξαμένου τὸν ἐνεστώτα κινδύνον εὐψύχως. (7) Συνάψας δὲ τοῖς αὐτοῦ σκάφεσι, πάλιν ἐξ ἄλλης ὁρμῆς συνεπλέκετο τοῖς πολεμίοις, τῇ μὲν σωματικῇ δυνάμει παραλυόμενος ὑπὸ τῶν τραυμάτων, τῇ δὲ τῆς ψυχῆς γενναίότητι λαμπρότερος ὢν καὶ παραστατικώτερος, ἢ πρόσθεν. (8) Συνέβη δὲ, δύο γενέθαι ναυμαχίας, πολλὴ διεστώσας ἀλλήλων. Τὸ μὲν, ἂρ δεξιὸν κέρας τοῦ Φιλίππου, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόρσειν αἰεὶ τῆς γῆς δρεγόμενον, οὐ μακρὰν ἀπέιχε τῆς Ἀσίας. (9) τὸ δ' εὐώνυμον, διὰ τὸ παραβοηθῆσαι τοῖς ἐπὶ τῆς οὐραγίας ἐξ ὑποστροφῆς, οὐ πολὺ τῆς Χίας ἀπέχον ἐναυμάχει τοῖς Ῥοδίοις.

VI. Οὐ μὴν ἀλλὰ παρὰ πολὺ τοῦ δεξιῦ κέρατος κατακρατούντων τῶν περὶ τὸν Ἄτταλον, καὶ συνεγγιζόντων ἤδη πρὸς τὰς νησίδας, ὑφ' αἷς ὁ Φίλιππος ὁρμεῖ καραδοκῶν τὸ συμβασόμενον. (2) συνιδὼν Ἄτταλος μίαν πεντήρην τῶν ἰδίων, ἐκτὸς τοῦ κινδύνου τετρωμένην καὶ βαπτιζομένην ὑπὸ νεῶς πολεμίας, ὥρμησε παραβοηθῆσαι ταύτῃ μετὰ δύο τετρήρων. (3) Τοῦ δὲ πολεμίου σκάφους ἐγκλίναντος, καὶ ποιουμένου τὴν

poterat remedium. (13) Sed raro ad id certamen descendebant. Nam quia Macedones, e tabulatis dimicantes, quoties stabili pugna cominus res gerebatur, acerrime se defendebant, manum conserere cum hoste omnino declinabant Rhodii: (14) crebris vero inter ordines hostilium navium discursibus, remos illis detrahentes, reddebant ipsos inutiles: deinde rursus, modo hinc, modo illinc adnavigantes, alios a puppi invadentes, aliis obliquis et sese cum maxime vententibus impingentes, nonnullos sauciabant, nonnullis vero partem semper aliquam nautici instrumenti corrumpabant. (15) Et hoc pacto pugnantes, hostium complures naves perdebant.

V. Insigne vero præ ceteris trium quinqueremium Rhodiarum fuit discrimen: prætoriae, in qua Theophiliscus erat; deinde illius, cui Philostratus trierarchus præerat; postremo illius, quæ Autolycum gubernatorem habebat, et Nicostratum vehebat. (2) Hæc enim navis quum in hostilem quamdam fecisset impetum, atque in ea rostrum reliquisset, evenit, ut et quæ icla fuerat cum ipsis viris demergeretur, et Autolycus, aqua maris per proram ingrediente, cinctus ab hostibus generose quidem primo pugnaret, (3) postea vero vulnere accepto, ut erat armatus, in mare decideret, ac ceteri quoque epibatae strenue dimicantes occumberent. (4) Quo tempore Theophiliscus, cum tribus quinqueremibus auxilio accurrens, navem ille quidem, ut pote aqua plenam, servare non potuit; sed hostium duas sauciavit, et defensores ex ea eiecit. (5) Mox vero lembis compluribus et quibusdam constratis eum circumdantibus, amissa parte maxima suorum epibatarum, postquam insigniter decertassent, (6) ipso, tribus vulneribus saucius, in magnum præ audacia præcepti adductus periculum, ægre tandem, adjuvante Philostrato, qui animo forti in præsentī discrimine comitem se illi adjecerat, navem suam servavit. (7) Qui mox ubi suorum navibus se conjunxisset, denovo pugnam capessens, hostes est adortus, corporis quidem viribus solutis ex vulneribus; sed animi robore vehementior et ferocior, quam ante. (8) Accidit autem, ut duæ navales pugnae, admodum inter se distantes, committerentur. Nam dextrum Philippi cornu, terram semper, ut ab initio fuerat constitutum, petens, non procul aberat ab Asia; (9) at lævum, quod se converterat, ut postremæ aciei navibus præsidium ferret, haud longe a Chio distans cum Rhodiis decertavit.

VI. Jam classis Attali, de dextro Philippi cornu certam victoriam modo non manibus tenens, parvis illis insulis appropinquabat, in quibus Philippus, prælii eventum expectans, in ancoris stabat; (2) quando Attalus, quinqueremem unam e suis extra prælium animadvertens sauciatam, quæ ab hostili nave demergebatur, cum duabus quadriremibus ad ferendam et opem contendit. (3) Et quum inimica navis inclinasset in fugam, seque versus terram recepisset,

ἀποχώρῃσιν ὡς πρὸς τὴν γῆν, ἐπέκειτο φιλοτιμότερον, ἰγκρατὴς γενέσθαι σπουδάζων τῆς νείας. (4) Ὁ δὲ Φίλιππος, συνθεασάμενος ἀπασπασμένον πολὺ τὸν Ἀτταλὸν ἀπὸ τῶν ἰδίων, παραλαβὼν τέτταρας πεντήρεις καὶ τρεῖς ἡμιολίας, ἔτι δὲ τῶν λέμβων τοὺς ἑγγὺς ὄντας, ὄρμησε, καὶ διακλείσας τὸν Ἀτταλὸν ἀπὸ τῶν οἰκείων νείων, ἠνάγκασε μετὰ μεγάλης ἀγωνίας εἰς τὴν γῆν ἐκβαλεῖν τὰ σκάφη. (5) Τούτου δὲ συμβάντος, αὐτὸς μὲν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν πληρωμάτων εἰς τὰς Ἐρυθρὰς ἀπεχώρησε· τῶν δὲ πλοίων καὶ τῆς βασιλικῆς παρασκευῆς ἰγκρατὴς ὁ Φίλιππος ἐγένετο. (6) Καὶ γὰρ ἐποίησάν τι τεχνικὸν ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς οἱ περὶ τὸν Ἀτταλὸν· τὰ γὰρ ἐπιφανέστατα τῆς βασιλικῆς κατασκευῆς ἐπὶ τὸ κατὰστροφικὸν τῆς νείας ἐξέβαλον. (7) Ὅθεν οἱ πρῶτοι τῶν Μακεδόνων, συνάβαντες ἐν τοῖς λέμβοις, συνθεασάμενοι ποτηρίων πλῆθος καὶ πορφυρῶν ἱματίων καὶ τῶν τούτοις παρεπομένων σκευῶν, ἀφόμενοι τοῦ διώκειν, ἀπένευσαν ἐπὶ τὴν τούτων ἀρπαγὴν. (8) Διὸ συνέβη, τὸν Ἀτταλὸν ἀσφαλῆ ποιήσασθαι τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὰς Ἐρυθρὰς. (9) Φίλιππος δὲ, τοῖς μὲν θλοῖς ἡλατωμένος παρὰ πολὺ τὴν ναυμαχίαν, τῇ δὲ περιπετεῖα τῇ κατὰ τὸν Ἀτταλὸν ἐπαρθείς, ἐπανεπλεῖ, καὶ πολλοὺς ἦν συναθροίζων τὰς σφετέρους ναῦς, καὶ παρακαλῶν τοὺς ἄνδρας εὐθαρσεῖς εἶναι, διότι νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ. (10) Καὶ γὰρ ὑπέδραμε τις ἔννοια καὶ πιθανότης τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἀπολωλὸς τοῦ Ἀττάλου, διὰ τὸ κατὰ τὴν περὶ τὸν Φίλιππον ἀναδεδεμένους τὴν βασιλικὴν ναῦν. (11) Ὁ δὲ Διονυσόδωρος, ὑπονοήσας τὸ περὶ τὸν αὐτοῦ βασιλεῖα γεγονός, ἤθροϊζε τὰς οἰκείας ναῦς, ἐξαίρων συνθηκὰ ταχὺ δὲ συλλεγεῖσθαι πρὸς αὐτὸν, ἀπέπλεε μετ' ἀσφαλείας εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν ὁρμούς. (12) Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν οἱ πρὸς τοὺς Ῥοδίους ἀγωνιζόμενοι τῶν Μακεδόνων, πάλαι κακῶς πάσχοντες, ἐξέλυον αὐτοὺς ἐκ τοῦ κινδύνου, μετὰ προφάσεως κατὰ μέρη ποιοῦμενοι τὴν ἀποχώρησιν, ὡς ταῖς οἰκείαις σπεύδοντες ἐπικουρῆσαι ναυσίν. (13) οἱ δὲ Ῥόδιοι, τὰς μὲν ἀναδυσάμενοι τῶν νείων, τὰς δὲ προδιαφείραντες ταῖς ἐμβολαῖς, ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Χίον.

VII. Ἐφθάρησαν δὲ τοῦ μὲν Φιλίππου ναῦς ἐν μὲν τῇ πρὸς Ἀτταλὸν ναυμαχίᾳ δεκίρης, ἐνήρης, ἐπτήρης, ἐξήρης, τῶν δὲ λοιπῶν κατὰφρακτοὶ μὲν δέκα, καὶ τριημιολίαι τρεῖς, λέμβοι δὲ πέντε καὶ εἴκοσι, καὶ τὰ τούτων πληρώματα. (1) Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ῥοδίου διεφθάρησαν κατὰφρακτοὶ μὲν δέκα, λέμβοι δὲ περὶ τετταράκοντα τὸν ἀριθμὸν· ἦλυσαν δὲ δύο τετρήρεις, καὶ λέμβοι σὺν τοῖς πληρώμασιν ἑπτὰ. (2) Τῶν δὲ παρ' Ἀττάλου κατέδυσαν μὲν τριημιολία μία καὶ δύο πεντήρεις, καὶ τὸ τοῦ βασιλέως σκάφος. (3) Τῶν δὲ Ῥοδίων διεφθάρησαν μὲν δύο πεντήρεις, καὶ τριήρης· ἦλθ' οὐδέν. (4) Ἄνδρες δὲ τῶν μὲν Ῥοδίων ἀπέθανον εἰς ἐξήκοντα, τῶν δὲ παρ' Ἀττάλου πρὸς ἑβδομήκοντα· τῶν δὲ τοῦ Φιλίππου, Μακεδόνας μὲν εἰς τρισχίλους, τῶν δὲ πληρωμάτων εἰς ἑξαχίλους. (5) Ἐάλωσαν δὲ ζωγρεῖα

insequitur rex, cupidius quam par erat navis potiri studens.

(4) Philippus, ut Attalum vidit longo intervallo a suis separatam, quinquereuibz quatuor assumtis et tribus hemiolis, cum ea lemborum copia, quæ præsto erat, in eum est profectus : qui Attalum, interclusum a sua classe, coegit, de sua salute vehementer anxium, naves in continentem ejicere. (5) Quo facto, ipse quidem rex cum sociis navalibus Erythras concessit, at naves et regiam supellectilem Philippus cepit. (6) Nam Attalus et qui circa eum erant, illo tempore arte quadam usi, pretiosissima quæque de supellectile regia super tabulatum navis exposuerant : (7) unde evenit, ut Macedones, qui in eam lembis vecti primi inciderunt, conspicati pocula multa, vestesque purpureas, et vasa alia, res ejusmodi comitari solita, omissa persequendi cura, ad ea diripienda se converterent. (8) Qua ex re id consecutus est Attalus, ut tuto sibi Erythras profugere liceret. (9) Philippus, qui universi prælii victoriam luculentam hosti tradiderat, casu inopinato Attali elatus, in altum vela dedit, et studio summo naves suas colligens, bono animo esse militem jubebat, quandoquidem navali prælio vicissent. (10) Plerosque sane hominum, qui videbant, Philippum regiam Attali navim suis alligatam abducere captivam, cogitatio subierat, non parum probabilis, quasi Attalus periisset. (11) At Dionysodorus, conjectans id, quod regi suo acciderat, sublato in altum signo, naves suas coegit : quibus brevi ad ipsum collectis, ad oræ Asiaticæ stationes sine periculo se contulit. (12) Quæ dum aguntur, qui cum Rhodiis dimicabant Macedones, jamdiu laborantes, prælio excesserunt; et alii post alios, per speciem suis navibus opitulatum festinandi, sese receperunt. (13) At Rhodii, naves alias suis revinctas trahentes, alias rostrorum ictibus quassatas relinquentes, Chium navigarunt.

VII. Amisit Philippus e navibus suis, in prælio quidem adversus Attalum, decerem, ennerem, hepterem, hexerem, et ex ceteris constras decem, triemiolias tres, lembos quinque et viginti, cum sociis navalibus. (2) In conflictu cum Rhodiis perierunt eidem tectæ naves decem, lembi ad quadraginta : captæ sunt quadriremes duæ, et lembi septem cum remigibus. (3) Attalus vero e suis desideravit triemioliam unam et duas quinquereμες, quæ sunt submersæ, et regiam ipsam navem. (4) Rhodiorum periere quinquereμες duæ, et triremis : capta autem nulla est. (5) Viri mortui sunt, Rhodii quidem, ad sexaginta; de copiis vero Attali ad septuaginta. E classe Philippi, Macedones circiter tria millia; socii vero navales ad sex millia. (6) Capti sunt vivi

τῶν μὲν συμμάχων καὶ Μακεδόνων εἰς δισχίλιους, τῶν δ' Αἰγυπτίων εἰς ἑπτακοσίους.

VIII. Καὶ τὸ μὲν τέλος τῆς περὶ Χίον ναυμαχίας τοιοῦτο συνέβη γενέσθαι· (3) τῆς δὲ νίκης ὁ Φίλιππος ἀντεποιεῖτο κατὰ δύο προφάσεις, κατὰ μίαν μὲν, ἥ τὸν Ἄτταλον εἰς τὴν γῆν ἐκβαλὼν ἐγκρατῆς τῆς νεῶς ἐγεγόνει· καθ' ἑτέραν δὲ, ἥ καθορμισθεὶς ἐπὶ τὸ καλούμενον Ἀργεννον, ἐδόκει πεποιτῆσθαι τὸν ὄρμον ἐπὶ τῶν ναυαγίων. (3) Ἀκολουθεῖ δὲ τούτοις ἔπραττε, καὶ κατὰ τὴν ἐξῆς ἡμέραν συνάγων τὰ ναυάγια, καὶ τῶν νεκρῶν ποιοῦμενος ἀνάρεσιν τῶν ἐπιγινωσκομένων, χάριν τοῦ συναύξειν τὴν προειρημένην φαντασίαν. (4) Ὅτι γὰρ οὐδ' αὐτὸς ἐπέπειστο νικᾶν, ἐξήλεγεῖν αὐτὸν οἷ τε Ῥόδιοι καὶ Διονυσόδωρος μετ' ὀλίγον. (6) Κατὰ γὰρ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ἔτι περὶ ταῦτα γενομένου τοῦ βασιλέως, διαπεμφόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐπέπλευσαν αὐτῷ, καὶ στήσαντες ἐν μετώπῳ τὰς ναῦς, οὐδενὸς ἐπ' αὐτοὺς ἀνταναγομένου, πάλιν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Χίον. (6) Ὁ δὲ Φίλιππος οὐδέποτε τοσούτους ἀνδρας ἀπολωλέως, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε κατὰ θάλατταν ἐνὶ καιρῷ, βαρέως μὲν ἔφερε τὸ γεγονὸς, καὶ τὸ πολὺ τῆς ὁμῆς αὐτοῦ παρηρεῖτο· (7) πρὸς μέντοι γε τοὺς ἐκτὸς ἐπειρᾶτο κατὰ πάντα τρόπον ἐπικρύπτεσθαι τὴν αὐτοῦ δι᾿ ἄλγηψιν, καίπερ οὐκ ἑώντων αὐτῶν τῶν πραγμάτων. (8) Χωρὶς γὰρ τῶν ἄλλων καὶ τὰ μετὰ τὴν μάχην συμβαίνοντα πάντας ἐξέπληττε τοὺς θεωμένους. (9) Γενομένης γὰρ τοσαύτης φθορᾶς ἀνθρώπων, παρ' αὐτὸν μὲν τὸν καιρὸν πᾶς ὁ πόρος ἐπληρώθη νεκρῶν, αἵματος, ὅπλων, ναυαγίων· ταῖς δ' ἐξῆς ἡμέραις τοὺς αἰγιαλοὺς ἦν ἰδεῖν φύρδην σεσωρευμένους ἀναμῖξ πάντων τῶν προειρημένων. (10) Ἐξ ὧν οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ Μακεδόνες εἰς διατροπὴν ἐνέπιπτον οὐ τὴν τυχοῦσαν.

IX. Θεοφίλισκος δὲ μίαν ἡμέραν ἐπιβιώσας, καὶ τῇ πατρίδι γράψας ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν ναυμαχίαν, καὶ Κλεωναῖον ἡγεμόνα συστήσας ἀν' ἑαυτοῦ ταῖς δυνάμεσι, μετήλλαξε τὸν βίον ἐκ τῶν τραυμάτων· (2) ἀνὴρ καὶ κατὰ τὸν κίνδυνον ἀγαθὸς γενομένος, καὶ κατὰ τὴν προαίρεσιν μνήμης ἄξιος. (3) Μὴ γὰρ ἐκείνου τολμήσαντος προεπιβαλεῖν τῷ Φιλίππῳ τὰς χεῖρας, πάντες ἂν καταπροεῖντο τοὺς καιροὺς, δεδιότες τὴν τοῦ Φιλίππου τολμάν. (4) Νῦν δ' ἐκείνος, ἀρχὴν πολέμου ποιήσας, ἠνάγκαζε μὲν τὴν αὐτοῦ πατρίδα συνεξαναστῆναι τοῖς καιροῖς· ἠνάγκασε δὲ τὸν Ἄτταλον μὴ μέλλειν, καὶ παρασκευάζεσθαι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ πολεμεῖν ἐβρώμενους καὶ κινδυνεύειν. (5) Τοιγαροῦν εἰκότως αὐτὸν οἱ Ῥόδιοι καὶ μεταλλάξαντα τοιαύταις ἐτίμησαν τιμαῖς, δι' ὧν οὐ μόνον τοὺς ζῶντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιγενομένους ἐξεκαλέσαντο πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος καιρούς.

(III. Excerpt. Antiq. ex lib. XVI, cap. 10 seq.)

XI. Μετὰ ταῦτα δὲ ποιησάμενος ὁ Φίλιππος τινας

Macedones cum sociis circiter his mille; Ægyptii [?] ad septingentos.

VIII. Et pugnae quidem navalis ad Chium pugnae hic fuit exitus: (2) victoriam vero Philippus duplici praetextu sibi vindicabat. Unus erat, quod Attalo in terram expulso, navem ipsius ceperat: alter, quod, quum ea nocte circa Argennum promontorium in ancoris stetisset, visus erat stationem occupasse, quae naufragiis immineret. (3) Convenienter his et postero die sese idem gessit, tabulas naufragi colligens, et mortuos, qui poterant agnoscī, ad sepulcrum tollens; ut eam opinionem, quam dixi, in animis hominum confirmaret. (4) Nam alioquin ne ipsi quidem Philippo fuisse persuasum, se vicisse, Rhodii et Dionysodorus paulo post evicerunt. (5) Nam die sequenti, quum in ea re Philippus esset adhuc occupatus, per nuncios consilio inter se communicato, adversus eum sunt profecti: collocatisque in frontem navibus, nemine contra ipsos prodeunte, Chium sunt reversi. (6) Philippus, qui numquam uno tempore, neque terra, neque mari, tantum virorum amiserat, doluisse quidem de accepta clade, adeo ut prior ille impetus magna jam ex parte in eo resideret: (7) at apud externos tamen sensum animi occultare modis omnibus conabatur, licet res ipsae ejus rei facultatem nequaquam concederent. (8) Nam ut alia taceam, vel illa ipsa, quae post praelium contigerunt, omnes qui spectarent pavore stupefaciebant. (9) Quum enim caedes tot hominum esset facta, repente quidem totus ille maris tractus cadaveribus, sanguine, armis et fractis navibus est refertus: insecutis vero diebus cerneret per littora earum rerum omnium, quas diximus, inter se permixtarum acervos, passim ac temere congestos. (10) Quo spectaculo non ipse tantum, sed etiam cuncti Macedones, laud mediocriter confusi perturbabantur.

IX. Theophiliscus, quum diem unum supervixisset, et de praelio navali ad patriam litteras exarasset, Cleonem denique suam vicem exercitui praefecisset, ex vulneribus obiit: (2) vir, et propter navatam egregie operam in praelio, et ob genus institutorum ac consiliorum dignus memoria. (3) Qui si auctor audendi et molendi aliquid adversus Philippum non exstitisset, videntur omnes, Philippi audacia territi, rei bene gerendae occasionem fore praetermissuri. (4) Nunc ille, bellum inchoans, cives suos coegit, ad oblatam opportunitatem sese excitare, et in Macedonem insurgere: coegit et Attalum non cunctari, nec jam bellum apparere, sed gerere omnibus viribus, et periculum adire. (5) Merito igitur hunc Rhodii etiam mortuum honoribus affecterunt ejusmodi, per quos non illos damtaxat, qui tam vivebant, sed et posteros, ad bene merendum de patria necessariis ipsis temporibus erant provocaturi.

III. Cariam invadit Philippus.

XI. Secundum haec Philippus, quum impressionibus ut-

ἐπράκτους προσβολὰς διὰ τὴν ὀχυρότητα τοῦ πολισματος, αὐθὺς ἀπεχώρει, πορθῶν τὰ φρούρια, καὶ τὰς κατὰ τὴν χώραν συνοικίας. (2) Ὅθεν ἀπαλλαττόμενος προσεστρατοπέδευσε τῇ Πρινασσῷ. Ταχὺ δὲ γέββα καὶ τὴν τοιαύτην ἐτοιμάσας παρασκευήν, ἤρξατο πολιορκῶν διὰ τῶν μεταλλῶν. (3) Οὕτως δ' ἀπράκτου τῆς ἐπιβολῆς αὐτῷ διὰ τὸ πετρώδη τὸν τόπον ὑπάρχειν, ἐπινοεῖ τι τοιοῦτον. (4) Τὰς μὲν ἡμέρας ψόρον ἐποίει κατὰ γῆς, ὥς ἐνεργουμένων τῶν μεταλλῶν τὰς δὲ νύκτας ἔξωθεν ἔφερε χοῦν, καὶ παρέβαλε παρὰ τὰ στόμια τῶν ὀρυγμάτων ὥστε διὰ τοῦ πλήθους τῆς σωρευομένης γῆς στοχαζομένου καταπλαγεῖς γενέσθαι τοὺς ἐν τῇ πόλει. (5) Τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς ὑπέμενον οἱ Πρινασσεῖς εὐγενῶς. Ἐπεὶ δὲ προσέμψας ὁ Φίλιππος ἐνεφάνιζε, διότι πρὸς δύο πλέθρα τοῦ τείλους αὐτοῖς ἐξυπηρεῖται, καὶ προσεπυνθάνετο, πότερα βούλονται λαβόντες τὴν ἀσφάλειαν ἐκχωρεῖν, ἢ μετὰ τῆς πόλεως συναπολέσθαι πανδήμει, τῶν ἐρείσματος ἐμπρησθέντων. (6) Τηνικᾶδε πιστεύσαντες τοῖς λεγομένοις παρέδωκαν τὴν πόλιν.

XII. Ἡ δὲ τῶν Ἰασσέων πόλις κεῖται μὲν ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἐν τῷ κόλπῳ τῷ μεταξὺ κειμένῳ τοῦ τῆς Μηλησίας Ποσειδίου καὶ τῆς Μυνδίων πόλεως, προσαγορευομένη*, παρὰ δὲ τοῖς πλείστοις Βαργυλιητικῷ, συνωνύμως ταῖς περὶ τὸν μυχὸν αὐτοῦ πόλεσιν ἐκτισμέναις. (2) Εὐχονται δὲ τὸ μὲν ἀνέκαθεν Ἀργείων ἔποικοι γεγονέναι, μετὰ δὲ ταῦτα Μηλησίων, ἐπαγορευμένων τῶν προγόνων τὸν Νηλέως υἱὸν, τοῦ κτίσαντος Μίλητον, διὰ τὴν ἐν τῷ Καρικῷ πολέμῳ γενομένην ῥοδρὰν αὐτῶν. Τὸ δὲ μέγεθος τῆς πόλεως ἐστὶ δέκα στάδια. (3) Καταπερήμισται δὲ καὶ πεπίστευται παρὰ μὲν τοῖς Βαργυλιηταῖς, διότι τὸ τῆς Κινδύαδος Ἀρτέμιδος ἄγαλμα, καίπερ δν ὑπαίθριον, οὕτε νίεταί τὸ παράπαν, οὕτε βρέχεται. (4) παρὰ δὲ τοῖς Ἰασσῶσι, τὸ τῆς Ἀστιάδος καὶ ταῦτα τινὲς εἰρήχασιν καὶ τῶν συγγραφέων. (5) Ἐγὼ δὲ πρὸς τὰς τοιαύτας ἀποζήσεις τῶν ἱστοριογράφων οὐκ οἶδ' ὅπως παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν ἐναντιούμενος καὶ δυσνασχέτων διατελῶ. (6) Δοκεῖ γάρ μοι τὰ τοιαῦτα παντάπασιν παιδικῆς εἶναι τῆς* ὅσα μὴ μόνον τῆς τῶν εὐλόγων ἐκτὸς πίπτει θεωρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ δυνατοῦ. (7) Τὸ γὰρ φάσκειν, ἕνια τῶν σωματῶν ἐν φωτὶ τιθέμενα μὴ ποιεῖν σκιά, ἀπηλγχιυίας ἐστὶ ψυχῆς· δὲ ποίηκε Θεόπομπος, φήσας, τοὺς εἰς τὸ τοῦ Διὸς ἄδαντο ἐμβάντας κατ' Ἀρκαδίαν ἀσκήσιος γίνεσθαι. (8) Τοῦτο δὲ παραπλήσιον ἐστὶ καὶ τὸ νῦν λεγόμενον. (9) Ὅσα μὲν οὖν συντίθει πρὸς τὸ διασώζειν τὴν τοῦ πλήθους εὐσέβειαν πρὸς τὸ θεῖον, δοτέον ἐστὶ συγγνώμην ἐνόμις τῶν συγγραφέων, τερατευομένοις καὶ λογοποιοῦσι περὶ τὰ τοιαῦτα· τὸ δ' ὑπεραιρόν οὐ συγχωρητέον. (10) Τάχα μὲν οὖν ἐν παντὶ δυσπαράγραφός ἐστιν ἡ ποσότης· οὐ μὴν ἀπαφράγφός γε. (11) Διὸ καὶ παρὰ βραχὺ μὲν τι καὶ

ber aliquoties tentasset, neque exitum conatus, propter egregiam loci munitionem, habuisset, castris inde motis, castella et agrorum vicos populari institit. (2) Deinde profectus ex eo loco, ad Prinassum oppidum cum exercitu con-sedit: ubi cratibus et reliquo urbium obsidendarum apparatu celeriter expedito, cuniculis agendis oppugnationem est aggressus. (3) Quoniam vero saxosis locis irritum erat ejus inceptum, hujusmodi commentum excogitavit. (4) Sonum interdiu sub terra edens, quasi agerentur cuniculi, noctis silentio terram aliunde convehebat, et ad ora fovearum apponebat; ut oppidani terræ congestæ copiam ingentem secum reputantes, pavore quaterentur. (5) Igitur principio quidem Prinassenses obsidionem generose tolerare: ubi vero missi sunt a Philippo, qui significarent, ad duo ferme jam murorum jugera se sublicis suspendisæ, et quærent ab ipsis, utrum mallent, impunitatisne fide accepta oppido excedere, an cum ipsa urbe, postquam incendio consumtæ forent sublicæ, simul cuncti perire: (6) tum enimvero fide habita eis, quæ dicebantur, urbem tradiderunt.

XII. Urbs Iassensium in ora Asiæ sita est ad sinum, qui ab altera parte Neptuni fano terminatur, in Milesiorum ditione posito, ab altera Myndiorum urbe, et [a nonnullis quidem Iassius,] a plerisque vero Bargyliticis appellari solet, appellatione indita ab iis urbibus, quæ in ejus recessu sunt conditæ. (2) Hi primam sibi generis originem fuisse ab Argivis gloriantur, proximam a Milesiis; cum majores ipso-rum, post ingentem bello Carico acceptam cladem civium, filium Nelei, qui Miletum coloniam deduxerat, in suam ac-civissent urbem. (3) Oppidi magnitudo decem est stadio-rum. Fama est, eaque apud Bargylietas pro vera obtinet, simulacrum Dianæ Cindiyadis, etsi sub divo positum, neque ningi unquam, neque complui: (4) quod et de Asliade apud Iassenses dicitur; nec desunt, ne ex historiæ quidem scriptoribus, qui hæc in literas retulerunt. (5) Ego vero dictis hujusmodi eorum, qui res gestas scribunt, nescio quo modo per totum hoc opus non possum non obsistere, et im-patientissime illa ferre. (6) Nam equidem puerilis utique le-vitatis duco hæc talia, quæ propius considerata non solum a rationibus probabilibus abhorrent, sed etiam ab eo quod fieri potest. Dicere enim, quædam corpora in lumina posita um-bram non efficere, hominis est deplorati ingenii. (7) Hoc ta-men Theopompus fecit, qui auctor est, eos, qui in templum Jovis in Arcadia, quod nemini adire licet, fuerint ingressi, umbræ expertes reddi. (8) Cui simile est, quod modo diceba-mus. (9) Enimvero in iis quidem, quæ ad conservandam vulgi pietatem erga divinum numen pertinent, danda est nonnul-lis scriptorum venia, si miraculorum narrationibus et id ge-nus fabulis indulgeant: verumtamen, quod modum excedit, id illis non condonandum. (10) Et est quidem fortasse in omni re difficile, terminum invenire, ubi sistas; non plane tamen ejus inveniendi negata est facultas. (11) Itaque, si men standum judicio detur his venia aut ignorantibus quæ-

ἀγνοεῖν ἢ καὶ ψευδοθεῖν, δεδοσθα συγγνώμη· τὸ δ' ὑπεραίρον ἀθετεῖσθαι κατὰ γε τὴν ἐμὴν δόξαν.

(IV. Excerptum Valesianum.)

XIII. Κατὰ τὴν Πελοπόννησον τίνα μὲν ἐξαρχῆς προαίρεσιν ἐνεστήσατο Νάβις, ὁ τῶν Λακεδαιμονίων τύραννος, καὶ πῶς, ἐκβαλὼν τοὺς πολίτας, ἡλευθέρωσε τοὺς δούλους καὶ συνώκισε ταῖς τῶν δεσποτῶν γυναῖδι καὶ θυγατρᾶσιν. (α) ὁμοίως δὲ καὶ τίνα τρόπον, ἀναδείξας τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ὅσον ἄσπλον ἱερὸν τοῖς ἢ δι' ἀσέβειαν ἢ πονηρίαν φεύγουσι τὰς ἑαυτῶν πατρίδας, ἤθροισε πλῆθος ἀνθρώπων ἀνοσίων εἰς τὴν Σπάρτην· ἐν τοῖς πρὸ τούτων δεδηλώκαμεν. (β) Πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον κατὰ τοὺς προειρημένους καιροὺς, σύμμαχος ὑπάρχων Αἰτωλοῖς, Ἡλείοις, Μεσσηνίοις, καὶ πᾶσι τούτοις ὀφείλων καὶ κατὰ τοὺς ὅρκους, καὶ κατὰ τὰς συνθήκας βοηθεῖν, εἰ τις ἐπ' αὐτοὺς ἴοι, παρ' οὐδὲν ποιησάμενος τὰς προειρημένας πίστει, ἐπεβάλετο παρασπονδῆσαι τὴν τῶν Μεσσηνίων πόλιν, νῦν ἐροῦμεν. * * *

(V. Excerptum Valesianum.)

XIV. Ἐπεὶ δὲ τινες τῶν τὰς κατὰ μέρος γραφόντων πράξεις γεγράφασι καὶ περὶ τούτων τῶν καιρῶν, ἐν οἷς τὰ τε κατὰ Μεσσηνίους, καὶ τὰ κατὰ τὰς προειρημένας ναυμαχίας συνετελέσθη, βούλομαι βραχεία περὶ αὐτῶν διαλεχθῆναι. (2) Ποιῆσθαι δὲ οὐ πρὸς ἅπαντας, ἀλλ' ὅσους ὑπολαμβάνω μνήμης ἀξίους εἶναι καὶ διαστολῆς· εἰσὶ δ' οὗτοι Ζήνων καὶ Ἀντισθένης οἱ Ῥόδιοι. (3) Τούτους δὲ ἀξιόους εἶναι κρίνω διὰ πλείους αἰτίας. Καὶ γὰρ κατὰ τοὺς καιροὺς γεγόνασι καὶ ἐν πατρίδι πεπολίτευνται, καὶ καθόλου πεποιοῦνται τὴν πραγματείαν οὐκ ὠφελείας χάριν, ἀλλὰ δόξης καὶ τοῦ καθήκοντος ἀνδράσι πολιτικοῖς. (4) Τῷ δὲ τὰς αὐτὰς γράφειν ἡμῖν πράξεις, ἀναγκαῖόν ἐστι μὴ παρασιωπῆν, ἵνα μὴ τῷ τῆς πατρίδος ὀνόματι καὶ τῷ δοκεῖν οἰκειοτάτας εἶναι Ῥοδίοις τὰς κατὰ θάλατταν πράξεις, ἡμῶν ἀντιδοξούντων πρὸς αὐτοὺς, ἐνιοι μᾶλλον ἐπακολουθήσωσιν ἐκείνοις, ἢ περ ἡμῖν, οἱ φιλομαθοῦντες. (5) Οὗτοι τοιγαροῦν ἀμφοτέροι πρῶτον μὲν τὴν περὶ Λάδην ναυμαχίαν οὐχ ἦττω τῆς περὶ Χίον, ἀλλ' ἐνεργέστεραν καὶ παραβολωτέραν ἀποφαίνουσι· καὶ τῇ κατὰ μέρος τοῦ κινδύνου χρεῖα καὶ συντελεία, καὶ καθόλου, φασί, τὸ νίκημα γεγονέναι κατὰ τοὺς Ῥοδίους. (6) Ἐγὼ δὲ, διότι μὲν δεῖ βροπὰς διδόναι ταῖς αὐτῶν πατρίσι τοὺς συγγραφεάς, συγχωρήσαιμ' ἂν· οὐ μὴν τὰς ἐναντίως τοῖς συμβεβηκόσιν ἀποφάσεις ποιεῖσθαι περὶ αὐτῶν. (7) Ἰκανὰ γὰρ τὰ κατ' ἀγνοίαν γιγνόμενα τοῖς γράφουσιν, ἀ διαφυγεῖν ἀνθρώπον δυσχερές. (8) Ἐὰν δὲ κατὰ προαίρεσιν ψευδογραφῶμεν, ἡ πατρίδος ἐνεκεν, ἢ φίλων, ἢ χάριτος, τί διοίσωμεν τῶν ἀπὸ τούτου τὸν βίον ποριζομένων; (9) Ὡς περ γὰρ ἐκείνοι, τῷ λυσιστελεῖ μετροῦντες, ἀδοκίμους ποιοῦσι τὰς αὐτῶν συντάξεις· οὕτως οἱ πολιτικοὶ, τῷ μισεῖν ἢ τῷ φιλεῖν ἐλκόμενοι, πολλάκις εἰς τὸ αὐτὸ τέλος ἐμπίπτουσι τοῖς

dam, aut falsa etiam opinantibus, dumtaxat intra modum: at si res modum penitus excesserit, repudianda censetur.

IV. Res Peloponnesi sub Nabide.

XIII. In Peloponneso quodam ab initio fuerit institutum Nabidis, Lacedæmoniorum tyranni, ac quomodo expulsis civibus servos ad libertatem vocaverit, ac dominorum uxoribus ac filiabus matrimonio conjunxerit, superioribus libris ostendimus; (2) ac præterea quomodo potentiam suam tamquam asylum quoddam cunctis, ob impietatem ac malitiam patria profugis, ostentans, perditorum hominum coluviam Spartam congregaverit. (3) Nunc vero, qua ratione his temporibus, quæ paulo ante notavi, socius cum esset Ætolorum, Eliensium ac Messeniolorum, iisque omnibus, ubi opus esset, opem ferre teneretur, cum ex juramento solenniter præstito, tum ex fœdere, nihilominus calcata omni fide Messeniolorum urbem violare sit aggressus, deinceps referam. * * *

V. Polybii Excursus de Zenone et Antisthene, scriptoribus Rhodiis.

XIV. Sed quoniam nonnulli ex iis, qui particulares Historias condiderunt, de his quoque temporibus scripsere, quibus et ista Messeniis acciderunt, et pugnatæ sunt navales illæ pugnae, quæ a nobis expositæ sunt, fert animus, pauca de ipsis illis scriptoribus disserere. (2) Dicam autem non de omnibus, sed de iis dumtaxat, qui memoratu maxime digni atque illustres mihi videntur. Hi sunt Zeno atque Antisthenes, Rhodii: (3) quos multis ex causis nobilissimos esse existimo. Nam et illis ipsis temporibus vixerunt, et rempublicam in patria sua administrarunt, atque postremo non utilitatis propriæ causa, sed gloriæ studio, ac prout viros decet in republica versatos, ad scribendum se contulerunt. (4) Quoniam vero easdem res ac nos ipsi historiæ mandarunt, non sunt silentio prætereundi; ne historiæ studiosi, patriæ celebritate eaque opinione inducti, quod rei navalis gloria Rhodiorum propria esse videtur, si quando ab illis scriptoribus dissentiamus, illorum sententiæ libentius quam nostræ accedant. (5) Igitur ambo illi primum quidem aiunt, prælium navale ad Laden non inferius fuisse pugna ad Chium, sed longe acrius ac formidolosius: et cum particulatim in singulis pugnae momentis atque rebus gestis, tum in summa rei penes Rhodios stetisse victoriam, affirmant. (6) Ego vero scriptores paululum in patriæ suæ gratiam inclinare debere, non diffitear: sed ita tamen, ut ne talia de ea prædicent, quæ sunt rebus gestis contraria. (7) Etenim sunt alia sat multa peccata, in quæ ex veri ignorance scriptores incurrunt; quæ quidem, cum homines nati sumus, vitare difficile est. (8) Quod si etiam de industria falsum scientes scribamus, sive in patriæ, sive in amicorum gratiam, quid interest inter nos atque eos, qui ejusmodi instituto victum sibi comparant? (9) Nam quemadmodum illi, veritatem utilitate sua metiendo, scriptis suis auctoritatem detrahunt: sic viri in republica exercitati, sæpenumero omnem

προειρημένους. (10) Δι' ὃ δεῖ καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἐπιμελῶς τοὺς μὲν ἀναγινώσκοντας παρατηρεῖν, τοὺς δὲ γράφοντας αὐτοὺς παραφυλάττεσθαι.

XV. Δῆλον δ' ἐστὶ τὸ λεγόμενον ἐκ τῶν ἐνεστώτων. Ὁμολογοῦντες γάρ οἱ προειρημένοι, διὰ τῶν κατὰ μέρος, ἐν τῇ περὶ Λάδην ναυμαχίᾳ δύο μὲν αὐτάνδρους πεντήρεις τῶν Ῥοδίων ὑποχειρίους γενέσθαι τοῖς πολεμίοις· (2) ἐκ δὲ τοῦ κινδύνου μιᾶς νηὸς ἐπαρμένους τὸν δολωνα διὰ τὸ τετρωμένην αὐτὴν θαλαττοῦσθαι, πολλοὺς καὶ τῶν ἐγγύς τὸ παραπλήσιον ποιῶντας ἀποχωρεῖν πρὸς τὸ πέλαιος· (3) τέλος δὲ μετ' ὀλίγων καταλειφθέντα τὸν ναύαρχον ἀναγκασθῆναι ταυτὸ τοῖς προειρημένοις πράττειν· (4) καὶ τότε μὲν εἰς τὴν Μυνδίαν ἀπουρώσαντας καθορμισθῆναι, τῇ δ' ἐπαύριον ἀναχθέντας εἰς Κῶ διαῖραι· (5) τοὺς δὲ πολεμίους τὰς πεντήρεις ἐνάψασθαι, καὶ καθορμισθέντας ἐπὶ τὴν Λάδην, ἐπὶ τῇ ἐκαίνων στρατοπεδεῖα ποιήσασθαι τὴν ἔκταν· (6) ἐπὶ δὲ τοὺς Μιλησίους, καταπλαγέντας τὸ γεγονός, οὐ μόνον τὸν Φίλιππον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἡρακλείδην στεφανῶσαι διὰ τὴν ἐξοδον. (7) Ταῦτα δ' εἰρηκότες, ἃ προφανῶς ἐστὶν ἴδια τῶν ἡττημένων, ὅμως καὶ διὰ τῶν κατὰ μέρος, καὶ διὰ τῆς καθολικῆς ἀποφάσεως, νικῶντας ἀποφαίνουσι τοὺς Ῥοδίους· (8) καὶ ταῦτα, τῆς ἐπιστολῆς ἐπὶ μενούσης ἐν τῷ πρυτανείῳ, τῆς ὅπ' αὐτοὺς τοὺς καιροὺς ὑπὸ τοῦ ναυάρχου πεμφθείσης περὶ τούτων τῇ τε βουλῇ καὶ τοῖς πρυτάνεσιν, οὐ ταῖς Ἀντισθένης καὶ Ζήνωνος ἀποφάσεις*, ἀλλὰ ταῖς ἡμετέραις.

XVI. Ἐξῆς δὲ τοῖς προειρημένοις, γράφουσι περὶ τοῦ κατὰ Μεσσηνίους παρασπονδήματος. (2) Ἐν ᾧ ρησιν ὁ Ζήνων, ὁρμήσαντα τὸν Νάβιν ἐκ τῆς Λακεδαίμονος, καὶ διαβάнта τὸν Εὐρώταν ποταμὸν, παρὰ τὸν Ὀπλίτην προσαγορευόμενον πορεύεσθαι διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς στενῆς παρὰ τὸ Πολιάσιον, ὥς ἐπὶ τοὺς κατὰ Σελλασίαν ἀφίκετο τόπος· (3) ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ Θαλάμας ἐπιβαλόντα κατὰ Φαρὰς παραγενέσθαι πρὸς τὸν Πάμισον ποταμὸν. (4) Ὑπὲρ ὧν οὐκ οἶδα, πῶς χρὴ λέγειν. Τοιαύτην γὰρ φύσιν ἔχει τὰ προειρημένα πάντα συλλήβδην, ὥστε μηδὲν διαφέρει τοῦ λέγειν, ὅτι ποιησάμενός τις ἐκ Κορίνθου τὴν ὁρμὴν, καὶ διαπορευθεὶς τὸν Ἰσθμὸν, καὶ συνάψας ταῖς Σκιρωνίσιν, εὐθέως ἐπὶ τὴν Κοντοπορίαν ἐπιβάλετο, καὶ παρὰ τὰς Μυκῆνας ἐποιεῖτο τὴν πορείαν εἰς Ἄργος. (5) Ταῦτα γὰρ οὐχ οἷον παρὰ μικρόν ἐστιν, ἀλλὰ τὴν ἐναντίαν διάθεσιν ἔχει πρὸς ἄλληλα. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ἰσθμὸν ἐστὶ καὶ τὰς Σκιράδας πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Κορίνθου, τὰ δὲ κατὰ τὴν Κοντοπορίαν καὶ Μυκῆνας, ἔγγιστα πρὸς δύσεις χειμερινάς. (6) Ὡστ' εἶναι τελῶς ἀδύνατον, ἀπὸ τῶν προηγουμένων ἐπιβαλεῖν τοῖς προειρημένοις τόποις. (7) Τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τοὺς κατὰ τὴν Λακεδαίμονα συμβέβηκεν. (8) Ὁ μὲν γὰρ Εὐρώτας καὶ τὰ περὶ τὴν Σελλασίαν καίται τῆς Σπάρτης ὡς πρὸς τὰς θερινὰς ἀνατολὰς· τὰ δὲ κατὰ Θαλάμας, καὶ Φαρὰς, καὶ Πάμισον, ὡς πρὸς τὰς χειμερινὰς δύσεις. (9)

ant amore attracti, in idem atque isti vitium incidere solent.

(10) Proinde et lectores diligenter ad hoc attendere oportet, et scriptores ipsos sedulo sibi ab hac parte cavere.

XV. Atque hoc ex iis, quæ in manibus nunc habemus, perspicuum est. Nam cum auctores illi superius nominati in rerum singularum expositione fateantur, in pugna navali ad Laden duas Rhodiorum quinqueres, cum ipsis viris ab hoste esse captas; (2) et in ipso discrimine, cum navis una vulnerata, jamjamque submergenda, dolonem sustulisset, multos ex proximis navibus exemplum secutos, in altum fugisse, (3) tandemque præfectum classis, cum paucis relictum, idem invitum fecisse; (4) ac tum quidem in Myndiam tempestate ejectos, postridie inde profectos in insulam Co trajecisse; (5) hostes vero et quinqueres captas ad naves suas religasse, et, appulsis navibus ad insulam Laden, in ipsis Rhodiorum castris stationem fecisse; (6) præterea Milesios, rei eventu territos, non Philippo solum, sed etiam Heraclidum urbem ingressis coronas obtulisse: (7) hæc cum illi fateantur, quæ victos manifesto arguunt, nihilominus cum in singulis partibus, tum in generali sententia, quam de summa rei ferunt, Rhodios victores pronunciant: (8) idque, cum etiam nunc in prytaneo extant litteræ, his de rebus per id ipsum tempus a navarcho scriptæ ad senatum magistratusque Rhodiorum, quæ litteræ non Antisthenis ac Zenonis narrationi, sed nostræ, consentiunt.

XVI. Postea iidem auctores de injuria scribunt, contra federis leges Messeniis illata. (2) Quo loco Zeno ait: Nabim, Lacedæmone profectum, trajecto Eurota fluvio, juxta rivum, qui Hoplites vocatur, via, quam Sthenen seu angustam vocant, iter fecisse præter Poliasium, donec ad Sellasiæ agrum pervenit. (3) Inde Thalamas delatum per oppidum Pharas ad Pamisum fluvium venisse. (4) De quibus equidem quid dicam, non habeo. Prorsus enim idem est, ac si diceret, Corintho profectum quempiam, trajecto Isthmo, postquam Scironidas ad petras accessit, recta Contoporiam venisse, ac præter Mycenæ iter Argos fecisse. (5) Hæc enim haudquaquam levi differentia, sed plane contrario situ sibi invicem sunt opposita: quippe Isthmus et Scironia saxa ad ortum sunt Corintho; Contoporia autem ac Mycenæ proxime ad occasum hibernum. (6) Proinde fieri nullo modo potest, ut, qui iter illud teneat, ad loca superius memorata umquam accedat. (7) Eadem vero ratio est illorum Laconiæ locorum. (8) Namque Eurotas et ager Sellasiarum ad orientem æstivum Spartæ siti sunt; Thalamæ vero et Pharæ ac Pamisus amnis proxime ad occasum hibernum. (9) Quo

Ὅθεν οὐχ ὅσον ἐπὶ τὴν Σαλλασίαν, ἀλλ' οὐδὲ τὸν Εὐρώταν δέον ἐστὶ διαβαίνειν τὸν προτιθέμενον παρὰ Θαλάμας ποιεῖσθαι τὴν πορείαν εἰς τὴν Μεσσηνίαν.

XVII. Πρὸς δὲ τούτοις φησὶ, τὴν ἐπάνοδον ἐκ τῆς Μεσσηνίας πεποιῆσθαι τὸν Νάβιν κατὰ τὴν πύλην τὴν φέρουσαν ἐπὶ Τέγεαν. (2) Τοῦτο δ' ἐστὶν ἄλογον. Πρόκειται γὰρ τῆς Τεγέας ἡ Μεγάλη Πόλις ὡς πρὸς τὴν Μεσσηνίαν, ὥστ' ἀδύνατον εἶναι, καλεῖσθαι τινὰ πύλην παρὰ τοῖς Μεσσηνίοις ἐπὶ Τέγεαν. (3) Ἄλλ' ἐστὶ παρ' αὐτοῖς πύλη Τεγεᾶτις προσαγορευομένη, καθ' ἣν ἐποίησε τὴν ἐπάνοδον Νάβις· ὃ πλανηθεὶς, ἔργιον ὑπέλαβε τὴν Τέγεαν εἶναι Μεσσηνίων. (4) Τὸ δ' ἐστὶν οὐ τοιοῦτον, ἀλλ' ἡ Λακωνικὴ καὶ ἡ Μεγαλοπολίτις χώρα μεταξὺ κεῖται τῆς Μεσσηνίας καὶ Τεγεάτιδος. (5) Τὸ δὲ τελευταῖον φησὶ γὰρ, τὸν Ἀλφειὸν, ἐκ τῆς πηγῆς εὐθὺς κρυφθέντα, καὶ πολλὴν ἐνεχθέντα τόπον ὑπὸ γῆς, ἐκβάλλειν περὶ Λυκόαν τῆς Ἀρκαδίας. (6) Ὁ δὲ ποταμὸς, οὐ πολλὸν τόπον ἀποσχὼν τῆς πηγῆς, καὶ κρυφθεὶς ἐπὶ δέκα στάδια, πάλιν ἐκπίπτει· (7) καὶ τὸ λοιπὸν φερόμενος διὰ τῆς Μεγαλοπολίτιδος, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐλαφρὸς, εἴτα λαμβάνων αὐξησιν, καὶ διανύσας ἐπιφανῶς πᾶσαν τὴν προειρημένην χώραν ἐπὶ σ' σταδίου, ἰσχυρὸς γίνεταί, πρὸς Λυκόαν, ἥδη προσειληφῶς καὶ τὸ τοῦ Λουσίου ρεύμα, καὶ παντελῶς ἀβατος ὢν καὶ βαρύς. * * * (8) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντα μοι δοκεῖ τὰ προειρημένα, διαπτώματα μὲν εἶναι, πρόσκαιρον δὲ ἐπιδέχεσθαι καὶ παραίτησιν· τὰ μὲν γὰρ δι' ἄγνοίαν γέγονε, τὸ δὲ περὶ τὴν ναυμαχίαν διὰ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα φιλοστοργίαν. (9) Εἴτα, τίς οὐκ εἰκότως ἂν Ζήνωνι μέμναιτο, διότι τὸ πλεῖον οὐ περὶ τὴν τῶν πραγμάτων ζήτησιν, οὐδὲ περὶ τὸν χειρισμὸν τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ περὶ τὴν τῆς λέξεως κατασκευὴν ἐσπουδακε, καὶ δηλὸς ἐστὶ πολλὰς ἐπὶ τούτῳ σεμνυνόμενος, καθάπερ καὶ πλείους ἕτεροι τῶν ἐπιφανῶν συγγραφέων; (10) Ἐγὼ δὲ φημὶ μὲν, δεῖν πρόνοιαν ποιεῖσθαι καὶ σπουδάζειν ὑπὲρ τοῦ δεόντως ἐξαγγέλλειν τὰς πράξεις· δηλὸν γὰρ, ὡς οὐ μικρά, μεγάλα δὲ συμβάλλεται τοῦτο πρὸς τὴν ἱστορίαν· οὐ μὴν ἡγεμονικώτατόν γε καὶ πρῶτον αὐτὸ παρὰ τοῖς μετρίοις ἀνδράσι τίθεσθαι. (11) Πολλοῦ γε δεῖ· ἀλλὰ γὰρ ἂν εἴη καλλίω μέρη τῆς ἱστορίας, ἐφ' οἷς ἂν μάλλον σεμνυνθεῖ πολιτικὸς ἀνὴρ.

XVIII. Ὁ δὲ λέγειν βούλομαι, γένοιτ' ἂν οὕτω μάλιστα καταφανές. (2) Ἐξηγούμενος γὰρ ὁ προειρημένος συγγραφεὺς τὴν τε Γάζης πολιορκίαν καὶ τὴν γενομένην παράταξιν Ἀντιόχου πρὸς Σκόπαν ἐν Κοίλῃ Συρίᾳ περὶ τὸ Πάνιον, περὶ μὲν τὴν τῆς λέξεως κατασκευὴν δηλὸς ἐστὶν ἐπὶ τοσοῦτον ἐσπουδακῶς, ὡς ὑπερβολὴν τερατείας μὴ καταλιπεῖν τοῖς τὰς ἐπιδεικτικὰς καὶ πρὸς ἐκπλήξιν τῶν πολλῶν συντάξεις ποιουμένοις· (3) τῶν γε μὴν πραγμάτων ἐπὶ τοσοῦτον ὠλιγώρηκεν, ὥστε πάλιν ἀνυπερβλήτων εἶναι τὴν εὐχέριαν καὶ τὴν ἀπειρίαν τοῦ συγγραφέως. (4) Προθέμενος γὰρ πρῶτην διασαφεῖν τὴν τῶν περὶ τὸν Σκόπαν ἑκταξιν, τῇ μὲν δεξιῇ κέρατι φησὶ τῆς ὑπωρείας ἔχεισθαι τὴν φάλαγγα

fit, non modo ut Sellasiam pervenire, sed ne Eurotam quidem trajicere debeat is, qui per Thalamas in Messeniam iter instituerit.

XVII. Insuper scribit, Nabidem Messena reversum esse per portam, qua iter est Tegeam. (2) Quod est absurdum. Namque ante Tegeam, versus ipsam Messenam, sita est Megalopolis; ut nulla porta apud Messenios ita vocari possit, ad Tegeam. (3) Est quidem apud eos porta, quæ Tegeatis appellatur, qua Nabis domum reversus est: qua re in errorem inductus Zeno, proximam Messenæ Tegeam esse existimavit. (4) Atqui aliter res habet: nam Laconicus ac Megalopolitanus ager Messeniam inter ac Tegeatidem interjacet. (5) Postremo idem Zeno affirmat: Alpheum, ab ipso statim fonte occultatum, postquam per longinqua terræ spatia subterraneus fluxit, circa Lycoam Arcadiæ oppidum sese egerere. (6) At hic fluvius, non procul a suis fontibus infra terram subiens, ac per decem stadia occultus, rursus erumpit: (7) ac deinceps per Megalopolitanum agrum fluens, initio quidem modicus, postea incremento accepto, celebris universam illam regionem permeat per ducenta stadia, et sic demum Lycoam attingit, adscito jam flumine Lusio validus omnino, nec vado permeabilis.*** (8) Enimvero cuncta hujusmodi mihi quidem peccata esse videntur, sed quæ excusationem ac veniam admittant: hæc enim ex ignorance veri profecta sunt; illud vero, de pugna navali, ex innato erga patriam amore fluxit. (9) Deinde ecquis non merito Zenonem accuset, quod non in ipsa rerum inquisitione, neque in argumenti sui tractatione, sed in dictionis elegantia plurimum studii posuit, atque in eo sæpiusculæ se jactat? quod quidem et plerique alii scriptores celeberrimi nominis fecere. (10) Ego vero curam quidem ac studium in eo collocandum esse censeo, ut res gestæ eleganter atque ornate proferantur; neque enim exigua, sed maxima inde utilitas historiæ accedit: ita tamen, ut ne prima ac potissima ea pars a viris moderatis habeatur. (11) Multum profecto abest: aliæ enim sunt præstantiores historiæ partes, in quibus vir, rerum civilium gnarus, justius sese ostendet.

XVIII. Hoc, quod dico, ex sequenti exemplo manifestum fiet. (2) Idem hic scriptor, ubi Gazæ obsidionem atque illud praelium narrat, quo Antiochus in Syria Coele ad Panium cum Scopa conflixit, in sermonis ornatu tantum studium posuisseprehenditur, ut illos etiam, qui ex professo ad ostentationem ac plausum scripta sua componunt, longo intervallo superari. (3) In rebus autem ipsis adeo negligens fuit, ut hac levitate illius atque imperitia nulla major esse possit. (4) Ordinem enim instructæ a Scopa aciei primam exponere exsorsus, in dextro quidem cornu phalangem cum modica parte equitatus ad pedem montis constituisse scribit;

μετ' ὀλίγων ἱππέων· τὸ δ' εὐώνυμον αὐτῆς, καὶ τοὺς ἱππεῖς πάντας τοὺς ἐπὶ τούτῳ τεταγμένους, ἐν τοῖς ἐπιπέδοις κεῖσθαι. (5) Τὸν δ' Ἀντίοχον ἔτι μὲν τῆς ἐωθινής ἐκπέμψαι φησὶ τὸν πρεσβύτερον υἱὸν Ἀντίοχον, ἔχοντα μέρος τι τῆς δυνάμεως, ἵνα προκαταλάβῃται τῆς ὀρεινῆς τοὺς υπερχειμένους τῶν πολεμίων τόπους· (6) τὴν δὲ λοιπὴν δύναμιν ἅμα τῷ φωτὶ διαβιβάσαντα τὸν ποταμὸν, μεταξὺ τῶν στρατοπέδων ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ἐκτάττειν, θιθέντα τοὺς μὲν φαλαγγίτας ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν κατὰ μέσσην τὴν τῶν πολεμίων τάξιν, τῶν δ' ἱππέων τοὺς μὲν ἐπὶ τὸ λαῖον κέρας τῆς φάλαγγος, τοὺς δ' ἐπὶ τὸ δεξιόν, ἐν οἷς εἶναι καὶ τὴν κατάφρακτον ἵππον, ἧς ἤγειτο πάσης ὁ νεώτερος Ἀντίοχος τῶν υἱῶν. (7) Μετὰ δὲ ταῦτα, φησὶ, τὰ θηρία προτάξαι τῆς φάλαγγος ἐν διαστήματι, καὶ τοὺς μετ' Ἀντιπάτρου Ταραντίνους, καὶ δὲ μεταξὺ τῶν θηρίων πληρῶσαι τοὺς τοξόταις καὶ σφενδονήταις, αὐτὸν δὲ μετὰ τῆς ἑταιρικῆς ἵππου καὶ τῶν ὑπασπιστῶν κατόπιν ἐπιστήναι τοῖς θηρίοις. (8) Ταῦτα δὲ ὑποθέμενος, τὸν μὲν νεώτερον Ἀντίοχον, φησὶν, ὃν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ἔθηκε κατὰ τὸ λαῖον τῶν πολεμίων, ἔχοντα τὴν κατάφρακτον ἵππον, τοῦτον ἐκ τῆς ὀρεινῆς ἐπενεχθέντα τρέψασθαι τοὺς ἱππέας τοὺς περὶ τὸν Πτολεμαῖον τὸν Ἀερόπου, καὶ καταδιώκειν, ὃς ἐτύγχανε τοῖς Αἰτωλοῖς ἐπιτεταγμένος ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ἐπὶ τῶν εὐωνύμων· (9) τὰς δὲ φάλαγγας, ἐπεὶ συνέβαλον ἀλλήλαις, μάχην ποιεῖν ἰσχυράν. (10) Ὅτι δὲ συμβαλεῖν ἀδύνατον ἦν, τῶν θηρίων καὶ τῶν ἱππέων καὶ τῶν εὐζώνων προτεταγμένων, τοῦτο οὐκέτι συνορᾷ.

XIX. Μετὰ δὲ ταῦτα, φησὶ, καταπροτερουμένην τὴν φάλαγγα ταῖς εὐχερείαις καὶ πιεζομένην ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ἀναχωρεῖν ἐπὶ πόδα· τὰ δὲ θηρία, τοὺς ἐγκλινοτάς ἐκδεχόμενα, καὶ συμπίπτοντα τοῖς πολεμίοις, μεγάλην παρέχεσθαι χρεῖαν. (2) Πῶς δὲ ταῦτα γέγονεν ὀπίσω τῆς φάλαγγος, οὐ ῥᾶδιον καταμαθεῖν, ἢ πῶς, γινόμενα, παρείχετο χρεῖαν μεγάλην. (3) Ὅτε γὰρ ἅπαρ αἱ φάλαγγες συνέπεσον ἀλλήλαις, οὐκέτι δυνατόν ἦν, κρίναι τὰ θηρία, τίς τῶν ὑποκιπτόντων φίλιος ἢ πολέμιός ἐστι. (4) Πρὸς δὲ τούτοις φησὶ, τοὺς Αἰτωλῶν ἱππέας δυσχρηστεῖσθαι κατὰ τὸν κίνδυνον διὰ τὴν ἀσυνήθειαν τῆς τῶν θηρίων φαντασίας. (5) Ἄλλ' οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ταχθέντες ἐξαρχῇς ἀκέραιοι διέμενον, ὥς αὐτὸς φησὶ· τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος τῶν ἱππέων, τὸ μερισθὲν ἐπὶ τὸ λαῖον, ὑποπεφευγὲ πᾶν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀντίοχον ἡττημένων. (6) Ποῖον οὖν μέρος τῶν ἱππέων ἦν κατὰ μέσσην τὴν φάλαγγα τὸ τοὺς ἐλέφαντας ἐκπληττόμενος; (7) ποῦ δὲ ὁ βασιλεὺς γέγονε; καὶ τίνα παρέσχηται χρεῖαν ἐν τῇ μάχῃ, τὸ κάλλιστον σύστημα περὶ αὐτὸν ἐσχηκὸς καὶ τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων; ἀπλῶς γὰρ οὐδὲν εἴρηται περὶ τούτων. (8) Ποῦ δὲ ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν Ἀντίοχος, ὁ μετὰ μέρους τινὸς τῆς δυνάμεως προκαταλαβόμενος τοὺς ὑπερδεξιούς τόπους; (9) Οὗτος μὲν γὰρ οὐδὲ εἰς τὴν στρατοπεδείαν ἀνασχωρῆσαν αὐτῷ μετὰ τὴν μάχην. Εἰκότως· δύο γὰρ Ἀντιόχους ὑπέθετο τοῦ βασιλέως υἱούς, ὅντος ἑνὸς

cornu vero ejusdem sinistrum, atque omnes in eo cornu ordinatos equites, planitiem tenuisse. (5) Ceterum Antiochum prima etiamnum luce partem copiarum, praefecto majore e filiis Antiocho, praemisisse, ut editiora montium loca, quae hostibus imminabant, occuparet: (6) dein sole illucescente, trajecto cum reliquis copiis fluvio, inter utraque castra in planitie aciem instruxisse; ac phalangem quidem uno ordine mediae hostium aciei opposuisse; equitatus vero partem ad sinistrum phalangis cornu constituisse, partem ad dextrum, in quo et cataphracti erant equites, quibus Antiochus, filiorum junior, erat praefectus. (7) Deinde subdit, elephantos ante ipsam phalangem in prima acie certis intervallis ordinatos fuisse cum equitibus Tarentinis, quibus praerat Antipater; intervalla autem belluarum sagittariis ac funditoribus Antiochum complexisse; ipsum, cum Amicorum ala et corporis custodibus, post belluas stetisse. (8) Atque his ita praemissis, mox juniorem Antiochum, quem in planitie e regione sinistri hostium cornu cataphractis equitibus praefectum posuerat, eundem, ait, subito ex collibus coortum, equites, quibus Ptolemaeus Aepoi filius praerat, in fugam vertisse, ac diu persecutum esse; qui quidem Ptolemaeus Aetolos in planitie ad laevam positos ducebat: (9) ipsas autem phalanges, postquam congressae invicem sunt, acre praelium fecisse. (10) Atqui non animadvertit, prorsus fieri non potuisse, ut, in prima acie consistentibus elephantis et equitibus levique armatura, phalanges inter se congrederentur.

XIX. Postea subjicit, Macedonum phalangem, agilitati cedentem incumbentium Aetolorum, pede presso se recipisse; elephantos vero, cum cedentes recipere, atque in hostem ferrentur, magno adjumento fuisse. (2) Qua ratione autem elephantum a tergo phalangis fuerint, aut, si ibi fuerint, quo pacto magnum attulerint commodum, intelligere difficile est. (3) Simul enim ac phalanges inter se concurrerunt, discernere belluae amplius non potuerunt, uter cedentium amicus, uter hostis esset. (4) Praeterea, equitatum, ait, Aetolorum inusitata belluarum specie inter pugnandum territum esse. (5) Atqui in dextro locati cornu equites, incolumes atque integri perstiterunt, ut idem refert: ceteri vero, in sinistro cornu distributi, ab juniore Antiocho superati, terga verterunt. (6) Quinam igitur sunt equites illi, in media phalange positi, qui belluarum aspectu cohortuerunt? (7) ubinam vero rex ipse adfuit? et quem sui usum in pugna praebuit, cum lectissimum et peditum et equitum agmen circa se haberet? neque enim de his quidquam omnino dicit. (8) Ubinam vero gentium est major Antiochus, filius, qui cum parte exercitus praemissus superiora loca occupaverat? (9) Hic enim ne confecto quidem praelio in castra reversus ab illo memoratur. Atque id inerrito: duos enim Antiochi filios posuit, cum non nisi unus

τοῦ τότε συνεστρατευμένου. (10) Πῶς δὲ ὁ Σκόπας ἄμα μὲν αὐτῷ πρῶτος, ἄμα δ' ἔσχατος ἀναλέλκεν ἐκ τοῦ κινδύνου; Φησὶ γάρ, αὐτὸν ἰδόντα τοὺς περὶ τὸν νεώτερον Ἀντίοχον ἐκ τοῦ διώγματος ἐπιφαινομένους κατὰ νότου τοὺς φαλαγγίταις, καὶ διὰ τοῦτο τὰς τοῦ νικᾶν ἐλπίδας ἀπογνῶντα, ποιῆσθαι τὴν ἀποχώρησιν· (11) μετὰ δὲ ταῦτα συστῆναι τὸν μέγιστον κίνδυνον, κυκλωθείσης τῆς φάλαγγος ὑπὸ τε τῶν θηρίων καὶ τῶν ἱππέων, καὶ τελευταῖον ἀποχωρῆσαι τὸν Σκόπαν ἀπὸ τοῦ κινδύνου.

XX. Ταῦτα δέ μοι δοκεῖ, καὶ καθόλου τὰ τοιαῦτα τῶν ἀλογημάτων, πολλὴν ἐπιφέρειν αἰσχύνην τοῖς συγγραφεῦσι. (2) Διὸ δεῖ μάλιστα μὲν πειρᾶσθαι πάντων κρατεῖν τῶν τῆς ἱστορίας μερῶν· καλὸν γάρ· εἰ δὲ μὴ τοῦτο δυνατόν, τῶν ἀναγκαιωτάτων καὶ τῶν μεγίστων ἐν αὐτῇ πλείστην ποιῆσθαι πρόνοιαν. (3) Ταῦτα μὲν οὖν προήχθη ἐῖπειν, θεωρῶν, νῦν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων, τὸ μὲν ἀληθινὸν καὶ πρὸς τὴν χρεῖαν ἀνῆκον ἐν ἐκάστοις, ἐπισεσυρμένον· (4) τὸ δὲ πρὸς ἀλαζονείαν καὶ φαντασίαν, ἐπαινούμενον καὶ ζηλούμενον, ὡς μέγα τι καὶ θαυμάσιον, ὃ καὶ τὴν κατασκευὴν ἔχει βραδυστέραν, καὶ τὴν εὐδόκησιν διλογδευστέραν, καθάπερ αἱ λοιπαὶ τῶν γραφῶν. (5) Περὶ δὲ τῆς τῶν τόπων ἀγνοίας τῶν κατὰ τὴν Λακωνικὴν, διὰ τὸ μεγάλην εἶναι τὴν παράπτωσιν, οὐκ ὤκνησα γράψαι καὶ πρὸς αὐτὸν Ζήνωνα· (6) κρίνων, καλὸν εἶναι τὸ μὴ τὰς τῶν πέλας ἀμαρτίας ἰδία προτερήματα νομίζειν, καθάπερ ἐνιοὶ ποιεῖν εἰώθασιν· ἀλλὰ μὴ μόνον τῶν ἰδίων ὑπομνημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλοτρίων, καθόσον οἷοι τε ἐσμέν, ποιῆσθαι πρόνοιαν καὶ διόρθωσιν χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας. (7) Ὁ δὲ, λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν, καὶ γνοὺς ἀδύνατον οὔσαν τὴν μετάθεσιν, διὰ τὸ προεκδεωκέναι τὰς συντάξεις, ἐλυτήθη μὲν, ὡς ἐνὶ μάλιστα, ποιῆν δ' οὐδὲν εἶχε· τὴν γὰρ μὴν ἡμετέραν αἵρεσιν ἀπεδέξατο φιλοφρόνως. (8) Ὁ δὲ καὶ ἐγὼ παρακελεύομαι περὶ αὐτοῦ τοὺς καθ' ἡμᾶς καὶ τοὺς ἐπιγιγνομένους· ἐὰν μὲν κατὰ πρόθεσιν εὐρισκώμεθα που κατὰ πραγματείαν διαψευσόμενοι, καὶ παρορῶντες τὴν ἀλήθειαν, ἀπαραιτήτως ἐπιτιμᾶν· (9) ἐὰν δὲ κατ' ἀγνοίαν, συγγνώμην ἔχειν, καὶ μάλιστα πάντων ἡμῖν, διὰ τὸ μέγεθος τῆς συντάξεως, καὶ διὰ τὴν καθόλου περιβολὴν τῶν πραγμάτων.

(VI. Excerptum Valesianum.)

XXI. Τληπόλεμος, ὃ τὰ τῆς βασιλείας τῶν Αἰγυπτίων πράγματα μεταχειριζόμενος, ἦν μὲν κατὰ τὴν ἡλικίαν νέος, καὶ κατὰ τὸ συνεχές ἐν στρατιωτικῷ βίῳ διεγεγόνει μετὰ φαντασίας· (2) ἦν δὲ καὶ τῇ φύσει μετῴρος καὶ φιλόδοξος, καὶ καθόλου πολλὰ μὲν εἰς πραγμάτων λόγον ἀγαθὰ προσέφερετο, πολλὰ δὲ καὶ κακὰ. (3) Στρατηγεῖν μὲν γὰρ ἐν τοῖς ὑπαίθροις καὶ χειρίζειν πολεμικὰς πράξεις δυνατός ἦν, καὶ ἀνδρώδης ὑπῆρχε τῇ φύσει, καὶ πρὸς τὰς στρατιωτικὰς ὁμιλίας εὐφυῶς δέχεται· (4) πρὸς δὲ ποικίλων πραγμάτων

tunc ad bellum cum patre esset profectus. (10) Denique quonam pacto Scopas, apud hunc Scriptorem, primus simul ac prostremus ex pugna discessit? Etenim, Scopam, scribit, cum juniorem Antiochum, a persequendo reversum, a tergo phalangitis instare cerneret, tum penitus de victoria desperantem se recepisse: (11) postea vero, maximum in discrimen adductam rem esse, inclusa hinc ab elephantis, inde ab equitibus phalange; Scopamque prostremum cessisse ex discrimine.

XX. Hæc vero atque omnino hujusmodi errata magno pudori Scriptoribus esse existimo. (2) Proinde maxime quidem enitendum est, ut omnes Historiæ partes ac numeros expleamus; id enim imprimis laudabile est: sin vero illud consequi non possumus, maxime in præcipuis ac summe necessariis ejus partibus est elaborandum. (3) Atque, hæc ut nunc dicerem, eo sum adductus, quod, perinde ut in ceteris quibusque artibus ac studiis, sic etiam in historia, veram rationem, atque id quod ad usum pertinet, plerumque negligi videam; (4) quod vero ad ostentationem et ad pompam compositum est, laudari ac probari iamquam magnum aliquid atque mirabile; cum tamen id ipsum in Historia perinde ac in reliquis scribendi generibus, et elaboratu facilius sit, et ad placendum multo minoribus indigeat adjumentis. (5) Ceterum de illa locorum agri Laconici ignorance, eo quod gravis esse is error videretur, ad ipsum Zenonem litteras scribere non dubitavi; (6) hominis ingenui esse arbitratus, non ex alienis erratis gloriam captare, quod nonnulli solent, sed cum nostris, tum etiam alienis commentariis, utilitatis publicæ gratia, quantum in nobis est, curam atque emendationem adhibere. (7) Ille autem, accepta epistola, cum exemplaria emendari non posse cerneret, quia jam in vulgus edita essent, doluit quidem quam maxime; sed facere nihil potuit: ceterum consilium nostrum benevole probavit. (8) Atque id ipsam quoque et ab æqualibus meis, et ab eis qui posthac victori sunt, ipsamet postulo, sicuti forte in hoc opere de industria mentitus, aut veritatem sciens dissimulasse compertus fuero, ut acerbè citra veniæ spem increpare ne dubitent: (9) sin vero ignorance lapsus, ut veniam indulgeant, ac maxime omnium nobis, propter operis magnitudinem rerumque copiam, quas hic complexi sumus.

VI. Res Ægypti.

XXI. Tlepolemus, qui Ægyptiaci regni negotia administrabat, ætate quidem juvenis erat, atque in militari vita assidue cum splendore versatus; (2) ingenio autem tumido, gloriæque avido, denique ad rerum administrationem et multas virtutes, et multa vitia attulerat. (3) Namque exercitum ducere, resque bellicas tractare idoneus erat imperiis, natura quoque robustus, et ad militares congressus ac sermones aptissimus. (4) Ad variarum autem rerum tra-

χειρισμὸν, δεόμενον ἐπιστάσεως καὶ νήψεως, καὶ πρὸς φυλακὴν χρημάτων, καὶ καθόλου τὴν περὶ τὸ λυσitelές οἰκονομίαν, ἀφυστάτος ὑπῆρχε πάντων. (5) Ἡ καὶ ταχέως οὐ μόνον ἐσφηλεν, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν ἡλάτωσε. (6) Παραλαβὼν γὰρ τὴν τῶν χρημάτων ἐξουσίαν, τὸ μὲν πλείστον μέρος τῆς ἡμέρας κατέτριβε σφαίρομαχῶν, καὶ πρὸς τὰ μειράκια διαμιλλώμενος ἐν τοῖς θπλοῖς. (7) ἀπὸ δὲ τούτων γιγνόμενος, εὐθέως πότους συνῆγε, καὶ τὸ πλείον μέρος τοῦ βίου περὶ ταῦτα καὶ σὺν τούτοις εἶχε τὴν διατριβήν. (8) Ὁ δὲ ποτε χρόνον τῆς ἡμέρας ἀπεμέριζε πρὸς ἐντεύξεις, ἐν τούτῳ διεδίδου, μᾶλλον δὲ, εἰ δεῖ τὸ φαινόμενον εἰπεῖν, διεβρίπτει τὰ βασιλικά χρήματα τοῖς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος παραγενομένοις πρεσβευταῖς, καὶ τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίταις, μάλιστα δὲ τοῖς περὶ τὴν αὐλὴν ἡγεμόσι καὶ στρατιώταις. (9) Καθόλου γὰρ ἀνανεύειν οὐκ ᾔδει· τῷ δὲ πρὸς χάριν ὁμιλήσαντι πᾶν ἐξ ἐτοίμου τὸ φανέν ἐδίδου. (10) Τὸ λοιπὸν, ἠξάνετο τὸ κακόν, ἐξ αὐτοῦ λαμβάνον τὴν ἐπίδοσιν. (11) Πᾶς γὰρ ὁ παθὼν εὖ παρὰ τὴν προσδοκίαν, καὶ τοῦ γεγονότος χάριν καὶ τοῦ μέλλοντος ὑπερεβάλλετο τῶν τῶν λόγων ὑπερλατταῖς. (12) Ὁ δὲ, πυνθανόμενος τὸν γιγνόμενον ἐκ πάντων ἔπεινον ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐν τοῖς πότοις ἐπιχύσεις, ἔτι δὲ τὰς ἐπιγραφάς, καὶ τὰ διὰ τῶν ἀχρομαμάτων εἰς αὐτὸν φέδόμενα παίγνια κατὰ τὴν πόλιν, εἰς τέλος ἐχαινοῦτο, καὶ μᾶλλον αἶε καὶ μᾶλλον ἐξετυφούτο, καὶ προχειρότατος ἐγίνετο πρὸς τὰς ξενικὰς καὶ στρατιωτικὰς χάριτας.

XXII. Ἐφ' οἷς οἱ περὶ τὴν αὐλὴν ἀσχάλλοντες, πάντα παρεσημαίνοντο, καὶ βαρέως αὐτοῦ τὴν αὐθάδειαν ὑπέφερον, τὸν δὲ Σωσίβιον ἐκ παραθέσεως ἐθαύμαζον. (2) Ἐδόκει γὰρ οὗτος τοῦ τε βασιλέως προστάται φρονιμώτερον ἢ κατὰ τὴν ἡλικίαν, τὴν τε πρὸς τοὺς ἐκτὸς ἀπάντησιν ἀξίαν ποιῆσαι τῆς ἐργεχειρισμένης αὐτῷ πίστεως· αὕτη δ' ἦν ἡ σφραγίς, καὶ τὸ τοῦ βασιλέως σῶμα. (3) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτων ἀνακομιζόμενος ἦκει παρὰ τοῦ Φιλίππου Πτολεμαῖος ὁ Σωσιβίου. (4) Καὶ πρὶν μὲν οὖν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκπελεῦσαι, πλήρης ἦν τύφου, διὰ τε τὴν ἰδίαν φύσιν, καὶ διὰ τὴν προσγεγενημένην ἐκ τοῦ πατρὸς εὐκαιρίαν· (5) ὥς δὲ καταπλεύσας εἰς τὴν Μακεδονίαν συνέμιξε τοῖς περὶ τὴν αὐλὴν νεανίσκοις, ὑπολαβὼν, εἶναι τὴν Μακεδόνων ἀνδρείαν ἐν τῇ τῆς ὑποδέσεως καὶ τῇ τῆς ἐσθῆτος διαφορᾷ, παρῆν ταῦτα πάντα ἐξηλωκώς, καὶ πεπιστευμένος, αὐτὸν μὲν ἄνδρα γεγονέναι διὰ τὴν ἐκδομίαν, καὶ διὰ τὸν Μακεδόσι ὁμιληθέναι, τοὺς δὲ κατὰ τὴν Ἀλεξανδρείαν ἀνδράποδα καὶ βλάχας διαμένειν. (6) Διόπερ εὐθέως ἐξηλοτῦπει καὶ παετριβετο πρὸς τὸν Τληπόλεμον. (7) Πάντων δ' αὐτῷ συγκατατιθεμένων τῶν περὶ τὴν αὐλὴν, διὰ τὸ τὸν Τληπόλεμον καὶ τὰ πράγματα καὶ τὰ χρήματα μὴ ὥς ἐπίτροπον, ἀλλ' ὥς κληρονόμον χειρίζειν, ταχέως ἠξέστη τὰ τῆς διαφορᾶς. (8) Καθ' ὃν καιρὸν ὁ Τληπόλεμος, προσπιπτόντων αὐτῷ λόγων δυσμενικῶν ἐκ τῆς τῶν αὐλικῶν παρατηρήσεως

ctationem, quæ attentionem ac vigilantiam animi desiderant, et ad pecuniæ custodiam, atque in universum ad utilitatis rationem ineundam ineptissimus erat omnium mortalium.

(5) Itaque brevi non solum labefactavit regnum, sed etiam imminuit. (6) Pecuniæ enim regiæ administrationem nactus, maximam diei partem pilæ lusu, et armorum exercitatione cum adolescentibus conterebat. (7) Ab his deinde ad convivia et computationes transibat, ac maximam vitæ partem his in rebus atque in huiusmodi contubernio exigebat. (8) Quod si interdum aliquod diei tempus audiendis negotiis vacabat, tum vero distribuebat, aut ut verius dicam, dissipabat regiam pecuniam, eamque legatis e Græcia advectis, et scenicis artificibus, ac maxime degentibus in aula ducibus ac militibus erogabat. (9) Prorsus enim recusare et abnuere non poterat; sed unicuique, qui ad ejus gratiam aliquid dixisset, quidquid ad manum erat, temere donabat. (10) Quod malum, ex semet ipso incrementum capiens, in pejus semper abiit. (11) Quicunque enim præter spem beneficium ab eo acceperant, cum ob præteritum, tum futuri spe, in agenda gratia omnibus eum laudibus cumulabant. (12) Cumque ipse laudes suas ab omnibus prædicari acciperet, et in conviviis Tlepoleum ad singula pocula appellari, tum et inscriptiones et ludicra carmina per urbem ab acroamatis de ipso cani solita audiret, prorsus efferrî cœpit, magisque ac magis in dies intumescere, atque ad peregrinas ac militares largitiones eo facilius ferri.

XXII. Quamobrem indignati aulici, omnia ejus facta dictaque observabant, atque ejus insolentiam ægre ferebant: contra vero Sosibium comparantes admirabantur. (2) Namque hic regis curam majori prudentia gerere videbatur, quam ejus ætas ferret, atque in congressibus cum extraneis eam speciem atque auctoritatem servare, quam locus ejus ac dignitas postulabat. Regii enim sigilli et corporis custodia ipsi mandata erat. (3) Circa hæc tempora Ptolemæus, Sosibii filius, a Philippo ex Macedonia est reversus: (4) qui quidem priusquam Alexandria solvisset, cum suapte ingenio, tum ob paternas opes fastu turgebat. (5) Postquam vero in Macedoniam impulsus cum illius aulæ juventute familiariter versatus est, Macedonium virtutem in ipsa calceamenti ac vestis proprietate positam esse ratus, cuncta huiusmodi studiose æmulatus tum aderat; atque ex hac sua profectio, quod cum Macedonibus congressus fuisset, se quidem virum esse sibi persuaserat, ceteros vero Alexandrinos mancipia ac fatuos esse. (6) Quamobrem statim Tlepolemo obtreclare eique infensum se gerere cœpit. (7) Univeris autem aulicis ei fventibus, eo quod Tlepolemus negotia ac pecuniam regiam, non ut eurator, sed quasi hæres administrabat, brevi in majus aucta est dissensio. (8) Quo tempore Tlepolemus, cum infensi de ipso sermones,

XXII. Quamobrem indignati aulici, omnia ejus facta dictaque observabant, atque ejus insolentiam ægre ferebant: contra vero Sosibium comparantes admirabantur. (2) Namque hic regis curam majori prudentia gerere videbatur, quam ejus ætas ferret, atque in congressibus cum extraneis eam speciem atque auctoritatem servare, quam locus ejus ac dignitas postulabat. Regii enim sigilli et corporis custodia ipsi mandata erat. (3) Circa hæc tempora Ptolemæus, Sosibii filius, a Philippo ex Macedonia est reversus: (4) qui quidem priusquam Alexandria solvisset, cum suapte ingenio, tum ob paternas opes fastu turgebat. (5) Postquam vero in Macedoniam impulsus cum illius aulæ juventute familiariter versatus est, Macedonium virtutem in ipsa calceamenti ac vestis proprietate positam esse ratus, cuncta huiusmodi studiose æmulatus tum aderat; atque ex hac sua profectio, quod cum Macedonibus congressus fuisset, se quidem virum esse sibi persuaserat, ceteros vero Alexandrinos mancipia ac fatuos esse. (6) Quamobrem statim Tlepolemo obtreclare eique infensum se gerere cœpit. (7) Univeris autem aulicis ei fventibus, eo quod Tlepolemus negotia ac pecuniam regiam, non ut eurator, sed quasi hæres administrabat, brevi in majus aucta est dissensio. (8) Quo tempore Tlepolemus, cum infensi de ipso sermones,

XXII. Quamobrem indignati aulici, omnia ejus facta dictaque observabant, atque ejus insolentiam ægre ferebant: contra vero Sosibium comparantes admirabantur. (2) Namque hic regis curam majori prudentia gerere videbatur, quam ejus ætas ferret, atque in congressibus cum extraneis eam speciem atque auctoritatem servare, quam locus ejus ac dignitas postulabat. Regii enim sigilli et corporis custodia ipsi mandata erat. (3) Circa hæc tempora Ptolemæus, Sosibii filius, a Philippo ex Macedonia est reversus: (4) qui quidem priusquam Alexandria solvisset, cum suapte ingenio, tum ob paternas opes fastu turgebat. (5) Postquam vero in Macedoniam impulsus cum illius aulæ juventute familiariter versatus est, Macedonium virtutem in ipsa calceamenti ac vestis proprietate positam esse ratus, cuncta huiusmodi studiose æmulatus tum aderat; atque ex hac sua profectio, quod cum Macedonibus congressus fuisset, se quidem virum esse sibi persuaserat, ceteros vero Alexandrinos mancipia ac fatuos esse. (6) Quamobrem statim Tlepolemo obtreclare eique infensum se gerere cœpit. (7) Univeris autem aulicis ei fventibus, eo quod Tlepolemus negotia ac pecuniam regiam, non ut eurator, sed quasi hæres administrabat, brevi in majus aucta est dissensio. (8) Quo tempore Tlepolemus, cum infensi de ipso sermones,

XXII. Quamobrem indignati aulici, omnia ejus facta dictaque observabant, atque ejus insolentiam ægre ferebant: contra vero Sosibium comparantes admirabantur. (2) Namque hic regis curam majori prudentia gerere videbatur, quam ejus ætas ferret, atque in congressibus cum extraneis eam speciem atque auctoritatem servare, quam locus ejus ac dignitas postulabat. Regii enim sigilli et corporis custodia ipsi mandata erat. (3) Circa hæc tempora Ptolemæus, Sosibii filius, a Philippo ex Macedonia est reversus: (4) qui quidem priusquam Alexandria solvisset, cum suapte ingenio, tum ob paternas opes fastu turgebat. (5) Postquam vero in Macedoniam impulsus cum illius aulæ juventute familiariter versatus est, Macedonium virtutem in ipsa calceamenti ac vestis proprietate positam esse ratus, cuncta huiusmodi studiose æmulatus tum aderat; atque ex hac sua profectio, quod cum Macedonibus congressus fuisset, se quidem virum esse sibi persuaserat, ceteros vero Alexandrinos mancipia ac fatuos esse. (6) Quamobrem statim Tlepolemo obtreclare eique infensum se gerere cœpit. (7) Univeris autem aulicis ei fventibus, eo quod Tlepolemus negotia ac pecuniam regiam, non ut eurator, sed quasi hæres administrabat, brevi in majus aucta est dissensio. (8) Quo tempore Tlepolemus, cum infensi de ipso sermones,

καὶ κακοπραγμοσύνης, τὰς μὲν ἀρχὰς παρήκουε καὶ κατεφρόνει τῶν λεγομένων. (9) Ὡς δὲ ποτε καὶ κοινῇ συνεδρεύσαντες ἐτόλμησαν ἐν τῷ μέσῳ καταμέμψεσθαι τὸν Τληπόλεμον, ὡς κακῶς χειρίζοντα τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν, οὐ παρόντος αὐτοῦ. (10) τότε δὴ παροξυνθεὶς συνῆγε τὸ συνέδριον, καὶ παρελθὼν, ἐκείνους μὲν, ἔφη, λάθρα καὶ κατ' ἰδίαν ποιείσθαι κατ' αὐτοῦ τὰς διαβολὰς, αὐτὸς δ' ἔκρινε κοινῇ καὶ κατὰ πρόσωπον αὐτῶν ποιήσασθαι τὴν κατηγορίαν.

(11) Μετὰ τὴν δημηγορίαν ἔλαβε καὶ τὴν σφραγίδα παρὰ Σωσιβίου· καὶ ταύτην παρελθὼς ὁ Τληπόλεμος, λοιπὸν ἤδη πάντα τὰ πράγματα κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἔπραττεν.

(VII. Excerpti. Antiq. ex lib. XVI, cap. 12.)

XXIII. Πόπλιος δὲ Σκιπίων ἦκεν ἐκ Λιβύης οὐ πολλὸν κατόπιν τῶν προειρημένων καιρῶν. (2) Οὕσης δὲ τῆς προσδοκίας τῶν πολλῶν ἀκολουθοῦ τοῦ μεγέθει τῶν πράξεων, μεγάλην εἶναι συνέβαινε καὶ τὴν φαντασίαν περὶ τὸν ἄνδρα, καὶ τὴν τοῦ πλήθους εὐνοίαν πρὸς αὐτόν. (3) Καὶ τοῦτο εἰκότως ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἐγίγνετο καὶ καθηκόντως. (4) Οὐδέποτε γὰρ ἂν ἐλπίσαντες Ἄνινθιν ἐκβαλεῖν ἐξ Ἰταλίας, οὐδ' ἀποτρίψασθαι τὸν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τῶν ἀναγκαίων κίνδυνον· τότε δοκοῦντες ἤδη βεβαίως οὐ μόνον ἐκτός γεγενέσθαι παντὸς φόβου καὶ πάσης περιστάσεως, ἀλλὰ καὶ κρατεῖν τῶν ἐχθρῶν, ὑπερβολὴν οὐ κατέλιπον χαρᾶς. (5) Ὡς δὲ καὶ τὸν θρίαμβον εἰσήγε, τότε καὶ μᾶλλον ἔτι διὰ τῆς τῶν εἰσαγομένων ἐναργείας μιμητῶν τῶν προγεγονότων κινδύνων, ἐκπαθεῖς ἐγίνοντο κατὰ τε τὴν πρὸς θεοῦ εὐχαριστίαν, καὶ κατὰ τὴν πρὸς τὸν αἴτιον τῆς τηλικαύτης μεταβολῆς εὐνοίαν. (6) Καὶ γὰρ ὁ Σύφαξ, ὁ τῶν Μασαυσιλίων βασιλεὺς, ἤλθη τότε διὰ τῆς πόλεως ἐν τῷ θριάμβῳ μετὰ τῶν αἰχμαλώτων· ὃς καὶ μετὰ τινα χρόνον ἐν τῇ φυλακῇ τὸν βίον μετέλλαξε. (7) Τούτων δὲ συντελεσθέντων, οἱ μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸ συνεχές ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀγῶνας ἤγον καὶ πανηγύρεις ἐπιφανῶς, χορηγὸν ἔχοντας εἰς ταῦτα τὴν Σκιπίωνος μεγαλοφυλίαν.

(VIII. Excerptum Valesianum et Athen. III, p. 78.)

XXIV. Φίλιππος ὁ βασιλεὺς, τοῦ χειμῶνος ἤδη καταρχομένου, καθ' ὃν Πόπλιος Σολπίκιος ὑπατος κατεστάθη ἐν Ῥώμῃ, ποιούμενος τὴν διατριβὴν ἐν τοῖς Βαργυλίοις, θεωρῶν καὶ τοὺς Ῥοδίους καὶ τὸν Ἀτταλον οὐχ ὅσον διαλύοντας τὸ ναυτικόν, ἀλλὰ καὶ προσπληροῦντας ναῦς, καὶ φιλοτιμότερον προσκειμένους ταῖς φυλακαῖς, δυσχρήστως διέκειτο, καὶ πολλὰς καὶ ποικίλας εἶχε περὶ τοῦ μέλλοντος ἐπινοίας. (2) Ἄμα μὲν γὰρ ἡγωνία τὸν ἐκ τῶν Βαργυλίων ἐκπλουν, καὶ προεωρᾶτο τὸν κατὰ θάλατταν κίνδυνον· ἄμα δὲ τοῖς κατὰ τὴν Μακεδονίαν πράγμασι διαπιστῶν, οὐδαμῶς ἐβούλετο παραχειμάζειν κατὰ τὴν Ἀσίαν. (3) φοβούμενος μὲν οὖν καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τοὺς Ῥωμαίους, καὶ

ab aulicorum observatione ac malitia profecti, ad eum deferrentur, initio quidem hæc spernebat : (9) sed posteaquam, communi consilio inter se habito, cum Tlepolemus abesset, de prava ejus administratione palam conqueri sunt ausi; (10) tum vero commotus consilium coegit, atque in medium progressus, ipsos quidem clam et se absente calumniari sese, dixit; sibi vero in animo esse, adversus ipsos simul omnes coram accusationem instituere.

(11) Postquam Tlepolemus dicendi finem fecisset, annulum quoque a Sosibio accepit : quo accepto, cuncta jam deinceps arbitrato suo administravit.

VII. Scipio triumphat de Pœnis.

XXIII. Non multo post illa, de quibus modo egimus, tempora Publius, Scipio ex Africa Romam est reversus. (2) Cujus viri quum ea esset exspectatio, quanta par erat tantis rebus gestis; et summam speciem ejus pompa habuit, et multitudo ingentem ei benevolentiam demonstravit. (3) Neque hæc temere eveniebant, sed justis de causis atque merito. (4) Nam qui nunquam sperare erant ausi, Hannibalem ex Italia se ejecturos, neque amolituros a suis cervicibus atque suorum necessariorum imminens periculum, quum eo tempore non solum omni plane jam liberatos metu sese viderent, et adversis suis defunctos, sed etiam hostes a se devictos, ad summum gaudium nihil eis reliquum erat. (5) Ubi vero urbem triumphans est inventus, tum sane multo etiam magis per intuitum eorum, quæ traducebantur, in memoriam superiorum malorum redeuntes, ad gratias diis agendas, et ad benevolentiam præstandam auctori tantæ mutationis conversi, vix præ affectu apud se erant. (6) Tunc enim Syphax quoque, Massæyliorum rex, cum reliquis captivis per urbem in triumpho ductus est; (7) qui non ita multo post carcere diem obiit supremum. Quibus rebus peractis, Romani per continuos aliquot dies ludos et spectacula insigni cum apparatu celebrarunt; Scipione in eam rem, qua fuit magnificentia, sumtus suppeditante.

VIII. Philippus hiemat in Caria.

XXIV. Philippus rex, ineunte jam hieme, qua P. Sulpicius Galba Romæ consul creatus est, Bargyllis moratus, cum Attalum et Rhodios intelligeret non modo copias navales non dimittere, sed remige etiam ac militibus naves instruere, majorique studio vigiliis ac custodiæ oræ maritimæ incumbere; ipse maxima in difficultate versabatur, multaque ac varia consilia animo agitabat. (2) Simul enim protectionem e portu Bargylliorum timebat, ac maritimum discrimen prævidebat. Ex alia parte Macedonicis rebus diffidens, prorsus hiemare in Asia nolebat, (3) quippe Etolos verebatur ac Romanos; neque enim ignorabat legatio-

γάρ οὐδ' ἡγνόναι τὰς ἐξαποστελλομένας καθ' αὐτοῦ πρεσβείας εἰς Ῥώμην, διόπερ πέρας ἔχει τὰ κατὰ τὴν Λιβύην. (4) Ἐξ ὧν ἐδυσχρηστεῖτο μὲν ὑπερβαλλόντως, ἡναγκάζετο δὲ κατὰ τὸ παρὸν ἐπιμένων αὐτοῦ, τὸ δὲ λέγόμενον, λύκου βίον ἔχῃ. (5) Παρ' ὧν μὲν γὰρ ἀρπάζων καὶ κλέπτων, τοὺς δὲ ἀποδιδάσκοντες, ἐνίοις δὲ παρὰ φύσιν αἰκαλῶν διὰ τὸ λιμῶνται αὐτῷ τὸ στρατεύμα, ποτὶ μὲν ἐσιτεύτο κρέα, ποτὶ δὲ σῦκα, ποτὶ δὲ σιτάρια βραχέα παντελῶς. (6) ὧν τινὰ μὲν αὐτῷ Ζεῦξις ἐχορήγει, τὰ δὲ Μυλασῆς, καὶ Ἀλαβανδεῖς, καὶ Μάγνητες· οὗς, ὅποτε μὲν τι δοῖεν, ἔσαινεν, ὅτε δὲ μὴ δοῖεν, ὑλάττει, καὶ ἐπεδούλευεν αὐτοῖς. (7) Τέλος ἐπὶ τὴν Μυλασῶν πόλιν πράξεις συνεστήσατο διὰ Φιλοκλέους, ἐσφάλῃ δὲ διὰ τὴν ἀλογίαν τῆς ἐπιβολῆς. (8) Τὴν δ' Ἀλαβανδέων χώραν ὡς πολεμίαν κατέφθειρε, φῆσας, ἀναγκαῖον εἶναι πορίζειν τῷ στρατεύματι τὰ πρὸς τὴν τροφήν. (9) * Παρὰ δὲ Μαγνήτων, ἐπεὶ σίτον οὐκ εἶχον, σῦκα ἔλαβε. Διὸ καὶ Μυσοῦντος κυριεύσας, τοῖς Μάγνησιν ἐχαρίσατο τὸ χωρίον ἀντὶ τῶν σῦκων.

(IX. Ecloga III de Legationibus.)

XXV. Ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος ἐξέπεμπε πρεσβευτὰς πρὸς Ἀτταλον τὸν βασιλέα, τοὺς ἅμα μὲν εὐχαριστήσοντας ἐπὶ τοῖς γεγονόσι, ἅμα δὲ παρακαλέσοντας αὐτὸν ἔλθεῖν Ἀθήνας, χάριν τοῦ συνδιαλαβεῖν περὶ τῶν ἐνεστώτων. (2) Ὁ δὲ βασιλεὺς, μετὰ τινος ἡμέρας πυθόμενος καταπεπλευκέναι Ῥωμαίων πρεσβευτὰς εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ νομίζων ἀναγκαῖον εἶναι τὸ συμβῆναι τούτοις, ἀνήχθη κατὰ σπουδὴν. (3) Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων δῆμος, γνοὺς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, μεγαλομερῶς ἐψήφισατο περὶ τῆς ἀπαντήσεως, καὶ τῆς ὅλης ἀποδοχῆς τοῦ βασιλέως. (4) Ἀτταλος δὲ, καταπλεύσας εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἐχρημάτισε τοῖς ἐκ τῆς Ῥώμης πρεσβευταῖς· θεωρῶν δ' αὐτοὺς καὶ τῆς προγεγενημένης κοινοπραγίας μνημονεύοντας, καὶ πρὸς τὸν κατὰ τοῦ Φιλίππου πόλεμον ἐτοιμοὺς ὄντας, περιχαρὴς ἦν. (5) Τῇ δὲ ἐπαύριον ἅμα τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τοῖς τῶν Ἀθηναίων ἀρχουσιν ἀνέβαινεν εἰς ἄστυ μετὰ μεγάλης προστασίας. Οὐ γὰρ μόνον οἱ τὰς ἀρχὰς ἔχοντες, μετὰ τῶν ἱππέων, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ πολῖται μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἀπῆλθον αὐτοῖς. (6) Ὡς δὲ συνέμειξαν, τοιαύτη παρὰ τῶν πολλῶν ἐγένετο κατὰ τὴν ἀπάντησιν φιλάνθρωπία πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς τὸν Ἀτταλον, ὥστ' ὑπερβολὴν μὴ καταλιπεῖν. (7) Ἐπεὶ δ' εἰσῆλθε κατὰ τὸ Δίπυλον, ἐξ ἐκτέρου τοῦ μέρους παρέστησαν τὰς ἱερεῖας καὶ τοὺς ἱερεῖς. Μετὰ δὲ ταῦτα πάντας μὲν τοὺς ναοὺς ἀνέωξεν, ἐπὶ δὲ πᾶσι θύματα τοῖς βωμοῖς παραστήσαντες, ἤξωσαν αὐτὸν θῦσαι. (8) Τὸ δὲ τελευταῖον ἐψήφισαντο γιμᾶς τηλικαύτας, ἡλικίας οὐδενὶ ταχέως τῶν πρότερον εἰς αὐτοὺς εὐεργετῶν γεγονότων. (9) Πρὸς γὰρ τοῖς ἑλλοῖς, καὶ φυλὴν ἐπώνυμον ἐποίησαν Ἀττάλῳ, καὶ ἀτέννευαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἑπωνύμους τῶν ἀρχηγῶν.

nes, quæ, utpote confecto jam Punico bello, Romam undique adversus ipsum mittebantur. (4) Proinde maxima anxietate distractus, cogebatur interim ibidem sedens, lupino, ut aiunt, ritu vivere; (5) ab his enim per furtum ac latrocinium, ab his vi rapiens, aliis præter ingenium blanditus, eo quod ejus copię fame laborabant, modo carnes modo ficus, interdum frumentum, oppido modicum, vescobatur: (6) quorum partem ei Zeuxis, partem Mylasenses et Alabandenses et Magnetes suppeditabant; quibus, cum aliquid offerrent, adulabatur; cum nihil dabant, allatrabat, et insidias comparabat. (7) Denique Mylasensium oppido structis opera Philoclis insidiis, ob incepti imprudentiam frustratus recessit; (8) et Alabanden. agros quasi hostiles vastavit, causatus alimenta militi suo conquirenda esse. (9) * A Magnetibus, quoniam frumentum non habebant, ficus accepit. Itaque, Myunte potius, locum hunc Magnetibus, pro datis ficis, attribuit.

IX. Attalus et Rhodii concitant Athenienses ad belli societatem contra Philippum.

XXV. Missi sunt a populo Atheniensi ad regem Attalum legati, partim gratias acturi pro eis quæ ab eo gesta fuerant, partim petitori, ut ad deliberandum in commune de iis, quæ instabant, Athenas vellet venire. (2) Rex ubi post paucos dies cognovisset, Romanorum legatos in Piræeum appulisse, existimans sibi illis conventis opus esse, celeriter eo est profectus. (3) Populus Atheniensium, cognito ejus adventu, de procedendo obviam regi et tota ratione ejus excipiendi magnifice decernit. (4) Attalus, qua primum die navim ad Piræeum applicuit, cum Romanorum legatis colloquium habuit, quumque injecta ab iis fuisset mentio pristinæ societatis, et ad bellum contra Philippum paratum animum ostendissent, ovare lætitia Attalus. (5) Postridie ejus diei una cum Romanis et Atheniensium magistratibus magno comitatu in urbem Athenas ascendit: non enim magistratus solummodo et equites, sed et cives omnes cum liberis et conjugibus obviam ei prodierunt. (6) Qui postquam venientibus juncti sunt, tanta in eo occursum humanitatis ac benevolentię cum erga Romanos, tum et multo quidem magis erga Attalum indicia sunt præstita, ut nihil posset amplius. (7) Ubi Dipylum Attalus est ingressus, utriusque sexus sacerdotes ad dextram sinistramque illi adstiterunt. Omnia dein templa illi patuerunt, omnibus aris paratæ victimæ adstabant, æquum censentibus Atheniensibus, ut sacra ubique faceret. (8) Postremo tantos ei honores decreverunt, quantos nemini umquam temero ex omnibus, quos ante hanc memoriam bene de se meritos agnoverunt. (9) Ut cetera missa faciam, etiam tribum unam de nomine Attali nuncuparunt, et inter illos generis sui auctores, a quibus suas tribus appellarunt, hujus quoque nomen consecrarunt.

XXVI. Μετὰ δὲ ταῦτα συναγαγόντες ἐκκλησίαν, ἐκάλουν τὸν προειρημένον. (2) Παραιτούμενον δὲ καὶ φάσκοντος, εἶναι φορτικόν, τὸ κατὰ πρόσωπον εἰσελθόντα διαπορεύεσθαι τὰς εὐρεσίας τὰς αὐτοῦ τοῖς εὐπεπονθόσι, τῆς εἰσόδου παρήκων. (3) γράψαντα δ' αὐτὸν ἤξιον ἐκδοῦναι, περὶ ὧν ὑπολαμβάνει συμφέρειν πρὸς τοὺς ἐνεστώτας καιροὺς. (4) Τοῦ δὲ πεισθέντος καὶ γράψαντος, εἰσήμεκον τὴν ἐπιστολὴν οἱ προσετώτες. (5) Ἦν δὲ τὰ κεφάλαια τῶν γεγραμμένων· ἀνάμνησις τῶν πρότερον ἐξ αὐτοῦ γεγονότων εὐεργετημάτων εἰς τὸν δῆμον· ἐξαριθμησις τῶν πεπραγμένων αὐτῷ πρὸς Φίλιππον κατὰ τοὺς ἐνεστώτας καιροὺς. (6) τελευταῖα δὲ παράκλησις εἰς τὸν κατὰ Φιλίππου πόλεμον, καὶ διορκισμὸς, ὥς, ἐὰν μὴ νῦν ἔλυνται συνεμβαίνειν εὐγενεῖς εἰς τὴν ἀπέχθειαν ἅμα Ῥοδίοις καὶ Ῥωμαίοις καὶ αὐτῷ, μετὰ δὲ ταῦτα, παρέντες τοὺς καιροὺς, κοινωνεῖν βούλωνται τῆς εἰρήνης, ἄλλων αὐτὴν κατεργασμένων, ἀστοχῆσειν αὐτοὺς τοῦ τῇ πατρίδι συμφέροντος. (7) Τῆς δὲ ἐπιστολῆς αὐτῆς ἀναγνωσθείσης, ἔτοιμον ἦν τὸ πλῆθος ψηφίζεσθαι τὸν πόλεμον, καὶ διὰ τὰ λεγόμενα καὶ διὰ τὴν εὐνοίαν τὴν πρὸς τὸν Ἀτταλον. (8) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν Ῥοδίων ἐπεισελθόντων, καὶ πολλοὺς πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν διαθεμένων λόγους, ἔδοξε τοῖς Ἀθηναίοις, ἐκφέρειν τῷ Φιλίππῳ τὸν πόλεμον. (9) Ἀπεδέξαντο δὲ καὶ τοὺς Ῥοδίους μεγαλομερῶς, καὶ τὸν τε δῆμον ἐστεφάνωσαν ἀριστείων στεφάνῳ, καὶ πᾶσι Ῥοδίοις ἰσοπολιτεῖαν ἐψηφίσαντο, διὰ τὸ κακείνους αὐτοῖς χωρὶς τῶν ἄλλων τὰς τε ναῦς ἀποκαταστήσαι, τὰς αἰχμαλώτους γενομένας, καὶ τοὺς ἄνδρας. (10) Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις οἱ παρὰ τῶν Ῥοδίων, ταῦτα διαπράξαντες, ἀνήχθησαν εἰς τὴν Κίον ἐπὶ τὰς νήσους μετὰ τοῦ στόλου.

(X. Ecloga IV de Legationibus.)

XXVII. Καθ' ὃν χρόνον οἱ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις ἐν ταῖς Ἀθήναις ἐποιούντο τὴν διατριβὴν, Νικάνωρος τοῦ παρὰ Φιλίππου κατατρέχοντος τὴν Ἀττικὴν ἕως τῆς Ἀκαδημίας, προδιαπεμφόμενοι πρὸς αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι κήρυκας, συνέμιξαν αὐτῷ. (2) καὶ παρεκάλεσαν ἀναγγεῖλαι τῷ Φιλίππῳ, διότι Ῥωμαῖοι παραχαλοῦσι τὸν βασιλεῖα, τῶν μὲν Ἑλλήνων μηδενὶ πολεμεῖν, τῶν δὲ γεγονότων εἰς Ἀτταλὸν ἀδικημάτων δίκας ὑπέχειν ἐν ἰσῷ κριτηρίῳ. (3) καὶ διότι πράξαντι μὲν ταῦτα τὴν εἰρήνην ἄγειν ἔξεστι πρὸς Ῥωμαίους, μὴ βουλομένῳ δὲ πείθεσθαι, τάναντία συνεξακολουθήσειν ἔφασαν. Ὁ μὲν οὖν Νικάνωρ ταῦτα ἀκούσας ἀπηλλάγη. (4) Τὸν αὐτὸν δὲ λόγον τοῦτον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ πρὸς Ἡπειρώτας εἶπαν περὶ Φιλίππου, παραπλέοντες, ἐν Φοινίκῃ, καὶ πρὸς Ἀμύνανδρον ἀναβάντες εἰς Ἀθαμανίαν· παραπλησίως καὶ πρὸς Αἰτωλοὺς ἐν Ναυπάκτῳ, καὶ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἐν Αἰγίῳ. (5) Τότε δὲ διὰ τοῦ Νικάνωρος τῷ Φιλίππῳ ταῦτα δηλώσαντες, αὐτοὶ μὲν ἀπέπλευσαν ὡς Ἀντίοχον καὶ Πτολεμαῖον ἐπὶ τὰς διαλύσεις.

XXVI. Deinde populo in concionem congregato, regem eo vocarunt. (2) Sed id quidem deprecante rege, dicenteque, rem fore illiberalem atque odiosam, si ipse coram prodiret, ac sua ipse beneficia in os illis commemoraret, qui acceperint, instare ut intraret noluerunt: (3) rogarunt autem, ut scripto ea complecteretur, de quibus pro rerum presentium statu tractandum in concione existimaret. (4) Quod cum facturum se Attalus, recepisset, atque adeo fecisset, principes Atheniensium ipsius epistolam ad populum detulerunt. (5) Capita ejus scriptionis erant hæc: commemoratio superiorum ipsius erga populum Atheniensem beneficiorum: enumeratio eorum, quæ his ipsis temporibus adversus Philippum gesserat: (6) postremo adhortatio ad bellum contra Philippum: cum adjecto jurejurando, nisi jam nunc in odium Philippi cum Rhodiis et Romanis atque ipso fortiter consenserint, posthac, ubi prætermisæ ab eis fuerit occasio, si venire in societatem pacis, quæ fuerit ab aliis confecta, optaverint, nequaquam illis integrum tunc futurum, publicæ rei suæ consulere. (7) Recitata solummodo epistola, paratus fuit populus bellum decernere, et propter allatas in ea rationes, et propter benevolentiam, qua Attalus prosequabatur. (8) Sed ubi postea ingressi essent Rhodiorum legati, multaque dixissent, quo ad idem bellum Athenienses concitarent; tum vero plane bellum inferre Philippo decreverunt. (9) Etiam in honorem Rhodiorum multa magnificæ sunt decreta: populo corona virtutis ergo delata, omnibus Rhodiis æquum cum ipsis Atheniensibus jus civitatis; idque et alias quidem ob causas, et quod captivas Atheniensium naves eis restituisset cum ipsis hominibus. (10) Et legati quidem Rhodiorum rebus hisce confectis, Cium sunt profecti, et per reliquas insulas [dum navigarunt].

X. Initium belli Romanorum cum Philippo.

XXVII. Quo tempore Romanorum legati Athenis versabantur, Nicanore Philippi duce agrum Atticum populante ad ipsam usque Academiam, Romani præmissis ad Nicanorem caduceatoribus cum ipso sunt collocti. (2) Petierunt autem ab eo, renunciaret Philippo, Romanos eum monere, ne cui Græcorum factam injuriam vellent; injuriarum, quas Attalus accepit, apud æquos judices rationem redderet. (3) Hæc si faceret, licere illi in bona pace cum Romanis vivere: sin obtemperare nollet, contrarium illi eventurum. His auditis, discessit Nicanor. (4) Romani vero eodem hoc de Philippo sermone usi sunt apud Epirotas Phœnicæ, cum illam oram præternavigarent; apud Amynandrum, cum in Athamaniam ascendissent; item apud Ἐσίοις Ναυπακτὶ et apud Ἀχαιοὺς Αἰγί. (5) Deinde vero, his rebus per Nicanorem Philippo significatis, ad Antiochum et Ptolemaeum, ut controversias illorum dirimerent, contenderunt.

(Excerpti. Antiq. cap. 13.)

XXVIII. Ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τὸ μὲν ἀρξασθαι καλῶς καὶ συνακμάσαι ταῖς ὁρμαῖς πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων αὐξήσιν, ἐπὶ πολλῶν ἤδη γεγενῆσιν. (α) τὸ δ' ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν τὸ προτεθὲν, καὶ πού καὶ τῆς τύχης ἀντιπαιούσης συνεκπληρῶσαι τῷ λογισμῷ τὸ τῆς προθυμίας ὀλιπὲς, ἐπ' ὀλίγων γίγνεσθαι. (β) Διὸ καὶ τότε δικαίως ἂν τις τὴν μὲν Ἀττάλου καὶ Ῥοδίων ὀλιγοπονίαν καταμέμψαιτο· τὸ δὲ Φιλίππου βασιλικὸν καὶ μεγάλῳ ψυχὸν καὶ τὸ τῆς προθέσεως ἐπίμονον ἀποδέξαιτο, οὐχ ὡς καθόλου τὸν τρόπον ἐπαινῶν, ἀλλ' ὡς τὴν πρὸς τὸ παρὸν ὁρμὴν ἐπισημαίνοντος. (γ) Ποιοῦμαι δὲ τὴν τοιαύτην διαστολήν, ἵνα μή τις ἡμᾶς ὑπολάβῃ μαχόμενα λέγειν ἑαυτοῖς, ὅρτι μὲν ἐπαινουμένους Ἀττάλου καὶ Ῥοδίου, Φιλίππον δὲ καταμεμφομένους, νῦν δὲ τούναντίον. (δ) Τούτου γὰρ χάριν ἐν ἀρχαῖς τῆς πραγματείας διεστειλάμην, φήσας, ἀναγκαῖον εἶναι, ποτὲ μὲν εὐλογεῖν, ποτὲ δὲ ψέγειν τοὺς αὐτοὺς. (ε) Ἐπειδὴ κολλάκις μὲν αἱ πρὸς τὸ χεῖρον τῶν πραγμάτων ῥοπαὶ καὶ περιστάσεις ἀλλοιοῦσι τὰς προαιρέσεις τῶν ἀνθρώπων, κολλάκις δὲ αἱ πρὸς τὸ βέλτιον. (ζ) Ἔστι δ' ὅτε κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἄνθρωποι ποτὲ μὲν ἐπὶ τὸ δέον ὁρμῶσι, ποτὲ δ' ἐπὶ τούναντίον. ὧν ἐν τῇ μοι δοκεῖ καὶ τότε γεγενῆσθαι περὶ τὸν Φιλίππον. (η) Ἀσχάλλων γὰρ ἐπὶ τοῖς γεγενησίν ἐλαττώμασι, καὶ τὸ πλεον ὀργῇ καὶ θυμῷ χρώμενος, παραστατικῶς καὶ δαιμονίως ἐνορμήσεν εἰς τοὺς ἐνεστώτας καιροὺς, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ κατανέστη τῶν Ῥοδίων καὶ τοῦ βασιλέως Ἀττάλου, καὶ καθέκαστο τῶν ἐξῆς πράξεων. (θ) Ταῦτα μὲν οὖν προήχθησαν εἰπεῖν, διὰ τὸ, τινὰς μὲν πρὸς τὴν τέρματι, καθ' ἑαυτὸν οἱ κακοὶ τῶν σταδίων, ἐγκαταλιπεῖν τὰς ἑαυτῶν προθέσεις, τινὰς δ' ἐν τούτῳ μάλιστα νικᾶν τοὺς ἀντιπάλους.

(Suidas in Ἐπιβάθρας et Ἐπιβάτρα.)

XXIX. Ὁ δὲ Φίλιππος ἠδούλετο προελεσθαι Ῥωμαίων τὰς ἐν τούτοις τοῖς τόποις ἀφορμὰς καὶ τὰς ἐπιβάθρας. (α) * Ἰνα, ἐὰν προδῇται διαβαίνειν αὐθις εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐπιβάθραν ἔχοι τὴν Ἀβυδὸν.

(XI.) Excerpti. Antiq. ex lib. XVI, cap. 14-19.)

(α) Τὴν δὲ τῆς Ἀβυδοῦ καὶ Σηστοῦ θέσιν καὶ τὴν εὐκαιρίαν τῶν πόλεων, τὸ μὲν διὰ πλείονων ἐξαριθμηθεῖσθαι, μάταιον εἶναι μοι δοκεῖ, διὰ τὸ πάντας, ὧν καὶ μικρὸν ὄφελος, ἱστορηκεῖναι, διὰ τὴν ἰδιότητα τῶν τόπων. (β) κεφαλαιωδῶς γε μὴν ὑπομνήσαι τοὺς ἀναγινώσκοντας, ἐπιστάσεως χάριν, οὐκ ἀχρηστον εἶναι νομίζω πρὸς τὸ παρὸν. (γ) Ἰνὸς δ' ἂν τις τὰ περὶ τὰς προεξημένους πόλεις οὐχ οὕτως ἐξ αὐτῶν τῶν ὑποκειμένων τόπων, ὡς ἐκ τῆς παραθέσεως καὶ συγκρίσεως τῶν λέγεσθαι μελλόντων. (δ) Καθ' ἑαυτὸν οὐδ' ἐκ τοῦ παρὰ μὲν τισιν Ὀκεανοῦ προσαγορευομένου, παρὰ δὲ τισιν Ἀτλαντικοῦ πελάγους, δυνατόν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θάλασσαν εἰσπελῆσαι, μὴ οὐχὶ διὰ τοῦ καθ' Ἡρακλείου· στήλας περαιωθέντα στόματος (γ) οὕτως οὐδ'

XXVIII. Mihi vero, præclare aliquod negotium incipere, et ardorem illum eo usque servare, donec magnum incrementum res inchoata acceperit, res videtur esse quam sæpe multi præstiterunt : (2) at destinata ad exitum perducere, et, si quid fortuna etiam inceptis resisterit, prudentia supplere id quod alacritas et ardor animi non præstitisset, id vero paucis datum est posse præstare. (3) Propterea merito tunc aliquis Attali et Rhodiorum potuit accusare ignaviam ; Philippi vero regium animum ac magnum, et in proposito constantiam laudare, non quidem tamquam mores ejus in universum probans, sed studium atque impetum in rebus præsentibus admirans. (4) Utor autem hac distinctione, ne quis forte arbitretur, ea dicere me, quæ inter se pugnent, qui paulo ante Attalum et Rhodios quum laudarem, Philippo autem succenserem, nunc ejus contrarium faciamus. (5) Quam etiam ob causam operis initio diserte monebam, necesse esse, ut in scribenda historia eosdem aliquando laude, aliquando vituperio prosequamur : (6) quandoquidem negotiorum mutationes in deterius et res adversæ solent voluntates consiliaque hominum mutare, sæpe etiam mutationes factæ in melius. (7) Quin et suapte natura interdum homines modo ad salubria inclinant, modo ad contraria. Quorum aliquid Philippo tunc temporis mihi videtur usuvenisse. (8) Nam is detrimenta, quæ acceperat, ægerrime ferens, et pleraque omnia per iram et indignationem faciens, præsentī animo atque admirando sese præsentibus rebus accommodabat ; et quum ita animatus adversus Rhodios ac regem Attalum insurrexisset, quæ deinceps agere instituit, ea ad felicem perduxit exitum. (9) Atque hæc ut dicerem, eo sum impulsus, quod nonnullos viderem circa ipsam metam, sicut mali cursores in stadio solent, suis desistere inceptis, nonnullos vero in ea potissimum negotiorum parte adversarios superare.

XI. Abydum oppugnat et capit Philippus.

XXIX. Philippus his in locis præripere volebat Romanis opportunitates rerum gerendarum et portus ubi appellere possent. * (2) Ut, si in Asiam iterum trajicere constituisset, portum haberet Abydum, quo appellere et per quem ingredi in Asiam posset.

(3) Situm Abydi et Sesti, earumque urbium opportunitatem pluribus velle persequi, inanis, opinor, fuerit labor ; quum propter peculiarem locorum naturam eam rem omnes, nisi quis plane homo nihili sit, exploratam habeant. (4) Summatim tamen velut memoriam refricare lectorum, ut eo magis advertant animum, non inutile in præsentia arbitror futurum. (5) Poterit vero aliquis prædictarum urbium commoditatem cognoscere, non tam ipsa contemplans loca illa, quam comparans eadem et contendens cum iis, quæ jam commemorabimus. (6) Scilicet quemadmodum ex eo, quem Oceanum nonnulli vocant, alii Atlanticum pelagus, ingredi in mare nostrum nemo queat, nisi qui per fretum ad Herculis columnas transierit : (6) ita neque •

ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς εἰς τὴν Προποντιδα καὶ τὸν Πόντον ἀφικέσθαι, μὴ οὐκ διὰ τοῦ μεταξὺ Σηστοῦ καὶ Ἀβυδοῦ διαστήματος ποιησάμενον τὸν εἰσπλουν. (8) Ὡς περ δὲ πρὸς τινα λόγον τῆς τύχης ποιουμένης τὴν κατασκευὴν ἀμφοτέρων τῶν πορθμῶν, πολλαπλάσιον εἶναι συμβαίνει τὸν καθ' Ἡρακλέους στήλας πόρον τοῦ κατὰ τὸν Ἑλλησποντον. (9) Ὁ μὲν γάρ ἐστιν ἐξήκοντα σταδίων, ὁ δὲ κατὰ τὴν Ἀβυδὸν δυοῖν· ὥσανεὶ τινος τεκμαιρομένου διὰ τὸ πολλαπλασίαν εἶναι τὴν ἕξω θάλατταν τῆς καθ' ἡμᾶς. (10) Εὐκαιρότερον μέντοι γε τοῦ καθ' Ἡρακλέους στήλας στόματός ἐστι τὸ κατὰ τὴν Ἀβυδὸν. (11) Τὸ μὲν γάρ, ἐξ ἀμφοῖν ὑπ' ἀνθρώπων οἰκούμενον, πόλις ἔχει διάθεσιν διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίαν, ποτὲ μὲν γεφυρούμενον ὑπὸ τῶν πεζεύειν ἐπ' ἀμφοτέρας τὰς ἡπείρους προαιρουμένων, ποτὲ δὲ πλωτευόμενον συνεχῶς. (12) Τὸ δὲ καθ' Ἡρακλέους στήλας σπάνιον ἔχει τὴν χρῆσιν, καὶ σπανίως, διὰ τὴν ἀνεπιμιξίαν τῶν ἐθνῶν τῶν πρὸς τοῖς πέρασι κατοικούντων τῆς Λιβύης καὶ τῆς Εὐρώπης, καὶ διὰ τὴν ἀγνωσίαν τῆς ἐκτὸς θαλάττης. (13) Αὕτη δ' ἡ τῶν Ἀβυδωνίων πόλις περιέχεται μὲν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ὑπὸ τῶν τῆς Εὐρώπης ἀκρωτηρίων· ἔχει δὲ λιμένα, δυνάμενον σκέπειν ἀπὸ παντὸς ἀνέμου τοὺς ἐνορμούοντας. (14) Ἐκτὸς δὲ τῆς εἰς τὸν λιμένα καταγωγῆς οὐδαμῶς οὐδαμῇ δυνατόν ἐστιν ὁρμῆσαι πρὸς τὴν πόλιν, διὰ τὴν δξύτητα καὶ βίαν τοῦ ῥοῦ τοῦ κατὰ τὸν πόρον.

XXX. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ γε Φίλιππος, τὰ μὲν ἀποσταυρώσας, τὰ δὲ περιχαράκωσας τοὺς Ἀβυδονοὺς, ἐπολιόρχει καὶ κατὰ γῆν ἅμα καὶ κατὰ θάλατταν. (2) Ἡ δὲ πρᾶξις αὕτη κατὰ μὲν τὸ μέγεθος τῆς παρασκευῆς καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις ἐπινοημάτων, δι' ὧν οἱ πολιορκοῦντες καὶ οἱ πολιορκούμενοι πρὸς ἀλλήλους εἰώθασιν ἀντιμυχανᾶσθαι καὶ φιλοτεχνεῖν, οὐ γέγονε θαυμασίος· (3) κατὰ δὲ τὴν γενναιότητα τῶν πολιορκουμένων καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς εὐψυχίας, εἰ καὶ τις ἄλλη, μνήμη αἴτι καὶ παραδόσεως. (4) Τὰς μὲν γὰρ ἀρχὰς πιστεύοντες αὐτοῖς οἱ τὴν Ἀβυδὸν κατοικοῦντες, ὑπέμενον ἐβρώμενως τὰς τοῦ Φιλίππου παρασκευάς, καὶ τῶν τε κατὰ θάλατταν προσαχθέντων μηχανημάτων τὰ μὲν τοῖς πετροβόλοις τύποντες διέσάλευσαν, τὰ δὲ τῷ πυρὶ διέφθειραν, οὕτως ὥστε καὶ τὰς ναῦς μόλις ἀνασπᾶσαι τοὺς πολεμίους ἐκ τοῦ κινδύνου. (5) Τοῖς δὲ κατὰ γῆν ἔργοις ἕως μὲν τινος προσαντίζον εὐψύχως, οὐκ ἀπελπίζοντες κατακρατήσειν τῶν πολεμίων. (6) Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν ἐκτὸς τοῦ τείχους ἔπεσε διὰ τῶν ὀρυγμάτων, μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τῶν μετὰ τῶν ἡγνίζον οἱ Μακεδόνες τῷ κατὰ τὸ πεπτωκὸς ὑπὸ τῶν ἐνδοθεν ἀντιποδοιμαγμένων τείχει· (7) τὸ τῆνικαδὲ πέμψαντες πρεσβευτὰς Ἰφιάδην καὶ Παντάκωτον ἐκέλευον παραλαβάνειν τὸν Φίλιππον τὴν πόλιν, τοὺς μὲν στρατιώτας ὑποσπόνδους ἀφέντας τοὺς παρὰ Ῥοδίων καὶ παρ' Ἀττάλου, τὰ δ' ἐλεύθερα τῶν σωμάτων ἑάσαντα αἰεῖσθαι κατὰ δύναμιν, οὗ ποτ' ἂν ἕκαστος προαιρήται μετὰ τῆς ἐσθῆτος τῆς περὶ τὸ σῶμα.

nostro mari in Propontidem et in Pontum quisquam veniat, quin per fretum inter Sestum et Abydum interjectum introeat. (8) Non secus autem ac si fortuna in duobus hisce fretis efficiendis certam quamdam rationem esset secuta, multis partibus Hellespontiaco majus est alterum ad columnas Herculis. (9) Istud enim patet in latitudinem stadia sexaginta, Abydum duo solum : idque ea de causa, ut conjectare possit aliquis, quia mare externum multis vicibus nostrum magnitudine superat. (10) Ceterum quod ad Abydum est fretum, majores habet opportunitates eo, quod ad columnas est Herculis. (11) Nam Abydum, utriusque ab hominibus habitatum, portæ instar obtinet, propter assidua inter ipsos commercia : et nonnumquam ponte junctum fuit ab eis, qui pedestri itinere utramque continentem volunt adire; alias vero navigatur, idque continue. (12) Contra, freto ad columnas Herculis qui utantur, rari sunt, et hi ipsi quoque raro utuntur; cum quia ceteri populi ad eas gentes, quæ fines illos ultimos Africæ et Europæ colunt, raro commeant, tum etiam quod mare exterius est ignotum. (13) Ipsa vero urbs Abydus ab utraque parte cingitur duobus Europæ promontoriis : habetque portum, quo si navem applicueris, ab omni vento eris tutus; (14) quem in portum si quis non appulerit, is nulla plane ratione ad urbem stare in ancoris potest : ea rapiditate et violentia labentes per fretum aquæ agitantur.

XXX. Philippus, urbe Abydo vallo atque aggere cincta, a terra simul et a mari obsidione Abydenos premebat. (2) Hæc autem obsidio, et si quod ad magnitudinem apparatus et varietatem inventorum in operibus struendis, quæ obsidentes obsessique in mutuam perniciem motiri solent et studose excogitare, nequaquam fuit admirabilis; (3) propter obsessorum tamen generosum et supra quam dici queat fortem animum, digna est profecto, si qua ulla alia, cujus memoria posteris tradatur. (4) Principio enim oppidani, suis freti viribus, conatus Philippi valenter sustinebant. Et illas quidem machinas, quæ a mari admovebantur, partim ballistis quassatas non patiebantur consistere, partim igne corrumpebant; adeo ut ipsas quoque naves ægre periculo hostes eripuerint. (5) Atque illis etiam operibus, quæ a terra excitabantur, per aliquod tempus fortiter resistebant, non sine spe, hostibus superiores se tandem futuros. (6) Postquam vero, exteriore muro cuniculis subdito, Macedones agendis item cuniculis interiori jam muro, qui e regione collapsi in ejus vicem fuerat excitatus appropinquabant; (7) tum vero obsessi, missis legatis Iphide et Pantacoto, cum Philippo egerunt, ut urbem in dedicationem acciperet; milites, ab Rhodiis et Attalo praesidio missos, data fide dimitteret; liberos homines, quo quisque vellet, cum singulis vestibus excedere sineret. (8) Jubente autem

(α) Τοῦ δὲ Φιλίππου προστάττοντος, περὶ πάντων ἐπιτρέπειν, ἢ μάχεσθαι γυναικας, οὗτοι μὲν ἐπαγγέλονται.

XXXI. Οἱ δ' Ἀβυθῶνιοι, πυθόμενοι τὰ λεγόμενα, συναλθόντες εἰς ἐκκλησίαν, ἐβουλεύοντο περὶ τῶν ἐνεστώτων, ἀπονοστήσαντες ταῖς γνώμασι. (2) Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς, πρῶτον μὲν, τοὺς δούλους ἐλευθεροῦν, ἵνα συναγωνιστάς ἔχοιεν ἀπροφασίστους· ἔπειτα συναθροῖσθαι τὰς μὲν γυναῖκας εἰς τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἀπάσας, τὰ δὲ τέκνα σὺν ταῖς τροφαῖς εἰς τὸ γυμνάσιον. (3) Ἐξῆς δὲ τούτοις τὸν ἀργυρὸν καὶ τὸν χρυσὸν εἰς τὴν ἀγορὰν συναγαγεῖν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἱματισμὸν τὸν ἀξιόλογον εἰς τὴν τετρήρη τῶν Ῥοδίων καὶ τὴν τριήρη τὴν τῶν Κυζικηνῶν. (4) Ταῦτα δὲ πρόθεμενοι, καὶ πράξαντες δημοθυμαδὸν κατὰ τὸ δόγμα, πάλιν συνθηροίσθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πεντήκοντα προσχειρίσαντο τῶν πρεσβυτέρων ἀνδρῶν καὶ μάλιστα πιστευομένων, ἔτι δὲ τὴν σωματικὴν δύναμιν ἐχόντων πρὸς τὸ δύνασθαι τὸ κριθέν ἐπιτελεῖν. (5) καὶ τούτους ἐξώρκισαν ἐναντίον ἀπάντων τῶν πολιτῶν, ἥ μὴν, ἐὰν ἴδωσι τὸ διατείχισμα καταλαμβάνομενον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, κατασφάζειν μὲν τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας, ἐμπρήσειν δὲ τὰς προειρημένας ναῦς, βρῖσειν δὲ κατὰ τὰς ἀράς τὸν ἀργυρὸν καὶ τὸν χρυσὸν εἰς τὴν θάλατταν. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα παραστησάμενοι τοὺς ἱερέας, ὧμνον πάντες, ἢ κρατήσιν τῶν ἐχθρῶν, ἢ τελευτήσιν μαχόμενοι περὶ τῆς πατρίδος. (7) Ἐπὶ δὲ πᾶσι, σφαιγιασάμενοι, κατὰρας ἠνάγκασαν ἐπὶ τῶν ἐμπύρων ποιῆσθαι τοὺς ἱερέας καὶ τὰς ἱερέας περὶ τῶν προειρημένων. (8) Ταῦτα δ' ἐπικυρώσαντες, τοῦ μὲν ἀντιμεταλλεύειν τοῖς πολεμίοις ἀπέστησαν, ἐπὶ δὲ τοιαύτην γνώμην κατέστησαν, ὥστ'· ἐπειδὴν πέσῃ τὸ διατείχισμα, τότε ἐπὶ τοῦ πτώματος διαμάχεσθαι καὶ διαπονήσκειν πρὸς τοὺς βιαζομένους.

XXXII. Ἐξ ὧν εἰποῖ τις ἄν, καὶ τὴν λεγομένην Φωκικὴν ἀπόνοιαν καὶ τὴν Ἀκαρνάνων εὐψυχίαν υπερηρκέειν τὴν τῶν Ἀβυθῶνιων τόλμαν. (2) Φωκῆς τε γὰρ δοκοῦσι τὰ παραπλήσια βουλευσάσθαι περὶ τῶν ἀναγκαίων, οὐκ εἰς τέλος ἀπηλπισμένας ἔχοντες τὰς τοῦ νικᾶν ἐλπίδας, διὰ τὸ μέλλειν ποιῆσθαι τὸν κίνδυνον πρὸς τοὺς Θετταλοὺς ἐν τοῖς ὑπαίθροις ἐκ παρατάξεως. (3) Ὅμοίως δὲ καὶ τὸ τῶν Ἀκαρνάνων ἔθνος, ὅτε προεῖδον μόνον τὴν Αἰτωλῶν ἑφοδὸν, ἐβουλεύσαντο παραπλήσια περὶ τῶν ἐνεστώτων ὑπὲρ ὧν τὰ κατὰ μέρος ἡμεῖς ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἱστορήκαμεν. (4) Ἀβυθῶνιοι δὲ, συγκεκλεισμένοι, καὶ σχεδὸν ἀπηλπικότες τὴν σωτηρίαν, πανδημεὶ προελόντο τῆς εἰμαρμένης τυχεῖν μετὰ τῶν τέκνων καὶ τῶν γυναικῶν μᾶλλον, ἢ ζῶντες ἐπὶ πρόληψιν ἔχειν τοῦ πεσεῖσθαι τὰ σφέτερα τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας ὑπὸ τὴν τῶν ἐχθρῶν ἐξουσίαν. (5) Διὸ καὶ μάλιστα ἂν τις ἐπὶ τῆς Ἀβυθῶνιων περιπετείας μέμψαιτο τῇ τύχῃ, διότι τὰς μὲν τῶν προειρημένων συμφοράς, ὅσον ἐλεήσασα, παρανυκτικὰ διωρθώσατο, περιβεῖσα τὴν νύκτιν ἅμα καὶ τὴν σωτηρίαν τοῖς ἀπηλπικμένοις· περὶ δὲ Ἀβυθῶνιων τὴν ἐναντίαν εἶχε διάληψιν. (6) Οἱ μὲν

Philippo, ut vel permitterent sibi omnia, vel fortiter pugnarent, redeunt legati.

XXXI. Abydeni, auditis quæ renunciabantur, in desperationem adducti, conveniunt in concionem, de rebus presentibus consultaturi. (2) Visum illis faciendum, primum, ut servos libertate donarent, quo fideles eos et promptos adjutores in omnibus haberent; deinde, ut matronas omnes in templo Dianæ congregarent, infantes cum nutricibus in gymnasio: (3) argentum dein omne et aurum in forum deferrent, pretiosam pariter vestem in quadriremem Rhodiam et tiriemem Cyzicenam. (4) Hæc cum proposuissent, ac mox consentientibus suffragiis, sicut fuerat decretum, essent exsecuti, in concionem rursus convenerunt. Ibi delecti quinquaginta e senioribus, viri maxima auctoritate præditi, et en adhuc corporis robore, ut peragere quod foret constitutum possent. (5) Hi coram universis civibus jusjurandum adacti, se, ubi interiorem murum occupatum ab hoste vidissent, infantes et conjuges fore occisuros, naves modo dictas incensuros, argentum et aurum, sicut devovissent, in mare conjecturos. (6) Secundum hæc, præeuntibus execrabile carmen sacerdotibus, jurarunt omnes, aut hostem superaturos se, aut pro patria dimicantes mortem oppetituros. (7) Postremo, mactatis victimis, dum sacra in aris adolentur, utriusque sexus sacerdotes super iis, quæ diximus, diras coegerunt concipere. (8) Quæ omnia ut firmarunt, a fodiendis cuniculis contra hostium cuniculos supersederunt; verum in eam cuncti sententiam consenserunt, ut, postquam murus interior foret dejectus, ruinis insistentes et adversus irrumpentem hostem dimicantes, vestigiis suis immorarentur.

XXXII. Ita sit, ut merito dicere possis, Abydenorum audaciam superasse et Phocensium desperationem et Acarnanum animositatem. (2) Nam et Phocenses de suis necessariis idem perhibentur fecisse decretum, nondum prorsus desperantes de victoria; cum inibi essent, ut in aperto adversus Thessalos justa acie decertarent. (3) Pariterque gens Acarnanum, certior facta de Ætolorum adversus se suscepta expeditione, simile consilium super rebus suis iniit; sicut in superioribus sigillatim est a nobis ostensum. (4) Abydeni vero, omni ex parte conclusi, et salutem suam prope jam desperantes, fato defungi cum liberis et conjugibus communi omnium consensu præoptarunt, quam ut viventes cogitationem illam præciperent, et uxores mox et liberos suos in potestatem hostium esse venturos. (5) Itaque de Abydenorum maxime casu cum fortuna fas sit expostulare; quæ, Phocensium et Acarnanum calamitates miserata, in meliorem repente statum eos restituit, victoriamque simul et salutem desperatis largita est, de Abydenis vero mente fuit contraria. (6) Nam viri occubuerunt:

γὰρ ἄνδρες ἀπέθανον, ἡ δὲ πόλις ἐάλω, τὰ δὲ τέκνα σὺν αὐταῖς ταῖς μητράσιν ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείρια.

XXXIII. Πεσόντος γὰρ τοῦ διατεχίσματος, ἐπιβάντες ἐπὶ τὸ πτώμα κατὰ τοὺς ὅρκους, διεμάχοντο τοῖς πολεμίοις οὕτω τετοληκώς, ὥστε τὸν Φίλιππον, καίπερ ἐκ διαδοχῆς προβαλόντα τοὺς Μακεδόνας ἕως νυκτός, τέλος ἀποσθῆναι τῆς μάχης, δυσελπίσαντα καὶ περὶ τῆς ὁλης ἐπιβολῆς. (2) Οὐ γὰρ μόνον ἐπὶ τοὺς θνήσκοντας τῶν πολεμίων ἐπιβαίνοντες ἠγωνίζοντο μετὰ παραστάσεως οἱ προκινδυνεύοντες τῶν Ἀθυδιῶν, οὐδὲ τοῖς ξίφεσι καὶ τοῖς δόρασιν αὐτοῖς ἐμάχοντο παραβόλως· (3) ἀλλ', ὅτε τι τούτων ἀχρευῶνδ' ἀδυνατήσκειν, ἡ μετὰ βίας προοῖντο, ἐκ τῶν χειρῶν συμπλεκόμενοι τοῖς Μακεδόσιν, οὓς μὲν ἀνέτρεπον ὁμοῦ τοῖς ὅπλοις, ὧν δὲ συντριβόντες τὰς σαρίσας, αὐτοῖς τοῖς ἐκείνων κλάσμασιν ἐκ διαλήψεως τύπτοντες αὐτῶν ταῖς ἐπιδορατίσι τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς γυμνοὺς τόπους, εἰς ὀλοσχερῇ διατροπῇ ᾔγον. (4) Ἐπιγενομένης δὲ τῆς νυκτός, καὶ διαλυθείσης τῆς μάχης, τῶν μὲν πλείστων τεθνεώτων ἐπὶ τοῦ πτώματος, τῶν δὲ λοιπῶν ὑπὸ τοῦ κόπου καὶ τῶν τραυμάτων ἀδυνατούντων, συναγαγόντες ὀλίγους τινὰς τῶν πρεσβυτέρων Γλαυκίδης καὶ Θεόγνητος, κατέβαλον τὸ σεμνὸν καὶ θαυμάσιον τῆς τῶν πολιτῶν προαιρέσεως διὰ τὰς ἰδίας ἐλπίδας. (5) Ἐβουλεύσαντο γὰρ τὰ μὲν τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας ζωγρεῖν, ἅμα δὲ τῷ φωτὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ τὰς ἱερεῖας ἐκπέμπειν μετὰ στεμμάτων πρὸς τὸν Φίλιππον, δεησομένους καὶ παραδιδόντας αὐτῷ τὴν πόλιν.

XXXIV. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους Ἀτταλὸς δ βασιλεὺς, ἀκούσας πολιορκεῖσθαι τοὺς Ἀθυδινοὺς, δι' Αἰγαίου ποιησάμενος τὸν πλοῦν εἰς Τένεδον, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων Μάρκος Αἰμιλίου δ νεώτατος ἦκε καταπλέων εἰς αὐτὴν τὴν Ἀθυδον. (2) Οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι τὸ σαρπὲς ἀκούσαντες ἐν τῇ Ῥόδῳ περὶ τῆς τῶν Ἀθυδιῶν πολιορκίας, καὶ βουλόμενοι πρὸς αὐτὸν τὸν Φίλιππον ποιήσασθαι τοὺς λόγους κατὰ τὰς ἐντολάς, ἐπιστήσαντες τὴν πρὸς τοὺς βασιλεῖς ὁρμὴν, ἐξέπειψαν τὸν προειρημένον· (3) ὅς καὶ συμμίζας περὶ τὴν Ἀθυδον διεσάφει τῷ βασιλεῖ, διότι δέδοκται τῇ συγκλήτῳ, παρακαλεῖν αὐτὸν, μήτε τῶν Ἑλλήνων μηδεὶν πολεμεῖν, μήτε τοῖς Πτολεμαίου πράγμασιν ἐπιβάλλειν τὰς χεῖρας, περὶ δὲ τῶν εἰς Ἀτταλὸν καὶ Ῥοδίου ἀδικημάτων δίκας ὑποσχεῖν· (4) καὶ διότι, ταῦτα μὲν οὕτω πράτοντι, τὴν εἰρήνην ἄγειν ἐξέσται, μὴ βουλομένῳ δὲ πειθαρχεῖν ἐτοίμως, ὑπάρξειν τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον. (5) Τοῦ δὲ Φιλίππου βουλομένου διδάσκειν, ὅτι Ῥόδιοι τὰς χεῖρας ἐπιβάλοιεν αὐτῷ, μεσολαβήσας ὁ Μάρκος ἤρετο· τί δαί Ἀθηναῖοι; τί δαί Κιανοί; τί δαί νῦν Ἀθυδινοί; καὶ τούτων τίς, ἔφη, σοι πρότερον ἐπέβαλε τὰς χεῖρας; (6) Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξαπορήσας, κατὰ τρεῖς τρόπους ἐφησεν αὐτῷ συγγνώμην ἔχειν, ὑπερηφάνους ὁμιλοῦντι· πρῶτον μὲν, ὅτι νέος ἐστὶ καὶ πραγμάτων ἀπειρος· δεύτερον, ὅτι κάλλιστος ὑπάρχει τῶν

urbs capta est : liberi cum ipsi matribus in potestatem venerunt hostium.

XXXIII. Postquam enim murus interior ceciderat, militaris aetas ruinis insistens, sicut omnes juraverant, adeo audacter in hostem pugnavit, ut Philippus, qui fessis Macedonibus recentes subinde ad noctem usque submiserat, pugna tandem abstiterit, de exitu totius incepti pene jam desperans. (2) Non enim super mortuorum cadaveribus tantum ingredienti, qui in prima acie Abydenorum stabant, fortiter pugnabant; neque gladiis tantum et hastis præcipiti quadam audacia rem gerebant; (3) sed etiam, ubi quidque horum redditum inutile nulli poterat esse usui, aut illud vi ejecerant de manibus cum Macedonibus de cetero cominus congregientes, alios cum ipsis armis subvertebant, aliorum sarissas confringebant, deinde ipsis illarum fragmentis punctim utentes, et cuspidibus hastarum facies hostium, ac quidquid in his nudum appareret, cædentes, tantum eis periculi facesserunt, ut animos penitus desponderent. (4) Ubi nox lucem abstulit, preclii factus est finis. Quum autem plurimi illis ruinis essent immortui, ac reliqui præ lassitudine et vulneribus exhausti penitus essent viribus, Glaucides et Theognetus, paucis e senioribus convocatis, spe ducti propriæ salutis, decus illud ingens et admirabile adeo generosæ mentis civibus suis iverunt detractum. (5) Statuerunt enim, liberis ac conjugibus vitam servare, et prima luce sacerdotes utriusque sexus cum velamentis ad Philippum mittere, qui urbem illi tradentes exitum deprecarentur.

XXXIV. Sub idem vero tempus rex Attalus, audita Abydenorum obsidione, per Ægæum mare Tenedum venit, itemque ex iis legatis Romanis, qui ad reges Ptolemæum et Antiochum missi erant, minimus natus, M. Æmilius, ad ipsam Abydum navigavit. (2) Nam legati, audito Rhodi quod res erat de obsidione Abydi, cum ipso Philippo colloqui cupientes, sicut in mandatis acceperant, inhibito itinere ad reges instituto, hunc miserant. (3) Qui ad Abydum cum Philippo congressus, ei significavit, decrevisse senatum, ab ipso postulare, ne ulli Græcorum genti bellum inferret, neve Ptolemæi rebus manus injiceret, pro injuriis vero Attalo atque Rhodiis illatis iudicium subiret. (4) Hæc si faceret, quominus pace frueretur, nihil vetare : si non promte obtemperaret, bellum illi a populo Romano esse paratum. (5) Quum rex, a Rhodiis ultro se lacessitum, docere conaretur, interfatur Æmilius, et, « Quid igitur Athenienses? ait : « quid Ciani? quid nunc Abydeni? quis horum te prior lacessivit? » (6) Tum rex, quid responderet nihil habens, tres causas esse, dixit, cur ipse ei, superbius et ferocius secum agenti, daret veniam : primum quod juvenis et rerum rudis esset : deinde quod forma omnes suæ ætatis æ-

καθ' αὐτόν· καὶ γὰρ ἦν τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν· μάλιστα δέ, ὅτι Ῥωμαῖος. (7) Ἐγὼ δὲ μάλιστα μὲν ἀξιώ Ῥωμαίους, ἔφη, μὴ παραβαίνειν τὰς συνθήκας, μηδὲ πολεμεῖν ἡμῖν· ἐάν δὲ καὶ τοῦτο ποιῶσιν, ἀμυνόμεθα γενναίως, παρακαλέσαντες τοὺς θεοὺς. Οὗτοι μὲν οὖν ταῦτα εἰπόντες διεχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων. (8) Ὁ δὲ Φίλιππος, κυριεύσας τῆς πόλεως, τὴν ὑπαρξιν ἀπασαν καταλαβὼν συνθηροισμένην ὑπὸ τῶν Ἀβυθηνῶν, ἐξ ἐτοίμου παρέλαβε. (9) Θεωρῶν δὲ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας ἀποσπασσάντων, κατακαόντων, ἀπαγχόνων, εἰς τὰ φράτα ριπτούντων, κατακρημνιζόντων ἀπὸ τῶν τεγῶν, ἐκπλαγῆς ἦν. (10) καὶ διαλγῶν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις, παρήγγειλε, διότι τρεῖς ἡμέρας ἀναστροφὴν δίδωσι τοῖς βουλομένοις ἀπάγχεσθαι καὶ σφάττειν αὐτούς. (11) Οἱ δ' Ἀβυθηνοί, προδιελθόντες ὑπὲρ αὐτῶν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς στάσιν, καὶ νομίζοντες οἰοῦναι προδόται γίνεσθαι τῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἡγωνισμένων καὶ τεθνεώτων, οὐδαμῶς ὑπέμενον τὸ ζῆν, ὅσοι μὴ δεσμοῖς ἢ τοιαύταις ἀνάγκαις προκατελήφθησαν. (12) οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὥρμων ἀμελλήτως κατὰ συγγενείας ἐπὶ τὸν θάνατον.

XII. Ecloga V de Legationibus.

XXXV. Παρῆσαν μετὰ τὴν ἄλυσιν Ἀβύδου παρὰ τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους εἰς τὴν Ῥόδον πρεσβεύται, παρακαλοῦντες τὸν δῆμον εἰς τὰς πρὸς τὸν Φίλιππον διαλύσεις. (2) Οἷς ἐπελθόντων τῶν ἐκ τῆς Ῥώμης πρεσβευτῶν, καὶ διαλεγομένων ὑπὲρ τοῦ μὴ ποιέσθαι διαλύσεις πρὸς Φίλιππον ἀνευ Ῥωμαίων, ἔδοξε προσέχειν τῷ δήμῳ τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ στοχάζεσθαι τῆς τούτων φίλας.

(XIII. Excerpti. Antiq. cap. 20 seq.)

XXXVI. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἐξελοῖσάτο τὰ διαστήματα τῶν Ἀχαιῶν πόλεων ἀπασῶν, καὶ ποῖαι δύνανται κατὰ τὰς αὐτὰς ὁδοὺς εἰς τὴν Τέγεαν παραγίγνεσθαι. (2) λοιπὸν ἐπιστολὰς ἔγραψε πρὸς πάσας τὰς πόλεις, καὶ ταύτας δίδωκε ταῖς πορρωτάτω πόλεσι, μερίσας οὕτως, ὥστε καθ' ἑκάστην ἔχειν μὴ μόνον τὰς ἑαυτῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἄλλων πόλεων, ὅσαι κατὰ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐπιπτον. (3) Ἐγγράπτο δ' ἐν ταῖς πρώταις τοῖς Ἀποτελείοις τοιαῦτα. Ὅταν κομισήσθε τὴν ἐπιστολὴν, παραχρῆμα ποιήσασθε, τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις, ἔχοντας τὰ ὅπλα καὶ πένθ' ἡμερῶν ἐφόδια καὶ πέντ' ἀργυρίου, ἀθροίζεσθαι παραυτίκα πάντας εἰς τὴν ἀγοράν. (4) Ἐπειδὴν δὲ συλλεχθῶσιν οἱ παρόντες, ἀναλαβόντες αὐτοὺς, ἀγετε εἰς τὴν ἐξῆς πόλιν· ὅταν δ' ἐκεῖ παραγένησθε, τὴν ἐπιστολὴν ἀπόδοτε τὴν ἐπιγεγραμμένην τῷ παρ' ἐκείνων Ἀποτελείῳ, καὶ πείθαρχεῖτε τοῖς ἐγγεγραμμένοις. (5) Ἐγγράπτο δ' ἐν ταύτῃ ταῦτά τοις πρόσθεν, πλὴν διότι τὸ τῆς ἐξῆς κειμένης ὄνομα πόλεως οὐ ταῦτόν εἶχεν, εἰς ἣν ἔδει προάγειν. (6) Τοιούτου δὲ τοῦ χειρισμοῦ γενομένου κατὰ τὸ συνεχές, πρῶτον μὲν οὐδεὶς ἐγίνωσκε, πρὸς τίνα

tecederet (et erat ita re vera); maxime vero, quod Romanus esset. (7) « Ego vero maxime quidem, inquit, illud opto, ne foedus Romanum violent, et bellum nobiscum ne gerant: sin illud quoque fecerint, deos venerati fortiter nos defendemus. » Quae postquam dicta essent, a Philippo discessit Aemilius. (8) Rex urbis potitus, opes omnes Abydenorum nactus ab ipsismet congestas, ex facili eas accepit. (9) Impetum vero tot numero civium conspiciatus, qui sese, et liberos suos, et conjuges jugulabant, cremabant, suspendebant, in puteos conjiciebant, de tectis praecipites dabant, eo spectaculo obstupefactus est: (10) et dolens edixit, tridui spatium se illis concedere, qui laqueo vitam finire aut jugulare se vellent. (11) Verum Abydeni, qui jam ita de se statuerant, ut fuerat ab ipsis initio decretum, et prodi a se illos existimabant, qui pro patria strenue dimicantes occubuerant, vivere diutius non sustinebant, nisi qui vinculis aut alia vi fuissent praepediti. (12) Reliqui sine ulla cunctatione per cognationes ad mortem ruebant.

XII. Legatio Achæorum et Romanorum ad Rhodios.

XXXV. Post captam Abydum, advenit Rhodum legatio Achæorum, populum hortans ad pacem cum Philippo faciendam. (2) Post quos cum in concionem prodissent Romanorum legati, in eam disserentes sententiam, inconsultis Romanis nequaquam cum Philippo esse transigendum; visum est populo, habendam esse Romanorum rationem et eorum amicitiam respiciendam.

XIII. Philopœmenis strategema adversus Nabidem Lacedæmonium.

XXXVI. Philopœmen quum intervalla omnium Achaearum urbium apud se perpendisset, et quænam essent e quibus Tegeam via eadem veniri posset, (2) epistolas de cetero ad omnes scripsit, easque ad remotissimas quasque urbes curavit perferendas; ita fasciculos epistolarum concinnans, ut singulae civitates acciperent non solum quæ sibi essent scriptæ, sed etiam quæ ad alia oppida, quæcumque in viam eandem incidebant. (3) In illis primis scriptum erat ad praefectos urbium: His litteris acceptis, date operam, ut omnis confestim militaris ætas, armis, et quinque dierum cibariis, et pecuniæ quinque drachmis instructa, in forum protinus conveniat. (4) Quo ut convenerint quotquot domi aderunt, sumite eos, et ad proximam urbem ducite. Eo postquam erit ventum date praefecto ejus oppidi epistolam ad illum conscriptam, et, quod in ea scriptum erit, facite. (5) Scriptum autem erat in hac quoque idem atque in prioribus litteris, nisi quod urbis deinceps sequentis, ad quam fuit pergendum, non adscribebatur idem nomen. (6) Quæ ratio quum in singulis urbibus, per quas iter erat, fuisset observata, illud efficiebatur, ut nemo sciret prorsus, neque

πρᾶξιν ἢ πρὸς ποίαν ἐπιβολὴν ἔστιν ἡ παρασκευή· ἔτα, ποῦ πορεύεται, πλὴν τῆς ἐξῆς πόλεως, οὐδεὶς ἀπλῶς ᾔδει. (7) Πάντες δὲ, διαποροῦντες, καὶ παραλαμβάνοντες ἀλλήλους, προῆγον εἰς τοῦμπροσθεν. (8) Τῷ δὲ μὴ τὸ ἴσον ἀπέχειν τῆς Τεγέας τὰς πορρωτάτω κειμένας πόλεις, οὐχ ἅμα πάσαις ἀπεδόθη τὰ γράμματα ταῦταις, ἀλλὰ κατὰ λόγον ἐκάσταις. (9) Ἐξ ὧν συνέβη, μήτε τῶν Τεγεατῶν εἰδόντων τὸ μέλλον, μήτε τῶν παραγιγνομένων, ἅμα πάντας τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ κατὰ πάσας τὰς πύλας, εἰς τὴν Τέγεαν εἰσπορεύεσθαι σὺν τοῖς ὅπλοις.

XXXVII. Ταῦτα δὲ διεστρατήγει, καὶ περιεβάλλετο τῇ διανοίᾳ, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὠτακουστῶν καὶ κατασκόπων τοῦ τυράννου. (2) Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ συναθροίζεσθαι τὸ πλῆθος ἐμελλε τῶν Ἀχαιῶν εἰς Τέγεαν, ἐξαπέστειλε τοὺς ἐπιλέτους, ὥστε, νυκτερεύσαντας περὶ Σελλασίαν, ἅμα τῷ φωτὶ κατὰ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ἐπιτρέχειν τὴν Λακωνικὴν. (3) Ἐὰν δ' οἱ μισθοφόροι βοηθήσαντες παρενοχλῶσιν αὐτοὺς, συνέταξε, ποιῆσθαι τὴν ἀποχώρησιν ἐπὶ τὸν Σκοτιτᾶν, καὶ τὰ λοιπὰ πειθαρχεῖν Διδασκαλῶνδᾳ τῷ Κρητί· τούτῳ γὰρ ἐπεπιστεύκει καὶ διετέτακτο περὶ τῆς ὁλης ἐπιβολῆς. (4) Οὗτοι μὲν οὖν προῆγον εὐθαρσῶς ἐπὶ τὸ συνεταγμένον· ὁ δὲ Φιλοποίμην ἐν ὥρᾳ παραγγελίας δειπνοποιεῖσθαι τοῖς Ἀχαιοῖς, ἐξῆγε τὴν δύναμιν ἐκ τῆς Τεγέας καὶ νυκτιπορήσας ἐνεργῶς, περὶ τὴν ἑωθινὴν ἐνεκάθισε τὴν στρατίαν ἐν τοῖς περὶ τὸν Σκοτιτᾶν προσαγορευομένοις τόποις, ὅς ἐστι μεταξὺ τῆς Τεγέας καὶ τῆς Λακιδαιμόνος. (5) Οἱ δ' ἐν τῇ Πελλήνῃ μισθοφόροι κατὰ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν, ἅμα τῷ σημῆναι τοὺς σκοποὺς τὴν καταδρομὴν τῶν πολεμίων, ἐκ χειρὸς ἐβόηθουν, καθάπερ ἔθος ἦν αὐτοῖς, καὶ προσέκειντο τοῖς ὑπεναντίοις. (6) Τῶν δ' Ἀχαιῶν κατὰ τὸ συνταχθῆν ὑποχωροῦντων, εἶποντο κατόπιν ἐπικείμενοι θρασέως καὶ τετολμηχότως. (7) Ἄμα δὲ τῷ παραβάλλειν εἰς τοὺς κατὰ τὴν ἐνέδραν τόπους, διαναστάντων τῶν Ἀχαιῶν, οἱ μὲν κατεκόπησαν, οἱ δ' ἐάλωσαν αὐτῶν.

(Suidas in Eὐλαβῶς, tacito Polybii nomine.)

XXXVIII. Ὁ δὲ Φίλιππος, δρῶν τοὺς Ἀχαιοὺς εὐλαβῶς διακειμένους πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον, ἐσπούδαζε κατὰ πάντα τρόπον ἐμβιδάσαι αὐτοὺς εἰς ἀπέχθειαν.

(Joseph. Antiq. Jud. XII. 3.)

XXXIX. Ὁ δὲ τοῦ Πτολεμαίου στρατηγὸς Σκόπας, ὁρμήσας εἰς τοὺς ἀνω τόπους, κατεστρέψατο ἐν τῷ χειμῶνι τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος.

(Suidas in Πεμβώδης, et in Σκόπας, tacito Polybii nomine.)

(2) Τῆς γὰρ πολιορκίας ρεμβώδους γενομένης, ὁ μὲν Σκόπας ἡδύζει, καὶ διεβέβλητο νεανικῶς.

cujus facinoris aut incepti gratia hic fieret apparatus, neque quo iretur, excepta urbe dumtaxat proxima. (7) Verum omnes pariter incerti sese invicem assumebant, et ad ulteriora pergebant. (8) Jam quia non omnes, quæ longissime distabant a Tegea, urbes pari intervallo aberant: non eadem hora cunctis illis redditæ sunt litteræ, sed singulis pro ratione intervalli. (9) Unde evenit, ut neque Tegeatis scientibus, quid pararetur, neque iis, qui adveniebant, omnes Achæi cum armis Tegeam omnibus portis ingrederentur.

XXXVII. Hoc autem strategemate ut uteretur, propterea Philopœmeni venit in mentem, qui speculatoribus tyranni et certis hominibus, qui rumusculos omnes captabant, omnia erant plena. (2) Quo die vero universi Achæi Tegeam erant conventuri, selectorum manum misit, jussam, ubi noctem circa Sellasiam egissent, ut die sequenti, simul illuxisset, Laconicam incursarent. (3) Quod si miles conductitius ad ferendam opem accurreret, ac negotium eis facesseret, ad Scotitam se ut reciperent jussit, et de cetero Didascalondæ Cretensi parerent: hujus enim fidei rem permiserat, et mandata de universo incepto dederat. (4) Igitur ad constitutum locum fiduciæ pleni progrediuntur isti: at Philopœmen, temporī cœnam sumere jussit Achæis, Tegea exercitum eduxit, et quum per noctem citatim contendisset, sub diluculum suos in insidiis circa Scotitam collocavit: est id loci nomen inter Tegeam et Lacedæmonem. (5) Postridie ejus diei conductitiorum præsidium, quod erat Pellenæ, simul ac incursio Achæorum ab eis, qui in speculis stabant, esset significata, e vestigio, sicut erant soliti, auxilium veniunt, et hostibus incumbunt. (6) Achæi, ita ut erat præceptum, pedem referre: illi cum ingenti audacia et ferocia insequi atque a tergo urgere. (7) Verum ut in locum insidiarum est ventum, consurgentibus Achæis, partim trucidati, partim vivi sunt capti.

XIV. *Philippus Achæos concitat adversus Romanos.*

XXXVIII. Philippus autem, animadvertens, Achæos a bello contra Romanos suscipiendo metu deterri, quavis ratione illos his infensos reddere studuit.

XV. *Res Syriæ et Palæstinæ.*

XXXIX. Scopas, copiarum dux Ptolemæi, ad regiones superiores verso impetu, per hiemem Judæorum gentem subegit.

(2) Cum enim obsidio esset remissior, Scopas sinistris hominum sermonibus carpebatur ac juvenilliter vituperabatur.

(Joseph. Antiq. Jud. XII. 3.)

(3) Τοῦ Σκόπα νικηθέντος ὑπὸ Ἀντιόχου, τὴν μὲν Βαταναίαν καὶ Σαμάρειαν καὶ Ἀβίλα καὶ Γάδαρα παρῶλαβεν Ἀντίοχος· (4) μετ' ὀλίγον δὲ προσεχώρησαν αὐτῷ καὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ περὶ τὸ ἱερὸν προσαγορευόμενον Ἱεροσόλυμα κατοικοῦντες. (5) Ὑπὲρ οὗ καὶ πλείον λέγειν ἔχοντες, καὶ μάλιστα διὰ τὴν περὶ τὸ ἱερὸν ἐπιφάνειαν, εἰς ἕτερον καιρὸν ὑπερῆσομεν τὴν διήγησιν.

(Excerpt. Valesian.)

XL. Ἀντιόχου τοῦ βασιλέως τὴν τῶν Γαζαίων πόλιν πορθήσαντος, φησὶν ὁ Πολύβιος· (2) Ἐμοὶ δὲ καὶ δίκαιον ἅμα καὶ πρόπον εἶναι δοκεῖ τὸ τοῖς Γαζαίοις ἀποδοῦναι τὴν καθήκουσαν μαρτυρίαν. (3) Οὐδὲν γὰρ διαφέροντες ἀνδρείᾳ τῶν κατὰ Κοίλην Συρίαν πρὸς τὰς πολεμικὰς πράξεις, ἐν κοινῇ πρᾶγματων καὶ τῷ τηρεῖν τὴν πίστιν πολὺ διαφέρουσι, καὶ συλλήδην ἀνυπόστατον ἔχουσι τὴν τόλμαν. (4) Κατὰ γὰρ τὴν Περσῶν ἔφοδον, ἐκπλαγόντων τῶν ἄλλων διὰ τὸ μέγεθος τῆς δυναστείας, καὶ πάντων ἐγχειρισάντων σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πατρίδας Μήδοις, μόνον τὸ δεινὸν ὑπέμειναν πάντων, τὴν πολιορκίαν ἀναδεξάμενοι. (5) Κατὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου παρουσίαν, οὐ μόνον τῶν ἄλλων παραδεδωκότων αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ Τυρίων ἐξηνδραποδισμένων μετὰ βίας, καὶ σχεδὸν ἀνελπίστου τῆς σωτηρίας ὑπαρχούσης τοῖς ἐναντιουμένοις πρὸς τὴν ὁρμὴν καὶ βίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, μόνον τῶν κατὰ Συρίαν ὑπέστησαν, καὶ πάσας ἐξήλεξαν τὰς ἐλπίδας. (6) Τὸ δὲ παραπλήσιον ἐποίησαν καὶ κατὰ τοὺς ἐνεστώτας καιροὺς. Οὐδὲν γὰρ ἀπέλειπον τῶν ἐνδεχομένων, σπουδάζοντες διαφυλάξαι τὴν πρὸς τὸν Πτολεμαῖον πίστιν. (7) Διὸ καθάπερ καὶ κατ' ἰδίαν ἐπισημαινόμεθα τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας ἐν τοῖς ὑπομνήμασι, τὸν αὐτὸν τρόπον χρὴ καὶ κοινῇ τῶν πόλεων τὴν ἐπ' ἀγαθῷ ποιήσασθαι μνήμην, ὅσαι τι τῶν καλῶν ἐκ παραδόσεως τε καὶ προθέσεως πράττειν εἰώθασιν.

(XVI. Apud Stephanum Byzant.)

XLI. Ἰνσοβροί, ἔθνος Ἰταλικόν. Πολύβιος ις'.

(2) Μάντσα, πόλις Ῥωμαίων. Τὸ ἔθνικόν Μαντσαῶς. Πολύβιος ἑκαδεκάτῃ.

(3) Βαβράντιον, τόπος περὶ Χίον. Πολύβ. ις'.

(4) Γίττα, πόλις Παλαιστίνης. Πολύβιος ἑκαδεκάτῃ. Τὸ ἔθνικόν Γιτταῖος.

(5) Ἑλλά, χωρίον Ἀσίας, Ἀττάλου βασιλέως ἐμπόριον. Πολύβιος ἑκαδεκάτῃ. Τὸ ἔθνικόν Ἑλλαῖος.

POLYBIUS. — I.

Tractus ab Antiocho subacti.

(3) Scopa ab Antiocho superato, Antiochus Batanæam et Samariam et Abila et Gadara recepit : (4) atque paulo post Judæi etiam se ei tradiderunt, qui circa templum, quod Hierosolyma vocant, incolunt. (5) De quo quum multa dicenda habeamus, præsertim propter templi illius celebritatem, in aliud tempus narrationem eam differemus.

Gazæorum fortitudo et constantia.

XL. De Gazæorum urbe ab Antiocho vastata hæc scribit Polybius : (2) Mihi vero æquum atque opportunum hoc loco videtur, Gazæos merito virtutis testimonio minime fraudare. (3) Nam quamvis fortitudine in rebus bellicis nihil reliquis Cœlesyriæ incolis præsent, tamen in colenda societate ac servanda fide longe illos superant, et omnino invicta quadam audacia utuntur. (4) Nam cum Persæ olim in Syriam irrupissent, cunctis potentie magnitudine attonitis, seque ac urbes suas ultro dedentibus, soli omnium Gazæi resistere ausi, obsidionem pertulerunt. (5) Expeditione quoque Alexandri, cum non modo universi deditionem fecissent, sed et Tyrus vi capta esset et in servitutem redacta, atque adversus vim et impetum Alexandri nulla propemodum salutis spes resistentibus appareret ; soli e Syriis non cessere, sed ad omne discrimen parati, nil intentatum reliquere. (6) Eademque constantia nunc quoque usi reperiuntur. Nihil enim, quod quidem in ipsorum situm potestate esset, prætermiserunt, quo fidem Ptolemæo servarent, studiumque illi suum demonstrarent. (7) Quamobrem, sicut sigillatim viros fortes in hoc nostro opere collaudare solemus, ita et civitates, quæ rerum honestarum studia, sive exemplo a majoribus tradito sive sua sponte sectantur, suæ virtutis laude afficere oportet.

XVI. *Fragmenta minora.*

XLI. (1) Insubri, gens Italica. Polybius XVI.

(2) Mantua, oppidum Romanorum. Gentile Mantuanus, auctore Polybio, libro XVI.

(3) Babrantium, locus circa Chium. Polybius XVI.

(4) Gitta, oppidum Palæstinæ. Polybius XVI. Gentile Gittæus.

(5) Hella, locus Asiæ, Attali regis emporium. Polybius XVI. Gentile Hellæus.

(6) Κάνδασα, φρούριον Καρίας. Πολύβιος έκκαιδεκάτω.

(6) Candasa, castellum Carie. Polybius XVI.

(7) Καρθαία, μία τῆς ἐν Κίῳ τετραπόλεως. Οἱ οἰκοῦντες Καρθαεῖς. Πολύβιος έκκαιδεκάτω.

(7) Carthaca, una ex quatuor oppidis in insula Ceo. Incolæ Carthæenses. Polybius XVI.

BELLUM ROMANORUM MACEDONICUM I.

(I.) Excerpt. Antiq. cap. 1-12.

I. Ἐπαλθόντος δὲ τοῦ τεταγμένου καιροῦ, παρῆν δὲ μὲν Φίλιππος, ἐκ Δημητριάδος ἀναχθεὶς εἰς τὸν Μηλιά κώπον, πέντε λέμβους ἔχων καὶ μίαν πρίστιν, ἐφ' ἧς αὐτὸς ἐπέπλει· (2) συνῆσαν δ' αὐτῷ Μακεδόνες μὲν Ἀπολλόδωρος καὶ Δημοσθένης, οἱ γραμματεῖς· ἐκ Βοιωτίας Βραχύλλης· Ἀχαιὸς δὲ Κυκλιάδας, ἐκπεπωκὼς ἐκ Πελοποννήσου διὰ τὰς πρότερον ὑφ' ἡμῶν εἰρημέναις αἰτίας. (3) Μετὰ δὲ τοῦ Τίτου παρῆν ὁ τε βασιλεὺς Ἀμύνανδρος, καὶ παρ' Ἀττάλου Διονυσόδωρος. (4) Ἀπὸ δὲ τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων, τῶν μὲν Ἀχαιῶν Ἀρίσταινος καὶ Ξενοφῶν, παρὰ δὲ Ῥοδίων Ἀκεσίμβροτος ὁ ναύαρχος, παρὰ δὲ τῶν Αἰτωλῶν Φαινέας ὁ στρατηγός, καὶ πλείους δ' ἕτεροι τῶν πολιτευομένων. (5) Συνεγγίσαντες δὲ κατὰ Νίκαιαν πρὸς τὴν θάλατταν, οἱ μὲν περὶ τὸν Τίτον ἐπέστησαν παρ' αὐτὸν τὸν αἰγιαλόν· ὁ δὲ Φίλιππος, ἐγγίσας τῇ γῇ, μετῴρος ἔμεινε. (6) Τοῦ δὲ Τίτου κελεύοντος αὐτὸν ἀποβαίνειν, διαναστάς ἐκ τῆς νεῆς, οὐκ ἔφησεν ἀποδῆσθαι. (7) Τοῦ δὲ πάλιν ἐρομένου, τίνα φοβεῖται; Φοβεῖσθαι μὲν, ἔφησεν ὁ Φίλιππος, οὐδέν· ἀλλ' ὅτι πλὴν τοῦ θεοῦ· ἀπιστεῖν δὲ τοῖς πλείστοις τῶν παρόντων, μάλιστα δ' Αἰτωλοῖς. (8) Τοῦ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοῦ θαυμάσαντος, καὶ φήσαντος, ἴσον εἶναι πᾶσι τὸν κίνδυνον, καὶ κοινὸν τὸν καιρὸν, μεταλαβὼν ὁ Φίλιππος, οὐκ ἔφησεν αὐτὸν ὁρθῶς λέγειν. (9) Φαινέου μὲν γὰρ παθόντος τι, πολλοὺς εἶναι τοὺς στρατηγήσαντας Αἰτωλῶν· Φιλίππου δ' ἀπολομένου, κατὰ τὸ παρὸν οὐκ εἶναι τὸν βασιλεὺς οὐκ ἔφησεν αὐτὸν ὁρθῶς λέγειν. (10) Ἐδόκει μὲν οὖν πᾶσι φορτικῶς κατάρχεσθαι τῆς διμιλίας· δυνως δὲ λέγειν αὐτὸν ἐκέλευεν ὁ Τίτος, ὑπὲρ ὧν πάρεστιν. (11) Ὁ δὲ Φίλιππος οὐκ ἔφη τὸν λόγον αὐτοῦ καθήκειν, ἀλλ' ἐκεῖνον· διόπερ ἡεῖο διασαφεῖν τὸν Τίτον, τί δεῖ ποτήσαντα τὴν εἰρήνην ἄγειν; (12) Ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, αὐτῷ μὲν ἀπολῶν τινα λόγον, ἔφη, καθήκειν καὶ φαινόμενον. (13) Κελεύειν γὰρ αὐτὸν, ἐκ μὲν τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης ἐκχωρεῖν, ἀποδόντα τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς αὐτομάτους ἐκάστους, οὓς ἔχει· (14) τοὺς δὲ κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα τόπους παραδοῦναι Ῥωμαίοις, ὧν γέγονε κύριος μετὰ τὰς ἐν Ἠπείρῳ διαλύσεις· ὁμοίως δὲ καὶ Πτολεμαίῳ τὰς πόλεις ἀποκαταστήσαι πάσας, ἃς παρήρηται μετὰ τὸν Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος θάνατον.

II. Ταῦτα δ' εἰπὼν ὁ Τίτος, αὐτὸς μὲν ἐπέσχε· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἐπιστραφεὶς, ἐκέλευε λέγειν, ἀπερ ἐκά-

(I.) Colloquium irritum cum Philippo.

I. Postquam advenit constitutum colloquio tempus, Philippus, Demetriade profectus cum quinque lembis et una pristi, qua vehebatur ipse, ad sinum Maliacum venit. (2) Erant cum eo, e Macedonibus, Apollodorus et Demosthenes, regii scribæ; e Boeotia, Brachylles; ex Achæis, Cycliadas, qui propter causas jam ante nobis expositas e Peloponneso exsulabat. (3) Cum Tito advenerunt rex Amyntander, et Dionysodorus, Attali legatus: (4) item gentium et civitatum legati, Achæorum, Aristæus et Xenophon: Rhodiorum, Acesimbrotus, ipsorum navarchus: Ætolorum, Phæneas prætor, et plures alii ex iis qui rempublicam administrabant. (5) Quum prope Nicæam mari proximasset; qui erant cum Flaminio, in ipso littore substituerunt: at Philippus, ubi terræ appropinquasset, in ancoris stabat. (6) Jubente Tito, ut in terram egrederetur; rex, in proram navis se erigens, facturum negavit. (7) Illo rursus interrogante, quem tandem timeret? respondet rex: timere quidem se neminem, præter deos immortales; at plurimorum ex his, qui adessent, non credere fidei, atque omnium minime Ætolis. (8) Mirante Romano imperatore, et dicente, istud quidem par omnibus esse periculum, et occasionem communem: excipiens Rex, Titum dixit errare: (9) nam Phænea quidem sublato, non defore multos, qui prætores Ætolorum sint futuri; Philippus vero si perisset, neminem in præsentia esse, qui Macedonum rex foret. (10) Absurdo et insolente principio visus rex omnibus colloquium inchoasse: Titus tamen, aperire illum, quorsum venisset, jussit. (11) At Rex, non suam, verum Titi orationem esse, dixit: ita que petere se ab eo, ut significaret, quid sibi esse facien dum, quo pacem tandem impetraret. (12) Tunc Romanus imperator, simplicem sibi eamque evidentem, ait, esse orationem. (13) Jubere enim, ut ex universa Græcia excedat: captivos et transfugas, quos habet, singulis ut reddat, (14) loca Illyrici Romanis tradat, quæcunque post pacem in Epiro factam occupasset: similiter etiam Ptolemæo omnes ut restituat urbes, quas post Ptolemæi Philopatoris obitum illi ademisset.

II. Hæc locutus imperator, et, facto dicendi fine, conversus ad alios, mandata proferre singulos jubet, quæ ab iis

στοις αὐτῶν οἱ πέμψαντες εἶσαν ἐντεταλμένοι. (2) Πρῶτος δὲ Διονυσόδωρος, ὁ παρ' Ἀττάλου, μεταλαβὼν τὸν λόγον, τὰς τε ναῦς, ἔφη, δεῖν αὐτὸν ἀποδοῦναι τὰς τοῦ βασιλείως, τὰς γενομένας αἰχμαλώτους ἐν τῇ περὶ Χίον ναυμαχίᾳ, καὶ τοὺς ἅμα ταύταις ἄνδρας ἀποκαταστήσαι δὲ καὶ τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἱερὸν ἀκέραιον, καὶ τὸ Νικηφόριον, ἃ κατέφθειρε. (3) Μετὰ δὲ τοῦτον, ὁ τῶν Ῥοδίων ναύαρχος Ἀκεσίμβροτος τῆς μὲν Περαίας ἐκέλευεν ἐκχωρεῖν τὸν Φίλιππον, ἧς αὐτῶν παρήρηται, τὰς δὲ φρουράς ἐξάγειν ἐξ Ἰασσοῦ καὶ Βαργυλίων, καὶ τῆς Εὐρωμέων πόλεως· (4) ἀποκαταστήσαι δὲ καὶ Περινηθίους εἰς τὴν Βυζαντίων συμπολιτείαν· παραχωρεῖν δὲ καὶ Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου καὶ τῶν ἐμπορίων καὶ λιμένων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀπάντων. (5) Ἐπὶ δὲ τοῖς Ῥοδίοις, Ἀχαιοὶ Κόρινθον ἀπήτουν, καὶ τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν ἀβλαβῇ. (6) Μετὰ δὲ τούτους, Αἰτωλοὶ πρῶτον μὲν τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης ἐκέλευον ἐξίστασθαι, καθάπερ καὶ Ῥωμαῖοι· δευτερον αὐτοῖς ἀποκαθιστάναι τὰς πόλεις ἀβλαβεῖς, τὰς πρότερον μετασχούσας τῆς τῶν Αἰτωλῶν συμπολιτείας.

III. Ταῦτα δ' εἰπόντος τοῦ Φαινέου τοῦ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγοῦ, μεταλαβὼν Ἀλέξανδρος, ὁ προσαγορευόμενος Ἴσιος, ἀνὴρ δοκῶν πραγματικὸς εἶναι, καὶ λέγειν ἱκανός· (2) οὔτε διαλύεσθαι νῦν, ἔφησε, τὸν Φίλιππον ἀληθινῶς, οὔτε πολεμεῖν γενναίως, ὅταν δὴ τοῦτο πράττειν· ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς συλλόγοις καὶ ταῖς διμυλῖαις ἐνεδρεῦεν, καὶ παρατηρεῖν, καὶ ποιεῖν τὰ τοῦ πολεμοῦντος ἔργα, κατ' αὐτὸν δὲ τὸν πόλεμον ἀδίκως ἵστασθαι καὶ λίαν ἀγεννῶς. (3) Ἀφέντα γὰρ τοῦ κατὰ πρόσωπον ἀπαντᾶν τοῖς πολεμίοις, φεύγοντα τὰς πόλεις ἐμπιπρᾶναι καὶ διαρπάζειν, καὶ διὰ ταύτης τῆς προαιρέσεως ἡττώμενον τὰ τῶν νικούντων ἄθλα λυμαίνεσθαι. (4) Καίτοι γε τοὺς πρότερον Μακεδόνων βεδασίλευκτας οὐ ταύτην ἐσχέκναι τὴν πρόθεσιν, ἀλλὰ τὴν ἐναντίαν· μάχεσθαι μὲν γὰρ πρὸς ἀλλήλους συνεχῶς ἐν τοῖς ὑπαίθροις, τὰς δὲ πόλεις στανίως ἀναιρεῖν καὶ καταφθεῖρειν. (5) Τοῦτο δ' εἶναι πᾶσι φανερόν· ἐκ τε τοῦ πολέμου τοῦ περὶ τὴν Ἀσίαν, ὃν Ἀλέξανδρος ἐπολέμησε πρὸς Δαρεῖον, ἐκ τε τῆς τῶν διαδεξαμένων ἀμφισβήτησεως, καθ' ἣν ἐπολέμησαν πάντες πρὸς Ἀντίγονον ὑπὲρ τῆς Ἀσίας. (6) Παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς τούτους διαδεξαμένους μέχρι Πύρρου κεχρῆσθαι τῇ προαιρέσει ταύτῃ. (7) Διακινδυνεύει μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς ἐν τοῖς ὑπαίθροις προχεῖρως, καὶ πάντα ποιεῖν εἰς τὸ καταγωνίσασθαι διὰ τῶν ὅπλων ἀλλήλους· τῶν δὲ πόλεων φεῖδεσθαι, χάριν τοῦ τοὺς νικήσαντας ἡγεῖσθαι τούτων, καὶ τιμᾶσθαι παρὰ τοῖς ὑποτακτομένοις. (8) Τὸ δὲ, ἀναιροῦντα περὶ ὧν ὁ πόλεμος ἐστὶ, τὸν πόλεμον αὐτὸν καταλιπεῖν, μανίας ἔργον εἶναι, καὶ ταύτης ἐξβρωμένης· ὁ νῦν ποιεῖν τὸν Φίλιππον. (9) Τσαύτας γὰρ διεφθαρκέναι πόλεις ἐν Θετταλίᾳ, φίλον ὄντα καὶ σύμμαχον, καθ' ὃν καιρὸν ἐκ τῶν ἐν Ἠπείρῳ στενῶν ἐποιεῖτο τὴν σπουδὴν, ὅσας οὐδεὶς ποτε τῶν Θετταλοῖς πεπολεμηκότων διέφθειρε. (10) Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα

accepissent, quorum missu adessent. (2) Primus sermonem excepit Dionysodorus, Attali legatus : et, naves regias reddendas, dixit, captivosque, qui ad Chium navali prælio capti essent; Venerisque templum et Nicephorium, quæ evastasset, pro incorruptis esse restituenda. (3) Post hunc Acesimbrotus, Rhodiorum navarchus, ait : Peræa (regio est continentis adversus insulam), quam Rhodiis Philippus ademisset, excedendum ipsi esse : deducenda præsidia ex Iasso, Bargyllis, et Euromensium urbe : (4) Pectinthis in antiquam communis juris formulam, quod ipsis intercesse-rit cum Byzantiis, esse restituendos : excedendum etiam Sesto, Abydo, et omnibus Asiæ emporiis atque portibus. (5) Secundum Rhodios, Achæi repetebant Corinthum et Argos oppidum, sine ullo damno. (6) Secuti deinde Ætoli postularunt, primo, ut universa Græcia excederet, sicut et Romani petierant; deinde, urbes incorruptas Ætolis redderet, quæ prius juris aut ditionis eorum fuissent.

III. Hæc Phæneas Ætolorum prætor quum dixisset, excepit orationem ejus Alexander cognomine Isius, vir, ut erat opinio hominum, et in rebus gerendis singularis solertiae et facundus : (2) qui dixit, « neque de pace cum fide Philippum nunc agere, neque bella cum virtute gerere, quando est opus; verum in colloquiis insidiari, occasiones captare, et omnia facere, quæcumque hostes solent; in bello vero inique et omnino parum generose rem gerere. (3) Neque enim sequo campo collatis signis congredi cum hostibus; sed refugientem incendere ac diripere urbes, et hoc genere instituti præmia vincentium victum corrumpere. (4) At antiquos Macedoniæ reges non hoc proposito fuisse, verum contrario potius; qui acie in campo assidue bellare inter se soliti, urbes raro exscidissent aut perdidissent. (5) Liquido hoc constare tum ex eo bello, quod in Asia Alexander cum Dario gessit, tum ex illa contentione, quæ inter ejus successores fuit, quando pro imperio Asiæ cuncti adversus Antigonum bellum gesserunt. (6) Quod institutum omnes, qui deinceps successerunt, ad Pyrrham usque servarunt. (7) In patentibus etenim campis ad congregandum faciles fuisse, omniaque experiri solitos, quo sese invicem armis superarent; urbibus pepercisse, ut illis victores imperarent, et honorem a subditiis consequerentur. (8) At, quorum causa bellum sit conflatum, ea tollentem, bellum interim ipsum relinquere, furoris et quidem vehementis esse; id autem facere nunc Philippum. (9) Plures enim ipsum, quo tempore ex Epiri faucibus festinato ac receperit, urbes in Thessalia, Thessalis amicam et sociam, evastasse, quam ullus umquam hostium fecerit, qui cum eis bella gesserunt. » (10) Multa ad hæc alia in eandem sen-

πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν διαλεχθεὶς, τελευταίους ἐχρήσατο τούτους. (11) Ἦρετο γὰρ τὸν Φίλιππον, διὰ τί Λυσιμαχίαν μετ' Αἰτωλῶν ταττομένην, καὶ στρατηγὸν ἔχουσαν παρ' αὐτῶν, ἐκβαλὼν τοῦτον, κατάσχοι φρουρᾷ τὴν πόλιν; (12) διὰ τί δὲ Κιανούς, παραπλησίως μετ' Αἰτωλῶν συμπολιτευομένους, ἐξανδραποδίσαιτο, φίλος ὑπάρχων Αἰτωλοῖς; τί δαὶ λέγων κατέχει νῦν Ἑλίνον, καὶ Θήβας τὰς Φθίας, καὶ Φάρσαλον, καὶ Λάρισσαν; (13) Ὁ μὲν οὖν Ἀλέξανδρος ταῦτ' εἰπὼν ἀπεσιώπησεν.

IV. Ὁ δὲ Φίλιππος ἐγγίσας τῇ γῇ μᾶλλον ἢ πρόσθεν, καὶ διαναστάς ἐπὶ τῆς νεῶς, Αἰτωλικὸν ἔφη καὶ θαυμάσιον διατεθεῖσθαι τὸν Ἀλέξανδρον λόγον. (2) σαφῶς γὰρ πάντας γινώσκειν, ὅτι τοὺς ἰδίους συμμάχους ἔκων μὲν οὐδεὶς διαφθείρει, κατὰ δὲ τὰς τῶν καιρῶν περιστάσεις πολλὰ ποιεῖν ἀναγκάζονται τοὺς ἡγουμένους παρὰ τὰς ἑαυτῶν προαιρέσεις. (3) Ἐτι δὲ ταῦτα λέγοντος τοῦ βασιλέως, ὁ Φαινέας, ἡλαττωμένος τοῖς ὀμμασιν ἐπὶ πλεῖον, ὑπέκρουε τὸν Φίλιππον, φάσκων, αὐτὸν ληρεῖν· δεῖν γὰρ ἡ μαχόμενον νικᾶν, ἢ ποιεῖν τοῖς κρείττοσι τὸ προσταττόμενον. (4) Ὁ δὲ Φίλιππος, καίπερ ἐν κακοῖς ὦν, ὁμῶς οὐκ ἀπέσχετο τοῦ καθ' αὐτὸν ἰδιώματος· ἀλλ' ἐπιστραφεὶς, Τοῦτο μὲν, ἔφησεν, ὦ Φαινέα, καὶ τυφλῷ ὅλον. Ἦν γὰρ εὐθικτος, καὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος εὖ πεφυκὼς, πρὸς τὸ διαχλευάζειν ἀνθρώπους. (5) Αὐθὺς δὲ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἐπιστρέψας, Ἐρωτᾷς με, φησὶν, Ἀλέξανδρε, διὰ τί Λυσιμαχίαν προσέλαβον; (6) Ἵνα μὴ διὰ τὴν ὑμετέραν ὀλιγωρίαν ἀνάστατος ὑπὸ Θρακῶν γένηται, καθάπερ νῦν γέγονεν, ἡμῶν ἀπαγαρόντων τοὺς στρατιώτας διὰ τοῦτον τὸν πόλεμον, οὐ τοὺς φρουροῦντας αὐτήν, ὡς σὺ φῆς, ἀλλὰ τοὺς παραφυλάττοντας. (7) Κιανοὶς δ' ἐγὼ μὲν οὐκ ἐπολέμησα, Προυσίῳ δὲ πολεμοῦντος, βοηθῶν ἐκείνῳ συνεξέilon αὐτοὺς, ὑμῶν αἰτίων γενομένων. (8) Πολλάκις γὰρ καμῶ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διαπρεσβευομένων πρὸς ὑμᾶς, ἵνα τὸν νόμον ἄρῃτε, τὸν διδόντα τὴν ἔξουσίαν ὑμῖν, « ἀγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, » πρότερον ἔρατε τὴν Αἰτωλίαν ἐκ τῆς Αἰτωλίας ἀρεῖν, ἢ τοῦτον τὸν νόμον.

V. Τοῦ δὲ Τίτου θαυμάσαντος, τί τοῦτο ἐστίν· ὁ βασιλεὺς ἐπειρᾶτο διτταφεῖν αὐτῷ, λέγων, ὅτι τοῖς Αἰτωλοῖς ἔθος ὑπάρχει, μὴ μόνον, πρὸς οὓς ἂν αὐτοὶ πολεμῶσι, τούτους αὐτοὺς ἀγειν καὶ τὴν τούτων χώραν. (2) ἀλλὰ, καὶ ἑτέροι τινες πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἤττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς, ἀνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρῆναι ἀμφοτέροις τοῖς πολεμοῦσι, καὶ τὴν χώραν ἀγειν τὴν ἀμφοτέρων. (3) Ὅποτε παρὰ μὲν τοῖς Αἰτωλοῖς μήτε φίλιας δροῦς ὑπάρχειν, μήτ' ἐχθρας· ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἀμφοσθητοῦσι περὶ τίνος ἐτοιμοὺς ἐχθροὺς εἶναι τούτους καὶ πολεμικούς. (4) Πόθεν οὖν ἐξεστὶ τούτοις ἐγκαλεῖν νῦν, εἰ, φίλος ὑπάρχων Αἰτωλοῖς ἐγὼ, Προυσίῳ δὲ σύμμαχος, ἐπραξά τι κατὰ Κιανῶν, βοηθῶν τοῖς αὐτοῦ συμμάχοις; (5) Τὸ δὲ δὴ πάντων δαινότατον, οἱ ποιοῦντες ἑαυτοὺς ἐφαιμύλους Ῥωμαίοις, καὶ κελεύοντες ἐκχωρεῖν Μακε-

tentiam quum disseruisset, his ad extremum verbis est usus. (11) Philippum interrogavit, « cur Lysimachiam, Ætolis societate junctam, et in qua prætor fuisset ab ea gente missus, prætor ejecto, præsidium urbi imposuerit? (12) cur Cianos, Ætolis pariter societate junctos, ipse Ætolorum amicus in servitutem addixisset? quid causæ esse diceret, cur nunc Echimum, Thebas Phthias, Pharsalum et Larissam teneret? » (13) His dictis tacuit Alexander.

IV. Philippus quum propius terram quam ante accessisset, seque in navi erexisset: Ætolicam nimirum, inquit, et theatralem orationem Alexander habuit: (2) satis enim scire omnes, neminem esse mortalium, qui socios suos volens damnis afficiat; verum eas interdum necessitates temporum incidere, ut multa illis, qui rebus præsent, contra suam voluntatem sint, necessario facienda. (3) Hæc dicentem adhuc Philippum interpellat Phæneas, oculis valde debilis, et delirare ait Philippum, aut bello enim vincendum esse, aut melioribus parendum. (4) Tum Philippus, etsi malo loco res ejus erant, consuetudine tamen sibi propria non abstinuit; sed conversus, apparet id quidem, inquit, etiam cæco. Erat enim dicax, et ad ludendum jocose in quosvis naturam cumprimis aptam habebat. (5) Deinde ad Alexandum denuo conversus: Rogas me, Alexander, inquit, quare Lysimachiam occupaverim? (6) Nempe, ne per incuriam vestram a Thracibus deleteretur, quemadmodum nunc accidit, postquam ego ob bellum hoc milites inde deduxi, qui urbem illam non, ut tu dicis, præsidio tenebant, sed tutamen ipsi præstabant. (7) Neque vero cum Cianiis ego bellavi; sed, Prusiæ cum iis bellanti opem ferens, in excindenda urbe Cio eum juvi. Atque hoc uti facerem, in causa vos fuistis. (8) Nam quum sæpe ego ceterique Græci per legatos vobiscum egissemus, ut legem illam tolleretis, quæ potestatem vobis facit capiendi spoliū de spolio; Ætoliā vos prius ex Ætolia ablaturus respondistis, quam ut hanc legem antiquaretis.

V. Mirante Quinctio, quid hoc rei esset; vim legis Rex illi exponere aggreditur, et, Hæc, ait, consuetudo apud Ætolos obtinet, ut non eos solum quibuscum ipsi bellum gerunt, et agros eorum, infestent; (2) sed etiam, si quando alii inter se bellaverint, qui sint Ætolorum socii et amici, jus ut sit Ætolis nihilo secius publica tantum auctoritate demta, utrique belligerantium parti se adjungere, et dittonem utrorumque agere ferre. (3) Adeo Ætoli jura omnia vel amicitiae vel odii ignorant; sed omnibus, qui de re aliqua contenderint, parati sunt inimici atque hostes. (4) Quo igitur jure isti me incursare audent, si amicus Ætolorum quum essem, idemque Prusiæ socius, dum societate junctos mihi defendo, socius aliquid in Cianos consului? (5) Sed, quod longe omnium gravissimum est, vos, qui pares Romanis vos geritis, et Græcia universa decedere

δόνας ἐπάσης τῆς Ἑλλάδος· (6) (τοῦτο γὰρ ἀναφθέγγασθαι καὶ καθόλου μὲν ἐστὶν υπερήφανον· οὐ μὴν ἀλλὰ Ῥωμαῖον μὲν λεγόντων ἀνεκτόν, Αἰτωλῶν δ' οὐκ ἀνεκτόν·) (7) ποίας δὲ καλεῖσθε με, φησὶν, ἐκχωρεῖν Ἑλλάδος, καὶ πῶς ἀφορίζετε ταύτην; (8) Αὐτῶν γὰρ Αἰτωλῶν οὐκ εἰσὶν Ἕλληνες οἱ πλείους· τὸ γὰρ τῶν Ἀγραῶν ἔθνος, καὶ τὸ τῶν Ἀποδοτῶν, ἐτι δὲ τῶν Ἀμφιλόχων, οὐκ ἐστὶν Ἑλλάς. (9) Ἡ τούτων μὲν παρχωρεῖτέ μοι;

VI. Τοῦ δὲ Τίτου γελάσαντος· Ἀλλὰ δὴ πρὸς μὲν Αἰτωλοὺς ἀρκεῖται μοι ταῦτ', ἔφη· πρὸς δὲ Ῥοδίους καὶ πρὸς Ἀττάλον, ἐν μὲν Ἰσῷ κριτῇ, δικαιότερον ἂν νομισθεῖται, τούτους ἡμῖν ἀποδιδόναι τὰς αἰχμαλώτους ναῦς καὶ τοὺς ἄνδρας, ἥπερ ἡμᾶς τούτοις· (2) οὐ γὰρ ἡμεῖς Ἀττάλῳ πρότεροι καὶ Ῥοδίοις τὰς χεῖρας ἐπεβάλομεν, οὗτοι δ' ἡμῖν ὁμολογουμένως. (3) Οὐ μὴν ἀλλὰ, σοῦ κελεύοντος, Ῥοδίοις μὲν ἀποδίδωμι τὴν Περαιάν, Ἀττάλῳ δὲ τὰς ναῦς καὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς διασωζομένους. (4) Τὴν δὲ τοῦ Νικηφορίου καταφθόρην καὶ τοῦ τῆς Ἀφροδίτης τεμένους ἄλλως μὲν οὐκ εἰμι δυνατὸς ἀποκαταστήσαι· φυτὰ δὲ καὶ κηπουροὺς πέμψω, τοὺς φροντιοῦντας θεραπείας τοῦ τόπου καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν ἐκκοπέντων δένδρων. (5) Πάλιν δὲ τοῦ Τίτου γελάσαντος ἐπὶ τῷ χλευασμῷ, μεταβάς δὲ Φιλίππος ἐπὶ τοὺς Ἀχαιοὺς, πρῶτον μὲν τὰς εὐεργεσίας ἐξηριθμήσατο τὰς ἐξ Ἀντιγόνου γεγεννημένας εἰς αὐτοὺς, εἶτα τὰς ἰδίας· (6) ἐξῆς δὲ τούτοις, προσηνέγκατο τὸ μέγεθος τῶν τιμῶν, τῶν ἀπληντημένων αὐτοῖς παρὰ τῶν Ἀχαιῶν. (7) Τελευταῖον δ' ἀνέγνω τὸ περὶ τῆς ἀποστάσεως ψήφισμα, καὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους μεταθέσεως· ἢ χρησάμενος ἀφορμῇ, πολλὰ κατὰ τῶν Ἀχαιῶν εἰς ἀθεσίαν εἶπε καὶ ἀχαριστίαν. (8) Ὅμως δ', ἔφη, τὸ μὲν Ἄργος ἀποδώσειν, περὶ δὲ τοῦ Κορίνθου βουλευέσθαι μετὰ τοῦ Τίτου.

VII. Ταῦτα δὲ διαλεχθεὶς πρὸς τοὺς ἄλλους, ἤρετο τὸν Τίτον, φήσας, πρὸς ἐκείνον αὐτῷ τὸν λόγον εἶναι καὶ πρὸς Ῥωμαίους· πότερον οἴεται, δεῖν ἐκχωρεῖν ὧν ἐπέκτηται πόλεων καὶ τόπων ἐν τοῖς Ἕλλησιν, ἢ καὶ τούτῳ; ὅσα παρὰ τῶν γονέων παρεῖληφε; (2) Τοῦ δ' ἀποσιωπήσαντος, ἐκ χειρὸς ἀπαντῶν οἳ τ' ἦσαν, ὁ μὲν Ἀρίσταινος ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν, ὁ δὲ Φαιnéας ὑπὲρ τῶν Αἰτωλῶν. (3) Ἡδὴ δὲ τῆς ὥρας συγκλειούσης, ὁ μὲν τούτων λόγος ἐκωλύθη διὰ τὸν καιρὸν, ὁ δὲ Φιλίππος ἤξιον, γράψαντας αὐτῷ δοῦναι πάντας ἐφ' οἷς δεήσει γίνεσθαι τὴν εἰρήνην· (4) μόνος γὰρ ὢν, οὐκ ἔχειν μεθ' ὧν βουλευέται, βουλευσθαι δὲ διελθὼν αὐτῷ λόγον δοῦναι περὶ τῶν ἐπιταττομένων. (5) Ὁ δὲ Τίτος οὐκ ἀηδῶς μὲν ἤκουε τοῦ Φιλίππου χλευάζοντος· μὴ βουλόμενος δὲ τοῖς ἄλλοις δοκεῖν, ἀντέσκηψε τὸν Φιλίππον, εἰπὼν οὕτως· (6) Εἰκότως ἔφης, Φιλίππε, μόνος εἶναι νῦν· τοὺς γὰρ φίλους τοὺς τὰ κράτιστά σοι συμβουλευσοντας ἀπώλεας ἅπαντας. Ὁ δὲ Μακεδὼν ὑπομειδιάσας Σαρδόνιον, ἀπεσιώπησε. (7) Καὶ τότε μὲν ἅπαντες, ἐγγράπτους δόντες τῷ Φιλίππῳ τὰς εἰ-

Macedones jubetis, (6) (quæ vox, quum sit in totum superba, a Romanis tamen profecta, potest tolerari; ab Ætolis vero, non potest): (7) ecqua tandem me Græcia jubetis excedere? quibus illam finibus terminatis? (8) Nam ipsorum quidem Ætolorum plerique non sunt Græci. Neque enim Græcia est, ubi sunt Agraorum, Apodotorum atque etiam Amphilochorum gentes. (9) An igitur istos mihi populos conceditis?

VI. Ad hæc verba quum non tenuisset risum Titus: Verum ista, pergit Rex, adversus Ætolos dixisse sufficiat. Ad Rhodios et Attalum quod spectat; si apud æquum judicem res agatur, justius videatur, ut illi potius naves captas et viros nobis reddant, quam ut nos ipsis. (2) Neque enim primi nos Attalum vel Rhodios lacessivimus; sed contra illi nos, vel confessione omnium. (3) Quod si tamen tu ita jubes, Peræam Rhodiis, et naves Attalo cum captivis, qui supersunt, restituam. (4) Nicephorium et Veneris templum, quæ sunt vastata, quum nequeam alias in integrum restituere, plantas et hortulanos mittam, quibus locorum cultura sit futura curæ, et cæsarum arborum incrementum. (5) Quum illudentis urbanitas Flaminio risum denovo expressisset, Philippus, translato ad Achæos sermone, beneficia primum recensuit, jam inde ab Antigono in ipsos collata, deinde quæ erant a se profecta: (6) honorum postea magnitudinem exposuit, quos ab Achæis Macedonia reges fuerant consecuti: (7) postremo decretum illud recitavit, quod Achæi de sua a Macedonibus defectione et transitione ad Romanos fecerant: eaque usus occasione, invectus est graviter in eorum perfidiam et ingratum animum. (8) Argos tamen se redditurum eis dixit; de Corintho cum Tito esse deliberaturum.

VII. Hæc cum aliis locutus Philippus, a Tito quæsitum (jam enim sibi cum eo et cum Romanis sermonem esse): Utrum iisne urbibus Græciæ locisque decedere se æquum censeat, quæ a se ipso capta habeat, an iis etiam, quæ a majoribus suis accepisset? (2) Silente Quintio, parabant extemplo respondere Aristæus quidem pro Achæis, Phæneas vero pro Ætolis. (3) Sed quum tardior jam hora diem clauderet, temporis angustis exclusa est eorum oratio. Postulavit igitur Philippus: scriptas dari sibi a singulis condiciones, quibus pax esset conventura: (4) solum enim se esse, nec habere, quicum deliberet; velle vero se reverti, ut de iis, quæ imperarentur, serio secum cogitaret. (5) Non erat quidem Quintio ingratum acroama, Philippum audire facete ludentem: at nolens tamen hoc ab aliis conspici, vicissim et ipse in illum jocatus est, dicens: (6) Merito quidem, Philippe, dixisti, solum te nunc esse; amicos enim omnes, qui optimis tibi suggesturi erant consilia, sustulisti. Macedo, ubi Sardonium quemdam risum edidisset, conticuit. (7) Tunc igitur, postquam singuli, quæ volebant

τῶν προαιρέσεως ἀκολούθως τοῖς προειρημένοις, ἐχωρίσθησαν, ταξάμενοι κατὰ τὴν ἐπιούσαν εἰς Νίκαιαν πάλιν ἀπαντήσιν. (8) Τῇ δ' αὖριον οἱ μὲν περὶ τὸν Τίτον ἦγον ἐπὶ τὸν ταχθέντα τόπον, ἐν ᾧ πάντες ἦσαν, ὁ δὲ Φίλιππος οὐ παρίσταντο.

VIII. Τῆς δὲ ἡμέρας ἤδη προαγούσης ἐπὶ πολὺ, καὶ σχεδὸν ἀπεγνωστότων τῶν περὶ τὸν Τίτον, παρῆν ὁ Φίλιππος δειλῆς ὀφίας ἐπιφανέμενος μεθ' ὧν καὶ πρότερον· (2) κατατετριπὸς τὴν ἡμέραν, ὥς μὲν αὐτὸς ἔφη, διὰ τὴν ἀπορίαν καὶ δυσχρησίαν τῶν ἐπιταττομένων· ὥς δὲ τοῖς ἄλλοις ἐδόκει, βουλόμενος ἐκκλεῖσαι τῷ καιρῷ τὴν τε τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν τῶν Αἰτωλῶν κατηγορίαν. (3) Ἐώρα γὰρ τῇ πρόσθεν ἀπαλλαγμένους, ἀμφοτέρους τούτους ἑτοίμους ὄντας πρὸς τὸ συμπλέκεσθαι καὶ μεμφιμοιρεῖν αὐτῷ. (4) Διὸ καὶ τότε συνεγίγας ἤξiou τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸν, ἰδίᾳ πρὸς αὐτὸν διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐνεστώτων, ἵνα μὴ λόγοι γένωνται μόνον ἐξ ἀμφοτέρων ἀψιμαχούτων, ἀλλὰ καὶ τέλος τι τοῖς ἀμφισβητούμενοις ἐπιτεθῇ. (5) Πλεονάκις δ' αὐτοῦ παρακαλοῦντος καὶ προσαξιούντος, ἤρτο τοὺς συμπαρόντας ὁ Τίτος, τί δέον εἴη ποιεῖν· (6) τῶν δὲ κελευόντων συναλθεῖν, καὶ διακοῦσαι τῶν λεγομένων, παραλαβὼν ὁ Τίτος Ἀππίον Κλαύδιον, χιλιάρχον ὄντα τότε, τοῖς μὲν ἄλλοις μικρὸν ἀπὸ τῆς θαλάττης ἀναχωρήσασιν εἴπεν αὐτόθι μένειν· αὐτὸς δὲ τὸν Φίλιππον ἐκέλευσεν ἐκβαίνειν. (7) Ὁ δὲ βασιλεὺς, παραλαβὼν Ἀπολλόδορον καὶ Δημοσθένην, ἀπέβη. Συμμιξας δὲ τῷ Τίτῳ διαλέγετο καὶ πλεῖω χρόνον. (8) Τίνα μὲν οὖν ἦν τὰ τότε ῥηθέντα παρ' ἑκατέρου, δυσχερὲς εἰπεῖν. Ἐφ' ὃ οὖν ὁ Τίτος μετὰ τὸ χωρισθῆναι τὸν Φίλιππον, διασαφῶν τοῖς ἄλλοις τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως· (9) Αἰτωλοὺς μὲν ἀποδοῦναι Φάρσαλον καὶ Λάρισσαν, Θήβας δ' οὐκ ἀποδιδόναι· Ῥοδίους δὲ τῆς μὲν Περαιᾶς παραχωρεῖν, Ἰασσοῦ δὲ καὶ Βαργυλίων οὐκ ἐκχωρεῖν· Ἀχαιοὺς δὲ παραδιδόναι τὸν Κόρινθον, καὶ τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν· (10) Ῥωμαίοις δὲ τὰ κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα φάναι παραδῶσιν, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους πάντας· Ἀττάλῳ δὲ τὰς τε ναῦς ἀποκαταστήσιν, καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐν ταῖς ναυμαχίαις ἀλόντων δοσι περίεσι.

IX. Πάντων δὲ τῶν παρόντων δυσαρεστούμενοι τῇ διαλύσει, καὶ φασκόντων, δεῖν τὸ κοινὸν ἐπίταγμα πρῶτον ποιεῖν (τοῦτο δ' ἦν, ἀπάσης ἐκχωρεῖν τῆς Ἑλλάδος)· εἰ δὲ μὴ, διότι τὰ κατὰ μέρος μάταια γίγνεται καὶ πρὸς οὐδέν· (2) θεωρῶν δὲ Φίλιππος τὴν ἐν αὐτοῖς ἀμφισβήτησιν, καὶ δειδώς ἅμα τὰς κατηγορίας, ἤξiou τὸν Τίτον ὑπερβῆσαι τὴν σύνοδον εἰς τὴν αὖριον, διὰ τὸ καὶ τὴν ὥραν εἰς ὅψι συγκλεῖν· ἡ γὰρ πείσειν, ἡ πεισθήσεται τοῖς παρακαλουμένοις. (3) Τοῦ δὲ συγχωρήσαντος, ταξάμενοι συμπορεύεσθαι πρὸς τὸν κατὰ Θρόνιον αἰγιαλὸν, τότε μὲν ἐχωρίσθησαν· τῇ δ' ὕστεραίᾳ πάντες ἦγον ἐπὶ τὸν ταχθέντα τόπον ἐν ὧρᾳ. (4) Καὶ βραχέα διαλεχθεὶς ὁ Φίλιππος, ἤξiou πάντας, μαλιστα δὲ τὸν Τίτον, μὴ διακοῦσαι τὴν διάλυσιν, τῶν γε δὴ πλείστων εἰς συμβατικὴν διάθεσιν ἡγμένων· (5)

scripto essent complexi convenienter eis, quæ antea diximus, eaque Philippo exhibuissent, et postero die se iterum Nicæam conventuros constituissent, in diversa abierunt. (8) Quinctius postero die ad constitutum locum, ubi omnes erant, venit; Philippus vero nullus venit.

VIII. Jam diei pars magna processerat, et fere jam Quinctius venturum eum desperabat, quum Philippus sub ipsam vesperam, iisdem atque ante comitatus, apparet; (2) postquam diem consumsisset, ut quidem ipse dicebat, quum tam gravia imperarentur, inops consilii et magnis difficultatibus affectus; ut vero aliis videbatur, eo fine, ut paratos in se invehi Achæos et Ætolos spatio temporis excluderet. (3) Animadverterat enim pridie cum discederet, ambos paratos verbis secum altercari, et querelas suas proferre. (4) Quam etiam ob causam tunc propius accedens petiit, ut submotis aliis, ne utrisque altercantibus verba dumtaxat funderentur, sed aliquis tandem finis etiam rei imponi posset, cum Romano imperatore seorsim liceret sibi colloqui. (5) Et quum sæpius hoc ipsum peteret, idque ut sibi tribueretur æquum esse diceret; quæsit Titus ab iis, qui aderant, quid facto esset opus? (6) Cunctis hortantibus, ut congrederetur, et audiret, quid esset Philippus dicturus; Quinctius, Appio Claudio, qui tribunus militum tunc erat, secum assumpto, ceteris dixit, ut paululum a mari recederent, atque ibi manerent: a Philippo deinde, ut in terram egrederetur, petiit. (7) Rex cum Apollodoro et Demosthene est egressus. Qui ubi in colloquium Titi venit, non modicum temporis spatium sermonem cum eo habuit. (8) In eo congressu quæ fuerint ab utroque acta, difficile dictu est. At Quinctius certe post regis discessum hæc a Philippo dicta retulit ad socios: (9) Ætolis Pharsalum Larissamque eum reddere, Thebas non reddere. Rhodiis regione, quam Peræam vocant, cedere; Jasso et Bargyllis non excessurum. Achæis non Argis modo, sed etiam Corintho cessurum. (10) Romanis polliceri, totam Illyrici oram traditurum et omnes captivos. Attalo naves restitutum, et ex iis, qui præliis navalibus fuissent capti, quotquot eorum superessent.

IX. Hæ conditiones pacis quum nulli omnium placerent partium, dicerentque, ante omnia faciendum esse regi, quod consilium universum imperaverat (id autem erat, ut tota decederet Græcia), idque nisi faceret, inanes et nullius plane fructus istas de singulis rebus pactiones futuras: (2) ut vidit Philippus illorum inter se contentiones, simul veritus paratos in se criminationes, petiit a Quinctio, ut rem totam in crastinum differret, quum præsertim ingruens vespera diem jam clauderet: profecto enim aut persuasurum se, aut persuaderi sibi passurum, ut conditiones acciperet. (3) Annuente Quinctio, litus ad Thronium destinatur ad conveniendum, atque ita solvitur colloquium. Postero die ad constitutum locum mature veniunt omnes. (4) Ibi Philippus, locutus pauca, et omnes, et maxime Quinctium rogare, ne institutam pacificationem abrupte- rent, quando plerorumque animi ad pacis et concordie studium jam essent adducti: (5) verum de iis, quæ in

ἀλλ' εἰ μὲν ἐνδέχεται, δι' αὐτῶν συμφώνους γενέσθαι περὶ τῶν ἀντιλεγόμενων· εἰ δὲ μὴ, πρεσβεύσειν ἔφη πρὸς τὴν σύγκλητον, χάκειν πεῖσειν περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων, ἢ ποιήσιν ὅ τι ποτ' ἂν ἐπιτάτῃ. (8) Ταῦτα δ' αὐτοῦ προτείνοντος, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἔφασαν, δεῖν πράττειν τὰ τοῦ πολέμου, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς ἀξιουμένοις. (7) Ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, οὐκ ἀγνοεῖν μὲν οὐδ' αὐτός, ἔφη, διότι τὸν Φίλιππον οὐκ εἰκός ἐστι ποιῆσαι τῶν παρακαλουμένων οὐδέν· (8) τῷ δ' ἁπλῶς μηδὲν ἐμποδίζειν τὰς σφετέρας πράξεις τὴν αἰτουμένην χάριν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐκποιεῖν, ἔφη, χαρίζεσθαι. (9) Κυρωθῆναι μὲν γὰρ οὐδ' ὥς εἶναι δυνατόν οὐδὲν τῶν νῦν λεγομένων ἀνευ τῆς συγκλήτου· πρὸς δὲ τὸ λαβεῖν πείραν τῆς ἐκείνων γνώμης εὐφυῶς ἔχειν τὸν ἐπιφερόμενον καιρόν. (10) Τῶν γὰρ στρατοπέδων οὐδ' ὥς δυναμένων οὐδὲν πράττειν διὰ τὸν χειμῶνα, τοῦτον ἀποδέσθαι τὸν χρόνον εἰς τὸ προσανεγκεῖν τῇ συγκλήτῳ περὶ τῶν προσπιπτόντων, οὐκ ἄθετον, ἀλλ' οἰκεῖον εἶναι πᾶσι.

X. Ταχὺ δὲ συγκαταθεμένων ἀπάντων, διὰ τὸ θεωρεῖν τὸν Τίτον οὐκ ἄλλότριον ὄντα τῆς ἐπὶ τὴν σύγκλητον ἀναφορᾶς· (2) ἔδοξε συγχωρεῖν τῷ Φιλίππῳ, πρεσβεύειν εἰς τὴν Ῥώμην, ὁμοίως δὲ καὶ παρ' αὐτῶν πέμπειν ἐκάστους πρεσβευτάς, τοὺς διαλεχθσομένους τῇ συγκλήτῳ καὶ κατηγορήσοντας τοῦ Φιλίππου. (3) Τοῦ δὲ πράγματος τῷ Τίτῳ τοῦ κατὰ τὸν σύλλογον κατὰ νοῦν καὶ κατὰ τοὺς ἐξ ἀρχῆς διαλογισμοὺς προκεχωρηκότος, παραυτίκα τὸ συνεγὲς τῆς ἐπιβολῆς ἐξέφαινε, τὰ τε καθ' αὐτὸν ἀσφαλιζόμενος ἐπιμελῶς, καὶ πρόλημμα τῷ Φιλίππῳ ποιῶν οὐδέν. (4) Δοὺς γὰρ ἀνοχὰς διμήνουσ αὐτῷ, τὴν μὲν πρεσβεῖαν τὴν εἰς τὴν Ῥώμην ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ συντελεῖν ἐπέταξε· τὰς δὲ φρουράς ἐξάγειν παραχρῆμα τὰς ἐκ τῆς Φωκίδος καὶ Λοκρίδος, ἐκέλευσε. (5) Διετάξατο δὲ καὶ περὶ τῶν ἰδίων συμμάχων φιλοτιμίας, ἵνα κατὰ μηδὲνα τρόπον μηδὲν εἰς αὐτοὺς ἀδίκημα γίγνηται κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὑπὸ Μακεδόνων. (6) Ταῦτα δὲ ποιήσας πρὸς τὸν Φίλιππον ἔγραπτα, λοιπὸν αὐτὸς ἦδη δι' αὐτοῦ τὸ προκείμενον ἐπετελεῖ. (7) Καὶ τὸν μὲν Ἀμύνανδρον εἰς τὴν Ῥώμην ἐξέπεμπε παραχρῆμα, γίνωσκων αὐτὸν εὐάγων μὲν ὄντα, καὶ βραδίως ἐξακολουθήσοντα ταῖς ἐκαὶ φίλοις, ἐφ' ὅποτέρα ἂν ἄγωσιν αὐτὸν, φαντασίαν δὲ ποιήσοντα καὶ προσδοκίαν διὰ τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα. (8) Μετὰ δὲ τοῦτον ἐξέπεμπε τοὺς παρ' αὐτοῦ πρέσβεις, Κόιντόν τε τὸν Φάβιον, ὃς ἦν αὐτῷ τῆς γυναικὸς ἀδελφιδοῦς, καὶ Κόιντον Φολοῦιον, σὺν δὲ τούτοις Ἀππίον Κλαύδιον ἐπικαλούμενον Νέρωνα. (9) Παρὰ δὲ τῶν Αἰτωλῶν ἐπρέσβευον Ἀλέξανδρος Ἰσῖος, Δαμόκριτος Καλυδώνιος, Δικαίταρχος Τριχωνιεύς, Πολέμαρχος Ἀρσινόεως, Λάμιος Ἀμβρακιώτης, (10) Νικόμαχος Ἀκαρνάν, τῶν ἐκ Θυρίου πεφευγόντων, κατοικούντων δ' ἐν Ἀμβρακίᾳ· Θεόδοτος Φεραῖος, φυγὰς ἐκ Θετταλίας, κατοικῶν δ' ἐν Στράτῳ· (11) παρὰ δὲ τῶν Ἀχαιῶν Ξενοφῶν Αἰγυεύς, παρὰ δὲ τοῦ βασιλέως

controversia versarentur, si fieri ulla ratione posset, per se convenirent : sin hoc non posset, legatos dixit se Romam ad senatum missurum, et vel persuasurum patribus, ut ea sibi concederent, de quibus esset contentio, vel quacunque senatus dedisset leges pacis, accepturum. (6) Hanc conditionem ferente rege, ceteri omnes bellum dixerunt esse parandum, neque rationem postulatorum ejus habendam. (7) At Romanus imperator, ne se quidem ignorare, ait, parum esse simile veri, Philippum ullam earum rerum, quæ ab ipso petebantur, esse concessurum : (8) quoniam tamen nihil quidquam suis inceptis noceret petitio, cujus veniam sibi dari Philippus peteret, licere hoc illi concedere. (9) Nam ne sic quidem firmari quidquam eorum posse, quæ nunc agerentur, absque auctoritate senatus; ad explorandam vero patrum voluntatem opportunam esse instantem tempestatem. (10) Nam quum per hiemen nihil nec alioquin exercitus possint agere; non alienum, sed potius cunctorum rationibus conveniens esse, ut hoc quasi seponatur tempus, quo de præsentī rerum statu ad senatum referatur.

X. Omnibus in Quinticii sententiam cito concedentibus, quod a consilio referendi cuncta ad senatum non abhorreere ipsum intelligerent, (2) placuit concedere Philippo, ut legatos Romam mitteret : simul etiam placuit, ut singuli legatos e suis eodem mitterent, qui cum senatu agerent, et Philippum accusarent. (3) Ita quum ex animi sententia, ut a principio cogitaverat, colloquii negotium Quinticio successisset; orsa deinceps sua sine mora ulla pertexebat, et securati suæ cum cura prospiciens, et Philippo nihil prorsus, quo res ejus meliores fierent, neque prærogativam ullam largiens. (4) Nam inducias in duos menses illi concedens, præcepit, ut intra id tempus legationem Romam absolveret; simulque jussit, ut præsidia Phocide ac Locride extemplo deduceret. (5) Summoque pariter studio socii populi Romani cavit, ne per induciarum tempus ulla a Macedonibus injuria quacunque ratione eis inferretur. (6) Atque hæc induciarum cum Philippo pacta quam scripto curasset comprehendere, de cetero suum ipse propositum per se exsequebatur. (7) Igitur qui sciret, Amyandrum ingenio esse admodum flexili, nec difficulter amicis, quos ipse Quinticius Romæ habebat, obsecuturum, in utramvis partem ducere illum vellent, eundemque ob nomen regium speciem aliquam legationi adjecerunt, et magnam hominum opinionem concitaturum, Romam e vestigio eum misit. (8) Post hunc legatos a se misit Q. Fabium (is uxori Quinticii sororis filius erat) et Q. Fulvium, et cum his Appium Claudium, cognomine Neronem. (9) Ætolorum nomine legationem obierunt isti, Alexander Isius, Damocris Calydonius, Dicæarchus Trichoniensis, Polemarchus Arsinensis, Lamius Ambraciota, (10) Nicomachus Acarnan ex iis, qui Thyrio aufugerant, et in Ambracia jam habitabant; Theodotus Phereus, e patria Thessalia extorris, Strati inquilinus. (11) Ab Achæis missus est Xan-

Ἀττάλου μόνος Ἀλέξανδρος, παρὰ δὲ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων οἱ περὶ Κηφισόδωρον.

XI. Οὗτοι δὲ παρεγενήθησαν εἰς τὴν Ῥώμην πρὸ τοῦ τὴν σύγκλητον διαλαβεῖν ὑπὲρ τῶν εἰς τοῦτον τὸν ἑναυτὸν καθεστάντων, πότερον ἀμφοτέρους ὑπάτους εἰς τὴν Γαλατίαν, ἢ τὸν ἕτερον αὐτῶν δεήσει πέμπειν ἐπὶ Φιλίππον. (2) Πεισιμένον δὲ διὰ τῶν Τίτου φίλων, μένειν τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους κατὰ τὴν Ἰταλίαν διὰ τὸν ἀπὸ τῶν Κελτῶν φόβον, εἰσελθόντες εἰς τὴν σύγκλητον πάντες, κατηγοροῦν ἀποτόμικς τοῦ Φιλίππου. (3) Τὰ μὲν οὖν ἄλλα παραπλήσια τοῖς καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα πρότερον εἰρημένοις ἦν· (4) τοῦτο δ' ἐπιμελῶς ἐντίκειν ἐπειρῶντων τῇ συγκλήτῃ πάντες, δῶτι, τῆς Χαλκίδος καὶ τοῦ Κορίνθου καὶ τῆς Δημητριάδος ὑπὸ τῷ Μακεδόνι ταττομένων, οὐχ ὅσον τε τοὺς Ἑλλήνας ἔννοιαν λαβεῖν ἐλευθερίας. (5) Ὁ γὰρ αὐτὸς Φίλιππος εἶπε, τοῦτο καὶ λίαν ἀληθὲς ἔφασαν ὑπάρχειν· ὅς ἐφη τοὺς προειρημένους τόπους εἶναι πέδας Ἑλληνικὰς, ὁρθῶς ἀποφαινόμενος. (6) Οὐτε γὰρ Πελοποννησίους ἀναπνεύσαι δυνατόν, ἐν Κορίνθῳ βασιλικῆς φρουρᾶς ἐγκαθήμενης· οὔτε Λοκροὺς καὶ Βοιωτὸς καὶ Φωκίας θαρσῆσαι, Φιλίππου Χαλκίδα κατέχοντος καὶ τὴν ἄλλην Εὐβοίαν· (7) οὐδὲ μὴ Θετταλούς, οὐδὲ Μάγνητας δυνατόν ἐνλεύσασθαι τῆς ἐλευθερίας οὐδέποτε, Δημητριάδα Φιλίππου κατέχοντος καὶ Μακεδόνων. (8) Διὸ καὶ τὸ παραχωρεῖν τῶν ἄλλων τόπων τὸν Φίλιππον, φαντασίαν εἶναι, χάριν τοῦ τὸν παρόντα καιρὸν ἐκφυγεῖν· ἢ δ' ἂν ἡμέρα βουληθῇ, βραδέας ἀπάλιν ὑφ' αὐτὸν ποιήσεσθαι τοὺς Ἑλλήνας, ἐὰν κρατῇ τῶν προειρημένων τόπων. (9) Διόπερ ἡξίουσιν τῇ σύγκλητον, ἢ τοῦτων τῶν πόλεων ἀναγκάσαι τὸν Φίλιππον ἐκχωρεῖν, ἢ μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, καὶ πολεμεῖν ἐβρωμένως πρὸς αὐτόν. (10) Καὶ γὰρ ἡῦσθαι τὰ μέγιστα τοῦ πολέμου, τῶν τε Μακεδόνων προσηττημένων δις ἤδη, καὶ κατὰ γῆν πλείστων αὐτοῖς χορηγεῖν ἐκδεσπανημένον. (11) Ταῦτα δ' εἰπόντες, παραιτῶν, μήτε τοὺς Ἑλλήνας ψεῦσαι τῶν περὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπιβίων, μήθ' ἑαυτοὺς ἀποστερηθῆαι τῆς καλλίστης ἐπιγραφῆς. (12) Οἱ μὲν οὖν παρὰ τῶν Ἑλλήνων πρέσβεις ταῦτα καὶ τούτους παραπλήσια διελέχθησαν. Οἱ δὲ παρὰ τοῦ Φιλίππου παρσκευάσαντο μὲν ὥς ἐπὶ πλεῖον ποιησόμενοι τοὺς λόγους, ἐν ἀρχαῖς δ' εὐθέως ἐκωλύθησαν. (13) Ἐρωτηθέντες γὰρ, εἰ παραχωροῦσι Χαλκίδος καὶ Κορίνθου καὶ Δημητριάδος, ἀπεῖπαν μηδεμίαν ἔχειν περὶ τούτων ἐντολήν. (14) Οὗτοι μὲν οὖν ἐπιτιμηθέντες, οὕτω κατέπαυσαν τὸν λόγον.

XII. Ἡ δὲ σύγκλητος τοὺς μὲν ὑπάτους ἀμφοτέρους εἰς Γαλατίαν ἐξαπέστειλε, καθάπερ ἐπάνω προεῖπα· τὸν δὲ πρὸς τὸν Φίλιππον πολεμον ἐψηφίσατο κατὰ μισον εἶναι, δοῦσα τῷ Τίτῳ τὴν ἐπιτροπὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν. (2) Ταχὺ δὲ τούτων εἰς τὴν Ἑλλάδα διασπαρθέντων, ἐγεγόνει τῷ Τίτῳ πάντα κατὰ νοῦν, ἐπεὶ βραχὺ μὲν καὶ ταυτομάτου συνεργήσαντος, τὸ δὲ

phon Ægiensis : ab rege Attalo, Alexander solus : ab Atheniensium civitate, Cephisodorus cum aliis.

XI. Hi Romam prius venerunt, quam de provinciis magistratuum anni præsentis quidquam decrevissent patres, utrumne ambo Consules in Galliam essent mittendi, an eorum alter adversus Philippum. (2) Postquam deinde per Quinctii amicos persuasi adductique essent, ut ambo Consules tumultus Gallici causa in Italia manere juberent, legati omnes in senatum venerunt, acriter Philippum accusantes. (3) Ac cetera quidem eorum oratio similis ei fuit, quam apud regem ipsum antea habuerant; (4) illud vero unum impense studuerunt, ut patrum animis hanc opinionem ingenerarent, si Chalcis, Corinthus et Demetrias a Macedone tenerentur, non posse Græcos ne cogitare quidem de libertate. (5) Verissimum enim esse illud Philippi verbum, quando commemorata loca compedes dixit esse Græciæ : et recte sane ita illum pronunciasset. (6) Nam neque Peloponnesios respirare posse, quamdiu Corintho regium præsidium insidebit; neque Locros et Bæotos atque Phocenses mutire ausuros, dum Chalcidem Philippus tenebit et reliquam Eubœam : (7) neque vero Thessalos aut Magnetes vel levem saltem gustum aliquem libertatis posse unquam percipere, quamdiu Philippus et Macedones Demetriadem in potestate sint habituri. (8) Quod igitur aliis locis cessurum se Philippus diceret, ad speciem hoc solum fieri, ut præsens periculum effugiat : quo vero die primum voluntas eum ceperit, Græcos eum, locorum quæ diximus potentem, denuo sibi fore subjecturum. (9) Propterea senatum obsecrabant, ut vel excedere illis oppidis Philippum cogeret, vel in proposito maneret et cum eo totis viribus bellum gereret. (10) Jam enim belli partem maximam esse confectam, his ante devictis Macedonibus, et plerisque com meatibus, quos suppeditare eis terra posset, absumentis. (11) Preces secundum ista adiciebant, ne spem libertatis, quam Græcis fecissent, irent destitutum, neve pulcherrimi tituli gloriam sibi ipsi inviderent. (12) Et Græcorum quidem legati hæc similiaque his alia disseruerunt. At Philippi legati longiorem orationem exorsi, statim a principio sunt impediti. (13) Interrogati namque, cessurine essent Chalcide, Corintho, et Demetriade? mandatum de his ullum se accepisse negarunt. (14) Atque ita a patribus objurgati finem dicendi fecerunt.

XII. Senatus, Consulibus ambobus, ut supra dixi, in Galliam proficisci jussis, ut duraret bellum cum Philippo, decrevit, et rerum Græcanicarum arbitrium T. Quinctio permisit. (2) Cujus rei nuncius quum celeriter in Græciam esset allatus, mirifice omnia Tito ex animi sententia succedebant, fortuna quidem ejus consilia nonnihil adjuvante, sed multo magis, quod singulari prudentia omnia essent

πολὺ διὰ τῆς αὐτοῦ προνοίας ἀπάντων χειρισμένων. (3) Πάνυ γὰρ ἀγγίλους, εἰ καὶ τις ἕτερος Ῥωμαίων, καὶ ὁ προειρημένος ἀνὴρ γέγονεν. (4) Οὕτω γὰρ εὐστόχως ἐχείριζε καὶ νουνεχῶς οὐ μόνον τὰς κοινὰς ἐπιβολὰς, ἀλλὰ καὶ τὰς κατ' ἰδίαν ἐντεύξεις, ὥστ' ὑπερβολὴν μὴ καταλιπεῖν. (5) Καίτοι γε νέος ἦν κομιδῇ, πλείω γὰρ τῶν τριάκοντα ἐτῶν οὐκ εἴχε· καὶ πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα διαβεβήκει μετὰ στρατοπέδων.

(II.) Excerptum Valesianum.

XIII. Ἐμοιγε πολλάκις μὲν καὶ ἐπὶ πολλοῖς θαυμάζειν ἐπέρχεται τῶν ἀνθρωπείων ἁμαρτημάτων, μάλιστα δ' ἐπὶ τῷ κατὰ τοὺς προδότας. (2) Διὸ καὶ βούλομαι τὰ πρέποντα τοῖς καιροῖς διαλεχθῆναι περὶ αὐτῶν. (3) Καίτοι γε οὐκ ἀγνοῶ, διότι δυσθεώρητον ὁ τόπος ἔχει τι καὶ δυσπαράγραφον. Τίνα γὰρ ὡς ἀληθῶς προδότῃν δεῖ νομίζειν, οὐ βῆδιον ἀποφύνασθαι. (4) Δῆλον γὰρ, ὡς οὐτε τοὺς ἐξ ἀκραίου συντιθεμένους τῶν ἀνδρῶν πρὸς τινὰς βασιλεῖς ἢ δυνάστας κοινωνίαν πραγμάτων, εὐθὺς προδότας νομιστέον. (5) οὐτε τοὺς κατὰ τὰς περιστάσεις μετατιθέντας τὰς αὐτῶν πατρίδας ἀπὸ τινων ὑποκειμένων πρὸς ἑτέρας φιλίας καὶ συμμαχίας, οὐδὲ τούτους. (6) Πολλοὺ γὰρ δεῖ· ἐπεὶ τοι γε πολλάκις οἱ τοιοῦτοι τῶν μεγίστων ἀγαθῶν γεγόνασιν αἴτιοι ταῖς ἰδίαις πατρίσιν. (7) Ἴνα δὲ μὴ πόρρωθεν τὰ παραδείγματα φέρωμεν, ἐξ αὐτῶν τῶν ἐνεστώτων βραδίως ἔσται τὸ λεγόμενον κατανοεῖν. (8) Εἰ γὰρ μὴ σὺν καιρῷ τότε μετέβριψε τοὺς Ἀχαιοὺς Ἀρίσταινος ἀπὸ τῆς Φιλίππου συμμαχίας πρὸς τὴν Ῥωμαίων, φανερῶς ἄρῃν ἀπολώλει τὸ ἔθνος. (9) Νῦν δὲ, χωρὶς τῆς παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἀσφαλείας ἐκάστοις περιγενομένης, αὐξήσεως τῶν Ἀχαιῶν ὁμολογουμένως ὁ προειρημένος ἀνὴρ, κἀκεῖνο τὸ διαβούλιον, αἴτιος ἐδόκει γεγονέναι. (10) Διὸ καὶ πάντες αὐτὸν οὐχ ὡς προδότῃν, ἀλλ' ὡς εὐεργέτην καὶ σωτῆρα τῆς χώρας ἐτίμων. (11) Ὁ δὲ αὐτὸς ἂν εἴη λόγος καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι κατὰ τὰς τῶν καιρῶν περιστάσεις τὰ παραπλήσια τούτοις πολετεύονται καὶ πράττουσιν.

XIV. Ἡ καὶ Δημοσθένης κατὰ πολλὰ τις ἂν ἐπαινεσας, ἐν τούτῳ μέμψαιτο, διότι πικρότατον ὄνειδος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν Ἑλλήνων εἰκῇ καὶ ἀκρίτως προσέβριψε. (2) φήσας, ἐν μὲν Ἀρχαδίᾳ τοὺς περὶ Κερκιδᾶν καὶ Ἱερώνυμον καὶ Εὐκαμπίδαν προδότας γενέσθαι τῆς Ἑλλάδος, ὅτι Φιλίππῳ συνεμάχουν. (3) ἐν δὲ Μεσσήνῃ τοὺς Φιλιάδου παῖδας, Νέωνα καὶ Θρασύλογον· ἐν Ἀργεὶ δὲ τοὺς περὶ Μύρτιν καὶ Τελέδαμον καὶ Μνασίαν. (4) παραπλησίως ἐν Θετταλίᾳ μὲν τοὺς περὶ Δάοχον καὶ Κινέαν· παρὰ δὲ Βωιωτοῖς τοὺς περὶ Θεογείτονα καὶ Τιμόλαν. (5) Σὺν δὲ τούτοις καὶ πλείους ἑτέρους ἐξηριθμηταί, κατὰ πόλιν ὀνομάζων· καίτοι γε πάντων μὲν τῶν προειρημένων ἀνδρῶν πολλὸν ἐχόντων λόγον καὶ φαινόμενον ὑπὲρ τῶν καθ' αὐτοὺς δικαίων, πλείστον δὲ τῶν ἐξ Ἀρχαδίας καὶ Μεσσήνης.

ab ipso administrata. (3) Nam si quis alius Romanorum, hic profecto vir solers cum primis fuit. (4) Adeo enim dextre sciteque et prudenter non solum in publicis inceptis se gerebat, verum etiam in privatis congressibus, ut nihil posset magis. (5) Et tamen juvenis admodum erat; nam annorum triginta major tum non fuit: idemque primus Romanorum cum exercitu in Græciam trajecerat.

(II.) Non fuit proditor Aristæus, Achæos a societate Philippi ad amicitiam Romanorum traducens.

XIII. Mihi quidem sæpe numero mirari sobit hominum in multis rebus ignorantiam; sed maxime in eo, quod ad proditores spectat. (2) Quamobrem operæ pretium fore arbitror, de his pro tempore ac loco disserere. (3) Atque hunc locum judicatu et explicatu difficilem esse, eundem non ignoro: qui enim revera proditor sit existimandus, definire haud facile est. (4) Etenim satis constat, neque eos viros, qui, rebus integris, gerendorum societatem cum regibus quibusdam aut principibus ineunt, (5) neque item eos, qui ob temporum necessitatem cives suos ab amicitia ac societate jam constituta ad nova fœdera cum aliis ferenda traducunt, proditores statim esse habendos. (6) Multum certe abest. Quippe hujusmodi homines sæpe maximorum bonorum civibus suis auctores fuere. (7) Ac ne longius exempla repetamus, ex his, quæ præ manibus nunc habemus, id facillime perspicitur. Nisi enim Aristæus a Philippi societate Achæos ad amicitiam populi Romani opportune tunc traduxisset, actum erat de gente Achæorum. (9) At nunc, præter securitatem, quam singulis Achæis ea tempestate præstitit, inter omnes constat, ei viro atque huic ejus consilio incrementum reipublicæ Achæorum deberi. (10) Itaque is non ut proditor, sed ut optime meritis ac servator gentis, ab omnibus colebatur. (11) Idemque de aliis pariter fuerit dicendum, qui, pro rerum ac temporum necessitate, eadem in republica præstant.

XIV. Quare etiam Demosthenes, vir alioqui maxima laude dignus, in hac parte reprehendendus utique videatur, quod viris totius Græciæ celeberrimis temere abque discrimine turpissimis criminis notam inussit. (2) Etenim Cercidam et Hieronymum et Eucampidam in Arcadia; (3) Messenæ Philiadis filios, Neonem et Thresylochum; Argis Myrtim et Teledamum et Mnasiam; (4) pariterque Deochum ac Cineam in Thessalia; apud Beotos autem Theogitonem ac Timolaum, proditores Græciæ fuisse dixit, eo quod Philippi societatem essent amplexi. (5) Eodemque modo alios complures ex singulis civitatibus nominatim recenset; tametsi omnes illi multis et gravissimis rationibus factum suum defendere possint, atque in primis Arce-

(6) Οὗτοι γάρ, ἐπισπασάμενοι Φιλίππον εἰς Πελοπόννησον, καὶ ταπεινώσαντες Λακεδαιμόνιους, πρῶτον μὲν ἐποίησαν ἀναπνεύσαι καὶ λαβεῖν ἐλευθερίας ἔνοιαν πάντας τοὺς τὴν Πελοπόννησον κατοικοῦντας· (7) ἔπειτα δὲ, τὴν χώραν ἀναχομισάμενοι καὶ τὰς πόλεις, ὡς παρήρηντο Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὴν εὐκαιρίαν Μεσσηνίων, Μεγαλοπολιτῶν, Τεγεατῶν, Ἀργείων, ἠΐξαν τὰς ἑαυτῶν πατρίδας δημολογομένως· (8) ἀνθ' ὧν οὐ πολὺ μὲν ὤφειλον Φιλίππῳ καὶ Μακεδόσιν, ἀλλὰ πάντα κατὰ δύναμιν ἐνεργεῖν, ὅσα πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν ἀνήκεν. (9) Εἰ μὲν οὖν ταῦτ' ἐπραττον, ἡ φρουρὰν παρὰ Φιλίππου δεχόμενοι ταῖς πατρίσιν, ἡ καταλύοντες τοὺς νόμους ἀφαιροῦντο τὴν ἐλευθερίαν καὶ παρῆρησίαν τῶν πολιτῶν, χάριν τῆς ἰδίας πλεονεξίας ἢ δυναστείας, ἥτις τῆς προσηγορίας ἦσαν ταύτης. (10) Εἰ δὲ, τηροῦντες τὰ πρὸς τὰς πατρίδας δίκαια, κρίσει πραγμάτων διεφέροντο, νομίζοντες οὐ ταῦτο συμφέρον Ἀθηναίοις εἶναι καὶ ταῖς ἑαυτῶν πόλεσιν, οὐ δῆπου διὰ τοῦτο καλεῖσθαι προδότας ἐχρῆν αὐτοὺς ὑπὸ Δημοσθένους. (11) Ὁ δὲ, πάντα μετῶν πρὸς τὸ τῆς ἰδίας πατρίδος συμφέρον, καὶ πάντας ἡγούμενος δεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀποδύειν πρὸς Ἀθηναίους, εἰ δὲ μὴ, προδότας ἀποκαλεῖν, ἀγνοεῖν μοι δοκεῖ καὶ πολὺ παρακαλεῖν τῆς ἀληθείας. (12) Ὁ πεποιήκει Δημοσθένης, ἄλλως τε δὴ, καὶ τῶν συμβάντων τότε τοῖς Ἕλλησιν οὐ Δημοσθένης μεμαρτυρηκότων, ὅτι καλῶς προνοήσῃ τοῦ μελλόντος, ἀλλ' Εὐκαμπίδας καὶ Ἱερωνύμῳ, καὶ Κερκιδῇ, καὶ τοῖς Φιλιάδου παῖσιν. (13) Ἀθηναίοις μὲν γὰρ τῆς πρὸς Φιλίππον ἀντιπαρωγῆς τὸ τέλος ἀπέβη, τὸ πείραν λαβεῖν τῶν μεγίστων συμπτωμάτων, πταίσαι τῇ μάχῃ περὶ Χαιρώνειας· (14) εἰ δὲ μὴ διὰ τὴν τοῦ βασιλέως μεγαλοψυχίαν καὶ φιλοδοξίαν, καὶ πορρωτέρω τὰ τῆς ἀτυχίας ἢ αὐτοῖς προὔβη διὰ τὴν Δημοσθένους πολιτείαν. (15) Διὰ δὲ τοὺς προειρημένους ἄνδρας, κοινῇ μὲν Ἀρχάσι καὶ Μεσσηνίοις ἀπὸ Λακεδαιμονίων ἀσφάλεια καὶ ῥαστώνῃ παρεσκευάσθη· κατ' ἰδίαν δὲ ταῖς αὐτῶν πατρίσι πολλὰ καὶ λυσitelῆ συνεξολούθησε.

XV. Τίσιν οὖν εἰκότως ἂν ἐπιφέρει τις τὴν ὀνομασίαν ταύτην, ἔστι μὲν δυσπαράγραφον. (2) Μάλιστα δ' ἂν προστρέχοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τοιοῦτους φέρων, ὅσοι τῶν ἀνδρῶν κατὰ τὰς ὁλοσχερεῖς περιστάσεις, ἢ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας καὶ λυσitelείας χάριν, ἢ τῆς πρὸς τοὺς ἀντιπολιτευομένους διαφορᾶς, ἐγγειρίζουσι τοῖς ἐχθροῖς τὰς πόλεις· (3) ἢ καὶ νῆ Δία πάλιν, ὅσοι, φρουρὰν εἰσδεχόμενοι, καὶ συγχρώμενοι ταῖς ἐξωθεν ἐπικουρίαις πρὸς τὰς ἰδίας ὁρμὰς καὶ προθέσεις, ὑποβάλλουσι τὰς πατρίδας ὑπὸ τὴν τῶν πλείων δυναμένων ἐξουσίαν. (4) Τοὺς τοιοῦτους ὑπὸ τὸ τῆς προδοσίας ὄνομα μετρίως ἂν τις ὑποτάττει πάντας. (5) Οἷς λυσitelῆς μὲν ἀληθῶς ἢ καλὸν οὐδὲν οὐδέποτε συνεξολούθησε, τὰ δ' ἐναντία πᾶσιν δημολογομένως. (6) Ἡ καὶ θαυμάζειν ἐστὶ, πρὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς λόγον, πρὸς τί ποτε βλέποντες, ἢ τίσι χρώμενοι διαλογισμοῖς ὁρμῇ πρὸς τὴν τοιαύτην ἀτυχίαν. (7) Οὔτε γὰρ ἔλαθε

des ac Messenii. (6) Namque hi, accito in Peloponnesum Philippo, cum Lacedæmonios depressissent, primum quidem id effecerunt, ut, universi Peloponnesii respirare et libertatis speciem aliquam concipere possent: (7) deinde, recuperato agro atque oppidis et urbibus, quas Spartani, cum potentia valerent, Messenii, Megalopolitanis, Tegeatibus atque Argivis eripuerant, rebus suarum patriarum maximum incrementum attulere. (8) Pro quibus sane meritis æquum erat, non ut Philippo ac Macedonibus bellum inferrent, sed potius, ut pro virili parte honori illius et gloriæ servirent. (9) Quod si id præstitissent, aut præsidio Macedonum in civitates suas recepto, aut republica ac legibus sublati libertatem civibus suis ademissent, suæ iporum potentiae confirmandæ causa, esset cur eo nomine digni esse viderentur. (10) Sin vero, omnibus officiis patriæ satisfaciētes, iudicio dumtaxat in republica dissidentes fuerunt, rati non idem prodesse Atheniensibus atque suis civitatibus, non sane idcirco proditores a Demosthene dici debuerunt. (11) At enim ille, patriæ suæ utilitate cuncta permensus, persuasumque habens, universos Græcos civitatem Atheniensium spectare oportere, sin minus, proditores esse appellandos, falli et a veritate procul aberrare mihi quidem videtur: (12) præsertim cum ea, quæ tum Græciæ contigerant, non Demosthenis iudicium de eventu rerum, sed Eucampidæ et Hieronymi ac Cercidæ et filiorum Philiadis consilia, suffragio suo comprobant. (13) Etenim Athenienses quidem immodica adversus Philippum contentione in maximas tandem calamitates delapsi sunt, accepta ad Chæroneam clade: (14) ac nisi regis ipsius magnitudo animi et gloriæ cupiditas obstitisset, longe etiam graviora erant perpessuri ob Demosthenis consilia. (15) Contra virorum illorum ope Arcadibus et Messeniis, cum universis, securitas a Spartanorum viribus præstita est, tum singulatim civitatibus cujusque multa et maxima commoda accesserunt.

XV. Quibus igitur maxime id nomen competat, distincte affirmare difficile est: (2) sed proxime ad veritatem accesserit, qui eis tribuet, qui difficilibus reipublicæ temporibus, sive incolumitatis et utilitatis propriæ causa, sive ob dissensionem cum eis qui contrarias in republica partes tuebantur, patriam hostibus tradant: (3) aut certe rursus, qui, adscito in urbem præsidio, externisque auxiliis ad consilia sua et conatus ad exitum perducendos abusi, patriam imperio potentiorum subjiciunt. (4) Hujusmodi omnes proditorum nomine merito censeantur. (5) Quibus nullus umquam verus fructus, nullum decus, sed prorsus alia omnia contigerunt, ut inter omnes constat. (6) Itaque, ut initio dixi, mirari subit, quid in animo habentes, et quibus demum rationibus adducti homines, in id flagitium præcipites feruntur. (7) Neque enim quisquam, cum aut exercitum, aut

πώποτε προδοὺς οὐδεὶς πόλιν, ἢ στρατόπεδον, ἢ φρούριον· ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τῆς πράξεως καιρὸν ἀγνοηθῆ τις, ὃ γε ἐπιγινώσκοντος χρόνος ἐποίησε φανεροὺς ἅπαντας. (8) Οὐδὲ μὴν γνωσθεὶς οὐδεὶς οὐδέποτε μακάριον ἔσχε βίον, ἀλλ' ὥς μὲν ἐπίπαν ὅτ' αὐτῶν τούτων, οἷς χαρίζονται, τυγχάνουσι τῆς ἀρμοζούσης τιμωρίας. (9) Χρῶνται μὲν γὰρ τοῖς προδόταις οἱ στρατηγοὶ καὶ δυνάσται πολλὰκις διὰ τὸ συμφέρον· ὅταν γε μὴν ἀποχρήσωνται, χρῶνται λοιπὸν ὡς προδόταις, κατὰ τὸν Δημοσθένην. (10) μάλ' εἰκότως ἡγοῦμενοι, τὸν ἐγγειρσάντα τοῖς ἐχθροῖς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς ἐξαρχῆς φίλους μηδέποτε· ἂν εὖνον σφίσι γενέσθαι, μὴδὲ διαφυλάξαι τὴν πρὸς αὐτοὺς πίστιν. (11) Οὐ μὴν ἀλλ' ἐὰν καὶ τὰς τούτων διαφύγῃσι χεῖρας, τὰς γε δὴ τῶν παρασπονδηθέντων οὐ βράδιως ἐκφυγάνουσιν. (12) Ἐὰν δέ ποτε καὶ τὰς ἀμφοτέρων τούτων ἐπιβουλὰς διαλοισθῶσιν, ἢ γε παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις φήμη τιμωρὸς αὐτοῖς ἔπεται παρ' ὅλον τὸν βίον, πολλοὺς μὲν φόβους ψευδεῖς, πολλοὺς δὲ ἀληθεῖς παριστάνουσα, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, πᾶσι δὲ συνεργοῦσα καὶ συνυποδεικνύουσα τοῖς κακῶν τι κατ' ἐκείνων βουλευομένοις. (13) τὸ δὲ τελευταῖον, οὐδὲ κατὰ τοὺς ὕπνους ἐῷσα λήθην αὐτοὺς ἔχειν τῶν ἡμαρτημένων, ἀλλ' ὀνειρῶνται ἀναγκάζουσα πᾶν γένος ἐπιβουλῆς καὶ περιπετειᾶς, ἅτε συνειδότας ἐαυτοῖς τὴν ὑπάρχουσαν ἐκ πάντων ἄλλοτριότητα πρὸς σφᾶς, καὶ τὸ κοινὸν μῖσος. (14) Ἀλλ' ὅμως, τούτων οὕτως ἔχόντων, οὐδεὶς οὐδέποτε δεσθεὶς ἠπόρησε προδότου, πλὴν τελέως ὀλίγων τινῶν. (15) Ἐξ ὧν εἰκότως εἰποῖ τις ἂν, ὅτι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, δοκοῦν πανουργότατον εἶναι τῶν ζώων, πολλὴν ἔχει λόγον τοῦ φαυλότατον ὑπάρχειν. (16) Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ζῶα, ταῖς τοῦ σώματος ἐπιθυμίαις αὐταῖς δουλεύοντα, διὰ μόνας ταύτας σφάλλεται· τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ πρὸς δεδοξοποιημένον, οὐχ ἥττον διὰ τὴν ἀλογιστίαν, ἢ διὰ τὴν φύσιν ἁμαρτάνει. (17) Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐπὶ τοσούτον εἰρήσθω.

(III.) Excerptum Valesianum.

XVI. Ὁ βασιλεὺς Ἀτταλὸς ἐτιμᾶτο μὲν καὶ πρότερον ὑπὸ τῆς τῶν Σικυωνίων πόλεως διαφερόντως, ἐξ οὗ τὴν ἱερὰν χώραν τοῦ Ἀπολλωνίου ἐλυτρώσατο χρημάτων αὐτοῖς οὐκ ὀλίγων. (2) Ἀνθ' ὧν καὶ τὸν κολοσσὸν αὐτοῦ τὸν δεκάπηχυν ἔστησαν παρὰ τὸν Ἀπολλωνα τὸν περὶ τὴν ἀγοράν. (3) Τότε δὲ πάλιν αὐτοῦ δέκα τάλαντα δόντος καὶ μυρίου μεδύμνους πυρῶν, πολλαπλασίως ἐπιταθέντες ταῖς εὐνοίαις· εἰκόνα τε χρυσῇν ἐψηφίσαντο, καὶ θυσίαν αὐτῷ συντελεῖν κατ' ἔτος ἐνομοθέτησαν. (4) Ἀτταλὸς μὲν οὖν τυχὼν τῶν τιμῶν τούτων, ἀπῆρεν εἰς Κερχρεάς.

(IV.) Excerptum Valesianum.

XVII. Νάβις ὁ τύραννος, ἀπολιπὼν ἐπὶ τῆς τῶν Ἀργείων πόλεως Τιμοκράτην τὸν Πελληνέα, διὰ τὸ

urbem, aut praesidium prodidisset, umquam latuit; sed tametsi in ipso facinore latuerit, tamen insequenti tempore est detectus. (8) Nullus vero eorum, deprehensus, reliquum vitae feliciter egit: sed ut plurimum ab iis ipsis, quibus gratificati sunt, merita poena afficiuntur. (9) Etenim saepe quidem duces ac principes, utilitatis suae causa, proditorum utuntur opera: postquam vero usi sunt eorum opera, eosdem dehinc pro proditoribus habent, sicut ait Demosthenes. (10) Idque sane jure optimo: quippe ita existimant eum, qui patriam ac veteres amicos hostibus prodiderit, numquam benevolum ac fidum suis partibus futurum. (11) Quod si illorum manus forte effugerint, at eorum, quos prodiderint, non facile effugium. (12) Sin vero utriusque etiam partis insidias declinaverint, fama certe ultrix ubique terrarum eis imminet, quoad vivunt, multasque modo inanis modo veri metus causa dies noctesque suggerit, et eorum inimicis suffragatur, ac varias nocendi ansas subministrat: (13) postremo, ne noctu quidem scelerum suorum eos oblivisci patitur, sed omnis generis insidias atque casus per somnum exhorrescere cogit, ut qui sibi conscii sint malevolentiae omnium hominum et publici in se odii. (14) Quae cum ita sint, nihilominus tamen nemini, cui opus esset, proditor umquam defuit, nisi oppido paucis quibusdam. (15) Proinde non injuria quis dixerit, hominum genus, cum versutia et calliditate cetera animalia superare videatur, multa tamen dici posse, cur stolidissimum habeatur. (16) Nam ceterae animantes, quae solis corporis cupiditatibus serviunt, per has dumtaxat in fraudem labuntur: at humanum genus, variis praeterea opinionibus ductum, non pauciora per stultitiam peccat, quam naturae vitio. (17) Sed haec quidem hacenus a nobis dicta sunt.

(III.) Attalus Sicyone.

XVI. Attalus rex jam antea quidem a Sicyoniis impense colebatur, ex quo sacrum Apollinis agrum grandi pecunia eis redemerat. (2) In cujus beneficii gratiam colossum ejus decem cubitorum altitudine juxta Apollinem in foro posuerunt. (3) Tunc vero, cum decem rursus talenta civitati dono dedisset, et decem millia medimnorum frumenti, multis modis majori benevolentia eundem complexi, et auream statuam illi decreverunt, et solenne sacrum quotannis fieri lege lata sanxerunt. (4) His honoribus affectus Attalus, Cenchreas abiit.

(IV.) Nabis, Lacedaemoniorum tyrannus.

XVII. Nabis tyrannus, relicto ad praesidium urbis Argivorum Timocrate Pellenensi, cujus fide atque opera in

υἱάλιστα τούτῳ πιστεύειν καὶ χρῆσθαι πρὸς τὰς ἐπι-
φανιστάτας πράξεις, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. (2)
Καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐξέπειψε τὴν γυναῖκα, δοὺς
ἐντολὰς, παραγενομένην εἰς Ἄργος, περὶ πόρων γί-
γνεσθαι χρημάτων. (3) Ἡ δὲ, ἀφικομένη, πολὺ κατὰ
τὴν ὡμότητα Νάβιν ὑπερετίθετο. (4) Ἀνακαλεσαμένη
γάρ τῶν γυναικῶν τινὰς μὲν κατ' ἰδίαν, τινὰς δὲ κατὰ
συγγένειαν, πᾶν γένος αἰκίας καὶ βίας προσέφερε. (5)
μέχρι σχεδὸν ἀπασῶν οὐ μόνον τὸν χρυσοῦν ἀφείλετο
κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἱματισμὸν τὸν πολυτελέστατον.

gravissimis negotiis utebatur, Spartam regressus est. (2)
Paucis vero post diebus uxorem eo remisit, mandans, ut
cumprimum Argos venisset, cogendæ pecuniæ operam da-
ret. (3) Illa, Argos ingressa, crudelitatem Nabidis longo
intervallo superavit. (4) Nunc enim singulas ex illustribus
feminis, nunc simul plures genere inter se junctas, domum
accersendo, vi ac tormentis omnibus compellebat, (5)
donec non aureum modo ornatum, sed vestem quoque
pretiosissimam fere cunctis ademit.

ΤΗΣ ΟΚΤΩΚΑΙΔΕΚΑΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI DECIMI OCTAVI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

I. — FINIS BELLI ROMANORUM MACEDONICI PRIMI.

(1) Excerpt. Antiq. ex lib. XVII, cap. 14 29.

I. Ὁ δὲ Τίτος οὐ δυνάμενος ἐπιγῶναι τοὺς πολεμίους, ἧ στρατοπεδεύουσι, τοῦτο δὲ σαφῶς εἰδὼς, ὅτι πάρεσιν εἰς Θετταλίαν, προσέταξε κόπτειν χάρακα πᾶσιν, ἕνεκα τοῦ παρακοιμίζειν μετ' ἑαυτῶν πρὸς τὰς ἐκ τοῦ καιροῦ χρείας. (2) Τοῦτο δὲ κατὰ μὲν τὴν Ἑλληνικὴν ἀγωγὴν ἀδύνατον εἶναι δοκεῖ· κατὰ δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων εὐκοπον. (3) Οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες μόλις αὐτῶν κρατοῦσι τῶν σκευῶν ἐν ταῖς πορείαις, καὶ μόλις ὑπομένουσι τὸν ἀπὸ τούτων κόπον. (4) Ῥωμαῖοι δὲ, τοὺς μὲν θυρεοὺς τοῖς ὄχευσι τοῖς σκυτίνοις ἐκ τῶν ὤμων ἐξηρηκότες, ταῖς δὲ χερσὶν αὐτοὺς τοὺς γαίους φέροντες, ἐπιδέχονται τὴν παρακοιμίδην τοῦ χάρακος. (5) Ἄμα δὲ καὶ μεγάλην εἶναι συμβαίνει τὴν διαφορὰν τούτων. (6) Οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες τοῦτον ἡγοῦνται χάρακα βέλτιστον, ὃς ἂν ἔχοι πλείστας ἐκφύσεις καὶ μεγίστας περίε τοῦ πρέμνου. (7) Παρὰ δὲ Ῥωμαῖοις δύο κεραίαι ἢ τρεῖς ἔχουσιν οἱ χάρακες· ὁ δὲ πλείστας, τέτταρας· καὶ ταύτας ἔχοντες λαμβάνονται οὐκ ἐναλλάξ. (8) Ἐκ δὲ τούτου συμβαίνει, τὴν τε κομιδὴν εὐχερῇ γίνεσθαι τελῶς (ὁ γὰρ εἰς ἀνὴρ φέρει τρεῖς καὶ τέτταρας, συνθείς ἐπ' ἀλλήλους), τὴν τε χρεῖαν ἀσφαλῆ διαφερόντως. (9) Ὁ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων ὅταν τεθῇ πρὸ τῆς παρεμβολῆς, πρῶτον μὲν ἐστὶν εὐδιάσπαστος. (10) Ὅταν γὰρ τὸ μὲν κρατοῦν καὶ πιεζόμενον ὑπὸ τῆς γῆς ἐν ὑπάρχει μόνον, αἱ δ' ἀποφύσεις ἐκ τούτου πολλαὶ καὶ μεγάλαι, κάπειτα δύο παραστάντες ἢ τρεῖς ἐκ τῶν ἀποφύσεων ἐπισπᾶσονται τὸν αὐτὸν χάρακα, βραδίως ἐκσπᾶται. (11) Τούτου δὲ συμβαίνοντος, εὐθὺς πύλη γίνεταί διὰ τὸ μέγεθος· καὶ τὰ παρακεκλιμένα λείπεται, τῇ βραχείας τὰς εἰς ἀλλήλους ἐμπλοκάς καὶ τὰς ἐπαλλάξεις γίνεσθαι τοῦ τοιοῦτου χάρακος. (12) Παρὰ δὲ Ῥωμαῖοις συμβαίνει τοῦναντίον. Τίθεσσι γὰρ εὐθὺς ἐμπλέκοντες εἰς ἀλλήλους οὕτως, ὥστε μήτε τὰς κεραίαις εὐχερῶς ἐπιγῶναι, ποίας εἰσὶν ἐκφύσεις τῶν ἐν τῇ γῇ κατορυγμένων, μήτε τὰς ἐκφύσεις, πόλιν κεραίων. (13) Δοιτὸν οὐτ' ἐπιλαβέσθαι παρείραντα τὴν χεῖρα δυνατὸν, ἅτε πυκνῶν οὐσῶν καὶ προσπιπτουσῶν αὐταῖς, ἑτι δὲ φιλοπόνως ἀποξηυμμένων τῶν κεραίων. (14) οὐτ' ἐπιλαβόμενον ἐκσπᾶσαι βραδίον, διὰ τὸ, πρῶτον μὲν, πάσας τὰς προσβολὰς σχεδὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐκ τῆς γῆς δύναμιν ἔχειν· (15) δευτέρον δὲ, τῷ τὸν μίαν ἐπισπῶμενον κεραίαν πολλοὺς ἀναγκάζεσθαι πειθόμενους ἅμα βαστάζειν, διὰ τὴν εἰς ἀλλή-

(1.) *Philippus a T. Flaminio vincitur ad Cynoscephalas. Excursus Polybii de vallo Romanorum, et de Militia Romana, collata cum Phalange Macedonum.*

I. Quum non posset Quinctius comperire, quo loco hostes castra haberent, at certo tamen sciret, in Thessaliam ipsos jam advenisse, militibus præcepit, ut vallos singuli cæderent, quos secum ferrent, si qua forte nasceretur occasio iis utendi. (2) Hoc autem ex Græcorum quidem instituto videtur fieri omnino laud posse; Romanorum vero moribus levis est labor. (3) Nam Græci in itinere faciendo ipsam armaturam vix sustinent, et vexationem ejus oneris vix ægre sufferunt. (4) Romani quum scuta vinculorum coriaceorum ope ex humeris suspensæ gestent, manibus vero solas hastas, vallum insuper ferre non detrectant. (5) Accedit, quod ipsorum vallorum differentia est magna. (6) Græci vallum putant optimum illum esse, qui plurimos et maximos habet stipites ex eadem stirpe circumcirca erumpentes. (7) Valli, quibus Romani utuntur, duas furcas sive palmas aut tres habent, aut qui plurimas, quatuor: et quidem ii sumuntur valli, in quibus surculi ab uno latere sint enati, non ab utroque alternatim. (8) Unde fit, ut et gestatio eorum sit prorsus facilis (singuli enim milites ternos quaternosve in unum fascem compositos ferunt), et usus eximie firmus. (9) Græcus siquidem vallus, pro castris defixus, primo quidem facile potest evelli. (10) Quod si enim id quod cetera continet, et in terram defigitur, non nisi unum est, surculi vero ex ipso enati et multi sunt et grandes; si accesserint duo aut tres viri, qui surculis prehensis vallum convellant, nullo negotio evellitur. (11) Deinde, ubi id accidit, statim patet aditus, propter magnitudinem: et, quum ejusmodi valli parum inter se implicari atque alternatim sese complecti solcant, uno evulso, solvitur cæterorum, qui ei assident, compages. (12) Apud Romanos hujus contrarium evenit. Statim enim ita inter se implicatos defigunt vallos, ut neque surculæ facile, quænam ad stipitem ex eis, qui terra defossi sunt, pertineant, nec stipites, quasnam ad furculas, possit dignosci. (13) Tum vero nec locus est ad inferendum manum et prehendum vallum, impediende frequentia furcarum ramulorumque inter se implicatorum, quos etiam magno studio curant ut sint præcuti: (14) et, si vel maxime apprehenderis, extrahere tamen difficile est; primo quidem, quoniam, quidquid fere apprehenderis, id propriam per se ex terra, cui infixum est, firmitatem habet; (15) deinde, quod, unum si attrahas ramulum, multos simul, sibi invicem propter mutuum implicationem obsequentes, tollas necesse est: ut autem duo

λους ἐμπλοκήν· δύο δὲ καὶ τρεῖς ἐπιλαβέσθαι ταύτου χάρακος, οὐδ' ὅπως εἰκός. (16) Ἐὰν δὲ ποτε καὶ κατακρατήσας ἐκσπάσῃ τις ἕνα καὶ δεύτερον, ἀνεπιγνώστωκ γίγνεται τὸ διάστημα. (17) Διὸ καὶ μεγάλης οὐσης διαφορᾶς, τῇ καὶ τὴν εὐρεσιν ἐτοιμὴν εἶναι τοῦ τοιούτου χάρακος, καὶ τὴν κομιδὴν εὐχερῇ, καὶ τὴν χρεῖαν ἀσφαλῆ καὶ μόνιμον. (18) φανερόν, ὥς, εἰ καὶ τι τῶν ἄλλων πολεμικῶν ἔργων ἀξίον ζήλου καὶ μιμήσεως ὑπάρχει παρὰ Ῥωμαίοις, καὶ τοῦτο, κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν γνώμην.

II. Πλὴν ὅ γε Τίτος ἐτοιμασάμενος ταῦτα πρὸς τὰς ἐκ τοῦ καιροῦ χρεῖας, προῆγε παντὶ τῷ στρατεύματι βάρη· ἀποσχὼν δὲ περὶ πενήκοντα στάδια τῆς τῶν Φεραιῶν πόλεως, αὐτοῦ παρενέβαλε. (2) Κατὰ δὲ τὴν ἐπιούσαν ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν ἐξέπεμπε τοὺς κατοπτεύσαντας καὶ διερευνησομένους, εἰ τίνα δυνηθῆεν λαβεῖν ἀφορμὴν εἰς τὸ γνῶναι, ποῦ ποτέ εἰσι καὶ τί πράττουσιν οἱ πολέμιοι. (3) Φίλιππος δὲ, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν πυνθανόμενος τοὺς Ῥωμαίους στρατοπεδεύειν περὶ τὰς Θήδας, ἐξάρας ἀπὸ τῆς Λαρίσσης παντὶ τῷ στρατεύματι προῆγε, ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὰς Φερὰς. (4) Ἀποσχὼν δὲ περὶ τριάκοντα στάδια, τότε μὲν αὐτοῦ καταστρατοπεδεύσας, ἐν ὧρα παρήγειλε πᾶσι γίγνεσθαι περὶ τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν. (5) Ὑπὸ δὲ τὴν ἑωθινὴν ἐξεγείρας τὴν δύναμιν, τοὺς μὲν εἰθισμένους προπορεύεσθαι τῆς δυνάμεως προεξάπτεσται, συντάξας ἐπιβάλλειν ταῖς ὑπὲρ τὰς Φερὰς ἀκρολοφίαις· αὐτὸς δὲ τῆς ἡμέρας διαφαινούσης ἐκίνει τὴν δύναμιν ἐκ τοῦ χάρακος. (6) Παρ' ὀλίγον μὲν οὖν ἦλθον ἀμφοτέρων οἱ προεξαπεσταλμένοι τοῦ συμπεσεῖν ἀλλήλοις περὶ τὰς ὑπερβολάς. (7) Προειδόμενοι γὰρ σφᾶς αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ὄρεσιν ἐκ πάνυ βραχείως διαστήματος, ἐπέστησαν, καὶ ταχέως ἔπειμον, ἀποδηλοῦντες ἀμφοτέροι τοῖς ἡγεμόσι τὸ γεγονός, καὶ πυνθανόμενοι, τί δέον εἴη ποιεῖν. (8) *** ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων στρατοπεδεῶν, κάκεινους ἀνακαλεῖσθαι. (9) Τῇ δ' ἐπαύριον ἐξέπεμψαν ἀμφοτέροι κατασκοπῆς ἕνεκα τῶν ἱππέων καὶ τῶν εὐζώνων περὶ τριακοσίους ἑκατέρων, ἐν οἷς ὁ Τίτος καὶ τῶν Αἰτωλῶν δύο οὐλαμούς ἐξαπέστειλε διὰ τὴν ἐμπειρίαν τῶν τόπων. (10) οἳ καὶ συμμίζαντες ἀλλήλοις ἐπὶ ταῖς τῶν Φερῶν ὡς πρὸς Λάρισσαν, συνέβαλλον ἐκθύμωκ. (11) Τῶν δὲ περὶ τὸν Εὐπόλεμον τὸν Αἰτωλὸν εὐρώστως κινδυνευόντων καὶ συνεκκαλουμένων τοὺς Ἰταλικούς πρὸς τὴν χρεῖαν, θλίβεσθαι συνέβαινε τοὺς Μακεδόνας. (12) Καὶ τότε μὲν, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀκροβολισάμενοι, διεχωρίσθησαν εἰς τὰς αὐτῶν παρεμβολάς.

III. Κατὰ δὲ τὴν ἐπιούσαν ἀμφοτέροι δυσαρστούμενοι τοῖς περὶ τὰς Φερὰς τόποις, διὰ τὸ καταφύτους εἶναι καὶ πλήρεις αἱμασιῶν καὶ κηπίων, ἀνέειξαν. (2) Ὁ μὲν οὖν Φίλιππος ἐποιεῖτο τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὴν Σκότουσαν, σπεύδων ἐκ ταύτης τῆς πόλεως ἐφοδιάσασθαι, μετὰ δὲ ταῦτα, γενόμενος εὐτρεπῆς, λαβεῖν τόπους ἀρμόζοντας ταῖς αὐτοῦ δυνάμεσιν. (3) ὁ δὲ

aut tres eundem simul stipitem prehendant, vix ac ne vix quidem fieri queat. (16) Quod si quis forte, summa contentione enisus, unum alterumque stipitem evulserit, ejusmodi fit intervallum, quod ne appareat quidem. (17) Quum igitur adeo praestet Romanus vallus, quia facile est parabilis, et quia commodè gestatur, postremo quia est ejus usus firmus ac stabilis: (18) liquet manifesto, si ulla res alia ex institutis militaribus Romanorum, hanc certe, meo quidem judicio, æmulatione et imitatione esse dignam.

II. Quinctius igitur, his ad usum, ubi tempus postularet, praeparatis, cum universo exercitu modicis itineribus procedebat: tum, ubi quinquaginta fere stadia a Pheræorum urbe aberat, castra ibi locat. (2) Postero die sub lucis exortum emisit qui loca inspicerent, et diligenter inquirerent, si forte per aliquam occasionem discere possent, ubi tandem essent hostes, et quid agerent. (3) Eodem quoque tempore Philippus, cognito, Romanos circa Thebas consedisse, cum omnibus copiis Larissa profectus, Pheras duxit. (4) Unde cum stadia circiter triginta abesset, tunc quidem castra ibi fecit, et suis edixit, ut mature omnes corpora curarent. (5) Dein summo mane expergefatto milite, praemisit eos qui agmen praecedere consueverant, dato mandato, ut colles occuparent Pheris imminentes. Ipse, ut clarus illuxit dies, vallo copias eduxit. (6) Non multum abfuit, quin circa collium cacumina concurrerent inter se, qui utraque ex parte fuerant praemissi. (7) Nam cum per caliginem ex parvo admodum intervallo sese mutuo prospexissent, substiterunt, et confestim utrimque ad duces suos miserunt, qui significarent quod acciderat. (8) Illis autem visum, manere in suis castris, et antecessores revocare. (9) Postridie ejus diei duces utrimque speculandi causa equites tricenos cum totidem velitibus miserunt; in quibus erant duæ Ætolorum turmae, a Quinctio missæ propter locorum peritiam. (10) Illi igitur prope Pheras, in via quæ Larissam ducit, congressi, pugnam atrocem client. (11) Et cum Eupolemus Ætolus, acriter dimicans, Italicos ad proelium simul fortiter ineundum excitasset, premi Macedones coeperunt: (12) deinde, post extractam in longum tempus velitationem, in castra tandem utrimque est discessum.

III. Sequenti die utrique, damnatis locis circa Pheras, quod arboribus erant consiti et maceriarum pleni atque hortorum, castra inde movent. (2) Philippus, cui erat in animo, commeatus exercitui suo prospicere ex urbe Scotusa, et postquam necessariis rebus omnibus esset probe instructus, apta suis copiis loca deligere, Scotusam iter avertit.

Τίτος, υποπεύσας τὸ μέλλον, ἐκίνει τὴν δύναμιν ἅμα τῷ Φιλίππῳ, σπεύδων προκαταφθεῖραι τὸν ἐν τῇ Σκοτούσαιᾳ αἶτον. (4) Τῆς δ' ἐκατέρων πορείας μεταξὺ κειμένων δχθων ὑψηλῶν, οὐθ' οἱ Ῥωμαῖοι συνεώρων τοὺς Μακεδόνας, ποὶ ποιοῦνται τὴν πορείαν, οὐθ' οἱ Μακεδόνες τοὺς Ῥωμαίους. (5) Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν ἑκάτεροι διανύσαντες, ὁ μὲν Τίτος, ἐπὶ τὴν προσαγορευομένην Ἐρέτριαν τῆς Φθιώτιδος, ὁ δὲ Φίλιππος ἐπὶ τὸν Ὀγχηστὸν ποταμὸν, αὐτοῦ κατέβευξαν, ἀγνοοῦντες ἀμφοτέροι τὰς ἀλλήλων παρεμβολάς. (6) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ προελθόντες ἐστρατοπέδευσαν, Φίλιππος μὲν ἐπὶ τὸ Μελάμβιον προσαγορευόμενον τῆς Σκοτούσαιας, Τίτος δὲ περὶ τὸ Θετίδιον τῆς Φαρσαλίας, ἀκμὴν ἀγνοοῦντες ἀλλήλους. (7) Ἐπιγενομένου δὲ ὁμβροῦ καὶ βροντῶν ἐξαισίῳ, πάντα συνέβη τὸν ἀέρα ἐκ τῶν νεφῶν κατὰ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὑπὸ τὴν ἐωθινὴν πεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, ὥστε διὰ τὸν ἐφεστῶτα ζόφον μὴδὲ τοὺς ἐν ποσὶ δύνασθαι βλέπειν. (8) Οὐ μὴν ἄλλ' ὅγε Φίλιππος κατανύσαι σπεύδων ἐπὶ τὸ προκείμενον, ἀναζεύξας προῆι μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς. (9) Δυσχερῆς τοῦ μένου δὲ κατὰ τὴν πορείαν διὰ τὴν θυμύλην, βραχὺν τόπον διανύσας, τὴν μὲν δύναμιν εἰς χάρακα παρενέβαλε, τὴν δ' ἐφεδρεῖαν ἀπέστειλε, συντάξας ἐπὶ τοὺς ἄκρους ἐπιβαλεῖν τῶν μεταξὺ κειμένων βουνῶν.

IV. Ὁ δὲ Τίτος στρατοπεδεύων περὶ τὸ Θετίδιον, καὶ διαπορούμενος ὑπὲρ τῶν πολεμίων, ποῦ ποτ' εἰσὶ, δέκα προβέμενος οὐλαμοὺς καὶ τῶν εὐζώνων εἰς χιλίους ἐξαπέστειλε, παρακαλέσας εὐλαδῶς ἐξερευνομένους ἐπιπορεύεσθαι περὶ χώραν. (2) οἱ καὶ προάγοντες ὥς ἐπὶ τὰς ὑπερβολάς, ἔλαθον ἐμπεσόντες εἰς τὴν τῶν Μακεδόνων ἐφεδρεῖαν διὰ τὸ δύσοπτον τῆς ἡμέρας. (3) Οὗτοι μὲν οὖν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἐπὶ βραχὺ διαταραχθέντες ἀμφοτέροι, μετ' ὀλίγον ἤρξαντο καταπειράζειν ἀλλήλων· διεπέμψαντο δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἡγεμόνας ἑκάτεροι τοὺς διασαφίσοντας τὸ γεγονός. (4) Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν συμπλοκὴν οἱ Ῥωμαῖοι κατεβαροῦντο, καὶ κακῶς ἔπασχον ὑπὸ τῆς τῶν Μακεδόνων ἐφεδρείας, πέμποντες εἰς τὴν ἑαυτῶν παρεμβολὴν, ἐδέοντο σφίσι βοηθεῖν. (5) Ὁ δὲ Τίτος, παρακαλέσας τοὺς περὶ τὸν Ἀρχέδαμον καὶ τὸν Εὐπολεμον Αἰτιολοὺς, καὶ δύο τῶν παρ' αὐτοῦ χιλιάρχων, ἐξέπεμψε μετὰ πεντακοσίων ἱππέων καὶ δισχιλίων πεζῶν. (6) Ὡν προσγενομένων τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἀκροβολιζομένοις, παραυτίκα τὴν ἐναντίαν ἔσχε διάθεσιν ὁ κίνδυνος. (7) Οἱ μὲν γὰρ Ῥωμαῖοι, προσλαβόντες τὴν ἐκ τῆς βοηθείας ἐλπίδα, διπλασίως ἐπεβρώσθησαν πρὸς τὴν χρεῖαν. (8) οἱ δὲ Μακεδόνες ἡμύοντο μὲν γενναίως, πιεζόμενοι δὲ πάλιν οὗτοι, καὶ καταβαροῦμενοι τοῖς θλοῖς, προσέφυγον πρὸς τοὺς ἄκρους, καὶ διεπέμποντο πρὸς τὸν βασιλεῖα περὶ βοηθείας.

V. Ὁ δὲ Φίλιππος, οὐδέποτε ἂν ἐλπίσας κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν διόσχερῃ γενέσθαι κίνδυνον διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, ἀφεικίως ἔτυχε καὶ πλείους ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἐπὶ χορτολογίαν. (3) Τότε δὲ, πυνθανό-

(3) Flamininus, id ipsum tempore suspicatus, eodem cum Philippo castra movit, ad corrumpendas ante ejus adventum agri Scotussæ segetes festinans. (4) Quoniam autem ambos exercitus in illo itinere editi in altitudinem tumuli dividebant, neque Romani, quo pergerent Macedones, videbant, neque Macedones, quo Romani. (5) Ejus diei itinere confecto, Titus ad Eretriam Phthiotidis, Philippus ad amnem Onchestum quum pervenissent, ibi conseruerunt, neque alter de alterius castris quidquam resciverant. (6) Postero die progressi ambo, castra metati sunt, Philippus quidem ad Melambium quod vocatur, in agro Scotussæo, Titus vero circa Thetidium in agro Pharsalico, etiam tunc sese invicem ignorantes. (7) Effuso imbre cum stupendis tonitribus, accidit sequenti die sub ipsam mane, ut obscuratus nubibus ær universus terræ incumbere, adeo ut propter offusam rebus caliginem nemo alium ante pedes stantem cerneret. (8) At Philippus tamen, ad locum destinatum pervenire cupiens, motis castris processit cum copiis omnibus; (9) sed officiente nebula ejus itineri, postquam viæ non multum confecisset, exercitui vallum circumdedit: unde præsidium idoneum emisit, dato præcepto, ut tumulorum intermediorum vertices insiderent.

IV. Quinctius circa Thetidium castra habens, anxius et sollicitus, quo loco essent hostes, decem equitum turmas cum velitibus ad mille emisit, jubens obire regionem, et omnia magna cautione explorare. (2) Qui dum ad juga collium ire pergunt, imprudentes propter ejus diei tenebras in stationes Macedonum incidunt. (3) Quum principio et Macedones et Romanos nonnihil casus inopinatus turbasset, mox tamen lacessere sese invicem orsi, ad doces suos utrique miserunt, qui significarent quod acciderat. (4) In eo concursu Romani, quum laborare inciperent, nec jam hostilium stationum vim sustinerent, subsidium e castris suis acciverunt. (5) Quinctius, Archedamum Eupoleumque Ætolos et tribunos militum duos cohortatus, cum equitibus quingentis et duobus peditum millibus, suppetias laborantibus ferre jussit. (6) Quæ manus ut conjuncta his fuit, qui dudum cum hoste velitabantur, prælii facies extemplo est mutata. (7) Nam Romani, ob præsens auxilium nova spe recreati, duplo animosius pugnam capessabant. (8) Macedones vero, etsi fortiter illi quidem sese defendebant, pressi tamen vice sua, et quam gravissime laborantes, ad collum vertices se receperunt, et auxilium per nuncios ab rege petierunt.

V. Philippus, qui prædictas ob causas minime futurum cogitaverat, ut ad universæ rei dimicationem eo die veniret, copiarum magnam partem e castris eductam pabulatam dimiserat. (2) Tunc vero ab iis, qui subinde mittebantur,

μενος τὰ συμβαίνοντα παρὰ τῶν διαποστελλομένων, καὶ τῆς διμήλης ᾗδ' διαφανούσης, παρακαλέσας Ἡρακλείδην τε τὸν Γυρτώνιον, ὃς ἡγεῖτο τῆς Θετταλικῆς ἵππου, καὶ Λέοντα τὸν τῶν Μακεδόνων ἱππάρχην, ἐξέπεμψε, σὺν δὲ τούτοις Ἀθηναγόραν, ἔχοντα πάντας τοὺς μισθοφόρους, πλὴν τῶν Θρακῶν. (3) Συναψάντων δὲ τούτων τοῖς ἐν ταῖς ἐφεδρεῖαις, καὶ προσγενομένης τοῖς Μακεδόσι βαρείας χειρὸς, ἐνέκειντο τοῖς πολεμίοις· καὶ πάλιν οὗτοι τοὺς Ῥωμαίους ἤλαυνον ἐκ μεταβολῆς ἀπὸ τῶν ἀκρων. (4) Μέγιστον δ' αὐτοῖς ἐμπόδιον ἦν τοῦ μὴ τρέψασθαι τοὺς πολεμίους δλοσχερῶς ἢ τῶν Αἰτωλικῶν ἱππέων φιλοτιμία· πάντῃ γὰρ ἐκθύμως οὗτοι καὶ παραβολῶς ἐκινδύνευον. (5) Αἰτωλοὶ γάρ, καθ' ὅσον ἐν τοῖς πεζικοῖς ἑλλίπεις εἰσι καὶ τῷ καθοπλισμῷ καὶ τῇ συντάξει πρὸς τοὺς δλοσχερεῖς ἀγῶνας, κατὰ τοσοῦτον τοῖς ἱππικαῖς διαφέρουσι πρὸς τὸ βέλτιον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐν τοῖς κατὰ μέρος καὶ κατ' ἴδιαν ἐκινδύνους. (6) Διὸ καὶ τότε τούτων παρακατασχόντων τὴν ἐπιφωρὰν τῶν πολεμίων, οὐκέτι συνηλάθησαν ἕως εἰς τοὺς ἐπιπέδους τόπους· βραχὺ δ' ἀποσχόντες, ἐκ μεταβολῆς ἔστησαν. (7) Ὁ δὲ Τίτος, θεωρῶν οὐ μόνον τοὺς εὐζώνους καὶ τοὺς ἱππέας ἐγκεκλιμένους, ἀλλὰ διὰ τούτους καὶ τὴν δλὴν δύναμιν ἐπτοημένην, ἐξῆγε τὸ στράτευμα πᾶν, καὶ παρενέβαλε πρὸς τοὺς βουνοῖς. (8) Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἑτέρος ἐφ' ἑτέρῳ τῶν ἐκ τῆς ἐφεδρείας Μακεδόνων ἔθει πρὸς τὸν Φίλιππον, ἀναβοῶν· Βασιλεῦ, φεύγουσιν οἱ πολέμιοι· μὴ παρῆς τὸν καιρὸν· οὐ μένουσιν ἡμᾶς οἱ βάρβαροι· σὴ νῦν ἐστὶν ἡμέρα, σὺ δ' καιρός. (9) Ὡστε τὸν Φίλιππον, καίπερ οὐκ εὐδοχοῦμενον ταῖς τόποις, δμῶς ἐκκληθῆναι πρὸς τὸν κίνδυνον. Οἱ γὰρ προειρημένοι λόφοι καλοῦνται μὲν Κυνοὶ Κεφαλαί· τραχεῖς δ' εἰσὶ καὶ περικελασμένοι, καὶ πρὸς ὕψος ἱκανὸν ἀνατείνοντες. (10) Διὸ καὶ, προορώμενος ὁ Φίλιππος τὴν δυσχερῆσιν τῶν τόπων, ἐξ ἀρχῆς μὲν αὐδαμῶς ἡρμόζετο πρὸς ἀγῶνα· τότε δὲ, παρορηθεὶς διὰ τὴν υπερβολὴν τῆς εὐελπιστίας τῶν ἀγγελλόντων, ἔκειν παρήγγειλε τὴν δύναμιν ἐκ τοῦ χάρακος.

VI. Ὁ δὲ Τίτος, παρεμβαλὼν τὴν αὐτοῦ στρατιὰν ἐξῆς ἄπασαν, ἅμα μὲν ἐφήδρευε τοῖς προκινδυνεύουσιν, ἅμα δὲ παρεχάλει τὰς τάξεις ἐπιπορευόμενος. (2) Ἡ δὲ παράκλησις ἦν αὐτοῦ βραχεῖα μὲν, ἐμφαντικὴ δὲ καὶ γνώριμος τοῖς ἀκούουσιν. Ἐναργῶς γὰρ ὑπὸ τὴν ὄψιν ἐνδεικνύμενος, ἔλεγε τοῖς αὐτοῦ στρατιώταις. (3) Οὐχ οὗτοι Μακεδόνες εἰσίν, ὧς ἄνδρες, οὐς ὑμεῖς, προκατέχοντας ἐν Μακεδονίᾳ τὰς εἰς τὴν Ἑορδαίαν υπερβολὰς, ἐκ τοῦ προφανοῦς μετὰ Σουλπικίου βιασάμενοι πρὸς τόπους ὑπερδεξίους, ἐξεβάλετε, πολλοὺς αὐτῶν ἀποκτείναντες; (4) Οὐχ οὗτοι Μακεδόνες εἰσίν, οὐς ὑμεῖς, προκατέχοντας τὰς ἀπληπισμένους ἐν Ἡπείρῳ δυσχωρίας, ἐκβιασάμενοι ταῖς ἐκταῶν ἀρεταῖς, φεύγειν ἠναγκαίσατε βέβαντας τὰ ὅπλα, τῶς εἰς Μακεδονίαν ἀνεκομίσθησαν; (5) Πῶς οὖν ὑμεῖς εὐλαβεῖσθαι καθήκει, μέλλοντας ἐξ Ἰσοῦ ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον πρὸς τοὺς αὐτοὺς; Τί δὲ προορᾶσθαι τῶν προγεγονότων; Ἄλλ'

quid ageretur edoctus, cum jam lucis splendori cederet nebula, cohortatus Heraclidem Gyrtonium, qui Thessalico equitatu praerat, et Leonem, equitum Macedonum praefectum, hos suppetias misit, Athenagora ipsis adjecto, qui omnes conductitios, praeter Thraces, ducebat. (3) Hi postquam stationibus prioribus se conjunxissent, Macedones, auctis viribus gravi accessione hujus auxilii, hostibus incumbunt. Itaque rursus isti Romanos, vice versa, e summis depulerunt collibus: (4) et quidem, nisi Aetolicorum pertinax pugna obstitisset, terga penitus vertere hostes coegissent: plane enim illi tunc temporis animose et praecipiti cum audacia dimicarunt. (5) Nam Aetoli, quanto in praeliis pedestribus sunt aliis inhabiliores, propter genus armorum, et propter ordinationis modum, quo uluntur ad ea certamina, quae acie instructa de summa rerum instituuntur; tantum praestant ceteris Graecis in praeliis equestribus, quando catervatim aut etiam viritum res geritur. (6) Hi igitur etiam tunc irruentium hostium impetum quum essent remorati, ad plana usque loca Romani non sunt propulsi; sed ubi aliquantum se submovissent ab hoste, in eundem rursus obversi constiterunt. (7) Titus videns, non velites solum et equites in fugam inclinasse, verum etiam universum exercitum propter istos metu consternatum, eductis copiis omnibus, prope ipsos colles aciem instruit. (8) Dum haec agebantur, alii post alios de statione Macedonum ad Philippum accurrere, et hujusmodi clamoribus eum compellere: Fugiant hostes, o Rex! ne occasionem praetermiseris! non sustinent nos barbari: tuus hic est dies, tua haec opportunitas! (9) adeo ut Philippus, cui tamen loca displicebant, ad subeundam praelii aleam impelleretur. Tumuli, quos diximus, [ob aliquam canini capitis similitudinem] Cynoscephalae vocantur: sunt autem asperi amfractique, et in altitudinem sic satis magnam editi. (10) Idcirco Philippus, difficultates locorum cavens, ad certamen nequam ab initio sese comparaverat; tunc vero spei bonae magnitudine, quam illi ostendebant, qui eos nuncios afferbant, induci se passus est, ut vallo educi copias juberet.

VI. Quinctius, universa suorum acie ordinata, simul praesidio fuit eis, qui pugnam jam ante capessiverant, simul ordines lustrans adhortabatur milites. (2) Adhortatio ejus brevis illa quidem fuit, sed efficacia plena, et ad captum erat audientium. Etenim subjectos oculis eorum hostes palam digitis commonstrans, ita milites est allocutus: « (3) Nonne Macedones isti sunt, o commilitones, quos in Macedonia vos, quum fauces insiderent, quibus aditus Eordaea, aperto Marte aggressi, duce Sulpicio, et ad loca edita per vim conmissi, statione dejecistis, multosque eorum occidistis? (4) Nonne Macedones isti sunt, quos in Epiro, quum illas vias invias praecoccupassent, per quas traduci posse exercitum omnes desperabant, vos vestra virtute deturbastis, et projectis armis fugere, donec in Macedoniam usque sese recepissent, coegistis? (5) Qui igitur nunc metuere vos deceat, ex aequo cum iisdem pugnaturus? Quid suspectum vobis aut male ominatum esse potest ex eis, quae

οὐ τάναντία δι' ἐκείνα καὶ νῦν θαρρῆν; (6) Διόπερ, ὦ ἄνδρες, παρακαλέσαντες σφᾶς αὐτοὺς, ὁρμήσθε πρὸς τὸν κίνδυνον ἐρρωμένως. Θεῶν γὰρ βουλομένων, ταχέως πέπεισμαι ταῦτο τέλος ἀποθῆσθαι τῆς παρούσης μάχης τοῖς προγεγονόσι κινδύνους. (7) Οὗτος μὲν οὖν, ταῦτα εἰπὼν, τὸ μὲν δεξιὸν μέρος ἐκέλευε μένειν κατὰ χώραν, καὶ τὰ θηρία πρὸ τούτων· τῷ δ' εὐνύμφῳ μετὰ τῶν εὐζώνων ἐπῆει σύγκρως τοῖς πολεμίοις. (8) Οἱ δὲ προκινδυνεύοντες τῶν Ῥωμαίων, προσλαβόντες τὴν τῶν πεζῶν στρατοπέδων ἐφεδρείαν, ἐκ μεταβολῆς ἐνέκειντο τοῖς ὑπεναντίοις.

VII. Φίλιππος δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, ἐπειδὴ τὸ πλέον μέρος ἤδη τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἑώρα παρεμβεβληκὸς πρὸ τοῦ χάρακος, αὐτὸς μὲν ἀναλαβὼν τοὺς πελταστὰς καὶ τὸ δεξιὸν τῆς φάλαγγος προῆγε, σύντομον ποιοῦμενος τὴν πρὸς τοὺς λόφους ἀνάβασιν. (2) τοῖς δὲ περὶ τὸν Νικάνορα, τὸν ἐπικαλούμενον Ἑλέφαντα, συνέταξε φροντίζειν, ἵνα τὸ λοιπὸν μέρος τῆς δυνάμεως ἐκ ποδὸς ἔπηται. (3) Ἄμα δὲ τῷ τοῖς πρώτους ἄφασθαι τῆς ὑπερβολῆς, εὐθέως ἐξ ἀσπίδος παρενέβαλε καὶ προκατελάμβανε τοὺς ὑπερδεξίους· τῶν γὰρ προκινδυνεύοντων Μακεδόνων ἐπὶ πολὺ τεθλιφτότων τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ θάτερα μέρη τῶν λόφων, ἐρήμους κατέλαβε τοὺς ἄκρους. (4) Ἔτι δὲ παρεμβάλλοντος αὐτοῦ τὰ δεξιὰ μέρη τῆς στρατιᾶς, παρῆσαν οἱ μισθοφόροι, πιεζόμενοι κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν πολεμίων. (5) Προσγενομένων γὰρ τοῖς τῶν Ῥωμαίων εὐζώνοις τῶν ἐν τοῖς βαρέσιν ὅπλοις ἀνδρῶν, καθάπερ ἀρτίως εἶπα, καὶ συνεργούντων κατὰ τὴν μάχην, προσλαβόντες οἰοῖσι σήκωμα τὴν τούτων χρεῖαν, βαρέως ἐπέκειντο τοῖς πολεμίοις, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἔκτεινον. (6) Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν μὲν ταῖς ἀρχαῖς, ὅτε παρεγίγνετο, θεωρῶν, οὐ μακρὰν τῆς τῶν πολεμίων παρεμβολῆς συνεστῶτα τὸν τῶν εὐζώνων κίνδυνον, περιχαρὴς ἦν. (7) ὥς δὲ πάλιν ἐκ μεταβολῆς ἑώρα κλίνοντας τοὺς ἰδίους, καὶ προσδεομένους ἐπικουρίας, ἠναγκάζετο βοηθεῖν, καὶ κρίνειν ἐκ τοῦ καιροῦ τὰ ὅλα, καίπερ ἔτι τῶν πλείστων μερῶν τῆς φάλαγγος κατὰ πορείαν ὄντων, καὶ προσβαινόντων πρὸς τοὺς βουνούς. (8) Προσδεξάμενος δὲ τοὺς ἀγωνιζομένους, τούτους μὲν ἤθροϊζε πάντας ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας, καὶ τοὺς πεζοὺς καὶ τοὺς ἵππείας· τοῖς δὲ πελτασταῖς καὶ τοῖς φαλαγγίταις παρήγγειλε, διπλασιάζειν τὸ βάθος, καὶ πυκνοῦν ἐπὶ τὸ δεξιόν. (9) Γενομένου δὲ τούτου, καὶ τῶν πολεμίων ἐν χερσὶν ὄντων, τοῖς μὲν φαλαγγίταις ἐδόθη παράγγελμα, καταβαλοῦσι τὰς σαρίσσας ἐπάγειν, τοῖς δ' εὐζώνοις κερᾶν. (10) Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ Τίτος, δεξάμενος εἰς τὰ διαστήματα τῶν σημαιῶν τοὺς προκινδυνεύοντας, προσέβαλε τοῖς πολεμίοις.

VIII. Γενομένης δὲ τῆς ἐξ ἀμφοῖν συμπτώσεως μετὰ βίας καὶ κραυγῆς ὑπερβαλλούσης, ὥς ἂν ἀμφοτέρων ὁμοῦ συναλαζόντων, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς τῆς μάχης ἐπιβοώντων τοῖς ἀγωνιζομένοις, ἦν τὸ γιγνόμενον ἐκ πληκτικῶν καὶ παραστατικῶν ἀγωνίας. (2) Τὸ μὲν

ante gesta sunt? annon potius etiam nunc propter illa crescet vobis animus? (6) Agite igitur, commilitones, mutis hortatibus excitati, valida vi ad proelium vos accingite. Nam qualis fuit superiorum certaminum exitus, talem huius quoque dimicationis cito futurum, diis volentibus, confido.» (7) Hæc ubi Quinctius dicta dedit, dextram aciei partem stare iussit immotam, et ante hanc elephantos; levam ipse cum velitibus superbo incessu in hostes induxit. (8) Tum vero qui in statione erant Romani, ubi legionum a tergo presidium accessit, iterum conversi, acriter hostes adiunguntur.

VII. Quo tempore Philippus, copiarum suarum partem maximam conspicatus pro castris in acie jam stare, ipse cum cetratis et dextra phalangis parte progrediens, colles ipsos raptim conscendere institit: (2) Nicanorique, cui Elephantus erat cognomen, imperat, daret operam, ut e vestigio pars aciei altera subsequeretur. (3) Mox ubi ad summos colles primi pertingere ceperunt, confestim ad sinistram signa convertit, et locis superioribus occupatis, aciem ibi direxit. Quoniam enim Macedones, qui fuerant præmissi, per longum spatium Romanos urserant, et in alteram partem collium depulerant, nudata præsidio cacumina invenit. (4) Dum vero adhuc dextimos rex ordinabat, adveniunt conductitii, quos summa vi hostis premebat. (5) Nam ubi velitibus Romanis graviter armati sese adiunxerunt, sicut modo dicebam, pugnantisque illos adjuvare sunt aggressi, velites, accedente horum opera, et hoc quasi pondere ad libramentum assumpto, hostibus acriter incumbentes, multos eorum occiderunt. (6) Rex initio cum venisset, conspicatus non procul ab hostium castris manes consorere expeditos, gaudio exsultaverat: (7) at mox, facta commutatione, suos videns inclinare, et subsidio opus habere, suppetias illis venire, et quamquam pleraque partes phalangis in itinere adhuc erant, et ad tumulos ascendeabant, universæ tamen pugnae aleam e re nata subire est coactus. (8) Igitur recipiens hos qui in prælio fuerant, omnes in dextro cornu pedites equitesque congregavit: cetratisque et phalangitis præcepit, ut aciem profundiorē duplo efficerent, et ut ordines dextram versus densarent. (9) Eo facto, quia jam hostes aderant, phalangitis data est lessera, ut demissis sarissis hostem invadant; expeditis, ut cornua firment. (10) Quo etiam tempore Quinctius, velitibus receptis in aciei intervalla, pugnam commisit.

VIII. Et quum factus esset concursus magna vi et cum clamoribus insanum magnis (nam et acies utraque commotum illum præliantibus clamorem simul sustulit, et qui extra prælium erant, dimicantium alacritatem suis acclamationibus excitabant), terribilis res erat, et ad incutendum horrorem prorsus comparata. (2) Jam qui in dextera parte

οὐν δεξιὸν τοῦ Φιλίππου λαμπρῶς ἀπῆλλαττε κατὰ τὸν κίνδυνον, ἅτε καὶ τὴν ἔρροδον ἐξ ὑπερδυσίου ποιοῦμενον, καὶ τῷ βάρει τῆς συντάξεως ὑπερέχον, καὶ τῇ διαφορᾷ τοῦ καθοπλισμοῦ πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν χρεῖαν πολλὴν παρὰλλάττον. (3) Τὰ δὲ λοιπὰ μέρη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τὰ μὲν ἐγόμενα τῶν κινδυνεύοντων ἐν ἀποστάσει τῶν πολεμίων ἦν, τὰ δ' ἐπὶ τῶν εὐωνύμων ἄρτι διηνυκῶτα τὰς ὑπερβολὰς ἐπεφαίνετο τοῖς ἄκροις. (4) Ὁ δὲ Τίτος, θεωρῶν οὐ δυναμένους τοὺς παρ' αὐτοῦ στέγειν τὴν τῆς φάλαγγος ἔρροδον, ἀλλ' ἐκπιεζόμενους τοὺς ἐπὶ τῶν εὐωνύμων, καὶ τοὺς μὲν ἀπολωλῶτας ᾄδῃ, τοὺς δ' ἐπὶ πόδα ποιομένους τὴν ἀναχώρησιν, ἐν δὲ τοῖς δεξιοῖς μέρεσι καταλειπομένας τῆς σωτηρίας τὰς ἐλπίδας· (5) ταχέως ἀφορμήσας πρὸς τοὺτους, καὶ συνθεασάμενος τῆς τῶν πολεμίων * τὰ μὲν συνεχῇ τοῖς διαγωνιζομένοις, τὰ δ' ἐκ τῶν ἄκρων ἀμὴν ἐπικαταβαίνοντα, τὰ δ' ἐπὶ τοῖς ἄκροις ἐφεστῶτα, προθέμενος τὰ θηρία, προσῆγε τὰς σημαίας τοῖς πολεμίοις. (6) Οἱ δὲ Μακεδόνες, οὐδὲ τὸν παραγγελοῦντα ἔχοντες, οὔτε συστῆναι δυνάμενοι καὶ λαβεῖν τὸ τῆς φάλαγγος ἴδιον σχῆμα, διὰ τε τὰς τῶν τόπων δυσχερείας, καὶ διὰ τὸ τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐπόμενοι πορείας ἔχειν διάθεσιν καὶ μὴ παρατάξεως· (7) οὐδὲ προσεδέξαντο τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὰς χεῖρας ἔτι, δι' αὐτῶν δὲ τῶν θηρίων πτοηθέντες καὶ διασπασθέντες ἐνέβλιναν.

IX. Οἱ μὲν οὖν πλείους τῶν Ῥωμαίων, ἐπόμενοι, τοὺτους ἔκτεινον. (2) Εἷς δὲ τῶν χιλιάρχων τῶν ἅμα τοῖσι, σημαίας ἔχων οὐ πλείους εἰκοσι, καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τῆς χρεῖας καιρὸν συμφρονήσας, ὃ δέον εἴη ποιεῖν, μεγάλα συνεβάλετο πρὸς τὴν τῶν ὅλων κατόρθωσιν. (3) Θεωρῶν γὰρ τοὺς περὶ τὸν Φίλιππον ἐπὶ πολὺ προπεπτωκότας τῶν ἄλλων, καὶ πείζοντας τῷ βάρει τὸ σφέτερον εὐώνυμον, ἀπολιπὼν τοὺς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, νικῶντας ᾄδῃ καταφάνους, ἐπιστρέψας ἐπὶ τοὺς ἀγωνιζόμενους, καὶ κατόπιν ἐπιγενόμενος, προσέβαλλε κατὰ νότου τοῖς Μακεδόσι. (4) Τῆς δὲ τῶν φλαγγιτῶν χρεῖας ἀδυνάτου καθιστάσης ἐκ μεταβολῆς καὶ κατ' ἄνδρα κινδυνεύειν, οὗτος μὲν ἐπέκειτο κτείνων τοὺς ἐν ποσσὶν, οὐ δυναμένους αὐτοῖς βοηθεῖν· (5) ἕως οὐ ῥίψαντες τὰ ὅπλα φεύγειν ἠναγκάσθησαν οἱ Μακεδόνες, συνεπιθεμένων αὐτοῖς ἐκ μεταβολῆς καὶ τῶν κατὰ πρόσωπον ἐγκεκλικῶτων. (6) Ὁ δὲ Φίλιππος ἐν μὲν ταῖς ἀρχαῖς, καθάπερ εἶπα, τεκμαίρομενος ἐκ τοῦ καὶ αὐτὸν μέρους, ἐπέκειστο τελέως νικῶν· (7) τότε δὲ συνθεασάμενος ἀφνω ῥιπτοῦντας τὰ ὅπλα τοὺς Μακεδόνας, καὶ τοὺς πολεμίους κατὰ νότου προσεδιηκῶτας, βραχὺ γενομένος ἐκ τοῦ κινδύνου μετ' ὀλίγων ἡπείων καὶ πεζῶν, συνθεώρει τὰ ὅλα. (8) Κατανοήσας δὲ τοὺς Ῥωμαίους κατὰ τὸ δίωγμα τοῦ λαοῦ χέρως τοῖς ἄκροις ᾄδῃ προσκίλᾶζοντας, ἐρίγνετο [πρὸς φυγὴν, ὅσους ἐδύνάτο] πλείστους ἐκ τοῦ καιροῦ συναθροίσας τῶν Θρακῶν καὶ Μακεδόνων. (9) Τίτος δὲ, τοῖς φεύγουσιν ἐπόμενος, ἐπὶ καταλαβὼν ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς ἄρτι τοῖς ἄκροις ἐπιβαλλούσας τὰς εὐωνύμους τάξεις τῶν Μακεδόνων, τὰς

aciei Philippi stabant, ii pugnam admodum secundam faciebant : nam et de superiore loco hostem petebant, et ipso quasi pondere ordinationis suae vincebant, et genere quoque armorum ad presentem dimicationem accommodatissimo longe præstabant. (3) At, quod reliquas partes Macedonic exercitus attinet, partim dimicantibus suis a tergo stantes, procul ab hoste erant submoti ; partim altitudinem collium recens emensi, in verticibus sese nunc demum ostendebant, pars nempe aciei læva. (4) Titus, postquam videt, phalangis impetum sustineri a suis non posse, verum sinistram aciem jam esse impulsam, et multis occisis ceteros e prælio sensim se recipere, in dextra vero acie spem salutis superesse, (5) eo sese confestim contulit. Ibi conspiciatus hostium alios decertantibus adhaerere, alios e summis collibus cum maxime descendere, nonnullos adhuc verticibus tumulorum insidere, elephantibus ante aciem constitutis, signa in hostes intulit. (6) Macedones enimvero, qui neque ducem habebant ad signum dandum, nec cogere se in unum corpus et propriam phalangis figuram constituere poterant ; tum quia difficultates locorum impediabant, tum etiam, quod vestigia pugnam conserentium sequentes, in modum procedentis agminis, non autem aciei instructæ, erant dispositi ; (7) ne primum quidem impetum Romanorum exceperunt ; sed a principio statim ab elephantis perturbati, solutis ordinibus in fugam inclinarunt.

IX. Istos igitur plerique Romanorum insecuti, magnam stragem ediderunt. (2) Erat inter hos tribunus quidam militum, quem signa non amplius viginti sequebantur : hic salubri consilio, e re nata apud se excogitato, ad universam victoriam magnum fecit momentum. (3) Cernens enim Philippum longe ultra reliquam aciem suam progressum, lævam Romanæ aciei partem ipso quasi pondere obtinentem ; relictis dextimis, qui non ancipitem jam victoriam oblinebant, ad pugnantem sese avertit, et a tergo adveniens, aversos Macedonas invadit. (4) Ac quoniam ea phalangis ratio est, ut retrorsum convertere se et prælia viritum capessere nequeat, tribunus cum suis proximum quemque Macedonum, qui defendere ipsi se non poterant, cedere non destitit : (5) donec projectis armis fugam arripere hostes sunt coacti, quum etiam a fronte Romani, qui in fugam jam inclinaverant, signis conversis pariter eos urgerent. (6) Philippus initio, sicut modo dicebam, ex illa parte, in qua ipse erat, conjecturam de universa pugna faciens, plenam sibi victoriam haud dubie sponderat. (7) Tunc vero, ut repente videt Macedones arma projicere, eorumque tergibus hostes incumbere, proelio paululum excedens cum equitibus et peditibus paucis, quo loco esset rerum summa, caput contemplari. (8) Et quum animadvertisset Romanos, qui lævam ipsius cornu persequiebantur, summis jam collibus appropinquare, congregata Thracum et Macedonum, quantum maximam poterat, manu fugam adornavit. (9) Titus interim fugientes persequens, postquam in jugo tumuli sinistros Macedonum ordines, qui ad summos vertices tum maxime pervenerant, est assecutus, initio qui-

μὲν [ἀρχὰς] ἐπέστη, τῶν πολεμίων ὀρθὰς ἀνασχόντων τὰς σαρίσας· (10) ὅπερ ἔθος ἐστὶ ποιεῖν τοῖς Μακεδόσιν, ὅταν ἡ παραδιδῶσιν αὐτοὺς, ἡ μεταβάλλονται πρὸς τοὺς ὑπεναντίους. (11) Μετὰ δὲ ταῦτα πυθόμενος τὴν αἰτίαν τοῦ συμβαίνοντος, παρακατεῖχε τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ, φέισασθαι κρίνων τῶν ἀποδεδειλιακῶτων. (12) Ἀκμὴν δὲ τοῦ Τίτου ταῦτα διανοομένου, τῶν προηγούμενων τινὲς ἐπιτεσόντες αὐτοῖς ἐξ ὑπερδεξίου, προσέφερον τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς μὲν πλείους διέφθειρον, ὀλίγοι δὲ τινες διέφυγον ῥίψαντες τὰ ὄπλα.

X. Πανταχόθεν δὲ τοῦ κινδύνου συντέλειαν εἰληφότος, καὶ κρατούντων τῶν Ῥωμαίων, ὁ μὲν Φίλιππος ἐποιεῖτο τὴν ἀποχώρησιν ὡς ἐπὶ τὰ Τέμπη. (2) Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ περὶ τὸν Ἀλεξάνδρου καλούμενον Πύργον ἠύλισθη· τῇ δ' ὀστεραῖα προελθὼν εἰς Γόννους ἐπὶ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τεμπῶν, ἐπέμεινε, βουλόμενος ἀναδέξασθαι τοὺς ἐκ τῆς φυγῆς ἀνασωζομένους. (3) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, μέχρι μὲν τινος ἐπακολουθήσαντες τοῖς φεύγουσιν, οἱ μὲν ἐσχύλευον τοὺς θευνώτας, οἱ δὲ τοὺς αἰχμαλώτους ἤθροίζον, οἱ δὲ πλείους ὤρμησαν ἐπὶ τὴν διαρπαγὴν τοῦ τῶν πολεμίων χάρακος. (4) Ἐνθα δὲ καταλαβόντες τοὺς Αἰτωλοὺς προεμπεπτωκότας, καὶ δόξαντες στερεῖσθαι τῆς σφίσι καθηκούσης ὠφελείας, ἤρξαντο καταμέμψεσθαι τοὺς Αἰτωλοὺς, καὶ λέγειν πρὸς τὸν στρατηγόν, ὅτι τοὺς μὲν κινδύνους αὐτοῖς ἐπιτάττει, τῆς δ' ὠφελείας ἄλλοις παρακεχώρηκε. (5) Καὶ τότε μὲν ἐπανελθόντες εἰς τὴν ἑαυτῶν στρατοπεδείαν, ἠύλισθησαν· εἰς δὲ τὴν ἐπαύριον ἄμα μὲν ἤθροίζον τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ λειπόμενα τῶν σκύλων, ἄμα δὲ προῆγον ποιούμενοι τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Λαρίσσης. (6) Ἐπεσον δὲ τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς ἐπτακοσίους· τῶν δὲ Μακεδόνων ἀπέθανον μὲν οἱ πάντες εἰς ὀκτακισχιλίους, ζωγρεῖα δ' ἐάλωσαν οὐκ ἐλάττους πεντακισχιλίων. (7) Καὶ τῆς μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ γενομένης περὶ Κυνὸς Κεφαλᾶς Ῥωμαίων καὶ Φιλίππου μάχης, τοιοῦτον ἀπέβη τὸ τέλος.

XI. Ἐγὼ δὲ κατὰ μὲν τὴν ἕκτην βίβλον ἐν ἐπαγγελίᾳ καταλιπὼν, ὅτι, λαβὼν τὸν ἀρμόζοντα καιρὸν, σύγκρισιν ποιήσομαι τοῦ καθοπλισμοῦ Ῥωμαίων καὶ Μακεδόνων, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς συντάξεως τῆς ἐκατέρων, τί διαφέρουσιν ἀλλήλων πρὸς τὸ χεῖρον, καὶ τί πρὸς τὸ βέλτιον· νῦν, ἐπ' αὐτῶν τῶν πράξεων, πειράσομαι τὴν ἐπαγγελίαν ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν. (2) Ἐπεὶ γὰρ ἡ μὲν Μακεδόνων σύνταξις ἐν τοῖς πρὸ τοῦ χρόνους, δι' αὐτῶν τῶν ἔργων διδοῦσα τὴν πείραν, ἐκράτει τῶν τε κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν συντάξεων, ἡ δὲ Ῥωμαίων, τῶν τε κατὰ τὴν Λιβύην καὶ τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην προσεσπερίων ἐθνῶν ἀπάντων· (3) ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ πλεονάκις, γέγονε τούτων τῶν τάξεων καὶ τῶν ἀνδρῶν πρὸς ἀλλήλους διάκρισις· (4) χρήσιμον καὶ καλὸν ἂν εἴη τὸ τὴν διαφορὰν ἐρευνᾶσαι, καὶ παρὰ τί συμβαίνει, Ῥωμαίους ἐπικρατεῖν καὶ τὸ πρωτεῖον ἐκφέρεισθαι τῶν κατὰ πόλεμον ἀγώνων· (5) ἵνα μὴ, τὴν Τύχην λέ-

dem substitit, quia sarissas in altum erectas tenebant hostes. (10) Macedonibus ea consuetudo, est, quoties aut deditionem aut transitionem ad hostes faciunt. (11) Facti deinde causam percontatus imperator, impetum suorum inhibuit; æquum esse judicans, ut trepidantibus pareceret. (12) Verum hæc dum cogitabat Titus, quidam ex antesignanis, de superiore loco irruentes, eos invadunt, majoremque partem cædunt: pauci, armis projectis, fuga sibi consuluerunt.

X. Postquam omni ex parte prælium erat confectum, et Romani victoriam obtinebant, Philippus versus Tempe se recepit. (2) Primo die circa Turrim Alexandri, quam vocant, quum tendisset, sequenti, ut Gommos pervenit, qui locus est in ipso Tempium aditu, substitit eo consilio, ut eos, qui fuga evasissent, exspectaret. (3) Romani, aliquantisper insecuti fugientes, mox alii ad detrahenda mortuis spolia, alii ad captivos in unum locum cogendos, plures ad diripienda castra hostium se convertunt. (4) Ubi quum Ætolos offenderent, qui jam ante irruperant, præda sibi debita fraudari se rati, queri de Ætoliis ceperunt, et imperatori dicere, pericula eum ipsis imperare, al prædam aliis concedere. (5) Tunc sane in castra sua reversi, noctem ibi egerunt: insecuto vero die simul captivos, et quod erat reliquum spoliolum, coegerunt in unum, simul pergentes ire Larissam petierunt. (6) Ceciderunt eo prælio e Romanorum exercitu circiter septingenti: e Macedonibus vero perierunt, ut omnes una summa complectamur, hominum circiter octo millia; capti sunt vivi non pauciores quinque millibus. (7) Atque hic fuit exitus ejus prælii, quod ad Cynoscephalas in Thessalia cum Philippo Romani fecerunt.

XI. Ego vero quum in sexto Libro hujus operis sim pollicitus, me, ubi forem commodam nactus occasionem, armaturæ Romanorum et Macedonum comparisonem instituturum, similiterque ordinationis aciei utrisque propriæ, qua re alteri ab alteris differant, sive in deteriorem partem, sive in meliorem; nunc in ipsis rebus gestis, quod promisi, reapse præstare conabor. (2) Quoniam enim Macedonica acies superioribus temporibus acies populorum Asiæ atque Græcorum (quod sæpe ipsis rerum experimentis est probatum) vicit, pariterque Romanorum acies superior fuit aciebus populorum Africæ, omniumque qui sunt in Europa occidentem versus; (3) quoniamque nostra memoria non semel, sed sæpius, usu venit, ut cum acies istorum utrorumque, tum ipsi viri, inter se committerentur; (4) utile fuerit ac pulchrum, scrutari discrimen, et causam investigare, propter quam Romani superiores discedere, et bellicas certaminibus palmam omnibus præripere soleant: (5) ac Fortune hoc attribuentes decus, beatos dumtaxat temere

γοντες μόνον, μαχαρίζωμεν τοὺς κρατοῦντας ἀλόγως, καθάπερ οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ', εἰδότες τὰς ἀληθεῖς αἰτίας, ἐπαινώμεν καὶ θαυμάζωμεν κατὰ λόγον τοὺς ἡγουμένους. (8) Περὶ μὲν οὖν τῶν πρὸς Ἀννίβαν ἀγώνων γενομένων Ῥωμαίοις, καὶ τῶν ἐν τούτοις ἐλαττωμάτων, οὐδὲν ἂν δεοί πλείω λέγειν· οὐ γὰρ παρὰ τὸν καθοπλισμὸν, οὐδὲ παρὰ τὴν σύνταξιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπιδεξιότητα τὴν Ἀννίβου καὶ τὴν ἀγχίνοιαν περιέπιπτον τοῖς ἐλαττώμασι. (7) Δῆλον δὲ τοῦτο πεπειθήκαμεν ἡμεῖς ἐπ' αὐτῶν ὑποδεικνύοντες τῶν ἀγώνων. (8) Μαρτυρεῖ δὲ τοῖς ἡμετέροις λόγοις πρῶτον μὲν τὸ τέλος τοῦ πολέμου· προσγενομένου γὰρ στρατηγοῦ τοῖς Ῥωμαίοις, παραπλησίαν δύναμιν ἔχοντος Ἀννίβας, ταχέως καὶ τὸ νικῆν συνεξηκολούθησε τοῖς προειρημένοις. (9) εἶτα καὶ αὐτὸς Ἀννίβας, ἀποδοκιμάσας τὸν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ὑπάρχοντα καθοπλισμὸν, ἅμα τῷ νικῆσαι τῇ πρώτῃ μάχῃ παραγρήμα τοῖς Ῥωμαίων ὅπλοις καθοπλίσας τὰς οικείας δυνάμεις, τούτοις διετέλεσε χρόνι μὲν ἐξῆς χρόνον. (10) Πύρρος γε μὴν οὐ μόνον ὅπλοις, ἀλλὰ καὶ δυνάμεσιν Ἰταλικαῖς συγκέχρηται, τιθεὶς ἐναλλαξὶ σημαίαν καὶ σπείραν φαλαγγιτικὴν ἐν τοῖς πρὸς Ῥωμαίους ἀγῶσιν. (11) Ἄλλ' ὅμως οὐδ' οὕτως ἐδύνατο νικῆν, ἀλλ' αἶψα πῶς ἀμφίδοξα τὰ τέλη τῶν κινδύνων αὐτοῖς ἀπέβαινε. (12) Περὶ μὲν οὖν τούτων ἀναγκαῖον ἦν προειπεῖν, χάριν τοῦ μὴδὲν ἀντεμφαίνειν ταῖς ἡμετέραις ἀποράσεσιν. Ἐπ' ἀνέμει δ' ἐπὶ τὴν προκειμένην σύγκρισιν.

XII. Ὅτι μὲν, ἐχούσης τῆς φάλαγγος τὴν αὐτῆς ιδιότητα καὶ δύναμιν, οὐδὲν ἂν ὑποσταίῃ κατὰ πρόσωπον, οὐδὲ μέιναι τὴν ἐφοδὸν αὐτῆς, εὐχερὲς καταμαθεῖν ἐκ πολλῶν. (2) Ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν ἀνὴρ ἴσταται σὺν τοῖς ὅπλοις ἐν τρισὶ ποσὶ κατὰ τὰς ἐναγώνιους πυκνώσεις, τὸ δὲ τῶν σαριστῶν μέγεθος ἐστὶ κατὰ μὲν τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν ἑκατάδεκα πηγῶν, κατὰ δὲ τὴν ἀρμογὴν τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν δεκατεσσάρων. (3) τούτων δὲ τοὺς τέσσαρας ἀφαιρεῖ τὸ μεταξὺ ταῦν χερσὶν διάστημα, καὶ τὸ κατόπιν σήκωμα τῆς προβολῆς. (4) φανερόν, ὅτι τοὺς δέκα πήχεις προπίπτειν ἀνάγκη τὴν σαρίσσαν πρὸ τῶν σωμάτων ἐκαστοῦ τῶν ὀπλιτῶν, θανέει γὰρ δι' ἀμφοῖν ταῖν χερσὶν προβαλλόμενος ἐπὶ τοὺς πολεμίους. (5) Ἐκ δὲ τούτου συμβαίνει, τὰς μὲν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου καὶ τετάρτου πλείον, τὰς δὲ τοῦ πέμπτου ζυγοῦ σαρίσσας δύο προπίπτειν πήχεις πρὸ τῶν πρωτοστατῶν, ἐχούσης τῆς φάλαγγος τὴν αὐτῆς ιδιότητα καὶ πυκνωσιν κατ' ἐπιστάτην καὶ κατὰ παραστάτην. (6) ὁ δὲ Ὀμηρος ὑποδείκνυσιν ἐν τούτοις

Ἄσπις ἀρ' ἀσπίδ' ἔπειδε, κόρυς κόρυιν, ἀνέρα δ' ἀνὴρ
φασὶν δ' ἐπ' ὀφθαλμοῖς κόρυες λαμπροῖσι φάλοισι
νεύοντων· ὥς πυκνοὶ ἐφίστασαν ἀλλήλοισι.

(7) Τούτων δ' ἀληθινῶς καὶ καλῶς λεγομένων, δῆλον, ὡς ἀνάγκη, κατ' ἑκάστον τῶν πρωτοστατῶν σαρίσσας προπίπτειν πέντε, δυσὶ πήχεισι διαφερούσας ἀλλήλων κατὰ μήκος.

XIII. Ἐκ δὲ τούτου βέβαιον, ὑπὸ τὴν ὄψιν λαβεῖν

sine ratione, quod vanissimis quibusque mortalium contingere potest, prædicamus victores, sed, ubi veras causas noverimus, certa ratione et laudemus duces et miremur.

(6) Ac de præliis quidem, quæ Romani cum Hannibale conseruerunt, et cladibus, quas in iis acceperunt, pluribus jam non est agendum: nam iis cladibus neque armorum genus, neque instruendæ aciei ratio Hannibalis causam præbuerunt: sed cum dexteritas, tum capitale illius viri ingenium, istas nomini Romano ignominias imposuerunt.

(7) Quod nos in ipsis certaminibus exponendis quum demonstraverimus, (8) dictis etiam nostris fidem adstruit, primum quidem, ipse belli exitus: nam simul ac Romanis imperator est exortus, ingenii viribus Hannibali par, illicet victoria eosdem est secuta. (9) Deinde Hannibal etiam ipse testificatur, qui, damnato genere armorum, quo copias ipsius initio erant usæ, post primam statim victoriam, quam de Romanis est consecutus, armis ipsorum copias suas quum armasset, iisdem perpetuo deinceps est usus.

(10) Jam Pyrrhus sane non armis dumtaxat, verum etiam milite Italico uti solitus, in bello adversus Romanos signa Italicorum, et cohortes phalangis more instructas, alternatim in acie collocabat; (11) qui tamen ne sic quidem vincere potuit, sed ancipites semper certaminum exitus habuit.

(12) Et hæc quidem necessario præfanda mihi erant, ne quid esset, quod sententiæ super his rebus nostræ vel in speciem repugnaret. Redeo nunc ad institutam comparationem.

XII. Enim vero perspicuum est multis rationibus, retinente phalange proprietatem suam et vires, nihil quidquam posse reperiri, quod a fronte ei resistere, aut ejus incumbens impetum sustinere valeat. (2) Quoties enim densatio fit aciei ad certamen, consistit vir una cum armis in tribus pedibus. Sarissæ vero longitudo, ut quidem vetus institutum erat, cubitorum est sexdecim; sed, ut postea ad veriore pugnae usum fuit aptata, quatuordecim. (3) Hujus vero mensuræ quatuor absumit cubitos spatium inter manus ambas, una cum libramento quod a tergo respondet parti anteriori quæ prætenditur. (4) Quæ quum ita sint, liquet, sarissam cujusque armati, quando ambabus manibus in hostes illam porrigens pergit, cubitos decem ultra ejus corpus necessario protendi. (5) Unde fit, ut secundi quidem et tertii ac quarti ordinis sive jugi sarissæ plures cubitos, quinti vero nonnisi duos tandem protendantur ante eos qui in primo stant ordine; si modo phalanx proprietatem suam obtineat, et convenienter sibi densata sit, ratione cujusque armati, sive pone, sive ad latus stantis; (6) quam densationem hisce versibus Homerus ostendit:

Scutum scuto hæsit, galeæ galea, atque viro vir:
et cristæ e conis tangebant se invicem equinæ
nutantum: densati adeo pressere virum vir.

(7) Quæ vere et recte quum dicantur, apparet, necesse esse, ut singuli eorum; qui in primo stant ordine, quinas præ se prominentes sarissas habeant, inter quas ratione longitudinis binum cubitorum erit discrimen.

XIII. Ex quibus facile cuivis est ob oculos sibi ponere,

τὴν τῆς ὁλης φάλαγγος ἔφοδον καὶ προβολὴν, ποίαν τινὰ εἰκὸς εἶναι, καὶ τίνα δύναμιν ἔχειν, ἐφ' ἑκκαίδεκα τὸ βάθος οὖσαν. (2) Ὅν δσοι τὸ πέμπτον ζυγὸν ὑπεραίρουνσι, ταῖς μὲν σαρίσσαις οὐδὲν οἰοί τ' εἰσι συμβαλέσθαι πρὸς τὸν κίνδυνον· διόπερ οὐδὲ ποιοῦνται κατ' ἄνδρα τὴν προβολήν. (3) Παρὰ δὲ τοὺς ὅμους τῶν προηγουμένων ἀνανευκυίας φέρουσι, χάριν τοῦ τὸν κατὰ κορυφὴν τόπον ἀσφαλίζειν τῆς ἐκτάξεως, εἰργουσῶν τῇ πυκνώσει τῶν σαρισσῶν ὅσα τῶν βελῶν ὑπερπετῇ τῶν πρωτοστάτων φερόμενα δύναται προσπίπτειν πρὸς τοὺς ἐφεστῶτας. (4) Αὐτῷ γε μὴν τῷ τοῦ σώματος βάρει κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν πιέζοντες οὗτοι τοὺς προηγουμένους, βιβαίαν μὲν ποιοῦσι τὴν ἔφοδον, ἀδύνατον δὲ τοῖς πρωτοστάταις τὴν εἰς τοῦπισθεν μεταβολήν. (5) Τοιαύτης περὶ τὴν φάλαγγα διαθέσεως καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος οὕσης, ῥητέον ἂν εἴη καὶ τοῦ Ῥωμαίων καθοπλισμοῦ καὶ τῆς ὁλης συντάξεως τὰς ιδιότητας καὶ διαφορὰς ἐκ παραθέσεως. (6) Ἰστανται μὲν οὖν ἐν τρισὶ ποσὶ μετὰ τῶν ὀπλων καὶ Ῥωμαῖοι. (7) Τῆς μάχης δ' αὐτοῖς κατ' ἄνδρα τὴν κίνησιν λαμβανούσης, διὰ τὸ τῷ μὲν θυρεῷ σκέπειν τὸ πῦμα, συμμετατιθεμένους αἰετὸς πρὸς τὸν τῆς πληγῆς καιρὸν, τῇ μαχαίρᾳ δ' ἐκ καταφορᾶς καὶ διαιρέσεως ποιεῖσθαι τὴν μάχην. (8) προφανές, ὅτι χάλασμα καὶ διάστασιν ἀλλήλων ἔχειν δεήσει τοὺς ἄνδρας ἐλάχιστον τρεῖς πόδας κατ' ἐπιστάτην καὶ κατὰ παραστάτην, εἰ μέλλουσιν εὐχρηστεῖν πρὸς τὸ δέον. (9) Ἐκ δὲ τούτου συμβήσεται, τὸν ἕνα Ῥωμαῖον ἵστασθαι κατὰ δύο πρωτοστάτας τῶν φαλαγγιτῶν, ὥστε πρὸς δέκα σαρίσσας αὐτῷ γίνεσθαι τὴν ἀπάντησιν καὶ τὴν μάχην. (10) Ἄς οὔτε κόπτοντα τὸν ἕνα καταταγῶσαι δυνατόν, ὅταν ἀπαξ συνάψωσιν εἰς τὰς χεῖρας, οὔτε βιάσασθαι ῥάδιον, μηδὲν γε τῶν ἐφεστῶτων δυναμένων συμβάλλεσθαι τοῖς πρωτοστάταις, μήτε πρὸς τὴν βίαν, μήτε πρὸς τὴν τῶν μαχαίρων ἐνέργειαν. (11) Ἐξ ὧν εὐκατανόητον, ὡς οὐχ οἷόν τε μείναι κατὰ πρόσωπον τὴν τῆς φάλαγγος ἔφοδον οὐδένα, τηρούσης τὴν αὐτῆς ιδιότητα καὶ δύναμιν, ὡς ἐν ἀρχαῖς εἶπα.

XIV. Τίς οὖν ἡ αἰτία τοῦ νικᾶν Ῥωμαίους καὶ τί τὸ σφάλλον ἐστὶ τοὺς ταῖς φάλαγγι χρωμένους; (2) Ὅτι συμβαίνει, τὸν μὲν πόλεμον ἀορίστους ἔχειν καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς τόπους τοὺς πρὸς τὴν χρεῖαν τῆς δὲ φάλαγγος ἕνα καιρὸν εἶναι καὶ τόπων ἐν γένος, ἐν οἷς δύναται τὴν αὐτῆς χρεῖαν ἐπιτελεῖν. (3) Εἰ μὲν οὖν τις ἦν ἀνάγκη τοῖς ἀντιπάλοις, εἰς τοὺς τῆς φάλαγγος καιροὺς καὶ τόπους συγκαταβαίνειν, ὅτε μέλλοιεν κλίεσθαι περὶ τῶν ὅλων, εἰκὸς ἦν κατὰ τὸν ἀρτι λόγον, αἰετὸς φέρεσθαι τὸ πρωτεύειν τοὺς ταῖς φάλαγγι χρωμένους. (4) Εἰ δὲ δυνατόν ἐκκλίνειν, καὶ τοῦτο ποιεῖν ῥαδίως, πῶς ἂν ἐτι φοβερόν εἴη το προειρημένον σύνταγμα; (5) Καὶ μὴν, ὅτι χρεῖαν ἔχει τόπων ἐπιτέδων καὶ ψιλῶν ἢ φάλαγγι, πρὸς δὲ τούτοις μηδὲν ἐμπόδιον ἔχόντων, λέγω δ' οἷον τάρρους, ἐκρήγματα, συναγκείας, ὄφρυς, βεῖθρα ποταμῶν, ὁμολογούμενον ἐστὶ. (6) Πάντα γὰρ τὰ

quantam vim par sit habere phalangem, cum porrectis sarissis in hostem incumbit, sedecim ordinum habens altitudinem. (2) Milites autem, qui quintum ordinem sive jugum excedunt, sarissis illi quidem pugnam adjuvare nihil queunt, eamque ob causam viritum illas non prætendunt; (3) sed ad humeros præcedentium inclinatæ et sursum spectantes eas gestant, ut aciei securitatem ab eo, qui supra verticem est, loco præstent; frequentia sarissarum iis telis obstante, quæ impetu suo ultra primos ordines delata incidere in posteriores possent. (4) At pondere ipso corporis iidem, quoties ducitur in hostem phalanx, dum antecedentes urgent obnitendo, impressioni vim atque violentiam adjiciunt, et ordinibus primoribus retro se avertendi omnem penitus facultatem adimunt. (5) Ejusmodi quum sit et phalangis universæ, et partium ejus ratio ac dispositio, sequitur, ut armaturæ atque instructionis aciei Romanæ proprietates et differentias ad comparandum exponamus. (6) Consistunt igitur etiam Romani cum ipsis armis, in trium pedum spatio. (7) Sed quum in eorum pugna singuli armati sese moveant, qui corpus objectu scuti defenunt, in omnem partem, unde quis ictum minetur, subinde se convertentes, iidemque cæsim pariter et punctim gladiis feriant; (8) nemo non intelligit, oportere, ut aliquantum vacui spatii habeant, quo distent alter ab altero: atque id spatium, si volumus ipsos munia sua commode exsequi, trium erit minimum pedum, tam ratione eorum qui ad latus, quam eorum qui pone stant. (9) Ita fiet, ut Romanus miles unus duos phalangitas primi ordinis habeat sibi oppositos; adeo ut sarissis decem illi sit occurrendum, et cum iis decertandum: (10) quas, ubi semel ad manus ventum est, neque cædere, quantumvis præcipiti feratur celeritate, quisquam poterit unus, neque perrumpet facile; quum quidem posteriores ordines prioribus nihil conferre valeant, neque ut violentius ipsi irrumpant, neque ut gladii eorum efficaciore ictu feriant. (11) Ex quibus facile intelligitur, nullam aciem esse posse tam firmam, ut impressionem phalangis a fronte sustinere queat, si modo illa, ut initio dicebam, proprietatem suam et vires obtineat.

XIV. Quænam igitur causa est, cur vincant Romani? et qui sit, ut, qui phalangibus utuntur, clades accipere possint? (2) Quia bellicorum quidem certaminum et tempora et loca sunt incerta, atque indefinita; phalangi vero unum est tempus, unus locorum modus, quibus perficere opus suum queat. (3) Quod si qua igitur necessitas adversarios, ubi rerum summam acie decernere parant, compelleret, ut temporibus ac locis phalangi aptis sese accommodarent, rationi foret consentaneum, ut ii, qui phalangibus utuntur, victoriam semper essent reportaturi. (4) Quod si vero declinari phalangis impressio potest, eaque res ne magnam quidem difficultatem habet, cur, obsecro, ea forma aciei instruendæ tantopere metuenda censeatur? (5) Atqui est sane in confesso, opus esse phalangi locis planis, et quæ nec arboribus vestita sint, nec præterea alia habeant impedimenta; nullas puta fossas, hiatus, convalles, clivorum

προειρημένα παραποδίζειν και λύνει την τοιαύτην τάξιν ικανά γίνεται. (7) Διότι δ' εὐρεῖν τόπους ποτὲ μὲν ἐπὶ σταδίους εἴκοσι, ποτὲ δὲ και πλείους, ἐν οἷς μηδὲν τι τοιοῦτον ὑπάρχει, σχεδόν, ὡς εἰπεῖν, ἀδύνατον ἐστίν, εἰ δὲ μή γε, τελέως σπάνιον· και τοῦτο πᾶς ἂν τις δημολογήσειεν. (8) Οὐ μὴν ἄλλ' ἔστω τόπος εὐρῆσθαι τοιούτους. Ἐάν οὖν οἱ μὲν πολεμοῦντες εἰς μὲν τούτους μὴ συγκαταβαίνωσι, περιπορευόμενοι δὲ πορθῶσι τὰς πόλεις και τὴν χώραν τὴν τῶν συμμαχῶν· τί τῆς τοιαύτης ὄφελος ἔσται συντάξεως; (9) Μένουσα μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἐπιτηδείοις αὐτῇ τόπος, οὐχ ὅσον ὠφελεῖν δύναται· ἂν τοὺς φίλους, ἄλλ' οὐδ' αὐτὴν σώζειν. (10) Αἱ γὰρ τῶν ἐπιτηδείων παρακομιδαὶ κωλυθήσονται βρόδως ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὅταν ἀκονεῖ κρατῶσι τῶν ὑπαίθρων. (11) Ἐάν δ', ἀπολιπούσα τοὺς οἰκείους τόπους, βούληται τι πράττειν, εὐχείρωτος ἔσται τοῖς πολεμίοις. (12) Οὐ μὴν ἄλλὰ χὰν εἰς τοὺς ἐπιπέδους συγκαταβάς τις τόπος, μὴ πᾶν ἅμα τὸ σφέτερον στραπέδον ὑπὸ τὴν ἐπαγωγὴν τῆς φάλαγγος και τὸν ἔνα καιρὸν ὑποβάλλῃ, βραχέα δὲ φυγομαγίῃ κατ' αὐτὸν τὸν τοῦ κινδύνου καιρὸν, εὐθεώρητον γίνεται τὸ συμβησόμενον, ἐξ ὧν ποιοῦσι Ῥωμαῖοι νῦν.

XV. Οὐκέτι γὰρ ἐκ τοῦ λόγου δεῖ τεκμαίρεσθαι τὸ νυνὶ λεγόμενον ὅφ' ἡμῶν, ἄλλ' ἐκ τῶν ἡθῶν γεγονότων. (1) Οὐ γὰρ ἐξισύσαντες τὴν παράταξιν πᾶσιν ἅμα συμβάλλουσι τοῖς στρατοπέδοις μεταπηδῶν πρὸς τὰς φάλαγγας, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐφεδρεύει τῶν μερῶν αὐτοῖς, τὰ δὲ συμμίσγει τοῖς πολεμίοις. (2) Λοιπὸν, ἂν τ' ἐκπίεσωσιν οἱ φαλαγγῖται τοὺς καθ' αὐτοὺς προσβάλλοντες, ἂν τ' ἐκπιεσθῶσιν ὑπὸ τούτων, λένεται τὸ τῆς φάλαγγος ἔδιον. (3) Ἡ γὰρ ἐπόμενοι τοῖς ὑποχωροῦσιν, ἢ φεύγοντες τοὺς προσκειμένους, ἀπολείπουσι τὰ λοιπὰ μέρη τῆς οἰκείας δυνάμεως. (4) Οὐ γενομένου, δέδοται τοῖς ἐφεδρεύουσιν τῶν πολεμίων διάστημα, και τόπος, ὃν ὅσοι κατεῖχον, πρὸς τὸ μηκέτι κατὰ πρόσωπον δρᾶν, ἀλλὰ παρειπεσόντας πλαγίους παράστασθαι και κατὰ νώτου τοῖς φαλαγγῖταις. (5) Ὅταν δὲ τοὺς μὲν τῆς φάλαγγος καιροὺς και τὰ προτερήματα βράδιον ἢ φυλάξασθαι, τοὺς δὲ κατὰ τῆς φάλαγγος ἀδύνατον, πῶς οὐ μεγάλην εἰκὸς εἶναι τὴν διαφορὰν ἐπὶ τῆς ἀληθείας τῶν προειρημένων; (7) Και μὴν πορευθῆναι διὰ τόπων παντοδαπῶν ἀναγκαῖον τοὺς χρωμένους φάλαγγι, και καταστρατοπεδεῦσαι, ἔτι δὲ τόπους εὐκαίρους προκαταλαβέσθαι, και πολιορκησαί τινας, και πολιορκηθῆναι, και παραδόξους ἐπιφανείας περιπεσεῖν. (8) Ἄπαντα γὰρ ταῦτα ἐστὶ πολέμου μέρη, και ῥοπὰς ποιῶν πρὸς τὸ νικᾶν, ποτὲ μὲν δλοσχερεῖς, ποτὲ δὲ μεγάλας. (9) Ἐν οἷς πᾶσιν ἢ μὲν Μακεδόνων ἐστὶ σύνταξις δύσχρηστος, ποτὲ δ' ἀχρηστος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὸν φαλαγγῖτην μήτε κατὰ τάγμα, μήτε κατ' ἄνδρα παρῆχεσθαι χρεῖαν· ἢ δὲ Ῥωμαίων εὐχρηστος. (10) Πᾶς γὰρ Ῥωμαῖος, ὅταν ἅπαρ καθοπλισθεὶς δρμήσῃ πρὸς τὴν χρεῖαν, ὁμοίως ἡρμουςται πρὸς πάντα τόπον και καιρὸν, και πρὸς πᾶσαν ἐπιφάνειαν. (11) Και μὴν

superclia, aut annium alveos. (6) Quidvis enim eorum, quæ commemoravimus, ad impediendam solvendamque ejusmodi aciem fuerit satis. (7) Jam vero illud quoque fatebuntur omnes, fieri, prope dixerim, nullo modo posse, aut admodum certe raro, ut campi inveniantur sive ad stadia viginti sive ad plura etiam patentes, in quibus nullum tale insit impedimentum. (8) Verum esto, inveniantur loca hujusmodi. Quid? si hostes eo noluerint descendere, sed passim fines incursando, qua urbes, qua agros sociorum evastaverint; aciei ita digestæ ecqua erit utilitas? (9) Quippe si locis immoretur sibi aptis, adeo prodesse amicis nihil poterit, ut ne se quidem ipsa sit servatura. (10) Nam commeatum advectio nullo negotio impeditur ab hostibus, ubi nemine repugnante omnia, quæ sub dlo sunt, suæ potestati subjecerint. (11) Quod si vero, loca relinquens sibi apta, conari aliquid phalanx voluerit, hostibus ex facili erit superabilis. (12) Quin etiam, licet in planitium demiserit sese aliquis, si modo, phalangi contra se venienti et uni communi periculo non exercitum suum simul universum objiciens, detrectaverit paulisper pugnam, quid sit eventurum, facile intellectu est ex iis, quæ nunc Romani faciunt.

XV. Nam quod nunc dicimus, id non amplius argumentis et rationibus colligendum est, sed ex iis rebus intelligitur, quæ jam sunt gestæ. (2) Non enim aciem suam Macedonicæ adæquant longitudine Romani, ut copiis universis cum phalange frontem committant; sed virium suarum parte in subsidium seposita, altera cum hostibus configunt. (3) Sive igitur phalangitæ oppositam sibi aciem propulerint, sive ipsi ab ea fuerint propulsi, solutum est quod fuit phalangi proprium. (4) Nam aut persequendo cedentes, aut fugiendo incumbentes, ceteram suam aciem derelinquunt. (5) Quo facto, spatium locusque, in quo illi stabant, hostibus datur in subsidium præparatis, ut non jam a fronte phalangitas invadant, sed vel ad latera progressi, vel etiam a tergo, in eorum ordines irrumpant. (6) Quod si vero phalangis quidem opportunitates, et quidquid est, quo illa præcipue valet, evitari facile possunt; quæ autem contra ipsam faciunt, nullo pacto sunt evitabilia; qui potest fieri, ut in veris pugnis discrimen ingens inter phalangem et Romanam aciem non inveniantur? (7) Atqui necesse est phalange utentibus, per cuicunque loca proficisci; tum castra facere; ad hæc loca opportuna præoccupare, obsidere, obsideri, et in hostem incidere subito apparentem. (8) Sunt enim istæ omnes belli partes, e quibus victoria universa nonnumquam pendet, nonnumquam momentum ad eam parandam magnum faciunt. (9) In quibus omnibus Macedonica ordinatio modo cum magna difficultate usurpatur, modo nulli prorsus est usui; quia miles phalangita neque manipulatim, neque viritim operam potest navare, Romanus contra commode ubique rem gerit. (10) Quilibet enim Romanus miles, ubi semel armis instructus ad pugnam se accinxit, ex æquo paratus est ad quemvis locum, ad quodvis tempus, ad quemvis hostem, undeunde ille apparuerit; (11) deni-

ἐτοιμός ἐστι, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχει διαθέσειν, ἂν τε μετὰ πάντων δέῃ κινδυνεύειν, ἂν τε μετὰ μέρους, ἂν τε κατὰ σημαίαν, ἂν τε καὶ κατὰ ἄνδρα. (12) Διὸ καὶ παρὰ πολλὸν τῆς κατὰ μέρος εὐχρηστίας διαφερούσης, παρὰ πολλὸν καὶ τὰ τέλη συνεξακολουθεῖ ταῖς Ῥωμαίων προθέσει μᾶλλον ἢ ταῖς τῶν ἄλλων. (13) Περὶ μὲν οὖν τούτων ἀναγκαῖον ἡγησάμεν εἶναι τὸ διὰ πλείονων ποιήσασθαι μνήμην, διὰ τὸ καὶ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων διαλαμβάνειν, ὅτε Μακεδόνες ἡττήθησαν, ἀπίστω τὸ γεγονός δοικέναι, καὶ μετὰ ταῦτα πολλοὺς διαπορήσειν, διὰ τί καὶ πῶς λείπεται τὸ σύνταγμα τῆς φάλαγγος ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων καθοπλισμοῦ.

XVI. Φίλιππος δὲ, τὰ δυνατὰ πεποικῶς πρὸς τὸν ἀγῶνα, τοῖς δ' ὁλοῖς πράγμασιν ἐσφαλμένος, ἀναδεξάμενος ὅσους ἐδύνατο πλείστους τῶν ἐκ τῆς μάχης ἀνασωζομένων, αὐτὸς μὲν ὤρμησε διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς Μακεδониαν. (2) Εἰς δὲ τὴν Λάρισσαν ἔτι τῇ προτεραίᾳ νυκτὶ διεπέμψατό τινα τῶν ὑπασπιστῶν, ἐντειλάμενος ἀφανίσει καὶ κατακαῦσαι τὰ βασιλικά γράμματα· ποίων πρᾶγμα βασιλικόν, τὸ μὴδ' ἐν τοῖς δεινοῖς λήθην ποιέσθαι τοῦ καθήκοντος. (3) Σαφῶς γὰρ ᾔδει, διότι πολλὰς ἀφορμὰς δώσει τοῖς ἐχθροῖς καὶ καθ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ τῶν φίλων, ἐὰν κρατήσῃσι Ῥωμαῖοι τῶν ὑπομνημάτων. (4) Ἰσως μὲν οὖν καὶ ἑτέροις ἤδη τοῦτο συμβέβηκε, τὸ τὰς μὲν ἐν ταῖς ἐπιτυχίαις ἐξουσίας μὴ δύνασθαι φέρειν ἀνθρωπίνως, ἐν δὲ ταῖς περιπετείαις εὐλαδῶς ἴστασθαι καὶ νουεχῶς. (5) ἐν δὲ τοῖς μάλιστα καὶ περὶ Φιλίππου τοῦτο γέγονε. Ἀἴῶλον δ' ἔσται τοῦτο διὰ τῶν μετὰ ταῦτα βηθησομένων. (6) Καθάπερ γὰρ καὶ τὰς ἐξ ἀρχῆς ὁρμὰς ἐπὶ τὸ δέον αὐτοῦ σαφῶς ἐδηλώσαμεν, καὶ πάλιν τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολήν, καὶ τότε, καὶ διὰ τί, καὶ πῶς ἐγένετο, καὶ τὰς ἐν ταύτῃ πράξεις μετ' ἀποδείξεως ἐξηγησάμεθα. (7) τὸν αὐτὸν τρόπον χρὴ καὶ τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ δηλῶσαι, καὶ τὴν εὐστοχίαν, καθ' ἣν μεταθέμενος τοῖς ἐκ τῆς τύχης ἐλαττώμασιν, εὐλογιστότατα δοκεῖ χρῆσθαι τοῖς καθ' αὐτὸν καιροῖς. (8) Τίτος δὲ, μετὰ τὴν μάχην ποιησάμενος τὴν καθήκουσαν πρόνοιαν περὶ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν ἄλλων λαφύρων, ᾗε πρὸς Λάρισσαν.

(II.) Legatio VI et Excerpt. Valesian.

XVII. Καθόλου τῇ περὶ τὰ λάφυρα πλεονεξία τῶν Αἰτωλῶν * εἴτ' οὐκ ἐβούλετο, Φιλίππου ἐκβαλὼν ἐκ τῆς ἀρχῆς, Αἰτωλοὺς καταλιπεῖν δεσπότης τῶν Ἑλλήνων. (3) Δυσχερῶς δ' ἔφερε καὶ τὴν ἀλαζονείαν αὐτῶν, θεωρῶν ἀντεπιγραφόμενους ἐπὶ τὸ νίκημα, καὶ πληρύνοντας τὴν Ἑλλάδα τῆς αὐτῶν ἀνδραγαθίας. (3) Διὸ καὶ κατὰ τε τὰς ἐντεύξεις ἀγερωχότερον αὐτοῖς ἀπήντα, καὶ περὶ τῶν κοινῶν ἀπεσιώπα, τὰ δὲ προκείμενα συνετέλει δι' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἰδίων φίλων. (4) Τοιαύτης δὲ οὐσης δυσχρηστίας ἐν ἀμφοτέροις, ἥκον πρεσβεύει μετὰ τινας ἡμέρας παρὰ τοῦ Φιλίππου,

que peraeque paratus et eodem modo instructus est unusquisque, sive totus simul exercitus, sive pars tantum dimicare debet, sive manipulatim, sive viritim ineunda pugna est. (12) Quum igitur commodum partium una longe praestet acies Romana, exitus etiam pugnatum multo magis votis Romanorum, quam aliorum, solent respondere. (13) Ego vero, ut de hisce rebus dissererem pluribus verbis, propterea necessarium duxi, quod et illo ipso tempore, quo victi sunt Macedones, multi Graecorum in eam cogitationem venerunt, ut rem pro incredibili haberent, et posthac etiam quaesituri sint multi, cur et qua ratione phalangis instructio sit Romanorum armatura inferior.

XVI. Philippus, quum in eo certamine nihil praetermisisset, quod a se praestari posset, universo tamen praelio victus, ubi eorum, qui e pugna evaserunt, quantos poterat plurimos excepisset, per Tempe in Macedoniam contendit. (2) Praecedente vero nocte e satellitibus unum Larissam misit, dato mandato, ut regias chartas corrumpere atque combureret. In quo facinus regii animi ab eo est editum, cum ne in afflictia quidem fortuna sua officii est oblitus. (3) Norat enim rex, multas se hostibus ansas praebiturum ad negotium facessendum tum sibi, tum amicis suis, si Romani istorum commentariorum potirentur. (4) Accidit igitur hoc et aliis fortasse jam ante, ut rebus laetis potentiam ferre, sicut homines par erat, nequirent; in adversis autem caute admodum et prudenter statum suum conservarent: (5) ceterum uni ex omnibus Philippo maxime hoc usa venit, sicut ex iis liquido constabit, quae deinceps dicentur. (6) Nam quemadmodum recta studia, quae ille initio est secutus, perspicue exposuimus; ac deinde, facta illius mutatione in deterius, quando, quam ob causam, et cur id acciderit, et quas res ita immutatus egerit, accurate demonstravimus: (7) eodem etiam modo resipiscentiam ejusdem, et ingenii dexteritatem oportet indicare, per quam una cum mutata in deterius fortuna mutatus ipse, necessario suo tempore summo judicio et prudentia fuisse usus videtur. (8) Quinctius a pugna, ubi captivis et reliquae praedae quanta par erat cura prospexisset, Larissam dedit.

(II.) Pacem petenti Philippo dat Quinctius, indignantibus Aetolis.

XVII. Erat omnino exosa Tito Aetolorum avaritia et praedae cupiditas: deinde autem nolebat, Philippo dominatu ejecto, Aetolos relinquere Graecorum dominos. (2) Offendebat praeterea Titum jactantia illorum, cum intelligeret, ipsos victoriae decus a Romanis ad se transferre, et universam Graeciam praclaris suis facinoribus implere. (3) Propterea et in congressibus superbius cum iis agebat, et de publicis rebus apud eos silebat, atque per se et amicos suos consilia exsequabatur. (4) Quum igitur hoc modo male conveniret inter utroque, venere post paucos dies legati a Philippo, Demosthenes, Cyliades et Limaeus.

Δημοσθένης καὶ Κυκλιάδας καὶ Λιμναῖος. (5) Πρὸς οὓς κοινολογηθεὶς ὁ Τίτος ἐπὶ πλείων μετὰ τῶν χιλιάρχων, παντεκαδεξημέρους ἀνοχὰς ἐποίησατο παραχρήμα, συνετάξατο δὲ καὶ συμπορεύεσθαι τῷ Φιλίππῳ, κοινολογησόμενος ὑπὲρ τῶν καθεστῶτων ἐν ταύταις. (6) Γενομένης δὲ ταύτης ἐντεύξεως φιλανθρώπου, διπλασίως ἐξεκάετο τὰ τῆς ὑποψίας κατὰ τοῦ Τίτου. (7) Ἦδη γὰρ κατὰ τὴν Ἑλλάδα τῆς δωροδοκίας ἐπιπολαζούσης καὶ τοῦ μηδένα μηδὲν δωρεὰν πράττειν, καὶ τοῦ χαρακτήρος τούτου νομιστευομένου παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς, οὐκ ἐδύναντο πιστεύειν, διότι χωρὶς δώρων ἡ τηλικαύτη μεταβολὴ γέγονε τοῦ Τίτου πρὸς τὸν Φιλίππον. (8) οὐκ εἰδότες τὰ Ῥωμαίων ἔθνη καὶ νόμιμα περὶ τοῦτο τὸ μέρος, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τεκμαιρόμενοι καὶ συλλογίζόμενοι, διότι τὸν μὲν Φιλίππον εἰκὸς ἦν προτείνειν πλῆθος χρημάτων διὰ τὸν καιρὸν, τὸν δὲ Τίτον μὴ δύνασθαι τούτοις ἀντοφθαλμεῖν.

XVIII. Ἐγὼ δὲ, κατὰ μὲν τοὺς ἀνωτέρω χρόνους καὶ κοινὴν ἂν ποιοῦμενος ἀπόφασιν, ἐθάρρῃσα ἂν περὶ πάντων Ῥωμαίων εἰπεῖν, ὡς οὐδὲν ἂν πράττειεν τοιοῦτον· λέγω δὲ πρότερον ἢ τοῖς διαποντίοις αὐτοὺς ἐγχειρήσαι πολέμους, ἕως ἐπὶ τῶν ἰδίων ἔθων καὶ νομίμων ἕμενον. (2) Ἐν δὲ τοῖς νῦν καιροῖς περὶ πάντων μὲν οὐκ ἂν τολμήσαιμι τοῦτ' εἰπεῖν κατ' ἰδίαν μέντοι γε περὶ πλείωνων ἀνδρῶν ἐν Ῥώμῃ θαρρῆσω ἂν ἀποφύνασθαι, εἰδοὶ δύνανται τὴν πίστιν ἐν τούτῳ τῷ μέρει διαφυλάττειν. (3) Μαρτυρίας δὲ χάριν ὁμολογούμενα δύο ὀνόματα, τοῦ μὴ δοκεῖν ἀδύνατα λέγειν. (4) Λεύκιος μὲν γὰρ Αἰμίλιος, ὁ Περσέα νικῆσας, κύριος γενόμενος τῆς Μακεδονίας βασιλείας, ἐν ᾗ, τῆς ἀλλῆς χωρὶς κατασκευῆς καὶ χορηγίας, ἐν αὐτοῖς εὐρήθη τοῖς θησαυροῖς ἀργυρίου καὶ χρυσίου πλείω τῶν ἐξακισχιλίων ταλάντων, (5) οὐχ ὅσον ἐπεθύμησε τούτων τινός, ἀλλ' οὐδ' αὐτόπτης ἠβουλήθη γενέσθαι, δι' ἑτέρων δὲ τὸν χειρισμὸν ἐποίησατο τῶν προειρημένων, καίτοι κατὰ τὸν ἰδίον βίον οὐ περιτεύων τῇ χορηγίᾳ, τὸ δ' ἐναντίον ἑλλείπων μάλλον. (6) Μεταλλάξαντος γοῦν αὐτοῦ τὸν βίον οὐ πολὺ κατόπιν τοῦ πολέμου, βουλευθέντες οἱ κατὰ φύσιν υἱοί, Πόπλιος Σκιπίων, καὶ Κόιντος Μάξιμος, ἀποδοῦναι τῇ γυναικὶ τὴν φέρνῃν, εἰκοσι τάλαντα καὶ πάντε, ἐπὶ τοσοῦτον ἐδυσχερστήθησαν, ὥστ' οὐδ' εἰς τέλος ἐδυνήθησαν, εἰ μὴ καὶ τὴν ἐνδοχυρίαν ἀπέδοντο καὶ τὰ σώματα, καὶ σὺν τούτοις ἔτι τινὰς τῶν κτήσεων. (7) Εἰ δὲ τισιν ἀπίστω τὸ λεγόμενον εἰσικέναι δοκεῖ, ῥᾶδιον ὑπὲρ τούτου λαβεῖν πίστιν. (8) Πολλῶν γὰρ ἀμφισθητουμένων παρὰ Ῥωμαίους καὶ μάστιχα περὶ τοῦτο τὸ μέρος, διὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους ἀντιπαραγωγὰς, ὅμως τὸ νῦν εἰρημένον ὑφ' ἡμῶν ὁμολογούμενον εὐρήσει παρὰ πάντων ὁ ζητῶν. (9) Καὶ μὴν Πόπλιος Σκιπίων, ὁ τούτου μὲν κατὰ φύσιν υἱός, Ποπλίου δὲ, τοῦ Μεγάλου κληθέντος, κατὰ θέσιν υἱονός, κύριος γενόμενος τῆς Καρχηδόνας, ἥτις ἐδόκει πολυχρημονεστάτη τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην εἶναι πόλεων, ἀπλῶς τῶν ἐξ ἐκείνης οὐδὲν εἰς τὸν ἰδίον βίον μετήγαγεν, οὔτ' ὠνησάμενος οὔτ' ἄλλῳ

(5) Quibuscum longo sermone habito praesentibus tribunis, dierum quindecim inducias extemplo Titus concessit : simulque constituit, se, dum illae durarent, cum Philippo conventurum, et una cum illo de rebus praesentibus acturum. (6) Quia autem perquam humane peractum est hoc colloquium, duplo majores exarserunt Aetolorum de Tito suspiciones. (7) Quum enim inter Graecos jam grassaretur sordida munerum captatio, gratis nemine quidquam faciente, quumque ea morum nota pro legitima obtineret apud Aetolos, persuadere sibi illi non poterant, gratuito contigisse eam Titi erga Philippum voluntatis mutationem. (8) Ignari quippe erant moris hac in parte institutique Romanorum : verum, ex se ipsis conjectura ducta, perquam probabile esse disputabant, Philippum, temporis servientem, pecuniae vim magnam offerre, Titum vero oculos contra attollere non sustinere.

XVIII. Ego vero, si de superioribus temporibus, et quidem generaliter, mihi esset pronuntiandum, de omnibus Romanis affirmare non dubitaverm, eos hujusmodi aliquid numquam fuisse facturos ; scilicet priusquam transmarina suscepissent bella, quousque consuetudines moresque majorum servarunt. (2) Nunc vero, his temporibus, de omnibus quidem asserere id non ausim ; sed sigillatim de pluribus civibus Romanis id asseverare haudquaquam verear, eos hac in parte fidem atque integritatem praestare posse. (3) Ne cui autem forte falsa commentus esse videar, duorum virorum exempla, quae apud omnes in confesso sunt, hic adducam. (4) L. Aemilius, is qui Persea superavit, regno Macedonum potitus, in quo, praeter reliquam supellectilem et ceteras opes, auri argentique plus quam sex millia talentum in thesauris ipsis reperta sunt, (5) non modo nihil ex illis concupivit, sed ne ipse quidem spectare ea dignatus, per alios cuncta administravit, tametsi rei familiaris amplam copiam non haberet, quin potius inopia laboraret. (6) Etenim cum haud multo post Persicum illud bellum e vita abiisset, Publius Scipio et Q. Maximus, naturales ejus filii, cum uxori dotem quinque ac viginti talenta restituere velent, tanta difficultate pecuniae laboraverunt, ut ne illud quidem nomen ullo pacto potuissent dissolvere, nisi domesticam supellectilem mancipiaque et praeterea aliquot praedi divididissent. (7) Quod si cui fortasse incredibile videbitur, veritatem ejus rei assequi in promptu est. (8) Nam quamquam de multis ac de hujusce praesertim generis factis in utramque partem disputari solet apud Romanos, ut ea in dubium a nonnullis vocentur, propter mutuas inimicitias, tamen hoc, quod dixi, uno omnium consensu firmari, quisquis interrogaverit, deprehendet. (9) Jam vero et P. Scipio, Aemilii quidem filius naturalis, Publii vero Scipionis, qui Major cognominatus est, adoptione nepos, Carthagine potitus, quae urbs totius orbis locupletissima habebatur, nihil ex ea prorsus, neque emtionis titulo, neque alia ratione, sibi comparavit aut in privatum usum traduxit ;

τρόπῳ κτησάμενος οὐδέν· (10) καίπερ οὐχ ὄλως εὐπορούμενος κατὰ τὸν βίον, ἀλλὰ μέτριος ὢν κατὰ τὴν ὑπαρξίν, ὥς Ῥωμαῖος. (11) Οὐχ οἶον δὲ τῶν ἐξ αὐτῆς τῆς Καρχηδόνας ἀπέσχετο μόνον, ἀλλὰ καὶ καθόλου τῶν ἐκ τῆς Αἰθύσης οὐδὲν ἐπιμιχθῆναι πρὸς τὸν ἴδιον εἶασε βίον. (12) Περὶ δὲ τούτου πάλιν τάνδρὸς ὁ ζήτων ἀληθινῶς, ἀναμφισβήτητον εὐρήσει παρὰ Ῥωμαίοις τὴν περὶ τοῦτο τὸ μέρος δόξαν. (13) Ἀλλὰ γὰρ ὑπὲρ μὲν τούτων, οἰκειότερον λαβόντες καιρὸν, ποιησόμεθα ἐπιπλείστον διαστολήν.

XIX. Ὁ δὲ Τίτος, ταξάμενος ἡμέραν πρὸς τὸν Φίλιππον, τοῖς μὲν συμμάχοις ἔγραψε παραχρῆμα, διασαφῶν, πότε δεήσει παρῆναι πρὸς τὸν σύλλογον· αὐτὸς δὲ μετὰ τινος ἡμέρας ἦκε πρὸς τὴν εἰσβολὴν τῶν Τεμπῶν εἰς τὸν ταχθέντα χρόνον. (2) Ἀθροισθέντων δὲ τῶν συμμάχων, καὶ τοῦ συνεδρίου συναχθέντος ἐξ αὐτῶν τούτων, ἀναστὰς ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς ἐκέλευε λέγειν ἕκαστον, ἐφ' οἷς δεῖ ποιεῖσθαι τὰς πρὸς τὸν Φίλιππον διαλύσεις. (3) Ἀμύνανδρος μὲν οὖν, ὁ βασιλεὺς, βραχέα διαλεχθεὶς καὶ μέτρια, κατέπαυσε τὸν λόγον. (4) Ἡξίου γάρ, πρόνοιαν αὐτοῦ ποιήσασθαι πάντας, ἵνα μὴ, χωρισθέντων Ῥωμαίων ἐκ τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἐκείνον ἀπεριδῇται τὴν ὀργὴν ὁ Φίλιππος· εἶναι γὰρ εὐχειρώτους Ἀθαμᾶνας αἱ Μακεδόσι, διὰ τε τὴν ἀσθένειαν καὶ γεινῆσιαν τῆς χώρας. (5) Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλὸς ἀναστὰς, καθότι μὲν ἡθροικε τοὺς συμμάχους ἐπὶ τὸ περὶ τῶν διαλύσεων διαβούλιον, καὶ καθόλου νῦν ἕκαστους ἀξιοὶ λέγειν τὸ φαινόμενον, ἐπήνεσε τὸν Τίτον. (6) τοῖς δ' ὅλοις πράγμασιν ἀγνοεῖν ἔφη καὶ παραπίπτειν αὐτὸν, εἰ πέπεισται, διαλύσεις ποιησάμενος πρὸς Φίλιππον, ἢ Ῥωμαίοις τὴν εἰρήνην, ἢ τοῖς Ἕλλησι τὴν ἐλευθερίαν βέβαιον ἀπολείψειν. Οὐδέτερον γὰρ εἶναι τούτων δυνατόν. (7) Ἀλλ', εἰ βούλεται καὶ τὴν τῆς πατρίδος πρόθεσιν ἐπιτελῆ ποιεῖν, καὶ τὰς ἰδίας ὑποσχέσεις, ἃς ὑπέσχεται πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, μίαν ὑπάρχειν, ἔφη, διαλύσιν πρὸς Μακεδόνας, τὸ Φίλιππον ἐκβάλλειν ἐκ τῆς ἀρχῆς. (8) Τοῦτο δ' εἶναι καὶ λίαν εὐχερὲς, ἐὰν μὴ παρῇ τὸν ἐνεστώτα καιρὸν. (9) Πλείω δὲ πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν διαλεχθεὶς, κατέπαυσε τὸν λόγον.

XX. Ὁ δὲ Τίτος, ἀναδεξάμενος, ἀστοχεῖν αὐτὸν ἔφησεν οὐ μόνον τῆς Ῥωμαίων προαιρέσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ προθέσεως, καὶ μάλιστα τοῦ τῶν Ἑλλήνων συμφέροντος. (2) Οὔτε γὰρ Ῥωμαίους, οὐδενὶ τὸ πρῶτον πολεμήσαντας, εὐθέως ἀναστάτους ποιεῖν τούτους. (3) Πίστιν δ' ἔχουν τὸ λεγόμενον ἐκ τε τῶν κατ' Ἀννίβαν καὶ Καρχηδονίους, ἐφ' ὧν τὰ δεινότερα παθόντας Ῥωμαίους, καὶ μετὰ ταῦτα γενομένους κυρίους ὁ βουληθεὶν πράξαι κατ' αὐτῶν ἀπλῶς, οὐδὲν ἀνίχεστον βουλευσάσθαι περὶ Καρχηδονίων. (4) Καὶ μὴν οὐδ' αὐτοὶ οὐδέποτε ταύτην ἐσχέκιναι τὴν αἴρεσιν, ὅτι δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὸν Φίλιππον ἀδιαλύτως· ἀλλ' εἴπερ ἐβουλήθη ποιεῖν τὰ παρακαλούμενα πρὸ τῆς μάχης,

(10) licet nequaquam abundaret opibus, sed modicis facultatibus, ut Romanus, esset instructus. (11) Neque vero solum a Carthaginiensi abstinuit praeda, sed omnino nihil ex Africa divitiis cum suis bonis commisceri est passus. (12) Atque hanc pariter hujus viri in eo genere gloriam indubitatam apud Romanos esse, quisquis inquirere voluerit, comperiet. (13) Verum de his rebus, ubi commodiorem nacti locum erimus, distincte atque accurate trademus.

XIX. Titus igitur, constituta cum Philippo die, litteras ex templo ad socios dedit, quibus tempus illis indicabat, quo ad conventum essent venturi : atque ipse paucis post diebus ad conductum locum, qua patet ad Tempe aditas, se contulit. (2) Quum autem socii convenissent, essetque ex horum solorum numero congregatum concilium, consurgens imperator Romanus jubet dicere unumquemque, quibus conditionibus faciendam pacem cum Philippo censeat. (3) Pauca tunc rex AMYNANDER eaque modesta ubi disseruisset, finem dicendi fecit. (4) Postulabat autem, ut « sui rationem omnes haberent, ne, postquam e Græcia discesserint Romani, omne adversus se iracundiae virus Philippus effundat : parvo siquidem negotio Athamanas subjugari a Macedonibus, quoties libitum ipsis fuerit, posse, gentem sine viribus, et Macedoniæ vicinam. » (5) Post hunc surgit ALEXANDER Etolus, et eo quidem nomine « Titum laudat, quod sociorum concilium ad agendum de pace coegerit, quodque omnino nunc singulos hortetur ad dicendam sententiam. (6) Ceterum toto cœlo illum aberrare, ait, fallique, si ita existimet, pace cum Philippo facta, aut pacem Romani aut Græcis libertatem firmam se relicturum. Quorum neutrum fieri queat. (7) Nam si populi Romani destinata velit exsequi, aut suas ipsius pollicitationes implere, quibus apud Græcos se obstrinxit, unicam esse belli cum Macedonibus finiendi viam, ut regno efficiatur Philippus. (8) Id vero apprime etiam facile esse, si modo presentem occasionem de manibus sibi elabi non sineret. » (9) In eandem sententiam plura locutus, finem dicendi fecit.

XX. Titus, sermonem hujus excipiens, « non intelligere eum, ait, quodnam sit populi Romani institutum, quod proprium suum propositum, in primisque, quid sit Græcis ex usu. (2) Neque enim solere Romanos, postquam bellum primo gesserunt cum aliquo, illius fortunas funditus statim evertere. (3) Exemplo esse Hannibalem et Carthaginienses : a quibus cum gravissima passi essent Romani, mox ubi fuit in eorum potestate, quidquid omnino vellent, in ipsos consulere, nullum sævitiae aut crudelitatis exemplum in Carthaginienses edidisse. (4) Neque vero sibi unquam in animi fuisse, ut bellum cum Philippo statueret gerendum inexplabile : qui si ante prolium facere imperata voluisset,

ἰσχυρὰς ἀν διαλεῦσθαι πρὸς αὐτόν. (6) Διὸ καὶ θαυμάζειν, ἔφη, πῶς μετέχοντες τότε τοῦ περὶ τῆς διαλύσεως συλλόγου ἅπαντες, νῦν ἀκαταλλάκτως ἔχουσιν. (7) Ἡ δὴ ὁλον, ὅτι νενικήκαμεν; ἀλλὰ τοῦτό γε ἐστὶ πάντων ἀγνωμονόστατον. (8) Πολεμοῦντας γὰρ δεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας βαρεῖς εἶναι καὶ θυμικοὺς, ἡττωμένους δὲ γενναίους καὶ μεγαλόφρονας, νικῶντάς γε μὴν μετρίους καὶ πρᾶεῖς καὶ φιλανθρώπους. Ὑμεῖς δὲ τὰναντία παρακαλεῖτε νῦν. (9) Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς Ἕλλησι ταπεινωθῆναι μὲν ἐπὶ πολὺ συμφέρει τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν, ἀρθῆναι γε μὴν οὐδαμῶς. (10) Τάχα γὰρ αὐτοὺς πείραν λήψεσθαι τῆς Θρακῶν καὶ Γαλατῶν παρανομίας· τοῦτο γὰρ ἤδη καὶ πλεονάκις γεγονέναι. (11) Καθόλου δ' αὐτὸς μὲν, ἔφη, καὶ τοὺς παρόντας Ῥωμαίων, κρίνειν, ἐὰν Φίλιππος ὑπομένη πάντα ποιῇ τὰ πρότερον ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐπιταττόμενα, διδόναι τὴν εἰρήνην αὐτῷ, προσλαβόντας καὶ τὴν τῆς συγχλήτης γνώμην. Αἰτωλοὺς δὲ κυρίους εἶναι βουλευομένους ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν. (12) Τοῦ δὲ Φαινέου μετὰ ταῦτα βουλομένου λέγειν, ὅτι μάταια πάντα τὰ πρὸ τοῦ γέγονε· τὸν γὰρ Φίλιππον, ἐὰν διολισθῇ τὸν παρόντα καιρὸν, ἤδη πάλιν ἀρχὴν ἄλλην ποιήσεσθαι πραγμάτων. (13) ὁ Τίτος αὐτόθεν ἐξ ἔδρας καὶ θυμικῶς, Παῦσαι, φησὶ, Φαινέα, ληρῶν. Ἐγὼ γὰρ οὐτως χειριῶ τὰς διαλύσεις, ὥστε μὴδὲ βουλευθέντα τὸν Φίλιππον ἀδικεῖν δύνασθαι τοὺς Ἕλληνας. (14) Καὶ τότε μὲν ἐπὶ τοῦτοις ἐχωρίσθησαν.

XXI. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ παραγενομένου τοῦ βασιλέως, καὶ τῇ τρίτῃ πάντων εἰς τὸν σύλλογον ἀθροισθέντων, ἰσχυρῶν δὲ Φίλιππος, εὐστόχως καὶ συνετῶς ἐπετέμετο τὰς πάντων ὁρμὰς. (2) Ἐφη γὰρ, τὰ μὲν πρότερον ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων ἐπιταττόμενα πάντα συγχωρεῖν καὶ ποιῆσιν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν διδόναι τῇ συγχλήτῃ τὴν ἐπιτροπὴν. (3) Τοῦτον δὲ ῥηθέντων, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀπεσιώπησαν· ὁ δὲ τῶν Αἰτωλῶν Φαινέας, τί οὖν ἡμῖν οὐκ ἀποδίδως, Φίλιππε, ἔφη, Λάρισσαν τὴν Κρεμαστὴν, Φάρσαλον, Θήβας τὰς Φθίας, Ἐχίνον; (4) Ὁ μὲν οὖν Φίλιππος ἐκέλευε παραλαμβάνειν αὐτούς· ὁ δὲ Τίτος τῶν μὲν ἄλλων οὐκ ἔφη δεῖν οὐδεμίαν, Θήβας δὲ μόνον τὰς Φθίας. (5) Θηβαίους γὰρ, ἐγγίσαντος αὐτοῦ μετὰ τῆς δυνάμεως, καὶ παρακαλοῦντος σφᾶς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν, οὐ βουληθῆναι· διὸ νῦν, κατὰ πόλεμον ὑποχειρίων ὄντων, ἔχειν ἐξουσίαν, ἔφη, βουλεύεσθαι περὶ αὐτῶν, ὡς ἀν προαιρηται. (6) Τῶν δὲ περὶ τὸν Φαινέα ἀγανακτούντων, καὶ λεγόντων, ὅτι δέον αὐτοὺς εἶναι, πρῶτον μὲν, καθότι συνεπολέμησαν νῦν, κομίζεσθαι τὰς πόλεις τὰς πρότερον μεθ' αὐτῶν συμπολιτευομένας· (7) ἔπειτα, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς συμμαχίαν, καθ' ἣν ἴδει τῶν κατὰ πόλεμον ἄλόντων τὰ μὲν ἑπικρατοῦντων Ῥωμαίων εἶναι, τὰς δὲ πόλεις Αἰτωλῶν· ὁ Τίτος ἀνγοῖν αὐτοὺς, ἔφη, κατ' ἀμφοτέρω. (8) Τὴν τε γὰρ συμμαχίαν λελύσθαι, καθ' ὃν καιρὸν τὰς διαλύσεις ἐποίησαντο πρὸς Φίλιππον, ἐγκαταλείποντες Ῥωμαίους· (9) εἰ τε καὶ μένειν ἐτι

paratum fuisse se pacem cum ipso componere. (5) Quare mirari se, ait, qui fiat, ut quum celebrato tunc conventui ad pacem ineundam interfuerint omnes, nunc a pacificatione penitus abhorreant? (6) Nempe, quia vicimus? ait. Atqui summæ hoc quidem fuerit dementia. (7) Oportet enim viros fortes in ipsa quidem dimicatione infestus hosti esse et irarum plenos; clades vero si fuerit accepta, generosos et magno animo: at victoria parta, moderatos, mites et humanos, contra quam vos me nunc hortamini. (8) Jam vero et Græcis quoque conducibile est, Macedonum regnum longe quidem quam ante humiliter atque infirmius fieri; at nequaquam, penitus tolli. (9) Alioquin enim brevi eos Thracum et Gallorum injurias esse experturos: ita enim sæpius jam ante contigisse. (10) Omnino vero sibi, ait, videri, et ceteris qui adessent Romanis, si Philippus omnia facere sustineret, quæ prius imperata illi fuissent a sociis, pacem illi concedendam, ubi prius super ea re Patrum sententiam exquisissent. Etolorum in potestate esse, sibi consulerent, si vellent. » (11) Conante postea Phænea dicere, frustra cecidisse, quidquid hactenus esset actum: Philippum enim, si præsens periculum effugerit, aliud denovo belli initium esse facturum: (12) e vestigio Titus, de sede iratus surgens, Desine, inquit, Phænea, delirare: ego enim conventionis negotium ita administrabo, ut in potestate Philippi non sit futurum, si vel maxime voluerit, Græcos lædere. (13) Ita tunc solutum est concilium.

XXI. Postridie ejus diei advenit Philippus: tertio autem die, cum omnes in concilium convenissent, ingressus Philippus omnium animos in se concitatos solerter atque prudenter repressit: (2) Omnia enim, quæ prius imperassent Romani sociique, concedere se, ait, atque rata habere; de ceteris vero liberum senatui arbitrium permittere. (3) Hæc quum ille dixisset, reliquos omnes tenuit silentium. At Phæneas Etolus, Cur ergo, inquit, Philippe, non reddis nobis Larissam Cremasten, Pharsalum, Thebas Phthias, Echinum? (4) Vos vero, respondens Philippus ait, illas accipite. At Titus: « Ceterarum, ait, nullam tradi oportet, præter unicam Thebas Phthias. (5) Quippe quando ipse cum exercitu ad Thebas appropinquasset, et ut fidei Romanorum se permitterent Thebani, esset hortatus, recusasse illos id facere: nunc igitur, quum bello victos teneat in potestate, licere sibi pro suo arbitrio cum ipsis agere. (6) Indignante Phænea, dicenteque, æquum esse, ut urbes ipsi reciperent, quæ Etolorum concilii prius fuissent; idque primo, quia nunc Romanos bello adjuvissent; (7) deinde ex legibus initæ inter ipsos a principio societatis: sic enim convenisse, ut eorum, quæ bello caperentur, suppellectilia Romanorum essent, urbes Etolorum: ad hæc Titus respondit: in utroque horum Phæneam ignorantia labi; (8) nam et societatem illam tunc fuisse solutam, quando Etoli pacem cum Philippo, Romanis relictis, fecerunt: (9) et, quodsi

τὴν συμμαχίαν, δεῖν αὐτοὺς κομίζεσθαι καὶ παραλαμ-
βάνειν, οὐκ εἴ τινας ἐθελοντὴν σφᾶς εἰς τὴν Ῥωμαίων
πίστιν ἐνεχέρισαν (ἔπερ αἱ κατὰ Θετταλίαν πόλεις
ἄπασαι πεποιθήκασιν νῦν), ἀλλ' εἴ τινας κατὰ κράτος
ἐάλωσαν.

XXII. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις δ' Τίτος ἤρεσκε, ταῦτα
λέγων· οἱ δ' Αἰτωλοὶ βαρέως ἤκουον, καὶ τις οἷον ἀρχὴ
κακῶν ἐγεννᾶτο μεγάλων. (2) Ἐκ γὰρ ταύτης τῆς
διαφορᾶς καὶ τούτου τοῦ σπινθῆρος μετ' ὀλίγον δ' τε πρὸς
Αἰτωλοὺς, δ' τε πρὸς Ἀντίοχον ἐξεκαύθη πόλεμος. (3)
Τὸ δὲ συνέχον ἦν τῆς ὁρμῆς τῆς τοῦ Τίτου πρὸς τὰς
διαλύσεις, ὅτι ἐπυνόαντο τὸν Ἀντίοχον ἀπὸ Συρίας
ἔχειν μετὰ δυνάμεως, ποιοῦμενον τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὴν
Εὐρώπην. (4) Διόπερ ἡγωνία, μὴ ταύτης δ' Φιλίππου
τῆς ἐλπίδος ἀντιλαμβάνομενος, ἐπὶ τὸ πολιοφυλακεῖν
ὁρμήσῃ, καὶ τρίβειν τὸν πόλεμον, εἴτα ἐτέρου παραγε-
νηθέντος ὑπάτου, τὸ κεφάλαιον τῶν πράξεων εἰς ἐκείνον
ἀνακλασθῇ. (5) Διὸ συνεχωρήθη τῷ βασιλεῖ, καθάπερ
ἤξiou, λαβόντα τετραμήνους ἀνοχὰς, παραχρῆμα μὲν
δοῦναι τῷ Τίτῳ τὰ διακόσια τάλαντα, καὶ Δημήτριον
τὸν υἱὸν εἰς ὁμηρείαν, καὶ τινὰς ἐτέρους τῶν φίλων
περὶ δὲ τῶν θίων πέμπειν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ δίδοναι
τῇ συγκλήτῳ τὴν ἐπιτροπὴν. (6) Καὶ τότε μὲν ἐχω-
ρίστησαν, πιστωσάμενοι περὶ τῶν θίων πρὸς ἀλλήλους,
ἐφ' ᾧ Τίτον, ἐὰν μὴ συντελῇται τὰ κατὰ τὰς διαλύσεις,
ἀποδοῦναι Φιλίππῳ τὰ σ' τάλαντα, καὶ τοὺς ὁμήρους.
(7) Μετὰ δὲ ταῦτα πάντες ἐπειμον εἰς τὴν Ῥώμην, οἱ
μὲν συνεργοῦντες, οἱ δ' ἀντιπράττοντες τῇ διαλύσει.

Excerpt. Antiq. ex lib. XVII, cap. 30, et Suidas.

XXIII. Τί δῆποτ' ἐστίν, ὅτι, τοῖς αὐτοῖς καὶ διὰ
τῶν αὐτῶν ἀπατώμενοι πάντες, οὐ δυνάμεθα λῆξαι
ἀνοίας; (2) Τοῦτο γὰρ τὸ γένος τῆς βραδιουργίας πολ-
λάκις ὑπὸ πολλῶν ᾗδ' ἐγένετο. (3) Καὶ τὸ μὲν παρὰ
τοῖς ἄλλοις διαχωρεῖν, ἴσως οὐ θαυμάσιον· τὸ δὲ, παρ'
οἷς ἡ πηγὴ τῆς τοιαύτης ὑπάρχει κακοπραγμοσύνης,
θαυμαστόν. (4) Ἀλλ' ἐστὶν αἴτιον τὸ μὴ πρόχειρον
ὑπάρχειν τὸ παρ' Ἐπιγράμῳ καλῶς εἰρημένον·

Νᾶρε, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

(Stephanus Byzant.)

(5) Μεδίων, πόλις πρὸς τῇ Αἰτωλίᾳ. Πολύβιος
ὀκτωκαιδεκάτῳ. Τὸ ἐθνικόν, Μεδιώνιος.

(III.) Excerptum Valesianum.

XXIV. Ἀτταλος ἐτελεύτησε τὸν βίον. Ὑπὲρ οὗ
δίκαιόν ἐστι, καθάπερ περὶ τῶν ἄλλων εἰθίσι μεθ' αὐ-
τῶν, καὶ περὶ τούτου νῦν ἐπιφθέγασθαι τὸν ἀρμόζοντα
λόγον. (2) Ἐκεῖνον μὲν γὰρ ἐξαρχῆς ἄλλο μὲν οὐδὲν
ἐφόδιον ὑπῆρχε πρὸς βασιλείαν τῶν ἐκτὸς, πλοῦτος δὲ
μόνον. (3) ὅς μετὰ νοῦ μὲν καὶ τόλμης χειρίζομενος
ὡς ἀληθῶς μεγάλην παρέχεται χρεῖαν πρὸς πᾶσαν ἐπι-

durare adhuc societatem illam voluerint, tum vero oportere
ut accipiant aut recuperent Ætoli non eas urbes, quas ultro
Romanorum fidei sese permisissent, quod nunc fecerint
omnia Thessaliæ oppida, sed eas, quæ vi fuissent subactæ.

22. Placuit ceteris hæc Titi oratio, sed Ætoli iniquis
eandem auribus admittebant; jamque adeo ingentium ma-
lorum principium quoddam hinc nascebatur. (2) Ex ista
siquidem dissentione, istaque scintilla, exarsit mox et bel-
lum contra Ætolos, et illud quod adversus Antiochum est
gestum. (3) Causa autem præcipua, quæ Titum impelle-
bat ad consilia pacis, fuit, quod intellexerat, Antiochum e
Syria cum exercitu esse profectum, et Europam versus iter
instituisse. (4) Itaque anxius erat ac sollicitus, ne forte
Philippus, arrepta spe quæ se offerebat, ad defensionem
urbium sese converteret et ad bellum trahendum, atque ita
Consul alter adveniret, ad quem decus omne rerum a se
gestarum reflecteretur. (5) Propterea Philippo, sicut ipse
postulabat, quatuor mensium induciæ fuere concessæ: quæ
si Tito præsentis pecuniæ talenta ducenta numeraret, filium-
que Demetrium et aliquot alios ex amicis daret obsides,
permissum ei est, ut de summa rerum legatos Romam mitteret,
et senatui arbitrium omne deferret. (6) His peractis
discesserunt, data invicem acceptaque fide, si exitum paci-
ficatio instituta non habuisset, fore ut accepta ducenta ta-
lenta Titus redderet Philippo cum obsidibus. (7) Post hæc
cuncti Romam legatos misere, alii ut pacem adjuvarent, alii
ut se illi opponerent.

XXIII. Quid tandem causæ est, quod, quum per eandem
et per eosdem cuncti decipiamur, ab amentia tamen desi-
stere non possumus? (2) Nam id genus fraudes multi jam
sæpe exercuerunt. (3) Ac ceteros quidem homines locum
illis dare, nihil fortasse fuerit mirandum: illud jure mireris,
capi hac fraude etiam illos, a quibus, ceu fonte quodam,
doli mali genus hoc manavit. (4) Sed ratio est, quia præ-
clarum Epicharmi dictum non habent in promptu: Sobrius
esto, et non temere credere memento: hi sunt articuli
prudentiæ.

(5) Medion, urbs prope Ætoliā. Polybius Libro XVIII.
Gentile Medionius.

(III.) Attali mors et encomium.

XXIV. Attalus rex e vita discessit. Quem quidem, ut
et in aliis omnibus facere consuevimus, suo elogio ornare,
jus fasque est. (2) Huic enim viro nullum ad spem regni
subsidiū fortuna dederat, præter divitias: (3) quæ qui-
dem, si cum prudentia et fortitudine administrantur, maxi-
mas ad omnem conatum afferunt utilitates; secus, graviam

βολήν, ἄνευ δὲ τῶν προειρημένων, τοῖς πλείστοις κακῶν παραίτιος πέφυκε γίνεσθαι καὶ συλλήδην ἀπωλείας. (4) Καὶ γὰρ φθόνους γέννῃ καὶ ἐπιβουλὰς, καὶ πρὸς διαφθορὰν σώματος καὶ ψυχῆς μεγίστας ἔχει βροτάς. Ὅλigerαι δὲ τινες εἰσι ψυχαὶ παντάπασιν, αἱ ταῦτα δυνάμειναι διωθεῖσθαι τῇ τοῦ πλούτου δυνάμει. (5) Διὸ καὶ τοῦ προειρημένου ἄξιον ἀγασθῆναι τὴν μεγαλοφυλίαν, ὅτι πρὸς οὐδὲν τῶν ἄλλων ἐπεβάλετο χρῆσθαι τοῖς χορηγίοις, ἀλλ' ἢ πρὸς βασιλείας κατὰκτησιν, οὐ μείζον ἢ καλλίον οὐδὲν οἶόν τε ἐστὶν οὐδ' εἰπεῖν. (6) δὲ τὴν ἀρχὴν ἐνεστήσατο τῆς προειρημένης ἐπιβολῆς, οὐ μόνον διὰ τῆς εἰς τοὺς φίλους εὐεργεσίας καὶ χάριτος, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων. (7) Νικησας γὰρ μάχῃ Γαλάτας, 8 βαρύτερον καὶ μαχιμώτερον ἔθνος ἦν τότε κατὰ τὴν Ἀσίαν, ταύτην ἀρχὴν ἐποιήσατο, καὶ τότε πρῶτον αὐτὸν ἔδειξε βασιλεῖα. (8) Τυχὼν δὲ τῆς τιμῆς ταύτης, καὶ βιώσας ἔτη δύο πρὸς τοῖς ο', τούτων δὲ βασιλεύσας μ' καὶ δ', σωφρονέστατα μὲν ἐβίωσε καὶ σεμνότερα πρὸς γυναῖκα καὶ τέκνα. (9) διεφύλαξε δὲ τὴν πρὸς πάντας τοὺς συμμάχους καὶ φίλους πίστιν, ἐναπέθανε δὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς καλλίστοις ἔργοις, ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. (10) Τὸ δὲ μέγιστον, δ' υἱοὺς ἐν ἡλικίᾳ καταλιπὼν, οὕτως ἡρότάσατο τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὥστε παισὶ παῖδων ἀσταςίστατον παραδοθῆναι τὴν βασιλείαν.

(Suidas in Περιβαλλόμενος.)

Ὁ δὲ Ἀττάλος, περιβαλλόμενος πλείω λόγον, ὑπεμνήσκειν αὐτοὺς τῆς ἀνάκαθεν τῶν προγόνων ἀρετῆς.

(Suidas in Συνεπισχύσας.)

(11) * * κωλύειν τὸν Ἀντίοχον παραπλεῖν, οὐκ ἀπεχθεῖας χάριν, ἀλλ' ὑπορώμενοι, μὴ, Φιλίππῳ συνεπισχύσας, ἐμπόδιον γένηται τῇ τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίᾳ.

(IV.) Legatio VII.

XXV. Ἐπὶ Μαρκέλλου Κλαυδίου ὑπάτου, παρελθόντος τὴν ὑπατον ἀρχὴν, ἤκον εἰς τὴν Ῥώμην οἱ τε παρὰ τοῦ Φιλίππου πρέσβεις, οἱ τε παρὰ τοῦ Τίτου καὶ τῶν συμμάχων, ὑπὲρ τῶν πρὸς Φιλίππον συνθηκῶν. (2) Λόγων δὲ πλείωνων γενομένων ἐν τῇ συγκλήτῳ, ταύτῃ μὲν ἐδόκει βεβαίωσιν τὰς δημολογίας. (3) εἰς δὲ τὸν δῆμον εἰσενεχθέντος τοῦ διαβουλοῦ, Μάρκος αὐτὸς, ἐπιθυμῶν τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα διαβάσεως, ἀντέλεγε, καὶ πολλὰ ἐποιεῖτο σπουδὴν εἰς τὸ διακόψαι τὰς συνθήκας. (4) Οὐ μὴν ἄλλ' ὅ γε δῆμος κατὰ τὴν τοῦ Τίτου προαίρεσιν ἐπεκύρωσε τὰς διαλύσεις. (5) Ὡν ἐπιτελεσθεισῶν, εὐθέως ἡ σύγκλητος, ἀνδρας δέκα καταστήσασα τῶν ἐπιφανῶν ἐξέπεμπε, τοὺς χειριούοντας τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Τίτου, καὶ βεβαιώσοντας τοῖς Ἑλλήσι τὴν ἐλευθερίαν. (6) Ἐποιήσαντο δὲ λόγους ἐν τῇ συγκλήτῳ καὶ περὶ τῆς συμμαχίας οἱ

malorum ac postremo interitus causa plerisque esse solent.

(4) Nam et invidiam et insidias pariunt, et ad corporis animique perniciem maxima habent momenta. Ac paucissima ingenia reperias, quae divitiarum adminiculo hujusmodi mala propulsare possint. (5) Quare illius viri magnitudinem animi mirari convenit, qui nullius alterius rei causa, nisi ad regnum sibi comparandum, opilous uti instituit: quocerte nihil majus aut illustrius dici potest. (6) Atque id primum aggressus est non modo liberalitate et gratia erga amicos, sed etiam rebus bello gestis. (7) Superatis enim praelio Gallis, quae gens maxime terribilis ac bellicosissima tum in Asia erat, tunc primum regium nomen palam adscivit. (8) Qua dignitate per quatuor et quadraginta annos potitus (vixit enim annis duobus et septuaginta), singulari modestia et gravitate cum uxore ac liberis vixit, (9) et sociis omnibus atque amicis fidem praestitit, ac postremo praclarissimis rebus est immortalus, pro libertate Graeciae contendens. (10) Quodque vel maximum est, quum quatuor filios adolescentes reliquerit, regni tamen successionem adeo firmiter stabilivit, ut ad tertiam stirpem tranquilla et pacata ejus possessio pervenerit.

Attalus prolixiorum orationem complexus, priscam majorum virtutem in memoriam eis revocavit.

(Rhodiorum legati ad Antiochum.)

(11) * * se prohibuit Antiochum praeternavigare; non ab odio ullo, sed quod vererentur, ne, si cum Philippo copias suas conjungeret, impedimento esset libertati Graecorum.

(IV.) Pax cum Philippo confirmatur a Senatu Populoque Romano.

XXV. Claudio Marcello Consule, paulo post quam initus fuit ab illo magistratus, Romam legati venerunt, de pace componenda cum Philippo acturi, tum quos ipse miserat, tum quos Titus et socii. (2) Post habitas in senatu a pluribus orationes, placuit Patribus, probandas esse conditiones pacis, de quibus convenerat. (3) Ubi vero ad populum rei cognitio est delata, Marcus ipse, trajiciendi in Graeciam cupidus, rogationi contradixit, magnoque studio conatus est foedus illud abrumper. (4) At populus tamen, Quinctii voluntatem secutus, pacificationem firmam ac ratam esse jussit. (5) Itaque, pace facta, extemplo senatus decem viros e primoribus legit, et in Graeciam misit, ut de communi sententia una cum Tito res Graeciae componerent, et Graecis libertatem firmerent. (6) Facta vero etiam in senatu mentio societatis est ab Achaeorum legato, Damoxeno

παρὰ τῶν Ἀχαιῶν πρέσβεις, οἱ περὶ Δαμόξενον τὸν Αἰγυῖα. (7) Γενομένης δ' ἀντιβήσεως κατὰ τὸ παρὸν, διὰ τὸ κατὰ πρόσωπον Ἡλείους μὲν ἀμυισθητεῖν τοῖς Ἀχαιοῖς ὑπὲρ τῆς Τριφυλίας, Μεσσηνίου δ' ὑπὲρ Ἀσίνης καὶ Πύλου, συμμάχους τότε Ῥωμαίων ὑπάρχοντας, Αἰτωλοὺς δὲ περὶ τῆς Ἡραίων πόλεως ὑπέρθεσιν ἔλαβε τὸ διαβούλιον ἐπὶ τοὺς δέκα. (8) Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν σύγκλητον ἐπὶ τούτοις ἦν.

(V.) Legatio VIII.

XXVI. Κατὰ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν μάχην, Τίτου παραχειμάζοντος ἐν Ἐλατείᾳ, Βωιωτοί, σπουδάζοντες ἀνακομισθῆναι τοὺς ἄνδρας τοὺς παρ' αὐτῶν στρατευσαμένους παρὰ τῷ Φιλίππῳ, διεπρεσθεύοντο περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν πρὸς Τίτον. (2) Ὁ δὲ, βουλόμενος ἔκκαλεσθαι τοὺς Βωιωτοὺς πρὸς τὴν σφετέραν εὐνοίαν, διὰ τὸ προορᾶσθαι τὸν Ἀντίοχον, ἐτοίμως συνεχώρησεν. (3) Ταχὺ δὲ πάντων ἀνακομισθέντων ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἐν οἷς ἦν καὶ Βραχύλλης, τοῦτον μὲν εὐθέως Βωιωτάρχην κατέστησαν· παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς δοκοῦντας εἶναι φίλους τῆς Μακεδόνων οἰκίας ἐτίμων, καὶ προῖγον οὐχ ἦττον ἢ πρότερον. (4) Ἐπεμψαν δὲ καὶ πρεσβείαν πρὸς τὸν Φίλιππον, τὴν εὐχαριστήσασαν ἐπὶ τῇ τῶν νεανίσκων ἐπανόδῳ, λυμαινόμενοι τὴν τοῦ Τίτου χάριν. (5) Ἀ συνορῶντες οἱ περὶ τὸν Ζεύξιππον καὶ Πεισίστρατον, καὶ πάντες οἱ δοκοῦντες εἶναι Ῥωμαίων φίλοι, δυσχερῶς ἔφερον, προορώμενοι τὸ μέλλον, καὶ δεδιότες περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀναγκαίων. (6) Σαρῶς γὰρ ἤδεσαν, ὡς, ἐὰν μὲν οἱ Ῥωμαῖοι χωρισθῶσιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Φίλιππος μὲν παρὰ πλευρὰν, συνεπισχύων αἰεὶ τοῖς πρὸς σφῆς ἀντιπολιτευομένοις, οὐδαμῶς ἀσφαλῆ σφίσιν ἐσομένην τὴν ἐν τῇ Βωιωτίᾳ πολιτείαν. (7) Διὸ καὶ, συμφρονήσαντες, ἐπρέσθευον πρὸς Τίτον εἰς τὴν Ἐλάτειαν. (8) Συμμιζαντες δὲ τῷ προειρημένῳ, πολλοὺς καὶ ποικίλους εἰς τοῦτο τὸ μέρος διετίθεντο λόγους, ὑποδεικνύντες τὴν ὁρμὴν τοῦ πλήθους, τὴν οὖσαν ἤδη νῦν καθ' αὐτῶν, καὶ τὴν ἀχαριστίαν τῶν ὀχλῶν. (9) Καὶ τέλος ἐθάβρησαν εἰπεῖν, ὅτι, ἐὰν μὴ τὸν Βραχύλλην ἐπανελόμενοι καταπλήξωσιν τοὺς πολλοὺς, οὐκ ἔστιν ἀσφάλεια τοῖς Ῥωμαίων φίλοις, χωρισθέντων τῶν στρατοπέδων. (10) Ὁ δὲ Τίτος, ταῦτα διακούσας, αὐτὸς μὲν οὐκ ἔφη κοινωνεῖν τῆς πράξεως ταύτης, τοὺς δὲ βουλομένους πράττειν οὐ καλοῦειν. (11) Καθόλου δὲ λαλεῖν αὐτοὺς ἐκέλευε περὶ τούτων Ἀλεξάμενῳ τῷ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγῷ. (12) Τῶν δὲ περὶ τὸν Ζεύξιππον πειθαρχησάντων καὶ διαλεγόμενων, ταχέως δὲ προειρημένος πεισθεὶς καὶ συγκαταθέμενος τοῖς λεγομένοις, τρεῖς μὲν τῶν Αἰτωλικῶν συνέστησε, τρεῖς δὲ τῶν Ἰταλικῶν νεανίσκων, τοὺς προσοίσοντας τὰς χεῖρας τῷ Βραχύλλῃ.

(Ora Cod. Urbin.)

(12) Οὐδεὶς γὰρ οὕτως οὐδὲ μάρτυς ἐστὶ φοβερός,

Ægliensi. (7) Sed quum orta stātim esset altercatio (Æli namque, coram præsentes, litem Achæis movebant de Triphylia; Messenii de Asine et Pylo, qui populi socii tunc Romanorum erant; Ætoli denique de Herææ), propterea rejectum est negotium ad decemviros. (8) Et in senatu quidem Romano hæc tum temporis sunt gesta.

(V.) Factiones Bæotorum. Cædes Brachyllæ.

XXVI. In Græcia post prælium, [quo victi sunt Macedones ad Cynoscephalas,] quum Elateæ hibernaret Titus, Bæoti, cupientes suos recipere, qui Philippo militaverant, legationem ad Titum miserunt, petentes, ut redire illis liceret impune. (2) Titus, cui suspectus jam tum erat Antiochus, studio adjungendi sibi Bæotorum animos, petitioni illorum facilem se præbuit. (3) Quum igitur omnes statim e Macedonia essent reversi, Brachyllam, qui ex eorum erat numero, Bæotarcham constituerunt: similiterque et reliquos, quorum erat notum in reges Macedoniae studium, honorabant, et ad dignitates non minus quam ante vocabant. (4) Quin et Philippo per legatos gratias egerunt propter juvenum redditum; beneficium, quod a Tito acceperant, oblitterantes. (5) Quæ quum cernerent Zeuxippus, Pisistratus, et quicumque Romanarum partium esse credebantur, ægre ferebant; quod imminetia mala præviderent, suæque ac necessariorum suorum saluti metuerent. (6) Certo enim aciebant, ubi semel Romani pedem e Græcia extulissent, remanente Philippo, qui suis in administratione reipublicæ adversarii vires subinde e propinquo suggerat, nequaquam tutum sibi fore, in Bæotorum civitate manere. (7) Omnes igitur consentientibus suffragiis ad Titum Elateam se conferunt. (8) Ibi in colloquium Titi admissi, multa ac varia in eam sententiam apud eum disserunt, quum multitudinis concitata in se studia illi ob oculos ponerent, et vulgi animum ingratum. (9) Ad extremum dicere non sunt veriti, nisi sublato de medio Brachylla terror ceteris injiceretur, nullam fore amicis Romanorum, postquam exercitus discesserint, securitatem. (10) His auditis Titus, se quidem ejus consilii participem fieri nolle, ait; ceterum, si quis rem velit exsequi, nullum allaturum impedimentum. (11) Denique jussit eos cum Alexameno, prætore Ætolorum, de his agere. (12) Dicto paruit Zeuxippus, estque de ea re cum Alexameno collocutus. Is facile assensus, adductusque ut dicta probaret, tres ex Ætolicis copiis, tres ex Italicis juvenes delegit, quibus mandatum est, ut Brachyllæ manus afferrent.

(13) Nullus enim neque testis est magis timendus, neque

οὔτε κατήγορος δεινός, ὥς ἡ σύνεσις ἢ ἐγκατοικοῦσα ταῖς ἐκείνων ψυχαῖς.

(VI.) Legatio IX.

XXVII. Κατὰ τὸν καιρὸν τούτον ἦγον ἐκ τῆς Ῥώμης οἱ δέκα, δι' ὧν ἐμελλε χειρίσσασθαι τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, κομίζοντες τὸ τῆς συγκλήτου δόγμα, τὸ περὶ τῆς πρὸς Φίλιππον εἰρήνης. (1) Ἦν δὲ τὰ συνέχοντα τοῦ δόγματος ταῦτα· «Τοὺς μὲν ἄλλους Ἕλληνας πάντας, τοὺς τε κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ κατὰ τὴν Εὐρώπην, ἐλευθέρους ὑπάρχειν, καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίῳις· (2) τοὺς δὲ ταττομένους ὑπὸ Φίλιππον, καὶ τὰς πόλεις τὰς ἐμφρούρους, παραδοῦναι Φίλιππον Ῥωμαίοις πρὸ τῆς τῶν Ἰσθμίων πανηγύρεως· (3) Εὐρώμουν δὲ καὶ Πήδασα, καὶ Βαργύλια, καὶ τὴν Ἰασσέων πόλιν, ὁμοίως Ἀβυδὸν, Θάσον, Μυρίαν, Πέρινθον ἐλευθέρως ἀφείναι, τὰς φρουράς ἐξ αὐτῶν μεταστῆσάμενον· (4) περὶ δὲ τῆς τῶν Κιανῶν ἐλευθέρωσης Τίτον γράψαι πρὸς Προυσίαν κατὰ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου· (5) τὰ δ' αἰχμαλώτα, καὶ τοὺς αὐτομολοὺς ἅπαντας ἀποκαταστήσαι Φίλιππον Ῥωμαίοις, ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς κατὰφράκτους ναῦς, πλὴν πέντε σκαφῶν καὶ τῆς ἐκκαὶδεκῆρους· (7) δοῦναι δὲ καὶ χίλια τάλαντα, τούτων τὰ μὲν ἡμίση παραυτίκα, τὰ δ' ἡμίση κατὰ φόρους, ἐν ἑτάσι δέκα.»

XXVIII. Τούτου δὲ τοῦ δόγματος διαδοθέντος εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες εὐθαρσεῖς ἦσαν καὶ περιχαρεῖς· μόνοι δὲ Αἰτωλοὶ, δυσχεραίνοντες ἐπὶ τῷ μὴ τυγχάνειν ὧν ἠλπίζον, καταλάουον τὸ δόγμα, φασκόντες, οὐ πραγματικῶν, ἀλλὰ γραμματικῶν μόνον ἔχειν αὐτὸ διαθεσιν. (1) Καὶ τινες ἐλάμβανον πιθανότητας ἐξ αὐτῶν τῶν ἐγγράπτων, πρὸς τὸ διασειεῖν τοὺς ἀκούοντας, τοιαύτας. (2) Ἐφασκον γὰρ, εἶναι δύο γνώμας ἐν τῷ δόγματι περὶ τῶν ὑπὸ Φίλιππου φρουρουμένων πόλεων· τὴν μὲν μίαν, ἐπιτάττουσαν ἐξάγειν τὰς φρουράς τὸν Φίλιππον, τὰς δὲ πόλεις παραδιδόναι Ῥωμαίοις· τὴν δ' ἑτέραν, ἐξάγοντα τὰς φρουράς, ἐλευθεροῦν τὰς πόλεις. (3) Τὰς μὲν οὖν ἐλευθερουμένας ἐπ' ὀνόματος δηλοῦσθαι, ταύτας δ' εἶναι τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν· τὰς δὲ παραδιδόμενας Ῥωμαίοις, φανερόν, εἶναι τὰς κατὰ τὴν Εὐρώπην. (4) Εἶναι δὲ ταύτας, Ἄρεδον, Ἐρέτριαν, Χαλκίδα, Δημητριάδα, Κόρινθον. (5) Ἐκ δὲ τούτων εὐθεώρητον ὑπάρχειν πᾶσιν, εἰ μεταλαμβάνουσι τὰς Ἑλληνικὰς πένδας παρὰ Φιλίππου Ῥωμαῖοι, καὶ γίγνεται μεθάρμοσις δεσποτῶν, οὐκ ἐλευθέρωσις τῶν Ἑλλήνων. Ταῦτα μὲν οὖν ὑπ' Αἰτωλῶν ἐλέγγο κατακόρυς. (6) Ὁ δὲ Τίτος, ὁμήσας ἐκ τῆς Ἐλατείας μετὰ τῶν δέκα, καὶ κατὰρας εἰς τὴν Ἀντίκυραν, παραυτίκα διέπλευσεν εἰς τὸν Κόρινθον· κακεὶ παραγενόμενος συνήδρευε μετὰ τούτων, καὶ διελάμβανε περὶ τῶν ὄλων. (7) Πλεοναζούσης δὲ τῆς τῶν Αἰτωλῶν διαβολῆς, καὶ πιστευομένης παρ' ἐνόις, πολλοὺς

gravior accusator, quam conscientia in pectore capereque residens.

(IV.) Decem legati Romani cum Quinctio res Græciæ ordinant.

XXVII. Eodem tempore venere Roma decem legati ad res in Græcia constituendas, senatusconsultum deferentes, quod de pace cum Philippo fuerat factum. (2) Ejus senatusconsulti præcipua capita erant hæc : « Ut ceteri « omnes Græci, et qui in Asia degunt, et qui in Europa, « liberi sint, suisque legibus utantur : (3) ut, qui in Philippi ditone sunt, et si quas ille urbes Græcorum præsidii tenet, eas, ante celebrationem ludicri Isthmiorum, « Romanis Philippus tradat : (4) ut Euromum, Pedasa, « Bargylia, Iassum, item Abydum, Thasum, Myrinam, « Perinthum, deductis inde præsidii, liberas esse sinat : « (5) de liberatione Cianorum scribat Titus ad Prusiam, « quid senatui placeat : (6) captivos et transfugas omnes « ut Philippus Romanis restituat intra idem tempus ; item « naves omnes tectas, scaphis quinque exceptis, et una « quam sexdecim versus remorum agunt : (7) hoc amplius « det Philippus mille talentum, dimidium præsens, dimidium « pensionibus decem annorum. »

XXVIII. Postquam hoc senatusconsultum deditum est inter Græcos, ceteri quidem omnes bonæ spei pleni lætitia gestire ; soli Ætoli, offensi, quod ea, quæ speraverant, non consecuti essent, decretum clam mussantes carpebant, non res, sed verba eo contineri jactitantes. (2) Atque ut illos concitarent, qui aures ipsis præbebant, ex ipsa formula decreti cavillationem hujusmodi arripiebant. (3) Aiebant enim duas eo decreto sententias comprehendere super urbibus, in quibus præsidia haberet Philippus : altera juberi, ut deducantur a Philippo præsidia, urbesque Romanis tradantur ; alteram sententiam, præsidii amotis, libertatem dare urbibus. (4) Nominatim autem eas designari, quibus libertas indulgeatur, eas nempe, quæ sunt in Asia : quæ autem Romanis tradi debeant, eas videlicet esse, quæ sunt in Europa ; (5) puta, Oreum, Eretriam, Chalcidem, Demetriadem, Corinthum. (6) Ex quo facile omnes intelligant, Romanos loco Philippi Græciæ compedes accipere ; atque ita mutationem fieri dominorum, non libertatem quaeri Græciæ. Hæc igitur assidue ab Ætolis jactabantur. (7) Interim Titus Elatea profectus cum decem legatis, quum Anticyram trajecisset, mox Corinthum pervenit : ibique cum his concilia agitavit, et de summa rerum tractavit. (8) Quoniam vero magna contentione ubique criminationem istam urgebant Ætoli, eique a multis fides habebatur, coa-

καὶ ποικίλους ἡναγχάζετο ποιεῖσθαι λόγους ὁ Τίτος ἐν τῷ συνεδρίῳ· (9) διδάσκων, ὥς, εἰπερ βούλονται καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων εὐκλειαν δλόκληρον περιποιήσασθαι, καὶ καθόλου πιστευθῆναι παρὰ πᾶσιν, διότι καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐποίησαντο διάβασιν οὐ τοῦ συμφέροντος ἔνεκεν, ἀλλὰ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας, ἐχωρητέον εἴη πάντων τῶν τόπων, καὶ πάσας ἐλευθερωτέον τὰς πόλεις τὰς νῦν ὑπὸ Φιλίππου φρουρουμένας. (10) Ταύτην δὲ συνέβαινε γίνεσθαι τὴν ἀπορίαν ἐν τῷ συνεδρίῳ, διὰ τὸ περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἐν τῇ Ῥώμῃ προδιελθῆναι, καὶ ῥητάς ἔχειν τοὺς δέκα παρὰ τῆς συγκλήτου τὰς ἐντολάς, περὶ δὲ Χαλκίδος καὶ Κορίνθου καὶ Δημητριάδος ἐπιτροπὴν αὐτοῖς δεδόσθαι, διὰ τὸν Ἀντίοχον, ἵνα βλέποντες πρὸς τοὺς καιροὺς βουλευνται περὶ τῶν προειρημένων πόλεων κατὰ τὰς αὐτῶν προαιρέσεις. (11) Ὁ γὰρ προειρημένος βασιλεὺς δῆλος ἦν ἐπέχων πάλαι τοῖς κατὰ τὴν Εὐρώπην πράγμασιν. (12) Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν μὲν Κορίνθον ὁ Τίτος ἔπεισε τὸ συνέδριον ἐλευθεροῦν παραχρῆμα, καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς ἐγχειρίζειν, διὰ τὰς ἐξ ἀρχῆς ὁμολογίας· τὸν δ' Ἀκροκορίνθον, καὶ Δημητριάδα, καὶ Χαλκίδα παρακατέσχον.

XXIX. Δοξάντων δὲ τούτων, καὶ τῆς Ἰσθμίων πανηγύρεως ἐπελθούσης, καὶ σχεδὸν ἀπὸ πάσης τῆς οἰκουμένης τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν συνεληλυθότων διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν ἀποδοσόμενων, πολλοὶ καὶ ποικίλοι καθ' ὅλην τὴν πανηγυρίαν ἐνέπιπτον λόγοι· (2) τῶν μὲν ἀδύνατον εἶναι φασκόντων, Ῥωμαίους ἐνίων ἀποστῆναι τόπων καὶ πόλεων τῶν δὲ διοριζομένων, ὅτι τῶν μὲν ἐπιφανῶν εἶναι δοκούντων τόπων ἀποστήσονται, τοὺς δὲ φαντασίαν μὲν ἔχοντας ἐλάττω, χρεῖαν δὲ τὴν αὐτὴν παρέχεσθαι δυναμένους, καθέξουσι. (3) Καὶ τούτους εὐθέως ἐπεδείκνυσαν αὐτοὶ καθ' αὐτῶν, διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους εὐρεσιλογίας. (4) Τοιαύτης δ' οὔσης ἐν τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀπορίας, ἀθροισθέντος τοῦ πλήθους εἰς τὸ στάδιον ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, προελθὼν ὁ κήρυξ, καὶ σιωπησάμενος τὰ πλήθη διὰ τοῦ σαλπικητοῦ τοῦδε τὸ κήρυγμα ἀνηγόρευσε. (5) « Ἡ σύγκλητος ἡ Ῥωμαίων καὶ Τίτος Κοῖντιος, στρατηγὸς ὑπατος, καταπολεμήσαντες βασιλεῖα Φιλίππον καὶ Μακεδόνας, ἀφίθαισι « ἐλευθέρους, ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις, Κορινθίους, Φωκίας, Λοκροῦς, « Εὐβοεῖς, Ἀχαιοὺς τοὺς Φθιώτας, Μάγνητας, Θεταλούς, Πεῤῥαιδούς. » (6) Κρότου δ' ἐν ἀρχαῖς εὐθέως ἑξαισίου γενομένου, τινὲς μὲν οὐδ' ἤκουσαν τοῦ κηρύγματος, τινὲς δὲ πάλιν ἀκούειν ἐβόλυντο. (7) Τὸ δὲ πολλὸ μέρος τῶν ἀνθρώπων, διαπιστούμενον, καὶ δοκοῦν ὥσανεῖ καθ' ὕπνον ἀκούειν τῶν λεγομένων, διὰ τὸ παράδοξον τοῦ συμβαίνοντος. (8) πᾶς τις ἐξ ἄλλης δρμῆς ἐβόα προάγειν τὸν κήρυκα καὶ τὸν σαλπικητὴν εἰς μέσον τὸ στάδιον, καὶ λέγειν πάλιν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ὥς μὲν ἔμοι δοκεῖ, βουλομένων τῶν ἀνθρώπων μὴ μόνον ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ βλέπειν τὸν λέγοντα, διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν ἀναγορευομένων. (9) Ὡς δὲ πάλιν ὁ κήρυξ, προελθὼν εἰς τὸ μέσον, καὶ κατασιωπησάμε-

ctus est Quinctius multis variisque rationibus uti, ut eos, qui in concilio aderant, doceret : (9) si vellent Græcorum præconia et laudationem sine exceptione mereri ; si fidem omnibus facere, ad liberandam Græciam, non proprias utilitatis causa mare a principio trajecisse Romanos ; omnibus excedendum esse locis, et universas urbes esse liberandas, quas nunc Philippus præsidii suis occupatas teneat. (10) Hæc autem disceptatio et difficultas inde nata erat in concilio, quia de ceteris quidem urbibus Romæ jam fuerat tractatum, et expressa a senatu mandata acceperant legati ; de Chalcide vero et Corintho et Demetriade, propter Antiochum, libera potestas facta concilio fuerat, ut, quod tempora reipublicæ postulare viderentur, id ex animi sui sententia de his urbibus statuerent. (11) Dubitabat enim nemo, quin is Rex, quem commemoravimus, Europæ rebus pridem immineret. (12) Tandem concilio persuasit Titus, ut Corinthum liberarent et Achæis traderent : Acrocorinthus vero, et Demetriadem, Chalcidemque retinuerunt.

XXIX His ita decretis, cum jam Isthmiorum panegyris adesset, ac fere ex omnibus orbis partibus clarissimi quique viri, propter expectationem ejus quod eventurum esset, convenissent, multi varique toto conventu sermones habebantur : (2) quum alii dicerent, omnino fieri non posse, ut Romani certis locis atque urbibus se abstinerent ; alii futurum statuerent, ut celebrioribus quidem locis abstinerent, ceterum ea retinerent, quæ celebritatis quidem minus haberent, usum vero præstare eundem possent. (3) Atque ea loca ipsi, alii adversus alios, statim designabant, per usitatam inter ipsos mutuam loquacitatem. (4) Hac incertitudine hominum mentes agitabantur, eratque in stadio coacta multitudo ad certamen, cum ecce præco in mediam arenam procedit, et, facta per tubicinem audientia, ita pronunciat : (5) « Senatus Romanus et Titus Quinctius, Proconsul imperator, Philippo rege atque Macedonibus divi « ctis, liberos, sine præsidio, immunes, suis legibus esse jubent Corinthios, Phocenses, Locrenses, Eubrenses, « Achæos Phthiotas quos vocant, Magnetas, Thessalos, Perrhæbos. » (6) Quum autem ad prima statim præconi verba ingens supra modum plausus fuisset excitatus, nonnulli vocem præconis ne audiverunt quidem, alii iterum audire auebant. (7) Plerique vero vix satis sibi credere, et propter rei novitatem ea, quæ dicebantur, velut in somnis sibi videri audire. (8) Itaque omnes clamare, novo initio facto produceretur præco cum tubicine in medium stadium, et iterum eadem repeteret : quum unusquisque, ut equidem puto, non audire dumtaxat, sed videre etiam averet hominem, qui ea pronuntiabat, quæ ipsi credere non poterant. (9) Ubi igitur iterum processit præco in medium, et, imperato

νος διὰ τοῦ σαλπικγκτοῦ τὸν θόρυβον, ἀνηγόρευσε ταῦτά, καὶ ὡσαύτως τοῖς πρόσθεν· τηλικούτον συνέβη καταβραγῆναι τὸν κρότον, ὥστε καὶ μὴ βραδίως ἂν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἀγαγεῖν τοῖς νῦν ἀκούουσι τὸ γεγονός. (10) Ὡς δέ ποτε καὶ κατέληξεν ὁ κρότος, τῶν μὲν ἀθλητῶν ἀπλῶς οὐδεὶς οὐδένα λόγον εἶχεν ἔτι· πάντες δὲ διαλαλοῦντες, οἱ μὲν ἀλλήλοισι, οἱ δὲ πρὸς σφᾶς αὐτοῦς, οἰοεὶ παραστατικοὶ τὰς διανοίας ἦσαν. (11) οἱ καὶ μετὰ τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς χαρᾶς μικροῦ διέφθειραν τὸν Τίτον εὐχαριστοῦντες. (12) Οἱ μὲν γὰρ ἀντοφθαλμῆσαι κατὰ πρόσωπον καὶ σωτῆρα προσφωνῆσαι βουλόμενοι, τινὲς δὲ τῆς δεξιᾶς ἀψάσθαι σπουδάζοντες, οἱ δὲ πολλοὶ στεφάνους ἐπιβρίπτοντες καὶ λημνίσκους, παρ' ὀλίγον διέλυσαν τὸν ἄνθρωπον. (13) Δοκούσης δὲ τῆς εὐχαριστίας ὑπερβολικῆς γενέσθαι, θαρβῶν ἂν τις εἴπεν, διότι πολλὰ καταδεεστέραν εἶναι συνέβαινε τοῦ τῆς πράξεως μεγέθους. (14) Θαυμαστὸν γὰρ ἦν, καὶ τὸ Ῥωμαίους ἐπὶ ταύτης γενέσθαι τῆς προαιρέσεως, καὶ τὸν ἡγούμενον αὐτῶν Τίτον, ὥστε πᾶσαν ὑπομεῖναι δαπάνην καὶ πάντα κίνδυνον χάριν τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας· μέγα δὲ καὶ τὸ δύναμιν ἀκολουθοῦν τῇ προαιρέσει προσενέγκασθαι. (15) Τούτων δὲ μέγιστον ἔτι, τὸ μηδὲν ἐκ τῆς τύχης ἀντιπαῖσαι πρὸς τὴν ἐπιβολήν, ἀλλ' ἀπλῶς ἅπαντα πρὸς ἓνα καιρὸν ἐκδραμεῖν· ὥστε διὰ κηρύγματος ἐνὸς ἅπαντας καὶ τοὺς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντας Ἑλληνας, καὶ τοὺς τὴν Εὐρώπην, ἐλευθέρους, ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους γενέσθαι, νόμοις χρωμένους τοῖς ἰδίοις.

XXX. Διελθούσης δὲ τῆς πανηγύρεως, πρώτοις μὲν ἐχρημάτισαν τοῖς παρ' Ἀντιόχου πρεσβευταῖς· διακελευόμενοι, τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας πόλεων τῶν μὲν αὐτόνομων ἀπέχεισθαι, καὶ μηδεμιᾷ πολεμεῖν· ὅσας δὲ νῦν παρεῖληφε τῶν ὑπὸ Πτολεμαίων καὶ Φιλίππων ταττομένων, ἐκχωρεῖν. (2) Σὺν δὲ τούτοις προηγόρευον, μὴ διαβαίνειν εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ δυνάμεως· οὐδένα γὰρ ἔτι τῶν Ἑλλήνων οὔτε πολεμεῖσθαι νῦν ὑπ' οὐδενός, οὔτε δουλεύειν οὐδέν. (3) Καθόλου δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν τινὰς ἔφασαν ἤξειν πρὸς τὸν Ἀντιόχον. (4) Ταύτας μὲν οὖν οἱ περὶ τὸν Ἡγησιάνακτα καὶ Λυσίαν λαβόντες τὰς ἀποκρίσεις, ἐπαγγέλλον. (5) Μετὰ δὲ τούτους εἰσεκαλοῦντο πάντας τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων παραγεγονότας, καὶ τὰ δοξάντα τῷ συνεδρίῳ διεσάφουν. (6) Μακεδόνων μὲν οὖν τοὺς Ὀρέστας καλουμένους, διὰ τὸ προσχωρῆσαι σφίσι κατὰ τὸν πόλεμον, αὐτονόμους ἀφίεσαν· ἡλευθέρωσαν δὲ Περραιβοὺς καὶ Δόλοπας καὶ Μάγνητας. (7) Θετταλοὺς δὲ μετὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς τοὺς Φθιώτας προσένειμαν, ἀφελόμενοι Θήβας τὰς Φθίας καὶ Φάρσαλον. (8) οἱ γὰρ Αἰτωλοὶ περὶ τε τῆς Φαρσαλοῦ μεγάλην ἐποιούντο φιλοτιμίαν, φάσκοντες, αὐτῶν δεῖν ὑπάρχειν κατὰ τὰς ἐξ ἀρχῆς συνθήκας· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ Λευκάδας. (9) Οἱ δὲ ἐν τῷ συνεδρίῳ περὶ μὲν τούτων τῶν πόλεων ὑπερέβητο τοῖς Αἰτωλοῖς τὸ διαβούλιον πάλιν ἐπὶ τὴν σύγκλητον· τοὺς δὲ Φωκίας καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς

per tubicinem silentio, sedatoque tumultu, eadem, quæ prius, eodemque modo pronuntiavit, tantus erupit cum clamore plausus, ut ægre, qui ista nunc audiunt, rem vel cogitatione sibi fingere valeant. (10) Posteaquam tandem plaudendi finis est factus, athletic quidem nemo fuit omnium qui adverteret animum; sed omnes sermonibus rem celebrantes, alii cum amicis invicem, alii apud se ipsos, veluti de potestate mentis existiissent. (11) Quin etiam, dimissis ludis (tanta fuit gaudii illius magnitudo), dum gratias Tito agunt, pene illum enecarunt: (12) quippe alii suis ipsorum oculis coram eum spectare, et salutis suæ auctorem salutare cupientes, alii dexteram ejus tangere gestientes, plerique coronas et lemniscos jacentes, parum absuit quin homini spiritum eliderent. (13) Etsi autem videtur ejusmodi gratiarum actio modum excessisse, audacter tamen dicere queat aliquis, longe inferiorem eam fuisse meriti illius magnitudine. (14) Erat enim admiratione digna res, Romanos et imperatorem illorum Quinctium in animum induxisse, ut ad libertatem Græcis parandam nullam impensam recusarent, nullum periculum: magnum vero et illud erat, vires incepto pares fuisse ab iis adhibitas: (15) sed supra omnia maximum, fortunam nulla in re huic consilio esse adversatam, sed ita penitus omnia in unum tempus concurrisset congruisseque, ut uno præconio omnes Græci, quique Asiam quique Europam colunt, liberi, sine præidiis, immunes, suis legibus esse pronuntiarentur.

XXX. Peracta celebritate, Romani primis omnium Antiochi legatis operam dederunt, jusseruntque eam liberis in Asia civitatibus abstinere, neque ullam earum bello lacerare; iis vero excedere, quæ Ptolemæi aut Philippi fuissent, et ab ipso essent occupatæ. (2) Denuntiavit insuper, ne cum exercitu in Europam trajiceret; quum nemo jam e Græcis aut bello peteretur a quoquam, aut cuiquam servir. (3) Addiderunt denique, quosdam etiam omnino e suo numero ad Antiochum esse venturos. (4) Hoc ubi responsum acceperunt Hegesianax et Lysias, ad Regem sunt reversi. (5) Secundum hos vocati omnes sunt, quos gentes aut civitates miserant, et quæ concilium decreverat, illis sunt declarata. (6) Igitur Orestis (Macedonica ea gens est), quod durante adhuc bello Romanis se adjunxissent, suas leges reddiderunt; liberaruntque etiam Perrhæbos, Dolopas, Magnetas. (7) Thessalis, præter libertatem concessam, etiam Phthiotas Achæos attribuerunt, Thebis Phthioticis et Pharsalo exceptis: (8) nam pro Pharsalo Ætoli acri studio contendebant, ex legibus prioris fœderis eam urbem sibi vindicantes: idemque et de Leucade postulabant. (9) Sed concilium deliberationem super hisce Ætolorum postulatibus ad senatum iterum rejecit: at Pho-

συνεχώρησαν αὐτοῖς ἔχειν, καθάπερ εἶχον καὶ πρότερον ἐν τῇ συμπολιτείᾳ. (10) Κόρινθον δέ, καὶ τὴν Τριφυλίαν, [καὶ τὴν Ἡραϊκὴν πόλιν, Ἀχαιοὺς ἀπέδωκαν. Ὡρεὸν δέ,] ἐτι δὲ τὴν Ἐρετριέην πόλιν, ἐδόκει μὲν τοῖς πλείοσιν Εὐμένει δοῦναι· (11) Τίτου δὲ πρὸς τὸ συνέδριον διαστελλαντος, οὐκ ἐκυρώθη τὸ διαβούλιον· διὸ καὶ μετὰ τινα χρόνον ἡλευθερώθησαν αἱ πόλεις αὗται διὰ τῆς συγκλήτου, καὶ σὺν ταύταις Κάρυστος. (12) Ἐδωκαν δὲ καὶ Πλευράτῃ Λυχνίδα καὶ Πάρθον, οὐσας μὲν Ἰλλυρίδας, ὑπὸ Φίλιππον δὲ ταττομένας. (13) Ἀμυνάνδρῳ δὲ συνεχώρησαν, ὅσα παρεσπάσατο κατὰ τὸν πόλεμον ἐρύματα τοῦ Φιλίππου, κρατεῖν τούτων.

XXXI. Ταῦτα δὲ διοικήσαντες ἐμέρισαν σφᾶς αὐτούς. (2) Καὶ Πόπλιος μὲν Λέντιος, εἰς Βαργύλια πλεύσας, ἡλευθέρωσε τούτους· Λεύκιος δὲ Στερτίνιος, εἰς Ἡρασιτίαν καὶ Θάσον ἀφικόμενος καὶ τὰς ἐπὶ Θράκης πόλεις, ἐποίησε τὸ παραπλήσιον. (3) Πρὸς δὲ τὸν Ἀντίοχον ὤρμησαν Πόπλιος Οὐίλλιος καὶ Λεύκιος Τερέντιος· οἱ δὲ περὶ Γνάϊον τὸν Κορνήλιον πρὸς τὸν βασιλέα Φίλιππον. (4) Ὁ καὶ συμμείξαντες πρὸς τοὺς Τέμπεσι, περὶ τε τῶν ἄλλων διελέχθησαν, ὑπὲρ ὧν εἶχον τὰς ἐντολάς, καὶ συνεβούλευον αὐτῷ, πρεσβεύτας πέμπειν εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὲρ συμμαχίας, ἵνα μὴ δοκῇ τοῖς καιροῖς ἐφεδρεῦν ἀποκαρδοκεῖν τὴν Ἀντιόχου παρουσίαν. (5) Τοῦ δὲ βασιλέως συγκαταθεμένου τοῖς ὑποδεικνυμένοις, εὐθέως ἀπ' ἐκείνου χωρισθέντες, ἦκον ἐπὶ τὴν τῶν Θερμικῶν σύνοδον· (6) καὶ παρελθόντες εἰς τὰ πληθῆ, παρεκάλουν τοὺς Αἰτωλοὺς διὰ πλειόνων, μεῖναι ἐπὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς αἰρέσεως, καὶ διαφυλάττειν τὴν πρὸς Ῥωμαίους εὐνοίαν. (7) Πολλῶν δὲ παρισταμένων, καὶ τῶν μὲν πρῶως καὶ πολιτικῶς μεμφιμοιρούντων αὐτοῖς ἐπὶ τῇ μὴ κοινωνικῶς χρῆσθαι τοῖς εὐτυχίαισι, μηδὲ τηρεῖν τὰς ἐξ ἀρχῆς συνθήκας· (8) τῶν δὲ λοιδορούντων, καὶ φασκόντων, οὐτ' ἀν' ἐπιθεῖναι τῆς Ἑλλάδος οὐδέποτε Ῥωμαίους, οὐτ' ἂν νικήσαι Φίλιππον, εἰ μὴ δι' ἑαυτούς· (9) τὸ μὲν ἀπολογεῖσθαι πρὸς ἕκαστα τούτων οἱ περὶ τὸν Γνάϊον ἀπεδοκίμασαν, παρεκάλουν δ' αὐτοὺς πρεσβεύειν εἰς τὴν Ῥώμην, διότι πάντων παρὰ τῆς συγκλήτου τεύζονται τῶν δικαίων· ὃ καὶ, πεισθέντες, ἐποίησαν. (10) Καὶ τὸ μὲν τέλος τοῦ πρὸς Φίλιππον πολέμου τοιαύτην ἔσχε διάθεσιν.

censes et Locrenses habere eis permiserunt concilio suo contributos, sicut ante habuerant. (10) Corinthum, Triphyliam, [et Heræam, Achæis reddiderunt. Oreum vero et] Eretriam plerisque visum est Eumeni dare : (11) sed Tito cum concilio controversante, rata ea sententia non fuit. Quare etiam paulo post senatus libertatem his civitatibus dedit, et una cum his Carysto. (12) Pleurato Lychnis et Parthini dati : Illyriorum utraque civitas, sed sub ditione Philippi fuerat. (13) Amynandro tenere permiserunt castella, quæ per belli tempus capta Philippo ademisset.

XXXI. His ita constitutis, decem legati partiti sese sunt : (2) ac Publius quidem Lentulus Bargylia nave contendit, eamque urbem liberam esse jussit; Lucius Stertinus Hephæstiam et Thasum et Thraciæ urbes adiit, atque idem fecit. (3) P. vero Villius et L. Terentius ad regem Antiochum est profectus; Cn. Cornelius ad regem Philippum. (4) Quem ut convenit ad Tempe, tum de ceteris rebus cum eo est collocutus, quas in mandatis habebat, tum etiam consilium ei dedit, ut ad societatem petendam mitteret Romam legatos, ne temporum opportunitates captasse et Antiochi adventum cupide exspectasse videretur. (5) Assentiente rege ei consilio quod monstrabatur, extemplo Cornelius ab eo discedens ad Thermicorum conventum venit : (6) ubi in concionem prodians, multis verbis Ætolos monuit, ut in priore sententia manerent, et populi Romani amicitiam constanter custodirent. (7) Quum vero multi ad Cornelium accederent, atque alii quidem leni civilique oratione apud eum quererentur, quod victoriæ fructus nequaquam secum communicassent Romani, neque legibus fœderis stetissent, quod initio inter ipsos fuisset pactum; (8) alii autem conviciis incesserent, dicerantque, Romanos, absque se fuisset, ne pedem quidem in Græcia fuisse umquam posituros, nedum regem Philippum debellaturos; (9) non putavit Cornelius sibi faciendum, ut ad singula horum, quæ dicebantur, responderet : tantum monuit, legatos mitterent Romam, omnia enim æqua ipsos a senatu impetraturos. Quod et Ætoli, consilio hujus usi, fecerunt. (10) Atque adeo bellum, quod cum Philippo rege est gestum, hunc finem habuit.

RES ANTIOCHI.

(I.) Suidas in Εὐκαιρία, et Legatio X.

XXXII. Ἀντίοχος, ὁ βασιλεὺς, πάνυ ὠρέγετο τῆς Ἐφέσου, διὰ τὴν εὐκαιρίαν· (2) τῷ δοκεῖν μὲν κατὰ Ἰωνίας καὶ τῶν ἐφ' Ἑλλησπόντου πόλεων, καὶ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλασσαν, ἀκροπόλειος ἔχειν θέσιν, κατὰ δὲ τῆς Εὐρώπης ἀμυντήριον ὑπάρχειν αἰ τοῖς Ἀσίας βασιλεῦσιν εὐκαιρότατον.

(I.) Antiochi successus in Ionia et in Thracia.

XXXII. Antiochus rex Ephesum vehementer appetebat, propter illius urbis opportunitatem : (2) quod adversus Ioniam quidem et Hellesponti urbes terra marique arcis situm obtinere videretur; contra Europam vero propugnaculum Asiæ regibus commodissimum semper esset.

(3) Προχωρούσης τῇ Ἀντιόχῃ κατὰ νοῦν τῆς ἐπιβολῆς, παρόντι ἐν Θράκῃ τῇ Ἀντιόχῃ κατέπλευσαν εἰς Σηλυμβρίαν οἱ περὶ Λεύκιον Κορνήλιον. (4) Οὗτοι δ' ἦσαν παρὰ τῆς συγλήτου πρέσβεις ἐπὶ τὰς διαλύσεις ἐξαπεσταλμένοι τὰς Ἀντιόχῃ καὶ Πτολεμαίου.

(II.) Excerpt. Antiq. ex lib. XVII, cap. 31 - 33.

XXXIII. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἦκον καὶ τῶν δέκα Πόπλιος μὲν Λέντος ἐκ Βαργυλίων, Λεύκιος δὲ Τερέντιος καὶ Πόπλιος Οὐίλλιος ἐκ Θάσου. (2) Ταχὺ δὲ τῇ βασιλεῖ διασαφείσης τῆς τούτων παρουσίας, πάντες ἐν ὁλίγαις ἡμέραις ἠβροίσθησαν εἰς τὴν Λυσιμάχειαν. (3) Συνεκύρθησαν δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἡγησιάνακτα καὶ Λυσίαν οἱ πρὸς τὸν Τίτον ἀποσταλντες εἰς τὸν καιρὸν τούτον. (4) Αἱ μὲν οὖν κατ' ἰδίαν ἐνταῦθες τοῦ τε βασιλέως καὶ τῶν Ῥωμαίων τελέως ἦσαν ἀφελεῖς καὶ φιλάνθρωποι· μετὰ δὲ ταῦτα γενομένης συνδρεῖας κοινῆς ὑπὲρ τῶν ὄλων, ἀλλοιοτέρην λαβεῖν τὰ πράγματα διάθεσιν. (5) Ὁ γὰρ Λεύκιος ὁ Κορνήλιος ἡξίου μὲν καὶ τῶν ὑπὸ Πτολεμαίων ταττομένων πόλεων, ὅσας νῦν εἴληπε κατὰ τὴν Ἀσίαν, παραχωρεῖν τὸν Ἀντιόχον· τῶν δ' ὑπὸ Φίλιππον διεμαρτύρετο φιλοτίμως ἐξίστασθαι. (6) Γελοῖον γὰρ εἶναι, τὰ Ῥωμαίων ἄλλα τοῦ γεγονότος αὐτοῖς πολέμου πρὸς Φίλιππον Ἀντιόχον ἐπαλθόντα παραλαμβάνειν. (7) Παρῆναι δὲ καὶ τῶν αὐτονόμων ἀπέχεσθαι πόλεων. (8) Καθόλου δ', ἔφη, θαυμάζειν, τίνι λόγῳ τούτοις μὲν περὶ καὶ, τούτοις δὲ ναυτικαῖς δυνάμεσι πεποιήται τὴν εἰς τὴν Εὐρώπην διάβασιν. (9) Πλὴν γὰρ τοῦ προτιθεσθαι Ῥωμαίοις ἐγχειρεῖν αὐτὸν, οὐδ' ἔννοιαν ἑτέραν καταλείπεσθαι παρὰ τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις. Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι, ταῦτ' εἰπόντες, ἀπεσιώπησαν.

XXXIV. Ὁ δὲ βασιλεὺς, πρῶτον μὲν διαπορεῖν, ἔφη, κατὰ τίνα λόγον ἀμφισβητοῦσι πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας πόλεων· πᾶσι γὰρ μάλλον ἐπιβάλλειν τοῦτο ποιεῖν, ἢ Ῥωμαίοις. (2) Δεύτερον δ' ἡξίου, μηδὲν αὐτοὺς πολυπραγμονεῖν καθόλου τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν· οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς περιεργάζεσθαι τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀπλῶς οὐδέν. (3) Εἰς δὲ τὴν Εὐρώπην ἔφη διαβεβηκέναι μετὰ τῶν δυνάμεων, ἀνακτησόμενος τὰ κατὰ τὴν Χερρόνησον καὶ τὰς ἐπὶ Θράκῃς πόλεις. Τὴν γὰρ τῶν τόπων τούτων ἀρχὴν μάλιστα πάντων αὐτῷ καθήκειν. (4) Εἶναι μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὴν δυναστείαν ταύτην Λυσιμάχου· Σελεύκου δὲ πολεμήσαντος πρὸς αὐτὸν, καὶ κρατήσαντος τῷ πολέμῳ, πᾶσαν τὴν Λυσιμάχου βασιλείαν δορικτήτων γενέσθαι Σελεύκου. (5) Κατὰ δὲ τοὺς τῶν αὐτοῦ προγόνων περισπασμούς ἐν τοῖς ἐξῆς χρόνοις, πρῶτον μὲν Πτολεμαῖον παρασπασμένον σφετερίζεσθαι τοὺς τόπους τούτους, δεύτερον δὲ Φίλιππον. (6) Αὐτὸς δὲ νῦν οὐ κτεσθαι, τοῖς Φίλιππου καιροῖς συνεπιτιθέμενος, ἀλλ' ἀνακτεσθαι τοῖς ἰδίοις καιροῖς συγχρώμενος. (7) Λυσιμαχεῖς δὲ, παράλογως ἀναστάτας γεγονότας ὑπὸ Θρακῶν, οὐκ ἀδικεῖν Ῥωμαίους, κατάγων καὶ συνοικίζων. (8) Ποιεῖν γὰρ

(3) Quum ex animi sententia Antiocho inceptum procederet, atque is jam in Thracia esset, venit ad eum Selymbriam L. Cornelius. (4) Hic legatus a senatu missus fuerat ad pacem inter Antiochum et Ptolemæum conciliandam.

(II.) *Lysimachiae cum Antiocho congregiuntur legati Romani.*

XXXIII. Sub idemque tempus et ex decem legatorum numero Publius Lentulus a Baryllis, L. Terentius et P. Villius a Thaso advenierunt. (2) De quorum adventu quum cito rex factus esset certior, paucis diebus omnes Lysimachiam convenerunt. (4) Eodem vero tempore Hegesianax quoque et Lysias, qui ad Titum missi a rege fuerant, opportune simul redierant. (4) Et privati quidem congressus regis cum Romanis simplicitatis atque humanitatis pleni fuerunt: mox vero, ut in communi omnium consessu de publicis rebus agi coeptum, longe alia rerum facies exstitit. (5) Nam L. Cornelius æquum censebat, ut Ptolemæo cederet Antiochus urbibus ditionis ejus, quas ipse recens in Asia occupaverat; tum vero et eis ut excederet, quæ Philippi fuissent, deum et hominum fidem testans, etiam atque etiam contendebat. (6) Ridiculam enim rem fore, si, postquam Romani cum Philippo bellum gessissent, superveniens Antiochus belli præmia auferret. (7) Monebat etiam, ut a liberis civitatibus abstinere. (8) Et, in universum mirari se, dixit, quo consilio cum tantis copiis, tam pedestribus, quam navalibus, in Europam trajecisset. (9) Nam si istud unum exceperis, quod Romanos aggredi proposuisset, nihil quidquam relictum esse, quod super hoc ipsius consilio, quicumque recta ratione rem putarent, cogitare saltem possent. Et Romani quidem, his dictis, conticuerunt.

XXXIV. Rex, ante omnia mirari se, dixit, quonam jure Romani de Asiæ urbibus controversiam sibi moveant: hoc enim faciendi quibusvis potius, quam Romanis, jus esse. (2) Postulavit deinde ab illis, « ne ullo pacto rebus Asiæ curiosius sese immiscerent; nam se quoque de iis, quæ in Italia gerantur, nihil quidquam inquirere. (3) In Europam vero copias se trajecisse, ut Chersonesum et Thraciæ urbes recuperaret: quandoquidem eorum locorum imperium ad se meliore, quam ad ullum alium, jure pertineat. (4) Olim nempe Lysimachi eam dynastiam fuisse: cum eo bellum gessisse Seleucum, eundemque bello vicisse; atque ita regnum Lysimachi universum belli jure Seleuci fuisse factum. (5) Post illa quidem accidisse, ut, dum majores sui aliis curis distinerent, primum Ptolemæus, deinde Philippus, loca illa alienæ dominationi subtracta, sibi vindicarent. (6) Nunc vero se eadem loca illa, non difficili Philippi tempore abutentem capere, sed tempore suo recte utentem recipere. (7) Lysimachenses autem, ex inopinato a Thracibus urbe sua eversos, quod in patriam restituat, urbemque eorum instauret, nullam in eo se Romanis injuriam facere. (8)

τοῦτ', ἔφη, βουλόμενος οὐ Ῥωμαίοις τὰς χεῖρας ἐπιβαλεῖν, Σελεύκῳ δ' οἰκητήριον ἐτοιμάζειν. (9) Τὰς δ' αὐτονομίους τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεων οὐ διὰ τῆς Ῥωμαίων ἐπιταγῆς δέον εἶναι τυγχάνειν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος. (10) Τὰ δὲ πρὸς Πτολεμαῖον αὐτὸς, ἔφη, διεξάξειν εὐδοκουμένως ἐκείνῳ· κρίνειν γάρ, οὐ φιλάν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς φιλίας ἀναγκαιότητα συντίθεσθαι πρὸς αὐτόν.

XXXV. Τῶν δὲ περὶ τὸν Λεύκιον οἰομένων δεῖν καλεῖσθαι τοὺς Λαμψακηνοὺς καὶ τοὺς Σμυρναίους, καὶ δοῦναι λόγον αὐτοῖς, ἐγένετο τοῦτο. (2) Παῖρσαν δὲ παρὰ μὲν Λαμψακηνῶν οἱ περὶ Παρμενίωνα καὶ Πυθόδαρον· παρὰ δὲ Σμυρναίων οἱ περὶ Κοίρανον. (3) Ὃν μετὰ παρβήσας διαλεγομένων, δυσχεράνας δ βασιλεὺς ἐπὶ τῷ δοκεῖν λόγον ὑπέχειν ἐπὶ Ῥωμαίων τοῖς πρὸς αὐτὸν ἀμφισθητοῦσι, μεσολαβήσας τὸν Παρμενίωνα. (4) Παῦσαι, φησί, τῶν πολλῶν· οὐ γὰρ ἐπὶ Ῥωμαίων, ἀλλ' ἐπὶ Ῥοδίων, ὑμῖν εὐδοκῶ διακριθῆναι περὶ τῶν ἀντιλεγομένων. (5) Καὶ τότε μὲν ἐπὶ τούτοις διέλυσαν τὸν σύλλογον, οὐδαμῶς εὐδοκήσαντες ἀλλήλοις.

(Ora Cod. Urb. et Suidas in Τρέχειν.)

(8) * * Ἐάν, τὸ δὴ λεγόμενον, τρέχῳσι τὴν ἐσχάτην, ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους καταφευξοῦνται, καὶ τούτοις ἐγχειριοῦσι σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν.

Neque enim id agere se, ut populum Romanorum bello lacescat; verum ut Seleucus filius eam sedem regni habeat.

(9) Græcorum vero liberas civitates, quæ sunt in Asia, libertatem nancisci debere, non ex Romanorum jussione, sed ex beneficio suo. (10) Quod ad Ptolemæum attinet, se per seipsum ex illius voluntate rem compositurum. Statuisse enim, non tantum amicitiam, verum etiam cum amicitia affinitatem cum illo jungere. *

XXXV. Quum dixisset L. Cornelius, æquum videri, ut Lampsaceni Smyrnæique vocarentur, et dicendi potestas illis fieret, ita est factum. (2) Aderant Lampsacenorum quidem legati Parmenion et Pythodorus; Smyræacorum vero Cæranus. (3) Quibus magna cum libertate verba facientibus, indignatus Rex, quod videretur apud iudices Romanos eorum quæ fecisset rationem reddere contententibus secum, loquentem Parmenionem interpellans, (4) Desine, inquit, plura dicere: non enim Romanis iudicibus, sed Rhodiis, disceptare hasce controversias mihi placet. (5) Ita colloquium tunc est solutum, quum nullo modo inter ipsos convenisset.

(6) * * Si extremum, quod aiunt, currant cursum; ad Romanos fugient, hisque se ipsos et urbem suam dedit.

III. — RES ÆGYPTI.

Excerpt. Antiq. ex lib. XVII, cap. 34 - 36.

XXXVI. Τῶν γὰρ παραβόλων καὶ καλῶν ἔργων ἐφίενται μὲν πολλοὶ, τολμῶσι δ' ὀλίγοι ψαύειν. (2) Καίτοι πολὺ καλλίους ἀφορμὰς εἶχε Σκόπας, ἢ Κλεομένης πρὸς τὸ παραβάλλεσθαι καὶ τολμᾶν. (3) Ἐκεῖνος μὲν γάρ, προκαταληφθεὶς, εἰς αὐτὰς συνεκλείσθη τὰς ἐν τοῖς ἰδίοις οἰκέταις καὶ φίλοις ἐλπίδας· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ταύτας ἐγκατέλιπεν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἦν δυνατός, ἐξηγήξε, τὸ καλῶς ἀποθανεῖν τοῦ ζῆν αἰσχροῦς περὶ πλείονος ποιησάμενος. (4) Σκόπας δὲ, καὶ χεῖρα βαρεῖαν ἔχων συνεργόν, καὶ καιρὸν, ἅτε τοῦ βασιλέως ἐτι παιδὸς ὄντος, μέλλων καὶ βουλευόμενος προκατέληφθη. (5) Γινόντες γὰρ αὐτὸν οἱ περὶ τὸν Ἀριστομένην συναθροίζοντα τοὺς φίλους εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν, καὶ συνεδρεύοντα μετὰ τούτων, πέμψαντές τινας τῶν ὑπασπιστῶν, ἐκάλουν εἰς τὸ συνέδριον. (6) Ὁ δ' οὕτω παρειστήκει τῶν φρενῶν, ὥς οὔτε πράττειν ἐτόλμα τῶν ἐξῆς οὐδὲν, οὔτε καλούμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως οἷός τ' ἦν πειθαρχεῖν, δ πάντων ἐστὶν ἔσχατον. (7) ἕως οἱ περὶ τὸν Ἀριστομένην γινόντες αὐτοῦ τὴν ἀλογίαν, τοὺς μὲν στρατιώτας καὶ τὰ θηρία περιέστησαν περὶ τὴν οἰκίαν. (8) Πτολεμαῖον δὲ τὸν Εὐμένους πέμψαντες μετὰ νεανίσκων, ἄγειν αὐτὸν ἐκέλευον, ἐάν μὲν ἐκὼν βούληται πειθαρχεῖν· εἰ δὲ μὴ, μετὰ βίας. (9) Τοῦ δὲ Πτολεμαίου παρεισελθόντος εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ δηλοῦντος, ὅτι καλεῖ Σκόπαν δ βασιλεὺς· τὰς μὲν ἀρχὰς οὐ προσ-

Scopæ et Dicæarchi interitus. Rex a tutela liberatus. Quædam de Polycrate et Ptolemæo Megalopolitano.

XXXVI. Audacium inceptorum et præclarorum desiderio quidem multi tanguntur; sed illa vel attingere non sane multi audent. (2) Et tamen ad tentandam fortunam, et ad audendum aliquid, multo maiora præsidia Scopas habuit, quam Cleomenes. (3) Nam ille, ab inimicis præventus, eo angustiarum erat redactus, ut spes omnes suas in propriis dumtaxat famulis et amicis haberet sitas: quas tamen ille spes nequaquam destituit, sed, quantum ejus fieri poterat, expertus est omnes, mori honeste potius, quam turpiter vivere, præoptans. (4) At Scopas quum et numerosam militum manum haberet, cujus auxilio uteretur, et tempus esset nactus opportunum, rege adhuc puero; dum conatur, dum deliberat, est præventus. (5) Nam ubi didicit Aristomenes, amicos illum suos domum cogere, et una cum ipsis consulare; missis satellitum nonnullis, ad regium consilium eum vocavit. (6) Scopæ vero adeo externata mens est, ut neque eorum, quæ consentanea erant suis consiliis, tentare quidquam auderet; nec regi parere, cum ab eo vocaretur, sustineret: quæ totius dementia ultima est linea. (7) Demum Aristomenes, cognita ipsius inopia consilii, domum ipsius militibus et elephantis circumdat: (8) deinde Ptolemæum, Eumenis filium, cum præsidio juvenum mittit, et, ut adducant Scopam, imperat: si sponte sua obtemperaret, volentem; sin minus, per vim. (9) Postquam in ædes Ptolemæus irrupisset, dixissetque Scopam a rege arcessi; ille principio rationem ejus

εἶχε τοῖς λεγομένοις, ἀλλὰ καὶ βλέπων εἰς τὸν Πτολεμαῖον ἀνένεός, ἔμμενε καὶ πλείω χρόνον ὥσπερ προσανατεινόμενος αὐτῷ καὶ θαυμάζων τὴν τολμάν. (10) Ὁ δ' ἐπελθὼν ὁ Πτολεμαῖος θρασέως ἐπελάβετο τῆς χλαμύδος αὐτοῦ, τότε βοηθεῖν ἤξίου τοὺς παρόντας. (11) Ὅντων δὲ καὶ τῶν εἰσελθόντων νεανίσκων πλείονων, καὶ τὴν ἔξω περίστασιν διασαφίσαντός τινος, συνείξας τοῖς παροῦσιν ἠκολούθει μετὰ τῶν φίλων.

XXXVII. Ἄμα δὲ τῷ παρελθεῖν εἰς τὸ συνέδριον, βραχεὰ μὲν ὁ βασιλεὺς κατηγόρησε· μετὰ δὲ τοῦτον Πολυκράτης, ἄρτι παραγεγώνως ἀπὸ Κύπρου, τελευταῖος δ' Ἀριστομένης. (2) Ἦν δὲ τὰ μὲν ἄλλα παραπλήσιος ἡ κατηγορία πάντων τοῖς ἄρτι ῥηθεῖσι· προστεθῆ δὲ τοῖς προειρημένοις ἡ μετὰ τῶν φίλων συνεδρεῖα, καὶ τὸ μὴ πειθαρχῆσαι καλούμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως. (3) Ἐφ' οἷς οὐ μόνον οἱ τοῦ συνεδρίου κατεγίνωσκον αὐτοῦ πάντες, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔξωθεν τῶν πρεσβευτῶν οἱ συμπαρόντες. (4) Ὁ δ' Ἀριστομένης, ὅτε κατηγορεῖν ἔμελλε, πολλοὺς μὲν καὶ ἐτέρους παρέλαβε τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοὺς παρὰ τῶν Αἰτωλῶν δὲ πρεσβεύοντας ἐπὶ τὰς διαλύσεις, ἐν οἷς ἦν καὶ Δορύμαχος ὁ Νικοστράτου. (5) Ῥηθέντων δὲ τούτων, μεταλαβὼν ὁ Σκόπας, ἐπειράτω μὲν φέρειν τινὰς ἀπολογισμούς· οὐδένος δὲ προσέχοντος αὐτῷ διὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀλογίαν, εὐθέως οὗτος μὲν εἰς φυλακὴν ἀπήγετο μετὰ τῶν φίλων· (6) ὁ δ' Ἀριστομένης, ἐπιγενομένης τῆς νυκτός, τὸν μὲν Σκόπαν καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ φίλους πάντας διέφθειρε φαρμάκῳ· (7) Δικαιάρχῳ δὲ καὶ στρέβλῳ καὶ μάστιγας προσαγαγὼν, οὕτως αὐτὸν ἐπανεῖλετο, λαβὼν παρ' αὐτοῦ δίκην καθήκουσαν καὶ κοινὴν ὑπὲρ πάντων τῶν Ἑλλήνων. (8) Ὁ γὰρ Δικαιάρχος οὗτος ἦν, ὃν Φίλιππος, ὅτε προέθετο παρασπονδεῖν τὰς Κυκλάδας νήσους, καὶ τὰς ἐφ' Ἑλλησπόντου πόλεις, ἀπέδειξε τοῦ στόλου παντὸς ἡγεμόνα, καὶ τῆς θλῆς πράξεως προστάτην. (9) Ὁ δ' ἐπὶ πρόδηλον ἀσέβειαν ἐκπεμπόμενος, οὐχ οἷον ἀτοπὸν τι πράσσειν ἐνόμιζεν, ἀλλὰ τῇ τῆς ἀπονοίας ὑπερβολῇ καὶ τοὺς θεοὺς ὑπέλαβε καταπλήξεσθαι καὶ τοὺς ἀνθρώπους. (10) Οὗ γὰρ ὀρμίσειε τὰς ναῦς, δύο κατεσκευάζει βωμοὺς, τὸν μὲν Ἀσεβείας, τὸν δὲ Παρανομίας, καὶ ἐπὶ τούτοις ἔθιβε, καὶ τούτους προσεκύνει καθάπερ αὐτοὺς δαίμονας. (11) Διὸ καὶ δοκεῖ μοι τυχεῖν τῆς ἀρμοχούσης δίκης, καὶ παρὰ θεῶν καὶ ἀνθρώπων παρὰ φύσιν γὰρ ἐνστησάμενος τὸν αὐτοῦ βίον, εἰκότως παρὰ φύσιν καὶ τῆς εἰμαρμένης ἔτυχε. (12) Τῶν δὲ λοιπῶν Αἰτωλῶν τοὺς βουλομένους εἰς τὴν οἰκίαν ἀπαλλάττεσθαι, πάντας ἀπέλυσεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν ὑπαρχόντων.

XXXVIII. Σκόπα δὲ καὶ ζῶντος μὲν ἐπίσημος ἦν ἡ φιλαργυρία, πολλὴ γὰρ ὥς τι τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὑπερέθετο κατὰ τὴν πλεονεξίαν· ἀποθανόντος δὲ καὶ μακρὸν ἐγενήθη, διὰ τοῦ πλῆθους τοῦ χρυσίου καὶ τῆς κατασκευῆς τῆς εὐρημένης παρ' αὐτῷ. (2) Λαβὼν γὰρ συνεργὸν τὴν ἀχαριότητα τὴν Χαριμόρτου καὶ τὴν μέθην,

nullam habuit, verum defixis in Ptolemæum oculis sic satis diu mansit, quasi minas illi intendens, et audaciam ejus demirans. (10) Ubi vero Ptolemæus, propius ad eum accedens, audacter chlamydis laciniam prehendit, tum Scopas, ut sibi opem ferrent, qui aderant, rogavit. (11) Sed quum et plures milites essent ingressi, et dixisset aliquis, domum præsidio foris esse cinctam, præsentī fortunæ concedens, una cum amicis est secutus.

XXXVII. Qui simul ac concilium est ingressus, rex ipsum paucis accusavit; secundum regem Polycrates, qui recens a Cypro venerat; postremo Aristomenes. (2) Accusatio, qua utebantur omnes, similis ceteroquin erat eis quæ jam dicta sunt, nisi quod hoc amplius adjectum est, quod amicorum cætum coegisset ad deliberandum, quodque vocanti regi non paruisset. (3) Ob quas criminationes non solum, qui regis concilium participabant, omnes eum damnabant; sed etiam quotquot aderant exterarum gentium legati. (4) Aristomenes enim, quando ipsum accusaturus erat, cum alios Græcos viros illustres adhibuit, tum etiam legatos Ætolorum, qui de pace fuerant missi, inter quos Dorymachus erat, Nicostrati filius. (5) Finita accusatione, Scopas responsurus excusationes aliquas in medium afferre est orsus; sed nemine ad ejus verba attendente propter absurditatem factorum, statim una cum amicis in carcerem est conjectus. (6) Proxima dein nocte Aristomenes Scopam quidem et ejus cognatos omnes veneno sustulit; (7) Dicæarcho vero torquendi etiam instrumenta et flagra quum adhibuisset, ita demum vitam illi eripuit; debitas pœnas communi Græcorum nomine ab ipso exigens. (8) Hic enim est ille Dicæarchus, quem Philippus, quum Cycladas insulas perfido bello aggressus est, ducem classis instituerat, et universo negotio præfecerat. (9) Qui ad exsequendum facinus palam impium quum mitteretur, adeo non cogitavit se scelus aliquod committere, ut recordiæ immanitate diis pariter et hominibus terrorem se injecturum existimaverit. (10) Nam quocumque appulit naves, ibi duas excitavit aras, Impietatis alteram, alteram Iniquitatis, et super iis rem divinam fecit, et hos veluti deos est veneratus: (11) ut equidem non dubitem, deos et homines pœnas ab eo, qui bus erat dignus, expetiisse. Nam qui vitam instituisset contra naturam, merito etiam contra naturam fato est functus. (12) E ceteris autem Ætolis si qui fuerunt, qui redire in patriam vellent, abeundi et omnia sua auferendi potestatem rex cunctis fecit.

XXXVIII. Scopæ vero, et dum viveret, nota fuit omnibus avaritia (nam is habendi cupiditate longo intervallo ceteros mortales antecedeat), verum ab ejus morte magis etiam innotuit, ob vim auri ingentem et supellectilis copiam, apud eum repertam. (2) Etenim Charimorto, homine a gratis omnibus destituto et ebrioso, in consortium sceleris

ἀρδην ἐξετοιχωρύχησε τὴν βασιλείαν. (3) Ἐπειδὴ δὲ τὰ κατὰ τοὺς Αἰτωλοὺς ἔθεντο καλῶς οἱ περὶ τὴν αὐλὴν, εὐθέως ἐγίγνοντο περὶ τὸ ποιεῖν Ἀνακλητήρια τοῦ βασιλέως· οὐδέπω μὲν τῆς ἡλικίας κατεπειγούσης, νομίζοντες δὲ λήψεσθαι τινὰ τὰ πράγματα κατὰστασιν, καὶ πάλιν ἀρχὴν τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον προκοπῆς, δόξαντος αὐτοκράτορος ἤδη γεγονέναι τοῦ βασιλέως. (4) Χρησάμενοι δὲ ταῖς παρασκευαῖς μεγαλομερῶς, ἐπετέλουν τὴν πρῆξιν ἀξίως τοῦ τῆς βασιλείας προσχήματος, πλείστα Πολυκράτους δοκοῦντος εἰς τὴν ἐπιβολὴν ταύτην αὐτοῖς συνηρηγένοι. (5) Ὁ γὰρ προεξηγμένος ἀνὴρ καὶ κατὰ τὸν πατέρα μὲν, ἔτι νέος ὢν, οὐδενὸς ἰδόκει τῶν περὶ τὴν αὐλὴν δευτερεῦειν, οὔτε κατὰ τὴν πίστιν, οὔτε κατὰ τὰς πράξεις· ὁμοίως δὲ κατὰ τὸν ἐνεστώτα βασιλέα. (6) Πιστευθεὶς γὰρ τῆς Κύπρου καὶ τῶν ἐν ταύτῃ προσόδων ἐν καιροῖς ἐπισφαλέσι καὶ ποικίλοις, οὐ μόνον διεφύλαξε τῷ παιδὶ τὴν νῆσον, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἱκανὸν ἤθροισε χρημάτων, ἃ τότε παρεγγόνει κομίζων τῷ βασιλεῖ, παραδεδωκὼς τὴν ἀρχὴν τῆς Κύπρου Πτολεμαίῳ τῷ Μεγαλοπολίτῃ. (7) Τυχὼν δὲ διὰ ταῦτα μεγάλης ἀποδοχῆς καὶ περιουσίας ἐν τοῖς ἐξῆς χρόνοις, μετὰ ταῦτα, προβαίνουσης τῆς ἡλικίας, δλοσχερῶς εἰς ἀσέλγειαν ἐξώκειλε καὶ βίον ἀσυρῇ. (8) Παραπλησίαν δὲ τινὰ τούτῳ φήμην ἐκληρονόμησεν ἐπὶ γήρως καὶ Πτολεμαῖος ὁ Ἀγησάνδρου. (9) Περὶ ὧν, ὅταν ἐπὶ τοῖς καιροῖς ἔλθωμεν, οὐκ ὀκνήσομεν διασαφεῖν τὰ παρακολληθέντα ταῖς ἐξουσίαις αὐτῶν ἀπρεπῇ.

assumpto, funditus totum regnum exhauserat rapinis. (3) Enimvero Ætolorum motu composito, e vestigio aulici ad consueta solennia, quando aliquis Rex salutatur, quæ Amclerla vocant, celebranda se compararunt; ætate quidem regis necdum exigente, sed quod existimarent, ubi innotuisset sui juris et arbitrii regem esse factum, firmiorem quemdam statum capturas res Ægypti, et novum initium rerum ad meliora vergentium futurum. (4) Proviso igitur rerum omnium magnifico apparatu, pro dignitate regni rem sunt exsecuti: perhibeturque Polycrates incepti hujus auctores longe plurimum adjuvisse. (5) Hic enim vir jam inde a Ptolemæi patris temporibus, cum adhuc juvenis ipse esset, nulli procerum ejus aulæ fuisse videtur secundus, neque auctoritate, neque rebus gestis: eodemque loco fuit sub eo, qui nunc regnabat. (6) Nam quum difficilibus et variis temporibus Cypri administratio et omnium reddituum, qui inde proveniunt, ejus fidei fuisset commissa, non solum puero regi insulam conservavit, sed etiam pecunie vim non mediocrem coegit, quam ipse tunc, tradita provincia Ptolemæo Megalopolitano, Alexandriam veniens, regi advexerat. (7) Eam ob causam magno omnium applausu tunc exceptus, non mediocrem insecutis temporibus opem vim est adeptus; procedente vero ætate ad omne genus libidinis et flagitiosam vitam est delapsus. (8) Cujusmodi famam pariter Ptolemæus, Agesandri [Agesarchi] filius, in senectute obtinuit. (9) De quibus, ubi ad illa tempora fuerit ventum, non pigebit nos turpia facta recensere, quibus dignitatem suam contaminarunt.

ΕΚ ΤΗΣ ΕΝΝΕΑΚΑΙΔΕΚΑΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤION.

EX LIBRO DECIMO NONO
HISTORIARUM POLYBII
FRAGMENTUM.

CATO IN HISPANIA MUROS URBIUM DIRUIT.

Plutarch. in Catone majore, p. 341 sq.

Πολύβιος φησι, τῶν ἐντὸς Βαίτιος ποταμοῦ πόλεων
ἡμέρᾳ μιᾷ τὰ τείχη, κελεύσαντος τοῦ Κάτωνος, πε-
ριαιρεθῆναι. Πάμπολλαι δ' ἦσαν αὗται, γέμουσαι
μαχίμων ἀνδρῶν.

Polybius ait, urbium intra Batim fluvium muros una die,
jussu Catonis, dirutos esse. Erant autem numero permultæ,
et pugnacibus viris plenæ.

(Livius lib. XXXIV, cap. 50.)

Ingens, ait, numerus erat bello Punico captorum, quos
Hannibal, quum a suis non redimerentur, venumdederat.
Multitudinis eorum argumentum sit, quod Polybius scribit

centum talentis eam rem Achæis stetisse, quum quinge-
nos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis,
statuissent.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI VICESIMI
HISTORIARUM POLYBII
RELIQUIÆ.

ANTIOCHUS CONSULTAT CUM ÆTOLIS.

I. Polybius apud Suidam in Ἀποκλήτοι.

I. Τριάκοντα τῶν ἀποκλήτων προεχειρίσαντο, τοὺς
συνεδρεύσαντας μετὰ τοῦ βασιλέως.... Ὁ δὲ συνῆγε
τοὺς ἀποκλήτους, καὶ διαβούλιον ἀνεδίδου περὶ τῶν
ἐνεστώτων.

II. Excerptum XI de Legationibus.

II. Ἀντιόχου πρεσβεύσαντας πρὸς Βοιωτοὺς, οἱ
Βοιωτοὶ ἀπεκρίθησαν τοῖς πρεσβευταῖς, διότι παραγε-
νομένου τοῦ βασιλέως πρὸς αὐτοὺς, τότε βουλευσονται
περὶ τῶν παρακαλουμένων.

III. Legatio XII.

III. Ἀντιόχου διατρίβοντος ἐν τῇ Χαλκίδι, καὶ τοῦ
χειμῶνος καταρχομένου, παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν πρε-
σβευταί, παρὰ μὲν τοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν ἔθνους οἱ περὶ
Χάρωπα, παρὰ δὲ τῆς τῶν Ἠλείων πόλεως οἱ περὶ Καλ-
λίστρατον. (α) Οἱ μὲν οὖν Ἑπειρῶται παρεκάλουν
αὐτὸν, μὴ προεκβιάζειν σφᾶς εἰς τὸν πρὸς Ῥωμαίους
πόλεμον, θεωροῦντα, διότι πρόκειται πάσης τῆς Ἑλ-

Antiochus consultat cum Ætolis.

Triginta ex Apocletorum numero delegerunt, cum qui-
bus rex consultaret..... Ille vero, convocatis Apocletis, de-
liberavit cum eis de rebus instantibus.

Legatio Antiochi ad Boeotos.

II. Miserat Antiochus legatos ad Boeotos. Illi responde-
runt legatis: postquam ad nos Antiochus venerit, tunc de
postulatis ejus consultabimus.

Legatio Epirotarum et Eleorum ad Antiochum.

III. Dum Chalcide versatur Antiochus, sub principium
hiemis venire ad eum legati, Charops, missus ab Epiro-
tarum gente, et Callistratus ab Eleorum civitate. (2)
Postulabant ab eo Epirotæ: ne ipsos ante tempus in bel-
lum adversus Romanos conjiceret, quos videret universæ

λάδος πρὸς τὴν Ἰταλίαν. (3) Ἄλλ' εἰ μὲν αὐτὸς δύναται, προκαθίσας τῆς Ἠπείρου, παρασκευάζειν σφίσι τὴν ἀσφάλειαν, ἔφασαν αὐτὸν δέξασθαι καὶ ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς λιμέσι. (4) Εἰ δὲ μὴ κρίνει τοῦτο πράττειν κατὰ τὸ παρὸν, συγγνώμην ἔχειν ἤξiou αὐτοῖς, δεδίοσι τὸν ἀπὸ Ῥωμαίων πόλεμον. (5) Οἱ δὲ Ἥλείοι παρέκαλουν, πέμπειν τῇ πόλει βοήθειαν· ἐψηφισμένων γὰρ τῶν Ἀχαιῶν τὸν πόλεμον, εὐλαβεῖσθαι τὴν τούτων ἐφ' ὅδον. (6) Ὁ δὲ βασιλεὺς τοῖς μὲν Ἠπειρώταις ἀπεκρίθη, διότι πέμψει πρεσβευτὰς, τοὺς διαλεχθισμένους αὐτοῖς ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων. (7) τοῖς δ' Ἥλείοις ἐξαπέστειλε χιλούς πεζούς, ἡγεμόνα συστήσας Εὐφάνη τὸν Κρήτα.

IV. Excerptum Valesianum.

IV. Βοιωτοὶ ἐκ πολλῶν ἤδη χρόνων καχεκτοῦντες ἦσαν, καὶ μεγάλην εἶχον διαφορὰν πρὸς τὴν γεγενημένην εὐεξίαν καὶ δόξαν αὐτῶν τῆς πολιτείας. (2) Οὗτοι γὰρ μεγάλην περιποιησάμενοι καὶ δόξαν καὶ δύναμιν ἐν τοῖς Λευκτρικοῖς καιροῖς, οὐκ οἶδ' ὅπως κατὰ τὸ συνεχές τοῖς ἐξῆς χρόνοις ἀφήρουν ἀμφοτέρων αἰετῶν προεξημένων, ἔχοντες στρατηγὸν Ἀμαϊόκριτον. (3) Ἀπὸ δὲ τούτων τῶν καιρῶν οὐ μόνον ἀφήρουν, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὰναντία τραπέντες, καὶ τὴν πρὸ τοῦ δόξαν ἐφ' ὅσον οἱ οὐκ ἦσαν ἡμαύρωσαν. (4) Ἀχαιῶν γὰρ αὐτοὺς πρὸς Αἰτωλοὺς ἐκπολεμωσάντων, μετασχόντες τούτοις τῆς αὐτῆς αἰρέσεως, καὶ ποιησάμενοι συμμαχίαν, μετὰ ταῦτα κατὰ τὸ συνεχές ἐπολέμουν πρὸς Αἰτωλοὺς. (5) Ἐμβαλόντων δὲ μετὰ δυνάμεως εἰς τὴν Βοιωτίαν τῶν Αἰτωλῶν, ἐστρατεύσαντες πανδημεῖ, καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἠθροισμένων καὶ μελλόντων παραβῶσθαι, οὐκ ἐκδέξαμενοι τὴν τούτων παρουσίαν συνέβαλον τοῖς Αἰτωλοῖς. (6) Ἡττηθέντες δὲ κατὰ τὸν κίνδυνον, οὕτως ἀνέπεσον ταῖς ψυχαῖς, ὥστ' ἀπ' ἐκείνης τῆς χρείας ἀπλῶς οὐδενὸς ἐτι τῶν καλῶν ἀμφισθητεῖν ἐτόλμησαν, οὐδ' ἐκοινώνησαν οὔτε πράξεως, οὐτ' ἀγῶνος οὐδενὸς ἐτι τοῖς Ἑλλήσι μετὰ κοινοῦ δόγματος. (7) ἀλλ' ὀρμήσαντες πρὸς εὐωχίαν καὶ μέθας, οὐ μόνον τοῖς σώμασιν ἐξελεύθησαν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ψυχαῖς.

V. Τὰ δὲ κεφάλαια τῆς κατὰ μέρος ἀνοίας ἐχειρίσθη παρ' αὐτοῖς τὸν τρόπον τοῦτον. (2) Μετὰ γὰρ τὴν προεξημένην ἦσαν εὐθέως ἐγκαταλιπόντες τοὺς Ἀχαιοὺς, προσέειμαν Αἰτωλοῖς τὸ ἔθνος. (3) Ἀνελομένων δὲ καὶ τούτων πόλεμον μετὰ τινα χρόνον πρὸς Δημήτριον τὸν Φιλίππου πατέρα, πάλιν ἐγκαταλιπόντες τούτους, καὶ, παραγενομένου Δημητρίου μετὰ δυνάμεως εἰς τὴν Βοιωτίαν, οὐδενὸς πείραν λαβόντες τῶν δεινῶν, ὑπέταξαν σφᾶς αὐτοὺς ὁλοσχερῶς Μακεδόσι. (4) Βραχέος δὲ αἰδύγματος ἐγκαταλειπομένου τῆς προγονικῆς δόξης, ἦσαν τινες οἱ δυσαρστοῦντες τῇ παρουσίᾳ καταστάσει καὶ τῷ πάντα πείθεσθαι Μακεδόσι. (5) Διὸ καὶ μεγάλην ἀντιπολιτείαν εἶναι συνέβαινε τούτοις πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ἀσκώνδαν καὶ Νέωνα, τοὺς Βραχύλλου προγόνους· οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ

Græciæ versus Italiam præjacere. (3) Quod si posset ipse, Epiro præsidens, securitatem ipsis præstare, et urbibus et portubus illum se excepturos. (4) Sin hoc non statuerit facere in præsentia, veniam sibi dari æquum censebant, si bellum a Romanis sibi inferendum metuerent. (5) Elei a rege petebant, ut sibi subsidium mitteretur; quia enim bellum gerere Achæi decreverint, vereri se, ne ab iis invadantur. (6) Respondit Rex Epirotis, legatos se ad illos missurum, qui de iis rebus, quæ ad communem utilitatem spectant, cum ipsis agant. (7) Eleis mille pedum submitit, duce Euphane Cretensi.

Bæoti, quorum jam pridem perturbata fuerat respublica, infensi Romanis, Antiochum recipiunt.

IV. Bæotorum res jamdudum male habebant, atque a pristino illo vigore ac reipublicæ splendore longe aberant. (2) Nam, Leuctricis temporibus maximam et gloriam et potentiam adepti, nescio quo pacto Bæoti insequentibus continuo temporibus utramque imminuerunt prætere Amæcrito. (3) Exinde vero non imminuerunt solum, sed prorsus ad contraria studia conversi, pristinam laudem, quantum quidem in ipsis erat, prorsus exstinxerunt. (4) Cum enim Achæi ad bellum cum Ætolis eos concitassent, amicitia et societate cum Achæis facta, deinde statim bellum gessere cum Ætolis. (5) Cumque Ætoli in Bæotiam cum exercitu irrupissent, Bæoti cum omni juventute egressi, non exspectato Achæorum auxilio, qui copias contraxerant, jamque præsto erant futuri, cum Ætolis conflixerunt. (6) Quo in proelio victi, adeo animos desponderunt, ut nullum deinceps certamen de laude et gloria suscipere ausi sint, neque ullius præclari facinoris aut proelii societatem cum ullo Græcorum ex publico decreto coiverint; (7) sed ad convivia et crapulas conversi, et animorum vim et corporum frugerint.

V. Quæ res (ut singula ab his imprudenter facta in unum conferam) ita evenit. (2) Post supra ditam cladem, relicta statim Achæorum societate, Ætolis gentem adjunxerunt. (3) Cum vero Ætoli bellum adversus Demetrium, Philippi patrem, aliquanto post suscepissent, hirsus relicti, Demetrio, cum copiis Bæotiam ingresso, se suaque omnia dedidere, nullo prius tentato belli discrimine. (4) Ceterum cum modica quædam scintilla pristinae majorum gloriæ adhuc in quibusdam viveret, erant, qui præsentem rerum statum atque impensum illud erga Macedones obsequium ægre ferrent. (5) Proinde his maxime in republica dissensiones atque altercationes fuisse cum Asconda ac Neone, Brachyllæ majoribus: hi enim tunc

μάλιστα τότε μαχεδονίζοντες. (6) Οὐ μὴν ἀλλὰ τέλος κατίσχυσαν οἱ περὶ τὸν Ἀσκώνδαν, γενομένης τινὸς περιπετείας τοιαύτης. (7) Ἀντίγονος, μετὰ τὸν Δημητρίου θάνατον ἐπιτροπεύσας Φιλίππου, πλέων ἐπὶ τινὰς πράξεις πρὸς τὰ ἔσχατα τῆς Βοιωτίας πρὸς Λαδρύναν, παραδόξου γενομένης ἀμπώτεις, ἐκάθισαν πρὸς τὸ ξηρὸν αἱ νῆες αὐτοῦ. (8) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτων προσπεπτωκυίας τῆς φήμης, ὅτι μέλλει κατατρέχειν τὴν χώραν Ἀντίγονος, Νέων, ἱππαρχῶν τότε, καὶ πάντας τοὺς Βοιωτῶν ἱππεῖς μετ' αὐτοῦ περιαιρόμενος χάριν τοῦ παραφυλάττειν τὴν χώραν, ἐπεγένετο τοῖς περὶ τὸν Ἀντίγονον, ἀπορομένοις καὶ δυσχρηστομένοις διὰ τὸ συμβεβηκός. (9) καὶ δυνάμενος μεγάλα βλάψαι τοὺς Μακεδόνες, ἔδοξε φείσασθαι παρὰ τὴν προσδοκίαν αὐτῶν. (10) Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις Βοιωτοῖς ἤρσκε τοῦτο πράξας, τοῖς δὲ Θηβαίοις οὐχ ὅλως εὐδόκει τὸ γεγονός. (11) Ὁ δ' Ἀντίγονος, ἐπελθοῦστος μετ' ὀλίγον τῆς πλήμης, καὶ κουρσιθεῖσων τῶν νεῶν, τῷ μὲν Νέωνι μεγάλην εἶχε χάριν ἐπὶ τῷ μὴ συνεπιθεῖσθαι σφίσι κατὰ τὴν περιπέτειαν, αὐτὸς δὲ τὸν προκείμενον ἔτελει πλοῦν εἰς τὴν Ἀσίαν. (12) Διὸ καὶ μετὰ ταῦτα, νικήσας Κλεομένην τὸν Σπαρτιάτην, καὶ κύριος γενόμενος τῆς Λακεδαιμόνος, ἐπιστάτην ἀπέλιπε τῆς πόλεως Βραχύλλην. (13) Οὐ μόνον δὲ ταύτην αὐτὸν ἔσχε τὴν πρόνοιαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ συνεχές, ὅτι μὲν αὐτὸς, ὅτι δὲ Φιλίππος, χορηγοῦντες καὶ συνεπισχύοντες ἀεὶ, τυχέως κατηγωνίσαντο τοὺς ἐν ταῖς Θήβαις αὐτοῖς ἀντιπολιτευομένους, καὶ πάντας ἡγάγασαν μακεδονίζειν, πλὴν τελέως ὀλίγων τινῶν. (14) Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν οἰκίαν τὴν Νέωνος τοιαύτην ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ τῆς πρὸς Μακεδόνες συστάσεως καὶ τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ἐπιδόσεως.

VI. Τὰ δὲ κοινὰ τῶν Βοιωτῶν εἰς τοσαύτην παραγεγῶνε καχεξίαν, ὥστε σχεδὸν εἴκοσι καὶ ε' ἔτων τὸ δίκαιον μὴ διεξῆχθαι παρ' αὐτοῖς, μήτε περὶ τῶν ἰδιωτικῶν συμβολαίων, μήτε περὶ τῶν κοινῶν ἐγκλημάτων. (1) Ἄλλ' οἱ μὲν φρουρὰς παραγγέλλοντες τῶν ἀρχόντων, οἱ δὲ στρατείας κοινὰς, ἐξέκοπτον αἰετὴν δικαιοδοσίαν ἐνιοὶ δὲ τῶν στρατηγῶν καὶ μισθοδοσίας ἐποίουν ἐκ τῶν κοινῶν τοῖς ἀπόροις τῶν ἀνθρώπων. (2) Ἐξ ὧν ἰδιδάχθη τὰ πλῆθη τούτοις προσέχειν, καὶ τούτοις περιποιεῖν τὰς ἀρχάς, δι' ὧν ἐμελλε τῶν μὲν ἀδικημάτων καὶ τῶν ὀφειλημάτων οὐχ ὑφέξειν δίκας, προσλήψεσθαι δὲ τῶν κοινῶν αἰετὴν διὰ τὴν τῶν ἀρχόντων χάριν. (3) Πλείστα δὲ συνεβάλετο πρὸς τὴν τοιαύτην * Ὀφέλτας, αἰετὴν προσεπεινούν, ὃ κατὰ τὸ παρὸν ἔδοκει τοὺς πολλοὺς ὠφελεῖν, μετὰ δὲ ταῦτα πάντας ἀπολεῖν ἐμελλεν ὁμολογουμένως. (4) Τούτοις δ' ἡκολούθησε καὶ ἕτερος ζῆλος οὐκ εὐτυχής. Οἱ μὲν γὰρ ἀτεκνοὶ τὰς οὐσίας οὐ τοῖς κατὰ γένος ἐπιγενομένοις τελευτῶντες ἀπέλειπον, ὅπερ ἦν ἔθος παρ' αὐτοῖς πρότερον, ἀλλ' εἰς εὐωχίας καὶ μέθας διετίθεντο, καὶ κοινὰς τοῖς φίλοις ἐποίουν. (5) Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐχόντων γενεὰς ἀπεμέριζον τοῖς συσσιτίοις τὸ πλεῖον μέρος τῆς οὐσίας ὥστε πολλοὺς εἶναι Βοιωτῶν, οἳ

Macedonum partes studiosissime fovebant. (6) Tandem vero Ascondæ factio superior evasit hoc pacto. (7) Antigonus is, qui post Demetrii obitum Philippi tutelam gessit, cujuspiam negotii causa ad extremos Bœotiæ fines cum navigaret, ad Labrynam [Larymnæ] quidem, repente æstu maris exorto, naves ejus in sicco destitutæ sunt. (8) Ac tum forte perlata fama, Antigonom in Bœotiam irruptionem parare, Neo, præfectus equitum, custodiendæ regionis causa universum equitatum Bœotorum circumducens, laboranti Antigono, et eo casu tum maxime turbato, supervenit : (9) cumque maximo damno Macedonas afficere posset, præter ipsorum spem visus est iis pepercisce. (10) Quod ejus factum ceteris quidem Bœotis placuit : at Thebani minime approbaverunt. (11) Ceterum Antigonus, accedente paulo post mari, allevatisque navibus, Neoni multam gratiam habuit, quod in attonitos eo periculo impetum non fecisset; ipse vero institutam in Asiam navigationem persecutus est. (12) Itaque, victo postea Cleomene Spartano, Lacedæmonis potitus, curatorem urbis Brachyllam reliquit. (13) Neque vero tunc dumtaxat hujus familiæ curam habuit : sed continue partim ipse, partim Philippus, pecuniam viresque suppeditantes, brevi contrariam Thebis factionem affixere, cunctosque ad colendas Macedonum partes, præter admodum paucos, compulere. (14) Hujusmodi igitur ex causa familiæ quædam Neonis et gratia apud Macedones et ingentes opes accesserunt.

VI. At Respublica Bœotorum in tam perditum statum adducta erat, ut per quinque ac viginti fere annos continuum apud illos justitium fuerit, nec de privatis contractibus, nec de publicis controversiis jus sit redditum. (2) Quippe magistratus nunc præsidium, nunc expeditionem totius gentis indicendo, jurisdictionem assidue differebant : atque e prætoribus nonnulli pecuniam etiam publicam inter egenos cives dividebant. (3) Quo factum est, ut plebs his plurimum favere, et magistratus cunctos his mandare cœperit, quorum opera et maleficiorum et æris alieni judicium erat subterfugitura, et nova semper ex aerario luca per magistratum gratiam erat acceptura. (4) Plurimum vero ad hujusmodi corruptionem contulit Opheltas, qui in dies novi aliquid excogitabat, quod tum quidem in commune utile esse videbatur, sed postmodum certissimam omnibus perniciem erat allaturum. (5) His accessit aliud pravum et infelix institutum. Etenim qui liberis carebant, non agnatis, quæ prius consuetudo apud illos fuerat, facultates suas relinquebant; sed in convivia ac computationes legabant, atque inter amicos suos communes illas jubeant esse. (6) Quin et multi, quibus superstitēs erant liberi, maximam partem bonorum sodalitatibus

ὁπῆρχε δεῖπνα τοῦ μηνὸς πλείω τῶν εἰς τὸν μῆνα δια-
ταξαμένων ἡμερῶν. (7) Διὸ καὶ Μεγαρεῖς, μισή-
σαντες μὲν τὴν τοιαύτην κατάστασιν, μνησθέντες δὲ
τῆς προγεγενημένης αὐτοῖς μετὰ τῶν Ἀχαιῶν συμπο-
λιτείας, αὐτὸς ἀπένευσαν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὴν
ἐκείνων αἵρεσιν. (8) Μεγαρεῖς γὰρ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐπο-
λιτεύοντο μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τῶν κατ' Ἀντίγονον
τὸν Γονατῆν χρόνων· ὅτε δὲ Κλεομένης εἰς τὸν Ἴσθμὸν
προεκάθισε, διακλεισθέντες προσέθεντο τοῖς Βοιωτοῖς
μετὰ τῆς τῶν Ἀχαιῶν γνώμης. (9) Βραχὺ δὲ πρὸ τῶν
νῦν λεγομένων καιρῶν δυσαρεστήσαντες τῇ πολιτείᾳ
τῶν Βοιωτῶν, αὐτὸς ἀπένευσαν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς.
(10) Οἱ δὲ Βοιωτοὶ, διοργισθέντες ἐπὶ τῷ καταφρονεῖ-
σθαι δοκεῖν, ἐξῆλθον ἐπὶ τοὺς Μεγαρεῖς πανδήμει σὺν τοῖς
ἐπλοις. (11) Οὐδένα δὲ ποιούμενων λόγον τῶν Μεγα-
ρέων τῆς παρουσίας αὐτῶν, ὅττω θυμωθέντες πολιορκεῖν
ἐπεβάλλοντο καὶ προσβολὰς ποιεῖσθαι τῇ πόλει. (12)
Πανικῶ δ' ἐμπεσόντος αὐτοῖς, καὶ φήμης, ὅτι πάρεστι
Φιλοποίμην τοὺς Ἀχαιοὺς ἔχων, ἀπολιπόντες πρὸς τῷ
τείχει τὰς κλίμακας ἔφυγον προτροπὰδην εἰς τὴν οἰ-
κίαν.

VII. Τοιαύτην δ' ἔχοντες οἱ Βοιωτοὶ τὴν διάθεσιν
τῆς πολιτείας, εὐτυχῶς πως διώλισθον καὶ τοὺς κατὰ
Φίλιππον καὶ τοὺς κατ' Ἀντίοχον καιροῦς. (1) Ἐν
γε μὴν τοῖς ἐξῆς οὐ διέφυγον, ἀλλ' ὥσπερ ἐπίτηδες
ἀνταπόδοσιν ἢ τύχῃ ποιούμενῃ βαρέως ἔδοξεν αὐτοῖς
ἐπεμβαίνειν ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς ἐν τοῖς ἐξῆς ποιησόμεθα
μνήμην.

(3) Οἱ πολλοὶ πρόφασιν μὲν εἶχον τῆς πρὸς Ῥωμαίους
ἀλλοτριότητος, τὴν ἐπαναίρεσιν τὴν Βραχυλλοῦ, καὶ
τὴν στρατείαν, ἣν ἐποίησατο Τίτος ἐπὶ Κορώνειαν,
διὰ τοὺς ἐπιγιγνομένους φόνους ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ῥω-
μαίων. (4) τῇ δ' ἀληθείᾳ, καχεκτοῦντες ταῖς ψυχαῖς
διὰ τὰς προειρημένους αἰτίας. (5) Καὶ γὰρ τοῦ βασι-
λέως συνεγγίζοντος, ἐξήσαν ἐπὶ τὴν ἀπάντησιν οἱ τῶν
Βοιωτῶν ἀρξάντες· συμμίζαντες δὲ, καὶ φιλανθρώπως
ὁμιλήσαντες, ἤγον αὐτὸν εἰς τὰς Θήβας.

V. Apud Athenæum lib. X, cap. 10.

VIII. Ἀντίοχος ὁ Μέγας ἐπικαλούμενος, ὡς ἱστορεῖ
Πολύβιος ἐν τῇ εἰκοστῇ, παρελθὼν εἰς Χαλκίδα τῆς
Εὐβοίας, συνετέλει γάμους, πεντήκοντα μὲν ἔτη γεγο-
νός, καὶ δύο τὰ μέγιστα τῶν ἔργων ἀνείληφώς, τὴν τε
τῶν Ἑλλήνων ἐλευθέρωσιν, ὡς αὐτὸς ἐπηγγέλλετο, καὶ
τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον. (1) Ἐρασθεὶς γοῦν παρ-
θένου Χαλκιδικῆς, κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν ἐφι-
λοτιμήσατο γῆμαι, οἰονότης ὧν καὶ μέθαις χαίρων.
(2) Ἦν δ' αὖτη Κλεοποτλείμου μὲν θυγάτηρ, ἐνδὲ τῶν
ἐπιφανῶν, κάλλι δὲ πάσας υπερβάλλουσα. (3) Καὶ
τοὺς γάμους συντελὼν ἐν τῇ Χαλκίδι, αὐτόθι διέτριψε
τὸν χειμῶνα, τῶν ἐνσταύων οὐδ' ἤντινα ποιούμενος
πρόνοιαν. Ἔθετο δὲ καὶ τῇ παιδί ὄνομα Εὐβοίαν. (4)
Ἦττηθεὶς οὖν τῷ πολέμῳ ἔφυγεν εἰς Ἐφεσον μετὰ τῆς
νεογάμου.

hujusmodi dividebant; ita ut non pauci inter Boeotos essent,
quibus per mensem plures suppeterent cœnæ, quam men-
sis dies erant. (7) Quamobrem Megarenses, qui hujus-
modi rerum statum odio habebant, revocata in memoriam
pristina societate, quæ ipsis cum Achæis intercesserat,
rursus ad Achæorum amicitiam sectamque se transferunt.
(8) Quippe Megarenses principio quidem jam inde ab An-
tigoni Gonatæ temporibus sub Achæorum formula cense-
bantur: postquam vero Cleomenes ad Isthmum præsedit,
interclusi, consentientibus Achæis, sese Boeotis adju-
xere. (9) Sed paulo ante hæc tempora, de quibus nunc
agimus, cum Boeotorum administratio eis displiceret, de-
nuo ad Achæorum partes transierunt. (10) At Boeoti in-
fensi, quod despectui habiti esse sibi videbantur, universi
cum exercitu adversus Megarenses profecti sunt. (11)
Cumque Megarenses non magnopere commoverentur ille-
rum adventu, irati confestim obsidionem urbis atque op-
pugnationem instituerunt. (12) Sed mox coorto inter eos ter-
rore quodam panico, diffusoque rumore, Philopœmenem
cum Achæorum copiis adessee, effusi in fugam, scalis ad mo-
nia relictis, cursu in patriam reverterunt.

VII. Hujusmodi igitur republica usi Boeoti, tamen tem-
pora belli Philippici et Antiochini mira felicitate effugerunt:
(2) verum secutis postea temporibus non evaserunt, sed
quasi consulto compensans fortuna graviter eis insultare
postmodum visa est, ut infra narrabitur.

(3) Plerique Boeotorum alienati in Romanos animi cas-
sam prætexebant Brachyllæ cædem, et quod Titus adversus
Coroneam cum exercitu esset profectus ob frequentes civium
Romanorum cædes, quæ per vias committebantur: (4) sed
revera animorum corruptio, ex ante dictis rationibus con-
flata, in causa erat. (5) Nam cum Antiochus rex proxime
Thebas venisset, Boeotorum magistratus obviam ei egressi,
ac benevole collocuti, regem in urbem deduxerunt.

Antiochus Chalcide nuptias celebrat.

VIII. Antiochus, cognomine Magnus, ut narrat Polybius
libro vicesimo, Chalcidem Eubœæ profectus, nuptias cele-
bravit, quum quinquaginta annos esset natus, et duas res
maximas suscepisset, liberationem Græcorum, ut quidem
ipse profitebatur, et bellum cum Romanis. (2) Captus igitur
amore virginis Chalcidensis, ipso belli tempore in ne-
ptias omne studium suum contulit, vino et chriitate gaudens.
(3) Erat autem illa Cleopolemi filia, civis inter alios illustris,
formæ vero pulcritudine omnes antecellebat. (4) In illarum
igitur nuptiarum celebratione hiemem Chalcide traxit,
omissa omnium rerum instantium cura. Indidit autem
puellæ nomen Eubœæ. (5) Victus deinde bello, cum nova
nupta Ephesum profugit.

Nec præter quingentos, qui circa regem fuerunt, ex toto exercitu quisquam effugit; etiam ex decem millibus mili-

tum, quos, Polybio auctore, trajecisse secum regem in Græciam scripsimus, exiguus numerus.

VI. Legatio XIII.

IX. Οἱ περὶ τὸν Φαινίαν, τὸν τῶν Αἰτωλῶν στρατηγὸν, μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν Ἡράκλειαν ὑποχείριον τοῖς Ῥωμαίοις, δρῶντες τὸν περισσώτα καιρὸν τὴν Αἰτωλίαν, καὶ λαμβάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ συμβησόμενα ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ἐκριναν διαπέμπεσθαι πρὸς τὸν Μάνιον ὑπὲρ ἀνοχῶν καὶ διαλύσεως. (3) Ταῦτα δὲ διαλαβόντες, ἐξαπέστειλαν Ἀρχέδαμον καὶ Πανταλόντα καὶ Χάλησον. (4) Οἱ συμμίζαντες τῷ στρατηγῷ τῶν Ῥωμαίων, προέθεντο μὲν καὶ πλείους ποιέσθαι λόγους μεσολαβηθέντες δὲ κατὰ τὴν ἐνταυξιν, ἐκωλύθησαν. (5) Ὁ γὰρ Μάνιος, κατὰ μὲν τὸ παρὸν οὐκ ἔφαπεν εὐκαιρεῖν, περισπώμενος ὑπὸ τῆς τῶν ἐκ τῆς Ἡρακλείας λαφύρων οἰκονομίας· (6) δεχημέρους δὲ κατασπόμενος ἀνοχάς, ἐκπέμψεν ἔφη μετ' αὐτῶν Λεύκιον, πρὸς δὲ ἐκέλευε λέγειν ὑπὲρ ὧν ἂν δόκοντο. (7) Ἰσχυόμενον δὲ τῶν ἀνοχῶν, καὶ τοῦ Λευκίου συνελθόντα εἰς τὴν Ὑπάταν, ἐγένοντο λόγοι καὶ πλείους ὑπὲρ τῶν ἐνεστώτων. (8) Οἱ μὲν οὖν Αἰτωλοὶ συνίσταντο ἐν δικαιολογίᾳ, ἀνέκαθεν προφερόμενοι τὰ προγεγοῦσθαι σφίσι φιλάνθρωπα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. (9) Δὲ Λεύκιος, ἐπιτεμὼν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν, οὐκ ἔφη ὡς παροῦσι καιροῖς ἀρμόζειν τοῦτο τὸ γένος τῆς δικαιολογίας· λελυμένων γὰρ τῶν ἐξ ἀρχῆς φιλάνθρωπων δι' αἰῶνος, καὶ τῆς ἐνεστώσης ἔχθρας δι' Αἰτωλοὺς γεγεμένης, οὐδὲν ἔτι συμβάλλεσθαι τὰ τότε φιλάνθρωπα πρὸς τοὺς νῦν καιροὺς. (10) Διόπερ, ἀφεμένους τοῦ δικαιολογεῖσθαι, συνεβούλευε, τρέπεσθαι πρὸς τὸν ἀξιωπαῖον λόγον, καὶ δεῖσθαι τοῦ στρατηγοῦ, συγγνώμης χεῖν τοῖς ἡμαρτημένοις. (11) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, καὶ εἰς λόγον ποιησάμενοι περὶ τῶν ὑποκλιπέντων, ἐκρίναι ἐπιτρέπειν τὰ διὰ Μανίον, δόντας αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν· (12) οὐκ εἰδότες, τίνα δύναμιν ἔχει τοῦ τῷ δὲ τῆς πίστεως ὀνόματι πλανηθέντες, ὡς διὰ τοῦτο λειωτέρου σφίσι βίον ὑπάρχοντος. (13) Ἐὰρ δὲ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τὸ τε εἰς τὴν πίστιν ὅν ἐγχειρίσαι, καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ τοῦ κρατοῦντος.

X. Πλὴν ταῦτα κρίναντες, ἐξέπεμψαν ἅμα τῷ αἰεὶ τοὺς περὶ Φαινίαν, διασαφηνόντας τὰ δεδογμένα Μανίῳ κατὰ σπουδὴν. (1) Οἱ καὶ συμμίζαντες τῷ στρατηγῷ, καὶ πάλιν ὁμοῦς δικαιολογηθέντες ὑπὲρ τῶν, ἐπὶ καταστροφῆς ἔειπαν, « δῖσι κείριται τοῖς Αἰτωλοῖς, σφῶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. » (2) Ὁ δὲ Μάνιος, μεταλαβὼν, Οὐκοῦν οὕτως ἵ ταῦτα, φησὶν, ὦ ἄνδρες Αἰτωλοί; (3) Τῶν δὲ πανευσάντων· Τοιγαροῦν πρῶτον μὲν δεήσει μηδένα βαίνειν ὁμῶν εἰς τὴν Ἀσίαν, μήτε κατ' ἰδίαν, μήτε

Bellum Romanorum cum Ætolis.

IX. Postquam capta fuit a Romanis Heraclea, prætor Ætolorum Phœneas, cogitans, quantum periculum Ætoliæ circumstaret, sibi que ob oculos ponens casum qui reliquas maneret civitates, induciarum pacisque petendæ oratores ad Manium [Acilium] statuit mittere. (2) Hoc consilio missi sunt Archedamus, Pantaleo et Chalesus. (3) Qui ubi Consulem Romanum convenerunt, longiorem paraverant orationem: sed interfatus Consul ne plura dicerent, impedivit. (4) Negavit enim Manius, otium sibi in præsentia esse, occupato circa administrationem prædæ ex Heraclea captæ: (5) datis vero decem dierum induciis, Lucium [Valerium Flaccum] se cum eis dixit missurum, cui exponerent si quæ vellent. (6) Factis itaque induciis, Lucius cum illis Hypatam venit, ubi de præsentī negotio multi sunt habiti sermones. (7) Et Ætoli quidem defensionem instituebant, merita sua antiqua in populum Romanum commemorantes. (8) At Lucius, inhibito hoc eorum incepto, genus hoc defensionis non convenire, ait, præsentī temporī: nam quum pristina benevolentiae officia essent ab illis violata, et per ipsos Ætolos accensæ præsentēs inimicitiae, nihil jam prioribus meritis præsens tempus sublevari. (9) Itaque omīssa defensione, ut totam in preces orationem verterent, auctor illis erat, utque peccatorum veniam impetrare a Consule precibus contenderent. (10) Ætoli, post longiorem disceptationem super variis, quæ in sermonem inciderant, decernunt, summam rerum suarum Manio Acilio permittē, seque in Romanorum fidem dedere; (11) ignari quæ verbo vis infit, sed Fidei voce decepti, quasi propterea proclivior ipse esset futura clementia. (12) Apud Romanos vero ejusdem significationis sunt ista: fidei sese permittē, et victoris arbitrio se permittē.

X. Ætoli igitur, hoc facto decreto, Phœneam cum Lucio miserunt, qui Manio quæ decreta fuerant indicaret. (2) Phœneas ut consulem convenit, ac similiter causam Ætolorum apud eum egit, ita ad extremum finivit, ut diceret, « decrevisse Ætolos, sese fidei populi Romani permittē. » (3) Tum excipiens Manius: Itane ergo est, inquit, sicut dicitis, o Ætoli? (4) Quum affirmaret Phœneas, et qui cum eo erant, pergit Consul: Ergo oportebit primum quidem, ne quis Ætolorum in Asiam transeat, neque privatim neque

μετὰ κοινοῦ δόγματος· (5) δεύτερον, Δικαίᾳρχον ἐκδο-
 τον δοῦναι, καὶ Μενέστρατον τὸν Ἡπειρώτην, δὲ ἐτύγ-
 χανε τότε παραβεβηθηκώς εἰς Ναύπακτον, σὺν δὲ τού-
 τοις Ἀμύνανδρον τὸν βασιλέα, καὶ τῶν Ἀθαμάνων τοὺς
 ἄμα τούτῳ συναποχωρήσαντας πρὸς αὐτούς. (6) Ὁ δὲ
 Φαινεάς, μεσολαβήσας, Ἄλλ' οὔτε δίκαιον, ἔφησεν, οὐθ'
 Ἑλληνικόν ἐστίν, ὃ στρατηγέ, τὸ παρακαλούμενον.
 (7) Ὁ δὲ Μάνιος, οὐχ οὕτως ὀργισθεὶς, ὥς βουλόμενος
 εἰς ἔννοιαν αὐτὸν ἀγαγεῖν τῆς περιστάσεως, καὶ κατα-
 πλῆξασθαι τοῖς ὄλοις· Ἐτι γὰρ ὑμεῖς ἑλληνοκοπέετε,
 φησὶ, καὶ περὶ τοῦ πρέποντος καὶ καθήκοντος ποιεῖσθε
 λόγον, δεδοκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; Ὅδς ἐγὼ δῆσας
 εἰς τὴν ἄλυσιν ἀπάξω πάντας, ἂν τοῦτο ἐμοὶ δόξῃ. (8)
 Ταῦτα λέγων, φέρειν ἄλυσιν ἐκέλευε, καὶ σκύλακα σι-
 δηροῦν ἑκάστω περιβέσθαι περὶ τὸν τράχηλον. (9)
 Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Φαινεάν, ἐκθαμβοὶ γεγονότες,
 ἔστασαν ἄφωνοι πάντες, οἷονε παραλελυμένοι καὶ τοῖς
 σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς, διὰ τὸ παράδοξον τῶν ἀπαν-
 τωμένων. (10) Ὁ δὲ Λεύκιος καὶ τινες ἕτεροι τῶν
 συμπρόντων χιλιάρχων ἐδέοντο τοῦ Μανίου, μηδὲν
 βουλευσασθαι δυσχερὲς ὑπὲρ τῶν παρόντων ἀνδρῶν,
 ἐπεὶ τυγχάνουσιν ὄντες πρεσβευταί. (11) Τοῦ δὲ συγ-
 χωρήσαντος, ἤρξατο λέγειν ὁ Φαινεάς· ἔφη γὰρ, αὐτὸν
 καὶ τοὺς Ἀποκλήτους ποιήσῃν τὰ προσταττόμενα, προσ-
 δεῖσθαι δὲ καὶ τῶν πολλῶν, εἰ μέλλει κυρωθῆναι τὰ
 παραγγελλόμενα. (12) Τοῦ δὲ Μανίου φήσαντος, αὐ-
 τὸν ὀρθῶς λέγειν, ἡξίου πάλιν ἀνοχὰς αὐτοῖς δοθῆναι
 δεχημέρους. Συγχωρηθέντος δὲ καὶ τούτου, τότε μὲν
 ἐπὶ τούτοις ἐχωρίσθησαν. (13) Παραγενόμενοι δ' εἰς
 τὴν Ὑπάταν, διεσάφουν τοῖς Ἀποκλήτοις τὰ γεγονότα
 καὶ τοὺς βρθέντας λόγους. Ἄν ἀκούσαντες, τότε πρῶ-
 τον ἔννοιαν ἔλαβον Αἰτωλοὶ τῆς αὐτῶν ἀγνοίας, καὶ τῆς
 ἐπιφερομένης αὐτοῖς ἀνάγκης. (14) Διὸ γράφειν ἔδο-
 ξεν εἰς τὰς πόλεις, καὶ συγκαλεῖν τοὺς Αἰτωλοὺς, χάριν
 τοῦ βουλευσασθαι περὶ τῶν προσταττομένων. (15)
 Διαδοθείσης δὲ τῆς φήμης ὑπὲρ τῶν ἀπνηντημένων τοῖς
 περὶ τὸν Φαινεάν, οὕτως ἀπεθριώθη τὸ πλῆθος, ὥστ'
 οὐδ' ἀπαντᾶν οὐδεὶς ἐπέβῳ πρὸς τὸ διαβούλιον.
 (16) Τοῦ δ' ἀδυνάτου κωλύσαντος βουλευσασθαι περὶ
 τῶν ἐπιταττομένων, ἄμα δὲ καὶ τοῦ Νικάνδρου κατὰ
 τὸν καιρὸν τοῦτον καταπλεύσαντος ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὰ
 Φάλαρα τοῦ κόλπου τοῦ Μηλιέως, θθεν καὶ τὴν ὁρμὴν
 ἐποιήσατο, καὶ διασαφούντος τὴν τοῦ βασιλέως εἰς αὐ-
 τὸν προθυμίαν καὶ τὰς εἰς τὸ μέλλον ἐπαγγελίας· ἔτι
 μέλλον ὠλιγόρησαν, τοῦ μηδὲν γενέσθαι πέρας ὑπὲρ
 τῆς εἰρήνης. (17) Ὅθεν ἄμα τῷ διελθεῖν τὰς ἐν ταῖς
 ἀνοχαῖς ἡμέρας, κατὰμονος αὐθις ὁ πόλεμος ἐγεγόνει
 τοῖς Αἰτωλοῖς.

XI. Περὶ δὲ τῆς συμβάσεως τῷ Νικάνδρῳ περιπε-
 τείας οὐκ ἔστιον παρασιωπῆσαι. (2) Παρεγενήθη μὲν
 γὰρ ἐκ τῆς Ἐφέσου δωδεκαταῖος εἰς τὰ Φάλαρα πάλ-
 λιν, ἀφ' ἧς ὠρμήθη ἡμέρας. (3) Καταλαβὼν δὲ τοὺς
 Ῥωμαίους ἔτι περὶ τὴν Ἡράκλειαν, τοὺς Μακεδόνας
 δὲ ἀφεστῶτας μὲν ἀπὸ τῆς Λαμίας, οὐ μακρὰν δὲ

publice; (5) deinde Dicæarchum ut mihi delatis, et Men-
 stratum Epirotam (is Naupactum auxilium Æolis veni-
 rat), ad hæc Amyndrum, et eos Athamanas, qui illum su-
 cuti a nobis ad vos defecerunt. (6) Hic interfectus Phæneas.
 Atqui, ait, neque justum est, neque moris Græcorum, quo
 nobis, Consul, imperas. (7) Ad hæc Manius, non tam in-
 concitatus, quam eo consilio, ut quo essent redacti tandem
 sentirent, utque illis terrorem ab omni parte quam maximam
 incuteret, Vosne adhuc, inquit, Græcorum mores mihi in-
 moratis, et de eo, quod convenit, deque officio verba fac-
 tis, qui fidei meæ vos permisistis? Quos ego, si illa visus
 fuerit, catenis vinctos duci omnes jubebo. (8) Simul cum
 his catenas afferri jussit, et bojam ferream cujusque illorum
 collo aptari. (9) Tum vero Phæneas, quique cum eo erant
 attoniti ac muti stare omnes, tamquam inopinata hujus
 casus novitas et corporum et animorum usum ipsis adem-
 set. (10) At Lucius et alii nonnulli ex tribunis, qui aderant
 Manium orarunt, ne quid secius in præsentibus Æolios,
 qui legatorum personas sustinerent, consuleret. (11) In-
 nuente Manio, coepit Phæneas: dixit namque, et se et Apocle-
 tosum Ætolorum imperata facturos; sed et multitudinis con-
 silio opus esse, si firmari vellet, quæ imperasset.
 Approbante Acilio quæ ille dixerat, rursus decem dies
 inducias postulabat Phæneas: quibus impetratis, ita
 quidem discessum est. (13) Hypatam deinde ut vocaret
 Phæneas, in concilio delectorum (Apocletos ipsi vocant)
 quæ facta dictaque fuerant, exponit: quibus auditis, primum
 venit Ætolis in mentem sui erroris, et quam de conditionem
 subiissent. (14) Visum ergo ad civitates ire, et Ætolos
 convocare, deliberaturos super iis, quæ perahantur.
 (15) Posteaquam vero in vulgus innotuere Phæneæ
 acciderant, ita efferata est multitudo, ut neberandi
 quidem gratia convenire quisquam vellet. (16) Tum
 quum per hoc ipsum statim institui non potuisset de ratio
 de iis quæ imperata erant, mox vero etiam Nicandrus
 eo ipso tempore ex Asia rediens Phalarum in sinu Mæ-
 unde erat navi profectus, appulisset, et propensum
 animum in Ætolorum gentem, quidve in posterum rex-
 ceretur, declarasset; multo adhuc magis neglexerunt in-
 tam pacificationem ad exitum perducere. (17) Itaque
 ctis induciarum diebus, bellum rursus Æolis cum p
 Romano manebat.

XI. Non est autem prætermittendus, qui Nicandro
 tigit, casus. (2) Is duodecimo die, quam erat profectus
 Epheso revertens Phalarum tenuit. (3) Quumque offuisset
 Romanos Heracleæ adhuc hæerere, Macedonas
 Lamia quidem castra movere, sed non procal ab urbe

στρατοπεδεύοντας τῆς πόλεως, (4) τὰ μὲν χρήματα ἐκ τῆς Λάμειαν διεκόμισε παραδόξως, αὐτὸς δὲ τῆς κατὰ τὸν μεταξὺ τόπον τῶν στρατοπέδων διαπεσεῖν εἰς τὴν Ὑπάταν. (5) Ἐμπεσὼν δ' ἐκ τῶν προκοίτους τῶν Μακεδόνων, ἀνήγετο πρὸς τὸν Φίλιππον ἐν τῇ συνοουσίᾳ ἀχμαζούσης, πρὸς τὸ σκοπεῖν αὐτὸν πεσὼν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τὸν θυμὸν, ἢ παραδοθῆσθαι τοῖς Ῥωμαίοις. (6) Τοῦ δὲ ἀγματος ἀγγελθέντος τῷ βασιλεῖ, ταχέως ἐκέλευσε ἐπὶ τούτων ὄντας θεραπεύσαι τὸν Νικάνδρον, καὶ λοιπὴν ἐπιμελεῖσθαι αὐτοῦ ποιήσασθαι φιλόνηρον. Μετὰ δὲ τινα χρόνον αὐτὸς ἐξαναστὰς συνέμιξε τῷ ξανθῷ, καὶ πολλὰ καταμεμψάμενος τὴν κοινὴν τῶν πατρῴων ἀγωνίαν ἐξ ἀρχῆς μὲν, ὅτι Ῥωμαῖοις ἐπαγάγοντο τοῖς Ἕλλησι, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν Ἀντίοχον, ὡς ἐν τῇ νῦν παρεκάλει, λήθην ποιησαμένους τῶν γεγονότων, ἀντέχεσθαι τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας, καὶ βοηθεῖν συνεπιμεθεῖν τοῖς κατ' ἄλληλων καιροῖς. ταῦτα μὲν οὖν παρήνει τοῖς προσετώσι τῶν Αἰτωλῶν ἀναγγέλλειν αὐτὸν δὲ τὸν Νικάνδρον παρακαλέσας παραμυθεῖν τῆς εἰς αὐτὸν γεγεννημένης εὐεργεσίας, καὶ μετὰ προπομπῆς ἱκανῆς, παραγγέλλας τοῖς τούτῳ τεταγμένοις, ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ὑπάταν ἀποκαταστήσαι. (9) Ὁ δὲ Νικάνδρος, τελέως ἐπίστονος καὶ παραδόξως φανείσης αὐτῷ τῆς ἀπαντίας, τότε μὲν ἀνεκομίσθη πρὸς τοὺς οἰκίους κατὰ τὸν ἐξῆς χρόνον ἀπὸ ταύτης τῆς συστάσεως εὐνους διετέλει τῇ Μακεδόνων οἰκίᾳ. (10) Διὸ καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ τοὺς Περσικοὺς καιροὺς, ἐνδεδμενόμενος τῇ ἐρημέᾳ χάριτι, καὶ δυσχερῶς ἀντιπράττων ταῖς Περσέως ἐπιβολαῖς, εἰς ὑποψίαν καὶ διαβολὰς ἔμεινεν, καὶ τέλος ἀνακληθεὶς εἰς Ῥώμην, ἐκεῖ μετέληκε τὸν βίον.

(Stephanus Byz.)

Κόραξ, ὄρος μεταξὺ Καλλιπόλεως καὶ Ναυπάκτου.

(Idem.)

1) Ἀπεραντία, πόλις Θεσσαλίας. Πολύβιος εἰς 10. Τὸ ἔθνικόν, Ἀπεραντοί, ὀξυτόνας.

VII. Legatio XIV.

Γ. Κατὰ τὸν καιρὸν τούτον συνέβη καὶ τὴν ἐκ τῆς Ῥώμης πρεσβείαν, ἣν ἀπέστειλαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐνέεσθαι, διεψευσμένην τῶν ἐλπίδων. (2) Ἐπρέσβητες μὲν γὰρ περὶ τῶν ὁμηρῶν καὶ τῶν κωμῶν. (3) Σύγκλητος περὶ μὲν τῶν κωμῶν ἐφησεν ἐντολὰς τοῖς παρ' αὐτῶν ἀποστελλομένοις πρέσβεσι περὶ τῶν ὁμηρῶν, ἐπὶ βουλευσάσθαι θέλει. (4) Περὶ δὲ τῶν ὁμηρῶν τῶν ἀρχαίων θαυμάζειν, ἐφησαν, πῶς οὐκ ἔστιν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν, ἡλευθερωμένης τῆς Σπάρτης.

sedisse, (4) pecuniam quidem præter spem Lamiam devexit, ipse vero noctu inter utraque castra medio agro, dum conatur Hypatam evadere, (5) in stationem Macedonum incidit, et ad Philipppum est deductus, nondum convictio dimisso; male videlicet a rege multandus, ubi iræ ipsius fuisset expositus, aut Romanis ad supplicium tradendus. (6) Verumenimvero rex Philipppus, posteaquam hoc ei nunciatum est, ministros confestim, ad quos ea cura pertinebat, jubet Nicandrum ut curent, et ceteris rebus omnibus humaniter illum habere studeant. (7) Tum autem non ita multo post ipse de mensa surgit, et Nicandrum convenit. Et quum oratione longa conquestus multa esset de publica Ætolorum amentia, qui primum Romanos, deinde Antiochum in Græciam adduxissent, monuit, ut vel nunc præteritorum obliiti amicitiam suam respicerent, neque vellent adversis rebus suis invicem insultare atque insidiari. (8) Hæc principibus Ætolorum ut renunciaret, hortatus est Nicandrum, ipsumque deinde, monitum ut beneficii, quod jam a se acciperet, meminisset, cum idoneo comitatu dimisit; jussitque eos, quibus id negotii dabat, ut Hypatam tuto eum deducerent. (9) Nicander, cui plane contra spem suam atque opinionem ea res evenisset, tum quidem ad suos est reversus: insecutis vero temporibus ab hac familiaritate cum rege contracta benevolum semper animum erga regiam domum Macedonum servavit. (10) Quamobrem postea, Persici belli tempore, obligatus eo quod diximus beneficio, cum Persei conatibus lente et invitus resisteret, suspectus delatusque fuit, ac tandem Romanam accitus, ibi vitam cum morte commutavit.

(11) Corax, mons inter Callipolin et Naupactum.

(12) Aperantia, urbs Thessaliæ. Polybius XX. Gentile Aperanti.

Legatio Lacedæmoniorum ad Romanos.

XII. Contigit tempore eodem, ut et missa a Lacedæmoniis Romam legatio rediret, re infecta, cujus perficiendæ spe illuc iverat. (2) De obsidibus et de vicis agebatur. (3) At Senatus, ad vicos quidem quod attinet, respondit, se super ea re mittendis a se legatis daturum mandata: de obsidibus amplius velle se deliberare. (4) Ad exsules vero superiorum temporum quod spectat, mirari se dixit, quod in patriam illos non reducerent, quandoquidem liberata jam foret Sparta.

Legatio XV.

XIII. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἡ σύγκλητος ἐχρημάτισε τοὺς παρὰ Φιλίππου πρεσβευταῖς. (1) Ἦκον γὰρ παρ' αὐτοῦ πρέσβεις, ἀπολογιζόμενοι τὴν εὐνοίαν καὶ προθυμίαν, ἣν παρέσχε τοῖς Ῥωμαίοις ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ πρὸς Ἀντίοχον πολέμῳ. (2) Ὡν διακούσασα, τὸν μὲν υἱὸν Δημήτριον ἀπέλυσε τῆς ὀμηρείας παραχρῆμα, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν φόρων ἐπηγγέλματο παραλύσειν, διαφυλάξαντος αὐτοῦ τὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐνεστώσι καιροῖς. (3) Παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων δμήρους ἀφῆκε, πλὴν Ἀρμέναν, τοῦ Νάβιδος υἱοῦ· τοῦτον δὲ μετὰ ταῦτα συνέβη νόσῳ μεταλλάξαι τὸν βίον.

Legatio Philippi benigne accepta a Romanis.

XIII. Circa idem tempus admissi sunt in senatum legati regis Philippi, et a patribus auditi. (1) Venerant enim ab eo legati, ad declarandam benevolentiam et studium, quo usus esset rex in bello adversus Antiochum. (2) Quibus auditis, senatus Demetrio quidem necessitatem extemplo remisit manendi Romæ pro obside; sed et tributum quoque pariter se remissurum promisit, si in bello jam instanti fidem rex constanter servaret. (3) Similiter et Lacedæmoniorum obsides dimissi, excepto Armena, Nabidis filio, qui postea e morbo diem suum ibi obijt.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI VICESIMI PRIMI
HISTORIARUM POLYBII
RELIQUE

I. — BELLUM ÆTOLICUM.

(I.) Legatio XVI.

I. Τοῖς Ῥωμαίοις τῆς κατὰ τὴν ναυμαχίαν νίκης ἐπὶ προσηγγεμένης, πρῶτον μὲν τῷ δήμῳ παρήγγειλαν, δινύας ἄγειν ἡμέρας ἑννέα. (2) Τοῦτο δ' ἔστι σχολάζειν πανδημει, καὶ θύειν τοῖς θεοῖς χαριστήρια τῶν εὐτυχημάτων. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς παρὰ τῶν Αἰτωλῶν πρέσβεις καὶ τοὺς παρὰ τοῦ Μανίου προσῆγον τῇ συγκλήτῳ. (4) Γενομένων δὲ πλείονων παρ' ἀμφοῖν λόγων, ἔδοξε τῷ συνεδρίῳ, δύο προτείνειν γνώμας τοῖς Αἰτωλοῖς, ἣ διδόναι τὴν ἐπιτροπὴν περὶ πάντων τῶν καθ' αὐτοὺς, ἢ χίλια τάλαντα παραχρῆμα δοῦναι, καὶ τὸν αὐτὸν ἔχθρὸν καὶ φίλον νομίζειν Ῥωμαίοις. (5) Τῶν δ' Αἰτωλῶν ἀξιούντων, διασαφῆσαι ῥητῶς, ἐπὶ τῇ δὲ διδόναι τὴν ἐπιτροπὴν, οὐ προσδέχεται τὴν διασταλὴν ἢ σύγκλητος. (6) Διὸ καὶ τούτοις γέγονε κατὰ-μονος ὁ πόλεμος.

(II.) Legatio XVII.

II. Πολιορκουμένων τῶν Ἀμφισσέων ὑπὸ Μανίου τοῦ Ῥωμαίων στρατηγοῦ, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ὁ πῶν Ἀθηναίων δῆμος, πυθανόμενος τὴν τε τῶν Ἀμφισσέων ταλαιπωρίαν καὶ τὴν τοῦ Πομπηίου παρουσίαν, ἀπαπέστειλε πρεσβευτὰς τοὺς περὶ τὸν Ἐχέδημον, (1) ἐντελᾶμενος, ἅμα μὲν ἀσπάσασθαι τοὺς περὶ τὸν Λεύκιον καὶ Πόπλιον, ἅμα δὲ καταπειράζειν τῆς πρὸς Αἰτωλοὺς διαλύσεως. (2) Ὃν παραγενομένων, ἀσμέως ἀποδεξάμενος ὁ Πόπλιος ἐφίλανθρῶπει τοὺς ἄνδρας, ὡρῶν, ὅτι παρέξονται χρεῖαν αὐτῷ πρὸς τὰς προκειμένας ἐπιβολάς. (3) Ὁ γὰρ προειρημένος ἀνὴρ ἐβούλετο θέσθαι μὲν καλῶς τὰ κατὰ τοὺς Αἰτωλοὺς· εἰ δὲ μὴ νυπακούοιεν, πάντως διειλήφει, παραλιπὼν ταῦτα ἀβαίνειν εἰς τὴν Ἀσίαν. (4) σαφῶς γινώσκων, διότι τέλος ἐστὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὅλης ἐπιβολῆς οὐκ ἐν ὁ χειρώσασθαι τὸ τῶν Αἰτωλῶν ἔθνος, ἀλλ' ἐν τῷ νικήσαντας τὸν Ἀντίοχον κρατῆσαι τῆς Ἀσίας. (5) Διότι ἅμα τῷ μνησθῆναι τοὺς Ἀθηναίους ὑπὲρ τῆς διασεως, ἐτοίμως προσδεξάμενος τοὺς λόγους, ἐκέλευσε ἱρακλήσιως πειράζειν αὐτοὺς καὶ τῶν Αἰτωλῶν. (6) Ἰδὲ περὶ τὸν Ἐχέδημον, προδιαπειψάμενοι, καὶ μετὰ ὅτα πορευθέντες εἰς τὴν Ὑπάταν αὐτοὶ, διελέγοντο περὶ τῆς διαλύσεως τοῖς ἀρχοῦσι τῶν Αἰτωλῶν. (7) τοῖς δὲ κακῶν συνυπακουόντων, κατεστάθησαν συμμύηοντες τοῖς Ῥωμαίοις. (8) Οἱ καὶ παραγενόντες πρὸς τοὺς περὶ τὸν Πόπλιον, καταλαβόντες αὐτοὺς ῥατοπεδεύοντας ἐν ξ' σταδίοις ἀπὸ τῆς Ἀμφίσσης,

(I.) *Res gestæ post victoriam navalem de Antiocho.*

Post navale prælium ut Romam victoria est renunciata, primum populo edictum est, ut novem dies festos ageret. (2) Hoc autem est, ut ab opere omnes abstineant, et pro re bene gesta diis sacrificent. (3) Deinde legatis, qui ab Ætolis, et qui a Manio fuerant missi, datus est senatus. (4) Posteaquam multa utrimque fuissent dicta, visum patribus, duas conditiones Ætolis ferre: vel senatui liberum arbitrium de se et rebus suis omnibus permetterent; vel mille talenta confestim darent, eodemque amicos et inimicos cum Romanis haberent. (5) Postulantibus Ætolis, ut disertè senatus exponeret, quarum rerum in se arbitrium permittere eos Romanis oporteret: non admisere patres ejusmodi distinctionem. Itaque infecta pace sunt dimissi.

(II.) *L. Scipio inducias concedit Ætolis.*

II. Oppidum Amphissensium dum a Manio Acilio, Romanorum imperatore, obsidione premebatur, populus Atheniensis, cognitis eorum miseriis et P. Scipionis adventu, legationem, cujus princeps erat Echedemus, proficisci jussit, (2) mandavitque ei, ut Lucium ac Publium Cornelios fratres saluaret, simul exploraret, si qua ratione pax genti Ætolorum conciliari possët. (3) Publius, eorum adventum sibi gratum esse testatus, comiter et humane cum iis agebat, quod cerneret, ad proposita exsequenda et ea consilia, quæ animo tunc versabat, utilem operam ipsorum futuram. (4) Erat enim Publii consilium, componere res Ætolorum: aut, si morem gerere illi nollent, omnino eos in præsentia missos facere constituerat, et in Asiam trajicere. (5) Probe namque intelligebat, nequaquam in eo belli exitum et omnium, quæ mollebantur, esse situm, ut Ætolorum gentem sub jugum Romani mitterent, sed in eo potius, ut victo Antiocho Asiam obtinerent. (6) Itaque simul ac pacificationis mentio injecta fuit ab Atheniensibus, lubente animo audita eorum oratione, ut Ætolorum pariter voluntatis periculum facerent, monuit. (7) Legati igitur Atheniensium, premissis prius nonnullis, deinde ipsi Hypatam profecti, cum principibus Ætolorum de pace verba fecerunt. (8) Qui quum et ipsi extemplo consilium amplecterentur, delecti sunt, qui cum Romanis agerent. (9) Hi ut ad Publium venerunt, octo ferme passuum millia ab Amphissa castra habentem, multa disse-

πολλοὺς διετίθεντο λόγους, ἀναμνησκόντες τῶν γενομένων σφίσι φιλανθρώπων πρὸς Ῥωμαίους. (10) Ἐτι δὲ πραότερον καὶ φιλανθρωπότερον ἐμίλησαντος τοῦ Πομπλίου, καὶ προφερομένου τὰς τε κατὰ τὴν Ἰβήριαν καὶ τὴν Λιβύην πράξεις, καὶ διασαφούντος, τίνα τρόπον κέχρηται τοῖς κατ' ἐκείνους τοῖς τόποις αὐτῷ πιστεύσασι, καὶ τέλος οἰομένου δεῖν ἐγχειρίζειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ πιστεῦειν. (11) τὰς μὲν ἀρχὰς πάντες οἱ παρόντες εὐέλπιδες ἐγενήθησαν, ὡς αὐτίκα μάλα τελεσιουργηθῆσომένης τῆς διαλύσεως. (12) Ἐπεὶ δὲ, πυθομένων τῶν Αἰτωλῶν, ἐπὶ τίσι δεῖ ποιεῖσθαι τὴν εἰρήνην, ὁ Λεύκιος διεσάφησεν, διότι, δυσὶν προκειμένων αὐτοῖς, αἵρεσις ἐπαρχεῖ. (13) δεῖν γὰρ ἢ τὴν ἐπιτροπὴν διδόναι περὶ πάντων τῶν καθ' αὐτοὺς, ἢ χίλια τάλαντα παραχρῆμα, καὶ τὸν αὐτὸν ἐθρὸν αἰρεῖσθαι καὶ φίλον Ῥωμαίους. (14) ἐδυσχρήστισαν μὲν οἱ παρόντες τῶν Αἰτωλῶν, ὡς ἐνὶ μάλιστα, διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι τὴν ἀπόφασιν ἀκόλουθον τῇ προγενομένῃ λαλιᾷ, πλὴν ἐπανοίσειν ἔφασαν ὑπὲρ τῶν ἐπιταττομένων τοῖς Αἰτωλοῖς.

III. Οὗτοι μὲν οὖν ἐπανήσαν βουλευσόμενοι περὶ τῶν προειρημένων. (2) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἐχέδημον, συμμειξαντες τοῖς Ἀποκλήτοις, ἐβουλεύοντο περὶ τῶν προειρημένων. (3) Ἦν δὲ τῶν ἐπιταττομένων τὸ μὲν ἀδύνατον διὰ τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων· τὸ δὲ φοβερόν, διὰ τὸ πρότερον αὐτοὺς ἀπατηθῆναι, καθ' ὃν καιρὸν ἐπινεύσαντες ὑπὲρ τῆς ἐπιτροπῆς παρὰ μικρὸν εἰς τὴν ἄλυσιν ἐνέπεσον. (4) Διόπερ ἀπορούμενοι καὶ δυσχρηστούμενοι περὶ ταῦτα, πάλιν ἐξέπειπον τοὺς αὐτοὺς, δεησομένους, ἢ χρημάτων ἀφελεῖν, ἵνα δύνωνται τελεῖν, ἢ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκτὸς ποιῆσαι τοὺς πολιτικούς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας. (5) Οἱ καὶ συμμειξαντες τοῖς περὶ τὸν Πόπλιον, διεσάφουν τὰ δεδογμένα. (6) Τοῦ δὲ Λευκίου φήσαντος, ἐπὶ τούτοις ἔχειν παρὰ τῆς συγκλήτου τὴν ἐξουσίαν, ἐφ' οἷς ἀρτίως εἶπεν, οὗτοι μὲν αὖθις ἐπανήλθον. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἐχέδημον ἐπακολούθησαντες εἰς τὴν Ὑπάταν, συνεβούλευσαν τοῖς Αἰτωλοῖς, ἐπεὶ τὰ τῆς διαλύσεως ἐμποδίζοιτο κατὰ τὸ παρὸν, ἀνοχὰς αἰτησαμένους, καὶ τῶν ἐνεστώτων κακῶν ὑπέρθεσιν ποιησαμένους, πρεσβεύειν πρὸς τὴν σύγκλητον. (8) καὶ μὲν ἐπιτυχάνουσι περὶ τῶν ἀξιουμένων· εἰ δὲ μὴ, τοῖς καιροῖς ἐφεδρεῦσιν. (9) Χεῖρω μὲν γὰρ ἀδύνατον γενέσθαι τῶν ὑποκειμένων τὰ περὶ σφᾶς, βελτίω γε μὴν οὐκ ἀδύνατον διὰ πολλὰς αἰτίας. (10) Φανέντων δὲ καλῶς λέγειν τῶν περὶ τὸν Ἐχέδημον, ἔδοξε πρεσβεύειν τοῖς Αἰτωλοῖς ὑπὲρ τῶν ἀνοχῶν. (11) Ἀφικόμενοι δὲ πρὸς τὸν Λεύκιον, ἔδεοντο συγῳρηθῆναι σφίσι κατὰ τὸ παρὸν ἑξαμήνου ἀνοχὰς, ἵνα πρεσβεύσωσι πρὸς τὴν σύγκλητον. (12) Ὁ δὲ Πόπλιος, πάλαι πρὸς τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν πράξεις παρωρημένος, ταχέως ἔπεισε τὸν ἀδελφόν, ὑπακοῦσαι τοῖς ἀξιουμένοις. (13) Γραφειῶν δὲ τῶν ὁμολογιῶν, ὁ μὲν Μάνιος, λύσας τὴν πολιορκίαν, καὶ παραδοὺς ἅπαν τὸ στράτευμα, καὶ τὰς χορηγίας τοῖς περὶ τὸν Λεύκιον, εὐθέως ἀπὸ πλάττετο μετὰ τῶν χιλιάρχων εἰς τὴν Ῥώμην.

ruerunt, quibus suorum in populum Romanum meritorum memoriam renovabant. (10) Ad quos quum Publius modestius etiam et humanius disseruisset, resque a se gestas in Hispania pariter et Africa commemorans, exposuisset eis, quomodo cum his egisset, qui istis in locis suæ fidei se permisissent, et tandem æquum censeret, ut ipsi quoque deberent sese, et fidei suæ se permetterent; (11) initio quidem magna in spe fuere, qui aderant, pacis mox perficienda. (12) Mox vero, ubi sciscitantibus Ætolis, quibus legibus pax esset conventura, dixit L. Scipio, duarum conditionem alteram eis esse eligendam: (13) nam aut arbitrium de re suisque rebus omnibus Romanis permetterent; aut mille talentum confestim darent, eosdemque amicos et inimicos, quos Romani, haberent: (14) indignari quam maxime qui aderant Ætoli, quod sermoni ante habito non responderet hæc sententia; verumtamen relatores se ad consilium Ætolorum, quæ imperata essent, dixerunt.

III. Ita isti ad consultandum de iis, quæ fuerant proposita, sunt reversi. (2) Simulque Echedemos ceterique Atheniensium legati Apocletos adierunt, de eisdem rebus cum illis deliberaturi. (3) Erat autem conditionum, quæ exigebantur, altera ejusmodi, ut præstari non posset, propter ingentem vim imperatæ pecuniæ: altera terrebat Ætolos, quia jam semel, cum se suæque fidei Romanorum permisissent, formula decepti, pene in vincula fuerant conjecti. (4) Tantis igitur difficultatibus circumventi, et consilii inopia laborantes, eosdem legatos mittunt, oraturos, ut aut de summa pecuniæ aliquid dederent, aut deditionem extra civium et mulierum corpora fieri juberent. (5) Publius hi conveniunt, et, quod decretum ab Ætolis fuerat, ei aperiant. (6) Respondet Lucius, traditam sibi esse pacis faciendæ potestatem iis dumtaxat conditionibus, quas paulo ante exposuisset. Ita domum isti redierunt. (7) Tum Echedemos et ceteri Atheniensium legati, Hypatam rursus eos secuti, auctores Ætolis fuerunt, quandoquidem, ne pax conveniret, impedimenta adhuc objicerentur, inducias poscerent, et, dilatione impetrata præsentium malorum, legatos ad senatum mitterent. (8) Fortasse enim, quæ peterent, consecuturos: sin minus, temporum opportunitates esse captandas. (9) Eo siquidem statu ipsorum esse fortunas, qui deterior fieri nequeat; levare autem per multas causas possit. (10) Amplexi sunt hoc legatorum Atheniensium consilium Ætoli, et legatos ad petendas inducias miserunt. (11) Ad Lucium ut ventum est, sex mensium indocias in præsentia sibi dari poposcerunt, ut ad senatum legatos interim mitterent. (12) Tum vero Publius, qui ad res in Asia gerendas totus dudum ferebatur, facile persuasit Lucio fratri, ut Ætolorum petitioni annueret. (13) Postquam conventio est perscripta, Manius Acilius, soluta obsidione Amphissæ, traditoque Consuli universo exercitu et bellis apparatus, protinus cum tribunis militum provinciam decessit.

II. — BELLUM ROMANORUM CUM ANTIOCHO.

(I.) Suidas in 'Επισταθμ. Deinde Legatio XVIII.

IV. Οἱ δὲ Φωκαεῖς, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀπολειφθέντων Ῥωμαίων ἐν ταῖς ναυσὶν ἐπισταθμεύοντες, τὰ δὲ τὰς ἐπιπαγὰς δυσχερῶς φέροντες, ἐστασίζον.

(2) Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους οἱ τῶν Φωκαίων ἄρχοντες, δεδιότες τὰς τρετῶν πολλῶν ὁρμὰς διὰ τὴν σιτοδείαν καὶ τὴν τῶν Ἀντιοχιστῶν φιλοτιμίαν, ἐξέπεμψαν πρεσβευτὰς πρὸς Σέλευκον, ὄντα πρὸς τοῖς ὅροις τῆς χώρας αὐτῶν. (3) ἀξιοῦντες, μὴ πελάζειν τῆς πόλεως, ὅτι πρόκειται σφίσι τὴν ἡσυχίαν ἀγεῖν καὶ παραδοκεῖν τὴν τῶν ὄλων κρίσιν, μετὰ δὲ ταῦτα πειθαρχεῖν τοῖς εἰρημένοις. (4) Ἦσαν δὲ τῶν πρεσβευτῶν ἴδιοι μὲν τοῦ Σελεύκου καὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως Ἀρίσταρχος καὶ Κάσανδρος καὶ Ῥόδων· ἐναντίοι δὲ καὶ πρὸς Ῥωμαίους ἀπονενευκότες, Ἡγίας καὶ Γελίας. (5) Ὡν συμμιξάντων, ὁ Σέλευκος εὐθέως τοὺς μὲν περὶ τὸν Ἀρίσταρχον ἀνὰ χειρὰς εἶχε, τοὺς δὲ περὶ τὸν Ἡγίαν παρώρα. (6) Πυθόμενος δὲ τὴν ὁρμὴν τῶν πολλῶν, καὶ τὴν σπάνιν τοῦ σίτου, παρείς τὸν χρηματισμὸν καὶ τὴν ἐντεῦξιν τῶν παραγεγονότων, προῆγεν πρὸς τὴν πόλιν.

(Suidas in Προσθηθιδιον.)

Ἐξελθόντες μὲν Γάλλοι δύο μετὰ τόπων καὶ προσθηθιδίων, ἐδέοντο μηδὲν ἀνέχεσθαι βουλευέσθαι περὶ τῆς πόλεως.

(II.) Suidas in Πυρφόρος. Deinde Excerpt. Valesian.

V. Πυρφόρος, ὃ ἐχρήσατο Πausistratus ὁ τῶν Ῥοδίων ναύαρχος, ἦν κημὸς. (2) ἐξ ἑκατέρου δὲ τοῦ μέρους τῆς πλώρας ἀγκυραὶ δύο παρέκλεινον παρὰ τὴν ἐντὸς ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων, εἰς ἃς ἐνηρμύζοντο κοντοὶ προτεινάντες τοῖς κέρασιν εἰς θάλασσαν. (3) Ἐπὶ δὲ τῷ τούτων ἄκρον δὲ κημὸς ἀλύσει σιδηρᾷ προσήρητο, πλήρης πυρός. (4) Ὡστε παρὰ τὰς ἐμβολὰς καὶ παρεμβολὰς εἰς μὲν τὴν πολεμίαν ναῦν ἐπαράττεσθαι πῦρ, ἀπὸ δὲ τῆς οἰκείας πολλὴν ἀφαισθάναι τόπον διὰ τὴν ἐνκλίσιν.

(5) Παμφιλίδας, ὁ τῶν Ῥοδίων ναύαρχος, ἐδοκεῖ πρὸς πάντας τοὺς καιροὺς εὐαρμυστότερος εἶναι τοῦ Πausistratus, διὰ τὸ βαθύτερος τῇ φύσει καὶ στασιμώτερος μάλλον ἢ τολμηρότερος ὑπάρχειν. (6) Ἀγαθοὶ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἐκ τῶν κατὰ λόγον, ἀλλ' ἐκ τῶν συμβαινόντων, ποιέσθαι τὰς διαλήψεις. (7) Ἄρτι γὰρ δι' αὐτὸ τοῦτο προκαχειρισμένοι τὸν Πausistraton, διὰ τὸ πρᾶξιν ἔχειν τινὰ καὶ τόλμαν, παραχρῆμα μετέπιπτον εἰς τάναντία ταῖς γνώμαις διὰ τὴν περιπέτειαν.

POLYBIUS. — I.

(I) Phocænsium factiones, divisæ inter Romanos et Antiochum.

IV. Phocæenses, partim hospitii Romanorum cum navibus relictorum incommodati, partim ægre ferentes tributa imperata, in factiones scindebantur.

(2) Per id tempus Phocænsium magistratus, quum suspectas multitudinis voluntates haberent propter gravem frumenti inopiam, et quorundam studia qui ad Antiochum plebem trahebant, legationem ad Seleucum, qui non longe aberat ab eorum finibus, miserunt: (3) rogantes, ne urbi suæ appropinquaret: sibi enim propositum esse, quiescere atque exspectare quem exitum bellum universum nancisceretur, tum deinde imperata facere. (4) E legis sectam Seleuci sequebantur et factionis ejus erant Aristarchus, Casander, Rhodon: contrarii his et Romanæ partis erant Hegias et Gelias. (5) Ad Seleucum ut ventum, extemplo ille cum Aristarcho et ceteris ejusdem partis familiares versari, Hegiam et qui cum eo sentiebant aspernari: (6) dein, cognita inclinatione animorum vulgi, et frumenti inopia, nullo dato responso aut habito colloquio cum iis, qui venerant, urbem versus duxit.

(Livius Sestum oppugnaturus.)

Duo Galli, cum figuris et imaginibus pectori affixis egressi, rogabant eum, ne quid gravius de civitate statueret.

(II.) Pausistrato præfecto classis Rhodiæ succedit Pamphilidas.

II. Machina ignifera, qua usus est Pausistratus, præfectus classis Rhodiorum, erat trulla. (2) Ab utraque autem prorse parte ancoræ duæ in interiori parietum navis superficie juxta se invicem positæ erant; quibus aptati erant contita, ut eorum extremitates multum prominerent in mare. (3) Ex contorum fastigio trulla, multum conceptum ignem gerens, catena ferrea dependebat. (4) Itaque, quotiescumi que aut in adversos aut ex transverso fiebat impetus, in hostilem quidem navem incutiebatur ignis, a propria autem nave longe aberat propter inclinationem.

(5) Pamphilidas, classis præfectus Rhodiorum, ad omnia temporum momenta aptior Pausistrato videbatur: quippe sagaciori ingenio et majori constantia, quam audacia, præditus erat. (6) Plerique enim homines non ex consilio ac ratione, sed ex eventu, judicare solent. (7) Nam et hi, quum Pausistratum ob id ipsum nuper elegissent, quod ad agendum audendumque strenuus esset, protinus in contrariam sententiam versi sunt omnes propter illam calamitatem.

πολλοὺς διετίθεντο λόγους, ἀναμνησκόντες τῶν γεγονότων σφίσι φιλανθρώπων πρὸς Ῥωμαίους. (10) Ἐτι δὲ πραότερον καὶ φιλανθρωπότερον ὁμιλήσαντος τοῦ Πόπλιου, καὶ προφερομένου τὰς τε κατὰ τὴν Ἱβηρίαν καὶ τὴν Λιβύην πράξεις, καὶ διασαφούντος, τίνα τρόπον κέχρηται τοῖς κατ' ἐκείνους τοῖς τόποις αὐτῷ πιστεύσασιν, καὶ τέλος οἰομένου δεῖν ἐγγχειρίζειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ πιστεῦειν· (11) τὰς μὲν ἀρχὰς ἅπαντες οἱ παρόντες εὐέλπιδες ἐγενήθησαν, ὡς αὐτὰ καὶ μάλα τελεσιουργηθῆσόμενης τῆς διαλύσεως. (12) Ἐπεὶ δὲ, πύθομένων τῶν Αἰτωλῶν, ἐπὶ τίσιν δεῖ ποιεῖσθαι τὴν εἰρήνην, ὁ Λεύκιος διεσάφησεν, διότι, δυσὶν προκειμένων αὐτοῖς, αἴρεσις ὑπάρχει· (13) δεῖν γὰρ ἢ τὴν ἐπιτροπὴν δίδοναι περὶ πάντων τῶν κατ' αὐτοὺς, ἢ χίλια τάλαντα παραχρῆμα, καὶ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν αἰρεῖσθαι καὶ φίλον Ῥωμαίοις· (14) ἐδυσχρήστησαν μὲν οἱ παρόντες τῶν Αἰτωλῶν, ὡς ἐνὶ μάλιστά, διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι τὴν ἀπόρασιν ἀκούουθον τῇ προγενομένῃ λαλιᾷ, πλὴν ἐπανοίσειν ἔφασαν ὑπὲρ τῶν ἐπιταττομένων τοῖς Αἰτωλοῖς.

III. Οὗτοι μὲν οὖν ἐπανήσαν βουλευσόμενοι περὶ τῶν προειρημένων. (2) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἐχέδημον, συμμιζάντες τοῖς Ἀποκλήτοις, ἐβουλεύοντο περὶ τῶν προειρημένων. (3) Ἦν δὲ τῶν ἐπιταττομένων τὸ μὲν ἀδύνατον διὰ τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων· τὸ δὲ φοβερόν, διὰ τὸ πρότερον αὐτοὺς ἀπατηθῆναι, καθ' ὃν καιρὸν ἐπινεύσαντες ὑπὲρ τῆς ἐπιτροπῆς παρὰ μικρὸν εἰς τὴν ἄλυσιν ἐνέπεσον. (4) Διόπερ ἀπορούμενοι καὶ δυσχρηστούμενοι περὶ ταῦτα, πάλιν ἐξέπειπον τοὺς αὐτοὺς, δεησόμενους, ἢ χρημάτων ἀφελειν, ἢ ἀδύνωνται τελειν, ἢ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκτὸς ποιῆσαι τοὺς πολιτικούς ἀνδρας καὶ τὰς γυναῖκας. (5) Οἱ καὶ συμμιζάντες τοῖς περὶ τὸν Πόπλιον, διεσάφουν τὰ δεδογμένα. (6) Τοῦ δὲ Λευκίου φήσαντος, ἐπὶ τούτοις ἔχειν παρὰ τῆς συγκλήτου τὴν ἐξουσίαν, ἐφ' ᾧ οἱ ἀρτίως εἶπεν, οὗτοι μὲν αὐθις ἐπανῆλθον. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἐχέδημον ἐπακολούθησαντες εἰς τὴν Ὑπάταν, συνεβούλευσαν τοῖς Αἰτωλοῖς, ἐπεὶ τὰ τῆς διαλύσεως ἐμποδίζοντο κατὰ τὸ παρὸν, ἀνοχὰς αἰτησαμένους, καὶ τῶν ἐνεστώτων κακῶν ὑπέρθεσιν ποιησαμένους, πρεσβεῦειν πρὸς τὴν σύγκλητον· (8) καὶ μὲν ἐπιτυγχάνουσι περὶ τῶν ἀξιουμένων· εἰ δὲ μὴ, τοῖς καιροῖς ἐφεδρεύειν. (9) Χεῖρω μὲν γὰρ ἀδύνατον γενέσθαι τῶν ὑποκειμένων τὰ περὶ σφᾶς, βελτίω γε μὴν οὐκ ἀδύνατον διὰ πολλὰς αἰτίας. (10) Φανέντων δὲ καλῶς λέγειν τῶν περὶ τὸν Ἐχέδημον, ἔδοξε πρεσβεῦειν τοῖς Αἰτωλοῖς ὑπὲρ τῶν ἀνοχῶν. (11) Ἀφικόμενοι δὲ πρὸς τὸν Λεύκιον, ἐδέοντο συγχωρηθῆναι σφίσι κατὰ τὸ παρὸν εξαμήνους ἀνοχὰς, ἵνα πρεσβεύσωσι πρὸς τὴν σύγκλητον. (12) Ὁ δὲ Πόπλιος, πάλαι πρὸς τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν πράξεις παρωρημένος, ταχέως ἔπεισε τὸν ἀδελφὸν, ὑπακοῦσαι τοῖς ἀξιουμένοις. (13) Γραφειῶν δὲ τῶν ὁμολογιῶν, ὁ μὲν Μάνιος, λύσας τὴν πολιορκίαν, καὶ παραδοὺς ἅπαν τὸ στράτευμα, καὶ τὰς χορηγίας τοῖς περὶ τὸν Λεύκιον, εὐθὺς ἀπὸλλάττετο μετὰ τῶν χιλιάρχων εἰς τὴν Πρώμην.

ruerunt, quibus suorum in populum Romanum meritorum memoriam renovabant. (10) Ad quos quum Publius modestius etiam et humanius disseruisset, resque a se gestas in Hispania pariter et Africa commemorans, exposuisset eis, quomodo cum his egisset, qui istis in locis suæ fidei se permisissent, et tandem æquum censeret, ut ipsi quoque deberent sese, et fidei suæ se permitterent; (11) initio quidem magna in spe fuere, qui aderant, pacis mox perficiendæ. (12) Mox vero, ubi sciscitantibus Ætolis, quibus legibus pax esset conventura, dixit L. Scipio, duarum conditionum alteram eis esse eligendam: (13) nam aut arbitrium de se suisque rebus omnibus Romanis permitterent; aut mille talentum confestim darent, eosdemque amicos et inimicos, quos Romani, haberent: (14) indignari quam maxime qui aderant Ætoli, quod sermoni ante habito non responderet hæc sententia; verumtamen relatores se ad consilium Ætolorum, quæ imperata essent, dixerunt.

III. Ita isti ad consultandum de iis, quæ fuerant proposita, sunt reversi. (2) Simulque Echedemus ceterique Atheniensium legati Apocletos adierunt, de eisdem rebus cum illis deliberaturi. (3) Erat autem conditionum, quæ exigebantur, altera ejusmodi, ut præstari non posset, propter ingentem vim imperatæ pecuniæ: altera terrebat Ætolos, quia jam semel, cum se suæque fidei Romanorum permisissent, formula decepti, pene in vincula fuerant conjecti. (4) Tantis igitur difficultatibus circumventi, et consilii inopia laborantes, eosdem legatos mittunt, oraturos, ut aut de summa pecuniæ aliquid demerent, aut deditionem extra civium et mulierum corpora fieri juberent. (5) Publium hi conveniunt, et, quod decretum ab Ætolis fuerat, ei aperiant. (6) Respondet Lucius, traditam sibi esse pacis faciendæ potestatem iis dumtaxat conditionibus, quas paulo ante exposuisset. Ita domum isti redierunt. (7) Tum Echedemus et ceteri Atheniensium legati, Hypatam rursus eos secuti, auctores Ætolis fuerunt, quandoquidem, ne pax conveniret, impedimenta adhuc objicerentur, inducias poscerent, et, dilatione impetrata præsentium malorum, legatos ad senatum mitterent. (8) Fortasse enim, quæ peterent, consecuturos: sin minus, temporum opportunitates esse captandas. (9) Eo siquidem statu ipsorum esse fortunas, qui deterior fieri nequeat; levare autem per multas causas possit. (10) Amplexi sunt hoc legatorum Atheniensium consilium Ætoli, et legatos ad petendas inducias miserunt. (11) Ad Lucium ut ventum est, sex mensium inducias in præsentia sibi dari poposcerunt, ut ad senatum legatos interim mitterent. (12) Tum vero Publius, qui ad res in Asia gerendas totus dudum ferebatur, facile persuasit Lucio fratri, ut Ætolorum petitioni annueret. (13) Postquam conventio est perscripta, Manius Acilius, soluta obsidione Amphissæ, traditoque Consuli universo exercitu et belli apparatibus, protinus cum tribunis militum provincia decessit.

II. — BELLUM ROMANORUM CUM ANTIOCHO.

(I.) Suidas in 'Επισταθμ. Deinde Legatio XVIII.

IV. Οἱ δὲ Φωκαεῖς, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀπολειφθέντων Ῥωμαίων ἐν ταῖς ναυσὶν ἐπισταθμεύοντες, τὰ δὲ τὰς ἐπιταγὰς δυσχερῶς φέροντες, ἐστασιάζον.

(2) Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους οἱ τῶν Φωκαίων ἄρχοντες, δεδιότες τὰς τε τῶν πολλῶν ὁρμῶς διὰ τὴν σιτοδείαν καὶ τὴν τῶν Ἀντιοχιστῶν φιλοτιμίαν, ἐξέπεμψαν πρεσβευτὰς πρὸς Σέλευκον, ὄντα πρὸς τοῖς ὅροις τῆς χώρας αὐτῶν. (3) ἀξιούντες, μὴ πελάζειν τῆς πόλεως, ὅτι πρόκειται σφισι τὴν ἡσυχίαν ἀγεῖν καὶ παραδοκεῖν τὴν τῶν ὅλων κρίσιν, μετὰ δὲ ταῦτα πειθαρχεῖν τοῖς εἰρημένοις. (4) Ἦσαν δὲ τῶν πρεσβευτῶν ἴδιοι μὲν τοῦ Σελεύκου καὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως Ἀρίσταρχος καὶ Κάσανδρος καὶ Ῥόδων· ἐναντίοι δὲ καὶ πρὸς Ῥωμαίους ἀπονενευκότες, Ἡγίας καὶ Γελίας. (5) Ὃν συμμιξάντων, ὁ Σέλευκος εὐθέως τοὺς μὲν περὶ τὸν Ἀρίσταρχον ἀνὰ χεῖρας εἶχε, τοὺς δὲ περὶ τὸν Ἡγίαν παρῴρα. (6) Πυθόμενος δὲ τὴν ὁρμὴν τῶν πολλῶν, καὶ τὴν σπάνιν τοῦ σίτου, παρεῖς τὸν χρηματισμὸν καὶ τὴν ἔντευσιν τῶν παραγεγονότων, προήγεν πρὸς τὴν πόλιν.

(Suidas in Προσθηδίων.)

Ἐξελθόντες μὲν Γάλλοι δύο μετὰ τόπων καὶ προσηθιδίων, ἐδέοντο μηδὲν ἀνήκεστον βουλευέσθαι περὶ τῆς πόλεως.

(II.) Suidas in Πυρφόρος. Deinde Excerpt. Valesian.

V. Πυρφόρος, ὃ ἐχρήσατο Πausίστρατος ὁ τῶν Ῥοδίων ναύαρχος, ἦν κημὸς. (2) ἐξ ἑκατέρου δὲ τοῦ μέρους τῆς πρῶρας ἀγκυραὶ δύο παρέκειντο παρὰ τὴν ἐντὸς ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων, εἰς ἃς ἐνηρμόζοντο κοντοὶ προτείναντες τοῖς κέρασιν εἰς θάλασσαν. (3) Ἐπὶ δὲ τὸ τοῦτων ἄκρον ὁ κημὸς ἀλύσει σιδηρᾷ προσήρητο, πλήρης πυρός. (4) Ὡστε παρὰ τὰς ἐμβολὰς καὶ παρεμβολὰς εἰς μὲν τὴν πολεμίαν ναῦν ἐπαράττεσθαι πῦρ, ἀπὸ δὲ τῆς οἰκειᾶς πολλὴν ἀφαιστάναι τόπον διὰ τὴν ἐνκλίσιν.

(5) Παμφιλίδας, ὁ τῶν Ῥοδίων ναύαρχος, ἐδοκεῖ πρὸς πάντας τοὺς καιροὺς εὐαρμοστότερος εἶναι τοῦ Πausίστρατου, διὰ τὸ βαθύτερος τῇ φύσει καὶ στασιμώτερος μᾶλλον ἢ τολμηρότερος ὑπάρχειν. (6) Ἀγαθοὶ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἐκ τῶν κατὰ λόγον, ἀλλ' ἐκ τῶν συμβαίνειντων, ποιεῖσαι τὰς διαλήψεις. (7) Ἄρα γὰρ δι' αὐτὸ τοῦτο προκεχειρισμένοι τὸν Πausίστρατον, διὰ τὸ πρᾶξιν ἔχειν τινὰ καὶ τόλμαν, παραχρῆμα μετέπιπτον εἰς τάναντία ταῖς γνώμας διὰ τὴν περιπέτειαν.

POLYBOS. — I.

(I.) Phocænsium factiones, divisæ inter Romanos et Antiochum.

IV. Phocæenses, partim hospitibus Romanorum cum navibus relictorum incommodati, partim ægre ferentes tributa imperata, in factiones scindebantur.

(2) Per id tempus Phocænsium magistratus, quum suspectas multitudinis voluntates haberent propter gravem frumenti inopiam, et quorundam studia qui ad Antiochum plebem trahebant, legationem ad Seleucum, qui non longe aberat ab eorum finibus, miserunt: (3) rogantes, ne urbi suæ appropinquaret: sibi enim propositum esse, quiescere atque expectare quem exitum bellum universum nancisceretur, tum deinde imperata facere. (4) E legatis sectam Seleuci sequebantur et factionis ejus erant Aristarchus, Casander, Rhodon: contrarii his et Romanæ partis erant Hegias et Gelias. (5) Ad Seleucum ut ventum, extemplo ille cum Aristarcho et ceteris ejusdem partis familiaribus versari, Hegiam et qui cum eo sentiebant aspernari: (6) dein, cognita inclinatione animorum vulgi, et frumenti inopia, nullo dato responso aut habito colloquio cum iis, qui venerant, urbem versus duxit.

(Livius Sestum oppugnaturus.)

Duo Galli, cum figuris et imaginibus pectori affixis egressi, rogabant eum, ne quid gravius de civitate statueret.

(II.) Pausistrato præfecto classis Rhodiæ succedit Pamphilidas.

II. Machina ignifera, qua usus est Pausistratus, præfectus classis Rhodiorum, erat trulla. (2) Ab utraque autem proræ parte ancoræ duæ in interiori parietum navis superficie juxta se invicem positæ erant; quibus aptati erant contita, ut eorum extremitates multum prominere in mare. (3) Ex contorum fastigio trulla, multum conceptum ignem gerens, catena ferrea dependebat. (4) Itaque, quotiescumi que aut in adversos aut ex transverso fiebat impetus, in hostilem quidem navem incutiebatur ignis, a propria autem nave longe aberat propter inclinationem.

(5) Pamphilidas, classis præfectus Rhodiorum, ad omnia temporum momenta aptior Pausistrato videbatur: quippe sagaciori ingenio et majori constantia, quam audacia, præditus erat. (6) Plerique enim homines non ex consilio ac ratione, sed ex eventu, judicare solent. (7) Nam et hi, quum Pausistratum ob id ipsum nuper elegissent, quod ad agendum audendumque strenuus esset, protinus in contrariam sententiam versi sunt omnes propter illam calamitatem.

ὑπῆρχε δειπνα τοῦ μηνὸς πλεῖω τῶν εἰς τὸν μῆνα δια-
τεταγμένων ἡμερῶν. (7) Διὸ καὶ Μεγαρεῖς, μισή-
σαντες μὲν τὴν τοιαύτην κατάστασιν, μηνσθέντες δὲ
τῆς προγεγενημένης αὐτοῖς μετὰ τῶν Ἀχαιῶν συμπο-
λιτείας, αὐθις ἀπένευσαν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὴν
ἐκείνων αἵρεσιν. (8) Μεγαρεῖς γὰρ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐπο-
λιτεύοντο μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τῶν κατ' Ἀντίγονον
τὸν Γονατῆν χρόνων· ὅτε δὲ Κλεομένης εἰς τὸν Ἰσθμὸν
προεκάθισε, διακλεισθέντες προσέθεντο τοῖς Βοιωτοῖς
μετὰ τῆς τῶν Ἀχαιῶν γνώμης. (9) Βραχὺ δὲ πρὸ τῶν
νῦν λεγομένων καιρῶν δυσαρεστήσαντες τῇ πολιτείᾳ
τῶν Βοιωτῶν, αὐθις ἀπένευσαν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς.
(10) Οἱ δὲ Βοιωτοί, διοργισθέντες ἐπὶ τῷ καταφρονεῖ-
σθαι δοκεῖν, ἐξῆλθον ἐπὶ τοὺς Μεγαρεῖς πανδήμει σὺν τοῖς
ἐπλοῖς. (11) Οὐδένα δὲ ποιουμένων λόγον τῶν Μεγα-
ρέων τῆς παρουσίας αὐτῶν, οὕτω θυμωθέντες πολιορκεῖν
ἐπεβάλλοντο καὶ προσβολὰς ποιεῖσθαι τῇ πόλει. (12)
Πανικῶ δ' ἐμπεσόντος αὐτοῖς, καὶ φήμης, ὅτι πάρεστι
Φιλοποίμην τοὺς Ἀχαιοὺς ἔχων, ἀπολιπόντες πρὸς τῷ
τείχει τὰς κλίμακας ἔφυγον προτροπαδῆν εἰς τὴν οἰ-
κίαν.

VII. Τοιαύτην δ' ἔχοντες οἱ Βοιωτοὶ τὴν διάθεσιν
τῆς πολιτείας, εὐτυχῶς πως διώλισθον καὶ τοὺς κατὰ
Φίλιππον καὶ τοὺς κατ' Ἀντίοχον καιροῦς. (3) Ἐν
γε μὴν τοῖς ἐξῆς οὐ διέφυγον, ἀλλ' ὥσπερ ἐπίτηδες
ἀνταπόδοσιν ἢ τύχῃ ποιούμενη βαρέως ἔδοξεν αὐτοῖς
ἐπεμβαίνειν· ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς ἐν τοῖς ἐξῆς ποιησόμεθα
μνήμην.

(3) Οἱ πολλοὶ πρόφασιν μὲν εἶχον τῆς πρὸς Ῥωμαίους
ἀλλοτριότητος, τὴν ἐπαναίρεσιν τὴν Βραχύλλου, καὶ
τὴν στρατείαν, ἣν ἐποίησατο Τίτος ἐπὶ Κορώνειαν,
διὰ τοὺς ἐπιγιγνομένους φόνους ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ῥω-
μαίων· (4) τῇ δ' ἀληθείᾳ, καχεκτούντες ταῖς ψυχαῖς
διὰ τὰς προειρημένους αἰτίας. (5) Καὶ γὰρ τοῦ βασι-
λέως συνεγγίζοντος, ἐξήσαν ἐπὶ τὴν ἀπάντησιν οἱ τῶν
Βοιωτῶν ἀρξάντες· συμμειξαντες δὲ, καὶ φιλανθρωπῶς
δμιλῆσαντες, ἦγον αὐτὸν εἰς τὰς Θήβας.

V. Apud Athenæum lib. X, cap. 10.

VIII. Ἀντίοχος ὁ Μέγας ἐπικαλούμενος, ὡς ἱστορεῖ
Πολύβιος ἐν τῇ εἰκοστῇ, παρελθὼν εἰς Χαλκίδα τῆς
Εὐβοίας, συνετελεῖ γάμους, πεντήκοντα μὲν ἔτη γεγο-
νός, καὶ δύο τὰ μέγιστα τῶν ἔργων ἀνειληφώς, τὴν τε
τῶν Ἑλλήνων ἐλευθέρωσιν, ὡς αὐτὸς ἐπηγγέλλετο, καὶ
τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον. (2) Ἐρασθεὶς γοῦν παρ-
θένου Χαλκιδικῆς, κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν ἐφι-
λοτιμήσατο γῆμαι, οἰνοπότης ὢν καὶ μέθαις χαίρων.
(3) Ἦν δ' αὖτε Κλεοπτολέμου μὲν θυγάτηρ, ἐνδὲ τῶν
ἐπιφανῶν, κάλλι δὲ πάσας ὑπερβάλλουσα. (4) Καὶ
τοὺς γάμους συντελὼν ἐν τῇ Χαλκίδι, αὐτόθι διέτριψε
τὸν χειμῶνα, τῶν ἐνεστώτων οὐδ' ἥντινα ποιούμενος
πρόνοιαν. Ἔθετο δὲ καὶ τῇ παιδί ὄνομα Εὐβοίαν. (5)
Ἡττηθεὶς οὖν τῷ πολέμῳ ἔφυγεν εἰς Ἐφεσον μετὰ τῆς
νεογάμου.

hujusmodi dividebant; ita ut non pauci inter Bœotes essent,
quibus per mensem plures suppellerent cœnæ, quam men-
sis dies erant. (7) Quamobrem Megarenses, qui hujus-
modi rerum statum odio habebant, revocata in memoriam
pristina societate, quæ ipsis cum Achæis intercesserat,
rursus ad Achæorum amicitiam sectamque se transtulerunt.
(8) Quippe Megarenses principio quidem jam inde ab An-
tigoni Gonatæ temporibus sub Achæorum formula cenabatur:
postquam vero Cleomenes ad Isthmum præsedit,
interclusi, consentientibus Achæis, sese Bœotis adju-
xere. (9) Sed paulo ante hæc tempora, de quibus nunc
agimus, cum Bœotorum administratio eis displiceret, æ-
nuo ad Achæorum partes transierunt. (10) At Bœotî in-
fensi, quod despectui habiti esse sibi videbantur, universi
cum exercitu adversus Megarenses profecti sunt. (11)
Cumque Megarenses non magnopere commoverentur ille-
rum adventu, irati confestim obseidionem urbis atque op-
pugnationem instituerunt. (12) Sed mox coorto inter eos ter-
rore quodam panico, diffusoque rumore, Philopœmœnem
cum Achæorum copiis adessee, effusi in fugam, scalis ad mo-
nia relictis, cursu in patriam reverterunt.

VII. Hujusmodi igitur republica usi Bœotî, tamen tem-
pora belli Philippici et Antiochini mira felicitate effugerunt:
(2) verum secutis postea temporibus non evaserunt, sed
quasi consulto compensans fortuna graviter eis insaltare
postmodum visa est, ut infra narrabitur.

(3) Plerique Bœotorum alienati in Romanos animi cas-
sam prætexebant Brachyllæ cædem, et quod Titus adversus
Coroneam cum exercitu esset profectus ob frequentes civium
Romanorum cædes, quæ per vias committelantur: (4) sed
revera animorum corruptio, ex ante dictis rationibus con-
flata, in causa erat. (5) Nam cum Antiochus rex proxime
Thebas venisset, Bœotorum magistratus obviam ei egressi,
ac benevole collocti, regem in urbem deduxerunt.

Antiochus Chalcide nuptias celebrat.

VIII. Antiochus, cognomine Magnus, ut narrat Polybius
libro vicesimo, Chalcidem Eubœæ profectus, nuptias cele-
bravit, quum quinquaginta annos esset natus, et duas res
maximas suscepisset, liberationem Græcorum, ut quidem
ipse profitebatur, et bellum cum Romanis. (2) Captus igitur
amore virginis Chalcidenensis, ipso belli tempore in nup-
tias omne studium suum contulit, vino et ebrietate gaudens.
(3) Erat autem illa Cleoptolemi filia, civis inter alios illustis,
formæ vero pulchritudine omnes antecellebat. (4) In illarum
igitur nuptiarum celebratione hiemem Chalcide tradidit,
omissa omnium rerum instantium cura. Indidit enim
puellæ nomen Eubœæ. (5) Victus deinde bello, cum nova
nupta Ephesum profugit.

Nec præter quingentos, qui circa regem fuerunt, ex toto exercitu quisquam effugit; etiam ex decem millibus mili-

tum, quos, Polybio auctore, trajecisse secum regem in Græciam scripsimus, exiguus numerus.

VI. Legatio XIII.

IX. Οἱ περὶ τὸν Φαινίαν, τὸν τῶν Αἰτωλῶν στρατηγὸν, μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν Ἡράκλειαν υποχείριον τοῖς Ῥωμαίοις, ὁρῶντες τὸν περισσῶτα καιρὸν τὴν Αἰτωλίαν, καὶ λαμβάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ συμβησόμενα τοῖς ἄλλαις πόλεσιν, ἐβριαν διαπέμπεσθαι πρὸς τὸν Μάνιον ὑπὲρ ἀνοχῶν καὶ διαλύσεως. (2) Ταῦτα δὲ διαλαβόντες, ἐξαπέστειλαν Ἀρχέδαμον καὶ Πανταλῶνα καὶ Χάλησον. (3) Οἱ συμμειξαντες τῷ στρατηγῷ τῶν Ῥωμαίων, προέβητον μὲν καὶ πλείους ποιῆσθαι λόγους μεσολαβηθέντες δὲ κατὰ τὴν ἐντευξιν, ἐκωλύθησαν. (4) Ὁ γὰρ Μάνιος, κατὰ μὲν τὸ παρὸν οὐκ ἔραπιν εὐκαιρεῖν, περισπώμενος ὑπὸ τῆς τῶν ἐκ τῆς Ἡρακλείας λαφύρων οἰκονομίας. (5) δεχημέρους δὲ πησάμενος ἀνοχὰς, ἐκπέμψειν ἔφη μετ' αὐτῶν Λεύκον, πρὸς ὃν ἐκέλευε λέγειν ὑπὲρ ὧν ἂν δέοντο. (6) Γενομένων δὲ τῶν ἀνοχῶν, καὶ τοῦ Λευκίου συνελθόντος εἰς τὴν Ὑπάταν, ἐγένοντο λόγοι καὶ πλείους ὑπὲρ τῶν ἐπιστῶτων. (7) Οἱ μὲν οὖν Αἰτωλοὶ συνίσταντο τὴν δικαιολογίαν, ἀνέκαθεν προφερόμενοι τὰ προγεγονότα σφίσι φιλάνθρωπα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. (8) Ὁ δὲ Λεύκιος, ἐπιτιμῶν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν, οὐκ ἔφη τοῖς παροῦσι καιροῖς ἀρμόζειν τοῦτο τὸ γένος τῆς δικαιολογίας· λελυμένων γὰρ τῶν ἐξ ἀρχῆς φιλανθρώπων δι' ἐκείνους, καὶ τῆς ἐπιστάσεως ἔχθρας δι' Αἰτωλοὺς γεγενημένης, οὐδὲν ἔτι συμβάλλεσθαι τὰ τότε φιλάνθρωπα πρὸς τοὺς νῦν καιροῦς. (9) Διόπερ, ἀφεμένους τοῦ δικαιολογεῖσθαι, συνεβούλευε, τρέπεσθαι πρὸς τὸν ἀξιωματικὸν λόγον, καὶ δεῖσθαι τοῦ στρατηγοῦ, συγγνώμης ἔχειν τοῖς ἡμαρτημένοις. (10) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, καὶ αἰεὶ λόγον ποιησάμενοι περὶ τῶν ὑποκιπτόντων, ἐβριαν ἐπιτρέπειν τὰ διὰ Μανίω, δόντες αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. (11) οὐκ εἰδότες, τίνα δύναμιν ἔχειν αὐτοὺς· τῷ δὲ τῆς πίστεως ὀνόματι πλανηθέντες, ὥς ἰδιὰ τοῦτο λειωτέρου σφίσιν ἰδέου ὑπάρξοντος. (12) Ἐπεὶ δὲ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμῇ τό τε εἰς τὴν πίστιν ἵπτον ἐγχειρίσθαι, καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ τοῦ τῷ κρατοῦντι.

X. Πλὴν ταῦτα κρίναντες, ἐξέπεμψαν ἅμα τῷ καιρῷ τοὺς περὶ Φαινίαν, διασαφίσοντας τὰ δεδογμένα Μανίω κατὰ σπουδὴν. (2) Οἱ καὶ συμμειξαντες τῷ στρατηγῷ, καὶ καλὴν ὁμιλίαν δικαιολογηθέντες ὑπὲρ τῶν, ἐπὶ καταστροφῆς εἶπαν, « διότι κέρηται τοῖς Αἰτωλοῖς, σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. » (3) Ὁ δὲ Μάνιος, μεταλαβὼν, οὐκοῦν οὕτως ἢ ταῦτα, φησὶν, ὦ ἄνδρες Αἰτωλοί; (4) Τῶν δὲ ταπεινωτέρων· Τοιγαροῦν πρῶτον μὲν δεήσει μηδένα δαίνειν ὁμῶν εἰς τὴν Ἀσίαν, μήτε κατ' ἰδίαν, μήτε

Bellum Romanorum cum Ætolis.

IX. Postquam capta fuit a Romanis Heraclea, prætor Ætolorum Phæneas, cogitans, quantum periculum Ætoliæ circumstaret, sibi que ob oculos ponens casum qui reliquas maneret civitates, induciarum pacisque petendæ oratores ad Manium [Acilium] statuit mittere. (2) Hoc consilio missi sunt Archedamus, Pantaleo et Chalesus. (3) Qui ubi Consulem Romanum convenerunt, longiorem paraverant orationem: sed interfatus Consul ne plura dicerent, impedivit. (4) Negavit enim Manius, otium sibi in præsentia esse, occupato circa administrationem prædæ ex Heraclea captæ: (5) datis vero decem dierum induciis, Lucium [Valerium Flaccum] se cum eis dixit missurum, cui exponerent si quæ vellent. (6) Factis itaque induciis, Lucius cum illis Hypatam venit, ubi de præsentī negotio multi sunt habiti sermones. (7) Et Ætoli quidem defensionem instituebant, merita sua antiqua in populum Romanum commemorantes. (8) At Lucius, inhibito hoc eorum incepto, genus hoc defensionis non convenire, ait, præsentī temporī: nam quum pristina benevolentiae officia essent ab illis violata, et per ipso Ætolos accensæ præsentis inimicitiae, nihil jam prioribus meritis præsens tempus sublevari. (9) Itaque omīssa defensione, ut totam in preces orationem verterent, auctor illis erat, utque peccatorum veniam impetrare a Consule precibus contenderent. (10) Ætoli, post longiorem disceptationem super variis, quæ in sermonem inciderant, decernunt, summam rerum suarum Manio Acilio permittere, seque in Romanorum fidem dedere; (11) ignari quæ verbo vis inest, sed Fidei voce decepti, quasi propterea proclivior ipsis esset futura clementia. (12) Apud Romanos vero ejusdem significationis sunt ista: fidei sese permittere, et victoris arbitrio se permittere.

X. Ætoli igitur, hoc facto decreto, Phæneam cum Lucio miserunt, qui Manio quæ decreta fuerant indicaret. (2) Phæneas ut consulem convenit, ac similiter causam Ætolorum apud eum egit, ita ad extremum finivit, ut diceret, « decrevisse Ætolos, sese fidei populi Romani permittere. » (3) Tum excipiens Manius: Itane ergo est, inquit, sicut dicitis, o Ætoli? (4) Quum affirmaret Phæneas, et qui cum eo erant, pergit Consul: Ergo oportebit primum quidem, ne quis Ætolorum in Asiam transeat, neque privatim neque

μετὰ κοινοῦ δόγματος· (5) δεύτερον, Δικαίαρχον ἐκδο-
τον δοῦναι, καὶ Μενέστρατον τὸν Ἑπειρώτην, ὃς ἐτύγ-
χανε τότε παραβεδοθηκώς εἰς Ναύπακτον, σὺν δὲ τού-
τοις Ἀμύνανδρον τὸν βασιλέα, καὶ τῶν Ἀθαμάνων τοὺς
ἄμα τούτῳ συναποχωρήσαντας πρὸς αὐτούς. (6) Ὁ δὲ
Φαινέας, μεσολαβήσας, Ἄλλ' οὔτε δίκαιον, ἔφησεν, οὐδ'
Ἑλληνικόν ἐστίν, ὃ στρατηγέ, τὸ παρακαλούμενον.
(7) Ὁ δὲ Μάνιος, οὐχ οὕτως ὀργισθεὶς, ὥς βουλόμενος
εἰς ἔννοιαν αὐτὸν ἀγαγεῖν τῆς περιστάσεως, καὶ κατα-
πλήξασθαι τοῖς ὀλοῖς· Ἐτι γὰρ ὑμεῖς ἑλληνοκοπεῖτε,
φησὶ, καὶ περὶ τοῦ πρέποντος καὶ καθήκοντος ποιεῖσθε
λόγον, δεδοκότες· ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; Οὐς ἐγὼ δῆσας
εἰς τὴν ἄλυσιν ἀπάξω πάντας, ἂν τοῦτο ἔμοι δόξη. (8)
Ταῦτα λέγων, φέρειν ἄλυσιν ἐκέλευε, καὶ σκύλακα σι-
δηροῦν ἐκάστῳ περιθεῖναι περὶ τὸν τράχηλον. (9)
Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Φαινέα, ἐκθαμβοὶ γεγονότες,
ἕστασαν ἄφωνοι πάντες, οἷονε παραλελυμένοι καὶ τοῖς
σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς, διὰ τὸ παράδοξον τῶν ἀπαν-
τωμένων. (10) Ὁ δὲ Λεύκιος καὶ τινες ἕτεροι τῶν
συμπαρόντων χιλιάρχων ἐδέοντο τοῦ Μανίου, μηδὲν
βουλευσασθαι δυσχερὲς ὑπὲρ τῶν παρόντων ἀνδρῶν,
ἐπεὶ τυγχάνουσιν ὄντες πρὸςθευταί. (11) Τοῦ δὲ συγ-
χωρήσαντος, ἤρξατο λέγειν ὁ Φαινέας· ἔφη γὰρ, αὐτὸν
καὶ τοὺς Ἀποκλήτους ποιήσιν τὰ προσταττόμενα, προσ-
δεῖσθαι δὲ καὶ τῶν πολλῶν, εἰ μέλλει κυρωθῆναι τὰ
παραγγελλόμενα. (12) Τοῦ δὲ Μανίου φήσαντος, αὐ-
τὸν ὀρθῶς λέγειν, ἤξιον πάλιν ἀνοχὰς αὐτοῖς δοθῆναι
δεχημέρους. Συγχωρηθέντος δὲ καὶ τούτου, τότε μὲν
ἐπὶ τούτοις ἐχωρίσθησαν. (13) Παραγενόμενοι δ' εἰς
τὴν Ἰπτάαν, διεσάφουν τοῖς Ἀποκλήτοις τὰ γεγονότα
καὶ τοὺς ῥηθέντας λόγους. Ὡν ἀκούσαντες, τότε πρῶ-
τον ἔννοιαν ἔλαβον Αἰτωλοὶ τῆς αὐτῶν ἀγνοίας, καὶ τῆς
ἐπιφερομένης αὐτοῖς ἀνάγκης. (14) Διὸ γράφειν ἐδο-
ξεν εἰς τὰς πόλεις, καὶ συγκαλεῖν τοὺς Αἰτωλοὺς, χάριν
τοῦ βουλευσασθαι περὶ τῶν προσταττομένων. (15)
Διαδοθείσης δὲ τῆς φήμης ὑπὲρ τῶν ἀπηντημένων τοῖς
περὶ τὸν Φαινέα, οὕτως ἀπεθηριώθη τὸ πλῆθος, ὥστ'
οὐδ' ἀπαντῆν οὐδεὶς ἐπέβαλετο πρὸς τὸ διαβούλιον.
(16) Τοῦ δ' ἀδυνάτου κωλύσαντος βουλευσασθαι περὶ
τῶν ἐπιταττομένων, ἄμα δὲ καὶ τοῦ Νικάνδρου κατὰ
τὸν καιρὸν τοῦτον καταπλεύσαντος ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὰ
Φάλαρα τοῦ κόλπου τοῦ Μηλιέως, θένει καὶ τὴν ὁρμὴν
ἐποιήσατο, καὶ διασαφούντος τὴν τοῦ βασιλέως εἰς αὐ-
τὸν προθυμίαν καὶ τὰς εἰς τὸ μέλλον ἐπαγγελίας· ἔτι
μᾶλλον ὠλιγόωρσαν, τοῦ μηδὲν γενέσθαι πέρας ὑπὲρ
τῆς εἰρήνης. (17) Ὅθεν ἄμα τῷ διελθῆναι τὰς ἐν ταῖς
ἀνοχαῖς ἡμέρας, κατάμονος αὖθις ὁ πόλεμος ἐγεγόνει
τοῖς Αἰτωλοῖς.

XI. Περὶ δὲ τῆς συμβάσεως τῶ Νικάνδρῳ περιπε-
τείας οὐκ ἄξιον παρασιωπῆσαι. (2) Παρεγενήθη μὲν
γὰρ ἐκ τῆς Ἐφέσου δωδεκαταῖος εἰς τὰ Φάλαρα πάλ-
ιν, ἀφ' ἧς ὥρμηθη ἡμέρας. (3) Καταλαβὼν δὲ τοὺς
Ῥωμαίους ἔτι περὶ τὴν Ἡράκλειαν, τοὺς Μακεδόνας
δὲ ἀφροσύτας μὲν ἀπὸ τῆς Λαμίας, οὐ μακρὰν δὲ

publice; (5) deinde Dicæarchum ut mihi dedatis, et Men-
stratum Epirotam (is Naupactum auxiliatum Ætolis vene-
rat), ad hæc Amynandrum, et eos Athamanas, qui illum se-
cuti a nobis ad vos defecerunt. (6) Hic interfatus Phæneas:
Atqui, ait, neque justum est, neque moris Græcorum, quod
nobis, Consul, imperas. (7) Ad hæc Manius, non tam in-
concitatus, quam eo consilio, ut quo essent redacti tandem
sentirent, utque illis terrorem ab omni parte quam maximam
incuteret, Vosne adhuc, inquit, Græcorum mores mihi im-
moratis, et de eo, quod convenit, deque officio verba fac-
tis, qui fidei meæ vos permisistis? Quos ego, si ita visum
fuerit, catenis vinctos duci omnes jubebo. (8) Simul cum
his catenas afferri jussit, et bojam ferream cujusque illorum
collo aptari. (9) Tum vero Phæneas, quique cum eo erant,
attoniti ac muti stare omnes, tamquam inopinata hujus
casus novitas et corporum et animorum usum ipsis ademerat.
(10) At Lucius et alii nonnulli ex tribunis, qui aderant
Manium orarunt, ne quid secius in præsentis Ætolos, qui
legatorum personas sustinerent, consuleret. (11) Ad-
veniente Manio, cœpit Phæneas: dixit namque, et se et Apocle-
tos Ætolorum imperata facturos; sed et multitudinis con-
silio opus esse, si firmari vellet, quæ imperasset. (12)
Approbante Acilio quæ ille dixerat, rursus decem dierum
inducias postulabat Phæneas: quibus impetratis, ita ut
quidem discessum est. (13) Hypatam deinde ut vocaret
Phæneas, in concilio delectorum (Apocletos ipsi vocant)
quæ facta dictaque fuerant, exponit: quibus auditis, tum
primum venit Ætolis in mentem sui erroris, et quam duri
conditionem subissent. (14) Visum ergo ad civitates se
conferre, et Ætolos convocare, deliberaturos super iis, quæ
perabantur. (15) Posteaquam vero in vulgus innouere quæ
Phæneæ acciderant, ita efferata est multitudo, ut ne de
berandi quidem gratia convenire quisquam vellet. (16)
Tum quum per hoc ipsum statim institui non potuisset deli-
ratio de iis quæ imperata erant, mox vero etiam Nicandrus
eo ipso tempore ex Asia rediens Phalarum in sinu Mæliæ
unde erat navi profectus, appulisset, et propensum in
Ætolorum gentem, quidve in posterum rex fieri
ceretur, declarasset; multo adhuc magis neglexerunt in-
dici pacificationem ad exitum perducere. (17) Itaque
clis induciarum diebus, bellum rursus Ætolis cum populo
Romano manebat.

XI. Non est autem prætermittendus, qui Nicandro
tigit, casus. (2) Is duodecimo die, quam erat profectus
Epheso revertens Phalarum tenuit. (3) Quumque offendi-
set Romanos Heracleæ adhuc hætere, Macedonas
Lamia quidem castra movisse, sed non procul ab urbe

πρατοπεδεύοντας τῆς πόλεως, (4) τὰ μὲν χρήματα ἐκ τῆς Λαμίας διακόμισε παραδόξως, αὐτὸς δὲ τῆς οὐκ ἐπεβάλετο κατὰ τὸν μεταξὺ τόπον τῶν στρατοπέδων διαπεσεῖν εἰς τὴν Ὑπάταν. (5) Ἐμπεσὼν δ' ἐκ τούτων προκίτους τῶν Μακεδόνων, ἀνήγατο πρὸς τὸν Φίλιππον ἐπὶ τῆς συνουσίας ἀκμαζούσης, πρὸς τὸ κρίσθαι τι δεινὸν πεσὼν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τὸν θυμὸν, ἢ παραδοθῆσθαι τοῖς Ῥωμαίοις. (6) Τοῦ δὲ πάρος ἀγγελλθέντος τῷ βασιλεῖ, ταχέως ἐκέλευσε ἑλθεῖν ἐπὶ τούτων ὄντας θεραπεύσαι τὸν Νικάνδρον, καὶ λοιπὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ ποιήσασθαι φιλόανθρωπον. Μετὰ δὲ τινα χρόνον αὐτὸς ἐξαναστὰς συνέμειξε τῷ Νικάνδρῳ, καὶ πολλὰ καταμεμψάμενος τὴν κοινὴν τῶν πόλεων ἀγορίαν ἐξ ἀρχῆς μὲν, ὅτι Ῥωμαῖοις ἐπαγάγειν τοῖς Ἕλλησι, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν Ἀντίοχον, ὡς ἔτι καὶ νῦν παρεκάλει, λήθην ποιησαμένους τῶν οἰκονόμων, ἀντέχεσθαι τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας, καὶ βελῆσαι συνεπεμβαίνειν τοῖς κατ' ἄλληλων καιροῖς. ταῦτα μὲν οὖν παρήγει τοῖς προσεστώσι τῶν Αἰτωλῶν ἀναγγέλλειν αὐτὸν δὲ τὸν Νικάνδρον παρακαλέσας ῥημονεύειν τῆς εἰς αὐτὸν γεγενημένης εὐεργεσίας, πεμπε μετὰ προπομπῆς ἱκανῆς, παραγγελίας τοῖς τοῦτω τεταγμένοις, ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ὑπάταν ἀποκαταστήσαι. (9) Ὁ δὲ Νικάνδρος, τελείως λήσσαντος καὶ παραδόξου φανείσης αὐτῷ τῆς ἀπανταστικῆς, τότε μὲν ἀνεκομίσθη πρὸς τοὺς οἰκίους κατὰ τὸν ἐξῆς χρόνον ἀπὸ ταύτης τῆς συστάσεως εὐνοῦς διετέλει τῇ Μακεδόνων οἰκίᾳ. (10) Διὸ καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ τοὺς Περσικοὺς καιροὺς, ἐνδεδεμένος τῇ εἰρημένῃ χάριτι, καὶ δυσχερῶς ἀντιπράττων ταῖς Περσείως ἐπιβολαῖς, εἰς ὑποψίαν καὶ διαβολὰς ἐμπίπτων, καὶ τέλος ἀνακληθεὶς εἰς Ῥώμην, ἐκεῖ μετήλθον τὸν βίον.

(Stephanus Byz.)

Κόραξ, ὄρος μεταξὺ Καλλιπόλεως καὶ Ναυπά-

(Idem.)

Ἀπεραντία, πόλις Θεσσαλίας. Πολύβιος εἰ-
ρη. Τὸ ἔθνηκον, Ἀπεραντοί, δρυόντων.

VII. Legatio XIV.

I. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον συνέβη καὶ τὴν ἐκ τῆς
πρεσβείαν, ἣν ἀπέστειλαν οἱ Λακεδαιμόνιοι,
γενέσθαι, διεψευσμένην τῶν ἐλπίδων. (2) Ἐπρέ-
μην γὰρ περὶ τῶν δμῆρων καὶ τῶν κωμῶν. (3)
σὺν γὰρ περὶ μὲν τῶν κωμῶν ἐφησεν ἐντολὰς,
τοῖς παρ' αὐτῶν ἀποστελλομένοις πρέσβεσι περὶ
δμῆρων, ἔτι βουλευσασθαι θέλειν. (4) Περὶ δὲ
κωμῶν τῶν ἀρχαίων θαυμάζειν, ἐφησαν, πῶς οὐ
ῥα αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν, ἡλευθερωμένης τῆς
Σπάρτης.

sedisse, (4) pecuniam quidem præter spem Lamiam de-
vexit, ipse vero noctu inter utraque castra medio agro,
dum conatur Hypatam evadere, (5) in stationem Macedo-
num incidit, et ad Philippum est deductus, nondum convi-
vio dimisso; male videlicet a rege mulctandus, ubi iræ
ipsius fuisset expositus, aut Romanis ad supplicium tra-
dendus. (6) Verumenimvero rex Philippus, posteaquam
hoc ei nunciatum est, ministros confestim, ad quos ea cura
pertinebat, jubet Nicandrum ut curret, et ceteris rebus
omnibus humaniter illum habere studeant. (7) Tum autem
non ita multo post ipse de mensa surgit, et Nicandrum
convenit. Et quum oratione longa conquestus multa esset
de publica Ætolorum amentia, qui primum Romanos,
deinde Antiochum in Græciam adduxissent, monuit, ut vel
nunc præteritorum obliti amicitiam suam respicerent, ne-
que vellent adversis rebus suis invicem insultare atque in-
sidiari. (8) Hæc principibus Ætolorum ut renunciaret,
hortatus est Nicandrum, ipsumque deinde, monitum ut
beneficii, quod jam a se acciperet, meminisset, cum idoneo
comitatu dimisit; jussitque eos, quibus id negotii dabat; ut
Hypatam tuto eum deducerent. (9) Nicander, cui plane con-
tra spem suam atque opinionem ea res evenisset, tum qui-
dem ad suos est reversus: insecutis vero temporibus ab hac
familiaritate cum rege contracta benevolum semper ani-
mum erga regiam domum Macedonum servavit. (10)
Quamohrem postea, Persici belli tempore, obligatus eo
quod diximus beneficio, cum Persei conatibus lente et in-
vitus resisteret, suspectus delatusque fuit, ac tandem Ro-
mam accitus, ibi vitam cum morte commutavit.

(11) Corax, mons inter Callipolin et Naupactum.

(12) Aperantia, urbs Thessaliæ. Polybius XX. Gentile
Aperanti.

Legatio Lacedæmoniorum ad Romanos.

XII. Contigit tempore eodem, ut et missa a Lacedæmo-
niis Romam legatio rediret, re infecta, cujus perficiendæ spe
illuc iverat. (2) De obsidibus et de vicis agebatur. (3) At
Senatus, ad vicos quidem quod attinet, respondit, se super
ea re mittendis a se legatis daturum mandata: de obsidibus
amplius velle se deliberare. (4) Ad exsules vero superio-
rum temporum quod spectat, mirari se dixit, quod in pa-
triam illos non reducerent, quandoquidem liberata jam foret
Sparta.

Legatio XV.

XIII. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἡ σύγκλητος ἐχρημάτισε τοὺς παρὰ Φιλίππου πρεσβευταῖς. (2) Ἦκον γὰρ παρ' αὐτοῦ πρέσβεις, ἀπολογιζόμενοι τὴν εὐνοίαν καὶ προθυμίαν, ἣν παρέσχε τοῖς Ῥωμαίοις ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ πρὸς Ἀντίοχον πολέμῳ. (3) Ὡν διακούσασα, τὸν μὲν υἱὸν Δημήτριον ἀπέλυσε τῆς ὀμηρείας παραχρῆμα, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν φόρων ἐπηγγελατο παραλύσειν, διαφυλάξαντος αὐτοῦ τὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐνεστώσι καιροῖς. (4) Παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων ὀμήρους ἀφῆκε, πλὴν Ἀρμένα, τοῦ Νάβιδος υἱοῦ· τοῦτον δὲ μετὰ ταῦτα συνέβη νόσῳ μεταλλάξαι τὸν βίον.

Legatio Philippi benigne accepta a Romanis.

XIII. Circa idem tempus admissi sunt in senatum legati regis Philippi, et a patribus auditi. (2) Venerant enim ab eo legati, ad declarandam benevolentiam et studium, quo usus esset rex in bello adversus Antiochum. (3) Quibus auditis, senatus Demetrio quidem necessitatem extemplo remisit manendi Romæ pro obside; sed et tributum quoque pariter se remissurum promisit, si in bello jam instanti fidem rex constanter servaret. (4) Similiter et Lacedæmoniorum obsides dimissi, excepto Armena, Nabidis filio, qui postea e morbo diem suum ibi obiit.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI VICESIMI PRIMI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ

I. — BELLUM ÆTOLICUM.

(I.) Legatio XVI.

I. Τοῖς Ῥωμαίοις τῆς κατὰ τὴν ναυμαχίαν νίκης ἔρρι προσηγγεμένης, πρῶτον μὲν τῷ δήμῳ παρήγγειλαν, ἑλινύας θγεῖν ἡμέρας ἑννέα. (2) Τοῦτο δ' ἐστὶ σχολάζειν πανδημῇ, καὶ θῆναι τοῖς θεοῖς χαριστήρια τῶν εὐτυχημάτων. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς παρὰ τῶν Αἰτωλῶν πρέσβεις καὶ τοὺς παρὰ τοῦ Μανίου προστῆγον τῇ συγκλήτῳ. (4) Γενομένων δὲ πλειόνων παρ' ἀμφοῖν λόγων, ἔδοξε τῷ συνεδρίῳ, δύο προτείνειν γνώμας τοῖς Αἰτωλοῖς, ἢ διδόναι τὴν ἐπιτροπὴν περὶ πάντων τῶν καθ' αὐτοὺς, ἢ χίλια τάλαντα παραχρῆμα δοῦναι, καὶ τὸν αὐτὸν ἔχθρον καὶ φίλον νομίζειν Ῥωμαίους. (5) Τῶν δ' Αἰτωλῶν ἀξιούντων, διασαφῆσαι ῥητῶς, ἐπὶ τῇσι δαὶ διδόναι τὴν ἐπιτροπὴν, οὐ προσδέχεται τὴν διασταλὴν ἢ σύγκλητος. (6) Διὸ καὶ τούτοις γέγονε κατάμονος ὁ πόλεμος.

(II.) Legatio XVII.

II. Πολιορκουμένων τῶν Ἀμφισσῶν ὑπὸ Μανίου τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ, κατὰ τὸν καιρὸν τούτον ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος, πυθνανόμενος τὴν τε τῶν Ἀμφισσῶν ταλαιπωρίαν καὶ τὴν ἰσθ' Πόπλιον παρουσίαν, ἐξαπέστειλε πρεσβευτὰς τοὺς περὶ τὸν Ἐχέδημον, (2) ἐντελλάμενος, ἅμα μὲν ἀσπάσασθαι τοὺς περὶ τὸν Λεύκιον καὶ Πόπλιον, ἅμα δὲ καταπειράζειν τῆς πρὸς Αἰτωλοὺς διαλύσεως. (3) Ὡν παραγενομένων, ἀσμένως ἀποδεξάμενος ὁ Πόπλιος ἐφιλανθρώπει τοὺς ἀνδρας, θεωρῶν, οἷτι παρῆγονται χρεῖαν αὐτῷ πρὸς τὰς προκειμένας ἐπιβολάς. (4) Ὁ γὰρ προειρημένος ἀνὴρ ἐβούλετο θέσθαι μὲν καλῶς τὰ κατὰ τοὺς Αἰτωλοὺς· εἰ δὲ μὴ συνυπακούοιεν, πάντως διεκλήφει, παραλιπὼν ταῦτα ἀαβαίνειν εἰς τὴν Ἀσίαν. (5) σαφῶς γινώσκων, διότι τὸ τέλος ἐστὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὅλης ἐπιβολῆς οὐκ ἐν τῷ χειρώσασθαι τὸ τῶν Αἰτωλῶν ἔθνος, ἀλλ' ἐν τῷ νικῆσαντας τὸν Ἀντίοχον κρατῆσαι τῆς Ἀσίας. (6) Διότερ ἅμα τῷ μνησθῆναι τοὺς Ἀθηναίους ὑπὲρ τῆς διαλύσεως, ἐτοίμως προσδεξάμενος τοὺς λόγους, ἐκέλευσε παρακλησίως πειράζειν αὐτοὺς καὶ τῶν Αἰτωλῶν. (7) Ἢ δὲ περὶ τὸν Ἐχέδημον, προδιαπεμφθέντος, καὶ μετὰ αὐτὰ πορευθέντες εἰς τὴν Ὑπάταν αὐτοὶ, διελέγοντο περὶ τῆς διαλύσεως τοῖς ἀρχουσι τῶν Αἰτωλῶν. (8) Ετοίμως δὲ χάκείνων συνυπακούοντων, κατεστάθησαν ἰσμιμίζοντες τοῖς Ῥωμαίοις. (9) Οἱ καὶ παραγενόμενοι πρὸς τοὺς περὶ τὸν Πόπλιον, καταλαβόντες αὐτοὺς τραποτεδεύοντας ἐν ἑ' σταδίοις ἀπὸ τῆς Ἀμφίσσης,

(I.) *Res gestæ post victoriam navalem de Antiocho.*

Post navale prælium ut Romam victoria est renunciata, primum populo edictum est, ut novem dies festos ageret. (2) Hoc autem est, ut ab opere omnes abstineant, et pro re bene gesta diis sacrificent. (3) Deinde legatis, qui ab Ætolis, et qui a Manio fuerant missi, datus est senatus. (4) Posteaquam multa utrumque fuissent dicta, visum patribus, duas condiciones Ætolis ferre: vel senatui liberum arbitrium de se et rebus suis omnibus permetterent; vel mille talenta confestim darent, eosdemque amicos et inimicos cum Romanis haberent. (5) Postulantibus Ætolis, ut diserte senatus exponeret, quarum rerum in se arbitrium permittere eos Romanis oporteret: non admisere patres ejusmodi distinctionem. Itaque infecta pace sunt dimissi.

(II.) *L. Scipio inducias concedit Ætolis.*

II. Oppidum Amphissensium dum a Manio Acilio, Romanorum imperatore, obsidione premebatur, populus Atheniensis, cognitis eorum miseriis et P. Scipionis adventu, legationem, cujus princeps erat Echedemus, proficisci jussit, (2) mandavitque ei, ut Lucium ac Publium Cornelios fratres salutaret, simul exploraret, si qua ratione pax genti Ætolorum conciliari possët. (3) Publius, eorum adventum sibi gratum esse testatus, comiter et humane cum iis agebat, quod cerneret, ad proposita exsequenda et ea consilia, quæ animo tunc versabat, utilem operam ipsorum futuram. (4) Erat enim Publii consilium, componere res Ætolorum: aut, si morem gerere illi nollent, omnino eos in præsentia missos facere constituerat, et in Asiam trajicere. (5) Probe namque intelligebat, nequaquam in eo belli exitum et omnium, quæ moliebantur, esse situm, ut Ætolorum gentem sub jugum Romani mitterent, sed in eo potius, ut victo Antiocho Asiam obtinerent. (6) Itaque simul ac pacificationis mentio injecta fuit ab Atheniensibus, lubente animo audita eorum oratione, ut Ætolorum pariter voluntatis periculum facerent, monuit. (7) Legati igitur Atheniensium, præmissis prius nonnullis, deinde ipsi Hypatam profecti, cum principibus Ætolorum de pace verba fecerunt. (8) Qui quum et ipsi extemplo consilium amplecterentur, delecti sunt, qui cum Romanis agerent. (9) Hi ut ad Publium venerunt, octo ferme passuum millia ab Amphissa castra habentem, multa disse-

πολλοὺς διετίθεντο λόγους, ἀναμνησκόντες τῶν γεγόνων σφίσιν φιλανθρώπων πρὸς Ῥωμαίους. (10) Ἐτι δὲ πραότερον καὶ φιλανθρωπότερον ὁμιλήσαντος τοῦ Πόπλιου, καὶ προφερομένου τὰς τε κατὰ τὴν Ἰδηρίαν καὶ τὴν Λιβύην πράξεις, καὶ διασαφούντος, τίνα τρόπον κέχρηται τοῖς κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους αὐτῷ πιστεύσασιν, καὶ τέλος οἰομένου δεῖν ἐγχειρίζειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ πιστεῦειν. (11) τὰς μὲν ἀρχὰς ἅπαντες οἱ παρόντες εὐέλπιδες ἐγενήθησαν, ὡς αὐτίκα μάλᾳ τελεσιουργηθῇσόμενης τῆς διαλύσεως. (12) Ἐπεὶ δὲ, πύθομένων τῶν Αἰτωλῶν, ἐπὶ τίσι δεῖ ποιεῖσθαι τὴν εἰρήνην, ὁ Λεύκιος διεσαφῆσεν, διότι, δυοῖν προκειμένων αὐτοῖς, αἴρεσις ὑπάρχει. (13) δεῖν γὰρ ἢ τὴν ἐπιτροπὴν διδόναι περὶ πάντων τῶν καθ' αὐτοὺς, ἢ χίλια τάλαντα παραχρῆμα, καὶ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν αἰρεῖσθαι καὶ φίλον Ῥωμαίους. (14) ἐδυσχρήστησαν μὲν οἱ παρόντες τῶν Αἰτωλῶν, ὡς ἐνὶ μάλιστα, διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι τὴν ἀπόφασιν ἀκλόουθον τῇ προγενομένῃ λαλιᾷ, πλὴν ἐπανοίσειν ἔφασαν ὑπὲρ τῶν ἐπιταττομένων τοῖς Αἰτωλοῖς.

III. Οὗτοι μὲν οὖν ἐπανήσαν βουλευσόμενοι περὶ τῶν προειρημένων. (2) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἐχέδημον, συμμίζαντες τοῖς Ἀποκλήτοις, ἐβουλεύοντο περὶ τῶν προειρημένων. (3) Ἦν δὲ τῶν ἐπιταττομένων τὸ μὲν ἀδύνατον διὰ τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων· τὸ δὲ φοβερόν, διὰ τὸ πρότερον αὐτοὺς ἀπατηθῆναι, καθ' ὃν καιρὸν ἐπινεύσαντες ὑπὲρ τῆς ἐπιτροπῆς παρὰ μικρὸν εἰς τὴν ἔλυσιν ἐνέπεσον. (4) Διόπερ ἀπορούμενοι καὶ δυσχρηστούμενοι περὶ ταῦτα, πάλιν ἐξέπεμπον τοὺς αὐτοὺς, δεησομένους, ἢ χρημάτων ἀρελεῖν, ἵνα δύνωνται τελεῖν, ἢ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκτὸς ποιῆσαι τοὺς πολιτικούς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας. (5) Οἱ καὶ συμμίζαντες τοῖς περὶ τὸν Πόπλιον, διεσάφουν τὰ δεδογμένα. (6) Τοῦ δὲ Λευκίου φήσαντος, ἐπὶ τούτοις ἔχειν παρὰ τῆς συγκλήτου τὴν ἐξουσίαν, ἐφ' ᾧ οἷς ἀρτίως εἶπεν, οὗτοι μὲν αὖθις ἐπανῆλθον. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἐχέδημον ἐπακολουθήσαντες εἰς τὴν Ὑπάταν, συνεβούλευσαν τοῖς Αἰτωλοῖς, ἐπεὶ τὰ τῆς διαλύσεως ἐμποδίζοιτο κατὰ τὸ παρὸν, ἀνοχὰς αἰτησαμένους, καὶ τῶν ἐνεστώτων κακῶν ὑπέρβεισιν ποιησαμένους, πρεσβεύειν πρὸς τὴν σύγκλητον. (8) καὶ μὲν ἐπιτυχάνουσι περὶ τῶν ἀξιουμένων· εἰ δὲ μὴ, τοῖς καιροῖς ἐφεδρεύειν. (9) Χείρῳ μὲν γὰρ ἀδύνατον γενέσθαι τῶν ὑποκειμένων τὰ περὶ σφᾶς, βελτίω γε μὴ οὐκ ἀδύνατον διὰ πολλὰς αἰτίας. (10) Φανέντων δὲ καλῶς λέγειν τῶν περὶ τὸν Ἐχέδημον, ἔδοξε πρεσβεύειν τοῖς Αἰτωλοῖς ὑπὲρ τῶν ἀνοχῶν. (11) Ἀφικόμενοι δὲ πρὸς τὸν Λεύκιον, ἐδέοντο συγωρηθῆναι σφίσι κατὰ τὸ παρὸν ἐξαμήνου ἀνοχὰς, ἵνα πρεσβεύσωσι πρὸς τὴν σύγκλητον. (12) Ὁ δὲ Πόπλιος, πάλαι πρὸς τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν πράξεις παρωρημένος, ταχέως ἐπεισε τὸν ἀδελφόν, ὑπακοῦσαι τοῖς ἀξιουμένοις. (13) Γραφειῶν δὲ τῶν ὁμολογιῶν, ὁ μὲν Μάνιος, λύσας τὴν πολιορκίαν, καὶ παραδούς ἅπαν τὸ στράτευμα, καὶ τὰς χορηγίας τοῖς περὶ τὸν Λεύκιον, εὐθέως ἀπηλλάττετο μετὰ τῶν χιλιάρχων εἰς τὴν Ῥώμην.

ruerunt, quibus suorum in populum Romanum meritorum memoriam renovabant. (10) Ad quos quum Publius modestius etiam et humanius diasseruisset, resque a se gestas in Hispania pariter et Africa commemorans, exposuisset eis, quomodo cum his egisset, qui istis in locis suæ fidei se permisissent, et tandem æquum censeret, ut ipsi quoque dederent sese, et fidei suæ se permitterent; (11) initio quidem magna in spe fuere, qui aderant, pacis mox perficiendæ. (12) Mox vero, ubi sciscitantibus Ætolis, quibus legibus pax esset conventura, dixit L. Scipio, duarum conditionum alteram eis esse eligendam: (13) nam aut arbitrium de se suisque rebus omnibus Romanis permitterent; aut mille talentum confestim darent, eosdemque amicos et inimicos, quos Romani, haberent: (14) indignari quam maxime qui aderant Ætoli, quod sermoni ante habito non responderet hæc sententia; verumtamen relatores se ad consilium Ætolorum, quæ imperata essent, dixerunt.

III. Ita isti ad consultandum de iis, quæ fuerant proposita, sunt reversi. (2) Simulque Echedemus ceterique Atheniensium legati Apocletos adierunt, de eisdem rebus cum illis deliberaturi. (3) Erat autem conditionum, quæ exigebantur, altera ejusmodi, ut præstari non posset, propter ingentem vim imperatæ pecuniæ: altera verbebat Ætolos, quia jam semel, cum se suæque fidei Romanorum permisissent, formula decepti, pene in vincula fuerant conjecti. (4) Tantis igitur difficultatibus circumventi, et consilii inopia laborantes, eosdem legatos mittunt, oraturos, ut aut de summa pecuniæ aliquid dederent, aut deditioem extra civium et mulierum corpora fieri juberent. (5) Publium hi conveniunt, et, quod decretum ab Ætolis fuerat, ei aperiant. (6) Respondet Lucius, traditam sibi esse pacis faciendæ potestatem iis dumtaxat conditionibus, quas paulo ante exposuisset. Ita domum isti redierunt. (7) Tum Echedemus et ceteri Atheniensium legati, Hypatam rursus eos secuti, auctores Ætolis fuerunt, quandoquidem, ne pax conveniret, impedimenta adhuc objicerentur, inducias poscerent, et, dilatione impetrata præsentium malorum, legatos ad senatum mitterent. (8) Fortasse enim, quæ peterent, consecuturos: sin minus, temporum opportunitates esse captandas. (9) Eo siquidem statu ipsorum esse fortunas, qui deterior fieri nequeat; levare autem per multas causas possit. (10) Amplexi sunt hoc legatorum Atheniensium consilium Ætoli, et legatos ad petendas inducias miserunt. (11) Ad Lucium ut ventum est, sex mensium inducias in præsentia sibi dari poposcerunt, ut ad senatum legatos interim mitterent. (12) Tum vero Publius, qui ad res in Asia gerendas totus dudum ferebatur, facile persuasit Lucio fratri, ut Ætolorum petitioni annueret. (13) Postquam conventio est perscripta, Manius Acilius, soluta obsidione Amphisæ, traditoque Consuli universo exercitu et belli apparatus, protinus cum tribunis militum provinciam decessit.

II. — BELLUM ROMANORUM CUM ANTIOCHO.

(I.) Suidas in Ἐπισταθμ. Deinde Legatio XVIII.

IV. Οἱ δὲ Φωκαεῖς, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀπολειφθέντων Ῥωμαίων ἐν ταῖς ναυσὶν ἐπισταθμευόμενοι, τὰ δὲ τὰς ἐπιταγὰς δυσχερῶς φέροντες, ἐστασίαζον.

(2) Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους οἱ τῶν Φωκαίων ἄρχοντες, δεδιώτες τὰς τρεῖς τῶν πολλῶν ὁρμὰς διὰ τὴν σιτοδείαν καὶ τὴν τῶν Ἀντιοχιστῶν φιλοτιμίαν, ἐξέπεμψαν πρεσβευτὰς πρὸς Σέλευκον, ὄντα πρὸς τοῖς ἔθροι τῆς χώρας αὐτῶν. (3) ἀξιούντες, μὴ πελάζειν τῆς πόλεως, ὅτι πρόκειται σφισι τὴν ἡσυχίαν ἀγεῖν καὶ παραδοχεῖν τὴν τῶν ὄλων κρίσιν, μετὰ δὲ ταῦτα πειθαρχεῖν τοῖς εἰρημένοις. (4) Ἦσαν δὲ τῶν πρεσβευτῶν ἴδιοι μὲν τοῦ Σελεύκου καὶ ταύτης τῆς ὑποδέσεως Ἀρίσταρχος καὶ Κάσανδρος καὶ Ῥόδων· ἐναντίοι δὲ καὶ πρὸς Ῥωμαίους ἀπονενευκότες, Ἡγίας καὶ Γελίας. (5) Ὡς συμμιξάντων, ὁ Σέλευκος εὐθέως τοὺς μὲν περὶ τὸν Ἀρίσταρχον ἀνὰ χεῖρας εἶχε, τοὺς δὲ περὶ τὸν Ἡγίαν παρώρα. (6) Πυθόμενος δὲ τὴν ὁρμὴν τῶν πολλῶν, καὶ τὴν σπάνιν τοῦ σίτου, παρεῖς τὸν χρηματισμὸν καὶ τὴν ἐντευξίν τῶν παραγεγονότων, προῆγεν πρὸς τὴν πόλιν.

(Suidas in Προσθηδίων.)

Ἐξελθόντες μὲν Γάλλοι δύο μετὰ τόπων καὶ προσθηδίων, ἐδέοντο μηδὲν ἀνήκεστον βουλευέσθαι περὶ τῆς πόλεως.

(II.) Suidas in Πυρφόρος. Deinde Excerpt. Valesian.

V. Πυρφόρος, ᾧ ἐχρήσατο Πausistratus ὁ τῶν Ῥοδίων ναύαρχος, ἦν κημὸς. (2) ἐξ ἑκατέρου δὲ τοῦ μέρους τῆς πύφρας ἀγκυραὶ δύο παρέκειντο παρὰ τὴν ἐντὸς ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων, εἰς ἃς ἐνηρμόζοντο κοντοὶ προτείναντες τοὺς κέρασιν εἰς θάλασσαν. (3) Ἐπὶ δὲ τὸ τούτων ἄκρον ὁ κημὸς ἀλύσει σιδηρᾷ προσήρτητο, πλήρης πυρός. (4) Ὡστε παρὰ τὰς ἐμβολὰς καὶ παρεμβολὰς εἰς μὲν τὴν πολεμίαν ναῦν ἐπαράττεσθαι πῦρ, ἀπὸ δὲ τῆς οἰκείας πολὺν ἀφαιστάναι τόπον διὰ τὴν ἐνκλίσιν.

(6) Παμφιλίδας, ὁ τῶν Ῥοδίων ναύαρχος, ἐδοκεὶ πρὸς πάντας τοὺς καιροὺς εὐαρμοστότερος εἶναι τοῦ Πausistratou, διὰ τὸ βαθυτέρος τῇ φύσει καὶ στασιμώτερος μάλλον ἢ τολμηρότερος ὑπάρχειν. (6) Ἄγαθοι γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἐκ τῶν κατὰ λόγον, ἀλλ' ἐκ τῶν συμβαίνόντων, ποιεῖσθαι τὰς διαλύσεις. (7) Ἄρτι γὰρ δι' αὐτὸ τοῦτο προχειρισμένοι τὸν Πausistraton, διὰ τὸ πρᾶξιν ἔχειν τινὰ καὶ τόλμαν, παραχρῆμα μετέπιπτον εἰς τάναντία ταῖς γνώμας διὰ τὴν περιπέτειαν.

POLYB. — I.

(I) Phocæensium factiones, divisæ inter Romanos et Antiochum.

IV. Phocæenses, partim hospitibus Romanorum cum navibus relictorum incommodati, partim ægre ferentes tributa imperata, in factiones scindebantur.

(2) Per id tempus Phocæensium magistratus, quum suspectas multitudinis voluntates haberent propter gravem frumenti inopiam, et quorundam studia qui ad Antiochum plebem trahebant, legationem ad Seleucum, qui non longe aberat ab eorum finibus, miserunt: (3) rogantes, ne urbi suæ appropinquaret: sibi enim propositum esse, quiescere atque exspectare quem exitum bellum universum nancisceretur, tum deinde imperata facere. (4) E legatis sectam Seleuci sequebantur et factionis ejus erant Aristarchus, Casander, Rhodon: contrarii his et Romanæ partis erant Hegias et Gelias. (5) Ad Seleucum ut ventum, extemplo ille cum Aristarcho et ceteris ejusdem partis familiariis versari, Hegiam et qui cum eo sentiebant aspernari: (6) dein, cognita inclinatione animorum vulgi, et frumenti inopia, nullo dato responso aut habito colloquio cum iis, qui venerant, urbem versus duxit.

(Livius Sestum oppugnaturus.)

Duo Galli, cum figuris et imaginibus pectori affixis egressi, rogabant eum, ne quid gravius de civitate statueret.

(II.) Pausistrato præfecto classis Rhodiæ succedit Pamphilidas.

II. Machina ignifera, qua usus est Pausistratus, præfectus classis Rhodiorum, erat trulla. (2) Ab utraque autem proræ parte ancoræ duæ in interiori parietum navis superficie juxta se invicem positæ erant; quibus aptati erant contita, ut eorum extremitates multum prominerent in mare. (3) Ex contorum fastigio trulla, multum conceptum ignem gerens, catena ferrea dependebat. (4) Itaque, quotiescumi que aut in adversos aut ex transverso fiebat impetus, in hostilem quidem navem incutiebatur ignis, a propria autem nave longe aberat propter inclinationem.

(5) Pamphilidas, classis præfectus Rhodiorum, ad omnia temporum momenta aptior Pausistrato videbatur: quippe sagaciori ingenio et majori constantia, quam audaciâ, præditus erat. (6) Plerique enim homines non ex consilio ac ratione, sed ex eventu, judicare solent. (7) Nam et hi, quum Pausistratum ob id ipsum nuper elegissent, quod ad agendum audendumque strenuus esset, protinus in contrariam sententiam versi sunt omnes propter illam calamitatem.

(III.) Legatio XIX.

VI. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς τὴν Σάμον προτέ-
πεσε γράμματα τοῖς περὶ τὸν Λεύκιον καὶ τὸν Εὐμένη
παρὰ τῇ Λευκίῳ, τοῦ τὴν ὑπατον ἀρχὴν ἔχοντος, καὶ
παρὰ Ποπλίου Σχιπίωνος, (2) δηλοῦντα τὰς πρὸς
τοὺς Αἰτωλοὺς γεγενημένας συνθήκας ὑπὲρ τῶν ἀνοχῶν,
καὶ τὴν ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντον πορείαν τῶν πεζικῶν
στρατοπέδων. (3) Ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς περὶ τὸν Ἀν-
τίοχον καὶ Σέλευκον ταῦτα διεσαφεῖτο παρὰ τῶν Αἰτω-
λῶν.

(IV.) Legatio XX. Deinde Excerptum Valesian.

VII. Κατὰ τὴν Ἑλλάδα, πρεσβείας παραγενομένης
εἰς Ἀχαΐαν παρ' Εὐμένους τοῦ βασιλέως ὑπὲρ συμμα-
χίας, (2) ἀθροισθέντες εἰς ἑκκλησίαν οἱ πολλοὶ τῶν
Ἀχαιῶν, τὴν τε συμμαχίαν ἐπεκύρωσαν, καὶ νεανίσκους
ἐξαπέστειλαν, πεζοὺς μὲν χιλίους, ἵππεῖς δὲ ρ'. Ὡν
ἡγεῖτο Διοφάνης ὁ Μεγαλοπολίτης.

(3) Διοφάνης, ὁ Μεγαλοπολίτης, μεγάλην ἔξιν εἶχεν
ἐν τοῖς πολεμικοῖς, διὰ τὸ, πολυχρονίῳ γεγονότος τοῦ
πρὸς Νάβιν πολέμου τοῖς Μεγαλοπολίταις ἀστυγέιτο-
νος, πάντα συνεχῶς τὸν χρόνον ὑπὸ τὸν Φιλοποίμενα
τεταγμένος, τριβὴν ἐσχχέιναι τῶν κατὰ πολέμον ἔργων
ἀληθινήν. (4) Χωρὶς τε τούτων, κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν
καὶ κατὰ τὴν σωματικὴν χρεῖαν ἦν ὁ προσιρμημένος ἀνὴρ
δυνατὸς καὶ καταπληκτικός. Τὸ δὲ κυριώτατον, πρὸς
πόλεμον ὑπῆρχεν ἀνὴρ ἀγαθός, καὶ τοῖς ὅπλοις ἐχρήτο
διαφερόντως.

(V.) Legatio XXI.

VIII. Ἀντίοχος ὁ βασιλεὺς, εἰς τὸν Πέργαμον ἐμ-
βαλὼν, πυθόμενος δὲ τὴν παρουσίαν Εὐμένους τοῦ βα-
σιλέως, καὶ θεωρῶν οὐ μόνον τὰς ναυτικάς, ἀλλὰ καὶ
τὰς πεζικάς δυνάμεις ἐπ' αὐτὸν παραγινομένης, ἐβου-
λεύετο λόγους ποιήσασθαι περὶ διαλύσεως ὁμοῦ πρὸς τε
Ῥωμαίους καὶ τὸν Εὐμένη καὶ τοὺς Ῥοδίους. (2) Ἐξάρας οὖν ἅπαντι τῷ στρατεύματι, παρῆν πρὸς τὴν
Ἑλαίαν· καὶ λαβὼν λόφον τινὰ κατάντικρυ τῆς πόλεως,
τὸ μὲν πεζικὸν ἐπὶ τούτου κατέστησε, τοὺς δ' ἵππεῖς παρ'
αὐτὴν τὴν πόλιν παρενέβαλε, πλείους ὄντας ἑξακισχι-
λίων. (3) Αὐτὸς δὲ μεταξὺ τούτων γενόμενος, διεπέμ-
πετο πρὸς τοὺς περὶ τὸν Λεύκιον εἰς τὴν πόλιν ὑπὲρ
διαλύσεων. (4) Ὁ δὲ στρατηγὸς ὁ τῶν Ῥωμαίων, συν-
αγαγὼν τοὺς τε Ῥοδίους καὶ τὸν Εὐμένη, ἡξίου λέγειν
περὶ τῶν ἐνεστώτων τὸ φαινόμενον. (5) Οἱ μὲν οὖν
περὶ τὸν Εὐδῆμον καὶ Πамφιλίδαν οὐκ ἄλλότριοι τῆς
διαλύσεως ἦσαν· ὁ δὲ βασιλεὺς, οὐτ' εὐσχήμονα τὴν
διαλυσιν, οὔτε δυνατὴν ἔφησε κατὰ τὸ παρὸν εἶναι.
(6) Εὐσχήμονα γὰρ, ἔφη, πῶς οἶόν τε γίνεσθαι τὴν
ἐκδασιν, ἂν τειχίρεις ὄντες ποιούμεθα τὰς διαλύσεις;
(7) Καὶ μὴν οὐδὲ δυνατὴν ἔφησε κατὰ τὸ παρὸν. Πῶς
γὰρ ἐνδεχεται, μὴ προσδεξαμένους ὑπατον, ἀνευ τῆς
ἐκείνου γνώμης βεβαιῶσαι τὰς ὁμολογηθείσας συνθήκας;
(8) Χωρὶς τε τούτων, ἂν ὅπως γένηται τι σημεῖον ὁμο-

(III.) Scipiones cum exercitu petunt Hellespontum.

VI. Subidem tempus advenere Samum litteræ Lucio [Emi-
lio Regillo] et Eumeni, a L. Scipione Cos. et P. Scipione:
(2) quibus litteris de pactis induciis cum Aetolorum gente,
et de protectione terrestrium copiarum versus Hellespon-
tum, certiores fiebant. (3) Antiocho similiter et Seleuco
eadem ab Aetolis sunt nunciata.

(IV.) Eumeni advenit auxilium ab Achaeis adversus Antiochum.

VII. In Græcia, quum advenisset legatio ad Achaecos ab
Eumene societatis jungendæ causa, (2) multitudo Achæ-
orum, in concilio congregata, societatem firmavit, et juve-
num manum suppetias ei misit, pedites mille, cum equitibus
centum; quas copias ducebat Diophanes Megalopolitanus.

(3) Diophanes Megalopolitanus magno usu rei militaris
erat instructus. Bello enim adversus Nabidem tyrannum,
diuturno et Megalopolitanis finitimo, sub Philopemenis
disciplina assidue militans, veram ac seriam rerum bellica-
rum peritiam collegerat. (4) Præterea ipsa specie ac robore
corporis conspicuus erat ac formidabilis: quodque est præ-
cipuum, strenuus bellator, et tractandorum armorum inpr-
mis peritus.

(V.) Eumenes dissuadet Romanis pacem cum Antiocho.

VIII. Fecerat rex Antiochus in agrum Pergamenum im-
pressionem: deinde vero audito Eumenem regem adesse,
cognito etiam, non navales solum copias, verum et terrestres
adversus ipsum convenisse; de pace simul cum Romanis
atque Eumene et Rhodiis agendum sibi statuit. (2) Igitor,
motis castris, cum omnibus copiis ad Eleam accedit: et
tumulo quodam adversus urbem occupato, peditum omnes
copias ibi constituit, equitatum autem (supra sex milia equi-
tum erant) in campis sub ipsa urbis moenia ordinatum locat.
(3) Inter hos ipse quum esset, in urbem ad Lucium [Emi-
lium] missitavit, qui de pace agerent. (4) Romanos impe-
rator, in unum convocatis Rhodiis atque Eumene, sententias
eorum de præsentī negotio exquisivit. (5) Eodemus igitur
et Pamphilidas non aspernari pacem: at « Eumenes, neque
honestum esse, ait, de pace agi, nec finem rei hoc tempore
posse imponi. (6) Qui enim, inquit, honestus potest esse
belli exitus, si manibus inclusi pacem fecerimus? (7) Sed
ne ratio quidem ulla est, ait, ejus conficiendæ. Quo enim
pacto, si consulem non exspectaverimus, absque illius au-
ctoritate fœdus, si quod convenerit, firmare poterimus? (8)
Ad hæc, si vel maxime spes ostendatur concordie cum An-

λογίας πρὸς τὸν Ἀντίοχον, οὐτε τὰς ναυτικὰς δυνάμεις δυνατὸν ἐπανελθεῖν δῆπουθεν εἰς τὴν ἰδίαν, οὐτε τὰς πεζικὰς, ἐὰν μὴ πρότερον ὃ τε δῆμος· ἥ τε σύγκλητος ἐπικυρώσῃ τὰ δοθέντα· (9) λείπεται δὲ, καραδοκούντας τὴν ἐκείνων ἀπόφασιν παραχειμάζειν ἐνθάδε, καὶ πράττειν μὲν μηδὲν, ἐκδραπνῆν δὲ τὰς τῶν ἰδίων συμμάχων χορηγίας καὶ παρασκευάς· (10) ἔπειτ', ἂν μὴ σφίσι* παρῇ τῇ συγκλήτῃ διαλύσθαι, καινοποιοῖεν ἄλλιν ἀπ' ἀρχῆς τὸν πόλεμον, παρέντας τοὺς ἐνεστώτας καιροὺς, ἐν οἷς δυνάμεθα, θεῶν βουλομένων, πέρας ἐπιθεῖναι τοῖς ἔλοις. (11) Ὁ μὲν οὖν Εὐμένης ταῦτα εἶπεν· ὁ δὲ Λευκίος, ἀποδεχόμενος τὴν συμβουλίαν, ἐπεκρίθη τοῖς περὶ τὸν Ἀντίοχον, ὅτι πρὸ τοῦ τὸν ἀνθύπατον, ἐλθεῖν, οὐκ ἐνδέχεται γενέσθαι τὰς διαλύσεις. (12) Ὡν ἀκούσαντες οἱ περὶ τὸν Ἀντίοχον, παραυτίκα μὲν ἐδῆουν τὴν τῶν Ἑλαιτῶν χώραν· (13) ἐξῆς δὲ τούτοις Σέλευκος μὲν ἐπὶ τούτων ἔμεινε τῶν τόπων, Ἀντίοχος δὲ, κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπιπορευόμενος, ἐνέβαλεν εἰς τὸ Θῆβης καλούμενον πεδίον· (14) καὶ παραβελήκως εἰς χώραν εὐδαίμονα καὶ γέμουσαν ἀγαθῶν, ἐπλήρου τὴν στρατιὰν παντοδαπῆς λείας.

(VI.) Legatio XXII.

IX. Ἀντίοχος ὁ βασιλεὺς, παραγενόμενος εἰς τὰς Σάρδεας ἀπὸ τῆς προῤῥηθείσης στρατείας, διεπέμπετο συνεῶς πρὸς Προυσίαν, παρακαλῶν αὐτὸν εἰς τὴν σφετέραν συμμαχίαν. (2) Ὁ δὲ Προυσίας κατὰ μὲν τοὺς ἀνώτερον χρόνους οὐκ ἄλλότριος ἦν τοῦ κοινωνῆν τοῖς περὶ τὸν Ἀντίοχον· πάνυ γὰρ ἐδεδίει τοὺς Ῥωμαίους, μὴ ποιῶνται εἰς τὴν Ἀσίαν διδύσασιν ἐπὶ καταλύσει πάντων τῶν δυναστῶν. (3) Παραγενομένης δ' ἐπιστολῆς αὐτῷ παρὰ τε Λευκίου καὶ Ποπλίου τῶν ἀδελφῶν, κοιμισάμενος ταύτην καὶ διαναγνοὺς, ἐπὶ ποσὸν ἔστη τῇ διανοίᾳ, καὶ προσεῖδε τὸ μέλλον ἐνδεχομένως· (4) ὅτε τῶν περὶ τὸν Ποπλίον ἐναργέως χειρῆνέμων καὶ πολλοὺς μαρτυροὺς πρὸς πίστιν διὰ τῶν ἑγγράπτων. (5) Οὐ γὰρ μόνον ὑπὲρ τῆς ἰδίας προαιρέσεως ἔφερον ἀπολογισμοὺς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς κοινῆς ἀπάντων Ῥωμαίων· (6) δι' ὧν παρεδείκνυνον, οὐχ οἷον ἀφηρημένοι τινὸς τῶν ἐξ ἀρχῆς βασιλέων τὰς δυναστείας, ἀλλὰ τινὰς μὲν καὶ προσκατεσκευαχότες αὐτοὶ δυνάστας, ἐνίοις δ' ἡδύχότες, [εἰς] πολλαπλασίους αὐτῶν τὰς ἀρχὰς πεποιηχότες. (7) Ὡν κατὰ μὲν τὴν Ἰβηρίαν Ἀνδοβάλην καὶ Κολίχαντα προεφέροντο· κατὰ δὲ τὴν Λιβύην, Μασσανάσσην· ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα τόποις, Πλεύρατον· (8) οὓς ἅπαντας ἔφασαν ἐξ ἐλαφρῶν καὶ τῶν τυχόντων δυναστῶν πεποιηκέναι βασιλεῖς ὁμολογουμένως. (9) Ὁμοίως κατὰ τὴν Ἑλλάδα Φίλιππον καὶ Νάβιν· ὧν Φίλιππον μὲν καταπολεμήσαντες καὶ συγκλείσαντες εἰς **δεμηρα** καὶ φόρους, βραχέϊαν αὐτοῦ νῦν λαβόντες ἀποδειξὶν εὐνοίας, ἀποκαθεστακέναι μὲν αὐτῷ τὸν υἱὸν καὶ τοὺς **ἄμα** τούτου συνομηρεύοντας νεανίσκους, ἀπολελυκέναι δὲ τῶν φόρων, πολλὰς δὲ τῶν πόλεων ἀποδεδωκέναι τῶν ἀλουσῶν κατὰ πόλεμον. (10) Νάβιν δὲ δυ-

tiocho ineundæ, scilicet neque navales idcirco copias, neque pedestres, prius reducere in patriam licebit, quam et populus et Senatus, quæ nobis fuerint probata, rata esse jussurint: (9) sed restabit, ut, dum expectabitur eorum jussio, hiberna his in locis copię agant, ac rerum quidem gerant nihil, ceterum commeatibus præbendis et ceteris rebus necessariis proprios socios exhauriant. (10) Deinde, si pax senatui non fuerit probata, instaurandum novum de integro bellum tunc erit, postquam elapsa nobis e manibus fuerit horum temporum opportunitas, qua, volentibus diis, summæ rerum finem possumus imponere. » (11) Hæc tum suasit Eumenes. Cujus consilio utens Lucius, Antiocho respondit, ante Proconsulis [imo Consulis] adventum pacem fieri non posse. (12) Eo responso accepto, Antiochus Elæensium agrum extemplo vastavit: (13) deinde, Seleuco in his locis manente, ipse cum infecto exercitu continuis vastationibus pergens, in eum, quem vocant Thebes campum, incursionem fecit; (14) quumque in agrum epulentum et bonorum omnium ubere ac beata copia abundantem devenisset, omnis generis præda exercitum suum implevit.

(VI.) *Prusias, rex Bithyniæ, partes amplectitur Romanorum.*

IX. Secundum expeditionem, de qua diximus, Sardes venit rex Antiochus, atque inde loci subinde ad Prusiam misit, qui eum hortarentur ad ineundam secum societatem. (2) Et Prusias superioribus quidem temporibus non erat alienus a consilio jungendæ cum Antiocho societatis: admodum enim Romanos formidabat, ne ad tollendas omnes dominationes in Asiam trajicerent. (3) Sed postquam allatæ ei sunt litteræ a Lucio et Publio Scipionibus fratribus, atque ille eas accepit legitque, fluctuatione animi aliquantum est liberatus, et futurum belli eventum non levibus conjecturis est auguratus. (4) Publius siquidem, ut fidem illi faceret, multis argumentis iisque perspicuis et evidentibus in litteris ad eum datis est usus. (5) Neque enim suum dumtaxat animi ab ea mente alienum ostendit, sed et universi populi Romani; (6) quem demonstrabat adeo non ademisse ulli antiquo et legitimo regi dominationem suam, ut etiam nonnullos ipse regulos, qui ante non fuissent, instituerit, quorumdam vero majestatem auxerit, amplificato multis partibus eorum regno. (7) Ex horum numero proferebantur in exemplum, ex Hispania, Indibilis et Colchas; ex Africa, Massanissa; ex Illyrico, Pleuratus: (8) quos omnes, de regulis tenuibus ac vilibus, ut certi reges ab omnibus agnoscerentur, populus Romanus fecisset. (9) Addebat pariter et de Philippo ac Nabide, in Græcia: quorum illum bello victum fuisse, eoque necessitatis adactum, ut obsides dare, tributaque pendere consentiret; et tamen, simul atque exiguum aliquod suæ benevolentię testimonium hoc tempore exhibuisset, eidem filium et omnes juvenes eos, qui una cum ipso obsides Romæ fuissent, esse restitutos, atque etiam trihuta remissa, multas item urbes redditas, quæ per bellum fuissent captæ. (10) Nabim ut funditus tolleret, in po-

νηθέντες ἀρδὴν ἐπανελεύσθαι, τοῦτο μὲν οὐ ποιήσαι, φείσασθαι δ' αὐτῷ, καίπερ ὄντος τυράννου, λαβόντες πίστεις τὰς εἰθισμένας. (11) Εἰς ἃ βλέποντα παρεκάλουν τὸν Προυσίαν διὰ τῆς ἐπιστολῆς, μὴ δεδιέναι περὶ τῆς ἀρχῆς, θαρρόντα δὲ αἰρεῖσθαι τὰ τῶν Ῥωμαίων ἔσσεσθαι γὰρ ἀμεταμέλητον αὐτῷ τὴν τοιαύτην προαίρεσιν. (12) Ὡς δὲ Προυσίας διακούσας, ἐπ' ἄλλης ἐγένετο γνώμης. Ὡς δὲ παρεγενήθησαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις οἱ περὶ τὸν Γαῖον Λίβιον, τελείως ἀπέστη τῶν κατὰ τὸν Ἀντίοχον ἐλπίδων, συμμίζας τοῖς προειρημένοις ἀνδράσιν. (13) Ἀντίοχος δὲ, ταύτης ἀποπεσὼν τῆς ἐλπίδος, παρῆν εἰς Ἐφεσον καὶ συλλογιζόμενος, ὅτι μόνως ἂν οὕτω δύναιτο κωλύσειν τὴν τῶν περικύων στρατοπέδων διάβασιν, καὶ καθόλου τὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἀποτρίβεισθαι, εἰ βεβαίως κρατοῖ τῆς θαλάττης, προέθετο ναυμαχεῖν, καὶ κρίνειν τὰ πράγματα διὰ τῶν κατὰ θάλατταν κινδύνων.

(VII.) Legatio XXIII.

X. Ὁ Ἀντίοχος μετὰ τὴν κατὰ τὴν ναυμαχίαν γενομένην ἤτταν, ἐν ταῖς Σάρδεσι παριεῖς τοὺς καιροὺς, καὶ καταμέλλων [ἐν] τοῖς θλοῖς, (2) ἅμα τῷ πυθέσθαι τῶν πολεμίων τὴν διάβασιν, συντριβείς τῇ διανοίᾳ, καὶ δυσελπίσας, ἔκρινε διαπέμπεσθαι πρὸς τοὺς περὶ τὸν Λεύκιον καὶ Πόπλιον ὑπὲρ διαλύσεων. (3) Προχειρισάμενος οὖν Ἡρακλεῖδην τὸν Βυζάντιον, ἐξέπειψε, δοὺς ἐντολὰς, ὅτι παραχωρεῖ τῆς τε τῶν Λαμψακηνῶν, καὶ Σμυρναίων, ἔτι δὲ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως, ἐξ ὧν ὁ πόλεμος ἔλαβε τὰς ἀρχάς. (4) ὁμοίως δὲ καὶ τινὰς ἐτέρας ὑπαίρεισθαι βούλωνται τῶν κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν, ὅσαι τάκεινων ἡρῶνται κατὰ τὸν ἐνεστώτα πόλεμον. (5) Πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τὴν ἡμίσειαν δώσει τῆς γεγεννημένης σφίσι δαπάνης εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν διαφοράν. (6) Ταῦτα μὲν οὖν δὲ πεμπούμενος εἶχε τὰς ἐντολὰς πρὸς τὴν κατὰ κοινὸν ἐντευξίν. ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν Πόπλιον ἐτέρας, ὑπὲρ ὧν τὰ κατὰ μέρος ἐν τοῖς ἐξῆς δηλώσομεν. (7) Ἀφικόμενος δὲ εἰς τὸν Ἑλλησποντον ὁ προειρημένος πρεσβευτής, καὶ καταλαβὼν τοὺς Ῥωμαίους μένοντας ἐπὶ τῆς στρατοπεδείας, οὗ πρῶτον κατεσχένησαν ἀπὸ τῆς διαβάσεως. (8) τὰς μὲν ἀρχὰς ἦσθη, νομίζων, αὐτῷ συνεργὸν εἶναι πρὸς τὴν ἐντευξίν τὸ μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, καὶ πρὸς μὴδὲν ὥρμηκεν αὐτῶν ἐξῆς τοὺς ὑπεναντίους. (9) Πυθόμενος δὲ, τὸν Πόπλιον ἔτι μένειν ἐν τῷ πέραν, ἐδυσχρήστησε, διὰ τὸ τὴν πλείστην ῥοπὴν κείσθαι τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἐκείνου προαίρεσει. (10) Αἴτιον δ' ἦν καὶ τοῦ μένειν τὸ στρατόπεδον ἐπὶ τῆς πρώτης παρεμβολῆς, καὶ τοῦ κωρυθίσαι τὸν Πόπλιον ἀπὸ τῶν δυνάμεων, τὸ Σάλιον εἶναι τὸν προειρημένον ἄνδρα. (11) Τοῦτο δ' ἔστι, καθάπερ ἡμῖν ἐν τοῖς περὶ τῆς Πολιτείας εἰρηται, τῶν τριῶν ἐν σύστημα, δι' ὧν συμβαίνει τὰς ἐπιφανεστάτας θυσίας ἐν τῇ Πρώμῃ συντελεῖσθαι τοῖς θεοῖς. (12) * τριακονθήμερον μὴ μεταβαίνειν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς θυσίας, ἐν ᾗ ἂν χώρα καταληφθῶσιν οἱ Σάλιοι οὗτοι.

testate populi Romani fuisse : quod ille non fecerit, sed et quamvis tyranno pepercisse, fidei vinculis dumtaxat, prout moris est, acceptis. (11) Hæc ut consideraret Prusias per litteras monebant Scipiones, et ut, posito metu de suo regno, populi Romani partes amplecteretur : fore enim nunquam, ut ejus consilii ipsum pœniteat. (12) His auditis Prusias alium animum induit. Venit postea ad eum legatio, cujus princeps C. Livius : tum vero rex cum his legatis collocutus, spes consiliaque sua ab Antiocho penitus separavit. (13) Antiochus, hac spe destitutus, Ephesum se contulit : qui quum ita judicaret, nullam esse aliam rationem impediendi, ne pedestres copiæ hostium trajicerent, atque omnino bellum ex Asia expellendi, quam si potentem maris se firmiter stabiliret, navale prœlium facere, et dimicatione maritima cum hoste cernere proposuit.

(VII.) Cum Scipionibus de pace frustra agit Antiochus.

X. Antiochus, post acceptam pugna navali cladem, Sardiis hærens, rei gerendæ temporibus consumptis, et summa lentitudine omnia administrans, (2) simul intellexit trajecisse hostes Hellespontum, fractus animo et desperans rebus suis, legatos ad Lucium et Publium Scipiones de pace statuit mittendos. (3) Igitur Heraclidem Byzantium ad id munus deligit, et cum his mandatis mittit : Lampsaco, et Smyrna, nec non Alexandria, quæ urbes causam bello præbuisent, cessurum se ; (4) tum, si quas alias in Æolide et Ionia Romani, quod suarum partium præsentī bello fuerint, vindicare ab imperio regio velint, has quoque tradere paratum. (5) Ad hæc, impensæ in bellum adversus se factæ partem dimidiam regem præstaturum. (6) Hæc data Heraclidæ mandata sunt in publico colloquio exponenda : alia deinde addita, privatim ad Publium perferenda ; quæ cujusmodi fuerint, deinceps explicabimus. (7) Is legatus ut ad Hellespontum venit, et Romanos reperit eodem loco, ubi primum tentoria fixerant, ad ipsum maris trajectum stativa agentes, (8) lætari primo, quod crederet, multum se eo adjuvari ad impetranda quæ vellet, quod quieti hostes se continerent, neque post transitum in Asiam quidquam portarent. (9) Mox vero cognito, Publium trans mare adhuc esse, male agi secum existimavit, quod in illius animo et voluntate momentum maximum ad negotium coniciendum esset positum. (10) Causa autem, cur primis in castris hæserit exercitus, et quare a legionibus Publius se disjunctisset, fuit, quod Salius ille erat. (11) Est autem Saliorum collegium (ut diximus in iis, quæ de Populi Romani institutis disseruimus) unum ex illis tribus collegiis, per quæ præcipua Romæ sacrificia diis fiunt : (12) [estque ita moribus eorum receptum], ut, quocumque in loco fuerint deprehenso Salii tempore ejus solennitatis, ex eo per

(13) Ὁ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι Ποπλίῳ. Τῆς γὰρ δυνάμεως μελλούσης περαιρῆσθαι, κατέλαβεν αὐτὸν οὗτος ὁ χρόνος, ὥστε μὴ δύνασθαι μεταλαβεῖν τὴν χώραν. (14) Διὸ συνέβη, τὸν τε Σκιπίωνα χωρισθῆναι τῶν στρατοπέδων, καὶ μείναι κατὰ τὴν Εὐρώπην, τὰς δὲ δυνάμεις περαιωθεῖσας μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, καὶ μὴ δύνασθαι πράττειν τῶν ἐξῆς μηδὲν, προσαναδεχομένης τὸν προειρημένον ἄνδρα.

XI. Ὁ δὲ Ἡρακλείδης, μετὰ τινὰς ἡμέρας παραγενομένου τοῦ Ποπλίου, κληθεὶς πρὸς τὸ συνέδριον εἰς ἔντευξιν, διελέγετο περὶ ὧν εἶχε τὰς ἐντολάς. (2) φάσκων, τῆς τε τῶν Λαμψανηκῶν καὶ Σμυρναίων, ἐτι δὲ τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων πόλεως ἐκχωρεῖν τὸν Ἀντίοχον, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν, ὅσαι τυγχάνουσιν ἡρημέναι τὰ Ῥωμαίων. (3) πρὸς δὲ τούτοις τὴν ἡμίσειαν ἀναδέχεσθαι τῆς γεγενημένης αὐτοῖς δαπάνης εἰς τὸν ἐνεστώτα πόλεμον. (4) Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν διελέχθη, παρακαλῶν τοὺς Ῥωμαίους, μήτε τὴν τύχην λίαν ἐξελέγχειν, ἀνθρώπους ὑπάρχοντας, μήτε τὸ μέγεθος τῆς αὐτῶν ἐξουσίας ἀόριστον ποιεῖν, ἀλλὰ περιγράφειν, μάλιστα μὲν τοῖς τῆς Εὐρώπης ὅροις. (5) καὶ γὰρ ταύτην μεγάλην ὑπάρχειν καὶ παράδοξον, διὰ τὸ μηδένα καθίχθαι τῶν προγεγονότων αὐτῆς. (6) εἰ δὲ πάντως καὶ τῆς Ἀσίας βούλονται τινα προσεπιδράττεσθαι, διορίσαι ταῦτα· πρὸς πᾶν γὰρ τὸ δυνατόν προσελεύσεσθαι τὸν βασιλέα. (7) Ῥηθέντων δὲ τούτων, ἔδοξε τῷ συνεδρίῳ, τὸν στρατηγὸν ἀποκριθῆναι, διότι τῆς μὲν δαπάνης οὐ τὴν ἡμίσειαν, ἀλλὰ πᾶσαν, δίκαιόν ἐστιν Ἀντίοχον ἀποδοῦναι· φῦναι γὰρ τὸν πόλεμον ἐξ ἀρχῆς οὐ δι' αὐτοὺς, ἀλλὰ δι' ἐκείνων. (8) τῶν δὲ πόλεων μὴ τὰς κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν μόνον ἐλευθεροῦν, ἀλλὰ πάσης τῆς ἐπὶ τὰς τοῦ Ταύρου δυναστείας ἐκχωρεῖν. (9) Ὁ μὲν οὖν πρεσβευτὴς ταῦτα ἀκούσας παρὰ τοῦ συνεδρίου, διὰ τὸ πολὺ τῶν ἀξιουμένων τὰς ἐπιταγὰς ὑπεραίρειν, οὐδένα λόγον ποιησάμενος, τῆς μὲν κοινῆς ἐντεύξεως ἀπέστη, τὸν δὲ Πόπλιον ἐθεράπευσε φιλοτίμως.

XII. Λαβὼν δὲ καιρὸν ἀρμυζόντα, διελέγετο περὶ ὧν εἶχε τὰς ἐντολάς. (2) Αὐτὰ δ' ἦσαν· διότι πρῶτον μὲν χωρὶς λύτρων ὁ βασιλεὺς αὐτῷ τὸν υἱὸν ἀποδώσει· (3) συνέβαινε γὰρ ἐν ἀρχαῖς τοῦ πολέμου, τὸν υἱὸν τὸν τοῦ Σκιπίωνος γεγονόναί τοις περὶ Ἀντίοχον ὑποχείριον. (4) Δεύτερον δὲ, διότι καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτοιμός ἐστιν ὁ βασιλεὺς, ὅσον ἂν ἀποδείξῃ, δίδοναι πλῆθος χρημάτων, καὶ μετὰ ταῦτα κοινὴν ποιεῖν τὴν ἐκ τῆς βασιλείας χορηγίαν, ἐὰν συνεργήσῃ ταῖς ὑπὸ τοῦ βασιλέως προτεινομέναις διαλύσεσιν. (5) Ὁ δὲ Πόπλιος τὴν μὲν κατὰ τοῦ υἱοῦ ἐπαγγελίαν ἔφη δεχέσθαι, καὶ μεγάλην χάριν ἔχειν ἐπὶ τούτοις, ἐὰν βεβαιώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν. (6) Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἀνγοῶν αὐτὸν, ἔφη, καὶ παρακαλεῖν ὁλοσχερῶς τοῦ σφετέρου συμφέροντος, οὐ μόνον κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔντευξιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν πρὸς τὸ συνέδριον. (7) Εἰ μὲν γὰρ, ἐτι Λυσισμαχίας καὶ τῆς εἰς τὴν Χερρόνησον εἰσόδου κύριος

triginta dies ne discedant. (13) Id quod Publio tunc accidit. Nam quum inibi copiae essent, ut Hellespontum trajicerent, incidit tempus illud, adeo ut excedere loco non posset. (14) Inde factum, ut ab exercitu separaretur Publius, et in Europa maneret, utque exercitus post transitum in Asiam eodem loco consisteret, neque eorum, quae res postulabat, quidquam posset exsequi, dum ille exspectabatur.

XI. Diebus aliquot elapsis postquam advenit Publius, in concilium vocatus Heraclides, et ad colloquium admissus, quae acceperat mandata edidit, (2) dixitque, velle Antiochum Lampsaco, Smyrna, atque etiam Alexandria Romanis cedere, pariterque Aelidis et Ioniae urbibus eis, quae Romanas partes in praesenti bello essent secutae: (3) ad haec impensae in bellum hoc factae partem dimidiam in se suscipere Antiochum. (4) Multa praeterea alia ad eundem finem spectantia disseruit, monens Romanos, ut memores, homines se natos, neque fortunam nimis experiri vellent, neque imperii sui, magnitudinem in infinitum producere: terminarent potius illud, maxime quidem, Europae finibus; (5) nam id sane magnum esse, et supra hominum fidem, utpote quale nemo ante hanc memoriam sit consecutus: (6) quod si vero omnino etiam ex Asia partem aliquam praeterea abstrahere velint, illam definiant; regem enim ad omnes condiciones, quaecumque fieri possint, esse descendendum. (7) His expositis, de concilii sententia in haec verba respondit consul: aequum esse, ut Antiochus impensae in bellum factae non dimidiam partem, sed totam ipsam praestet: neque enim propter Romanos, sed propter regem, initium cepisse bellum. (8) Aequum etiam esse, ut non eas dumtaxat urbes, quae sunt in Aelide atque Ionia, liberet; verum et universo cis Taurum montem imperio cedat. (9) Legatus, postquam haec in concilio audivit, quoniam postulata haec fines mandatorum longe excedebant, quae dicta fuerant pro indictis habuit: ac deinceps publico congressu abstinens, Publium Scipionem privatim summo studio coluit.

XII. Et opportunum tempus nactus, aperuit ei mandata, quae ad ipsum ab Antiocho acceperat. (2) Erant autem haec: omnium primum filium ei sine pretio redditurum regem dixit. (3) Acciderat enim principio belli, ut P. Scipionis filius captus ad Antiochum deduceretur. (4) Deinde paratum esse Antiochum, ait, etiam Scipioni, quantam velle se significasset, pecuniae vim dare, et deinceps regni opes cum eo communicare, si per eum pacem iis conditionibus, quas proposuerat pro indictis habuit: ac deinceps publico congressu abstinens, Publium Scipionem privatim summo studio coluit. (5) Ad haec Publius: quod de filio polliceretur, id se ait accipere; multumque se illi eo nomine obstrictum iri, si promissum praestitisset. (6) Ad cetera vero quod attinet, ignorantia labi eum dixit, planeque ab utilis sibi consilii via aberrare non in hoc solummodo privato secum colloquio, sed etiam in eis, quae in concilio dixisset. (7) Nam si, dum Lysimachiam et aditum in Chersonesum adhuc habuit in postestate,

υπάρχων, ταῦτα προὔτεινε, ταχέως ἂν αὐτὸν ἐπιτυχεῖν. (8) Ὁμοίως, εἰ καὶ τούτων ἐκχωρήσας παραγεγόνει πρὸς τὸν Ἑλλησποντον μετὰ τῆς δυνάμεως, καὶ δῆλος ὦν, ὅτι καλοῦσε τὴν διάβασιν ἡμῶν, ἐπρέσβευε περὶ τῶν αὐτῶν τούτων, ἦν ἂν οὕτως αὐτὸν ἐπικέσθαι τῶν ἀξιουμένων. (9) Ὅτε δ' ἐάσας ἐπιβῆναι τῆς Ἀσίας τὰς ἡμετέρας δυνάμεις, καὶ προσδεξάμενος οὐ μόνον τὸν χαλινὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀναβάτην, παραγίγνεται πρεσβεύων περὶ διαλύσεων ἴσων, εἰκότως ἂν ἀποτυγχάνειν καὶ διαψεύδασθαι τῶν ἐλπίδων. (10) Διόπερ αὐτῷ παρῆναι, βέλτιον βουλευέσθαι περὶ τῶν ἐνεστώτων, καὶ βλέπειν τοὺς καιροὺς ἀληθινῶς. (11) Ἀντί δὲ τῆς κατὰ τὸν υἱὸν ἐπαγγελίας ὑπισπνεῖτο δώσειν αὐτῷ συμβουλίαν ἀξίαν τῆς προτεινομένης χάριτος. Παρεκάλει γὰρ αὐτὸν, εἰς πᾶν συγκαταβαίνειν, μάχεσθαι δὲ κατὰ μηδένα τρόπον Ῥωμαῖοις. (12) Ὁ μὲν οὖν Ἡρακλείδης, ταῦτα ἀκούσας, ἐπαῆλθε, καὶ συμμίσας διεσάφει τῷ βασιλεῖ τὰ κατὰ μέρος. (13) Ἀντίοχος δὲ νομίσας, οὐδὲν ἂν βαρύτερον αὐτῷ γενέσθαι πρόσταγμα τῶν νῦν ἐπιτατομένων, εἰ λειφθεὶς μαχόμενος, τῆς μὲν περὶ τὰς διαλύσεις ἀσχολίας ἀπέστη, τὰ δὲ πρὸς ἀγῶνα πάντα καὶ πανταχόθεν ἡτοίμαζεν.

III. — PAX ANTIOCHO DATA A SCIPIONIBUS.

(III.) Legatio XXIV.

XIII. Μετὰ τὴν νίκην οἱ Ῥωμαῖοι τὴν αὐτῶν πρὸς Ἀντίοχον, παρειληφότες καὶ τὰς Σάρδεϊς καὶ τὰς ἀκροπόλεις ἄρτι, ἤκε Μουσαῖος, ἐπικηρυκευόμενος παρ' Ἀντίοχου. (2) Τῶν δὲ περὶ τὸν Πόπλιον φιλανθρώπως προσδεξαμένων αὐτὸν, ἔφη, βούλεσθαι τὸν Ἀντίοχον ἐξαποσταλῆναι πρεσβευτὰς τοὺς διαλεχθησομένους ὑπὲρ τῶν ὄλων. (3) Διόπερ ἀσφάλειαν ἡζίου δοθῆναι τοῖς παραγιννομένοις. Τῶν δὲ συγχωρησάντων, οὗτος μὲν ἐπαῆλθεν. (4) Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας ἤκον πρέσβεις παρὰ τοῦ βασιλέως Ἀντίοχου, Ζεῦξις, ὁ πρότερον ὑπάρχων Λυδίας σατράπης, καὶ Ἀντίπατρος ἀδελφιδού. (5) Οὗτοι δὲ πρῶτον μὲν ἔσπευδον ἐντυχεῖν Εὐμένει τῷ βασιλεῖ, διευλαβούμενοι, μὴ διὰ τὴν προγεγεννημένην πατριεὴν φιλοτιμότερος ἢ πρὸς τὸ βλάπτειν αὐτοὺς. (6) Εὐρόντες δὲ παρὰ τὴν προσδοκίαν μέτριον αὐτὸν καὶ πρᾶον, εὐθέως ἐγίνοντο περὶ τὴν κοινὴν ἐντευξιν. (7) Κληθέντες δ' εἰς τὸ συνέδριον, πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα διελέχθησαν, παρακαλοῦντες πρᾶως χρῆσασθαι καὶ μεγαλοφύχως τοῖς ἐντυχῆσιν. (8) φάσκοντες, οὐχ οὕτως Ἀντίοχῳ τοῦτο συμφερεῖν, ὥς αὐτοῖς Ῥωμαῖοις, ἐπεὶ περ ἡ τύχη παρέδωκεν αὐτοῖς τὴν τῆς οἰκουμένης ἀρχὴν καὶ δυναστείαν. (9) Τὸ δὲ συνέχον ἡρώτων, τί δεῖ ποίσαντας τυχεῖν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς φιλίας τῆς πρὸς Ῥωμαῖους. (10) Οἱ δὲ ἐν τῷ συνεδρίῳ πρότερον ἤδη συνηδρευότες καὶ βεβουλευμένοι περὶ τούτων, τότε ἐκέλευον διασαφεῖν τὰ δεδογμένα τὸν Πόπλιον.

XIV. Ὁ δὲ προειρημένος ἀνὴρ, Οὔτε νικήσαντας, ἔφη, Ῥωμαῖους οὐδέποτε γενέσθαι βαρυτέρους, * * .

has obtulisset condiciones, facile ipsum, quæ vellet, fuisse consecuturum. (8) Similiter, si etiam, postquam his cessit, ad Hellespontum cum exercitu occurrisset, et speciem ostentans impedituri transitum Romanorum, hæc eadem per legatos petiisset, fieri potuisse, ut et sic rem impetraret. (9) Nunc vero, concesso copiis ipsorum in Asiam transitu, et non solum frenis, sed etiam sessore accepto cum legationem mittat, pacem ex æquo petens, jure merito repulsam ferre, ac spe sua destitui. (10) Monebat ergo illum, rebus suis ut melius consularet, et, quis sit præsens rerum suarum status, vere consideraret. (11) Pro filii liberatione promissa consilium illi se pollicebatur daturum, dignum ostenso beneficio. Hortabatur namque, ut nullam pacis conditionem recusans, bello adversus Romanos quoquo modo absisteret. (12) His auditis, revertitur Heracles: qui regem ut convenit, omnia sigillatim ei exposuit. (13) Antiochus, nihil gravius sibi, si bello esset victus, imperatum iri ratus, cogitatione pacis abstinuit, et necessaria ad prælium omnia undique apparavit.

XIII. Post victoriam Romanorum de rege Antiocho partam, captis etiam Sardibus et arcibus aliquot, venit Musæus caduceator ab Antiocho missus. (2) Qui a Publio Scipione humane acceptus dixit, cogitare Antiochum de mittendis legatis, qui de summa rerum essent acturi: (3) postulabat igitur, commeatum dari iis, qui essent venturi. Re impetrata revertitur caduceator. (4) Paucis deinde post diebus venire legati a rege Antiocho, Zeuxis, qui præfectus Lydiæ fuerat, et Antipater, fratris filius. (5) Hi, ut prius Eumene regem convenirent, operam dederunt; veriti, ne propter similitates pristinas cupidior ipsi nocendi foret. (6) Eo moderatiore et placatiore quam sperant invento, confestim, ut sibi daretur concilium, sunt enisi. (7) Quo ipsis præbito, et alia quidem multa disseruerunt, cum Romanos hortarentur, ut clementer et magno animo rebus suis secundis uterentur, (8) dicerentque, non tam id Antiocho fore conducibile, quam ipsis Romanis, quando jam illis fortuna imperium et dominatum orbis terrarum tradidisset. (9) Ceterum caput legationis erat, ut quærerent, quid facto opus esset, ut pacem et amicitiam populi Romani rex impetraret. (10) Qui intererant concilio, quum jam ante ea de re inter se consultassent, Publium jusserunt ea quæ ipsi decreverant edere.

XIV. Tum Publius: Numquam, inquit, Romani post victoriam hostibus suis implacabiliores fuerunt * * (2)

(2) Διὸ καὶ νῦν αὐτοῖς τὴν αὐτὴν ἀπόκρισιν δοθήσεσθαι παρὰ Ῥωμαίων, ἣν καὶ πρότερον ἔλαβον, ὅτε πρὸ τῆς μάχης παρεγενήθησαν ἐπὶ τὸν Ἑλλάσποντον. (3) « Δεῖν γὰρ αὐτοὺς ἔκ τε τῆς Εὐρώπης ἐκχωρεῖν, καὶ « τῆς Ἀσίας τῆς ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου πάσης. (4) Πρὸς « δὲ τούτοις, Εὐδοικὰ τάλαντα ἐπιδοῦναι μύρια καὶ « πεντακισχίλια Ῥωμαίοις, ἀντὶ τῆς εἰς τὸν πόλεμον « δαπάνης. (5) Τούτων δὲ φ' μὲν παραχρῆμα, διςχι- « λια δὲ καὶ φ' πάλιν, ἐπειδὴν ὁ δῆμος κυρώσῃ τὰς δια- « λύσεις, τὰ δὲ λοιπὰ τελεῖν ἐν ἔτεσι ἰδ', διδόντα καθ' « ἕκαστον ἑτος χίλια τάλαντα. (6) Ἀποδοῦναι δὲ καὶ « Εὐμένει ὕ' τάλαντα τὰ προσοφειδόμενα, καὶ τὸν ἑλ- « λείποντα σῖτον κατὰ τὰς πρὸς τὸν πατέρα συνθήκας. « (7) Σὺν δὲ τούτοις Ἀντίβαν ἐκδοῦναι τὸν Καρχηδόνιον, « καὶ Θόαντα τὸν Αἰτωλὸν, καὶ Μνασίλοχον Ἀκαρνανά, « καὶ Φίλωνα καὶ Εὐβουλείδην τοὺς Χαλκιδικέας. (8) « Πίστιν δὲ τούτων δμήρους κ' δοῦναι παραχρῆμα τὸν « Ἀντίοχον, τοὺς παραγραφέντας. » (9) Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Πόπλιος ἀπεφάνετο ὑπὲρ παντὸς τοῦ συνεδρίου. Συγκαταθεμένων δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀντίπατρον καὶ Ζεῦ- « ξιν, ἔδοξε πᾶσιν, ἐξαποστείλαι πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώ- « μην τοὺς παρακαλέσοντας τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον, « ἐπικυρῶσαι τὰς συνθήκας. (10) Καὶ τότε μὲν ἐπὶ τού- « τοις ἐχωρίσθησαν· ταῖς δ' ἔξης ἡμέραις οἱ Ῥωμαῖοι διεῖ- « λον τὰς δυνάμεις. (11) Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας παραγε- « νομένων τῶν δμῶν εἰς τὴν Ἔφεσον, εὐθέως ἐγίγνοντο « περὶ τὸ πλεῖν εἰς τὴν Ῥώμην δ' τ' Εὐμένης οἱ τε παρὰ « τῶν Ῥωμαίων πρεσβευταί· (12) παραπλησίως δὲ καὶ « παρὰ Ῥοδίων, καὶ παρὰ Σμυρναίων, καὶ σχεδὸν τῶν « ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου πάντων τῶν κατοικοῦντων ἰθὺς « καὶ πολιτευμάτων ἐπρέσβευον εἰς τὴν Ῥώμην.

Nunc igitur idem responsi laturos ipsos a Romanis, quod prius tulissent, cum ad Hellespontum, prius quam prælium committeretur, venerunt. (3) « Oportere nimirum, « ut Europa ipsi excederent, et Asia omni cis Taurum. (4) « Ad hæc pro impensis in bellum factis darent quindecim « millia talentum Euboicorum; (5) quingenta præsentis; duo « millia et quingenta, cum populus Romanus pacem confir- « maverit; reliqua deinde per duodecim annos, ita ut mille « talenta quotannis penderent. (6) Eumeni vero etiam qua- « dringenta talenta, adhuc debita, redderent, et quod fru- « menti reliquum esset, quod ex fœdere cum patre icto « deberetur. (7) Hannibalem præterea Carthaginiensem « dederent, et Thoantem Ætolium, nec non Mnasilochum « Acarnanem, et Chalcidenses Philonem, et Eubulidam. (8) « Pignoris autem loco daret extemplo Antiochus obsides « viginti, quorum nomina fuerint designata. » (9) Hæc Publius totius concilii nomine pronuntiavit. Quum acciperent conditiones Antipater et Zeuxis, placuit omnibus, Romam legatos mitti, qui senatum populumque Romanum orarent, pacem ut comprobarent. (10) Atque ita tum discessum est. Sequentibus diebus Romani exercitum per oppida dividerunt. (11) Elapsis deinde non multis diebus, postquam deducti Ephesum essent obsides, navigationem Romam præpararunt Eumenes et Romanorum [imo Antiochi] legati; (12) itemque Rhodiorum, Smyrnsensium, et omnium ferme cis Taurum gentium ac civitatum oratores Romam sunt profecti.

IV. RES GRÆCΙÆ.

[XV. *** ἐξ αὐτῶν τὸν ἐροῦντα περὶ τούτων πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν πλείστων ἐργολάβως πολλοὶ προσφέρουσι τὰς τοιαύτας χάριτας καὶ ταύτην ἀρχὴν ποιοῦνται φιλίας καὶ συστάσεως, οὕτως ἐπὶ Φιλοποίμενος δὲ προσοίσων ταύτην τὴν χάριν οὐχ εὐρίσκειτο τὸ παράπαν· (2) ἕως ἂν ἐξαπορήσαντες ψήφῳ προεχειρίσαντο Τιμόλαον, ὃς ὑπάρχων καὶ ξένος πατρικὸς καὶ συνήθης ἐπὶ πολλὸν τῷ Φιλοποίμενι, δις εἰς τὴν Μεγάλην πόλιν ἐκδημήσας αὐτοῦ τούτου χάριν, οὐκ ἐτόλμησε Φιλοποίμεν[ι μνηεῖν] οὐδέν· (3) μέχρις ὅτε μυωπίσας ἑαυτὸν, καὶ τρίτον ἑλθὼν ἐθάβρησε] μνησθῆναι τῆς δωρεᾶς· τοῦ δὲ Φιλοποίμενος παραδόξως αὐτὸν ἐπὶ τούτοις ἀποδεξαμένον καὶ φιλανθρώπως, ὃ μὲν Τιμόλαος περιχαρὴς ἦν, ὑπολαβὼν καθίχθαι τῆς ἐπιβολῆς· (4) ὃ δὲ Φιλοποίμην ᾔδειν ἔφη μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὴν Λακεδαιμόνα [*]· θέλει γὰρ εὐχαριστῆσαι πᾶσι τοῖς ἀρχοῦσι περὶ τούτων. (5) Ἐλθὼν δὲ μετὰ ταῦτα καὶ κληθεὶς εἰς τὸ συνέδριον, πάλαι μὲν ἔφη γινώσκειν τὴν τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς αὐτὸν εὖνοιαν, μάλιστα δ' ἐκ τοῦ νῦν προτεινομένου στεφάνου καὶ τῆς τοιαύτης τιμῆς· (6) τὴν μὲν οὖν προαίρεσιν αὐτῶν ἐξηγεῖν ἀπο-

Philopæmen a Lacedæmoniiis corona donatus.

XV. . . . *Lacedæmonii deliberabant* quisnam e civibus ad Philopæmenem de his rebus orator pergeret : quumque multi, ut plurimum, emolumentum spectantes fungi soleant hujusmodi gratiosis legationibus, quia sic amicitiae ac sodalitorum nanciscuntur occasiones, tamen ad Philopæmenem nemo prorsus inveniebatur qui hanc Lacedæmoniorum gratiam deferre vellet, (2) donec hominum penuria coacti, Timolaum suffragiis designaverunt, qui paterno hospitio ac vetere necessitudine Philopæmeni deynctus erat. Is ergo his Megalopolim negotii hujus causa venit, neque tamen Philopæmeni legationis suæ propositum indicare ausus est : (3) donec ipse sibi vim veluti faciens, tertioque ad eum profectus, mentionem denique non diu fidenter fecit. Tunc Philopæmene sermonem hunc, præter spem, humaniter excipiente, lætus admodum Timolaus erat, quia se voti compotem esse putabat. (4) Sed enim Philopæmen venturum se paucos post dies Lacedæmonem denuntiavit : velle enim se cunctis principibus ob hanc rem gratias agere, (5) Reapse illuc profectus in curiamque introductus, jamdi- quidem, ait, exploratam sibi fuisse Lacedæmoniorum erga se benevolentiam, præcipue tamen eam nunc agnoscere ob oblatam coronam tantumque honorem. (6) Igitur voluntatem eorum berigne se excipere ; verumtamen quominus manus

δέχεσθαι, τῷ δὲ χειρισμῷ δυσωπεῖσθαι· δεῖν γὰρ οὐ τοῖς φίλοις δίδοσθαι τὰς τοιαύτας τιμὰς καὶ τοὺς στεφάνους, ἐξ ὧν ὁ περιθέμενος οὐδέποτε [μὴ] τὸν ἰὼν ἐκνέψεται, πολλὸν δὲ μᾶλλον τοῖς ἐχθροῖς· (7) ἵνα οἱ μὲν φίλοι τηροῦντες τὴν παρῆρσιαν πιστεύονται παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, ἐὰν προθῶνται τῇ πόλει βοηθεῖν· οἱ δὲ ἐχθροὶ καταπίνοντες τὸ δέλεαρ, ἢ συνηγορεῖν αὐτοῖς ἀναγκάζονται, ἢ σωπῶντες μὴδὲν δύνονται βλάπτειν.]

[(9) Ὅτι οὐχ ὁμοῖον ἐστὶν ἐξ ἀκοῆς περὶ πραγμάτων διαλαμβάνειν καὶ γενόμενον αὐτόπτην, ἀλλὰ καὶ μεγὰλα διαφέρει· πολλὸν δὲ τι συμβάλλεσθαι πέφυκεν ἑκάστοις ἢ κατὰ τὴν ἐνέργειαν πίστειν.]

(Suidas.)

XVI. [Lib. XXII, c. 23.] Ἐγκαλέσας τι τοῖς Λακεδαιμονίοις στρατηγῶν ὁ Φιλοποίμην, τοὺς μὲν φυγάδας κατήγαγεν εἰς τὴν πόλιν, ὀδωσέοντα δὲ Σπαρτιάτας ἀπέκτεινεν, ὡς Πολύβιος φησὶν. κ. τ. λ.

[XVII. Ὅτι τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον σπανίως εἴωθε συντρέχειν· καὶ σπάνιοι τῶν ἀνδρῶν εἰσὶν οἱ δυνάμενοι ταῦτα συνάγειν καὶ συναρμολογεῖν πρὸς ὅληλα· κατὰ μὲν γὰρ τὸ πολλὸν πάντες ἴσμεν διότι τότε καλὸν φεύγει τὴν τοῦ παραυτίκα λυσιτελοῦς φύσιν, καὶ τὸ λυσιτελεῖν τὴν τοῦ καλοῦ· (2) πλὴν ὁ Φιλοποίμην προέθετο ταῦτα, καὶ καθέκτο τῆς ἐπιβολῆς· καλὸν μὲν γὰρ τὸ κατὰγειν τοὺς αἰχμαλώτους φυγάδας εἰς τὴν Σπάρτην· συμφέρον δὲ τὸ ταπεινώσαι τὴν τῶν Λακεδαιμονίων πόλιν· * * * σαι· τοὺς γε δορυφορήσαντας * * * θεωρῶν δὴ τι πάσης βασιλείας * * * ῥω τὰ χρήματα * * * τῇ φύσει νουνεχῆς ὢν καὶ στρατηγικὸς * * * γένοιτο κομιδῇ καὶ τῶν ἔξω * * * μένων χρημάτων * * * (3) πράξεως τῆς περὶ τὸν Ἀριαράθην εἰς τὴν παροιμίαν ἄζοντες * * * τοῖς πολεμίοις * * * τὴν ἐπάνοδον παρὰ τῶν Θρακῶν * * * ἑλέους καὶ συγγνώμης * * * σασθαι τὸν βασιλέα· πολλὸς μὲν * * * ὦν γε μὴν καὶ βασιλικώτερος * * * (4) ἀθετηθῆναι γὰρ ὅφ' ἐτέρων κρεῖττον ἦν ἢ πρότερον αὐτὸν ἀθετεῖν τὰς πίστεις· ὁ μὲν ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ προ[α]δικεῖν * * *]

[XVIII. * * * ἀλλὰ καὶ πάσῃ ὥπ' Ἀθηναίων, νικῆσας αὐτοὺς τὴν περὶ Χαιρώνειαν μάχην, τοσοῦτον ἐπέσχε τοῦ χρήσασθαι τῷ καιρῷ πρὸς τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν βλάβην, ὥστε τοὺς μὲν τεθνηκότας τῶν Ἀθηναίων κελύσας θάψαι, τοὺς δ' αἰχμαλώτους χωρὶς λύτρων προσαμφέσας ἐξαπέστειλε τοῖς ἀναγκαίοις· (2) μιμῶνται δ' ἥκιστα τὴν τοιαύτην προαίρεσιν, ἀμιλλῶνται δὲ τοῖς θυμοῖς καὶ ταῖς τιμωρίαις πρὸς τοὺτους, οὗς πολεμοῦσι τοῦτων αὐτῶν ἕνεκα.]

id ex ipsorum manu reciperet, pudore se deterri : quippe huiusmodi honorifica atque coronas nequaquam amicis esse tribuendas, qui si eas sibi circumposuerint, æruginem quæ ex iisdem in animos influit numquam expurgabunt. Inimicos ergo potissimum his esse donis afficiendos. (7) Sic enim amici quidem incolumi animi linguæque libertate, fidem apud Achæos nanciscuntur, si quando Spartam suppeliis adjuvandam suaserint : inimici autem, esca vorata, vel cum Lacedæmoniis conspirare cogentur, vel certe ad silentium adacti, jam nocere non poterunt.

(8) Nequaquam idem est, immo magnopere interest, utrum auditu an ipso visu res cognoscamus. Solet enim unicuique multum prodesse certa rerum notitia opere ipso acquisita.

Philopæmen, reductis exulibus, pœnas a Spartanis sumit.

XVI. Cum Philopæmen præter Lacedæmoniis nonnulli vitio vertisset, exules quidem deduxit in urbem, sed Spartanos octoginta iussit occidi.

XVII. Honestas cum utilitate raro conspirat, paucique mortales utramque rem copulare atque inter se concinnare queunt. Etenim compertum est, honestatem plerumque adversari præsentī utilitati, vicissimque honestati utilitatem. (2) Verumtamen Philopæmen utriusque rei studiosus, voto suo potitus est. Scilicet honesta erat captivorum exulum Spartam reductio ; utilis autem ipsius Lacedæmoniorum urbis depressio : . . . sapiens et imperatoria virtute ornatus. . . . (3) Ariarathis negotium in proverbium pertracturi. . . . reditum e Thracia. . . . misericordia venique regem prosequi. . . . qui quum esset regali animo præditus, . . . (4) satius enim esse si fœdera ab aliis infringentur, quam si ipse prior injurius fieret. Velle se detrimentum potius pati quam inferre. . . . [*Desperatam paginam Uorum tractavit Heysius p. 61-2.*]

XVIII. . . . *Philippus Amyntæ*, detrimentis licet ab Atheniensibus olim affectus, nihilominus victoria ad Cheroneam politus, adeo noluit occasione illa ad hostium damnum abuti, ut Atheniensium qui ceciderant sepeliri mandaverit, captivos autem sine pretio, vestibus etiam donatos ad suos necessarios remisit. (2) Hi vero talem benignitatem minime imitantur, sed ira potius supplicisque æmulantur adversus eos exhibendis, quos eandem ob causam bello persequuntur.

V. — RES ÆGYPTI.

Excerpta Valesiana.

XIX. [Lib. XXIII, c. 16.] Πτολεμαῖος, ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου, ὅτε τὴν Λύκων πόλιν ἐπολιόρχησε, καταπλάνητες τὸ γεγονός οἱ δυνάσται τῶν Αἰγυπτίων, ἔδωκαν σφᾶς αὐτοὺς εἰς τὴν τοῦ βασιλέως πίστιν. (2) Οἱς κακῶς ἐχρήσατο, καὶ εἰς χινδύνους πολλοὺς ἐνέπεσεν. (3) Παραπλήσιον δέ τι συνέβη καὶ κατὰ τοὺς καιροὺς, ἥνικα Πολυκράτης τοὺς ἀποστάτας ἐχειρώσατο. (4) Οἱ γὰρ περὶ τὸν Ἀθίνιν καὶ Πausίραν καὶ Χέσουφον καὶ τὸν Ἰρόδαστον, οἵπερ ἦσαν ἐτι διασωζόμενοι τῶν δυναστῶν, εἰσάγοντες τοῖς πράγμασι παρήσαν εἰς τὴν Σαῖν, σφᾶς αὐτοὺς εἰς τὴν τοῦ βασιλέως ἐχειρίζοντες πίστιν. (5) Ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἀθετήσας τὰς πίστεις, καὶ δῆσας τοὺς ἀνθρώπους γυμνοὺς ταῖς ἀμάξαις εἴλκε, καὶ μετὰ ταῦτα τιμωρησάμενος ἀπέχευε. (6) Καὶ παραγενόμενος εἰς τὴν Ναύκρατιν μετὰ τῆς στρατιᾶς, καὶ παραστήσαντος αὐτῷ τοὺς ἐξενολογημένους ἀνδρας ἐκ τῆς Ἑλλάδος Ἀριστονίκου, προσδεξάμενος τούτους ἀπέπεμψεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, (7) τῶν μὲν τοῦ πολέμου πράξεων οὐδεμιᾶς κεκοινωνηκῶς διὰ τὴν Πολυκράτους ἀδικοδοξίαν, καίπερ ἔχων ἐτη πέντε καὶ εἴκοσιν.

Excerpt. Vales.

XX. [Lib. XXIII, c. 17.] Ἀριστόνικος Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως Αἰγύπτου εὐνοῦχος μὲν ἦν, ἐκ παιδίου ὃ ἐγεγόνει σύντροφος τῷ βασιλεῖ. (2) Τῆς δ' ἡλικίας προβαίνουσης, ἀνδρωδεστέραν εἶχεν, ἢ κατ' εὐνοῦχον, τόλμαν καὶ προαίρεσιν. (3) Καὶ γὰρ φύσει στρατιωτικὸς ἦν, καὶ πλείστην ἐποιεῖτο διατριβὴν ἐν τούτοις καὶ περὶ ταῦτα. (4) Παραπλήσιως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐντεύξεις ἱκανὸς ὑπῆρχε, καὶ τὸν κοινὸν νοῦν εἶχεν, ὃ σπάνιον ἐστί· (5) πρὸς δὲ τούτοις πρὸς εὐεργεσίαν ἐνθρώπων ἐπεφύκει καλῶς.

Ptolemæi Epiphanis crudelitas ei ignavia.

XVI. Ptolemæo, Ægypti rege, Lycopolin obsidente, Ægyptiorum optimates, terrore percussi regis fidei sese dederunt. (2) Quos quidem rex acerbè accepit, eoquē in multa discrimina est delapsus. (3) Idem fere etiam iis temporibus accidit, quibus Polycrates defectores in potestatem redegit. (4) Athenis enim, et Pausiras, et Chesuphus, et Irobastus, qui ex optimatibus Ægyptiorum reliqui erant, temporum necessitati cedentes, Sain venerunt, seque regis fidei ultro commiserunt. (5) At Ptolemæus, sprete omni fide, comprehensus homines et nudos ad currum revinctos traxit, ac paulo post neci dedit. (6) Inde Naucratis profectus cum exercitu, assumtis mercenariis militibus, quos ei ex Græcia Aristonicus adduxerat, Alexandriam maritimo itinere est reversus, (7) cum nullam omnino partem rei militaris attigisset, ex iniquo Polycratis consilio, tametsi annum ætatis agens quintum ac vicesimum.

Aristonici eunuchi probum ingenium.

XVII. Aristonicus Ptolemæi regis Ægypti eunuchus quidem erat; a puero vero una cum rege in aula fuerat educatus. (2) Progressu vero ætatis fortior ac generosior evasit, quam eunuchi ferre soleat natura. (3) Nam et suo apte ingenio erat bellicosus, et assidue in rebus bellicis sese exercebat. (4) Idem in congressibus pariter idonea utebatur dexteritate, quodque raro contingit, moderati ac civilis animi erat; (6) præterea ad bene merendum de hominibus natura erat factus.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

.. — EUMENIS RHODIORUMQUE ET ALIORUM POPULORUM LEGATIONES AD
SENATUM ROMANORUM.

Legatio XXV.

I. Ἦδη τῆς θερίας ἐνισταμένης μετὰ τὴν νίκην τῶν Ῥωμαίων τὴν πρὸς Ἀντίοχον, παρῇν δ' τε βασιλεὺς Εὐμένης, οἱ τε παρὰ Ἀντίοχου πρέσβεις, οἱ τε παρὰ τῶν Ῥοδίων, ὁμοίως δὲ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων. (2) Σχεδὸν γὰρ ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν εὐθέως μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν μάχην ἔπεμπον πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην, διὰ τὸ πᾶσι τότε καὶ πάσας τὰς ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας ἐν τῇ συγκλήτῳ κεῖσθαι. (3) Ἄπαντας μὲν οὖν τοὺς παραγενομένους ἐπεδέχετο φιλανθρώπως ἡ σύγκλητος· μεγαλομερέστατα δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀπάντησιν καὶ τὰς τῶν ξενίων παροχὰς Εὐμένη τὸν βασιλέα, μετὰ δὲ τοῦτον τοὺς Ῥοδίους. (4) Ἐπειδὴ δ' ὁ τῆς ἐντεῦξως καιρὸς ἦλθεν, εἰσεκαλέσαντο πρῶτον τὸν βασιλέα, καὶ λέγειν ἤξιον μετὰ παρῆρησίας, ὧν βούλεται τυχεῖν παρὰ τῆς συγκλήτου. (5) Τοῦ δ' Εὐμένους φήσαντος, διότι, εἰ καὶ παρ' ἐτέρων τυχεῖν τινας ἐβούλετο φιλανθρώπου, Ῥωμαίους ἂν ἐχρήσατο συμβούλους, πρὸς τὸ μήτ' ἐπιθυμῆιν μηδενὸς παρὰ τὸ δέον, μήτ' ἀξιοῦν μηδὲν πέρα τοῦ καθήκοντος· (6) ὁπότε δ' αὐτῶν πάρεστι δεόμενος Ῥωμαίων, ἀριστον εἶναι νομίζει τὸ δίδόναι τὴν ἐπιτροπὴν ἐκείνοις, καὶ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν. (7) τῶν δὲ πρεσβυτέρων τινὸς ἀναστάντος, καὶ κελεύοντος μὴ κατορῶδεῖν, ἀλλὰ λέγειν τὸ φαινόμενον, διότι πρόκειται τῇ συγκλήτῳ, πᾶν αὐτῷ χαρίζεσθαι τὸ δυνατόν· ἔμεινεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης. (8) Χρόνῳ δ' ἐγγιγνομένου, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐξεχώρησεν, ἡ δὲ ἐντὸς ἐβουλεύετο, τί δεῖ ποιεῖν. (9) Ἐδοξεν οὖν, τὸν Εὐμένη παρακαλεῖν, αὐτὸν ὑποδεικνύναι θαρβόυντα, περὶ ὧν πάρεστιν· καὶ γὰρ εἰδέναι τὰ διαφέροντα τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐκείνων ἀκριβέστερον, καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν. (10) Δοξάντων δὲ τούτων, εἰσεκλήθη· καὶ τῶν πρεσβυτέρων τινὸς ἀποδείξαντος τὰ δεδογμένα, λέγειν ἠναγκάσθη περὶ προκειμένων.

II. Ἐφασκεν οὖν, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἂν εἰπεῖν περὶ τῶν καθ' αὐτὸν, ἀλλὰ μείναι ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης, τελῶς δίδους ἐκείνοις τὴν ἐξουσίαν. (2) Ἐνα δὲ τόπον ἀγωνισθῆναι, τὸν κατὰ τοὺς Ῥοδίους· διὸ καὶ προῆχθαι νῦν εἰς τὸ λέγειν ὑπὲρ τῶν ἐνσπυόντων. (3) Ἐκείνους γὰρ παρεῖναι μὲν, οὐδὲν ἦτον ὑπὲρ τοῦ τῆς σφετέρας πατρίδος συμφέροντος σπουδάζοντας, ἥπερ αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀρχῆς φιλοτιμιεσθαι κατὰ τὸ παρόν. (4) τοὺς δὲ λόγους αὐτῶν τὴν ἐναντίαν ἔμφασιν ἔχειν τῇ προύσει τῇ κατὰ τὴν ἀλήθειαν. Τοῦτο δ' εἶναι ῥά-

LIBRI VICESIMI SECUNDI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

I. Appetente jam æstate, post victum a Romanis Antiochum, rex Eumenes, et Antiochi legati, ac Rhodiorum aliarumque item gentium Romam venerunt. (2) Omnes enim propemodum, qui Asiam incolunt, populi statim a victoria suos Roman legatos misere, cum spes omnes suas in posterum cuncti in senatu Romano haberent repositas. (3) Qui quum venissent, omnes singulari humanitate ab ordine amplissimo sunt excepti; præcipua vero munificentia et itum est obviam regi Eumeni, et lautia ei sunt præbita: secundum hunc Rhodiis. (4) Postquam audiendarum legationum tempus venit, primus omnium in senatum vocatus est Eumenes, petitumque ab eo, ut, quid sibi a patribus tribui vellet, libere fidenterque diceret. (5) Ad ea rex respondit: « Si ab aliis impetratum aliquid beneficii vellet, consilio se Romanorum fuisse usurum, ne quid aut immoderate cupiisse, aut petiisse supra meritum videri posset: (6) nunc, quando ab ipsis Romanis petitum beneficium venerit, optimum ducere se, munificentiam in se et fratres suos ipsorum arbitrio permittere. » (7) Tum vero assurgens seniorum aliquis, Eumenem jubet, diceret sine metu, quid sibi videretur: esse enim propositum patribus, quibus possent cumque rebus ei gratificari. Perstat rex in eadem sententia. (8) Quumque aliquamdiu ita certatum esset, Eumenes templo excessit: senatus, qui remanserat, quid opus facto, consultat. (9) Placuit igitur regem hortari, ut expromeret ipse fidenter, quorum causa venisset: ipsum enim optime scire, quæ regno suo sint accommoda, Asiamque melius nosse. (10) His ita decretis, reductus est: et cum seniorum aliquis voluntatem patrum ei indicasset, coactus est, quæ vellet, dicere.

II. Tum ergo Eumenes: aliud quidem nihil de rebus suis dicturum fuisse, ait, eademque in sententia perseveraturum, atque omnino ipsorum arbitrio rem permissurum: (2) sed una in parte anxium laborare se, nempe quæ ad Rhodios pertineret: ea re se commoveri, ut de præsentis negotii verba apud eos faciat. (3) Nam et illos adesse, non minus cum studio ductos patriæ commoda promovendi, quam cupiat ipse (cum fratribus) regno suo esse consultum: (4) sed eorum orationem contrariam speciem ostensuram ejus consilii quod revera illis propositum est. Id quod cogitant

διον καταμαθεῖν. (5) Ἐρεῖν μὲν γὰρ αὐτοὺς, ἐπειδὴν εἰσπορευθῶσι, διότι πάρεσιν, οὕτε παρ' ὑμῶν αἰτούμενοι τὸ παράπαν οὐδὲν, οὐθ' ἡμᾶς βλάπτειν θέλοντες κατ' οὐδένα τρόπον, πρεσβεύονται δὲ περὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντων Ἑλλήνων. (6) Τοῦτο δ' οὐχ οὕτως αὐτοῖς εἶναι κεχαρισμένον φήσουσιν, ὥς ὑμῖν καθῆκον καὶ τοῖς γεγονόσιν ἔργοις ἀκόλουθον. (7) Ἡ μὲν οὖν διὰ τῶν λόγων φαντασία τοιαύτη τις αὐτῶν ἔσται· τὰ δὲ κατὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐναντίαν ἔχοντα τούτοις εὐρεθήσεται διάθεσιν. (8) Τῶν γὰρ πόλεων ἐλευθερωθεισῶν, ὥς αὐτοὶ παρακαλοῦσιν, τὴν μὲν τούτων συμβήσεται δύναμιν αὐξηθῆναι πολλαπλασιῶς, τὴν δὲ ἡμετέραν τρόπον τινα καταλυθῆναι. (9) Τὸ γὰρ τῆς ἐλευθερίας ὄνομα καὶ τῆς αὐτονομίας ἡμῖν μὲν ἀρδην ἀποσπάσει πάντας οὐ μόνον τοὺς νῦν ἐλευθερωθησομένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρότερον ἡμῖν ὑποταττομένους, ἐπειδὴν ὑμεῖς ἐπὶ ταύτης ὄντες φανεροὶ γένησθε τῆς προαιρέσεως, τούτοις δὲ προσθήσει πάντας. (10) Τὰ γὰρ πράγματα φύσιν ἔχει τοιαύτην. Δόξαντες γὰρ ἡλευθερωσθαι διὰ τούτους, ὀνόματι μὲν ἔσονται σύμμαχοι τούτων· τῇ δ' ἀληθείᾳ πᾶν ποιήσουσι τὸ κελευόμενον ἐτοιμῶς, τῇ μεγίστῃ χάριτι γεγονότες ὑπόχρεοι. (11) Διόπερ, ὦ ἄνδρες, ἀξιοῦμεν ὑμᾶς, τοῦτον τὸν τόπον ὑπαθεῖναι, μὴ λάθῃτε τοὺς μὲν παρὰ τὸ δέον αὐξοντες, τοὺς δὲ ἐλαττοῦντες τῶν φίλων ἀλόγως. (12) Ἄμα δὲ τούτοις τοὺς μὲν πολέμιους γεγονότας εὐεργετοῦντες, τοὺς δ' ἀληθινούς φίλους παρορῶντες, καὶ κατολιγωροῦντες τούτων.

III. Ἐγὼ δὲ περὶ μὲν τῶν ἄλλων οὗτο δέοι παντὸς ἂν παραχωρήσαιμι τοῖς πέλας ἀφιλονεικῶς· περὶ δὲ τῆς ὑμετέρας φιλίας καὶ τῆς εἰς ὑμᾶς εὐνοίας ἀπλῶς οὐδέποτε· ἂν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐκχωρήσαιμι κατὰ δύναμιν. (1) Δοκῶ δὲ καὶ τὸν πατέρα τὸν ἡμέτερον, εἴπερ ἔζη, τὴν αὐτὴν ἂν προσεῖναι φωνὴν ἔμοι. (2) Καὶ γὰρ ἐκείνος, πρῶτος μετασχὼν τῆς ὑμετέρας φιλίας καὶ συμμαχίας σχεδὸν πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα μενόντων, εὐγενέστατα διεφύλαξε ταύτην ἕως τῆς τελευταίας ἡμέρας, οὐ μόνον κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς πράξεις. (3) Πάντων γὰρ ὑμῖν ἐκοινώνησε τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα πολέμων, καὶ πλείστας μὲν εἰς τούτους καὶ περὶ τὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις παρέσχετο τῶν ἄλλων συμμαχῶν, πλείστην δὲ συνεβάλλετο χορηγίαν, καὶ μεγίστους ἐπέμεινε κινδύνους. (4) Τέλος δ' εἰπέιν, κατέστρεψε τὸν βίον ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις κατὰ τὸν Φιλιππικὸν πόλεμον, παρακαλῶν Βουωτοὺς εἰς τὴν ὑμετέραν φιλίαν καὶ συμμαχίαν. (5) Ἐγὼ δὲ διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν, τὴν μὲν προαίρεσιν τὴν τοῦ πατρὸς διεφύλαξα, ταύτην γὰρ οὐχ ὅσον τ' ἦν ὑπερθεῖναι· τοῖς δὲ πράγμασιν ὑπερεθέμην. (6) Οἱ γὰρ καιροὶ τὴν ἐκ πυρὸς βάσανον ἔμοι μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ προσήγον. (7) Ἀντιόχου γὰρ σπουδάζοντος ἡμῖν θυγατέρα δοῦναι, καὶ συνοικισθῆναι τοῖς δαίμοις, διδόντας δὲ τὰς παραχρῆμα μὲν τὰς πρότερον ἀπηλλοτριωμένους ἀφ' ἡμῶν πόλεις, μετὰ δὲ ταῦτα πᾶν ὑπισχνου-

sit facile. (5) Dicturos enim, ubi datus eis fuerit senatus, venisse, non ut quidquam omnino petant a vobis, aut ut nos ulla re lædant, sed ad impetrandam Græcorum, qui in Asia sunt, libertatem esse missos: (6) atque id non tam gratum sibi dicent futurum, quam vos decere, et antefactis vestris convenire. (7) Et orationis quidem illorum hic color erit; at res ipsa contrariq plane modo se habere deprehendetur. (8) Nam si, quod ipsi postulant, liberatæ civitates fuerint, eveniet, ut maximum potentia eorum capiat incrementum, nostra quodammodo tollatur. (9) Libertatis enim nomen, et indulgentia suis legibus vivendi, omnes penitus a nobis avertet, non solum qui jam liberabuntur, sed etiam veteres subditos nostros, ubi semel vester hic animus illis innouerit: eademque res hos omnes Rhodiis adjunget. (10) Quippe ita natura comparatum est, ut hi, postquam per Rhodiorum operam liberati sibi videbuntur, verbo quidem socii eorum sint futuri, re autem vera imperata omnia illorum sint facturi, tanto obligati beneficio. (11) Oramus igitur vos, Patres conscripti, caveatis hac in parte, ne per incogitantiam alios ex sociis vestris præter modum extollatis, alios sine ratione deprimat. (12) Simul videte, ne, si in illos, qui adversum vos arma tulerint, beneficia vestra conferatis, veros amicos præ illis contemnatis atque aspernemini.

III. Ego vero in aliis quidem rebus jure meo quocumque sine pertinacia cuilibet cedam; in certamine vero amicitiae vestrae et benevolentiae erga vos, nemo plane est mortalium, a quo vinci me pro mea virili æquo animo sim passurus. (2) Ac puto, patrem meum, si esset in vivis, eadem, quæ ipse dico, fore dicturum. (3) Nam et ille, primus ferme omnium Asiam Græciamque incolentium in amicitiam societatemque vestram quum venisset, constantissima fide ad extremum finem vitæ hanc servavit; neque in animo dumtaxat, sed etiam factis. (4) Omnibus enim bellis, quæ in Græcia gessistis, ut pater interfuit, et ad illa terrestribus navalibusque copiis, ut nemo sociorum vestrorum, vobis est auxiliatus; sed et com meatibus idem vos adjuvit plurimis, maximeque pro vobis pericula adiit: (5) ac postremo, cum Bæotos ad amicitiam societatemque vestram hortaretur bello Philippico, in ipsis laboribus vitam finivit. (6) Hujus ego regnum ut suscepi, voluntatem quidem et studium patris erga vos servavi; etenim erant illa inexpressabilia: rebus vero ipsis superavi. (7) Tempora enim mihi magis quam illi tribuerunt materiam, ut velut in igne fides mea probaretur. (8) Nam quum Antiochus filiam suam in matrimonium mihi dare vellet, et rebus omnibus mihi conjungi optaret, civitatesque extemplo restitueret, quæ defecerant a nobis, et quidvis in poste-

μένου ποιήσιν, εἰ μετάσχοιμεν τοῦ πρὸς ὑμᾶς πολέμου· (9) τοσοῦτον ἀπέσχοιμεν τοῦ προσδέξασθαι τι τούτων, ὥς πλείσταις μὲν καὶ πεζικαῖς καὶ ναυτικαῖς δυνάμεσι τῶν ἄλλων συμμάχων ἡγωνισάμεθα μεθ' ὑμῶν πρὸς Ἀντίοχον, πλείστας δὲ χορηγίας συμβεβλήμεθα πρὸς τὰς ὑμετέρας χρείας ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καιροῖς, εἰς πάντας δὲ τοὺς κινδύνους δεδώκαμεν αὐτοὺς ἀπροφασίστως μετὰ γε τῶν ὑμετέρων ἡγεμόνων. (10) Τὸ δὲ τελευταῖον ὑπεμείναμεν συγκλεισθέντες εἰς αὐτὸν τὸν Πέργαμον πολιορκεῖσθαι, καὶ κινδυνεύειν ἅμα περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἀρχῆς, διὰ τὴν πρὸς τὸν ὑμέτερον δῆμον εὐνοίαν.

IV. Ὡς ἂν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, πολλοὺς μὲν γεγονότας αὐτόπτας, πάντας δὲ γινώσκοντας, διότι λέγομεν ἀληθῆ, δίκαιόν ἐστι τὴν ἀρμόζουσαν πρόνοιαν ποιήσασθαι περὶ ἡμῶν. (2) Καὶ γὰρ ἂν πάντων γένοιτο δεινότατον, εἰ Μασσανάσσην μὲν, τὸν οὐ μόνον ὑπάρξαντα πολέμιον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ * τὸ τελευταῖον καταφυγόντα πρὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἱππέων, τοῦτον, ὅτι καθ' ἓνα πόλεμον, τὸν πρὸς Καρχηδονίους, ἐτήρησε τὴν πίστιν, βασιλέα τῶν πλείστων μερῶν τῆς Λιβύης ποιήκατε. (3) Πλευράτον δὲ, πράξαντα μὲν ἀπλῶς οὐδὲν, διαφυλάξαντα δὲ μόνον τὴν πίστιν, μέγιστον τῶν κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα δυναστῶν ἀναδεύετε. (4) ἡμᾶς δὲ, τοὺς διὰ προγόνων τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα τῶν ἔργων ὑμῖν συγκατεργασμένους, παρ' οὐδὲν ποιήσεσθαι. (5) Τί οὖν ἐστιν, ὁ παρακαλῶ; καὶ τίνας φημί δεῖν ἡμᾶς τυγχάνειν παρ' ὑμῶν; (6) Ἐρῶ μετὰ παρρησίας, ἐπεὶ περ ἡμᾶς ἐξεκαλέσασθε πρὸς τὸ λέγειν ὑμῖν τὸ φαινόμενον. (7) Εἰ μὲν αὐτοὶ κρίνετέ τινας τόπους διακατέχειν τῆς Ἀσίας τῶν ὄντων μὲν ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου, ταττομένων δὲ πρότερον ὑπ' Ἀντίοχον, τοῦτο καὶ μάλιστα βουλοίμεθ' ἂν ἰδεῖν γενόμενον. (8) καὶ γὰρ ἀσφαλέστατα βασιλεύουσιν, ὑμῖν γειτνιώντες, ὑπολαμβάνομεν, καὶ μάλιστα μετέχοντες τῆς ὑμετέρας ἐξουσίας. (9) Εἰ δὲ τοῦτο μὴ κρίνετε ποιεῖν, ἀλλ' ἐκχωρεῖν τῆς Ἀσίας ὁλοσχερῶς, οὐδενὶ φαμέν δικαιότερον εἶναι παραχωρεῖν ὑμᾶς τῶν ἐκ τοῦ πολέμου γεγονότων ἄθλων, ἥπερ ἡμῖν. (10) Νῆ Δία, κάλλιον ἐστὶν τοὺς δουλεύοντας ἐλευθεροῦν· εἴγε μὴ μετ' Ἀντίοχου πολεμεῖν ὑμῖν ἐτόλμησαν. (11) Ἐπεὶ δὲ τοῦθ' ὑπέμειναν, πολλῶι κάλλιον, τὸ τοῖς ἀληθινοῖς φίλοις τὰς ἀρμοζούσας χάριτας ἀποδιδόναι μᾶλλον, ἢ τοὺς πολεμίους γεγονότας εὐεργετεῖν.

V. Ὁ μὲν οὖν Εὐμένης ἱκανῶς εἰπὼν, ἀπηλλάγη· τὸ δὲ συνέδριον αὐτὸν τε τὸν βασιλέα καὶ τὰ ῥηθέντα φιλοφρόνως ἀπεδέχετο, καὶ πᾶν τὸ δυνατόν προθύμως εἶχεν αὐτῷ χαρίζεσθαι. (2) Μετὰ δὲ τούτων ἐβούλοντο μὲν εἰσαγεῖν Ῥοδίους. Ἀφυστεροῦντος δὲ τινος τῶν πρεσβευτῶν, εἰσεκαλέσαντο τοὺς Σμυρναίους. (3) Οὗτοι δὲ πολλοὺς μὲν ἀπολογισμοὺς εἰσήνεγκαν περὶ τῆς αὐτῶν εὐνοίας καὶ προθυμίας, ἣν παρέσχηται Ῥωμαίοις κατὰ τὸν ἐνεστώτα πόλεμον. (4) Οὕσης δὲ τῆς περὶ αὐτῶν ὁδοῦς ὁμολογούμενης, διότι γεγόναισι πάντων

rum polliceretur, si bellum adversus vos cum eo gereremus: (9) tantum abfuit, ut quidquam eorum acciperemus, ut contra plurimis pedestribus navalibusque copiis, quam ullus sociorum vestrorum, contra Antiochum pro vobis steterimus, plurimisque comitatibus vos necessariis maxime temporibus adjuverimus, omnibus periculis absque ulla tergiversatione cum vestris ducibus nos objecerimus; (10) postremo includi in urbem Pergamum sustinuerimus, atque in ea obsessi de vita simul et regno, propter constantem erga populum Romanum benevolentiam, simus periclitati.

IV. Quum igitur, Patres conscripti, multi vestrum spectatores fuerint eorum, quæ dixi, omnes autem exploratum habeatis, vera hæc esse quæ dico, æquum fuerit, parem vos meritis nostris curam habere nostri. (2) Esset enim res omnium tristissima, si Massanissam, qui non solum hostis vester aliquando fuerat, sed etiam * ad extremum cum paucis equitibus in castra vestra confugerat, quia uno contra Carthaginenses bello fidem servasset, magnæ partis Africæ regem constitueritis; (3) Pleuratum vero, nihil quidquam omnino de vobis meritis, eo solum nomine, quod in fide mansisset, omnium totius Illyrici regularum maximum constitueritis; (4) nos vero, qui et ipsi et majores nostri maximarum præclarissimarumque rerum adjuutores vobis fuimus, contemtui habueritis. (5) Quid igitur est, quod ego postulo? et quid tribui mihi a vobis æquum censeo? (6) Dicam equidem libere, quandoquidem exigitis hoc a me, ut quid sentiam vobis exponam. (7) Si vobis sedet animo, partem aliquam terrarum cis montem Taurum, quæ Antiocho prius paruerunt, tenere, hoc vero est, quod omnium maxime optaverimus: (8) sic enim regnum nostrum fore tutissimum existimamus, si vobis finitimi fuerimus, et potentia vestra frui quam maxime potuerimus. (9) Sed si alia vobis mens est, et universa decedere cogitatis Asia, neminem digniorem esse, cui belli præmiis cedatis, quam me, dicere ausim. (10) At hercule honestius est, civitates, quæ serviunt, liberari. Ita, opinor; si ea audacia non fuerunt, ut cum Antiocho bellum adversus vos gererent. (11) Sin autem hoc patrare sustinuerunt; multo est honestius, veris amicis gratias pro meritis referre, quam eorum commodis consulere, qui hostes vestri fuerunt. »

V. Ubi satis esset locutus Eumenes, templo cecidit. Et regem vero et ejus orationem benevolis animis patres exciperunt, eratque illorum voluntas propensa ad bene de eo merendum, quibuscumque rebus possent. (2) Post hunc statuerat senatus Rhodios introducere: sed quia nondum aderat quidam ex illa legatione, Smyrnæos vocarunt. (3) Multa hi de sua benevolentia et animo, quem bonum et fidelem Romanis præsentī bello præstitissent, disservarunt. (4) Quoniam autem hæc de illis fama apud cunctos obtinet, omni-

ἐκτετέατο τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας αὐτονομουμένων, οὐκ ἀναγκῶν ἡγούμεθα εἶναι τοὺς κατὰ μέρος ἐκτίθεσθαι λόγους. (5) Ἐπὶ δὲ τούτοις εἰσῆλθον οἱ Ῥόδιοι, καὶ βραχέα προνεγκάμενοι περὶ τῶν κατ' ἰδίαν σφίσι πεπραγμένων εἰς Ῥωμαίους, ταχέως εἰς τὸν περὶ τῆς πατρίδος ἐπανῆλθον λόγον. (6) Ἐν ᾧ μέγιστον αὐτοῖς ἔφασαν γεγενέσθαι σύμπωμα κατὰ τὴν πρεσβείαν, πρὸς δὲ οὐκ οἰκεία διακρίνεται βασιλεία καὶ κοινὴ καὶ κατ' ἰδίαν, πρὸς τοῦτον αὐτοῖς ἀντιπεπωκέναι τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. (7) Τῇ μὲν γὰρ αὐτῶν πατρίδι δοκεῖν τοῦτο κάλλιστον εἶναι, καὶ μάλιστα πρέπον Ῥωμαίοις, τὸ τοὺς ἐπὶ τῆς Ἀσίας Ἑλληνας ἐλευθερωθῆναι, καὶ τυχεῖν τῆς αὐτονομίας, τῆς ἅπασιν ἀνθρώποις προσφιλεστάτης· Εὐμένει δὲ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἥκιστα τοῦτο συμφέρειν. (8) Φύσει γὰρ πᾶσαν μοναρχίαν τὸ μὲν ἴσον ἐχθαίρειν, ζητεῖν δὲ πάντας, εἰ δὲ μὴ ὧς πλείστους, ὑπηκόους εἶναι σφίσι καὶ πεῖραρχεῖν. (9) Ἀλλὰ, καίπερ τοιούτων ὄντων τῶν πραγμάτων, ὅμως ἔφασαν πεπεισθαι, διότι καθίστανται τῆς προδέσεως, οὐ τῷ πλείον Εὐμένους δύνασθαι παρὰ Ῥωμαίους, ἀλλὰ τῷ δικαιοτέρα φαίνεσθαι λόγοντας καὶ συμφορώτερα πᾶσιν ὁμολογουμένως. (10) Εἰ μὲν γὰρ μὴ δυνατόν ἦν, ἄλλως Εὐμένει χάριν ἀποδοῦναι Ῥωμαίους, εἰ μὴ παραδοίεν αὐτῷ τὰς αὐτονομουμένας πόλεις, ἀπορεῖν εἰκὸς ἦν περὶ τῶν ἐνεστώτων. (11) Ἡ γὰρ φίλον ἀληθινὸν εἶδει παριδεῖν, ἢ τοῦ καλοῦ καὶ καθήκοντος αὐτοῖς ὀλιγορῆσαι, καὶ τὸ τέλος τῶν ἰδίων πράξεων ἀμυροῦσαι καὶ καταβαλεῖν. (12) Εἰ δ' ἀμφοτέρων τούτων ἱκανῶς ἔστιν προνοηθῆναι, τίς ἂν εἴη περὶ τούτου διαπορήσειν; (13) Καὶ μὴν, ὥσπερ ἐν δέπνῳ πολυτελεῖ, πάντα ἐνεστὶν ἱκανὰ πᾶσιν, καὶ πλείω τῶν ἱκανῶν. (14) Καὶ γὰρ Λυκαονίαν, καὶ Φρυγίαν τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντου, καὶ τὴν Πισιδίαν, πρὸς δὲ ταύταις Χερρόνησον, καὶ τὰ προσοροῦντα ταύτῃ τῆς Εὐρώπης ἔξεστιν ὑμῖν, οἷς ἂν βούλησθε, προστιθέναι. (15) ὣν τινὰ προστεθέντα πρὸς τὴν Εὐμένους βασιλείαν, δεκαπλασίαν αὐτῇ δύναται ποιεῖν τῆς νῦν ὑπαρχούσης· πάντων δὲ τούτων ἢ τῶν πλείστων αὐτῇ προσμερισθέντων, οὐδεμιᾶς ἂν γένοιτο τῶν ἄλλων δυναστεῶν καταδεστέρα.

VI. Ἐξεστὶν οὖν, ὧ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, καὶ τοὺς φίλους μεγαλομερῶς σωματοποιῆσαι, καὶ τὸ τῆς ἰδίας υποθέσεως λαμπρὸν μὴ καταβαλεῖν. (2) Οὐ γάρ ἐστιν ὑμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ταῦτο τέλος τῶν ἔργων, ἀλλ' ἕτερον. (3) Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ὁρμῶσι πρὸς τὰς πράξεις, ὁρμαζόμενοι τοῦ καταστρέψασθαι καὶ προσλαβεῖν πόλεις, χωρηγίας, ναῦς. (4) ὑμᾶς δὲ πάντων τούτων ἀπροσδεήτους οἱ θεοὶ πεποιήκασι, πάντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην τεθεικότας ὑπὸ τὴν ὑμετέραν ἔξουσίαν. (5) Τίνος οὖν ἔτι προσδεῖσθε; καὶ τίνος ἂν ἔτι δέοι πρόνοιαν ὑμᾶς ποιεῖσθαι τὴν ὀχυρωτάτην; (6) Ἀλλ' οὐκ, ὡς ἐπαίνου καὶ δόξης παρ' ἀνθρώποις, ἀ κατῆσασθαι μὲν ἔστι δυσχερὲς, δυσχερέστερον δὲ κησαμένους διαφυλάττειν. (7) Ἰννοῖτε δ' ἂν τὸ λεγόμενον οὕτως. Ἐπολεμήσατε πρὸς Φιλίππον, καὶ πᾶν ὑπεμείνατε χάριν

um civitatum liberarum, quæ in Asia sunt, summo studio amicitiam hos coluisse Romanorum, nihil arbitramur esse opus, ut quæ ab illis sunt dicta sigillatim exponamus. (5) Secundum hos Rhodii sunt ingressi. Qui, ubi pauca in medium attulere, quæ privatim Romanis præstitissent, mox ad sermonem de patria orationem retulerunt. (6) « Perquam autem incommode illud sibi in hac legatione usu venisse dixerunt, ut cum eo rege, quicum et publice et privatim conjunctissimi sint, ipsa rerum natura ipsos commiserit. (7) Patriæ namque suæ pulcherrimum illud videri et Romanis convenientissimum, ut Græci, qui in Asia sunt, liberentur, et eam juris æqualitatem consequantur, omnibus mortalibus est jucundissima : Eumeni vero ejusque fratribus nequaquam id esse commodum. (8) Quippe ita natura comparatum, ut omne unius imperium æqualitatem juris oderit; omnes autem, vel certe quam plurimos, sibi esse subjectos et dicto audientes cupiat. (9) Verum, licet hæc ita se habeant, tamen, quin sint id quod cupiant impetraturi, nullo modo se dubitare; non quod majore gratia apud Romanos polleant, quam Eumenes; sed quod justiora sint, quæ ipsi suadeant, et sine controversia omnibus utiliora. (10) Nam si non possent Romani gratiam meritum aliter referre Eumeni, quam tradendis civitatibus, merito difficilis et impedita præsens deliberatio censeretur : (11) vel enim amici veri parum habenda foret ratio, vel, quod sit honestum et ipsis conveniens, fore negligendum, et rerum a se gestarum gloriam obscurandam atque deponendam. (12) Sed si utrique rei provideri abunde possent, quis amplius dubitationi superest locus? (13) Enimvero, ut in tanto convivio, suppetunt quæ omnibus abunde sufficiant, et eo plura etiam. (14) Lycaoniam enim, Phrygiam ad Hellespontum, Pisidiam, item Chersonesum, quæque finitimæ huic sunt Europæ partes, dare quibus volueritis, vobis licet. (15) Quarum regionum nonnullæ, adjunctæ regno Eumenis, decem partibus majus, quam nunc sit, illud effecerint : omnes vero aut pleræque, eidem attributæ, quavis alia dominatione regnum illius possunt reddere nihilo deterius.

VI. Licet igitur vobis, P. C., et amicos augere commodis, et instituti vestri gloriam non abjicere, neque deponere. (2) Non est enim vobis idem actionum finis propositus, ac ceteris hominibus esse solet; verum longe diversus. (3) Alii quippe omnes bella suscipiunt cupiditate impulsus populos subigendi, et occupandi urbes, commeatus, naves. (4) Vos ne hisce omnibus egeretis, dii vobis præstiterunt, cum, quidquid ubique est in orbe terrarum, ditioni vestræ subjecerunt. (5) Qua igitur re adhuc egetis? aut quid est, cui providere vos quam diligentissime oporteat? (6) Laus nimirum et gloria apud omne genus humanum : quæ res et paratu difficiles sunt, et partæ difficillimæ sunt conservatu. (7) Id ita esse, sic facile intelligetis. Gessistis cum Philippo bellum, omniaque estis perpassi pro libertate Græciæ : hoc enim vobis proposueratis, et hoc præmium

τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας· τοῦτο γὰρ προέθεσθε, καὶ τοῦθ' ὑμῖν ἄθλον ἐξ ἐκείνου τοῦ πολέμου περιγέγονεν, ἕτερον δ' ἄπλως οὐδέν. (8) Ἄλλ' ὁμῶς εὐδοκεῖτε τούτῳ μάλλον, ἢ τοῖς παρὰ Καρχηδονίων φόροις· καὶ μάλα δικαίως. (9) Τὸ μὲν γὰρ ἀργύριον ἐστὶ κοινόν τι πάντων ἀνθρώπων κτῆμα· τὸ δὲ καλὸν, καὶ πρὸς ἔπαινον καὶ τιμὴν ἀνήκον, θεῶν καὶ τῶν ἑγγιστα τούτοις πεφυκότων ἀνδρῶν ἐστί. (10) Τοιγαροῦν σεμνότατον τῶν ὑμετέρων ἔργων ἡ τῶν Ἑλλήνων ἐλευθέρωσις. Τούτῳ νῦν ἐάν μὲν προσθῇτε τάχολουον, τελειωθήσεται τὰ τῆς ὑμετέρας δόξης· ἐάν δὲ παρίδητε, καὶ ἡ πρὶν ἐλαττωθήσεται φανερώς. (11) Ἡμεῖς μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες, καὶ τῆς προαιρέσεως γεγονότες αἰρετισταί, καὶ τῶν μεγίστων ἀγώνων καὶ κινδύνων ἀληθινῶν ὑμῖν μετεσχηκότες, καὶ νῦν οὐκ ἔγκαταλείπομεν τὴν τῶν φίλων τάξιν. (12) ἀλλ' ἂ γ' ἐνομιζομεν ὑμῖν καὶ πρέπειν καὶ συμφέρειν, οὐκ ὠκνήσαμεν ὑπομῆσαι μετὰ παρῆρσίας, οὐδενὸς στοχασάμενοι τῶν ἄλλων, οὐδὲ περὶ πλείονος οὐδὲν ποιησάμενοι τοῦ καθήκοντος αὐτοῖς. » (13) Οἱ μὲν οὖν Ῥόδιοι, ταῦτα εἰπόντες, πᾶσιν ἐδόκουν μετρίως καὶ καλῶς διειλέχθαι περὶ τῶν προκειμένων.

VII. Ἐπὶ δὲ τούτοις εἰσήγαγον τοὺς παρ' Ἀντιόχου πρεσβευτάς, Ἀντίπατρον καὶ Ζεῦξιν. (2) Ὡς μετ' ἀξιώσεως καὶ παρακλήσεως ποιησαμένων τοὺς λόγους, εὐδόκησαν ταῖς γεγενημέναις ὁμολογίαις πρὸς τοὺς περὶ τὸν Σκιπίωνα κατὰ τὴν Ἀσίαν. (3) καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας τοῦ δήμου συνεπικυρώσαντος, ἔτμον ὄρκια περὶ τούτων πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ἀντίπατρον. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τοὺς ἄλλους εἰσήγον, ὅσοι παρῆσαν ἀπὸ τῆς Ἀσίας πρεσβεύοντες· ὧν ἐπὶ βραχὺ μὲν διήκουσαν, ἅπαι δὲ τὴν αὐτὴν ἔδωκαν ἀποκρίσιν. (5) Αὕτη δ' ἦν, ὅτι δέκα πρεσβεύοντας ἐξαποστελοῦσι, τοὺς ὑπὲρ πάντων τῶν ἀμφισβητούμενων ταῖς πόλεσι διαγνωσμένους. (6) Δόντες δὲ ταῦτα τὰς ἀποκρίσεις, μετὰ ταῦτα κατέστησαν δέκα πρεσβευτάς, οἷς περὶ μὲν τῶν κατὰ μέρος ἔδωκαν τὴν ἐπιτροπήν. (7) Περὶ δὲ τῶν ὧν αὐτοὶ διελάβον, ὅτι δεῖ τῶν ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου κατοικούντων, ὅσοι μὲν ὑπ' Ἀντίοχον ἐτάττοντο, τούτους Εὐμένει δοθῆναι· πλὴν Λυκίας καὶ Καρίας τὰ μέχρι τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ, ταῦτα δὲ Ῥοδίων ὑπάρχειν. (8) Τῶν δὲ πόλεων τῶν Ἑλληνίδων, ὅσαι μὲν Ἀττάλῳ φόρον ὑπετέλουν, ταύτας τὸν αὐτὸν Εὐμένει τελεῖν· ὅσαι δὲ Ἀντιόχῳ, μόνον ταῦταις ἀφεῖσθαι τὸν φόρον. (9) Δόντες δὲ τοὺς τύπους τούτους ὑπὲρ τῆς ὅλης διοικήσεως, ἐξέπεμπον τοὺς δέκα πρὸς Γνάϊον τὸν ὑπατον εἰς τὴν Ἀσίαν. (10) Ἦδη δὲ τούτων διωκημένων, προσῆλθον αὐθις οἱ Ῥόδιοι πρὸς τὴν σύγκλητον, ἀξιούντες περὶ Σόλων τῶν Κυλικίων· διὰ γὰρ τὴν συγγένειαν ἔφασαν καθήκειν αὐτοῖς, προνοεῖσθαι τῆς πόλεως ταύτης. (11) Εἶναι γὰρ Ἀργείων ἀποίκους Σολεῖς, καθάπερ καὶ Ῥοδίους· ἐξ οὗ ἀδελφικὴν οὖσαν ἀπεδείκνυσον τὴν συγγένειαν πρὸς ἄλλήλους. (12) Ὡς ἐνεκα δίκαιον ἔφασαν εἶναι, τυχεῖν αὐτοὺς τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ Ῥωμαίων, διὰ τῆς Ῥοδίων χάριτος. (13) Ἡ δὲ σύγκλητος, διακούσασα περὶ τού-

unicum ex hoc bello retulistis, aliud omnino nihil. (8) Attamen ex hoc plus capitis voluptatis, quam ex tributis quæ a Carthaginensibus exegistis. Et merito quidem. (9) Pecuniæ namque communis est omnibus mortalibus possessio : honestas, ac decus, et quidquid ad laudem honoremque spectat, deorum, et eorum hominum qui ad illorum naturam proxime accedunt, propria sunt. (10) Igitur omnium vestrorum operum gloriosissimum est libertas Græcis reddita. In hoc incepto si, quo cœpistis pede, perrexeritis, ad summum cumulum perveniet vestra gloria. Sin autem illud neglexeritis, etiam ei, quæ parta jam est, nonnihil manifesto decedet. (11) Nos igitur, P. C., qui e in hoc instituto vobiscum conspiravimus, et maxima certamina et pericula vobiscum animo sincero adiimus, ne nunc quidem amicorum partes deseruimus; (12) sed quæ quidem existimabamus vobis convenire et conducibilia esse, eorum ausi sumus cum ingenua libertate vos admonere, nihil aliud spectantes, neque pluris quidquam æstimantes, quam officium. » (13) Hæc quum dixissent Rhodii, modeste et honeste de rebus præsentibus visi sunt disse-ruisse.

VII. Post istos sunt introducti legati Antiochi, Antipater et Zeuxis. (2) Qui quum supplicantium et rogantium verbis essent usi, Patres ejus pacis conditiones, quæ in Asia facta fuerat, comprobaverunt : (3) et quum paucos post dies etiam populus eam jussisset esse ratam, cum Antipatro fœdus icerunt, quo pacta illa confirmabantur. (4) Post hæc alii sunt in senatum introducti, qui ex Asia legati venerant. Quibus raptim auditis, idem omnibus responsum dederunt, (5) quod fuit hujusmodi : decem legatos Senatum esse missurum ad controversias inter civitates disceptandas. (6) Hoc dato responso, mox decem legatos decreverunt, quorum arbitrio permissa est rerum particularium administratio. (7) De summa autem rerum ipse Senatus constituit, ut cis Taurum montem incolentes populi, qui Antiocho regi quondam paruisent, Eumeni attribuerentur, præter Lyciam Cariamque usque ad Mæandrum amnem : ea civitatis Rhodiorum essent. (8) E civitatibus Græcanicis, quæ Attali stipendiariæ fuissent, hæc ut idem stipendium Eumeni præberent : quæ Antiocho, eæ tantum liberæ atque immunes essent. (9) Hasce totius administrationis formulas ubi dedere patres decem legatis, in Asiam eos ad Cnæum [Manlium Vulsonem] Consulem proficisci jusserunt. (10) Omnibus deinde rebus compositis, accedunt iterum legati Rhodii ad senatum, et de Solis urbe, quæ in Cilicia est, cum iis agunt : nam propter generis communionem sui case officii, ut civitati illi consulant. (11) Argis enim et illos, sicut sese, orandos esse : ab ea germanitate fraternam inter ipsos vigere caritatem. (12) Æquum igitur esse, ut Solenses, gratia Rhodiorum nixi, libertatem a populo Romano impetrarent. (13) His auditis, vocati sunt a patribus Antiochi legati : ac

των, εἰσεκαλέσατο τοὺς παρ' Ἀντιόχου πρεσβευτάς· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπέταττε, πάσης Κιλικίας ἐκχωρεῖν τὸν Ἀντίοχον· οὐ προσδεχομένων δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀντίπατρον, διὰ τὸ παρὰ τὰς συνθήκας εἶναι, πάλιν ὑπὲρ αὐτῶν τῶν Σόλων ἐποιούντο τὸν λόγον. (14) Φιλοτίμους δὲ πρὸς τοῦτο διεριδομένων τῶν πρεσβευτῶν, τούτους μὲν ἀπέλυσαν· τοὺς δὲ Ῥοδίους εἰσεκαλεσάμενοι, διεσαφούν τὰ συναντώμενα παρὰ τῶν περὶ τὸν Ἀντίπατρον, καὶ προσεπέλεγον, ὅτι πᾶν ὑπομενοῦσιν, εἰ πάντως τοῦτο κέχριται Ῥοδίοις. (15) Τῶν δὲ πρεσβευτῶν εὐδοκουμένων τῇ φιλοτιμίᾳ τῆς συγκλήτου, καὶ φασκόντων, οὐδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν, ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων ἔμεινεν. (16) Ἡδὲ δὲ πρὸς ἀναζυγὴν τῶν δέκα καὶ τῶν ἄλλων πρεσβευτῶν ὄντων, κατέπλευσαν τῆς Ἰταλίας εἰς Βρεντήσιον οἱ τε περὶ τὸν Σκιπίωνα, καὶ Λεύκιον, οἱ τῇ ναυμαχίᾳ νικήσαντες τὸν Ἀντίοχον. (17) Οἱ καὶ μετὰ τινας ἡμέρας, εἰσελθόντες εἰς τὴν Ῥώμην, ἦγον θριάμβους.

II. — BELLUM ÆTOLICUM, GESTUM A M. FULVIO COS.

Legatio XXVI.

VIII. Ἀμύνανδρος, ὁ τῶν Ἀθαμάνων βασιλεὺς, δοκῶν ἦδη τὴν ἀρχὴν ἀνειληφέναι βεβαίως, εἰς Ῥώμην ἐξέπεμπε πρεσβευτάς, καὶ πρὸς τοὺς Σκιπίωνας εἰς τὴν Ἀσίαν· ἔτι γὰρ ἦσαν περὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἐφεσον τόπους. (2) τὰ μὲν ἀπολογούμενος, τῷ δοκεῖν δι' Αἰτωλῶν πεποιῆσθαι τὴν ἀνάδοδον, τὰ δὲ κατηγορῶν τοῦ Φιλίππου, τὸ δὲ πολλὴν παρακαλῶν προσδέξασθαι πάλιν αὐτὸν εἰς τὴν συμμαχίαν. (3) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, νομίσαντες ἔχειν εὐφυῆ καιρὸν πρὸς τὸ τὴν Ἀμφιλοχίαν καὶ τὴν Ἀπεραντίαν ἀνακτήσασθαι, πρόθετο στρατεύειν εἰς τοὺς προειρημένους τόπους. (4) Ἀθροίσαντος δὲ Νικάνδρου τοῦ στρατηγοῦ πάνδημον στρατίαν, ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἀμφιλοχίαν. (5) Τῶν δὲ πλείστων αὐτοῖς ἐβελοντὴν προσχωρήσαντων, μετῴκον εἰς τὴν Ἀπεραντίαν. Καὶ τούτων δὲ προσθεμένων ἑκουσίως, ἐστράτευσαν εἰς τὴν Δολοπίαν. (6) Οὗτοι δὲ βραχὺν μὲν τινα χρόνον ὑπέδειξαν, ὥς ἀντιποισόμενοι, τηρήσαντες τὴν πρὸς Φιλίππον πίστιν· λαβόντες δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ περὶ τοὺς Ἀθαμᾶνας καὶ τὴν τοῦ Φιλίππου φυγὴν, ταχέως μετενόησαν, καὶ προσέθεντο πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς. (7) Γενομένης δὲ τῆς τῶν πραγμάτων εὐροίας τοιαύτης, αἰπήγαγε τὴν στρατίαν ὁ Νικάνδρος εἰς τὴν οἰκειάν, δοκῶν ἡσφαλίσθαι τὰ κατὰ τὴν Αἰτωλίαν τοὺς προειρημένους ἔθνεσι καὶ τοποῖς, τὸ μὴδὲν δύνασθαι κακοποιεῖν τὴν χώραν αὐτῶν. (8) Ἄρτι δὲ τούτων συμβεβηκότων, καὶ τῶν Αἰτωλῶν ἐπὶ τοῖς γεγονόσι φρονηματιζομένων, προσέπεσε φήμη περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἀσίαν μάχης, ἐν ᾗ γρόντες ἡττημένον δλοσχεροῦς τὸν Ἀντίοχον, αὐθις ἀνετράπισαν ταῖς ψυχαῖς. (9) Ὡς δὲ παραγενθεῖς ἐκ τῆς Ῥώμης ὁ Δαμοτέλης τὸν τε πόλεμον ἀνήγγειλε, διότι μένει κατὰμονος, καὶ τὴν τοῦ Μάρκου καὶ τῶν δυνάμεων διάβασιν ἐπ' αὐτούς· τότε

principio quidem imperatum a senatu, ut omni Cilicia Antiochus excederet. Quod quum recusaret Antipater, et fœdera testaretur, adversus quæ istud esset, rursus patres separatim de Solis cum eo egerunt. (14) At quum huic postulato summa vi reniterentur Antiochii legati; senatus, his dimissis, Rhodios vocat, et, quomodo eorum petitio ab Antipatro esset excepta, significat: deinde hæc verba Patres adjiciunt, si utique in hoc postulato perseverarent Rhodii, senatum quidvis esse facturum. (15) Postquam ostendissent legati, hoc tantum senatus studium satis sibi esse, dixissentque, nihil amplius se postulare, in eodem statu Soli manserunt. (16) Mox sub idem tempus, quo decem legati, et illi, qui ex Asia missi fuerant, protectionem ab urbe parabant, Brundisium in Italiam et Scipiones appulerunt, et Lucius [Emilius Regillus] qui navali proelio Antiochum vicerat: (17) atque hi paucos post dies triumphantes Romam sunt inventi.

Legationes Amynandri et Ætolorum Romam missæ.

VIII. Rex Athamanum Amynander, recuperata possessione tuta, ut rebatur, sui regni, legatos Romam misit, et ad Scipiones in Asiam (adhuc enim Ephesi illi morabantur), (2) partim excusans sese, quod per Ætolos in regnum esset restitutus, partim Philippum incusans: præcipue vero Romanos rogabat ut se in societatem reciperent. (3) Ætoli vero, opportunum tempus nactos sese rati ad recuperandam Amphilochiam et Aperantiam, expeditionem in ea loca suscipiunt. (4) Itaque postquam exercitum ex universo populo Nicander prætor congregasset, in Amphilochiæ fines impressionem faciunt. (5) Quumque plerique voluntati eorum se dedidissent, in Aperantiam transierunt. Ea quoque ultro se dedente, in Dolopiam duxerunt. (6) Hi aliquamdiu speciem ostenderunt hominum, qui essent restituri, fide regi Philippo servata: ceterum, posteaquam ob oculos sibi posuerunt, quæ Athamanibus acciderant, et Philippi fugam, cito penitentia ducti Ætolis se adjunxerunt. (7) Ubi Ætolis cuncta ex animo processissent, Nicander exercitum domum reduxit, adjectione harum gentium et locorum securitati Ætolizæ probe consultum existimans, ita ut hostiliter in ejus fines incursionem facere nemo posset. (8) Vix hæc erant peracta, cum Ætolis successu rerum suarum ferocientibus, fama affertur de pugna in Asia pugnata totis viribus, qua esset penitus fusus Antiochus: quæ res eorum animos vehementer iterum terruit. (9) Mox ut Damoteles Roma rediit, et durationem belli, et Marci [Fulvii Consulis] cum exercitu adversus ipsos trajectionem renunciavit, tum enim

δὴ παντελῶς εἰς ἀμυγχανίαν ἐνέπιπτον, καὶ διηπόρουν, πῶς δὲ χρῆσθαι τοῖς ἐπιφερομένοις πράγμασιν. (10) Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς, πρὸς τε Ῥοδίου πέμπειν καὶ πρὸς Ἀθηναίους, ἀξιούοντας καὶ παρακαλοῦντας πρεσβεῦσαι περὶ αὐτῶν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ παραιτησαμένους τὴν ὀργὴν τῶν Ῥωμαίων ποιήσασθαι τινα λύσιν τῶν περιεστώτων κακῶν τῇ Αἰτωλίᾳ. (11) Ὁμοίως δὲ καὶ παρ' αὐτῶν ἐξέπεμψαν πάλιν πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην, Ἀλέξανδρον τὸν Ἴσιον ἐπικαλούμενον, καὶ Φαινεάν, σὺν δὲ τούτοις * τὸν Ἀμβρακιώτην, καὶ Λύκωπον.

Legatio XXVII.

IX. Παραγενομένων πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Ῥωμαίων ἐξ Ἑπείρου πρεσβευτῶν, ἐκοινολογεῖτο τούτοις περὶ τῆς ἐπὶ τοὺς Αἰτωλοὺς στρατείας. (2) Τῶν δὲ πρεσβευτῶν στρατεύειν ἐπὶ τὴν Ἀμβρακίαν συμβουλευόντων (συνέβαινε γὰρ τότε πολιτεύεσθαι τοὺς Ἀμβρακιώτας μετὰ τῶν Αἰτωλῶν), (3) καὶ φερόντων ἀπολογισμὸν, διότι καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι τοῖς στρατοπέδοις, ἐὰν εἰς τοῦτο βούλυνται συγκαταβαίνειν Αἰτωλοὶ, καλλίστους εἶναι τόπους συμβαίνει περὶ τὴν προειρημένην πόλιν. (4) κἂν ἀποδειλῶσιν, εὐφυῶς αὐτὴν κεῖσθαι πρὸς πολιορκίαν· καὶ γὰρ ἄφρονον ἔχειν τὴν χώραν εὐκαίριαν πρὸς τὰς τῶν ἔργων παρασκευὰς, καὶ τὸν Ἀραχθὸν ποταμὸν ῥέοντα παρὰ τὴν πόλιν συνεργήσιν πρὸς τε τὰς τοῦ στρατοπέδου χρείας, ἅτε θέρους ὄντος, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἔργων ἀσφάλειαν. (5) Δοξάντων δὲ τῶν πρεσβευτῶν καλῶς συμβουλευεῖν, ἀναζεύξας δὲ στρατηγὸς ἦγε διὰ τῆς Ἑπείρου τὸν στρατὸν ἐπὶ τὴν Ἀμβρακίαν. (6) Ἀφικόμενος δὲ, καὶ τῶν Αἰτωλῶν οὐ τολμώντων ἀπαντᾶν, περιήει κατοπτέων τὴν πόλιν, καὶ ἐνῆργει τὰ τῆς πολιορκίας φιλοτίμως. (7) Καὶ οἱ εἰς τὴν Ῥώμην ἀποσταλέντες πρέσβεις, παρατηρηθέντες ὑπὸ Σιδήρτου τοῦ Πετράτου περὶ τὴν Κεφαλληνίαν, κατήχθησαν εἰς Χάραδρον. (8) Τοῖς δὲ Ἑπειρώταις ἔδοξεν, τὰς μὲν ἀρχὰς εἰς Βουχετὸν ἀποθέσθαι, καὶ φυλάττειν ἐπιμελῶς τοὺς ἄνδρας· μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας ἀπῆτουν αὐτοὺς λύτρα, διὰ τὸ πόλεμον ὑπάρχειν σφίσι πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς. (9) Συνέβαινε δὲ, τὸν μὲν Ἀλέξανδρον πλουσιώτατον εἶναι πάντων τῶν Ἑλλήνων· τοὺς δὲ λοιποὺς καθυστερεῖν τοῖς βίοις, πολὺ δὲ λείπεσθαι τοῦ προειρημένου ταῖς οὐσίαις. (10) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐκέλευον ἕκαστον ἀποδοῦναι πέντε τάλαντα. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις οὐδ' ὅλως ἀπήρεσκεν, ἀλλ' ἐβούλοντο, περὶ πλείστου ποιούμενοι τὴν σφῶν αὐτῶν σωτηρίαν. (11) Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος οὐκ ἂν ἔφη συγχωρήσαι, πολὺ γὰρ εἶναι τὰργύριον φαίνεσθαι· καὶ τὰς νύκτας διαγρυπνῶν διωλοφύρετο πρὸς αὐτὸν, εἰ δεήσει πέντε τάλαντα καταβάλλειν. (12) Οἱ δ' Ἑπειρώται, προορώμενοι τὸ μέλλον, καὶ διαγωνιῶντες, μὴ γνόντες οἱ Ῥωμαῖοι, διότι πρεσβεύοντας πρὸς αὐτοὺς κατεσχέχασι, χάπειτα γράψαντες παρακαλῶσι, καὶ κελεύουσιν ἀπολύειν τοὺς ἄνδρας, συγκαταβάντες, τρία τάλαντα πάλιν ἀπῆτουν ἕκαστον. (13) Ἀσμένως δὲ τῶν ἄλλων προσδεξαμένων,

vero inopia consilii laborare, et, qua ratione imminens belli molem sustinerent, anxii dubitare. (10) Visum igitur ipsis faciendum, ut ad Rhodios et Athenienses mitterent, eosque rogarent et hortarentur ad legatos sua gratia Romam mittendos, qui Romanorum iram deprecari, instantibus malis Ætoliam aliquo modo liberarent. (11) Ipsi quoque a se pariter Romam proficisci legatos jusserunt, Alexandrum cognomine Isium, et Phaneam, cumque his * Ambracensem, et Lycopum.

Ambracia oppugnatur. Legati Ætolorum ab Epirotis capti.

IX. Venerant ad consulem Romanum ex Epiro legati, cum iis consultabat Fulvius de sua adversus Ætolos expeditione. (2) Illi suadebant Ambraciam aggredi (nam ea tempestate Ambracienses Ætolico concilio sese contribuerant), (3) cujus sententiæ rationes has afferebant: sive ad certamen descendere Ætoli vellent, pulcherrimos circa prædictam urbem campos ad dimicandum esse; (4) sive metu detrectarent certamen, facilem urbis expugnationem fore; ingentem enim facilitatem habere regionem ad operum constructionem, et Arachthum amnem præter ipsa moenia fluere, cum ad convehenda, quæ castrensi usui sunt necessaria, per anni tempus (æstas enim erat) opportunum, tum operibus etiam munimento futurum. (5) Consul, probato hoc legatorum consilio, castra movet, et per Epirum Ambraciam ducit. (6) Eo ut ventum, non audentibus Ætolis contra prodire, Fulvius urbem circumit, situm diligenter observans, et magno studio oppugnationem illius urget. (7) At qui Romam missi fuerant legati Ætolorum, observati a Siberto, Petrati [an Sibyrto, Petræi?] filio, et in Cephalenia deprehensi, Charadrum sunt deducti. (8) Epirotis principio placuit, Buchetum eos transferre, et diligenter custodire. Mox vero, elapsis aliquot diebus, pretium ab iis exegerunt, quoniam bellum sibi esset cum Ætolis. (9) Alexander autem, legationis hujus princeps, omnium Græcorum erat ditissimus: ceteri minime abundabant vitæ commoditatibus, facultatesque longe minores prædicto viro habebant. (10) Initio jussere Epirotæ singulos quina talenta dare. Id vero reliqui plane non abnuere, sed libenter etiam consentire, ut qui salute sua nihil antiquius haberent. (11) Alexander vero negare se facturum, magnam enim utrique eam pecuniam sibi videri: qui etiam noctes incommensas decens, secum lamentabatur, si quinque talentorum summa sibi esset pendenda. (12) Epirotæ providentes id quod futurum erat, et admodum solliciti, ne Romani, cognito es detinuisse legatos ad se missos, per litteras cum ipsis agerent, et captivos juberent missos facere, remissa pretii parte, terna talenta a captivis exigebant. (13) Quam conditionem

οἱ τοὶ μὲν διεγγυθηέντες ἐπανῆλθον· ὁ δ' Ἀλέξανδρος οὐκ ἔφη δοῦναι πλεῖον ταλάντου, καὶ γὰρ τοῦτ' εἶναι πολὺ. (14) Καὶ τέλος ἀπογνοῦς αὐτὸν ἔμεινεν ἐν τῇ φυλακῇ, πρεσβύτερος ἄνθρωπος, πλείωνων ἢ διακοσίων ταλάντων ἔχων οὐσίαν· καὶ μοι δοκεῖ, κὰν ἐκλιπεῖν τὸν βίον, ἐφ' ᾧ μὴ δοῦναι τὰ τρία τάλαντα. (15) Τοσαύτη τις ἐνίοις πρὸς τὸ πλεῖον ὀρμὴ παρίσταται καὶ προθυμία. (16) Τότε δ' ἐκείνῳ καὶ ταυτόματον συνήργησε πρὸς τὴν φιλαργυρίαν, ὥστε παρὰ πᾶσιν ἐπαίνου καὶ συγκαταθέσεως τυχεῖν τὴν ἀλογιστίαν αὐτοῦ διὰ τὴν περιπέτειαν. (17) Μετὰ γὰρ ὀλίγας ἡμέρας γραμμάτων παραγενθέντων ἐκ τῆς Ῥώμης περὶ τῆς ἀφέσεως, αὐτὸς μόνος ἀπελύθη χωρὶς λύτρων. (18) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ, γνόντες τὴν αὐτοῦ περιπέτειαν, Δαμοτέλῃ προχειρίσαντο πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην πρεσβευτήν. (19) Ὃς ἐκπλεύσας μέχρ' Ἀευκάδος, καὶ γνοὺς προάγοντα διὰ τῆς Ἡπείρου μετὰ τῶν δυνάμεων Μάρκον ἐπὶ τὴν Ἀμβρακίαν, ἀπογνοὺς τὴν πρεσβείαν, αὐτὸς ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν.

(Apud Heronem de repellenda obsidione, p. 324.)

Χ. Αἰτωλοὶ ὑπὸ τοῦ τῶν Ῥωμαίων ὑπάτου Μάρκου πολιορκούμενοι, τῇ προσβολῇ τῶν μηχανημάτων καὶ τῶν κριῶν γενναίως ἀντιπαρετάξαντο. (2) Οὗτος γὰρ ἀσφαλισάμενος τὰ κατὰ τὰς στρατοπεδείας, τρία μὲν ἔργα κατὰ τὸ Πύρρειον προσῆγεν διὰ τῶν ἐπιπέδων τόπων, διεστῶτα μὲν ἀπ' ἀλλήλων, παράλληλα δέ· τέταρτον δὲ κατὰ τὸ Ἀσκληπιεῖον, πέμπτον δὲ κατὰ τὴν ἀκρόπολιν. (3) Γιγνομένης δὲ τῆς προσαγωγῆς ἐνεργοῦς κατὰ πάντας ἅμα τοὺς τόπους, ἐκπληκτικὴν συνέβαινε γίγνεσθαι τοῖς ἔδον τὴν τοῦ μέλλοντος προσδοκίαν. (4) Τῶν δὲ κριῶν τυπτόντων ἐνεργῶς τὰ τέλγη, καὶ τῶν δορυδρεπάνων ἀποσυρόντων τὰς ἐπαλξεις, ἐπειρῶντο μὲν οἱ κατὰ τὴν πόλιν ἀντιμυχανᾶσθαι πρὸς ταῦτα, τοῖς μὲν κριοῖς διὰ κεραίων ἐνιέντες σηκώματα μολύβδινα, καὶ λίθους, καὶ στυπὴ δρύϊνα· (5) τοῖς δὲ δρεπάνοις σιδηρεῶς περιτιθέντες ἀγκύρας, καὶ κατασπῶντες ταῦτα ἔσω τοῦ τείχους, ὥστε, ἐπὶ τὴν ἐπαλξιν συντριβέντος τοῦ δόρατος, ἐγκρατεῖς γίγνεσθαι τῶν δρεπάνων. (6) Τὸ δὲ πλεῖον, ἐπεζιόντες, εὐφύχως ἐμάχοντο, ποτὲ μὲν ἐπιτιθέμενοι νύκτωρ τοῖς ἐπικοιτοῦσιν ἐπὶ τῶν ἔργων, ποτὲ δὲ τοῖς ἐφημερεύουσι μεθ' ἡμέραν προφανῶς, καὶ τριβὴν ἐνεποιοῦν τῇ πολιορκίᾳ.

(7) Τοῦ γὰρ Νικάνδρου ἐκτὸς ἀναστρεφόμενου, καὶ πέμψαντος πεντακοσίου ἵππεως εἰς τὴν πόλιν, οἱ καὶ παραδιασάμενοι τὸν μεταξὺ χάρακα τῶν πολεμίων εἰσέφρησαν εἰς τὴν πόλιν, (8) * παραγγεῖλιας, καθ' ἣν ἐτάξαντο ἡμέραν, αὐτοὺς μὲν ἐξελθόντας * ποιήσασθαι, συνεπιλαβέσθαι δὲ αὐτὸν τούτοις τοῦ κινδύνου. (9) Καὶ αὐτῶν μὲν εὐφύχως τῆς πόλεως ἐξορμησάντων, καὶ γενναίως ἀγωνισαμένων, τοῦ δὲ Νικάνδρου καταθυστερήσαντος, εἴ τε καταπλαγέντος τὸν κίνδυνον, εἴ τε καὶ

POLYBICUS. — 1.

cum ceteri lubente animo accepissent, datis praedibus donum redierunt. Alexander vero amplius uno talento se daturum negavit, id quoque multum esse : (14) ac tandem, sprete salute sua, in carcere mansit, homo senex, ducenorum amplius talentorum censum habens; qui vel vitam, puto equidem, projecturus erat, dum modo ne tria talenta daret. (15) Adeo nonnullis avaritia sedet animo, et opum cupiditas. (16) Tunc tamen illius sordes fortuna adjuvit; ita ut ex eventu omnes illum laudarent, et stultitiam ejus comprobarent. (17) Nam post dies non ita multos, quum Roma litterae essent allatae de eorum liberatione, ipse solus sine pretio est dimissus. (18) Aetoli vero, intellecto ejus casu, Damotelem iterum delegerunt, qui Romam legatus profiscisceretur. (19) Is ut Leucadem venit, certior factus, Consulem per Epirum Ambraciam versus exercitum ducere, desperato legationis exitu, in Aetoliam est reversus.

(Correctum ex codice Athonensi.)

X. Aetoli, quum a Romano Consule Marco [Fulvio] oppugnarentur, operibus admotis arietibusque fortiter restiterunt. (2) Is enim, postquam castra munimentis firmavit, tria opera adversus Pyrrheum in plano loco admovit, intervallis quidem distantia, sed secundum eandem lineam juxta se invicem directa; quartum e regione Aesculapii, quintum adversus arcem. (3) Quae quum magna vi omnibus locis simul admoverentur, trepidantes qui intus erant, dirissima quaeque sibi imminencia animis praecipiebant. (4) Jam vero arietibus muros valide quatientibus, et contis falcatis detergentibus pinnas, oppidani, quidquid moliri contra haec possent tentantes, in arietes tollentibus libramenta plumbi et saxa stipitesque quernos incutiebant : (5) falces, ancoris ferreis injectis, in interiorem partem muri detrahebant, ita ut contus super pinna praefringeretur, falce ipsi potirentur. (6) Adhaec crebris eruptionibus fortiter pugnantes, et modo noctu in custodias operum, modo interdiu propalam in stationes impressionem facientes, moram necebant obsidioni.

(7) Quum enim Nicander extra urbem versaretur, et quingentos equites misisset in urbem, qui etiam per interjectum hostium vallum forti impetu perruperunt in urbem, (8) praeeperat, ut constituta die illi ex urbe egredientes impetum in hostem facerent; ipse, [extrinsecus se adfore, et] periculum cum eis partitum, promiserat. (9) Et illi quidem animose urbe egressi sunt, fortiterque pugnarunt : sed quoniam in tempore non aderat Nicander, sive metu peri-

ἀναγκαῖα νομίσαντος τὰ ἐν οἷς διέτριβε πράγματα, ἡ-
τήθησαν τῆς ἐπιβολῆς.

XI. (Πολλοὶ γὰρ πόλεις καὶ μετὰ τὴν τῶν τειχῶν
καταστροφὴν περιεγένοντο τῶν ἐναντίων, ὥσπερ καὶ
Ἀμβρακία.) (2) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι συνεχῶς ἐνεργῶντες τοῖς
κρῖσι, αἰεὶ τι παρῆλυν τῶν τειχῶν. (3) οὐ μὴν ἕς γε
τὴν πόλιν ἐδύναντο βιάσασθαι διὰ τῶν πτωμάτων, τῷ
καὶ τὴν ἀντοικοδομίαν ὑπὸ τῶν ἔνδον ἐνεργῶν εἶναι,
καὶ μάχεσθαι γενναίως ἐπὶ τοῦ πίπτοντος μέρους τοὺς
Αἰτωλοὺς. (4) Ὅθεν καὶ ἀπελπίσαντες τοῦ διὰ τῆς
βίης εἰλεῖν τὴν πόλιν, πρὸς τὸ μεταλλεῦναι ὄρμησαν.
(5) Ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς μηχανῆς ἀπεκρούσθησαν,
στρατηγικώτερον τῶν ἔνδον ἀντιπαρταξαμένων, ὥς
προῖόν ὁ λόγος δηλώσει, καὶ αἰσθομένων τὸ τούτων εὖ-
ρημα. (6) Ἀσφαλισάμενοι δὲ τὸ μέσον ἔργον τῶν τριῶν
τῶν προὔπαρχόντων, καὶ σκεπάσαντες ἐπιμελῶς τὴν
σύριγγα τοῖς γέβροις, προειβάλλοντο στοὰν παράλληλον
τῷ τείχει, σχεδὸν ἐπὶ δύο πλῆθρα. (7) Καὶ λαβόντες
ἀρχὴν ἐκ ταύτης, ὠρυττον ἀδιαπαύστως καὶ τὴν νύκτα
καὶ τὴν ἡμέραν ἐκ διαδοχῆς. (8) Ἐφ' ἱκανὰς μὲν οὖν
ἡμέρας κλάνθανον τοὺς ἔνδον φέροντας ἔξω τὸν χοῦν διὰ
τῆς σύριγγος. (9) Ὡς δὲ μέγας ὁ σωρὸς ἐγένετο τῆς ἐκ-
φερομένης γῆς, καὶ σύνοπτος τοῖς ἐκ τῆς πόλεως, οἱ
προεσιῶντες τῶν πολιορκουμένων ὠρυττον τάφρον ἑσῶθεν
ἐνεργῶς, παράλληλον τῷ τείχει καὶ τῇ στοᾷ τῇ πρὸ
τῶν πυργῶν. (10) Ἐπειδὴ δὲ βάθος ἔσχεν ἱκανόν, ἐξῆς
ἔθηκαν παρὰ τὸν ἕνα τοῖχον τῆς τάφρου τὸν ἐγγὺς τῷ
τείχει χαλκῶματα συνεχῇ, λεπτότατα ταῖς κατα-
σκευαῖς (οἷον λεκάνας καὶ ἕτερα ὁμοία τούτοις). (11) καὶ
παρὰ ταῦτα διὰ τῆς τάφρου παριόντες, ἤκροῦντο τοῦ
ψόφου τῶν ὠρυττόντων ἑσῶθεν. (12) Ἐπεὶ δὲ ἐσημειώ-
σαντο τὸν τόπον, καθ' ὃν ἐδῆλου τινὰ τῶν χαλκωμάτων
διὰ τῆς συμπαθείας (ἀντήχουν γὰρ πρὸς τὸν ἐκτὸς ψό-
φον), ὠρυττον ἑσῶθεν ἐπικαρσίαν πρὸς τῇ ὑπαρχούσῃ
ἀλλῇ κατὰ γῆς τάφρον ὑπὸ τὸ τείχος, στοχαζόμενοι
τοῦ συμπεσεῖν ἐναντίοι τοῖς πολεμίοις. (13) Ἐπεὶ δὲ
τούτου γενομένου, διὰ τὸ τοὺς Ῥωμαίους μὴ μόνον
ἀρῆσθαι πρὸς τὸ τείχος ὑπὸ γῆς, ἀλλὰ καὶ διεστυλωκέ-
ναι τόπον ἱκανόν τοῦ τείχους ἐφ' ἑκάτερον τὸ μέρος τοῦ
μετάλλου, συνέπεσον ἀλλήλοισι. (14) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον
ἐμάχοντο ταῖς σαρίσσαις ὑπὸ γῆν· ἔπει δ' οὐδὲν ἡδύναντο
μέγα ποιεῖν, διὰ τὸ προβάλλεσθαι θυρεοὺς καὶ γέβρα πρὸ
αὐτῶν ἀμφοτέροις, (15) τὸ τνηκᾶς πθέτο τις τοῖς πο-
λιορκουμένοις, πίθον προθεμένου ἀρμοστὸν κατὰ τὸ
πλάτος τῷ μετάλλῳ, τρυπῆσαι τὸν πυθμένα, καὶ περαιώ-
σαντας αὐλοσκον σιδηροῦν ἴσον τῷ τεύχει, πλῆσαι τὸν
πίθον πτῖλῳ λεπτῷ, καὶ πυρὸς παντελῶς μικρὸν ἐμβα-
λεῖν ὑπ' αὐτὸ τοῦ πίθου τὸ περιστόμιον. (16) καί περ
σιδηροῦν πῦμα τρημάτων πλήρες τῷ στόματι περιτιθέν-
τας, ἀσφαλῶς εισάγειν διὰ τοῦ μετάλλου, νεῦον τῷ στό-
ματι πρὸς τοὺς ὑπεναντίους. (17) ὅπως δὲ ἐγγίσειεν
τοῖς πολεμίοις, περισάξαντες τὰ χεῖλη τοῦ πίθου παν-
ταχόθεν, τρήματα δύο καταλιπεῖν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέ-

culi deterritus, sive quod necessaria putaverit negotia qui-
bus districtus est, effectum caruit illorum conatus.

XI. (Etenim multae urbes, etiam post murorum eversionem, hostem superarunt, quemadmodum Ambrae acci-
dit.) (2) Nam quum Romani assidue arietibus murum qua-
terent, semper quidem [aliquid dejiciebatur]: (3) at in
urbem tamen per ruinas penetrare non potuerunt, quia et
oppidani intus novum murum objiciebant, et Aetoli ruinis
superstantes egregie pugnabant. (4) Unde etiam aperta vi
urbem capere desperantes, ad subfodiendos muros se con-
tulerunt. (5) Sed et ab hoc astu repulsi sunt; quum illi,
qui in oppido erant, peritissime ex arte militari omnia ad-
ministrarent, ut sermo procedens docebit, et inventum
illorum intelligerent. (6) Romani igitur, bene munito medio
ex tribus, quae jam ante erant, opere, et diligenter cralibus
tuto, porticum objiciunt directione muro parallelam, ducer-
torum fere pedum longitudine. (7) Inde incipientes, per
vices continuato labore, et nocte et interdiu fodiebant: (8)
atque ita terram egerentes ex cuniculo per bene multos dies
fefellerunt oppidanos. (9) Ut vero egestae terrae tumulus
increvit, et in conspectum oppidanis venit, praefecti eorum
qui obsidebantur impigre fossam intus ducunt, parallelam
muro et porticui quae ante turres erat. (10) Quae ubi ad
justam profunditatem est perducta, ad alterum deinde fosse
latus prope murum apposuerunt vasa continua serie ea-
que tenuissimae fabricae, veluti pelves aliaque similia: (11)
et, dum praeter has pelves per fossam praeterant, auribus
captabant intus strepitum fodientium. (12) Sic igitur loco
illo bene notato, ubi quaedam ex vasis per sympathiam quam-
dam et naturae concentum (resonabant enim illa ad exteriorem
sonum) significationem faciebant, intus ex ea fossa, quam fe-
cerant, et transverso aliam sub terra fossam foderant sub-
tus murum, ea directione, qua ex adverso occursuros se
hostibus conjectabant. (13) Qua fossa celeriter perfecta,
quia Romani sub terra non modo ad murum pervenerant,
sed jam quoque multam ejus partem sudibus suspenderant
ab utraque fossae parte, invicem congressi sunt. (14) Ac
primo quidem sarissis sub terra pugnarunt. Quam vero
sic nihil magni momenti efficerent, quoniam utrique clypeos
et crates ante se projiciebant, (15) aliquis tandem sus-
gessit obsesais, ut dolio ante se posito, quod amplitudini
cuniculi responderet, fundum ejus perforarent, transmitti-
rentque ferream fistulam pari cum dolio longitudine: dolium
deinde tenui pluma impleverent, et parum ignis sub ipsum
doli os subjicerent; (16) tum ferreo operculo, forami-
bus pleno, ori imposito, secure per fossam ingererent do-
lium, ore in hostes obverso: (17) ubi vero hostibus appro-
pinquarent, obturato undique omni spatio circa labia doli,
duo tantum ab utraque parte foramina relinquerent, per

ρους, δι' ὧν διωδοῦντες τὰς σαρίσσας, οὐκ ἔασουσιν προσ-
 ἵναι τῷ πύθῳ τὸς ὑπεναντίους· (18) μετὰ δὲ ταῦτα
 λαβόντας ἀσκὸν, οἳ οἱ χαλκαίς χρώνται, καὶ προσαρ-
 μόσαντας πρὸς τὸν αὐλὸν τὸν σιδηροῦν, φουσῇ ἐνεργῶς
 τὸ πρὸς τῷ στόματι πῦρ ἐν τοῖς πτελοῖς ἐγκείμενον· (19)
 κατὰ τοσοῦτον ἐπαγομένους αἰετὸν τὸν αὐλὸν ἐκτὸς, κα-
 θόσον ἂν ἐκκαίηται τὰ πτελά. (20) Γενομένων δὲ πάν-
 των καθάπερ προείπον, τό τε πλῆθος τοῦ καπνοῦ συνέ-
 βαινε πολλὸν γενέσθαι, καὶ τῇ δριμύτητι διαφέρειν διὰ
 τὴν φύσιν τῶν πτελῶν, φέρεσθαι τε πᾶν εἰς τὸ τῶν πο-
 λεμίων μέταλλον. (21) Ὅστε καὶ λίαν κακοπαθεῖν καὶ
 δυσχρηστεῖσθαι τοὺς Ῥωμαίους, οὕτε κωλύειν οὔτε
 ὑπομένειν δυνάμενους ἐν τοῖς ὁρύγμασι τὸν καπνόν.

(Legatio XXVIII.)

XII. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον οἱ παρὰ τῶν Ἀθη-
 ναίων καὶ τῶν Ῥοδίων πρέσβεις ἦγον ἐπὶ τὸ στρατό-
 πεδον τῶν Ῥωμαίων, συνεπιληψόμενοι τῶν διαλύσεων·
 (2) ὅτε βασιλεὺς τῶν Ἀθαμάνων Ἀμύνανδρος παρε-
 νέμετο, σπουδαζὼν ἐξελεῖσθαι τοὺς Ἀμβρακιώτας ἐκ τῶν
 περισσῶτων κακῶν, δοθείσης αὐτῷ τῆς ἀσφαλείας ὑπὸ
 τοῦ Μάρκου διὰ τὸν καιρὸν. (3) Πάνυ γὰρ οἰκείως
 εἶχε πρὸς Ἀμβρακιώτας, διὰ τὸ καὶ πλείω χρόνον ἐν
 τῇ πόλει ταύτῃ διατετρίφθαι κατὰ φυγὴν. (4) Ἦκον
 δὲ καὶ παρὰ τῶν Ἀκαρνανῶν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀγοντές
 τινες τοὺς περὶ Δαμοτέλη. Ὁ γὰρ Μάρκος, πυθόμε-
 νος τὴν περιπέτειαν αὐτῶν, ἔγραψε τοῖς Θουριεῦσιν,
 ἀνακομίζειν τοὺς ἀνδράς ὡς αὐτῶν. (5) Πάντων δὲ
 τούτων ἡθροισμένων, ἐνηργεῖτο φιλοτιμίας τὰ πρὸς τὰς
 διαλύσεις. (6) Ὁ μὲν οὖν Ἀμύνανδρος κατὰ τὴν αὐτοῦ
 πρόθεσιν εἶχετο τῶν Ἀμβρακιωτῶν, περακαλῶν σώζειν
 σφᾶς αὐτούς· εἶναι δὲ τοῦτο οὐ μακρὰν, ἐὰν βουλευσῶν-
 ται βέλτιον περὶ αὐτῶν. (7) Πλεονάκις δὲ προσπελά-
 ζοντος αὐτοῦ τῷ τείχει, καὶ διαλεγομένου περὶ τούτων,
 ἔδοξε τοῖς Ἀμβρακιώταις εἰσκαλέσασθαι τὸν Ἀμύναν-
 δρον εἰς τὴν πόλιν. (8) Τοῦ δὲ στρατηγοῦ συγχωρή-
 σαντος τῷ βασιλεῖ τὴν εἰσόδον, οὗτος μὲν οὖν εἰσελθὼν
 διελέγετο τοῖς Ἀμβρακιώταις περὶ τῶν ἐνεστώτων. (9)
 Οἱ δὲ παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ῥοδίων πρέσβεις,
 λαμβάνοντες εἰς τὰς χεῖρας τὸν στρατηγὸν τῶν Ῥω-
 μαίων, καὶ ποικίλως ὁμιλοῦντες, πρὸνεν ἐπειρῶντο
 τὴν ὁργὴν αὐτοῦ. (10) Τοῖς δὲ περὶ τὸν Δαμοτέλη καὶ
 Φαινέαν ὑπέβετό τις, ἔχεσθαι καὶ θεραπεύειν τὸν Γάϊον
 Οὐαλέριον. (11) Οὗτος δ' ἦν Μάρκου μὲν υἱός, τοῦ
 πρώτου συνθεμένου πρὸς Αἰτωλοὺς τὴν συμμαχίαν,
 Μάρκου δὲ τοῦ τότε στρατηγοῦντος ἀδελφὸς ἐκ μητρός·
 ἄλλως δὲ πρᾶξιν ἔχων νεανικὴν, ἣν μάλιστα παρὰ τῷ
 στρατηγῷ πιστευόμενος. (12) Ὅς παρακληθεὶς ὑπὸ
 τῶν περὶ τὸν Δαμοτέλη, καὶ νομίσας ἴδιον εἶναι τὸ
 πρᾶγμα, καὶ καθήκειν αὐτῷ τὸ προστατῆσαι τῶν Αἰ-
 τωλῶν, πᾶσαν εἰσεφέρειτο σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν, ἐξε-
 λείσθαι σπουδαζὼν τὸ ἔθνος ἐκ τῶν περισσῶτων κακῶν.
 (13) Ἐνεργῶς δὲ πανταχόθεν προσαγομένης τῆς φιλοτι-
 μίας, ἔλαβε τὸ πρᾶγμα συντελεῖαν. (14) Οἱ μὲν γὰρ

quæ porrectis sarissis hostes, ne ad dolium accedere pos-
 sent, prohiberent : (18) post hæc folle, quali utuntur fabri,
 ad fistulam ferream adaptato, ignem, qui plumæ prope os
 dolii subjectus esset, valide sufflarent ; (19) fistulam
 semper in tantum extrorsum retrahentes in quantum pluma
 exarsisset. (20) quibus omnibus ita, ut dictum est, com-
 positis, immensus fumus est exortus, supra modum acer
 atque vehemens propter plumæ naturam ; isque omnis in
 hostilem cuniculum ferebatur. (21) Quo factum, ut valde
 laborarent Romani, quum nec prohibere nec tolerare fu-
 mum in cuniculo possent.

Pax quomodo facta.

XII. Eo tempore Atheniensium et Rhodiorum legati ad ca-
 stra romana venire ad pacem impetrandam adjutori Ætolos.
 (2) Eodem et Amynder rex Athamanum, fide accepta a Marco
 (Fulvio) pro tempore, se contulit, Ambracienses e præsentibus
 malis eripere satagens : (3) hos enim singulari caritate
 complectebatur, quod majorem partem temporis Ambraciæ
 exsulaverat. (4) Acarnanes item nonnulli post dies paucos
 venerunt, Damotelem et legationis illius comites adducentes.
 Marcus enim, certior factus de illorum legatorum casu, ad
 Thyrienses scripserat, ut eos ad se reducerent. (5) Hi igitur
 omnes postquam convenerunt, de pacificatione summo
 studio agebatur. (6) Amynder, sicut initio ei propositum
 fuerat, finem nullum faciebat Ambracienses monendi, hor-
 tandi, ut saluti consulerent suæ ; quæ non longe petenda
 ipsis esset, si modo saniora vellent inire consilia. (7) Qui
 quum persæpe muris succederet, deque iis rebus colloque-
 retur, placuit Ambraciensibus, Amyndrum in urbem vo-
 care : (8) quod et consul regi permisit, ut faceret. Et
 ille quidem oppidum ingressus, de præsentī negotio cum
 Ambraciensibus colloquebatur : (9) interea vero legati
 Atheniensium et Rhodiorum assidue Romanum imperato-
 rem convenire, variaque oratione illum aggredi, quo iram
 ejus mollirent. (10) Damoteli vero et Phaneæ suggestit
 aliquis, ut C. Valerium impensius colerent. (11) Hic Marci
 [Lævini] filius erat, qui primus cum Ætolorum gente socie-
 tatem pepigerat, Marci consulis frater, matre genitus eadem,
 juvenis alioquin gnavus atque eximie industrius, quo præ-
 cipue nomine apud Consulem gratia pollebat. (12) Rogatus
 igitur a Damotele, suique maxime operis id esse ratus, si-
 bique convenire, ut Ætolorum patrocinium susciperet ;
 omne studium atque contentionem animi adhibuit, quo eam
 gentem tot malis circumstantibus eriperet. (13) Estque
 tandem id negotium, omnibus acriter connitentibus, ad
 exitum perductum. (14) Ambracienses enim, a rege per-

Ἀμβρακίῳται, πεισθέντες ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐπέτρεψαν τὰ καθ' αὐτοὺς τῷ στρατηγῷ τῶν Ῥωμαίων, καὶ παρέδωκαν τὴν πόλιν, ἐπ' ᾧ τοὺς Αἰτωλοὺς ὑποσπόνδους ἀπελθεῖν. (15) Τοῦτο γὰρ ὑπέλιποντο πρῶτον, τηροῦντες τὴν πρὸς τοὺς συμμάχους πίστιν.

XIII. Ὁ δὲ Μάρκος συγκατέθετο τοῖς Αἰτωλοῖς ἐπὶ τούτῳ ποιήσασθαι τὰς διαλύσεις· (2) « Ὡστε διακόσια « μὲν Εὐβοϊκὰ τάλαντα παραχρῆμα λαβεῖν, τριακόσια « δ' ἐν ἔτεσιν ἕξ, πεντήκοντα καθ' ἕκαστον ἔτος· (3) « ἀποκατασταθῆναι δὲ καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς « αὐτομόλους Ῥωμαίοις ἅπαντας, τοὺς παρ' αὐτοῖς « ὄντας, ἐν ἕξ μηνὶ χωρὶς λύτρων· (4) πόλιν δὲ μη- « δεμίαν ἔχειν ἐν τῇ συμπολιτείᾳ, μηδὲ μετὰ ταῦτα « προσλαβέσθαι, τούτων, ὅσαι μετὰ τὴν Τίτου Κοίν- « τίου διάβασιν ἐάλωσαν ὑπὸ Ῥωμαίων, ἢ φιλίαν ἐποι- « ἥσαντο πρὸς Ῥωμαίους· (5) Κεφαλληνίους δὲ πάντας « ἐκασπόνδους εἶναι τούτων τῶν συνθηκῶν. » (6) Ταῦτα μὲν οὖν ὑπετυπώθη τότε κεφαλαϊωδῶς περὶ τῶν διαλύσεων. Ἔδει δὲ τούτοις πρῶτον μὲν εὐδοκῆσαι τοὺς Αἰτωλοὺς, μετὰ δὲ ταῦτα γίγνεσθαι τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ Ῥωμαίους. (7) Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι καὶ Ῥόδιοι παρέμενον αὐτοῦ, καταδοκούντες τὴν τῶν Αἰτωλῶν ἀπόφασιν· οἱ δὲ περὶ τὸν Δαμοτέλη ἐπανελθόντες διεσάφουν τοῖς Αἰτωλοῖς περὶ τῶν συγκεχωρημένων. (8) Τοῖς μὲν οὖν ὄλοις εὐδόκουν, καὶ γὰρ ἦν αὐτοῖς ἅπαντα παρὰ τὴν προσδοκίαν· περὶ δὲ τῶν πόλεων τῶν πρότερον συμπολιτευομένων αὐτοῖς διαπορήσαντες ἐπὶ ποσὸν, τέλος συγκατέθετο τοῖς προτεινομένοις. (9) Ὁ δὲ Μάρκος, παραλαβὼν τὴν Ἀμβρακίαν, τοὺς μὲν Αἰτωλοὺς ἀφῆκεν ὑποσπόνδους· τὰ δ' ἀγάλματα, καὶ τοὺς ἀνδριάντας, καὶ τὰς γραφάς, ἀπήγαγεν ἐκ τῆς πόλεως, ὄντα καὶ πλείω, διὰ τὸ γεγονέναι βασιλεῖον Πύρρου τὴν Ἀμβρακίαν. (10) Ἐδόθη δ' αὐτῷ καὶ στέφανος ἀπὸ τάλαντων πεντήκοντα καὶ ρ'. (11) Ταῦτα δὲ διοικησάμενος ἐποιεῖτο τὴν πόρεϊαν εἰς τὴν μεσόγειον τῆς Αἰτωλίας, θαυμάζων ἐπὶ τῷ μηδένα αὐτῷ παρὰ τῶν Αἰτωλῶν ἀπαντᾶσθαι. (12) Παραγενόμενος δὲ πρὸς Ἄργος τὸ καλούμενον Ἀμφιλοχικόν, κατεστρατοπέδευσεν, ὅπερ ἀπέχει τῆς Ἀμβρακίας ῥη' στάδια. (13) Ἐκεῖ δὲ συμμαίξαντων αὐτῷ τῶν περὶ τὸν Δαμοτέλη, καὶ διασαφούντων, ὅτι δέδοκται τοῖς Αἰτωλοῖς βεβαιεῖν τὰς δι' ἐαυτῶν γεγενημένας ὁμολογίας, διεχωρίσθησαν, Αἰτωλοὶ μὲν εἰς τὴν οἰκίαν, Μάρκος δὲ εἰς τὴν Ἀμβρακίαν. (14) Κάκεισε παραγενόμενος, οὗτος μὲν ἐγγίγνετο περὶ τὸ περαιοῦν τὴν δύναμιν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν. (15) Οἱ δ' Αἰτωλοὶ προχειρισάμενοι Φαινέαν καὶ Νικάνδρον πρεσβευτὰς ἐξέπεμψαν εἰς τὴν Ῥώμην περὶ τῆς εἰρήνης. (16) Ἀπλῶς γὰρ οὐδὲν ἦν κύριον τῶν προειρημένων, εἰ μὴ καὶ τῷ δήμῳ δοῖται τῷ τῶν Ῥωμαίων.

XIV. Οὗτοι μὲν οὖν παραλαβόντες τοὺς τε Ῥοδίους καὶ τοὺς Ἀθηναίους, ἐπλεον ἐπὶ τὸ προκείμενον. (2) Παραπλησίως δὲ καὶ Μάρκος ἐξαπέστειλε Γάϊον τὸν Οὐαλέριον καὶ τινὰς ἑτέρους τῶν φίλων, πράζοντας τὰ

suasi Romano consuli se permiserunt, et pacti ut sine fraude abirent Ἄετολι, urbem tradiderunt : (15) id enim primum ab iis est exceptum, fidem erga socios servantibus.

XIII. Marcus vero his legibus pacem cum Ἄετολι fieri consensit : (2) « Ut ducenta Euboica talenta presentia « Romani ab Ἄετολι acciperent; tum trecenta intra annos « sex, pensionibus æquis : (3) captivos perfugasque omnes, « qui apud Ἄετοlos essent, intra proximos sex menses sine « pretio redderent Romanis : (4) urbem ne quam formidare « sui juris haberent, aut postea facerent, quæ post id tem- « pus, quo Titus Quinctius trajecisset in Græciam, aut vi « capta ab Romanis esset, aut voluntate in amicitiam eorum « venisset : (5) Cephallenii vero universi ut extra jus fede- « ris essent. » (6) Hæc summa capita sunt ejus pacis, cujus prima delineatio tunc temporis facta est. Quæ priusquam rata essent, oportebat ut ante omnia Ἄετολι ea comproba- rent, deinde ut ad senatum populumque Romanum omnia referrentur. (7) Igitur Athenienses et Rhodii in castris manserunt, responsum Ἄετοlorum exspectantes. Damoteles vero, qui que erant cum ipso, in Ἄετοliam reversi, quæ impetraverant, Ἄετολι exposuerunt. (8) Et illi ceteris quidem assentiri omnibus; omnia enim supra eorum spem erant : de urbibus vero, quæ concilii Ἄετοlorum prius fuerant, quum aliquamdiu inter sese disputassent, tandem de his quoque oblatae conditiones acceperunt. (9) Marcus [Fulvius], tradita sibi Ambracia, Ἄετοlos, ut erat conventum, post datam fidem abire permisit; signa, statuas, et tabulas pietas urbe avexit : quarum rerum eo major ibi reperta est copia, quod regia Pyrrhi quondam Ambracia fuerat. (10) Data et corona aurea consuli centum quinquaginta pondo. (11) His ad hunc modum administratis, in mediterranea Ἄετοlia Marcus proficiscitur, admirans quod nemo Ἄετοlorum sibi occurreret. (12) Ad Argos Amphiloichium, quod Ambracia tria ferme et viginti millia passuum distat, ut venit, castra ibi posuit. (13) Eo loci Damoteles ipsum convenit, et Ἄετοlorum decretum aperuit, quo pacem a se impetratam ab Romanis comprobaverant. Deinde discesserunt, Ἄετολι in patriam, Marcus vero Ambraciam. (14) Quo ubi ventum est, dum ipse in Cephalleniam copias trajicit, (15) Ἄετολι Phaneam et Nicandrum legatos Romam mittunt, acturos de pace : (16) omnino enim nihil eorum quæ diximus, ratum erat, priusquam populus Romanus id comprobasset.

XIV. Ita isti, Rhodiorum et Atheniensium legatis assentis, ad perficiendum quod destinaverant sunt profecti. (2) Sed et Marcus C. Valerium et quosdam alios ex amicis in urbem misit, qui in petenda pace Ἄετοlos adjuvarent. (3)

περὶ τῆς εἰρήνης. (3) Ἀφικομένων δ' εἰς τὴν Ῥώμην, πάλιν ἐκαινοποιήθη τὰ τῆς ὀργῆς πρὸς Αἰτωλοὺς διὰ Φιλίππου τοῦ βασιλέως. (4) Ἐκεῖνος γὰρ δοκῶν ἀδίκως ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἀφαιρεῖσθαι τὴν Ἀθαμανίαν καὶ τὴν Δολοπίαν, διεπέμψατο πρὸς τοὺς φίλους, ἀξίων αὐτοὺς συνοργισθῆναι, καὶ μὴ προσδέξασθαι τὰς διαλύσεις. (5) Διὸ καὶ τῶν μὲν Αἰτωλῶν εἰσπορευθέντων, παρήκουεν ἡ σύγκλητος· τῶν δὲ Ῥοδίων καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀξιούντων, ἐνετράπη καὶ προσέσχε τὸν νοῦν. (6) Καὶ γὰρ ἐδόκει Δάμις δ' Ἰκησίου ἄλλα τε καλῶς εἰπεῖν, καὶ παραδείγματι πρὸς τὸ παρὸν οἰκείῳ χρῆσασθαι κατὰ τὸν λόγον. (7) Ἐφη γάρ· Ὅργιζεσθαι μὲν εἰκότως τοῖς Αἰτωλοῖς· πολλὰ γὰρ εὖ πεπονθότας τοὺς Αἰτωλοὺς ὑπὸ Ῥωμαίων, οὐ χάριν ἀποδεδωκέναι τούτων, ἀλλ' εἰς μέγαν ἐνηγοχέναι κίνδυνον τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, ἐκκαύσαντας τὸν πρὸς Ἀντίοχον πόλεμον. (8) Ἐν τούτῳ δὲ διαμαρτάνειν τὴν σύγκλητον, ἐν ᾧ τὴν ὀργὴν φέρει ἐπὶ τοὺς πολλούς. (9) Εἶναι γὰρ τὸ συμβαίνειν ἐν ταῖς πολιτείαις περὶ τὰ πλήθη παρὰ τὴν φύσιν τοῦ γινόμενου περὶ τὴν θάλασσαν. (10) Καὶ γὰρ ἐκείνην κατὰ μὲν τὴν αὐτῆς φύσιν αἰεὶ ποτ' εἶναι γαλήνην καὶ καθεστηκυῖαν, καὶ συλλήδδον τοιαύτην, ὥστε μηδέποτε ἂν ἐνοχλήσῃαι μηδὲνα τῶν προσελαζόντων αὐτῇ καὶ χρωμένων. (11) Ἐπειδὴν δ' ἐμπροσθέντες εἰς αὐτὴν ἄνθρωποι βίαιοι παρῆλθον, καὶ παρὰ φύσιν ἀναγκάσωσι κινεῖσθαι, τότε μὴδὲν ἔτι δεινότερον εἶναι μὴδὲ φοβερώτερον θαλάττης· ὁ καὶ νῦν τοῖς κατὰ τὴν Αἰτωλίαν συμπεσεῖν. (12) Ἔως μὲν γὰρ ἦσαν ἀκέραιοι, πάντων τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρχον ὑμῖν εὐνοῦστατοι καὶ βεβαιώτατοι συνεργοὶ πρὸς τὰς πράξεις. (13) Ἐπεὶ δ' ἀπὸ μὲν τῆς Ἀσίας πνεύσαντες Θῶας καὶ Δικαίάρχους, ἀπὸ δὲ τῆς Εὐρώπης Μενεστᾶς καὶ Δαμόκριτος συνετάραξαν τοὺς ὄχλους, καὶ παρὰ φύσιν ἠνάγκασαν πᾶν καὶ λέγειν καὶ πράττειν. (14) τότε δὴ κακῶς φρονούντες, βουλήθησαν μὲν ὑμῖν, ἐγένοντο δ' αὐτοῖς αἰτίοι κακῶν. (15) Δεῖ δὲ ὑμᾶς πρὸς μὲν ἐκείνους ἔχειν ἀπαραιτήτως· ἐλεῖν δὲ τοὺς πολλούς, καὶ διαλύεσθαι πρὸς αὐτοὺς, εἰδότας, ὅτι γενομένοι πάλιν ἀκέραιοι, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔτι νῦν ὑπ' ὑμῶν σωθέντες, εὐνοῦστατοι πάλιν ἔσονται πάντων Ἑλλήνων. (16) Ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος, ταῦτα εἰπὼν, ἐπέισε τὴν σύγκλητον διαλύεσθαι πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς.

XV. Δόξαντος δὲ τοῦ συνεδρίου, καὶ τοῦ δήμου συνεπιψηφίσαντος, ἐκυρώθη τὰ κατὰ τὰς διαλύσεις. Τὰ δὲ κατὰ μέρος ἦν τῶν συνθηκῶν ταῦτα. (2) « Ὁ δῆμος « ὁ τῶν Αἰτωλῶν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δυναστείαν τοῦ « δήμου τῶν Ῥωμαίων ἀδόλους τηρεῖτω. (3) Πολε- « μίους μὴ διαγέτω διὰ τῆς χώρας καὶ τῶν πόλεων « ἐπὶ Ῥωμαίους ἢ τοὺς συμμάχους καὶ φίλους αὐτῶν. « μὴδὲ χορηγεῖτω μηδὲν δημοσίᾳ βουλῇ. (4) [Ἐχθρὸν « καὶ φίλον τὸν αὐτὸν ἔχτω τοῖς Ῥωμαίοις] καὶ ἐάν « πολεμῶσι πρὸς τινὰς Ῥωμαῖοι, πολεμείτω πρὸς αὐ- « τοὺς ὁ δῆμος ὁ τῶν Αἰτωλῶν. (5) Τοὺς δὲ δραπετάς « καὶ τοὺς αἰχμαλώτους πάντας τοὺς Ῥωμαίων καὶ

Romæ vero, postquam eo legati advenerunt, revocata est ira adversus Ætolos per Philippum regem : (4) qui Athamaniam et Dolopiam injuria sibi fuisse ereptas ab Ætolis existimans, per legatos cum amicis egerat, ut sua gratia Patres Ætolis irascerentur, neque pacem probarent. (5) Itaque etiam ingressos in senatum Ætolos Patres negligenter audiverunt : sed deprecantibus pro illis Rhodiorum et Atheniensium legatis, mutatus est eorum animus, et Ætoli æquis auribus sunt auditi. (6) Visus est enim Damis, Icesiae filius, cum alia multa præclare in oratione quam habuit dixisse, tum et exemplo ad id, quod agebatur, accommodatissimo esse usus. (7) Dixit enim : « Jure quidem Romanos Ætolis irasci, qui magnis a populo Romano beneficiis affecti, nequaquam pro iis parem gratiam retulissent, sed Romanorum imperium, excitato bello adversus Antiochum, in magnum periculum adduxissent. (8) Ceterum errare Romanos in eo, quod universæ genti propterea succenseant. (9) Simile enim in civitatibus evenire multitudini, ac solet in mari. (10) Nam mare natura quidem sua tranquillum semper esse ac sedatum, et omnino ejusmodi, ut accedentibus ad se et periculum sui facientibus nullam exhibeat molestiam : (11) ubi vero irruentium ventorum vi fuerit concitatum, et præter naturam suam agitaturnihil jam saevius neque terribilius esse mari. Id ipsum et Ætolis hoc tempore evenisse. (12) Hos, quamdiu mentis suæ compotes fuissent, præcipua inter omnes Græcos benevolentia populum Romanum esse persecutos, inque omnibus inceptis constantissime illum adjuvisse. (13) Postea vero quam ab Asia Thoas et Dicæarchus, ab Europa Menestas et Damocritus flare cœpissent, et multitudinem concitassent, ac contra naturam suam quidvis dicere et facere compulissent : (14) tum enimvero, inquit, pravis consiliis usi, dum vobis nocere student, sibi ipsi tanta hæc mala arcessiverunt. (15) Vos igitur erga illos quidem homines oportet esse inexorabiles; multitudinem vero miserari, et cum ea conciliari; persuasos, Ætolorum populum, mentis suæ iterum compotem factum, cum ad cetera beneficia vestra hic cumulus accesserit, ut jam servati a vobis fuerint, benevolentia erga vos Græcos omnes denuo esse superaturum. » (16) Hac oratione persuasit patribus legatus Atheniensis, ut pacem cum Ætolis facerent.

XV. Quod quum senatus censuisset, populusque jussisset, confirmata pax est. Fuerunt autem ejus pacis conditiones hæ : (2) « Imperium majestatemque populi Romani « gens Ætolorum conservato sine dolo malo. (3) Ne quem « exercitum, qui adversus Romanos aut socios amicosque « eorum ducetur, per fines suos et urbes transire sinito, « neve ulla ope publico consilio juvato. (4) Hostes eosdem « et amicos habeto, quos populus Romanus : si adversus « quos Romani bellum gerant, contra eosdem et populus « Ætolorum bellum gerito. (5) Perfugas, fugitivos, capti-

« τῶν συμμάχων ἀποδότωσαν Αἰτωλοὶ, (ε) χωρὶς
 « τῶν, ὅσοι κατὰ πόλεμον ἀλόντες εἰς τὴν ἰδίαν ἀπῆλθον,
 « καὶ πάλιν ἔαλωσαν, καὶ χωρὶς τῶν, ὅσοι πολέμοι
 « Ῥωμαίων ἐγένοντο, καθ' ὃν καιρὸν Αἰτωλοὶ μετὰ
 « Ῥωμαίων συνεπολέμουν, ἐν ἡμέραις ρ', ἀφ' ἧς ἂν τὰ
 « ὅρκια τελεσθῇ, τῷ ἀρχοντὶ τῷ ἐν Κερκύρα· (7)
 « ἂν δὲ μὴ εὐρεθῶσι τινες ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, ὅταν
 « ἐμφανεῖς γένωνται, τότε ἀποδότωσαν χωρὶς δόλου·
 « καὶ τούτοις μετὰ τὰ ὅρκια μὴ ἔστω ἐπάνοδος εἰς τὴν
 « Αἰτωλίαν. (8) Δότωσαν δὲ Αἰτωλοὶ ἀργυρίου μὴ
 « χείρονος Ἀττικοῦ, παραχρῆμα μὲν τάλαντα Εὐβοϊκὰ
 « σ' τῷ στρατηγῷ τῷ ἐν τῇ Ἑλλάδι· ἀντὶ τρίτου μέ-
 « ρους τοῦ ἀργυρίου χρυσίον, ἂν βούλωνται, διδόντες,
 « τῶν δέκα μνῶν ἀργυρίου, χρυσίου μνᾶν διδόντες.
 « (9) Ἀφ' ἧς δ' ἂν ἡμέρας τὰ ὅρκια τηρῇ ἐν ἔτεσι τοῖς
 « πρῶτοις ἑξ, κατὰ ἑτος ἕκαστον, τάλαντα ν'· καὶ
 « τὰ χρήματα καθιστάτωσαν ἐν Ῥώμῃ. (10) Δότωσαν
 « Αἰτωλοὶ ὁμήρους τῷ στρατηγῷ μ', μὴ νειωτέρους
 « ἐτῶν ἰθ', μηδὲ πρεσβυτέρους μ', εἰς ἑτη ἑξ, οὓς ἂν
 « Ῥωμαῖοι προκρίνωσι, χωρὶς στρατηγῶν, καὶ ἱππάρ-
 « χου, καὶ δημοσίου γραμματέως, καὶ τῶν ὁμηρεού-
 « των ἐν Ῥώμῃ. (11) Καὶ τὰ δημῶν καθιστάτωσαν εἰς
 « Ῥώμην· ἂν δὲ τις ἀποθάνῃ τῶν δημῶν, ἄλλον ἀν-
 « τικαθιστάτωσαν. (12) Περὶ δὲ Κεφαλληνίας, μὴ
 « ἔστω ἐν ταῖς συνθήκαις. (13) Ὅσαι χώραι καὶ πόλεις
 « καὶ ἄνδρες, οἷς οὗτοι ἐχρῶντο, ἐπὶ Τίτου Κοϊντίου
 « καὶ Γναίου Δομετίου στρατηγῶν ἡ ὕστερον ἔαλωσαν,
 « ἢ εἰς φιλίαν ἦλθον Ῥωμαίοις, τούτων τῶν πόλεων,
 « καὶ τῶν ἐν ταύταις, μηδὲνα προσλαδέτωσαν Αἰτωλοὶ.
 « (14) Ἡ δὲ πόλις καὶ ἡ χώρα ἢ τῶν Οἰνιάδων, Ἀκαρ-
 « νάων ἔστω. » (15) Τμηθέντων δὲ τῶν ὁρκίων ἐπὶ
 « τούτοις, συντελεστο τὰ τῆς εἰρήνης. Καὶ τὰ μὲν
 « κατὰ τοὺς Αἰτωλοὺς, καὶ καθόλου τοὺς Ἑλληνας, τοι-
 « αύτην ἔσχε τὴν ἐπιστροφὴν.

« usque Romanorum aut sociorum reddunt *Ætoli*; (6)
 « præterquam si qui capti, cum domos redissent, iterum
 « capti sunt, aut si qui ex illis capti sunt, qui tum hostes
 « erant Romanis, cum inter auxilia Romana *Ætoli* essent.
 « Ceteri intra dies centum post fœdus ictum præfecto qui
 « Corcyrae est, tradantur : (7) si qui non comparebunt,
 « eorum quisque, quando inventus fuerit, sine dolo malo
 « tradatur : atque his, post fœdus, in *Ætoliā* reditus ne
 « esto. (8) Argenti, quod Attico deterius non sit, ducenta
 « Euboica talenta præsentia proconsuli, in Achaia agenti,
 « *Ætoli* darent. Pro tertia argenti parte aurum si dare
 « mallent, darent, dum pro decem libris argenti unam auri
 « penderent. (9) A quo die sancitum fœdus esset, in pro-
 « ximos sex annos quinquaginta talenta annua uti pende-
 « rent. Eaque pecunia ut Romam tuto curetur, ipsi provi-
 « dendo. (10) Obsides XL arbitratu consulis danto, ne
 « minores duodecim annorum, neu majores quadraginta,
 « in annos sex. Obses tamen ne esto prætor, præfectus
 « equitum, scriba publicus, neu quis, qui ante obses fuerit
 « apud Romanos. (11) Obsides Romam transportandos
 « ipsi curanto. Si quis obsidum diem suum obierit, alium
 « vicem illius danto. (12) Cephallenia extra pacis leges
 « esto. (13) Qui agri, quæ urbes, quæ homines *Ætolorum* ju-
 « ris aliquando fuerunt, qui eorum T. Quinctio Cn. Domi-
 « tio Coss. postve eos Coss. aut armis subacti, aut volun-
 « tate in ditionem P. R. venerunt; ne quam earum urbium,
 « aut hominum, qui in iis sunt, *Ætoli* recepisse velint.
 « (14) *OEnidæ*, cum urbe agrisque, *Acarnanum* sumto. »
 « (15) His legibus icto fœdere, pax consummata est. Et hunc
 « quidem exitum Bellum *Ætolicum*, et omnino res in Græcia
 « gestæ, habuerunt.

III. — BELLUM GALLO-GRÆCUM, GESTUM A CN. MANLIO COS.

Ecloga XXIX de Legationibus.

XVI. Καθ' ὃν καιρὸν ἐν τῇ Ῥώμῃ τὰ περὶ τὰς
 « συνθήκας, τὰς πρὸς Ἀντίοχον, καὶ καθόλου περὶ τῆς
 « Ἀσίας αἱ πρεσβεῖαι διεπράττοντο, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα
 « τὸ τῶν Αἰτωλῶν ἔθνος ἐπολεμεῖτο, κατὰ τοῦτον συνέβη,
 « τὸν περὶ τὴν Ἀσίαν πρὸς τοὺς Γαλάτας πόλεμον ἐπι-
 « τελεσθῆναι, ὑπὲρ οὗ νῦν ἐνιστάμεθα τὴν διήγησιν.

Excerpt. Valesian. et Legatio XXX.

XVII. Μοαγέτης, ὁ τῆς Κιβύρας τύραννος, ὠμός
 « ἦν καὶ δόλιος. (2) Καὶ οὐκ ἀξίός ἐστιν, ἐκ παραδρο-
 « μῆς, ἀλλὰ μετ' ἐπιστάσεως τυχεῖν τῆς ἀρμοζούσης
 « μνήμης.

(3) Πλὴν συνεγίζοντος Γναίου, ὑπάτου Ῥωμαίων,
 « τῇ Κιβύρα, καὶ τοῦ Ἑλουτίου πεμφθέντος εἰς ἀπόπει-
 « ραν, ἐπὶ τίνος ἔστι γνώμης, πρεσβευτὰς ἐξέπεμψε,

XVI. Quo tempore Romæ de pace cum Antiocho ageba-
 « tur, et legatis, qui undique ad Romanos ex Asia venerant,
 « opera dabatur, quo eodem in Græcia bellum urgebatur
 « adversus *Ætolos*; tunc etiam in Asia cum Gallogræcis bel-
 « lum est confectum, quod nunc exponere aggredior.

Moagetes Romanis conciliatur.

XVII. Moagetes, Cibyrae tyrannus, et crudelis et fra-
 « dulentus fuit : (2) mereturque, ut non obiter, sed accurate
 « et diligenter de eo, quæ ad rem faciunt, commemoremus.

(3) Ceterum Cnæo [Manlio] consule Romano appropin-
 « quante Cibyrae, et C. Helvio ad tentandum Moagetis ani-
 « mum præmisso, legatos ille misit, orans, ut cohæreret a

παρακαλῶν, μὴ φθεῖραι τὴν χώραν, ὅτι φίλος ὑπάρχει Ῥωμαίων, καὶ πᾶν ποιήσει τὸ παραγγελλόμενον. (4) Καὶ ταῦτα λέγων ἅμα προὔτεινε στέφανον ἀπὸ πεντακάδεκα ταλάντων. (5) Ὡν ἀκούσας, αὐτὸς μὲν ἀρέζεσθαι τῆς χώρας ἔφη, πρὸς δὲ τὸν στρατηγὸν ἐκέλευσε πρεσβεύειν ὑπὲρ τῶν ὄλων· ἐπεσθαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῆς στρατείας κατὰ πόδας. (6) Γενομένου δὲ τοῦτου, καὶ πέμψαντος τοῦ Μοαγέτου μετὰ τῶν πρεσβευτῶν καὶ τὸν ἀδελφὸν, ἀπαντήσας κατὰ πορείαν ὁ Γνάτιος, ἀνατατικῶς καὶ πικρῶς ὠμίλησε τοῖς πρεσβευταῖς· (7) φάσκων, οὐ μόνον ἀλλοτριώτατον γεγονέναι Ῥωμαίων τὸν Μοαγέτην πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δυναστῶν, ἀλλὰ καὶ κατατείνειν τὴν Ῥώμην ὄλην εἰς καθάρεισιν τῆς ἀρχῆς· καὶ ἐπιστροφῆς εἶναι καὶ κολάσεως ἄξιον μᾶλλον, ἢ φιλίας. (8) Οἱ δὲ πρεσβευταὶ καταπλαγέντες τὴν ἐπίρασιν τῆς ὀργῆς, τῶν μὲν ὄλων ἐντολῶν ἀπέστησαν, ἡξίου δ' αὐτὸν εἰς λόγους ἐλθεῖν τῷ Μοαγέτῃ. (9) Συγχωρήσαντος δὲ, τότε μὲν ἐπανήλθον εἰς τὴν Κιβύραν. (10) Εἰς δὲ τὴν ἐπαύριον ἐξῆλθε μετὰ τῶν φίλων ὁ τύραννος, κατὰ τε τὴν ἐσθῆτα καὶ τὴν ὄλην προστασίαν λιτὸς καὶ ταπεινός, ἐν τε τοῖς ἀπολογισμοῖς κατοφυρόμενος τὴν ἀδυναμίαν τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀσθένειαν ὣν ἐπῆρχε πόλεων, καὶ ἡξίου προσδέξασθαι τὰ ἐ' τάλαντα τὸν Γνάτιον. (11) Ἐκράτει δὲ τῆς Κιβύρας, καὶ Συλλίου, καὶ τῆς ἐν Τερμένει πόλεως. (12) Ὁ δὲ Γνάτιος, καταπλαγείς τὴν ἀπόνοιαν, ἄλλο μὲν οὐδὲν εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ἐὰν δὲ μὴ διδῷ ὅ' τάλαντα μετὰ μεγάλης χαρᾶς, οὐ τὴν χώραν, ἔφη, φθερεῖν, ἀλλὰ τὴν πόλιν αὐτὴν πολιορκήσιν καὶ διαρπάσειν. (13) Ὅθεν ὁ Μοαγέτης κατορθώσας τὸ μέλλον, ἐδεῖτο μηδὲν ποιῆσαι τοιοῦτον, καὶ προσετίθει κατὰ βραχὺ τῶν χρημάτων, καὶ τέλος ἐπεισε τὸν Γνάτιον, ὅ' τάλαντα καὶ μυρίου μεδίμνου λαβόντα πυρῶν, προσδέξασθαι πρὸς τὴν φιλίαν αὐτόν.

Legatio XXXI.

XVIII. Κατὰ τὸν καιρὸν, ἡνίκα Γνάτιος διῆκει τὸν Κολοβάτον προσαγορευόμενον ποταμὸν, ἦλθον πρὸς αὐτὸν πρέσβεις ἐκ τῆς Ἰσιόνδα προσαγορευομένης πόλεως, δεόμενοι σφίσι βοηθῆσαι. (2) Τοὺς γὰρ Τερμησσεῖς, ἐπισπασαμένους Φιλόμηλον, τὴν τε χώραν ἔφασαν αὐτῶν ἀνάστατον πεποιηκέναι, καὶ τὴν πόλιν διηρπакέναι, νῦν τε πολιορκεῖν τὴν ἄκραν, συμπεφευγῶτων εἰς αὐτὴν πάντων τῶν πολιτῶν, ὁμοῦ γυναῖξί καὶ τέκνοις. (3) Ὡν διακούσας ὁ Γνάτιος, ἐκείνοις μὲν ὑπέσχετο βοηθήσειν μετὰ μεγάλης χάριτος· αὐτὸς δὲ νομίσας ἔρμαιον εἶναι τὸ προσπεπικνός, ἐποίητο τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Παμφυλίας. (4) Ὁ δὲ Γνάτιος, συνεγίσας τῇ Τερμησσί, πρὸς μὲν τοὺς συνέθετο φιλίαν, λαβὼν ὅ' τάλαντα, παραπλησίως δὲ καὶ πρὸς Ἀσπενδίου. (5) Ἀποδεξάμενος δὲ καὶ τοὺς παρὰ τῶν ὄλων πόλεων πρεσβευτὰς κατὰ τὴν Παμφυλίαν, καὶ τὴν προειρημένην δόξαν ἐνεργασάμενος ἐκάστοις κατὰ τὰς ἐντεύξεις, ἅμα

populatione agri militem : se enim populi Romani amicum esse, et imperata omnia facturum. (4) Simul hæc dicens coronam offerebat quindecim talentorum. (5) His auditis Helvius, integros a populatione agros servaturum se pollicitus, ire ad consulem legatos, et de summa rerum apud eum disceptare iussit ; a tergo enim sequi illum cum exercitu. (6) Quod cum esset factum, et misisset Moagetes cum legatis fratrem suum, Cnæus, qui in itinere eis occurrerat, minaciter et aspere cum iis est locutus : (7) dixitque, non animum dumtaxat alienissimum a populo Romano habuisse Moagetem præ ceteris omnibus Asiæ regulis ; sed etiam vires omnes ad evertendum imperium Romanum intendisse : proinde dignum animadversione et poena potius, quam amicitia Romanorum. (8) Legati hac significatione iræ Consulis perturbati, ceteris mandatis omissis, tantum illud petere, ut cum Moagete ipse colloqui vellet. (9) Quod cum ille haud recusare se significasset, Cibyram sunt reversi. (10) Postero autem die exiit tyrannus cum amicis, et vestitus et comitatus tenuiter atque obiecte : et de suis rebus locutus, deque inopia sua multum questus, et de urbium suarum ditionis egestate, Cnæum orabat, ut quindecim talenta acciperet. (11) Erant autem sub eo Cibyra, Syllium et Temenepolis urbes. (12) At Cnæus, perditam hominis impudentiam miratus, aliud ei nihil respondit, nisi, si quingenta talenta lubentissimo animo sibi non numeraret, non agros tantum se populaturum, verum ipsam quoque urbem oppugnaturum et direpturum. (13) Itaque impendentis mali metu percussus Moagetes, ne quid ejusmodi faceret orare, et paulatim ad summam aliquid adjicere : tandemque Consuli persuasit, ut acceptis centum talentis, et decem millibus medimnum frumenti, in amicitiam populi Romani ipsum susciperet.

Aliquot gentes Caricæ et Pamphylia sibi conciliat Cn. Manlius.

XVIII. Quo tempore Cnæus [Manlius] Colobatum quem vocant amnem trajecit, venerunt ad eum legati ex oppido, cui Isionda nomen, orantes, ut sibi ferret opem. (2) Termessenses namque, accitis Philomeliensibus, agrum suum omni clade belli pervastasse, urbem diripuisse, nunc quoque arcem obsidere, quo cives universi cum conjugibus et liberis confugissent. (3) Cnæus, his auditis, suum illis auxilium prolixè est pollicitus : ac statim lucro deputans, hanc sibi offerri occasionem, Pamphylia versus agmen duxit. (4) Ceterum ubi Termesso appropinquasset, accepta quinquaginta talentorum corona, amicitiam cum iis pepigit ; pariterque et cum Aspendiis. (5) Deinde aliarum quoque civitatum legatis in Pamphylia susceptis, cum in congressibus eadem illa eis persuasisset, quæ ante sunt dicta, atque

δὲ καὶ τοὺς Ἴσιονδεῖς ἐξελόμενος ἐκ τῆς πολιορκίας, αὐθις ἐποιεῖτο τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τοὺς Γαλάτας.

Legatio XXXII.

XIX. Κύρμασα πόλιν λαβὼν ὁ Γνάϊος, καὶ λείαν ἀφθονον, ἀνέλευξε. (2) Προαγόντων δὲ αὐτῶν παρὰ τὴν λίμνην, παρεγένοντο πρέσβεις ἐκ Λυσινόης, διδόντες αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν. (3) Οὗς προσδεξάμενος, ἐνέβαλεν εἰς τὴν τῶν Σαγαλασέων γῆν, καὶ πολὺ πλῆθος ἐξελασάμενος λείας, ἀπεκαρadoxει τοὺς ἐκ τῆς πόλεως, ἐπὶ τίνος ἔσονται γνώμης. (4) Παραγενομένων δὲ πρεσβευτῶν ὡς αὐτὸν, ἀποδεξάμενος τοὺς ἀνδρας, καὶ λαβὼν ὅς ταλάντων στέφανον, καὶ δισμυρίους κριθῶν μεδίμνους καὶ δισμυρίους πυρῶν, προσεδέξατο τοὺς εἰς τὴν φιλίαν.

Legatio XXXIII.

XX. Γνάϊος, ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, πρέσβεις ἐξαιπέτειλε πρὸς τὸν Ἐποσόννατον τὸν Γαλάτην, ὅπως πρεσβεύσῃ πρὸς τοὺς τῶν Γαλατῶν βασιλεῖς. (2) Καὶ ὁ Ἐποσόννατος ἐπέμψεν πρὸς Γνάϊον πρέσβεις, καὶ παρεκάλεσεν τὸν Γνάϊον τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸν, μὴ προξαναστῆναι, μηδ' ἐπιβαλεῖν χεῖρας τοῖς Τολιστοβογίοις Γαλάταις. (3) καὶ διότι πρεσβεύσει πρὸς τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν Ἐποσόννατος, καὶ ποιήσεται λόγους ὑπὲρ τῆς φιλίας, καὶ πείσεσθαι πρὸς πᾶν αὐτοὺς παραστήσεσθαι τὸ καλῶς ἔχον.

(Suidas in Γάλλοις.)

(4) Γνάϊος ὁ ὑπάτος τῶν Ῥωμαίων, διερχόμενος, ἐγεφύρωσε τὸν Σαγγάριον ποταμὸν, τελέως κοῖλον ὄντα καὶ δύσβατον. (5) Καὶ παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν στρατοπεδευσαμένων παραγίγνονται Γάλλοι παρὰ Ἀττιδος καὶ Βαττάκου, τῶν ἐκ Πεσσινοῦντος ἱερέων τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν. (6) ἔχοντες προσταθῖδια καὶ τύπους, φάσκοντες, προσαγγέλλειν τὴν θεὸν νίκην καὶ κράτος. (7) Οὗς Γνάϊος φιλανθρώπως ὑπεδέξατο.

Legatio XXXIII.

(8) Ὄντος δὲ τοῦ Γναίου πρὸς τὸ πολισμάτιον τὸ καλούμενον Γορδιεῖον, ἔχον παρ' Ἐποσόννατου πρέσβεις, ἀποδηλοῦντες, ὅτι πορευθεὶς διαλεχθείη τοῖς τῶν Γαλατῶν βασιλεῦσιν. (9) οἱ δ' ἀπλῶς εἰς οὐδὲν συγκαταβαίνοιν φιλάνθρωπον, ἀλλ' ἡθροικότες ὁμοῦ τέχνα καὶ γυναικας καὶ τὴν ἄλλην κτῆσιν ἅπασαν εἰς τὸ καλούμενον ὄρος Ὀλυμπον, ἔτοιμοι πρὸς μάχην εἰσίν.

Excerpt. Valesian.

XXI. Ὀρτιάγων, ὁ βασιλεὺς τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Γαλατῶν, ἐπιβάλετο τὴν ἀπάντων τῶν Γαλατῶν δύ-

etiam Isiondenses obsidione exemisset, Gallogræcos repetere instituit.

Item Pisidiæ.

XIX. Cymasis urbe capta, et multa præda, Cn. [Manlius] castra movit. (2) Cui propter paludes progredienti occurrerunt legati a Lysinoe, fidei illius sese permittentes. (3) Quibus receptis, in Sagalassenum agrum venit, et præda ingente abacta, quid consilii capturi essent oppidani, exspectabat. (4) Deinde ut legati venerunt, iis admissis, accepta corona quinquaginta talentorum, et XX millibus hordei ac totidem tritici medimnis, pacem Sagalassensibus dedit.

Eposognatus Romanis favens.

XX. Cn. Manlius, Romanus consul, legatos misit ad Eposognatum, unum ex regulis Gallogræcorum, ut legationem ipse obiret ad ejus gentis regulos. (2) Eposognatus, missis ad Consulem legatis, oravit eum, ne præpropere castra moveret, neve Tolistobogios Gallos hostiliter invaderet: (3) ipsum enim ad reges iturum Eposognatum, et, ut Romanorum amicitiam respiciant, fore illis auctorem; persuasurumque adeo ipsis, ut nullam conditionem modicam ac tolerabilem detractent.

Galli Matris magnæ ad Manlium veniunt.

(4) Cnæus, Romanorum consul, Sangarium usque progressus, flumen, quod ob nimiam altitudinem vado transiri non poterat, ponte junxit. (5) Ibi quum ad ipsam fluminis ripam castra posuisset, accedunt ad eum Galli Matris magnæ, ab Attide et Battaco antistitibus Pessinunte missi. (6) Hi, typos et imagines a pectore suspensas gestantes, dixerunt, Deam Romanis victoriam et potentiam annunciare. (7) Eos Manlius perquam humaniter excepit.

Galli Olympum montem tenentes.

(8) Ad oppidulum vero, quod Gordieum vocatur, stativa habente Consule, legati ab Eposognato venerunt, nuntiantes, profectum eum ad reges Gallorum, cum ipsis esse collocutum: (9) sed ad nullam æquam conditionem potuisse eos perducere: qui quidem liberos simul atque uxores omnesque ceteras facultates in Olympum, quem vocant, montem contulissent, et ad pugnandum essent parati.

Ortiago Gallis præesse studet.

XXI. Ortiago, Galatiæ regulus, omnium qui in Asia sunt Gallorum sibi vindicare imperium constituerat. (2)

ναστείαν εἰς ἐαυτὸν μεταστῆσαι· (2) καὶ πολλὰ πρὸς τοῦτε τὸ μέρος ἐφόδια προσεφέρετο καὶ φύσει καὶ τριβῇ. (3) Καὶ γὰρ εὐεργετικὸς ἦν, καὶ μεγαλόφυχος, καὶ κατὰ τὰς ἐντεῦξεις εὐχαρις, καὶ συνετός· (4) τὸ δὲ συνέχον παρὰ Γαλάταις, ἀνδρώδης ἦν, καὶ δυναμικὸς πρὸς τὰς πολεμικὰς χρεῖας.

(Apud Plutarchi. in Γυναικῶν Ἀρεταίς.)

(5) Χιομάρην δὲ συνέβη, τὴν Ὀρτιάγοντος [γυναῖκα], αἰχμάλωτον γενέσθαι, μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν, ὅτε Ῥωμαῖοι καὶ Γναίος ἐνίκησαν μάχῃ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Γαλάτας. (6) Ὁ δὲ λαβὼν αὐτὴν ταξίαρχος, ἐχρήσατο τῇ τύχῃ στρατιωτικῶς, καὶ κατήσχυνεν. (7) Ἦν δὲ ἄρα καὶ πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀργύριον ἀμαθὴς καὶ ἀκρατὴς ἄνθρωπος· ἡττήθη δὲ ὅμως ὑπὸ τῆς φιλαργυρίας. (8) Καὶ χρυσίου συγχοῦ διαμολογηθέντος ὑπὲρ τῆς γυναικὸς, ἦγεν αὐτὴν ἀπολυτρώσων, ποταμοῦ τινος ἐν μέσῳ διαιργόντος. (9) Ὡς δὲ ἐπιδάντες οἱ Γαλάται τὸ χρυσίον ἔδωκαν αὐτῇ, καὶ παρελάμβανον τὴν Χιομάρην, ἣ μὲν ἀπὸ νεύματος προσέταξεν ἐνί, πᾶσαι τὸν Ῥωμαῖον ἀσπαζόμενον αὐτὴν καὶ φιλοφρονούμενον. (10) Ἐκείνου δὲ πεισθέντος, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποκόψαντος, ἀρπαγμένη καὶ περιστείλασα τοῖς κόλποις ἀπῆλυνεν. (11) Ὡς δὲ ἦλθε πρὸς τὸν ἄνδρα, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῷ προῦδεν, ἐκείνου θαυμάσαντος, καὶ εἰπόντος· ὦ γύναι, καλὸν ἦ πίστις· Ναί, εἶπεν, ἀλλὰ κάλλιον, ἓνα μόνον ζῆν ἔμοι συγγεγενημένον. (12) Ταύτῃ μὲν ὁ Πολύβιος, φησί, διὰ λόγων ἐν Σάρδεσι γενόμενος, θαυμάσαι τό τε φρόνημα καὶ τὴν σύνεσιν.

Legatio XXXIV.

XXII. Τῶν Ῥωμαίων, μετὰ τὴν τῶν Γαλατῶν νίκην, στρατοπεδεύοντων περὶ τὴν Ἀγκυραν πόλιν, καὶ τοῦ Γναίου τοῦ στρατηγοῦ προάγειν εἰς τοῦμπροσθεν μέλλοντος· (2) παραγίνονται πρέσβεις παρὰ τῶν Τεκτοσάγων, ἀξιοῦντες τὸν Γναῖον, τὰς μὲν δυνάμεις ἔασαι κατὰ γῆραν, αὐτὸν δὲ κατὰ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν προσελθεῖν εἰς τὸν μεταξύ τόπον τῶν στρατοπέδων· ἥξειν δὲ καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν βασιλεῖς κοινολογησόμενους ὑπὲρ τῶν διαλύσεων. (3) Τοῦ δὲ Γναίου συγκαταθεμένου καὶ παραγενθέντος κατὰ τὸ συνταχθὲν μετὰ φ' ἱππέων· τότε μὲν οὐκ ἦλθον οἱ βασιλεῖς. (4) Ἀνακχωρηχότος δὲ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἰδίαν παρεμβολὴν, αὖθις ἤκον οἱ πρέσβεις, ὑπὲρ μὲν τῶν βασιλέων στήφειν τινὰς λέγοντες, ἀξιοῦντες δὲ πάλιν ἔλθεῖν αὐτὸν, ὅτι τοὺς πρώτους ἄνδρας ἐκπέμψουσι κοινολογησόμενους ὑπὲρ τῶν θίων. (5) Ὁ δὲ Γναῖος, κατανεύσας ἥξειν, αὐτὸς μὲν ἔμεινεν ἐπὶ τῆς ἰδίας στρατοπεδείας· Ἄτταλον δὲ καὶ τῶν χιλιάρχων τινὰς ἐξαπέστειλεν μετὰ τριακοσίων ἱππέων. (6) Οἱ δὲ τῶν Γαλατῶν ἦλθον μὲν κατὰ τὸ συνταχθὲν, καὶ λόγους ἐποίησαντο περὶ τῶν πραγμάτων· τέλος δ' ἐπιθεῖναι τοῖς προειρημένους,

Atque ad hunc conatum et natura et usu plurima habuerat adjumenta. (3) Nam et liberalitate et magnitudine animi erat insigni, et in congressu et colloquiis urbanus et prudens : (4) quodque apud Gallos præcipuum habetur, vir fortissimus ac bello strenuus erat.

Ejus uxor magnanima.

(5) Quo tempore Romani, duce Cn. [Manlio] vicerunt Gallos Asiaticos, accidit, ut Chiomara, Ortiagontis uxor, inter alias mulieres captiva duceretur. (6) Qui ea potitus erat centurio, homo et libidinosus et avarus, militari more usus fortuna, pudicitiae mulieris vim fecit. (7) Victus deinde pecuniae cupiditate, (8) cum pro liberanda muliere magna vis auri esset ei oblata, eduxit eam ad locum, qui amnesecabatur. (9) Hunc cum transivissent qui eam redemptum venerant Galatae, datoque auro Chiomaram recepissent, uni eorum illa nutu signum dedit, ut centurionem, qui illam amplectens valedicebat, percuteret. (10) Cumque is paruisset, et caput occiso amputasset, Chiomara id, gremio involutum, secum auferens, oculus est avecta. (11) Cum igitur ad maritum venisset, projecissetque ante ejus pedes caput hominis; demirante eo, dicenteque, O mulier! præclara res est fides : — Omnino, inquit : sed id pulchrius est, unum tantum vivere, qui mecum rem habuerit. (12) Cum hac muliere, Polybius scribit, se collocutum Sardibus, miratumque esse animi magnitudinem ejus ac prudentiam.

Tectosagum dolus irritus.

XXII. Romanis, post devictos [in Olympo monte] Gallos, ad Ancyram stativa habentibus, quum inibi esset Cn. [Manlius] Consul, ut ulterius progredieretur; (2) oratores Tectosagum venerunt, petentes ab eo, ut, relictis eo loci copiis, ipse postero die in medium locum inter bina castra progredieretur : adfuturos et reges Gallorum, ut de pace agant. (3) Quum Cnæus esset assensus, et, sicut constitutum fuerat, quingentis equitibus comitatus venisset, reges non adfuerunt. (4) Consule in castra reverso, redeunt legati, ad excusationem regum suorum causas quasdam prætexentes, rogantesque, ut iterum venire vellet : reges enim Gallogracorum missuros principes gentis, quibuscum de rebus omnibus posset tractari. (5) Cnæus, iterum pollicitus, ipse quidem in castris remanet; sed Attalum cum tribunis quibusdam et trecentorum equitum præsidio mittit. (6) Ad hoc colloquium accesserunt quidem Galli, sicut convenerat, actumque est de summa rerum : at finem rebus posse im-

ἢ κυρῶσαι τι τῶν δοξάντων, οὐκ ἔβασαν εἶναι δυνατόν· (7) τοὺς δὲ βασιλεῖς τῇ κατὰ πόδας ἤξειν διωρίζοντο, συνθησόμενοι καὶ πέρας ἐπιθήσοντας, εἰ καὶ Γνάϊος ὁ στρατηγὸς ἔλθοι πρὸς αὐτούς. (8) Τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀτταλον ἐπαγγελαμένων, ἤξειν τὸν Γνάϊον, τότε μὲν ἐπὶ τούτοις διελύθησαν. (9) Ἐποιοῦντο δὲ ὑπερθέσεις ταύτας οἱ Γαλάται, καὶ διεστρατήγουν τοὺς Ῥωμαίους, βουλόμενοι τῶν τε σωμάτων τινὰ τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν χρημάτων ὑπερθέσθαι πέραν τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ· μάλιστα δὲ τὸν στρατηγὸν τῶν Ῥωμαίων, εἰ δυνήθειεν, λαβεῖν ὑποχείριον· εἰ δὲ μή γε, πάντως ἀποκτεῖναι. (10) Ταῦτα δὲ προθέμενοι, κατὰ τὴν ἐπιούσαν ἐκαπαδόκουν τὴν παρουσίαν τῶν Ῥωμαίων, ἐτοίμους ἔχοντες ἵππεις εἰς χιλίους. (11) Ὁ δὲ Γνάϊος, διακούσας τῶν περὶ τὸν Ἀτταλον, καὶ πεισθεὶς ἤξειν τοὺς βασιλεῖς, ἐξῆλθε καθάπερ· εἰώθει μετὰ φ' ἱππέων. (12) Συνέβη δὲ, ταῖς πρότερον ἡμέραις τοὺς ἐπὶ τὰς ξυλείας καὶ χορολογίας ἐκπορευομένους ἐκ τοῦ τῶν Ῥωμαίων χάρακος ἐπὶ ταῦτα τὰ μέρη πεποιθῆσθαι τὴν ἐφοδὸν, ἐφεδρεῖα χρωμένους τοῖς ἐπὶ τὸν σύλλογον πορευομένοις ἱππέυσιν. (13) Οὗ καὶ τότε γενομένου, καὶ πολλῶν ἐξεληλυθότων, συνέταξαν οἱ χιλιάρχοι, καὶ τοὺς εἰθισμένους ἐφεδρεῖν τοῖς προνομούουσιν ἱππέεις ἐπὶ ταῦτα τὰ μέρη ποιήσασθαι τὴν ἐξοδὸν. (14) Ὡς ἐκπορευθέντων, αὐτομάτως τὸ δέον ἐγενήθη πρὸς τὴν ἐπιφερομένην χρεῖαν.

poni, de quibus esset actum, aut confutari quæ placita essent, negarunt posse; (7) verum postero die reges venturos affirmabant, pactaque cum Cnaeo, si modo ipse pariter adfuerit, inituros, et negotio finem imposituros. (8) Premittente Attalo, adfuturum consulem, utrumque discessum est. (9) Procrastinatio ista Gallorum et dolus, quo Romanos appetierunt, eo spectabat, ut conjuges et liberos, quoad ejus fieri posset, cum rebus suis, trans Halym trajicerent: præcipue vero consulem Romanum, si posset fieri, capere cupiebant; aut certe, si id minus posset, omnino occidere. (10) Hoc consilio die sequenti adventum Romanorum expectabant, paratis in id mille circiter equitibus. (11) Consul affirmanti Attalo, venturos reges, fidem habens, castris exiit, ut erat ei moris, cum quingentis equitibus. (12) Acciderat autem, ut superioribus diebus lignatores et pabulatores, qui e Romanis castris exierant, eandem illam partem incursarent, et praesidio uterentur eorumdem equitum, qui consulem ad colloquium comitabantur. (13) Id quæ tunc quoque factum esset, multique exiissent, tribuni praesidium etiam equitum pabulatores consequi solitum eandem in partem egredi jusserunt. (14) Quo facto, provisum fuit casu ei malo, quod impendebat.

DE CAUSIS BELLI ROMANORUM CUM PERSEO.

[XXII. a. Ὅτι φησὶν ὁ ΠΟΛΥΒΙΟΣ ἐν εἰκοστῇ δευτέρῃ· Περὶ δὲ τὴν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ βασιλέων οἰκίαν ἤδη τις ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν ἐφύετο κακῶν ἀνηκέστου ἀρχῇ· (2) καίτοι γε οὐκ ἀγνοοῖ, διότι τινὲς τῶν συγγραφότων περὶ τοῦ Ῥωμαίου πολέμου πρὸς Περσέα, βουλόμενοι τὰς αἰτίας ἡμῖν ἐπιδεικνύουσι τῆς διαφορᾶς, πρῶτον μὲν ἀποφαίνουσι τὴν Ἀβρουπόλιος ἐκπτώσιν ἐκ τῆς ἰδίας δυναστείας, ὡς καταδραμόντος αὐτοῦ τὰ παρὰ τὸ Πάγγαιον μέταλλα, μετὰ τὸν τοῦ Φιλίππου θάνατον· (3) Περσεὺς δὲ παραβουλήσας καὶ τρεψάμενος ὀλοσχερῶς ἐξέβαλε τὸν προεξηγούμενον ἐκ τῆς ἰδίας ἀρχῆς· (4) ἐξῆς δὲ ταύτῃ τὴν εἰς Δολοπίαν εἰσβολὴν, καὶ τὴν εἰς Δελφοὺς παρουσίαν Περσέως· (5) ἔτι δὲ τὴν περὶ Εὐμένους τοῦ βασιλέως ἐπιβουλήν γενομένην ἐν Δελφοῖς, καὶ τὴν τῶν ἐκ Βοιωτίας πρεσβευτῶν ἐπαναίρεσιν· ἐξ ὧν ἐνίοι φασὶ φῶναι Περσεὶ τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον.]

[XXII. b. Ἐγὼ δὲ φημὶ κυριώτατον μὲν εἶναι καὶ τοῖς συγγράφουσι καὶ τοῖς φιλομαθοῦσι τὸ γινώσκειν τὰς αἰτίας, ἐξ ὧν ἕκαστα γέννῃται καὶ φύεται τῶν πραγμάτων· συγρέχεται δὲ ταῦτα παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν συγγραφέων διὰ τὸ μὴ κρατεῖν, τίτι διαφέρει πρόφασις αἰτίας· πάλιν προφάσεως, ἀρχὴ πολέμου. (2) Καὶ νῦν δὲ τῶν πραγμάτων αὐτῶν προσυπομιμνησκόντων, ἀνάγκασμαι πάλιν ἀνανεώσασθαι τὸν αὐτὸν λόγον. (3)

XXII. a. POLYBIUS vigesimo secundo libro ait: Adversus regum Macedonum domum jam inde ab hoc tempore maximorum quædam malorum occasio cepit. (2) Non ignoro equidem scriptores aliquot belli Romanorum cum Perseo, dum causas dissidii aperire student, primam ex his ponere Abrupolis ex regno suo depulsionem, quia is solummodo sunt ad Pangæum invaserat post Philippi obitum: (3) quamobrem bello Perseus commoto prædictum regem omni potentia spoliatum expulit. (4) Secundam causam proferunt Dolopie ex occasione illa occupationem, Perseeque Delphos adventum. (5) Tertiam insidias Eumeni regi Delphis ultimas, legatorumque Bæoticorum cædem. Ex his, inquam, nonnulli bellum Persei cum Romanis conflatum aiunt.

XXIII. b. Ego vero plurimum interesse tum historicorum tum etiam studiosorum legentium arbitror causarum cognitionem, ex quibus singula gignuntur et pullulant. Aliqui magna confusio apud plerosque scriptores fit, quia necesse est quid inter prætextum intersit et causam; rursus, in quo prætextum a principio belli differat. (2) Jam vero, rebus ipsis me admonentibus, cogor eundem sermonem institurare. (3) Nam dictarum rerum primæ quidem, prætextum

τῶν γὰρ ἄρτι ῥηθέντων πραγμάτων τὰ μὲν πρῶτα προ-
 ράσεις εἰσὶ· τὰ δὲ τελευταῖα, τὰ περὶ τὴν [κατὰ] τοῦ βα-
 σιλέως Εὐμένους ἐπιβουλὴν, καὶ τὰ περὶ τὴν τῶν πρε-
 σβευτῶν ἀναίρεσιν, καὶ τούτοις ἕτερα παραπλήσια τῶν
 κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς γεγονότων, ἀρχὴ πρόδηλος τοῦ
 συστάτος Ῥωμαίοις καὶ Περσεὶ πολέμου, καὶ τοῦ κατα-
 λυθῆναι τὴν Μακεδόνων ἀρχήν· αἰτία δὲ τούτων ἀπλῶς
 ἐστὶν οὐδεμία· δῆλον δὲ τοῦτ' ἐσται διὰ τῶν ἐξῆς ῥηθησο-
 μένων. (4) Καθάπερ γὰρ εἴπομεν Φίλιππον τὸν Ἀμύν-
 του διανοηθῆναι καὶ προθέσθαι συντελεῖν τὸν πρὸς τοὺς
 Πέρσας πόλεμον, Ἀλέξανδρον δὲ τοῖς ὑπ' ἐκείνου χειρι-
 μένοις χρῆσθαι [ἐπὶ χειρισμῶ] τῶν πράξεων· οὕτω καὶ
 νῦν Φίλιππον μὲν τὸν Δημητρίου φαμέν διανοηθῆναι πρό-
 τερον πολεμεῖν Ῥωμαίοις τὸν τελευταῖον πόλεμον, καὶ
 τὰς παρασκευὰς ἐτοιμοὺς πάσας πρὸς ταύτην ἔχειν τὴν
 ἐπιβολήν· ἐκείνου δ' ἐκχωρήσαντος, Περσέα γενέσθαι χει-
 ριστὴν τῶν πράξεων. (5) εἰ δὲ τοῦτ' ἀληθές, καὶ ἐκείνο σα-
 φές· οὐ γὰρ οἷον τε ταύτας ὑστερον γενέσθαι τῆς τελευταίας
 τοῦ χρίναντος καὶ προθεμένου πολεμεῖν· ὃ συμβαίνει τοῖς
 ἐκ τῶν ἄλλων συγγραφεῶν εἰρημένοις· πάντα γὰρ ἐστὶ
 τὰ λεγόμενα παρ' αὐτοῖς ὑστερα τῆς Φιλίππου τελευταίας.]

(Suidas in Πραξικοπήσας.)

XXIII. Ὁ δὲ Φούβιος, πραξικοπήσας, νυκτὸς κα-
 τέλαβε τὸ μέρος τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τοὺς Ῥωμαίους
 εἰσήγαγε. [Reliqua nunc lib. XXI, c. 16, 1.]

(Sames arx a Fulvio capta.)

XXIII. Fulvius, proditorum opera usus partem arcis no-
 ctu cepit, et Romanos introduxit.

V. — CN. MANLIUS PROCOS. ORDINAT RES ASIÆ.

Legatio XXXV.

XXIV. Κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους, κατὰ τὴν Ἀσίαν
 Γναίου τοῦ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοῦ παραχειμαζόντος
 ἐν Ἐφέσῳ, κατὰ τὸν τελευταῖον ἐνιαυτὸν τῆς ὑποκει-
 μένης Ὀλυμπιάδος, παρεγένοντο πρεσβεῖαι παρὰ τε
 τῶν Ἑλληνίδων πόλεων τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας, καὶ παρ'
 ἑτέρων πλειόνων, συμφοροῦσαι στεφάνους τῷ Γναίῳ,
 διὰ τὸ νενικηκέναι τοὺς Γαλάτας. (2) Ἄπαντες γὰρ οἱ
 τὴν ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου κατοικοῦντες οὐχ οὕτως ἐχά-
 ρησαν, Ἀντιόχου λειφθέντος, ἐπὶ τῷ δοκεῖν ἀπολε-
 λῦσθαι, τινὲς μὲν φόρων, οἱ δὲ φρουρᾶς, καθόλου δὲ πάν-
 τες βασιλικῶν προσταγμάτων, ὥς ἐπὶ τῷ τὸν ἀπὸ τῶν
 βαρβάρων αὐτοῖς φόβον ἀφῆρῆσθαι, καὶ δοκεῖν ἀπηλ-
 λάχθαι τῆς τούτων ὕδρεως καὶ παρανομίας. (3) Ἦλθε
 δὲ καὶ παρ' Ἀντιόχου Μουσᾶιος, καὶ παρὰ τῶν Γαλα-
 τῶν πρεσβευταί, βουλόμενοι μαθεῖν, ἐπὶ τίσιν αὐτοὺς
 δεῖ ποιεῖσθαι τὴν φιλίαν. (4) Ὁμοίως δὲ καὶ παρὰ
 Ἀριαράθου, τοῦ τῶν Καππαδοκῶν βασιλέως· καὶ γὰρ
 οὗτος, μετασχὼν Ἀντιόχῳ τῶν αὐτῶν ἐλπίδων, καὶ κοι-
 νωνήσας τῆς πρὸς Ῥωμαίους μάχης, ἐδεδίει καὶ διη-
 πορεῖτο περὶ τῶν καθ' αὐτόν. (5) Διὸ καὶ πλειονάκις
 πέμπων πρεσβευτὰς, ἐβούλετο μαθεῖν, τί δοὺς, ἢ τί
 πράξας, δύναται ἂν παραιτήσασθαι τὴν σφετέραν ἀγνοι-
 αν. (6) Ὁ δὲ στρατηγὸς τὰς μὲν παρὰ τῶν πόλεων

XXIV. Eodem tempore, anno præsentis Olympiadis po-
 stremo, ad Cn. [Manlium] proconsulem, Ephesi in Asia hi-
 bernantem, legationes ex civitatibus Græcorum Asiæ
 incolentium, aliisque multis gentibus, venerunt, propter
 victoriam de Gallis coronas illi undique afferentes. (2)
 Omnes enim, qui regiones cis Taurum colunt, non adeo
 lætati sunt victo Antiocho, quod liberati essent alii tributis,
 alii præsidio, omnes necessitate parendi jussis illius, quam
 quod metus a barbaris esset ipsis ademptus, neque amplius
 injurias ac perfidiam horum essent toleraturi. (3) Venit et
 missus ab Antiocho Musæus : et Gallorum legati, ut scirent,
 quibus legibus pacem a Romanis essent impetraturi. (4)
 Similiter quoque oratores missi sunt et ab Ariarathæ, Cap-
 padocum rege : nam et hic, quod, inita cum Antiocho so-
 cietate fortunarum omnium et totius spei, in acie pro illo
 contra Romanos steterat, metuebat sibi, et de statu suo
 etiam atque etiam erat anxius. (5) Quamobrem missis
 sæpius legatis scire avebat, quid dare, quidve facere oport-
 eret, ut noxam errore contractam deprecaretur. (6) Pro-

πρεσβείας πάσας ἐπαινέσας, καὶ φιλανθρώπως ἀποδεξάμενος, ἐξαπέστειλε. (7) Τοῖς δὲ Γαλάταις ἀπεκρίθη, διότι, προσδεξάμενος Εὐμένην τὸν βασιλέα, τότε ποιήσεται τὰς πρὸς αὐτοὺς συνθήκας. Τοῖς δὲ παρὰ Ἀριαράθου εἶπεν, ἐξακόσια τάλαντα δόντας τὴν εἰρήνην ἔχειν. (8) Πρὸς δὲ τὸν Ἀντιόχου πρεσβευτὴν συνετάξατο μετὰ τῆς δυνάμεως ἥξειν ἐπὶ τοὺς τῆς Παμφυλίας ὄρους, τὰ τε δισχιλία τάλαντα καὶ φ' κομιούμενος, καὶ τὸν σῖτον δν ἔδει δοῦναι τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ πρὸ τῶν συνθηκῶν, κατὰ τὰς πρὸς Λεύκιον ὁμολογίας. (9) Μετὰ δὲ ταῦτα, καθαρμὸν ποιησάμενος τῆς δυνάμεως, καὶ τῆς ὥρας παραδιδούσης, παραλαβὼν Ἀτταλον, ἀνέβη, καὶ παραγενόμενος εἰς Ἀπάμειαν ὁδοαῖος, ἐπέμεινε τρεῖς ἡμέρας· κατὰ δὲ τὴν τετάρτην ἀναζεύξας προῆγε, χρώμενος ἐνεργοῖς ταῖς πορείαις. (10) Ἀφικόμενος δὲ τρίταιος, εἰς τὸν συνταχθέντα τόπον τοῖς περὶ Ἀντιόχον, αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε. (11) Συμμιζάντων δὲ τῶν περὶ τὸν Μουσαῖον, καὶ παρακαλούντων αὐτὸν ἐπιμεῖναι, διότι καθυστεροῦσιν αἱ ὁδοὶ καὶ τὰ κτήνη, τὰ παρακομίζοντα τὸν σῖτον καὶ τὰ χρήματα, πεισθεὶς τούτοις, ἐπέμεινε τρεῖς ἡμέρας. (12) Τῆς δὲ χορηγίας ἐλθούσης, τὸν μὲν σῖτον ἐμέτρησε ταῖς δυνάμεσι· τὰ δὲ χρήματα παραδούς τινι τῶν γιλιάρχων, συνέταξε παρακομίζειν εἰς Ἀπάμειαν.

XXV. Αὐτὸς δὲ πυνθανόμενος, τὸν ἐπὶ Πέργης καθεσταμένον ὑπ' Ἀντιόχου φρουράρχον οὔτε τὴν φρουρὰν ἐξάγειν οὔτε αὐτὸν ἐκχωρεῖν ἐκ τῆς πόλεως, ὥρμησε μετὰ τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν Πέργην. (9) Ἐγγίζοντος δ' αὐτοῦ τῇ πόλει, παρὴν ἅπ' αὐτῆς ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῆς φρουρᾶς, ἀξίων καὶ δεόμενος, μὴ προκαταγινώσκειν αὐτοῦ, ποιεῖν γὰρ ἔν τι τῶν καθηκόντων. (3) παραλαβὼν γὰρ ἐν πίστει παρ' Ἀντιόχου τὴν πόλιν, τηρεῖν ἔφη ταύτην, ὥς ἂν διασφαλῇ πάλιν παρὰ τοῦ πιστεύσαντος, τί δὲ ποιεῖν· μέχρι δὲ τοῦ νῦν ἀπλῶς οὐδὲν αὐτῷ παρ' οὐδενὸς ἀποδεδελγῶσθαι. (4) Διόπερ ἡξίου λθ' ἡμέρας, χάριν τοῦ διαπεμφθέντος ἐρέσθαι τὸν βασιλέα, τί δὲ πράττειν. (6) Ὁ δὲ Γνάτιος, θεωρῶν τὸν Ἀντιόχον ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις εὐσυνθετοῦντα, συνεχώρησε πέμπειν, καὶ πυνθάνεσθαι τοῦ βασιλέως. Καὶ μετὰ τινος ἡμέρας πυθόμενος, παρέδωκε τὴν πόλιν. (8) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτων οἱ δέκα πρεσβευταὶ καὶ ὁ βασιλεὺς Εὐμένης εἰς Ἔφεσον κατέπλευσαν, ἥδη τῆς θερείας ἐναρχομένης· καὶ δύο ἡμέρας ἐκ τοῦ πλοῦ προσαναλαβόντες αὐτοὺς, ἀνέβαινον εἰς τὴν Ἀπάμειαν. (7) Ὁ δὲ Γνάτιος, προσπεσούσης αὐτῷ τῆς τούτων παρουσίας, Λεύκιον μὲν τὸν ἀδελφὸν μετὰ τετρακισχιλίων ἐξαπέστειλε πρὸς τοὺς Ὀροανδεῖς, πειθανάγκης ἔχοντας διάθεσιν, χάριν τοῦ κομίσασθαι τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὁμολογηθέντων χρημάτων. (8) αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως ἀναζεύξας ἡπείγετο, σπεύδων συναΐσαι τοῖς περὶ τὸν Εὐμένην. (9) Παραγενόμενος δὲ εἰς τὴν Ἀπάμειαν, καὶ καταλαβὼν τὸν τε βασιλέα καὶ τοὺς δέκα, συνήδρευε περὶ τῶν πραγμάτων. (10) Ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς, κυρώσαι πρῶτον τὰ πρὸς Ἀντιόχον ὅρκια, καὶ τὰς συνθήκας, ὑπὲρ

consul civitatum oratores omnes laudatos, comiterque acceptos, dimisit. (7) Gallis respondit: postquam venisset Eumenes, de pace cum iis se acturum. Legatis Ariarathis dixit: pacem se daturum, ubi prius talenta sexcenta numerasset. (8) Cum Antiochi legato consilium, venturum se cum exercitu ad fines Pamphyliae, et talentum duo millia et quingenta, cum frumento, quod ante pacem metiri militibus Romanis tenebatur rex, ex foedere cum Lucio Scipione pacto, accepturum. (9) Secundum hac lustrato exercitu, permittente jam vere, assumpto Attalo, profectus, die octavo Apameam venit. Ibi triduum stativis habitis, quarto die motis castris, magnis itineribus pergit ire. (10) Tertiis castris ad locum constitutum legatis Antiochi pervenit, ibique consedit. (11) Mox a Musaeo contentus rogatusque est, ut commoraretur eo loci; quoniam plaustra et jumenta, quae frumentum et pecuniam adveherent, in via essent remorata. Ita rogatu hujus triduum ibi stativa habuit. (12) Deinde quum omnia adveniant, frumentum copiis divisit, pecuniam, uni tribunorum militum traditam, Apameam deportari jussit.

XXV. Ipse factus certior, praefectum presidii, quod Pergae imposuerat Antiochus, neque presidium educere, neque ipsum urbe excedere, Pergam exercitum ducit. (2) Appropinquant occurrat egressus urbe praesidii praefectus, petens atque orans, ne se causa incognita damnet: facere enim, quod sui sit officii; (3) commissam enim fidei suae urbem ab Antiocho servare, donec is, a quo illam provinciam acceperit, quid esset opus facto, sibi significasset; de quo ad hunc diem nihil penitus ei esset indicatum. (4) Orabat igitur, xxxix dierum spatium sibi concedi ad voluntatem regis super ea re per nuncios sciscitandam. (5) Cui Manlius, quum videret, in ceteris omnibus Antiochum fidem servare ut mitteret regemque consuleret, permisit. Cognita regis voluntate, urbem tradidit. (6) Sub idem tempus decem legati et rex Eumenes, ineunte jam aestate, Ephesum appulerunt: ubi cum e nausea biduum se refecissent, Apameam ascenderunt. (7) Proconsul, audito eorum adventu, fratrem Lucium cum quatuor millibus militum ad Oroandenses misit, ad reliquum pecuniae ex eo, quod perigerant, accipiendum, sive admonendi tantum si essent, sive etiam cogendi: (8) ipse cum exercitu profectus pergebat ire, ut quamprimum Eumenem conveniret. (9) Apameam ut venit, invento ibi rege cum decem legatis, de iis, quae agenda essent, consultabat. (10) Primum igitur placuit ipsis, ictum cum Antiocho foedus pacemque confir-

ὧν οὐδὲν ἂν δέοι πλείω διατίθεσθαι λόγον, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἐγγράφων ποιῆσθαι τὰς διαλύσεις.

XXVI. Ἦν δὲ τοιαύτη τις ἡ τῶν κατὰ μέρος διάταξις. « Φιλίαν ὑπάρχειν Ἀντιόχῳ καὶ Ῥωμαίοις εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον, ποιοῦντι τὰ κατὰ τὰς συνθήκας. (2) Μὴ διένειαι βασιλέα Ἀντίοχον καὶ τοὺς ὑποτατομένους διὰ τῆς αὐτῶν χώρας ἐπὶ Ῥωμαίους καὶ τοὺς συμμάχους, πολεμίους, μηδὲ χορηγεῖν αὐτοῖς μηδέν. (3) Ὁμοίως δὲ καὶ Ῥωμαίους καὶ τοὺς συμμάχους, ἐπ' Ἀντίοχον, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνον τατομένους. (4) Μὴ πολεμῆσαι δὲ Ἀντίοχον τοῖς ἐπὶ ταῖς νήσοις, μηδὲ τοῖς κατὰ τὴν Εὐρώπην. (5) Ἐχωρεῖται δὲ πόλεων, καὶ χώρας, ***. (6) Μὴ ἐξαγαγέτω μηδὲν πλὴν τῶν ὅπλων, ὧν φέρουσιν οἱ στρατιῶται· εἰ δέ τι τυγχάνουσιν ἀπεννηγεμένοι, καθιστάτωσαν πάλιν εἰς τὰς αὐτὰς πόλεις. (7) Μὴδ' ὑποδεχέσθωσαν τῶν ἐκ τῆς Εὐμένους τοῦ βασιλέως, μήτε στρατιώτας, μήτ' ἄλλον μηδένα. (8) Εἰ δέ τινες, ἐξ ὧν ἀπολαμβάνουσιν οἱ Ῥωμαῖοι πόλεων, μετὰ δυνάμειός εἰσιν Ἀντιόχου, τούτους εἰς Ἀπάμειαν ἀποκαθιστάτωσαν. (9) Τοῖς δὲ Ῥωμαίοις καὶ τοῖς συμμάχοις εἰ τινες εἴεν, [ἐκ τῆς Ἀντιόχου βασιλείας] εἶναι τὴν ἐξουσίαν, καὶ μένειν, εἰ βούλονται, καὶ ἀποτρέχειν. (10) Τοὺς δὲ δοῦλους Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων ἀποδοτῶν Ἀντιόχος, καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ταττόμενοι, καὶ τοὺς ἀλόντας, καὶ τοὺς αὐτομολήσαντας, καὶ εἰ τινα αἰχμάλωτον ποθεν εἰλήψαι. (11) Ἀποδοτῶν δὲ Ἀντιόχος, ἐὰν ᾗ δυνατόν αὐτῷ, καὶ Ἀννίβαν Ἀμιλικῶν Καρχηδόνιον, καὶ Μνασίλοχον Ἀχαρνᾶν, καὶ Θόαντα Αἰτωλῶν, Εὐβουλίδαν καὶ Φῶωνα Χαλκιδικῆς, καὶ τῶν Αἰτωλῶν ὅσοι κοινὰς εἰλήψαι. (12) Καὶ τοὺς ἐλέφαντας τοὺς ἐν Ἀπαμείᾳ πάντας, καὶ μηκέτι ἄλλους ἐχέτω. (13) Ἀποδοτῶν δὲ καὶ τὰς ναῦς τὰς μακράς, καὶ τὰ ἐκ τούτων ἄρμενα καὶ τὰ σκεύη· καὶ μηκέτι ἐχέτω πλὴν ἐ' καταφράκτων· μηδὲ τριακοντάκωπον ἐχέτω ἐλαυρόμενον, μηδὲ πολέμου ἔνεκεν, οὐ [ἂν] αὐτὸς κατάρχη. (14) Μὴ δὲ πλείωσαν ἐπὶ τὰδε τοῦ Καλυκάδνου ἄκρωτηρίου, εἰ μὴ φόρους, ἢ πρέσβεις, ἢ δημήρους ἀγοίεν. (15) Μὴ ἐξέστω δὲ Ἀντιόχῳ, μηδὲ ξενολογεῖν ἐκ τῆς ὑπὸ Ῥωμαίους ταττομένης, μηδ' ὑποδεχέσθω τοὺς φεύγοντας. (16) Ὅσοι δὲ οἰκίαι Ῥοδίων ἢ τῶν συμμάχων ἦσαν ἐν τῇ ὑπὸ βασιλείᾳ Ἀντιόχου ταττομένη, ταύτας εἶναι Ῥοδίων, ὥς καὶ πρὸ τοῦ τὸν πόλεμον ἐξενεγκεῖν. (17) Καὶ εἰ τι χρήμα ὤφειλετο αὐτοῖς, ὁμοίως ἔσται πράξιμον· καὶ εἰ τι ἀπελείφθη ὑπ' αὐτῶν, ἀναζητηθὲν ἀποδοθήτω. Ἀτελῇ δὲ, ὁμοίως ὥς καὶ πρὸ τοῦ πολέμου, τὰ πρὸς τοὺς Ῥοδίουσιν ὑπαρχέτω. (18) Εἰ δέ τινες τῶν πόλεων, ἃς ἀποδοῦναι δεῖ Ἀντιόχον, ἐτέρους δέδωκεν Ἀντιόχος, ἐξαγέτω καὶ ἐκ τούτων τὰς φρουράς καὶ τοὺς ἀνδρας. Ἐὰν δέ τινες ὕστερον ἀποτρέχειν βούλονται, μὴ προσδεγέσθω. (19) Ἀργυρίου δὲ δότω Ἀντιόχου Ἀττικοῦ Ῥωμαίοις ἀρίστου τάλαντα μύρια διςχιλία ἐν ἔτεσιν ἑβ', διδούς

mare, de qua disceptare amplius nihil attineret, cum ex scriptis legibus esset transigendum.

XXVI. Ejus fœderis formula, qua de rebus singulis cavebatur, talis fuit. « Amicitia ut esset Antiocho cum populo Romano perpetua, leges fœderis servanti. (2) Ne quos hostes populi Romani rex Antiochus et qui sub ditione ejus essent, per fines suos transire sineret; neu commeatu, neu qua alia ope juvaret. (3) Idem Romani, eorumque socii, Antiocho et iis, qui sub imperio ejus erunt, præstent. (4) Belli gerendi jus Antiocho ne sit cum iis qui insulas colunt, neve cum iis qui sunt in Europa. (5) Excedito urbibus, agris, [vicis, castellis cis Taurum montem usque ad Halyn amnem, et a valle Tauri usque ad juga, quæ in Lycaoniam vergunt]. (6) Ne qua, præter arma sua, milites ex iis locis efferrent: si quæ extulissent, in easdem urbes recte restituerent. (7) Ne militem, neu quem alium, ex regno Eumenis Antiochus reciperet. (8) Si qui earum urbium, quas regi auferunt Romani, in exercitu Antiochi fuerint, Apameam omnes ut remitteret. (9) Apud Romanos sociosque si qui sint [ex regno Antiochi], iis jus manendi abeundique ut sit. (10) Servos Romanorum aut sociorum reddito Antiochus, quique illi parebunt: item bello captos, transfugas, et sicunde quem captivum acceperint. (11) Reddito etiam Antiochus, si in ejus potestate fuerit, Hannibalem, Hamilcaris filium, et Mnasilochum Acarnanem, et Thoantem Ætolium, Eubulidam et Philonem Chalcidenses, et qui cumque Ætolorum rempublicam administrassent. (12) Elephantos omnes, quos Apameæ habet, tradito, neque alios parato. (13) Tradito et naves longas, cum velis armamentisque earum: neve plures quam decem naves tectas habeto, nullam item quæ triginta remis agatur habeto, neve minorem, vel ex belli causa, quodcumque sit illaturus. (14) Neve navigato citra Calycadnum promontorium, nisi si qua navis stipendium, aut legatos, aut obsequia vehet. (15) Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ sub ditione populi Romani sunt, jus Antiocho ne esto, neve exsules recipiendi. (16) Rhodiorum sociorumve quæ ardes intra fines regni Antiochi sunt, eæ Rhodiorum sunt, ut ante bellum ab Antiocho illatum. (17) Si quæ pecuniæ ipsis debentur, earum exactio esto: item si quid ab ipsis derelictum sit, id nunc requisitum redditor. Quæ ad Rhodios spectant, immunia sunt, ut ante bellum. (18) Si quas urbes, quas tradere Antiochum oportet, idem rex aliis dedit, etiam ex his præsidia educito. Si qui post factam pacem ad eum rursus voluerint deficere, eos ne suscipiat. (19) Argenti optimi Attici dato Antiochus Romanis talenta xii millia, intra duodecim annos, singulis annis mille. Talentum vero ne minus octoginta

« καθ' ἑκάστον ἔτος χίλια (μὴ ἔλαττον δ' ἐλκέτω τὸ
 « τάλαντον λιτρῶν Ῥωμαϊκῶν π')· καὶ τοῦ σίτου, ρ καὶ
 « μ [μεδίμνου. (20) Ἀποδοτὸν δὲ Εὐμένει τάλαντα]
 « τὴν, ἐν ἔτεσι τοῖς πρώτοις ε', ο' κατὰ τὸ ἔτος, τῷ
 « ἐπιβαλλομένῳ καιρῷ, ὃ καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ἀποδί-
 « δωσι. (21) καὶ τοῦ σίτου, καθὼς ἐτίμησεν ὁ βασι-
 « λεὺς Ἀντίοχος, τάλαντα ρκζ', καὶ δραχμὰς χιλίας
 « σ' ὀκτώ· ἃ συνεχώρησεν Εὐμένης λαβεῖν, γάζαν εὐα-
 « ρεστουμένην ἑαυτῷ. (22) Ὁμήρους δὲ κ' διδοτὸν Ἀν-
 « τίοχος, δι' ἐτῶν τριῶν ἄλλους ἀνταποστέλλων, μὴ
 « νεωτέρους ἐτῶν ἡ, μὴ δὲ πρεσβυτέρους με'. (23) Ἐάν
 « δέ τι διαφωνήσῃ τῶν ἀποδιδωμένων χρημάτων, τῷ
 « ἔχομένῳ ἔτει ἀποδοῦσιν. (24) Ἄν δέ τινες τῶν πό-
 « λεων ἢ τῶν ἐθνῶν, πρὸς ἃ γέγραπται μὴ πολεμεῖν
 « Ἀντίοχον, πρότεροι ἐκφέρωσι πόλεμον, ἐξέστω πολε-
 « μεῖν Ἀντιόχῳ. (25) Τῶν δὲ ἐθνῶν καὶ πόλεων τούτων
 « μὴ ἔχέτω τὴν κυρίαν αὐτὸς, μὴδ' εἰς φιλίαν προσα-
 « γέσῃ. (26) Περὶ δὲ τῶν ἀδικημάτων τῶν πρὸς ἀλλή-
 « λους γιγνομένων εἰς κρίσιν προκαλέσθωσαν. (27) Ἐάν
 « δέ τι θέλωσι πρὸς τὰς συνθήκας ἀμφοτέροι κοινῇ δό-
 « γματι προστεθῆναι ἢ ἀφαιρεθῆναι ἀπ' αὐτῶν, ἐξέστω.»
 (28) Τμηθέντων δὲ τῶν ὀρκίων ἐπὶ τούτοις, εὐθέως ὁ
 στρατηγὸς Κόιντον Μινούκιον Θέρμιον καὶ Λεύκιον τὸν
 ἀδελφόν, ἄρτι κεκομικότες τὰ χρήματα παρὰ τῶν
 Ὀροανδέων, εἰς Συρίαν ἐξαπέστειλε. (29) συντάξας
 κομίσσασθαι τοὺς ὀρκίους παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ διαβε-
 βαιώσασθαι τὰ κατὰ μέρος ὑπὲρ τῶν συνθηκῶν. (30)
 Πρὸς δὲ Κόιντον Φάβιον, τὸν ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ στρα-
 τηγόν, ἐξέπεμψε γραμματοφόρους, κελεύων πάλιν πλεῖν
 αὐτὸν εἰς Πάταρα, καὶ παραλαβόντα τὰς ὑπαρχούσας
 αὐτόθι ναῦς διαπρῆσαι.

Legatio XX XVI.

XXVII. Κατὰ τὴν Ἀπαμειαν οἱ τε δέκα καὶ Ἰνναίος
 ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, διακούσαντες πάντων τῶν
 ἀπληρητικῶν, τοῖς μὲν περὶ χώρας ἢ χρημάτων ἢ τινας
 ἑτέρου διαφερομένοις πόλεις ἀπέδωκαν, ὁμολογουμένης
 ἀμφοτέροις, ἐν αἷς διακριθῆσονται περὶ τῶν ἀμφισβη-
 τουμένων· τὴν δὲ περὶ τῶν ὄλων ἐποίησαντο διάληψιν
 τοιαύτην. (2) Ὅσαι μὲν τῶν αὐτονόμων πόλεων πρό-
 τερον ὑπετέλουν Ἀντιόχῳ φόρον, τότε δὲ διεφύλαξαν τὴν
 πρὸς Ῥωμαίους πίστιν, ταύτας μὲν ἀπέλυσαν τῶν φό-
 ρων· ὅσαι δ' Ἀττάλῳ σύνταξιν ἐτέλουν, ταύταις ἐπέταξαν
 τὸν αὐτὸν Εὐμένει διδόναι φόρον. (3) Εἰ δέ τινες ἀπο-
 στάσαι τῆς Ῥωμαίων φιλίας Ἀντιόχῳ συνεπολέμουν,
 ταύτας ἐκέλευσαν Εὐμένει διδόναι τοὺς Ἀντιόχῳ δια-
 τεταγμένους φόρους. (4) Κολοφωνίους δὲ, τοὺς τὸ Νό-
 τιον οἰκοῦντας, καὶ Κυμαίους, καὶ Μυλασσεῖς, ἀφορο-
 λογήτους ἀφῆκαν. (5) Κλαζομενίους δὲ καὶ δωρεὰν
 προσέθηκαν τὴν Δρυμούσσαν καλουμένην νῆσον· Μιλη-
 σίοις δὲ τὴν ἱερὰν χώραν ἀπεκατέστησαν, ἥς διὰ τοὺς
 πολεμίους πρότερον ἐξεχώρησαν. (6) Χίους δὲ, καὶ
 Σμυρναίους, ἔτι δ' Ἐρυθραίους, ἐν τε τοῖς ἄλλοις

« libris Romanis pendat. Ad hæc tritici quadraginta supra
 « quinquaginta millia modium dato. (20) Eumeni talenta
 « cccxix intra proximos quinque annos, lxx quotannis,
 « eodem quo et Romanis tempore rependit. (21) Ei pro
 « tritico, prout æstimavit ipse rex Antiochus, talenta pendat
 « cxxvii, et drachmas ciccxxviii, quam summam se acce-
 « pturum consensit Eumenes, et ea se contentum fore de-
 « claravit. (22) Obsides Romanis xx dato, et quarto quoque
 « anno alios in locum priorum submitto, ne minores
 « octonum denum annorum, neu majores quinum quadra-
 « genum. (23) In singulorum annorum pensionibus si
 « quid desideratum fuerit, anno proximo pendit. (24)
 « Si quæ vero urbes aut gentes, adversus quas ne bellum
 « gerat Antiochus hoc federe cautum est, ipsi ultro bel-
 « lum inferent, bellandi jus esto Antiocho: (25) sed ne
 « quam urbium harum belli jure teneat, aut in amicitiam
 « accipiat. (26) Controversias autem inter se ortas jure
 « ac judicio disceptent. (27) Si quid postea addi detractive
 « de communi sententia placuisset, ut id salvo federe li-
 « ceat.» (28) His legibus federe icto, et jurejurando
 firmato, confestim proconsul Q. Minucius Thermum et
 Lucium fratrem, qui tum forte ab Oroandensibus perunias
 asportaverant, in Syriam misit, (29) qui ab Rege jusju-
 randum exigere, et omnes condiciones firmarent. (30)
 Q. Fabio [Labeoni], qui classi præerat, literas per tabel-
 larios misit, jubens ipsum Patara ut rediret, quæque ibi
 naves regis essent, eas ut tradi sibi jussas cremaret.

XXVII. Apameæ decern legati et proconsul populi Romani,
 auditis omnibus, qui eo convenerant, iis, qui de agro aut
 pecunia aut simili re alia inter se contendeant, urbes ex
 communi consensu assignarunt, quibus arbitris controver-
 sias disceptarent. De summa rerum hoc modo ipsi consti-
 tuerunt. (2) Quæ civitates liberæ ante bellum Antiocho
 regi pependerant stipendium, atque in eo bello fidem populo
 Romano servaverant, iis immunitatem dederunt. Quæ vec-
 tigales Attalo fuerant, eas vectigal idem pendere Eumeni
 jusserunt. (3) Quæ a Romanis defecerant et partium An-
 tiochi fuerant, eas idem stipendium Eumeni jusserunt pen-
 dere, quod prius Antiocho pependerant. (4) Colophonios,
 qui Notium habitant, Cumæos, Mylassenses, immunes in
 posterum ab omni pensatione tributui futuros pronuncia-
 runt. (5) Clazomeniis præter immunitatem Drymussan
 etiam insulam dono dederunt; Milesiis vero sacrum agrum,
 quo propter hostes prius cesserant, restituerunt. (6) Chios
 Smyrnaeos, Erythraeos, pro singulari fide erga populum Ro-

προῆγον, καὶ χώραν προσένειμαν, ἥς ἕκαστοι κατὰ τὸ παρὸν ἐπεθύμουν, καὶ σφισι καθήκειν ὑπελάμβανον· ἐντροπέοιμοι τὴν εὐνοίαν καὶ σπουδὴν, ἣν παρέσχοντο κατὰ τὸν πόλεμον αὐτοῖς. (7) Ἀπέδωκαν δὲ καὶ Φωκαίῃσι τὸ πάτριον πολίτευμα, καὶ τὴν χώραν, ἣν καὶ πρότερον εἶχον. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα Ῥοδίοις ἐχρημάτισαν, δίδόντες Λυκίαν καὶ Καρίαν τὰ μέχρι Μαιάνδρου ποταμοῦ, πλὴν Τελμισσοῦ. (9) Περὶ δὲ τοῦ βασιλέως Εὐμένους καὶ τῶν ἀδελφῶν ἐν τε ταῖς πρὸς Ἀντίοχον συνθήκαις τὴν ἐνδεχομένην πρόνοιαν ἐποίησαντο, καὶ τότε τῆς μὲν Εὐρώπης αὐτῷ προσέθηκαν Χερρόνησον, καὶ Λυσιμαχίαν, καὶ τὰ προσοροῦντα τούτοις ἐρύματα καὶ χώραν, ἥς Ἀντίοχος ἐπῆρχε· (10) τῆς δ' Ἀσίας Φρυγίαν τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντου, Φρυγίαν τὴν Μεγάλην, Μυσούς, οὓς πρότερον αὐτὸς παρεσκευάσατο, Λυκαονίαν, Μιλυάδα, Λυδίαν, Τράλλεις, Ἔφεσον, Τελμισσόν. (11) Ταύτας μὲν οὖν ἔδωκαν Εὐμένει τὰς δωρεάς· περὶ δὲ τῆς Παμφυλίας, Εὐμένους μὲν εἶναι φάσκοντος αὐτὴν ἐπὶ τᾷδε τοῦ Ταύρου, τῶν δὲ παρ' Ἀντιόχου πρεσβευτῶν ἐπέκεινα, διαπορήσαντες, ἀνέθεντο περὶ τούτων εἰς τὴν σύγκλητον. (12) Σχεδὸν δὲ τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ πλείστων αὐτοῖς διωκημένων, ἀναξεύξαντες προῆγον ἐφ' Ἑλλησπόντον, βουλόμενοι κατὰ τὴν πάροδον εἶτι τὰ πρὸς τοὺς Γαλάτας ἀσφαλίσασθαι.

(Suidas in Πραξάμενος.)

Μάλλιος, ὁ ἀνθύπατος, τριακόσια τάλαντα πραξάμενος παρὰ Ἀριαράθου, φίλον αὐτὸν ἐποίησάτο Ῥωμαίων.

manum, quam eo bello præstiterant, et in omni præcipuo honore habuerunt, et agro donarunt, quem quique illorum cupiebant, et ad se pertinere autumabant. (7) Phocæensibus et pristinae leges restitutæ, et ager, quem ante habuerant, redditus. (8) Secundum hæc cum Rhodiis est actum. His Lycia et Caria datæ usque ad Mæandrum amnem, præter Telmissum. (9) Regis Eumenis fratrumque ejus et in pace cum Antiocho rationem habuerant, quantum fieri poterat, et tunc in Europa Chersonesum et Lysimachiam finitimæque castella et agrum, quibus finibus tenerat Antiochus, adjecerunt: (10) in Asia Phrygiam utramque (alteram ad Hellespontum, Majorem alteram vocant), Mysos, quos prius sibi adjunxerat, Lycaoniam, Milyada, Lydiam, Tralles, Ephesum, Telmissum. (11) Has regiones et urbes decem legati Eumeni donaverunt. De Pamphylia vero, quam Eumenes citra Taurum esse dicebat, legati autem Antiochi ultra Taurum, disceptatum quum esset; integra res ad senatum est rejecta. (12) Jam autem omnibus rebus ordinatis, aut iis saltem, quæ maxime erant necessariæ, cum omni exercitu ad Hellespontum sunt profecti, in transitu ea etiam, quæ cum Galatis essent acta, aut quæ ad eos spectarent, confirmaturi.

Manlius Proconsul, trecentis talentis ab Ariarathæ acceptis, Romanorum amicum eum fecit.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

I. — RES GRÆCIÆ.

Legatio XXXVII.

I. Μετὰ τὴν ἐν τῷ Κομπασίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπαναίρεσιν δυσαρεστήσαντες τινες τῶν ἐν τῇ Λακεδαιμόνι τοῖς γεγονόσι, καὶ νομίσαντες, ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος ἅμα τὴν δύναμιν καὶ τὴν προστασίαν καταλελῦσθαι τὴν Ῥωμαίων, ἐλθόντες εἰς Ῥώμην κατηγορίαν ἐποίησαντο τῶν διωκμένων, καὶ τοῦ Φιλοποίμενος. (2) Καὶ τέλος ἐξεπορίσαντο γράμματα πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς παρὰ Μάρκου Λεπίδου, τοῦ μετὰ ταῦτα γεννηέντος ἀρχιερέως, τότε δὲ τὴν ὑπατον ἀρχὴν εἰληφότος. (3) ὃς ἔγραφε τοῖς Ἀχαιοῖς, φάσκων, οὐκ ὀρθῶς αὐτοὺς χειριρμέναι τὰ κατὰ τοὺς Λακεδαιμονίους. (4) Ὡν πρεσβεύοντων, εὐθὺς ὁ Φιλοποίμην πρεσβευτὰς καταστῆσας τοὺς περὶ τὸν Νικόδημον τὸν Ἡλείον, ἐξέπεμψεν εἰς τὴν Ῥώμην. (5) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον ἦκεν καὶ παρὰ Πτολεμαίου πρεσβευτῆς, Δημήτριος Ἀθηναῖος, ἀνανεωσόμενος τὴν προϋπάρχουσαν συμμαχίαν τῷ βασιλεῖ πρὸς τὸ ἔθνος τῶν Ἀχαιῶν. (6) Ὡν προθύμως ἀναδεξαμένων τὴν ἀνανέωσιν, κατεστάθησαν πρεσβεύται πρὸς Πτολεμαῖον Λυκόρτας, ὁ παρ' ἡμῶν πατήρ, καὶ Θεοδωρίδας, καὶ Ῥωσιτέλης, Σικυώνιοι, χάριν τοῦ δοῦναι τοὺς ὅρκους ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ λαβεῖν παρὰ τοῦ βασιλέως. (7) Ἐγενήθη δὲ τι κατὰ τὸν καιρὸν τούτον ἀπέρργον μὲν ἴσως, ἀξίον δὲ μνήμης. Μετὰ γὰρ τὸ συντελεσθῆναι τὴν ἀνανέωσιν τῆς συμμαχίας ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν, ὑπέδεξάτο τὸν πρεσβευτὴν ὁ Φιλοποίμην. (8) Ἰενομένης δὲ παρὰ τὴν συνουσίαν μνήμης τοῦ βασιλέως, ἐπιβαλὼν ὁ πρεσβευτῆς, πολλοὺς τινὰς διετίθετο λόγους, ἐγκωμιάζων τὸν Πτολεμαῖον, καὶ τινὰς ἀποδείξεις προσέφερετο τῆς τε περὶ τὰς κυνηγίας εὐχειρίας καὶ τόλμης, ἐξῆς τε τῆς περὶ τοὺς ἵππους καὶ τὰ θπλα δυνάμεως, καὶ τῆς ἐν τούτοις ἀσκήσεως. (9) Τελευταίῳ δ' ἐχρήσατο μαρτυρίῳ πρὸς πίστιν τῶν εἰρημένων· ἔφη γὰρ, αὐτὸν κυνηγετοῦντα ταῦρον βαλεῖν ἐφ' ἵππου μεσαγκύλῳ.

Legatio XXXVIII.

II. Κατὰ τὴν Βοιωτίαν, μετὰ τὸ συντελεσθῆναι τὰς πρὸς Ἀντίοχον Ῥωμαίοις συνθήκας, ἀποκοπεῖσθαι τῶν ἐλπίδων πᾶσι τοῖς καινοτομεῖν ἐπιβαλλομένοις, ἄλλην ἀρχὴν καὶ διάθεσιν ἐλάβανον αἱ πολιτεῖαι. (2) Διὸ καὶ τῆς δικαιοδοσίας ἐλκομένης παρ' αὐτοῖς σχεδὸν ἑξ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν, τότε λόγοι διεδίδοντο κατὰ τὰς πόλεις, φασκόντων τινῶν, διότι δεῖ γίγνεσθαι διέξοδον

LIBRI VICESIMI TERTII
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUE.

Legationes Lacedæmoniorum et Achæorum ad Romanos, Ptolemæi ad Achæos.

Post illam hominum cædem, quæ ad Compasium facta est, Lacedæmoniorum nonnulli, ægre rem ferentes, existimantesque, simul vim et auctoritatem Romanorum solutam esse, Romam profecti Philopœmenem et res ab eo gestas accusarunt. (2) Tandemque a M. Lepido, qui postea fuit pontifex, tunc consule, literas expresserunt ad comæm Achæorum, (3) quibus literis Achæos increpabat ob prave administratas res Lacedæmoniorum. (4) Dum illi legatione hac funguntur, statim Philopœmenes legatione nominavit Romamque misit, cujus princeps erat Nicodemus Eleus. (5) Circa idem tempus venit Alexandria Demetrius Atheniensis, Ptolemæi legatus, ad renovandam societatem, quæ fuerat regi cum gente Achæorum. (6) Qui, federe libenter renovato, legatos ad regem mittendos delegerunt, Lycortam parentem nostrum, et Theodoridam, et Rhositalem Sicyonios, ut et præstarent ipsi jusjurandum, et a rege exigèrent. (7) Accidit tunc aliquid, quod etsi præter rem est, non tamen fortasse indignum, quod commemoretur. Quum enim post renovatam societatem cum Achæis convivio legalum Ptolemæi Philopœmenes excepisset, (8) orto super mensam sermone de rege, legatus arrepta ansa laudare Ptolemæum multis verbis cœpit, singularem illius dexteritatem atque audaciam in venando aliquot argumentis comprobans, deinde quantum in regendis equis et tractandis armis posset, quantumque illarum rerum usum haberet, commemoravit. (9) Postremo ad confirmanda, quæ dixerat, hoc quasi luculentum testimonium addidit, regem æquo insidentem amentato iaculo taurum confecisse.

Bæotorum discordiæ et lites componuntur.

II. Post factam pacem a Romanis cum rege Antioco, præcisa omni spe cupidis rerum novandarum, in Bæotia administratio publicarum rerum aliam denuo formam et faciem suscepit. (2) Itaque quum ab annis fere viginti quinque continuum ferme justitium obtinuisset; cœpere per omnes civitates spargi hominum voces, dicentium, jam multas controversias esse disceptandas, privatorumque lites termi-

καὶ συντέλειαν τῶν πρὸς ἀλλήλους. (3) Πολλῶς δὲ περὶ τούτων ἀμφισβητήσεως ὑπαρχούσης, διὰ τὸ πλείους εἶναι τοὺς καρχέκτας τῶν εὐπόρων, ἐγένετό τι συνέρημα τοῖς τὰ βέλτεστα αἰρουμένοις ἐκ ταυτομάτου τοιούτων. (4) Ὁ γὰρ Τίτος ἐν τῇ Ῥώμῃ πάσαι μὲν ἐσπούδαζε περὶ τοῦ καταπορευθῆναι τὸν Ζευξίππον εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἅτε κεχρημένος αὐτῷ συνεργῶ πρὸς πολλὰ κατὰ τοὺς Ἀντιοχικοὺς καὶ Φιλιππικοὺς καιροὺς. (5) Κατὰ δὲ τοὺς τότε χρόνους ἐξείργαστο, γράψαι τὴν σύγκλητον τοῖς Βοιωτοῖς, διότι δεῖ κατὰγειν Ζευξίππον καὶ τοὺς αὐτῷ φυγόντας εἰς τὴν οἰκίαν. (6) Ὡν προσπεσόντων, δέισαντες οἱ Βοιωτοί, μὴ κατελθόντων τῶν προειρημένων ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τῆς Μακεδόνων εὐνοίας, βουλόμενοι κατακηρυχθῆναι τὰς κρίσεις τὰς κατὰ τῶν περὶ τὸν Ζευξίππον, ἃς ἦσαν ἔτι πρότερον αὐτοῖς ὑπογεγραμμένοι, (7) ** καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τῶν δικῶν μίαν μὲν αὐτῶν κατεδίκασαν ἱεροσυλίας, διότι λεπίσαιεν τὴν τοῦ Διὸς τράπεζαν, ἀργυρᾶν οὖσαν, μίαν δὲ θανάτου, διὰ τὸν Βραχύλλου φόνον. (8) Ταῦτα δὲ διοικήσαντες, οὐκ ἔτι προσεῖχον τοῖς γραφομένοις, ἀλλ' ἔπεμπον πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην, τοὺς περὶ Καλλίκριτον, φάσκοντες, οὐ δύνασθαι τὰ κατὰ τοὺς νόμους ὀκονομημένα παρ' αὐτοῖς ἀκυρα ποιεῖν. (9) Ἐν δὲ τοῖς καιροῖς τούτοις πρεσβεύσαντος αὐτοῦ τοῦ Ζευξίππου πρὸς τὴν σύγκλητον, οἱ Ῥωμαῖοι τὴν τῶν Βοιωτῶν προαίρεσιν ἔγραψαν πρὸς τε τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ πρὸς Ἀχαιοὺς, κελεύοντες κατὰγειν Ζευξίππον εἰς τὴν οἰκίαν. (10) Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ τοῦ μὲν διὰ στρατοπέδων ποιέσθαι τὴν ἔρδον ἀπέσχον πρεσβευτὰς δὲ προεχειρίσαντο πέμπειν, τοὺς παρακαλέσοντας τοὺς Βοιωτοὺς, τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πειθαρχεῖν, καὶ τὴν δικαιοδοσίαν, καθάπερ καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς, οὕτω καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν. (11) Συνέβαινε γάρ, καὶ τὰ πρὸς τούτους συναλλάγματα παρέλκεσθαι πολὺν ἤδη χρόνον. (12) Ὡν διακούςαντες οἱ Βοιωτοί, στρατηγούντος Ἰππίου παρ' αὐτοῖς, παραχρῆμα μὲν ὑπέσχοντο ποιήσειν τὰ παρακαλούμενα μετ' ὀλίγον δὲ πάντων ὠλιγόρησαν. (13) Διόπερ ὁ Φιλοποίμην, Ἰππίου μὲν ἀποθεμένου τὴν ἀρχὴν, Ἀλκέτου δὲ παρελθόντος, ἀπέδωκε τοῖς αἰτουμένοις τὰ ῥύσια κατὰ τῶν Βοιωτῶν. (14) Ἐξ ὧν ἐγένετο καταρχὴ διαφορᾶς τοῖς ἔθνεσιν οὐκ εὐκαταφρόνητος. (15) Παραυτίκα γὰρ ἔλαχε ** τῶν Μυρβόχου θρεμμάτων καὶ τοῦ Σίμωνος καὶ περὶ ταῦτα γενομένης συμπλοκῆς, οὐκέτι πολιτικῆς διαφορᾶς, ἀλλὰ πολεμικῆς ἐχθρας ἐγένετο καταρχὴ καὶ προοίμιον. (16) Εἰ μὲν οὖν ἡ σύγκλητος προσέθηκε τάχολουθον περὶ τῆς καθόδου τῶν περὶ τὸν Ζευξίππον, ταχέως ἂν ἐξεκαυθῆ πόλεμος. (17) Νῦν δὲ ἐκείνη τε παρεσιώπησεν, οἱ τε Μεγαρεῖς ἐπέσχον τὰ ῥύσια, διαπρεσβευσταμένων ** τοῖς συναλλάγμασιν.

nandas. (3) Post multas vero super eo contentiones, quod plures turbatores otii propter suam inopiam essent, quam divites, casus exstitit, qui bonarum partium homines plurimum adjuvit. (4) Jam pridem id operam dabat Titus Flamininus Romæ, ut Zeuxippo reditus in Bœotiam pateret, quod in bellis contra Antiochum et Philippum fideli ejus opera plurimum esset usus. (5) Is igitur illo tempore a senatu impetravit, ut ad Bœotos de Zeuxippo et ceteris, qui cum ipso exsulabant, revocando in patriam scriberent. (6) litteris acceptis, veriti Bœoti, ne, si illi ab exilio essent revocati, ab amicitia regum Macedoniae avellerentur; volentes promulgari contra Zeuxippum ejusque socios accusationes sententiasque, quibus anno superiori subscripserant, (7) ** atque ita duobus criminibus eos condemnarunt, altero sacrilegii, quod mensæ Jovis argenteas laminas detraxissent, altero homicidii, quod Brachyllam occidissent. (8) His peractis, Bœoti nullam rationem habuerunt literarum senatus; sed Romam missa legatione, cujus princeps Callicritus erat, denunciarunt, non posse se antiquare, quod ex legibus suis semel statuissent. (9) Eodem vero tempore, quum Zeuxippus ipse ad senatum legalus venisset, Romani, quid Bœoti decrevisset, Aetolis et Achæis significarunt, eosque jussuerunt, ut Zeuxippo reditum conficerent. (10) Achæi cum exercitu quidem adeundos Bœotos non censuerunt, sed legatos constituerunt, qui ad eos irent, monerentque, ut Romanis obtemperarent, et ut, quemadmodum jus sibi inter se reddere cœpissent, ita etiam Achæis redderent, quibus esset aliquid cum ipsis negotii. (11) Jamdudum enim lites trahebantur ex contractibus natæ; quos forte cum Bœotis Achæi contraxissent. (12) His auditis Bœoti, quum esset apud illos prætor Hippias, polliciti in præsentia, facturos quæ petebant Achæi, mox nullam penitus eorum rationem habuerunt. (13) Quapropter Philopœmenes, postquam Hippias prætura decessit, cum in ejus locum substitutus esset Alcetas, postulantis facultatem dedit res a Bœotis per vim repetendi; (14) unde belli non contemnendum inter illas gentes initium est exortum. (15) Confestim enim pecorum Myrrhichi et Simonis [pars est abacta]: quumque de præda pugnatum esset, non jam civilis controversiæ, verum odii hostilis jacta sunt principia. (16) Quod si igitur Zeuxippi reditum ab exilio senatus, uti inceperat, urgere perrexisset, bellum statim exarsisset. (17) At senatus tunc rem silentio transmisit; et Megarenses, legatione missa super contractibus *, violentam rerum repetitionem inhibuerunt.

II. — CONTROVERSIA RHODIORUM CUM LYCIIS.

Legatio XXXIX.

III. Ἐγένετο Λυκίοις διαφορά πρὸς Ῥοδίους διὰ τοιαύτας αἰτίας. (2) Καθ' οὗς καιροὺς οἱ δέκα διψκούν τὰ περὶ τῆν Ἀσίαν, τότε παρεγενήθησαν πρέσβεις, παρὰ μὲν Ῥοδίων Θεαίτητος καὶ Φιλόφρων, ἀξιοῦντες, αὐτοῖς δοθῆναι τὰ κατὰ Λυκίαν καὶ Καρίαν, χάριν τῆς εὐνοίας καὶ προθυμίας, ἣν παρέσχυνται σφισι κατὰ τὸν Ἀντιοχικὸν πόλεμον. (3) Παρὰ δὲ τῶν Ἰλιέων ἦκον Ἱππάρχος καὶ Σάτυρος, ἀξιοῦντες διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς οἰκειότητα, συγγνώμην δοθῆναι Λυκίοις τῶν ἡμαρτημένων. (4) Ὡν οἱ δέκα διακούσαντες, ἐπειράθησαν ἑκατέρων στοχάσασθαι κατὰ τὸ δυνατόν. Διὰ μὲν γὰρ τοὺς Ἰλιεῖς οὐδὲν ἐβουλεύσαντο περὶ αὐτῶν ἀνήκεστον· τοῖς δὲ Ῥοδίοις χαριζόμενοι, προσέειπαν ἐν δωρεᾷ τοὺς Λυκίους. (5) Ἐκ ταύτης τῆς διαλήψεως ἐγενήθη στάσις καὶ διαφορά τοῖς Λυκίοις πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ῥοδίους οὐκ εὐκαταφρόνητος. (6) Οἱ μὲν γὰρ Ἰλιεῖς, ἐπιπορευόμενοι τὰς πόλεις αὐτῶν, ἀπήγγελλον, ὅτι παρήτηνται τὴν ὀργὴν τῶν Ῥωμαίων, καὶ παραίτιοι γεγόνασιν αὐτοῖς τῆς ἐλευθερίας. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Θεαίτητον ἐποίησαν τὴν ἀγγελίαν ἐν τῇ πατρίδι, φράσκοντες, Λυκίας καὶ Καρίας τὰ μέχρι τοῦ Μαιάνδρου δεδόσθαι Ῥοδίοις ὑπὸ Ῥωμαίων ἐν δωρεᾷ. (8) Λοιπὸν, οἱ μὲν Λύκιοι πρεσβεύοντες ἦκον εἰς τὴν Ῥόδον ὑπὲρ συμμαχίας· οἱ δὲ Ῥόδιοι, προχειρισάμενοί τινας τῶν πολιτῶν, ἐξαπέστειλλον τοὺς διατάζοντας ταῖς κατὰ Λυκίαν καὶ Καρίαν πόλεσιν, ὡς ἕκαστα δεῖ γενέσθαι. (9) Μεγάλῃς δ' οὐσίας τῆς παραλλαγῆς περὶ τὰς ἑκατέρων ὑπολήψεις, ἕως μὲν τινος οὐ πᾶσιν ἐκδηλὸς ἦν ἡ διαφορά τῶν προειρημένων. (10) Ὡς δ' εἰσελθόντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ Λύκιοι διελέγοντο περὶ συμμαχίας, καὶ μετὰ τούτους Ποθίων, ὁ πρύτανις τῶν Ῥοδίων, ἀναστὰς ἐφώτισε τὴν ἑκατέρων αἵρεσιν, καὶ προσεπέτιμῃσεν τοῖς Λυκίοις· πᾶν γὰρ ὑπομενεῖν ἐφασαν μᾶλλον, ἢ ποιῆσειν Ῥοδίοις τὸ προσταττόμενον.

III. Orta est inter Lycios et Rhodios controversia ex huiusmodi causa. (2) Quo tempore decem legati Romanorum res Asiae ordinabant, adierant illos Rhodiorum legati, Theætetus et Philophron, orantes, ut sibi Lycia et Caria pro benevolentia et fide, quam bello adversus Antiochum Romanis præstitissent, darentur. (3) Adierant vero eosdem et legati Iliensium, Hipparchus et Satyrus, qui pro mutua inter ipso cognatione eos rogarunt, ut Lyciis veniam delictorum darent. (4) Utraque legatione audita, conati sunt decemviri utrique genti, quod in ipsis esset, satisfacere. Nam in gratiam Iliensium nihil asperius in Lycios consuluerunt: Rhodiis vero ut gratificarentur, Lyciorum gentem eis contribuerunt. (5) Ex eo decreto motus et dissidium non contemnendum inter Lycios et Rhodios est ortum. (6) Nam Ilienses quidem, Lyciorum urbes circumeundo, nunciaverunt, sua opera placatos eis esse Romanos, et libertatem se ipsis impetrasse: (7) Theætetus vero, in patriam ubi rediit, Rhodiis renunciavit, Lyciam et Cariam usque ad Mæandrum annem Romanos dono ipsis dedisse. (8) Posthæc Lycii, missis Rhodum legatis, societatem Rhodiorum petierunt: Rhodii vero civium suorum certo numero delecto, ad res singulas ordinandas in urbibus Lyciæ et Cariæ miserunt. (9) Quumque adeo discreparent mentes et sententiæ amborum populorum, initio quidem non omnes intelligebant, quænam esset illa dissensio. (10) Postea vero quam Lycii in concionem prodierunt, et de societate ineunda verba facere cœperunt, ac deinde surgens Pothion, Rhodiorum Prytanis, sententiam utrorumque patefecit, atque etiam objurgavit Lycios; tum enimvero illi, quidvis se potius passuros, dixerunt, quam ut Rhodiis essent dicto audientes.

III. — VARIÆ LEGATIONES, PARTIM AD CONTROVERSIAS PHILIPPI CUM EUMENE DE THRACIA, ET CUM THESSALIS PERTINENTES; PARTIM AD RES ACHÆORUM ET LACEDÆMONIORUM.

(I) Partim ex Cod. Bav. nunc primum edita; partim apud Ursinum, Ecloga XLIII.

IV. Ὅτι κατὰ τὴν ὀγδόην καὶ μ' Ὀλυμπιάδα πρὸς ταῖς ρ', πρεσβεῖων παρουσίαι ἐγένοντο πρὸς Ῥωμαίους παρὰ Φιλίππου καὶ τῶν προσορούντων τῇ Μακεδονίᾳ. Τὰ δόξαντα τῇ συγλήτῳ περὶ τῶν πρέσβεων.

(2) Ὅτι κατὰ τὴν Ἑλλάδα Φιλίππου διαφορά πρὸς Θετταλοὺς καὶ Πεῤῥαιβοὺς περὶ τῶν πόλεων ὧν κατεῖχε Φίλιππος ἐκ τῶν Ἀντιοχικῶν καιρῶν τῆς Θετταλίας καὶ Πεῤῥαιβίας. (3) Ἡ γενομένη δικαιολογία περὶ τούτων ἐπὶ Κοίντου Καικιλίου περὶ τὰ Τέμπεη. Τὰ κρίθεντα διὰ τοῦ Καικιλίου.

(I.) *Designatio summorum capitum earum rerum quas hoc loco persecutus est Polybius.*

IV. Olympiade cXLVIII Legationes Romam venerunt a Philippo et finitimis Macedoniæ populis. Decreta senatus circa istas legationes.

(2) Controversia fuit Philippo cum Thessalis et Perræbis de urbibus, quas tenuit Philippus in Thessalia et Perræbia inde a temporibus Antiochicis. (3) Causa super his controversiis dicta a partibus litigantibus, ad Tempus Thessalica, coram Q. Cæcilio. Sententia a Cæcilio pronunciata.

(4) Καὶ διαφορά ἄλλη περὶ τῶν ἐπὶ Θράκης πόλεων πρὸς τοὺς παρ' Εὐμένους πρεσβευτὰς καὶ τοὺς ἐκ Μαρωνείας φυγάδας καὶ τὰ ρηθέντα περὶ τούτων ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τὰ δόξαντα τοῖς περὶ τὸν Καϊκιλίον.

(5) Κατὰ τὴν Πελοπόννησον πρεσβευτῶν παρουσία παρὰ τε Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως, καὶ παρὰ Εὐμένους, καὶ παρὰ Σελεύκου. (6) Καὶ τὰ δόξαντα τοῖς Ἀχαιοῖς ὑπὲρ τε τῆς πρὸς Πτολεμαῖον συμμαχίας, καὶ τῶν δωρεῶν τῶν προτεινομένων αὐτοῖς ὑπὸ τῶν προειρημένων βασιλέων. (7) Παρουσία Κοίντου Καϊκιλίου, καὶ μέμφεις ὑπὲρ τῶν κατὰ Λακεδαίμονα διωκμένων.

(8) Ὡς Ἀρεὺς καὶ Ἀλκιβιάδης, ὄντες τῶν ἀρχαίων φυγάδων ἐκ Λακεδαίμονος, ἐπρέσβυσαν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ κατηγορίαν ἐποιήσαντο Φιλοποίμενος καὶ τῶν Ἀχαιῶν.

(9) Ἡ γενομένη σφαγὴ διὰ Φιλίππου τοῦ βασιλέως ἐν Μαρωνείᾳ. Παρουσία πρεσβευτῶν ἐκ Ῥώμης, καὶ τὰ προσταχθέντα διὰ τούτων. Αἰτίαι, δι' ἃς ἐγένετο Ῥωμαίοις πρὸς Περσέᾳ πόλεμος.

V. Ὅτι κατὰ τὴν ὁδὸν καὶ μ' Ὀλυμπιάδα πρὸς ταῖς ῤ', παρουσία ἐγένετο πρεσβευτῶν Ῥωμαίων εἰς Κλείτορα, καὶ σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν. (2) Καὶ οἱ ρηθέντες ὑπ' ἀμφοτέρων λόγοι περὶ τῶν κατὰ Λακεδαίμονα πραγμάτων, καὶ τὰ δόξαντα τοῖς Ἀχαιοῖς. Ταῦτα κεφαλαιωδῶς.

(II.) Ecloga XL de Legationibus.

VI. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἦγον εἰς τὴν Ῥώμην παρὰ τε τοῦ βασιλέως Εὐμένους πρεσβευταί, διασφυόντες τὸν ἐξοδισμὸν τοῦ Φιλίππου τῶν ἐπὶ Θράκης πόλεων. (2) καὶ παρὰ Μαρωνιτῶν οἱ φυγάδες, κατηγοροῦντες καὶ τὴν αἰτίαν ἀναφέροντες τῆς αὐτῶν ἐκπτώσεως ἐπὶ τὸν Φιλίππον. (3) ἅμα δὲ τούτοις Ἀθαμᾶνες, Περρᾶιβοι, Θετταλοὶ, φάσκοντες, κομίζεσθαι δεῖν αὐτοὺς τὰς πόλεις, ἃς παρεῖλετο Φιλίππος αὐτῶν κατὰ τὸν Ἀντιοχικὸν πόλεμον. (4) Ἦγον δὲ καὶ παρὰ τοῦ Φιλίππου πρέσβεις, πρὸς ἅπαντας τοὺς κατηγοροῦσαντας ἀπολογισόμενοι. (5) Γενομένων δὲ πλειόνων λόγων πᾶσι τοῖς προειρημένοις πρὸς τοὺς παρὰ τοῦ Φιλίππου πρεσβευτὰς, ἔδοξε τῇ συγκλήτῃ, παραυτίκα καταστήσασαι πρεσβεῖαν, τὴν ἐπισχευομένην τὰ κατὰ τὸν Φιλίππον, καὶ παρέξουσιν ἀσφάλειαν τοῖς βουλομένοις κατὰ πρόσωπον λέγειν τὸ φαινόμενον, καὶ κατηγορεῖν τοῦ βασιλέως. (6) Καὶ καταστάθηναι οἱ περὶ τὸν Κοῖντον Καϊκιλίον καὶ Μάρκον Βαίβιον καὶ Τιβέριον Σεμπρόνιον.

(Suidas in Αἰνῶι.)

(7) Συνέβαινε δὲ τοὺς Αἰνίους [καὶ τοὺς Μαρωνίτας] πάλαι μὲν στασιάζειν, προσφάτως δὲ ἀπονέμειν τοὺς μὲν πρὸς Εὐμένην, τοὺς δὲ πρὸς Μακεδονίαν.

(4) Alia controversia de urbibus Thracicis, cum legatis Eumenis et cum exulibus ex Maronea. Causa super his dicta Thessalonicae. Sententia lata a Caecilio ceterisque Romanis legatis.

(5) In Peloponnesum advenerunt legati a Ptolemaeo rege, et ab Eumene, et a Seleuco. (6) Decreta Achaeorum de societate Ptolemaei, et de donis quae ipsis oblata sunt a praedictis regibus. (7) Adventus (in Peloponnesum) Q. Caecili, et objurgatio propter ea quae Lacedaemone peracta sunt.

(8) Quomodo Areus et Alcibiades, ex eorum numero qui olim Lacedaemone fuerant puls, Romam susceperint legationem, et accusaverint Philopomenem et Achaeos.

(9) Caedes a Philippo rege edita Maroneae. Legatorum Romanorum adventus, et eorum mandata. Causae, propter quas Romanis bellum cum Perseo est exortum.

V. Olympiade cXLVIII Clitorem (in Arcadia) Romanorum legati venerunt; et concilium Achaeorum ibi habitum. (2) Dein sermones ab utraque parte habiti de rebus ad Lacedaemonem spectantibus. Tum decreta Achaeorum. Haec summatim.

(II.) Legationes Romam missae adversus Philippum.

VI. Circa eadem tempora Romam venerunt regis Eumenis legati, denunciantes expeditionem a Philippo adversus Thraciae oppida susceptam: (2) venerunt et Maronitarum exsules, eundem regem accusantes, et exsilii sui causam ad illum referentes. (3) Cum his praeterea erant Athamanes, Perrhaebi, Thessali, aequum esse dicentes, ut urbes reciperent, quas per Antiochici belli tempus ipsis ademisset Philippus. (4) Sed et Philippi legati venere, ut omnium illorum accusationibus responderent. (5) Quum autem multae habitae fuissent disceptationes inter oratores, quos diximus, et Philippi legatos; placuit senatui, extemplo legationem mittere, quae de Philippi rebus cognosceret, et securitatem omnibus praestaret, qui coram rege exposculare et eum incusare vellent. (6) Decreti autem sunt legati Q. Caecilius, et M. Baebius, et Tiberius Sempronius.

Discordia Aeniorum et Maronitarum.

(7) Acciderat nempe, ut Aenii [et Maronitae] jam pridem inter se dissiderent, nuper vero etiam alii ad Eumenis, alii ad Macedonum partes inclinerent.

(III) Legatio XLI.

VII. Κατὰ τὴν Πελοπόννησον, ὡς μὲν, ἔτι Φιλοποίμενος στρατηγῶντος, εἰς τε τὴν Ῥώμην ἐξαπέστειλε πρεσβευτὰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος ὑπὲρ τῆς Λακεδαιμονίων πόλεως, πρὸς τε τὸν βασιλέα Πτολεμαῖον τοὺς ἀνανεωσομένους τὴν προϋπάρχουσαν αὐτῷ συμμαχίαν, ἐδηλώσαμεν. (2) Κατὰ δὲ τὸν ἐνεστῶτα χρόνον, Ἀρισταῖνου στρατηγῶντος, οἱ τε παρὰ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως πρέσβεις ἦλθον, ἐν Μεγαλοπόλει τῆς συνόδου τῶν Ἀχαιῶν ὑπαρχούσης. (3) ἐξαπεστάλκει δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Εὐμένης πρεσβευτὰς, ἐπαγγελόμενος ἑκάτον καὶ εἰκοσι τάλαντα δώσειν τοῖς Ἀχαιοῖς, ἐφ' ᾧ, δανειζομένους τούτων, ἐκ τῶν τόκων μισθοδοτεῖσθαι τὴν βουλὴν τῶν Ἀχαιῶν ἐπὶ ταῖς κοιναῖς συνόδοις. (4) Ἦκον δὲ καὶ παρὰ Σελεύκου τοῦ βασιλέως πρεσβευταί, τὴν τε φιλίαν ἀνανεωσόμενοι, καὶ δεκαναίαν μακρῶν πλοίων ἐπαγγελλόμενοι δώσειν τοῖς Ἀχαιοῖς. (5) Ἐχούσης δὲ τῆς συνόδου πραγματικῶς, πρῶτοι παρῆλθον οἱ περὶ Νικόδημον τὸν Ἡλείον, καὶ τοὺς τε ῥηθέντας ἐν τῇ συγκλήτῃ λόγους ὑφ' αὐτῶν ὑπὲρ τῆς τῶν Λακεδαιμονίων πόλεως διῆλθον τοῖς Ἀχαιοῖς, καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἀνέγνωσαν. (6) ἐξ ὧν ἦν λαμβάνειν ἐκδοχὴν, ὅτι δυσ-αρεστοῦνται μὲν καὶ τῇ τῶν τευχῶν καθαίρειν καὶ τῇ καταλῦσει τῶν ἐν τῷ Κομπασίῳ διαφθαρέντων· οὐ μὴν ἀκυρόν τι ποιεῖν. (7) Οὐδενὸς δ' οὗτ' ἀντειπόντος, οὔτε συνηγορήσαντος, οὔτω πως παρεπέμφθη. (8) Μετὰ δὲ τούτους ἐπῆλθον οἱ παρ' Εὐμένους πρέσβεις, καὶ τὴν τε συμμαχίαν τὴν πατρικὴν ἀνενέωσαντο, καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν χρημάτων ἐπαγγελίαν διεσαφῆσαν τοῖς πολλοῖς. (9) Καὶ πλείω δὲ πρὸς ταύτας τὰς ὑποθέσεις διαλεχθέντες, καὶ μεγάλην εὖνοιαν καὶ φιланθρωπίαν τοῦ βασιλέως ἐμφάναντες πρὸς τὸ ἔθνος, κατέπαυσαν τὸν λόγον.

VIII. Μεθ' οὗς Ἀπολλωνίδας ὁ Σικυωνίος ἀναστὰς, κατὰ μὲν τὸ πλῆθος τῶν διδομένων χρημάτων ἀξίαν ἔφη τὴν δωρεὰν τῶν Ἀχαιῶν. (2) κατὰ δὲ τὴν προαίρεσιν τοῦ διδόντος καὶ τὴν χρεῖαν, εἰς ἣν δίδονται, πασῶν αἰσχίστην καὶ παρανομωτάτην. (3) Τῶν γὰρ νόμων κωλύοντων, μηδένα, μήτε ἰδιωτῶν, μήτε τῶν ἀρχόντων, παρὰ βασιλέως δῶρα λαμβάνειν κατὰ μὴδ' ὅποιαν πρόφασιν πάντας ἅμα δωροδοκεῖσθαι προφανῶς, προσδεξαμένους τὰ χρήματα, πάντων εἶναι παρανομώτατον, πρὸς δὲ τούτοις αἰσχίστον ὁμολογουμένως. (4) Τὸ γὰρ ὀφωνιάζεσθαι τὴν βουλὴν ὑπ' Εὐμένους καθ' ἑκάστον ἔτος, καὶ βουλευέσθαι περὶ τῶν κοινῶν, καταπεπωκότας οἰοῖναι δέλεαρ, πρόδηλον ἔχειν τὴν αἰσχύνην καὶ τὴν βλάβην. (5) Νῦν μὲν γὰρ Εὐμένη διδόναι χρήματα, μετὰ δὲ ταῦτα Ἱερουσίαν δώσειν, καὶ πάλιν Σέλευκον. (6) Τῶν δὲ πραγμάτων ἐναντίαν φύσιν ἔχοντων τοῖς τε βασιλεῦσιν καὶ ταῖς δημοκρατίαις, καὶ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων διαβουλιῶν αἰεὶ γιγνομένων περὶ τῶν πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἡμῖν διαφερόντων. (7) φανερώς ἀνάγκη, δοῖναι θάτερον, ἢ τὸ τῶν βασιλέων λυσίτελες ἐπιπροσθεῖν γίγνεσθαι τοῦ ἰδίου συμφέροντος, ἢ, τούτου μὴ συμβαίνοντος, ἀχαρίστους φαίνεσθαι πᾶσιν,

(III.) *Legationes regum ad Concilium Achæorum; et Q. Cæcilii legatio ad Achæos.*

VII. Quod ad res Peloponnesi attinet, jam diximus, gentem Achæorum, quando Philopœmenes erat prætor legatos Romam misisse de civitate Lacedæmoniorum, et ad Ptolemæum regem, qui veterem cum eo societatem renovarent. (2) Hoc vero tempore, prætore Achæorum Aristæno, redierunt, qui ad Ptolemæum missi fuerant, legati, cum Megalopoli Achæorum consilium haberetur. (3) Quo etiam Eumenes legatos miserat, centum et viginti talenta se Achæis daturum pollicens, hac lege, ut fœnore legitimo occupata ea summa, e redditibus alerentur qui in publicis conventibus ad concilium convenissent. (4) Præterea venerunt etiam Seleuci legati, cum renovandæ amicitiae, tum ut decem naves longas Achæis pollicerentur. (5) Quum igitur in consilio de rebus agi serio cœpisset; primus omnium est ingressus Nicodemus Eleus, qui habitos in Romano senatu sermones de Achæis super civitate Lacedæmoniorum concilio renunciavit : deinde responsum legit a Senatu datum, (6) ex quo intelligebatur, displicuisse quidem patribus et mœnia Spartzæ dejecta, et cædem eorum qui ad Compasium fuerant occisi : at nihil tamen eorum, quæ statuissent Achæi, irritum decrevisse senatum. (7) Nemine reperto, qui vel ad repugnandum, vel ad assentiendum verba faceret, silentio ea res est transmissa. (8) Secundum hac ingressi sunt legati Eumenis, et societatem, quæ patri ipsius fuerat cum Achæis, renovavit : de pecunia etiam pollicitationem regis multitudini aperuit. (9) Quamque in eam sententiam multa disseruissent, summamque regis benevolentiam et humanitatem erga Achæorum gentem palam fecissent, dicere desierunt.

VIII. Post hos surgit Apollonidas, Sicyonius : « et, pecuniam, quæ dono offerebatur, si magnitudo illius spectaretur, dignam quidem Achæis esse, dixit : (2) sin animus donantis, et usus in quem esset oblata, rem esse turpissimam et iniquissimam. (3) Nam quum legibus cautum esset, ne quis, sive privatus, sive in magistratu constitutus, dona a rege quacumque tandem ex causa caperet; iniquissimum facinus futurum, si, accepta ea pecunia, omnes palam acceptorum munerum rei essent futuri : ad hæc dubitare neminem posse, quin summum dedecus cum ea re esset conjunctum. (4) Nam quis non videat, et probrosum et noxium fore, si quotannis publicum concilium stipendia a rege Eumene acciperet, et ad deliberandum de publicis rebus, velat esca prius deglutita, accederent. (5) Nunc pecunias largi Eumenem; mox Prusiam largiturum; Seleucum deinde facturum idem. (6) Quum autem regum et liberarum civitatum res inter se natura sua pugnent, et plurimæ ac maximæ quæque consultationes nostræ sint de controversiis, quas habemus cum regibus; (7) duorum alterum manifestum necessarium erit, aut ut regum utilitatem nostris commodis anteponamus, aut, si aliter fecerimus, ut ingrati omnibus videamur, si iis nos opponamus, a quibus mercedem acci-

ἀντιπράττοντας τοῖς αὐτῶνμισθοδόταις. (8) Διό, μὴ μόνον ἀπείπασθαι, παρεκάλει τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀλλὰ καὶ μισεῖν τὸν Εὐμένην, διὰ τὴν ἐπίνοιαν τῆς δόσεως. (9) Μετὰ δὲ τοῦτον ἀναστὰς Κάσανδρος Αἰγινήτης, ἀνέμνησε τοὺς Ἀχαιοὺς τῆς Αἰγινήτων ἀκληρίας, ἥ περιέπισσον διὰ τὸ μετὰ τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτεύεσθαι, ὅτε Πόπλιος Σουλπίκιος, ἐπιπλεύσας τῷ στόλῳ, πάντας ἐξηνδραποδίσατο τοὺς ταλαιπώρους Αἰγινήτας. (10) ὑπὲρ ὧν διεσαφήςαμεν, τίνα τρόπον Αἰτωλοὶ, κύριοι γενόμενοι τῆς πόλεως κατὰ τὰς πρὸς Ῥωμαίους συνθήκας, Ἀττάλῳ παραδοίεν, τριάκοντα τάλαντα παρ' αὐτοῦ λαβόντες. (11) Ταῦτ' οὖν τιθεὶς τοῖς Ἀχαιοῖς πρὸ ὀφθαλμῶν, ἤξλου τὸν Εὐμένην, μὴ διάφορα προτείνοντα θηρεύειν τὴν τῶν Ἀχαιῶν εὐνοίαν, ἀλλὰ τὴν πόλιν ἀποδιδόντα τυγχάνειν πάντων τῶν φιλανθρώπων ἀναντιβρίτης. (12) Τοὺς δὲ Ἀχαιοὺς παρεκάλει, μὴ δέχεσθαι τοιαύτας δωρεάς, δι' ὧν φανήσονται καὶ τὰς εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδας ἀφαιρούμενοι τῆς Αἰγινήτων σωτηρίας. (13) Τοιούτων δὲ γενομένων λόγων, ἐπὶ τοσοῦτον παρέστη τὸ πλῆθος, ὥστε μὴ τολμῆσαι μηδένα συνειπεῖν τῷ βασιλεῖ, πάντας δὲ μετὰ κραυγῆς ἐκβαλεῖν τὴν προτεινομένην δωρεάν, καίτοι δοκούσης αὐτῆς ἔχειν τι δυσαντοφθάμητον, διὰ τὸ πλῆθος τῶν προτεινομένων χρημάτων.

IX. Ἐπὶ δὲ τοῖς προειρημένοις εἰσῆλθῃ τὸ περὶ τοῦ Πτολεμαίου διαβούλιον. (3) ἐν ᾧ προκληθέντων τῶν ἀποσταλέντων πρεσβευτῶν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν πρὸς Πτολεμαῖον, προελθὼν Λυκόρτας μετὰ τῶν πρεσβευτῶν, ἀπελογίσατο πρῶτον μὲν, τίνα τρόπον καὶ δοίεν παρὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ λάβοιεν τοὺς ὄρκους ὑπὲρ τῆς συμμαχίας. (4) εἶτα, ὅτι κομίζοιεν δωρεάν κοινῇ τοῖς Ἀχαιοῖς, ἑξακισχίλια μὲν ὅπλα χαλκᾷ πελταστικά, διακόσια δὲ τάλαντα νομίσματος ἐπισήμου χαλκοῦ. (5) πρὸς δὲ τοῦτοις ἐπῆνεσε τὸν βασιλέα, καὶ βραχεία περὶ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ καὶ προθυμίας τῆς εἰς τὸ ἔθνος εἰπῶν, κατέστρεψε τὸν λόγον. (6) Ἐφ' οἷς ἀναστὰς ὁ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγὸς Ἀρίσταινος, ἤρετο τὸν τε παρὰ τοῦ Πτολεμαίου πρεσβευτὴν, καὶ τοὺς ἐξαπεσταλμένους ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐπὶ τὴν ἀνανέωσιν, ποῖαν ἔχε συμμαχίαν ἀνανεωσόμενος. (7) Οὐδενὸς δ' ἀποκριναμένου, πάντων δὲ διαλαλούντων πρὸς ἀλλήλους, πλήρες ἦν τὸ βουλευτήριον ἀπορίας. (8) Ἦν δὲ τὸ ποιοῦν τὴν ἀλογίαν, ὅτι, οὐσῶν καὶ πλειόνων συμμαχιῶν τοῖς Ἀχαιοῖς πρὸς τὴν Πτολεμαίου βασιλείαν, καὶ τούτων ἐχουσῶν μεγάλας διαφορὰς κατὰ τὰς τῶν καιρῶν περιστάσεις, (9) οὐθ' ὁ παρὰ τοῦ Πτολεμαίου πρεσβευτῆς οὐδεμίαν ἐποίησατο διαστολὴν, ὅτε ἀνενοῦτο, καθολικῶς δὲ περὶ τοῦ πράγματος ἐλάλησεν, οὐθ' οἱ πεμψθέντες πρέσβεις. (10) ἄλλ' ὥς, μίᾳς ὑπαρχούσης, αὐτοὶ τε τοὺς ὄρκους ἔδωκαν καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως ἔλαβον. (11) Ὅθεν προφερομένου τοῦ στρατηγοῦ πάσας τὰς συμμαχίας, καὶ κατὰ μέρος ἐν ἐκάστῃ διαστελλομένου, μεγάλης οὐσίας διαφορᾶς, ἐζητεῖ τὸ πλῆθος εἰδέναι, ποῖαν ἀνανεοῖτο συμμαχίαν. (12) Οὐ δυναμένου δὲ λόγον ὑπο-

pimus. (8) Hortari igitur Achæos, non solum ut munus recusent, verum etiam ut Eumenem, quod ei talis largitionis in mentem venerit, odio habeant. (9) Surrexit post hunc Cassander, Ægineta, et Achæis in memoriam revocat Æginetarum calamitatem, in quam propterea incidissent, quoniam concilii fuissent Achæorum. Publius Sulpicius classe Æginam venisse, et miseros Æginetas venum dedisse omnes. (10) Quibus de rebus nos locuti ante sumus, ostendimusque, quomodo Ætoli, urbis potiti ex pacto fœderis, quod illis erat cum Romanis, Attalo eam tradidissent, triginta talentis addictam. (11) Hæc ille postquam ob oculos posuit Achæis, oravit Eumenem, ut non pecuniarum largitione Achæorum benevolentiam vellet captare, sed urbem redderet, seque eo facto benevolentiae testimonia summo cunctorum consensu impetraturum confideret. (12) Ab Achæis vero petebat, ne ejusmodi admitterent dona, quæ spem salutis etiam in posterum Æginetis sint ademptura. » (13) Hac oratione adeo concitata est multitudo, ut causam regis tueri nemo auderet; sed cum clamore oblatam largitionem, etsi propter vim ostensæ pecuniæ supra modum blandientem, respuerent.

IX. Secundum hæc proposita est consultatio de Ptolemæo. (2) In qua quum provocati essent hi, qui ad Ptolemæum missi ab Achæis fuerant; in medium progressus Lycortas cum ceteris legatis, primum exposuit, quonam modo et præstitissent Achæorum nomine, et exegissent a rege, iurandum: (3) addidit deinde, attulisse se donum communi Achæorum, arma ænea ad peltastas instruendos sex millia, et pecuniæ signatæ æreæ talenta ducenta. (4) Post hæc regis laudes commemoravit: tum, ubi pauca de regis benevolentia et prompto animo erga gentem Achæorum disservisset finem dicendi fecit. (5) Surgens dein Aristæus, prætor Achæorum, et ab legato Ptolemæi, ab iis, qui renovando fœderi missi ab Achæis fuerant, sciscitatur, eequam societatem renovaturus venerit? Quum responderet nemo, et mutuo sese omnes interrogarent; magna in concilio exorta est dubitatio. (7) Oriebatur autem absurditas ex eo, quod, quum plura fuissent fœdera Achæis cum regibus Ptolemæi majoribus, quæ pro conditione temporum plurimum inter se differrent, (8) neque legatus Ptolemæi ullam fecerat distinctionem, cum fœdus renovaret; sed universe de negotio fuerat locutus, neque etiam illi, quos Achæi miserant; (9) verum quasi semel dumtaxat societatem pepigissent, iurandum simpliciter, nulla adhibita distinctione, et præstiterant ipsi, et acceperant a rege. (10) Itaque promente in medium prætore omnia priora fœdera, et singula distincte expendente; quoniam longe diversa illa erant, volebat multitudo cognoscere, eequod jam fœdus renovassent. (11) Id vero docere quum neque Philoœmenes pos-

σχεῖν, οὔτε τοῦ Φιλοποίμενος, δὲ ἐποιήσατο στρατηγῶν τὴν ἀνανέωσιν, οὔτε τῶν περὶ τὸν Λυκόρταν, τῶν πρεσβευσάντων εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. (12) οὗτοι μὲν ἐσχεδιακότες ἐφαίνοντο τοῖς κοινοῖς πράγμασιν, ὃ δ' Ἀρίσταινος μεγάλην ἐφελκετο φαντασίαν, ὡς μόνος εἰδώς, τί λέγει, καὶ τέλος οὐκ εἶασε κυρωθῆναι τὸ διαβούλιον, ἀλλ' εἰς ὑπέρθεσιν ἤγαγε διὰ τὴν προειρημένην ἀλογίαν. (13) Τῶν δὲ παρὰ τοῦ Σελεύκου πρέσβων εἰσελθόντων, ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς, τὴν μὲν φιλίαν ἀναεῶσασθαι πρὸς τὸν Σέλευκον, τὴν δὲ τῶν πλοίων δωρεὰν κατὰ τὸ παρὸν ἀπείπασθαι. (14) Καὶ τότε μὲν περὶ τούτων βουλευσάμενοι, διέλυσαν εἰς τὰς ἰδίας ἑκαστοὶ πόλεις.

X. Μετὰ δὲ ταῦτα, τῆς πανηγύρεως ἀμαζούσης, ἦλθε Κόϊντος Καικίλιος ἐκ Μακεδονίας, ἀνακάμπτων ἀπὸ τῆς πρεσβείας, ἥς ἐπρέσβευσε πρὸς Φιλίππον. (2) Καὶ συναγαγόντος Ἀρισταίνου τοῦ στρατηγοῦ τὰς ἀρχὰς εἰς τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν, εἰσελθὼν ὁ Κόϊντος ἐμίμφετο, φάσκων αὐτοὺς βαρύτερον καὶ πικρότερον τοῦ δέοντος κεχρῆσθαι τοῖς Λακεδαιμονίοις, καὶ παρεκάλει διὰ πλειόνων διορθώσασθαι τὴν προγεγενημένην ἀγνοίαν. (3) Ὁ μὲν οὖν Ἀρίσταινος εἶχε τὴν ἡσυχίαν, δῆλος ὢν ἐξ αὐτοῦ τοῦ σιωπᾶν, ὅτι δυσαρεστεῖται τοῖς ὠκονομημένοις, καὶ συνευδοκεῖ τοῖς ὑπὸ Καικιλίου λεγόμενοις. (4) Ὁ δὲ Διοφάνης ὁ Μεγαλοπολίτης, ἀνθρωπος στρατιωτικώτερος, ἢ πολιτικώτερος, ἀναστὰς οὐχ ὅσον ἀπελογήθη τι περὶ τῶν Ἀχαιῶν ἀλλὰ καὶ προσυπέδειξε τῷ Καικιλίῳ διὰ τὴν πρὸς τὸν Φιλοποίμενα παρατριβὴν, ἔτερον ἐγκλημα κατὰ τῶν Ἀχαιῶν. (5) Ἐφη γάρ, οὐ μόνον τὰ κατὰ Λακεδαίμονα χειρίσθαι κακῶς, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ Μεσσηνίαν. (6) Ἦσαν δὲ περὶ τῶν φυγαδικῶν τοῖς Μεσσηνίοις ἀντιρρήσεις τινὲς πρὸς ἀλλήλους περὶ τὸ τοῦ Τίτου διάγραμμα, καὶ τὴν τοῦ Φιλοποίμενος διόρθωσιν. (7) ὅθεν ὁ Καικίλιος, δοκῶν ἔχειν καὶ τῶν Ἀχαιῶν αὐτῶν τινὰς δημογνόμους, μάλλον ἡγανάκτηε τῷ μὴ κατακολουθεῖν ἐτοίμως τοῖς ὑπ' αὐτοῦ παρακαλουμένοις τοὺς συνεληλυθότας. (8) Τοῦ δὲ Φιλοποίμενος καὶ Λυκόρτα, σὺν δὲ τούτοις Ἀρχωνος, πολλοὺς καὶ ποικίλους διαθεμένων λόγους, ὑπὲρ τοῦ καλῶς μὲν διωκῆσθαι τὰ κατὰ τὴν Σπάρτην, καὶ συμφερόντως αὐτοῖς μάλιστα τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀδύνατον δ' εἶναι τὸ κινήσαι τι τῶν ὑποκειμένων, ἀνευ τοῦ παραδῆναι καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δίκαια, καὶ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια. (9) μένειν ἔδοξε τοῖς παροῦσιν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, καὶ ταύτην δοῦναι τῷ πρεσβευτῇ τὴν ἀπόκρισιν. (10) Ὁ δὲ Καικίλιος, ὁρῶν τὴν τούτων προαίρεσιν, ἤξiou τοὺς πολλοὺς αὐτῷ συναγαγεῖν εἰς ἐκκλησίαν. (11) Οἱ δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἀρχοντες ἐκέλευον αὐτὸν δεῖξαι τὰς ἐντολάς, αἷ εἶχε παρὰ τῆς συγκλήτου περὶ τούτων. Τοῦ δὲ παρασιωπῶντος, οὐκ ἔφασαν αὐτῷ συνάξειν τὴν ἐκκλησίαν. (12) Τοὺς γὰρ νόμους οὐκ ἔβλ, ἐὰν μὴ φέρῃ τὴν ἔγγραφτα παρὰ τῆς συγκλήτου, περὶ ὧν οὐκ εἶται δεῖν συναγεῖν. (13) Ὁ δὲ Καικίλιος ἐπὶ τούτῳ ὠργίσθη, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτῷ

set, qui prætor renovandi fœderis fuerat auctor, neque Lycortas, ceterive legati, qui Alexandriam iverant; (12) hi quidem temere atque inconsiderate rem gessisse publicam existimali sunt; Aristæus vero opinionem magnam inde retulit, ut qui solus iudicio uteretur: ac tandem nullum decretum super ea consultatione fieri est passus, sed ampliandam illam quæstionem censuit, propter prædictam absurditatem. (13) Ingressis postea Seleuci legatis, placuit Achæis, amicitiam quidem cum rege Seleuco renovare, sed navium, quas donabat, munus in præsentia non accipere. (14). His ita tum constitutis, in suam quisque patriam soluto conventu discesserunt.

X. Postea vero, quo tempore celebrabantur [Nemeorum] solennia, venit Q. Cæcilius, revertens ex Macedonia a legatione, quam ad Philippum obierat. (2) Postquam igitur Aristæus prætor principes Achæorum in Argivorum urbem convocasset, ingreditur Cæcilius, et objurgat eos; dicens, Lacedæmonios durius et asperius, quam par esset, fuisse tractatos: multis dein monet, culpam ut emendarent. (3) Ad hæc illius verba Aristæus silentium tenuit; eo ipso, quod taceret, palam faciens, displicere sibi, quæ facta essent, et orationem Cæcillii ipsi probari. (4) Diophanes vero Megalopolitanus, homo militaris vitæ quam civilis majorem usum habens, non solum non excusavit factum illud Achæorum; verum etiam, propter simultatem, quam cum Philopœmene exercebat, aliam Achæorum indicavit criminationem. (5) Dixit enim, non solum Lacedæmonios male fuisse tractatos; sed etiam cum Messeniis inique esse actum. (6) Erant autem Messeniis quædam inter ipsos controversiæ circa Titi decretum super iis qui ab exilio fuerant revocati, et circa moderationem quam ei decreto Philopœmenes adhibuerat. (7) Cæcilius igitur, qui Achæorum nonnullos secum sentire animadverteret, eo gravius indignari, quod in sententiam, quam ipse dixerat, universum concilium non statim pedibus iret. (8) Sed quum multis variisque rationibus Philopœmenes et Lycortas, et simul cum his Archo, demonstrassent, recte omnia, quæ ad Lacedæmonios pertinerent fuisse administrata, atque ex ipsorum imprimis Lacedæmoniorum utilitate; neque posse quidquam eorum, quæ facta essent, mutari, quin omnia humana divinaque jura violarentur; (9) visum est concilio, nihil moveri oportere, et in hanc sententiam legato dandum responsum. (10) Cæcilius, horum intellecta voluntate, postulat, ut concilium gentis Achæorum sibi detur. (11) Tum vero principes Achæorum ab eo petunt, scripta mandata ederet, quæ de ea re accepisset a senatu. Qui quum taceret; negare illi, se concionem multitudinis convocaturus: (12) neque enim per leges id prius licere, quam edita essent Senatus mandata scripto comprehensa de iis rebus, quarum causa postuletur concilium. (13) Cæcilius in tantam exarsit iram, quod nullum suorum postulatores admitti

συγχεῖσθαι τῶν ἀξιουμένων, ὥστ' οὐδὲ τὴν ἀπόκρισιν ἡδουλῆθαι δέξασθαι παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἀλλ' ἀναπόκριτος ἀπῆλθεν. (14) Οἱ δ' Ἀχαιοὶ τὴν αἰτίαν ἀνέφερον καὶ τῆς πρότερον παρουσίας τῆς Μάρκου τοῦ Φιλοῦλου, καὶ τῆς τότε τῶν περὶ τὸν Καικίλιον, ἐπὶ τὸν Ἀρίσταινον καὶ τὸν Διοφάντην, ὡς τούτους ἀντισπασαμένους διὰ τὴν ἀντιπολιτεῖαν τὴν πρὸς τὸν Φιλοποίμενα· (15) καὶ τις ἦν ὑποψία τῶν πολλῶν πρὸς τοὺς προειρημένους ἄνδρας. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Πελοπόννησον ἐν τούτοις ἦν.

[X. α. Ὅτι Φιλοποίμην πρὸς Ἀρχῶνα τὸν στρατηγὸν λόγους τισὶ διεφέρετο· ὁ μὲν οὖν Φιλοποίμην εὐδοκῆσας ἐκ τοῦ καιροῦ τοῖς λεγομένοις, καὶ μεταγνοὺς ἐπῆναι τὸν Ἀρχῶνα φιλοφρόνας, ὡς ἐντρεχῶς καὶ πανούργως τῷ καιρῷ κεχρημένον. (2) Ἐμοὶ γέ μὴν, φησὶ ΠΟΛΥΒΙΟΣ, οὔτε τότε παρόντι τὸ βῆθ' ἐν ἐρέστῃ, ὥστ' ἐπαινοῦντά τινα κακῶς ἅμα ποιεῖν, οὔτε μετὰ ταῦτα τῆς ἡλικίας προδαινύσης· (3) πολὺ γὰρ δὴ τι μοι δοκεῖ κεχωρίσθαι κατὰ τὴν αἴρεσιν ὁ πραγματικὸς ἄνθρωπος τοῦ κακοπράγμονος, καὶ παραπλησίαν ἔχειν διαφοράν τῷ κακέντρεχ' πρὸς τὸν ἐντρεχῆ· ὁ μὲν γάρ ἐστι κάλλιστα τῶν ὄντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὁ δὲ τούναντιον· ἀλλὰ διὰ τὴν νῦν ἐπιπολάζουσαν ἀκρισίαν βραχείας ἔχοντα κοινότητα τὰ προειρημένα τῆς αὐτῆς ἐπιστημῆς καὶ ζήλου τυγχάνει παρὰ τοῖς ἀνθρώποις.]

(IV.) Legatio XLII.

XI. Τῶν περὶ τὸν Καικίλιον ἀνακεχωρηκότων ἐκ τῆς Ἑλλάδος, καὶ διασεσφαρηκότων τῇ συγκλήτῃ περὶ τῶν κατὰ Μακεδονίαν καὶ τῶν κατὰ Πελοπόννησον, εἰσῆγον εἰς τὴν σύγκλητον τοὺς περὶ τούτων γενομένους πρεσβευτάς. (2) Εἰσελθόντων δὲ πρῶτον τῶν παρὰ τοῦ Φιλίππου καὶ παρ' Εὐμέρους, ἐτι δὲ τῶν ἐξ Αἰνίου καὶ Μαρωνείας φυγάδων, καὶ ποιησαμένων τοὺς λόγους ἀκολουθῶς τοῖς ἐν Θετταλονίᾳ βῆθ' ἐπὶ τῶν περὶ τὸν Καικίλιον· (3) ἔδοξε τῇ συγκλήτῃ, πέμπειν ἄλλιν ἄλλους πρεσβευτάς πρὸς τὸν Φίλιππον, τοὺς ἐπισκεψομένους, πρῶτον μὲν, εἰ παρακεχώρηκε τῶν ἐν Πεῤῥαίβιᾳ πόλεων κατὰ τὴν τῶν περὶ τὸν Καικίλιον ἀπόκρισιν· (4) εἴτα τοὺς ἐπιτάξοντας αὐτῷ τὰς φρουρὰς ἐξάγειν ἐξ Αἰνίου καὶ Μαρωνείας, καὶ συλλήδδην ἀποβαίνειν ἀπὸ τῶν παραθαλαττίων τῆς Θράκης ἐρυμάτων καὶ τόπων καὶ πόλεων. (5) Μετὰ δὲ τούτους εἰσῆγον τοὺς ἀπὸ Πελοποννήσου παραγεγονότας. (6) Οἱ γὰρ Ἀχαιοὶ πρεσβευτὰς ἀπεστάλκεισαν τοὺς περὶ Ἀπολλωνίδαν τὸν Σικυώνιον, δικαιολογησομένους πρὸς τὸν Καικίλιον ὑπὲρ τοῦ μὴ λαβεῖν αὐτὸν ἀπόκρισιν, καὶ καθόλου διδάζοντας ὑπὲρ τῶν κατὰ Λακεδαίμονα πραγμάτων (7) Ἐκ τε τῆς Σπάρτης Ἀρεὺς καὶ Ἀλκιβιάδης ἐπρέσβευσαν· οὗτοι δὲ ἦσαν τῶν ἀρχαίων φυγάδων, τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος καὶ τῶν Ἀχαιῶν νεωστὶ κατηγμένων εἰς

videret, ut ne responsum quidem accipere a principibus Achæorum vulerit, sed sine responso abierit. (14) Achæi vero causam et superioris adventus M. Fulvii, et nunc Q. Cæcilii, referebant ad Aristænum et Diophanem: hos enim, quod in republica dissiderent a Philopoemene, istos sibi adjunxisse quos ei opposerent. (15) Et erant vulgo apud multitudinem Aristænus et Diophanes suspecti. Hæc igitur tum in Peloponneso gerebantur

X. α. Philopoemen primo quidem ab Archone duce in sententia quadam dicenda discrepabat: mox pro tempore Philopoemen Archonis dictis acquievit, cœpitque e contrario Archonem benevole collaudare, ceu callide solerterque occasione utentem. (2) Mihi vero, inquit Polybius, neque tunc præsentia ea dicta placebant, nempe ut laudans quispiam male simul laudato faciat; neque nunc etiam ætate maturiore rem talem probo. (3) Animi quippe habitu magnopere mihi differre videtur vir pragmaticus a malefico atque eodem fere modo discrepare vir solers a malitioso: quorum primus, ut breviter dicam, optimus in rerum natura est; secundus, omne contra est. (4) Sed propter perversitatem iudicii nostris temporibus, ea, quæ diximus, etsi dissimillima sunt, eodem tamen pretio et honore apud homines habentur.

(IV.) Novæ Legationes Romæ missæ in causa Philippi, tum Achæorum et Lacedæmoniorum.

XI. Cum Q. Cæcilius ceterique legati e Græcia discessissent, ac de statu Macedoniæ et Peloponnesi retulissent ad senatum, legatos, qui de illis rebus aderant, in senatum introduxerunt. (2) Et quum essent ingressi primo legati Philippi et Eumenis, deinde Æni et Maroneæ exsules, atque ea iterassent, quæ Thessaloniciæ prius dixerant apud Cæcilium et reliquos legatos: (3) Patres alios rursus legatos ad Philippum decreverunt, qui viderent, excessisset ne oppidis Perrhæbiæ, sicut Cæcilius et ceteri legati pronunciaverant; (4) juberentque, ut ab Æno et Maronea præsidia deduceret; et ompino, ut omnibus maritimæ oræ in Thracia castellis, locis, urbibus excederet. (5) Post hos, introducti sunt qui e Peloponneso venerant. (6) Nam et Achæi legatos Apollonidam Sicyonium miserant, ut Cæcilio, quod nullum responsum accepisset, rationem redderet, et omnino patres edoceret de rebus Lacedæmone gestis. (7) Etiam e Sparta Areus et Alcibiades legati Romam venerant. Ex antiquis exsulis isti erant, quos re-

τὴν οἰκεῖαν. (88) Ὁ καὶ μάλιστα τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς ὀργὴν ἤγε, τῷ δοκεῖν, μεγάλης οὐσίας καὶ προσφάτου τῆς εἰς τοὺς φυγάδας εὐεργεσίας, ἐξαυτῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἀχαριστεῖσθαι παρ' αὐτοῖς, ὥστε καὶ καταπρεσβεῖν, καὶ κατηγορίαν ποιεῖσθαι πρὸς τοὺς κρατοῦντας τῶν ἀνελπίστως αὐτοὺς σωσάντων, καὶ καταγαγόντων εἰς τὴν πατρίδα.

XII. Ποιησαμένων δὲ καὶ τούτων πρὸς ἀλλήλους ἐκ συγκαταθέσεως τὴν δικαιολογίαν, καὶ διδασκόντων τὴν σύγκλητον, τῶν μὲν περὶ τὸν Ἀπολλωνίδαν τὸν Σικυώνιον, ὡς οὐκ ἂν δυνατόν εἴη τὸ παράπαν ἄμεινον χειρισθῆναι τὰ κατὰ τὴν Σπάρτην, ἣ νῦν χειρίζεται διὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ διὰ Φιλοποίμενος· (2) τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀρεῖα τάναντία πειρωμένων λέγειν, καὶ φασκόντων, πρῶτον μὲν καταλεῦσθαι τὴν τῆς πόλεως δύναμιν, ἐξηγμένου τοῦ πλήθους μετὰ βίας, εἴτ' οὖν αὐτοῖς ἐπιστραλῇ καὶ ἀπαρβήσιαστον καταλείπεσθαι τὴν πολιτείαν· (3) ἐπιστραλῇ μὲν ὀλίγοις οὔσι, καὶ τούτοις τῶν τειχῶν περιηρημένων· ἀπαρβήσιαστον δὲ, διὰ τὸ μὴ μόνον τοῖς κοινοῖς δόγμασι τῶν Ἀχαιῶν πειθαρχεῖν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἰδίαν ὑπηρετεῖν τοῖς αἰεὶ καθισταμένοις ἄρχουσι· (4) διακούσασα δὲ τούτων ἡ σύγκλητος, ἔκρινε, τοῖς αὐτοῖς πρεσβευταῖς δοῦναι καὶ περὶ τούτων ἐντολάς, καὶ κατέστησε πρεσβευτὰς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, τοὺς περὶ Ἀππίον Κλαύδιον. (5) Ἀπελογήθησαν δὲ καὶ πρὸς τὸν Καικίλιον ὑπὲρ τῶν ἀρχόντων οἱ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν πρέσβεις ἐν τῇ συγκλήτῳ, φάσκοντες, οὐδὲν ἀδικεῖν αὐτοὺς, οὐδ' ἀξίους ἐκκληήματος ὑπάρχειν, ἐπὶ τῷ μὴ συνάγειν τὴν ἐκκλησίαν· (6) νόμον γὰρ εἶναι παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, μὴ συγκαλεῖν τοὺς πολλοὺς, ἐὰν μὴ περὶ συμμαχίας ἢ πολέμου δέῃ γίνεσθαι διαβούλιον, ἢ παρὰ συγκλήτου τις ἐνέγκῃ γράμματα. (7) Διὸ καὶ δικαίως τότε βουλευσάσθαι μὲν τοὺς ἄρχοντας συγκαλεῖν τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς ἐκκλησίαν· κωλύεσθαι δ' ὑπὸ τῶν νόμων, διὰ τὸ μῆτε γράμματα φέρειν αὐτὸν παρὰ συγκλήτου, μῆτε τὰς ἐντολάς ἐγγράπτους ἐθέλειν δοῦναι τοῖς ἀρχουσιν. (8) Ὡν ῥηθέντων, ἀναστὰς Καικίλιος, τῶν τε περὶ τὸν Φιλοποίμενα καὶ Λυκόρταν κατηγορήσας, καὶ καθόλου τῶν Ἀχαιῶν, καὶ τῆς οἰκονομίας, ἣ περὶ τῆς τῶν Λακεδαιμονίων ἐχέρητο πόλεως. (9) Ἡ δὲ σύγκλητος διακούσασα τῶν λεγομένων, ἔδωκε τοῖς Ἀχαιοῖς ἀπόκρισιν, ὅτι περὶ μὲν τῶν κατὰ Λακεδαίμονα πέμψει τοὺς ἐπισκεψομένους· (10) τοῖς δὲ πρεσβευταῖς τοῖς αἰεὶ παρ' ἐαυτῶν ἐκπεμπομένοις παρήνει προσέχειν τὸν νοῦν, καὶ καταδοχὴν ποιεῖσθαι τὴν ἀρμόζουσαν, καθάπερ καὶ Ῥωμαῖοι ποιοῦνται τῶν παραγινομένων πρὸς αὐτοὺς πρεσβευτῶν.

(V.) Legatio XLIV.

XIII. Φίλιππος ὁ βασιλεὺς, διαπεμφαμένων πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς Ῥώμης τῶν ἰδίων πρεσβευτῶν, καὶ δηλούντων, ὅτι δεήσει κατ' ἀνάγκην ἀποβαίνειν ἀπὸ τῶν ἐπὶ Θράκης πόλεων· (1) πυθόμενος ταῦτα, καὶ βαρέως φέρων, ἐπὶ τῷ δοκεῖν πανταχόθεν αὐτοῦ περιτέμνεσθαι

cens Philopœmenes et Achæi in patriam restituerant. (8) Quæ præcipue res iram Achæorum accendit, quod, quum tanto tamque recenti beneficio ab Achæis hi exules fuissent affecti, adeo ingrati in ipsos repente exstitisent, ut legationem adversus gentem Achæorum susciperent, et infesta jam oratione apud rerum dominos accusarent illos, a quibus præter spem servati et in patriam reducti fuissent.

XII. Quum igitur et hi utrimque legati ex mutuo consensu causam suam adversus se invicem coram dixissent; et hinc Apollonidas Sicyonius persuadere senatui contendisset, non potuisse ullo modo melius res Spartæ administrari, quam factum esset ab Achæis et Philopœmene; (2) hinc Areus contrarium demonstrare esset conatus, dixissetque, primum exhaustas esse vires civitatis, abducta per vim plebe; deinde sibi et periculoso loco versantem et libertate exutam remp. esse relictam; (3) nempe periculoso loco versantem, utpote ad paucos redactam, et hos muris nudatos; libertate vero exutam, ut quæ non solum publicis decretis Achæorum parere, sed etiam sigillatim prætoribus illorum semper ancillari cogeretur: (4) his auditis, placuit Patribus, ut de his quoque rebus iisdem legatis darentur mandata. Decreta autem est legatio in Græciam, cuius princeps Appius Claudius fuit. (5) Tum vero etiam Cæcilius in senatu responderunt legati Achæorum pro suæ gentis principibus: dicentes, nihil eos peccasse, neque jure accusari posse, quod concilium populi non convocassent. (6) Lege enim cautum apud Achæos esse, ne concilium liceret iudicare aliter, quam si de societate aut de bello foret deliberandum, aut si literas a senatu aliquis afferret. (7) Merito igitur tunc principes Achæorum consultasse quidem de convocanda multitudine, sed id quominus facerent, per leges stetisse, quoniam neque literas senatus attulisset Cæcilius, neque mandata scripta principibus dare voluisset. (8) Post hæc verba surgit Cæcilius, et Philopœmenem ac Lycortam accusat, et omnino Achæos, atque rationem qua usi erant in rebus Lacedæmoniorum componendis. (9) Senatus, omnibus auditis, quæ dicta fuerant, responsum Achæis dedit, missurum se legatos ad visendum, quomodo cum Lacedæmonii esset actum. (10) Monuit vero, ut populi Romani legatos, qui in Græciam mitterentur, semper observarent, et quanto par esset cum honore suscipere, sicut Romani facerent in iis, qui ad ipsos venirent.

(V.) Appii Claudii legatio ad Philippum et in Cretam.

XIII. Rex Philippus, a suis legatis, qui Romæ erant, permissos in id ipsum certior factus, fore illi necessario cedendum civitatibus Thraciæ, (2) ægre nuncium illum ferens, quod regni fines undiquaque imminui sibi cerneret, in iis

τὴν ἀρχὴν, ἐναπηρέισατο τὴν ὁργὴν εἰς τοὺς ταιλαιπώρους Μαρωνίτας. (3) Μεταπεμφάμενος γὰρ Ὀνόμαστον τὸν ἐπὶ Θράκης τεταγμένον, ἐκοινολογήθη τούτῳ περὶ τῆς πράξεως. (4) Ὁ δ' Ὀνόμαστος ἀναχωρήσας εἰσαπέστειλε Κάσανδρον εἰς Μαρωνίαν, συνήθη τοῖς πολλοῖς ὑπάρχοντα, διὰ τὸ ποιῆσθαι τὸν πλεῖον χρόνον ἐκεῖ τὴν διατριβήν. (5) Ἄτε τοῦ Φιλίππου πάλοι τοὺς αὐλικούς ἐγκαθεικότος εἰς τὰς πόλεις ταύτας, καὶ συνήθεις πεποιχότος τοὺς ἐγχωρίους ταῖς τούτων παρπιδημαῖς. (6) Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας, ἐτοιμασθέντων τῶν Θρακῶν, καὶ τούτων ἐπεισελθόντων διὰ τοῦ Κάσανδρου νυκτὸς, ἐγένετο μεγάλη σφαγὴ, καὶ πολλοὶ τῶν Μαρωνιτῶν ἀπέθανον. (7) Κολασάμενος δὲ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τοὺς ἀντιπράττοντας ὁ Φίλιππος, καὶ πληρώσας τὸν ἴδιον θυμὸν, ἐκαπαδόκει τὴν τῶν πρεσβευτῶν παρουσίαν, πεπεισμένος, μηδένα τολμήσειν κατηγορήσειν αὐτοῦ διὰ τὸν φόβον. (8) Μετὰ δὲ τινὰ χρόνον παραγενομένων τῶν περὶ τὸν Ἀππίον, καὶ ταχέως πυθόμενων τὰ γεγονότα κατὰ τὴν Μαρωνίαν, καὶ πικρῶς τῷ Φιλίππῳ μεμφιμοιρούντων ἐπὶ τούτοις, ἐβούλετο μὲν ἀπολογεῖσθαι. (9) φάσκων, μὴ κεκοινωνηκέναι τῆς παρανομίας, ἀλλ' αὐτοὺς ἐν αὐτοῖς στασιάζοντας Μαρωνίτας, καὶ τοὺς μὲν ἀποκλίνοντας πρὸς Εὐμένην κατὰ τὴν εὐνοίαν, τοὺς δὲ πρὸς ἑαυτὸν, εἰς ταύτην ἐκπεπτωκέναι τὴν ἀτυχίαν. (10) Καλεῖν δ' ἐκέλευε κατὰ πρόσωπον, εἴ τις αὐτοῦ κατηγορεῖ. (11) Τούτῳ δ' ἐποίησε, πεπεισμένος, μηδένα τολμήσειν διὰ τὸν φόβον, τῷ δοκεῖν, τὴν μὲν ἐκ Φιλίππου τιμωρίαν ἐκ χειρὸς ἔσσεσθαι τοῖς ἀντιπράξασιν, τὴν δὲ Ῥωμαίων ἐπικουρίαν μακρὰν ἀφεστάναι. (12) Τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀππίον οὐ φασκόντων προσδεῖσθαι δικαιολογίας, σαφῶς γὰρ εἰδέναι τὰ γεγονότα καὶ τὸν αἴτιον τούτων, εἰς ἀπορίαν ἐνέπιπτεν ὁ Φίλιππος. (13) Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἐντεύξιν ἄχρι τούτου προβάντες ἔλυταν.

XIV. Κατὰ δὲ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν οἱ περὶ τὸν Ἀππίον πέμπειν ἐπέταττον τῷ Φιλίππῳ τὸν Ὀνόμαστον καὶ τὸν Κάσανδρον ἐξαυτῆς εἰς τὴν Ῥώμην, ἵνα πύθῃται ἡ σύγκλητος περὶ τῶν γεγονότων. (2) Ὁ δὲ βασιλεὺς, διατραπεὶς ὡς ἐνὶ μάλιστα, καὶ ἀπορήσας ἐπὶ πολλὸν χρόνον, τὸν μὲν Κάσανδρον ἔφη πέμψειν, τὸν αὐθέντην γεγονότα τῆς πράξεως, ὡς ἐκεῖνοί φασι, ἵνα πύθῃται παρὰ τούτου τῆς ἀληθείας ἡ σύγκλητος. (3) Τὸν δ' Ὀνόμαστον ἐξηρεῖτο, καὶ παρ' αὐτὰ, καὶ μετὰ ταῦτα τοῖς πρεσβευταῖς ἐντυγχάνων ἀφορμὴ μὲν Ῥώμιος, τῷ μὴ οἶον ἐν τῇ Μαρωνίᾳ παραγεγενῆσθαι τὸν Ὀνόμαστον κατὰ τὸν τῆς σφαγῆς καιρὸν, ἀλλὰ μὴδ' ἐπὶ τῶν συνεγγυς τόπων γεγονέναι. (4) τῇ δὲ ἀληθείᾳ, δεδιὼς, μὴ παραγενηθεὶς εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ πολλῶν ἔργων αὐτῷ κεκοινωνηκῶς τοιούτων, οὐ μόνον τὰ κατὰ τοὺς Μαρωνίτας, ἀλλὰ καὶ τὰλλα πάντα διασαφήσῃ τοῖς Ῥωμαίοις. (5) Καὶ τέλος τὸν μὲν Ὀνόμαστον ἐξέλειπε τὸν δὲ Κάσανδρον μετὰ τὸ τοὺς πρεσβευτὰς ἀπελθεῖν ἀποστείλας, καὶ παραπέμψας ἕως Ἡπείρου, φαρμάκῳ διέφθειρεν. (6) Οἱ δὲ περὶ τὸν

seros Maronitas iram effudit. (3) Onomasto enim (is Thraciae praefectus erat) ad se venire jussu, de suo incepto egit cum ipso. (4) Qui ut in Thraciam rediit, Casandrum in urbem Maroneam misit, vulgo omnibus ibi notum ac familiarem, quod ut plurimum eo loci habitaret. (5) Pridem enim Philippus aulicos suos in illis urbibus locaverat, effeceratque, ut consuetus et familiaris esset indigenis regionum ministrorum ad se adventus. (6) Post paucos vero dies, ubi parati erant Thraeces, iis per Casandrum nocte intromisit, sit caedes ingens, multique Maronitarum pereunt. (7) Philippus, hoc modo punitis, qui suae parti adversabantur, exsatiata ira, legatorum adventum expectabat, nihil dubitans, percussis omnibus terrore, neminem hiscere adversus se ausurum. (8) Non multo post veniunt Appius et ejusdem legationis socii. Qui, re statim cognita, cum graviter eo nomine cum Philippo expostularent; ille enim vero purgare se velle, (9) et ad se haud pertinere tantum scelus contendere, verum ad cives ipsos Maronitas, qui seditione inter se dimicassent: quorum alii quum ad Eumenem suis voluntatibus inclinarent, alii ad se, ex ea contentione in illam incidisse calamitatem. (10) Denique si quis se accusare vellet, eum jubebat vocari, ut coram id faceret. (11) Hoc autem ille faciebat, persuasus neminem praeter metu prodire ausurum; propterea quod adversantibus paratum a Philippo supplicium, praesidium vero a Romanis longe erat abfuturum. (12) Negante Appio, excusatione opus esse, scire enim se certo, quae facta essent et quo auctore, coepit Philippo aqua haerere. (13) Ac primo quidem congressu hactenus productum colloquium, deinde discessum est.

XIV. Sequentie die Appius jubet Philippum, ut Onomastum et Casandrum Romam sine mora mitteret, de iis quae acciderant a patribus interrogandos. (2) Ea voce Philippus perturbari quam vehementissime, ut per diu, quid consiliiceret, animi dubius nesciret. Deinde, Casandrum quidem se missurum, respondet, a quo scelus esset patratum, ut quidem ipsi dicerent, quo possent Patres rei veritatem ex eo cognoscere. (3) At Onomastum et tum statim, et quoties postea cum legatis est locutus, semper exceptit; eo utens praetextu, quod caedis illius tempore non modo Maroneae ille, sed ne in regione quidem propinqua fuisset: (4) vera autem causa erat, quod metueret, ne, si Romam Onomastus veniret, quem multorum talium facinorum ministrum et conscium habebat, is non solum in Maronitas admissum scelus, sed etiam alia omnia Romanis indicaret. (5) Tandem, Onomasto quaestioni exempto, Casandrum cum legatis proficisci jussu, missis, qui Epirum usque eum prosequerentur, veneno sustulit. (6) Legati a Philippo ita

Ἄππιον, κατεγνωκότες τοῦ Φιλίππου καὶ περὶ τῆς εἰς τοὺς Μαρωνίτας παρανομίας, καὶ περὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἀλλοτριότητος, τοιαύτας ἔχοντες διαλήψεις ἐγωρίσθησαν. (7) Ὁ δὲ βασιλεὺς γενόμενος καθ' ἑαυτὸν, καὶ συμμεταδούς τῶν φίλων Ἀπελλεῖ καὶ Φιλοκλεῖ περὶ τῶν ἐνεστώτων, ἐγὼν σαφῶς ἐπὶ τὸ πολὺ προβεβηκυῖαν αὐτοῦ τὴν πρὸς Ῥωμαίους διαφορὰν, καὶ ταύτην οὐκ ἔτι λανθάνουσαν, ἀλλὰ καταφανῆ τοῖς πλείστοις οὖσαν. (8) Καθόλου μὲν οὖν πρόθυμος ἦν εἰς τὸ κατὰ πάντα τρόπον ἀμύνασθαι καὶ μετελθεῖν αὐτούς· πρὸς ἕνα δὲ τῶν ἐπινοουμένων ἀπόχειρος ὢν, ἐπεβάλετο, πῶς ἂν ἔτι γένοιτό τις ἀναστροφή, καὶ λάβοι χρόνον πρὸς τὰς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευάς. (9) Ἐδοξεν οὖν αὐτῷ τὸν νεώτατον υἱὸν Δημήτριον πέμπειν εἰς τὴν Ῥώμην, τὰ μὲν ἀπολογησόμενον ὑπὲρ τῶν ἐγκαλουμένων, τὰ δὲ καὶ παραιτησόμενον, εἰ καὶ τις ἄγνοια ἐγεγόνει περὶ αὐτόν. (10) Πᾶν γὰρ ἐπέπειστο, διὰ τούτου πᾶν τὸ προτεθὲν ἀνύεσθαι παρὰ τῆς συγχλήτου, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τὴν γεγενημένην τοῦ νεανίσκου κατὰ τὴν δμῆρειαν. (11) Ταῦτα δὲ διανοηθεὶς, ἅμα μὲν ἐγγίγνετο περὶ τὴν ἐκπομπὴν τούτου, καὶ τῶν ἅμα τούτῳ συνεξαποσταλησομένων φίλων. (12) ἅμα δὲ τοῖς Βυζαντίοις ὑπέσχετο βοηθήσειν, οὐχ οὕτως ἐκείνων στοχαζόμενος, ὥς ἐπὶ τῇ ἐκείνων προφάσει βουλόμενος καταπληῆξασθαι τοὺς τῶν Θρακῶν δυνάστας, τῶν ὑπὲρ τὴν Προποντίδα κατοικούντων, χάριν τῆς προκειμένης ἐπιβολῆς.

Legatio XLV.

XV. Κατὰ τὴν Κρήτην, κοσμοῦντος ἐν Γορτύνῃ Κύδα τοῦ Ἀντιτάλκου, κατὰ πάντα τρόπον ἑλαττούμενοι Γορτύνιοι τοὺς Κνωσσίους, ἀποτεμόμενοι τῆς χώρας αὐτῶν, τὸ μὲν καλούμενον Λυκάστιον προσέειμαν Ῥαυκίους, τὸ δὲ Διατόνιον Λυκτίους. (2) Κατὰ δὲ καιρὸν τούτον, παραγενομένων τῶν πρεσβευτῶν ἐκ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν Κρήτην τῶν περὶ τὸν Ἄππιον, χάριν τοῦ διαλύσαι τὰς ἐνεστώσας αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους διαφοράς, καὶ ποιησαμένων λόγους ὑπὲρ τούτων τῇ Κνωσσῶν καὶ Γορτυνίων πόλει· πεισθέντες οἱ Κρηταῖες ἐπέτρεψαν τὰ καθ' αὐτοὺς τοῖς περὶ τὸν Ἄππιον. (3) Οἱ δὲ, πεισθέντες, Κνωσσίους μὲν ἀποκατέστησαν τὴν χώραν· Κυδωνιάταις δὲ προσέταξαν, τοὺς μὲν δμῆρους ἀπολαβεῖν, οὓς ἐγκατέλειπον, δόντες τοῖς περὶ Χασμίωνα πρότερον, τὴν δὲ Φαλάσαρναν ἀφεῖναι, μηδὲν ἐξ αὐτῆς νοσφισαμένους. (4) Περὶ δὲ τῶν κατὰ κοινοδικαίον συνεχώρησαν αὐτοῖς, βουλομένοις μὲν, αὐτοῖς ἐξεῖναι μετέχειν· (5) μὴ βουλομένοις δὲ, καὶ τοῦτ' ἐξείναι, πᾶσις ἀπεχομένοις τῆς ἀλλῆς Κρήτης· (6) αὐτοῖς τε, καὶ τοῖς ἐκ Φαλασάρνης φυγάσιν, οἱ ἀπέκτειναν τοὺς περὶ Μενολτίον, ἐπιτρανεστάτους ὄντας τῶν πολιτῶν.

sunt digressi, ut non dubitarent, quin et sceleris Maronee admissi reus esset Philippus, et animum a Romanis alienatum haberet. (7) Philippus, per se tum rem reputans, et habita cum amicis Apelle et Philocle consultatione, satis intellexit, longe processisse suum cum Romanis dissidium, illudque non jam occultum esse, verum plerisque hominum innotuisse. (8) Et omnino quidem ad ulciscendum se modis omnibus, et injurias suas persequendas, erat paratus. Sed quoniam ad nonnulla, quæ cogitabat, imparatus adhuc erat, cogitare cœpit, quam ratione adhuc aliqua fieret mora, et ipse tempus ad bellum præparandum nancisceretur. (9) Statuit igitur, Demetrium minorem filium mittere Romam, simul ad purganda crimina, simul ad petendam veniam, si quid etiam esset a se peccatum. (10) Prorsus namque persuasum habebat, per hunc quidvis a senatu obtineri posse, quoniam in singulari honore adolescens fuerat, cum obses Romæ esset. (11) Hæc animo versans, simul necessaria parabat ad mittendum Demetrium et amicos, quos in comitatum erat illi adjuncturus; (12) simul Byzantiis promisit, opem se ipsis laturum; non tam, quod illis bene cuperet, quam ut, per speciem auxilii Byzantiis ferendi, regulis Thracum, qui super Propontidem habitant, terrorem ne ad ea, quæ moliebatur, sibi impedimento forent.

Urbium Cretensium dissensiones componunt legati Romanorum.

XV. In Creta, quo tempore Gortynæ Cosmas (id nomen est magistratus apud Cretenses) Cydas erat, Antitakis filius, Gortynii omnibus modis Cnossiorum vires attenuare cupientes, parte agrorum illis ademta, Lycastium, quod vocant, Rhauciis contribuerunt, Diatonium Lyctiis. (2) Ea vero tempestate quum venisset in Cretam Romana legatio, cujus princeps erat Appius, ut exortas inter ipsos seditiones componeret: postquam de iis rebus apud Cnossios et Gortynios verba fecissent, persuaderi sibi passi sunt Cretenses, ut liberum de se Appio et ceteris legatis arbitrium permitterent. (3) Hi, morem gerentes, Cnossiiis ademtum agrum restituerunt; Cydoniatisque præceperunt, ut obsides suos reciperent, quos Chasmioni prius datos postea dereliquerant, tum ut Phalasarna excederent, nihil ex ea auferentes. (4) Quod vero ad communia gentis jura spectat, permiserunt eis, si vellent, ea participare: (5) si nollent, id quoque ut liberum eis esset, modo reliqua abstinerent Creta. (6) Neque id his solum, sed et Phalasarnensibus exsilibus concesserunt, qui Menæcium, clarissimum suæ civitatis virum, occiderant.

VII. — RES EUMENIS.

(VII.) Excerptum Valesianum.

XVIII. Ἀπολλωνιάς, ἡ Ἀττάλου τοῦ πατρὸς Εὐ-
 μένους τοῦ βασιλέως γαμετή, Κυζικηνὴ ᾗ γυνὴ διὰ
 πλείους αἰτίας ἀξία μνήμης καὶ παρασημασίας. (2) Καὶ γὰρ ὅτι δημότις ὑπάρχουσα βασιλισσα ἐγεγόνει,
 καὶ ταύτην διεφύλαξε τὴν ὑπεροχὴν μέχρι τῆς τελευ-
 ταιάς, οὐχ ἑσαιρικὴν προσφερομένη πιθανότητα, σω-
 φρονικὴν δὲ καὶ πολιτικὴν σεμνότητα καὶ ἀλαοκάγα-
 θίαν, δικαίᾳ τυγχάνειν τῆς ἐπ' ἀγαθῷ μνήμης ἐστίν.
 (3) καὶ καθόλου, ὅτι τέτταρας υἱοὺς γεννήσασα, πρὸς
 πάντας τούτους ἀνυπέρβλητον διεφύλαξε τὴν εὐνοίαν
 καὶ φιλοστοργίαν μέχρι τῆς τοῦ βίου καταστροφῆς, καί-
 τοι χρόνον οὐκ ὀλίγον ὑπερβιώσασα τάνδρος. (4) Πλὴν
 οἷ γε περὶ τὸν Ἀττάλον ἐν τῇ παρεπιδημίᾳ καλὴν πε-
 ριποιήσαντο φήμην, ἀποδιδόντες τῇ μητρὶ τὴν καθή-
 κουσαν χάριτα καὶ τιμὴν. (5) Ἀγοντες γὰρ ἐξ ἀμφοῖν
 ταῖν χερσὶν μέσσην αὐτῶν τὴν μητέρα, περιήεσαν τὰ
 θ' ἱερά καὶ τὴν πόλιν μετὰ τῆς θεραπείας. (6) Ἐφ'
 οἷς οἱ θεῶμενοι μεγάλως τοὺς νεανίσκους ἀπεδέχοντο
 καὶ κατηξίουσαν. (7) καὶ μνημονεύοντες τῶν περὶ τὸν
 Κλέοβιν καὶ Βίτωνά συνέκρινον τὰς αἰρέσεις αὐτῶν,
 καὶ τὸ τῆς προθυμίας τῆς ἐκείνων λαμπρὸν τῷ τῆς
 ὑπεροχῆς τῶν βασιλέων ἀξιώματι συναναπληροῦντες.
 (8) Ταῦτα δ' ἐτελέσθη ἐν Κυζίκῳ μετὰ τὴν διάλυσιν
 τὴν πρὸς Προυσίαν τὸν βασιλέα.

Laudes Apollontadis.

XVIII. Apollonias, regis Attali uxor, Eumenis mater,
 Cyzico oriunda erat; mulier plurimas ob causas memoria
 et laude digna. (2) Nam et quod plebeia cum esset, tamen
 regina adscita est, idque fastigium usque ad exitum vitae
 retinuit, non meretriciis illecebris, sed modestia morumque
 gravitate quadam civili et probitate, ea propter virtutis suae
 laudem meretur: (3) et omnino, quod, cum quatuor filios
 peperisset, incredibilem in cunctos benevolentiam atque
 amorem ad extremum usque spiritum conservavit, quam-
 vis diuturno tempore marito superstes vixerit. (4) Ceterum
 Attalus cum fratre, in illo adventu in urbem Cyzicum, ob-
 sequio atque honore matri (ut par erat) praestito, maximam
 laudem est adeptus. (5) Matrem enim ambo mediam utra-
 que manu deducentes, templa ac cetera urbis loca cum co-
 mitatu regio perlustrarunt. (6) Proinde omnes qui aderant,
 spectaculo vehementer delectati, adolescentes summo opere
 laudabant: (7) et Cleobidis ac Bitonis factum memoria re-
 petentes, studia utrorumque inter se conferebant, et, si quid
 hic deesse videretur ad eximiam illam rationem qua isti af-
 fectum suum declararunt, id eminenti regum dignitate com-
 pensari dictitabant. (8) Haec Cyzici gesta sunt post necem
 cum Prusia rege factam.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI VICESIMI QUAR
HISTORIARUM POLYBII
RELIQUIÆ.

I. — PLURIMÆ LEGATIONES EX GRÆCIA, MACEDONIA, ASIA, ROMAM MISSÆ.

Legatio XLVI.

Κατὰ τὴν θ' καὶ μ' Ὀλυμπιάδα πρὸς ταῖς ρ', εἰς τὴν Ῥώμην ἡβροίσθησαν πρεσβειῶν πλῆθος ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ὅσον οὐ ταχέως πρότερον. (2) Τοῦ γὰρ Φιλίππου συγκλεισθέντος εἰς τὴν κατὰ τὸ σύμβολον δικαιοδοσίαν πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας, καὶ τῶν Ῥωμαίων γνωσθέντων, ὅτι προσδέχονται τὰς κατὰ Φιλίππου κατηγορίας, καὶ πρόνοιαν ποιοῦνται τῆς ἀσφαλείας τῶν πρὸς αὐτὸν ἀμφισθητούντων. (3) ἅπαντες οἱ παρακείμενοι τῇ Μακεδονίᾳ παρῆσαν οἱ μὲν κατ' ἰδίαν, οἱ δὲ κατὰ πόλιν, οἱ δὲ κατὰ τὰς ἐθνικὰς συστάσεις, ἐγκαλοῦντες τῷ Φιλίππῳ. (4) Σὺν δὲ τούτοις οἱ παρ' Εὐμένους ἦγον ἅμ' Ἀθηναίῳ τῷ τοῦ βασιλέως ἀδελφῷ, κατηγοροῦντες αὐτοῦ περὶ τε τῶν ἐπὶ Θράκης πόλεων, καὶ περὶ τῆς ἀποσταλείσης Προυσίας βοηθείας. (5) Ἦκε δὲ καὶ Δημήτριος ὁ τοῦ Φιλίππου, πρὸς πάντας τούτους ἀπολογησόμενος, ἔχων Ἀπελλῇ καὶ Φιλοκλῇ μεθ' ἑαυτοῦ, τοὺς τότε δοκοῦντας εἶναι πρώτους φίλους τοῦ βασιλέως. (6) Παρῆσαν δὲ καὶ παρὰ Λακεδαιμονίων πρεσβεῖς, ἀφ' ἐκάστου γένους τῶν ἐν τῇ πόλει. (7) Πρῶτον μὲν οὖν ἡ σύγκλητος εἰσεκαλέσατο τὸν Ἀθηναῖον, καὶ δεξαμένη τὸν στέφανον, ὃν ἐκόμιζεν ἀπὸ υἱορίων καὶ πεντακισχιλίων χρυσῶν, ἐπήνεσέ τε μεγαλομερῶς τὸν Εὐμένην καὶ τοὺς ἀδελφοὺς διὰ τῆς ἀποκρίσεως, καὶ παρεκάλεσε μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως. (8) Ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν Δημήτριον εἰσαγαγόντες οἱ στρατηγοί, παρεκάλεσαν τοὺς κατηγοροῦντας τοῦ Φιλίππου πάντας, καὶ παρῆγον κατὰ μίαν πρεσβείαν. (9) Οὐσῶν δὲ τῶν πρεσβειῶν πολλῶν, καὶ τῆς εἰσόδου τούτων γενομένης ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, εἰς ἀπορίαν ἐνέπιπτεν ἡ σύγκλητος, περὶ τοῦ πῶς δεῖ χειρισθῆναι τὰ κατὰ μέρος. (10) Παρὰ τε γὰρ Θετταλῶν καὶ κατὰ κοινὸν ἦγον καὶ κατ' ἰδίαν ἀφ' ἐκάστης πόλεως πρεσβευταί, παρὰ τε Περγαίων, ὁμοίως δὲ καὶ παρ' Ἀθαμάνων, καὶ παρ' Ἠπειρωτῶν, καὶ παρ' Ἰλλυριῶν. (11) οἱ μὲν περὶ χώρας, οἱ δὲ περὶ σωμάτων, οἱ δὲ περὶ θρεμμάτων ἦγον ἀμφισθητοῦντες, ἔνιοι δὲ περὶ συμβολαίων καὶ τῶν εἰς αὐτοὺς ἀδικημάτων. (12) τινὲς μὲν οὐ φάσκοντες δύνασθαι τυχεῖν τοῦ δικαίου κατὰ τὸ σύμβολον, διὰ τὸ τὸν Φίλιππον ἐγκόπτειν τῇ δικαιοδοσίᾳ· τινὲς δ' ἐγκαλοῦντες τοῖς κρίμασιν, ὥς παραβεβραδευμένοις, διαφθειραντος τοῦ Φιλίππου τοὺς δικαστάς. (13) Καθόλου δὲ ποικίλη τις ἦν ἀκρισία καὶ δυσχερίστος ἐκ τῶν κατηγορουμένων.

II. Ὅθεν ἡ σύγκλητος, οὗτ' αὐτῇ δυναμένη διευ-

I. Olympiade centesima quadragesima nona Romam venerunt legati ex Græcia, tanto numero, quantus vix unquam ante fuerat conspectus. (2) Postea enim quam eo redactus est Philippus, ut disceptare ex pacto convento cogeretur cum finitimis, compertumque est, Romanos crimina querimoniasque de Philippo non aspernari, atque adeo curæ illis esse salutem eorum, qui controversias cum rege habent; (3) omnes Macedoniæ accolæ, alii privatim, alii civitatum, alii gentium nomine, Romam ad accusandum Philippum venerunt. (4) Sed et Eumenis legatio una adfuit, cum fratre ejus Athenæo, ad querendum de eodem, simul quod non deducerentur ex Thraciæ urbibus præsidia, simul quod in Bithyniam Prusiæ auxilia missa forent. (5) Venit autem et Demetrius, Philippi filius, ad omnes horum criminationes responsurus, habens in comitatu suo Apellem et Philoclem, qui ea tempestate principem locum in amicitia Philippi obtinebant. (6) Aderant vero etiam Lacedæmoniorum legationes diversæ, a singulis factionibus civitatis separatim missæ. (7) Ante omnes alios senatus vocavit Athenæum, et accepta corona, quam attulerat, aureorum quindecies mille, ita respondit, ut verbis magnificis Eumenem et ejus fratres laudaret : rogavitque, hunc animum ut in posterum servarent. (8) Deinde Demetrium introduxerunt consules, pariterque introvocarunt omnes, qui Philippi accusandi gratia venerant; easque legationes separatim singulas produxerunt. (9) Quum autem plurimæ essent legationes illæ, eæque per triduum jam auditæ fuissent, dubitatio incessit patres, quonam modo in hoc negotio se gererent. (10) Nam e Thessalia legati venerant, alii communi totius gentis nomine, alii missu urbium singularum; pariterque e Pertæbia, Athamania, Epiro, Illyrico : (11) « quorum alii agro multatos se querebantur, alii mancipia ademta, aut pecunia ablatum, alii in causis pecuniariis injuriam sibi factam. (12) Nonnulli dicere, jus æquum ex pacto convento obtineri a Philippo non posse; quia rex, quominus jus redderetur, impedit, alii, de judiciis queri, quæ pessime exerceantur. (13) Atque omnino, ex obiectis criminibus varia quædam et haud facile extricabilis confusio in audientium animis existerat.

II. Senatus igitur, qui nec satis cognoscere ipse omnia

κρινεῖν, οὔτε τὸν Δημήτριον κρίνουσα δεῖν ἐκάστοις τούτων λόγον ὑπέχειν. (2) ἅτε καὶ φιλανθρώπως πρὸς αὐτὸν διακειμένη, καὶ θεωροῦσα νέον ὄντα κομιδῇ, καὶ πολὺ τῆς τοιαύτης συστροφίας καὶ ποικιλίας ἀπολειπόμενον. (3) μάλιστα δὲ βουλομένη, μὴ τῶν Δημητρίου λόγων ἀκούειν, ἀλλὰ τῆς Φιλίππου γνώμης ἀληθινὴν λαβεῖν πείραν. (4) αὐτὸν μὲν Δημήτριον παρέλυσε τῆς δικαιολογίας, ἤρετο δὲ τὸν νεανίσκον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ φίλους, εἴ τινα περὶ τούτων ὑπομνηματισμὸν ἔχουσι παρὰ τοῦ βασιλέως. (5) Τοῦ δὲ Δημητρίου φήσαντος ἔχειν, καὶ προτεινάντος τι βιβλίδιον οὐ μέγα, λέγειν αὐτὸν ἐκέλευσεν, ἥνπερ τὰ ὑπομνήματα περιεῖχε πρὸς ἕκαστον τῶν κατηγορουμένων ἀπόρασιν κεφαλαιώδη. (6) Ὁ δὲ, τὸ μὲν πεποιτχέαι τὸ προσταχθῆν ὑπὸ Ῥωμαίων, ἔφασκεν, ἢ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ πεπρᾶχθαι τοῖς ἔγκαλοῦσιν ἀντιθεῖν. (7) Προσέκειτο δὲ πρὸς ταῖς πλείσταις ἀποφάσεις. « καὶ τοι οὐκ ἴσως » χρησαμένων ἡμῖν τῶν πρεσβευτῶν τῶν περὶ Καικί-
« λιον ἐν τούτοις. » καὶ πάλιν, « καίτοι γε οὐ δικαίως » ἡμῶν ταῦτα πασχόντων. » (8) Τοιαύτης δ' οὓσης τῆς Φιλίππου γνώμης ἐν πάσαις ταῖς ἀποφάσεσι, διακούσασα τῶν παραγεγόντων ἢ σύγκλητος, μίαν ἐποίησато περὶ πάντων διάληψιν. (9) Ἀποδεξαμένη γὰρ τὸν Δημήτριον μεγαλομερῶς καὶ φιλανθρώπως διὰ τοῦ στρατηγοῦ, πολλοὺς καὶ παρακλητικoὺς πρὸς αὐτὸν διαθεμένη λόγους, ἀπόκρισιν ἔδωκε, διότι περὶ πάντων, καὶ τῶν εἰρημένων ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀνεγνωσμένων, Δημητρίῳ πιστεύει, διότι τὰ μὲν γέγονε, τὰ δὲ ἔσται, καθάπερ δίκαιόν ἐστι γίνεσθαι. (10) Ἵνα δὲ καὶ Φίλιππος εἰδῇ, διότι τὴν χάριν ταύτην ἢ σύγκλητος Δημητρίῳ δίδωσιν, ἐξαποστελεῖν ἔφη πρεσβεύτας ἐποφομένους, εἰ γίνεται πάντα κατὰ τὴν τῆς συγκλήτου βούλησιν, ἅμα δὲ διασαφῆσοντας τῷ βασιλεῖ, διότι τῆς συμπεριφορᾶς τυγχάνει ταύτης διὰ Δημήτριον. (11) Καὶ ταῦτα μὲν τοιαύτης ἔτυχε διεξαγωγῆς.

III. Μετὰ δὲ τούτους εἰσῆλθον οἱ παρ' Εὐμένους πρέσβεις, περὶ τε τῆς βοηθείας τῆς ἀποσταλείσης ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τῷ Προυσίᾳ κατηγορηθῆσαι, καὶ περὶ τῶν ἐπὶ Θράκης τόπων· φάσκοντες, οὐδ' ἔτι καὶ νῦν αὐτὸν ἐξαγοχέαι τὰς φρουράς ἐκ τῶν πόλεων. (2) Τοῦ δὲ Φιλοκλέους ὑπὲρ τούτων βουλευθέντος ἀπολογεῖσθαι, διὰ τὸ καὶ πρὸς τὸν Προυσίαν πεπρεσβεωμένοι, καὶ τότε περὶ τούτων ἐξαπεστάλθαι πρὸς τὴν σύγκλητον ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. (3) βραχύν τινα χρόνον ἢ σύγκλητος ἐπιδεξαμένη τοὺς λόγους, ἔδωκεν ἀποκρισιν, διότι τῶν ἐπὶ Θράκης τόπων, ἐὰν μὴ καταλάβωσιν οἱ πρεσβευταὶ πάντα διωκημένα κατὰ τὴν τῆς συγκλήτου γνώμην, καὶ πάσας τὰς πόλεις εἰς τὴν Εὐμένοῦς πίστιν ἐγκειρισμένας, οὐκ ἔτι δυνήσεται φέρειν, οὐδὲ καρτερεῖν παρακουομένη περὶ τούτων. (4) Καὶ τῆς μὲν Φιλίππου καὶ Ῥωμαίων παρατριβῆς ἐπὶ πολλῷ πιθανοῦσας ἐπίστασις ἐγενήθη κατὰ τὸ παρόν, διὰ τὴν τοῦ Δημητρίου παρουσίαν. (5) Πρὸς μέντοι γε τὴν καθόλου τῆς οἰκίας ἀτυχίαν οὐ μικρὰ συνέβη

poterat, et æquum non censebat, ut Demetrius his omnibus sigillatim rationem redderet : (2) (erat enim senatus propenso in Demetrium animo, et juvenem admodum eum esse videbat, longe imparem conjuncto tali multorum tamque multiplici impetui ; (3) quum præsertim patribus esset propositum, non Demetrium orantem audire, sed Philippi mentem certo documento cognoscere : (4) Demetrio necessitatem respondendi per se ipsum ad singula remisit, quæsit autem a juvene ejusque comitibus, equem de his rebus commentarium a rege conscriptum haberent? (5) Quum respondisset Demetrius habere sese, et libellum quemdam non magnum manu porrecta ostendisset, senatus jussit eum, ad singulas criminationes summatim ea dicere, quæ commentario continerentur. (6) In eo libro rex, de aliis, fecisse se, aiebat, quod decreto Romanorum jussus fuisset : de aliis, quominus decreto obtemperaretur, per eos stetisse, qui accusarent. (7) Ad pleraque autem capita erant hæc verba adjecta : « Licet æquo jure nobiscum in hac re Cæcilius » ceterique legati non egerint : aut rursus, « Etsi inique » hæc adversus nos sunt decreta. » (8) Quum in singulis causis hic animus Philippi se ostenderet ; senatus, auditis legationibus omnibus, unica sententia omnia est complexus. (9) Demetrio namque, magnifice et perhumaniter per consulem excepto, et multis verbis blande admonito, ita respondit : de omnibus, quæ vel dixisset vel legisset Demetrius, senatum ipsi credere, et confidere, partim facta esse, partim factum iri omnia, uti æquum justumque est. (10) Atque, ut, sciret Philippus, Demetrio beneficium hoc tribui a senatu, missuros esse Patres legatos, qui viderent, an ex voluntate senatus cuncta administrarentur ; simulque regi significarent, propter Demetrium hanc ipsi veniam esse indultam. (11) Hunc exitum habuit id negotium.

III. Post hos ingressi sunt Eumenis oratores, ad querendum de missis auxiliis Prusiæ a Philippo, et de urbibus Thraciæ, quod dicerent, ne nunc quidem præsidia ab rege inde esse deducta. (2) Quum vellet Philocles dicere aliquid ad excusandum regem, quod et ad Prusiam legationem obierat, et de iisdem rebus eo tempore missus fuerat a Philippo ad senatum ; (3) Patres, oratione ipsius aliquamdiu patienter audita, responsum dederunt : quod ad loca illa sita in Thracia attineret, nisi omnia ex voluntate senatus facta invenerint legati, omnesque urbes in fidem Eumeni permissas, senatum non amplius toleraturum, neque passurum sua in ea re consulta negligi. (4) Ita simultatem inter Philippum et Romanos, jam satis longe progressam, Demetrii adventus Romam nonnihil inhibuit. (5) Ceterum ad universam regiæ domus calamitatem momentum non parvum attulit eadem hæc juvenis illius legatio.

τὴν εἰς τὴν Ῥώμην τοῦ νεανίσκου πρεσβείαν συμβάλλεσθαι. (6) Ὁ γὰρ σύγκλητος, ἀπειρεσιμένη τὴν χάριν ἐπὶ τὸν Δημήτριον, ἐμετεώρισε μὲν τὸ μειράκιον, ἐλύπησε δὲ καὶ τὸν Περσέα καὶ τὸν Φίλιππον ἰσχυρῶς, τῷ δοκεῖν, μὴ δι' αὐτοὺς, ἀλλὰ διὰ Δημήτριον τυγχάνειν τῆς παρὰ Ῥωμαίων φιλανθρωπίας. (7) ὁ δὲ Τίτος ἐκκαλεσάμενος τὸ μειράκιον, καὶ προβιάσας εἰς λόγους ἀπορρήτους, οὐκ ὀλίγα συνεβάλλετο πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. (8) Τὸν γὰρ νεανίσκον ἐψυχαγώγησεν, ὡς αὐτίκα μάλα συγκατασκευασόντων αὐτῷ Ῥωμαίων τὴν βασιλείαν· τοὺς τε περὶ τὸν Φίλιππον ἠρέθισε, γράψας, ἐξ αὐτῆς τὸν Δημήτριον ἀποστελλεῖν πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τῶν φίλων ὡς πλείστον καὶ χρησιμωτάτων. (9) Ταύταις γὰρ ταῖς ἀφορμαῖς χρησάμενος ὁ Περσεὺς, μετ' ὀλίγον ἔπεισε τὸν πατέρα συγκαταθέσθαι τῷ Δημητρίῳ θανάτῳ. (10) Περὶ μὲν οὖν τούτων ὡς ἐχειρίσθη τὰ κατὰ μέρος, ἐν τοῖς ἐξῆς δηλώσομεν.

IV. Ἐπὶ δὲ τούτοις εἰσεκληθήσαν οἱ παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων πρέσβεις. (2) Τούτων δ' ἦσαν διαφοραὶ δύο. Οἱ μὲν γὰρ περὶ Λύσιον ἥκοντες * τῶν ἀρχαίων φυγάδων ἐπρέσβευον, φάσκοντες, δεῖν ἔχειν αὐτοὺς πάσας τὰς κτήσεις, ἀφ' ὧν ἐξ ἀρχῆς ἔφυγον. (3) οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀρέα καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην, ἐφ' ᾧ ταλαντιαίαν λαβόντες κτήσιν ἐκ τῶν ἰδίων, τὰ λοιπὰ διαδοῦναι τοῖς ἀξίοις τῆς πολιτείας. (4) Σήριππος δὲ ἐπρέσβευε περὶ τοῦ μένειν τὴν ὑποκειμένην κατάστασιν, ἣν ἔχοντές ποτε συνεπολιτεύοντο μετὰ τῶν Ἀχαιῶν. (5) Ἀπὸ δὲ τῶν τεθανατωμένων καὶ τῶν ἐκτεπνωκώτων κατὰ τὰ τῶν Ἀχαιῶν δόγματα παρήσαν οἱ περὶ Χαίρωνα, ἀάοδον αὐτοῖς ἀξιούντες συγχωρηθῆναι, καὶ τὴν πολιτείαν ἀποκατασταθῆναι τοιαύτην, **. (6) Ἐποιοῦντο δὲ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς οἰκείους ταῖς ἰδίαις ὑποθέσεσι λόγους. (7) Οὐ δυναμένη δὲ διευκρινεῖν ἡ σύγκλητος τὰς κατὰ μέρος διαφορὰς, προεχειρίσατο τρεῖς ἄνδρας, τοὺς καὶ πρότερον ἤδη πεπρεσβευκότας περὶ τούτων εἰς τὴν Πελοπόννησον· οὗτοι δ' ἦσαν Τίτος, Καίκιλος, **. (8) ἐφ' οἷς γενομένων λόγων πλείονων, ὑπὲρ μὲν τοῦ καταπορεύεσθαι τοὺς καταπορευγώτας καὶ τεθανατωμένους, καὶ περὶ τοῦ μένειν τὴν πόλιν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, ἐγένετο πᾶσι σύμφωνον. (9) περὶ δὲ τῶν κτήσεων, πρότερον δαὶ τὸ τάλαντον εἰς ἑκάστους φυγάδας ἐκ τῶν ἰδίων ἐκλέεσθαι, περὶ τούτων διημφισθήτουν πρὸς ἀλλήλους. (10) Ἵνα δὲ μὴ πάλιν ἐξ ἀκέραιου περὶ πάντων ἀντιλέγοιεν, ἔγραπτον ὑπὲρ τῶν ὁμολογουμένων γίγνεσθαι ἐκέλευον, ἐφ' ᾧ πάντες ἐπεβάλλοντο τὰς ἰδίας σφραγίδας. (11) Οἱ δὲ περὶ τὸν Τίτον βουλόμενοι καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὴν ὁμολογίαν ἐκπληξαι, προσεκαλέσαντο τοὺς περὶ Ξέναρχον. (12) Οὗτοι γὰρ ἐπρέσβευον τότε παρὰ τῶν Ἀχαιῶν, ἅμα μὲν ἀνανεούμενοι τὴν συμμαχίαν, ἅμα δὲ τῇ τῶν Λακεδαιμονίων διαφορᾷ προσεδρεύοντες. (13) Καὶ παρὰ τὴν προσδοκίαν ἐρωτώμενοι περὶ τῶν γραφομένων, εἰ συνεδοκοῦσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς ἀπορίαν ἐνέπεσον. (14) (Καὶ) δυσηρεστοῦντο

(6) Nam et senatus, qui uni Demetrio hoc beneficium voluit imputari, adolescentis animum inani spe extulit, et Perseum Philippumque offendit graviter, quod non propter se, verum propter Demetrium, benignitatem populi Romani viderentur experiri. (7) Titus Quinctius autem, seducto adolescente, et arcano cum ipso habito colloquio, ad eandem calamitatem haud parum contulit. (8) Nam et juvenem blanda age demulsi, quasi essent Romani non multo post regem eum constituturi; et Philippum quoque non mediocriter irritavit, hortatus illum per literas, ut protinus iterum Romam Demetrium cum amicis mitteret, iisque quam plurimis maxime que idoneis. (9) His siquidem occasionibus impulsus Perseus, mox patri persuasit, ut in Demetrii mortem consentiret. (10) Quae omnia quomodo acciderint, sigillatim in sequentibus declarabimus.

IV. Post istos vocati sunt Lacedaemoniorum legati. Horum erant factiones quatuor. (2) Alii enim, quorum princeps erat Lysis, nomine veterum exsulum venerant; postulantes, ut omnes possessiones, quas irrogati sibi exsilio tempore habuissent, ipsis restituerentur. (3) Contra Areus et Alcibiades petebant, ut exsulis de suis bonis ad unius talenti aestimationem redderetur, cetera bene meritis civibus dividerentur. (3) Legatio Scrippi eo spectabat, ut in eum statum restitueretur respublica, qui tum fuit, cum Achaeorum concilii erant. (5) Causam eorum, qui mortis damnati ab Achaëis aut in exsilium pulsati fuerant, Chæron agebat, postulans, ut reditus in patriam iis concederetur, et ut respublica in eum statum restitueretur **. (6) Omnes hi cum Achaëis sic agebant, uti postulabat causa, quam defensum venerant. (7) Senatus, cum tot hasce controversias non satis caperet, tres viros delegit, qui jam ante de iis rebus legati in Peloponnesum missi fuerant: hi autem erant Titus, Cæcilius, [Appius Claudius]. (8) Apud quos postquam esset hæc controversia diu multamque agitata; de reditu quidem in patriam exsulum et capitis damnatorum, item de eo, ut in consilio Achaeorum civitas maneret, inter omnes convenit: (9) de possessionibus vero, et an æquum esset, ut exsules e bonis suis ad talenti unius aestimationem optarent, hæc erant, de quibus inter ipsos non conveniebat. (10) Porro ne super omnibus iterum de integro altercarentur, referri in scripta, quæ partium consensu essent probata, et omnium signa pactis scriptis imprimi, iusserunt. (11) Cupiens vero Titus cum collegis Achæos pariter, injecto terrore, ad consentiendum impellere, Xenarchum ad se vocavit; (12) qui partim de renovanda societate legatus Romam venerat, partim ut ad controversiam, quæ Achaëis erat cum Lacedaemoniis attenderet. (13) Hic ex inopinato interrogatus de scriptis conditionibus, ecquid illis consentiret, nescio quomodo incertus quid responderet hæsit. (14) Erat enim hoc ei molestum, quod exsulis et mortis

μὲν γὰρ τῇ καθόδῳ των φυγάδων καὶ τῶν τεθνατωμένων, διὰ τὸ γίνεσθαι παρὰ τὰ τῶν Ἀχαιῶν δόγματα, καὶ παρὰ τὴν στήλην· εὐδοκοῦντο δὲ τοῖς θίοις, τῷ γράφεσθαι, διότι δεῖ τὴν πόλιν τῶν Λακεδαιμονίων πολιτεῖν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν. (15) Καὶ πέρας, τὰ μὲν ἀπορούμενοι, τὰ δὲ καταπληττόμενοι τοὺς ἄνδρας, ἐπιβάλλοντο τὴν σφραγίδα. (16) Ἡ δὲ σύγκλητος, προχειρισμένη Κόιντον Μάρκιον πρεσβευτὴν, ἐξαπέστειλαν ἐπὶ τε τὰ κατὰ Μακεδονίαν καὶ τὰ κατὰ Πελοπόννησον.

II. — RES MESSENIORUM.

Legatio XLVII, et Excerpti. Vallesian.

V. Δεινοκράτης ὁ Μεσσηνίος, παραγεγόμενος εἰς τὴν Ῥώμην πρεσβευτῆς, καὶ καταλαβὼν τὸν Τίτον πρεσβευτὴν καθεσταμένον ὑπὸ τῆς συγκλήτου πρὸς τε Προυσίαν καὶ τὸν Σέλευκον, περιχαρὴς ἐγενήθη· (2) νομίζων, τὸν Τίτον διὰ τε τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν (ἐγγίνει γὰρ αὐτῷ συνήθης κατὰ τὸν Λακωνικὸν πόλεμον), καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν Φιλοποίμενα διαφορὰν, παραγεγόμενον εἰς τὴν Ἑλλάδα, χειριεῖν τὰ κατὰ τὴν Μεσσηνίαν πάντα κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν. (3) Διὸ καὶ παρὲς τὰλλα, προσεκαρτέρει τῷ Τίτῳ, καὶ πάσας εἰς τοῦτον ἀπηρεῖαστο τὰς ἐλπίδας. (4) Καὶ ἦν μὲν ὁ Δεινοκράτης οὐ μόνον κατὰ τὴν τριβὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν φύσιν αὐλικὸς καὶ στρατιωτικὸς ἄνθρωπος. (5) Τὸν δὲ πραγματικὸν τρόπον ὑπέφαινε μὲν τέλειον, ἦν δὲ ψευδεπίγραφος καὶ βρωπικός. (6) Ἐν τε γὰρ τοῖς πολιμικοῖς κατὰ μὲν τὴν εὐχέρειαν καὶ τὴν τόλμην πολλὸν διέφερε τῶν ἄλλων, καὶ λαμπρὸς ἦν ἐν τοῖς κατ' ἰδίαν κινδύνοις. (7) Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἄλλην διάθεσιν, ἐν μὲν ταῖς ἐμιλῖαις εὐχαρὶς καὶ πρόχειρος ἦν, παρὰ τε τὰς συνουσίας εὐτράπελος καὶ πολιτικός, ἅμα δὲ τούτοις φιλέραστος· (8) περὶ δὲ κοινῶν ἢ πολιτικῶν πραγμάτων ἀνένισαι καὶ προῖδέσθαι τὸ μέλλον ἰσφαλῶς, ἐπὶ δὲ παρασκευάσασθαι καὶ διαλεχθῆναι πρὸς πλῆθος, εἰς τέλος ἀδύνατος. (9) Καὶ τότε κεινηκῶς ἀρχὴν μεγάλων κακῶν τῇ πατρίδι, τελειῶς οὐδὲν ὤφετο δεῖν ποιεῖν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν ἥγε τοῦ βίου, προορώμενος οὐδὲν τῶν μελλόντων, ἐρῶν δὲ καὶ κωδωνιζόμενος ἀφ' ἡμέρας, καὶ τοῖς ἀκροάμασι τὰς ἀκοὰς ἀνατεθεικός. (10) Βραχυεῖαν δὲ τινὰ τῆς περιστάσεως ἐμφασιν ὁ Τίτος αὐτὸν ἠνάγκασε λαβεῖν. (11) Ἰδὼν γὰρ αὐτὸν παρὰ πότον ἐν μακροῖς ἱματίοις ὀρχούμενον, αὐτὰ μὲν ἐσιώπησε· τῇ δ' αὐρίῳ ἐντυγχάνοντος αὐτοῦ, καὶ τι περὶ πατρίδος ἀξιούντος· (12) Ἐγὼ μὲν, ὦ Δεινοκράτη, πᾶν, ἔφη, ποιήσω τὸ δυνατόν· ἐπὶ δὲ σοῦ θαυμάζω, πῶς δύνῃ παρὰ πότον ὀρχεῖσθαι, τηλικούτων πραγμάτων ἀρχὴν κεινηκῶς ἐν τοῖς Ἑλλήσι. (13) Δοκεῖ δὲ τότε βραχὺ τι συσταλῆναι, καὶ μαθεῖν, ὡς ἀνολικεῖον ὑπόθεσιν τῆς ἰδίας αἰρέσεως καὶ φύσεως ἀποδέδωκε. (14) Πλὴν τότε παρῆν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Τίτου πεπεισμένος, ἐξ ἐφόδου τὰ κατὰ τὴν Με-

damnatis in patriam reditus concedebatur, quam Achæorum decreto id repugnaret et inscriptioni columnæ: rem tamen in universum probabat, quia scriptum erat, ut concilii Achæorum civitas Lacedæmoniorum esset. (15) Tandem, partim ex consilii inopia, partim quia triumvros verebatur, signum suum imprimit. (16) Senatus Q. Marcium decrevit legatum, et tum in Macedoniam, tum in Peloponnesum proficisci jussit.

De Dinocrate Messenio.

V. Dinocrates, Messenius, Romam legatus venit. Ubi quum offendisset Titum, legationem obire jussum ad Prusiam et Seleucum, supra modum lætatus eo est: (2) existimabat enim, Titum, qui sibi amicus esset (nam bello Laconico familiariter cum illo vixerat) Philopœmenis autem inimicus, ubi in Græciam venisset, res Messeniorum omnes ex sua voluntate administraturum. (3) Itaque omni cura alia ommissa, Titum unum assidue colere, in hoc spes suas universas reponere. (4) Et erat quidem Dinocrates non usu solum, sed natura etiam aulicus ac militaris; (5) prudentiam vero in rebus gerendis specie quidem omnibus numeris absolutam præferebat, re ipsa autem adumbrata quædam et fucata civilis prudentiæ imago in ipso inerat. (6) Namque in bellicis rebus alacritate atque audacia cunctos anteibat, et in ipso pugnae discrimine erat conspicuus. (7) Similiter in reliqua vitæ ratione, in sermonibus quidem venustus promptusque, in consuetudine autem ac convictu urbanus atque civilis, neque ab amore alienus. (8) In rebus autem publicis ac civilibus animum intendere, et futura prudenter prævidere, seque adeo præmunire, et ad populum verba facere, prorsus non poterat. (9) Qui cum maximorum causas malorum in patria excitavisset, nullius demum momenti esse arbitrabatur, quæ ageret. Sed idem vitæ institutum tenebat, nihil in futurum prospiciens, sed amoribus ac poculis de die indulgens, ac symphoniacorum cantibus aures commodans. (10) Tandem vero Titus ad statum, in quo res essent, nonnihil attendere eum coegit. (11) Conspicatus enim hominem longa et ad talos demissa veste in convivio saltantem, tacuit tum quidem; postridie vero cum adisset eum Dinocrates, et nescio quid suæ patriæ impetrare vellet: (12) Equidem, inquit Titus, quod in me erit præstabo; ceterum te miror, Dinocrates, quo pacto in convivio saltare tibi lubeat, cum tantos motus in Græcia excitaveris. (13) Ac tum quidem paulisper ad se rediisse visus est, atque agnosce tandem, argumentum longe ab instituto ingenioque suo abhorrens a se in medium esse prolatum. (14) Ceterum tunc temporis inter Titi comites in Græciam venit; persuasus, extemplo res Messeniorum

σῆνῃν χειρισθῆσθαι κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν. (16) Οἱ δὲ περὶ τὸν Φιλοποίμενα, σαφῶς ἐπεγνωκότες, ὅτι περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὁ Τίτος οὐδεμίαν ἐντολὴν ἔχει παρὰ τῆς συγκλήτου, τὴν ἡσυχίαν εἶχον, καραδοκοῦντες αὐτοῦ τὴν παρουσίαν. (16) Ἐπεὶ δὲ καταπλεύσας εἰς Ναύπακτον ἔγραψε τῷ στρατηγῷ καὶ τοῖς δημιουργοῖς τῶν Ἀχαιῶν, κελεύων συνάγειν τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς ἐκκλησίαν, (17) ἀντέγραφον αὐτῷ, διότι ποιήσουσιν, ἂν γράψῃ, περὶ τίνων βούλεται διαλεχθῆναι τοῖς Ἀχαιοῖς· τοὺς γὰρ νόμους ταῦτα τοῖς ἄρχουσιν ἐπιτάττειν. (18) Τοῦ δὲ μὴ τολμῶντος γράφειν, αἱ μὲν τοῦ Δεινοκράτους ἐλπίδες, καὶ τῶν ἀρχαίων λεγομένων φυγάδων, τότε δὲ πρόσφατος ἐκ τῆς Λακεδαίμονος ἐκπεπτωκῶτων, καὶ συλλήβδην ἡ τοῦ Τίτου παρουσία καὶ προσδοκία τοῦτον τὸν τρόπον διέπεσεν.

ex sua voluntate ordinatum iri. (15) At Philopomen, cui certo constabat, Titum de rebus Græciæ nullum a senatu mandatum accepisse, nihil movere, sed adventum ejus exspectare. (16) Qui Naupactum ut appulit, literas ad prætorem et magistratus gentis Achæorum (demiurgos vocant) dedit, jubens ad concilium cogi multitudinem. (17) Rescriptum est, factum iri, uti juberet, si per literas significasset, qua de re cum populo velit agere ita enim leges imperare magistratibus. (18) Tito non audente scribere quid vellet, spes Dinocratis et eorum exsulum, quos reles vocant, qui tunc recens e Lacedæmone fuerant ejeti, atque omnino Titi adventus et exspectatio ad irritum isto pacto cecidit.

III. — RES PHILIPPI.

Legatio XLVIII.

VI. Τῶν περὶ τὸν Κόιντον τὸν Μάρκιον πρεσβευσάντων εἰς Μακεδονίαν, ἀπέβη μὲν ἀπὸ τῶν ἐπὶ Θράκης Ἑλληνίδων πόλεων ὁλοσχερῶς ὁ Φίλιππος, καὶ τὰς φρουρὰς ἐξήγαγεν· ἀπέβη δὲ βαρυνόμενος καὶ στένων. (2) Διωρθώσατο δὲ καὶ τὰλλα πάντα, περὶ ὧν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέταττον, βουλόμενος ἐκεῖνοις μὲν μηδεμίαν ἔμψασιν ποιεῖν ἀλλοτριότητος, λαμβάνειν δὲ ἀναστροφὴν πρὸς τὰς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευάς. (3) Τηρῶν δὲ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, ἐξῆγε στρατιὰν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους. (4) Διελθὼν δὲ διὰ μέσης τῆς Θράκης, ἐνέβαλεν εἰς Ὀδρύσας, Βέσσους, καὶ Δενθηλήτους. (5) Παραγενόμενος δὲ ἐπὶ τὴν προσαγορευομένην Φιλίππου πόλιν, φυγόντων τῶν ἐνοικούντων εἰς τὰς ἀκρωρείας, ἐξ ἐφόδου κατέσχε τὴν πόλιν. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα πᾶν τὸ πεδῖον ἐπιδραμῶν, καὶ τοὺς μὲν ἐκπορθήσας, παρ' ὧν δὲ πίστει λαβῶν, ἐπανῆλθε, φρουρὰν καταλιπὼν ἐν τῇ Φιλίππου πόλει. (7) Ταύτην δὲ συνέβη μετὰ τινα χρόνον ἐκπεσεῖν ὑπὸ τῶν Ὀδρυσῶν, ἀθετησάντων τὰς πρὸς τὸν βασιλέα πίστει.

Ex Thraciæ oppidis excedit et barbaros oppugnat.

VI. Postquam Q. Marcius in Macedoniam legatus venit, excessit quidem penitus ex urbibus Thraciæ, quas Græci habitabant, Philippus, et præsidia ex iis deduxit; sed excessit invitatus ac gemens. (2) Omnia item alia Romanorum imperata fecit; quod cuperet nullum alienati animi indicium ipsis dare, sed moram temporis nancisci ad bellum præparandum. (3) Quo etiam consilio expeditionem adversus barbaros suscepit: (4) et per mediam Thraciam in fines Odrysarum, Bessorum, Dentheletarum incursionem fecit. (5) Ad urbem Philippopolim, quam vocant, ut venit; primo impetu illam occupat, fuga oppidanorum desertam, qui in montes confugerant. (6) Deinde per campos, quam late patent, vagatus, aliis vi domitis, aliis in fidem acceptis, præsidio Philippopoli imposito, in regnum suum est reversus. (7) Id vero præsidium non multo post ab Odrysis, fidem regi non servantibus, est expulsum.

Legatio L.

VII. Τοῦ Δημητρίου παραγενηθέντος ἐκ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ κομίζοντος τὰς ἀποκρίσεις, ἐν αἷς οἱ Ῥωμαῖοι πᾶσαν τὴν ἐξ αὐτῶν χάριν καὶ πίστιν εἰς τὸν Δημήτριον ἀπηρείδοντο, καὶ διὰ τοῦτον ἔφασαν πάντα πεποιηκῆναι καὶ ποιήσιν. (2) οἱ μὲν Μακεδόνες ἀπεδέχοντο τὸν Δημήτριον, μεγάλων ὑπολαμβάνοντες ἀπολεῦσθαι φόβων καὶ κινδύνων. (3) Προσεδόκων γὰρ ὅσον οὕτω τὸν ἀπὸ Ῥωμαίων πόλεμον ἐπ' αὐτοὺς ἤξειν, διὰ τὰς τοῦ Φιλίππου παρατριβάς. (4) Ὁ δὲ Φίλιππος καὶ Περσεὺς οὐχ ἡδέως ἑώρων τὸ γιγνόμενον, οὐδ' ἤρσεν αὐτοῖς, τῷ δοκεῖν τοὺς Ῥωμαίους αὐτῶν μὲν μηδὲνα λόγον ποιεῖσθαι, τῷ δὲ Δημητρίῳ πᾶσαν ἀνατιθέναι τὴν ἐξ αὐτῶν χάριν. (6) Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ μὲν Φίλιππος ἐπεκρύπτετο τὴν ἐπὶ

Reditus Demetrii in Macedoniam.

VII. Postea quam Demetrius ab Roma in Macedoniam est reversus, Senatus responsum afferens, quo significabant Romani, uni Demetrio ferri acceptum debere, quod veniam Philippo dedissent, eique credidissent, omniæque fecisse et porro facturæ in Demetrii gratiam: (2) Macedones Demetrium cum favore conspiciebant, magno metu magnisque periculis per eum liberatos se existimantes. (3) Expectaverant enim, Romanos, propter Philippi offensiveness non multo post cum infesto exercitu adfuturos. (4) At Philippus et Perseus iniquo animo hoc ferebant, neque placebat ipsis quod Romani, nulla ipsorum ratione habita, Demetrio imputari vellent omnia sua beneficia. (6) Sed Philippus quidem displicere hæc sibi dissimulat; Perseus

τούτοις δυσαρέστησιν· ὁ δὲ Περσεύς, οὐ μόνον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους εὐνοίᾳ παρὰ πολὺ τὰδελφοῦ λειπόμενος, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰλλα πάντα καθυστερῶν καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ κατασκευῇ, δυσχερῶς ἔφερε· (6) τὸ δὲ συνέχον, ἐδεδίετο περὶ τῆς ἀρχῆς, μὴ, πρεσβύτερος ὢν, ἐξωσθῇ διὰ τὰς προσηρημένας αἰτίας. (7) Διὸ τοὺς τε φίλους ἔφθειρε τοὺς τοῦ Δημητρίου ***

(Excerptum Valesianum.)

VIII. Τῷ βασιλεὶ Φιλίππῳ καὶ τῇ συμπᾶσιν Μακεδονίᾳ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν δεινὴ τις ἀρχὴ κακῶν ἐνέπεσε, καὶ πολλῆς ἐπιστάσεως καὶ μνήμης ἀξία. (1) Καθάπερ γὰρ ἂν εἰ δίκην ἡ τύχῃ βουλομένη λαβεῖν ἐν καιρῷ παρ' αὐτοῦ πάντων τῶν ἀσεβημάτων καὶ παρανομημάτων, ὧν εἰργάσατο κατὰ τὸν βίον, τότε παρέστησεν αὐτῷ τινὰς ἐρινύς καὶ ποινὰς καὶ προστροπαίους τῶν δι' ἐκείνων ἡτυχηκότων· (2) οἱ συνόντες αὐτῷ καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, τοιαύτας ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τιμωρίας; ἔως οὐδ' τὸ ζῆν ἐξέλιπεν, ὥς καὶ πάντας ἀνθρώπους ὁμολογῆσαι, διότι κατὰ τὴν παροιμίαν ἔστι [τις] Δίκης ὀφθαλμός, ἥς μηδέποτε δεῖ καταφρονεῖν ἀνθρώπους ὑπάρχοντας. (3) Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῷ ταύτην παρεστήσαντο τὴν ἐννοίαν, ὅτι δεῖ, μέλλοντα πολεμεῖν πρὸς Ῥωμαίους, ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ παραθαλαττίων πόλεων τοὺς μὲν πολιτικούς ἀνδρας μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἀναστάτους ποιήσαντα, μεταγαγεῖν μὲν εἰς τὴν νῦν μὲν Ἡμαθίαν, τὸ δὲ παλαιὸν Παιονίαν προσαγορευομένην, (4) πληρῶσαι δὲ καὶ Θρακῶν καὶ βαρβάρων τὰς πόλεις, ὥς βεβαιωτέρας αὐτῷ τῆς ἐκ τούτων πίστεως ὑπαρξούσης κατὰ τὰς περιστάσεις. (5) Οὐ συντελουμένου, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀνασπάστων γιγνομένων, τληκυῖτο συνέβη γενέσθαι πένθος καὶ τληκυῖτον θόρυβον, ὥστε δοριάλωτον δοκεῖν ἅπασαν γίνεσθαι. (6) Ἐξ ὧν κατάραι καὶ θαυματούσαις ἐγίγνοντο κατὰ τοῦ βασιλέως, οὐκέτι λάθρα μόνον, ἀλλὰ καὶ φανερώς. (7) Μετὰ δὲ ταῦτα βουλῆ-θεῖς μηδὲν ἀλλότριον ὑποκαθέσθαι, μηδὲ δυσμενὲς μηδὲν ἀπολιπεῖν τῇ βασιλείᾳ, ἔγραψε τοῖς ἐπὶ τῶν πόλεων διατεταγμένοις, ἀναζητῆσαι τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας τῶν ἐκ' αὐτοῦ Μακεδόνων ἀνηρημένων, εἰς φυλακὴν ἀποδέσθαι· (8) μάλιστα μὲν φέρων ἐπὶ τοὺς περὶ Ἀδμητον, καὶ Πυρρίχον, καὶ Σάμον, καὶ τοὺς μετὰ τούτων ἀπολούμενους· (9) ἅμα δὲ τούτοις συμπεριλαβεῖ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, ὅσοι κατὰ βασιλικὸν πρόσταγμα τοῦ ζῆν ἐστερήθησαν, ἐπιφθεγξάμενος, ὥς φασι, τὸν στίχον τοῦτον·

Νήπιος, ὃς πατέρα κτεῖνας υἱὸς καταλείπει.

(11) Ὅντων δὲ τῶν πλείστον ἐπιφανῶν διὰ τὰς τῶν πατέρων προαγωγὰς, ἐπιρανὴ καὶ τὴν τούτων ἀτυχίαν συνέβαινε γίνεσθαι καὶ παρὰ πᾶσιν ἔλεινῃν. (12) Τότε δ' ἡ τύχῃ δρᾶμα κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐπέισ-ἤγαγε, τὸ κατὰ τοὺς υἱούς. (13) Ἐν ᾧ τῶν μὲν

POLYBIUS. — I.

vero, qui non solum benevolentia populi Romani a fratre longe vincebatur, sed et aliis omnibus rebus, cum ingenio tum disciplina et usu, erat illi inferior, dolorem suum probebat. (6) Cujus quidem præcipua causa erat, quod metuebatur, ne, qui ætate major esset, regno tamen propter dictas causas extruderetur: (7) idcirco et amicos Demetrii corrumpebat, et ***

Philippi intemperie.

VIII. Iisdem temporibus gravium malorum initium regi Philippo totique Macedoniae accidit; quæ res notatu ac commemoratione in primis digna est. (2) Prorsus enim ac si fortuna omnium scelerum, quæ tota anteacta vita commiserat, pœnas opportune expetere ab eo vellet, quasdam furias et ultrices omnium, quos nefarie violaverat, diras tunc ei admovit: (3) quæ quidem noctu atque interdum ipsi imminentes, ejusmodi pœnas ab eo exegerunt, donec ultimum spiritum vitæ fudit, ut confessi sint omnes mortales, esse quemdam, ut in proverbio dicitur, Justitiæ oculum, quem quidem ab hominibus sperni haudquaquam fas sit. (4) Nam primum hujusmodi consilium in animum ejus iniecerunt, debere eum, quandoquidem bellum ei gerendum sit cum Romanis, universam civium multitudinem cum uxoribus ac liberis ex celeberrimis urbibus oræ maritimæ in Emathiam, quæ nunc vocatur, quæ olim Pæonia dicta est, traducere, (5) Thracibusque et aliis barbaris habitandas tradere urbes; quippe majori erga ipsum fide hæc genera hominum in omni fortuna fore. (6) Quæ cum effectui mandarentur, civesque a penatibus abstraherentur, tantus luctus tantusque fremitus est exortus, ut hostili expugnationi ac direptioni simillima res videretur. (7) Proinde vota atque execrationes in caput Philippi non clam modo, sed et palam concipiebantur. (8) Postremo, cum nihil infensum suspectumque domui regiæ in medio relinquere statuisset, præfectis singularum urbium mandavit, ut liberos utriusque sexus eorum Macedonum, quos ipse interfecisset, comprehensos custodiæ traderent: (9) præcipue quidem Admetum ac Pyrrichum Samumque, et reliquos, qui una interierant, significans; (10) comprehendens tamen simul alios omnes, quotquot regis præcepto trucidati erant, recitansque etiam, ut aiunt, versum illum:

Stultus, mactato sobolem qui patre relinquit.

(11) Cum vero plerique horum ob parentum dignitatem celebres essent, celebris quoque eorum calamitas exstitit et miseratione omnium excepta. (12) Tertiam fabulam eodem tempore fortuna induxit, similitudinem inter regis filios. (13) In qua cum alter-alterius vitæ insidiaretur,

νεανίσκων ἀλλήλοις ἐπιβουλευόντων, τῆς δ' ἀναφορᾶς περὶ τούτων ἐπ' αὐτὸν γιγνομένης, καὶ δέον διαλαμ-
δάνειν, ποτέρου δεῖ γίνεσθαι τῶν υἱῶν φονέα, καὶ πό-
τερον αὐτῶν δεδιέναι μᾶλλον κατὰ τὸν ἐξῆς βίον, μὴ
γῆραςκων αὐτὸς πάθῃ τὸ παραπλήσιον, ἐστροβέιτο
νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν περὶ τούτων διανοούμενος.
(14) Ἐν τοιαύταις δ' οὔσης ἀτυχαίαις καὶ ταραχαῖς τῆς
αὐτοῦ ψυχῆς, τίς οὐκ ἂν εἰκότως ὑπολάβοι, θεῶν τινων
αὐτῷ μῆνιν εἰς τὸ γῆρας κατασκήψαι διὰ τὰς ἐν τῷ
προγεγονότι βίῳ παρανομίας; (15) Τοῦτο δ' ἔτι μᾶλλον
ἔσται δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς ρηθησομένων.

[VIII. a. Τῆς τύχης ὥσπερ ἐπίτηδες ἀναβιβαζού-
σης [ὥσπερ] ἐπὶ σκηνὴν ἐν ἐνὶ καιρῷ τὰς τούτων συμ-
φορὰς. Δεῖ μὴ μόνον ἀναγινώσκειν τὰς τραγωδίας
καὶ τοὺς μύθους καὶ τὰς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ γινώσκειν
καὶ συνεφιστάνειν ἐπὶ τοῦτο τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἅπαντες
ἔστιν ὄρεσθαι, (2) ὅσοι μὲν τῶν ἀδελφῶν εἰς τὴν πρὸς ἄλ-
λήλους ὀργὴν καὶ φιλονεικίαν ἐμπεσόντες ἐπὶ πολὺ προὐ-
βησαν, ἅπαντας τοὺς τοιούτους οὐ μόνον σφᾶς ἀπολω-
λεκότας, ἀλλὰ καὶ βίον καὶ τέκνα καὶ πόλεις ἄρδην κα-
τεστροφότας· (3) ὅσοι δὲ μετρίως ἐξήλωσαν τὸ στέργειν
αὐτοὺς καὶ φέρειν τὰς ἀλλήλων ἀγνοίας, τούτους ἅπαν-
τας σωτήρας γεγονότας ὧν ἀρτίως εἶπον, καὶ μετὰ τῆς
καλλίστης φήμης καὶ δοξῆς βεβιωκότας.]

[VIII. b. Καὶ μὴν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Λακεδαιμόνι
βασίλεις πολλὰκις ὑμᾶς ἐπέστησα, λέγων, ὅτι τοσοῦτον
χρόνον διετήρησαν τῇ πατρίδι τὴν τῶν Ἑλλήνων ἡγε-
μονίαν, ὅσον πειθαρχοῦντες ὥσπερ γονεῦσι τοῖς ἐφόροις
ἠνεύχοντο συμβασιλεύοντες ἀλλήλοις· (2) ὅτε δὲ φρονή-
σαντες εἰς μοναρχίαν τὰ πράγματα μετέστησαν, τότε
πάντων ἅμα τῶν κακῶν πείραν ἐποίησαν λαβεῖν τὴν
Σπάρτην· (3) τὸ δὲ τελευταῖον ὥσανεὶ κατ' ἐνδείξιν
ὑμῖν λέγων καὶ τιθεὶς ἐναργῶς ὑπὸ τὴν ὄψιν διετέλουν
τούτους τοὺς περὶ τὸν Εὐμένη καὶ τὸν Ἄτταλον, ὅτι
παραλαβόντες οὗτοι μικρὰν ἀρχὴν καὶ τὴν τυχοῦσαν,
ἠὺξήκασιν ταύτην, ὥστε μηδεμιᾶς εἶναι κατωδυστέραν,
δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμόνοιαν καὶ
συμφωνίαν, καὶ τὸ δύνασθαι εὐταξίαν ἐν ἀλλήλοις δια-
φυλάττειν· (4) ὧν ὑμεῖς ἀκούοντες οὐχ ὅσον εἰς νοῦν
ἐλαμβάνετε, τὸ δ' ἐναντίον ἠκονᾶτε, ἐμοὶ δοκεῖ, τοὺς
κατ' ἀλλήλων θυμούς.]

(Suidas in Ἐναγίζων.)

Ἐναγίζουσιν οὖν τῷ Ξανθῷ Μακεδόνες, καὶ καθα-
ρὸν ποιοῦσι σὺν ἵπποις ὠπλισμένοις.

atque de ea re iudicium patri esset delatum, ut disceptan-
dum ei esset, utrum filiorum morte deberet afficere, et ab
utro per reliquam deinde vitam sibi magis foret timendum,
ne senex ab eo idem pateretur; his curis dies noctesque
cruciabatur. (14) Quibus malis ac perturbationibus mens
illius distenta cum esset, quis non fateatur, dei alicujus
iram in ejus senium incubuisse, ob flagitia anteactæ vitæ?
Id vero ex iis, quæ deinceps referam, clarius etiam elu-
cebit.

Ex oratione Philippi ad filios discordes.

VIII. a. Fortuna, tamquam deliberato consilio, horum
casus spectandos eodem tempore in scena veluti exposuit.
Ne tragœdias tantummodo et fabulas historiasque legamus,
verum etiam ex hoc eventu cognoscamus planeque explora-
tum habeamus, id quod omnibus intelligere licet; (2) quot
quot nimirum fratres odia mutua et contentiones diu pro-
traxerunt, eos omnes non solum ipsos periisse, verum etiam
liberos suos et civitates funditus evertisse: (3) quotquot
autem moderatis studiis utentes, alternisque infirmitatibus
compatientes fuerunt, hos inquam omnes salutem iis altu-
lisse quos modo dixi, nec sine optima fama gloriaque vi-
xisse.*

VIII. b. Profecto reges quoque Lacedæmoniorum sæpe
vobis proposui, memorans tamdiu eos Græciæ principatum
patriæ suæ conservasse, quamdiu ephoris veluti parentalibus
obtemperantes, imperium communicabant. (2) At enim
ubi superbia elati rempublicam ad unius dominatum conver-
terunt, tunc omnigenorum malorum causa Sparta exstite-
re. (3) Denique tamquam exemplar spectandum vobis ex-
ponens, perspicue oculis obtuli hos duos, Eumenem atque
Attalum, qui exiguam vilemque ditionem hereditate sortiti,
tantopere eam auxerunt, ut nulli fieret inferior: idque alia
re nulla consecuti sunt, quam mutuo amore et concordia
atque eo, quod morum modestiam inter se conservabant.
(4) Quibus vos exemplis auditis adeo mentem non atten-
distis, ut magis e contrario odia mutua exacnasse videssetis.

Macedones mense Xanthico parentalia celebrant, iustrant
que exercitum cum equis armatis.

IV. — PHILOPŒMEN, HANNIBAL, SCIPIO, EODEM ANNO VITA FUNCTI.

(Suidas in Βαρυνόμενος et Διαβιασάμενος.)

VIII. c. Ὁ δὲ ἑξαναστάς προῆγε, τὰ μὲν ὑπὸ τῆς
ἀρρώστιας, τὰ δὲ ὑπὸ τῆς ἡλικίας βαρυνόμενος· εἶχε
γὰρ ἐβδόμηχστόν ἔτος. Διαβιασάμενος δὲ τὴν ἀσθένειαν

Ex ultima expeditione Philopœmenis.

VIII. c. Ille vero discedens indeprovenit, partim quidem
morbo, partim vero ætate gravatus: septuagesimum enim
agebat ætatis annum. Sed infirmitatem vi vincens, propter

τῇ συνηθείᾳ τῇ προτοῦ, παρῇν ἐξ Ἄργους εἰς Μεγαλόπολιν αὐθημερόν.

(Plutarchus in Philopœm. p. 367.)

VIII. d. Οὐ μὴν ἀλλὰ κομίσαντες αὐτὸν εἰς τὸν καλούμενον θησαυρὸν, οἶκημα κατάγειον, οὔτε πνεῦμα λαμβάνον οὔτε φῶς ἔξωθεν, οὔτε θύρας ἔχον, ἀλλὰ μεγάλῳ λίθῳ περιαιομένῳ κατακλείουμενον, ἐνταῦθα κατέθεντο.

Καὶ τὸν λίθον ἐπιβράξαντες, ἀνδρας ἐνόπλους κύκλῳ περιέστησαν.

(Plutarchus in Philopœm. p. 368.)

Φιλοποίμην, δεξάμενος τὸ φάρμακον, ἥρωτήσεν, εἴ τι περὶ τῶν ἱππέων, καὶ μάλιστα Λυκόρτα, πεπυσμένους ἐστίν.

" "

IX. [Ὅτι Φιλοποίμην ὁ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγὸς συλληφθεὶς ὑπὸ Μεσσηνίων ἀνιέρθη φαρμάκῳ·] ἀνὴρ γενόμενος οὐδενὸς τῶν πρὸ αὐτοῦ κατ' ἀρετὴν δευτέρος, τῆς τύχης μέντοι γ' ἦττων, [καίτοι δόξας ἐν παντὶ τῷ πρὸ τοῦ βίῳ σύνεργον ἐσχηκέναι ταύτην·] (2) ἀλλὰ μοι δοκεῖ κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν εὐτυχῆσαι μὲν ἀνθρώπων ὄντα δυνατόν, διευτυχῆσαι γε μὴν ἀδύνατον· διὸ καὶ μακαριστεῖον τῶν προγεγονότων οὐχ ὥς διευτυχηκότες τινάς· τίς γὰρ ἀνάγκη ψευδεῖ λόγῳ χρωμένους ματαίως προσκυνεῖν τὴν τύχην; ἀλλὰ τοὺς ὥς πλεῖστον χρόνον ἐν τῇ ζῇ ὡς ἔχοντας ταύτην, καὶ ποτε μετανοῇ, μετρίαις περιπεσόντας συμφοραῖς.]

(Excerpt. Valesian.)

(3) Φιλοποίμην, τετταράκοντα ἔτη συνεχῶς φιλοδοξήσας ἐν δημοκρατικῇ καὶ πολυειδεῖ πολιτεύματι, πάντῃ πάντως διέφυγε τὸν τῶν πολλῶν φθόνον· (4) τὸ πλεῖον οὐ πρὸς χάριν, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας πολιτευόμενος· ὁ σπανίως ἂν εὖροι τις ἂν γεγονός.

(5) Ἀννίβας, ἑπτακαίδεκα ἔτη μείνας ἐν τοῖς ὑπαίθροις, καὶ πλείστοις ἀλλοφύλοις καὶ ἑτερογλώττοις ἀνδράσι χρησάμενος πρὸς ἀπηλπισμένας καὶ παραδόξους ἐλπίδας, ὑπ' οὐδενὸς οὐτ' ἐπεβουλεύθη τὸ παρᾶπαν, οὐτ' ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν συστρατευομένων.

(6) Πόπλιος, φιλοδοξήσας ἐν ἀριστοκρατικῇ πολιτεύματι, τηλικαύτην περιποιήσατο παρὰ μὲν τοῖς ὀγλοῖς εὐνοίαν, παρὰ δὲ τῷ συνεδρίῳ πίστιν, ὥστ' ἐν μὲν τῷ δήμῳ κρίνειν τινὸς ἐπιβλαβέμενον κατὰ τὰ Ῥωμαίων ἔθνη, καὶ πολλὰ κατηγορήσαντος καὶ πικρῶς, (7) ἄλλο μὲν οὐδὲν εἶπε προελθὼν, οὐκ ἔφη δὲ πρέπον εἶναι τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων, οὐδενὸς ἀκούειν κατηγοροῦντος Ποπλίου Κορνηλίου Σκιπίωνος, δι' ὃν αὐτὴν τὴν τοῦ λέγειν ἔξουσίαν ἔχουσιν οἱ κατηγοροῦντες. (8) Ὡς ἀκούσαντες οἱ πολλοὶ παραχρῆμα διελύθησαν πάντες ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἀπολιπόντες τὸν κατηγοροῦντα μόνον.

superioris temporis consuetudinem, Argis eadem die Megalo polin pervenit.

Mors et laudes Philopœments.

VIII. d. Tandem deportaverunt eum in cameram subterraneam, quem Thesaurum vocant, aeris lucisque externæ expertem, nec fores habentem, sed ingenti saxo, quod circumagitur, clausam. Illuc eum demittunt.

Et, obvoluto saxo, locum viris armatis circumquaque cinxerunt.

Accepto poculo, rogavit hominem, ecquid de equitibus, præcipue de Lycorta accepisset.

IX. Philopœmen Achæorum dux a Messeniis comprehensus, veneno est exstinctus: vir nemini, qui ante ipsum fuere, virtute secundus, sed fortuna minor, quamquam in omni præterita vita aspirantem ipsam visus erat habere. (2) Equidem censeo, ut in vulgari proverbio est, posse quidem hominem esse felicem, non tamen usque ad vitæ exitum. Quare ii qui ante nos fuerunt, non ita prædicandi sunt, quasi perpetuam fortunam consecuti fuerint (quid enim interest, falsam orationem usurpantes, fortunam stulte adorare?) sed iis potius gratulandum qui diutissimo tempore benignam eam experti sunt; quique, si quando eadem retro labebatur, leviori casu ruerunt.

(3) Philopœmen, per quadraginta continuos annos in populari ac vario reipublicæ statu cum gloria versatus, invdiam tamen civium effugit; (4) tametsi non tam ad gratiam, quam cum constantia ac libertate potissimum res administraret: quod raro cuiquam contigisse reperias.

(5) Hannibal, cum septemdecim annos sub dio sit versatus, et plurimorum barbarorum lingua ac moribus diversorum auxilii usus fuerit ad res arduas ac prope desperatas; tamen a nemine ex commilitonibus insidias passus, a nemine umquam proditus fuit. [Adde Suidam in Ἀννίβας.]

(6) P. Scipio cum optimatum partes in republica esset amplexus, tantam apud populum benevolentiam, tantam in senatu auctoritatem sibi comparavit, ut apud populum quidem cum ei nonnemo diem dixisset, ut Romanis moris est, multaque acerbè ei objecisset, ipse in medium progressus, aliud nihil responderit; (7) sed id unum dixerit, non decere populum Romanum, accusatoribus P. Cornelii Scipionis auscultare, cujus ope ipsa accusandi facultas servata sit accusatoribus. (8) Quibus auditis, statim universa plebs e concione discessit, accusatore solo in rostris relicto.

[IX. a. Πόπλιος, ἐν τῷ συνεδρίῳ χρείας ποτὲ χρημάτων οὕσης εἰς τινὰ κατεπεύγουσαν οἰκονομίαν, τοῦ δὲ ταμίου διὰ τινὰ νόμον οὐ φάσκοντος ἀνοίξειν τὸ ταμείον κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, αὐτὸς ἐφ' ἑλπίσιν ἀνοίξειν· αὐτὸς γὰρ αἰτίας γεγενῆσθαι καὶ τοῦ κλείεσθαι τὸ ταμείον. (2) Πάλιν δὲ ποτὲ λόγον ἀπαιτοῦντός τινος ἐν τῷ συνεδρίῳ τῶν χρημάτων, ὧν ἔλαβε παρ' Ἀντιόχου πρὸ τῶν συνθηκῶν εἰς τὴν τοῦ στρατοπέδου μισθοδοσίαν, ἔχειν μὲν ἔφη τὸν λόγον, οὐ δεῖν δ' αὐτὸν ὑποσχεῖν οὐδενὶ λόγον· τοῦ δ' ἐπικειμένου καὶ κελεύοντος φέρειν, ἡξίωσε τὸν ἀδελφὸν ἐνεγκεῖν· (3) κοιμισθέντος δὲ τοῦ βιβλίου, προτείνας αὐτὸ καὶ κατασπαράξας πάντων ὁρώντων, τὸν μὲν ἀπαιτοῦντα τὸν λόγον ἐκ τούτων ζητεῖν ἐκέλευσε· τοὺς δ' ἄλλους ἤρετο, πῶς τῶν μὲν τρισχίλιων ταλάντων τὸν λόγον ἐπιζητοῦσι, πῶς ἑξαπληγίων καὶ διὰ τίνων; τῶν δὲ μυρίων καθόλου καὶ πεντακισχίλιων, ὧν παρ' Ἀντιόχου λαμβάνουσιν, οὐκέτι ζητοῦσι πῶς εἰσπορεύεται καὶ διὰ τίνων; οὐδὲ πῶς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Λιβύης, ἔτι δὲ τῆς Ἰβηρίας κεκυριεύουσιν; (4) Ὡστε μὴ μόνον καταπλαγῆναι πάντας, ἀλλὰ καὶ τὸν ζητήσαντα τὸν λόγον ἀποσιωπῆσαι. (5) Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰρήσθω τῆς τε τῶν μεταλλαχόντων ἀνδρῶν εὐκλείας ἐνεκεν, καὶ τῆς τῶν ἐπιγινομένων παρορμησεως πρὸς τὰ καλὰ τῶν ἔργων.]

IX. a. Cum in senatu negotium quoddam tractaretur, cui conficiendo prompta pecunia opus erat, quaestor autem, legis nescio cuius causa, negaret se aerarium illa die relicturum; Publius, sumtis clavibus, reseraturum se illud ait, quandoquidem et claudendi ipse auctor fuisset. (2) Rursus cum in senatu rationem nescio quis ab eo reposceret acceptae ab Antiocho ante foedus pecuniae ob solvenda militibus stipendia; rationes quidem apud se habere ait, non tamen oportere ab se cuiquam reddi rationem. Urgente adhuc accusatore et proferri rationes iubente, Publius fratrem ut eas afferret rogavit. (3) Tum allatum libellum manu tenens et colam cunctis discerpens, accusatorem quidem ut ei iis frustis rationem expiscaretur admonuit; reliquos vero praesentes interrogabat, curam quaererent quomodo vel a quibus ter mille talenta impensa fuissent; quindecim autem talentorum millia, quae ipsi ab Antiocho acciperent, non quaererent quomodo vel quorum opera in aerarium inferretur? neque rursus quomodo Asiae et Africae atque insuper Hispaniae domini facti essent? (4) Quibus auditis, non solum concio stupore defixa fuit, sed accusator etiam obmutuit. (5) Hactenus a nobis dictum esto, tum ut defunctorum virorum gloriae serviamus, tum ut vobis ad praecleara opera cohortemur.

V. — LEGATIONES ROMAM MISSÆ.

Legatio LI.

X. Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος ἡ σύγκλητος, παραγενομένων πρέσβειων παρὰ Εὐμένους καὶ Φαρνάκου καὶ παρὰ τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους, ἔτι δὲ παρὰ τῶν ἐκ τῆς Λακεδαιμόνιος ἐκπεπωκότων, καὶ παρὰ τῶν κατεχόντων τὴν πόλιν, ἐχρημάτισε τοῖς. (2) Ἦκον δὲ καὶ Ῥόδιοι, πρεσβεύοντες ὑπὲρ τῆς Σινωπέων ἀτυχίας. (3) Τοῖς μὲν οὖν, καὶ τοῖς παρ' Εὐμένους καὶ Φαρνάκου πρεσβεύουσιν, ἡ σύγκλητος ἀπεκρίθη, διότι πέμψει πρεσβευτὰς, τοὺς ἐπισκεψομένους περὶ τε Σινωπέων, καὶ περὶ τῶν τοῖς βασιλεῦσιν ἀμφισβητούμενων. (4) Τοῦ δὲ Κοίντου Μαρκίου προσφάτως ἐκ τῆς Ἑλλάδος παραγεγονότος, καὶ περὶ τε τῶν ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ διασσεαφηκότος, οὐκ ἔτι πολλῶν προσεδέθη λόγων ἡ σύγκλητος. (5) ἀλλ' εἰσαλεσαμένη καὶ τοὺς ἀπὸ Πελοποννήσου καὶ Μακεδονίας πρεσβεύοντας, διήκουσε μὲν τῶν λόγων, τὰς γε μὴν ἀποκρίσεις ἔδωκε, καὶ τὴν διάληψιν ἐποίησато τῶν πραγμάτων, οὐ πρὸς τοὺς τῶν πρεσβευτῶν λόγους, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀποπρεσβείαν ἀρμοσαμένη τοῦ Μαρκίου. (6) Ὅς ὑπὲρ μὲν τοῦ Φιλίππου τοῦ βασιλέως ἀπηγγέλλει, διότι πεποίηκε μὲν τὰ προσταττόμενα, πεποίηκε δὲ τὰ πάντα βαρυνόμενος· καὶ ὅτι, λαβὼν καιρὸν, πᾶν τι ποιήσει κατὰ Ῥωμαίων. (7) Διὸ καὶ τοῖς μὲν παρὰ τοῦ Φιλίππου πρεσβευταῖς τοιαύτην ἔδωκε τὴν ἀπόκρισιν, δι' ἧς ἐπὶ μὲν τοῖς γεγονόσιν ἐπὶ τὸν Φίλιππον· εἰς δὲ τὸ λοιπὸν ὤρετο δεῖν προσ-

X. Anno altero [hujus Olympiadis] venerunt Romam legati ab Eumene et Pharnace et Achaeorum gente, item ab iis Lacedaemoniis, qui patria sua erant extorres, nec non ab iis, qui eam civitatem tenebant: quibus omnibus senatus est datus. (2) Adfuerunt et legati Rhodiorum, querentium de Sinopensium calamitate. (3) His igitur et iis, quos Eumenes ac Pharnaces miserant, responsum est a patribus, legatos ad res Sinopensium speculandas, et regum controversias cognoscendas, missurum senatum. (4) Quum autem ex Graecia recens Q. Marcius rediisset, et statum Macedoniae ac Peloponnesi patres edocuiisset, non existimabat quidem senatus, opus esse, ut alios de iisdem rebus audiret; (5) verumtamen introductis Peloponnesiis Macedonibusque legatis, aures quidem illis commodavit, ceterum et in responsis dandis, et in sententiis de rebus ferendis, non eorum habuerunt rationem, quae dixissent legati, sed eorum, quae Marcius in renunciatione legationis dixerat. (6) Is autem de rege Philippo renunciaverat, fecisse illum quidem imperata, sed gravate omnia fecisse, ac data occasione quidvis eum adversus Romanos moliturum. (7) Propterea Philippi legatis respondens senatus, Philippum ita laudavit ob ea, quae fecerat, ut cavendum illi in poste-

ἐν αὐτὸν, ἵνα μὴδὲν ὑπεναντίον φαίνεται πράττων Ῥωμαίοις. (8) Περὶ δὲ τῶν κατὰ Πελοπόννησον ὁ Μάρκιος τοιαύτην ἐπεποίητο τὴν ἀπαγγελίαν, διότι, τῶν Ἀχαιῶν οὐ βουλομένων ἀναφέρειν οὐδὲν ἐπὶ τὴν σύγκλητον, ἀλλὰ φρονηματιζομένων, καὶ πάντα δι' ἑαυτῶν πράττειν ἐπιβαλλομένων, (9) ἐὰν παρακούσωσι μόνον αὐτῶν κατὰ τὸ παρὸν, καὶ βραχείαν ἔμφασιν ποιήσωσι δυσαρεστήσεως, ταχέως ἢ Λακεδαιμόνων τῇ Μεσσήνῃ συμφρονήσει. (10) Τοῦτου δὲ γενομένου, μετὰ μεγάλης χάριτος ἤξιν τοὺς Ἀχαιοὺς ἔφη, καταπεφυγότας ἐπὶ Ῥωμαίοις. (11) Διὸ τοῖς μὲν ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος ἀπεκρίθησαν, τοῖς περὶ Σήριππον, βουλόμενοι μετέωρον ἔασαι τὴν πόλιν· διότι πάντα πεποιήκασιν αὐτοῖς τὰ δυνατὰ, κατὰ δὲ τὸ παρὸν οὐ νομίζουσιν εἶναι τοῦτο τὸ πρᾶγμα πρὸς αὐτούς. (12) Τῶν δὲ Ἀχαιῶν παρακαλούντων, εἰ μὲν δυνατόν ἐστι, βοήθειαν αὐτοῖς πέμψαι κατὰ τὴν συμμαχίαν ἐπὶ τοὺς Μεσσηνίους, εἰ δὲ μὴ, προνοηθῆναι, ἵνα μὴδεὶς τῶν ἐξ Ἰταλίας μὴθ' ὅπλα μῆτε σίτον εἰς τὴν Μεσσήνην εἰσαγάγῃ· (13) τούτων μὲν οὐδενὶ προσεῖχον, ἀπεκρίθησαν δὲ, διότι οὐδ', ἂν ὁ Λακεδαιμόνιος ἢ Κορινθίος ἢ Ἀργεῖος ἀφίστηται δῆμος, οὐ δεήσει τοὺς Ἀχαιοὺς θαυμάζειν, ἐὰν μὴ πρὸς αὐτοὺς ἡγῶνται. (14) Ταύτην δὲ τὴν ἀπόκρισιν ἐκθέμενοι, κηρύγματος ἔχουσιν διαθέσειν τοῖς βουλομένοις ἕνεκεν Ῥωμαίων ἀφίστασθαι τῆς τῶν Ἀχαιῶν πολιτείας, λιπὼν τοὺς πρεσβευτὰς παρακατεῖχον, παραδοκούντες τὰ κατὰ τὴν Μεσσήνην, πῶς προχωρήσει τοῖς Ἀχαιοῖς. (15) Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐν τούτοις ἦν.

Legatio XLIX.

XI. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἐξαπεστάλησαν ὑπὸ τῶν ἐκ Λακεδαιμόνος φυγάδων πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην, ἐν οἷς ἦν Ἀρκεσίλαος, καὶ Ἀγησίπολις, δς, ἔτι παῖς ὢν, ἐγενήθη βασιλεὺς ἐν τῇ Σπάρτῃ. (2) Τούτους μὲν οὖν λησταὶ τινες, περιπεσόντες ἐν τῇ πελάγει, διέφθειραν. (3) Οἱ δὲ μετὰ τούτων κατασταθέντες κομίσθησαν εἰς τὴν Ῥώμην.

VI. — LYCORTAS ULCISCITUR CÆDEM PHILOPOEMENIS.

(Plutarchus in Philop. p. 368.)

Οἱ δ' ἐν ἡλικίᾳ, μετὰ τῶν προδούλων συνελθόντες εἰς Μεγάλην πόλιν, οὐδ' ἡντιοῦν ἀναβολὴν ἐποίησαντο τῆς τιμωρίας· ἀλλ', ἐλόμενοι στρατηγὸν Λυκόρταν, εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐνέβαλον.

Legatio LII.

XII. Ὁ Λυκόρτας, ὁ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγός, τοὺς Μεσσηνίους καταπληξάμενος τῇ πολέμῳ * * (2) πάλαι μὲν οἱ Μεσσηνιοὶ καταπεπληγμένοι τὸν πρὸ τοῦ χρόνον τοὺς προεστῶτας, τότε μολὶς ἐθάρρησάν τινες αὐτῶν φωνὴν ἀφιέναι (πιστεύσαντες τῇ τῶν πολεμίων φρε-

rum diceret, ne quid adversus populum Romanum faceret.

(8) De rebus Peloponnesi hæc retulerat Marcius : Achæos nihil ad senatum referre velle, sed sublatis spiriibus id agere, ut omnia per se administrent. (9) Hos si in præsentia negligenter solum audirent, et significationem quamvis levem darent, sibi facta illorum displicere, ex templo Lacedæmonem et Messenen consensuras. (10) Id si accideret, cum multis precibus Romam, velut ad perfugium suum, venturos Achæos, affirmabat. (11) Idcirco patres legationi Lacedæmoniorum, cujus princeps erat Serippus, quum expectatione suspensam civitatem illam vellent relinquere, responderunt : se illos antea omni ope adjuvisse, nunc vero ita existimare senatum, ad curam suam id negotium non pertinere. (12) Tum vero petentibus Achæis, ut, si fieri posset, auxilia sibi secundum fœderis leges mitterent adversus Messenios; sin hoc nollent, providerent certe, ne quis ex Italia arma frumentumve Messenam importaret : (13) neglectis hisce postulatis responderunt, etiamsi vel Lacedæmonii aut Corinthii aut Argivi ab iis se abjungerent, mirari Achæos non debere, si nihil ad se eam rem pertinere patres ducerent. (14) Hoc edito responso, quod instar præconii fuit, si quis vellet ab Achæorum concilio recedere, ut per Romanos id sibi sciret licere; legatos Romæ detinuerunt, avide exspectantes, quem exitum Achæi habituri essent eorum, quæ contra Messenios parabant. (15) Hæc in Italia tum quidem gerebantur.

Duplex legatio exsulum Spartanorum.

XI. Eodem tempore missi erant Romam legati ab exsulis Spartanis, inter quos erant Arcesilaus, et Agesipolis, qui in ætate puerili rex Sparte fuerat. (2) Sed hi quidem in mari a piratis, quorum in manus inciderunt, occisi sunt. (3) Qui autem in eorum locum sunt suffecti, incolumes Romam pervenerunt.

Messene sub Lycorta invaditur.

Juventus cum primoribus senatus conveniens Megalopolim, nulla vindictæ admissa mora, atque electo Lycorta prætore, fines Messeniorum invadunt.

Arx ab Achæis occupata et Philopœmenis occisores puniti.

XII. Quum Lycortas, prætor Achæorum, Messenios bello tenuisset, (2) omnibus antea mussantibus ob terrorem magistratuum, ægre tum nonnulli, præsidio freti hostium propinquo, vocem liberam ausi sunt mittere, ac dicere, le-

δρεῖα) καὶ λέγειν, ὅτι δεῖ πρεσβεῦειν ὑπὲρ διαλύσεως. (3) Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Δεινοκράτην, οὐκ ἔτι δυνάμενοι πρὸς τὸ πλῆθος ἀντοφθαλμεῖν, διὰ τὸ περιέχεσθαι τοῖς πράγμασιν, εἰζαντες, ἀνεχώρησαν εἰς τὰς ἰδίας οἰκήσεις. (4) Οἱ δὲ πολλοί, παρακληθέντες ὑπὸ τε τῶν πρεσβυτέρων, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ Βοιωτίας πρεσβυτέρων, (5) (οἱ πρότερον ἤδη παραγεγονότες ἐπὶ τὰς διαλύσεις, Ἐπαίνετος καὶ Ἀπολλόδωρος, εὐκαίρως τότε παρέτυχον ἐν τῇ Μεσσήνῃ) ταχέως ἐπακολούθησαντες ἐπὶ τὰς διαλύσεις οἱ Μεσσήνιοι, κατέστησαν πρεσβυτάς, καὶ τούτους ἐξέπεμψαν, δέόμενοι τυχεῖν συγγνώμης ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις. (6) Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν παραλαβὼν τοὺς συνάρχοντας, καὶ διακούσας τῶν παραγεγονότων, μίαν ἔφη Μεσσηνίοις πρὸς τὸ ἔθνος εἶναι διάλυσιν· (7) ἐὰν τοὺς μὲν αἰτίους τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς Φιλοποίμενος ἀναίρεσσεως ἤδη παραδῶσιν αὐτῷ, περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπιτροπὴν δῶσι τοῖς Ἀχαιοῖς, εἰς δὲ τὴν ἀκρὰν ἐκδέξωνται παραχρῆμα φυλακὴν. (8) Ἀναγγελθέντων δὲ τούτων εἰς τοὺς ὄχλους, οἱ μὲν, πάλαι πικρῶς διακείμενοι πρὸς τοὺς αἰτίους τοῦ πολέμου, πρόθυμοι τούτους ἦσαν ἐκδιδόναι καὶ συλλαμβάνειν· οἱ δὲ, πεπεισμένοι, μηδὲν πείσεσθαι δεινὸν ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν, ἐτοίμως συγκατέβαινον εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ὄλων ἐπιτροπὴν. (9) Τὸ δὲ συνέχον, οὐκ ἔχοντες αἴρεσιν περὶ τῶν παρόντων, δημοθυμαδὸν ἐδέξαντο τὰ προτεινόμενα. (10) Τὴν μὲν οὖν ἀκρὰν εὐθέως παραλαβὼν ὁ στρατηγός, τοὺς πελταστὰς εἰς αὐτὴν παρήγαγε. (11) Μετὰ δὲ ταῦτα προσλαβὼν τοὺς ἐπιτιθείους ἐκ τοῦ στρατοπέδου, παρῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ συναγαγὼν τοὺς ὄχλους, παρεκάλεσε τὰ πρόποντα τοῖς ἐνεστώσι καιροῖς, ἐπαγγελλόμενος ἀμεταμέλητον αὐτοῖς ἔσεσθαι τὴν πίστιν. (12) Τῆς μὲν οὖν ὑπὲρ τῶν ὄλων διαλύσεως τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὸ ἔθνος ἐποίησατο· καὶ γὰρ ὥσπερ ἐπίτηδες συνέβαινε, τότε πάλιν συνάγεσθαι τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς Μεγάλην πόλιν ἐπὶ τὴν δευτέραν σὺν-οδόν. (13) Τῶν δὲ ἐν ταῖς αἰτίαις, ὅσοι μὲν μετέσχον τοῦ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐπανελεῖσθαι τὸν Φιλοποίμενα, τούτοις ἐπέταξε παραχρῆμα πάντας αὐτοὺς ἐξάγειν ἐκ τοῦ ζῆν.

gatos de pace esse mittendos. (3) Dinocrates, non amplius resistere multitudini ausus, temporum necessitati cedens, in suas aedes se recepit. (4) Multitudo autem, seniorum nortatu, et maxime legatorum qui e Boetia venerant, (5) (si erant Epametus et Apollodorus, qui, quum jam ante ad agendum de pace venissent, opportune tunc Messenae aderant) horum igitur hortatibus impulsu Messenii, legatos ad petendam pacem decreverunt miseruntque, delictorum veniam poscentes. (6) Tum praetor Achaeorum, magistratibus in concilium assumtis, audita legatione Messeniorum, unicam patere Messeniis viam ad pacem obtinendam ab Achaeorum gente dixit, (7) si auctores rebellii et caedis Philopomenis statim sibi dederent, de ceteris omnibus liberum Achaeis arbitrium permetterent, in arcem praesidium sine mora reciperent. (8) Quae ubi multitudini sunt nunciata, qui belli auctores male jam dudum oderant, eos corripere et dedere parati erant: ceteri, nihil mali ab Achaeis manere se confidentes, conditionem facile probaverunt, ut omnium arbitrium illis permetteretur. (9) Caput autem illud erat, quod, quum optandi quid vellent potestas illis nulla esset, conditiones, quae sibi offerebantur, communi consensu acceperunt. (10) Igitur Lycortas, arce statim sibi tradita, cetratos in eam induxit. (11) Deinde cum delectis ex omni exercitu urbem est ingressus, et concione convocata, convenienter praesenti fortunae eos est hortatus, pollicitus, fore ut numquam ipsos periret quod Achaeorum fidei sese permisissent. (12) Deliberationem porro de summa rerum ad gentem Achaeorum rejecit: etenim quasi de industria tunc commodum accidit, ut iterum Megalopolim ad conventum alterum Achaeorum concilium convenisset. (13) Ex noxiis autem, eos, per quos factum fuerat, ut Philopomen statim captus interficeretur, e vestigio de medio tolli Messenias imperavit.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ ΠΕΜΠΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI VICESIMI QUINTI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

I. — LEGATIONES ROMAM MISSÆ.

Legatio LIII.

I. Οἱ Μεσσήνιοι, διὰ τὴν αὐτῶν ἄγνοιαν εἰς τὴν ἐσχάτην παραγενόμενοι διάθεσιν, ἀποκατέστησαν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς κατάστασιν τῆς συμπολιτείας, διὰ τὴν Λυκόρτα καὶ τῶν Ἀχαιῶν μεγαλοφυλίαν. (2) Ἡ δ' Ἀβία, καὶ Θουρία, καὶ Φαραί, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἀπὸ μὲν τῆς Μεσσήνης ἐχωρίσθησαν· ἰδίᾳ δὲ θέμεναι στήλην, ἐκάστη μετεῖχε τῆς κοινῆς συμπολιτείας. (3) Ῥωμαῖοι δὲ, πυθόμενοι κατὰ λόγον κερχωρηκέαι τοῖς Ἀχαιοῖς τὰ κατὰ τὴν Μεσσήνην, οὐδένα λόγον ποιησάμενοι τῆς πρότερον ἀποφάσεως, ἄλλην ἔδωκαν τοῖς αὐτοῖς πρεσβευταῖς ἀπόκρισιν, διασαφούντες, ὅτι πρόνοιαν πεποιήνται τοῦ μηδένα τῶν ἐξ Ἰταλίας μὴθ' ὅπλα μῆτε σῖτον εἰσάγειν εἰς τὴν Μεσσήνην. (4) Ἐξ οὗ καταφανεῖς ἅπασιν ἐγενήθησαν, ὅτι τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ τὰ μὴ λίαν ἀναγκαῖα τῶν ἐκτὸς πραγμάτων ἀποτρίβεσθαι καὶ παρορᾶν, ὥς τούναντίον καὶ δυσχεραίνουσιν ἐπὶ τῷ μὴ πάντων τὴν ἀναφορὰν ἐφ' ἑαυτοὺς γίνεσθαι, καὶ πάντα πράττεσθαι μετὰ τῆς αὐτῶν γνώμης. (5) Εἰς δὲ τὴν Λακεδαίμονα παραγενομένων τῶν πρεσβευτῶν ἐκ τῆς Ῥώμης, καὶ κομιζόντων τὴν ἀπόκρισιν· εὐθὺς δ' στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, μετὰ τὸ συντελέσαι τὰ κατὰ τὴν Μεσσήνην, συνῆγε τοὺς πολλοὺς εἰς τὴν τῶν Σικυωνίων πόλιν. (6) Ἀθροισθέντων δὲ τῶν Ἀχαιῶν, ἐδίδου διαβούλιον ὑπὲρ τοῦ προσλαβέσθαι τὴν Σπάρτην εἰς τὴν συμπολιτείαν· (7) φάσκων, Ῥωμαῖους μὲν ἀποτρίβεσθαι τὴν πρότερον αὐτοῖς δοθείσαν ἐπιτροπὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, ἀποκεκρίσθαι γὰρ αὐτοὺς νῦν, μηδὲν εἶναι τῶν κατὰ Λακεδαίμονα πραγμάτων εἰς αὐτούς· (8) τοὺς δὲ κυριεύοντας τῆς Σπάρτης κατὰ τὸ παρὸν βούλεσθαι σφίσι μετέχειν τῆς συμπολιτείας. (9) Διὸ παρεκάλει προσδέχεσθαι τὴν πόλιν. Εἶναι γὰρ τοῦτο κατὰ δύο τρόπους συμφέρον· καθ' ἓνα μὲν, ὅτι τούτους [μέλλουσι] προσλήψεσθαι, τοὺς διατετηρηκότας τὴν πρὸς τὸ ἔθνος πίστιν· (10) καθ' ἕτερον δὲ, διότι τῶν ἀρχαίων φυγάδων τοὺς ἀχαρίστους καὶ ἀσεβεῖς ἀνестραμμένους εἰς αὐτοὺς, οὐχ ἔξουσι κοινωνοὺς τῆς πολιτείας, ἀλλ', ἑτέρων αὐτοὺς ἐκκεκληκότων τῆς πόλεως, βεβαιώσαντες τὰς ἐκείνων προαιρέσεις, ἅμα τὴν ἀρμόζουσαν αὐτοῖς χάριν ἀποδώσουσι μετὰ τῆς τῶν θεῶν προνοίας. (11) Ὁ μὲν οὖν Λυκόρτας, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων, παρεκάλει τοὺς Ἀχαιοὺς προσδέξασθαι τὴν πόλιν. (12) Ὁ δὲ Διοφάνης καὶ τινες ἕτεροὶ βοηθεῖν ἐπειρῶντο τοῖς φυγάσι, καὶ παρεκάλουν τοὺς Ἀχαιοὺς, μὴ συνεπιθέσθαι τοῖς ἐκπεπτωκόσιν,

POLYBIUS. — II.

Quum Messenii culpa sua in statum omnium miserimum devenissent, magnanimitate Lycortæ et Achæorum in pristinum statum erant restituti, ut essent concilii Achæorum. (2) Eodem vero tempore Abia, Thuria, Phara, a Messeniis divulsæ, ac, propria columna erecta, concilii Achæorum singulæ participes sunt factæ. (3) Romani autem, ut cognoverunt, ex animi sententia Achæis bellum cum Messeniis cessisse, dissimulata priore sententia, aliud iisdem legatis responsum dant, dicuntque, senatum providisse, ne quisquam ex Italia aut arma aut frumentum Messenam importaret. (4) Qua re declaratum est a Romanis, adeo non repudiare aut contemnere se externa negotia, licet parum ad ipsos attinentia; ut contra etiam indignentur, si ad ipsos omnia non referantur, neque ex ipsorum sententia cuncta administrentur. (5) Postea vero quam Lacedæmonem legati Romani cum senatus responso venerant, extemplo Achæorum prætor, Messeniaco bello confecto, multitudinis concilium indixerat Sicyonem. (6) Quo ut ventum, de recipienda Sparta in societatem reipublicæ deliberationem proposuit. (7) Romanos enim, quibus liberum de ea urbe arbitrium fuerat prius permissum, jam negotium totum respuere: respondisse enim nunc, res Lacedæmoniorum nihil ad se pertinere. (8) Quoniam vero cupiant, qui Spartæ in præsentia rerum potiuntur, participes concilii Achæorum fieri, (9) hortari prætor gentem Achæorum, ut eos recipere. Id enim duas ob causas rationibus ipsorum conducere: primum quia homines sibi adjungent, qui Achæorum genti fidem servarunt; (10) deinde, quoniam ex veterum exsulum numero non illos participes suæ reipublicæ essent habituri, quorum ingratum animum et impietatem fuissent experti; sed, quum isti aliorum opera sint urbe exclusi, confirmaturos Achæos horum decretum, atque etiam, faventibus diis, debitam gratiam his relatuos. (11) Has et similes his rationes afferens Lycortas, hortatus est Achæos, ut Spartam recipere. (12) Diophanes vero et alii nonnulli exsulibus patrocinari conabantur, monebantque Achæos, ne hominum extorrium for-

μηδὲ δι' ὀλίγους ἀνθρώπους συνεπισχῦσαι τοῖς ἀσεβῶς καὶ παρανόμως αὐτοὺς ἐκ τῆς πατρίδος ἐκβεβληκόσι.
(13) Τοιαῦτα μὲν οὖν ἦν τὰ ῥηθέντα παρ' ἑκατέρων.

II. Οἱ δ' Ἀχαιοί, διακούσαντες ἀμφοτέρων, ἔκριναν προσλαβέσθαι τὴν πόλιν, καὶ μετὰ ταῦτα, στήλης προγραφείσης, συνεπολιτεύετο μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἡ Σπάρτη· (2) προσδεξαμένων τῶν ἐν τῇ πόλει τούτους τῶν ἀρχαίων φυγάδων, ὅσοι μηδὲν ἐδόκουν ἀγνωμόνως πεποιτημένοι κατὰ τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους. (3) Οἱ δ' Ἀχαιοὶ ταῦτα κυρώσαντες, πρεσβευτὰς ἀπέστειλαν εἰς τὴν Ῥώμην τοὺς περὶ Βίππον τὸν Ἀργεῖον, διασαφῆσοντας τῇ συγκλήτῃ περὶ πάντων. (4) Ὁμοίως δὲ καὶ Λακεδαιμόνιοι τοὺς περὶ Χαίρωνα κατέστησαν. (5) Ἐξαπέστειλαν δὲ καὶ οἱ φυγάδες τοὺς περὶ Κλήτην Διακτόριον, τοὺς καταστησόμενους ἐν τῇ συγκλήτῃ πρὸς τοὺς παρὰ τῶν Ἀχαιῶν πρεσβευτὰς. (6) Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην παραγεγονότων τῶν πρεσβευτῶν παρὰ τε τῶν ἐκ Λακεδαιμόνος φυγάδων, καὶ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν, ἅμα δὲ καὶ τῶν παρ' Εὐμένους καὶ παρ' Ἀριαράθου τοῦ βασιλέως ἡκόντων, καὶ τῶν παρὰ Φαρνάκου· τούτοις πρῶτον ἐχρημάτισεν ἡ σύγκλητος. (7) Βραχεῖ δὲ χρόνῳ πρότερον ἀνηγγελκότων τῶν περὶ τὸν Μάρκον πρεσβευτῶν, οὓς ἀπεστάλκεισαν ἐπὶ τὸν Εὐμένει καὶ Φαρνάκει συνεστηκότα πόλεμον, καὶ διασεσφαγμένων περὶ τε τῆς Εὐμένους μετριότητος ἐν πᾶσιν, καὶ περὶ τῆς Φαρνάκου πλεονεξίας, καὶ καθόλου τῆς ὑπερφηφίας· (8) οὐκ ἔτι πολλῶν προσεδέσθη λόγων ἡ σύγκλητος, διακούσασα τῶν παραγεγονότων, ἀπεκρίθη δὲ, διότι πάλιν πέμψει πρεσβευτὰς, τοὺς φιλοτιμότερον ἐπισκεψομένους ὑπὲρ τῶν διαφερόντων τοῖς προειρημένοις. (9) Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος φυγάδων εἰσπορευθέντων, καὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἅμα τούτοις, ἐπὶ πολὺ διακούσασα, τοῖς μὲν ἐκ τῆς πόλεως οὐδὲν ἐπετίμησε περὶ τῶν γεγονότων· (10) τοῖς δὲ φυγάσιν ἐπηγγέλματο, γράφειν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς περὶ τοῦ κατελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν. (11) Μετὰ δὲ τινας ἡμέρας εἰσπορευθέντων τῶν περὶ Βίππον τὸν Ἀργεῖον, οὓς ἀπεστάλκει τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος, καὶ διασαφούντων περὶ τῆς Μεσσηνίων ἀποκαταστάσεως, (12) οὐδενὶ δυσαρστήσασα περὶ τῶν οἰκονομυμένων ἡ σύγκλητος, ἀπεδέξατο φιλανθρώπως τοὺς πρεσβευτὰς.

tunam urgere etiam ipsi vellent, neve propter paucos suam potentiam iis commodarent, a quibus impie et contra jus expulsi essent e patria. (13) Hæc ab utraque parte dicta sunt.

II. Quibus omnibus auditis, statuunt Achæi urbem recipere : et ex illo tempore, postquam scripta et posita fuit columna, concilio Achæorum contributa est Sparta ; (2) suntque in urbem restituti e numero exsulum illi, qui ingrati adversus gentem Achæorum animi nullum speciem dederant. (3) Posteaquam hæc ita Achæi transegerunt, legationem ad populum Romanum obire jusserunt Bippum Argivum, qui de omnibus rebus senatum faceret certiorum. (4) Pariterque Lacedæmonii Chæronem legarunt. (5) Sed et exsules Cletin Diactorium miserunt, ut apud senatum contra legatos Achæorum causam suam tueretur. (6) Quum autem venissent Romam cum omnes illi, quos modo commemoravimus legati, tum quos Eumenes et Ariarathes miserant, et quos Pharnaces ; patres his primum dederunt senatum. (7) Ac quoniam non multo ante Marcus [al. Marcius] ceterique legati, quos ad cognoscendum de bello inter Eumenem et Pharnacem patres legaverant, legationem suam renuntiaverant, et moderationem Eumenis in omnibus rebus, Pharnacis vero avaritiam et ingentem superbiam pluribus exposuerant ; (8) senatus, auditis eorum legatis, quid statuendum foret non diu dubitavit. Respondit autem, iterum se legatos missurum, qui de eorum regum controversiis diligentius cognoscereant. (9) Ingressis deinde Lacedæmonii exsulis, et cum his, qui ab ipsa civitate missi fuerant, senatus, eorum orationibus diligenter auditis, civitatis quidem legatis ob illa, quæ acciderant, nihil quidquam succensuit ; (10) exsulis vero promisit scripturum se ad Achæos, ut in patriam restituerentur. (11) Post aliquot dies, quum introductus esset Bippus, Argivus, quem gens Achæorum miserat, et de restituta in priorem statum Messena certiorum senatum faceret, (12) patres, nihil omnino improbantibus eorum quæ gesta fuerant, legatos benigne acceperunt.

II. — RES PELOPONNESI.

III. Κατὰ τὴν Πελοπόννησον παραγενομένων ἐκ Ῥώμης τῶν ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος φυγάδων, καὶ κομιζόντων παρὰ τῆς συγκλήτου γράμματα τοῖς Ἀχαιοῖς, ὑπὲρ τοῦ προνοηθῆναι ὑπὲρ τῆς αὐτῶν καθόδου καὶ σωτηρίας εἰς τὴν οἰκίαν· (2) ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς ὑπερθέσθαι τὸ διαβούλιον, ἕως ἄν οἱ παρ' αὐτῶν ἔλθωσι πρεσβευταί. (3) Ταῦτα δὲ τοῖς φυγάσιν ἀποκριθέντες, συνέθεντο τὴν πρὸς Μεσσηνίους στήλην, συγχωρήσαντες αὐτοῖς πρὸς τοῖς ἄλλοις φιλανθρώποις καὶ τριῶν ἐτῶν ἀτέλειαν, ὥστε τὴν τῆς χώρας καταφθορὰν μηδὲν

III. Quum Lacedæmonii exsules in Peloponnesum reversi essent ab Roma, et genti Achæorum a senatu literas attulissent, quibus agebant cum illis patres, ut darent operam, quo revocati ab exilio patriæ suæ restituerentur ; (2) visum est Achæis, deliberationem super eo negotio tantisper differre, donec legati, quos ipsi miserant, rediissent : (3) hoc dato exsulis responso, columnam icti fœderis cum Messeniis posuerunt, concessa ipsis super cetera beneficia etiam triennii immunitate, adeo ut populatio agrorum

ἦτον βλάψαι τοὺς Ἀχαιοὺς, ἢ Μεσσηνίους. (4) Τῶν δὲ περὶ τὸν Βίππον παραγενομένων ἐκ τῆς Ῥώμης, καὶ διασφούντων, γραφῆναι τὰ γράμματα περὶ τῶν φυγάδων, οὐ διὰ τὴν τῆς συγκλήτου σπουδὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν φυγάδων φιλοτιμίαν. (5) ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων.

[III. a. Ὅτι οὐ καλὸν τὸ φθεῖρειν τοὺς καρποὺς τῶν ὑπεναντίων· φησὶ γὰρ ὁ ΠΟΛΥΒΙΟΣ· Οὐδέποτε δὲ ἐγὼ συντίθεμαι τὴν γνώμην τοῖς ἐπὶ τοσοῦτον διατιθεμένοις τὴν ὀργὴν εἰς τοὺς ὁμοφύλους, ὥστε μὴ μόνον τοὺς ἐπετειοὺς καρποὺς παραιρεῖσθαι τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ κατεσκευασμένα διαφθεῖρειν, μηδὲ μεταμελείας καταλιπόντας τόπον. (2) ἀλλὰ μοι δοκοῦσι μεγαλείως ἀγνοεῖν οἱ ταῦτα πράττοντες· καθόσον γὰρ ὑπολαμβάνουσι καταπλήττεσθαι τοὺς πολεμίους λυμαίνόμενοι τὴν χώραν, καὶ παραιρούμενοι πάσας, οὐ μόνον τὰς κατὰ τὸ παρόν, ἀλλὰ καὶ τὰς εἰς τὸ μέλλον ὀπίδας τῶν πρὸς τὸν βίον ἀναγκαίων, κατὰ τοσοῦτον ἀποθηριοῦντες τοὺς ἀνθρώπους, ἀμετάθετον ποιοῦσι τὴν πρὸς αὐτοὺς ὀργὴν τῶν ἀπαξ ἐξαμαρτόντων.]

III. RES CRETENSES.

[III. b. Κατὰ δὲ τὴν Κρήτην ἀρχὴ πραγμάτων ἐκινεῖτο μεγάλων, εἰ χρὴ λέγειν ἀρχὴν πραγμάτων ἐν Κρήτῃ· (2) διὰ γὰρ τὴν συνέχειαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων, καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς εἰς ἀλλήλους ὁμότητος, ταῦτόν ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ἐν Κρήτῃ· καὶ τὸ δοκοῦν παραδόξως τισὶν εἰρῆσθαι, τοῦτο ἐκεῖ θεωρεῖται συνεχῶς γινόμενον.]

IV. — RES ASIÆ.

Legatio LV.

IV. Κατὰ τὴν Ἀσίαν Φαρνάκης ὁ βασιλεὺς, πάλιν ὀλιγορήσας τῆς γεγεννημένης ἐπὶ Ῥωμαίους ἀναφορᾶς, Λεώκριτον μὲν ἐπὶ κατὰ χειμῶνα μετὰ μυρίων στρατιωτῶν ἐξαπέστειλε πορθήσοντα τὴν Γαλατίαν. (2) αὐτὸς δὲ, τῆς ἐαρινῆς ὥρας ὑποφαινούσης, ἤθροϊζε τὰς δυνάμεις, ὡς ἐμβαλὼν εἰς τὴν Καππαδοκίαν. (3) Ἀπυνθανόμενος Εὐμένης δυσχερῶς μὲν ἔφερε τὸ συμβαῖνον, διὰ τὸ πάντας τοὺς τῆς πίστεως ὄρους ὑπερβαίνειν τὸν Φαρνάκην· ἠναγκάζετο δὲ τὸ παραπλήσιον ποιεῖν. (4) Ἦδη δ' αὐτοῦ συνηθροικῶς τὰς δυνάμεις, κατέπλευσαν ἐκ τῆς Ῥώμης οἱ περὶ τὸν Ἀτταλον. (5) Ὁμοῦ δὲ γενόμενοι, καὶ κοινολογηθέντες ἀλλήλοις, ἀνέβησαν παραχρῆμα μετὰ τῆς στρατιᾶς. (6) Ἀφικόμενοι δὲ εἰς τὴν Γαλατίαν, τὸν μὲν Λεώκριτον οὐκ εἴτι κατέλαβον· τοῦ δὲ Καρσιγνάτου καὶ τοῦ Γαιζοτόριος διαπεμπομένου πρὸς αὐτοὺς ὑπὲρ ἀσφαλείας, οἵτινες ἐτύγχανον ἐπὶ πρότερον ἡρημένοι τὰ Φαρνάκου, καὶ πᾶν ὑπισχνουμένων ποιῆσειν τὸ προσταττόμενον. (7) ἀπειπάμενοι τούτους διὰ τὴν προγεγεννημένην ἀθεσίαν, ἐξάραντες παντὶ τῷ στρατεύματι, προῆγον ἐπὶ τὸν Φαρνάκην. (8) Παραγενομένοι δ' ἐκ Καλπί-

non minus Achæis, quam Messeniis noxia fuerit. (4) Ubi vero reversus Roma Bippus renunciavit, quæ de exsulis fuerant scripta, non tam e senatus voluntate esse profecta, quam ipsorum importunitate fuisse expressa : (5) statuerunt Achæi nihil movendum.

III. a. Fruges hostium corrumpere illaudatum est. Ait enim POLYBIUS : Nequaquam ego illorum sententiæ accedo, qui odium adversus suæ conditionis mortales tantopere intendunt, ut non solum annuas hostium fruges diripiant, verum etiam arbores et ædificia corrumpant ; nullum animis reconciliandis locum relinquentes. (2) Atqui mihi videntur, qui ita se gerunt, magna inscitia laborare. Dum enim existimant hostes suos territare vastandis agris, atque omni non præsentem solum, verum etiam futura spe necessariorum vitæ rerum præcidentia, homines vehementius exasperant, iramque illorum, qui semel deliquerunt, inexpiabilem reddunt.

III. b. In Creta magnarum rerum initia commovebantur, si tamen initium aliquod rerum in Creta appellari potest. (2) Nam propter bellorum civilium perpetuitatem, summamque inter se civium crudelitatem, idem est in Creta initium et finis ; quodque alibi absurde dici videtur, id illic semper usu venit.

Bellum Eumenis et Ariarathis cum Pharnace.

IV. In Asia rex Pharnaces, aspernatus iterum nomen Romanum, quum causæ cognitio ad senatum fuisset delata, Leocritum per hiemis tempus cum decem militum millibus ad devastandam Galatiam misit : (2) ipse ineunte vere copias cogere, ceu facturus in Cappadociam impressionem. (3) Quæ Eumenes ut cognovit, etsi gravissime indignabatur, quod omnes fidei leges migrasset Pharnaces, ipse tamen idem facere cogebatur. (4) Quum jam convenisset ejus exercitus, venit Rhodo Attalus. (5) Postquam una congressi, de præsentem negotio inter se tractassent, protinus cum copiis castra moverunt. (6) In Galatiam ubi pervenerunt, Leocritum quidem ibi non amplius offenderunt ; sed quum Carsignatus et Gæzotoris, qui antea Pharnaci adhæserant, legatos subinde mitterent, ne quid sibi noceretur poscentes, et imperata, cuicunque illa essent, facturos se pollicentes ; (7) repudiata horum petitione, quia fidem prius mutassent, cum omni exercitu adversus Pharnacem profiscuntur. (8) Quintis castris Calpito ad Halym amnem

του πεμπταῖοι πρὸς τὸν Ἄλυν ποταμὸν, ἔκταῖοι πάλιν ἀνέβησαν εἰς Παρνασσόν. (9) Ἐνθα καὶ Ἀριαράθης, ὁ τῶν Καππαδοκῶν βασιλεὺς, συνέμιξεν αὐτοῖς μετὰ τῆς οἰκείας δυνάμεως, καὶ ἦλθον εἰς τὴν [Μωκισσέων] χώραν. (10) Ἄρτι δὲ κατεστρατοπεδευκότων αὐτῶν, προσέπεσε παραγενέσθαι τοὺς ἐκ τῆς Ῥώμης πρεσβευτὰς ἐπὶ τὰς διαλύσεις. (11) Ὡν ἀκούσας ὁ βασιλεὺς Εὐμένης, Ἄτταλον μὲν ἐξαπέστειλε τούτους ἐκδεξόμενον· αὐτὸς δὲ τὰς δυνάμεις ἐδιπλασίαζε, καὶ διεκόμει φιλοτίμως, ἅμα μὲν ἀρμοζόμενος πρὸς τὰς ἀληθινὰς χρείας, ἅμα δὲ βουλούμενος ἐνδείκνυσθαι τοῖς Ῥωμαίοις, ὅτι δι' αὐτοῦ δυνατός ἐστι τὸν Φαρνάκην ἀμύνασθαι καὶ καταπολεμεῖν.

V. Παραγενομένων δὲ τῶν πρέσβων, καὶ παρακαλούντων λύειν τὸν πόλεμον, ἔφασκον μὲν οἱ περὶ τὸν Εὐμένη καὶ τὸν Ἀριαράθην, ἔτοιμοι πρὸς πᾶν εἶναι τὸ παρακαλούμενον· (2) ἤξιον δὲ τοὺς Ῥωμαίους, εἰ μὲν ἐστι δυνατόν, εἰς σύλλογον αὐτοὺς συναγαγεῖν πρὸς τὸν Φαρνάκην, ἵνα, κατὰ πρόσωπον λεγομένων τῶν λόγων, ἰδῶσι τὴν ἀθεσίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὠμότητα διὰ πλειόνων· (3) εἰ δὲ μὴ τοῦτ' εἴη δυνατόν, αὐτοὺς γένεσθαι κριτὰς τῶν πραγμάτων ἰσους καὶ δικαίους. (4) Τῶν δὲ πρεσβευτῶν ἀναδεχομένων, πάντα τὰ δυνατὰ καὶ καλῶς ἔχοντα ποιήσιν, ἀξιούντων δὲ τὴν στρατιὰν ἀπάγειν ἐκ τῆς χώρας· (5) (ἄτοπον γὰρ εἶναι, παρόντων αὐτῶν, καὶ λόγους ποιουμένων ὑπὲρ διαλύσεων, ἅμα παρῆναι τὰ τοῦ πολέμου, καὶ κακοποιεῖν ἀλλήλους·) (6) συνεχώρησαν οἱ περὶ τὸν Εὐμένη, καὶ τῇ κατὰ πόδας εὐθείας ἀναβέβησαν οὗτοι, προῆγον ὡς ἐπὶ Γαλατίας. (7) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, πρὸς τὸν Φαρνάκην συμμιζαντες, πρῶτον μὲν ἤξιον αὐτὸν εἰς λόγους ἐλθεῖν τοῖς περὶ τὸν Εὐμένη· μάλιστα γὰρ ἂν αὐτῶ τυχεῖν τὰ πράγματα διεξαγωγῆς. (8) Τοῦ δὲ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἀντιβαίνοντος, καὶ τέλος ἀπειταμένου, δῆλον μὲν εὐθέως ἦν τοῦτο καὶ Ῥωμαίοις, ὅτι καταγινώσκει προφανῶς ἑαυτοῦ, καὶ διαπιστεῖ τοῖς σφετέροις πράγμασι· (9) πάντῃ δὲ πάντως βουλούμενοι λύσαι τὸν πόλεμον, προσεκαρτέρουν, ἕως οὗ συνεχώρησε πέμψειν αὐτοκράτορας ἐπὶ θάλατταν, τοὺς συνθησομένους τὴν εἰρήνην, ἐφ' οἷς ἂν οἱ πρεσβεύται κελεύσωσιν. (10) Ἀφικομένων δὲ τῶν πρέσβων, καὶ συνελθόντων ὁμοῦ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν περὶ Εὐμένη, καὶ τούτων μὲν εἰς ἅπαν ἑτοίμως συγκαταβαίνοντων, χάριν τοῦ συντελεσθῆναι τὴν εἰρήνην· (11) τῶν δὲ παρὰ τοῦ Φαρνάκου πρὸς πᾶν διαφερομένων, καὶ τοῖς δηλολογηθεῖσιν οὐκ ἐμμένοντων, ἀλλ' αἰετὶ πρὸς ἐπιζητούντων καὶ μεταμελομένων· ταχέως τοῖς Ῥωμαίοις ἐγένετο δῆλον, ὅτι ματαίωπον οὖσιν. Οὐ γὰρ οἷός ἦν συγκαταβαίνειν ὁ Φαρνάκης εἰς τὰς διαλύσεις. (12) Ὅθεν ἀπράκτου γενομένης τῆς κοινολογίας, καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀπαλλαγέντων ἐκ τοῦ Περγᾶμου, καὶ τῶν παρὰ τοῦ Φαρνάκου πρέσβων ἀπολυθέντων εἰς τὴν οἰκίαν, ὁ μὲν πόλεμος ἐγεγέννητο κατὰμονος, οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐμένη πάλιν ἐγίνοντο περὶ τὰς εἰς τοῦτον παρασκευάς. (13) Ἐν ᾧ καιρῷ τῶν

est ventum, sexto deinde die Parnassum perrexerunt.

(9) Ubi postquam Ariarathes Cappadocum rex cum suis se illis conjunxisset, agrum [Mocissensium] sunt ingressi.

(10) Quum vix metati castra essent, nuncius affertur, adesse legatos populi Romani ad pacem conficiendam. (11) Quo cognito, Eumenes Attalum misit, qui illos exciperet: ipse copias duplicare, et magno studio ornare, tum ut paratæ essent ad belli usum, si opus foret, tum ut Romanis ostenderet, satis sibi esse virium ad Pharnacem ulciscendum et debellandum.

V. Hortantibus legatis post suum adventum, ut bellandi finem faceret, respondent Eumenes et Ariarathes, paratos se ad omnia, quæ vellent suaderentque; (2) orant vero Romanos, ut, si fieri posset, conventum cogerent cui interesset Pharnaces, ut, dum coram tractaretur negotium, magis ac magis perfidiam hominis et crudelitatem animadverterent: (3) quod si fieri id non posset, petere ab illis, ut iuste et æque disceptarent suas controversias. (4) Promittentibus legatis, omnia se pro virili facturos quæ æqua forent, petentibusque, ut exercitus ex hostico deduceretur: (5) etenim rem fore absurdam, si eodem tempore, quo de pace Romani agerent, bello se ipsi invicem lacerassent, et armis infestarent; (6) assensus est Eumenes, ac sequenti die motis signis in Galatiam ducere exercitum cœpit. (7) Romani posteaquam cum Pharnace sunt congressi, omnium primum ab eo petierunt, ut in colloquium cum Eumene venire ne gravaretur, quoniam rerum transigendarum hæc munitissima esset via. (8) Huic petitioni quum Pharnaces repugnaret, ac tandem facere, quod rogabatur, penitus negasset, facile statim et Romani intellexerunt, Pharnacem palam damnare causam suam, ac rebus suis diffidere; (9) sed quia bello finem imponere omnino proposuerant, non prius destiterunt, quam pollicitus est, se missurum legatos ad oram maritimam, cum libera potestate pacem iis legibus conficiendi, quas ipsi legati dixissent. (10) Postquam venerunt a Pharnace legati, colloquiumque cum Romanis et Eumene instituerunt; hic quidem studio pacis ad omnes conditiones paratus erat descendere: (11) contra vero legati Pharnacis controversiam de omnibus rebus movere, conventis non stare, sed amplius semper aliquid poscere, et sententiam continuo mutare; ut facile intelligerent Romani, frustra se laborare, quum non is esset Pharnaces, qui consentire paci vellet. (12) Itaque soluto infecta pace colloquio, quum Romani Pergamo discessissent, et Pharnacis legati essent dimissi, duravit inter reges bellum, et neces-

Ῥοδίων ἐπισπασαμένων τὸν Εὐμένη καὶ φιλοτίμωσ, οὗτος μὲν ἐξώρμησε μετὰ πολλῆς σπουδῆς, πράξων τὰ κατὰ τοὺς Λυκίους.

saria in eam rem apparare institit Eumenes. (13) Qui tamen eodem tempore obnixè rogatus a Rhodiis, celeriter ad eos se contulit, ut bellum contra Lycios administraret.

V. — ATTALUS ET FRATRES ROMAM LEGATI.

Legatio LVI.

VI. Γενομένων συνθηκῶν πρὸς ἀλλήλους Φαρνάκου καὶ Ἀττάλου καὶ τῶν λοιπῶν, ἅπαντες μετὰ τῶν οἰκείων δυνάμεων ἀνεχώρησαν εἰς τὴν οἰκίαν. (2) Εὐμένης δὲ, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἀπολελυμένος τῆς ἀβρυστίας, καὶ διατριβῶν ἐν Περγάμῳ, παραγενομένου τάδελοφου καὶ διασαφούντος περὶ τῶν ὅκονομημένων, εὐδοκήσας τοῖς γεγονόσιν, προέθετο πέμπειν τοὺς ἀδελφοὺς ἅπαντας εἰς τὴν Ῥώμην. (3) ἅμα μὲν ἐλπίζων, πέρας ἐπιθήσειν τῷ πρὸς τὸν Φαρνάκην πολέμῳ διὰ τῆς τούτων πρεσβείας, ἅμα δὲ συστήσαι σπουδάζων τοὺς ἀδελφοὺς τοῖς τε ἰδίᾳ φίλοις καὶ ξένοις ὑπάρχουσιν αὐτῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ τῇ συγκλήτῳ κατὰ κοινόν. (4) Προθύμων δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν Ἀττάλον ὑπαρχόντων, ἐγένοντο περὶ τὴν ἐκδημίαν. (5) Καὶ τούτων παραγενομένων εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ κατ' ἰδίαν μὲν πέρους ἀπεδέχοντο τοὺς νεανίσκους φιλανθρώπως, ἅτε συνθήκειαν ἐσχχότες ἐν ταῖς περὶ τὴν Ἀσίαν στρατείαις· ἔτι δὲ μεγαλομερέστερον ἢ σύγκλητος ἀπέδεξάτο τὴν παρουσίαν αὐτῶν. (6) Καὶ γὰρ ξένια καὶ παροχὰς τὰς μεγίστας ἐξέθηκεν αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὴν ἐντευξίν καλῶς ἀπήντησεν. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀττάλον εἰσελθόντες εἰς τὴν σύγκλητον, τὰ τε προϋπάρχοντα φιλάνθρωπα διὰ πλείονων λόγων ἀνενέωσαντο, καὶ τοῦ Φαρνάκου κατηγορήσαντες παρεκάλουν, ἐπιστροφὴν τινα ποιήσασθαι, δι' ἧς τεύξεται τῆς ἀρμοζούσης δίχης. (8) Ἡ δὲ σύγκλητος διακούσασα, φιλανθρώπως ἀπεκρίθη, διότι πέμψει πρεσβευτὰς τοὺς κατὰ πάντα τρόπον λύσοντας τὸν πόλεμον. (9) Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν οὕτως εἶχεν.

VI. Posteaquam pactæ essent induciæ inter Pharnacem et Attalum ceterosque, cum suis quisque copiis domum omnes sunt reversi. (2) Per idem tempus Eumenes, Pergami tum commorans, e gravi morbo convaluerat. Qui post Attali fratris adventum, ubi omnia, quæ gesta fuerant, cognovisset approbassetque, fratres omnes suos Romam mittere statuit. (3) Nam et iis mittendis legatis finem se tandem impositurum bello adversus Pharnacem sperabat, et præterea fratres commendare optabat cum privatim amicis atque aliis, quibuscum jus hospitii illi erat Romæ, tum publice senatui. (4) Atque hoc etiam Attalo quum apprime gratum accidisset, itineri se accinxerunt. (5) Romam deinde ut ventum, privatim pro se quisque juvenes, quos in bellis Asiaticis notos habuerant, comiter accipere : sed longe magnificentius senatus advenientes excepit. (6) Nam et hospitium et lautia uberrima iis exhibuit, et, qui eos honorifice salutarent, obviam misit. (7) Attalus, in senatum ingressus, pristina suorum merita luculenta oratione in memoriam revocavit, et de Pharnacis questus injuriis, negotium patres ut susciperent oravit, et Pharnacem pro commerita noxa ut castigarent. (8) Patres, re audita, benigne responderunt, missuros se legatos, qui bello huic omnino finem sint imposituri. (9) Et in Italia quidem hæc tum sunt gesta.

VI. RES PELOPONNESI.

(I.) Legatio LVII.

VII. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Πτολεμαῖος ὁ βασιλεὺς, βουλόμενος ἐμπλέκεσθαι τῷ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνει, διεπέμψατο πρεσβευτὴν, ἐπαγγελλόμενος δεκαναίαν δώσειν ἐντελῇ πεντηχοντηρικῶν πλοίων. (2) Οἱ δ' Ἀχαιοὶ, καὶ διὰ τὸ δοκεῖν τὴν δωρεὰν ἀξίαν εἶναι χάριτος, ἀσμένως ἀπέδεξαν τὴν ἐπαγγελίαν. Δοκεῖ γὰρ ἡ δαπάνη οὐ πολὺ λείπειν τῶν δέκα ταλάντων. (3) Ταῦτα δὲ βουλευσάμενοι, προσχειρίσαντο πρεσβευτὰς, Λυκόρταν, καὶ Πολύβιον, καὶ σὺν τούτοις Ἀράτον, υἱὸν Ἀράτου τοῦ Σικωνίου, τοὺς ἅμα μὲν εὐχαριστήσοντας τῷ βασιλεῖ περὶ τῶν ὀφειλῶν, ὧν πρότερον ἀπέστειλε, καὶ τοῦ νομίσματος, ἅμα δὲ παραληφόμενους τὰ πλοῖα, καὶ πρόνοιαν ποιησόμενους περὶ τῆς ἀποκομιδῆς αὐτῶν. (4) Κατέστησαν δὲ τὸν μὲν Λυκόρταν, διὰ τὸ κατὰ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἐποιεῖτο τὴν ἀνανέωσιν τῆς συμμαχίας ὁ Πτολεμαῖος, στρατηγούντα τότε συνεργῆσαι φιλοτί-

(I.) Legatio ab Achæis ad Ptolemæum destinata.

VII. Per idem tempus rex Ptolemæus [Epiphanes], cupiens societatem inire cum gente Achæorum, legatum misit, decem naves pollicens quinquaginta remorum, omnibus rebus instructas. (2) Achæi, quod esset munus dignum, cujus haberetur gratia, promissionem ejus cupide susceperunt. Accedit enim sumptus earum navium ad summam talentorum ferme decem. (3) Post hanc deliberationem legati decernuntur Lycortas et Polybius, unaque cum his Aratus, Arati Sicyonii filius, qui et regi gratias agerent pro armis, quæ prius miserat, et pro pecunia, simul qui naves ab eo acciperent, et in Peloponnesum devehendas curarent. (4) Legatos autem propterea hos potissimum delegerunt : Lycortam, quia, prætor quum is esset, quando Ptolemæus societatem renovavit, impenso studio illi faverat : (5) Po-

μῶς αὐτῷ· (6) τὸν δὲ Πολύβιον, νεώτερον ὄντα τῆς κατὰ τοὺς νόμους ἡλικίας, διὰ τὸ τὴν τε συμμαχίαν αὐτοῦ τὸν πατέρα πρεσβεύσαντα πρὸς Πτολεμαῖον ἀνα-
νεώσασθαι, καὶ τὴν δωρεάν τῶν θπλων καὶ τοῦ νομί-
σματος ἀγαγεῖν τοῖς Ἀχαιοῖς· (8) παραπλησίως δὲ
καὶ τὸν Ἀρατον, διὰ τὰς προγονικὰς συστάσεις πρὸς
τὴν βασιλείαν. (7) Οὐ μὴν συνέβη γε τὴν πρεσβείαν
ταύτην ἐξελεῖν, διὰ τὸ μεταλλάξαι τὸν Πτολεμαῖον
περὶ τοὺς καιροὺς τούτους.

(II.) Excerpt. Valesian.

VIII. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἦν τις ἐν Λακεδαί-
μονι Χαῖρων, ὃς ἐτύγχανε τῷ πρότερον ἔτει πεπρεσβευ-
κὼς εἰς τὴν Ῥώμην, ἄνθρωπος ἀγλίνους μὲν καὶ πρα-
κτικὸς, νέος δὲ, καὶ ταπεινὸς, καὶ δημοτικῆς ἀγωγῆς
τετευχὼς. (2) Ὅστος, ὀχλαγωγῶν, καὶ κινήσας ὁ μὴ-
δεὶς ἕτερος ἐθάρρει, ταχέως περιεποιήσατο φαντασίαν
παρὰ τοῖς πολλοῖς. (3) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀφελόμενος
τὴν χώραν, ἣν οἱ τύραννοι συνεχώρησαν ταῖς ὑπολει-
φθείσαις τῶν φυγᾶδων ἀδελφαῖς καὶ γυναιξὶ καὶ μη-
τράσι καὶ τέκνοις, ταύτην διέδωκε τοῖς λεπτοῖς εἰκῇ
καὶ ἀνίσως κατὰ τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν. (4) Μετὰ δὲ
ταῦτα τοῖς κοινοῖς ὡς ἰδιοῖς χρώμενος, ἐξεδαπάνη τὰς
προσόδους, οὐ νόμου στοχάζόμενος, οὐ κοινοῦ δόγματος,
οὐκ ἄρχοντος. (6) Ἐφ' οἷς τινες ἀγανακτήσαντες,
ἐσπούδαζον κατασταθῆναι δοκιμαστήρας τῶν κοινῶν
κατὰ τοὺς νόμους. (8) Ὁ δὲ Χαῖρων, θεωρῶν τὸ γι-
γνόμενον, καὶ συνειδὼς αὐτῷ κακῶς χειρικτόν τι τῆς
πόλεως, τὸν ἐπιφανέστατον τῶν δοκιμαστήρων Ἀπολ-
λωνίδην, καὶ μάλιστα δυνάμενον ἐρευνῆσαι τὴν πλεο-
νεσίαν αὐτοῦ, τοῦτον ἐμπορευόμενον ἡμέρας ἐκ βα-
λανείου, προσπέμψας τινὰς, ἐξεκέντησεν. (7) Ὡν
προσπεσόντων τοῖς Ἀχαιοῖς, καὶ τοῖς πλήθους ἀγα-
νακτήσαντος ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν, ἐξ αὐτῆς ὁ στρατηγὸς
δρμήσας καὶ παραγεγόμενος εἰς τὴν Λακεδαίμονα, τὸν
τε Χαῖρωνα παρήγαγεν εἰς κρίσιν ὑπὲρ τοῦ φόνου τοῦ
κατὰ τὸν Ἀπολλωνίδην, καὶ κατακρίνας ἐποίησε δέ-
σμιον· (8) τοὺς τε λοιποὺς δοκιμαστήρας παρώξυνε
πρὸς τὸ ποιεῖσθαι τὴν ζήτησιν τῶν δημοσίων ἀληθινήν,
φροντίσαι δὲ καὶ περὶ τοῦ κομίσασθαι τὰς οὐσίας τοὺς
τῶν φυγᾶδων ἀναγκαίους πάλιν, ἃς ὁ Χαῖρων αὐτῶν
ἀφείλετο βραχεὶ χρόνῳ πρότερον.

(III.) Excerpt. Valesian.

IX. Φιλοποίμενα καὶ Ἀρίσταινον τοὺς Ἀχαιοὺς συν-
έβη οὔτε τὴν φύσιν ὁμοίαν σχεῖν, οὔτε τὴν αἵρεσιν
τῆς πολιτείας. (2) Ἦν γὰρ ὁ Φιλοποίμην εὖ πεφυκὼς
πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ
κατὰ τὴν ψυχὴν· ὁ δ' ἕτερος πρὸς τὰ πολιτικὰ καὶ λογικὰ
τῶν διαβουλιῶν. (3) Τῇ δ' αἰρᾷ κατὰ τὴν πολιτείαν
τοῦτο διέφερον ἄλλήλοισι. Τῆς γὰρ Ῥωμαίων ὑπεροχῆς
ἤδη τοῖς Ἑλληνικοῖς πράγμασιν ἐμπλεκόμενης ὁλοσχε-
ρῶς, κατὰ τε τοὺς Φιλιππικοὺς καὶ τοὺς Ἀντιοχικοὺς

lybium, licet annis minorem, quam per leges liceret, quia
et fœdus illud pater ejus Lycortas, legatus ad regem Ptok-
mæum quum venisset, renovaverat, idemque arma et pe-
cuniam Achæis advexerat, quæ rex genti ipsorum muneri
miserat: (6) pariter et Aratum, propter notitiam et amicit-
tiam, quæ majoribus ejus cum Ægypti regibus intercesserat.
(7) Sed enim patriæ fines legatio ista, interveniente sub
idem tempus morte Ptolemæi, non excessit.

(II.) Chæron Spartanus.

VIII. Per ea tempora Lacedæmone erat quidam Chæron,
qui anno superiori legationem Romæ obierat: homo gnavus
quidem ac solers, sed juvenis admodum, et infimæ sortis,
nec liberaliter educatus. (2) Hic, concionabundus apud
plebem, quum eam rem commovisset, quam nemo tentare
fuerat ausus, famam apud multitudinem brevi comparavit.
(3) Ac principio quidem agrum, quem tyranni sororibus ac
conjugibus exsulum matribusque ac liberis concesserant,
ipse infimis hominibus temere ac pro arbitrio suo divisit.
(4) Deinde publica pecunia quasi privata abusus, vectigalia
decoquere cœpit, absque ulla lege aut publico decreto, aut
magistratus auctoritate. (5) Quam rem ægre ferentes non-
nulli, id egerunt, ut quæstores aerarii publici legibus consti-
tuerentur. (6) Id cum animadverteret Chæron, concias
sibi ipse male administratæ publicæ pecuniæ, Apolloni-
dem e collegio quæstorum, virum clarissimum, qui ejus
peculatum ac furtia deprehendere maxime valebat, interdiu
e balneo redeuntem submissis percussoribus interfecit. (7)
Cujus rei nuncio ad Achæos delato, cum universa populi
multitudo eum casum acerbè ferret, confestim prætor ma-
gnis itineribus Spartam profectus, et Chæronem ipsum
comprehensum causam dicere jussit de Apollonidis cæde,
damnatumque in carcerem conjecit; (8) et reliquos quæ-
stores hortatus est, ut de publica pecunia quæstionem serio
exercerent, utque operam darent, uti exsulum propinqua
bona nuper a Chærone ademta restituerentur.

(III.) Comparatio Aristæni et Philopœmenis.

IX. Philopœmen et Aristænus, Achæi, neque ingenio
simili fuerunt, neque eandem in republica sectam sunt se-
cuti. (2) Namque Philopœmen quidem et animo et corpore
ad res militares egregie factus; contra Aristænus ad res ci-
viles consilio et eloquentia promptior erat. (3) Inter utrius-
que autem in republica institutum, id interfuit. Cum Ro-
manorum potentia bello Philippico et Antiochico penitus se
rebus Græciæ immiscuisset, (4) Aristænus quidem illi rem-

καιρούς· (4) ὁ μὲν Ἀρίσταινος ἤγε τὴν ἀγωγὴν τῆς πολιτείας οὕτως, ὥστε πᾶν τὸ πρόσφορον Ῥωμαίοις ἐξ ἐτοίμου ποιεῖν, ἕνα δὲ καὶ πρὶν ἢ προστάξει ἐκείνους. (5) Ἐπειρᾶτο μέντοι γε τῶν νόμων ἔχσθαι δοκεῖν, καὶ τὴν τοιαύτην ἐφείλετο φαντασίαν, εἰκων, ὁπότε τούτων ἀντιπίπτει τις προδῆλος τοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων γραφομένοις. (6) Ὁ δὲ Φιλοποίμην, ὅσα μὲν εἴη τῶν παρακαλουμένων ἀκολουθεῖν τοῖς νόμοις καὶ τῇ συμμαχίᾳ, πάντα συγκατῆναι καὶ συνέπραττεν ἀπροφασίστως· (7) ὅσα δὲ τούτων ἐκτὸς ἐπιτάττειεν, οὐχ ὅς τ' ἦν ἐθέλοντῃς συνυπακούειν, ἀλλὰ τὰς μὲν ἀρχὰς ἐφη δεῖν δικαιολογεῖσθαι, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἀξιοῦν· (8) εἰ δὲ μὴδ' οὕτως πείθοιεν, τέλος οἷον ἐπιμαρτυρομένους εἴκειν, καὶ τότε ποιεῖν τὸ παραγγελλόμενον.

[IX. a. Ὅτι τοιοῦτοις ἀπολογισμοῖς Ἀρίσταινος ἐχρήτο πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς περὶ τῆς ἰδίας αἰρέσεως· ἐφη γὰρ οὐκ εἶναι δυνατόν καὶ τὸ δόρυ καὶ τὸ κηρύκειον ἔμα προτεινομένους συνέχειν τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν· ἀλλ' εἰ μὲν οἱ τοῖς ἐσμέν ἀντοφθαλμεῖν καὶ δυνάμεθα τοῦτο ποιεῖν *** Ὁ Φιλοποίμην εἰπεῖν τοῦτο τολμᾷ; ** καιροῖς ἔνα Ῥωμαίοις. (2) Διὰ τί ἀδυνάτων ὀρεγόμενοι, τὰ δυνατόα παρέμεν; Δύο γὰρ ἐφη σκοποὺς εἶναι πάσης πολιτείας, τὸ τε καλὸν καὶ τὸ συμφέρον· οἷς μὲν οὖν ἐφικτός ἐστιν ἡ τοῦ καλοῦ κτήσις, ταύτης ἀντέχεσθαι δεῖν τοὺς ὀρθῶς πολιτευομένους· οἷς δ' ἀδύνατος, ἐπὶ τὴν τοῦ συμφέροντος μερίδα καταφεύγειν· (3) τὸ δ' ἑκατέρων ἀποτυγχάνειν, μέγιστον εἶναι τεκμήριον ἀβουλίας· πάσχειν δὲ τοῦτο προφανῶς τοὺς Ἀχαιοὺς ὁμολογοῦντας μὲν πᾶν τὸ παραγγελλόμενον, ἀκούσιως δὲ τοῦτο πράττοντας καὶ μετὰ προσκοπῆς· (4) διόπερ ἡ τοῦτ' εἶναι δεικτέον, ὥς ἐσμέν ἱκανοὶ πρὸς τὸ μὴ πειθαρχεῖν, ἢ μὴδὲ λέγειν τοῦτο τολμῶντας, ὑπακουστέον ἐτοιμῶς πᾶσι τοῖς παραγγελλομένοις.]

[IX. b. Ὁ δὲ Φιλοποίμην οὐκ ἐπὶ τοσούτων ἐφη δεῖν ἀμαθίαν αὐτοῦ καταγινώσκειν, ὥστε μὴ δύνασθαι μετρεῖν μήτε τὴν διαφορὰν τοῦ πολιτεύματος τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἀχαιῶν, μήτε τὴν ὑπερβολὴν τῆς δυνάμεως· (2) ἀλλὰ πάσης ὑπεροχῆς φύσιν ἐχούσης αἰετὶ βαρύτερον χρῆσθαι τοῖς ὑποταττομένοις, πότερον, ἐφη, συμφέρεει συνεργεῖν ταῖς ὁρμαῖς ταῖς τῶν κρατούντων, καὶ μὴδὲν ἐμποδὼν ποιεῖν, ἢ ὥς τάχιστα πείραν λάδωμεν τῶν βαρυτάτων ἐπιταγμάτων; ἢ τοῦναντίον, καθόσον οἱ τοῖς ἐσμέν, συμπαλαίοντας προσαντῆχειν ἐπὶ τοσούτον, ἐφ' ὅσον μέλλομεν τελῶς" (3) Κἂν ἐπιτάττωσιν" καὶ τούτων ὑπομιμνήσκοντες αὐτοὺς ἐπιλαμβάνοντάς τῆς ὁρμῆς, παρακαθεύομεν ἐπὶ ποσὸν τὸ πικρὸν αὐτῶν τῆς ἐξουσίας· ἄλλως τε δὴ καὶ περὶ πλείονος ποιουμένων Ῥωμαίων, ἕως γε τοῦ νῦν, ὡς αὐτὸς φησὶ, Ἀρίσταινε, τὸ τηρεῖν τοὺς δροχους καὶ τὰς συνθήκας καὶ τὴν πρὸς τοὺς συμμαχοὺς πίστιν. (4) Ἐὰν δ' αὐτοὶ καταγνόντες τῶν ἰδίων δικαίων, αὐτόθεν εὐθέως καθάπερ οἱ δοριάλωτοι πρὸς πᾶν τὸ κλεινόμενον ἐτοί-

publicam moderabatur, ut, quidquid e re populi Romani esset, lubentissime faceret, quaedam etiam ultro, antequam populus Romanus mandasset. (5) Interim tamen operam dabat, ut leges ubique servare videretur, atque eam speciem prae se ferebat, cedens interdum, si qua lex mandatis populi Romani aperte repugnabat. (6) At Philopœmen et ipse quidem postulatis Romanorum, quaecumque a legibus ac federe gentis Achæorum non discedebant, sine controversia assentiebatur : (7) quaecumque vero præter leges ac fœdera imperabantur, auduci non poterat, eis sponte ut pareret; sed primo quidem rationibus contra allatis, deinde vero precibus contendendum esse aiebat : (8) quod si ne sic quidem flectere illos potuissent, tunc demum tamquam divum fidem contestatos cedere, atque imperata facere oportere.

Institutum suum in concione defendit Aristæus, adversante Philopœmene.

IX. a. Aristæus instituto suo apud Achæos patrocinabatur. Aiebat scilicet fieri non posse, ut qui hastam simul et caduceum manu præferant, ii amicitiam cum Romanis retineant : verum si resistendi vires suppetunt, idque perficere possumus. . . Philopœmen hoc dicere audet? . . . (2) Cur, dum impossibilibus inhiamus, possibilia omittimus? Res etenim duas aiebat cuilibet politiæ esse propositas, honestum et utile. Et si honestum quidem impetrari posset, hoc præoptari abs quovis optimo cive debere : id si nequiret fieri, ad partem alteram, nempe ad utilitatem, confugiendum esse. (3) Verum enimvero neutrum consequi, id demum summæ dementiae indicium esse. Porro hoc infortunium palam accidere Achæis, qui in imperata omnia consentirent, sed ea ingratissimis nec sine stomacho efficerent. (4) Vel igitur abjiciendæ obedientiæ facultatem demonstrandam esse, vel si id ne verbis quidem pronunciare auderent, alacriter imperatis esse parendum.

IX. b. Philopœmen concionem admonebat, ne se adeo stultum putarent, ut nesciret quid inter Romanorum Achæorumque politiis interesset, vel quanto illi potentia superiores essent. (2) Sed quia solet fortissimus quisque minores suos plus æquo gravare, utrum, inquit, expedit potentiorum impetum adjuvare ac nullatenus eis resistere, ita ut gravissima jussa statim experiamur? an potius pro copiis et viribus certantes obluere, quoad fieri poterit? . . . (3) Et si imperaverint . . . his in memoriam revocatis, illorum impetum inhibebimus, mitigabimusque aliquantulum eorum potentiae acerbiter : præsertim quia Romani, hactenus certe, ut ipse ais, Aristæne, plurimam curam prae se tulerunt sacramenta et fœdera fidemque sociis datam conservandi. (4) Quod si nos ipsi, de causæ nostræ æquitate desperantes, idcirco statim bello captorum instar ad omne

μῶς αὐτῶν· (6) τὸν δὲ Πολύβιον, νεώτερον ὄντα τῆς κατὰ τοὺς νόμους ἡλικίας, διὰ τὸ τὴν τε συμμαχίαν αὐτοῦ τὸν πατέρα πρεσβεύσαντα πρὸς Πτολεμαῖον ἀνα- νεώσασθαι, καὶ τὴν δωρεάν τῶν ὅπλων καὶ τοῦ νομί- σματος ἀγαγεῖν τοῖς Ἀχαιοῖς· (6) παραπλησίως δὲ καὶ τὸν Ἄρατον, διὰ τὰς προγονικὰς συστάσεις τὴν βασιλείαν. (7) Οὐ μὴν συνέβη γε τὴν ταύτην ἐξελεῖν, διὰ τὸ μεταλλάξαι τὸν περὶ τοὺς καιροὺς τούτους.

(II.) Excerpt. Val.

VIII. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς κ·
μονι Χαίρων, ὃς ἐτύγγανε
κὼς εἰς τὴν Ῥώμην, ἃ·
κτικὸς, νέος δὲ, καὶ
τετευχώς. (2) Οἷ
δεῖς ἕτερος ἐθά·
παρὰ τοῖς πε·
τὴν χώραν
φθείσαις
τράσι
καὶ
ταῦ
περ·
ε·

lybium, licet apud nosmet paratos exhibuerimus, quid, et foedus illud Achæorum gentem et Siculos et Tyranos manere, qui, ut nemo nescit, jam diu serviunt? (5) Quare quid, concedendum est nihil valere apud Romanos; vel, si id nemo affirmare audeat, jure utique nostro sumus; neque res nostras pessumdemus, qui maximas pulcherrimasque occasiones bene rem gerendi cum Romanis habemus. (6) Et se quidem probe cognoscere aiebat, tempus aliquando adfore, quo Græcos oportebit imperata coactos facere: utrum tamen id citissime an potius tardissime spectare volumus? Sane arbitror, tardissime. (7) Ergo in hoc consilia sua politica ab Aristæni consiliis differre aiebat, quod hic daret operam ut quam citissime fati exitum videret, idque omni conatu urgeret; ipse autem resisteret ac pro viribus suis propulsaret. (8) Itaque ex prædictis apparet, Philopœmenis fuisse præclarum consilium, Aristæni autem honestum; utriusque tamen ad totalem patriæ comparatum. (9) Itaque cum maximi momenti occasiones, Philippi nimirum et Antiochi bella, Romanis Græcisque supervenissent, ambo illi viri Romano in fœdere Achæos coniunxerunt. (10) Fama tamen manavit, Aristænum magis benevolum Romanis fuisse quam Philopœmenem.

CRATES, ROMAN LEGATUS, PRODIT LIBERTATEM ACHÆORUM.

Legatio LVIII.

τὸν καιρὸν τοῦτον ἀναδόντος Ὑπερβάτου κατηγόου διαβούλιον, ὑπὲρ τῶν γεγραμμένων παρὰ μακίων ὑπὲρ τῆς τῶν ἐκ Λακεδαιμόνος φυγᾶς καλοῦ, τί δεῖ ποιεῖν. (2) οἱ μὲν περὶ τὸν Λυκόρταν παρεκάλουν, μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, διότι Ῥωμαῖοι ποιοῦσι μὲν τὸ καθήκον αὐτοῖς, συνυπακούοντες τοῖς ἀκλιρεῖν δοκοῦσιν εἰς τὰ μέτρια τῶν ἀξιουμένων. (3) ὅταν μέντοι γε διδάξῃ τις αὐτοὺς, ὅτι τῶν παρακαλουμένων τὰ μὲν ἐστὶν ἀδύνατα, τὰ δὲ μεγάλην αἰσχύνην ἐπιφέροντα καὶ βλάβην τοῖς φίλοις, οὔτε φιλονεικεῖν εἰώθασιν, οὔτε παραβιάζεσθαι περὶ τῶν τοιούτων. (4) Διὸ καὶ νῦν, ἐάν τις αὐτοὺς διδάξῃ, ὅτι συμβήσεται τοῖς Ἀχαιοῖς, ἂν πειθαρχήσωσι τοῖς γραφομένοις, παραβῆναι τοὺς ὄρκους, τοὺς νόμους, τὰς στήλας, ἃ συνέχει τὴν κοινὴν συμπολιτείαν ἡμῶν. (5) ἀναχωρήσουσι καὶ συγκαταθήσονται, διότι καλῶς ἐπέχοντες, καὶ παραιτούμεθα περὶ τῶν γραφομένων. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ περὶ τὸν Λυκόρταν ἔλεγον. (6) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ὑπερβάτον καὶ Καλλικράτην πειθαρχεῖν τοῖς γραφομένοις παρήνουν, καὶ μήτε νόμον, μήτε στήλην, μήτ' ἄλλο μηδὲν τοῦτου νομίζειν ἀναγκαιοτέρον. (7) Τοιαύτης δ' οὔσης τῆς ἀντιλογίας, ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς πρεσβευτὰς ἐξαποστεῖλαι πρὸς τὴν σύγκλητον, τοὺς διδάζοντας ἃ Λυκόρτας λέγει. (8) Καὶ παραυτίκα κατέστησαν πρεσβευτὰς, Καλλικράτην Λεοντήσιον, Λυδιάδαν Μεγαλοπολίτην, Ἄρατον Σικυώνιον, καὶ, δόντες ἐντολὰς ἀκολουθούσους τοῖς προειρημένοις, ἐξαπέστειλαν. (9) Ὡς καὶ παραγενομένων εἰς τὴν Ῥώμην, εἰσελθὼν ὁ Καλλικράτης εἰς τὴν σύγκλητον, τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ ταῖς ἐντολαῖς ἀκολουθῶς διδάσκειν τὸ συνέδριον, ὥστε τοὺνναντίον ἐκ καταβολῆς ἐπεχείρησεν, οὐ μόνον τῶν ἀντιπολιτευομένων κατηγορεῖν θρασέως, ἀλλὰ καὶ τὴν σύγκλητον νοουθετεῖν.

II. Ἐφη γὰρ, αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους αἰτίους εἶναι τοῦ μὴ πειθαρχεῖν αὐτοῖς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ παρακούειν καὶ τῶν γραφομένων καὶ τῶν παραγγελλομένων. (2) Δυστὶν γὰρ οὐσῶν αἰρέσεων κατὰ τὸ παρὸν ἐν πάσαις ταῖς δημοκρατικαῖς πολιτείαις καὶ τῶν μὲν φασκόντων, δεῖν ἀκολουθεῖν τοῖς γραφομένοις ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ μήτε νόμον, μήτε στήλην, μήτ' ἄλλο μηδὲν προὔργιαίτερον νομίζειν τῆς Ῥωμαίων προαιρέσεως. (3) τῶν δὲ τοὺς νόμους προσεορμένων, καὶ τοὺς ὄρκους, καὶ τὰς στήλας, καὶ παρεκαλούντων τὰ πλήθη, μὴ βραδίως ταῦτα παραβᾶναι. (4) ἀχαϊκωτέραν εἶναι παρὰ πολλὴν

I. Ea tempestate, quum quæstionem in concilio movisset prætor Hyperbatus de eo quod scripserant Romani de restituendis Lacedæmoniorum exsulis, ad deliberandumque proposuisset, quid in ea re esset faciendum; (2) Lycortas Achæis auctor fuit, « ne quidquam propterea mutarent. Romanos enim facere illos quidem pro suo officio, quum miserorum hominum precibus ac voluntati quatenus æqua videatur, morem gerant: (3) ceterum ubi aliquis ipsos docuerit, ea, quæ postulantur, partim fieri non posse, partim conjuncta esse cum ingenti sociorum populi Romani dedecore et damno; non esse moris illorum, contendere pertinaciter, et invitos ad talia compellere. (4) Itaque etiam in hac re, posteaquam cognoverint, non posse Achæos ipsorum voluntati, per literas significatæ, aliter obtemperare, nisi ut jusjurandum, leges, fœdera columnis inscripta, quibus communis eorum res publica continetur, violent; (5) discessuros a proposito, et consensuros, justam habere Achæos causam, cur moras trahant, et literis ipsorum parere detrectent. » Ita quidem Lycortas. (6) Hyperbatus vero et Callicrates exsequendi quod scripserant Romani auctores erant Achæis; hortabanturque, ne ullius legis, fœderis columnæ inscripti, aut omnino cujusquam rei alius, potiorum habendam rationem censerent. (7) Hoc pacto dissidentibus sententiis eorum, qui concilio intererant, visum Achæis faciendum, ut Romam legatos mitterent, ad illa exponenda senatui quæ disseruerat Lycortas. (8) Decreti statim sunt Callicrates Leontensis, Lydiadas Megalopolitanus, Aratus Sicyonius; quos cum consentaneis mandatis proficisci jussurunt. (9) Romam ut venerunt, estque eis datus senatus, tantum abfuit Callicrates ut convenienter acceptis mandatis cum patribus ageret, ut plane e contrario aggrediretur non solum eos audacter incusare, qui a se in republica dissiderent, sed ipsos quoque senatum sui officii monere.

II. Ipsos namque Romanos in causa esse dixit, cur minus morigeros Græci se adversus illos præberent, sive aliquid ipsis scriberent sive aliquid imperarent. (2) Nam cum duæ jam sint, aiebat, factiones in omnibus civitatibus, quæ populi voluntate reguntur, cumque alii dicant, exsequi oportere omnia, de quibus scriberent Romani, neque aut legem, aut fœdus stelæ inscriptum, aut quidquam aliud ducendum esse antiquius Romanorum voluntate; (3) contra alii leges in medium afferant, et jusjurandum, et positas columnas, atque iidem hortentur populos, ne illam temere migrent: (4) horum sententiam vulgo Achæorum multo

μους αὐτῶ· (6) τὸν δὲ Πολύβιον, νεώτερον ὄντα τῆς κατὰ τοὺς νόμους ἡλικίας, διὰ τὸ τὴν τε συμμαχίαν αὐτοῦ τὸν πατέρα πρεσβεύσαντα πρὸς Πτολεμαῖον ἀνα-
νεώσασθαι, καὶ τὴν δωρεάν τῶν ὀπλῶν καὶ τοῦ νομί-
σματος ἀγαγεῖν τοὺς Ἀχαιοὺς· (8) παραπλησίως δὲ
καὶ τὸν Ἀρατον, διὰ τὰς προγονικὰς συστάσεις πρὸς
τὴν βασιλείαν. (7) Οὐ μὴν συνέβη γε τὴν πρεσβείαν
ταύτην ἐξελεῖν, διὰ τὸ μεταλλάξαι τὸν Πτολεμαῖον
περὶ τοὺς καιροὺς τούτους.

(II.) Excerpt. Valesian.

VIII. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἦν τις ἐν Λακεδαί-
μονι Χαίρων, ὃς ἐτύγχανε τῷ πρότερον εἶτε πεπρεσβευ-
κὼς εἰς τὴν Ῥώμην, ἀνθρώπος ἀγχινοὺς μὲν καὶ πρα-
κτικὸς, νέος δὲ, καὶ ταπεινός, καὶ δημοτικῆς ἀγωγῆς
τετευχώς. (2) Οὗτος, ὀχλαγωγῶν, καὶ κινήσας ὁ μη-
δεὶς ἕτερος ἐθάβρει, ταχέως περιειρησάτο φαντασίαν
παρὰ τοῖς πολλοῖς. (3) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀφελόμενος
τὴν χώραν, ἣν οἱ τύραννοι συνεχώρησαν ταῖς ὑπολει-
φθείσαις τῶν φυγᾶδων ἀδελφαῖς καὶ γυναιξὶ καὶ μη-
τράσι καὶ τέκνοις, ταύτην διέδωκε τοῖς λεπτοῖς εἰκῇ
καὶ ἀνίσως κατὰ τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν. (4) Μετὰ δὲ
ταῦτα τοῖς κοινοῖς ὡς ἰδίους χρώμενος, ἐξεδαπάνη τὰς
προσόδους, οὐ νόμου στοχαζόμενος, οὐ κοινοῦ δόγματος,
οὐκ ἀρχontos. (5) Ἐφ' οἷς τινες ἀγανακτήσαντες,
ἐσπούδαζον κατασταθῆναι δοκιμαστήρες τῶν κοινῶν
κατὰ τοὺς νόμους. (6) Ὁ δὲ Χαίρων, θεωρῶν τὸ γι-
γνόμενον, καὶ συνειδὼς αὐτῷ κακῶς κεχειρικότε τῆς
πόλεως, τὸν ἐπιφανέστατον τῶν δοκιμαστήρων Ἀπολ-
λωνίδην, καὶ μάλιστα δυνάμενον ἐρευνῆσαι τὴν πλεο-
νέξιν αὐτοῦ, τοῦτον ἀποπόρευόμενον ἡμέρας ἐκ βα-
λανείου, προσέειπεν τινὰς, ἐξεκέντησεν. (7) Ὡν
προσπεσόντων τοῖς Ἀχαιοῖς, καὶ τοῦ πλήθους ἀγα-
νακτῆσαντος ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν, ἐξ αὐτῆς ὁ στρατηγὸς
δραμίσας καὶ παραγενόμενος εἰς τὴν Λακεδαίμονα, τὸν
τε Χαίωνα παρήγαγεν εἰς κρίσιν ὑπὲρ τοῦ φόνου τοῦ
κατὰ τὸν Ἀπολλωνίδην, καὶ κατακρίνας ἐποίησε δέ-
σμιον. (8) τοὺς τε λοιποὺς δοκιμασθήρας παρώξυνε
πρὸς τὸ ποιῆσθαι τὴν ζήτησιν τῶν δημοσίων ἀληθινήν,
φροντίσαι δὲ καὶ περὶ τοῦ κομίσασθαι τὰς οὐσίας τοὺς
τῶν φυγᾶδων ἀναγκαίους πάλιν, ὅς ὁ Χαίρων αὐτῶν
ἀφείλετο βραχεὶ χρόνῳ πρότερον.

(III.) Excerpt. Valesian.

IX. Φιλοποίμενα καὶ Ἀρίσταινον τοὺς Ἀχαιοὺς συν-
έβη οὔτε τὴν φύσιν ὁμοίαν ἔχειν, οὔτε τὴν αἵρεσιν
τῆς πολιτείας. (2) Ἦν γὰρ ὁ Φιλοποίμην εὖ πεφυκὼς
πρὸς τὰς πολεμικὰς χρεῖας, καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ
κατὰ τὴν ψυχὴν ὁ δ' ἕτερος πρὸς τὰ πολιτικὰ καὶ λογικὰ
τῶν διαβουλιῶν. (3) Τῇ δ' αἵρέσει κατὰ τὴν πολιτείαν
τοῦτο διάφερον ἄλλήλοις. Τῆς γὰρ Ῥωμαίων ὑπεροχῆς
ἤδη τοῖς Ἑλληνοῖς πράγμασιν ἐμπλεκόμενης διλοσχε-
ρῶς, κατὰ τε τοὺς Φιλιππικοὺς καὶ τοὺς Ἀντιοχικοὺς

lybium, licet annis minorem, quam per leges liceret, quia
et foedus illud pater ejus Lycortas, legatus ad regem Ptole-
maeum quum venisset, renovaverat, idemque arma et pec-
uniam Achæis advexerat, quæ rex genti ipsorum muneri
miserat: (6) pariter et Aratum, propter notitiam et amicitiam,
quæ majoribus ejus cum Ægypti regibus intercesserat.
(7) Sed enim patriæ fines legatio ista, interveniente sub
idem tempus morte Ptolemæi, non excessit.

(II.) Chæron Spartanus.

VIII. Per ea tempora Lacedæmone erat quidam Chæron,
qui anno superiori legationem Romæ obierat: homo gnarus
quidem ac solers, sed juvenis admodum, et infimæ sortis,
nec liberaliter educatus. (2) Hic, concionabundus apud
plebem, quum eam rem commovisset, quam nemo tentare
fuerat ausus, famam apud multitudinem brevi comparavit.
(3) Ac principio quidem agrum, quem tyranni sororibus ac
conjugibus exsulum matribusque ac liberis concesserant,
ipse infimis hominibus temere ac pro arbitrio suo divisit.
(4) Deinde publica pecunia quasi privata abusus, vectigalia
decoquere cæpit, absque ulla lege aut publico decreto, aut
magistratus auctoritate. (5) Quam rem ægre ferentes non-
nulli, id egerunt, ut quæstores ærarii publici legibus consti-
tuerentur. (6) Id cum animadverteret Chæron, concius
sibi ipse male administratæ publicæ pecuniæ, Apolloni-
dem e collegio quæstorum, virum clarissimum, qui ejus
peculatum ac furta deprehendere maxime valebat, interdum
e balneo redeuntem submissis percussoribus interfecit. (7)
Cujus rei nuncio ad Achæos delato, cum universa populi
multitudo eum casum acerbè ferret, confestim prætor ma-
gnis itineribus Spartam profectus, et Chæronem ipsum
comprehensum causam dicere jussit de Apollonidis cæde,
damnatumque in carcerem conjecit; (8) et reliquos quæ-
stores hortatus est, ut de publica pecunia quæestionem serio
exercerent, utque operam darent, uti exsulum propinquis
bona nuper a Chærone ademta restituerentur.

(III.) Comparatio Aristæni et Philopœmenis.

IX. Philopœmen et Aristænus, Achæi, neque igno-
simili fuerunt, neque eandem in republica sectam sunt se-
cuti. (2) Namque Philopœmen quidem et animo et corpore
ad res militares egregie factus; contra Aristænus ad res ci-
viles consilio et eloquentia promptior erat. (3) Inter utrius-
que autem in republica institutum, id interfuit. Cum Ro-
manorum potentia bello Philippico et Antiochico penitus et
rebus Græciæ immiscuisset, (4) Aristænus quidem ita tam-

καιρούς· (4) ὁ μὲν Ἀρίσταινος ἤγε τὴν ἀγωγὴν τῆς πολιτείας οὕτως, ὥστε πᾶν τὸ πρόσφορον Ῥωμαίοις ἐξ ἐτοίμου ποιεῖν, ἕνα δὲ καὶ πρὶν ἢ προστάξει ἐκείνους. (5) Ἐπειρᾶτο μέντοι γε τῶν νόμων ἔχῃσθαι δοκεῖν, καὶ τὴν τοιαύτην ἐφελικετο φαντασίαν, εἰκων, ὁπότε τούτων ἀντιπίπτει τις προδότηλος τοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων γραφομένοις. (6) Ὁ δὲ Φιλοποίμην, ὅσα μὲν εἶη τῶν παρακαλουμένων ἀδόλουθα τοῖς νόμοις καὶ τῇ συμμάχῃ, πάντα συγκατῇναι καὶ συνέπραττεν ἀπροφασίστως· (7) ὅσα δὲ τούτων ἐκτὸς ἐπιτάττειεν, οὐχ ὁλός τ' ἦν ἐβελοντῆς συνυπακοῦσιν, ἀλλὰ τὰς μὲν ἀρχὰς ἐφη δεῖν δικαιολογεῖσθαι, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἀξιοῦν· (8) εἰ δὲ μὴδ' οὕτως πείθοιεν, τέλος οἷον ἐπιμαρτυρομένους εἴκειν, καὶ τότε ποιεῖν τὸ παραγγελλόμενον.

[IX. a. Ὅτι τοιοῦτοις ἀπολογισμοῖς Ἀρίσταινος ἐχρῆτο πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς περὶ τῆς ἰδίας αἰρέσεως· ἐφη γὰρ οὐκ εἶναι δυνατόν καὶ τὸ δόρυ καὶ τὸ κηρύκειον ἄμα προτεινομένων συνέχειν τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν· ἀλλ' εἰ μὲν οἱό τ' ἔσμεν ἀντοφθαλμεῖν καὶ δυνάμεθα τοῦτο ποιεῖν*** Ὁ Φιλοποίμην εἰπεῖν τοῦτο τολμᾷ; ** καιροῖς ἕνα Ῥωμαίοις. (2) Διὰ τί ἀδυνάτων ὀρεγόμενοι, τὰ δυνατόα παρίεμεν; Δύο γὰρ ἐφη σκοποὺς εἶναι πάσης πολιτείας, τὸ τε καλὸν καὶ τὸ συμφέρον· οἷς μὲν οὖν ἐφικτός ἐστιν ἡ τοῦ καλοῦ κτήσις, ταύτης ἀντέχεσθαι δεῖν τοὺς ὀρθῶς πολιτευομένους· οἷς δ' ἀδύνατος, ἐπὶ τὴν τοῦ συμφέροντος μερίδα καταφεύγειν· (3) τὸ δ' ἑκατέρων ἀποτυγχάνειν, μέγιστον εἶναι τεκμήριον ἀδουλίας· πάσχειν δὲ τοῦτο προφανῶς τοὺς Ἀχαιοὺς ὁμολογοῦντας μὲν πᾶν τὸ παραγγελλόμενον, ἀκούσιως δὲ τοῦτο πράττοντας καὶ μετὰ προσκοπή· (4) διόπερ ἡ τοῦτ' εἶναι δεκτέον, ὥς ἔσμεν ἱκανοὶ πρὸς τὸ μὴ πειθαρχεῖν, ἢ μὴδὲ λέγειν τοῦτο τολμῶντας, ὅπακουστέον ἐτοίμως πᾶσι τοῖς παραγγελλομένοις.]

[IX. b. Ὁ δὲ Φιλοποίμην οὐκ ἐπὶ τοσούτων ἐφη δεῖν ἀμαθίαν αὐτοῦ καταγινώσκειν, ὥστε μὴ δύνασθαι μετρεῖν μήτε τὴν διαφορὰν τοῦ πολιτεύματος τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἀχαιῶν, μήτε τὴν υπερβολὴν τῆς δυνάμεως· (2) ἀλλὰ πάσης ὑπεροχῆς φύσιν ἔχούσης αἰετὶ βαρύτερον χρῆσθαι τοῖς ὑποταττομένοις, πότερον, ἐφη, συμφέρεει συνεργεῖν ταῖς ὁρμαῖς ταῖς τῶν κρατούντων, καὶ μὴδὲν ἐμποδῶν ποιεῖν, ἔν' ὥς τάχιστα πεῖραν λάβωμεν τῶν βαρυτάτων ἐπιταγμάτων; ἢ τοῦναντίον, καθόσον οἱό τ' ἔσμεν, συμπαλαίοντας προσαντίχειν ἐπὶ τοσούτον, ἐφ' ὅσον μέλλομεν τελῶς" (3) Κἂν ἐπιτάττωσιν** καὶ τούτων ὑπομνησάμενοι αὐτοὺς ἐπιλαμβάνομεθα τῆς ὁρμῆς, παρακαθεζόμεν ἐπὶ ποσὸν τὸ πικρὸν αὐτῶν τῆς ἐξουσίας· ἄλλως τε δὴ καὶ περὶ πελείωνος ποιούμενων Ῥωμαίων, ὥς γε τοῦ νῦν, ὡς αὐτὸς φησὶ, Ἀρίσταινε, τὸ τηρεῖν τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας καὶ τὴν πρὸς τοὺς συμμάχους πίστιν. (4) Ἐάν δ' αὐτοὶ καταγνόντες τῶν ἰδίων δικαίων, αὐτόθεν εὐθέως καθάπερ οἱ δοριάλωτοι πρὸς πᾶν τὸ κελυφόμενον ἐτοί-

publicam moderabatur, ut, quidquid e re populi Romani esset, lubentissime faceret, quaedam etiam ultro, antequam populus Romanus mandasset. (5) Interim tamen operam dabat, ut leges ubique servare videretur, atque eam speciem prae se ferebat, cedens interdum, si qua lex mandatis populi Romani aperte repugnabat. (6) At Philopœmen et ipse quidem postulatis Romanorum, quaecumque a legibus ac fœdere gentis Achæorum non discedebant, sine controversia assentiebatur : (7) quaecumque vero præter leges ac fœdera imperabantur, adduci non poterat, eis sponte ut pareret; sed primo quidem rationibus contra allatis, deinde vero precibus contendendum esse aiebat : (8) quod si ne sic quidem flectere illos potuissent, tunc demum tamquam divini fidem contestatos cedere, atque imperata facere oportere.

Institutum suum in concione defendit Aristænus, ad-versante Philopœmene.

IX. a. Aristænus instituto suo apud Achæos patrocinabatur. Aiebat scilicet fieri non posse, ut qui hastam simul et caduceum manu præferant, ii amicitiam cum Romanis retineant : verum si resistendi vires suppetunt, idque perficere possumus. . . Philopœmen hoc dicere audeat? . . . (2) Cur, dum impossibilibus inhiamus, possibilia omittimus? Res etenim duas aiebat cuilibet politiæ esse propositas, honestum et utile. Et si honestum quidem impetrari posset, hoc præoptari abs quovis optimo cive debere : id si nequiret fieri, ad partem alteram, nempe ad utilitatem, confugiendum esse. (3) Verum enimvero neutrum consequi, id demum summæ dementiae indicium esse. Porro hoc infortunium palam accidere Achæis, qui in imperata omnia consentirent, sed ea ingratis nec sine stomacho efficerent. (4) Vel igitur abjiciendæ obedientiæ facultatem demonstrandam esse, vel si id ne verbis quidem pronunciare auderent, alacriter imperatis esse parendum.

IX. b. Philopœmen concionem admonebat, ne se adeo stultum putarent, ut nesciret quid inter Romanorum Achæorumque politiæ interesset, vel quanto illi potentia superiores essent. (2) Sed quia solet fortissimus quisque minores suos plus æquo gravare, utrum, inquit, expedit potentiorum impetum adjuvare ac nullatenus eis resistere, ita ut gravissima jussa statim experiamur? an potius pro copiis et viribus certantes obluere, quoad fieri poterit? . . . (3) Et si imperaverint . . . his in memoriam revocatis, illorum impetum inhibebimus, mitigabimusque aliquantulum eorum potentiæ acerbicatem : præsertim quia Romani, hactenus certe, ut ipse ais, Aristæne, plurimam curam præ se tulerunt sacramenta et fœdera fidemque sociis datam conservandi. (4) Quod si nos ipsi, de causæ nostræ æquitate desperantes, idcirco statim bello captorum instar ad omne

μους ἡμᾶς αὐτοὺς παρασχευάζωμεν, τί διοίσει τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος Σικελιωτῶν καὶ Τυανῶν τῶν ὁμολογουμένως καὶ πάλαι δουλευόντων; (5) Διόπερ ἔφη δεῖν, ἢ τοῦτο συγχωρεῖν, ὥς οὐδὲν ἰσχύει δίκαιον παρὰ Ῥωμαίοις, ἢ, μηδὲ τολμῶντας τοῦτο λέγειν, χρῆσθαι τοῖς δίκαιοις, καὶ μὴ προῖσθαι σφᾶς, ἔχοντάς γε δὴ μεγίστας καὶ καλλίστας ἀφορμὰς πρὸς Ῥωμαίους. (6) Ὅτι μὲν γὰρ ἤξει ποτὲ τοῖς Ἑλλήσιν ὁ καιρὸς οὗτος, ἐν ᾧ δεήσει ποιεῖν κατ' ἀνάγκην πᾶν τὸ παραγγελλόμενον, σαφῶς ἔφη γινώσκειν· ἀλλὰ πόττερα τοῦτον ὥς τάχιστα τις ἂν ἰδεῖν βουληθείη, ἢ τούναντιόν, ὥς βραδύτατα; δοκῶμεν γὰρ ὥς βραδύτατα. (7) Διὸ καὶ τούτῳ διαφέρειν ἔφη τὴν Ἀρισταίνου πολιτείαν τῆς ἑαυτοῦ· ἐκείνον μὲν γὰρ σπουδάζειν ὥς τάχιστα τὸ χρεῶν ἰδεῖν γενόμενον, καὶ συνεργεῖν τούτῳ κατὰ δύναμιν· αὐτὸς δὲ πρὸς τοῦτ' ἀντερεῖδειν καὶ διωθεῖσθαι, καθ' ὅσον ἐστὶ δυνατός. (8) Οὐ μὴν ἄλλ' ἐκ τῶν προειρημένων δῆλον, ὥς συνέβαινε γίνεσθαι τοῦ μὲν καλὴν, τοῦ δ' εὐσχήμονα τὴν πολιτείαν· ἀμφοτέρας γε μὴν ἀσφαλεῖς. (9) τοιγαροῦν μεγίστων καιρῶν τότε περιστάντων καὶ τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς Ἑλλήνας, τῶν τε κατὰ Φίλιππον καὶ (τῶν) κατ' Ἀντίοχον, ὅμως ἀμφοτέροι διετήρησαν ἀέριαια τὰ δίκαια τοῖς Ἀχαιοῖς πρὸς Ῥωμαίους. (10) φήμη δὲ τις ἐνέτρεχεν ὥς Ἀρισταίνου Ῥωμαίοις εὖνοῦ πτέρου μᾶλλον ἢ Φιλοπρόμενος ὑπόρχοντος.]

imperatum faciendum nosmet paratos exhibuerimus, quid, oro, intererit inter Achæorum gentem et Siculos et Tyanos [Tyrrhenos?] qui, ut nemo nescit, jam diu serviunt? (5) Quare vel, inquit, concedendum est nihil valere apud Romanos justitiam; vel, si id nemo affirmare audet, jure utique nostro utamur; neque res nostras pessumdemus, qui maximas pulcherrimasque occasiones bene rem gerendi cum Romanis habemus. (6) Et se quidem probe cognoscere aiebat, tempus aliquando adfore, quo Græcos oportebit imperata coactus facere: utrum tamen id citissime an potius tardissime spectare volumus? Sane arbitror, tardissime. (7) Ergo in hoc consilia sua politica ab Aristæni consiliis differre aiebat, quod hic daret operam ut quam citissime fati exitum videret, idque omni conatu urgeret; ipse autem resisteret ac pro viribus suis propulsaret. (8) Itaque ex prædictis apparet, Philoëmænis fuisse præclarum consilium, Aristæni autem honestum; utriusque tamen ad tutelam patriæ comparatum. (9) Itaque cum maximi momenti occasiones, Philippi nimirum et Antiochi bella, Romanis Græcisque supervenissent, ambo illi viri Romano in fœdere Achæos continuerunt. (10) Fama tamen manavit, Aristænum magis benevolum Romanis fuisse quam Philoëmænem.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ ΕΚΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

I. CALLICRATES, ROMAM LEGATUS, PRODIT LIBERTATEM ACHÆORUM.

Legatio LVIII.

I. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἀναδόντος Ὑπερβάτου τοῦ στρατηγοῦ διαβοῦλιον, ὑπὲρ τῶν γεγραμμένων παρὰ Ῥωμαίων ὑπὲρ τῆς τῶν ἐκ Λακεδαιμόνος φυγᾶς καθόδου, τί δεῖ ποιεῖν· (2) οἱ μὲν περὶ τὸν Λυκώρταν παρεκάλουν, μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, διότι Ῥωμαῖοι ποιοῦσι μὲν τὸ καθήκον αὐτοῖς, συνυπακούοντες τοῖς ἀκληρεῖν δοκοῦσιν εἰς τὰ μέτρια τῶν ἀξιουμένων· (3) ὅταν μέντοι γέ διδάξῃ τις αὐτούς, ὅτι τῶν παρακαλούμενων τὰ μὲν ἐστὶν ἀδύνατα, τὰ δὲ μεγάλῃν αἰσχύνῃν ἐπιφέροντα καὶ βλάβῃν τοῖς φίλοις, οὔτε φιλονεικεῖν εἰσώθασιν, οὔτε παραδιδάσθαι περὶ τῶν τοιούτων. (4) Διὸ καὶ νῦν, ἐάν τις αὐτοὺς διδάξῃ, ὅτι συμβήσεται τοῖς Ἀχαιοῖς, ἂν πειθαρχήσωσι τοῖς γραφομένοις, παραβῆναι τοὺς δροκούς, τοὺς νόμους, τὰς στήλας, ἃ συνέχει τὴν κοινὴν συμπολιτείαν ἡμῶν· (5) ἀναχωρήσουσι καὶ συγκαταθήσονται, διότι καλῶς ἐπέχομεν, καὶ παραιτούμεθα περὶ τῶν γραφομένων. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ περὶ τὸν Λυκώρταν ἔλεγον. (6) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ὑπερβάτον καὶ Καλλικράτην πειθαρχεῖν τοῖς γραφομένοις παρήκουν, καὶ μήτε νόμον, μήτε στήλην, μήτ' ἄλλο μηδὲν τούτου νομίζειν ἀναγκαϊότερον. (7) Τοιαύτης δ' οὔσης τῆς ἀντιλογίας, ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς πρεσβευτὰς ἐξαποστεῖλαι πρὸς τὴν σύγκλητον, τοὺς διδάζοντας ἃ Λυκώρτας λέγει. (8) Καὶ παραυτίκα κατέστησαν πρεσβευτὰς, Καλλικράτην Λεοντήσιον, Λυδιάδαν Μεγαλοπολίτην, Ἄρατον Σικυώνιον, καὶ, δόντες ἐντολὰς ἀκολουθούους τοῖς προσηρμένους, ἐξαπέστειλαν. (9) Ὡν καὶ παραγενομένων εἰς τὴν Ῥώμην, εἰσελθὼν ὁ Καλλικράτης εἰς τὴν σύγκλητον, τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ ταῖς ἐντολαῖς ἀκολουθῶς διδάσκειν τὸ συνέδριον, ὥστε τοὺναντίον ἐκ καταβολῆς ἐπεχείρησεν, οὐ μόνον τῶν ἀντιπολιτευομένων κατηγορεῖν θρασέως, ἀλλὰ καὶ τὴν σύγκλητον νουθετεῖν.

II. Ἐφη γάρ, αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους αἰτίους εἶναι τοῦ μὴ πειθαρχεῖν αὐτοῖς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ παρακούειν καὶ τῶν γραφομένων καὶ τῶν παραγγελλομένων. (2) Δυσεῖν γάρ οὐσῶν αἰρέσεων κατὰ τὸ παρὸν ἐν πάσαις ταῖς δημοκρατικαῖς πολιτείαις· καὶ τῶν μὲν φασχόντων, δεῖν ἀκολουθεῖν τοῖς γραφομένοις ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ μήτε νόμον, μήτε στήλην, μήτ' ἄλλο μηδὲν προὔργαι· ἄλλο μὴδὲν νομίζειν τῆς Ῥωμαίων προαιρέσεως· (3) τῶν δὲ τῶν νόμους προσφερομένων, καὶ τοὺς δροκούς, καὶ τὰς στήλας, καὶ παρακαλούντων τὰ πλήθη, μὴ ραδίως ταῦτα παραβαίνειν· (4) ἀχαϊκωτέραν εἶναι παρὰ πολὺ

LIBRI VICESIMI SEXTI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

I. Ea tempestate, quum questionem in concilio movisset prætor Hyperbatus de eo quod scripserant Romani de restituendis Lacedæmoniorum exsulis, ad deliberandumque proposuisset, quid in ea re esset faciendum; (2) Lycortas Achæis auctor fuit, « ne quidquam propterea mutarent. Romanos enim facere illos quidem pro suo officio, quum miserorum hominum precibus ac voluntati quatenus æqua videatur, morem gerant: (3) ceterum ubi aliquis ipsos docuerit, eâ, quæ postulentur, partim fieri non posse, partim conjuncta esse cum ingenti sociorum populi Romani dedecore et damno; non esse moris illorum, contendere pertinaciter, et invitos ad talia compellere. (4) Itaque etiam in hac re, posteaquam cognoverint, non posse Achæos ipsorum voluntati, per literas significatæ, aliter obtemperare, nisi ut jusjurandum, leges, fœdera columnis inscripta, quibus communis eorum res publica continetur, violent; (5) discessuros a proposito, et consensuros, justam habere Achæos causam, cur moras trahant, et literis ipsorum parere detrectent. » Ita quidem Lycortas. (6) Hyperbatus vero et Callicrates exsequendi quod scripserant Romani auctores erant Achæis; hortabanturque, ne ullius legis, fœderis columnæ inscripti, aut omnino cujusquam rei alius, potiorum habendam rationem censerent. (7) Hoc pacto dissidentibus sententiis eorum, qui concilio intererant, visum Achæis faciendum, ut Romam legatos mitterent, ad illa exponenda senatui quæ disseruerat Lycortas. (8) Decreti statim sunt Callicrates Leontensis, Lydiadas Megalopolitanus, Aratus Sicyonius; quos cum consentaneis mandatis proficisci jussunt. (9) Romam ut venerunt, estque eis datus senatus, tantum abfuit Callicrates ut convenienter acceptis mandatis cum patribus ageret, ut plane e contrario aggrediretur non solum eos audacter incusare, qui a se in republica dissiderent, sed ipsum quoque senatum sui officii monere.

II. Ipsos namque Romanos in causa esse dixit, cur minus morigeros Græci se adversus illos præberent, sive aliquid ipsis scriberent sive aliquid imperarent. (2) Nam cum duæ jam sint, aiebat, factiones in omnibus civitatibus, quæ populi voluntate reguntur, cumque alii dicant, exsequi oportere omnia, de quibus scriberent Romani, neque aut legem, aut fœdus stelæ inscriptum, aut quidquam aliud duendum esse antiquius Romanorum voluntate; (3) contra alii leges in medium afferant, et jusjurandum, et positas columnas, atque iidem hortentur populos, ne illam temere migrent: (4) horum sententiam vulgo Achæorum multo

ταύτην τὴν ὑπόθεσιν, καὶ νικητικωτέραν ἐν τοῖς πολ-
λοις. (6) Ἐξ οὗ τοῖς μὲν αἰρουμένοις τὰ Ῥωμαίων
ἀδοξίαν συνεξακολουθεῖν παρὰ τοῖς ὄλοις καὶ διαβολῇ,
τοῖς δ' ἀντιπράττουσι τάναντία. (6) Ἐὰν μὲν οὖν ὑπὸ
τῆς συγκλήτου γίγνηται τις ἐπισημασία, ταχέως καὶ
τοὺς πολιτευομένους μεταθήσεται πρὸς τὴν Ῥωμαίων
αἵρεσιν, καὶ τοὺς πολλοὺς τούτοις ἐπακολουθήσειν διὰ
τὸν φόβον. (7) Ἐὰν δὲ παρορᾶται τοῦτο τὸ μέρος, ἅπαν-
τας ἀπονεύσειν ἐπ' ἐκείνην τὴν ὑπόθεσιν· ἐνδοξοτέραν
γὰρ εἶναι καὶ καλλίω παρὰ τοῖς ὄλοις. (8) Διὸ καὶ
νῦν ἡδὴ τινὰς, οὐδὲν ἕτερον προσφερομένους δίκαιον
πρὸς φιλοδοξίαν, δι' αὐτὸ τοῦτο τῶν μεγίστων τυγχά-
νειν τιμῶν παρὰ τοῖς ἰδίοις πολιτεύμασι, διὰ τὸ δοκεῖν
ἀντιλέγειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν γραφομένοις, χάριν τοῦ δια-
μένειν τοὺς νόμους ἰσχυροὺς καὶ τὰ δόγματα τὰ γιγνό-
μενα παρ' αὐτοῖς. (9) Εἰ μὲν οὖν ἀδιαφόρως ἔχουσιν
ὑπὲρ τοῦ πειθαρχεῖν αὐτοῖς τοὺς Ἕλληνας καὶ συνυ-
πακούειν τοῖς γραφομένοις, ἄγειν αὐτοὺς ἐκέλευε τὴν
ἀγωγὴν, ἣν καὶ νῦν ἄγουσιν. (10) Εἰ δὲ βούλονται γί-
γνεσθαι σφίσι τὰ παραγγελλόμενα, καὶ μηδὲνα κατα-
φρονεῖν τῶν γραφομένων, ἐπιστροφὴν ποιήσασθαι πα-
ρεκάλει τοῦ μέρους τούτου τὴν ἐνδεχομένην. (11) Εἰ
δὲ μὴ, σαφῶς εἰδέναι, διότι τάναντία συμβήσεται ταῖς
ἐπινοαίαις αὐτῶν· ὃ καὶ νῦν ἤκει γενόμενον. (12) Πρῶτον
μὲν γὰρ, ἐν τοῖς Μεσσηνιακοῖς, πολλὰ ποιήσαντος Κοίν-
του Μαρκίου, πρὸς τὸ μηδὲν τοὺς Ἀχαιοὺς βουλευσάσθαι
περὶ Μεσσηνίων ἄνευ τῆς Ῥωμαίων προαιρέσεως· (13)
παρακούσαντας καὶ ψηφισαμένους αὐτοὺς τὸν πόλεμον,
οὐ μόνον τὴν χώραν αὐτῶν καταφθεῖραι πᾶσαν ἀδίκως,
ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πολιτῶν, οὓς μὲν
φυγαδεύσαι, τινὰς δ' αὐτῶν ἐκδότους λαβόντας, αἰκισα-
μένους πᾶσαν αἰκίαν, ἀποκτεῖναι, διότι προεκαλοῦντο
περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων ἐπὶ Ῥωμαίους. (14) Νῦν
δὲ ἅλιν ἐκ πλείονος χρόνου γραφόντων αὐτῶν ὑπὲρ
τῆς καθόδου τῶν ἐκ Λακεδαίμονος φυγᾶν, τοσοῦτον
ἀπέχειν τοῦ πειθαρχεῖν, ὥς καὶ στήλην ταθεῖσθαι, καὶ
πειποιῖσθαι πρὸς τοὺς κατέχοντας τὴν πόλιν ὄρκους,
ὑπὲρ τοῦ μηδέποτε καταλεύσεσθαι τοὺς φυγάδας. (15)
Εἰς ἃ βλέποντας αὐτοὺς, ἡξίου πρόνοιαν ποιεῖσθαι τοῦ
μείλλοντος. »

III. Ὁ μὲν οὖν Καλλικράτης, ταῦτα καὶ τοιαῦτα
εἰπὼν, ἀπῆλθεν. (2) Οἱ φυγάδες δ' ἐπεισελθόντες, καὶ
βραχέα περὶ αὐτῶν διδάξαντες, καὶ τινα τῶν πρὸς τὸν
κοινὸν ἔλεον εἰπόντες, ἀνεχώρησαν. (3) Ἡ δὲ σύγκλη-
τος, δόξασα τὸν Καλλικράτην λέγειν τι τῶν αὐτῇ συμ-
φερόντων, καὶ διδάχθεῖσα, διότι δεῖ τοὺς γε τοῖς αὐτῇ
δόγμασι συνηγοροῦντας αὔξειν, τοὺς δὲ ἀντιλέγοντας
ταπεινῶν. (4) οὕτω καὶ τότε πρῶτον ἐπεβάλετο, τοὺς
μὲν κατὰ τὸ βελτιστον ἱσταμένους ἐν τοῖς ἰδίοις πολι-
τεύμασιν ἑλαττοῦν, τοὺς δὲ καὶ δικαίως * προστρέχοντας
αὐτῇ σωματοποιεῖν. (5) Ἐξ ὧν αὐτῇ συνέβη κατὰ
βραχὺ, τοῦ χρόνου προβαίνοντος, κολάων μὲν εὐπο-
ρεῖν, φίλων δὲ σπανίζειν ἀληθινῶν. (6) Οὐ μὴν ἀλλὰ
τότε περὶ μὲν τῆς καθόδου τῶν φυγᾶν οὐ μόνον τοῖς

acceptiorem esse, faciliusque eam vincere apud multitudi-
nem posse. (5) Ex quo fieri, ut, qui Romanarum sunt
partium, inglorii apud vulgum sint, et calumniis obnoxii;
contrarium vero in republica sentientes diversa omnia expe-
riantur. (6) Jam quodsi aliqua per senatum fieret animad-
versio vel castigatio, cito et omnes civitatum principes ad
Romanas partes esse transituros, et vulgus etiam ubique præ
metu exemplum illorum secuturum; (7) sin hoc facere Pa-
tres neglexerint, illicet a Romanis omnes ad contrariam fa-
ctionem defecturos, quæ apud vulgus paratam laudem et
honestatis opinionem habeat. (8) Jamque adeo nonnullos
cernere esse, qui, cum aliud nihil ad magistratus ambien-
dos afferrent, unam illam ob causam maximos in suis civi-
tatibus honores sint consecuti, quod literis Romanorum se
opposuerint, patriæque leges et decreta propugnauerint.
(9) Siquidem igitur non curarent Romani, dicto sibi audien-
tes ut essent Græci, et literis ipsorum ut obtemperarent,
tenerent sane institutum, quo hactenus essent usi; (10)
at si morem geri suis mandatis, neque aspernari quemquam
vellent quæ scripsissent, patres hortabatur, ut in hanc curam
serio incumberent. (11) Sin minus, certo scire eos debere,
contrarium eventurum ejus, quod ipsi cogitaverint, sicut et
in præsentia evenisset. (12) Nam et nuper, belli Messeniaci
tempore, quum summo studio Q. Marcius id egisset, ne Ro-
manis inconsultis quidquam Achæi super rebus Messeniorum
decernerent, (13) illos contra, neglecto populi Romani
imperio, ac bello etiam propria sua auctoritate decreto, non
solum agrum omnem eorum inique vastasse, sed et civium
clarissimos quosque partim in exilium expulisse, partim
deditione acceptos, omni genere cruciatus vexatos, occidisse;
idque non aliam ob causam, nisi hanc, quod de rebus con-
troversis provocassent ad Romanos. Et nunc rursus idem
evenisse. (14) Nam cum literas de restituendis Lacedæ-
moniorum exsulibus ad Achæos mittere pridem Romani non
cessent, tantum abesse, ut morem voluntati eorum gerant,
ut fœdus icerint, et columnæ inscripserint, acjurejurando
fidem suam obstrinxerint, numquam exsules iri restitutum.
(15) Quæ cogitare ipsos et in posterum providere æquum
censebat. »

III. Hæc hisque similia postquam dixit Callicrates, dis-
cessit. (2) Secundum hæc introducuntur exsules : qui pauca
de se locuti, nonnullis etiam in medium prolatis, quæ ad
excitandum vulgo misericordiam valent, recesserunt. (3)
Senatus probato consilio, quod suggererat Callicrates,
disserentibus etiam nonnullis, oportere sane conditionem
illorum meliorem facere, qui decreta ipsius propugnarent,
illos vero, qui se eis opponerent, humiliores infirmioresque
reddere : (4) ita demum instituit, omnes, qui in suis civi-
tatibus bonarum essent partium, deprimere, eos vero, qui
suam sectam, quo jure quave injuria, sequerentur, alere,
omnibusque rebus ornare. (5) Ex quo paulatim factum est
cum procedente tempore, ut senatus assentatoribus abun-
daret, amicis veris destitueretur. (6) Tunc igitur de rebus

Ἀχαιοὶς ἔγραψε, παρακαλοῦσα συνεπισχεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς καὶ τοῖς Ἠπειρώταις· σὺν δὲ τούτοις, Ἀθηναῖοις, Βωιωτοῖς, Ἀκαρνανσίν· πάντας ὥσαντι προδιαμαρτυρομένη, χάριν τοῦ συντρέψαι τοὺς Ἀχαιοὺς. (7) Περὶ δὲ τοῦ Καλλικράτους αὐτοῦ κατ' ἰδίαν, παρασωπήσασα τοὺς συμπρεσβευτάς, κατέταξεν εἰς τὴν ἀπόκρισιν, διότι δεῖ τοιοῦτους ὑπάρχειν ἐν τοῖς πολιτευμασιν ἄνδρας, οἷός ἐστι Καλλικράτης. (8) Ὁ δὲ προειρημένος, ἔχων τὰς ἀποκρίσεις ταύτας, παρῆν εἰς τὴν Ἑλλάδα περιχαρής· οὐκ εἰδώς, ὅτι μεγάλων κακῶν ἀρχηγὸς γέγονε πᾶσι μὲν τοῖς Ἑλλήσι, μάλιστα δὲ τοῖς Ἀχαιοῖς. (9) Ἐτι γὰρ τούτοις ἔβην καὶ κατ' ἐμείνου τοὺς χρόνους κατὰ ποσὸν ἰσολογίαν ἔχειν πρὸς Ῥωμαίους, διὰ τὸ τετηρηκέναι τὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις καιροῖς, ἐξ οὗ τὰ Ῥωμαίων εἰλοντο, λέγω δὲ δὲ τοὺς κατὰ Φιλίππον καὶ Ἀντίοχον.* (10) Τοῦ δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους ἡζήμενου καὶ προκοπῆν εὐληφότες κατὰ τὸ βέλτιστον ἀπ' ὧν ἡμεῖς ἰστοροῦμεν χρόνων, αὕτη πάλιν ἀρχὴ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐγένετο μεταβολῆς, τὸ Καλλικράτους θράσος.* (11) Ῥωμαῖοι, ὄντες ἄνθρωποι καὶ ψυχῇ χρώμενοι λαμπρῇ καὶ προαιρέσει καλῇ, πάντας μὲν ἑλεῦσι τοὺς ἐπαικότας, καὶ πᾶσι πειρῶνται χαρίζεσθαι τοῖς καταφύγουσιν ὡς αὐτούς· (12) ὅταν μὲντοι γέ τις ὑπομνήσῃ τῶν δικαίων, τετηρηκώς τὴν πίστιν, ἀνατρέχουσι καὶ διορθοῦνται σφᾶς αὐτοὺς κατὰ δύναμιν ἐν τοῖς πλείστοις. (13) Ὁ δὲ Καλλικράτης, πρεσβεύσας κατὰ τοὺς ἐνεστώτας καιροὺς εἰς τὴν Ῥώμην χάριν τοῦ λέγειν τὰ δίκαια περὶ τῶν Ἀχαιῶν, χρησάμενος κατὰ τὸν ἀντικείμενον τοῖς πράγμασιν, καὶ συνεπισκασάμενος τὰ κατὰ Μεσσηνίους, ὑπὲρ ὧν οὐδ' ἐνεκάλουν οἱ Ῥωμαῖοι, παρῆν εἰς Ἀχαΐαν, προσανατεινόμενος τὸν ἀπὸ Ῥωμαίων φόβον· (14) καὶ, διὰ τὴν ἀποκρυσθαίαν καταπληξάμενος καὶ συντρέψας τοὺς θυλοὺς, διὰ τὸ μηδὲν εἰδέναι τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατ' ἀλήθειαν εἰρημένων ἐν τῇ συγκλήτῳ τοὺς πολλοὺς, πρῶτον μὲν ἡρέθη στρατηγός, πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς καὶ διορθωθεῖς· (15) ἐξῆς δὲ τούτοις, παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν, κατήγε τοὺς ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος καὶ τοὺς ἐκ τῆς Μεσσηνίας φυγάδας.

quidem exsulum non solum ad Achæos scripsit, hortans, ut juvarent reditum ipsorum; sed etiam ad Ætolos, Epirotas, Athenienses quoque, Bœotes et Acarnanes; quasi fidem omnium appellans, ad frangendam Achæorum potentiam. (7) De Callicrate vero nominatim, nulla ceterorum legatorum mentione facta, adjectum est responso, ita singulos in civitatibus debere esse animatos, ut Callicratem. (8) Is igitur cum his responsis gaudio ovans in Græciam revertitur; nihil cogitans, quantorum malorum cum in universum Græcis, tum maxime Achæis auctor exstitisset. (9) His enim ad illam usque diem æquo jure adhuc aliquatenus agere cum Romanis licuerat; quoniam, ex quo sectam populi Romani cœperunt sequi, fidem constanter temporibus maxime insignibus servaverant, tempora dico bellorum cum Philippo et Antiocho gestorum. * (10) Cum ab illis temporibus, quæ Historia nostra complectitur, incrementum etiam cepisset et in præclaris institutis progressum fecisset gens Achæorum; per Callicratis audaciam factum est, ut mutationis in deterius hinc rursus fieret initium. * (11) Romani etsi pro sua humanitate, magnitudine animi, et honesto proposito, omnium infortuniis moveri solent, et omnibus opem ferre, qui ad præsidium ipsorum confugiant, euituntur; (12) si qui tamen expertæ fidei socii juris sui illos admoneant, ut plurimum ad sese confestim redeunt, et socius admissa pro virili corrigunt. (13) Jam vero Callicrates, legatione ad populum Romanum ea tempestate functus, ut causam Achæorum tueretur; cum plane contrarium ejus fecisset, cujus causa fuerat missus; quum etiam Messeniorum negotium accivisset, licet eo nomine querela Romanorum nulla umquam fuisset audita; ubi in Achaiam est reversus, metum populi Romani omnibus incutere, (14) et renunciatione legationis suæ omnes terrere, universæ denique multitudinis animos dejicere. Itaque ergo, quod nihil quidquam eorum populus sciret, quæ revera ipse in senatu dixerat, primum quidem prætor est creatus, homo, ut cetera sileam vitia, etiam munerum largitione corruptus: (15) deinde, postquam magistratum iniisset, exsules Lacedæmoniorum et Messeniorum in suam quemque patriam restituit.

II. — GRACCHUS IN HISPANIA.

Strabo Geogr. lib. III, p. 163.

IV. Πολυβίου δ' εἰπόντος, τριακοσίας αὐτῶν (τῶν Καλιβήρων) καταλῦσαι πόλεις Τιβέριον Γράχχον· κωμωδῶν φησι Ποσειδώνιος τοῦτο τῷ Γράχῳ χαρίσασθαι τὸν ἄνδρα, τοὺς πύργους καλοῦντα πόλεις, ὥσπερ ἐν ταῖς θριαμβικαῖς πομπαῖς. (2) Καὶ ἰσως οὐκ ἄπιστον τοῦτο λέγει· καὶ γὰρ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ξυγγραφεῖς ῥαδιέως ἐπὶ τοῦτο φέρονται τὸ ψεῦσμα, καλλωπίζοντες τὰς πράξεις.

Tercentum oppida dejecit.

IV. Quod autem Polybius scripsit, Tib. Gracchum con urbes Celtiberiæ dejecisse; id comice exagitat Posidonius, in Gracchi gratiam, inquiens, ab eo turribus urbium nomen inditum, ut sit in pompis triumphalibus. (2) Atque id fortasse non abs re dixit. Nam et bellorum duces et scriptores rerum gestarum proclives sunt ad hoc genus mendacii, ut actiones verbis exornent.

III. — MORTUO PHILIPPO, INITIA REGNI PERSEI.

Excerpt. Valesian.

V. Περσεύς, ἀνανεωσάμενος τὴν φιλίαν τὴν πρὸς Ῥωμαίους, εὐθέως ἑλληνοκοπεῖν ἐπεβάλλετο· κατακαλῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τοὺς τὰ χρέα φεύγοντας, καὶ τοὺς πρὸς καταδίκας ἐκπεπτωκότας, καὶ τοὺς ἐπὶ βασιλικῶς ἐγκλήμασι παρακεχωρηκότας. (2) Καὶ τούτων ἐξετίθει προγραφὰς εἰς τε Δῆλον καὶ Δελφοὺς, καὶ τὸ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς ἱερὸν· διδοὺς οὐ μόνον τὴν ἀσφάλειαν τοῖς καταπορευομένοις, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπαρχόντων κομιδὴν, ἀφ' ὧν ἕκαστος ἔφυγε. (3) Παρέλυσε δὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ τῶν βασιλικῶν ὀφειλημάτων, ἀφῆκε δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς ἐγκλεισμένους ἐπὶ βασιλικαῖς αἰτίαις. (4) Ταῦτα δὲ ποιήσας, πολλοὺς ἐμετεώρισε, δοκῶν καλὰς ἐλπίδας ὑποδεικνύειν πᾶσι τοῖς Ἑλλήσιν ἐν αὐτῷ. (5) Ἐπείφαινε δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ λοιπῷ βίῳ προστασίαν τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα. (6) Κατὰ τε γὰρ τὴν ἐπιφάνειαν ἦν ἱκανὸς, καὶ πρὸς πᾶσαν σωματικὴν χρεῖαν τὴν διατείνουσιν εἰς τὸν πραγματικὸν τρόπον εὐθετός· κατὰ τε τὴν ἐπίφασιν εἶχεν ἐπισκύνιον καὶ τάξιν οὐκ ἀνοίκειον τῆς ἡλικίας. (7) Ἐπερφεύγει δὲ καὶ τὴν πατρικὴν ἀσέλγειαν, τὴν τε περὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὴν περὶ τῶν πότους· καὶ οὐ μόνον αὐτὸς μέτριον ἔπινε δειπνῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ συνόντες αὐτῷ φίλοι. (8) Καὶ τὰ μὲν προοίμια τῆς Περσέως ἀρχῆς τοιαύτην ἔσχε διάθεσιν.

(9) Φίλιππος ὁ βασιλεὺς, ὅτε μὲν ᾗδῃθη καὶ τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐξουσίαν ἔλαβε, πάντων ἦν ἀπιστότατος καὶ παρανομώτατος· ὅτε δὲ πάλιν τὰ τῆς τύχης ἀντέπνευσε, πάντων μετριώτατος. (10) Ἐπεὶ δὲ τοῖς θλοῖς πράγμασιν ἔπαισε, πρὸς πᾶν τὸ μέλλον ἀρμολόμενος ἐπειράτο κατὰ πάντα τρόπον σωματοποιεῖν τὴν αὐτοῦ βασιλείαν.

IV. — PAX CONFECTA INTER EUMENEM ET PHARNACEM SOCIOSQUE.

Legatio LIX.

VI. Ὁ Φαρνάκης, ἐξαπναιῶν καὶ βαρεῖας αὐτῷ τῆς ἐφόδου γενομένης, ἔτοιμος ἦν πρὸς πᾶν τὸ προτεινόμενον· πρέσβεις γὰρ ἐξαπέστειλε πρὸς Εὐμένην καὶ Ἀριαράθην. (2) Τῶν δὲ περὶ Εὐμένην καὶ Ἀριαράθην προσδεξαμένων τοὺς λόγους, καὶ παραχρῆμα συνεξαποστελάντων πρεσβευτὰς παρ' αὐτῶν πρὸς τὸν Φαρνάκην, καὶ τούτου γενομένου πλεονάκεις παρ' ἑκατέρων, ἐκυρώθησαν αἱ διαλύσεις ἐπὶ τούτοις· « (3) Εἰρήνην ἂν ὑπάρχειν Εὐμένει καὶ Προυσίᾳ καὶ Ἀριαράθῃ πρὸς « Φαρνάκην καὶ Μιθριδάτην εἰς τὸν πάντα χρόνον. « (4) Γαλατίας μὴ ἐπιβάλλειν Φαρνάκην κατὰ μηδένᾳ « τρόπον. Ὅσαι γεγόνασιν πρότερον συνθήκαι Φαρ- « νάκῃ πρὸς Γαλάτας, ἀκύρους ὑπάρχειν. (5) Ὅμοίως

Mores Persei.

V. Perseus, renovata cum populo Romano amicitia, confestim Græcos sibi conciliare omnibus modis cepit. Nam quotquot æris alieni causa, aut iudiciis condemnati, solum verterant, quique ob majestatis crimina patria excesserant, universos in Macedoniam evocavit; (2) edictis in insula Delo ac Delphis et in templo Itoniæ Minervæ palam propositis, quibus non modo impunitatem redeuntibus concedebat, sed etiam bonorum omnium restitutionem, quas quisque, quo tempore in exilium ivit, possedisset. (3) Pariterque qui in ipsa Macedonia inveniebantur fiscalibus debitis obstricti, iis omnia remisit; cunctosque, qui ob suspicionem aut crimen majestatis in vinculis erant, custodia liberavit. (4) His gestis multorum animos arrexerat, cum videretur præclaram omnibus Græcis spem in se ostendere. (5) Quin etiam in reliquo vitæ apparatu regiam dignitatem præferebat. (6) Nam et specie erat honesta, et corpore ad omne opus bello et pace obeundum valido; atque in vultu supercilium et dignitas non incongrua ætati ejus aderat. (7) Vitaverat enim paternam in mulieres atque in convivii intemperantiam: et in bibendo inter epulas non modo ipse moderatus erat, sed et amici qui convicti ejus utebantur. (8) Ac Persei quidem principatus hujusmodi exordium habuit.

(9) Philippus rex, postea quidem quam opibus auctus est, et Græciam in potestate habuit, omnium perfidissimus fuerat ac flagitiosissimus; ubi vero adversam fortunam esset expertus, omnium modestissimus. (10) Postremo postquam res ejus funditus labefactæ sunt, ad omnem futuri temporis casum comparans sese, regnam suum confirmare omnibus modis atque artibus erat connisus.

VI. Pharnaces, subita et gravi impressione hostium ter- ritus, ad quascumque pacis conditiones fuit paratus: quare etiam legatos ad Eumenem et Ariarathem misit. (2) Quem autem Eumenes et Ariarathes mentionem pacis æquis acce- pissent auribus, et suos statim legatos ad Pharnacem mi- sissent, idque sæpius ab utraque parte factum esset; his tandem conditionibus pax convenit: « (3) Eumeni, Pru- « siæ, et Ariarathi, cum Pharnace et Mithridate pax esto « perpetua. (4) Galatiam Pharnaces ne ingreditur ullo mo- « do. Quæcumque antea Pharnaci cum Gallis fœdera fœ- « runt, dirimuntur. (5) Paphlagonia pariter excedit, et,

« Παφλαγονίας ἐκχωρεῖν, ἀποκαταστήσαντα τοὺς οἰκή-
 « τας, οὓς πρότερον ἐξαγῆχει, σὺν δὲ τούτοις ὅπλα
 « καὶ βέλη καὶ τὰς ἄλλας παρασκευάς. (6) Ἀποδοῦναι
 « δὲ καὶ Ἀριαράθῃ τῶν τε χωρίων, ὅσα παρήρητο,
 « μετὰ τῆς προὔπαρχούσης παρασκευῆς, καὶ τοὺς δημή-
 « ρους. (7) Ἀποδοῦναι δὲ καὶ Τίον παρὰ τὸν Πόντον »
 « (ὃ μετὰ τινα χρόνον Εὐμένης ἔδωκε Προυσίᾳ πεισθεὶς,
 « μετὰ μεγάλης χάριτος). (8) Ἐγράφῃ δὲ καὶ, « τοὺς
 « αἰχμαλώτους ἀποκαταστήσαι Φαρνάκην χωρὶς λύ-
 « τρων, καὶ τοὺς αὐτομολοὺς ἅπαντας. (9) πρὸς δὲ
 « τούτοις, τῶν χρημάτων καὶ τῆς γάζης, ἥς ἀπήνεγκε
 « παρὰ Μορζίου καὶ Ἀριαράθου, ἀποδοῦναι τοῖς προ-
 « ειρημένοις βασιλεῦσιν ἑναχόσια τάλαντα. (10) καὶ
 « τοῖς περὶ τὸν Εὐμένην τ' προσθεῖναι, τὴν εἰς τὸν πό-
 « λεμον δαπάνην. » (11) Ἐπεγράφῃ δὲ καὶ « Μιθρι-
 « δάτῃ, τῷ τῆς Ἀρμενίας σατράπῃ, τ' τάλαντα, διότι
 « παραβὰς τὰς πρὸς Εὐμένην συνθήκας ἐπολέμησεν
 « Ἀριαράθῃ. » (12) Περιελήφθησαν δὲ ταῖς συνθήκαις,
 « τῶν μὲν κατὰ τὴν Ἀσίαν δυναστῶν Ἀρταξίας, ὃ τῆς
 « πλείστης Ἀρμενίας ἄρχων, καὶ Ἀκουσίλοχος. (13)
 « τῶν δὲ κατὰ τὴν Εὐρώπῃν, Γάταλος ὁ Σαουμάτης· τῶν
 « δ' αὐτονομουμένων, Ἡρακλεῦται, Μεσημβριανοὶ, Χερ-
 « βηνησίται, σὺν δὲ τούτοις Κυζικηνῶι. (14) Περὶ δὲ
 « τῶν δημῶν τελευταῖον ἐγράφῃ, πόσους δεήσει καὶ
 « τῖνας δοῦναι τὸν Φαρνάκην· ὧν καὶ παραγενθέντων,
 « ἑαυτῆς ἀνέζευξαν αἱ δυνάμεις. (15) Καὶ τοῦ μὲν Εὐ-
 « μένη καὶ Ἀριαράθῃ πρὸς Φαρνάκην συστάντος πολέμου
 « τοιοῦτον ἀπέβη τὸ τέλος.

« quos prius inde eduxit, incolas restituit, et simul cum
 « his arma tela et reliquum omnem apparatus. (6) Red-
 « dito etiam Ariarathi loca omnia, quæ fuere ei ademta,
 « cum omni apparatu qui ibi fuerat, itemque obsides. (7)
 « Reddito etiam Tium, quod est ad Pontum. » (Id oppi-
 « dum aliquanto post Eumenes Prusiæ dedit, ab eo exoratus,
 « in magnam accipientis gratiam) (8) Ad hoc scriptum in-
 « fœdere : « ut captivos transfugasque omnes sine pretio
 « Pharnaces redderet. (9) Item, ut ex ea pecunia et gaza,
 « quam a Morzia et Ariarathe abstulisset, prædictis regibus
 « nongenta redderet talenta; (10) Eumeni vero præterea
 « pro belli impensis trecenta talenta penderet. » (11) Præte-
 « rea scriptum, « ut Mithridates, præfectus Armeniæ, trecenta
 « solveret talenta, quia bellum cum Ariarathē gessit contra
 « fœdus, quod cum Eumene habuit. » (12) Comprehensi
 « sunt autem eodem fœdere, e dynastis Asiæ, Artaxias, ma-
 « joris partis Armeniæ regulus, et Acusilochus : (13) ex Eu-
 « ropæis, Gatalus Sarmata : e liberis civitatibus, Heracleotæ,
 « Mesembriani, Chersonesitæ, et cum his præterea Cyziceni.
 « (14) Postremo loco adjectum de obsidibus, quot numero et
 « cujus conditionis eos dare Pharnacem oportet : qui simul
 « venerunt, reversæ sunt copiæ. (15) Itaque belli, quod
 « Eumenes et Ariarathes cum Pharnace gesserunt, hic fuit
 « exitus.

V. — LYCIORUM LEGATIO ROMAM MISSA CONTRA RHODIOS.

Legatio LX.

VII. Μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν ὑπάτων Τιβερίου
 καὶ Κλαυδίου, τὴν πρὸς Ἰστρους καὶ Ἀγρίους, ἡ σύγ-
 κλητος ἐχρημάτισε τοῖς παρὰ τῶν Λυκίων ἥκουσι πρε-
 σβευταῖς, ἥδη τῆς θερείας ληγοῦσης. (2) οἵτινες πα-
 ρεγένοντο μὲν εἰς τὴν Ῥώμην, ἥδη καταπεπολεμημένων
 τῶν Λυκίων, ἐξαπεστάλησαν δὲ χρόνοις ἱκανοῖς ἀνώτε-
 ρον. (3) Οἱ γὰρ Ξάνθιοι, καθ' ὃν καιρὸν ἐμελλον εἰς
 τὸν πόλεμον ἐμβαίνειν, ἐξέπεμψαν πρεσβευτὰς εἰς τε
 τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὴν Ῥώμην, τοὺς περὶ Νικόστρα-
 τον. (4) οἱ τότε παραγενθέντες εἰς τὴν Ῥώμην, πολ-
 λούς εἰς ἔλεον ἐξεκαλέσαντο τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ, τι-
 θέντες ὑπὸ τὴν ὄψιν τὴν τε Ῥοδίων βαρύτητα καὶ τὴν
 αὐτῶν περίστασιν. (5) Καὶ τέλος εἰς τοῦτο ἤγαγον
 τὴν σύγκλητον, ὥστε πέμψαι πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥόδον,
 τοὺς διασαφήςοντας, ὅτι, τῶν ὑπομνηματισμῶν ἀνα-
 ληφθέντων, ὧν οἱ δέκα πρέσβεις ἐποίησαντο κατὰ τὴν
 Ἀσίαν, ὅτε τὰ πρὸς Ἀντίοχον ἐχέριζον, εὗρηνται Λύ-
 κιοι δεδομένοι Ῥοδίοις, οὐκ ἐν ὧρεϊ, τὸ δὲ πλεῖον,
 ὡς φίλοι καὶ σύμμαχοι. (6) Τοιαύτης δὲ γενομένης
 διαλύσεως, οὐδ' ὅπως ἤρεσκε πολλοῖς τὸ γεγονός. (7)
 Ἐδόκουν γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ κατὰ τοὺς Ῥοδίους καὶ
 Λυκίους διαγωνοθετεῖν, θέλοντες ἐκδαπανᾶσθαι τὰς

VII. Postquam missi fuissent Coss. Tiberius et Claudius
 in expeditionem contra Istros et Agrios, senatus, exeunte
 jam æstate, Lyciorum legatis operam dedit. (2) Hi Romam
 venerant, postquam bello jam Lycii fuerant devicti, quam-
 vis longo ante tempore fuissent missi. (3) Nam Xanthii
 sub tempus belli imminantis et in Achaiam et Romam lega-
 tionem miserant, cujus princeps Nicostratus. (4) Hi Ro-
 mam ut nunc venire, multos patrum ad misericordiam com-
 moverunt, quum et Rhodiorum crudelitatem et calamitatem
 suam ob oculos illis ponerent. (5) Ac tandem eo senatum
 adduxerunt, ut legatos Rhodum mitterent, qui significarent,
 inspectis commentariis, quos decem legati in Asia fecerant,
 quo tempore cum Antiocho res composuerant, repertum
 esse, Lycios Rhodiis fuisse concessos, non pro munere,
 sed potius tamquam amicos et socios. (6) Hoc negotium
 quum ita esset transactum, multis nequaquam res proba-
 batur. (7) Existimabantur enim Romani proposito præmio,
 ceu fieri amat a præsidibus ludorum, Rhodios et Lycios in-
 ter se velle committere, ad exhauriendos apparatus Rho-

παραθέσεις τῶν Ῥοδίων καὶ τοὺς θησαυροὺς· (8) ἀκηχοῦτες τὴν τε νυμφαγωγίαν τὴν νηωστὶ τῷ Περσεῖ γεγεννημένην ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὴν ἀνάπειραν τῶν πλοίων. (9) Συνέβαινε γὰρ βραχεῖ χρόνῳ πρότερον, ἐπιφανῶς καὶ μεγαλομερῶς ταῖς παρασκευαῖς ἀναπειραῖσθαι τοὺς Ῥοδίους ἅπασιν τοῖς σκάφεσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῖς. (10) Καὶ γὰρ ξύλων πλῆθος εἰς ναυπηγίαν ἐδίδото παρὰ τοῦ Περσέως τοῖς Ῥοδίοις, καὶ στελγίδα χρυσὴν ἐκάστω τῶν *φρακτῆτων ἐδεδώρητο, τῶν νηωστὶ νευμπαγωγηκῶτων αὐτῇ τὴν Λαοδίην.

Legatio LXI.

VIII. Εἰς τὴν Ῥόδον παραγενομένων τῶν ἐκ τῆς Ῥώμης πρεσβευτῶν, καὶ διασαφούντων τὰ δεδογμένα τῇ συγκλήτῳ, θόρυβος ἦν ἐν τῇ Ῥόδῳ καὶ πολλὴ ταραχὴ περὶ τοὺς πολιτευομένους, ἀγανακτούντων ἐπὶ τῷ μὴ φάσκειν ἐν δωρεᾷ δεδῶσθαι τοὺς Λυκίους αὐτοῖς, ἀλλὰ κατὰ συμμαχίαν. (2) Ἄρτι γὰρ δοκοῦντες καλῶς τεθεῖσθαι τὰ κατὰ Λυκίους, αὐτίς ἄλλην ἀρχὴν ἐώρων φουμένην πραγμάτων. (3) Εὐθέως γὰρ οἱ Λύκιοι, τῶν Ῥωμαίων παραγενομένων, καὶ διασαφούντων ταῦτα τοῖς Ῥοδίοις, πάλιν ἐστασίαζον, καὶ πᾶν ὑπομένειν οἷοι τ' ἦσαν ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς ἐλευθερίας. (4) Οὐ μὴν ἄλλ' οἱ γε Ῥόδιοι, ἀκούσαντες τῶν πρεσβευτῶν, καὶ νομίσαντες ἐξηπατῆσθαι τοὺς Ῥωμαίους ὑπὸ τῶν Λυκίων, παραχρῆμα κατέστησαν τοὺς περὶ Λυκόφρονα πρεσβευτὰς, διδάζοντας τὴν σύγκλητον περὶ τῶν προειρημένων. (5) Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τούτων ἦν, ὅσον οὕτω δοκούντων πάλιν ἐπαναστήσεσθαι τῶν Λυκίων.

VI. — DARDANII ET THESSALI LEGATIONEM MITTUNT ROMAM.

Legatio LXII.

IX. Ἡ σύγκλητος, παραγενομένων τῶν ἐκ τῆς Ῥόδου πρεσβευτῶν, διακούσασα τῶν λόγων, ὑπερέθετο τὴν ἀπόκρισιν. (2) Ἠκόντων δὲ τῶν Δαρδανίων, καὶ περὶ τοῦ πλῆθους τῶν Βασταρνίων, καὶ περὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις τόλμης ἐξηγουμένων· (3) καὶ διασαφούντων περὶ τῆς Περσέως κοινοπραγίας καὶ τῶν Γαλατῶν, καὶ φασκόντων, τοῦτον ἀγωνιᾶν μᾶλλον ἢ τοὺς Βαστάρνας, καὶ διὰ ταῦτα δεομένων σφίσι βοηθεῖν· (4) παρόντων δὲ καὶ Θετταλῶν, καὶ συνεπιμαρτυρούντων τοῖς Δαρδανίοις, καὶ παρακαλούντων καὶ τούτων ἐπὶ τὴν βοήθειαν· (5) ἔδοξε τῇ συγκλήτῳ, πέμψαι τινὰς, τοὺς αὐτόπτας ἐσομένους τῶν προσαγγελιομένων. (6) Καὶ παραυτίκα καταστήσαντες Αὐλὸν Ποστούμιον ἐξαπέστειλαν, καὶ σὺν τούτῳ τινὰς τῶν νέων.

diorum et thesauros; (8) postquam scilicet audivissent, quomodo Rhodii nuper Persei sponsam classe ad sponsam deduxerunt, et quomodo navium suarum fecerint periculum. (9) Acciderat namque paulo ante, ut Rhodii cum insigni et magnifico apparatu omnium, quas habebant, navium experimentum agerent. (10) Perseus enim navalis materię ad classem aedificandam ingentem copiam illis fuerat largitus, qui etiam singulis remigibus, a quibus paulo ante Laodice sponsa ipsius fuerat deducta, tœniam ex auro donavit.

Rhodiurum legatio Romam.

VIII. Postquam populi Romani legatio Rhodum venit, et senatus decretum exposuit, tumultus et magna perturbatio inter magistratus Rhodios est orta, omnibus iniquo animo ferentibus, quod dicerent Romani, Lycios datos Rhodiis fuisse, non loco muneris, verum ut pro sociis eos haberent. (2) Nam quum res Lyciorum ordinasse recte non multo ante sibi viderentur, aliud denuo molestiarum principium sibi videbant exoriri. (3) Lycii enim, simul ac venerunt Romani, et ista Rhodiis declararunt, seditionem iterum excitaverunt, seque paratos ostenderunt omnia pati, quo legibus suis et libertati redderentur. (4) Rhodii vero, legatione audita, Romanos a Lyciis fuisse deceptos rati, legatum statim Lycophronem miserunt, qui senatum de omnibus, quę diximus, edoceret. (5) Et harum quidem rerum hic fuit tum status, quum crederentur Lycii brevi admodum tempore adversus Rhodios rebellaturi.

IX. Senatus post legationis Rhodiurum adventum, ea audita, responsum dare distulit. (2) Cum autem Dardanii venissent, et de Bastarnis exposuissent, quanta eorum multitudo, quam ingentia eorum corpora, quanta in periculis esset illorum audacia; (3) docuissent etiam de societate a Perseo inita cum Gallis, dixissentque, majori sibi Perseum quam Bastarnas esse terrori, ac propterea opem sibi ferri postulassent: (4) quum præterea Thessali, qui aderant, quę dixerant Dardanii, suo testimonio confirmassent, et auxilium etiam ipsi poposcissent; (5) decrevit Senatus, quosdam mittere, ad visendum, quid eorum esset, quę nunciabantur. (6) Et statim Aulo Postumio negotium datum, ut eo proficisceretur, suntque cum ipso proficisci jussi e junioribus nonnulli.

VII. — RES SYRIACÆ.

Athenæus lib. X, p. 439; V, p. 193 sq.

X. Πολύβιος ἐν τῇ ἕκτῃ καὶ εἰκοστῇ τῶν Ἱστοριῶν καλεῖ αὐτὸν Ἐπιμανῆ, καὶ οὐκ Ἐπιφανῆ, διὰ τὰς πράξεις. (2) Περὶ οὗ φησι Πολύβιος τάδε· Ὡς ἀποδιδράσκων ἐκ τῆς αὐλῆς ἐνίστε τοὺς θεράποντας, οὗ τύχοι τῆς πόλεως, αἰὲν ἐφαίνετο δεύτερος καὶ τρίτος. (3) Μάλιστα δὲ πρὸς τοῖς ἀργυροκοπέοις εὗρισκετο καὶ χρυσοχοείοις, εὐρεσιλογῶν καὶ φιλοτεχνῶν πρὸς τοὺς τορευτάς καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας. (4) Ἐπειτα καὶ μετὰ δημοτῶν ἀνθρώπων συγκαταβαίνων ὥμιλει ᾧ τύχοι, καὶ μετὰ τῶν παρεπιδημούντων ξένων συνέπιπνε τῶν εὐτελεστάτων. (5) Ὅτε δὲ τῶν νεωτέρων αἰσθοιτό τινας συνευχόμενους ὅπου δῆποτε, οὐδεμίαν ἔμφασι ποιήσας παρῆν ἐπικωμαῶν μετὰ κερατίου καὶ συμφωνίας, ὥστε τοὺς πολλοὺς διὰ τὸ παράδοξον ἀνισταμένους φεύγειν. (6) Πολλάκις δὲ καὶ τὴν βασιλικὴν ἀποθέμενος ἐσθῆτα, τήθενναν ἀναλαβὼν περιῖει κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀρχαιρεσιάζων· καὶ τοὺς μὲν δεξιούμενος, τοὺς δὲ καὶ περιπτύσσων, παρεκάλει φέρειν αὐτῷ τὴν ψῆφον, ποτὲ μὲν ὡς ἀγορανόμος γένηται, ποτὲ δὲ καὶ ὡς δήμαρχος. (7) Τυχὼν δὲ τῆς ἀρχῆς, καὶ καθίσας ἐπὶ τὸν ἐλεφάντινον δίσκρον κατὰ τὸ παρὰ Ῥωμαίους ἔθος, διήκουσε τῶν κατὰ τὴν ἀγορὰν γιγνομένων συναλλαγμάτων, καὶ διέκρινε μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ προθυμίας. (8) Ἐξ ὧν εἰς ἀπορίαν ἦγε τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἐπεικτεῖς οἱ μὲν γὰρ ἀφελῆ τινα αὐτὸν εἶναι ὑπελάμβανον, οἱ δὲ μαίνόμενον. (9) Καὶ γὰρ περὶ τὰς δωρεὰς ἦν παραπλήσιος· ἐδίδου γὰρ τοῖς μὲν ἀστραγάλους δοξαδεύουσιν, τοῖς δὲ φοινικοδαλάνους, ἄλλοις δὲ χρυσίον. (10) Καὶ ἐξ ἀπαντήσεως δὲ τισιν ἐντυχάνων, οὐς μὴ ἠώρακε ποτὲ, ἐδίδου δωρεὰς ἀπροσδοκίτους. (11) Ἐν δὲ ταῖς πρὸς τὰς πόλεις θυσίαις, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς τιμαῖς, πάντας ὑπερέβαλε τοὺς βασιλευσάτους. (12) Τοῦτο δ' ἂν τις τεκμήραιτο ἐκ τοῦ παρ' Ἀθηναίους Ὀλυμπίου, καὶ τῶν περὶ τὸν ἐν Δῆλῳ βωμὸν ἀνδριάντων. * * (13) Ἐλούετο δὲ καὶ τοῖς δημοσίοις βαλανείοις, ὅτε δημοτῶν ἦν τὰ βαλανεῖα πεπληρωμένα, κεραμίων εἰσφερομένων αὐτῷ μύρων τῶν πολυτελεστάτων. (14) Ὅτε καὶ τινος εἰπόντος, μακάριοί ἐστε ὑμεῖς οἱ βασιλεῖς, οἱ καὶ τοιούτους χρώμενοι, καὶ ὀδωδότες ἡδύ· (15) καὶ μηδὲν τὸν ἄνθρωπον προσεπὼν, ὅπου κεῖνος τῇ ἐξῆς ἐλούετο, ἔπεισελθὼν, ἐποίησεν αὐτοῦ κατακυθῆναι τῆς κεφαλῆς μέγιστον κεράμιον πολυτελεστάτου μύρου, τῆς στακτῆς καλουμένης· (16) ὡς πάντας ἀναστάντας κυλιέσθαι λουόμενους τῷ μύρῳ, καὶ διὰ τὴν γλισχρότητα καταπίπτοντας, γέλωτα παρέχειν, καθάπερ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλεῖα.

Initium regni Antiochi Epiphanis.

X. Hunc Polybius libro vicesimo sexto Historiarum Ἐπιμανῆ vocat, non Ἐπιφανῆ, ob ea quæ ab illo sunt acta. (2) Scribit enim de eo Polybius hæc: Ex regia nonnumquam elapsus insciis ministris, quacumque in parte urbis oberrans cum uno aut duobus comitibus conspiciebatur. (3) Maxime vero in argenti sculptorum aut auri fusorum officinis deprehendebatur, cum cælatoribus aliisque artificibus confabulans et de artis subtilitate disserens. (4) Præterea in plebeiorum hominum conversationem se demittens, cum his, quicumque fuissent, sermones conserebat, et cum vilissimis advenis et peregrinis compotabat. (5) Si quando juvenes quosdam quocumque in loco una convivari intellexisset, nullo adventus sui facto indicio, cum tibia et symphonia aderat lascivens et comessabundus; ut inexpectato ejus adventu territi plerique, surgentes de convivio profugerent. (6) Sæpius etiam, exuta regia veste, toga indutus in foro obambulabat veluti candidatus in comitiis; nunc hos dextra prensans, nunc illos etiam amplectens, rogansque, ut pro se suffragium ferrent, quo sive ædilis sive tribunus plebis crearetur. (7) Magistratum vero, quem petierat, adeptus, in eburnea sella curuli sedens, prout mos est Romanis, de forensibus actionibus, commerciis atque contrahentibus cognoscebat, magnoque et alacri studio jus dicebat. (8) Quibus rebus ansam dubitandi præbuit cordatis modestisque viris; quorum alii eum simplicem atque facilem virum esse judicabant, alii insanum. (9) Nam et ejusdem modi fuit ejus ingenium in muneribus dandis; ut qui aliis talos ex dorcadum cornubus dono daret, aliis palmulas, aliis aurum; (10) nonnumquam vero etiam forte fortuna occurrentes, quos numquam vidiasset, insperatis donaret muneribus. (11) In sacrificiis vero atque donariis, quæ ipsius nomine consecrabantur in urbibus, et in deorum cultu, omnes, qui [ante ipsum] regnarunt, superavit. (12) Cujus rei testis est Jovis Olympii templum Athenis, et statuæ circa aram Deli positæ. * * (13) In publicis balneis lavabatur, etiam cum frequentissima plebis multitudine occuparentur; pretiosissimorumque unguentorum amphoræ tunc ad eum perferri solebant. (14) Quo tempore quum aliquis diceret, beati estis vos Reges, qui talibus utentes suaviter oletis; (15) nullo homini responso dato, postridie ingressus ubi ille lavabat, maximum vas pretiosissimi unguenti, quæ stacte seu stillaticia myrrha vocatur, super caput ejus jussit effundi. (16) Quo facto, surgentes omnes, unguento sese lavaturi, catervatim advolarunt, rexque etiam ipse: sed fallente propter viscositatem vestigio lapsantes, multum risum commovebant.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ ΕΒΔΟΜΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI VICESIMI SEPTIMI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUIÆ.

I. INITIA BELLI PERSICI.

(1.) Legatio LXIII.

Ι. Ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ παρεγένοντο πρέσβεις, παρὰ μὲν Θεσπείων, οἱ περὶ Λασύν καὶ Καλλίαν, παρὰ δὲ Νέωνος, Ἰσμενίας· (2) οἱ μὲν περὶ Λασύν ἐγγχειρίζοντες τὴν ἑαυτῶν πατρίδα Ῥωμαίοις, ὃ δὲ Ἰσμενίας κατὰ κοινὸν πάσας τὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις διδοὺς εἰς τὴν τῶν πρεσβευτῶν πίστιν. (3) Ἦν δὲ τοῦτο μὲν ἐναντιώτατον τοῖς περὶ τὸν Μάρκιον· τὸ δὲ κατὰ πόλιν διελεῖν τοὺς Βοιωτοὺς οἰκειότατον. (4) Διὸ τοὺς μὲν περὶ τὸν Λασύν, καὶ τοὺς Χαιρωνεῖς, καὶ τοὺς Λεβαδεῖς, καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι παρήσαν ἀπὸ τῶν πόλεων, ἀσμένως ἀπεδέχοντο καὶ κατέψων· (5) τὸν δὲ Ἰσμενίαν παρεδειγμάτιζον, ἀποτριβόμενοι καὶ παρορῶντες. (6) Ὅτε καὶ συνεπιθέμενοί τινες τῶν φυγάδων μικροῦ κατέλευσαν τὸν Ἰσμενίαν, εἰ μὴ κατέφυγεν ὑπὸ τὰ δίθυρα τῶν Ῥωμαίων. (7) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐν ταῖς Θήβαις συνέβαινε ταραχὰς εἶναι καὶ στάσεις. (8) Οἱ μὲν γὰρ ἔφασαν, δεῖν διδόναι τὴν πόλιν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν· οἱ δὲ Κορωνεῖς καὶ Ἀλιάρτιοι, συνδεδραμηκοτες εἰς τὰς Θήβας, ἀκμὴν ἀντεποιοῦντο τῶν πραγμάτων, καὶ μένειν ἔφασαν δεῖν ἐν τῇ πρὸς τὸν Περσέα συμμαχίᾳ. (9) Καὶ μέχρι μὲν τινος ἐφάμιλλος ἦν ἡ διάθεσις τῶν στασιαζόντων· Ὀλυμπίχου δὲ τοῦ Κορωνέως πρῶτον μεταθεμένου, καὶ φάσκοντος, δεῖν ἀντέχεσθαι Ῥωμαίων, ἐγένετο καὶ ὀλοσχερὴς ῥοπή καὶ μετάπτωσις. (10) Καὶ πρῶτον μὲν τὸν Δικέταν ἠνάγκασαν πρεσβεύειν πρὸς τοὺς περὶ τὸν Μάρκιον, ἀπολογησόμενον ὑπὲρ τῆς πρὸς τὸν Περσέα συμμαχίας. (11) Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς περὶ τὸν Νέωνα καὶ τὸν Ἰππίαν ἐξέβαλλον, συντρέχοντες ἐπὶ τὰς οἰκίας αὐτῶν, καὶ κελεύοντες αὐτοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογεῖσθαι περὶ τῶν διωκονομημένων· οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ τὰ περὶ τὴν συμμαχίαν οἰκονομήσαντες. (12) Τούτων δὲ παραχωρησάντων, ἑαυτῆς ἀθροισθέντες εἰς ἐκκλησίαν, πρῶτον μὲν τιμὰς ἐψηφίσαντο καὶ [δωρεὰς] τοῖς Ῥωμαίοις, εἶτα ἐνεργεῖν ἐπέταξαν τοῖς ἀρχουσι τὴν συμμαχίαν. (13) Ἐπὶ δὲ πᾶσι πρεσβευτὰς κατέστησαν τοὺς ἐγγχειριούντας τὴν πόλιν Ῥωμαίοις, καὶ κατάρχοντας τοὺς παρ' αὐτῶν φυγάδας.

ΙΙ. Τούτων δὲ συντελουμένων ἐν ταῖς Θήβαις, οἱ φυγάδες ἐν τῇ Χαλκίδι, προστησάμενοι Πομπίδην, κατηγορίαν ἐποιοῦντο τῶν περὶ τὸν Ἰσμενίαν, καὶ Νέωνα, καὶ Δικέταν. (2) Προδῆλου δὲ τῆς ἀγνοίας οὐσης τοῖς προειρημένων, καὶ τῶν Ῥωμαίων συνεπισχυόντων τοῖς φηγάσιν, (3) εἰς τὴν ἐσχάτην διάθεσιν ἔχον οἱ περὶ

(1.) *Commune Bæotum dissolvitur, et Bæoti abstrahuntur a societate Persei.*

I. Ea tempestate venerunt legati; Thespiensium quidem missu, Lasys et Callias; Neonis vero, Ismenias. (2) Lasys patriam suam Romanis tradebat: Ismenias omnes Bæotia urbes in commune fidei legatorum permittebat. (3) Id vero a proposito [Q.] Marci alienissimum erat, sicut contra consilii ejus accommodatissimum, ut separata per singulas civitates concilia Bæoti haberent. (4) Itaque Lasyn, et Chæronenses, Lebadenses, et reliquos a civitatibus missos, lætus suscipiebat et demulcebat; (5) Ismeniam vero propalam contemptim tractabat, summovens eum atque aspernans. (6) Quo quidem tempore exsules nonnulli, conspiratione facta, Ismeniam tantum non saxis obruissent, nisi sub Romanorum legatorum podium confugisset. (7) Per id tempus vigeabant Thebis tumultus et seditiones. (8) Nam alii urbem fidei Romanorum permittendam censebant; Coronæi vero et Haliartii, facto Thebas concursu, rerum acriter ad se trahebant, et in societate Persei manendum esse contendebant. (9) Ac fuerunt quidem aliquamdiu paria contententium studia. Sed postquam primus omnium Olympichus Coronæus mutata sententia adhærendum esse Romanis dixit, animorum totius multitudinis facta inclinatio est et mutatio. (10) Primo igitur Dicetan legatum proficisci ad Marcium compulerunt, qui societatem cum Perseo initam illi excusaret. (11) Neonem deinde atque Hippium ejecerunt, impetu in eorum domos facto; jusseruntque, ut universæ administrationis suæ rationem redderent: hi namque erant, quorum auctoritate contracta fuerat cum Perseo societas. (12) Qui postquam abierunt, protinus isti, cæcione advocata, honores [et munera] decreverunt Romanis; deinde magistratibus mandarunt, ut societati cum illis inenndæ operam darent: (13) postremo legatos decreverunt, qui Romanis urbem traderent, exsulesque suos reducerent.

II. Hæc dum ita geruntur Thebis, exsules, qui Chalcide erant, duce atque auctore Pompiden, Ismeniam, Neonem, et Dicetam deferre instituerunt. (2) Quum autem manifesta esset illorum culpa, et Romani exsilibus faverent, (3) ad extremum periculi et inopiæ consilii Hippias, et qui earum-

τὸν Ἰππίαν, ὥστε καὶ τῷ βίῳ κινδυνεῦσαι παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ὑπὸ τῆς ὁρμῆς τοῦ πληθους, ἥως οὐ βραχύ τι τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν προύνοηθησαν οἱ Ῥωμαῖοι, παρακατασχόντες τὴν ἐπιφορὰν τῶν ὅχλων. (4) Τῶν δὲ Θηβαίων παραγενομένων, καὶ κομιζόντων τὰ προειρημένα δόγματα καὶ τὰς τιμὰς, ταχέϊαν ἕκαστα τῶν πραγμάτων ἐλάμβανε τὴν ἀνταπόδοσιν, ἅτε τῶν πόλεων παρακειμένων ἀλλήλαις ἐν πανί βραχεῖ διαστήματι. (5) Πλὴν ἀποδεξάμενοι τοὺς Θηβαίους οἱ περὶ τὸν Μάρκιον, τὴν τε πόλιν ἐπήνεσαν, καὶ τοὺς φυγάδας συνέβουλευσαν ἀπαγαγεῖν εἰς τὴν οἰκίαν. (6) Εὐθύς τε παρήγγειλαν πρὸςθεύειν πᾶσι τοῖς ἀπὸ τῶν πόλεων εἰς τὴν Ῥώμην, διδόντας αὐτὰς εἰς τὴν πίστιν, κατ' ἰδίαν ἑκάστας. (7) Πάντων δὲ κατὰ τὴν πρόθεσιν αὐτοῖς χωρούντων ταῦτα δ' ἦν τὸ διαλύσαι τῶν Βοιωτῶν τὸ ἔθνος, καὶ λυμῆνασθαι τὴν τῶν πολλῶν εὐνοίαν πρὸς τὴν Μακεδόνων οἰκίαν. (8) οὗτοι μὲν μεταπεμφάμενοι Σαρούσιον ἐξ Ἄργους, καὶ καταλιπόντες ἐπὶ τῆς Χαλκίδος, προῆγον ἐπὶ Πελοπόννησον. Νέων δὲ μετὰ τινας ἡμέρας ἀνεχώρησεν εἰς Μακεδονίαν. (9) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἰσμενίαν καὶ Δικέταν τότε μὲν ἀπήχθησαν εἰς φυλακὴν· μετὰ δὲ τινα χρόνον ἀπήλλαξαν αὐτοὺς ἐκ τοῦ ζῆν. (10) Τὸ δὲ τῶν Βοιωτῶν ἔθνος, ἐπὶ πολλὸν χρόνον συντετηρηκὸς τὴν κοινὴν συμπολιτείαν, καὶ πολλοὺς καὶ ποικίλους καιροὺς διαπνευγὸς παραδόξως, τότε προπετῶς καὶ ἀλογίστως ἐλόμενον τὰ παρὰ Περσέως, εἰκῇ καὶ παιδαριωδῶς ποτηθὲν, κατελύθη καὶ διεσκορπίσθη κατὰ πόλεις. (11) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀῖλλον καὶ Μάρκιον, παραγενηθέντες εἰς τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν, ἐγρημάτισαν ταῖς συναρχαῖς ταῖς τῶν Ἀχαιῶν, καὶ παρεκάλεσαν Ἀρχωνα τὸν στρατηγὸν, χιλιούς ἐκπέμψαι στρατιώτας εἰς Χαλκίδα, παραφυλάσσοντας τὴν πόλιν μέχρι τῆς Ῥωμαίων διαβάσεως. (12) Τοῦ δὲ Ἀρχωνος ἐτοίμως συνυπακούσαντος, οὗτοι μὲν ταῦτα διαπράξαντες ἐν τοῖς Ἑλλησι κατὰ χεῖμῶνα, καὶ τῷ Ποπλίῳ συμμειξαντες, ἀπέπλεον εἰς τὴν Ῥώμην.

(II.) Legatio LXIV.

III. Οἱ περὶ τὸν Τιθέριον καὶ Ποστούμιον κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, ἐπιπορευόμενοι τὰς νήσους, καὶ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεις. (2) * * πλείστον δ' ἐν τῇ Ῥόδῳ, καίπερ οὐ προσδεομένων τῶν Ῥοδίων κατὰ τοὺς τότε χρόνους. (3) Ἡγησίλοχος γάρ, τότε πρυτανεύων, ἀνὴρ τῶν εὐδοκιμούντων, δ καὶ μετὰ ταῦτα πρὸςθεύσας εἰς τὴν Ῥώμην, ἔτι πρότερον, ἅμα τῷ φαγερὸν γενέσθαι, διότι μέλλουσι πολεμεῖν Ῥωμαῖοι τῷ Περσεῖ, τὰλλα τε παρακεκλήκει τοὺς πολλοὺς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν αὐτῶν Ἀπιδῶν, καὶ μ' ναῦς συμβουλεύσας τοῖς Ῥοδίοις ὑποζωννύειν. (4) ἵνα, ἐάν τις ἐκ τῶν καιρῶν γένηται χρεια, μὴ τότε παρασκευάζωνται πρὸς τὸ παρακαλούμενον, ἀλλ' ἐτοίμως διακείμενοι πράττωσι τὸ κριθὲν ἑαυτῆς. (5) Ἄ τότε προφερόμενος τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ δεικνὺς ὑπὸ τὴν ὄψιν τὰς παρασκευάς, εὐδοκουμενούς τῇ πόλει τοὺς πρὸςθευτὰς ἐξαπέστειλεν. (6) Οἱ

POLYBIUS. — II.

dem erant parti im, venerunt : adeo ut, concitata vehementius multitudine, etiam de vita statim periclitarentur ; donec Romani, aliquam sibi curam esse de eorum salute ostendentes, ruentis turbæ impetum inhibuerunt. (4) Ubi vero advenerunt Thebani qui decreta Thebanorum et delatos Romanis honores nunciabant ; brevi omnia in contrarium sunt mutata, maxime propter intervallum exiguum, quo duæ illæ urbes inter se distant. (5) Ceterum Marcius, benigne exceptis legatis, civitatem dilaudavit, et consilium iis dedit, ut exsules in patriam reducerent : (6) monuitque insuper, ut ex omnibus civitatibus Romam mitterentur legati, qui singulas illas in fidem Romanorum permitterent. (7) Omnibus dein rebus ex animi sententia confectis, dissoluta nempe societate mutua gentis Bæotorum, et aversis populorum animis a Macedonum domo regia, (8) Marcius ceterique Romani, Argis accitum Servium [Cornelium Lentulum], Chalcidi eum præficiunt, ipsi in Peloponnesum profiscuntur. Neon post paucos dies in Macedoniam se transfert. (9) Ismenias vero et Dicetas, in carcerem tunc coniecti, non multo post mortem sibi consciverunt. (10) At gens Bæotorum, quæ unam rempublicam longo tempore coluerat, et multa magnaue pericula præter spem evaserat, quum præpeti vel potius nullo consilio Persei partes esset amplexa, temere ac puerilem in modum tunc territa, soluta est et oppidatim divulsa. (11) Aulus [Atilius] et Marcius, postquam Argos ventum, cum magistratibus Achæorum, qui eo loci convenerant, egerunt, et prætorem Archonem hortati sunt, ut Chalcidem milites mille præsidii causa mitteret, donec Romani illuc trajicerent. (12) Quod quum ab Archone sine mora esset factum, Romani, hisce rebus per hiemem in Græcia gestis, cum Publio [Lentulo] congressi, Romam navibus repetierunt.

(II.) Legatio Romanorum in Asiam.

III. Circa tempus idem Tiberius [Claudius] et A. Postumius, insulas circumeuntes et Asiæ urbes, Rhodum quoque adierunt ; (2) etsi Rhodii tempestate illa hac inspectione nequaquam opus habebant. (3) Hegesilochus enim, qui in summo tum magistratu erat (Prytanin ipsi vocant), magnæ vir dignationis, qui etiam postea legatione Romanus est functus, jam antea, simul ac cognitum est, bellum a Romanis cum Perseo gestum iri, cum ad cetera quod attinet suos cives fuerat cohortatus, ut spes suas cum Romanis jungerent, tum etiam auctor Rhodiis fuerat, ut quadraginta naves reficerent ; (4) ne, si quæ tempora inciderent, ut iis populo Romano opus esset, in apparanda classe, tunc cum peteretur, essent occupati ; sed, rebus ante præparatis, ex templo, quod decretum foret, præstarent. (5) Hæc ille tum Romanis ostentans, et apparatus ipsos oculis eorum subiiciens, legatos dimisit, de civitate optime sentientes. (6)

δὲ περὶ τὸν Τιβέριον, ἀποδεχόμενοι τὴν τῶν Ῥοδίων εὐνοιαν, ἐκομίζοντο εἰς τὴν Ῥώμην.

(III.) Legatio LXV.

IV. Περσεὺς μὲν, μετὰ τὸν σύλλογον τὸν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, * * τῶν Ἑλλήνων, πάντα τὰ δίκαια κατέταττεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν, καὶ τοὺς ὑφ' ἑκατέρων ρηθέντας λόγους· (2) ἅμα μὲν ὑπολαμβάνων, ὑπερδέξιος φανήσεσθαι τοῖς δικαίοις, ἅμα δὲ βουλόμενος ἀτόπειραν λαμβάνειν τῆς ἐκάστῳ προαιρέσεως. (3) Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἄλλους δι' αὐτῶν τῶν γραμματοφόρων ἐπεμπε τὰς ἐπιστολάς· εἰς δὲ τὴν Ῥόδον καὶ πρεσβευτὰς συναπέστειλεν, Ἀντήνορα καὶ Φιλίππον. (4) Οἱ καὶ παραγενθέντες τὰ γεγραμμένα τοῖς ἀρχουσιν ἀπέδωκαν, καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπελθόντες ἐπὶ τὴν βουλὴν παρακάλουν τοὺς Ῥοδίους, κατὰ μὲν τὸ παρὸν ἡσυχίαν ἔχειν, ἀποθεωροῦντας τὸ γινόμενον· (5) ἐὰν δὲ Ῥωμαῖοι παρὰ τὰς συνθήκας ἐγχειρῶσι τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τῷ Περσεῖ καὶ Μακεδόσιν, πειρᾶσθαι διαλύειν. (6) Τοῦτο γὰρ πᾶσι μὲν συμφέρειν, πρέπειν δὲ μάλιστα Ῥοδίοις. (7) Ὅσῳ γὰρ πλεῖον ὀρέγονται τῆς ἰσηγορίας καὶ παρῆρησίας, καὶ διατελοῦσι προστατοῦντες οὐ μόνον τῆς αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐλευθερίας· τοσούτῳ καὶ τὴν ἐναντίαν προαίρεσιν μάλιστα δεῖν αὐτοὺς προορᾶσθαι καὶ φυλάττεσθαι κατὰ δύναμιν. (8) Ταῦτα καὶ πλείω τούτοις παραπλήσια διαλεχθέντων τῶν πρέσβεων, ἤρεσκε μὲν ἅπασι τὰ λεγόμενα· (9) προκατεχόμενοι δὲ τῇ πρὸς Ῥωμαίους εὐνοίᾳ, καὶ νικῶντος αὐτοῖς τοῦ βελτίονος, τὰλλα μὲν ἀπεδέξαγτο φιλανθρώπως τοὺς πρεσβευτὰς, ἤξιουν δὲ τὸν Περσεῖα διὰ τῆς ἀποκρίσεως, εἰς μηδὲν αὐτοὺς παρακαλεῖν τοιοῦτο, ἐξ οὗ φανήσονται πρὸς τὴν Ῥωμαίων ἀντιπράττοντες βούλησιν. (10) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀντήνορα τὴν μὲν ἀποκρίσιν οὐκ ἔλαβον, τὴν δὲ λοιπὴν φιλανθρωπίαν ἀποδείξάμενοι τὴν Ῥοδίῳ, ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Μακεδονίαν.

(IV.) Legatio LXVI.

V. Περσεὺς πυνθανόμενος, ἔτι τινὰς τῶν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεων ἀντέχεσθαι τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας, Ἀντίγονον ἐξαπέστειλε τὸν Ἀλεξάνδρου, πρεσβευτήν. (2) Ὃς καὶ παραγενόμενος εἰς Βοιωτοὺς, τὰς μὲν ἄλλας πόλεις παρήκε, διὰ τὸ μηδεμίαν ἀφορμὴν λαμβάνειν ἐπιπολεῖν· (3) εἰς δὲ Κορώνειαν, καὶ Θήβας, ἔτι δ' Ἀλιάρτον εἰσελθὼν, παρεκάλεσε τοὺς ἀνθρώπους, ἀντέχεσθαι τῆς πρὸς Μακεδόνας εὐνοίας. (4) * * Τῶν δὲ προθύμων ἀποδεχομένων τὰ λεγόμενα, καὶ πρεσβευτὰς ψηφισαμένων πέμπειν εἰς Μακεδονίαν, οὗτος μὲν ἀπέπλευσε, καὶ συμμίζας τῷ βασιλεῖ διασάφησε τὰ κατὰ τὴν Βοιωτίαν. (5) Παραγενομένων δὲ καὶ τῶν πρεσβευτῶν μετ' ὀλίγον, καὶ παρακαλούντων βοήθειαν ἐκπέμψαι ταῖς πόλεσι, ταῖς αἰρουμέναις τὰ Μακεδόνων· (6)

Tiberius cum collegis, studio Rhodiorum collaudato, Romam est reversus.

(III.) Legatio Persei ad Rhodios.

IV. Perseus, post colloquium cum Romanis habitum, ** Græcorum, omnia suæ causæ jura, et quæ ab utraque parte dicta fuerant, in epistola exposuit: (2) simul quia futurum arbitrabatur, ut superior fuisset in disceptatione videretur; simul quod cupiebat omnium animos tentare. (3) Et ad alias quidem civitates per tabellarios dumtaxat epistolas illas misit; Rhodum vero legatos etiam ire jussit, Antenorem et Philippum. (4) Qui ubi eo ventum, literas magistratibus tradunt: deinde post paucos dies in senatum veniunt, a Rhodiisque petunt, ut in præsentia quidem nihil moveant, sed, quid geratur, velut e specula prospiciant; (5) verum si Romani contra fœderis leges Perseum et Macedones aggrediantur lacessere, pacem ut conciliare inter ipsos conentur. (6) Id enim ut fiat, interesse omnium, et Rhodiis præcipue convenire. (7) Nam quo plus ipsi, quam ceteri, æquabilitati juris et libertati studeant (ut qui non suæ tantum libertatis sint custodes ac vindices, sed et reliquorum etiam Græcorum), eo diligentius providere, sibi que pro virili cavere debere, ne ad contraria consilia trahi se patiantur. (8) Hæc et similia his plura quum discessissent legati, etsi placebat omnibus eorum oratio, (9) quia tamen præoccupati benevolentia Romanorum animi erant, et partis mellioris auctoritas vincebat, ceteris quidem rebus comes se erga legatos exhibent; ceterum responsi loco Perseum rogant, ne quid hujusmodi a se postularet, unde possint existimari voluntati Romanorum contrarium aliquod facere. (10) Antenor responsum quidem non accepit; verum reliqua Rhodiorum civilitate et humanitate usus, in Macedoniam est reversus.

(IV.) Bæotos tentat Perseus.

V. Quum esset relatum Perseo, nonnullas e civitatibus Bæotiae in suscepta erga se benevolentia adhuc perstare, legatum eo misit Antigonom, Alexandri filium. (2) Qui in Bæotiam ubi venit, ceteras quidem civitates, quod nullam occasionem jungendæ cum iis societatis inveniret, prætermisit; (3) Coroneam vero et Thebas atque Haliartum adiit, et ut ab amicitia Macedonum ne discederent, cives est hortatus. (4) Qui propensis animis ejus orationem cum accepissent, et legatos in Macedoniam mittendos decrevisset, abiit Antigonus, et ad Perseum reversus, quid in Bæotia egisset, illi exposuit. (5) Nec multo post advenit legati, presidium mitti petentes ad illas civitates, quæ sectam Macedonum sequerentur: (6) imminere enim illis

τοὺς γὰρ Θηβαίους, βαρεῖς ὄντας, ἐπικεῖσθαι καὶ παρενοχλεῖν αὐτοὺς, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι συμφρονεῖν σφίσι, μὴδ' αἰρεῖσθαι τὰ Ῥωμαίων· (7) ἅπερ ὁ Περσεὺς διακούσας, βοήθειαν μὲν οὐδαμῶς, ἔφη, δύνασθαι πέμπειν οὐδενὶ διὰ τὰς ἀνοχάς· (8) καθόλου δ' αὐτοὺς παρεκάλει, Θηβαίους μὲν ἀμύνασθαι κατὰ δύναμιν, Ῥωμαίους δὲ μὴ πολεμεῖν, ἀλλὰ τὴν ἡσυχίαν ἔχειν.

(V.) Legatio LXVII.

VI. Γάιος, ἔτι περὶ τὴν Κεφαλληνίαν ὁρμῶν, ἐξέπεμψε τοῖς Ῥοδίοις γράμματα περὶ πλοίων ἐξαποστολῆς, συνθεὶς τὴν ἐπιστολὴν ἀλείπτῃ τινὶ Σωκράτει. (2) Παραγενομένων δὲ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Ῥόδον, Στρατοκλέους πρυτανεύοντος τὴν δευτέραν ἐκμηνον, καὶ τοῦ διαβουλίου προτεθέντος· (3) τοῖς μὲν περὶ τὸν Ἀγαθάγγελτον καὶ Ῥοδοφῶντα καὶ Ἀστυμήδην καὶ ἑτέροις πλείοσιν ἰδοὺς πέμπειν τὰς ναῦς, καὶ συνάπτειν τῆς ἀρχῆς εὐθείας τοῦ πολέμου, μηδεμίαν πρόφασιν ποιουμένων. (4) Οἱ δὲ περὶ τὸν Δεῖωννα καὶ Πολυάρατον, δυσαρεστοῦντες μὲν καὶ τοῖς ἡδη γεγενοσὶν φιλανθρώποις πρὸς Ῥωμαίους, τότε δὲ προθέμενοι τὸ τοῦ βασιλέως Εὐμένους πρόσωπον, ἤρξαντο λυμαίνεσθαι τὴν τῶν πολλῶν προαίρεσιν. (5) Ὑπαρχούσης γὰρ τοῖς Ῥοδίοις ὑποψίας καὶ διαφορᾶς πρὸς τὸν Εὐμένην, πάλαι μὲν ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Φαρνάκην, ὅτε, τοῦ βασιλέως Εὐμένους ἐφορμοῦντος ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἑλλησπόντον στόματος, χάριν τοῦ κωλύειν τοὺς πλεόντας εἰς τὸν Πόντον, ἐπελάδοντο τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ καὶ διεκώλυσαν Ῥόδιοι· (6) μικροῖς δ' ἀνώτερον χρόνους ἐκ τῶν Λυκισκῶν ἀναξαινομένης τῆς διαφορᾶς ἐκ τινων ἐρυμάτων καὶ χώρας, ἣν συνέβαινε κτείσθαι μὲν ἐπὶ τῆς ἐσχάτης τῆς τῶν Ῥοδίων Περαίας, κακοποιεῖσθαι δὲ συνεχῶς διὰ τῶν ὑπ' Εὐμένει ταττομένων· (7) ἐκ πάντων δὲ τούτων εὐχρώως διέκειντο πρὸς πᾶν τὸ λεγόμενον κατὰ τοῦ βασιλέως. (8) Διὸ ταύτης ἐπιλαβόμενοι τῆς ἀφορμῆς οἱ περὶ τὸν Δεῖωννα, διέσυρον τὴν ἐπιστολὴν, φάσκοντες, οὐ παρὰ Ῥωμαίων αὐτὴν ἔχειν, ἀλλὰ παρ' Εὐμένους, θέλοντος αὐτοῦ ἐκείνους κατὰ πάντα τρόπον ἐμβιδάζειν εἰς τὸν πόλεμον, καὶ προσάπτειν τῷ δήμῳ δαπάνας καὶ ἀκοιπαθείας οὐκ ἀναγκαίας. (9) Καὶ μαρτύριον ἐποιοῦν τῆς ἑαυτῶν ἀποφάσεως τὸ παραγεγονέναι φέροντα τὴν ἐπιστολὴν ἀλείπτῃν τινά, καὶ τοιοῦτον ἄνθρωπον οὐκ εἰωθότων τοῦτο ποιεῖν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ λίαν μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ προσασίας διαπεμπομένων ὑπὲρ τῶν τοιούτων. (10) Ἐλεγον δὲ ταῦτα, καλῶς μὲν εἰδότες, ὅτι συμβαίνει γεγράφθαι τὴν ἐπιστολὴν ὑπὸ τοῦ Λουκρητίου, βουλόμενοι δὲ τοὺς πολλοὺς διδάσκειν, μηδὲν ἐξ ἐτοίμου ποιεῖν Ῥωμαίους, ἀλλ' ἐν πᾶσι δυσχρηστεῖν καὶ διδόναι προσκοτῆς καὶ δυσαρεστήσεως ἀφορμὰς. (11) Ἦν γὰρ τὸ προκειμένον αὐτοῖς, ἀπὸ μὲν τῆς πρὸς Ῥωμαίους εὐνοίας ἀλλοτριῶν τὸν δῆμον, εἰς δὲ τὴν τοῦ Περσεὺς φιλίαν ἐμπλέκειν, καθόσον οἷοι τ' ἦσαν. (12) Συνέβαινε δὲ, τοὺς προειρημένους οἰκείους ὑπάρχειν,

infestos Thebanos, et molestias exhibere, quod secum in suscipiendis Romanorum partibus consentire nollent. (7) Horum postulatis Perseus respondit: praesidium quidem se propter inducias cum Romanis factas mittere non posse: (8) ceterum suadere, ut a Thebanorum quidem injuriis, quibus possent rationibus, sese vindicare; cum Romanis vero ne bellum susciperent, sed pacem cum iis cohererent.

(IV.) Rhodii fidem servant Romanis.

VI. Caius Lucretius, dum circa Cephaleniam stabat classis, per literas cum Rhodiis egit, naves sibi mitti petens, eamque epistolam Socrati aliptae tradidit perferendam. (2) Haec Rhodum illo tempore est perlata, quo posterioris semestris Stratocles Prytanis erat. (3) Quum ea de re consultatio haberetur, Agathageto quidem et Rhodophonti et Astymedi ac pluribus aliis placebat, ut sine ulla tergiversatione naves mitterent Rhodii, et ut jam inde a principio belli cum Romanis sese jungerent. (4) At Dino et Polyaratus, quibus ne illa quidem probabantur, quae antea Romanorum ad gratiam fuerant decreta, interposita tunc Eumenis persona, alienare animos multitudinis ceperunt. (5) Quippe suspectus vulgo regis Eumenis animus erat, quicum et controversiam aliquam habebant, partim ob veterem causam ex bello contra Pharnacem, cum, Helle-sponti fretum suis navibus obsidente Eumene, ne cui navi in Pontum transitus pateret, Rhodii se opposuerunt, et conatum ipsius impederunt; (6) partim quod paucis ante annis occasione Lyciaci belli recruduerant inter ipsos odia propter castella quaedam et agrum, qui in extremis sinibus situs oppositae continentis Rhodiorum (Peræam vulgo nominant), ab iis, qui sub Eumene erant, quotidie infestabatur. (7) Quas omnes ob causas cupidis auribus universa admittebant, quae contra regem dicerentur. (8) Hac arrepta ansa, Dino epistolam ludibrio habere, cum diceret, non a Romanis eam fuisse missam, sed ab Eumene, qui id omni studio ageret, ut ad bellum ipsos traheret, ac populo impensas et molestias non necessarias conciliaret. (9) Confirmandae suae sententiae argumentum hoc afferebat, quod ea epistola ab alipta, nescio quo, vilis hoc genus sortis homine, allata Rhodum fuisset; quum nequaquam id sit moris Romanorum, qui ad perferendos ejusmodi nuncios vel praecipuae dignationis viros magno studio deligere soleant. (10) Haec autem ille et Polyaratus dicebant, non quod ignorarent, eam epistolam a Lucretio fuisse scriptam; nam id probe sciebant: sed ut multitudini persuaderent, ne ulla in re faciles se erga Romanos praeberent, sed in omnibus lentos ac difficiles, quo offensionum et simultatis causae nascerentur. (11) Id enim compositum ipsis erat, ut, quantum possent, a Romanis populi Rhodii animos abalienarent, et Perseo conciliarent. (12) Causae autem, cur Perseo dicti viri faverent, erant, quod Polyaratus qui

διὰ τὸ τὸν μὲν Πολυάρατον, ἀλαζονικώτερον ὄντα καὶ κενόδοξον, ὑπόχρεων πεποιτημέναι τὴν οὐσίαν· τὸν δὲ Δαίωνα, φιλάργυρον ὄντα καὶ θρασύν, ἐξ ἀρχῆς οἰκεῖον εἶναι τῆς ἐκ τῶν δυνατῶν καὶ βασιλέων ἐπανορθώσεως. (13) Ἐφ' οἷς Στρατοκλῆς ὁ πρύτανις ἐπαναστάς, καὶ πολλὰ μὲν κατὰ τοῦ Περσέως εἰπὼν, πολλὰ δὲ περὶ Ῥωμαίων ἐπ' ἀγαθῷ, παρώρμησε τοὺς πολλοὺς εἰς τὸ κυρῶσαι τὸ ψήφισμα, τὸ περὶ τῆς ἐξαποστολῆς τῶν πλοίων. (14) Καὶ παραυτίκα καταρτίσαντες τριήρεις ἑξ, πέντε μὲν ἐξαπέστειλαν ἐπὶ Χαλκίδος, ἡγεμόνα συστήσαντες ἐπ' αὐτῶν Τιμαγόραν· τὴν δὲ μίαν εἰς Τένεδον, ἐφ' ἧς ἄρχων ἐπέπλει Τιμαγόρας. (15) Ὃς καὶ καταλαβὼν ἐν Τενέδῳ Διοφάνην, ἀπεσταλμένον ὑπὸ τοῦ Περσέως πρὸς Ἀντίοχον, αὐτοῦ μὲν οὐκ ἐγενήθη κύριος, τοῦ δὲ ἤληρώματος. (16) Ὁ δὲ Λουκρήτιος, πάντας ἀποδεξάμενος φιλανθρώπως τοὺς κατὰ θάλατταν παραγεγονότας συμμάχους, ἀπέλυσε τῆς χρείας, φήσας, οὐ προσδεῖσθαι τὰ πρᾶγματα τῆς κατὰ θάλατταν βοηθείας.

(VI.) Legatio LXVIII.

VII. Οἱ Ῥωμαῖοι τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας παραγεγονότων πρεσβευτῶν διακούσαντες, τά τε κατὰ τὴν Ῥόδον, καὶ τὰ κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις, προσεκαλέσαντο τοὺς παρὰ τοῦ Περσέως πρεσβευτάς. (2) Οἱ δὲ περὶ τὸν Σόλωνα καὶ τὸν Ἰππίαν ἐπειρώοντο μὲν καὶ περὶ τῶν ὄλων λέγειν τι, καὶ παραιτεῖσθαι τὴν σύγκλητον· τὴ δὲ πλέον ἀπελογοῦντο περὶ τῆς ἐπιβουλῆς τῆς κατὰ τὸν Εὐμένη. (3) Αἰζηάντων δὲ τῆς δικαιολογίας αὐτῶν, πάλαι προδιελθόντες ὑπὲρ τοῦ πολεμεῖν, προσέταξαν αὐτοῖς ἐκ μὲν τῆς Ῥώμης εὐθέως ἀπαλλάττεσθαι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν Μακεδόσιν, ὅσοι παρεπιδημοῦντες ἔτυχον· ἐκ δὲ τῆς Ἰταλίας ἐν τριάκονθ' ἡμέραις ἐκχωρεῖν. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς ὑπάτους ἀνακαλεσάμενοι παρώρων ἐξεσθαι τοῦ καιροῦ, καὶ μὴ καθυστερεῖν.

Romanis a Perseo equestri praelio victis, plaudunt Græci. Obiter de Clitomacho et Aristonico pugilibus.

[VII. a. Ὅτι τῆς κατὰ τὴν ἵππομαχίαν φήμης μετὰ τὴν νίκην τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν Ἑλλάδα διαγελθείσης, ἐξέλαμψε καθαπερεὶ πῦρ ἢ τῶν πολλῶν πρὸς τὸν Περσέα διάθεσις, τὸν πρὸ τοῦ χρόνον ἐπικρυπτομένων τῶν πλείστων. (2) Ἦν δὲ περὶ αὐτοὺς τοιαύτη τις, ἐμοὶ δοκεῖ, διάθεσις· παραπλήσιον ᾧ τὸ γινόμενον τῷ συμβαίνοντι περὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας· (3) καὶ γὰρ ἐν ἐκείνοις ὅταν πρὸς ἐπιτρανῇ καὶ ἀήττητον ἀθλητὴν εἶναι δοκοῦντα συγκαταστῇ ταπεινὸς καὶ πολὺ καταδέστερος ἀνταγωνιστής, εὐθέως ἀπομερίζει τὰ πλήθη τὴν εὐνοίαν τῷ καταδεεστέρῳ καὶ θαρρεῖν παρακαλεῖ καὶ συνεξανίσταται τούτῳ ταῖς ὁρμαῖς· (4) ἐὰν δὲ καὶ ψαύσῃ τοῦ προσώπου, καὶ ποιήσῃ τι σημεῖον τῆς πληγῆς, παραυτίκα πάλιν ἀπάντων ἀγὼν πικρὸς γίνεται· ποτὲ δὲ καὶ χλαυάζειν ἐπιχειροῦσι τὸν ἕτερον· (5) οὐ μισοῦντες

dem, homo ad ostentationem et inanem gloriam comparatus, contracto ære alieno, bona sua omnia creditoribus opposuerat; Dino vero, avaritiæ deditus atque audax, jam a prima vitæ institutione rei familiari, potentum et regum largitionibus augendæ, studuerat. (13) Adversus istos quum Prytanis Stratocles sese comparasset, et multa contra Perseum disseruisset, Romanos e contrario multis laudasset, Rhodios pervicit, ut decretum de mittendis navibus sanciretur. (14) Itaque sex triremibus extemplo instructis, Chalcidem quinque miserunt duce Timagora, unam Tenedum, cui præfectus est Timagoras alter. (15) Hic inventum in Tenedo Diophanem, qui a Perseo ad Antiochum fuerat missus, ipsum quidem capere non potuit, sed sociorum navalium compos est factus. (16) Lucretius, omnibus sociis, quorum naves convenerant, benigne exceptis, opera eorum non est usus, nihil opus esse dicens in præsentī maritimis auxiliis.

(VI.) Macedones Italia pulsi.

VII. Romani, legationibus auditis, quæ ex Asia venerant, Rhodiorum et reliquarum civitatum statu cognito, legatis Persei senatum præbuerunt. (2) Tum igitur Sokos atque Hippias de universis quidem rebus dicere, et patrum iram deprecari sunt conati; præcipua tamen cura insidiarum Eumeni factarum crimen defensum. (3) Postquam perorassent, senatus, qui bellum jam ante decreverat, denunciavit eis, ut et ipsi, et quicumque e gente Macedonum Romæ tum forte adessent, extemplo mœnibus urbis, Italia intra trigesimum diem excederent. (4) Tum consules invocarunt patres conscripti, hortatique eos sunt, ut ad omnes occasiones intenti nulla in re cessarent.

VII. a. Fama de prælio equestri, in quo vicerunt Macedones, per Græciam didita, eluxit tamquam ignis multitudinis erga Perseum benevolus animus, quem antea plurimi dissimulabant. (2) Vulgi igitur erga Perseum affectio perinde mihi fuisse videtur atque illa quæ in gymniciis certaminibus accidit. (3) Etenim in his quoque ludis quoties cumque illustri et insuperabili, ut videtur, athletæ opponitur humilis multoque inferior adversarius, statim multitudo benevolentiam suam infirmiori adjicit, eumque homo animo esse jubet, consensuque adjuvat ictus ejus. (4) Qui si frontem leviter tetigerit, et signum aliquod inflicti vulneris fecerit, ilico omnium spectantium studium denuo exardescit; ita ut interdum etiam irrideant alterum; (5) haud profecto quod oderint improbetive, sed quia præter suam præe-

οὐδὲ καταγινώσκοντες, ἀλλὰ παραδόξως τε συμπαθεῖς γινόμενοι, καὶ τῷ καταδεστέρῳ φύσει προσμερίζοντες τὴν ἑαυτῶν εὐνοίαν· οὐδὲ ἐὰν ἐπιστήσῃ τις ἐν καιρῷ, ταχέως μετατίθενται, καὶ παρὰ πόδας ἐπιλαμβάνονταί τῃς ἑαυτῶν ἀγνοίας.]

[VII. b. Ὁ φασὶ ποτῆσαι Κλειτόμαχον· ἐκείνου γὰρ ἀνυποστάτου δοκοῦντος εἶναι κατὰ τὴν ἀθλῆσιν, καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἐπιπολαζούσης κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, Πτολεμαῖον φασὶ τὸν βασιλέα φιλοδοξήσαντα πρὸς τὸ καταλῦσαι τὴν δόξαν αὐτοῦ, παρασκευάσαντα μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας Ἀριστόνικον τὸν πύκτην ἐξαποστεῖλαι, δοκοῦντα φύσιν ἔχειν ὑπερέχουσαν ἐπὶ ταύτην τὴν χρεῖαν· (2) παραγενομένου δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ προσηρημένου καὶ συγκαταστάτος Ὀλυμπίου πρὸς τὸν Κλειτόμαχον, ἐξ αὐτῆς, ὥς ἔοικεν, ἀπένευσαν πολλοὶ πρὸς τὸν Ἀριστόνικον καὶ παρεκάλουν, χαίροντες ἐπὶ τῷ βραχύ τι τετολημῆναι τινα συγκαταστῆναι πρὸς τὸν Κλειτόμαχον· (3) ὥς δὲ γε προβαίνων ἐφάμιλλος ἐφαίνετο κατὰ τὸν αἰῶνα, καὶ πού και τράυμα καίριον ἐποίησε, κρότος ἐγένετο, καὶ συνεξέπιπτον οἱ πολλοὶ ταῖς ὁρμαῖς, θαρβεῖν παρακαλοῦντες τὸν Ἀριστόνικον· (4) Ἐν ᾧ καιρῷ φασὶ τὸν Κλειτόμαχον ἀποστάντα καὶ διαπνεύσαντα βραχὺν χρόνον, ἐπιστρέψαντα πρὸς τὰ πλήθη πυθάνεσθαι, τί βουλόμενοι παρακαλοῦσι τὸν Ἀριστόνικον, καὶ συναγωνίζονται ἐκείνῳ καθόσον εἰς δυνατοί; πότερον οὐ συνοῖσιν αὐτῷ ποιοῦντι τὰ δίκαια κατὰ τὴν ἀθλῆσιν; (5) ἢ τοῦτο ἀγνοοῦσι, διότι Κλειτόμαχος μὲν ἀγωνίζεται νῦν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων δόξης, Ἀριστόνικος δὲ περὶ τῆς Πτολεμαίου βασιλείας; πότερον ἂν οὖν βουληθεῖεν τὸν Ὀλυμπίου στέφανον Αἰγύπτιον ἀποφέρειν ἀνθρώπων νικῆσαντα τοὺς Ἕλληνας, ἢ Θηβαίων καὶ Βοιωτίων κηρύττεσθαι νικῶντα τῇ πυγμῇ τοὺς ἀνδρας; (6) Ταῦτα δ' εἰπόντος τοῦ Κλειτομάχου, τηλικαύτην φασὶ γενέσθαι τὴν μετάπτωσιν τῶν πολλῶν, ὥστε πάλιν ἐκ μεταβολῆς μᾶλλον ἀπὸ τοῦ πλήθους, ἢ τοῦ Κλειτομάχου, καταγωνισθῆναι τὸν Ἀριστόνικον.]

[VII. c. Τούτῳ δὲ παραπλήσιον ἦν καὶ τὸ κατὰ τὸν Περσέα συμβαῖνον περὶ τοὺς ὄχλους· εἰ γάρ τις ἐπιστήσας αὐτοὺς ἤρετο μετὰ παρρησίας, εἰ βούλονται ἂν εἰς ἓνα πεσεῖν τὴν τηλικαύτην ὑπεροχὴν, καὶ λαβεῖν μοναρχικῆς πύραν ἐξουσίας, ἀνυπεύθυνου κατὰ πάντα τρόπον, ταχέως ἂν αὐτοὺς ὑπολαμβάνω * παλινψιδίαν ποιῆσαι καὶ μεταπεσεῖν εἰς τὸναντίον· (2) εἰ δὲ καὶ βραχεία τις ὑπέμνησε τῶν γεγονότων, ἐκ μὲν τῆς Μακεδόνων οὐκείας δυσκολῶν τοῖς Ἕλλησιν, ἐκ δὲ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς συμφερόντων, καὶ λίαν παρὰ πόδας αὐτοὺς ὑπολαμβάνω μεταμεληθῆναι· (3) πλὴν τότε γε κατὰ τὴν ἀναπιστάτον καὶ πρώτῃν ὁρμὴν ἐκφανῆς ἦν ἡ τῶν πολλῶν εὐδόκησις τοῖς προσαγγελλομένοις, ἀσμενίζοντων διὰ τὸ παράδοξον, εἰ καθόλου πέφνην τις ἱκανὸς ἀνταγωνιστὴς Ῥωμαίοις· (4) Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσούτον προήχθη εἰπεῖν, ἵνα μή τις ἀκρίτως εἰς ἀχαριστίαν ὀνειδίζῃ τοῖς Ἕλλησι τὴν τότε διάθεσιν, ἀγνοῶν τὰ φύσει παρεπόμενα τοῖς ἀνθρώποις.]

voluntatem misericordia commoti, infirmiori illi favorem suum accommodant. Idem tamen, si quis eos tempestive admonere sciat, sine mora mutantur, suumque errorem protinus damnant.

VII. b. Quod ipsum fecisse fertur Clitomachus: qui cum invictus arte athletica videretur, ejusque fama per totum orbem terrarum pervaderet, dicitur rex Ptolemæus gloriam ejus infringendi cupidus comparatum sibi eximio pretio pugilem Aristonicum, qui credebatur summis viribus ad hunc usum præditus, ad certamen submisisse. (2) Qui cum in Græciam venisset, atque Olympiis contra Clitomachum se stitisset, statim, ut fieri solet, Aristonico multi innuebant, eumque adhortabantur, læti potissimum quia virum cernebant manus conserere cum Clitomacho ausum. (3) Mox ubi Aristonicus processit, et par certamini tanto visus est, ac vulnus etiam ex gravioribus inflixerat; plausus crepuit, multique ejus ictus pronis animis comitabantur, prorsusque Aristonicum ad rem strenue gerendam excitabant. (4) Tum aiunt Clitomachum, quum se aliquantulum respirandi causa subduxisset, ad spectatores conversum rogasse, curnam hortatibus Aristonicum acuerent, eique tam impense faverent? nonne omnia legitima a se in certamine observari cernerent? (5) an vero ignorarent, Clitomachum nunc pro Græciæ gloria, Aristonicum pro Ptolemæi regis ambitione certare? utrum igitur mallet ad Ægyptio homine Græcorum victore coronam Olympicam obtineri, an potius Thebanum Boetiumque hominem luctus virilis victorem prædicari? (6) Hæc dicente Clitomacho, tantam multitudinis mutationem consecutam aiunt, ut vulgi potius conversione quam ab ipso Clitomacho Aristonicus devictus fuerit.

VII. c. Huic similis erat populorum erga Perseum favor. Nam si quis eos aperte rogasset, num ad unum hominem tantam confluere fortunam vellet, ipsi vero monarchicam et nullis obnoxiam legibus auctoritatem experiri; statim, ut arbitror, palinodiam cecinissent, in contrariumque se vertissent. (2) Quod si quis etiam breviter iis in mentem revocasset Macedonicæ quidem domus adversus Græcos acerbiter, a Romano autem imperio concessa commoda, celeriter admodum arbitror de sententia sua fuisse recessuros. (3) Interim vero tum prima animorum nec satis libera commotione nuntium victoriæ lætenter vulgus accepit; re inopina scilicet gaudens, quia strenuus aliquando adversarius se Romanis obtulisset. (4) Atque hæc ego paulo latius exposui, ne quis imprudens atque humanæ naturæ parum gnarus, propter illas studii significationes ingratum animum Græcis objiciat.

(VII.) Legatio LXIX.

VIII. Μετὰ τὴν νίκην τῶν Μακεδόνων, συνεδρίου παρὰ τῷ Περσεὶ συναχθέντος, ὑπέδειξαν τινες τῶν φίλων, διότι δεῖ πρεσβεῖαν πέμψαι τὸν βασιλέα πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Ῥωμαίων· (α) ἐπιδεχόμενον ἔτι καὶ νῦν, ὅτι καὶ φόρους δώσει Ῥωμαίοις, ὅσους πρότερον ὑπέσχετο ὁ πατὴρ καταπολεμηθεὶς, καὶ τόπων ἐκχωρήσει τῶν αὐτῶν. (β) Ἐάν τε γὰρ δέξωνται τὰς διαλύσεις, καλὴν ἔφασαν ἔσεσθαι τῷ βασιλεῖ τὴν ἐξαγωγήν τοῦ πολέμου, πεπρωτερηκότι διὰ πῶν ὑπαίθρων, καὶ καθόλου πρὸς τὸ μέλλον εὐλαβεστέρους ὑπάρξειν τοὺς Ῥωμαίους, πεῖραν εὐλαβήσας τῆς Μακεδόνων ἀνδρείας, εἰς τὸ μηδὲν ἄδικον μηδὲ βαρὺ προστάττειν Μακεδόσιν· (γ) ἔάν τε μὴ δέξωνται, θυμομαχοῦντες ἐπὶ τοῖς γεγενομένοις, ἐκείνοις μὲν δικαίως νεμεσήσιν τὸ δαιμόνιον, αὐτῷ δὲ διὰ τὴν μετριότητα συναγωνιστὰς ὑπάρξειν τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους. (δ) Ταῦτα μὲν οὖν ἐδόκει τοῖς πλείοσι τῶν φίλων. Συγκαταθεμένου δὲ τοῦ Περσέως, πέμπονται παραχρῆμα πρεσβεῖαι, Πάνταυχος Βαλάχρου, καὶ Μήδων Βεροῦς. (ε) Ὡν παραγενομένων πρὸς τὸν Λικίνιον, εὐθέως ὁ στρατηγὸς συνήγε συνεδρίον. Τῶν δὲ πρέσβων διασαφισάντων τὰ κατὰ τὰς ἐντολάς, μετασπασάμενοι τοὺς περὶ τὸν Πάνταυχον, ἐβουλεύοντο περὶ τῶν προσπειτωκότων. (7) Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς ὁμοθυμαδὸν, ὥς βαρυτάτην δοῦναι τὴν ἀπόκρισιν. (8) Ἴδιον γὰρ τοῦτο πάντῃ παρὰ Ῥωμαίοις ἔθος καὶ πάτριόν ἐστι, τὸ κατὰ μὲν τὰς ἐλαττωσεὶς αὐθαδεσπάτους καὶ βαρυτάτους φαίνεσθαι, κατὰ δὲ τὰς ἐπιτυχίας ὥς μετριτάτους. (9) Τοῦτο δὲ διότι καλὸν, πᾶς ἂν τις ἐμολογήσειεν· εἰ δὲ καὶ δυνατόν ἐν ἐνίοις καιροῖς, εἰκότως ἂν τις ἐπαπορήσειεν. (10) Πλὴν τότε γε τοιαύτην ἔδωκεν τὴν ἀπόκρισιν. Ἐκέλευον γὰρ ἐπιτρέπειν τὸν Περσέα τὰ καθ' αὐτὸν, καὶ καθόλου διδόναι τῇ συγκαλήτῃ τὴν ἐξουσίαν, ὥς ἂν αὐτῇ δοκῇ, βουλευέσθαι περὶ τῶν κατὰ τὴν Μακεδονίαν. (11) Οἱ δὲ περὶ τὸν Πάνταυχον, ταῦτα ἀκούσαντες, ἐπανήλθον, καὶ διεσάφον τῷ Περσεῖ καὶ τοῖς φίλοις. (12) Ὡν τινες ἐκπληγτόμενοι τὴν ὑπερφημίαν, παρωξύνοντο, καὶ συνεβούλευον τῷ Περσεῖ, μήτε διαπρεσβεύεσθαι μηκέτι, μήτε διαπέμπεσθαι περὶ μηδενός. (13) Οὐ μὴν ὁ Περσεὺς τοιούτος ἦν, ἀλλὰ προστιθεὶς καὶ εἰς τὸ πλῆθος αὐτῷ τῶν χρημάτων, διεπέμπετο πλεονάκις πρὸς τὸν Λικίνιον. (14) Προκόπτων δ' οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ τῶν πλείστων φίλων ἐπιτιμώμενων αὐτῷ, καὶ φασκόντων, ὅτι νικῶν ποιεῖ τὰ τοῦ λειπομένου καὶ τοῖς ὀλοῖς ἐπταικότος, (15) οὕτως ἠναγκάσθη, τὰς διαπρεσβείας ἀπογοῦς, μεταστρατοπεδεῦσαι πάλιν ἐπὶ τὸ Συκῦριον. (16) Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τούτων ἦν.

(VIII.) Apud Suldam, in Κέστρος.

IX. Κέστρος. Ξένον ἦν τοῦτο τὸ εὖρημα κατὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον. (α) Τὸ δὲ βέλος τοιούτων διπάλαιστον ἦν, ἴσον ἔχον τὸν αὐλίσκον τῇ προβολῇ. (3)

VII. Perseus frustra pacem petit a Romanis.

VIII. Post victoriam Macedonum concilium habenti Perseo de summa rerum, fuerunt ex ejus amicis, qui pro sententia dicerent, oportere ut legatos rex mitteret ad consulem, (2) et conditionem etiamnum illi offerret, eadem pendendi tributa, quæ olim pater bello devictus promississet, lisdemque locis excedendi. (3) Nam si his legibus pax daretur; gloriosum sibi finem bello regem impositurum, postquam patentibus campis acie victoriam esset adeptus; Romanos vero, qui Macedonum virtutem forent experti, cautiores in posterum futuros, neque iniquum aut grave quidquam imperare Macedonibus ausuros. (4) Quod si animis magis quam viribus post ciadem acceptam pertenderent, et oblatas condiciones respicerent, eorum quidem superbiam jure merito numen fore ulturum; ipsis vero moderationi deos hominesque auxiliores futuros. (5) Hæc quum plerisque amicorum probaretur sententia, iisque et Perseus esset assensus, confestim legati mittuntur, Pantauchus, Balacri filius, et Medo Berreensis. (6) Qui postquam ad Licinium venissent, consul frequens concilium ad legatos audiendos, dum mandata exponerent, adhibuit: deinde, his summotis, de re proposita consulari ceptum. (7) Omnium ea sententia fuit, responsum dandum quam asperissimum. (8) Est enim hoc perpetui moris Romanorum, quem a majoribus acceperunt, acceptis detrimentis maxime perveracibus et hostibus infestos se ostendere; victoria vero parta, maxime moderatos. (9) Quod quidem pulcherrimum esse institutum, nemo diffiteatur: sed, id an omni tempore locum habere queat, jure aliquis dubitet. (10) At tum quidem certe responsum ejusmodi ab illis datum: jussuerunt enim Perseum, Romanis sese permittere, atque omnino liberam senatui potestatem facere statuendi de Macedonia, quod ipsi libitum esset. (11) Quo responso accepto, Pantauchus et Medo ad Perseum reversi, legationem renunciarunt regi ejusque amicis. (12) Quorum quidam, admirati superbiam, eaque re irritati, auctores Perseo fuerunt, ne quem posthac legatum neque nuncium ulla de re ad Romanos mitteret. (13) At Perseo non ea mens fuit; qui etiam summam pecuniæ adaugens, ad Licinium subinde mittebat. (14) Sed quum nihil proficeret, et plerique amici consilium reprehenderent, dicerentque, victorem ipsum facere, quæ victum aliquem fractis rebus deceat, (15) tum demum, posita spe rei per legationes conficiendæ, ad Sycurium rursus, unde erat profectus, castra movere est coactus. (16) Atque hæc quidem ita se habebant.

(VIII.) Præsidium Romanum pacem opprimitur a Perseo. V. Liv. xlv, 65.

IX. Cestrus [vel Cestrosphendone]. Novum hoc inventum erat bello Persico; (2) telum vero hujusmodi. Bipalme erat, tubulum habens æqualem prominenti ferro. (3)

Τούτῳ ξύλον ἐνήρμοστο, τῷ μὲν μήκει σπιθαμιαῖον, τῷ δὲ πᾶχει δακτυλιαῖαν ἔχον τὴν διάμετρον. (4) Εἰς δὲ τούτου τὸ μέσον ἐσφηνώτω πτερύγια τρία ξύλινα, βραχέα παντελῶς. (5) Τοῦτο, δυοῖν κώλων ἀνίσων ὑπαρχόντων τῆς σφενδόνης, εἰς τὸ μέσον ἐνηγκυλίζετο τῶν κώλων εὐλύτως. (6) Λοιπὸν, ἐν μὲν τῇ περιαγωγῇ, τεταμένων τούτων, ἔμενε· ὅτε δὲ παραλυθεῖη θάτερον τῶν κώλων κατὰ τὴν ἀφασιν, ἐκπίπτον ἐκ τῆς ἀγκύλης, καθάπερ αἰ μολυβδὶς ἐκ τῆς σφενδόνης, ἐφέρετο· (7) καὶ προσπίπτον μετὰ βιαίας πληγῆς, κακῶς διετίθει τοὺς συγκυρήσαντας.

(IX.) Excerptum Valesianum.

X. Ὁ Κότυς ἦν ἀνὴρ καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ἀξιολογος, καὶ πρὸς τὰς πολεμικὰς χρεῖας διαφέρων· (1) ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν πάντα μάλλον ἢ Θράξ ὦν. (2) Καὶ γὰρ νήπτης ὑπῆρχε, καὶ πραότητα καὶ βάθος ὑπέβαινεν Διευθέριον.

(X.) Legatio LXX.

XI. Κατὰ τὸν καιρὸν, ἤνικα Περσεὺς ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ῥωμαίους ἀπελύθη, Ἀντήνορος παραγενομένου παρὰ τοῦ Περσέως περὶ τῆς τῶν αἰχμαλώτων διαλυτρώσεως τῶν μετὰ Διοράνους πλεόντων, ἐνέπεσε μεγάλη τοῖς πολιτευομένοις ἀπορία, περὶ τοῦ, τί δεῖν εἰη ποιεῖν. (1) Τοῖς μὲν γὰρ περὶ τὸν Φιλόφρονα καὶ Θεαίτητον οὐδαμῶς ἤρεσκε προσδέχεσθαι τὴν τοιαύτην ἐπιπλοκήν· τοῖς δὲ περὶ τὸν Δαίωνα καὶ Πολυάρατον ἤρεσκε. (2) Καὶ τέλος ἐπορήσαντο διάταξιν πρὸς τὸν Περσέα περὶ τῆς τῶν αἰχμαλώτων διαλυτρώσεως.

II. RES ÆGYPTI.

Excerptum Valesianum.

XII. Πτολεμαῖος, ὁ στρατηγὸς ὁ κατὰ Κύπρον, οὐδαμῶς Αἰγυπτιακῆς γέγονεν, ἀλλὰ νουνεχῆς, καὶ πρακτικὸς. (1) Παραλαβὼν γὰρ τὴν νῆσον, ἔτι νηπίου τοῦ βασιλέως ὄντος, ἐγγίνετο μὲν ἐπιμελῶς περὶ συναγωγὴν χρημάτων, ἐδίδου δ' ἀπλῶς οὐδὲν οὐδενί, καίπερ αἰτούμενος πολλάκις ὑπὸ τῶν βασιλικῶν διοικητῶν, καὶ καταλαλούμενος πικρῶς ἐπὶ τῷ μηδὲν προΐεσθαι. (2) Τοῦ δὲ βασιλέως εἰς ἡλικίαν παραγεγονότος, συνθεὶς πλῆθος ἱκανὸν χρημάτων ἐξαπέστειλεν. (3) Ὡστε καὶ τὸν Πτολεμαῖον αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν εὐδοκῆσαι τῇ πρότερον αὐτοῦ συστολῇ καὶ τῷ μηδὲν προΐεσθαι.

Laus Ptolemæi, ut videtur, Macronis.

XII. Ptolemæus, præfectus Cypri, nulla re Ægyptius fuit, sed prudens ac strenuus imprimis. (2) Nam cum insulæ præfecturam rege admodum puero accepisset, cogendæ quidem pecuniæ studiose incubuit: ceterum nemini prorsus quidquam dabat, tametsi a curatoribus ac dispensatoribus regiæ pecuniæ sæpe flagitaretur, graviterque incusaretur, quod redditus insulæ penes se retineret. (3) Sed posteaquam rex adolescentiam attigit, collectam satis magnam pecuniæ vim Alexandriam misit; (4) adeo ut et Ptolemæus ipse et amici priorem illius parsimoniam ac diligentiam vehementer probarent.

III. — BELLUM PERSICUM.

(I.) Excerptum Valesianum.

XIII. Κέφαλος ἦεν ἐξ Ἡπείρου, ἔχων μὲν καὶ πρότερον ἤδη σύστασιν πρὸς τὴν Μακεδόνων οἰκίαν, τότε δὲ διὰ τῶν πραγμάτων ἠναγκασμένος αἰρεῖσθαι τὰ τοῦ Περσέως. Ἡ δ' αἰτία τοῦ συμβαίνοντος ἐγέ-

(I.) Cephalus Epirota deficit ad Perseum.

XIII. Cephalus tunc ex Epiro quoque advenit, et antiqua amicitia regiæ Macedonum domui obstrictus, et tunc ad colendas Persei partes necessitate temporum compulsus,

νετο τοιαύτη. (2) Χάροψ ἦν Ἡπειρώτης, ἀνὴρ τὰλλα μὲν καλὸς κάγαθος, καὶ φίλος Ῥωμαίων δς, Φιλίππου τὰ κατὰ τὴν Ἡπειρον στενὰ κατασχόντος, αἷτιος ἐγένετο τοῦ Φιλίππου μὲν ἐκπεσεῖν ἐκ τῆς Ἡπείρου, Τίτον δὲ καὶ τῆς Ἡπείρου κρατῆσαι καὶ τῶν Μακεδόνων. (3) Οὗτος υἱὸν ἔσχε Μαχαῖαν, οὗ καὶ Χάροψ ἐγένετο. (4) Τοῦτον, ἀντίπαιδα κατὰ τὴν ἡλικίαν ὄντα τοῦ πατρὸς μεταλλάξαντος, ὁ Χάροψ μετὰ τῆς καθηκούσης προστασίας εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέστειλε, χάριν τοῦ καὶ τὴν διάλεκτον καὶ τὰ γράμματα τὰ Ῥωμαϊκὰ μαθεῖν. (5) Τοῦτο τὸ μεираκίον, πολλοῖς σύνθετος γεγονὸς, ἐπαγγέλλετο μετὰ τινα χρόνον εἰς τὴν οἰκίαν. (6) Ὁ μὲν οὖν πρεσβύτερος Χάροψ μετήλλαξε τὸν βίον. Τὸ δὲ μεираκίον, μετέωρον ὃν τῇ φύσει καὶ πάσης πονηρίας ἐμπλεων, ἐκορωνία καὶ παετρίβετο πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας. (7) Τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς οὐδεὶς ἦν αὐτοῦ λόγος, ἀλλ' οἱ προκατέχοντες καὶ ταῖς ἡλικίαις καὶ ταῖς δόξαις, οἱ περὶ τὸν Ἀντίνοον, ἐχειρίζον τὰ κοινὰ κατὰ τὰς αὐτῶν γνώμης. (8) Τοῦ δὲ πολέμου τοῦ Περσικοῦ συστάντος, εὐθέως διέβαλλε τὸ μεираκίον τοὺς προειρημένους ἄνδρας πρὸς Ῥωμαίους, ἀφορμῇ μὲν χρώμενον τῇ προγεγενημένῃ συστάσει τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὴν Μακεδόνων οἰκίαν· (9) κατὰ δὲ τὸ παρὸν πάντα παρατηροῦν, καὶ πᾶν τὸ λεγόμενον ἢ πρακτόμενον ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκδεχόμενον, καὶ τὰ μὲν ἀφαιροῦν, τὰ δὲ προστιθεῖν, ἐλάμβανε πιθανότητας κατὰ τῶν ἀνθρώπων. (10) Ὁ δὲ Κέφαλος, τὰλλα τε φρόνιμος καὶ στάσιμος ἄνθρωπος, καὶ κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους ἐπὶ τῆς ἀρίστης ὑπῆρχε γνώμης. (11) Εὐχόμενος γὰρ ἡύξατο τοῖς θεοῖς, μὴ συστῆναι τὸν πόλεμον, μηδὲ κριθῆναι τὰ πράγματα· (12) παττομένου δὲ τοῦ πολέμου, τὰ κατὰ τὴν συμμαχίαν ἐβούλετο δίκαια ποιεῖν Ῥωμαίοις, πέρα δὲ τούτου μήτε προστρέχειν ἀγεννῶς, μήθ' ἐνηρετεῖν μηδὲν παρὰ τὸ δέον. (13) Τοῦ δὲ Χάροπος ἐνεργῶς χρωμένου ταῖς κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς, καὶ πᾶν ἂν παρὰ τὴν Ῥωμαίων βούλησιν γιγνώμενον εἰς ἐθελοκάχησιν ἀγοντος· τὸ μὲν πρῶτον οἱ προειρημένοι κατεφρόνουν, οὐδὲν αὐτοῖς συνειδότες ἀλλότριον βουλευόμενοις Ῥωμαίων. (14) Ὡς δὲ τοὺς περὶ τὸν Ἰππόλοχον καὶ Νικανδρον καὶ Λοχαγὸν εἶδον τοὺς Αἰτωλοὺς ἀναγομένους εἰς τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῆς ἱππομαχίας ἀλόγως, καὶ τὰς διαβολὰς τὰς ἐκ τῶν περὶ Λυκίσκον πεπιστευμένας κατ' αὐτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν Αἰτωλίαν τὴν αὐτὴν αἵρεσιν ἦγον τῷ Χάροπι· τὸ τηνικάδε προῖδόμενοι τὸ μέλλον, ἐβούλευοντο περὶ αὐτῶν. (15) Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς, παντὸς πείραν λαμβάνειν, ἐφ' ᾧ μὴ προέσθαι σφᾶς αὐτοὺς ἀκρίτως [ὡς τοῦσδε] εἰς τὴν Ῥώμην ἐπανάγεσθαι διὰ τὰς Χάροπος διαβολὰς. (16) Οὕτω μὲν οὖν οἱ περὶ τὸν Κέφαλον ἠναγκάσθησαν παρὰ τὰς αὐτῶν προαιρέσεις ἐλεῖσθαι τὰ τοῦ Περσέως.

(II.) Excerptum Valesianum.

XIV. Οἱ περὶ Θεόδοτον καὶ Φιλόστρατον ἐποίησαν

tali causa. (2) Charops quidam Epirota fuit, vir ceteroquin probus, et amicus populi Romani: qui, cum Philippus arctissimas Epiri fauces occupavisset, unus præcipue effecerat, ut et Philippus Epiro excideret, et Titus Epiri simul ac Macedonum potiretur. (3) Hujus ex Machata filio Charops nepos fuit; (4) quem admodum adolescentem, patre orbatum, avus Charops cum honesto comitatu Romam misit, quo et linguam Romanam et litteras perdisceret. (5) Hic adolescens, Romæ plurimis familiariter usus, postmodum in patriam reversus est, quo tempore senior Charops e vita discessit. (6) At juvenis suoque ingenio levis, omni-que malitia refertus, contendere atque obtreectare viris clarissimis cepit. (7) Ac principio quidem nulla ejus ratio habebatur: sed Antinous et Cephalus, ætate et opinione civium præcellentes, rempublicam arbitrata suo administrabant. (8) Conflato autem Persico bello, statim Charops illos viros apud populum Romanum criminari instituit; gratiam, quæ illis apud regiam Macedonum domum comparata erat, argumento adducens. (9) Et omnia illorum dicta et facta tum maxime observando, atque in pejus detorquendo, nunc veritati adjiciens, nunc detrahens, auctoritatem fidemque adversus eos sibi comparavit. (10) At Cephalus, vir singularis prudentiæ ac constantiæ, etiam tum in optima sententia erat. (11) Deos enim immortales precatus fuerat, ut bellum ne conflaretur, neve de rerum summa decerneretur: (12) sin gerendum bellum esset, statuerat et fœderis præscripto Romanos juvare, præter fœderis autem leges nihil ultro facere, atque in nullo obsequi indecore ac turpiter. (13) Ceterum, cum Charops criminationi illius acriter insisteret, et, quidquid non pro Romanis fieret, insidiosè agi causaretur; initio quidem et ipse et Antinous hominem spernebant, quippe nullius sui consilii, a Romanorum societate alieni, consocii cum essent. (14) Postea vero cum Hippolochum et Nicandrum et Lochagum Ætolos post prelium equestre sine causa Romam perduci cernerent, et calumniis fidem adhiberi adversus eos a Lycisco sparsis, qui tunc in Ætolia eamdem sectam ac Charops instituerat; tum demum, quid sese maneret, propicientes animo, consilium de rebus suis cepere. (15) Statuerunt igitur, omnia sibi tentanda, neque ullatenus ferendum, ut criminationibus Charopis constricti Romam, [sicut illi,] indicta causa abducerentur. (16) Ita Cephalus ad Persei partes invitus transire est coactus.

(II.) A. Hostilio consuli insidiæ struuntur in Epiro.

XIV. Per hoc tempus a Theodoto ac Philostrato grave

ἀσεβὲς πρᾶγμα καὶ παράσπονδον ὁμολογουμένως. (2) Πυθόμενοι γάρ, τὸν ὑπατον τῶν Ῥωμαίων Αὔλον Ὀστίλιον παραγγίλναι, κομιζόμενον εἰς Θεσσαλίαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ νομίζοντες, εἰ παραδοῖεν τὸν Αὔλον τῷ Περσεῖ, μεγίστην μὲν πίστιν προσενέγκασθαι, μέγιστα δ' ἂν βλάβαι κατὰ τὸ παρὸν Ῥωμαίους, ἔγραφον τῷ Περσεῖ συνεχῶς, ἐπισπεύδειν. (3) Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐβούλετο μὲν ἐξ αὐτῆς προῖχειν καὶ συνάπτειν τῶν δὲ Μολοσσίων κατὰ τὸν Ἄψον ποταμὸν τὴν γέφυραν κατεilahφῶν, ἐκωλύτο τῆς ὁρμῆς, καὶ πρῶτον ἠναγκάζετο διαμάχεσθαι πρὸς τούτους. (4) Συνέβη δὲ, τὸν Αὔλον εἰς τοὺς Φανοτεῖς παραγενόμενον καταλῦσαι παρὰ Νέστορι τῷ Κρωπίῳ, καὶ παραδοῦναι καθ' αὐτοῦ τοῖς ἐχθροῖς καιρὸν ὁμολογούμενον· ὃν, εἰ μὴ τύχη τις ἐβράδευσε πρὸς τὸ βέλτιον, οὐκ ἂν μοι δοκαιοῖ διαφυγεῖν. (5) Νῦν δὲ δαιμονίως πως ὁ Νέστωρ τὸ μᾶλλον ὀπτευσάμενος, ἐξ αὐτῆς ἀνάγκασε μεταλθεῖν εἰς γείτονος τῆς νυκτός. (6) Καὶ ἀπογοῦς τὴν διὰ τῆς Ἠπείρου πορείαν ἀνήχθη, καὶ πλεύσας εἰς Ἀντίκυραν, ἐκείθεν ἐποίησατο τὴν ὁρμὴν εἰς Θεσσαλίαν.

ac nefarium facinus susceptum est. (2) Nuncio enim accepto, Aulum Hostilium, Consulem populi Romani, in Thessaliam ad exercitum proficiscentem adventare; rati, se, si Aulum in manus Persae traderent, maximum fidei documentum regi exhibituros, ac gravissimum Romanis damnum allaturos in praesentia esse, assidue ad regem litteras dabant, ut maturaret iter. (3) At rex in animo quidem habebat, illico progredi et obviam ire. Sed cum Molossi pontem Aoi fluminis interceptissent, impetus ejus retardabatur; prius enim dimicandum cum Molossis erat. (4) At Hostilius, in Phanotensium urbem delatus, diversatusque apud Nestorem Cropium, opportunam plane adversus se insidiarum ansam hostibus praebuerat; quam nisi benignior quaedam fortuna deflexisset, prorsus effugere, ut mihi quidem videtur, nullo modo poterat. (5) Sed Nestor, mira sagacitate rem odoratus, confestim in proximam civitatem migrare eum noctu jussit. (6) Ille, itinere per Epirum relicto, navibus Anticyram vectus, inde in Thessaliam contendit.

IV. — RES ASIAE.

Excerpta Valesiana.

XV. Φαρνάκης πάντων τῶν προτοῦ βασιλέων ἐγένετο παρανομώτατος.

(2) Ἀτταλος, χειμάζων ἐν Ἐλατείᾳ, καὶ σαφῶς εἰδὼς, τὸν ἀδελφὸν Εὐμένην λυπούμενον μὲν ὡς ἐνὶ μάλιστᾳ, καὶ βαρυνόμενον, ἐπὶ τῷ τὰς ἐπιφανεστάτας αὐτοῦ τιμὰς ἡθετήσθαι ὑπὸ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ διὰ κοινοῦ δόγματος, ἐπικρυπτόμενον δὲ πρὸς πάντας τὴν περὶ αὐτὸν ὑπάρχουσαν διάθεσιν· (3) ἐπεβάλετο διαπέμπεσθαι πρὸς τινὰς τῶν ἐν Ἀχαιᾷ, σπουδάζων ἀποκατασταθῆναι τὰδελφῷ αὐτοῦ μὴ μόνον τὰς ἀναθηματικάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐγγράπτους τιμὰς. (4) Τοῦτο δ' ἀποίει, πεπεισμένος, μεγίστην μὲν ἂν ἐκείνῳ ταύτην τὴν χάριν προσενέγκασθαι, μάλιστᾳ δ' ἂν τὸ φιλάδελφον καὶ γενναῖον τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως ἐναποδείξασθαι τοῖς Ἕλλησι διὰ ταύτης τῆς πράξεως.

Pharnaces. Attalus Philadelphus.

XV. Pharnaces omnium ex superiori memoria regum iniquissimus fuit.

(2) Attalus, qui Elatiae hibernabat, cum satis sciret, Eumenem fratrem acerbissime quidem ferre, quod universae Peloponnesi civitates nobilissima honoris monimenta, quae ei posita fuerant, communi decreto sustulerant; sed eundem apud omnes, quoniam esset animo, dissimulare; (3) missis ad nonnullos Achaeorum interpretibus, id agere est molitus, ut non modo imagines et statuæ, sed et decreta, honoris ejus causa tabulis incisa, restituerentur. (4) Id vero agebat Attalus, tum quia persuasum habebat, gratissimam eam rem fratri fore, tum maxime ut amorem suum erga Eumenem fratrem et magnitudinem animi hoc testimonio declararet.

V. — RES CRETENSIIUM.

Excerptum Valesianum.

XVI. Οἱ [Κυδωνιάται] Κρήτες (ἀνάξιον) κατὰ τὸν καιρὸν τούτον ἐποίησαν πρᾶγμα δεινὸν καὶ παράσπονδον ὁμολογουμένως. (2) Καὶ γάρ, πολλῶν τοιούτων γενομένων κατὰ τὴν Κρήτην, ὅμως ἔδοξεν ὑπεραίρειν τὴν συνήθειαν τὸ τότε γεγόμενον. (3) Ὑπαρχοῦς γὰρ αὐτοῖς οὐ μόνον φιλίας, ἀλλὰ συμπολιτείας πρὸς Ἀπολλωνιάτας, καὶ καθόλου κοινωνίας πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις νομιζομένων δικαίων, καὶ περὶ τούτων κειμένης ἐνόρκου συνθήκης παρὰ τὸν Δία τὸν Ἰδαῖον. (4) παρασπονδήσαντες τοὺς Ἀπολλωνιάτας, κατελάβοντο

Cydoniatarum in Apolloniatas perfidia crudelis.

XVI. Per id tempus indignum facinus, foedum et manifeste perfidum a [Cydoniatis] Cretensibus admissum est. (2) Tametsi enim multa ejusmodi in Creta insula fieri solent, nihilominus hoc, de quo nunc sermo est, ceteris omnibus antistare visum est. (3) Nam cum non societas solum, sed etiam commune civitatis jus cum Apolloniatis ipsis intercederet, ac postremo omnia jura, quae ab hominibus sacrosancta habentur, utrisque communia essent; cum ejus foederis tabulae sacramento utrimque firmatae juxta ipsum simulacrum Jovis Idaei fixae exstarent; (4) tamen, calcata foederis religione, Apolloniatarum urbem

τὴν πόλιν, καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας κατέσφαξαν, τὰ δὲ ὑπάρχοντα διήρπασαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν διανειμάμενοι κατεῖχον.

occuparunt, virisque omnibus trucidatis, ac bonis eorum direptis, uxores ac liberos omnemque agrum inter se dividerunt.

VI. — RES SYRIACÆ ET ÆGYPTIACÆ.

Legatio LXXI.

XVII. Ἀντίοχος, ὁρῶν ἐκφανῶς ἤδη τοὺς κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν παρασκευαζομένους εἰς τὸν περὶ Κολῆς Συρίας πόλεμον, εἰς μὲν τὴν Ῥώμην ἔπεμψε πρεσβεύ-
τὰς τοὺς περὶ Μελέαγρον· (2) ἐντειλάμενος, λέγειν τῇ συγκλήτῳ, καὶ διαμαρτύρασθαι, διότι παρὰ πάντα τὰ δίκαια Πτολεμαῖος αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπιβάλλει. **

Excerptum Valesianum.

(3) Ἀντίοχος, ὁ βασιλεὺς, ἦν καὶ πρακτικὸς, καὶ τοῦ τῆς βασιλείας ὀνόματος ἄξιος, πλὴν τῶν κατὰ τὸ Πη-
λούσιον στρατηγημάτων.

Antiochus Ptolemæum Romæ accusat.

XVII. Antiochus (Epiphanes) ubi vidit, manifesto jam Alexandrinos ad bellum pro Coele Syria se comparare, Romam quidem legatum misit Meleagrum, qui ipsius nomine patribus conscriptis nunciaret, et testans fœdera, diceret præter omne jus a Ptolemæo se invadi. [Simul vero, præventurus Ægyptios, ipse, cum exercitu profectus, in Ægyptum impressionem fecit.]

Rjus expeditio in Ægyptum.

(3) Erat rex Antiochus [in illa expeditione] strenuus, et regio nomine se non indignum demonstravit : si astutiam excipias, qua ad Pelusium usus est.

FRAGMENTA MINORA.

[XVIII. Ἴσως μὲν οὖν ἐν πᾶσι τοῖς ἀνθρωπείοις τῷ καιρῷ δεῖ μετρεῖν ἕκαστα τῶν ἐνεργουμένων· μεγίστην γὰρ οὗτος ἔχει δύναμιν· μάλιστα δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς· ὁξύτεραι γὰρ παρὰ τούτου εἰς ἕκαστα τὰ μέρη γίνονται ῥοπαί· τὸ δ' ἀστοχεῖν τούτου μέγιστον ἐστὶ τῶν ἀμαρτημάτων.]

[(2) Ὅτι δοκοῦσι πολλοὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐπιθυμεῖν τῶν καλῶν, ὀλίγοι δὲ τολμᾶν ἐγχειρεῖν αὐτοῖς· σπάνιοι δὲ τῶν ἐγχειρησάντων ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὸ καθῆκον ἐν ἑκάστοις προτεθειμένα.]

XVIII. Propemodum in omnibus rebus humanis opportunitate metiri debemus negotia quæque gerenda : hujus enim maxima vis est. Præsertim vero bellicis in rebus maximæ sunt ab opportunitate in utramque partem inclinationes : ab ea autem aberrare maximum peccatum est.

(2) Multi homines videntur honestatis cupidi, pauci tamen ad eam adipiscendam incumbere. Jam et eorum, qui hoc agere decreverunt, rari faciunt quæ in quaque re fieri oportet.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ ΟΓΔΟΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI VICESIMI OCTAVI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUIÆ.

I. — RES IN ITALIA GESTÆ.

(I.) Legatio LXXII.

I. Τοῦ πολέμου τοῦ περὶ Κοίλης Συρίας ἤδη καταρχὴν λαβόντος Ἀντίοχῳ καὶ Πτολεμαίῳ τοῖς βασιλεῦσιν, ἦκον πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην, παρὰ μὲν Ἀντίοχου, Μελέαγρος καὶ Σωσιφάνης καὶ Ἡρακλείδης· παρὰ δὲ Πτολεμαίου, Τιμόθεος καὶ Δάμων. (2) Συνέβαινε δέ, κρατεῖν τὸν Ἀντίοχον τῶν κατὰ Κοίλην Συρίαν καὶ Φοινίκην πραγμάτων. (3) Ἐξ οὗ γὰρ Ἀντίοχος, ὁ πατὴρ τοῦ νῦν λεγομένου βασιλέως, ἐνίκησε τῇ περὶ τὸ Πάνιον μάχῃ τοὺς Πτολεμαίου στρατηγούς, ἀπ' ἐκείνων τῶν χρόνων ἐπαίθοντο πάντες οἱ προεირημένοι τόποι τοῖς ἐν Συρίᾳ βασιλεῦσι. (4) Διόπερ ὁ μὲν Ἀντίοχος, ἡγούμενος τὴν κατὰ πόλεμον ἰσχυροτάτην καὶ καλλίστην εἶναι κτῆσιν, ὥς ὑπὲρ ἰδίων ἵποιεῖτο τὴν σπουδὴν· (5) ὁ δὲ Πτολεμαῖος, ἀδίκως ὑπολαμβάνων τὸν πρότερον Ἀντίοχον, συνεπιθέμενον τῇ τοῦ πατρὸς ὀφφανά, παρηρῆσθαι τὰς κατὰ Κοίλην Συρίαν πόλεις αὐτοῦ, οὐχ οἷός τε ἦν ἐκείνῳ παραχωρεῖν τῶν τόπων τούτων. (6) Διόπερ οἱ περὶ τὸν Μελέαγρον ἦκον, ἐντολὰς ἔχοντες, μαρτυρεσθαι τὴν σύγκλητον, διότι Πτολεμαῖος αὐτῷ παρὰ πάντα τὰ δίκαια τὰς χεῖρας ἐπιβάλλει πρότερος· (7) οἱ δὲ περὶ τὸν Τιμόθεον, περὶ τε τῆς τῶν φιλανθρώπων ἀνανεώσεως, καὶ τοῦ διαλύειν τὸν πρὸς Περσῶν πόλεμον, μάλιστα δὲ παρατηρεῖν τὰς τῶν περὶ τὸν Μελέαγρον ἐντεύξεις. (8) Περὶ μὲν οὖν τῆς διαλύσεως οὐκ ἐθάβρησαν εἰπεῖν, Μάρκου συμβουλευσάντος αὐτοῖς Αἰμιλίου· περὶ δὲ τῶν φιλανθρώπων ἀνανεωσάμενοι, καὶ λαβόντες ἀποκρίσεις ἀκολουθοῦς τοῖς ἀξιουμένοις, ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. (9) Τοῖς δὲ περὶ τὸν Μελέαγρον ἡ σύγκλητος ἀπεκρίθη, διότι Κοῖντῳ Μαρκίῳ δώσει τὴν ἐπιτροπὴν, γράφαι περὶ τούτων πρὸς Πτολεμαῖον, ὥς αὐτῷ δοκεῖ συμφέρειν ἐκ τῆς ἰδίας πίστεως. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐχειρίσθη κατὰ τὸ παρόν.

(II.) Legatio LXXIII.

II. Κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους ἦλθον καὶ παρὰ Ῥοδίων πρέσβεις, ἤδη τῆς θερείας ληγούσης, Ἡγησιόχος, καὶ Νικαγόρας, καὶ Νικάνδρος· (2) τὴν τε φιλιαν ἀνανεωσόμενοι, καὶ σίτου θέλοντες ἐξαγωγὴν λαβεῖν, ἀμα δὲ καὶ περὶ τῶν διαβολῶν ἀπολογησόμενοι, τῶν λεγομένων κατὰ τῆς πόλεως. (3) Ἐκφανέστατα γὰρ ἐδόκουν στασιάζειν ἐν τῇ Ῥόδῳ, οἱ μὲν περὶ τὸν Ἀγαθάγητον καὶ Φιλόφρονα καὶ Ῥοδοφῶντα καὶ Θεαίτητον,

(I.) Senatus datur legatis Antiochi Epiphanis et Ptolemæi Philometoris.

I. Quum jam esset inchoatum a regibus Antiocho et Ptolemæo bellum pro Cœlesyria, Romam legati venerunt, Antiochi quidem, Meleager, Sosiphanes et Heraclides; Ptolemæi vero, Timotheus et Damon. (2) Erat autem illo tempore Antiochus in Cœle Syria et Phœnice rerum dominus. (3) Nam posteaquam Antiochus, pater illius, de quo nunc loquimur, regis, ad Panium duces Ptolemæi devicit, ex illo tempore omnia commemorata loca Syriæ regibus paruerunt. (4) Itaque Antiochus, qui bello quæsiturum firmissimam atque honestissimam possessionem esse existimabat, pro suis illa habebat. (5) At Ptolemæus, ratus, superiorem Antiochum, contra jus et fas pupillari patris sui ætati insidiatum, urbes ipsi eripuisse, quas in Syria Cœla habuerat, nullo modo in animum poterat inducere, ut locis istis ei cederet. (6) Propterea venit Meleager, ut senatum testaretur Ptolemæum contra omne jus priorem lacessere Antiochum. (7) Timotheus vero ad renovandam amicitiam venerat, et imponendum finem bello contra Perseum; præcipue autem ad observandos Melegri cum Romanis congressus. (8) Sed de pace quidem cum Perseo, Marci Æmilii consilium secutus, ne facere quidem verba est ausus: amicitiam vero ubi renovasset, et congruentia postulatis suis responsa accepisset, Alexandriam est reversus. (9) Meleagro senatus respondit, Quinto Marcio se permissurum, ut de iis rebus ad Ptolemæum scribat, ita ut esse e re populi Romani fideque sua viderit. Et hæc quidem res in præsentia hoc vacto sunt administratæ.

(II.) Audiuntur legati Rhodiorum.

II. Per id tempus, inclinante jam æstate, Rhodiorum etiam legati venerunt, Hegesilochus, Nicanor et Nicander; (2) cum ad renovandam amicitiam, tum ut facultatem exportandi frumenti acciperent; simul, ut criminationibus responderent, quæ civitati objiciebantur. (3) Erat namque notissimum, intestina seditione laborare Rhodios; quum Agathagetes, Philophon, Rhodophon et Theætetus spes

ἀπειρόδομοι πάσας τὰς ἐλπίδας ἐπὶ Ῥωμαίους· οἱ δὲ περὶ τὸν Δείωνα καὶ Πολυάρατον, ἐπὶ Περσέα καὶ Μακεδόνας. (4) Ἐξ ὧν πλεονάκις ἐν τοῖς ἐκείνων πράγμασιν ἀντιρρήσεως γενομένης, καὶ διελκομένων τῶν διαβουλιῶν, ἐλάμβανον ἀφορμὰς οἱ βουλόμενοι λογοποιεῖν κατὰ τῆς πόλεως. (5) Οὐ μὴν ἢ γε σύγκλητος τότε προσεποιήθη τούτων οὐδέν, καίπερ σαφῶς εἰδυῖα τὰ γινόμενα παρ' αὐτοῖς· σίτου δὲ δέκα μυριάδας μεδίμνων ἐξάγειν ἐκ Σικελίας ἐφῆκον. (6) Ταῦτα μὲν οὖν ἡ σύγκλητος ἐ χρημάτισεν ἰδίᾳ τοῖς Ῥωδίων πρεσβευταῖς. (7) Ἀκολουθῶν δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπασιν ἀπήντησε τοῖς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος παραγεγονόσι, τηροῦσι τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. (8) Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐν τούτοις ἦν.

omnes suas in Romanis defixissent; Dino contra et Polyaratus, in Perseo et Macedonibus. (4) Ex quo persepe fiebat, ut, rebus, quæ ad deliberandum proponebantur, in contrarias partes disceptatis, et dissidentibus sententis, occasionem inde sumerent, qui detractum ire civitati capiebant. (5) Verum patres nihil eorum sibi innotuisse simulabant; qui tamen omnia, quæ apud illos fuerant gesta, probe norant: frumenti vero exportandi e Sicilia ad centum mille modium potestatem fecerunt. (6) Ac senatus quidem Romanus cum Rhodiorum legatis ita egit: (7) itemque erga omnes alios Græcorum legatos qui eandem sequebantur sectam similiter se gessit. (8) Hic tum Italiæ status.

II. — BELLUM PERSICUM.

(I.) Legatio LXXIV et LXXV.

III. Αὔλος κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, ἀντιστράτηγος ὢν, καὶ παραχειμάζων ἐν Θετταλίᾳ μετὰ τῶν δυνάμεων, ἐξέπεμψε πρεσβευτὰς εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τύπους, Γάϊον Ποπίλιον, καὶ Γναῖον Ὀκταύτιον. (2) οἱ πρῶτον μὲν εἰς Θήβας ἐλθόντες, ἐπήνεσαν καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Θηβαίους, διαφυλάττειν τὴν πρὸς Ῥωμαίους εὐνοίαν. (3) Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐπιπορευόμενοι τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις, ἐπιδεικνύειν ἐπειρώντο τοῖς ἀνθρώποις τὴν τῆς συγκλήτου πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν, προφερόμενοι τὰ δόγματα τὰ μικρῷ πρότερον ρηθέντα. (4) ἅμα δὲ διὰ τῶν λόγων παρενέφαινον, ὥς εἰδότες τοὺς ἐν ἐκάστη τῶν πόλεων παρὰ τὸ δέον ἀναχωροῦντας, ὥσαύτως δὲ καὶ τοὺς προπίπτοντας. (5) Καὶ δῆλοι πᾶσιν ἦσαν δυσαρεστούμενοι τοῖς ἀναχωροῦσιν, οὐχ ἥττον ἢ τοῖς ἐκφανῶς ἀντιπράττουσιν. (6) Ἐξ ὧν τοὺς πολλοὺς εἰς ἐπίστασιν καὶ διαπόρησιν ἦγον, ὑπὲρ τοῦ, τί ποτ' ἂν ἢ λέγοντες ἢ πράττοντες εὐστοχοῖεν τῶν παρεστώτων καιρῶν. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Γάϊον, συναχθεῖσης τῆς τῶν Ἀχαιῶν ἐκκλησίας, ἐλέγοντο μὲν βεβουλεύσθαι κατηγορήσειν τῶν περὶ τὸν Λυκώρταν καὶ τὸν Ἀρχωνα καὶ Πολύβιον, (8) καὶ παραδείξειν ἄλλοτρίους ὑπάρχοντας τῆς τῶν Ῥωμαίων αἰρέσεως, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀγοντας κατὰ τὸ παρὸν, οὐ φύσει τοιούτους ὄντας, ἀλλὰ παρατηροῦντας τὰ συμβαίνοντα, καὶ τοῖς καιροῖς ἐφεδρεύοντας. (9) Οὐ μὴν ἐθαῖρῃσαν τοῦτο ποιῆσαι, διὰ τὸ μηδεμίαν εὐλογον ἀφορμὴν ἔχειν κατὰ τῶν προειρημένων ἀνδρῶν. (10) Διὸ συναχθεῖσης αὐτοῖς τῆς βουλῆς εἰς Αἰγίον, ἀσπαστικὴν τε καὶ παρακλητικὴν ποιησάμενοι τὴν πρὸς Ἀχαιοὺς ἐντευξίν, ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Αἰτωλίαν.

IV. Καὶ πάλιν ἐκεῖ συναχθεῖσης αὐτοῖς τῆς ἐκκλησίας εἰς Θέρμιν, παρελθόντες εἰς τοὺς πολλοὺς παρακλητικούς καὶ φιλανθρώπους διετίθεντο λόγους. (2) Τὸ δὲ συνέχον αὐτοῖς τῆς ἐκκλησίας, δημόρους ἔφασαν δεῖν δοθῆναι σφίσι παρὰ τῶν Αἰτωλῶν. (3) Τούτων δὲ καταβάντων, Πρόανδρος ἐπαναστάς, ἐβούλετό τινας

(I) Popillii legatio ad populos Græciæ, belli Persici causa.

III. Per idem tempus Aulus Hostilius proconsul, hiberna cum copiis in Thessalia habens, legatos circum civitates Græciæ misit, C. Popillium et Cn. Octavium. (2) Qui, ubi Thebas primo venerunt, collaudatos Thebanos hortati sunt, ut in populi Romani amicitia manerent. (3) Secundum hæc, Peloponnesi omnes urbes adeunt, et senatusconsulta, de quibus paulo ante sumus locuti, ostentantes, clementiam humanitatemque senatus ubique prædicant. (4) Simul vero in sermonibus significationem dabant, notos sibi esse in singulis civitatibus eos, qui tergiversarentur et recusarent debita, pariterque eos, qui ultra id, quod debitum erat, progredierentur. (5) Eratque omnibus manifestum, non minus offensæ apud ipsos contrahi, si quis lentum se præberet, quam si palam factionis esset contrariæ. (6) Quæ res sollicitos et anxios plerosque reddebat, quibusnam dictis factisque suas rationes ad præsentem statum satis accommodare possent. (7) Enimvero Popillius ceterique legati dicebantur convocato Achæorum concilio accusaturi Lycortam, Archonem et Polybium, (8) eosque publice notaturi, ut alienos a consiliis populi Romani, qui in præsentia quiescerent, non quod quietis et publicæ tranquillitatis studio ducerentur, sed quia exitus rerum observarent et temporum opportunitatibus imminerent. (9) Id tamen facere non sunt ausi legati; ut qui nihil haberent, quod prædictis viris cum aliqua similitudine veri objicerent. (10) Itaque posteaquam coactum Ægii concilium adiissent, benigneque omnes salutassent, cohortatique essent, in Ætoliam trajecerunt.

IV. Ibi quoque congregatum Thermi concilium adeunt, benigna et proluxa oratione multitudinem ad officium hortaturi. (2) Ceterum causa præcipua convocati concilii erat, quod obsides sibi dari ab Ætolis postulabant. (3) Postquam de suggestu descenderunt legati, surgit Proander, et commemoratis aliquot suis in populum Romanum meritis,

εὐχρηστίας πρὸς αὐτοῦ γεγενημένας εἰς τοὺς Ῥωμαίους προφέρεισθαι, καὶ κατηγορεῖν τῶν διαβαλλόντων αὐτόν.

(4) Ἐφ' ὃν Γάιος πάλιν ἑπαναστάς, καὶ καλῶς εἰδὼς ἄλλοτριον αὐτὸν ὄντα Ῥωμαίων, ὅμως ἐπήνεσε, καὶ πᾶσι τοῖς εἰρημένοις ἀνωμολογήσατο. (5) Μετὰ δὲ τούτων προελθὼν Λυκίσκος, ἐπ' ὀνόματος μὲν οὐδενὸς ἐποίησατο κατηγορίαν καθ' ὑπόνοιαν δὲ, πολλῶν. (6) Ἐφ' ἣν γὰρ, περὶ μὲν τῶν κορυφαίων καλῶς βεβουλεύσθαι Ῥωμαίους, ἀπαγαγόντας αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥώμην, λέγων τοὺς περὶ τὸν Εὐπόλεμον καὶ Νικάνδρον. (7) τοὺς δὲ συναγωνιστάς καὶ τοὺς παραστάτας τοὺς ἐκείνων ἐτι μένειν κατὰ τὴν Αἰτωλίαν, οὐ δεῖν ἅπαντας τῆς αὐτῆς τυχεῖν ἐκείνοις ἐπιστροφῆς, ἂν μὴ προῦνται τὰ τέκνα Ῥωμαῖοις εἰς ἡμέραν. (8) Μάλιστα δὲ κατ' Ἀρχιδάμου καὶ Πανταλέοντος ἐποιεῖ τὰς ἐμψάσεις. (9) Τούτου δὲ παραχωρήσαντος, Πανταλέον ἀναστάς, τὸν μὲν Λυκίσκον διὰ βραχέων ἑλιδόρησε, φήσας, αὐτὸν ἀναισχύντως καὶ ἀνελευθέρως κολακεύειν τοὺς ὑπερέχοντας. (10) ἐπὶ δὲ τὸν Θόαντα μετέβη, τούτων ὑπολαμπάνων εἶναι τὸν ἀξιολύτως ἐνιέντα τὰς κατ' αὐτῶν διαβολὰς, τῷ δοκεῖν μηδεμίαν ὑπάρχειν αὐτοῖς πρὸς τούτον διαφορὰν. (11) Καὶ τὰ μὲν ὑπομνήσας τῶν κατ' Ἀντίοχον καιρῶν, τὰ δὲ ὀνειδίσας εἰς ἀχαριστίαν αὐτοῦ· διότι δοθεὶς ἐκδοτός Ῥωμαίοις, πρεσβεύσαντος αὐτοῦ καὶ Νικάνδρου, τύχοι τῆς σωτηρίας ἀνεπύσας. (12) ταχέως ἐξεκαλέσατο τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς τὸ μὴ μόνον δορυβεῖν τὸν Θόαντα, ὅτε βουλευθῇ τι λέγειν, ἀλλὰ καὶ βάλλειν δημοθυμάδων. (13) Γενόμενων δὲ τούτων, βραχέα καταμεψάμενος ὁ Γάιος τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπὶ τῷ βάλλειν τὸν Θόαντα, οὗτος μὲν εὐθέως μετὰ τοῦ συμπρεσβευτοῦ ἀπῆρεν εἰς Ἀκαρνανίαν, ἐκσωπηθεὶς περὶ τῶν ἡμέρων· τὰ δὲ κατὰ τὴν Αἰτωλίαν ἐν ὑποψίαις ἦν πρὸς ἀλλήλους καὶ ταραχαῖς δλοσχερέσιν.

V. Κατὰ δὲ τὴν Ἀκαρνανίαν συναχθείσης τῆς ἐκκλησίας εἰς Θούριον, Αἰσχρίων μὲν καὶ Γλαῦκος καὶ Χρέμης, φίλοι ὄντες Ῥωμαίων, παρεχάλουν τοὺς περὶ τὸν Γάιον, (2) ἐμψουρον ποιῆσαι τὴν Ἀκαρνανίαν· εἶναι γὰρ παρ' αὐτοῖς τοὺς ἀποφέροντας τὰ πράγματα πρὸς Περσέα καὶ Μακεδόνας. (3) Διογένης δὲ τὴν ἐναντίον ἐποίησατο τούτοις συμβουλίαν. Οὐ γὰρ ἔρη δεῖν φρουρὰν εἰσάγειν εἰς οὐδεμίαν πόλιν· ταῦτα γὰρ ὑπάρχειν τοῖς πολεμίοις γεγενημένοις, καὶ καταπολεμηθεῖσιν ὑπὸ Ῥωμαίων. (4) Οὐδὲν δὲ πεποιηκότας Ἀκαρνανᾶς, οὐκ ἀξίους εἶναι φρουρὰν εἰσδέχεσθαι κατ' οὐδένα τρόπον. (5) Τοὺς δὲ περὶ Χρέμην καὶ Γλαῦκον, ἰδίαν ἐθέλοντας κατασκευάζεσθαι δυναστείαν, διαβάλλειν τοὺς ἀντιπολιτευομένους, καὶ θέλειν ἐπισπᾶσθαι φρουρὰν τὴν συνεπισχύουσαν ταῖς αὐτῶν πλεονεξίαις. (6) Ῥηθέντων δὲ τούτων, οἱ περὶ τὸν Γάιον, θεωροῦντες τοὺς ὄχλους δυσαρεστούμενους ταῖς φρουραῖς, καὶ βουλόμενοι στοιχεῖν τῇ τῆς συγκλήτου προθέσει, συγκαταθέμενοι τῇ τοῦ Διογένης γνώμῃ, καὶ συνεπαίνεσαντες, ἀπῆραν ἐπὶ Ἀριστῆς πρὸς τὸν ἀνθύπατον.

invehi in eos incipiebat, qui se falsis criminationibus onerarent. (4) At Caius, iterum surgens, licet probe perspectum ejus alienum a Romanis animum haberet, laudavit tamen, et omnibus, quæ dixerat, est assensus. (5) Post hunc procedit in medium Lyciscus, nominatim quidem neminem accusans; suspiciones vero in multos jaciens. (6) Dixit enim, recte quidem Romanos consuluisse in eo, quod gentis principes (Eupolemum et Nicandrum intelligens) Romam abduxissent: (7) sed remanere adhuc in Ætolia adjuutores illorum, et eorumdem consiliorum participes; quos omnes, nisi liberos suos ultro obsides Romanis tradant, simili ratione ad bonam mentem esse revocandos. (8) Maxime autem Archidamum et Pantaleontem sermo ejus designabat. (9) Hic vero quum dicendi vices alii concessisset, surgit Pantaleon, et postquam paucis verbis Lycisco fecisset convicium, quem sine pudore et illiberaliter potentioribus adulari dixit, (10) ad Thoantem se convertit, hunc ratus esse, cujus calumniis peteretur, quæ fidem eo magis mererentur, quod nulla mutui inter ipsos odii esset suspicio. (11) Hic igitur, partim revocatis in memoriam Antiochici belli temporibus, partim ingrati animi vitio illi exprobrato, quod, quum deditione traditus Romanis fuisset, per suam et Nicandri legationem insperatam salutem esset adeptus, (12) cito concitavit Ætolos, ut non solum Thoanti obstreperent, quoties verba facere conaretur; verum etiam communi consensu lapidibus eum peterent. (13) Quæ ubi acciderunt, Popillius, brevi sermone castigatis Ætolis, quod lapidibus peterent Thoantem, mox cum legationis collega in Acarnaniam est profectus, facto de obsidibus silentio, erantque omnia in Ætolia suspicionum mutuarum et tumultuum plena.

V. In Acarnaniam inde profecti legati. Ibi concilio Thurii congregato, Æschrion, Glaucus et Chremes, qui Romanis favebant, Popillium hortabantur, (2) ut præsidia in Acarnaniam induceret: non deesse enim inter cives, qui ad Perseum et Macedonas rem traherent. (3) Contrarium huic consilium Diogenes dabat: neque enim ullam in urbem præsidium, aiebat, esse inducendum; quod iis fieret, qui hostes Romanis et bello victi essent. (4) Acarnanas fecisse nihil, cur ulla ratione mererentur præsidia recipere. (5) At Chremen et Glaucum, studio firmandæ suæ privatim potentiae, eos, qui a se dissideant in republica, per calumniam criminari, et præsidium velle attrahere, cujus ope suam cupiditatem sint expleturi. (6) Postquam hæc dicta essent, cernens Popillius iniquo animo ferri præsidia a populis, volensque senatus propositum sequi, Diogenis sententiæ atque consilio assensus, collaudatis Acarnanibus, Larissam ad proconsulem est profectus.

VI. Ἐδοξε τοῖς Ἑλλήσι περὶ τῆς πρεσβείας ἐπιστά-
 τεως χρεῖαν ἔχειν τὸ γινώμενον. (2) Παραλαβόντες
 οὖν τοὺς κατὰ τὴν ἄλλην πολιτείαν ὁμογνωμονούντας
 οὗτοι δ' ἦσαν Ἀρχεσίλαος, Ἀρίστων Μεγαλοπολίται,
 Στράτιος Τριτταεὺς, Ξένων Πατρέως, Ἀπολλωνίδης
 Σικυώνιος· ἐβουλευόντο περὶ τῶν ἐνεστώτων. (3) Ὁ
 μὲν οὖν Λυκόρτας ἔμεινεν ἐπὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς προθέσεως,
 κρίνων, μήτε Περσεῖ, μήτε Ῥωμαίοις συνεργεῖν μηδὲν
 δημοῖως, μηδ' ἀντιπράσσειν μηδετέροις. (4) Τὸ μὲν
 γὰρ συνεργεῖν ἄλυσιτελὲς ἐνόμιζεν εἶναι πᾶσι τοῖς Ἑλ-
 λήσιν, προορώμενος τὸ μέγεθος τῆς ἐσομένης ἐξουσίας
 περὶ τοὺς κρατήσαντας. (5) τὸ δ' ἀντιπράττειν ἐπι-
 σφαλές, διὰ τὸ πολλοῖς καὶ τοῖς ἐπιφανεστάτοις Ῥω-
 μαίων ἀντωφθαλμηκέαι περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων
 κατὰ τοὺς ἀνώτερον καιροὺς. (6) Ὁ δ' Ἀπολλωνίδης
 καὶ Στράτιος ἀντιπράττειν μὲν ἐπίτηδες Ῥωμαίοις οὐκ
 ὄντο δεῖν· τοὺς δ' ὑπερκυβιστώντας, καὶ διὰ τῶν κοι-
 νῶν πραγμάτων ἰδίαν χάριν ἀποτιθεμένουσιν παρὰ Ῥω-
 μαίοις, καὶ τοῦτο πράττοντας παρὰ τοὺς νόμους καὶ
 παρὰ τὸ κοινῇ συμφέρον, τούτους ἔφασαν δεῖν κωλύειν,
 καὶ πρὸς τούτους ἀντωφθαλμεῖν εὐγενῶς. (7) Ὁ δ'
 Ἀρχων, ἀκολουθεῖν, ἔφη, δεῖν τοῖς καιροῖς, καὶ μὴ
 διδόναι τοῖς ἔχθροῖς ἀφορμὴν εἰς διαβολὴν, μηδὲ προέ-
 σθαι σφῶς αὐτοὺς εἰς τὴν αὐτὴν ἔλθειν διάθεσιν τοῖς
 περὶ Νίκανδρον ὄντινες, πρὶν ἢ λαβεῖν πείραν τῆς
 τούτων ἐξουσίας, ἐν ταῖς μεγίσταις εἰσὶ ταλαιπωρίαις.
 (8) Ταύτης δὲ τῆς γνώμης μετέσχον Πολύβιος, Ἀρχε-
 σίλαος, Ἀρίστων, Ξένων. (9) Διὸ καὶ τὸν μὲν Ἀρχωνα
 πρὸς τὴν στρατηγίαν ἔδοξεν αὐτοῖς εὐθέως προπορεύε-
 σθαι· τὸν δὲ Πολύβιον πρὸς τὴν ἱππαρχίαν.

VII. Τούτων δὲ νεωστὶ γεγονότων, καὶ προδιειλη-
 φῶτων τῶν περὶ τὸν Ἀρχωνα, διότι δεῖ συμπράττειν
 Ῥωμαίοις καὶ τοῖς τούτων φίλοις, τυχικῶς πῶς συνέβη,
 τὸν Ἀτταλον πρὸς ἐτοίμους ὄντας ποιήσασθαι τοὺς λό-
 γους. (2) Διὸ καὶ προθύμως αὐτῷ κατανεύσαντες,
 ὑπέσχοντο συμπράξειν ὑπὲρ τῶν παρακαλουμένων.
 (3) Τοῦ δ' Ἀττάλου πέμψαντος πρεσβευτὰς, καὶ παρα-
 γενομένων τούτων εἰς τὴν πρώτην ἀγορὰν, καὶ διαλε-
 γομένων τοῖς Ἀχαιοῖς περὶ τοῦ τὰς τιμὰς ἀποκαταστα-
 θῆναι τῷ βασιλεῖ, καὶ παρακαλοῦντων, ποιῆσαι τοῦτο
 διὰ τῆς Ἀττάλου χάριτος. (4) ὁ μὲν ὄχλος ἄδῃλος ἦν,
 ἐπὶ τίνος ὑπάρχει γνώμη· πρὸς δὲ τὴν ἀντιλογίαν ἀνί-
 σταντο πολλοὶ, καὶ διὰ πολλὰς αἰτίας. (5) Οἱ μὲν
 γὰρ, ἐξ ἀρχῆς αἰτίοι γενόμενοι τῆς ἀναιρέσεως τῶν τι-
 μῶν, βεβαίον ἐβούλοντο τὴν αὐτῶν γνώμην· οἱ δὲ, ἐκ
 τῶν κατ' ἰδίαν ἐγκλημάτων ὑπέλαβον καιρὸν ἔχειν
 ἀμύνεσθαι τὸν βασιλέα· τινὲς δὲ, διὰ τὸν πρὸς τοὺς
 συμπράττοντας φόβον, ἐφιλοτιμοῦντο μὴ κρατῆσαι τὸν
 Ἀτταλον τῆς ἐπιβολῆς. (6) Ὁ δ' Ἀρχων ἀνέστη μὲν
 βοηθήσων τοῖς πρεσβευταῖς· ἐκάλει γὰρ τὰ πράγματα
 τὴν τοῦ στρατηγοῦ γνώμην. (7) Βραχέα δ' εἰπόν
 ἀνεχώρησε, διευλαθηθεὶς, μὴ δόξῃ κέρδους τινὸς ἐνεκεν
 συμβουλεύειν, διὰ τὸ πλῆθος ἱκανὸν χρημάτων εἰς τὴν
 ἀρχὴν δεδαπανηκέαι. (8) Πολλῆς δ' οὐσῆς ἀπορίας,

VI. Advertit animos Græcorum ista legatio, ut, quid
 ageretur, ducerent accuratius sibi considerandum. (2) Iis
 igitur assumptis, qui in reliqua administratione publicæ rei
 consentiebant (hi erant Arcesilaus et Ariston Megalopoli-
 tani, Stratius Tritæensis, Xeno Patrensis, Apollonides
 Sicyonius), de re proposita consultabant. (3) Et Lycortas
 quidem, in sententia manens, quam a principio habuerat,
 censebat, Perseo Romanisque pariter neque opem ferendam,
 neque resistendum. (4) Nam auxiliari quidem, exitiosum
 esse omnibus Græcis autumabat, quanta esset futura victo-
 ris potentia, animo prospiciens: (5) resistere vero, pericu-
 losum rebatur; quod jam superioribus temporibus in publicis
 consiliis ausi essent multis iisque clarissimis proceribus
 Romanis se opponere. (6) Apollonides et Stratius, ut Græci
 ex professo Romanis adversarentur, non probabant: ve-
 rum, si qui præcípites sese dare vellent, et proditione salu-
 tis publicæ privatam sibi Romanorum gratiam irent quæsi-
 tum, horum impediendos esse conatus, et fortiter iis esse
 resistendum. (7) Archoni placebat, ut temporum rationem
 haberent, nec hostibus calumniandi darent occasionem; de-
 nique caverent, ne sua culpa idem infortunium incurrerent
 cum Nicandro; qui priusquam Romanorum potentiam esset
 expertus, in maximas calamitates incidisset. (8) Eadem
 fuit sententia et Polyæni, Arcesilai, Aristonis, et Xenonis.
 (9) Propterea placuit, ut præturam gentis statim peteret
 Archo; equitum vero præfecturam Polybius.

VII. Hæc quum ita nuperrime essent gesta, et jam ha-
 beret constitutum Archo, auxiliandum esse Romanis et eo-
 rum amicis, opportune evenit, ut Attalus, regis Eumenis
 frater, paratum offenderet, quando ipsum convenit. (2)
 Itaque lætus Archo assentiri illi, et ad impetranda, quæ
 postulabat, suam operam ei polliceri. (3) Missi deinde
 sunt ab Attalo legati ad proximum Achæorum concilium.
 Qui ubi apud Achæos verba fecissent de restituendis Eumeni
 honoribus, rogassentque, ut in Attali gratiam hoc facerent;
 (4) quæ super eo multitudinis voluntas esset, hæud satis
 poterat cognosci; ad contradicendum vero multi multis de
 causis surrexerunt. (5) Nam qui auctiores initio fuerant
 tollendorum Eumenis honorum, ii ratam manere suam sen-
 tentiam volebant: alii, suo privatim nomine regi offensi, ejus
 ulciscendi opportunum tempus nactos se putabant: quos-
 dam impellebat invidia erga patronos hujus causa, ut omni
 studio contenderent, ne Attalus rem perficeret. (6) Tan-
 dem surgit Archo, ut legatorum petitionem adjuvaret: res
 namque ipsa postulabat, ut prætor sententiam diceret. (7)
 Is pauca locutus discedit, veritus, ne, quia magnis impu-
 nis magistratus illi constiterat, spe lucelli cujusdam ductus,
 id consilium dare videretur. (8) In summa omnium per-

δ Πολύβιος ἀναστὰς ἐποίησατο μὲν καὶ πλείονας λόγους, μάλιστα δὲ προσέδραμε πρὸς τὴν τῶν πολλῶν γνώμην, ὑποδείξας τὸ γεγονός ἐξ ἀρχῆς ψήφισμα τῶν Ἀχαιῶν ὑπὲρ τῶν τιμῶν, ἐν ᾧ γεγραμμένον ἦν, ὅτι δεῖ τὰς ἀρεπτεῖς ἀρῆσθαι τιμὰς, καὶ τὰς παρανόμους, οὐ μὰ Δι' ἀπάσας. (9) Τοὺς δὲ περὶ Σωσιγένη καὶ Διοπίειθ' Ῥοδίου, δικαστὰς ὑπάρχοντας κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καὶ διαφερομένους ἐκ τῶν ἰδίων πρὸς τὸν Εὐμένην, λαβομένους, ἔφη, τῆς ἀφορμῆς ταύτης, πάσας ἀνατετροφέναι τὰς τιμὰς τοῦ βασιλέως. (10) καὶ τοῦτο πεποιημέναι παρὰ τὸ τῶν Ἀχαιῶν δόγμα, καὶ παρὰ τὴν δοθείσαν αὐτοῖς ἐξουσίαν, καὶ τὸ μέγιστον, παρὰ τὸ δίκαιον καὶ τὸ καλῶς ἔχον. (11) Οὐ γὰρ ὡς ἡδίκημένους τοὺς Ἀχαιοὺς βουλευσάσθαι τὰς τιμὰς αἰρεῖν τὰς Εὐμένους· ἀλλὰ μελλοῦς αὐτοῦ ζητούντος τῶν εὐεργεσιῶν, τούτῳ προσκόψαντας ψηφίσασθαι τὸ πλεονάζον παρελθεῖν. (12) Διόπερ ἔφη δεῖν, καθάπερ οἱ δικασταί, τὴν ἰδίαν ἔχθραν ἐπιπροσθεν ποιήσαντες τοῦ τῶν Ἀχαιῶν εὐσχήμονος, ἀνέτρεψαν πάσας τὰς τιμὰς, οὕτω τοὺς Ἀχαιοὺς, κυριώτατον ἡγησαμένους τὸ σφίσι καθήκον καὶ κρέπον, διορθώσασθαι τὴν τῶν δικαστῶν ἀμαρτίαν, καὶ καθόλου τὴν πρὸς τὸν Εὐμένην γεγενημένην ἀλογίαν. (13) Ἄλλως τε, καὶ μελλόντας μὴ μόνον ἐπ' αὐτὸν τὸν βασιλέα τὴν χάριν ἀπερίεσθαι ταύτην, ἐτι δὲ μᾶλλον εἰς τὸν ἀδελφὸν Ἀττάλον. (14) Τοῦ δὲ πλήθους εὐδοκῆσαντος τοῖς λεγομένοις, ἐγράφη δόγμα, προστάττον τοῖς ἄρχουσι, πάσας ἀποκαταστῆσαι τὰς Εὐμένους τοῦ βασιλέως τιμὰς, πλὴν εἰ τινες ἀρεπτεῖς τι περιέχουσι τῷ κοινῷ τῶν Ἀχαιῶν, ἢ παράνομον. (15) Τοῦτον μὲν δὴ τὸν τρόπον καὶ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν Ἀττάλος διορθώσας τὴν γενομένην ἀλογίαν περὶ τὰς ὑπαρχούσας Εὐμένει τὰδελφῷ τιμὰς κατὰ τὴν Πελοπόννησον.

(II.) Legatio LXXVI et LXXVII.

VIII. Περσεὺς πρὸς Γένθιον τὸν βασιλέα ἀπέστειλε πρεσβευτάς, Πλεύρατον τε τὸν Ἰλλυριὸν, ὄντα φυγάδα παρ' αὐτῷ, καὶ τὸν Βεροιαῖον Ἀδαῖον. (2) δούς ἐντολὰς, διασαφεῖν τὰ πεπραγμένα κατὰ τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους αὐτῷ, καὶ πρὸς Δαρδανίους, ἐτι δὲ καὶ πρὸς Ἠπειρώτας, καὶ πρὸς Ἰλλυριοὺς κατὰ τὸ παρὸν, καὶ παρακαλεῖν αὐτὸν πρὸς τὴν τούτου καὶ Μακεδόνων φιλίαν καὶ συμμαχίαν. (3) Οἱ καὶ ποιησάμενοι τὴν πορείαν ὑπὲρ τὸ Σκάρδον ὄρος διὰ τῆς Ἐρήμου καλουμένης Ἰλλυρίδος, ἣν οὐ πολλοῖς χρόνοις ἀνωτέρω ἀνάστατον ἐποίησαν Μακεδόνες, διὰ τὸ δυσέργους ποιῆσαι τοῖς Δαρδανεῦσι τὰς εἰς τὴν Ἰλλυρίδα εἰσβολὰς. (4) πλὴν ὅ γε περὶ τὸν Ἀδαῖον διὰ τούτων τῶν τόπων κατὰ πολλῆς κακοπαθείας ἦλθον εἰς Σκάρδαν, καὶ πυθόμενοι, τὸν Γένθιον ἐν Λίσσῳ διατρίβειν, διεπέμψαντο πρὸς αὐτόν. (5) Τοῦ δὲ ταχέως αὐτοὺς μεταπεμφθέντων, συμμίξαντες διελέγοντο περὶ ὧν εἶχον τὰς ἐντολάς. (6) Ὁ δὲ Γένθιος οὐκ ἰδοὺ μὲν ἀλλότριος εἶναι τῆς πρὸς τὸν Περσέα φιλίας, ἐσκήπτετο δὲ, τοῦ μὴ παραχρῆμα συγκατατίθεσθαι τοῖς ἀξιουμένοις, τὴν ἀχρηγήσαν,

turbatione et consilii inopia, surgit Polybius, qui longam orationem habuit, proxime ad multitudinis sententiam accedens, et de facto ab Achæis decreto super tollendis honoribus disserens, esse in eo scriptum ostendebat, honores illos tollendos, qui essent indecori et contra leges, nequam vero omnes tollendos. (9) Sed Sosigenem et Diopitheim Rhodios, qui per id tempus judicia exercebant, offensos privatis ex causis Eumeni, hanc arripuisse occasionem, et omnes regis honores evertisse. (10) Id vero fecisse illos contra Achæorum decretum, mandataque sibi potestatis fines excessisse, et quod præcipuum, jus omne atque honestatem migrasse. (11) Neque enim accepta aliqua injuria irritatos statuisset Achæos Eumeni honores detrudere; sed, quod majores ipse, quam pro beneficiis suis in Achæorum gentem collatis, postulasset, ea re offensos decrevisse, ut, quod modum excedebat, detraheretur. (12) Oportere igitur, aiebat Polybius, ut, quemadmodum judices illi, potiore odii sui ratione habita, quam decori et officii Achæorum, omnes simul honores everterant, ita Achæi officium suum atque honestatem omnibus rebus anteponentem, culpam illorum judicem, et quicquid omnino priore temeritate in Eumenem peccatum esset, id emendarent; (13) quum præsertim non regem dumtaxat eo facto essent demerituri, verum etiam fratrem quoque illius Attalum. (14) Hæc sententia multitudini quum placuisset, factum est decretum quo jubebantur magistratus omnia, quæ ad Eumenis honorem spectabant, instaurare, nisi quid forte in his esset, quod aut Achæorum commune parum deceret, aut legibus repugnaret. (15) Ita igitur Attalus, quæ temere in Peloponneso peccata fuerant circa Eumenis fratris honores, tunc temporis emendavit.

(II.) Persæ legationes ad Gentium regem.

VIII. Perseus legatos ad Gentium regem misit, Pleuratum Illyrium, exsulantem apud se, et Adeum Beroensem; (2) quibus mandavit, ut exponerent, quæ bello egisset adversus Romanos Dardanosque, adjicerentque recentis expeditionis in Epiro et Illyrico opera, et hortarentur Gentium ad amicitiam ac societatem secum et cum Macedonibus jungendam. (3) Hi transgressi jugum Scardi [Scordi] montis per Illyrici quas vocant solitudines (eam regionem non multo ante de industria Macedones populando a cultoribus vacuam fecerant, quo transitus difficilis Dardanis in Illyricum redderent), (4) per ea inquam loca cum ingenti vexatione Adæus et Pleuratus Scordam [Scodram] pervenerunt. Qui cognito, Lissi morari Gentium, ad illum miserunt: (5) ac mox ab illo acciti, ut eo ventum, mandata exponunt. (6) Videbatur quidem Gentius non esse alienus ab amicitia cum Perseo contrahenda; verum, ne statim legatorum postulatis annueret, hoc prætextu est usus, quod a rebus bello necessariis esset imparatus, quodque

καὶ μὴ δύνασθαι χωρὶς χρημάτων ἀναδέξασθαι τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον. (7) Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Ἀδαῖον, ταύτας λαβόντες τὰς ἀποκρίσεις, ἐπαγγήγον. (8) Ὁ δὲ Περσεύς, παραγενόμενος ἐς Στύβερραν, τὴν τε λείαν ἐλαφυροπώλησε, καὶ τὴν δύναμιν ἀνέπαυσε, προσδεχόμενος τοὺς περὶ τὸν Πλευράτον. (9) Παραγενόμενων δ' αὐτῶν, ἀκούσας τὰ παρὰ τοῦ Γενθίου, πάλιν ἐξαυτῆς ἐπέμπε τὸν Ἀδαῖον, καὶ σὺν τούτῳ τὸν Γλαυκίαν, ἕνα τῶν σωματοφυλάκων, καὶ τρίτον τὸν Ἰλλυρίον, διὰ τὸ τὴν διάλεκτον εἰδέναι τὴν Ἰλλυρίδα. (10) δοὺς ἐντολὰς τὰς αὐτάς, ὥσπερ οὐ κυρίως τοῦ Γενθίου διασσεαφηκότος, τίνος προσδεῖται, καὶ τίνος γενομένου δύναται συγκαταθεῖναι εἰς τὰ παρακαλούμενα. (11) Τούτων δ' ἀφορμησάντων, ἀναστὰς αὐτὸς μετὰ τῆς δυνάμεως ἐποίει τὴν πορείαν ἐπ' Ἀγκύραν.

IX. Κατὰ τὸν καιρὸν τούτου ἦχον οἱ πρὸς τὸν Γένθιον ἀποσταλέντες πρέσβεις, οὗτ' ὅκονομηκοί τε πλείον οὐδὲν τῶν πρότερον, οὗτ' ἀναγγέλλοντες πλείον οὐδὲν ὦν καὶ πρότερον. (2) διὰ τὸ τὸν Γένθιον μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως, ὅντα μὲν ἔτοιμον τῷ Περσεῖ κοινωνεῖν τῶν αὐτῶν πραγμάτων, χρημάτων δὲ φάσκοντα χρεῖαν ἔχειν. (3) Ὡς δὲ Περσεύς παρακούσας, πάλιν ἐπέμπε τοὺς περὶ τὸν Ἰππίαν, βεβαιωσομένους ὑπὲρ τῶν ὁμολογιῶν, τὸ συνέχον παραλιπὼν, δι' οὗ ἐξῆν μόνου εὐνοοῦντα ποιῆσαι τὸν Γένθιον. (4) Ὡστε διαπορεῖν, πότῃ δεῖ λέγειν ἐπὶ τῶν τοιοῦτων ἀλογιστίαν, ἢ δαιμονοβλάβειαν. Δοκῶ μὲν, ὅτι δαιμονοβλάβειαν, οἷτινες ἐφίενται μὲν τοῦ μεγάλα τολμᾶν, καὶ παραβάλλονται μὲν τῇ ψυχῇ· παρὶσιν δὲ τὸ συνέχον ἐν ταῖς ἐπιβολαῖς, βλέποντες αὐτὸ, καὶ δυνάμενοι πράττειν. (5) Ὅτι γὰρ, εἰ Περσεύς κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἡβουλήθη προέσθαι χρήματα καὶ κοινῇ τοῖς πολитеύμασι, καὶ κατ' ἰδίαν τοῖς βασιλεῦσι καὶ τοῖς πολιτευομένοις, οὐ λόγῳ μεγαλομερῶς, καθάπερ ἐξῆν αὐτῷ χορηγιῶν ἐνεκεν, ἀλλὰ μετρίως μόνον. (6) πάντας ἂν συνέθῃ καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς βασιλεῖς, εἰ δὲ μή γε, τοὺς πλείστους ἐξελεγχθῆναι· δοκῶ μὴδένα τῶν νοῦν ἔχόντων πρὸς με διαμισηθῆσαι περὶ τούτων. (7) Νῦν δὲ καλῶς ποιῶν οὐκ ἤθεε ταύτην τὴν ὁδόν, δι' ἧς, ἢ χρητήσας τῶν δλων, ἐξουσίαν ὑπερήφανον ἔσχεν, ἢ σφαλεῖς, πολλοὺς ἂν ἐποίησε τῆς αὐτῆς τύχης πείραν αὐτῷ λαθεῖν. (8) ἀλλὰ τὴν ἐναντίαν, δι' ἧς ὀλίγοι τελέως ἡλογῆθησαν πᾶν Ἕλληνων ὑπὸ τὸν τῆς πράξεως καιρόν.

sine pecunia bellum adversus Romanos suscipere non posset. (7) Hoc accepto responso, Adæus ad Perseum rediit. (8) Stuberam rex tunc venerat, et prædam ac spolia ibi vendebat, suosque milites reficiebat, Pleurati reditum exspectans. (9) Qui ut est reversus, postquam intellexit Perseus, quæ responderet Genthius, extemplo Adæum remittit, cum eoque Glauciam, ex numero custodum corporis, addito [eodem] Illyrio, quod linguæ Illyricæ is esset peritus. (10) His mandata dat eadem, quæ ante : quasi parum perspicue declarasset Genthius, quæ sibi re esset opus, et quo pacto flecti posset, ut postulatis eorum annueret. (11) Iis iter aggressis, ipse cum exercitu Ancyram [Uscanam?] petit.

IX. Sub id tempus, qui ad Genthium missi fuerant, redierunt, quum neque fecissent quidquam amplius quam antea, neque amplius quidquam renunciarent, quam antea. (2) Manebat quippe Genthius in eadem voluntate, et paratus quidem erat consilia sua omnia cum Perseo consociare; sed pecunia sibi opus esse, dicebat. (3) Quam rem Perseus contemtitim audiens, Hippiam iterum mittit ad fœdus firmandum, nulla ejus rei mentione facta, in qua una totius negotii cardo vertebatur, quum tamen unica illa esset ratio, qua posset benevolam Genthium sibi reddere. (4) Ut equidem dubitem, peccatum hujusmodi stoliditatem ne appellem, an fatalem quamdam et divinitus immissam mentis occæcationem. Puto autem, hoc potius nomen, quam illud, convenire in eos homines, qui quidem magna cupiunt moliri, et cuius periculo suam obijciunt vitam, at id tamen omittunt, quod in consiliis suscipiendis præcipuum est, idque scientes et prudentes, quum in potestate ipsorum sit illud præstare. (5) Nam illa tempestate si pecunias largiri Perseus voluisset et publice civitatibus, et privatim regibus, atque iis qui publica negotia tractabant, non dicam ea, qua poterat, magnificentia impensas subministrando, sed modica tantum liberalitate utendo; (6) eventurum erat profecto, ut omnes Græciæ populi, omnesque vel certe quam plurimi reges deprehenderentur : de quo non arbitror quemquam prudentem fore mecum disputaturum. (7) Nunc recte fecit Perseus, qui hanc non ingressus sit viam, per quam, aut plena victoria parta, dominationem superbam erat obtenturus, aut, si vinceretur, in ejusdem pernicii societatem multos secum attracturus; (8) sed contrariam potius viam instituit, unde factum, ut pauci omnino Græci sub ipsum belli tempus in fraudem incideriat.

Perseus victus.

[IX. a. Ὅτι ὁ Περσεύς ἐπταικῶς τοῖς ὁλοῖς ἐπὶ τῷ εἰσελθεῖν Ῥωμαίους εἰς Μακεδονίαν, τῷ Ἰππίᾳ ἐπέτιμα· ἀλλὰ μοι δοκεῖ τὸ μὲν ἐπιτιμᾶσαι τοῖς ἄλλοις εἶναι βῆδιν καὶ συνιδεῖν τὰς τῶν πέλας ἀμαρτίας· τὸ δ' αὐτὸν πράττειν τὰ δυνάτῃ καὶ γινῶναι τὰ καθ' αὐτὸν, πάντων δυσχερέστατον· δ καὶ περὶ τὸν Περσέα συνέθῃ γενέσθαι.]

IX. a. Perseus, rebus omnibus fractis sub ipsum Romanorum in Macedoniam ingressum, Hippiam objurgabat. Sed enim facile mihi negotium videtur alios objurgare et quæ familiares nostri peccant animadvertere : verum nos ipsos officiis nostris defungi, id demum est difficillimum. Atque ita Perseo ut se gereret accidit.

(III.) *Legatio LXXVIII.*

X. Τοῦ Περσέως βουλομένου ἤξειν μετὰ δυνάμειν εἰς τὴν Θετταλίαν, καὶ λήψεσθαι τὰ δια κρίσιν ἐκ τῶν κατὰ λόγον, ἔδοξε τοῖς περὶ τὸν Ἀρχωνα, δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀπολογεῖσθαι πάλιν πρὸς τὰς ὑπονοίας καὶ διαβολάς. (2) Εἰσήμεχαν οὖν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς δόγμα, διότι δεῖ, πανδημεὶ ποιησαμένους τὴν ἐξοδὸν εἰς Θετταλίαν, κοινωνήσαι τῶν πραγμάτων ὁλοσχερῶς τοῖς Ῥωμαίοις. (3) Καὶ τούτου κυρωθέντος, ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς, τὸν Ἀρχωνα γίνεσθαι περὶ τὴν συναγωγὴν τοῦ στρατεύματος, καὶ περὶ τὰς εἰς τὴν ἐξοδὸν παρασκευάς, πρὸς δὲ τὸν ὕπατον πρεσβευτὰς πέμπειν εἰς Θετταλίαν, τοὺς τὰ δεδογμένα τοῖς Ἀχαιοῖς διασαφῆσοντας, καὶ πειθομένους, πότε καὶ ποῦ δεῖ συμμιγνύνει αὐτῷ τὸ στρατόπεδον. (4) Καὶ κατέστησαν πρεσβευτὰς παραχρῆμα Πολύδιον καὶ ἄλλους, καὶ ἐνετείλαντο τῷ Πολυδίῳ φιλοτίμως, ἐὰν ὁ στρατηγὸς εὐδοκῇ τῇ παρουσίᾳ τοῦ στρατοπέδου, τοὺς μὲν πρεσβευτὰς ἐξαυτῆς πέμπειν διασαφῆσοντας, ἵνα μὴ καθυστερῶσι τῶν καιρῶν. (5) αὐτὸν δὲ φροντίζειν, ἵνα τὸ στράτευμα πᾶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀγορὰς ἔχῃ, δι' ὧν ἂν ἐμπορεύηται, καὶ μηδὲν ἐλλείπῃ τῶν ἐπιτηδείων τοὺς στρατιώτας. (6) Ταῦτας μὲν οὖν ἔχοντες οἱ προειρημένοι τὰς ἐντολάς, ἐξώρμησαν. (7) Κατέστησαν δὲ καὶ πρεσβευτὰς πρὸς Ἀττάλον τοὺς περὶ Τηλόκριτον, ἀποκομίζοντας τὸ δόγμα τὸ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Εὐμένους τιμῶν. (8) Καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ περὶ τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου προσπεσόντος τοῖς Ἀχαιοῖς, διότι γέγονεν αὐτῷ τὰ νομιζόμενα γίνεσθαι τοῖς βασιλεῦσιν, ὅταν εἰς ἡλικίαν ἔλθωσιν, Ἀνακλητήρια. (9) νομίσαντες, σφίσι καθῆκειν ἐπιστημῆνασθαι τὸ γεγονός, ἐψηφίσαντο πέμπειν πρεσβευτὰς, ἀνανεωσομένους τὰ προϋπάρχοντα τῷ ἔθνει φιλόφθωπα πρὸς τὴν βασιλείαν, καὶ παραυτίκα κατέστησαν Ἀλκίθον καὶ Πασίδαν.

XI. Οἱ δὲ περὶ τὸν Πολύδιον καταλαβόντες τοὺς Ῥωμαίους, ἐκ μὲν τῆς Θετταλίας κεκινηκότας, τῆς δὲ Περγαίβιας στρατοπεδεύοντας Ἀζωρίου μεταξὺ καὶ Δολίχης, (2) τὴν μὲν ἐντεύξιν ὑπὲρέθεντο, διὰ τοὺς περισσώτας καιροὺς· τῶν δὲ κατὰ τὴν εἰσοδὸν τὴν εἰς Μακεδονίαν κινδύνων μετείχον. (3) Ἐπεὶ δὲ, τοῦ στρατεύματος κατάραντος ἐπὶ τοὺς καθ' Ἡράκλειον τόπους, ἔδοξε καιρὸς εἶναι πρὸς ἐντεύξιν, ἅτε τοῦ στρατηγοῦ δοκοῦντος ἡνῶσθαι τὸ μέγιστον τῶν προκειμένων. (4) τότε λαβόντες καιρὸν, τὸ ψήφισμα τῷ Μαρκίῳ προσήνεγκαν, καὶ διεσάφουν τὴν τῶν Ἀχαιῶν προαίρεσιν, διότι βουλευθεῖεν αὐτῷ πανδημεὶ τῶν αὐτῶν μετασχεῖν ἀγῶνων καὶ κινδύνων· καὶ πρὸς τούτους ὑπέδειξαν, διότι πᾶν τὸ γραφέν ἢ παραγγελθέν τοῖς Ἀχαιοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων κατὰ τὸν ἐνεστώτα πόλεμον ἀναντιβῆτον γέγονεν. (5) Τοῦ δὲ Μαρκίου τὴν μὲν προαίρεσιν ἀποδεχομένου τῶν Ἀχαιῶν μεγαλωστί, τῆς δὲ κακοπαθείας αὐτοῦ καὶ τῆς δαπάνης παραλύντος, διὰ τὸ μηκέτι χρεῖαν ἔχειν τοὺς καιροὺς τῆς τῶν συμμά-

POLYBIUS. — II.

(III.) *Polybii legatio ad Q. Marcium Cos.*

X. Quo tempore dicebatur Perseus Thessaliam cum exercitu venturus, et probabili ratione adducti homines credebant, universo bello finem impositum iri; visum est Archoni rebus ipsis suspiciones et calumnias, in Achæos collatas, iterum refutare. (2) Idcirco auctor Achæis fuit, ut decretum facerent de expeditione cum universæ gentis copiis suscipienda versus Thessaliam, ut omnis fortunæ periculum una cum Romanis adirent. (3) Hoc facto decreto, placuit Achæis, ut conscribendi exercitus curam Archo susciperet, et eorum omnium parandorum, quæ expeditioni essent necessaria; ad consulem autem legati ut mitterentur in Thessaliam, qui de hoc Achæorum decreto certiores illum facerent, et ab eo discerent, quando et quo loco ipsorum copias velit Romano exercitui se conjungere. (4) Ac statim decrevere legatum Polybium et alios, summoque studio Polybio mandarunt, ut, si placeat consuli, mitti exercitum, reliquos legatos extemplo mitteret, id renunciaturos, ne serius quam oporteret ad illum copiæ Achæicæ venirent: (5) interea vero prospiceret ipse, ut, quas cumque urbes in transitu adiuturus esset exercitus, in iis commeatus haberet, quo ne militibus quidquam deesset. (6) His mandatis acceptis, Polybius ceterique abire. (7) Decreverunt insuper Achæi legatum Telocritum ad Attalum, qui decretum ei afferret, quo restituti erant Eumeni omnes honores. (8) Per idem tempus quum fama esset allata Achæis, celebrata fuisse in honorem Ptolemæi regis Anacleteria, sicut est moris Ægypti regibus, ubi ad legitimam regnandi ætatem pervenerunt; (9) officii sui esse existimantes, ut suæ ob id quod gestum erat lætitiæ significationem darent, legatos decreverunt mittere ad renovandam amicitiam, quæ genti Achæorum erat cum Ægypti regibus. Statim igitur Alcithus et Pasidas sunt delecti.

XI. At Polybius, nactus Romanos ex Thessalia progressos, et in Perrhæbia inter Azorium ac Dolichen stativa habentes, (2) convenire quidem illos propter circumstantia pericula in præsentia omisit; certaminum vero omnium, quæ in Macedonia ingressu habita sunt, fuit particeps. (3) Deinde ubi jam Heracleum usque exercitus pervenisset, opportunum visum est tempus imperatoris conveniendi, utpote quum videretur consul partem jam maximam destinatorum confecisse. (4) Tum igitur, ut primum ejus faciendi opportunitatem est nactus, decretum Achæorum Q. Marcii tradidit, et studium Achæorum illi exponit, qui cum universis suis viribus certaminum ac periculorum omnium fieri participes decreverint. Ad hæc ostendit, quomodo ad omnia, de quibus vel scripissent, vel aliquod mandatum dedissent Romani, toto belli hujus tempore obsequentes Achæi fuissent. (5) Marcius, eorum voluntate verbis magis laudata, laboris et impensæ gratiam Achæis fecit, quod nihil jam opus esset amplius ad hoc bellum sociorum auxi-

χω βοηθείας· (6) οἱ μὲν ἄλλοι πρέσβεις ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, δὲ δὲ Πολύβιος αὐτοῦ μείνας μετείχε των ἐνεστώτων πραγμάτων· (7) ἕως δὲ Μάρκιος, ἀκούσας Ἀππίον τὸν Κέντιωνα πεντακισχιλίου στρατιώτας αἰτεῖσθαι παρὰ τῶν Ἀχαιῶν εἰς Ἡπειρον, ἐξάπστευε τὸν προειρημένον, παρακαλέσας φροντίζειν, ἵνα μὴ δοθῶσιν οἱ στρατιῶται, μηδὲ τηλικούτον δαπάνημα μάταιον γένηται τοῖς Ἀχαιοῖς· πρὸς οὐδένα γὰρ λόγον αἰτεῖν τοὺς στρατιώτας τὸν Ἀππίον. (8) Πότερα δὲ τοῦτ' ἐποίει κηδόμενος τῶν Ἀχαιῶν, ἢ τὸν Ἀππίον ἀπραγεῖν βουλόμενος, χαλεπὸν εἶπεῖν. (9) Πλὴν ὁ γε Πολύβιος, ἀναχωρήσας εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἶδεν τῶν γραμμάτων ἐκ τῆς Ἡπειροῦ προσπετυκωτῶν, καὶ μετ' οὐ πολὺ συναθρόντων εἰς Σικυῶνα τῶν Ἀχαιῶν, εἰς πρόβλημα παμμέγεθες ἐνέπεσε. (10) Τοῦ γὰρ διαβουλίου προτεθέντος ὑπὲρ ὧν ὁ Κέντιων ἤτει στρατιωτῶν, ὁ μὲν δὲ Μάρκιος αὐτῷ καταφροντίζειν ἰδίᾳ ἐνετελατο, ταῦτ' ἀφροντιστεῖν οὐδαμῶς ἔκρινεν· τὸ δὲ, μηδεμιᾶς ὑπαρχούσης*, φανερώς ἀντιλέγειν τῇ βοηθείᾳ, τελέως ἦν ἐπισηφάλης. (11) Δυσχρήστου δὲ καὶ ποικίλης οὐσίας τῆς ὑποθέσεως, ἐκρήσατο βοηθήματι πρὸς τὸ παρὸν τῷ τῆς συγκλήτου δόγματι, τῷ κελεύοντι μηδένα προσέχειν τοῖς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν γραφομένοις, ἐὰν μὴ τοῦτο ποιῶσιν κατὰ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου. (12) Τοῦτο δ' οὐκ ἦν προσκαίμενον τοῖς γράμμασιν. (13) Διὸ καὶ κατεκράτησε τοῦ τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὸν ὑπατον γενέσθαι, καὶ δι' ἐκείνου παραλυθῆναι τῆς δαπάνης τὸ ἔθνος, οὐσης ὑπὲρ ἑκατὸν εἴκοσι τάλαντα μεγάλη. (14) Τοῖς γε μὴν βουλομένοις διαβάλλειν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀππίον, μεγάλας ἀφορμὰς ἔδωκεν, ὅτι διακόψαι τὴν ἐπιβολὴν αὐτοῦ, τὴν περὶ τῆς βοηθείας.

(IV.) Suidas in Σημαίᾳ et in Κεραμῶν.

XII. Τὸ Ἡράκλειον ἦλω ἰδίαν τινὰ ἄλυσιν. (2) Ἐχούσης τῆς πόλεως ἐφ' ἑνὸς μέρους, ἐπ' ὀλίγον τόπον, ταπεινὸν τεῖχος, οἱ Ῥωμαῖοι τρεῖς σημαΐας προχειρίσαντο. (3) Καὶ τῇ μὲν πρώτη τοὺς θυρεοὺς ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς ποιήσαντες συνέφραξαν, ὥστε τῇ τῶν ὅπλων πυκνότητι κεραμωτῶ καταβρῦνται γίνεσθαι παραπλήσιον. (4) ἐφεξῆς δὲ ἔτρει δύο***.

(5) Κεραμωτὸν, τακτικὴ διάταξις· ὅπερ ἐποίουν Ῥωμαῖοι ἐν παιδιᾷς μέρει.

III. — RES CRETENSIIUM.

Legatio LXXIX.

XIII. Κατὰ τὴν Κρήτην, δεδιότες Κυδωνιάται τοὺς Γορτυνίους, διὰ τὸ καὶ τῷ πρότερον ἔτει παρ' ὀλίγον κεινδυνευκέναι τῇ πόλει, τῶν περὶ Νοθοκράτην ἐπιβαλλομένων αὐτὴν κατασεῖν, ἐξέπεμψαν πρέσβεις πρὸς Εὐμένην, βοήθειαν αἰτούμενοι κατὰ τὴν συμμαχίαν. (2) Ὁ δὲ βασιλεὺς προχειρίσμενος Λέοντα, καὶ στρα-

liis. (6) Igitur redeuntibus ceteris legatis in Achaiam, Polybius, in castris remanens, rebus quæ gerebantur interfuit; (7) donec relatum est Marcio, Appium Centonem postulasse ab Achæis, ut quinque millia militum in Epirum sibi mitterent. Tum enimvero Marcus Polybium redire jussit, monuitque, curaret, ne ii milites Appio darentur, neve gens Achæorum impensas adeo graves frustra faceret: nullam enim causam habere Appium, cur auxiliarem illam manum posceret. (8) Studione erga Achæos hoc ille fecerit, aut ut Appio facultatem res gerendi eriperet, difficile dicta. (9) Ceterum Polybius in Peloponnesum reversus, postquam acceptæ jam ex Epiro literæ essent, coacto non multo post Sicyonem Achæorum concilio, in questionem ac dubitationem penitus magnam incidit. (10) Nam ubi de Centonis postulatis haberi consultatio cœpit, quæ privatim a Marcio acceperat mandata, nullo quidem modo negligendum potestabat: at, quum nullum haberet [scriptum consulis mandatum] palam recusare auxilia, hoc vero apprime periculosum erat. (11) In tam difficili et ancipiti deliberatione, ad se expediendum usus est Polybius decreto illo senatus, quo erat cautum, ne ulla ratio eorum haberetur, quæ a magistratibus Romanis scriberentur, nisi ex senatus consulto id facerent. (12) Quod quia literis Appii Centonis non erat adjectum; (13) tandem obtinuit Polybius, ut res ad consulem referretur, et per illum Achæi impensa, quæ centum et viginti talentum magnorum summam superabat, liberarentur. (14) At si quis de ipso detrabere apud Appium vellet, ei benignam materiam hoc pacto suppeditavit, utpote qui inceptum illius de impetrandis auxiliis fregisset.

(IV.) *Heracleum, Macedonia oppidum, capitur a Romanis.*

XII. Heracleum oppidum nova quadam et innsitata ratione captum est. (2) Quum oppidum ab una parte, per breve aliquod spatium, murum haberet humilem; Romani, delectis tribus militum signis, oppidum ab illa muri parte aggressi sunt. (3) Primi signi milites, densatis supra capita scutis, testudinem fecerunt ejusmodi, quæ speciem præbuit tecti imbricati, per quod pluvia delabatur: (4) deinde reliqua duo signa**.

(5) Fastigiata testudo, speciem tecti edificiorum referens: genus exercitii tactici, quo velut ludicro circensi utuntur Romani.

Cydoniatæ Eumeni se committunt.

XIII. In Creta, Cydoniatæ, metuentes sibi a Gortyniis, a quibus jam superiori anno, ne caperetur ipsorum urbs, in præsentissimum periculum venerat, quando eam occupare Nothocrates est aggressus, legatos ad Eumenem miserunt, auxilium ex fœdere eum poscentes. (2) Rex Leonem ducem delegit, quem eo celeriter cum trecentorum militum

τιώτας σὺν τούτῳ τ', ἐξαπέστειλε κατὰ σπουδὴν. (3) Ὡν παραγενομένων, οἱ Κυδωνιάται τὰς τε κλεῖς τῶν πυλῶν τῇ Λέοντι παρέδωκαν καὶ καθόλου τὴν πόλιν ἐνχειρίσαν.

manu misit. (3) Id ubi advenit praesidium, Cydoniatae portarum claves Leoni tradiderunt, et universam civitatem ejus curae permiserunt.

IV. — RES RHODIORUM.

Legatio LXXX.

XIV. Ἐν τῇ Ῥόδῳ τὰ τῆς ἀντιπολιτείας ἀεὶ μᾶλλον ἐπέτεινεν. (2) Προσπεσόντος γὰρ αὐτοῖς τοῦ τῆς συγκλήτου δόγματος, ἐν ᾧ διεσάφει, μηκέτι προσέχειν τοῖς τῶν στρατηγῶν ἐπιτάγμασιν, ἀλλὰ τοῖς αὐτῆς δόγμασιν, καὶ τῶν πολλῶν ἀποδεχομένων τὴν τῆς συγκλήτου πρόνοιαν. (3) οἱ περὶ τὸν Φιλόφρονα καὶ Θεαίτητον, ἐπιλαβόμενοι τῆς ἀφορμῆς ταύτης, ἐξεργάζοντο τάκολουθα, φάσκοντες, δεῖν ἐκπέμπειν πρεσβευτὰς πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ τὸν Κόιντον Μάρκιον τὸν ὑπατον, καὶ πρὸς Γάϊον τὸν ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ. (4) Τότε γὰρ ἤδη γνώριμον ἦν ἅπασι, ὅτινες τῶν καθεσταμένων ἀρχόντων ἐν τῇ Ῥώμῃ παραγίγνεσθαι μᾶλλουσιν εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους. (5) Κροτηθείσης δὲ τῆς υποθέσεως, καίπερ ἀντιβρῆσεως γενομένης, ἀπεστάλησαν εἰς μὲν τὴν Ῥώμην, ἀρχομένης θερείας, Ἀγησιλοχος Ἡγησίου, Νικαγόρας, Νίκανδρος. (6) πρὸς δὲ τὸν ὑπατον καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ στρατηγὸν, Ἀγέπολις, Ἀρίστιων, Παγκράτης. (7) ἐντολὰς ἔχοντες, ἀνανεοῦσθαι τὰ φιλάνθρωπα πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πρὸς τὰς διαβολὰς ἀπολογεῖσθαι, τὰς λεγομένας ὑπὸ τινων κατὰ τῆς πόλεως. (8) οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγησιλοχον, ἅμα τοῖς προειρημένοις, καὶ περὶ σιτικῆς ἐξαγωγῆς ποιησόμενοι λόγους. (9) Τὰ μὲν οὖν ὑπὸ τούτων βηθέντα πρὸς τὴν σύγκλητον, καὶ τὰς δοθείσας αὐτοῖς ἀποκρίσεις ὑπὸ τῆς συγκλήτου, καὶ διότι πάντων τῶν φιλανθρώπων τυχόντες ἐπανῆλθον, ἐν τοῖς Ἰταλικοῖς εἴπομεν. (10) Περί δὲ τούτου τοῦ μέρους χρήσιμον ἐστὶ πλεονάκις ὑπομνήσκειν, ὃ δὴ καὶ πειρώμεθα ποιῆν, διότι πολλάκις ἀναγκαζόμεθα, τὰς ἐντείξεις τῶν πρεσβειῶν καὶ τοὺς χρηματισμοὺς προτέρους ἐξαγγέλλειν τῆς καταστάσεως καὶ τῆς ἐξαποστολῆς. (11) Ἐπεὶ γὰρ, καθ' ἕκαστον ἔτος τὰς καταλλήλους πράξεις γράφοντες, πειρώμεθα ἐν ἐνὶ καιρῷ συγκεφαλαιοῦσθαι τὰς παρ' ἑκάστοις πράξεις· ὅλην, ὥς ἀναγκαῖον ἐστὶ τοῦτο συμβαίνειν περὶ τὴν γραφὴν.

XV. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγέπολιν, ἀφικόμενοι πρὸς τὸν Κόιντον, καταλαβόντες αὐτὸν ἐν Μακεδονίᾳ πρὸς Ἡράκλειον στρατοπεδεύοντα, διελέγοντο περὶ ὧν εἶχον τὰς ἐντολὰς. (2) Ὁ δὲ, διακούσας, οὐχ ὅσον αὐτὸς ἔφη προσέχειν ταῖς διαβολαῖς, ἀλλὰ κάκεινους παρεκάλει, μηδεὶς ἀνέχεσθαι τῶν λέγειν τι τολμώντων κατὰ Ῥωμαίων, καὶ πολλὰ καθόλου τῶν εἰς φιλανθρωπίαν ἡκόντων ἐπεμέτρησεν. (3) Ἐγραψε δὲ ταῦτα καὶ πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ῥοδίων. (4) Τοῦ δ' Ἀγεπολίδος ἐφυχαγωγημένοι κατὰ τὴν ὁλὴν ἀπάντησιν ἰσχυρῶς, λαβὼν αὐτὸν κατ' ἰδίαν εἰς τὰς χεῖρας ὁ Κόιντος, θαυμάζειν

Eorum legatio ad Romanos.

XIV. Gliscebant Rhodi magis magisque in dies contrariae factiones. (2) Nam quum ad eos perlata esset fama senatus-consulti, quo edixerant patres, non ducum Romanorum jussis, verum senatusconsulti posthac esse parendum; (3) vulgo omnibus senatus prudentiam laudantibus, Philophron et Theætetus, hac occasione arrepta, pergebant porro in suo proposito, dicebantque, legatos ad senatum esse mittendos, et ad consulem Q. Marcium Philippum, nec non ad Caium [Marcium Figulum], cui classis provincia erat. (4) Jam tum enim omnibus notum erat, quinam ex iis magistratibus, qui recenter Romae inierant, in Graeciae regiones sint venturi. (5) Haec sententia quum, nonnullis licet contradicentibus, plurimorum tamen plausu esset excepta, Romani ineunte aestate missi sunt Agesilochus, Hegesiae filius, Nicagoras, Nicander: (6) ad consulem vero, et ad classis praefectum, Agepolis, Ariston, Pancrates. (7) Mandatum his omnibus erat, ut amicitiam cum populo Romano renovarent, utque criminationibus iis responderent, quibus nonnulli civitatem onerabant. (8) Agesilocho vero hoc insuper negotii impositum, ut de exportando frumento cum Romanis ageret. (9) Quos igitur sermones apud senatum isti legati habuerint, quae a patribus responsa tulerint, et quomodo omne genus humanitatis et comitatis experti redierint, in expositione rerum Italicarum jam diximus. (10) Est vero lector nobis saepe hujus rei admonendus, sicut etiam studiose facimus, quod non raro orationes habitas a legatis et data illis responsa cogimur prius exponere, quam de ipsorum legatione decreta et de missione verba fecerimus: (11) quoniam enim per annos singulos res, quae tempore inter se congruunt, ita perscribimus, ut, quae apud quemque populum gesta sunt, ea uno continuo tenore persequi conemur; perspicuum est, id in hac scriptione ita necessaria evenire.

XV. Agepolis ut ad Q. Marcium venit, quem in Macedonia est assecutus ad Heracleum castra habentem, mandata sua illi exposuit. (2) Quibus auditis, consul non solum dixit nullam se iis fidem habere, qui de Rhodiis detraberent; sed legatos etiam est hortatus, ne quemquam eorum ferrent, qui de Romanis blaterare auderent, multaque omnino humanitatis officia cumulate iis praestitit. (3) Scripsitque etiam de fisdem rebus ad populum Rhodium. (4) Quum autem Agepolis comitate consulis, quam hoc congressu omnibus in rebus experiebatur, mirifice captus esset, seducit eum Mar-

ἔφη, πῶς οὐ πεῖρῶνται διαλύειν οἱ Ῥόδιοι τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, μάλιστα τοῦ πράγματος ἐκαίνοις καθήκοντος. (6) Πότερα δὲ τοῦτ' ἐποίει τὸν Ἀντίοχον ὑποπεύων, μή ποτε, κρατήσας τῆς Ἀλεξανδρείας, βαρὺς ἐφεδρος αὐτοῖς γένηται, τοῦ πρὸς τὸν Περσέα πολέμου χρόνον λαμβάνοντος. (6) ἤδη γὰρ τότε συνέβαινε συγκεχύσθαι τὸν περὶ Κοίλης Συρίας πόλεμον. (7) ἢ, θεωρῶν ὅσον οὐπω κριθησόμενα τὰ κατὰ τὸν Περσέα, τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων ἐν Μακεδονίᾳ παραβεληκότων, καὶ καλὰς ἐλπίδας ἔχων ὑπὲρ τῶν ἀποθησομένων, (8) ἐβούλετο τοὺς Ῥοδίους προνύξας μεσίτας ἀποδεῖξαι, καὶ τοῦτο πράξαντας, δοῦναι τοῖς Ῥωμαίοις ἀφορμὰς εὐλόγους εἰς τὸ βουλευέσθαι περὶ αὐτῶν, ὡς ἂν αὐτοῖς φαίνηται. (9) τὸ μὲν ἀκριβὲς οὐ ῥάδιον εἰπεῖν, δοκῶ δὲ μάλλον τὸ τελευταῖον εἰρημένον, ἐξ ὧν ἐμαρτύρησε τὰ μετ' ὀλίγον συμβάντα τοῖς Ῥοδίοις. (10) Οἱ γὰρ περὶ τὸν Ἀγέπολιν, ἐξαυτῆς βαδίσαντες πρὸς τὸν Γάιον, καὶ πάντων τυχόντες τῶν φιλανθρώπων ὑπερβολικώτερον, ἢ παρὰ τῷ Μαρκίῳ, ταχέως εἰς τὴν Ῥόδον ἀνεχώρησαν. (11) Γιννομένης δὲ τῆς ἀποπροσεβίας, καὶ τῆς τε διὰ τῶν λόγων φιλανθρωπίας, καὶ τῆς διὰ τῶν ἀποκρίσεων εὐνοίας ἐκατέρων τῶν στρατηγῶν ἐφαμίλλου γενομένης, ὀρθοὶ καὶ μετέωροι ταῖς διανοαῖς ἐγενήθησαν οἱ Ῥόδιοι· οὐ μὴν πάντες ὅσαυτος. (12) Οἱ μὲν γὰρ ὑγιαίνοντες περιχαρεῖς ἦσαν ἐπὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τῶν Ῥωμαίων· οἱ δὲ κινηταὶ καὶ καχέχται συνελογίζοντο παρ' αὐτοῖς, σημεῖον εἶναι τὴν ὑπερβολὴν τῆς φιλανθρωπίας τοῦ δεδιέναι τὴν περίστασιν τοὺς Ῥωμαίους, καὶ μὴ χωρεῖν αὐτοῖς τὰ πράγματα κατὰ λόγον. (13) Ὅτε δὲ καὶ τὸν Ἀγέπολιν συνέβη παραφθέγασθαι πρὸς τινὰς τῶν φίλων, οἱ παρὰ τοῦ Μαρκίου κατ' ἰδίαν ἐντολὰς εἴληφε, μνημονεύειν πρὸς τὴν βουλὴν ὑπὲρ τὸν διαλύειν τὸν πόλεμον, (14) τότε δὲ τελέως οἱ περὶ τὸν Δεινῶνα συνέθεσαν ἐν κακοῖς μεγάλοις εἶναι τοὺς Ῥωμαίους. (15) ἀπέστειλαν δὲ καὶ πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, τοὺς διαλύοντας τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον Ἀντίοχῳ καὶ Πτολεμαίῳ.

cuius ad familiare colloquium, et, mirari se, ait, cur Rhodius imminens bellum componere non conarentur : id enim ipsis vel maxime convenire. (5) Hoc vero quo animo consul dixerit, utrumne, quod Antiochi animum suspectum haberet, ne forte, si Alexandria esset potius, bello adversus Persea moram trahente, infestus ac gravis hostis Romanis immineret : (6) jam tum enim conflatum bellum pro Coele Syria erat) (7) an quod, videns brevi de summa rerum decretum iri cum Perseo, postquam Romanæ legiones in Macedonia jam pervenissent, spemque magnam de victoria conceptam habens, (8) stimulare voluerit Rhodios, quo se medios interponerent inter reges, atque eo pacto occasionem Romanis darent, statuendi de ipsis prout vellent ; (9) utrum, inquam, horum cogitarit, pro certo confirmari non potest : verumtamen, quod posterius dixi, puto verius ; idque Rhodiorum casus confirmant, qui paullo post illis acciderunt. (10) Agepolis ad Caium classi præfectum mox profectus, benigneque ab eo habitus, ac multo etiam comius, quam fuisset a Marcio, brevi Rhodum est reversus. (11) Ubi postquam legationem renunciasset, quum viderentur ambo duces Romani in comitate atque humanitate verbis declaranda, et benevolentia in responso significanda, ex æquo invicem certasse, erigi animis omnes Rhodii, ac vana spe inflari : at non omnes eodem modo. (12) Nam pars sanior, ob Romanorum benignitatem lætitia gestiebat : contra, qui rerum novarum cupidi erant, et male affecti, ii cogitare apud se institerunt, ingentem hanc supra modum comitatem Romanorum indicio esse, terreri ipsos imminenti periculo, neque ex animi sententia res ipsis succedere. (13) Postea vero quam insuper Agepolis apud nonnullos ex amicis, velut aliud agendo, mentionem fecisset mandati privatim sibi a Marcio dati, ut in senatu Rhodiorum de componenda pace inter reges mentionem faceret, (14) tum enimvero nihil dubitare Diano, quin pessimo loco res Romanorum essent : (15) miserunt vero Rhodii etiam legatos Alexandriam, ad dirimendum bellum, quod inter Antiochum et Ptolemæum erat conflatum.

V. — RES SYRIACÆ ET ÆGYPTI.

Legatio LXXXI et LXXXII.

XVI. Μετὰ τὸ παραλαβεῖν Ἀντίοχον τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον, ἔδοξε τοῖς περὶ τὸν Κομανὸν καὶ Κινέαν, συνεδρεῦσαι μετὰ τοῦ βασιλέως, κοινοβούλιον καταγράφειν ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ἡγεμόνων, τὸ βουλευσόμενον περὶ τῶν ἐνεστῶτων. (2) Πρῶτον οὖν ἔδοξε τῷ συνεδρίῳ, τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος παρεπιδημήσαντας πέμπειν πρεσβευτὰς ὡς τὸν Ἀντίοχον, κοινολογησόμενους ὑπὲρ διαλύσεως. (3) Ἦσαν δὲ τότε παρὰ μὲν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν πρεσβεῖαι δισσαί, μία μὲν ὑπὲρ τῆς τῶν φιλανθρώπων ἀνανέωσης, ἣν ἐπρέσβευον Ἀλκιβίος Ξενοφώντος, Αἰγιεύς, καὶ Πασιάδας· ἄλλη δὲ περὶ τοῦ τῶν Ἀντιγονείων ἀγώνος. (4) Ἦν δὲ καὶ παρὰ Ἀθηναίων πρεσβεῖα περὶ δωρεᾶς, ἥς ἡγεῖτο Δη-

Antiochus Epiphanes majorem partem Ægypti occupat.

XVI. Posteaquam Ægyptus ab Antiocho fuit occupata, Comano et Cineæ de summa rerum cum rege consultantibus, visum est faciendum, ut concilium ex illustrissimis quibusque ducibus conscriberetur, de cujus sententia omnia deinceps gererentur. (2) Ei concilio ante omnia placuit, ut advenæ Græci, qui forte ibi reperiebantur, legati ad Antiochum proficiscerentur, de pace cum eo acturi. (3) Erant autem tunc eo loci legationes duæ ab Achæorum gente missæ, una ad renovandam cum rege amicitiam, quæ mandata fuerat Alcitho Xenophontis filio, Ægiensi, et Pasiadæ ; altera legatio, de Antigoniorum solennibus. (4) Erat et missa Atheniensibus de donatione quadam legatio, cujus princeps

μίρατος· καὶ θεωρία διςσαί, μία μὲν ὑπὲρ τῶν Παναθηναίων, ἥς προεστῆκει Καλλίας ὁ παγκρατιαστής, ἡ δ' ἄλλη περὶ μυστηρίων, ὑπὲρ ἥς Κλεόστρατος ἐποιεῖτο τὸν χρηματισμὸν καὶ τοὺς λόγους. (5) Ἐκ δὲ Μιλήτου παρῆσαν Εὐδήμος καὶ Ἰκέσιος· ἐκ δὲ Κλαζομενῶν Ἀπολλωνίδης καὶ Ἀπολλώνιος. (6) Ἐξαπέστειλε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Τληπόλεμον καὶ Πτολεμαῖον τὸν ῥήτορα πρεσβεύτας. (7) Οὗτοι μὲν οὖν ἔπλεον ἀνὰ τὸν ποταμὸν εἰς τὴν ἀπάντησιν.

XVII. [Συναφάντων δὲ τῶν πρεσβευτῶν τῷ Ἀντιόχῳ· ὁ βασιλεὺς] ἀποδεξάμενος τοὺς ἀνδράς φιλοφρόνως, τὴν μὲν πρώτην ὑποδοχὴν αὐτῶν ἐποίησατο μεγαλομερῶς. (2) κατὰ δὲ τὴν ἐξῆς ἔδωκεν ἐντευξίν, καὶ λέγειν ἐκέλευσε, περὶ ὧν ἔχουσι τὰς ἐντολάς. (3) Πρῶτοι μὲν οὖν οἱ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐποίησαντο λόγους, τούτοις δ' ἐξῆς Δημάρατος ὁ παρὰ τῶν Ἀθηναίων, μετὰ δὲ τούτων Εὐδήμος ὁ Μιλήσιος. (4) Πάντων δὲ πρὸς τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν διαλεγομένων, παραπλησίους εἶναι συνέβαινε καὶ τοὺς κατὰ μέρος αὐτῶν λόγους. (5) Τὴν μὲν γὰρ αἰτίαν τῶν συμβεβηκότων πάντες ἀνέφερον ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Εὐλαῖον τὴν δὲ συγγένειαν καὶ τὴν ἡλικίαν τὴν τοῦ Πτολεμαίου προφερόμενοι, παρητῶντο τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως. (6) Ἀντιόχος δὲ, πᾶσι τούτοις ἀνθομολογησάμενος, καὶ προσαυξήσας τὴν ἐκείνων ὑπόθεσιν, ἤρξατο λέγειν ὑπὲρ τῶν ἐξ ἀρχῆς δικαίων, δι' ὧν ἐπειρᾶτο συνιστάνειν τῶν ἐν Συρίᾳ βασιλείων ὑπάρχουσιν κτήσιν τῶν κατὰ Κοίλην Συρίαν τόπων. (7) Ἰσχυροποιῶν μὲν τὰς ἐπικρατείας τὰς Ἀντιόχου, τοῦ πρώτου κατασχόντος τὴν ἐν Συρίᾳ βασιλείαν, προφερόμενος δὲ τὰ συγχωρήματα, τὰ γενόμενα Σελεύκῳ διὰ τῶν ἀπὸ Μακεδονίας βασιλείων μετὰ τὸν Ἀντιόχου θάνατον. (8) ἐξῆς δὲ τούτοις ἀπεριδόμενος ἐπὶ τὴν τελευταίαν κατὰ πόλεμον Ἀντιόχου τοῦ πατρὸς ἐγκτήσιν. (9) ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἐξαννούμενος τὴν ὁμολογίαν, ἣν ἔφασαν οἱ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν γενέσθαι Πτολεμαίῳ, τῷ νεωστὶ μετελλαχθέντι, πρὸς Ἀντιόχον τὸν ἐκείνου πατέρα, ὅτι δεῖ λαβεῖν αὐτὸν ἐν φέρνῃ Κοίλην Συρίαν, ὅτε ἐλάμβανε Κλεοπάτραν, τὴν τοῦ νῦν βασιλεύοντος μητέρα. (10) Πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν διαλεγθεὶς, καὶ πείσας οὐ μόνον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπηντηχότας, ὡς δίκαια λέγει, τότε μὲν διέπλευσεν εἰς τὴν Ναύκρατιν. (11) Χρησάμενος δὲ καὶ τούτοις φιλοφρόνως, καὶ δούς ἐκάστῳ τῶν Ἑλλήνων τῶν κατοικούντων χρυσοῦν, προῆγεν ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. (12) Τοῖς δὲ πρεσβεύταις τὴν ἀπόκρισιν ὑπέσχετο δώσειν, ὅταν οἱ περὶ τὸν Ἀριστείδην καὶ Θῆριν ἀνακάμψωσιν ὡς αὐτόν. (13) Ἐξαπεσταλκένκι γὰρ ἐκείνους ἐξῆς πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, βούλεσθαι δὲ πάντων συνίστορας εἶναι καὶ μάρτυρας τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος πρεσβευτάς

Demaratus : item sacrae legationes ab iisdem duæ, una de festo Panathenæorum, cujus caput fuit Callias quinquertio, altera, de mysteriis, quam obibat Cleostratus, qui super eo ad regem orationem habuit. (5) Mileto aderant Eudemus et Icesius; Clazomenis, Apollonides et Apollonius. (6) Cum his legatos misit rex etiam Tlepoleum et Ptolemæum rhetorem. (7) Hi igitur adverso flumine navigarunt, ut Antiochum convenirent.

XVII. Postquam advenērunt apud Antiochum legati, rex benigne susceptos primo die ad epulas magnifice structas invitavit : (2) postridie vero sui conveniendi potestatem fecit, et mandata jussit expromere. (3) Primi igitur omnium verba apud regem fecerunt legati Achæorum; deinde Atheniensium, Demaratus; secundum hos Eudemus Milesius. (4) Qui quum sub idem tempus eadem de re omnes dissere-rent, eveniebat, ut rationes, quas singuli afferebant, per-quam similes essent. (5) Omnes enim belli suscepti culpam in Eulæum conferebant : dein cognationem atque actatem Ptolemæi allegantes, regis iram deprecabantur. (6) Antiochus cum orationibus illorum esset assensus, atque ipse etiam plura in eadem sententiam disseruisset, jura sua ab ipsis initiis exponere cœpit, probare contendens, pertinere ad Syriæ reges Cœlæ Syriæ possessionem. (7) Principio nempe multis argumentis demonstrabat, Antigonom illum, qui primus Syriæ regnum condidit, illa loca imperio suo tenuisse : proferebat deinde in medium instrumenta concess-ionis, post mortem Antigoni Seleuco a Macedonicis regibus factæ : (8) secundum ista, Antiochum patrem bello novis-simo Cœlam Syriam aiebat, legitime recepisse, multumque eo jure nitebatur. (9) Postremo negabat verum esse de pactis, quæ legati Alexandrini facta dicebant fuisse inter Ptolemæum nuper mortuum, et Antiochum hujus patrem, quibus pacti snomine dotis concessam Ptolemæo Cœlam Syriam aiebant, quum uxorem duceret Cleopatram, ejus qui nunc regnabat, matrem. (10) In hanc sententiam rex quum multa disseruisset, nec tantum sibi, sed etiam omnibus, qui præsentēs erant, causam suam probavisset, Naucratis tunc quidem navibus petiit : (11) atque eo etiam loco be-nigne appellatis tractatisque civibus, in Græcos vero, qui ibi commorabantur, aureis singulis divisis, Alexandriam iter instituit. (12) Legatis vero pollicitus est, daturum se iis responsum, postquam Aristides et Theris ad ipsum essent reversi : (13) hos namque a se ad Ptolemæum missos esse; velle autem se omnium consiliorum suorum conscios ac testes habere Græcos legatos.

Ptolemæo victo ut in Samothracen fugiat, suadet Eulæus tutor.

[XVII. α. Ὅτι Εὐλάιος ὁ εὐνούχος ἔπεισε Πτολεμαῖον, ἀναλαβόντα μὲν τὰ χρήματα, τὴν δὲ βασιλείαν προτίεμενον τοῖς ἐχθροῖς, ὑποχωρεῖν εἰς Σαμοθράκην· ἐφ' ἃ τίς οὐκ ἂν ἐπιστήσας ὁμολογήσειε, ὅτι μέγιστα κακὰ ποιοῦσιν αἱ κακαὶ συντροφίαι τοὺς ἀνθρώπους; (2) Τὸ γὰρ μὴδ' ἐκτὸς γενόμενον τῶν δεινῶν καὶ τοσοῦτον τόπον ἀποστάντα τῶν ἐχθρῶν, δρῆσαι πρὸς τι τῶν καθηκόντων· ἄλλως τε καὶ τηλικαύτας ἀπορμὰς ἔχοντα, καὶ τοιούτων τόπων κυριεύοντα καὶ τοσοῦτων πληθῶν· ἀλλ' εὐθέως αὐτόθεν ἀκονιτὶ παραχωρῆσαι βασιλείας τῆς ἐπιφανεστάτης καὶ μακαριωτάτης, πῶς οὐκ ἂν τις εἴηαι φήσειε ψυχῆς ἐκτεθηλυμένης καὶ διεφθαρμένης δλοσχερῶς; (3) ἢν εἰ μὲν συνέβαινε φύσει περὶ Πτολεμαῖον ὑπάρχειν, τὴν φύσιν ἔδει καταμέμψασθαι καὶ μὴδενὶ τῶν ἐκτὸς αἰτίας ἐπιφέρειν· ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν μετὰ ταῦτα πράξεων ἡ φύσις ὑπὲρ αὐτῆς ἀπελογήθη, δεῖξασα τὸν Πτολεμαῖον καὶ στάσιμον ἱκανῶς καὶ γενναῖον ἐν τοῖς κινδύνοις ὑπάρχοντα, ὅλην ὥς εἰκότως ἂν τις τῆς τότε περὶ αὐτὸν γενομένης ἀγεννίας, καὶ τῆς δρμῆς τῆς εἰς τὴν Σαμοθράκην τὴν αἰτίαν ἐπὶ τὸν σπᾶδωνα καὶ τὴν τοῦτου συντροφίαν ἀναφέροι.]

Legatio LXXXIII.

XVIII. Ἀντίοχος μετὰ τὸ καταλιπεῖν Ἀλεξάνδρειαν πολιορκεῖν, προσβέητάς εἰς τὴν Ῥώμην ἐξέπεμπεν· (2) οὗτοι δ' ἦσαν Μελέαγρος, Σωσιφάνης, Ἡρακλείδης· (3) συνθείς ρ' καὶ ν' τάλαντα, πεντήκοντα μὲν στέφανον Ῥωμαῖοις, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν χρημάτων εἰς δωρεάν τισι τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα πολεῶν.

Legatio LXXXIV.

XIX. Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας κατέπλευσαν ἐκ Ῥόδου πρέσβεις εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ τὰς διαλύσεις, οἱ περὶ Πρατίωνα, καὶ μετ' οὐ πολὺ παρῆσαν εἰς τὴν παρεμβολὴν πρὸς Ἀντίοχον. (2) Γενομένης δὲ τῆς ἐντεύξεως, πολλοὺς διετίθεντο λόγους, τὴν τε τῆς ἰδίας πατρίδος εὐνοίαν προφερόμενοι πρὸς ἀμφοτέρας τὰς βασιλείας, καὶ τὴν αὐτῶν τῶν βασιλέων ἀναγκαιότητα πρὸς ἀλλήλους, καὶ τὸ συμφέρον ἑκατέροις ἐκ τῆς διαλύσεως. (3) Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐτι λέγοντα τὸν πρεσβευτὴν ἐπιτεμῶν, οὐκ ἔφη προσδεῖσθαι πολλῶν λόγων· (4) τὴν μὲν γὰρ βασιλείαν εἶναι Πτολεμαίου τοῦ πρεσβύτου, πρὸς δὲ τοῦτον καὶ διαλύεσθαι πάλαι, καὶ φίλους ὑπάρχειν, καὶ νῦν, βουλομένων τῶν ἐν τῇ πόλει κατὰγειν τοῦτον, μὴ κωλύειν Ἀντίοχον. (5) Καὶ δὴ πεποίηκεν.

XVII. α. Eulæus eunuchus Ptolemæo suavit, ut objecto proditoque hostibus regno, in Samothraciam cum thesauris se subduceret. Quam rem si quis consideret, fatebitur sane, nihil magis nocere hominibus quam consuetudo cum pravis. (2) Nam Ptolemæum quidem, etsi a periculis adhuc remotum, hostibus tanto locorum intervallo dissitis, nullum tamen regum officium exsequi; et quamvis tot adjumentis gerendarum rerum instructus esset, tot provinciis populisque imperaret, illico tamen nulloque tentato prælio illustrissimum ac beatissimum regnum dimittere: quis, inquam, hanc turpitudinem non esse anigni effeminati planeque corrupti iudicet? (3) Quod tamen vitium si Ptolemæo quidem naturaliter adhæsisset, natura culpanda foret, neminique præterea crimen id imputandum: sed quoniam consecutus illud tempus actionibus natura causam pro se dixit, Ptolemæum satis fortem atque constantem in periculis esse ostendens; jure meritoque pristinae quoque ignaviae et Samothracicæ illius fugæ causam ad istum spadonem et consuetudinem cum eo referre licet.

Antiochus Romanis et civitatibus quibusdam Græciæ dona mittit.

XVIII. Posteaquam Alexandriam oppugnare desiisset Antiochus, legatos Romam misit: (2) hi autem erant Meleager, Sosiphanes, Heraclides: (3) centum quinquaginta talenta dans perferenda, quinquaginta ad coronam Romanis, reliquam summam, ut quibusdam Græcis civitatibus doni loco dividatur.

Ptolemæum majorem Egypti regem agnoscit.

XIX. Per eosdem dies Rhodiorum legatio, cæsar princeps erat Pratio, ad componendam pacem missa Alexandriam, portum tenuit, moxque in castra ad regem venit. (2) Hi in colloquium Antiochi admissi, longam orationem sunt exorsi, patriæ suæ benevolentiam in utramque regiam domum commemorantes, et mutua inter ambos reges necessitudinis jura, quæque ad utrumque regem ex pace confecta reditura sint commoda. (3) At rex dicentem legatam interpellans, longiore oratione nihil opus esse ait: (4) regnum enim ad Ptolemæum majorem pertinere; cum isto vero jam pridem in eo esse ut pacem componeret, et amicos in vicinam esse. Eum igitur si Alexandrini ab exsilio revocare recipereque voluerint, nihil se impediturum. (5) Atque id etiam præstitit Antiochus.

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΤΗΣ ΕΝΝΑΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI VICESIMI NONI
HISTORIARUM POLYBII
RELIQUÆ.

I. — RES ITALICÆ.

Legatio XC.

I. Ἡ σύγκλητος, πυνθανομένη τὸν Ἀντίοχον τῆς μὲν Αἰγύπτου κύριον γεγενῆσθαι, τῆς δ' Ἀλεξανδρείας παρ' ὀλίγον (2) νομίζουσα, πρὸς αὐτὴν τι διατείνειν τὴν αὐξήσιν τοῦ προεξημένου βασιλέως, κατέστησε πρεσβευτὰς, τοὺς περὶ Γάϊον Ποπίλιον, (3) τὸν τε πολέμον λύσοντας, καὶ καθόλου θεασομένους τὴν τῶν πραγμάτων διάθεσιν, ποία τις ἐστίν. (4) Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐν τούτοις ἦν.

Senatus Rom. legatos mittit in Ægyptum.

I. Quum intelligeret Senatus, Antiochum, cetera Ægypto occupata, prope inibi esse ut Alexandria etiam potiretur; (2) ratus, ad se nonnihil pertinere incrementa hujus regis, legationem decrevit, cujus princeps C. Popilius erat, (3) cum ad pacem conciliandam, tum ad visendum, quæ in universum rerum istic facies esset. (4) Ac in Italia quidem hæc tum gesta sunt.

II. — BELLUM PERSICUM.

Ex Pauli Æmiliti concione ad populum Rom. (Liv. XLIV, 22.)

[I. a. Ἐφη γὰρ αὐτοὺς μίαν ἔχειν διατριβὴν καὶ παρὰ τὰς συνουσίας καὶ παρὰ τὰς ἐν τοῖς περιπάτοις ἑμιλίας· διοικεῖν αὐτοὺς ἐν Ῥώμῃ καθημένους τὸν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεμον, ποτὲ μὲν ἐπιτιμῶντας τοῖς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν πραττομένοις, ποτὲ δὲ τὰ παραλειπόμενα διεξιόντας· (2) ἐξ ὧν ὄνησιν μὲν οὐδέποτε γίνεσθαι τοῖς κοινοῖς πράγμασι, βλάβην δὲ πολλάκις καὶ ἐπὶ πολλῶν γεγενῆσθαι· καὶ ποτὲ δὲ τοὺς ἀρχοντας μεγάλα βλάπτεσθαι διὰ τὰς ἀκαίρους εὐρεσιλογίας· (3) πάσης γὰρ διαβολῆς ἐχούσης ὅζῳ τι καὶ κινητικόν, ὅταν προκαταληφθῇ τὸ πλῆθος ἐκ τῆς συνεχοῦς λαλιᾶς * * * εὐκαταφρόνητος γίνεσθαι τοῖς ἔχθροῖς.]

I. a. Aiebat unicam esse illis [multitudini Urbis] occupationem tum in conventibus tum in ambulacrorum confabulationibus, ut ipsi Romæ sedentes bellum quod in Macedonia gerebatur regerent, modo ducum acta reprehendendo, modo quid agendum superesset disserendo. (2) Quibus ex sermonibus numquam sane utile quicquam provenire, imo sæpenumero multisque in rebus detrimentum: interdum vero magistratibus ipsis magna incommoda ex his intempestivis sermunculis concitari. (3) Quippe omnis calumnia et cito diffunditur et turbam commovet, simulac perpetuus hic male dicendi morbus multitudinem corripuerit * * in contemptum hostium incurrere.

Persei et Eumenis deliberationes arcanæ.

[I. b. Ὑπὲρ ὧν ἐγὼ γε διηπόρηκα τί δεῖ ποιεῖν· τό τε γὰρ γράφειν κατὰ μέρος ὑπὲρ τοιούτων ἀκριβολογούμενον, ἃ δι' ἀπορρήτων πρὸς αὐτοὺς οἱ βασιλεῖς ἔπραττον, εὐεπληπτον ἐφαίνετο καὶ τελέως ἐπισηφάλες· (2) τό τε παρασωπῆσαι πάλιν ὁλοσχερῶς τὸ δοκοῦν πραγματικώτατον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ γεγενῆσθαι, καὶ δι' οὗ πολλὰ τῶν ὑστερον ἀπορουμένων γνωρίμους ἔσχε τὰς αἰτίας, τελέως [μεγίστης] ἀρχίας ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι καὶ πάσης ἀτολμίας· (3) οὐ μὴν ἀλλὰ κατηνέχθη ἐπὶ τὸ γράφειν κεφαλαιωδῶς τὸ δοκοῦν, καὶ δι' ὧν εἰκότων καὶ σημείων ἐπὶ ταύτης ἐγενόμην τῆς γνώμης, ὑπάρχων κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, καὶ μᾶλλον ἐτέρου ἐκπληττόμενος ἕκαστα τῶν γενομένων.]

I. b. Hac super re quid agendum esset diu dubitavi. Nam et scribere sedulo singillatimque negotia quæ reges arcanis consiliis inter se tractaverunt, variis criminationibus videbatur obnoxium, et prorsus periculosum; (2) rursus silentio premuisse quod præcipue pragmaticum in hoc bello videbatur, quodque rerum deinde gestarum atque obscuriorum apertas causas continet, id summæ ignaviæ socordisæque indicium mihi esse videbatur. (3) Denique consilium cœpi scribendi summam sententiam meam, argumentaque simul atque indicia proferendi, quibus ad ita sentendum utor; homo scilicet qui et iisdem temporibus vixerim, et præ ceteris mortalibus unamquamque rem mirabundus suspexerim.

[I. c. Ὅτι μὲν οὖν Κύδας ὁ Κρής στρατευόμενος παρ' Εὐμῆναι καὶ τιμώμενος ὡς ἐνὶ μάλιστα, πρῶτον μὲν πρὸς Ἀμφίπολιν παραγενόμενος Χαιμάρῳ, ἐνὶ τῶν σὺν Περσῶν στρατευομένων, καὶ πάλιν πρὸς Δημήτριάδᾳ συγγεγίσας τῷ τείχει ἐκοινολογεῖτο τὸ μὲν πρῶτον Μενεκράτει, τὸ δὲ δεύτερον Ἀντιμάχῳ, αἶρηται· καὶ μὴν διτι δις Ἡροφῶν ἐπρέσβευσε πρὸς Εὐμῆναι παρὰ

I. c. Quod igitur Cydas Cres, qui sub Eumene militaverat atque apud eum summo in honore habebatur, primo quidem ad Amphipolim cum Chimaro, qui inter Perseæ socios erat, congressus fuerit; rursus quod ad moenia Demetriadis accedens, primum cum Menecrate, deinde cum Antimarcho sit collocutus; id nos jam diximus: atque adeo quod bis Herophon Persei legatus ad Eumenem venerit. (2)

Περσέως. (2) Καὶ διότι τῶν Ῥωμαίων οἱ πλείους ὑποψίαν ἔσχον οὐκ ἀπίθανον περὶ τοῦ βασιλέως Εὐμένους, ὅτλην ἐκ τῶν περὶ Ἀτταλον συμβάντων· τῷ μὲν γὰρ συνεχώρησαν καὶ παραγενέσθαι πρὸς σφᾶς εἰς τὴν Ῥώμην ἐκ τοῦ Βρεντεσίου, καὶ χρηματίσαι περὶ ὧν προηρείτο, καὶ τέλος ἀποκρίσεις δόντες αὐτῷ φιλανθρώπως ἀπέστειλαν, οὔτε πρότερον οὔτε κατὰ τὸν πρὸς Περσέα πόλεμον ἀξιολογον αὐτοῖς συνηγρηκότε· (3) Εὐμένη δὲ τὰς μεγίστας χρεῖας σφίσι παρεσχήμενον καὶ πλείστον συνηγρηκότε ἐν τε τοῖς πρὸς Ἀντίοχον καὶ κατὰ τὸν Περσέα πολέμοις, οὐ μόνον τῆς εἰς τὴν Ῥώμην ἀνάσσεως ἐκώλυσαν, ἀλλὰ καὶ προσέταξαν, μέσου χειμῶνος ὄντος, ἐν ἡμέραις τακταῖς ἐκχωρεῖν ἐξ Ἰταλίας. (4) Ἐξ ὧν ὅτι μὲν γέγονε τις ἐπιβολὴ τῷ Περσεῖ πρὸς τὸν Εὐμένην, δι' ἣν ἐπὶ τοσούτων ἡλλοτριώθησαν πρὸς αὐτὸν Ῥωμαῖοι, προφανές ἐκ τῶν εἰρημένων· τίς δ' αὖτη καὶ μέχρι τίνος προὔθη, πάρεστι σκοπεῖν.]

[I. d. Ὅτι μὲν οὖν Εὐμένης οὐκ ἂν ἤθουλήθη Περσέα κρατῆσαι τῷ πολέμῳ καὶ γενέσθαι κύριον τῶν ὄλων, εὐχερές καταμαθεῖν, χωρὶς γὰρ τῆς πατρικῆς ἀλλοτριότητος καὶ δυσμενείας, ἣν εἶχον πρὸς ἀλλήλους, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ὁμογενὲς ἱκανὸν ἦν καὶ ἀπιστίαν καὶ ζηλοτυπίαν καὶ καθόλου τὴν μεγίστην ἀλλοτριότητα παρασκευάζειν ἐν αὐτοῖς. (2) λοιπὸν ἦν ἐξαπατᾶν καὶ στρατηγεῖν ἀλλήλους δι' ἀποβόρῃων· ὅπερ ἐποιοῦν ἀμφοτέρω. (3) Θεωρῶν γὰρ Εὐμένης δυσπαθοῦντα καὶ συγκλειόμενον τὸν Περσέα πανταχόθεν, καὶ πᾶν τι ἐπιδεχόμενον χάριν τοῦ τὸν πόλεμον ἀπολύσασθαι, καὶ διαπεμπόμενον ὑπὲρ τούτων πρὸς τοὺς στρατηγοὺς καθ' ἕκαστον ἔτος· τοὺς δὲ Ῥωμαίους αὐτοὺς δυσχρηστούμενους τοῖς ὄλοις διὰ τε τὸ μὴδὲν προκόπτειν ἐν τῷ πολέμῳ μέχρι τῆς Παύλου στρατηγίας, καὶ διὰ τὸ τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν μετεώρους ὑπάρχειν, ὑπέλαβεν οὐκ ἀδύνατον εἶναι τὸ συγκαταβῆναι Ῥωμαίους εἰς ἐξαγωγήν τοῦ πολέμου καὶ διάλυσιν· πρὸς δὲ τὸ μεσιτεῦσαι ταῦτα καὶ συναγαγεῖν, ἐνόμισεν αὐτὸν ἐπιτηδεϊότατον εἶναι.]

[I. e. Ταῦτα δὲ συλλογισάμενος ἐφ' ἑαυτοῦ, κατεπείρασε τοῦ Περσέως διὰ Κύδα τοῦ Κρητὸς τῷ πρότερον ἔτει, πόσου βούλοιοτο ὠνήσασθαι τὴν ἐλπίδα ταύτην. Ἡ μὲν οὖν καταρχὴ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐπιπολεμικῆς δοκεῖ μοι διὰ ταῦτα γεγενῆσθαι. (2) Δυσεῖν δὲ συγκρινόμενων τοῦ μὲν πανουργοτάτου δοκοῦντος εἶναι, τοῦ δὲ φιλαργυρωτάτου, γελόϊαν συνέβαινε γίνεσθαι τὴν διαμάχην αὐτῶν. (3) Ὁ μὲν γὰρ Εὐμένης πᾶσαν ἐλπίδα προὔτεινε καὶ πᾶν γένος δολέας ὑπερῆπτε, πεπεισμένος θηρεύσειν τὸν Περσέα ταῖς ἐπαγγελίαις· ὁ δὲ Περσεὺς μακρόθεν ὄρμα πρὸς τὰ προτεινόμενα καὶ συνετίθετο, καταπιεῖν δὲ τῶν λεγομένων οὐδὲν ὅϊος ἦν ἐπὶ τοσούτων ὥστε καὶ προέσθαι τι τῶν αὐτοῦ.]

[I. f. Τὸ δὲ γένος τῶν παλαισμάτων ἦν τοιοῦτον· ὁ μὲν γὰρ Εὐμένης ἤτει τοῦ μὲν ἡσυχίαν ἔχειν κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος, καὶ μὴ συστρατεῦσαι Ῥωμαίοις μήτε κατὰ γῆν, μήτε κατὰ θάλατταν, πενταχόσια τάλαντα, τοῦ δὲ διαλύσαι τὸν πόλεμον, χίλια πενταχόσια· καὶ

Et quod haud ineptam Romanorum plerique contra Eumenem regem suspicionem susceperunt; id satis cognoscitur ex his quae Attalo contigerunt. Huic enim concesserunt ut et Romam Brundisio accederet, et pro libito suo rem ibi gereret; denique responso ipsi dato benignissimo, eum dimiserunt; quamquam nec antea nec in bello adversus Perseum nihil propemodum Romanos adjuvisset: (3) Eumenem contra, qui maximo ipsis usui fuerat plurimumque auxiliatus utroque in bello et Antiochi et Persei, non solum ingressu Urbis prohibuerunt, verum etiam jusserunt ut media tum hieme intra diem finitam Italia excederet. (4) Quare hinc omnino cognoscimus, molimen aliquod fuisse Persei cum Eumene, cujus rei causa tantopere ab hoc Romani sunt alienati. Quodnam autem molimen id fuerit et quatenus processerit, jam dispiciendum est.

I. d. Nam illud quidem facile intelligitur, noluisse Eumenem belli victoriam Perseum adipisci summaque rerum potiri. Nam praeter paternam inimicitiam, et quam ipsi gerebant inter se similitatem, imperii quoque cognatio satis erat idonea ad serendam illis diffidentiam et invidiam, atque ad animos summo odio dissociandos. (2) Reliquum ergo erat ut mutuo se arcanis artificiiis strategematisque fallerent: id quod faciebat uterque. (3) Ergo cum Eumenes adverso Marte laborantem Perseum cerneret atque undique obsessum, et, ut finem bello imponeret, omnia tentantem, ejusque rei causa legationes ad duces quotannis mittentem; simul vero Romanos quoque videret summis incommodis conflictari, propterea, quod ante Pauli expeditionem nihil bello proficerent, dum Italia interim inter spem metumque fluctuaret, existimavit fieri posse ut Romani ad conditiones aliquas finemque bello imponendum descenderent: se vero pacis ejus conciliatorem judicabat esse opportunissimum.

I. e. Haec secum reputans, Perseum per Cydam Cretensem tentavit superiore anno, quanti vellet hanc spem coemere. Atque hinc initium cepisse existimo conditionis hinc inde inter ipsos latae. (2) Jam vero duobus in se invicem impingentibus, quorum alter callidissimus, avarissimus alter judicabatur, ridiculum hoc certamen evasit. (3) Namque Eumenes omne spei et illecebrarum genus oggerebat, sperans Perseum promissis delinire: Perseus autem obliatis vehementer ardebat atque assentiebatur: minime tamen oblatam escam vorabat, ita ut de suo aliquid depromere vellet.

I. f. Genus autem contentionis inter eos hoc erat. Eumenes, ut per quadriennium a bello quiesceret, neque Romanos terra marive adjuvaret, quingenta postulabat talenta; ut bellum autem prorsus rescinderet, mille et quingenta exigebat; sese vero non fidem modo, sed obsides quo-

τούτων διμήρους δώσειν κατὰ ταῦθ' ὑπισχνέϊτο καὶ πίστει· (2) ὁ δὲ Περσεὺς ἔλεγε περὶ μὲν τῶν διμήρων, καὶ πόσα καὶ πότε πέμπεσθαι, καὶ πῶς δεήσει ταῦτα τηρεῖσθαι παρὰ τοῖς Κνωσίοις· περὶ δὲ τῶν χρημάτων, ὑπὲρ μὲν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, αἰσχρὸν ἔφησεν εἶναι καὶ τῷ διδόντι καὶ μᾶλλον ἐτι τῷ λαμβάνοντι τὸ δοκεῖν μισθοῦ τὴν ἡσχίαν ἔχειν· τὰ δὲ χίλια καὶ πεντακόσια πέμψειν φέροντας τοὺς περὶ Πολεμοκράτην εἰς Σαμοθράκην, κακεῖ μεσιτεύεσθαι. Τῆς δὲ Σαμοθράκης αὐτὸς ἦν κύριος. (3) Ὁ δὲ Εὐμένης, σπουδάζων, καθάπερ οἱ μοχθηροὶ τῶν ἱατρῶν, περὶ τὸ πρόδομα μᾶλλον ἢ περὶ τὸν μισθόν, τέλος ἀπέστη τῆς ἐπιβολῆς, ἀδυνατήσας καταγωνιάσασθαι τῇ σφετέρᾳ πανουργίᾳ τὴν τοῦ Περσεὺς μικρολογίαν· (4) καὶ δὴ τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ ποιήσαντες ἱερὸν τὸν στέφανον τῆς φιλαργυρίας, διελύθησαν ἐπ' ἴσης, καθάπερ ἀγαθοὶ παλαισταί. (5) Τούτων δ' ἕνα μὲν ἐξέρῃ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, ἕνα δὲ μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς παρακειμένους τῷ Περσεῖ φίλους· παρ' ὧν ἡμῖν ἐξεποίησε πυθεσθαι, διότι πάσης κακίας ὥσάνει πατταλίον ἐστὶν ἡ φιλαργυρία.]

[I. g. Προστίθῃμι ἐτι παρ' ἑαυτοῦ τοσοῦτον, μὴ καὶ μωροποιεῖσθαι συμβαίνει τὴν φιλαργυρίαν. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐπισημῇται τὴν ἀνοιαν ἀμφοτέρων βασιλέων; Εὐμένους μὲν, κατὰ τὴν λόγον ἡλίπισε, τηλικαύτης ἀλλοτριότητος ὑπαρχούσης, πιστευθήσασθαι καὶ προσλήψεσθαι τοσοῦτο πλῆθος χρημάτων, μηδεμίαν δυνάμενος ἱκανὴν πίστιν παρασχέσθαι τῷ Περσεῖ τῆς ἀνακομιδῆς τούτων, ἐὰν μὴ βεβαίῳ τὰς ὑποσχέσεις; πῶς δὲ λαβὼν τοσοῦτο πλῆθος χρημάτων ὑπέλαβε λήσειν Ῥωμαίους; (2) εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸ παρὸν, οὐκ ἂν ἐν γε τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ διέλαθε· λοιπὸν εἶδει πάντως ἀντὶ τῶν διδομένων χρημάτων ἀλλάξασθαι τὴν πρὸς Ῥωμαίους διαφορὰν, δι' ἣν ἐμελλε καὶ τῶν ληθνέντων χρημάτων, ἅμα καὶ τῆς ἀρχῆς, σφεδρὸν δὲ καὶ τοῦ βίου σφαλήσασθαι, πολέμιος φανεῖς Ῥωμαίοις· (3) εἰ γὰρ καὶ νῦν μηδὲν πράξας, ἐπινοήσας δὲ μόνον, εἰς τοὺς μεγίστους ἦλθε κινδύνους, τί ποτε παθεῖν αὐτῷ προσῆκε, ἐπὶ τέλος ἀγχείσης τῆς προειρημένης πράξεως;]

[I. h. Τοῦ δὲ Περσεὺς πάλιν, τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε πῶς ἄλλο τι συμφερότερον ἢ προϋγιαίτερον ἐνόμισε τοῦ δοῦναι τὰ χρήματα καὶ καταπιεῖν ἔασι Εὐμένην τὸ δέλεαρ; (2) Εἰ μὲν γὰρ συνήργησε τι τῶν κατὰ τὰς ἐπαγγελίας καὶ διέλυσε τὸν πόλεμον, εἰς καλὸν ἡ δόσις· εἰ δὲ ταύτης διεψεύσθη τῆς ἐλπίδος, ἐς γε τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐγθραν ὁμολογουμένως ἂν αὐτὸν ἐμβεβλήκει· τοῦ γὰρ εἰς τὸ μέσον ἔμειν ταῦτα κύριος ὑπῆρχεν αὐτός· (3) πόσου δὲ τοῦτ' ἄξιον Περσεῖ καὶ κατορθοῦντι τῷ πόλεμῳ καὶ πταίνοντι, βῆδιον συλλογίσασθαι· πάντων γὰρ τῶν συμβάντων κακῶν αἰτιον ἐνόμιζεν Εὐμένην γεγονέναι· ὃν οὐκ ἂν ἠδυνήθη κατ' οὐδένα τρόπον ἀμύνασθαι βέλτιον ἢ πολέμιον ποιησάμενος Ῥωμαίοις. (4) Τίς οὖν αἰτία τῆς οὕτως ἐκφανοῦς ἀλογιστίας; Φιλαργυρία· τί γὰρ ἂν ἄλλο τίς εἴποι; (5) Ὁ μὲν γὰρ χάριν τοῦ λαβεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πάντα παρεώρα τέλλα καὶ

que illico de his daturum esse promittebat. (2) Perseus autem quærebat quoniam obsides et quando missurus esset, et quomodo apud Cnossios custodiri hæc pignora oporteret: ad pecuniam vero quod attinet, quingenta quidem talenta turpem esse aiebat et danti et magis accipienti mercedem, quia viderentur induciæ pretio impetratæ: mille vero et quingenta missurum se, qui ferret, Polemocratem in Samothraciam, ut ibi apud sequestrum deponerentur. Erat autem in ditione Persei Samothracia. (3) At Eumenes, qui more improborum medicorum largitioni præviæ potius quam mercedi inhæbat, ab incepto demum destitit, postquam sua caliditate non potuit Persei tenacitatem expugnare. (4) Atque ita uterque sacram faciens avaritiæ coronam, pari cum gloria discessit, velut egregii pugiles. (5) Horum vero quædam ipso illo tempore, quædam non multum post audiverunt amici Persei: ex quibus mihi discere licuit omnis improbitatis velut ansam esse avaritiam.

I. g. Addam et has ultro considerationes. An non homines stultos reddidit avaritia? Quis enim utriusque regis non agnoscat insaniam? Eumenis quidem qui, cum tanta ei cum Perseo inimicitia intercederet, quomodo sperare potuit, creditum iri sibi a Perseo, tantamque se pecuniæ vim recepturum, dum nullum posset illi vadem idoneum exhibere restituendæ ejus, si promissis forte non satisfacisset? qui vero fieri posse opinabatur, ut, copia tanta pecuniæ accepta, Romanos lateret? (2) Nam si forte in præsentiarum hoc contingeret haud tamen in posterum certe clam esse poterat. Reliquum ergo erat, ut acceptis a Perseo opibus Romanorum inimicitiam sibi compararet; ob quam scilicet futurum erat ut non solum pecunia, verum etiam regno ac vita propinodum spoliaretur, postquam Romanorum hostis exstisset. (3) Nam si præsentî tempore, non edito, sed cogitato tantum facinore, extremum discrimen adiit, quidnam, oro, ei evenisset, si prædictum facinus revera peregisset?

I. h. Rursus Perseum quis non miretur, qui nequaquam existimaverit utilissimum sibi et commodissimum largiri pecuniam Eumeni escamque illi vorandam objicere? (2) Etenim si forte Eumenes promissorum tenax suppetias tulisset bellumque diremisset, recte pecunia collocata erat: sin hæc spes Perseum fefellisset, is nihilominus Eumenem in Romanorum inimicitiam aperte conjecisset; namque ejus rei divulgandæ Perseo facultas erat. (3) Jam id quanti interesset Persei, sive recte bellum succederet sive secus, facile intellectus est. Nam omnium calamitatum suarum Perseus Eumeni causam imputaret; quem certe nulla majore pœna ulcisci poterat, quam si hostem Romanorum efficeret. (4) Quænam ergo tantæ amentię causa fuit, nisi avaritia? Nullam profecto aliam quispiam proferet. (5) Omnino Eumenes, ut injustam pecuniam acciperet, periculum quodvis sprexit, atque ad omnia se paratum obtulit: Perseus autem quæ-

πάντα ἐδέχετο ποιήσῃν· ὁ δὲ τοῦ μὴ δοῦναι πάντα παθεῖν, καὶ πᾶν ὑπεριδεῖν ὑπέμεινεν· (6) Ἀκολουθῶς δὲ τούτοις Περσεὺς καὶ τὰ πρὸς Ταλάτας καὶ τὰ πρὸς Γέντιον***]

Legatio LXXXV.

II. Παραγενομένων πρὸ τοῦ χειμῶνος τῶν περὶ τὸν Ἰππῖαν, οὗς ἀπεστάλκει πρεσβευτὰς ὁ Περσεὺς πρὸς Γένθιον ὑπὲρ τῆς συμμαχίας· (2) καὶ διασαφούντων, ὅτι πρόθυμος βασιλεὺς ἐστὶν ἀναδέχεσθαι τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον, ἐὰν αὐτῷ δοθῇ τριακόσια τάλαντα, καὶ πίστει αἱ προσήκουσαι περὶ τῶν ὧν· (3) πυθόμενος ταῦτα, καὶ κρίνων ἀναγκαῖαν εἶναι τὴν Γενθίου κοινοπραγίαν, προσχειρίσατο Πάνταυχον, ἓνα τῶν πρώτων φίλων, καὶ τούτον ἐξαπέστειλε, (4) δοὺς ἐντολὰς, πρῶτον μὲν ὁμολογήσαντα περὶ τῶν χρημάτων, ὅρκους καὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν ὑπὲρ τῆς συμμαχίας· εἴτα τοὺς ὁμήρους ἐξαυτῆς κακείων πέμπειν, οὗς ἂν δοκῇ Πανταύχῳ, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνειν, οὗς ἂν ἀποφῇ Γένθιος διὰ τῶν ἐγγράπτων· πρὸς δὲ τούτοις διατάξασθαι περὶ τῆς κομιδῆς τῶν τριακοσίων ταλάντων. (5) Ὁ δὲ Πάνταυχος ἐξαυτῆς ποιησάμενος τὴν ὁρμὴν, καὶ παραγενομένου εἰς Μετέωνα τῆς Λαβεατίδος, ἀνταῦθα συμμῆξας τῷ Γενθίῳ, ταχέως παρστήσατο τὸν νεανίσκον πρὸς τὸ κοινωνεῖν τῷ Περσεῖ τῶν αὐτῶν ἐλπίδων. (6) Τμηθέντων δὲ τῶν ὁρκίων ὑπὲρ τῆς συμμαχίας καὶ καταγραφέντων, εὐθέως ὁ Γένθιος ἅμα τοὺς ὁμήρους ἔπεμπε, τοὺς ὑπὸ τοῦ Πανταύχου καταγραφέντας, καὶ σὺν τούτοις Ὀλυμπίωνα, παραληφόμενον τοὺς ὅρκους καὶ τοὺς ὁμήρους παρὰ τοῦ Περσέως, ἐτέρους δὲ τοὺς περὶ τῶν χρημάτων ἔχοντας τὴν ἐπιμέλειαν. (7) Σὺν δὲ τοῖς προειρημένοις ἔπεισεν ὁ Πάνταυχος τὸν Γένθιον, καὶ πρεσβευτὰς συνεξαποστῆλλαι, οἵτινες ἅμα τοῖς παρὰ τοῦ Περσέως πεμπομένοις εἰς τὴν Ῥόδον πρεσβεύουσιν ὑπὲρ τῆς κοινῆς συμμαχίας. (8) Τούτου γενομένου, καὶ συνεμδάντων τῶν Ῥοδίων εἰς τὸν πόλεμον, τελέως εὐκαταγωνίστους ἰσομένους ἀπέβαινε τοὺς Ῥωμαίους. (9) Ὁ δὲ, πεισθεὶς τοῖς παρακαλουμένοις, καὶ προχειρισάμενος Παρμενίωνα καὶ Μόρκον, ἐξαπέστειλε, δοὺς ἐντολὰς, ὅταν λάβωσι τοὺς ὅρκους παρὰ τοῦ Περσέως, καὶ τοὺς ὁμήρους, καὶ περὶ τῶν χρημάτων γένηται σύμφωνον, πρεσβεύειν εἰς τὴν Ῥόδον.

III. Οὗτοι μὲν οὖν πάντες προῆγον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ δὲ Πάνταυχος, μένων παρὰ πλευράν, ὑπεμύνησκε καὶ παρώξυνε τὸν νεανίσκον, πρὸς τὸ μὴ καθυστερεῖν ταῖς παρασκευαῖς, ἀλλ' ἐτοιμοὶ ὄντα προκαταλαμβάνειν καὶ τόπους καὶ πόλεις καὶ συμμάχους· μάλιστα δ' αὐτὸν ἤξiou παρασκευάζεσθαι πρὸς τὴν κατὰ θάλατταν μάχην. (2) Τῶν γὰρ Ῥωμαίων εἰς τέλος ἀπαρασκευῶν ὄντων πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, κατὰ τε τοὺς περὶ τὴν Ἠπειρὸν καὶ τοὺς περὶ τὴν Ἰλλυρίδα τόπους ἀκονοῖ· πᾶν τὸ προτεθὲν ἐπιτελεσθήσεσθαι δι' αὐτοῦ, καὶ τῶν ὑπὸ αὐτοῦ πεμπομένων. (3) Ὁ μὲν οὖν Γένθιος, τούτοις τοῖς λόγοις ἀναπειθόμενος, ἐγίγνετο περὶ τε τὰς

vis pati sustinuit potius quam aliquid expenderet. (6) His congruenter Perseus cum Gallis quoque et cum Gentio tergiversatus est. . . .

Persei legationes ad Gentium, Eumenem, Antiochum; Gentii ad Rhodios.

II. Quum ante hiemem rediisset Hippias, quem societatis contrahendæ causa Perseus ad Gentium miserat, (2) atque is renunciaret, paratum regem esse, bellum adversus Romanos suscipere, si trecenta sibi talenta numerarentur, et de summa rei idonea ratione sibi caveretur; (3) his rex auditis, necessariam sibi esse judicans Gentii societatem, Pantauchum, ex fidissimis amicis delectum, (4) datis mandatis misit, qui primum quidem pacisceretur de pecunia, et iusjurandum super societate præstaret atque exigeret; deinde curaret de obsidibus, ut et Gentius statim mitteret prouti Pantaucho videretur, et a rege acciperet quos Gentius in fœderis formula nominatim postulasset: ad hæc ut de transvectione illorum trecentorum talentorum cum Gentio constitueret. (5) Pantauchus, statim profectus, ubi Meteonem Labeatidis venit, ibi nactus Gentium, facile adulescenti persuasit, ut spes omnes suas cum Perseo conjungeret. (6) Icto fœdere societatis et conscripto, extemplo Gentius simul obsides misit, quos Pantauchus scripserat, simulque Olympionem, qui iusjurandum a Perseo et obsides exigeret, itemque alios, qui pecuniam tuto curarent. (7) Præter hæc persuasit etiam Pantauchus Gentio, ut simul legatos mitteret, qui iis comitati, quos Perseus erat missurus, Rhodum legationem obirent, de communi societate acturi. (8) Id si fieret, et belli societatem inire secum et Rhodii vellent, nullum plane futurum negotium Romanos vincere, asserebat. (9) Gentius hisce omnibus annuens, Parmenionem et Morcum deligit, et datis mandatis mittit, ut, postquam iusjurandum atque obsides a Perseo accepissent, et de pecunia convenisset, Rhodum legationem susci-perent.

III. Igitur isti quidem omnes in Macedoniam sunt profecti. At Pantauchus ad fodiendum regi latus manebat, qui juvenem assidue moneret urgeretque, ne in bello apparendo cessaret, sed compararet se, et loca urbesque et socios hosti præriperet: maxime autem illum hortabatur, ut ad navale bellum necessaria pararet. (2) Nam quum Romani ab ea parte penitus essent imparati, ipsum in Epiri et Illyrici oris nullo labore, quidquid destinasset, et per se et per alios, quos eo mitteret, esse effecturum. (3) Igitur Gentius, hujusmodi sermonibus perpulsum, terra marique

κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν παρασκευάς. (4) Ὁ δὲ Περσεύς, παραγενομένων εἰς τὴν Μακεδονίαν τῶν πρεσβευτῶν παρὰ τοῦ Γενθίου, καὶ τῶν δημευόντων, ὁρμήσας ἀπὸ τῆς περὶ τὸν Ἑνιπέα ποταμὸν παρεμβολῆς μετὰ πάντων τῶν ἱππέων, ἀπήντη τῶν προεξηγμένων εἰς τὸ Δίον. (5) καὶ συμμαχίας, πρῶτον μὲν ἀπέδωκε τοὺς ὄρκους ὑπὲρ τῆς συμμαχίας ἐναντίον πάντων τῶν ἱππέων· πάνυ γὰρ ἐβούλετο σαφῶς εἰδέναι τοὺς Μακεδόνας τὴν τοῦ Γενθίου κοινοπραγίαν, ἐλπίζων εὐθαρσεστέρους αὐτοὺς ὑπάρξειν, προσγενομένης ταύτης τῆς ῥοπῆς. (6) Ἐπειτα δὲ τοὺς δημήρους παρελάβανε, καὶ παραδίδου τοὺς ἑαυτοῦ τοῖς περὶ Ὀλυμπίωνα, ὃν ᾔσαν ἐπιφανέστατοι Λιμναῖος ὁ Πολεμοκράτους, καὶ Βάλαυχος ὁ Πανταύχου. (7) Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς μὲν ἐπὶ τὰ χρήματα παρόντας εἰς Πέλλαν ἐξέπεμπε, ὥς ἔχει παραληφόμενους· τοὺς δὲ πρεσβευτάς, τοὺς εἰς τὴν Ῥόδον, εἰς Θετταλονίαν πρὸς Μητροδώρον, συντάξας ἐτοίμους εἶναι πρὸς τὸν πλοῦν. Ἐπεισε δὲ καὶ τοὺς Ῥοδίου συνέμβαίνειν εἰς τὸν πόλεμον. (8) Ταῦτα δὲ διοικήσας Κρυφῶντα μὲν ἐξέπεμψε πρεσβευτὴν πρὸς τὸν Εὐμένην, καὶ πρότερον ᾗδ᾽ ἀπεσταλμένον Τηλέμναστον δὲ, τὸν Κρήτα, πρὸς τὸν Ἀντίοχον. (9) μὴ παρορῶν τὸν καιρὸν, μὴδ' ὑπολαμβάνειν, πρὸς αὐτὸν μόνον ἀνήκειν τὴν ὑπερηφανίαν καὶ τὴν βαρύτητα τῶν Ῥωμαίων. (10) σαφῶς δὲ γινώσκειν, ὥς, ἂν μὴ καὶ νῦν αὐτὸς συνεπιλαμβάνηται, μάλιστα μὲν διαλύων τὸν πόλεμον, εἰ δὲ βοηθῶν, ταχέως πεῖραν λήψεται τῆς αὐτῆς ἑαυτοῦ τύχης.

Legatio LXXXVI.

IV. Πρότεβις χειροτονίας τοῖς Ῥοδίοις, ἐνίκων, οἷς ἤρεσκα πέμπειν τοὺς πρεσβευτάς ὑπὲρ τῶν διαλύσεων. (1) Καὶ τὴν μὲν Ῥόδιον ἀντιπολιτείαν τοῦτον τὴν τρόπον, [ὥς ἐν τῷ περὶ Δημηγορίας τέθειται,] διεκρίνε τὸ διαβούλιον. (2) ἐν ᾧ πλεῖον ἐφάνησαν ἰσχυρότεροι οἱ τὰ τοῦ Περσεὺς αἰρούμενοι, τῶν σώζειν σπουδαζόντων τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους. (3) Οἱ δὲ πρυτάνεις παραχρῆμα πρεσβευτάς κατέστησαν τοὺς διαλύσαντας τὸν πόλεμον, εἰς μὲν τὴν Ῥώμην Ἀγέπολιν καὶ Κλεόμβροτον, πρὸς δὲ τὸν στρατηγὸν καὶ Περσέα, Δάμωνα καὶ Νικόστρατον καὶ Ἀγασίλοχον καὶ Τηλεφόν. (4) Τούτῳ δ' ἐξῆς τὸ συνεχὲς ἐξειργάζοντο, καὶ προσετίθεσαν, ποιούντες ἀναπολόγητον τὴν ἀμαρτίαν. (5) Εὐθὺς γὰρ εἰς τὴν Κρήτην ἐπεμπον πρεσβευτάς, τοὺς ἀνανεωσομένους πρὸς πάντας Κρηταίους τὰ ὑπάρχοντα φιλόφροντα, καὶ παρακαλέσαντας βλέπειν τοὺς καιροὺς καὶ τὴν περίστασιν, καὶ συμφρονεῖν τῷ δήμῳ, καὶ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν αἰρεῖσθαι καὶ φίλον. (6) ὁμοίως δὲ καὶ κατ' ἰδίαν πρὸς τὰς πόλεις ὑπὲρ τῶν αὐτῶν διαλεχθαισόμενοι.

Legatio LXXXVII.

V. Τῶν περὶ τὸν Παρμενίωνα καὶ Μόρχον, τῶν παρὰ τοῦ Γενθίου, καὶ σὺν τούτοις τοῦ Μητροδώρου

necessaria bello comparabat. (4) Perseus vero venientibus in Macedoniam legatis Genthii, et obsidibus, ab iis castris statim, quæ ad Enipeum amnem habebat, cum omni equitatu profectus, ad Dium occurrit. (5) Quo ubi conventum, ante omnia Perseus iurandum dedit, coram omni equitum agmine: admodum enim volebat rex, Macedones certo exploratam habere initam cum Genthio societatem; quod speraret, accessionem huius momenti ad rem bene gerendam animos illis adjecturam. (6) Secundum hæc missos obsides suscepit, suosque vicissim Olympioni tradidit, quorum nobilissimi erant Limnæus, Polemocratis filius, et Balachus Pantauchi. (7) Deinde eos, qui ad pecunias accipiendas venerant, Pellam misit, ibi illis accepturos. Legati Rhodum ituri, Thessaloniam ad Metrodorum missi, et ut parati essent ad navem conscendendam iussu. Hæc igitur legatio Rhodios etiam incitavit, ut Perseo ad hoc bellum se conjungerent. (8) Quibus rebus confectis, Cryphonem legatum ad Eumenem, qui jam ante parem legationem obierat, misit. Telemnastum vero Cretensem ad Antiochum misit, (9) monens, ne occasionem missam faceret, neve arbitraretur, ad unum Perseum spectare Romanorum superbiam et dura imperia; (10) quin potius pro certo haberet, ejusdem se quoque fortunæ periculum brevi facturum, nisi nunc ipsum adjuvaret, maxime quidem concilianda pace, sin minus, opem ferendo.

Rhodiorum legationes de pace.

IV. Quum fuissent indicta a Rhodiis comitia, vicit in illis eorum sententia, quibus placebat legatos de pace mitti. (2) Atque ita quidem [prout in selectis orationibus expositum est] disensionem Rhodiorum dijudicavit illud concilium, (3) in quo apparuit, plus potuisse hos qui Perseo favebant, quam eos, qui patriæ salutis ac legibus consultum volebant. (4) Prytanes igitur legationes extemplo instituerunt ad dirimendum bellum, Romam quidem Agepolim et Cleombrotum, ad consulem vero et ad Perseum Damonem, Nicostratum, Agesilochum et Telephum. (5) Secundum hæc etiam reliqua convenienter istis administrarunt, tandemque peccata peccatis adeo cumularunt, ut excusationi nullus relinqueretur locus. (6) Protinus enim etiam in Cretam legatos miserunt, ad renovandam cum universis Cretensibus amicitiam, monendumque, ut temporum conditionem ac periculum imminens attenderent, et cum Rhodiorum populo consentientes, eundem hostem atque amicum ducerent. (7) Pariter vero etiam ad singulas civitates miserunt, qui de hisdem rebus cum illis agerent.

Iidem pacem suadent legatis Gentii et Persæ.

V. Posteaquam Parmenio et Morcus, Genthii legati, et una cum his Metrodorus, Persæ legatus, Rhodum per-

παραγενομένων εἰς τὴν Ῥόδον, καὶ συναχθείσης τῆς βουλῆς, (8) παντάπασιν θορυβώδης ἦν ἡ ἐκκλησία, τῶν μὲν περὶ τὸν Δείνωνα φανερώς ἡδὴ τολμώντων λέγειν τὰ τοῦ Περσέως, τῶν δὲ περὶ Θεαίτητον καταπεπληγμένων τὰ συμβαίνοντα. (3) Καὶ γὰρ ἡ τῶν λέμβων παρουσία, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολωλότων ἱππέων, καὶ ἡ τοῦ Γενθίου μετάθεσις, συνέτριβεν αὐτούς. (4) Διὸ καὶ τὸ πέρας τῆς ἐκκλησίας ἀκόλουθον ἐγενήθη τοῖς προειρημένοις. (6) Ἐδοξε γὰρ τοῖς Ῥοδίοις, ἀποκριθῆναι φιλανθρωπῶς ἀμφοτέροις τοῖς βασιλεῦσι, καὶ διασαφεῖν, ὅτι δέδοκται, διαλύειν αὐτοῖς τὸν πόλεμον, καὶ παρακαλεῖν ἀκείνους εὐδιαλύτους ὑπάρχειν. (6) Ἐδέξαντο δὲ καὶ τοὺς πρεσβευτὰς ἐπὶ τὴν κοινὴν ἐστῖαν τοὺς παρὰ τοῦ Γενθίου, μετὰ πολλῆς φιλανθρωπίας.

(Athenæus lib. X, cap. 2.)

(7) Ἐν τῇ εἰκοστῇ ἐννάτῃ ὁ Πολύβιος, Γένθιον, φησὶ, τὸν τῶν Ἰλλυριῶν βασιλέα, διὰ τὴν πολυποσίαν πολλὰ ποιεῖν ἀσελγῆ κατὰ τὸν βίον, νύκτωρ τε αἰεὶ καὶ μεθ' ἡμέραν μεθύοντα· (8) ἀποκτείναντα δὲ καὶ Πλευράτον τὸν ἀδελφόν, γαμῖν μέλλοντα τὴν τοῦ Μενουρίου θυγατέρα, αὐτὸν γῆμαι τὴν παιδα, καὶ ὡμῶς χρῆσασθαι τοῖς ἀρχομένοις.

(Suidas in Πάρμῃ.)

VI. Τῇ δυνάμει τῆς πάρμης καὶ τῶν Λιγυστικῶν βυρσῶν ἀντίειχον ἐβρωμένους οἱ Ῥωμαῖοι.

(Plutarchus in Emilio Paulo, 262 sq.)

(2) Πρῶτος τῶν παρόντων ὁ Νασικᾶς ἐπικαλούμενος Σκιπίων, γαμβρὸς Ἀφρικανοῦ Σκιπίωνος, ὕστερον δὲ μέγιστον ἐν τῇ συγκλήτῃ δυνήθεις, ὑπεδέξατο τῆς κυκλώσεως ἡγεμὼν γενέσθαι. (3) Δεύτερος δὲ Φάβιος Μάξιμος, ὁ πρεσβύτατος τῶν Αἰμιλίου παίδων, ἐτι μειράκιον ὢν, ἀνέστη προθυμούμενος. (4) Ἦσθεις οὖν Αἰμίλιος, δίδωσιν αὐτοῖς, οὐχ ὅσους Πολύβιος εἰρηκεν, ἀλλ' ὅσους αὐτὸς ὁ Νασικᾶς λαβεῖν φησὶ, γεγραφὼς περὶ τῶν πράξεων τούτων ἐπιστόλιον πρὸς τινὰ τῶν βασιλέων. (6) *** Τῷ δὲ Περσεῖ, τὸν Αἰμίλιον ἀτρεμοῦντα κατὰ χώραν δρῶντι, καὶ μὴ λογιζομένῳ τὸ γιγνόμενον, ἀποδράς ἐκ τῆς ὁδοῦ Κρής αὐτόματος ἤκε μὴνύων τὴν περίοδον τῶν Ῥωμαίων. (6) Ὁ δὲ, συνταραχθεὶς, τὸ μὲν στρατόπεδον οὐκ ἐκίνησε, μυρίους δὲ μισθοφόρους ξένους καὶ δισχιλίους Μακεδόνας Μίλωνι παραδούς ἐξαπέστειλεν, παρασκευασάμενος ταχῆναι καὶ καταλαβεῖν τὰς ὕλας. (7) Τούτοις, ὁ μὲν Πολύβιος φησὶν, ἐτι κοιμωμένοις ἐπιπεσεῖν τοὺς Ῥωμαίους· ὁ δὲ Νασικᾶς, ἔξιν ἀγῶνα περὶ τοῖς ἄκροις γενέσθαι καὶ κίνδυνον.

(Suidas in Πολλὰ κενά.)

(8) Τῆς σελήνης ἐκλιπούσης ἐπὶ Περσέως τοῦ Μακε-

venissent, (2) convocato populo ad deliberandum, tumultuosa modis omnibus concio fuit; quum et Dīno jam publice pro Perseo verba facere auderet, et Theætetum contra, quæ acciderant, terrerent. (3) Nam et lemborum adventus, et numerus ingens occisorum equitum, et Genthii transitus ad Persei partes, animos illi dejiciebant. (4) Itaque exitum ea concio habuit convenientem iis, quæ diximus. (5) Decretum enim a Rhodiis, benignum ambobus regibus responsum dare, iisque significare, statuise Rhodios bello finem imponere, ipsosque adeo monere, faciles et ipsi se ad pacem ut præberent. (6) Suntque etiam Genthii legati in Prytaneo magna comitate ab iis excepti.

Gentii mores.

(7) Polybius, libro XXIX, Gentium, Illyriorum regem, ait, ob temulentiam flagitiosa multa patrasse in vita, dies totos et noctes ebrium: (8) occisoque Pleurato fratre, cui desponsata fuerat Menunii filia, ipsum duxisse illam virginem; præterea dirum ac crudelem fuisse in subditos.

Prælium ad Enipeum. (V. Liv. XLIV, 35.)

VI. Partim parmæ, partim scutorum Ligusticorum opes tuti, fortiter pugnabant Romani.

(2) Primus inter eos, qui consilio intererant, Scipio Nasica, Scipionis Africani gener, is cujus fuit posterioribus temporibus summa in senatu auctoritas, promisit, se eo exercitum circumducturum. (3) Proximus ab eo Fabius Maximus, filiorum Æmili nati primus, idem in se recepti. (4) Quorum alacritate delectatus Æmilius, milites eis dedit, non quot Polybius scribit, sed quem numerum ipse Nasica in epistola de eis rebus ad aliquem ex regibus scripta prodidit. *** (5) Perseo autem, Æmiliū quietum loco se tenere videnti, neque quid ageretur suspicanti, perfuga Cretensis, qui ex itinere se subduxerat, Romanos ea circumducere exercitum indicavit. (6) Quo nuncio territus Perseus, castra quidem non movit; sed stipendiariorum militum peregrinorum decem millia, ac duo Macedonum, Miloni eodem ducenda dedit, jubens maturare iter, saltusque occupare. (7) In hos, somno oppressos, impetum fecisse Romanos. scribit Polybius: Nasica vero, acrem, ait, ac periculosum conflictum in ipsis montis jugis fuisse

(8) Cum luna sub Perseo Macedone defecisset, fama quædam

δόκος, ἐκράτησεν ἡ φήμη παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὅτι βασιλεύς ἐκλείψιν σημαίνει. (9) Καὶ τοῦτο τοὺς μὲν Ῥωμαίους εὐθαρσαστέρους ἐποίησε· τοὺς δὲ Μακεδόνας ἐταπείνωσε ταῖς ψυχαῖς. (10) Οὕτως ἀληθές ἐστιν τὸ περιφερόμενον, ὅτι· « πολλὰ κενὰ τοῦ πολέμου. »

Suidas in Φάλαγγι et in Ἀνωμολογεῖτο.

(11) Λεύκιος δ' ὁ ὕπατος, οὐχ ἑωρακὼς φάλαγγα τὸ παράπαν, ἀλλὰ τότε πρῶτον ἐπὶ τοῦ Περσέως, πολ-
λάκις ἀνωμολογεῖτο πρὸς τινὰς τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ μετὰ ταῦτα, μηδὲν ἑωρακέναι φοβερώτερον καὶ δεινότερον φάλαγγος τῆς Μακεδονικῆς. (12) καίτοι γε πολλοὺς οὐ μόνον θεθεσμένους, ἀλλὰ καὶ χειρισάμενος ἀγῶνας, εἰ καὶ τις ἄλλος.

(Suidas in Ἀπεδειλία et in Καχεκτοῦντας, tum Plutarchus in Emilio Paulo.)

(13) Ὁ δὲ Περσεύς, μίαν ἔχων πρόληψιν, ἡ νικῆν ἢ θνήσκειν, τότε οὐχ ὑπέμεινε τῇ ψυχῇ, ἀλλ' ἀπεδειλία, καθάπερ οἱ προόπται τῶν ἱππέων. (14) * Ὁ δὲ Περσεύς, προσαγόμενος τὸν χρόνον καὶ τὸν πόνον, ἐξελεύετο τῇ ψυχῇ, καθάπερ οἱ καχεκτοῦντες τῶν ἀθλητῶν. (15) ὅτε γὰρ τὸ δεινὸν ἐγγίξοι, καὶ δέοι κρίνεσθαι περὶ τῶν δλων, οὐχ ὑπέμεινε τῇ ψυχῇ. * (16) Ὁ δὲ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς, ὥς φησι Πολύβιος, τῆς μάχης ἀρχὴν λαμβανούσης, ἀποδειλιάσας, εἰς πόλιν ἀφιππάσατο. (17) σκηψάμενος Ἡρακλεῖ θῦειν, δειλὰ παρὰ δειλῶν ἱερὰ μὴ δεχόμενῳ, μὴδ' εὐχὰς ἀβειμένους ἐπιτελοῦντι.

Obiter quædam de rerum tractatione in hac historia universali.

[VI. a**** πάλιν ἕτεροι περὶ τοῦ Συριακοῦ πολέμου· τούτου δ' αἰτίον ἐστίν, ὅπερ ἡμῖν εἰρηται διὰ πλειόνων· ὅταν γὰρ ἀπλὰς καὶ μονοειδεῖς λαβόντες ὑποθέσεις βούλωνται μὴ τοῖς πράγμασι, ἀλλὰ τῷ πλήθει τῶν βίβλων ἱστοριογράφοι νομίζεσθαι, καὶ τὴν τοιαύτην ἐφέλκεσθαι φαντασίαν· (2) ἀναγκαῖόν ἐστι τὰ μὲν μικρὰ μεγάλα ποιεῖν, τὰ δὲ βραχέως εἰρημένα διασκευάζειν καὶ λογοποιεῖν· ἕνια δὲ τῶν ἐν παρήργῳ πεπραγμένων ἔργα καὶ πράγματα κατασκευάζειν, ἀγῶνας διατιθεμένους καὶ παρατάξεις ἐξαγγέλλοντας, ἐν αἷς ἐνίοτε πεζοὶ μὲν ἔπαιον δέκα ποτὶ ἡ μικρῷ πλείους, ἱππεῖς δὲ τούτων ἐλάττους. (3) Πολιορκίας μὲν γὰρ καὶ τοπογραφίας καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις οὐκ ἂν εἴποι τις ἀξίως, ἐφ' ὅσον ἐξεργάζονται διὰ τὴν ἀπορίαν τῶν πραγμάτων. (4) Πρὸς δὲ τούτου τοῦ τὰ καθολικά γραφόντος ἐναντίας ἐστὶν ὁ τρόπος· διόπερ οὐ χρὴ καταγινώσκειν ἡμῶν ὥς ἐπισυρόντων τὰς πράξεις, ὅταν τὰ παρ' ἐνίοις πολλοῦ τετευχότα λόγου καὶ διασκευῆς, ἡμεῖς ποτὶ μὲν παραλείπωμεν, ποτὶ δὲ βραχέως ἐξαγγέλωμεν· ἀλλὰ πιστεύειν ὅτι τὸν καθήκοντα λόγον ἐκάστοις ἀποδίδωμεν. (5) Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὅταν ἐν τῇ συμπάσῃ πραγματείᾳ λόγου χάριν Φανωτίας καὶ Κορωνίας καὶ Ἄλε ** οὗ πολιορκίαν γράφωσιν, ἀναγκάζονται πάσας τὰς τῆς πολιορκίας ἐπινοίας καὶ τόλμας καὶ διαθέσεις ἐκτίθε-

vulgus percubuit, defectum istum regis interitum portendere. (9) Quæ res animos Romanorum auxit, Macedonum vero minuit. (10) Adeo verum est vulgatum proverbium : multa esse belli inania.

(11) Lucius (Æmilius) Consul, quum numquam omnino, nisi tunc primum sub Perseo, phalangem vidisset, sæpius deinde Romæ apud amicos confessus est, nihil formidabilius terribiliusque phalange Macedonica se vidisse : (12) quamvis non solum multa prælia, si quisquam alius, vidisset, verum etiam ipse commisisset.

Perseus victus ab Emilio Paulo consule.

(13) Perseus vero, cum vel vincere vel mori in animum ante induxisset, tunc animi constantiam non servavit, sed timori succubuit, ut speculatores equitum. (14) * Perseus, postquam et tempus et laborem attulisset, animum prorsus despondebat, instar infirmorum ignavorumve athletarum. (15) Nam ubi instabat periculum, et de summa rerum erat dimicandum, metu victus cedebat. * (16) Rex Macedonum, ut Polybius refert, commisso prælio metum non ferens, in urbem equo avectus est ; (17) sacram se Herculi rem facere simulans, qui tamen deus meticulosorum sacra timida non accipit, neque voti illiciti compotes facit.

VI. a. **** rursus alii de Syriaco bello. Rei hujus causa illa est, quam nos jam pluribus verbis diximus : nempe si futilibus sterilibusque argumentis addicti, dant operam, non ut rebus ipsis, sed ut multitudine librorum videantur historici, eorumque speciem sibi concilient : (2) tum vero modica necessario exaggerant, et quæ paucis erant relata, ea mire exornant verbisque plurimis explicant : nonnulla eorum, quæ ad caput rei non pertinent, summæ principisque rei loco ponunt, agones ob oculos sistunt, pugnas deprecant, in quibus decem aliquando pedites occubuerunt, aliquando autem paululo plures, equites demum oppido pauciores. (3) Nam urbium quidem obsessiones descriptionesque locorum aliaque hujusmodi, quot qualibusque verbis, ob verarum rerum penuriam, ab his historicis elaborantur, nemo est qui digne dicere queat. (4) Meum autem contrarium hisce scriptoribus institutum est. Quare non sum damnandus, quasi res gestas socorditer tractem, siquando aliquid a ceteris historicis multis verbis magnaue pompa declamatum, modo a me prætermittitur, modo breviter dicitur : immo potius credendum est, congruam a me cuique rei orationem adhiberi. (5) Illi vero, quorum universæ historiæ argumentum nihil, puta, aliud est quam Phanotiæ et Coronæ atque [Abydi] obsidio, coguntur sane cunctas quæ per obsidionem eveniunt animorum molitiones, operum aggressiones, rerumque conditio-

σθαι· πρὸς δὲ τούτοις Τάραντος κατάληψιν, Κορίνθου πολιορκίαν, Σάρδεων, Γάζης, Βάκτρων, ἐπὶ πᾶσι Καρχηδόνας πολιορκίας διακριθεῖν καὶ προστιθέναι παρ' αὐτῶν· ἄλλ' οὐ παντάπασιν εὐδοκεῖν, ἐὰν ψιλῶς περὶ τῶν τοιούτων αὐτὸν τὸν ἀληθῆ καὶ κύριον ἀποδιδῶμεν λόγον. (6) Ἡ δ' αὕτη καὶ περὶ παρατάξεων ἡμῶν ἔστω καὶ δημηγοριῶν ἀπόφασις, παραπλησίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ἱστορίας· ἐν οἷς ἅπασι πολλῆς ἂν δικαίως τυγχάνοιμεν συγγνώμης· (7) ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν λέγεσθαι μελλόντων εἴ που μὴ ἐπιφανείημεν ἢ λήμμασι χρώμενοι τοῖς αὐτοῖς, ἢ χειρισμῶν πραγμάτων, ἢ τοῖς τῆς λέξεως σχήμασι· πρὸς δὲ τούτοις ἐάν που παραπίπτωμεν ὀνομαστικαῖς ὁρῶν ἢ ποταμῶν ἢ τόπων ἰδιότησι· τὸ γὰρ μέγεθος τῆς πραγματείας ἱκανὸν ἔστιν ἡμᾶς ἐν ἅπασι τούτοις παραιτεῖσθαι· (8) πλὴν ἐάν που κατὰ πρόθεσιν (καὶ) τινὸς ἐνεκεν εὐρισκώμεθα ψευδογραφούντες· τοῦτο γὰρ οὐ παραιτούμεθα, καθάπερ ἦδη καὶ πλεονάκις ἐν τῇ πραγματείᾳ περὶ τούτου τοῦ μέρους διεστάμεθα.]

Æmilii Pauli concio coram Perseo captivo. De interitu regni Macedonici.

[VI. b. Ὁ δὲ μεταλαβὼν τὴν Ῥωμαϊκὴν διάλεκτον παρεκάλει τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ βλέποντας εἰς τὰ παρόντα, δεικνὺς ὑπὸ τὴν ὄψιν τὸν Περσέα, μήτε μεγαλαυχεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι παρὰ τὸ δέον, μήτε βουλεύεσθαι μηδὲν ὑπερήφανον μηδ' ἀνέκιστον περὶ μηδενός· μήτε καθόλου πιστεύειν μηδέποτε ταῖς παρούσαις τύχαις· (2) ἄλλ' ὅτε μάλιστα τις κατορθοῖ κατὰ τὸν ἴδιον βίον καὶ κατὰ τὰς κοινὰς πράξεις, τότε μάλιστα παρεκάλει τῆς ἐναντίας τύχης ἔννοιαν λαμβάνειν· καὶ γὰρ οὕτω μόλις ἂν ἐν ταῖς εὐκαιρίαις ἀνθρωπὸν μέτριον ὄντα φανῇται· (3) τούτῳ γὰρ διαφέρειν ἔφη τοὺς ἀνόητους τῶν νοῦν ἔχόντων, διότι συμβαίνει τοὺς μὲν ἐν ταῖς ἰδίαις ἀτυχίαις παιδεύεσθαι, τοὺς δὲ ἐν ταῖς τῶν πέλας.]

[VI. c. Ὡστε πολλάκις καὶ λίαν μνημονεύειν τῆς Δημητρίου τοῦ Φαληρέως φωνῆς· ἐκεῖνος γὰρ ἐν τῷ περὶ τῆς τύχης ὑπομνήματι βουλόμενος ἐναργῶς ὑποδεικνύει τοῖς ἀνθρώποις τὸ ταύτης εὐμετάβολον, ἐπιστάς ἐπὶ τοὺς κατ' Ἀλέξανδρον καιροὺς, ὅτε κατέλυσε τὴν Περσῶν ἀρχήν, λέγει ταῦτα· (2) «Εἰ γὰρ λάβοιτε μὴ χρόνον ἀπείρον, μηδὲ γενεὰς πολλὰς, ἀλλὰ πεντήκοντα μόνον ἔτη ταῦτα τὰ πρὸ ἡμῶν, γινώητ' ἂν ὡς τὸ τῆς τύχης χαλεπὸν ἐνταῦθα· πεντηκστόν γὰρ ἔτει οἶσθ' ἂν ἢ Πέρσας ἢ βασιλέας τῶν Περσῶν, ἢ Μακεδόνας ἢ βασιλέας τῶν Μακεδόνων, εἴ τις θεῶν αὐτοῖς προῦλεγε τὸ μέλλον, πιστεῦσαι ποτ' ἂν, ὡς εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν Περσῶν μὲν οὐδ' ὄνομα λειψήσεται τὸ παράπαν, οἱ πάσης [σχεδὸν] τῆς οἰκουμένης ἐδέσποζον· Μακεδόνες δὲ πάσης κρατήσουσιν, ὧν οὐδ' ὄνομα πρότερον ἦν· (3) Ἀλλὰ πως ἢ πρὸς τὸν βίον ἡμῶν ἀσύνθετος τύχη, καὶ πάντα παρὰ τὸν λογισμὸν τὸν ἡμέτερον καινοποιούσα, καὶ τὴν αὐτῆς δύναμιν ἐν τοῖς παραδόχοις ἐνδεικνυμένη, καὶ νῦν, ὡς ἔμοι δοκεῖ, δείκνυσιν πᾶσιν ἀνθρώποις, Μακεδόνας εἰς τὴν Περσῶν εὐδαιμονίαν εἰσοικίσασα, διότι καὶ

nes exponere; atque præterea Tarenti expugnationem, Corinthi, Sardium, Gazæ, Bactrorum, atque apprimæ Carthaginis obsidiones accurate describere, ac sua inventa rebus gestis adijcere. Atqui his omnino non placet, a nobis simpliciter, vero et proprio sermone de his dici. (6) Par nobis prolatum esto iudicium de præliis etiam narrandis, et de concionibus, et de ceteris itidem historiæ partibus; in quibus omnibus multa sane lectorum indulgentia digni sumus: (7) nec non in iis quæ dicenda supersunt, [quæque prorsus in communi notitia sunt,] si quando forte vel lisdem argumentationibus utemur, vel rerum tractatione vel in verbis dictione eadem; præterea scubi errabimus in montium fluviorumve nominibus, atque in locorum definienda natura; ipsa profecto operis magnitudo satis est idonea ad impetrandam nobis in his veniam; (8) verumtamen scubi volente animo studiove aliquo partium mendacia scribere deprehendemur, indulgentiam nullam exposcimus; id quod sæpe alibi in hujus historiæ decursu diserte affirmavimus.

VI. b. Consul Æmilius Latino sermone resumto, hortabatur eos, qui in consessu aderant, ut præsentis spectaculo admoniti (Perseum scilicet iis ostendebat) neque plus æquo in prosperitatibus animos attollerent, neque superbum quid vel dirum de quovis homine statuerent; neque præsentis fortunæ omnino confiderent: (2) sed quando maxime quisque et privatam vitam et rem publicam feliciter gereret, tum apprimè rogabat eos ut de adversa fortuna cogitarent. Sic enim vix demum contingere, ut homo in prosperitatibus modestus evadat. (3) Porro in hoc dementes a cordatis viris differre aiebat, quod illi propriis detrimentis, hi alienis, erudirentur.

VI. c. Quæ cum ita se habeant, sæpe equidem ac magnopere mente recolui Phalerei Demetrii effatum. Is enim in commentario qui inscribitur de Fortuna, dum hujus vult mortalibus evidenter demonstrare volubilitatem, animum advertens ad Alexandri tempora, cum is Persarum imperium delevit, hæc verba facit: (2) «Nam si quis haud quidem immensum tempus, neque multas hominum ætates, sed quinquaginta tantummodo ante hæc nostra tempora annos consideret, jam hinc, quam gravis sit fortuna, facile agnosceret. Ante annos enim quinquaginta, putatiæne vel Persas regesve Persarum, vel Macedonas cum suis regibus, si quis deus ipsis futura fata revelavisset, putatiæne, inquam, sibi fore persuasuros, hac ipsa ætate ne Persarum quidem nomen superfuturum, qui tum universo fere orbi dominabantur? Macedonas autem omnium rerum potituros, quorum eo tempore ne nomen quidem exaudiebatur? (3) Profecto infida ista vitæ nostræ fortuna, atque omnia præter opinionem nostram innovans, potentiamque suam inopinatis casibus patefaciens, etiam nunc, ut arbitror, cunctis nominibus demonstravit, dum Persarum felicitatem ad

τούτοις ταῦτα τάχαθ' ἀπέχρηκεν, ὥς ἂν ἄλλο τι βουλεύσεται περὶ αὐτῶν. » (°Ο ὦν γέγονε κατὰ Περσεία.) (4) Ταῦτα μὲν καὶ Δημήτριος ὥσανεἰ θεῶν τινὶ στόματι περὶ τοῦ μέλλοντος ὑποπεφοίδακεν· ἐγὼ δὲ κατὰ τὴν γραφὴν ἐπιστάς τοις καιροῖς καθ' οὓς συνέβη καταλυθῆναι τὴν Μακεδόνων βασιλείαν, οὐκ ἔκρινον ἀνεπιστάτους παραδραμεῖν, ἅτε γεγινὼς αὐτόπτης τῆς πράξεως· ἀλλ' αὐτός τε τὸν πρέποντα λόγον ἐπιφθέγγασθαι, καὶ Δημήτριον μνησθῆναι· (5) δοκεῖ γάρ μοι θειοτέραν ἢ κατ' ἀνθρώπων τὴν ἀπόφασιν ποιήσασθαι· σχεδὸν γὰρ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα πρότερον ἔτεσι τάλληθ' ἀπεφῆναιτο περὶ τῶν ἔπειτα συμβομένων.]

Bo tempore Galli Asiatici in Eumenis regnum incursionem faciunt.

[VI. d. °Οτι Εὐμένης ὁ βασιλεὺς, τῆς Περσείας καὶ Ῥωμαίων μάχης συντετελεσμένης, εἰς παράλογον ἐνέπεσε διάθεσιν, ὥς οἱ πολλοὶ φασιν, ὥς δὲ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα φύσιν ἔχει γενέσθαι κατὰ τὸ πλείστον, εἰς τι τῶν εἰωθότων συμβαίνειν· (2) ἱκανὴ γὰρ ἡ τύχη τοῖς παρὰ λόγον τὰ κατὰ λόγον ἐπιτρίψαι· κἀν τινι συνεργίᾳ καὶ προσῇ [τε] τὴν αὐτῆς βοήθην, αὐθις οἶον ἐκ μεταμελείας ἀντιστοῖν καὶ λυμαίνεσθαι τὰ κατορθώματα παρὰ πόδας· ὁ καὶ τότε περὶ τὸν Εὐμένην γενέσθαι συνέπεσε· (3) δόξας γὰρ μάλιστα τότε τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἐν ἀσφαλεῖ βεβηκέναι, καὶ πολλὴν ἐπιφέρειν βλαστὴν τὸν ἐξῆς χρόνον, ἅτε τοῦ Περσείας καὶ καθόλου τῆς ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείας ἀρῆν ἀνηρημένης, τότε μεγίστοις ἐνεκύρῃσε κινδύνους τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἰαλατῶν ἀνυπονοήτως ἐπαναστάντων τῶν καιροῖς.]

Legatio LXXXVIII.

VII. Κατὰ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ Περσεὺς ἡττηθεὶς ἀνεδίρασκεν, ἔδοξε τῇ συγκλήτῃ, τοὺς παρὰ τῶν Ῥοδίων πρεσβευτάς, παραγεγονότας ὑπὲρ τοῦ διαλύειν τὸν πρὸς Περσεία πόλεμον, προσκαλέσασθαι· (2) τῆς τύχης ὥσπερ ἐπίτῃδες ἀναβιβαζούσης ἐπὶ σκηνὴν τὴν τῶν Ῥοδίων ἄγριοιαν, εἰ χρὴ Ῥοδίων λέγειν, ἀλλὰ μὴ τῶν ἐπιπολασάντων ἀνθρώπων τότε κατὰ τὴν Ῥόδον. (3) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγέπολιν εἰσπορευθέντες, Ἐλθεῖν μὲν, ἔφασαν, διαλύσοντες τὸν πόλεμον· τὸν γὰρ δῆμον τῶν Ῥοδίων, ἐλκομένην τοῦ πολέμου καὶ πλείω χρόνον, θεωροῦντα, διότι πᾶσι μὲν τοῖς Ἑλλήσιν ἀλυσιτελής, καὶ αὐτοῖς δὲ Ῥωμαίοις διὰ τὸ μέγεθος τῶν δαπανημάτων, ἔλθεῖν ἐπὶ ταύτῃ τὴν γνώμην· (4) ὦν δὲ λελυμένου τοῦ πολέμου κατὰ τὴν τῶν Ῥοδίων βούλησιν, συγκαίρειν αὐτοῖς. Ταῦτα μὲν οἱ περὶ τὸν Ἀγέπολιν εἰπόντες βραχέως, ἐπανήλθον. (5) Ἡ δὲ σύγκλητος, χρωμένη τῷ καιρῷ, καὶ βουλομένη παραδειγματίζει τοὺς Ῥοδίους, ἀπόκρισιν ἐξέβαλεν, ἥς ἦν τὰ συνέχοντα ταῦτα· (6) διότι τὴν πρεσβείαν ταύτην οὐτε τῶν Ἑλλήνων ἐνεκεν ὑπολαμβάνουσιν ἰσταλκέναι τοὺς Ῥοδίους, οὐθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ Περσείας. (7) Εἰ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων χάριν ἐπρέσβευον, ἐκεῖνον οἰκείότε-

Macedonas transtulit, hos quoque tamdiu his bonis ex concessio frui, donec aliter ei videbitur. » (Id quod nunc in Perseo effectum est.) (4) Hæc Demetrius divino quodam ore ac veluti de Apollinis tripode vaticinatus est. Ego vero qui historiam meam ad hæc tempora deduxerim, quibus regnum Macedonum sublatum est, nolui rem tantam sine notatione præterire, præsertim quia testis oculatus fui; sed et ipse idoneam super hac re quasi perorationem scribere volui, et Demetrium ad partes vocare: (5) qui sane mihi videtur divinius, quam humana conditio fert, effatum edidisse: nam centum prope et quinquaginta ante annos, id quod futurum erat, verissime enuntiavit.

VI. d. Eumenes rex post debellatum Persei cum Romanis bellum, in casus inopinos incurrit, ut vulgus loquitur; ut autem humanarum rerum conditio plerumque fert, in consuetarum aliquam incidit vicissitudinem. (2) Mos enim fortunæ est insperata solitis commiscendi: quæ postquam alicui opitulata fuerit favoremque suum ei adjecerit, rursum quasi sui poenitens tantumdem malorum rependere solet, resque prosperas derepente corrumpere. Id quod eo tempore Eumeni contigit: (3) qui cum existimaret regnum se suum secure in pace constituisse, ac diutino se otio deinceps fruiturum, quandoquidem Perseus et ipsum Macedonicum regnum funditus deletum fuerat; tunc summa pericula adiit, propter Gallorum Asiaticorum insperatas hisce temporibus incursiones.

Senatus severe respondet legatis Rhodiorum.

VII. Quo tempore victus Persens fuga salutem petiit, placuit Senatui, Rhodiorum legatos, qui ad pacem cum Perseo faciendam venerant, in curiam vocare, (2) fortuna velut de industria in scenam producente Rhodiorum stultitiam; si tamen Rhodiorum dicenda ea est, et non potius certorum hominum, qui Rhodi tunc multum præ ceteris poterant. (3) Enimvero legati, quorum princeps Agepolis, senatum ingressi, missos quidem se dixerunt ad dirimendum bellum: id enim consilii Rhodios, quia bellum diutius trahebatur, suscepisse, quod animadvertent, tum universis Græcis id bellum esse incommodum, tum ipsis quoque Romanis, propter magnitudinem impensarum. (4) Nunc, quando finitum bellum esset, ita ut semper optaverant Rhodii, gratulari se illis. Hæc ubi breviter dixisset Agepolis, curia excessit. (5) Senatus, ea occasione usus, cum publicare ad exemplum aliorum stultitiam Rhodiorum vellet, responsum edidit, cujus præcipua capita hæc erant: (6) Existimare senatum, Rhodios neque propter utilitatem Græciæ, neque studio populi Romani, sed pro Perseo legationem eam misisse. (7) Nam, si pro Græcis legatos mittere in animo habuissent, opportunius illud

ρον εἶναι τὸν καιρὸν, ὅτε ὁ Περσεὺς τὴν τῶν Ἑλλήνων χώρων ἐπόρθει καὶ τὰς πόλεις, στρατοπεδεύων μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ, σχεδὸν ἐπὶ δύο ἑνιαυτούς, **. (8) Τὸ δέ, παρέντας ἐκείνον τὸν καιρὸν, νῦν παρῆναι σπουδάζον-
τας διαλύειν τὸν πόλεμον, ὅτε, παρεμβεβληκότων τῶν
ἡμετέρων στρατοπέδων εἰς Μακεδονίαν, συγκεκλει-
σμένος ὁ Περσεὺς ὀλίγας παντάπασιν ἐλπίδας εἶχε τῆς
σωτηρίας. (9) προφανὲς εἶναι τοῖς ὀρθῶς σκοποῦμέ-
νοις, διότι τὰς πρεσβείας ἐξέπεμψαν, οὐ διαλύειν ἐθέ-
λοντες τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἐξέλέσθαι τὸν Περσέα καὶ σῶ-
σαι, καθ' ὅσον εἰσὶ δυνατοί. (10) Δι' αὐτῆς αἰτίας οὐτ'
εὐεργετῆιν, οὔτε φιλανθρώπως αὐτοῖς ἀποκρίνεσθαι
κατὰ τὸ παρὸν ὀφείλιν ἔφασαν. (11) Ταῦτα μὲν ἡ
σύγκλητος ἐχρημάτισε τοῖς παρὰ τῶν Ῥοδίων πρε-
σβευταῖς.

tempus fuisse, quando Perseus Græcorum agros atque ur-
bes vastabat, toto ferme biennio in Thessalia castra habens.
(8) Quod igitur, eo prætermisso tempore, nunc venerint,
bellum dirimere conantes, postquam Romanæ legiones in
Macedoniam essent transgressi, et inclusus Perseus exiguum
prorsus salutis spem habuisset; (9) perspicuum esse re-
cte judicantibus, Rhodios legationem misisse non ad pacem
faciendam, sed ad Persæum ex periculo, quoad in ipsis
foret, eripiendum. (10) Propter ea censere patres, neque
lautia aut aliud beneficium, neque ullum benignum responsum
legatis dare se debere. (11) Atque eo modo cum Rhodiorum
legatis actum a patribus.

III. — RES ÆGYPTIACÆ ET SYRIACÆ.

Antiochus alterum bellum infert Ptolemæo.

[VII. α. Ἐπιλαθόμενος τῶν γεγραμμένων ὑπ' αὐ-
τοῦ Ἀντίοχος καὶ τῶν εἰρημένων ἐξήρτυε πόλεμον
κατὰ Πτολεμαίου· ὥστε καὶ λίαν ἀληθὲς φαίνεσθαι τὸ
ῥηθὲν ὑπὸ Σιμωνίδου, « χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι. » (2)
ἔχειν μὲν γὰρ ὁρμάς ἐπὶ τὰ καλὰ, καὶ μέχρι τινὸς ἀν-
τιποιήσασθαι τούτων, εὐμαρές· ὁμαλῆσαι δὲ καὶ κατὰ
πᾶσαν περίστασιν ἐπίμονον γενέσθαι τῇ γνώμῃ, μὴδὲν
τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ δικαίου προϋγιαίτερον τιθέμενον,
δυσχερές.]

(I.) Legatio LXX XIX.

VIII. Κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἔτι κατὰ χειμῶνα
πρεσβείας παραγενομένης παρὰ τῶν βασιλέων ἀμφοτέ-
ρων, Πτολεμαίου καὶ Πτολεμαίου, περὶ βοηθείας, ἐγε-
νήθη διαβούλια καὶ πλείω, πολλὴν ἔχοντα φιλοτιμίαν.
(2) Τοῖς μὲν γὰρ περὶ τὸν Καλλικράτην καὶ Διοφάνην,
καὶ σὺν τούτοις Ὑπερβάτῳ, οὐκ ἤρεσκε δίδόναι βοή-
θειαν· (3) τοῖς δὲ περὶ τὸν Ἀρχωνα, καὶ Λυκόρταν, καὶ
Πολύβιον, ἤρεσκε τὸ δίδόναι τοῖς βασιλεῦσι κατὰ τὴν
ὑπάρχουσαν συμμαχίαν. (4) Ἦδη γὰρ συνέβαινε τότε,
τὸν νεώτερον Πτολεμαῖον ὑπὸ τῶν ὀχλῶν ἀναδεδεῖχθαι
βασιλέα διὰ τὴν περίστασιν, τὸν δὲ πρεσβεύτερον ἐκ
τῆς Μέμφως καταπεπορεύσθαι, καὶ συμβασιλεύειν
τάδελεφῶ. (5) Καὶ δεόμενοι παντοδαπῆς ἐπικουρίας,
ἐξαπέστειλαν πρεσβευτὰς Εὐμένην καὶ Διονυσόδωρον
πρὸς Ἀχαιοὺς, αἰτοῦντες πεζοὺς μὲν χίλους, ἵππεῖς δὲ
διακοσίους, ἡγεμόνα δὲ τῆς δλης συμμαχίας Λυκόρταν,
τῶν δ' ἱππέων Πολύβιον. (6) Πρὸς δὲ Θεοδωρίδαν τὸν
Σικυώνιον διεπέμψαντο, παρακαλοῦντες αὐτὸν, συστή-
σασθαι ξενολόγιον χιλίων ἀνδρῶν. (7) Συνέβαινε δὲ,
τοὺς μὲν βασιλεῖς τὴν ἐπὶ πλείον σύστασιν ἔχειν πρὸς
τοὺς εἰρημένους ἀνδράς ἐκ τῶν πράξεων, ὧν εἰρήκαμεν.
(8) Τῶν δὲ πρεσβευτῶν παραγενομένων, τῆς συνόδου
τῶν Ἀχαιῶν οὐσῆς ἐν Κορίνθῳ, καὶ τὰ τε φιλάνθρωπα
πρὸς τὴν βασιλείαν ἀνανεωσαμένους, ὄντα μεγάλα, καὶ
τὴν περίστασιν τῶν βασιλέων ὑπὸ τὴν ὄψιν ἀγόντων,

VII. α. Antiochus fœderis, quod verbis ac tabulis con-
stituerat, immemor, bellum intulit Ptolemæo. Quare et
tunc patuit verissimum esse Simonidis dictum : « Difficile est
homini bonum se præstare. » (2) Nam animum ad honesta
appellere, eaque per aliquantum temporis affectare facile est :
verum enimvero æquam in omni eventu servare mentem,
tenacemque se propositi exhibere, nihilque antiquius hone-
state ac justitia ducere, id demum est perdifficile.

(I.) Fratres Ptolemæi auxilia petunt ab Achæis contra Antiochum.

VIII. Quum ante exitum hiemis ab utroque rege, Ptole-
mæo [Philometore] et Ptolemæo [Evergete II, qui deinde
Physcon cognominatus est], legatio de auxilio ferendo in Pe-
loponnesum venisset, varie consultatum est, et quidem acri
multorum contentione. (2) Nam Callicrati quidem et Diophani
et Hyperbato, qui se istis adjunxerat, opem ferri illis non
placebat; (3) Archoni vero, Lycortæ et Polybio ex fœde-
ris legibus auxilium mittendum videbatur. (4) Jam enim eo
tempore junior Ptolemæus propter conditionem rerum ac
temporum a multitudine rex fuerat renuntiatus, et una
cum fratre major regnabat, Memphi reversus et regiæ re-
stitutus. (5) Ac quia omnis generis auxiliis indigebant, E-
menem et Dionysodorum legatos ad gentem Achæorum mi-
serant, qui pedites mille, equites ducentos peterent, ducem
autem auxiliarium omnium copiarum Lycortam, equitum
vero Polybium. (6) Idem ad Sicyonium Theodoridam scri-
pserant, rogantes ut mercenarios milites conducere ad mille.
(7) Habebant autem reges familiariorem quamdam notitiam
cum prædictis viris contractam ex illis rebus gestis, de qui-
bus ante exposuimus. (8) Post adventum legatorum, quum
Achæorum conventus ageretur Corinthi atque illi veterem
amicitiam, quam multis argumentis invicem fuerant testati,
renovassent, et afflictum regum statum ob oculos posui-

καὶ δεομένων σφίσι βοηθεῖν· (9) τὸ μὲν πλῆθος τῶν Ἀχαιῶν ἔτοιμον ἦν, οὐ μέρει τινί, πανδημὴ δὲ συγκινδυνεύει, εἰ δέοι, τοῖς βασιλεῦσιν ἀμφοτέροι γὰρ εἶχον τό τε διάδημα καὶ τὴν ἐξουσίαν. (10) Οἱ δὲ περὶ τὸν Καλλικράτην ἀντέλεγον, φάσκοντες, δεῖν καθόλου μὲν μὴ πραγματοκοπεῖν, ἐν δὲ τοῖς παροῦσι καιροῖς μὴ δῶκε· ἀλλ' ἀπερισπάστους ὑπάρχοντας, Ῥωμαίοις παρέχεσθαι χρεῖας. (11) Μάλιστα γὰρ ἦν τότε προσδόκιμος ὁ περὶ τῶν δίων κίνδυνος, ἅτε τοῦ Κοῖντου τοῦ Φιλίππου τὴν παραχειμασίαν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ποιούμενου.

IX. Τῶν δὲ πολλῶν εἰς ἀπορίαν ἐμπιπτόντων, μὴ δέξωσι Ῥωμαίων ἀποχεῖν, μεταλαβόντες τοὺς λόγους οἱ περὶ τὸν Λυκόρταν καὶ Πολύβιον, ἐδίδασκον· (2) ἄλλα τε καὶ πλείω προφερόμενοι, καὶ διότι, τῷ πρότερον ἔτει ψηφισαμένων τῶν Ἀχαιῶν, πανδημὴ συστρατεύειν τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ πεμφάντων πρεσβευτὴν τὸν Πολύβιον, ὁ Κοῖντος, ἀποδεξάμενος τὴν προθυμίαν, ἀπαίτατο μὴ χρεῖαν ἔχειν τῆς βοηθείας, ἐπεὶ κεκράτηκε τῆς εἰς Μακεδονίαν εἰσβολῆς. (3) Ἐξ ὧν ἀπεδείκνυσαν σχῆψιν ὁσαν τὴν Ῥωμαίων χρεῖαν, πρὸς τὸ διαλύσαι τὸ βοηθεῖν. (4) Διὸ παρακάλουν τοὺς Ἀχαιοὺς, ὑποδεικνύοντες τὸ μέγεθος τῆς περιστάσεως, ἐν ᾗ συνέβαινε τότε τὴν βασιλείαν ὑπάρχειν, μὴ παριδεῖν τὸν καιρὸν, ἀλλὰ, μνημονεύοντας τῶν ἡμολογιῶν καὶ τῶν εὐεργεσιῶν, μάλιστα δὲ τῶν θρκων, ἐμπεδοῦν τὰς συνθήκας. (5) Τῶν δὲ πολλῶν ἐπιφερομένων πάλιν, βοηθεῖν· τότε μὲν οἱ περὶ τὸν Καλλικράτην ἐξέβχλον τὸ διαβούλιον, διασείσαντες τοὺς ἄρχοντας, ὥς οὐκ οὔσης ἐξουσίας κατὰ τοὺς νόμους ἐν ἀγορᾷ βουλευέσθαι περὶ βοηθείας. (6) Μετὰ δὲ τινα χρόνον συγκλήτου συναγείσεως εἰς τὴν τῶν Σικωνίων πόλιν, ἐν ᾗ συνέβαινε, μὴ μόνον συμπορεύεσθαι τὴν βουλήν, ἀλλὰ πάντας τοὺς ἀπὸ τριάκοντα ἔτων, καὶ λόγων γιγνομένων πλείονων· (7) καὶ μάλιστα τοῦ Πολυβίου διοριζομένου, πρῶτον μὲν περὶ τοῦ χρεῖαν μὴ ἔχειν τοὺς Ῥωμαίους τῆς βοηθείας, καὶ δοκοῦντας οὐκ εἰκῇ ταῦτα λέγειν, διὰ τὸ γεγονέναι τὴν παρελθούσαν * ἐν τῇ Μακεδονίᾳ παρὰ τῷ Φιλίππῳ· (8) δεύτερον δὲ φάσκοντες, ἐὰν καὶ δέωνται Ῥωμαῖοι τῆς συμμαχίας, οὐ διὰ τοὺς διακοσίους ἱππεῖς καὶ χιλιούς πεζοὺς τοὺς ἀποσταλησομένους εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀδυνατήσιν τοὺς Ἀχαιοὺς βοηθεῖν Ῥωμαίοις· καλῶς γὰρ ποιοῦντας αὐτοὺς καὶ τρεῖς ἄγειν καὶ τέτταρας μυριάδας ἀνδρῶν μαχίμων· (9) εὐδοκοῦντες τοῖς λεγομένοις ἔρεπον οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ πέμπειν τὴν συμμαχίαν. (10) Τῇ δὲ δευτέρᾳ τῶν ἡμερῶν, ἐν ᾗ κατὰ τοὺς νόμους ἔδει τὰ ψηφίσματα προσφέρειν τοὺς βουλομένους, οἱ μὲν περὶ τὸν Λυκόρταν προσήνεγκαν, διότι δεῖ πέμπειν τὴν βοήθειαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Καλλικράτην, διότι δεῖ πρεσβευτὰς ἐξαποστέλλειν τοὺς διαλύοντας τοὺς βασιλεῖς πρὸς τὸν Ἀντίοχον. (11) Πάλιν δὲ τῶν διαβουλιῶν προτεθέντων, ἀγὼν ἐγένετο νεανικό· πολὺ γε μὴν ὑπερεῖχον οἱ περὶ τὸν Λυκόρταν. (12) Ἄτε γὰρ βασιλεύεται συγκρινόμεναι μεγάλῃν εἶχον διαφοράν. (13) Ὅτ' μὲν γὰρ

sent, opem poscentes, (9) erat quidem parata multitudo non parte aliqua copiarum, sed omnibus viribus, si opus esset, regibus (ambo namque et diadematē et regia potestate erant præditi) ire suppetias. (10) Sed huic sententiæ adversari Callicrates, et qui cum eo sentiebant. Dicebant enim, cum in universum alienis negotiis esse abstinendum Achæis, tum vero hoc potissimum tempore, quando ab omni alia cura liberi Romanis operam navare debeant. (11) Nam tunc cum maxime opinio hominum erat, totis viribus brevi certatum iri, utpote Q. Marcio Philippo in Macedonia hibernante.

IX. Itaque, quum scrupulus multitudini esset injectus, ne Romanis defuisse aut parum in tempore adfuisse viderentur, Lycortas et Polybius, suscepto sermone, dicere sunt orsi, (2) cum alia multa afferentes in medium, tum etiam, quod superiori anno, quum esset factum ab Achæis decretum de ferenda Romanis ope totis viribus gentis, missusque in eam rem esset Polybius, Marcus, laudata eorum voluntate, auxilio sibi opus esse negasset, postquam superato saltu transgressus esset in Macedoniam. (3) Sine causa igitur Romanorum utilitatem prætexi ab iis, qui id agerent, ne auxilia regibus mittantur. (4) Hortari ergo Achæos, quibus periculi magnitudinem, in quo regnum illud versabatur, ostendebant, ne occasionem prætermitterent; sed pactorum et acceptorum beneficiorum, imprimis vero jurisjurandi memores, societatis leges servarent. (5) Quum igitur rursus multitudo acclamasset, opem ferendam tum vero Callicrates deliberationem illam fregit, metu magistratibus ejecto, quasi leges potestatem ipsis non concederent, in ejusmodi conventu de auxiliis deliberandi. (6) Paulo post vero concilio in urbem Sicyoniorum convocato, cui non magistratus solummodo intererant, verum etiam omnes annis triginta majores, postquam multi sermones habiti essent, (7) et Polybius imprimis confirmasset, nullo Romanos auxilio habere opus, quod non temere dici ab illis videbatur, quia superiore anno apud Marcium Philippum in Macedonia fuerat: (8) deinde cum adjecisset, si vel maxime auxilii Achæorum indigeant Romani, propter equites ducentos, pedites mille, quos Alexandriam miserint, nihilo tamen difficilior Achæis futurum, auxilia Romanis submittere (nullo enim suo incommodo triginta, vel etiam quadraginta bellatorum millia ducturos); (9) movit Polybii oratio multitudinis animos, eoque omnes inclinabant, ut regibus subsidia mitterentur. (10) Postridie vero ejus diei, quo die secundum leges oportebat, ut, qui sententias dixerant, decreta ad disceptandum proponerent, Lycortas hujusmodi decretum proposuit, auxilium esse mittendum; Callicrates vero hujusmodi, legatos oportere mitti ad pacem inter reges et Antiochum faciendam. (11) De quibus quum iterum disceptari cœpisset, acri contentione res acta; sed in ea longe vincebat Lycortas. (12) Etenim comparatione inter duo illa regna instituta, magnum discrimen inveniebatur. (13) Nam ad Syriacum quidem Antiochi quod attinet, vix ullum

τῆς Ἀντιόχου σπάνιον ἦν εὑρεῖν οἰκεῖόν τι γεγονός καθόλου πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐν γε τοῖς ἀνώτερον χρόνοις (καὶ γὰρ ἡ τοῦ τότε βασιλεύοντος μεγαλοφυγία δῆλος ἐγένετο τοῖς Ἕλλησιν). (14) ὑπὸ δὲ τῆς Πτολεμαίου τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τοῖς Ἀχαιοῖς ἐγεγόνει φιλόνηρωπα κατὰ τοὺς ἀνώτερον χρόνους, ὥστ' ἂν μηδενὶ πλείονα. (15) Ἄ διατιθέμενος ἀξίως ὁ Λυκόρτας, μεγάλην ἐποιεῖτο φαντασίαν, ἅτε τῆς παραθέσεως ὁλοκληρῇ τὴν διαφορὰν ἐχούσης. (16) Καθ' ὅσον γὰρ οὐκ ἐξαριθμῆσθαι βῆδιον ἦν τὰς τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βασιλείων εὐεργεσίας, κατὰ τοσοῦτον ἀπλῶς οὐδὲν ἦν εὑρεῖν φιλόνηρωπον, ἐκ τῆς Ἀντιόχου βασιλείας ἀπηνητημένον εἰς πραγμάτων λόγον τοῖς Ἀχαιοῖς.

Legatio XCI.

X. Ἔως μὲν [οὖν] τινὸς οἱ περὶ τὸν Ἀνδρωνίδα καὶ Καλλικράτην ἐχρῶντο τοῖς ὑπὲρ τῆς διαλύσεως λόγοις· οὐδενὸς δὲ προσέχοντος αὐτοῖς, ἐπεισήγαγον μηχανήν. (2) Παρῆν γὰρ ἐκ πορείας εἰς τὸ θέατρον γραμματοφόρος, φέρων ἐπιστολὴν παρὰ Κοίντου Μάρκιου, δι' ἧς παρεκάλει τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀκολουθοῦντας τῇ Ῥωμαίων προαιρέσει, πειρᾶσθαι διαλύειν τοὺς βασιλεῖς. (3) Συνέβαινε γὰρ, καὶ τὴν σύγκλητον ἀπεσταλέναι πρεσβευτάς, τοὺς περὶ Νεμέσιον, διαλύσοντας τοὺς βασιλεῖς. (4) Ἦν δὲ τοῦτο κατὰ τῆς ὑποθέσεως. Οἱ γὰρ περὶ τὸν Τίτον, ἀδυνατήσαντες διαλύειν, ἀναχωρήθεισαν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπρακτοὶ τελέως. (5) Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Πολύβιον, οὐ βουλόμενοι διὰ τὸν Μάρκιον πρὸς τὴν ἐπιστολὴν ἀντιλέγειν, ἀνεχώρησαν ἐκ τῶν πραγμάτων. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν βοήθειαν οὕτω διέπεσε τοῖς βασιλεῦσι. (6) Τῷ δ' Ἀχαιοῖς ἔδοξε, πρεσβευτάς ἀποστέλλειν τοὺς διαλύοντας· καὶ κατεστάθηναι Ἀρχων Αἰγυπτίου, Ἀρχεσίλαος, Ἀρίστον, Μεγαλοπολίται. (7) Οἱ δὲ παρὰ τοῦ Πτολεμαίου πρεσβευταὶ, διαφυσθέντες τῆς συμμαχίας, ἀνέδωκαν τοῖς ἀρχουσιν, ἐτοίμους ἔχοντες, ἐπιστολάς παρὰ τῶν βασιλέων, δι' ὧν ἤξιον τοὺς Ἀχαιοὺς ἐκπέμπειν Λυκόρταν καὶ Πολύβιον ἐπὶ τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον.

(II.) Legatio XCII.

XI. Τοῦ Ἀντιόχου πρὸς Πτολεμαῖον ἐνεκεν τοῦ τὸ Πηλούσιον κατασχεῖν ἀφικόμενου, (2) ὁ Ποπίλλιος, ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, τοῦ βασιλέως πόρρωθεν ἀσπαζομένου διὰ τῆς φωνῆς, καὶ τὴν δεξιὰν προτείνοντος, πρόχειρον ἔχων τὸ δελτάριον, ἐν ᾧ τὸ τῆς συγκλήτου δόγμα κατεγέγραπτο, προὔτεινεν αὐτῷ, καὶ τοῦτ' ἐκέλευσε πρῶτον ἀναγνῶναι τὸν Ἀντίοχον. (3) ὥς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, πρότερον ἀπαξίων τὸ τῆς φιλίας σύνθημα ποιεῖν, πρὶν ἢ τὴν προαίρεσιν ἐπιγνῶναι τοῦ δεξιουμένου, πότῃ φιλος ἢ πολέμιος ἐστίν. (4) Ἐπεὶ δ' ὁ βασιλεὺς, ἀναγνούς, ἐφη βούλεσθαι μεταδοῦναι τοῖς φίλοις ὑπὲρ τῶν προσπεπυκνῶτων, ἀκούσας ὁ Ποπίλλιος, ἐποίησε πρᾶγμα, βαρὺ μὲν δοκοῦν εἶναι, καὶ τελέως

alicujus necessitudinis, quæ illi fuerit cum Græcis hominibus, argumentum afferri poterat, ex superioribus quidem temporibus : nam ejus qui tum regnabat magnus et liberalis animus Græcis satis erat notus. (14) At regni Ptolemaici tot et tanta in Achæos merita exstiterant, ut nihil supra. (15) Quod argumentum Lycortas, ita ut par erat, verbis ornans, magnificam regum illorum speciem animis hominum insinuabat : ipsa quippe comparatio res esse genere toto diversas arguebat. (16) Ut enim regum Alexandriæ beneficia percensere erat difficile, ita nullum omnino poterat inveniri ab Antiochi regno profectum, quo res Achæorum notabili quadam ratione forent adjunctæ.

X. Igitur aliquamdiu quidem perstiterunt Andronidas et Callicrates in suscepta sententia suadenda, de pace inter reges concilianda : sed quum ipsis nemo se adjungeret, astu adversarios aggrediuntur. (2) Inductus est enim in theatrum recta ab itinere tabellarius, literas Q. Marci afferens, quibus Achæos hortabatur, ut Romanorum voluntatem secuti conciliare invicem reges conarentur. (3) Nam senatus quoque legationem miserat, cujus princeps erat T. Numisius, ad pacificandum inter reges. (4) Erat autem hoc ipsum contra illorum argumentum. Titus enim conciliare reges non potuerat, ut re penitus infecta Romam erat reversus. (5) Tum vero Polybius, respectu Marci contradicere epistolæ nolens, urgere suam sententiam amplius noluit : atque ita evenit, ut auxiliorum, quæ petebant, spe reges exciderent. (6) Decretum autem ab Achæis factum est de mittendis legatis, qui pacem conciliarent. Ea legatio mandata est Archoni Ægiratæ, Arcesilao et Aristoni Megalopolitanis. (7) Legati vero Ptolemæi, spe auxiliorum amissa, epistolam regum, quam paratam habebant, magistratibus tradiderunt, quibus petebant ab Achæis, ut ad bellum, quod sustinebant, Lycortam et Polybium sibi mitterent.

(II.) Popillii legatio ad Antiochum Epiphanem in Ægyptum, bello illi finem imponens.

XI. Quum Antiochus ad Ptolemæum Ægypti regem obtinendi Pelusii gratia venisset, (2) Popillius, dux Romanus, procul salutanti regi et dexteram porrigenti tabellas, quas manibus tenebat, senatusconsultum continentes, tradit atque omnium primum id legere jubet. (3) Noluit enim, ut equidem arbitror, amicitie tesseram prius dare, quam, voluntate salutantis cognita, utrum amicus an hostis esset, perspectum haberet. (4) Perlectis tabellis, quum velle se adhibitis amicis de præsentī negotio deliberare, dixisset Antiochus, eo audito, Popillius rem fecit, in speciem, aspe-

επαρτήσαν. (5) Ἐχων γὰρ προχείρως ἀμπελίνην βακτηρίαν, περιέγραφε τῷ κλήματι τὸν Ἀντίοχον, ἐν τούτῳ τε τῷ γύρῳ τὴν ἀπόφασιν ἐκέλευσε δοῦναι περὶ τῶν γεγραμμένων. (6) Ὁ δὲ βασιλεὺς ξενισθεὶς τὸ γιγνόμενον καὶ τὴν ὑπεροχὴν, βραχὺν χρόνον ἐναπορήσας, ἔφη, ποιήσῃσι πᾶν τὸ παρακαλούμενον ὑπὸ Ῥωμαίων· οἱ δὲ περὶ τὸν Ποπίλλιον, τότε τὴν δεξιὰν αὐτοῦ λαμβάνοντες ἅμα πάντες, ἡσπάζοντο φιλοφρόνως. (7) Ἦν δὲ τὰ γεγραμμένα, λύειν ἑξαυτῆς τὸν πρὸς Πτολεμαῖον πόλεμον. (8) Δι' ὃ καὶ, δοθεισὼν αὐτῷ ταχτῶν ἡμερῶν, οὗτος μὲν ἀπήγετο τὰς δυνάμεις εἰς τὴν Συρίαν, βαρυνόμενος μὲν καὶ στένων, εἰκὼν δὲ τοῖς καιροῖς κατὰ τὸ παρόν. (9) οἱ δὲ περὶ τὸν Ποπίλλιον, καταστησάμενοι τὰ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ παρακκλίσαντες τοὺς βασιλεῖς ὁμονοεῖν, ἅμα δὲ προσταῆζαντες αὐτοῖς Πολυάρατον ἀναπέμπειν εἰς Ῥώμην, ἀνέπλευσαν ἐπὶ τῆς Κύπρου, βουλόμενοι καὶ τὰς ἐκεῖ ὑπαρχούσας δυνάμεις ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς νήσου κατὰ σπουδὴν. (10) Ἀφικόμενοι δὲ, καὶ καταλαβόντες ἡττημένους μάχῃ τοὺς τοῦ Πτολεμαίου στρατηγούς, καὶ καθόλου φερόμενα τὰ κατὰ τὴν Κύπρον, ταχέως ἀνέστησαν τὸ στρατόπεδον ἐκ τῆς χώρας, καὶ παρήδρυσαν, ἕως ἀπέπλευσαν αἱ δυνάμεις ἐπὶ Συρίαν. (11) Καὶ Ῥωμαῖοι μὲν ὅσον οὕτω καταπεπονημένην τὴν Πτολεμαίου βασιλείαν τούτῳ τῷ τρόπῳ διέσωσαν. (12) τῆς τύχης οὕτω βραβεύουσης τὰ κατὰ τὸν Περσέα πράγματα καὶ τοὺς Μακεδόνας, ὥστε καὶ εἰς τὸν ἔσχατον καιρὸν ἐλθόντα τὰ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ τὴν ὅλην Αἴγυπτον, παρὰ τοῦτο πάλιν ὀρθωθῆναι, παρὰ τὸ φθάσαι κριθέντα τὰ κατὰ τὸν Περσέα πράγματα. (13) Μὴ γὰρ γενομένου τούτου καὶ πιστευθέντος, οὐκ ἂν μοι δοκῇ πειθαρχῆσαι τοῖς ἐπιταττομένοις Ἀντίοχον.

[XII. Ὅτι πολλὰ τῶν ἐπινοημάτων κατὰ μὲν τὸν λόγον φαίνεται πιθανὰ καὶ δυνατὰ, παραγενόμενα δὲ εἰς τὴν χρεῖαν, καθάπερ τὰ κίβδηλα τῶν νομισμάτων εἰς τὸ πῦρ, οὐκέτι ποιεῖ τὸ ἀκολουθοῦν ταῖς πρώταις ἐπινοαίαις.]

ram et omnino superbam. (5) Erat forte illi in manibus pro gestamine vitis : hac ille vite regem circumscripsit : ac, prius quam circulo descripto excederet, ad senatusconsultum eum respondere jussit. (6) Obstupefactus rex adeo insolito atque imperioso facto, ubi parumper hæsitasset, faciam, ait, quidquid populus Romanus jubet. Tum demum Popillius, et qui cum eo erant, regis dextram omnes prehendere, et comiter ipsum salutare. (7) Ejus senatus-consulti mens erat, ut extemplo bellum adversus Ptolemæum finiret. (8) Itaque paucorum dierum ac certo numero definitorum spatio concesso, Antiochus copias suas in Syriam, gravate ille quidem ac gemens, sed tamen abduxit, in præsentia temporis cedendum ratus. (9) Popillius, rebus Alexandriæ compositis, ad concordiam reges hortatus, ut Polyaratum Romam mitterent, jussit. Quibus rebus peractis, mox Cyprum navigat, eo consilio, ut quantocyus ex illa pariter insula Antiochi copias, quæ ibi erant, ejiceret. (10) Ibi quum devictos Ptolemæi duces invenisset, atque omnino rapinis vastatam Cyprum offendisset, cedere insula jussu exercitu, tantisper moratus est, donec copiarum omnes in Syriam navigassent. (11) Hoc pacto Romani regnum Ptolemæi, quod tantum non labefactatum jam erat, conservarunt. (12) Ita namque fortuna res Persei ac Macedonum pro arbitrio suo administravit, ut Alexandriam atque universam Ægyptum, quæ ad extremum periculi venerant, id potissimum erexerit ac restituerit, quod cum Perseo debellatum prius fuerit. (13) Nam hoc nisi accidisset, neque de ea re constitisset, numquam, opinor, esset adductus Antiochus, ut imperata faceret.

XII. Multa consilia verbo quidem tenuis probabilia nec inefficacia videntur : verumtamen ubi ad opus ventum est, veluti nummus adulterinus igne excoctus, opinioni prius de ipsis conceptæ jam non respondent.

ΤΗΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗΣ.
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI TRICESIMI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUIÆ.

I. — RES IN ITALIA GESTÆ.

(I.) Ecloga XCIII de Legationibus.

Ι. Κατὰ τὸν καιρὸν τούτου ἦλθε παρὰ τοῦ βασιλέως Εὐμένους ἀδελφὸς Ἀτταλός· (2) ἔχων μὲν πρόρρασιν, εἰ καὶ μὴ τὸ κατὰ τοὺς Γάλατας ἐγεγόνει σύμπτωμα περὶ τὴν βασιλείαν, ὅμως ἔλθειν εἰς τὴν Ῥώμην, ἕνεκεν τοῦ συγχαρῆναι τῇ συγκλήτῳ, καὶ τυχεῖν τινος ἐπιστημασίας, διὰ τὸ συμπεπολημῆκεναι, καὶ πάντων εὐμενῶς σφίσι μετεσχηκέναι τῶν κινδύνων· (3) τότε δὲ καὶ διὰ τὴν Γαλατικὴν περίστασιν ἠναγκασμένος ἦκεν εἰς τὴν Ῥώμην. (4) Πάντων δὲ φιλοφρόνως αὐτὸν ἀποδεχομένων, διὰ τε τὴν ἐν τῇ στρατείᾳ γεγενημένην συνήθειαν, καὶ διὰ τὸ δοκεῖν εὖνουν αὐτοῖς ὑπάρχειν, καὶ γιγνομένης τῆς ἀπαντήσεως ὑπὲρ τὴν προσδοκίαν, μετέωρος ἐγενήθη ταῖς ἐλπίσιν, οὐκ εἰδὼς τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν τῆς ἀποδοχῆς. (5) Διὸ καὶ παρ' ὀλίγον ἦλθε τοῦ λυμῆνασθαι τὰ σφέτερα πράγματα, καὶ τὴν ὅλην βασιλείαν. (6) Τῶν γάρ πλείστων Ῥωμαίων ἀπληρο-
τριωμένων τῆς τοῦ βασιλέως Εὐμένους εὐνοίας, καὶ πεπεισμένων, αὐτὸν πλάγιον ἐν τῷ πολέμῳ γεγονέναι, λαλοῦντα τῷ Περσεῖ, καὶ τοῖς καιροῖς ἐφεδρεύοντα τοῖς κατ' αὐτῶν· (7) ἐνιοὶ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν λαμβάνοντες εἰς τὰς χεῖρας τὸν Ἀτταλὸν παρεχάλου, τὴν μὲν ὑπὲρ τὰδελφοῦ πρεσβείαν ἀποθέσθαι, περὶ δὲ αὐτοῦ ποιεῖσθαι τοὺς λόγους· (8) βούλεσθαι γάρ αὐτῷ τὴν σύγκλητον συγκατασκευάζειν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ δυναστείαν, διὰ τὴν ἀλλοτριότητα τὴν πρὸς τὸν ἀδελφον. (9) Ἐφ' οἷς συνέβαινε τὸν Ἀτταλὸν ἐπὶ πολὺ μετεωρίζεσθαι, καὶ συγκατανεύειν ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν ὁμιλίαις τοῖς εἰς τοῦτο τὸ μέρος αὐτὸν παρορμῶσι. (10) Τέλος δὲ πρὸς ἐνίοις τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν συνέθετο, καὶ παρελθὼν εἰς τὴν σύγκλητον ποιήσεσθαι τοὺς περὶ τούτων λόγους.

II. Τοιαύτης δ' οὐσης τῆς διαθέσεως περὶ τὸν Ἀτταλὸν, ὅτευσάμενος ὁ βασιλεὺς τὸ μέλλον, ἐπιπέμπει Στράτιον τὸν ἱατρὸν εἰς τὴν Ῥώμην, ὃς μεγίστην παρ' αὐτῷ πίστιν εἶχε· (2) τὰ μὲν ὑποδείξας, τὰ δὲ ἐντε-
λάμενος, πᾶσαν εἰσενέγκασθαι μηχανήν, πρὸς τὸ μὴ κατακολουθῆσαι τὸν Ἀτταλὸν τοῖς βουλομένοις λυμῆ-
νασθαι τὴν βασιλείαν αὐτῶν. (3) Ὅ δὲ παραγενόμενος εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ λαθὼν εἰς τὰς χεῖρας τὸν Ἀτταλὸν, πολλοὺς μὲν καὶ ποικίλους διέθετο λόγους· καὶ ἦν ὁ ἀνθρώπος ἔχων τι νουνεχὲς καὶ πειστικόν· (4) μόγις

(I.) Legationes introductæ in Senatum.

Per id tempus venit Romam a fratre Eumene rege missus Attalus, (2) qui, etsi illa clades non accidisset, quam regno intulerant Galli, omnino tamen Romam veniendi causam habebat, quo nempe senatui gratularetur, et ut, quoniam eo bello Romanos adjuverat, et ad omnia pericula promptum se præbuerat socium, quam gratum id officium patribus esset, aliquo favoris et benevolentiae testimonio experiretur : (3) tunc vero propter Gallicum tumultum etiam necessario Romam venerat. (4) Quum autem benigne omnes illum exciperent, partim ob familiaritatem ex belli commilitio contractam, partim quia amicum sibi illum esse credebant, quumque majore quam sperasset ipse comitatu obviam ei esset processum, inflari vana spe cœpit, veræ causæ ignarus, cujus gratia adeo benigne fuisset exceptus. (5) Itaque nihil propius factum, quam ut omnes res suas atque fratris perderet, ipsumque regnum everteret. (6) Nam quum plerorumque e Romanis alienati animi ab Eumene essent, atque eum oblique in hoc bello se gessisse crederent, colloquia cum Perseo habentem, et temporibus Romanorum imminentem; (7) quidam e principibus seducere ad familiaria colloquia Attalum, atque hortari institerunt, ut, quam pro fratre suscepisset legationem poneret, ac pro se loqueretur : (8) senatum enim a fratre ejus alienatum id agere, ut proprium ipsi dominatum ac potentiam conciliet. (9) Ex quo fiebat, ut multo etiam majores spiritus sumeret Attalus, et in privatis colloquiis locum daret hujusmodi hortatibus. (10) Eo denique progressus est, ut nonnullis e proceribus reciperet, in curiam se venturum, ut de ea re verba apud patres faceret.

II. Hæc dum agit Attalus, præsagiens animo rex Eumenes quod futurum erat, Romam post fratrem mittit Stratium, medicum, magnæ apud se fidei et auctoritatis virum. (2) Huic re communicata dat in mandatis, industriam omnem suam ut in eo poneret, ne Attalus eorum sequeretur consilia, qui ipsorum regnum perditum cupiebant. (3) Is Romam ut venit, multos ac varios cum Attalo sermones privatim ac familiariter habuit : et erat Stratius vir prudentiæ cujusdam singularis, et ad persuadendum efficax. (4)

δὲ καθίκετο τῆς προθέσεως, καὶ μετεκάλεσε τὸν Ἀτταλὸν ἀπὸ τῆς ἀλόγου φοβᾶς, θεὶς ὑπὸ τὴν ὄψιν, ὅτι κατὰ μὲν τὸ παρὸν συμβασιλεύει τὰ δελφῶν, τούτῳ διαφέρων ἑαίνου, τῷ μὴ διάδῃμα περιτίθεσθαι, μηδὲ χρηματίζειν βασιλεὺς, τὴν δὲ λοιπὴν ἰσὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχων ἔξουσίαν. (5) εἰς δὲ τὸ μέλλον ὁμολογουμένως καταλείπεται διάδοχος τῆς ἀρχῆς, οὐ μακρὰν ταύτης τῆς ἐλπίδος ὑπαρχούσης, ἅτε τοῦ βασιλέως διὰ μὲν τὴν σωματικὴν ἀσθένειαν ἀεὶ προσδοκῶντος τὴν ἐκ τοῦ βίου μετὰστασιν, διὰ δὲ τὴν ἀπαιδίαν, οὐδ', εἰ βουληθῇ, δυναμένου τὴν ἀρχὴν ἄλλῳ καταλιπεῖν. (6) Οὐδέπω γὰρ ἀναδεδειγμένως ἐτύγχανε κατὰ φύσιν υἱὸς ὢν αὐτῷ, δὲ μετὰ ταῦτα διαδεξάμενος τὴν ἀρχήν. (7) Τὸ δὲ συνέχον, θαυμάζειν ἔφη, πόσα βλάπτει τοὺς ἐνεστῶτας καιρούς. (8) Μεγάλῃ γὰρ εἰδέναι πᾶσι τοῖς θεοῖς χάριν, εἰ συμπνεύσαντες καὶ μὲν γνώμῃ χρώμενοι δύναιντο τὸν ἀπὸ Γαλατῶν φόβον ἀπόσασθαι, καὶ τὸν ἀπὸ τούτων ἐρεστώτα κίνδυνον. (9) εἰ δὲ νῦν εἰς στάσιν καὶ διαφορὰν ἔξει πρὸς τὸν ἀδελφόν, πρόδηλον εἶναι, διότι καταστρέψει τὴν βασιλείαν, καὶ στέρησει μὲν αὐτὸν καὶ τῆς παρουσίας ἔξουσίας καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδος, στέρησει δὲ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐν αὐτῇ δυναστείας. (10) Ταῦτα δὲ καὶ τούτοις ἕτερα παραπλήσια διατιθέμενος ὁ Στράτιος, ἔπεισε τὸν Ἀτταλόν, μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων.

III. Διόπερ εἰσελθὼν εἰς τὴν σύγκλητον ὁ προειρημένος, συνεχάρη μὲν ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν, καὶ περὶ τῆς καθ' αὐτὸν εὐνοίας καὶ προθυμίας, ἣν παρέσχετο κατὰ τὸν πρὸς Περσέα πόλεμον, ἀπαλογίσαστο. (2) παραπλησίως δὲ καὶ περὶ τοῦ πέμψαι πρεσβευτὰς, τοὺς παρακαθίζοντας τὴν τῶν Γαλατῶν ἀπύρριαν, καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτοὺς ἀποκαταστήσαντας διάθεσιν, παρεκάλεσε διὰ πλειόνων. (3) Ἐποίησάτο δὲ λόγους καὶ περὶ τῆς Αἰνίων καὶ τῆς Μαρωνιτῶν πόλεως, ἃς αὐτῷ δοθῆναι ταύτας ἐν ὥρεϊ. (4) Τὸν δὲ κατὰ τοῦ βασιλέως λόγον, καὶ τὸν περὶ τοῦ μερισμοῦ τῆς ἀρχῆς, εἰς τέλος παρεσιώπησεν. (5) Ἡ δὲ σύγκλητος, ὑπολαμβάνουσα πάλιν αὐτὸν ἰδίᾳ περὶ τούτων εἰσπορεύεσθαι, τοὺς τε πρεσβευτὰς συμπέμψειν ὑπέσχετο, καὶ τοῖς εἰθιμένοις δώροις ἐτίμησεν αὐτὸν μεγαλομερῶς. ἐπηγγεῖλατο δὲ καὶ τὰς προειρημένας πόλεις δώσειν. (6) Ἐπεὶ δὲ παραυτὰ τυχὼν τῶν φιλανθρώπων ὥρμησεν ἐκ τῆς Ῥώμης, οὐδὲν ποιήσας τῶν προσδοκωμένων διαφευθεῖσα τῶν ἐλπίδων ἢ σύγκλητος, ἄλλο μὲν οὐδὲν εἶχε ποιεῖν. (7) ἔτι δὲ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ὄντος αὐτοῦ, τὴν μὲν Αἴων καὶ τὴν Μαρωνίαν ἡλευθέρωσεν, ἀθετήσασα τὴν ἐπαγγελίαν. τοὺς δὲ περὶ τὸν Πόπλιον Λαϊνίον ἐπέμψε πρεσβευτὰς πρὸς τοὺς Γαλάτας. (8) Οἷς ποίας μὲν ἔδωκεν ἐντολάς, εἰπεῖν οὐ βῆδιον στοχάζεσθαι δὲ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα συμβάντων οὐ δύσχερές. (9) Τοῦτο δ' ἔσται δῆλον ἐκ τῶν πράξεων αὐτῶν.

IV. Ἦκον δὲ καὶ παρὰ Ῥοδίων πρέσβεις, πρῶτον μὲν οἱ περὶ Φιλοκράτην, μετὰ δὲ τούτους οἱ περὶ Φι-

Atque ægre ille quidem, sed tamen perfecit quod destinaverat, et Attalum ab illo parum sano impetu revocavit. Posuerat enim ei ob oculos, jam in præsentia regnare ipsum non minus quam fratrem, a quo hoc dumtaxat differat, quod capitis insigne non gerat, neque rex audiat; cetera par atque idem utrique esse imperium. (5) In posterum vero regni non dubium successorem ipsum relinqui: neque eam spem abesse longe, quum propter infirmitatem corporis vitæ finem in dies expectet Eumenes; qui, liberos nullos habens, ne si cupiat quidem, regnum aliis possit relinquere. (6) (Necdum enim tunc in lucem editus erat ille filius Eumenis, qui ei postea successit.) (7) Hoc vero unicum præcipue mirari se, ait Stratius, cur hoc potissimum tempore tantum communi regno periculum iret creatum: (8) quippe diis omnibus maximas fore agendas gratias, si consentientes ambo atque animis invicem juncti præsentem Galaticum tumultum et imminens ab ea gente periculum potuerint depellere. (9) Quod si dissensionem ac controversiam cum fratre nunc moveret, procul dubio regnum eversurum esse, et tum ea potentia, quam jam nunc habeat, sese ipsum privaturum, tum ea etiam spe, quæ ipsum in posterum maneat: privaturum etiam fratres regno, et ea quam in regno obtineant potentia. (10) Hæc et similia his alia disserens Stratius pervicit, ut nihil moveret Attalus.

III. Itaque in senatum Attalus ut venit, gaudium de Persæ victo suum testatus, de fide atque prompto suo studio, quod ad id bellum adhibuisset, disseruit. (2) Tum de mittendis legatis, qui Gallorum perditam audaciam sua præsentia reprimerent, et ad pristinum statum eos redigerent, multis verbis apud patres egit. (3) Adjecit etiam de Æniorum et Maronitarum urbibus, quas sibi dono dari postulabat. (4) Accusationem vero fratris, et petitionem de dividendo regno, penitus omisit. (5) Senatus, qui existimaret, Attalum iterum ad se aditurum, et de his rebus separatim acturum, legatos missurum se promisit, et in muneribus largiendis, quæ moris est dare, magnificentia singulari est usus, urbes etiam illas daturum se est pollicitus. (6) Sed quum post exhibita sibi omnia humanitatis officia protinus urbe exiisset Attalus, neque eorum, quæ sperabat senatus quidquam fecisset, frustrati patres sua spe, quatenus nihil aliud poterant, (7) Ænum et Maroneam, dum is esset adhuc in Italia, liberas pronunciarunt, revocata promissione quam Attalo fecerant. Legationem vero, cujus princeps Publius Licinius, ad Gallogræcos miserunt. (8) Cui legationi mandata quænam dederint, ut haud facile dictu est, ita conjectare ex iis, quæ postea contigerunt, non est difficile: (9) res siquidem ipsæ, quas gesserunt, id arguent.

IV. Venerant autem Romam Rhodiorum etiam legati: primum quidem Philocrates cum collegis, post hos vero

λόφρωνα καὶ Ἀστυμήδην. (2) Οἱ γὰρ Ῥόδιοι, κομισάμενοι τὴν ἀπόκρισιν, ἣν οἱ περὶ τὸν Ἀγέπολιν ἔλαβον εὐθὺς μετὰ τὴν παράταξιν, καὶ θεωροῦντες ἐκ ταύτης τὴν πρὸς αὐτοὺς ὀργὴν καὶ τὴν ἀνάτασιν τῆς συγκλήτου, παραυτίκα τὰς προειρημένους πρεσβείας ἔξεπεμψαν. (3) Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀστυμήδην καὶ Φιλόφρωνα, κατανοοῦντες ἐκ τῶν ἐντειξέων καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν τὴν ὑπόφρασιν καὶ τὴν ἀλλοτριότητα τῶν ἀνθρώπων τὴν πρὸς αὐτοὺς, εἰς ἀθυμίαν ὀλοσχερῇ καὶ δυσχεροστίαν ἐνέπιπτον. (4) Ὡς δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν τις, ἀναβάς ἐπὶ τοὺς ἐμβόλους, παρεκάλει τοὺς ὄχλους ἐπὶ τὸν κατὰ Ῥοδίων πόλεμον, (5) τότε δὲ παντάπασιν ἔξω τοῦ φρονεῖν γενόμενοι, διὰ τὸν περὶ τῆς πατρίδος κίνδυνον, εἰς τοιαύτην ἤλθον διάθεσιν, ὥστε καὶ φαῖα λαβεῖν ἱμάτια, καὶ κατὰ τὰς παρακλήσεις μικρὴν παρακαλεῖν, μὴδ' ἀξιοῦν τοὺς φίλους, ἀλλὰ δεῖσθαι μετὰ δακρύων, μὴδὲν ἀνῆκεστον βουλευσασθαι περὶ αὐτῶν. (6) Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας, εἰσαγαγόντος αὐτοὺς Ἀντωνίου τοῦ δημάρχου, καὶ τὸν στρατηγὸν τὸν παρακαλῶντα πρὸς τὸν πόλεμον κατασπάσαντος ἀπὸ τῶν ἐμβόλων, ἐποιεῖτο τοὺς λόγους πρῶτον μὲν Φιλόφρωνα, μετὰ δὲ τοῦτον Ἀστυμήδης. (7) Ὅτε δὲ κατὰ τὴν παροιμίαν τὸ κύκνειον ἐξηχῆσαντες, ἔλαβον ἀποκρίσεις τοιαύτας, δι' ὧν τοῦ μὲν ὀλοσχεροῦς φόβου τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον ἐδόκουν παραλεῦσθαι. (8) περὶ δὲ τῶν κατὰ μέρος ἐγκλημάτων αὐτοῖς ἡ σύγκλητος πικρῶς καὶ βαρύνως ὠνειδίσεν. (9) Ἦν δ' οὗτος τῆς ἀποκρίσεως τοιοῦτος, ὅτι, εἰ μὴ δι' ὀλίγους ἀνθρώπους, τοὺς αὐτῶν φίλους, καὶ μάλιστα δι' αὐτοὺς, ᾗδισαν καλῶς καὶ δικαίως, ὥς δέον ἦν αὐτοῖς χρῆσασθαι. (10) Ὁ δ' Ἀστυμήδης αὐτῷ μὲν ἐδόκει καλῶς εἰρηκέναι περὶ τῆς πατρίδος· οὐ μὴν τοῖς γε παρεπιδημοῦσιν, οὐδὲ τοῖς ἐκεῖ μένουσι τῶν Ἑλλήνων οὐδαμῶς ἥρεσκεν. (11) Ἐξέβαλε γὰρ ἔγγραφτον μετὰ ταῦτα ποιήσας τὴν σύνταξιν τῆς δικαιολογίας, ἣ τοῖς πλείστοις τῶν ἀναλαμβαδόντων εἰς τὰς χεῖρας ἀποπος ἐφαίνετο καὶ τελῶς ἀπίθανος. (12) Συνεστήσατο γὰρ τὴν δικαιολογίαν οὐ μόνον ἐκ τῶν τῆς πατρίδος δικαίων, ἐτι δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς τῶν ἄλλων κατηγορίας. (13) Τὰ μὲν γὰρ εὐεργήματα καὶ συνεργήματα παραβάλλων καὶ συγκρίνων, τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐπειρᾶτο ψευδοποιεῖν καὶ ταπεινοῦν, τὰ δὲ τῶν Ῥοδίων ἠύκανε, πολλαπλασιάζων καθ' ὅσον ὁλός τ' ἦν. (14) τὰ δ' ἁμαρτήματα κατὰ τὸν νῦν τῶν μὲν τῶν ἄλλων ἐξωνείδιζε πικρῶς καὶ δυσμενικῶς, τὰ δὲ τῶν Ῥοδίων ἐπειρᾶτο περιστέλλειν, ἵνα κατὰ τὴν παράθεσιν τὰ μὲν οἰκεία μικρὰ καὶ συγγνώμης ἄξια φανῇ, τὰ δὲ τῶν πέλους ἀπαραίτητα καὶ μεγάλα τελῶς, ἐφ' οἷς ἐφῆ συγγνώμης τετευχέναι τοὺς ἁμαρτηκότας ἅπαντας. (15) Τὸ δὲ γένος τοῦτο τῆς δικαιολογίας οὐδαμῶς ἂν πρέπειν ἀνδρὶ πολιτικῷ δοξεῖεν. (16) ἐπεὶ οἱ καὶ τῶν κοινοπραγησάντων περὶ τιῶν ἀπορρήτων οὐ τοὺς διὰ φόβον ἢ πόρον μνηντάς γενομένους τῶν συνειδότων ἐπαινοῦμεν, ἀλλὰ τοὺς πᾶσαν ἐπιδεξαμένους βάσανον καὶ τιμορίαν, καὶ μηδενὶ τῶν συνειδότων πα-

Philophron et Astymedes. (2) Rhodii enim, responso illo accepto, quod statim post pugnatam cum Perseo pugnam Agepolidi datum fuerat, ira patrum adversus se cognita, et minis auditis, extemplo legationes illas miserant. (3) Astymedes vero et Philophron ex hominum sermonibus, quos conveniebant, suspectos se intelligentes, omniumque voluntates a Rhodiis abalienatas, animis prorsus conciderunt, ut quo se verterent nescirent. (4) At postquam unus etiam e prætoribus pro rostris concionans rogationem ad populum tulisset de bello Rhodiis indicendo, (5) tum enimvero pavore lymphatis non constare mens, patriæ periculum reputantibus, tanto denique metu affici, ut pullata veste se amicirent, et quum amicos hortarentur ad ferendam opem, non hortantium, neque postulantium verbis uterentur, sed preces mixtas lacrymis adhiberent, ne quid durius in patriam ipsorum vellent ire consultum. (6) Interjectis aliquot diebus, postquam ab Antonio tribuno plebis sunt introducti, et prætor ille, qui de bello ipsis indicendo promulgationem tulerat, de rostris ab eo esset detractus, ipsi verba fecerunt, prius quidem Philophron, deinde etiam Astymedes. (7) Ac tunc quidem cygeo, quod aiunt, cantu edito, ejusmodi responsonem acceperunt, quæ extremo quidem illo periculo belli, quod metuebant, Rhodios eximebat: (8) verum de criminibus, quæ in illos erant collata, multa sigillatim aspere ac dure eis exprobrabant patres. (9) Erat autem responsi hæc fere sententia: nisi per paucos populo romano amicos staret, ac maxime per ipsos legatos, scire probe sciatum, quid sibi in Rhodios juris fuerit. (10) Ceterum Astymedes, qui visus sibi est ea actione patriam pulchre defendisse, Græcis tamen hominibus, qui vel peregre Romam adveniant vel inibi habitabant, haudquaquam erat probatus. (11) Et quum postea in literas ab eo relata publicatæque ea concilio fuisset; qui illam legebant, et absurdum et in totum ad persuadendum ineptam pronuntiabant. (12) Namque ille patriæ causam non magis commemorandis iis rebus est tutatus, quæ ad ejus excusationem pertinebant, quam aliorum criminationibus. (13) Quæ enim pro Romanis vel per se fecerant Rhodii, vel ipsos adjuvando, comparans contendensque cum aliis, merita aliorum omnium mendacis obscurare atque elevare conabatur; Rhodiorum vero facta, quam maxime poterat, augebat atque exaggerabat. (14) In peccatis contra, sua delicta aliis aspere et odiose exprobrans, Rhodiorum culpas minuebat; ut ex illa comparatione, quæ erant a suis admissa, parva esse et venia digna ostenderet, aliorum apprimere gravia et quæ nullam mererentur veniam; et tamen aliis gratiam delictorum factam esse aiebat a Romanis. (15) Enimvero defensionis hoc genus viro politico nequaquam convenire existimamus: (16) nam et ex iis, qui societatem occulti cujusdam facinoris habuerunt, non illos laudamus, qui ob metum aut quæstum conscios indicaverint; verum illos potius, qui nullis tormentis aut suppliciis potuerint adigi, ut eorundem consiliorum

ραιτίους γενομένους τῆς αὐτῆς συμφορᾶς, τούτους ἀποδεγόμεθα, καὶ τούτους ἀνδρας ἀγαθοὺς νομίζομεν. (17) Ὁ δὲ διὰ τὸν ἄδηλον φόβον πάντα τὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα τιθεὶς ὑπὸ τὴν ὄψιν τοῖς κρατοῦσιν, καὶ καινοποιήσας, ὑπὲρ ὧν ὁ χρόνος εἰς λήθην ἀγρόχει τοὺς ὑπερέχοντας, πῶς οὐκ ἐμέλλε δυσαρσεστῆσιν τοῖς ἱστορήσασιν;

V. Τὴν δὲ προειρημένην ἀπόκρισιν οἱ μὲν περὶ τὸν Φιλοκράτην λαβόντες, ἐξαυτῆς ὄρμησαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀστυμήδην αὐτόθι μένοντες παρήδρευον, χάριν τοῦ μηδὲν αὐτοὺς λανθάνειν τῶν προσπιπτόντων ἡ λεγομένων κατὰ τῆς πατρίδος. (2) Προσπεσούσης δὲ τῆς ἀποκρίσεως ταύτης εἰς τὴν Ῥόδον, δόξαντες ἀπολειῦσθαι τοῦ μεγίστου φόβου τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, τὰλλα, καίπερ ἄκμῃν ὄντα δυσχερῆ, βράδιος ἔφερον. (3) Οὕτως δὲ τὰ μείζω τῶν προσδοκωμένων κακῶν λήθην ποιεῖ τῶν ἐλαττώων συμπτωμάτων. (4) Διὸ καὶ παραχρῆμα ψηφισάμενοι τῇ Ῥώμῃ στέφανον ἀπὸ μυρίων χρυσῶν, καὶ καταστήσαντες πρεσβευτὴν ἅμα καὶ ναύαρχον Θεαίτητον, ἐξέπεμπον θειρεῖας ἀρχομένης, ἄγοντα τὸν στέφανον, καὶ μετὰ τούτου τοὺς περὶ Ῥοδοφῶντα, πειρασμένους κατὰ πάντα τρόπον συμμαχίαν συνθέσθαι πρὸς Ῥωμαίους. (5) Τοῦτο δ' ἐποίησαν, βουλόμενοι διχα τοῦ ψηφίσματος καὶ πρεσβείας ἀποτυγεῖν, ἐὰν ἄλλως δόξῃ Ῥωμαίοις, δι' αὐτῆς δὲ τῆς τοῦ ναυάρχου προαιρέσεως τὴν κατάπειραν ποιήσασθαι. Τὴν γὰρ ἐξουσίαν εἶχε ταύτην ὁ ναύαρχος ἐκ τῶν νόμων. (6) Οὕτω γὰρ ἦν πραγματικὸν τὸ πολίτευμα τῶν Ῥοδίων, ὡς σχεδὸν ἔτη τετταράκοντα πρὸς τοῖς ἑκατὸν κεκοινωνήκας ὁ δῆμος Ῥωμαίοις τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ καλλίστων ἔργων, οὐκ ἐπεποιήτο πρὸς αὐτοὺς συμμαχίαν. (7) Τίνος δὲ χάριν οὕτως ἐχειρίζον οἱ Ῥόδιοι τὰ κατ' αὐτοὺς, οὐκ ἄξιον παραλιπεῖν. (8) Βουλόμενοι γὰρ μηδένα τῶν ἐν ταῖς ὑπεροχαῖς καὶ δυναστείαις ἀπελπίειν τὴν ἐξ αὐτῶν ἐπικουρίαν καὶ συμμαχίαν, οὐκ ἐβούλοντο συνδυάζειν, οὐδὲ προκαταλαμβάνειν σφᾶς αὐτοὺς ὅρκοις καὶ συνθήκαις, ἀλλ' ἀκέρατοι διαμένοντες κερδαίνειν τὰς ἐξ ἑκάστων ἐλπίδας. (9) Τότε δὲ μεγάλην ἐποιούντο φιλοτιμίαν, βουλόμενοι ταύτης τῆς τιμῆς τυχεῖν παρὰ Ῥωμαίων, οὐ κατεπειγόμενοι συμμαχίας, οὐδ' ἀγωνιῶντες ἀπλῶς οὐδένα κατὰ τὸ παρὸν, πλην αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων. (10) Ἀλλὰ βουλόμενοι κατὰ τὴν ὑπέρβειον τῆς ἐπιβολῆς ἀφαιρεῖσθαι τὰς ἐπινοίας τῶν δυσχερῆς τι διανοουμένων περὶ τῆς πόλεως. (11) Ἄρτι δὲ τῶν περὶ τὸν Θεαίτητον καταπεπλευκῶτων, ἀπέστησαν Καύνιοι, κατελάθοντο δὲ καὶ Μυλασσεῖς τὰς ἐν Εὐρώμῃ πόλεις. (12) Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος ἐξέβαλε δόγμα, διότι δεῖ Κἄρας καὶ Λυκίους ἐλευθέρους εἶναι πάντας, ὅσους προσέειμε Ῥόδιοι μετὰ τὸν Ἀντισικὸν πόλεμον. (13) Τὰ μὲν οὖν κατὰ τοὺς Καύνιους καὶ τοὺς Εὐρωμείς ταχέως οἱ Ῥόδιοι διωρόθωσαντο. (14) Τοὺς μὲν γὰρ Καύνιους, Λύκον ἀποπέμψαντες μετὰ στρατιωτῶν, ἠνάγκασαν πάλιν ὑφ' αὐτοὺς τάττεσθαι, καίπερ Κιβυ-

socios in eandem calamitatem trahant. Hi sunt, quos laudare solemus, quos pro viris bonis habere. (17) Astymedes vero, qui propter ancipitem metum omnia aliorum peccata ob oculos Imperantibus ponere sustinuit, et eorum memoriam renovare, quorum oblivionem principis populi animis tempus induxerat, qui poterat audientibus non displicere?

V. Ceterum accepto illo responso, ex templo Rhodum abiit Philocrates; Astymede in urbe remanente, qui omnia sollicitus observaret, ne quid forte ipsos lateret eorum, quæ quotidie nuntiabantur aut dicebantur adversus patriam. (2) Rhodii vero, cognito Romanorum responso, quia maximo illometu belli videbantur liberati, cetera, etsi erant admodum tristitia, æquis animis ferebant. (3) Adeo majora exspectata mala leviorum casuum facile semper oblivionem inducunt. (4) Itaque coronam confestim decem millium aureorum Romanis decernunt. Theæteto legationem eam simul et classis præfecturam mandant. Hunc ineunte æstate ad deferendam coronam mittunt, et cum eo Rhodophontem, qui modis omnibus societatem cum Romanis eniterentur contrahere. (5) Hoc autem eo consilio fecerunt, ne, si aliter Romanis videretur, præter irritam legationem, et facti decreti poeniteret: itaque per ipsum classis præfectum tentare animos Romanorum statuerunt; ex legibus namque sciendæ societatis potestatem classis præfectus habebat. (6) Tanta autem prudentia atque sollertia regebatur respublica Rhodiorum, ut, qui per annos fere centum et quadraginta nobilissimas pulcherrimasque victorias Romanorum adjuverant, tamen fœdus societatis nullum cum iis percussissent. (7) Et est operæ, non prætermittere, cujus rei gratia ita rempublicam suam Rhodii gubernarint. (8) Qui enim nulli regum aut dynastarum spem auxilii societatisque suæ vellent abscindere, arctius se cum quoquam copulare, et libertatem sibi jurejurando ac pactis præcipere nolebant; sed omnia sibi servantes integra, spes singulorum lucrari. (9) Illo vero tempore summa contentione sunt enisi, quo illum bonorem a Romanis impetrarent; non adeo, quod per id tempus magis opus haberent societate aliqua, aut quod quemquam meluerent, præter ipsos Romanos, (10) quam, ut per singulare studium, quod nunc in eam rem conferrent, irrita redderent eorum consilia, qui de sua civitate tristius aliquid cogitabant. (11) Vix appulerat Theætetus, cum descivere Caunii, et Mylassenses quoque Euromensium oppida occuparunt. (12) Sub idem vero tempus editum est a patribus senatusconsultum, quo Caribus et Lyciis omnibus, quos post confectum bellum Antiochicum Rhodiis attribuerant, libertas concedebatur. (13) Igitur ad Caunios quidem quod attinet atque Euromenses, ea molestia cito defuncti sunt Rhodii. (14) Misso enim Lyco cum exercitu, quamquam Cibyatarum aderant auxilia, coegerunt Caunios imperio

ρατῶν αὐτοῖς παραβοηθῆσάντων· (16) ἐπὶ δὲ τὰς ἐν Εὐρώμῃ πόλεις στρατεύσαντες, ἐνίκησαν μάχῃ Μυλασσεῖς καὶ Ἀλαβανδεῖς, ἀμφοτέρων παραγενομένων μετὰ στρατιᾶς ἐπ' Ὀρθωσίαν. (16) Τοῦ δὲ περὶ τῶν Λυκίων καὶ Καρῶν δόγματος αὐτοῖς προσπεσόντος, πάλιν ἀνεσोधήθησαν ταῖς διανοαῖς, δέισαντες μήποτε μάταιος μὲν αὐτοῖς ἡ τοῦ στεφάνου δόσις γέγονε, μάταιαι δὲ αἱ περὶ τῆς συμμαχίας ἐλπίδες.

Excerptum Valesianum.

VI. *** πρότερον ἐπιστήσαντες τοὺς ἀναγινώσκοντας ἐπὶ τὴν περὶ Δεῖνωνος καὶ Πολυαράτου διάληψιν. (2) Μεγάλης γὰρ οὐσης τῆς περιστάσεως καὶ τῆς μεταβολῆς οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ῥοδίοις, ἀλλὰ σχεδὸν ἀπάσαις ταῖς πολιτείαις, (3) χρήσιμον ἂν εἴη, τὸ τὰς προαιρέσεις τῶν παρ' ἐκάστοις πολιτευομένων ἐπισκέψασθαι, καὶ γνῶναι, τίνας φανήσονται τὸ κατὰ λόγον πεποιηκότες, καὶ τίνας παραπεικότες τοῦ καθήκοντος. (4) ἵνα οἱ ἐπιγινώσκοντες, ὥσανεῖ τύπων ἐκτιθεμένων, δύνωνται κατὰ τὰς ὁμοίας περιστάσεις τὰ μὲν αἰρετὰ διώκειν, τὰ δὲ φευκτὰ φεύγειν ἀληθινῶς, καὶ μὴ περὶ τὸν ἔσχατον καιρὸν τῆς ζωῆς ἀβλεπτοῦντες τὸ πρέπον, καὶ τὰς ἐν τῷ προγεγονότι βίῳ πράξεις αὐτῶν * ποιῶσι. (5) Συνέβαινε τοιγαροῦν, τρεῖς διαφορὰς γενέσθαι τῶν ἐμπεσόντων εἰς τὰς αἰτίας κατὰ τὸν πρὸς Περσέα πόλεμον. (6) Ὡν μία μὲν ἦν τῶν οὐχ ἡδέως μὲν ὁρώντων κρινόμενα τὰ ὅλα, καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης ἐξουσίαν ὑπὸ μίαν ἀρχὴν πίπτουσαν· οὔτε δὲ συνεργούντων, οὔτ' ἀντιπραττόντων ἀπλῶς Ῥωμαίοις οὐδὲν, ἀλλ' ὅσον ἐπιτετραφέντων τῇ τύχῃ περὶ τῶν ἀποδοσσομένων. (7) Ἑτέρα δὲ, τῶν ἡδέως ὁρώντων κρινόμενα τὰ πράγματα, καὶ βουλομένων νικᾶν τὸν Περσέα· μὴ δυναμένων δὲ συνεπισπᾶσθαι τοὺς ἰδίους πολίτας, καὶ τοὺς δημοθεῖς πρὸς τὴν αὐτῶν γνώμην. (8) Τρίτη δὲ καὶ τῶν συνεπισπασαμένων καὶ μεταβριψάντων τὰ πολιτεύματα πρὸς τὴν Περσέως συμμαχίαν.

VII. Πῶς οὖν ἑκαστοὶ τούτων ἐχειρίσαν τὰ καθ' αὐτοὺς, σκοπεῖν πάρεστι. (2) Μετεβρίψαν πρὸς Περσέα τὸ τῶν Μολοσσῶν ἔθνος Ἀντίνους καὶ Θεόδοτος, καὶ Κέφαλος μετ' αὐτῶν. (3) [οἱ, τῶν πραγμάτων] ἀντιπεσόντων ταῖς ἐπιβολαῖς αὐτῶν ὀλοχερῶς, καὶ περιστάντος τοῦ κινδύνου, καὶ συνεγγίζοντος τοῦ δεινοῦ, πάντες ὁμοῖε συστάντες τοῖς παροῦσιν ἀπέθανον γενναίως. (4) Διόπερ ἄξιον, ἐπαινεῖν τοὺς ἀνδράς ἐπὶ τῷ μὴ προέσθαι μηδὲ περικυβεῖν σφᾶς αὐτοὺς εἰς ἀναξίαν διάθεσιν ἐμπεσόντας τοῦ προγεγονότος βίου. (5) Καὶ μὴν ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ παρὰ Θετταλοῖς καὶ Περραιβοῖς ἔσχον αἰτίαν καὶ πλείους διὰ τὴν ἡσυρίαν, ὥς ἐφειδρεύοντες τοῖς καιροῖς, καὶ φρονούντες τὰ Περσέως. (6) Ἄλλ' οὔτε λόγον ἐν τῷ μέσῳ τοιοῦτον ἐξέβαλον, οὔτε γράφοντες, οὔτε διαπειμπούμενοι πρὸς τὸν Περσέα περὶ τίνος ἐφωράθησαν· ἀλλὰ διεψύλαξαν ἀνεπιλήπτους ἑαυτούς. (7) Τοιγαροῦν εἰκότως οὗτοι καὶ δικαιολογίαν καὶ κρίσιν ὑπέμενον, καὶ πάσας ἐξήλεγον τὰς ἐλπίδας.

parere : (15) et in Euromensium quoque provinciam expeditione suscepta, Mylassenses Alabandenosque, qui conjunctis viribus imminabant Orthosiae, acie vicerunt. (16) At postquam de facto pro Lyciis Caribusque decreto nuntium acceperunt, illicet mentes ipsis iterum pavore sunt concussae, male metuentibus, ne et coronam frustra donassent, et societatem frustra sperassent.

Disseritur de iis qui ad Persei partes inclinaverant.

VI. *** postquam admonuerimus lectores de Dinonis et Polyarati instituto. (2) Nam cum gravissimi casus et mutationes non solum apud Rhodios, sed in ceteris quoque civitatibus acciderint, (3) operae pretium fuerit, dispicere consilia singulorum, qui reipublicas praerant, et quinam recte ac constanter se gesserint, quinam officio suo deue- rint, videre ; (4) ut posterī tamquam ex proposito exemplo discant, ubi similes casus ingruerint, honesta quaeque persequi, ac fugere contraria ; ne, si sub exitum vitae ab officio discesserint, omnem antea vitae suae laudem commaculasse videantur. (5) Tria erant genera eorum, qui bello Persico in suspicionem venerant. (6) Primum illorum, qui aegre quidem tulerant, rerum summam dijudicari, imperiumque orbis terrarum uni genti addici ; sed qui neque adjuverant Romanos, neque ulla re eisdem erant adversati, sed quasi fortunae permiserant rei eventum. (7) Alterum genus erat eorum, qui lubentes viderant de summa rerum decerni, ac superiores Persei partes esse optaverant quidem, sed cives suos ac populares in suam sententiam non potuerant pertrahere. (8) Tertium genus eorum hominum erat, qui civitates suas ad Persei societatem auctoritate sua traxerant.

VII. Quo autem modo singuli se gesserint, perspicere in promptu est. (2) Gentem Molossorum ad Persei regis partes transtulerunt Antinous et Theodotus, et cum his Cephalus. (3) Idem, postquam prorsus contra ipsorum voluntatem ceciderat res, imminente extremo discrimine, adversus praesentem fortunam congressi, fortiter pugnantes occubuerunt. (4) Quamobrem omni laude prosequeendi sunt, quod semetipsos prodere atque indignam anteacta vita fortunam experiri haudquaquam sustinuerunt. (5) At vero in Achaia et apud Perrhaebos ac Thessalos multo plures ob quietem ac silentium accusabantur, quasi tempus captassent, ac Perseo taciti favissent. (6) Sed neque ullum ejusmodi sermonem in medium protulisse, neque ad Perseum de ea re literas misisse deprehensi sunt ; verum ab omni crimine integros se praestitere. (7) Proinde recte fecerunt hi, quod iudicium subire minime detrectarunt, atque in innocentia

(8) Οὐ γὰρ ἑλαττόν ἐστιν ἀγεννίας σημεῖον, τὸ μὴδὲν αὐτῷ συνειδὸτα μοχθηρὸν προεξάγειν ἐκ τοῦ ζῆν αὐτόν, ποτὲ μὲν τὰς τῶν ἀντιπολιτευομένων ἀνατάσεις καταπλαγέντα, ποτὲ δὲ τὴν τῶν κρατούντων ἔξουσίαν, τοῦ παρὰ τὸ καθῆκον φιλοζῶειν. (9) Καὶ μὴν ἐν Ῥόδῳ, καὶ Κῷ, καὶ πλείοσιν ἑτέραις πόλεσιν, ἐγένοντό τινες οἱ φρονοῦντες τὰ Περσέως· οἱ καὶ λέγειν ἐθάρβουν περὶ Μακεδόνων ἐν τοῖς ἰδίῳι πολιτεύμασι, καὶ κατηγορεῖν μὲν Ῥωμαίων, καὶ καθόλου συνίστασθαι πρὸς τὸν Περσέα κοινοπραγίαν, οὐ δυνηθέντες δὲ μεταρρίψαι τὰ πολιτεύματα πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως συμμαχίαν. (10) Τούτων δ' ἦσαν ἐπιφανέστατοι, παρὰ μὲν τοῖς Κώοις, Ἰππόκριτος καὶ Διομέδων, ἀδελφοί· παρὰ δὲ Ῥοδίοις, Δείνων καὶ Πολυάρατος.

VIII. Ὃν τίς οὐκ ἂν καταμέμψαιτο τὴν προαίρεσιν; Οἱ, πρῶτον μὲν τοὺς πολίτας συνίστορας ἔχοντες πάντων τῶν σφίσι πεπραγμένων καὶ τῶν εἰρημένων, ἔπειτα δὲ τῶν γραμμάτων ἑαλωκότων καὶ πεφωτισμένων, καὶ τῶν παρὰ τοῦ Περσέως πρὸς ἐκείνους διαπεμπομένων, καὶ τῶν πρὸς τὸν Περσέα παρ' ἐκείνων, (2) ἅμα δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων υποχειρίων γεγονότων τῶν διαπεμπομένων παρ' ἑκατέρων καὶ πρὸς ἑκατέρους, οὐχ οἷοι τ' ἦσαν εἶκειν, οὐδ' ἐκποδὸν ποιεῖν αὐτοῦς, ἀλλ' ἀκμήν ἡμφισβήτουν. (3) Τοιγαροῦν, προσκαρτεροῦντες καὶ φιλοζωοῦντες πρὸς ἀπεγνωσμένης ἐλπίδας, καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι περὶ αὐτοῦς τολμηρὸν καὶ παράβολον ἀνέτρεψαν, ὥστε παρὰ τοῖς ἐπιγιγνομένοις μὴδ' ἔσχατον ἔλῃ καὶ συγγνώμῃ τόπον καταλιπεῖν. (4) Ἐλεγχόμενοι γὰρ κατὰ πρόσωπον ὑπὸ τῶν ἰδίων χειρογράφων καὶ τῶν ὑπουργῶν, οὐ μόνον ἀτυχεῖν, ἐτι δὲ μᾶλλον ἀναίσχυντεῖν ἔδοξαν. (5) Θόας γάρ τις ἦν τῶν πλοῖζομένων, ὃς καὶ πολλάκις εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπεπλεύκει, διαπεσταλμένος ὑπὸ τῶν προειρημένων. (6) Οὗτος ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν πραγμάτων συνειδὼς αὐτῷ τὰ πεπραγμένα, δέσας ἀπεχώρησεν εἰς τὴν Κνίδον. Τῶν δὲ Κνιδίων αὐτὸν εἰς φυλακὴν ἀποθεμένων, ξηαιτηθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥοδίων ἦλθεν εἰς τὴν Ῥόδον. (7) Κάκει δὲ αὐτὸν βασάνων ἐλεγχόμενος, ἀνθωμολογεῖτο καὶ σύμφωνος ἦν πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν αἰχμαλώτων γραμμάτων συνθήμασιν, ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς ταῖς παρὰ τε τοῦ Περσέως ἀποστελλομέναις πρὸς τὸν Δείνωνα, καὶ παρὰ τούτου πρὸς ἐκείνον. (8) Ἐξ ὧν θαυμάζειν ἦν, τίνοι ποτὲ λογισμῷ χρώμενος ὁ Δείνων προσανείχε τῷ ζῆν, καὶ τὸν παραδειγματισμὸν ὑπέμενε τοῦτον.

IX. Πολλὸ δὲ κατὰ τὴν ἀβουλίαν καὶ κατὰ τὴν ἀγεννίαν ὁ Πολυάρατος ὑπερέθετο τὸν Δείνωνα. (2) Τοῦ γὰρ Ποπιλίου προστάξαντος Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ, τὸν Πολυάρατον ἀναπέμπειν εἰς τὴν Ῥώμην, ὁ βασιλεὺς εἰς μὲν τὴν Ῥώμην οὐκ ἔκρινε πέμπειν, ἐντρεπόμενος τὴν πατρίδα καὶ τὸν Πολυάρητον· εἰς δὲ τὴν Ῥόδον ἀποστέλλειν διέλαβε, κἀκείνου τοῦτο παρακαλοῦντος. (3) Παραστήσας οὖν λέμβον, καὶ παραδούς αὐτὸν Δημητρίῳ, τινὶ τῶν φίλων, ἐξαπέστειλεν. Ἐγραφε δὲ καὶ τοῖς Ῥοδίοις ὑπὲρ τῆς ἐκπομπῆς. (4) Ὁ δὲ

sua spes positas habuerunt. (8) Neque enim pusilli animi levius argumentum est, sibi ipsum mortem consciscere, nullius conscium culpæ, interdum contrariæ in republica factionis, interdum potentioris metu, quam vitæ desiderio plus quam par sit teneri. (9) Præterea apud Coos ac Rhodios, et in aliis civilitatibus, nonnulli palam Perseo faverant: qui, pro Macedonibus verba facere, et Romanos accusare, ac societatem cum Perseo publice suadere cum ausi essent, tamen cives suos ad regias partes pertrahere non potuerant. (10) Horum præcipui apud Coos Hippocritus et Diomedon, fratres; Rhodi Dino et Polyaratus fuere.

VIII. Quorum consilium quis est qui non merito damnaverit? Qui, cum cives suos testes haberent omnium dictorum et factorum suorum; præterea interceptis et in lucem productis literis, quas ad regem Perseum miserant; quasque ab illo acceperant; (2) comprehensis denique interpretibus atque internuntiis, qui utrumque commeari soliti erant; nihilominus cedere fortunæ ac se e medio eripere non sustinuerunt, sed incerti etiam tunc, quid facerent, hæserunt. (3) Ita vitæ desiderio capti, ac profligatas spes secuti cum perstitissent, fortitudinis etiam atque audaciæ, quæ ipsis inesse visa erat, laudem imminuerunt, ut ne ullum quidem veniæ locum apud posteros sibi reliquerint. (4) Convicti enim suismet ipsorum chirographis ac ministris, non modo infelices, sed magis etiam impudentes esse videbantur. (5) Erat quidam ex internuntiis Thoas, qui a supra dictis missus sæpe in Macedoniam navigarat. (6) Hic, rebus jam inclinalis, conscientia facinoris ac metu Cnidum fugivit: cumque eum Cnidii in custodiam compegissent, vindicatus a Rhodiis Rhodum remissus est. (7) Ibi, habita de ipso quæstione, cuncta confessus, prorsus cum omnibus interceptarum literarum arcanis notis, cumque epistolis, tum a Dinone, tum a Perseo ultro citroque missis, consentiebat. (8) Itaque mirum videbatur, qua ratione quave spe adductus Dino superesse adhuc atque hujusmodi ludibrio traduci sustinebat.

IX. Sed Polyaratus et imprudentia et ignavia Dinonem longe superavit. (2) Nam cum C. Popilius Ptolemæo regi mandasset, ut Polyaratum mitteret Romam; rex, et Polyaratum et patriam ejus reveritus, Romam quidem mittere eum noluit, sed Rhodum mittere statuit, quod et ipse Polyaratus postulaverat. (3) Igitur navigio impositum, et Demetrii cujusdam ex regis amicis custodiæ traditum, Rhodum destinavit, literis etiam ad Rhodios de illius transvectione datis. (4) At Polyaratus, Phaselidem in tractu

Πολύαρατος, προσσχὼν Φασηλίδι κατὰ πλοῦν, καὶ διανοηθεὶς ἅττα δῆποι· οὖν, λαβὼν θαλλοὺς κατέφυγεν ἐπὶ τὴν κοινὴν ἐστίαν. (5) Ὃν εἴ τις ἤρετο, τί βούλεται, πέπεισμαι μὴδ' ἂν αὐτὸν ἔχειν εἰπεῖν. Εἰ μὲν γὰρ εἰς τὴν πατρίδα μολεῖν ἐπεθύμει, τί θαλλῶν ἔδει; τοῦτο γὰρ προὔκειτό που τοῖς ἀγούσι αὐτόν. (6) Εἰ δ' εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ μὴ βουλομένου κείνου τοῦτ' ἔδει γενέσθαι κατ' ἀνάγκην. Τί οὖν κατελείπεθ' ἕτερον; Ἄλλος γὰρ τόπος ὁ δεξιόμενος αὐτὸν μετ' ἀσφαλείας οὐκ ἦν. (7) Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν Φασηλιτῶν πεμφάντων εἰς τὴν Ῥόδον, καὶ παρακαλούντων κομίζεσθαι καὶ παραλαμβάνειν τὸν Πολύαρατον, νουνεχῶς οἱ Ῥόδιοι διαλαβόντες, ἀφρακτον μὲν ἐξαπέστειλαν τὸ παραπέμψον. (8) ἐναλαβεῖν δ' εἰς τὴν ναυὴ ἐκώλυσαν τὸν ἄρχοντα, διὰ τὸ προστετάχθαι τοῖς ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς Ῥόδον ἀποκαταστήσαι τὸν ἄνθρωπον. (9) Παραγενομένης δὲ τῆς νεῆς εἰς τὴν Φασηλίδαν, καὶ τοῦ μὲν Ἐπιχάρους, δεῖ ἦν ἄρχων τῆς νεῆς, οὐ βουλομένου δέχεσθαι τῷ πλοίῳ τὸν ἄνθρωπον. (10) τοῦ δὲ Δημητρίου, τοῦ προχειρισθέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ τὴν ἀναπομπήν, κελεύοντος ἀνίστασθαι καὶ πλεῖν αὐτόν, καὶ τῶν Φασηλιτῶν συνεπισχυόντων αὐτῷ, διὰ τὸ δεδιέναι, μὴ τις ἐκ Ῥωμαίων σφίσι διὰ ταῦτα μέμψις ἐπακολουθήσῃ. (11) καταπλαγεὶς τὴν περίστασιν, ἐνέβη πάλιν τὸν λέμβον πρὸς τὸν Δημήτριον. (12) Κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλου ἐπιλαβόμενος ἀφορμῆς εὐκαίρου, προσδραμών κατέφυγεν πάλιν εἰς Καῦνον, κακεῖ παραπλησίως εἶδετο τῶν Καυνίων βοηθεῖν. (13) Τούτων δὲ πάλιν ἀποτριβομένων αὐτόν, διὰ τὸ τάττεσθαι μετὰ Ῥοδίων, διεπέμπετο πρὸς Κιβυράτας, δεόμενος αὐτὸν δεῖξασθαι τῇ πόλει καὶ πέμψαι παραπομπήν. (14) Ἐσχε γὰρ ἀφορμὴν πρὸς τὴν πόλιν, διὰ τὸ τετράφθαι παρ' αὐτῷ τοὺς παῖδας Παγκράτους τοῦ τυράννου. (15) Τῶν δὲ πεισθέντων, καὶ ποιησάντων τὰ παρακαλούμενα, παραγενομένου εἰς τὴν Κιβύραν, εἰς ἀπορίαν ἐνέβαλεν αὐτόν τε καὶ τοὺς Κιβυράτας μεζῶ τῆς πρότερον, ὅτε παρὰ τοῖς Φασηλίταις ἦν. (16) Οὕτε γὰρ ἔχειν παρ' αὐτοῖς ἐθάβρουν αὐτόν, διὰ τὸ δεδιέναι τὸν ἀπὸ Ῥωμαίων κίνδυνον, οὐτ' ἀναπέμπειν εἰς τὴν Ῥώμην ἐδύναντο, διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν κατὰ θάλατταν ἔργων, ἅτε μεσόγαιοι τελῶς ὑπάρχοντες. (17) Λοιπὸν ἠναγκάζοντο πρεσβεύειν εἰς τὴν Ῥόδον καὶ πρὸς τὸν στρατηγὸν εἰς Μακεδονίαν, ἀξιούντες παραλαβεῖν τὸν ἄνθρωπον. (18) Τοῦ δὲ Λευκίου γράψαντος τοῖς μὲν Κιβυράταις, τηρεῖν ἐπιμελῶς τὸν Πολύαρατον καὶ κομίζειν εἰς τὴν Ῥόδον, τοῖς δὲ Ῥοδίοις φροντίζειν τῆς κατὰ θάλατταν παραπομπῆς, ἵνα μετ' ἀσφαλείας εἰς τὴν Ῥωμαίων ἀνακομισθῇ, κειθαρχησάντων δ' ἀμφοτέρων τοῖς γραφομένοις. (19) τούτῳ τῷ τρόπῳ συνέβη τὸν Πολύαρατον ἔλθειν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐκθεατρίσαντα μὲν τὴν ἀβουλίαν τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγεννίαν ἐφ' ὅσον οἶός τ' ἦν, ἐκδοτὸν δὲ γεγόμενον οὐ μόνον παρὰ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ παρὰ Φασηλιτῶν, καὶ παρὰ Κιβυρατῶν, καὶ παρὰ Ῥοδίων, διὰ τὴν ἰδίαν ἀνοιαν. (20)

appulsus, nescio quid animo cogitans, sumtis verbenis atque infulis ad penetrale urbis confugit. (5) Quem quidem si quis tum interrogasset, quid sibi vellet, pro certo habeo, dicere haud potuisse. Nam si in patriam reverti optabat, quid velamenta prætere opus fuit, cum eo a custodibus deduceretur? (6) Sin Romam proficisci mallebat; etiam invito illuc eundum erat. Quidnam igitur poterat esse reliquum? alius enim præterea locus nullus exstabat, in quo secure posset consistere. (7) Ceterum cum Phaselitæ Rhodum misissent, postulantes, ut Polyaratum ipsi accipere asportareque vellent, Rhodii, prudenter reputantes, navem quidem apertam, quæ eum comitaretur, miserunt: (8) sed præfecto navis, accipere illum in navem, interdixere; quoniam Alexandrinis, Rhodi [Romæ?] hominem sistere, mandatum fuisset. (9) Nave igitur Phaselidem delata, cum Epichares præfectus Polyaratum navigio excipere abnueret, (10) Demetrius autem, cuius custodiæ commendatus ab rege fuerat, exurgere hominem ac proficisci juberet, urgerentque adeo Phaselitæ, veriti, ne id sibi apud populum Romanum fraudi esset; (11) percussus casus gravitate, Demetrii navigium rursus conscendit. (12) Sed dum in eo erant ut solverent, opportunitatem nactus, proripuit sese et Caunum rursus confugit, ibique similiter quiritando Cauniorum auxilium imploravit. (13) A quibus repulsam passus, eo quod Rhodiis contributi essent, ad Cibratas misit, postulans ut in urbem reciperetur, mitterenturque qui ipsum tuto deducerent. (14) Notus autem Cibratis eo erat, quod liberi Pancratis tyranni educati apud eum fuerant. (15) Cum assensissent Cibratæ, et postulatis paruisent, ipse Cibyram delatus, et se ipsum et Cibratas in graviolem, quam antea, difficultatem coniecit. (16) Neque enim retinere illum penes se audebant, metu populi Romani; neque porro Romam deportare, ob imperitiam rei maritimæ, quippe penitus mediterranei, poterant. (17) Quod erat reliquum, legationem Rhodum mittere, et in Macedoniam ad proconsulem cogeantur, rogantes, ut accipere hominem vellent. (18) At L. *Emilius* cum Cibratis quidem scripsisset, ut Polyaratum in arcta custodia haberent, Rhodumque deducerent, Rhodiis vero, ut eundem mari Romam tuto deferri curarent, re ab utrisque, et ut imperatum erat, perfecta; (19) tandem Polyaratus Romam venit, et imprudentiam et mollitiam animi sui quasi spectaculo, quantum in ipso erat, tradicens, traditusque non a Ptolemæo solum rege, sed etiam a Phaselitis, et Cibratis, ac Rhodiis, per propriam suam stol-

Τίνος οὖν χάριν τὸν πλείω λόγον πεποιήμαι περὶ Πολυαράτου καὶ Δεινῶνος; (21) Οὐχ ἵνα συνεπεμβαίνεν δόξῃ ταῖς ἐκείνων ἀτυχαίαις, καὶ γὰρ ἀτοπὸν γε τοῦτο τελέως· ἀλλ' ἵνα, φανεράν ποιήσας τὴν ἐκείνων ἀβουλίαν, βέλτιον παρασκευάσω καὶ βουλευέσθαι καὶ φρονεῖν τοὺς κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς παραπλησίους ἐμπύκτοντας καιροὺς.

Legatio XCIV.

X. Μετὰ τὴν τοῦ Περσείως κατάλυσιν, ἅμα τῷ κρινεῖναι τὰ ὅλα, πανταχόθεν ἐξέπεμπον πρέσβεις, συγχαρησόμενοι τοῖς στρατηγῶσι ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν. (2) Τῶν δὲ πραγμάτων ὁλοσχερῶς ἐπὶ Ῥωμαίους κεκλιότων, ἐπιπολάζοντες διὰ τὸν καιρὸν οἱ δοκοῦντες εἶναι φίλοι Ῥωμαίων ἐν πᾶσι τοῖς πολιτεύμασιν, εἰς τε τὰς πρεσβείας οὗτοι καθίσταντο καὶ τὰς ἄλλας χρείας. (3) Διὸ συνέδραμον εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐκ μὲν Ἀχαιῶς Καλλικράτης, Ἀριστόδαμος, Ἀγησίας, Φίλιππος· ἐκ δὲ Βοιωτίας οἱ περὶ Μνάσιππον· (4) ἐκ δὲ τῆς Ἀκαρνανίας οἱ περὶ Χρέμην· παρὰ δὲ τῶν Ἑπαιρωτῶν οἱ περὶ τὸν Χάροπα καὶ Νικίαν· παρὰ δὲ τῶν Αἰτωλῶν οἱ περὶ τὸν Λυκίσκον καὶ Τίσσιπον. (5) Ἀπάντων δὲ τούτων ὁμοῦ γενομένων, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐμυλλωμένων προθύμως, μηδενὸς ὑπάρχοντος ἀνταγωνιστοῦ, διὰ τὸ τοὺς ἀντιπολιτευομένους ἅπαντας, εἰκοντας τοῖς καιροῖς, ἀνακαχωρηκέναι τελέως· ἀνομιτὴ κατεκράτησαν τῆς ὑποθέσεως οἱ προειρημένοι. (6) Πρὸς μὲν οὖν τὰς ἄλλας πόλεις καὶ τὰς ἐθνικὰς συστάσεις οἱ δέκα δι' αὐτῶν τῶν στρατηγῶν ἐποιήσαντο τὴν ἐπιταγὴν, ὅς δεήσει πορεύεσθαι τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν Ῥώμην. (7) Οὗτοι δ' ἦσαν, ὅς ἀνείπαν, ὅς ἀπέγραψαν οἱ προειρημένοι κατὰ τὰς ἰδίας ἀντιπαραγωγὰς, πλὴν ὀλίγων τελέως, τῶν ἐκδηλόν τι πεποιηκότων. (8) Πρὸς δὲ τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος πρεσβευτὰς ἐξέπεμψαν, τοὺς ἐπιφανεστάτους ἀνδρας τῶν δέκα, Γάϊον Κλαύδιον καὶ Γναῖον Δομέτιον, διὰ δύο αἰτίας· (9) πρῶτον μὲν, εὐλαβοῦμενοι τοὺς Ἀχαιοὺς, μὴ ποτ' οὐ πειθαρχήσωσι τοῖς γραφομένοις, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύσωσιν οἱ περὶ τὸν Καλλικράτην, δόξαντες ἐχειργάσθαι τὰς κατὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων διαβολὰς, ὃ κατ' ἀλήθειαν ἦν· (10) δεῦτερον δὲ, διὰ τὸ μηδὲν ἐν τοῖς ἀρχαυλῶτοις γράμμασιν ἀκριβὲς εὐρῆσθαι κατὰ μηδενὸς τῶν Ἀχαιῶν. (11) Περὶ μὲν οὖν τούτων μετὰ τινα χρόνον ἐξέπεμπεν ὁ στρατηγὸς τὰς ἐπιστολάς καὶ τοὺς πρέσβεις, καίπερ οὐκ εὐδοκούμενος, κατὰ γὰρ τὴν αὐτοῦ γνώμην, ταῖς τῶν περὶ τὸν Λυκίσκον καὶ Καλλικράτην διαβολαῖς, ὥς ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὑστερον ἐγένετο καταφανές.

Legatio XCV.

XI. Κατὰ τὴν Αἴγυπτον οἱ βασιλεῖς, ἀπολελυμένοι τοῦ πρὸς Ἀντίοχον πολέμου, πρῶτον μὲν εἰς Ῥώμην πρεσβευτὴν ἐξέπεμψαν Νουμένιον, ἵνα τῶν φίλων, εὐχαριστήσονται περὶ τῶν εἰς αὐτοὺς γεγονότων εὐεργε-

titiam. (20) Quorsum vero de Dinone ac Polyarato prolixior a nobis instituta oratio est? (21) Non sane, ut eorum calamitati insultare videar; id enim quidem importunum foret: sed ut, ob oculos posita illorum imprudentia, alios commonefaciam, siquando in similia tempora inciderint, ut fortius meliusque sibi consulant.

Legationes Græcorum ad Romanos.

X. Post eversum Persei regnum, statim a victoria, quæ bello finem imposuit, undique legationes mittebantur, ad gratulandum ducibus Romanis ob rem bene gestam. (2) Et quum ad Romanos summa rerum inclinaret; quoniam in singulis civitatibus superiores tum erant, pro conditione temporum, qui existimabantur amici Romanorum esse, et legationes et aliarum rerum administrationes illis mandabantur. (3) Venerunt igitur tempore eodem in Macedoniam, ex Achaia, Callicrates, Aristodamus, Agesias, Philippus: e Bœotia, Mnasippus: (4) ex Acarnania, Chremes: ex Epiro, Charops et Nicias: ex Ætolia, Lyciscus et Tissippus. (5) Qui quum omnes simul adessent, et ad eundem scopum omnes studiose collimarent in orationibus suis, neque exstaret quisquam, qui se illis opponeret, quia omnes, quicumque aliarum erant partium, temporibus cedentes a gubernaculis reipublicæ penitus sese removerant; nullo penitus negotio destinata perfecerunt. (6) Igitur ceteris quidem civitatibus et gentium conciliis decem legati simpliciter per duces imperarunt, quos quidem legatos Romam mitti vellent. (7) Hi autem erant, quos iidem prælores commendaverant, quorum nomina ipsi dederant, quisque pro suæ factionis studio, præter oppido paucos, eximio aliquo merito insignes. (8) Ad gentem vero Achæorum clarissimos e decem legatorum numero miserunt, C. Claudium et Cn. Domitium; (9) idque duas ob causas, primum quia verebantur, ne Achæi facere, quæ literis essent imperata, nollent, atque etiam ne in periculum Callicrates veniret, utpote qui contra omnes calumnias detulisse videbatur, quod etiam revera ille fecerat: (10) deinde, quia in literis, quæ fuerant captæ, nihil explorati aut certi adversus quemquam Achæorum erat repertum. (11) De his igitur aliquanto post literas et legatos consul misit, qui tamen, ut mihi quidem videtur, Lycisci et Callicratis calumnias non probabat, quod etiam postea rebus ipsis manifestum est factum.

Et regum Egyptiorum.

XI. Egypti reges, liberati bello contra Antiochum, ante omnia legatum Romam miserunt Numenium, ex numero amicorum, gratias pro acceptis beneficiis acturum. (2)

τημάτων· (2) ἀπέλυσαν δὲ καὶ τὸν Λακεδαιμόνιον Μεναλκίδαν, ἐνεργῶς κεχρημένον τοῖς κατὰ τῆς βασιλείας καιροῖς πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπανόρθωσιν, Ἰαῖου Ποπυλλίου τὴν ὑπὲρ τῆς ἀπολύσεως χάριν αἰτησαμένου παρὰ τῶν βασιλέων.

Legatio XCVI.

XII. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον Κότυς, ὁ τῶν Ὀδρυσῶν βασιλεὺς, ἀπέστειλε πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην· ἀξίων ἀποδοθῆναι τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ περὶ τῆς γενομένης πρὸς Περσέαν κοινοπραγίας δικαιολογούμενος. (2) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, νομίσαντες ἡγῆσθαι σφίσι τὸ προκείμενον, τοῦ πρὸς τὸν Περσέα πολέμου κατὰ νοῦν προkehωρηκότος, τὴν δὲ πρὸς Κότυν διαφοράν πρὸς οὐδὲν ἔτι διατείνειν, (3) συνεχώρησαν αὐτῷ κομίζεσθαι τὸν υἱόν, δε, δημηρείας χάριν δοθεῖς εἰς Μακεδονίαν, ἐαλώκει μετὰ τῶν Περσέως τέκνων· (4) βουλόμενοι τὴν αὐτῶν προφύτητα καὶ μεγαλοφυχίαν ἐμφαίνειν, ἅμα δὲ καὶ τὸν Κότυν αἰδοῦμενοι διὰ τῆς τοιαύτης χάριτος.

(II.) Apud Athenæum lib. XIV, cap. 1.

XIII. Λεύκιος δὲ Ἀνίκιος, Ἰλλυριοῦς καταπολεμήσας, καὶ αἰχμάλωτον ἀγαγὼν Γένθιον τὸν τῶν Ἰλλυριῶν βασιλέα σὺν τοῖς τέκνοις, ἀγῶνας ἐπιτελῶν τοὺς ἐπινικίους ἐν τῇ Ῥώμῃ, παντὸς γέλωτος ἄξια ἐποίησεν, ὡς Πολύβιος ἱστορεῖ ἐν τῇ τριακοστῇ. (2) Μεταπεμφάμενος γὰρ τοὺς ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπιφανεστάτους τεχνίτας, καὶ σκηνὴν κατασκευάσας μεγίστην ἐν τῷ Κίρκῳ, πρώτους εἰσήγεν αὐλητὰς ἅμα πάντας. (3) Οὗτοι δ' ἦσαν Θεόδωρος ὁ Βοιώτιος, Θεόπομπος, Ἑρμιππος καὶ Λυσίμαχος, οἵτινες ἐπιφανέστατοι ἦσαν. (4) Τούτους δὲ στήσας ἐπὶ τὸ προσκένιον μετὰ τοῦ χοροῦ, αὐλεῖν ἐκέλευσεν ἅμα πάντας. (5) Τῶν δὲ διαπορευομένων τὰς κρούσεις κατὰ τῆς ἁρμοζούσης κινήσεως, οὐκ ἔφη καλῶς αὐτοὺς αὐλεῖν· ἀλλ' ἀγωνίζεσθαι μάλλον ἐκέλευε. (6) Τῶν δὲ διαπορούντων, ὑπέδειξε τις τῶν βαβδούχων ἐπιστρέψαντας ἀπαγαγεῖν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ποιεῖν ὥσανεὶ μάχην. (7) Ταχὺ δὲ συννοήσαντες οἱ αὐληταί, καὶ λαβόντες οἰκείαν ταῖς ἑαυτῶν ἀσελγείαις, μεγάλην ἐποίησαντο σύγχυσιν. (8) Συνεπιστρέψαντες γὰρ τοὺς μέσους χοροὺς πρὸς τοὺς ἄκρους, οἱ μὲν αὐληταὶ φουσῶντες ἀδιανόητα καὶ διαφέροντες τοὺς αὐλοὺς, ἀπῆγον ἀνὰ μέρος ἐπ' ἀλλήλους. (9) Ἄμα δὲ τούτοις ἐπικτυποῦντες οἱ χοροὶ καὶ συνεπεισιόντες τὴν σκηνήν, ἐπεφέροντο τοῖς ἐναντίοις, καὶ πάλιν ἀνεχώρουν ἐκ μεταβολῆς. (10) Ὡς δὲ καὶ περιζωσάμενος τις τῶν χορευτῶν ἐκ τοῦ χοροῦ στραφεὶς ἦρε τὰς χεῖρας ἀπὸ πυγμῆς πρὸς τὸν ἐπιφερόμενον αὐλητὴν, τότε ἤδη κρότος ἐξάσιος ἐγένετο, καὶ κραυγὴ τῶν θεωμένων. (11) Ἐτι δὲ τούτων ἐκ παρατάξεως ἀγωνιζομένων, ὀρχησται δύο εἰσῆγοντο μετὰ συμφωνίας εἰς τὴν ὀρχήστραν, καὶ πύκται τέσσαρες ἀνέβησαν ἐπὶ τὴν σκηνὴν μετὰ σαλπικτῶν καὶ βυκαρητῶν. (12) Ὅμοῦ δὲ τούτων πάντων ἀγωνιζομέ-

Missum etiam fecerunt Menalcidam Lacedæmonium, qui gravibus regum temporibus sedulo erat abusus ad rem familiarem augendam; cujus liberationem C. Popillius loco beneficii a regibus petierat.

Cotyi filius cum Perseo captus redditur.

XII. Per idem tempus Odrysarum rex Cotys legatos Romam misit, filium sibi reddi postulans, et de inita cum Perseo societate rationem reddens. (2) Romani, re jam perfecta quam destinaverant, quum ex animi sententia bellum adversus Perseum eis successisset, neque quidquam amplius ipsorum interesset, ut inimicitias cum Cotye exercerent, (3) filium ei reducendum permisierunt, qui obses in Macedoniam a patre missus, una cum Persei liberis fuerat captus; (4) ut eo pacto et benignitatem suam atque animi magnitudinem ostenderent, et Cotyi hoc beneficio honorem habuisse viderentur.

(II.) L. Anicius triumphat de Illyriis.

XIII. L. Anicius, is qui Illyrios debellavit, Gentium Illyriorum regem cum liberis in triumphum duxit, ludis, quos victoriae causa edidit, maximum risum concitavit, ut narrat Polybius libro tricesimo. (2) Accitis enim e Græcia clarissimis artificibus, exstructaque in circo amplissima scena, primos induxit tibicines simul omnes, (3) Theodorum Bæotum, Theopompum, Hermippum ac Lysimachum, qui tum totius Græciæ celeberrimi habebantur. (4) Hos cum in proskenio statuisset una cum choro, simul canere omnes jussit. (5) Illis vero modulato ac numero digitorum motu tibias percurrentibus, Anicius misit, qui admonerent, hujusmodi cantum non placere, jussitque ut potius certarent. (6) Cum ambigerent tibicines, hærerentque ancipites, quidam e lictoribus significavit, ut in se ipsos conversi concurrerent, ac pugæ speciem ederent. (7) Postquam quid sibi Anicius vellet intellexere, convenientem lasciviæ suæ licentiam nacti, omnia permiscuerunt. (8) Medios quippe choros convertentes adversus extremos, ipsi quidem insana quardam ac dissonantia tibiis canentes, in se vicissim mutuo impetu ferebantur. (9) Simul vero perstreptentes chori, et in scenam procurentes, in adversos ruebant, ac rursus quasi terga dantes recedebant. (10) Sed ubi nescio quis e choro, præcincta veste, repente sese obvertens, in tibicinem adversum manus sustulit, tamquam pugilatu dimicaturus, tum vero immanis plausus clamorque spectantium excitatus est. (11) Illis vero inter se adhuc dimicantibus, repente in orchestram saltatores duo processere cum symphonia: simul quatuor pugiles cum tubicinibus et buccinatoribus in scenam conscenderunt. (12) Qui cum simul

ων, ἀλεχτον ἦν τὸ συμβαῖνον. Περὶ δὲ τῶν τραγῳδῶν, ὡσὶν ὁ Πολύβιος, ὅτι ἐὰν ἐπιβάλωμαι λέγειν, δοξῶ τισὶ διαγλευάζειν.

omnes inter se certarent, dici vix potest quale fuerit spectaculum. De tragœdis vero (ait Polybius) si quid dicere aggrediar, vereor ne quibusdam ludere videar ac jocari.

II. — RES IN GRÆCIA GESTÆ.

(I.) Excerpta Valesiana.

XIV. Οἱ Αἰτωλοὶ τὸν βίον ἀπὸ ληστείας καὶ τῆς τοιαύτης παρανομίας εἰώθεισαν ἔχειν. (2) Καὶ ἔως μὲν ἐξῆν τοὺς Ἑλλήνας φέρειν καὶ λεηλατεῖν, ἐκ τούτων ἐπορίζοντο τοὺς βίους, πᾶσαν γῆν ἡγούμενοι πολεμίαν. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα Ῥωμαίων ἐπιστάντων τοῖς πράγμασι, κωλυθέντες τῆς ἐξωθεν ἐπικουρίας, εἰς ἑαυτοὺς κατήντησαν. (4) Καὶ πρότερον μὲν κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον οὐκ ἔστιν ὁ τῶν δεινῶν οὐκ ἐπραξαν. (5) Βραχεῖ δ' ἀνώτερον χρόνῳ γεγευμένοι τοῦ φόνου τοῦ κατ' ἀλλήλων ἐν ταῖς κατὰ τὴν Ἀρσινόαν σφαγαῖς, ἔτοιμοι πρὸς πᾶν ἦσαν, ἀποτεθριωμένοι τὰς ψυχὰς, ὥστε μὴδὲ βουλὴν διδόναι τοῖς προσεστώσι. (6) Διόπερ ἦν ἀκρισίας καὶ παρανομίας καὶ φόνου πλήρη τὰ κατὰ τὴν Αἰτωλίαν· καὶ τῶν πραττομένων παρ' αὐτοῖς ἐκ λογισμοῦ μὲν καὶ προθέσεως οὐδὲν ἐπετελεῖτο, πάντα δ' εἰκῇ καὶ φύρδην ἐπράττετο, καθάπερ εἰ λαίλαπός τινος ἐκπεπτωκυίας εἰς αὐτούς.

(7) Κατὰ τὴν Ἥπειρον παραπλήσια τούτοις ἐπραττον. (8) Ἐφ' ὅσον γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων μετρωτέροι τῶν κατὰ τὴν Αἰτωλίαν ἦσαν, ἐπὶ τοσοῦτον δ' προσεστώς αὐτῶν ἀσεδέστερος καὶ παρανομώτατος ἐπῆρχε τῶν ἄλλων. (9) Δοκῶ γὰρ, μὴ γεγονέναι μὴδ' ἔσεσθαι θηρωδέστερον ἀνθρώπον μὴδὲ σκαιότερον Χάροπος.

(II.) Fragmenta breviora.

[XV. Ἐξ ὧν μάλιστα κατῖδοι τις ἂν ἅμα καὶ τὴν δξύτητα καὶ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς τύχης, ὅταν ἂ μάλιστα τις αὐτοῦ χάριν οἰεταὶ διαπονεῖν, ταῦτα παρὰ πόδας εὐρίσκηται τοῖς ἐχθροῖς κατασκευάζων· κίονας γὰρ κατεσκεύασε Περσεύς, καὶ ταύτας καταλιπὼν ἀτελεῖς, Λεύκιος Αἰμίλιος ἐτελείωσε, καὶ τὰς αὐτοῦ εἰκόνας ἐπέστησεν.]

(Suid. in Μετέωρος.)

(1) Ἐπισημηνάμενος δὲ τοῦ Σικυῶνος τὴν ὀχυρότητα, καὶ τὸ βάρος τῆς τῶν Ἀργείων πολέως, ἦλθεν εἰς Ἐπίδαυρον.

(Suidas in Εὐκαιρία.)

Ὁ δὲ θαυμάσας τὴν τῆς πολέως θέσιν, καὶ τὴν τῆς ἀκροπόλεως εὐκαιρίαν πρὸς τε τοὺς ἐντὸς Ἰσθμοῦ καὶ τοὺς ἐκτὸς ἀπολχμβανομένους τόπους.

(I.) Res Ætolorum et Epirotarum.

XIV. Erat in more institutoque Ætolorum, latrociniiis atque huiusmodi sceleribus victum parare. (2) Ac quamdiu quidem illis licuit Græciam populari, ea præda se sustentare consueverant, omnem agrum pro hostico habentes. (3) Postea vero, ex quo Romani intenti rebus Græcorum esse cœperunt, cum aliena diripere non amplius sinerentur, in semetipsos rabiem verterunt. (4) Ac primum quidem civili bello nullum crudelitatis genus prætermiserunt. (5) Paulo vero superiori memoria, gustato mutuo cruore in cæde illa ad Arsinoiam patrata, animis efferati, ad omnia parati erant, adeo ut ne principibus quidem, qui rempublicam gerebant, consultandi locum ullum darent. (6) Itaque temeritate et violentia ac cædibus plena erant cuncta in Ætolia: et quæcumque ab iis tunc agebantur, ea non consilio ac ratione, sed temere ac tumultuarie fiebant, prorsus quasi atrox quædam procella in rempublicam eorum incubisset.

(7) Eadem in Epiro rerum facies erat. (8) Quanto enim hic modestiores homines, quam in Ætolia, erant; tanto sceleratior ac nequior horum princeps fuit. (9) Prorsus enim sic existimo, nec tetriorem nec sæviorem Charope hominem umquam exstitisse, nec posthac exstiturum.

(II.) Æmilius Paulus civitates Græciæ obit, et per Epirum Romam proficiscitur.

XV. Tunc maxime volucritatem inconstantiamque fortunæ cognoscere licet, cum quæ quisque ad suum maxime commodum adornare putabat, ea mox hostibus suis apparuisse se comperit. Nimirum Perseus columnas elaborandas curavit, non perfecit tamen: eas vero Lucius Æmilius absolvit, atque suas statuas iis imposuit.

(1) [Æmilius Paulus,] cum admiratus esset Sicyonis munitionem, et urbis Argivorum opes, Epidaurum adiit.

Ille vero admiratus urbis illius (Corinthi) situm, et arcis opportunitatem, tam ad loca, quæ intra Isthmum, quam ad ea, quæ extra sita sunt.

(Suidas in Βάρος.)

(2) Πάλαι μετέωρος ὢν, εἰς τὴν τῆς Ὀλυμπίας θέαν ὥρμησε.

(Suid. in Φειδίας.)

(3) Λεύκιος Αἰμίλιος παρῆν εἰς τὸ τέμενος τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ, καὶ τὸ ἄγαλμα θεασάμενος ἐξεπλάγη, καὶ τοιοῦτον εἶπεν· (4) ὅτι μόνος αὐτῷ δοκεῖ Φειδίας τὸν παρ' Ὀμήρῳ Δία μειμιῆσθαι· διότι μεγάλην ἔχων προσδοκίαν τῆς Ὀλυμπίας, μείζω τῆς προσδοκίας εὐρηκῶς εἶη τὴν ἀλήθειαν.

[Ὅτι τῆς αὐτῆς ψυχῆς ἔστιν ἀγῶνάς τε διατίθεσθαι καλῶς, καὶ παρασκευῆν καὶ πότον μεγαλομερῇ χειρίσαι δεινῶς, καὶ παρτάξασθαι τοῖς πολεμίοις στρατηγικῶς.]

(Strabo lib. VII, p. 322.)

(5) Τῶν Ἠπειρωτῶν ἑβδομήκοντα πόλεις Πολύβιος φησιν ἀνατρέψαι Παῦλον τὸν Αἰμίλιον μετὰ τὴν Μακεδόνων καὶ Περσέως κατάλυσιν. (6) Μολοτῶν δ' ὑπάρξαι τὰς πλείστας· πάντε δὲ καὶ δέκα μυριάδας ἀνθρώπων ἐξανδραποδίσασθαι.

(2) Jam olim cupidus spectandæ Olympiæ, eo profectus est.

(3) L. Æmilium, in templum ingressus quod erat Olympiæ, et [Jovis] statuam contemplatus, obstupuit; dixitque, (4) solum Phidiam sibi videri Homericam Jovem expressisse: quare se cum magnam Olympiæ expectationem habuisset, veritatem expectatione majorem reperisse.

(Ludos in Græcia edidit.)

Ejusdem animi officium est et certamina ludicra pulchre edere epulasque et potum large ac pro dignitate exhibere et aciem sapienter contra hostes instruere.

(5) Polybius scriptum reliquit: Paulum Æmilium lxx urbes Epirotarum evertisse, Macedonibus et Perseo domitis; (6) quarum plerasque fuisse ait Molossorum: eundemque in servitutem abduxisse c. hominum millia.

III. — RES IN ITALIA GESTÆ ANNO DLXXXVIII.

(Hæc ad librum XXXI pertinere videntur.)

(1.) Legatio XCVII.

XVI. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἦλθε καὶ Προυσίας ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ῥώμην, συγχαρησόμενος τῇ συγκλήτῳ καὶ τοῖς στρατηγοῖς ἐπὶ τοῖς γεγενησίν. (2) Ὁ δὲ Προυσίας οὗτος οὐδαμῶς γέγονεν ἄξιος τοῦ τῆς βασιλείας προσχήματος· τεκμήριαιτο δ' ἂν τις ἐκ τούτων· (3) ὅς γε πρῶτον μὲν, πρεσβευτῶν παραγεγονότων Ῥωμαϊκῶν πρὸς αὐτὸν, ἐξυρμημένους τὴν κεφαλὴν, καὶ πῖλεον ἔχων, καὶ τήδεον, καὶ καλκίους, ἀπῆντα τούτοις, καὶ καθόλου τοιαύτῃ διασκευῇ κεκρημένος, οἷαν ἔχουσιν οἱ προσφάτως ἡλευθερωμένοι παρὰ Ῥωμαίους, οὓς καλοῦσι λιβέρτους. (4) Καὶ δεξιοσάμενος τοὺς πρεσβευτὰς, Ὁρᾶτε, ἔφη, τὸν ὑμέτερον λιβέρτον ἐμὲ, πάντα βουλόμενον χαρίζεσθαι, καὶ μιμεῖσθαι τὰ παρ' ὑμῖν. Ἦς ἀγενεστέραν φωνὴν οὐ βῆδιον εἰπεῖν. (5) Τότε δὲ κατὰ τὴν εἰσοδὸν γενόμενος τὴν εἰς τὴν σύγκλητον, στὰς κατὰ τὸ θυρεὸν ἀντίος τοῦ συνεδρίου, καὶ καθείς τὰς χεῖρας ἀμφοτέρως, προσεκύνησε τὸν οὐδὸν καὶ τοὺς καθημένους, ἐπιφθεγξάμενος, Χαίρετε, θεοὶ σωτήρες· ὑπερβολὴν οὐ καταλιπὼν ἀνανδρίας, ἅμα δὲ καὶ γυναικισμού καὶ κολακείας, οὐδενὶ τῶν ἐπιγενομένων. (6) Ἀκολουθεῖ δὲ τούτοις καὶ κατὰ τὴν κοινολογίαν, εἰσελθὼν, ἐπετελέσατο περὶ ὧν καὶ τὸ γράφειν ἀπρεπὲς ἦν. (7) Φανείς δὲ τελέως εὐκαταφρόνητος, ἀπόκρισιν ἔλαβε δι' αὐτὸ τοῦτο φιλόνητον.

(1.) Prusias Romam venit.

XVI. Eodem quoque tempore et Prusias, Bithyniæ rex, Romam venit, ad gratulandum senatui et imperatoribus de parva victoria. (2) Hic autem Prusias nequaquam majestate regia ullo modo dignus erat; quod ex his facile aliquis colligat. (3) Primum enim, quum legati ad ipsum Romani venissent, raso capite, pileatus, togatus, calceatus obviam iis processerat, plane eo habitu, qualis solet esse apud Romanos recens manumissorum, quos libertos vocant: (4) et quum legatos salutasset, Ecce me, inquit, vestrum libertum, omnia vestra causa cupientem, instituta omnia vestra imitari paratum. Qua voce nulla fingi potest minus generosa. (5) Tunc vero ingressus curiam, ad junctam curiæ ex adverso patrum, demissis manibus limen salutavit senatorumque consessum, et simul, Salvete, inquit, dii servatores mei. Quæ vox adeo indigna viro est, adeo muliebres sapit blanditias et adulationem, ut nihil stodius ventura post ætas sit latura. (6) Similis istis et oratio fuit, quam ingressus curiam habuit; cujus vel meminisse hoc loco dedecet. (7) Hujus summa vilitate animadversa, Romani responsum tanto benignius dederunt.

XVII. Ἦδη δὲ τοῦτου τὰς ἀποκρίσεις εἰληφότος, προσέπεσε, παραγίγνεσθαι τὸν Εὐμένη. (2) Τοῦτο δὲ τὸ πρᾶγμα πολλὴν ἀπορίαν παρέσχε τοῖς ἐν τῇ συνεδρίῳ. Διαβεβλημένοι γὰρ πρὸς αὐτὸν, καὶ διαλήψεις ἀμεταθέτους ἔχοντες, οὐκ ἐβούλοντο κατ' οὐδένα τρόπον ἐμφανίζειν αὐτούς. (3) Πᾶσι γὰρ ἀναδεδειχότες πρῶτον καὶ μέγιστον φίλον τὸν βασιλέα τοῦτον, ἐμελλον, εἰς ὅψιν ἔλθόντες, καὶ προσδεξάμενοι δικαιολογίαν, εἰ μὲν τὸ δοκοῦν ἀποκριθεῖεν ἀκολουθοῦντες ταῖς ἰδίαις διαλήψεσιν, ἐκθεατριεῖν αὐτούς, εἰ τοιοῦτον ἄνθρωπον ἐπὶ τοσοῦτον ἐξετίμησαν ἐν τοῖς ἀνώτερον χρόνοις· (4) εἰ δὲ δουλεύοντες τῇ τῶν ἐκτὸς φαντασίᾳ φιλανθρώπως ἀποκριθεῖεν, παρόψεσθαι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ τῇ πατρίδι συμφέρον. (5) Διόπερ ἐξ ἑκατέρας τῆς ἀποφαστικῆς μέλλοντος ἀπιθάνου τινὸς αὐτοῖς ἐξακολουθήσειν, εὔροντο λύσιν τοῦ προβλήματος τοιαύτην. (6) Ὡς γὰρ καθόλου δυσареστούμενοι ταῖς τῶν βασιλέων ἐπιδημαῖς, δόγμα τι τοιοῦτον ἐξέβαλον· Μηδένα βασιλέα παραγίγνεσθαι πρὸς αὐτούς. (7) Μετὰ δὲ ταῦτα πυθόμενοι τὸν Εὐμένη καταπεπλευκέναι τῆς Ἰταλίας εἰς Βρεντέσιον, ἐπαπέστειλαν τὸν ταμίαν, φέροντα τὸ δόγμα, καὶ καλεῖσθαι λέγειν πρὸς αὐτόν, εἰ τι τυγχάνει τῆς συγκλήτου χρεῖαν ἔχων· (8) εἰ δὲ μηδενὸς δεῖται, παραγγελοῦντα τὴν τάχιστην αὐτὸν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀπαλλάττεσθαι. (9) Ὁ δὲ βασιλεὺς, συμμεξαντος αὐτῷ τοῦ ταμίου, γνοὺς τὴν τῆς συγκλήτου προαίρεσιν, εἰς τέλος ἀπεσιώπησεν, οὐδενὸς φήσας προσδεῖσθαι. (10) Καὶ δὴ τοῦτω τῷ τρόπῳ συνέβη τὸν Εὐμένη κωλυθῆναι τῆς εἰς τὴν Ῥώμην ἀναβάσεως. (11) Συνηκολουθήκει δὲ καὶ ἑτέρον τι πραγματικὸν τοῦτω τῷ διαβουλίῳ. (12) Μεγάλου γὰρ ὑπὸ τῶν Γαλατῶν ἐπιχειρημένου κινδύνου τῇ βασιλείᾳ, προφανὲς ἦν ὅτι διὰ τὸν σκυβαλισμὸν τοῦτον οἱ μὲν τοῦ βασιλέως σύμμαχοι ταπεινωθήσονται πάντες, οἱ δὲ Γαλάται διπλασίως ἐπιβρῶσθήσονται πρὸς τὸν πόλεμον. (13) Διὸ, πάντῃ πάντως βουλόμενοι ταπεινοῦν αὐτόν, ἐπὶ ταύτην κατηνέχθησαν τὴν γνώμην. (14) Τούτων δὲ γιγνομένων ἔτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος, λοιπὸν ἡ σύγκλητος ἅπασιν τοῖς παραγεγονόσι κατὰ πρεσβείαν, (15) (οὐ γὰρ ἦν οὔτε πόλις, οὔτε δυνάστης, οὔτε βασιλεὺς, δὲ οὐκ ἀπεστάλκει πρεσβείαν κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, τὴν συγχαρησομένην ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν,) (16) οἷς ἅπασιν οἰκείως ἀπήντησε καὶ φιλανθρώπως, πλὴν τῶν Ῥοδίων. (17) Τούτους δὲ παρέπεμπε, ποικίλας ἐμφάσεις ποιοῦσα περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐπέιχετο δὲ καὶ κατὰ τοὺς Ἀθηναίους.

(II.) Legatio XCVIII.

XVIII. Οἱ Ἀθηναῖοι παρεγένοντο πρεσβεύοντες, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὲρ τῆς τῶν Ἀλιαρτίων σωτηρίας. (2) Παρακαλούμενοι δὲ περὶ τοῦτου τοῦ μέρους, ἐκ μεταθέσεως διελόντο περὶ Δήλου καὶ Ἀθήμων, καὶ τῆς τῶν Ἀλιαρτίων χώρας, εἰς ἑαυτοὺς ἐξαιτούμενοι τὴν κτήσιν· ἔχον γὰρ διττὰς ἐντολάς. (3) Οἷς περὶ μὲν τῶν κατὰ

XVII. Postquam Prusiae responsum illud dedit senatus, allata est fama, adventare Eumenem : (2) quæ res sollicitos non mediocriter habuit patres. Nam quum odium illius concepissent certaque ac fixa staret illis sententia, indicium tamen hujus suæ voluntatis nullo pacto dare volebant. (3) Qui enim omnibus ostenderant, regem se Eumenem omnium primum et maximum ex populi Romani amicis habere, hi, si nunc eidem, in conspectum suum ad causam dicendam admissis, responsum ex animi sui sententia dedissent, imprudentiam suam publicaturi erant, qui hominem iis moribus tanti fecissent antea : (4) sive, famæ publicæ serviendo, benigne ei respondissent, in veritatem et utilitatem patriæ erant peccaturi. (5) Quoniam igitur utroque modo eventura erant, quæ nollent, huic incommodo sic occurrerunt. (6) Nam quasi in universum ipsis displiceret Romam adventus regum, senatusconsultum est ab iis editum, quo velabant, reges ullos ad se venire. (7) Deinde certiores facti, Eumenem Brundisium in Italiam appulisse, quæstorem ad eum miserunt, qui decretum senatus ei afferret, et dicere eum juberet, ecquid ope senatus in aliquo esset ei opus : (8) quod si patres nihil posceret, denuntiaret ei, ut quam primum Italia excederet. (9) Rex, habito cum quæstore colloquio, intellecta senatus voluntate, verbum nullum commutavit, nulla re opus habere se confirmandum. (10) Hoc pacto consecuti sunt Romani, ne Eumenes Romam veniret. (11) Sed et aliud quid præterea hoc senatusconsulto sunt consecuti, quod apprime ad rem faciebat. (12) Nam quum ingens illi regno periculum immineret a Gallogræcis, non erat dubium, quin propter hanc contumeliosam Eumenis rejectionem amicis quidem omnibus illius animi conciderent, Galatæ vero duplo ad persequendum bellum animosiores essent futuri. (13) Qui igitur cuperent omnibus modis Eumenem deprimere, hoc consilium inierunt. (14) Atque hæc ineunte hieme sunt facta. Secundum quæ omnibus legationibus datus est senatus. (15) Nulla namque fuit civitas, nullus dynasta, nullus rex, qui tempore illo legatos ad gratulandum populo Romano non misisset : (16) quibus omnibus benevole et comiter responsum est, exceptis Rhodiis ; (17) quibuscum senatus contemtius egit, ambigue modo spe, modo metu in posterum ostentato. Verum etiam erga Athenienses continuavit se senatus.

(II.) Legatio Atheniensium.

XVIII. Venerant Romam Atheniensium legati, præcipue quidem ad deprecandum pro salute Haliartiorum. (2) Quæ illorum oratio quum audita esset contemtim, aliud agere cœperunt, et sermone de Delo, Lemno atque agro Haliartiorum instituto, eorum sibi possessionem depoposcerunt : acceperant enim de his rebus duplicia mandata. (3) Ac quæ

Δῆλον καὶ Αἴμνον οὐκ ἂν τις ἐπιτιμήσειε, διὰ τὸ καὶ πρότερον ἀντιπεποιθῆσθαι τῶν νήσων τούτων· περὶ δὲ τῆς τῶν Ἀλιαρτίων χώρας εἰκότως ἂν τις καταμέμψαιτο. (4) Τὸ γὰρ, πόλιν σχεδὸν ἀρχαιοτάτην τῶν κατὰ τὴν Βοιωτίαν, ἐπτακυΐαν, μὴ συνεπανορθοῦν κατὰ πάντα τρόπον, τὸ δ' ἐναντίον ἐξαλείφειν, ἀφαιρουμένους καὶ τὰς εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδας τῶν ἡκκληρηκότων· (5) δῆλον, ὥς οὐδενὶ μὲν ἂν δοῖται τῶν Ἑλλήνων καθήκειν, ἥκιστα δὲ τῶν ἄλλων Ἀθηναίοις. (6) Τὸ γὰρ τὴν μὲν ἰδίαν πατρίδα κοινὴν ποιεῖν ἅπασι, τὰς δὲ τῶν ἄλλων ἀναιρεῖν, οὐδαμῶς οἰκεῖον ἂν φανείη τοῦ τῆς πόλεως ἥθους. (7) Πλὴν ἥ γε σύγκλητος καὶ τὴν Δῆλον αὐτοῖς ἔδωκε καὶ τὴν Αἴμνον. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τοὺς Ἀθηναίους τοιαύτην ἔσχε διάθεσιν.

[XVIII. a. Καὶ τὴν μὲν Αἴμνον καὶ τὴν Δῆλον κατὰ τὴν παροιμίαν τὸν λύκον τῶν ὠτῶν ἔλαβον· πολλὰ γὰρ ὑπέμειναν δυσχρηστήματα συμπλεκόμενοι τοῖς Δηλίοις· ἐκ δὲ τῆς τῶν Ἀλιαρτίων χώρας ὄνειδος αὐτοῖς μᾶλλον ἢ καρπὸς τις συνεξηκολούθησεν.]

(III.) Legatio XCIX.

XIX. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον Θεαίτητος, εἰσελθὼν εἰς τὴν σύγκλητον, λόγους μὲν ἐποίησας περὶ τῆς συμμάχιας· (2) ὑπερβεμένης δὲ τῆς συγκλήτου τὸ διαδούλιον, οὗτος μὲν μετήλλαξε τὸν βίον κατὰ φύσιν, ἔτη γὰρ εἶχε πλείω τῶν ὀγδοήκοντα. (3) Παραγενομένων δὲ φυγάδων ἐκ τε Καύνου καὶ Στρατονικείας εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ παρελθόντων εἰς τὴν σύγκλητον, ἐγένετο δόγμα Ῥοδίου ἐξαγεῖν τὰς φρουράς ἐκ τε Καύνου καὶ Στρατονικείας. (4) Οἱ δὲ περὶ τὸν Φιλόφρονα καὶ Ἀστυμήδην, λαβόντες ταύτην τὴν ἀπόκρισιν, ἀπέπλευσαν κατὰ σπουδὴν εἰς τὴν οἰκίαν· (5) δεδιότες, μὴ παρακούσαντες οἱ Ῥόδιοι περὶ τοῦ τὰς φρουρὰς ἐξαγαγεῖν, αὐθις ἄλλην ἀρχὴν ἐγκλημάτων ποιήσωσιν.

IV. — RES PELOPONNESI.

IV. Legatio CIII, et Excerpt. Vales.

XX. Κατὰ τὴν Πελοπόννησον, παραγενομένων τῶν πρεσβευτῶν, καὶ διασαφούντων τὰ κατὰ τὰς ἀποκρίσεις, οὐκ ἔτι θόρυβος ἦν, ἀλλ' ὀργὴ καὶ μῖσος ἐκφανὲς πρὸς τοὺς περὶ τὸν Καλλικράτην.

(2) Τοῦ πρὸς Καλλικράτην μίσους καὶ Ἀνδρωνίδαν καὶ τοὺς λοιποὺς, δημογνώμονας τοῦτων, οὕτως ἂν τις τεκμήραιτο. (3) Τῆς γὰρ τῶν Ἀντιγονείων πανηγύρεως ἐν τῷ Σικυῶνι συντελουμένης, καὶ τῶν βαλανείων ἀπάντων ἐχόντων τὰς τε κοινὰς μάκτρας καὶ πύλους ταύταις παρακειμένας, εἰς ἃς οἱ κομψότεροι τῶν ἀνθρώπων εἰώθασιν κατ' ἰδίαν ἐμβαίνειν· (4) εἰς ταύτας δτε τις καθεῖθ' τῶν περὶ τὸν Ἀνδρωνίδαν καὶ Καλλικράτην, οὐδεὶς ἐτόλμα τῶν ἐφεστώτων ἔτι καθίνασθαι, πρὶν ἢ τὸν βαλανίτην τὸ μὲν ὑπάρχον ὑδωρ ἀφεῖναι πᾶν,

ad Delum quidem et Lemnum quod attinet, cur quisquam reprehendat, causæ nihil dici potest; nam etiam antea ea loca sibi Athenienses vindicaverant: de Haliartiorum vero agro, jure aliquis eis succenseat. (4) Urbem enim omnium ferme Bæoticarum antiquissimam, gravi casu oppressam, non adjuvare modis omnibus, ut in integrum restitueretur, sed contra delere velle ex hominum memoria, præcisa miseris spe etiam omni aliquando se erigendi; (5) hoc vero cum Græcorum nemini, tum autem minus, quam ceteris, conveniat Atheniensibus. (6) Parum enim moribus atque institutis ejus civitatis congruat, communem omnibus patriam urbem suam declarare, et suas aliis patrias ire deletum. (7) Ceterum Delum et Lemnum dedit eis senatus. Et Atheniensium quidem res ita se habebant.

XVIII. a. Lemnum Delumque ceperunt, lupum scilicet auribus, ut est in proverbio. Multa enim incommoda passi sunt, postquam cum Delii decertare cœperunt. Ex Haliartiorum autem regione ignominiam potius quam fructum aliquem reportarunt.

(III.) Legatio Rhodiorum.

XIX. Eodem etiam tempore Theætetus, quum ei senatus esset datus, de societate verba fecit. (2) Sed dum patres moras nectunt, illum interea fatum occupat: erat enim octogenario major. (3) Deinde advenerunt Romam Caunii et Stratonicensis exules. Qui postquam in senatu essent auditi, factum est senatusconsultum, quo jubebantur Rhodii, præsidia Cauno et Stratonicea educere. (4) Eo responso accepto, Philophron et Astymedes festinanter in patriam sunt profecti: (5) verebantur enim, ne, Rhodii si præsidia educere neglexissent, aliarum denuo calamitatum principium aliquid reportarunt.

Callicratis factio in summo odio est.

XX. In Peloponneso, postquam reversi sunt legati, et responsa quæ acceperant ediderunt, non jam tumultuari omnes, sed iram atque odium palam concipere adversus Callicratem.

(2) Quantum fuerit odium omnium adversus Callicratem et Andronidam reliquosque ejusdem factionis, vel hinc liquido perspicui potest. (3) Cum solenne festum, quod Antigonia vocant, Sicyone celebraretur, atque in omnibus balneis communes mactræ et labra essent, in quæ elegantiores homines seorsim descendere consueverant; (4) si forte Andronidas aut Callicrates lavandi causa in solium aliquod descendisset, nemo posthac ex iis, qui supervenerant, eodem descendere prius sustinebat, quam balneator, pristina aqua omni egesta, puram nitidamque de novo infu-

ἕτερον δὲ καθαρὸν ἐγγέαι. (5) Τοῦτο δ' ἐποιοῦν, ὑπολαμβάνοντες ὥσανει μαινεσθαι καθιέντες εἰς ταῦτο τοῖς προειρημένοις ὕδωρ. (6) Τοὺς δὲ συριγμοὺς τοὺς ἐν ταῖς κοιναῖς πανηγύρεσι τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς χλευασμοὺς, ὅτε τις ἐπιβάλοιτο κηρύττειν τινὰ τῶν προειρημένων, οὐδ' ἂν ἐξηγῆσαιτο βραδίως οὐδεὶς. (7) Ἐθάρρει δὲ καὶ τὰ παιδάρια κατὰ τὰς ὁδοὺς, ἐκ τῶν διδασκαλείων ἐπανάγοντα, κατὰ πρόσωπον αὐτοὺς προδότας ἀποκαλεῖν. (8) Τοιαύτη τις ὑπέδραμε προσκοτὴ καὶ μῖσος κατὰ τῶν προειρημένων.

disset: (5) quippe veluti contaminari se existimabant omnes, si eadem ac illi aqua lavarentur. (6) Quibus vero sibilis ac sannis in publicis Græciæ conventibus fuerint excepti, si quando aliquis quempiam ex illis publice laudare esset ausus, ne dicendo quidem satis exprimi possit. (7) Ipsi pueri, e scholis redeunt, coram proditores eos appellare per vicos non verebantur. (8) Tanta omnium offensio, tantumque odium, adversus illos homines gliscebatur.

ΤΗΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

I. — RES ANNI URBIS DLXXXIX.

(I.) Legatio C.

I. Ἐξεπολέμησαν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον Κνώσσιοι μετὰ Γορτυνίων πρὸς τοὺς Ῥαυκίους, καὶ συνθήκας ἐποίησαντο πρὸς ἀλλήλους ἐνόρκους, μὴ πρότερον λύσειν τὸν πόλεμον, πρὶν ἢ κατὰ κράτος ἐλεῖν τὴν Ῥαῦκον. (2) Οἱ δὲ Ῥόδιοι, κομισάμενοι τὰ περὶ τῶν Καυνίων, καὶ θεωροῦντες οὐ καταλήγουσαν τὴν ὀργὴν τῶν Ῥωμαίων, ἐπειδὴ περὶ πάντων ἀκολουθῶς ταῖς ἀποκρίσεσιν ἐπειθάρχησαν, εὐθέως τοὺς περὶ Ἀριστοτέλην πρεσβευτὰς καταστήσαντες, ἐξέπεμπον εἰς τὴν Ῥώμην, δόντες ἐντολὰς, πειράζειν πάλιν περὶ τῆς συμμαχίας. (3) Οἱ καὶ παραγενθέντες εἰς τὴν Ῥώμην θερείας ἀκμαζούσης, εἰσῆλθον εἰς τὴν σύγκλητον, καὶ παραντίκα περὶ τοῦ πεπειθαρχηκέναι τὸν δῆμον τοῖς ἐπιταττομένοις διεσάφουν, καὶ παρεκάλουν ὑπὲρ τῆς συμμαχίας, πολλοὺς καὶ ποικίλους διαθέμενοι λόγους. (4) Ἡ δὲ σύγκλητος ἔδωκεν ἀπόκρισιν, ἐν ᾗ τὴν μὲν φιλίαν παρεσιώπησε, περὶ δὲ τῆς συμμαχίας οὐκ ἔφη καθήκειν αὐτῇ τοῦτο συγχωρεῖν Ῥοδίοις κατὰ τὸ παρόν.

(II) Legatio CII.

II. Τοῖς παρὰ τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας Γαλατῶν πρεσβευταῖς συνεχώρησαν τὴν αὐτονομίαν, μένουσιν ἐν ταῖς ἰδίαις κατοικίαις, καὶ μὴ στρατευομένοις ἐκτὸς τῶν ἰδίων ὄρων.

(III.) Apud Athenæum lib. V, cap. 5, et X, c. 10.

III. Ὁ Ἀντίοχος, ἀκούσας τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ συνετελεσμένους ἀγῶνας ὑπὸ Αἰμιλίου Παύλου, τοῦ Ῥωμαίων στρατηγοῦ, βουλόμενος τῇ μεγαλουργίᾳ ὑπερβαίνει τὸν Παῦλον, ἐξέπεμψε πρέσβεις καὶ θεωροὺς εἰς τὰς πόλεις, καταγγελοῦντας τοὺς ἐσομένους ἀγῶνας ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Δάφνης· ὥς πολλὴν γενέσθαι τῶν Ἑλλήνων σπουδὴν εἰς τὴν ὥς αὐτὸν ἀφίειν. (2) Ἀρχὴν δ' ἐποίησεν τῆς πανηγύρεως τὴν πομπεῖαν, οὕτως ἐπιτελεσθεῖσαν. (3) Καθηγοῦντό τινες, Ῥωμαϊκὸν ἔχοντες καθοπλισμὸν ἐν θώραξιν ἀλυσιδωτοῖς, ἄνδρες ἀκμαζόντες ταῖς ἡλικίαις πεντακισχίλιοι. Μεθ' οὓς Μυσοὶ πεντακισχίλιοι συνεχεῖς ἦσαν. (4) Κίλικες δ' εἰς τὸν τῶν εὐζώνων τρόπον καθωπλισμένοι τρισχίλιοι, χρυσοῦς ἔχοντες στεφάνους. (5) Ἐπὶ δὲ τούτοις Θρᾷκες τρισχίλιοι, καὶ Γαλάται πεντακισχίλιοι. Τούτοις ἐπέβαλλον Μακεδόνων δισμῦριοι καὶ χαλκᾶσπιδες πεντακισχίλιοι, ἄλλοι δ' ἀργυράσπιδες, οἷς ἐπηκολούθει μονομάχων ζεύγη δια-

LIBRI TRICESIMI PRIMI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUIÆ.

(I.) Legatio Rhodiorum Roman.

Per id tempus Cnossii et Gortynii bellum cum Rhauciis gerebant, ioto fœdere inter ipsos, quod et jurejurando firmaverant, non prius se bellandi finem facturos, quam Rhancum vi expugnassent. (2) Rhodii, cognita senatus voluntate de Cauniis, quum viderent nihil remittere Romanorum iram, obsecuti per omnia eorum responsis, legationem Romanam miserunt, cujus princeps Aristoteles erat. (3) His mandatum erat, ut societatis iterum mentionem facerent, in eamque curam incumberent. II quum media æstate in urbem venissent, et, dato ipsis senatu, post expositum Rhodiorum obsequium in omnibus quæ imperata fuerant, ad societatem multis variisque rationibus patres essent hortati: (4) senatus ita respondit, ut nulla mentione amicitiz facta, societatem quod attinet, non decere se in præsentia diceret, Rhodiis eam indulgere.

(II.) Legatio Gallogræcorum.

II. Legatis, qui a Gallogræcis fuerant missi, permiserunt patres, suis ut legibus uterentur; modo intra proprias habitationes sese continerent, et extra fines armati non prodirent.

(III.) Res Antiochi Epiphanis.

III. Antiochus, quum rescivisset de ludis, ab Emilio Paulo Romanorum imperatore celebratis in Macedonia, volens magnificentia superare Paulum, ad civitates misit oratores sacrosque legatos, qui nunciarent ludos, quos ad Daphnen esset exhibiturus: quo factum est, ut ingenti studio Græci ad eum convenirent. (2) Totius celebritatis initium fecit a pompa, quæ tali modo ducta est. (3) Præibant hominum ætate florentium millia quinque, Romanorum iostar armatorum, cum hamatis loriceis. Sequebantur continenter Mysi totidem: (4) ab his Cilicum tria millia, in modum levis armaturæ instructorum, aureas coronas gestantium. (5) Post hos Thracum tria, et Galatarum quinque millia. His accedebant Macedonum viginti millia, senes cum scutis quinque mille, alique cum argenteis; quos sequebantur gla-

κόσια τεσσαράκοντα. (6) Τούτων κατόπιν ἦσαν ἱππεῖς Νισαῖοι μὲν χίλιοι, πολιτικοὶ δὲ τρισχίλιοι, ὧν οἱ μὲν πλείους ἦσαν χρυσοφόροι καὶ χρυσοστέφανοι, οἱ δ' ἄλλοι ἀργυροφόροι. (7) Μετὰ δὲ τούτους ἦσαν οἱ λεγόμενοι ἑταῖροι ἱππεῖς· οὗτοι δὲ ἦσαν εἰς χιλίους, πάντες χρυσοφόροι. Τούτοις συνεχὲς ἦν τὸ τῶν φίλων σύνταγμα, ἴσον καὶ κατὰ τὸ πλῆθος καὶ κατὰ τὸν κόσμον. (8) Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐπιλεκτοὶ χίλιοι· οἷς ἐπηκολούθει τὸ καλούμενον Ἄγημα, κράτιστον εἶναι δοκοῦν σύστημα τῶν ἱππέων, περὶ χιλίους. (9) Τελευταῖα δ' ἦν ἡ κατάφρακτος ἵππος, οἰκείως τῇ προσηγορίᾳ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀνδρῶν ἐσκεπασμένων τοῖς ὅπλοις. Ἦσαν δὲ καὶ αὐτοὶ χίλιοι καὶ πεντακόσιοι. (10) Πάντες δ' οἱ προειρημένοι εἶχον πορφυρὰς ἐραπτιδας, πολλοὶ δὲ καὶ διαχρύσους καὶ ζωνάδας. (11) Ἐπὶ δὲ τούτοις ἔξιπα μὲν ἦν ἑκατὸν, τέθριππα δὲ τεσσαράκοντα· ἔπειτα ἐλεφάντων ἄρμα καὶ συνωρίς· καθ' ἓνα δὲ εἵποντο ἐλέφαντες διεσκευασμένοι τριάκοντα καὶ ἕξ. (12) Τὴν δ' ἄλλην πομπὴν λέγειν ἐστὶ δυσέρικτον, ὥς ἐν κεφαλῇ δὲ λεχτέον. Ἐφηβοὶ μὲν γὰρ ἐπόμπευσαν εἰς ὀκτακοσίους, χρυσοὺς ἔχοντες στεφάνους· βόες δ' εὐτραφεῖς περὶ χιλίους· θεωρίαι δὲ βραχὺ λείπουσαι τριακοσίων· ἐλεφάντων δ' ὀδόντες ὀκτακόσιοι. (13) Τὸ δὲ τῶν ἀγαλμάτων πλῆθος οὐ δυνατόν ἐξηγήσασθαι. Πάντων γὰρ τῶν παρ' ἀνθρώπων λεγομένων ἢ νομιζομένων θεῶν ἢ δαιμόνων, προσέτι δὲ ἡρώων, εἰδωλα διήγετο, τὰ μὲν κεχρυσωμένα, τὰ δ' ἡμφιεσμένα στολαῖς διαχρύσει· (14) καὶ πᾶσι τούτοις οἱ προσήκοντες υἱοὶ κατὰ τὰς παραδεδομένας ἱστορίας ἐν διασκευαῖς πολυτελεῖσι παρέκειντο. (15) Εἶπετο δ' αὐτοῖς καὶ Νυκτὸς εἰδολὸν καὶ Ἡμέρας, Ἰῆς τε, καὶ Οὐρανοῦ, καὶ Ἡοῦς, καὶ Μεσημβρίας. (16) Τὸ δὲ τῶν χρυσμάτων καὶ ἀργυρωμάτων πλῆθος οὕτως ἀν τις ὑπονόησειεν, ὅσον ἦν· ἐνὸς γὰρ τῶν φίλων, Διονυσίου τοῦ ἐπιστολογράφου, χίλιοι παῖδες ἐπόμπευσαν, ἀργυρώματα ἔχοντες, ὧν οὐδὲν ἔλαττον ὅλην εἶχε δραχμῶν χιλίων. (17) Βασιλικοὶ δὲ παῖδες παρῆλθον ἑξακόσιοι, χρυσώματα ἔχοντες. Ἐπειτα γυναῖκες ἐκ χρυσῶν καλπίδων μύροις ἑβραῖνον, εἰς διακοσίας. (18) Ταύταις δ' ἐξῆς ἐπόμπευσον, ἐν χρυσόποσι μὲν φορεοῖς, ὀγδοήκοντα γυναῖκες· ἀργυρόποσι δὲ, πεντακόσιαι καθήμεναι, πολυτελεῖς διεσκευασμέναι. (19) Καὶ τῆς μὲν πομπῆς τὰ ἐπιφανέστατα ταῦτα ἦν.

IV. Ἐπιτελεσθέντων δὲ τῶν ἀγώνων καὶ μονομαχιῶν καὶ κυνηγεσίων, κατὰ τριάκονθ' ἡμέρας, ἐν αἷς τὰς θεάς συντέλει, πέντε μὲν τὰς πρώτας ἐν τῇ γυμνασίῳ πάντες ἐν χρυσῶν ὀκλίῳ ἡλείφοντο κροκίνῳ μύρῳ. (2) Ἦν δὲ ταῦτα πεντεκαίδεκα, καὶ κινναμομίνου τὰ ἴσα, καὶ ναρδίνου. Παραπλησίως δὲ καὶ ταῖς ἐξῆς εἰσφέρειτο θήληνον, ἀμαράκινον, ἱρινον, πάντα διαφέροντα ταῖς εὐωδίαις. (3) Ἔστρωτο δὲ εἰς εὐωχίαν ποτὲ μὲν χίλια τρίκλινα, ποτὲ δὲ χίλια πεντακόσια, μετὰ τῆς πολυτελεστάτης διασκευῆς. (4) Ὁ δὲ χειρισμὸς ἐγίνετο τῶν πραγμάτων δι' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. Ἴππον γὰρ ἔχων εὐτελεῖ, παρέτρεχε παρὰ τὴν πομπήν,

diatorum paria ducenta et quadraginta. (6) Horum a tergo fuerunt equites Nisæi mille, urbani vero ter mille, quorum plerique cum aureis phaleris et coronis, alii cum argenteis. (7) His succedebant equites, qui amici et sodales vocantur, circiter mille, aureis phaleris omnes ornati. Quibus proxima fuit amicorum legio, numero illis par et ornatu. (8) Post hos delecti mille progressi sunt; quos secutum est Agema quod vocatur, quod validissimum habetur equitum corpus: et hi mille erant numero. (9) Postremi fuere cataphracti equites, ab armis nomen habentes, quibus et viri et equi tecti sunt, quingenti supra mille. (10) Erant autem omnibus istis, quos modo recensuimus, paludamenta purpurea, quibusdam auro distincta, aut animantium imaginibus picturata. (11) Currus sejuges centum erant, quadrigæ vero quadraginta [cō?], tum currus elephantis quatuor junctus sequebantur, et bigæ duobus elephantis. Singuli deinde elephantis instructi triginta sex. (12) Reliquum vero pompæ apparatus oratione persequi difficile fuerit: summam tamen nonnihil dicendum. Adolescentes puberes circiter octingenti progressi, aureis coronis ornati: boves opimi ad mille: legationes ad celebranda solennia a civitatibus missæ, paulo minus trecentæ: elephantorum dentes octingenti. (13) Imaginum vero numerum referre nemo queat. Omnium enim quotquot apud homines vel creduntur vel dicuntur esse dii aut demones, tum heroum omnium, simulacra gestabantur, alia inaurata, alia stolis auro distinctis induta. (14) Atqui cunctis his, cum sumtuoso apparatu, adjecta erant symbola, quæ secundum fabulas quæ de unoquoque tradi solent, cuique conveniunt. (15) Sequebantur etiam imagines Noctis, et Diei, et Terræ, Coeli, Auroræ, Meridiei. (16) Aurææ vero argentæe vel supellectilis vim ac multitudinem, quanta fuerit, sic quispiam animo conceperit. Dionysii, unius ex regis amicis, qui erat ei ab epistolis, pueri mille in eo pompæ ductu incodebant, argentea vasa gestantes, quorum nullum minus pendebat mille drachmis. (17) Regis autem sexcenti pueri illos consequebantur, aurea gestantes vasa. Deinde mulieres circiter trecentæ ex aureis urnis unguentum aspergentes. (18) His proximæ fuerunt feminae magnifice exornatæ, octoginta, insidentes lecticis, quarum pedes auro, et quingentæ lecticis, quarum pedes argento fulgebant. (19) Et in pompa quidem hæc maxime erant illustria.

IV. Deinde vero quum peragerentur ludi, et gladiatoria certamina, et venationes; per triginta dies, quibus edebat ista spectacula, quinque prioribus diebus, quicumque in gymnasium venissent, ex aureis vasis ungebantur crocino oleo, [quinque sequentibus] cinnamomino, dein nardino. tum telino, [ex fœnogræco,] tum amaracino, denique lilia ceo; (2) quorum unumquodque odoris suavitate præstabat aderant autem uniuscujusque generis [quotidie] quinque cima vasa. (3) Ad epulas sternebantur alias mille triclinia, alias quingenta supra mille, cum adparatu sumtuosissimo. (4) Totum autem negotium per ipsum regem administrabatur; qui, vili vectus equo, et pompam intercursans,

τοὺς μὲν προάγειν κελεύων, τοὺς δ' ἐπέχειν. (5) Κατὰ δὲ τοὺς πότους αὐτοὺς ἐπὶ τὰς εἰσόδους ἐφιστάμενος, οὓς μὲν εἰσήγεν, οὓς δ' ἀνέκλινε· καὶ τοὺς διακόνους τοὺς τὰς παραθέσεις φέροντας αὐτοὺς εἰσήγαγεν. (6) Καὶ περιπορευόμενος, οὗ μὲν προσεκάθιζεν, οὗ δὲ προσανέπιπτε· καὶ ποτὲ μὲν ἀποθέμενος μεταξὺ τὸν ψωμὸν, ποτὲ δὲ τὸ ποτήριον, ἀνεπήδα, καὶ μετανίστατο, καὶ περιγίει τὸν πότον, προσπόσει λαμβάνων ὄρθος, ἄλλοτε παρ' ἄλλοις, ἅμα δὲ καὶ τοῖς ἀκροάμασι προσπαίζων. (7) Προϊούσης δ' ἐπὶ πολὺ τῆς συνουσίας, καὶ πολλῶν ἤδη κεχωρισμένων, ὑπὸ τῶν μίμων ὁ βασιλεὺς εἰσεφέρετο ὅλος κεκαλυμμένος, καὶ εἰς τὴν γῆν ἐτίθετο, ὡς εἰς ὧν ὅητα τῶν μίμων. (8) Καὶ τῆς συμφωνίας προκαλουμένης, ἀναπηδήσας ὠρχεῖτο, καὶ ὑπεκρίνετο μετὰ τῶν γελωτοποιῶν, ὥστε πάντας αἰσχυνομένους φεύγειν. (9) Ταῦτα δὲ πάντα συνετελέσθη, ἐξ ὧν τὰ μὲν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐνοσφίσατο, παρασπονδήσας τὸν Φιλομήτορα βασιλέα, παιδίσκον ὄντα· τὰ δὲ καὶ τῶν φίλων συμβαλλομένων. (10) ἱεροσολῆται δὲ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν.

(Legatio CI.)

V. Μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν ἀγώνων, ἄρτι τούτων γεγονότων, ἦχον οἱ περὶ τὸν Τιθέριον πρεσβευταί, κατασκόπων ἔχοντες τάξιν. (2) Οἷς οὕτως ἐπιδεξίως ἀπήντησεν Ἀντίοχος καὶ φιλοφρόνως, ὥστε μὴ οἶον τοὺς περὶ τὸν Τιθέριον ὑποπτεῦσαι τι περὶ αὐτοῦ πραγματικόν, ἢ παρατριβῆς ἔμφρασιν ἔχον ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλὰ καὶ τῶν λεγόντων τι τοιοῦτον καταγινώσκειν, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κατὰ τὴν ἀπάντησιν φιλάνθρωπίας. (3) ὃς γε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τῆς αὐλῆς παρεχώρησε τοῖς πρεσβευταῖς, μικροῦ δὲ καὶ τοῦ διαδήματος, κατὰ τὴν ἐπίφασιν. (4) καίπερ οὐκ ὦν τῇ προαιρέσει τοιούτους, ἀλλὰ τούναντίον ἀλλοτριώτατα διακείμενος πρὸς Ῥωμαίους.

II. — RES GESTÆ ANNO DXC.

(I.) Legatio CIV.

VI. Εἰς τὴν Ῥώμην παραγεγονότων πρεσβευτῶν πλειόνων καὶ ἐτέρων, ἐπιφανεστάτων δὲ, παρὰ μὲν Ῥοδίων τῶν περὶ Ἀστυμήδην, παρὰ δὲ τῶν Ἀχαιῶν τῶν περὶ Εὐρέαν καὶ Ἀναξίδαμον καὶ Σάτυρον, παρὰ δὲ Προυσίου τῶν περὶ Πύθωνα, τούτοις ἐχρημάτισεν ἡ σύγκλητος. (2) Οἱ μὲν οὖν παρὰ τοῦ Προυσίου κατηγορίαν ἐποιῶντο Εὐμένους τοῦ βασιλέως φάσκοντες, αὐτῶν τε τινὰ χωρία παραιρεῖσθαι τὸν Εὐμένην, καὶ τῆς Γαλατίας οὐκ ἀφίστασθαι τὸ παράπαν, οὐδὲ πειθαρχεῖν τοῖς τῆς συγκλήτου δόγμασιν. (3) ἀλλὰ τοὺς τὰ σφέτερα μὲν φρονούντας σωματοποιεῖν, τοὺς δὲ τὰ Ῥωμαίων αἰρουμένους, καὶ βουλομένους πολιτεύεσθαι τοῖς τῆς συγκλήτου δόγμασιν ἀκολούθως, κατὰ πάντα τρόπον ἐλαττοῦν. (4) Ἦσαν δὲ τινες πρε-

alios jubebat progredi, alios sistere gradum. (5) In conviviis, stans in aditibus cœnaculorum, alios introducebat, aliis loca in lectulis assignabat : ministrorumque, qui ferula portabant, dux ipse erat. (6) Tum mensas circumambulans, nunc assidebat, nunc accumbebat : nonnumquam rursus inter edendum bibendumve posita subito bucca vel poculo prosiliens alio se conferebat, circumibatque compotantium mensas, et propinationes ab aliis atque aliis hic ibi adstans accipiebat, simulque interim cum eis, qui festivum quidpiam recitabant, jocabatur. (7) Tum, ubi productum jam in longum esset convivium, multique jam excessissent, regem histriones mini, totum vestibus occultum, producebant, et humi ponebant, velut unum quemdam ex suis consortibus. (8) Is autem, musicorum concentu provocatus, prosiliebat saltabatque, histrionem agens cum ridiculis scurris, adeo ut præ pudore omnes diffugerent. (9) Celebrata autem atque perfecta sunt ista omnia partim ex eis opibus, quas Antiochus, violato fœdere pueri regis Philometoris, ex Ægypto abstraxerat; partim ex eis, quas contulerunt amici; (10) maximam vero partem, ex spoliis templorum, quæ compilaverat.

V. Mox a confectis istis ludis, legatus ad Antiochum venit Tiberius (Gracchus), ad explorandum rerum statum Roma missus. (2) Quem ea dexteritate rex excepit, ut non solum, moliri eum res novas, nihil suspicaretur Gracchus, aut ullum signum animadverteret animi, propter illa, quæ Alexandriæ acciderant, subalienati; sed etiam omnibus illis sese opponeret, qui ejusmodi aliquid in Antiochum dicerent. Tantam humanitatem in eo congressu Graccho rex exhibuerat : (3) qui, ut cetera taceam, aula etiam concessit legatis, et ipso quoque, prope dixerim, diademate, in speciem quidem. (4) Quamquam non ad Romanos voluntas ejus inclinabat, sed ab eis potius erat alienissimus.

(I.) Legationes Prusiæ, Rhodiorum, Achæorum.

VI. Venerant Romam legationes complures, inter quas eminebant hæ : ab Rhodiis Astymedes; ab Achæis Eumenes, Anaxidamus et Satyrus; a Prusia Pytho : atque his omnibus senatus est datus. (2) Legatus Prusiæ accusabat regem Eumenem; quædam loca ab eo sibi adempta conquerens, et quod a Galatia nullo modo abstineret, nec senatus decretis morem gereret; (3) sed eos quidem, qui ipsius partes sequerentur, aleret omnibusque rebus ornaret; eos vero, qui Romanarum partium essent, et ex senatus decretis administrari rempublicam cuperent, quovis modo atterere conaretur. (4) Aderant et e civitatibus Asiaticis nonnulli,

σβευται καὶ παρὰ τῶν τῆς Ἀσίας πόλεων, οἱ κατηγοροῦν τοῦ βασιλέως, ἔμφρασιν ποιοῦντες τῆς πρὸς τὸν Ἀντίοχον κοινοπραγίας. (6) Ἢ δὲ σύγκλητος διακούσασα τῶν κατηγορούντων, οὐτ' ἀπέριπτε τὰς διαβολάς, οὐτ' ἐξέφαινε τὴν ἑαυτῆς γνώμην, ἀλλὰ συνετήρει παρ' ἑαυτῇ, διαπιστοῦσα καθόλου τοῖς περὶ τὸν Εὐμένην καὶ τὸν Ἀντίοχον. (6) τοῖς γε μὴν Γαλάταις αἰεὶ τι προσετίθει καὶ συνεπίσχυε περὶ τῆς ἐλευθερίας. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Τιβέριον, ἥκοντες ἀπὸ τῆς πρεσβείας, οὐδὲν περιττότερον ἡδυνήθησαν οὐτ' αὐτοὶ διαλαβεῖν, οὔτε τῇ συγκλήτῃ διασαφῆσαι περὶ τῶν κατὰ τὸν Εὐμένην καὶ τὸν Ἀντίοχον, ἤπειρ ἂν καὶ πρότερον ὄντες ἐν τῇ Ρώμῃ διελάμβανον. (8) Οὕτως αὐτοὺς οἱ βασιλεῖς ἐξετέμοντο τῇ κατὰ τὴν ἀπάντησιν φιλανθρωπία.

VII. Μετὰ δὲ ταῦτα προσκαλεσαμένη τοὺς Ῥοδίους, διήκουε τούτων. (2) Ὁ δ' Ἀστυμήδης εἰσελθὼν, μετρίως ἔστη καὶ βέλτιον ἢ κατὰ τὴν πρὸ ταύτης πρεσβείαν. (3) Ἀφόμενος γὰρ τοῦ κατηγορεῖν τῶν ἄλλων, ὥρμησεν ἐπὶ τὸ παραιτεῖσθαι, καθάπερ οἱ μαστιγοῦμενοι τὰς πληγὰς φάσκων, ἱκανοὶς προστίμοις περιπετωκέναι τὴν πατρίδα, καὶ μείζονος τῆς ἁμαρτίας. (4) Καὶ προσθέμενος ἐξηγεῖτο τὰς ἐλαττώσεις, κεφαλαίως διεξιών, πρῶτον μὲν ὅτι Λυκίαν καὶ Καρίαν ἀπολωλέκασιν, εἰς ἣν ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐδαπάνησαν χρημάτων ἱκανὸν πλῆθος, τρισσὺς πολέμους ἀναγκασθέντες πολεμεῖν αὐτοῖς, νυνὶ δὲ προσδύων ἐστέρηνται πολλῶν, ὧν ἐλάμβανον παρὰ τῶν προσηρμένων. (5) Ἀλλ' ἴσως, ἔφη, ταῦτα μὲν ἔχει λόγον· καὶ γὰρ ἐδώκαθ' ὑμεῖς αὐτὰ τῷ δήμῳ, μετὰ χάριτος τὴν εὐνοίαν * καὶ χαρίζοντες αὐτὰ, κατὰ λόγον ἔδοκεῖτε τοῦτο πράττειν, ἐμπεσοῦσης τινὸς ὑποφίας καὶ διαφορᾶς ὑμῖν. (6) Ἀλλὰ Κᾶνὼν ὀήπου διακοσίων ταλάντων ἐξηγοράσαμεν παρὰ τῶν Πτολεμαίου στρατηγῶν, καὶ Στρατονίκειαν ἐλάβομεν ἐν μεγάλῃ χάριτι παρ' Ἀντίοχου τοῦ Σελεύκου. (7) καὶ παρὰ τούτων τῶν πόλεων ἀμφοτέρων ἑκατὸν καὶ εἴκοσι τάλαντα τῷ δήμῳ πρόσδοδος ἔπιπτε καθ' ἕκαστον ἔτος. (8) Τούτων ἀπασῶν ἐστερήμεθα τῶν προσδύων, θέλοντες πειθαρχεῖν τοῖς ὑμετέροις προσταγμασιν. (9) Ἐξ ὧν μείζονα φόρον ἐπιτεθείκατε τοῖς Ῥοδίοις τῆς ἀγνοίας, ἢ Μακεδόσι τοῖς διὰ παντὸς πολεμίοις ὑμῖν ὑπάρξασι. (10) Τὸ δὲ μέγιστον σύμπτωμα τῆς πόλεως καταλέλυσται γὰρ ἡ τοῦ λιμένος πρόσδοδος, ὑμῶν Δῆλον μὲν ἀτελῇ πεποιηκότων, ἀφηρημένων δὲ τὴν τοῦ δήμου πάβησιν, δι' ἧς καὶ τὰ κατὰ τὸν λιμένα καὶ τὰλλα πάντα τῆς πόλεως ἐτύγχανε τῆς ἀρμοζούσης προστασίας. (11) Ὅτι δὲ τοῦτ' ἔστιν ἀληθές, οὐ δυσχερὲς καταμαθεῖν. (12) Τοῦ γὰρ ἐλλιμενίου κατὰ τοὺς ἀνώτερον χρόνους εὐρίσκοντος ἑκατὸν μυριάδας δραχμῶν, νῦν εὐρίσκει πεντεκαίδεκα μυριάδας· ὥστε καὶ λίαν, ὧ ἀνδρες Ῥωμαῖοι, τὴν ὑμετέραν ὀργὴν ἔφθαι τῶν κυρίων τόπων τῆς πόλεως. (13) Εἰ μὲν οὖν συμβεβῆκε πάνδημον γεγενῆναι τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἀλλοτριότητα τοῦ δήμου, τάχα ἴσως ἔδοκεῖτε καὶ ὑμεῖς εὐλόγως ἐπίμονον

qui regem accusabant, et inivit ab eo societatem cum Antiocho significabant. (5) His auditis, senatus neque criminationes respuit, neque mentem aperuit suam, sed clam apud se habuit, Eumeni atque Antiocho omnino diffidens. (6) At Gallis tamen interim aliquid semper adjiciebat, et in libertate vindicanda adjuvabat. (7) Neque vero Tiberius (Gracchus), ex Asiatica legatione reversus, certius quidquam de Eumenis et Antiochi consiliis, neque ipse statuere, neque senatui renunciare potuit, quam quæ jam ante, quum Roma profiscisceretur, statuerat. (8) Adeo comitate sua reges in mutuis congressibus ipsum fefellerunt.

VII. Introducti deinde sunt in curiam Rhodii, auditique. (2) Fuit tum Astymedis moderata oratio, ac probatior quam priore legatio. (3) Omissa enim criminatione aliorum, id unum egit, ut ad instar eorum, qui flagellantur, majus supplicium deprecarentur; satis penarum dedisse patriam dicens, et longe supra delictum. (4) Addebat deinde breviter particularem detrimentorum enumerationem. Primum, Lyciam Cariamque Rhodios amisisse, quæ inde ab initio magnis impensæ constitissent impensis, quod tria bella adversus ipsos sustinere fuissent coacti: nunc vero redditibus multis esse privatos, quos ex illis populis percepissent. (5) Sed hæc, ait, fortasse aliquam rationem habent: ipsi enim populo nostro beneficii loco dederatis; qui nunc cum beneficium vestrum revocastis, suspicione quadam et controversia interveniente, visi vobis estis jure vestro uti. (6) At enim Caunum a Ptolemæi ducibus talentis ducentis redemimus, iidemque Stratoniceam pro magno beneficio ab Antiocho Seleuci accepimus; (7) quarum urbium utraque centum viginti talenta quotannis civitati nostræ pendebat. (8) His omnibus redivitis privati sumus, dum jussis vestris morem volumus gerere. (9) Itaque Rhodii propter delictum, ex imprudentia profectum, gravius a vobis sunt multati, quam Macedones, perpetui hostes vestri. (10) Præcipua vero Rhodiorum calamitas illa est, quod portus vectigal amisit, quum et Delum jusseritis esse immunem, et populo libertatem ademertis statuendi, sicut ante faciebat, cum de eis quæ ad portum attinent, tum de ceteris publicis rebus. (11) Id ita esse, nullo negotio potest intelligi. (12) Portorium enim, quod superioribus temporibus decies centena drachmarum millia conficiebat, nunc ad centum quinquaginta millia vix pervenit. Adeo in potissima quæque urbis nostræ loca ira vestra, Patres conscripti, maxime incumbit. (13) Quod si igitur publico consilio peccatum a Rhodiis adversus vos esset, alienatusque a vobis populus esset, fortasse et vobis justa foret causa,

καὶ δυσπαραίτητον ἔχειν τὴν ὀργήν. (14) Εἰ δὲ σα-
φῶς ἴστε, παντάπασιν ὀλίγους γεγονότας αἰτίους τῆς
τοιαύτης ἀλογίας, καὶ τούτους ἅπαντας ἀπολωλότας
ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δήμου, (15) τί πρὸς τοὺς μηδὲν αἰτίους
ἀκαταλλάκτως ἔχετε; Καὶ ταῦτα, πρὸς τοὺς ἄλλους
ἅπαντας εἶναι δοκοῦντες πράστατοι καὶ μεγαλοφυότα-
τοι. (16) Διόπερ, ὦ ἄνδρες, ἀπολωλεκῶς ὁ δῆμος τὰς
προσόδους, τὴν παρῆρσιν, τὴν ἰσολογίαν, ὑπὲρ ὧν
τὸν πρὸ τοῦ χρόνον πᾶν ἀναδεχόμενος διατετέλεκεν,
(17) ἀξιοῖ καὶ δεῖται πάντων ὑμῶν, ἱκανὰς ἔχειν πλη-
γὰς, λήξαντας τῆς ὀργῆς διαλυθῆναι, καὶ συνθέσθαι
τὴν συμμαχίαν, ἵνα γένηται τοῦτο ἐμφανὲς ἅπασιν,
ὅτι τὴν μὲν ὀργὴν ἀποτέθεισθε τὴν πρὸς Ῥοδίους, ἀνα-
κεχωρήκατε δ' ἐπὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς αἵρεσιν καὶ φιλίαν.
(18) Τούτου γὰρ χρεῖαν ἔχει νῦν ὁ δῆμος, οὐ τῆς διὰ
τῶν ὅπλων καὶ στρατιωτῶν συμμαχίας. Ταῦτα μὲν
οὖν καὶ τούτοις παραπλήσια διαλεχθεὶς Ἀστυμήδης,
ἐδόκει περπόντως τοῖς καιροῖς πεποιθῆσθαι τοὺς λόγους.
(19) Πλείστα γὰρ μὴν συνήρῃσαν τοῖς Ῥοδίοις πρὸς τὸ
τυχεῖν τῆς συμμαχίας οἱ περὶ τὸν Τιθέριον, ἄρτι πα-
ραγεγονότες. (20) Οὗτοι γὰρ, ἀπομαρτυρήσαντες, πρῶ-
τον μὲν, πᾶσι τοῖς τῆς σύγκλητος δόγμασι πεπειθα-
ρχημένοι τοὺς Ῥοδίους, ἔπειτα πάντας τοὺς αἰτίους τῆς
ἁλλοτριότητος κατακεκρίσθαι θανάτου παρ' αὐτοῖς,
ἤττησαν τοὺς ἀντιλέγοντας, καὶ ἐποιήσαντο τὴν πρὸς
Ῥωμαίους συμμαχίαν.

Legatio CV.

VIII. Μετὰ τινὰ χρόνον εἰσῆλθον οἱ παρὰ τῶν
Ἀχαιῶν πρέσβεις, ἔχοντες ἐντολὰς ἀκολούθως ταῖς
ἀποκρίσεσιν, αἷς πρότερον ἔλαβον. (2) Αὖται δ' ἦσαν,
διότι θαυμάζουσι, πῶς, ὑπὲρ ὧν αὐτοὶ κεχρίκασι, περὶ
τούτων αὐτοὺς παρακαλοῦσι κρίνειν. (3) Διὸ τότε
παρῆσαν οἱ περὶ τὸν Εὐρέαν, ἄλλιν ἐξ ἀρχῆς ἐμφανί-
ζοντες, διότι τὸ μὲν ἔθνος οὔτε δικαιολογουμένων ἀκήκοε
τῶν κατητιωμένων, οὔτε κρίσιν οὐδεμίαν πεποιθῆται
περὶ αὐτῶν. (4) τὴν δὲ σύγκλητον ἀξιοῖ, πρόνοιαν
ποιήσασθαι τῶν ἀνθρώπων, ἵνα κρίσεως τύχῃσι, καὶ
μὴ καταφθαρῶσιν ἄκριτοι. (5) καὶ μάλιστα μὲν αὐτὴν
ἐξετάσασαν διασαφῆσαι τοὺς ἐνόχους ὄντας τοῖς ἐγκλή-
μασιν· εἰ δὲ διὰ τοὺς περισπασμούς αὐτὴ μὴ δύναται
τοῦτο ποιῆσαι, τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπιτρέψαι περὶ τοῦ πρά-
γματος, οἱ πειράσσονται μισοπονηρῶς χρῆσασθαι τοῖς
αἰτίοις. (6) Ἡ δὲ σύγκλητος, διακούσασα τῶν πρε-
σβευτῶν, ἀκολούθως ταῖς ἐντολαῖς διαλεγόμενων, καὶ
δυσχερστοῦσα διὰ τὸ πανταγρόθεν ἐξελέγχεσθαι. (7) τό-
τε γὰρ κρίνειν οὐκ ἐνόμιζεν αὐτῇ καθήκειν, τό τε χωρὶς
κρίσεως ἀπολύειν τοὺς ἄνδρας, πρόδηλον ἔχειν ἐδοκεῖ
τὸν ὀλεθρον τοῖς φίλοις αὐτῶν. (8) Διόπερ ἀναγκαζο-
μένη, καὶ βουλομένη παρελθεῖν καθόλου τὴν ἐλπίδα
τῶν πολλῶν ὑπὲρ τῆς τὴν κατεχομένων σωτηρίας, ἵνα
συμμύσαντες πειθαρχῶσιν, ἐν μὲν Ἀχαΐα τοῖς περὶ
τὸν Καλλικράτην, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πολιτεύμασι τοῖς

cur in suscepta ira inexorabiles permaneretis. (14) Nunc
quum liquido vobis constet, paucorum culpa id delictum
esse admissum, eosque omnes a populo suppliciiis esse af-
fectos, (15) quid est, cur placari erga eos, qui nihil delique-
runt, nolitis? vos, qui benignitate et magnanimitate, quam
aliis omnibus praestitistis, ceteros universos populos longe
antecellit. (16) Omnibus igitur vectigalibus suis nudatus
populus, libertate etiam et juris aequitate amissa; quas res
ut retineret, nullum ad hanc usque diem laborem, nullam
aerumnam recusavit; (17) postulat nunc a vobis, Romani,
petitque, ut post poenas exactas, pro delicto satis grandes,
posita ira redire in gratiam, societatemque secum velitis
inire; quo omnes intelligant, vos non amplius populo Rho-
dio iratos, ad pristinam mentem et benevolentiam rediisse,
qua olim eum complectebamini. (18) Hoc enim est, quo
nunc patriae nostrae est opus, non autem belli et armorum
ulla societate. Haec similique his quum dixisset Astyme-
des, visa omnibus illius oratio praesenti Rhodiorum statim
convenire. (19) Plurimum tamen Rhodios ad impetrandam
societatem Tiberius adjuvit, nuper ex Asiatica legatione
reversus. (20) Qui quum renunciasset, omnibus patrum
decretis obtemperatum fuisse a Rhodiis, deinde omnes apud
eos capitis fuisse damnatos, quorum opera alienatus popu-
lus fuerat a Romanis, dicentibus contrarium os obturavit,
et ut societatem Romani cum Rhodiis inirent, pervicit.

Achaeorum legatio.

VIII. Aliquanto post Achaeorum legati in curiam sunt in-
gressi, convenientia habentes mandata ei responso, quod
a senatu ante acceperant. (2) Responsum nempe fuerat,
mirari populum Romanorum Achaeos, qui, in quos homines
jam ipsi pronunciavissent sententiam, eorumdem causam
rursus ut senatus cognoscat, postularent. (3) Idcirco le-
gatio haec fuerat missa, cujus princeps Euræas, ut patribus
iterum confirmaret, neque in iudicio umquam auditos fuisse
ab Achæis eos, qui apud Romanos fuerant accusati, neque
ullam adversus ipsos sententiam ab iis esse pronunciatam.
(4) Propterea postulare Achæos a senatu, ut cognosci de
eorum hominum causa jubeat, neque indemnatos perire
miseros patiatur. (5) Quod si posset fieri, maxime optare
Achæos, ut senatus ipse, re inquisita, quinam ex his fontes
sint, sua sententia declaret: sin hoc per alias occupationes
non licet, negotium Achæis ut permitterent, qui odium
suum erga improbos in scelerum auctoribus sint palam fa-
cturi. (6) In hanc sententiam, sicut mandatum fuerat,
disserentes legatos quum audissent patres, incessit eorum
animos dubitatio, quid esset opus facto, quoniam, quidquid
statuerent, in reprehensionem erant incursuri. (7) Nam ut
iudicium de reis peragerent, convenire sibi non arbitraban-
tur; sine iudicio autem eos dimittere, cum manifesta per-
niciæ eorum erat conjunctum, qui populi Romani sectam
sequebantur. (8) Itaque partim coacti patres, partim spem
omnem praecidere volentes populo Achaeorum de eorum sa-

δοκοῦσιν εἶναι Ῥωμαίων φίλοις ἔγραψαν ἀπόκρισιν τοιαύτην· (9) ὅτι ἡμεῖς οὐχ ὑπολαμβάνομεν συμφέρειν, [οὔτε ἡμῖν,] οὔτε τοῖς ὑμετέροις δῆμοις, τοῦτους τοὺς ἀνδρας ἐπανελθεῖν εἰς οἶκον. (10) Ταύτης δὲ τῆς ἀποκρίσεως ἐκπεσούσης, οὐ μόνον περὶ τοὺς ἀνακεκλημένους ἐγένετό τις ὁλοσχερῆς ἀθυμία καὶ παράλυσις τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς Ἕλληνας ὥσανει κοινόν τι πένθος· ὅτε δοκούσης τῆς ἀποκρίσεως ὁλοσχερῶς ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας τῶν ἀκληρούντων. (11) Κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα διαγγελθείσης τῆς ἀποκρίσεως τῆς τοῖς Ἀχαιοῖς δεδομένης ὑπὲρ τῶν κατακτιθέντων, τὰ μὲν πλήθη συνετρίβη ταῖς διανοαῖς, καὶ τις ὁδὸν ἀπελπισμὸς ὑπέδραμε τοὺς ἀνθρώπους· (12) οἱ δὲ περὶ τὸν Χάροπα καὶ Καλλικράτην, καὶ πάντες οἱ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως προσεστώτες, μετέωροι πάλιν ἐγενήθησαν.

(II.) Legatio CVI.

IX. Τιβέριος τοὺς Καμμανοὺς, τὰ μὲν βιασάμενος, τὰ δὲ παραλογισάμενος, ὑπηκόους ἐποίησε Ῥωμαίους.

(2) Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην καὶ πλείονων παραγεγονότων, ἐξημέμασεν ἡ σύγκλητος τοῖς περὶ Ἀττάλον καὶ τὸν Ἀθηναῖον. (3) Συνέβαινε γάρ, τὸν Προυσιαν οὐ μόνον αὐτὸν ἐνεργῶς κεχρησθαι ταῖς διαβολαῖς, ταῖς κατὰ τὸν Εὐμένην καὶ τὸν Ἀττάλον, ἀλλὰ καὶ τοὺς Γαλάτας παρωρυγένας, καὶ τοὺς Σελγεῖς, καὶ πλείους ἑτέρους κατὰ τὴν Ἀσίαν, πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. (4) Ὡν χάριν ὁ βασιλεὺς Εὐμένης ἐξαπεστάλαξε τοὺς ἀδελφοὺς, ἀπολογησομένους πρὸς τὰς ἐπιφερομένας διαβολάς. (5) Οἱ καὶ παρελθόντες εἰς τὴν σύγκλητον, ἐνδεχομένως ἔδοξαν πρὸς ἅπαντας τοὺς κατηγοροῦντας ποιήσασθαι τὴν ἀπολογίαν· καὶ τέλος, οὐ μόνον ἀποτρεψάμενοι τὰς ἐπιφερομένας αἰτίας, ἀλλὰ καὶ τιμηθέντες ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἀσίαν. (6) Οὐ μὴν τῆς γε κατὰ τὸν Εὐμένην καὶ κατὰ τὸν Ἀντίοχον ὑποψίας ἔληγεν ἡ σύγκλητος· ἀλλὰ Γάϊον Σουλπίκιον καὶ Μάνιον Σέργιον καταστήσασα πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλεν· (7) ἅμα μὲν ἐποπτεύσοντας τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, ἅμα δὲ τοῖς Μεγαλοπολίταις καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις διευκρινήσοντας περὶ τῆς ἀντιλεγόμενης χώρας· (8) μάλιστα δὲ πολυπραγμονήσοντας τὰ κατὰ τὸν Ἀντίοχον καὶ κατὰ τὸν Εὐμένην, μή τις ἐξ αὐτῶν παρασκευῇ γένηται καὶ κοινοπραγία κατὰ Ῥωμαίων.

(III.) Excerptum Valesianum.

X. Γάϊος ὁ Γάλλος, χωρὶς τῶν ἀρτί ρηθέντων ἀλογημάτων, παραγεγόμενος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐκθέματα κατὰ τὰς πόλεις ἐξέθηκε τὰς ἐπιφανεστάτας· (2) κελεύων, εἰ τις βούλεται κατηγορεῖν Εὐμένους τοῦ βασιλέως, ἅπαντας εἰς Σάρδεϊς ἐπὶ τινα χρόνον ὀρισμένον.

lute, qui tenebantur captivi; ut omnes deinceps labia compescerent, et jussis parerent; in Achala quidem ad Callicratem, in aliis vero civitatibus ad eos, qui Romanæ partis erant, hujusmodi responsum scripserunt: (9) [neque nobis,] neque vestris populis conducibile esse existimamus, ut isti homines in patriam revertantur. (10) Hoc responsum ubi vulgatum est, non solum evocatos consternatio ingens subiit, ut plane animos desponderent, verum etiam communis veluti luctus Græcorum est secutus; quod videretur hoc responso miseris hominibus spes salutis in perpetuum esse præcisa. (11) In Græciam vero postquam nunciatum est idem responsum, quod Achæis dederant Romani super illis, qui accusati fuerant, vulgo omnium dejecti sunt animi, desperatione quadam mentes singulas invadente: (12) at Charops et Callicrates, et quicumque eam sectam sequebantur, nova iterum spe sunt elati.

IX. Tiberius Cammanos, partim vi compulsos, partim dolo circumventos, in populi Romani redegit potestatem.

(II.) Fratres Eumenis Romam legati.

(2) Romam vero quum plures legati venissent, senatus Attalo et Athenæo est datus. (3) Prusias enim non solum ipse omni studio calumniatus erat Eumenem et Attalum, verum etiam Gallos ac Selgenses, multosque alios Asiæ populos, ad faciendum idem incitaverat. (4) Idcirco rex Eumenes fratres Romam miserat, qui ad criminationes in ipsum collatas responderent. (5) Hi igitur curiam ingressi, omnibus, qui aliquid objecissent, non male visi sunt respondisse: ac tandem non solum omnia, quæ objiciebantur, crimina diluerunt, sed etiam honoribus, priusquam in patriam redirent, sunt aucti. (6) At non propterea suspicionem dudum conceptam adversus Eumenem et Antiochum remisit senatus; sed C. Sulpicium et Manium Sergium decrevit legatos, (7) misitque partim ut res Græcorum propius aspicerent, partim ut inter Megalopolitanos et Lacedæmonios controversiam disceptarent, quæ super agro quodam dubii juris fuerat inter ipsos exorta. (8) Præcipuus tamen legationis hujusce erat finis, ut de consiliis Antiochi atque Eumenis diligenter inquirerent, numquid bello necessaria apparerent, ac societatem adversus Romanos junxissent.

(III.) C. Sulpicius Gallus legatione fungitur in Asia.

X. C. Sulpicius Gallus, præter cetera imprudenter facta, quæ proxime commemoravi, in Asiam postquam pervenit, per celeberrimas civitates edicta proposuit, (2) quibus jubebat, ut quicumque Eumenem regem accusare vellet, ad diem certum Sardibus præsto esset. (3) Deinde ipse cum

(3) Μετὰ δὲ ταῦτα παραγεννηθεὶς αὐτὸς εἰς τὰς Σάρδεϊς, ἀποκαθίσας ἐν τῷ γυμνασίῳ, ἐπὶ δέχ' ἡμέρας διήκουε τῶν κατηγορούντων· (4) πᾶσαν ἐπιδεχόμενος αἰσχρολογίαν καὶ λοιδορίαν κατὰ τοῦ βασιλέως, καὶ καθόλου πᾶν ἔλκων πρᾶγμα καὶ κατηγορίαν· (5) ὅτε παρεστηκὼς ἄνθρωπος τῇ διανοίᾳ, καὶ φιλοδοξῶν ἐν τῇ πρὸς Εὐμένην διαφορᾷ.

[X. a. Ὅτι καθόσον ἐδόκουν οἱ Ῥωμαῖοι βαρύτερον τῷ Εὐμένει προσφέρεσθαι, κατὰ τοσοῦτο συνέβαινε τοὺς Ἕλληνας προσικειῖσθαι· φύσει τῶν ἀνθρώπων αἰεὶ τῷ θλιβομένῳ τὴν εὐνοίαν προσνεμόντων.]

(IV.) Excerptum Valesianum.

XI. Κατὰ τὴν Συρίαν Ἀντίοχος ὁ βασιλεὺς, βουλόμενος εὐπορήσαι χρημάτων, προσέθετο στρατεύειν ἐπὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰς τὴν Ἐλυμαΐδα. (2) Παραγενόμενος δ' ἐπὶ τὸν τόπον· καὶ διαφυσθεὶς τῆς ἐλπίδος, διὰ τὸ μὴ συγχωρεῖν τῇ παρανομίᾳ τοὺς βαρβάρους τοὺς οἰκοῦντας περὶ τὸν τόπον· (3) ἀναχωρῶν, ἐν Τάβαις τῆς Περσίδος ἐξέλιπε τὸν βίον· (4) δαιμονήσας, ὡς ἔνιοι φασί, διὰ τὸ γενέσθαι τινὰς ἐπισημασίας τοῦ δαιμονίου κατὰ τὴν περὶ τὸ προειρημένον ἱερὸν παρανομίαν.

(V.) Legatio CVII.

XII. Δημήτριος, ὁ τοῦ Σελεύκου, πολὺν ἤδη χρόνον κατεχόμενος ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὴν δημερίαν, πάλαι μὲν ἐδόκει παρὰ τὸ δίκαιον κατέχεσθαι· (2) δοθῆναι γὰρ ὑπὸ Σελεύκου τοῦ πατρὸς, τῆς ἐκείνου πίστεως ἔνεκεν· Ἀντίοχου δὲ μετεκληφότες τὴν βασιλείαν, οὐκ ὀφείλειν ὑπὲρ ἐκείνου τέκνων δημερεῖν. (3) Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν μὲν πρὸ τοῦ χρόνου ἦγε τὴν ἡσυχίαν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀδυναμίαν· ἦν γὰρ ἔτι παῖς· (4) τότε δὲ τὴν ἀκμαϊοτάτην ἔχων ἡλικίαν, ἐποίησατο λόγους, εἰσελθὼν εἰς τὴν σύγκλητον, ἀξιῶν καὶ παρακαλῶν, κατὰγειν αὐτὸν ἐπὶ τὴν βασιλείαν· καθήκειν γὰρ αὐτῷ μᾶλλον, ἢ τοῖς Ἀντίοχου τέκνοις, τὴν ἀρχήν. (5) Διαθεμένου δὲ καὶ πλείονας λόγους αὐτοῦ πρὸς τὴν προειρημένην ὑπόθεσιν, καὶ μάλιστα προσδραμόντος ἐν τῷ λέγειν, διότι συμβαίνει, καὶ πατρίδα καὶ τροφὸν τὴν Ῥώμην ὑπάρχειν αὐτῷ, καὶ τοὺς μὲν υἱοὺς τῶν ἐκ τοῦ συνεδρίου ἅπαντας ἀδελφῶν ἔχειν διάθεσιν, τοὺς δὲ βουλευτὰς πατέρων, διὰ τὸ παραγενέσθαι μὲν ἔτι νῆπιος, τότε δὲ κατὰ ἡλικίαν ὑπάρχειν ἑτῶν εἰκοσι καὶ τριῶν· (6) ἐνετρέποντο μὲν ἅπαντες ἀκούοντες ἐν ἑαυτοῖς, κοινῇ γε μὴν ἔδοξε τῇ συγκλήτῳ, τὸν μὲν Δημήτριον κατασχεῖν, τῷ δὲ καταλελειμμένῳ παιδὶ συγκατασκευάζειν τὴν ἀρχήν. (7) Τοῦτο δ' ἐποίησεν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὑποδομένη τὴν ἀκμὴν τοῦ Δημητρίου, μᾶλλον δὲ χρίνασα, συμφέρειν τοῖς σφετέροις πράγμασι τὴν νεότητα καὶ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ παιδός, τοῦ διαδε-

Sardes venisset, posita in gymnasio sella, per decem dies accusatoribus vacavit; (4) omnis generis probra ac convicia in regem libentissime admittens, et omnino omnem rem omnemque accusationem in longum trahens: (5) quippe qui vano esset ingenio, atque ex dissensione cum Eumene gloriam captalet.

X. a. Quanto gravius Romani Eumeni succensebant, tanto hunc impensius Græci amplectebantur: qui mos perpetuus ac naturalis hominum est, ut benevolentiam suam ad afflictos convertant.

(IV.) Mors Antiochi Epiphanis.

XI. In Syria, Antiochus rex, pecuniam comparare cupiens, adversus Dianæ templum in Elymaide expeditionem statuit suscipere. (2) Quo cum pervenisset, spe sua frustratus, quod barbari ea loca incolentes tantum scelus fieri prohiberent; (3) regressus, Tabis, quod Persidis oppidum est, e vivis discessit; (4) insaniam, ut quidam aiunt, correptus, ob quædam signa atque ostenta, quæ ob violatam religionem templi ab infesto numine edita erant.

(V.) Demetrius, obses Romæ, frustra petit a Senatu, ut in regnum Syriæ restitatur.

XII. Demetrius, Seleuci filius, cum multis jam annos obses Romæ esset detentus, ille quidem jam dudum injuria detineri se querebatur: (2) datum enim se fuisse a Seleuco patri, fidei illius obsidem: nunc cum patris loco Antiochus regnaret, æquum non esse, ut pro illius filius obses remaneret. (3) Sed hactenus quidem Demetrius, ut qui propter ætatem puerilem præesse rebus suis non posset, nihil moverat. (4) Tunc vero, quum tempus ætatis florentissimæ ageret, in curiam ingressus, a patribus postulavit, petiitque, ut per populum Romanum in regnum restitueretur: ad se enim potius, quam ad Antiochi filios, regnum pertinere. (5) Et eum in hanc sententiam plura disseruisset, atque illud præsertim subinde repetiisset, patriam sibi et altricem terram esse Romam, omnes senatorum filios instar fratrum, ipsos senatores loco patrum, ut qui Romam parvulus venisset, jam autem annos tres et viginti esset natus: (6) etsi movebantur patres, cum hæc dicentem audirent, omnes tamen communi consensu decreverunt, Demetrium esse detinendum, et puero, quem Antiochus reliquerat, regnum firmandum. (7) Cujus consilii ea, nisi fallor, causa fuit, quod florem ætatis, in qua tum erat Demetrius, suspectum senatus habebat, conducibiliorumque rebus suis ætatem infirmam illius, qui relictus

δεγμένου τὴν βασιλείαν. (8) Ἐγένετο δὲ τοῦτο ὅλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα συμβάντων. (9) Εὐθέως γὰρ καταστῆσαντες πρεσβευτὰς τοὺς περὶ Γναῖον Ὀκταοῦιον καὶ Σπόριον Λουκρήτιον καὶ Λεύκιον Αὐρήλιον, ἐξέπεψαν, τοὺς διοικήσοντας τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν, ὡς αὐτοὶ προηροῦντο· (10) διὰ τὸ μὴδὲνα εἶναι τὸν ἐμποδὼν στησόμενον τοῖς ἐπιταττομένοις, τοῦ μὲν βασιλέως παιδὸς ὄντος, τῶν δὲ προσεστώτων ἀσμενιζόντων ἐπὶ τῷ μὴ παραδεδοῦσθαι τὰ πράγματα τῷ Δημητρίῳ· μάλιστα γὰρ τοῦτο προσεδόκων. (11) Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Γναῖον ἐξώρμησαν, ἔχοντες ἐντολὰς, πρῶτας μὲν, τὰς ναῦς τὰς καταπράκτους διαπρῆσαι, μετὰ δὲ ταῦτα, τοὺς ἐλέφαντας νευροκοπῆσαι, καὶ καθόλου λυμῆσθαι τὴν βασιλείαν δύναμιν. (12) Προσεντείλαντο δὲ τούτοις, καὶ τὰ κατὰ τὴν Μακεδονίαν ἐπισκέψασθαι. Συνέβαινε γάρ, τοὺς Μακεδόνας, ἀθήεις ὄντας δημοκρατικῆς καὶ συνεδριακῆς πολιτείας, στασιάζειν πρὸς αὐτούς. (13) Ἔδει δὲ πρὸς τοὺς περὶ τὸν Γναῖον καὶ τὰ περὶ τοὺς Γαλάτας, καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἀριαράθου βασιλείαν ἐποπτεῦσαι. (14) Μετὰ δὲ τινὰ χρόνον αὐτοῖς ἐπεστάλη γράμματα παρὰ τῆς συγκλήτου, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βασιλεῖς διαλύσαι κατὰ δύναμιν.

(VI.) Legatio CVIII.

XIII. Κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους παρεγένοντο πρέσβεις ἐκ τῆς Ρώμης· πρῶτον μὲν οἱ περὶ τὸν Μάρκον Ἰούνιον, διευκρινήσαντες τὰ πρὸς τοὺς Γαλάτας διαφέροντα τῷ βασιλεῖ. (2) Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤδυνήθησαν οἱ Τρόικοι δι' αὐτῶν ἀποτεμεῖσθαι τῆς Καππαδοκίας οὐδὲν, ἀλλ' ἐκ χειρὸς [αἰ] ἐδάμνησαν, τὸν Καππαδόκην ἐπιβαλόμενοι πολεμεῖν, καταφυγόντες ἐπὶ Ῥωμαίους, διαβάλλειν ἐπειρῶντο τὸν Ἀριαράθην. (3) Ὡν χάριν ἀπεστάλησαν οἱ περὶ τὸν Ἰούνιον. Πρὸς οὓς ὁ βασιλεὺς ποιησάμενος τοὺς ἀρμόζοντας λόγους, καὶ τὰλλα φιλανθρώπως ὁμιλήσας, ἐκείνους μὲν εὐλογοῦντας ἀπέστειλε. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα παραγενομένων πρεσβευτῶν τῶν περὶ Γναῖον Ὀκταοῦιον καὶ Σπόριον Λουκρήτιον, καὶ διαλεγομένων τῷ βασιλεῖ πάλιν περὶ τῶν πρὸς τοὺς Γαλάτας αὐτῷ διαφερόντων· (5) βραχέα περὶ τούτων κοινολογησάμενος, καὶ φήσας, εὐεπάγωγος εἶναι πρὸς τὸ κριθέν, λοιπὸν ἔδωκε τὸν πλείω λόγον ὑπὲρ τῶν κατὰ Συρίαν ἐποιεῖτο πραγμάτων, εἰδὼς ἐκείσε προάγοντας τοὺς περὶ τὸν Ὀκταοῦιον· (6) ὑποδεικνύων αὐτοῖς τὴν ἀκαταστασίαν τῆς βασιλείας, καὶ τὴν οἰκειότητά τῶν προσεστώτων αὐτῆς, καὶ προσεπαγγελλόμενος, ἀκολουθήσειν μετὰ δυνάμει, καὶ συνεφεδρεύειν τοῖς καιροῖς, ὥς ἂν ἐπανελθῶσιν πάλιν ἐκ τῆς Συρίας ἀσφαλῶς. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Γναῖον, ἐν πᾶσιν ἀποδεχόμενοι τὴν τοῦ βασιλέως εὐνοίαν καὶ προθυμίαν, κατὰ μὲν τὸ παρὸν οὐκ ἔφασαν προσδεῖσθαι τῆς παραπομπῆς· (8) εἰς δὲ τὸ μέλλον, ἐάν τις ὑποπίπτῃ χρεῖα, διασαφήσειν ἀόκνως· κρίνειν γὰρ αὐτὸν ἕνα τῶν ἑλληνῶν Ῥωμαίων· φίλων.

erat successor, judicabat. (8) Atque hoc, quæ postea sunt secuta, palam fecerunt. (9) Extemplo enim legatos decreverunt, Cn. Octavium, Sp. Lucretium, et L. Aurelium; quos ad regnum illud administrandum ex voluntate ipsius senatus miserunt: (10) quippe fore neminem impedimento, rege puero, et principibus aulæ bene agi secum existimantibus, si Romani Demetrio regnum non traderent; quod futurum illi maxime existimaverant. (11) Profectus igitur est Cnæus cum collegis, postquam mandata hujusmodi essent accepta, ante omnia, ut naves tectas comburerent, deinde ut elephantis nervos inciderent, et uno verbo regias opes quam maxime possent imminuerent. (12) Præterea mandatum istis est, ut Macedoniam inviserent: nam Macedones, qui popularis status insolentes erant, et publici concilii usum nullum habebant, seditiones inter se agitabant. (13) Jussi etiam fuerant hi legati, res Gallogræcorum et Ariarathis regnum diligenter invisere. (14) Post aliquod vero tempus missæ ad illos a senatu sunt literæ, quibus jubebantur, reges etiam Alexandriæ omni studio invicem conciliare.

(VI.) Legationes Romanæ ad Ariarathem, Cappadociæ regem.

XIII. Per id tempus venerunt Roma legati, primo quidem M. Junius, ad disceptandas controversias inter Gallogræcos et regem Ariarathem. (2) Postquam enim Trocimi regni Cappadociæ nullam partem occupare potuerunt, sed e vestigio statim repulsi sunt, quoties bellum inferre Cappadoci fuerant ausi; confugientes ad Romanos, Ariarathem in odium illorum adducere sunt conati. (3) Idcirco missa est ad regem legatio, cujus princeps Junius. Cum quibus rex pro tempore locutus, quum proluxa humanitate eos accepisset, suas ipsius laudes prædicantes dimisit. (4) Postea legati alii venerunt, Cn. Octavius et Spurius Lucretius. Qui ubi regem denuo allocuti essent de controversia, quam habebat cum Gallogræcis, (5) ille paucis rem omnem exponere, ac dicere, in eorum judicio facile se acquieturum. Ceterum de Syriæ rebus pleraque omnis ejus fuit oratio, quod sciret, eo pergere Octavium. (6) Ostendit igitur legatis, et regni illius quam incertus esset status, et quanta sibi cum illis necessitudo intercederet, qui rerum ibi poterentur. Pollicitus item est illis, cum copiis se eos comitaturum, et paratum intentumque ad omnem occasionem futurum, donec absque omni periculo ex Syria essent reversi. (7) Legati ubi significassent, quam grata sibi esset hæc regis benevolentia et propensus animus, in præsentia quidem ejus comitatu opus sibi non esse dixerunt; (8) in posterum vero si qua in re præsidio opus haberent, illi se absque ulla cunctatione significaturos; quem inter vere amicos populi Romani numerarent.

III. — RES GESTÆ ANNO URBIS DXCI.

(I.) Legatio CIX (et CXII).

XIV. Παρεγένοντο κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν παρὰ Ἀριαράθου, τοῦ νεωστὶ διαδεγμένου τὴν Καππαδοκῶν βασιλείαν, πρέσβεις, ἀνανεωσόμενοι τὴν τε φιλίαν καὶ συμμαχίαν τὴν προϋπάρχουσαν. (2) καὶ καθόλου παρακαλέσοντες τὴν σύγκλητον, ἀποδέξασθαι τὴν τοῦ βασιλέως εὐνοίαν καὶ προθυμίαν, ἣν ἔχει καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν πρὸς ἅπαντας Ῥωμαίους. (3) Ἡ δὲ σύγκλητος διακούσασα τῶν λόγων, τὴν τε φιλίαν ἀνανεώσατο καὶ τὴν συμμαχίαν, καὶ καθόλου τὴν δλην αἵρεσιν ἀποδεξαμένη τοῦ βασιλέως, φιλάνθρωπος ἐγενήθη. (4) Τοῦτο δ' ἐγένετο μάλιστα διὰ τὸ τοὺς περὶ τὸν Τιβέριον, καθ' ὃν καιρὸν ἐξαπεστάλησαν ἐπισκεψόμενοι τὰ κατὰ τοὺς βασιλεῖς, ἐπανελθόντας, εὐφήμεους λόγους ποιήσασθαι, περὶ τε τοῦ πατρὸς καὶ καθόλου τῆς βασιλείας αὐτῶν. (5) Οἷς πιστεύσαντες οἱ τοῦ συνεδρίου, τοὺς τε πρεσβευτὰς φιλάνθρωπως ἀπεδέξαντο, καὶ τὴν δλην αἵρεσιν τοῦ βασιλέως.

Legatio CXII.

XV. Ὁ δὲ Ἀριαράθης, ὁ βασιλεὺς Καππαδοκίας, προσδεγμένος τοὺς εἰς τὴν Ῥώμην ἀποσταλέντας πρεσβευτὰς, νομίσας ἐκ τῶν ἀποκρίσεων ἐν ὀρθῇ καῖσθαι τὴν βασιλείαν αὐτῷ, ἐπειδὴ καθίεται τῆς Ῥωμαίων εὐνοίας, ἔθνε τοῖς θεοῖς χαριστήρια τῶν γεγονότων, καὶ τοὺς ἡγεμόνας εἰστίει. (2) Μετὰ δὲ ταῦτα πρεσβευτὰς ἀπέστειλε πρὸς τοὺς περὶ τὸν Λυσίαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, σπουδάζων ἀνακομίσασθαι τὰ τῆς ἀδελφῆς καὶ μητρὸς ὀστέα. (3) Τὸ μὲν οὖν ἐγκαλεῖν ὑπὲρ τοῦ γεγονότος ἀσεβήματος ἀποδοκιμαζεν, οὐ βουλόμενος ἐρεθίζειν τοὺς περὶ τὸν Λυσίαν, ἵνα μὴ διαψευστῇ τῆς προδέσεως, καίπερ βαρέως φέρων τὸ γεγονός· ἀξιωματικὰς δὲ δούς ἐντολάς, ἐξαπέστειλε τοὺς πρέσβεις. (4) Τῶν δὲ περὶ τὸν Λυσίαν συγχωρησάντων, καὶ τῶν ὀστέων ἀνακομισθέντων ὡς αὐτὸν, ἀποδεξάμενος μεγαλομερῶς τὴν παρουσίαν αὐτῶν, ἔθαψε παρὰ τὸν τοῦ πατρὸς τάφον κηδεμονικῶς.

[XV. a. Ὅτι Ἀρταξίας ἐβούλετο ἐπανελεῖσθαι Ἀρα.θ.. παραινέσει δὲ Ἀριαράθου τοῦτ' οὐκ ἔπραξεν, ἀλλ' ἐντιμότερον εἶχεν αὐτὸν ἢ πρότερον· οὕτως ἦ τε τοῦ δικαίου φύσις ἔχει μεγάλην δύναμιν, αἶ τε τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν γνῶμαι καὶ παραινέσεις, ὥστε μὴ μόνον τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐχθροὺς πολλάκις σώζειν καὶ μετατιθέναι τὰς φύσεις αὐτῶν πρὸς τὸ βελτίον.]

(II.) Legatio CX (et CXI).

XVI. Οἱ Ῥόδιοι, διαπεπνευκότες ἐκ τῆς περὶ αὐτοὺς γενομένης δυσχερείας, ἔπεμπον εἰς τὴν Ῥώμην πρεσβευτὰς, τοὺς περὶ Κλεαγόραν, (2) [Κάλυνδαν

(I.) *Res Ariarathis, Ariarathis filii, regis Cappadociae.*

XIV. Eodem tempore ab Ariarathe, qui regni Cappadociae successionem paulo ante adierat, venerunt legati, ad renovandam amicitiam et societatem, (2) quæ jam ante illi regno intercesserat cum populo Romano, et ad rogandum senatum, ut regem, qui publice privatimque universis Romanis bene cuperet, et ad omnia officia esset paratus, benevolentia sua complecteretur. (3) Senatus, audita ejus oratione, non solum amicitiam societatemque renovavit; sed etiam, laudato regis animo, comiter legatos excepit. (4) Hoc autem propterea factum, quia Tiberius, qui ad cognoscenda regum consilia fuerat missus, reversus ab ea legatione, de patris ipsius animo erga populum Romanum, atque in universum de eorum regno, multa benigna retulerat. (5) Quibus confisi patres, perhumaniter exceperunt legatos, et regis voluntatem collaudarunt.

XV. Ariarathes, Cappadociae rex, post reditum legatorum quos Romam miserat, persuasus ex eorum responsis, in tuto sibi regnum esse collocatum, quandoquidem benevolentiam Romanorum esset nactus; ut pro tanto beneficio diis gratias ageret, rem sacram facere instituit, et duces suos convivio excepit. (2) Post hæc Antiochiam legatos ad Lysiam misit, quo sororis matrisque ossa reciperet. (3) Ac de scelere quidem impio, quod fuerat admissum, exostulare in præsentia supersedendum sibi esse existimavit, quantumvis iniquo animo rem ferret; ne, si Lysiam irritaret, voti sui compos non fieret. Mandavit igitur legatis, ut precibus magis, quam exprobratione, uterentur. (4) Quum autem permittente Lysia reportatæ reliquæ ad illum fuissent, magnifico apparatu illa suscepit, et summo studio juxta patris tumulum humavit.

XV. a. Artaxias occisurus erat Ara.th... verumtamen hortamentis Ariarathis obtemperans facinore abstinuit, imo homini majorem quam antea honorem habuit. Mirum tum justitiæ natura tum egegrorum virorum sententiæ atque adhortationes tantam habent vim, ut non amicis tantummodo, verum etiam inimicis salutem sint, atque horum ingenia ad meliorem frugem revocent.

(II.) *Res Rhodiorum.*

XVI. Rhodii posteaquam ex illa superiore calamitate respirarunt, legatos Romam miserunt, Cleagoram cum Calydis, (2) qui [Calyndam oppidum] sibi concedi postularunt

πολιν] ἀξιώσοντας σφίσι παραχωρηθῆναι· (3) περὶ δὲ τῶν ἐχόντων ἐν τῇ Λυκίᾳ καὶ Καρίᾳ κτήσεις, αἰτησόμενους τὴν σύγκλητον, ἵνα αὐτοῖς ἔχειν ἐξῆ, καθὰ καὶ πρότερον. (4) Ἐψηφίσαντο δὲ καὶ κολοσσὸν στήσαι τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερῇ τριακοντάτῃ.

Legatio CXI.

XVII. Τῶν Καλυνδῶν ἀποστάντων Καυνίων, καὶ μετὰ ταῦτα πολιορκεῖν ἐπιβαλλομένων αὐτοὺς τῶν Καυνίων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐπεκαλέσαντο Κνιδίους οἱ Καλυνδεῖς· (2) ὧν καὶ παραπεσόντων κατὰ βοήθειαν, ἐπὶ ποσὸν ἀντείχον τοῖς ὑπεναντίοις. (3) Ἀγωνιώντες δὲ τὸ μέλλον, πρόσβεις ἐξέπειψαν πρὸς Ῥόδιους, ἐγχειρίζοντες σφῆς αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν. (4) Οἱ δὲ Ῥόδιοι, πέμψαντες βοήθειαν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, τὴν τε πολιορκίαν ἔλυσαν, καὶ παρέλαβον τὴν πόλιν. (5) Συνέβη δὲ, καὶ τὴν σύγκλητον αὐτοῖς βεβαιῶσαι τὴν τῶν Καλυνδῶν κτήσιν.

[XVII. a. Ὅτι Ῥόδιοι ἄλλα συζῶντες τῇ τοῦ πολιτεύματος προστασίᾳ, βραχὺ παρώλισθον ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς, ὥς ἐμὴ δόξα· ἐπέδεξαντο γὰρ μυριάδας σίτου ὀκτὼ καὶ εἴκοσι παρ' Εὐμένους, χάριν τοῦ τὸ λογισθῆν ἐκ τούτων δανείζεσθαι, τὸν δὲ τόκον εἰς τοὺς μισθοὺς ὑπάρχειν τοῖς παιδευταῖς καὶ διδασκάλοις τῶν υἱῶν. (2) Τοῦτο δὲ, στενοχωρίας ὑπαρχούσης, καθάπερ ἐπὶ τῶν κατ' ἰδίαν βίων, ἴσως ἂν ἐπιδέξαιτο τις παρὰ τῶν φίλων, ἵνα καὶ τοῦ μὴ περιδεῖν ἀπαιδεύτα γινόμενα τὰ τέκνα διὰ τὴν ἀπορίαν· εὐκαιρῶν δὲ τῷ βίῳ πᾶν ἂν τις ὑπομείνῃ μᾶλλον, ἢ τὸν διδόμενον τοῖς διδασκάλοις μισθὸν ἐρανίζεσθαι παρὰ τῶν φίλων· (3) ὅσω δὲ μείζον δεῖ πολίτην ἰδιώτου φρονεῖν, τοσούτῳ καὶ τὸ πρέπον ἐπὶ τῶν πολιτικῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἰδίων τηρητέον, Ῥόδιοις δὲ καὶ τελείως διὰ τε τὴν εὐκαιρίαν τὴν ἐν τοῖς κοινοῖς, καὶ τὴν ἐπίφασιν τῆς σεμνότητος.]

IV. — RES GESTÆ ANNO DXCII.

I. IN ITALIA.

(1) Legatio CXIII.

XVIII. Μετὰ τὸ μερίσαι τοὺς Πτολεμαίους τὴν βασιλείαν, παρεγένετο Πτολεμαῖος ὁ νεώτερος εἰς τὴν Ῥώμην, ἀθετεῖν βουλόμενος τὸν γεγονότα μερισμὸν αὐτῷ πρὸς τὸν ἀδελφόν· (2) φάσκων οὐχ ἐκῶν, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην, τῷ καιρῷ περιληφθεὶς, πεπονηχέναι τὸ προσταττόμενον. (3) Καὶ παρεκάλει τὴν σύγκλητον μερίσαι τὴν Κύπρον αὐτῷ· καὶ γὰρ καὶ τούτου γενομένου, καταδεεστέραν ἔξειν μερίδα τοῦ ἀδελφοῦ παρὰ πολὺ. (4) Τῶν δὲ περὶ τὸν Κανουλήιον καὶ Κόιντον ἀπομαρτυρούντων τοῖς περὶ τὸν Μένυλλον, τοῖς παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου παραγεγονόσι πρεσβευταῖς, διότι καὶ τὴν Κυρήνην ὁ νεώτερος καὶ τὸ πνεῦμα δι' αὐτοὺς ἔχοι· τοιαύτην γενέσθαι τὴν τῶν ὀχλῶν πρὸς αὐτὸν ἄλλο-

(3) deinde ut eorum nomine, qui in Lycia et Caria prædia habebant, peterent, quo illa pari atque antea jure possidere illis liceret. (4) Insuper decreverunt iidem in honorem populi Romani colossus cubitorum triginta in sede Minervæ dedicare.

XVII. Cum a Cauniis Calyndenses defecissent, ac postea obsidionem eorum aggressi essent Caunii, illi principio quidem a Cnidii auxilia poposcerunt : (2) quibus etiam prompte suppetias ferentibus, aliquamdiu hostibus restiterunt. (3) Sed mox de exitu belli anxii et solliciti, legationem ad Rhodios miserunt, se suamque urbem illis dedentes. (4) Rhodii, terra marique auxilio misso, urbem obsidione liberarunt, eamque sibi traditam acceperunt. (5) Mox vero etiam senatus ejus possessionis retinendæ jus et potestatem illis concessit.

XVII. a. Rhodii qui alias rerum publicarum apud se excellentiæ convenienter vixerunt, aliquantulum his temporibus lapsi sunt, ut mea certe opinio fert. Acceperunt enim donatos ab Enmene ducentos et octagies mille frumenti modios, ut pretium eorum in fœnore collocarent, eaque usura mercedem educatoribus et ludimagistris liberorum suorum solverent. (2) Atqui donum hujusmodi, si forte, ut fit, pauperies privatam vitam premeret, liceret homini ab amicis accipere, ne liberos ineruditos egestatis causa esse pateretur : sed tamen in bona re constitutus homo quidvis potius ab amicis corrogare non erubuerit, quam salarium illud, quod filiorum præceptoribus dandum est. (3) Quemadmodum vero eos, qui rem publicam administrant, privatis hominibus altiores se gerere oportet, ita splendor ac dignitas in publica magis quam in privata vita servari debet, Rhodios vero potissimum, propter suæ reipublicæ opes famamque dignitatis.

(1) Ptolemæus junior (Physcon) Romæ à Senatu Cyprum insulam petit.

XVIII. Postquam Ptolemæi regnum sunt partiti, venit Romam Ptolemæus junior, institutam cum fratre partitionem infectam redditurus ; (2) quod diceret, non sponte se, verum difficultatibus temporum cedere coactum, id fecisse, quod jussus fuisset. (3) Petere igitur a senatu, ut Cyprum sibi adjudicaret : nam, etiam sic, longe deteriorem suam portionem fore portione fratris. (4) Quum vero Canuleius ac Quintus suo testimonio confirmarent id quod dicebat Menyllus, qui a majore Ptolemæo legatus aderat : Ptolemæum nempe juniorem non solum Cyrenen, sed et ipsam vitam, sua opera retinere ; adeo vulgo omnium animos ab

τριότητα καὶ προσκοπήν· (5) διὸ καὶ, παρ' ἐλπίδα καὶ παραδόξως δεδομένων αὐτῶ τῶν κατὰ Κυρήνην πραγμάτων, ἀσμένως δεξαιτο, καὶ σφαγίων τηθέντων καὶ λάβοι τοὺς ὄρκους παρὰ τᾶδελφού, καὶ δοίῃ περὶ τούτου· τοῦ δὲ Πτολεμαίου πᾶσι τούτοις ἀντιλέγοντος, (6) ἡ σύγκλητος, ἅμα μὲν ὁρῶσα τὸν μερισμὸν * γεγόνота τελείως, ἅμα δὲ βουλομένη διελεῖν τὴν βασιλείαν πραγματικῶς, αὐτῶν αἰτίων γενομένων τῆς διαιρέσεως, συγκατέθετο τοῖς ὑπὸ τοῦ νεωτέρου παρακαλουμένοις ἐπὶ τῇ σφετέρῳ συμφέροντι. (7) Πολὺ γὰρ ἤδη τοῦτο τὸ γένος ἐστὶ τῶν διαβουλιῶν παρὰ Ῥωμαίοις, ἐν οἷς διὰ τῆς τῶν πέλας ἀγνοίας αὖξουσιν καὶ κατασκευάζονται τὴν ἰδίαν ἀρχὴν πραγματικῶς, ἅμα χαριζόμενοι καὶ δοκοῦντες εὐεργετεῖν τοὺς ἀμαρτάνοντας. (8) Διὸ καὶ καθορῶντες τὸ μέγεθος τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δυναστείας, καὶ δεδιότες, ἄν ποτε τύχη προστάτου, μὴ μείζον φροντὶ τοῦ καθήκοντος, (9) κατέστησαν πρεσβευτὰς, Τίτον Τορκουάτον καὶ Γναῖον Μερόλαν, τοὺς κατὰξοντας ἐπὶ τὴν Κύπρον τὸν Πτολεμαῖον, καὶ τελειώσαντας ἅμα τὴν ἐκείνων καὶ τὴν αὐτῶν πρόθεσιν. (10) Καὶ παραχρῆμα τούτους ἐξάπέστειλαν, δόντες ἐντολὰς, διαλύσαι τοὺς ἀδελφούς, καὶ κατασκευάσαι τῷ νεωτέρῳ τὴν Κύπρον χωρὶς πολέμου.

(II.) Legatio CXIV.

XIX. Κατὰ τὸν καιρὸν ταῦτον προσπεσούσης τῆς περὶ τὸν Γναῖον περιπετείας, ὡς ἀνηρέθη· (2) καὶ τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου πρεσβευόντων, ὧν ὁ Λυσίας ἐπεμψε, παραγεγονότων, καὶ πολλοὺς διαθεμένων λόγους, ὑπὲρ τοῦ μὴ κεκοινωνηκέναι τῆς πράξεως τοῦ τοῦ βασιλέως φίλους· (3) ἡ μὲν σύγκλητος παρέπεμπε τοὺς πρεσβευτὰς, οὐ βουλομένη διδόναι περὶ τούτων ἀπόφασιν οὐδεμίαν, οὐδ' ἐκτίθεσθαι καθόλου τὴν αὐτῆς γνώμην. (4) Ὁ δὲ Δημήτριος, πτοηθεὶς ἐπὶ τοῖς ἡγγελεμένοις, ἐξαυτῆς προσεκάλει τὸν Πολύβιον, καὶ προσανέφερεν διαπορῶν, εἰ δεῖ πάλιν ἐντυχεῖν τῇ συγκλήτῳ περὶ τῶν καθ' αὐτόν. (5) Ὁ δὲ παρεκάλει μὴ δις πρὸς τὸν αὐτὸν λίθον πταίνειν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ τὰς ἐλπίδας ἔχειν, καὶ τολμᾶν τι βασιλεὺς ἄξιον· πολλὰς γὰρ ὑποδεικνύειν ἀφορμὰς τοὺς ἐνεστώτας καιρούς. (6) Ὁ δὲ Δημήτριος συννοήσας τὸ λεγόμενον, τότε μὲν ἀπεσιώπησε· μετ' ὀλίγον δὲ τινι τῶν συνήθων Ἀπολλωνίῳ μετέδωκε περὶ τῶν αὐτῶν. (7) Ὁ δὲ προειρημένος, ἄχακος ὢν, καὶ κομιδῇ νέος, συνεβούλευε πείραν ἔτι λαβεῖν τῆς συγκλήτου· πεπεισθαι γὰρ, ἐπεὶ τῆς βασιλείας ἀλόγως αὐτὸν ἐστέρηκε, τῆς γε ὁμυρείας αὐτὸν ἀπολύσειν. (8) Ἀποπον γὰρ εἶναι τελείως, Ἀντιόχου τοῦ παιδὸς διαδεδεγμένου τὴν ἐν Συρίᾳ βασιλείαν, Δημήτριον ὁμυρεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ. (9) Τούτοις μὲν οὖν τοῖς λόγοις πεισθεὶς, πάλιν εἰσήλθεν εἰς τὴν σύγκλητον ὁ προειρημένος, καὶ παρεκάλει τῆς γε κατὰ τὴν ὁμυρείαν ἀνάγκης αὐτὸν ἀπολύειν,

eo alienatos esse, tantumque offensam contractam, (5) ut pro magno beneficio concessum ipsi præter spem suam et opinionem Cyrenæ regnum acciperet; idque pactum sacris rite peractis, fide data invicemque accepta esse firmatum: omnibus his contradicente Ptolemæo, (6) senatus, videns quidem, omnino * esse divisionem, simul vero, quandoquidem dividendi regni ipsi fratres auctores fuissent, cupiens vere et ad suos usus accommodate institui partitionem, assensit junioris fratris postulatis, quæ sibi utiliora esse intelligebat. (7) Multum enim Romani hoc genere consiliorum utuntur, ita sollerter se gerentes, ut per aliorum imprudentiam augeant suum et efficaciter imperium eodem tempore, quo illis, qui pescant, gratificantur videnturque in eos conferre beneficium. (8) Tunc igitur, potentia regni Ægyptiaci intellecta, veriti, ne, si quando caput contingeret illi imperio, altius quam par esset, spiraret, (9) Titum Torquatum et Cn. Merulam legatos decreverunt, qui Ptolemæum in Cyprum reducerent, et qui ex sua atque ipsius voluntate negotium illud conficerent. (10) Protinus ergo et legatio hæc missa est cum mandatis, ut pacem inter fratres conciliarent, et juniore regnum Cypri citra vim et arma tradendum curarent.

(II.) Demetrius Roma profugit in Syriam.

XIX. Eodem fere tempore, postquam esset Romam nunciatus allatus de casu Cnæi Octavii qui occisus fuerat; (2) quumque etiam legati Antiochi, quos Lysias miserat, Romam venissent, et multa disseruissent, quo probarent, cædis ejus conscios non fuisse regis amicos; (3) senatus contemtum audivit legatos, neque de ea re quidquam respondit, quia mentem suam prodere omnino nolebat. (4) At Demetrius hoc nuncio perculsus, Polybium arcessit, et cum eo deliberat, deberetne iterum de suis rebus cum patribus agere. (5) Polybius Demetrium monuit, caveret ad eundem lapidem bis offendere; quin potius spes suas in seipso poneret, auderetque aliquid regno dignum: multa enim ipsi præsentem rerum statum occasiones exhibere. (6) Demetrius animadverso, quo hoc consilium spectaret, in præsentia verbum non dicere: at non multo post iisdem rebus cum Apollonio ex familiarium numero communicare. (7) Is, ut bonus homo et admodum juvenis, iterum exphrandam voluntatem senatus censebat: neque enim dubitare se, quoniam sine causa regno eum patres spoliassent, quin necessitatem certe manendi Romæ pro obside forent illi remissuri. (8) Rem enim esse penitus absurdam, quum in regno Syriæ Antiochus successisset, obsidem sibi illius Demetrium retineri. (9) Hujus oratione persuasus Demetrius, iterum in curiam venit, et ut saltem necessitate

ἐπεὶ τὴν βασιλείαν ἔκριναν Ἀντιόχῳ συγκατασκευάζειν.

(10) Καὶ πλείω δὲ πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ διαλεχθέντος, ἔμεινεν ἡ σύγκλητος ἐπὶ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως ὅπερ εἰκὸς ἦν. (11) Καὶ γὰρ πρότερον οὐ διὰ τὸ μὴ λέγειν τὰ δίκαια τὸν Δημήτριον ἔκρινεν τὴν ἀρχὴν τῷ παιδί συνδιαφυλάσσειν, ἀλλὰ διὰ τὸ συμφέρειν τοῖς σφετέροις πράγμασιν. (12) Μενόντων δὲ τῶν ὄλων ἐπὶ τῆς αὐτῆς διαθέσεως, μένειν εἰκὸς ἦν καὶ τὴν τῆς συγκλήτου διαλήψιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως.

XX. Πλὴν ὅ γε Δημήτριος, μάτην ἐξάσας τὸ κύκνειον, καὶ γνοὺς, ὅτι καλῶς αὐτῷ συνεβούλευεν ὁ Πολύβιος, μὴ δις πρὸς τὸν αὐτὸν λίθον πταίνειν· (2) μεταμεληθεὶς ἐπὶ τοῖς γεγονόσι, ἅμα δὲ καὶ φύσει μεγάλῳ φρονιμῇ ὑπάρχων, καὶ τολμᾶν ἱκανὴν ἔχων πρὸς τὸ κριθῆναι, εὐθέως ἐκάλεε Διόδωρον, προσφάτως ἐκ τῆς Συρίας παραγεγονότα, καὶ μετεδίδου περὶ τῶν καθ' αὐτόν. (3) Ὁ δὲ Διόδωρος τροφεὺς μὲν ἐγενόνη τοῦ Δημητρίου· πανοῦργος δ' ὢν, καὶ κατωπτευχὸς ἐπιμελῶς τὰ κατὰ τὴν Συρίαν, ὑπεδείκνυν αὐτῷ· (4) διότι, τῶν μὲν ἐκεῖ τεταραγμένον διὰ τὸν Γναίου φόνον, καὶ διαπιστούντων τῶν μὲν πολλῶν τοῖς περὶ τὸν Λυσίαν, τῶν δὲ περὶ τὸν Λυσίαν τοῖς πολλοῖς, τῆς δὲ συγκλήτου πεπεισμένης ἐκ τῶν τοῦ βασιλέως φίλων γεγονέναι τὴν εἰς τοὺς σφετέρους πρεσβευτὰς παρανομίαν, κάλλιστον εἶναι καιρὸν ἐπιφανῆναι τοῖς πράγμασι. (5) Ταχέως γὰρ τοὺς μὲν ἐκεῖ μεταρρίψειν τὴν βασιλείαν εἰς αὐτόν, καὶ ὅλως μετὰ παιδὸς ἐνὸς ποιήσεται τὴν παρουσίαν· τὴν δὲ σύγκλητον οὐ τολμήσειν ἐτι βοηθήσειν, οὐδὲ συνεπισχύσειν τοῖς περὶ τὸν Λυσίαν, τοιαῦτα διεργασάμενοις. (6) Λοιπὸν εἶναι, τὸ λαθεῖν ἐκ τῆς Ῥώμης ἀπελθόντας, καὶ μηδένα λαθεῖν ἔννοιαν τῆς ἐπιβολῆς αὐτοῦ. (7) Δοξάντων δὲ τούτων μετεπέμπετο τὸν Πολύβιον, καὶ δηλώσας τὰ δεδογμένα, παρεκάλεε συνεπιλαβῆσθαι τῆς ἐπιβολῆς, καὶ συνδιανοηθῆναι, πῶς ἂν χειρισθεῖν τὰ κατὰ τὸν δρασμόν. (8) Συνέβαινε δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, Μένυλλον μὲν τὸν Ἀλαβανδέα παρεῖναι πρεσβεύοντα παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως Πτολεμαίου, χάριν τοῦ συγκαταστῆναι καὶ δικαιολογηθῆναι πρὸς τὸν νεώτερον Πτολεμαῖον· ἐτύγχανε δὲ προϋπάρχουσα τῷ Πολυβίῳ πρὸς τὸν Μένυλλον ἰσχυρὰ συνήθεια καὶ πίστις. (9) Διὸ καὶ, νομίσας αὐτὸν ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν χρεῖαν, συνέστησε τῷ Δημητρίῳ μετὰ μεγάλης σπουδῆς καὶ φιλοτιμίας. (10) Ὁ δὲ κοινωνήσας τῆς ἐπιβολῆς, ἀνεδέξατο, τὴν τε ναῦν ἐτοιμάσαι, καὶ τὰλλα πρὸς τὸν πλοῦν ἀπαρτεῖν. (11) Οὗτος μὲν οὖν εὐρὼν ἐν τῷ στόματι τοῦ Τιβερίου δρμούσαν Καρχηδονίαν ναῦν ἱεραγωγόν, ταύτην ἐναυλώσας. (12) Συμβαίνει δὲ, τὰ πλοῖα ταῦτα κατ' ἐκλογὴν λαμβάνεσθαι ἐκ τῆς Καρχηδόνας, ἐφ' οἷς εἰς τὴν Τύρον ἐκπέμπουσιν οἱ Καρχηδόνιοι τὰς πατρίους ἀπαρχὰς τοῖς θεοῖς· ἐναυλοῦτο δὲ φανερώς εἰς τὴν ἰδίαν ἀνακομιδὴν. (13) Διὸ καὶ τὴν τε τῶν ἐπιμνηνίων παρασκευὴν ἀνυπόπτως ἐποιεῖτο, καὶ φανερώς ἐλάλει, καὶ συνέταττε τοῖς ναυτικοῖς.

liberaretur manendi Romæ pro obside, orat, quando regnum Antiocho firmasset. (10) In hanc mentem quum plura etiam Demetrius dixisset, nihilominus tamen in sententia senatus mansit : quod et consentaneum erat. (11) Nam et antea regnum puero conservandum decreverat, non quia injusta esset Demetrii oratio ; sed quia ita reipublicæ expediret. (12) Quum igitur status rerum idem maneret rationi consentaneum erat, ut et senatus sententia in eodem proposito maneret.

XX. Ceterum Demetrius, frustra edito cygneo cantu, postquam experientia magistra cognovisset, rectum fuisse Polybii consilium, monentis ne ad eundem lapidem bis offenderet ; (2) poenitentia ductus sui facti, quum præsertim magni vir animi esset, et satis audaciæ haberet ad exsequendum quod semel statuisset, Diodorum ad se vocat, qui recens e Syria venerat, deque suis rebus cum eo deliberat. (3) Fuerat hic Diodorus Demetrii educator, homo vaser, qui, Syriæ statu accurate perspecto, edocuit illum, (4) rebus ibi turbatis propter Cnæi cædem, quum neque populi Lysiæ fiderent, neque Lysias populis, et senatus crederet, fraude aulicorum regis suos legatos esse violatas, opportunissimum esse tempus ad aliquid molendum, ut in ipso regno repente hominibus sese ostenderet. (5) Statim enim Syros regnum fore in ipsum transluros, si vel uno puero comitatus venisset : neque ausurum senatum puero regi opem ferre, neque potentiam Lysiæ, a quo tantum scelus admissum, suis viribus stabiliturum. (6) Superesse nunc illam curam, ut Roma insciis omnibus discederet, priusquam de ejus consilio ulla suspicio cuiquam oboriretur. (7) Hoc consilio probato, Demetrius Polybium ad se vocat, quid pararet significat, orat, vellet se in hoc incepto ire adjutum, et una secum deliberare, qua ratione posset evadere. (8) Forte illo tempore aderat Romæ Menyllus Alabandensis, missus a seniore Ptolemæo, ut patrocinium causæ ipsius ageret apud patres, et adversus juniorem Ptolemæum certamen pro illo susciperet. Huic Menyllo arcta familiaritas et necessitudo cum Polybio intercedebat : (9) qui ratus aptissimum eum esse ad hoc ministerium obeundum, quanto maximo poterat studio illum Demetrio commendavit. (10) Is igitur particeps consilii factus, et navem, et quæcumque ad iter forent necessaria, paratum se recepit. (11) Ac quum in ostio Tiberis Carthaginiensem navem invenisset ex earum numero quibus sacra deferuntur, hanc ad vecturam conducit. (12) Solent autem cum cura hæ naves deligi Carthagine, ad deferendas Tyrum primitias, quas illuc Carthaginienses diis patriis mittunt. Conduxit autem palam ad reditum suum. (13) Idcirco etiam commeatus sine cujusquam suspicione apparabat, et cum nautis in oculis omnium colloquebatur, et tempus constituebat.

XXI. Ἐπειδὴ δὲ πάντ' ἦν ἔτοιμα τῷ ναυκλήρῳ καὶ λοιπὸν ἔδει τὸν Δημήτριον ἀπαρτίζειν τὰ καθ' αὐτόν· τὸν τροφέα προαπέστειλεν εἰς τὴν Συρίαν, ὡτακουσθήσοντα καὶ κατοπτρεύσοντα τὰ ἐκεῖ συμβαίνοντα περὶ τοὺς ὄχλους. (2) Ὁ δὲ σύντροφος Ἀπολλώνιος ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ μετέιχε τῆς ἐπιβολῆς· δυοῖν δ' ὑπαρχόντων ἀδελφοῖν, Μελεάγρου καὶ Μενεσθέως, τοῖς ἐκὼν ἠνάσαστο τὴν πρᾶξιν, ἄλλω δ' οὐδενὶ τῶν μετ' αὐτοῦ, καί τοι πλείονων ὄντων. (3) Οὗτοι δ' ἦσαν Ἀπολλωνίου κατὰ φύσιν υἱοί, τοῦ μεγάλῃν μὲν εὐκαιρίαν ἔχοντος παρὰ Σελεύκῳ, μεταστάντος δὲ κατὰ τὴν Ἀντιόχου μετὰ λῆψιν τῆς ἀρχῆς εἰς Μίλητον. (4) Τῆς δὲ συνταχθείσης ἡμέρας πρὸς τοὺς ναυτικούς συνεγγιζούσης, ἔδει γενέσθαι παρὰ τινι τῶν φίλων ὑποδοχὴν πρὸς τὴν ἔξοδον. (5) Παρὰ γὰρ αὐτῷ ποιεῖν τὸ δειπνῶν οὐχ οἷόν τ' ἦν, εἴηστο γὰρ ἐπιμελῶς καλεῖν ἅπαντας τοὺς περὶ αὐτὸν ὄντας. (6) Οἱ δὲ συνειδότες τὴν πρᾶξιν, ἔμελλον ἐξ οἴκου δειπνήσαντες ἐπὶ τὸ πλοῖον ἥξειν, ἔχοντες ἑνὰ παῖδα μετ' ἑαυτῶν ἕκαστος· τοὺς γὰρ λοιποὺς ἀπεστάλκεισαν εἰς Ἀναγνείας, κατὰ τὴν ἐπιούσαν αὐτοὶ παρεσόμενοι. (7) Τὸν δὲ Πολύβιον συνέβαινε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἡσθενηκότα μένειν κατακλιῆν, εἰδέναι δὲ πάντα τὰ πραττόμενα, τοῦ Μενύλλου συνεχῶς αὐτῷ μεταδιδόντος αἰετὶ περὶ τῶν ὑποπιπτόντων. (8) Διόπερ ἀγωνιάσας ὁ προειρημένος, μὴ, τῆς συνηθείας ἐλκυσθείσης, ἅτε τοῦ Δημητρίου συμποτικῷ φυσικῶς καὶ νεωτέρου τελείως ὑπάρχοντος, ἀπόρημά τι γένηται περὶ τὴν ἔξοδον διὰ τὴν μέθην· (9) γράψας βραχὺ πιττάκιον καὶ σφραγισάμενος, πέμπει παρ' αὐτοῦ παῖδα, συσκοτίζοντος ἄρτι τοῦ θεοῦ, συντάξας, ἐκκαλεσάμενον τὸν οἰνοχόον τοῦ Δημητρίου δοῦναι τὸ πιττάκιον, μὴ δὲν εἰπόντα, τίς ἢ παρὰ τίνας, καὶ κελεύειν ἀποδιδόναι τῷ Δημητρίῳ, ὥς παραχρῆμα διαναγνῶναι. (10) Γενομένων δὲ πάντων κατὰ τὸ συνταχθέν, λαβὼν ὁ Δημήτριος ἐπανέγνω. (11) Τὸ δὲ πιττάκιον περιεῖχε τὰς γνώμας ταύτας.

Ὁ δρῶν, τὰ τοῦ μέλλοντος οἴχεται φέρων.

(12) Ἴσον φέρε νύξ· τοῖς δὲ πολὺν πλῆον.

(13) Τόλμα τι, κινδύνευε, πράττει, ἀποτύγχανε, ἐπίτυχε· πάντα μᾶλλον, ἢ σαυτὸν πρόου.

(14) Νῆφε, καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

XXII. Ταῦτα διαναγνούς ὁ Δημήτριος, καὶ συννοήσας τὰς ὑποθέσεις, καὶ τίνας, καὶ παρὰ τίνας εἰσι, παραντίκα προσποιηθεὶς ὡς ἐπιναύσιος γεγονώς, ἀπηλλάττετο, συμπροπεσόντων αὐτῷ καὶ τῶν φίλων. (2) παραγενόμενος δ' ἐπὶ σκηνὴν, τοὺς μὲν ἀνεπιτηδείους τῶν οἰκετῶν ἐξέπεμψεν εἰς τὰς Ἀναγνείας, συντάξας, λαβόντας τὰ λίνα καὶ τοὺς κύνας ἀπαντᾶν ἐπὶ τὸ Κίρκαιον· (3) ἐκεῖ γὰρ ἐπιμελῶς εἰώθει κυνηγετεῖν τὸν ὄν· ἐξ οὗ καὶ τῆς πρὸς τὸν Πολύβιον αὐτῷ συνηθείας τὴν καταρχὴν γενέσθαι συνέπεσε. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς περὶ τὸν Νικάνορα διεσάφει τὴν ἐπιβολήν, καὶ κοινωνεῖν παρεκάλει τῶν αὐτῶν ἐλπίδων. (5) Πάντων δὲ προθύμως δεξαμένων τὸν λόγον, παρήγγειλε κατὰ

XXI. Postquam nauclerus omnia parata habuit, et nihil jam restabat, nisi ut Demetrius ad iter se compararet; summum illum educatorem in Syriam praeiit, qui omnes ibi remusculos colligeret, et, quis populorum esset sensus, exploraret. (2) Apollonius vero, qui educatus cum ipso fuerat, hujus incepti jam a principio conscius fuerat: cui quum duo essent fratres, Meleager et Menestheus, cum his pariter rem communicavit Demetrius, neque cum alio quoquam ex familiaribus, quamquam multi erant. (3) Fratres istos Apollonius ille genuerat, qui plurimum gratia apud Seleucum valuerat, deinde, ubi ad Antiochum regnum fuit translatus, Miletum ex aula migravit. (4) Postquam constituta cum nautis dies venit, ut exiret urbe Demetrius, apud quemquam ex amicis convivium ab valedicendum celebraturus erat: (5) nam in hospitio quidem suo cernere non poterat, quod esset illi consuetudo, quam diligenter servaverat, omnes qui circa ipsum erant invitare. (6) Deinde, qui consilii erant arcani, conatione egressi, navim recta cum singulis quisque pueris petere debebant: nam reliquos Anagniam miserant, tamquam eodem postridie et ipsi essent ituri. (7) Accidit autem, ut quum haec gererentur, aeger Polybius in lectulo decumberet; quem tamen nihil eorum, quae fiebant, fugiebat, quum Menyllus ut quidque novi acciderat, de singulis continuo eum moneret. (8) Is igitur vehementer sollicitus, ne, quia Demetrius natura sua convivii plurimum gaudebat, et juvenis admodum tunc erat, extracta in tempus longius computatione, exeundi consilium propter temulentiam aliquo modo impeditum haereret; (9) brevi pittacio conscripto atque obsignato, puerum e suis, quum jam tenebresceret, mittit, eique mandat, ut, pincerum Demetrii foras vocato pittacium illi traderet, non addito, quis ipse esset, aut a quo mitteretur; juberetque, Demetrio id ex templo legendum dari. (10) Factum est plane uti jussisset, et Demetrius acceptum pittacium legit. (11) In eo haec gnomen erant descriptae.

Gnavus cunctatori spes suas praecipit.

(12) Aequo utrisque comoda nox; sed magis faveat audentibus.

(13) Aude, periclitare, age quid. Sive succedat propositum, sive minus, omnia prius, quam te deseras.

(14) Sobrius esto, nemini fidem habendam memento; hi sunt nervi prudentiae.

XXII. His lectis Demetrius, cognito, et quo haec praecpta spectarent, et a quo sibi mitterentur, et ex templo nausabundum se simulans, convivio excessit, amicis simul cum eo egredientibus. (2) In hospitium ut ventum, famulos ad illud iter minus aptos Anagniam proficisci jubet, mandatque illis, ut cum retibus ac canibus venaticis ad Circaeum montem sibi occurrerent, (3) ubi studiosè solitus erat aprum venari; unde etiam contigerat, ut Polybius propius noscendi occasio primum ei daretur. (4) Secundum haec Nicanori, quod destinabat, aperit, alique illos hortatur, ut eorundem consiliorum secum velint esse participes. (5) Quum operam prolixè omnes pollicerentur, monuit eos, ut domum suam quisque celeriter repeterent,

σπουδῇ, ἐπανελθόντας ἐπὶ τὰς ἰδίας καταλύσεις, τοῖς μὲν παισὶ συντάξει, προάγειν ὑπὸ τὴν ἑωθινήν εἰς τὰς Ἀναγνείας, καὶ μετὰ τῶν κυνηγῶν ἀπαντᾶν εἰς τὸ Κίρκαιον· (6) αὐτοὺς δὲ λαβόντας ἐσθλῆτας ὁδοιπορικὰς ἀνακάμπτειν ὡς αὐτὸν, εἰπόντας τοῖς οἰκέταις, ὅτι μετὰ τοῦ Δημητρίου συμμίζουσιν αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐπιούσαν ἐπὶ τὸν προειρημένον τόπον. (7) Γενομένων δὲ πάντων καθὼς προείρηται, προῆγον εἰς τὴν Ὠστίαν νυκτὸς ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ Τιθέριος. (8) Ὁ δὲ Μένυλλος προπορευόμενος ἐκοινολογεῖτο τοῖς ναυτικοῖς, φάσκων, αὐτῷ προσπεπτωκέναι παρὰ τοῦ βασιλέως, διὸ δέον ἐστὶν αὐτὸν μὲν μένειν κατὰ τὸ παρὸν ἐν τῇ Ῥώμῃ, τῶν δὲ νεανίσκων τοὺς πιστοτάτους ἐκπέμψαι πρὸς αὐτὸν, παρ' ὧν ἐπιγνώσεται πάντα τὰ κατὰ τὸν ἀδελφόν. (9) Διόπερ αὐτὸς μὲν οὐκ ἔφησεν ἐμβαίνειν, τοὺς δὲ νεανίσκους ἤξειν περὶ μέσας νύκτας τοὺς μέλλοντας πλεῖν. (10) Τῶν δὲ ναυκλήρων ἀδιαφορούντων, διὰ τὸ μένειν αὐτοῖς τὸ ταχὲν ναῦλον ἐξ ἀρχῆς, καὶ πάντα κατηρηκῶτον ἐκ πολλοῦ τὰ πρὸς τὸν πλοῦν, (11) παρῆσαν οἱ περὶ τὸν Δημήτριον κατὰ τρίτην φυλακὴν λήγουσαν, ὄντες ὀκτώ, καὶ παῖδες πέντε, καὶ παιδάρια τρία. (12) Τοῦ δὲ Μενύλλου κοινολογηθέντος αὐτοῖς, καὶ παραδείξαντος τὴν τῶν ἐπιμνηνίων παρασκευὴν, ἐτι δὲ συστήσαντος τῷ ναυκλήρῳ τοῖς ἐπιβάταις ἐκτενῶς, οὗτοι μὲν ἐπέβησαν· (13) ὁ δὲ κυβερνήτης, ἄρτι διαφώσκοντας, ἄρα, τὰς ἀγκύρας, ἐτάλει τὸν πλοῦν ἀπλῶς, οὐδεμίαν ἐννοίαν ἔχων τοῦ πράγματος, ἀλλ' ὡς στρατιώτας τινὰς ἄγων παρὰ τοῦ Μενύλλου πρὸς τὸν Πτολεμαῖον.

XXIII. Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὴν ἐπιούσαν οὐδεὶς ἐπιζητήσκειν ἔμελλε τὸν Δημήτριον, οὐδὲ τοὺς μετ' ἐκείνου προάγοντας. (2) Οἱ μὲν γὰρ αὐτοῦ μένοντες ὡς ἐπὶ τὸ Κίρκαιον ὥρμηκῶτα διελάμβανον· οἱ δὲ ἐν ταῖς Ἀναγνείαις ἀπῆντων ἐπὶ τὸν αὐτὸν τόπον, ὡς ἐκεῖ παρεσόμενοι. (3) Δι' ὃ συνέβαινε τελέως ἄσημον εἶναι τὸν δρασμόν· ὥς οὖν τῶν παιδῶν τις, μεμαστιγμένος ἐν ταῖς Ἀναγνείαις (ἀπαντῶν ἐπὶ τὸν αὐτὸν τόπον) ἔδραμεν ἐπὶ τὸ Κίρκαιον, ὡς ἐκεῖ τῷ Δημητρίῳ συμμίζων. (4) οὐχ ὁρῶν δὲ, πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην ἔτρεχεν, ὡς κατὰ πορείαν ἀπαντήσων. (5) Οὐδαμῇ δὲ συντυχὼν αὐτῷ, τοῦτο διεσάφησε τοῖς ἐν Ῥώμῃ φίλοις, καὶ τοῖς καταλειμμένοις ἐπὶ τῆς οἰκίας. (6) Ἐπιζητούμενος δὲ τοῦ Δημητρίου κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν, ἀφ' ἧς ὥρμησεν, ὑπενοήθη, τὸ γεγονός. (7) Τῇ δὲ πέμπτῃ ἡ σύγκλητος εὐθὺς συνήγετο περὶ τούτων, ἐν ᾗ συνέβαινε, τὸν Δημήτριον ἐκτὸς ἥδη τοῦ πορθμοῦ τοῦ κατὰ Σικελίαν ὑπάρχειν. (8) Τὸ μὲν οὖν διώκειν ἀπέγνωσαν, ἀμα μὲν ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν πολλὴ προειληφέναι κατὰ τὸν πλοῦν, καὶ γὰρ ἔσχε φορὸν ἄνεμον, ἀμα δὲ προωρῶμενοι τὸ βουληθέντες κωλύσειν ἀδυνατήσαι· (9) πρεσβυτέρους δὲ κατέστησαν μετὰ τινὰς ἡμέρας τοὺς περὶ Τιθέριον Γράχχον, καὶ Λεύκιον Λέντλον, καὶ Σερούϊλλον Γλαυκίαν· (10) ὅτινες ἔμελλον πρῶτον μὲν ἐποπτεύσειν τὰ κατὰ τοὺς Ἑλληνας, ὅθεν ἐπιβάλλοντες ἐπὶ τὴν

et famulis imperarent, ut mane orto Anagniam proficiscerentur, et cum venatoribus ad Circæum sibi occurrerent; (6) ipsi interim viatoris sumtis vestibus ad se redirent, famulisque dicerent, postridie ejus diei in illum quem diximus locum ad se venirent, ibi enim cum Demetrio sese futuros. (7) Postquam omnia essent administrata, ut mandaverat, noctu Ostiam ad ostium Tiberis progreditur. (8) Interea Menyllus præcedit illos, et nautis significat, novi aliquid a rege se accepisse, cujus gratia oporteat, ut ipse quidem in urbe adhuc hareret; sed juvenes probatissimæ fidei ad illum mitteret, qui de fratre omnia ei sint renunciaturi. (9) Propterea se quidem navim non consensurum, verum eos juvenes, qui iter sint confecturi, circa mediam noctem esse venturos. (10) Nauclerus, cui de constituta ab initio mercede nihil propterea deperibat, omnia dudum parata habens ad solvendum, id se non curare ostendit. (11) Interea, exeunte tertia vigilia, adest Demetrius cum suis comitibus, ii autem erant omnino octo, cum famulis quinque et junioribus pueris tribus. (12) Deinde ubi cum his locutus esset Menyllus et præparatum commeatum illis ostendisset, quum etiam nauclero et vectoribus eos studio magno commendasset, navem conscenderunt. (13) Gubernator, simul illuxit, ancoras tollere, et navigationi simpliciter se accingere, ut qui de eo quod erat gestum nihil cogitaret, sed tamquam milites quosdam a Menyllo ad Ptolemæum deveheret.

XXIII. Romæ vero postridie illius diei nemini in mentem venit, ut Demetrium aut eos, qui cum ipso erant aggressi, inquireret. (2) Nam qui ibi remanserant, Circæum rebantur ipsum esse profectum: qui erant Anagniæ, eodem se contulerunt, tamquam ibi eum reperturi. (3) Itaque prorsus evasio illius ex urbe latuit, donec aliquis puerorum, qui Anagniam ad dictum locum venerant, flagris cæsus, Circæum curriculo petiit, ut Demetrium ibi conveniret: (4) quo non invento, Romam iterum accurrit, ratus in itinere se illi occurrurum. (5) Tum autem, quum nusquam Demetrium offendisset, amicis, qui Romæ erant, et iis, quos domi Demetrius reliquerat, rem declaravit. (6) Itaque, postquam die quarto a discessu quæsitus esset Demetrius, oborta est quædam hominibus suspicio ejus, quod gestum erat. (7) Die quinto senatus statim ea de re est habitus, cum quidem Demetrius jam ultra fretum Siculum navigatione pervenerat. (8) Itaque persequendum patres non duxerunt, quod persuasum haberent multum jam itineris esse ab eo confectum, secundo enim vento navigabat; simulque cogitarent, si vellent eum impedire, in sua potestate non futurum. (9) Post paucos deinde dies Tiberium Græchum, Lucium Lentulum, et Servilium Glauciam, legatos decreverunt, (10) qui res in Græcia inspicere, deinde in

Ἀσίαν, τὰ τε κατὰ τὸν Δημήτριον παραδοχῆσιν, καὶ τὰς τῶν ἄλλων βασιλέων προαιρέσεις ἐξετάσειν, καὶ τὰ πρὸς τοὺς Γαλάτας ἀντιλεγόμενα τοῖς προειρημένοις διευκρινήσιν. (11) Διὸ τὸν Τιβέριον κατεστήσαντο πάντων αὐτόπτην γεγενῆναι. (12) Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐν τούτοις ἦν.

(Suidas in Προσανέχων.)

(13) Ὁ δὲ Δημήτριος, προσανέχων τῇ παρουσίᾳ τοῦ διαποστολισμένου πρὸς αὐτὸν, * *.

(III.) Athenæus lib. VI, cap. 21.

XXIV. Κάτων, ὡς Πολύβιος ἱστορεῖ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τριακοστῇ τῶν Ἱστοριῶν, ἐδυσχέρανε, καὶ ἐκεκράγει, ὅτι τινὲς τὰς ξενικὰς τρυφὰς εἰσήγαγον εἰς τὴν Ῥώμην. (2) τριακοσίων μὲν δραχμῶν κεράμιον ταρίχων Ποντικῶν ὠνησάμενοι, μειράκρια δ' εὐμορφα ὑπερβαλλούσης ἀγρῶν τιμῆς.

(3) Ὅτι τοσαύτη τις ἀκολασία καὶ τηλικαύτη ἐνεπειπώκει ἐκτοπιωτάτων ἔργων τοῖς νέοις, ὥστε πολλοὺς μὲν ἐρώμενον ἡγορακέναι ταλάντου, πολλοὺς δὲ ταρίχου Ποντικῶν κεράμιον τριακοσίων δραχμῶν. (4) ἐφ' οἷς καὶ Μάρκος εἰπέ ποτε πρὸς τὸν δῆμον, ὅτι μάλιστα ἂν κατίδοιεν τὴν ἐπὶ χειρὸν προκοπὴν τῆς πολιτείας ἐκ τούτων, ὅταν πωλούμενοι πλεῖον εὐρίσκωσιν οἱ μὲν εὐπρεπεῖς παῖδες τῶν ἀγρῶν, τὰ δὲ κεράμια τοῦ ταρίχου τῶν ζευγηλατῶν.

II. — IN ÆGYPTO ET CYRENE.

II. Legatio CXV.

XXV. Μετὰ δὲ ταῦτα Πτολεμαῖος ὁ νεώτερος, παρὰ γενοῦς εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν πρεσβευτῶν, συνήθροζε ξενολόγιον ἐμβριθέες. (2) ἐν οἷς προσελάβετο καὶ Δαμάσιππον τὸν Μακεδόνα, ὃς κατασφάξας ἐν τῷ Φακῷ τοὺς συνέδρους, ἔφυγε μετὰ γυναῖκος καὶ τέκνων ἐκ τῆς Μακεδονίας. (3) Ἀφικόμενος δὲ εἰς τὴν τῶν Ῥοδίων Ἡεραίαν, καὶ ξενισθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου, προετίθετο πλεῖν εἰς τὴν Κύπρον. (4) Οἱ δὲ περὶ Τορκουάτον, θεωροῦντες αὐτὸν συνεσταμένον ξενικὴν χεῖρα βαρεῖαν, ὑπεμίμνησκον τῶν ἐντολῶν, διότι δεῖ χωρὶς πολέμου ποιεῖσθαι τὴν καθόδον. (5) καὶ τέλος ἔπεισαν αὐτὸν ἕως Σίδης προαγαγόντες, τὸ ξενολόγιον διαλύσασθαι, καὶ τῆς εἰς Κύπρον ἐπιβολῆς ἀποστήναι, καὶ συμμίσγειν αὐτοῖς ἐπὶ τοὺς τῶν Κυρηναίων ὄρους. (6) Αὐτοὶ δὲ πλεύσαντες εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔφασαν παραστήσεσθαι τὸν βασιλέα πρὸς τὰ παρακαλούμενα, καὶ συναντήσιν ἐπὶ τοὺς ὄρους, ἔχοντες κάκεινον μεθ' αὐτῶν. (7) Τούτοις μὲν οὖν τοῖς λόγοις πεισθεὶς ὁ νεώτερος Πτολεμαῖος, ἀπογνοὺς τὰ κατὰ τὴν Κύπρον, τὸ μὲν ξενολόγιον διέλυσε. (8) αὐτὸς δὲ τὸ μὲν πρῶτον εἰς Κρήτην ἀπέπλευσε, τὸν τε Δαμάσιππον ἔχων

Asiam transgressi, quid moliretur Demetrius, observarent, animos item ceterorum regum explorarent et controversias eorum cum Gallogræcis disceptarent. (11) Hæc omnia Tiberius præsens cognoscere jussus est a patribus. (12) Et in Italia quidem ista tum gerebantur.

(13) Demetrius vero, exspectans adventum ejus qui ad ipsum mittendus erat, * *.

(III.) Cato queritur de luxu Romanorum.

XXIV. Cato (ut Polybius tradit libro XXXI Historiarum) indignatus querebatur, quod luxus peregrinus a nonnullis Romam esset illatus, (2) salsamenti Pontici cadum drachmis trecentis ementibus, formosumque adolescentulum majori quam agrum pretio.

(3) Talis tantaque absurdissimorum operum intemperantia juvenes occupaverat, ut multi amasium talento emerent; multi etiam salsamenti cadum trecentis drachmis. (4) Quibus animadversis Marcus [Cato] aliquando in concione populi ait: vel hinc potissimum posse dignosci quanta sit *raia* reipublicæ, quando venusti pueri pluris veneant quam agri, salsamentorum vero cadi jugalibus bobus pluris æstimentur.

Fratres Ptolemæi, Philometor et Physcon, litigant de Cypri imperio.

XXV. Secundum hæc Ptolemæus junior cum Romanis legatis in Græciam venit, ibique strenuorum apprime militum manum conduxit: (2) inter quos etiam Damasippum Macedonem assumsit, qui post jugulatos Phaci [quod Macedoniæ est oppidum] publici concilii consessores, cum uxore et liberis e Macedonia aufugerat. (3) Rex cum in oppositam Rhodiis continentem, Peræam dicunt, venisset, a populo exceptus hospitio, Cyprum navigare constituit. (4) Torquatus ceterique legati ut vident, magnam mercenariorum militum vim ab eo coactam, patrum mandata in memoriam revocaverunt, quibus sine armis eam reducere jubebantur. (5) Tandem, postquam Sidam usque progressi erant, persuadere ei conati sunt, ut missos faceret mercenarios, et ab adeunda Cypro abstinere, pollicereturque, in Cyrenicæ confinibus ad colloquium cum illis se conventurum. (6) Ipsi interim legati Alexandriam se profecturos aiebant et regis voluntatem ad ea, quæ ab ipso poscebantur, inclinatos; tum ad fines Cyrenicæ ei occursuros, ipsaque regem secum adducturos. (7) Flexit hæc oratio juniorem Ptolemæum, effecitque, ut, Cypri occupationem omittens, conductitium militem dimitteret. (8) Itaque primam in

μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ τῶν πρεσβευτῶν ἓνα Γναῖον Μερόλαν·
ξενολογήσας δ' ἐκ τῆς Κρήτης περὶ χιλίους στρατιώτας,
ἀνήχθη, καὶ διάρας εἰς τὴν Λιβύην, κατέσχευεν ἐπὶ τὸν
Ἄπιν.

XXVI. Οἱ δὲ περὶ τὸν Τορκουάτον, διακομισθέντες
εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐπειρῶντο μὲν παρακαλεῖν τὸν
πρεσβύτερον Πτολεμαῖον διαλύσθαι πρὸς τὸν ἀδελφὸν
καὶ σύγχωρεῖν αὐτῷ τὴν Κύπρον. (2) Τοῦ δὲ Πτολε-
μαίου τὰ μὲν ἐπαγγελλομένου, τὰ δὲ παρακούοντος, καὶ
τῷ τοιούτῳ τρόπῳ κατατρίβοντος τὸν χρόνον· (3)
στρατοπεδεύων ὁ νεώτερος μετὰ τῶν Κρητῶν ἐν τῇ Λι-
βύῃ περὶ τὸν Ἄπιν κατὰ τὸ συνεταγμένον, καὶ τελέας
ἀσχαλλῶν ἐπὶ τῷ μηδὲν διασφάσσασθαι, τὸ μὲν πρῶ-
τον ἐξαπέστειλε τὸν Γναῖον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὥς
διὰ τούτου καὶ τῶν περὶ τὸν Τορκουάτον ἐπιγενομένων.
(4) Συνεφομοιωθέντος δὲ τούτου τοῖς πρότερον, καὶ τοῦ
χρόνου διελκομένου, καὶ τετταράκοντα διελθουσῶν ἡμε-
ρῶν, καὶ μηδενὸς προσπίπτοντος, εἰς ἀπορίαν ἐνέπιπτε
περὶ τῶν θῶν. (5) Ὁ γὰρ πρεσβύτερος βασιλεὺς πᾶν
γένος ἀρεσκείας προσφερόμενος, πάντας ἐξιδιάσατο τοὺς
πρεσβευτὰς, καὶ παρακατέσχε τοὺς πλείον οὐχ ἑκόντας,
ἀλλὰ ἄκοντας. (6) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτον προσέ-
πεσε τῷ νεωτέρῳ Πτολεμαίῳ, τοὺς τε Κυρηναίους
ἀφιστάναι, καὶ τὰς πόλεις συμφρονεῖν τούτοις, κακοι-
νωνημένοι δὲ περὶ τῆς ἀποστάσεως καὶ Πτολεμαῖον τὸν
Συμπετῆσιν· (7) ὃς ἦν τὸ γένος Αἰγύπτιος, ἐπιστεύθη
δὲ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν θῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καθ' ὃν
καιρὸν ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν εἰς τὴν Ῥώμην. (8) Τούτων
δὲ προσπιπτόντων τῷ βασιλεῖ, καὶ μετ' ὀλίγον, διότι
στρατοπεδεύουσιν ἐν τοῖς ὑπαίθροις οἱ Κυρηνῶι, δει-
σας, μὴ, βουλόμενος προσλαβεῖν τὴν Κύπρον, καὶ τὴν
Κυρήνην ἀπολέσῃ, πάντα τὰλλα πάρεργα θέμενος, ἀνέ-
ζευξεν ἐπὶ Κυρήνης. (9) Παραγεγνόμενος δ' εἰς τὸν
Μίγαν καλούμενον Καταβαθμὸν, κατέλαβε τοὺς Λί-
βυας, μετὰ τῶν Κυρηνῶν κατέχοντας τὰς δυσχωρίας.
(10) Ὁ δὲ Πτολεμαῖος, ἀπορούμενος ἐπὶ τῷ συμβαί-
νοντι, τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν στρατιωτῶν ἐμδιβάσας εἰς
τὰ πλοῖα, περιπλεῖν τὰς δυσχωρίας ἐπέταξε, καὶ κα-
τὰ νότου τοῖς πολεμίοις ἐπιφαίνεσθαι· τοὺς δ' ἡμίσεις
ἔχων αὐτὸς ἐβιάζετο κατὰ στόμα πρὸς τὴν ἀνάβασιν.
(11) Τῶν δὲ Λιβύων καταπλεγόντων τὴν ἐξ ἁμφοῖν ἔφο-
δον, καὶ λιπόντων τοὺς τόπους, ἅμα τῆς ἀναβάσεως
ἐγένετο κύριος, καὶ τῆς ὑποκειμένης Τετραπυργίας, ἐν
ᾗ συνέβαινε πλῆθος ἀφρονον ὕδατος ὑπάρχειν. (12) Ὅθεν
ἀφορμήσας, ἐβδόμαίος ἦκε διὰ τῆς ἐρήμου. (13) Πα-
ραπλεόντων δ' αὐτῷ καὶ τῶν ἐπὶ Μοχυρίνου, συνέβαινε
τοὺς Κυρηνάους στρατοπεδεύειν, ὄντας εἰς ὀκτακισχι-
λίους, ἱππεῖς δὲ περὶ πεντακοσίους. (14) Οἱ γὰρ Κυ-
ρηνῶι, πύραν εὐληφότες τῆς τοῦ Πτολεμαίου προαι-
ρέσεως ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν πεπραγμένων,
καὶ θεωροῦντες οὐ βασιλικὴν, ἀλλὰ τυραννικὴν οὔσαν
τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὴν θλινὴν αἵρεσιν· (15) οὐχ οἶοί
τε ἦσαν θελόντων σφᾶς αὐτοὺς ὑποτάττειν, ἀλλὰ πᾶν
ἐπομένειν ἐτοίμων, ἀντεχόμενοι τῆς πρὸς τὴν ἐλευθε-

Cretam navigavit, Danasippum secum habens, et unum
e legatis Cn. Merulam : dein, cum milites mille in Creta
conduxisset, inde profectus, in Libyam trajecit, et ad
Apim portum tenuit.

XXVI. Torquatus interim, Alexandriam delatus, per-
suadere conatus est seniori Ptolemæo, ut redire in gratiam
cum fratre vellet, eique Cyprum concederet. (2) Sed Pto-
lemæo partim pollicente, partim audire nolente, atque hoc
modo tempus extrahente, (3) junior fratrum, castris in
Libya ad Apim positus, ut convenerat, ægerrime ferens ni-
hil sibi nunciari, primo Cnæum Alexandriam misit, sperans,
per hunc se effecturum, ut Torquatus pariter cum reliquis
adveniret. (4) Sed cum hic ad illorum exemplum, qui
prius Alexandriam erant profecti, sese conformaret, atque ita
tempus in longum extraheretur, jamque adeo dies quadraginta præterissent, nec ullus interim nun-
cius esset allatus, de summa rerum dubitare coepit. (5)
Etenim major fratrum, omni genere blanditiarum usus, le-
gatos sibi conciliaverat, et apud se detinuerat, invitos ma-
gis quam volentes. (6) Ad extremum Ptolemæo juniōri sig-
nificatur, rebellasse Cyrenenses, et civitates cum ipsis
conspirasse, consiliumque etiam defectionis esse Ptolemæum
Sympetesium; (7) qui genere Ægyptius, quom Romam
navigationem rex institueret, summæ rerum fuerat ab illo
præfectus. (8) Hæc ubi regi nunciata, et mox addito, Cy-
renenses sub signis exercitum jam habere; metuens, ne,
dum imperio Cyprum cupit adjicere, etiam Cyrenen amit-
tat, omnem aliarum rerum curam insuper habens, Cyre-
nen revertitur. (9) Ad magnum quem vocant Catabathmon
ut ventum, locorum angustias a Libybus cum Cyrenensibus
reperit occupatas. (10) Ptolemæus, hac difficultate sibi
objecta, dimidiam militum partem navibus imponit, et
loca angusta circumnavigare jubet, dareque operam, ut
hostibus a tergo subito appareant : ipse cum altera
parte exercitus a fronte eos aggressus, superare montem
conabatur. (11) Libyes metu perculsi, quod utrumque
peti se viderent, stationes deserunt. Ita rex non libere tan-
tum ascensu potitur, sed etiam subjectam Tetrapyrgiam,
ubi magna erat aquæ copia, in potestatem redigit. (12)
Tum inde pergens, septimis castris solitudinem est emen-
sus. (13) Quo tempore etiam navibus ad eum advenerunt
ii, qui cum Mochyrino erant. (14) Cyrenæi autem, positus
castris, in armis erant, pedites ad octo millia, equites ad
quingentos. Etenim ex iis, quæ Alexandriæ gesserat Pto-
lemæus hic, animadversa ejus voluntate, quum cernerent,
nilhil regii in ejus animo atque administratione inesse, sed
tyrannice omnia ab eo administrari, (15) ut sua sponte
se illi subjicerent, inducere in animum Cyrenæi non pote-
rant : quin potius perpeti omnia sustinebant, non dimittentes
spem in libertatem sese vindicandi. (16) Tunc igitur

ρίαν ἐλπίδος. (18) Διὸ καὶ τότε, συνεγγίσαντος αὐτοῦ, ἐξαυτῆς παρετάξαντο· καὶ τέλος ἡττήθη.

Legatio CXVI.

XXVII. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἦλθε καὶ Γναῖος ὁ Μερόλας ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας, διασαφῶν τῷ βασιλεῖ, διότι εἰς οὐδὲν τῶν ἀξιουμένων προσελήλυθεν ὁ ἀδελφός, ἀλλὰ φησὶ, δεῖν μένειν ἐπὶ τοῖς ἐξ ἀρχῆς διομο-
λογουμένοις. (2) Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα διακούσας, εὐθέως προχειρισάμενος Κομανὸν καὶ Πτολεμαῖον τοὺς ἀδελφούς, ἐξαπέστειλε πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τοῦ Γναίου, διασαφίσοντας τῇ συγκλήτῃ περὶ τῆς τὰ-
δελφοῦ πλεονεξίας καὶ καταφρονήσεως. (3) Ἀπέλυσε δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ τοὺς περὶ Τίτον ἀπράκτους ὁ πρεσβύτερος Πτολεμαῖος. (4) Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ Κυρήνην ἐπὶ τούτων ᾔν.

[XXVIII. Ὅμοιοι γὰρ εἰσιν οἱ τὴν Περαιάν κατοικοῦντες τοῖς οἰκέταις τοῖς ἐκ τῶν δεσμῶν ἀνελπίστως λελυμένοις, οἵτινες ἀπιστοῦντες τοῖς παροῦσι, μεῖζω μὲν λαμβάνουσι τῆς κατὰ φύσιν κίνησιν· οὐ δοκοῦσι δὲ γινώσκεισθαι παρὰ τοῖς ἀπαντῶσιν, οὐδὲ συνορᾶσθαι διότι λελυνται σαφῶς, ἐὰν μὴ τι παράλογον ποιῶσι καὶ τῶν ἄλλων ἐξηλλαγμένον.]

[2. Ὅτι παντὸς ἐπιστολίου τὸ κάλλος ἐστὶ συστατικώτερον.]

illo appropinquante, aciem eduxerunt : ac tandem etiam victus est Ptolemæus.

XXVII. Circa id tempus et Cn. Merula venit Alexandria, nunciavitque regi, nihil eorum, quæ a fratre ejus fuerant postulata, potuisse impetrari; quod diceret, pactis esse standum, quæ facta essent ab initio. (2) His auditis, rex Comanum et Ptolemæum fratres Romam legatos proficisci jubet cum Cnæo Merula, qui de iniquitate fratris et contemptu erga populum Romanum cum senatu agerent. (3) Eodemque tempore Titum etiam Torquatium infecta re dimisit senior Ptolemæus. (4) Atque hic tum erat Alexandrinarum et Cyrenicarum rerum status.

XXVIII. Perææ [regionis in opposita insule Rhodo continente] incolæ famulorum similes sunt vinculis insperato solutorum, ipsi vix fidem tribuentes præsentī conditioni suæ, majores quam naturæ consentaneum est motus moliantur, nec putant obvius se cognoscere ac perspicere ipso solutos esse vinculis, nisi si quid absurde et ab aliorum more ab-
dens faciant. [Hæc in codice posita ante cap. X, a.]

(2) Venustas omni epistola majorem ad commendandam vim habet.

ΤΗΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI TRICESIMI SECUNDI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUIÆ.

I. — RES GESTÆ ANNO URBIS DXCIII. (A) IN ITALIA.

(I.) Legatio CXVII.

I. Κατὰ τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς ἤχον παρὰ τοῦ νεωτέρου Πτολεμαίου πρέσβεις οἱ περὶ τὸν Κομανόν, καὶ παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου παραπλησίως οἱ περὶ τὸν Μένυλλον τὸν Ἀλαβανδέα. (2) Ὃν εἰσελθόντων εἰς τὴν σύγκλητον, καὶ πολλῶν λόγων γιγνομένων καὶ φιλαπεχθῶν κατὰ πρόσωπον εἰς ἀλλήλους, καὶ τῶν περὶ Τίτον καὶ Γναῖον ἀπομαρτυρούντων καὶ συνεπισχυόντων τῷ νεωτέρῳ μετὰ πολλῆς σπουδῆς, (3) ἔδοξε τῇ συγκλήτῃ, τοὺς περὶ Μένυλλον ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτρέχειν ἐκ τῆς Ῥώμης, καὶ τὴν συμμαχίαν ἀναιρεῖν τὴν πρὸς τὸν πρεσβύτερον· πρὸς δὲ τὸν νεώτερον πέμψαι πρεσβευτὰς, τοὺς διασαφίσοντας τὰ δεδογμένα τῇ συγκλήτῃ. (4) Καὶ κατεστάθησαν Πόπλιος Ἀπούστιος καὶ Γάιος Λέντιος, οἱ καὶ πλεύσαντες ἐξαυτῆς εἰς τὴν Κυρήνην, ἀνήγγειλαν τῷ Πτολεμαίῳ τὰ δεδογμένα μετὰ πολλῆς σπουδῆς. (5) Ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐπαρθεὶς, εὐθέως ἐξενολόγει, καὶ ταῖς ἐπιβολαῖς ὁλος καὶ πᾶς ἦν περὶ τὴν Κύπρον. (6) Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐν τούτοις ἦν.

(B.) IN AFRICA.

(II.) Legatio CXVIII.

II. Κατὰ τὴν Λιβύην Μασσανάσσης, θεωρῶν τὸ πλῆθος τῶν πόλεων τῶν περὶ τὴν μικρὰν Σύρτιν ἐκτισμένων, καὶ τὸ κάλλος τῆς χώρας, ἦν καλοῦσιν Ἐμπορία, καὶ πάλαι τὸ πλῆθος τῶν προσόδων τῶν γιγνομένων ἐν τούτοις τοῖς τόποις ὀφθαλμῶν, (2) ἐπεβάλετο καταπειράζειν τὴν Καρχηδονίαν, οὗ πολλοῖς ἀνώτερον χρόνοις τῶν λεγομένων καιρῶν. (3) Τῆς μὲν οὖν χώρας ταχέως ἐγενήθη κύριος, ἅτε τῶν ὑπαίθρων κρατῶν, διὰ τὸ τοὺς Καρχηδονίους αἰεὶ μὲν ἀλλοτρίους ὑπάρχειν τῆς ἐν τῇ γῇ χρείας, τότε δὲ καὶ τελέως ἐκτεθλύνθαι, διὰ τὴν πολυχρόνιον εἰρήνην. (4) Τῶν δὲ πόλεων οὐκ ἠδυνήθη γενέσθαι κύριος, διὰ τὸ τοὺς Καρχηδονίους ἐπιμελῶς τηρεῖν αὐτάς. (5) Ἀμφοτέρων δὲ ποιουμένων τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὴν σύγκλητον ὑπὲρ τῶν ἀμφισβητούμενων, καὶ πρεσβευτῶν πολλὰς ἐληλυθότων διὰ ταῦτα παρ' ἑκατέρων. (6) αἰεὶ συνέβαινε, τοὺς Καρχηδονίους διαττοῦσθαι παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, οὐ τῷ δικαίῳ, ἀλλὰ τῷ πεπεισθαι τοὺς κρίνοντας, συμφέρειν σφίσι τὴν τοιαύτην γνώμην. (7) Ἐπεὶ τοι χρόνοις οὗ πολλοῖς ἀνώτερον αὐτὸς ὁ Μασσανάσσης; διώκων τὸν Ἀφθῆρα τὸν ἀποστάτην μετὰ στρατοπέδου, δίδον

Senatus Rom. Ptolemæo Philometori amicitium renunciat.

I. Per illa tempora, de quibus loquimur, venit a Ptolemæo juniore missa legatio, cujus princeps Comanus; et a majore item fratre alia, cujus caput Menyllus Alabandensis. (2) Postquam legati in senatum sunt ingressi, longa inter ipsos altercatione habita, quum alter alteri os convicio verberasset, atque T. Torquatus et Cn. Merula suo testimonio et favore omni ac studio causam junioris sublevassent; (3) decrevit senatus, ut intra dies quinque Menyllus urbe excederet, et ut fœdus, quod cum majore natu Ptolemæo fuerat, tolleretur. Legatos præterea decrevit ad juniorem mittendos, qui hoc patrum decretum illi afferrent. (4) Legati lecti sunt P. Apustius et C. Lentulus, qui extemplo Cyrenam profecti, nuncium eorum, quæ gesta fuerant, magna diligentia ad regem pertulerunt. (5) Ille confestim, nova spe inflatus, milites conducere, et animum atque mentem omnem ad consilia de Cypro occupanda transferre. (6) Hæc tum in Italia sunt gesta.

Massanissa, contendens cum Carthaginiensibus, juvatur a Romanis.

II. In Africa, rex Massanissa, quum animadvertisset, quam multæ urbes circa minorem Syrtim essent conditæ, quæ illius regionis bonitas, quam vocant Emporia; jam olim cupiditatis oculis ad eos redivitis adjectis, qui uberrimi inde proveniebant, (2) tandem circa illa tempora, de quibus nunc loquimur, Carthaginiensium patientiam tentare instituit. (3) Et agrum quidem facile illi fuit occupare, omnium quæ in aperto erant locorum potenti; quod Carthaginienses, et alias ad gerendum terra bellum haud satis instructi, tum vero propter longam pacem penitus etiam effeminati erant. (4) Urbes vero capere Massanissa non potuit, Carthaginiensibus illas diligenter custodientibus. (5) Quum autem ambo controversias suas ad senatum referrent, et multæ propterea ab utrisque missæ legationes Romam venissent, (6) semper judicio Romanorum causa Carthaginiensium erat deterior, non quia jure deficerent, sed quia e re sua judices esse existimabant, ut sic judicarent. (7) Nam annis quidem haud multis ante hoc tempus ipse Massanissa, Aphtheratum, qui ab ipso defecerat, cum exercitu persequens, a Carthaginiensibus petierat, ut sibi

ἤτήσατο τοὺς Καρχηδονίους διὰ ταύτης τῆς χώρας· οἱ δὲ οὐχ ὑπήκουσαν, ὥς οὐδὲν αὐτῷ προσηκούσης. (8) Οὐ μὴν ἀλλὰ τέλος εἰς τοῦτο συνεκλείσθησαν οἱ Καρχηδόνιοι διὰ τὴν ἀποφάσεων, διὰ τοὺς νῦν λεγομένους καιροὺς, ὥστε καὶ μόνον τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν ἀποβαλεῖν, ἀλλὰ καὶ πενταχόσια τάλαντα προσθεῖναι τῆς καρπίας τῶν χρόνων, ἐξ οὗ συνέβη γενέσθαι τὴν ἀμφισβήτησιν.

per hunc ipsum agrum liceret transire; atque illi, ceu nihīl agro isto ad Massānissam pertinente, recusarunt. (8) Verumtamen per Romanorum responsa, propter temporum rationem quam diximus, eo tandem redacti sunt Carthaginienses, ut non solum agri et urbium illarum jacturam facerent; sed hoc amplius talenta quingenta, fructuum nomine, quos a principio controversiæ perceperant, pendere cogerentur.

(C.) IN ASIA.

(III.) Legatio CXIX. (et CXX.)

III. Κατὰ τὴν Ἀσίαν, Προυσίας μὲν ἐξέπεμψεν εἰς τὴν Ῥώμην πρεσβευτὰς μετὰ Γαλατῶν, τοὺς κατηγορήσοντας Εὐμένους· (2) οὗτος δὲ πάλιν τὸν ἀδελφὸν Ἀτταλον ἐξαπέστειλεν, ἀπολογησόμενον πρὸς τὰς διαβολάς. (3) Ἀριαράθης δὲ τῇ τε Ῥώμῃ στέφανον ἀπὸ χρυσῶν μυρίων ἐπέμψε, καὶ πρεσβευτὰς, τοὺς διασπρήσσοντας τῇ συγκλήτῃ τὴν πρὸς τὸν Τιβέριον ἀπάντησιν αὐτοῦ, καὶ καθόλου παρακαλέσοντας διασαφεῖν ὑπὲρ ὧν ἂν δέωνται, διότι πᾶν ποιήσῃν ἐτοιμός ἐστι Ῥωμαίοις τὸ παραγγελλόμενον.

Legatio CXX.

IV. Τοῦ Μηνοχάρους παραγεννηθέντος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν πρὸς Δημήτριον, καὶ διασαφήςαντος τῷ βασιλεῖ τὴν γεγεννημένην ἐντεῦξιν αὐτῷ πρὸς τοὺς περὶ Τιβέριον ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ· (2) νομίσας δὲ βασιλεὺς, ἀναγκαιότατον εἶναι τῶν παρόντων, τὸ τοὺς προειρημένους ἄνδρας ἐξομιλῆσαι, καθόσον οἶός τ' ἦν· (3) πάντα τὰλλα πάρεργα ποιησάμενος, διεπέμπετο πρὸς τοὺτους, τὸ μὲν πρῶτον εἰς Παμφυλίαν, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν εἰς Ῥόδον, πάντα ποιήσῃν Ῥωμαίοις ἀναδεχόμενος· ἕως ἐξειργάσατο, βασιλεὺς ὑπ' αὐτῶν προσαγορευθῆναι. (4) Καὶ γὰρ ἦν ὁ Τιβέριος εὖνους αὐτῷ διαφερόντως· διὸ καὶ μεγάλα συνεβάλετο πρὸς τὸ καθεῖσθαι καὶ κτήσασθαι τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ. (5) Ὁ δὲ Δημήτριος, τυχὼν τῆς προειρημένης ἀφορμῆς, εὐθέως εἰς τὴν Ῥώμην ἔπεμπε πρεσβευτὰς, στέφανόν τε κομίζοντας, καὶ τὸν αὐτόχειρα τοῦ Γναίου γεγονότα, καὶ σὺν τούτοις τὸν χρητικὸν Ἰσοκράτην.

Legationes Romam mittunt reges.

III. Quod ad res attinet Asiaticas, Prusias rex legationem communem cum Gallogræcis Romam misit, qui de Eumene quererentur; (2) Eumenes vicissim fratrem Attalum, qui suam causam ageret. (3) Ariarathes vero Romæ coronam misit aureorum decies mille, et simul legatos, qui senatui significarent, quo modo Tiberium excepisset; et paratum ipsum esse, quidquid imperarent Romani, mandatis eorum obtemperare.

IV. Postquam Menochares ad Demetrium Antiochiam venisset, et sermones regi exposuisset, quos in Cappadocia cum Tiberio ejusque collegis habnerat; (2) existimans rex, supra omnia necessarium suis rebus esse in præsentia, ut prædictos viros omnibus modis sibi adjungeret et placaret; (3) posthabitis aliis omnibus rebus, ad eos misit primum in Pamphyliam, deinde iterum Rhodum, quidvis facturum se in gratiam Romanorum promittens; ad extremumque perfecit, ut Rex a Romanis salutaretur. (4) Tiberius enim, qui ex animo illi cupiebat, plurimum illum adjuvit ad impetrandum quod cupiebat, et ad jus regni ei conciliandum. (5) Demetrius igitur, illam occasionem nactus quam diximus, legatos extemplo Romam misit, qui coronam afferrent, et illum, cujus manu Cnæus fuerat occisus, Romanis adducerent, simulque Isocratem criticum.

II. — RES ANNI URBIS DXCIV.

(I.) Legatio CXXI.

V. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἦγον παρὰ Ἀριαράθου πρεσβεις, στέφανόν τε κομίζοντες ἀπὸ μυρίων χρυσῶν, καὶ διασαφούντες τὴν τοῦ βασιλέως προαίρεσιν, ἣν ἔχει πρὸς τὰ Ῥωμαίων πράγματα· (2) καὶ τούτων μάρτυρας ἐποιούντο τοὺς περὶ τὸν Τιβέριον. (3) Ὡς ἀνθολογησαμένων, ἡ σύγκλητος τὸν στέφανον ἀπεδέξατο μετὰ μεγάλης χάριτος, καὶ τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτῇ νομιζομένων δώρων ἀνταπέστειλε, τὸν τε σκηπῶνα καὶ τὸν ἐλεφάντινον δίφρον. (4) Τούτους μὲν ἐξαυτῆς

(I.) Legationes Ariarathis, et Attali.

V. Per id tempus venerunt Ariarathis legati, coronam aureorum decies mille afferentes, ac voluntatem egregiam regis erga populum Romanum declarantes: (2) cujus rei testem citabant ipsum Tiberium et reliquos legatos. (3) Quorum ubi consentiens illorum orationi testimonium est auditum, patres coronam magni beneficii loco acceperunt, et vicissim, quæ plurimi apud Romanos aestimari solent dona, scipionem sellamque eburneam illi miserunt. (4) Atque hos quidem legatos senatus absque mora ante hic

ἔτι πρὸ τοῦ χειμῶνος ἀπέλυσεν ἡ σύγκλητος. (5) Μετὰ δὲ τοὺς Ἀττάλου παραγεννηθέντος, ἤδη τῶν ὑπάτων τὰς ἀρχὰς εἰληφότων, καὶ τῶν Γαλατῶν αὐτοῦ κατηγορησάντων, οὐκ ἀπεστάλκει Προυσίας, καὶ πλείονων ἐτέρων ἀπὸ τῆς Ἀσίας. (6) διακούσασα πάντων ἡ σύγκλητος, οὐ μόνον ἀπέλυσε τῶν διαβολῶν τὸν Ἀττάλον, ἀλλὰ καὶ προσαυξήσασα τοῖς φιλανθρώποις ἐξάπείτειλε. (7) Καθ' ὅσον γὰρ ἀπηλλοτριώτο τοῦ βασιλέως, καὶ διεφέρετο πρὸς τὸν Εὐμένη, κατὰ τοσοῦτον ἐφιλοποιεῖτο καὶ συνήϋζε τὸν Ἀττάλον.

(II) Legatio CXXII.

VI. Ἦκον καὶ παρὰ τοῦ Δημητρίου τοῦ βασιλέως πρέσβεις, οἱ περὶ τὸν Μηνόχαριν, στέφανον ἀπὸ μυρίων χρυσῶν τῇ Ῥώμῃ κομίζοντες, ἅμα δὲ καὶ τὸν προσενέγκαντα τῷ Γναίῳ τὰς χεῖρας ἄγοντες. (3) Ἡ δὲ σύγκλητος ἐπὶ πολὺν μὲν χρόνον διηπόρησε περὶ τούτων, πῶς δεῖ χρήσασθαι τοῖς πράγμασιν. (3) ὅμως δὲ προσεδέξατο καὶ τοὺς πρεσβευτὰς καὶ τὸν στέφανον. τούτους γὰρ μὴν ἀγομένους ἀνθρώπους οὐ προσεδέξατο. (4) καίτοι γε Δημήτριος οὐ μόνον τὸν Λεπτίνην ἀπέστειλε, τὸν αὐτόχειρα τοῦ Γναίου γενόμενον. ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰσοκράτην. (5) Οὗτος δὲ ἦν μὲν γραμματικὸς, τῶν τὰς ἀκράσεις ποιουμένων. φύσει δὲ ὦν λάλος καὶ πέριπρος καὶ κατακορὴς, προσέκοπτε μὲν καὶ τοῖς Ἕλλησιν, ἅτε καὶ τῶν περὶ τὸν Ἀλκαῖον ἐν ταῖς συγκρίσεσιν ἐπιδειξίως σκαμπτόντων αὐτὸν, καὶ διαχλευαζόντων. (6) Παραγενόμενος δὲ εἰς τὴν Συρίαν, καὶ καταφρονήσας τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἤρκατο περὶ τῶν ἰδίων ἐπιτηδευμάτων ποιούμενος τοὺς λόγους. (7) ἀλλὰ καὶ πραγματικὰς ἀποφάσεις ἐξέβαλε, φάσκων, δίκαια πεπονθέναι τὸν Γναῖον, δεῖν δὲ καὶ τοὺς ἄλλους πρεσβευτὰς ἀπολωλέναι, πρὸς τὸ μὴδὲ τὸν ἀγγελοῦντα καταλειφθῆναι τοῖς Ῥωμαίοις τὸ γεγονός, ἵνα παύσωνται τῶν ὑπερηφάνων ἐπιταγμάτων καὶ τῆς ἀνέδην ξηρούσας. (8) Τοιαῦτα μὲν οὖν βυβολογῶν ἐνέπεσεν εἰς τὴν προειρημένην ἀτυχίαν.

VII. Ἐγένετο δὲ τι περὶ τοὺς προειρημένους ἄξιον μνήμης. (3) Ὁ μὲν γὰρ Λεπτίνης, μετὰ τὸ προσενέγκαι Γναίῳ τὰς χεῖρας, εὐθὺς ἐν τῇ Λαοδικεῇ περιήει, φανερώς φάσκων, δίκαια πεποιηθέναι τὸν Γναῖον, καὶ μετὰ τῆς τῶν θεῶν γνώμης ταῦτα πεπραχέναι. (3) Τοῦ δὲ Δημητρίου παραλαβόντος τὰ πράγματα, προσεπορεύετο τῷ βασιλεῖ, παρακαλῶν αὐτὸν, μὴ δεδιέναι τὸν Γναίου φόνον, μὴδὲ βουλεύεσθαι μὴδὲν δυσχερὲς κατὰ τῶν Λαοδικέων. (4) αὐτὸς γὰρ εἰς τὴν Ῥώμην πορεύεσθαι, καὶ διδάξειν τὴν σύγκλητον, ὅτι μετὰ τῆς τῶν θεῶν γνώμης ταῦτα πεποίηκεν. (5) Καὶ πέρας, διὰ τὴν ἐτοιμότητα καὶ προθυμίαν, οὗτος μὲν ἄνευ δεσμῶν ἤχθη καὶ φυλακῆς. (6) Ὁ δὲ Ἰσοκράτης, ἐμπειρὸς εἰς τὴν αἰτίαν, ὀλοσχερῶς παρεξέστη τῇ διανοίᾳ. Τοῦ δὲ κλοιοῦ αὐτῷ περὶ τὸν τράχηλον περιτεθέντος, καὶ τῆς ἀλύσεως, σπανίως μὲν καὶ τὴν τροφὴν προσέτο,

mem dimisit. (5) Post istos venit Attalus, postquam novam consules inivissent. (6) Hic a Gallograecis accusatus, quos miserat Prusias, itemque ab aliis qui aderant ex Asia, a senatu, postquam omnes auditi sunt, non solum liberatus est a criminationibus; sed etiam honore auctus, et summa humanitate exceptus est ac dimissus. (7) Quantum enim erant alienati patrum animi a rege Eumene, quem oderant; (8) tantum benevolentiae erga Attalum prae se ferebant, et studii amplificandae ejus dignitatis.

(II.) Legatio Demetrii, tradens Senatui interfectorem Cn. Octavii et Isocratem Grammaticum.

VI. Quum et Demetrii regis legati, Menochares alique, venissent, coronam aureorum decies mille Romae afferentes, simulque adducentes eum qui Cn. Octavio manus intulerat; (2) per diu dubitatum est a patribus, quid esset opus facto. (3) Ad extremum tamen et legatos suscepit senatus, et coronam accepit: homines vero, qui fuerant adducti, rejecti; (4) etsi missus a Demetrio fuerat non solum Leptines, qui Cnæi caedem manu propria patraverat, verum etiam Isocrates. (5) Hic erat grammaticus, ex eorum numero, qui recitationes publicas habere solent; homo natura loquax, putidus ostentator, odiosus, et ipsis quoque Graecis exosus, ut quem etiam Alcæus in commissionibus urbanitate dictorum lacerare atque irridere fuerit solitus. (6) Iste quum in Syriam venisset, ingenia Syrorum habens despectui, non continens se intra professionis fines, (7) etiam de publicis rebus verba facere et sententiam pronunciare suam cepit dicens, jure occisum fuisse Cnæum: quin ceteros quoque populi Romani legatos esse jugulandos, ut ne unus quidem relinqueretur superstes, qui cladis nuncium Romam afferret, ut desinant tandem superbe adeo imperare aliis, et hanc impudentem dominandi licentiam usurpare. (8) Et ille quidem, hujusmodi verba funditans, hoc ipse sibi infortunium arcessivit.

VII. Est autem cum primis memorabile, quod utrique horum virorum accidit. (2) Nam Leptines post patratam Cnæi caedem extemplo Laodiceae versatus est in publico, auditaque est illius vox, pro merito se egisse cum Cnæo, et ex deorum sententia id fecisse. (3) Deinde, postquam Demetrius regnum suscepit, adire regem Leptines, orare, ne caede Cnæi moveretur, neve propterea in Laodicensis gravius quidquam iret consultum: (4) ipsum enim se Romam profecturum, et senatui probaturum, diis volentibus id a se admissum. (5) Denique, quia sponte sua atque alacris ibat, sine vinculis et custodibus Romam hic ductus est. (6) Isocrates contra, simul ac nomen ejus fuit delatum, mente prorsus alienatus est. Ubi vero etiam collum sibi boia circumdari vidit, et vincula admoveri; cibum raro su-

τῆς δὲ τοῦ σώματος θεραπείας εἰς τέλος ἀπέστη. (7) Δι' ὃ καὶ παρεγένετο εἰς τὴν Ῥώμην θέαμα θαυμάσιον, εἰς ὃν ἀποβλέψας ἦν τις ὁμολογήσειε, διότι καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν οὐδὲν ἔστιν ἀνθρώπου φοβερώτερον, ὅταν ἅπαξ ἀποθηριωθῇ. (8) Ἡ τε γὰρ ὄψις ἐκτόπως ἦν αὐτοῦ φοβερά καὶ θηριώδης, ὥς ἀνθρώπου πλεῖον ἐνιαυτοῦ μὴ τὸν ῥύπον, μὴ τοὺς ὀνυχας, μὴ τὰς τρίχας ἀφρημένον. (9) τὰ τε κατὰ τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς τῶν ὁμμάτων ἐμφάσεως καὶ κινήσεως τοιαύτην ἐποιεῖτο τὴν φαντασίαν, ὥστε τὸν θεασάμενον πρὸς πᾶν ζῶον ἐτοιμότερον ἂν προσελεῖν, ἢ πρὸς ἐκεῖνον. (10) Ὁ δὲ Λεπτινὴς μένων ἐπὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς προαιρέσεως, εἰς τε τὴν σύγκλητον ἔτοιμος ἦν εἰσπορεύεσθαι, πρὸς τε τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀπλῶς ἀνθωμολογεῖτο περὶ τῆς πράξεως, καὶ προσδιωρίζετο, μηδὲν αὐτῷ δυσχερὲς ἀπαντήσιν ὑπὸ Ῥωμαίων· καὶ τέλος εὐστόχησε τῆς ἐλπίδος. (11) Ἡ γὰρ σύγκλητος, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, ὑπολαβοῦσα, διότι δόξει τοῖς πολλοῖς ἔχειν τοῦ φόνου δίκην, ἔαν τοὺς αἰτίους παραλαβοῦσα τιμωρήσεται, τούτους μὲν οὐ προσεδέξατο, * μικροῦ δέιν. (12) ἐτήρει δὲ τὴν αἰτίαν ἀέρατον, ὥστ' ἔχειν ἐξουσίαν, ὅτε βουλευθείη, χρῆσασθαι τοῖς ἐγκλήμασι. (12) Διὸ καὶ τὴν ἀπόκρισιν ἔδωκε τοιαύτην τῷ Δημητρίῳ, διότι τεύξεται τῶν φιλανθρώπων, ἔαν τὸ ἱκανὸν ποιῇ τῇ συγκλήτῳ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐξουσίαν.

(Eadem Ecloga CXXII.)

(14) Ἦγον δὲ καὶ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν πρέσβεις οἱ περὶ Ξένωνα καὶ Τηλεκλῆν, ὑπὲρ τῶν κατηγιαμένων, καὶ μάλιστα τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Στρατίου χάριν. (15) Τοὺς μὲν γὰρ πλείστους σχεδὸν ἅπαντας ὁ χρόνος ἤδη κατηναλῶκει, τοὺς γε δὴ καὶ μνήμης ἀξίους. (16) Παρήσαν δ' οἱ πρέσβεις, ἐντολὰς ἔχοντες ἀπλῶς ἀξωματικὰς, χάριν τοῦ πρὸς μηδὲν ἀντιφιλονεικεῖν τῇ συγκλήτῳ. (17) Εἰσπορευθέντων δὲ καὶ ποιησαμένων τοὺς ἀρμόζοντας λόγους, οὐδ' ὥς οὐδὲν ἡνύσθη· τὸ δ' ἐναντίον ἔδοξε τῇ συγκλήτῳ, μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων.

(III.) Excerptum Valesianum.

VIII. Τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον σημεῖον τῆς Λευκίου Αἰμιλίου προαιρέσεως, μεταλλάξαντος τὸν βίον ἐγένετο πᾶσιν ἐκδηλον. (2) Οἷος γὰρ ὁ τρόπος ζῶντος αὐτοῦ ἔδοξάζετο, τοιούτους εὐρὲς δὲ βίος μεταλλάξαντος· ὁ μέγιστον εἰποι τις ἂν ὑπάρχειν τακμήριον ἀρετῆς. (3) Ὁ γὰρ πλείστον μὲν τῶν κατ' αὐτὸν ἐξ Ἰβηρίας χρυσὸν εἰς τὴν Ῥώμην μετενηνοχῶς, μεγίστων δὲ θησαυρῶν κύριος γενόμενος ἐν Μακεδονίᾳ, πλείστους δὲ περὶ τὰ προσηρημένα τετευχῶς ἐξουσίας· (4) τοσοῦτον ἀπέλιπε τὸν ἴδιον βίον, ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν φέρνῃ τῇ γυναικὶ διαλύσαι πᾶσαν ἐκ τῶν ἐπιπλῶν, εἰ μὴ τῶν ἐγγείων τινὰς προσαπέδοντο κτήσεων. Ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς

mere, corporis cultum penitus aspernari. (7) Itaque Romanam ut venit, mirum hominibus spectaculum præbuit, ut, qui illud consideraverit, cogatur fateri, ut corpore et animo maxime omnium formidabile animal esse hominem, quando semel efferatus fuerit. (8) Nam et aspectus illius supra modum terribilis atque efferatus erat, ut hominis, qui per annum spatium et eo amplius neque sordes, neque ungues, neque pilos purgasset: (9) animi vero habitum oculorum species ac motus eum esse arguebant, ut, qui aspexisset, nullius feræ occursum æque refugeret, atque illius. (10) Leptines contra, sibi semper constans, in senatum venire paratus erat, et quum cædem a se patratam apud omnes, quibuscum loquebatur, fateretur, illud constanter affirmabat, nihil sibi Romanos esse nocituros. Quæ apes tandem eum non fefellit. (11) Nam senatus, quod judicaret, ut equidem existimo, vulgo omnibus visum iri se debitas pro cæde pœnas exegisse, si traditos sibi ejus necis auctores supplicio affectisset; hos quidem suscipere noluit, *. (12) Sed integra omnia sibi servavit, ut, quandocumque vellet, vindicandi criminis potestatem haberet. (13) Idcirco etiam hujusmodi responsum Demetrio dedit, senatum suam illi benevolentiam impetiturum, si satisfecerit senatui secundum imperii sui potestatem.

(14) Venerunt autem et Achæorum legati, Xeno et Telectes, ut impositas exsulis criminationes diluerent, et pro Polybio maxime et Stratio deprecarentur. (15) Nam ceterorum plurimos et præcipuos quosque longa dies jam absumserat. (16) Venerant autem hi legati, nudas preces pro mandatis afferentes, ne ulla in re voluntati aut judicio senatus viderentur sese velle opponere. (17) Sed quum in curiam essent ingressi, et convenientem proposito suo orationem habuissent, ne sic quidem quidquam impetrarunt: nam contra decrevit senatus, nihil esse movendum.

(III.) L. Æmilii obitus. Scipionis Æmiliani juvenilis ætas.

VIII. Mortuo L. Æmilio, maximum et pulcherrimum morum illius testimonium cunctis apparuit. (2) Qualis enim illius abstinentia, dum in vivis esset, opinione omnium celebrabatur, talis re ipsa post obitum ipsius reperta est: quod revera maximum esse virtutis indicium, nemo inficias iverit. (3) Nam cum unus sui temporis plurimam pecuniam ex manubiis Hispaniæ in ærarium populi Romani retulisset, ac maximarum opum in Macedonia compos fuisset, atque utrobique summam auctoritatem ac licentiam habuisset; (4) eas facultates reliquit, ut suppellectilis auctione facta redigi non potuerit, unde dos uxori ejus redderetur, nisi præterea etiam fundi aliquot venditi fuissent. Qua de re in superio-

τὰ κατὰ μέρος ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἰρήκαμεν. (5) Ἐξ ὧν εἰποι τις ἂν καταλεῦσθαι τὴν δόξαν τῶν θαυματομένων παρὰ τοῖς Ἕλλησι περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἀνδρῶν. (6) Εἰ γὰρ τὸ, διδομένους χρημάτων ἐπὶ τῇ τοῦ διδόντος συμφέροντι, τούτων ἀπέχεσθαι θαυμαστόν ἐστιν, ὃ λέγεται γεγόνειν περὶ τε τὸν Ἀθηναῖον Ἀριστείδην, καὶ περὶ τὸν Θηβαῖον Ἐπαμινώνδαν. (7) τὸ, κύριον γενόμενον αὐτὸν ἀπάσης τῆς βασιλείας, καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν, ὡς βούλεται, χρῆσασθαι, μηδενὸς ἐπιθυμήσαι, πόσῳ θαυμαστότερόν ἐστιν; (8) Εἰ δ' ἀπίστω τὸ λεγόμενον δόξει ἰσχυρὰν εἶναι, ἐκεῖνο δεῖ λαμβάνειν ἐν νῷ, διότι σαφὲς ὁ γράφων ἥδει, μάλιστα Ῥωμαίους ἀναληφόμενους εἰς τὰς χεῖρας τὰ βιβλία ταῦτα, διὰ τὸ τὰς ἐπιφανεστάτας καὶ τὰς πλείστας αὐτῶν πράξεις ἐν τούτοις περιέχεσθαι. (9) παρ' οἷς οὐτ' ἀγνοεῖσθαι ταῦτα δυνατὸν, οὔτε συγγνώμης τεύξεσθαι τὸν ψευδολόγον εἰκός. (10) Διόπερ οὐδεὶς ἂν ἐκὼν εἰς πρὸδόν ἂν ἀπιστίαν καὶ καταφρόνησιν ἔδωκεν αὐτόν. (11) Καὶ τοῦτο μνημονεύεσθαι παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν ἡμῶν, ὅταν τι παράδοξον δοκῶμεν λέγειν περὶ Ῥωμαίων.

IX. Τῆς δὲ κατὰ τὴν διήγησιν ἐφόδου καὶ τῶν καιρῶν ἐφεστακίῳ ἡμῶς ἐπὶ τὴν οἰκίαν ταύτην, βούλομαι τὸ κατὰ τὴν προτέραν βίβλον ἐν ἐπαγγελίᾳ καταλειφθὲν συνεκπληρῶσαι τῶν φιληκῶν ἔνεκα. (2) Προὔπεσχώμην γὰρ διηγήσασθαι, διὰ τί καὶ πῶς, ἐπὶ τοσοῦτο προέκοψε, καὶ ὅσῳ ἡ καθήκην ἐξέλαμψεν ἡ τοῦ Σκιπίωνος ἐν τῇ Ῥώμῃ δόξα. (3) σὺν δὲ τούτῳ, πῶς ἐπὶ τοσοῦτον αὐξήθη καὶ συνέβη τῷ Πολύβῳ τὴν πρὸς τὸν προειρημένον φίλον καὶ συνήθειον, ὥστε μὴ μόνον ἑὸς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐπιδιατείνειν τὴν περὶ αὐτῶν φήμην, ἀλλὰ καὶ τοῖς πορρωτέρω γινώσκουσιν γενέσθαι τὴν ἀρεσκὴν καὶ συμπεριφορὰν αὐτῶν. (4) Διότι μὲν οὖν ἡ καταρχὴ τῆς συστάσεως ἐγενήθη τοῖς προειρημένοις ἐκ τινος χρήσεως βιβλίων καὶ τῆς περὶ τούτων λαλιᾶς, δεδηλώκαμεν. (5) Προβαινούσης δὲ τῆς συνηθείας καὶ τῶν ἀνακλιμένων ἐκπεμπομένων ἐπὶ τὰς πόλεις, διέσπευσαν ὃ τε Φάβιος καὶ ὁ Σκιπίων, οἱ τοῦ Λευκίου νεανίσκοι, πρὸς τὸν στρατηγὸν, μέναι τὸν Πολύβιον ἐν τῇ Ῥώμῃ. (6) Γενομένου δὲ τούτου, καὶ τῆς συμπεριφορᾶς ἐπὶ πολὺν προκοπούσης, ἐγένετο συγκύρημά τι τοιοῦτον. (7) Ἐκπορευομένου γὰρ ποτε κατὰ ταῦτ' πάντων ἐκ τῆς οἰκίας τῆς τοῦ Φαβίου, συνέβη, τὸν μὲν Φάβιον ἐπὶ τὴν ἀγορὰν ἀπονεῦσαι, τὸν δὲ Πολύβιον ἐπὶ θάτερα μετὰ τοῦ Σκιπίωνος. (8) Προαγόντων δ' αὐτῶν, ὁ Πόπλιος ἡσύχῃ καὶ πρῶτος τῇ φωνῇ φθεγγόμενος, καὶ τῷ χρώματι γενόμενος ἐνερευθής, (9) Τί δέ, φησὶν, ὦ Πολύβιε, δύο τρώγοντες ἀδελφοί, καὶ διαλέγῃ συνεχῶς καὶ πάσας τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς ἀποφάσεις ποιῇ πρὸς ἑαυτοὺς, ἐμὲ δὲ παραπέμπει; (10) ἢ ὅλον, ὅτι καὶ σὺ περὶ ἐμοῦ τὴν αὐτὴν ἔχεις διάληψιν, ἣν καὶ τοὺς ἄλλους πολίτας ἔχειν πυνθάνομαι. (11) Δοκῶ γὰρ εἶναι πᾶσιν ἡσύχιος τις καὶ νωθρός, ὡς ἀκούω, καὶ πολὺν κεχωρισμένος τῆς Ῥωμαϊκῆς αἵρέσεως καὶ πράξεως, ὅτι χρίσεις οὐχ αἰροῦμαι λέγειν. (12)

ribus libris a nobis affatim dictum esse meminimus. (5) Proinde non immerito quis dixerit, hujusmodi exemplo opprimi gloriam eorum, quos eo nomine Græci maxime admirantur. (6) Nam si abstinere a pecunia, quæ pro dantis utilitate offertur, admiratione digna res est, quod Aristidem Atheniensem, ac Thebanum Epaminondam fecisse narrat: (7) quanto est mirabilis, ipsum compotem totius regni, cum summa abutendi licentia ac potestate, nihil tamen concupisse. (8) Quod si cui id incredibile forte videbitur, is velim reputet, nobis, qui hæc scribebamus, prævisum fuisse, maxime in Romanorum manus hos libros esse venturos, cum celeberrimæ ac maximæ res populi Romani gestæ iis continerentur; (9) ab iis vero neque ignorari res suas posse, neque mentito veniam datum iri. (10) Proinde laud sane voluerit scriptor ultro committere, ut manifesti mendacii arguatur, et lectorum contentui sese exponat. (11) Atque id in omni nostro opere monitum velim quotiescumque præter omnium opinionem aliquid videbimur de Romanis dixisse.

IX. Ceterum cum ipsa narrationis ac temporum series ad laudem hujus familiæ nos deduxerit; quod superiori libro polliciti sumus, id nunc in gratiam eorum, qui discendi cupidi sunt, exsequi placeat. (2) Etenim dicturum me promiseram, cur, quove pacto in tantum fastigium creverit, et citius, quam consentaneum videri poterat, Romæ eluxerit junioris Africani gloria: (3) ac præterea, quomodo amicitiae ac consuetudini, quæ Polybio cum eo fuit, tantum incrementum accesserit, ut non modo Italiam ac Græciam illius amicitiae fama pervaserit, sed remotissimis etiam gentibus studium utriusque animorumque conjunctio innotuerit. (4) Igitur, quo pacto principium conciliandæ inter utrumque amicitiae ex commodato librorum nonnullorum usu ac sermone de his habito fluxerit, supra a nobis relatum est. (5) Postea, procedente consuetudine, cum Græci Romanam evocati per municipia Italiae distribuerentur, Fabius et Scipio, Lucii Æmilii filii, gratia apud prætorem effecere, ut Polybius Romæ maneret. (6) Quo facto cum familiaritas in dies cresceret, talis forte casus evenit. (7) Egressis aliquando simul omnibus ex Fabii domo, Fabius quidem in forum, Publius vero alteram in partem cum P. Scipione diversus deflexit. (8) Cumque ambo paululum progressi essent, tum Publius leniter ac modeste locutus, ac rubore quodam suffusus: (9) Quid est, inquit, Polybi, quod, cum ambo fratres una utamur mensa, in tuis sermonibus, nunc interrogando, nunc respondendo, assidue orationem ad fratrem convertis, me prætermissis? (10) Nimirum eandem de me opinionem habes, quam et ceteros cives habere audio; (11) quibus nimis amans quietis lentusque esse videor, et a moribus solertiaque Romanorum longe alienus, eo quod causis actitandis non studeo. (12) Aliqui familiam, aiunt, ex qua ortus sum, non ejusmodi, sed plane

Τὴν δ' οἰκίαν οὐ φασι τοιοῦτον ζητεῖν προστάτην, ἐξ ἧς ὀρμῶμαι, τὸ δ' ἐναντίον· ὁ καὶ μάλιστα με λυπεῖ.

X. Ὁ δὲ Πολύβιος, ξενισθεὶς τῇ τοῦ μεираκίου καταρχῇ τῶν λόγων, οὐ γὰρ εἶχε πλέον ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα τότε· (2) Μὴ πρὸς θεῶν, Σκιπίων, ἔφη, μήτε λέγε ταῦτα, μήτ' ἐν νῷ λάμβανε τὸ παράπαν. (3) Οὕτε γὰρ καταγινώσκων οὐτε παραπέμπων ἐγὼ σε ποιῶ τοῦτο, πολλοῦ γε δεῖ· ἀλλὰ τῷ πρεσβύτερον εἶναι τὸν ἀδελφόν, ἐν τε ταῖς ὀμιλίαις ἄρχομαι ἀπ' ἐκείνου, καὶ λήγω πάντες εἰς ἐκείνον ἐν ταῖς ἀποφάσεσι καὶ συμβουλαῖς, καὶ πρὸς ἐκείνον ἀπεριδομαι, δοκῶν καὶ σὲ τῆς αὐτῆς μετέχειν γνώμης. (4) Ἐκεῖνό γε μὴν σοῦ ἀγαμαὶ νῦν ἀκούων, ὅτι δοκεῖ σοι τὸ πρᾶύτερον εἶναι τοῦ καθήκοντος τοῖς ἐκ ταύτης τῆς οἰκίας ὀρμωμένοις· δηλὸς γὰρ εἶ διὰ τούτων μέγα φρονῶν. (5) Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὸς ἡδέως σοι συνεπιδοίην ἑμαυτὸν, καὶ συνεργὸς γενοίμην εἰς τὸ καὶ λέγειν ἱ καὶ πράττειν ἄξιον τῶν προγόνων. (6) Περὶ μὲν γὰρ τὰ μαθήματα, περὶ δὲ νῦν ὁρῶ σπουδαζοντας ὑμᾶς καὶ φιλοτιμουμένους, οὐκ ἀπορήσετε τῶν συνεργησόντων ὑμῖν ἐτοίμως, καὶ σοὶ χάκεν. (7) Πολὺ γὰρ δὴ τὴ φύλον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπιβρέον ὁρῶ κατὰ τὸ παρὸν τῶν τοιούτων ἀνθρώπων. (8) Εἰς δὲ τὰ λυποῦντά σε νῦν, καθὼς φῆς, δοκῶ μηδὲνα συναγωνίστην καὶ συνεργὸν ἄλλον εὐρεῖν ἂν ἡμῶν ἐπιτηδειότερον. (9) Ἐτι δὲ ταῦτα λέγοντος τοῦ Πολυβίου, λαβόμενος ἀμφοτέραις χερσὶ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, καὶ πείσας ἑμπαθῶς· Εἰ γὰρ ἐγὼ ταύτην, φησὶν, ἴδοιμι τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ σὺ, πάντα τὰλλα δεύτερα θέμενος, ἐμοὶ προσέξεις τὸν νοῦν, καὶ μετ' ἐμοῦ συμβιώσεις. (10) Δόξω γὰρ αὐτόθεν εὐθὺς ἑμαυτῷ καὶ τῆς οἰκίας ἄξιος εἶναι καὶ τῶν προγόνων. (11) Ὁ δὲ Πολύβιος τὰ μὲν ἔχαιρε, θεωρῶν τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ μεираκίου, τὰ δὲ διηπορεῖτο, λαμβάνων ἐν νῷ τὴν ὑπεροχὴν τῆς οἰκίας καὶ τὴν εὐκαιρίαν τῶν ἀνδρῶν. (12) Πλὴν ἀπὸ γε ταύτης τῆς ἀνθομολογήσεως οὐκέτι τὸ μεираκίον ἐχωρίσθη τοῦ Πολυβίου, πάντα δ' ἦν αὐτῷ δεύτερα τῆς ἐκείνου συμπεριφορᾶς.

XI. Ἀπὸ δὲ τούτων τῶν καιρῶν λοιπὸν ἤδη κατὰ τὸ συνεχές ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πείραν αὐτῶν δίδόντες ἀλλήλοις, εἰς πατρικὴν καὶ συγγενικὴν ἤλθον αἵρεσιν καὶ φιλοστοργίαν πρὸς ἀλλήλους. (2) Πρώτῃ δὲ τις ἐνέπεσεν ὁρμὴ καὶ ζῆλος τῶν καλῶν, τὸ τὴν ἐπὶ σωφροσύνῃ δόξαν ἀναλαβεῖν, καὶ παραδραμεῖν ἐν τούτῳ τῷ μέρει τοὺς κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ὑπάρχοντας. (3) Ὡν δὲ μέγας οὗτος καὶ δυσέφικτος ὁ στέφανος, εὐθέρματος ἦν κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἐν τῇ Ῥώμῃ διὰ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁρμὴν τῶν πλείστων. (4) Οἱ μὲν γὰρ εἰς ἐρωμένους τῶν νέων, οἱ δ' εἰς ἑταίρας ἐξεκέχυντο, πολλοὶ δὲ εἰς ἀκροάματα καὶ πότους καὶ τὴν ἐν τούτοις πολυτέλειαν, ταχέως ἥρπακότες ἐν τῷ Περσικῷ πολέμῳ τὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς τοῦτο τὸ μέρος εὐχέριαν. (5) Καὶ τηλικαύτῃ τις ἐνεπεπτώκει περὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων ἀκρασία τοῖς νέοις, ὥστε πολλοὺς μὲν ἐρώμενον ἡγορακεναὶ ταλάντου. (6) Συνέβη δὲ, τὴν παρούσαν

alium virum, postulare : quod profecto maxima me ægritudine afficit.

X. Polybius, oratione adolescentis obstupefactus (namque octavum et decimum annum ætatis tum maxime agebat), (2) per deos, inquit, quæso, Scipio, noli hæc ita in animum inducere. (3) Neque enim aut contemtu, aut neglectu tui id facere soleo : multum abest : sed quoniam major natus est Fabius, in colloquiis familiaribus ab eo inchoare, et in eum desinere consuevi, illumque in sermonibus ac præceptis maxime spectare ; cum te eodem animo eademque sententia atque illum præditum esse persuasum habeam. (4) Ceterum indolem tuam magnopere laudo, quod tibi vitio esse existimes, remissioris esse ingenii, quam par sit ei, qui ex tanta familia originem ducat : id enim haud pusilli certe animi argumentum est. (5) Ego vero operam meam atque industriam libenter ipse tibi commodaverim in hoc, ut ea dicas et facias, quæ majorum tuorum gloria sint digna. (6) Nam quod attinet ad disciplinas, quibus vos acriter incumbere in præsentia video, tibi ac fratri numquam magistrorum copia deerit : (7) quandoquidem plurimos ejusmodi homines video ex Græcia in hanc urbem quotidie confluentes. (8) Ad ea vero, quæ te, ut ais, nunc angunt, aptiorem me ipso administrum ac socium conatus tui haud sane reperies. (9) Hæc adhuc cum diceret Polybius, utraque manu dextram ejus prehensens, atque ex intimo affectu comprimens Scipio : Utinam, inquit, diem illum videam, quo tu, ceteris omnibus rebus posthabitis, mei curam gerere meoque in contubernio degere velis : (10) tum ego statim ex eo ipso tempore mihi videbor et familia et majoribus meis non indignus. (11) At Polybius partim quidem gaudio exultabat, cum eum impetum eumque juvenis affectum videret, partim vero nonnihil angebatur, cum amplitudinem opesque illius familie animo cogitaret. (12) Ceterum post hanc stipulationem numquam juvenis a Polybio recessit, sed illius congressum omnibus semper rebus anteposuit.

XI. Atque exinde cum in ipsis negotiorum articulis constantiæ suæ experimentum alter alteri continue præberet, paternam quamdam et veluti ex consanguinitate natam benevolentiam invicem ac necessitudinem contraxerunt. (2) Prima igitur rerum honestarum appetitio et æmulation, qua incendebatur, hæc fuit, ut continentia eadem sibi compararet, eaque parte æquales suos omnes anteiret. (3) Quam quidem lauream, magnam ceteroquin atque arduam, non adeo difficile erat Romæ illo tempore consequi, propter corruptos plerorumque mores. (4) Alii enim in meritorios pueros, alii in meretrices effusi, plerique acroamatis et computationibus atque hujusmodi luxuriæ addicti erant, cum Græcorum in eo genere levitatem bello Persico statim ascivissent. (5) Tanta porro intemperantia in ista studia ferebantur juvenes, ut nonnulli pecuniam delicatum talento emerent. (6) Quod quidem instit-

αἴρεσιν ὅσον ἐκλάμψαι κατὰ τοὺς νῦν λεγόμενους καιροὺς, πρῶτον μὲν διὰ τὸ, καταλυθείσης τῆς ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείας, δοκεῖν ἀδήριτον αὐτοῖς ὑπάρχειν τὴν περὶ τῶν ὧν ἐξουσίαν· (7) ἔπειτα διὰ τὸ πολλὴν ἐπίφασιν γενέσθαι τῆς εὐδαιμονίας περὶ τε τοὺς κατ' ἰδίαν βίους καὶ περὶ τὰ κοινὰ, τῶν ἐκ Μακεδονίας μετακομισθέντων εἰς τὴν Ῥώμην χορηγιῶν. (8) Πλὴν ὅ γε Σκιπίων, δρμήσας ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ἀγωγὴν τοῦ βίου, καὶ πάσαις ταῖς ἐπιθυμίαις ἀντιταξάμενος, καὶ κατὰ πάντα τρόπον ὁμολογούμενον καὶ σύμφωνον ἑαυτὸν κατασκευάσας κατὰ τὸν βίον, ἐν ἴσως πέντε τοῖς πρώτοις ἔτεσι πάνδημον ἐποίησας τὴν ἐπ' εὐταξίᾳ καὶ σωφροσύνῃ δόξαν. (9) Μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ τὸ συνεχές ὥρμησεν ἐπὶ τὸ περὶ τὰ χρήματα μεγαλοφυχία καὶ καθαρότητι διενεγκεῖν τῶν ἄλλων. (10) Πρὸς δὲ τοῦτο τὸ μέρος καλὴν μὲν ὑποδοχὴν εἶχε τὴν μετὰ τοῦ κατὰ φύσιν πατρὸς συμβίωσιν, καλὰς δ' ἐκ φύσεως δρᾶς αὐτὸς ἐπὶ τὸ δέον· πολλὰ δὲ αὐτῷ καὶ ταυτόματον συνήργησε πρὸς τὴν ἐπιβολὴν ταύτην.

XII. Πρώτη μὲν γὰρ αὐτῷ μετέλλαξε τὸν βίον ἡ τοῦ κατὰ θέσιν πατρὸς μήτηρ, ἥτις ἦν ἀδελφὴ μὲν τοῦ κατὰ φύσιν πατρὸς αὐτοῦ Λευκίου, γυνὴ δὲ τοῦ κατὰ θέσιν πάππου Σκιπίωνος, τοῦ μεγάλου προσαγορευθέντος. (2) Ταύτης ἀπολιποῦσης οὐσίαν μεγάλην, κληρονόμος ὢν, πρῶτον ἐν τούτοις ἐμέλλε πείραν δώσειν τῆς ἑαυτοῦ προαιρέσεως. (3) Συνέβαινε δὲ, τὴν Αἰμιλίαν, τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῇ προιεργμένην γυναικί, μεγαλομερῇ τὴν περίστασιν ἔχειν ἐν ταῖς γυναικαῖς ἐξόδοις, ἃτε συνηκμαυῖαν τῷ βίῳ καὶ τῇ τύχῃ τῇ Σκιπίωνος. (4) Χωρὶς γὰρ τοῦ περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ἀπήνην κόσμου, καὶ τὰ κανῶ, καὶ τὰ ποτήρια, καὶ τὰλλα τὰ πρὸς τὴν θυσίαν, ποτὲ μὲν ἀργυρᾶ, ποτὲ δὲ χρυσᾶ, πάντα συνεξηκολούθει κατὰ τὰς ἐπιφανεστάτας ἐξόδους αὐτῇ. (5) Τό τε τῶν παιδίσκων καὶ τῶν οἰκετῶν τῶν παρεπομένων πλήθος ἀκολουθοῦν ἦν τούτοις. (6) Ταύτην δὲ τὴν περικοπὴν ἅπασαν εὐθέως μετὰ τὸν τῆς Αἰμιλίας τάφον ἔδωκ' αὐτῇ τῇ μητρὶ· ἥ συνέβαινε, κεχωρισθαι μὲν ἀπὸ τοῦ Λευκίου πρότερον ἤδη χρόνοις πολλοῖς, τὴν δὲ τοῦ βίου χορηγίαν ἐλλιπεστέραν ἔχειν τῆς κατὰ τὴν εὐγένειαν φαντασίας. (7) Διὸ τὸν προτοῦ χρόνον ἀναχωρηκυίας αὐτῆς ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐξόδων, τότε κατὰ τύχην οὐσης ἐπιφανοῦς καὶ πανδήμου θυσίας, ἐκπορευομένης αὐτῆς ἐν τῇ τῆς Αἰμιλίας περικοπῇ καὶ χορηγίᾳ, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν ὀρεοκόμων καὶ τοῦ ζεύγους καὶ τῆς ἀπήνης τῆς αὐτῆς ὑπαρχούσης· (8) συνέβη, τὰς γυναῖκας, θεωμέννας τὸ γεγονός, ἐκπλήττεσθαι τὴν τοῦ Σκιπίωνος χρησιμότητα καὶ μεγαλοφυχίαν, καὶ πάσας προτεινούσας τὰς χεῖρας εὐχέσθαι τῷ προιεργμένῳ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ. (9) Τοῦτο δὲ πανταχῇ μὲν ἀνείκτως φαίνοντο καλὸν, ἐν δὲ Ῥώμῃ καὶ θαυμαστόν. Ἀπλῶς γὰρ οὐδεὶς οὐδενὶ δίδωσι τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων ἐκὼν οὐδέν. (10) Πρώτη μὲν οὖν αὕτη καταρχὴ τῆς ἐπὶ καλοκάγαθιᾳ φήμης αὐτῷ συνεχέρησε, καὶ μεγάλῃν ἐποίησε

tum præcipue his temporibus, de quibus nunc agimus, viguit ac floruit; primum, quod everso Macedonum regno imperium orbis terrarum penes populum Romanum sine controversia stare videbatur: (7) deinde quia, Macedonicis opibus Romam translatis, maximæ opulentiae species quædam et privatis singulorum et publicis rebus accesserat.

(8) At Scipio, diversam vivendi rationem secutus, cunctisque cupiditatibus adversatus, atque in reliquo victu eundem tenorem servans, sibi quæ ipse consentiens, pervulgatam apud omnes modestiæ ac continentiæ laudem intra primum fere quinquennium est consecutus. (9) Postea vero confestim instituit liberalitate atque integritate in pecunia danda atque capienda ceteros superare. (10) Ad quam virtutem et convictus cum naturali ipsius patre magnum ei stimulum admoverat, et ipsa natura ingentem impetum ingenuerat. Sed et fortuna conatum ejus in eandem partem magnopere adjuvit.

XII. Nam cum mater patris ipsius adoptivi abiisset e vita, quæ Lucii Æmilii naturalis patris soror, Scipionis autem Africani cognomento majoris conjux fuerat; (2) ipse, locupletissima ejus mulieris hereditate adita, primum tunc animi sui specimen in illam partem edere incepit. (3) Quippe Æmilia (hoc enim nomen matronæ erat), quoties solennibus diebus in publicum prodirent mulieres, maximo omnis generis apparatu uti solita erat, ut quæ in Scipionis Africani matrimonio et fortuna vixisset. (4) Nam præter muliebrem mundum pilentique ipsius ornatum, canistra quoque et pocula, ac cetera ad sacrificium necessaria vasa omnia partim aurea, partim argentea, solenni pompa ei præferebantur: (5) et ancillarum servorumque comitatus his consentaneus aderat. (6) Jam universum hunc apparatus, statim ab obitu Æmiliæ, Scipio matri suæ donavit, quæ, jampridem a L. Æmilio repudiata, arctiorem quam pro splendore generis rem familiarem habebat. (7) Proinde cum antea a solennibus pompis abesse consuevisset, tum forte publico ac celebri sacrificio progressa cum apparatu Æmiliæ, hisdem pilento, bigis ac mulionibus, (8) reliquas mulieres advertit, quæ Scipionis benignitatem animique magnitudinem collaudantes, sublati in cælum manibus, universæ P. Scipioni fausta omnia apprecabantur. (9) Atque id cum ubique præclarum, tum Romæ inprimis admirabile videatur esse; qua in urbe nemo quidquam sponte alteri de suo donat. (10) Ab hujusmodi igitur initio virtus P. Scipionis rumore omnium cele-

νος ὁ προεξημένος, καὶ νομισας οἶονε βασιλεύειν, ἐν τούτῳ κατεγίγνετο πάντα τὸν χρόνον, ὅσον ἐπέμεινε τὸ στρατόπεδον μετὰ τὴν μάχην ἐν τῇ Μακεδονίᾳ. (7) Γενομένης δὲ μεγάλης ἐξουσίας περὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε κατὰ τε τὴν ἡλικίαν ἀκμαίως ἔχοντος αὐτοῦ, καὶ κατὰ φύσιν οὐκ αἰσθάνομαι, καθάπερ εὐγενοῦς σκύλακος ἐπίμονον αὐτοῦ συνέβη γενέσθαι τὴν περὶ τὰς κυνηγεσίας ὁρμήν. (8) διὸ καὶ, παραγενόμενος εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ προσελθὼν τὸν τοῦ Πολυβίου πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐνθουσιασμὸν, ἐφ' ὅσον οἱ λοιποὶ τῶν νέων περὶ τὰς κρίσεις καὶ τοὺς χαιρετισμοὺς ἐσπούδαζον, κατὰ τὴν ἀγορὰν ποιούμενοι τὴν διατριβήν, καὶ διὰ τούτων συνίστανειν ἑαυτοὺς ἐπειρῶντο τοῖς πολλοῖς. (9) ἐπὶ τοσούτον ὁ Σκιπίων, ἐπὶ ταῖς κυνηγεσίαις ἀναστρεφόμενος, καὶ λαμπρὸν αἶτι ποίων καὶ μνήμης ἄξιον, καλλίως δόξαν ἐξεφέρετο τῶν ἄλλων. (10) Οἷς μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἐπαίνου τυχεῖν, εἰ μὴ βλάψαιεν τινα τῶν πολιτῶν· ὁ γὰρ τῶν κρίσεων τρόπος τοῦτ' ἐπιφέρειν ἔωθεν. (11) ὁ δ' ἄπλως οὐδένα λυτῶν, ἐξεφέρετο τὴν ἐπ' ἀνδρείᾳ δόξαν πάνδημον, ἔργῳ πρὸς λόγον ἀμιλλώμενος. (12) Τόιγαρ οὖν ὀλίγῳ χρόνῳ τοσούτον παρέδραμε τοὺς καθ' αὐτὸν, ὅσον οὐδεὶς πῶ μνημονεύεται Ῥωμαίων, καίπερ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν πορευθεὶς ἐν φιλοδοξίᾳ τοῖς ἄλλοις ἅπασι πρὸς τὰ Ῥωμαίων ἔθνη καὶ νόμιμα.

XVI. Ἐγὼ δὲ πλείω πεποιήμαι λόγον ὑπὲρ τῆς Σκιπίωνος αἰρέσεως ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας, ἥδεῖαν μὲν ὑπολαμβάνων εἶναι τοῖς πρεσβυτέροις, ὠφέλιμον δὲ τοῖς νέοις τὴν τοιαύτην ἱστορίαν. (1) μάλιστα δὲ, βουλόμενος πίστιν παρασκευάζειν τοῖς μέλλουσι λέγεσθαι ἐν ταῖς ἐξῆς βίβλοις περὶ αὐτοῦ, πρὸς τὸ μήτε διαπορεῖν τοὺς ἀκούοντας διὰ τὸ παράδοξόν τι φανήσεσθαι τῶν συμβαινόντων μετὰ ταῦτα περὶ αὐτὸν, (3) μήτ' ἀφαιρουμένους τὰνδρὸς τὰ κατὰ λόγον γεγονότα κατορθώματα τῇ τύχῃ προσάπτειν, ἀγνοοῦντας τὰς αἰτίας, ἐξ ὧν ἕκαστα συνέβη γενέσθαι, πλὴν τελέως ὀλίγων, ἃ δεῖ μόνον προσάπτειν τῇ τύχῃ καὶ ταυτομάτῳ. (4) Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσούτον ἡμεῖς διεληλυθότες κατὰ τὴν παρέχασιν, αὐτὸς ἐπ' ἀντίμενον ἐπὶ τὴν ἐκτροπὴν τῆς ὑποκειμένης διηγήσεως.

III. — RES ANNI URBIS DXCV.

Legatio CXXIII.

XVII. Παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἦγον πρέσβεις καὶ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν, οἱ περὶ Θεαρίδαν καὶ Στέφανον, ὑπὲρ τῶν Ῥυσίων. (2) Τοῖς γὰρ Δηλίοις διαδοθείσης ἀποκρίσεως παρὰ Ῥωμαίων, μετὰ τὸ συγχωρηθῆναι τὴν Δῆλον τοῖς Ἀθηναίοις, αὐτοῖς μὲν ἐκχωρεῖν ἐκ τῆς νήσου, τὰ δ' ὑπάρχοντα κομίζεσθαι. (3) μεταστάντες εἰς Ἀχαΐαν οἱ Δῆλιοι, καὶ πολιτογραφηθέντες, ἐβούλοντο τὸ δίκαιον ἐκλαβεῖν παρὰ τῶν Ἀθηναίων, κατὰ τὸ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς σύμβολον. (4) Τῶν δ' Ἀθηναίων φασκόντων, μηδὲν εἶναι πρὸς αὐτοὺς τῆς δικαιοσύνης ταύτης, ἤτουντο ῥύσια τοὺς Ἀχαιοὺς οἱ Δῆλιοι κατὰ τῶν Ἀθη-

propemodum sibi esse visus, totum illud tempus, quod legiones post victoriam in Macedonia persisterunt, in eo consumpsit. (7) Cumque et amplissima ei facultas suppeteret, et ipse ætate cum maxime floreret, et natura in eam rem esset propensior, tanquam generosi catuli constantior ejus ac diuturnior in venando impetus fuit. (8) Quamobrem Romam postquam venit, adjuncto Polybii in ea parte studio atque ardore, quantum temporis in judiciis ac salutationibus reliqui juvenes conterebant, forum assidue prementes, eoque studentes commendare se multitudini; (9) tantum Scipio venationibus impendens, atque interim præclarum aliquid et ad memoriam insigne agere numquam desistens, præstantiorem ceteris gloriam est adeptus. (10) Illis enim sine alicujus civis damno laus contingere non poterat; quippe judiciorum ordo et natura id ferre solet: (11) at vero ille, nemini molestiam facessens, fortitudinis laudem sibi apud omnes comparavit, virtute atque insignibus factis cum fama ipsa contendens. (12) Proinde brevi inter æquales suos tantum enituit, quantum superiori memoria Romæ nemo; idque, cum plane contrarium moribus institutisque Romanorum ad laudem et gloriam cursum tenuisset.

XVI. Ego vero, quæ studia Scipionis in adolescentia fuerint, ideo pluribus enarrare volui, quod et senioribus jucundam, et utilem juventuti, harum rerum cognitionem fore arbitratus sum: (2) eoque potissimum consilio, ut iis, quæ de illo viro deinceps sum dicturus, fidem præsternirem; ne forte, qui hæc legent, ob magnitudinem novitatemque eorum, quæ huic viro contigerunt, in ambiguo hæreant; (3) neve de rebus illius certo consilio gestis detrahentes, fortunæ illas tribuant, cum causas ignorabunt, ex quibus singulæ res sunt profectæ præter admodum paucas, quas solas casui ac fortunæ assignare licet. (4) Atque his obiter, quasi per excursum commemoratis, nunc in viam redimus, ex qua narratio nostra divertit.

Legatio Achaëorum et Atheniensium Romam.

XVII. Venerunt Romam legati ab Atheniensibus et ab Achaëis, Thearidas et Stephanus, vindictiarum causa, [quæ adversus Athenienses postulabant Delii.] (2) Nam Delii, post acceptum a Romanis responsum, quo, permissa Atheniensibus Delo, cedere quidem illis insula jubebantur, sed ita, ut sua omnia asportarent, (3) in Achaïam commigraverant: et civium numero ab Achaëis adscripti, volebant ibi jus repetere ab Atheniensibus ex formula juris, quod Achaëis cum Atheniensibus intercedebat. (4) Quum vero dicerent Athenienses, nihil ad Delios pertinere illam juris formulam, postularunt ab Achaëis Delii, ut sibi ab Atheniensibus pignora per vim capere liceret. (5) De his rebus quum hi-

ναίων. (5) Ὑπὲρ ὧν τότε πρεσβεύσαντες, ἔλαβον ἀποκρισιν, κυρίας εἶναι τὰς κατὰ τοὺς νόμους γεγεννημένας παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς οἰκονομίας περὶ τῶν Δηλίων.

legati venissent, responsum tulerunt, rata habere senatum ea, quæ in causa Dellorum legitime ordinata essent ab Achæis.

IV. — ANNO DXCVI.

Legatio CXXIV.

XVIII. Τῶν Ἰσσίων [καὶ τῶν Δαορῶν] πλεονάκεις πεπρεσβευκότων εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ διασφoύντων, ὅτι Δελματεῖς τὴν χώραν ἀδικοῦσι, καὶ τὰς πόλεις τὰς μετ' αὐτῶν ταττομένας· (2) αὐταὶ δὲ εἰσιν Ἐπέτιον καὶ Τραγύριον· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν Δαορῶν ἐγκαλοῦντων· (3) ἐξαπέστειλεν ἡ σύγκλητος πρεσβευτὰς τοὺς περὶ Γάϊον Φάννιον, ἐποπτεύοντας τὰ κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα, καὶ μάλιστα τούτων τὰ κατὰ τοὺς Δελματεῖς. (4) Οὗτοι δὲ, μέχρι μὲν ἔζη Πλεύρατος, ὑπήκουον ἐκείνῳ· μεταλλάξαντος δὲ τούτου τὸν βίον, καὶ διαδεξαμένου Γενθίου τὴν βασιλείαν, ἀποστάντες ἀπὸ τούτου, τοῖς ὁμόροις προσεπολέμουν, καὶ κατεστρέφοντο τοὺς ἀστυγείτονας, ὧν ἔνιοι καὶ φόρους αὐτοῖς ἔφερον· ὁ δὲ φόρος ἦν θρέμματα καὶ σίτος. (5) Καὶ οἱ μὲν περὶ Φάννιον ἐπὶ τούτοις ἐξώρμησαν.

Issensium et Daorsorum legatio Romam missa.

XVIII. Posteaquam Issii [et Daorsi] sæpius legatos Romam misissent, quibus significabant, Dalmatas agros et urbes suæ ditionis infestare : (2) hæc autem sunt Epetium et Tragurium : cumque similiter et Daorsi de iisdem querebantur ; (3) senatus legatum misit Caium Fannium ad res Illyrici visendas, et maxime Dalmatarum. (4) Hic populus, quamdiu vixit Pleuratus, ei paruit : post obitum vero illius quum in regno Genthius successisset, ab illo defecerant Dalmatæ, et bella cum finitimis gerebant, vicinosque populos imperio suo subiciebant, ita ut eorum nonnulli etiam tributa ipsis penderent. Tributum autem erat pecus et frumentum. (5) Atque hæc legationis Fannii causa fuit.

V. — RES GESTÆ ANNO URBIS DXCVII.

(I.) Legatio CXXV.

XIX. Τῶν περὶ τὸν Γάϊον Φάννιον παραγεγόντων ἐκ τῆς Ἰλλυρίδος, καὶ διασφoύντων, ὅτι τοσούτον ἀπέχρην οἱ Δελματεῖς τοῦ διορθοῦσθαι τι τῶν ἐγκαλούμενων πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτῶν φάσκοντας ἀδικεῖσθαι συνελθὼς, ὥστε οὐδὲ λόγον ἐπιδέχοντο καθόλου παρ' αὐτῶν, λέγοντες, οὐδὲν αὐτοῖς εἶναι καὶ Ῥωμαίοις κοινόν. (2) Πρὸς δὲ τούτοις διεσάφουν, μὴ κατάλυμα δοθῆναι σφίσι, μήτε παροχὴν· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἵππους, οὓς εἶχον παρ' ἐτέρας πόλεως, ἀφελῆσθαι τοὺς Δελματεῖς μετὰ βίας αὐτῶν· (3) ἐτοίμους δ' εἶναι καὶ τὰς χεῖρας προσάγειν, εἰ μὴ, συνελθάντες τῷ καιρῷ, μετὰ πολλῆς ἡσυχίας ἐποιήσαντο τὴν ἀπολυσιν. (4) Ὡν ἡ σύγκλητος ἀκούσασα μετ' ἐπιστάσεως, ἡγανάκτει μὲν καὶ ἐπὶ τῇ τῶν Δελματέων ἀπειθείᾳ καὶ σκαιότητι· τὸ δὲ πλεῖστον, ὑπέλαβε τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς τὸ πολεμῆσαι τοῖς προειρημένοις διὰ πλείους αἰτίας. (5) Τὰ τε γὰρ μέρη ταῦτα τῆς Ἰλλυρίδος τὰ νεύοντα πρὸς τὸν Ἀδρίαν, ἀνεπίσχεπτα τελέως ἦν αὐτοῖς, ἐξ οὗ Δημήτριον τὸν Φάριον ἐξέβαλον· (6) τοὺς τε κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀνθρώπους οὐκ ἐβούλοντο κατ' οὐδένα τρόπον ἀπολλυθῆαι διὰ τὴν πολυχρόνιον εἰρήνην. (7) Ἔτος γὰρ ἦν τότε δωδέκατον ἀπὸ τοῦ πρὸς Περσέα πολέμου, καὶ τῶν ἐκ Μακεδονίας πράξεων. (8) Διόπερ ἐβουλεύοντο, πόλεμον ἐνστασιμένους πρὸς τοὺς προειρημένους, ἅμα μὲν ὥσανεὶ καινοποιῆσαι τὰς ὁρμὰς καὶ προθυμίας τῶν ἰδίων ὅχλων, ἅμα δὲ καταπληξάμενοι τοὺς Ἰλλυριοὺς ἀναγκάσαι πειθαργεῖν τοῖς ὑπ' αὐτῶν παραγελλομένοις. (9) Αὐταὶ μὲν οὖν ἦσαν αἱ αἰτίαι, δι' ἃς ἐπολέμησαν Ῥωμαῖοι Δελματεῦσι· τοῖς γε μὴν ἐκτὸς*

(I.) *Dalmatis bellum indicunt Romani.*

XIX. Quum ex Illyrico reversus C. Fannius renunciasset senatui, tantum abesse Dalmatas, ut satisfacere his, quos continuis injuriis, lacerassiverant, ullo modo vellent, ut ne aures quidem sibi præbere sustinuissent, quod dicerent, nihil sibi commune esse cum Romanis : (2) ostendissetque præterea, neque hospitii factam legatis copiam, neque aliud quidquam eorum, quæ necessaria sunt, fuisse præbitum ; quin et equos per vim ipsis ademptos esse, quos habuerant ex alia urbe, (3) atque etiam manus ipsis inferre eos voluisse, nisi tempori cedentes cum magno silentio eorum finibus excessissent : (4) his diligenter auditis, senatus, etsi offendeatur contumaci et scævo Dalmatarum ingenio, magis tamen eo movebatur, quod multas ob causas opportunum rebatur esse tempus belli cum gente illa gerendi. (5) Nam Romani, ex quo Demetrium Pharium ejecerant, penitus eam partem Illyrici, quæ ad Adriaticum mare inclinat, neglexerant. (6) Accedit, quod Italicos homines longa pace torpere omnino nolebant. (7) Agebatur autem duodecimus jam annus a bello cum Perseo et Macedonibus gesto. (8) Itaque bello adversus istos suscepto, simul renovare in suis, ut sic dicam, spiritum illum militarem et alacritatem pugnandi cupiebant, simulque terrorem Illyricis injicere, ut impetrata facere posthac cogerentur. (9) Propter has causas Dalmatis bellum indixerunt : sed apud ex-

τὸν πόλεμον ἀναδεικνύειν, ὥς διὰ τὴν εἰς τοὺς πρεσβεύ-
τὰς ὕδριν κεκρικότες πολεμεῖν.

(II.) Legatio CXXVI.

XX. Ὁ βασιλεὺς Ἀριαράθης παρεγένετο εἰς τὴν Ῥώμην, ἔτι θερείας οὖσης. (2) Τότε δὲ, παρειληφό-
των τὰς ἀρχὰς τῶν περὶ τὸν Σέξτον Ἰούλιον, ἐγίγνετο
περὶ τὰς κατ' ἰδίαν ἐντεύξεις, οἰκείαν ποιούμενος περι-
κοπὴν καὶ φαντασίαν τῆς ὑποκειμένης περιστάσεως.
(3) Παρῆσαν δὲ καὶ παρὰ Δημητρίου πρέσβεις οἱ περὶ
τὸν Μιλτιάδην, πρὸς ἑκατέραν τὴν ὑπόθεσιν ἡρμοσμέ-
νοι· καὶ γὰρ περὶ Ἀριαράθου ἀπολογεῖσθαι, καὶ κατη-
γορεῖν αὐτοῦ παρεσκευάζοντο φιλαπεχθῶς. (4) Ἀπε-
στάλκει δὲ καὶ Ὀροφέρνης πρεσβευτὰς, τοὺς περὶ
Τιμόθεον καὶ Διογένην, στέφανόν τε κομίζοντας τῇ
Ῥώμῃ, καὶ τὴν φιλίαν καὶ τὴν συμμαχίαν ἀνανεωσο-
μένους· τὸ δὲ πλεῖον συγκατασταθεσμένους τῷ Ἀριαράθῃ,
καὶ τὰ μὲν ἀπολογησόμενους, τὰ δὲ κατηγορήσοντας.
(5) Ἐν μὲν οὖν ταῖς κατ' ἰδίαν ἐντεύξεσιν μελῶ φαντα-
σίαν εἶλκον οἱ περὶ τὸν Διογένην καὶ Μιλτιάδην, ἅτε
καὶ κατὰ τὸ πλῆθος πρὸς ἓνα συγκρινόμενοι, καὶ κατὰ
τὴν ἄλλην περικοπὴν εὐτυχοῦντες, πρὸς ἐπταικότα
θεωρούμενοι. (6) παραπλησίως δὲ καὶ περὶ τὴν τῶν
πραγμάτων ἐξήγησιν πολὺ περιῆσαν. (7) Πᾶν μὲν γὰρ
καὶ πρὸς παντοῖα λέγειν ἐθάβρουν, οὐδὲνα λόγον ποιού-
μενοι τῆς ἀληθείας· τὸ δὲ λεγόμενον ἀνυπεύθυνον ἦν,
οὐκ ἔχον τὸν ἀπολογησόμενον. (8) Λοιπὸν ἀκονιτὶ τοῦ
ψεύδους ἐπικρατοῦντος, ἐδόκει σφίσι τὰ πράγματα κατὰ
γνώμην χωρεῖν.

(Athenæus lib. X, cap. 2.)

(9) Ὀροφέρνην, ὀλίγον χρόνον Καππαδοκίας βασι-
λεύσαντα, καὶ παριδόντα τὰς πατρὸς ἀγωγὰς, Πολύ-
βιός φησιν ἐν τῇ τριακοστῇ δευτέρᾳ, εἰσαγαγεῖν τὴν
Ἰακὴν καὶ τεχνητικὴν ἀσωτίαν.

[XX. a. Ὅτι Λυκίσκου τοῦ Αἰτωλοῦ παραχῶδους
θῆτος καὶ θορυβώδους, ἀναιρεθέντος δὲ τούτου, τὸ ἐξῆς
οἱ Αἰτωλοὶ ὁμοφρόνησαν καὶ ὁμονόησαν, ἐνὸς ἀνθρώπου
παραχωρήσαντος· (2) τηλικαύτῃ τίς ἐστίν, ὥς ἔοικε,
δύναμις ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων φύσεσιν, ὥστε μὴ μόνον
στρατόπεδα καὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐθνικὰς συστά-
σεις, καὶ τὰς ὁλοσχερεῖς διαφορὰς τῆς οἰκουμένης, δι'
ἐνὸς ἀνδρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν, ποτὲ μὲν τῶν μεγίστων
κακῶν, ποτὲ δὲ τῶν μεγίστων ἀγαθῶν πεῖραν λαμβά-
νειν.]

[(3) Ὅτι Λυκίσκος χάριστος ὢν, καλῶς κατέστρεψε τὸν
βίον· ὥστε τοὺς πλείστους εἰκότας ὀνειδίζειν τῇ τύχῃ,
διότι τὸ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἄθλον, τὴν εὐθανασίαν, τοῖς
χειρίστοις ἐνίοτε περιτίθῃσιν.]

ternos hanc unam afferebant causam, quod contumeliam
legatis suis factam bello sibi persequendam judicassent.

(II.) Ariarathes, ab Oroferne ope Demetrii regno
pulsus, Romam venit.

XX. Venit Romam rex Ariarathes, priusquam exisset
aestas. (2) Tunc vero, postquam magistratum inierat Sex-
tus Julius cum collega, ad illum adivit, convenientem cala-
mitati, in qua versabatur, fortunam atque speciem præ se fe-
rens. (3) Venerat et Demetrii legatio, cujus princeps Mil-
tiades, in utrumque paratus: nam et ad excusanda, quæ
objiceret Ariarathes, instructus erat, et ad criminandum
illum odiose. (4) Orofernes quoque legatos miserat, Timo-
theum et Diogenem, ut coronam Romæ afferrent, et ami-
citiæ atque societatem renovarent: ceterum præcipua le-
gationis causa erat, ut in judiciali contentione adversus
Ariarathem starent, et partim ad ejus accusationem respon-
derent, partim ipsum accusarent. (5) Enimvero Diogenes
et Miltiades cum in privatis congressibus speciem majorem
ostentabant, utpote plures cum uno compositi, et præterea
qui omnibus fortunæ rebus florentes spectarentur, ille af-
flictus et miser; (6) tum vero etiam ubi ad res exponendas
ventum, longe superiores fuerunt. (7) Quidvis enim di-
cere, et ad omnia respondere, sprete veritate, audebant.
Porro quæ ab illis dicebantur, ea nec confutata manebant,
quia aderat nemo, qui veritatem tueretur. (8) Quum igitur
sine difficultate vinceret mendacium, visi sunt quod volebant
efficere.

(9) Orofernem, qui breve tempus in Cappadocia regnavit,
spretis patris institutis, Ionicam quamdam et artificiosam
invenisse lasciviam, scribit Polybius libro XXXII.

*Lycisci, hominis turbulentis, mors honesta Ætoliam ex
turbis eruit.*

XX. a. Lycisco Ætolo, turbulento et seditioso homine,
extincto, Ætolis pax deinceps et concordia fuit, ob unum
scilicet hominem de medio sublatum. (2) Tanta videlicet
in hominum natura vis inest, ut non solum exercitus atque
urbes, verum etiam nationes integræ, immo et majores or-
bis partitiones, ob unius viri virtutem vel malitiam modo
maximis malis, modo summis bonis afficiantur.

(3) Lyciscus mortalium pessimus præclare vitam finivit.
Quare tum plurimi fortunæ maledicebant, propterea quod
præclaram mortem, quæ egrogiorum virorum merces est,
pessimis interdum largitur.

II. Excerptum Valesianum.

XXI. Τὰ κατὰ τὴν Αἰτωλίαν καλῶς διετέθη, κατεσβεσμένης ἐν αὐτοῖς τῆς ἐμφυλίου στάσεως μετὰ τὸν Λυκίσκου θάνατον. (2) Καὶ Μνασίππου τοῦ Κορωναίου μεταλλάξαντος τὸν βίον, βελτίων ἦν ἡ διάθεσις κατὰ τὴν Βοιωτίαν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀκαρνανίαν, Χρεμάτα γεγονότος ἐκποδῶν. (3) Σχεδὸν γὰρ ὥσκει καθαρμόν τινα συνέβη γενέσθαι τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἀλιτηρίων αὐτῆς ἐκ τοῦ ζῆν μεθισταμένων. (4) Καὶ γὰρ τὸν Ἡπειρώτην Χάροπα συνεκύρησε κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτον ἐν Βρεντεσίῳ μεταλλάξαι τὸν βίον. (5) Τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἡπειρὸν ἔτι ἐν ἀκαταστασίαις ἦν καὶ ταραχαῖς, καθάπερ τοῖς ἐπ' αὐτῶν χρόνοις, διὰ τὴν Χάροπος ὁμώτητα καὶ παρανομίαν, ἐξ οὗ συνέβη τελεσθῆναι τὸν πρὸς Περσέα πόλεμον. (6) Μετὰ γὰρ τὸ κατακρῖναι Λεύκιον Ἀνίκιον καὶ τοὺς μὲν * τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, τοὺς δὲ ἀπαγαγεῖν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅσοι καὶ βραχείαν ὀπλοῖαν εἶχον· (7) τότε λαβὼν ὁ Χάροψ τὴν ἐξουσίαν, ὃ βούλοιοτο, πράττει, οὐκ ἔστι τῶν δεινῶν ὁποῖον οὐκ ἐποίη, τὰ μὲν δι' αὐτοῦ, τὰ δὲ διὰ τῶν φίλων· (8) ἄτε νέος μὲν ὢν αὐτὸς κοιμίδῃ, συνδεδραμηκότων δὲ πρὸς αὐτὸν τῶν χειρίστων καὶ τῶν εἰκαισάτων ἀνθρώπων, διὰ τὸν ἐκ τῶν ἀλλοτρίων νοσφισμόν. (9) Εἶγε δὲ οἷον ἐφεδρεῖαν, καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸ πιστεύεσθαι, διότι πράττει κατὰ τινὰ λόγον ἢ ποιεῖ, καὶ μετὰ τῆς Ῥωμαίων γνῶμης, τὴν τε προϋπάρχουσαν αὐτῷ σύστασιν πρὸς τοὺς προσηρμένους, καὶ πρὸς ταύτη Μύρτωναν πρεσβύτην ἀνθρώπον, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικάνορα· (10) τὰλλα γε μετρίους ἀνθρώπους καὶ δοκοῦντας εἶναι Ῥωμαίων φίλους, οἳ, πολὺ τι κεχωρισμένοι τὸν προτοῦ χρόνον ἀπάσης ἀδικίας, οὐκ οἷδ' ὅπως τότε συνεπέδωκαν αὐτοὺς εἰς τὸ συνεπισχεῖν καὶ κοιωνεῖν ταῖς τοῦ Χάροπος ἀνομίαις. (11) Ἐπειδὴ δ' ὁ προσηρμένος τοὺς μὲν κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀναφανδὸν ἐφόνευσε, τοὺς δ' ἐν ταῖς ἰδίαις οἰκίαις, ἐνίοις δ' ἐπὶ τῶν ἀγρῶν καὶ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐπαποστελλῶν ἐδολοφύνησε, καὶ πάντων τῶν τεθνεώτων ἐξηνδραποδίστατο τοὺς βίους, ἄλλην ἐπεισῆγε μηχανήν. (12) Προέγραψε γὰρ τοὺς εὐκαιροῦντας τοῖς βίοις φυγάδας, οὐ μόνον ἀνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας. (13) Ἀναταθείς δὲ τὸν φόβον τοῦτον, ἐχρηματίζετο ἀεὶ τοὺς μὲν ἀνδρας δι' ἑαυτοῦ, τὰς δὲ γυναῖκας διὰ τῆς μητρὸς Φιλοτίδος. (14) Πάνυ γὰρ εὐφυνὲς ἐγένετο κατὰ τοῦτο τὸ πρόσωπον, πρὸς δὲ βίαν καὶ πλεῖόν τι δυνάμενον συνεργεῖν ἢ κατὰ γυναῖκα.

XXII. Ἐπειδὴ δὲ πάντας ἐξηγγυρίσαντο κατὰ τὸ δυνατόν, εἰσῆγον εἰς τὸν δῆμον οὐδὲν ἤττον ἀπαντας τοὺς προγεγραμμένους. (2) Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἐν τῇ Φοινίκῃ, τὰ μὲν διὰ τὸν φόβον, τὰ δὲ καὶ δελεαζόμενοι διὰ τῶν περὶ τὸν Χάροπα, κατέκριναν οὐ φυγῆς, ἀλλὰ θανάτου πάντας τοὺς προσαγγελθέντας ὡς ἀλλότρια φρονοῦντας Ῥωμαίων. (3) Οὗτοι μὲν οὖν πάντες ἐφυγον, ὃ δὲ Χάροψ ὥρμησεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἔχων χρήματα καὶ τοὺς περὶ τὸν Μύρτωναν μεθ' αὐτοῦ, βουλόμενος

II: Status Græciæ, præcipue Epiri post mortem Charopis.

XXI. Ætolicæ res recte sunt compositz, extincto apud eos civili bello post obitum Lycisci. (2) Similiter, mortuo Mnasippo Coronæo, Bæotia in meliore statu erat. Itemque Acarnania, sublato e vivis Chremata. (3) Prorsus enim quædam quasi lustratio atque expiatio contigit tunc universæ Græciæ, pestibus reipublicæ e medio remotis. (4) Namque et Charops ille Epirota hoc ipso anno Brundusii decessit. (5) Sed res Epiri adhuc inquietæ erant ac turbatz, ut antea, ob sævitiam atque nequitiam Charopis post victoriam de Perseo partam. (6) Nam postquam L. Anicius, causa cognita, viros celeberrimos condemnasset, alios vero ad causam dicendam Romam abduxisset, quotquot vel levissima suspitione contingebantur; (7) tum Charops, plenissimam quidvis agendi licentiam nactus, nullum crudelitatis genus omisit, partim per se ipse, partim amicorum opera usus. (8) Quippe cum ipse admodum juvenis erat, tum vero perditissimus ac levissimus quisque, diripiendæ alienæ pecuniæ causa, ad eum confluxerat. (9) Maximam porro auctoritatem ac fidem omnibus illius factis addiderat, utque non sine consilio, sed ex sententia populi Romani, cuncta agere viderentur, effecerat vetus amicitia, quæ illi cum plerisque primariis viris Romæ intercedebat, ac præterea suffragium Myrtonis senis, et Nicanoris ejus filii. (10) Qui cum aliqui satis modesti et amici populi Romani viderentur, semperque antea ab omni flagitio procul abstinuisent, tum nescio quo pacto seipsos scelus Charopi fautores ac socios adjunxerant. (11) At vero ille, ubi alios in medio foro palam trucidavit, alios in suis domibus, nonnullos in agris, aut per vias, submissis percussoribus interfecit, atque omnium protinus facultates invasit, tandem alia machina grassari cœpit. (12) Locupletissimum enim quemque, nec viros solum, sed et matresfamilias, exsules proscripit. (13) Quo metu incusso, ipse assidue viros quidem per se, mulieres vero matris Philotidis opera spoliabat. (14) Fuit enim ista mulier ad hoc admodum idonea, sed quæ ad vim ac scelus plus etiam adjumenti quam pro muliere asferre posset.

XXII. Postquam demum universos pecunia spoliaverunt, nihilo secius cunctos, qui proscripti erant, populi judicio permisere. (2) Et multitudo in urbe Phœnica, partim metu, partim blanditiis inducta a factione Charopis, universos, quibus alienatus a Romanis animus crimini dabatur, non exsilio, sed capitali sententia condemnarunt. (3) Ii igitur omnes in exilium abierunt; Charops autem, comite Myrtonē, cum magna pecuniæ vi Romam est profectus, eo con-

μενος ἐπισφραγίσασθαι διὰ τῆς συγκλήτου τὴν αὐτοῦ παρανομίαν. (4) Ἐν ᾧ καιρῷ κάλλιστον μὲν ἐγένετο δαίγμα τῆς Ῥωμαίων αἰρέσεως, κάλλιστον δὲ θέαμα πᾶσι τοῖς Ἕλλησι τοῖς παρεπιδήμοις, μάλιστα δὲ τοῖς ἀνακκλημένοις. (5) Ὁ τε γὰρ Μάρκος, ἀρχιερεὺς ὦν καὶ πρῶτος τῆς συγκλήτου γραφόμενος, δὲ τε Λεύκιος, ὁ τὸν Περσέα νικήσας, μεγίστην ἔχων πίστιν καὶ δύναμιν, πυνθανόμενοι τὰ πεπραγμένα τῷ Χάροπι κατὰ τὴν Ἥπειρον, ἐκώλυσαν εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν εἰσιεῖναι τὸν Χάροπα. (6) Οἷ γενομένου περιβοήτου, πάντες ἐγενήθησαν οἱ παρεπιδημούντες περιχαρεῖς, ἀποδεχόμενοι τὸ μισοπόνηρον τῶν Ῥωμαίων. (7) Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ Χάροπος εἰσελθόντος εἰς τὴν σύγκλητον, οὐ συγκατέθετο τοῖς ἀξιουμένοις, οὐδ' ἐβουλήθη δοῦναι βήτην ἀπόκρισιν. (8) ἄλλὰ τοῖς ἀποστελλομένοις πρεσβευταῖς ἔφη δώσειν ἐντολὰς, ἐπισκέψασθαι περὶ τῶν γεγονότων. (9) Ὁ δὲ Χάροψ, ἀναχωρήσας, ταύτην μὲν τὴν ἀπόκρισιν ἀπεσιώπησε, γράψας δὲ πρὸς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν ἀρμόζουσαν ἀπήγγειλεν, ὥς συνευδοκούντων Ῥωμαίων τοῖς ὅπ' αὐτοῦ πραττομένοις.

(III.) Excerptum Valesianum.

XXIII. Εὐμένης, ὁ βασιλεὺς, τῇ μὲν σωματικῇ δυνάμει παραλελυμένος ἦν, τῇ δὲ τῆς ψυχῆς λαμπρότητι προσαντεῖχεν. (2) ἀνὴρ ἐν μὲν τοῖς πλείστοις οὐδενὸς δεύτερος τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων γενομένος, περὶ δὲ τὰ σπουδαιότατα καὶ κάλλιστα μείζων καὶ λαμπρότερος. (3) Ὅς γε, πρῶτον μὲν, παραλαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν βασιλείαν συνεσταλμένην τελέως εἰς ὀλίγα καὶ λιτὰ πολισμάτια, ταῖς μεγίσταις τῶν καθ' αὐτὸν δυναστεϊῶν ἐφάμιλλον ἐποίησε τὴν ἰδίαν ἀρχήν. (4) οὐ τύχη τὸ πλεῖον συνεργῶν χρώμενος, οὐδ' ἐκ περιπετείας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγχινοίας καὶ φιλοπονίας, ἔτι δὲ πράξεως τῆς αὐτοῦ. (5) Δεύτερον φιλοδοξότατος ἐγενήθη, καὶ πλείστας μὲν τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων πόλεις Ἑλληνίδας εὐεργέτησε, πλείστους δὲ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπους ἐσωματοποίησε. (6) Τρίτον, ἀδελφοὺς ἔχων τρεῖς καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ πρᾶξιν, πάντας τούτους συνέσχε πειθαρχοῦντας αὐτῷ καὶ δορυφοροῦντας, καὶ σώζοντας τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα. (7) Τοῦτο δὲ σπανίως εὖροι τις ἂν γενονός.

(8) Ἀτταλος, ὁ ἀδελφὸς Εὐμένους, παραλαβὼν τὴν ἔρυσίαν, πρῶτον ἐξήνεγκε δαίγμα τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως καὶ πράξεως τὴν Ἀριαράθου καταγωγὴν ἐπὶ τὴν βασιλείαν.

VI. — RES GESTÆ ANNO URBIS DXCVIII.

(I Legatio CXXVII.)

XXIV. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον παραγεγονότων πρεσβευτῶν ἐξ Ἥπειρου, παρὰ τε τῶν τὴν Φοινίκην κατεχόντων, καὶ παρὰ τῶν ἐκπεπτωκότων, καὶ ποιησάμενων λόγους κατὰ πρόσωπον, (2) ἔδωκεν ἀπόκρισιν

silio, ut scelus suum senatus auctoritate confirmaret. (4) Tunc temporis vero pulcherrimum specimen morum populi Romani et gratissimum cum omnibus Græcis, tum maxime evocatis, qui Romæ exsulabant, spectaculum apparuit. (5) Etenim M. Æmilius Lepidus, pontifex max. et princeps senatus, et L. Æmilius, is qui Perseum vicit, maxima vir auctoritate ac potentia præditus, cum accepissent, quæ Charops gesserat in Epiro, domo sua ei interdixerunt. (6) Cujus rei fama per urbem dispersa, Græci, quicumque aderant, maximo sunt gaudio affecti, et Romanorum adversus improbos odium magnis laudibus extulerunt. (7) Deinde postquam in senatum introductus est Charops, nequaquam annuit senatus postulatis ejus, neque certum responsum homini dare voluit; (8) sed legatis, propediem ad res Illyrici inspicienda profecturis, id in mandatis se daturum respondit ut, quæcumque acta in Epiro essent, inquirent. (9) At Charops, domum reversus, responsum quidem senatus reticuit, confictum autem aliud ex sui animi sententia responsum divulgavit, quasi omnia ejus acta senatus probasset.

(II.) In Asia, mortuo Eumeni succedit frater Attalus.

XXIII. Eumenes Pergami rex, corpore quidem erat infirmo atque imbecilli, sed animi vigore infirmitatem corporis compensabat: (2) vir, in plerisque rebus nulli ætatis suæ regum secundus, in rebus autem gravissimis ac pulcherrimis omnium maximus ac splendidissimus. (3) Qui primum quidem, cum regnum paucis ac tenuibus oppidulis coarctatum a patre accepisset, amplissimis temporis sui imperiis parem dominationem suam præstitit; (4) non tam fortunæ auxilio et casu quodam, quam solertia et industria atque etiam rebus gestis suis. (5) Deinde præ ceteris ætatis suæ regibus gloriæ cupidissimus fuit, atque unus plurimas Græciæ civitates ac plurimos sigillatim homines beneficiis suis locupletavit. (6) Denique fratres cum haberet tres, et ætate et industria ad res gerendas pollescentes, eos in officio omnes continuit, et morigeros custodesque regni ac dignitatis suæ habuit satellites: (7) quod raro admodum contigisse reperias.

(8) Attalus, Eumenis frater, postquam regnare occcepit, primum ingenii atque industriæ suæ specimen dedit restituto in regnum Ariarathæ.

(I.) Admittitur legatio Epirotarum.

XXIV. Circa idem tempus venerunt ex Epiro legati, partim ab eis missi qui Phœnicen tenebant, partim ab exsulis. (2) Qui postquam apud senatum causam suam utri-

αὐτοῖς ἡ σύγκλητος, ὅτι δώσει περὶ τούτων ἐντολὰς τοῖς ἀποστελλομένοις πρεσβευταῖς εἰς τὴν Ἰλλυρίδα μετὰ Γαίου Μαρκίου.

(II.) Excerptum Valesianum.

XXV. Προυσίας μετὰ τὸ νικῆσαι τὸν Ἀτταλον, καὶ τὸ παρελθεῖν πρὸς τὸ Πέργαμον, παρασκευασάμενος θυσίαν πολυτελῆ προσήγαγε πρὸς τὸ τέμενος τοῦ Ἀσκληπιοῦ. (2) Καὶ βουθυτήσας καὶ καλλιερήσας, τότε μὲν ἐπανῆλθεν ἐπὶ τὴν παρεμβολήν. (3) κατὰ δὲ τὴν ἐπιούσαν καταστῆσας τὴν δύναμιν ἐπὶ τὸ Νικηφόριον, τοὺς τε νεὼς ἅπαντας διέφθειρε, καὶ τὰ τεμένη τῶν θεῶν, ἐσύλησε δὲ καὶ τοὺς ἀνδριάντας καὶ τὰ λίθινα τῶν ἀγαλμάτων. (4) Τὸ δὲ τελευταῖον καὶ τὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀγαλμα βαστάσας, περιττῶς ὑπὸ Φυλομάχου κατεσκευασμένον, ἀπήνεγκεν ὡς αὐτόν. (5) Ὡς τῇ πρότερον ἡμέρᾳ κατασπένδων ἐβουθύτει καὶ κατηύχετο, δεόμενος, ὅπως εἰκός, ἡλεων αὐτῷ γενέσθαι καὶ εὐμενῇ κατὰ πάντα τρόπον. (6) Ἐγὼ δὲ τὰς τοιαύτας διαθέσεις καὶ πρότερον εἰρηκά που, περὶ Φιλίππου ποιούμενος τὸν λόγον, μαρτυρῶ. (7) Τὸ γὰρ ἅμα μὲν θύειν καὶ διὰ τούτων ἐξιδάσκειν τὸ θεῖον, προσκυνοῦντα καὶ λιπαροῦντα τὰς τραπέζας καὶ τοὺς βωμοὺς ἐξάλλως, ὅπως ὁ Προυσίας εἰθιστο ποιεῖν, γονυπετῶν καὶ γυναικιδόμενος. (8) ἅμα δὲ ταῦτα καὶ λυμναίνεσθαι, καὶ διὰ τῆς τούτων καταφθορᾶς τὴν εἰς τὸ θεῖον ὄδον διατίθεσθαι. πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι θυμοῦ λυτῶντος ἔργα, καὶ ψυχῆς ἐξεστηκυίας τῶν λογισμῶν; (9) Ὁ καὶ τότε συνέβαινε γίνεσθαι περὶ τὸν Προυσίαν. Ἀνδρὸς μὲν γὰρ ἔργον οὐδὲν ἐπιτελεσάμενος κατὰ τὰς προσβολὰς, ἀγεννῶς δὲ καὶ γυναικοθύμως χειρίσας καὶ τὰ πρὸς θεοὺς, καὶ τὰ πρὸς ἀνθρώπους, μετήγαγε τὸ σπράτευμα πρὸς Ἑλαίαν. (10) καὶ καταπειράσας τῆς Ἑλαίας, καὶ τινὰς προσβολὰς ποιησάμενος, οὐδὲν δὲ πράττειν δυνάμενος, διὰ τὸ Σώσανδρον τὸν τοῦ βασιλέως σύμβουλον εἰσελθούσθαι μετὰ στρατιωτῶν εἰργεῖν αὐτοῦ τὰς ἐπιβολὰς, ἀπῆρεν ἐπὶ Θυατείρων. (11) Κατὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, τῆς ἐν Ἱερᾷ Κώμῃ, μετὰ βίας ἐσύλησεν. (12) Ὁμοίως καὶ τὸ τοῦ Κυρίου Ἀπόλλωνος τέμενος, τοῦ περὶ Τῆμνον, οὐ μόνον ἐσύλησεν, ἀλλὰ καὶ τῷ πυρὶ διέφθειρεν. (13) Καὶ ταῦτα διαπραξάμενος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, οὐ μόνον τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς θεοῖς πεπολεμηκώς. (14) Ἑταλαιπώρησε δὲ καὶ τὸ περικλὸν σπράτευμα τῶν Προυσῶν κατὰ τὴν ἐπάνοδον ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς δυσεντερίας, ὥστε παρὰ πόδας ἐκ θεοπέμπτου δοκεῖν ἀπηντῆσθαι μῆνιν αὐτῷ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας.

Legatio XXVIII.

XXVI. Ἀτταλος, ἡγηθείς παρὰ Προυσίου, προχειρισάμενος Ἀθηναῖον τὸν ἀδελφὸν ἐξαπέστειλε μετὰ τῶν περὶ τὸν Πόπλιον Λέντιον, διασαφίσοντα τῇ συγκλήτῃ τὸ γεγονός. (2) Οἱ δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ, τοῦ μὲν

POLYBIUS. — II.

que praesentes disceptarunt, hoc tulerunt responsum : senatum de eorum rebus mandata legatis daturum, qui tum C. Marcio in Illyricum essent profecturi.

(II.) In Asia bellum Prusiae cum Attalo.

XXV. Prusias, victo Attalo, ad Pergamum accessit, in Aesculapii templo cum sumtuoso apparatu sacra facturus. (2) Mactatis igitur victimis cum perlitasset, tum quidem in castra est reversus : (3) postridie vero copiis ad Nicephorium adductis, templa omnia vastare, delubra ac statuas deorum immortalium et imagines spoliare ac diripere cepit. (4) Postremo et ipsum Aesculapii simulacrum, insigni artificio a Phylomacho [sive Phyromacho] fabricatum rapuit abstulitque ; (5) cui pridie libaverat, hostiasque et vota obtulerat, propitium ac benignum (ut mos est) ipsius numen sibi apprecatus. (6) Ego vero huiusmodi mores hominum etiam antea, cum de rebus Philippi agerem, furiosos me dicere memini. (7) Etenim simul victimas caedere, Deosque propitios orare, omnemque aram ac lapidem exquisito quodam studio adorare et venerari flexis genibus et muliebri superstitione, quod Prusias facere solebat ; (8) atque interim eadem fana diripere, eorumque vastatione contumeliam diis facere ; quis neget animi id esse, rabie perciti, hominisque de statu mentis deturbati ? (9) Quod quidem tum Prusiae contigit. Nam cum nullum in oppugnatione generosi animi facinus edidisset, sed prorsus imbelli ac muliebri animo adversus deos hominesque esset usus, exercitum Elaeam traduxit, (10) et tentata urbis obsidione cum nihil proficeret, eo quod Sosander, regis colactaneus, cum praesidio militari urbem ingressus, impetum ipsius repellebat, Thyatira inde contendit. (11) Porro inter redeundum fanum Dianae, quod est in Hiera Come, viollata spoliavit. (12) Apollinis quoque Cynii delubrum circa Temnum non spoliavit solum, sed etiam igne vastavit. (13) Atque his peractis domum rediit, illato et hominibus et diis immortalibus bello. (14) Sed et pedestres ejus copiae fame ac dysenteria in reditu laborarunt, adeo ut sceleribus Prusiae poena a diis e vestigio representata esse videretur.

Attalo victo, Romani legatos ad illos reges mittunt.

XXVI. Attalus a Prusia victus, fratrem Athenæum cum Publio Lentulo proficisci jussit, ad declarandum senatum quod acciderat. (2) Romani enim post Andronici adventum, quum ille primam hostium impressionem narraret,

Ἀνδρονίκου παραγενομένου καὶ διασαφούντος τὰ περὶ τὴν πρώτην ἐφοδὸν τῶν πολεμίων, οὐ προσεῖχον· (3) ἀλλ' ὑπενόουν, τὸν Ἀτταλον, βουλόμενον αὐτὸν ἐπιβαλεῖν τῷ Προυσίᾳ τὰς χεῖρας, προφάσεις προκατασκευάζεσθαι, καὶ προκαταλαμβάνειν διαβολαῖς. (4) Ἄμα δὲ τοῦ τε Νικομήδους καὶ τῶν περὶ τὸν Ἀντίφιλον, τῶν παρὰ τοῦ Προυσίου πρεσβευτῶν, διαμαρτυρομένων, μηδὲν εἶναι τούτων, ἔτι μᾶλλον ἠπίσται τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ Προυσίου. (5) Μετὰ δέ τινα χρόνον, ἐπιδιασφουμένης τῆς πραγματείας, ἀμφιδοξήσασα περὶ τῶν προσπιπτόντων ἡ σύγκλητος, ἐξαπέστειλε πρεσβευτὰς Λεύκιον Ἀπουλήϊον καὶ Γάϊον Πετρώνιον, τοὺς ἐπισκεψομένους, πῶς ἔχει τὰ κατὰ τοὺς προειρημένους βασιλεῖς.

dictis non erant commoti; (3) sed in suspicionem venerant, Attalum, quod cuperet ipse Prusiam adoriri, occasiones belli præparare, et criminationibus eum antevertere.

(4) Simulque Nicomede et Antiphilo Prusie legatis testantibus, nihil eorum quæ dicerentur, esse facta, multo adhuc minus fidei habere patres iis, quæ de Prusia nunciabantur.

(5) Verum post aliquod tempus, re omni magis explorata, incerti patres, quantum his nunciis tribuere fidei deberent, L. Apuleium et C. Petronium legatos miserunt, ad inviscendum, quo loco regum illorum res essent.

ΤΗΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI TRICESIMI TERTII
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUIÆ.

I. — RES ANNI URBIS DXCIX.

(A) RES ROMÆ GESTÆ.

I. Legatio CXXIX.

Ι. Ἡ σύγκλητος, ἔτι κατὰ χειμῶνα διακούσασα τῶν περὶ Πόπλιον Λέντλον ὑπὲρ τῶν κατὰ Προυσίαν, διὰ τὸ νωστὶ παραγεγονέναι τούτους ἐκ τῆς Ἀσίας, εἰσεκαλέσατο καὶ τὸν Ἀθηναῖον τὸν Ἀττάλου τοῦ βασιλέως ἀδελφόν. (2) Οὐ μέντοι πολλῶν προσεδεσθῆ λόγων, ἀλλ' εὐθέως καταστήσασα πρεσβευτὰς, συνεξάπεστειλα τῷ προειρημένῳ τοὺς περὶ Γάϊον Κλαύδιον Κέντωννα, καὶ Λεύκιον Ὀρτήσιον, καὶ Γάϊον Αὐρουγκουλῆτιον, ἐντολὰς δοῦσα, κωλύειν τὸν Προυσίαν Ἀττάλῳ πολεμεῖν.

(3) Παρεγένοντο δὲ καὶ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν πρέσβεις εἰς Ῥώμην ὑπὲρ τῶν κατεχομένων, οἱ περὶ Ξένωνα τὸν Αἰγιά, καὶ Τηλεκλέα τὸν Αἰγεάτην. (4) Ὡν ποιησαμένων λόγους ἐν τῇ συγκλήτῳ, καὶ τοῦ διαβουλίου προτεθέντος, παρ' ὀλίγον ἦλθον ἀπολύσαι τοὺς κατηγνιαμένους οἱ τοῦ συνεδρίου. (5) Τὴν δὲ αἰτίαν ἔσχε τοῦ μὴ συντελεσθῆναι τὴν ἀπόλυσιν Ἀύλος Ποστόμιος, στρατηγὸς ὦν ἐξαπέλεκτος, καὶ βραβεύων τὸ διαβούλιον. (6) Τριῶν γὰρ οὐσῶν γνώμῳ, μίξ μὲν τῆς ἀφιέναι κελευούσης, ἑτέρας δὲ τῆς ἐναντίας ταύτῃ, τρίτης δὲ τῆς ἀπολύειν μὲν, ἐπισχεῖν δὲ κατὰ τὸ παρὸν, καὶ πλείστων δὲ ὄντων τῶν ἀφιέντων. (7) παρελθὼν τὴν μίαν γνώμην, διηρώτα τὰς δύο καθολικῶς, « οἷς δοκεῖ τοὺς ἀνακεκλημένους ἀφιέναι, καὶ τούναντιον. » (8) Λοιπὸν, οἱ πρὸς τὸ παρὸν ἐπέχριν κελεύοντες προσέβησαν πρὸς τοὺς μὴ φάσκοντας δεῖν ἀπολύειν, καὶ πλείους ἐγενήθησαν τῶν ἀφιέντων. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τούτων ἦν.

I. Quum sub hiemis exitum senatus Publium Lentulum, qui recens ex Asia redlerat, super iis, quæ fecerat Prusias, audivisset, Athenæum quoque, Attali regis fratrem, in curiam revocavit. (2) Ibi non fuit verbis opus, sed statim cum prædicto legatos mittere decrevit C. Claudium Centonem, L. Hortensium, et C. Aurunculeium, quibus mandata dedit, ut prohiberent Prusiam, quominus bellum cum Attalo gereret.

(3) Aderant etiam Romæ Xeno Ægiensis, et Telecles Ægeates, ab Achæis missi, eorum causa qui captivi tenebantur. (4) Ea legatione in senatu audita, eaque re ad deliberandum proposita, parum abfuit, quin patres reos absolverent: (5) quod quominus fieret, per Aulum Postumium prætorem, qui senatum tunc habebat, stetit. (6) Nam quum tres dictæ sententiæ essent, una eorum, qui dimittendos censebant, altera contrarium censentium, tertia eorum, quibus placebat, absolvi quidem illos, sed in præsentia retineri; plerisque de absolutione consentientibus; (7) prætor, una sententia prætermissa, duas rogatione sua est complexus: qui evocatos sentitis dimittendos, in hanc partem; qui alia omnia, in illam ite. (8) Tum vero qui retinendos in præsentia censuerant, iis se adjunxerunt, qui absolvendos negabant, et ita eos, qui absolvendos censebant, numero vicerunt. Eo tum loco fuit istud negotium.

(Aulus Gellius Noct. Att. lib. VII, cap. 14.)

(9) Animadversa tripartita varietas est in tribus philosophis quos Athenienses Romam ad senatum populumque Romanum legaverant, impetratum, uti multam remitterent, quam fecerant iis propter Oropi vastationem. Ea multa fuerat talentum fere quingentum. Erant isti philosophi, Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus. Et, in senatum quidem introducti, interprete usi sunt C. Acilio senatore. Sed ante ipsi seorsum quoque quisque ostentandi gratia magno conventu hominum dissertaverunt. Tum admirationi fuisse, aiunt Rutilius et Polybius, philosophorum trium sui cujusque generis facundiam. Violenta, inquit, et rapida Carneades dicebat; scita et teretia Critolaus; modesta Diogenes et sobria.

(B) RES PELOPONNESI.

II. Legatio CXXX.

II. Τῶν ἐκ τῆς Ῥώμης πρεσβευτῶν ἀνακαμφάντων εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ διασαφούντων, ὅτι παρ' ὀλίγον ἔλθοι τὰ πράγματα τοῦ πάντας ἐπανελθεῖν τοὺς κατεχομένους, (2) εὐέλπιδες γενόμενοι καὶ μετεωρισθέντες οἱ πολλοί, πάλιν ἐξαυτῆς ἐπεμπον Τηλεκλέα τὸν Μεγαλοπολίτην καὶ Ἀναξίδαμον. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Πελοπόννησον ἐπὶ τούτων ᾗν.

(C) RES CYPRI.

III. Suidas in Προτείνειν. Deinde Excerpt. Valesian. et Suidas.

III. * * προτείνειν αὐτῷ φ' τάλαντα, παραχωρήσαντι τῆς Κύπρου, καὶ ἄλλα συνακολουθήσοντα λυσitelῇ καὶ τίμια παρ' αὐτοῦ συνεπιδεικνύειν, προσενεγκάμενῳ τὴν χρεῖαν ταύτην.

(2) Ἀρχίας, βουλούμενος τὴν Κύπρον προδοῦναι τῷ Δημητρίῳ, καὶ φωραθεῖς, καὶ εἰς κρίσιν ἄθεις, λαθὼν ἐκ τῆς παραπεπετασμένης αὐλαΐας καλῶδιον, ἑαυτὸν ἀπεκρέμασε. (3) Τῷ γὰρ ὄντι διὰ τὰς ἐπιθυμίας κενοὶ κενὰ λογιζονται, κατὰ τὴν παροιμίαν. (4) Καὶ γὰρ ἐκεῖνος, δόξας φ' τάλαντα προσλήψεσθαι, καὶ τὰ προὔπαρχοντα χρήματα καὶ τὸ πνεῦμα προσαπέβαλεν.

II. — RES ANNI URBIS DC.

(A) RES IN ITALIA GESTÆ.

I. Legatio CXXXI.

IV. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἦγον πρεσβευταὶ καὶ παρὰ Μασσαλιητῶν. (2) Οἱ πάλαι μὲν κακῶς πάσχοντες ὑπὸ τῶν Λιγυστινῶν, τότε δὲ συγκλειόμενοι τελέως, καὶ πρὸς τούτοις καὶ πολιορκουμένων τῶν πόλεων Ἀντιπόλεως καὶ Νικαίας, ἐξαπέστειλαν πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην, τοὺς τε τὰ γιγνόμενα διασαφίσοντας, καὶ δεομένους σφίσι βοηθεῖν. (3) Ὡν καὶ παρελθόντων εἰς τὴν σύγκλητον, ἔδοξε τῷ συνεδρίῳ, πρεσβευτὰς πέμψαι, τοὺς ἅμα μὲν αὐτόπτας γεννησομένους τῶν γιγνομένων, ἅμα δὲ πειρασομένους λόγῳ διορθώσασθαι τῶν βαρβάρων τὴν ἄνοιαν.

II. Legatio CXXXII.

V. Κατὰ τοὺς καιροὺς, καθ' οὓς ἐξέπεμψεν ἡ σύγκλητος τὸν Ὀπίμιον ἐπὶ τὸν τῶν Ὀξυβίων πόλεμον, ἦκε Πτολεμαῖος ὁ νεώτερος εἰς τὴν Ῥώμην. (2) καὶ παρελθὼν εἰς τὴν σύγκλητον, ἐποιεῖτο κατηγορίαν τῷ ἀδελφοῦ, φέρων τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιβουλῆς ἐπ' ἐκεῖνον. (3) Ἄμα δὲ τὰς ἐκ τῶν τραυμάτων οὐλὰς ὑπὸ τὴν ὄψιν δεικνύς, καὶ τὴν λοιπὴν δεινολογίαν ἀκόλουθον τούτοις διατιθέμενος, ἐξεκαλεῖτο τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἔλεον. (4) Ἦγον δὲ καὶ παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου πρέσβεις, οἱ περὶ τὸν Νεολαΐδαν καὶ Ἀνδρόμαχον, ἀπολογούμενοι πρὸς τὰς παρὰ τῷ ἀδελφοῦ γενομένης κατηγο-

Renunciatur captivos redituros.

II. Posteaquam legati, qui Romam iverant, reversi in Achaïam renunciassent, nihil propius factum esse, quam ut omnes redirent, qui captivi tenebantur, (2) plerique omnes eo nuncio in spem adducti erigere animos cœperunt, atque extemplo Teleclem Megalopolitanum et Anaxidamum Romam denuo proficisci jubent. Hic tum fuit rerum in Peloponneso status.

Archias præfectus prodere insulam Demetrio conatur.

III. * * offerre ipsi quingenta talenta, si Cypro cessisset aliaque emolumenta et honores suo nomine ob oculos illi ponere, si hac in re ei morem gessisset.

(2) Archias, Cyprum Demetrio prodere quum vellet, deprehensus et in iudicium adductus, sumto funiculo de prætento aulæ sese suspendit. (3) Revera enim decepti cupiditatibus homines vani vana agitant, ut est in proverbio. (4) Namque ille, quingenta se talenta accepturum dum sperat, et quas antea possederat opes et vitam simul amisit.

(I.) *Audiuntur Romæ legati Massiliensium.*

IV. Circa tempus idem adfuerunt et legati Massiliensium, (2) quos jampridem Ligures vexabant, tunc vero in magnas redegerant angustias. Nam et urbes eorum, Antipolis atque Nicæa, obsessæ a Liguribus tenebantur. Propterea legatos Romam miserant, qui et quo loco res eorum essent Romanis significarent, et opem sibi ferri peterent. (3) Hi quum in senatu fuissent auditi, legatio decreta est, partim ad invisendum regionum illarum statum, partim, si fieri posset, ad emendandum sine armis, quæ peccata erant a barbaris.

(II.) *Ptolemæus junior (Physcon) Romam venit.*

V. Quo tempore senatus Opimium ad gerendum bellum adversus Oxybios misit, junior Ptolemæus in urbem venit. (2) Qui ut ingressus est in curiam, fratrem cepit accusare, auctoremque eum dicere insidiarum, quibus fuerat attentatus: (3) simul vulnorum cicatrices oculis spectandas exhibebat, multisque deinceps verbis rei atrocitatem exagerans, ad miserationem sui flectere animos hominum conabatur. (4) Sed et senioris Ptolemæi legati aderant, Neolaidas et Andromachus, qui ad criminationes omnes fratris

ρίας. (5) Ὃν ἡ σύγκλητος οὐδ' ἀνέχεσθαι δικαιολογούμενων ἡβουλήθη, προκατελημμένη ταῖς ὑπὸ τοῦ νεωτέρου διαβολαῖς· ἀλλὰ τούτοις μὲν ἐπανάγειν ἐκ τῆς Ῥώμης προσέταξεν ἔξαιτης. (6) Τῷ δὲ νεωτέρῳ πέντε πρεσβευτὰς καταστήσασα τοὺς περὶ Γναῖον Μερόλαν καὶ Λεύκιον Θέρμον, καὶ πεντήρην δοῦσα τῶν πρεσβευτῶν ἑκάστῳ, τούτοις μὲν παρήγγειλε κατὰγειν Πτολεμαῖον εἰς Κύπρον· (7) τοῖς δὲ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν συμμάχοις ἔγραψαν ἐξεῖναι συμπράττειν τῷ Πτολεμαίῳ τὰ κατὰ τὴν καθόδον.

III. Legatio CXXXIII.

VI. Τῶν περὶ τὸν Ὀρτήσιον καὶ Αὐρουγκουλῆιον παραγεγονότων ἐκ τοῦ Περγάμου, καὶ διασαφούντων τὴν τε τοῦ Προυσίου καταφρόνησιν τῶν τῆς συγκλήτου παραγγελμάτων· (2) καὶ διότι, παρασπονδήσας καὶ συγκλείσας εἰς τὸ Πέργαμον αὐτοὺς τε καὶ τοὺς περὶ τὸν Ἀττάλον, πᾶσαν βίαν ἐνεδείξατο καὶ παρανομίαν· (3) ἡ σύγκλητος ὀργισθεῖσα, καὶ βαρέως φέρουσα τὸ γεγονός, ἔξαιτης δέκα πρεσβευτὰς κατέστησεν, τοὺς περὶ Λεύκιον Ἀνίκιον, καὶ Γάϊον Φάννιον, καὶ Κόϊνον Φάβιον Μάξιμον· (4) καὶ παραχρῆμα ἐξαπέστειλεν, ἐντολὰς αὐτοῖς δοῦσα, διαλύσαι τὸν πόλεμον, καὶ τὸν Προυσίαν ἀναγκάσαι, δίκας ὑποσχεῖν Ἀττάλῳ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἀδικημάτων.

(B) IN GALLIA.

II. Legatio CXXXIV.

VII. Τῶν Μασσαλιητῶν διαπρεσβευσαμένων πρὸς Ῥωμαίους, κακῶς πάσχειν αὐτοὺς ὑπὸ τῶν Λιγυστινῶν, παραχρῆμα κατέστησαν Φλαμίνιον, καὶ Ποπίλιον Λαινάτον, καὶ Λεύκιον Πόπιον πρεσβευτὰς. (2) Οἱ καὶ πλέοντες μετὰ τῶν Μασσαλιητῶν, προσέσχον τῆς Ὀξυβίων χώρας κατὰ πόλιν Αἰγίταν. (3) Οἱ δὲ Λιγυστινοὶ, προακηχούτες, ὅτι πάρεσιν ἐπιτάζοντες αὐτοῖς λύειν τὴν πολιορκίαν, τοὺς μὲν ἄλλους ἔτι καθορμιζομένους ἐπελθόντες ἐκώλυσαν τῆς ἀποδόσεως· (4) τὸν δὲ Φλαμίνιον καταλαβόντες ἀποβεδηκότα καὶ τὰς ἀποσκευὰς ἀποτεθειμένον, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐκέλευον αὐτὸν ἐκ τῆς χώρας ἀπολύεσθαι· τοῦ δὲ παρακούοντος, ἤρξαντο τὰ σκεύη διαρπάζειν. (5) Τῶν δὲ παίδων καὶ τῶν ἀπελευθέρων ἀντιποιοιμένων, καὶ κωλυόντων, ἀπεβιάζοντο, καὶ προσέφερον τούτοις τὰς χεῖρας. (6) Ἐν ᾧ καιρῷ καὶ τοῦ Φλαμινίου βοηθούτος τοῖς ἰδίοις, τοῦτον μὲν κατέτρωσαν, δύνω δὲ τῶν οἰκετῶν κατέβαλον, τοὺς δὲ λοιποὺς κατεδίωξαν εἰς τὴν ναῦν, ὥστε τὸν Φλαμίνιον, μόγις ἀποκόψαντα τὰ πόδια καὶ τὰς ἀγκύρας, διαφυγεῖν τὸν κίνδυνον. (7) Οὗτος μὲν ἀποκομισθεὶς εἰς Μασσαλίαν, ἐθεραπεύετο μετὰ πάσης ἐπιμελείας. (8) Ἡ δὲ σύγκλητος πυθομένη τὰ γεγονότα, παραχρῆμα τὸν ἕνα τῶν ὑπάρχοντων Κόϊνον Ὀπίμιον ἐξαπέστειλε μετὰ δυνάμεως, πολεμήσοντα τοῖς Ὀξυβίοις καὶ Δεκίτταις.

responderent. (5) Verum istorum senatus ne admittere quidem ad aures orationem voluit : adeo mentes omnium accusationibus fratris erant occupatae. (6) His igitur extemplo Roma jussis facessere, legati quinque sunt decreti, inter quos erant Cn. Merula et L. Thermus, et singulis legatis quinquere mes attributae. Datum iis negotium fuit, ut cum juniore Ptolemæo profecti, in insulam Cyprum eum restituerent. (7) Scriptum etiam ad socios Græcos et Asiaticos, licere illis Ptolemæum in recuperatione Cypri adjuvare.

(III.) Decem legati mittuntur ad Prusiam pro Attalo.

VI. Quum Hortensius et Aurunculeius, Pergamo reversi, renunciassent, quanto contemptui mandata senatus Prusias habuisset; (2) qui, violato fœdere, adversus ipsos et Attalum Pergami inclusos omnem vim atque injuriam tentasset; (3) patres irati, et indignatione facinoris commoti, decem extemplo legatos decreverunt, in quibus L. Anicius, et C. Fannius, et Q. Fabius Maximus : (4) eosque statim cum mandatis miserunt, ut bello finem imponerent, et Prusiam pro injuriis bello illatis pœnas Attalo pendere cogerent.

Bellum cum Liguribus.

VII. Quum venisset Romam legatio Massiliensium, quæ vexari eos a Liguribus nunciabat, extemplo decreverat senatus legatos Flaminium, Popillum Lænatem, ac L. Pupium. (2) Qui, cum Massiliensibus profecti, Ægintam urbem in agro Oxybiorum naves appulerunt. (3) At Ligures, quum ante cognovissent, adesse illos ut solvi obsidionem juberent; ceteros quidem, dum adhuc in portu sunt, supervenientes ipsi facere escensionem prohibuerunt; (4) Flaminium vero quum navi jam egressum deprehendissent, et sarcinas in terram expositas, principio excedere agro suo jusserunt; deinde, quia imperium contemnebat, impedimenta illius diripere, (5) eosque qui pro sarcinis dimicabant, et quominus diriperentur prohibebant, vi repellere, manusque ipsis inferre cœperunt. (6) Jamque et Flaminius, suis opem ferens, vulneratus est, et duo e familia humi prostrati, reliqui in navim sunt compulsi : ut Flaminius ipse, rudentibus præcis, quibus vel in litore vel in ancoris tenebatur navis, ægre salutis suæ consuluerit. (7) Is igitur Massiliam delatus, omni studio ac diligentia curabatur. (8) Senatus vero de iis, quæ acciderant, certior, extemplo alterum consulem, Q. Opimium cum exercitu proficisci jussit ad bellum cum Oxybiis et Declatis gerendum.

VIII. Ὁ δὲ Κόιντος, συναθροίσας τὰς δυνάμεις εἰς τὴν τῶν Πλακεντίων πόλιν, καὶ ποιησάμενος τὴν πορείαν διὰ τῶν Ἀπεννίνων ὄρων, ἦκεν εἰς τοὺς Ὀξυβίους. (2) Στρατοπεδεύσας δὲ παρὰ τὸν Ἀπρώνα ποταμὸν, ἀνεδέχετο τοὺς πολεμίους, συνθανόμενος αὐτοὺς ἀθροῖζεσθαι, καὶ προθύμους εἶναι πρὸς τὸ διακινδυνεύειν. (3) Καὶ προσαγαγὼν τὴν στρατιὰν ὁ Κόιντος πρὸς τὴν Αἰγίτιναν, ἐν ἣ συνέβη τοὺς πρεσβευτὰς παρασπονδῆθαι, τὴν πόλιν κατὰ κράτος ἐλὼν, ἐξηνδραποδίσατο, καὶ τοὺς ἀρχηγούς τῆς ὕβρεως ἀπέστειλε δεσμίους εἰς τὴν Ῥώμην. (4) Καὶ ταῦτα διαπραξάμενος, ἀπήντα τοῖς πολεμίοις. (5) Οἱ δὲ Ὀξυβίοι, νομίζοντες, ἀπαραιτήτον αὐτοῖς εἶναι τὴν εἰς τοὺς πρεσβευτὰς ἀμαρτίαν, παραλόγῳ τινὶ χρησάμενοι θυμῷ, καὶ λαβόντες ὄρμην παραστατικὴν, πρὶν ἢ τοὺς Δεκίητας αὐτοῖς συμμῖξαι, περὶ τετρακισχιλίους ἀθροισθέντες ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. (6) Ὁ δὲ Κόιντος, ἰδὼν τὴν ἔφοδον καὶ τὸ θράσος τῶν βαρβάρων, τὴν μὲν ἀπόνοιαν αὐτῶν κατεπλάγη· θεωρῶν δὲ μηδενὶ λόγῳ ταύτῃ χρωμένους τοὺς ἐχθροὺς, εὐθαρσῆς ἦν, ἅτε τριβὴν ἐν πράγμασιν ἔχων, καὶ τῇ φύσει διαφερόντως ἀγχίνους ὑπάρχων. (7) Διόπερ ἐξαγαγὼν τὴν αὐτοῦ στρατιάν, καὶ παρακαλέσας τὰ πρόποντα τοῖς καιροῖς, ἤει βάδην ἐπὶ τοὺς πολεμίους. (8) Χρησάμενος δὲ συντόνῳ προσβολῇ, ταχέως ἐνίκησε τοὺς ἀντιταξαμένους, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε φυγεῖν προτροπᾷ. (9) Οἱ δὲ Δεκίηται ἡθροισμένοι παρήσαν, ὥς μεθέχοντες τοῖς Ὀξυβίοις τῶν αὐτῶν κινδύνων. (10) Ὑστερήσαντες δὲ τῆς μάχης, τοὺς φεύγοντας ἐξεδέξαντο, καὶ μετ' ὀλίγον συνέβαλον τοῖς Ῥωμαίοις μετὰ μεγάλης ὀρμῆς καὶ προθυμίας. (11) Ἡττηθέντες δὲ τῇ μάχῃ, παραυτίκα πάντες παρέδωκαν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. (12) Ὁ δὲ Κόιντος, κύριος γενόμενος τούτων τῶν ἐθνῶν, παραυτίκα μὲν τῆς χώρας, ὅσην ἐνεδέχετο, προσέθηκε τοῖς Μασσαλιήταις, εἰς δὲ τὸ μέλλον θμηρα τοὺς Λιγυστινοὺς ἠνάγκασε διδόναι κατὰ τινας τακτοὺς χρόνους τοῖς Μασσαλιήταις. (13) αὐτὸς δὲ παροπλίσας τοὺς ἀντιταξαμένους, καὶ διελὼν τὴν δύναμιν ἐπὶ τὰς πόλεις, αὐτοῦ τὴν παραχειμασίαν ἐποίησατο. (14) Καὶ ταῦτα μὲν ὁρῶν ἔλαβε καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν συντέλειαν.

(C) RES IN ASIA GESTÆ.

(I). Excerptum Valesianum.

IX. Ἀριστοκράτης, ὁ τῶν Ῥοδίων στρατηγός, ἦν μὲν κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ἀξιωματικὸς καὶ καταπληκτικός. (2) Διόπερ ἐκ πάντων τούτων ὑπέλαβον οἱ Ῥόδιοι τελέως ἀξιόχρεον ἡγεμόνα καὶ προστάτην ἔχειν τοῦ πολέμου. (3) Διεψεύσθησαν μέντοι γε τῶν ἑλλήνων. Ἐλθὼν γάρ εἰς τὰς πράξεις, ὥσπερ εἰς πῦρ, καθάπερ τὰ χιβδηλα τῶν νομισμάτων, ἀλλοίως ἐφάνη. (4) Τοῦτο δ' ἐγένετο δῆλον ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων.

VIII. Opimius die militi edicta ad conveniendum in agrum Placentinorum, Apenninis montibus superatis, in fines Oxybiorum pervenit. (2) Dein positus ad Apronem fluvium castris, hostes, quos congregari in unum intellexerat, et acie configere paratos esse, ibi exspectavit. (3) Mox admotis copiis ad oppidum Ægintam, ubi violati fuerant populi Romani legati, vi illam occupat, cives multat servitute, auctores injuriæ catenis oneratos Romam mittit: (4) atque his rebus peractis, obviam hostibus procedit. (5) Oxybii, spem nullam veniæ superesse rati post admissum in legatos delictum, temeraria æstuentes ira, cæcum ac furiosum capiunt impetum, priusquam se cum iis Deciatæ junxissent, quanquam illi jam congregati essent ad quatuor millia numero, Romanos invadunt. (6) Consul, impressionem atque audaciam barbarorum ut videt, mirari ille quidem desperatorum hominum furorem: sed, qui in incepto hostium isto rationem nullam deprehenderet, vir usu rerum et sagacitate mentis præstans, de exitu prælii bene sperabat. (7) Igitur copias castris educere, milites, ut res atque tempus monebat alloqui, deinde presso gradu in hostem vadere. (8) Primo impetu, quem dedit vehementissimum, oppositam aciem cito perculit: multi sunt occisi, reliqui in effusam fugam dare se coacti. (9) Interim congregatis copiis adveniunt Deciatæ, Oxybiis socios periculi sese præbitori. (10) Sed quia post pugnam pugnatam venerant, fugientium e clade fugam sistunt, et mox cum Romanis vi magna atque alacritate configunt. (11) Victi vero eo prælio, sine mora omnes et se et urbem suam in fidem Romanis dedunt. (12) Consul, his populis superatis, agri capti quantam maximam poterat partem Massiliensibus statim attribuit, Liguresque compulit, ut de futuro obsides darent Massiliensibus, certis temporibus renovandos. (13) Ipse eas gentes, quæ secum pugnaverant, exarmat, et distributo per oppida exercitu, hiberna ibi egit. (14) Atque ita bellum hoc magna celeritate et susceptum est et confectum.

(I). Rhodiorum bellum cum Cretensibus.

IX. Aristocrates, prætor Rhodiorum, erat ille quidem specie ipsa plena dignitatis ac terroris. (2) Quamobrem Rhodii idoneum belli ducem atque egregium imperatorem sese habere crediderant. (3) Verum enim vero sua spe longe frustrati sunt. Nam quum ad res ipsas, tamquam in fornacem accessisset, instar adulterinæ monete longe alius apparuit, (4) quod in ipsis negotiorum articulis clarum fuit. [Nisi hæc referenda ad a. 599, ponendaque post c. 2.]

(II.) Legatio CXXXV.

X. Κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἀτταλος ἔτι κατὰ χειμῶνα συνήθροϊζε μεγάλας δυνάμεις, ἅτε καὶ τῶν περὶ Ἀριαράθην καὶ τὸν Μιθριδάτην ἐξαπεσταλκότων αὐτῷ στρατιᾶν ἱππέων καὶ πεζῶν κατὰ τὴν συμμαχίαν, ὧν ἡγεῖτο Δημήτριος ὁ Ἀριαράθου. (α) Ὅντος δὲ περὶ ταύτας αὐτοῦ τὰς κατασκευὰς, ἦχον ἐκ τῆς Ῥώμης οἱ πρέσβεις· οἱ καὶ συμμίξαντες αὐτῷ περὶ Κάδους, καὶ κοινολογηθέντες περὶ τῶν πραγμάτων, ὤρμησαν πρὸς τὸν Προυσίαν. (β) Ἐπειδὴ δὲ συνέμιξαν, διεσάφουν αὐτῷ τὰ παρὰ τῆς συγκλήτου μετὰ πολλῆς ἐπιστάσεως. (γ) Ὁ δὲ Προυσίας ἐνία μὲν τῶν προστατομένων προσδέχεται, τοῖς δὲ πλείστοις ἀντέλεγε. (δ) Διόπερ οἱ Ῥωμαῖοι προσκόφοντες αὐτῷ, τὴν τε φιλίαν ἀπείπαντο καὶ τὴν συμμαχίαν, καὶ πάντες ἐξαυτῆς ἀπηλλάττοντο πάλιν ὡς τὸν Ἀτταλον. (ε) Ὁ δὲ Προυσίας, μετανοήσας, μέχρι μὲν τινος ἐπηκολούθει λιπαρῶν· ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἤνυνε, ἀπαλλαγείς ἐν ἀμυχάναις ἦν. (ς) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὸν μὲν Ἀτταλον ἐκέλευον, προκαθίσαντα τῆς αὐτοῦ χώρας μετὰ δυνάμεως, αὐτὸν μὲν μὴ κατάρχειν τοῦ πολέμου· ταῖς δὲ πόλεσι ταῖς αὐτοῦ καὶ ταῖς κώμαις τὴν ἀσφάλειαν παρασκευάζειν. (ζ) Αὐτοὶ δὲ μερίσαντες σφᾶς αὐτοὺς, οἱ μὲν ἔπλεον κατὰ σπουδὴν, ἀπαγγέλλοντες τῇ συγκλήτῳ τὴν ἀπειθειαν τοῦ Προυσίου, τινὲς δὲ ἐπὶ τῆς Ἰωνίας ἐχωρίσθησαν, ἕτεροι δὲ ἐφ' Ἑλλησπόντου καὶ τῶν κατὰ τὸ Βυζάντιον τόπων. (η) μίαν ἔχοντες καὶ τὴν αὐτὴν πρόθεσιν ἅπαντες, ἀπὸ μὲν τῆς Προυσίας φιλίας καὶ συμμαχίας ἀποκαλεῖν τοὺς ἀνθρώπους, Ἀττάλῳ δὲ προσνέμειν τὴν εὐνοίαν καὶ συμμαχεῖν κατὰ δύναμιν.

Legatio CXXXVI.

XI. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀττάλου ἀδελφὸς Ἀθήναιος κατέπλευσε ναυοὶ καταφράκτους ὀγδοήκοντα· (α) ὧν αἱ πέντε μὲν τριηρεῖς ἦσαν Ῥοδίων, τῶν ἀποσταλεισῶν εἰς τὸν Κρητικὸν πόλεμον, εἰκοσι δὲ Κυζικηνῶν, ἑπτὰ δὲ ἐπὶ ταῖς εἰκοσι τῶν περὶ τὸν Ἀτταλον, αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν ἄλλων συμμάχων. (β) Ποιησάμενος δὲ τὸν πλοῦν ἐφ' Ἑλλησπόντου, καὶ συνάψας ταῖς πόλεσιν ταῖς ὑπὸ Προυσίαν ταττομέναις, ἀποβάσεις τε συνεχεῖς ἐποίειτο, καὶ κακῶς διετίθει τὴν χώραν. (γ) Ἡ δὲ σύγκλητος, διακούσασα τῶν παρὰ τοῦ Προυσίου πρεσβευτῶν ἀναχωρηκότων, ἐξαυτῆς τρεῖς ἄλλους ἀπέστειλεν, Ἀππιὸν τε τὸν Κλαύδιον, καὶ Λεύκιον Ὀππιον, καὶ Ἀῦλον Ποστούμιον. (δ) Οἱ καὶ παραγενόμενοι εἰς τὴν Ἀσίαν, διέλυσαν τὸν πόλεμον, εἰς τὰς τοιαύτας συνθήκας ἐπαγγιζόμενοι τοὺς βασιλεῖς ἀμφοτέρους· (ε) «Ὅστε παραχρῆμα μὲν εἰκοσι καταφράκτους νῆας ἀποδοῦναι Προυσίαν Ἀττάλῳ· πενταχόσια δὲ τάλαντα κατενεργεῖν ἐν ἔτειν εἰκοσι· (ς) τὴν δὲ χώραν ἀμφοτέρους ἔχειν, ἣν καὶ πρότερον εἶχον, « ὅτε εἰς τὸν πόλεμον ἐνέβαινον· (ζ) διορθώσασθαι « δὲ Προυσίαν καὶ τὴν καταφθορὰν τῆς χώρας, τῆς τε

(II.) Prusiae bellum cum Attalo.

X. Quod ad res Asiae, Attalus, dum adhuc esset hiems, magnum exercitum coegit, quum et Ariarathes et Mithridates, ejus socii, copias ipsi tum equestres tum pedestres, duce Demetrio Ariarathis filio, submisissent. (2) In his apparatibus dum occupatur Attalus, legati Romani veniunt, qui regem Cadis convenerunt, et de omnibus rebus cum eo locuti, ad Prusiam recta sunt profecti. (3) Eo ut ventum, voluntatem senatus accurate illi declararunt. (4) Prusias ex iis, quae imperabantur, nonnulla facturum se pollicitus, de plerisque negabat. (5) Itaque Romani legati, pertinacia illius offensi, amicitiae et societati ipsius renunciarunt, atque extemplo omnes, eo relicto, ad Attalum pergere. (6) Tum vero Prusias poenitentia ductus, orans obsecransque legatos aliquamdiu sequi : et quum nihil proficeret, domum reversus, in summa consilii inopia versari. (7) Interim Romani Attalo auctores sunt, ut cum exercitu finibus regni praesidens, ipse quidem bello neminem lacescat, sed urbes suas ac pagos ab injuria defendat. (8) Ipsi in varias partes divisi partim Romam properant, ad significandam senatui regis Prusiae pertinaciam, partim in Ioniae regiones tendunt, alii ad Hellespontum, et ad vicinos Byzantio tractus. (9) Quorum omnium unum idemque erat propositum, ut ab amicitia et societate Prusiae homines revocarent, Attalo vero benevolentiam cunctorum conciliarent, et quibus possent cumque modis eum adjuvarent.

XI. Circa idem tempus Athenaeus, Attali frater, classem adduxit navium tectarum octoginta; (2) quarum quinque triremes Rhodiorum erant, quae ad bellum Creticum fuerant missae, viginti Cyzicenororum, septem et viginti Attali, reliquae aliorum sociorum. (3) Is directo cursu in Hellespontum, quoties aliquam praeterveheretur earum urbium, quae Prusiae parebant, crebris excensionibus factis agrum illarum populabatur. (4) Senatus, auditis legatis, qui a Prusia redierant, tres alios continuo misit, Appium Claudium, Lucium Oppium, et Aulum Postumium. (5) Hi in Asiam ubi venerunt, bello finem imposuerunt, et ut reges ambo in hujusmodi conditiones consentirent, pervicerunt : « (6) « Prusias ut Attalo viginti naves tectas confestim tradat. « Talenta quingenta intra viginti annorum spatium pendat. « (7) Agrum uterque ut possideat, quem ante inchoatum « hoc bellum obtinuerat. (8) Item ut Prusias damna sarciat

« Μηθυμναίων καὶ τῶν Αἰγαίων, καὶ τῆς Κυμαίων
« καὶ Ἡρακλειωτῶν, ἑκατὸν τάλαντα δόντα τοῖς προει-
« ρημένοις ». (9) Γραφεισῶν δ' ἐπὶ τούτοις τῶν συν-
θηκῶν, ἀπῆγον τὰς δυνάμεις εἰς τὴν οἰκίαν οἱ περὶ
τὸν Ἀτταλον, τὰς ναυτικάς καὶ τὰς πελικάς. (10) Καὶ
τῆς μὲν Ἀττάλου καὶ Προυσίου διαφορᾶς τοιοῦτος ὁ τε
κατὰ μέρος χειρισμὸς ἐγενήθη τῶν πράξεων, [καὶ τὸ
τέλος].

(III.) Excerptum Valesianum.

XII. Κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους καὶ Πριηνεῖς ἐνέ-
πεσον παραλόγῳ συμφορᾷ. (2) Δεξιόμενοι γὰρ παρ'
Ὀροφέρνης, δὲ ἐκράτησε τῆς ἀρχῆς, ἐν παρακατα-
θήκῃ ὁ τάλαντα, ἀπαιτοῦντο κατὰ τοὺς ἐξῆς χρόνους
ὅπως Ἀριαράθου, ὅτε μετέλαβε τῆς ἀρχῆς. (3) Οἱ μὲν
οὖν Πριηνεῖς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὁρθῶς ἴσταντο, φάσκον-
τες, οὐδενὶ προήσθεσθαι τὰ χρήματα, ζῶντος Ὀροφέρ-
νου, πλὴν αὐτῷ τῷ παραθεμένῳ. (4) Ὁ δ' Ἀρια-
ράθης πολλοῖς ἐδόκει παραπίπτειν τοῦ καθήκοντος,
ἀπαιτῶν τὴν ἄλλοτρίαν παραθήκην. (5) Οὐ μὴν ἄλλ'
ἕως μὲν τούτου τάχ' ἂν τις ἔχοι συγγνώμην αὐτῷ, κα-
ταπειράζοντι, τῷ δοκεῖν τῆς ἐκεῖνου βασιλείας εἶναι
τὰ χρήματα. Τὸ δὲ καὶ ποῦρωτέρω προβαίνειν ὀργῆς
καὶ φιλοτιμίας, οὐδαμῶς ἐδόκει γενέσθαι κατὰ λόγον.
(6) Κατὰ δὲ τοὺς νῦν λεγομένους καιροὺς ἐπαποστείλας
ἐλεηλάτει τὴν χώραν τῶν Πριηνέων, συνεργοῦντος
Ἀττάλου καὶ παροξύνοντος διὰ τὴν ἰδίαν διαφορὰν, ἣν
εἶχε πρὸς τοὺς Πριηνεῖς. (7) Πολλῶν δὲ καὶ σωμάτων
καὶ θρεμμάτων ἀπολομένων, καὶ πρὸς τῇ πόλει πτω-
μάτων γενομένων, ἀμύνασθαι μὲν οὐχ οἷός τ' ἦσαν οἱ
Πριηνεῖς, ἐπρέσβευον δὲ καὶ πρὸς Ῥοδίου, μετὰ δὲ
ταῦτα ἐπὶ Ῥωμαίους κατέφυγον. * (8) Ὁ δὲ οὐ προσ-
εἶχε τοῖς λεγομένοις, καὶ Πριηνεῖς μὲν, μεγάλας ἔχον-
τας ἐλπίδας ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν χρημάτων, τοῖς ἐναντίοις
ἐνεκύρῃσαν. (9) Τῷ μὲν γὰρ Ὀροφέρνηι τὴν παρα-
θήκην ἀπέδωκαν, ὑπὸ δὲ τοῦ βασιλέως Ἀριαράθου
ἱκαναῖς τις βλάβαις περιέπεσον ἀδίκως διὰ τὴν πα-
ραθήκην.

Ad Græcas res reversus de Oropo ab Atheniensibus vastata narrat.

[XII. a. Ὅτι οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν πρὸς
τὸ πλεῖον ἐπιθυμίαν καὶ τὸ πνεῦμα προσαπέθησαν τοῖς
χρήμασιν, οἷς Ὀλοφέρνης ὁ τῆς Καππαδοκίας βασι-
λεὺς καταλήπτος γενόμενος, ἀπώλετο καὶ τῆς βασιλείας
ἐξέπεσεν. (2) Ἡμεῖς δὲ συγκεφαλαιωσάμενοι τὴν τούτου
κάθοδον, ἐπανάστεινον τὴν διήγησιν ἐπὶ τὴν εἰθισμένην
τάξιν, ἥ χρώμεθα παρ' ἡμῶν τὴν πραγματείαν. (3) καὶ
γὰρ νῦν ὑπερβάντες τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα, προελάβο-
μεν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν τὰ κατὰ τὴν Καππαδοκίαν,
διὰ τὸ μηδεμίαν εὐλογον ἔχειν διαίρεσιν τὸν ἐκ τῆς
Ἰταλίας ἀπόπλουν, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ πράγματα κάθοδον
τοῦ Ἀριαράθου. (4) διότι ἐπ' ἀνέμῳ δὴλώσωμεν τὰ κατὰ
τὴν Ἑλλάδα γεγνημένα περὶ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς· ἐν οἷς

« agris illata Methymnæorum, Ægiensium, Cumæorum, et
« Heracleotarum, centumque illis talenta solvat. » (9) Hoc
fœdere scripto, Attalus copias suas, et terrestres et navales,
domum reduxit. (10) Atque hoc modo et singula gesta
sunt eo bello, quod Attali et Prusiæ controversia excitave-
rat, et finis bello est impositus.

(III.) Prienenses male multati ab Ariarathe.

XII. Iisdem temporibus Prienenses in gravem calamita-
tem præter spem inciderunt. (2) Nam cum Orofernes, quo
tempore in Cappadocia regnabat, quadringenta talenta apud
eos deposuisset; postea Ariarathes, in regnum restitutus,
eam pecuniam a Priensibus repetiit. (3) Jam Prienen-
ses, meo quidem iudicio, recte atque ordine faciebant, cum
dicerent, quamdiu Orofernes in vivis esset futurus, nemini
alteri se eam pecuniam reddituros, nisi ipsi, qui eam
deposuerat. (4) Et Ariarathes multum peccare plerisque
videbatur, qui alienum depositum repeteret. (5) Enimvero
hactenus fortasse venia dignus fuerit ille, quod tentavit id
auferre quod ad regni sui fiscum pertinere putavit : at vero
iracundia ac pertinacia ulterius ferri, nullatenus rationi
consentaneum potest videri. (6) Jam vero hoc, de quo di-
cimus, tempore immissis prædatoribus agrum Priensem
vastare cœpit, adjuvante Attalo, et ob suam cum Prienen-
sibus privatam similitudinem eum incitante. (7) Cum igitur
magna cædes hominum simul ac pecorum jactura passim
fieret, et ad ipsas urbis portas nonnulli trucidarentur, Prie-
nenses, succurrere non valentes, et ad Rhodios miserunt
legationem, et ad Romanos deinde confugerunt. (8) Sed
ille cuncta, quæ dicebantur, parvi faciebat : et Prienenses,
qui in tantæ pecuniæ summa magnam spem posuerant,
contrarium prorsus eventum sunt experti. (9) Etenim Oro-
ferni quidem depositum fideliter reddiderunt; sed ab Aria-
rathes rege male multati ob illud depositum gravissimis cala-
mitatibus injuria conflictati sunt.

XII. a. Haud pauci homines dum opes augere student,
vitam cum opibus prodegerunt, quibus Orophernes rex
Cappadociæ cum obnoxius factus esset, corruptus est et
regno excidit. (2) Nos vero Ariarathis in regnum reditu
breviter memorato, narrationem nostram ad consuetum
ordinem, quo per universam historiam utimur, referemus.
(3) Ecce enim modo, prætermisissis Græciæ rebus, ante ipsas
res Asiaticas gesta hæc in Cappadocia scripsimus, quia
nulla erat probabilis ratio, cur Ariarathis ex Italia naviga-
tionem ab ejus reditu in regnum separaremus. (4) Nunc
ergo jam regredimur narraturi quæ in Græcia per idem tem-

ἴδιον καὶ παραλογὸν πρᾶγμα συνέβη γενέσθαι περὶ τῶν τῶν Ὀρωπίων πόλιν· ὑπὲρ οὗ τὰ μὲν ἀναδραμόντες, τὰ δὲ προλαβόντες τοῖς χρόνοις συγκεφαλαιωσόμεθα τὴν ὁλὴν πρᾶξιν, ἵνα μὴ, κατὰ μέρος αὐτῆς οὕσης οὐχ ὁλῶς ἐπιφανοῦς, ἐν διηρημένοις χρόνοις ἀπαγγέλλοντες, εὐτελὴ καὶ ἀσαφὴ ποιῶμεν τὴν διήγησιν· (δ) ὅταν γὰρ μόλις τὸ ὅλον ἀξίον ἐπιστάσεως φαίνεται τοῖς ἀκούουσιν, ἥπου γὰρ τοῖς κατὰ μέρος ἐκ διαστήματος λεγομένοις συμπράξει τις τῶν φιλομαθούντων;]

[(δ) Ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς ἐπιτυχίαις ὡς ἐπὶ πάντων ἄνθρωποι συμφρονοῦσι· κατὰ δὲ τὰς ἀποτυχίας ἀσχάλλοντες τοῖς πράγμασιν, ἐλκιδέες καὶ δύσκολοι γίνονται πρὸς τοὺς φίλους· δ καὶ περὶ τὸν Ὀλοφέρνην συνέβη γενέσθαι, τῶν πραγμάτων αὐτῷ ἀντιπιπτόντων καὶ τῷ Θεοτίμῳ, καὶ μεμφομένων ἀλλήλοις.]

III. — RES GESTÆ ANNO URBIS DCI.

(I.) Legatio CXXXVII.

XIII. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, ἐν τῇ Ῥώμῃ, τῶν ἐκ τῆς Ἀχαιᾶς πρεσβευτῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν σύγκλητον περὶ τῶν ἀνακεκλημένων, ἔδοξε τῷ συνεδρίῳ μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων.

(II.) Athenæus lib. X, cap. 11. Deinde Ecloga Legat. CXXXVIII.

XIV. Δημήτριον, φησὶ Πολύδιος ἐν τῇ τρίτῃ καὶ τριακοστῇ, βασιλεύσαντα Σύρων, πολυπότην ὄντα, τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας μεθύσκεσθαι.

Ὁ Ἡρακλίδης, ἐτι τῆς θερείας ἀκμαζούσης, παρῆγεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἄγων τὴν Λαοδικὴν καὶ τὸν Ἀλέξανδρον. (α) Ποιούμενος δὲ τὴν παρεπιδημίαν μετὰ τερατείαις ἅμα καὶ καχουρίας, ἐνεχρόνιζε, κατασκευαζόμενος τὰ περὶ τὴν σύγκλητον.

(β) Καὶ Ἀστυμήδης ὁ Ῥόδιος, καὶ πρεσβευτὴς ἅμα καὶ ναύαρχος καθεσταμένος, παρελθὼν ἐξαυτῆς εἰς τὴν σύγκλητον, διελέγετο περὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Κρηταίους. (γ) Ἡ δὲ σύγκλητος προσέχουσα τὸν νοῦν ἐπιμελῶς, παραχρῆμα πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλε τοὺς περὶ Κόϊντον, λύσοντας τὸν πόλεμον.

(III.) Legatio CXXXIX.

XV. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον οἱ Κρηταίους πρεσβευτὰς ἀπέστειλαν πρὸς Ἀχαιοὺς ὑπὲρ βοηθείας, τοὺς περὶ Ἀντιφάταν Τηλεμνάστον, Γορτύνιον· παραπλησίως δὲ καὶ Ῥόδιοι τοὺς περὶ Θεοφάνην. (α) Οὕσης δὲ τῆς συνόδου τῶν Ἀχαιῶν ἐν Κορίνθῳ, καὶ διαλεγομένων τῶν πρεσβευτῶν ἑκατέρων ὑπὲρ τῆς βοηθείας, ἔρρεπον ταῖς γνώμαις οἱ πολλοὶ μᾶλλον ἐπὶ τοὺς Ῥοδίους· (β)

pus contigerunt, quo singulare inopinumque facinus accidit urbi Oropiorum : quod quidem partim retro narrationem vertentes, partim tempore prævertentes, summaria ratione universum simul expōnemus; ne, cum per partes narrata non satis perspicua sit hæc res, particulatim eam atque interjectis temporibus referentes, prorsus vilem atque obscuram narrationem efficiamus. (5) Nam cum vix tota hæc historia videatur lectoribus respectu digna, quisnam ex iis, qui quidem sunt studiosi, historico faveat partes ejus et quidem ex intervallo recitanti?

(6) Plerumque homines lætis in successibus concordiam servant; in adversis autem fortunam suam detestantes, asperī amicis acerbique fiunt : id quod Oropherni quoque accidit et Theotimo, qui post res suas inale gestas odia mutua exercuerunt.

(I.) Achæi frustra petunt dimissionem evocatorum.

XIII. Eodem tempore, quum Achæorum legati, qui Romæ erant, in curiam venissent, de iis, qui ex Achaia fuerant Romam evocati, visum patribus, nihil movendum.

(II.) Legatio ex Syria adversus Demetrium. Legatio Rhodiorum.

XIV. Demetrium, Syriæ regem, Polybius, Historiarum Libro XXXIII, scribit bibacem et maximam diē partem ebrium fuisse.

Adhuc æstas erat, cum Romam Heraclides advenit, et Laodiceam atque Alexandream eo adduxit. (2) Qui dum in urbe commoratur, magnæ fortunæ speciem ostentavit, vafre agens omnia, et consulto tempus extrahens, ut senatum ad ea quæ moliebatur flecteret.

(3) Venerat etiam Romam Astymedes, simul et Rhodiorum legatus, et classi eorum præfectus. Is sine mora ad senatum adiit, et de bello adversus Cretenses verba fecit. (4) Patres, eo audito, et re serio cognita, extemplo Quintum legatum miserunt ad finem bello imponendum.

(III.) Cretenses et Rhodii auxilia petunt ab Achæis.

XV. Eodem quoque tempore Cretenses ad Achæorum gentem misere legatos, in quibus erat Antiphates Telemnasti filius Gortynius, opem sibi ferri petentes. Miserunt et Rhodii Theophanem. (2) Tunc temporis Achæorum concilium Corinthi convenerat : ubi, quum esset audita utraque legatio ad petenda auxilia missa, in Rhodios plerorumque propensior voluntas fuit, (3) quum partim splendor urbis et

« Μηθυμναίων καὶ τῶν Αἰγαίων, καὶ τῆς Κυμαίων
« καὶ Ἡρακλειωτῶν, ἑκατὸν τάλαντα δόντα τοῖς προει-
« ρημένοις ». (9) Γραφεισῶν δ' ἐπὶ τούτοις τῶν συν-
« θηκῶν, ἀπῆγον τὰς δυνάμεις εἰς τὴν οἰκίαν οἱ περὶ
τὸν Ἀττάλον, τὰς ναυτικὰς καὶ τὰς περὶ τὰς. (10) Καὶ
τῆς μὲν Ἀττάλου καὶ Προυσίου διαφορὰς τοιοῦτος ὁ τε
κατὰ μέρος χειρισμὸς ἐγενήθη τῶν πράξεων, [καὶ τὸ
τέλος].

(III.) Excerptum Valesianum.

XII. Κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους καὶ Πριηνεῖς ἐνέ-
« πεσον παραλόγῳ συμφορᾷ. (2) Δεξάμενοι γὰρ παρ'
« Ὀροφέρνης, ὅτ' ἐκράτησε τῆς ἀρχῆς, ἐν παρακατα-
« θήκῃ υ' τάλαντα, ἀπητοῦντο κατὰ τοὺς ἐξῆς χρόνους
« ὑπ' Ἀριαράθου, ὅτε μετέλαβε τῆς ἀρχῆς. (3) Οἱ μὲν
« οὖν Πριηνεῖς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὀρθῶς ἴσταντο, φάσκον-
« τες, οὐδενὶ προήσεσθαι τὰ χρήματα, ζώντος Ὀροφέρ-
« νους, πλὴν αὐτῷ τῷ παραθεμένῳ. (4) Ὁ δ' Ἀρια-
« ράθης πολλοῖς ἐδόκει παραπίπτειν τοῦ καθήκοντος,
« ἀπαιτῶν τὴν ἀλλοτρίαν παραθήκην. (5) Οὐ μὴν ἄλλ'
« ἔως μὲν τούτου τάχ' ἂν τις ἔχοι συγγνώμην αὐτῷ, κα-
« ταπειράζοντι, τῷ δοκεῖν τῆς ἐκείνου βασιλείας εἶναι
« τὰ χρήματα. Τὸ δὲ καὶ ποῦρωτέρω προβαίνειν ὀργῆς
« καὶ φιλοτιμίας, οὐδαμῶς ἐδόκει γενέσθαι κατὰ λόγον.
(6) Κατὰ δὲ τοὺς νῦν λεγόμενους καιροὺς ἐπαποστείλας
« ἐλεγκταί τὴν χώραν τῶν Πριηνέων, συνεργοῦντος
« Ἀττάλου καὶ παροξύνοντος διὰ τὴν ἰδίαν διαφορὰν, ἣν
« εἶχε πρὸς τοὺς Πριηνεῖς. (7) Πολλῶν δὲ καὶ σωμάτων
« καὶ θρεμμάτων ἀπολομένων, καὶ πρὸς τῇ πόλει πτω-
« μάτων γενομένων, ἀμύνασθαι μὲν οὐχ οἷοι τ' ἦσαν οἱ
« Πριηνεῖς, ἐπρέσβευον δὲ καὶ πρὸς Ῥοδίους, μετὰ δὲ
« ταῦτα ἐπὶ Ῥωμαίους κατέφυγον. * (8) Ὁ δὲ οὐ προσ-
« εἶχε τοῖς λεγόμενοις, καὶ Πριηνεῖς μὲν, μεγάλας ἔχον-
« τες ἐλπίδας ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν χρημάτων, τοῖς ἐναντίοις
« ἐνεκύρησαν. (9) Τῷ μὲν γὰρ Ὀροφέρνηι τὴν παρα-
« θήκην ἀπέδωκαν, ὑπὸ δὲ τοῦ βασιλέως Ἀριαράθου
« ἱκαναῖς τις βλάβαις περιέπεσον ἀδίκως διὰ τὴν πα-
« ραθήκην.

Ad Græcas res reversus de Oropo ab Atheniensibus vastata narrat.

[XII. a. Ὅτι οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν πρὸς
τὸ πλεῖον ἐπιθυμίαν καὶ τὸ πνεῦμα προσαπέθηκαν τοῖς
« χρήμασι, οἷς Ὀλοφέρνης ὁ τῆς Καππαδοκίας βασι-
« λεὺς καταλήπτος γενόμενος, ἀπώλετο καὶ τῆς βασιλείας
« ἐξέπεσεν. (2) Ἡμεῖς δὲ συγκεφαλαισάμενοι τὴν τούτου
« κάθοδον, ἐπανάξομεν τὴν διήγησιν ἐπὶ τὴν εἰθισμένην
« τάξιν, ἥ χρώμεθα παρ' ὀλην τὴν πραγματείαν. (3) καὶ
« γὰρ νῦν ὑπερβάντες τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα, προελάβο-
« μεν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν τὰ κατὰ τὴν Καππαδοκίαν,
« διὰ τὸ μηδεμίαν εὐλογον ἔχειν διαίρεσιν τὸν ἐκ τῆς
« Ἰταλίας ἀπόπλουν, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ πράγματα κάθοδον
« τοῦ Ἀριαράθου. (4) διόπερ ἐπ'ἀνέμει δηλώσωμεν τὰ κατὰ
« τὴν Ἑλλάδα γεγνημένα περὶ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς· ἐν οἷς

« agris illata Methymnæorum, Ægiensium, Cumæorum, et
« Heracleotarum, centumque illis talenta solvat. » (9) Hoc
« fœdere scripto, Attalus copias suas, et terrestres et navales,
domum reduxit. (10) Atque hoc modo et singula gesta
sunt eo bello, quod Attali et Prusiæ controversia excitave-
rat, et finis bello est impositus.

(III.) Prienenses male multati ab Ariarathe.

XII. Iisdem temporibus Prienenses in gravem calamita-
tem præter spem inciderunt. (2) Nam cum Orofernes, quo
tempore in Cappadocia regnabat, quadringenta talenta apud
eos deposuisset; postea Ariarathes, in regnum restitutus,
eam pecuniam a Priensibus repetiit. (3) Jam Prienen-
ses, meo quidem iudicio, recte atque ordine faciebant, cum
dicerent, quamdiu Orofernes in vivis esset futurus, nemini
alteri se eam pecuniam reddituros, nisi ipsi, qui eam
deposuerat. (4) Et Ariarathes multum peccare plerisque
videbatur, qui alienum depositum repeteret. (5) Enimvero
hactenus fortasse venia dignus fuerit ille, quod tentavit id
auferre quod ad regni sui fiscum pertinere putavit : at vero
iracundia ac pertinacia ulterius ferri, nullatenus rationi
consentaneum potest videri. (6) Jam vero hoc, de quo di-
cimus, tempore immissis prædatoribus agrum Priensem
vastare cœpit, adjuvante Attalo, et ob suam cum Prienen-
sibus privatam similitudinem eum incitante. (7) Cum igitur
magna cædes hominum simul ac pecorum jactura passim
fieret, et ad ipsas urbis portas nonnulli trucidarentur, Prie-
nenses, succurrere non valentes, et ad Rhodios miserunt
legationem, et ad Romanos deinde confugerunt. (8) Sed
ille cuncta, quæ dicebantur, parvi faciebat : et Prienenses,
qui in tantæ pecuniæ summa magnam spem posuerant,
contrarium prorsus eventum sunt experti. (9) Etenim Oro-
ferni quidem depositum fideliter reddiderunt; sed ab Aria-
rathes rege male multati ob illud depositum gravissimis cala-
mitatibus injuria conflictati sunt.

XII. a. Haud pauci homines dum opes augere student,
vitam cum opibus prodegerunt, quibus Orophernes rex
Cappadociæ cum obnoxius factus esset, corruptus est et
regno excidit. (2) Nos vero Ariarathis in regnum reditu
breviter memorato, narrationem nostram ad consuetum
ordinem, quo per universam historiam utimur, referemus.
(3) Ecce enim modo, prætermisissis Græciæ rebus, ante ipsas
res Asiaticas gesta hæc in Cappadocia scripsimus, quia
nulla erat probabilis ratio, cur Ariarathis ex Italia naviga-
tionem ab ejus reditu in regnum separaremus. (4) Nunc
ergo jam regredimur narraturi quæ in Græcia per idem tem-

ἴδιον καὶ παραλόγον πρᾶγμα συνέβη γενέσθαι περὶ τὴν τῶν Ἀρωπίων πόλιν· ὅπερ οὐ τὰ μὲν ἀναδραμόντες, τὰ δὲ προλαβόντες τοῖς χρόνοις συγκεφαλαιωσόμεθα τὴν ὁλὴν πρᾶξιν, ἵνα μὴ, κατὰ μέρος αὐτῆς οὕσης οὐχ ὁλῶς ἐπιφανοῦς, ἐν διηρημένοις χρόνοις ἀπαγγέλλοντες, εὐτελὴ καὶ ἀσαφεῖ ποιῶμεν τὴν διήγησιν· (δ) ὅταν γὰρ μόλις τὸ ὅλον ἀξίον ἐπιστάσεως φαίνεται τοῖς ἀκούουσιν, ἥπου γὰρ τοῖς κατὰ μέρος ἐκ διαστήματος λεγόμενοις συμπράξει τις τῶν φιλομαθούντων;]

[(δ) Ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς ἐπιτυχίαις ὡς ἐπίπαν ἄνθρωποι συμφρονοῦσι· κατὰ δὲ τὰς ἀποτυχίας ἀσχέλλοντες τοῖς πράγμασιν, ἐλκώδεις καὶ δύσκολοι γίνονται πρὸς τοὺς φίλους· δ καὶ περὶ τὸν Ὀλοφέρνην συνέβη γενέσθαι, τῶν πραγμάτων αὐτῷ ἀντιπιπτόντων καὶ τῷ Θεοτίμῳ, καὶ μεμορμένων ἄλλοις.]

III. — RES GESTÆ ANNO URBIS DCI.

(I.) Legatio CXXXVII.

XIII. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, ἐν τῇ Ῥώμῃ, τῶν ἐκ τῆς Ἀχαιᾶς πρεσβευτῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν σύγκλητον περὶ τῶν ἀνακεκλημένων, ἔδοξε τῷ συνεδρίῳ μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων.

(II.) Athenæus lib. X, cap. 11. Deinde Ecloga Legat. CXXXVIII.

XIV. Δημήτριον, φησὶ Πολύβιος ἐν τῇ τρίτῃ καὶ τριακοστῇ, βασιλεύσαντα Σύρων, πολυπότην ὄντα, τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας μεθύσκεσθαι.

Ὁ Ἡρακλείδης, ἔτι τῆς θερείας ἀκμαζούσης, παρῆγεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἄγων τὴν Λαοδικὴν καὶ τὸν Ἀλέξανδρον. (α) Ποιούμενος δὲ τὴν παρεπιδημίαν μετὰ τερατείαις ἅμα καὶ κακουργίαις, ἐνεχρόνιζε, κατασκευαζόμενος τὰ περὶ τὴν σύγκλητον.

(α) Καὶ Ἀστυμήδης ὁ Ῥόδιος, καὶ πρεσβευτὴς ἅμα καὶ αὐαρχος καθεσταμένος, παρελθὼν ἐξαυτῆς εἰς τὴν σύγκλητον, διελέγετο περὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Κρηταῖς. (β) Ἡ δὲ σύγκλητος προσέχουσα τὸν νοῦν ἐπιμελῶς, παραχρῆμα πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλε τοὺς περὶ Κόϊντον, λύσοντας τὸν πόλεμον.

(III.) Legatio CXXXIX.

XV. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον οἱ Κρηταῖες πρεσβευτὰς ἀπέστειλαν πρὸς Ἀχαιοὺς ὑπὲρ βοηθείας, τοὺς περὶ Ἀντιφάταν Τηλεμάστου, Γορτύνιον· παραπλησίως δὲ καὶ Ῥόδιοι τοὺς περὶ Θεοφάνην. (α) Οὕσης δὲ τῆς συνόδου τῶν Ἀχαιῶν ἐν Κορίνθῳ, καὶ διαλεγομένων τῶν πρεσβευτῶν ἑκατέρων ὑπὲρ τῆς βοηθείας, ἔρρεπον ταῖς γνώμαις οἱ πολλοὶ μᾶλλον ἐπὶ τοὺς Ῥοδίους· (α)

pus contigerunt, quo singulare inopinumque facinus accidit urbi Oropiorum : quod quidem partim retro narrationem vertentes, partim tempore prævertentes, summaria ratione universum simul exponemus; ne, cum per partes narrata non satis perspicua sit hæc res, particulatim eam atque interjectis temporibus referentes, prorsus vilem atque obscuram narrationem efficiamus. (5) Nam cum vix tota hæc historia videatur lectoribus respectu digna, quisnam ex iis, qui quidem sunt studiosi, historico faveat partes ejus et quidem ex intervallo recitanti?

(6) Plerumque homines lætis in successibus concordiam servant; in adversis autem fortunam suam detestantes, asperi amicis acerbique fiunt : id quod Oropherni quoque accidit et Theotimo, qui post res suas male gestas odia mutua exercuerunt.

(I.) Achæi frustra petunt dimissionem evocatorum.

XIII. Eodem tempore, quum Achæorum legati, qui Romæ erant, in curiam venissent, de iis, qui ex Achæia fuerant Romam evocati, visum patribus, nihil movendum.

(II.) Legatio ex Syria adversus Demetrium. Legatio Rhodiorum.

XIV. Demetrium, Syriæ regem, Polybius, Historiarum Libro XXXIII, scribit bibacem et maximam diei partem ebrium fuisse.

Adhuc æstas erat, cum Romam Heraclides advenit, et Laodicen atque Alexandrum eo adduxit. (2) Qui dum in urbe commoratur, magnæ fortunæ speciem ostentavit, vafre agens omnia, et consulto tempus extrahens, ut senatum ad ea quæ moliebatur flecteret.

(3) Venerat etiam Romam Astymedes, simul et Rhodiorum legatus, et classi eorum prefectus. Is sine mora ad senatum adiit, et de bello adversus Cretenses verba fecit. (4) Patres, eo audito, et re serio cognita, extemplo Quintum legatum miserunt ad finem bello imponendum.

(III.) Cretenses et Rhodii auxilia petunt ab Achæis.

XV. Eodem quoque tempore Cretenses ad Achæorum gentem misere legatos, in quibus erat Antiphatus Telemnastii filius Gortynius, opem sibi ferri petentes. Miserunt et Rhodii Theophanem. (2) Tunc temporis Achæorum concilium Corinthi convenerat : ubi, quum esset audita utraque legatio ad petenda auxilia missa, in Rhodios plerorumque propensior voluntas fuit, (3) quum partim splendor urbis et

ἐντροπέμενοι καὶ τὸ τῆς πόλεως ἀξίωμα, καὶ τὴν δὴν αἴρουν τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἀνδρῶν. (4) Εἰς δ' β' - πων Ἀντιφάτας, ἐβουλήθη πάλιν ἐπεισελεθεῖν. Τ' δὲ στρατηγοῦ συγχωρήσαντος, ἐκρήσατο λόγοις βαρυτέροις ἢ κατὰ Κρήτα, καὶ σπουδαιότεροις. (5) Καὶ γὰρ ἦν ὁ νεανίσκος οὐδαμῶς Κρητικὸς, ἀλλὰ πεφευγὼς τὴν Κρητικὴν ἀναγωγίαν. (6) Διὸ καὶ συνέβαινε, τοὺς Ἀχαιοὺς ἐπιδέχεσθαι τὴν παρρησίαν αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον ἔτι διὰ τὸ τὸν πατέρα τοῦ προειρημένου, Τηλέμαστον, μετὰ πεντακοσίων Κρητῶν ἐλδόντα, συμπεπολεμηκέναι τὸν πρὸς Νάβιν πόλεμον εὐγενῶς αὐτοῖς. (7) Πλὴν διακούσαντες, οὐδὲν ἦτον ὁρμὴν εἶχον οἱ πολλοὶ τοῖς Ῥοδίοις βοηθεῖν· ἕως Καλλικράτης ὁ Λεοντήσιος ἀναστὰς, οὐκ ἔφη δεῖν οὔτε πολεμεῖν οὐδενὶ χωρὶς τῆς Ῥωμαίων γνώμης, οὔτε βοηθεῖαν πέμπειν οὐδενὶ κατ' οὐδενός. (8) Καὶ διὰ ταῦτα κατίσχυσε μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων.

Rhodii, ad incitas redacti, mala consilia capiunt.

[XV. a. Ὅτι οἱ Ῥόδιοι δυσθετούμενοι τοῖς συμβαίνουσιν, εἰς παραλόγους τινὰς ἐνέπεσον ὁρμὰς καὶ παρασκευὰς, καὶ εἰς παραπλησίαν διάθεσιν ἦλθον τοῖς ἐν ταῖς πολυχρονίοις ἀρβωστίαις δυσποτομοῦσι· (2) καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πολλὰκις, ἐπειδὴν πάντα ποιοῦντες κατὰ λόγον τῆς θεραπείας, καὶ πειθαρχοῦντες τοῖς ἰατροῖς, μὴ δύνωνται τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον προκοπῆς ἀψχασθαι, δυσθετούμενοι τοῖς συμβαίνουσιν ἀποδυσπετεῖν ἀναγκάζονται· καὶ τινες μὲν θύταις καὶ μάντεσι προσέχρην, ἔνιοι δὲ πάσης ἐπωδῆς καὶ γοητείας καὶ περιάμματος πῆραν λαμβάνειν· ὁ καὶ περὶ τοὺς Ῥοδίους συνέβαινε. (3) Πάντων γὰρ αὐτοὺς παρὰ δόξαν ἀπαντωμένων, ἠναγκάζοντο παντὶ τῷ λεγομένῳ προσέχρην καὶ πᾶσαν ἐλπίδα σωματοποιεῖν καὶ προσδέχεσθαι· καὶ τοῦτ' ἐδόκουν πάσχειν εἰκότως· (4) ὅταν γὰρ μηδὲν ἀνύηται κατὰ λόγον, δέη δὲ κατ' ἀνάγκην ἐνεργεῖσθαι τὸ συνεχές, ἀνάγκη πῆραν λαμβάνειν καὶ τῶν παρὰ λόγον· διὸ καὶ Ῥόδιοι ἐμπεσόντες εἰς τοιαύτην διάθεσιν, ἐποίησάν τι τῶν γινομένων· καὶ ὃν ἀπεδοκίμασαν ἀρχοντα, τοῦτον πάλιν εἶλοντο ἀρχοντα, καὶ ἄλλα τινὰ παράλογα.]

IV. — ANNO URBS DCII.

Legatio CXL.

XVI. Πρέσβειων διαφόρων παραγενομένων εἰς τὴν Ῥώμην, ἡ σύγκλητος πρῶτον μὲν εἰσεκαλέσατο τὸν Εὐμένους τοῦ βασιλέως υἱὸν Ἀτταλον. (2) Παραγεγόνει γὰρ, ἔτι πᾶσι ὦν, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς Ῥώμην, χάριν τοῦ τῇ τε συγκλήτῳ συσταθῆναι, καὶ τὰς πατρικὰς ἀνανεύσασθαι φιλίας καὶ ξενίας. (3) Οὗτος μὲν οὖν φιλανθρωπῶν ὑπὸ τε τῆς συγκλήτου καὶ τῶν πατρικῶν φίλων ἀποδεχθεὶς, καὶ λαβὼν ἀποκρίσεις, ἃς ἐβούλετο, καὶ τιμὰς ἀρμοζούσας τῇ κατ' αὐτὸν ἡλικίᾳ, μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, (4) πασῶν αὐτὸν τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεων ἐκτενῶς καὶ μεγαλοφύχως ἀποδεξαμένων κατὰ

dignitas homines moveret, partim civitatis illius instituta et ipsorum civium mores. (4) Quæ quum animadverteret Antiphatas, iterum venire in concionem voluit : atque ut permissu prætoris intravit, orationem habuit gravem et æriam, nec pro Cretensis hominis captu. (5) Etenim hic juvenis Creticum nihil omnino sapiebat, eratque penitus a perversa institutione Cretensium alienus. (6) Propterea Achæis grata erat illius in dicendo libertas, eo quidem impensius, quod pater ejus Telemnastus tempore belli, adversus Nabidem gesti, auxiliariis copiis quingentorum Cretensium adductis, magno usui illis fuerat. (7) Nihilominus tamen etiam post auditam hujus orationem manebant in sententia plerique, et opem Rhodiis ferendam esse censebant ; donec surgeret Callicrates Leontesius, qui dixit, non licere Achæis absque Romanorum voluntate neque bellum cuiquam inferre, neque auxilia ulli populo adversus quemcumque hostem submittere. (8) Hac ille oratione pervicit, ne quid omnino moveretur.

XV. a. Rhodii calamitatibus propriis male affecti, ad absurda quadam consilia ac molimina se converterunt ; ad eademque devenerunt atque ii, qui infirmitatum diuturnarum causa male habent. (2) Nam et hi sæpenumero, postquam curando corpori summopere studuerunt atque imperata medicorum fecerunt, si nihilo tamen meliorem valetudinem effecerint, irascentes eventibus necesse est ægro sint animo : et alii quidem haruspibus atque hariolis aures præbent ; alii quaslibet incantationes, fascinationes et omne amuletorum genus experiuntur : quod ipsi plane Rhodiis contigit. (3) Nam quia omnia contra spem suam illis accidebant, cogeantur cuilibet, quod diceretur, attendere atque omnem spem alere atque admittere ; idque recte ipsis evenisse videtur ; (4) etenim cum nihil ex animi sententia evenit, oportet autem fieri quod rerum instantia postulat, absurdis quoque consiliis uti necesse est. Quare et Rhodii in hunc rerum statum progressi, id quod fieri solet in his rebus, fecerunt : et quem nuper magistratum rejecerant, hunc rursus sibi præficiabant ; atque alia absurda similiter agitabant.

Regum Asiæ filii in Senatum introducti.

XVI. Quum plures legationes Romam venissent, primo omnium Attalo, Eumenis regis filio, senatus est datus. (2) Nam is puer admodum eo tempore Romam venerat, ut senatui se commendaret, et amicitiam hospitique jus, quod patri fuerat cum populo Romano, renovaret. (3) Hic agitur, a senatu et paternis amicis singulari humanitate susceptus, accepto responso ex animi sui sententia, honoribusque affectus, qui puero id ætatis conveniebant, post paucos dies domum est reversus ; (4) omnibus Græciæ civitatibus, per quas iter faciebat, summo studio et magnificentia eum excipientibus. (5) Adfuit ibidem per id tem-

τὴν δίοδον. (6) Ἦκε δὲ καὶ Δημήτριος κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν. Τυχὼν δὲ μετρίως ἀποδοχῆς, ὥς παῖς, αὐθις ἀνεχώρησεν εἰς τὴν οἰκίαν. (6) Ὁ δ' Ἡρακλείδης κεχρονικῶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, παρῆλθεν εἰς τὴν σύγκλητον, ἔχων μὲν ἑαυτοῦ τὴν Λαοδίχην καὶ τὸν Ἀλέξανδρον. (7) Πρῶτον μὲν οὐδ' ἂν νεανίσκος ἐποιήσατο τινὰς μετρίους λόγους· ἤξιον δὲ Ῥωμαίους, μνησθῆναι τῆς πρὸς τὸν Ἀντίοχον, τὸν αὐτοῦ πατέρα, φιλίας καὶ συμμαχίας, μάλιστα δὲ συγκατασκευάζειν αὐτῷ τὴν βασιλείαν. (8) εἰ δὲ μὴ, συγχωρῆσαι τὴν χάθοδον, καὶ μὴ κωλύσαι τοὺς βουλομένους συμπράττειν αὐτῷ πρὸς τὸ καθιέσθαι τῆς πατρῴας ἀρχῆς. (9) Ὁ δ' Ἡρακλείδης παραλαβὼν τὸν λόγον, καὶ πολλὴν τινα ποιησάμενος Ἀντίοχου μὲν μνείαν ἐπ' ἀγαθῷ, Δημητρίου δὲ κατηγορίαν, εἰς τοῦτο κατήντησεν, ὅτι δεῖ συγχωρεῖν τὴν χάθοδον τῷ νεανίσκῳ καὶ τῇ Λαοδίχῃ, κατὰ τὸ δίκαιον, οὕσιν Ἀντίοχου τοῦ βασιλέως ἐκγόνοις κατὰ φύσιν. (10) Τοῖς μὲν οὖν μετρίοις τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν ἤρεσκε τούτων· ἀλλὰ καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ δράματος ἐνενόουν, καὶ τὸν Ἡρακλείδην ἐβδελύττοντο προφανῶς. (11) Οἱ δὲ πολλοί, τεθεραπευμένοι τῇ Ἡρακλείδου γοητείᾳ, συγκατηνέχθησαν ἐπὶ τὸ γράφειν δόγμα τοιοῦτον. (12) « Ἀλέξανδρος καὶ Λαοδίχη, βασιλέως υἱοὶ, φίλοι καὶ συμμαχοὶ ἡμετέρου γεγεννημένοι, ἐπελθόντες ἐπὶ τὴν σύγκλητον, λόγους ἐποίησαντο. (13) ἡ δὲ σύγκλητος αὐτοῖς ἐξουσίαν ἔδωκεν, ἐπὶ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν καταπορεύεσθαι, καὶ βοηθεῖν αὐτοῖς, ὥς ἤξιον, ἔδοξε. » (14) Ὁ δ' Ἡρακλείδης, ἐπιλαβόμενος τῆς ἀφορμῆς ταύτης, εὐθέως ἐξενολόγει, καὶ προσεκαλεῖτο τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν *. (15) Ἀφικόμενος δ' εἰς τὴν Ἐφεσον, ἐγένετο περὶ τὴν παρασκευὴν τῆς προκειμένης ἐπιβολῆς.

[XVII. "Οτι εταν απαιξ οι πολλοι σχωσιν δρμην πρὸς τὸ φιλεῖν ἢ μισεῖν τινὰς ὑπερβαλλόντως, πᾶσα πρόφασις ἱκανὴ γίνεται πρὸς τὸ συντελεῖν τὰς αὐτῶν προθέσεις.]

[(2) Ἀλλὰ γὰρ ὁκνῶ μήποτε εἰς τὸ περιφερόμενον ἄμπεσων λάθω, ὅπερ οὐδὲ τὸν τράγον ἀμείλγων ἀφρονέστερος ἢ ὁ τὸν κόσκινον ὑπέλγων· δοκῶ γὰρ δὴ καγὼ πρὸς ὁμολογουμένην ψευδολογίαν ἀκριβολογούμενος, καὶ τὸν ἐπιμετροῦντα λόγον εἰσφέρων, παραπλήσιόν τι ποιεῖν, (3) διὰ τὸ μάτην τελέως περὶ τούτων λέγειν, εἰ μὴ τις καὶ γράφειν ἐνύπνια βούλεται, καὶ θεωρεῖν ἐγρηγορότως ἐνύπνια.]

pus et Demetrius; qui satis pro ætate, ut puer, exceptus, in patriam denuo se contulit. (6) Heraclides vero, diuturniore mora in urbe facta, in curiam una cum Laodice et Alexandro venit. (7) Ibi primo adolescens pauca est locutus, postulavitque, ut meminissent Romani amicitiae et societatis, quæ Antiocho parenti suo cum illis fuisset; deinde, ut maxime quidem in recuperando suo regno se adjuvarent; (8) sin id minus vellent, redire saltem sibi in Syriam permitterent, neque eos impedirent, qui ad paternum regnum obtinendum opem sibi ferre essent parati. (9) Mox Heraclides sermonem excipere, et postquam laudes ac merita Antiochi pluribus exposuisset, adjecta criminatione Demetrii, postremo subjicere, æquum justumque esse, ut adolescentulo huic et Laodicæ, qui essent legitima proles regis Antiochi, reditus in patriam concedatur. (10) Sed eorum omnium, quæ dicebat iste, nihil quidquam placebat sanæ mentis hominibus; qui et fictam eam esse commentitiamque fabulam intelligebant, et Heraclidem palam abominabantur. (11) At vulgus senatorum, quos præstigiis suis Heraclides sibi conciliaverat, in eam sententiam omnes consenserunt, ut hujusmodi senatusconsultum scriberetur: (12) « Quandoquidem Alexander et Laodice, regis filii, qui amicus sociusque populi Romani fuit, senatum adeuntes, verba apud eum fecerunt; (13) senatus, ut in patrium regnum velut postliminio reverterentur, iis permisit, et ferre ipsis opem, uti postularunt, decrevit. » (14) Hac arrepta occasione, Heraclides militem extemplo conducere, et multos viros illustres sibi adjungere. (15) Dein Ephesum ut venit, bellum, quod moliebatur, sedulo apparare cepit.

XVII. Plurimis, ex quo semel ad amorem vel odium aliquid alicujus exarserunt, quivis prætextus sufficit, ut propositum suum exsequantur.

(2) Sed enim vereor ne in id quod circumfertur proverbium inscius incurram, nempe vel ut hircum mulgeam, vel ut cribro lac excipiam: ego sane si in his manifestis mendaciis diu immorer, supervacuumque sermonem inferciam, similia facere mihi videor; (3) nam vano prorsus consilio de his rebus dico, nisi forte vel somnia in chartas conjicere, vel vigilantia somnia spectare lubeat.

THE ΤΡΙΑΚΟΣΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

TA ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

GEOGRAPHICA POLYBII, A STRABONE MAXIME ET ATHENÆO CONSERVATA.

(Strab. Geogr. lib. VIII init.)

I. Οἱ δὲ (τὰ τῆς Γεωγραφίας) ἐν τῇ κοινῇ τῆς Ἱστορίας γραφῇ (ἐπραγματεύσαντο), χωρὶς ἀποδείξαντες τὴν τῶν ἡπείρων τοπογραφίαν· (2) καθάπερ Ἐφορός τε ἐποίησε, καὶ Πολύβιος.

(Strabo lib. X, p. 465.)

(3) Πολύβιος, φήσας, περὶ τῶν Ἑλληνικῶν καλῶς μὲν Εὐδόξον, κάλλιστα δ' Ἐφορον ἐξηγεῖσθαι περὶ κτίσεων, συγγενειῶν, μεταναστάσεων, ἀρχηγειῶν· (4) ἡμεῖς δὲ, φησί, τὰ νῦν ὄντα δηλώσομεν, καὶ περὶ θέσεως τόπων, καὶ διαστημάτων· τοῦτο γὰρ ἔστιν οἰκείω-
τατον χωρογραφία.

(Polyb. Histor. lib. III, cap. 57.)

(5) Ἴσως δὴ τινες ἐπιζητήσουσι, πῶς οὔτε περὶ τοῦ καθ' Ἡρακλείους στήλας στόματος οὐδὲν ἐπὶ πλείον εἰρήκαμεν, οὔτε περὶ τῆς ἐξω θαλάττης καὶ τῶν ἐν ταύτῃ συμβαινόντων ἰδιωμάτων· (6) οὐδὲ μὴν περὶ τῶν Βρετανικῶν νήσων, καὶ τῆς τοῦ καττιτέρου κατασκευῆς, ἔτι δὲ τῶν ἀργυρεῶν καὶ χρυσεῶν τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ὑπὲρ ὧν οἱ συγγραφεῖς, ἀμφισβητοῦντες πρὸς ἀλλήλους, τὸν πλείστον διατίθενται λόγον. (7) Ἡμεῖς δ', οὐχί, νομίζοντες ἀλλότριον εἶναι τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἱστορίας, διὰ τοῦτο παραλείπομεν· ἀλλὰ, πρῶτον μὲν, οὐ βουλόμενοι παρ' ἑκαστα διασπᾶν τὴν διήγησιν, οὐδ' ἀποπλανᾶν ἀπὸ τῆς πραγματικῆς ὑποθέσεως τοὺς φιλοχοοῦντας· (8) δευτέρον δὲ, κρίνοντες, οὐ διεβρίμμεν, οὐδ' ἐν παρέργῳ ποιήσασθαι τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην· ἀλλὰ κατ' ἰδίαν, καὶ τόπον καὶ καιρὸν ἀπονείμαντες τῷ μέρει τούτῳ, καθ' ὅσον οἱ τοῖ τ' ἐσμὲν τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῶν ἐξηγήσασθαι.

II. Strabo lib. I, p. 20 et p. 23 sqq.

II. Ἐκ μηδενὸς ἀληθοῦς ἀνάπτειν καινὴν τεράτολογίαν, οὐχ Ὀμηρικόν. (2) Προσπίπτει γάρ, ὡς εἰκός, ὡς πιθανώτερον ἂν οὕτω τις ψεύδοιτο, εἰ καταμίσγοι τι καὶ αὐτῶν τῶν ἀληθινῶν· (3) ὅπερ καὶ Πολύβιος φησί, περὶ τῆς Ὀδυσσεῶς πλάνης ἐπιχειρῶν.

(4) Καὶ Πολύβιος δ' ὁρθῶς ὑπονοεῖ τὰ περὶ τῆς πλάνης. (5) Τὸν γὰρ Αἰόλον, τὸν προσμαίνοντα τοὺς ἕκ-

LIBRI TRICESIMI QUARTI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

I. Generalia nonnulla, de Argumento hujus libri.

I. Nonnulli Scriptores in communi Historiæ enarratione res ad Geographiam pertinentes tractaverunt, ita ut separata quadam Historiarum suarum parte terrarum regionumque descriptionem complecterentur : (2) quod Ephorus fecit et Polybius.

(3) Polybius dicit, de rebus Græciæ Eudoxum belle, optime vero Ephorum scripsisse, de origine urbium, de cognitionibus, de migrationibus, de ducibus atque auctoribus gentium : (4) nos autem, ait, ea quæ nunc sunt indicabimus, situsque locorum et intervalla exponemus, quod maxime proprium est descriptioni regionum.

(5) Quærent fortasse nonnulli, cur de freto ad columnas Herculis, de externo mari ejusque natura, (6) de Britannicis insulis et stanni confectione, de auri argentique metallis in Hispania, de quibus multa, eaque invicem pugnantia, auctores prodidere, non fuse verba fecerimus. (7) Nos vero hæc prætermisimus, non eo quidem nomine, quia parum illa pertinere ad historiam arbitraremur : sed primo, ne interrompere narrationem ad singulorum mentionem cogeremur, et a rerum gestarum serie studiosos notitiæ illarum avocare : (8) deinde, quia constituimus, non sparsim variis locis, neque obiter, meminisse illorum ; sed seorsim, loco ac tempore ei tractationi destinato, veritatem de illis rebus pro nostra virili explicare.

II. De Ulyssis navigatione, circa Siciliam præsertim.

II. Non est Homericum, nova fabularum portentia præferre, quæ a nullo vero dependeant. (2) Verisimiliora nimirum videri debent auditori quæ quis ita comminiscitur, ut vera falsis admisceat : (3) id quod etiam Polybius dicit, ubi de Ulyssis erroribus disserere aggreditur.

(4) Recte Polybius interpretatur ea, quæ de erroribus Ulyssis Homerus habet. (5) Æolum nempe, qui prædicere

πλους ἐν τοῖς κατὰ τὸν πορθμὸν τόποις, ἀμφιδρόμοις ὁδοῖς καὶ δυσέκπλοις διὰ τὰς παλιρροίας, ταμίαν τε εἰρῆσθαι τῶν ἀνέμων καὶ βασιλέα νενομίσθαι φησί· (6) καθάπερ Δαναὸν μὲν, τὰ ὕδρεϊα τὰ ἐν Ἀργεὶ παραδείξαντα, Ἀτρεΐα δὲ, τοῦ ἡλίου τὸν ὑπεναντίον τῷ οὐρανῷ δρόμον, μάντιες τε καὶ ἱεροσκοποῦμένους ἀποδείκνυσθαι βασιλέας· (7) τοὺς ὅ' ἱερέας τῶν Αἰγυπτίων, καὶ Χαλδαίους, καὶ μάγους, σοφία τινὶ διαφέροντας τῶν ἄλλων, ἡγεμονίας καὶ τιμῆς τυγχάνειν παρὰ τοῖς πρὸ ἡμῶν. (8) Ὅστω δὲ καὶ τῶν θεῶν ἓνα ἕκαστον, τῶν χρησίμων τινὸς εὐρετὴν γενόμενον, τιμᾶσθαι. (9) Ταῦτα δὲ προοικονομητάμενος, οὐκ ἔξ τὸν Αἰόλον ἐν μύθῳ σχήματι ἀκούεσθαι, οὐδ' ἄλῃ τὴν Ὀδυσσεὺς πλάνην· ἀλλὰ μικρὰ μὲν προσμεμιυθεῖσθαι, καθάπερ καὶ τῷ Ἰλιακῷ πολέμῳ· (10) τὸ δ' ὅλον, περὶ Σικελίαν καὶ τῷ ποιητῇ πεποιῆσθαι, καὶ τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσιν, ὅσοι τὰ περιχώρια λέγουσι τὰ περὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. (11) Οὐκ ἐπαινεῖ δὲ οὐδὲ τὴν τοιαύτην τοῦ Ἐρατοσθένους ἀπόφασιν, διότι φησί, τότε ἂν εὐρεῖν τινα, ποῦ Ὀδυσσεὺς πεπλάνηται, ὅταν εὐρὴν τὸν σκυτέα τὸν συρβῶσαντα τὸν τῶν ἀνέμων ἀσπόν· (12) Καὶ τοῦτο δ' οἰκείως εἰρησθαι τοῖς συμβαίνουσι περὶ τὸ Σκύλλαιον, καὶ τὴν θήραν τῶν γαλεωτῶν, τὸ ἐπὶ τῆς Σκύλλης.

(13) Αὐτοῦ δ' ἰχθυὰς σκόπελον περιμαιώμενα, δελφίνας τε, κύνας τε, καὶ ἐπιοθὶ μεζῶν ἑλρσι κῆτος. — — —

(Ὀδυσσ. Μ'. 95.)

(14) Τοὺς γὰρ θύννοισι ἀγέληδόν φερόμενους παρὰ τὴν Ἰταλίαν, ἐπειδὴν ἐμπέσωσι καὶ καλωῦσιν τῆς Σικελίας ἀψασθαι, περιτίπτειν τοῖς μεζῶσι τῶν ζώων, ὅσον δελφίνων, καὶ κυνῶν, καὶ ἄλλων κητωδῶν· (15) ἐκ δὲ τῆς θήρας αὐτῶν πιαίνεσθαι τοὺς γαλεώτας, οὓς καὶ ξιφίας λέγεσθαι καὶ κύνας φησί. (16) Συμβαίνειν γὰρ ταῦτόν ἐνθάδε, καὶ κατὰ τὰς ἀναβάσεις τοῦ Νεῖλου, καὶ τῶν ἄλλων ὑδάτων, ὅπερ ἐπὶ πυρὸς καὶ ὕλης ἐμπιπραμένης ἀθροίζόμενα γὰρ τὰ θηρία φεύγειν τὸ πῦρ, ἢ τὸ ὕδωρ, καὶ βορὰν γίνεσθαι τοῖς κρείττοσι.

III. Ταῦτα δ' εἰπὼν, διηγεῖται τὴν τῶν γαλεωτῶν θήραν, ἣ συνίσταται περὶ τὸ Σκύλλαιον. (2) Σκοπὸς γὰρ ἐφύεσθη κοινὸς τοῖς ὑφομοῦσιν ἐν δικῶποις σκαφίδοις πολλοῖς, δύο καὶ ἕκαστον σκαφίδιον. (3) Καὶ δὲ μὲν ἐλαύνει, ὃ δ' ἐπὶ τῆς πρώρας ἔστικε δόρυ ἔχων, σημήναντος τοῦ σκοποῦ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ γαλεώτου φέρεται δὲ τὸ τρίτον μέρος ἔξω τὸ ζῶον. (4) Συνάψαντος δὲ τοῦ σκάφους, ὃ μὲν ἐπληξεν ἐκ χειρός· εἴτ' ἐξέσπασεν ἐκ τοῦ σώματος τὸ δόρυ χωρὶς τῆς ἐπιδωρατίδος. (5) Ἀγκιστρῶδης τε γὰρ ἐστὶ, καὶ χαλαρῶς ἐνήρμοσται τῷ δόρατι ἐπίτρεδες· καλωῶδιον δ' ἔχει μακρὸν ἐξημένον· τοῦτ' ἐπιχαλῶσι τῷ τρωθέντι, ἕως καμῇ σφαδάζον καὶ ὑπορεῦγον. (6) Τότε δ' ἔλκουσιν ἐπὶ τὴν γῆν, ἢ εἰς τὸ σκάφος ἀναλαμβάνουσιν, ἐὰν μὴ μέγα εἴη τελείως τὸ σῶμα. (7) Κὰν ἐκπέσῃ δὲ εἰς τὴν θαλάτταν τὸ δόρυ, οὐκ ἀπολλῶεν· ἐστὶ γὰρ πηχτὸν ἔκ τε δρυὸς καὶ ἐλάτης, ὥστε, βαπτιζομένου τοῦ δρυ-

solebat, qua ratione per fretum navigari posset, cum iis locis ob affluxum ac refluxum maris difficulter cursus teneri fretumque superari queat, ventorum promum condum regemque dictum habitumque fuisse; (6) quemadmodum Danaus, quod Argis aquarum receptacula instituisset, et Atreus, quod solis cursum, conversioni cœli contrarium, docuisset, vates regesque sacrorum antislites nominati sunt, (7) similiterque sacerdotibus Ægyptiorum, Chaldæis, Magis, sapientia quadam alios, superantibus, honores et imperia sunt delata. (8) Eodemque modo unumquemque deorum honores ipsi habitos repetere, ait, ex eo quod aliquid utile humano generi invenerit. (9) His Polybius principiis positus, non patitur Æolum pro fabula prorsus accipi, aut universam Ulyssis peregrinationem: sed, pauca quedam figmenta eis esse annexa, ait, quemadmodum et bello Iliaco: (10) in universum vero, de Sicilia carmine suo poetam eadem esse complexum, quæ ab aliis scriptoribus referuntur, quotquot Italiæ ac Siciliæ vicina loca descriperunt. (11) Neque vero illam probat Eratosthenis sententiam, ubi ait, tum demum inventurum aliquem, quænam ad loca vagando delatus fuerit Ulysses, quum invenerit autorem, qui utrem ventorum consuit. (12) Jam quæ de Scylla Homerus dixit, docet convenire venationi galeotarum, quæ exercetur apud Scyllæum:

(13) Illic autem piscatur, scopulum circumlustrans, delphinus, canesque, et sicubi majorem capere possit cetum. — — —

(Odys. XII, 96.)

(14) Etenim thynnus, cum gregatim præter Italiam feruntur, postquam in fretum inciderunt, et Siciliam attingere prohibentur, incidere in majores belluas, ut delphinos, canes, et alia cetis similia: (15) ex horum autem venatione pingues reddi galeotas, quos etiam xiphias et canes dici ait. (16) Etenim ibi, quemadmodum et ad Nilum aliarumque aquarum ascensum, idem usu venire, quod sit sylvæ incensa: nempe animalia, dum agmine facto ignem aquamve fugiunt, præda fiunt robustioribus.

III. His dictis Polybius narrat galeotarum venationem, quæ apud Scyllæum exercetur. (2) Compluribus naviculis, quæ duobus remis agitantur, bini homines vehuntur, quibus in propinquo præsidet communis speculator. (3) Vectorum alter lembum agit; alter, hasta armatus, in prora stat: speculator adventum galeotæ significat; tertia enim sui parte supra mare eminere galeota solet. (4) Quem ubi attingit navicula, cominus ille hastam corpori ejus impingit: deinde eandem rursus evellit, relicta in corpore cuspidē. (5) Nam hamata cuspis est, et dedita opera leviter hastili præfigitur; ab eaque dependet longus funiculus, quem laxant vulnerata bellua, donec palpitando ac subterfugiendo defatigetur. (6) Tunc ad terram educunt, aut in lembum imponunt, nisi omnino vastiore sit corpore. (7) Hastile vero, etiamsi in mare exciderit, non perit: est enim compactum ex quercu et abiete; ut, cum ponderis pars quæna mergitur, reliquum in sublimi exstet ac recipi

γού βάρει, μετέωρον εἶναι τὸ λοιπὸν καὶ εὐανάληπτον. (8) Συμβαίνειν δέ ποτε καὶ τιτρώσκεισθαι διὰ τοῦ σκαφιδίου τὸν κωπηλάτην, διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ξίφους τῶν γαλεωτῶν, καὶ τὴν ἀκμήν τοῦ ζώου συναγρώδη εἶναι καὶ τὴν θήραν. (9) Ἐκ τε δὴ τῶν τοιούτων εἰκάζοι τις ἂν, φησί, περὶ Σικελίαν γενέσθαι τὴν πλάνην κατὰ τὸν Ὅμηρον, ὅτι τῇ Σκύλλῃ προσῆψε τὴν τοιαύτην θήραν, ἥ μάλιστα ἐπιγυρίος ἐστὶ τῷ Σκυλλαίῳ. (10) καὶ ἐκ τῶν περὶ τῆς Χαρυβδεως λεγομένων, ὁμοίων τοῖς τοῦ πορθμοῦ πάθεσι. (11) Τὸ δὲ,

Τρίς μὲν τ' ἀνίστην
(Ὀδυσσ. Μ', 105.)

ἀντὶ τοῦ δις, γραφικὸν εἶναι ἀμάρτημα, ἡ ἱστορικόν. (12) Καὶ τὰ ἐν τῇ Μήνιγγι δὲ, τοῖς περὶ τῶν Λωτοφάγων εἰρημένους συμφωνεῖν.

IV. Εἰ δέ τινα μὴ συμφωνεῖ, μεταβολὰς αἰτιᾶσθαι δεῖν, ἢ ἀγνοίαν, ἢ καὶ ποιητικὴν ἐξουσίαν, ἢ συνέστηκεν ἐξ ἱστορίας, καὶ διαθέσεως, καὶ μύθου. (2) Τῆς μὲν οὖν ἱστορίας ἀλλήθειαν εἶναι τέλος· ὥς ἐν νεῶν καταλόγῳ τὰ ἐκάστοις τόποις συμβεβηκότα λέγοντος τοῦ ποιητοῦ, τὴν μὲν πετροῦσσαν, τὴν δὲ ἐσχατώσαν πόλιν, ἄλλην δὲ πολυτρήρωνα, τὴν δ' ἀγγέλιον. (3) Τῆς δὲ διαθέσεως, ἐνάργεια εἶναι τὸ τέλος, ὥς θταν μαχομένους εἰσάγη. Μύθου δὲ, ἡδονὴν καὶ ἐκπληξιν. (4) Τὸ δὲ πάντα πλάττειν, οὐ πιθανόν, οὐδ' Ὅμηρικόν. Τὴν γὰρ ἐκείνου ποιήσιν, φιλοσόφημα πάντας νομίζειν· οὐχ ὡς Ἐρατοσθένης φησί, κελεύων, μὴ κρίνειν πρὸς τὴν διάνοιαν τὰ ποιήματα, μηδ' ἱστορίαν ἀπ' αὐτῶν ζητεῖν. (5) Πιθανώτερόν τε τὸ,

Ἐνθεν δ' ἐνῆμαρ φερόμην ὀλοοῖς ἀνέμοισιν,

ἐν βραχεὶ διαστήματι δέχεσθαι (οἱ γὰρ ὀλοοὶ οὐκ εὐθύδρομοι), ἢ ἐξωκεανίζειν, ὥς ἂν οὐρίων πνεόντων συνελθῶς. (6) Συνθεῖς δὲ τὸ διάστημα τὸ ἐκ Μαλεῶν ἐπὶ στηλας, σταδίων δισμυρίων καὶ δισχιλίων πεντακοσίων· εἰ, φησί, τοῦτο θέτιμεν ἐν ταῖς ἐννέα ἡμέραις διηνύσθαι ἱσοταχῶς, ἐκάστης ἂν ἡμέρας ὁ πλοῦς συμβαίνοι σταδίων δισχιλίων πεντακοσίων. (7) Τίς οὖν ἱστορήκεν, ἐκ Λυκίας ἢ Ῥόδου δευτεραῖόν τινα ἀφιγμένον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὄντος τοῦ διαστήματος σταδίων τετρακισχιλίων; (8) Πρὸς δὲ τοὺς ἐπιζητοῦντας, πῶς τρίς εἰς Σικελίαν ἔλθων, οὐδ' ἅπαξ διὰ τοῦ πορθμοῦ πέπλευκεν Ὀδυσσεύς, ἀπολογεῖται, διότι καὶ οἱ ὕστερον ἐφευγον ἅπαντες τὸν πλοῦν τοῦτον. Τοιαῦτα μὲν εἰρηκεν.

III. Strab. Geograph. lib. II, p. 104 sqq.

V. Πολύβιος, τὴν Εὐρώπην χωρογραφῶν, τοὺς μὲν ἀρχαίους ἔφην φησί, τοὺς δ' ἐκείνους ἐλέγχοντας ἐξετάζειν, Δικαιαρχὸν τε καὶ Ἐρατοσθένη, τὸν τελευταῖον παραγματευσάμενον περὶ τῆς γεωγραφίας, καὶ Πυθέαν· (2) ὅφ' οὗ παρακρουσθῆναι πολλοὺς, ὅλην μὲν τὴν Βρετανικὴν, ὅσον ἐμβαδὸν ἦν, ἐπελθεῖν φάσκοντος, τὴν δὲ περίμετρον πλείονων ἢ τεττάρων μυριάδων ἀποδόντος

facile possit. (8) Nonnumquam etiam remex per ipsum lembum vulneratur, ob magnitudinem gladii galeotæ et vim belluæ, cujus et impetus et venatio aprorum similis est. (9) Ex his igitur, inquit, conjicere aliquis possit de Homeri sententia ad Sicillam evagatum esse Ulysem, quandoquidem Scyllas hanc venationem ille attribuit, quæ maxime usitata est apud Scyllæum. (10) Idem pariter colligi posse, ait, ex eis quæ de Charybdi refert, poeta, similia his quæ freto Siculo accidunt. (11) Nam illud,

Terque die allidit fluctus,
(Odys. XII, 105.)

pro his positum, errore vel scribæ vel historiæ ait factum. (12) Jam, quæ in Meninge sunt, ea cum his quæ de Loto-phagis narrat Homerus, consentiunt.

IV. Quod si qua non congruunt, causam existimandam esse ait mutationem aut ignorationem aut licentiam poeticam, qua constat ex historia, dispositione ac fabula. (2) Historiæ igitur finem esse veritatem: veluti, cum in navium recensione singulis locis suam proprietatem tribuit, dum urbem aliam saxosam, aliam in extremitate sitam, aliam columbis abundantem, aliam mari vicinam appellat. (3) Dispositionis finem esse perspicuitatem, et ut res veluti oculis lectorum subjiciantur; veluti, cum pugnares introducit. Fabulæ finem, afficere voluptate, et admiratione percellere. (4) Omnia autem confingere, neque consentaneum esse, nec Homericum. Nam Homeri poema omnes philosophicam censere esse scriptionem; secus quam Eratostheni visum, qui negat, de poematibus et sententia illis subjecta debere judicari, neque ullam in illis historiam vult queri. (5) Ait porro, probabilius esse, hunc locum,

Inde per novem dies jactabar a diris ventis,

de non longo itinere intelligi (venti enim diri vel perniciosi non faciunt ad rectum cursum tenendum), quam, in externum oceanum hoc temporis spatium navigatum fuisse, comminisci, perinde ac si secundis ille usus esset ventis. (6) Supputato enim, quod est a Maleis ad Herculis columnas, spatium XXII millium et quingentorum stadiorum, si (inquit) hoc eum novem illis diebus æquali in singulos portione ponamus confecisse, quotidie illum navigasse bis mille et quingenta stadia consequetur. (7) Atqui, inquit, quis unquam perhibuit, e Lycia aut Rhodo aliquem biduo Alexandriam esse pervectum, quod intervallum non ultra quatuor millia stadiorum est? (8) Iis etiam, qui querunt, cur Ulysses, cum ter in Sicilliam advenerit, ne semel quidem tamen dicatur per fretum navigasse? respondet, posteriores quoque ab hac navigatione omnes sibi cavisse. Hæc igitur ille.

III. Contra superiores scriptores geographicos disputat Polybius.

V. Polybius, Europæ regiones describens, veteres se, ait, missos facere; in eos autem inquirere velle, a quibus illi sunt reprehensi, in Dicæarchum et Eratosthenem, qui novissimus geographicam tractavit, et Pytheam, (2) qui molis imposuerit. Hunc enim perhibere, totam Britanniam, quatenus adiri potest, se peragrasse; ambitum autem insulæ amplius esse XL millibus stadiorum. (3) Tum de

τῆς νήσου· (2) προσιστορήσαντος δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς Θούλης, καὶ τῶν τόπων ἐκείνων, ἐν οἷς οὔτε γῆ κατ' αὐτὸν ὑπῆρχεν ἔτι, οὔτε θάλαττα, οὔτ' ἄρ, ἀλλὰ σύγκριμά τι ἐκ τούτων, πλεῖμονι θαλαττῷ ὁμοῖος· (4) ἐν ᾧ φησι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλατταν αἰωρεῖσθαι καὶ τὰ σύμπαρ', καὶ τοῦτον ὡς ἂν δεσμὸν εἶναι τῶν θύλων, μήποτε κορευτὸν μήτε κλυτὸν ὑπάρχοντα. (5) Τὸ μὲν οὖν τῷ πλεῖμονι ὁμοῖος αὐτὸς θεωρεῖται, ἀλλὰ δὲ λέγειν ἐξ ἀκοῆς. (6) Ταῦτα μὲν τὰ τοῦ Πυθέου, καὶ διότι ἐπανελθὼν ἐνθένδε, πᾶσαν ἐπέλθοι τὴν παρωικεῖν τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ Γαδείρων ἕως Τανάιδος. (7) Φησὶ δ' οὖν ὁ Πολύβιος, ἀπίστον καὶ αὐτὸ τοῦτο, πῶς ἰδιώτῃ ἀνθρώπῳ καὶ πένητι τοσαῦτα διαστήματα κλυτὰ καὶ πορευτὰ γένοιτο; (8) Τὸν δ' Ἐρατοσθένη, διαπορήσαντα, εἰ χρὴ πιστεύειν τοῦτοις, ὅμως περὶ τῆς Βρεττανικῆς πεπιστευμένοι καὶ τῶν κατὰ Γάδειρα καὶ τὴν Ἰβηρίαν. (9) Πολλὸν δέ φησι βέλτιον, τῷ Μεσσηνίῳ πιστεύειν ἢ τούτῳ. Ὁ μὲντοι γε εἰς μίαν χώραν, τὴν Παγγαίαν, λέγει κλυτὰ· ὁ δὲ καὶ μέχρι τῶν τοῦ κόσμου περάτων κατωπευκέναι τὴν προσάρκτιον Εὐρώπην πᾶσαν, ἣν οὐδ' ἂν τῷ Ἐρμῇ πιστεύσαι τις λέγοντι. (10) Ἐρατοσθένη δὲ τὸν μὲν Εὐήμερον Βερραῖον καλεῖν, Πυθίαν δὲ πιστεύειν, καὶ ταῦτα δὲ, μὴδὲ Δικαιάρχῳ πιστεύσαντος. (11) [Τὸ μὲν οὖν, μὴδὲ Δικαιάρχῳ πιστεύσαντος, γελοῖον· ὥσπερ ἐκεῖνῳ χρῆσασθαι κανόνι προσῆκον, καθ' οὗ τοσούτους ἐλέγχους αὐτὸς προφέρειται. (12) Ἐρατοσθένους δὲ εἰρηται ἡ περὶ τὰ ἑσπέρια καὶ τὰ ἀρκτικά τῆς Εὐρώπης ἄγνοια. (13) Ἄλλ' ἐκεῖνῳ μὲν καὶ Δικαιάρχῳ συγγνώμη, τοῖς μὴ κατιδοῦσι τοὺς τόπους ἐκείνους· Πολύβιῳ δὲ καὶ Ποσειδωνίῳ τίς ἂν συγγνώμη;] (14) Ἀλλὰ μὴν Πολύβιος γε ἐστὶν ὁ λαοδογματικὰς καλῶν ἀποφάσεις, ἃς ποιεῖται περὶ τῶν ἐν τούτοις τοῖς τόποις διαστημάτων, καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς, ἀλλ' οὐδ' ἐν οἷς ἐκείνους ἐλέγχει καθαρεύων.

VI. Τοῦ γοῦν Δικαιάρχου μυρίους μὲν εἰπόντος τοὺς ἐπὶ στήλας ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου σταδίους, πλείους δὲ τούτων τοὺς ἐπὶ τὸν Ἄδριαν μέχρι τοῦ μυχοῦ, τοῦ δ' ἐπὶ στήλας τὸ μέχρι τοῦ πορθμοῦ τρισχίλους ἀποδόντος, ὡς γίνεσθαι τὸ λοιπὸν ἑπτασχίλους τὸ ἀπὸ πορθμοῦ μέχρι στήλων· (2) τοὺς μὲν τρισχίλους ἔφην φησιν, εἰτ' εὐ λαμβάνονται, εἰτε μὴ· τοὺς δ' ἑπτασχίλους οὐδετέρως, οὐδὲ τὴν παραλίαν ἐμμετροῦντι, οὔτε τὴν διὰ μέσου τοῦ πελάγους. (3) Τὴν μὲν γὰρ παραλίαν ὁμοῖον ἀμείλις ἀμβλείᾳ γωνίᾳ, βεβηκυῖα ἐπὶ τε τοῦ πορθμοῦ καὶ τῶν στήλων, κορυφὴν δ' ἔχουσα Ναρβῶνα. (4) Ὡστε συνίστασθαι τρίγωνον, βάσιν ἔχον τὴν διὰ τοῦ πελάγους εὐθείαν, πλευρὰς δὲ τὰς τὴν γωνίαν ποιούσας τὴν λεγθεῖσαν· (5) ὧν ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ μέχρι Ναρβῶνος, μυρίων ἐστὶ καὶ πλείων ἢ διακοσίων ἐπὶ τοῖς χιλίοις· ἡ δὲ λοιπὴ, μικρῶν λαίπων ελαττόνων ἢ ὀκτακισχιλίων. (6) Καὶ τὸ πλείστον μὲν διάστημα ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Αἰθίαν ὁμολογεῖσθαι κατὰ τὸ Τυρρηνικὸν πελάγος, σταδίων

Thule et istis locis ita narrare : neque terram ibi porro esse, neque mare, neque aerem, sed quidpiam ex his concretum, pulmonis marini simile, (4) in quo terra et mare, et universa, sublimia pendeant; hocque esse quasi vinculum universi, neque pedibus umquam accessum, neque navibus. (5) Et illud quidem pulmoni simile se ipsum vidisse; cetera auditu accepta referre. (6) Hæc Pytheam dicere, adjectoque, inde reversum, quidquid Europæ regionum est maritimarum, a Gadibus ad Tanaim usque, se peragrasse. (7) Dicit igitur Polybius, cum incredibile sit, privatum hominem, eumque pauperem, tantum spatii mari terraque obivisse; (8) tamen Eratosthenem, quamquam et ipsum dubitantem, fidesne esset his adhibenda, credidisse quæ de Britannia, de Gadibus et de Hispania ab illo narrantur. (9) Multo autem (ait Polybius) præstabat [Euhemero] Messenio credere, quam Pythææ. Ille enim tantum in unam regionem, Panchæam, se navigasse ait : hic vero, septemtrionalem Europam universam usque ad fines mundi perinastasse se, dicit; quod ne Mercurio quidem credens crederes. (10) Interim Eratosthenem, qui Euhemerum Bergæum appellet, Pythææ credere, cui tamen ne Dicæarchus quidem credidit. (11) [Jam id quidem ridiculum est, quod Dicæarchum profert; quasi vero conveniat, eum veluti normam sequi, quem ipse Polybius tot reprehensionibus incessit. (12) Quanta autem fuerit Eratosthenis ignorantia occiduarum et septemtrionalium Europæ partium, dictum est. (13) Verum huic quidem et Dicæarcho danda est venia, qui loca ista non viderunt : Polybio autem et Posidonio quis ignoscat?] (14) Atqui is est Polybius, qui, quæ isti de locorum horum distantis et aliis multis pronunciant, ex vulgi opinione arrepta ait; cum ne in his quidem, in quibus illos reprehendit, vitio ipse careat.

VI. Certe cum Dicæarchus a Peloponneso ad columnas decies mille stadia numeret, atque plura his, si quis Adriatici sinus oram usque ad ultimum recessum legerit; quumque universi itineris, ad columnas instituti, eam partem, quæ ad fretum usque Siculum procedit, trium millium esse dicat, ut reliqua sint a Siculo freto ad columnas septem millia : (2) Polybius ait, de tribus millibus se non disputare, vere ne an falso ponantur; sed septem illa millia neque mensuræ oræ maritimæ convenire, neque per medium pelagus ductæ lineæ respondere. (3) Nam oram maritimam obtuso angulo maxime similem esse, freto et columnis insistenti, cujus vertex sit Narbo : (4) ita ut efficiatur triangulum, cujus basis sit recta linea per altum ducta mare, latera vero, lineæ illæ quæ prædictum angulum constituent. (5) Horum laterum illud, quod a Siculo freto est Narbonem usque, stadia habet undecies mille ducenta et amplius : alterum vero paulo minus est octo stadiorum millibus. (6) Jam longissimum quidem ab Europa ad Africam intervallum, quod secundum mare Tyrrhe-

οὐ πλείων ἢ τρισχίλιον· κατὰ τὸ Σαρδώνιον δὲ λαμβάνειν συναγωγὴν. (7) Ἄλλ' ἔστω, φησί, καὶ ἐκεῖνον τρισχίλιον· προσεληφθὼς δ' ἐπὶ τοῖς διτρίλιον σταδίων τὸ τοῦ κόλπου βάθος τοῦ κατὰ Ναρβώνα, ὡς ἂν κάθετος ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἐπὶ τὴν βάσιν τοῦ ἀμβλυγωνίου. (8) Δῆλον οὖν, φησὶν, ἐκ τῆς παιδικῆς μετρήσεως, ὅτι ἡ σύμπασα παραλία ἢ ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ ἐπὶ στήλας ἐγγιστα ὑπερέχει τῆς διὰ τοῦ πελάγους εὐθείας πεντακοσίοις σταδίοις. (9) Προστεθέντων δὲ τῶν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τὸν πορθμὸν τρισχίλιον, οἱ σύμπαντες ἔσονται στάδιοι, αὐτοὶ οἱ ἐπ' εὐθείας, πλείους ἢ διπλάσιοι ὢν Δικαίραχος εἶπε. (10) Πλείους δὲ τούτων, τοὺς ἐπὶ τὸν μυχὸν τὸν Ἀδριατικὸν, δεῆσθαι, φησί, τίθεται κατ' ἐκεῖνον. (11) Ἄλλ', ὃ φιλε Πολύβιε, φαίη τις ἂν, ὥσπερ τούτου τοῦ ψεύσματος ἐναργῆ παρίσθῃσι τὸν ἑλεγχον ἢ πείρα ἐξ αὐτῶν ὢν εἰρηκας αὐτός. (12) εἰς μὲν Λευκάδα ἐκ Πελοποννήσου ἑπτακοσίους, ἐντεῦθεν δὲ τοὺς ἴσους εἰς Κέρκυραν, καὶ πάλιν ἐντεῦθεν εἰς τὰ Κεραῦνια τοὺς ἴσους, καὶ ἐν δεξιᾷ εἰς τὴν Ἰαπυγίαν, ἀπὸ δὲ τῶν Κεραυνίων τὴν Ἰλλυρικὴν παραλίαν σταδίων ἑξακισχίλιον ἑκατὸν πεντήκοντα. (13) οὕτως καὶ κεῖνα ψεύσματα ἔστιν ἀμφοτέρω, καὶ ὁ Δικαίραχος εἶπε, τὸ ἀπὸ πορθμοῦ ἐπὶ στήλας εἶναι σταδίων ἑπτακισχίλιον, καὶ ὁ σὺ δοκεῖς ἀποδείξει. (14) Ὁμολογοῦσι γὰρ οἱ πλείστοι, τὸ διὰ πελάγους μυρίων εἶναι καὶ δισχίλιον.

Excerptum Vales.

(15) Πῶς οὐκ ἂν εἰκότως δόξειεν ὑπερβεβηκέναι καὶ ἀποληρηκέναι τὸν Βεργαῖον Ἀντιφάνην, καὶ καθόλου μηδὲν καταλιπεῖν ὑπερβολὴν ἀπονοίας τῶν ἐπιγιγνομένων;

Strabo l. c.

VII. Ἐξῆς δὲ τὰ τοῦ Ἐρατοσθένους ἐπανορθοῖ· τὰ μὲν εὖ, τὰ δὲ χεῖρον λέγων ἢ ἐκείνος. (2) Ἐξ Ἰθάκης μὲν γὰρ εἰς Κέρκυραν τριακοσίους εἰπόντος, πλείους φησὶν εἶναι τῶν ἑνακοσίων· ἐξ Ἐπιδάμνου δὲ εἰς Θεσσαλονίκειαν ἑνακοσίους ἀποδόντος, πλείους τῶν δισχίλιον φησί. Ταῦτα μὲν εὖ. (3) Ἀπὸ δὲ Μασσαλίας ἐπὶ στήλας λέγοντος ἑπτακισχιλίου, ἀπὸ δὲ Πυρήνης ἑξακισχιλίου, αὐτὸς λέγει χεῖρον πλείους ἢ ἑνακισχιλίου τοὺς ἀπὸ Μασσαλίας, ἀπὸ δὲ Πυρήνης μικρὸν ἐλάττους ἢ ὀκτακισχιλίου· ἐγγυτέρω γὰρ τῆς ἀληθείας ἐκεῖνος εἴρηκεν. (4) Οἱ γὰρ νῦν ὁμολογοῦσιν, εἴ τις τὰς τῶν δδῶν ἀνωμαλίας ὑποτέμνοιτο, μὴ μεῖζω τῶν ἑξακισχιλίων σταδίων εἶναι τὸ μῆκος τὴν σύμπασαν Ἰβηρίαν ἀπὸ Πυρήνης ἕως τῆς ἑσπερίου πλευρᾶς. (5) Ὁ δ' αὐτὸν τὸν Τάγον ποταμὸν ὀκτακισχιλίων σταδίων τίθῃσι τὸ μῆκος ἀπὸ τῆς πηγῆς μέχρι τῶν ἐκβολῶν, οὐ δῆπου τὸ σὺν τοῖς σχολιώμασιν (οὐ γὰρ γεωγραφικὸν τοῦτο), ἀλλ' ἐπ' εὐθείας λέγων· καίτοι γε ἀπὸ Πυρήνης αἱ τοῦ Τάγου πηγαὶ πλεόν διεχέουσιν ἢ χιλίους σταδίων. (6) Πάλιν δὲ τοῦτο μὲν ὀρθῶς ἀποφαίνεται,

num est, ex omnium confesso non amplius esse, ait, stadiorum ter mille, in Sardoo autem mari fieri minus. (7) Verum esto, inquit, etiam hoc trium millium. Sumanter de hac summa stadia bis mille, quæ est profunditas sinus, quem efficit mare ad Narbonem, ut hic sit cathetus, ex vertice trianguli obtusanguli in basin demissus. (8) Apparet ex Geometriæ legibus, quas in scholis pueri discunt, totam maritimam oram, a freto usque ad columnas, quingentis fere stadiis excedere lineam rectam per pelagus ductam. (9) Quod si igitur adjicias tria millia, quæ sunt a Peloponneso ad fretum, oritur summa stadiorum (si ipsam per se lineam rectam species) amplius altero tanto major quam illa summa, quæ est a Dicæarcho posita. (10) Atque huic summæ addendus præterea, secundum eundem Dicæarchum, fuerit ille numerus stadiorum, quem complectitur ora Adriatici sinus. (11) At, mi Polybi! dixerit aliquis, quemadmodum hoc mendacium evidenter refellit experientia, ex his ipsis quæ tute tradidisti; (12) a Peloponneso ad Leucadem esse stadia hoc; inde totidem ad Corcyram; totidemque rursus hinc ad montes Ceraunios et a dextra ad Apulliam; a Cerauniis autem, oram Illyrici vi millia centum et quinquaginta: (13) ita utrumque falsum est, et quod Dicæarchus a freto ad columnas posuit spatium septem millium stadiorum, et quod tu videris tibi demonstrasse. (14) Plurimi enim in hoc consentiunt, per pelagus esse iter duodecim millium.

(Pertinet ad memorata c. 5, § 10.)

(15) Cui non merito videatur ille Bergæum Antiphanem longo intervallo superasse, adeo ut nemo umquam tantam ejus vesaniam æquaturus sit?

VII. Post hæc Polybius corrigit Eratosthenis dicta; quædam recte, quædam illo deterius dicens. (2) Cum enim is ab Ithaca Corcyram usque trecenta stadia metiatur, amplius doctus iste ponit: et cum ab Epidamno Thessaloniam nongenta Eratosthenes stadia numeret, plura duobus millibus Polybius ponit. Et hæc quidem recte. (3) Sed cum idem ille a Massilia ad Columnas vii millia, a Pyrene vero vi millia ponat; Polybius, minus recte, a Massilia, ait, amplius esse ix millibus, a Pyrene vero paulo pauciora viii millibus: in quo ille sane propius aberravit a veritate. (4) Qui enim hodie ista tractant, inter eos convenit, si quis iterum inæqualitates demat, totius Hispaniæ longitudinem a Pyrena usque ad occiduum latus non excedere vi stadiorum millia. (5) At hic ipsi etiam Tago fluvio, a fontibus usque ad ostia, longitudinem viii millium stadiorum tribuit; non scilicet obliquitatum habita ratione (id enim parum geographicum foret), sed rectam lineam intelligens; atqui fontes Tagi a Pyrena amplius mille stadiis distant. (6) Rursus vero hoc quidem vere affirmat, rerum

ἔτι ἀγνοεῖ τὰ Ἰβηρικὰ ὁ Ἐρατοσθένης, καὶ διότι περὶ αὐτῆς ἔσθ' ὅπου τὰ μαχόμενα ἀποφαίνεται· (7) ὅς γε μέχρι Γαδείρων ὑπὸ Γαλατῶν περιοικεῖσθαι φήσας τὸ ἔωθεν αὐτῆς, εἰ γε τὰ πρὸς δύσιν τῆς Εὐρώπης μέχρι Γαδείρων ἔχουσιν ἐκεῖνοι· τούτων οὖν ἐκλαθόμενος κατὰ τὴν τῆς Ἰβηρίας περίοδον, τῶν Γαλατῶν οὐδαμοῦ μνησται. (8) Τὸ δὲ μήκος τῆς Εὐρώπης ὅτι ἑλαττόν ἐστι τοῦ συνάμφου τῆς τε Λιβύης καὶ τῆς Ἀσίας ἐκτιθεῖς, οὐκ ὀρθῶς τὴν σύγκρισιν ποιεῖται. (9) Τὸ μὲν γὰρ στόμα τὸ κατὰ στήλας φησὶν ὅτι κατὰ τὴν ἰσημερινὴν δύσιν ἐστίν, ὁ δὲ Τανάϊς βεῖ ἀπὸ θερινῆς ἀνατολῆς· (10) ἑλαττοῦται δὲ τοῦ συνάμφου μήκους τῷ μεταξύ τῆς θερινῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς ἰσημερινῆς· τοῦτο γὰρ ἡ Ἀσία προλαμβάνει πρὸς τὴν ἰσημερινὴν ἀνατολὴν τοῦ πρὸς τὰς ἀρκτοὺς ἡμικυκλίου.

(11) Προπεπτωκυίας δὲ τῆς Εὐρώπης ἀρκαις πλείοσι, βέλτιον μὲν οὗτος εἰρηκεν Ἐρατοσθένους περὶ αὐτῶν, ὅσῳ δὲ ἱκανῶς. (12) Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τρεῖς ἔφη· τὴν ἐπὶ τὰς στήλας καθήκουσαν, ἐφ' ἧς ἡ Ἰβηρία· καὶ τὴν ἐπὶ τὸν πορθμὸν, ἐφ' ἧς ἡ Ἰταλία· καὶ τρίτην τὴν κατὰ Μαλέας, ἐφ' ἧς τὰ μεταξύ τοῦ Ἀδρίου καὶ τοῦ Εὐξείνου πάντ' ἔθνη, καὶ τοῦ Τανάϊδος. (13) Οὗτος δὲ τὰς μὲν δύο τὰς πρώτας ὁμοίως ἐκτίθεται· τρίτην δὲ, τὴν κατὰ Μαλέαν καὶ Σούνιον, ἐφ' ἧς ἡ Ἑλλάς πᾶσα καὶ ἡ Ἰλλυρία καὶ τῆς Θράκης τινά· (14) τετάρτην δὲ, τὴν κατὰ τὴν Θρακίαν χερρόνησον, ἐφ' ἧς τὰ κατὰ τὸν Σητόν καὶ Ἀδυδὸν στενά, ἔχουσι δ' αὐτὴν Θρᾷκες· πέμπτην δὲ, τὴν κατὰ τὸν Κιμμερικὸν Βόσπορον καὶ τὸ στόμα τῆς Μαυρίτιδος.

(Athenæus lib. VII, c. 14.)

VIII. Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης, ἐν τετάρτῃ καὶ τριακοστῇ τῶν Ἱστοριῶν, περὶ τῆς ἐν Ἰβηρίᾳ Λυσιτανίας χώρας διαλεγόμενος, φησὶν, ὅτι βάλλανοι εἰσι κατὰ βάθος ἐν τῇ αὐτῇ θαλάττῃ πεφυτευμένοι, ὧν τὸν καρπὸν σιτουμένους τοὺς θύννους πιαίνεσθαι. (2) Διόπερ οὐκ ἂν ἀμάρτοι τις, λέγων ὅς εἶναι θαλαττίους τοὺς θύννους. Εἰσι γὰρ οἱ θύννοι ὅϊον βες ἀπὸ τῶν βαλάνων αὐξανόμενοι.

(Strabo lib. III, p. 145.)

(3) Λέγει δ' ὁ Πολύβιος, καὶ μέχρι τῆς Λατίνης (τῆς πλῆμας) ἐκπέμπειν τὴν βάλλανον ταύτην· εἰ μὴ ἀρα, φησὶ, καὶ ἡ Σαρδὼ φέροι καὶ ἡ πηλοσίχωρος ταύτη.

(Athenæus, initio libri VIII.)

(4) Τὴν κατὰ Λυσιτανίαν (χώρα δ' ἐστὶν αὕτη τῆς Ἰβηρίας, ἣν νῦν Ῥωμαῖοι Ἰσπανίαν ὀνομάζουσι) διηγούμενος εὐδαιμονίαν Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ τριακοστῇ τῶν Ἱστοριῶν, φησὶν, ὡς αὐτόθι διὰ τὴν τοῦ ἀέρος εὐκρασίαν καὶ τὰ ζῶα πολύγωνα καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἐν τῇ χώρᾳ καρποὶ οὐδέποτε

POLYBIUS. — II.

Hispanicarum ignarum esse Eratosthenem, et de ista regione interdum etiam pugnantly pronunciare : (7) qui, cum dixisset, usque ad Gades oram ejus habitari a Gallis (si modo occidua Europæ usque Gades incolunt illi), horum oblitus, in Hispaniæ circuitu describendo nusquam Gallorum fecit mentionem. (8) Sed ubi docet, longitudinem Europæ minorem esse longitudine Asiæ et Africæ simul sumtarum, ibi comparisonem non recte instituit. (9) Nam fauces, quæ ad Columnas sunt, ait esse versus occasum æquinoctialem, Tanaim autem fluere ab æstivo ortu : (10) igitur conjuncta Asiæ et Africæ longitudine minorem esse Europam eo spatio, quod inter ortum æstivum et ortum æquinoctialem interjacet, illud enim spatium semicirculi septemtrionalis ab ortu æstivo ad ortum æquinoctialem Asia occupat.

(11) At enim cum Europa pluribus procurrat promontoriis, Polybius de his rectius, quam Eratosthenes; nec tamen ipse satis recte. (12) Eratosthenes enim tria retulit : unum, quod ad Columnas pertinet, quo nititur Hispania, alterum, ad fretum Siculum, quo nititur Italia; tertium, ad Maleam, quo nituntur regiones omnes, quæ inter Adriaticum mare, et Euxinum pontum Tanaimque interjectæ sunt. (13) Polybius autem duo quidem priora eodem modo recenset : tertium autem ponit illud, quod ad Maleam et Sunium est, cui imminet Græcia omnis et Illyricum et pars Thraciæ : (14) quartum, illud quod ad Chersonesum Thracicam est, ad quam sunt fauces ad Sestum et Abydum, tenent autem Thracæ : quintum, illud quod ad Bosporum Cimmericum est et ad Maotidis ostium.

IV. De Lusitania.

VIII. Polybius Megalopolitanus libro XXXIV Historiarum, de Lusitania Hispaniæ regione agens, scribit, in profundo ad mare ibi glandiferas quercus gigni, quarum fructu thynni vescantur et pinguescant. (2) Quapropter a vero haud aberraverit, si quis thynnos esse marinos porcos dixerit, quia veluti sues glande pascuntur et augescunt.

(3) Polybius tradit, hanc glandem ab æstu maris etiam ad Latium usque deferri : nisi forte (ait) Sardinia etiam eam generat et vicina loca.

(4) Lusitaniz felicitatem (ea regio Iberiz est, quam nunc Hispaniam Romani vocant) describens Polybius libro XXXIV Historiarum, narrat, ibi ob cæli temperiem et homines fecundos esse et animantia reliqua, et fructus in ea regione

φθείρονται. (5) Ῥόδα μὲν γὰρ αὐτόθι, καὶ λευκοῖα, καὶ ἀσπάραγοι, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, οὐ πλεῖον διαλείπει μηνῶν τριῶν. (6) Τὸ δὲ θαλάττιον ὄψον, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος, καὶ κατὰ τὴν χρηστότητα, καὶ κατὰ τὸ κάλλος, μεγάλην ἔχει διαφορὰν πρὸς τὸ γινόμενον ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς θαλάττῃ. (7) Καὶ ὁ μὲν πῶν κριθῶν σίκλος (μέδιμνος) ἐστὶ δραχμῆς· ὁ δὲ τῶν πυρῶν, ἐννέα ὀβολῶν Ἀλεξανδρινῶν· τοῦ δ' ὄνου, δραχμῆς, ὁ μετρητής. (8) Καὶ ἐριφος ὁ μέτριος ὀβολοῦ, καὶ λαγῶς. Τῶν δ' ἀρνῶν τριώβολον καὶ τετρώβολον ἡ τιμή. Ἔς δὲ πίων, ἑκατὸν μναῖς ἄγων, πέντε δραχμῶν· καὶ πρόβατον δυοῖν. (9) Τάλαντον δὲ σύκων, τριῶν ὀβολῶν. Μόσχος δραχμῶν πέντε, καὶ βοῦς ζύγμιος δέκα. (10) Τὰ δὲ τῶν ἀγρίων ζώων κρέα σχεδὸν οὐδὲ καταξιοῦται τιμῆς· ἀλλ' ἐν ἐπιδόσει καὶ χάριτι τὴν ἀλλαγὴν ποιοῦνται τούτων.

(Strabo lib. III, p. 139 et 151.)

IX. Τοὺς τὴν Βαιτικὴν ἐνοικοῦντας, Τουρδετανούς τε καὶ Τουρδούλους προσαγορεύουσι· (2) οὓς οἱ μὲν τοὺς αὐτοὺς νομίζουσιν, οἱ δ' ἐτέρους· ὧν ἐστὶ καὶ Πολύδιος, συνοίκους φήσας τοῖς Τουρδετανοῖς πρὸς ἄρκτον τοὺς Τουρδούλους***. (3) Τῇ δὲ τῆς χώρας εὐδαιμονίᾳ καὶ τὸ ἥμερον καὶ τὸ πολιτικὸν συνηκολούθησε τοῖς Τουρδετανοῖς, καὶ τοῖς Κελτικοῖς δὲ διὰ τὴν γειτνίασιν, ὥς εἴρηκε Πολύδιος, καὶ τὴν συγγένειαν.

(Strabo lib. III, p. 170.)

(4) Καὶ Δικαιάρχος δὲ, καὶ Ἐρατοσθένης, καὶ Πολύδιος, καὶ οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὸν πορθμὸν ἀποφαίνουσι τὰς στήλας.

(Strabo lib. III, p. 172.)

(5) Φησὶ δὲ Πολύδιος, κρήνην ἐν τῷ Ἡρακλείῳ τῷ ἐν Γαδείρῳ εἶναι, βαθμῶν ὀλίγων κατὰβασιν ἔχουσαν εἰς τὸ ὕδωρ, πότιμον δὲ εἶναι· ἦν ταῖς παλιβοῖαις τῆς θαλάττης ἀντιπαθεῖν, κατὰ μὲν τὰς πλήμνας ἐκλείπουσαν, κατὰ δὲ τὰς ἀμπώτεις πληρουμένην. (6) Αἰτιᾶται δ', ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ βάθους εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἐκπίπτον, κατακαλυφθείσης μὲν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ κύματος κατὰ τὰς ἐπιβάσεις τῆς θαλάττης, εἴργεται τῶν τοιούτων ἐξόδων οἰκείων, ἀναστρέψαν δὲ εἰς τὸ ἐντὸς, ἐμφράττει τοὺς τῆς πηγῆς πόρους, καὶ ποιεῖ λειψυδρίαν· (7) γυμνωθείσης δὲ πάλιν, εὐθυπορῆσαν, ἐλευθεροῖ τὰς φλέβας τῆς πηγῆς, ὥστ' ἀναβλύειν εὐπόρως.

(Strabo lib. III, p. 147, seq.)

(8) Πολύδιος δὲ τῶν περὶ Καρχηδόνα Νέαν ἀργυρίων μνησθεὶς, μέγιστα μὲν εἶναι φησὶ, διέχειν δὲ τῆς πόλεως ὅσον εἴκοσι σταδίου, περιειληφότα κύκλον τετρακοσίων σταδίων· (9) ἔπου τέτταρας μυριάδας ἀνθρώπων μένειν τῶν ἐργαζομένων, ἀναφέροντας τότε τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων καθ' ἑκάστην ἡμέραν διςμυρίας

numquam interire. (5) Rosas quidem illic, et leucoia, et asparagus, et alia his similia, non amplius tribus mensibus cessare. (6) Obsonium autem marinum et copia et bonitate et pulcritudine longe superare illud quod in nostro gignitur mari. (7) Et hordei quidem siclus, id est modias, drachma emitur; tritici vero, Alexandrinis obolis novem: vini amphora, drachma. (8) Mediocris hœdus, obolo; lepus, tantidem. Agni pretium, tres vel quatuor oboli: porci plavis, centum librarum pondo, quinque drachmæ: ovis, duæ drachmæ. (9) Ficuum talentum obolis tribus constat: vitulus, quinque drachmis; bos jugatorius, decem. (10) Agrestium vero animalium carnes pretio fere nullo censei, sed gratuito dari, et auctarii vice, cum alias merces permutant.

V. De Hispania.

IX. Bæticæ incolæ, Turdetanos vocant et Turdalos. Hos quidem eundem, alii diversos populos censent: (2) in quibus est Polybius, Turdetanos Turdukorum ad septemtrionem vicinos esse tradens***. (3) Apud Turdetanos vero ex agri fertilitate mansuetudo etiam morum et civilitas est consecuta: idemque et apud Celticos obtinuit propter vicinitatem, ut ait Polybius, et propter cognationem.

(4) Dicæarchus, Eratosthenes, Polybius, plurimique Græcorum, ad fretum esse Columnas Herculeas cōmendant.

(5) Scribit Polybius, Gadibus in templo Herculis fontem esse, ad cujus aquas paucorum fit graduum descensus, potui aptas: qui ad æstus maris contraria plane ratione sit affectus, cum sub exundationem maris deficiat, et deficiente eo impleatur. (6) Causam rei confert in spiritum, qui e profundo, ut ait, in superficiem terræ exit: qua superficie sub maris affluxu aquis cooperta, spiritum quam solis suis exitibus privetur, introrsum reverti ait, obstructisque fontis meatibus aquas intercludere; (7) rursusque denudata aquis superficie, recta progredientem, venas fontis liberare obstructione, ut copiose adeo ebulliat aqua.

(8) Polybius, mentionem argenteorum metallorum faciens, quæ sunt ad Novam Carthaginem, esse ea ait maxima, ab urbe ad xx stadia dissita, circum 4000 stadia complectentia. (9) Ibi xl millia hominum in labore versari, atque in singulos dies tunc temporis xxv millia drachmarum

καὶ πεντακισχίλιας δραχμάς. (10) Τὴν δὲ κατεργασίαν τὴν μὲν ἄλλην ἐὼς μακρὰ γάρ ἐστι. Τὴν δὲ συρτὴν βῶλον τὴν ἀργυρίτιν, φησί, κόπτεσθαι, καὶ κοσκίνους εἰς ὕδωρ διαρτᾶσθαι· κόπτεσθαι δὲ πάλιν τὰς ὑποστάσεις, καὶ πάλιν διηγουμένας ἀποχομένων τῶν δδάτων κόπτεσθαι. (11) τὴν δὲ πέμπτην ὑπόστασιν, χωνευθεῖσαν ἀποχυθέντος τοῦ μολύβδου, καθαρὸν τὸ ἀργύριον ἐξάγειν.

(Strabo lib. III, p. 148.)

(12) Πολύβιος καὶ τὸν Ἄναν καὶ τὸν Βαίτιν ἐκ τῆς Κελτιβηρίας ῥεῖν φησί, διέχοντας ἀλλήλων ἑξον ἑννακσίους σταδίους.

(Strabo lib. III, p. 152.)

(13) Πολύβιος, τὰ τῶν Οὐακκαίων καὶ τῶν Κελτιβήρων ἔθνη καὶ χωρία διεξιὼν, συλλέγει ταῖς ἄλλαις πόλεσι καὶ Σεγεσάμαν καὶ Ἰντερκατίαν.

(Athenæus lib. I, cap. 14.)

(14) Τοιοῦτόν τινα ὑφίσταται τῇ κατασκευῇ καὶ λαμπρότητι Πολύβιος Ἰδρωδὸς τινας βασιλέως οἶκον. (15) Ὃν καὶ ἑξηλικέναι λέγει τὴν τῶν Φαιάκων τρυφήν, πλὴν τοῦ τοὺς κρατῆρας ἐν μέσῳ τῆς οἰκίας ἐστάναι πλήρεις οἴνου κριθίνου, ἀργυροῦς ὄντας καὶ χρυσοῦς.

(Athenæus lib. VIII, cap. 2.)

Χ. Πολύβιος, ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ τριακοστῇ τῶν Ἱστοριῶν, μετὰ τὴν Πυρρήνην, φησὶν, ἕως τοῦ Νάρβωνος ποταμοῦ πεδίον εἶναι, δι' ὃ φέρεσθαι ποταμούς· Δέβεριν καὶ Ῥόσκυνον, βρόντας παρὰ πόλεις ὁμωνύμους, κατοικοιμένας ὑπὸ Κελτῶν. (2) Ἐν οὖν τῷ πεδίῳ τούτῳ εἶναι τοὺς λεγομένους ἰχθύς δρυκτοῦς. (3) Εἶναι δὲ τὸ πεδίον λεπτόγειον, καὶ πολλὴν ἀγρωστὴν ἔχον πεφυκυῖαν· ὑπὸ δὲ ταύτῃ διαίμμου τῆς γῆς οὕσης ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς πήχεις, ἐποβρεῖν τὸ πλαζόμενον ὑπὸ τῶν ποταμῶν ὕδωρ. (4) Μεθ' οὗ ἰχθύες κατὰ τὰς παρεχούσας ὑποτρέχοντες ὑπὸ τὴν γῆν χάριν τῆς τροφῆς (φιληδοῦσι γὰρ τῇ τῆς ἀγρώστως ῥίζῃ), πεποιθήκασιν πᾶν τὸ πεδίον πλῆρες ἰχθύων ὑπογείων, οὓς ἀνορύττοντες λαμβάνουσιν.

(Strabo lib. IV, p. 183.)

(5) Περὶ δὲ τῶν τοῦ Ῥοδανοῦ στομάτων Πολύβιος ἐπιτιμᾷ Τιμαίω, φήσας, εἶναι μὴ πεντάστομον, ἀλλὰ δίστομον.

(Strabo lib. IV, p. 190.)

(6) Ὁ Λεῖγερ μεταξὺ Πικτόνων καὶ Ναμνήτων ἐκβάλλει. Πρότερον δὲ Κορβιλῶν ἐπύρην ἐμπορεῖον ἐπὶ τούτῳ τῷ ποταμῷ, περὶ ᾗς εἴρηκε Πολύβιος, μνησθεὶς τῶν ὑπὸ Πυθέου μυθολογηθέντων. (7) ὅτι Μασ-

in ærarium populi Romani inferre. (10) Jam totam rationem conficiendi argenti, quia longum est, omitto narrare. Glebam autem, quæ annibus devehitur, argentariam contundi, ait, et cribris in aqua suspendi : tum rursus, quæ subsederunt, contundi ac percolari : aliquoties id repeti : (11) quod quinto subsedit, id liquari ; atque ita, plumbo defuso, purum argentum produci.

(12) Polybius et Anam et Bætium e Celtiberia profluere ait, distantes invicem ad dcccc stadia.

(13) Polybius, Vaccæorum et Celtiberorum populos ac loca recensens, inter alias urbes Segesamam refert et Intercatiam.

De regulo quodam Hispano.

(14) Tales ædes, structura et ornamentis splendentes, Polybius depingit regis cujusdam Hispani, quem æmulatum fuisse Phæacum etiam luxum affirmat ; (15) nisi quod in media domo vino hordeaceo plena stabant pocula aurea atque argentea.

VI. De Gallia.

X. Polybius Libro XXXIV Historiarum scribit, a Pyrenæis montibus ad Narbonem usque campos esse, per quos Iliberis et Ruscino fluvii juxta oppida ejusdem nominis a Gallis habitatas decurrunt. In illis igitur campis fossiles quos vocant pisces reperiri. (2) Eorum nempe locorum tenue esse solum, ac subnascente multo gramine herbosum. (3) Sub eo vero quum ad duos tresve cubitos arenosa sit terra, subius diffundi et penetrare aquam, quæ ex fluviiis infra terram vagatur. (4) Cum illa aqua, ubi diffunditur, simul sub terram penetrant pisces, pabuli causa ; amant enim radices graminis : atque ita universus campus piscium subterraneorum plenus est, quos effodiunt homines capiuntque.

Timæi error.

(5) De Rhodani ostiis Timæum reprehendit Polybius, dicens, non quinque esse, sed duo.

(6) Ligeris amnis inter Pictones et Namnetes effluit. Fuit autem olim super Ligerim Corbilo emporium : cujus Polybius, ubi Pythæe commenta refert, mentionem facit, dicens : (7) nec Massiliensium quemquam ex iis, qui Scipi-

σαλιωτῶν μὲν, τῶν συμμιζάντων Σκιπίωνι, οὐδεὶς εἶχε λέγειν οὐδὲν μνήμης ἔχον, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ Σκιπίωνος, ὑπὲρ τῆς Βρεττανικῆς, οὐδὲ τῶν ἐκ Ναρβῶνος, οὐδὲ τῶν ἐκ Κορβιλῶνος, ἀλπερ ἦσαν ἀρισταὶ πόλεις τῶν ταύτη· Πυθέας δ' ἐθάβρησε ψεύσασθαι τσαυτα.

(Idem ib. p. 207 sq.)

(8) Πολύβιος καὶ ἰδιόμορφον ζῶον γεννᾶσθαι φησιν ἐν ταῖς Ἀλπεσιν, ἐλαφοειδὲς τὸ σχῆμα, πλὴν αὐχένος καὶ τριγώματος, ταῦτα δὲ ἰοικνέαι κάπρη· (9) ὑπὸ δὲ τῇ γενεῇ πυρρῆνα ἴσχειν ὅσον σπιθαμιαῖον, ἀκρόκομον, πωλικῆς κέρκου τὸ πάχος.

(Strabo ibid. p. 208 seq.)

(10) Ἔτι, φησὶ Πολύβιος, ἐφ' αὐτοῦ κατ' Ἀκυλῆϊαν μάδιστα, ἐν τοῖς Ταυρίσχοις τοῖς Νορικῶσι, εὐρεθῆναι χρυσεῖον οὕτω εὐφύε, ὥστ' ἐπὶ δύο πόδας ἀποσύραντι τὴν ἐπιπολῆς γῆν, εὐθὺς ὄρυκτον εὐρίσκεισθαι χρυσόν. (11) Τὸ δ' ὄρυγμα μὴ πλείονων ὑπάρχειν ἢ πεντεκαίδεκα ποδῶν. (12) Εἶναι δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ μὲν αὐτόθεν καθαρόν, κυάμου μέγεθος ἢ θέρμου, τοῦ ὀγδόου μόνον ἀφειψηθέντος· τὸν δὲ, δεῖσθαι μὲν χωνείας πλείονος, σφόδρα δὲ λυσιτελοῦς. (13) Συνεργασαμένων δὲ τοῖς βαρβάροις τῶν Ἰταλιωτῶν, ἐν διμήνῳ παραχρῆμα τὸ χρυσόν εὐωνότερον γενέσθαι τῷ τρίτῳ μέρει καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν. (14) Αἰσθανομένους δὲ τοὺς Ταυρίσχοις, μονοπωλεῖν, ἐκβάλλοντας τοὺς συνεργαζομένους.

(Strabo lib. IV, p. 208.)

(15) Ὁ δ' αὐτὸς ἀνὴρ περὶ τοῦ μεγέθους τῶν Ἀλπεων καὶ τοῦ ὕψους λέγων, παραβάλλει τὰ ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ὄρη τὰ μέγιστα, τὸ Ταύγετον, τὸ Λύκαιον, Πάρνασσον, Ὀλυμπον, Πήλιον, Ὅσσαν· ἐν δὲ Θράκη Αἶμον, Ῥοδόπην, Δούνακα. (16) Καὶ φησιν, ὅτι τούτων μὲν ἕκαστον μικροῦ δεῖν αὐθημερὸν εὐζώνους ἀναβῆναι δυνατόν, αὐθημερὸν δὲ καὶ περιελθεῖν. (17) τὰς δ' Ἀλπεὶς οὐδ' ἂν πεμπτὰς ἀναβαίη τις· τὸ δὲ μῆκος ἐστὶ δισχιλίων καὶ διακοσίων σταδίων, τὸ παρῆκον παρὰ τὰ πεδιά. (18) Τέτταρας δ' ὑπερβάσεις ὀνομάζει μόνον· διὰ Λιγύων μὲν, τὴν ἔγγιστα τῷ Τυβέρνικῳ πελάγει· εἴτα τὴν διὰ Γαυρίων, ἣν Ἀνίβας διῆλθεν· εἴτα τὴν διὰ Σαλασσῶν· τετάρτην δὲ, τὴν διὰ Ραιτῶν· ἀπάσας χρημῶδεις. (19) Αἶμας δὲ εἶναι φησιν ἐν τοῖς ὄρεσι πλείους μὲν, τρεῖς δὲ μεγάλας· ὧν ἡ μὲν Βήνακος ἔχει μῆκος πεντακοσίων σταδίων, πλάτος δὲ ἑκατὸν πεντήκοντα, ἐκεῖ δὲ ποταμὸς Μήγκιος· (20) ἡ δ' ἐξῆς Οὐερβανὸς, τετρακοσίων, πλάτος δὲ τριακοντα στενωτέρα τῆς πρότερον, ἐξίσι δὲ ποταμὸν τὸν Τίκινον· (21) τρίτη δὲ, Λάριος, μῆκος ἐγγὺς τριακοσίων σταδίων, πλάτος δὲ τριακοντα, ποταμὸν δὲ ἐξίσι μέγαν Ἀδουαν· πάντες δ' εἰς τὸν Πάδον συρρέουσι.

onem convenerunt, quidquam habuisse quod dicerent memoratu dignum, interrogati a Scipione, de Britannia, nec Narbonensium, nec Corbilonensium; cum hæ tres urbes Galliarum omnium essent nobilissimæ. Atqui Pytheas tot atque tanta de illa nugari est ausus.

De alce

(8) Polybius tradit, animal etiam peculiare in Alpibus nasci, cervi specie, excepto collo et pilis, quibus aprum imitatur: (9) illud infra mentum veluti nucleum enatum habere, spithamæ fere longitudine, in imo crinitum, crassitie caudæ pulli equini.

(10) Polybius auctor est sua ætate apud Aquileiam maxime, in Tauriscis Noricis, aurifodinam ita divitem fuisse reperi- tam, ut exhausta ad duorum pedum altitudinem terra, statim occurreret aurum fossile; (11) fossam autem xv pedes non excessisse. (12) Et aurum quidem aliud statim purum exstitisse, fabæ aut lupini magnitudine, octava tantum parte decocta: aliud autem diligentiore quidem fusione indiguisset, sed ea admodum utili. (13) Itaque quum Itali operam sociassent cum barbaris, post duos statim menses auri pretium per universam Italiam tertia parte esse imminutum. (14) Quod ubi senserunt Taurisci, eiectiones eos operæ sociis solos auri commercium sibi vindicasse.

(15) Idem Polybius, de Alpium magnitudine et altitudine verba faciens, maximos Græciæ montes cum illis contendit, ut Taygetum, Lyceum, Parnassum, Olympum, Pelium, Ossam, tum Thraciæ montes, Æmum, Rhodopen, Duna- cem. (16) Atque, horum unumquemque unius propemodum diei spatio expeditum viatorem conscendere posse, eodemque temporis spatio circumire. (17) At Alpes ne intra quintum quidem diem facile aliquis conscenderit: longitu- dinem autem, juxta campestria porrectam, esse stadiorum bis mille ducentorum. (18) Quatuor vero tantummodo transitus earum nominat: primum, per Ligures, proxime Etruscum mare, alterum, per Taurinos, quo usus est Han- nibal, tertium, per Salassos; quartum per Rhætos: (19) quos omnes ait præcípites ac præruptos. Lacus in Alpibus ait esse complures, tres autem majores: quorum Benacus in longum n stadia occupet, in latum ex: quo ex lacu Min- cius amnis effluit. (20) Post istum Verbanus lacus ex stadia in longitudinem patet, xxx stadiis angustior priore: is amnem emittit Ticinum. (21) Tertius lacus est Larius, lon- gus fere ccc, latus xxx stadia: is Aduam magnum flumen emittit. Omnes autem isti fluvii in Padum conflunt.

(Athenæus lib. I, cap. 24.)

XI. Πολύβιος διάφορον ὄνον ἐν Καπῇ φησὶ γίνεσθαι, τὸν ἀναδενδρίτην καλούμενον, ὃ μὴ δένα συγχρίνεσθαι.

(Strabo lib. V, pag. 211.)

(3) Φησὶ Πολύβιος, πεζῇ μὲν εἶναι τὴν παραλίαν τὴν ἀπὸ Ἰαπυγίας μέχρι πορθμοῦ καὶ τρισχιλίων σταδίων κλύεσθαι δὲ αὐτὴν τῷ Σικελικῷ πελάγει· πλείοντι δὲ καὶ πεντακοσίων δέουσιν.

(Strabo lib. V, p. 222.)

(3) Τῆς Τυρρήνιας μήκος τὸ μέγιστον εἶναι φασὶ τὴν παραλίαν ἀπὸ Λούνης μέχρι Ὠστείων, δισχιλίων που καὶ πεντακοσίων σταδίων. * * * Πολύβιος δ' οὐκ εἶναι τοὺς πάντας, αὐλ' λέγει.

(4) Αἰθάλη, νῆσος Τυρσηνῶν. * * Πολύβιος δ' ἐν τριακοστῇ τετάρτῃ λέγει, Αἰθαλείαν τὴν Αἴμνον καλεῖσθαι.

(Strab. lib. V, p. 242.)

(5) Κρατῆρα καλοῦσι τὸν κόλπον, τὸν ἀπὸ τοῦ Μισσηνοῦ μέχρι τοῦ Ἀθηναίου, δυοῖν ἀκρωτηρίων, κολούμενον. Ὑπὲρ δὲ τούτων τῶν ἡσίων Καμπανία πᾶσα ἔδρυται, πεδίον εὐδαιμονέστατον τῶν ἀπάντων. * * (6) Ἀντίοχος μὲν οὖν φησὶ τὴν χώραν ταύτην Ὀπικοὺς οἰκῆσαι, τούτους δὲ καὶ Αὔσονας καλεῖσθαι. (7) Πολύβιος δ' ἐμφαίνει, δύο ἔθνη νομίζων ταῦτα· Ὀπικοὺς γάρ φησὶ καὶ Αὔσονας οἰκεῖν τὴν χώραν ταύτην περὶ τὸν Κρατῆρα.

(Strabo lib. VI, p. 285.)

(8) Πολύβιος ἀπὸ τῆς Ἰαπυγίας μεμυλιασθαι φησὶ, καὶ εἶναι μιλία φῆβ' εἰς Σίλαν πόλιν· ἐντεῦθεν δ' εἰς Ἀκυληίαν ῥοή.

(Strabo lib. VI, p. 261.)

(9) Μετὰ δὲ ταῦτα τὸ Λακίνιον, Ἥρας ἱερὸν, πλούσιόν ποτε ὑπάρξαν, καὶ πολλῶν ἀναθημάτων μεστόν. (10) Τὰ διάγραμμα δ' οὐκ εὐκρινῶς λέγεται· πλὴν ὥς γε ἐπὶ τὸ πολλὸν σταδίους ἀπὸ πορθμοῦ μέχρι Λακινίου Πολύβιος ἀποδίδωσι δισχιλίους καὶ τ'. (11) Ἐντεῦθεν δὲ καὶ διάγραμμα εἰς ἀκρὰν Ἰαπυγίαν ψ'.

(Strabo lib. VI, p. 276.)

(12) Πολύβιος τῶν τριῶν κρατήρων (τῆς Ἰέρας Ἠφαίστου) τὸν μὲν κατεβρύχκεναι φησὶν ἐκ μέρους,

VII. De Italia.

II. Polybius, excellens vinum Capuæ nasci scribit, quod arbustum vocant, quocum nullum sit conferendum.

(2) Polybius scribit, pedestre iter ab Apulia ad fretum per oram, quæ mari Siculo adluitur, stadiorum esse ad ter mille; navigationem vero non quidem implere stadia.

(3) Etruriæ longitudo maxima traditur per litus a Luna usque ad Ostia, stadiorum fere quingentorum super bis mille; * * * Polybius vero, summam totam, ait, non implere mcdxxx stadia.

(4) Æthale, insula Tyrrhenorum. * * Polybius vero libro XXXIV ait, Lemnum Æthaleam nominari.

(5) Craterem vocant sinum, duobus promontoriis, Miseno et Minervæ, inclusum. Supra illas vero oras sita est universa Campania, omnium planitierum felicissima. * * (6) Antiochus igitur ab Opicis habitata fuisse ait illam regionem, eosdemque et Ausonas appellari. (7) At Polybius significat, pro duabus diversis gentibus se illos habere: ait enim, Opicos et Ausones habitare illam regionem, quæ circa Craterem est.

(8) Polybius auctor est, ab Apulia dimensa esse milliaria, esseque ad Silam [Spinam?] usque urbem milliaria dxxii, atque inde Aquileiam cxxviii.

(9) Inde Lacinium, Junonis templum, dives quondam, multisque refertum donariis. (10) Trajectuum vero intervalla non distincte traduntur; nisi quod Polybius a freto usque ad Lacinium prodit esse fere stadia bis mille trecenta, (11) atque inde trajectum ad Iapygium promontorium, septingenta.

(12) Polybius ex tribus Crateribus (qui sunt in Hiera vel Vulcani insula) unum aliqua sui parte collapseum esse ait,

τοὺς δὲ συμμένειν· (13) τὸν δὲ μέγιστον τὸ χεῖλος ἔχειν περιφερές, ὃν πέντε σταδίων, κατ' ὀλίγον δὲ συναγέσθαι εἰς ν' ποδῶν διάμετρον· (14) καθ' οὗ βάθος εἶναι τὸ μέχρι θαλάττης σταδιαῖον, ὥστε καθορᾶν ταῖς νημεῖαις. * * (15) Ἐάν μὲν οὖν νότος μέλλῃ πνεῖν, ἀχλὺν διμυγλώδη καταχεῖσθαι κύκλῳ φησὶ τῆς νηίδος, ὥστε μήτε τὴν Σικελίαν ἀπωθεν φαίνεσθαι. (16) Ὅταν δὲ βορέας, φλόγας καθαρὰς ἀπὸ τοῦ λεχθέντος κρατῆρος εἰς ὕψος ἐξαίρεσθαι καὶ βρόμους ἐκπέμπεσθαι μερίζουσ. Τὸν δὲ ζέφυρον μέσην τινὰ ἔχειν τάξιν. (17) Τοὺς δ' ἄλλους κρατῆρας, ὁμοειδεῖς μὲν εἶναι, τῇ δὲ βίᾳ λείπεσθαι τῶν ἀναφυσήματων. (18) Ἐκ τε δὴ τῆς διαφορᾶς τῶν βρόμων, καὶ ἐκ τοῦ πόθεν ἀρχεταὶ τὰ ἀναφυσήματα καὶ αἱ φλόγες καὶ αἱ λιγνύες, προσημαινέσθαι καὶ τὸν εἰς ἡμέραν τρίτην πάλιν μέλλοντα ἀνεμον πνεῖν. (19) Τῆς γοῦν ἐν Αἰπάραις γενομένης ἀπνοίας, προειπεῖν τινὰς τὸν σεισμόν, καὶ μὴ διαφεύσασθαι. (20) Ἀφ' οὗ δὴ τὸ μυθωδέστατον δοκοῦν εἰρησθαι τῷ ποιητῇ, οὐ μάτην φαίνεσθαι λεχθὲν, ἀλλ' αἰνιζαμένου τὴν ἀλήθειαν, ὅταν φῇ ταμίαν τῶν ἀνέμων τὸν Αἶολον.

(Strabo lib. VII, p. 313.)

XII. Πρὸς τῷ Πόντῳ τὸ Αἰμόν ἐστιν ὄρος, μέγιστον τῶν ταύτῃ καὶ ὑψηλότατον, μέσην πως διαιροῦν τὴν Θράκην· (1) ἀφ' οὗ φησὶ Πολύβιος ἀμφοτέρως καθορᾶσθαι τὰς θαλάττας, οὐκ ἀληθῆ λέγων· καὶ γὰρ τὸ διάστημα μέγα τὸ πρὸς Ἀδρίαν, καὶ τὰ ἐπισκοτοῦντα πολλά.

(Strabo lib. VII, p. 322.)

(3) Ἐκ δὲ τῆς Ἀπολλωνίας εἰς Μακεδονίαν ἡ Ἑγνατία ἐστὶν ὁδὸς πρὸς ἔω, βεβηματισμένη κατὰ μίλιον, καὶ κατεστηλωμένη μέχρι Κυψέλου καὶ Ἐβρου ποταμοῦ. Μιλίων δ' ἐστὶ πεντακοσίων τριάκοντα πέντε. (4) Λογιζομένων δὲ, ὡς μὲν οἱ πολλοὶ, τὸ μίλιον ὀκταστάδιον, τετρακισχίλιοι ἂν εἴεν στάδιοι, καὶ ἐπ' αὐτοῖς διακόσιοι ὀγδοήκοντα· (5) ὡς δὲ Πολύβιος, προστιθεὶς τῷ ὀκτασταδίῳ διπλεθρον, ὅ ἐστι τρίτον σταδίου, προσθετόν ἄλλους σταδίους ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ὀκτώ, τὸ τρίτον τοῦ τῶν μιλίων ἀριθμοῦ. (6) Συμβαίνει δ' ἀπὸ ἴσου διαστήματος συμπέπτειν εἰς τὴν αὐτὴν ὁδὸν τοὺς τ' ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας ὁρμηθέντας καὶ τοὺς ἐξ Ἐπιδάμνου. (7) Ἡ μὲν οὖν πᾶσα Ἑγνατία καλεῖται· ἡ δὲ πρώτη ἐπὶ Κανδαυίας λέγεται, ὄρους Ἰλλυρικοῦ, διὰ Λυχνιδίου πόλεως, καὶ Πυλῶνος, τόπου ὀρίζοντος ἐν τῇ ὁδῷ τῇ τε Ἰλλυρίᾳ καὶ τὴν Μακεδονίαν· (8) ἐκεῖθεν δ' ἐστὶ παρὰ Βαρνοῦντα, διὰ Ἡρακλείας, καὶ Λυγκηστῶν, καὶ Ἑορδῶν, εἰς Ἑδεσαν καὶ Πέλλαν μέχρι Θεσσαλονικίας. (9) Μίλια δ' ἐστὶ, φησὶ Πολύβιος, ταῦτα διακόσια ἐξήκοντα ἑπτὰ· κ. τ. λ.

reliquos duo superesse : (13) ac maximi quidem orificium rotundum esse, ambitu fere quinque stadiorum; paulatim vero in arctum coire, ut diameter sit quinquaginta pedum. (14) Profunditatem crateris usque ad mare, quod in imo est, mensuram stadii æquare, ita ut sereno aere, nec ventis turbido, conspici mare in fundo possit. * * (15) Idem refert, austro spiraturo nebulam caliginosam circa insulam circumfundi, ut ne Sicilia quidem eminens cernatur : (16) sub aquilonis vero statum, puras flammæ e prædicto cratere in altum attolli, majoresque edi fremitus : Zephyrum, medium quoddam tenere. (17) Reliquos autem crateres ejusdem quidem esse formæ, sed non tanta vi exsufflationis præditos. (18) Ceterum ex ipso fremituum discrimine, et ex initio efflationum flammarumque aut fuliginum, ante significari, quis tertio post die spiraturus sit ventus. (19) Certe quidem et in Liparis, cum tranquillius aer est, nec ventus ullus spirat, terræ motum nonnullos ait prædicere, neque eos falli. (20) Eaque de causa id, quod maxime fabulose videtur a Poeta dictum, apparere, non frustra pronunciatum esse; sed ænigmatice significatam ab eo veritatem, cum Æolium ventorum primum appellet.

VIII. De Thracia, Macedonia et Græcia.

XII. Ad Pontum pertingit Æmus mons, maximus eorum, qui in istis sunt partibus, et altissimus, mediam fere dividens Thraciam. (2) Ex hoc monte Polybius utrumque mare ait cerni; falso: nam et magnum est ad Adriam usque intervallum, et multa quæ visum impediunt.

(3) Ab Apollonia in Macedoniam Ignatia est via orientem versus, distincta per milliaria, ad singula posito lapide, usque ad Cypselum et Ebrum fluvium, et continet millipassuum DXXXV. (4) Quod si pro mille passibus (ut receptum est apud plerosque) vin stadia supputes, stadia habebis CCLXXX supra quater mille. (5) Sin Polybium sequere, qui octo stadiis, duo jugera addit, id est trientem stadii, addenda sunt adhuc CLXXXVIII stadia, triens numeri milliarii. (6) Post idem autem itineris spatium in eandem viam incidunt et qui ab Apollonia et qui ab Epidamno profisciscuntur. (7) Tota igitur via ista Ignatia vocatur. Prima autem ejus pars per Candaviam dicitur, Illyrici montem; ductaque est per Lychnidium oppidum, et per Pylonem, qui locus in via distinguit Illyricum a Macedonia. (8) Inde juxta Barnuntem per Heracleam, Lyncestas, Eordos, ad Edessam et Pellam pergitur, usque ad Thessalonicam. (9) Sunt autem hæc, ut Polybius ait, CCLXXVII milliaria, etc.

(Strabo lib. VIII, p. 335.)

(10) Ἡ τῆς Πελοποννήσου περίμετρος, μὴ κατακολπίζοντι, τετρακισχιλίων σταδίων, ὡς Πολύβιος.

(Strabo lib. VIII, p. 389.)

(11) Πολύβιος δ' εἰρηκότος τὸ ἀπὸ Μαλεῶν ἐπὶ τὰς ἀρχαίους μέχρι τοῦ Ἰστροῦ διάστημα περὶ μυρίους σταδίων, εὐθύνει τοῦτο Ἀρτεμίδωρος οὐκ ἀτόπως· κατ' ἐκείνον γὰρ συμβαίνει εἶναι ἑξακισχιλίων πεντακοσίων. (12) Αἰτίον δὲ τούτου, τὸ μὴ τὴν σύντομον καταμετρεῖν, ἀλλὰ τὴν τυχοῦσαν, ἣν ἐπορεύθη τῶν στρατηγῶν τις.

(Strabo lib. XIV, p. 663 seq.)

XIII. Τὰ δ' ἀπ' εὐθείας τούτοις μέχρι τῆς Ἰνδικῆς, τὰ αὐτὰ κεῖται καὶ παρὰ τῷ Ἀρτεμίδωρῳ, ἅπερ καὶ παρὰ τῷ Ἐρατοσθένει. (2) Λέγει δὲ καὶ Πολύβιος, περὶ τῶν ἐκεῖ μάλιστα δεῖν πιστεῦναι ἐκείνῳ. (3) Ἀρχεται δὲ ἀπὸ Σαμοσάτων τῆς Κομμαγενῆς, ἣ πρὸς τῇ διαβάσει καὶ τῷ Ζεύγματι κεῖται. (4) Εἰς δὲ Σαμοσάτα ἀπὸ τῶν ὄρων τῆς Καππαδοκίας τῶν περὶ Τόμισαν ὑπερβάντι τὸν Ταῦρον, σταδίους εἰρήχη τετρακοσίους καὶ πεντήκοντα.

(Strabo lib. XVII, p. 797 sq.)

XIV. Ὁ γοῦν Πολύβιος, γεγονὼς ἐν τῇ πόλει (Ἀλεξανδρείᾳ), βδελύσσεται τὴν τότε κατάστασιν. (2) Καὶ φησὶ, τρία γένη τὴν πόλιν οἰκεῖν· τὸ τε Αἰγύπτιον καὶ ἐπιχώριον φύλον, δεῦ, καὶ πολιτικόν· (3) καὶ τὸ μειθοφορικόν, πολλὸν, καὶ ἀνάγων· ἐξ ἔθνους γὰρ παλαιοῦ ξένους ἔτρεφον τοὺς τὰ ὅπλα ἔχοντας, ἀρχεῖν μᾶλλον, ἢ ἀρχεσθαι δεδιδαγμένους διὰ τὴν τῶν βασιλέων οὐδένειαν. (4) Τρίτον δ' ἦν γένος τὸ τῶν Ἀλεξανδρέων, οὐδ' αὐτὸ εὐκρινῶς πολιτικόν, διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας, κρείττον δ' ἐκείνων ὅμως· (5) καὶ γὰρ, εἰ μιγάδες, Ἕλληνες ὅμως ἀνέκαθεν ἦσαν, καὶ ἐμέμνητο τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων ἔθνους· (6) ἡφανισμένου δὲ καὶ τούτου τοῦ πλήθους, μάλιστα ὑπὸ τοῦ Εὐεργέτου τοῦ Φύσκωνος, καθ' ὃν ἦκεν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ὁ Πολύβιος. (7) Καταστασιαζόμενος γὰρ ὁ Φύσκων, πλεοναχίς τοῖς στρατιώταις ἠφείε τὰ πλήθη, καὶ διέφθειρε. (8) Τοιούτων δὲ, φησὶν, ὄντων τῶν ἐν τῇ πόλει, λοιπὸν ἦν τῷ ὄντι τὸ τοῦ ποιητοῦ,

Αἰγυπτίῳ δ' εἶναι δολιχὴν ὁδὸν ἀργαλέην τε.

(Ὀδυσσ. Δ', 481.)

(10) Peloponnesi circuitus, siquidem sinus non intrat, quater mille stadiorum est, auctore Polybio.

(11) Polybium, a Maleis versus septemtrionem ad Istrum usque intervallum circiter decem millium stadiorum numerantem, non inepte corrigit et Artemidorus, qui id spatium definit sex mille quingentis stadiis. (12) Causam errori praebuit, quod non brevissimum interstitium Polybius est dimensus, sed qualiscumque itineris a copiarum duce aliquo facti inter vallum annotavit.

IX. De Asia.

XIII. Quae hinc (ab Euphrate amne, et a Tomisa, Sophonae oppido) ad rectam sunt lineam usque ad Indiam, eodem modo Artemidorus et Eratosthenes tradunt. (2) Dicit autem Polybius, de illis regionibus Eratostheni maxime fidem esse habendam. (3) Incipit autem a Samosatis Commagenae, urbe ad transitum et ad Zeugma sita. (4) Ad Samosata autem a montibus Cappadociae, qui superato Tauro sunt ad Tomisam, stadia ait esse quadringenta et quinquaginta.

X. De Alexandria Aegypti.

XIV. Polybius quidem, cum in illa urbe (Alexandriae) fuisset, statum eum, qui tunc fuit, detestatur. (2) Narrat autem, tria hominum genera urbem habitare: Aegyptiacam et indigenam nationem, acrem, et civilem: (3) tum mercenariorum militum genus, numerosum, ac refractarium: nam ex antiquo more peregrinos milites alebant, qui impetare potius, quam servire didicerant, propter regum villitatem. (4) Tertium genus erat, Alexandrinorum, nec id valde civile, propter easdem causas; melius tamen, quam illi. (5) Nam, quamquam mixta convenarum turba, tamen origine Graeci erant, et communis Graecorum moris non omnino erant immemores. (6) Sed horum quoque magna pars interiit, sub Evergete Physcone maxime; quo regnante Polybius Alexandriam venit. (7) Physcon enim, cum seditionibus divexaretur, saepenumero plebem militibus objecit et interfecit. (8) Hoc urbis statu, ait Polybius, restabat revera id quod poeta dixit,

Longum iter exantlatur in Aegyptum atque molestum.

(Odys. IV, 481.)

FRAGMENTA LATINA.

(Plin. H. N. IV, xxiii, 37.)

Polybius latitudinem Europae, ab Italia ad Oceanum, scripsit undecies centena et quinquaginta millia esse... Per Lugdunum ad Portum Morinorum Britannicum videtur mensuram agere Polybius.

(Plin. VI, xxxiii, 38.)

Polybius a Gaditano freto longitudinem, directo cursu,

ad os Maëotis, tricies et quater centena xxxvii mill. p passus prodidit. Ab eodem initio ad orientem recto cursu Siciliam duodecies centena lx mill. p passus; Cretam cccclxxv m. passuum; Rhodum cxxxxiii mill. p passus; Chelidonias tantundem; Cyprum cccxxii millia passuum: inde Syriae Seleuciam Pieriam cxv millia quingentos passus. Quae computatio efficit vicies quater centena xl mill. passuum.

In ipso capite Bæticæ ab ostio freti passuum xxv mill. Gadis; longa (ut Polybius scribit) xii millia, lata iii millia passuum; abest a continente proxima parte minus pedes occ, reliqua plus septem millia passuum.

(Plin. III, v, 10.)

Ultra Scilliam ad Salentinos Ansonium mare Polybius appellat.

(Plin. IV, xii, 24.)

Inter duos Bosphoros, Thracium et Cimmerium, directo cursu, ut auctor est Polybius, v mill. pass. intersunt.

(Plin. V, vi, 6.)

Polybius et Eratosthenes, diligentissimi existimati, ab Oceano ad Carthaginem magnam undecies centena mill. passuum: ab ea (ad) Canopium Nili proximum ostium quindecies centena et viginti octo millia passuum fecerunt.

(Plin. V, i, 1.)

Scipione Æmiliano res in Africa gerente, Polybius, annuum conditor, ab eo accepta classe, scrutandi illius orbis gratia circumvectus, prodidit, a monte eo (Atlante) ad occasum versus, saltus plenos feris, quas generat Africa: ad flumen Anatin cccclxxxv mill. passuum: ab eo Lixum ccv mill. passuum; a Gaditano freto cxii m. pass. abesse. Inde sinum, qui vocetur Saguti: oppidum in promontorio Mulelacha: flumina, Subur et Salam: portum Rutubis, a Lixo ccxii m. passuum. Inde promontorium Solis: Gætulos Autololes: flumen Cosenum: gentes, Scelatitos, et Masatos: flumen Masatat: flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde sinum ccxvi m. pass. includi montis Barce promontorio, excurrente in occasum, quod appellat Surrentium. Postea flumen Palsum; ultra quod Æthiopas Per-

orsos; quorum a tergo Pharusios. Iis jungi mediterraneos Gætulos Daras. At in ora Æthiopas Daratitas; flumen Bambotum, crocodilis et hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos, usque ad eum, quem Theon ochema dicemus. Inde ad promontorium Hesperium navigatione dierum ac noctium decem, in medio eo spatium Atlantem locavit, a ceteris omnibus in extremis Mauritaniz proditum.

(Plin. V, iv, 4.)

Ad proximam (duarum Syrtium), quæ Minor est, a Carthagine occ. m. passuum Polybius tradit: ipsam centum m. passuum aditu, ccc. m. ambitu.

(Plinius VI, xxxi, 36.)

Polybius in extrema Mauritania, contra montem Atlantem, a terra stadia octo abesse prodidit Cernen.

(Plin. VIII, x, 10.)

Magnitudo dentium (*de Elephantis loquitur*) videtur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africae, qua confinis Æthiopiæ est, postium vicem in domiciliis præbere, sepesque in iis et pecorum stabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri, Polybius tradidit, auctore Gullusa regulo.

(Plin. VIII, xvi, 18.)

Polybius, Æmiliani comes, in senecta hominem appeti a leonibus refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant. Tunc obsidere Africae urbes: eaque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia ceteri metu poenæ similis absterrentur ab eadem noxa.

(Plin. XXXI, x, 47.)

Polybius auctor est, penicillos, super agrum suspensos, quietiores facere noctes.

ΤΗΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗΣ ΠΕΜΠΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI TRICESIMI QUINTI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

I. — BELLUM CELTIBERICUM.

(Apud Suidam in Πύρινος πόλεμος.)

I. Πύρινος πόλεμος ὁ Ῥωμαίων πρὸς Κελτίβηρας συσταθείς. Θαυμαστὴν γὰρ ἔσχε τὴν ιδιότητα, τὴν τε συνέχειαν τῶν ἀγώνων. (2) Τοὺς γὰρ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πολέμους, καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν, ὥς ἐπίπαν μία μάχη κρίνει, σπανίως δὲ δευτέρα, καὶ τὰς μάχας αὐτὰς εἰς καιρὸς, ὁ κατὰ τὴν πρώτην ἐξοδὸν καὶ σύμπτωσιν τῆς δυνάμεως. (3) Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν πόλεμον τάναντία συνέβαινε τοῖς προειρημένοις. (4) Τοὺς μὲν γὰρ κινδύνους, ὥς ἐπίπαν, ἢ νύξ διέλυε, τῶν ἀνδρῶν οὐτ' εἴκειν τῇ ψυχῇ, οὔτε παρακαθίναί τοις σώμασι βουλομένων διὰ τὸν κόπον, ἀλλ' ἐξ ὑποστροφῆς καὶ μεταμελείας αὐδὸς ἄλλας ἀρχὰς ποιοιμένων. (5) Τὸν γε μὴν θλον πόλεμον καὶ τὴν συνέχειαν τῶν ἐκ παρατάξεως διακρίσεων ὁ χειμὼν ἐπιπόνως διεῖργε. (6) Καθόλου γὰρ, εἴ τις διανοηθεῖ πύρινον πόλεμον, οὐκ ἂν ἕτερον ἢ τοῦτον νοήσειε.

(Legatio CXLI.)

II. Ἐπειδὴ οἱ Κελτίβηρες, ἀνοχὰς ποιησάμενοι πρὸς Μάρκον Κλαύδιον, τὸν στρατηγὸν τῶν Ῥωμαίων, ἐξάπισταιλαν τὰς πρεσβείας εἰς τὴν Ῥώμην· οὗτοι μὲν τὴν ἡσυχίαν ἤγον, καταδοκοῦντες τὴν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου. (2) Μάρκος δὲ, στρατεύσας εἰς τοὺς Λυσιτανούς, καὶ τὴν Νερκόβριχα πόλιν κατὰ κράτος ἑλὼν, ἐν Κορδυβᾷ τὴν παραχειμασίαν ἵποιοίτο. (3) Τῶν δὲ πρεσβέων εἰς τὴν Ῥώμην παραγενομένων, τοὺς μὲν παρὰ τῶν Βελλῶν καὶ Τίττιων, δοσι τὰ Ῥωμαίων ἠροῦντο, παρεδέξαντο πάντας εἰς τὴν πόλιν. (4) τοὺς δὲ παρὰ τῶν Ἀραυακῶν πέραν τοῦ Τιθέρεως ἐκέλευσαν κατασκηνοῦν, διὰ τὸ πολεμίους ὑπάρχειν, ἕως βουλεύσωνται περὶ τῶν θλων. (5) Γενομένου δὲ καιροῦ πρὸς ἐντευξιν, κατὰ πόλιν ὁ στρατηγὸς εἰσήγε πρότερον τοὺς συμμάχους. (6) Οἱ δὲ, καίπερ ὄντες βάρβαροι, διετίθεντο λόγους, καὶ πάσας ἐξευκρινεῖν ἐπειρῶντο τὰς διαφοράς. (7) ὑποδεικνύντες, ὥς, εἰ μὴ συστήσονται καὶ τεύξονται τῆς ἀρμοζούσης κολάσεως οἱ πεπολεμηκότες, παραιτίκα μὲν, ἐπανεληθόντων τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων ἐκ τῆς Ἰβηρίας, ἐκ χειρὸς προσεπιθήσουσι τὴν δίκην αὐτοῖς, ὥς προδοταίς γεγονόσι. (8) ταχὺ δὲ πάλιν αὐτοὶ κινήσουσι πραγμάτων ἀρχήν, ἐὰν ἀνεπίτιμτοι διαφεύγωσιν ἐκ τῆς πρώτης ἀμαρτίας· ἐτόλμους δὲ πάντας πρὸς καινοτομίαν ποιήσουσι τοὺς κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ὥς ἱκανοὶ γεγόνότες ἀντίπαλοι Ῥωμαίοις. (9)

Natura ejus.

I. Bellum igneum dictum est illud bellum, quod Romani cum Celtiberis gesserunt. Mirabilis enim hujus belli ratio fuit, et continua in eo praeliorum series. (2) Nam Græcæ et Asiaticæ bella unum plerumque praelium finire solet, raro alterum : et ipsa prælia primo conflictu et concursu copiarum ut plurimum finiuntur. (3) Hoc vero bello secus accidit. (4) Nam prælia plerumque nox dirimebat, quod viri et animis pertinaciter resisterent, nec corporum contentionem vellent remittere, quantumvis fatigati ; sed quasi pœnitentia ducti reverterentur, et praelium subinde redintegrarent. (5) At totum bellum et continua prælia vix hiems diremit. (6) Omnino enim, si quis Igneum bellum cogitet, non aliud, nisi hoc, animo concipiet.

Hispanorum legationes.

II. Celtiberi, inducias pacti cum M. Claudio, imperatore Romano, Romam suos legatos miserunt : ac tunc quidem expectantes responsum senatus, quieti se continebant. (2) At Marcus, expeditione facta adversus Lusitanos, postquam urbem Nercobricam vi cepisset, Cordubæ hiberna agebat. (3) Romam vero ubi venerunt legati ; qui quidem a Bellis et Tittis, partis Romanæ populis, missi erant, ii omnes in urbem sunt admissi : (4) at quos Aravacæ miserant, quod ea gens esset inimica, donec de tota illorum causa deliberatum esset a patribus, ultra Tiberim tendere sunt jussi. (5) Dein ubi visum est commodum dari eis senatum, socios primum separatim cujusque civitatis introduxit prætor. (6) Illi, etsi erant barbari, orationem tamen habuerunt, qua de variis suorum generibus hominum, et factionum inter suos enucleate disserebant : (7) ostendebantque, nisi in ordinem cogerentur et convenienti pœna afficerentur ii, qui bellum contra Romanos gessissent ; futurum omnino, ut, simul ac Romani exercitus Hispania excesserint, in se, tamquam patriæ proditores, extemplo ab hostibus Romani nominis sæviatur. (8) Nam si præterita maleficia impune ferrent, non multo post novas turbas ab iisdem iri excitatum, facileque eos effecturos, ut ad res novandas omnes in Hispania cum ipsis conspirarent, ut qui Romanæ potentiae sustinendæ pares se præbuisent. (9) Orare igitur, ut vel

Διόπερ ἤξιον, ἢ μένειν τὰ στρατόπεδα κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, καὶ διαβαίνειν καθ' ἑκάστον ἔτος ὑπατον, ἐφεδρεύοντα τοῖς συμμάχοις, καὶ κολάσσοντα τὰς Ἀραυακῶν ἀδικίας· (10) ἢ, βουλομένοις ἀπάγειν τὰς δυνάμεις, παραδειγματιστέον εἶναι τὴν τῶν προειρημένων ἐπανάστασιν, ἵνα μηδεὶς ἔτι ποιεῖν θαρβῇ τὸ παραπλήσιον τούτοις. (11) Οἱ μὲν οὖν Βελλῶν καὶ Τίττων συμμαχοῦντες Ῥωμαίοις ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια διελέχθησαν. (12) Ἐπὶ δὲ τούτοις εἰσῆγον τοὺς παρὰ τῶν πολεμίων. (13) Οἱ δ' Ἀραυάκαι παρελθόντες, κατὰ μὲν τὴν ὑπόκρισιν ἐχρῶντο τοῖς λόγοις ὑποπεπωκώς καὶ ταπεινῶς· τῇ γε μὴν προαιρέσει, ὡς διέφαινον, οὐκ εἰκούσῃ τοῖς λόγοις, οὐδ' ἤττωμένη. (14) Καὶ γὰρ τὰ τῆς τύχης ἀδελὰ πολλὰ καὶς ὑπεδείκνυσον, καὶ τὰς προγεγεννημένους μάχας ἀμφιδιηρίτους ποιοῦντες, ἐν πάσαις ἔμφασιν ἀπέλιπον ὡς ἐπικυδεστέρων αὐτῶν γεγονόντων. (15) Τέλος δ' ἦν τῶν λόγων· εἰ μὲν τι δεῖ ῥητὸν πρόστιμον ὑπομένειν τῆς ἀγνοίας, ἀναδέχεσθαι τοῦτο ἔφασαν· τελεσθέντος δὲ τοῦ προστάγματος, ἐπανάγειν ἤξιον ἐπὶ τὰς κατὰ Τιβέριον ὁμολογίας αὐτοῖς γενομένας πρὸς τὴν σύγκλητον.

III. Οἱ δὲ ἐν τῷ συνεδρίῳ, διακοοῦσαντες ἀμφοτέρων, εἰσήγαγον τοὺς παρὰ τοῦ Μαρκελλοῦ πρέσβεις. (2) Θεωροῦντες δὲ καὶ τούτους ῥέποντας ἐπὶ τὴν διάλυσιν, καὶ τὸν στρατηγὸν προσνέμοντα τὴν αὐτοῦ γνώμην τοῖς πολεμίοις μᾶλλον, ἢ τοῖς συμμάχοις, (3) τοῖς μὲν Ἀραυάκαις ἔδωκαν καὶ τοῖς συμμάχοις ἀπόκρισιν, οἱ Μαρκελλος ἀμφοτέροις ἐν Ἰβηρίᾳ διασαφῆσαι τὴν τῆς συγκλήτου γνώμην. (4) Αὐτοὶ δὲ, νομίσαντες τοὺς συμμάχους ἀληθῆ καὶ συμφέροντα σφίσι λέγειν, τοὺς δὲ Ἀραυάκας ἀκμὴν μεγαλοφρονεῖν, τὸν δὲ στρατηγὸν ἀποδεικνύν τὸν πόλεμον, (5) ἐντολὰς ἔδωκαν δι' ἀπορρήτων τοῖς παρ' ἐκείνων πρεσβευταῖς, πολεμεῖν γενναίως καὶ τῆς πατρίδος ἀξίως. (6) Ἐπειδὴ δὲ τὸν πόλεμον ἐποίησαντο κατὰμονον, πρῶτον μὲν τῷ Μαρκελλῷ διαπιστήσαντες, ἕτερον στρατηγὸν ἐμμελὸν διαπέμπειν εἰς τὴν Ἰβηρίαν· (7) ἥδη γὰρ ἔτυχον ὑπατοὶ τότε καθεσταμένοι, καὶ τὰς ἀρχὰς παρειληφότες, Αὔλος Ποστούμιος καὶ Λεύκιος Λικίνιος Λεύκολλος. (8) Ἐπειτα περὶ τὰς παρασκευὰς ἐγίνοντο φιλοτιμίως καὶ μεγαλομερῶς, νομίζοντες, διὰ ταύτης τῆς πράξεως κριθέσθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν. (9) Κρατηθέντων μὲν γὰρ τῶν ἐχθρῶν, πάντας ὑπελαβον σφίσι ποιήσιν τὸ προσταττόμενον· ἀποτριψαμένων δὲ τὸν ἐνεστώτα φόβον οὐ μόνον Ἀραυάκας καταθαβῆσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας.

IV. Ὅσῳ δὲ φιλοτιμότερον ἢ σύγκλητος δέχεται πρὸς τὸν πόλεμον, τοσοῦτ' ὧς σφίσι τὰ πράγματα ἀπέβαινε παραδοξότερα. (2) Τοῦ μὲν γὰρ Κοίντου, τοῦ τὸν πρότερον ἐνιαυτὸν στρατηγήσαντος ἐν Ἰβηρίᾳ, καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ στρατεύσαμένων, ἡγγελχόντων εἰς τὴν Ῥώμην τὴν τε συνέχειαν τῶν ἐκ παρατάξεως κινδύνων, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολωλότων, καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν Κελτιβήρων· (3) τοῦ δὲ Μαρκελλοῦ προφανῶς

retinerent in Hispania legiones, ad quas consul quotannis mitteretur, qui presidio foret sociis, et injurias Aravacorum reprimeret : (10) aut, si revocare exercitus vellent, plane faciendum illis esse, hos ut castigarent exempli causa; ne posthac in mentem cuiquam veniat, tale quid audere. (11) Hæc et his similia apud patres conscriptos illi ex Bellis et Tittis, qui Romanorum sectam sequebantur, sunt locuti. (12) Secundum hos, legati hostium sunt introducti. (13) Prodeunt igitur in medium Aravacæ, demissa atque humili in speciem oratione utentes; ceterum animos præ se ferebant minime cedentes, sed invictos. (14) Nam et incertos fortunæ casus sæpe commemorabant, et præteritorum temporum pugnas ita ancipiti Marte pugnatas significabant, ut existimandum relinquerent, superiores sese ex omnibus præliis discessisse. (15) Exitus autem orationis hic erat, ut dicerent, si multæ nomine pro admissa culpa aliquid certi sibi imperaretur, facturos imperata : id vero ubi fecissent, sedus restitui sibi postulabant, quod consule Tiberio cum senatu pepigissent.

III. Patres, audita utraque hac legatione, eos acciverunt, quos Marcellus miserat. (2) Quos quum et ipsos ad pacem proniores esse cernerent, et consulem hostium petitioni potius favere, quam sociorum, (3) responsum Aravacis pariter et sociis dederunt, ambos in Hispania voluntatem senatus a Marcello esse intellecturos. (4) Iidem tamen, rati, vera esse ac reipublicæ conducibilia, quæ dixerant socii, et Aravacas quidem ingentes admodum spiritus sibi sumere, Marcellum vero bellum metu fugere, (5) legatis, quos ille miserat, arcana dederunt mandata, ut bellum fortiter, atque uti Romanos decet, gereret. (6) Decreta autem ita continuatione belli, quia virtuti Marcelli diffidebant, ante omnia de mittendo alio duce cogitarunt : (7) jam enim novi consules inierant, Aulus Postumius et Lucius Licinius Lucullus. (8) Secundum hæc ad belli apparatus se converterunt, summo adhibito studio, ut omnium rerum ingens suppeteret copia : quod existimarent, bello Hispaniensi finem ea expeditione iri impositum. (9) Nam semel subactis hostibus, omnes imperata facturos rebantur : sin contra evitatum ab iis esset belli hujus periculum, non Aravacas dumtaxat, verum omnes reliquos populos rebellaturos.

IV. Quo autem vehementius in hujus belli curam senatus incumbere, eo majori fuit admirationi, quod tunc accidit. (2) Quum enim Quintus (Fulvius), qui anno superiore rem bellicam in Hispania administraverat, et qui sub illo stipendia fecerant, Romam renunciassent, quam assidue faisset acie instructa pugnandum, quam multi in iis præliis essent occisi, quanta Celtiberorum virtus exstisset; (3) præterea

ἀποδειλιῶντος τὸν πόλεμον· ἐνέπεσε τις πτοία τοῖς νέοις παράλογος, ὅταν οὐκ ἔφασαν οἱ πρεσβυταὶ γεγενημένην πρότερον. (4) Εἰς γὰρ τοῦτο προὔβη τὰ τῆς ἀποδειλίας, ὥστε μῆτε χιλιάρχους προπορεύεσθαι πρὸς τὴν ἀρχὴν τοὺς ἱκανοὺς, ἀλλ' ἑλλείπειν τὰς χώρας· τὸ πρότερον εἰθισμένον πολλαπλασιῶν προπορεύεσθαι τῶν καθηκόντων. (5) μῆτε τοὺς εἰσπερομένους ὑπὸ τῶν ὑπάτων πρεσβευτὰς ὑπακούειν, οὐς εἶδε πορεύεσθαι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ. (6) τὸ δὲ μέγιστον, τοὺς νέους διακλίνειν τὰς καταγραφάς, καὶ τοιαύτας πορίζεσθαι προφάσεις, ἃς λέγειν μὲν αἰσχρὸν ἦν, ἐξετάζειν δ' ἀπρεπές, ἐπιτέμνειν δ' ἀδύνατον. (7) Τέλος δὲ, καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ἀρχόντων ἐν ἀμνηχανίας ὄντων, τί τὸ πέρας ἔσται τῆς τῶν νέων ἀναισχυντίας· τούτῳ γὰρ ἡναγκάζοντο χρῆσθαι τῷ ῥήματι διὰ τὰ συμβαίνοντα. (8) Πόπλιος Κορνήλιος Ἀφρικανός, νέος μὲν ὢν, δοκῶν δὲ σύμβουλος γεγονέναι τοῦ πολέμου, ἐπὶ καλοκάγαθίᾳ καὶ σωφροσύνῃ δόξαν ὁμολογουμένην πεποιθμένος, τῆς δὲ ἐπ' ἀνδρείᾳ φήμης προσδεόμενος. (9) θεωρῶν τὴν σύγκλητον ἀπορουμένην, ἀναστὰς εἶπεν, εἴτε χιλιάρχον, εἴτε πρεσβευτὴν πέμπειν αὐτὸν εἰς τὴν Ἰβηρίαν μετὰ τῶν ὑπάτων ἐξεῖναι· πρὸς ἀμφοτέρω γὰρ ἐτοίμως ἔχειν. (10) Καίτοι γ' ἔφη κατ' ἰδίαν μὲν αὐτῷ τὴν εἰς Μακεδονίαν ἐξοδὸν ἅμα μὲν ἀσφαλεστέραν εἶναι, * *. (11) (συνέβαινε γὰρ τότε, τοὺς Μακεδόνας ἐπ' ὀνόματος καλεῖν τὸν Σκηπίωνα, διαλύσονται τὰς ἐν αὐτοῖς στάσεις.) (12) ἀλλὰ τοὺς τῆς πατρίδος καιροὺς, ἔφη, κατεπιείγειν μᾶλλον, καὶ καλεῖν εἰς τὴν Ἰβηρίαν τοὺς ἀληθινὸς φιλοδοξοῦντας. (13) Πᾶσι δὲ παραδοξοῦ φανεῖσθαι τῆς ἐπαγγελίας, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν ἄλλην εὐλάβειαν· παραυτίκα μὲν εὐθὺς συνέβη, μεγάλην ἀποδοχὴν γενέσθαι τοῦ Σκηπίωνος, ἐπὶ δὲ μᾶλλον ταῖς ἐξῆς ἡμέραις. (14) Οἱ γὰρ πρότερον ἀποδειλιῶντες, ἐκτρεπόμενοι τὸν ἐκ παραθέσεως ἔλεγχον, οἱ μὲν πρεσβεύσειν ἐβελοντὴν ἐπηγγέλλοντο τοῖς στρατηγοῖς, οἱ δὲ πρὸς τὰς στρατιωτικὰς καταγραφὰς προσεπορεύοντο κατὰ συστρέμματα καὶ συνηθείας.

(Suidas in Ἑνέπεια.)

V. Ἑνέπεσε δὲ τις δρῆμὶ τῷ Σκιπίωνι καὶ διαπόρησις, εἰ δὲ συμβαλεῖν καὶ μονομαχεῖσθαι πρὸς τὸν βάρβαρον.

(Suidas in Ἀποφαλήσας.)

(3) Ὁ δὲ ἵππος δὲ τοῦ Σκιπίωνος ἐδυσχρήστησε μὲν ἐπὶ τῆς πληγῆς, οὐ μὴν δλοσχερῶς ἐσφάλμησε. Διόπερ ὁρθὸς ἀπέπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν δ Σκιπίων.

II. — ACHAICI EXSULES LIBERANTUR A SENATU ROM.

II. (Plutarch. in Catone Majore p. 341, et in Apophthegm. p. 199.)

VI. Ὑπὲρ τῶν ἐξ Ἀχαΐας φυγᾶδων ἐντευχθεὶς δὲ Κάτων διὰ Πολύβιον ὑπὸ Σκιπίωνος, ὥς πολλὸς ἐν τῇ συγκλήτῳ λόγος ἐβλήντο, τῶν μὲν διδόντων χάθοδον

Marcello belli hujus metum palam proficiente, ejusmodi pavor juniorum mentes incessit, ut nihil simile umquam accidisse seniores affirmarent. (4) Tantus enim terror animos hominum occupavit, ut neque tribuni, quot erat opus, magistratibus nomina darent, sed vacua relinquerentur loca, cum prius solerent multo plures, quam quibus opus esset, sese offerre; (5) neque legati, quos una cum belli duce oportebat proficisci, delecti a consulibus, conditionem acciperent; (6) et, quod maximum erat, juniores ad nomina non responderent, sed eas excusationes comminiscerentur, quarum meminisse turpe erat, examinare indecorum, incidere repellereque impossibile. (7) Tandem, quum neque senatus neque magistratus haberent, quo se verterent, neque scirent, quem finem juvenes facturi essent impudentiæ (nam hoc verbo coacti sunt propter rei novitatem uti), (8) Publ. Cornelius Africanus, ætate juvenis, sed qui belli suasor fuerat, adolescens probitatis et temperantiæ laude insignis, verum cui laus bellica adhuc deerat; quum cerneret, quantis in angustiis patrès versarentur; (9) surgit e medio, dixitque, sive tribunum, sive legatum vellent se mittere in Hispaniam consulibus, in potestate senatus se futurum; ad utrumque enim esse paratum. (10) Etsi, inquiebat, si mei privatim commodi rationem habeam, profectio in Macedoniam, cum ad securitatem, [tum ad utilitatem,] potior mihi fuerit: (11) eo siquidem tempore Macedones nominatim Scipionem poposcerant ad disceptandas controversias, quas inter se habebant: (12) sed me, aiebat Scipio, tempora reipublicæ magis movent, quæ veræ laudis cupidus in Hispaniam vocant. (13) Quum mira esset omnibus visa Scipionis oratio, qua suam reipublicæ operam offerebat, et propter ætatem, et propter cautam cunctationem, quam alias præ se ferebat, repente omnes adolescentem complecti, atque collaudare, quod sequentibus diebus impensius etiam fecerunt. (14) Nam qui meticulosi prius apparuerant, metuentes jam, ne, comparati cum Scipione, ignominiam reportarent, partim legatos se cum belli ducibus profecturos ultro sunt professi, partim militiæ catervatim et per sodalitates nomina dabant.

V. Incessit autem Scipionem impetus quidem et dubitatio, an cum barbaro configere et singulare certamen inripe deberet.

(2) Equus vero Scipionis graviter quidem afflictus erat vulnere, neque tamen omnino prolapsus est: itaque rectus in terram sese dejecit Scipio.

Achaici exsules liberantur a Senatu Rom.

VI. De Achaicis exsulis a Scipione, Polybii causa, compellatus Cato, cum multis res in senatu verbis ageretur, aliis reditum indulgentibus, aliis contradicentibus

αὐτοῖς, τῶν δ' ἐνισταμένων· (2) ἀναστὰς ὁ Κάτων, ὥσπερ οὐκ ἔχοντες δὲ πράττομεν, καθήμεθα τὴν ἡμέραν ὅλην περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες, πότερον ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἢ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ νεκροφόρων ἔκκομισθῶσι. (3) Ψηφισθεὶς δὲ τῆς καθόδου τοῖς ἀνδράσιν, ἡμέρας ὀλίγας οἱ περὶ τὸν Πολύβιον διαλιπόντες, αὐτοὶς ἐπεχείρουν εἰς τὴν σύγκλητον εἰσελθεῖν, ὅπως, ἄς πρότερον εἶχον ἐν Ἀχαΐᾳ τιμὰς, οἱ φυγάδες ἀναλάβοιεν, καὶ τοῦ Κάτωνος ἀπεπειρῶντο τῆς γνώμης. (4) Ὁ δὲ μειδιάσας, ἔφη, τὸν Πολύβιον, ὥσπερ τὸν Ὀδυσσεά, βούλεσθαι πάλιν εἰς τὸ τοῦ Κύκλωπος σπήλαιον εἰσελθεῖν, τὸ πῖλόν ἐκεῖ καὶ τὴν ζώνην ἐπιλεησμένον.

surrexit; (2) et, Quasi vero, ait, quod agamus, desit, sedemus hic de senibus Græcis disputantes totum diem, a nostrisne, an ab Achaïcis efferrī debeant sandapillarīs? (3) Quum vero reditus in patriam eis esset decretus, paucis interjectis diebus Polybius iterum senatum adire paravit, petiturus, ut iidem honores, quos olim gessissent in Achaia, eis restituerentur; et, Catonis quæ de ea res sententia esset, expiscatus est. (4) Tum Cato subridens ait, Polybium ad instar Ulyssis rodire in speluncam Cyclopis velle, pileum et cingulum petiturus, quorum ibi caset oblitus.

ΤΗΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗΣ ΕΚΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

BELLI PUNICI TERTII PRIMORDIA.

[I. a. Ἰσως δὲ τινες ἐπιζητήσουσι πῶς ἡμεῖς οὐκ ἐν ἀγωνίσματι κεκρήμεθα προφερόμενοι τοὺς κατὰ μέρος λόγους, τοιαύτης ὑποθέσεως ἐπιληγμένοι καὶ τηλικαύτης πράξεως, ἥπερ οἱ πλεῖστοι ποιοῦσι τῶν συγγραφῶν, εἰς ἀμφοτέρω τὰ μέρη διατιθέμενοι τοὺς ἐνόντας λόγους. (2) Ἐγὼ δὲ διότι μὲν οὐκ ἀποδοκιμάζω τούτῳ τὸ μέρος, ἐν πλείοσι τόποις τῆς ἱστορίας δῆλον πεποιημαι, πολλάκις ἀπηγγελκῶς δημηγορίας καὶ συντάξεις ἀνδρῶν πολιτικῶν· ὅτι δ' οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου τούτῳ προαιρούμαι πράττειν, νῦν ἔσται συμφανές· οὐτε γὰρ ὑπόθεσιν ἐπιφανεστέραν ταύτης εὑρεῖν βέβηον, οὐτε ὕλην πλείω καὶ παρέθεσιν καὶ μὴν οὐδὲ προχειρότερον ἕτερον ἐμοὶ τῆς τοιαύτης παρασκευῆς· (3) ἀλλ' οὐτε τοῖς πολιτικοῖς ἀνδράσιν οἶμαι πρέπειν πρὸς πᾶν τὸ προτεθὲν διαβούλιον εὐρεσιλογεῖν, καὶ διεξοδικῶς χρῆσθαι λόγοις, ἀλλ' αἰ τοῖς ἀρμάζουσι πρὸς τὸν ὑποκείμενον καιρὸν· (4) οὐτε τοῖς ἱστοριογράφοις ἐμμελεῖσθαι τοῖς ἀκούουσι, οὐδ' ἐναποδείκνυσθαι τὴν αὐτῶν δύναμιν, ἀλλὰ τὰ κατ' ἀλήθειαν ῥηθέντα, ὅσον οἶόν τε, πολυπραγμονήσαντας διασαφεῖν, καὶ τούτων τὰ καιριώτατα καὶ πραγματικώτατα.]

[I. b. Πάλαι δὲ τούτου κεκυρωμένου βεβαίως ἐν ταῖς ἐκάστων γνώμαις, καιρὸν ἔχουσιν ἐπιτήδειον καὶ πρόσαιον εὐσχήμονα πρὸς τοὺς ἐκτός· πολὺ γὰρ δὴ τούτου τοῦ μέρους ἐφρόντιζον οἱ Ῥωμαῖοι, καλῶς φρονούντες· (2) ἐνστασις γὰρ πολέμου, κατὰ τὸν Δημήτριον, δικαία μὲν δοκοῦσα εἶναι καὶ τὰ νικήματα ποιεῖ μείζω καὶ τὰς ἀποτεύξεις ἀσφαλεστέρας· ἀσκήμων δὲ καὶ φαῦλη, τάναντία ἀπεργάζεται· (3) διὸ καὶ τότε περὶ τῆς τῶν ἐκτὸς διαλήψεως πρὸς ἀλλήλους διαφερόμενοι παρ' ὀλίγον ἀπέστησαν τοῦ πολέμου.]

(Legatio CXLII.)

I. Τῶν Καρχηδονίων πάλαι βουλευομένων περὶ τοῦ πῶς ἀπαντήσαιεν τῇ Ῥωμαίων ἀποκρίσει, καὶ τῶν Ἰτυκαίων ὑποτεμομένων τὴν ἐπινόων αὐτῶν, τοῖς Ῥωμαίοις τὴν ἑαυτῶν προδιδόντων πόλιν, δλοσχερὴς ἀμνηχανία περιέστη τοὺς ἀνθρώπους. (2) Μῖα γὰρ ἐλπίδος ἔτι φαινομένης αὐτοῖς, εἰ συγκαταβαῖεν εἰς τὸ δοῦναι τὴν ἐπιτροπὴν περὶ αὐτῶν, διότι πάντως εὐδοκεῖν ποιήσουσι τοὺς Ῥωμαίους· (3) διὰ τὸ μὴδ' ἐν ταῖς μεγίσταις περιστάσεσι καταπολεμηθέντες, καὶ πρὸς τοῖς ταῖς τῶν πολεμίων ὑπαρχόντων, μηδέποτε τὴν ἐπιτροπὴν δεδωκέναι τῆς πατρίδος· (4) καὶ ταύτης

LIBRI TRICESIMI SEXTI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUIÆ.

I. a. Nonnulli fortasse rogabant, cur nos gratæ spectationis causa singulas orationes non proferamus, quando quidem tam insigne argumentum tantamque rei molem aggressi simus; neque id agamus quod plerique omnes historici solent, ut sermones nimirum in utramque partem dictos operi nostro inseramus. (2) Ego vero quod hoc genus scribendi non improbem, in multis Historiæ locis declaravi, relatis sæpe concionibus et colloquiis politicorum virorum. Quod autem haud in omni occasione id faciendum esse iudicem, nunc fiet manifestum: neque enim facile quis inveniat hoc nostro vel splendidius argumentum, vel copiosiorrem materiam atque apparatus, neque ad aliud scriptiois genus magis sum instructus. (3) Verum sicuti politico viros haud decere arbitror, ut ad omnem quæ incidit deliberationem orationes studiose meditentur, et diu multumque disserant, sed pro re nata potius apte loquantur; (4) ita mihi videntur historici haudquaquam lectores suos verbosis declamationibus morari debere, neque suam apud hos eloquentiam ostentare; sed ea tantummodo verba, quæ reapse inter agendum dicta sunt, quantum ejus fieri potest, diligenter et accurate esse referenda; nec vero omnia, sed opportunissima quæque et præsentī negotio utilissima.

I. b. Atque hæc sententia cum in omnium animis firmiter esset decreta, tempus quærebant idoneum prætextumque honorificum publicæ famæ causa. Hujus enim rei, præclaro sane consilio, magnopere rationem Romani habebant. (2) Nam belli susceptio, ut ait Demetrius, si justa videatur, et victoria reddit ampliores, et clades ipsas attenuat: turpis autem et improba, omne contra facit. (3) Quare et tunc Romani, cum de publico populorum judicio non satis inter eos conveniret, pæne a bello abstinuerunt.

Quid egerint Carthaginenses post deditam Uticam.

Cum Carthaginenses post acceptum Romanorum responsum, quid facto esset opus, dudum deliberassent, et excogitati ab ipsis consilii gratiam Uticensis præcipuisent, tradita mature urbe sua in Romanorum potestatem; prorsus, quo se verterent, aut quam ad salutem inirent viam, nesciebant. (2) Nam illi quidem spem sibi superesse hanc unicam existimabant, sic se satisfacturos utique Romanis, si eo descenderent, ut liberum de se arbitrium illis permitterent: (3) quandoquidem superioribus temporibus ne tum quidem, cum bello victi extremam periculi aleam subiissent, atque adeo pro mœnibus hostis esset, adduci

τῆς ἐπινοίας τὸν καρπὸν ἀπέβαλον, προκαταληφθέντες ὑπὸ τῶν Ἰτυκαίων. (6) Οὐδὲν γὰρ ξένον, οὐδὲ παράδοξον ἐμέλλε φανήσεσθαι τοῖς Ῥωμαίοις, εἰ ταυτὸν ποιήσαιεν τοῖς προειρημένοις. (6) Οὐ μὴν ἀλλὰ κακῶν αἰρέσεως καταλειπομένης, ἣ τὸν πόλεμον ἀναδέχεσθαι γενναίως, ἣ διδόναι τὴν ἐπιτροπὴν περὶ τῶν καθ' αὑτούς. (7) πολλοὺς καὶ ποικίλους ἐν τῷ συνεδρίῳ δι' ἀποβρῆτων ποιησάμενοι λόγους, κατέστησαν πρεσβευτὰς αὐτοκράτορας· καὶ τούτους ἐξαπέστειλλον, δόντες ἐντολὴν, βλέποντας πρὸς τὰ παρόντα, πράττειν τὸ δοκὸν συμφέρειν τῇ πατρίδι. (8) Ἦσαν δ' οἱ πρεσβεύοντες Γίσκων, Στρυτάνος ἐπικαλούμενος, Ἀμιλλας, Μίσδης, Γιλλικας, Μάγων. (9) Ἦκον δὲ οἱ πρέσβεις παρὰ τῶν Καρχηδονίων εἰς Ῥώμην, καὶ καταλαβόντες πόλεμον δεδογμένον, καὶ τοὺς στρατηγούς ὤρμηκotas μετὰ τῶν δυνάμεων, οὐκ ἔτι διδόντων βουλὴν αὐτοῖς τῶν πραγμάτων, ἔδωκαν τὴν ἐπιτροπὴν περὶ αὐτῶν.

II. Περὶ δὲ τῆς ἐπιτροπῆς εἰρηται μὲν ἡμῖν καὶ πρότερον· ἀναγκαῖον δ' ἔστι καὶ νῦν ὑπομνησαί κεφαλαιωδῶς. (2) Οἱ γὰρ διδόντες αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς, καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ, σὺν δὲ τούτοις ἀνδρας καὶ γυναῖκας, τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν ἅπαντας. (3) ὁμοίως ποταμούς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους, συλλήβδην, ὥστε πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους, αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἀπλῶς μηκέτι μηδένος. (4) Γενομένης δὲ τῆς ἀνομολογήσεως τοιαύτης ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, καὶ μετ' ὀλίγον εἰσκληθέντων αὐτῶν εἰς τὸ συνέδριον, ἔλεγεν ὁ στρατηγὸς τὴν τῆς συγκλήτου γνώμην· ὅτι, καλῶς αὐτῶν βεβουλευμένων, δίδωσιν αὐτοῖς ἡ σύγκλητος τὴν τ' ἐλευθερίαν, καὶ τοὺς νόμους, ἔτι δὲ τὴν χώραν ἅπασαν, καὶ τὴν τῶν ἄλλων ὑπαρχόντων κτῆσιν, καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν. (5) Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι ταῦτ' ἀκούσαντες ἔχαιρον, ὀδυνάσαντες, ὡς ἐν κακῶν αἰρέσει, καλῶς σφίσι κεχρησθαι τὴν σύγκλητον, ὅτε τῶν ἀναγκασιότατων καὶ μεγίστων αὐτοῖς συγκεχωρημένων. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα, τοῦ στρατηγοῦ διασαφούντος, διότι τεύξονται τούτων, ἔαν τριακοσίους ὁμήρους εἰς τὸ Λιλύθαιον ἐκπέμψωσιν ἐν τριάκονθ' ἡμέραις, τοὺς υἱοὺς τῶν ἐκ τῆς συγκλήτου καὶ τῆς γερουσίας, καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ὑπάτων παραγγελλομένοις πειθαρχήσωσιν. (7) ἐπὶ ποσὸν ἠπόρησαν, ποῖα ποτε διὰ τῶν ὑπάτων αὐτοῖς ἔσται παραγγελλόμενα· πλὴν τότε γε ἐξαυτῆς ὤρμησαν, σπεύδοντας ἀναγγεῖλαι τῇ πατρίδι περὶ τούτων. (8) Παραγενομένοι οὖν εἰς τὴν Καρχηδόνα, διεσάφουν τοῖς πολίταις τὰ κατὰ μέρος. (9) Οἱ δὲ, διακούσαντες, τὰλλα μὲν ἐνδεχομένως ἐνόμιζον βεβουλευσθαι τοὺς πρεσβευτὰς· περὶ δὲ πόλεως μὴ γεγονέναι μυελαν, εἰς μεγάλην ἐπίστασιν αὐτοὺς ἦγε καὶ πολλὴν ἀμυχανίαν.

III. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τούτῳ φασὶ Μάγωνα τὸν Βρεττιον χρῆσασθαι λόγοις ἀνδρώδεσι καὶ πραγματικοῖς. (2) Δύο γὰρ, ὡς εἶπκε, καιροὺς ἔφασκεν εἶναι τοῦ βουλεύεσθαι περὶ σφῶν καὶ τῆς πατρίδος· ὃν τὸν μὲν ἕνα παρεῖσθαι. (3) Δεῖν γὰρ οὐ μὰ Δία νῦν διαπορεῖν, τί

umquam potuerant, ut patriam Romanis dederent. (4) Sed hujus quoque consilii fructum occuparant Ulicenses, atque illis ademant. (5) Etenim si vel maxime eorum, quos diximus, exemplum sequerentur, nihil tamen movi neque miri eos fecisse, Romani erant existimaturi. (6) Verumtamen quoniam duorum malorum alterum erat eligendum, ut vel bellum fortiter sustinerent, vel potestati alienæ se suaque permitterent; (7) post multas in senatu dictas arcano sententias, legatos decreverunt, qui suo arbitrio reipublicæ consularent; eosque cum his mandatis proficisci jusserunt, ut, præsentis status ratione habita, ea facerent, quæ e republica esse viderentur. (8) Hanc legationem obierunt Giscon, qui Strytanus cognominatus, Hamilcar, Misdas, Gillicus, et Mago. (9) Venerunt igitur Romam hi Carthaginiensium legati: sed ibi bellum jam decretum invenerunt, et consules cum exercitibus jam profectos. Itaque quum tempus ad deliberandum res nulum darent, arbitrio Romanorum se suaque omnia permiserunt.

II. Quam vim hoc habeat, permittere arbitro, diximus quidem jam ante; sed breviter licet quoque repetendum. (2) Nam qui Populi Romani arbitrio se suaque permittunt, si agrum primo illis dant omnem, quem habent, et urbes, quæcumque sunt in illo, ad hæc viros pariter et feminas, quotquot vel in agro vel in urbibus fuerint: (3) porro amnes, portus, sacra, monumenta; denique ad unum omnia, ut omnium domini fiant Romani; ipsi vero, qui se permittunt, omnium omnino rerum dominium amittant. (4) Postquam igitur declarationem istam Carthaginienses fecerunt, accitis mox in curiam exposuit consul senatus sententiam: scilicet, quoniam rectam consilii viam inissent, concedere illis patres libertatem, leges suas, et agrum insuper omnem, et omnium aliorum bonorum possessionem, quæ ad rempublicam aut ad privatos pertineret. (5) His auditis letari Carthaginienses, quod putarent, clementer secum, ut in malis, senatum agere, qui maxima quæque et summe necessaria sibi concederet. (6) Postea, adjiciente consule, ista eos esse impetraturos, si intra triginta dies obsides trecentos Lilybæum miserint, senatorum aut Seniorum liberos, et ea fecerint, quæ consules imperassent: (7) dubitarunt aliquamdiu legati, mirantes, quænam tandem essent, quæ consules sint imperaturi. Ceterum ex urbe profecti extemplo sunt, ut de iis, quæ gesta fuerant, nuncium in patriam afferrent. (8) Carthaginem ut ventum, omnia ordine civibus exposuerunt. (9) Qui, iis auditis, cetera sic satis commode a legatis fuisse administrata existimantes, quod tamen urbis nulla esset mentio facta, causam vehementer requirebant; eaque res mirifice anxios et sollicitos illos habebat.

III. Fama est, illo tempore Magonem Bruttium orationis usum et forti et prudente; (2) quum diceret, duo tempora videri Carthaginienses habuisse ad deliberandum de sua et patriæ salute. Horum alterum esset ab ipsis prætermisum. (3) Nam quærendi quidnam consules essent

διὰ τῶν ὑπάτων αὐτοῖς παραγγελθήσεται, καὶ διὰ τὴν πόλεως αὐδεῖαν ἐποιήσατο μνείαν ἢ σύγκλητος, ἀλλὰ καθ' ὃν καιρὸν ἐδίδουσαν τὴν ἐπιτροπὴν. (4) δό-
τας δὲ, σαφῶς γινώσκουσιν, διότι πᾶν τὸ παραγγελλό-
μενον ἐπιδεκτικόν ἐστίν, ἐὰν μὴ τελῶς ὑπερήφανον ᾖ
καὶ παρὰ τὴν προσδοκίαν. (5) Εἰ δὲ μὴ, τότε πάλιν
βουλευσασθαι, πότερα δεῖ προσδέχεσθαι τὸν πόλεμον
εἰς τὴν χῆραν, καὶ πάσχειν, ὃ τι ποτ' ἂν οὗτος ἐπιφέρῃ
τῶν δεινῶν, ἢ, κατορθώσαντας τὴν τῶν πολεμίων
ἐφοδόν, ἐθελοντὴν ἀναδέχεσθαι πᾶν τὸ προσταττόμενον.
(6) Πάντων δὲ, διὰ τὸν ἐφ' ἑστώτα πόλεμον, καὶ διὰ τὸ
τῆς προσδοκίας ἀδύνατον, φερομένων ἐπὶ τὸ πειθαρχεῖν
τοῖς παραγγελλομένοις, ἔδοξε πέμπειν τοὺς δημήρους εἰς
τὸ Λιλύθαιον. (7) Καὶ παραυτίκα καταλέξαντες τρια-
κοσίους τῶν νέων, ἐξέπεμπον μετὰ μεγάλης οἰμωγῆς
καὶ δακρύων, ἅτε προπεμπόντων ἑκαστον τῶν ἀναγκαίων
καὶ συγγενῶν, καὶ μάλιστα τῶν γυναικῶν ἑκκαουσῶν
τὴν τοιαύτην διάθεσιν. (8) Ἐπεὶ δὲ κατέπλευσαν εἰς
τὸ Λιλύθαιον, οἱ μὲν ἑξαυτῆς παρεδόθησαν διὰ τῶν
ὑπάτων Κοίντῳ Φαβίῳ Μαξίμῳ· συνέβαινε γάρ, τοῦ-
τον ἐπὶ τῆς Συκιελίας τετάχθαι στρατηγὸν τότε. (9)
Δι' οὗ παρακομισθέντες ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ῥώμην, συν-
ελεύσθησαν ὁμοῦ πάντες εἰς τὸ τῆς ἑκκαυδεκῆρους
νεύριον.

IV. Καὶ τῶν μὲν δημήρων ἐκεῖσε ὑπαρχόντων, οἱ
στρατηγοὶ κατήχθησαν εἰς τὴν τῆς Ἰτύκης ἀκρᾶν. (2)
Τούτων δὲ προσπετωκόντων τοῖς Καρχηδονίοις, ὁρθὴ
καὶ περίφοβος ᾔην ἡ πόλις, διὰ τὴν ἀδηλότητα τῶν προσ-
δοκωμένων. (3) Οὐ μὴν ἄλλ' ἔδοξεν αὐτοῖς πρεσβευ-
τὰς πέμπειν, τοὺς πεισσομένους τῶν ὑπάτων, τί δεῖ
ποιεῖν, καὶ διασαφίσοντας, ὅτι πρὸς πᾶν τὸ παραγγε-
λλόμενον ἔτοιμοι πάντες εἰσίν. (4) Τῶν δὲ πρεσβευτῶν
ἀφικομένων εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων παρεμβολήν, καὶ
τοῦ συνεδρίου συναχθέντος, εἰσελθόντες οἱ πρέσβεις δι-
λόγοντο κατὰ τὰς ἐντολάς. (5) Ὁ δὲ πρεσβύτερος τῶν
ὑπάτων, ἐπαινέσας αὐτῶν τὴν πρόθεσιν καὶ προαίρεσιν,
ἐκέλευε παραδιδόναι τὰ τε ὅπλα καὶ τὰ βέλη πάντα
χωρὶς δόλου καὶ ἀπάτης. (6) Οἱ δὲ πρέσβεις ποιήσας
μὲν ἔφασαν τὸ παραγγελλόμενον· σκοπεῖσθαι δ' αὐτοὺς
ἤξιον τὸ συμβεβημένον, ἐὰν αὐτοὶ μὲν παραχωρήσωσι
τῶν ὁπλῶν, ἐκεῖνοι δὲ λαβόντες ἀποπλεύσωσιν. Ὅμως
ταῦτα ἔδωκαν.

(Suidas in Βάσταγμα.)

(7) Δῆλον ἐγένετο, ὅτι μέγα τὸ βάσταγμα τῆς πόλεως
ᾔην. Πλείονα γὰρ κ' μυριάδων ὅπλα παρέδωκαν Ῥω-
μαίοις, καὶ καταπέλτας β'.

(Suidas in Ἀπλῶς, in Ὀττεύμενοι, et in Ἀλογία.)

V. Ἀπλῶς δὲ οὐδὲν εἶδος τῶν μελλόντων ἔγνωσαν.
(2) ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς τῶν πρέσβων ἐμφάσεως ὅττεύμε-
νοι, εἰς παντοδαπὰς οἰμωγὰς καὶ θρήνους ἐνέπιπτον.

(3) Οἱ δὲ πάντες ἅμα ἀνακραγόντες, ἐξαυτῆς οἶονε

imperlari, et cur nullam senatus urbis fecerit mentionem,
non mehercule nuuc tempus esse; verum tunc fuisse,
cum arbitrio Romanorum sese permiserunt. (4) Nunc
postquam id fecissent, certo statuere eos debere, omnia,
quæ forent imperata, facienda esse, nisi quid nimis super-
bum et inopinatum imperaretur. (5) Id si nollent, nunc
denuo ipsis esse deliberandum, utrum ditioni suæ intentum
bellum sustinere, et, quæcumque manare ab eo mala
solent, velint tolerare; an potius, adventum hostium hor-
rentes, quæcumque forent imperata, ultro sint facturi.
(6) Quum igitur omnes, præsentis belli metu, et propter
incerta casuum, ad parendum Romanis inclinarent, de-
cretum est, Lilybæum obsides esse mittendos. (7) Et
confestim trecentos e juventute delectos mittunt, non
sine magnis ejulatibus et lacrymis, utpote quum ne-
cessarii et cognati sui quemque illorum prosequerentur;
maximeque propter mulieres miserabilis ejus spectaculi
facies erat. (8) Posteaquam Lilybæum obsides appulerunt,
consules illos Quinto Fabio Maximo tradiderunt, quoniam
illo tempore Siciliam ex prætura nactus Fabius regebat:
(9) qui eos Romam tuto curavit deferendos, ubi simul
omnes in navale navis sedecim versuum remorum sunt
conclusi.

IV. Ita in custodiam datis obsidibus, imperatores classem
cum exercitu ad Uticæ arcem appellant. (2) Quod ubi
Carthaginem fuit nuntiatum, suspensi omnium civium
animi, pleni metus propter expectationis incertitudinem
fuerunt. (3) Visum tamen illis faciendum, ut legatos mitte-
rent quæsituros a consulibus, quid facto opus esset? illis-
que nuntiaturos, Carthaginenses paratos esse, quæ-
cumque forent imperata, facere. (4) Postquam legati in
castra Romanorum venissent, et in concilio mandata, quæ
acceperant, exposuissent, (5) major natu e consulibus,
laudato ipsorum consilio et voluntate, arma telaque omnia
sine dolo et fallacis tradere eos jussit. (6) Legati, factor-
os se quidem imperata, responderunt; orare tamen Roma-
nos, cogitare etiam atque etiam, quid esset futurum, si
Carthaginenses tradidissent arma, ipsique in discessu illa
asportarent. Hæc tamen mox tradiderunt.

(7) Manifestum factum est, magnas esse opes urbis.
Armorum enim plus ducena millia, catapultarum duo millia
Romanis tradiderunt.

Carthaginensium legatorum reditus.

V. Nullam omnino notionem eorum, quæ ipsis immine-
bant, potuerunt sibi informare: (2) sed ex solo vultu le-
gatorum male ominantes, in omnigenos ejulatus et lamen-
tationes proruperunt.

(3) Illi vero, postquam simul omnes clamorem sustule-

παρελύθησαν. (4) Ταχὺ δὲ τοῦ λόγου διαδοθέντος εἰς τὸ πλῆθος, οὐκέτι συνέβαινε γίνεσθαι τὴν ἀλογίαν· ἀλλ' ἐμὲν ἐπὶ τοὺς πρεσβευτὰς ὥρμων, ὡς αἰτίους σφίσι τῶν κακῶν ὄντας τούτων· (5) οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς κατελιγμένους τῶν Ἰταλικῶν, καὶ εἰς τούτους ἀπερείσαντες τὸν θυμὸν· οἱ δὲ πρὸς τὰς πύλας τῆς πόλεως.

(Suidas in Ἀψυχος et Φαμέας.)

VI. Τὰς προφυλαχὰς βλέπων δὲ Φαμέας, ὃν οὐκ ἀψυχος, ἐξέκλινε τὰς πρὸς τὸν Σκιπίωνα συμπλοκάς. (3) Καὶ ποτε συνεγγίσας ταῖς ἐφεδρεῖαις, προβαλόμενος ὀφρὺν ἀπότομον, ἐπέστη καὶ πλείω χρόνον.

(Suidas in Σημαῖαι.)

(3) Αἱ δὲ σημαῖαι τῶν Ῥωμαίων συνεπεφεύγεσαν εἰς βουνόν· καὶ πάντων δόντων γνώμας, ὁ Σκιπίων ἔφη· (4) ὅταν ἐξ ἀκροατοῦ βουλευόμενοι, καὶ πλείω ποιῆσθαι πρόνοιαν τοῦ μηδὲν παθεῖν, ἢ τοῦ δρᾶσαι κακῶς τοὺς ἐχθρούς.

(Suidas in Διαστολή.)

(5) Οὐ χρή θαυμάζειν, εἰ φιλοτιμότερον ἐξηγούμεθα τὰ κατὰ τὸν Σκιπίωνα, καὶ πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτοῦ μετὰ διαστολῆς ἐξαγγέλλομεν.

(Suidas in Ἀίσσουσιν.)

(6) Ἐν γὰρ τῇ Ῥώμῃ Μάρκον Πόρκιον ἀκούσαντα τὰς ἀριστείας Σκιπίωνος, εἰπεῖν·

Ὅλος πέπνυται· τοὶ δὲ σκιαὶ ἀίσσουσιν.

rant, confestim velut attoniti obstupuerunt. (4) Mox vero rumore in vulgus sparso, non amplius erat tacitus stupor : sed alii in legatos irruerant, tamquam horum malorum auctores : (5) alii in Italos, qui in urbe erant deprehensi, rabiem suam effundebant ; alii ad portas urbis currebant.

Himilco Phameas, dux equitum Carth.

VI. Stationes cernens Phameas, quamquam non erat timidus, copiam sui facere noluit Scipioni. (2) Et cum aliquando adpropinquasset hostium præsidii, præruptum tumuli supercilium ut propugnaculum obijciens hosti, per sat longum tempus ibi se continuit.

Scipio.

(3) Manipuli Romanorum confugerant in collem : cumque omnes sententiam dixissent, Scipio ait, (4) Ubi re integra instituitur deliberatio, majori etiam cura cavendum, ne detrimentum patiaris, quam ut ipse lædas hostem.

(5) Mirari nemo debet, si res Scipionis diligentiore studi narramus, et singula ejus dicta sigillatim commemoramus.

(6) Romæ Marcum Porcium [Catonem], cum res a Scipione præclare gestas audivisset, dixisse ferunt : Solus sapit, ceteri vero ut umbræ oberrant.

ΤΗΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗΣ ΕΒΔΟΜΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI TRICESIMI SEPTIMI
HISTORIARUM POLYBII
RELIQUIÆ.

Hominum sententiæ diversæ de Romanis tertium bellum Punicum suscipientibus, et de Pseudophilippi bello.

[I. a. Ὅτι περὶ Καρχηδονίων ὅτε κατεπολέμησαν αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸν Ψευδοφιλιππον, κατὰ τὴν Ἑλλάδα πολλοὶ καὶ παντοῖοι διεφέροντο λόγοι· τὰς μὲν ἀρχὰς περὶ τῶν κατὰ Καρχηδόνους, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ὑπὲρ τῶν κατὰ τὸν Ψευδοφιλιππον. (2) Τὰ μὲν οὖν περὶ Καρχηδόνους ἀλλοδοξουμένας εἶχε τὰς ἀποράσεις καὶ τὰς διαλήψεις· ἐνιοὶ μὲν γὰρ συγκατῆνουν τοῖς Ῥωμαίοις φάσκοντες αὐτοὺς φρονίμους καὶ πραγματικῶς βουλευσασθαι περὶ τὰς δυναστείας· (3) τὸ γὰρ τὸν ἐπικρεμάμενον φόβον, καὶ τὴν πολλὰκις μὲν ἡμισοθητηκυῖαν πρὸς αὐτοὺς πόλιν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας, εἴτι δὲ καὶ νῦν δυναμένην ἀμισοθητῆσαι σὺν καιρῷ, ταύτην ἐπανελομένους βεβαιῶσαι τῇ σφετέρᾳ πατρίδι τὴν ἀρχὴν, νοῦν ἐχόντων εἶναι καὶ μακρὰν βλεπόντων ἀνθρώπων.]

[I. b. Ἐνιοὶ δὲ τούτοις ἀντάλεγον φάσκοντες, ὅτι οὐ ταύτην ἔχοντες τὴν προαίρεσιν κατεκτήσαντο τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων ἐκτρέπεσθαι φιλαρχίαν· καὶ βραδύτερον μὲν ἐκείνων δριμύνη, ἥξειν δ' ἐπὶ ταῦτὸ τέλος ἐκ τῶν προφαίνομένων· (2) πρότερον μὲν γὰρ πᾶσι πεπολεμηκέναι μέγχι τοῦ κρατῆσαι καὶ συγχωρῆσαι τοὺς ἀντιταξαμένους, ὅτι δεῖ πειθεσθαι σφίσι καὶ ποιεῖν τὸ παραγγελλόμενον· νῦν δὲ προοίμιον μὲν ἐκτεθεῖσθαι τῆς ἰδίας προαιρέσεως τὰ κατὰ Περσίαν, βασιτάξαντας ἐκ ῥιζῶν τὴν Μακεδόνων βασιλείαν, τετελειωκέναι δὲ κατὰ τὸ παρὸν διὰ τῆς περὶ Καρχηδονίων διαλήψεως· (3) μηδενὸς γὰρ ἀνηκέστου γεγονότος ἐξ ἐκείνων, ἀνηκέστως καὶ βαρέως βεβουλεύσθαι περὶ αὐτῶν, πᾶν ἀναδεχομένους καὶ πᾶν ὑπομενόντων ποιήσιν τὸ προστατομένον.]

[I. c. Ἐτεροὶ δὲ καθόλου τε πολιτικὸν εἶναι τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος ἔφασαν, καὶ τοῦτο ἴδιον εἶναι, καὶ ἐπὶ τούτῳ σεμνύνεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, ἐπὶ τῷ καὶ τοὺς πολέμους ἀπλῶς καὶ γενναίως πολεμεῖν, μὴ νυκτεριναῖς ἐπιθέσεσι χρωμένους μήτ' ἐνέδραις, πᾶν δὲ τὸ δι' ἀπάτης ἢ δόλου γινόμενον ἀποδοκιμάζοντας, μόνους δὲ τοὺς ἐκ προδήλου καὶ κατὰ πρόσωπον κινδύνους ὑπολαμβάνοντας αὐτοὺς καθήκειν· (2) νῦν δὲ πάντα περὶ τοὺς Καρχηδονίους δι' ἀπάτης καὶ δόλου χειριρμέναι, κατὰ βραχὺ τὸ μὲν προτείνοντας, τὸ δ' ἐπικρυπτομένους, ἕως οὗ παρείλοντο πάσας τὰς ἐλπίδας τοῦ βοηθεῖν αὐτοῖς τοὺς συμμαχοῦς· τοῦτο δὲ μοναρχικῆς πραγματοποιίας οἰκεῖον εἶναι μάλλον ἢ πολιτικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς αἰρέσεως, καὶ προσεικοὶς ἀσεβήματι καὶ παρασπονδήματι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. (3) Ἦσαν δὲ τινες οἱ καὶ τούτοις ἀντιλέγοντες· εἰ μὲν γὰρ πρὶν ἢ δοῦναι τοὺς Καρχηδόνους τὴν ἐπιτροπὴν αὐτῶν οὕτως ἐχειρίζον

I. a. Circa Carthaginienses, quo tempore eos debellare Romani, et circa falsum Philippum, per Græciam multi varique jactabantur sermones. Et primo quidem in ore Carthaginienses erant, deinde falsus Philippus. (2) Ergo ad Carthaginienses quod attinet, diversæ ferebantur sententiæ atque judicia. Alii enim probabant Romanos, cum dicerent sapienter eos et ex usu reipublicæ de imperandi arte sentire. (3) Nam quod impendentem semper terrorem, id est urbem quacum sæpe de principatu certaverant, quæque adhuc pro re nata certatura videretur; hanc, inquam, delendo quod patriæ imperium constabillirent, id, aiebant, sapientium hominum esse et qui longe prospicerent.

VI. b. Alii vero his adversabantur, aiebantque nequam Romanos ob hanc causam principatum ad se pertraxisse; verum quia in Atheniensium ac Lacedæmoniorum ambitionem paulatim declinarent: quod etsi lentius facerent, attamen satis apparere illuc denique esse eventuros. (2) Nam primo bellum cum omnibus gessisse, donec adeo prævalerent, ut hostes sibi persuaserint parendum esse Romanis, et quidquid imperarent, faciendum. Nunc autem consummandi propositi sui eos initium fecisse in rebus Persei, cum Macedonum regnum radicitus evertissent: perfecisse vero illud hoc demum tempore iis quæ in Carthaginienses consulerent: (3) quorum etsi nullum atrox in præsentī facinus exstitisset, nihilominus Romanos atrociter ac superbe adversus eos decrevisse, nihil licet recusantes et quibusvis jussibus obsequentes.

I. c. Postremo alii dicebant, in universum quidem summa civilis scientiæ peritit præditos esse Romanos, atque hoc illis esse proprium, eoque inprimis illos gloriari, quod etiam bella simpliciter et ingenua ratione gererent, nec nocturnis aggressionibus neque insidiis uti solerent, atque omnino quidquid fraude dolove fit, improbarent, eaque tantum digna se pericula reputarent, quæ palam atque aperto Marte suscipiuntur; (2) nunc tamen contra Carthaginienses eos egisse omnia fraude doloque, brevi momento modo præ se ferendo aliquid, modo dissimulando, donec omnem spem auxilii a sociis ferendi illis eripuisent. Hæc vero magis esse monarchicæ ambitionis propria quam civilis Romanique instituti, et si recte æstimarentur, haud magnopere a fœdifragorum perfidorumque crimine differre. (3) Sed enim alii his quoque contradicebant, quod si antequam Carthaginienses res suas Romanorum fidei tradidissent, hi postremo ita cum illis tergiversati essent, ut brevi

τὰ πράγματα, κατὰ βραχὺ τὰ μὲν προτείνοντες, τὰ δὲ παραγμυνόντες, εἰκότως ἂν αὐτοὺς ἐνόχους φαίνεσθαι τοῖς ἐγκαλουμένοις· (4) εἰ δὲ δόντων αὐτῶν τῶν Καρχηδονίων τὴν ἐπιτροπὴν ὥστε βουλευέσθαι Ῥωμαίους δ τι ποτὶ φαίνοιτο περὶ αὐτῶν, οὕτω κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ὥς ποτε δοκοῖ σφίσι, τὸ κριθέν ἐπέταττον καὶ παρήγγελλον, οὐκέτι τὸ γινόμενον ἀσεδήματι παραπλήσιον εἶναι, καὶ μὴν οὐδὲ παρασπονδήματι μικροῦ δεῖν. Ἔνιοι δ' ἔτι ἔρασαν, οὐκ ἀδικήματι τὸ παράπαν· τριῶν γὰρ οὐσῶν διαφορῶν, εἰς ἃς τὸ πᾶν ἐγκλημα φύσει καταβαίνει, εἰς οὐδεμίαν ἐμπίπτειν τούτων τὸ γινόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων· (5) ἀσεδήμα μὲν γὰρ εἶναι τὸ εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς τεθνεώτας ἀμαρτάνειν· παρασπονδήμα δὲ, τὸ παρὰ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς ἐγγράπτους ὁμολογίας πραττόμενον· ἀδικήμα δὲ, τὸ παρὰ τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἔθισμους ἐπιτελούμενον· ὧν οὐδενὶ εἰς τὸ παρὸν ἐνόχους εἶναι Ῥωμαίους· (6) οὐ γὰρ εἰς τοὺς θεοὺς οὐτ' εἰς τοὺς γονεῖς, οὐδ' εἰς τοὺς τεθνεώτας ἐξαμαρτάνειν, οὐδὲ μὴ ὅρκους οὐδὲ συνθήκας παραβαίνειν· τὸ δ' ἐναντίον, αὐτοὺς ἐγκαλεῖν τοῖς Καρχηδονίοις ὅτι παραβιβάσκει· καὶ μὴν οὐδὲ νόμους οὐδὲ ἔθισμους οὐδὲ τὴν κατ' ἰδίαν πίστιν ἀθετεῖν· (7) λαβόντες γὰρ τὴν ἐπιτροπὴν παρ' ἐκόντων, δ βούλονται πράττειν, οὐ πειθαρχούντων τοῖς παραγγελλομένοις, οὕτως αὐτοῖς προσάγειν τὴν ἀνάγκην. Περὶ μὲν οὖν Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων ταῦτ' ἐλέγγοτο.]

[I. d. Περὶ δὲ τοῦ Ψευδοφιλιππου τὸ μὲν πρῶτον οὐδ' ἀνεκτὸς ὁ λόγος ἐφαίνοτο· πάρεστί τις ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν ἀεροπετής Φιλιππος, καταφρονήσας οὐ μόνον Μακεδόνων, ἀλλὰ καὶ Ῥωμαίων, οὐδεμίαν ἀφορμὴν εὐλογον ἔχων πρὸς τὴν ἐπιβολήν· (2) ἅτε γινωσκομένου τοῦ κατ' ἀλήθειαν Φιλιππου, διότι σχεδὸν ὀκτωκαίδεκα γεγονὼς ἐτῶν μετέτληξε τὸν βίον ἐν Ἀλβᾷ τῆς Ἰταλίας, δυσὶν ἔτεσιν ὑπερὶν αὐτοῦ τοῦ Περσέως· μετὰ δὲ μῆνας τρεῖς ἢ ὀ προσπεσούσης φήμης, διότι νενίκηκε μάχῃ τοὺς Μακεδόνας πέραν τοῦ Στρυμόνος κατὰ τὴν Ὀδομαντικὴν, τινὲς μὲν ἀπεδέχοντο τὸν λόγον, οἱ δὲ πλείους ἀκμὴν ἠπίσταν· (3) μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν ἅμα τοῦ λόγου· προσπίπτοντος ὅτι νικήσῃ μάχῃ τοὺς Μακεδόνας ἐπὶ τὰδε τοῦ Στρυμόνος καὶ πάσης Μακεδονίας κρατεῖ, καὶ Θεσσαλῶν γράμματα καὶ πρεσβυτάς πεμφάντων πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ παρακαλούντων βοηθεῖν εἰς τοὺς περὶ αὐτοὺς ὑπάρχοντας κινδύνους, θαυμαστόν ἐφάνη καὶ παράδοξον τὸ γεγονός· (4) οὐδεμία γὰρ οὔτε πιθανότης οὐτ' εὐλογον προὔφαινετο περὶ τοῦ συμβεβηκότος. Τοιαῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων ἦσαν διαθέσεις.]

I. (Steph. Byzant.) Μουσεῖον, τόπος περὶ τὸν Ὀλυμπον τὸν ἐν Μακεδονίᾳ. Πολύβιος τριακοστῇ ἐβδόμῃ.

Polybius a M. Manilio consule ex Achaia Lilybæum arcessitus.

[I. e. Ὅτι προσπεισόντων εἰς τὴν Πελοπόννησον γραμμάτων τοῖς Ἀχαιοῖς παρὰ τοῦ Μανιλίου, διότι ταλῶς ποιήσουςι Πολύβιον τὸν Μεγαλοπολίτην ἐκ-

intervallo hæc aperte ostenderent, illa ex obliquo monstrarent, merito viderentur his criminibus esse affines. (4) Sin autem, Carthaginiensibus jam se Romanorum clementiæ permittentibus, ita ut Romani de rebus eorum suo arbitratu statuerent, tum hi, secundum potestatem sibi factam, imperarent quidquid ipsis placuerit, sane quod fiebat non esse simile impietati, immo propemodum nec perfidiæ. Erant præterea qui dicerent, vel injustitiæ omnino nulli hoc affine esse : nam quum culpa omnis tribus speciebus diversis cernatur, in nullam earum cadere Romanorum agendi modum : (5) impium enim esse quod peccetur in deos, parentes, defunctos; scdificragum, quod fiat contra pacta sacramento tabulisque scriptis firmata; injustum, quod peragatur contra leges et morem majorum : quorum omnium in re præsentī nullius reos esse Romanos. (6) Neque enim eos vel in parentes vel in mortuos peccasse, neque sacramenta aut fœdera violasse : immo vero Romanos de his Carthaginienses accusare : ipsos autem neque leges neque patrios mores neque illis datam fidem fallere; (7) cum enim Carthaginienses Romanorum prorsus arbitratōi se permisissent, neque tamen facere voluissent imperata, ipsos imponere Romanis hoc modo agendi necessitatem. Ac de Romanis quidem et de Carthaginiensibus hi sermones serebantur.

I. d. Ad falsum vero Philippum quod attinet, principio ne tolerandus quidem rumor videbatur : Apparet in Macedonia velut cœlo delapsus Philippus quidam, ad contemtam non Macedonum tantummodo, verum etiam Romanorum; nullo ad tantam rem gerendam probabili adjumento instructus : (2) satis enim cognitus erat verus Philippus, qui octodecim fere annos natus vitam Albæ in Italia finiverat biennio post ipsum Perseum. Jam vero post tres quatuorve menses fama de prælio nunciata, quo ille Macedonas trans Strymonem in regione Odomanica vicerit, nonnulli quidem rumori huic fidem adhibebant, plerique tamen omnino erant increduli. (3) Sed enim nuncio iterum allato de victoria contra Macedonas; quodque insuper Strymonem ac totam Macedoniam falsus Philippus teneret; cumque Thesalorum litteræ legatique ad Achæos venissent, auxilia petentes ob propulsanda quæ imminabant pericula, res miraculo similis videbatur : (4) nulla enim nec probabilitas nec ratio in his eventibus esse videbatur. Tali modo illis rebus animi mortalium afficiebantur.

I. Museum, locus ad Olympum qui in Macedonia est. Polybiusl. XXXVII. (*Ex historia belli Macedonici tertii.*)

Polybius a M. Manilio consule ex Achaia Lilybæum arcessitus.

I. e. Litteris Manilii in Peloponnesum ad Achæos allatis, recte eos facturos si Polybium Megalopolitanum ilico mitterent Lilybæum, propterea quod adventus ejus ex æ-

πέμφοντας μετὰ σπουδῆς εἰς Λιλύβαιον, ὡς χρείας οὐσης αὐτοῦ δημοσίας ἔνεκεν πραγμάτων, ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς ἐκπέμψαι ἀκολούθως τοῖς ὑπὸ τοῦ ὑπάτου γεγραμμένοις· (2) ἡμεῖς δὲ νομιζόντες ἑαυτοῖς καθήκειν κατὰ πολλοὺς τρόπους τὸ πειθαρχεῖν Ῥωμαίοις, πάντα τὰλλα πάρεργα [θέμενοι], τῆς θειεῖας ἀρχομένης ἐξεπλεύσαμεν· (3) ἀφικόμενοι δ' εἰς Κέρκυραν καὶ καταλαβόντες αὐθις γράμματα παρὰ τῶν ὑπάτων προσπετωκῶτα τοῖς Κερκυραίοις, ἐν οἷς διασφύον δι τοὺς μὲν δμήρους ἡδὴ παραδεδώκασιν αὐτοῖς οἱ Κερχυδόνιοι πάντα, ἔτοιμοι δ' εἰσιν αὐτοῖς πειθαρχεῖν, νομίσαντες διαλεῦσθαι τὸν πόλεμον καὶ μηκέτι χρεῖαν ἡμῶν εἶναι μηδεμίαν, αὐθις ἀπεπλεύσαμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

[I. f. Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν, ἂν ποτὲ μὲν τῷ κυρίῳ σημαίνωμεν αὐτοῦς ὀνόματι, ποτὲ δὲ ταῖς κοιναῖς ἐμφάσεσιν· ὅσον οὕτως, ἔμοῦ δὲ ταῦτ' εἰπόντος· καὶ πάλιν, ἡμῶν δὲ συγκαταθεμένων· (2) ἐπὶ πολὺ γὰρ ἐμπελεγμένων ἡμῶν εἰς τὰς μετὰ ταῦτα μελλούσας ἱστορεῖσθαι πράξεις, ἀναγκαῖόν ἐστι μεταλαμβάνειν τὰς περὶ αὐτῶν σημασίας, ἵνα μήτε τοῦνομα συνεχῶς προφερόμενοι, προσκόπτωμεν ταυτολογούντες, μήτε πάλιν ἔμοῦ καὶ ῥι' ἡμῶν παρ' ἑκαστον λέγοντες, λάθωμεν εἰς φορτικὴν διὰθεσιν ἐμπίπτοντες· (3) ἀλλὰ συγχώρομενοι πᾶσι τοῖτοισι καὶ μεταλαμβάνοντες αἰεὶ τὸ τῷ καιρῷ πρέπον, ἐφ' ὅσον ὅλον τε διαφεύγωμεν τὸ λίαν ἐπαχθὲς τῆς περὶ αὐτῶν καλῶς· ἐπειδὴ φύσει μὲν ἀπρόσδεκτός ἐστιν ὁ τοιοῦτος λόγος, ἀναγκαῖός δ' ὑπάρχει πολλάκις, ὅταν μὴ δυνατόν ἄλλως ἢ δηλῶσαι τὸ προκειμενον· (4) γέγονε δὲ τι πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἡμῶν ὅσα ἐκ ταυτομάτου συνέργημα, τὸ μηδένα μέχρι γε τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν ταυτὸν ἡμῖν ὄνομα κεκληρονομηκέαι κυρίως, ὅσον γε ἡμᾶς εἰδέναι.]

Callicratis statuæ abjectæ, Lycortæ restitutæ.

[I. g. Ὅτι κατὰ τι σύμπτωμα τῶν μὲν τοῦ Καλλικράτους εἰκόνων εἰσφερομένων κατὰ τὸ σκότος, τῶν δὲ τοῦ Λυκόρτα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκφερομένων εἰς τὸ φῶς κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς διὰθεσιν, πάντας ἡνάγκαζε τὸ γινόμενον ἐπιφθέγγεσθαι, διότι δεῖ μηδέποτε τοῖς καιροῖς ὑπερηφάνως χρῆσθαι κατὰ τῶν πέλας, εἰδότα, διότι καὶ λίαν τοῦτ' ἐστὶν ἴδιον ἐπιτήδευμα τῆς τύχης, τὸ τοῖς αὐτῶν ἐπινοήμασι καὶ νομοθετήμασιν ἐξ ὑποστροφῆς αὐτοῦς ὑποβάλλειν τοὺς νομοθετήσαντας.]

[(2) Ὅτι αὐτὸ τὸ φύσει φιλόκαινον τῶν ἀνθρώπων ἱκανόν ἐστι πρὸς πᾶσαν μεταβολήν.]

Legatio Romanorum ad pacem inter Prusiam et Nicomedem componendam.

[I. h. Ὅτι Ῥωμαῖοι ἐπεμψαν πρεσβευτὰς τοὺς ἐπιληψομένους τῆς ὁρμῆς τῆς τοῦ Νικομήδους, καὶ κωλύσοντας τὸν Ἀτταλον πολεμεῖν τῷ Προυσίᾳ· (2) καὶ κατεστάθησαν Μάρκος Λικίνιος, ἀνθρωπος ποδαγρικὸς καὶ τελέως ἀδύνατος τοῖς ποσίν· καὶ μετὰ τούτου Ἀῦλος Μαργῖνος, ὃς κεραμίδος εἰς τὴν κεφαλὴν ἐμπεσούσης

reipublicæ futurus esset; visum est Achæis hunc virum mittere, prout consulis litteræ postulabant. (2) Nos item existimantes multas ob causas utile nobis esse obtemperare Romanis, ceteris interim negotiis insuper habitis, æstate incipiente sumus averti. (3) Sed enim Corcyram delati, cum ibi rursus litteræ a consulibus ad Corcyraeos venissent, quibus significabatur jam obsides a Carthaginiensibus fuisse traditos, ipsos autem ad imperata facienda esse paratissimos; nos arbitrati bellum esse dissolutum, neque jam nostra opera opus fore, in Peloponnesum denuo navigavimus.

I. f. Nemo vero miretur si modo proprio nomine nosmet ipsos appellamus, modo communibus significationibus; veluti sic, « me dicente » : rursusque nobis vero assentionibus. (2) Cum enim illis, quæ narrandæ supersunt, rebus sæpenuero nos impliciti simus, appellationes nostras alternare necesse est; ne si nomen perpetuo scribamus, in tautologiæ vitium incurramus : neque rursus si « ego » et « per me » tertio quoque verbo dicamus, lectoribus nostris tædio simus. (3) Ergo his appellationibus utentes, eisdemque, prout res tulerit, alternantes, pro virili parte operam dabimus, ut gravem, quam affert sermo de nobis ipsis, molestiam defugiamus : namque hoc genus loquendi natura quidem sua injuncundum est, sed sæpe tamen necessarium, quando rem propositam aliter declarare non licet. (4) Mihi ceteroquin hac in parte quædam adest commoditas, propterea quod ad hæc usque tempora nemo, quod sciam, nomen meum proprium sortitus est. [Quare supra lib. XI, c. 15, § 5 legendum videtur Πολύβη pro Πολυβίῳ. LUCHT.]

I. g. Cum casu quodam accidisset ut Callicratis statuæ in locum tenebricosum inferrentur, Lycortæ vero in lucem et solem productæ quo antea steterant loco ponerentur; res hæc omnes dicere cogebat, non oportere superbiam in rebus prosperis adversus quæmpiam exserere; immo potius cogitare, hunc esse proprium fortunæ morem, ut iisdem met molitionibus atque consiliis ipsos eorum auctores viciisim irretiat.

(2) Cum naturaliter homines nova rerum studiosi sint, jam hinc omnium commutationum abunde causa consurgit.

αὐτῷ, τηλικαύτας καὶ τοσαύτας οὐλὰς εἶχε διὰ τῆς κεφαλῆς, ὥστε θαυμαστὸν εἶναι πῶς ἐσώθη· καὶ Λεύκιος Μαλλιολεών, ὃς πάντων ἐδόκει Ῥωμαίων ἀναισθητότατος ὑπάρχειν. (3) Τῆς δὲ πράξεως προσδεομένης τάχους καὶ τολμῆς, ἐδόκουν ἀφυσέσταιοι πρὸς τὴν χρεῖαν εἶναι ταύτην οἱ καθεσταμένοι· διὸ καὶ φασὶ Μάρκον Πόρκιον τὸν Κάτωνα προσαγορευόμενον εἰπεῖν ἐν τῇ συγκλήτῳ, διότι συμβήσεται οὐ μόνον ἀποκλειόμενον φθᾶσαι τὸν Προυσίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν Νικομήδην γηράσαντα ἐν τῇ βασιλείᾳ. (4) πῶς γὰρ οἷόν τε καταταχῆσαι; πῶς δὲ καταταχῆσαντας ἀνύσασθαι τὴν πρεσβείαν, μήτε πόδας μήτε κεφαλὴν μήτε καρδίαν ἔχοντας;]

(Excerptum Valesianum.)

II. Προυσίας ὁ βασιλεὺς, εἰδεχθὴς ὢν κατὰ τὴν ἔμφρασιν, καίπερ ἐκ συλλογισμοῦ οὐ βελτίων ὑπάρχων, ἡμῖς ἀνὴρ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ πρὸς τὰς πολεμικὰς χρεῖας ἀγεννὴς καὶ γυναικιδῶς. (2) Οὐ γὰρ μόνον δειλὸς ἦν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς κακοπαθείας ἀλλότριος, καὶ συλλήβδην ἐκτετηλυμένος καὶ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι παρ' ὅλον τὸν βίον. (3) ὅπερ ἤκιστα βούλονται περὶ τοὺς βασιλεῖς ὑπάρχειν ἅπαντες μὲν, μάλιστα δὲ τὸ τῶν Βιθυνῶν γένος. (4) Πολλὴ δὲ τις ἀσέλγεια καὶ περὶ τὰς σωματικὰς ἐπιθυμίας αὐτῷ συνεξηκολούθει. (5) Παιδείας δὲ καὶ φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐν τούτοις θεωρημάτων ἀπειρος εἰς τέλος ἦν. (6) καὶ συλλήβδην τοῦ καλοῦ, ὃ τι πότ' ἐστίν, οὐδ' ἔνοιαν εἶχε, Σαρδαναπάλλου δὲ βάρβαρον βίον ἐξῆ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ. (7) Τοιγαροῦν ἅμα τῷ βραχείας ἐλπίδος τὸ τῶν βασιλευμένων πληθὸς λαβεῖσθαι, ἀμετάκλητον ὁρμὴν ἔσχεν εἰς τὸ μὴ μόνον ἀλλότρια φρονεῖν τοῦ βασιλείως, ἀλλὰ καὶ τιμωρίαν βούλεσθαι παρ' αὐτοῦ λαμβάνειν.

Excerptum Valesianum.

III. Μασανάσσης, ὁ ἐν Λιβύῃ τῶν Νομάδων βασιλεὺς, ἀνὴρ ἦν τῶν καθ' ἡμᾶς βασιλέων ἀριστος καὶ μακαριώτατος. (2) ὃς ἐβασίλευσεν ἑτη πλείω τῶν ξ', ὑγεινότητος ὢν καὶ πολυχρονιώτατος, ἐννενήκοντα γὰρ ἐτῶν ἐγεγόνει. (3) Ἐγίγνετο δὲ καὶ δυναμικώτατος τῶν καθ' αὐτὸν κατὰ τὴν σωματικὴν ἔξιν· ὃς, ὅτε μὲν στήναι δέοι, στὰς ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔχνεσι δι' ἡμέρας ἔμενε, καθεζόμενος δὲ πάλιν οὐκ ἠγείρετο. (4) Καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἵππων κακοπαθεῖαν ἡμέραν καὶ νύκτα συνεχῶς διακαρτερῶν οὐδὲν ἐπάσχευεν. (5) Σημεῖον δὲ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἔχων ἐννενήκοντα ἔτη, καθ' ὃν καιρὸν μετήλλαξε τὸν βίον, υἱὸν ἀπέλιπε τεττάρων ἐτῶν, ὄνομα Στέμβανον, ὃν μετὰ ταῦτα Μικίπης υἱοποιήσατο, πρὸς δὲ τούτῳ υἱὸς τέσσαρας. (6) Διὰ δὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους τούτων εὖνοιαν, διετήρησε, τὸν ὅλον βίον πάσης ἐπιβουλῆς καὶ παντὸς οἰκείου μίσγματος ἄμοιρον αὐτοῦ γενέσθαι τὴν βασιλείαν. (7) Τὸ δὲ μέγιστον καὶ θεῖοτατον τούτου· τῆς γὰρ Νομαδίας ἀπάσης ἀρχήστου τὸν

Lucius Malleolus, quo nemo hebetior inter Romanos esse credebatur. (3) Quum autem celeritate negotium atque effecia indigeret, ineptissimi ad id videbantur qui fuerant electi homines. Igitur fama est Marcum Porcium cognomento Catonem in senatu dixisse, fore ut ante non solum Prusias concluderetur, verum etiam Nicomedes in regno senesceret. (4) Quomodo enim fieri posse ut hi viri properent? aut, si tamen properarent, quomodo legationis propositum exquerentur? qui neque pedes, neque caput, neque cor haberent.

Prusias necatur a filio Nicomede.

II. Prusias, rex Bithyniæ, aspectu erat deformis, neque vero ingenio judicioque melior: homo semivir specie, et ad res bellicas prorsus ignavus et mollis. (2) Neque enim solum timidus erat, sed etiam præterea laboris impatiens, atque omnino effeminatus in omni vita et animo et corpore: (3) quod genus vitii cum omnes mortales, tum maxime Bithyni, in regibus ferre non possunt. (4) Idem ingenti libidine ad omnes corporis voluptates ardebat. (5) Discipulorum autem liberalium ac philosophiæ et doctrinæ omnis quæ in his rebus versatur, prorsus expers. (6) Denique virtutis atque honesti ne sensum quidem ullum habebat, sed interdum noctuque Sardnapali cujusdam vitam ducebat. (7) Quamobrem simul ac vel minima spes multitudini affalsit Bithynorum, omnes impetu effuso non ad defectionem modo, sed ad pœnas etiam de rege sumendas ferri cœpere.

Masanissæ obitus et elogium.

III. Masanissa, Numidarum in Africa rex, vir fuit nostra ætate regum optimus, et fortunatissimus: (2) qui annis plus quam sexaginta regnum tenuit, optima valetudine ac longissima vita; nam ad annum usque nonagesimum vixit. (3) Idem omnium ætatis suæ hominum robustissimo corporis habitu fuit. Quippe ubi standum esset, in iisdem vestigiis totum diem perstabat; contra, sedens in sella, non ante vesperam exsurgebat. (4) Jam vero laborem in equitando dies noctesque fortiter tolerans, nullo incommodo vexabatur. (5) Argumento ejus vigoris sit, quod nonaginta annos natus, quum ex vita decessit, quadriennem filium reliquit, nomine Stembalem, qui postea a Micipsa est adoptatus, ac præterea filios quatuor. (6) Quorum mutua concordia ac benevolentia regnum suum, quoad vixit, insidiarum omni- que domestici piaculi expers præstitit. (7) Quodque præcipuum est, ac pæne divinum: quum omnis Numidia ante

πρὸ τοῦ χρόνον ὑπαρχούσης, καὶ νομιζομένης ἀδυνάτου τῇ φύσει πρὸς ἡμέρους καρποὺς ὑπάρχειν· (8) πρῶτος καὶ μόνος ὑπέδειξε, διότι δύναται πάντας ἐκφέρειν τοὺς ἡμέρους καρποὺς οὐδ' ὅποιας ἦντον, ἐκάστῳ τῶν καρπῶν ἐν διαστάσει μυριοπλήθους ἀγροὺς κατασκευάσας παμφόρους. (9) Τῇ μὲν οὖν ἐκείνου μεταστάσει ταῦτ' ἂν τις εὐλόγως ἐπιφθέγγετο καὶ διχάλως. (10) Ὁ δὲ Σκιπίων, παραγενόμενος εἰς τὴν Κίρταν ἡμέρα τρίτη μετὰ τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον, διώκησε καλῶς πάντα.

(Plutarch. An seniori capessenda sit respublica p. 791 sq.)

(11) Μασανάσσην ἱστορεῖ Πολύβιος ὡς ἐνενήκοντα μὲν ἐτῶν ἀποθανεῖν, τετράετες καταλιπὼντα παιδάριον ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον· (12) ὀλίγῳ δὲ ἔμπροσθεν τῆς τελευτῆς, μάχῃ νικήσαντα Καρχηδονίους, θορῆναι τῇ ὑστεραίᾳ πρὸ τῆς σκητῆς ῥυπαρὸν ἄρτον ἐσθίοντα· καὶ πρὸς τοὺς θαυμάζοντας εἰπεῖν, ὅτι τοῦτο ποιεῖ * *.

temporis infructuosa esset, nec gignendis fructibus ullatenus idonea esse crederetur; (8) ipse primus ac solus demonstravit, nullum esse fructum, quem producere ea non posset eadem fertilitate, qua ceteræ regiones; cum agros latissimos, singulis fructuum generibus per intervalla consitos, feracissimos reddidisset. (9) Huic igitur mortuo hanc laudem jure merito quis accinat. (10) At Scipio, tertio post Masanissæ obitum die Cirtam delatus, cuncta prudentissime constituit.

(11) Masanissam narrat Polybius novaginta annos natum e vita discessisse, puerulum quatuor annorum relinquentem, a se progenitum. (12) Brevi vero ante obitum, postquam prælio vicisset Carthaginienses, postero die conspectum fuisse ante tentorium, sordidum panem comedentem: cumque mirarentur nonnulli dixisse fertur, se hoc facere.

Paucitas hominum in Græcia ætate Polybii.

[IV. Ἐγὼ δὲ (φησὶν ὁ ΠΟΛΥΒΙΟΣ ἐπιτιμῶν τοῖς τὴν τύχην καὶ τὴν εἰμαρμένην ἐγγράφουσιν ἐπὶ τε τὰς κοινὰς πράξεις καὶ τὰς κατ' ἰδίαν περιπετείας) νῦν βούλομαι περὶ τούτου τοῦ μέρους διαστελλασθαι, καθόσον ὁ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας ἐπιδέχεται τρόπος. (2) Ὡς μὲν γὰρ ἀδύνατον ἢ δυσχερὲς τὰς αἰτίας καταλαβεῖν ἀνθρώπων ὄντα, περὶ τούτων ἰσως ἂν τις ἀπορῶν ἐπὶ τὸν θεὸν τὴν ἀναφορὰν ποιῶτο καὶ τὴν τύχην, ὅσον ὁμοῦ καὶ ὑστὺν ἐξαισίῳ ἐπιφορὰ συνεχῆς· ἢ τάναντία πάλιν αὐχμῶν καὶ πάγων, καὶ διὰ ταῦτα φθορὰ καρπῶν· ὁμοίως λοιμικαὶ διαθέσεις συνεχεῖς, [καὶ] ἄλλα παραπλήσια τούτοις, ὧν οὐκ εὐμαρὲς τὴν αἰτίαν εὐρεῖν. (3) Διόπερ εἰκότως περὶ τῶν τοιούτων ἀκολουθοῦντες ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις, διὰ τὴν ἀπορίαν ἰκετεύοντες καὶ θύοντες ἐξυλασκόμενοι τὸ θεῖον, πέμπομεν ἐρησόμενοι τοὺς θεοὺς, τί ποτ' ἂν ἡ λέγουσιν ἢ πράττουσιν ἡμῖν ἄμεινον εἴη καὶ γένοιτο παῦλα τῶν ἐνεστώτων κακῶν. (4) Ὡς δὲ δυνατόν ἐστι τὴν αἰτίαν εὐρεῖν, ἐξ ἧς καὶ δι' ἣν ἐγένετο τὸ συμβαῖνον, οὐ μοι δοκεῖ τῶν τοιούτων δεῖν ἐπὶ τὸ θεῖον ποιῆσθαι τὴν ἀναφορὰν· λέγω δὲ ὅσον οὕτως ἐπέσχεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀπαιδία καὶ συλλήβδην ὀλιγανθρωπία, δι' ἣν αἶτε πόλεις ἐξηρημώθησαν, καὶ ἀπορίαν εἶναι συνέδοικε, καίπερ οὔτε πολέμων συνεχῶν ἐσχηχότων ἡμᾶς, οὔτε λοιμικῶν περιστάσεων. (5) Εἰ τις οὖν περὶ τούτου συμβούλευσεν εἰς θεοὺς πέμπειν ἐρησομένους, τί ποτ' ἂν ἡ λέγοντες ἢ πράττοντες πλείονες γινοίμεθα καὶ κάλλιον οἰκοῖμεν τὰς πόλεις, ἄρ' οὐ μάταιος ἂν ἐφαίνετο, τῆς αἰτίας προφανοῦς ὑπαρχούσης καὶ τῆς διορθώσεως ἐν ἡμῖν κειμένης; (6) Τῶν γὰρ ἀνθρώπων εἰς ἀλαζονείαν καὶ φιλοχρημίσουσιν, ἐτι δὲ καὶ ῥοβημῶν ἐκτετραμμένων, καὶ μὴ βουλομένων μήτε γαμεῖν μήτ' ἂν γήμωσι τὰ γεινόμενα τέκνα τρέφειν, ἀλλὰ μόλις ἐν τῶν πλείστων ἢ δύο, χάριν τοῦ πλουσίου τούτους καταλιπεῖν καὶ σπα-

IV. Ego vero (ait Polybius objurgans eos qui fortunam fatumque sive in publicis rebus sive in privatis casibus accusant) volo nunc de hac quæstione disserere, quantum pragmaticæ historiæ ratio patitur. (2) Quarum rerum causas homo vel non potest intelligere, vel non sine arduo labore, has fere quispiam ob perplexitatem ad deum et ad fortunam retulerit; qualis est imbrium pluviarumque immodicarum perpetuus impetus; itemque his contrariæ siccitates et frigora, unde frugum corruptio gignitur: item pestilentiae diutinae, aliaque his similia, quorum causam nobis cognoscere difficile est. (3) Quare nos non immerito hac in re opinionibus multitudinis obsequentes, ob consilii penuriam, precibus et sacrificiis numen propitiamus, atque mitimus ad deos consulendos, quid vel dicendum vel faciendum sit, ut res nostræ melius se habeant, atque ingruentium malorum requiem nanciscamur. (4) Verum ubi causas, ex quibus vel propter quas evenerint res, comprehendere licet, non videntur mihi tales debere referri ad deos. Exemplum esto ea, quæ nostris temporibus Græciam obtinuit, sterilitas hominum, atque omnino hominum penuria, ob quam et urbes vastæ sunt, et agri infecundi, quamquam neque diutina bella neque pestilentiae nos corripuerint. (5) Si quis igitur nobis auctor fieret oracula consulendi, quidnam potissimum aut dicentes aut facientes numerum nostri generis augere possemus, urbesque felicius habitare, is nonne stultus videretur, quoniam manifesta ejus rei causa est, atque emendandæ rei in nobis facultas? (6) Nam quia homines ad fastum et avaritiam, ad ignaviamque præterea conversi, neque matrimonia inire volunt, neque liberos vel in nuptiis gentios alere, vel ex plurimis vix unum aut alterum, quo scilicet hos divites post se relinquant luxuriantesque alant; clam quidem, sed celeriter propagatum

ταλῶντας θρέψαι, ταχέως ἔλαθε τὸ κακὸν αὐξηθὲν· (7) καὶ γὰρ ἐνὸς ὄντος ἡ δυνεῖν, εἰ τούτων τὸν μὲν πόλεμος ἡ νόσος ἐνστάσα παρείλετο, δῆλον ὡς ἀνάγκη καταλείπεσθαι τὰς οἰκίσεις ἐρήμους· καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν μελιτῶν τὰ σμήνη, τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ βραχὺ τὰς πόλεις ἀπορουμένας ἀδυνατεῖν. (8) Ὑπὲρ ὧν οὐδὲ χρεῖα παρὰ τῶν θεῶν πυθάνεσθαι, πῶς ἂν ἀπολυθῇμεν τῆς τοιαύτης βλάβης· ὁ γὰρ τυχὼν τῶν ἀνθρώπων ἐρεῖ, διότι μάλιστα μὲν αὐτοὶ δι' αὐτῶν, μεταθέμενοι τὸν ζῆλον· εἰ δὲ μὴ, νόμους γράψαντες, ἵνα τρέφεται τὰ γινόμενα. (9) Περὶ τούτων οὖν οὔτε μάντεων οὔτε τερατειῶν χρεῖα· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν κατὰ μέρος· ἀλλ' ἐπ' ἐκείνων ἐφ' ὧν ἀλήπτους ἢ δυσλήπτους εἶναι τὰς αἰτίας συμβαίνει, ὑπερευξίν· ὧν ἔν ἦν καὶ τὸ περὶ Μακεδόνας γεγεννημένον. (10) Μακεδόνες μὲν γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων πολλῶν καὶ μεγάλων ἐτετεύχισαν φιλοanthρωπῶν κοινῇ μὲν πάντες ἀπολυθέντες τῶν ἀρχικῶν ἐπιταγμάτων καὶ φόρων, καὶ μεταλαβόντες ἀπὸ δουλείας ὁμολογουμένως ἐλευθερίαν· ἰδίᾳ δὲ πάλιν καὶ τὰ πλεῖστα ἐκλυθέντες ἐκ μεγάλων [στάσεων] καὶ φόνων ἐμ[φυλίων] διὰ τῆς Ῥωμαίων [περὶ νόμους φιλοτιμίας] [ὥστε ἀπὸ] δυσμενείας μὲν ἡ βλάβης τῆς ἐν τοῖς πρότερον καιροῖς πρὸς Ῥωμ[αίους] ἔτι γεύ[σασθαι] φιλ[ίας] * * * * (*) πολλῶν τε μετὰ μὲν τοῦ Δημητρίου, καὶ πάλιν μετὰ Περσέως, μαχόμενοι πρὸς Ῥωμαίους ἡττήθησαν· ἀνδρὶ δὲ στυγνῷ συναγωνιζόμενοι, περὶ τῆς τούτου βασιλείας ἀνδραγαθήσαντες ἐνίκησαν Ῥωμαίους. (11) Ἐξ ὧν τίς οὐκ ἂν ἐπαπορήσειεν ἐπὶ τῷ συμβάντι; τὴν γὰρ αἰτίαν εὐρεῖν τούτων δυσχερές. (12) Διόπερ ἂν τις ἐπὶ τῶν τοιούτων διαθέσεων δαιμονοβλάβειαν εἰποι τὸ γεγονὸς, καὶ μῆνιν ἐκ θεῶν ἅπασι Μακεδόσιν ἀπηντῆσθαι· δῆλον δ' ἔσται ἐκ τῶν λέγεσθαι μελλόντων. Ζήτει ἐν τῷ ΠΕΡΙ ΗΤΤΗΣ.]

id malum est. (7) Cum enim unus aut alter filius super-
stis autem vel bellum vel incidens morbus abstulit,
manifestum est necessario inde vacuas fieri domos : atque
ut in apum examinibus fit, sic urbes quoque brevi tempore
stant solitariae et invalidae. (8) Ergo huiusmodi detrimen-
torum non est quod a diis depulsionem quaeramus : nam
quivis homo nos admonebit, maxime quidem per nos ip-
sos eam quaeri debere, dum studia nostra immutemus,
aut scriptis legibus genitos liberos ali et educari jubeamus.
(9) Ergo hac in re neque vatibus neque praestigiatoribus
opus est. Idem vero sermo ad singulos quoque eventus
valet. Sed enim de iis rebus, quarum causae vix aut ne vix
quidem cognosci queunt, pronunciare supersedendum est :
quas inter Macedonum quoque fatum recensendum est. (10)
Etenim Macedones post multa ac magna a Romanis accepta
beneficia, communiter quidem exonerati regis imperiis et
tributis, aperteque servitute commutata cum libertate ; ac
rursus pro se a magnis seditionibus et caedibus liberati
per propriam Romanis observantiam legum : adeo ut post
priorum temporum inimicitiam et illata detrimenta Roma-
nis eorum gustarent adhuc amicitiam *** multis foederibus
ictis cum Demetrio, rursusque cum Perseo, nihilominus
Romanos bello aggressi, victi fuerunt : verum dum ho-
mini acerbo faverent ejusque regnum strenue tuerentur,
clade affecerunt Romanos. (11) Hos, inquam, eventus
quis non obstupescat ? nam horum causam invenire diffi-
cile. (12) Quare quod ejusmodi consilia ceperint Macedo-
nes, dicendum est nescio quod fascinum iramque deorum
adversus hanc gentem incubuisse : id quod etiam ex iis,
quae dicenda supersunt, palam fiet.

(*) Miseras reliquias versuum tredecim habes apud Hey-
sium p. 87.

ΤΗΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗΣ ΟΓΔΟΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI GRICESIMI OCTAVI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

Proœmium libri de infortunio Græciæ.

[I. a. Ὅτι ἡ λη' βίβλος περιέχει τὴν συντέλειαν τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀτυχίας. Καίπερ γὰρ τῆς Ἑλλάδος καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος πλεονάκις ἐπταικυίας, ὅμως οὐδ' ὅποιοις ἂν τις τῶν προτέρων ἑλαττωμάτων οἰκαιοτέρων ἐφαρμόσει τὸ τῆς ἀτυχίας ὄνομα καὶ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὡς τοῖς καθ' ἡμᾶς γεγονόσιν. (2) Οὐ γὰρ μόνον ἀφ' ὧν ἔπαθον, ἐλεῆσαι τις ἂν τοὺς Ἕλληνας· ἐτι δὲ μᾶλλον ἐφ' οἷς ἔπραξαν ἡτυχηκεῖν νομίσει, πυθόμενος περὶ ἐκάστων τὰς ἡλιθιότητας δοκοῦντος γοῦν μεγίστου πάθους γεγονέναι τοῦ περὶ τοὺς Καρχηδονίους, οὐκ ἑλαττον ἂν τις θήσαιοτο, κατὰ δὲ τι μᾶλλον, τὸ περὶ τὴν Ἑλλάδα τότε συμβάν. (3) οἱ μὲν γὰρ τόπον ἔσχατον ἀπολογίας πρὸς τοὺς ἐπιτινυμένους περὶ σφῶν ἀπέλιπον· οὗτοι δ' οὐδ' ἀφορμὴν εὐλογοῦν ἔδωκαν τοῖς βουλομένοις σφίσι βοηθεῖν ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων. (4) Καρχηδόνιοι μὲν καὶ ἅμα ταῖς περιπετείαις ἀρδὴν ἀφανισθέντες, ἀνεπαύθητο τῶν σφετέρων εἰς τὸ μᾶλλον ἐγένοντο συμπτώματων· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐφορῶντες τὰς αὐτῶν ἀτυχίας, καὶ οἱ παίδων παραδόσιμον ἐποίησαν τὴν ἀκκληρίαν. (5) καὶ, καθόσον τοὺς ζῶντας μετὰ τιμωρίας ἐλευσινοτέρους νομίζομεν τῶν ἐν αὐτοῖς τοῖς δεινοῖς ἐκλείποντων τὸν βίον, κατὰ τοσοῦτο καὶ τὰς τότε περιπετείας τῶν Ἑλλήνων ἐλευσινοτέρας νομιστέον τῶν συμβάντων Καρχηδονίων· ἔαν μὴ τις ἀφρονιστῶν τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ καλοῦ, πρὸς δὲ τὸ συμφέρον ἀποβλέπων ποιῇται τὴν ἀπόφασιν. (6) Ὅτι δὲ ἐστὶ τὸ νῦν εἰρημένον ὑφ' ἡμῶν ἀληθές, εἴποι τις ἂν ὑπομνηθεὶς καὶ παραθεὶς τὰς δοκούσας μεγίστας συμφορὰς γεγονέναι κατὰ τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὰ νῦν ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα.]

[I. b. Μέγιστον ἡ τύχη δοκεῖ φόβον ἐπιστῆσαι τοῖς Ἕλλησι κατὰ τὴν Ἑξέρου διάβασιν εἰς τὴν Εὐρώπην· τότε γὰρ ἐκινδύνευσαν μὲν πάντες, ἔπταισαν δὲ τελέως ὀλίγιστοι, μέλιστα δὲ τούτων Ἀθηναῖοι. (2) προῖδόμενοι γὰρ ἐμφρόνως τὸ μᾶλλον, ἐξέλιπον τὴν πατρίδα μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν· βλάβην μὲν οὖν ὁ καιρὸς αὐτοῖς ἐπήνεγκε· κύριοι γὰρ γεννηθέντες οἱ βάρβαροι, πικρῶς διέφθειραν τὰς Ἀθήνας. (3) οὐ μὴν δειδὸς οὐδ' αἰσχύνῃ, τὸ δ' ἐναντίον εὐχλείαν παρὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις τὴν μεγίστην ἀπήνεγκαν, ὅτι πάντα ἐν ἐλάσσονι θέμενοι, τῆς αὐτῆς τύχης ἔλλαντο κοινωνεῖν τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι. (4) Τοιγαροῦν καλῇ χρησάμενοι προαιρέσει, παρὰ πόδας οὐ μόνον ἀνεκτέλσαντο τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἑαυτῶν χώραν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἡγεμονίας μετ' ὀλίγον ἡμφισβήτησαν πρὸς Λακεδαιμονίους. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν

I. a. Trigesimus octavus liber consummationem infortunii Græcorum continet. Sane cum Græcia multoties modo universa, modo pars ejus clades acceperit, nulli tamen ex antiquioribus ejusdem casibus infortunii nomen æque convenit, ut illi casui qui ætate demum nostra contigit. (2) Et profecto non solum propter ea, quæ perpeSSI sunt, Græci miserationem postulant; sed etiam factis eos male sibi consuluisse reputabit qui de unaquaque re veritatem cognoverit. Nam cum Carthaginiensium infortunium maximum esse videatur, puto fore qui casum Græcorum haud leviozem, immo vero qui majorem existimet. (3) Carthaginienses enim, si nihil aliud, certe causæ suæ aliquam defensionem posteris reliquerunt; Græci autem ne ansam quidem satis idoneam nobis suppeditant, ut eorum peccatis patrocinemur. (4) Carthaginienses in illa gravi calamitate funditus deleti sensum omnem casuum suorum in posterum tempus amiserunt: at Græci dum infortuniorum suorum spectatores supersunt ad seram usque sobolem infelicitatem suam propagaverunt. (5) Quamobrem sicuti eos qui in suppliciis supersunt, miserabiliores illis judicamus qui in his pœnis vitam amiserunt, ita Græcorum miseras majore luctu dignas arbitrari licet quam Carthaginiensium: nisi forte aliquis neque decore neque honesto considerato, solam utilitatem spectans, de rebus judicare solet. (6) Quod autem nunc vera dicamus, facile quispiam fatebitur, si Græciæ antiquiores calamitates, quæ maximæ fuisse creduntur, in memoriam revocaverit atque cum hisce, de quibus loquimur, contulerit.

I. b. Summum terrorem videtur fortuna Græcis attulisse quo tempore Xerxes in Europam trajecit. Tunc sane omnes periclitati sunt, cecidere tamen paucissimi, præsertim vero Athenienses. (2) Hi enim quod futurum erat sapienter prospicientes, patriam cum liberis et conjugibus deseruerunt. Interim in eo periculo detrimentum passi sunt: nam barbari, regione occupata, Athenas iracunde devastaverunt: (3) neque tamen cives infamiam vel ignominiam, immo potius laudem maximam, apud cunctos homines retulerunt: quia nimirum commodis suis posthabitis, a communi Græciæ fortuna discedere noluerunt. (4) Ergo egregium consilium secuti, non modo patriam suam et agros brevi recuperarunt, verum etiam de Græciæ principatu paulo post cum

ὑπὸ Σπαρτιατῶν καταπολεμηθέντες, εἰς τοῦτ' ἀνάγκης ἦλθον, ὥστε καθελεῖν τὰ τεῖχη τῆς αὐτῶν πατρίδος· ἀλλὰ καὶ τοῦτο Λακεδαιμονίων, οὐκ Ἀθηναίων ἀντις εἶναι φήσκει τοῦ γκλήμα· διότι βαρύτερον ἐχρήσαντο τῇ δοθείσῃ σφίσι παρὰ τῆς τύχης ἐξουσίᾳ. (6) Σπαρτιάται δ' ἡττηθέντες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων [1. Θηβαίων] πάλιν ἀπέβαλον τὴν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίαν, καὶ μετὰ ταῦτα τῆς τῶν ἐκτὸς ἀρχῆς ἀποστάτης, συνεκλείσθησαν εἰς τοὺς [τῆς Λακωνικῆς] ὁροῦς· οὐ δὲ τοῦτ' αἰσχρὸν, εἰ περὶ τῶν (καὶ) ἐκτὸς ἀμφισβητοῦντες ἐπὶ τοσούτων ἔπαισαν, ὥστε πάλιν ἐπὶ τὴν πάτριον ἀναχωρῆσαι δυναστείαν· διὸ τὰ γεγονότα ταῦτα συμπτώματα μὲν εἶναι φατέον, ἀτυχήματα δ' οὐδαμῶς ῥητέον. (7) Μαντινεῖς ἡναγκάσθησαν ἐκλιπεῖν τὴν πατρίδα, διοικισθέντες ὑπὸ Λακεδαιμονίων, καὶ διασπασθέντες οἰκῆσαι κατὰ κώμας· ἀλλὰ πάντες ἐπὶ τούτοις οὐ τὴν Μαντινέων ἀβουλίαν, ἀλλὰ τὴν Λακεδαιμονίων * ὠνείδιον.]

[I. c. Θηβαῖοι μὲν τὰ ἔσχατα ἄρδην ἐπείδον τὴν αὐτῶν πατρίδα γενομένην ἀνάστατον, ὅτε προθέμενος Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀσίαν διαβαίνειν, ὑπέλαβε διὰ τῆς εἰς Θηβαίους τιμωρίας τῷ φόβῳ φρουρήσειν τοὺς Ἑλλήνας κατὰ τοὺς ἰδίους περισπασμούς· ἀλλὰ τότε πάντες ἡλέουν μὲν τὸν Θηβαίους ὡς ἀδίκῃ καὶ δαινὰ πεπονθότας· διεδικαίου δὲ τὴν πράξιν ταύτην οὐδεὶς Ἀλεξάνδρου. (2) Τοιγαροῦν βραχεὶ χρόνῳ τυχόντες ἐπικουρίας τινός, αὐτὶς ὥκουν τὴν πατρίδα μετ' ἀσφαλείας. Ὁ γὰρ παρὰ τῶν ἐκτὸς ἔλεος οὐ μικρὸν δῶρόν ἐστι τοῖς ἀδίκῃς ἀκλῆροῦσιν, εἰ γε πολλάκις ἰδεῖν ἔστιν ἅμα ταῖς τῶν πολλῶν ὁρμαῖς καὶ τὴν τύχην μεταβαλλομένην, καὶ τοὺς κρατοῦντας αὐτοὺς μεταμελομένους καὶ διορθομένους τὰς τῶν παραλόγως ἡτυχηκότων περιπετείας. (3) Πάλιν ἐπένετο κατὰ τινες καιροὺς Χαλκιδεῖς καὶ Κορίνθιοι καὶ τινες ἑτεραι πόλεις διὰ τὴν τῶν τόπων εὐφυῖαν τοῖς ἐν Μακεδονίᾳ βασιλεῦσι, καὶ φρουρὰς εἶχον· ἀλλὰ τοὺς μὲν δουλεύοντας πάντες ἐσπούδαζον κατὰ δύναμιν ἐλευθεροῦν, τοὺς δὲ καταδουλωσασμένους ἐμ[ίσουν] καὶ πολεμίους ἡγοῦντο διὰ τέλος. (4) Καθόλου δὲ κατὰ πόλεις ἔπαιον καὶ κατὰ πόλιν ἐσφάλλοντο τὸν πρὸ τοῦ χρόνον ὡς ἐπίπαν οἱ μὲν ὑπὲρ ἡγεμονίας καὶ πραγμάτων ἀμφισβητοῦντες, οἱ δὲ ὑπὸ μονάρχων καὶ βασιλέων παρασπονδούμενοι· (5) διὸ καὶ σπάνιοι ἦσαν οἷς ὄνειδος ἠκολούθει τῶν ἀκλῆρύντων, ἢ καὶ τὸ τῆς τύχης ὄνομα δι[υσώνυμον] ἀκλῆρεῖν μὲν γὰρ ἅπαντας ἡγήτεον καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν τοὺς παραλόγους συμφοραῖς περιπίπτοντας, ἀτυχεῖν δὲ μόνους τούτους, οἷς διὰ τὴν ἰδίαν ἀβουλίαν ὄνειδος αἱ πράξεις ἐπιφέρουσι. (6) Κατὰ [δὲ] τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς ἡτύχησαν ἅμα Πελοποννήσιοι, Βοιωτοὶ, Φωκεῖς, [Δωριεῖς], [Λοκροί], τινὲς τῶν τὸν Ἰόνιον κατοικούντων κόλπον, μετὰ δὲ τούτους ἐτι Μακεδόνες· οἱ γε μὴ μόνον κατὰ τὸ πλῆθος ὑπερεχρημάτισαν μεγαλείως ἐν τισὶ τῶν πρώτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἓνα ἀκλῆριαν ἐπίπαν οὐκ

Lacedæmonis in certamen venerunt. (5) Post hæc iterum a Spartanis victi ad tantas angustias redacti fuerunt, ut suæ ipsorum patriæ moenia demoliri coacti sint. Sed tamen et hoc Lacedæmonis culpæ vertendum, non Atheniensibus; quod illi facta sibi a fortuna potestate abusi sunt. (6) Victi a Thebanis Spartani rursus amiserunt Græcorum principatum; deinde jam ab omni in exteris imperio alieni, in Laconiae finibus sese continere cogeantur. Atqui hoc non erat turpe, siquidem de externo imperio dimicantes tam adversa fortuna usi sunt, ut rursus in patriam se regnum reciperent. Quare facta hæc dicenda sunt casus adversi, minime vero res temere perditæ. (7) Mantinenses patriam suam coacti sunt deserere, Lacedæmonis locos iis assignantibus, et distracti in pagis habitare. At omnes homines in hac re non Mantinensium inconsultam mentem, sed Lacedæmoniorum [duritiam] reprehendunt.

I. c. Thebani ad ultimum ipsam patriam suam funditus destructam inspexerunt, quando Alexander in Asiam transiurus terrore ex poena Thebanorum Græcos custodiendos esse existimavit, dum ipse aliis in partibus terræ versaretur. Tum vero omnes miserebantur Thebanos ut injusta et atrocia passos; nemo autem hoc facinus Alexandri justum esse pronuntiabat. (2) Quocirca Thebani, post breve tempus ope aliqua adjuti, patriam urbem rursus incolebant securi. Siquidem exterorum miseratio non spernendum munus accidit immerito et nullo jure miseris: nam sæpe cernere licet cum hominum plerorumque voluntate faventi etiam fortunam mutare cursum, et potentes ipsos resipiscere, infortuniaque corrigere eorum qui præter rationem adversis rebus usi sunt. (3) Rursus Chalcidenses aliquando, et Corinthii, et aliæ urbes nonnullæ, regionum ubertate illectæ, Macedoniæ reges bello appetiverunt, et custodiam Macedonicam recipere coacti sunt. Verum omnes et servientes annisi sunt pro viribus in libertatem vindicare, et oppressores eorum oderunt, inimicorumque loco habebant semper. (4) In universum igitur, alii pro principatu et republica dimicantes, alii a tyrannis et regibus post fœdera decepti, præterito tempore in singulis urbibus adversam fortunam et rerum ruinam sunt experti: (5) quorum pauci erant quos sequeretur reprehensio aut temeritatis nota: nam adversa fortuna uti aut communiter aut singuli existimandi sunt qui in casus incidunt inopinatos; inconsulti autem et temerarii, illi tantum quibus ob mala consilia sua sibi facinora reprehensionem afferunt. (6) Jam iis quæ narramus temporibus per temeritatem suam fracti sunt Peloponnesii, Boeoti, Phœcenses, Dorienenses, Locrenenses, nonnulli ex accolis Ionii maris, et post eos Macedones; qui quidem non solum universi prioribus gestis splendide enituerunt, sed neque singuli adversæ ulli fortunæ inciderant, tum vero turpi et infami

ἡκλήθησαν, ἀλλ' ἠτύχησαν ἀτυχίαν αἰσχρὰν ὡς ὀνομαστόν καὶ ἐπονεδίστον· ἅμα μὲν γὰρ ἀπιστίαν, ἅμα δ' ἀνανδρίαν ἐδειξαν, καὶ [αἱ] πράξεις αὐτοῖς ἐπὶ ἡγεγκαν διὰ τὴν ἀτ[οπ]ίαν αἰσχύνην] ἅμα. (7) Τοιγαροῦν στερηθέντες πάντων τῶν καλῶν, οἱ μὲν ὑποστ[ε]λλόμενοι, ἐνιοὶ δὲ καὶ δ[ε]ιλίᾳ περιστάντες, εἰς τὰς πόλεις τότε παρεδέξαντο δάδους καὶ πελέκεις ἐβελοντηδόν· ἐν μεγάλῃ γὰρ ἔπῃ διὰ τὴν [ὑπερ]βολὴν τῶν ἰδίων ἀμ[αρ]τιῶν ἦσαν, εἰ] χρὴ λέγειν ἰδίων· ἐγὼ γὰρ ἡγνοηκέναι [μὲν φαίην ἂν τοὺς] πολ[λοὺς] καὶ παραπ[ει]τακέναι, τοὺς δὲ προσετώτας] ἡμαρτ[η]κέναι, τοὺς αἰτίους] γεγονότας τῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἀγνοίας.]

[I. d. Ὑπὲρ ὧν οὐ δεήσει θαυμάζειν, ἐὰν παρεκβαίνοντες τὸ τῆς ἱστορικῆς διηγήσεως ἥθος ἐπιδεικτικωτέραν καὶ φιλοτιμοτέραν φαίνωμεθα ποιοῦμενοι περὶ αὐτῶν τὴν ἀπαγγελίαν· καίτοι τινὲς ἴσως ἐπιτιμήσουσιν ἡμῖν ὡς φιλαπεχθῶς ποιοῦμενοι τὴν γραφὴν, οἷς καθήκον ἦν μάλιστα πάντων περιστέλλειν τὰς τῶν Ἑλλήνων ἁμαρτίας. (2) Ἐγὼ δὲ οὕτε φίλον οὐδέποτε· ἂν ὑπολαμβάνω γνήσιον νομισθῆναι παρὰ τοῖς ὀρθῶς φρονούσι τὸν δεδιότα καὶ φοβούμενον τοὺς μετὰ παρῆρσις λόγους· καὶ μὴν οὐδὲ πολίτην ἀγαθὸν τὸν ἐγκαταλείποντα τὴν ἀλήθειαν διὰ τὴν ἰσομένην ὑπ' ἐνῶν προσκοπὴν παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν· συγγραφὰ δὲ κοινῶν πράξεων οὐδ' ὅλως ἀποδεκτὸν τὸν ἄλλο τι περὶ πλείονος τοιούμενον τῆς ἀληθείας. (4) Ὅσῳ γὰρ εἰς πλείους διατείνεται, καὶ πλείω χρόνον ἢ τῶν ὑπομνημάτων παράδοσις, τῶν πρὸς καιρὸν λεγομένων, τοσοῦτω χρὴ μάλλον καὶ τὸν γράφοντα περὶ πλείονος ποιῆσθαι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἀποδέχεσθαι τὴν τοιαύτην αἴρεσιν. (4) Κατὰ μὲν γὰρ τοὺς τῶν περιστάσεων καιροὺς καθήκει βοηθεῖν τοὺς Ἑλλήνας ὄντας τοῖς Ἑλλήσι κατὰ πάντα τρόπον, τὰ μὲν ἀμύνοντας, τὰ δὲ περιστέλλοντας, τὰ δὲ παραιτούμενους τὴν τῶν κρατούντων ὀργήν· ὅπερ ἡμεῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐποίησαμεν ἀληθινῶς· (5) τὴν δ' ὑπὲρ τῶν γεγονότων τοῖς ἐπιγενομένοις διὰ τῶν ὑπομνημάτων παραδόσιν ἀμειγῇ παντὸς μίσους ἀπολείπεσθαι χάριν τοῦ μὴ ταῖς ἀκοαῖς τέρπεσθαι κατὰ τὸ παρὸν τοὺς ἀναγινώσκοντας, ἀλλὰ ταῖς ψυχαῖς διορθοῦσθαι, πρὸς τὸ μὴ πλεονάκεις ἐν τοῖς αὐτοῖς διασφάλλεσθαι. Καὶ περὶ τούτων ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν εἰρήσθω.]

SEMINA BELLI ACHAICI.

(Legatio CXLIII.)

Παραγενομένων ἐκ Πελοποννήσου τῶν περὶ τὸν Ἀδρήλιον πρεσβευτῶν, καὶ διασφούντων τὰ συμβεβηκότα περὶ αὐτοὺς, ὅτι παρ' ὀλίγον τοῖς ὅλοις ἐκινδύνευσαν, καὶ λεγόντων μετ' αὐτῆς καὶ καινολογίας· (2) οὐ γὰρ ὡς κατὰ περιπέτειαν ἐπ' αὐτοὺς ἤκοντος τοῦ δεινοῦ δισσάφουν, ἀλλ' ὡς κατὰ πρόθεσιν ὥρμηκόντων τῶν Ἀχαιῶν, ἐπὶ τῷ παραδειγματίζειν αὐτούς· (3) ἡ σύγκλητος ἡγανάκτησε μὲν ἐπὶ τοῖς γεγονόσι, ὡς οὐδέποτε, καὶ παραχρῆμα πρεσβευτὰς κατεστήσατο τοὺς

temeritate occubuerunt; nam perfidiam simul et ignaviam ediderunt, ut gesta ipsis pudorem afferrent propter absurditatem. (7) Quare tum ornamentis omnibus exuti, alii submittentessese, alii ignavo timore perculsi, in urbes suas sponte receperunt fascas et secures. In magna enim velut muscipula inclusi erant, propter magnitudinem lapsuum suorum, si quidem suos oportet dicere; nam multitudinem equidem ignoratione errasse dixerim, at duces peccasse et tantæ absurditatis fuisse auctores.

I. d. Quamobrem haud erit mirandum, si prætergrediens historicæ narrationis morem, paulo studiosius nec sine causarum demonstratione videbor has res exponere. Et quidem fortasse nonnulli mihi succensebunt, quasi acerbe hæc scripserim, qui apprime Græcorum peccatis patrocinari debuisssem: (2) verumtamen ego nec amicū sincerum a recte sentientibus existimatum iri puto, qui libere loqui metuat: neque rursus bonum civem, qui ob præsentem nonnullorum offensam, veritatem deserat: denique publicarum rerum historicum prorsus non esse admittendum, qui non omni rei anteferat veritatem. (3) Quanto enim ad plures homines atque ad diuturnius tempus commentarius historicus, quam quotidianus sermo, extenditur; tanto impensius oportet a scriptore veritatem coli; tum et ipsos lectores institutum hoc amplecti. (4) Utique sub ipsum gerendarum rerum tempus Græcum hominem oportuit auxiliari omni ope Græcis, partim defendendo, partim excusando, partim victoris iram deprecando; quod ego, dum res gerebantur, reapse feci. (5) Verumtamen præteritarum rerum futuris lectoribus commentarios omni odio expertos relinquo: propterea quod haud in præsens lectorum auribus servio, sed animos emendare studeo, ne sæpe denuo in iisdem negotiis errent. De his hactenus a nobis dictum esto.

Quum ea legatio, cujus princeps fuerat Aurelius, Romam a Peloponneso rediisset, et quæ sibi accidissent, renunciasset, quam prope esset factum, ut et vitæ et omnium rerum periculum adirent, atque eam rem ipsi verborum inusitata atrocitate auxissent; (2) (neque enim sic illa narrabant, ut casu in tantum periculum incidisse videri possent; sed quasi certo consilio eos invasissent Achæi, ut exemplum in ipsos statuerent:) (3) indignari senatus, ut si umquam alias, et statim legationem decernere, cujus princeps Julius

περὶ τὸν Ἰούλιον, καὶ τούτους ἐπαμπε, δοῦσα τοιαύτας ἐντολάς· (4) διότι δεῖ μετρίως ἐπιτιμῆσαντας καὶ μεμψαμένους ἐπὶ τοῖς γεγυνοῖσι, τὸ πλεῖον παρακαλεῖν καὶ διδάσκειν τοὺς Ἀχαιοὺς, μήτε τοῖς ἐπὶ τὰ χεῖριστα παρακαλοῦσι προσέγειν, μήτ' αὐτοὺς λαθεῖν τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἀλλοτριότητα διεμπεσόντας· (5) ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν ποιήσασθαι τινα διόρθωσιν τῶν ἡγνοημένων, ἀπερειαμμένους τὴν ἀγνοίαν ἐπὶ τοὺς αἰτίους τῆς ἀμαρτίας. (6) Ἐξ ὧν καὶ λίαν δῆλον ἐγένετο, διότι καὶ τοῖς περὶ τὸν Αὐρήλιον ἔδωκε τὰς ἐντολάς, οὐ διασπάσαι βουλομένη τὸ ἔθνος, ἀλλὰ πτοῆσαι καὶ καταπλῆξασθαι βουλομένη τὴν αὐθάδειαν καὶ τὴν ἀπέχθειαν τῶν Ἀχαιῶν. (7) Τινὲς μὲν οὖν ὑπελάμβανον καθ' ὑπόκρισιν τοὺς Ῥωμαίους [τοῦτο ποιῆσαι] διὰ τὸ μένειν ἀτελὴ τὰ κατὰ Καρχηδόνα. (8) Τὸ δ' ἀληθὲς οὐχ οὕτως εἶχεν· ἀλλὰ παραδεγμένοι τὸ ἔθνος ἐκ πολλοῦ χρόνου, καὶ νομίζοντες, ἔχειν αὐτὸν πίστιν μάλιστα τῶν Ἑλληνικῶν, ἀνασθεῖσθαι μὲν ἔκριναν, διὰ τὸ φρονηματίζεσθαι πέρα τοῦ δέοντος, πόλεμον δ' ἀναλαβεῖν ἢ διαφορὰν ὁλοσχερῇ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς οὐδαμῶς ἐβούλοντο.

(Legatio CXLIV.)

II. Οἱ δὲ περὶ τὸν Σέξτον, προάγοντες ἐκ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀπήντησαν τοῖς περὶ τὸν Θεαρίδαν· (1) οἱ ἦσαν πρεσβυταὶ πεμψθέντες ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, παραστησόμενοι καὶ διδάσκοντες τὴν σύγκλητον ὑπὲρ τῶν εἰς τοὺς περὶ τὸν Αὐρήλιον γενομένων ἀσεληγημάτων. (2) Οἷς καὶ συμμιζαντες οἱ προσηρημένοι, παρεκάλεσαν αὐτοὺς ἀνακάμπειν εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ὅτι περὶ πάντων τούτων ἔχουσιν ἐντολάς αὐτοὶ διαλέγεσθαι τοῖς Ἀχαιοῖς. (3) Παραγενομένων δὲ τῶν περὶ τὸν Σέξτον εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ διαλεγόμενων τοῖς Ἀχαιοῖς ἐν τῇ τῶν Αἰγίων πόλει, καὶ προφερομένων πολλοὺς καὶ φιλανθρώπους λόγους· (4) καὶ τὸ περὶ τοὺς πρεσβυτάς ἐγκλημα παραπεμπόντων, ὥς καὶ σχεδὸν οὐδὲ προσδεόμενον δικαιολογίας, ἀλλὰ βέλτιον ἐκδεχομένων τὸ γεγονός αὐτῶν τῶν Ἀχαιῶν, καθόλου δὲ παρακαλούντων μὴ πορρωτέρω προβῆναι τῆς ἀμαρτίας, μήτε τῆς εἰς αὐτοὺς, μήτε τῆς εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους· (5) τὸ μὲν σωφρονοῦν μέρος ἀσμένως ἀπεδέχετο τὰ λεγόμενα, καὶ λίαν ἐνετρέπετο, συνειδὸς αὐτῶν τὰ πεπραγμένα, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν λαμβάνον τὰ συμβαίνοντα τοῖς πρὸς Ῥωμαίους ἀντιταττομένοις. (6) Τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἀντιλέγειν μὲν οὐδὲν εἶχε τοῖς ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Σέξτον λεγομένοις δικαίοις, ἀλλ' ἦγε τὴν ἡσυχίαν, ἔμενε δὲ νοσοῦν καὶ διεσθαρμένον. (7) Οἱ δὲ περὶ τὸν Δίαϊον καὶ Κριτόλαον, καὶ πάντες οἱ μετέχοντες αὐτοῖς τῆς αὐτῆς γνώμης· οὗτοι δὲ ἦσαν, ὥσπερ ἐπίτηδες, ἐξ ἐκάστης πόλεως κατ' ἐκλογὴν οἱ χεῖριστοι, καὶ τοῖς θεοῖς ἐχθροὶ, καὶ λοιμῶν αἵτιοι· (8) τὸ δὲ ἔθνος, καθάπερ ἐν παροιμίᾳ ἐστίν, οὐ μόνον τὰ διδόμενα τῇ δεξιᾷ παρὰ Ῥωμαίων ἐδέχοντο τῇ λαίᾳ χειρὶ· καθόλου δὲ καὶ συλλήδην παρέπαιον τοῖς λογισμοῖς. (9) Ὑπέλαβον γὰρ, τοὺς Ῥωμαίους, διὰ τε τὰς ἐν τῇ Αἰ-

fulit. II legati cum hujusmodi mandatis missi sunt : (4) ut leniter ac moderate increparent Achæos, et de injuria accepta cum iis exostularent; magis tamen ut eos corroborarentur, ne pessimorum consiliorum auctoribus aures præberent, neve alienari se a populi Romani amicitia per imprudentiam sinerent : (5) esse autem adhuc tempus emendandi quod peccatum fuisset, si auctores sceleris culpam præstare cogerent. (6) Ex quibus constare etiam liquido potuit unicuique, ne illa quidem mandata, quæ Aurelio data fuerant, eo spectasse, ut gentis Achæorum distraheretur concilium; sed ut, pavorē terroreque injecto, perveraciam et odium Romani nominis castigarent. (7) Erant quidem igitur, qui existimarent, simulate hæc agi a Romanis; quod Carthaginensi bello finis nondum esset impositus. (8) Sed aliter omnino res habuit. Nam quia Achæorum gentem dudum in amicitiam suam receperant, plusque in ea fideli esse credebant, quam in ullo alio Græciæ populo, terrere quidem eos decreverant, quod spiritus supra quam par esset attollerent; bellum vero suscipere, aut omnino amicitiam cum illis prorsus rumpere nullo modo volebant.

II. Sextus Cæsar, Roma in Peloponnesum tendens, in Thearidam ceterosque legatos incidit, (2) quos Achæi miserant, ut de Aurelio, qui in legatione sua fuerat fudo facinore violatus, rationem senatui redderent, et rei veritatem ipsum docerent. (3) Cum his locutus Sextus, auctor saasorque iis exstitit, in Achaïam revertendi : sibi enim esse datum negotium, ut de his omnibus cum Achæis ageret. (4) Qui postquam in Peloponnesum venit, cum Achæis in Ægesium urbe colloquium habuit. Et quum esset ejus oratio proluxa et humanitate temperata, (5) nullamque de scelere in legatos admissio faceret mentionem, ut ne excusatione quidem ulla propemodum egente, sed clementius, quam ipsi Achæi, illud factum interpretaretur; hortaretur demique eos, ut neque Romanos neque Lacedæmonios injuriis lacessere amplius vellent; (6) saniori quidem Achæorum parti gratissimi erant hujusmodi sermones : terrebat enim optimum quemque admissi facinoris conscientia, jamque ob oculos illis erant omnia mala, quæ populi Romani hostibus evenire solent. (7) At vulgus hominum, etsi quid opponeret justissimæ Sexti orationi habebat nihil, ac propterea silebat, nihilominus tamen ægram mentem et corruptam servabat. (8) At Dæzus, et Critolaus, et quicumque alij ejusdem cum istis consilii participes erant; qui ex omnibus civitatibus quasi de industria delecti fuerant, pessimus quisque, et diis exosus, pestes sœ gentis : (9) ha igitur non solum, quæ dextra dabantur a Romanis, ut est in proverbio, læva accipiebant manu; sed plane, ut verbo expeditam, delirabant. (10) Existimabant enim universi, Romanos propter bella, quæ in Africa atque Hispania gere-

θύη καὶ τὰς κατὰ τὴν Ἰθέρην πράξεις, δαδίοτας τὸν ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν πόλεμον, πᾶν ὑπομένειν, καὶ πᾶσαν προέσθαι φωνήν. (11) Διὸ νομίσαντες ἴδιον τὸ παρὸν, ἀπεκρίθησαν φιλανθρώπως τοῖς πρεσβευταῖς, τοὺς μὲν περὶ τὸν Θεαρίδαν ὁμῶς ἀποστέλλειν εἰς τὴν σύγκλητον· αὐτοὶ δὲ παρακολουθήσαντες εἰς τὴν Τέγεαν, καὶ κοινολογηθέντες τοῖς Λακεδαιμονίοις, * ἵνα γένηται τις ὠμολογημένη λύσις τοῦ πολέμου. (12) Ταῦτα δ' ἀποκριθέντες, ἐν τοῖς ἐξῆς ἦγον ἐπὶ τὴν πάλαι προκειμένην αὐτοῖς ἀγνοίαν τὸ ταλαίπωρον ἔθνος. (13) Καὶ τοῦτ' εἰκότως συνέβαινε γίνεσθαι, δι' ἀπειρίαν καὶ κακίαν τῶν κρατούντων.

III. Τὸ δὲ τέλος τῆς ἀπωλείας ἡνύσθη τοιῷδὲ τινὶ τρόπῳ. (1) Παραγενομένων γὰρ εἰς τὴν Τέγεαν τῶν περὶ τὸν Σέξτον, καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπισπασμένων χάριν τοῦ σύμφωνον αὐτοῖς γενέσθαι πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς τὴν τε περὶ τῶν προγεγονότων ἐγκλημάτων δικαιοδοσίαν, καὶ τὴν κατὰ τὸν πόλεμον ἐποχὴν, ἕως ἂν πέμψωσι Ῥωμαῖοι τοὺς περὶ τῶν ὧων ἐπισκεφεσόμενους· (2) συνεδρεύσαντες οἱ περὶ τὸν Κριτόλαον ἔκριναν, πλείους μὲν ἄλλους διακλίνειν τὴν ἀπάντησιν, τὸν δὲ Κριτόλαον προσεῖν εἰς τὴν Τέγεαν. (3) Ὁ μὲν οὖν προειρημένος, ἦδ' ὁ σκεδὸν ἀπηλπικώτων τῶν περὶ τὸν Σέξτον, ἦλθε. (4) Γενομένης δὲ συγκαταστάσεως πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, εἰς οὐδὲν συγκατέβαιναν, φήσας, οὐκ ἔχειν ἐξουσίαν οὐδὲν οἰκονομεῖν ἄνευ τῆς τῶν πολλῶν γνώμης· ἐπανόσειν δὲ τοῖς Ἀχαιοῖς εἰς τὴν ἐξῆς, ἔφη, σύνοδον, ἥτις ἐμελλε γενέσθαι μετὰ μῆνας ἕξ. (5) Διὸ σαφῶς ἐπιγινόντες οἱ περὶ τὸν Σέξτον ἐβλοκακούντα τὸν Κριτόλαον, καὶ δυσχεραίνοντες ἐπὶ τοῖς ἀπαντωμένοις, τοὺς μὲν Λακεδαιμονίους ἀπέλυσαν εἰς τὴν οἰκίαν· αὐτοὶ δ' ἐπανῆγον εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατεγνωκότες ἀγνοίαν καὶ μανίαν τοῦ Κριτόλαου. (6) Ὁ δὲ Κριτόλαος, χωρισθέντων τούτων, ἐπιπορευόμενος κατὰ τὸν χειμῶνα τὰς πόλεις, ἐκκλησίας συνῆγε, προφάσει μὲν χρώμενος, ὅτι βούλεται τὰ ῥηθέντα πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Τεγῇ διασαφεῖν αὐτοῖς· (7) τῇ δ' ἄλλῃ, κατηγορίαν ποιούμενος Ῥωμαίων, καὶ πᾶν τὸ λεγόμενον ὑπ' ἐκείνων ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐνδεχόμενος. (8) Ἐξ ὧν δυσμείναι καὶ μίσος ἐνειργάζετο τοῖς ὅχλοις. (9) Ἀμα δὲ τούτοις παρήγγειλε τοῖς ἄρχουσι, μὴ πράττειν τοὺς ὀφειλέτας, μηδὲ παραδέχεσθαι τοὺς ἀπαγομένους εἰς φυλακὴν πρὸς τὰ χρεῖα, καὶ τοὺς ἐράνους ἐπιμόνους ποιεῖν, ἕως ἂν λάβῃ τὰ τοῦ πολέμου χρεῖαι. (10) Λοιπὸν ἐκ τῆς τοιαύτης δημαγωγίας πᾶν τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ πιστὸν ἐγίνετο, καὶ πρὸς πᾶν τὸ παραγγελλόμενον ἔτοιμον ἦν τὸ πλῆθος, περὶ μὲν οὖν τοῦ μέλλοντος ἀδυνατοῦν προνοεῖσθαι, τῇ δὲ παρ' αὐτὰ χάριτι καὶ ῥαστώνῃ δαλαζόμενον.

IV. Ὁ δὲ Κόιντος ὁ Καίκιλιος, ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τὰς πυνθανόμενος, καὶ τὴν ἐν Πελοποννησίῳ γενομένην ἀκρίσιαν καὶ ταραχὴν, ἐξέπεμψε πρεσβευτὰς, Γναῖον Παπίριον, καὶ τὸν νεώτερον ἄλωνα μαῖνον, σὺν δὲ τούτοις Ἀῖλον Γαβίνιον, καὶ Γάϊον Φάννιον· (1) οἱ καὶ συνηγμένοι τῶν Ἀχαιῶν εἰς Κόρινθον, κατὰ τύχην ἐλθόντες εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν, καὶ παραχθέντες εἰς τὰ πλῆθη, διετίθεντο πολλοὺς οὔτοι καὶ φιλανθρώπους λόγους παραπλησίως τοῖς τῶν περὶ τὸν Σέξτον· (2) πᾶσαν

bant, metu Achaeorum, ne et hi arma in ipsos sumerent, quidvis pati et quidvis dicere paratos esse. (11) Idcirco suum hoc tempus esse rati, legatis quidem benigne respondent: velle se nihilominus Thearidam legatum Romam ad senatum mittere; ipsi interim Tegeam irent, et cum Lacedaemoniis agerent, ut de consensu omnium finis aliquis huic bello imponatur. (12) Hoc dato responso, miseram gentem in societatem destinatae pridem malitiae suae deinceps trahunt. (13) Neque hoc sane mirum, quum et rerum omnium rudes et pravi homines essent, qui ad gubernacula publicae rei tunc sedebant.

III. Ultima vero perniciēs hoc modo est consummata. (2) Quum Tegeam profectus esset Sextus, et Lacedaemonios eo accivisset, ut communi consensu statuerent cum de satisfactione pro acceptis injuriis, tum de cessatione belli, donec mitterentur a Romanis, qui de summa rerum statuerent; (3) interim consultans Critolaus cum suis, faciendum decrevit, ut ceteri quidem ad indictum coetum non venirent, sed solus Critolaus Tegeam se conferret. (4) Eo igitur ille, postquam Sextus omnem prope jam spem ejus adventus amiserat, pervenit. (5) Ubi vero coeptum est de controversiis disputari cum Lacedaemoniis, nihil remittens Critolaus, dixit, absque populi consensu de nulla re statuere se posse; ceterum omnia se ad Achaeos proximo conventu (is post sex menses erat celebrandus) relaturum. (6) Igitur Sextus, satis intelligens, Critolaum data potestate de industria uti nolle, iniquo animo quod acciderat ferens, Lacedaemoniis domum suam dimissis, in Italiam est reversus, hoc de Critolao judicium referens, et pravi ingenii hominem esse, et plane furiosum. (7) Critolaus autem, post hujus discessum, civitates omnes per hiemem circumiens, populum ubique in concionem vocare; in speciem quidem, ut quae acta cum Lacedaemoniis essent, et cum his qui Tegeam conveniant, exponeret; (8) re autem vera, ut Romanos accusaret, omnia illorum dicta in deterius interpretans. (9) Qua ratione efficiebat, ut vulgi turba ubique inimicitias atque odium ingens Romani nominis conciperet. (10) Simul cum magistratibus egit, ut exigendi nomina jus ne esset creditoribus, neve ducentem sequi aeris alieni gratia necesse esset, ad belli finem usque debitorum solutione dilata. (11) His igitur artibus delinita plebes, quidquid ille diceret, pro certo habere, quidquid imperaret, velle exsequi. Quippe multitudo, futuri improvida, praesenti beneficio et levamento inescabatur.

IV. Tum vero Q. Caecilius, Macedoniae praeses, cognito, quam pravis consiliis, quamque perturbate res in Peloponneso administrarentur, Cn. Papirium et juniorem** legatos misit, et una cum his Aulum Gabinium et C. Fannium. (2) Hi, quum Achaeorum concilium Corinthi celebraretur, forte ipsi eodem tempore illuc adveniunt, productique ad populum singulari humanitate conditos sermones habent, iis plane geminos, quibus ante Sextus fuerat usus; (3) summo studio impedire contententes,

ἐνδεικνύμενοι φιλοτιμίαν, χάριν τοῦ μὴ παραβῆναι τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς δλοσχρεστέραν ἀπέργθειαν πρὸς Ῥωμαίους, μήτε διὰ τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους προφάσεως, μήτε διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους ἀλλοτριότητος. (4) Ὡς οἱ μὲν πολλοὶ διακούοντες, οὐδαμῶς ἀνείχοντο· χλευάζοντες δὲ τοὺς πρέσβεις μετὰ θορύβου καὶ κραυγῆς ἐξέβαλον. (5) Καὶ γὰρ συνθηροῖσθαι πλῆθος ἐργαστηριακῶν καὶ βαναύσων ἀνθρώπων, ὅσον οὐδέποτε [καὶ] πᾶσαι μὲν ἐκόρυζον αἱ πόλεις, πανδημεὶ δὲ καὶ μάλιστά πως ἡ τῶν Κορινθίων. (6) Ὀλίγοις δὲ τισι καὶ λίαν ἥρεσκε τὰ λεγόμενα διὰ τῶν πρεσβευτῶν. (7) Ὁ δὲ Κριτόλαος, ὥσπερ κατ' εὐχὴν ὑποθέσεως ἐπειλημμένος, καὶ θεάτρου συνενθουσιώντος καὶ παρεστηκότος ταῖς διανοαῖς, κατανίστατο μὲν τῶν ἀρχόντων, διέσυρε δὲ τοὺς ἀντιπολιτευομένους, ἐνεπαρβήσιαζετο δὲ τοῖς τῶν Ῥωμαίων πρεσβευταῖς. (8) φάσκων, βούλεσθαι μὲν Ῥωμαίων φίλος ὑπάρχειν, δεσπότης δ' οὐκ ἂν εὐδοκῆσαι κτησάμενος. (9) Καθόλου δὲ ἐπαρῶναι, λέγων, ὡς, ἐὰν μὲν ἄνδρες ὦσιν, οὐκ ἀπορήσουσι συμμαχῶν· ἐὰν δ' ἀνδρόγυνοι, κυρίων. (10) Καὶ πολλὰ δὴ τινα πρὸς ταύτην ὑπόθεσιν ἐμπορεύων καὶ μεθοδεύόμενος, ἐκίνηε καὶ παρώξυνε τοὺς ὄχλους. (11) Ἐποίει δ' ἐμφάσεις καὶ περὶ τῶν μὴ τυγχόντως χρῆσθαι ταῖς ἐπιβολαῖς· ἀλλὰ καὶ τῶν βασιλείων τινας, καὶ τῶν πολιτευμάτων ἑνια κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς προθέσεως.

V. Τῶν δὲ τῆς γερουσίας βουλομένων ἐπιλαμβάνεσθαι καὶ καλῶναι αὐτὸν τῶν τοιοῦτων λόγων· περισπασάμενος τοὺς στρατιώτας, κατανίστατο, κελεύων προσελθεῖν, ἔγγισαι, τολμῆσαι τινα μόνον ἀψασθαι τῆς χλαμύδος. (1) Καθόλου δ' ἔφη, πολὺν ἤδη χρόνον παρακατεσχηκώς αὐτὸν, οὐκ ἐτι δύνασθαι καρτερεῖν, ἀλλ' ἔρειν τὸν ἀντιπάλον. (2) Δεῖν γὰρ οὐ Λακεδαιμονίους, οὐδὲ Ῥωμαίους ἀγωνιᾶν οὕτως, ὡς τοὺς ἐξ αὐτῶν συνεργούντας τοῖς ἐχθροῖς· εἶναι γὰρ τινας, τοὺς πλείον Ῥωμαίους εὐνοούντας καὶ Λακεδαιμονίους, ἢ τοῖς σφετέρους πράγμασι. (3) Καὶ τούτων πίστιν ἔφερεν. Ἐφη γὰρ, Εὐάγρορα νὺν Αἰγίαια, καὶ τὸν Τριταῖα Στρατήγιον, πάντα τὰ λεγόμενα δι' ἀπορρήτων ἐν ταῖς συναρχίαις διασαφεῖν τοῖς περὶ τὸν Γναῖον. (4) Τοῦ δὲ Στρατηγίου συμμεμικῆναι μὲν τοῖς ἀνθρώποις ὁμολογούντος, καὶ μετὰ ταῦτα συμμεμικῆναι φάσκοντος, φίλοι οὖσι καὶ συμμαχοῖς, ἀνηγγελέναι δὲ ὀρκιζόμενος μηδὲν τῶν ἐν ταῖς συναρχίαις εἰρημένων· ὀλίγοι μὲν τινες ἐπίστευον, οἱ δὲ πλείους προσεδέχοντο τὰς διαβολὰς. (5) Ὁ δὲ Κριτόλαος παροξύνας τοὺς ὄχλους, διὰ τῆς τούτων κατηγορίας ἔπεισε τοὺς Ἀχαιοὺς, πάλιν ψηφίσασθαι, λόγῳ μὲν τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους πόλεμον, ἔργῳ δὲ τὸν πρὸς Ῥωμαίους. (7) καὶ προσμετρήσεν ἕτερον ψήφισμα παράνομον, ὥστε κυρίους εἶναι τοὺς ἀνθρώπους, ὅς ἂν ἐπὶ στρατηγία ἀρῆσονται· δι' αὐτὸν τινὰ μοναρχικὴν ἀνέλαβεν ἐξουσίαν. (8) Οὗτος μὲν οὖν ταῦτα διοικησάμενος, ἐγίνετο περὶ τὸ πραγματοκοπεῖν καὶ Ῥωμαίους ἐπιβάλλειν τὰς χεῖρας, οὐδενὶ λόγῳ τοῦτο πράττων, ἀλλὰ πάντων ἀσεβειῶν καὶ παρανομωτάτους ἐπιβαλόμενος. (9) Τῶν δὲ πρέσβειων ὁ μὲν Γναῖος εἰς Ἀθήνας ἀπήρεν, κἀκείθεν εἰς Λακεδαίμονα, προσεδρεύων τοῖς κατοικοῖς, ὁ δ' Αὔλος εἰς Ναύπακτον, οἱ δὲ δύο μέχρι τῆς τοῦ Καικιλίου παρουςίας ἔμειναν ἐν ταῖς Ἀθήναις. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐν τούτοις ἦν.

ne Achæi, vel propter discordias quæ illis erant cum Lacedæmoniis, vel propter alienatam mentem ab ipsius populi Romani amicitia, odium illius penitus susciperent. (4) Hæc quum audiret multitudo, non se continuit; sed legatos subsannans, cum tumultu ac clamore concione ejecit. (5) Tanta enim hominum in officinis degere assuetorum, et sordidas artes exercentium, turba convenerat, quanta vix temere alias: et quum omnes tunc civitates stultitia, quasi populari quodam morbo, tenerentur, Corinthiorum tamen præ ceteris publica exstitit amentia insignita. (6) Pauci quidam fuere, quibus legatorum oratio apprimè placebat. (7) At Critolaus, exoptatam occasionem nactus, et concionem etiam pariter secum furentem et alienatam mente, adversus magistratus cœpit insurgere, calumniari quicumque a se in republica dissentirent, licenterque insultare Romanorum legatis, (8) dicens, amicum quidem se velle Romanorum esse; dominos non passurum. (9) Bacchatus denique est, Achæis dicens, Si viri essent, socios non defuturos; sin autem semiviri, dominos. (10) Multa item alia in eam sententiam mendacium mercatorum ad instar jactans, et ad fallendum comminiscens, hominum facem commovebat atque concitabat. (11) Quin etiam ex dictis factisque suis intelligi volebat, non temere hæc se moliri; verum et regum nonnullos, et quasdam etiam respublicas conspirare secum in eodem proposito.

V. Quum vero reprehendere ipsum senatus vellet, et, ne ejusmodi sermones haberet, impedire; secedere jussis militibus qui ipsum stipabant, contra surrexit, jubens accedere quemquam et appropinquare sibi, audereque vel chlamydem suam attingere. (2) Postremo dixit, quum perdiu se continuisset ægre, temperare jam sibi amplius non posse, quominus animi sui sententiam aperiret. (3) Scilicet, debere Achæos non tam ab Lacedæmoniis aut Romanis timere, quam civibus, suo ex numero, qui cum hostibus facerent: esse enim nonnullos, qui Romanis et Lacedæmoniis magis, quam suæ reipublicæ, faverent. (4) Cujus accusationis ut fidem faceret, adjecit, Evagoram Ægiensem et Strategium [sive Stratum] Tritæensem omnia, quæ arcano dicerentur in conventibus magistratuum, Cnæo (Papirio) solere renunciare. (5) Strategio vero, locutum quidem se cum Romanis, fatente, et posthac etiam locuturum confirmante, utpote qui amici ac socii gentis Achæorum essent, sed renunciassè illis nihil eorum, quæ in conventibus magistratuum essent dicta, ut qui silentium jurasset; pauci fuere, qui fidem illius verbis haberent; plures pronis auribus calumnias admiserunt. (6) Critolaus vero, criminatione istorum concitata multitudinè, persuasit Achæis, ut denuo bellum decernerent, verbis quidem adversum Lacedæmonios, revera adversus Romanos. (7) Ac præterea iniquum alterum decretum expressit, ut summam (illius belli administrandi) potestatem haberent illi viri, quos prætores elegissent. Hoc ille pacto effecit, ut solus in Achæorum gente monarchicam, prope dixerim, potentiam obtineret. (8) Atque his ita præstructis, sedulo id cœpit agere, ut res novas moliretur, et Romanos aggrediretur, sine causa ille quidem, sed potius rem ausus maxime impiam atque injustissimam. (9) E legatis Cnæus Athenas est profectus, inde Spartam, temporum occasiones eo loci prætolaturus: Aulus Naupactum abiit; reliqui duo, ad Cæcilii adventum usque, Athenis substituerunt. Et tum in Peloponneso rerum facies erat.

ΤΗΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΗΣ ΕΝΝΑΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI TRICESIMI NONI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

Ex Proœmio libri.

[I. a. Οὐ γὰρ ἀγνοῶ, διότι τινὲς ἐπιλήφονται τῆς πραγματείας, φάσκοντες, ἀτελῆ καὶ διεφθαρμένην ἡμᾶς πεποιῆσθαι τὴν ἐξήγησιν τῶν πραγμάτων· ἐπιβαλλόμενοι λόγου χάριν διεξέναι τὴν Καρχηδόνας πολιορκίαν, κάπναιτα μεταξὺ ταύτην ἀπολείποντες καὶ μεσολαβήσαντες σφᾶς αὐτοὺς, μεταβαίνομεν ἐπὶ τὰς Ἑλληνικάς, κἀντεῦθεν ἐπὶ τὰς Μακεδονικάς ἢ Συριακάς ἢ τινὰς ἐτέρας πράξεις· (2) ζητεῖν δὲ τοὺς φιλομαθοῦντας τὸ συνεχές, καὶ τὸ τέλος ἱμεῖρεν ἀκοῦσαι τῆς προθέσεως· καὶ γὰρ τὴν ψυχαγωγίαν καὶ τὴν ὥφελειαν οὕτω μᾶλλον συνεκτρέχειν τοῖς προσέχουσιν. (3) Ἐμοὶ δ' οὐχ οὕτω δοκεῖ, τὸ δ' ἐναντίον· μάρτυρα δὲ τούτων ἐπικαλεσαίμην ἂν αὐτὴν τὴν φύσιν, ἥτις κατ' οὐδ' ὅποιαν τῶν αἰσθήσεων εὐδοκεῖ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένειν κατὰ τὸ συνεχές, ἀλλ' αἰ μεταβολῆς ἐστὶν οἰκεία, τοῖς δ' αὐτοῖς ἐγκυρεῖν ἐκ διαστήματος βούλεται καὶ διαφορᾶς. (4) Εἴη δ' ἂν τὸ λεγόμενον ἐναργές, πρῶτον μὲν ἐκ τῆς ἀκοῆς, ἥτις οὔτε κατὰ τὰς μελωδίας οὔτε κατὰ τὰς λεκτικὰς ὑποκρίσεις εὐδοκεῖ συνεχῶς ταῖς αὐταῖς ἐπιμένειν στάσεις· ὁ δὲ μεταβολικὸς τρόπος, καὶ καθόλου πᾶν τὸ διεβριμμένον, καὶ μεγίστας ἔχον ἀλλαγὰς καὶ πυκνότητας, αὐτὴν κινεῖ. (5) Παραπλησίως καὶ τὴν γεῦσιν εὖροι τις ἂν οὐδὲ τοῖς πολυτελεστάτοις βρώμασιν ἐπιμένειν δυναμένην, ἀλλὰ σικχαίνουσιν, καὶ χαίρουσιν ταῖς μεταβολαῖς, καὶ προσηγεστέως ἀποδεχομένην πολλὰς καὶ τὰ λιτὰ τῶν ἐδεσμάτων, ἢ τὰ πολυτελῆ, διὰ τὸν ξενισμὸν. (6) Τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τὴν ὄρασιν ἴδοι τις ἂν γινόμενον· ἥμισυ γὰρ δύναται πρὸς ἐν μένειν ἀτενίζουσα· κινεῖ δ' αὐτὴν ἢ ποικιλία καὶ μεταβολὴ τῶν ὁρωμένων. (7) Μάλιστα καὶ περὶ τὴν ψυχὴν τοῦτο τις ἂν ἴδοι συμβαῖνον· αἱ γὰρ μεταλήψεις τῶν ἀτενισμῶν καὶ τῶν ἐπιστάσεων οἷον ἀναπαύσεις εἰσὶ τοῖς φιλοπόνοις τῶν ἀνδρῶν.]

[I. b. Διὸ καὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων οἱ λογιώτατοι δοκοῦσί μοι προσαναπεπαῦσθαι τῷ τρόπῳ τούτῳ· τινὲς μὲν οὖν μυθικαῖς καὶ διηγηματικαῖς κεκρημένοι παρεκβάσει, τινὲς δὲ καὶ πραγματικαῖς· ὥστε μὴ μόνον ἐν αὐτοῖς τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις ποιεῖσθαι τὰς μεταβάσεις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκτὸς περιλαμβάνειν· (2) λέγω δὲ οἷον· ἐπειδὴν τὰ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἐξηγούμενοι καὶ τὰς Ἀλεξάνδρου τοῦ Φεραίου πράξεις, μεταξὺ τὰς κατὰ Πελοπόννησον Λακεδαιμονίων ἐπιβολὰς διηγῶνται, καὶ πάλιν τὰς ἀπ' Ἀθηναίων, ἔτι δὲ τὰς κατὰ Μακεδονίαν ἢ τὴν Ἰλλυρίδα· κάπναιτα διατρέφοντες λέγουσι τὴν Ἰφικράτους εἰς Αἴγυπτον στρατείαν, καὶ τὰ Κλεάρχῳ πραχθέντα παρανομήματα κατὰ τὸν Πόντον. (3) Ἐξ ὧν κεκρημένους μὲν ἅπαντας εὖροι

I. a. Non sum inscius fore nonnullos, qui opus meum sint reprehensuri, imperfectam dicentes atque vitiosam a me fieri rerum narrationem; qui Carthaginis, puta, obsidionem describere exorsus, mox hac omissa meque ipsum interpellans ad Græcas, dein Macedonicas vel Syriacas vel alias res transgrediar. (2) Atqui, aiunt, a studiosis series rerum exposcitur, nemoque est qui non exitum incepti negotii audire aveat. Itaque voluptatem æque et utilitatem narrationi continuæ comites fieri. (3) Mihi vero non ita, sed omnino contra videtur. Testem porro naturam ipsam invoco, quæ nulla in re sub sensus nostros cadente constantiam perpetuitatemque tuetur: imo semper variationibus gaudet, et ad eadem per intervalla tantum et diverso semper modo vult redire. (4) Dictis meis evidentia constat, primo quidem si auditum consideremus, qui neque in cantibus musicis, neque in alloquiis per verba conceptis, eosdem sonorum status constanter sectatur; sed modulationum varietas, atque omnino quidquid est volubile, maximasque habet vices et crebritates, sensus nostros ilico commovet: (5) Similiter et gustum comperimus ne in pretiosissimis quidem constantiam posse servare cibis; sed fastidientem, varietate gaudentem, ac libentius sæpe vilia quælibet edulia recipere quam pretiosa, novitatis scilicet gratia. (6) Denique eadem visus quoque natura est, qui minime potest in re una aliqua contuenda consistere, sed varietate ac mutatione objectorum movetur. (7) Maxime vero omnium animus hoc modo afficitur. Nam mutationes cogitationum atque curarum studiosis hominibus pauas quædam sunt et requies.

I. b. Igitur sapientissimus quisque antiquorum historicorum videtur mihi ea, quam dixi, ratione interquiescere solitus. Alii enim mythicis et ad oblectandum compositis digressionibus utuntur, alii vero etiam pragmaticis, ita ut non in ipsius tantummodo Græciæ locis vagentur, verum etiam externa amplectantur. (2) Ejus rei exemplum pono; nempe cum res Thessalicas Alexandrique Phereæ acta attingunt, inter narrandum Lacedæmoniorum in Peloponneso conatus, rursus que Atheniensium, nec non Macedonicas et Illyricas res exponunt: deinde parumper morati, dicunt Iphicratis in Ægyptum expeditionem, Clearchique per Pontum commissa scelera. (3) Jam vero cuique patet, uti quidem omnes

τις ἂν τῷ τοιοῦτῳ χειρισμῷ, κεχρημένους γε μὴν ἁτάκτως, ἡμῖς δὲ τεταγμένως. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ μνησθέντες πῶς Βράδυλλις ὁ τῶν Ἰλλυριῶν βασιλεὺς καὶ Κερσοβλέπτης ὁ τῶν Θρακῶν κατεκτείναντο τὰς δυναστείας, οὐκέτι· προστιθέασι τὸ συνεχές, οὐδ' ἀνατρέχουσιν ἐπὶ τὸ ἀκόλουθον ἐκ διαστήματος, ἀλλὰ καθάπερ ἐν ποιήματι χρῆσάμενοι, πάλιν ἐπανάγουσιν ἐπὶ τὰς ἐξ ἀρχῆς ὑποθέσεις· (4) ἡμεῖς δὲ πάντας διηρημένοι τοὺς ἐπιφανεστάτους τόπους τῆς οἰκουμένης καὶ τὰς ἐν τούτοις πράξεις, καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔφοδον αἰε ποιοῦμενοι, κατὰ τὴν τάξιν τῆς διηγήσεως, ἔτι δὲ καθ' ἕκαστον ἔτος ὀρισμένους ἐξηγούμενοι τὰς κατὰ τὴν ἱστορίαν πράξεις ἐνεστηκυίας, ἀπολείπομεν πρόδηλον τοῖς φιλομαθοῦσι τὴν ἐπαναγωγὴν ἐπὶ τὸν συνεχῆ λόγον καὶ τὰς μεσολαβήσας αἰε τῶν πράξεων, ὥστε μηδὲν ἑλλειπὲς γίνεσθαι τοῖς φιληκόοις τῶν προειρημένων. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσούτων.]

EX HISTORIA EXCIDII CARTHAGINIS.

Excerptum Valesianum.

I. Ἀσδρούβας, ὁ στρατηγὸς Καρχηδονίων, κενόδοξος ἦν καὶ ἀλαζών, καὶ πολὺ κεχωρισμένος τῆς πραγματικῆς καὶ στρατηγικῆς δυνάμεως. (2) Πολλὰ δ' εἰσι σημεῖα τῆς ἀκρισίας αὐτοῦ. Πρῶτον μὲν γὰρ παρῆν ἐν πανοπλίᾳ, ἥνικα Γολοσσῇ συνεγγίγето, τῷ τῶν Νομάδων βασιλεῖ, πορφυρίδα θαλαττιᾶν ἐπιτεπορημένος, μετὰ μαχαίροφόρων δέκα. (3) Ἐπειτα προβάς ἀπὸ τῶν δέκα ὅσον εἰκοσι πόδας ἀπέστη, καὶ προβεβλημένος τάφρον καὶ χάρακα, κατένευε τῷ βασιλεῖ προῖέναι πρὸς αὐτόν, καθῆκον γίνεσθαι τούναντιόν. (4) Οὐ μὴν ἄλλ' ὁ Γολοσσῆς, ἀφελῶς ἔχων Νομαδικῷ τινι τρόπῳ, μόνος προσῆει πρὸς αὐτόν· καὶ προσεγγίσας ἤρετο, τίνα φοβούμενος τὴν πανοπλίαν ἔχων ἦκε. (5) Τοῦ δ' εἰπόντος, ὅτι Ῥωμαίους· Οὐκ ἂν ἔρ', ἔφησεν ὁ Γολοσσῆς, ἔδωκας σαυτὸν εἰς τὴν πόλιν, μηδεμίαν ἔχων ἀνάγκην. Πλὴν τί βουλεῖ καὶ τί παρακαλεῖς; φησὶν. (6) Ὁ δ' Ἀσδρούβας, Ἐγὼ, φησὶ, πρεσβευτήν σε παρακαλῶ γενέσθαι πρὸς τὸν στρατηγόν, καὶ πᾶν ἀναδέχεσθαι διότι ποιήσομεν τὸ προσταττόμενον· μόνον ἀπόσχεσθε τῆς ταιλαιώρου πόλεως ταύτης. (7) Καὶ ὁ Γολοσσῆς, Παιδικὴν δοκεῖς μοι, φησὶν, ἀξίωσιν ἀξιοῦν, ὦ βέλτιστε. (8) Ὑπερ ὧν γὰρ ἐξ ἀκραίου πρεσβεύομενοι, ἔτι καθήμενοι ἐν Ἰτύχῃ Ῥωμαίων, οὐκ ἐδύνασθε πείθειν, τί νῦν ἀξίως ταῦτά σοι συγχωρεῖσθαι, περιτετειγμένους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ σχεδὸν ἅπαζ ἀπεναντίας τὰς τῆς σωτηρίας ἐλπίδας. (9) Ὁ δ' Ἀσδρούβας, ἀγνοεῖν αὐτόν, ἔφη. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῖς ἔξωθεν συμμάχοις ἀκμὴν καλὰς ἐλπίδας ἔχειν (οὐ γὰρ που τὰ περὶ τοὺς Μαυρουσίους ἡχηκοί), καὶ τὰ περὶ τῶν ὑπαίθρων δυνάμεων ὅτι σώζονται, καὶ οὐκ ἀπελπίζειν τὰ κατ' αὐτούς· μάλιστα δὲ πεποιθέναι τῇ τῶν θεῶν συμμαχίᾳ καὶ ταῖς ἐν ἐκείνοις ἐλπίσιν. (10) Οὐ γὰρ περιόψεσθαι σφῶς προφανῶς παρασπονδουμένους, ἀλλὰ πολλὰς δώσεις ἀπορμαῖς πρὸς σωτηρίαν. (11) Διὸ

hoc narrationis genere, sed nullo ordine, nos vero certo quodam consilio. Nam illi, postquam commemorarunt quod pacto, Bradyllis Illyriorum et Cersobleptes Thracum reges imperia adepti sunt, nequaquam seriem rerum continuant, neque saltem ex intervallo ad illam redeunt; sed sicuti in poemate res tractant, ubi semel ea digressionem usi fuerunt, ad id, quod ab initio propositum erat, solent reverti. (4) Ego vero, distributis orbis terræ nobilissimis partibus, rebusque per eas gestis, tum unum eundemque egressum semper facitans, prout ordo narrationis postulat, insuper per annos singulos distincte atque e regione alterutrarum res gestas ponens, patentem studiosis relinquo ad susceptum ab initio propositum atque ad intercepta passim acta redditum: ita ut seduli lectores nihil ex ante dictis veluti mancum desiderant. De his hactenus.

Asdrubalis ingenium et casus.

I. Asdrubal, dux Carthaginiensis, ingenio erat vano et jactabundo, et in rebus gerendis ab imperatoria virtute longe aberat. (2) Vanitatis autem illius multa sunt documenta. Primum enim, colloquium habiturus cum Gulussa, Numidarum rege, lorica et reliquis tectus armis accessit, chlamydem ex purpura marina gestans, fibula astrictam, decemque stipatus satellitibus. (3) Deinde a satellitio progressus viginti fere pedum spatio, vallo ac fossa munitus, regi per nutum significavit, ut ad se accederet; quam utique contrarium fieri debuisset. (4) Sed Gulussa, ut erat simplici cultu, more gentis Numidarum, solus ad eum accessit. Cumque appropinquasset, interrogavit, cujusnam metu thorace omnibusque armis contectus venisset. (5) Ille cum Romanos metuere se dixisset: Recte vero, inquit Gulussa; ni enim ita esset, numquam te in urbem inclusisses, nulla præsertim necessitate impulsus. Sed agendum, quid est quod postulas? (6) Ego vero, ait Asdrubal, a te peto, ut apud imperatorem Romanum legationem obire velis, ac spondere, nos imperata cuncta esse facturos: modo ab hac misera civitate abstinete! (7) At Gulussa, Puerile, inquit, videtur esse, quod flagitas, vir bone. (8) Quæ enim rebus adhuc integris, legatione missa, sedentibus etiam tum Uticæ Romanis, impetrare non potuistis, qua nunc ratione adductus tibi concedi postulas, cum undique terra ac mari operibus circumdatus, nulla propemodum salutis reliqua spe, tenere? (9) Asdrubal vero, falli eum, respondit: nam et foris sociorum auxiliis plurimum se confidere (quippe nondum acceperat nuncium de Mauris) et copias suas, quæ regioni præsiderent, adhuc salvas esse; neque porro se ipsos de rebus suis desperare: maxime vero in ope deorum immortalium spem repositam habere. (10) Non enim neglecturos deos injurias Pœnis illatas, ac fœderum violationem; sed multas ad salutem opportunitates sibi oblatu-

παρακαλεῖν ἤξλου τὸν στρατηγὸν, καὶ τῶν θεῶν ἔνεκεν καὶ τῆς τύχης, φείσασθαι τῆς πόλεως· εἰδὸτα σαφῶς, διότι, μὴ δυνάμενοι τυχεῖν τούτου, κατασφαγῆσονται πρότερον, ἢ παραχωρήσουσι ταύτης. (12) Τότε μὲν οὖν ταῦτα καὶ παραπλήσια διαλεχθέντες ἐχωρίσθησαν, ταξάμενοι μετὰ τρίτην ἡμέραν πάλιν συμπορεύεσθαι.

II. Τοῦ δὲ Γολοσσῷ μεταδόντος τῷ στρατηγῷ περὶ τῶν εἰρημένων, γελᾶσας ὁ Πόπλιος, Ταῦτα μέλλων ἀξιοῦν, ἔφη, τοιαύτην καὶ τηλικαύτην ἀσέβειαν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους ἡμῶν ἐνεδείξω, καὶ νῦν ἐπὶ τοῖς θεοῖς τὰς ἐλπίδας ἔχεις, παραβεβηκώς [τοὺς τῶν θεῶν] καὶ τοὺς τῶν ἀνθρώπων νόμους. (2) Τοῦ δὲ βασιλέως βουλομένου τι προσπομιμνήσκειν τὸν Σκιπίωνα, καὶ μάλιστα, διότι δεῖ συντέλειαν ἐπιτίθεσθαι τοῖς πράγμασι· (3) χωρὶς γὰρ τῶν ἀδῆλων καὶ τὴν κατάστασιν τῶν ὑπάτων ἦδη συνεγγίζειν, ἥς δεῖν, ἔφη, στοχάζεσθαι, μὴ, τοῦ χειμῶνος προκαταλαβόντος, ἐπελθὼν ἕτερος ἀκονίτι λάβῃ τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ἐκείνου πόνων· (4) καὶ δὴ τούτων λεγομένων, ἐπιστήσας ὁ στρατηγὸς ἐκέλευσεν ἀναγγέλλειν, διότι δίδωσι τὴν ἀσφάλειαν αὐτῷ καὶ γυναίκῃ, καὶ τέκνοις, καὶ δέκα τῶν συγγενῶν φιλῶν οἰκίαις, σὺν δὲ τούτοις δέκα τάλαντα λαβεῖν ἐκ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων, καὶ τῶν οἰκετῶν ἐξαγαγεῖν οὐδ' ἀναιρήται. (5) Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Γολοσσὴς ἔχων τὰ φιλόφρονά, συνῆε πρὸς τὸν Ἀσδρούβαν τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν. (6) Ὁ δὲ πάλιν ἐξεπορεύετο μετὰ μεγάλης ἀξίας ἐν τῇ πορφυρίδι καὶ τῇ πανοπλίᾳ βάδην, ὥστε τοὺς ἐν ταῖς τραγῳδίαις τυράννους πολὺ τι προσοφείλειν. (7) Ἦν μὲν οὖν καὶ φύσει σάρκινος, τότε δὲ καὶ κοιλίαν εἰλήφει, καὶ τῷ χρώματι παρὰ φύσιν ἐπιχεκαυμένος ἦν, ὥστε δοκεῖν ἐν πανηγύρει που διατῆσθαι παραπλησίως τοῖς σιτευτοῖς βουσί, ἀλλὰ μὴ τηλικούτων καὶ τοιούτων κακῶν προστατεῖν, ὧν οὐδ' ἂν ἐφίκοιτο τῷ λόγῳ διεξῶν οὐδεὶς. (8) Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ συνῆλθε τῷ βασιλεῖ, καὶ διήκουσε τῶν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ προτεινομένων, πολλὰκις τὸν μηρὸν πατάξας, τοὺς θεοὺς καὶ τὴν τύχην ἐπικαλεσάμενος, οὐδέποτε ταύτην ἔσεσθαι τὴν ἡμέραν ἔφασκεν, ἐν ᾗ συμβῆσεται τὸν ἥλιον Ἀσδρούβαν βλέπειν ἅμα καὶ τὴν πατρίδα πυρπολούμενην· (9) καλὸν γὰρ ἐντάφιον εἶναι τοῖς εὖ φρονούσι τὴν πατρίδα καὶ τὸ ταύτης πῦρ. (10) Ὡσθ', ὅτε μὲν εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ τις βλέψῃ, θαυμάζειν τὸν ἄνδρα καὶ τὸ μεγαλόψυχον τῶν λόγων· ὅτε δ' εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν πραγμάτων, τὴν ἀγεννίαν καταπλήττεσθαι καὶ τὴν ἀνάνδριαν· (11) ὅς πρῶτον μὲν, τῶν ἄλλων πολιτῶν διαφθειρομένων ὁλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, πότους αὐτὸς συνῆγε καὶ δευτέρας τραπέζας παρετίθετο πολυτελεῖς, καὶ διὰ τῆς ἰδίας εὐξίας παρεδειγμάτιζε τὴν ἐκείνων ἀτυχίαν. (12) Ἄπιστον μὲν γὰρ ἦν τὸ τῶν ἀποθνήσκόντων πλῆθος· ἀπιστον δὲ τὸ τῶν αὐτομολούντων καθ' ἡμέραν διὰ τὸν λιμόν. (13) Ἐπειτα τοὺς μὲν διαχλευάζων, οἷς δ' ἐνυβρίζων, καὶ φονεύων, καταπλήττετο τοὺς πολλούς· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ συνέχευε τὴν ἐξουσίαν, ᾗ μόλις ἂν χρῆσαιτο τυ-

ros. (11) Proinde rogabat, ut imperatorem moneret, deorum ac fortunæ causa civitati parcere ut vellet; et pro certo haberet, ni id impetrarint, prius omnes mactandos esse, quam deditionem facturos. (12) His tum ac similibus dictis e colloquio discesserunt, constituto rursus in perendinum diem congressu.

II. Ubi vero Gulussa sermones utrimque habitos imperatori renunciavit, subridens Scipio: Hæccine, inquit, postulaturus, tali tantaque impletate in captivos es nostros usus, et nunc in deorum ope spem positam habes, quum divina et humana jura violaris? (2) Inde Rex Scipionem admonere cum institisset, utile esse ipsius rationibus, finem bello imponere; (3) nam præter incertos casus martemque communem, comitia quoque consularia prospiciendum esse, ne, si interim præterisset hiems, superveniens deinde alius titulum ac lauream ipsius laborum sine sudore interciperet: (4) hæc cum animadverteret Scipio, Gulussam id Hasdrubali renunciare jussit, ipsi, uxorie ac liberis, et propinquorum amicorumque familiis decem, veniam ac securitatem Scipionem concedere: præterea decem talenta ut ex bonis suis capiat, ac servos, quoscumque ex omni familia selegisset. (5) His mandatis satis humanis Gulussa tertio die ad conductum cum Hasdrubale colloquium venit. (6) At ille rursus paludamento purpureo armisque omnibus ornatus, cum magno apparatu lentoque gressu, processit; prorsus ut tyrannos, qui in tragædiis spectantur, longe ab ea pompa abesse diceret. (7) Et erat ille quidem natura corpulentus, tunc vero majorem etiam in modum excreverat hominis obesitas, et colore præter naturam erat adusto atque fusco, ut in mercatu alicubi degere videretur instar saginatorum boum, non civitatem regere tot ac tantis circumdatam calamitatibus, quantas nemo facile ne oratione quidem satis exprimere possit. (8) Ceterum congressus cum Gulussa, et auditis conditionibus, quæ ipsi ab imperatore Romano offerebantur, femur identidem percutiens, deorumque ac fortunæ invocans fidem, numquam eum diem adfore dixit, quo Hasdrubal solem simul aspiciat et patriam igne vastatam: (9) patriæ enim conflantis ruinam bene animatis viris pulcherrimum rogi ornamentum esse. (10) Ita quidem, ut, si quis dicta illius spectaverit, miraturus sit hominem, orationisque pondus et gravitatem obstupescet: sin ejusdem in administrandis rebus intueatur rationem, miraturus sit ignaviam hominis ac mollietiem. (11) Qui primum quidem, reliquis civibus fame funditus pereuntibus, ipse convivia agitabat, et secundas mensas opipare instructas apponebat, suæque cutis nitore ac pinguedine aliorum calamitatem tradebat. (12) Eorum enim, qui quotidie præ fame aut peribant, aut transfugiebant, numerus credi vix potest. (13) Et inter hæc ille, aliis illudens, alios contumelia afficiens, atque etiam occidens, terrori erat multitudini. Atque hujusmodi artibus in infe-

ραννος ἐν εὐτυχούσῃ πόλει, καὶ ἐν δεδυστυχηκυῖα πα-
τρίδι. (14) Διὸ καὶ λίαν δοκῶ καλῶς ἡμῖν εἰρῆσθαι,
διότι προστάτας πραγμάτων ὁμοιοτέρους τῶν παρὰ τοῖς
Ἕλλησι τότε καὶ παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις ὑπαρξάντων
οὐκ ἂν εἴβοι τις βραδύως. (15) Τοῦτο δ' ἔσται δῆλον, ὅταν
ἐκ παραθέσεως τὸν ὑπὲρ ἐκείνων ποιησώμεθα λόγον.

lici etiam patria potestatem eam retinuit, qua vix ullus in
civitate fortunata tyrannus uteretur. (14) Quamobrem non
sine causa dixisse mihi videor, reipublicæ principes simi-
liores his, qui per id tempus et Carthagine et in Græcia fu-
erunt, haud facile posse reperiri. (15) Id vero aliquanto
clarius erit, cum utrosque invicem comparabimus.

(Ammianus Marcellin. lib. XXIV, cap. 7.)

(16) Imperator (Julianus, oppugnans Pirisaboram, Babyloniae urbem), cuneatim stipatus, densatisque clypeis ab ictu
sagittarum defensus, prope portam venit hostilem, crasso ferro crustatam. Et licet saxis et glande ceterisque telis
cum periculo salutis premeretur, fodicare tamen paratos valvarum latera, ut aditum patefaceret, vocibus inorepans
crebris, non ante discessit, quam telorum congerie, quæ superjaciebantur, se jam cerneret obruendum. Evasis cum
omnibus tamen, paucis levius vulneratis, ipse innoxius, verecundo rubore suffusus. Legerat enim, Æmilianum Sci-
pionem, cum Historiarum conditore Polybio Arcade, et triginta militibus, portam Carthagini impetu simili subfodisse.
Sed fides recepta scriptorum veterum recens factum defendit. Æmilianus enim testudine lapidea tectam successerat portam :
sub qua tutus et latens, dum moles saxeas detegunt hostes, urbem nudatam irrupit. Julianus vero locum patentem
aggressus, obumbrata cæli facie fragmentis montium et missilibus, ægre repulsus abscessit.

(Plutarchus in Apophthegmatibus Regum, p. 200.)

(17) Ἐπεὶ δὲ παρελθὼν (δ Σκιπίων) εἰς τὸ τεῖχος, τῶν
Καρχηδονίων ἐκ τῆς ἀκρας ἀμυνομένων, τὴν διὰ μέσου
θάλασσαν οὐ πᾶν βραδείαν οὔσαν, τοῦ Πολυβίου συμ-
βουλευόντος αὐτῷ κατασπείραι τριβόλους σιδηροῦς, ἣ
σανίδας ἐμβάλλειν κεντρωτάς, ὅπως μὴ διαβαίνοντες
οἱ πολέμιοι προσμάχωνται τοῖς χώμασιν· ἔφη γέλοϊον
εἶναι, κατελιηφότας τὰ τεῖχη, καὶ τῆς πόλεως ἐντὸς
ὄντας, εἶτα πράττειν, ὅπως οὐ μαχοῦνται τοῖς πολεμίοις.

(17) Cum transcendisset Scipio muros Carthagini, et
Carthaginienses ex arce se defenderent, ac mare inter castra
ipsius et arcem non esset profundum; consulente Polybio,
ut ferreos murices spargeret, aut tabulis vada consterneret
clavos eminentes habentibus, ne transire hostes ad oppu-
gnandum aggerem possent, respondit: Ridiculum esse,
captis muris intra urbem progressos, hoc jam agere, ne
cum hoste sit pugnandum.

(Suidas in Ἑκταλῆ.)

(18) Τότε μὲν οὖν ἀμφοτέροι τὴν ἑκταλὴν ἐπὶ τοῦ χώ-
ματος ἐποίησαντο, οἱ τε Ἑκταλῆ καὶ οἱ Καρχηδόνιοι.

(18) Tunc igitur utrique, et Romani et Carthaginienses,
in aggere pernoctarunt.

(Suidas in Σμῶνδ; et Συνέπασε.)

III. Ὁ δὲ σμῶνδ Ἀσδρούβας συνέπασε τῷ στρα-
τηγῷ πρὸς τὰ γόνατα, ἐπιληλησμένος τῆς μεγαλοῦρῃ-
μοσύνης.

III. Superbus vero ille Asdrubal imperatori ad genua ac-
cidit, superioris magniloquentiæ oblitus.

[III. a. Τοῦ Ἀσδρούβου τοῦ τῶν Καρχηδονίων στρα-
τηγοῦ ἱκέτου παραγενομένου τοῖς τοῦ Σκιπίωνος γό-
νασιν, ὁ στρατηγὸς ἐμβλέψας εἰς τοὺς συνόντας, Ὁρᾷτε,
ἔφη, τὴν τύχην, ὧς ἄνδρες, ὡς ἀγαθὴ παραδειγματίζειν
ἔστι τοὺς ἀλογίστους τῶν ἀνθρώπων· (1) οὗτός ἐστιν
Ἀσδρούβας ὁ νεωστὶ πολλῶν αὐτῷ φιλανθρώπων προτει-
νομένων ὑφ' ἡμῶν ἀπαξίων, φάσκων δὲ κάλλιστον ἐντά-
φιον εἶναι τὴν πατρίδα καὶ τὸ ταύτης πῦρ· νῦν πάρεστι
μετὰ στεμμάτων δεόμενος ἡμῶν, τυχεῖν τῆς ζωῆς, καὶ
πάσας τὰς ἐλπίδας ἔχων ἐν ἡμῖν· (2) ἂ τίς οὐκ ἂν ὑπὸ
τὴν ὄψιν θεασάμενος ἐν νῷ λάβοι, διότι δεῖ μηδέποτε
λέγειν μηδὲ πράττειν μηδὲν ὑπερῆφανον ἀνθρώπον
ὄντα; (3) Καὶ προσελθόντες τινὲς τῶν αὐτομόλων ἐπὶ
τὸ πέρας τοῦ τέγγους παρητοῦντο τοὺς προμαχομένους
ἀνασχεῖν μικρόν· τοῦ δὲ στρατηγοῦ κελεύσαντος ἐπισχεῖν,
ἤρξαντο τὸν Ἀσδρούβαν λοιδορεῖν, οἱ μὲν εἰς ἐπιτοκίαν,
φάσκοντες αὐτὸν πολλάκις ἐπὶ τῶν ἱερῶν ὁμωμοκέναι
μὴ προλείπειν αὐτοὺς, οἱ δὲ εἰς ἀνανδρίαν καὶ καθόλου

III, a. Cum Asdrubal, Carthaginiensium princeps, ad
Scipionis genua supplex accidisset, Romanus imperator
præsentem intuens, Videte, inquit, quam valida fortuna sit
ad monstrandam et evincendam hominum stultitiam. (2)
Hic est Asdrubal, qui multam clementiam a nobis nuper
ipsi exhibitam respuit, cum diceret pulcherrimum esse
sepulcrum patriæ cinerem: nunc autem cum supplicibus
infulis adest vitæ beneficium postulaturus, spe sua omni
in nobis collocata. (3) Quo viso spectaculo, quis non
cogitet, nihil esse superbe dicendum faciendumve ab eo
qui homo natus sit? (4) Tum et transfugæ aliquot, tecto
conscenso, rogabant eos qui in prima acie præliabantur, ut
parumper impetum inhiherent: cumque imperator cessare
jussisset, creperunt Asdrubalem maledictis incessere, partim
eum perjurum et pellant, propterea quod sæpe ad aram
jurasset se illos non proditum; partim ei ignaviam ani-

τὴν τῆς ψυχῆς ἀγεννίαν· καὶ ταῦτα ἐποιοῦν μετὰ χλευασμοῦ καὶ λοιδορίας ἀσυροῦς καὶ δυσμενικῆς.]

[(β) Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτον ἡ γυνή, θεωροῦσα τὸν Ἀσδρούβαν προκαθήμενον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ, προήλθεν ἐκ τῶν αὐτομάλων, αὐτὴ μὲν ἐλευθερίως καὶ σεμνῶς ἡμυρισμένη, τοὺς δὲ παῖδας ἐν χιτωνίσκοις ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους προσειληφύια ταῖς χερσὶ μετὰ τῶν ἰδίων ἐνδυμάτων. (γ) καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὀνομαστὶ προσεφώνει τὸν Ἀσδρούβαν· τοῦ δ' ἀποσιωπῶντος καὶ νεύοντος εἰς τὴν γῆν, τὰς μὲν ἀρχὰς τοὺς θεοὺς ἐπεκαλεῖτο καὶ τῷ στρατηγῷ μεγάλας ἐπανήγε τὰς χάριτας, διότι τὸ μὲν ἐκείνου μέρος οὐκ αὐτὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα σώζεται. Βραχὺ δ' ἐπισχοῦσα τὸν Ἀσδρούβαν ἤρετο, πῶς αὐτὸς μὲν [θαβρουντῶς] κατ' ἰδίαν παρὰ συστρατήγων παρλιζοῖτο τὴν δωρεάν αὐτ[οπτον ποιῶν ἀναιδῶς], ἀλλ' (δλον) αἰσχίστως καταλείπων τὰ πράγ[ματα καὶ] τοὺς ἀστούς αὐτῷ πιστεύοντας, ὑπέλθοι πρὸς τοὺς πολεμίους· πῶς δὲ πρὸς τούτους τολμᾷ καθῆσθαι νῦν θαλλοὺς ἐ/ων, πρὸς οὓς [ὠμνυ] πολλάκις οὐδέποτε ταύτην ἐσεσθαι τὴν ἡμέραν, ἐν ἣ συμβήσεται τὸν ἥλιον ἅμα καθορᾶν Ἀσδρούβαν [ζῶντα] καὶ τὴν πατρίδα πυρπολουμένην· οὐ μὴν ἀλλ' ἐξ οὗ ἦν *** [13 versus] τούτου κάλλιον ἔπος ἐπιμετ[ροῦν], καθαπερὶ τοῦτ' εἴρηται τὸ παρ' [Ὀμήρῳ, ὁ Πόπλιος] ἐπεστρέψας ἐξαυτῆς καὶ λαθόμενος μου τῆς δεξιᾶς, ὦ Πολύβιε, ἔφη, καλὸν μὲν, ἀλλ' οὐκ οὐδ' ὅπως δέδια καὶ προφοβοῦμαι, μὴ ποτὲ τις ἄλλος τούτῳ τὸ παράγγελμα δώσει περὶ τῆς ἡμετέρας πατρίδος. (7) [Ἐὰν ἀποφάσεως ἄλλην καὶ] πραγματικωτέραν καὶ νουνεχεστέραν οὐ βῆδιον εἰπεῖν· τὸ γὰρ ἐν τοῖς μεγίστοις κατορθώμασι καὶ ταῖς τῶν ἐκέρῳν συμφοραῖς ἔννοιαν λαμβάνειν τῶν οἰκείων πραγμάτων καὶ τῆς ἐναντίας περιστάσεως, καὶ καθόλου προχειρον εἶναι ἐν ταῖς ἐπιτυχίαις τὴν τῆς τύχης ἐπισφάλειαν, ἀνδρὸς ἐστὶ μεγάλου καὶ τελείου καὶ συλλήδῃν ἀξίου μνήμης.]

(Suidas in Φιλανθρωπ.)

(2) Ὁ δὲ Ἀσδρούβας ἐβουλήθη, τούτῳ συμμίζας, καὶ φιλανθρωπηθεὶς, ἀπελθεῖν εἰς τοὺς ἔξω τόπους.

(Appianus in Punicis cap. 132.)

(3) Ὁ οὖν Σκιπίων, Καρχηδόνα ὄρων τότε ἄρδην τελευτῶσαν ἐς πανωλεθρίαν ἐσχάτην, λέγεται μὲν δακρῦσαι, καὶ φανερὸς γενέσθαι κλαίων ὑπὲρ πολεμίων.

(4) Ἐπὶ πολὺ δ' ἔννοος ἐφ' ἑαυτοῦ γινόμενός τε, καὶ συνιδὼν, ὅτι καὶ πόλεις καὶ ἔθνη καὶ ἀρχὰς ἀπάσας δεῖ μεταβαλεῖν, ὥσπερ ἀνθρώπους, δαίμονα, καὶ τοῦτ' ἔπαθε μὲν Ἴλιον, εὐτυχῆς ποτε πόλις, ἔπαθε δὲ ἡ Ἀσσυρίων καὶ Μήδων καὶ Περσῶν ἐπ' ἐκείνοις ἀρχὴ μεγίστη γενομένη, καὶ ἡ μάλιστα ἐναγχος ἐκλάμψασα ἡ Μακεδόνων, [φῆναι] εἶτε ἐκὼν, εἶτε προφυγόντος αὐτὸν τοῦδε τοῦ ἔπους·

Ἔσεται ἡμαρ, ὅταν ποτ' ὀλῶν ἡ Ἴλιος ἱρῇ,
καὶ Πριάμος, καὶ λαὸς εὐμμελὺς Πριάμοιο.

(6) Πολυβίου δ' αὐτὸν ἐρομένου σὺν παρρησίᾳ (καὶ γὰρ ἦν αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος), ὅτι βούλοιτο ὁ λόγος φασίν, οὐ φυλαχόμενον ὀνομάσαι τὴν πατρίδα σαφῶς, ὑπὲρ τῆς ἀρα, ἐς τάνθρωπεια ἀφορῶν, ἔδεδει. (7) Καὶ τότε μὲν Πολύβιος, αὐτὸς ἀκούσας, συγγράφει.

POLYBUS.—II.

mique humilitatem exprobrantes : atque hæc cum irrisione sædoque et acerbo convicio faciebant.

(5) Per idem tempus uxor quoque Asdrubalis, observato viro, quem Romanus imperator sibi assidere jusserrat, processit e transfugarum numero, ipsa quidem liberaliter splendideque ornata, pueros autem in tuniculis ex utroque latere habens, quos manu tenebat vestibus suis implicitos. (6) Et primo quidem Asdrubalem nomine inclamavit; qui cum taceret terram intuens, illa principio deos testes invocavit, Romanoque imperatori multas gratias egit, quod per eum non ipsa solum, sed etiam liberi servati sint. Deinde post breve silentium ex Asdrubale quæsit, quomodo ipse audacter assideret propter collegam imperatorem, donum suum impudenter oculis aspiciens, turpissime desertis rebus et civibus patriæ ipsi fidentis, ad hostes confugiens; et quomodo in eorum conspectu considerare sustineret cum supplicibus ramis, apud quos sæpe juraverit nunquam illam fore diem, qua sol simul inspiciat viventem Asdrubalem et patriam incensam : imo vero ex quo * * * pulchriorem hac vocem . . . , sicut illud Homeri dictum, Scipio (pronuntiavit), deinde ad me conversus et preliensa manu mea : O Polybi, pulchrum, sed nescio quomodo metuo ne forte alius aliquando hoc verbum de nostra sit patria prolaturus. (7) Qua sententia aliam magis pragmaticam prudentioremve difficile est edere. Namque in suis summis prosperitatibus atque in adversis inimicorum casibus, de propria re serio cogitare, et de possibili adversitate, atque omnino in felicitate habere præ oculis fortunæ lubricitatem, hoc demum magni perfectique viri est atque, ut breviter dicam, memoria digni.

(2) Asdrubal vero, cum illo congressus, et humaniter exceptus, in extera loca proficisci statuit.

(3) At Scipio, Carthaginem funditus tunc deleri extinguique videns, illacrimasse dicitur, et propalam dessevisse fortunam hostium. (4) Quum vero diu meditabundus secum cogitasset, urbium, populorum, imperiorum omnium, non minus quam singulorum hominum, mutationi ohnoxiam esse fortunam; idque et Ilium, fortunatam quondam urbem, et Assyriorum et Medorum et post istos Persarum imperium, amplissimum omnium, et, quod nuper etiam adhuc splenduerat, Macedonicum, esse expertum; sive con-ulto, sive mentem præcurrente lingua, versus illos Poetæ pronuntiavit :

Namque dies aderit, quo concidet Ilion ingens,
et Priamus, Priamique ruat plebs armipotens.

(6) Et a Polybio pro familiaritate (fuerat enim is præceptor Scipionis) interrogatus, quid sibi vellent ea verba; non dubitavit ingenue fateri, cogitationem incidisse sibi patriæ, cui timeret, vices rerum humanarum considerans. (7) Hoc quidem ipse Polybius, qui ex ore ejus ea verba audivit, memoriæ prodidit.

ΤΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

LIBRI QUADRAGESIMI
HISTORIARUM POLYBII

RELIQUÆ.

I. — BELLUM ACHAICUM.

Excerpta Valesiana.

1. Πυθέας ἦν μὲν ἀδελφὸς Ἀκατίδους τοῦ σταδιεύς, υἱὸς δὲ Κλεομένους· κακῶς δὲ βεβιωκώς, καὶ δοκῶν ἐκάστῳ παρακερῆσθαι τὴν πρώτην ἡλικίαν. (2) Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν πολιτείαν θρασὺς καὶ πλεονέκτης καὶ δι' Εὐμένους καὶ Φιλεταίρου σωματοποιησάμενος τὰς προειρημένας αἰτίας.

Pytheas Baotarches.

I. Erat Pytheas, Acatidis stadiodromi frater, Cleomenifilius, qui nequiter vixerat et primam juventutem, ut fama ferebat, prostituerat cuivis. (2) Eadem vero audacia et cupiditate in republica gerenda est usus; quam culpam Eumenis et Philetæri favore et gratia auxit.

(Orosius V, 3.)

Polybius Achivus, quamvis tunc in Africa cum Scipione fuerit, tamen, quia domesticam cladem ignorare non potuit, semel in Achaia pugnatum Critolao duce asserit. Dicum vero adducentem ex Arcadia militem, ab eodem Metello prætore oppressum cum exercitu docet.

II. Τοῦ Κριτολάου τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν μετ' ἡλλαχότος, καὶ τοῦ νόμου κελεύοντος, ἐπὶ τὴν συμβῆ τι περὶ τὸν ἐνεστῶτα στρατηγὸν, τὸν προγεγονότα διαδέχασθαι τὴν ἀρχήν, ἔως ἂν ἡ κατήκουσα σύνοδος γένηται τῶν Ἀχαιῶν. (2) ἐπέβαλε τῷ Διαίῳ, χειρίζειν καὶ προεστάναι τῶν κοινῶν πραγμάτων. (3) Διόπερ ἐκπέμψας εἰς τὰ Μέγαρα, καὶ παραγενόμενος εἰς Ἄργος, ἔγραψε ταῖς πόλεσι πάσαις, τῶν οἰκογενῶν καὶ πατρῶων τοὺς ἀμάρζοντας ταῖς ἡλικίαις εἰς μυρίους καὶ δισχιλίους ἐλευθεροῦν, καὶ καθοπλίσαντας πέμπειν εἰς τὴν Κόρινθον. (4) Ἐμέρισε δὲ ταῖς πόλεσι τὴν ἐπιβολὴν τῶν σωμάτων εἰκῇ καὶ ἀνίσως, καθάπερ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπραττεν. (5) Οἷς δ' ἂν ἑλλείπῃ τὸ τῶν πατρῶων πλῆθος, ἀναπληροῦν ἔδει τὴν ἐκάστοις καθήκουσαν μοῖραν ἐκ τῶν ἄλλων οἰκετῶν. (6) Θεωρῶν δὲ τὴν ἀπορίαν τὴν ἐν τοῖς κοινοῖς ἰσχυρὰν οὔσαν διὰ τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους γεγονότα πόλεμον, ἐπαγγελίας ποιέσθαι συνηγάγε, καὶ κατ' ἰδίαν εἰσφέρειν τοὺς εὐπόρους, οὐ μόνον τοὺς ἀνδρας, ἀλλὰ καὶ τὰς γυναῖκας. (7) Ἄμα δὲ τούτοις παρήγγειλε, πανδημεῖ τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις ἀθροίζεσθαι μετὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν Κόρινθον. (8) Ἐξ ὧν συνέβαινε γίνεσθαι τὰς πόλεις πλήρεις ἀκρίσιας, παραχῆς, δυσθυμίας. (9) Καὶ τοὺς μὲν ἀπολωλότας ἐπήνουν, τοὺς δ' ἐκπορευομένους ἡλέουν, καὶ προσκατεκάλοντο πάντες ὥσανει προορώμενοι τὸ μέλλον. (10) τὴν δὲ τῶν οἰκετῶν ἀνάστασιν καὶ τὸν ἐπισυρμὸν βαρέως ἔφερον, ὥς ἂν τῶν μὲν ἡλευθερωμένων ἄρτι, τῶν δὲ λοιπῶν πρὸς τὴν ἐλπίδα ταύτην μεμεταωρισμένων. (11) Ἄμα δὲ τούτοις

II. Post obitum Critolai, prætoris Achæorum, cum legibus statutum esset, si quid humanitus prætori hujus anni occidisset, ut is, qui superiori anno prætor fuisset, in ejus locum substitueretur, donec legitimi conventus Achæorum dies advenisset; (2) cura et administratio reipublicæ ad Dicum pertinebat. (3) Is igitur cum præsidium militum in oppidum Megara misisset, Argos ingressus, literas ad omnes Græciæ civitates dedit, quibus mandabat, ut ex vernis atque alumnis florentissimos ætate, ad duodecim hominum milia, manumitterent, armisque instructos Corinthum destinarent. (4) Hanc tironum præstationem temere et inæqualiter, qui illius et in aliis rebus mos erat, singulis urbibus indixit. (5) Quibus vero alumnorum numerus deerat, ii ex aliis quibushlibet servis portionem suam implere tenebantur. (6) Sed cum publicam inopiam videret ob bellum, quod cum Lacedæmonis nuper gestum erat, locupletissimos quoque, cum viros, tum mulieres, collationem pecunias polliceri ac præstare singulos coegit. (7) Simul vero edixit, ut omnes puberes armati Corinthum convenirent. (8) Proinde per omnes passim civitates justitium ac tumultus et desperatio animorum erat. (9) Conctique, eos, qui in bello ceciderant, beatos prædicantes, horum, qui proficiscebantur vicem dolebant; et, quasi eventum animo præsagentes universi, in gemitus effundebantur. (10) Porro motus servorum et neglectum herilis imperii moleste ferebant; cum alios recens manumissos viderent, reliquos vero eadem spe libertatis arrectos atque inflatos. (11) Interim simul viri quodam

οἱ μὲν ἄνδρες εἰσφέρειν ἡναγάζοντο παρὰ τὴν αὐτῶν προαίρεσιν οἱ τις ἔχειν δοξείν, αἱ δὲ γυναῖκες, ἀφαιρούμεναι αὐτῶν καὶ τῶν ἰδίων τέκνων τὸν κόσμον, ὥσπερ ἐπίτῃδες εἰς αὐτὸν τὸν θλαθρὸν εἰσέφερον.

III. Ἀπάντων δὲ τούτων ἐν ἐνὶ καιρῷ συμβαινόντων, ἡ τῶν κατὰ μέρος αἰεὶ προσπιπτόντων κατάπληξις ἀφηρεῖτο τῶν ἀνθρώπων τὴν ὑπὲρ τῶν θλων ἐπίστασιν καὶ διαλήψιν, δι' ἧς ἐμελλον προνοεῖσθαι, ὅτι πάντες εἰς πρόδηλον θλαθρὸν ἄγονται μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν. (α) Λοιπὸν, ὅσον ὑπὸ χειμάρβρου τινὸς λάθρου προωθούμενοι καὶ φερόμενοι μετὰ βίας, ἐπηκολούθουν τῇ τοῦ προστώτος ἀνύξῃ καὶ παρακοπῇ. (β) Ἡλείοι μὲν γὰρ καὶ Μεσσηνιοὶ κατὰ χώραν ἔμειναν, προσδοκῶντες τὸν ἀπὸ τοῦ στολοῦ κίνδυνον· οὐδὲν ἂν τῶν παρόντων ὄνῃσιν, εἴπερ ἐφάνη τὸ νέφος ἐκαῖνο κατὰ τὴν ἐξαρχῆς πρόθεσιν. (γ) Πατρεῖς δὲ καὶ τὸ μετὰ τούτων συντελικὸν βραχεῖ χρόνῳ πρότερον ἐπταίει κατὰ τὴν Φωκίδα, καὶ ἦν τὸ συμβαῖνον πολλῶν τῶν κατὰ Πελοπόννησον ἐλκενότερον. (δ) Οἱ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ζῆν παραλόγως αὐτοὺς ἐξῆγον, οἱ δὲ ἔφηνον ἐκ τῶν πόλεων ἀνοδίας, πρὸς οὐδὲν ὀρισμένον ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν, διὰ τὴν ἐκπληξιν τῶν γιγνομένων ἐν ταῖς πόλεσι. (ε) Καὶ οἱ μὲν ἔγον, ἐκδώσαντες ἀλλήλους τοῖς πολεμίοις, ὡς ἀλλοτρίους γεγονότας Ῥωμαίων· οἱ δὲ ἐμῆνυν καὶ κατηγόρουν τῶν πέλας, οὐδενὸς ἐπιζητούντος κατὰ τὸ παρὸν τὴν τοιαύτην χρεῖαν· οἱ δὲ μεθ' ἱκετηρίας ἀπήντων, ὁμολογοῦντες παρεσπονηκέαν, καὶ πυθανόμενοι τί δεῖ πάσχειν, μηδέπω μηδενὸς ἐπιζητούντος λόγον ὑπὲρ τούτων. (ζ) Πάντα δ' ἦν πλήρη ἀρχομένης φαρμακείας τῶν βριπτούντων ἑαυτοὺς εἰς τὰ φρέατα καὶ κατὰ κρημνῶν ὥστε κατὰ τὴν παροιμίαν πᾶν ἐχθρὸν ἐλεῆσαι, θεασάμενον τὴν τότε περιπέτειαν τῆς Ἑλλάδος. (η) Τὸν μὲν γὰρ προτοῦ χρόνον ἐσφάλοντο, καὶ τοῖς θλοῖς ἐπταῖον ἐνίοτε, ποτὲ μὲν ὑπὲρ πραγμάτων διαφερόμενοι, ποτὲ δὲ παρασπονδούμενοι διὰ τῶν μοναρχῶν. (θ) κατὰ δὲ τοὺς νῦν λεγόμενους καιροὺς ἡτύχησαν ἀτυχίαν ὁμολογουμένην, διὰ τὴν τῶν προστώτων ἀβουλίαν καὶ διὰ τὴν ἰδίαν ἀνοίαν. (ι) Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐκλιπόντες πανδημεῖ τὴν πόλιν ἐρημον τελείως κατέλιπον· ἐν οἷς καὶ Πυθείας, εἰς Πελοπόννησον ἀποχωρήσας μετὰ γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων, ἡλῆτο κατὰ τῆς χώρας.

[III. α. Παράδοξος αὐτῷ ἐφάνη ἡ ἀπάντησις τῶν πολεμίων. — Ἀλλὰ μοι δοκεῖ κατὰ τὴν παροιμίαν, κατὰ κενοὶ λογίζονται, λοιπὸν εἰκότως τοῖς τοιοῦτοις τὰ πρόδηλα παράδοξα φαίνονται.]

IV. Τοῦ Διαίου παρόντος εἰς τὴν Κόρινθον, καθεσταμένου στρατηγοῦ διὰ τῶν πολλῶν, ἦγον οἱ περὶ τὸν Ἀνδρωνίδαν παρὰ τοῦ Καικιλίου. (α) Καθ' ὃν προδιαδούς τὴν φήμην, ὡς συμφρονούντων τοῖς ἐχθροῖς, παρέβαλε τοὺς ἀνθρώπους τοῖς ὄχλοις, ὥστε μετὰ πάσης

opes omnes suas conferre inviti adigebantur; matres autem familias demtum sibi ac liberis suis ornatum quasi de industria in pestem ac perniciem suam conferebant.

III. Quæ cum simul omnia fierent, horror eorum, quæ quotidie singulatim accidebant, sensum ad cogitationem de ipsa rerum summa hominibus adimebat: qua quidem cogitatione facile prospicere potuissent, sese omnes cum uxoribus ac liberis in perniciem certissimam præcipites trahi. (2) Itaque quasi torrentis cujusdam impetu abrepti, et violenter impulsus, ductoris dementia ac vesaniam sequebantur. (3) Elidenses quidem ac Messenii, domi manentes, classis Romanæ adventum pavidi exspectabant; quibus nulla res tum saluti esse potuisset, si ea procella, quo ab initio tendebat, eo incubuisset. (4) Patrenses vero, cum iis qui eadem formula censebantur, paulo antea in Phocide cladem erant passi? eratque eorum casus omnium Peloponnesiorum maxime miserabilis: (5) alii enim, desperato consilio, mortem sibi consciscabant; alii, e patria fugientes, temere vagabantur, quo tenderent incerti, metu eorum quæ in civitatibus gerebantur. (6) Hi abibant, sese invicem in manus hostium tradituri, tamquam Romanorum partibus adversatos: illi deferebant accusabantque proximos, cum ejusmodi operam nemo tum ab eis requireret: alii, vela menta supplicum prætendentes, foedus abs se violatum esse ultro fatebantur, et, quænam poena sese maneret, ipsi interrogabant; cum nemo esset, qui rationem horum adhuc postularet. (7) Jamque hominibus quasi malo carmine incantatis, plena ceperunt esse omnia eorum, qui se in puteos ac per scopulos præcipitabant; prorsus ut hostis etiam, quod proverbio dicitur, casum qui tunc fuit Græciæ miseraturus fuisset. (8) Nam superiori quidem memoria Græci clades subinde erant experti, nonnumquam etiam funditis collapsi erant, sive ob mutuas inter se de republica dissensiones, sive regum perfidia decepti. (9) Sed his temporibus, de quibus nunc loquimur, ex ducum temeritate, suaque ipsorum amentia, maximis calamitatibus conflictati sunt. (10) Thebani etiam, e patria vulgo omnes profugientes, prorsus vacuum reliquerunt urbem. Inter quos et Pytheas, cum uxore et liberis in Peloponnesum transgressus, hac illas palabundus per regionem errabat.

III. α. Cui præter exspectionem occursum hostium emicuit. Verum ut mihi videtur, secundum proverbium « vani vana ratiocinantur », merito hujusmodi hominibus notissima quæque velut insolita et enormia apparent.

IV. Cum Diaeus, prætor a plebe constitutus, Corinthi adesset, Andronidas cum amicorum nonnullis a Q. Cæcilio Metello advenit. (2) Sed Diaeus ante eorum adventum cum famam præseminasset, hostibus illos favere, multitudini cunctos tradidit. Itaque comprehensi vincitque cum omni

ὑβρεως συλληφθέντας ἀναχθῆναι δεδεμένους. (3) Ἦκε δὲ καὶ Φίλων, ὁ Θεσσαλὸς, πολλὰ φιλόφρων καὶ Ἀχαιοῖς προτιμῶν. (4) Ὅν ἀκούοντες συνέπραξάν τινας τῶν ἐκ τῆς χώρας ἐν οἷς ἦν καὶ Στρατίος, ἡδὴ γηραιὸς ὢν, ὃς ἐμπλεκόμενος καὶ λιπαρῶν ἐδεῖτο τοῦ Δαίου, πεισθῆναι τοῖς ὑπὸ τοῦ Καικιλίου προτεινομένοις. (5) Οἱ δὲ, συνεδρεύσαντες, τοῖς μὲν ὑπὸ τοῦ Φίλωνος λεγομένοις οὐ προσεῖχον. (6) Οὐκ ἐνόμισαν γὰρ κοινὴν εἶναι τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ σφέτερον συμφέρον καὶ τὴν αὐτῶν ἀσφάλειαν ἐν πλείεσσι τιθεμένων ταῦτα λέγειν. Πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἐβουλεύσαντο περὶ τῶν ἐνεστώτων εἰ καὶ πάντων ἅμα διήμαρτον. (7) Σαρῶς γὰρ σφισι τὰ πεπραγμένα συνειδότες οὐδαμῶς ἐδύναντο πιστεῦσαι, διότι τύχοιεν ἂν τινος ἑλέου παρὰ Ῥωμαίων. (8) Τὸ δ' ὑπὲρ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς τῶν πολλῶν σωτηρίας παθεῖν, τι δέοι γενναίως, οὐδ' ἐν νῷ καθάπαξ ἐλάβανον· ὅπερ ἦν ἀνδρῶν φιλοδόξων καὶ προστατεῖν φασκόντων τῆς Ἑλλάδος. (9) Ἀλλὰ γὰρ πῶς ἐμέλλε καὶ πόθεν παραστήσεσθαι τοῦτο τὸ φρόνημα τοῖς προειρημένοις; Ἦσαν γὰρ οἱ βουλευόμενοι Δαῖος καὶ Δαμόκριτος, ἀρτί τῆς καθόδου τετευχῶς, διὰ τὴν ἐνεστώσαν ἀριστίαν, σὺν δὲ τοῦτοις Ἀλκαμένης, Θεοδέκτης, Ἀρχικράτης. (10) Ὑπὲρ ὧν, τίνες ἦσαν, καὶ τίνα φύσιν ἕκαστος εἶχε, καὶ τίνα προαίρεσιν καὶ βίον, εἰρηται διὰ πλείονων.

[* (11) Καὶ ἐβουλευέτο περὶ τῆς εἰς οἶκον ἀνακομιδῆς· ὁμοιον ποιῶν ὡς εἰ τις ἀπειρος ὑπάρχων τοῦ νεῖν καὶ μέλλων αὐτὸν ῥίπτειν εἰς τὸ πέλαγος, περὶ μὲν τοῦ ῥίψαι μὴ βουλευοίτο, ῥίψας δὲ διανοοίτο περὶ τοῦ πῶς ἂν ἐκνήξαιτο πρὸς τὴν γῆν.]

V. Ὅθεν ἐν τοιούτοις ὄντος τοῦ διαβουλίου, καὶ τὸ τέλος ἀκόλουθον ἐξέβη τῶν δοξάντων. (2) Παραυτίκα μὲν οὖν συνέκλεισαν οὐ μόνον τοὺς περὶ τὸν Ἀνδρωνίδαν καὶ Λάγιον, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑποστράτηγον Σωσικράτη, ἐπενέγκαντες αἰτίαν, ὅτι προστατῆσαι τοῦ διαβουλίου, καὶ συναποφῆναι τὸ πέμπειν πρὸς τὸν Καικίλιον, καὶ συλλήβδην πάντων εἰη τῶν κακῶν αἰτίας. (3) Ἐς δὲ τὴν ἐπαύριον καθίσαντες δικαστὰς, τοῦ μὲν Σωσικράτους κατεδίκασαν θάνατον, καὶ δῆσαντες καὶ στρεβλοῦντες προσεκαρτέρουν, ἕως διέφθειραν τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲν εἰπόντα τῶν ἐκείνους προσδοκωμένων. (4) Τὸν δὲ Λάγιον, καὶ τὸν Ἀνδρωνίδαν, καὶ τὸν Ἀρχίππον ἀφῆκαν· ἅμα μὲν τοῦ πλήθους εἰς ἐπίστασιν παραγενομένου ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Σωσικράτη παρανομίας, ἅμα δὲ τοῦ Δαίου λαθόντος παρὰ μὲν Ἀνδρωνίδου τάλαντον, παρὰ δὲ Ἀρχίππου μ' μναῖς. (5) Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ σκάμματος ὢν, τὸ δὴ λεγόμενον, ἐδύνάτο λῆξαι τῆς περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἀναισχυντίας καὶ παρανομίας ὁ προειρημένος. (6) Παραπλήσια δὲ τοῦτοις ἐπραξε καὶ βραχεῖ χρόνῳ πρότερον εἰς Φιλίνον τὸν Κορίνθιον. Προθεῖς γὰρ αἰτίαν, ὅτι διαπέμπεται

contumelia perducti sunt. (3) Philo etiam Thessalus tum advenit, benignas Achæis conditiones ferens. (4) Quibus auditis nonnulli assensum præbebant, inter quos et Stratius erat jam affecta ætate, qui Dæum amplexus supplex orabat, ut pacis conditiones a Cæcilio oblatas acciperet. (5) Sed Dæus et qui cum eo sentiebant, re deliberata, nihil Philonis sermonibus commovebantur: (6) quippe qui existimarent, handquaquam communem omnium salutem spectari, sed utilitatis atque incolumitatis propriæ causa hæc ab iis proponi. Huiusmodi opinione præventi, consilium de summa republica inierunt, quo fit, ut omni parte aberraverint. (7) Consilii enim sibi ipsi facinorum suorum, numquam in animum inducere poterant, fore ut Romani veniam ipsis indulgerent. (8) Fortiter vero pro republica omnes casus tolerare, nullumque periculum pro communi salute detrectare, ut viros decebat gloriæ cupidos, qui se principes ac moderatores Græciæ ferebant, id vero ne in mentem quidem ipsis veniebat. (9) Sed enim, quonam tandem pacto, aut unde, ejusmodi magnitudo animi antedictis hominibus accidere potuisset? Erant enim, qui principes tum in concilio sedebant, Dæus atque Damocritus, hic nuper ab exsilio revocatus ob publicam temporum perturbationem; cumque his Alcámenes, Theodectes et Archicrates: (10) quorum hominum quæ indoles ac natura fuerit, quæque instituta vitæ ratio, pluribus supra commemoravi.

(11) Reditum ad lares proprios meditabatur; hand aliter se gerens, ac si quis nandi imperitus in mare se projicere vellet, et de projiciendo quidem minime deliberaret, postquam autem se præcipitasset, tum demum cogitaret quonam pacto ad litus enatare posset.

V. Igitur cum ex hujuscemodi hominibus concilium constaret, consentanea quoque decreta prodierunt. (2) Namque illico Andronidam et Lagium in carcerem compegere, simulque Sosicratem, prætoris vicarium, crimini dantes, quod cum concilio præsideret, et mittendæ ad Cæciliam legationis et omnium omnino malorum auctor fuisset. (3) Postridie constitutis iudicibus, Sosicratem quidem capitali sententia damnarunt, vinctumque omni tormentorum genere ad necem usque cruciarunt: qui quidem pro spe atque expectatione eorum nihil dixit. (4) Lagium vero et Andronidam et Archippum dimisere; partim quia plebs ob sævitiam in Sosicratem exercitam, non mediocriter commota erat; partim quia Dæus talentum ab Andronida, ab Archippo quadraginta minas acceperat. (5) Nam nec ad ipsum, ut aiant, sulcum stans, ab huiusmodi impudentia ac scelere abstinere poterat. (6) Idem paulo antea præstiterat in causa Philini Corinthii. Criminatus enim, quod ad Menalcidam clam

πρὸς Μεναλκίδαν, καὶ τὰ Ῥωμαίων φρονεῖ, τὸν τε Φιλῖνον καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ μαστιγῶν καὶ στρεβλῶν ἐν συνόψει πάντας ἀλλήλων, οὐ πρότερον ἔληξε, πρὶν ἢ διέφθειρε τὰ μεῖράκια καὶ τὸν Φιλῖνον. (7) Τοιαύτης δὲ τῆς ἀνοίας καὶ τῆς ἀκρισίας συμβαινούσης περὶ πάντας, οἷαν οὐδ' ἂν ἐν βαρβάροις εὗροι τις βράδιως, δῆλον, ὡς εἰκότως ἂν τις ἐπιζητήσῃ, πῶς οὐκ ἄρδην ἀπώλοντο πάντες. (8) Ἐγὼ γὰρ ἂν εἴποιμι, διότι δοκεῖ μοι καθάπερ ἂν εἰ τύχῃ τις ἀντερείσαι παροῦργος καὶ τεχνυκὴ πρὸς τὴν ἀνοιαν καὶ μανίαν τῶν ἡγουμένων, ἥτις ἐξωθουμένη πάντῃ καὶ πάντως ὑπὸ τῆς ἀνοίας τῶν προεστώτων, βουλομένη δὲ κατὰ πάντα τρόπον σώζειν τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐπὶ τὸ καταλειπόμενον ἦλθεν, ὥσπερ ἀγαθὸς παλαιστής. (9) Τοῦτο ἦν, τὸ ταχέως σφῆλαι καὶ βράδιως ἡττῆσαι τοὺς Ἕλληνας· ὅπερ ἐποίησε. (10) Διὰ γὰρ τοῦτο συνέβη, μήτε τὴν Ῥωμαίων ὀργὴν καὶ θυμὸν ἐκκαυθῆναι πορρωτέρω, μηδ' ἔλθεῖν τὰς ἐκ τῆς Λιθύνης δυνάμεις, μήτε τοὺς προεστώτας, ὄντας μὲν οἷους εἶπον, ἐπιλαβομένους δὲ προτερήματος, ἀποδείξασθαι τὴν αὐτῶν ἀσέβειαν εἰς τοὺς δημοφύλους. (11) Τί γὰρ εἰκὸς ἦν πράξει τοούτους κατὰ τῶν ἰδίων, ἐπιλαβομένους ἀφορμῆς τινος ἢ προτερήματος, δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν προειρημένων διὰ τὸ κατὰ λόγον. (12) Ἀπαντες δὲ τότε τὴν παροιμίαν ταύτην διὰ στόματος εἶχον, ὡς, Εἰ μὴ ταχέως ἀπωλόμεθα, οὐκ ἂν ἐσώθημεν. [Ὡσανεῖ, εἰ μὴ κακοὶ ἀπώλοντο, οὐκ ἂν ἡ Ἑλλάς διασώσαστο.]

VI. Αὐλὸς Ποστούμιος ἄξιος γέγονεν ἐπισημασίας ἀπ' ἐντεῦθεν. (1) Οἰκίας μὲν γὰρ ἦν καὶ γένους πρώτου, κατὰ δὲ τὴν ἰδίαν φύσιν στωμίλος καὶ λάλος, καὶ πέρπερος διαφερόντως. (2) Ἐπιθυμήσας δὲ εὐθέως ἐκ παίδων τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς καὶ διαλέκτου, πολλὸς μὲν ἦν ἐν τοῦτοις καὶ κατακορῆς· ὥστε δ' ἐκείνων καὶ τὴν αἵρεσιν τὴν Ἑλληνικὴν προσκόφαι τοῖς περσευτέροις καὶ τοῖς ἀξιολογωτάτοις τῶν Ῥωμαίων. (3) Τέλος δὲ καὶ πόημα γράφειν καὶ πραγματικὴν ἱστορίαν ἐνεχείρησεν, ἐν ᾗ διὰ τοῦ προοιμίου παρεκάλει τοὺς ἐντυχάνοντας, συγγνώμην ἔχειν, εἰ, Ῥωμαῖος ὢν, μὴ δύναται κατακρατεῖν τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου, καὶ τῆς κατὰ τὸν χειρισμὸν οἰκονομίας. (4) Πρὸς δὲ οἰκείως ἀπηντηκέναι δοκεῖ Μάρκος Πόρκιος Κάτων· θαυμάζειν γὰρ ἔφη, πρὸς τίνα λόγον ποιεῖται τοιαύτην παραίτησιν. (5) Εἰ μὲν γὰρ αὐτῷ τῶν Ἀμφικτυόνων συνέδριον συνέταττε γράφειν ἱστορίαν, ἴσως εἶδει προφέρεσθαι ταῦτα καὶ παραιτεῖσθαι. (6) μηδεμιᾶς δ' ἀνάγκης οὐσης, θέλοντιν ἀπογράφασθαι, κάπειτα παραιτεῖσθαι, συγγνώμην ἔχειν, ἐὰν βαρβαρίζῃ, τῆς ἀπάσης ἀτοπίας εἶναι σημεῖον. (7) καὶ παραπλήσιον, ὡς ἂν εἰ τις, εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας ἀπογραφάμενος πυγμὴν ἢ παγκράτιον, παρελθὼν εἰς τὸ στάδιον, ὅτε δέοι μάχεσθαι, παραιτοῖτο τοὺς θεωμένους, συγγνώμην ἔχειν, ἐὰν μὴ δύνῃται μήτε τὸν πόνον ὑπομένειν, μήτε τὰς πληγὰς. (8) Δῆλον γὰρ, ὡς εἰκὸς γέλωτα τὸν τοιοῦτον ὀφλεῖν, καὶ τὴν δίκην ἐκ χειρὸς λαμβάνειν.

nuntios mitteret, et Romanis faveret, ipsum cum adolescentibus filiis alterum in alterius conspectu tormentis ac virgis ad mortem cecidit. (7) Cum igitur ea fuerit omnium amentia et ejusmodi stoliditas, cujusmodi ne apud barbaros quidem facile possit reperiri, jure merito aliquis quaesierit, qui factum sit, ut non funditus omnes perierint. (8) Equidem sic existimo, fortunam quamdam ingeniosam et callidam restitisse ductorum dementiae ac furori: quae fortuna, quum a stoliditate istorum hominum propelleretur, et tamen gentem Achaeorum omnino servare vellet, ad id, quod reliquum erat, quemadmodum boni luctatores facere solent, se convertit; (9) videlicet, ut celeriter Graeci prosternerentur, ac nullo negotio vincerentur, quod quidem ab illa est praestitum. (10) Namque eo factum est, ut neque ira ac furor Romanorum ulterius exardesceret; neque legiones ex Africa transportarentur; neque ipsi Achaeorum principes, his moribus praediti, quos supra memoravi, prosperae alicujus pugnae successu elati, insigne aliquod specimen impletatis suae in populares suos ederent. (11) Quid enim in suos hi facturi erant, si quum opportunitatem secundumque eventum nacti fuissent, clarum et consequens est ex iis, quae antea retuli. (12) Tunc vero illud vetus dictum in omnium ore versabatur: Nisi celeriter periissemus, numquam salvi fuissemus. Quasi dicas; si mali cives non periissent, Graecia non fuisset servata.

VI. Hoc loco non sine notatione nobis praetereundus Aulus Postumius est. (2) Erat hic e clarissima familia oriundus, sed ingenio garrulus fuit et loquacior, ac singulari levitate praeditus. (3) Qui, cum statim a puero Graecanicam linguam ac disciplinam adamavisset, nimis in his et ad nanscam usque putidus fuit, adeo ut ipsis causa apud viros aetate et auctoritate eminentissimos populi Romani Graecanica institutio male audiret. (4) Denique et poema et Historiam rerum gestarum scribere est aggressus, in cujus procemio veniam a lectoribus sibi concedi postulat, si forte civis Romanus Graecae dictionis elegantiam, et in ipsa rerum tractatione congruam dispositionem, plane assequi non potuerit. (5) Cui facete respondisse fertur M. Porcius Cato: qui, mirari se, quid spectans ille veniam ejusmodi flagitaret. (6) Etenim si concilium Amphictyonum id illi mandasset, ut Historiam conscriberet, fortasse hujusmodi deprecatione opus fuisset. (7) Cum vero nulla necessitate impulsus ultro scripτοrem te sis professus, veniam postea petere, si forte barbare sis locutus, extremae imprudentiae est, (8) et perinde, ac si quis, inter pugiles aut pancratio certaturos nomen suum in gymniciis ludis professus, postmodum stadium ingressus, ubi pugnandum esset, a spectatoribus peteret, veniam ut sibi darent, si laborem et plagas ferre non posset. (9) Quare, ut hujusmodi vir manifesto risum simul praesentesque penas debiturus est; ita

Ὅπερ ἔδει καὶ τοὺς τοιοῦτους ἱστοριογράφους, ἵνα μὴ κατετόλμων τοῦ καλῶς ἔχοντος. (10) Παραπλησίως δὲ καὶ κατὰ τὸν λοιπὸν βίον ἐζηλώκει τὰ χεῖριστα τῶν Ἑλληνικῶν. Καὶ γὰρ φιλήδονος ἦν καὶ φυγόπονος. (11) Τοῦτο δ' ἔσται ὁμολογία ἐξ αὐτῶν τῶν ἐνεστῶτων. Ὅς πρῶτος, παρὼν ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις, καὶ ὅν καιρὸν συνέβαινε γίνεσθαι τὴν ἐν Φωκίδι μάχην, σκηψάμενος ἀσθένειαν εἰς Θήβας ἀνεχώρησε, χάριν τοῦ μὴ μετασχεῖν τοῦ κινδύνου. (12) συνελεσθείσης δὲ τῆς μάχης, πρῶτος ἔγραψε τῇ συγκλήτῳ περὶ τοῦ κατορθώματος, προδιασπαρῶν τὰ κατὰ μέρος, ὥς μετεσχηκῶς αὐτὸς ἀγῶνων.

(Strabo Geograph. lib. VIII, p. 381.)

VII. Πολύβιος δὲ τὰ συμβάντα περὶ τὴν ἀλωσιν (τῆς Κορίνθου) ἐν οἴκτου μέρει λέγων, προστίθῃσι καὶ τὴν στρατιωτικὴν ὀλιγωρίαν, τὴν περὶ τὰ τῶν τεχνῶν ἔργα καὶ τὰ ἀναθήματα. (2) Φησὶ γὰρ ἰδεῖν παρὼν ἐξβριμμένους πίνακας ἐπ' ἐδάφους, πεττεύοντας δὲ τοὺς στρατιωτάς ἐπὶ τούτων. (3) Ὁνομάζει δ' αὐτοὺς, Ἀριστείδου γραφὴν τοῦ Διονύσου, ἐφ' οὗ τινες εἰρήσθαι φασὶ τὸ Οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον· καὶ τὸν Ἡρακλέα τὸν καταπονούμενον τῇ τῆς Διῆανειρας χιτῶνι.

[VII. a. Ὅτι διὰ τὴν προϋπάρχουσαν τοῦ πληθους πρὸς Φιλοποίμενα εὐνοίαν, οὐ καθέλκον τὰς εἰκόνας αὐτοῦ ἐν πόλεσι τισιν οὐσας· οὕτως μοι δοκεῖ πᾶν τὸ γινόμενον ἀληθινῶς, ἐνεργάζεσθαι τινα δυσεξάλειπτον εὐνοίαν τοῖς εὖ παθοῦσι. — Διὸ καὶ δικαίως εἰποῖ τις τὸ περιφερόμενον, οὐ θύρα, τὸ δὲ λεγόμενον, ἀλλ' ἀμφοδὴ διέψευσται.]

(Plutarch. in Philopœm. extr.)

VIII. Οὐδὲν δὲ πολλῶν μὲν εἰκόνων τοῦ Φιλοποίμενος, μεγάλων δὲ τιμῶν, ἀς αἱ πόλεις ἐψηφίσαντο, (a) Ῥωμαῖος ἀνὴρ, ἐν τοῖς περὶ Κόρινθον ἀτυχήμασι τῆς Ἑλλάδος, ἐπεχείρησεν ἀνελθεῖν ἀπάσας, καὶ διώκειν αὐτόν· ἐνδεικνύμενος, ὥσπερ ἔτι ζῶντα, Ῥωμαίοις πολέμιον καὶ κακόνουν γενέσθαι. (3) Λόγων δὲ λεχθέντων, καὶ Πολυβίου πρὸς τὸν συκοφάντην ἀνταιπόντος, οὐδ' ὁ Μόμμιος οὕτε οἱ πρέσβεις ὑπέμειναν ἀνδρὸς ἐνδοξοῦ τιμὰς ἀφανίσαι.

(Excerptum Valesianum ex Polybio.)

(4) Ἐπειδὴ αὐτὸς (γὰρ ὁ Πολύβιος) διδάσκειν διὰ πλειόνων ἀκολουθῶν τοῖς ἐν ἀρχαῖς ἡμῖν εἰρημένοις περὶ ἀνδρός. (6) Ταῦτα δ' ἦν, ὅτι διαφερόντο μὲν πρὸς Ῥωμαίους πολλάκις ὑπὲρ τῶν ἐπιταττομένων, διαφερόντο δὲ ἐπὶ τοσούτων, ἐφ' ὅσον διδάσκειν καὶ πείθειν ὑπὲρ τῶν ἀμφοδιστομένων· οὐδὲ τοῦτο ποιεῖν εἰκῆ. (8) Πείραν δὲ τῆς προαιρέσεως αὐτὸν ἀληθινῶς, ἐφη, καὶ, τὸ δὲ λεγόμενον, ἐκ πυρὸς παρεσχῆσθαι χάριν, κατὰ τοὺς Φιλίππικους καὶ κατὰ τοὺς Ἀντιοχικούς καιρούς. (7) Πλείστην γὰρ ἔχοντα βοτῆν τότε τῶν Ἑλλή-

etiam tales historiæ scriptores explodi oportebat, ne quid supra vires aggredi auderent. (10) Ceterum idem Postumius in reliqua omni vitæ ratione pessima quæque Græcorum studia æmulatus fuerat. Nam et voluptatibus deditus erat, et impatiens laboris, (11) ut ex iis rebus, quas præ manibus habemus, liquido apparet. Qui cum primus in Græciam pervenisset, quo tempore in Phocide pugnatum est, valetudinem causatus Thebas recessit, ne discrimini interesset. (12) Terminato autem proelio, primus ad senatum de re feliciter gesta litteras scripsit, singula quæque narrans, quasi ipse pugnae interfuisset.

VII. Polybius, quæ in excidio Corinthi evenerunt, narrando deplorans, militarem contemtum artificiorum ac donariorum inter alia commemorat. (2) Ait enim, se præsentem vidisse tabulas humum projectas, ac milites super iis talis indentes: (3) nominatque eas, Bacchum ab Aristida pictum (in quem nonnulli dictum illud putant, Nihil ad Bacchum), et Herculem Dejaniræ tunica excruciatum.

VII. a. Propter diuinam populi erga Philopœmenem benevolentiam, statuæ ejus, quæ in aliquot urbibus stabant, non sunt dejectæ. Sic mihi videntur vera merita efficere indelebilem amorem in iis, qui beneficio affecti fuerunt. — Propterea merito dici potest famigeratum illud proverbium, Non janua, sed vico aberravit.

VIII. Multæ erant Philopœmenis statuæ, magnique ei a civitatibus decreti honores. (2) Quæ cuncta Romanus quidam eo tempore, quo capta Corintho in calamitate fuit Græcia, abrogare et evertere est conatus; perinde atque vivum etiam tum accusans atque denuncians, quod hostis et infensus fuisset Romanis. (3) Quæ de re cum essent sermones habiti, et contra calumniatorem istum, Polybius verba fecisset, neque Mummius neque legati passi sunt deleri indicti viri gloriam.

(4) Scilicet Polybius contra docere ac demonstrare pluribus cœpit, Philopœmenem, quod et superioribus libris ostendimus, (5) ejusmodi fuisse, qui mandatis populi Romani interdum quidem adversaretur, sed hactenus tantum, ut in rebus controversis proponeret suaderetque ea, quæ sibi videbantur; neque id umquam temere fecisse. (6) Specimen vero illustre animi illius, et sinceræ erga populum Romanum benevolentiae testimonium extitisse bello Philippi et Antiochico. (7) Nam cum illis temporibus

ων, καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ δυνάμειν καὶ τὴν τῶν Ἀχαιῶν ἀλθινωτάτα διατετηρηκέναι τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν· (8) μετασχόντα τοῦ δόγματος τοῖς Ἀχαιοῖς, ἐν ᾧ γεγραμμένῳ πρότερον τῆς Ῥωμαίων διαβάσεως Ἀντιόχῳ καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς τὸν ἀπὸ τῆς χώρας πολεμον ἐξήνεγκαν, τῶν ἄλλων Ἑλλήνων σχεδὸν πάντων ἀπηλλοτριωμένων τῆς Ῥωμαίων φιλίας. (9) Ὃν οἱ δέκα διακούσαντες, καὶ τὴν προαίρεσιν ἀποδεξάμενοι τοῦ λέγοντος, συνεχώρησαν καταμόνους αὐτῷ τὰς τιμὰς δπάρχειν ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι. (10) Λαβόμενος δὲ τῆς ἀφορμῆς ταύτης Πολύβιος, εἰκόνας ἡτήσατο τὸν στρατηγόν, καίπερ ἤδη μετακεκομισμένας εἰς Ἀχαρνανίαν ἐκ Πελοποννήσου, λέγων δὲ τὴν Ἀχαιοῦ, καὶ τὴν Ἀράτου, καὶ Φιλοποίμενος. (11) Ἐν οἷς ἀγασθὲν τὸ πλήθος αὐτοῦ τὴν προαίρεσιν, ἑστῆσαν αὐτοῦ λίθινην εἰκόνα.

IX. Μετὰ τὴν κατάστασιν τῶν δέκα, ἣν ἐποίησαντο ἐν τῇ Ἀχαιᾷ, οὗτοι οἱ δέκα τῷ ταμίᾳ, τῷ μέλλοντι πωλεῖν τὴν οὐσίαν τοῦ Διαίου, συνέταξαν, ὅ τι ποτ' ἂν ἐκλεξασθαι βουλευθῇ τῶν ὑπαρχόντων ὁ Πολύβιος, ὑφελόντα καὶ δόντα δωρεάν, τὰλλα πωλεῖν τοῖς ὠνουμένοις. (2) Ὁ δὲ προειρημένος τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ προσδέξασθαι τι τῶν τοιούτων, ὥς καὶ τοὺς φίλους παρεκάλεσε, καθόλου μηθεὶς ἐπιθυμῆσαι τῶν ὑπὸ τοῦ ταμίου πωλουμένων. (3) Συνέβαινε γάρ, τοῦτον, ἐπιπορευόμενον τὰς πόλεις, πάντων τῶν τῷ Διαίῳ κοινωνησάντων πωλεῖν τὰς οὐσίας, τῶν καὶ κατακριθέντων, ὅσοι μὴ παῖδας ἢ γονέας εἶχον. (4) Ὃν τινες μὲν οὐ προσέσχον, οἱ δὲ κατακολουθήσαντες τῇ συμβουλῇ, καλλίστην δόξαν ἐξηγέγκαντο παρὰ τοῖς πολίταις.

X. Ταῦτα δὲ διοικήσαντες ἐν ἑξ μηνσιν οἱ δέκα, καὶ τῆς ἐαρινῆς ὥρας ἐνισταμένης, ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν· καλὸν δείγμα τῆς Ῥωμαίων προαιρέσεως ἀπολειπόντες πᾶσι τοῖς Ἑλλήσιν. (2) Ἐνετειλάντο δὲ τῷ Πολυδίῳ χωρίζεσθαι, τὰς πόλεις ἐπιπορευθῆναι, καὶ περὶ ὧν οἱ ἄνθρωποι ἀμφιβέβηκον διευκρινίσαι, μέχρι οὗ συνήθειαν ἔχουσι τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς νόμοις. (3) Ὁ δὲ καὶ μετὰ τινὰ χρόνον ἐποίησε, πρὸς τὸ τοὺς ἀνθρώπους στέρεαι τὴν δεδομένην πολιτείαν, καὶ μηδὲν ἀπόρημα κατ' ἰδίαν, μήτε κατὰ κοινὸν ἐκ τῶν νόμων γενέσθαι περὶ μηδενός. (4) Διὸ καὶ καθόλου μὲν ἐξαρχῆς ἀποδεχόμενοι καὶ τιμῶντες τὸν ἄνδρα, περὶ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς καὶ τὰς προειρημένας πράξεις εὐδοκούμενοι κατὰ πάντα τρόπον, ταῖς μεγίσταις τιμαῖς ἐτίμησαν αὐτὸν κατὰ πόλεις [καὶ ζῶντα, καὶ μεταλλάξαντα]. (5) Πάντες δ' ἔκριναν κατὰ λόγον τοῦτο ποιεῖν. Μὴ γὰρ ἐξεργασαμένου τούτου καὶ γράψαντος τοὺς περὶ τῆς κοινῆς δικαιοδοσίας νόμους, ἀκριτα πάντα ἦν καὶ πολλῆς γέμοντα ταραχῆς. (6) Διὸ καὶ τοῦτο καλλίστον Πολυδίῳ πεπεῖσθαι νομιστέον, πάντων τῶν προειρημένων.

XI. Ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, μετὰ τὸ χωρισθῆ-

unus omnium Græcorum maxima auctoritate polleteret, cum ob suam, tum ob gentis Achæorum potentiam, constanter eum in amicitia ac fide erga populum Romanum perman- sisse : (8) auctorem etiam et approbatorem fuisse decreti illius, quo Achæi, nondum transgressis in Græciam Roma- nis, bellum Antiocho atque Ætolis indixerunt, cum ceteri fere Græci omnes a partibus et a causa populi Romani alienati essent. (9) Quibus auditis, decem legati, studium et consilium Polybii comprobantes, Philopœmenis memoriam servarunt, ejusque honores omnes in civitatibus illibatos passi sunt manere. (10) Hac Polybius occasione arrepta, imagines Achæi Aratique et Philopœmenis, quæ jam ex Pe- loponneso transportatæ in Acarnaniam erant, a procon- sule petiit : (11) cujus rei causa Achæi, virtutem ipsius lau- dantes, statuum ei e marmore posuerunt.

IX. Rebus in Achaia probe constitutis, decem Legati quæstori, qui auctionem honorum Diæi facturus erat, in mandatis dederunt, ut, quidquid Polybius ex illius bonis optare ac seligere vellet, seposito gratisque donato, cetera licitantibus adjudicaret. (2) Sed Polybius multum abfuit ut quidquam eorum acciperet ; quin et amicos hortatus est, nihil ut eorum, quæ a quæstore venundabantur, concupiscerent. (3) Etenim quæstor populi Romani, singulas civi- tates circumiens, quicumque consiliorum Diæi participes fuerant, quique a decem legalis condemnati erant, eorum omnium, exceptis his, quibus liberi aut parentes supersti- tes essent, facultates hasta posita vendebat. (4) Ceterum consilium Polybii nonnulli insuper habuerunt : quicumque autem ei paruerunt, maximam laudem a popularibus suis retulere.

X. Decem legati, his intra semestre spatium ita constitu- tis, veris initio in Italiam navigarunt, cum pulcherrimum virtutis morumque populi Romani exemplum Græcis omnibus reliquissent. (2) In ipso autem digressu mandave- runt Polybio, ut singulas urbes obiret, earumque controver- sias dijudicaret, donec constitutioni, provinciæ, legibusque datis assuevissent. (3) Quod et Polybius aliquanto post præstitit, ita ut Græci præscripto reipublicæ statu acquie- scerent, neque vel minima de ulla re difficultas, sive pub- liche, sive privatim, in legibus superesset. (4) Quamobrem cum et antea semper hominem magnopere coluissent, tum vero ultimis illis temporibus singulæ urbes omni honorum genere [vivum et mortuum] cumularunt, omnia ejus acta communi assensu comprobantes : (5) idque jure optimo a se fieri omnes judicabant. Nisi enim ille hæc perfecisset, legesque ac formulas juris dicundi civitatibus scripsisset, ubique justitium, plenaque omnia turbarum et tumultus erant futura. (6) Itaque pulcherrimum in omni vita id fa- cinus Polybii fuisse haud dubium est.

XI. Proconsul, postquam concilium decem legatorum ex

ναί ἐξ Ἀχαΐας τὸ συνέδριον, ἐπισκευάσας τὸν ἐν Ἰσθμῷ τόπον, καὶ κοσμήσας τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ Δελφοῖς νεῶν, ταῖς ἐξῆς ἡμέραις ἐπεπορεύετο τὰς πόλεις, τιμώμενος ἐν ἐκάστη καὶ τυγχάνων τῆς ἀρμοζούσης χάριτος. (2) Εἰκότως δὲ τιμᾶσθαι συνέβαινεν αὐτὸν, καὶ κοινῇ, καὶ κατ' ἰδίαν. (3) Καὶ γὰρ ἐγκρατῶς καὶ καθαρῶς ἀνέστραφεν, καὶ πράως ἐχρήσατο τοῖς ὅλοις πράγμασι, μέγαν καιρὸν ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ἔχων καὶ μεγάλην ἐξουσίαν. (4) Καὶ γὰρ ἐν οἷς ἐδόκει παρεωρακέναι τι τῶν καθηκόντων, ἑμοὶ μὲν οὐκ ἐφαίνετο δι' ἑαυτὸν τοῦτο πεποιηκέναι, διὰ δὲ τοὺς παρακειμένους φίλους. (5) Τοῦτο δ' ἦν καταφανέστατον ἐν τοῖς (κατὰ) τῶν Χαλκιδέων ἱππεύσιν, οὓς ἀνείλεν.

II. — RES ÆGYPTI.

(Excerptum Valesianum.)

XII. Πτολεμαῖος, ὁ τῆς Συρίας [καὶ Αἰγύπτου] βασιλεὺς, κατὰ τὸν πόλεμον πληγείς ἐτελεύτησε τὸν βίον. (2) κατὰ μὲν τινὰς μεγάλων ἐπαίνων καὶ τιμῆς ὢν ἀξίος, κατὰ δὲ τινὰς τούναντίον. (3) Πρῶος μὲν γὰρ ἦν καὶ χρηστὸς, εἰ καὶ τις ἄλλος τῶν προγεγονότων βασιλέων. (4) Σημεῖον δὲ τούτου μέγιστον· ὅς πρῶτον μὲν οὐδένα τῶν ἑαυτοῦ φίλων ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἐγγλημάτων ἐπανεῖλετο· δοκῶ δὲ μὴδὲ τῶν ἄλλων Ἀλεξανδρέων μὴδένα δι' ἐκεῖνον ἀποθανεῖν. (5) Ἐπειτα, δόξας ἐκπεσεῖν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τὰδελφοῦ, τὸ μὲν πρῶτον, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λαθὼν κατ' αὐτοῦ καιρὸν δημολογούμενον, ἀμνησικαχῆτον ἐποίησατο τὴν ἀμαρτίαν. (6) μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐπιβουλευσάντος τῇ Κύπρῳ, κύριος γενόμενος ἐν Λαπείθῳ τοῦ σώματος ἄμα καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ κολάζειν ὥς ἐχθρόν, ὥστε καὶ δωρεὰς προσέθηκε παρὰ τὰς πρότερον ὑπαρχούσας αὐτῷ κατὰ συνθήκας, καὶ τὴν θυγατέρα δώσειν ὑπέσχετο. (7) Κατὰ μέντοι γε τὰς ἐπιτυχίας καὶ κατορθώσεις ἐξελέετο τῇ ψυχῇ, καὶ τις ὅσον ἀσωτία καὶ βραθυμία περὶ αὐτὸν Αἰγυπτιακῇ συνέβαινεν· καὶ κατὰ τὰς τοιαύτας διαθέσεις εἰς περιπετείας ἐνέπιπτεν.

Ex Epilogo.

[XIII. Ὅτι ὁ ΠΟΛΥΒΙΟΣ φησὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς συγγραφῆς. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμεῖς καταπράξαντας, ἐκ τῆς Ῥώμης ἐπανήλθομεν ὥσανεὶ κεφαλαιὰ τινὰ τῶν προπεπολιτευμένων κατεργασμένοι, χάριν ἀξίαν τῆς πρὸς Ῥωμαίους εὐνοίας. (2) διὸ καὶ πᾶσι τοῖς θεοῖς εὐχὰς ποιούμεθα, τὸ λοιπὸν μέρος τῆς ζωῆς ἐν τούτοις καὶ ἐπὶ τούτων διαμεῖναι. (3) θεωροῦντες τὴν τύχην ὥς ἐσθιν ἀγαθὴ φθονῆσαι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μάλιστα κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἰσχύειν, καθ' ὃ τις ἂν δοκῇ μάλιστα μακαρίζεσθαι καὶ κατορθοῦν ἐν τῷ [βίῳ]. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως γενέσθαι συνέπεσεν.]

XIV. Ἡμεῖς δὲ παραγεγονότες ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς ὁλης πραγματείας, βουλόμεθα, προαναμνήσαντες τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς προεκθέσεως ἧς ἐποίησάμεθα καταβ-

Achala discessit, restaurato templo ac luco, qui in Isthmo est ornatique Jovis Olympici et Delphici Apollinis fano, postmodum singulas civitates obiit, ab omnibus et publice et privatim summis honoribus et convenienti grati animi significatione exceptus : (2) idque sane jure optimo. (3) Prorsus enim integer ac puris manibus in omnibus rebus versatus, summaque humanitate usus erat ; tametsi maximam opportunitatem potestatemque animadvertendi in Græcos esset nactus. (4) Nam sicubi etiam nonnullis in rebus vixus est ab æquitate nonnihil recessisse, mihi quidem non ab ipso, sed ab amicis et comitibus id profectum esse videbatur. (5) Quod quidem manifestissimum exstitit in Chalcidensium equitum cæde.

Laudatio Ptolemæi Philometoris.

XII. Ptolemæus, Syriæ (et Ægypti) rex, proelio vulneratus, obiit : (2) vir, ut quidam sentiunt, maxima laude et gloria dignus, quamvis alii secus existimant. (3) Clemens enim et benignus, si quis umquam superiori memoria rex, certe hic fuit ; (4) cujus rei argumenta supersunt certissima. Qui primum quidem neminem ex amicorum numero ullam ob causam occidit : ac, ni fallor, nullus nec ex reliquis Alexandrinis ab eo est interfectus. (5) Deinde cum a fratre Alexandria expulsus esse videretur, primo Alexandriæ ukiscendi illius opportunitatem nactus, culpam ei condonavit. (6) Postea vero cum idem rursus Cyprum occupare molitus esset, captum in urbe Lapetho tantum abfuit ut supplicio afficeret quasi hostem, ut potius præter munera, quæ ipsi antea ex pactione pendebat, alia rursus adjecerit, suamque ei filiam collocaturum promiserit. (7) Verum enim vero rebus secundis lætisque successibus vigorem animi remittebat, et quædam quasi luxuria ac mollities Ægyptiaca in eo inerat : quam ob causam sæpenumero in magnum discrimen est adductus.

XIII. Polybius sub historiæ finem ait. His nos confectis, Roma reversi sumus, imposito tamquam cumulo iis, quæ antea in re publica nostra gesseram : qui quidem dignus est nostra erga Romanos benevolentia fructus. (2) Quare etiam deos omnes rogamus, ut quoad nobis vita supererit, hunc rerum statum firmiter tenere possimus ; (3) quandoquidem fortunæ ingenium ad invidendum mortalibus pronum esse videmus, eoque maxime vim ejus incumbere, ubi se quisque beatiorem tutioremque existimat. Hæc igitur se ita habuerunt.

XIV. Nos vero universæ historiæ finem jam pertingentes, volumus, revocato in mentem initio ac propositione quam in historiæ ingressu statuimus, summarium universi argu-

λάμνοιοι τὴν ἱστορίαν, συγκεφαλαιώσασθαι τὴν ὅλην ὑπόθεσιν, οἰκειώσαντες τὴν ἀρχὴν τῷ τέλει καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος. (2) Ἐξεθέμεθα τοιγαροῦν ἐν ἀρχαῖς, ὅτι τῆς μὲν προκατασκευῆς ποιησόμεθα τὴν ἀρχὴν ἀφ' ὧν Τίμαιος ἀπέλιπεν· ἐπιδραμόντες δὲ κεφαλαιωδῶς τὰς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν καὶ Αἰθίαν πράξεις, ἐπειδὴ περὶ μόνων τῶν τόπων τούτων καὶ καίνοιο πεποιήται τὴν ἱστορίαν, (3) ὅτε ἤλθομεν ἐπὶ τοὺς χρόνους, ἐν οἷς Ἀννίβας μὲν παρέλαβε τὰς Καρχηδόνας δυνάμεις, ὃ δὲ Δημητρίου Φίλιππος τὴν ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείαν, Κλεομένης δ' ὁ Σπαρτιάτης ἐφυγεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος· ἀμὰ δὲ τούτοις Ἀντιόχος μὲν τὴν ἐν τῇ Συρίᾳ βασιλείαν διεδέδεκτο, Πτολεμαῖος δὲ τὴν κατ' Αἴγυπτον ὁ κληθεὶς Φιλοπάτωρ. (4) ἐπηγελάμεθα, διότι πάλιν ἀπὸ τούτων τῶν καιρῶν ἀρξάμενοι, καθ' ὅς ἦν Ὀλυμπιάς θ' καὶ λ' πρὸς ταῖς ρ', διέξιμεν τὰς κοινὰς τῆς οἰκουμένης πράξεις, περιγράφοντες κατ' Ὀλυμπιάδας, καὶ διαιροῦντες κατὰ ἔτος, καὶ συγκρίνοντες ἐκ παραβολῆς τὰς καταλλήλους, ἕως τῆς Καρχηδόνας ἀλώσεως, καὶ τῆς Ἀχαιῶν καὶ τῆς Ῥωμαίων περὶ τὸν Ἰσθμὸν μάχης· ἔτι δὲ τῆς ἐπιγενομένης ἐκ τούτων ἀποκαταστάσεως περὶ τοὺς Ἕλληνας. (5) Ἐξ ὧν τὸ κάλλιστον ἔφαμεν, ἀμὰ δ' ὠφελιμώτατόν τι περιγενέσθαι τοῖς φιλομαθοῦσι· τοῦτο δ' ἦν τὸ γινῶναι, πῶς καὶ τίνι γένει πολιτείας ἐπικρατηθέντα σχεδὸν ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην ὑπὸ μίαν ἀρχὴν ἔπεσε τὴν Ῥωμαίων, ὃ πρότερον οὐχ εὐρίσκεται γεγονός. (6) Τούτων δὴ πάντων ἡμῖν ἐπιτελεσμένων, λείπεται διασαφῆσαι τοὺς χρόνους τοὺς περιειλημμένους ὑπὸ τῆς ἱστορίας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν βιβλίων καὶ ἀριθμὸν τῆς ὅλης πραγματείας.]

menti facere, principium termino sive in generali argumento sive in ejus partibus concilians.⁽²⁾ Principio igitur diximus fore ut nos præparationis, seu proœmii nostri, initium sumeremus ab iis temporibus, in quibus Timæus desivit : percurrimusque summam res per Italiam, Siciliam Africamque gestas, quandoquidem illius Historia in his tantum locis versata est. (3) Cum autem ad ea tempora devenimus, quibus Hannibal exercitum Carthaginiensium ducere cœpit; Demetrii filius Philippus in Macedonia regnavit; Cleomenes Spartanus e Græcia fugam capessivit; pariterque Antiochus in Syria, in Ægypto Ptolemæus cognomento Philopator, regni habenas corripuerunt; (4) tum lectoribus nostris promissimus, nos, capto rursus ex his temporibus initio, videlicet circa olympiadem xxxviii supra centesimam, res generatim per orbem terrarum gestas narraturos, ita quidem ut per singulas olympiades, imo et per singulos annos eas perscriberemus, atque ex adverso invicem positas compararemus, usque ad Carthaginis excidium, atque ad Achæorum cum Romanis circa Isthmum pugnam, consecutamque ex ea rerumpublicarum Græciæ in pristinum restitutionem. (5) Qua ex historia pulcherrimum diximus atque utilissimum fructum studiosis existeret; nempe ut cognoscant quo modo et quo publicarum rerum administrationis genere debellata prope omnia per orbem regna sub unum Romanorum imperium devenerint, quod numquam antea factum legitur. (6) His vero omnibus a me absolutis, superest ut tempora, quæ hac Historia continentur, numerumque librorum ac seriem universi operis exponam.

RELIQUA

POLYBII FRAGMENTA,

EX SUIDA MAXIME ET STEPHANO BYZANTINO COLLECTA.

FRAGMENTA HISTORICA ET GEOGRAPHICA.

Fragmenta hæc eo ordine locavimus, quem indicabat initialis litera nominis illius proprii, sive viri, sive populi aut urbis, cujus mentio fit in quoque fragmento. Quæ Fragmenta apud Suidam diserte Polybio auctori tribuuntur, ad ea *Polybii nomen* adscripsimus. Quæ vero, quamvis absque auctoris nomine a Suida proferantur, tamen sive certa quadam, sive satis probabili ratione inter Polybii Fragmenta relata sunt, ea *simpliciter* apposuimus, *nec ulla adjecta nota* distinximus. Sed quum sint ex eisdem Fragmentis, quæ Polybiana vulgo haberi solent, aut a doctis quibusdam viris ad hunc auctorem relata sunt, haud pauca ejusmodi, de quibus dubitari etiam atque etiam posse videatur, sintne revera ex Polybio decerpta; nos hæc, quorum auctoritas incertior nobis visa est, *πρᾶξτε hoc signo* † a ceteris distinguenda curavimus. SCHWEIGHÆUSER.

1. (Suidas in Ἀπολεγόμενος.) Πολύβιος· Ὁ δὲ παρῆταιτο τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀπολεγόμενος τὴν ἀρχήν.

2. (Stephanus Byzant.) Αἰγὸσθενα, πόλις Μεγαρίδος, οὐδετέρως, ὡς Πausanias. Τὸ ἔθνικόν Πολύβιος Αἰγὸσθενίτην φησίν.

3. (Suidas in Προσανέχων.) Πολύβ. Ὁ δὲ πᾶν δομένειν ἐδόκει, προσανέχων ταῖς τῶν Αἰγυπτίων ἐπαρκείαις.

4. (Suidas in Αἰνίων.) Συνέβαινε δὲ, τοὺς Αἰνίους παλαί μὲν στασιάζειν, προσφάτως δὲ ἀπονεύειν, τοὺς μὲν πρὸς Εὐμένη, τοὺς δὲ πρὸς Μακεδόνιαν.

5. (Suid. in Διεφευσμ.) Πολύβ. Πάντων τούτων ἦσαν διεφευσμένοι οἱ Αἰτωλοί.

6. (Suid. in Ἀνεδέχετο.) Ὁ δὲ, τούτοις πιστεύων, ἀνεδέχετο τὸν πρὸς Ἀριαράθην πόλεμον.

7. (Stephanus Byzant.) Ἀρκεσίνη, μία τῶν τριῶν πόλεων τῶν ἐν Ἀμοργῷ τῇ νήσῳ. Ἦσαν γὰρ Μελανία, Μινώα, Ἀρκεσίνη. Πολύβιος δὲ ἀρσενικῶς τὸν Ἀρκεσίνη φησί.

8. (Suidas in Ἀνεδέχετο.) Ὁ δὲ ἀνεδέχετο τὴν Ἀσδρούβου παρουσίαν.

9. (Eusebius in Chron. lib. I, p. 14.) Ἡ τῶν Ἀράδων βασιλεία, διαδεξαμένη τὴν τῶν Χαλδαίων, ἔδωκε Διήξεν. Ταύτην Ἀσσυρίων μὲν διεδέξαντο βασιλεῖς, ἀπὸ τοῦ πρώτου αὐτῶν Βήλου, ἕως τοῦ μὲν Κογκολέρου τοῦ καὶ Σαρδαναπάλου· ὡς συμφωνοῦσι πολλοὶ τῶν ἐπιστήμων ιστορικῶν, Πολύβιος, καὶ Διόδωρος, Κεφαλλίων τε, καὶ Κάστωρ, καὶ Θάλλος, καὶ ἕτεροι.

10. (Constantinus Porphyrogeneta, Περὶ Θεμάτων, lib. I, cap. 2.) Καλοῦσι δὲ οἱ παλαιοὶ μεγάλην τε καὶ μικρὰν Καππαδοκίαν· Μεγάλην μὲν, τὴν

I. Ille vero deprecabatur Aclueos, recusans imperium.

II. Ægosthena, urbs Megaridis, neutro genere ita dicta, ut apud Pausaniam. Gentile Polybius Ægosthenitam dixit.

III. Ille vero quidvis pati decrevit, in auxiliis, quæ ab Ægyptiis exspectabat, spem ponens.

IV. Accidit vero, ut Ænii, jamdudum seditione laborantes, nuperrime alii ad Eumenem, alii ad Macedones vergere cœpissent.

V. Ætolos vero his omnibus in rebus spes frustrata est.

VI. Ille vero [Pharnaces, ut videtur], his fretus, bellum adversus Ariarathen suscepit.

VII. Arcesine, una ex tribus civitatibus in insula Amorgo: erant enim Melania, Minoa, Arcesine. Polybius vero, masculino genere, hunc Arcesinen appellat.

VIII. Ille vero [Hannibal, ut videtur] Asdrubalis exspectabat adventum.

IX. Hic finis fuit imperii Arabum, quod Chaldeorum imperio successit. Ei successerunt reges Assyriæ quadraginta et unus, a primo eorum Belo, usque ad quadagesimum primum, Concolerum, cui et Sardanapali fuit nomen: quemadmodum consentiunt multi ex illustribus historicis, Polybius, Diodorus, Cephallion, Castor, Thallus, et alii.

X. Cappadociam veteres partim Magnam appellant, partim Parvam. Et Magna quidem, a Cæsarea et Tauro monte

ἀπὸ Καισαρείας τε καὶ τοῦ Ταύρου καὶ ἕως τῆς Ποντικῆς θαλάσσης, ἣν διορίζει Ἄλυσ μὲν ποταμὸς ἐκ δυσμῶν, Μελιτηνὴ δὲ ἐξ ἀνατολῶν. Καὶ αὕτη μὲν ἡ Μεγάλη Καππαδοκία. Καὶ τούτων μάρτυς Πολύβιος, ὁ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν γεγραψὼς, ὃς διορίζει τὴν Καππαδοκίαν ἀπὸ τοῦ Ταύρου καὶ Λυκαονίας καὶ ἕως τῆς Ποντικῆς θαλάττης. Καὶ αὕτη γὰρ ἡ Νεοκαισάρεια, ἣ τε Κολόνεια, καὶ ἡ Μελιτηνὴ σύμπασα, Καππαδοκία λέγονται. Ἔστι δὲ τὸ ὄνομα Περσικόν. Πέρσης γάρ τις ἀνὴρ, **. Ἐν κυνηγίῳ Ἀρταξέρξῃ τῷ βασιλεῖ, ἡ οὐκ οἶδα ἄλλω τίνι, λέων προσαπαντήσας, τοῦ ἵππου τοῦ βασιλέως ἐδράξατο· καὶ κατὰ τύχην εὐρεθείς ὁ Πέρσης ἐν τῷ τοῦ θηρὸς συναντήματι, τὸν ἀκινάκην σπασάμενος, ἐρρύσατο τὸν βασιλέα παρὰ μικρὸν κινδυνεύοντα, καὶ τὸν λέοντα ἐθανάτωσεν. Οὗτος οὖν ὁ Πέρσης, ἐπὶ τινος ὅρους ὑψηλοτάτου ἀναβάς, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν περισκοπήσας, ὅσων ὀφθαλμὸς ἀνθρώπινος περιβλέπει κατὰ ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς ἄρκτον τε καὶ μεσημβρίαν, ὧρεάν παρὰ τοῦ βασιλέως πᾶσαν εἴληφε. Ταῦτα δὲ ἱστορεῖ Πολύβιος.

11. (Suidas in Ἐμπλασσύμενοι.) † Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, ἀλλήλους ἐμπλασσύμενοι, καὶ περιπίπτοντες τοῖς θηρίοις, ἀπέθνησκον.

12. (Suid. in Ἀπὸ τοῦ κρατίστου.) Ἄτε πεπειθαρχηκότων (τῶν) Καρχηδονίων ἀπὸ τοῦ κρατίστου πᾶσι τοῖς ἐπιταττομένοις.

13. (Suidas in Ἰδιον et Κελτίβηρες.) Ἰδιον ἔχουσιν οἱ Κελτίβηρες κατὰ τὸν πόλεμον. Θεωροῦντες γὰρ τοὺς παρ' αὐτοῖς πεζοὺς πιεζομένους, παρακαταβάντες ἀπολείπουσι τοὺς ἵππους ἐστῶτας ἐν τάξει. Ἀκροὶ γὰρ τοῖς ἀγωγεῦσι τῶν ἵππων πασσαλισκοὺς μικροὺς ἔχοντες ἀπηρτημένους, τούτους ἐπιμελῶς πῆξαντες, πειθαρχεῖν διδάσκουσι τοὺς ἵππους ἐν τάξει, μέχρις ἀνακάμψαντες ἀνασπᾶσσι τοὺς παττάλους.

14. (Suidas in Μάχαιρα.) Οἱ Κελτίβηρες τῇ κατασκευῇ τῶν μαχαιρῶν πολλὴ διαφέρουσι τῶν ἄλλων. Καὶ γὰρ κέντημα πρακτικόν, καὶ καταφορὰν ἔχει δυναμένην ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν. Ἡ καὶ Ῥωμαῖοι, τὰς πατρίους ἀποθήμενοι μαχίρας ἐκ τῶν κατ' Ἀννίβαν, μετέλαβον τὰς τῶν Ἰβήρων· καὶ τὴν μὲν κατασκευὴν μετέλαβον, αὐτὴν δὲ τὴν χρηστότητα τοῦ σιδήρου καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμελείαν οὐδαμῶς δύνανται μιμεῖσθαι.

15. (Suidas in Εὐψυχία.) † Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς Ἐπαμινώνδα καὶ Πελοπίδα καὶ Βρασίδα καὶ Κλεομβρότου τελευτῆς, καὶ διὰ τὴν ἐν τῷ ζῆν ἀρετὴν, καὶ τὴν ἐν τῷ τελευτῇ εὐψυχίαν, ἀδυνατοῦσιν οἱ συγγραφεῖς ἀξίους ἐβρίσκειν λόγους τῆς προκαθηγουμένης τῶν ἀνδρῶν ἰστορίας.

16. (Suidas in Κατατρίψιν.) † Οὐ γὰρ ἐδόκει αὐτῷ, τὸν ἐν Τυβήρηνιᾳ πόλεμον ἀτελῆ καταλείποντι, περὶ τῶν ἐν ἐκείνῃ πόλει πραγματοῦσθαι, δεδοικότες, μὴ κατατρίψειν ἅπαντα τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον, οὐ πολλὸν ὄντα, περὶ τὰς ἐλάττους ἀσχολούμενος πράξεις.

usque ad mare Ponticum excurrans, ab occasu Halyn fluvium, ab oriente Melitenen terminos habet. Haec igitur Magna est Cappadocia. Cujus rei testis est Polybius, is qui Romanam conscripsit Historiam; qui Cappadociam ita definit, ut a Tauro et Lycaonia usque ad mare Ponticum porrigatur. Nam et ipsa Neocæsarea, et Colonea [*rectius fortasse Cataonia*], et universa Melitene, Cappadocia dicuntur. Est autem nomen Persicum. Fuit enim vir quidam, natione Persa, **. In venatione Artaxerxi, aut nescio cui alii Persarum regi, leo occurrens, equum regis corripuerat. Persa autem ille, forte fortuna obviam factus in illo leonis occursu, trahens acinacem, interfecto leone, regem periculo imminenti liberavit. Hic igitur Persa, conscenso alto monte, omnem circumquaque regionem circumspectans, qua late prospicere humanus oculus versus orientem occasumque et septemtrionem atque meridiem poterat, universam a rege dono accepit. Haec narrat Polybius. [*Fortasse libro XXXI.*]

XI. Carthaginenses vero, se mutuo complexi, et in elephantos incidentes, perierunt.

XII. Quippe bona fide omnibus imperatis paruerant Carthaginenses. [*Conf. XXXVI, 4.*]

XIII. Celtiberi hoc habent in bello proprium, ut, cum viderint pedites suos ab hoste premi, ex equis descendentes, eos ordine stantes relinquant. Ex summis enim equorum loris parvos clavos suspensos habent, quos diligenter (humili) defigunt, et ita docent equos parere et in ordine stare, donec reversi clavos revellant. [*Hoc et sequens fragmentum ex Celtiberici belli historia petitum videtur, lib. XXXV.*]

XIV. Celtiberi gladiatorum fabrica excellunt. Quippe eorum gladii et mucrone sunt valido, et ad cæsim ex utraque parte ferendum apti. Quamobrem Romani inde ab Hannibalicis temporibus, abjectis gladiis patriis, Hispanici gladii usum asciverunt. Ac formam quidem ipsam et fabricam asciverunt, bonitatem autem ferri ac reliquam (in fabricando) diligentiam imitari nequaquam possunt.

XV. Quemadmodum enim scriptores, de Epaminondæ et Pelopidæ et Brasidæ et Cleombroti morte verba facientes, tam propter horum virorum in vita virtutem, quam in morte magnitudinem animi, orationes invenire nequeunt, quibus præstantes virorum illorum animos pro meritis celebrent.

XVI. Non enim consultum ei videbatur, bellum infectum in Etruria relinquere, et circa urbes illius regionis occupari, quia metuebat, ne totum imperii sui tempus, quod breve supererat, in minoris momenti negotiis consumeret.

17. (Suid. in Καταμέφομαι.) Πολλά τὸν βασιλέα Εὐμένη καταμεψάμενοι.

18. (Suid. in Πράξις.) Πολύβιος· Μετὰ τῶν ἐν τῇ πατρίδι φίλων τρίτην πρᾶξιν κατασκευασμένου, καὶ προσενηχόντος τῷ Φαβίῳ τὸν λόγον.

19. (Steph. Byzant.) Γαλάδραι, πόλις Μακεδονίας ἐν Πιερίᾳ. Ὁ πολίτης Γαλαδραῖος. Τὸ κτητικὸν ἔδει Γαλαδραϊκός· Πολύβιος δὲ ἐν * τρίτῳ Γαλαδραϊκὸν φησί.

20. (Suidas in Ἐξησθηκ.) † Οἱ δὲ Κελτοί, ἰδόντες τοὺς Ῥωμαίους μάχεσθαι παρεσκευασμένους, καὶ δόξαντες ἐξησθηκότας τὰ σώματα ὑπὸ λιμοῦ τὸν τάχιστον αἰρεῖσθαι τῶν θανάτων.

21. (Plutarchus in Márcello p. 317.) Ἀννίβαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδὲ ἀπαξ ἐνίκησεν· ἀλλ' ἀήττητος ἀνὴρ δοκεῖ διαγενέσθαι μέχρι Σκιπίωνος. Ἡμεῖς δὲ Αἰδίω... πιστεύομεν, ἥττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκελλοῦ τῶν σὺν Ἀννίβᾳ γενέσθαι· μεγάλην δὲ αὐτὰι ῥοπήν οὐδεμίαν ἐποίησαν.

22. (Suidas in Θωράκιον.) † Ἀννίβας, ὁ Καρχηδονίων στρατηγός, φέρων τῶν ἐλεφάντων τὰ θωράκια, καὶ τοῖς τῶν θηρίων οἰκίδιοις ἐπὶ πλείστον ὕψος τοὺς κλάδους ἀποκόπτων, ἀσφαλῆ καὶ ῥαδίαν τὴν ὁδοιπορίαν κατεσκευάζει.

23. (Stephanus Byzant.) Ἄρπυια, πόλις ἐν Ἰλλυρίδι παρ' Ἑγγελαίαι· εἰς ἣν Βάτων, ὁ Ἀμφιαράου ἥνιοχος, μετὰ τὸν ἀφανισμόν αὐτοῦ ἀπώκησε. Πολύβιος τὸ ἔθνικόν Ἀρπυιήτης, τροπῇ τοῦ α εἰς η. Ἔστι γὰρ Ἄρπυιάτης.

24. (Stephanus Byz.) Ὑρτακός, ἢ καὶ Ὑρτακῖνος, πόλις Κρήτης. Ὁ πολίτης Ὑρτακῖνος. Πολύβιος δὲ τὸ θηλυκὸν Ὑρτακίνη, ἀπὸ τοῦ Ὑρτακῖνος ἔθνικοῦ. Ἀπὸ Ὑρτάκου δὲ, Ὑρτάκιος.

25. (Plutarchus in Pelopida, pag. 286.) Τὴν μόραν τῶν Λακεδαιμονίων Ἐφορος μὲν ἄνδρας εἶναι πεντακοσίους φησὶν· Καλλισθένης δὲ ἑπτακοσίους· ἄλλοι δὲ τινες ἑννακοσίους, ὧν Πολύβιος ἐστίν.

26. (Harpocration in Ἐπιτροπή, et Suidas in eodem vocab.) † Ὁ δὲ Λεύκιος προχειριζόμενος διαπέμπεσθαι πρὸς τοὺς Λαπατηνοὺς, καὶ λαλεῖν ὑπὲρ ἐπιτροπῆς, ἀπαράσκευος ἦν εἰς τὸ μέλλον.

27. (Suidas in Κωμάσαι et Ἀνδρωνῖτις.) Ὁ δὲ Μάρκος, Ῥωμαίων στρατηγός, ἐβούλετο, ἀπολυθεὶς τοῦ πολέμου πρὸς Αὐσιτανοὺς, μεταβαλεῖν τὸν πόλεμον, καὶ, τὸ λεγόμενον, ἐκνέυσας τὴν ἀνδρωνῖτιν, εἰς τὴν γυναικωνῖτιν κωμάσαι· διὰ τὸ δοκεῖν τὸν στρατηγὸν βραχὺν χρόνον πρότερον ὑπὸ τῶν Αὐσιτανῶν ἡλαττώσθαι.

28. (Suidas in Ἐπὶ κεφαλαίῳ.) Πολύβιος· Μνησθεῖς δ' ἐπὶ κεφαλαίῳ τῶν γεγονότων αὐτοῖς ἑλαττωμάτων, καὶ θεὸς πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ τῶν Μακεδόνων προτερήματα.

29. (Suidas in Ἐρύκειν et Κυρία.) Πολύβιος· Τὸ κυριώτατον ἦν, τὸ τὸν πόλεμον ἐρύκειν τῆς Μακεδονίας.

XVII. De rege Eumene multa conquerentes.

XVIII. Cum amicis, qui erant in patria, tertiam prodicionem est molitus, et Fabio conditionem obtulit. [*Ex bello Hanniblico.*]

XIX. Galadræ, urbs Macedoniæ in Pieria. Civis Galadræus. Possessivum oportebat Galadraicus. Polybius vero libro * tertio [*an vigesimo tertio*] Galadræcum dixit.

XX. Galli vero, videntes Romanos ad pugnandum paratos esse, existimabant, eos fame confectos id querere, ut quam celerrimo mortis genere vitam finirent.

XXI. Hannibalem Marcellus, ut quidem Polybius auctor est, ne semel quidem vicit; sed invictum ait illum fuisse usque ad Scipionem. Nos vero Livio** credimus, fusum fugatumque aliquot pugnis a Marcello fuisse Hannibalis exercitum: sed parum illæ victoriæ ad summam rei profecerunt.

XXII. Hannibal, Carthaginiensium imperator, elephantorum loricas ferens, et ad transitum præbendum turribus, quas belluæ illæ dorsis portabant, ramos arborum ad insignem altitudinem amputans, iter tutum ac facile reddidit.

XXIII. Harpyia, urbs Illyriæ, juxta Encheleas, in quam Bato, Amphiarai auriga, post hujus interitum commigravit. Polybius gentile facit Harpyietes, α in η mutato; est enim Harpyiates.

XXIV. Hyrtacus, vel etiam Hyrtacinus, urbs Cretæ. Civis Hyrtacinus. Polybius vero femininum Hyrtacina, ab gentili Hyrtacinus. Ab Hyrtaco vero, Hyrtacius.

XXV. Lacedæmoniorum Moram (id est, cohortem) Ephorus ait, viros esse quingentos; Callisthenes vero, septingentos; alii nonnulli, nongentos, in quibus est Polybius.

XXVI. Lucius autem, cum ad Lapatenos designatus esset legatus, qui cum ipsis de deditione ageret, in futurum erat imparatus.

XXVII. Marcus [*fort. Claudius Marcellus*], Romanorum Imperator, bello cum Lusitanis liberatus, statuit (alio) transferre bellum, et, quod vulgo dici solet, relicto virore conclavi, ad mulierum atria commissatum ire; quod paulo ante a Lusitanis cladem accepisset imperator. [*Ex libro XXXV esse videtur.*]

XXVIII. Cum autem clades, quas acceperant, breviter commemorasset [*fort. Perseus*], et Macedonum victorias ob oculis eis posuisset.

XXIX. Præcipuum erat, bellum a Macedonia propulsare.

30. (Suidas in Εὐπερίπτος.) † Ἡσθάνετο γὰρ τὴν τῶν Μακεδόνων ἀρχὴν εὐπερίπτον ἐσομένην, εἰ δὴ τῆς πρώτης πείρας οἱ ἐπαναστάντες κρατήσκειαν.

31. (Suidas in Μεγαλείον.) Οἱ δὲ τῷ Μάγωνι προσπολεμοῦντες τῶν Λιγυστίνων, πρᾶξαι μὲν δλοσχερές τι καὶ μεγαλείον οὐχ οἷοι τ' ἦσαν.

32. (Suidas in Ἀνάτασις.) Πολύβιος· Οἱ μὲν οὖν περὶ Μητροδωρον, καταπλαγέντες τὴν ἀνάτασιν Φιλίππου τοῦ βασιλέως, ἐπανήλθον.

33. (Stephanus Byzant.) Μοτιηνοί, χωρίον Ἰβηρίας, ἀποικίον Ῥωμαίων· Πολύβιος τρίτῳ [?]. Φλέγων δὲ Μουτινὸν αὐτὴν φησί. Τὸ ἔθνικόν, Μοτιηνός.

34. (Suidas in Δυσθετήσας.) † Ὁ δὲ Νάβις, δυσθετήσας ταῖς συνθήκαις, οὐ προσέσχε τοῖς γραφεῖσι.

35. (Zosimus, Historiar. libro V.) Δοκοῦσι δὲ πως τὰ πλοῖα ταῦτα ταχυναυτεῖσθαι πεντηκοντόρων οὐχ ἦττον, κατὰ πολὺ τῶν τριηρικῶν ἐλαττούμενα, πλείστοις ἔτεσι τῆς τούτων ἐκλιπούσης δημιουργίας· εἰ καὶ Πολύβιος δ' συγγραφεὺς ἐκτιθεσθαι πως ἔδοξε τῶν ἐξηρικῶν πλοίων τὰ μέτρα, οἷς φαίνονται πολλάκις κεχρησθαι Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδόνοι πολεμήσαντες πρὸς ἀλλήλους.

36. (Stephan. Byz.) Πάρθος, πόλις Ἰλλυρικῆ· Ἀπολλόδωρος ἐν Χρονικοῖς. Λέγεται δὲ καὶ ἀρσενικῶς, ὡς Πολύβιος. Τὸ ἔθνικόν Παρθηνός.

37. (Suidas in Κατευδοκῆσας.) † Ὁ δὲ, κατευδοκῆσας τῷ νεανίσκῳ κατὰ τὴν ἀπάντησιν, τοῦτον ἀπέλυσε παραχρηῖμα ἐς τὸ Πέργαμον.

38. (Suidas in Ἐξαυτῆς.) Ἐξαυτῆς οἱ προειρημένοι βιβλιοφόρον ἐπεμπον πρὸς τὸν Περσέα, διασαφούντα τὸ γεγονός.

39. (Suidas in Στελασθαί.) Ὁ δὲ Περσεὺς ἐβουλεύετο μὲν στέλλεσθαι, οὐ μὴν ἡδύνατό γε κρύπτειν τὸ γεγονός.

40. (Suidas in Πυρσουρίδας.) † Περσεὺς δ' Μακεδόν, κατὰ πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν κατασκευαζόμενος πυρσουρίδας, διὰ τούτων ὀξέως ἐμάθανε τὰ πανταγῇ γινόμενα.

41. (Stephanus Byzant.) Φίλιπποι, πόλις Μακεδονίας... Ὁ πόλιτης, Φιλιππεύς. Φιλιππηνός δὲ παρὰ Πολυδίῳ.

42. (Suidas in Ἀπαξιῳσις.) Πολύβιος· Ὁ δὲ Φίλιππος ἐδυσχέραινεν ἐπὶ τῇ τῶν Κερκυραίων ἀπαξιώσει.

43. (Suidas in Ἐκκλείουσι.) Πολύβιος· Ἐπεὶ τὸν Φίλιππον ἐκκλείουσι οἱ καιροί, βούλεσθαι τὸν βασιλέα τὴν ἐπιγραφὴν τῆς πράξεως ἐκείνῳ περιποιῆσαι· ὡς ἐν εὐεργεσίᾳ προσέρων τούτῳ τοὺς λόγους.

44. (Suidas in Σιτομετρεῖν.) Πολύβιος· Ὁ δὲ Φίλιππος, διαδοὺς ὅτι μέλλει σιτομετρεῖν, ἐκήρυξεν, ὅσοι μὴ πλείον ἔχουσι τριάκοντα ἡμερῶν σῖτον, ἀπογράφεσθαι πρὸς αὐτόν.

45. (Suidas in Ἀβλεπτοῦντες.) Οἱ δὲ, ἀβλεπτοῦντες καὶ αἰδούμενοι ἀντοφθαλμεῖν πρὸς τὸν Φίλιππον, ἐβόηθον.

XXX. Sentiebat enim, imperium Macedonum omnibus contentui fore, si seditiosis primus conatus ex sententia successisset.

XXXI. Illi vero ex Liguribus, qui contra Magonem pugnant, efficere nihil, quod ad summam rei pertineret, aut quod præcipuum esset, potuerunt.

XXXII. Metrodorus igitur, minis Philippi regis territus, cum suis reversus est.

XXXIII. Motienti, oppidulum Hispaniæ, Romanorum colonia; de qua Polybius lib. III [?]. Phlegonti Mutienum dicitur. Gentile Motienus.

XXXIV. Nabis vero, ægre ferens fœderis condiciones, promissis non stetit, quæ scripto erant consignata.

XXXV. Videntur autem naves hæ (Liburnicæ) non minus celeres esse, quam actuariæ naves quinquaginta remorum; sunt autem multo minores, quam eæ, quæ ex triremium sunt genere, quarum fabrica jam plurimis abhinc annis in usu esse desiit, quamquam Polybius, historiarum scriptor, mensuras exposuit navium hexericarum, quibus sæpe usos esse constat Romanos et Carthaginienses in bellis, quæ inter sese gesserunt.

XXXVI. Parthus, urbs Illyrica: Apollodorus in Chronicis. Dicitur vero etiam in masculino genere, ut apud Polybium. Gentile, Parthenus.

XXXVII. Ille vero, delectatus colloquio juvenis, statim hunc dimisit, et Pergamum abire passus est.

XXXVIII. Protinus hi, quos dixi, tabellarium ad Perseum miserunt, qui, quod acciderat, illi significaret.

XXXIX. Perseus cogitaverat quidem tegere factum, nec tamen occultare potuit. [V. Liv. XLIV, 10.]

XL. Perseus Macedo per universam Macedoniam pharos extruxerat, e quibus igne sublato, de omnibus, quæ ubique accidebant, brevi certior fiebat.

XLI. Philippi, urbs Macedoniæ... Civis, Philippeus; apud Polybium vero, Philippenus.

XLII. Philippus ægre ferebat contentum Corcyræorum.

XLIII. Cum tempora hæc Philippum excludant, velle regem dicebat actionis hujus gloriam ei tribuere; beneficium quasi loco hanc rem ei offerens.

XLIV. Philippus autem cum evulgasset, se annonam distributurum esse, per præconem edixit, ut, quotquot non amplius quam triginta dierum commeatum haberent, nomina sua apud se profiterentur.

XLV. Illi vero, conniventes ac reveriti adversari Philippo, opem ei tulerunt.

46. (Suidas in Σίτα.) Φιλοποίμην μετὰ δευτέραν ἡμέραν ἀπὸ τῆς πρὸς πόλεμον ἐξόδου παρήγγειλε, τὰ δύο σίτα τρία ποιεῖν, ὅτε βούλοιτο μίαν ἡμέραν προσλαβεῖν ποτὲ δὲ τὰ δύο, τέτταρα.

47. (Suidas in Ἀκολούθον.) Πολύβιος· Τοὺς δὲ ἐτίμησε χρυσοῖς ὑφάσμασι καὶ λόγχαις, βουλόμενος ἀκολούθον εἶναι τοῖς ἔργοις τὴν διὰ τῶν λόγων ἐπαγγελίαν.

48. (Suidas in Διέξιν.) Οὕτω γὰρ διέξιν τὰς χεῖρας, καὶ φροντιεῖν τοῦ μηδὲν ἀδίκημα ποιῆσειν τὸν Πρυσίαν εἰς αὐτοῦς.

49. (Suidas in Προπεπκῆναι.) † Προπεπκῆναι δὲ παρὰ τὴν συνουσίαν πολλὰ μὲν ἀργυρώματα τὸν προσηρμένον, πολλὰ δὲ χρυσώματα, τῷ Πρυσίᾳ.

50. (Suidas in Κατέσχον.) Ὁ δὲ Πόπλιος κατέσχε τῆς Αἰτωλίας εἰς Ναύπακτον.

51. (Suidas in Μεγαλομερῶς.) Τὸν δὲ Πόπλιον καὶ τὸν Γάϊον ἀποδεξάμενος φιλανθρώπως καὶ μεγαλομερῶς.

52. (Suidas in Προστασία.) Ὁ δὲ ἐξέπεμπε τὸν Πόπλιον μετὰ μεγάλης προστασίας.

53. (Suidas in Κατεξαναστάντες.) † Διὸ κατεξαναστάντες τοῦ μέλλοντος, παρητήσαντο τοὺς πρυτάνεις ἐκπέμψαι πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥόδον συνεπιλαβέσθαι τῆς ἐλευθερίας.

54. (Athenæus lib. II, pag. 45.) Ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς δεύτερος, ὁ Φιλάδελφος ἐπὶ κλην, ἐκδοὺς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Βερενίκην Ἀντίχῳ τῷ Συρίας βασιλεῖ, ἐν ἐπιμελείᾳ εἶχε πέμπειν αὐτῇ τὸ ἀπὸ τοῦ Νεῖλου ὕδωρ, ἵνα μόνου τοῦ ποταμοῦ τούτου ἡ παῖς πίνη, ὡς ἱστορεῖ Πολύβιος.

55. (Suidas in Ὀττεύεσθαι.) Ὁ δὲ, τὸ μέλλον ἐμφρόνως ὀττεύσάμενος, εἰς ἔννοιαν ἦλθε, τὴν φρουρὰν ἀποτρίψασθαι τὴν παρὰ τοῦ Πτολεμαίου.

56. (Suidas in Αὐτοτελής.) Πολύβιος· Ταῦτα εἰρήσθω χάριν τῆς Ῥωμαίων εὐβουλίας, καὶ τῆς ἀνοίας τῶν ὀλιγωρούντων τῆς τῶν ἐκτὸς συγκαταθέσεως, αὐτοτελεῖς δὲ νομιζόντων εἶναι πρὸς τὸ κατορθοῦν τὰς σφετέρας δυνάμεις.

57. (Suidas in Ἀμυνόμενοι et Ἐμβαίνειν et Ἀναιρούμενοι et Πέλας.) Οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι οὐ τὴν τυχούσαν πρόνοιαν ἐποιοῦντο τοῦ μὴ κατάρχοντες φαίνεσθαι χειρῶν ἀδίκων, μὴ δ' ἀναιρούμενοι τοὺς πολέμους τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς πέλας, ἀλλ' αἰδοῦναι ἀμυνόμενοι καὶ κατ' ἀνάγκην ἐμβαίνειν εἰς τοὺς πολέμους.

58. (Suidas in Ἑσωματοποιεῖ.) Πολύβιος· Ὡσαυτεὶ καὶ τὸ αὐτόματον καὶ τυχὼν τις ἐσωματοποιεῖ τὰς τοῦ Σκιπίωνος πράξεις, ὥστ' ἐπιφανεστέρας αἰεὶ καὶ μέγας φαίνεσθαι τῆς προσδοκίας.

59. (Suidas in Παρέργως.) Οὐ μὴν οὐδὲ τὸ πάρεργον εἶον σιωπῆσαι, καθάπερ ἀγαθοῦ τεχνίτου. Περὶ τοῦ Σκιπίωνος λέγων ὁ Πολύβιος.

60. (Suidas in Πειράζειν.) Σκιπίων δ' Ῥωμαῖος συνεβούλευσεν οὕτως, ἢ μὴ πειράζειν, ἢ οὕτως ὥστε ἐκ παντὸς τρόπου τέλος ἐπιθεῖναι τῇ πράξει. Τὸ γὰρ

XLVI. Philopœmen, copias ad bellum educens, altero post profectionem die imperabat militibus, ut ex bidui cibarii tres portiones facerent, quoties constituerat unum diem amplius, quam edixerat, morari; interdum etiam quatuor portiones ex duabus facere jussit.

XLVII. Hos vero vestibus donavit auro textis et hastis, promissis suis facta consentanea esse volens.

XLVIII. Ita enim se manus distenturum (et diremtarum litigantes), curaturumque, ne Prusias ullam illis injuriam inferret.

XLIX. In convivio autem prædictum virum multa argentea et aurea vasa Prusiae propinasse (ferunt).

L. Publius autem [Sulpicius Galba] Naupactum Ætoliae urbem appulit.

LI. Cum autem Publium etiam Caium humaniter et magnifice excepiasset.

LII. Ille vero Publium cum magno et honorifico comitatu dimisit.

LIII. Quare resistentes imminenti periculo, rogavit Prytanæ, ut Rhodum legatos mitterent, (qui ab illis peterent) ut in libertate tuenda se adjuvarent.

LIV. Ptolemæus secundus, Ægypti rex, cognomine Philadelphus, cum filiam Berenicen Antiocho, regi Syriæ, nuptum dedisse mittendam ad eam Nili aquam sedulo curavit, ut eam solam gnata biberet: quemadmodum Polybius narrat.

LV. Ille autem, prudenter id quod erat futurum auguratus, secum cogitare cepit, quomodo præsidium Ptolemæi ex urbe ejiceret.

LVI. Hæc dicta sunt ad prudentiam Romanorum laudandam, et ad amentiam coarguendam eorum, qui exterorum consensum negligunt, et suas sibi vires ad rem feliciter gerendam sufficere putant.

LVII. Omni enim diligentia providebant Romani, ne ipsi priores injuriam intulisse, neve susceptis ultro bellis vicinos appetiisse viderentur; sed ut potius vim illatam repellentes et necessitate adducti suscipere viderentur bella.

LVIII. Aliquis etiam veluti casus et fortuna quædam res gestas augebat Scipionis [Africani majoris], ut illustriores semper majoresque expectatione viderentur.

LIX. Verum ne leviora quidem ejus dicta et facta, tamquam solertis cujusdam artificis, silentio præterire decet. Sic de Scipione [Africano maj.] scribit Polybius.

LX. Scipio Romanus aut omnino rem non tentandam esse suadebat, aut sic tentandam, ut omnibus viribus, quod instituiti, coneris perficere. Nam his adversum eum

θς πρὸς τὸν αὐτὸν πειράζειν, ἅμα μὲν ἐπισφαλές· ἅμα δ' ἀκαταφρόνητον γενέσθαι ποιεῖ παντελῶς.

61. (Suidas in Διαζηλοτυ.) Οἱ δὲ, διαζηλοτούμενοι πρὸς τὸν Σκιπίωνα, ἐπεβάλοντο διασύρειν τὰς πράξεις αὐτοῦ.

62. (Suidas in Ὑπερευδοκούμ.) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, ὑπερευδοκούμενοι κατὰ πάντα τρόπον τῇ τοῦ Σκιπίωνος ἡμολογίᾳ καὶ τῷ χειρισμῷ τῶν πραγμάτων.

63. (Athenæus lib. VI, pag. 273.) Σκιπίων γοῦν, ὁ Ἀφρικανὸς ἐπικλῆν, ἐκπεμπόμενος ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐπὶ τὸ καταστήσασθαι τὰς κατὰ τὴν οἰκουμένην βασιλείας, ἵνα τοῖς προσήκουσιν ἐγχειρισθῶσιν, πέντε μόνους ἐπήγετο οἰκίας, ὡς ἱστορεῖ Πολύβιος καὶ Ποσειδώνιος. Καὶ ἐνὸς ἀποθανόντος κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν, ἐπέστειλε τοῖς οἰκέλοις, ἄλλον ἅν' ἐκείνου πριαμένους πέμψαι αὐτῷ.

64. (Suidas in Ἀχέραιος.) † Οὐ δυνάμενος δὲ πείθειν εἰς ἀμεραίου διὰ τὴν εὐλάβειαν καὶ ἀπραγίαν τοῦ προειρημένου βασιλέως, ἠναγκάσθη φ' ἅλαντα προτείνειν. Καὶ δὴ συγκατέθετο βοηθήσειν ὁ Σέλευκος.

65. (Suidas in Παρῶναι, Παρῶνες vel Πάρωνες.) Ὁ δὲ ἔπλει, παράπλους ποιησάμενος τοὺς Σιδηρῶν παρῶνας· ἦκον γὰρ Ῥοδίοις εἰς συμμαχίαν.

66. (Suidas in Ἀνασεῖν.) Ὁ δὲ, τοὺς Συρακουσίου ἀνασεῖων, καὶ τὴν ἑλευθερίαν ἀποκαταστήσειν ἐπαγγελάμενος.

67. (Suidas in Ἐπίνειον.) Πολύβιος· Οἱ Ῥωμαῖοι τὰς μὲν ναῦς ἐνέωλκσαν· τοὺς δὲ * ἐν τῇ Ταβράκῳ συναθροίσαντες ἐκ τῶν προγεγονότων ἑλλαντισμῶν, ἐπίνειον ἐποίησαν, ἐπὶ τῷ προκαθίσαντες ἐπὶ τῆς διαβάσεως διαφυλάττει τοὺς συμμαχοῦς.

68. (Suidas in Χρωκοπέται.) Τῆς παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς χρωκοπίας κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ζηλωθείσης, καὶ πάσης πόλεως εἰς στάσεις καὶ ταραχὰς ἐμπιπτούσης.

69. (Suidas in Κατηργηκῆναι.) Τὸν δὲ, καθήμενον περὶ τὰ Τύανα, κατηργηκῆναι καὶ καταπροῖσθαι τοὺς καιροῦς.

70. (Suidas in Βοριάνθος et in Ἐπιβουλά.) † [Ὅτι βάρβαροι τινες κτείνουσι Βυριάθον τυραννήσαντα, ταύτῃ προσάγεσθαι τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸν ἡγούμενον εἰς εὐνοίαν. Καὶ δὴ ἀφικόμενοι τῶν τοῦ Βυριάθου αὐθεντῶν τινες, ἅδλα τῶν περὶ τὸν ἄνδρα πεπραγμένων ἡξίουσιν παρὰ Καίπιωνος κομιζέσθαι. Ὁ δὲ Καίπιων ἀπακρίνεται, μηδαμῶς εἶναι Ῥωμαίοις ἔννομον, ἐν ἐπαίῳ ποιεῖσθαι τὰς κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῖς ἀρχομένοις ἐπιχειρουμένας ἐπιβουλάς.]

71. (Suidas in Συντάξας.) Συντάξας τοῖς κυβερνηταῖς ἀνακομίζειν τὰς ναῦς κατὰ δύναμιν εἰς Ἑλλάδα.

dem tentare, et periculosum esse, et contemptui obnoxium prorsus reddere.

LXI. Illi vero, Scipioni invidentes, traducere ejus facia cœperunt. [Conf. Liv. XXIX, 19.]

LXII. Romani autem, omni modo approbantes fœdus Scipionis et rerum administrationem.

LXIII. Scipio [minor], cui Africano cognomen fuit, a Senatu legatus, ut terrarum orbis regna componeret, ac in manum eorum, quibus reddi æquum fuit, illa restitueret, servos tantum quinque secum duxit, ut narrat Polybius et Posidonius. Cumque unus ex illis in itinere vita esset functus, ad familiares literis datis mandavit, alium ut emerent ad seque mitterent.

LXIV. Cum autem persuadere simpliciter (et sine mercede) non posset propter timiditatem et ignaviam prædicti regis, quingenta talenta offerre coactus est. Atque ita Seleucus promissit, opem se laturum.

LXV. Ille vero [Eudamus, ut videtur] cum classe profectus est, comitari sese jussis Sidetarum paronibus: auxilio enim hi venerant Rhodiis.

LXVI. Ille vero [fort. Theodotus], Syracusanos ad bellum concitans, et libertatem se illis restitutum promittens.

LXVII. Romani vero, subductis in terram navibus, [milites sociosque] ex ante acceptis cladibus Tarraconem congregarunt, ibique castellum navale fecerunt, ut trajectui præsidentes tuerentur socios.

LXVIII. Cum ad Ætolorum exemplum Thessali quoque, ære alieno pressi, novas tabulas poscere conficereque cœpissent, eaque res civitates cunctas seditionibus et turbis complevisset.

LXIX. Illum autem, ad Tyana sedentem, otiosum esse, et rei bene gerendæ occasiones e manibus dimittere.

LXX. Barbari quidam Viriathum tyrannum interfecerunt, ea re putantes se imperatoris Romanorum benevolentiam sibi esse conciliaturos. Quidam igitur percussorum, Cæpionem adeuntes, cædis perpetratæ præmia ab eo postularunt. Quibus Cæpio respondit, non solere Romanos probare insidias, quas milites contra duces suos essent moliti.

LXXI. Cum imperasset gubernatoribus, ut naves omni studio adhibito Eleam reducerent.

POLYBII FRAGMENTA
POLYBII FRAGMENTA GRAMMATICA.

EX SUIDA.

1. (Ἀδλεπτήματα.) † Ὁ δὲ φέρων ἐκαρτέρει τὰ τῶν ἰδιωτῶν ἀδλεπτήματα· τὰ δὲ τῶν λογικωτέρων αὐτὸν ἦν/α.

2. (Ἀβουλεῖ.) Ὁ δὲ, οὐ σφόδρα στοχαζόμενος τῆς τοῦ βασιλέως γνώμης, ἀβουλότατα διεπράξατο.

3. (Ἀγριότης.) Θαυμαστὴ γὰρ τις κίνησις, ὥς ἔοικε, ἀνθρώπου πρὸς τοῦτο τὸ μέρος καὶ ἀγριότης. (Ἐπὶ φιλαργυρίας.)

4. (Ἀγωνιῶ.) Ἦγωνία δὲ, μὴ τοὺς στρατιώτας ἐπιλείπει τὰ ὀψώνια.

5. (Ἀδικοδοξία.) Ὁ δὲ στρατηγός, οὐ δυνάμενος ἐνεργεῖν τὴν ἀδικοδοξίαν τῶν ταῦτα λεγόντων.

6. (Ἀθεσία.) Πολύβιος· Ἐπικρύπτειν ἅπασιν τὴν ἀθεσίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἀβεβαιότητά.

7. (Ἀίρεται.) Πολύβιος· Ὁ δὲ, προσπεσὼν, αἵρεται νίκην εὐτυχεστάτην.

8. (Ἀκόλουθον.) Ἀκόλουθον ἀπέβη τὸ τέλος ταῖς προτέραις ἐνεργείαις.

9. (Ἀκρόπολις.) Δαμάσκιος· Τὰ, γὰρ ἐπιφανέστατα τῶν ὀχυρωμάτων ὥς ἐπίπαν κοινὴν ἔχει τὴν φύσιν. Γνοίη δ' ἂν τις τὸ λεγόμενον ἐκ τῶν περὶ τὰς Ἀκροπόλεις συμβαινόντων. Αἷται γὰρ δοκοῦσι μὲν μεγάλα συμβάλλεσθαι πρὸς ἀσφάλειαν τῶν πόλεων ἐν αἷς ἂν ᾧσι, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἐλευθερίας φυλακὴν· γίνονται δὲ πολλάκις αἰτίαι δουλείας καὶ κακῶν ὁμολογουμένων, ὥς φησι Πολύβιος.

10. (Ἀλάστωρ. Παραστατικῶς.) Ὁ δὲ ἔγραφε πικρῶς καὶ παραστατικῶς, ἀλάστορας ἀποκαλῶν καὶ παλαμναίους διὰ τῆς ἐπιστολῆς, εἰ οὕτως αἰσχροῦς προήσονται τοὺς τόπους, μηδὲν παθόντες ἢ ἰδόντες κακόν.

11. (Ἀλκή.) Πολύβιος· Οἶδε γὰρ καὶ λόγων ἄλλῃ θανάτου καταφρονεῖν.

12. (Ἀλογιστία et Ἀνεννόητον.) Πολύβ. Ὅλγιοι δὲ τινες ἦσαν οἱ καταινέσαντες. Οἱ δὲ ἀντέπιπτον· ὧν οἱ μὲν ἀλογιστίαν, οἱ δὲ μανίαν ἔφασαν εἶναι τὸ παραβάλλεσθαι καὶ κυβεύειν τῷ βίῳ, τοπαράπαν ἀνεννόητον ὄντα τῆς μάχης καὶ τῆς βαρβαρικῆς χρείας.

13. (Ἀναδέξασθαι.) Πρὶν ἀναδέξασθαι τοὺς ἐσχεδασμένους ἐν ταῖς προνομαῖς.

14. (Ἀναδρομή.) Ἀναδρομὴ γίγνοιτο, κοῦ σφαλοίμεθα. Δεῖ πρόχειρον ἔχειν αἰετὸν στίχον τοῦτον. Τοῦτο μὴ ποιήσας Λεύκιος ὁ Ῥωμαῖος, μεγάλως ἐσφάλῃ. Οὕτω παρ' ὀλίγον σφάλεται τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων, τῶν ἡγουμένων ἀκρισίῳ. Ἰκανὰ τῶν τοιούτων παραδείγματα τοῖς εὖ φρονούσιν, ἢ τε Πύρρου τοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν βασιλέως βία καὶ πάροδος εἰς Ἄργος, ἢ τε Λυσιμάχου στρατεία διὰ Θράκης ἐπὶ Δρομιγαίτην τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν, καὶ πολλὰ δὴ τούτοις ἕτερα παραπλήσια.

I. Ille vero idiotarum peccata patienter ferebat; sed quæ erant prudentiorum, male ipsum habebant.

II. Ille vero, non admodum ratione habita sententiæ regis, imprudentissime reus est executus.

III. Mirus quidam motus ac ferus impetus, ut videtur, illius hominis in hanc partem fuit. (*De avaritia agitur.*)

IV. Timebat vero, ne milites cibaria deficerent.

V. Imperator vero, cum ferre non posset iniquum eorum, qui ista dicebant, consilium.

VI. Apud omnes occultare perfidiam eorum et inconstantiam.

VII. Ille vero, hostem adortus, victoriam reportavit felicissimam.

VIII. Finis consecutus est, industriæ atque constantiæ consentaneus, quam ille adhibuerat.

IX. Damascius: Munimenta enim maxime insignia ancipitem plerumque natura sua habent usum. Id ita esse, facile quis intelliget ex eis, quæ Arcibus solent accidere. Hæ enim multum quidem conferre videntur ad securitatem urbium, in quibus sunt, et ad libertatem tuendam: attamen haud ita raro servitutis et manifestorum malorum causæ existunt, ut ait Polybius.

X. Ille autem acerbè et ferociter scripsit, sceleratos eos et nefarios in epistola vocans, si tam turpiter loca prodituri essent, cum nullum malum nec passi essent nec vidissent.

XI. Nam doctrinæ etiam et rationis vis mortem contemnere novit.

XII. Pauci nonnulli probabant: at plerique refragabantur, quorum alii temeritatem, alii insaniam dicebant esse, caput obicere periculis, et vitam incertæ fortunæ aleæ committere, cum nescius omnino sis generis pugnæ et rationis, qua in rebus gerendis utuntur barbari.

XIII. Priusquam reciperet (vel rursus contraheret) eos, qui pabulandi causa dispersi erant.

XIV. Receptus tibi pateat; nec eventus cæpta frustrabitur. Hunc versum semper in promptu habere oportet; quod quia non fecit Lucius Romanus, in gravissimam calamitatem incidit. Sic maximæ res levi momento ad irritum recidunt, ducum imprudentia. Hujus rei documentum abunde præbent intelligentibus cum Pirrhi, Epirotarum regis, violentia et irruptio in Argivorum urbem, tum Lysimachi expeditio per Thraciam adversus Dromichæten, Odrysorum regem, suscepta, multa que alia his similia.

15. Αναζυγαῖς.) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τῶν γεγονότων οὐδὲν ἄλλως εἰδότες, περὶ ἀναζυγὴν ἐγένοντο.

16. (Ἀνατάσεις et Ἐπικρεμάσας.) Οἷς δ' ἅμα ἀνατάσεις καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ φόβον ἐπικρεμάσας. Καὶ Ἀνατατικῶς κελεύων.

17. (Ἀνατάσεις.) Τὰ μὲν φιλάνθρωπα παρесиῶπων, τὰς δὲ ἀνατάσεις καὶ ἀπειλήσεις ἔλεγον.

18. (Ἀνεδίδου.) Ὁ δὲ, συναθροίσας τοὺς φίλους, ἀνεδίδου διαβούλιον, τί δέον εἴη πράττειν.

19. (Ἀνεννόητοι.) Πολύβιος· Πάντων δὲ ἦσαν τούτων οἱ στρατηγοὶ ἀνεννόητοι.

20. (Ἀνεπιστάτως.) Οὐκ ἄξιον, ἀνεπιστάτως παραδραμεῖν περὶ τῶν τοιούτων.

21. (Ἀπαραγγέλτως.) Πολύβιος· Καὶ πανταχόθεν ἀπαραγγέλτως ἠθοροῦντο.

22. (Ἀπέστησεν.) Πολύβ. Ἐκεῖνον γὰρ οὔτε σκότος, οὔτε χειμῶνος μέγεθος ἀπέστησεν οὐδέποτε τῆς προθέσεως· ἀλλὰ, καὶ ταῦτα διωθούμενος, καὶ τὰς ἀβρωστίας ἐκπονῶν, καθίκτο, καὶ διευτυχῆσαι πάντα τὸν χρόνον.

23. (Ibid.) Πολύβ. Ἀποσχόντες τῆς ἰδίας παρατάξεως ἐφ' ἱκανὸν τινα τόπον, οἱ μὲν πλείους ἀπέστησαν [immo ἐπέστησαν]· δύο δὲ ἐπὶ πολὺ προῆλθον.

24. (Ἀπηρεύσατο.) Πολύβ. Ὁ δὲ, ἀπορῶν τοῖς ἔλοις, πέρα ἐπὶ τινα τοιαύτην ἐλπίδα κατὰ τὸ παρὸν ἀπηρεύσατο τὴν ἐνεστώσαν ἀπορίαν.

25. (Ἀπλῶς et Ἀφρές.) Πολύβ. Οὗ καιρὸς ἀφρέστερος οὐ γέγονεν ἀπλῶς.

26. (Ἀποστομοῦν.) Προέθετο τὰς διώρυγας ἀποστομοῦν τὰς ἐπιφανεστάτας.

27. (Ἀπὸ τοῦ κρατίστου.) Πολύβ. Καὶ τὸ μὲν παλαιὸν ἀπὸ τοῦ κρατίστου ἐγένετο παρὰ Ῥωμαίοις ἡ μονομαχία· ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς πολλὰ ὁδοὶ εὕρηται.

28. (Ἀπραγμάτευτον.) † Δείσαντες οὖν τὸ ἀπραγμάτευτον, λυπρὰς οὐσίας αὐτῶν τῆς γῆς, καὶ πάσης ἀθρόον ἀγορᾶς διακλεισθέντες, ἐν ἀκαρεῖ χρόνῳ ἐκινδύνεον διαφθαρῆναι.

29. (Αὐλαία.) Πολύβ. Ἀκούων ταῦτα πάντα διὰ τῆς αὐλαίας, ἔγελα ὁ βασιλεὺς.

30. (Βάρος.) Πολύβ. Προορώμενος δὲ καὶ καταβρωδῶν τὸ βάρος καὶ τὸ φιλόνηκον τῶν ἀνθρώπων.

31. (Βαρυνόμενος.) Πολύβ. Ὁ δὲ ἐξαναστάς προῆγε, τὰ μὲν ὑπὸ τῆς ἀβρωστίας, τὰ δὲ ὑπὸ τῆς ἡλικίας βαρυνόμενος. Εἶχε γὰρ ἐβδόμηχιστὸν ἔτος.

32. (Βασανίζειν.) Πολύβ. Τότε νομίσας τὴν ἐκ πυρὸς ἔχειν βάσανον, ἀπελύθη τῆς ὑποψίας.

33. (Δεισιδαίμων.) † Ὅρων δὲ τοὺς στρατιώτας δεισιδαιμονοῦντας ἐπὶ τοῖς σημείοις, ἐφιλοτιμεῖτο διὰ τῆς ἰδίας ἐπινοίας καὶ στρατηγίας μεταθεῖναι τὰς τοῦ πλήθους εὐλαθείας.

33. a. (Δειξαντες.) Οἱ δὲ αἰφνιδίως ἐπαχθεύουσι τῷ τάγματι καὶ διὰ τῆς φάραγγος διζηντες προσπίπτουσι τοῖς Ῥωμαίοις.

POLYBIUS. — II.

XV. Romani vero, prorsus ignari eorum, quæ accidisent, reditum parabant.

XVI. Aliis vero minas simul intentans, et metum sui incutiens. — Minaciter imperans.

XVII. Quæ quidem ad benignitatem pertinebant, silentio præterierunt; duriora et minas, commemorarunt.

XVIII. Ille vero, convocatis amicis, deliberandum proposuit, quid facto esset opus.

XIX. Horum autem omnium ignari erant duces. [*Est* XI, 8, 2.]

XX. Non decet, hæc talia sine notatione prætermittere.

XXI. Et undique injussi conveniebant.

XXII. Illum enim neque tenebræ, neque tempestatis magnitudo a proposito umquam dimoverunt: sed, hæc incommoda fortiter superans, et morbum labore vincens, consecutus est propositum, et perpetua felicitate est usus.

XXIII. Cum ab acie sua satis longo intervallo abessent, plerique quidem substituerunt, duo vero longius progressi sunt.

XXIV. Ille vero, de summa rei sollicitus, tali tandem spe in præsentī difficultate nisus est.

XXV. Quo nullum utique tempus exstitit magis alienum.

XXVI. Fossas maxime insignes terra obruere statuerat.

XXVII. Et olim quidem apud Romanos singularia certamina bona fide fiebant: nostris vero temporibus multas fraudes inventas sunt.

XXVIII. Metuentes igitur, ne negotiatione et commercio privarentur, cum terra ipsorum parum esset fructuosa, omni commeatu prorsus interclusi, periculum erat, ne brevi tempore perirent.

XXIX. Hæc omnia per aulæum audiens, risit rex.

XXX. Prospiciens vero (*vel suspectum habens*) et formidans potentiam hominum et ingenium contentiosum.

XXXI. Ille vero, discedens inde, progressus est, partim quidem morbo, partim vero ætate gravatus. Septuagesimum enim agebat ætatis annum. [*Conf.* n. 34.]

XXXII. Tunc existimans, se habere explorationem per ignem, liberatus est suspicione.

XXXIII. Videns autem prodigia animis militum injecisse religionem, commento aliquo suo arteque metum multitudinis in fiduciam vertere studebat.

XXXIII. a. Illi vero repente legionem invadunt, et, cum vallem transiissent, in Romanos impetum faciunt.

34. (Διαβιασάμενος.) Πολύβ. Διαβιασάμενος δὲ τὴν ἀσθένειαν τῇ συνηθείᾳ τῇ πρὸ τοῦ, παρῆν ἐξ Ἀργους εἰς Μεγαλόπολιν αὐθημερόν.

35. (Διαπεσοῦσης.) Ἐδοξεν οὖν αὐτῷ ἐπισφαλὲς εἶναι τι κοινωνῆσαι αὐτοῖς τῆς πράξεως, καὶ διαπεσοῦσης καὶ συντελεσθείσης τῆς ἐπιβουλῆς.

36. (Διασπύσας.) † Τοὺς μὲν στρατιώτας διασπύσας, τοὺς δὲ χιλιάρχους παρακαλέσας ἀψασθαι τῆς πράξεως.

37. (Διασχών.) Πολύβ. Ὁ δὲ, διασχών τῶν πολεμίων ὡς τρία στάδια, κατεστρατοπέδευσε, μεταξὺ λαδῶν τὸν ποταμὸν.

38. (Διατατικώτερον.) Πολύβιος. Τοῦτ' ἄμεινον ὑπολαμβάνοντες εἶναι καὶ διατατικώτερον, τὸ μῆτε τῷ καιρῷ, μῆτε ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς καὶ παραστατικαῖς διαθέσεσι παραγίγνεσθαι τῶν ἐναντίων.

39. (Δικαιοδοσία.) Πολύβ. Ὅταν ἡ τὸ δίκαιον ἐκλαβεῖν παρὰ τῶν ἀδικησάντων, ἢ κατὰ νόμους, ἢ κατὰ τινὰς ἄλλας ὑποκειμένας δικαιοδοσίας.

40. (Δυεῖν.) Πολύβ. Ἀπελθεῖν εἰς πόλιν, ἢ δυεῖν μὲν ἡμερῶν ἀπεῖχε. Καὶ αὖθις. Δυεῖν προελθεῖν θάτερον, ἢ τὸ, ἢ τό.

41. (Δυσποτμῷ.) Πολύβ. Ἐς παραπλησίαν διάθεσιν ἦλθον τοῖς ἐν ταῖς πολυχρονίοις ἀβήρωσταις δυσποτμοῦσι.

42. (Ἐθελοντήν) Πολύβ. Τοῖς βουλομένοις πάντα κίνδυνον ἔθελοντὴν ὑπομένειν. — Προσλαβὼν ἔθελοντὰς ἐκ παντὸς τοῦ στρατεύματος.

43. (Εἰκοβολεῖν.) Πολύβ. Φῶς ἑαυτοῖς παρεσκεύαζον εἰς τὸ μῆτε σφάλλεσθαι, μῆτ' εἰκοβολεῖν.

44. (Ἐκκλήσεις.) † Πρόδηλος γὰρ ἐγένετο ἡ φυγή, καὶ ὑπεναντίων ἐκκλήσεις πρὸς ἐπίθεσιν.

44. a. (Ἐκλογιζόμενος.) Ἐκλογιζόμενος τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ.

45. (Ἐκμηρυσ.) Ὁ δὲ, ἐκμηρυσάμενος τὴν δύναμιν ἐκ τῶν δυσχωριῶν, κατεστρατοπέδευσε.

46. (Ἐκ συγκειμένου.) Τότε δὲ καὶ ἐς τάξιν τινα ὥσπερ ἐκ συγκειμένου κατέστησαν, καὶ ἐν κόσμῳ τὸν ἀγῶνα ἐποίησαν.

47. (Ἐκφανέστατος.) Πολύβ. Τὸ γὰρ μάλιστα λυποῦν αἰετῶν ἐν χερσὶν ὄντων, ἐκφανέστατος ἔχει τὰς χαράς.

48. (Ἐνίσαν.) Καὶ τοῖς πύργοις πῦρ ἐνίσαν.

49. (Ἐξάσιον) Πολύβ. Ἐπιγίγνεται γειμῶνος μέγεθος ἐξάσιον.

50. (Ἐξαυτῆς.) Ὁ δὲ ἑξαυτῆς προῆγε, βάδην τῇ πορείᾳ χρώμενος.

51. (Ἐξεθάρτισαν et Θεατρίζω.) Οὐ μόνον ἑαυτοὺς ἐξεθάρτισαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν κατέστρεψαν.

52. (Ἐξέστηκε.) † Ὁ δὲ τῇ πολυχρονίᾳ τριβῇ τῶν πολεμικῶν οὐδ' ὅλως ἐξέστη τῶν φρενῶν.

53. (Ἐξοῖνος.) Πολύβ. Ἐξοῖνοι γεγονότες καὶ κατὰ τὰς σκηνὰς ἐβρίμμενοι πάντες, οὔτε παραγέλλματος

XXXIV. Sed infirmitatem vi vincens, propter superioris temporis consuetudinem, Argis eodem die Megalopolin peruenit. [*Hoc et 31 sunt XXIV, 8, C.*]

XXXV. Videbatur igitur res periculo non vacare, si conspirationis illorum particeps fieret, sive ad irritum cecidissent insidiae, sive ad speratum finem essent perductae.

XXXVI. Cum milites incltasset, et tribunos militum cohortatus esset, ut manum operi admovent.

XXXVII. Ille vero, cum tria circiter stadia ab hoste abesset, castra posuit, fluvium munimenti loco hostibus obiciens.

XXXVIII. Hoc melius existimantes et majorem vim habiturum, si ipsi tempori et concioni feroci ac tumultuose adversariorum non interessent.

XXXIX. Cum jus suum repetere ab eis, qui injuriam nobis fecerunt, licet, vel secundum leges, vel secundum alias, usu et instituto receptas satisfaciendi rationes.

XL. Abire in urbem, quæ bidui itinere aberat. — Duarum rerum alteram eligere, aut hoc, aut illud.

XLI. Eodem modo afficiebantur, ac illi, qui cum diuturnis morbis conflictantur. [*Est in Exc. Vat., cum aliis non paucis.*]

XLII. Illis, qui omne periculum ultro sustinere voluissent. — Secum sumens eos, qui ex omni exercitu sponte se obtulerant.

XLIII. Lucem sibi pararunt, ne vel laberentur, vel temere jaculerentur.

XLIV. Manifesta enim fuit fuga, quæ hostes ad eos invadendos invitabat.

XLIV. Reputans copiarum multitudinem.

XLV. Ille vero, cum copias ex locorum angustitiis expedivisset, castrametatus est.

XLVI. Tunc vero etiam velut ex composito aciem quodammodo instruxerunt, et ordine pugnam commiserunt.

XLVII. Quod enim in praesens maximo dolore nos afficit, id (postea) maxime insignem afferre lætitiā solet.

XLVIII. Et turribus ignem iniecerunt.

XLIX. Supervenit insolita gravissimaque tempestas.

L. Ille vero confestim profectus est, presso gradu incedens.

LI. Non solum se ipsos publico contemptui exposuerunt [*fort. Callicrates ejusque socii*], sed etiam totam Græciam everterunt.

LII. Ille vero, propter diuturnum rerum bellicarum usum, nequaquam de statu mentis dejectus est.

LIII. Omnes autem, vino madidi, et per tentoria strati,

ἐπλῶς ἤκουον, οὔτε τοῦ μάλλοντος ἐλάβανον οὐδ' ἠντιναοῦν πρόνοιαν.

54. ('Εξ ὁμολόγου.) Διὰ τὰς ἐξ ὁμολόγου καὶ συστάδην μάχας πολλοὶ ἐπιπτον ἐξ ἀμφοτέρων.

55. ('Επιγεννήματα.) Πολύβ. Δεῖ τοὺς ὀρθῶς βουλευομένους περὶ τοῦ πολέμου, καθάπερ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀρρώσταις, μηδὲν ἤττον τῶν ἐπιγεννημάτων ποιῆσαι λόγον, ἢ τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑποκειμένων παθῶν.

56. ('Επιλογισάμενος.) † Καὶ ἐφ' ὃν ἐνόμιζε πλεονεκτῆσιν κατὰ τὴν μάχην ἐπιλογισάμενος, πείθει.

57. ('Επίπνοια.) Πολύβ. Οἱ δὲ 'Ρωμαῖοι θείας ἐπιπνοίας τινὸς ἐπεπλήρωντο· τὴν τε προθυμίαν ἀναταγωνίστη σθένει φραζάμενοι, **.

58. ('Επιστημένασθαι.) Τοὺς μὲν χάρισι, τοὺς δὲ καλᾶσσειν, ὥς καὶ τοῖς ἄλλοις παραδείγμα εἶεν, ἐπισημαίνεσθαι.

59. ('Επίστασις.) Τὰ δὲ τῶν πόλεων πράγματα ἁλλοιοτέρως ἔτυχεν ἐπιστάσεως καὶ μεταβολῆς.

60. ('Επιστροφή.) Ἡ σύγκλητος, πλείονος ἐπιστροφῆς εἶναι τὸ πρᾶγμα νομίσαντες, *.

61. ('Επιφορά.) † Οἱ δὲ, πεισθέντες καὶ παραδόντες ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐπιφορὰν τῶν πολεμίων, ἀπέθανον γενναίως.

62. ('Επραξικόπει.) Ὁ δὲ ἐπραξικόπει τὴν πόλιν, ἐκ πολλοῦ κατασκευαζόμενος ἐν αὐτῇ προδότας.

63. ('Εμφυδῆ.) Πολύβ. Πάσης ἐμφυδῆς καὶ γοητείας καὶ περιάμματος πείραν ἐλάβανον.

64. ('Εσχεδιάζον.) Πολύβ. Ἀπλῶς δὲ πάντα κατὰ τὸ συνεχές, ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀχρι τέλους, ἐσχεδιάσθαι καὶ διημερτῆσθαι.

65. (Εὐδοκουμένην.) Πολύβιος· Τοῦ δὲ λέγειν ἀληθινῶς ταῦτα, πῶστιν ἔφη ποιήσιν εὐδοκουμένην.

65. a. (Εὐδοκεῖν.) Ὁ δὲ ἔφη εὐδοκεῖν τοῖς λεγομένοις, εἰ λάβοι, πῶστιν.

66. (Εὐθήτης.) Πολύβιος· Εὐθῆως ἐκλογιζόμενοι τὰ παρόντα καὶ παιδικῶς.

67. (Εὐκαιρεῖν.) Ὁ δὲ ἐκάλει τῶν πολιτῶν τοὺς δοκούντας εὐκαιρεῖν τοῖς βλοῖς.

68. (Εὐρεσιλόγος.) Πολύβ. Ἔχων δὲ καὶ πλείω λέγειν, ἀγωνιῶ, μὴ δόξω τίσιν ὁμῶν οὐκ ἀναγκαίως εὐρεσιλογεῖν.

69. ('Εφεδρος.) Ἐφεδροὶ γίνονται τοῖς καιροῖς, καὶ ἐτοίμως διάκεινται πρὸς τὸ πάλιν ἀντοφθαλμεῖν τοῦτοις.

70. ('Εφέσεις.) † Ἀπὸ δὲ τῆς τῶν στρατιωτῶν γνώμης λαβὼν ἔφεσιν παρὰ τοῦ στρατηγοῦ, ξένην καὶ παράδοξον βοήθειαν ἐπορίσατο πρὸς τὴν ὑποκειμένην κατάστασιν.

71. ('Επιστάμενος.) Ὁ δὲ ἐπορεύετο, ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἐπιστάμενος.

72. (Ibid.) † Ὅσον δ' ἐν χρόνῳ τὸ ἡγούμενον τοῦ στρατεύματος ἐπιστῇ, τοσούτον ἀνάγκη χρόνον δι' ὅλου τοῦ στρατεύματος γίνεσθαι τὴν ἐπίστασιν.

73. ('Ηρμόσαντο.) Πολύβ. Οἱ δὲ στρατιῶται πάντα ἡρμόζοντο πρὸς τὴν εἰς οἶκον ἐπάνοδον.

nec imperium ducis audiebant, nec de futuro ullo modo erant solliciti.

LIV. Proelii ex composito pugnat et statarlis multi utrimque ceciderunt.

LV. Oportet illos, qui bellum recte et prudenter gerere volunt, quemadmodum in morbis, non minorem habere rationem accidentium, quæ deinde accesserunt, quam malorum, quæ initio adfuerunt.

LVI. Et cum (brevis) enumerasset ea, ob quæ in prælio superiorem se fore putabat, rem eis persuasit.

LVII. Romani vero afflatu quodam numinis erant repleti; et animorum alacritatem invicto robore munientes, etc.

LVIII. Alios beneficiis, alios vero pænis, ut aliis etiam exemplo sint, insignes reddere.

LIX. Res vero civitatum graviorem nactæ sunt animadversionem et mutationem.

LX. Senatus, hanc rem majori cura dignam esse iudicans, etc.

LXI. Illi autem, verbis (illius) persuasi, hostibus irruptentibus corpora sua objecerunt, ac fortiter occubuerunt.

LXII. Ille vero urbem fraude ac dolo occupare studuit, proditoribus a longo jam tempore in ea subornatis.

LXIII. Omnis incantationis et præstigiarum et amuletorum periculum fecerunt.

LXIV. Prorsus autem omnia, perpetua serie, ab initio ad finem usque, negligenter et perperam facta esse.

LXV. Se autem vera ista dicere, fidem se sufficientem aiebat facturum.

LXV. a. Ille vero ait, se dicta probare, si modo fides sibi daretur.

LXVI. Stulte ac pueriliter de præsentibus iudicantes.

LXVII. Ille vero vocavit cives, quotquot opulentes habebantur.

LXVIII. Quamvis plura habeam dicenda, vereor tamen, ne cui vestrum verbosior esse videar, quam sit necesse.

LXIX. Occasioni imminentes, cum hoste rursus congregari cupiunt.

LXX. Cum autem ex sententia militum potestas ei ab imperatore esset facta, novum plane et insperatum auxilium rebus præsentibus attulit.

LXXI. Ille vero proficiscebatur, subinde subsistens.

LXXII. Quamdiu primum agmen subsistit, tamdiu necesse est et reliquos in toto exercitu milites gradum sistere.

LXXIII. Milites autem omnia præparabant in reditum ad penates.

74. (Ibidem.) Οἱ δὲ ἡμέραντο πρὸς τὴν βούλησιν, καὶ συνέθεντο δέκα τάλαντα δώσειν.

75. (Ἱμείρω.) Τὸ ἱμεῖρυν τοῦ βίου καὶ φιλοζωεῖν, τῆς μεγίστης ἀγενείας ἐστὶ σημεῖον καὶ κακίας.

76. (Ἱππαρέσεων.) Πολύβ. Παραπλήσιόν τι πάθος ἔφασκε τοῖς ἐπὶ τῶν ἱππαρέσεων· ὅον εἰκὸς ἐφιστάμενοι ἐκ τῶν αἰρομένων πυρσῶν.

77. (Ἱσολογία.) † Διαφευσθεὶς δὲ τῆς κρίσεως, ἐν οὐδενὶ τῶν ἀμφισβητουμένων ἱσολογίαν ἔξειν οὐδέποτε πρὸς τὸ συνέδριον.

78. (Καθήκοντα.) Πολύβ. Τολμῶσι πέρα τοῦ δέοντος, καὶ ποιοῦσι παρὰ τὸ καθήκον.

79. (Καθήρηντο.) † Οἱ δὲ πλείονες καθήρηντο τὰς γνώμας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τῆς πίστεως τῆς πρὸς βασιλέας, ὑπὸ τοῦ περιδεοῦς ἀφίσταντο.

80. (Καθιγμένους.) Ὁ δὲ βασιλεὺς, καθιγμένους καὶ ταύτης τῆς ἐπιβολῆς, ἐγένετο πρὸς ἀναζυγήν.

81. (Καθιζόμενοι.) Πολύβ. Πάντας μὲν γὰρ οἱ βασιλεῖς καὶ φίλους προσαγορεύουσι καὶ συμμάχους, τοὺς κοινωνήσαντας τῶν αὐτῶν ἐλπίδων· καθιζόμενοι δὲ τῶν πράξεων, παραπόδας οὐ συμμαχικῶς, ἀλλὰ δεσποτικῶς χρῶνται τοῖς πιστεύουσι.

82. (Καταβολή.) Ἐκ καταβολῆς πεντήκοντα ναῦς ναυπηγήσασθαι πεντήκοντα δὲ ὑπαρχουσῶν καθέλκειν ἐκ τῶν νεωρίων.

83. (Ibidem.) Πολύβ. Οἱ δὲ πειραταὶ, θεασάμενοι τὸν ἐπίπλου τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων, ἐκ μεταβολῆς ἐποιοῦντο τὴν ἀναχώρησιν.

84. (Ibidem.) Τῶν δὲ Μακεδόνων ἐκ μεταβολῆς συνεισάντων τοῖς βαρβάροις, εὐθὺς ἐκκλίναντες ἔφευγον.

85. (Καταπορευθέντων.) Πολύβ. Ὅν οὐχ οἷόν τε ἀναλαβεῖν, μὴ οὐχὶ καταπορευθέντων τῶν πεφυγαδευμένων.

86. (Καταταχόμενοι.) Καταταχόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ καιροῦ, ἡναγκάσθησαν μένειν τὸν ἐπίπλου.

87. (Κατεριθεομένου.) † Τὸ δ' ἐναντίον κατεριθεομένου τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς χώρας ἀπεχομένου, καὶ κατὰ τὴν δικαιοδοσίαν ἐξακριβοῦντος ἐπιμελῶς, ἔλαθον ἐκλυθέντες ταῖς διανοαῖς, κατολιγώρησαντες τῆς σφῶν αὐτῶν ἀσφαλείας.

88. (Κοιταῖος.) Ὁ δὲ παρήγγειλεν ἔρχεσθαι κοιταίους.

89. (Κομιδή.) Πολύβ. Τῆς εἰς τοῦμπροσθεν κομιδῆς καὶ τῆς θλῆς ἐπιβολῆς ἀπέστη.

90. Λάχνη.

91. (Λεῖπεσθαι.) Πολύβ. Πάντων τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἐνεργημάτων μεγίστην ῥοπήν ἔχουσι, καὶ πρὸς τὸ λείπεσθαι, καὶ πρὸς τὸ νικᾶν, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀγωνιζομένων.

92. (Μεθοδικῶς.) † Πάντα δὲ τὰ λεγόμενα μεθοδικῶς περὶ τῶν Τάξεων ἐπωπτευκῶς, εἰ καὶ τις ἕτερος τῶν καθ' ἡμᾶς.

93. (Μνησικαχεῖν.) Πολύβ. Τοῦ μνησικαχεῖν ἐπὶ

LXXIV. Illi vero consilium probarunt, et pacti sunt, decem talenta se daturus esse.

LXXV. Vitæ amore ac desiderio teneri, animi maxime humilis et ignavi signum est.

LXXXVI. Dicebat hunc casum similem esse illis, qui in ludis equestribus, cum equi ad cursum emittuntur, accidere solent. Tunc enim faces in altum sublatae [ut cursus signum] exspectantur.

LXXVII. Cum eventus iudicii spem ejus fefellisset, (existimavit) se in nulla re controversa pari esse honore et privilegio cum iis, qui iudices sedent.

LXXVIII. Audent ultra quam decet, et contra officium faciunt.

LXXIX. Plerique vero animo ita sunt alienati, ut præ timore a fide erga reges deficerent.

LXXX. Rex autem, et hac re ex sententia gesta, castra movit.

LXXXI. Reges enim amicos et socios vocant omnes eos, quibus adiutoribus utuntur ad consequenda ea, ad quæ aspirant: postquam vero rebus potiti sunt, e vestigio non ut socii, sed ut domini agunt cum his, qui fidem eorum sunt secuti. [V. XV, c. 24, a.]

LXXXII. A fundamento quinquaginta naves ædificare [jussit, vel statuerunt]; et quinquaginta, quæ jam paratæ erant, ex navalibus in mare deducere.

LXXXIII. Piratæ vero, conspicati classis Romanæ adventum, cursu retro converso se receperunt.

LXXXIV. Postquam autem Macedones agmine converso impetum fecerunt in barbaros, confestim inclinantes fugam ceperunt.

LXXXV. Quæ[urbs]recuperari non poterat, nisi exsilibus patriæ restitutis.

LXXXVI. Cum tempus eos oppressisset, adventum classis hostilis exspectare coacti sunt.

LXXXVII. Rege vero pro contraria sententia contendente, et regionem intactam relinquire, et studiose operam dante, ut suum cuique accurate tribueretur, animos sensim remittere cœperunt, securitatis suæ nulla ratione habita.

LXXXVIII. Ille autem eos circa illud tempus venire jussit, quo homines cubitum ire solent.

LXXXIX. A consilio ulterius proficiscendi et a toto illo conatu destitit.

XC. Varro in *Lana*. LANA, Græcum; ut Polybius et Callimachus scribunt.

XCI. In rebus bellicis, vel ad cladem, vel ad victoriam, maximum omnium momentum afferunt animi pugnantium.

XCI. Qui omnia, quæ de acie instruenda secundam artem dicuntur, inspexerat [et norat], si usquam alius eorum, qui nunc vivunt.

XCI. Romani vero ne minimam quidem suspicionem

τοῖς γεγονόσιν οὐδ' ἦντινα οὖν ἔμψαν ἐποίουν οἱ Ῥωμαῖοι.

94. (Μύωψ.) Πολύβ. Ὁ δὲ προσθεὶς τοὺς μύωψας ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἤλαυνε κατὰ κράτος.

95. (Νοῦν.) Πολύβ. Νοῦν ἔχειν καὶ τόλμαν δεῖ τοὺς στρατηγούς, ἅπερ ἐστὶ κυριώτατα πρὸς τὰς ἐπι-σφαλεῖς καὶ παραβόλους πράξεις.

96. (Νουνεχῶς.) Νουνεχῶς ἐδόχουν πολιτεύεσθαι πρὸς τοὺς τότε καιρούς.

97. (Ὁρθή.) Πολύβ. Διόπερ ὥς οὐδέποτε μᾶλλον ὀρθή καὶ περίφοβος ἢ τῶν Ῥωμαίων πόλις ἐγεγόνει, παραδοκῶσα τὸ συμβησόμενον. — Τὰ ἔθνη τῆς Ἰβη-ρίας ὁρθῶς αὐτοῖς ἀντικαθιστάμενα.

98. (Ὁχλος.) † Οὐτε ἐξετάσαι τὸν ἄνθρωπον οἷόν τε ἦν ἀκριβῶς, ἀσθενεῖα σώματος ὀχλούμενον, οὔτε ἔρωτῆν, εὐλαβεῖα τοῦ ὀχλώδους.

99. (Παλίγκυρτος.) Πολύβ. Τῶν γὰρ πολεμίων αὐτομάτως καθάπερ ἐς παλίγκυρτον αὐτοὺς καθεκτότων, δυνάμενος κρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν, τούτους παρέλιπε.

100. (Παραβάλλεσθαι.) Λοιπὸν ἦν, παραβάλλεσθαι καὶ τολμᾶν.

101. (Παράθεσις.) Βουλόμενος δ' ἐκ παραθέσεως ὑπόδειγμα ποιεῖσθαι τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, ἥς ἔχει πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ, καὶ τοὺς ἀπειθοῦντας, ἐπολιόρκει.

102. (Παρατετολμηκότες.) Πολύβ. Παρατετολμη-κότες, καὶ τελῶς ἀπελπίσαντες τὴν σωτηρίαν.

103. (Περικλασμένοις.) † Ἐνέδραν εἶχεν ἐν τόποις περικλασμένοις καὶ δυσθεωρήτοις.

104. (Περικοπή.) † Ἄτε μηδεμίαν ἐχούσης πα-γματικὴν ἔμψαν τῆς περικοπῆς αὐτῶν. — Ὁ δὲ προῆγε, ποιήσας εὐστολον τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὴν περι-κοπὴν τῆς ἐκδημίας.

105. (Περιβρῶς.) † Ἐπὶ ὄχθου τινὸς ἀποτόμου καὶ περιβρῶγος ἐπετείζον αὐτοῖς φρούριον, ἱκανὸν φυ-λάττεσθαι τοσούτη στρατιᾷ.

106. (Πλαδαρόν.) Πολύβ. Τὰ μὲν ἄλλα καλῶς ἔχειν αὐτῷ πρὸς τὴν γρίαν, τὸ δὲ δόρυ πλαδαρόν εἶναι.

107. (Πνεύσας.) † Ἐτι δὲ τῷ προσπνεύματι συν-ηλαμένων καὶ μαχομένων ἐκ διαιρέσεως ταῖς μαχαί-ραις, παραστάς τις ἐκ τῶν ὅπισθεν ὑπὸ τὴν μάλῃν παρέσφαξε.

108. (Προσαναταθεῖς.) Ὁ δὲ, βραχέα προσανατα-θεῖς, κατένευσε ποιήσιν. — Τὰ μὲν παρακαλῶν, τὰ δὲ προσανατεινόμενος.

109. (Προσαστειασάμενος.) † Ὁ δὲ, παρακαλέσας αὐτὸν, καὶ τι προσαστειασάμενος τοιούτον.
Αἰεὶ δ' ὀπλοτέρων ἀνδρῶν φρένες ἡρέθονται.

110. (Προσδέξασθαι.) Προσδέξασθαι δὲ, τὸ δὴ λαγόμενον, πρὸς τὰς πλευράς τοὺς πολεμίους.

111. (Προσεπιμετρῶν.) † Προσεπιμετρῶν δὲ τῷ δεομένῳ, πρὸς τὸ παρὰ πάντων ὁμολογουμένως γίγνε-σθαι τὴν ἐπὶ τούτοις χάριν.

illis praebebant [vel, speciem prae se ferebant], se ob prae-teritas injurias infensos illis esse.

XCIV. Ille vero, subditis equo ab utraque parte calcari-bus, effuso cursu ruebat.

XCV. Belli duces et prudentia et audacia praeditos esse oportet: quippe sine quibus nullum facinus audax vel cum periculo conjunctum perficere queas.

XCVI. Rempubicam, pro illorum temporum ratione, prudenter administrare videbantur.

XCVII. Quare Romanorum civitas metu erat suspensa ut numquam magis, anxie expectans quid eventurum esset. — Gentes Hispaniae pertinaciter [recta fronte] ipsis resi-stentes.

XCVIII. Neque tormentis admotis examinari homo ille poterat, quod infirmitate corporis vexaretur, neque interro-gari, propter metum hominum turbulentorum.

XCIX. Cum enim hostes, qui tamquam in nassam ipsi se induerant, in potestatem suam facile redigere posset, e manibus eos dimisit. [Nero, ut videtur, Carthaginienes in Hispania.]

C. Reliquum erat, ut periculis se exponerent, et fortiter aliquid auderent.

CI. Cum autem illustri aliquo exemplo in utramque partem ostendere vellet, quomodo tractare decrevisset eos, qui se fidei ipsius committerent, quique contra contumaces se praeberent, urbem oppugnare cepit. [Fort. Hannibal.]

CII. Caeca audacia in periculum ruentes, ut qui omnem salutis spem penitus abjicissent.

CIII. Insidias collocatas habebat in locis confragosis et aspectui non facile patentibus.

CIV. Quippe apparatus eorum exterior haud sane effica-cem speciem habebat. — Ille vero progressus est, expeditis comitatu et apparatu itineris.

CV. In abscisso quodam et circumabrupto colle oppo-suerunt illis castellum, quod a tanto exercitu satis communis custodiri posset.

CVI. Cetera quidem recte ab eo ad usum parata esse; hastam vero infirmam.

CVII. Dum vero acriter concurrebant, et caesim rem ge-rebant, pone quidam adstans sub maxilla eum percussit.

CVIII. Ille vero, pauca comminatus, se id facturum annuit. — Partim rogans, partim vero comminans.

CIX. Ille vero eum hortatus est, dictis suis Homericum illud urbane adjiciens: Semper juniorum virorum elati sunt animi.

CX. Admittere vero, quod vulgo aiunt, ad latera hostes.

CXI. Plus semper dans petenti, quam peteret; ut propter hanc liberalitatem sine controversia ab omnibus gratia sihi haberetur.

112. (Προσηρκεύτος.) Ὁ δὲ κατεσκεύασε στοὰς, καὶ διὰ τούτων προσηρκεύτος τῷ τείχει τὰς κριοφόρους μηχανὰς, **.

113. (Προσκήνιον.) Ἡ δὲ τύχη, παρελκομένη τὴν πρόφασιν καθάπερ ἐπὶ προσκήνιον, παρεγύμνωσε τὰς ἀληθεῖς ἐπινοίας.

114. (Πρόστιμα.) Οἱ δὲ ἔδωκαν τῷ βασιλεῖ πεντήκοντα τάλαντα, πρόστιμον τῆς ἁμαρτίας.

115. (Πρωτόπειρος.) Ὁ δὲ, νέος ὢν κομιδῇ, καὶ πρωτόπειρος τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων, καὶ νεωστὶ γευόμενος τῆς ἐπὶ πλεῖον προαγωγῆς, φιλότιμος καὶ φιλόνηκος καὶ φιλόπρωτος ἦν.

116. (Ῥαβδοῦχος.) Πολύδ. Παρὴν ραβδοῦχος παρὰ τοῦ στρατηγοῦ, καλῶν τὸν βασιλέα.

117. (Στείλασθαι.) Ὅλῳι δὲ τινες, δεδιότες, μή ποτ' οὐ δυνάμενοι στείλασθαι, καταφανεῖς γένωνται, ἀνέφερον τὸ χρυσόν.

118. (Στύπη.) † Πηγνύντες εἰς τὴν γῆν ὄρθα τὰ στύπη, ψαύοντα ἄλλῃλων, ἐν ἡμικυκλίου σχήματι.

119. (Συνεπισπεῦσαι.) † Ὁ δὲ ἐκέλευε τοὺς κρατίστους, συνεπισπεῦσαι τὰς ἀμάξας.

120. (Συντάξας.) Πολύδ. Συντάξας ἐλαύνειν κατὰ σπουδὴν ὅσον ἔχει δυνάμεις.

121. (Σύνταξις.) Πολύδ. Ταῦτα ἐν ταῖς πρὸ τοῦ συντάξεσι δεδηλώκαμεν.

122. (Συστήσας.) Πολύδ. Τοῦτον ἐξαπέστειλε, συστήσας ἱππεῖς πεντακοσίους, δυνάμενους ἔτι πονεῖν.

123. (Σωματοποιεῖν.) Οἱ δὲ ἠναγκάζοντο παντὶ τῷ λεγομένῳ προσέχειν, καὶ πᾶσαν ἐλπίδα σωματοποιεῖν καὶ προσδέχεσθαι.

124. (Σωματοποίησας.) † Ἐμοῦ δὲ ταχέως συγκαταθεμένου, καὶ σωματοποίησαντος τὴν ἐπιβολὴν, τῷ βλάπτειν διότι ὀρέγεται τοιαύτης ὑποθέσεως.

125. (Ibidem.) Ὁ δὲ ἔφασκε, δεῖν μὴ προτεσθαι τοὺς ἐχθροὺς ἐκ τῶν χειρῶν, μηδὲ σωματοποιεῖν τὴν τολμᾶν αὐτῶν φυγομαχουῦντας.

126. (Ibidem.) Ὁ δὲ, βραχείας ἐπιλαδόμενος ἐλπίδος ἐκ τῶν πολιορκουμένων, ἐσωματοποιοῖε ταύτην.

127. (Ibidem.) Καὶ αὖθις Πολύδ. Ὁ δὲ, ὡς κηδεμονικὸς φίλος, πᾶν ἐμνηχάτο, δι' οὗ τὰ τῶν ἐχθρῶν σωματοποίησει, τοῖς δὲ σφετέρους πράγμασι περιστήσει τοὺς μεγίστους κινδύνους.

128. (Τελεσιουργήσας.) Πολύδ. Περὶ τὸ τῆς τάφρου χεῖλος τελεσιουργήσας τὴν πρᾶξιν.

129. (Τύλος.) Πολύδ. Τῆς πέτρας αὐτοῖς δυσχερστίας παρεχούσης, διὰ τὸ δεῖν τρήμα ποιεῖν ἐν αὐτῇ, τοῖς τύλοις κρατοῦσι τὴν σύριγγα τὴν προσαγομένην.

130. (Τύχη.) Πολύδ. Εἰ χρὴ Τύχην λέγειν ἐπὶ τῶν τοιούτων, καὶ μὴ ποτε αὕτη μὲν κενῶς κληρονομεῖ ταύτην τὴν φήμην, αἴτιοι δ' εἰσιν οἱ χειρίζοντες τὰς πράξεις, τῷ ταῖς αὐταῖς ἐπιτρέχειν σεμνότητα καὶ μέγεθος, ποτὲ δὲ τοῦναντίον.

131. (Ibidem.) Τύχη, παρ' Ἑλλήσιν, ἀπρονόητος κόσμου διοικήσις· ἢ φορὰ ἐξ ἀδήλων εἰς ἀδήλων καὶ

CXII. Ille vero porticus (vel vineas) construxit; per quas cum arietes admovissent ad murum, etc.

CXIII. Fortuna vero causam, quæ prætendebatur, velut in proscenium protrahens, vera consilia aperuit.

CXIV. Illi vero pro delicto regi multam solverunt quinquaginta talentorum.

CXV. Ille vero, cum esset admodum juvenis, et in rebus bello gerendis tiro, et ad altiorē dignitatis gradum nuper demum promotus, ambitiosus erat et contentiosus et principatus cupidus.

CXVI. Aderat lictor, ab imperatore missus, qui regem accersebat.

CXVII. Pauci autem nonnulli, verentes, ne occultare non possent, sed deprehenderentur, protulerunt aurum.

CXVIII. Defigentes in terra erectos stipites, sese mutuo tangentes, figura semicirculi.

CXIX. Ille vero jussit fortissimos quosque accelerare plaustra.

CXX. Cum eum jussisset, ut maturato itinere quidquid haberet copiarum adduceret.

CXXI. Hoc in superioribus libris demonstravimus.

CXXII. Hunc emisit, traditis ei quingentis equitibus qui laborem tolerare poterant.

CXXIII. Illi vero cogebantur omni dicto audientes esse, et omnem spem alere et admittere.

CXXIV. Equidem vero cum statim assentiret, et conatum ejus comprobarem confirmaremque, quod viderem, illum talis rei cupidum esse.

CXXV. Ille vero dicebat, non oportere e manibus dimittere hostes, neque audaciam ipsorum detractione pugnae corroborare.

CXXVI. Ille vero, exigua spe arrepta, quæ ab obsessis ipsi affulserat, auxilium eam atque aluit.

CXXVII. Ille vero, tamquam sollicitus amicus, omnia moliebatur, quibus opes hostium augeret, res vero ipsorum in maxima pericula conjiceret.

CXXVIII. Cum ad fossæ labium facinus perfecisset.

CXXIX. Cum rupes multum negotii eis faceretur, quod perforanda esset, clavis ligneis pervicerunt, ut cuniculum, quem (ad urbem) agere inceperant, perficerent.

CXXX. Si modo talia Fortunæ tribuere oportet, nec potius temere illa talem famam obtinuit, causæque omnis referenda ad eos est, qui negotia administrant, quod eisdem rebus nunc gravitas et magnitudo inest, nunc contra.

CXXXI. Fortunam Græci [id est gentiles] intelligunt gubernationem mundi absque providentia, vel rerum decur-

αὐτόματον. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ Θεὸν ὁμολογοῦμεν διοικεῖν τὰ πάντα, καὶ Πολύβιος φησί. Τύχην δὲ λέγει ὁ Θουκυδίδης τὸν πόλεμον.

132. (Υπερισθίσις et Ἡμιολίσις.) Ταχὺ δὲ τοὺς κέλητας καὶ τὰς ἡμιολίας ὑπερισθίσις, ἀνήχθη, σπεύδων καταλαβεῖν τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον.

133. (Φαντασία.) Εἰδὼς γάρ, ὅτι φαντασία περὶ αὐτὸν ἔστιν, ὥς ἔχοντα χρήματα μεθ' αὐτοῦ πλείω, ἡρμόσατο πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἐνδεχομένως.

134. (Ibid.) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μετὰ μεγάλης φαντασίας καὶ συμπαθείας τοῦ δήμου προσῆγον ἐπὶ τὰς πράξεις.

135. (Hesychius.) Φρεατοτύπανα, ὄργανά τινα, παρὰ Πολυδίῳ.

136. (Φρονηματισμός.) † Θεασάμενοι δὲ τὸν φρονηματισμὸν τῶν ἀνθρώπων ἐν τε ταῖς κατ' ἰδίαν ἡμιολίαις, καὶ ταῖς κατὰ κοινὸν ἐντεύξεσιν, ἐξ αὐτῆς ἐπανήλθον ἐς τὸν στρατηγόν.

137. (Φυλάκεια.) Πολύβιος φησὶν· Ὁ δὲ κατέσχευεν ἀμφότερα τὰ κατεσκευασμένα φυλάκεια, πεντήκοντα πόδας διαστώτα ἀλλήλων.

138. (Χορηγία.) Πολύβ. Μὴ οἶον κατὰ θάλατταν τὰς παρασκευὰς καὶ τὰ χορηγία παρακομίζειν τοῖς στρατοπέδοις, μηδὲ ἐπὶ ὑποζυγίων, ἀλλ' ἐν πῆραις δέχ' ἡμερῶν ἔχοντας ἐφόδια.

139. (Ψυχαγωγοῦντες.) Πολύβ. Οὗτοι μὲν περὶ ταῦτα διέτριβον, ψυχαγωγοῦντες τὰς δυνάμεις.

140. (Φωτίζειν.) Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι νομίσαντες ἤδη τὸν καιρὸν παραδιδόναι φωτίζειν τὸ κατὰ τὴν ἐντολήν ἀπόρρητον.

sum ex obscuris in obscura et casus fortuitos. Nos vero Christiani profitemur, Deum omnia gubernare : idemque dicit Polybius. Thucydides vero bellum vocat Fortunam.

CXXXII. Cum autem celoces et hemiolias Isthmum celementer trajecisset [*Philippus*], in altum provectus est, Achæie in concilium coactis supervenire studens.

CXXXIII. Cum enim sciret, opinionem de se esse, quod magnam pecuniæ vim secum haberet, composuit se, quoad fieri commodum erat, ad illam pinionem. [*Hannibal apud Cretenses.*]

CXXXIV. Romani [imperatores] cum magno speciosoque comitatu populi, spes omnes metusque participantis, ad res gerendas proficiscebantur.

CXXXV. Vocabulo Φρεατοτύπανα instrumentorum quoddam genus designatur apud Polybium.

CXXXVI. Cum autem superbiam et fastum illorum hominum, tam in privatis colloquiis, quam in publicis congressibus vidissent, confestim ad imperatorem redierunt.

CXXXVII. Ille autem ambo castella, quinquaginta pedes a se invicem exstructa, in potestatem suam redegit.

CXXXVIII. Fieri non poterat, ut commeatus aut apparatus mari deferrentur exercitibus, neque per jumenta, sed in peris gestare decem dierum viatica oportebat.

CXXXIX. Illi quidem his rebus tempus terebant, militum animos demulcentes.

CXL. Romani existimantes permittere jam tempus, ut enunciaretur arcanum quod in mandatis habebant.

ARGUMENTA CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

- Cap. I. — Proœmium auctoris. Fructus historiæ. Historiæ Romanæ præstantia.
- Cap. II. — Imperii Romani cum aliis comparatio. Historia pragmatica.
- Cap. III. — Princeps institutum auctoris. Historia ejus, unum corpus diversa complectens. In gratiam Græcorum scripta. Libri duo priores præmissi, velut præparatio.
- Cap. IV. — Res Romanæ cum omnium gentium rebus connectæ. Historia universalis. Ex disiectis membris non licet judicari de toto.
- Cap. V. — Transitus ad ipsum argumentum. Initium paulo altius repetendum.
- Cap. VI. — Pars prior præparationis. Res ante bellum Punicum primum. Romani Italiam subigunt.
- Cap. VII. — Mamertini Messanam occupant. Rhegium a præsidio romano opprimitur (A. Urb. 474). Supplicio afficiuntur perfidi (A. Urb. 483).
- Cap. VIII. — Mamertini premuntur a Syracusanis. Hiero prætor Syracusanorum (A. Urb. 478).
- Cap. IX. — Hiero rex Syracusanorum (A. Urb. 485).
- Cap. X. — Mamertini, alii Romanos advocant, alii Pœnos. Deliberant Romani de Mamertinis.
- Cap. XI. — Auxilium ferendum decernunt (A. Urb. 490). Hiero Pœnis sese jungit. Appius Claudius Messanam trajicit. Fugat Hieronem.
- Cap. XII. — Appius Claudius pellit Pœnos. Instituti ratio scriptoris.
- Cap. XIII. — Pars posterior præparationis. Argumentum libri I et II, quibus hæc pars continetur. Ratio tractandi res his libris comprehensas. Bellum Punicum I.
- Cap. XIV. — Philinus et Fabius historici. Officium historici. Veritas lumen historiæ.
- Cap. XV. — Philini errores.
- Cap. XVI. — Bellum magna vi suscipitur (A. Urb. 491). Legionum Romanarum ratio. Foedus cum Hierone.
- Cap. XVII. — Apparatus Pœnorum Agrigenti. L. Postumius, Q. Mamilius Coss. (A. Urb. 492). Obsidio Agrigenti. Severa Romanorum disciplina.
- Cap. XVIII. Obsidio Agrigenti. Hannibal præfectus Agrigenti. Hanno, prætor Pœnorum, capit Erbesum. Romani obsessos Agrigentum obsessi ab Hannone.
- Cap. XIX. — Praelio profligatur Hanno. Hannibal cum suis evadit ex urbe. Agrigentum captum a Romanis.
- Cap. XX. — Majora consilia agitant Romani. L. Valerius, T. Octacilius Coss. (A. Urb. 493). De ingrediendo mari cogitant Romani. Classem parant, qui nullam antea bellicam navem habuerant.
- Cap. XXI. — Ratio exercendi remiges. Exit prima classis Romana (A. Urb. 494). Cn. Cornelius Cos. Captus ad Liparam a Boode Pœno. Plures naves amittit Hannibal præfectus classis Punicæ.

- Cap. XXII. — Duilii pugna navalis. Corvi structura. Usus in pugna navali.
- Cap. XXIII. — Duilii victoria navalis.
- Cap. XXIV. — Egesta obsidione liberata. Macella capta. Hamilcar cædit auxilia Romanorum. Romani in Sardinia victores (A. Urb. 495 et seq.). Hannibal in crucem actus. Aulus Atilius, C. Sulpicius Coss. (A. Urb. 496). Plures Siciliæ urbes capiunt.
- Cap. XXV. — C. Atilii anceps pugna navalis ad Tyndaridem (A. Urb. 497). Augentur utrinque classes (A. Urb. 498).
- Cap. XXVI. — M. Regulus, L. Manlius Africam petunt. Copiæ navales. Triarii navales. CDXX viri in quaque navi. Acies navalis Romanorum Triquetra.
- Cap. XXVII. — Acies Pœnorum. Eorum duces. Prælium navale ad Ecnomun. Triplex prælium navale.
- Cap. XXVIII. — Vincunt Romani.
- Cap. XXIX. — In Africam appellant Coss. Capiunt Clupeam. Populantur regionem. M. Regulus in Africa manet.
- Cap. XXX. — Pœni duces suos convocant. Reguli successus in Africa. Imperite rem gerunt Pœni. Fugantur a Regulo. Capitur Tunes.
- Cap. XXXI. — Undique premuntur Pœni (A. Urb. 499). Dura eis imperat Regulus.
- Cap. XXXII. — Xanthippus dux Pœnorum.
- Cap. XXXIII. — Xanthippus et Regulus.
- Cap. XXXIV. — Committitur prælium. Reguli clades. Capitur a Pœnis.
- Cap. XXXV. Monita scriptoris. Fructus historiæ.
- Cap. XXXVI. — Xanthippus domum redit. M. Æmilius, Ser. Fulvius Coss. Africam petunt. Capiunt Punicam classem.
- Cap. XXXVII. — Victicis classis naufragium. Infesta navigationi signa. Pertinax audacia Romanorum.
- Cap. XXXVIII. — Novæ Pœnorum spes in Sicilia. Asdrubal Lilybæi (A. Urb. 500). Nova classis Romanorum. Aul. Atilius, Cn. Cornelius Coss. Panormum Pœnis eripiunt.
- Cap. XXXIX. — (A. Urb. 501). Coss. cum classe hærent in syrti. Alterum ingens naufragium. Pœnis mari cedunt Romani. Coss. in Sicilia pedestribus copiis (A. Urb. 503). Pavent elephantos. Thermam et Liparum capiunt. C. Atilius, L. Manlius Coss. (A. Urb. 504).
- Cap. XL. — (A. Urb. 503) Cæcilius et Asdrubal ad Panormum. Cæditur fugaturque Asdrubal.
- Cap. XLI. — Novam classem parant Romani (A. Urb. 504). Lilybæum obsident.
- Cap. XLII. — Siciliæ situs et figura. Himilcon præfectus Lilybæi.
- Cap. XLIII. — Lilybæum prodere conantur mercenarii. Alexonis Achæi fides. Irrita Lilybæi proditio.
- Cap. XLIV. — Subsidium mittitur Lilybæo. Hannibal intrat in hanc urbem.
- Cap. XLV. — Erumpunt Pœni ex Lilybæo. Frustra tentant machinas Romanorum.
- Cap. XLVI. — Hannibal Rhodius. Securus Lilybæum navi intrat. Fidenter exit. Item sæpe facit Rhodius et alii.

- Cap. XLVII. — Portum Lilybæi obstruunt Romani. Capitur Hannibal Rhodius.
- Cap. XLVIII. — Erumpunt obsessi ex Lilybæo. Et opera Romanorum incendunt. Circumvallat urbem Romani.
- Cap. XLIX. — (A. Urb. 505). P. Claudius Cos. Drepana tentat. Adherbal prefectus Drepanorum.
- Cap. L. — P. Claudius ab Adherbale male accipitur ad Drepana.
- Cap. LI. — Fugatus classem perdit P. Claudius.
- Cap. LII. — Adherbalis gloria. P. Claudii infamia. L. Junius Cos. in Siciliam mittitur.
- Cap. LIII. — Classi Romanæ ad Lilybæum insidiatur Carthalo.
- Cap. LIV. — L. Junius Cos. Lilybæum navigat. Classem naufragio amittit.
- Cap. LV. — Mare omittunt Romani. L. Junius Erycem occupat. Venus Erycina.
- Cap. LVI. — Amilcar Barca (A. Urb. 507 sqq.). Amilcar et Romani ad Panormum.
- Cap. LVII. — *Æquus Mars* inter utrosque.
- Cap. LVIII. Amilcar et Romani ad Erycem (A. Urb. 510 sqq.). Gallorum gallinaceorum pugna.
- Cap. LIX. — Classem denuo parant Romani. (A. Urb. 511). Sumptibus privatorum parata classis. C. Lutatius cum classe ad Drepana (A. Urb. 512).
- Cap. LX. — Hanno prefectus classis Pœnorum. Lutatius et Hanno ad *Ægusam*.
- Cap. LXI. — Proelium navale ad *Ægusam*. C. Lutatius victor Pœnorum.
- Cap. LXII. — Pacem petunt Pœni per Amilcarem Barcam. Laus Amilcaris. Pacis conditiones.
- Cap. LXIII. — (A. Urb. 513) Pax concluditur cum Pœnis. Belli gesti magnitudo. Mira classium commissarum moles. Consilio et virtute, non casu, parva potentia Romanorum.
- Cap. LXIV. — Promissus liber de forma reipublicæ Romanæ. Pœni cum Romanis collati.
- Cap. LXV. — Bellum Romanorum cum Faliscis. Bellum Africanum Pœnorum cum mercenariis. Inexpiable et alias memorabile.
- Cap. LXVI. — Origo belli Africi. Afri et mercenarii Pœnorum in Africam trajiciuntur. Carthagine mittuntur Siccam. Stipendii debiti rationes exaggerant.
- Cap. LXVII. — Seditio mercenariorum. Horum periculosa turba. Hanno sedare tumultum nequit. Tunete seditiosi castra ponunt.
- Cap. LXVIII. — Omnia pollicentur Pœni. Majora semper postulant mercenarii. Gescon res committitur.
- Cap. LXIX. — Spendius et Mathos irritant commitiones. Sæviunt in nolentes secum facere. Duces a rebellibus constituuntur.
- Cap. LXX. — Gesconem comprehendunt. Bellum suscipiunt apertum (A. Urb. 514). Concitant Afros adversus Pœnos. Uticam et Hipponem obsident.
- Cap. LXXI. — Pœnorum res angustæ.
- Cap. LXXII. — Durum imperium Pœnorum in subditos. Feminae cum viris rebellionem favent.
- Cap. LXXIII. — Pœnorum apparatus. Hippo et Utica obsessæ a rebellibus. Carthaginis situs.
- Cap. LXXIV. — Hanno imperite rem gerit ad Uticam. Rursus ad Gorzam.
- Cap. LXXV. — (A. Urb. 515) Amilcar Barca Uticam obsidione liberat. Bacara fluvium vado trajicit. Custodes pontis a tergo adoritur.
- Cap. LXXVI. — Profligat rebelles Amilcar.
- Cap. LXXVII. — Rursus Amilcarem premit Spendius. Autaritius Gallus et Afri Numidæque cum Spendio.

- Cap. LXXVIII. — Narava Numida ad Amilcarem transit. Amilcar acie vincit rebelles.
- Cap. LXXIX. — Mercenarii in Sardinia deficiunt a Pœnis. Omnis Sardinia defectio. In Africa rebelles commentis suorum ducum confirmantur. Spendius irritat rebelles.
- Cap. LXXX. — Autaritius sæva suadet. Sæviunt rebelles in humaniores. Gesconem misere trucidant.
- Cap. LXXXI. Sæva alia consilia capiunt. Animorum ulcera insanabilia.
- Cap. LXXXII. — Pœnorum duces Amilcar et Hanno. Hi discordes inter se. Commeatus Pœnorum perit naufragio. Hippo et Utica deficiunt ad rebelles. Ab istis obsessa Carthago.
- Cap. LXXXIII. — Hiero juvat Pœnos. Quibus nec Romani desunt.
- Cap. LXXXIV. — Rebelles premit Amilcar (A. Urb. 516). Ars imperatoria quantum præstet radi audaciæ. Fama pressi rebelles se mutuo vorant.
- Cap. LXXXV. — Amilcar dedit se Spendius. Necatur multitudo rebellium.
- Cap. LXXXVI. — Matho rebellis obsidet Tunete. Spendius in cruce suspensus. Hannibal a Mathone captus. In crucem agitur.
- Cap. LXXXVII. — Hanno et Amilcar in concordiam reducti. Premunt Mathonem. Acie victus capitur Matho.
- Cap. LXXXVIII. — Pacata Africa. Hippo et Utica receptæ. Finis belli Africi. Sardinia Romanis cedunt Pœni. Novum tributum recipiunt.

LIBER SECUNDUS.

- Cap. I. — Nexus historiæ. Amilcar in Hispania (A. Urb. 517 - 525). Asdrubal succedit Amilcar.
- Cap. II. — Res Illyricæ (A. Urb. 523). Agron rex Illyriorum. *Ætoli* Medionem oppugnant. De titulo manubiarum litigant prætores *Ætolorum*.
- Cap. III. — Agron juvat Medionem. Clades *Ætolorum* ad Medionem.
- Cap. IV. — Consilium *Ætolorum* in ipsos vertit fortuna. Moritur Agron. Teuta regina Illyriorum. Infestat maria (A. Urb. 524).
- Cap. V. — Phœnice proditur Illyriis a Gallis mercenariis. Scerdilaidas dux Illyriorum. Epirotæ acie victi ab Illyriis.
- Cap. VI. — *Ætoli* et Achæi succurrunt Epirotis. Induciae Epirotorum cum Illyriis. Epirotarum et Acarnanum fœdus cum Illyriis. Imprudentia Epirotarum.
- Cap. VII. — Gallorum mercenariorum perfidia.
- Cap. VIII. — Mare infestat Teuta. Issam obsidet. C. et L. Coruncanii, legati ad eam. Occiditur unus e legatis.
- Cap. IX. — Dyrrachium dolo capiunt Illyrii (A. Urb. 525). Mox expelluntur. Corcyram obsident.
- Cap. X. — Classem auxiliarem Achæorum profligant ad Paxos insulam. Marcus Cerynensis. Corcyra Illyriis se dedit. Demetrius Pharius, Corcyrae prefectus.
- Cap. XI. — Bellum Romanorum Illyricum. Cn. Fulvius A. Postumius Coss. Demetrius Pharius et Corcyrenses Romanis se tradunt. Mox Apollonia et Dyrrachium. Ardæi subacti. Partheni, Atintani, Issæi, in fidem recepti. Damnum ad Nutrium acceptum. Demetrius a Romanis Illyrico præficitur.
- Cap. XII. — Pax Illyriis data (A. Urb. 526). Legatio Romana ad Græcos de rebus Illyricis. Romani Isthmicorum ludorum participes facti.
- Cap. XIII. — Res Hispanienses. Asdrubal Novam Carthaginem condit. Fœdus cum Romanis.
- Cap. XIV. — Res Gallicæ. Gallia Cisalpina. Italiæ figura triquetra. Figura et fines Gallie Cisalpinæ.

Cap. XV. — Ubertas Cisalpinæ. Galli Alpini. Galli Transalpini.

Cap. XVI. — Apenninus mons. Padus fluvius.

Cap. XVII. Etrusci superiore Italia pulsî a Galliis. Transpadani Galli. Cispadani. Vitæ ratio Gallorum Cisalpinorum.

Cap. XVIII. — Irruptiones Gallorum in ditionem Romanam (A. Urb. 364, 393, 404, 426).

Cap. XIX. — (A. Urb. 455). Galli in agro Camerta cædunt Romanos (A. Urb. 458 sqq.). Cæduntur a Romanis. L. Cæcilius prætor cadit in pugna (A. Urb. 471). Delentur Galli Senones. Sena colonia.

Cap. XX. — Cæduntur Boii cum Etruscis ad Vadimonem lacum. Victi pacem petunt (A. Urb. 472). Bellis Gallicis durantur Romani ad alia.

Cap. XXI. (A. Urb. 517). Novi motus Gallorum. Boii suos reges occidunt. Lex agraria C. Flamini (A. Urb. 522). Gravis belli Gallici origo.

Cap. XXII. — (A. Urb. 523 sqq.) Insubres et Boii concitant Gæsatæ. Metus Romanorum.

Cap. XXIII. — (A. Urb. 529). Erumpit bellum Gallicum Cisalpinum. Veneti et Cenomani favent Romanis. (A. Urb. 529). L. Æmilius Cos. Ingentes apparatus Romanorum.

Cap. XXIV. — Copiæ Romanorum et sociorum. Legio Romana.

Cap. XXV. — Galli Etruriam populantur. Cæduntur Romani ad Fæsulam.

Cap. XXVI. — Succurrit L. Æmilius et servat reliquos. Domum repetunt Galli.

Cap. XXVII. — Abeuntibus occurrit C. Atilius Cos. ex Sardinia rediens. Galli inter duos hostes.

Cap. XXVIII. — Acies bifrons Gallorum. Nudi pugnant Gæsatæ. In certamine equitum cadit C. Atilius. Prælium ad Telamonem.

Cap. XXIX. — Aciei bifrontis commoda et incommoda. Gallorum bellicus clamor. Maniæ.

Cap. XXX. — Profligantur Gæsatæ a jaculatoribus Romanis. Reliquis Gallorum exercitus armorum genere victus cæditur.

Cap. XXXI. — Cæsorum numerus. L. Æmilius persequitur victoriam. Novi Coss. Boies in deditionem accipiunt (A. Urb. 530).

Cap. XXXII. — P. Furius C. Flaminius Insubribus bellum inferunt. Signa aurea Insubrium. Cenomanorum auxilia suspecta Romanis (A. Urb. 531).

Cap. XXXIII. — Vincantur Insubres consilio tribunorum. Gladii Gallorum inepti. Flamini temeritas.

Cap. XXXIV. — (A. Urb. 532.) Pax negatur Insubribus. Acerras obsident Coss. Marcellus prælio victor ad Clastidium. Cn. Scipio Acerras capit et Mediolanum.

Cap. XXXV. — Deditio Insubrium et finis belli Gallici. Lusus fortunæ memorabiles. Irruptionibus barbarorum resistendi ratio.

Cap. XXXVI. — (A. Urb. 533.) In Hispania Annibal succedit Asdrubali.

Cap. XXXVII. Transitus ad reliquam partem præparationis. Res Græcorum. Institutum auctoris. Res Achæorum eorumque fœdus.

Cap. XXXVIII. Nomen Achæorum. Fœdus Achaicum. Huius populi vetera instituta.

Cap. XXXIX. — Græci Italici asciscunt instituta Achæorum. Lacedæmonii et Thebani arbitris utuntur Achæis.

Cap. XL. — Instaurati fœderis Achaici auctores. Aratus, Philopomen, Lycortas.

Cap. XLI. — (Olymp. 124.) Instauratio fœderis Achaici. Fœdus pristinum. Civitates fœderatæ duodecim Fœdus

dissolutum a Macedonibus. Instauratio initium (124 Olymp. A. Urb. 470 sqq.).

Cap. XLII. — Laus Achæorum.

Cap. XLIII. — Marcus Cerinensis prætor Achæorum (Olymp. 131, A. Urb. 500). Aratus Achæis Sicyonem attribuit (A. Urb. 504), Corinthum et Megara (134 Olymp. A. Urb. 511). Aratus prætor opponit se Macedonibus et Ætolis. Antigonus Gonatas rex Macedoniae.

Cap. XLIV. — Achæi socii Ætolorum adversus Demetrium. Tyranni posita tyrannide accedunt Achæis (Olymp. 136, A. Urb. 521 sqq.). Lydiadas tyrannus Megalopolis.

Cap. XLV. — Ætoli favent Antigono Dosoni et Cleomeni adversus Achæos. Ætolorum consilia pervertit Aratus.

Cap. XLVI. — Cleomenes rex Lacedæmoniorum plura oppida Achæorum capit. Bellum Cleomenicum (Olymp. 139, A. Urb. 529).

Cap. XLVII. — Aratus molitur societatem cum Antigono Dosone.

Cap. XLVIII. — In eam rem utitur Megalopolitarum opera. Nicophanes et Cercidas Megalopolitæ. Legati ad Antigonum.

Cap. XLIX. — Mandata legatorum.

Cap. L. — Promittit societatem Antigonus. Soli bellum suscipiunt Achæi, duce Arato.

Cap. LI. — Cladibus afficiuntur Achæi ad Lycæum, ad Ladocea, ad Hecatombæum. Achæi et Aratus advocant Antigonum.

Cap. LII. — Cleomenes plura Achæorum oppida capit. Ei Corinthii se dedunt. Acrocorinthum Antigono offert Aratus. Antigonus in Peloponneso.

Cap. LIII. — Argos occupant Achæi. Recipere illam frustra tentat Cleomenes.

Cap. LIV. — Antigonus occupat Acrocorinthum. Præsidia Cleomenis expellit. Huic plurima oppida eripit (A. Urb. 530).

Cap. LV. — Cleomenes in Megalopolin irrumpit. In cives sævit. Thearces Clitorius.

Cap. LVI. — Phylarchus historicus adversatur Arato. Exagerat res tristes: velut in his quæ de Mantinea narrat. Aliud est tragedia, aliud historia. Diverse rei causæ variant rem.

Cap. LVII. — Mantinea Cleomeni se tradiderat. Recepta ab Arato et benigne habita. Mantinenses grati agnoscunt humanitatem Achæorum.

Cap. LVIII. — Iterum ad Cleomenem deficiunt perfidi Mantinenses. Achæorum præsidium interficiunt. Perfidia gravissimis poenis digna. Phylarchi mendaces tragediæ de Mantinensibus.

Cap. LXIX. — De Aristomacho Argivo tragedias movet Phylarchus.

Cap. LX. — Merito suo occisus Aristomachus.

Cap. LXI. — Non solum iniqua, sed et præclare facta narrare debet historicus. Megalopolitæ generose respuunt beneficia Cleomenis. Horum virtutem tacet Phylarchus.

Cap. LXII. — Exagerat iste prædam ex Megalopoli. Tenuis Peloponnesiorum opes.

Cap. LXIII. — Pugnantia scribit Phylarchus. Cleomenes Argivum agrum populatur (Olymp. 139, A. Urb. 531).

Cap. LXV. — Antigonus in Laconicam ducit. Cleomenis castra et acies ad Sellasiam.

Cap. XVI. — Castra Antigoni ad Gorgylum fluvium. Acies Antigoni et Cleomenis.

Cap. LXVII. — Prælium. Philopomenis prudens consilium.

Cap. LXVIII. — Philopomenem laudat Antigonus. Imperitia Euclidæ fratris Cleomenis. Fugatur iste.

Cap. LXIX. — Philopomenis fortitudo. Prælium inter reges

- commissum. Clades Lacedæmoniorum. Cleomenes Alexandriam fugit.
- Cap. LXX. — Mox domum redit Antigonos Doson. Honoribus cumulat a Græcis. Mors ejus.
- Cap. LXXI. — Consilium auctoris. Circa idem tempus obeunt plures reges. Connexio libri I et II cum sequentibus.

LIBER TERTIUS.

- Cap. I. — Incipit uberior et propria auctoris historia. Ejus institutum.
- Cap. II. — Argumentum partis II et principalis Historiarum.
- Cap. III. — Idem.
- Cap. IV. — Argumentum appendicis partis II Historiarum.
- Cap. V. — Argumentum partis III.
- Cap. VI. — Disputatur de causis belli Punici II vel Hannibalici. Discrimen inter principium, causam et prætextum. Exempli gratia bellum Alexandri cum Persis.
- Cap. VII. — Causa, prætextus, et principium belli Romanorum cum Antiocho. Inter hæc notandum discrimen.
- Cap. VIII. — Fabii sententia de causis belli Punici secundi.
- Cap. IX. — De fide scriptoris recte æstimanda. Prima causa belli Punici secundi.
- Cap. X. — Altera et maxima causa. Tertia belli causa.
- Cap. XI. — Hannibal jurat perpetuum odium in Romanos.
- Cap. XII. — In pace odium non posuerant Pœni. Monitum auctoris.
- Cap. XIII. — Initia belli Hannibalici (A. Urb. 533). Hannibal subigit Olcades.
- Cap. XIV. — Vaccæos subigit. A Carpetanis opprimitur (A. Urb. 534). Mox ipsos opprimit. Hispania ulterior pæne tota paret Pœnis.
- Cap. XV. — Saguntinorum legationes ad Romanos. Legatio Romanorum ad Hannibalem. Ferocia et malæ artes Hannibalis. Carthaginem proficiscuntur legati Romani.
- Cap. XVI. — Res Illyricæ. Demetrius Pharius deficit a Romanis. L. Æmilius Cos. Mittitur in Illyricum (Olymp. 140. A. Urb. 535).
- Cap. XVII. — Situs Sagunti. Eam oppugnat Hannibal. Expugnatur Saguntus.
- Cap. XVIII. — Bellum Illyricum cum Demetrio Phario. Æmilius Cos. vi capit Dimalum. Pharum aggreditur. *Stratagema Æmilii.*
- Cap. XIX. — Fugatur exercitus Demetrii. Hic ad Philippum profugit. Messenæ perit Demetrius. Pharus capta et Illyricum receptum. Triumphat Æmilius.
- Cap. XX. — Sagunto capto quid fecerint Romani. Fabula de pueris Romanis in senatum admissis. Chæræe et Sosili nugæ. Legatio Romana Carthaginem missa.
- Cap. XXI. — Pœni cum Romanis de jure disceptant. Romani verbis contendere nolunt.
- Cap. XXII. Primum fœdus Romanorum cum Pœnis (A. Urb. 245). Vetusta lingua latina. Monita auctoris de isto fœdere.
- Cap. XXIV. — Alterum fœdus (A. Urb. 406). Monita auctoris.
- Cap. XXV. — Fœdus proximum ante bellum Punicum I (A. Urb. 474). Juramentum per Jovem lapidem.
- Cap. XXVI. — Fœderum tabulæ æneæ. Philini error circa illud fœdus.
- Cap. XXVII. — Fœdus post bellum Punicum I. Fœdus post bellum Africanum. Fœdus cum Asdrubale.
- Cap. XXVIII. — Monita auct. de jure Rom. bello Punico I.
- Cap. XXIX. — Jura Romanorum bello Punico II. Ratum esse debuit fœdus cum Asdrubale. Ex superiori fœdere novis etiam sociis cautum erat.

- Cap. XXX. — Saguntini socii Romanorum ante tempora Hannibalis. Alio respectu injuste susceptum a Pœnis bellum Punicum II. Alio respectu, jure.
- Cap. XXXI. — Cur his immoratus sit auctor. Rerum præteritarum cognitio ad res nunc gerendas necessaria. In historia, causæ adjuncta et consequentia debent exponi.
- Cap. XXXII. — Molem operis sui excusat auctor. Fructus historiæ universalis.
- Cap. XXXIII. — Optionem pacis et belli Pœnis dant Romani. Hannibal parat expeditionem in Italiam (A. Urb. 535). Africam præsidio Hispanorum firmat. Hispaniæ præsidia petit ex Africa. Tabulæ æneæ Hannibalis in Lacinio.
- Cap. XXXIV. — Gallorum nuncios exspectat Hannibal (A. Urb. 536). Gallorum nuncii. Copias contrahit et hortatur Hannibal.
- Cap. XXXV. — Iberum transit et Hispaniam citeriorem subigit. Hannonem Hispaniæ citeriori præficit. Pyrenæum superat.
- Cap. XXXVI. — Geographia cum historia jungenda. Quatuor mundi plagæ.
- Cap. XXXVII. — Tres majores terræ partes, Asia, Africa Europa. Narbo fl. Iberia.
- Cap. XXXVIII. — Ignotæ terræ australes et boreales. Situm locorum animo complecti debet lector.
- Cap. XXXIX. — Longitudo ditionis Pœnorum in Africa. Longitudo viæ ab Hannibale confectæ. Signa milliaria.
- Cap. XL. — (A. Urb. 536) P. Cornelius T. Sempronius Coss. Rebellunt Boii et Insubres. Mutinam obsident. L. Manlius prætor. Fugatur et obsidetur a Boiis.
- Cap. XLI. — P. Scipio in Hispaniam navigat. T. Sempronius Carthaginem cogitat obsidere. P. Scipio Massiliæ exponit copias. Hannibal ad Rhodanum.
- Cap. XLII. — Trajicere flumen parat. Alia parte præmittitur Hanno Bomilcaris filius.
- Cap. XLIII. — Rhodanum trajicit Hannibal.
- Cap. XLIV. — Numidæ equites exploratum missi. Magilus regulus ex Gallia Circumpadana. Hannibal ad Rhodanum hortatur suos.
- Cap. XLV. — Speculatores Numidæ fugati ab equitibus Scipionis. Scipio versus castra Hannibalis proficiscitur.
- Cap. XLVI. — Trajectio elephantorum.
- Cap. XLVII. — Juxta Rhodanum progreditur Hannibal. Aliorum fabulæ de itinere Hannibalis.
- Cap. XLVIII. — Fabulæ de itinere Hannibalis. Prudenter iter instituit.
- Cap. XLIX. — P. Scipio redit in Italiam. Fratrem in Hispaniam mittit. Hannibal ad insulam inter Rhodanum et Isaram. Regulo hujus regionis opem fert adversus fratrem.
- Cap. L. — Hannibal ascendens Alpes, infestatur ab Allobrogibus.
- Cap. LI. — Hos cædit ac reprimat.
- Cap. LII. — Alpes ascendere pergit. Specie pacis decipitur ab Alpiniis.
- Cap. LIII. — Ab illis pæne opprimitur. Summa juga Alpium descendit.
- Cap. LIV. — E vertice montium Italiam suis ostentat. Descendere incipit. Via longo præcipitio interrupta.
- Cap. LV. — Nives insuperabiles. Viam per prærupta munit Hannibal.
- Cap. LVI. — Superatis Alpibus Italiam ingreditur. Reliquarum copiarum numerus. P. Scipio ad Padum accedit.
- Cap. LVII. — Rerum in natura memorabilium enarratio etiam ad historiam pertinet. Sed seorsum et ex professo ea tractanda. Catiliones in legendis historiis.
- Cap. LVIII. — Multa fabulose narrarunt veteres. Nec mirum, ob difficultates olim oblatas.

- Cap. LIX. — Præsenti tempore melius cognosci multa poterunt. Itinera auctoris eo consilio suscepta.
- Cap. LX. — Residuum exercitum refecit Hannibal. Taurinos subigit, expugnata eorum urbe.
- Cap. LXI. — Hannibal et Scipio mirantur alter alterius eventum. Romæ magna trepidatio. Advocatur T. Sempronius e Sicilia.
- Cap. LXII. — Spectaculo captivorum suos hortatur Hannibal.
- Cap. LXIII. — Oratio ad milites.
- Cap. LXIV. — P. Scipio inter Padum et Ticinum. Milites hortatur.
- Cap. LXV. — Prælium equestre ad Ticinum. Fugatur equitatus Scipionis.
- Cap. LXVI. — Scipio vulneratus cis Padum regreditur. Hannibal fluvium superat. Ei se jungunt Galli. Scipio et Hannibal ad Placentiam.
- Cap. LXVII. — Galli auxiliares Romanorum transeunt ad Hannibalem. Boii cum eodem societatem ineunt. Scipio ad Trebiam se recipit.
- Cap. LXVIII. — Eum sequitur Hannibal. Trebiam trajicit Scipio. Ei conjungitur T. Sempronius.
- Cap. LXIX. — Clastidium proditione capit Hannibal. Galli ab eo infestati opem poscunt Romanos. Pugna equestris. Dubia Sempronii victoria.
- Cap. LXX. — Sempronius invito Scipione pugnae avidus. Et Hannibal dimicandi cupidus.
- Cap. LXXI. — Hic insidias præparat. Loca varia insidiis apta. Mago in insidiis collocatus. Hannibal ad pugnam elicit Sempronium.
- Cap. LXXII. — Romanus dux aciem educit brumali die. Trebiam ægre trajicit. Hannibalis acies. Numidarum pugnandi genus. Juncti duo exercitus consulares.
- Cap. LXXIII. — Pugna ad Trebiam.
- Cap. LXXIV. — Cæduntur Romani. Pars illorum perumpit per hostes et Placentiam fugit. Victores Pœni. Omnes elephantos, uno excepto, amittunt.
- Cap. LXXV. — Frustra cladem celat Sempronius. Romanorum novi apparatus. Cn. Servilius C. Flaminius Coss. designati. Hiero rex auxilia mittit Romanis.
- Cap. LXXVI. — Cn. Scipio Hispaniam usque ad Iberum fluvium subigit. Hannonem et Indibilem capit. Asdrubal palantes Romanos cædit. Cn. Scipio Tarracone hibernat.
- Cap. LXXVII. — (A. Urb. 537) C. Flaminius Cn. Servilius Coss. Hannibal in Gallia Cisalpina hibernat. Sociorum Romanorum benevolentiam captat.
- Cap. LXXVIII. — Capillamenta Hannibalis. Diversi aditus e Gallia Cisalpina in ditionem Romanorum. Viam per paludes eligit Pœnus.
- Cap. LXXIX. — Per hanc petit Etruriam. Molestum iter per paludes.
- Cap. LXXX. — Etruriam ingressus Hannibal. Flaminium ad pugnam elicere cogitat.
- Cap. LXXXI. — Explorare indolem adversarii summa virtus imperatoria. Qua parte peccat ille, ea aggrediendus est.
- Cap. LXXXII. — Fæsulam prætergressus Hannibal vastat agros. Frustra monentibus aliis, hostem sequitur Flaminius.
- Cap. LXXXIII. — Situs locorum. Insidias disponit Hannibal. Convallem insidiis clausam intrat Flaminius.
- Cap. LXXXIV. — Pugna ad Trasimenum lacum. Mors Flaminii Coss. Clades misera Romanorum. Sex millia perruptis hostibus evadunt. Maharbali se dedunt.
- Cap. LXXXV. — Captivis Romanis fidem non servat Hannibal. Socios Romanorum liberos dimittit. Romæ consternatio. Senatus dignitatem servat.
- Cap. LXXXVI. — Servilius opem mittit Flaminio. Nova clades C. Centenii. Hannibal per Umbriam et Picenum petit mare Adriaticum.
- Cap. LXXXVII. — Equos et viros refecit. Limopsorus. Afri Romano more armati. Carthaginem nuncium mittit Hannibal. Q. Fabius Maximus dictator creatus. Insignia et jura dictatoris. M. Minucius magister equitum.
- Cap. LXXXVIII. — Veteribus vini equos curat Hannibal. Apulia. Fabius dictator Servilium Coss. classi præficit. Fabius et Hannibal ad Æcas.
- Cap. LXXXIX. — Cautè versatur Fabius. Merito cunctabatur.
- Cap. XC. — Dictatoris prudens consilium. Ei obtrectat magister equitum. Pœni in Samnium transeunt. Beneventum, Venusiam, Falernum et Campanos campos petit Hannibal. Nulla urbs Italiæ defecit ad Pœnos.
- Cap. XCI. — Situs et opulentia planitie Campanæ. Campi Phlegrei.
- Cap. XCII. — Hannibal ad Vulturum. Vastat Campaniam, parum impediens Fabio. Redeunt insidias struit Fabius.
- Cap. XCIII. — Insidias Fabii callide eludit Hannibal. Boves accensis cornibus.
- Cap. XCIV. — Falluntur Romani. Nil proficit Fabius. Salvus per fauces elabitur Hannibal. Male audit Fabius. Romam proficiscens, frustra monet Minucium.
- Cap. XCV. — Res Hispaniæ (A. Urb. 537). Amilcar classi præfectus. Cn. Scipio. Massilienses amici Romanorum.
- Cap. XCVI. — Cn. Scipio prælio navali vincit Pœnos. Classis Pœnorum circa Sardiniam. Servilius persequitur classem punicam.
- Cap. XCVII. — P. Scipio cum nova classe in Hispaniam mittitur. Coniunctim agunt Cn. et P. Scipiones. Iberum transeunt.
- Cap. XCVIII. — Saguntî servantur obsides Pœnorum. Abilyx, nobilis Hispanus. Bostar, dux Carthaginensis sub Asdrubale. De obsidibus cum Bostare agit Abilyx.
- Cap. XCIX. — Abilyx cum Scipionibus agit de obsidibus. Obsides tradit eis. Obsides Romani remittunt ad suos.
- Cap. C. — Hannibalis castra ad Gerunium. Hanc urbem capit. Frumentum eo conveyit.
- Cap. CI. — Minucius copias ducit absente Fabio. Hannibal ad Gerunium. Minucius velitatione superior.
- Cap. CII. — Cædit frumentatores Hannibalis. Castra sua ægre defendit Hannibal. Lætitia et spe exsultat Minucius.
- Cap. CIII. — Romæ Minucium laudant omnes, Fabium vituperant. Res inaudita, duo simul Dictatores. Fabius et Minucius inter se dividunt legiones.
- Cap. CIV. — Diasidium Romanorum commodum Hannibali. Minucio insidias parat. Ille fraudem non sentit.
- Cap. CV. — Premitur ab hoste. Servatur a Fabio. Dictatori reconciliatur magister equitum.
- Cap. CVI. — (A. Urb. 538) Novi Coss. L. Æmilius C. Terentius. Cn. Servilius M. Regulus Procos. L. Postumius prætor mittitur in Galliam. Cn. Servilius bene rem administrat.
- Cap. CVII. — Hannibal arcem Cannæ occupat. Romanis comæteum eripit. Prælio decernere constituunt Romani. Omnium spes in Æmio. Octo legiones consulares. Legio Romana.
- Cap. CVIII. — Æmilius cos. hortatur milites.
- Cap. CIX. — Oratio Æmilii ad milites.
- Cap. CX. — Romani ad Cannam. Dissident inter se Coss. Æmilius et Tereutius. Alternis diebus imperant consules, Levi prælio victores Romani. Duplicia eorum castra ad Aufidum.
- Cap. CXI. — Hannibal hortatur suos.
- Cap. CXII. — Pugnam detrectat Æmilius. Pugnandi stultio

- ardet Varro. Romæ metus omnium. Romanorum superstitio.
- Cap. CXIII. — Terentius aciem instruit ad Aufidum prope Cannam. Hannibalis acies lunata.
- Cap. CXIV. — Arma Penorum. Gladii Hispanorum et Gallorum. Duces utrisque aciei.
- Cap. CXV. — Pugna Cannensis.
- Cap. CXVI. — L. Æmilius cadit in prælio. Cadunt Regulus et Servilius. Vivus evadit Terentius.
- Cap. CXVII. — Clades Cannensis. Romanorum pereunt LXX millia. Capiuntur X millia.
- Cap. CXVIII. Effectus pugne Cannensis. Inferior Italia ad Hannibalem deficit. Romani de retinenda Italia desperant. Prætor Romanorum in Gallia Cisalpina cum exercitu perit. Brevi tamen se recipit Respublica.

LIBER QUARTUS.

- Cap. I. — Connexio cum superioribus. Argumentum hujus libri. Res Græcorum (Olymp. 140). Recapitulatio rerum Achæicarum ex libro II.
- Cap. II. — Cur ab hac Olympiade historiam suam incipiat auctor. Primum ibi desinit Aratus; dein res istæ auctoris ætati proximæ sunt. Nova ubique rerum facies circa id tempus. Bellum sociale Achæorum et Philippi cum Ætolis et Lacedæmoniiis.
- Cap. III. — Causæ et origo belli. Ætoli pacis impatientes. Materiam belli querunt adversus Achæos (Olymp. 139, 3. A. Urb. 533). Dorimachus Trichoniensis. Phigaleæ residet nomine Ætolorum. Piratis favet adversus Messenios.
- Cap. IV. — Sciron ephorus Messeniorum expostulat cum Dorimacho. Bellum meditatur Dorimachus.
- Cap. V. — Ariston prætor Ætolorum infirmus. Res administrat Scopas. Hunc ad bellum adversus Messenios incitat Dorimachus. Bellum decernit Scopas. Apocleti Ætolorum.
- Cap. VI. — Piratas emittunt Ætoli. Clam tentant Peloponnesum. Timoxenus prætor Achæorum. Taurion Peloponneso præfectus ab Antigono. Aratus prætor designatus Achæorum (Olymp. 139, 4. A. Urb. 534). Messeniam populantur Ætoli.
- Cap. VII. — Messeniiis opem decernunt Achæi. Achæorum armis diffidit Timoxenus. Aratus init præturam ante tempus.
- Cap. VIII. — Arati ingenium et mores. Indoles animi discedens ipsa secum. Ejus rei exempla.
- Cap. IX. — Achæi in armis conveniunt. Ætolos Peloponneso excedere jubent. Parant abire Ætoli.
- Cap. X. — Aratus abeuntes observat. Arato diffidunt Ætoli. Iter avertunt adversus Achæos.
- Cap. XI. — Aratus male consulit rebus suis. Commodum tempus locumque omittit.
- Cap. XII. — Pugna Achæorum cum Ætolis ad Caphyas. Fugantur Achæi. Exitus pugne.
- Cap. XIII. — Per Isthmum redeunt Ætoli. Causa belli Socialis.
- Cap. XIV. — Accusatur Aratus in conventu Achæorum. Excusat se et liberaliter absolvitur.
- Cap. XV. — Decreta Achæorum adversus Ætolos. Ætolorum absurdum decretum.
- Cap. XVI. — Sociorum responsa. Ætolorum insolentia. His Lacedæmonii clam favent. Illyrii ultra Lissum navigant. Scerdilaidas Ætolis se jungit adversus Achæos.
- Cap. XVII. — Ariston prætor Ætolorum stolidè dissimulat. Cynæthenses exules, reduces ab exilio, produnt patriam.
- Cap. XVIII. — Proditione Polemarchorum Cynætham capiunt Ætoli.
- Cap. XIX. — Clitoriam frustra tentant. Sacrum deæ pæcus abigunt, Cynætham comburunt. Demetrius Pharius frustra insectatur redeuntes Ætolos. Aratus imbellis.
- Cap. XX. — Arcadum virtus. Feritas Cynæthensium. Musicæ studium Arcadibus necessarium. Philoxeni et Timothei nomi. Musicæ imperitum esse nefas est apud Arcades.
- Cap. XXI. — Cur Musicæ studium necessarium sit Arcadibus. Coeli influxus in hominum ingenium. Cynæthenses neglectu musicæ efferati. Hortatur auctor ad hujus studium.
- Cap. XXII. — Philippus cum exercitu venit in Peloponnesum. Lacedæmone dissident Ephori. Adimantus favet Macedonibus. Per seditionem occiditur cum aliis.
- Cap. XXIII. — Legatio Spartanorum ad Philippum. Altera legatio. Severiora in Spartanos suadent alii.
- Cap. XXIV. — Clementius pronunciat rex, auctore, ut videtur, Arato. Sententia regis de Lacedæmoniiis. Societas jungitur cum illis.
- Cap. XXV. — Corinthi conveniunt socii cum Philippo. Querelæ eorum de Ætolis. Decretum adversus Ætolos.
- Cap. XXVI. — Initium belli Socialis (Olymp. 140, 1. A. Urb. 535). Ætolos etiam nunc monet Philippus (Olymp. 139, 4. A. Urb. 534). Amicitia Achæorum et Philippi.
- Cap. XXVII. — Scopas prætor Ætolorum. Militia hujus populi. Similia Lacedæmoniorum facta. Stultitia cum malitia conjuncta.
- Cap. XXVIII. — Synchronismus.
- Cap. XXIX. — Philippi apparatus. Fœdus cum Scerdilaida. Leges hujus fœderis.
- Cap. XXX. — Variorum sociorum responsa et decreta. Arcanum ingenitas. Epirotarum inconstans ratio. Legati ad Ptolemæum.
- Cap. XXXI. — Messeniorum responsum. Turpis pax, ignavia vel servitute quæsit.
- Cap. XXXII. — Optimates Messeniorum male consulunt civitati. Messenii semper odio Lacedæmoniorum obnoxii. Monitor auctoris ad Messenios et Megalopolitas.
- Cap. XXXIII. — Arcadia olim velut altera patria Messeniorum. Bellum Aristomenicum. Pugna ad Fossam. Arcadum fides in Messenios post pugnam Mantinensem. Utrumque populum ad concordiam hortatur auctor.
- Cap. XXXIV. — Lacedæmonii dubitant de societate. Arcesunt legatum ab Ætolis. Machatas legatus Ætolorum. Infecta re discedit.
- Cap. XXXV. — Novi motus Spartæ. Pompa Minervæ Chalcioeæ. Trucidantur Ephori Philippo faventes. Fœdus jungitur cum Ætolis. Desiderium Cleomenis regis. Novi reges Spartæ. Agesipolis. Lycurgus regiam dignitatem emit.
- Cap. XXXVI. — Lacedæmonii Argivis et Achæis bellum inferunt. Plura oppida capiunt. Elei etiam bellum inferunt Achæis.
- Cap. XXXVII. — Aratus Arati filius prætor Achæorum (Olymp. 140, 1. An. Urb. 535). Scopas prætor Ætolorum. Synchronismus.
- Cap. XXXVIII. — Bellum Rhodiorum cum Byzantiis (Olymp. 139, 4. An. Urb. 534). Situs Byzantii. Byzantini veluti communes Græcorum benefactores. Ratio situs tam opportuni.
- Cap. XXXIX. — Ponti Euxini descriptio. Duo Bospori. Cur Pontus jugiter effluat. Fluvii semper infundunt aquam. Et aggesta humo fundum aque attollunt.
- Cap. XL. — Rerum naturalium expositio historico non negligenda. Pontus Euxinus aliquando opplebitur. Palus Mæotis jam nuuc oppleta, et ejus aqua dulcis. Idem fiet Ponto.

- Cap. XLI. — Ejus rei ratio et indicium. Stethe, sive Dorsa, ante ostia Istri.
- Cap. XLII. — Ponti aqua dulcior quam reliqui maris. Narrationes miræ, ratione dijudicandæ.
- Cap. XLIII. — Descriptio Bospori Thracii. Fluxus aquæ in freto varie percussus. Languidior versus Calchedonem.
- Cap. XLIV. — Quanto commodior situs Byzantii, tanto incommodior situs Calchedonis.
- Cap. XLV. — A Thracibus continuus bellis premuntur Byzantii. Tantaletum supplicium patiuntur. Comontorius rex Gallorum.
- Cap. XLVI. — Galli, devictis Thracibus, premunt Byzantios. Tule, rega; Cavarus, rex Gallorum. Byzantii vectigal exigunt a navigantibus in Pontum.
- Cap. XLVII. — Rhodii frustra legatos mittunt Byzantium. Byzantiis bellum decernunt. Prusias illorum socius.
- Cap. XLVIII. — Socii Byzantium: Attalus, Achæus, et rex Asiæ cis Taurum. Achæus, Seleuci comes in expeditione adversus Attalum, et cædis ejus vindex, diadema sumit, spreto Antiocho.
- Cap. XLIX. — Causæ irarum Prusiæ adversus Byzantios, et amicitias cum Rhodiis. Initium belli Rhodiorum cum Byzantiis.
- Cap. L. — Prusias Byzantiis Hieron adimit. Rhodiorum classis. Tibetas patruus Prusiæ.
- Cap. LI. — Andromachium, patrem Achæi, captivum Alexandriæ, a Ptolemæo deprecantur Rhodii. Tibetas in reditu moritur.
- Cap. LII. — Cavarus rex Gallorum pacem conciliat. Hasta simul et caduceus. Pax Byzantium cum Rhodiis et cum Prusia.
- Cap. LIII. — Res Cretenses. Rhodii Cnosiorum socii. Cnosii et Gortynii dominantur Cretæ, excepta Lytto. Polyrrhenii et alii deficiunt a Cnosiiis. Seditio Gortynæ.
- Cap. LIV. — Lyttus a Cnosiiis diruitur. Lampæi excipiunt Lyttios.
- Cap. LV. — Cnosiorum socii Ætoli. Polyrrhenii et Lampæi societatem ineunt cum Philippo et Achæis. Gortynii exules.
- Cap. LVI. — Bellum Mithridatis cum Sinopensibus. His varia subsidia mittunt Rhodii. Situs Sinopes. Peninsulam muniant Sinopenses.
- Cap. LVII. — Bellum Sociale (Olymp. 140, 1. A. Urb. 535). Philippus Ætoliam petit. Ætoli insidiantur Ægiræ. Situs Ægiræ. Hanc urbem Ætoli proditione capiunt.
- Cap. LVIII. — Prædæ inhiantes Ætoli, repelluntur ab Ægiratis, et pereunt plerique.
- Cap. LIX. — Euripidas Ætolus fines Achæorum populatur.
- Cap. LX. — Aratus signis ad opem ferendam sociis. Dymæi, Pharæenses et Tritæenses privatum sibi consulunt. Malo exemplo commune Achæorum deserunt.
- Cap. LXI. — Philippus cum exercitu in Epirum venit, Epirotis rogantibus. Ambracum obsidet.
- Cap. LXII. — Scopas invadit Macedoniam. Dium devastat. Arrogantia Ætolorum.
- Cap. LXIII. — Philippus Ambracum capit. Sinus Ambracicus. Ætoliam invadit Philippus. Phœtias capit. Castra ponit ad Acheloum, prope Stratum.
- Cap. LXIV. — Legati Achæorum ad Philippum in Acarnaniam. Hic devastat Metropolin, Conopen, Ithoriam.
- Cap. LXV. — Pæanium et Ceniadas capit, et Elæum Calydoniæ. Ceniadas munit.
- Cap. LXVI. — In Macedoniam redit. Ad eum venit Demeetrius Pharius. Synchronismus.
- Cap. LXVII. — Dorimachus prætor Ætolorum Epirum

- populatur. Philippus Corinthum venit (Olymp. 140, 2. A. Urb. 536). Achæos armatos convocat.
- Cap. LXVIII. — Euripidas Sicyoniam populaturus in Philippum incidit, Caphyas tendentem.
- Cap. LXIX. — Turpiter suos deserit Euripidas. Chalcaspiædes Megalopolitani. Philippi victoria.
- Cap. LXX. — Caphyas pervenit. Ad Psophidem, munitissimum oppidum castra ponit.
- Cap. LXXI. — Psophidi inhiat. Subito eam invadit, et vi capit.
- Cap. LXXII. — Arcem deditione occupat. Urbem Achæis reddit.
- Cap. LXXIII. — Lasio et Stratus Achæis restituta. Elidem populatur Philippus. Opulentia agri Elei. Vita sacrosancta Eleorum.
- Cap. LXXIV. — Hi vetus privilegium neglexerunt. Pax, summum bonum. Eleos admonet auctor.
- Cap. LXXV. — Thalamas castellum capit Philippus. Immensa præda potitur.
- Cap. LXXVI. — Apelles, unus ex ejus tutoribus. Achæos in servitutem redigere conatur. Vetat Philippus monente Arato.
- Cap. LXXVII. — Egregia Philippi juvenis indoles. Triphylia petit. Ætoli Eleis auxilia mittunt, duce Philida. Triphylia situs et oppida.
- Cap. LXXVIII. — Magnifica statua Minervæ in Aliphera. Hanc urbem oppugnat Philippus et capit.
- Cap. LXXIX. — Ætolorum mala fides in socios. Typanæ, Hypana et Phalia traduntur Philippo.
- Cap. LXXX. — Huic Lepreatæ urbem tradunt, invito Eleorum et Ætolorum præsidio. Samico et omni Triphylia potitur Philippus. Megalopolin venit.
- Cap. LXXXI. — Chilo Spartæ tyrannidem affectat. Ephoros trucidat. Ægre evadit Lycurgus. Nil proficit Chilo. Varia Lacedæmoniorum fortuna.
- Cap. LXXXII. — Philippus Argis hiemat. Apelles Arato obtretrat et insidiatur. Eperatus, Apellis opera, prætor Achæorum creatur.
- Cap. LXXXIII. — Philippus Tichos castellum Dymæis recuperat. Elidem depopulatur.
- Cap. LXXXIV. — Amphidamus Eleus sine pretio dimissus a Philippo. Calumnia Apellis in Aratum.
- Cap. LXXXV. — Apelli respondet Aratus.
- Cap. LXXXVI. — Innocentia Arati et malitia Apellis.
- Cap. LXXXVII. — Aliis pariter insidiatur iste. Novus calumniandi modus. Prudens Antigoni testamentum. Omnia ad se rapere studet Apelles. Philippus Argos in hiberna redit.

LIBER QUINTUS.

- Cap. I. — Eperatus præturam init apud Achæos. Philippus ad Aratum rursus se applicat. Decretum concilii Achæorum.
- Cap. II. — Mari bellum gerere statuit Philippus. Promptitudo Macedonum militum. Apelles conjurat cum Leontio et Megalea. Corintho cum classe proficiscitur Philippus.
- Cap. III. — Elei Cylleen muniant. Cephalleniam petit Philippus. Hujus regionis situs.
- Cap. IV. — Philippus ad Palantem. Suspensum murum dejicit. Per Leontii perfidiam urbe non potitur.
- Cap. V. — Acarnanes Philippum invitant ad invadendam Ætoliam. Opem ejus implorant Messenii adversus Lycurgum. Arati consilium sequitur. Limnæam appellit.
- Cap. VI. — Acarnanes se ei jungunt. Thermum Ætolia petit.
- Cap. VII. — Consilium regis frustra impedire conatur Le-

- ontius. Acheloum superat Philippus. Metapam occupat, oppidum ad Trichonium lacum.
- Cap. VIII. — Thermum pervenit. Hujus urbis insignis opulentia. Omnia diripiunt vel incendunt Macedones.
- Cap. IX. — Templum evertunt. Sami poetæ epigramma. Vindictæ nimis indulgens Philippus. Moderatio olim Antigonus in Spartanos.
- Cap. X. — Et Philippus Amyntæ filius in Athenienses, Alexander in Thebanos et in Persas. Procedente ætate pejor fit Philippus.
- Cap. XI. — Thermi iræ nimis indulget. Jus belli. Justa moderatio victoris. Discrimen tyranni et regis.
- Cap. XII. — Justitia vincere hostem, præclarissima victoria. Demetrius Pharius malus Philippi consultor.
- Cap. XIII. — Thermo regreditur Philippus. Ætoli extremum agmen carpentes repelluntur. Pamphium, Metapam devastat. Ad Stratum castra ponit.
- Cap. XIV. — Limnæam ad naves ex Ætolia redit. Convivio excipit duces suos. Tristes intersunt Megaleas et Leontius.
- Cap. XV. — Leontius cum suis Aratum invadit. Megaleas et Crino in carcerem ducuntur.
- Cap. XVI. — Aratum tutatur rex. Leucadem redit. Judicio condemnantur inimici Arati.
- Cap. XVII. — Lycurgi conatus adversus Messenios et Tegeatas, Eleorum adversus Dymæos. Dorimachi irrita expeditio in Macedoniam. Corinthum redit Philippus.
- Cap. XVIII. — Spartam properat. Mira celeritate omnia gerit.
- Cap. XIX. — Ad Amyclas prope Lacedæmonem castra ponit. Laconicam usque ad Tænarum populatur.
- Cap. XX. — Messenii serius Tegeam conveniunt. Ad Glympeas castra ponunt. A Lycurgo castris exiunt. Hic ad Spartam Philippum expectat.
- Cap. XXI. — Menelaum occupat prope Lacedæmonem. Locorum situs in historia accurate designandus.
- Cap. XXII. — Spartæ situs. Lycurgus et Lacedæmonii expectant Philippum. Hic Lycurgum de Menelaio deturbare parat.
- Cap. XXIII. — Depellitur Lycurgus a Menelaio. Erumpentes Spartanos in urbem compellit.
- Cap. XXIV. — Ejus castra prope Spartam. Ex Laconica Corinthum redit.
- Cap. XXV. — Leontius seditionem excitat militum.
- Cap. XXVI. — Apellem Chalcide accessit. Is magna cum pompa Corinthum intrat. Ad regem non admittitur. Alicui calculis computatorum similes. Megaleas aufugit. In Phocidem frustra abit Philippus.
- Cap. XXVII. — Sicyone ad Aratum divertit. Leontius in vincula ductus. Occiditur a Philippo.
- Cap. XXVIII. — Induciæ Philippi cum Ætolis. Hos incitat Megaleas, qui mox manus sibi infert. Apelles in vinculis moritur.
- Cap. XXIX. — Non convenit pax cum Ætolis. Ptolemæus capitis pœna afficitur. Synchronismus, Lycurgus ad Ætolos profugit.
- Cap. XXX. — Philippus hibernat in Macedonia. Pyrrhias Ætolus Achaïam populatur. Iners prætor Achæorum Eperatus. Aratus senior, prætor Achæorum (Olymp. 140, 3. A. Urb. 537). Res Asiæ.
- Cap. XXXI. Bellum Antiochi et Ptolemæi de Coesysria. Instituti ratio in narrandis rebus Asiæ. Historiam universalem scripsit. Annales temporum in parietibus descripti.
- Cap. XXXII. — Principium plus quam dimidium totius.
- Cap. XXXIII. — Antea solus Ephorus historiam universalem scripsit. Annales temporum in parietibus descripti.
- Cap. XXXIV. — Ptolemæus Philopator, rex Ægypti (Olymp. 139, 2. A. Urb. 532). Res externas sedulo curaverant reges Ægypti. Omnia negligit Ptolemæus Philopator.
- Cap. XXXV. — Cleomenes Alexandriæ. Eum negligit Ptolemæus. Sosibius princeps minister regis. Suspectum habet Cleomenem.
- Cap. XXXVI. — Cleomenes suspectus Alexandriæ.
- Cap. XXXVII. — Nicagoras Messenius, hospes Archidami, regis Spartanorum (Olymp. 139, 4. A. Urb. 534). Archidamum perfide occiderat Cleomenes. Nicagoras venit Alexandriam.
- Cap. XXXVIII. — Per eum Cleomeni insidiatur Sosibius. In custodiam datur Cleomenes.
- Cap. XXXIX. — E custodia elabitur. Manus sibi infert.
- Cap. XL. — Res Syriæ. Theodotus, Syriæ præfectus, a Ptolemæo desciscit ad Antiochum (Olymp. 140. A. Urb. 535). Antiochus magnus, Seleuci Callinici filius. Succedit fratri Seleuco in regno Syriæ (Ol. 139, 1. A. Urb. 531). Ejus præfecti, Achæus, Molon et Alexander.
- Cap. XLI. — Molo Mediæ præfectus deficit ab Antiocho (Ol. 139, 2. A. Urb. 532). Hermeas princeps minister regis, invidus et crudelis. Epigenes, dux copiarum, suadet Antiocho, ut ipse contra Molonem proficiscatur.
- Cap. XLII. — Epigenem calumniatur Hermeas. Xeno et Theodotus Hemolius mittuntur adversus Molonem. Antiochum stimulat Hermeas ad bellum adversus Ptolemæum.
- Cap. XLIII. — Antiochi nuptiæ cum Laodice. Mithridates rex Ponti. Molo terret duces Antiochi. Potitur Apolloniadæ.
- Cap. XLIV. — Mediæ descriptio. Ejus regionis fines.
- Cap. XLV. — Molonis potentia formidabilis. Castra ad Ctesiphontem. Xenetas mittitur adversus Molonem (Ol. 139, 3. A. Urb. 533). Antiochus Coesysriam invadit. Marsyas campus. Calamus odoratus.
- Cap. XLVI. — Gerra et Brochos castella defendit Theodotus. Recedit Antiochus. Xenetæ expeditio adversus Molonem. Tigrim trajicit.
- Cap. XLVII. — Transitum impedire frustra tentat Molo. E castris profugit. Ejus castra occupat Xenetas.
- Cap. XLVIII. — Subito rediens Molo Xenetam opprimit, ejusque exercitum misera clade afficit. Seleuciam ad Tigrim capit, mox et Susam excepta arce. Parapotamiam et Mesopotamiam occupat.
- Cap. XLIX. — Deliberat Antiochus de bello adversus Molonem. Hermeas convicia in Epigenem. Decernitur expeditio regis adversus Molonem.
- Cap. L. — Dolo Hermæe amandatur Epigenes. Cyrrhestarum seditio. Novo dolo Hermæe occiditur Epigenes.
- Cap. LI. — Antiochiæ Mygdoniæ hiemat Antiochus. Libam venit (Ol. 139, 4. A. Urb. 534). Hermeas juxta Tigrim censet pergendum. Tigrim trajicere suadet Zeuxis.
- Cap. LII. — Trajecto Tigri, Apolloniam venit Antiochus. Molo pariter Apolloniadæm repetit. Occurrunt sibi uterque exercitus. Stratagema Molonis irritum.
- Cap. LIII. — Pugna Antiochi cum Molone.
- Cap. LIV. — Victoria Antiochi. Molo ejusque fratres sibi manus inferunt. Cadaver Molonis cruci affigitur. Hermeas sævit in Seleucienses.
- Cap. LV. — Antiochi expeditio adversus Artabazanem. Ei nascitur filius. Regnum Artabazanis. Pax facta.
- Cap. LVI. — Apollophanes medicus monet Antiochum de tollendo Hermæa. Consentit rex. Occiditur Hermeas. Deum redit Antiochus.
- Cap. LVII. — Achæus expeditionem in Syriam molitur. Regium titulum assumit. Ob seditionem exercitus omittit expeditionem.
- Cap. LVIII. — Bellum Antiochi cum Ptolemæo de Coesys-

- ria. Seleucia, princeps urbs Syriae, in manibus adhuc erat Ægyptiorum.
- Cap. LIX. — Seleuciam terra marique obsidet Antiochus (Ol. 140, 1. A. Urb. 535). Situs Seleuciae. Orontes fluvius.
- Cap. LX. — Seleuciam oppugnare pergit Antiochus. Urbem in dedicationem accipit.
- Cap. LXI. — Theodotus Antiochum in Coesysriam invitat; hanc regionem petit Antiochus.
- Cap. LXII. — Tyrum et Ptolemaidem a Theodoto accipit. Aliis oppidis potitur.
- Cap. LXIII. — Ministri Ptolemæi legationibus distinent Antiochum. Interim bellum parant. Magna cura in Ægypto instauratur militia.
- Cap. LXIV. — Instauratio militiæ.
- Cap. LXV. — Copiæ et duces Ptolemæi.
- Cap. LXVI. — Dura oppidum frustra oppugnat Antiochus. Inducias init cum Ptolemæo. Sperat se retinere posse Coesysriam.
- Cap. LXVII. — Irritæ legationes inter Antiochum et Ptolemæum.
- Cap. LXVIII. — Terra marique inchoatur bellum (Ol. 140, 2. A. Urb. 536). Nicolaus dux copiarum Ptolemæi. Perigenes navarchus. Angustias ad Platanum et Porphyreonem occupat Nicolaus. Antiochus Aradios in societatem accipit. Phœniciam intrat juxta Theoprosopon. Nicarchus et Theodotus ejus duces. Diognetus navarchus.
- Cap. LXX. — Nicolaum statione depellit Antiochus.
- Cap. LXX. — Ei Philoteria et Scythopolis traduntur. Atabyrium capitur. Ad eum transeunt Keræas et Hippolochus.
- Cap. LXXI. — Arabes ei se jungunt. Abila in Galatide et Gadara capit. Rabbatamana expugnat. Ptolemaidem hibernatum concedit.
- Cap. LXXII. — Res Asiae Minoris. Pednelissus, oppidum Pisidiæ, obsidetur a Selgenses. Obsessis auxilia mittit Achæus. Aditus omnes occupant Selgenses. His deceptis, penetrat Garsyeris, dux Achæi.
- Cap. LXXIII. — Garsyeridi se jungunt Etennenses et Aspendii. Ad Pednelissum parum proficit ille. Obsidetur a Selgenses, qui mox in fugam vertuntur. Pednelissus obsidione liberatur.
- Cap. LXXIV. — Garsyeris Selgas obsidet. Logbasis, legatus Selgensium, Achæo patriam prodit.
- Cap. LXXV. — Facillime decepti homines. Ei errori medetur studium historiæ. Achæus ipse Selgam venit. Logbasis dolum molitur adversus patriam.
- Cap. LXXVI. — Proditur dolus. Logbasis occiditur. Pacem cum Achæo faciunt Selgenses. Hic populus Lacedæmoniorum cognatus.
- Cap. LXXVII. — Attalus Achæo Æolidem eripit et Mysiam.
- Cap. LXXVIII. — Lunæ defectus terret Gallos in exercitu Attali. Invitante Attalo Tectosages Galli in Asiam trajece-rant. Pergamum redit Attalus.
- Cap. LXXIX. — Continuatio belli Coesysriaci (Ol. 140, 3. A. Urb. 537). Ptolemæus et Antiochus ad pugnam se parant. Copiæ Antiochi.
- Cap. LXXX. — Ptolemæus cum exercitu prope Raphiam considet. Illius castris castra opponit Antiochus.
- Cap. LXXXI. — Ætolica Theodoti audacia. Ptolemæum occisurus, medicum obruncat.
- Cap. LXXXII. — Pugna ad Raphiam. Ptolemæi acies et Antiochi.
- Cap. LXXXIII. — Reges hortantur suos.
- Cap. LXXXIV. — Commissio pugnae ad Raphiam. Elephantorum pugna. Libyci elephantés timent Indicos. Lævum Ptolemæi cornu vincitur.
- Cap. LXXXV. — Dextrum cornu vincit. Phalangum pugna. Fugatur phalanx Antiochi.
- Cap. LXXXVI. — Ptolemæus victor. Numerus desideratorum. Coesysriæ civitates certatim se Ptolemæo tradunt.
- Cap. LXXXVII. — Antiochus pacem petit. Ptolemæus quieti nimis indulgens. Pacem cum Antiocho componit.
- Cap. LXXXVIII. — Rhodiorum felix calamitas. Hieronis et Gelonis dona eis collata.
- Cap. LXXXIX. — Ptolemæi, Antigoni Seleucique dona.
- Cap. XC. — Aliorum principum ac civitatum dona. Admonitio ad Græcos regum largitiones sectantes.
- Cap. XCI. — Bellum Sociale (Ol. 140, 3. A. Urb. 537). Lycurgus Spartam ab exsilio revocatur. Aratus, prætor Achæorum, militiam instaurat.
- Cap. XCII. — Lycurgus Messeniam invadit. Pyrrhius Ætolus cum eo se conjungere non potest. Infecta re discedit Lycurgus.
- Cap. XCIII. — Dissidia Megalopolitanorum de instauranda urbe. Prytanis Peripateticus. Dissidia Megalopolitanorum componit Aratus.
- Cap. XCIV. — Lycus, proprætor ditionis Pharæensis. Contra Euripidam Ætolum feliciter pugnat. Mari quoque bene rem gerunt Achæi.
- Cap. XCV. — Scerdilaidas a Philippo alienatus. Taurio negligens adversus Ætolos. Achæi bene rem gerunt in Elide, et in oris Ætoliae.
- Cap. XCVI. — Ætolorum et Acarnanum mutuae incursiones. Simulata proditio urbis Phanotensium. Agetas Ætolus suis artibus luditur.
- Cap. XCVII. — Philippus Bylazora capit in Pæonia. Melitææ scalas justo breviores applicat.
- Cap. XCVIII. — Cautio in molitionibus adhibenda. Quæ nunquam negligi potest sine damno. Methodus metiendi scalas.
- Cap. XCIX. — Thebas Phthiotidas tenent Ætoli. Hanc urbem oppugnat Philippus.
- Cap. C. — Expugnat et mutato nomine Philippopolin appellat.
- Cap. CI. — Adversus Scerdilaidam contendit. Argis accipit nuncium de clade Romanorum. Ei suadet Demetrius Pharius ut in Italiam trajiciat.
- Cap. CII. — Pacem cum Ætolis facere cupit. Cleonico utitur internuncio. Res Zacynthi constituit.
- Cap. CIII. — Ætoli cum Philippo et Achæis agunt de pace. Ad illos Agelai Naupactii oratio.
- Cap. CIV. — Ejusdem oratio de pace.
- Cap. CV. — Convenit pax Achæis et Philippo cum Ætolis. Synchronismus. Ab hoc tempore res Orientis connecti coeperunt cum rebus Occidentis. Nexus narrationis.
- Cap. CVI. — Timoxenus prætor Achæorum (Ol. 140, 4. A. Urb. 538). Quies in Peloponneso restituta. Athenienses abjecte adulantur regibus.
- Cap. CVII. — Ptolemæo conflatur bellum ab Ægyptiis. Antiochus bellum parat adversus Achæum. Ætoli pacis impatientes. Agelaus prætor.
- Cap. CVIII. — Scerdilaidas plura oppida Philippo eripit (Ol. 140, 3. A. Urb. 537). Hunc bello terrestri petit Philippus. Oppida capta recipit.
- Cap. CIX. — Classem centum lemborum parat (Ol. 140, 4. A. Urb. 538). Oram Illyriæ petit.
- Cap. CX. — Panicus terror invadit classem. Præpropere domum se recipit Philippus.
- Cap. CXI. — Galli Ilium obsidentes ejiciuntur Troade. De-lentur a Prusia. Transitus ad librum sextum.

LIBRI SEXTI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — Argumentum hujus libri.
 Cap. I, a. — *Cur, omitta narrationis serie, in hoc tempus Romanæ reipublicæ expositionem transferat, accurate explical auctor.*
 Cap. II. — Roma condita. Olympiadum ratio. Palatium. *Romulus*. Passum pro vino bibunt mulieres Romanæ. Ostia condita. L. Tarquinius rex Romanorum.
 Cap. III. — Respublica Romana difficilem habet cognitionem. Consuetudo partitio triarum formarum reipublicæ. Ea non satis accurata.
 Cap. IV. — Differt inter Monarchiam et Regnum; Oligarchiam et Aristocratiam; Democratiam et Ochlocratiam. Sex genera rerumpublicarum. Mutua conversio unius generis in aliud.
 Cap. V. — Plato de republica. Primum initium civitatum.
 Cap. VI. — Origo notionum Justitiae et Honestitatis. Regni origo.
 Cap. VII. — Benevolentia subditorum in regum familiam. Tyrannidis origo.
 Cap. VIII. Aristocratiae ortus. Oligarchia.
 Cap. IX. — Democratiae origo. Ochlocratia et manuum violentia. Orbis revolutionum æquabilis in rebuspublicis.
 Cap. X. — Lycurgi leges de republica.
 Cap. XI. — Forma reipublicæ Romanæ similis Laconicæ. Respublica Romana e tribus formis mixta. Jura cujusque partis.
 Cap. XII. — Potestas consulum in urbe; in bello. Horum veluti regia potestas.
 Cap. XIII. — Senatus potestas. Aristocraticum videtur esse regimen.
 Cap. XIV. — Populi potestas in republica. Capituli reis in voluntarium exsilium licet abire.
 Cap. XV. Unus ordo indiget alterius. Consul indiget opis populi et senatus.
 Cap. XVI. — Senatus obnoxius populo.
 Cap. XVII. — Senatui populus.
 Cap. XVIII. — Forma reipublicæ Romanæ omnium commodissima: malis suis ipsa ex se medetur.
 Cap. XIX. — Militia Romana. Ante dilectum militum creantur tribuni. Numerus stipendiorum militarium. Descriptio militum. Distributio tribunorum.
 Cap. XX. — Dilectum peragunt tribuni. Peditum numerus in legione. Equites.
 Cap. XXI. — Sacramentum militare. Sociorum conscriptio. Quatuor genera peditum in legione.
 Cap. XXII. — Arma velutum.
 Cap. XXIII. — Gravis armatura. Scutum, gladius, pila. Galea cristata, pectorale, lorica. Hastæ triariorum.
 Cap. XXIV. — Centuriones. Uragi, Optiones. Manipuli. Vexillarii. Centurionum officium.
 Cap. XXV. — Equitum turmae. Decuriones. Arma equitum olim parum commoda. Deinde ad morem Græcorum in melius mutata.
 Cap. XXVI. — Conveniunt in armis loco a Cos. edicto. Socii. Praefecti sociorum. Extraordinarii. Alæ sociorum. Dispositio exercitus.
 Cap. XXVII. — Castrametatio. Prætorium. Tribunorum tentoria.
 Cap. XXVIII. — Tentoria legionum, et equitum.
 Cap. XXIX. — Viæ castrorum. Tentoria Triariorum, Principum, Hastatorum.
 Cap. XXX. — Locus sociorum in castris. Via quintana.
 Cap. XXXI. — Forum et Quæstorium in castris. Selecti ex extraordinariis. Evocati. Extraordinariorum tentoria. Ex-

- tranei socii. Castrorum species similis urbi. Spatium inter tentoria et vallum.
 Cap. XXXII. — Universum spatium castrorum. Quid fiat si major numerus sociorum. Juncta castra amborum consulum. Singula castra consularia.
 Cap. XXXIII. — Sacramentum castræne. Ministeria castræne militum. Custodiæ diurnæ.
 Cap. XXXIV. — Fossa et vallum circa castra. Tribunorum officium in castris. Minores duces præsto sunt majoribus. Tessera nocturna.
 Cap. XXXV. — Vigiliæ nocturnæ. Ad vallum excubant velites. Vigiliarum tessellæ. Circuitores. Buccina datur signum vigiliarum.
 Cap. XXXVI. — Circuitionis ratio. Severa inquisitio.
 Cap. XXXVII. — Supplicium militare, fustuarium. Poenarum arbiter tribunus. Crimina et delicta militaria. Fructus severitatis discipline.
 Cap. XXXVIII. — Decimatio.
 Cap. XXXIX. — Præmia militaria, stipendium.
 Cap. XL. — Agmen.
 Cap. XLI. — Castrametatio in itinere.
 Cap. XLII. — Melior Romanorum ratio quam Græcorum.
 Cap. XLIII. — Respublica Romanæ cum aliis collatio. Respublicæ veteribus celebratæ. Thebanorum respublica per se nihil præstantiæ habuit.
 Cap. XLIV. — Atheniensium respublica similis navi sine præfecto. Athenis et Thebis turba hominum dominatur.
 Cap. XLV. — Cretensium respublica perperam confertur cum Laconica. Instituta Laconica.
 Cap. XLVI. — Contraria instituta Cretensium. Horum respublica dissimilis Laconicæ.
 Cap. XLVII. — Cretica reipublicæ forma minime laudanda. Platonis respublica.
 Cap. XLVIII. — Reipublicæ Laconicæ laudes. Ejus incommoda.
 Cap. XLIX. — Reipublicæ Laconicæ incommoda.
 Cap. L. — Ejus commoda et incommoda.
 Cap. LI. — Respublica Carthaginiensium. Incrementum, vigor, senectus rerumpublicarum.
 Cap. LII. — Pœni re nautica præstant. Militia pedestri præstant Romani. Pœnorum milites pro alienis pugnant, Romani pro suis. Italici natura et usu fortiores Afris. Incitamenta virtutis apud Romanos.
 Cap. LIII. — Mortuorum laudatio pro Rostris. Majorum imagines comitantur exsequias.
 Cap. LIV. — In oratione funebri laudantur et facta majorum. His rebus juvenes ad præclara facinora excitantur.
 Cap. LV. — Horatius Cocles.
 Cap. LVI. — Avaritia Pœnorum. Romanorum moderatio. Horum religio. Apud eos jurisjurandi religio.
 Cap. LVII. — Futura reipublicæ Romanæ ruina.
 Cap. LVII, a. — *Romana respublica Hannibalis temporibus pulcherrima. Quid supersit dicendum. Multum injuste historicos objurant propter prætermittas minoris momenti res. Non ex omissis æstimandi scriptores sed ex dictis.*
 Cap. LVII, b. — *Res quæque sane judicanti opportuno tempore spectandæ.*
 Cap. LVIII. — Vigor et constantia reipublicæ Romanæ tempore Hannibalis (Ol. 140, 4. A. Urb. 538). Captivi Romani redimere nolunt. Romano militi aut vincendum aut moriendum.
 Cap. LIX. — Varia fragmenta minoræ.

LIBRI SEPTIMI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 141, 1. A. Urb. 539.) Campanorum defectio. Petelini fame expugnantur a Pœnis. Capua deficit a Romanis.
- Cap. II. — Hieronymi legatio ad Hannibalem.
- Cap. III. — Legatis Romanis illudis Hieronymus.
- Cap. IV. — Ejus fœdus cum Pœnis de dividenda Sicilia. Hieronymus Pyrrhi nepos. Alio fœdere totam Siciliam sibi paciscitur.
- Cap. V. — Nova legatio Romanorum ad eum. Absurda a Romanis postulat. Bellum adversus illos parat.
- Cap. VI. — Situs urbis Leontinorum.
- Cap. VII. — Hieronymi vitia a nonnullis exaggerata.
- Cap. VIII. — Laus Hieronis. Laus Gelonis.
- Cap. IX. — Fœdus Philippi cum Hannibale. Fœderis formula.
- Cap. X. — Seditio Messeniorum. Gorgus, nobilis Messenius.
- Cap. XI. — Inter sacrificandum Philippi deliberatio de Ithomata, arce Messeniorum. Demetritil consilium. Arati consilium. Hoc sequitur Philippus.
- Cap. XII. — Adversus Messenios primum pravos mores nudavit Philippus. Antea Græcis cunctis fuerat adamatus. Exinde odiosus omnibus.
- Cap. XIII. — Aratus honesta, Demetrius prava suasit Philippo. Ex homine lupus.
- Cap. XIV. — Aratus et Demetrius contraria suadent Philippo. Delectus amicorum maximi est momenti.
- Cap. XV. — Bellum Antiochi cum Achæo. Jam in alterum annum oppugnantur Sardes. Munitissimæ urbes interdum facillime capiuntur. Lagoras Cretensis. Ex avibus cognoscit partem incustoditam muri.
- Cap. XVI. — Lagoræ consilium probat Antiochus.
- Cap. XVII. — Felix Lagoræ audacia. Achæus arcem Sardium tenet. Antiochi stratagema. Aribazus urbis præfectus.
- Cap. XVIII. — Lagoras in murum per prærupta descendit. Sardium urbe potitur Antiochus.
- Cap. XIX. — Varia fragmenta minora.

LIBRI OCTAVI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 141. 2. A. Urb. 540.) *Mors Tiberii, ducis Romani*. Prudentissimi interdum capiuntur ab improbis. Alii sua imprudentia. Archidamus. Pelopidas. Cn. Cornelius.
- Cap. II. — Idonea fidei pignora capienda. Sed et cautus capi potest: quod Achæo accidit.
- Cap. III. — Pervicacia Romanorum Pœnorumque in gerendo bello. Magni ubique terrarum apparatus.
- Cap. IV. — Historiæ particularis imperfectio; universalis utilitas.
- Cap. V. — Appius terra oppugnat Syracusas. Archimedis solertia.
- Cap. VI. — Marcellus classe Achradinam aggreditur. Sambucas comparat.
- Cap. VII. — Archimedis machinæ.
- Cap. VIII. — Idem. Marcelli scomma.
- Cap. IX. — Appius non felicius Marcello. Oppugnatio in obsidionem mutatur. Ingenium unius hominis quantum possit. Terra marique obsidentur Syracusæ. Marcellus reliquam Siciliam infestat.
- Cap. X. — Philippi in Messenios impietas perperam a nonnullis scriptoribus excusata. Difficile est libere historiam scribere.

- Cap. XI. — Theopompi inconstantia et maledicentia. Theopompus de Philippo, Amyntæ filio ejusque amicis.
- Cap. XII. — Huius historici maledicentia.
- Cap. XIII. — Idem.
- Cap. XIV. — Aratum veneno tollit Philippus. Aratus post mortem ab Achæis cultus.
- Cap. XV. — Lissum tentat Philippus. Lissi et Acrolissi situs. Stratagema Philippi.
- Cap. XVI. — Acrolissum stratagemate tentat. Lissum vi capit. Illyrici majore parte potitur.
- Cap. XVII. — (Ol. 141, 2. A. Urb. 540.) Bolis Cretentis a Sosibio Sardes mittitur ad liberandum Achæum. Cambylus præfectus Cretensium Sardibus. Sosibius et Bolis. Nicomachus et Melancomas.
- Cap. XVIII. — Bolis cum Cambylo agit per Arianum. Cretica deliberatio. Partes inter se dividunt Bolis et Cambylus.
- Cap. XIX. — Dolus istorum probatur Antiocho.
- Cap. XX. — Dolus Bolidis et Cambyli.
- Cap. XXI. — Achæi cautio. Cum Cretense cretissans. Laodice uxor Achæi.
- Cap. XXII. — Capitur hic, et ad Antiochum victus ducitur. Ejus genus et dignitas.
- Cap. XXIII. — De eo supplicium sumitur. Arx Sardium traditur Antiocho. Achæi fatum, exemplum posteris.
- Cap. XXIV. — Cavarus bonus princeps. Corruptitur ab assentatore.
- Cap. XXV. — Xerxes regulus Armosata. In regno confirmatur ab Antiocho.
- Cap. XXV, a. — *Tarentini superbia elati Pyrrhum acciverant*. Diuturna licentia satietatem præsentium rerum gignit et domini desiderium. Nuncio Tarentum et Thurios perlato, indignatio multitudinis.
- Cap. XXVI. — Tarentum proditur Hannibali. Philemenus et Nico agunt cum eo. Pecora volentibus hostibus abacta.
- Cap. XXVII. — Pactum proditorum cum Hannibale (Ol. 141. 4. A. Urb. 542). Philemenus venator. C. Livius præfectus præsidii Romani. Convivium in Museo.
- Cap. XXVIII. — Morbum simulat Hannibal. Tarentum prodigitur. Philemenus dux itineris.
- Cap. XXIX. — Livii compositio in Museo conjuratis opportuna. Omnia curant isti.
- Cap. XXX. — Tarentinorum sepulcra in urbe. Se accingunt conjurati. Omnia de quibus convenerat agunt. Custodibus oppressis, portas aperiunt.
- Cap. XXXI. — Tarentum intrat Hannibal. Philemenus cum apro, per aliam portam ingreditur.
- Cap. XXXII. — Urbe potitur Hannibal. Livius in arcem invadit. Novus Philemeni dolus. Cædes Romanorum.
- Cap. XXXIII. — Hannibal benignus in Tarentinos.
- Cap. XXXIV. — Urbem ab arce intersepit. Impedire frustra conantur Romani.
- Cap. XXXV. — Nova fossa valloque munitur Tarentum.
- Cap. XXXVI. — Arx oppugnatur. Per siccum transvehuntur naves Tarentinorum.
- Cap. XXXVII. — Expugnatio Syracusarum. Epipolæ captæ.
- Cap. XXXVIII. — Varia fragmenta minora. Cn. Scipio in Hispania vallum e clitelis facere jubet milites.

NONI LIBRI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 142. 1. A. Urb. 543.) Olympiadum ratio. Varia historiarum genera. Res gestas exponit ipse.
- Cap. II. — Alia genera consulto omittit. Hoc utilissimum iudicat.
- Cap. III. — Bellum Hannibalicum, Appius Capuam, Han-

- nibal Appium obsidet. Invictus Romanorum animus. In equitatu præcipua vis Hannibalis.
- Cap. IV. — Cur Capuam reliquerit Hannibal.
- Cap. V. — Capuanos de consilio suo monet. Hannibal ad Romam.
- Cap. VI. — Consternatio in urbe. Mos matronarum. Cnæus et Publius Coss. Agrum Romanum populatur Hannibal.
- Cap. VII. — Recedit ab urbe. Eum persequitur Sulpicius Cos. Rhegium petit Hannibal.
- Cap. VIII. — Res gestæ Epaminondæ ad Spartam et ad Mantineam.
- Cap. IX. — Earum collatio cum rebus Hannibalis ad Capuam et ad Romam. Bomilcar, classis præfectus Pænorum, Tarentinis frustra auxiliari tentat.
- Cap. X. — Ornamenta Syracusarum Romam translata. Non probandum hoc Romanorum consilium. Invidiosum decus Romæ. Romanis verum decus. *Prædictis spoliis privatas domos urbemque exornant.*
- Cap. XI. — Hasdrubal Gisconis filius. Ejus iniquitas in Indibilem.
- Cap. XII. — Partes artis imperatoriæ. In bello plura dolo quam aperta vi geruntur. Casus fortuitus. Varia momenta ad actionem pertinentia.
- Cap. XIII. — Silentium. Itinerum intervalla. Conversiones cæli. Locus rei agendæ. Tesserae et signa.
- Cap. XIV. — Tres viæ harum rerum discendarum. Temporum rationes nosse debet imperator.
- Cap. XV. — Partes diei et noctis.
- Cap. XVI. — Ulyssis Homerici peritia.
- Cap. XVII. — Arati imperitia ad Cynætham oppidum. Oves pellitæ. Signa duplicata.
- Cap. XVIII. — Cleomenis error ad Megalopolin. Philippī peccata ad Melitæam.
- Cap. XIX. — Nicias Atheniensis turbatur defectu lunæ. Scalarum committendarum ratio.
- Cap. XX. — Geometriam nosse debet imperator. Auctoris Commentarii Tactici. Artes preparatoriæ.
- Cap. XXI. — Sparta duplo major Megalopoli. Ex circuitu urbis non intelligitur magnitudo. Collibus superstructæ urbes.
- Cap. XXII. — (Ol. 142. 2. A. Urb. 544.) Unus Hannibal ubique omnia gerit. De ejus ingenio dissentiunt auctores. Multa contra institutum suum faciunt homines.
- Cap. XXIII. — Agathocles. Cleomenes. Athenienses. Lacedæmonii. Philippus.
- Cap. XXIV. — Hannibal varius pro varietate temporum et amicorum. Hannibal cognomine Monomachus sævorum consiliorum auctor.
- Cap. XXV. — Avaritiæ accusatur Hannibal. Mago Samnis, avarus.
- Cap. XXVI. — Recepta a Romanis Capua, cogitur Hannibal multa durius facere.
- Cap. XXVII. — Agrigenti nominis origo. Urbis situs et præstantia. Agrigentum colonia Rhodiorum. Agathyrnenses in Italiam translocantur.
- Cap. XXVIII. — Legatio Ætolorum ad Lacedæmonios contra Philippum et Acarnanum, ad eosdem pro Philippo. Chlænæ Ætoli oratio ad Lacedæmonios.
- Cap. XXIX, XXX, XXXI. — Idem.
- Cap. XXXII. — Lycisci Acarnanis oratio pro Macedonibus adversus Ætolos et Romanos.
- Cap. XXXIII, IV, V, VI, VII, VIII, IX. Idem.
- Cap. XL. — Auxilium tardum, inutile. Acarnanum desperata conjunctio.
- Cap. XLI. — Testudines aggestitiæ. Porticus. Varius apparatus oppugnationis. Echinum oppugnat Philippus.
- Cap. XLII. — Echiuenses ei se tradunt.

- Cap. XLII, a — *Ægina a Romanis occupata. Publici erga captivos Æginelas indulgentia.*
- Cap. XLIII. — Euphratis natura aliis fluminibus contraria.
- Cap. XLIV. — Frumentum a Ptolemæo petunt Romani.
- Cap. XLV. — Varia fragmenta minora. *Alternæ Romanorum et Carthaginiensium rerum vires. Particularis historię incommodum.*

DECIMI LIBRI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 142. 3. An. Urb. 545.) Ora inferioris Italiæ importuosa. Portus Tarenti. Illorum opportunitas. Urbis opulentia. Hanc Fabius oppugnat.
- Cap. II. Ingenium Scipionis. Non felix solum ille, sed et prudens. Simile Scipionis et Lycurgi institutum.
- Cap. III. — Lælii narratio de Scipione. Patrem servat Scipio.
- Cap. IV. — Ædilitatem cum fratre petit. Somnium fingit apud matrem.
- Cap. V. — Ambo fratres ædiles creantur. Cum diis colloqui videtur Scipio. Blandus est, sagax et industrius.
- Cap. VI. Milites in Hispania cohortatur. Carthaginem Novam oppugnare cogitat.
- Cap. VII. — Prudens Scipionis consilium. Tres duces Pænorum.
- Cap. VIII. — Commoditates Carthaginis Novæ.
- Cap. IX. — Prudens Scipionis consilium perperam tribuitur fortunæ. Ejus epistola ad Philippum. Carthaginem novam tendit.
- Cap. X. — Situs hujus urbis. Aletes metallorum argenti inventor.
- Cap. XI. — Castra Scipionis ad Carthaginem Novam. Ambitus urbis. Scipio cohortatur milites.
- Cap. XII. — Terra et mari oppugnatur Carthago Nova.
- Cap. XIII. — Urbis obsidium.
- Cap. XIV. — Expugnatur a Romanis.
- Cap. XV. — Sævus Romanorum mos in expugnatione urbis. Direptio Carthaginis Novæ.
- Cap. XVI. — Præda æqualiter dividitur.
- Cap. XVII. — Probandus hic mos. Captivos curat Scipio. Naves captæ.
- Cap. XVIII. — Mago et Senatores capti. Obsides. Uxor Mandonii et aliæ captivæ.
- Cap. XIX. — Pecunia capta. Continentia Scipionis. Lælium Romam mittit Scipio.
- Cap. XX. — Exercitia militaria. Fervent fabrorum officinæ. Xenophontis dictum. Tarraconem redit Scipio.
- Cap. XXI. — Euryleon prætor Achæorum. Philopœmenis ingenium et institutio. Polybii de Philopœmene libri tres.
- Cap. XXII. — Philopœmen instituitur a Cleandro. Convicti utitur Eodemi et Demophanis. Ejus moderatio et fortitudo. Præfectus equitum.
- Cap. XXIII. — Equitum exercitatio.
- Cap. XXIV. — Dux exercitus ubique adesse debet. Demetrii Phalerei dictum.
- Cap. XXV. — Res Ætolorum. Fragmentum orationis adversus Romanos.
- Cap. XXVI. Nemea. Philippus Argis lascivus. Progressu ætatis in vitia incidit.
- Cap. XXVII. — Mediæ provinciæ præstantia. Equorum ferax regio. Ecbatana. Magnificentia regiæ. Anææ templum.
- Cap. XXVIII. — Adversus Arsacem per desertam pergit Antiochus. Persarum lex de aquæductibus. Puteos corrumpit Arsaces. Hecatompylon venit Antiochus.
- Cap. XXIX. — In Hyrcaniam pergit. Labum montem transit.
- Cap. XXX. — Labi montis transitio.

- Cap. XXXI. — In Hyrcaniam descendit Antiochus. Syringem, caput Hyrcanæ, capit.
- Cap. XXXII. — (Ol. 142. 4. A. Urb. 546.) Consules in insidias incidunt. Cadit Marcellus sua imprudentia. Hunc mortuum videre cupit Hannibal. In Care faciendum periculum.
- Cap. XXXIII. — Hannibalis prudentia. Cataractæ portarum.
- Cap. XXXIV. — Edeco Romanis se tradit.
- Cap. XXXV. — Indibilis et Mandonius deserunt Pœnos.
- Cap. XXXVI. — Difficilius est victoria recte uti quam vincere. Iisdem institutis tuenda et paranda imperia.
- Cap. XXXVII. — Hasdrubal Scipionem exspectat. Lælius Roma reversus. Indibilis Scipioni jungitur.
- Cap. XXXVIII. — Scipio rex salutatur, Asdrubal ad Bæculam. Advenit Scipio.
- Cap. XXXIX. — Aggreditur Asdrubalem. Profugit hic versus Pyrenæos.
- Cap. XL. — Victor Scipio regem se appellari vetat. Ejus magnitudo animi. Tarraconem redit.
- Cap. XLI. — Contra Ætolos, Romanos et Attalum Achæi et alii populi opem petunt a Philippo. In periculis cernitur vir fortis. Socios omnes tuetur Philippus.
- Cap. XLII. — Æniani sinus oras infestat. Demetriadem reversus hostium conatus observat.
- Cap. XLIII. — Usus signorum per accensas faces. Veterum simplex ratio, parum utilis.
- Cap. XLIV. — Æneæ Strategica. Ejusdem ratio signa dandi per faces.
- Cap. XLV. — Incommoda hujus rationis. Cleoxeni et Democleti ratio, emendata a Polybio.
- Cap. XLVI. — Polybii ratio.
- Cap. XLVII. — Usus magister optimus. In legendo miram vim habet. Usu pulchra omnia consequi licet.
- Cap. XLVIII. — Aspasiasæ nomades. Oxus fluvius. Cataracta. Flumen terram subit.
- Cap. XLIX. — Pugna Antiochi ad Arium fluvium contra Euthydemum rebellem. Fugantur Bactriani. Euthydemus Zariaspæ se recipit.

UNDECIMI LIBRI

RELIQUIÆ.

- Cap. I, a. — Exponit auctor cur in hoc sequentibusque libris præfationibus abstinuerit.
- Cap. I. (Ol. 143, 1. A. Urb. 547.) Asdrubal intrat Italiam. Ejus pugna cum Livio et Nerone Coss. Vincitur a Romanis.
- Cap. II. — Mors et laus Asdrubalis.
- Cap. III. — Victoria Romanorum et effusa lætitia.
- Cap. IV. — Legatio ad Ætolos de pace. Oratio legati Rhodii.
- Cap. V. — Idem.
- Cap. VI. — Idem. Philippi legatorum verba.
- Cap. VII. — Apollinis templum Thermi spoliat Philippus. Lamentatur quod Attalum non deprehendere potuerit.
- Cap. VIII. — Imperitia ducum Achæorum.
- Cap. IX. — Philopœmen cohortatur Achæos. Disciplinam militarem restituit.
- Cap. X. — Philopœmenis morum simplicitas. Apud suos auctoritas. Achæos exercet.
- Cap. XI. — Pugna cum Machanida ad Mantineam. Philopœmenis acies.
- Cap. XII. — Hortatur suos. Machanidæ acies. Committitur pugna per Tarentinos.
- Cap. XIII. — Pugna ad Mantineam initium. Mercenarii tyrannorum fortius pugnare solent.

- Cap. XIV. — Fugantur mercenarii Achæorum. Prudens constantia Philopœmenis. Machanidæ imperitia.
- Cap. XV. — Philopœmen reparat damnum. Phalanx Achæorum post fossam locata. Lacedæmonii immittunt se fossæ.
- Cap. XVI. — Eorum cædes et fuga. Consilium Philopœmenis.
- Cap. XVII. — Machanidæ reditum observat. Machanidas a suis exclusus.
- Cap. XVIII. — Occiditur a Philopœmene. Achæi capiunt Tegeam et impune prædantur Laconicam.
- Cap. XIX. — (Ol. 143. 2. A. Urb. 548.) Laus Hannibalis. Imperatoria virtus. nulla unquam seditio in castris Hannibalis. Ejus capitale ingenium.
- Cap. XX. — Asdrubal ad Ilipam. M. Junium mittit Spicio ad Cokhantem regulum Hispaniæ. Sociis Hispanis diffidit.
- Cap. XXI. — Magonem et Masinissam repellit. Velitationes.
- Cap. XXII. — Stratagema Scipionis. Asdrubalem aggreditur.
- Cap. XXIII. — Solertes ejus motus.
- Cap. XXIV. — Pugna ad Ilipam Asdrubal fugatur. Aviditas militum punita.
- Cap. XXIV, a. — *Responsum Scipionis ipsum ad quietem cohortantibus. Ejusdem cum Syphace colloquium. Hac de re Asdrubalis verbum.*
- Cap. XXV. — Seditionem sedat Scipio.
- Cap. XXVI, XXVII. — Idem.
- Cap. XXVIII. — Ejus oratio ad seditiosos.
- Cap. XXIX. — Idem.
- Cap. XXX. — Necantur auctores defectionis. Ceteris venia datur.
- Cap. XXXI. — Adversus Indibilem suos hortatur Scipio.
- Cap. XXXII. — Bellum cum Indibili.
- Cap. XXXIII. — Pugna prope Iberum amnem. Clades et fuga Indibilis. Victor Scipio Romam redit.
- Cap. XXXIV. — Euthydemus rex Bactrianorum pacem petit. Teleas, Antiochi legatus. Demetrius, Euthydemii filius. Pacem init Antiochus. Indiam petit et Sophagasenum. Victor domum redit.
- Cap. XXXV. — Varia fragmenta minora. *Causarum cognitio perutilis.*

DUODECIMI LIBRI

RELIQUÆ.

- Cap. I. — Varia fragmenta geographica.
- Cap. II. — Lotus arbor.
- Cap. III. — Timæi de Africa et Corsica errores. Africæ fertilitas. Animalia. Timæi levitas. Animalia Corsicæ.
- Cap. IV. — Tuba greges convocant in Corsica. Buccina utuntur subulci in Italia. Porcorum mira copia in ea regione. Buccina convocantur greges.
- Cap. IV, a. — *Temere Timæus accusat Ephorum et Theopompum.*
- Cap. IV, b. — *Puerilis ejusdem narratio de Romana consuetudine ante urbem sacrificandi equum.*
- Cap. IV, c. — *In rebus Libycis, Sardicis, ac præsertim in Italicis malus historicus. Rerum inquisitionem prorsus negligit.*
- Cap. IV, d. — *Vel eorum locorum, in quibus natus est, ignarus deprehenditur. Ridiculus ejus error de Arethusæ fonte.*
- Cap. V. — Polybius bene meritis de Locrensisbus. Dissensus Aristotelis et Timæi de origine Locrensisbus. Centum familiæ. Phialephoros.
- Cap. VI. — Fœdus subdolum cum Siculis. Servis olim non usos Græcos contendit Timæus.

- Cap. VI, a. — *Adversus hanc Timæi sententiam Aristotelis contrariam defendit Polybius.*
- Cap. VI, b. — *Hujus rationes exponit, et quæ causa fuerit Locrensis demigrandi.*
- Cap. VII. — Partium studiosus Timæus. Nimius in vituperando.
- Cap. VIII. — Aristotelem insectatur.
- Cap. IX. — Timæi rationes de Locris.
- Cap. X. — Expenduntur hæ rationes.
- Cap. XI. — Miram diligentiam ostendit Timæus. Monumenta publica crepat. Consulto fuse de Timæo agit Polybius.
- Cap. XI, a. — *Timæus quilibet alius scriptor quam historicus habendus.*
- Cap. XII. — Veritas lumen historiæ. Duo genera mendacii.
- Cap. XII, a. — *Voluntario mendacio maxime obnoxius Timæus*
- Cap. XII, b. — *Explicatio proverbii, Locrensiarum promissiones.*
- Cap. XII, c. — *Timæus sua ipse vitia in aliis historicis vituperat. Callisthenem conviciatur, Demosthenem autem et ceteros ejusdem ætatis oratores laudat.*
- Cap. XIII. — Timæi in Democharem calumniæ. Hunc defendit Polybius. Archedicus comicus. Demochares perstrinxit Demetrium Phalaræum. Limæx in pompa. Asini in theatro.
- Cap. XIV. — Decorum in omnibus observandum. Diffidendum gerroni.
- Cap. XV. — Timæi in Agathoclem convicia. Defenditur Agathocles. Præclare facta non tacere debet scriptor.
- Cap. XVI. — Leges Locrensiarum, auctore Zaleuco. Contraversia de servo. Lex Zaleuci de rei vindicatione. Cosmopolis major magistratus Locrensiarum. Alia lex Zaleuci, dicere, laqueo de collo suspensio.
- Cap. XVII. — Callisthenis imperitia de rebus militaribus.
- Cap. XVIII, XIX, XX, XXI, XXII. — Idem.
- Cap. XXIII. — Ephorus et Callisthenes vindicantur a Timæi conviciis. Timoleonem laudibus effert Timæus.
- Cap. XXIV. — Homerus belluo, iudice Timæo. Aristoteles catillo. Timæi leve et morosum ingenium. Præsens abest et videns non videt.
- Cap. XXV. Phalaridis taurus Carthaginem translatus. Aggredi fuisse illum negat Timæus. Historici hujus imperitia.
- Cap. XXV, a. — *Qui in historia semel de industria mendax apprehenditur, nulla fide dignus est. Mos Timæi in concionibus aut legatorum orationibus tractandis. Non quod reapse dictum fuit scribit, sed quæ dici debuerant.*
- Cap. XXV, b. — *Historici proprium officium est revera habitos sermones et rerum causas pernoscere. Præ his falsas argumentationes et verbosas orationes necit Timæus.*
- Cap. XXV, c. — *Alios accusando auctoritatem sibi comparat Timæus. Idem Straloni physico accidit. Alios reprehendere perfacile, culpa carere perarduum est.*
- Cap. XXV, d. — *Athenis residens Timæus in antiquorum commentariis legendis tempus contrivit. Historiæ et medicinæ collatio. Tres medicinæ partes. Alexandriæ duæ medicorum sectæ, Herophilii, et Callimachi.*
- Cap. XXV, e. — *Tripartita similiter Historia.*
- Cap. XXV, f. — *Ad bene scribendam historiam ex libris materiam colligere non satis est.*
- Cap. XXV, g. — *Hujus rei exemplo sint Ephorus, Theopompus et præsertim Timæus.*

- Cap. XXV, h. — *Qui rerum narratarum experientia carent historici, legentibus prorsus inutiles.*
- Cap. XXV, i. — *Timæus, rerum inexpertus, quod ipse faletur.*
- Cap. XXV, l. — *Nisi omnes, præcipuas tamen artes et facultates proprio opere profiteri debent historici.*
- Cap. XXV, m. — *Apud Homerum multa rerum cognitio. Concionibus et orationibus in historia male utitur Timæus*
- Cap. XXV, n. — *Quomodo tractandum sit id genus dicendi, exponit Polybius.*
- Cap. XXV, o. — *Ad confirmandam sententiam exempla ex Timæi historia depromit.*
- Cap. XXV, p. — *Verba deridet, quibus ad senatum Gelæ loquentem Timæus Hermocratem inducit.*
- Cap. XXVI. — Scholastica prorsus et puerilis oratio.
- Cap. XXVI, a. — *Non minus ridicula Timoleonis apud eundem ad Græcos adhortatio.*
- Cap. XXVI, b. — *Siculos et præsertim Syracusanos supra Græcos omnesque etiam homines extollere gestit Timæus.*
- Cap. XXVI, c. — *Tam fatuo historico idem accidit, quod in Academia eloquentiæ studiosis.*
- Cap. XXVI, d. — *Mirabilem rerum narratione falsam sibi ad mirationem Timæus conciliat. Nimia ejusdem ostentatio et superbia de coloniarum descriptionibus.*
- Cap. XXVI, e. — *In his ipsis errores ejus demonstrati sunt. Studiosis nocet magis quam prodest ejus commentariorum studium.*
- Cap. XXVI, f. — *Timæi pragmatica historiæ pars ex omni errorum colluvie concreta.*
- Cap. XXVII. — Oculi certiores testes auribus. Heracliti dictum. Commodius ex libris discitur, certius ex proprio usu. In hanc sententiam conveniunt Ephorus, Theopompus, Homerus.
- Cap. XXVIII. — Platonis dictum applicatur Historiæ. Immerita Timæi fama. *Laus Ephori. Ne ejus libros compilare videatur Timæus, his ceterisque obtrahat.*
- Cap. XXVIII, a. — *Qui propria experientia narrat, illos longe præstat qui res ex aliorum traditione tractant.*

LIBRI DECIMI TERTII

RELIQUE.

- Cap. I. — (Ol. 143. 4. A. Urb. 550.) *Ætolis obæratas leges scribunt Dorimachus et Scopas. His resistit Alexander.*
- Cap. II. — Scopas Alexandriam se confert. Inexplebilis ejus cupiditas. Hydropicis comparatur.
- Cap. III. — Dolus rege indignus. Olim aperte, non dolo, gerebantur bella. Ejus rei vestigium apud Romanos.
- Cap. IV. — Heraclidem adversus Rhodios subornat Philippus. Vita et mores Heraclidis.
- Cap. V. — Heraclides fallit Rhodios. Veritas triumphat de mendacio. Damocles.
- Cap. VI. — Nabis succedit Machanidæ. Sævit Lacedæmone.
- Cap. VII. — Novum tormenti genus. Apega, Nabidis uxor.
- Cap. VIII. — Nabidis latrocinia. Origo belli cum Achæis.
- Cap. IX. — Gerræis libertatem concedit Antiochus.
- Cap. X. — Fragmenta geographica. Loca Italiæ, Illyriæ, Cretæ et Thraciæ.

LIBRI DECIMI QUARTI

RELIQUÆ.

Scholium. Auctoris præmium. Acta annorum duodecim in hoc libro simul concessit.

- Cap. I. — (Ol. 144. 1. A. Urb. 551.) Scipio in Africa. Uticam obsidet. Syphacem reconciliare sperat. Hostium explorat castra. Syphacem legationibus ludit. Castra Asdrubalis et Sypharis.
- Cap. II. — Molitionem adversus Uticam simulat Scipio. Simul per legatos cum Syphace agit. Abrumpit legationes.
- Cap. III. — Syphax deliberat cum Asdrubale. Dolum parat Scipio. Vesper signa concinunt apud Romanos.
- Cap. IV. — Castra hostium incendit Scipio.
- Cap. V. — Idem. Cum paucis effugiunt Syphax et Asdrubal.
- Cap. VI. — Victor Scipio in castra redit. Consternatio Pœnorum in urbe. Deliberant de rebus presentibus. Syphax in Abham se recipit profugosque recolligit.
- Cap. VII. — Pœni reparant vires. Celtiberi opportune adveniunt. In Magnis campis castra ponunt Pœni.
- Cap. VIII. — Scipio obviam it hostibus. Prælio vincit in Magnis campis. Celtiberi omnes pereunt.
- Cap. IX. — Lælius et Massanissa persequuntur Syphacem. Scipio subigit oppida. Extrema Pœnorum consilia.
- Cap. X. — Tunetem occupat Scipio. Ejus classem aggrediuntur Pœni.
- Cap. XI. — Agathocles assentator Ptolemæi Philopatoris. Cleino Ptolemæi Philadelphi amica; Agathoclea, Philopatoris.
- Cap. XII. — Res Ægypti plurium annorum complexus est auctor. In hoc libro narrabantur res Ptolemæi et Arsinoæ.

LIBRI DECIMI QUINTI

RELIQUÆ.

- Cap. I. — (Ol. 144. 2. A. Urb. 552.) Romanis Pœni annum interceptiunt. Legati Scipionis ad Pœnos.
- Cap. II. — Legati violantur in reditu.
- Cap. III. — Novum belli initium. Hannibal in Africa. Tycheus Numida.
- Cap. IV. — Oppida subigit Scipio. Massanissam revocat. Legati Roma redeunt. Pœnorum legatos incolumes dimittit Scipio.
- Cap. V. — Zamam abit Hannibal. Ei speculatores remittit Scipio. Colloqui cum Scipione cupit Hannibal. Castra ad Naragara.
- Cap. VI. — Colloquium Hannibalis cum Scipione. Hannibalis oratio.
- Cap. VII. — Idem.
- Cap. VIII. — Responsum Scipionis.
- Cap. IX. — Irrito colloquio, prælio rem cernunt. Acies Scipionis.
- Cap. X. — Hortatur suos Scipio.
- Cap. XI. — Acies Hannibalis. Ejusdem ad suos adhortatio.
- Cap. XII. — Pugna ad Zamam.
- Cap. XIII. — Pugna Scipionis cum Hannibale.
- Cap. XIV. — Idem. Vincit Scipio.
- Cap. XV. — Hannibal victus non sua culpa.
- Cap. XVI. Idem.
- Cap. XVII. — Legatis Pœnorum respondet Scipio.
- Cap. XVIII. — Leges pacis.
- Cap. XIX. — Pacem suadet Hannibal. Pacis leges accipiunt Pœni.
- Cap. XX. — Res Philippi. Cum Antiocho conjurat contra Ptolemæum. In eorum caput recidit exitium.

- Cap. XXI. — Molpagoras Ciauorum demagogus. Cio per dolum potitur Philippus. Homines brutis incautiores.
- Cap. XXII. — Perfidia odiosum se reddit Philippus.
- Cap. XXIII. — Dolosa legatio ad Rhodios. Deprehenditur dolus. Ætolos nuper conciliatos denuo offendit Philippus. Prusiæ gaudium in molestiam conversum.
- Cap. XXIV. — Thasum in deditionem recipit Philippus.
- Cap. XXIV, a. — *Plerique reges, dum imperium suscipiunt, libertatis nomen cunctis ostentant. Per narrandi rationem, qua utitur auctor, sæpe fit, ut finis prius quam initium dicatur.*
- Cap. XXV. — Sosibius falsus tutor Ptolemæi Epiphanis. Agathocles falsus tutor et perditus minister. Agathoclea. Tlepolemus.
- Cap. XXV, a. — *Dinonem Dinonis filium interficit Agathocles.*
- Cap. XXVI. — Se et pupillum regem commendat Macedonibus. Ejus oratio ad Macedones. Qui ridet eum. Tlepolemus commeatum dominus.
- Cap. XXVII. — Tlepolemi socrus indigne tractata. Incertus consilii Agathocles. Mæragenes, Tlepolemi amicus, in eo est ut flagris cædatur.
- Cap. XXVIII. — Miro modo evadit. Macedonas concitat adversus Agathoclem.
- Cap. XXIX. — Insurrectionem parant milites. Cœnanthe mater Agathoclis.
- Cap. XXX. — Tumultus Alexandriæ. Agathocles in syringem se recipit. Mulieres et pueri noctu discurrunt cum viris.
- Cap. XXXI. — Pupillum regem ab Agathocle poscunt Macedones. Animulam deprecatur Agathocles. Aristomenes, vilis adulator; dein solers regni administrator. Intercedit pro Agathocle. Agathoclea ubera exserit.
- Cap. XXXII. — Puer rex traditur populo. Sosibius regi et regno prospicit. Agathocles et Agathoclea quærentur ad supplicium.
- Cap. XXXIII. — Necantur Philo, Agathocles, Nicon, Agathoclea, Cœnanthe, Philammon.
- Cap. XXXIV. — Nil mirum in casu Agathoclis, qui nulla virtute fuerat insignis.
- Cap. XXXV. — Accessoria disputatio narrationi subjicienda in magnorum virorum historia: quales Agathocles Siculis et Dionysius.
- Cap. XXXVI. — Diutius immorari narrationi calamitatum, nec utile est nec jucundum. Res exaggerare est hominum ignorantium.
- Cap. XXXVII. — Antiochus expectatione hominum inferior.

LIBRI DECIMI SEXTI

RELIQUÆ.

- Cap. I. — (Ol. 144. 3. A. Urb. 553.) Pergamenen regionem vastat Philippus. In templa et lucos deorum sævit. Zeuxis Lydiæ ab Antiocho præfectus.
- Cap. I, a et b. — *Post prælium ad Laden licuerat Philippo Alexandriam usque navigare. Plerique homines magna concupiscunt, nihil perficiunt.*
- Cap. II. — Philippi classem persequitur Attalus cum sociis Rhodiis. Theophiliscus dux classis Rhodiæ. Pugna signum dat Philippus.
- Cap. III. — Pugna navalis ad Chium.
- Cap. IV et V. — Idem.
- Cap. VI. — Attalus victor, per Philippum interclusus a suis, ægre evadit Erythras. Philippus victus regiam victoris navem capit. Rhodii Chium redeunt.
- Cap. VII. — Exitus pugnae navalis ad Chium.

- Cap. VIII. — Victus Philippus victoriam sibi vindicat. Gravissima ejus clades.
- Cap. IX. Laus Theophilisci Rhodii.
- Cap. X. (nunc est c. I b.)
- Cap. XI. — Prinassum obsidet Philippus.
- Cap. XII. — Iassi urbis situs et origo. Diana Cindyas nunquam compluitur. Theopompi levitas. In narrandis mirabilibus modus tenendus.
- Cap. XIII. — Nabis, Lacedæmoniorum tyrannus, Messenam proditione capit.
- Cap. XIV et XV. Zeno et Antisthenes Rhodii, historici illustres. Dissentiunt a Polybio de pugna navali ad Laden;
- Cap. XVI et XVII. — de expeditione Nabidis in Messenam;
- Cap. XVIII et XIX. — et de pugna Antiochi et Scopæ ad Panium (Ol. 145. 2. A. Urb. 556).
- Cap. XX. — Stylum colens Zeno, neglexit res. Ad Zenonem scripsit Polybius.
- Cap. XXI. — Tlepolemus administrator Ægypti. Pecuniæ regiae prodigus. Superbia tumens.
- Cap. XXII. — Sosibius Sosibii filius sigilli regii custos. Ptolemæus Sosibii filius, ex aula Macedonica reversus, spernit Alexandrinos.
- Cap. XXIII. — Lætitia Romanorum finito bello Punico. Syphax in triumpho ductus.
- Cap. XXIV. — P. Sulpicius Cos. Philippus Bargyliis. Hiemat in Caria. Raptu vivit luporum ritu.
- Cap. XXV. — (Ol. 144. 4. A. Urb. 554.) Attalus invitatur Athenas. Eodem veniunt legati Romani et Attalus. Honores huic habiti Athenis. Tribus Attalica.
- Cap. XXVI. — Concionem per epistolam alloquitur Attalus. Ejus epistola ad Athenienses.
- Cap. XXVII. — Philippo bellum indicunt Romani in gratiam Attali et Græcorum. Legati Romanorum ad Antiochum et Ptolemæum.
- Cap. XXVIII. — Bellum generose suscipit Philippus. Ejusdem constantia.
- Cap. XXIX. — Abydum petit. Hujus urbis situs. Freti Herculei cum freto ad Abydum comparatio. Portus Abydenus.
- Cap. XXX. — Abydum oppugnat Philippus. Deditionis condiciones respuit.
- Cap. XXXI. — Desperata consilia Abydenorum.
- Cap. XXXII. — Phocica desperatio. Desperatio olim Acarnanum, nunc Abydenorum.
- Cap. XXXIII. — Idem.
- Cap. XXXIV. — Legatus Romanorum ad Philippum. Abydo potitur Philippus. Abydeni se ipsi interimunt.
- Cap. XXXV. — Legatio Achæorum et Romanorum ad Rhodios de pace cum Philippo ineunda.
- Cap. XXXVI. — Philopœmenis stratagema adversus Nabidem. Litteræ ad Achaicas urbes datæ. Tegeam subito conveniunt Achæi.
- Cap. XXXVII. — Successus stratagematis. Nabidis mercenarii cæsi ab Achæis.
- Cap. XXXVIII. — Philippus Achæos concitat adversus Romanos.
- Cap. XXXIX. — Scopas dux Ptolemæi recipit Judæam. Victo Scopæ Antiochus potitur Palæstina (Ol. 145. 2. A. Urb. 556).
- Cap. XL. — Gazensium fides in Ptolemæum.
- Cap. XLI. — Fragmenta geographica.

LIBRI DECIMI SEPTIMI

RELIQUE.

- Cap. I. — (Ol. 145. 2. A. Urb. 556.) T. Quinctius et socii conveniunt cum Philippo ad Nicæam. Colloquium inter illos. Titi postulata.

- Cap. II. — Postulata Attali, Rhodiorum, Achæorum, Ætolorum.
- Cap. III. — Oratio Alexandri Ætoli adversus Philippum.
- Cap. IV. — Cum Ætolis disceptat Philippus. Spolium de spolio capiunt Ætoli.
- Cap. V. — Quid sit hoc declarat Philippus. Cum Ætolis ex-postulat.
- Cap. VI. — Rhodiis et Attalo respondet; mox et Achæis.
- Cap. VII. — Scriptas condiciones petit. Titi jocus in Philippum. In posterum differtur colloquium.
- Cap. VIII. — Sero venit Philippus. Seorsim cum Tito colloquitur. Ejus condiciones.
- Cap. IX. — Improbantur a sociis. Colloquium ad Thronium. Res rejicitur ad senatum Romanum.
- Cap. X. — Induciæ dantur Philippo. Legati mittuntur Romanum.
- Cap. XI. — Græcorum legati ad senatum Romanum. Compedes Græciæ. Philippi legati.
- Cap. XII. — Continuatur bellum cum Philippo. Quinctio prorogatur imperium.
- Cap. XIII. — Proditoris nomen non temere conferendum. Aristæus non fuit proditor.
- Cap. XIV. — Demosthenes multos immerito proditores nominavit.
- Cap. XV. — Quis vere proditor. Proditorum merces. Stolidissimum animal homo.
- Cap. XVI. — Attali merita in Sicyonios, honoribus repensa.
- Cap. XVII. — Nabis potitur Argis. Apege crudelitas.

LIBRI DECIMI OCTAVI

RELIQUE.

- Cap. I. — (Ol. 145. 3. a. U. 557.) Romani milites vallos gestant in itinere. Præstat vallum Romanorum vallo Græcorum.
- Cap. II. — Titus et Philippus in Thessalia.
- Cap. III. — Idem.
- Cap. IV. — Initium prælii ad Cynoscephalas.
- Cap. V. — Ætoli fortiter pugnant. Cynoscephalæ tumuli.
- Cap. VI. — Prælium ad Cynoscephalas.
- Cap. VII et VIII. — Idem.
- Cap. IX. — Philippus victus a T. Quinctio.
- Cap. X. — Fugit rex Macedonum. Ejus castra spoliant Ætoli. Exitus prælii ad Cynoscephalas.
- Cap. XI. — Comparatio militiæ Macedonicæ cum Romana. Cur Romani omnibus palmam præripiunt. Hannibal quibus rebus superaverit Romanos. Pyrrhi militiæ.
- Cap. XII. — Phalanx densata. Sarissæ phalangis.
- Cap. XIII. — Hujus aciei vis propria.
- Cap. XIV. — Phalangis incommoda.
- Cap. XV. — Romana acies præstat phalangi.
- Cap. XVI. — In Macedoniam se recipit Philippus. Chartas regias cremari jubet. In adversa fortuna respiscit.
- Cap. XVII. — Ætolorum avaritia et jactantia. Philippo inducias concedit Quinctius. Ætolis suspecta Titi integritas.
- Cap. XVIII. — Romanorum abstinentiam defendit Polybius. L. Æmilii exemplum, et P. Scipionis.
- Cap. XIX. — Titi et sociorum colloquium de pace Philippo danda.
- Cap. XX. — Idem.
- Cap. XXI. — Colloquium cum Philippo ad Tempe.
- Cap. XXII. — Origo belli cum Ætolis et cum Antiocho. Pacem cum Philippo maturat Quinctius.
- Cap. XXIII. — Dolosi suis artibus capti. Epicharmi dictum.
- Cap. XXIV. — Attali regnum virtute partum, et firmatum. Rhodiorum legatio ad Antiochum.
- Cap. XXV. (Ol. 145. 4. A. U. 558.) M. Claudius Marcellus

Cos. Frustra impedire conatur pacem. Cum Achæis fœdus non convenit.

Cap. XXVI. — Bœoti ingrati in Titum. Brachyllas Bœotarcha. Bœotorum ingratitudo.

Cap. XXVII. — Senatusconsultum de pace cum Philippo.

Cap. XXVIII. — Ætolorum querelæ. Quinctius deliberat cum decem legatis a senatu missis. Cosinthus Achæis redditur. Plures urbes retinent Romani.

Cap. XXIX. — Ludi Isthmici. Senatusconsultum de libertate Græcorum per præconem pronunciatur.

Cap. XXX. — Antiochi legatis respondet Quinctius. Res Græciæ ordinat.

Cap. XXXI. — Legati Romani varias in partes. Cn. Cornelius convenit Philippum et Ætolos.

Cap. XXXII. — Ephesus opportuna Antiocho. Antiochum convenit L. Cornelius.

Cap. XXXIII. — Postulata Romanorum.

Cap. XXXIV. — Antiochi responsum.

Cap. XXXV. — Smyrnsium et Lampsacenorum legati.

Cap. XXXVI. — Scopas res novas molitur. Vocatur ad regem.

Cap. XXXVII. — Condemnatur necaturque. Cruciatu necatur Dicaearchus.

Cap. XXXVIII. — Scope rapinæ. Charimortus. Anacleteria regis. Polycrates Cypri administrator. Ptolemæus Megalopolita.

LIBRI DECIMI NONI

RELIQUIÆ.

Cap. I. — Cato in Hispania muros urbium diruit (Ol. 146. 1. A. Urb. 559).

Cap. II. — Ingens bello Punico captorum numerus ab Hannibale venundatorum.

LIBRI VICESIMI

RELIQUIÆ.

Cap. I. — (Ol. 146. 4. A. Urb. 562.) Apocleti Ætolorum. Cum illis consultat Antiochus.

Cap. II. — Bœotorum ad Anthiochi legationem responsum.

Cap. III. — Antiochus Chalcide hibernat. Epirotarum postulata et Eleorum. Responsum regis.

Cap. IV. Bœotorum pristina gloria minuta. Amœocritus prætor. Bœoti cum Achæis adversus Ætolos.

Cap. V. — Ætolis se adiungunt. Macedonibus se tradunt. Neo demeretur Antigonum. Brachyllas Neonis filius Spartæ præfectus.

Cap. VI. — Perditus status reipublicæ Bœotorum. Conviviorum sodalitates. Megarenses a Bœotis transeunt ad Achæos. Bœoti frustra invadunt Megarenses.

Cap. VII. — Thebis recipiunt Antiochum.

Cap. VIII. — Eubœa nupta Antiocho. Victus ad Thermopylas Antiochus Asiam repetit, amisso fere toto exercitu.

Cap. IX. — Heraclea capta a Romanis. Pacem petunt Ætoli ab Acilio Cos. (Ol. 147. 1. A. Urb. 563). In fidem Romanorum sese dedunt.

Cap. X. — Leges Ætolis dictæ. Catenis terrentur eorum legati. Ætolis induciæ dantur. Leges pacis rejiciunt.

Cap. XI. — Nicandri Ætoli fata.

Cap. XII. — Legatio Lacedæmoniorum ad Romanos et responsum senatus.

Cap. XIII. — Studium Philippi in Romanos. Demetrius obses, patri remittitur. Armenas, Nabidis filius.

LIBRI VICESIMI PRIMI

RELIQUIÆ.

Cap. I. — (Ol. 147. 2. A. U. 564.) Supplicatio Romæ. Ætolorum legati.

Cap. II. L. et P. Scipio adveniunt in Græciam. Athenienses intercedunt pro Ætolis. Ætolorum legatio ad Scipiones irrita.

Cap. III. — Deliberant Ætoli cum legatis Atheniensium. Inducias impetrant a Scipionibus. M. Acilius de provincia decedit.

Cap. IV. — Phocæensium factiones. Eorum legatio ad Seleucum, Antiochi filium. Phocæam petit Seleucus. Galli sacerdotes.

Cap. V. — Trullæ igniferæ Pausistrati classis Rhodiæ præfecti. Ex eventu, non ex ratione judicant homines.

Cap. VI. — L. Æmillus præfectus classis Romanæ.

Cap. VII. — Diophanes, dux auxiliorum Achaicorum.

Cap. VIII. — Antiochus de pace agit. Æmilium consultat cum sociis. Eumenis oratio. Rejicitur pax.

Cap. IX. — Prusian sollicitat Antiochus. Ad eundem scribunt Scipiones. C. Livius legatus.

Cap. X. — Hellespontum trajiciunt Romani. Mandata Antiochi ad Scipiones. Stativa agunt Romani ad Hellespontum. P. Scipio collegio Saliorum adscriptus.

Cap. XI. — Oratio legati Antiochi. Consulis responsum.

Cap. XII. — Mandata ad P. Scipionem. Hujus responsum. Durat bellum.

Cap. XIII. — Sardibus potiuntur Romani. Legati Antiochi, Zeuxis et Antipater, pacem petunt.

Cap. XIV. Pacis leges. Romam mittuntur legati.

Cap. XV. — *Philopæmen a Lacedæmoniiis corona donatus. Hujus concio in curia Lacedæmoniorum.*

Cap. XVI. — Idem, reductis exulibus, penas a Spartanis sumit.

Cap. XVII. — *Honestas cum utilitate raro conspirat. Philopæmen utriusque rei studiosus.*

Cap. XVIII. — *Philippi Amyntæ magnanimitas post victoriam ad Chaeroneam.*

Cap. XIX. — Ptolemæus Epiphanes Lycopolin obsidet. Sævus in supplices. Aristonicus. Polycrates.

Cap. XX. — Aristonicus, ennuchus strenuus.

LIBRI VICESIMI SECUNDI

RELIQUIÆ.

Cap. I. (Ol. 147. 3. A. U. 565.) Populi omnes Asiæ respiciunt senatum Romanum. Eumenis oratio ad senatum. Animum ei addit senatus.

Cap. II. — Eumenis oratio.

Cap. III et IV. — Idem.

Cap. V. — Probata senatui hæc oratio. Smyrnsium legati et Rhodiorum. Oratio Rhodiorum.

Cap. VI. — Idem.

Cap. VII. — Confirmatur pax cum Antiocho. Decernuntur legati decem in Asiam. Rhodii petunt de Solis. Redeunt Scipiones et Regillus.

Cap. VIII. — Amynander deprecatur apud Scipiones. Ætoli subigunt Amphilochiam, Aperantiam, Dolopiam. Damoteles Romam legatus. M. Fulvius adversus Ætolos mittitur.

Cap. IX. — Cum Epirotis consultat. Ambraciam oppugnat. Ætolorum legati intercepti ab Epirotis. Alexandri Isii avaritia. Ejus avaritiam fortuna juvat. Damoteles iterum Romam missus.

- Cap. X. — M. Fulvius oppugnat Ambraciam. Hujus urbis oppugnatio.
- Cap. XI. — Idem.
- Cap. XII. — De pace agitur cum Ætolis. Tradit se Ambracia.
- Cap. XIII. — Pax Ætolis data. Ambracia, Pyrrhi olim regia. M. Fulvius ad Argos Amphilocheium castra ponit.
- Cap. XIV. — Legati mittuntur Romam. Pacem impedire studet Philippus. Damidis Atheniensis oratio pro Ætolis.
- Cap. XV. — Confirmatur pax cum Ætolis.
- Cap. XVI. — Belli Gallo-Græci initium.
- Cap. XVII. — Moagetes Cibyrae tyrannus. Manlio se tradit.
- Cap. XVIII. — Isiondiæ legati a Cn. Manlio auxilium deprecantur adversus Termessi cives.
- Cap. XIX. — Cyrmasa potitur Manlius. Sagalassi regionem infestat.
- Cap. XX. — Eposognatus Romanorum amicus. Tolistobogii. Galli matris Idææ. Eposognati legati Cn. Manlium conveniunt.
- Cap. XXI. — Ortiago regulus Galatarum. Chiomara uxor Ortiagontis. Ejus magnanimitas.
- Cap. XXII. — Tectosages insidiantur Romanis.
- Cap. XXII, a. — *Causæ belli Romanorum cum Perseo perperam indicate.*
- Cap. XXII, b. — *Plerique scriptores nesciunt quid inter prælium intersit et causam, et rursus inter prælium belli et principium. Horum differentia exemplo belli cum Perseo confirmata.*
- Cap. XXIII. — (Ol. 147. 4. A. U. 566.) Same capta a Fulvio Cos.
- Cap. XXIV. — Legatis Asiaticarum civitatum respondet Manlius. Gallorum legati et Ariarathis. Manlii responsa. Pecuniam et frumentum ab Antiocho accipit.
- Cap. XXV. — Præfectus præsidii Pergæ urbem Manlio tradit. Roma adveniunt legati. Manlius, Lucium fratrem adversus Oroandenses mittit. Cum decem legatis confert.
- Cap. XXVI. — Fœdus cum Antiocho.
- Cap. XXVII. — Decem legati res Asiæ constituunt.

LIBRI VICESIMI TERTII

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 148. 1. A. U. 567.) Lacedæmonii Romæ accusant Philopemenem. M. Lepidus Cos. Ptolemæus Epiphanes renovat societatem cum Achæis. Laudatur Ptolemæi dexteritas.
- Cap. II. — Bœotorum turbæ. Zeuxippum restituere volunt Romani. Eum non recipiunt Bœoti. Frustra intercedunt Achæi. Initium belli comode sopitum.
- Cap. III. — Controversia Rhodiorum cum Lyciis.
- Cap. IV. — (Ol. 148. 3 sq. A. U. 569 sq.) Variæ legationes ad populum Romanum. Designatio summorum capitum earum rerum quas Polybius hoc loco persecutus est.
- Cap. V. — Clitorem ubi Achæorum concilium habebatur, veniunt Romanorum legati.
- Cap. VI. — Eumenes repetit urbes Thracicas; Maronitæ et alii accusant Philippum per legationes Romam missas. Q. Cæcilius Romanorum legatus. Æniorum dissidia.
- Cap. VII. — Aristæus prætor. Concilium Achæorum Megalopoli. Eumenes insigne donum offert Achæis. Legati Seleuci. Nicodemus legationem renunciat. Eumenes legati.
- Cap. VIII. — Apollonidas hortatur spernenda dona regis. Æginetæ libertatem repetunt ab Eumene. Respuitur largitio Eumenis.
- Cap. IX. — De Ptolemæi fœdere oratio Lycortæ. Aristæus nudat Philopemenis et Lycortæ absurditatem. Seleuci legati.

Cap. X. — Cæcilius objurgat Achæos. Assentiuntur ei Aristæus et Diophanes. Cæcilio respondent Philopemen et Lycortas. Concilium negatur Cæcilio. Aristæus suspectus Achæis.

Cap. X, a. — *Philopemenem de mutata erga Archonem ducem sententia improbat Polybius. Solertia a malitia longe discrepat.*

Cap. XI. — (Ol. 148. 4. A. U. 570.) Cæcilius renunciat legationem. Causa Philippi. Apollonidas legatus Achæorum. Areus et Alcibiades, Spartani.

Cap. XII. — Achæi et Spartani causam suam agunt. Appius Claudius legatus in Græciam. Achæi disceptant cum Cæcilio.

Cap. XIII. — Cædes Maronæ editur a Philippo. Cædes Maronitarum.

Cap. XIV. — Idem. Casandrum veneno tollit Philippus. Romanis insensus Demetrium filium Romam mittit.

Cap. XV. — Lites Gortyniorum cum Gnoisiis.

Cap. XVI, XVII. — *Quere supra lib. XXI, cap. 19, 20.*

Cap. XVIII. — Apollonias, Eumenis mater. In eam pietas Eumenis et Attali. Pax Eumenis cum Prusia.

LIBRI VICESIMI QUARTI

RELIQUIÆ.

Cap. I. — (Ol. 149. 1. A. U. 571.) Plurimæ legationes ex Græcia, Macedonia, Asia, Romam missæ. Athenæus, frater Eumenis. Demetrius et accusatores Philippi.

Cap. II. — Respondet Demetrius nomine patris. Responsum senatus.

Cap. III. — Eumenis legati. Demetrio invident Philippus et Perseus.

Cap. IV. — Lacedæmoniorum legati. Tres viros eligit senatus. Xenarchus Achæorum legatus. Q. Marcius legatus in Macedoniam et Peloponnesum.

Cap. V. — Dinocrates Messenius, Romam legatus. Ejus cum Quinctio amicitia. Ejusdem ingenium. Philopemen irritum reddit Quinctii et Dinocratis consilium.

Cap. VI. — Q. Marcius legatus in Macedoniam. Romanis invitus paret Philippus. Ejus expeditio in Thraciam.

Cap. VII. — Macedones favent Demetrio. Eidem invident Philippus et Perseus.

Cap. VIII. — Exitiosa consilia capit Philippus. Cives urbium maritimarum tradunt in Emathiam. Aliud sævum consilium. Mutuæ insidiæ filiorum Philippi.

Cap. VIII, a. — *Fragmentum orationis Philippi ad filios discordes.*

Cap. VIII, b. — *Idem. Macedonum lustratio.*

Cap. VIII, c. — Ultima expeditio Philopemenis. Ejus mors.

Cap. IX. — *Laudes Philopemenis. Invidiam civium semper effugit. Hannibalis præclara solertia. Magnanima accusati Scipionis defensio.*

Cap. IX, a. — *Præclara ejusdem P. Scipionis in alia occasione agendi ratio.*

Cap. X. — (Ol. 149. 2. A. U. 572.) Legationes Romam missæ. Legati Eumenis et Pharnacis. Rhodiorum de calamitate Sinopensium. Q. Marcius exponit Macedoniæ statum, et Peloponnesi. Legati Lacedæmoniorum et Achæorum.

Cap. XI. — Legati Lacedæmoniorum a piratis occisi. Messena sub Lycorta invaditur.

Cap. XII. — Messenii tradunt se Achæis. Puniuntur percursorum Philopemenis.

LIBRI VICESIMI QUINTI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 149. 3. A. U. 573.) Messene per Lycortam recepta in fœdere Achæorum. Romani inconstanter respondent Achæis. Achæi concilium Sicyone tenent. De Sparta in reipublicæ societate recipienda deliberant. Duo exsulum genera. Diophanes dissensit a Lycorta.
- Cap. II. — Sparta recipitur in fœdus Achæorum. Legationes Romam missæ. Eumenis, Ariarathis et Pharnacis legati. Legati exsulum Spartanorum et Achæorum.
- Cap. III. — Res exsulum Spartanorum. Achæorum indulgentia in Messenios.
- Cap. III, a. — *Fruges hostium corrumpere illaudatum.*
- Cap. III, b. — *In Creta magnarum rerum initia commoventur.*
- Cap. IV. — Pharnaces Galatiam et Cappadociam invadit. Ei occurrit Eumenes. Attalus Roma redit. Carsignatus et Gæzotoris. Ariarathes, rex Cappadociæ.
- Cap. V. — Legati Romanorum pacem componere tentant. Renititur Pharnaces. Eumenes succurrit Rhodiis.
- Cap. VI. — (Ol. 149. 4. A. U. 574.) Induciæ pactæ cum Pharnace. Attalus, magnifice exceptus Romæ.
- Cap. VII. — Ptolemæus decem naves offert Achæis. Lycortas, Polybius et Aratus nominantur legati Achæorum. Legati ad Ptolemæum. Moritur Ptolemæus Epiphanes.
- Cap. VIII. — Chæron Spartanus plebem demeretur. Pecuniam publicam dissipat. Apollonidem occidit. In vincula conjicitur.
- Cap. IX. — Comparatio Aristæni et Philopœmenis. Utriusque ingenium et natura. Institutum in republica Aristæni. Philopœmenis institutum.
- Cap. IX, a. — *Institutum suum in concione defendit Aristænus, adversante Philopœmene.*
- Cap. IX, b. — *Responsum Philopœmenis. Hujus consilium præclarum. Aristæni autem honestum. Aristænus magis benevolus Romanis quam Philopœmen.*

LIBRI VICESIMI SEXTI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 150. 1. A. U. 575.) Hyperbatus prætor Achæorum. Deliberatio de exsulis Spartanis. Romam legatos mittunt Achæi.
- Cap. II. — Callicrates Romam legatus prodit libertatem Achæorum. Ejus oratio ad senatum.
- Cap. III. — Exsulum Spartanorum petitio. Callicrati morem gerit senatus. Callicrates auctor malorum Achæis. Prætor Achæorum creatur.
- Cap. IV. — Gracchus in Hispania tercentum oppida dejecit.
- Cap. V. — Initia regni Persei. Is favorem populi sibi conciliat. Laus ejus. Philippi varium ingenium.
- Cap. VI. — Pharnaces pacem petit ab Eumene et Ariarathe. Formula fœderis. Reguli fœdere comprehensi.
- Cap. VII. — (Ol. 150. 3. A. U. 577.) Tiberius Gracchus et C. Claudius Coss. Lyciorum legatio Romam missa. Rhodios accusant crudelitatis. Responsum senatus Romani. Persei sponsa deducta a Rhodiis.
- Cap. VIII. — Romani legati ad Rhodios. Nova legatio Rhodiorum Romam.
- Cap. IX. — (Ol. 150. 4. A. U. 578.) Dardanii et Thessali legatos Romam mittunt. De Bastarnis et de Perseo queruntur. A. Postumius legatus.
- Cap. X. — (Ol. 151. 1. A. U. 579.) Antiochus Epimanes potius quam Epiphanes.

LIBRI VICESIMI SEPTIMI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 152. 1. A. U. 583.) Ismenias Boeotus. Q. Marcius legatus in Boeotiam. Factiones Thebis. Neon et Hippas.
- Cap. II. — Legati Romani Chalcide. Thebani tradunt se Romanis. Servius Lentulus. Boeotorum republica divulsa. Archo prætor Achæorum.
- Cap. III. — T. Claudius, A. Postumius. Hegesilochus prytanis Rhodiorum. Classem Romanis offerunt Rhodii.
- Cap. IV. — Eos ad partes suas invitat Perseus. Romanis fidem servant.
- Cap. V. — Coronæi et Haliartii favent Perseo.
- Cap. VI. — C. Lucretius prætor per aliptam Rhodiis mittit litteras. Dino et Polyaratus favent Perseo. Eumenes suspectus Rhodiis. Ridetur aliptes. Frustra Rhodios sollicitat Dino. Naves Romanis mittunt. Diophanes.
- Cap. VII. — Solon et Hippas legati Persei. Edictum senatus.
- Cap. VII, a. — *Romanis a Perseo equestri prælio victis, plaudunt Græci.*
- Cap. VII, b. — *Clitomachi Thebani et Aristonici Ægyptiis athleticum certamen. Adversario faventes Clitomachus spectatores alloquitur. Aristonicus devictus.*
- Cap. VII, c. — *Quæ his certaminibus fieri solet vulgi conversio, eadem tunc erga Perseum.*
- Cap. VIII. — Perseus ex concilii sententia legatos mittit ad Licinium consulem. Romani pervicaces in rebus adversis. Nil proficit Perseus.
- Cap. IX. — Cestrosphendone. Præsidium Romanum pæne opprimitur a Perseo.
- Cap. X. — Cotys Thrax, socius Persei.
- Cap. XI. — Perseus captivos redimit a Rhodiis. Diophanis socii navales. Dino et Polyaratus.
- Cap. XII. — Ptolemæus, Cypri præfectus, fidus Ptolemæo Philometori remanet.
- Cap. XIII. — (Ol. 152. 2. A. U. 584.) Charops senior Epirota. Charops junior Romæ educatus, calumniatur Antinoun et Cephalum. Cephalus vir probus. Nicander et alii Ætoli Romam abducti. Sibi consulit Cephalus.
- Cap. XIV. — Aul. Hostilio consuli insidiæ struuntur in Epiro.
- Cap. XV. — Pharnaces. Attali amor in Eumenem fratrem.
- Cap. XVI. — Cydoniorum perfidia in Apolloniatas.
- Cap. XVII. — Bellum Antiochi cum Ptolemæo Philometore. Antiochus ad Pelusium.
- Cap. XVIII. — *Maxima in omnibus rebus vis opportunitatis. Multi honestatis cupidi, pauci ad eam adipiscendam incumbunt.*

LIBRI VICESIMI OCTAVI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 152. 2. A. U. 585.) Bellum pro Cœlesyria. Antiochi jura et Ptolemæi. Utriusque mandata ad senatum. Responsum senatus.
- Cap. II. — Legati Rhodiorum frumentum petunt ex Sicilia. Excusant factionum dissidia.
- Cap. III. — A. Hostilius proconsul. C. Popillius, Cn. Octavius, legati ad Thebanos et Achaos.
- Cap. IV. — Popillius legatus ad Ætolos, ad Acarnanes.
- Cap. VI. — Archo prætor Achæorum. Polybius magister equitum.
- Cap. VII. — Archo amicus Romanorum. Attalus agit cum Achæis de honoribus Eumenis. Polybii oratio. Restituuntur Eumeni honores.

- Cap. VIII. — Gentium ad societatem invitat Perseus. Hujus responsum. Denuo legatos mittit Perseus.
- Cap. IX. — Tertia legatio Persei ad Gentium. Persei occaecatio salutis fuit Græcis.
- Cap. IX. a. — *Persei in Hippiam objurgationes reprehendit Polybius.*
- Cap. X. — Achæi auxilia offerunt Romanis adversus Perseum. Polybius legatus ad Q. Marcium consulem. Achæorum legati ad Attalum. Ptolemæi Philometoris anachetia.
- Cap. XI. — Polybius legatus ad Marcium consulem. Achæorum auxilia non accepit Marcus. Appius Cento ab Achæis auxilia petit, quæ ei negantur opera Polybii.
- Cap. XII. — Heracleum, Macedoniæ oppidum, capitur a Romanis.
- Cap. XIII. — Cydonii adversus Gortynios open petunt ab Eumene.
- Cap. XIV. — Rhodiorum legatio ad Romanos. Hegesilochus et Agepolis legati. Polybii ratio digerendi historiam synchrousticam.
- Cap. XV. — Q. Marcus ad Heracleum. Benigne respondet Rhodiis. Res Cœlesyriæ eis commendat. Rhodum redeunt legati.
- Cap. XVI. — Ad Antiochum mittuntur legationes Græcorum qui in Ægypto aderant et Ptolemæi regis.
- Cap. XVII. — Legati Græcorum deprecantur pro Ptolemæo. Eulæus auctor belli. Antiochi jura in Cœlesyriam. Alexandriam pergit.
- Cap. XVII. a. — *Ptolemæo victo suadet Eulæus tutor, ut in Samothracen fugiat cum thesauris.*
- Cap. XVIII. — Legati ab Antiocho Romam.
- Cap. XIX. — Rhodiorum legati ad Antiochum. Ptolemæum natu majorem restituit ille.

LIBRI VICESIMI NONI

RELIQUÆ.

- Cap. I. — (Ol. 152. 4. A. U. 586.) C. Popillius in Ægyptum legatus.
- Cap. I, a. — *Fragmentum ex Pauli Æmilii concione ad populum Romanum.*
- Cap. I, b. — *Persei et Eumenis deliberationes arcane. In historia rem gravem silentio premere, summæ socordiae indicium est.*
- Cap. I, c. — *Multa Eumenis et Persei per legatos colloquia. Qua causa Eumenes in Romanorum suspicionem venit.*
- Cap. I, d. — *Quum adverso Marte laborantem Perseum, Romanos autem summis incommodis conflictatos videret Eumenes, speravit se pacis conciliatorem fore.*
- Cap. I, e. — *Hanc spem Perseo coemendam offert per Cydam Cretensem. Reges se mutuo fallere nituntur. Callidissimus alter, alter avarissimus.*
- Cap. I, f. — *Contentionis inter illos genus. Eumenēs sua calliditate non potest Persei tenacitatem expugnare, et ab incepto destitit.*
- Cap. I, g. — *Omnis improbitatis officina avaritia. Per hanc suis commodis male consulunt homines. Quod quidem Eumeni contigit.*
- Cap. I, h. — *Hoc etiam Perseo accommodandum esse demonstrat Polybius.*
- Cap. II. — Persei fœdus cum Gentio.
- Cap. III. — Ejusdem legatio ad Rhodios, ad Eumenem, ad Antiochum.
- Cap. IV. — Rhodii pacem conciliaturi, legatos mittunt Romam, et ad Perseum, Cretensesque.

- Cap. V. — Rhodum adveniunt legati Persei et Gentii. Hujus sævitia in subditos.
- Cap. VI. — Scutum Ligusticum. De Scipione Nasica dissentit a Polybio Plutarchus. Defectus lunæ. Phalangem Macedonicam stupet Æmilius. Princeps fugæ Perseus.
- Cap. VI, a. — *Obiter quædam de rerum tractatione in hac historia universali. Contrarium plerisque scriptoribus Polybii institutum.*
- Cap. VI, b. — *Æmilii Pauli concio coram Perseo captivo.*
- Cap. VI, c. — *Demetrii Phalerei verba, quibus præsentem regni Macedonici ruinam vaticinatum esse videtur.*
- Cap. VI, d. — *Galli Asiatici in Eumenis regnum incursionem faciunt.*
- Cap. VII. — Astuta legatio Rhodiorum explosa a senatu Romano.
- Cap. VII, a. — *Antiochus alterum bellum infert Ptolemæo.*
- Cap. VIII. — Duo fratres Ptolemæi simul regnant in Ægypto. Auxilia petunt ab Achæis. Horum deliberatio. Dissuadet Callicrates.
- Cap. IX. — Suadent Lycortas et Polybius. Dissensus Achæorum de auxilio Ptolemæis mittendo.
- Cap. X. — T. Numisius legatus ad Ptolemæos et Antiochum. Legatos ad conciliandos reges mittunt Achæi. Lycortam et Polybium duces belli petunt Ptolemæi.
- Cap. XI. — Popillius Antiochum circulo circumscribit. Ægypto excedit Antiochus. Ejus copias Cypro ejicit Popillius. Ægyptus Ptolemæis servata a Romanis.
- Cap. XII. — *Multa consilia verbo tenus probabilia operis periculum non sustinent.*

LIBRI TRICESIMI

RELIQUÆ.

- Cap. I. — (Ol. 153. 1. A. U. 587.) Attalus ab Eumene Romam missus. Vana spe inflatur.
- Cap. II. — Stratius, submissus ab Eumene, Attalum admonet.
- Cap. III. — Attali oratio apud senatum. Responsum senatus. Legatio Romanorum ad Gallogræcos.
- Cap. IV. Rhodiorum legatio. Eis irati Romani. Antonius tribunus plebis. Cygneus cautus. Astymedis orationem improbat Polybius. Illius oratio ad senatum.
- Cap. V. — Nova legatio Rhodiorum. Potestas navarchi Rhodii. Rhodiorum prudentia in contrahendis societatibus. Romanorum societatem operose ambiunt. Ab eis desciscunt Caunni. Caras et Lycios liberant Romani.
- Cap. VI. — Dinonis et Polyarati inconstantia. Varia hominum studia bello Persico.
- Cap. VII. — Autochiria pusilli animi indicium. Hippocritus Cous.
- Cap. VIII. — Dino et Polyaratus Rhodii, convicti favisse Perseo. Dinonis socordia.
- Cap. IX. — Polyaratus Romanis traditus Romanque deportatus.
- Cap. X. — Græcorum legationes ad Romanos in Macedonia. Eorumdem legationes Romam. Causa Achæorum. Eos calumniatur Callicrates.
- Cap. XI. — Ptolemæorum legatio Romam. Menalcidas Lacedæmonius.
- Cap. XII. — Cotyis legatio.
- Cap. XIII. — Gentius in triumpho ductus. Ludi Circenses. Certamen tibicinum. Saltatores. Pugiles.
- Cap. XIV. — Cædes et tuiculus apud Ætolos. Charops nequissimus hominum.

- Cap. XV. — *Æmilius Paulus civitates Græciæ obit. Suas ille statuas columnis a Perseo structis imponit. Sicyonis munitionem admiratur, Corinthique situm. Olympici Jovis statuum contemplans obstupet. Ludos in Græcia edit. Septuaginta oppida Epiri evertit Æmilius.*
- Cap. XVI. — (Ol. 153. 2. A. U. 588.) Prusiæ turpis adulatione.
- Cap. XVII. — Eumenes Romam venire prohibetur. Reges prohibentur Italia. Eumenem depriment Romani. Legatis datur senatus.
- Cap. XVIII. — Legatio Atheniensium. Petunt de Haliarto, Delo et Lemno. De Haliarto iniqua petitio. Delus et Lemnus eis dantur.
- Cap. XVIII, a. — *Ex his ignominiam aut incommoda potius quam fructum aliquem reportarunt Athenienses.*
- Cap. XIX. — Legatio Rhodiorum. Theætetus moritur Romæ. Caunii exsules.
- Cap. XX. — Callicrates, proditor Achæorum, exosus omnibus.

LIBRI TRICESIMI PRIMI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 153. 3. A. U. 589.) Cretensium bellum intestinum. Rhodii denuo petunt societatem Romanorum. Sed frustra.
- Cap. II. — Libertas conceditur Gallogræcis.
- Cap. III. — Pompam magnificam ducit Antiochus.
- Cap. IV. — Ludos celebrat.
- Cap. V. — Tiberium Gracchum legatum excipit.
- Cap. VI. — (Ol. 153. 4. A. U. 590.) Legatio Rhodiorum et Achæorum. Gallogræcis favent Romani.
- Cap. VII. — Deprecantur Rhodii. Societas jungitur cum Rhodiis.
- Cap. VIII. — Achæi deprecantur pro exsulis Romam evocatis. Iniquum responsum senatus. Non remittuntur exsules. Charopis et Callicratis insolentia.
- Cap. IX. — Gracchus Cammanos subigit. Attalus et Athenæus respondent calumniis Prusiæ. C. Sulpicius, M. Sergius, legati in Græciam et Asiam.
- Cap. X. C. Sulpicius acerbè agit cum Eumene.
- Cap. X, a. *Hunc eo impensius complectuntur Græci.*
- Cap. XI. — Dianæ templum in Elymaide. Mors Antiochi Epiphanis.
- Cap. XII. — Demetrius obses Romæ, petit a senatu, ut in regnum Syriæ restituitur. Ejus postulatam negat senatus. Cn. Octavius legatus in Asiam, et in Macedoniam, et ad Ariarathem.
- Cap. XIII. — M. Junius, Cn. Octavius, legati.
- Cap. XIV. — (Ol. 154. 1. A. U. 591.) Ariarathes succedit patri. Amicitium renovat cum Romanis.
- Cap. XV. — Eorum amicitia lætatur. Ossa matris et sororis repetit a Lysia.
- Cap. XV, a. — *Artaxias, hortationibus Ariarathis obtemperans, a facinore quodam abstinet.*
- Cap. XVI. — Rhodiorum legatio Romam.
- Cap. XVII. — Calynda Rhodiis sese tradit.
- Cap. XVII, a. — *Rhodii ab Eumene dona accipiunt. De quo vituperat eos Polybius.*
- Cap. XVIII. — (Ol. 154. 2. A. U. 592.) Ægypti regnum inter duos fratres divisum. Canuleius et Quintus legati. Astuta senatus consilia. T. Torquatus et Cn. Merula legati.
- Cap. XIX. — Cn. Octavii cades. Demetrius deliberat cum Polybio. Non hujus sequitur consilium.
- Cap. XX. — Diodorus educator Demetrii. Menyllus legatus Ptolemæi senioris, adjuvat Demetrium.

- Cap. XXI. — Apollonius Apollonii filius. Fugam parat Demetrius. Polybius æger. Demetrius bibax. Monita Polybii.
- Cap. XXII. — Venatum exire se simulat Demetrius. Ostiæ conscendit navem.
- Cap. XXIII. — Sero comperta fuga. Legatos in Asiam decernit senatus. Demetrius in Lycia.
- Cap. XXIV. — Cato queritur de luxu Romanorum.
- Cap. XXV. — Cyprum petit Ptolemæus Physcon. T. Torquatus, Cn. Merula, legati.
- Cap. XXVI. — Cypro cedere non vult Philometor. Physcon ad Apin in Libya. Desciscunt ab eo Cyrenæi. Catabathmus magnus. Tetrapyrgia. Vincitur a Cyrenæis Ptolemæus.
- Cap. XXVII. — Legati Romani, re infecta, redeunt. Comanus et Ptolemæus fratres.
- Cap. XXVIII. — *Perææ incolarum delirium — Brevius fragmentum.*

LIBRI TRICESIMI SECUNDI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 154. 3. A. U. 593.) Legati Ptolemæorum Romæ. Decretum senatus. P. Apustius, C. Lentulus, legati.
- Cap. II. — Lis de Emporiis, circa Syrtin, inter Massanisam et Cathaginienses. Romanorum judicium iniquum. Emporia amittunt Pœni.
- Cap. III. — Legationes Romam mittunt reges Asiæ.
- Cap. IV. — Demetrius a Romanis rex appellatur. Ei favet Tib. Gracchus. Isocrates criticus.
- Cap. V. — (Ol. 154. 4. A. U. 594.) Ariarathis legatio. Attalus Romam venit.
- Cap. VI. — Legatio Demetrii, senatui tradens interfectorem Cn. Octavii Isocratemque grammaticum, eique coronam offerens. Coronam solam, non viros adductos accipit senatus. Isocrates grammaticus.
- Cap. VII. — Leptines fanaticus. Isocrates, horridum Romæ spectaculum. Spes non fefellit Leptinen. Responsum senatus. Legatio Achæorum libertatem petens exsulum.
- Cap. VIII. — Æmilii Pauli abstinencia.
- Cap. IX. — Scipionis Æmiliani matura gloria. Ejus notitia cum Polybio. Ejusdem ad Polybium oratio.
- Cap. X. — Hujus responsum. Inter eos bona deinceps amicitia.
- Cap. XI. — Virtutes juvenis Scipionis. Luxuria juvenum Romanorum post bellum Persicum. Scipionis modestia et continentia. Liberalitas et abstinencia.
- Cap. XII. — Mors Æmilie. Matronarum pompæ. Mater Scipionis. Hunc matronæ laudant.
- Cap. XIII. — Ejus liberalitas in amitas. Lex Romana de dote. Tib. Gracchus et Scipio Nasica generi Scipionis majoris. Liberalitatem Scipionis minoris mirantur.
- Cap. XIV. — L. Æmilii obitus. Scipionis liberalitas in fratrem Fabium. Sumptus muneris gladiatorii. Liberalitas in sorores. Ejusdem continentia.
- Cap. XV. — Fortitudinis exercitatio, venatio. Polybius venationis socius Scipionis.
- Cap. XVI. — Hunc de Scipione narrationis excursus explicat Polybius.
- Cap. XVII. — (Ol. 155. 1. A. U. 595.) Delii in Achaïam migrant. Res repetunt ab Atheniensibus.
- Cap. XVIII. — (Ol. 155. 2. A. U. 596.) Issensium et Daorsorum legatio Romam missa. Queruntur de Dalmatis. C. Fannius legatus. Dalmatæ.
- Cap. XIX. — (Ol. 155. 3. A. U. 597.) Fannius male acceptus a Dalmatis. His bellum indicitur.
- Cap. XX. — Ariarathes, ab Oroferne, ope Demetrii. regno pulsus, Romam venit. Sext. Julius consul. Demetrii le-

- gati. Orofernes rex Cappadociæ. Bacchicam lasciviam invehit.
- Cap. XX, a. — *Lycisci, hominis turbulentis mors honesta Ætoliæ ex turbis eruit.*
- Cap. XXI. — Lyciscus Ætolus. Mnasippus Bœotus. Chrematas Acarnan. Charops Epirota. Hujus nequitia. Myrto et Nicanor socii Charopis. Mater adiutrix sævitatis.
- Cap. XXII. — Phœnice oppidum Epiri. Romam abit Charops. Falsum senatusconsultum effingit.
- Cap. XXIII. — Eumenis elogium. Attalus restituit Ariarathem.
- Cap. XXIV. — (Ol. 155. 4. A. U. 598.) Legati ex Phœnice Epiri. C. Marcius Cos.
- Cap. XXV. — Attalus victus a Prusia. In templa furit Prusias.
- Cap. XXVI. — Athenæus frater Attali, Romam legatus. Legati Romanorum in Asiam.

LIBRI TRICESIMI TERTII

RELIQUE.

- Cap. I. — (Ol. 156. 1. A. U. 599.) Auditor Athenæus, frater Attali. Legati mittuntur in Asiam. Achæorum legati de dimissione evocatorum.
- Cap. II. — Eorundem nova legatio Romam missa.
- Cap. III. — Archias præfectus Cypri, insulam Demetrio proderi conatur. Deprehensus suspensio vitam finit. Vani vana agitant.
- Cap. IV. — (Ol. 156. 2. A. U. 600.) Massiliensium legatio. Queruntur de Liguribus.
- Cap. V. — Q. Opimius consul. Ptolemæus junior accusat fratrem. Restituitur in Cyprum.
- Cap. VI. — Bellum inter Attalum et Prusiam dirimere student Romani.
- Cap. VII. — Romanos legatos violant Ligures. Vulneratur Flaminius. Opimius consul.
- Cap. VIII. — Bellum cum Oxybiis et Deciatis. Prælio vincuntur illi, et Opimio se tradunt omnes.
- Cap. IX. — Aristocrates prætor Rhodiorum.
- Cap. X. — Ariarathes et Mithridates, socii Attali. Romani legati amicitiam renunciant Prusiæ.
- Cap. XI. — Athenæus, frater Attali, classis præfectus. Novi legati Romani. Pax Attali cum Prusia.
- Cap. XII. — Prienienses pecuniam depositam ab Oroferne tradere nolunt Ariarathi. Eos Ariarathes cum Attalo vexat. Antiphanes Bergæus.
- Cap. XII, a. — *Ad Græcas res reversus, de Oropo ab Atheniensibus vastata narrat Polybius.*
- Cap. XIII. — (Ol. 156. 3. A. U. 601.) Achæi frustra petunt dimissionem evocatorum.
- Cap. XIV. — Demetrius ebriosus. Ei opponitur Alexander Balas. Rhodiorum legatio de bello Cretico.
- Cap. XV. — Cretenses et Rhodii auxilia petunt ab Achæis. Variæ in concilio Achæorum sententiæ. Antiphanes Cretensis. Telemnastus. Callicrates.
- Cap. XV, a. — *Rhodii ad incitas redacti, mala consilia capiunt.*
- Cap. XVI. — (Ol. 156. 4. A. U. 602.) Attalus Eumenis filius; Demetrius Ariarathis; Alexander Bala et Laodice, cum Heraclide in senatum introducti. Alexander opem impetrat adversus Demetrium.
- Cap. XVII. — *Fragmenta minora.*

LIBRI TRICESIMI QUARTI

RELIQUE.

- Cap. I. — Geographica Polybius peculiari libro *Historiarum* suarum complexus est. Argumentum hujus libri.
- Cap. II. — Homerus ficta cum veris connectit. Res veras poetice expressit. Thynni pisces.
- Cap. III. — Venatio xiphie piscis. Scylla et Charybdis.
- Cap. IV. — Tres partes poseos. Homeri poesis est scriptio philosophica. A freto Siculo sibi caverunt veteres.
- Cap. V. — Contra superiores scriptores geographicos disputat Polybius. Primum contra Pytheam. Thule insula. Pulmo marinus. Pytheas non fide dignus.
- Cap. VI. Contra Diocæarchum de distantia a Peloponneso ad fretum Herculis.
- Cap. VII. — Contra Eratosthenem de longitudine Hispaniæ, de Gallis in Hispania. De longitudine Europæ et de ejus promontoriis.
- Cap. VIII. — Thynnus glande vescitur. Lusitanæ felix tempestas.
- Cap. IX. — Turdetani et Turduli, Hispaniæ populi. Columnæ. Fons singularis naturæ Gadibus. Argentea metalla. Glebæ amnis delectæ. Luxuria regis Hispani.
- Cap. X. — Pisces sub terra. Rhodani ostia. Corbilo emporium. Alces in Alpibus. Alpium magnitudo et altitudo. Eorum montium transitus. Lacus in Alpibus.
- Cap. XI. — Vinum arbutivum. Iter ab Apulia ad fretum. Etruriæ longitudo. Crater. Opici et Ausones. Lacinium. Crateres in Hiera insula.
- Cap. XII. — Æmus mons. Via Ignatia. Peloponnesi ambitus.
- Cap. XIII. — Mensura distantiarum.
- Cap. XIV. — De Alexandria Ægypti. Tria genera incolarum. — *Varia Fragmenta Latina.*

LIBRI TRICESIMI QUINTI

RELIQUE.

- Cap. I. — (Ol. 157. 1. A. U. 603.) Igneum bellum adversus Celtiberos.
- Cap. II. — Marcellus in Hispania. Legatio Bellorum et Titorum. Oratio sociorum. Aravacorum Legatio. Eorum oratio.
- Cap. III. — Marcelli virtuti diffidit senatus. A. Postumius, L. Licinius Lucullus Coss.
- Cap. IV. — Romana juvenus timet bellum. Scipio ad periculum se offert.
- Cap. V. — Ejus certamen singulare cum Hispano.
- Cap. VI. — (Ol. 157. 2. A. U. 604.) Catonis dictum de Achæis. Achæici exsules liberantur a senatu Romano.

LIBRI TRICESIMI SEXTI

RELIQUE.

- Cap. I, a. — *Polybii ratio conciones et colloquia politicorum virorum tractandi.*
- Cap. I, b. — *Ad inferendum Carthaginiensibus bellum Romani speciosum expiscantur prætextum.*
- Cap. I. — (Ol. 157. 3. A. U. 605.) Belli Punici tertii primordia. Uticenses Romanis se tradunt. Carthaginiensium legati Romam. Res suas Romanis tradunt.
- Cap. II. — Quid sit, tradere se Romanis. Senatus respondet legatis Carthaginiensium. Illi redeunt Carthaginem.
- Cap. III. — Magonis Brutii oratio. Obsides mittunt Poni. Q. Fabius Maximus prætor Siciliæ.
- Cap. IV. — Romani ad Uticam. Magnæ opes Carthaginis.
- Cap. V. — Stupor ac furor Pœnorum, audito responso Romanorum.
- Cap. VI. — Scipionis virtus in Africa. Dictum ejusdem. Catonis dictum in Scipionem.

LIBRI TRICESIMI SEPTIMI

RELIQUIÆ.

- Cap. I, a. — *Hominum sententiæ diversæ. De Romanis bellum Punicum tertium susipientibus, et de Pseudophilippi bello. Ad Carthaginienses quod attinet, alii Romanos sapientia et politica egisse dicebant.*
- Cap. I, b. — *Alii contra, superba et iniqua. Hi, a civili ipsorum instituto eos descivisse aiebant.*
- Cap. I, c. — *Illi vero necessitatis causam eis suggerebant.*
- Cap. I, d. — *In Græcia res Pseudophilippi miracula habentur, et vix fidem inveniunt.*
- Cap. I. — (Ol. 157. 4. A. U. 606.) Museum, Macedoniæ locus.
- Cap. I, e. — *Polybius a M. Manilio ex Achaia Lilybæum arcessitus.*
- Cap. I, f. — *Quomodo de seipso loquatur, explicat Polybius.*
- Cap. I, g. — *Callicratis statuæ abjectæ, Lycortæ autem restitutæ.*
- Cap. I, h. — *Legatio Romanorum ad pacem inter Prusiam et Nicomedem componendam.*
- Cap. II. — *Prusiæ mores et ingenium. Subditorum animos a se abalienaverat.*
- Cap. III. — *Massaniissæ obitus et elogium. Corporis vigor. Ejus filii. In agriculturam ejusdem merita. Scipio Cirtæ res constituit. Simplex victus Massaniissæ.*
- Cap. IV. — *Quarum rerum non causas intelligunt homines, ad Deum aut fortunam referre amant. Quarum autem causas intelligere licet, hæc ad Deos non referendæ sunt, quod tamen sæpius fit. Hominum paucitas in Græcia ætate Polybii. Hujus rei causas et remedium invenire haud difficile. Prodigiousum vero Macedonum fatum, iræ Deorum imputandum videtur.*

LIBRI TRICESIMI OCTAVI

RELIQUIÆ.

- Cap. I, a. — *Proœmium libri de infortunio Græciæ. Calamitas Græcorum, his in temporibus Carthaginiensium calamitate major etiam videtur.*
- Cap. I, b. — *Antiquiores Græciæ calamitates præsentibus non comparandæ.*
- Cap. I, c. — *Idem.*
- Cap. I, d. — *Acerbitatis in his scribendis accusationem repellit Polybius. Omni rei veritatem anteferre debet historicus. Polybii erga Græcos merita.*
- Cap. I. — (Ol. 158. 1. A. U. 607.) Aurelius legatus redit ex Achaia. Sext. Julius Cæsar legatus ad Achæos. Leniter cum eis agit senatus.
- Cap. II. — *Sext. Cæsar agit cum Achæis. Horum responsum.*
- Cap. III. — *Tegeam pergit Sextus. Decipitur a Critolao, qui ad odium Romanorum Achæos concitat.*
- Cap. IV. Q. Cæcilius præses Macedoniæ legatos mittit ad Achæos. Legati Romani ejiciuntur concione. Critolaus insolens in Romanos, ad bellum concitat Achæos.
- Cap. V. — *Idem.*

LIBRI TRICESIMI NONI

RELIQUIÆ.

- Cap. I, a. — *Ex proœmio libri. Rerum narrationem*

consulto variat Polybius. Natura nulla in re constans et perpetua. Omnes sensus varietate gaudent: multo magis et animus.

- Cap. I, b. — *Eadem narrandi ratione usi sunt veteres historici. Hujus rei exemplum. Polybii in historiis institutum.*
- Cap. I. — (Ol. 158. 1. A. U. 607.) Asdrubal dux Pœnorum. Gulussa, rex Numidarum. Hujus cum Asdrubale colloquium.
- Cap. II. — *Gulussa et Scipio. Hujus mandata ad Asdrubalem. Scipio portam Carthaginis subfodit. Polybii consilium huic datum. Scipionis responsum.*
- Cap. III. — (Ol. 158. 2. A. U. 608.) Asdrubal ad genua accidit Scipioni.
- Cap. III, a. — *Hujus verba ad præsentem de Asdrubale. Transfugæ aliquot, muro consensu, maledictis incessunt Asdrubalem. Sua quoque ei insultat uxor. Magni viri est, præ oculis in felicitate habere fortunæ lubricitatem. Carthaginis ruinam deslet Scipio.*

LIBRI QUADRAGESIMI

RELIQUIÆ.

- Cap. I. — (Ol. 158. 2. A. U. 608.) Pytheas Thebanus altera fax belli. Bellum Achaicum.
- Cap. II. — *Obit Critolaus prætor Achæorum. Diæus prætor servos liberat. Pecuniam ac milites imperat Achæis.*
- Cap. III. — *Occæcati Achæi. Elei et Messenii. Patrensiū clades et desperatio. Græciæ summa perturbatio. Thebani ex urbe profugiant.*
- Cap. III, a. — *Vani vana ratiocinantur: proverbium.*
- Cap. IV. — *Metellus offert conditiones pacis. Respuat pacem Diæus. Hujus sodales.*
- Cap. V. — *Necant Sosicratem prætorem. Andromidas pretio se redimit. In Philinium sævit Diæus. Perierant Achæi ni cito periissent.*
- Cap. VI. — *Aulus Postumius Albinus, Græcarum litterarum ridicule studiosus. Catonis de eo judicium. Reliqua Albini vanitas.*
- Cap. VII. — *Contemptus artium in eversione Corinthi.*
- Cap. VII, a. — *Philopœmenis statuæ conservatæ in Græciæ urbibus.*
- Cap. VIII. — *Eidem decretos honores deleri non patiuntur Mummius et decem legati Romani. Philopœmenis gloriam apud consulem legatosque Romanos defendit Polybius. Cujus rei causa, ipsi statuam e marmore ponunt Achæi.*
- Cap. IX. — *Diæi bona sub hasta venduntur. Polybii abstinentia.*
- Cap. X. — (Ol. 158. 3. A. U. 609.) Ejusdem in Achæos merita. Per mandata decem legatorum singulas urbes obit, controversiasque dijudicat.
- Cap. XI. — *Mummii integritas et indulgentia.*
- Cap. XII. — *Ptolemæi Philometoris mors et elogium.*
- Cap. XIII. — *Confectis mandatis Romam revertitur Polybius. Romanis bene precatur.*
- Cap. XIV. — *Historiarum epilogus. Universi argumenti summarius. Nunc superest, ut tempora, his historiis comprehensa, numerus librorum et universi operis series exponantur.*
- Polybii reliqua fragmenta, historica, geographica et grammatica.

EXCERPTA VATICANA.

EDIT. A. MAI.

EDIT. NOSTRA.

- Pag. 369. VI, 1, a, § 1, 2.
 370. VI, 1, a, § 3 sqq. VI, 59, 4 a.
 371. VI, 59, 4 a. VI, 57 a, 1 — 5.
 372. VI, 57 a, § 5, 6, 9; c. 57 b. VII, 11, 1.
 373. VII, 11, 1 — 7.
 374. VII, 14, 6. VIII, 38, 2; 1, 1 sq. 23, 11; 25 a.
 375. VIII, 25 a; 38, 2. IX, 1, 1; 10, 2 et 13; 45, 5, 6.
 376. IX, 45, 7; 22, 6, 36, 12; 42 a, 1 — 3.
 377. IX, 42 a, 4. X, 5, 8; 25, 5; 36, 7.
 378. XI, 1 a; 35, 1; 5, 10.
 379. XI, 4, 1; 10, 1 sq; 35, 2 sq; 24 a, 1 — 3.
 380. XI, 24 a, 3 et 4; 25, 1. XII, 4 a, 1 — 4.
 381. XII, 4 a, 4 — 6; 4 b; 4 c, 1.
 382. XII, 4 c, 2 sqq; 4 d, 1 — 7.
 383. XII, 4 d, 7 sq; 6 a; 6 b, 1.
 384. XII, 6 b, 2 — 9.
 385. XII, 6 b, 10; 11 a; 12 a.
 386. XII, 12 b; 12 c, 1 et 2.
 387. XII, 12 c, 3; 25 a, 1 — 4.
 388. XII, 25 a, 4; 25, b; 25 c, 1 — 3.
 389. XII, 25 c, 3 sqq; 25 d, 1 — 4.
 390. XII, 25 d, 4 sqq; 25 e, 1 et 2.
 391. XII, 25 e, 2 sq; 25 f; 25 g, 1.
 392. XII, 25 g, 2 sqq; 25 h, 1.
 393. XII, 25 h, 1 sqq; 25 i.
 394. XII, 25 i; 25 m, 1 et 2.
 395. XII, 25 m, 2 sqq; 25 n, 1, 2.
 396. XII, 25 n, 2 et 3; 25, O.
 397. XII, 25 p.
 398. XII, 26, 9; 26 a, 1 — 3.
 399. XII, 26 a, 3; 26 b.
 400. XII, 26 c; 26 d, 1.
 401. XII, 26 d, 2 sqq; 26 e; 26 f, 1.
 402. XII, 26 f, 2 sqq; 28, 8 — 12.
 403. XII, 28, 12; 28 a, 1 — 4.
 404. XII, 28 a, 5 — 8. XIII, 1 a, 1.
 405. XIII, 1 a, 2; 2, 1 et 2; 5, 6.
 406. XIV *init.*
 407. XV, 21, 5 — 8; 24, a, 1.
 408. XV, 24 a, 2 sqq; 25 a.
 409. XV, 36, 11. XVI, 1 a.
 410. XXI, 15, 1 — 7.
 411. XXI, 15, 7 et 8; 17, 1 — 3.
 412. XXI, 17, 4; 18. XXII, 22 a, 1 et 2.
 413. XXII, 22 a, 2 sqq; 22 b, 1 — 3.
 414. XXII, 22 b, 4 et 5. XXIII, 10 a, 1 — 3.

EDIT. A. MAI.

EDIT. NOSTRA.

- Pag. 415. XXIII, 10 a, 3. XXIV, 8, 3 et 10; 8 a, 1 et 2
 416. XXIV, 8 a, 2 sq; 8 b.
 417. XXIV, 9; 9 a, 1 et 2.
 418. XXIV, 9 a, 3 sqq. XXV, 3 a, 1 et 2.
 419. XXV, 3 a, 2; 3 b; 9 a, 1 — 3.
 420. XXV, 9 a, 4; 9 b, 1 — 5.
 421. XXV, 9 b, 6 — 10. XXVII, 7 a, 1.
 422. XXVII, 7 a, 2 sqq; 7 b, 1 — 3.
 423. XXVII, 7 b, 3 sqq; 7 c, 1 — 4.
 424. XXVII, 7 c, 4, 18, XXVIII, 9 a; 11, 9.
 425. XXVIII, 17 a, 1 — 3.
 426. XXVIII, 17 a, 3. XXIX, 1, a; 1 b, 1.
 427. XXIX, 1 b, 2 sq; 1 c, 1 — 3.
 428. XXIX, 1 c, 4; 1 d; 1 e, 1.
 429. XXIX, 1 e, 2 sqq; 1 f, 1 — 5.
 430. XXIX, 1 f, 5; 1 g, 1 h, 1 et 2.
 431. XXIX, 1 h, 2 sqq; 6 a, 1 et 2.
 432. XXIX, 6 a, 2 — 6.
 433. XXIX, 6 a, 7 et 8; c. 12; 6 b, 1.
 434. XXIX, 6 b, 2 sqq; 6 c, 1 — 3.
 435. XXIX, 6 c, 3 — 5; 6 d, 1 — 3.
 436. XXIX, 6 d, 3; 7 a. XXX, 4, 16 et 17.
 437. XXX, 5, 3; 15 *init.*; 15, 4 a; 18 a.
 438. XXXI, 28, 1; 10, a; 15, a; 28, 2; 24, 3.
 439. XXXI, 24, 4; 17, a. XXXII, 20 a, 1.
 440. XXXII, 20 a, 1 sqq. XXXIII, 12 a, 1 — 3.
 441. XXXIII, 12 a, 4 — 6; 15 a, 1.
 442. XXXIII, 15 a, 2 sqq; c. 17.
 443. XXXVI, 1 a, 1 — 4.
 444. XXXVI, 1 a, 4; 1 b. XXXVII, 1 a.
 445. XXXVII, 1 b; 1 c, 1 — 3.
 446. XXXVII, 1 c, 3 — 7; 1 d, 1 et 2.
 447. XXXVII, 1 d, 2 — 4; 1 e, 1 — 3.
 448. XXXVII, 1 e, 3, 1 f; 1 g, 1.
 449. XXXVII, 1 g, 1 et 2; 1 h.
 450. XXXVII, 4, 1 — 5.
 451. XXXVII, 4, 5 — 12.
 452. XXXVII, 4, 12. XXXVIII, 1 a, 1 — 5.
 453. XXXVIII, 1 a, 5 sqq; 1 b, 1 — 5.
 454. XXXVIII, 1 b, 5; 1 c; 1 d, 1.
 455. XXXVIII, 1 d, 1 sqq. XXXIX, 1 a, 1.
 456. XXXIX, 1 a, 1 sqq.
 457. XXXIX, 1 b.
 458. XXXIX, 3 a, 1 — 6.
 459. XXXIX, 3 a, 6 et 7. XL, 3 a; 4, 11; 5, 5 et 12.
 460. XL, 8 a; 13; 14, 1 — 3.
 461. XL, 14, 4 — 6.

INDEX HISTORICUS ET GEOGRAPHICUS.

Quæ capita præfixos habent numeros duos, hic indicantur altero, uncis incluso. Sciendum est autem, transposita inter se esse *capita* 21 - 25 *libri X*; *capita* 4 - 7 *libri XI*; *capita* 7 - 12 *libri XII*. *Libri XVI cap.* 10 *nunc est cap.* 16; *libri XXII caput* 23 *nunc libri XXI caput* 16; *libri XXIII capita* 16 *et* 17 *nunc sunt libri XXI capita* 19 *et* 20.

Abba, urbs Africae, laud procul Carthagine; in quam se recepit Syphax castris amissis, XIV, 6, 12; 7, 5.

Abia, urbs Messeniæ; a Messeniis avulsa, separatim in fœdus Achaicum recipitur, XXV, 1, 2.

Abila (τά), urbs Galaaditidis, capta ab Antiocho Magno, V, 71, 2. Victo Scopas, recepta ab eodem, XVI, 39, 3.

Abilyx (*Libio* Abelux *vel* Abelox), nobilis Hispanus, obsides Hispanorum Sagunti custoditos, decepto Bostare, Scipionibus fratribus tradit, III, 98 sq.

Abrupolis, rex Thraciæ, auri fodinas ad Pangæum invadit, post Philippi obitum, XXII, 22 a, 2. E regno suo a Perseo depellitur, *ibid.* § 2 et 3.

Abstinentiæ exempla apud Romanos frequentia, rariora apud Græcos, XVIII, 17 *extr.* et seq. XXXII, 8.

Abydus, ad fauces Propontidis, IV, 44, 6. Situs ejus et et portus, XVI, 29. Arisbe, oppidum agri Abydeni, V, 111, 5. Abydum a terra et mari oppugnat Philippus, XVI, 30; desperatissima consilia capiunt Abydeni, et fortissime pugnant; sed quum propellere hostem non possent, perire omnes maluerunt, quam ei se tradere, 31-35. Eo M. Æmilius, legatus Romanoorum, venit ad Philippum, quocum expostulat frustra, XVI, 34. Ea excedere jubetur Philippus, XVII, 2, 4; XVIII, 27, 4.

Academia, XVI, 27, 1. In ea philosophi et eorum auditores inanibus argumentis studium impendunt, XII, 26 c. Ex ea philosophus Carneades, Roman legatus, XXXIII, 1, 9.

Acarnanes (Ἀκαρνανεῖς; IV, 30, 2) et Acarnania. Quam ab Epiro separat sinus Ambracicus, IV, 63, 6. Acarnanes et Epirotæ fœdus faciunt cum Illyriis, et ab illo tempore adversantur Ætolis et Achæis, II, 6, 9 sq. Illyriis septem naves auxilio mittunt adversus Ætolos et Achæos, Corcyræis opem ferentes, II, 10. De dividendis eorum oppidis societatem cum Alexandro Epiro fecerunt Ætoli, II, 45, 1; IX, 34, 7; 38, 9. Fœdere Antigoni cum Achæis comprehensi, IV, 9, 4; 15, 1 sq.; 25, 3. Invitati ad bellum Sociale adversus Ætolos, generose bellum suscipiunt; candidus imprimis et ingenuus honestissimusque, si quis alius, populus Græciæ, IV, 30, 1 sqq. Classem jungere cum Philippo jubentur ad Cephaleniam, V, 3, 3. Prætor eorum Aristomachus copias suas jungit Philippo Ætoliam invadenti, V, 6, 1 sq. Acarnaniam incursat et populatur Agetas prætor Ætolorum, V, 96, 1. In Strati agrum incursionem facientes, panico terri, re infecta redeunt, V, 96, 3. Lysisci Acarnanis oratio ad Lacedæmonios, pro Macedonibus adversus Ætolos et Romanos, IX, 32 sqq. Desperata eorum conjunctio, IX, 40, 4 sqq.; XVI, 32, 1 *et* 3. Adversus Ætolos, Romanos et Illyrios opem Philippi implorant, X, 41, 3.

Ceniadæ urbs iis adempta ab Ætolis (IX, 39, 2), ipsi restituitur ex pacis lege Ætolorum cum Romanis, XXII, 15, 14. Ad eos legatus belli Persici causa, C. Popillius, XXVIII, 5. Concilium gentis Thurii actum, *ibid.* § 1.

Acatides, stadiodromus, frater Pythææ, XL, 1, 1.

Acatium, genus navigii minoris, I, 73, 2.

Acerræ, oppidum Insubrium, obsessum et captum a Romanis, II, 34.

Acesimbrotus, Rhodiorum navarchus et legatus ad colloquium inter T. Flaminium et Philippum, XVII, 1, 4; 2, 3 sqq.

Acetum ex loti baccis, XII, 2, 8.

Achæi, et Achaia. Achæi succurrunt Epirotis adversus Illyrios, II, 6. Contra eos Epirotæ et Acarnanes fœdus faciunt cum Illyriis, II, 6, 9 sq. Cum Ætolis decem navibus auxilio veniunt Corcyræis adversus Illyrios, sed ab his navali pugna ad Paxos vincuntur, II, 9 seq. Iis et Ætolis Romani res a se adversus Illyrios gestas per legatos renunciant, II, 12, 4. Sociali fœdere juncti, eisdem legibus, ponderibus, etc., eodemque magistratu utuntur, II, 37, 9 sqq. Achæorum nomen cunctis Peloponnesiis commune factum, quum Achæi per se non fuissent maximus Peloponnesi populus, II, 38. Nusquam obtinuit status magis popularis, major juris æquabilitas et libertas, quam apud eos, *ib.* § 6. Eorum instituta et leges asciscunt civitates Magnæ Græciæ, II, 39. Primus ipsorum rex Tisamenus, postremus Ogygus, II, 41, 4 sq.; IV, 1, 5. Primum fœdus Achaicum, democratia XII urbibus constans, II, 41, 5 sqq.; oppidatim dirimitur a regibus Macedoniæ, II, 40, 5; 41, 9 sq.; IV, 1, 5. Instauratur, II, 41, 1 *et* 11 sq. et ad totam paullatim Peloponnesum extenditur, auctoribus præsertim Arato, Philopœmene et Lycorta, II, 40, 1 sq. Confer Aratus, Philopœmen, Lycortas. Achæi, instaurato fœdere, scribam communem habuerunt, et duos Prætores; dein nonnisi unum Prætozem, quorum primus Marcus Cerynensis, II, 43, paulo post, Aratus, *ibid.* A Romanis, pro præstita eis opera, nihil unquam aliud, nisi libertatem civitatum Peloponnesi, petierunt, II, 43, 5 sqq. Cum Ætolis fœdus jungunt, eisque in bello adversus Demetrium strenuam operam navant, II, 44, 1, 46, 1. Fœderi Achaico accedunt Megalopolitani, Argivi, Hermionenses, Phliasii, II, 44, 5 sqq. Cleomenem et Lacedæmonios hostes declarant; hinc bellum Cleomenicum, II, 46 *extr.* et sqq. Eorum amicus Ptolemæus *Evergetes*, II, 47, 2. Sed is dein, spretis Achæis, Cleomenem juvat, II, 51, 2. Vincuntur a Cleomene ad Lycæum montem, ad Ladocea, et ad Hecatombæum, II, 51, 3; 55, 2. Eorum conventus sub hiemis initium Ægii agitur, II, 54, 3 *et* 13; IV, 7, 1; 26, 7 sq.; 82, 7; XVI, 27, 4; XXVIII, 3, 7 *et* 10. *Ibi*

dem ex lege agi debuit; V, 1, 6 sq. : *sed et sæpe aliis in locis est actum; velut* Clitore, XXIII, 5, 1; Corinthi, XXIX, 8, 8; XXXIII, 15, 2; XXXVIII, 4, 2; Megalopoli, XXIII, 7, 2, XXIV, 12, 12; Sicyone, V, 1, 9; XXV, 1, 5; XXVIII, 11, 9; XXIX, 9, 6. *Semel illum conventum non σύνοδον aut ἐκκλησίαν vocat Polybius, sed σύγκλητον*, XXIX, 9, 6; in quam non modo τῆν βουλὴν magistratus ait solere convenire, sed et omnes cives annis triginta majores. Conventus Prætori creando, s. Comititia prætoria (τὰς ἀρχαιεσιὰς), agebant circa Pleiadum ortum (æstatis initio), IV, 37, 2 sq.; V, 1, 1; 30, 7; IV, 82, 1, 7. Ἡ καθήκουσα σύνοδος, IV, 7, 1, 6, 10; 26, 7. Mantinenses, qui ab ipsis defecerant, vi recipiunt et perhumaniter tractant, II, 57. Prætor Timoxenus, IV, 6 sq. Post Cleomenicum bellum exercitia militaria neglexerunt, IV, 7, 6 sq. Messeniis auxilium decernunt adversus Ætolos, IV, 7. Infelicitur cum his pugnant ad Caphyam, IV, 12. Decreta de Bello Sociali adversus Ætolos, IV, 15, et 25. Avita amicitiae jura renovant cum Philippo, IV, 26, 7 sq. Societatem ineunt cum Polyrrheniis Cretensibus; quibus auxilio mittunt 200 milites, IV, 55, 2. In commune Achæorum nihil amplius contribuere decreverunt Dymæi, Pharæenses et Trilæenses, quum auxilium a prætore adversus Ætolos nullum acciperent, IV, 66, 4 sqq. Achæos in servitutem redigere conatur Apelles, IV, 76; 82, 2 sqq. Prætor Eperatus, IV, 82, 8; V, 1. Decretum de stipendio solvendo militibus Philippi, V, 1, 11 sq. Prætor Aratus, V, 30, 7; 91 seqq. Pacem cum Ætolis faciunt et Bello Sociali finem imponunt, V, 105. Prætor rursus Timoxenus, V, 106, 1. Prætor Euryleo; præfectus equitum Philopœmen, X, 24, 1; 25, 6. Adversus Ætolos (*qui cum Romanis et Altolato societatem contraxerant*), et Lacedæmonios opem implorant Philippi, X, 41, 2. Equites eorum exercet Philopœmen, X, 24 seq.; 21 seq. Qui imperitiam ducum castigat, et disciplinam omnem militarem apud Achæos restituit, XI, 8-10. Eodem duce, Machanidam et Lacedæmonios acie vincunt, Tegeam capiunt et Laconicam impune deprædantur, XI, 11-18. Omnis juvenus in unum diem Tegeam a Philopœmene convocata, incursionem facit in Laconicam, XVI, 36 sq. Achæis edicunt legati Romanorum, populum rom. bellum indixisse Philippo, ni ab injuria in Græcos abstineret, XVI, 27, 4. Philippus concitat eos ad bellum cum Romanis, XVI, 38 : sed illi, decreto facto, a Macedonum partibus ad Romanos transeunt, XVII, 6, 7. In colloquio Philippi cum T. Quintio, Corinthum et Argos a Philippo repetunt, XVII, 2, 5; 6, 8. Post bellum Philippicum Romæ per legatos societatem petunt Romanorum; sed litem eis movent Eleorum, Messeniorum et Ætolorum legati, XVIII, 25, 6. Adversus eos et Romanos Antiochus advocatur ab Ætolis, III, 3, 3. Eumeni auxilia mittunt adversus Antiochum, XXI, 7, 1 sq. M. Æmilius Lepidus consul, literis ad commune Achæorum scriptis, increpat eos ob res Lacedæmone prave administratas, XXIII, 1, 1 sq.; *conf.* c. 7, 5 sq. Legatos Romam mittunt, prætore Philopœmene, XXIII, 1, 4; 7, 1; et ad Ptolemæum Epiphanem, XXIII, 1, 6; 7, 1. Philopœmen ipsis facultatem dat, res a Bœotis per vim repetendi; unde belli initium, XXIII, 2, 10 sqq. Prætor Aristæus; et concilium gentis Megalopoli actum, quo conveniunt legati Roma et Alexandria redeuntes, tum legati regum Eumenis et Seleuci, dona pollicentes, et Cæcilius legatus Rom., XXIII, 7-10; *conf.* c. 4, 5 sq. Achæorum magistratus, Argis congregati, Q. Cæcilio negant conventum gentis, eo quod scriptum Senatus mandatum non haberet, XXIII, 10, 10 sqq.; 12, 5 sqq. *Sic* Tito Quintio, XXIV, 5, 16 sq. Romæ in senatu ac-

cusantur a Q. Marcio; qui legatis eorum, auxilia adversus Messenios petentium, responsum dari curat, e quo patebat, non impedituros Romanos, si qui populi a societate Achæorum vellent discedere; legati ipsi Romæ retinentur, XXIV, 10, 1 et 8 sqq.; *conf.* XXV, 1, 3. Ptolemæus Epiphanes iis decem naves dono offert, ad quas accipiendas nominantur legati, Lycortas, Polybius, Aratus junior; sed morte regis præpeditur legatio, XXV, 7. Prætor Hyperbatus, XXVI, 1, 1. Exsulum Lacedæmoniorum causa legati Achæorum Romam mittuntur; in his Callicrates, adulator Romanorum, proditor suæ gentis et auctor malorum, XXVI, 2, 13. Prætor Callicrates, XXVI, 3, 14; Archo, XXVII, 2, 11; rursus Archo, XXVIII, 6, 9; 7, 6. Quo prætore, per Polybium consuli Romano auxilia offerunt adversus Perseum; quæ ille non accipit, XXVIII, 10 seq. Auxilia ab iis petunt Ptolemæi fratres, et duces Lycortam et Polybium; sed illi legatos mittunt ad pacem inter Ptolemæos et Antiochum Epiphanem conciliandam, XXIX, 8-10. Absque suo incommodo, 30 aut 40 millia militum armare possunt, XXIX, 9, 8. Per legatos Romæ pro exsulibus suis (qui ob belli Persici culpam Romam erant evocati, et per Italiæ municipia distributi, XXX, 10, 6 sqq.; XXXII, 9, 5) frustra deprecantur, XXXI, 8; rursus, præcipue pro Polybio et Stratio, XXXII, 7, 14 sqq. : rursus, XXXIII, 1, 3 sqq. et c. 2 : rursus, XXXIII, 13 : ad extremum liberantur exsules Achæorum, intercedente Catone, XXXV, 6. Delios, qui imperium Atheniensium fugientes in Achaïam commigraverant, civitate donant, XXXII, 17. Et Rhodii et Cretenses auxilia petunt ab iis ad bellum quod inter se gesserunt : auctore Callicrate, neutri populo auxilia mittuntur, XXXIII, 15. Concilium Corinthi habitum, *ibid.* § 3. A beis auxilia petunt adversus Pseudophilippum, Thesalorum legati, XXXVII, 1 d, 3. Litteris Manilii consulis obtemperantes, Polybium Lilybæum mittunt, XXXVII, 1 e, 1 sqq. — Belli Romanorum Achaici semina, XXXVIII, 1-5. Controversias et bellum habent cum Lacedæmonis, c. 2, 11; 3, 2 sqq.; XL, 2, 6. Fortuna, cum servatos Achæos vellet, fecit ut nullo negotio vincerentur, et celeriter subigerentur, XL, 5, 8 sqq. Vincuntur Achæi a Mummio pugna ad Isthmum commissa, III, 32, 3; XL, 14, 4. Ex mandato decem legatorum, Polybius res Achaïæ ordinat, XL, 10. — Achæorum *nescio quis, ad præturam (puto) nominatus*, deprecatur honorem, *fragm. histor.* 1.

Achæi Phthiotæ, liberi renunciantur ex Scto Romanorum, XVIII, 29, 5. Thessalis eos attribuit T. Quintius cum decem legatis, *ib.* 30, 7. *Quibus ex locis intelligitur*, Phthiotas omnes nomine Achæorum designari a Polybio. Gente Achæus dicitur Phaxidas, V, 65, 3 : *idem* Melitæensis perhibetur, V, 63, 11, *quippe ex Melitæa, Phthiotidis oppido*.

Achæus, princeps et auctor gentis Achæorum. Imaginem ejus, e Peloponneso in Acarnaniam a Romanis jam deportatam, a Mummio repetiit et obtinuit Polybius, XL, 8, 10.

Achæus, filius Andromachi, fratris Laodices, quæ uxor fuit Seleuci Callinici, patris Antiochi Magni, IV, 51, 4; VIII, 22, 11. Ejus uxor Laodice, V, 74, 5; VIII, 21, 7; Mithridatis filia, regis Ponti, VIII, 22, 11, soror Laodices, uxoris Antiochi Magni, V, 43, 1 sqq. Seleucum Ceraunum, Callinici filium, trans Taurum comitatus, cædem Seleuci ulciscitur; et sub Antiocho, Seleuci successore, Asiæ cis Taurum præfectus, Attalo quas ille sibi subjecerat Asiæ regiones eripit : mox diadema et regium nomen ipse sibi asciscit, IV, 2, 6; IV, 48; V, 40, 7; 57, 5. Expeditionem adversus Antiochum in Syriam molitur, sed eam ob seditionem in exercitu ortam omittit, et Pi-

sidiam populatus domum redit, V, 57. Sardibus in Lydia sedes habet, V, 57, 4. *Conf.* Sardes. Ab eo auxilia contra Rhodios petunt Byzantii, IV, 48, 1 et 13. Ejus pater Andromachus, Alexandriae captivus, precibus Rhodiorum condonatur, IV, 51. Fictam Achæi epistolam Hermæas Antiocho offert, qua significatur Ptolemæum cum Achæo facere, V, 42, 7 sq. Nuncios ad hunc mittit Antiochus, accusans eum et fidem ejus obtestans, V, 57, 1 sq. Haud dubie cum Ptolemæo Philopatore consilia communicat Achæus, V, 66, 3, intercedentibus Nicomacho et Melancoma Rhodiis, VIII, 17, 9 sq. Eum fœdere cum Antiocho comprehensum vult Ptolemæus, V, 68, 12. Pedlenissensibus, Pisidiam incolentibus, Garsyeridem cum exercitu auxilio mittit adversus Selgenses, V, 72 sq.; deinde ipse Selgam venit, proditione Logbasis capturus urbem, sed spe frustratus pacem cum Selgensibus facit, 74-76; interim Milyadem et majorem Pamphyliæ partem sibi subjicit, 77, 1. At dum ad Selgas hæret, Attalus ei Æolidem et Mysiam eripit, 77, 2 sqq. Ab Achæo timet Antiochus post pugnam ad Raphiam, V, 87, 2. Sardibus eum obsidet Antiochus et urbem capit, VII, 15. sqq. Arcem Achæus tenens, V, 17, 4, per Bolidem, a Sosibio ad se liberandum missum, proditur Antiocho, VI, 17 sqq.; et præter opinionem captus, c. 22, supplicio ab eo afficitur, c. 23.

Achaia, occupatur a Tisameno, II, 41, 4. Achæiæ civitates XII, primum fœderatæ, II, 41, 6. *Confer* Achæi.

Achelous amnis, Acarnaniam ab Ætolia determinans, Stratum urbem præterfluit, IV, 63, 7 et 11, *coll.* 64, 1; V, 13, 10. *Conf.* V, 6, 6; 7, 3 et 6.

Achradina, pars urbis Syracusarum: eam classe oppugnat Marcellus, VIII, 6, 1.

Achriana, Hyrcaniæ urbs, X, 31, 14.

Acies. Acies navalis M. Atilii et L. Manlii, quatuor classibus constans, triquetra, rostri figura, I, 26. Acies ad forcipis figuram, ἐν ἐπικριπῶ, I, 27, 4; V, 82, 9; XII, 21, 6. Bifrons Gallorum ad Telamonem, II, 28 seq. Hannibalis et Romanorum ad Trebiam, III, 72. Lunata, ὑποεὐθεῖς, III, 113, 8. *Conf.* Pugna. Equitum acies qua altitudine instruitur ad pugnam, XXII, 18, 3. Quot equites in acie capiat stadium, XII, 19, 9; quot pedites, XII, 20 sqq. Aciei instruendæ ratio usitata apud Romanos, paululum immutata a Scipione in pugna cum Hannibale, XV, 9, 7 sqq. Romanæ aciei comparatio cum phalange Macedonica, XVIII, 11 sqq.

Acilius. Manius Acilius Glabrio consul, capta Heraclea, Ætolos in fidem recipit, non intelligentes quid hoc esset fidei Romanorum se permittere, XX, 9 sqq. Vincit Antiochum ad Thermopylas, XX, 8 *fine*. Amphissum obsidet, ubi successor ei venit L. Scipio, XXI, 2; provincia decedit, XXI, 3, 13.

Acræ, Ætolia oppidum, V, 13, 8.

Acriæ, oppidum Laconia, V, 19, 8.

Acrocorinthus quum præsidio Antigoni Gonatæ teneretur, proditione capitur ab Arato, II, 43, 4; 45, 3; IV, 8, 4. Antigono *Dosoni* in pignus societatis et amicitia offertur ab eodem et ab illo accipitur, II, 51, 6 et c. 52. Spatium inter Acr. et Oneos montes fossa et vallo munit Cleomenes, II, 52, 5. Acr. et Ithomatham servare suadet Philippo Demetrius Pharius, VII, 11, 3. Post bellum Philippicum illud præsidio tenent Romani, XVIII, 28, 42. *Conf.* Corinthus.

Acte vel Acta, orientalis ora Peloponnesi, V, 91, 8.

Actium, fanum Acarnanum (*ad verbum*, Templum Littorale); ibi angustissimus est sinus Ambracicus, IV, 63, 4.

Acusilochus, Asiæ dynasta, fœdere Eumenis cum Pharnace comprehensus, XXVI, 6, 12.

Adæus, præfectus Bubasti urbis, XV, 27, 6.

Adæus, Berœensis Macedo, Persei legatus ad Gentium, XXVIII, 8.

Addua. Vide Adua.

Adherbal (Ἀδράβαζ), dux Carthaginiensium, præfectus urbis Drepanorum, I, 46, 1; 49, 4, pugna navali ad Drepana vincit P. Claudium, et classem ejus disperdit, I, 49-52. Ejus trierarchus et præcipuus amicus Hannibal, Amilcaris filius, I, 44, 1, et collega Carthalo, ejus tamen imperio subjectus, I, 53, 1.

Adiganes, magistratum nomen apud Seleucienses ad Tigrim, V, 54, 10.

Adimantus, ephorus Lacedæmon., Philippo favens adversus Ætolos, per seditionem occiditur, IV, 22; deinde falso accusatur apud Philippum ut auctor tumultus, 23, 5 et 8.

Adis vel Adin, Adys vel Adyn, urbs non poenitenda Africae, capta a Regulo, I, 30, 5.

Admetus, a Philippo necatus, XXIV, 8, 9.

Adrene vel Adrane, oppidum Thraciæ, XIII, 10, 6.

Adrianus ager. Vide Hadrianus.

Adriaticum mare, vel Adrias, I, 2, 4; II, 16, 4; 17, 5; III, 86, 8 sq.; 87, 1; 88, 1. Adriaticus sinus, II, 14, 4 et 11; 16, 7 (ubi plur.). Intimus Adriatici sinus recessus, II, 14, 6; 16, 7; III, 47, 4; XXXIV, 6, 10. Ad introitum sinus Adriatici (*scil. e Ionio mari navigantibus*) ad dextram est Oricus, oppidum Epiri, VII, 19, 2.

Adrumetum, urbs Africae (*metropolis Byzaceniæ*, Ἀδρούμης), XV, 5, 3. Ibi castra habet Hannibal, ex Italia reversus, *ibid.* Eodem post pugnam ad Zamam fuga se recipit, XV, 15, 3.

Adua vel Addua, fluv. superioris Italiae, seu Gallia Cisalpinae, exit e lacu Lario, XXXIV, 10, 21. Qua Adua in Padum influit, consules intrant in Insubrium fines, II, 32, 2.

Æacidae bello gaudent veluti epulis, juxta Hesiodum, V, 2, 6.

Æacæ, oppidum Italiae, in Apuliæ et Samnii confinibus. III, 88, 9.

Ædilis. In Ædiliū ærario Romæ servantur tabulae æneæ fœderum, in Jovis Capitolini templo, III, 26, 1. Ædilis creatur Scipio Afric. major simul cum fratre, X, 4 seq. Ædilitas maximus honos qui juveni patricio Romæ confertur, X, 4, 1.

Ædui (Ἀἰδύες) fortasse legendum pro Ἀρδυες, III, 47, 3.

Ægæ, oppidum Æolidis; cujus cives, Ægeenses, quum prius Achæo se tradidissent, tradunt se Attalo, V, 77, 4. Damna eis illata sarcire tenetur Prusias, XXXIII, 11, 8.

Ægeum mare, XVI, 34, 1.

Ægates. Vide Egusa.

Ægeaten, Ἀγέατην, mendose (ut videtur) mss̄ti vocant Telecleum, quod in Τεγέατην mutarunt editores, XXXIII, 1, 3.

Ægesta, oppidum Siciliae; obsidione liberatur a C. Duilio, I, 24, 2. Cives Ægestani, *ibid.*

Ægienses; Vide Ægium.

Ægina insula, a Romanis occupata, IX, 42 a.

Æginetæ captivi, de redemptione Publium rogantes male primum habiti, mox in gratiam veniunt, IX, 42 a. A P. Sulpicio in servitum redacti sunt, et ab Ætolis Attalo venditi, pretio 30 talentorum, XXIII, 8, 9, sqq.; XI, 6, 8. Ægineta Casander, XXIII, 8, 9.

Ægira, urbs Achaiae, ex XII primis fœderatis, II, 41, 8, sita ad sinum Corinthiacum, inter Ægium et Sicyonem, IV, 57, 5 sq. Per proditionem capta ab Ætolis, servatur virtute civium, et plurima pars Ætolorum occiditur, IV, 57 seq.

Ægina, oppidum ad mare in finibus Oxybiorum Ligurum, XXXIII, 7, 2, vi capitur a Romanis, 8, 2.

Ægium, urbs Achaiae, ex XII primis olim fœderatis, II, 41, 8. *Ægienses* mox eis civitatibus se adjunxerunt quæ fœdus instaurarunt, ejecto præsidio Macedonico, II, 42, 13 sq. *Ægii* conventum agunt Achæi appetente hieme; eodem venit Antigonus Doson, II, 54, 3; et rursus anno sequenti, *ib.* § 13. *Add.* IV, 7, 1; 26, 7 sq.; 82, 7; XVI, 27, 4; et XXVIII, 3, 10. *Conf.* Achæi. Ex lege semper *Ægii* agi conventus Achæorum debuit; sed Aratorum causa Sicyonem transtulit eum Philippus, V, 1, 6 sqq. Tridui itinere abest a Megalopoli, II, 55, 1. Inter *Ægium* et Sicyonem est *Ægira*, IV, 57, 5. Naves suas *Ægium* mittit Philippus, V, 101, 4; et ipse eo cum exercitu venit, 102, 5.

Ægos flumen; pugna navalis ibi facta, I, 6, 1; in qua Lacedæmonii ab Hermocrate Siculo adjuti, XII, 25 p. 6.

Ægosages vel Ægosagæ, in Asiam invitati ab Attalo, cum eo *Eolidem* et Mysiam Achæo eripiunt; dein eis sedes assignantur ad Hellespontum, V, 77 seq; effuse depopulantur urbes ad Hellespontum; hinc Troade ejecti ab Alexandrensibus, Abydenorum fines infestantes, deleti sunt a Prusia, V, 111. *Conf.* Tectosages et Rigosages.

Ægosthenense vinum dulce, VI, 2, 4. 'Ο Αἰγασθένειος, *Fragm. Hist.* 2.

Ægusa vel Ægusa insula, ante Lilybæum sita, una ex *Ægati*bus, I, 60, 4: ad eam pugna committitur navalis inter C. Lutatium et Hannonem, qua 50 naves Punicæ demersæ sunt, 70 captæ, I, 60 seq. Sed *Ægusæ vel Ægusæ* insulæ, inter Lilybæum et Africam sitæ, eadem quæ *Ægates*, I, 44, 2.

Ægyptus et Ægyptii. Vide Ptolemæi, *Ægypti reges*. — *Ægyptiacas* res ante Olymp. CXL gestas multi scripsere; quare nil opus fuit ut altius eas repeteret Polybius, II, 37, 6. Res *Ægyptiacas* plurimum annorum simul uno libro XIV complexus est, XIV, 12. *Ægypti* turbæ sub finem regni Ptolemæi Philopatoris, III, 2, 8. *Conf.* XIV, 12. Optimates rebelles domiti sub Ptolemæo Epiphane XXIII, 16. *Ægypto* manus injicit Philippus, III, 2, 8, si ibi vera *vulgaris scriptura*. *Ægypti* reges tenebant etiam Cœlesyriam et Cyprum, tum et opportunissima loca per omnem Asiæ oram a Pamphylia ad Hellespontum, item Lysimachiam, Anum et Maroneam, aliasque Thraciæ urbes, V, 34, 7 sq.; et Ptolemæus etiamnum Philopator multas Sami naves habuit, et magnum militum numerum aluit Ephesi, V, 35, 11. *Ægyptii*, victoria ad Raphiam inflati, arma capiunt contra Ptolemæum Philopat., V, 107, 1 sqq.; III, 2, 4; XIV, 12, 4. Ex *Ægypto* Romani frumentum petunt in annonæ inopia bello Hanniblico, IX, 44. Ea potitur Antiochus Epiphanes, excepta Alexandria, XXVIII, 16, 1; XXIX, 1, 1. Eam Ptolemæis servavit Romani, exire jussu per Popillium Antiocho Epiph., XXIX, 11, 11. *Ægyptii* in ira crudelissimi, XV, 33, 10.

Ægys, oppidum Laconiae, in Arcadiæ confinibus. Hinc *Ægyptiacus* ager, ἡ Αἰγυπτος χώρα, II, 54, 3.

Æmilia, soror L. *Æmilii*, patris naturalis Scipionis minoris, uxor Africani majoris, avi adoptivi Scipionis minoris, XXXII, 12: ejus hæres Scipio minor pretiosum apparatus, quem moriens illa ei reliquerat, donat matri suæ, repudiata a L. *Æmilio*, *ibid.*

L. *Æmilius Papus*, Cos. Ariminum mittitur ad prohibendos Gallos, II, 23, 5. Ariminum in Etruriam properat ad succurrendum Romanis, qui a Gallis ibi premebantur, II, 26. Duplici acie cædit Gallos, cum collega e Sardinia redeunte, 27-31.

L. *Æmilius Paulus* Cos. mittitur in Illyricum, adversus

Demetrium Pharium rebellem, III, 16, 7; IV, 37, 4. Bellum ibi fortiter gerit, III, 107, 8; Dimalum et Pharium urbes vi capit, et, victo fugatoque Demetrio, Illyricum omne, quod sub Demetrio fuerat, recipit, III, 18 seq., IV, 66, 8. Ex Illyrico triumphat, III, 19, 12 sq.; IV, 66, 8. Consul iterum cum C. Terentio, III, 106, 1; V, 108, 10; omnium animos et spem in se convertit, III, 107, 8; 108, 1; hortatur milites, 108 seq.; pugnandi consilium non probat, nec tamen impedire potest, 110; alternis diebus cum C. Terentio imperium habet, 110, 4; pugnam oblatam ab Hannibale detrectat, 112; dextrum cornu tenet in pugna Cannensi, 114, 6; fortissime pugnans cadit, optimus civis, 116.

L. *Æmilius Paulus, superioris filius*. Ejus concio ad populum Romanum de bello Macedonico, XXIX, 1 a sqq. Ante ejus expeditionem adversus Perseum nil bello in Macedonia proficiebant Romani, XXIX, 1 d. 3. Consul Perseum acie vincit, XXIX, 6; XVIII, 18, 4. Stupet Macedonicam phalangem, XXIX, 6, 11 sq. Ejus concio coram Perseo captivo, XXIX, 8 b. sq. Hibernat in Macedonia, XXIX, 8, 11. Ad Cibratas scribit de Polyarato Romam mittendo, XXX, 9, 18. Civitates Græciæ obit, XXX, 15. Quas elaborandas Perseus curaverat columnas, suas iis statuas imponit, *ibid.* 1 sq. Ludos celebrat in Macedonia, XXXI, 3, 1. Septuaginta oppida Epiri evertit, XXX, 15, 5 sq. Vir abstinentissimus, XVIII, 18, 4 sqq.; XXXII, 8. Moritur, XXXII, 8, 1; 14, 1. Ejus duo filii naturales, Fabius et Scipio, XVIII, 18, 6; XXXII, 14.

Lucius *Æmilius Regillus*, classis Romanæ præfectus bello Antiochico, XXI, 6, 1; 8, 3 sqq. Pugna navali ad *Myonæsum* vincit Antiochum, 9, 13, 10, 1; XXII, 7, 16. Triumphans Romam redit, XXII, 7, 17.

M. *Æmilius Paulus*, Cos. Cum Ser. Fulvio, capit CIX navales Pœnorum, I, 36; classem Rom. infando naufragio amittit, 37.

M. *Æmilius* Lepidus. Eo consule, Romani agrum Picenum, Gallis Senonibus ademtum, dividunt colonis, II, 21, 7.

M. *Æmilius* Lepidus, minimus natu e legatis ad reges Antiochum et Ptolemæum missis, ad Abydum urbem expulstat cum Philippo, et ab eo ut juvenis ridetur, XVI, 34. Consul, deinde Pontifex Maximus, XXIII, 1, 2; idemque princeps senatus, XXXII, 22, 5. Ejus consilia sequitur legatus Ptolemæi, XXVIII, 1, 8. Charopem Epirotam Romæ domo sua prohibet, XXXII, 22, 5.

Æmus sive Hæmus, mons Thraciæ; magnitudine et altitudine inferior Alpibus, XXXIV, 10, 15. Ex eo utrumque mare, Adriaticum et Pontum Euxinum, conspici posse, ait Polybius, negat Strabo, XXXIV, 12, 1 sq.

Ænæ (sive Anææ) fanum, Ecbatanæ, auro et argento abundans, X, 27, 12 sq.

Æneas Tacticus, scripsit commentarios περί τῶν Στρατηγικῶν, id est, de Officio Imperatoris, X, 44, 1. Ejus ratio signa dandi per faces, emendata a Polybio, X, 44 sq.

Ænian (s. Ænianum) sinus, idem qui Maliacus, inter *Locros* *Epicnemidos* et *Thessaliam*, X, 42, 5.

Ænus, urbs maritima Thraciæ. *Conf.* Maronea. Ora Thraciæ, ubi sunt hæ urbes, in regum *Ægypti* erat potestate, V, 34, 8. *Conf.* Lysimachia. — *Ænii*, inter se dissident, alii ad Eumenem, alii ad Macedonas inclinantes, XXIII, 6, 7; 13, 9. Exsulæ *Æni* et Maronæ apud senatum Rom. queruntur de Philippo, XXIII, 11, 2. Ex iisdem urbes præsidia deducere jubet Philippus, XXIII, 11, 4. Easdem a senatu Rom. dono sibi petit Attalus, XXX, 3, 3; promittit senatus, 3, 5. Sed mox revocato promissæ liberas eas declarat, 3, 7.

Æolia. s. *Æolis*. *Æoliae* urbes Achaëo eripit Attalus, V, 77, 2; eadem dein occupavit Antiochus Magnus, XXI, 10, 4.

Æolice insulae, vide *Liparae*, I, 25, 4.

Æolus, cur ventorum promiscundus rexque ventorum fictus ab Homero, XXXIV, 2, 4 sqq. et II, 15-20.

Æpium s. *Æpius*, oppidum Triphyliae, IV, 77, 9, in dedicationem accipitur a Philippo, IV, 80, 13.

Ærarium Romanum in potestate est senatus, VI, 13, 1. In ædiliū ærario, in Jovis Capitolini templo, conservantur æneae tabulae fœderum, III, 26, 1.

Ærenosii, populus Hispaniæ citerioris, subacti ab Hannibale, III, 35, 2.

Æschvion, Acarnan, Romanis favens, XXVIII, 5, 1.

Æsculapii fanum, prope Agrigentum, I, 18, 2; Ambraciae, XXII, 10, 2; Carthagine Nova, X, 10, 8; Pergami, XXXII, 25, 1. *Æsculapii* statua, Phryomachii opus, rapta a Prusia, XXXII, 25, 4.

Æthale, insula Etruscorum, XXXIV, 11, 4.

Æthalea : Sic vocatur Lemnus insula, *ibid.*

Æthiopia : Circa eam sese contingunt Asia et Africa, III, 38, 1. Utrum a meridie ejus continens sit terra, an mari ea ambiatur, nemo affirmare potest, *ibid.* — *Æthiopes* Daratitæ, XXXIV, *Æthiopes* Perorsi. *ibid.*

Ætna. Post eam, maximus Siciliæ mons Eryx est, I, 55, 7.

Ætoli, et *Ætolia*. Medionem urbem Illyridis oppugnant; et jam de titulo manubiarum inter se litigantes, II, 2; ab Agrone, rege Illyriorum, magna clade afficiuntur, II, 3 sqq. Gens superbia ferox, II, 3, 3; 4, 6; cui innata est improbitas et prava cupiditas, II, 45, 1; 49, 3. Nec pacis nec belli jura norunt, IV, 67, 4; nil turpe putant, dummodo quastus adsit, II, 46, 3; IX, 38, 6 : assueti ex raptō vivere et ferinam quamdam agere vitam, IV, 3, 1. Eorumdem avaritiam odit T. Quintius, XVIII, 17, 1. Succurrunt Epirotis adversus Illyrios, II, 6; eis adversantur Acarnanes et Epirotæ, fœdere icto cum Illyriis, 6, 9 sq. Cum Achaïs suppetias veniunt Coryræis, obsessis ab Illyriis, II, 9 seq. Iis et Achaïs Romani per legatos renunciant victoriam suam de Illyriis et pacem eis datam, II, 12, 4 sq. Cupiditati eorum se opponit Aratus, II, 43, 9. Cum iis fœdus jungunt Achaï, eosque jurant in bello adversus Demetrium, Philippi patrem, II, 44, 1; 46, 1. Invidia accessionum tacti, quibus creverat resp. Achaëorum, cum Antigono Philippi tutore et cum Cleomene societatem contrahere adversus Achaëos student; sed consilia eorum pervertit Aratus, II, 45 seq. Antea cum Alexandro, Epiri rege, pactum fecerant de dividenda Acarnania, II, 45, 1, IX, 34, 7; et cum Antigono Gonata, de dissolvenda rep. Achaëorum, II, 45, 1; IX, 34, 6, 38, 9. Quum Antigoni Dasonis metu quieti fuissent, spreta Philippi pueritia, prætextum quæsiere rebus Peloponnesi se immiscendi, IV, 2. *Hinc* Bellum Ætolorum et Lacedæmoniorum cum Achaïs et Philippo, Bellum Sociale, III, 2, 3; IV, 3-27; 57-*fin.*; V, 1-30; 91-103. Ætolici impetus et avaritiæ plenus juvenis Dorimachus, IV, 3, 5. Ætoli pirate, e Messenia prædam agentes, Phigaliæ morantur, quæ socia erat et in potestate Ætolorum, IV, 3, 8; 79, 6 sq. Eorum prætor Aristō, *ubi vide*. Eos ad bellum Messeniis inferendum hortatur Dorimachus, IV, 5. Socios et amicos habent Eleos, IV, 5, 4. Duce Scopa, Messeniam incursant, IV, 6. Magis habiles ad viritum pugnandum extra aciem, quam in acie, IV, 8, 10. Ad Caphyas prælio vincunt Achaëos, IV, 12. Astutum et absurdum decretum faciunt adversus Achaëos, IV, 15, 8. sqq. Insolenter ridet eos qui de eorum injuriis queruntur, 16, 4. Cum iis clam societatem ineunt Lacedæmonii, 16, 5.

Denuo, cum Illyriis, in Achaïam irrumpunt, IV, 16, 11, et Cynatham proditione capiunt, IV, 18, et comburant, 19, 6. Dianæ fanum Lusis spoliunt, 18, 9 sqq.; 19, 4. Inde per Rhium domum abeunt, frustra eos persequente Demetrio Phario, 19, 6 sqq. Querelæ sociorum de Ætolorum injuriis, IV, 25. Fit decretum de bello inferendo Ætolis, *ibid.* Potestatem templi Delpici, Amphictyonibus ademptam, sibi solis vindicaverant, 25, 8. Laconicam etiam populati erant, ducibus Charixeno et Timæo, IV, 34, 9. *Conf.* IX, 34, 9. Eorum prætor Scopas, IV, 27, creatus pro more comitiis autumnalibus, IV, 37, 2. Ex fœderis lege, mille milites auxilio mittunt Cnoissii Cretensibus, IV, 53, 8. Vicissim mille Cretenses accipiunt a Cnoissii, 55, 4. Per Epirum in Ætoliam intrat Philippus et plura oppida capit, IV, 61 seqq. Interim Ætoli, duce Scopa, Macedoniam devastant, et Dium diruunt cremantque, 62; dein, prætorē Dorimacho, Epirum devastant, et templum Dodonæum cremant, 67; socios non minus quam hostes spoliunt, 79, 3. In Ætoliam denuo expeditionem suscipit Philippus, et Thermum devastat, ubi conventum agere Ætoli consueverant, V, 6 sqq. Per Rhodiorum et Chiorum legatos Philippum sociosque Rhium ad colloquium invitāt, sed ipsi ad diem non adsumt, V, 28 seq. Agetas prætor Acarnaniam et Epirum incursat, etc? V, 91, 1, et c. 96. Naupactum congregati, pacem faciunt cum Philippo sociisque, et finis imponitur Bello Sociali, V, 103-105. In Ætoliam profugit Lycurgus, rex Spartæ, V, 29, 8 sq. Ætolis intercedentibus, Ptolemæus Philopator Antiochum legationibus differt, V, 63, 5; 91, 1. Lacedæmonios ad suas et Romanorum partes trahere student contra Philippum, IX, 28 sqq. Soli olim contra Antipatrum oculos attollere ausi erant; soli restiterant Brenno, IX, 30, 3. Cum Romanis et Attalo arma sociant contra Philippum et Achaëos, IX, 30, 7 sqq. X, 41, 1. Ejus societatis conditiones, IX, 39, 3; XI, 6, 2 sqq.; XVIII, 21, 7. In ea se primos periculis obijci queruntur, Romanos in subsidiis stare, X, 23. Legatus Rhodiorum in plurium legatorum congressu (*Jorsan in Achaëorum conventu*), gravi oratione eos hortatur; ut bello adversus Philippum et Græcos assistant, et Romanorum societati renuncient, XI, 5-7. Assiduitate belli et luxu obarati, pace facta cum Philippo et Achaïs, Dorimachum et Scopam nominant ad novas leges et novas tabulas conficiendas, XIII, 1; *Fragm. hist.* 68. De pace cum Philippo facta *vide ibid.* et XV, 23, 8; XVII, 1, 14. XVIII, 21, 8. Lysimachenses, Calchedonios, Cianos, eorum socios Philippus post illam pacem ab hac societate abstraxit et sibi adjunxit, Cianos etiam in servitutem redegit, XV, 23, 7 sqq.; XVII, 3, 11 sqq.; 4, 7. Naupacti cum iis de bello adversus Philippum redintegrando agunt legati Romanorum, XVI, 27, 4. Eorum prætor Phœneas interest colloquio Philippi cum T. Quintio, XVII, 1, 4; 3, 1. Ætolicam et theatralem orationem ibi habet Alexander Isius Ætolus, XVII, 4, 1. Ætolorum mos lege sancitus, spoliū de spolio capiendi; qui Ætoliam prius ex Ætolia erant sublaturi, quam illam legem abrogaturi, XVII, 4, 8; 5, 1 sq. Plerosque eorum non esse græcos, contendit Philippus, XVII, 5, 8. Victi Philippo, non expectatis Romanis, castra ejus spoliunt, XVIII, 10, 4. Eorum avaritiam, dominandū libidinem, et jactantiam odit T. Quintius; ipsi Quintium a Philippo corruptum suspicantur, XVIII, 17. Philippum prorsus regno ejectum volunt et oppida sibi petunt, quæ eis negat Quintius, XVIII, 19, 5 sqq.; 20, 11 sqq. Inde semina belli Romanorum Ætolici et Antiochici, 22, 1 sq. Prætor eorum Alexamenus, XVIII, 26, 11. Carpunt senatusconsultum de pace Philippo data, XVIII, 28. In conventu Thermico cum iis agit Cn. Cornelius, unus e decem le-

gatis T. Quintio adjunctis, XVII, 31, 5 sqq. Iræ suæ indulgentes, Antiochum advocant adversus Romanos et Achæos, III, 3, 3. Per Apocletos suos deliberant cum Antiocho, XX, 1, 1. *Conf.* Apocleti. Bellum eorum cum Romanis infelix, III, 3, 6. Capta a M. Acilio Heraclea, fidei Romanorum se permittunt, XX, 9. Consule durius cum eis agente, bellum continuant, 10; legatos Romam mittunt, quibus anceps responsum dat senatus, XXI, 1, 3 sqq. Pro ipsis apud Scipiones intercedunt Athenienses, et iudicium sex mensium impetrant, XXI, 2 seq. et 6, 2. Quom non convenisset pax, mittitur adversus eos M. Fulvius consul; interim illi Amphilochem, Aperantiam et Dolopiam recipiunt, a Philippo præreptas, XXII, 8. Capta Ambracia urbe, pacem iis dat Fulvius, XXII, 9-13: quæ, intercedentibus Atheniensibus, Romæ confirmatur, 14. Formula fœderis, 15. Ad eos legati mittuntur, belli Persici causa, C. Popillius et Cn. Octavius, XXVIII, 3, 2; 4, 1 sqq. In Ætolia, post bellum Persicum, civilium cædium omnia plena, XXX, 14. Tranquillitas restituitur, mortuo Lycisco, XXXII, 20 a et 1 sqq., 21, 1.

Afri, Αἰῶνες, Afri et Numidæ, semel victi, bidui aut tridui viam solent recedere, I, 74, 7. Afros Romano more armat Hannibal, III, 87, 3; 114, 1. Macedonico more armati, in exercitu Ptolemæi Philopat., V, 65, 8.

Africa, ἡ Ἀῶνη. Eo primum trajiciunt Romani, Regulo et Manlio Coss., I, 29. Primi eorum ibi in Africa successus, tum clades, 29-34. Africæ populi, Pœnis subjecti, ab eisdem deficient, et cum rebellibus mercenariis faciunt, I, 70, 9. Durissime tractati a Pœnis tempore belli Siculi, I, 72. Inde in Hispaniam, et ex Hispania eodem milites mutui præsidii causa trajecit Hannibal, III, 33, 8 sqq. Res Africæ et Italiæ rebus Græcorum misceri coepit, V, 104, 4. — Una est e tribus terræ partibus, inter Nilum et Columnas Herculis, III, 37, 2 et 5. In Æthiopia contingunt se Asia et Africa, III, 38, 1. Longitudo ditionis Pœnorum in Africa, III, 39, 2 sqq. Ejus fertile solum, XII, 3 sqq.: quamquam omnem arenosam, siccam et sterilem putaverat Timæus, *ibid.* Animantium ibi cum domesticarum, tum ferarum copia, XII, 3, 3 sqq. Totius longitudo XXXIV, *in fine fragm. lat. Alia de Africæ geographia, ibid.*

Africanus junior, XXXV, 4, 7. *Vide* Cornelius Scipio.

Africum Bellum, I, 70, 7. *Vide* Mercenariorum bellum cum Pœnis.

Africus ventus, λιβ, X, 10, 1.

Agathagetus, Rhodius, suadet civibus, ut jam inde ab initio belli Persici Romanis se adjungant, XXVII, 6, 3; XXVIII, 2, 3.

Agatharchus, unus e filiis Agathoclis, Syracusarum regis, interfectus (ut ferebatur) ab avo Hippocratis et Epicydis, VII, 2, 4.

Agatharchus, legatus Hieronymi regis, Carthaginem missus, VII, 4, 1.

Agathoclea, meretrix, in potestate habuit Ptolemæum Philopatorem, XIV, 11, 5; 12, 3; soror Agathoclis, exosa Alexandrinis post mortem Philopatoris, XV, 25, 8; 26, 1-3. Macedonibus frustra ubera exserit, quibus puerum regem aluisse se ait, 31, 13; ad supplicium quæritur, 32, 11; nuda cum sororibus et cognatis adducitur, et a populo discerpitur, 33, 7 sqq.

Agathocleæ nomen Aristomenes filiz suæ dedit, XV, 31, 9.

Agathocles, e figulo rex Syracusarum, XII, 15, 6; XV, 35, 2. Ejus mercenarii, origine Campani, vi potiuntur Messana urbe, I, 7. Africæ partem sibi subjicere est conatus, XV, 35, 6. Ejus temporibus in fide Pœnorum manserat Utica, I, 82, 8. Acerba maledictio eum persequitur Timæus, contra cujus calumnias eum defendit Polybius,

VIII, 12, 12; XII, 15. Siciliæ tyrannus, initio regni sævissimus, dein clementissimus, IX, 23, 2; iudice Scipione, in administratione rerum solertissimus, et cum judicio audacissimus, XV, 35, 6. Ejus filius Agatharchus: *vide suo loco.*

Agathocles, Cenanthes filius, amicus Ptolemæi Philopatoris, XIV, 11, 1; cum Sosibio præest administrationi rerum, V, 63, 1; XV, 34, 5 sq. Ejus consilio Antiochus M. in Cœlesyria legationibus differtur interim dum bellum parant Ægyptii, V, 63, 2 sqq. Dinonem Dinonis filium interficit, XV, 25 a sq. Falsi nominis tutor Ptolemæi Epiphanis, crapula, lascivia, et insolentia, odium in se et seditionem concitat Ægyptiorum, XV, 25. Frustra Macedonum opem implorat, 26-32; in vincula abductus, confoditur ab amicis ne ab inimicis cruciaretur, 33. Nulla virtute fuerat conspicuus, 34.

Agathynus, Corinthius, Leucade cum navi in portu stans juxta Illyriorum naves, violata fide ab eis capitur, V, 95, 3.

Agathyrna, Siciliæ oppidum, IX, 27, 10 sq.

Agelaus, Naupactius: per eum Scerdilaidas Illyrius societatem facit cum Ætolis, IV, 16, 10. Dorimachus prætor eum et Scopam Eleis suppetias mittit, V, 3, 1. Gravem orationem de pace habet, V, 103 *extr.* et seq.: quæ oratio commovit Philippum et socios, 105, 1 sqq.; 107, 5. Prætor creatur Ætolorum, mox vero ab eisdem reprehenditur ob pacem factam, 107, 5 sq.

Agema Macedonicum, distinguitur a cetratis in exercitu, Philippi, V, 25, 1; a cetratis pariter et a phalange in exercitu Ptolemæi Philopatoris, ubi Agema e tribus fere millibus constabat, V, 65, 1 sqq.; 84, 4. Validissimum habebatur equitum corpus, XXXI, 3, 8.

Agepolis, Rhodiorum legatus ad Q. Marcium Philippum cos. et ad C. Marcium Figulum, classis præfectum, XXVIII, 14, 6; 15, 1 sqq. Romam legatus, XXIX, 4, 4, et c. 7; XXX, 4, 2.

Ager. Flamini lex de dividendis agris, II, 21, 7 sq. Apud Lacedæmonios æquali modo inter cives distributus, VI, 45, 3; 48, 3: non item apud Cretenses, 46, 1.

Agasander, s. Agasarchus, Megalopolitanus, pater Ptolemæi, præfecti Ægypti, XVIII, 38, 8.

Agasias, Achæorum legatus in Macedoniam ad gratulandam ducibus Romanis victoriam de Persæo, XXX, 10, 3.

Agasilaus, rex Lacedæmoniorum; ejus in Asiam transitus patefecit ignaviam Persarum, III, 6, 11. Commode Spartæ auxilio venit, quum in eo esset ut caperetur ab Epaminonda, IX, 8, 6. Quæcunque ab eo gesta sunt, contraria erant sociali Græcorum rationi, IX, 23, 7 sq.

Agasilaus alius junior, filius Eudamidæ, pater Hippomedontis, IV, 35, 13.

Agasilochus sive Hegesilochus, Rhodiorum prytanis, monet cives suos, ut cum Romanis spes suas jungant bello Persico, XXVII, 3, 3 sqq. Romam legatus, XXVIII, 2, 1; 14, 5 et 8. Legatus in Macedoniam ad L. Æmiliū cos. et ad Perseum, XXIX, 4, 4.

Agasipolis, Agesipolidis filius, Cleombroti nepos, puer admodum, rex creatur Spartæ post mortem Cleomenis; ei tutor datur Cleomenes, Cleombroti filius, patruus pueri, IV, 35, 10 sqq. Romam legatus missus, capitur a piratis et occiditur, XXIV, 11, 1 sq.

Agesipolis, pater superioris, *ibid.*

Agesipolis, Dymæus, bello captus ab Eleis, V, 17, 4.

Agetas, prætor Ætolorum, V, 91, 1; Acarnaniam et Epirum incursat, V, 96, 1 sq. Phanotensium urbem prodicione capturus, suis artibus luditur, 96, 6.

Agminis Romani ratio, VI, 40. Agminis coactores, οὐραγοί, VI, 24, 2.

Agones, populus Gallicus Cisalpinus, II, 15, 8: *nisi legendum Ἐγώνες vel Ἀγώνες. Conf. Agones.*

Agrai vel Agræi, populus Ætolicus, non Græcos, XVII, 5, 8. *Conf. Agrianes*, et *Agrii*.

Agrianes (*idem qui Agrai vel Agræi*), in exercitu Antigoni Dosonis, II, 65, 2; in Philippi exercitu Antiochi adversus Ptolemæum, V, 79, 6.

Agrirentum, urbs Siciliæ; arx et horreum belli Pœnorum, I, 17. Obsidetur a Romanis, *ibid.* et seqq., qui obsidentur ipsi ab Hannone, I, 18 sq. Capitur a Romanis, 19. Pœni urbem quidem præsidio tenuerant, sed cives libertate et legibus suis passi erant frui, II, 7, 7, *coll.* I, 43, 8. Tunc Galli mercenarii Pœnorum, qui eam custodiebant, diripere urbem conati erant, sed eam servavit Alexo, *ibid.* et II, 7, 8. Receptum a Pœnis bello Punico tertio, proditur Romanis: *ea occasione* situs urbis et præstantia *describitur*, IX, 27. Colonia erat Rhodiorum, *ibid.* § 8. Nominis origo, IX, 27. Phalaridis taurum nunquam ibi exsistisse contendit Timæus, XII, 25.

Agrius fluvius, IX, 27, 5.

Agrii, Ἀγριοί; *idem qui Agrai vel Agræi, si vera lectio*, XXVI, 7, 1: *ubi Σάρδους vel Σαρδόνους fortasse ex Livio scribendum pro vulgato Ἀγρίους.*

Agrinium, oppidum Acarnaniæ, V, 7, 7.

Agron, rex Illyriorum, Pleurati filius, II, 2, 4; pacta cum Demetrio, Philippi patre, mercede, Medionis ab Ætolis obsessos adjuvat, et magna clade afficit Ætolos, II, 2 seq: inde lætitia elatus, potui et commissationi indulget; unde in pleuritidem incidit, qua brevi tempore abripitur, II, 4. Ei mortuo in regnum succedit vidua Teuta, II, 4, 7.

Ala. Alæ sociorum in exercitu Romano, VI, 26, 9. Ala (ὤα) *vel* cohors regia Philippi, X, 42, 6. Amicorum ala; *vide Heteri*.

Alabandenses, *cives urbis Alabandæ* in Caria, comæatus præbent Philippo, XVI, 24, 6: tamen eorum agrum diripit Philippus, *ibid.* 8. Orthosiam invadentes, acie vincuntur a Rhodiis, XXX, 5, 15. Alabandensis Menedemus, V, 79, 6.

Alba, urbs Italiae. Ibi vitam finivit Philippus, Persei filius, XXXVII, 1 d, 2. Albam usque penetrant Galli cum exercitu, II, 18, 6.

Albinus. *Vide Postumius.*

Alceus scilicet ridere consueverat Isocratem grammaticum, XXXII, 6, 5.

Alcamenes, Lacedæmonius, occisus a factione Ætolica, IV, 22, 11.

Alcamenes, Dicei sodalis, prætoris Achæorum, XL, 4, 9.

Alces in Alpihus, XXXIV, 10, 8 sq.

Alcetas, Bœotorum prætor, XXIII, 2, 13.

Alcibiadis consilio, Athenienses, Chrysopolim tenentes, portoria exegerunt a navigantibus in Pontum, IV, 44, 4.

Alcibiades Spartanus, e veterum exsulum numero, Romam legatus, ingratus adversus Achæos, XXIII, 4, 8; 11, 7 sq.; 12, 2 sq.; XXIV, 4, 3.

Alcithus, Xenophontis filius, legatus Achæorum ad Ptolemæum Philometorem, XXVIII, 10, 9; 16, 3.

Aletes, metallorum argenti in Hispania inventor, ut heros ab incolis colitur, X, 10, 11. Tumulus prope Novam Carthaginem ab eo denominatus, *ibid.*

Alexamenus, Ætolorum prætor, XVIII, 26, 11 sq.

Alexander, Philippi filius, rex Macedoniæ. Usque ad ejus regnum substitit fœdus pristinum Achæorum, II, 41, 6 et 9. Primi successores ejus Seleucus, Ptolemæus et Lysimachus, circa unum idemque tempus omnes e vivis excesserunt, II, 71, 5; *cf.* 41, 2. Ejus trajectio in Asiam non erat causa, sed initium belli contra Persas, III, 6, 14. Philippi patris molitiones in rem suam contulit, XXII,

22 b, 4. Ejus imperium in Asia remotissimas et parum cognitatas olim regiones patefecit itineratoribus, III, 59, 3. Ejus severitatem in Thebanis exercitam (*cf.* V, 10, 6.) non imitatus est Philippus in Lacedæmonios, IV, 23, 8 et c. 24. A Thebanis et Persis pœnas sumens, a templis tamen et locis Diis sacratis abstinuit, V, 10, 6. Ejus merita in Græcos, IX, 34, 1 sqq. Ut de ejus genere prognatus videretur, sollicitè laboravit Philippus Demetrii, V, 10, 10. Ab eo neglecta fuerat Artabazanis dynastia, V, 55, 9. Magna pars gloriæ ejus comitibus ipsius ac ministris debetur, VIII, 12, 7 sqq. Callisthenem assentatorem suum interfecit, XII, 12 c, 2. Ejus pugnam cum Dario in Cilicia pugnatam imperite descripsit Callisthenes, XII, 17-22. Cum Dario in aperto potissimum campo bellum gessit, urbes raro exscidit auf perdidit, XVII, 3, 5.

Alexander, Acmeti filius, dux copiarum Antigoni in pugna adv. Cleomenem, Macedonibus chalcaspidibus præfectus, II, 66, 5.

Alexander alius, in eadem Antigoni acie equitatu præfectus, II, 66, 7; minus perite rem gerit quam juvenis Philopœmen, 68, 1 sqq. *Hic idem videtur esse atque ille Alexander*, quem satellitio et custodiæ corporis præpositum Philippo reliquit idem Antigonus, Philippi tutor, IV, 87, 8 sq: quem apud Philippum calumniatus est Apelles, 87, 5. Idem a Philippo Thebas mittitur ad persequendum Megaleam, V, 28, 6 sq. Ejus studium et benevolentia in Philippum laudatur, VII, 10, 6.

Alexander, Ætolus, per prodicionem in Ægiram urbem irrumpit, IV, 57: in certamine occiditur, 58.

Alexander, Ætolus: *vide Alexander Isius*, et *Alex. Trichoniensis*.

Alexander, Antigoni pater, legati Persei ad Bœotos, XXVII, 5, 1.

Alexander, Attali legatus Romam, XVII, 10, 11.

Alexander Balas, qui Antiochi Epiphanis filius perhibebatur, Romam adducitur ab Heracleide, XXXIII, 14, 1. Quamvis manifesta fuerit fraus, impetrat tamen a senatu, ut in Syriæ regnum restitueretur; *sic enim intelligendus locus*, XXXIII, 16, 9, *coll.* § 13.

Alexander, Epiri rex. Cum eo societatem jungunt Ætoli de subigenda et dividenda Acarnania, II, 45, 1; IX, 34, 7.

Alexander, Isius cognomine, gente Ætolus, cum Phænea interest colloquio T. Quintii cum Philippo, et invectivam habet in Philippum, XVII, 3: quam ille Ætolicam et theatralem dicit, 4, 1. Ab Ætolis legatus mittitur Romam, XVII, 10, 9. Rursus cum Phænea interest colloquio Titi cum sociis de pace Philippo danda, XVIII, 19, 5. sqq. *coll.* 20, 11; 21, 3. Rursus legatus Romam cum Phænea, XXII, 8, 11, senex, 9, 14: sed interceptus ab Epirotis, quam pretium redemptionis, ditissimus licet, solvere nollet, in custodia servatus est, mox vero Romanorum jussu absque pretio liberatus, XXII, 9.

Alexander, Molonis frater, Persidi præfectus sub Antiocho Magno, V, 40, 7; cum fratre, Mediæ satrapa, deficit ab Antiocho, V, 41, 1; 43, 5 sq. Victo Molone ab Antiocho, se ipse jugulat, V, 54, 5.

Alexander Pheræus, Thessaliæ tyrannus, in vincula conjicit Pelopidam Thebanum, VIII, 1. *Obliterata quædam de eo*, XXXVIII, 1 b, 1.

Alexander, Phocidi præfectus a Philippo, decipit Ætolos, Phænotensium arcem se eis traditurum pollicens, V, 66, 4 sqq.

Alexander Trichoniensis, dux Ætolorum, carpit extremum agmen Philippi, Thermo regredientis, V, 13, 3. Dorimacho et Scopæ legumlatoribus resistit, XIII, 1 a sqq.

Alexandri Turris in Thessalia, XVIII, 10, 2.

Alexandria Egypti. Eo fugit, ibique perit Cleomenes, *ubi*

vide. Eo Ptolemæus Philopator contrahit milites mercenarios, quos extra Ægyptum aluerat, V, 63, 8 et 10. Ibi viget rationalis medicina, XII, 25 d, 3. Ibi et Carthagine in publicis tumultibus non minus pueruli quam viri tumultuantur, XV, 30, 10. Ea pæne potitur Antiochus Epiphanes, XXVIII, 18, 1; XXIX, 1, 1. Ibi tria genera degunt hominum, XXXIV, 14.

Alexandria Troas, V, 111, 3. Cives ejus urbis liberant Ilienses ab obsidione Gallorum, et Gallos universa Troade ejiciunt, *ibid.* Alexandrenses benigne compellantur ab Attalo, ob servatam fidem, V, 78, 6. Ea se cessurum pollicetur Antiochus Scipionibus, XXI, 10, 3; 11, 2.

Alexis, arcis Apameæ custos; ejus opera utitur Hermeas ad perdendum Epigenem, V, 50, 10 sqq.

Alexo, gente Achæus, militans apud Pænos, sua fide impedit proditorem mercenariorum Agrigenti et Lilybæi, I, 43, 8 sqq. *coll.* II, 7, 7.

Aliphera, urbs olim Arcadiæ et Megalopoli contributa, a Lydiada tyranno Eleis permutando concessa, IV, 77, 10; 78, 1 sqq. Eam oppugnat capitque Philippus, IV, 78, 6 sqq. Alipherenses, IV, 78, 8; 77, 10.

Allobroges, Galliæ populus inter Rhodanum et Alpes, III, 49, 13; infestant Hannibalem Alpes conscendentem, III, 50 seq.

Alorus, urbs Macedoniæ. Alorita Cnopias, V, 63, 12; 65, 7.

Alpes. Earum juga incipiunt a Massilia et locis Sardoo mari superjectis, pertinentque usque ad ultimum Adriatici sinus recessum, II, 14, 6, per 2200 stadia, II, 14, 9; XXXIV, 10, 17. Alpes et Appenninus mons coincidunt supra Massiliam, haud procul a Sardoo mari, II, 14, 8. Hannibalis transitus per eas, III, 47-56. Ante Hannibalem Galli plus semel cum magnis exercitibus eas erant transgressi, III, 48, 6. Nono die ad summa juga pervenit Hannibal, III, 53, 9. Cacumina perpetuis nivibus tecta, 55, 1 et 9. Veluti arx sunt universæ Italiæ, 54, 2. Earum magnitudo et memorabilia, XXXIV, 10, 8 sqq. Quatuor per eas transitus. *ibid.* §. 18.

Alpheus, fluvius Peloponnesi, Hercæam urbem alluit, IV, 78, 2. Pontem in Alpheo ad Hercæam instaurat Philippus, IV, 77, 5. *Memoratur* XII, 4 d, 5. Per decem stadia sub terra occultatur, XVI, 17, 5 sqq. *ubi et alia de ejus cursu.*

Althæa, urbs princeps Olcadum in Hispania, expugnata ab Hannibale, III, 13, 5 sqq.

Amæocritus, prætor Bæolorum, XX, 4, 2.

Amanicæ (Ἀμανίδες) Pylæ, XII, 17, 2.

Ambracia, urbs et regio; Ambracius sinus: *vide in Ambracia.*

Ambracus, IV, 61, 7, et Ambracia, XVII, 10, 10; XXII, 9, 2 et 5; 13, 9: urbs bene munita Ætolorum, olim Pyrrhi regia, XXII, 13, 9. Ejus situs, IV, 61, 7. Ad eam obsidendam Philippum hortantur Epirotæ, qui potiundæ Ambraciæ, *id est* ditionis Ambraciotarum, avidi erant, IV, 61. Urbem capit Philippus, et Epirotis tradit, 63. Eandem oppugnat Fulvius consul, XXII, 9, 1-6. *et c.* 10 seq. Intecedente Amyndandro, Ambraciote urbem Romanis tradunt, XXII, 12. Statuas et tabulas pictas ex urbe aveli curat Fulvius, 13, 9. Ibi exsulant Thurio profugi, XVII, 10, 10. — Ambracii sinus, descriptio, IV, 63, 4 sqq.; V, 6, 13. Per eum ex Epiro in Acarnaniam trajicit Philippus, IV, 63, 4; per eundem redit, 66, 4. In eundem rursus anno sequente invehitur, ex Cephallenia et Leucade veniens, et Limnæam portum petens, V, 5, 12 et 14. Ambraciota Lamius; *vide suo loco.* Ambraciota *ne scio quis, cujus nomen corruptum*, ab Ætolis Romam missus, XXII, 8, 11.

Ambrysus, urbs Phocidis, ab Ætolis tentata, IV, 25, 2.

Amicorum ala; *vide* Hæteri.

Amilcar senior, dux copiarum pedestrium Pænorum in Sicilia, cædit auxiliares Romanorum, dissidentes a Romanis, I, 24. *Idem*, dux classis, ad Tyndaridem minas prospere pugnat, I, 25 *coll.* 27, 6. In pugna navali cum Regulo cornu sinistro præfectus, vincitur fugaturque, I, 27 seq. Revocatur ex Sicilia in Africam adversus Regulum, I, 30. Ejus filius Hannibal, *diversus a Barcæ filio*, I, 44, 1.

Amilcar, cognomine Barca, I, 56, 1, pater Hannibalis, I, 64, 6; II, 1, 6, dux classis Pænorum, agrum Locrorum Bruttiorumque in Italia populatur; inde ad Ercten, inter Erycem montem et Panormum, castra posuit, Romanis imminens, Panormum tenentibus, I, 56. Multis ad Panormum certaminibus cum Romanis per tres annos continuos singulari fortitudine et mira industria defunctus est, 57. Erycem urbem in medio monte sitam occupat, ubi rursus per biennium certavit, 58. Barcam, cujus audacia nil fuit terribilius, Eryce in classem recepturus erat Hanno, ad pugnam navalem cum Lutatio, I, 60, 3 et 8. Hannone, priusquam ad Erycem appellere posset, victo, summa rerum Amilcari traditur; qui pacem petit a Romanis, prudentis ducis officio functus, 62. Dux consilio et virtute omnium suæ ætatis præstantissimus, I, 64, 6. Icto fœdere cum Lutatio et Romanis, reliquiis copiarum Eryce Lilybæum deductis (unde in Africam erant deducendæ), imperium deponit, 66. Ei infensi sunt mercenarii rebelles in Africa, quod ab eo se neglectos putarent, I, 68, 12. Bello cum mercenariis præficitur, idque bellum probabili cum successu gerit, 75-78. Humanitatem ejus, qua in captivos utitur, suspectam faciunt rebelles, 79, 8. Ei collegam Hannonem dant Pæni, orantque ut graviter bellum persequatur, 81. Copias jungit cum Hannone; sed, ob ducum discordiam, nil recte geritur, 82. Hannibalem collegam nanciscitur, et cum eo bene rem gerit, juvante Navara Numida, 82, 12 sqq.; 84 seq. Hannibale ab hostibus victo et in cruceum actum, cum Hannone in gratiam redit, 87; et junctis cum eo viribus finem bello Pænorum Africo imponit, 88. In Hispaniam missus, multis ibi populis imperio Pænorum subjectis, nono anno fortiter pugnans occumbit, II, 1. Ejus in Romanos ira, præcipua causa fuit secundi belli Punici, III, 9, 6 sqq.; 10, 7; 12, 2 sq., quum filium Hannibalem perpetuum odium Romanorum jurare fecisset, III, 12.

Amilcar alius, classi Asdrubalis præfectus in Hispania, III, 95, 2 (*pro quo Livius Himilco*). *Adde* VIII, 3, 8.

Amilcar alius, legatus Pænorum Romam missus initio tertii belli Punici, XXXVI, 3, 8.

Ammonius, Barcæus, dux partis copiarum Ptolemæi Philopatoris, V, 65, 8.

Amorgus, insula maris Ægei, *Fragm. hist.* 7.

Amphaxitis, Macedoniæ regio, V, 97, 4.

Amphictyonibus Ætoli potestatem templi Delphici ademerunt; eosdem in subjiendo potestati eorum templo et in legum instauratione se adiutores recipiunt Achæi eorumque socii, IV, 25, 8. *Memoratur* XL, 6, 6.

Amphidamus (alii Amphidamas), dux Eleorum, a Philippo captus cum suis, IV, 75, 6; Olympiam captivus ductus, sine pretio a Philippo Elidem dimittitur, pollicitus se Eleos ad Philippi partes tracturum, IV, 84, 2-8. Quum destinata perficere non potuisset, Elide elabitur et ad Philippum se confert, ubi Aratos contra Apellis calumnias defendit, 86.

Amphilochi, populus Ætolicus, non Græcus, XVII, 5, 8. Regio Amphilochia recipitur ab Ætolis, XXII, 8, 3 sqq. Argos Amphilochicum; *vide suo loco.*

Amphipolis, urbs Macedoniae. Ibi Cydas Cres cum Chimaro congregitur ad præparandas res Eumenis et Persei, XXIX, 1 c, 1.

Amycæ campus, prope Antiochiam; eum perfluit Orontes, V, 59, 10.

Amyclæ, oppidulum prope Spartam, V, 18, 3. Ejus situs et memorabilia, 19, 1 sq. Castra ibi habet Philippus, V, 20, 12; 23, 7.

Amynder, rex Athamanum. Ei per legatos significant Romani, se Philippum bello petiuros, ni Græcia abstineat, XVI, 27, 4. Cum T. Quintio interest colloquio cum Philippo, XVII, 1, 3. Ingenio est flexilis; Romam legatus mittitur a T. Quintio, XVII, 10, 7. Rursus interest colloquio Quintii cum Philippo, victo ad Cynoscephalas, XVIII, 19, 3 sq. Quintius et decem legati, victo Philippo, ei permiserunt tenere castella, quæ ille belli tempore ademerat Philippo, XVIII, 30, 13. Eum dedi sibi ab Ætolis postulat M. Acilius, cum a Romanis defecisset, XX, 10, 5. Cum Antiocho se junxisset, et a Philippo Athamania esset pulsus, restitutus in regnum per Ætolos, legatos Romam mittit et ad Scipiones in Asiam, culpam deprecans, et Philippum accusans, XXII, 8, 1 sq. Conf. Liv. XXXVIII, 1-3. Hortatu ejus, Ambracienses urbem suam tradunt Romanis, XXII, 12.

Amyneas (Ἀμύνεας, sive potius Ἀμύνης, ut sit nomen decurtatum ex Ἀμύνανδρος, et idem vir qui Amynder alias), rex Athamanum, gener Scerdilaidæ Illyrii, IV, 16, 9.

Amyntas, Philippi pater, II, 48, 2.

Amyricus campus, in Thessalia, V, 99, 5.

Anacleteria (proclamatio et inauguratio solennis Regis, qui hactenus pupillus sub tutoribus fuerat). Ptolemæi Epiphanis, filii Philopatoris, XVIII, 38, 3; Ptolemæi Philometoris, XXVIII, 10, 8: ni ibi minor Ptolemæus (Physcon) intelligendus.

Anææ (sic potius quam Ænæ) fanum Ecbatanæ, X, 27, 12.

Anagnia, Ἀνάγνεια, oppidum Latii, prope viam qua Romam itur ad Circæum montem: eo servulos præmittit Demetrius, XXXI, 21, 6; 22, 2; 23, 2 sq.

Anamareæ, populus Gallicus, Galliæ Cispadanæ, inter Boios et Insubres, haud procul Massilia, ut mendose vulgo legitur pro Placentia, ut videtur, II, 32, 1. Conf. Ananes.

Ananes, populus Gallicus Cispadanus, Boiis ab ortu, II, 17, 7. Idem qui Ἀνάπαρις dicuntur II, 32, 1, et Ἀνδρες II, 34, 5. In eorum finibus erat Clastidium oppidum, II, 34, 5.

Anariacæ. Vide Aniaracæ.

Anas, Hispaniæ fluvius, XXXIV, 9, 12, et in fine, in fragm. lat.

Anaxidamus, Achæus, in exercitu Philopœmenis adversus Machanidam, XI, 18, 1.

Anaxidamus altius, si vera scriptura, amicus Machanidæ, XI, 18, 3, et 5, nisi forte Archidamus ibi legendum.

Anaxidamus, legatus Achæorum. Romam missus ad deprecandum pro exsilibus, XXXI, 6, 1, coll. c. 8. Rursus eodem mittitur, XXXIII, 2. Videtur Megalopolitanus fuisse: XXXIII, 2, 2.

Ancara, oppidum Italiæ, cives Ancaratæ, VIII, 38, 3.

Ancyra, urbs Galatiæ, XXII, 22, 1.

Ancyra, oppidum Illyrici, XXVIII, 8, 11.

Anda, Africæ oppidum, intelligendum XIV, 6, 2.

Andania, oppidum Messeniæ, V, 92, 6: ubi pro ἘνδανῶντιQUE Ἀνδανίων legendum.

Ἀνδοβάνης. Vide Indibilis.

Andosini, si vera lectio, populus Hispaniæ cis Iberum, III, 35, 2.

Andranodorus suadet Hieronymo regi Syracusarum, ut,

relictis Romanis, Hannibalis partibus se adjungat, VII, 2 et 5. Corrige Adranodorus.

Andreas, archiater Ptolemæi Philopatoris, in tentorio regio pro rege occisus, V, 81, 6.

Andres. Vide Ananes.

Androlochus, Eleus, captus a Lyco, proprætore Achæorum, V, 94, 6.

Andromachus, Achæi pater, frater Laodices, uxoris Seleuci Callinici, matris Antiochi magni; captivus Alexandriæ, liberatur deprecantibus Rhodiis, IV, 51; VIII, 22, 11.

Andromachus, Aspendius, hortatur milites Ptolemæi Philopatoris, V, 64, 4; 83, 3. In pugna ad Raphiam fortiter se gerit, 85, 9. Prætor Cœlesyriæ et Phœnicæ relinquitur a Ptolemæo, 87, 6.

Andromachus, Ptolemæi Philometoris legatus Romam, XXXIII, 5, 4.

Andronicus, Attali legatus Romam, XXXII, 26, 2.

Andronidas, cum Callicrate nititur, ne Ptolemæis auxilia mittantur ab Achæis, XXIX, 10, 1. Exosus Achæis sicut Callicrates, XXX, 20. A Metello ad Diaem missus bello Achæico, pacis condiciones Achæis offert, frustra, XL, 4, 1 sqq.; victus abducitur, et nonnisi soluto pretio dimittitur, ibid. et c. 5.

Androsthenes, Cyzicienus, Antiocho M. gazam ex India devehit, XI, 34, 12.

Aneroestus, vel Aneroestes, rex Gæsatorum Gallorum, II, 22, 2; cum præda domum redeundum censet, II, 26, 5 sqq. Prælio victus a Romanis, sibi et necessariis suis manus infert, II, 31, 2.

Anianes. Vide Ananes.

Aniaracæ, populus a septemtrione Mediæ incolens, V, 44, 9. Rectius fortasse Ἀναριάκας, Anariacæ.

L. Anicius, debellatis Illyriis, Gentium in triumpho ducens, ridiculos ludos edit, XXX, 13. In Epiro nobilissimos viros condemnaverat, XXXII, 21, 6. Legatus mittitur in Asiam, ad vindicandam injuriam Attalo a Prusia illatam, XXXIII, 6.

Anien s. Anio fluvius: per eum copias trajicit Hannibal Romam petens, IX, 5, 9. Pontibus rescisis constles hostem per alveum hujus fluvii regredi cogunt, IX, 7, 4.

Animalis ἰδιόμορφου (Alcis) in Alpibus descriptio, XXXIV, 10, 8.

Annales antiqui in domorum parietibus descripti, V, 33, 5. Annona vilis in Gallia Cisalpina, II, 15; in Lusitania, XXXIV, 8, 4 sqq. Annonæ inopia et caritas Romæ, IX, 44.

Annus. Vide Olympias. Annorum 53 res gestas persequitur principalis pars historiæ Polybii, I, 1, 5; III, 9, 4, 2. Annus legitimus capessendi rempubl. apud Achæos, tricesimus, XXIX, 9, 6; conf. XXV, 7, 4.

Antalcidas. Pax Antalcidica, I, 6, 2. Post illam Lacedæmonii edixerunt, se liberas dimittere Græcas civitates, nec tamen Harmostas revocaverunt, IV, 27, 5. Ea pace urbes Græcas (Asiæ) Persis tradiderunt, pro quarum libertate diuicantes vicerant Persas, VI, 49, 5.

Antanor, Eleus, bello captus a Lyco, proprætore Achæorum, V, 94, 6.

Antenor, Persei legatus Rhodom, XXVII, 4 et 11.

Antias populus Latii primo fœdere Romanorum cum Pœnis comprehensus, III, 22, 11; et rursus secundo fœdere, III, 24, 16.

Anticyra, oppidum maritimum Phocidis, ad sinum Corinthiacum: inde T. Quintius, Elatea Phocidis veniens, Corinthum transiit XVIII, 28, 7. Eo ex Epiro navigat A. Hostilius, Thessaliam inde petens, XXVII, 14, 6.

Antigonea, urbs Epiri: per fauces ad eam in Epirum intrat Scerdilaklas Illyricus, II, 5, 6; 6, 6.

- Antigonia solennia, XXVIII, 16, 3; celebrantur Sicyone, XXX, 20, 3.
- Antigonus, Alexandri filius, legatus Persei ad Boeotos, XXVII, 5.
- Antigonus Cocles, primus Syriam et CoeleSyriam obtinuit; quæ, eo devicto, Seleuco cesserunt, V, 67; XXVIII, 17, 7. Cuncti successores Alexandri bellum adversus eum gesserunt, XVII, 3, 5.
- Antigonus *Dodon*, tutor Philippi, Demetrii filii, nomine ejus administrat regnum Macedoniæ, II, 45, 2; XX, 6, 7. Antigonus novissimus, IX, 29, 7. Ejus amicitiam quaerunt Ætoli, ob invidiam adversus Achæos. II, 45; quorum professus inimicus est, ob interceptum ab Arato Acrocorinthum, II, 45, 3. Cum eo clam societatem molitur Aratus ad bellum Cleomenicum, et legatos ad eum mittit duos Megalopolitanos, II, 47-49. Societatem Arato promittit, 50. In Peloponnesum advocatur ab Achæis, eique traditur Acrocorinthus in fidei pignus, 51 seq. In Achæorum conventu dux sociorum nominatur adversus Cleomenem, 54, 3 sq. Ejus auspiciis jurejurando sancitur societas inter Achæos, Epirotas, Phocenses, Macedonas, Boeotos, Acarnanes et Thessalos, IV, 9, 4. Multas Cleomeni urbes eripit, II, 54, 6 sqq. De ejus crudelitate in Mantinenses immerito queritur Phylarchus, II, 56. Macedonibus domum in hiberna dimissis, Argis quiescit, Cleomene interim in Megalopolitanos sævientem et agrum Argivum populante, et querentibus de Antigono Achæis, II, 54 *extr.*, 55 et 64. Ætatis initio in Laconicam ducit exercitum, et prælio ad Sellasiam ad Olympum et Evam colles vincit Cleomenem, II, 65-69; V, 24, 8 sq. Repentina invasione Sparta potitur, Spartanos humaniter tractat, et pristinam remp. eis restituit, (V, 9, 8 sqq.; IX, 36), honoribusque ab Achæis cumulat domum rediit, II, 70; communi pace omnibus Græcis præstita, IV, 3, 8. Illyrios, qui Macedoniam invaserant, prælio vincit: in quo nimia vocis contentione usus, moritur ex rejectione sanguinis, et regnum juveni Philippo relinquit, II, 70. Vivus sapienter et regnum et pupillum Philippum rixerat; moriens, testamento rebus in posterum prudenter providit, IV, 87: industrius, prudens, fidem colens, II, 47, 5; 70, 7. Rei castrensium magnum usum habuit, II, 66; V, 35, 9. In prælio ad Sellasiam Megalopolitanos aeneis clypeis armavit, IV, 69, 5. Dona mittit Rhodiis, terræ motu afflictis, V, 89, 6. Uxor ejus, Chryseis, V, 89, 7. Megalopolitanis Prytanem legumlatorem misit, V, 93, 8. Ejus res adversus Lacedæmonios gestas ipsis in memoriam revocat Chlæneas Ætolus, ut eos a Macedonum amicitia ad Ætolos traheret, IX, 29, 7, sqq. Vicissim humanitatem Antigoni eisdem in memoriam revocat Lyciscus Acarnan, IX, 36. In Asiam profecturus, ad Larymnam cum navibus in sicco hæsit; ubi quum ab hostibus opprimi posset, servatus est benevolentia Neonis Boeoti, XX, 5.
- Antigonus Gonatas, Demetrii *Polioretis* filius, IX, 34, 6, ab Ætolis incitatus, Achæorum concilia dissolvit, II, 43, 9; 45, 2; IX, 34, 6. Civitatibus Achæorum partim præsidia imponit, partim tyrannos præficit, II, 41; 43; 44, 1; IX, 29, 5 sq. Ejus conatibus se opponit Aratus, II, 43, 9.
- Antilibanus. Inter cujus et Libani radices est Marsyas campus, V, 45, 9: in eorumdem confinibus oritur Orontes fluvius, V, 59, 10.
- Antimachus res Persei gerit in colloquio ad Demetriadis mœnia cum Cyda Cretensi, XXIX, 1 c, 1.
- Antinous, Epirota Molossus (XXX, 7, 2), per Charopis calamitas bello Persico cogitur ad Perseum confugere, ne Romam insons abduceretur, XXVII, 13. Molossorum gentem ad Perseum abstraxit; ad extremum fortiter occubuit, XXX, 7, 2 sq. (*Videtur sibi ipse mortem conscivisse: conf.* § 8, et c. 8, 3.)
- Antiochia, ad Orontem, V, 59, 10, princeps urbs Syriæ, ex quo Seleucia in Ptolemæorum venerat potestatem, V, 58, 4 sqq. Sedes Antiochi M., qui ibi Laodicem salutari reginam jubet, et ad bellum se comparat, V, 43, 4. Sedes item Demetrii *Soteris*, XXXII, 4, 1. Eam ex clade ad Raphiam accepta redit Antiochus Magnus, V, 87, 1. Antiochensium agro imminet Coryphæus mons, V, 59, 5.
- Antiochia Mygdoniæ, V, 51, 1.
- Antiochicum bellum, III, 32, 7. Antiochica tempora, XXV, 9, 3. *Vide* Antiochus Magnus.
- Antiochis, soror Antiochi Magni, Xerxi regi Armenorum copulata, VIII, 25, 5.
- Antiochiorum*, Antiochi factio Phocææ in Æolide, XXI, 4, 2.
- Antiochus Epiphanes; *vide post* Antiochus Magnus.
- Antiochus Magnus, frater Seleuci *Cerauni*, filius natu minor Seleuci Callinici; fratri Seleuco succedit in regnum Olymp. 139, II, 70, 4, 6; IV, 2, 7; 48, 10; V, 40, 5 sqq. Regnante fratre, ipse in superiori Asia vitam egerat, V, 40, 5. Adversus Molonem, Mediæ satrapam rebellem, Xenonem et Theodotum Hemolium mittit, V, 41 sq. Nuptias celebrat cum Laodice, Mithridatis filia, V, 43, 1 sqq.; quæ filium ei parit, 55, 4. Propter ætatem totus est in potestate Hermææ, 45, 7. CoeleSyriam invadit, cum Ptolemæo Philopatore de ea contendens, V, 45, 8 sqq.; 46, 1 sqq.; I, 3, 1; II, 71, 9; III, 1, 1; 2, 4; V, 1, 5; sed ad nuncium victoriarum Molonis recedit, V, 46, 5; et ad bellum cum Molone per se gerendum sese comparat, V, 49. Molonem prælio vincit, et omnem rebellionem sopit, V, 53 seq. Seleucienses, sævientem in eos Hermæa, humaniter tractat, 54, 9 sqq. Expeditionem suscipit adversus Artabazanem, 55. Momente Apollophane medico, Hermæam occidi curat, 56. Ab expeditione adversus Molonem suscepta domum redit, 56, 14. Nuncios ad Achæum mittit, defectionem ejus accusans, et fidem ejus obtestans, 57, 1 sqq.; 58, 1. Bellum CoeleSyriacum adversus Ptolemæum Philopatorem instaurat; Seleuciam ad mare oppugnat, et in deditionem accipit, V, 58-61. Fauces ad Gerra et Brochos, tum ad Berytum occupat; et Tyrum ac Ptolemaidem, a Theodoto traditas, accipit, V, 61 sq.; IV, 37, 5. Legationibus Ægyptiorum, dum illi bellum parant, differri se patitur, V, 63 seqq.; et induciis factis cum Ptolemæo, exercitum in hiberna reducit, 66. Per hiemem legationibus agere cum Ptolemæo pergit, *ibid.* et c. seq. Anno insequenti, terra marique bellum inchoat, Nicolaum ex angustiis ad Platanum et Porphyreonem depellit; Philoteriam, Scythopolin, Atabyrium, Abila, Gadara, Rabbatamana capit, et majori parte CoeleSyriæ in potestatem redacta, Ptolemaidem hibernatum concedit, V, 68-71, *coll. c.* 29, 8. Insequeute anno, pugna ad Raphiam victus, pacem a Ptolemæo petit et accipit, tota rursus CoeleSyria et Phœnicia Ptolemæo decedens, V, 79-87. Ad bellum adversus Achæum rebellem se accingit, facta cum Attalo societate, V, 87, 6; 107, 4. Achæum Sardibus oppugnat, VII, 15; et urbe potitur, Lagoræ audacia, 18. Achæum dolo capit et supplicio afficit, arcemque Sardiolum potitur, VIII, 22 sq. Xerxem, Armenorum regulum in Mesopotamia, confirmat in regno, et sororem suam ei in matrimonium dat, VIII, 25. Per Mediam adversus Arsacem in Parthiam ducit exercitum; et inde, superato Labo monte, in Hyrcaniam, X, 27-31. Ex Hyrcania Bactrianam petit, Euthydemum regem acie vincit, et pacem ei dat, X, 48 sq.; XI, 34. In pugna cum Bactrianis imprimis fortiter se gessit, X, 49, 9-14. Inde Indorum fines ingressus, amicitia cum

Sophagaseno rege renovata, per Arachosiam, Drangianam, Carmaniam, victor domum redit, XI, 34, 11 sqq. Expeditionem suscipit in Arabiam Felicem, et Gerraeis libertatem confirmat; inde Seleuciam redit, XIII, 9. Regnante in Aegypto pupillo Ptolemæo Epiphane, cum Philippo conjurat de partiendo Aegypti regno, XV, 21; III, 2, 8. Ex fœderis lege, commeatu Philippo suppeditare tenetur, XVI, 1, 8. Scopæ, Ptolemæi duce, ad Panium victo, potitur Palæstina et Hierosolymis, XVI, 18 seq.; 39, 3 sqq. Gazam obsidet, XVI, 18, 2; et devastat, XVI, 40, 1. Duos ejus filios, utrumque Antiochum nomine, interfuisse pugnae ad Panium statuit Zeno historicus, quum unus tantum fuerit, XVI, 18 seq. (*scil. minor filiorum, qui Epiphanes cognominatus est: major fuit Seleucus, cognomine Philopator; quorum statim hic, dein ille patri in regnum successit.*) Belli Romanorum Antiochici (quod et Asiaticum, III, 3, 2), causa, prætextus, et initium, III, 7, 1-3. Occasionem ei dedit bellum Philippicum et Etolicum, III, 32, 7; XVIII, 22, 2. Cum exercitu Syria egressus, versus Europam tendere videbatur, et suspectus erat Romanis, XVIII, 22, 3; 26, 2; 28, 10 sq. Ejus classem præternavigare se non passuros declarant Rhodii, 24, 11. Ejus legatis, qui Corinthum venerant, mandata dat T. Quintius cum collegis, XVIII, 30, 1-4. Epheso urbi inhiat Anti., 32, 1 sq.; eamque occupat, et inde Aetolis opem pollicetur, XX, 11, 2 coll. c. 10, 16; aliasque Aetolidis et Ioniae urbes occupat, XXI, 10, 4; 11, 2. In Thraciam abit, et Lysimachiae postulata legatorum Romanorum audit, jus suum in Chersonnesum et Thraciae oram defendit; et cum Ptolemæo non solum amicitiam sed et affinitatem se contracturum, ait, XVIII, 32, 3 sq. et c. 33 seq. Ab Aetolis accitus adversus Achæos et Romanos, trajicit in Europam cum decem hominum millibus; sed e Græcia ejectus, et acie victus, cedit omni Asia cis Taurum, III, 3, 3 sq. Demetriadem cum classe appellit, III, 6, 4; 7, 3; consultat cum Aetolis, XX, 1: legatos mittit ad Bæotos, XX, 2. Chalcide legationes excipit Epirotarum et Eleorum, 3. Thebis eum recipiunt Bæotii, 7, 5. Chalcide nuptias celebrat, XX, 8. *Ad Thermopylas vincitur a M. Acilio*; et cum nova nupta ad Ephesum profugit, XX, 8, 5. E toto exercitu nemo præter quingentos qui circa regem erant, effugit, ibid. 8, 6. Antiochi classis ad Chium vincitur, a C. Livio, XXI, 1, 1. Agrum Pergamenum incurSAT, mox vero de pace agere conatur cum L. Emilio, classis præfecto; qui eum non audit, monente Eumene, XXI, 8. Agrum Elæensem et Thebes campum vastat, 8, 10 sqq. Prusiam frustra ad partes suas trahere studet, 9. Pugna navali ad Myonnesum vincitur a Lucio Emilio Regillo, 9, 13; 10, 1; XXII, 7, 16. Inde tardior factus, ad Scipiones de pace legatos mittit, quæ tamen non convenit, XXI, 10-12. Acie victus a Scipionibus (XXII, 8, 8), pacem petit, quæ ei datur, XXI, 13. Pacis leges, XXI, 14, confirmatæ a senatu populoque Rom. XXII, 7. Formula fœderis, XXII, 26. Quum initio ad res maximas suscipiendis idoneus visus esset (XI, 34, 14 sqq.), processu temporis se ipso et hominum expectatione inferior apparuit, XV, 37. Ejus filia Cleopatra, uxor Ptolemæi Epiphanis, mater Ptolemæi Philometoris et Physconis, XXVIII, 17, 9.

Antiochus Epiphanes, Antiochi M. filius, frater minor Seleuci Philopatoris, rex Syriæ, XXXI, 12, 1 sq., ob male sanum ingenium Ἐπιφανὴς potius quam Ἐπιφάνης cognominandus, XXVI, 10. Quum Ptolemæus Philometor ad Coelesyriam ei eripiendam (*conf. XXVIII, 1, 2 sq.*) se compararet, prævenit eum, et Aegyptum invasit, XXVII, 17, 1 sq. Ad Pelusium callido dolo usus est, 17, 3. Legatos Romam mittit de eo bello, XXVIII, 1. Aegyptum oc-

cupat, XXVIII, 16, 1. Legationibus Græcarum civitatum respondet pro Ptolemæis fratribus apud ipsum deprecantibus, XXVIII, 16 seq. Memphi Naucratin, inde Alexandriam petit, XXVIII, 17, 11; eamque oppugnat et prope modum capit, 18, 1; XXIX, 1, 1. Romam rursus legatos mittit, XXVIII, 18. ad belli societatem adversus Romanos invitatur a Perseo, XXIX, 3, 8 seq. Liberalis in Græcos, XXIX, 9, 13; XXVIII, 18, 3. Fœderis immemor, alterum Ptolemæo infert bellum, XXIX, 7 a, 1. Magnificam pompam ducit et ludos celebrat ad Daphnen in Syria, XXXI, 3 seq., ex eis opibus, quas Ptolemæo Philometori puero abstraxerat, 4, 9. Tib. Gracchum legatum Rom. magna dexteritate excipit, XXXI, 5. Ei et Eumeni disfidit senatus Romanus, XXXI, 6, 5. 9, 6 sqq. Dianæ templum in Elymaide spoliare frustra conatus, moritur Tabis, XXXI, 11. Regnum ejus quum Demetrio Seleuci filio deberetur, puero Antiochi firmandum censet senatus Rom., XXXI, 12, 6.

Antiochus Eupator, Epiphanis filius, puer; cui regnum post patris obitum firmant Romani, quum tamen ad Demetrium potius pertineret, XXXI, 12, 7 sq. Regnum ei administrat Lysias, XXXI, 19, 2.

Antipater, amicus Philippi Amyntæ filii, qui per eum ossa Atheniensem in pugna Chæronensi occisorum Athenas mittenda curavit, V, 10, 4. Prælio victis ad Laniam Græcis, pessime accepit Athenienses aliosque Græcos, IX, 29, 2. Soli Aetoli oculos contra eum attollere sunt ausi, IX, 29, 4; 30, 3. In eum multa contumeliose in sua historia scripsit Demochares, XII, 13, 8.

Antipater, Antiochi Magni fratris filius, equitum præfectus Antiochi, V, 79, 12; 82, 9; legatus de pace ad Ptolemæum Philopatorem post pugnam ad Raphiam, V, 87, 1 et 4. Equitibus Tarentinis præest in pugna ad Panium, XVI, 18, 7. Legatus de pace ad Scipiones, XXI, 13, 4; 14, 9; deinde Romam, XXII, 7, 1 sqq. et § 14.

Antipatria, oppidum Phœbatiidis? in Dassaretia, in extremitate Macedoniae. Eam sibi adjunxerat Scerdilaidas, et recepit Philippus, V, 108, 2 et 8.

Antiphanes, Bergæus, scriptor rerum incredibilium, XXXIV, 6, 15.

Antiphates, Telemnasti filius, Gortynius, legatus Cretensium ad Achæos, auxilia petens ad bellum cum Rhodiis, XXXIII, 15.

Antiphilus, Prusiae legatus Romam, XXXII, 26, 4.

Antipolis, Massiliensium urbs et colonia, obsessa a Liguribus, XXXIII, 4, 2.

Antisthenes Rhodius, particularis historiae scriptor probatus, in quo tamen nonnihil reprehendit Polybius, XVI, 14, 2 sqq.; 15, 8.

Antitalces, Gortynius Cretensis, pater Cydæ cosmi, XXIII, 15, 1.

Antium, oppidum maritimum Latii, III, 24, 16. Vide Antias populus.

Antonius, tribunus plebis, legatos Rhodiorum in senatum introducit, postquam prætorem, de bello Rhodiis inferendo legem ad populum ferentem, de rostris detraxerat, XXX, 4, 6.

Aous, Illyriae amnis, prope Apollonium in Ionium mare se exonerans, V, 110, 1. Ad eum Molossi, ponte intercepto, progredi in Thessaliam prohibent A. Hostilium cos., XXVII, 14, 3.

Apamea, urbs Syriæ: ibi coguntur copiae Antiochi M., V, 45, 7; rursus V, 50, 1. Eo ab exercitu, postulante Hermea, remittitur Epigenes, V, 50, 6: sed incerta scriptura. Ejus arcis custos Alexis, V, 50, 10. Ibi mulieres uxorem Hermææ, pueri filios ejus, occidunt. V, 56, 15.

Apamea Phrygiae, XXII, 24, 9 et 12; 25, 6 et 9; 26, 8;

- 27, 1, Elephantas Apameæ, XXII, 26, 11, *nisi intelligenda* Apamea Syriae.
- Aspasiae. *Vide* Aspasiae.
- Apaturus, Gallus, occidit Seleucum Callinici filium in Asia cis Taurum, IV, 48, 9.
- Apega, Nabidis tyranni uxor, XIII, 7, 6; XVII, 17.
- Apelaurus, mons imminens Stympthalo, Arcadiæ oppido, IV, 69, 1.
- Apelles, unus e tutoribus Philippo ab Antigono *Dosone* relictis, IV, 87, 8; præcipua gratia apud Philippum valens, Achæos in servitutem redigere conatur, renitente Philippo et Arato, IV, 76. Olim in Antigoni castris cum Achæis versatus erat, 76, 7. Aratos deprimere apud Philippum studet, et malitiose eos calumniatur, IV, 82 et 85. Calumniarum convictum, suspectum habere cepit Philippus, licet connivere ei in multis coactus, IV, 86, 8. Taurionem apud Philippum calumniatur, non obtrectando, sed laudando, 87, 1 sqq. In potestate sua habet Leontium et Megaleam, et omnem prorsus potestatem ad se rapere studet, 87, 9 sqq. Conjurat cum Leontio et Megalea de impediendis regis consiliis; ipse Chalcidem se confert, V, 2, 8; 16, 9. Ibi subvectionem commeatuum prohibere conatur, V, 2, 8; 28, 4; et omnia pro auctoritate agit, V, 26, 3 sqq. Chalcide a Leontio advocat Corinthum, V, 26, 2 : ubi magna cum pompa urbem intrat, sed ad regem non familiariter admittitur, 26, 7 sqq. Studiose observatur a rege, qui eum sequi se in Phocidem jubet, 26, 16. Corinthum in custodiam mittitur, ubi mox vitam finivit, V, 28, 5 sqq.
- Apelles *alius* (*fortasse filius superioris*), amicus Philippi, filium Philippi Demetrium Romam comitatur, XXIII, 14, 7; XXIV, 1, 5.
- Apenninus mons, II, 16, 1; III, 110, 9; plur. II, 14, 8. Alpes contingit supra Massiliam, II, 14, 8; 16, 1. Mediam Italiani in longitudinem secat, ad fretum usque Siculum pertinens, II, 16, 4. Eum superans Hannibal, ex Apulia in Samnium transit, III, 90, 7.
- Aperantia, urbs et regio Thessaliæ; *quam, quum Ætolorum esset, recepit Philippus*, XX, 11, 12. Eamdem Philippo rursus eripiunt Ætoli, XXII, 8, 3 et 5.
- Aphtheratus, a Masanissa deficit, XXXII, 2, 7.
- Apia, Apæ campus, in Mysia *vel Phrygia*, V, 77, 9.
- Apis, portus Ægypti, XXXI, 25, 8; 26, 3.
- Apocleti, *sancitius concilium* Ætolorum, IV, 5, 9; XX, 10, 13. Cum triginta Apocletis consultat Antiochus, XX, 1, 1. Iidem *οἱ ἀποκλέται* vocantur XXI, 2, 7 coll. 3, 2.
- Apodoti, populus Ætolicus, non Græcus, XVII, 5, 8.
- Apollo. Ejus templum (*conf.* Prænium) Amyclis, V, 19, 3; Ap. Carnei, V, 19, 4; Cynii Ap. delubrum Temni, XXXII, 25, 12; Delphici, XL, 11, 1. Thermi templum Ap. a Philippo vastatum, XI, 4, 1. Coram Apolline ictum fœdus Philippi et Hannibalis, VII, 9, 2. Apollinis Hyacinthi tumulus Tarenti, VIII, 30, 2. Sacrum Apollinis agrum Sicyoniis redimit Attalus, XVII, 16, 1.
- Apollodorus, Susianæ præficitur ab Antiocho post Diogenem, V, 54, 12.
- Apollodorus, tyrannus *Cassandrae*, Macedoniæ urbis, quæ olim Potidæa; *passim a scriptoribus* cum Phalaride collatus, VII, 7, 2.
- Apollodorus, scriba Philippi regis, adest ei in colloquio cum T. Quintio, XVII, 1, 2; 8, 7.
- Apollodorus, Boroletum legatus ad Achæos, XXIV, 12, 5.
- Apollonia, urbs *Illyriæ græcæ* ad mare Adriaticum, prope ostia Aoi fluvii, V, 110, 1; XXXIV, 12, 6. Apolloniatae auxilium adversus Illyrios petunt ab Ætolis et Achæis, II, 9, 8. Romanis se tradunt, II, 11. Ad hanc urbem panicus terror invadit classem Philippi, ad nuncium classis Romanæ eo tendentis, V, 109, 6; 110, 1 sqq. In fœdere Philippi cum Hannibale cavetur, ne Romani Apolloniam tenere sinerentur, VII, 9, 13.
- Apollonia, *Assyria* urbs, in Apolloniati regione : eo pervenit cum exercitu Antiochus M. in expeditionem adversus Molonem, V, 52, 3 et 7. *Conf.* Apolloniatis.
- Apollonia Cretæ. Sæva Cydoniarum perfidia in Apolloniatis, federatos et amicos, XXVII, 16.
- Apollonias *vel* Apollonis, uxor Attali, Cyricena, honorata a quatuor filiis, XXIII, 18.
- Apolloniatis regio in Assyria, a meridie Mediæ, *nomen habens a principe urbe Apollonia*, V, 44, 6. Ea potitur Molo, qui ab Antiochi imperio defecit, V, 43, 8; 51, 8. In ea Antiochus prælio vincit Molonem, 52 sqq.
- Apollonidas *vel* Apollonides, Sicyonius, dona Eumenis aliorumque regum generose respuenda censet, XXIII, 8, 1. Legatus Romam ad rationem reddendam eorum quæ Spartæ gesta erant ab Achæis et Philopemene, XXIII, 11, 6; 12, 1. Ejus sententia moderata intuitu Romanorum, hello Persico, XXVIII, 6, 2 et 6.
- Apollonides, quæstor Lacedæmonius, nefarie occisus a Chærone, XXV, 8, 6.
- Apollonides, et
- Apollonius, Clazomeniorum legati in Ægyptum, XXVIII, 16, 5.
- Apollonius, familiaris Demetrii, Seleuci filii, Romæ obsidis, XXXI, 19, 6; 21, 2. Filius Apollonii ejus, qui plurimum gratia valuerat apud Seleucum, 21, 3.
- Apollophanes, Antiochi M. medicus, Seleuciensis (V, 58, 3), monet Antiochum de occidendo Hermea, V, 56. Hortatur eundem, ut, priusquam Cœlesyriam invadat, Seleuciam, imperii sedem, Ptolemæo eripiat, V, 58, 3 sqq.
- Appius. *Vide* Claudius.
- Apron, fluvius Liguriæ, XXXIII, 8, 2, *nisi legendum* Ὀῤῥαπον, Varum.
- Apteræi, Cretenses : eos Cnossiorum societati renunciare coegerunt Polyrrenii et Lampæi, IV, 55, 4.
- L. Apuleius, legatus Romanorum in Asian, ad inspiciendas res Attali et Prusiæ, XXXII, 26, 5.
- Apulia, Apulii, ἡ Ἰαπυγία; οἱ Ἰάπυγες. Apuli et Messapii, in sociis Romanorum bello Gallico Cisalp., II, 24, 11. Apulia (ἡ Ἰαπυγία) in tria nomina (*id est*, in tres partes) distincta, in Dauniam, Messapiam (*et Peuceletiam* : *nisi forte tertia pars intelligenda est* Apulia proprie dicta; *quod inde colligi posse videtur, quod* II, 24, 11 *distinguuntur* Ἰάπυγες et Μεσσηνῖοι), III, 88, 3 sq. Apulia Daunia V, 108, 9; IX, 7, 10. Ἰαπυγία XXXIV, 11, 2 et 8, *non de* Apulia, *sed* Iapygio promontorio.
- P. Apustius, Romanorum legatus ad juniorem Ptolemæum, XXXII, 1, 4.
- Aquam qui derivasset in terram incultam, eum per quinque generationes immunem eam terram colere siverunt Persarum reges, X, 28, 3.
- Aquilegia; divites in ejus vicinia venæ auri, XXXIV, 10, 10 sqq.; distantia urbis a Iapygio promontorio, c. 11, 8.
- Arabes, Arabia. Arabiæ (*desertæ et Petrææ*) populi partim sponte se adiungunt Antiocho M. partim vi ab eo subiguntur, V, 71. Arabes in acie Antiochi ad Raphiam, V, 79, 8; 82, 12; 85, 4. In eam Arabiæ *Felicitis* partem, quæ sinui Persico adjacet, expeditionem suscipit Antiochus M., XIII, 9. Populi ejusdem regionis, Chatteni, Gerrei, etc., *ibid.*
- Arachosia, Asiæ regio, inter Drangianam et Indiam : per eam, ex India veniens, proficiscitur Antiochus, XI, 34, 13.
- Arachthus, Epiri fluvius, Ambraciæ muros præterfluens XXII, 9, 4.

Aracii, partim urbem insulamque habitantes, partim oppositam continentem in Phœnicia; eos in societatem accipit Antiochus M., V, 68, 7. In eorundem ditione Marathus oppidum, *ibid.*

Aratus, Sicyonius, senior. Ejus Commentarii historici ubi desinunt, inde historiam incipit Polybius, I, 3, 2; IV, 2, 1 sq. Sunt illi commentarii imprimis veri et dilucidi, II, 40, 5. Virtutes et vitia ingenii et indolis Arati, IV, 8. Dux et auctor instaurati fœderis Achaici et concordiae Peloponnesiorum, II, 40, 2. Vicesimo ætatis anno Sicyonem a tyranno Nicone liberavit (IV, 8, 4; X, 25, 3) et fœderi Achaico attribuit; prætor iterum, Acrocorinthus cepit, et Corinthios moxque etiam Megarenses fœderi Achaico adjunxit; tyrannis Peloponnesi, et Antigoni Gonatæ dominationi, Ætolorumque cupiditati fortiter se opposuit, II, 43. Ejus prudentia omnibus mederi novit difficultatibus, et consilia hostium in contrarium vertere, II, 45, 5 sq.; 46; IV, 8, 1 sqq. Ad bellum aperte gerendum parum idoneus, IV, 8, 5 sqq., πολιτικώτερος ἢ στρατηγικώτερος, IV, 19, 11. Molitur societatem cum Antigono, Philippi tutore, II, 47 sqq. Multa simulare et dissimulare cogitur, neque omnia in Commentariis suis referre potuit, 47, 10 sq. Argos capit, quod Cleomeni se tradiderat, II, 53 coll. 59, 8. Defenditur a Polybio contra Phylarchi calumnias de crudelitate adversus Mantinenses et Aristomachum Argivum, II, 56 sqq. Prætor designatus post Timoxenum, IV, 6, 7, quinto die ante legitimum tempus init præturam, Messeniis contra Ætolos opem laurus, IV, 7, 8 sqq. Ad Caphyas sua imprudentia infelicitèr pugnat cum Ætolis, IV, 10-12. Accusatus apud Achæos, culpam deprecatur et liberaliter absolvitur, 14. Philippo moderationem suadet in Lacedæmonios, IV, 24, 3; et alias semper meliora eidem suavit, V, 12, 5 sqq.; VII, 11 et 13 sqq.; IX, 23, 9. Cum Philippo, iterum in Peloponnesum veniente, deliberat Corinthi, IV, 67, 8. Apelli, Achæos jugo subdere conanti, resistit, IV, 76, 8 sq. Apud Philippum, merito maximi eum facientem, illum de statu dejicere Apelles conatur, 82, 2 sqq. Aratos apud Philippum denuo calumniatur Apelles, sed illorum innocentiam patefacit Amphidamus Eleus, 85 sq. Præcipuam Aratorum rationem habet Philippus, cognito Apellis et Leontii delicto, V, 1, 8. Aratus resistit Leontio, successum expeditionis Thermicæ impedire conantem, V, 7, 4. Post reditum Limnæ lapidibus petitur a Leontio et Megalea, et mox eos criminum admissorum convincit in consensu amicorum Philippi, V, 15 sq. Apud eum Sicyone divertit Philippus, V, 27, 3. Prætor rursus creatur post Eperatum, 30, 7; 91 sqq.; militiam instaurat, 91; protegit Achæos adversus Lacedæmoniorum, Eleorum et Ætolorum incursiones, 92; dissidia Megalopolitanorum componit, 93; cum Ætolis agit de pace, V, 103. Philippo rectum dat consilium de Ithomata arce Messeniis reddenda, VII, 11. Lento veneno necatur a Philippo, Taurionis opera, VIII, 14. Post mortem ut heros cultus ab Achæis, *ibid.* § 7. Honores ejus apud Romanos, post Corinthi excidium, vindicat Polybius, XL, 8, 10. Cynætham urbem proditione capturus, ausu exciderat, quod diei horam non observaverat, IX, 17.

Aratus junior, Arati filius, a patre mittitur ad Antigonom Dosonem, firmandæ societatis causa, II, 51, 5. Prætor creatur Achæorum, IV, 37, 1. Cunctator et segnis ad bellum, IV, 60. Copias conjungit cum Philippo, IV, 70, 2. Prætura abit, V, 1, 1 sq. Legatus Achæorum nominatur ad Ptolemæum Epiphanem cum Lycorta et Polybio, XXV, 7. Romam legatus cum Callicrate, in causa exsulum Spartanorum, XXVI, 1, 8.

Aravacæ, populus Celtibericus; bello gesto cum Romanis legatos Romam mittunt, XXXV, 2 seq.

Araxus, Elidis promontorium, IV, 59, 4; 65, 10.

Arbo, urbs Illyrici, II, 11, 15: nisi Narbona vel potius Narona legendum.

Arbucala, urbs magna Vaccæorum in Hispania, vi capit ab Hannibale, III, 14, 1.

Arbustum vinum Capuæ, XXXIV, 11, 1.

Arcades, Cretæ civitas, cum aliis desciscit a Cnossiorum societate ad Lyctios, IV, 53, 6.

Arcades. Arcadia, II, 54, 2, Ab ejus occasu hiberno est Triphylia, IV, 77, 8. Arcades, major per se populus quam Achæi stricte sic dicti, II, 38, 3. Ipsi et Lacedæmonii, duo maximi populi Peloponnesi, IV, 32, 3. Virtutis fama fruuntur, ob humanitatem, et pietatem in deos, IV, 20, 1 sq. Ab eorum institutis desciverunt Cynæthenses, et efferati sunt, 20, sq.; 21, 5 sqq. Musicæ et saltationis studium, ad molliendam morum austeritatem iis necessarium, IV, 20, 3 sqq. et 21. Auctor ipsis fuerat Epaminondas condendæ Megalopoleos, et sinceræ societatis perpetuo cum Messeniis colendæ, 32, 10. Eisdem et Messenios ad concordiam hortatur Polybius, *ibid.* et 33, 10 sqq. Inscriptio in honorem eorum in columna ad aram Jovis Lycæi Messenæ, IV, 33, 2 sq. Arcadia, velut altera patria Messeniorum, ob fidem Arcadum in Messenios a Lacedæmoniorum inique habitos, 33, 4 sqq.

Arcadica fabula de hominibus in lupos versis, VII, 13, 7.

Arcas; ejus filius Triphylus, IV, 77, 8. p.

Arcesilas philosophus, X, 25, 2.

Arcesilaus, legatus exsulum Spartanorum Romam, a piratis captus et occisus, XXIV, 11, 1 sq.

Arcesilaus, Megalopolitanus, bello Persico temporis servientum censet intuitu Romanorum, XXVIII, 6, 2 et 8. Legatus Achæorum ad conciliandos inter se reges Antiochum Epiphanem et Ptolemæos, XXIX, 10, 6.

Arcesine, *fragm. hist.* 7.

Archedamus, Ætolus, præfectus equitum in exercitu T. Quintii, XVIII, 4, 5, bello Ætolico ad M. Acilium mittitur cum Pantaleonte, inducias petiturus, XX, 9, 1. Ejus et Pantaleontis fidem Romanis suspectam facit Lyciscus, XXVIII, 4, 8.

Archedicus, comicus, perstringit Democharem historicum, XII, 13, 6.

Archias, Cypri præfectus Ptolemæorum nomine, insulam Demetrio vult prode; sed deprehensus, suspendio vitam finit, XXXIII, 3.

Archicrates, sodalis Dicei, Achæorum prætoris qui patriam perdidit, XL, 4, 9.

Archidamus, Eudemidæ filius, rex Spartæ, duos reliquit filios ex Hippomedonti filia, qui a Spartanis post mortem Cleomenis regis præteriti sunt, quamquam ad eos jus regni pertinebat, IV, 35, 13 sq. Metu Cleomenis, Sparta aufugerat, et Messenæ exsulaverat; deinde, ficta Cleomenis reconciliatione confusus, quum Spartam repeteret, a Cleomene occisus est, V, 37, 1 sqq.; VIII, 1, 3 sqq.

Archidamus, Pantaleontis filius, Ætolus, cum Dorimacho et Alexandro in Ægiram, Achæie oppidum, per proditionem irrumpit, IV, 57, 7; mox cum sociis urbe rursus expulsus, perit, IV, 58, 9.

Archidamus alius, si vera scriptura XXVIII, 7, 8, pariter Ætolus.

Archidamus fortasse legendum XI, 18, 3 et 5, pro vulgato ibi Anaxidamus.

Archimedis ingenium quavis multitudine manuum efficacius, VIII, 5, 3 sqq.; 9, 7: ejus machinæ, VIII, 7-9.

Archippus, Arhæus, in carcerem conjectus a Diaeo prætore,

- dimittitur ab eodem solutus 40 minis, XL, 5, 4 : *conf. c. 4, 1.*
- Archo (*Egirates*, XXIX, 10, 6), coram Cæcilio Metello defendit res Spartæ gestas ab Achæis prætor Philopœmene, XXIII, 10, 8. Eum primo improbat Philopœmenem, mox benevole collaudat, utpote solerter occasione utentem, XXIII, 10 a, 1.
- Ardaxanus fluvius, prope Lissum in Illyrico, VIII, 15, 2.
- Ardeates, civitas maritima Latii, antiquissimis fœderibus Romanorum cum Pœnis comprehensa, III, 22, 11; 24, 16.
- Ardæi (*aliis Ardyæi*), populus Illyricus, a Romanis obiter subactus, dum a Dyrrhachio interiora Illyrici petunt, II, 11, 10; 12, 2.
- Ardyes Galli, a septemtrione convallis per quem decurrit Rhodanus fluvius, III, 47, 3: *fortasse Αἰδύες*, Ædues.
- Ardys, vir fortis, equitibus hastatis præfectus in acie Antiochi adversus Molonem, V, 53, 2. Cum Diogneto navarcho eximiam operam præstat in oppugnatione Seleuciæ Pieriæ, 60, 4 sqq.
- Ἀρεῖον πεδῖον, *id est*, Martius campus, inculta Thraciæ regio, XIII, 10, 7.
- Arethusa, Siciliæ fons, de quo falsa narrat Timæus, XII, 4 d, 5 sqq.
- Aretium. *Vide Arretium.*
- Areus et Alcibiades, Spartani, exsules veteres a Philopœmene in patriam restituti, ingrati legationem Romam obeunt adversus Achæos, XXIII, 11, 7 sq.; 12, 2 sq.; XXIV, 4, 3.
- Argennum promontorium, ad fretum quod est inter Chium et Asiam, XVI, 17, 2.
- Argenti metalla ad Carthaginem Novam, XXXIV, 9, 8 sq.; quorum inventor Aletes, X, 10, 11. Argenti excoctio e glebis amne devectis in Hispania, XXXIV, 9, 10 sq. Æstimatur decima pars auri ejusdem ponderis, XXII, 15, 8; optimum Atticum, *ibid.* etc. 26, 19. *Conf.* Talentum. Argentæ laminæ Jovis aræ Thebis detractæ, XXIII, 2, 7. *Conf.* Aurum, et Aureus.
- Argivi. *Vide Argos.*
- Argolicus sinus, V, 91, 8: juxta eum protenditur Acte, *ibid.*
- Argos, Argivi. Eorum urbs, II, 53, 5. Iis oppida nonnulla Laconica attribuerat Philippus Amyntæ, IX, 28, 7; XVII, 14, 7. Eorum tyrannus Aristomachus tyrannidem abdicat, et Argos attribuit Achæis, II, 44, 6: mox vero rursus ab eis se separat, et cum Cleomene facit, II, 60, 6: *conf.* 52, 2. Argos recipiunt Achæi, Aristotelis Argivi opera, II, 53. Eo se confert Antigonus Peloponnesum intrans, II, 54, 1; rursus domum rediens, 70, 4. Argivorum fines incurrat Lycurgus, et oppida nonnulla capit, IV, 36, 4 sq. Argis hiemat Philippus, IV, 82, 1; 87, 13. Ibi caedem patraverat Leontius, post Antigoni discessum, V, 16, 6. Messenii per Argivorum fines Laconicam petunt, V, 20, 3. Iisdem imminet Machanidas Lacedæmonius, X, 41, 2. Argos a Philippo repetunt Achæi in colloquio ejus cum T. Quintio, XVII, 2, 5; 6, 8; 8, 9. Argis conveniunt magistratus Achæorum, XXIII, 10, 2; XXVII, 2, 11. Sic et *pro Αἰγῶν, quod est* XXVIII, 3, 10, *apud Livium est* Argos, *ubi pariter de* Achaicorum magistratum conventu *agitur*. Argis celebrantur Nemeorum solennia: *vide* Nemea. Junonis Argivæ sacerdotes cum Olympiorum victoribus comparavit Timeus, XII, 12, 1. *Argiæ sacerdotis filii*, Cleobis et Biton, XXIII, 18, 7. Argivorum colonia, fassus, XVI, 12, 2; item Rhodus et Soli Ciciiliæ, 7, 11. Urbis Argivorum opes miratur L. Æmilii Paulus, XXX, 15, 1.
- Argos Amphilocheum, 23 M. P. distans ab Ambracia. XXII, 13, 12.
- Argyraspidæ, argenteis clypeis insignes, in exercitu Antiochi, V, 79, 4.
- Ἀργυράπιδες. *Vide* Arpi.
- Arianus, amicus Bolidis Cretensis, cujus opera utitur Bolis ad decipiendum prodendumque Achæum, VIII, 18 sqq. Ariaracæ. *Vide* Aniaracæ.
- Ariarathes circa Olymp. 140 suscipit regnum Cappadociæ, IV, 2, 8. Per legatos deprecatur apud Manlium, quod cum Antiocho fecisset; et sexcenta talenta pendit Romanis, XXII, 24, 4 et 7. Cum socio Eumene adversus Pharnacem bellum gerit, III, 3, 6; XXV, 4 sqq.; *conf. c. 2, 6, XXVI, 6, 3 et 15; fragm. hist. 6.* Pacem facit cum Pharnace, XXVI, 6. Controversias cum Gallogræcis disceptat coram M. Junio legato Romanorum, XXXI, 13; *conf. c. 12, 13.*
- Ariarathes, Ariarathis filius, rex Cappadociæ, patri succedit in regnum, XXXI, 14. Amicitiam cum Romanis renovat, et diis sacra facit ob Romanorum in se benevolentiam, XXXI, 14 seq. Ad Lysiam in Syriam mittit, sororis et matris ossa repetens, XXXI, 15. Ejus hortationi obtemperans a cæde quadam abstinuit Artaxias, XXXI, 15 a. Insigne donum Romam mittit, et scipione et sella eburnea a senatu donatur, XXXII, 3, 3; 5, 1 sqq. Ab Oroferne, ope Demetrii, pellitur regno, III, 5, 2; et Romam venit, XXXII, 20. In regnum restituitur Attali opera, III, 5, 2; XXXII, 23. XXXIII, 12 a, 2 et 3. Depositum Orofernis repetit a Prieniensibus, XXXIII, 12.
- Aribazus, Sardium præfectus, VII, 17, 9; 18, 7; VIII, 23, 9, *ubi* Ariobazus.
- Aridices, Rhodiorum legatus ad Byzantium, IV, 52, 2.
- Ariminum, II, 21, 5; 23, 5, urbs ad Adriaticum mare, in confinibus Galliæ Cisalpinæ et reliquæ Italiæ, haud procul a Padi ostio, III, 61, 11; 86, 1 sq. Ad eam usque progrediuntur Galli Transalpinii, a Boiorum regibus conducti, II, 21, 5. L. Æmilii Cos. cum legionibus eo mittitur, II, 23, 5. Eo conveniunt legiones Tib. Sempronii ex Sicilia missæ, III, 61, 10; 68, 13 sq.; eodem mittitur Cn. Servilius Cos. ad prohibendum Hannibalem, III, 77, 2; 86, 1 sq. Eodem exercitum in Dauniam ducit idem ad Fabium dictatorem, III, 88, 8.
- Ariobazus. *Vide* Ariabazus.
- Arisba, oppidum agri Abydeni, a Gallis Ægosagus occupatur, V, 111, 5.
- Aristænetus Dymæus, equitatu præfectus sub Philopœmene, in pugna ad Mantineam, XI, 11, 7.
- Aristænus, Megalopolitanus, *nonnumquam etiam* Aristænetus *vocatus in codd.*, legatus Achæorum ad colloquium Philippi cum T. Quintio, XVII, 1, 4; 7, 2; immerito pro proditore habitus a nonnullis, quod Achæos ab Ætolis ad partes Romanorum traduxisset, XVII, 13, 7 sqq. Prætor Achæorum, XXIII, 7, 2. Arguit levitatem quam commiserant Philopœmenes et Lycortas in renovatione fœderis cum Ptolemæo, XXIII, 9, 5 sqq. Q. Cæcilio, objuganti Achæos et Philopœmenem, tacens assentitur, XXIII, 10, 3; inde suspectus Achæis, 10, 14 sq. Ejus et Philopœmenis comparatio, XXV, 9. Institutum suum in concione defendit, adversante Philopœmene, XXV, 9 a sqq. Philopœmenis præclarum consilium, Aristæni honestum, XXV, 9 b, 8. Romanis magis benevolus fuit quam Philopœmen, *ibid.* 10.
- Aristarchus, Phocæensium legatus ad Seleucum, Antiochi M. filium, XXI, 4, 4.
- Aristides et Pericles quamdiu reipublicæ Atheniensium præfuerunt, plurima Athenienses benigne et graviter fecerunt, IX, 23, 6. Ejus abstinentiæ laudem superavit L. Æmilii Paulus, XXXII, 8, 6.

Aristides, legatus Antiochi Epiphanis ad Ptolemæum (*minorem, ut videtur*), XXVIII, 17, 12.
Aristides, pictor, qui Bacchum pinxit, X L, 7, 3.
Aristo. Vide **Ariston**.
Aristocrates, rex Arcadum a suis occisus ob perfidiam in Messenios admissam, IV, 32, 6.
Aristocrates, prætor Rhodiorum, XXXIII, 9.
Aristocrata, una e tribus reip. formis, VI, 3, 5. Quænam sit vera, VI, 4, 3; quomodo nascatur, 4, 8; 8, 1 sqq.; mutatur in oligarchiam, 8, 4 sqq., a qua multum differt, 3, 11.
Aristodamus, Achæorum legatus ad gratulandam Romanis ducibus victoriam de Perseo, XXX, 10, 3.
Aristodemus, tyrannus Megalopolitanorum, X, 25, 2.
Aristogiton, Eleus, bello captus a Lyco, præpore Achæorum, V, 94, 6.
Aristomachus, Argivorum tyrannus (tyrannis prognatus, II, 59, 1), mortuo Demetrio, Philippi patre, tyrannidem abdicavit, II, 44, 3 et 6; 60, 4: mox vero ab Achæis se rursus separavit, et Cleomeni se adiunxit, II, 60, 6. Quum Aratus recipere Argos et ad Achæos reducere frustra tentasset, 80 primores cives, ut cum Achæis facientes, tortos jugulavit, II, 59, 7 sqq.; deinde captus ab Antigono et Achæis, Cenchreis mari demersus est, 60, 9: de quo supplicio temere multas mendaces tragedias fecit Phylarchus, 59.
Aristomachus, Corinthius, Hieronymum Syracusium monet, ut in societate Romanorum maneat, VII, 5, 3.
Aristomenes, rex Messeniorum, quo regnante gestum est bellum cum Lacedæmonis, Aristomenicum dictum, IV, 33, 2 et 5.
Aristomenes, Acarnan, putidus Agathoclis adulator; pro eo orans Macedonas, male accipitur, XV, 31, 6 sqq. Dein regni administrator factus, *ibid.* § 7. Scopam et Diæarchum occidi curavit, XVIII, 36 sq.
Ariston, Ætolorum prætor, corpore infirmus, belli curam Scopæ et Dorimacho permittit, IV, 5; 1, 9, 9. Nullum esse cum Achæis bellum stulte contendit, quo tempore in Peloponnesum irruperant Ætoli, IV, 17, 1 sqq.
Ariston, Megalopolitanus, temporibus cedendum putat intuitu Romanorum, bello Persico, XXVIII, 6, 2 et 8. Legatus Achæorum ad conciliandos reges Antiochum Epiphanem et Ptolemæos, XXIX, 10, 6.
Ariston, Rhodiorum legatus ad Q. Marcium Philippum Cos. in Macedoniam, XXVIII, 14, 6.
Aristonicus, ennuchus Ptolemæi Epiphanis, vir strenuus et bellicosus, XXIII, 17; mercenarios milites e Græcia adduxerat regi, 16, 6.
Aristonicus, pugil a Ptolemæo eximio pretio comparatus, XXVII, 7 b, 1. Eum in Græciam mittit Ptolemæus ad infringendam Clitomachi in arte athletica gloriam, XXVII, 7 b, 2. sqq.
Aristophantus, Acarnanum prætor, copias suas jungit cum Philippo, V, 6, 1.
Aristoteles, Argivus, Cleomenis factioni se opponit, et Argos, a Cleomene occupatum, Achæis rursus tradit, II, 53, 2.
Aristoteles philosophi, traditio de Locrorum origine, verior quam Timæi, XII, 5, 5 sqq.; 6, 7 sqq.; 6 a et 6 b, sqq.; 8, 2 sqq.; 12, 5. Temere probris eum insectatur Timæus, XII, 9. Defenditur a Polybio, XII, 8 sqq.; 23, 8.
Aristoteles, Rhodiorum legatus Romam de societate, XXXI, 1, 2.
Arius, fluvius Bactrianæ, Tapuriæ et *Aricæ*, X, 49, 1: *mutata* quem Bactrianos acie vicit Antiochus M., 49, 4 sqq.
Arma. Vide **Gladius**, **Scutum**, **Hasta**, etc. **Arma** peditum Romanorum VI, 23; equitum, olim parum commoda, dein ad morem Græcorum in melius mutata, VI, 25.

Armaturæ Macedonum et Romanorum comparatio, XVIII, 11 sqq.
Armenas, Nabidii filius, Romæ obses moritur, XX, 13, 4.
Armosata, urbs *Armenia*, inter Euphratem et Tigrin, in Pulchro qui dicitur Campo, VIII, 25, 1.
Aromata Arabiæ, XIII, 9, 5.
Arpi (ἡ Ἀρρίππη), *oppidum* Dauniæ in Apulia: ejus agrum populatur Hannibal, III, 88, 6. Arpani advocant Hannibalem, III, 118, 3.
Arretium, urbs Etruriæ: eam obsidere conantur Galli, et ante urbem cædunt Romanos, II, 19, 7 sq. Ibi cum exercitu considet C. Flaminius Cos. III, 77, 1; 80, 1. Usque ad Arretinum agrum pertinet Liguria, II, 16, 2.
Arsaces, rex Parthiæ, ad Antiochi M. adventum corrumpit puteos, et in Hyrcaniam se recepit, X, 28 sq.
Arsinoe, Ptolemæi Philopatoris soror *eademque uxor*, cum rege ad Raphiam hortatur milites, V, 83, 3; 84, 1. Cum eodem Alexandriam redit, 87, 6. Berenices erat filia, mater Ptolemæi Epiphanis, occisa auctore Sosibio, ministro Philammonæ, favente Dinone, XV, 25, 2; 25 a, 1; 32, 7; 33, 11. Res ejusdem et Ptolemæi in quartodecimo libro narrabantur, XIV, 12, §.
Arsinoe, Lysimachi Thraciæ regis filia, uxor Ptolemæi Philadelphii, mater Lysimachi, occisi opera Sosibii, V, 25, 2.
Arsinoe, urbs Africæ, et urbs Ætolia, IX, 45, 1 sq. *Conf.* **Arsinoia**.
Arsinoensis, civis Arsinoes Ætolicæ, IX, 45, 2; XVII, 10, 9.
Arsinoia, *eadem cum* Arsinoe Ætolica: cæde ibi patrata, gustato cruore, efferantur Ætolorum animi, XXX, 14, 5.
Artabazanes, potentissimus dynastarum Asiaticorum, V, 55, 2: cum Antiocho, quibus conditionibus ille voluit, pacem fecit, 55, 10. Ejus regnum ubi situm, 55, 6 sqq.
Artaxerxi regi Persarum in venatione occurrens leo, equum regis corripuit, *Fragm. hist.* 10.
Artaxias, regulus majoris partis Armeniæ, pace comprehensus inter Eumenem et Pharnacem confecta, XXVI, 6, 12. Aliquem occisurus, hortationi Ariarathis obtemperans a cæde abstinet, XXXI, 15 a.
Artemidorus, prætor Syracusanorum cum Hierone, I, 8.
Artemidorus, scriptor corrigit Polybii errorem, XXXIV, 12, 11. *Conf.* c. 13, 1.
Artemisium, locus Elidiæ, IV, 73, 4. *Conf.* **Diana**.
Arx absque muris *Ægiræ*, IV, 58, 7; 1, 30, 4.
As Romanus, ejusque relatio ad obolum Græcorum, II, 15, 6; VI, 39, 12.
Ascondas et Neo, Boeoti, Brachyllæ majores, Macedonibus faventes, XX, 5, 5 sq.
Asdrubal s. **Hasdrubal**, Hannonis fil., dux Pænorum in Africa adversus Regulum, I, 30; in Siciliam missus, Lilybæi milites exercet, 38. Ad Panorum cæditur a L. Cæcilio Cos., 40.
Asdrubal, gener Amilcaris Barcæ et classis ejus præfectus, succedit Barcæ in Hispaniæ imperio, II, 1, 9; III, 12, 3; 13, 3. Hispaniam prudenter administrat; Novam Carthaginem condit, II, 13. Prope urbem exstruxisse perhibetur regium palatium, monarchicum affectans imperium, X, 10, 9. Fœdus facit cum Romanis de Ibero amne non transgrediendo, II, 13, 7; 21, 11; III, 27, 9 sq.; 29, 3; non tam armis, quam comitate sua in regulos Hispaniæ, auxil Pænorum imperium, II, 36, 2. Interficitur a Gallo, privatas injurias ulciscente, II, 36, 1. ejus avaritiam et dominandi cuoiditatem causam fuisse ait Fabius

- secundi belli Punici, III, 8, et eundem pro lubitu omnia in Hispania gessisse, et monarchicum affectasse imperium, *ibid.*
- Asdrubal, Hannibalis frater senior, *nempe e duobus minoribus*, IX, 22, 2. Ei Hispaniae imperium committit Hannibal, expeditionem in Italiam suscepturus, III, 33, 6 et 14 sqq.; IX, 22, 2. Palantes classarios Romanos caedit, III, 76, 8 sqq. Carthagine Nova hibernat, 76, 11; 95, 2. Ad Iberi fluvii ostia praelio navali vincitur a Cn. Scipione, III, 95, 8; 96. Urbem nescio quam in Carpetanis obsidet, quo tempore Carthaginem Novam petit Scipio, X, 7, 5. A Scipione praelio victus ad Bacula, ad Tagum se recepit, et inde versus Pyrenaeum, X, 38 sq.; 40, 11. Ex Hispania in Italiam transgressus, praelio vincitur a Livio et Nerone Coss., XI, 1. Mors ejus et encomium, 2.
- Asdrubal, ministeriis militaribus in exercitu Hannibalis praefectus, III, 66, 6; 93, 4.
- Asdrubal, *nescio an idem cum praecedente*, rem labantem Hannibalis ad Gerunium sustinet, III, 102, 6. Laevo cornu praest in pugna Cannensi, III, 114, 7; in qua prudenter fortiterque rem gerit, 116, 6 sqq.
- Asdrubal, Gesconis vel Gisonis filius, dux Pœnorum in Hispania; insolenter se gerit; ab Indibili, amico Pœnorum, magnam pecuniam vim et filias obsides exigit, IX, 11; X, 36, 6 sqq. In Lusitania circa Tagi ostium versatur, X, 7, 5; 38, 3. Pugna ad Ilipam vincitur a Scipione, XI, 20-24. Ejus filia *Sophonisba*, uxor Syphacis, XIV, 1, 4; 7, 6. Ejus castra incendit Scipio, et magnam eadem edit, XIV, 1-5; cum reliquiis exercitus Carthaginem profugit, XIV, 6, 3, *coll.* § 13. unde ad novas contrahendas copias mittitur, *ibid.* Victus acie in Magnis Campis, cum reliquiis copiarum Carthaginem redit, XIV, 8.
- Asdrubal, praefectus classis Pœnorum, ad Uticam insidiantis legatis Scipionis Carthagine redeuntibus, XV, 2.
- Asdrubal, dux Pœnorum, Carthagini praefectus tertio bello Punico, per Gulussam cum Scipione agit, multa statim cum arrogantia; deinde supplex ad victoris genua provolvitur, XXXIX, 1-3, et 3 a. Eum supplicem ut humanæ stultitiæ exemplum, praesentibus ostendit Scipio, ib. 3 a, 1 sqq. Transfugæ aliquot eum maledictis incessunt, *ibid.* § 4: cui ipsa uxor ignaviam exprobrat, *ibid.* § 5. sqq.
- Asia, una e tribus terræ partibus, inter Nilum et Tanaim comprehensa, III, 37, 2 sqq. Ejus longitudo, XXXIV, 7, 9. Asiae res gestas ante Ol. 140 multi scripsere, ut non opus habuerit Polybius, altius eas repetere, II, 37, 6. Asia cis Taurum excedit Antiochus, III, 3, 4. Per Alexandri dominatum patefacta est itineratoribus, III, 59, 3. Ejus ora maritima, a Pamphilia usque Hellespontum, in regum Ægypti fuit potestate, V, 34, 7. Asiae dynastæ, Lysanias, Olympichus, Linnæus, V, 90, 1.
- Asina, vel Asine, oppidum munitum Laconicæ, IV, 19, 5.
- Asine, Messeniæ oppidum, XVIII, 25, 7, *ubi alii Asium*, Ἀσίον.
- Aspasiacæ, sive Aspasiacæ, Nomades, sedes inter Oxum et Tanaim habentes; ubi Oxus fluvius terram subit, sicco pede cum equis eum superantes, in Hyrcaniam transeunt, X, 48.
- Aspasianus, Medus, Medis praefectus in exercitu Antiochi, V, 97, 7.
- Aspasius, Eleus, bello captus a Lyco, proprætore Achæorum, V, 94, 6.
- Aspendus, urbs Pamphyliae. Aspendii copias jungunt Garsyeridi pro Pedlenissensibus adversus Selgenses, V, 73, 4 sq. Eos ad obsequium redigit Cn. Manlius, XXII, 18, 4. *Conf.* Andromachus.
- Ἀσσις. Vide Clupea.
- Assyriæ imperium eversum, XXXIX, 3, 4. Assyriorum reges quadraginta unus, *Fragm. hist.* 9.
- Aslapa. In Aslape urbis incendio dum fusum aurum et argentum quaerunt milites Romani, igne ipsi consumuntur, XI, 24, 11.
- Aslymedes, Rhodius, cum Romanis faciendum censet bello Persico, XXVII, 6, 3. Romam legatus ad deprecandam Romanorum iram post bellum Persicum, XXX, 4 sq.; 19, 4 sq. Ejus orationem improbat Polybius, 4, 10 sqq. Iterum Romam legatus, impetrat tandem societatem Romanorum; XXXI, 6, 1; c. 7. Rursus Romam legatus, de bello Cretico, XXXIII, 14, 3 sq.
- Atabyrii Jovis templum Agrigenti, sicut Rhodi, IX, 27, 8.
- Atabyrium, oppidum in monte Cælesyriæ (*Galileæ*), alias *Thabor* et *Itabyrium*; captum ab Antiocho M., V, 70, 6 sqq.
- Atella, urbs Opicorum Italiae, inter Capuam et Neapolim. Atellani Romanis se tradunt, IX, 45, 3.
- Athamania, Macedoniæ finitima, XVIII, 19, 4. Eam adeunt legati Romani, cum Amyन्द्रo acturi de bello Philippo inferendo, XVI, 27, 4. Athamanes, XVIII, 19, 4. Eorum rex Amynder, *ubi vide*. Eorum pars cum Amyन्द्रo a Romanis ad Ætolos deficit, XX, 10, 5. Athamaniam ab Ætolis sibi ereptam queritur Philippus, XXII, 14, 4: *Conf.* XXII, 8, 1. Apud Romanos repetunt urbes a Philippo per bellum Antiochicum ipsis ereptas, XXIII, 6, 3; XXIV, 1, 10.
- Atlienæ; Athenienses; Attica. Ad eos legationem mittunt Romani post victoriam de Illyriis partam, II, 12, 8. Attalum cum Romanis legatis magna pompa recipiunt per Dipylum intrantem in urbem, et tribum de nomine ejus nuncupant, XVI, 25. Hortantibus Romanis et Attalo Rhodiisque, bellum contra Philippum decernunt, 26. Atticam vastat Nicanor, dux Philippus, 27, 1. Apud Scipiones per legatos intercedunt pro Ætolis, XXI, 2 seq.; rursus, XXII, 8, 10, et c. 12, 1 et c. 9; 13, 7; 14 *toto*. Enclidæ et Micyonis consilio recti, omni cura honesti abjecta, turpiter blandiuntur regibus, imprimis Ptolemæo Philopatori, V, 106, 7 sq. Legationem in Ægyptum ad Ptolemæum (*s. Philometorem s. Physconem*) mittunt, de nescio qua donatione, et duas sacras legationes, XXVIII, 16, 4. *Nescio quem* morem continuo servant, IX, 40, 1. Pro Haliartibus quum apud Romanos frustra deprecati essent, turpi consilio agrum eorum sibi pelunt, XXX, 18. Ex eorum regione ignominiam potius quam fructum aliquem reportant, XXX, 18, a. Multa incommoda patiuntur, cum Delii decertantes, *ibid.* Delum et Lemnum petentibus dato senatus, XXX, 18: *cf.* XXXII, 17, 2. Delii, qui in Achaïam commigrarunt, et ibi civitate donati sunt, res ab iis repetunt ex formula juris quod Achæis cum Atheniensibus intercedebat, XXXII, 17. Quum veteres Ath. ad bellum adversus Lacedæmonios pecuniam ex censu civium conferendam decrevisset, agrorum et omnium fortunarum totius Atticæ census non complevit sex millia talentorum, II, 62, 6 sq. Olim quum Chrysopolin tenerent, ad ostium Bospori Thracici portorium exigere primum instituerunt a navigantibus in Pontum, IV, 44, 4. Eorum cognati Lyttii Cretenses, IV, 54, 6. Atheniensium copiae cum ducibus, in Sicilia ab Hermocrate captæ, XII, 25 p, 6. Immodica adversus Philippum Amyntæ contentione, in maximas calamitates delapsi sunt, XVII, 14, 13. Victi ad Chaeroneam clementissime habentur a Philippo Amyntæ, V, 10, 1 sqq.; XVII, 14, 13 sq.; XXI, 18 sqq.; nempe ut alios ille alliceret ad imperium ipsius libentius recipiendum, IX, 28, 4. Eorum reipub. forma nihil præcipui habuit, VI, 43, 2 sq. a. si-

milis navi quæ gubernatore caret; et in ea maxime dominabatur turba hominum, VI, 44: floruerat præcipue Themistoclis virtute, 44, 2. Eorumdem reipubl. Aristides et Pericles benigne et graviter, Cleo et Chares acerbè præfuerunt, IX, 23, 6. Xerxis tempore, commodis suis posthabitis a communi Græciæ fortuna discedere noluerunt, XXXVIII, 1 b, 1 sqq. De principatu Græciæ in certamen cum Lacedæmonii venerunt, *ibid.* § 4. Ab iis victi, urbis moenia evertere coacti sunt, *ibid.* § 5. Prælium Lacedæmoniorum cum Thebanis participare properantes, prohibuerunt Epaminondam, ne Mantineam de improvviso capere posset, IX, 8, 10 sq. Cassandro turpius imperata faciunt, quapropter in theatro perstricti sunt a Demetrio Phalereo, XII, 13.

Athenæum, in agro Megalopolitano, adversus Achæos communis Cleomenes, rex Lacedæm., II, 46, 5. Postquam Megalopolitanis ab Antigono erat traditum, II, 54, 3, obsidetur a Lycurgo rege Lacedæm., IV, 37, 6; et capitur, IV, 60, 3, everiturque, IV, 81, 11.

Atheneus; frater Eumenis, Romam ab eo legatus mittitur adversus Philippum, XXIV, 1, 4 et 7. Rursus legatus cum Attalo, XXXI, 9. Rursus ab Attalo rege mittitur conquestum de Prusia, XXXII, 26. Classi præfectus, oram infestat Prusiæ imperio subjectam, XXXIII, 11.

Athenagoras, præfectus mercenariorum in exercitu Philippi, XVIII, 5, 2.

Athinis, dynasta Ægyptius, quum a Ptolemæo Epiph. defecisset, eique rursus se tradidisset, ab eo ad curram revinctus trahitur necaturque, XXIII, 16, 4 sq.

A. Atinius *Calatinus*, Cos. cum C. Sulpicio, Panormum frustra tentat, plures Siciliæ urbes capit, I, 24. Consul iterum cum Cn. Cornelio, capit Panormum, 38.

A. Atilius, legatus Romanus cum Q. Marcio in Græciam et Peloponnesum, initio belli Persici, XXVII, 2, 11.

C. Atilius *Regulus* Cos. ancipiti pugna navali defungitur ad Tyndaridem, I, 25. Consul iterum cum L. Manlio, I, 39, 13, oppugnat Lilybæum, 41 - 48.

C. Atilius *Regulus*, M. F., Cos. in Sardiniam profectus, II, 23, 6. Inde rediens cum exercitu Pisis exposito, occurrat Gallis ab Etruriæ devastatione domum redeuntibus, II, 27. Occiditur in pugna cum Gallis, 28, 10.

C. Atilius prætor, auxilio mittitur L. Manlio, cum quarta legione a Boiis obsessio, III, 40, 14.

M. Atilius *Regulus* Cos. cum S. Manlio, I, 26. Ejus acies navalis triquetra, quadripartito divisa, *ibid.*; prælium navale triplex, 27; victoria, 28. Appellat in Africam; Clupeam capit, et Tunes, aliasque urbes, I, 29 sq.; dura Pœnis imperat, 31; prælio superatur, duce Pœnorum Xanthippo, 33 sq.; capitur a Pœnis, 34, 8.

M. Atilius *Regulus*, consul, suffectus Flaminio, in pugna ad Trasimenum lacum occiso, III, 106, 2. Mediam aciem tenet in pugna Cannensi, III, 114, 6; cedit in pugna, 116, 11.

Atintanes, Epiri populus, II, 5, 8, tradunt se Romanis, II, 11, 11. Atintania, VII, 9, 13.

Atis sive Atys, Bolorum rex, a suis occisus, II, 21, 5.

Atlanticum mare, Oceanus a nonnullis appellatum, XVI, 29, 6. Ἡ ἐκτὸς θάλαττα, Mare externum, *dictum*, III, 37, 9 et 11; XVI, 29, 9. Id navigavit Polybius, III, 59, 7; et de ejus natura et indole ex professo se dicturum promittit, III, 57, 2 et 5; XXXIV, in *fine*, fr. lat.

Atlas mons, et alia geographica Africæ, XXXIV, in *fine*, fr. lat.

Atrata gens ad Eridanum fluvium, II, 16, 3.

Atrens, solis cursum conversioni cœli contrarium docuit, eoque vales et antistes sacrorum nominatus est, XXXIV, 2, 6.

Atropatios *probabiliter scripsit Casaub.* V, 44, 8 et 55, 2, *pro eis qui ibi ol Zartpároioi et al Zartpársia vulgo dicuntur.*

Attalica tribus Athenis, XVI, 25, 9.

Attalus, pater Eumenis et Attali, rex Pergami, mortuo Seleuco Callinico, omnem cis Taurum Asiam sibi subjecerat; quam ei Achæus, cum Seleuco Cerauno Taurum supergressus, rursus eripuit, et intra paterni regni fines, id est intra Pergamum, eum conclusit, IV, 48. Ludos celebrat Minervæ, ad quos Byzantii legatos mittunt, 49, 3. Cum Achæo continuu bellum gerit, V, 77, 1. Eidem Æolidis et Mysiæ urbes eripit, Gallorum Ægosagorum opera, quos ex Europa acciverat, 77, 2 sqq. Pergami sedem habet, 78, 6. Qui cum Attalo controversias habebant post Ol. 140, non amplius Antiochum et Ptolemæum, sed occidentem spectabant, V, 105, 7. Cum eo societatem adversus Achæum contrahit Antiochus M., V, 107, 4. Socius Romanorum et Ætolorum adversus Philippum et Achæos, IX, 30, 7 sqq; X, 41, 1. Peparæthum insulam occupat, X, 42, 1. Propemodum in Philippi potestatem venit, XI, 7, 2. Æginam ab Ætolis emit triginta talentis, XXIII, 8, 10. Agrum ejus Pergamenum et sacra loca vastat Philippus, XVI, 1. In pugna navali ad Laden nondum stat cum Rhodiis, XVI, 1 a, 1. Sociis Rhodiis, pugnam navalem ad Chium pugnat cum Philippo, satis felici eventu, XVI, 2-9; ipse tamen naves suas in continentem ejicere coactus, ægre Erythras evadit, XVI, 6. De pugna ad Laden *vide* XVI, 14 sq. Post eas pugnas novos apparatus belli facit, XVI, 24, 1. Athenas invitat, et magna cum pompa ibi recipitur, XVI, 25 sq. Abydenis auxilia mittit adversus Philippum, 30, 7; ipse Tenedum venit succursurus eis, frustra, 34, 1. Ejus postulata per legatum in colloquio Philippi cum T. Quintio, XVII, 2, 2; 6, 1 sqq.; 8, 10. Summis honoribus ornatus a Sicyoniis ob beneficia in eos collata, XVII, 16. Mors ejus et encomium, XVIII, 24. Ejus merita in Romanos commemorat filius Eumenes Romæ apud senatum, XXII, 3, 2 sqq. Mortuus est infirmitate contracta ex contentione, qua Boeotos ad societatem Romanorum hortatus est, XXII, 3, 5; XVIII, 24, 9. Uxor ejus Apollonia vel Apollonis, XXIII, 18.

Attalus, Attali filius, Eumenis frater, Cn. Manlius Vulsonem Cos. comitatus in expeditione in Galatiam, XXII, 22. Honore matri Apollonidi habito magnam laudem consequitur, XXIII, 18, 4 sqq. Roma legatus redit, et Eumenem comitatur in bellum cum Pharnace, XXV, 4, 4 et 11. Per Eumenis morbum inducias facit cum Pharnace, et rursus legatus Romam abit cum minoribus fratribus, XXV, 6. Operam dat, ut honores Eumeni, in Peloponnesi urbibus sublatis, restituantur, eoque amorem suum in fratrem præcipuum testatur, XXVII, 15; XXVIII, 7: Idque obtinet. XXVIII, 10, 7. In bello Persico nihil propemodum Romanos adjuvit, XXIX, 1 c, 2; a senatu tamen benigne accipitur, *ibid.* Rursus Romam legatur post bellum Persicum, ubi ei blandiuntur Romani, et ad disensionem cum fratre Eumene concitare student, XXXI, 1. A parum sano impetu eum revocat Stratus medicus, ab Eumene submissus, c. 2 sq. Rursus cum fratre Athenæo Romam mittitur, ad respondendum querelis Prusiæ, XXXI, 9; rursus, XXXII, 3, et benigne accipitur, 5, 5 sqq. Mortuo Eumene, regnum administrat pro pupillo filio fratris, XXXII, 23, 8: *conf.* XXX, 2, 6; XXXIII, 16, 1: statimque Ariarathum in regnum Cappadociæ restituit, *ibid.* *Conf.* III, 5, 2. Mox a Prusia bello petitur, et acie vincitur, XXXII, 25; 26, 1 sq. Athenæum fratrem Romam mittit, 26, 1; simul exercitum cogit, et auxilia ab Ariarathe et Mitridate

- sociis asciscit, XXXIII, 10. Classem ei administrat Athenæus, 11, 1 sqq. Mox, intercedentibus Romanis, pax conciliatur inter Attalum et Prusiam, 11, 4 sqq. Eum Romani prohibent ab inferendo Prusiae bello, XXXVII, 1 h, 1.
- Attalus, Eumenis filius (*Conf.* XXX, 2, 6), Romam venit, et benigne accipitur, XXXIII, 16, 1 sqq.
- Atticum argentum. *vide* Argentum.
- Attis et Battacus, antistites templi Deæ Pessinuntiae, XXII, 20, 5.
- Aufidus fluvius, unus ex omnibus Italiae fluviiis, qui Apenninum montem permeat; fontes habet inter Apenninum et mare Etruscum, exit in Adriaticum, III, 110, 8 sq. Juxta eum committitur pugna Cannensis, III, 110 sqq.; IV, 1, 2.
- Aulus. *Vide* Atilius, Hostilius, Postumius, etc.
- Aurea signa bellica Insubrium, II, 32, 6. Aureis argenteisve laminis obductæ fuerant trabes, lacunaria, et columnæ in regia Echatanæ, X, 27, 20 sqq.; πλινθοὶ χρυσαί, *ibid.* § 12. *quæ videntur esse capita columnarum.* *Conf.* Aurum.
- Aurei signati, IV, 56, 3.
- L. Aurelius Orestes, legatus Romanus. in Asiam et Syriam, XXXI, 12, 9. Legatus in Achaiam, Romam reversus queritur, in vitæ periculum se esse Achæorum culpa adductum, XXXVIII, 1, 1 sqq.; *Conf.* 2, 1.
- Aurora imago præfertur in pompa Antiochi Epiphanis, XXXI, 3, 15.
- Aurum. De auri argentique metallis in Hispania ex professo se dicturum *promittit* Polybius, III, 57, 3. Auri metalla prope Aquileiam in Tauriscis Noricis ditissima, XXXIV, 10, 10 sqq. Libra una auri æquiparatur decem libris argenti, XXII, 15, 8. *Add.* Astopa.
- C. Aurunculeius, legatus ad Prusiam et Attalum, XXXIII, 1, 2.
- Ausetani, Ἀυσήται, *fortasse scribendum* III, 35, 2, *pro* Andosini.
- Ausones, ad sinum *Neapolitanum* incolunt: eos ab Opicis discretos *facit* Polybius; *eosdem esse statuit* Antiochus, XXXIV, 11, 5-7. Ausonium mare, ultra Siciliam ad Salentinum, XXXIV, *in fine*, *fr. lat.*
- Ausplicium apud Romanos excusatio legitima est eis qui sacramento tenentur ad conveniendum in armis, VI, 26, 4.
- Auster: ei oppositi Etesii, *id est*, boreas, IV, 44, 6 et 10.
- Autarilus, dux Gallorum in exercitu mercenariorum, bello Pœnorum Africo, I, 77, 1 et 4; 79, 8: sæva suadet rebellibus, 80. In potestatem venit Pœnorum, 85; e cruce suspenditur, 86, 4.
- Autololes Gætuli, in Africa, XXXIV, *in fine*, *fr. lat.*
- Autolycus, gubernator quinquere mis Rhodiæ in pugna ad Chium, XVI, 5, 1 sqq.
- Autonus, Thessalus, salutaria suadet Hieronymo Syracusano, VII, 5, 3.
- Auxilia. *Vide* Socii, et Legio.
- Azanis, pars Arcadiæ, IV. 70, 3, *dictum ab Azane, Arcadis filio.*
- Azorium, urbs Perrhæbiæ, XXVIII, 11, 1.
- B**
- Babranium, locus prope Chium, XVI, 41, 3.
- Babylonia potitur Molo, V, 48, 13; 52, 4. Regio circa Babylonem, V, 51, 3.
- Babrytas, homo impurus Messenius, IV, 4, 5 sqq.
- Bacxatol *fortasse legendum* III, 33, 15, *id est* Vaccenses, *pro* Μακκατοὶ vel Μάκιοι.
- Bacchus, ab Aristide pictus; a quo ortum proverbium: Nihil ad Bacchum, XL, 7, 3.
- Bactriana: eam perfluit Oxus fluvius, X, 48, 4. In ea, Zariaspa, 49, 15. Regionis incolæ, Βακτριανοί, et Βάκτροι, X, 49, 8: contra quorum regem Euthydemum expeditionem suscepit Antiochus M., X, 49; XI, 34.
- Badiza, oppidum Bruttiorum, XIII, 10, 1, *Livio* Besidæ.
- L. Bæbius, legatus a Scipione Carthaginem missus, XV, 1 sq., castris præficitur a Scipione, XV, 4.
- M. Bæbius, legatus Romanorum in Macedoniam, XXIII, 6, 6.
- Bæcula, urbs Hispaniæ, in *Oretanis*, haud procul Castulone et Castulonensi saltu, X, 38, 7. Ibi Asdrubal, Hannibalis frater, vincitur a Scipione, X, 39. *Add.* XI, 20, 5.
- Bætica Hispania, XXXIV, 9, 1.
- Bætis, Hispaniæ fluvius, XIX; XXXIV, 9, 12.
- Balacer vel Balacrus, pater Pantauchi, amici legatique Persei, XXVII, 8, 5.
- Balas. *Vide* Alexander Balas.
- Balauchus, Pantauchi filius, obces datus Genthio a Perseo, XXIX, 3, 6.
- Baleares, proprie Funditores, III, 33, 11; mercenarii Pœnorum, I, 67, 7; III, 33, 16. Ab Hannibale in Africam missi, securitatis causa, III, 33, 11. Junguntur in pugna cum jacularibus, III, 113, 6, et *passim alias.*
- Ballisti lapides triginta atque etiam sexaginta librarum jaculantibus usus est Philippus, IX, 41, 8. *Add.* Talentum.
- Bantia, oppidum Illyrici in finibus Calicœnorum, captum a Philippo, V, 108, 8.
- Barbari Græcis sunt Romani, IX, 38, 5 et 7.
- Barcas, cognomen Amilcaris, patris Hannibalis, I, 56, 1.
- Barce, mons Africæ, ad Oceanum Atlanticum, XXXIV, *in fine*, *fr. lat.*
- Barce, urbe Cyrenaicæ. Hinc Barcæus Ammonius, V, 65, 8.
- Bargusii, populus Hispaniæ citerioris; subacti ab Hannibale, III, 35, 2 et 4.
- Bargylia (ῥά), Cariæ urbs, capta a Philippo, qui ibi hiemat, XVI, 24, 1 sq. Petentibus Rhodiis, invito Philippo, liberatur a Romanis, XVII, 2, 3; 8, 9; XVIII, 27, 4; 31, 2; 33, 1. Ibi erat miraculosum simulacrum, XVI, 12, 3. Cives, Βαργυλιῆται, XVI, 12, 3. Barythetics sinus, *idem qui sinus Iassius*, XVI, 12, 1.
- Barmocal, Pœnus, subscipsit formulæ federis Hannibalis cum Philippo, VII, 8, 1.
- Barnus, oppidum Macedoniæ, præter quod transit via Ignatia, XXXIV, 12, 8.
- Bastarni vel Bastarnæ: de eis Romæ queruntur Dardaniarum legati, XXVI, 9.
- Batanæa, recepta ab Antiocho M., XVI, 38, 3.
- Batheia (βαθία), via in urbe Tarento, VIII, 31, 1; 35, 6.
- Battacus et Attis, antistites templi Deæ Pessinuntiae, XXII, 20, 5.
- Belli et Titti, populi Celtiberici Romanarum partium, legatos Romam mittunt, XXXV, 2, 3 sqq.
- Belminas ager (*forsan rectius* Belbinas), in Arcadia: castella ibi a Cleomene exstructa capit Antigonus, et Megalopolitanis tradit, II, 54, 3.
- Benacus lacus, in Alpibus, XXXIV, 10, 19.
- Beneventum, colonia Romana in Samnio, III, 90, 8. Beneventanum agrum incursant Romani, *ibid.*
- Berenice (*nonnulli codd.* Bernice), Ptolemæi Philadelphii filia, Ptolemæi Evergetis soror, nupta Antiocho Deo, Syriæ regi. Ei aquam e Nilo bibendam mittere solebat pater, *Fragm. hist.* 54. Ob ejus casum Seleuco Callinico iratus Ptolemæus Evergetes, Syriam bello petit, V, 58, 10 sq.
- Berenice (*nonnulli codd.* Beronice), Magæ filia, et Magæ

- mater, uxor Ptolemæi Evergetis, mater Ptolemæi Philopatoris, occiditur a Ptolemæo filio, Sosibii opera, V, 36; XV, 25, 2.
- Berga, Macedoniæ oppidum; unde Bergæus Antiphanes, scriptor rerum incredibilium, XXXIV, 6, 15. Evemerum Eratosthenes Bergeum appellavit, id est, fabulosum scriptorem, XXXIV, 5, 12.*
- Beræa, urbs Macedoniæ. Hinc Beroensis Medon, XXVII, 8, 5, et Beroæus Adæus, XXVIII, 8, 1.*
- Berytus, Phœniciæ s. Cœlesyriæ urbs: fauces ad eam, pulsus Ptolemæi ducibus, occupat Antiochus, V, 61, 9 sq. Arado profectus, Theoprosopon promontorium prætergressus, eo venit Antiochus M., capta in transitu Botry, et crematis Triere et Calamo, V, 68, 8.*
- Bessi, populus Thracicus; quorum fines invasit Philippus, XXIV, 6, 4.*
- Bethsan. Vide Scythopolis.*
- Bibliothecarum commoditas, XII, 27, 4.*
- Bionidas, Lacedæmonius, occisus a factione Ætolica, IV, 22.*
- Bippus, Argivus, Romam legatus, XXV, 2, 3, 11; 3, 4.*
- Bithynia, Bithyni. Conf. Prusias. Bithyniæ regnum ad Tibotem pari jure, ac ad Prusiam, visum est pertinere, IV, 50, 9. Quæcunque loca Bithyni Byzantiis in Mysia ademerant, restituere eis coguntur ex pacis lege, IV, 52, 9.*
- Biton et Cleobis, Argiæ sacerdotis filii, pietate in matrem insignes, XXIII, 18, 7.*
- Bodencus ab indigenis nominatur Padus fluvius, II, 16, 12.*
- Bœarum agrum, in extrema Laconica, populatur Philippus, V, 19, 8.*
- Bœi, sive Boii, oppidum Illyriæ ad Lynchnidum lacum, captum a Philippo, V, 108, 8: nisi Βοιτίου pro Βοιόυ legendum, intelligendique cives oppidi, cui nomen Bœbe, Βοβή.*
- Bœotarcha, Brachyllas, XVIII, 26, 3.*
- Bœoti, socii Antigoni et Achæorum bello Cleomenico et Sociali, II, 65, 4; IV, 9, 4; 15, 1 sq. Universæ Bœotorum gentis (τῶν Βακτωριῶν) conventum perfide violarunt Nicostatus Ætolus, Dorimachi pater, et Lattabus, IV, 3, 5; IX, 34, 11. Adversus Ætolorum, Romanorum et Attali societatem opem implorant Philippi, X, 41, 3: conf. 42, 2. A T. Quintio impetrant, ut eis, qui contra Philippum militaverant, impune redire liceat; cui favori male respondentes, Brachyllam, Macedonibus faventem, Bœotarcham creant, XVIII, 26. Post Leuctrica tempora, munita et perdita eorum gloria, XX, 4 seqq. Mox cum Achæis faciunt, mox rursus cum Ætolis; inde Macedonibus se tradiderunt, c. 4 seqq.; inde ad convivia et crapulam conversi sunt, 4, 7, et c. 6, 1 sqq. Ab eorum repub. Megareses ad Achæos redierunt, 6, 7 sqq. Prætor eorum Amæocritus, XX, 2, 4, Antiochum Thebis recipiunt, XX, 7, 5. Novæ eorum turbæ; exsules suos Romanis faventes recipere nolunt; Macedonibus favere pergunt; Achæis jus reddere recusant; inde belli origo, XXIII, 2. Prætor Hippas, dein Alcetas, XXIII, 2, 3. Bœoticorum legatorum Delphi cædes, a Perseo jussa, XXII, 2 a, 5, et 22 b, 2. Commune Bœotorum dissolvitur; ipsi abstrahuntur a societate Persei, XXVII, 1. Mortuo Mnasippo, tranquillitas Bœotiæ rediit, XXXII, 21, 2.*
- Boii, Gallicus populus Cispadanus, inter Ananes s. Anamares et inter Lingones habitans, II, 17, 7; 28, 4, con terminis ditioni Romanorum, II, 21, 9. (Cum his non confundendi Bœi; quos vide.) Post Insubres, potentissimi inter Gallias Cisalpinæ populos, II, 21, 1. coll. c. 17, 4. Adversus Romanos profecti cum Etruscis, cæ-*
- duntur ad Vadimonem lacum, II, 20. Suos reges Atin et Galatum occidunt, et mutuis cædibus in se ipsi grassantur, 21. Cum Insubribus adversus Romanos incitant Gæsatas, 22 seq. In eorum ditionem, Romanorum in gratiam, impressionem facturi erant Veneti et Cenomani, II, 24, 8. Prælium committunt (ad Telamonem) cum L. Emilio et C. Atilio Coss., II, 28 seqq.: braccati pugnant et levi sago induti, 28, 7; cominus fortissime pugnant, solo genere armorum victi, 30, 7. Romanis se tradunt, 31. Cum Insubribus deficient a Romanis; Mutinam, Romanorum coloniam, obsident; Romanorum triumviros agris dividendis perfidi prehendunt; Romanam legionem cædunt, reliquos includunt, III, 40. Ad eorum fines accedit P. Scipio, Massalia rediens, 56, 6. Cum Hannibale amicitiam faciunt, eique Romanos triumviros victos tradunt, quos ille vero his custodiendis reddit, 67, 6 sq.*
- Bolax, oppidum Triphylizæ, IV, 77, 9, in deditionem accipitur a Philippo, 80, 13.*
- Bolis, Cretensis, a Sosibio Sardes mittitur ad liberandum Achæum, VIII, 17 seq.: sed is Cretica perfidia Achæum Antiocho prodit, VIII, 18 sqq.*
- Bolmizar, rex Carthaginiis, pater Hannonis ejus qui in Hannibalis fuit exercitu, III, 42, 6. Conf. III, 33, 3.*
- Bomilcar, classis præfectus Pænorum, auxilio mittitur Tarentinis adversus Romanos, IX, 9, 11.*
- Boodes, senator Carthaginiensis, ab Hannibale seniore in Liparam musæus adversus Cn. Cornelium, I, 21, 6.*
- Bos (ἡ Βοῦς), locus in Asia, ad Bosporum Thracicum, IV, 43, 6 sq.; 44, 3.*
- Bosporus Cimmerius, os Paludis Mæotidis, IV, 39, 3; XXXIV, 7, 14.*
- Bosporus Thracicus, IV, 39, 4: ejus descriptio, 43 seq. Bosporum ponte junxit Darius, 43, 2.*
- Bostar, dux Carthaginiensium ab Hasdrubale ad Iberum fluvium missus adversus Romanos, III, 98, 5; deceptus ab Abilyce Hispano, tradit ei obsides Hispanorum, qui Sagunti erant, Romanis prodendos, 98 seq.*
- Bostarus, dux Pænorum in Africa adversus Attilium Regulum, I, 30, 1. Auxiliorum præfectus in Sardinia, interficitur a rebellibus mercenariis, 79, 2.*
- Botrys, Phœniciæ oppidum, captum ab Antiocho Magno, V, 68, 8. De ejus situ conf. Berytus.*
- Botrys, Siculus, scriptor obscenus, XII, 13, 1.*
- Bottia (alias Bottiæa), Macedoniæ regio, V, 97, 4.*
- Braccati Galli, II, 28, 7.*
- Brachylles, Bœotus (puto Thebanus), filius (ut videtur) Neonis, nepos Ascoudæ, Macedonibus faventium; victo Cleomene Spartæ præfectus est ab Antigono Dosone, XX, 5. Comes Philippi in colloquio cum T. Quintio, XVII, 1, 2. Victo a Romanis Philippo, cum aliis Bœotis, qui Philippo militaverant, a T. Quintio incolumis remittitur, et Bœotarcha a suis creator, XVIII, 26, 1-3. Permittente Quintio, occiditur a factione contraria, quæ cum Romanis faciebat, XVIII, 26, 5 sqq.; XX, 7, 3; XXIII, 2, 7.*
- Bradyllis, Illyriorum rex, XXXIX, 1 b, 3.*
- Brasidas, Fragm. hist. 15.*
- Brennus. Pars Gallorum, qui cum Brenno patria excesserant, declinavit Delphicam cladem, et in Thracia sedes cepit, IV, 46, 1. Galli cum Brenno, victo Ptolemæo Cerauno, contentis Macedonibus, in medium Græciam irruerant, IX, 35, 3: eorum impetui soli Ætoli resistenter, IX, 30, 3.*
- Britannia: eam totam se peragrasse ait Pytheas, et multa mira de ea narravit, XXXIV, 5, 2 et 8; 10, 7. De Britannicis insulis copiose se commodo loco dicturum promittit Polybius, III, 57, 3; XXXIV, 1, 6. De Britannia*

- nemo mercatorum Massiliensium, nec Narbonensium, nec Corbilonensium, dicere quidquam inquirenti Scipioni potuerat, XXXIV, 10, 7.
- Brochi, castellum in faucibus Coelestriae, V, 46, 1; 61, 8. *Confer* Gerra.
- Brundisium: inde Apolloniam cum exercitu appellit Postumius, II, 11, 7. Priusquam conditum esset, Tarentinus portus celeberrimus erat, X, 1, 9. Eo appellit classis Rom. ex Asia rediens, XXII, 7, 16, et Eumenes, ex Asia Romam petens, XXX, 17, 7. Vir Brundisius Hannibali Clastidium prodidit, III, 69, 1.
- Bruttia, Bruttii, in ora inferioris Italiae, X, 1, 3. Per Dauniam et Bruttiam, Rhegium petit Hannibal, IX, 7, 10. Res Bruttiae Hannibali administravit Mago, IX, 25, 1. In Bruttiae angulum conclusus est Hannibal, XI, 7, 1. Bruttium agrum populatur Amilcar Barca, I, 56, 3; eundem Agathyrnaeis populandum dat M. Valerius Laevinus, IX, 27, 11, *coll. Liv.* XXXVI, 40. Bruttiorum oppida Badiza et Lampetia, XIII, 10, 1 sq.
- Bubali pulcherrimi in Africa, XII, 3, 5.
- Bubastus, urbs Aegypti; ejus praefectus Adaeus, XV, 27, 6.
- Buccina sigillum datur vigiliarum, VI, 35, 12. Ea convocantur greges in Italia, XII, 4, 6 sqq.
- Buchetum, *vel* Buchetus, oppidum Epiri, XXII, 9, 8.
- Bumilcar. *Vide* Bomilcar.
- Bura, urbs Achaeorum ex 12 primis olim foederatis, II, 41, 8. Buri instaurato dein foederi mox accedunt, occiso tyranno, II, 41, 13.
- Bylazor, urbs maxima Paoniae, occupatur a Philippo, V, 97, 1 sqq.
- Βυσσάντις. *Vide* Byzacium.
- Byttacus, Macedo, levi armaturae praefectus in exercitu Antiochi in Coelestria, V, 79, 3; 82, 10.
- Byzacium, ἡ Βυσσάντις (*sive* Βυσσάντις) Africae regio, III, 23, 2; XII, 1, 5.
- Byzantium, IV, 39, 5, 43, 7; 44, 1. Situs urbis a mari opportunissimus, IV, 38 et 44; incommodus a parte continentis, unde perpetuis bellis Byzantii premebantur a Thracibus et Gallis, Tantaleum saepe supplicium patientes, IV, 45 seq. Iis gratiam debent Graeci, quibus carendum foret omni fructu commercii et Ponto, si Byzantii eos prohibere vellent transitu per Bosporum, IV, 38, 6 et 10. Gallis gravissima tributa pendunt, quare portoria a navigantibus in Pontum exigere coguntur, 46. Bellum iis indicunt Rhodii, IV, 47. Auxilia petunt ab Attalo et Achaeo, quorum mutuum inter se bellum dirimere statuerunt, 48, 1; 49, 2. Eis iratus est Prusias, quod ad Soteria ipsius legatos non misissent, 49, 3. Mysiae partem tenent in Asia, quam eis eripit Prusias, et Hieron castellum, magno aere emtum, 50, 2 sqq. Tibolem adversus Prusiam excitant, 50, 1 et 8 sq. Pacem faciunt cum Rhodiis et Prusia, qua nullum amplius vectigal a navigantibus in Pontum se exacturos promittunt, IV, 52, 5. Ipsi intercedentibus, Ptolemaeus Philopator legationibus differt Antiochum Magnum, V, 63, 5; Contra Thraciae regulos auxilia iis promittit Philippus, XXIII, 14, 12.
- Cabala, urbs Thraciae, XIII, 10, 9. *Gentile* Cabilenus, *ibid.*
- Cadi, oppidum Asiae, in Phrygiae, Mysiae et Lydiae confinitibus, XXXIII, 10, 2.
- Cadmea, per dolum capta a Phaeida Lacedaemonio, IV, 27, 4.
- Cadusii, Asiae populus, a septentrione Mediae, V, 44, 9. Sunt in exercitu Antiochi, V, 79, 9.
- L. Caecilius Metellus, Cos. cum C. Furio, Thermam et Li-
- param capit, I, 39; ad Panormum caedit fugatque Asdrubalem, 40.
- Lucius Caecilius Metellus, praetor, cadit in pugna cum Gallis ad Arretium oppidum, II, 19, 8.
- Q. Caecilius Metellus, legatus Romanorum ad iudicandas Philippi cum finitimis populis controversias, XXIII, 6, 6; 10, 1; 11, 1 sqq., objurgat Achaeos ob ea quae Spartae egerant praetore Philopemene, 10, 2 sqq.; 12, 8; postulat concilium gentis Achaeorum, quod ei negant magistratus, quod scriptum senatus mandatum non haberet, 10, 10 sqq.; 12, 5 sqq. Inique ab eo secum actum queritur Philippus, XXIV, 2, 7. Denuo legatus in Peloponnesum, XXIV, 4, 8.
- Q. Caecilius Metellus, praetor Macedoniae, legatos mittit ad Achaeos, sed conditiones ejus temere respuunt, XXXVIII, 4, 1 sqq.; *conf.* 5, 9. Rursus, XL, 4; Diaem cum exercitu opprimit in Phocide, XL, 1, et 6, 11.
- Calabri, in ora inferioris Italiae, X, 1, 3.
- Calamae, Messeniorum castellum, proditione captum a Lycurgo, tyranno Spartanorum, V, 91, 4.
- Calamus, Coelestriae s. Phoeniciae oppidum, crematum ab Antiocho, V, 68, 8. *De ejus situ conf.* Berytus.
- Calamus odoratus colligitur e paludibus quae sunt in Marsya Campo, V, 45, 10.
- Calchedon, urbs ad ostium Bospori Thracici a parte Propontidis, ex adverso Byzantii, IV, 39; ejus situs multo incommodior, quam situs Byzantii, 43, 8 sqq. et 44. Calchedonios, quum Aetolorum essent socii, Philippus, ipse licet Aetolis nuper reconciliatus, ab Aetolorum societate abstraxit, et sibi adjunxit, XV, 23, 8 sq.
- Calela *vel* Calena, arx in agro Larinate, III, 101, 3.
- Caleni, cives oppidi Campaniae, cui Calas nomen, a septentrione Capuae, III, 91, 5.
- Calicoeni, gens Illyrica, Macedoniae vicina, cujus oppidum Bantiam praesidio occupavit Philippus, V, 108, 8.
- Callias, Thespiensium legatus Romam, XVII, 1, 1.
- Callias, pancratiastes, legatus Atheniensium in Aegyptum, XXVIII, 16, 4.
- Callicrates, Leontesius Achaeos, humilis adulator Romanorum, Romam legatus in causa exsulum Spartanorum, Achaeos prodit, XXVI, 1-3. Praetor creatur Achaeorum, commendatus a Romanis, 3, 7 et 14. Ptolemaeis auxilia petita non mittenda censet, invidia Lycortae maxime ductus, XXIX, 8-10. Romanis imperatoribus et 10 legatis gratulatur victoriam de Perseo relatum, et populares suos calumniatur, XXX, 10, 3 et 9. Inde reversus, vulgo exosus omnibus, XXX, 20. Responso a senatu legis Achaeorum dato inflatur, XXXI, 8, 8 et 12; contendit, Achaeis absque Romanorum voluntate nec bellum cuiquam inferre licere nec opem ferre, XXXIII, 15, 7. Ejus statuariae dejectae, XXXVII, 1 g.
- Callicritus, legatus Boeotorum Romam, XXIII, 2, 8.
- Calligiton, pater Cothonis, hieromnemonis Byzantium, IV, 52, 4.
- Callimachii et Herophilii, rationali praesertim medicinae addicti in Alexandria medici, XII, 25 d, 3 sqq.
- Callinicus. *Vide* Seleucus.
- Calliope, urbs Parthorum, X, 31, 15.
- Callipolis, oppidum Aetoliae, XX, 11, 11.
- Callisthenes refert epigramma in columna ad aram Jovis Lyciae Messenae in honorem Arcadum, IV, 33, 2 sq. Rempubl. Cretensium similem esse contendit Laconicae, VI, 45, 1. Ejus imperitiam in narrandis rebus ad militiam pertinentibus, praecipue in exponenda pugna Alexandri et Darii in Cilicia, *perstringit* Polybius, XII, 17. Propter Alexandri adulationem conviciis petitur et merito tolisse

- penam dicitur a Timæo, XII, 12 c sqq.; Alexandrum in deorum numerum volebat referre, XII, 23, 4 sq.
- Callistratus, legatus Eleorum Chalcidem ad Antiochum, XX, 3, 1 et 5.
- Callonitis, Καλωνίτις, V, 54, 7, *pro Χαλωνίτις*. Vide Chal-
lonitis.
- Calpitis s. Calpitum, si vera scriptura, Galatiæ oppidum, XXV, 4, 8.
- Calycadnus, promontorium Ciliciæ: ultra id belli causa navigare prohibetur Antiochus, XXII, 26, 14.
- Calydonia, Calydoniorum ager in Ætolia; eum populatur Philippus, et oppidum capit cui nomen Elæus, IV, 65, 6 sq. Eandem populatur Achæi, V, 95, 11. *Conf.* Damocritus.
- Calynda, urbs Cariæ; eam a Romanis sibi petunt Rhodii, XXXI, 16, 1 sq. Calyndenses Rhodiis se tradunt, XXXI, 17.
- Camarina, urbs Siciliæ, expugnatur a Romanis, I, 24, 2. Prope eam tempestate perit classis Romanorum, I, 37, 1. Camarinenses cum Gelæ civibus inducias faciunt, XII, 25 o, 3 et 4.
- Camartes. Vide Camers.
- Cambylus, præfectus Cretensium in exercitu Antiochi ad Sardes, VIII, 17, 4 sqq.; cum Bolidi Cretensi decipit Achæum, et Antiocho prodit, VIII, 18 sqq.; utpote Cretensis, natura varius et astutus, 18, 4.
- Camers vel Camars ager, Camartium vel Camertium fines: ibi Galli et Samnites magna clade afficiunt Romanos, *ad Clusium oppidum in Etruria*, II, 19, 5.
- Cammani, a Ti. Graccho sub imperium Rom. rediguntur, XXXI, 9, 1.
- Campani, mercenarii Agathoclis, vi potiuntur Messana, urbe Siciliæ, I, 7, 2 sqq. Mamertinos se ipsi appellant, I, 8. *Conf.* Mamertini. Campanorum numerus ad militiam inscriptorum bello Gallico Cisalpino, II, 24, 14. *Conf.* Decius.
- Campania, VII, 1, 1; ab Hannibale vastata, III, 91 sq. *Conf.* Capua.
- Campi Phlegræi; vide Phlegræi. Campi Magni; vide Magni. Campi circumpadani; vide Gallia Cisalpina. Campus Amycæ, Apiciæ, Marsyas, Martius, Pulcer, Thebes. *vide sub his vocabulis*.
- Camus, s. Camun, oppidum Coelesyriæ in Decapoli trans Jordanem, captum ab Antiocho, V, 70, 12.
- Candasa, castellum Cariæ, XVI, 41, 6.
- Candavia, mons Illyrici, per quem ducta est via Ignatia, XXXIV, 12, 9.
- Canis ortus: sub eum augetur Padus, II, 16, 9, et Euphrates, IX, 43, 4.
- Canna, oppidum Apuliæ, III, 107, 2. *Romanis in plur. num.* Cannæ, et sic Κάριναι, XV, 7, 3; 11, 8. Oppido superiori anno diruto, arcem Cannæ, ubi horreum erat Romanorum, motis Gerunio castris, cepit Hannibal, III, 107, 2. Pugna Cannensis, III, 117, 1; V, 105, 10, ad oppidum Cannam et Aufidum fluvium pugnata, IV, 1, 2. Ejus descriptio, III, 115-117. Post eam maxima Italiæ pars ad Pœnos defecit, V, 111, 8; XV, 7, 3, *coll.* III, 118. Post eandem captivos redimere nolunt Romani, VI, 58, 2.
- Canopus, urbs Ægypti, V, 39, 1.
- Canuleius, senator Romanus, qui legationem in Ægyptum obierat, XXXI, 18, 4.
- Canusium, oppidum Apuliæ, III, 107, 3.
- Cap blanc, Argennum promontorium, XVI, 7, 2.
- Caphyæ, oppidum Arcadiæ a Cleomene occupatur, II, 52, 2. In agro Caphyensium cum Ætolis pugnant Achæi, duce
- Arato, fuganturque, IV, 11 seqq. Caphyas venit Philippus, IV, 68, 6; 70, 1; indeque Psophidem, IV, 70, 3-5.
- Capilli præparati 300 talenta Sinopensibus mittuntur a Rhodiis, IV, 56, 3.
- Capitis reis Romanis potestas est in exilium spontaneum secedendi, VI, 14, 7.
- Capitolium. Eo excepto, Roma capta a Gallis, I, 6, 2; II, 18, 2. Ornatur signis militaribus et maniacis Gallorum, II, 31, 5. Ibi instituitur quotannis delectus militum, VI, 19, 6. Capitolinus Jupiter, III, 22, 1.
- Cappadociam invadit Pharnaces, XXV, 4. Rex Cappadocum Ariarathes, XXV, 4, 9. A Tauro monte et Lycaonia usque ad Ponticum mare porrecta, *Fragm. hist.* 10. Nomen est Persicum, *de cuius vi et origine v. ibid.* De finibus Cappadociæ ad Taurum montem, XXXIV, 13, 4. Cappadocia ad Pontum vocatur regnum Mithridatis, V, 43, 1 sq.
- Capua, Campos circa eam olim possederant Etrusci, II, 17, 1, eosdem petit Hannibal, III, 90, 10. Eorum situs et opulentia, 91. Capuanorum s. Campanorum pars Hannibalem advocarunt post pugnam Cannensem, III, 118, 3. Capuani luxu superantes Crotoniatas et Sybaritas, a Romanis ad Hannibalem defecerunt, VII, 1, 1 sq. Ad Carthaginienses deficiens Capua, alias urbes secum traxit, *ibid.* § 4. Eam obsidet Appius, obsessus ipse ab Hannibale, IX, 3. Appium Hannibal, Romam petens, frustra studet inde abstrahere, IX, 4, 8; 7, 7. Ejus oppugnationem premunt Romani, IX, 9, 8. Vinum arbusivum Capuæ, XXXIV, 11, 1.
- Carchi, Κάρχοι (an Carduchi? Καρδοῦχοι?), Asiæ populus Zagrum montem incolens, V, 44, 7.
- Cardaces, militum mercenariorum genus in Asia, mille duce Lysimacho Gallo, in Antiochi acie ad Raphiam, V, 79, 11; 82, 11.
- Cares, Caria. Cariam, quum regibus Ægypti pareret, invadit Philippus, III, 2, 8; XVI, 11 seq., et ibi hiemat, XVI, 24. Lycia et Caria usque ad Mæandrum Rhodiis dantur a Romanis post bellum Antiochicum, XXII, 7, 7; 27, 8; XXIII, 3, 7; non pro munere, sed ut amici et socii, XXVI, 7. Liberi pronunciantur Lycii et Cares, XXX, 5, 12 et 16. *Conf.* XXXI, 7, 4. Carico bello magnam olim cladem passi erant Iassenses, XVI, 12, 2. In Care faciendum periculum; *proverb.* X, 32, 1. Sic Carum militum per contentum meminit Cleomenes, V, 36, 5. Genere Car fuit Hermeas, princeps minister Antiochi, V, 41, 2.
- Carmania, Asiæ superioris regio. Eo ex Arachosia, per Drangianam, rediit Antiochus, ibique hiemavit, XI, 34, 13. Carmani in exercitu Antiochi, V, 79, 3 et 7; 82, 12.
- Carneades philosophus Romæ, XXXIII, 1, 9.
- Carnium, locus Laconia, Apollini sacer, V, 19, 4.
- Carpetani, populus validissimus Hispaniæ, pæne opprimunt Hannibalem, mox ab eo ipsi oppressi, III, 14. Per eorum fines transit Tagus fluvius, III, 14, 5. Urbem in Carpetanis obsidet Asdrubal, X, 7, 5.
- Carsenses (Καρσῆς, forsitan Καρναῖς, a Careso, Troadis oppido): eos terrens, ad obsequium redigit Attalus, V, 77, 7 sq.
- Carsignatus, regulus Galatiæ in Asia, qui cum Pharnace fecerat, frustra legatos de pace mittit ad Eumenem et Attalum, XXV, 4, 6 sq.
- Carthæa, una e quatuor urbibus Cei insulæ, XVI, 41, 7.
- Carthago, Carthaginenses, Pœni. Situs urbis, inter Uticam et Tunet, I, 73, ad Bacaram fluvium, 75. Carthaginensium ditioem in Sicilia carpunt Mamertini, I, 8, 1. Ab iis auxilium adversus Syracusanos petit pars Mamertinorum, I, 10. Inde prima certamina Pœnorum cum Romanis, ab altera parte advocatis, *ibid.* et seqq., postquam olim fœdera Romanis ac Pœnis intercessissent, III, 22

seqq. Ante primum bellum Punicum Pœni jam, præter Siciliae partem, plurimas etiam partes Hispaniæ et insulas omnes Sardoï et Etrusci maris in potestate habuerant, I, 10, 5. Ducem suum, arce Messanæ excedentem, cruci affigunt, I, 11, 4 sq. Messanam obsidentem, in fugam vertuntur ab Appio, I, 12. Belli *Punici primi* initium, I, 16. *Conf.* Sicilia. Siciliae plurimæ urbes deficiunt a Pœnis ad Romanos, I, 16, 3. Capto Agrigento, Pœnos penitus Sicilia ejici posse sperant Romani, I, 19, 2. Maris tenent imperium, 20, 5; 39, 10. Re nautica præstant, VI, 52, 1; naves Romanorum cum duce Cu. Cornelio ad Liparas capiunt, I, 21. Navali prælio a Duilio vinctur, 23. Classe 350 navium tectarum, ultra 150 millia hominum tenente, in altum evehunt, I, 25, 9; 26, 8: et tamen vinctur a Romanis navali pugna ad Ecnomum, 27 seq. In Africa rursus vinctur fuganturque a Regulo, 30, non sua, sed ducum cupla, 32, 2. Post varia belli facta, *quæ capp. sqq. exponuntur*, Romanis Sicilia cedunt, I, 62; bello Siculo prorsus attriti, 71, 3. Bellum habent cum mercenariis suis et subditis rebellibus; Bellum Africum, I, 65 sqq., 70 sqq. Duris tributis premebant subditos, 72. Sardinia cedunt Romanis, I, 88; III, 10, 3. Eorum antiqua fœdera cum Romanis, III, 22 seqq. *De secundo Punico bello, vide* Hannibal, et Hannibalicum bellum. In eo bello equitatu maxime valent, III, 110, 2; 171, 4; IX, 3, 9. Rex Bomilcar, III, 41, 6; 33, 3; VI, 51, 2. Longitudo ditionis eorum in Africa, III, 39, 1 sq. Victa a Cn. Scipione ad Iberi ostia et magnam partem perditâ classe sua, aliam submiserunt; quæ, quum obiter Pisas appellere et cum Hannibale communicare vellet, a Cn. Servilio repulsa est, et Africam repetere coacta, III, 96. Sive Romani bello vicissent, sive Pœni, in Græciam arma translaturi erant victores, V, 104, 3. Respublica eorum collata cum rep. Romana, VI, 51 seq. Tempore secundi belli Punicum jam consenescebat Carthago, Roma cum maxime vigeat, VI, 51, 5. Cum iis Hieronymus fœdus facit de dividenda Sicilia, VII, 4. Eorum fœdus cum Philippo, VII, 9. Eorum numen, *ibid.* § 2. Seniorum collegium apud ipsos, *vel* senatus, VI, 51, 2; X, 18, 1. Constatnatio in urbe, postquam castra Syphacis et Asdrubalis incendit Scipio, XIV, 6. Acie victi in Magnis Campis, varia consilia capiunt, XIV, 8 seq. Postquam supplices pacem petierant, et confirmandarum conditionum pacis causa a Scipione scripturarum Romanæ legatos miserant; induciarum tempore comneatum intercepti Romanorum, et legatis insidiantur Scipionis, XV, 2 sqq., *conf.* 8, 7. Victo Hannibale a Scipione, XV, 9-16; pace Pœnis data a Romanis, finitur Bellum Punicum secundum, 17-19. Quotannis Tyrum primitias frogum diis patriis mittunt, XXXI, 20, 12. Emporiis circa Syrtin minorem cedere Masanissa coguntur iniquo Romanorum judicio, XXXII, 2. Ad bellum eis inferendum honorificos prætextus querunt Romani, XXXVI, 1 b, 1 sq. *Tertio bello Punico*, missis Romam legatis, Romanorum fidei se tradunt, XXXVI, 1, 9; XXXVII, 1 c, sqq. Obsides poscit senatus Rom., quos illi mittunt, c. 2 sq.; arma omnia tradere jubentur, 4 seq., et sedes mutare; dein funditus delentur, III, 5, 5. Circa eos et illud bellum eo tempore, per Græciam multi varique jactantur sermones, XXXVII, 1 a et sqq. Carthaginis oppugnatio et excidium, XXXIX, *capp.* 1-3. Pœnis insita avaritia et dominandi libido, IX, 11, 2. Carthagine et Alexandriæ in publicis tumultibus pueruli non minus quam viri tumultuari solent, XV, 30, 10.

Carthago Nova, in Hispania (*nonnunquam dicta* Καρχηδόνα), II, 13, 1; III, 13, 7; 39, 6; X, 15, 11. Condita ab Asdrubale, Hamilcaris genero, II, 13; situs et descriptio urbis, X, 10. A freto Herculeo abest stadia 3000, ab

Ibero fluvio stadia 2600, III, 39, 5 sq. Ibi hiemare consueverat Hannibal, III, 13, 7; 15, 3 33, 5: fuit enim veluti caput et sedes imperii Pœnorum in Hispania, III, 15, 3; X, 10, 9. Ibidem hiemat Asdrubal, III, 76, 11. Eam oppugnat expugnatque Scipio Africanus Major, X, 6, 19. Commoditates urbis, X, 8; argenti metalla, X, 10, 11; XXXIV, 9, 8 sqq.

Carthalo, collega Adherbalis, ab eo Drepanis Lilybæum missus, classem Romanorum Lilybæum obsidentem partim capit, partim cremat, I, 53. Insidians classi L. Junii a Pachyno advenienti, tempestatem, quæ illam perdit, sua providentia effugit, 54.

Carystus, Eubœæ urbs, liberatur a senatu Rom. post bellum Philippicum, XVIII, 30, 11.

Casander. *Vide* Cassander.

Casius mons, in Ægypto; propter eum Ptolemæus exercitum in Coesyrum ducit, V, 80, 2.

Caspiae Pylæ, in Media, V, 44, 5.

Cassander, rex Macedoniae, urbibus Achæorum præsidia imponit, II, 41, 10; IX, 29, 5 sq. Victo Antigono, cum Lysimacho et Seleuco deliberans, universam Syriam Seleuco attribuit, V, 67, 8. Athenienses, concessa cæteris Græciæ omnium rerum honestarum gloria, ei imperata faciunt, XII, 13, 11.

Cassander, Ægineta, apud Achæos conqueritur de patria ab Ætolis Attalo vendita, et libertatem Æginæ repetit ab Eumene, XXIII, 8, 9.

Cassander Corinthius, Leucade cum navi in porta stans prope Illyriorum lembos, violata fide ab Illyricis capitur, V, 95, 3.

Cassander, Philippi minister, regis jussu ingentem cædem Maronæ edit, XXIII, 13, 3 sqq.; tum in speciem Romam missus a Philippo, in via jussu ejusdem e medio tollitur, 14, 1 et 5.

Castorum ædes. *Vide* Dioscurium.

Castorum metatio et descriptio apud Romanos, VI, 27-32; in itinere, 41. Mellior ratio apud Romanos, quam apud Græcos, 42. Castrense sacramentum; ministeria castrensia; vigiliæ, et quæ huc spectant, VI, 33 seqq.

Castulo *vel* Castulon, *urbs et mons Oretaniæ* in Hispania, X, 38, 7; XI, 20, 5.

Catabathmus magnus, locus acclivis in aditu Cyrenaicæ, ex Ægypto venienti, XXXI, 26, 9.

Cataphracti equites, XXXI, 3, 9.

Catapultæ Uticensium, I, 74, 4 et 12.

Cataracta ad portam urbis Salapiæ, X, 33, 7.

Cataractæ Oxi fluvii, X, 48.

Catenis onerari M'. Acilius jubet Ætolos, qui fidei Romanorum se permiserant, XX, 9.

Cato. *Vide* Porcius.

Cavarus, rex Gallorum Thraciam incolentium, cui tributum pendebant Byzantii, IV, 46, 3 sq.; pacem conciliat inter Byzantios et Prusiam, Bithyniæ regem, IV, 52, 1 sq.; VIII, 24, 1 sq.

Caucasus *Indicus*, ex eo originem ducit Oxus fluvius, X, 48, 4. Eo superato, Antiochus M. in Indiam venit, XI, 34, 11.

Caudini: sic forte legendum III, 91, 5, *pro* Daunii.

Caulon, urbs Magnæ Græciæ. Cives Cauloniæ, cum vicinis civitatibus Jovi Homorio s. Homario communem ædem ponunt, II, 39, 6.

Cauus, urbs Carie; in eam confugit Polyaratus, XXX, 9, 12. Eam a Ptolemæi ducibus emerant Rhodii, XXXI, 7, 6. Caunii Rhodiis contributi, XXX, 9, 13. Deficiunt a Rhodiis, XXX, 5, 11. Ab eis rursus subiguntur, *ibid.* 13 sq. Romam legatos mittunt; senatus Rhodios præsidia

- deducere Cauno jubet, XXX, 19, 3 sqq.; XXXI, 1, 2. Ab iis Calyndenses deficient ad Rhodios, XXXI, 17.
- Celtæ, Κελτοί. Vide Galli et Gallia.
- Celtiberi, Celtiberia. In ejus et Iberiæ confinibus erat urbs Saguntum, III, 17, 2. Ejus urbes 300 eversæ perhibentur a Ti. Graccho prætor, XXVI, 4. Eodem Tiberio prætor Celtiberi fœdus pepigerunt cum senatu Romano; quod fœdus illi postea restitui sibi petunt, XXXI, 2, 15. Eorum auxilia Carthaginem opportune adveniunt adversus Scipionem, XIV, 7, 5 sqq.; mox in pugna pereunt 8, 9 sqq. Eorum equites in pugna ex equis descendunt, *Fragm. hist.* 13. Eorum gladii, *ib.* 14. Iis bellum inferunt Romani, III, 5, 1; XXXV, 1-5, bellum igneum, XXXV, 1. Cum iis inducias paciscitur M. Marcellus, c. 2. Continuat bellum, c. 3 sqq. *Conf.* Titti, Belli, et Aravacæ.
- Celtici, populus Hispaniæ, vicinus Turdetanorum, XXXIV, 9, 3.
- Cenchræ, Corinthi portus ab ortu, V, 29, 5; 101, 4: ibi cruciatur et mari mergitur Aristomachus, Argivorum tyrannus, II, 59, 1; 60, 7 sq. Ibi lembos suos per Isthmum transvehit Demetrius Pharius, IV, 19, 7 sqq.; pariter Philippus, V, 101, 4. Attalus Sicyone eo abit, XVII, 16, 6.
- Cenomani, populus Gallicus, juxta Insubres incolens, secundum Padum fluvium, II, 17, 4. Cum Venetis Romanorum partibus accedunt, II, 23, 2 sqq.; 24, 7; 32, 4. Inter eorum et Insabrum fines interfuit Clusius amnis, 32, 4.
- Censores Romæ singulis lustris magnas impensas faciunt in reficienda et extruenda ædificia publica, VI, 13, 3; locant opera publica et vectigalia, VI, 17, 3.
- Centauri, qui Pelium incoluere, VIII, 11, 13.
- C. Centenius auxilio mittitur Flaminio ad Trasimenum lacum cum 4000 equitibus, qui partim interficiuntur, partim vivi capiuntur, III, 86.
- Cento. Vide Claudius.
- Centronius. Vide Centenius.
- Centum familiæ Locrensiarum, XII, 5, 6 sqq.
- Centuriones, ordinem duces apud Romanos, VI, 24, 1 sqq.; eorum officium, 24, 7 sqq.; locus in castris, 30, 5. Centurio primi manipuli triariorum curam habet, ut signum buccina singulis vigiliis detur, VI, 36, 5. In itiner Centuriones nonnulli cum tribuno præeuntes designant castra, 41, 1 sqq.
- Centuripa, oppidum Siciliæ, prope Cyamosorum amnem, I, 9, 4.
- Cephalenia insula: ejus situs, V, 3, 9 sq. *Incolæ* Cephalenii III, 3, 6; XXII, 13, 5. Eorum navibus commodato utuntur Ætoli ad populandas Epiri et Acarnaniæ oras, IV, 6, 2 et 8; V, 3, 7. Cephaleniam invadit Philippus, V, 3 sqq.; oppidum Pronnos, expugnatum difficile, omittit, V, 3, 3 sqq.; Paluntem oppugnat, sed per Leontii perfidiam oppido non potitur, V, 3, 4 sqq. et c. 4. Per Etlesias uno die ex Cephalenia in Messeniam trajici potest, V, 5, 3; ad eam cum classe stans Philippus, classem Æcanam observans, panico terretur, V, 109, 5; 110, 1 sqq. Circa eam deprehensi legati Ætolorum, vincti abducuntur ab Epirotis, XXII, 9, 7. Excipitur a pace Romanorum cum Ætolis, XXII, 13, 5; 15, 12. Eam cum exercitu petit M. Fulvius Cos., XXII, 13, 13 sqq.; et Samem urbem vi capit, XXII, 23, 1; *Conf.* III, 3, 6. Ibi cum classe stat C. Lucretius, XXVII, 6, 1.
- Cephalo, familiaris Philippi famulus, VIII, 14, 5.
- Cephalus, Epirota, Molossus (XXX, 6, 8), vir prudens et probus, in repub. administranda fidem servans Romanis, nec tamen humiliter eis obsequens; per calumnias Charopis cogitur ad Perseum confugere, ne indicta causa Romam abduceretur, XXVII, 13. Molossorum gentem ad Persei partes abstraxit, ad extremum fortiter occubuit, XXX, 7, 2 sq. *Videtur sibi ipsa mortem conscivisse. Conf.* 8, et c. 8, 3.
- Cephisodorus, Atheniensium legatus Romam, XVII, 10, 11.
- Ceræas. Vide Keræas.
- Κέρας, Cornu, sinus maris prope Byzantium, IV, 43, 7. Ceraunii montes, τὰ Κεράνια, XXXIV, 6, 12.
- Cerax, oppidum Illyricum, ad lacum Lychnidium, capitur a Philippo, V, 108, 8.
- Cercidas, Megalopolitanus, ab Arato mittitur ad Antigonom, de societate acturus, II, 48, 4 sqq.; 50, 3; præest mille Megalopolitanis in acie Antigoni adversus Cleomenem, II, 65, 3.
- Cercidas, Arcas, *fortasse progenitor superioris*, immemrito a Demosthene in proditorum numero relatus, XVII, 14, 2 et 12.
- Cercina, ἡ τῶν Κερκινῶν νῆσος, Africae insula, *contra Byzacium*: ex ea pecuniam facit Cn. Servilius Cos. classem Punicam persequens, III, 96, 12.
- Cereris templum Alexandriæ, XV, 27, 2. Ejus et Proserpinae ædes, τὸ Θεσμοποσίον, Alexandriæ, XV, 29, 8.
- Ceretæ, Κερέται, *rectius fortasse Κερεῖται*, Cereatæ. Cretenses, a Cnossiorum societate ad Lyttios transeunt, IV, 53, 6.
- Cerne, mons Africae, XXXIV, *in fine, fr. lat.*
- Cersobleptes, Thracum rex, XXXIX, 1 b, 3.
- Certaminum singularium usus apud Romanos, *Fragm. gramm.* 27. *Conf.* ib. 12, et XXXV, 5.
- Cerynea, urbs Achaiae ex 12 primis olim fœderatis, II, 41, 8. Cerynenses, quum dominatum posuisset Iseas, Ceryneæ tyrannus, instaurato Achæorum fœderi se adjunxerunt, II, 41, 14. *Conf.* Marcus.
- Cesbedium s. Cesbelium, templum Jovis, prope Selgam Pisidiæ urbem, V, 76, 2 sqq.
- Cestus, *vel* Cestrosphendone, XXVII, 9.
- Cetrati Macedones, πελαγονοί, *distinguntur a phalange, et ab equitibus in exercitu Macedonico*, II, 65, 2; IV, 67, 6; 84, 9; X, 31, 13, *et passim alibi. Distinguntur ab Agemate*, V, 25, 1. *Mediam rationem servant inter levem et gravem armaturam*, V, 22, 9; 23, 3 sqq. et 8.
- Ceus insula: in qua Carthæa, unum e quatuor oppidis, XVI, 41, 7: *Conf.* 26, 10.
- Chæreas, subleste fidei scriptor, III, 20, 5.
- Chæron, Laco, Romam legatus, causam agit exsulum Spartanorum, capitis damnatorum ab Achæis, XXIV, 4, 5. Rursus Romam mittitur, XXV, 2, 4. Infimæ sortis juvenis, plebem Spartanam agrorum divisione demeretur, pecuniam publicam dissipat, Apollonidem quæstorem occidit: ad extremum jussu prætoris Achæorum in vincula conjicitur, XXV, 8.
- Chæronea: Athenienses a Philippo ad Chæroneam victi, V, 10, 1; XVII, 14, 13 sqq.; XXI, 18. Chæronenses, Q. Marcio per legatos urbem suam tradunt, XXVII, 1, 4. *Conf.* 1.
- Chalcaspides Macedonum, II, 66, 5; IV, 67, 6; Megalopolitani, II, 65, 3; IV, 69, 4 sqq.; V, 91, 7.
- Chalcea, Ætolis oppidum maritimum, V, 94, 8.
- Chalcea (τὰ) in Africa; non urbs, ut Demosthenes *Bithynus* perhibuit, sed aeris officina, XII, 1, 4.
- Chalcidicus mons Siciliæ, I, 11, 8, n. ἡ Χαλκίδιος, *scil.* Ἀθηνᾶ, IV, 22, 8, *coll.* c. 35, 2. *Vide* Minerva.
- Chalcis, urbs Eubœæ, X, 42, 2; 43, 7. Eo se confert Apelles, impediturus subversionem comæatum, V, 2, 8 sqq.; inde Corinthum advocatur, 26. Una e Græciæ com-

- pedibus a Romanis occupata retinetur, XVII, 11, 5 sqq.; XVIII, 28, 4 sqq. Ibi hibernat Antiochus, XX, 3, 1, et nuptias celebrat cum virgine Chalcidica, XX, 8. Ibi Q. Marcius legatus Rom. accipit legatos Bæotorum, XXVII, 1 sq. Eo quinque naves prætori Romano adversus Perseum mittunt Rhodii, XXVII, 6, 14. Chalcidenses Macedonicos aliquando reges bello appetiverunt, XXXVIII, 1 c, 3. Ipsorum equitum cædes bello Achaico, XL, 11, 5. *Chalcis Ætolie*, *Χάλκη* apud Polyb. Vide Chalcea.
- Chaldæi, in honore apud suos, XXXIV, 2, 7.
- Chalesus, Ætolorum legatus ad M'. Acilium, de pace, XX, 9, 2.
- Chalonnitis, *regio Assyriæ*. Vide Callonitis.
- Charadra, urbs Epiri, juxta sinum Ambracium, IV, 63, 4. *Eadem* Charadrus vel Charadrum, XXII, 9, 7; nisi ibi *Χαράδρον* legendum.
- Chares et Cleo pessime præsumt reip. Atheniensium, IX, 23, 6.
- Charimortus, homo a gratiis omnibus destitutus, scelorum socius Scopæ in Ægypto, XVIII, 38, 2.
- Charixenus, dux Ætolorum Laconicam vastantium, IV, 34, 9.
- Charops, Epirotarum legatus, cum Antiocho M. Chalcide ita agit, ut nec regem nec Romanos offendere voluisse intelligatur, XX, 3, 1. Vir probus, amicus Romanorum, unus præcipue effecerat, ut Philippus a Flaminio ex Epiri faucibus ejiceretur, XXVII, 13, 2. Nepotem ex Machata filio Charopem Romam mittit, ut et sermonem et literas Romanorum perdisceret, XXVII, 13, 3 sqq.
- Charops, Epirota, Machatæ filius, superioris Charopis nepos; Roma domum reversus, Cephalum et Antinuum ut Perseo faventes criminatur apud Romanos, 13, 6 sqq. Legatus Epirotarum in Macedoniam gratulatur ducibus Romanis victoriam de Perseo, XXX, 10, 4. Pessimus et sævissimus homo, civilium cædium auctor, XXX, 14, 7 sqq.; lætatur severitate Romanorum inexorabili in exsules Græcos, XXXI, 8, 12; omnes qui aliena a Romanis sentiebant, condemnari curat; et ipse omne genus sævitie exercet, XXXII, 21 sqq. Romam profectus, domo honestissimorum virorum prohibetur, 22, 3 sqq. Moritur Brundisii, XXXII, 21, 4.
- Chartas regias, quæ Larissæ custodiebantur, ad hostis adventum cremari jussit Philippus, XVIII, 16, 2 sqq.
- Charymbis, XXXIV, 3, 10.
- Chasmon, Cretensis, XXIII, 15, 3.
- Chattenia, regia Gerræorum in felici Arabia, XIII, 9, 1. Chatteni, XIII, 9, 4. Chatteniæ urbs, Laba, *ibid.* § 2.
- Cherronesitæ vel Chersonesitæ, XXVI, 6, 3, ubi cives urbis Chersonesi in *Chersoneso Taurica*, quæ colonia fuit *Heracleotarum*; comprehensi federe Eumenis cum Pharnace.
- Chersonesus Thracica: eam ad Seleucidas belli jure pertinere contendit Antiochus, XVIII, 34, 3 sqq.; XXI, 12, 7; post bellum Antiochicum Eumeni datur, XXII, 5, 14 sq.; 27, 9. *Conf.* Lysimachia Thraciæ.
- Chesuphus, rebellis Ægyptius, XXIII, 16, 4.
- Chilon, Lacedæmonius, indigne ferens Lycurgum pro se regem creatum, res novas molitur, ephoros trucidat, et tamen nil proficit, IV, 81.
- Chimarus, unus e Persæ sociis. Cum eo ad Amphipolim congregitur Cydas Cretensis, ad præparandas res Eumenis et Persæ, XXIX, 1 c, 1.
- Chiomara, uxor Ortiagonis, regis Galatiæ, caput abscindit centurionis libidinosi et avari, XXII, 21, 5 sqq.; ejus prudentiam miratur Polybius, ipse cum ea Sardibus collocutus, *ibid.*
- Chironis villa, prope urbem Messenen, spoliatur a piratis Ætolicis, IV, 4, 1. Nisi Scyronis legendum, qui fuit ephorus Messeniorum.
- Chius insula. *Eam invadit Philippus, si vera est nostra conjectura*, III, 2, 8, ubi *vulgo* τοῖς κατ' Αἰγυπτον. Chiorum et Rhodiorum legati ad Philippum missi de pace concilianda cum Ætolis, V, 24, 11: a Philippo in Ætoliam ire jussi, redeunt inde, inducias pacti, 28, 1 sq. Quum non convenisset pax, V, 29, rursus legatos ad Philippum mittunt Chii, V, 100, 9. Ad Chium pugna navalis Philippi cum Attalo et Rhodiis, XVI, 2-9: vide c. 5, 9; 6, 13; 8, 1 et 5; XVII, 2, 2. Illa pugna cum pugna ad Laden confertur, XVI, 14, 5 sqq. Chii agro donantur a Romanis post bellum Antiochicum, XXII, 27, 6.
- Chlæneas, Ætolorum legatus ad Lacedæmonios contra Philippum, IX, 31, 7; 32, 6 et 10: ejus oratio ad Lacedæmonios, IX, 28-31.
- Chrematas, *idem* Chremas, et Chremes, Acarnan, amicus Romanorum, XXVIII, 5, 1 sqq., Romanis ducibus gratulatum ite victoriam de Perseo, et populares suos calumniatur, XXX, 10, 1 sqq. Eo mortuo, tranquillitas Acarnaniæ rediit, XXXII, 21, 2 sqq.
- Chryseis, uxor Antigoni Dosonis, dona mittit Rhodiis, V, 89, 7.
- Chrysogonus, Sami poetæ pater, V, 9, 4; dux copiarum Philippi in Thessalia, V, 16, 6; in Præonia, V, 97, 3. Singulari studio et benevolentia complexus est Philippum, VII, 12, 6. Quoties ejus consilio usus est Philippus, clementissimus rex fuit, IX, 23, 9.
- Chrysodyon, urbs Phœbatiidis? in Dassaretia; eam sibi adjunxerat Scerdilaidas, et recepit Philippus, V, 108, 2 et 8.
- Chrysopolis, ad oram Asiaticam Bospori Thracici, prope Bovem; eam olim tenebant Athenienses, IV, 44, 3 sq. Ciani, *Vide* Cius.
- Cibyra, Phrygiæ urbs, cujus tyrannus Moagetes Cu. Manlio se dedit, XXII, 17. Cibyratæ Caniis succurrunt adversus Rhodios, XXX, 5, 14. Cibyræ confugit Polyaratus Rhodius, sed Romanis eum tradunt Cibyratæ, XXX, 9, 13 sqq. Cibyræ tyrannus, Pancratius, XXX, 9, 14.
- Cilicia, Cilices. Inter Ciliciam et Phœnicem est urbs Seleucia ad mare, V, 59, 4. Cilices expediti milites in exercitu Antiochi, V, 79, 3; 82, 10. De pugna Alexandri cum Dario in Cilicia, absurda multa narravit Callisthenes, XII, 17 sqq. Cilicia Antiochum decedere jubet senatus Romanus; sed id contra fœdus esse evincit legatus Antiochi, XXII, 70, 3.
- Ciliciæ Pylæ, XII, 9, 3; 17, 2.
- Cimmerius Bosporus, ostium paludis Mæotidis, IV, 39, 3. Clndyas Diana, *Vide* Diana.
- Cineas, minister Ptolemæi minoris, ut videtur, XXVIII, 16, 1.
- Cineas Thessalus, immerito in proditorum numero relatus a Demosthene, XVII, 14, 4.
- Circæus mons Latii: in eo apros venari consueverat Polybius cum Demetrio Syro, Romæ obside, XXXI, 22, 2 sq.; 23, 2 sqq.
- Circeiensi populus vel Circæensis, in ora Latii, antiquis Romanorum fœderibus cum Pœnis comprehensus, III, 22, 11; 24, 16.
- Circuitio castrorum nocturna, VI, 35, 8 sqq. et 36.
- Circumpadani campi. *Vide* Gallia Cisalpina.
- Circus. *Vide* Hippodromus.
- Cirrha, urbs Phocidis cum portu, V, 27, 3.
- Cirta, urbs Numidiæ, Masanissæ regia, XXXII, 3, 10.
- Cissa, oppidum Hispaniæ citorioris, III, 76, 5. *Scissis vel Scissum, apud Livium.*

Cissii, *Asiae superioris populus, in Susiana*, in exercitu Antiochi M. ad Raphiam, V, 79, 7; 82, 12.

Cius, *urbs Bithyniae, ad oram Propontidis*: ἡ Κιανὼν πόλις, urbs Clanorum, XV, 23, 9; democratia olim usa, sed perditā per demagogum Molpagoram, XV, 21, 1, sq.; tum socia Aetolorum, et praetorem habens Aetolum, XV, 23, 8 sq.; expugnata et in servitutem redacta a Philippo, pro genere ejus et socio Prusia, XV, 21-23; XVI, 34, 5; XVII, 3, 12; 4, 7; 5, 4: liberata a Romanis, XVIII, 27, 5.

Cius, Κίος (si vera scriptura XVI, 26, 10), eadem quae *alias vulgatiore nomine Ceos insula vocabatur, Ptolemæo vero Κία*: vide XVI, 26, 10; 41, 7.

Clampetia. Vide Lampetia.

Clarium, castellum in agro Megalopolitano, captum ab Aetolis, IV, 6, 3; 25, 4; receptum ab Achæis, IV, 6, 4.

Classis. Classis prima Romanorum bellica, fuit 100 quinqueremium, 20 triremium, I, 20, 9: mox fuit 330 navium longarum tectarum, I, 25, 7. Pœnorum vero, 350 navium tectarum, 25, 9. Romana tenuit 140 millia hominum, Punica ultra 150 millia, I, 26. Romana 220 navium, ab ipsis statuminiibus intra tres menses edificatur, I, 38, 5 sq. Cum 120 navibus longis, onerariis 800 Syracusas venit L. Junius Cos., I, 52, 6. Ea classis naufragio perit, 54. Alia ducentarum quinqueremium, privatorum sumptibus parata, 59. Maximis classibus et praesertim quinqueremibus, non triremibus, bellum gesserunt Pœni et Romani, I, 63 sq. Romani bello primo Punico amiserunt ad 700 quinqueremes, Pœni ad 500, c. 63, 6. Punica, Pisas appulsura, et cum Hannibale communicatura, a Cn. Servilio cogitur in Sardiniam et in Africam redire, III, 96.

Clastidium, oppidum Galliae Cispadanae, in ditone Androrum [Anamatorum vel Anamanum (?)], obsidetur ab Insubribus, II, 34, 5. Ibi Insubres acie vincuntur a M. Marcello, II, 34, 6 sqq.

Claudius. Appius Claudius *Caudex*, Cos. Messanam in Siciliam auxilio mittitur Mamertinis, I, 11; fugat Hieronem, *ibid.*; pellit Pœnos, 12. Adde 16, 1.

Appius Claudius *Pulcher*, praetor, cum 100 quinqueremibus in Siciliam mittitur, VIII, 3, 7; et Syracusas oppugnat ad Hexapyla, VIII, 5, 1 et 6; sed nihil proficit, c. 9. Capuam obsidens consul, circumsedetur ipse ab Hannibale, IX, 3: *conf. c. 7, 1 sqq.*

Appius Claudius Nero, trib. mil., XVII, 8, 6, a T. Quintio Romam missus, de pace Philippo danda, XVII, 10, 8; princeps legationis in Macedoniam et Græciam missae post Metelli legationem, XXIII, 12, 4; XXIV, 4, 8: expositus cum Philippo ob scelus in Maronitas commissum, XXIII, 13 seq. In Cretam abijt, et arbiter est inter Cnosios et Gortynios, XXIII, 15.

Appii Claudii *nomen supplendum putavimus* XXIV, 4, 8.

Appius Claudius Cento, ab Achæis postulat, ut sibi 5000 milites in Epirum mittant: sed, id ne fieret, veluit Q. Marcus Cos. per Polybium, XXVIII, 11. *Videtur idem esse App. Claudius, quem ab Hostilio Cos. in Illyricum missum Livius scribit, ubi ad Uscana oppidum cæsus fugatusque est ejus exercitus. Liv. XLIII. 9 sq. Vide Uscana.*

Appius Claudius, legatus in Asiam pacis concludendae causa inter Attalum et Prusiam, XXXIII, 11, 4; *nescio an idem cum superiore.*

C. Claudius Cento, legatus in Asiam, qui Prusiam prohiberet, ne cum Attalo bellum gereret, XXXIII, 1, 2.

C. Claudius Nero Cos. cum Livio collega praelio vincit Asdrubalem, Hannibalis fratrem, XI, 1, 1 et 3.

C. Claudius *Pulcher*, Consul, expeditionem adversus

Istros suscipit, XXVI, 7, 1. Ex numero decem legatorum, in Macedoniam post bellum Persicum missorum, mittitur ad gentem Achæorum, XXX, 10, 8.

M. Claudius *Marcellus* Cos. Gallos Insubres praelio vincit ad Clastidium, II, 34.

M. Claudius *Marcellus* Cos. pedestribus copiis in Sicilia praest. VIII, 3, 7. Syracusas sambucis oppugnat, VIII, 6; inani opera, ob artes machinasque Archimedis, 8. Hinc oppugnationem in obsidionem mutat, et reliquam Siciliam infestat, 9. *Conf. Syracusae.* Bello Hanniblico incautus intercipitur ab hostibus, necaturque, X, 32.

M. Claudius *Marcellus* Cos. filius superioris, saucius in praelio, X, 32, 5. Consul, frustra impedire conatur pacem Philippo a T. Quintio datam, XVIII, 25.

M. Claudius *Marcellus* Cos. in Hispania, bellum netuens, inducias paciscitur cum Celtiberis, XXXV, 2, 1. Expeditionem suscipit adversus Lusitanos, et Nercobrigam capit, c. 2, 2. *Conf. Fragm. hist. 27.*

P. Claudius *Pulcher* Cos. ad Drepana pugna navali vincitur ab Adherbale, et 93 naves amittit, I, 49-51: ob temeritatem et imprudentiam Romae infamis, et graviter mulctatus, 52.

Ti. Claudius. *Sic libri Polybiani dabant nomen unius e legatis Romanorum in Græciam missis, qui de rebus Philippi cognoscerent, XXIII, 6, 6. Livius Ti. Semppronius dicit.*

Ti. Claudius et A. Postumius mittuntur ad inspiciendas res insularum et civitatum Asiae, XXVII, 3.

Clazomenae, urbs Ioniae, ex qua legatio adest Alexandriae, XXVIII, 16, 5. Clazomenii, immunes renunciantur a Romanis, XXII, 27, 5.

Cleagoras, Rhodiorum legatus Romam, XXXI, 16, 1.

Cleander, Mantinensis, educator et institutor Philopœmenis, X, 25, 1.

Clearchus, Eleus, a Lyco propræto Achæorum bello captus, IV, 94, 6.

Clearchus, Heracleae tyrannus: ab eo per Pontum commissa scelera, XXXIX, b, 2.

Κλερώ, puella, pincernae munere fungens apud Ptolemæum Philadelphum: plures ei statuæ erectae sunt Alexandriae, XIV, 11, 2.

Cleo et Chares acerbe praesunt reip. Atheniensium, IX, 23, 6.

Cleobis et Biton, Argiae sacerdotis filii, XXIII, 18, 7.

Cleomachus Atheniensis, pater Xenophanis, legati Philippi ad Hannibalem, VII, 9, 1.

Cleombrotus, Spartæ rex, is qui cum Agesilao regnavit, et pugna *Leuctrica cecidit*: quaecunque is gessit, cuncta e sociali consilio sunt profecta, IX, 23, 7. *Conf. Fragm. hist. 15.*

Cleombrotus, pater Agesipolidis, avus Agesipolidis ejus qui post Cleomenis mortem puer rex est creatus; in regnum successit Leonidæ II regno expulso, IV, 35, 11.

Cleombrotus, Rhodiorum legatus, Romam missus, XXIX, 4, 4.

Cleomenes, rex Lacedaemoniorum; idem et rex optimus, et tyrannus sævissimus, et in privata vita vir suavissimus, IX, 23, 3. Cum eo amicitiam contrahere parant Aetoli adversus Achæos, II, 45, 2 sqq. Tegeam, Mantineam et Orchomenum intercipit Cleomenes, foederatas Achæorum Aetolorumque, 46, 2. *Confer* Cleomenicum bellum. Formam reip. Laconicæ antiquat, et regnum in tyrannidem mutat, II, 47, 3; IV, 81, 14; novas divisiones agrorum instituit, IV, 81, 2; juvatur a Ptolemæo Evergeta, II, 51, 2. Praelio vincit Achæos ad Lycæum montem et ad Ladocea, II, 51, 3; 55, 2. Complures Peloponnesi urbes, partim vi, partim voluntate, in dedi-

- tionem accipit, II, 52, 2 sqq.; in Isthmo castra ponit, 52, 5. Receptis Argis ab Achæis, relicto Isthmo Argos petit, indeque depulsus domum redit, 53. Plura oppida ei cripuntur ab Antigono, II, 54. Megalopolin prodicione caput, et sævit in cives, 55; tribus ante mensibus, quum urbem clam esset Ingressus, virtute civium ejectus erat, *ibid.* et IX, 18, 1 sqq. Agrum Argivum populatur, II, 64; acie decernit cum Antigono ad Sellasiam, II, 65 sqq.: qua victus, Alexandriam profugit, 69, 10 sqq. Regnante etiamnum Ptolemæo Evergete, Alexandriam venit sperans ejus ope regnum se recuperaturum, V, 34, 11; 35, 1. Mortuo Evergete, Philopator, eum suspectum habens, Alexandriæ retinuit, V, 35 sqq.; ei per Nicanoram Messenium insidiatur Sosibius minister Ptolemæi, et in custodiam duci curat, 37 sqq.; e custodia elabatur cum suis, sed, quum nemo de populo se ei adjungeret, manus sibi infert, 39. Elogium ejus, V, 39, 6; IX, 23, 3; 29, 10; XVIII, 36, 2 sqq. Amatus et desideratus admodum est a Spartanis, usque ad mortis nuncium semper sperantibus incolumem eum rediturum, IV, 35, 6 sqq. conf. IX, 23, 3. Ficta reconciliatione deceperat interfeceratque Archidæum regem, V, 37, 1 sqq.; VIII, 1, 3 sqq.
- Cleomenes, Cleombroti filius, patruus et tutor Agesipolidis illius, qui post Cleomenis regis obitum puer rex est creatus Spartanorum, IV, 35, 12.
- Cleomenes, Thebanus, pater Pythæe ejus qui bellum Achæicum ex parte concitavit, XL, 1, 1.
- Cleomenicum Bellum, I, 13, 5; II, 46-69. Quod, præter Aratum, descripsit Phylarchus, II, 56, 4. Cur Polybius pluribus id exposuerit, II, 70, 1. In eo sola Messenia immunis populatione hostili manserat, IV, 5, 5. *Confer* Cleomenes.
- Cleonæ, oppidum Peloponnesi, inter Argos et Corinthum, a Cleomene occupatum, II, 52, 2.
- Cleonæus, classi Rhodiorum præficitur a Theophilisco, letali vulnere sauciato, XVI, 9, 1.
- Cleonicus, Naupactius, captus ab Achæis, et sine pretio dimissus, V, 95, 12. A Philippo ad Etolos mittitur, ut de pace cum eis ageret, V, 102, 4 sqq. Etolorum legatus ad Lacedæmonios contra Philippum, IX, 37, 4: *si modo idem vir est cum superiore.*
- Cleonymus, Philisiorum tyrannus, abdicat tyrannidem, II, 44, 6.
- Cleopatra, uxor Ptolemæi Epiphanis, mater Ptolemæorum Philometoris et Physconis, filia Antiochi Magni, soror Antiochi Epiphanis, XXVIII, 17, 9: in dotem accepisse dicitur CoeleSyriam, quod negat Antiochus Epiph., *ibid.*
- Cleptolemus, pater Eubœæ, quæ Antiocho nupsit Chalcide, XX, 8, 3.
- Cleostratus, Atheniensium legatus Alexandriam, de mysteriis, XXVIII, 16, 4.
- Cleoxenus, inventor rationis signa dandi per faces, correctæ a Polybio, X, 45, 6 sqq.
- Cletis (Κλητίς sive Κλησις, sive Κλῆσις aut Αῦσις), Diactorius, Lacedæmoniorum exsul legatus Romam, XXV, 2, 5. *Confer* Lysis.
- Clientelæ Gallorum, II, 17, 12.
- Climax, mons inter Lyciam et Pisidiam; cujus angustias occupant Selgenses transitu prohibitori Garsyeridem, Achæi ducem, V, 72, 4.
- Clitomachus, celebræ Græciæ athleta, XXVII, 7 b, 1. Ejus gloriæ invidet rex Ptolemæus, pugilemque Aristonicum ad certamen mittit, XXVII, 7 b sqq. Conversam primum in Aristonicum vulgi gratiam ad se per orationem trahit, § 4; hac conversione vulgi Aristonici victor evadit *ibid.* 6. Clitor, oppidum Arcadiæ. Ab urbe Cynætha per agrum Lu-
- siatarum eo pervenitur, IV, 18, 9 sqq. Clitoriorum ager, IV, 10, 6; 11, 2. Caphys per eorum fines Psophidem pervenit Aratus, II, 70, 1 sqq. Eorum generosum animum et libertatis amorem unus homo maculavit, II, 55, 9. Urbem frustra obsident oppugnantque Etoli, IV, 18, 12; 19, 3; 25, 4; IX, 38, 8. Ibi cogitur concilium Achæorum, cui intersunt legati Romani, XXIII, 5, 1.
- Clupea, ἡ Ἀρκίς, urbs Africæ, a Romanis obsessa et capta, I, 29. Eo evadunt reliqui ex Reguli clade, I, 34, 11; eam frustra obsident Pœni, 36.
- Clusium, Etruriæ oppidum, tridui itinere distans a Roma, II, 25, 2.
- Clusius, fluvius Galliæ Cisalpinæ, trans Padum, inter Insubres, et Cenomanos, II, 32, 4.
- Clysis. *Vide* Cletis, et Lysis.
- Cnæus; *notum prænomen* Scipionum, quos *quære* in Cornelius Cnæus, XXII, 16-27: ut Cn. Manlius Vulso, quem *vide* in Manlius.
- Cnidus, Cnidii, XXX, 8, 6. Ad Cnidum navale Lacedæmoniorum contra Persas prælium, XII, 25 g, 2. A Cniditis Calyndenses opem petunt adversus Caunios, XXXI, 17, 1. Cnopia Alorita, armorum fabricæ et militum delectui in Ægypto præfectus, V, 63, 12; Cretenses milites exercet, V, 65, 7.
- Cnosus, urbs Cretæ, IV, 54, 2. Cnosii naves a Rhodiis petunt et obtinent, IV, 53, 1. Cum Gortyniis dominantur tota Creta, excepto Lytto, IV, 53, 4. Polyrrhenii, Lampæi, alique ab iis ad Lyttios deficient, 53, 6. Ab Etolis pro societate auxilia petunt et impetrant, 53, 8; 55, 1. Gortynam occupant, invitati a senioribus urbis, 53, 9. Lyttum urbem diruunt, 54. Eorum et Gortyniorum lites componunt legati Romani, XXIII, 15. Qui populi bellum gerunt cum Rauciis, et in eorum exitium conjurant, XXX, 1, 1.
- Cocles, *Vide* Horatius, et Antigonus.
- Cocynthus (al. Cocinthus) promontorium inferioris Italiæ, distinguens mare Siculum ab Ionio, II, 14, 5.
- Cœla (i. e. loca concava, conballis, τὰ Κοῦλα) agri Naupactii, V, 103, 4.
- Cœlesyria, per totam Phœniciam et Palæstinam pertinet usque ad Raphiam et fines Ægypti, V, 80, 3. *Alibi tamē* a Cœlesyria *diserte* Phœniciam *distinguit* Polybius, ut III, 2, 8; V, 67, 10; XXVIII, 1, 2. Bellum de Cœlesyria s. Cœlesyriacum Bellum Antiochi Magni et Ptolemæi Philopatoris, I, 3, 1; II, 71, 9; III, 1, 1; 2, 4. Cœlesyria in regem Ægypti erat potestate, V, 34, 6: eam adversus primam Antiochi M. invasionem defendit Theodotus Etolus, V, 40, 2; c. 45 *extr. et seq.* Altera ejusdem Antiochi expeditio in Cœlesyriam, et acre Bellum Cœlesyriacum; finitum pugna ad Raphiam, qua victus a Ptolemæo Philopatore Antiochus M. pacem petiit, et tota Cœlesyria, quam occupaverat, rursus cecit Ptolemæo, V, 58-57. Jura sua in eam Antiochus M. exponit, V, 67. Ejus multitudo ad venerationem regum Ægypti mire inclinabat, V, 86, 10 sq. Per infantiam Ptolemæi Epiphanis rursus ab Antiocho M. capta est occupari, III, 2, 8: sed a Scopā, Ptolemæi duce, rursus in potestatem Ægyptiorum reducta, XVI, 39, 1: tam victo ad Panium Scopā, Antiochus M. eam rursus recepit, XVI, 39, 3 sqq. Ægyptii sub Ptolemæo Philometore ad bellum pro recipienda Cœlesyria se comparant; quos præveniens Antiochus Epiphanes, Ægyptum invadit, XXVII, 17; XXVIII, 1, et c. 15, 5 sq.: et jura sua in eam exponit, negans, quod urgebant Ægyptii, eam dotem datam esse Cleopatrac, Antiochi M. filiae, uxori Ptolemæi Epiphanis, XXVIII, 17.
- Cœli quatuor plagæ, III, 36, 6 sq. Ejus influxus in homi-

- num ingenia et mores, IV, 21, 1 sqq. Ejus imago præfatur in pompa Antiochi Epiphaniis, XXXI, 3, 15.
- Cœranus, Smyræorum legatus Lysimachiam ad congressum Antiochi cum legatis Romanis, XVIII, 35, 2.
- Colæus, ὁ Κολαῖος (*ni potius Φωλεός, i. e. lustrum, latibulum*), locus sic dictus Megalopoli, II, 55, 5.
- Colchas, *vel* Colichas, regulus Hispaniæ, copias Scipioni contrahit, XI, 20, 3 et 5. Potentia augetur a Romanis, XXI, 9, 7.
- Colchi; inde rediens Jason, IV, 39, 6.
- Colobatus, Asiæ fluvius, in Pamphiliæ vicinia, XXII, 18, 1. Cobulatus *vulgo apud Livium*.
- Colonæ Romanorum in Galliam Cisalpinam ductæ, Placentia et Cremona, III, 40, 5.
- Colophonii, *cives Colophonis urbis Ioniæ*, per legatos Attalo se urbemque suam tradunt, V, 77, 5. Notium incolentes, immunes a tributo pronunciantur a Romanis, XXII, 27, 4.
- Colossi Rhodii casus, V, 88, 1. Ad eum reficiendum Ptolemæus Philopat. architectos Rhodii et pecuniam mittit, 89, 3. Colossus decem cubitorum Attalo positus Sicyone, XVII, 16, 2. Alius 30 cubitorum in arde Minervæ Rhodi erectus in honorem populi Rom., XXXI, 16, 4.
- Columnæ Herculis, *Vide* Herculis columnæ. Achæorum columna icti fœderis cum Messeniis, XXV, 3, 3. *Idem institutum tenuerunt Achæi, quoties nova civilis fœderi accessit; solummodo de quatuor illarum civitatum concordia, quæ primæ omnium inter se fœdus et societatem instaurarunt, nulla columna exstabat*, II, 41, 12. *Conf.* XXIV, 4, 14.
- Comanus, minister Ptolemæi minoris, *ut videtur, qui Physcon est cognominatus*, XXVIII, 16, 1: ab eodem Ptolemæo Romam legatus cum fratre Ptolemæo, XXXI, 27, 20; XXXII, 1, 1.
- Commagene; in ea urbs Samosata, XXXIV, 13, 3.
- Comontorius, Gallorum dux, qui in Thracia prope Byzantium condecoratus, IV, 45, 10; 46, 1 sqq. Regis titulum asciscit, 46, 2.
- Compasii, *vel* ad Compasium, ἐν τῷ Κομπασίῳ, cædes facta Lacedæmoniorum, auctore Philopœmene, XXIII, 1, 7, 5.
- Compedes Græciæ qui loci, XVII, 11, 5; XVIII, 28, 6.
- Concilium Achæorum, Acarnanum, Ætolorum. *Vide* Achæi, Acarnanes, Ætoli.
- Concolerus, idem qui Sardanapalus, Assyriæ rex, *Fragm. hist.* 9.
- Concolitanus, rex Gæatarum Gallorum, II, 22, 2; captus a Romanis in prælio ad Telamonem, II, 31, 1.
- Conii s. Cunei, Hispaniæ populus, extra Herculis columnas, X, 7, 5.
- Conope, oppidum Ætolici, IV, 64, 3 sqq.; V, 6, 6; 7, 7; 13, 8 sqq.
- Consul quid differat a dictatore, III, 87, 7 sq. Consules ambo copias conjungunt quoties necessitas aliqua urget, III, 72, 12 (sic factum in pugna ad Trebiam, *ibid. coll.* c. 68, 13 sqq., et ad Cannas, III, 107, 9 sqq.), et tum alternis diebus imperant, III, 110, 4. Duorum consulum castra quo modo jungantur, VI, 32, 6 sqq. Consulibus potestas quodammodo monarchica in urbe, sed potissimum in bello, VI, 12; *Conf.* c. 13, 2: attamen opus habet consul et populi ope et senatus, VI, 15. Milites conscribunt consules, 19, 5 sqq. et c. 26. Uterque consul duas legiones habet, et auxiliorum partem, VI, 26, 3. *Conf.* Legio. Duo primi consules Romanorum, III, 22, 1.
- Contoporia, via qua Corintho Argos ibatur, XVI, 16, 4 sq.
- Corax, mons Ætolici, inter Callipolim et Naupactum, XX, 11, 11.
- Corbilo, nobilis urbs et emporium Galliæ super Ligeri, XXXIV, 10, 6 sqq.
- Corbrenæ (*fort.* Corbieni), Asiæ populus, Zagrum montem incolens, V, 44, 7.
- Corcyra insula obsidetur ab Illyriis, II, 9; frustra auxilio venientibus Achæis et Ætolis, dedit se Illyriis, et præsidium ab eis præfectumque Demetrius Pharium recipit, II, 10. Consentientes inter se Corcyræi et Demetrius Pharius, Romanis insulam tradunt, II, 11. Fœdere Philippi cum Hannibale cavetur, ne Romani eam tenere sine rentur, VII, 9, 13. In ea residet præfectus Romanus, XXII, 15, 6. Corcyræi aspernantur Philippum, *Fragm. hist.* 42. Eo venit Polybius a M. Manilio consule arcessitus, XXXVII, 1 e, 3.
- Corduba, ἡ Κορθυβᾶ. Cordubæ hibernat Claudius Marcellus Cos. ex Lusitania veniens, XXXV, 2, 2.
- Corinthiacus sinus, ὁ Κορινθιακὸς κόλπος. Ad eum sita est Ægira, opp. Achaia, IV, 57, 5; *item* Cephallenia insula. V, 3, 9.
- Corinthus (ὁ ἐν τῇ) *Confer* Acrocorinthus, et Isthmus. Corinthii Romanos, qui legationem ad eos miserant post bellum Illyricum, Isthmici ludicri participes faciunt, II, 13, 8. Eos liberat et reip. Achæorum adiungit Aratus, II, 43. Urbem suam, excedere jussis Achæis, Cleomeni tradunt, II, 52, 2 sqq.; mox Cleomene retrogredi coacto, arx cum urbe ab Achæis Antigono traditur, qui præsidio imposito utramque tenet, neque post discessum ex Peloponneso, confecto hello Cleomenico, restituit Achæis, II, 52, 3 sqq. et 54, 1; IV, 12, 4 sq. Eo primum cum exercitu venit Philippus, IV, 22, 2: eodem redit, et cum sociis deliberat, 25, 1 sqq. Ibi sedens Græcorum senatus legatis Gelonis, auxilia sub conditione promittentis, politicum dat responsum, XII, 26 b, 1-3. Eam a Philippo repetunt Achæi in colloquio T. Quintii cum Philippo, XVII, 2, 5. Is deliberaturum se cum Tito ait, 6, 8; *Conf.* 8, 9 et 11, 13. Est una e tribus Græciæ compedibus, XVII, 11, 4 sqq.; XVIII, 28, 5 sq. Liberi renunciatur ex SC. Romanorum, XVIII, 29, 5. Ibi agitur concilium Achæorum, XXIX, 8, 8, rursus, XXXVIII, 4, 2. Reges Macedonicos aliquando bello petiverunt, XXXVIII, 1 c, 3. Ibi proterve legatis Romanis insultant Corinthii, *ibid.* § 5 sqq. Ibi adest Diæus, et rejicit pacis conditiones, a Metello oblatas, XL, 4, 1 sqq. Excidium Corinthi, XL, 7. Contemnuntur tabulæ pictæ a militibus Romanis, *ibid.* Ei excidio interfuit Polybius, aut certe mox supervenit, *ibid.* § 2.
- Cornelius. *Cornelius Lentulus vide in Lentulus.*
- Cn. Cornelius Scipio, Asina, Cos. primo bello Punico, cum classe capitur ad Liparam, I, 21; VIII, 1, 9. Consul iterum, Panormum Pœnis eripit, 1, 38.
- Cn. Cornelius Scipio, Calvus, Cos. cum M. Claudio Marcello, bellum infert Insubribus; Acerras et Mediolanum capit, II, 34.
- Cn. Cornelius Scipio, frater Publii, patris Africani majoris; a fratre consule cum legionibus in Hispaniam mittitur ad bellum ibi nomine ipsius gerendum, III, 49, 4; 56, 5. Cum classe ad Emporias Hispaniæ appellit; Hannonem acie victum et Indibilem capit; Hispaniam usque ad Iberum Romanis subjicit, III, 76. Asdrubalem ad Iberi ostia pugna navali superat, et plures e navibus ejus capit, III, 95 sqq. Ad eum cum supplemento classis advenit frater Publius, III, 97. Inde Cnæus pedestribus copiis præfuit, Publius nauticus, VIII, 3, 4. Cnæus vallum e clitelis facere jubet milites, VIII, 38, 6, perit in Hispania, X, 7, 1; 36, 3.
- Cn. Cornelius (*nescio qua de familia*), unus ex decem

- legatis T. Quintio adjunctis, ad Philippum regem mittitur, XVIII, 31, 3: et inde Thermum ad Aetolorum conventum, 31, 5 sqq.
- L. Cornelius Scipio, frater Publii Africani majoris; aedilitatem impetrat ope fratris, X, 4 seq. Consul, mittitur ad bellum Aetolicum et Antiochicum, legato utens fratre Publio; et victo Antiocho bellum componit, XXI, 2 seq. et c. 9-14. Triumphans Romam redit, XXII, 7, 16 sq.
- L. Cornelius (*nescio e qua familia; an L. Cornelius Scipio, de quo modo dictum est*), a senatu missus ad pacem inter Antiochum M. et Ptolemæum Epiphanem conciliandam, in Thracia convenit Antiochum una cum nonnullis e decem legatis T. Quintio adjunctis, XVIII, 32, 3 sq.; 33, 5 sqq.; 35, 1.
- P. Cornelius Scipio, pater Africani majoris, Cos. cum Ti. Sempronio, III, 41, 2; IV, 66, 9: ei decernitur Hispania, III, 40, 2; V, 1, 4. Exercitus ei decretus, mittitur in Galliam Cisalpinam adversus Boios; ipse novas legiones conscribere jubetur, III, 40, 14. Pisa cum classe et exercitu profectus versus Hispaniam, Massiliam appellit, et copias ibi exponit, contra Hannibalem ducturus, III, 41. Ejus equites præmissi fugant Numidas Hannibalis, 45, 1 sqq. Scipio cum exercitu versus castra Hannibalis proficiscitur, 45, 4: sero veniens, redit ad naves, et Galliam Cisalpinam repetit, fratre Cnæo in Hispaniam misso, 49, 1 sqq.; 56, 5. Accepto in Etruria a prætoribus exercitu, ad Padum properat, III, 56, 6. Padum transgressus, miratur Hannibalem ibidem præsentem, 61. Inter Padum et Ticinum superatur ab Hannibale prælio equestri, 65; in quo e præsentis vitæ periculo eripitur a filio, X, 3, 3. Sauciatu cis Padum regreditur, et ad Placentiam castra ponit, III, 66, 9. Monet collegam Sempronium, ne aciei discrimini ad Trebiam rem Romanam committat, 70, 3 sqq. Post consulatum, cum supplemento navium mittitur in Hispaniam, cum fratre Cnæo ibi administraturus, III, 97, 1 sqq., et maritimis copiis præfaturus, VIII, 3, 4. Iberum fluvium cum fratre transit, et Saguntum obsidet, III, 98, 5 sqq. Obsides Hispanorum, qui Sagunti a Pœnis custodiebantur, domum ad suos quemque remittit, III, 99. Perit in Hispania, X, 7, 1; 36, 3.
- Publius Cornelius Scipio, Publii filius, Africanus Major, *præne constanter nude* ο Πόπλιος *vocatus, passim tamen* Σκιπίων. *Integrum nomen Πόπλιος Κορηΐος Σκιπίων exstat*, XXIV, 9, 7. Africani cognomen de hoc Scipione nusquam apud Nostrum commemoratur; nisi Πόπλιος Σκιπίων ο πρώτος καταπολεμήσας Καρχηδονίους; *qua nota etiam quodammodo cognomen Majoris s. superioris continetur: alias vero suo sermone Polybius non Majorem, sed Magnum, τὸν Μέγαν, cognominatum ait, nec diversa tamen (ut videtur) sententia*, XVIII, 18, 9; XXXII, 12, 1; 13, 1. *De ejus ingenio et instituto ex professo agit Polybius* X, 2 sqq.; non felix solum fuit, ut vulgo ferunt, sed et prudens, X, 2, 5-7; liberalis, magnificus, sagax, sobrius, X, 3, 1; comis, blandus, simulque industrius, 5, 5 sqq.; 7, 1 sqq.; consilia sua, ubi opus erat, tegens, 9, 1. Quod divino spiritu se afflato simulavit, simile fuit Lycurgi institutum, X, 2, 8 sqq. et c. 4 seq.: *Conf. c. 11, 7 sq.; 14, 11 sq.* Juvenis patrem servavit, et ab eo Servator est salutat, X, 3. Aedilis creatur juvenis admodum, simul cum fratre, X, 4 seq. Annos natus 27, imperator in Hispaniam missus, Novam Carthaginem oppugnat capitque, X, 6-20. Consilium suum in oppugnanda Nova Carth. exposuit in Epistola ad Philippum regem scripta, X, 9, 3. Obsidum Hispanorum, Carthagine captorum, singularem curam habet, X, 18. Continentiæ egregium specimen edit, 19. Nobilissimos captivos per Lælium Romam mittit, 18, 1 sq.; 19, 8. Varia exercitia militaria instituit, 20, 1 sqq.; officina belli totam urbem similem reddit, Tarraconem hibernatorem redit, 20, 4 sqq.; 34, 1. Edeconem, Mandonium, Indibilem, regulos Hispanorum, in fidem accipit, X, 34-38. Rex ab Hispanis salutat, declinat ad nomen, X, 38, 3; 40, 2 sqq.; Magnitudine animi omnes mortales superans, 40, 6 sqq. Asdrubalem, Hannibalis fratrem, prælio vincit ad Bæcula, X, 39. Asdrubalem, Gisconis filium, et Magonem et Masinissam prælio vincit ad Ilipam, ubi solertes motus peragit, XI, 20-24. Ejus responsum ad quietem, victo Asdrubale, cohortantibus, XI, 24 a, 1 sqq. In colloquio cum Syphace comiter dextreque se gerit, ib. 4. Seditionem militum feliciter aëdat, 25-30. Victo Indibili rebelle, Romam triumphans redit ex Hispania, XI, 31 sqq. In Africa Uticam obsidet, XIV, 1, 2; 7, 1. Syphacem legationibus ludit, XIV, 1, 3 sqq. et c. 2. Syphacis et Asdrubalis castra incendit, 4 sq. Castra hiberna ad Uticam ab oriente habet in promontorio, 6, 7. Pœnis cum Syphace acie victis in Magnis Campis, plura Africæ oppida capit, 8 sq. Castra ad Tunetum, fugientibus Pœnis, occupat, sed mox Uticam ad ferendum suis auxilium redit, 10. Cum Pœnis de comenatu per induciarum tempus intercepto expostulat per legatos, quibus redeuntibus insidiantur Pœni, XV, 1 seq. Plura Africæ oppida vi subigit; Masinissam, domum profectum, revocat; legatos Pœnorum, Roma redeuntes in Romana castra, salvos Carthaginem mittit, XV, 4; speculatores Hannibalis e castris suis incolentes dimittit, 5, 4 sqq.; positis ad Naragara castris, 5, 14; colloquio cum Hannibale frustra instituto, c. 6 sqq.; pugna ad Zama vincit Hannibalem, c. 9-16; *Conf. c. 5, 3.* Pacem dat Pœnis, XV, 18 seq. Triumphans ex Africa Romam redit, XVI, 23. Eo iudice, solertissimi in rerum administratione viri et cum iudicio audacissimi fuerunt Dionysius et Agathocles Siculi, XV, 35, 6. Lucio fratri, ad bellum cum Antiocho proficiscenti, legatus datus, Aetolos pacem petentes humaniter excipit, et fratri persuadet ut inducias eis daret, XXI, 2 seq. Prusiam per literas in amicitia Romanorum confirmat, XXI, 9. Salius cum esset, Anciliorum tempore non licebat ei Hellespontum trajicere, 10. Publium privatim conveniunt legati Antiochi, c. 11 *extr.* et seq. Filius ejus initio belli captus fuerat ab Antiocho, 12, 2 seq. Victo Antiocho, fert conditiones pacis, 13 seq. Quum dies ei esset dicta, defendit se coram populo, XXIV, 9, 6 sqq. Quaestore ærarium recludere nolente, in re gravi, illud ipse, sumtis clavibus reserat, XXIV, 9 a, 1. Quum in senatu rationes ab eo reputerentur, negat oportere a se cuiquam reddi rationem, ib. 2 sqq. Mortuus est circa idem tempus cum Philopemene et Hannibale, *ibid.* Ejus uxor Emilia; *vide Emilia.* Duæ filiae, altera Ti. Graccho nupta, altera Scipioni Nasicae, XXXII, 13. Ad eundem Africanum Majorem *pertinere videntur Fragmenta hist.* 58-62.
- P. Cornelius Scipio, Africani majoris filius naturalis, pater adoptivus Africani minoris, initio belli Antiochici captus est ab Antiocho, XXI, 12, 2 sq.
- P. Cornelius Scipio Emilianus, Africanus minor; filius naturalis L. Emili Pauli, adolescentulus patrem in Macedoniam comitatur; ubi, confecto Persico bello, venatione sese exercuit, XXXII, 15, 3 sqq. Cum fratre majore, Fabio Emiliano, impetrat a prætore, ut Polybius Romæ manere liceat, cujus institutione et consuetudine constanter inde usus est, XXXII, 9 seq. Modestia, liberalitas, abstinentia, et continentia juvenis Scipionis, XXXII, 11-14. Ad bellum Celtibericum, cum omnes metu retinerentur, Scipio, juvenis admodum, operam

- suam obtulit, et *Lucullo consuli legatus* in Hispaniam abiit, XXXV, 4. Certamen singulare init cum provocatore Hispano, 5. *Nescio an eodem pertineat Fragm. gramm.* 12. Eo deprecante apud Catonem, reditus conceditur exsulis Achæis, XXXV, 6. Ejus virtus in Africa, initio tertii belli Punici, laudata a Catone, XXXVI, 6. Cirtæ res Masanissæ mortui ordinat, XXXVII, 3, 10. Carthaginem oppugnans, Gulussæ mandata dat ad Asdrubalem, urbis præfectum, de pace agentem, XXXIX, 2; cf. c. 3, 1. Expugnat Carthaginem, XXXIX, 3. Ejus concio ad præsentem coram Asdrubale ad genua ipsius supplicat, XXXIX, 3 a, 1 sqq. Eum alloquitur Asdrubalis uxor, *ib.* § 5. Illacrymatur fortunæ Carthaginis, *ibid.* § 3 sqq. In celeberrima legatione nonnisi quinque servos secum habuit, *Fragm. hist.* 63.
- P. Cornelius Scipio Nasica, Africani majoris gener, L. Æmilio bello Persico egregiam operam navat, XXIX, 6, 2 sqq. In eum liberalitas Scipionis Æmiliani, XXXII, 13, 7 sqq.
- Cornu, τὸ Κέρας, nomen sinus maris prope Byzantium, IV, 43, 7.
- Cornu dextrum et sinistrum, s. Alæ sociorum in exercitu Romano, VI, 26, 9.
- Coræbus pro stulto homine, XII, § 4 a, 5. *Vide Margites.*
- Corona dicitur pecunia, muneris et honoris causa, loco coronæ oblata, XXII, 17, 4. Sic XXII, 13, 10; XXIV, 1, 7; XXVIII, 17, 3. Corona aurea, præmium ejus qui primus murum urbis expugnatæ conscendit, VI, 39, 5; X, 11, 8. Civica a cive servato donatur is qui eum in pugna servavit, VI, 39, 6 sq.
- Coronea, urbs Boeotiae: contra eam cum exercitu proficiscitur T. Quintius, XX, 7, 3. Ejus obsidio, XXIX, 6 a, 5. Coronæi vel Coronenses, facti Thebas concursu, in Persei societate manendum contendebant, XXVII, 1, 8: amicitiam cum Perseo confirmant, 5, 2 sqq. Coronæus Olympichus, XXVII, 1, 9.
- Corsica insula, XII, 3, 7; feræ quæ ibi generantur, XII, 3; greges boum et caprarum, 4.
- Cortona, urbs Etruriæ, III, 92, 9.
- Coruncanus C. et L. Coruncani, legati ad Teutam, Illyriæ reginam, II, 8; eorum alter occiditur, *ibid.*
- Corvus, machina qua usus est Duilius in pugna navali cum Pœnis, I, 22. Ejus descriptio et usus, *ibid.* et c. 27, 12, 28, 11.
- Coryphæus mons, in Ciliciæ et Phœnicæ confinibus, prope Seleuciam urbem, V, 59, 4 sqq.
- Cos insula, XVI, 15, 4; XXX, 7, 9. Cous, X, 30; XXX, 7, 10.
- Cosenus, flumen Africæ, XXXIV, *in fine, fr. lat.*
- Cosmopolis apud Locros, magistratus nomen, XII, 16, 6 sqq.
- Cosmus, magistratus apud Cretenses, XXIII, 15, 1.
- Cossæi, Asiæ populus, Zagrum montem incolens, V, 44, 7.
- Coesyrus, insula inter Siciliam et Carthaginem; quam occupat et oppido ejus præsidium imponit Cn. Servilius, III, 96, 13.
- Cothon, Calligitonis filius, hieromnemon Byzantium, IV, 62, 4.
- Cotys, rex Odrysarum Thracum, Persei socius, vir eximius, XXVII, 10; legatos Romam deprecatur mittit, XXX, 12.
- Crassus. *Vide Licinius.*
- Crater, nomen sinus *Neapolitani*, inter Misenum et Minervæ promontorium, XXXIV, 1, 12 sq.
- Cremaste Larissa, urbs Thessaliæ, quam a Philippo repetunt Ætoli, XVIII, 21, 3; *diversa ab altera celebriori Larissa.*
- Cremona, colonia Romanorum, trans Padum, III, 40, 5.
- Creonium, oppidum Dassaretidis in Illyrico, captum a Philippo, V, 108, 8.
- Creta, Cretenses, IV, 8, 11; 20, 6; 53, 5; V, 14, 1 et 4; 53, 3; 79, 10, et *alibi*; præsertim de his qui mercede militant; aut ubi notatur levitas ingenii ei genti insita. Κρηναίται, IV, 53, 3; 54, 6; VI, 45, 1; 46, 1 et 3; 47, 5; VII, 12, 9; XXXIII, 15, 1. (*Cretenses recens ad militiam conducti, sunt Neocretes, quod vide suo loco.*) De rebus Creticis vide IV, 53-55; XXVII, 16; XXVIII, 12: XXXIII, 9, etc. Cretenses ad insidias et res cum dolo agendas aptissimi; minus habiles ad prælium instructa acie committendum, IV, 8, 11. Tibia et rhythmo in bello non sine causa utuntur, IV, 20, 6. Cretæ universæ status circa Olymp. 140 et intestinæ discordiæ, IV, 53, 3 sqq. Urbs antiquissima, præstantissimorum præ cæteris Cretensibus civium procreatrix, Lyttus, IV, 54, 6. Cretenses Polyrrenii et Lampæi societatem ineunt cum Philippo et Achæis, eisque 500 Cretenses auxilio mittunt, IV, 55, 1-5; 61, 2. Cretensium resp. laudatur a veteribus, VI, 43, 1: similis a nonnullis auctoribus perhibetur reip. Spartanorum, quum tamen multum differat, VI, 45-47. Eorum animis insita est avaritia; nullum apud eos lucrum turpe ducitur; plurimas iidem inter se discordias agitant et intestinas cædes, levissimas ob causas, VI, 46, 2 sq. et § 9; IV, 53, 5: Neque ingenia usquam magis veteratoria facile invenias, neque incepta iniquiora, IV, 47, 4 sq. *Quare Antiphatham Cretensem laudaturus Polybius* XXXIII, 15, 4 sq. ait, graviore et honestiori oratione eum usum esse, ἢ κατὰ Κρήτα, quam a Cretense expectasses: erat enim homo ingenio haudquaquam Cretico, οὐδαμῶς Κρητικὸς, et fugerat Creticam (perversam) disciplinam, τὴν Κρητικὴν ἀναγωγὴν sive ἀγωγὴν. *Eodem pertinet Proverbium*: Cretissare cum Cretense, πρὸς Κρήτα χρητίζειν, VIII, 21, 5. Sic porro Cretica deliberatio, VIII, 18, 5, est dolosa. Et Bolis, utpote Cretensis, Κρής ὑπάρχων (*ut ait Polyb.* VIII, 18, 4), natura varius et astutus erat. In Creta bellorum civilium perpetuitas et summa inter se civium crudelitas, XXV, 3 b. Philippum ad res suas constituendas elegerunt, VII, 12, 9. Eos ad bellum adversus Rhodios incitat Philippus, XIII, 4, 2; 5, 1. Societatem prædationum maritimarum cum Nabide faciunt, XIII, 8, 2. Gortyniorum lites cum Cnossis: vide Cnossus et Gortyna. In Creta magnarum rerum initia componentur, XXV, 36. Cydoniatarum perfidia in Apolloniatas, XXVII, 16. Cum Cretensibus amicitiam renovant Rhodii, XXIX, 4, 6 sq. Bellum habent cum Rhodiis, ad quod componendum senatus Romanus rogatus. Rhodiorum legatum mittit, XXXIII, 9; 14, 3 sq.; *Conf.* c. 11, 2. Ad idem bellum ab Achæis opem frustra petierant, XXXIII, 15. Cretensis Lagoras, VII, 15, 2, et Bolis, VIII, 17, 1. Creticum vinum, VI, 2, 4.
- Creticum Mare, inter Cretam et Laconicam, V, 19, 5.
- Cretepolis, in Milyade, V, 72, 5.
- Crinon, socius Megalæ, Aratum lapidibus incessit, et in vincula conjicitur a Philippo, V, 15, 7 sqq.; 16, 8.
- Criticus et grammaticus, Isocrates; *vide suo loco.*
- Critolaus, Alexandriæ apud Macedones calumniator Tlepolemum, Agathocli gratificatur, XV, 26, 7.
- Critolaus, Achæus, Diaei socius, pestis suæ gentis, XXXVIII, 2, 8; impedit ne S. Julius Cæsar legatus controversias Achæorum cum Lacedæmonibus componere posset, 3, 1 sqq., et Achæos concitat contra Romanos, 3, 8 sqq. et c. 4 seq. Monarchicam propemodum potestatem inter

- Achæos obtinet, 5, 7. Obiit prætor Achæorum, XL, 2, 1, sq.
- Critolaus, philosophus Peripateticus Romæ, XXXIII, 1, 9.
- Crocodili in fluminibus Darat et Bamboto in Africa, XXXIV, in *fine*, *fr. lat.*
- Cropius Nestor, habitat ἐν τοῖς Φανωρεῖσιν. Apud eum divertit A. Hostilius consul, XXIV, 14, 4. *Conf.* Phantenses.
- Croton, Græca urbs inferioris Italiæ, X, 1, 4. Crotoniatæ, cum aliis vicinis civitatibus Jovi Homorio s. Homario communem ædem ponunt, et Achæorum instituta asciscunt, II, 39, 6. Eos luxu superabant Capuani, VII, 1, 1. Eorum opulentia ex navium statione, X, 1, 6.
- Crucis poena apud Carthaginienses, I, 24, 6; 79, 4; 86, 4 et 6. *Add.* V, 54, 6 sq.
- Cryphon, Persei legatus ad Eumenem, XXIX, 3, 8.
- Ctesiphon, urbs Chalonitidis in Assyria ad Tigrim; ibi castra habet Molo, V, 44, 4.
- Cuma s. Cyme, civitas Æolica, ab Achæi partibus transit ad Attalum, V, 77, 4. Cumæi immunes a tributo renunciantur a Romanis post bellum cum Antiocho, XXII, 27, 4. Idem comprehendantur fœdere Attali cum Prusia, XXXIII, 11, 8.
- Cumani, qui Cumas habitant, unam e celeberrimis pulcherrimisque urbibus in ora maritima Campaniæ, III, 91, 3 sq. Eorum fines cum classe Punica populatur Amilcar Barca, I, 56, 10.
- Cunei. *Vide* Conii.
- Manius Curius, substituitur L. Cæcilio prætori, in pugna cum Gallis cæso, II, 19, 8.
- Custodia castrorum diurna, VI, 33, 7 sqq.; nocturna, 34, 7 sqq. et c. 35 sqq.
- Cyamosorus, fluvius Siciliæ, ad quem situm erat oppidum Centuripa, I, 9, 4.
- Cyathus, fluvius ad Arsinoen, Ætolia urbem, IX, 45, 1.
- Cyclades insulas incursum Demetrius Pharius, III, 16, 3; IV, 16, 8; 19, 7 sq. Rursus Philippus, classis duce Dicearcho, XVIII, 37, 8.
- Cycliadas, Achæus, Philippi comes in colloquio cum T. Quintio, XVII, 1, 2. A Philippo, post cladem ad Cynoscephalas, ad Titum legatus mittitur, XVIII, 17, 4.
- Cyclopus spelunca apud Homerum, XXXV, 6, 4.
- Cydas, Gortynius (*vulgo* Cydates vel Cydatas), Cosmus suæ civitatis, XXIII, 15, 1. Sub Eumene militaverat et apud eum summo in honore habebatur, XXIX, 1 c, 1 Arcanarum Eumenis cum Perseo deliberationum minister fuit, XXIX, 1 c, 1; et 1 e, 1. Ad Amphipolim cum Chimaro, Persei socio, rursus ad mœnia Demetriadis cum Menecrate, et deinde cum Antimarcho congressus colloquitur, *ibid.*
- Cydoniatæ, cives *Cydoniæ*, urbis Cretæ. Eos Cnossiorum societati renunciare cogunt Polyrrhenii eorumque socii, IV, 55, 4; eorumque lites componunt legati Romani, XXIII, 15, 4. Fœdam perfidiam committunt in Apolloniastæ, XXVII, 16. Metuentes sibi a Gortyniis, opem petunt ab Eumene, XXVIII, 13. Anno superiori in presentissimum periculum venerant, ne caperetur ipsorum urbs, *ibid.*
- Cygneum cantum edere, *proverb.*, XXX, 4, 7; XXXI, 20, 1.
- Cyllene, Eleorum navale, IV, 9, 9; contra Philippi invasionem munitur ab Eleis, V, 3, 1.
- Cymel, Cyme. *Vide* Cumæi, Cuma.
- Cynætha, oppidum Arcadiæ; proditiōne polemarchorum, qui nuper ab exilio fuerant revocati, capitur ab Ætolis; IV, 16, 11, et c. 17. Ætoli, occisis proditoribus, urbem diripiunt, 18, 7 sqq.; reliquos cives in servitutem redigunt, *ibid.* et c. 29, 6; IX, 38, 8; merita poena, IV, 19, 3. Inter eam et Clitorem est oppidum Lusi et Dianæ fanum, IV, 18, 10. Efferati sunt Cynæthenses, quod a musicæ studio et aliis salutaribus Arcadum institutis desceverant, IV, 20 sq. Eorum legati, post patratam in urbe civium cædem Lacedæmonem missi, omnibus Arcadicis civitatibus horrore fuerunt, IV, 21, 8. Aratus, Cynætham proditiōne recepturus, horam diei non observans, incepto excidit, IX, 17.
- Cynius Apollo, XXXII, 25, 12.
- Cynoscephalæ, tumuli Thessaliæ, XVIII, 5, 9; 10, 7; ubi Philippus prælio victus est a T. Quintio, XVIII, 3-10.
- Cynus, *emporium* Locrorum Opuntiorum ex adverso Eubœæ, IV, 67, 7.
- Cyparissenses, cives oppidi Messeniæ, cui nomen Cyparissa, Cyparissia, et Cyparissia; Pyrrhiam et Eleos prohibent aditu in Messeniam, V, 92, 5. Cyparissensis Polyænus, XI, 18, 2.
- Cyphanta, oppidum cum portu ad sinum Argolicum, ditionis Argivorum, IV, 36, 4 sq.; Argivis vero ademptum a Lycurgo rege Spartanorum, *ibid.* *Confer* Prasie, et Zarax.
- Cyprus insula; in Ægypti regum est potestate, V, 34, 6. Mare quod est inter eam et Phœniciam, alloit radices Coryphæi montis, V, 59, 4. Ad eam navale Persarum et Evagoræ Salaminii prælium, XII, 25 g, 2. Eam Ptolemæo Epiphani administrat Polycrates, XVIII, 37, 1; 38, 6; dein Ptolemæus Megalopolitanus, 38, 6 sqq. Ea exire copias Antiochi Epiphaniis jubet Popilius, Ptolemæis eam servans, XXIX, 11, 9 sqq. Cypri regnum a senatu Rom. petit Ptolemæus junior, XXXI, 18, 1 sqq.: quod ei promittit senatus, § 9: sed illud omittere cogitur Ptolemæus, c. 25. Archias, Cypri præfectus, insulam Demetrio prodere molitur, XXXIII, 3. *Pro* Demetrio, Seleucus nominatur, qui pater erat Demetrii, *Frags. hist.* 64, *errore puto grammatici.*
- Cypselus vel Cypselum, Thraciæ oppidum ad Hebrum fluvium, XXXIV, 12, 3. *Attis τὰ Κύψαλα*
- Cyrene, urbs, XV, 33, 10; et ipsa regio, XXXI, 18, 4 sq. Cyrenæorum reip. præsent et eorum libertalem tuentur Ecdemus et Demophanes Megalopolitani, X, 25, 2 sq. Cyrenæ regnum Ptolemæus Philometor Physconi fratri dat, quo ille non est contentus, XXXI, 18. Cyrenæi ab eodem desciscunt, et acie victum repellunt, XXXI, 26.
- Cyrmasa (τὰ), Psidis urbs, *Cormasa, Livio et Ptolemæo*: eam cepit Cn. Manlius, XXII, 19, 1; in ejus vicinia lacus est, *ibid.* § 2.
- Cyrrhestæ, Syriæ populus: eorum sex millia, qui erant in Antiochi M. exercitu, facta seditione deseruerant signa, V, 50, 7 sq. Illis adjuvantibus, Achæus regnum Syriæ obtinere se posse sperat, 57, 4.
- Cyrtii, funditores præstantes in exercitu Molonis, V, 52, 5. *Κυρτώνιον. Vide* Cortona.
- Cythera, (τὰ) insula *infra* Laconicam: prope eam Ætoli piratæ capiunt navim Macedonicam, IV, 6, 1.
- Cyzicus, urbs Mysiæ ad Propontidem, patria Apollonidis, uxoris Attali, quo matrem comitantur filii, XXIII, 18. Ager Cyzicænorum multum prominet in mare, IV, 44, 7. His intercedentibus, ministri Ptolemæi Philopatoris agant de pace cum Antiocho, V, 63, 5. Fœdere inter Eumenum et Pharnacem icto comprehensi, XXVI, 6, 13. Viginti naves mittunt Attalo adversus Prusiam, XXXIII, 11, 2. Triremis Cyzicæna Abydi, XVI, 31, 3.

D

Dææ, populus Scythicus ad Caspium mare, in exercitu Antiochi M., V, 79, 10.

- Dalmatæ** (*Δαλματῆς*, XXXII, 18 sq. et *Δαλματῆς*, XII, 5, 2), olim Pleurato et Gentilio subjecti, a Gentilio deficient; et finitimis populis Illyricis bellum inferentes, tributa imponunt, XXXII, 18. Bellum eis indicunt Romani, 19. Ad bellum Dalmaticum quum copias maritimas ex federe conferre tenerent Locri, immunitatem eis impetravit Polybius, XII, 5, 1 sq.
- Damasippus**, Macedo, Phaci consessores publici concilii occiderat, dein a Ptolemæo Physcone assumitur, XXXI, 25, 2 et 8.
- Damippus**, Lacedæmonius, Hieronymum Syracusarum regem monet, ut in societate Romanorum maneat, VII, 5, 3.
- Damis**, Icesiae fil., Atheniensium legatus, apud senatum Romanum deprecatur pro Ætolis, XXII, 14, 6 sqq.
- Damiurgi**. *Vide* Demiurgi.
- Damocles**, callidus minister (*nescio cuius*), missus ad speculanda consilia Romanorum, XIII, 5, 7.
- Damocritus**, Calydonius, Ætolorum legatus Romam de pace cum Philippo, XVII, 10, 9. Deinde Ætolos concitat adversus Romanos, XXII, 14, 13.
- Damocritus**, Diæi sodalis, cum eo perdit Achæos, XL, 4, 9.
- Damon**, Ptolemæi Philometoris legatus Romam, XXVIII, 1, 1.
- Damon**, Rhodiorum legatus ad Æmiliū Paulum Cos. et ad Perseum, XXIX, 4, 4.
- Damoteles**, Ætolorum legatus, XXII, 8, 9 *coll.* XXI, 3, 11. Rursus, XXII, 9, 18. Rursus ad M. Fulvium Cos., XXII, 12, 4; *conf.* § 10 et c. 13, 7.
- Damoxenus**, Ægiensis, Achæorum legatus Romam post bellum Philippicum, XVIII, 25, 6.
- Damurus**, fluvius Phœniciae, V, 68, 9.
- Danae**, socrus Tlepolemi, in carcerem conjecta a Sosibio, XV, 27, 1 sqq.
- Danaus** Argis aquarum receptacula instituit, XXXIV, 2, 6.
- Daochus**, Thessalus, immerito proditor vocatus a Demosthene, XVII, 14, 4.
- Daorsi**, populus Illyricus; apud Romanos queruntur de Dalmatis, XXXII, 18, 2.
- Daphne**, *vicus cum ludo*, *Dianæ et Apollini sacro*, *prope Antiochiam Syriæ*: pompam et ludos ibi celebrat Antiochus Epiph., XXX, 3 sqq.
- Darat**, flumen Africæ, crocodilos alens, XXXIV, *in fine*, *fr. lat.* Daratitæ Æthiopes, *ibid.*
- Dardanii**, *vel* Dardani; pars Illyriorum, qui sub Teuta sunt, deficient ad eos, II, 6, 4. Absente Philippo, Macedoniam invadere parant; sed cognito ejus adventu retrocedunt, IV, 66. Byzazore occupata, Pæoniæ urbe, tutus erat Philippus ab eorum incursionibus in Macedoniam, V, 97, 1. Romæ queruntur de Bastarnis et Perseo, XXVI, 9, 2 sqq. De rebus a Perseo adversus Dardanos gestis *conf.* XXVIII, 8, 2 sq. Dardania, V, 97, 1.
- Darius Hystaspes**, Scythas bello petens, Bosporum Thracium ponte junxit prope Hermæum, IV, 43, 2. Majoribus Mithridatis tribuit dominatum Cappadociæ ad Pontum, V, 43, 2. *Conf. Fragm. hist.* 10.
- Darius Codomanus**: pugna ejus cum Alexandro in Cilicia, XII, 17 seqq. Cum eo Alexander in aperto campo pollissimum bellum gessit, urbes raro excidit, XVII, 3, 5.
- Dassaretæ** (*vulgo* Dassaritæ), populus Illyricus. *Regio* Dassaritis cujus urbes Scerdilaïdas sibi adjungit, V, 108, 2. Eadem cum aliis sibi subijcit Philippus, 108, 8.
- Daulium**, oppidum Phocidis, ab Ætolis tentatum, IV, 25, 2.
- Daunia**, una e tribus partibus, in quas distinguitur Apulia, III, 88, 3 sqq. *Conf.* Apulia. Daunii, ad ortum planitie circa Capuam, III, 91, 5, *ubi fort.* Caudini *legendum.* *Adde* X, 1, 3.
- Decemviri vel decem legati**, exacto bello in provincias missi a senatu Rom. ad res simul cum imperatore ordinandas, XL, 9, 1; XXII, 7, 5 sq.; 25, 6. Missi in Siciliam, post primum Punicum bellum, I, 63, 1; in Græciam, post bellum Philippicum, XVIII, 25, 7; 27, 1; 28, 7; in Asiam, post bellum Antiochicum, XXII, 7, 5 sq. et c. 27; in Græciam, post bellum Persicum, XXX, 10, 6; in Achaïam, post bellum Achaicum, XL, 9, 1; 10, 1.
- Deceris Philippi**, navis prætoria, in pugna navali ad Chium deprimitur, XVI, 3, 3 sqq.
- Deciatæ**, *vel* Deciates, populus Liguriæ, XXXIII, 7, 8; et c. 8, 9.
- Decimatio**, VI, 38.
- Decimus Campanus**, præfectus legionis Romanæ, quæ, quum Rhegio urbi presidio esset missa, sibi urbem asseruit et oppressit, I, 7, 7.
- Decuriones**, VI, 25, 2.
- Decursiones militares** a Scipione ad Novam Carthag. institutæ, X, 20, 1 sqq.; equestres Philoemenis, X, 21 sqq.
- Dei Facies**. *Vide* Theoprosopon.
- Δείγμα** Rhodiorum. *Vide* Digma.
- Delectus militum** apud Romanos, VI, 19 sq.
- Delicta castrensia** quomodo puniantur, VI, 37. Eadem ubi a pluribus admissa sunt, quid fiat, 38. Delicta publica in Italia commissa, pertinent ad cognitionem senatus Romani, VI, 13, 4.
- Delphi**. Ibi Perseus Eumeni regi insidias struit et legatos Boeotorum interficit, XXII, a, 5, et XXII b, 3. Edictum quo exsules in Macedoniam revocavit Perseus, ibi publice suspensum eat, XXVI, 5, 2. Delphica Gallorum clades interneciva, I, 6, 6; II, 20, 6; 35, 7; IV, 46, 1.
- Delta** Ægyptiorum; ei similem figuram habet regio Galliæ, cui Insula nomen, Rhodano et Isara fluviis circumfusa, III, 49, 7.
- Delus**. Ibi *in Apollinis templo* publice suspensum est Persei edictum, quo exsules Macedones domum revocabantur, XXVI, 5, 2. Status ibi positæ ab Antiocho Epiph., XXVI, 10, 12. Delus et Lemnus Atheniensibus dantur a senatu Romano XXX, 18; et 18 a; XXXII, 17, 2. Delii cum Atheniensibus decertant et illis multa inferunt mala XXX, 18 a. In Achaïam profecti migraverant, et ibi civitate donati, res repetunt ab Atheniensibus ex formula pacti quod inter Athenienses et Achæos intercedebat, XXXII, 17.
- Demaratus**, Corinthius, pater L. Tarquinii, regis Rom., VI, 2, 10.
- Demaratus**, legatus Atheniensium in Ægyptum, XXVIII, 16, 4; 17, 3.
- Demetrias**, urbs Magnesiae in Thessalia, V, 99, 3. Cenchreis profectus per Euripum Philippus, eo appellit, per Thessaliam domum hibernatum rediturus, V, 29, 5. In ea moratur Philippus, conatus hostium observans, X, 42, 6; XVII, 1, 1. Una e tribus compedibus Græciæ; XVII, 11. Philippo adempta, Romanis custodienda relinquitur, XVIII, 28, 5 et 10 sqq.; Antiochi ad eam cum classe appulsio non eat causa belli Antiochici, sed initium, III, 6, 4; 7, 3. Ad mœnia hujus urbis colloquium inter Cydam Cretensem et Menecratem primum et deinde Antimarchum (*vide hæc nomina*), XXI, 1 c, 1. Demetriensium agro opportune imminet Thebæ Phthioticæ, V, 99, 3.
- Demetrius**, Ariarathis filius, regis Cappadociæ, dux copiarum Attalo auxilio missarum ab Ariarathe, XXXIII, 10, 1. *Idem (ut videtur)* Romam legatus, XXXIII, 16, 5; *quem Casaubonus Demetrii filium, Syriæ regis, fecit.*
- Demetrius**, Atheniensis, legatus Ptolemæi Epiphanis ad Achæos, renovandæ societatis causa, XXIII, 1, 5.
- Demetrius**, Euthydemi filius, Bactrianæ regis, ad Antio-

- chum mittitur a patre de pace; patri regnum confirmat Antiochus, ipsi filiani suam despondet, XI, 34, 8 sqq.
- Demetrius Phalereus: ejus dictum, quo acies militaris cum edificio confertur, X, 22, 7. Eum non leviter in sua historia perstrinxit Demochares, XII, 13, 9 sqq. In commentario de Fortuna, de Macedonici regni ruina quasi prophetiam edidit, XXIX, 6 c. Ejus verba citantur, XXXVI, 16, 2.
- Demetrius Pharius, Corcyrae insulae a Teuta, Illyrici regina, praeficitur, II, 10, 8. Romanis Corcyram prodit, et ad alia ducem se eis praebet, c. 11. A Romanis praeficitur populis Illyricis, quos illi sub potestatem suam redegerant, 11, 17. Dux Illyriorum auxilium in exercitu Antigoni Dosoni et Achaeorum adversus Cleomenem, II, 65, 4; 66, 5. Deficit a Romanis, regibus Macedoniae confisus, et oppida Illyrica, quae in potestate Romanorum erant, diripit subigique, III, 16, 2 sq. Cum Scerdilaïda Aetolis se jungit, et classem ducit adversus Achaëos bello Sociali, Cycladasque populatur, IV, 16; *conf.* III, 16, 3. Persequentes fugiens Rhodios, persuasus a Taurione, Achaëis auxilio venit, et Aetolos persequitur lembis per Isthmum transductis; sed frustra, IV, 19, 7 sq. Bello Illyrico victus a L. Emilio, profugit ad Philippum, a quo benigne accipitur, III, 18 sq.; IV, 37, 5; 66, 4; XXXH, 19, 5. Vir intrepidus et audax, sed nullius judicii, III, 19, 9. Ejus suasu Philippus in bello Aetolico impia facinora patrat, V, 12, 5 sqq.; VII, 14. Hortatur Philippum, ut pace facta cum Aetolis, et firmatis rebus a parte Illyrici, in Italiam trajiciat, V, 101, 6 sqq.; 105, 1; 108, 4 sq. Recuperare studet dominationem, quam in Pharo insula habuerat, V, 108, 6 sq. Comprehenditur fudere Philippi cum Hannibale, VII, 9, 14. De arce Messeniorum et Corinthi suadet Philippo, det operam, ut utrumque cornu tenens, bovis fiat compos, VII, 11. Pessima quaeque semper suavit Philippo, V, 12; VII, 13 sq.; IX, 23, 9. Perit Messenae, III, 19, 11.
- Demetrius, Philippi pater, Persei avus, Antigoni Gonatae filius, rex Macedoniae, I, 3, 1; IV, 25, 6. Agroni Illyriorum regi, mercede pacta, persuadet, ut Medonios juvet adversus Aetolos, II, 2, 5. In bello adversus Demetrium Aetolos juvant Achaëi, II, 44, 1. Peloponnesi tyrannos suis opibus et mercede sustentat, II, 44, 3. Eo mortuo, reliqui tyranni abdicant tyrannidem, *ibid.*; *conf.* II, 60, 4. Cum Aetolis bellum gerenti tradunt se Bæoti, relicta Aetolorum societate, XX, 5, 3. Decimo regni anno moritur, eodem fere tempore quo Romani primum in Illyricum trajecerunt, II, 44, 2.
- Demetrius, Philippi filius minor, Persei frater; obses datur T. Quintio, XVIII, 22, 5 sq.; patri a senatu remittitur, XX, 13, 3. A patre Romam mittitur ad purganda crimina et ad veniam petendam, XXIII, 14; XXIV, 1, 5. Benigne habetur a senatu, qui in ejus gratiam veniam dat Philippo, XXIV, 2. Hinc ei favent Macedones, sed invident Philippus et Perseus, XXIV, 3 et 7. Inde mutuae fratrum insidiae, XXIV, 8, 12 sqq.
- Demetrius Poliorceles, Antigoni I filius, rex Macedoniae post Cassandrum, urbes Achaicas praesidiis occupat, II, 41, 10; IX, 29, 5 sq. Ejus filius erat Antigonus Gonatas, IX, 34, 6.
- Demetrius, Ptolemæi Philometoris amicus; cui Polyaratus Rhodius Rhodum transvehendus traditur, XXX, 9, 3 et 10 sq.
- Demetrius Soter, filius Seleuci Philopatoris, Syriae regis: obses Romae, juvenis 23 annorum, frustra petit a senatu, ut per pop. Rom. in regnum Syriae, sibi debitum, restitueretur, XXXI, 12. Cum Polybio de fuga deliberat, XXXI, 19 sqq., et ejus consilio clam Roma profugit, 22 sqq.
- Potui indulget, 21, 8. et XXXIII, 14, 1. Ad ejus conatus observandos Roma legati mittuntur, XXXI, 23, 9. Syriae regno potitus, et patrocinante Ti. Graccho rex a senatu appellatus, insigne donum Romam misit, et interfectorem Cn. Octavii, XXXII, c. 4. et 6. Accusatus ab Ariarathæ, quod ejus opera Orofernes Ariarathem regno expulisset, legationem Romam mittit ad se purgandum, XXXII, 20, 3; III, 5, 2. Cypri regno per prodicionem potiri sperat, sed deprehenditur proditor Archias, XXXIII, 3. Ei opponitur Alexander Balas, XXXIII, 14, 1 sq.; 16, 6 sqq. Postquam 12 annos in Syria regnasset, vitam cum regno amisit, conspirantibus in eum ceteris regibus, III, 5, 3; *conf.* XXXIII, 16, 8 sqq.
- Demiurgi vel Damiurgi, magistratus Achaeorum, XXIV, 5, 16.
- Demochares, historicus, sororis filius Demosthenis, XII, 13, 1 sqq. Eum contra Timæi calumnias defendit Polyb., XII, 13 sqq.
- Democletus, inventor cum Cleoxeno rationis signorum per faces dandorum, correctæ a Polybio, X, 45, 6.
- Democrates, Philippi classis praefectus, perit in pugna ad Chium, XVI, 3, 6.
- Democratia nusquam verior quam apud Achaëos, II, 38, 8. Una e tribus summis formis reipub., VI, 3, 5. Quenam sit vera, VI, 4, 4 sq.; quomodo oriatur, 9, 1 sqq. Degenerat in *ὀλιγοκρατίαν* et *χειροκρατίαν*, 4, 6 et 10; 9, 5 sqq. Apud Messenios, VII, 10, 1.
- Demodocus, equitum praefectus Achaeorum, V, 95, 7.
- Demophanes et Ecdemus, Megalopolitani, Arcesilai philosophi sectatores, patriam ab Aristodamo tyranno liberarunt; Arati socii in tollendo Sicyoniorum tyranno; reipublicæ Cyrenensium praeclare praeferunt; horum consuetudine et convictu adolescens usus est Philopomen, X, 25, 2 sqq.
- Demosthenes, *Atheniensis orator*, multos immerito in proditorum numero retulit, XVII, 14 sq. Ejus sororis filius, Demochares historicus, XII, 13, 4. A Timæo laudatur Demosthenes quia divinos Alexandro honores recusavit, XII, 12 c. 3.
- Demosthenes *Bithynus*, qui *Κρίσις* scripsit, XII, 1, 4.
- Demosthenes, Philippi scriba et comes in colloquio cum T. Quintio, XVII, 1, 2; 8, 7. Ab eodem, post pugnam ad Cynoscephalas, mittitur ad Titum, XVIII, 17, 4.
- Dentheleti, Thraeces; *Livio* et *alii* Dentheletæ, XXIV, 6, 4.
- Desertores signorum capite pleunt Romani, 1, 17, 11; *conf.* VI, 37, 11; III, 84, 7.
- Desertum, inter Persidem et Parrhasiam (*f.* Parthiam) interjectum, V, 44, 4.
- Diactorius vocatur Cletis, quod V.
- Diaëus, pestis gentis Achaeorum; quae Romani dextra manu dabant, sinistra accepit, XXXVIII, 2, 8 sqq. Praetor Achaeorum ante Critolaum, et Critolao in praetura mortuo rursus suffectus, XL, 2, 1 sq.; nuper ab exsilio revocatus, XL, 4, 9. Omnes puberes Achaeorum cum venis et alumnis Corinthum convenire jubet, et ingentem pecuniae summam imperat, XL, 2, 3 sqq.; *conf.* 4, 1. Rejicit pacis condiciones a Metello oblatas, c. 4 sq. Bona ejus sub hasta venduntur a Romanis, 9.
- Dianæ fanum asylum cum luco, Lusia in Arcadia, diripitur ab Aetolis, IV, 18, 9 sqq.; 25, 4; IX, 34, 9, qui sacrum deæ pecus inde abegerunt, IV, 19, 4. Dianæ Cindiyadis simulacrum Bargyllis in Caria, licet sub dio positum, nec ningitur unquam, nec pluitur, XVI, 12, 3. *Ἄν Ἑσθίς Diana intelligenda*, XVI, 12, 4? Matronas omnes in Dianæ templum congregant Abydeni, XVI, 31, 2. Ejus templum in Elymaide spoliare frustra conatur Antiochus

- Epiph., XXXI, 11; in Hieracome spoliatur Prusias, XXXII, 25, 11.
- Diatonium (*si vera scriptura*), Cretæ oppidum sive ager, Cnossis adimitur a Gortyniis, et Lyciis datur, XXIII, 15, 1.
- Διατάραξις. Vide Puteoli.
- Dicaearchus, Philippi classis prefectus, Cycladibus insulis bellum faciens, Impietati et Iniquitati aras ponere consuevit, XVIII, 37, 8 sqq.; necatur Alexandria, *ibid.* § 7.
- Dicaearchus Trichoniensis, legatus Ætolorum Romam missus post colloquium Philippi cum T. Quintio, XVII, 10, 9. Ab Antiocho ex Asia veniens, Ætolos ad bellum adversus Romanos concitat, XXII, 14, 13. Eum ab Ætolis repetit M^r. Acilius Cos., XX, 10, 5.
- Dicaearchus, historiæ scriptor: ejus errores nonnullos in rebus geographicis notat Polybius, XXXIV, 5, 1; c. 6 *to*; 9, 4.
- Dicetas, legatus Thebanorum et Coronæorum ad Q. Marcium, excusans societatem Persei, XXVII, 1, 10. Revera etiam tum Perseo favens, in carcerem conjectus, mortem sibi consciscit, 2.
- Dictator quid differat a consule, III, 87, 7 sq. Q. Fabius Maximus, III, 87, 6. Res inaudita, duo simul dictatores, qui legiones inter se partiuntur, III, 103; 106, 1.
- Didascalondas, Cretensis, copiis Achæorum prefectus sub Philopemene, V, 37, 3.
- Didyma-Tiche, Δίδυμα τέχνη, castellum prope Cysicum, Attalo traditur a Themistocle, Achæi prefecto, V, 77, 8.
- Diei tempora qua ratione investigentur, IX, 15, 6: quæ scientia necessaria imperatori, IX, 14, 6 sqq.; 15, 5 sq. Diei imago præfertur in pompa Antiochi Epiph., XXXI, 3, 16.
- Digane: Vide Adigane.
- Digeri, populus Thracicus, XIII, 10, 8.
- Digma (δέγμα) Rhodiorum, V, 88, 8.
- Dii inter se pugnant de Campis Phlegæis, III, 91, 7. Eorum et heroum generationes, IX, 1, 4.
- Diluvia humano generi interitus inferentia, VI, 5, 5.
- Dinialus vel Dimale vel Dimalle, munitissima urbs Illyriæ, vi capta a L. Emilio Consule, III, 18, 1 sqq. Videtur esse in Parthis, VII, 9, 13. Fœdere Philippi cum Hannibale cavetur, ne Romani Dimalles domini maneant, *ibid.*
- Dino, Dinonis filius, Arsinoes cædi favet, conjuncta cum Philammone opera, XV, 25 a; supplicio afficitur, Agathoclis jussu, *ibid.* § 2.
- Dino, Rhodius, cum Polyarato frustra Rhodios ad Persei partes trahere conatur adversus Romanos, XXVII, 6; *conf.* c. 11, 2; XXVIII, 2, 3; 15, 4; XXIX, 5, 2; XXX, 7, 10. Per nuncios et arcanas literas cum Perseo egerat; cujus criminis licet convictus, tamen Romam traduci, quam e vita se ipse generose educere, maluit, XXX, 8.
- Dinocrates et Dionysodorus fratres, præfecti classis Attali, XVI, 3, 7 sqq.
- Dinocrates, Messenius, Romam legatus, Messenios a societate Achæorum abstrahere frustra conatus est, T. Quintii studio in eam rem usus, XXIV, 5. Levis ingenii homo. *ibid.* Ad Philopemenis adventum, cedit necessitati, XXIV, 12, 3; et se ipsum e vita educere cogitur, *ib.* § 13.
- Diocles, Dymæus, bello captus ab Eleis, V, 17, 4.
- Diocles, Parapotamiae prefectus, partem exercitus ducit Antiochi, in ora Phœniciae, V, 69, 5.
- Diodorus, educator Demetrii, Romæ obsidis, XXXI, 20, 2 sqq.; a quo Roma profugituro præmittitur in Syriam, 21, 1.
- Diogenes, Acarnan, deprecatur præsidium Romanum, Acarnanibus imponendum, XXVIII, 5.
- Diogenes, Orofernus legatus Romam, XXXII, 20, 4.
- Diogenes Stoicus Romæ, XXXIII, 1, 9.
- Diogenes, Susianæ prefectus, V, 46, 7, arcem Susorum contra Molonem defendit, 48, 14. Mediæ præficitur, 54, 12. Primum agmen ducit Antiochi, per Labum montem ex Parthia in Hyrcaniam proficiscentis, X, 29, 5; et bene rem gerit, 30, 6 sqq.
- Diognetus navarchus Antiochi Magni, Laodicen sponsam Antiocho adducit Seleuciam ad Zeugma, V, 43, 1. Insignem Antiocho operam præstat in oppugnatione Seleuciæ ad Mare, 59 seq. Ei traduntur naves Ptolemæi, Tyri et Ptolemaide repertæ; 62, 3. Antiochum, per Phœnicie oram exercitum ducentem, cum classe a latere comitatur, V, 68, 9; 69, 7; 70, 3.
- Diomedon, Cous, cives suos ad Persei partes trahere frustra conatur, XXX, 7, 10.
- Diomedon, Seleuciæ ad Tigrim prefectus, fugit adveniente Molone, V, 48, 12.
- Διονυσιακοὶ ἀλλυγῆαι, IV, 20, 9. Confer Liberalia. Διονυσιακὸν θέατρον, theatrum ludis scenicis agendis, Alexandria, XV, 30, 4.
- Dionysius, prefectus satellitum Antiochi, VII, 16, 2. Cum Lagora primus muros Sardium ascendit, et urbem occupat, *ibid.* 16-18.
- Dionysius, Syracusarum tyrannus, senior; Græcos Italiam incolentes superat ad Elleporum sive Elorum fluvium, et Rhegium obsidet, 1, 6, 2. Cogit Græcos Italiam incolentes valedicere institutis Achæorum, II, 39, 6 sq. Solertissimus in rerum administratione judicatur a Scipione Majore, XV, 35, 6. *Conf. ibid.* § 1 sqq. Annos natus tres et viginti imperium occupat, et vitæ suæ tertio et sexagesimo mortem obit, XII, 4 a, 3. Obiter commemoratur, a Timæo, XII, 11, 8. Lectos diligenter ornavit, et vestium bonitatem studiose inquisivit, XII, 24, 3.
- Dionysius Thrax, dux Thracum et Gallorum in exercitu Ptolemæi Philopatoris, V, 65, 10.
- Dionysius, amicus Antiochi Epiph., XXXI, 3, 16.
- Dionysodorus, frater Dinocratis, navarchus Attali, XVI, 3, 7 sqq.; c. 6, 11. Legatus Attali ad colloquium T. Quintii cum Philippo, XVII, 1 sqq.
- Dionysodorus, legatus Ptolemæorum fratrum ad Achæos, XXIX, 8, 5.
- Diophanes Megalopolitanus, copiis auxiliariis prefectus Eumeni missis, XXI, 7; strenuus bellator adversus Nabidem, sub Philopemene, *ibid.* Infensus Philopemeni, accusat apud Cæciliū Philopemenem et Achæos, quod iniquius egissent cum Spartanis et cum Messeniis, XXIII, 3. Exsulom omnium Spartanorum patrocinium suscipit adversus Lycortam, XXV, 1, 12. Ptolemæis auxilia petita non mittenda censet, XXIX, 8, 2.
- Diophanes alius, Persei legatus ad Antiochum Epiphanem, pæne captus a Rhodiis, XXVII, 6, 15; 11, 1.
- Diopithes, Rhodius, judex inter Achæos, honores Eumeni ab Achæis decretos evertit, XXVIII, 7, 9.
- Dioptra, X, 46, 1 sqq.
- Dioryctus, fretum manu perfossum Leucadem ab Acarnania separans, V, 5, 12.
- Dioscurium, (*id est* Castorum ædes), locus Phliasie in Peloponneso; ibi castra habet Philippus, IV, 67, 9; 68, 2; 73, 5. Dioscurium ad Seleuciam Pieriam, V, 60, 4.
- Diphylum, porta Athenarum, qua ex Piræo in urbem ascenditur, XVI, 25, 7, *coll.* § 6.
- Disciplina militaris saluti est Romanis, I, 17, 11 sqq. Eam apud Achæos restituit Philopemen. Vide Philop. Disciplina castrensium Romanorum, VI, 33 sqq.

- Dium, Macedoniæ urbs, diruitur et incenditur a Scopâ cum Ætolis, IV, 62; V, 9, 2; 11, 2 et 8; IX, 35, 6. Id facinus ulciscitur Philippus anno seq. in Ætolia, V, 9, ubi *valuit illud*, 'Οπα; τὸ Δίον οὐ βέλος διέπτατο. Ibi Perseus occurrit legatis Genthii, XXIX, 3, 4.
- Dodona, urbs Epiri. Dodonæum templum evertunt cremantque Ætoli, prætor Dorimacho, IV, 67, 3; V, 9, 2; 11, 2 et 8; IX, 35, 6. Id factum dein ulciscitur Philippus in templo Thermico Ætolie, V, 9; *conf.* c. 11, 2.
- Doliche, oppidum Perrhæbiæ, XXVIII, 11, 1.
- Dolopes, Græciæ populus, *inter Epirum et Thessaliam*, libertate donati a Romanis post bellum Philippicum, XVIII, 30, 6: *tamen sive vi, sive voluntate*, in fide Philippi manserunt, XXII, 8, 6. Dolopiam Philippo eripiunt Ætoli, XXII, 8, 5 seq.; 14, 4. Eam occupat Perseus, XXII, 22 a, 4.
- Cn. Domitius *Ahenobarbus*, Cos. cum T. Quintio, XXII, 15, 13. Unus e clarissimis ex decem legatis post bellum Persicum in Græciam missis, ad gentem mittitur Achæorum, XXX, 10, 8.
- Dora, urbs Phœniciæ munita, frustra obsidetur ab Antiocho, V, 66, 1.
- Dorimachus, Trichoniensis Ætolus, Nicostrati filius, IV, 3, 7; XVIII, 37, 4. Ætolici impetus plenus juvenis, Phigaleam in Peloponnesum missus, piratis favet adversus Messenios: Scopam, ducem Ætolorum, ad bellum incitat Messeniam inferendum, IV, 3 seqq.; Cum Scopâ Messeniam incurseat, et Achæos prælio ad Caphyas fugat, IV, 16, 12. Proditione caput Ægiram, 57; sed turpiter rursus expellitur, et ægre evadit, 58: *imo perit, si quidem græcos nostros codices audias, ibid. § 9; sed id quidem ad Archidamum referendum*. Prætor creatus Ætolorum (*conf.* V, 1, 2), Epirum devastat, et Dodonæum templum cremat, IV, 67, 1 seqq.; V, 11, 1. Auxilia mittit Eleis adversus Philippum, IV, 77, 6; V, 3, 1. In Thessaliam irrumpit, V, 5, 1 et 9; 6, 4. Rediit, Ætolia succurrens, sed sero venit, 16, 5 seqq. Echino urbi, oppugnatae a Philippo, frustra conatur succurrere, IX, 42. Leges novasque tabulas scribit Ætolis, XIII, 1. Legatus ab iis in aulam Ægypti pacis conciliandæ causa missus frustra excusare conatur Scopam capitis reum, XVIII, 37, 4.
- Dorymenes Ætolus, jussu Nicolai, ducis Ptolemæi, fauces ad Berytum occupat, qua adventurus erat Antiochus, V, 61, 9.
- Dos apud Romanos solvebatur annua bima trima die, XXXII, 13, 5.
- Drachma, stipendium per singulos dies equitis Romani, VI 39, 12.
- Drangiana, Asiæ regio, quam Antiochus M. ingreditur, ex Arachosia veniens, superato Erymantho fluvio; tum inde in Carmaniam transit, XI, 34, 13.
- Drepana (τὰ) urbs Siciliæ cum portu præstanti, millia passuum 15 a Lilybæo, I, 46, 3. Exceptis iis et Lilybæo, totam Siciliam tenent Romani anno decimo quarto belli Siculi, I, 41, 6.
- Dromichaetes, Odrysarum Thracum rex, *Fragm. gramm.* 14.
- Drymussa, Ioniæ insula, Clazomeniis data a Romanis XXII, 27, 5.
- Ductores ordinum. *Vide Ordo*.
- Duellus usus apud Romanos, *Fragm. gramm.* 27.
- Duilius. C. Duilius victoria navalis de Pœnis reportata, corporum ope, I, 22 seqq.
- Dunax, mons Thraciæ, magnitudine non conferendus cum Alpibus, XXXIV, 10, 15.
- Dura (τὰ) urbs Assyriæ. Antiochus ex Mesopotamia veniens, trajecto Tigri, versus eam pergit, et obsidione Molonis eam liberat, V, 52, 2. (*Conf. Dura Mesopot.*) Dura (τὰ), urbs *Mesopotamiæ*. Mesopotamiam usque ad eam occupat Molo, V, 48, 16. *Nisi intelligendum*, usque ad eam Mesopotamiæ partem, cui ab altera Tigridis ripa opposita est urbs Dura Assyriæ.
- Dux belli. *Vide Imperator*.
- Dyme vel Dyma, urbs Achaiæ, e 12 primis olim fœderatis, II, 41, 8; IV, 83, 5. Dymæi cum Patrensisbus incipiunt instaurationem fœderis Achæici, II, 41, 1 et 12. Eorum agrum populatur Euripidas Ætolus, dux Eleorum, IV, 59 seq. Castellum eorum, Tichos, occupat Elei, 59, 4; *conf.* 83, 1 sqq. Nilul amplius in commune Achæorum conferre decernunt, 60, 4 sqq. Dymæ validum præsidium relinquit Philippus, V, 3, 2. Dymæorum fines, τὴν Δυμαίων, rursus incurant Elei, V, 17, 3. Ibi Hecabæum, II, 51, 3. Oram ad Dymen navibus custodiunt Achæi, V, 91, 8. Dymæus, Miccus, prætor Achæorum, IV, 59, 2.
- Dyrrhachium vel Epidamnus, XXXIV, 12, 6: urbs cum porta ad Ionium mare; ab Illyriis per aquationis speciem capta; sed mox Illyrii rursus urbe ejecti, II, 9; ab Ætolis et Achæis auxilium adversus Illyrios petunt Dyrrhachini, II, 9, 8. Rursus obsidetur ab Illyriis, 10, 9. Obsidio solvitur a Romanis, quorum fidei se tradunt oppidani, 11, 8 sqq. Fœdere Philippi cum Hannibale caretur, ne Romani tenere eam sinerentur, VII, 9, 13.
- Eburnea sella, donum regibus singularis honoris causa missum a senatu Romano, XXXII, 5, 3.
- Echatana (τὰ), caput et regia olim Mediæ; ejus situs et descriptio, X, 27, 3 sqq.
- Ἐκκαίδεξις, navis 16 versuum remorum, XXXVI, 5, 3.
- Ecdemus, Megalopolitanus, Arceisilæ philosophi alumnus, et c. Ejus consuetudine utitur Philopemen juvenis, X, 25, 2 sqq. *Conf. Demophanes*.
- Echecrates, Thessalus, centuriationi militum Alexandriæ præficitur, V, 63, 11; equitibus Græcis et aliis mercenariis præest, 65, 6. Pugnat in dextro cornu ad Raphiam, V, 82, 5; 85, 1.
- Echecrates *alius*, cujus auctoritate in disputatione de origine Locrensi temere usus est Timæus, XII, 11, 7 sq.
- Echedemus, legatus Atheniensium ad Scipiones, de pace Ætolis concedenda, XXI, 2 seqq.
- Echella, Siciliæ oppidum, medium inter ditionem Syracusiorum et Pœnorum, I, 15, 10.
- Echiaus, urbs Thessaliæ ad sinum Maliacum, in potestate Ætolorum; oppugnata a Philippo, frustra succurrentibus P. Sulpicio procos. et Dorimacho Ætolo, dedit se regi, IX, 41 sq.; et ab eo in servitute tenetur, XVII, 3, 12; XVIII, 21, 3. Echinenses, IX, 41, 11; 42, 1 et 3.
- Ecnomus, collis Siciliæ, in quo castra habent Pœni, I, 25, 8. Prope eum committitur pugna navalis inter Regulum et Amilcarem, I, 26 seqq.
- Edeco, Hispaniæ regulus, Tarraconem ad Scipionem cum amicis venit, eique se tradit, X, 34; regem eum salutat, 40, 3. Benevole eum recipit Scipio, et uxorem liberosque captivos ei reddit, 35.
- Edesa vel Edessa, Macedoniæ oppidum, *alias Æge vel Ægeæ*, V, 97, 4; ad viam Ignatiæ, XXXIV, 12, 7 sq.
- Edeiani, populus Hispaniæ. *Fortasse Ἐδρανῶν διώσσην legendum*, X, 34, 2, *pro διωτῶν διώσσην*, de Edicone.
- Ἐργασία ὁδός, via Ignatia, XXXIV, 12, 3 sqq.
- Elæa, urbs Eolidis, *navale Pergamenorum regum*: ad eam positis castris, de pace cum Romanis et Eumene agit Antiochus, XXI, 8: quam ubi non impetravit, agrum populatur Eleensium, *ibid.* Elææ obsidionem frustra tentat Prusias, XXXII, 25, 9 sq.

Ἐλατα haud dubie legendum pro vulgato Ἐλλα apud Stephanum Byz. et Polyb. XVI, 41, 5.

Eleus, castellum agri Calydonii in Ætolia, captum a Philippo, IV, 65, 6.

Eleata (Livio Elatia), urbs Phocidis, V, 26, 16. Ibi hibernat T. Quintius, XVIII, 26, 1 et 7: nisi ibi intelligenda Eleata Thessaliæ. Ibidem hibernat Attalus, XXVII, 15, 2.

Elea, urbs inferioris Italiæ; cuius cives Eleatæ Romanis naves commodato præbent initio primi belli Punici, I, 20, 14.

Elea, ἡ Ἡλεῖα, regio Peloponnesi, quæ latine Elis, et græce ἡ Ἡλῖς alias appellatur. (Fortasse latius patet Ἡλῖς, quam Ἡλεῖα; ut hæc sit ager ad Elidem urbem pertinens, illa regio omnis, quæ Elidis nomine vulgo censetur; quod tamen confirmare nolim.) Confer Elis, et Elei. Ἡλεῖα sæpe incursata olim ab Illyriis, II, 5, 1 sq. Pheias insula τῆς Ἡλεῖας, Elidis, IV, 9, 9. Philippum hortantur Achæi, ut τῇ Ἡλεῖαν bello invadat, IV, 64, 2. Eam populatur Philippus, IV, 73; 77, 6 sq.; 83, 5. Olim sacrosancta, et nulli populationi obnoxia, IV, 73, 10. Achæiæ partes, in Eleam vergentes, protegit Aratus, V, 92, 10.

Elea, Ἡλεῖα, apud Polybium est etiam nomen Elidis urbis. IV, 73, 7: nisi ibi pro Ἡλεῖαν legendum Ἡλῖν.

Elei, οἱ Ἡλεῖοι, incolæ Elidis, sive Eleæ regionis conf. Elea, ἡ Ἡλεῖα, socii sunt et amici Ætolorum, IV, 5, 4; 6, 11; 9, 10. Elis Cynætham urbem, a se captam, tradere volunt Ætoli, sed non accipiunt Elei, IV, 19, 5. Ad inferendum Achæis bellum persuadentur a Machata, Ætolorum legato, 36, 6. Duce belli utuntur Euripida Ætolo, 59: a quo turpiter deserti, quum Scyioniam invadere vellent, partim capiuntur, partim cæduntur, a Macedonibus et Megalopolitanis, 68 seq.: tamen rursus eundem duce ab Ætolis petunt, V, 94, 2. Vitæ rusticæ amantissimii; ager eorum opulentissimus, IV. 73. Eorum propugnaculum et arx belli adversus Achæos, Psophis, capta a Philippo, IV, 71. Eorum dux Amphidamus, captus a Philippo, 75; sine pretio dimissus, frustra persuadere conatur iis, ut ab Ætolis ad Philippi amicitiam transeant, 84. Ætoli auxilia iis mittunt, duce Philida, 77 sqq. Eorum præsidia excedere coguntur Lepreo, Samico, et aliis Triphylia oppidis, 80. Iis Agelaus et Scopas duces mittuntur ab Ætolis, V, 3, 1. In Dymæorum fines incursionem faciunt, V, 17, 3, rursus Dymæorum, Phærensium, Patrensiū agrum populantur, duce Pyrrhia Ætolo, 30, 2 sqq. Messeniam eodem duce incurrentes, repelluntur, 91, 3; 92, 5 sq. Rursus, Euripida iterum duce, Achæiam populantur, 94, 2 sqq. Achæis coram senatu Rom. lites movent de Triphylia, XVIII, 25, 7. Per legatos Chalcide agunt cum Antiocho, XX, 3. Domi manent initio belli Achæici, XL, 3, 3.

Elephanti: eorum multitudo in Africa, XII, 3, 5. Eorum nullus usus in locis montanis, I, 30. Centum in exercitu Pœnorum adversus Regulum, 32, 9. Adversus eos Romani prudenter minus solito in longum, magis in altum aciem instrunt, 33. Ab iis tamen plurimi Romani concutiti pereunt, 34. Sauciati sævunt, et conversi in suos ruunt, 40, 12 sq. Eorum rectores Indi, in Pœnorum exercitu, I, 40, 15; III, 46, 7 et 11; XI, 1, 12. Elephantis Pœnorum aliis occisis, aliis captis, mire gaudent Romani, I, 41, 1. Centum habet Hanno in bello Africo, I, 74, 3. Eorum tractio per Rhodanum, III, 46. Eorum terror disijcit Gallos, Hannibalem in Alpium traiectione instantes, III, 53, 8. Belluæ fere omnes fame consumptæ in Alpibus, 55, 8; reliquæ omnes, una excepta, imbrum et nivis vi pereunt in Gallia Cisalpina, 74, 11. Illa vectus est Hannibal, per paludes Etruriam petens, 79, 12. Ele-

phantorum inter se pugnandi ratio, V, 84. Libyci timent Indicos, *ibid.* § 5 sq. Adversus 70 elephantos Hannibalis quo pacto aciem instruxerit Scipio, XV, 9, 7 sqq.; conf. c. 12, 2 sqq. Curribus juncti in pompa Antiochi Epiph., XXXI, 3, 11. Eorum dentes eximia magnitudine, XXXIV, in fine, fr. lat. Elephantum θωπάκια, *Fragm. hist.* 22.

Elephas, cognomen Nicanoris, ducis Philippi, XVIII, 7, 2. Eleuthernæi, Cretenses, bellum Rhodiis indicunt, IV, 53, 9. Eos Polyrrhenii et Lampæi intra moenia includunt, et renunciare Cnossiorum societati cogunt, IV, 55, 4.

Elia Laconia. Vide Ælia.

Elis, ἡ Ἡλῖς, eadem regio quæ alias ἡ Ἡλεῖα vocatur a Polybio; de qua vide paulo ante in Elea, V, 17, 3; 92, 5; 95, 7. Potest tamen utrobique et urbs Elis intelligi. *Conf. artic. seq.*

Elis, Ἡλῖς, urbs præcipua Elidis regionis. *Conf.* Elea, ἡ Ἡλεῖα et Elea, Ἡλεῖα. Amphidamum Olympia liberum eo dimisit Philippus, IV, 84, 4. *max idem* Archidamus, quum destinata perficere non potuisset, inde ad Philippum elabatur, 86, 5.

Elisphasiorum ager in Peloponneso prope Mantineam, XI, 11, 6.

Ἐλλα, Vide Ἐλαία.

Elleporus, vel Elorus, fluvius inferioris Italiæ, I, 6, 2.

Ellopium, Ætolia oppidum, XI, 4, 3.

Elorus. Vide Elleporus.

Elymæi, populus Asiæ, a septentrione Mediæ, V, 44, 9.

Elymais regio, ubi Dianæ templum spoliare conatus est Antiochus Epiph., XXXI, 11.

Emathia, olim Pæonia dicta, XXIV, 8, 4.

Emporia vel Emporiæ, Africa regio circa minorem Syrtin, soli ubertate præstans, Pœnis subjecta, unde hi præcipue alimenta et carneas capiunt, I, 82, 6; III, 23, 2. Ea regione Masanissæ cedere coguntur Pœni, XXXII, 2.

Emporium (Romanis Emporiæ), in Hispania, III, 39, 7. Eo Cn. Scipio cum classe, a Rhodano veniens appellit, III, 76, 1.

Enchelanes, gens et urbs Illyrica, subacta a Philippo, V, 108, 8.

Enipeus, Thessaliæ fluvius, V, 99, 1, XXIX, 3, 4.

Enna, oppidum Carthaginiensium in Sicilia, captum a Romanis, I, 24, 12.

Enneris, in classe Philippi, XVI, 7, 1.

Ensis Gallorum. Vide Gladius.

Ἐνυάλιος, δ, Quirinus, Gradivus pater. Per Martem et Quirinum (Casaub. Gradivum patrem) jurarunt Romani in proximo foedere cum Pœnis ante primum Punicum bellum, III, 25, 6.

Eordæa, regio Macedoniæ, XVIII, 6, 3. Eordi, XXXIV, 12, 8.

Epenetus, Bœotorum legatus ad Achæos, XXIV, 12, 5.

Epaminondas Messenios et Arcades hortatur, ut perpetuo sinceram societatem colant, IV, 32, 10. Victoria pugnae Mantinensis anceps ob mortem ejus, IV, 33, 8; XII, 25, 3 sq. Ejus præsertim et Pelopidæ virtuti gloriam suam debuit resp. Thebana, VI, 43. Pelopidas ei persuaserat, ut propugnandam libertatem Græcorum susciperet, VIII, 1, 6. Quum Lacedæmonem et dein Mantineam de improvviso capturus, boni imperatoris partes omnes explevisset, a fortuna victus est, fere ut Hannibal ad Capuam et Romam, IX, 8, 2 sq. Abstinentiæ laude clarissimus, XXXII, 8, 6. *Conf. Frag. hist.* 15.

Eperatus, Phærensium, prætor Achæorum creatur, Apellis opera, invito Arato, IV, 82, 8. Magistratum init, V, 1, 2. A Philippo opem ferre jubetur Messeniis, V, 5, 11. Conternitur a militibus, 30, 1. Socordia ejus et imbecillitas

- multorum causa est malorum, 30, 5 sq., 91, 4. Magistratu abijt, 30, 7.
- Bepetium, oppidum Illyricum, ditionis Issiorum, XXXII, 18, 1 sq.
- Ephesus. Ibi magnum numerum militum aiebant reges Aegypti, V, 35, 11. Ibi habitat Melancomas, VIII, 17, 9. Ei inhiat Antiochus M., XVIII, 32, 1; eamque tenet, XX, 11, 2; *coll. c.* 10, 16; XXI, 9, 10. Eumeni datur a Romanis, XXII, 27, 10. Ibi Heraclides pro Alexandro Bala, Antiochi Epiphanis filio, bellum parat adversus Demetrium *Soterem*, XXXIII, 16, 15.
- Ephorus, historiae universalis scriptor, V, 33, 2; de origine urbium, et de cognitione migratione gentium optime exposuit, XXXIV, 1, 3; *cf.* IX, 1, 4. Musicam ad fraudem hominum ait inventam, IV, 20, 5. Laudat remp. Cretensium, et cum Spartanorum republ. confert, dissensiente Polybio, VI, 45 sq. Ejus errores ex professo notaverat Polybius libro XII, *sed ea pars intercidit. Vide* XII, 22, 7. Eundem contra Timaei reprehensiones defendit Polyb. XII, 4 a, 3 sqq., et 23, 1 et 3. Non satis rerum experientia valet, XII, 25 g. Maritimorum praeliorum satis peritus; terrestrium vero plane ignarus, *ibid.* Quod attinet ad elocutionem aut materiae tractatum, per mirus est, XII, 28, 10. Suavissima apud eundem historici et oratoris comparatio, *ibid.* § 11. Ejus dictum: optimam historiam eam fore, cujus scriptor ipse rebus gestis interfuerit, XII, 27, 7.
- Ephorus Messeniorum, Sciron *vel* Scyron, IV, 4, 3. Eorundem ephori, Oenis et Nicippus, IV, 31, 2.
- Ephori Spartanorum dissident inter se de societate sive cum Philippo et Achaëis, sive cum Aetolis facienda, IV, 22 seq. Adimantus ephorus occiditur a factione Aetolica, 22, 11. Novi ephori, Philippo faventes, trucidantur dum sacra faciunt, 34 seq. Chilo trucidat ephoros, qui Lycurgum regem creaverant, 81. Ephoros Spartanorum omnes, simul cum regibus, in historia sua annotaverat Timaeus, XII, 12, 1. Quamdiu eis veluti parentibus, obtemperarunt reges, Lacedaemon Graeciae principatum obtinuit, XXIV, 8 b, 1. Ephorum curia (*ἀρχεῖον*), IV, 35, 9.
- Epichares, praefectus navis Rhodiae, XXX, 9, 9.
- Epicharmi dictum: Sobrius esto *etc.*, XVIII, 23, 4, XXXI, 21, 14.
- Epicyles, origine Syracusius, Carthagine lares habens, cum fratre Hippocrate ab Hannibale milititer ad Hieronymum, Syracusarum regem, VII, 2, 3 sq.
- Epidamnus, *Vide* Dyrrhachium.
- Epidaurus, oppidum Argolicum, a Cleomene occupatum, II, 5, 2. *Adde* XXX, 15, 1.
- Epi-erctes. *Vide* Erite.
- Epigenes copias reduxit, quas Seleucus, Antiochi M. frater, in Asiam cis Taurum duxerat; eum, suadentem Antiocho ut expeditionem adversus Molonem ipse susciperet, calumniatur Hermeas, V, 41 sq. et 49. Dolo Hermæe amandatur ab exercitu, denique ficto crimine occiditur, 50 et 51, 5.
- Epigramma in honorem Arcadum, in columna ad aram Jovis Lycaei Messenae, IV, 32, 2 sq. Aliud Sami poetae, V, 9, 5.
- Epipolae, pars urbis Syracusarum, capta a Romanis, VIII, 37, 5.
- Epirus. Eam ab Acarnania separat sinus Ambracicus, IV, 63, 6. Ejus urbs Phoenice ab Illyriis proditione capta, II, 5. Epirotæ auxilio venientes cæduntur fuganturque ab Illyriis, *ibid.* Ab Aetolis et Achaëis opem petunt et quamquam illi cum auxiliis advennerunt, tamen pacem et foedus faciunt cum eisdem Illyriis, 6. Cum Epiri rege Alexan-
- dro, Acarnanum oppida partiti erant Aetoli, II, 45, 1; IX, 34, 7. Epirotæ arma sociant cum Antigono et Achaëis adversus Cleomenem, II, 65, 4; IV, 9, 4. Eorum oram populantur Aetoli, IV, 6, 2. Ab Achaëis invitantur ad Bellum Sociale adversus Aetolos, IV, 15, 1 sq.; initio inconstanter et parum ingenue se gerunt, 16, 1; 30, 6 sq.; dein copias suas Philippo jungentes, persuadent ei, ut Ambraciam obsideat, 61. Epirum devastant Aetoli, et Dodonæum templum cremant, IV, 67. Epirotæ classem jungere cum Philippo ad Cephalleniam jubentur, V, 3, 3. Adversus Aetolos, Romanos et Illyrios opem Philippi implorant, X, 41, 4. Cum eis legati Romani Phoenicæ agunt de bello Philippo inferendo, XVI, 27, 4. Ex Epiri faucibus propere recipere se cogitur Philippus, et earum potitur T. Quintius, XVII, 3, 9; XVIII, 6, 4; XXVII, 13, 2. Per legatos Chalcide agunt cum Antiocho, XXI, 3. Cum M. Fulvio cos. consultant de bello Aetolico, XXII, 9, 1 sqq. et § 19. Legatos Romam mittunt contra Philippum, XXIV, 1, 10, A. Hostilius cos. per Epirum in Thessaliam adversus Perseum profecturus, parum abest quin hostibus proderetur, XXVII, 14. Ibi post Bellum Persicum, civilium caedum omnia plena, XXX, 14, 7 sqq.; XXXII, 21, seq. Eorum urbes 70 evertit L. Emilius Paullus, XXX, 15, 5. Legatio eorum Romam missa, XXXII, 24. *Conf.* Charops, Cephalus, Molossi.
- Epistola Scipionis Africani majoris ad Philippum, X, 9, 3; ejusdem ad Prusiam, XXI, 9; Scipionis Nasicae ad aliquem ex regibus, XXIX, 6, 4.
- Epistratus, Acarnan, dux equitum et levis armaturæ Achæorum in pugna ad Caphyas, IV, 11, 6.
- Epitalium, oppidum Triphyliae, in deditionem accipitur a Philippo, IV, 80, 13.
- Eposognatus, regulus Gallogræcorum, amicus Romanorum, officia sua illis apud alios etiam reges pollicetur, XXII, 20, 1 sqq. et § 8 sqq.
- Equi Hannibalis, e puppibus nantes trahuntur per Rhodanum, III, 43, 4; amissi in Alpibus, sponte redeunt in castra, 53, 3. In Etruriæ paludibus plurimi pereunt, aliis ungulae excidunt, 79, 7 sqq. Equos Alexandriam advehit Nicagoras Messenius, V, 37; 7. Equorum armenta regum Syriæ, commissa Medorum curæ, V, 44, 1; X, 27, 1 sq. *Conf.* Equites.
- Equum bellatorem Romani ante urbem die quadam jaculis configere solent: sic plerique barbarorum, bellum suscepturi, cæso equo, rem futuram divinant, XII, 4 b, 1 sqq.
- Equis Nabidis, XIII, 8, 3.
- Equites Nisæi; *Vide* Nisæi. Equites Romani decem annos stipendia facere tenentur, VI, 19, 2. Equitum numerus in legione, *vide* Legio. Equitum turmae, *ἵπαι*; earum praefecti, *ὑπάρχαι*; decuriones, VI, 25, 1 sq. Eorum arma, olim parum commoda, dein ad morem Græcorum in melius mutata, 25, 3 sqq. Equites Romani, agiles ad desiliendum de equis, et rursus insidendum, VI, 25, 4; XI, 21, 4. Celtiberi equites, ubi opus est, pedibus pugnant, equis immotis stantibus, *Fragm. hist.* 13. In equitatu præcipuum robur fuit Hannibalis, IX, 3, 9 sqq.; *conf.* III, 110, 2; 117, 4. Equitum variae conversiones et de cursiones, X, 21. Eorum acies qua altitudine locetur ad pugnam, et quot equites capiat stadium, XII, 18, 3 sqq. Eratosthenes, novissimus ante Polybium geographica tractavit, et superiores scriptores reprehendit, ipse tamen Pythæe fabulis adhibens fidem, XXXIV, 5. *De eodem c.* 4, 4; 13, 1.
- Erbeasus, oppidum Siciliae prope Agrigentum, I, 18, 5; captum ab Hannone Pæno, *ibid.* § 9.
- Ercete, *vel* Epi-Ercetes, ὁ ἐπὶ τῆς Εἰρῆτης (quasi supra car-

cerem) λεγόμενος τόπος, locus ad mare inter Erycem montem et Panormum, occupatus ab Amilcare Pœno, I, 56, 3. Descriptio ejus, *ibid.* § 3 sqq.

Eretria, urbs Eubœæ insulæ: eam Romanis tradi post bellum Philippicum queruntur Ætoli, XVIII, 28, 5: sed ei senatus Rom. libertatem tribuit, 30, 10 sq.

Eretria Phthiotidis in Thessalia, XVIII, 3, 5.

Eribanus: via ab Eribano (ἀπὸ τοῦ Ἐριβανοῦ, si modo vera lectio) Capuam, III, 91, 9.

Eribianus mons, per cujus angustias Hannibal ex Samnio in Campaniam transit, III, 92, 1.

Eridanus, poeticum nomen Padi fluvii, II, 16, 6.

Erycinæ Veneris templum, in summo monte Eryce, occupatum a Romanis, I, 55, 6; 58, 2; spoliatum a Gallis, Pœnorum mercenariis, qui ad Romanos transierant, II, 7, 9. *Conf.* Eryx.

Erymanthus, fluvius et mons Arcadiæ, IV, 70, 8 sq.; 71, 4.

Erymanthus, Asiæ fluvius, inter Arachosiam et Drangianam, XI, 34, 13.

Erythræ, urbs maritima Ioniz, in quam ex prælio navali ad Chium evasit Attalus, XVI, 6, 5 et 8. Erythræi pro fide Romanis bello Antiochico præstita, agro donantur, XXII, 27, 6.

Erythræum s. Rubrum mare, *sinus Persicus*, IX, 43, 2. *Provincia vel præfectura regni olim Persici, dein Syriaci, ad Persicum sinum a parte Arabiz.* *Conf.* V, 46, 7; 48, 13; 54, 12. *Item, pars Arabiz Felicis ad Persicum sinum sita*, XIII, 9, 1 et 5.

Eryx mons, in eo Siciliæ latere, quod Italiam spectat, inter Drepana et Panormum, maximus post Ætnam, I, 55, 7: ejus verticem et radices præsidio occupant Romani, 58, 2. *Conf.* Erycinæ Veneris templum.

Eryx oppidum, in medio monte Eryce; a Romanis primum, dein a Pœnis occupatum, I, 55, 6; 58, 2: inde a Romanis obsessum, I, 58 seqq. et II, 7, 8. Oppidum Romanis prodere moliti sunt Galli, Pœnorum mercenarii, II, 7, 8 sq.

Æstia *Vide* Vesta.

Etennenses, montana Pisidiæ supra Sidam incolentes, V, 73, 3.

Etesii venti, a septentrione stantes; eis e Ponto Euxino versus Hellespontum feruntur naves; oppositus his auster, IV, 44, 6, *coll.* § 10. Eorum vis inter Cephalleniam et Messeniam, V, 5, 3 et 6.

Etruria, ἡ Τυρρηνία. Ejus situs et fines, II, 16, 2 sq. In ea geritur bellum Gallicum Cisalpinum, II, 23 seqq. In eam P. Scipio ex Gallia navibus redit, ut inde Hannibali ad Alpes occurrat, III, 49, 4; 56, 6. In eam commeatus conferunt Romani ad bellum adversus Hannibalem, III, 75, 6. Eam per paludes petit Hannibal, 78 sqq. Cladem in ea patiuntur Romani, III, 108, 9; V, 101, 3 et 7; 105, 3, nempe ad Trasimenum lacum, III, 84. Etruriæ longitudo, XXXIV, 11, 3. Etruscorum sedes, II, 16, 1. Olim colonis tenerant campos circa Padum (e quibus dein a Gallis ejecti sunt), simulque Campaniæ campos, II, 17, 1 sqq. n. Cum Gallis Transalpinis et Cisalpinis in ditionem Romanam irrumpunt, II, 19. Cæduntur a Romanis ad Vadimonem lacum, subigunturque, I, 6, 4; II, 20. Socii Romanorum bello cum Gallis Cisalpinis, II, 24, 5.

Etruscum mare, Tuscum, Tyrrhæum, I, 10, 5; ab occasu Italiæ, II, 14, 4; 16, 1; XXXIV, 6, 6.

Eua, ὁ Εὐα, collis prope Sellasiam in Laconica, ubi comititur pugna Antigoni cum Cleomene, II, 65, 8 sq.; 66, 5. In eo sacra facit Philippus rex, V, 24, 9.

Euagoras, rex Salaminiz, ad Cyprum contra Persarum regis duces pugnat, XII, 2 g, 2.

Euagoras, Ægiensis, accusatur a Critolao ut qui secreta Achæorum prodit Romanis, XXXVIII, 5, 4.

Euanoridas, nobilis Eleus, bello captus a Lyco, proprætore Achæorum, V, 94, 6.

Eubœa insula. Per eam Antigonus cum exercitu e Thessalia ad Isthmum proficiscitur, Thermopylis interceptis ab Ætolis, II, 52, 7 sq. Eam incolentes opem Philippi implorant adversus Ætolos eorumque socios, Attalum et Romanos, X, 41, 3.; *Conf.* 42, 2 et 7. Totam præsidii tenet Philippus, XVII, 11, 6. *Conf.* Chalcis, et Eretria.

Eubœa, puella Antiocho Chalcidi nupta, XX, 8, 4.

Euboicum talentum, I, 62, 9; XV, 18, 7; XXI, 14, 4. *Conf.* Talentum.

Eubulides, Chalcidensis; eum Romanis tradere jubetur Antiochus, XXI, 14, 7; XXII, 26, 11.

Encampidas, Arcas, immerito proditor dictus est a Demosthene, XVII, 14, 2, et 12.

Euclidas, frater Cleomenis, præest parti copiarum in pugna ad Sellasiam, II, 65, 9; 67, 3: imperite rem gerit, 68.

Eudamidas, rex Spartæ, pater Agesilai, avus Hippomedontis, IV, 35, 13.

Eudamidas, pater Archidami, regis Spartæ, gener Hippomedontis, *ibid.*

Eudemus vel Eudamus, classis præfectus Rhodiorum cum Pamphilida, XXI, 8, 5.

Eudemus, Milesiorum legatus in Ægyptum, XXVIII, 16, 15; 17, 3.

Eudoxus de rebus Græciæ bene scripsit, XXXIV, 1, 3.

Euemernus vel Eulemerus, Messenius, scriptor historiarum, XXXIV, 5, 9: eum Bergæum appellat Eratosthenes, i. e. fabulatorem, *ibid.* § 10. *Eodem referendus locus* XXXIV, 6, 15.

Euergetes Physcon, XXXIV, 14, 6. *Vide* Ptolemæus.

Eulæus, spado in aula Ægyptiaca, causa belli Antiochi Epiphanis cum Ptolemæis fratribus, XXVIII, 17, 15. Cui Ptolemæo victo ut in Samolthracen cum thesauris fugiat, suadet, XXVIII, 17 a.

Eumenes, Attali filius, rex Pergami. (*Conf.* Attalus.) Exiguam ditionem hereditate sortitus, eam tantopere auxit, ut nulli fieret inferior, XXIV, 8 b, 3. Ejus bella cum Prusia et Gallogræcis, et, socio Ariarathe, adversus Pharnacem, III, 3, 6. Post bellum Philippicum, Oreum et Eretriam ei dare voluerunt decem legati Romani; sed prohibet T. Quintius, XVIII, 30, 10 sq. Auxilia ei mittunt Achæi, bello Antiochico, XXI, 7, 1 sq. Per legatos donum insigne offert Achæis, quod respuunt illi, XXIII, 7 sq., *Conf.* c. 4, 5 sq. Honores ejus ab Achæis sublatis restituuntur, rogante Attalo, XXVII, 15, XXVIII, 7, et 10, 7: qui singulari amore fratrem complectebatur, XXVII, 15, 4. Bonam eorum concordiam Philippus discordibus filiis ante oculos ponit, XXIV, 8 b, 3. Ab Antiocho Pergami aliquantisper includitur, XXI, 8, 1; XXII, 3, 10. L. Emilio suadet, ut non audiat Antiochum de pace agentem ante Scipionum adventum, XXI, 8, 4 sqq. Fœdere Romanorum cum Antiocho comprehenditur, XXI, 14, 6; XXII, 26, 7 et 20 sq. Romam proficiscitur cum legatis Romanis, qui a senatu peterent confirmationem pacis cum Antiocho, XXI, 14, 12. Honorifice excipitur, XXII, 1. Ejus oratio ad senatum, qua sua et patris in Romanos merita prædicat, XXII, 2-5. Cum decem legatis Romanis Ephesum redit, et inde Apameam ad Cn. Manlium venit, XXII, 25, 6 sqq. Ei a Romanis dantur omnes cis Taurum populi, qui Antiocho paruerant, excepta Lycia et Caria; Græcæ civitates, quæ Attalo tributum penderant, eidem idem tributum pendere jussæ, XXII, 7, 7; tum Chersonesus, Lysimachia, et alia Thraciæ loca, XXII, 27, 3 sq. et 9 sqq. Matrimonium filiz Antiochi sibi oblatum respuerat, XXII, 3, 9. De

- Thraciæ urbibus contendit cum Philippo, XXIII, 4, 4; 6, 1; 11, 2. Fratrem Athenæum legatum Romam mittit, XXIV, 1, 4; 3, 1 sqq. Bellum cum Prusia gesserat, XXIII, 18, 8; *conf.* III, 3, 6: ad quod auxilia Prusiæ miserat Philippus, XXIV, 1, 4; 3. Bellum cum Pharnace gerit, et ea causa legatos Romam mittit, in his Attalum fratrem, III, 3, 6; XXIV, 10, 1 sqq.; XXV, 2, 6 sqq.; 4, 4. Induciis factis cum Pharnace, omnes fratres suos Romam legatos mittunt, XXV, 6. Pax et formula fœderis, quo ab una parte nominantur Eumenes, Prusias et Ariarathes; ab altera Pharnaces et Mithridates, XXVI, 6. Invitatus a Rhodiis ad bellum adversus Lycios, accurrit, XXV, 5, 13: sed offendit Rhodios et suspectum se eis reddit, XXVII, 6, 5 sq. Cydoniatis Cretensibus ex fœdere præsidium mittit adversus Gortynios, XXVIII, 13. Delphis ei insidias struit Perseus XXII, 22 a, 5 et 22 b, 2. Quarum crimen Romæ apud senatum per legatos defendit Perseus, XXVII, 7, 2. Ad Eumenem legatos mittit Perseus de bello adversus Romanos, XXIX, 3, 8. Eumenes pacis inter Perseum et Romanos se conciliatorem fore sperat, XXIX, 1 d, 3. Hanc spem Perseo coemendam per Cydam Cretensem offert, XXIX, 1 c, 1 et 1 e. Eumenes et Perseus mutuo se arcanis artificibus fallere student, XXIX, 4 d, et 1 e. Intercessionis condiciones Perseo ab Eumene oblatæ, XXIX, 1 f. Hanc Eumenis agendi rationem vituperat Polybius, XXIX 1 g, et 1 h. Ut injustam pecuniam acciperet, periculum quodvis spernebat, XXIX, 1 h, 4. Calliditate sua Persei tenacitatem expugnare non potest, XXIX, 1 h. In Romanorum suspicionem venit, XXIX, 1 c, 2. sq. Ab eo alienati Romani, quod oblique in bello Persico se gesserat, Attalum, Romani a fratre legatum, incitare student, ut pro se contra fratrem apud senatum loquatur, XXX, 1, et 1 c, 2. Ejus causa senatus-consulto prohibent Romani, ne reges ulli ad se Romam venirent, XXX, 71, et 1 c, 3. Ejus regnum a Gallis invaditur, XXIX 6 b; XXX, 1, 1 et 3; 2, 8; 3, 2; 17, 11 sq. Ab ejus imperio Gallogræcos liberant Romani, XXXI, 2, et c. 6, 2 et 6. Quanto gravius ei succensent Romani, tanto eum impensius amplectuntur Græci, XXXI, 10 a. Accusatus a Prusia et Gallis, Attalum et Athenæum fratres Romam ad se purgandum mittit, XXXI, 6 et 9. Ad accusandum eum omnes, qui vellent, Sardes invitat Sulpicius Gallus, legatus Romæ, XXXI, 10. Rursus Attalum Romam mittit, XXXII, 3 et 5, 5 sqq. Rhodiis ducentos et octagies mille frumenti modios dono mittit, XXXI, 17 a, 1. Mors ejus et elogium, XXXII, 23. Ei succedit frater Attalus, *ibid.* § 8, regnum administrans pro Attalo puero, Eumenis filio, XXX, 2, 6; XXXIII, 16, 1 sqq. Tres habuit fratres caros, et regni salutisque suæ custodes, XXXII, 23, 6; XXII, 1, 6; 5, 7; 27, 9; pius in matrem, XXIII, 18. Ipse et Philætarus suo favore aluerant vitia Pythææ Thebani, XL, 1, 2. Eumenes, legatus Ptolemæorum fratrum ad Achæos, XXIX, 8, 5.
- Evocati in exercitu Romano, qui ultro in gratiam consulis militant, VI, 31, 2 sq.
- Euphanes, Cretensis, dux militum auxiliarium ab Antiocho Eleis missorum, XX, 3, 7.
- Euphrates fluvius: ejus origo, cursus, natura, et alvei in quos scissus est, IX, 43. Inter eum et Tigrim est Puleher qui vocatur Campus, VIII, 25, 1.
- Eupolemus, præfectus equitum Ætolorum in exercitu T. Quintii, XVIII, 2, 9 sqq.; 4, 5.
- Eupolemus, nescio an idem cum præcedente, Romam abductus, XXVIII, 4, 6.
- Eureas, Achæorum legatus Romam, XXXI, 6, 1; 8, 3.
- Euripidas vel Euripides (*est enim haud dubie unus vir idemque*), Ætolus; Cynethæ oppido præfectus ab Ætolis, IV, 19, 5; dux ab Ætolis missus Eleis sociis, fines Achæorum populatur, IV, 59. Rursus Sicyoniam populatur, sed turpiter suos deserit adveniente Philippo, et Psophidem evadit, 69, 2; 70, 11. Inde, urbe a Philippo capta, et arce per pactationem data, ex pacto incolomis in Ætoliam redit, IV, 72. Denuo eundem ducem ab Ætolis petunt Elei, in locum Pyrrhiæ, V, 94, 2 sqq.; 95, 6 sq.
- Euripides, *tragicus* poeta: dictum ejus (*ex Antiope*), "Εὐριπὸν βοῦδῆμα etc., I, 35, 4; VIII, 5, 3. *Ex incerta tragædia*, "Αἰ παρὰ τοῦχοι etc., V, 106, 4. *E Cresphonte*: Εὐφῖνα βαδύπλοους etc., XII, 26, 5.
- Euripus, fretum Eubœæ: Cenchreis Philippus per eum navigat Demetriadem, V, 29, 5. Per eundem cum navibus Cenchreas redit, V, 101, 2 et 4. Rursus per eum cum classe navigat, V, 109, 5.
- Euromus, Carie oppidum, unde præsidia deducere jubetur Philippus, XVII, 2, 3; XVIII, 27, 4. Mylassenses occupant τὰς Εὐρώμῃ πόλεις, Euromensium urbes, XXX, 5, 11 sqq.
- Europa; una e tribus terræ partibus, inter Tanaim et Herculis columnas comprehensa, III, 37, 2 sqq. Ejus longitudo, XXXIV, 7, 8 sq.; latitudo, XXXIV, *in fine, fr. lat.* Macedonum regnum in ea minimam ejus partem complexum est, 1, 2, 4. Ejus gentes occidentales pugnacissimæ, I, 2, 6. Antiochi in eam tractio, III, 3, 4.
- Europus, urbs Parapotamiae ad Tigrim, v, 48; 16.
- Eurotas, Peloponnesi fluvius, Spartam ab ortu præterfluens, V, 21, 2; 22, 2. sqq.; 23, 8 sqq.; VIII, 35, 8; IX, 8, 7; XVI, 16, 2.
- Eurotas, Italiae inferioris fluvius prope Tarentum, idem qui alias Galeæus, VIII, 35, 8.
- Euryclidas et Micyon, rhetores, consiliis suis regunt Athenienses, et turpiter blandiuntur regibus, V, 106, 7.
- Euryleo, prætor Achæorum ignavus, X, 24, 1.
- Eurylochus, præest Cretensibus in exercitu Antiochi M., V, 79, 10.
- Eurylochus, Magnes, centuriat milites Ptolemæi Philopatoris, V, 63, 12; agemati præest, 65, 2.
- Eurymedon in Siciliam delatus civitates concitat ad inferendum Syracusanis bellum, XII, 25 o, 3.
- Euthydemus, origine Magnes, Bactrianæ regno potitur, XI, 34, 1 sq.; eum prælio vincit Antiochus M., X, 49: qui pacem ei dat, et filio ejus Demetrio suam filiam despondet, XI, 34.
- Euxinus Pontus. *Vide Pontus.*
- Exercitationes militares Scipionis Africani majoris, capta Nova Carthagine, X, 20, 1. Philopæmenis exercitatio equitum, X, 21 sq.
- Exsequiarum celebratio apud Romanos, VI, 53 seq.
- Exsilio voluntario effugere capitis poenam licet civibus Romanis, VI, 14, 7 sq.
- Exsules Lacedæmonii, Achæi et c. *vide suo loco.*
- Extraneorum sociorum sedes in castris Romanis, VI, 31, 9.
- Extraordinarii, selecti e sociis in legione Romana, VI, 26, 7 sqq.; eorum locus in castris, 31, 6 sqq. Ex equitibus extraordinariis selecti in castris prope consulem tentoria habent, et consuli quæstorique præsto sunt, VI, 31, 2 sq.

F.

- L. Fabius, legatus Scipionis Carthaginem missus, XV, 1, 3.
- Q. Fabius Pictor, Historiarum scriptor, partium Romanarum nimis studiosus in primi belli Punico historia, I, 14; 15, 12; 58, 5. Ejus sententia de causis belli Hannibalicis, III, 8. Licet vixerit Hannibalis ætate, et senator fuerit Romanus, tamen non in omnibus fides ei haberi debet III, 9.
- Q. Fabius, Maximus cognominatus ob rerum feliciter gesta-

rum magnitudinem; Dictator creatur, III, 87, 6; imperium suscipit, 88, 9 sqq. Cunctatur prudenter, eoque laudatur ab his, culpatur ab illis, 89 sq.; 92, 3 sqq.; 94, 8; 103, 3. In montium angustiis insidias struit Hannibali, quas ille stratagemate facum in cornibus boum accensarum eludit, 92, 10 sqq.; 93 seq. Romam ad sacrificium proficiscens, frustra monet Minucium, magistrum equitum, III, 94, 9 sq. Ei dignitate par constituitur Minucius; duo dictatores inter se dividunt legiones, 103, Minucio, per suam temeritatem laboranti, suppetias venit, 104 seq. Ei reconciliatur Minucius, et legiones suas rursus cum eo conjungit, 105, 8 sqq. Dictatura abit, 106, 1. Oppugnationi Tarenti intentus est, X, 1, 10. Urbs ei proditur, *Fragm. hist.* 18.

Q. Fabius, uxori T. Quintii sororis filius, Romam legatus a T. Quintio, XVII, 10, 8. *An idem cum sequenti?*

Q. Fabius *Labeo*, praetor, praefectus classis, Patariis naves Antiochi accipit crematque, XXII, 26, 30.

Q. Fabius Maximus, L. Æmilii Pauli filius naturalis, frater natu major Scipionis Africani minoris; cum fratre apud praetorem effecit, ut Polybio Romae manere liceret, XVIII, 18, 6; XXXII, 9, 5; 10, 3. Ex bonis patris mortui, dotem matri aegre restituere potest, XVIII, 18, 6; XXXII, 9, 8, 4. A Polybio instituitur simul cum fratre, XXXII, 9, 9; 10, 3. In eum liberalis est frater, XXXII, 14. Sub patre Æmilio Paulo cum laude militat bello Persico, XXIX, 6, 3. In decem legatis mittitur ad dirimendum bellum Attali et Prusiae, XXXIII, 6, 3. Siciliae praetor praest, XXXVIII, 3, 8.

Faces e speculis accensae signis dandis, X, 43 sqq. De *eisdem* *Fragm. gramm.* 76.

Faësula vel Faesulae, oppidum Etruriae, II, 25, 6. Ibi a Gallis caduntur Romani, II, 25. Circa eas primum castra habuit Hannibal, paludibus egressus, III, 82, 1 *coll.* 80, 1.

Falernus, mons et ager Campaniae, III, 90, 10; 92, 6; 94, 7.

Falisci; Romanorum civile bellum cum iis, I, 65, 2.

Fames, I, 65, 2; 84, 9; 85, 1; VII, 1, 3.

C. Fannius, legatus Rom. ad res Illyriorum et Dalmatarum inspicendas, XXXII, 18 sq.; ad coerendas Prusiae injurias in Attalum, XXXIII, 6; ad Achaeos, XXXVIII, 4, 1.

Ferentani, Romanorum socii bello Gallico Cisalp., II, 24, 12; agrum eorum, τὴν Φρεντζάνην, devastat Hannibal, III, 88, 3.

Feriae novem dierum, supplicatio, XXI, 1, 1 sq.

Ficus, frumenti loco, XVI, 24, 9.

Fidei Romanorum se permittere, idem valet ac arbitrio victoris se permittere, XX, 9 seq.: *conf.* XX, 1, 4 sq.; 2, 10, sqq.; XXXVI, 2.

C. Flaminius, *tribunus plebis*, legem fert de dividendo agro Piceno, II, 21, 7 sq. Consul cum L. Furio, Insubribus infert bellum, II, 32; temere agit, aciem ad ipsam fluminis ripam instruens, 33, 7 sq. Consul iterum cum Cn. Servilio, III, 75; in Etruria ad Arretium cum exercitu considit, 77 seq.; popularem auram captans, dicendo valens, ad bellum ineptus, 80. Temere intrat angustias ad Trasimenum lacum, 82 sq.; et ibi cadit in pugna, 84. In ejus locum sufficitur M. Regulus, 2.

Flaminius, legatus Romanorum ad Ligures, ab his violatur vulneraturque, XXXIII, 7.

Titus *Flaminius*. Vide T. Quintius.

Fœderum tabulae aeneae servantur Romae in Jovis Capitolini templo, in Ærario aedilium, III, 26, 1. Fœderum formulae, s. conditiones pacis: C. Attali cum Prusia, XXXIII, 11; Byzantinorum cum Rhodiis, et cum Prusia, IV, 52; Carthaginiensium cum Philippo, VII, 9; Eumenis et Pharnacis sociorumque, XXVI, 6; Romanorum, cum Ætolis,

XI, 6, 5; XXII, 15; cum Antiocho, XXI, 14; XXII, 26; cum Carthaginiensibus: antiqua fœdera ante primum bellum Punicum, III, 22-25; post primum bellum Punicum vel Siculum, I, 62 sq.; III, 27; post bellum Africanum, fœdus de Sardinia Romanis concedenda, I, 88; III, 27, 8; cum Asdrubale in Hispania, de Ibero non transgrediendo, II, 13, 7; III, 27, 9 sq.; post bellum Punic. II, victo Hannibale in Africa, XV, 18; cum Hierone, I, 16, 9; cum Philippo, XVIII, 27; cum Teuta, II, 12.

Fons mirabilis in Herculis templo Gadibus, XXXIV, 9, 5 sqq.

Formae reip. Vide Respublica.

Forum in castris Romanorum, VI, 31, 1.

Fossa: pugna ad Fossam, ἡ καλουμένη περὶ Τάπρον, IV, 33, 6.

Fossa regia, ἡ βασιλικὴ Διούρις, ex Euphrate in Tigridem ducta, in Babylonia, V, 51, 6. Fossa, qua Leucas a continente diremta est. Vide Dioryctus.

Frates Galli, in insula inter Isaram et Rhodanum, de regno contentendes, III, 49.

Frentani, Vide Ferentani.

Frumentum copia in Gallia Cisalpina, II, 15, 1; inopia et caritas Romae, bello Hanniblico, IX, 44. *Conf.* Medimnus. Ex Ægypto frumentum petunt Romani, IX, 44, 1; e Sicilia Rhodii, XXVIII, 2.

Fugitivi servi, ex legibus Romanorum cruciati necantur, I, 69, 5.

Cn. Fulvius *Centumalus* consul, classi praest bello Illyrico cum Teuta, II, 11 sq. Consul iterum, quo tempore Hannibal ad Romam erat, IX, 6, 6 sqq.; 7, 1.

M. Fulvius *Nobilior*, (plerumque nude Marcus dictus), consul, adversus Ætolos mittitur, 8, 9; c. 10; oppugnat Ambraciam, 9-10; pacem dat Ætolis, 12 sq.; capit Samem, urbem Cephalleniae, 23, 1, *coll.* c. 13, 13 sq. Ejus frater uterius est C. Valerius Lævinus, XXII, 12, 10 sq. In Peloponnesum venit ad dijudicandam controversiam Lacedaemoniorum et Achaeorum, XXIII, 10, 14.

Q. Fulvius Cos. cum T. Manlio, Boios in deditionem accipit, II, 31, 8.

Q. Fulvius, a T. Quintio Romam legatus de pace Philippo danda, XVII, 10, 8.

Q. Fulvius *Nobilior* Cos. bellum in Hispania gerit, XXXV, 4, 2.

Servius Fulvius Cos. cum M. Æmilio, classem Punicam capit, infando naufragio suam classem amittit, I, 36 seq.

Funeris curatio apud Romanos, mortuo viro illustri, VI, 53.

Fures in castris Rom. fuste percutiuntur, VI, 37, 9.

C. Furius *Pacilius* Cos. cum L. Cæcilio in Siciliam mittitur, I, 39, 8. Cum collega Thermam et Liparam capit, I, 39, 13. Cum dimidio copiarum in Italiam redit, I, 40, 1.

P. Furius Cos. cum C. Flamini bellum infert Insubribus, II, 32.

Fustuarium, supplicium militare apud Romanos, VI, 37.

G.

A. Gabinus, ad Achaeos legatus, XXVIII, 4, 1; 5, 9.

Gadara (τὰ), Coele Syriae urbs egregie munita, capta ab Antiocho M., V, 71, 3. Victo Scopa, recepta ab eodem Antiocho, XVI, 39, 3.

Gades, XXXIV, 7, 7. Inde usque ad Tanaim, omnem oram maritimam se percurriasse gloriatus est Pytheas, XXXIV, 5, 8. Ibi in templo Herculis fons est mirabilis, XXXIV, 9, 5 sqq. Gadium insulae magnitudo, XXXIV, *in fine, fr. lat.*

Gæsatae vel Gæsati, Galli, inter Alpes et Rhodanum inco-lentes, ab Insubribus et Boiis concitantur adversus Ro-

manos, II, 22 seq. *Add.* c. 28, 3. Nomen habent ab eo quod mercede militavit, II, 22, 1. Eorum reges, Concolitanus et Aneroestus, *ib.* § 2. Nudi pugnant in acie, II, 28, 8. Cæduntur a Romanis, II, 30. Novus eorum exercitus conducitur, 34, 2.

Gætuli Autololes, populus Africæ, XXXIV, *in fine*, *fr. lat.*

Gæzotoris, Galatiæ regulus in Asia, XXV, 4, 6.

Galadræ, oppidum Macedoniæ. *Cives*, Galadræi, *Fragm. hist.* 19.

Galæsus, fluvius prope Tarentum; idem Eurotas dictus, VIII, 35, 8.

Γαλάται, Galatæ, *Polybio promiscue dicuntur Galli omnes, cum Europam incolentes, tam cis, quam trans Alpes (qui alias Κελτοί), tum Asiam habitantes, qui et Gallogræci.* *Conf.* Galli, Gallia, Ægosages, Tectosages, Tolistobogii, Troceni.

Γαλατία, Galatia Asiæ, s. Gallogræcia, XXV, 4, 1 et 6; 5, 6; XXVI, 6, 4.

Γαλατία, Gallia Cisalpina, II, 24, 8; III, 40, 3; 118, 6.

Γαλατία, Gallia Transalpina, II, 22, 6.

Galatis (*rectius* Galaditis *vel* Galaaditis), Asiæ regio, *trans Jordanem*, Arabiæ finitima: eam intrat Antiochus cum exercitu, et Abila urbem subigit, V, 71, 2.

Galatus, Boiorum rex, a suis occisus, II, 21, 5.

Galea, nuda velitum Romanorum, VI, 22, 3; cristata, gravis armaturæ, 23, 12 sq.

Galeotæ vel Xiphie piscis venatio, XXXIV, 2, 15 sq. et c. 3.

Galli gallinacei, XII, 26, 1. Eorum pugna, I, 58.

Galli, sacerdotes Magnæ Matris, *οἱ Γάδοι* XXII, 20, 5.

Galli, populus, *promiscue* *οἱ Γαλάται* et *οἱ Κελτοί*; sive Europam incolentes, cis aut trans Alpes, sive Asiam. *Conf.* Γαλατία, Gallia, et Gallia. Romam vi capiunt, I, 6, 2; II, 18, 2. Eorum clades Delphica, I, 6, 5; II, 20, 6; 35, 7; IV, 46, 1. Mercenarii Pœnorum, multiplicem committunt perfidiam, II, 7. Hi olim Aularitum habuerant ducem, I, 77, 5; initio patriæ eieci omnes perfidiam in propinquos et cognatos suos commissam, II, 7, 6. Illyriis Phœnicem produunt, Epiri urbem, II, 5. Galli Italiam incolentes, s. Cisalpini, I, 13, 4; III, 48, 6; braccati, II, 28, 7. Cum eis bellum gerunt Romani; Bellum Gallicum Cisalpinum, I, 13, 4; II, 13, 7; 23-35. *De eisdem ex professo agit Polybius*, II, 14 sqq. Eorum frequentia, pulchritudo, proceritas, II, 15, 7; vitæ ratio, II, 17, 9. *Conf.* Gallia Cisalpina. — Galli Transalpini, II, 15, 8 sqq.; c. 19, 1; 21, 5. Inalpini, *οἱ τὰς Ἀλπεὶς κατοικοῦντες*, bella movent Cisalpinis, II, 18, 4. *Conf.* Inalpini populi. — Galli Etruscos superiori Italia pepulerunt, II, 17. — Galli Transpadani: Lai s. Lævi, Libicii, Insubres, tum Veneti, sermone quidem diverso utentes, II, 17, 4 sqq. Cispadani: Ananes, Boii, Lingones, Senones, II, 17, 7. Gallorum variæ irruptiones in ditionem Romanorum, II, 18-22. Legatos, a M. Curio de redimendis captivis missos, necant, 19, 9. Bellum Gallicum Cisalpinum: Galli Insubres et Boii adversus Romanos concitant Gallos Gæsatos, II, 22. (*Conf.* Gæsates.) Populantur Etruriam, 25, 1 sqq.; cædunt Romanos ad Fæsulam, 25, 7 sqq. Redeunt, simul a fronte et a tergo invaduntur a Romanis, c. 27; et acie bifronte pugnant, braccati Insubres et Boii, nudi Gæsati, 28; cæduntur a Romanis ad Telamonem, 28 et sqq. Fortissime pugnautes, solo genere armorum vincuntur, II, 30, 7. Gladius eorum ad cædendum solum valet, 30, 8; 33, 5; III, 114, 2 sq. Gallicum scutum virum non tegit, II, 30, 3. Eorum omne genus in fervore animorum et primo impetu atrocissimum, II, 33, 2; in omnibus actionibus ira et impetu, non consilio, reguntur, 35, 3. Molles et laborum impatientes, III, 79, 4; leves, et inconstantes in fide servanda, II, 32, 8; III, 70, 4. Iis familiare est,

postquam aliena rapuerunt, ut intestinis tumultibus de præda capta inter se decertent, præsertim ubi mero ciboque se ingurgitarunt, II, 19, 4. De temulentia eorum *adde* XI, 2, 1. Ad Gallos Cisalpinos ex Hispania legatos mittit Hannibal, III, 34. Magilus regulus ex Gallia Cisalp. ad Hannibalem venit ad Rhodanum, III, 44. Cisalpini ad partes Hannibalis transeunt, III, 66, 7; 68, 8. Duce Brenno, victo Ptolemæo Cerauno, contentis Macedonibus, in mediam irruunt Græciam, IX, 35, 4: eis tunc soli restiterunt Ætoli, IX, 30, 3. Li qui Græciam invaserunt, partim ad Delphos interneccione deleti sunt, partim in Asiam trajecerunt, I, 6, 5. Pars eorum qui cum Brenno patria exierant, et Delphicam declinaverunt cladem, ubi ad Hellespontum pervenerunt, in Thracia haud procul Byzantio conederunt cum rege Comontorio, regiam condiderunt Tulen, Byzantios bello fatigarunt, et gravissima ab eis tributa expresserunt, IV, 45, 10; 46, 5 sqq. Illud Gallorum regnum, sub postremo eorum rege Cavarō, cum ipsa gente extinctum a Thracibus est, IV, 46, 4; *conf.* 38, 6. Gallos (Ægosagas, IV, 77, 2.) Attalus ex Europa accivit ad bellum adversus Achæum, V, 78, 4; 111, 2. Eorum ope Æolicas et Ionicas urbes, quæ Achæo se tradiderant, recepit Attalus, V, 77. Eos in bellis sequebantur uxores et liberi, plaustris vecti, 78, 1. Eisdem Attalus, quum lunæ defectum pro ostento habentes progredi ulterius nollet, ad Hellesponti oram remisit, et sedes ibi eis assignavit, 78. Eisdem Prusias, quum effusa licentia civitates ad Hellespontum depopularentur, bello petens, interneccione delevit, V, 111. Galli mille (*equites*) in exercitu Antigoni adversus Cleomenem, II, 65, 2. Gallici (Γαλατικοί) equites in exercitu Philippi et Achæorum bello Sociali, V, 3, 2; 17, 4. Galli s. Galatæ Rigosages (*sive* Ægosages, *aut* Tectosages) in exercitu Antiochi contra Molonem, V, 53, 3. Galli s. Galatæ in Molonis exercitu, V, 53, 8; in exercitu Ptolemæi Philopatoris, mixti Thracibus, V, 65, 10. Gallorum et Scytharum facinora patrare, IX, 34, 11. *proverbialiter dictum*, ex metu Gallorum, qui sæpe Græcos non solum pristinis temporibus sed etiamnum Polybii ætate anxios tenuit, II, 35, 9; XXVI, 9, 3. Galli in Asdrubalis castris temulenti, in modum victimarum jugulantur a Romanis, XI, 2, 1. In Galliam mittuntur ambo consules quo anno T. Quintio prorogata est Macedonia provincia, XVII, 11, 1 sq.; 12, 1. Bellum cum Gallogræcis s. Gallis Asiam incolentibus a Cn. Manlio Cos. gestum, post bellum Antiochicum, XXII, 16-24; III, 3, 2. Victoriæ de iis relatam Græcæ omnes civitates per Asiam lætæ gratulantur Cn. Manlio, XXII, 24, 2 sq. Res in Gallogræcia constituunt decem legati cum Cn. Manlio, 27, 12. Galatiam, *quæ sub Eumene erat*, populatur Pharnaces, sociis utens duobus Galatarum regulis, Carsignato et Gazotori, XXV, 4, 1 et 6: *adde* c. 5, 6. Pace cum Eumene facta prohibetur Pharnaces Galatiam ingredi, et fœdera ejus cum Gallis irrita declarantur, XXVI, 6, 4. Perseus societatem cum iis init, XXVI, 9, parce cum iis agens, XXIX, 1 h, 6. Galli (Gallogræci) Eumenis regnum invadunt, XXIX, 6 d; XXX, 1, 1 sq.; 2, 8; 3, 2. Legatos ad eos mittunt Romani, 3, 7 sq.; qui tamen lubentes patiuntur, ut Eumenes ab eis prematur, 15, 12 sq. Eisdem Asiam incolentibus, libertatem suis legibus vivendi et Eumenis imperio se subtrahendi dat senatus Romanus, XXXI, 2; *conf.* c. 6, 2 sqq. Rursus per legatos queruntur de Eumene, incitati etiam a Prusia, XXXII, 5, 5. *Conf.* Tectosages, Tolistobogii, Troceni.

Gallia, ἡ Γαλατία, ἡ Κελτική, et ἡ Κελτία, VII, 9, 6. *Conf.* Γαλατία, et Galli. Gallia Cisalpina, II, 13, 7, *coll.* 14, 3; III, 34, 2; 39, 10; 47, 4; 56, 3, *coll.* 14, 7; III, 86,

- 2; II, 32, 1; III, 77, 3; ἡ Γαλατία dicta, II, 21, 8; 24, 8; III, 87, 2; 118, 6. Galliae Cisalpinæ figura, ubertas, hominum frequentia, II, 14 sq. De ejus ubertate *conf.* III, 87, 1 et 3. In ea est Apenninus mons, et Padus fluvius, II, 16. Ejus populi; *vide* Galli Transpadani et Cispadani. Eam ingreditur Hannibal, III, 56. — Gallia Transalpina, II, 22, 6.
- Gallogræci. *Vide* Galatæ, et Galli, Tolistobogii, Tectosages, Trocmi, Ægossages, Rigossages.
- Garsyeris, exsul, hortatur Achæum ad sumendum regium nomen et diadema, V, 57, 5. Ab Achæo cum exercitu missus ad Pedlenissenses obsidione liberandos, repellit Selgenses a Pedlenisso, et ipsam Selgam capit, V, 72-74.
- Gatalus, dynastes Sarmata, pace inter Eumenem et Pharnacem facta comprehenditur, XXVI, 6, 13.
- Gaza, urbs Colesyriæ maritima, ab Ægypto venientibus proxima post Rhinocoluram et Raphiam, V, 80, 3 sq. Eo commeatu convehuntur a Ptolemæo Philopatore ad bellum adversus Antiochum M., V, 68, 2. Gazenses *vel* Gazæi, sicut olim Persis et deinde Alexandro, sic dein Antiocho M., urbem oppugnanti, fortiter restiterunt, et fidem regibus Ægypti servarunt, XVI, 40; *conf.* 18, 1. Zeno historicus in historia obsidionis Gazæ verba magis, quam res, curavit, XVI, 18, 1.
- Gela, urbs Siciliæ; ejus cives, Eurymedontis tempore, adversa fortuna afflictis, legatione ad Camarinenses pro induciis mittunt, XII, 25 o, 3. Utriusque populi sociorum legati Gelam conveniunt ad conferendum de communibus commodis, *ibid.* § 4. De hac re, in senatu Gelæ, Hermocratis oratio apud Timæum, *ibid.*
- Gellias, legatus Phocænsium ad Seleucum, Antiochi M. filium, XXI, 4, 4.
- Gelo, Hieronis filius, Syracusarum regis, liberalis in Rhodios, V, 88, 5; pius in patrem, ante quem vita decessit, annos 50 natus, VII, 7, 7; 89, 9. Græcis auxilia promittit, si sibi terra vel mari principatum concedant, XII, 26 b, 1. Legatis ejus de hac re sapienter respondet Græcorum senatus, *ibid.* § 2.
- Γενεαλογικὸς τρόπος historiarum scribendarum, i. e. de eorum heroumque generationibus, IX, 1, 4.
- Genthus s. *Gentius*, Pleurati filius, rex Illyrici, XXXII, 18, 4. Eum per legatos ad societatem invitat Perseus, XXVIII, 8 sq.; qui cum eo parce agit, XXIX, 1 h, 6. Ad extremum persuaderi se patitur ad frædus adversus Romanos cum Perseo faciendum, XXIX, 2 sq. Legatos cum Perseo ad Rhodios mittit, XXIX, 2, 9; 3, 7, et c. 5. Ebrios et crudelis, fratrem Pleuratum occidit, XXIX, 5, 7 sq. In triumpho ducitur a L. Anicio, XXX, 13.
- Geographia. Res ad eam pertinentes in unum maxime librum congestit Polybius, III, 37, 1-6: *is est* liber XXXIV, *quem vide*. De distantis variorum locorum *agit* XXXIV, 6 sq. Extremarum terræ partium cognitio veteribus difficillima, III, 58. Per Alexandri imperium in Asia, et per Romanorum imperium in aliis terræ partibus, multo facilius reddita est ea cognitio itineratoribus, III, 59.
- Geometriæ elementa in scholis pueri addiscunt, XXXIV, 6, 8.
- Gephros, oppidum Colesyriæ, in *Decapoli trans Jordanem*, ut *videtur*; in deditionem ab Antiocho accipitur, V, 70, 12.
- Gerra (râ) Colesyriæ castellum, contra Brochos castellum (ad fauces quæ sunt inter Libani et Antilibani radices, in exitu Marsyæ campi); utrumque in potestate Ptolemæi Philopat. et ejus nomine occupatum a Theodoto Ætolo, V, 46, 1 sqq.; *coll.* 45, 8 sq. Utrumque obsidetur ab Antiocho M., 61, 7 sq.
- Gerræi, cives urbis Arabiæ *felicis*, cui nomen *Gerra*, XIII, 9; dona mittunt Antiocho M., qui libertatem eis confirmat, *ibid.*
- Gertus, oppidum Phœbatidis in Dassaretia, captum a Scerdilaïda, receptum et præsidio occupatum a Philippo, V, 108, 2, et 8. *Conf.* Gerus.
- Gerunium (*Livio* Geryon *sive* Geronium), Dauniae oppidum in Apulia, 25 M. P. distans a Luceria, captum ab Hannibale, III, 100, 1 sqq. n. Ibi Minucius, magister equitum, velitatione superat Hannibalis copias, III, 101. Castra ibi posita (III, 101, 2), acre defendit Hannibal, III, 102, 6 et 10. In eisdem castris hibernat, III, 107, 1; V, 108, 9.
- Gerus, oppidum Dassaretidis, præsidio occupatum a Philippo, V, 108, 8. *Conf.* Gertus.
- Gescon, Gesco s. Gisco, dux Penorum, Lilybæo præfectus, finito bello Siculo milites Carthaginiensium in Africam trajici curat, I, 66. Ei bene voluerunt mercenarii rebelles, 68, 13. Cum pecunia Tunetem mittitur ad solvenda mercenariis stipendia, 69. Adversus eum commilitones suos conciliant Spendius et Matho, *ibid.* Prehensus in carcerem detruditur a rebellibus, 70, 5; 79, 10 et 13. Cum aliis captivis mutilatus, cruribus fractis, in foveam conjicitur, 80. Ejus filius, Hasdrubal, IX, 11, 3. *Conf.* Giscon.
- Gillicas, legatus Carthaginiensium ad Romanos bello Punico tertio, XXXVI, 1, 8.
- Giscon, *idem nomen cum* Gescon, cognomine Strytanus, legatus Carthaginiensium Romam, XXXVI, 1, 8. *Conf.* Gescon.
- Gitta, oppidum Palæstinæ, XVI, 41, 4.
- Gladiatorii muneris sumtus, triginta talenta, XXXII, 14, 6.
- Gladius Romanus præstat Gallico, II, 30, 8; ad pungendum æque valet ac ad cædendum, quemadmodum Hispaniensis; Gallicus non nisi ad cædendum valet, et vel sic mox inutilis redditur, II, 33, 5 sq.; III, 114, 2 sq.; VI, 23, 6 sq. Gladium fabrica excellunt Cellûberi, *Fragm. hist.* 14.
- Glandium copia in Gallia Cisalpina, II, 15, 2. *Add.* XXXIV, 8, 1 sqq.
- Glaucia. *Vide* Servilius.
- Glaucias, Persæ legatus ad Genthium, XXVIII, 8, 9.
- Glaucides, Abydenus, Abydum Philippo tradit, uxores liberosque civium servaturus, XVI, 33, 4 sq.; 34, 8.
- Glaucus, Acarnan, Romanis favens, XXVIII, 5, 1.
- Glympes, castellum ditionis Argivorum, in confinio agri Argivi et Laconici, V, 20, 4; frustra invaditur a Lycurgo, rege Lacedæmon., IV, 36, 4 sq.
- Gonatas. *Vide* Antigonus Gonatas.
- Gonni, Thessaliæ oppidum in aditu Tempium, XVIII, 10, 2. Γοννάων. *Vide* Cenomani.
- Gordieum (i. q. Gordium), Phrygiæ oppidum, XXII, 20, 8.
- Gorgus, Messeniorum legatus ad Philippum, V, 5, 4 sq.; athletica laude clarus, genere nobilis, a Philippo concitatus in plebem, VII, 10, 2 sqq.
- Gorgylus, Laconiae fluvius, prope Sellasiam, II, 66, 1 et 10.
- Gortyn *vel* Gortyna, Arcadiæ oppidum in agro Telpusio, IV, 60, 3.
- Gortyn *vel* Gortyna, urbs Cretæ, XXIII, 15, 1. Gortynii cum Cnossii sociis tota dominantur Creta, IV, 53, 3 sq.; mox orto Gortynæ dissidio seniorum juniorumque, seniores cum Cnossii facientes, ejectis junioribus, urbem Cnossii tradunt, 53, 7 sqq.; juniores, urbe ejecti, Phæstiorum portum, et ipsorum etiam Gortynensium, portum occupant, indeque eis qui in urbe erant bellum inferunt, 55, 6. Gortynii Cnossiorum vires quovis modo attenuare student; XXIII, 15. Eorum lites componant legati Romani, *ibid.* Adversus eos Cydoniæ præsidium ab Eumene petunt, XXVIII, 13. Cum Cnossii bellum inferunt

Rhaucius, et conjurant in eorum exitium, XXXI, 1 seq.
Eorum Cosmus, Cydas, XXIII, 15, 1. *Conf. Zelys.*

Gorza, oppidum Africæ, I, 74, 3.

Gracchus. *Vide Sempronius.*

Graculus, *καλοῖς*, convictum a Timæo in Agathoclem usurpatum, XII, 15, 2.

Græcia Magna, in inferiori Italia. *Vide Magna Græcia.*

Græci. Eorum in gratiam, historiam suam scripsit Polybius, I, 3, 7 sq.; III, 59, 8. Communis calamitas universæ Græciæ (*bello Achaico*) principium simul et finem habuit, III, 5, 6. Res Græcorum Olymp. 140 gestas libro IV et V exponit Polybius, III, 118, 11; IV, 1, 3. Græciæ imminet nubes ab Occidente, V, 104, 10. Græcis rebus anno 3 Olympiadis 140 misceri cœperunt res Italicæ et Libycæ, IV, 28, 5; V, 105, 3 sq. Græcorum ratio castra metandi, et vallo ea muniendi, minus commoda quam Romanorum, VI, 42; XVIII, 1. Equitum arma Romani ad morem Græcorum in melius mutarunt, VI, 25, 8 sq. Apud eos non tanta fides et religio iurijurandi, quam apud Romanos, VI, 56, 13 sq. Sordida apud eos obtinet munerum captatio, XVIII, 17, 7. Omnes, cum Asiam tum Europam incolentes, uno præconio T. Quintii liberi pronuntiati, XVIII, 29, 15. Perseo Romanorum victori plaudunt, XXVII, 7 a, Per Græciam variæ sententiæ de Pseudophilippi et tertio Punico bello, XXXVII, 1 a et sqq. Pseudophilippi res miracula ibi habentur XXXVII, 1 d. Græco scribere sermone ridicule affectavit Postumius Albinus, XL, 6. *Γραικὰ γερόντια*, Græci senes (exsules ob belli Persici culpam), in dicto Catonis, XXXV, 6, 2. Paucitas hominum in Græcia etate Polybii, XXXVII, 4, 4. Ejus rei causa et remedium, *ib.* § 3 sqq. Consummatio infortunii Græcorum, XXXVIII, 1 a. Eorum calamitas major etiam Carthaginensium infortunio. *ibid.* § 2. sqq. Antiquiores Græciæ calamitates non præsentibus comparandæ, XXXVIII, 1 b, et 1 c.

Grammaticus Isocrates; *vide suo loco.*

Gravis armatura Romanorum, VI, 23.

Gulussa, Masinissæ filius, cum Scipione interest oppugnationi Carthaginis, et agit cum Asdrubale, urbis præfecto, XXXI, 1 sqq. *Conf. XXXIV, in fine, fr. lat.*

Gymnasium Abydi, XVI, 31, 2.

Gyridas, unus e Senibus (*τῶν Ἐπέρων*) Lacedæmoniorum, occisus a factione Ætolica, IV, 35, 5.

Gyrtion, *Thessaliæ* oppidum. Gyrtionius. *Vide Heraclides.*

Gythium, portus et navale Lacedæmoniorum, V, 19, 6. Inde Alexandriam solvit Cleomenes, II, 69, 11.

H.

Hadrianus ager, in *Piceno*: eum Prætutianumque populatur Hannibal, III, 88, 3.

Hæmus mons. *Vide Æmus.*

Haliartus, urbs Boeotiæ, XXVII, 5, 3. Haliartii favent Perseo adversus Romanos, XXVII, 1, 8; 5, 3. Urbs eorum antiquissima, Persico bello eversa, XXX, 18, 4. Pro iis quum frustra deprecari essent Athenienses apud Romanos, turpi consilio agrum eorumdem sibi deposcunt, XXX, 18. Et ex eorum regione ingnominiæ potius quam fructum aliquem reportant, XXX, 18 a.

Hamilcar, *Vide Amilcar.*

Hannibal, præfectus præsidii Pœnorum, quod Agrigenti obsidet a Romanis, I, 18; noctu elabatur cum suis, 19. Idem (*v. I*, 23, 4) præfectus classis, Panormi versans, I, 21, 6, per imprudentiam plures naves amittit, 21, 9 sqq. Pugna navali vincitur a Duilio, 22 sq.; ægre elabatur, capta navi, 23, 7. Haud multo post in Sardinia, multis navibus amissis, in crucem actus est a suis, I, 24, 5 sqq. ejus filius, Hannibal, I, 43, 4.

Hannibal, filius superioris, ab Himilcone mittitur ad Gallos mercenarios in fide continendos, I, 43, 4.

Hannibal, Amilcaris filius (*diversus ab eo qui bellum Punicum secundum gessit*), trierarchus Adherbalis, cum subsidio militum intrat Lilybæum, a Romanis obsessum, I, 44: inde cum vacuis navibus ad Adherbalem Drepana abit, I, 46, 1.

Hannibal (*fortasse alteruter e duobus præcedentibus*), collega datur Barcæ bello Africo, postquam Hannoni dentum est imperium, I, 82, 12. Castris exutus ad Tunetem a Mathone, captusque, cruci eidem affigitur e qua suspensus fuerat Spendius, 86.

Hannibal, cognomine Rhodius, I, 46, 4; confidenter portum Lilybæi intrat, obsessum a Romanis, exitque; idque sæpius fecit, I, 46. Ad extremum, obstructo a Romanis introitu portus, capitur, 47.

Hannibal, Amilcaris Barcæ filius, novennis puer cum patre in Hispaniam abit, II, 1, 6, et perpetuum jurat Romanorum odium, III, 11. Quibus viris quibusve locis fretus imperium Romanorum conatus sit evertere, II, 14, 2. Vix viginti millia militum habens, aggressus est populum qui habuit militiæ aptos pedites ultra 700,000; equites ad 70,000, II, 24, 16. In Hispaniæ imperio succedit Asdrubali, et statim bellum animo molitur Romanis inferendum, II, 36; III, 13, 4. Eum in Hispania præter Carthaginensium voluntatem gessisse omnia, ait Fabius, III, 8, 6. Olcades, Vaccæos, Carpetanos, aliosque trans Iberum populos subigit, III, 13 seq.; legatos Romanos, de Sagunto admonentes, superbe accipit, 15. Saguntum oppugnat expugnatque, 17. Ut sibi dedatur, petunt a Pœnis legati Romani, 20, 8. Hispaniæ prospicit præsidium, fratri Asdrubali relinquendis, et legatos mittit ad Gallos Cisalpinos, 33, seq. Iberum fluvium transit, tum Pyrenæum montem, III, 35; Rhodanum superat, III, 41-47; quem relinquit triduo ante Scipionis cum exercitu adventum, 49, 1 sq. Alpes superat, III, 47-56. Quinque mensibus iter a Carthagine Nova in Galliam Cisalp. confecit, III, 56, 3. Longitudo viæ, quæ a Nova Carthagine usque in Galliam Cisalp. conficienda ei erat, III, 39, 5 sqq. Dimidium fere copiarum in itinere, præsertim in Alpium traiectione, amisit, 60, 5. In Gallia Cisalpina Taurinos subigit, III, 60, 8. Captivorum spectaculo, ad fortiter pugnandum hortatur suos, III, 62 seq. Ad Padum castra castris Romanis opposita habet, V, 29, 7. Equestri prælio inter Padum et Ticinum superat P. Scipionem, III, 65, Post anceps prælium equestre ad Trebiam, III, 69, collatis signis ingenti pugna vincit Ti. Sempronium, 70-75. In Gallia Cisalpina hibernans, captivos Gallos sine pretio dimittit, III, 77; et ad fallendos insidiatores in varias formas se mutat, 78, naturali inclinatione pronus ad audacia consilia, 78, 7. Etruriam per paludes petit, III, 78 sqq. Ad Trasimenum lacum ingenti clade afficit Romanos, 82 sqq.; V, 101, 3 et 6. Ad oram Adriatici maris reficit copias, III, 86, 8 sqq.; 87, 1 sq. Afros Romano more armat, III, 87, 3; 114, 1; XVIII, 11, 6 sqq. Superato Apennino, in Samnium transit, III, 90, 7; vastat Campaniam, 92; insidias a Fabio in angustiis structas, eludit stratagemate, 93. Castra ad Gerunium ægre defendit ab irruptione Minucii, 102; inde castra movet Cannas, 107, 1 sq. Cannensis pugna clade ingenti affecit Romanos, III, 111-117. Eum propediem ad Romæ portas affuturum petant Romani, 118, 5. Legatos captivorum Romam mittit, VI, 58. Capuam invitat; Petelinus fame expugnat, VII, 1. Cum eo per legatos agit Hieronymus rex Syracasorum, VII, 2 et 4. Fœdus ipsius cum Philippo, VII, 9. Tarentum proditione capit, VIII, 26-37. Tarentinos benigne tractat, urbem ab arce intersepit, arcem obsidet, 33-38.

- Appium, Capuam obsidentem, ipse obsidet, IX, 3. Relicta Capua, Romam petit; sed inde repulsus, Rhegium abijt, IX, 4-7; *conf.* c. 9. Ejus maximum robur in equitatu, IX, 3, 9 sqq. Illius unius mente et consilio omnia geruntur, IX, 22. Romani supra modum crudelem, Pœni avarum perhibuerunt, 23, 8; 26, 11. *De avaritia conf.* c. 25. Varius fuit, pro temporum varietate, IX, 24; 26, 1. Capua a Romanis recepta, multa durius facere coactus est, 26, 2 sqq. Sæpe hostem decepit, nunquam ipse ab hoste deceptus, X, 33, 2 sq. Ingenio et arte imperatoria præstans, e plurimis gentibus mixtum exercitum per 16 annos ita continuit, ut nulla unquam seditio oriretur, XI, 20; XXIV, 9, 5. In brevem angulum Bruttii agri, ad Lacinium, a Romanis concluditur, XI, 7, 1; XV, 1, 11. Ex Italia in Africam revocatur a Pœnis, XIV, 9, 8 et 11; c. 10, 1; et redit, XV, 1, 10. Ad Adrumetum castra ponens, XV, 5, 3; a Tychæo Numida auxilium 2000 equitum impetrat, XV, 3. Inde Zamam castra transfert, 5, 3. Colloquio cum Scipione frustra instituto, XV, 6-8; acie ab eo vincitur, 9-16. Pacem suadet Pœnis in conditiones a Scipione latas, XV, 18. Ingentem bello Punico captorum copiam, quum a suis non redimerentur, venundedit, XIX, 1. Eum ab Antiocho exposcunt Romani, XXI, 14, 7; XXII, 26, 11. Moritur eodem anno cum Philopœmene et Scipione, XXIV, 9, 1. Elogium ejus, XXIV, 9, 5.
- Hannibal, Carthaginensis, triremium præfectus, ab Hannibale *Magno* ad Hieronymum Syracusas missus, et ab hoc Carthaginem, VII, 2, 3 et 6.
- Hannibal, *cognom.* Monomachus, sævorum consiliorum auctor Hannibali *Magno*, IX, 24, 5 sqq.
- Hannibalicum Bellum, s. *Bellum Punicum secundum*, I, 3, 2; II, 37, 2; 71 9; III, 1, 1; 2, 1; 32, 7; 95, 7; VI, 51, 3. *Vide* Hannibal, Amilicaris filius. Belli illius scriptor Fabius, III, 8. *De* causis ejus belli *disputatur*, III, 6-12; *conf.* I, 65, 8 et II, 36. Disceptantur jura Romanorum Pœnorumque in suscipiendo eo bello, III, 28-30. Finitum bellum pace a Scipione Pœnis data, victo Hannibale, XV, 18 sq.; postquam per annos 17 durasset, XXIV, 9, 5.
- Hanno, dux copiarum Punicarum in Sicilia, Erbesum capit, I, 18. Obsidet Romanos, Agrigentum obsidentes, *ibid.* et sq.; prælio profligatur, 19. In pugna navali cum Regulo ad Ecnomum, præest dextro cornu, I, 27, 5; in altum fuga se recipit, 28, 1 et 9. Classi præfectus, comæum Erycem erat devectorus, Amilicaremque cum militibus recepturus ad pugnam navalem, I, 60; sed præventus a C. Lutatio, ad pugnam cogitur ad Ægusam, qua classis ejus partim capta est, partim depressa, 60 sq. In Sardiniam missus adversus rebelles mercenarios, ab his prehensus, cruci affigitur, I, 79. Hujus filius Asdrubal, dux Pœnorum in Africa adversus Regulum, I, 30, 1.
- Hanno *alius*, qui nulli rei in Sicilia gestæ interfuerat, I, 67, 2. Regionem Africæ circa Hecatompylon subjecerat Pœnis, 73, 1; cum Numidis et Afris pugnare solitus, 74, 7. Imperator Pœnorum in Africa, seditionem mercenariorum et Afrorum sedare frustra studet, I, 67; subditos Pœnorum dure tractare solitus, eoque nomine Pœnis carus, 72, 3. Ignave se gerit bello Africo, 74. Uticensis propemodum perdit, dum vult eos adjuvare, *ibid.* Tametsi Amilicari deinde summa imperii commissæ est, ipsi tamen continuatum imperium, 81, 1. Copias conjungit cum Amilicare, sed ob ducum discordiam nil recte geritur, 82. Hinc imperium deponit, 87, 3: rursus vero accipit, et cum Barca redit in gratiam, 87; cum eoque finem imponit bello Africo, 88.
- Hanno, Hispania citeriori præfectus ab Hannibale, III, 35, 4 sq.; bello capitur a Cn. Scipione, III, 76, 5 sq.
- Hanno, Bomilcaris filius, dux partis copiarum Hannibalis, præmittitur trans Rhodanum, ad tutandam trajectionem exercitus, III, 42, 6 sq.
- Hanno, *puto idem cum superiori*, dextro cornu præest in pugna Cannensi, III, 114, 7.
- Harmostas suos Spartani e Græciæ civitatibus non revocant, licet edixissent, se liberas eas dimissuros, IV, 27, 5.
- Harpyia, Ἄρπυια, urbs Italiæ. *Gentile Ἀρπυιῆς Fragm. hist.* 23.
- Hasdrubal. *Vide* Asdrubal.
- Hasta velitaris (ὁ γρόσσος), VI, 22, 4. Hastas (δόρατα) triarii loco pilorum habent, VI, 23, 16. Hastæ equitum Romanorum, olim inutiles, dein ad Græcorum morem mutatæ, VI, 25, 5 sqq. Hasta (γαστήρ), præmium militis qui hostem vulneravit, VI, 39, 3. Hastam simul et caduceum mittere, *proverb.* IV, 52, 3.
- Hastati in legione Romana, VI, 22, 7 sqq.; eorum armatura, gravis, 23; sedes in castris, 29, 8; ministerium castrense, 33, 3 sqq. *Adde* XV, 9, 7.
- Hebrus, fluvius Thraciæ, XXXIV, 12, 3.
- Hecatodorus (nō potius Hypatodorus), artifex statuæ æneæ Minervæ, Alipharæ positæ, IV, 78, 5.
- Hecatombæum, in agro Dymæorum; ubi magna clade a Cleomene affecti sunt Achæi, II, 51, 3.
- Hecatompyles, vel Hecatontapylus, urbs Africæ, quam Pœnis subjecerat Hanno, I, 73, 1.
- Hecatompyles Parthiæ; eo venit Antiochus, X, 28, 7; 29, 1.
- Hecatontodorus (*rectius fortasse Hecatodorus*), princeps civitatis Byzantiorum, IV, 47, 4 sq.
- Hegesianax, Antiochi M. legatus Corinthum ad T. Quintium et decem legatos Romanos, XVIII, 30, 1 sqq.; 33, 3.
- Hegesilochus. *Vide* Agesilochus.
- Hegias, Phocæensium legatus ad Seleucum, Antiochi M. filium, XXI, 4, 4 sq.
- Helia, Ἠλία, Laconicæ ager amplissimus et præstantissimus, V, 19, 8; 20, 12. *Nomen puto habet ab oppido Helos, Ἠλος, unde Helotæ denominati.*
- Helice, una ex 12 civitatibus Achaiæ primum olim fœderatis, mari dein hausta, II, 41, 7 sq.
- Helicranon, Epiri castellum, quo suppetias Epirotis venere Ætoli et Achæi adversus Illyrios, II, 6, 2, et 4, in montanis.
- Heliotropium (*quasi dicas Solarium vel Horologium*), locus prope Thebas Phthiotida, V, 99, 8.
- Hella, Ἠλλά, Asiæ oppidum, Attali regis emporium, XVI, 41, 5: nisi Ἠλεια, Elæa, *legendum.*
- Hellespontus: cursus ab eo ad Bosporem Thracicum, IV, 44, 6 sqq.; Ad ejus ostium sunt Sestus et Abydus, *ibid.* et IV, 50, 6. Galli, qui cum Brenno patria exierant, et cladem Delphicam declinaverant, ubi ad Hell. venerunt, non in Asiam trajecerunt, sed in vicinia Byzantii condescerunt, IV, 46, 1. Gallis Ægosagis, in Asiam a se invitatis, sedes ad eum assignat Attalus, V, 78, 5 sq. Idem Galli urbes ad eum sitas effuse depopulantur, V, 111, 2. Adversus Hellespontii urbes veluti arcem sitam Ephesum putat Antiochus, XVIII, 32, 2. Eum trajiciunt Scipiones cum exercitu, XXI, 6, 2; 10, 2. Phrygia ad Hell., XXII, 5, 14; 27, 10. Eum navibus obsidet Eumenes, ne cui navi transitus in Pontum pateret, XXVII, 6, 5.
- C. Helvius a Cn. Manlio Cos. ad Moagetem mittitur, Cibyraz tyrannum, XXII, 16, 3 sqq.
- Hemolia, genus navigii, V, 101, 2.
- Hemilius, cognomen Theodoti. *Vide* Theod. Hemiol.
- Hephæstia, urbs Lemni insulæ, liberata a Romanis, XVIII, 31, 2.
- Heptelis. Hepteri, quæ olim Pyrrhi fuerat, vehitur Hannibal, dux classis Punicæ in pugna navali cum Duilio, I, 23, 4. Hepteres in classe Philippi, XVI, 3, 7; 7, 1.

- Heraclea**, oppidum Siciliae, haud procul Agrigento, I, 18 seq.; 30, 1; cognomento Minoa, I, 25, 9. Ibi statio classis Punicæ, *ibid.* Prope eam Carthale insidiatur classi Romanæ, I, 53, 7.
- Heraclea Trachinia**, oppidum Thessaliæ ad sinum Maliacum, in potestate Ætolorum, X, 42, 4; captum a Romanis, XX, 9, 1., 11, 2.
- Heraclea**, Macedoniæ oppidum in Lyncestis, XXXIV, 12, 8. *Conf.* Heracleum.
- Heracleotæ**, suis legibus utentes, comprehensi fœdere Eumenis cum Pharnace, XXVI, 6, 13: *sunt cives Heracleæ Ponticæ*. Eis Prusias damna illata sarcire tenetur, XXXIII, 11, 8.
- Heracleum**, oppidum Perrhæbiæ in Macedoniæ confinibus, XXVIII, 11, 3; 15, 3; capitur a Romanis testudine fastigiata, XXVIII, 12.
- Ἡρακλείων**, Herculis templum Gadibus, XXXIV, 7, 5.
- Heraclidæ** Tisamenum Sparta ejiciunt, II, 41, 4. *Inde* eorum regnum Spartæ ad posterum propagatum, IV, 34, 5; 35, 14. Perfidia Locrensi in Peloponnesum admittuntur, XII, 12 b.
- Heracles**, Antiochi Epiphanis legatus Romam, XXVIII, 1, 1; 18, 1. Romam venit cum Laodice et Alexandro Bala, quem pro filio Antiochi Epiphanis venditat, et Demetrio Soteri opponit, XXXIII, 14 et 16.
- Heracrides**, Byzantius, ab Antiocho M. ad Scipiones legatus mittitur de pace, XXI, 10 sq.; privatim cum P Scipione agit, XXI, 11 *extr.* et sq.
- Heracrides**, Gyrtionius, Thessalici equitatus præfectus in exercitu Philippi, XVIII, 5, 2.
- Heracrides**, Tarentinus, perditus homo, Tarentum Romanis prodiderat; inde novæ proditiōnis compertus, ad Philippum profugit, XIII, 4, 4 sq. A Philippo præficitur classi, XIII, 4, 8; XVI, 15, 6. Rhodum a Philippo missus ad classem Rhodiorum perdendam, astute rem exsequitur, et classem incendio corripit, XIII, 4 et 5.
- Heraclitus**. Ejus dictum: aures parum fidos esse rerum sponsores, IV, 40, 3; certiores testes esse oculos, XII, 27, 1.
- Heræa**, urbs Arcadiæ prope Elidem regionem, XVIII, 25, 7; ad Alpheum fluvium, IV, 77, 5. Lepreo Triphylia Heræam castra movet Philippus, inde Megalopolin, IV, 80, 15 sq. Tradit se Antigono Dosoni (ab Ætolis, *ut videtur*, præcepta Achæis; *cf.* XVIII, 25, 7), II, 54, 12. De ea cum Achæis apud Romanos contendunt. Ætoli, XVIII, 25, 7. Eam Achæis reddunt Romani XVIII, 30, 10.
- Hercules**. Ejus propago, i. e. rex Spartæ, declāratur Lycurgus, licet non esset ex regia stirpe, IV, 35, 14. (*Conf.* Heraclidæ.) Bellum gerens cum Eleis, condidit Tichos castellum, IV, 59, 4. Neminem unquam sponte læsit; ludos Olympicos et illas belli ferias instituens, animi sui sensum declaravit, XII, 26, 2. Coram eo ictum fœdus Pœnorum cum Philippo, VII, 9, 2. Ei sacra facit Perseus, XXIX, 6, 17. Ejus templum Gadibus, XXXIV, 7, 5. Dejaniræ tunica cruciatus, pictura, XL, 7, 3.
- Herculeum Fretum**. *Vide* *mox* Hercules Columnæ.
- Herculis Columnæ**, III, 37, 10; *etc.* Ad eas in Hispaniam trajecit Amilcar, II, 1, 6. Ad ipsum Fretum, quod Africam ab Hispania dividit, Hercules Columnas posuit Polybius, XXXIV, 9, 4. *Ea ratione* Fretum Herculeum *vocat* τὸν κατ' Ἡρακλείους στήλας πόρον, III, 39, 4, et τὸ κατ' Ἡρακλείους στήλας στόμα, III, 57, 2; XVI, 29, 6 et 12. De illo Freto ex professo se dicturum promittit, III, 57, 2, et *habet nonnulla* XVI, 29, ubi fretum illud cum Hellesponto confertur. *Alia haud dubie libro XXXIV collegat.* Ab Herculis Columnis usque ad Tanaim extenditur Europa; usque ad Nilum, Africa, III, 37, 3 et 5.
- Distantia Freti a Nova Carthagine**, ab Ibero, *etc.*, III, 39, 5 sqq. Ab eodem freto usque ad Philæni aras pertinebat ditio Pœnorum in Africa, *II*, 39, 2; X, 40, 7. Conii in Hispania ἐν τῷ (nisi ἐκ τῷ *legendum*) Ἡρακλείων στήλων habitant, X, 7, 5.
- Hermæum**, ad Bosporum Thracicum, IV, 43, 2 sqq. *Vide* Mercurii Fanum.
- Hermæum Promontorium**, prope Carthag., I, 29, 2; 36, 11. *Vide* Mercurii Promont.
- Hermæas**, genere Car, regni administrator constitutus a Seleuco, Antiochi M. fratre, et deinde etiam ipsius Antiochi princeps minister; homo invidus, ambitiosus et crudelis, V, 41, 1 sqq. In potestate habet Antiochum, ob ætatem, V, 45, 7. Fingit literas tanquam ab Achæo scriptas, quasi Achæi defectioni faveret Ptolemæus, V, 42, 7 sqq. Adversatur Epigeni, Antiocho suadenti, ut ipse contra Molonem proficiscatur; Antiochum stimulat ad bellum pro Cœlesyria cum Ptolemæo suscipiendum, V, 41, 4 sqq. et c. 42: *adde* 45, 6 et c. 49. Ficto crimine occidendum curat Epigenem, 50. Lævo cornu cum Zeuxide præest in pugna adv. Molonem, V, 53, 6. Sperat, si quid Antiocho accidisset, tutorem se filii ejus futurum, V, 55, 3 sqq. Monente Apollophane medico, occidi eum curat Antiochus, summo omnium gaudio, 56, 1 sqq.; uxor et liberi ejus ab Apameensibus mulieribus et pueris obruuntur lapidibus, 56, 15.
- Hermion (et Hermione)**, oppidum Argolidis, occupatur a Cleomene, II, 52, 2. Tyrannus Hermionensium tyrannidem abdicat, II, 44, 6.
- Hermippus**, libicen, XXX, 13, 3.
- Hermocrates**, Siculus dux. Hunc ad senatum Gelæ puerilia de pace loquentem inducit Timæus, XII, 25 o, 4 et c. seq. Hanc orationem Timæo vitio vertit, et Hermocratem laudat Polybius, *ibid.* 25 p. Hermocrates, Lacedæmonios in pugna ad Ægos-Potamos adjuvit, *ib.* §, 6. Atheniensium copias cum suis ducibus captivas in Sicilia fecit, *ibid.*
- Hermogenes**, unus e ducibus Antiochi in oppugnatione Seleuciæ, V, 60, 4.
- Heroem** quemdam Hannibali viam per Alpes monstrasse, scripserunt nonnulli, III, 47, 9; 48, 7. *Heroes* apud Arcadas hymnis vulgo celebrari soliti, IV, 20, 8. *Conf.* Deus.
- Herophilii**, Alexandrini medici, XII, 25 d, 3. *Vide* Callimachii.
- Herophon**, Persei legatus, bis ad Eumenem venit, XXIX, 1 c, 1.
- Hesiodus**, Æacidæ inducit bello gaudentes, V, 2, 6. Ejusdem sententia: dimidium facti, qui bene cœpit, habet, V, 32, 1 sqq.; VI, 59, 3.
- Hesperium Promontorium** Africae, XXXIV, *in fine*, *fr. lat.*
- Hestiae**, Hestiarum Promontoria, τὰ περὶ τὰς Ἑστίαις ἀκρὰς, in ora Europæa Bospori Thracici, IV, 43, 5.
- Hetari**, equites in exercitu Antiochi M. V, 53, 4; in pompa Antiochi Epiph., XXXI, 3, 7. Ἑταρική ἵπκος, XVI, 8, 7.
- Hetruria**, *Vide* Etruria.
- Hexapyla (rè)**, porta Syracusarum, VIII, 5, 6.
- Hexeres** duæ prætoriae, in classe Reguli et Manlii, I, 26, 11; hexeres in classe Philippi, XVI, 17, 1. *Hexerium* mensuram quibus usi sunt Romani et Carthaginienses, exposuit Polybius, *Fragm. hist.* 35.
- Hicesius sive Icesius**, Milesius, XXVIII, 16, 5.
- Hiera insula**, una ex *Ægatis*, Plinio Hieronensis: ejus portum tenet Hanno, Carthagine Erycem navigatorus, I, 60, 3; 61, 7.
- Hiera Vulcania vel Vulcani**, una ex *Æoliis*: crateres tres in ea insula, XXXIV, 11, 12 sqq.
- Hiera-come**, Ἱερὰ κόμη, oppidum *Lydiæ*, ditionis Pergæ-

- menæ, haud procul Thyatiris, XVI, 1, 8. Ibi Dianæ famam spoliatur a Prusia, XXXII, 25, 11.
- Hieram** fecerunt invicti ad Erycem Pœni, ἱερὸν τὸν στέφανον, I, 58, 5.
- Hiero**, prætor Syracusanorum, I, 8, 3; rex nominatur, I, 9, 8. Bellum infert Mamertinis, Messanam tenentibus, *ibid.*: unde bello parum felici irretitur cum Romanis, I, 11; et fœdus facit cum Pœnis, *ibid.* Victus ab Appio Cos. fœdus facit cum Romanis, I, 16 sq. Necessarios iis comæatus suppeditat, 18, 11. Cum eo bellum gerere vetantur Pœni, fœderis formula cum Romanis icti, 62, 8. Pœnos comæatibus juvat bello Africo, cavens ne nimis illi debilitentur, et ne soli Romani præpotentem potestatem obtineant, 1, 83. Auxilia mittit Romanis bello Punico secundo, III, 75, 7. Gratiam Græcorum captat, rex prudens, I, 16, 10 sq.; VII, 8, 6. Multa donat Rhodiis terræ motu afflictis, V, 88, 5 sqq. Ejus filius Gelo regnat cum patre, V, 88, 5. De morte ejus falso nuncio accepto, Romani versus Syracusas navigant, VII, 3, 5 sqq. Nepos ejus et successor Hieronymus, *ibid.* Laus Hieronis; vixit annos amplius 90, sensus omnes integros conservans; regnavit annos 54, VII, 8. Ejus regnum eversum (*nempe sub successore ejus Hieronymo*), III, 2, 7.
- Hieromnemōn** Byzantiorum, Cothon, IV, 52, 4.
- Hieron**, castellum in ora Asiatica Bospori Thracici, ubi Jason e Colchide rediens duodecim diis sacra fecit, IV, 39, 6; 43, 1. Byzantiis, qui id magno pretio emerant, eripitur a Prusia, IV, 50, 2 sq.; qui ligna, marmora, tegulas inde aufert, sed ex pacis lege restituere ablata tenetur, IV, 52, 7 sq.
- Hieronymus**, rex Syracusarum, Hieronis nepos *ex Gelone*, VII, 3, 5 sq. et c. 4, 5; Pyrrhi nepos ex Nereide, Pyrrhi filia, 4, 5: in ejus caput conjurat Thraso, VII, 2, 1. Legationem mittit ad Hannibalem, VII, 2; fratres mittit Alexandriam, 2, 2; legatis Romanis illudit, et fœdus respuit Romanorum, VII, 3. Pœnis proponit fœdus de dividenda Sicilia, 4, 1 sqq.; Nova legatione missa, totam sibi Siciliam postulat, 4, 7 sqq. Novæ legationi Romanorum absurdas condiciones proponit, VII, 5. Bellum parat adversus Romanos, 5, 8. *Occiditur* in urbe Leontinorum, VII, 6, 1. Ejus vitia a nonnullis scriptoribus exaggerata, VII, 7.
- Hieronymus**, Arcas, partes Philippi Amyntæ filii amplexus erat, eoque proditor dictus est a Demosthene, temere, XVII, 14, 2.
- Hierosolyma**, recepta ab Antiocho M., XVI, 39, 4. Celebrerrimum ibi templum, 39, 5.
- Himera**, Siciliæ fluvius, median fere insulam dividit, VII, 4, 2; 5, 7.
- Himerenses Thermae**. *Vide* Thermæ.
- Himilco**, Lilybæi præfectus, strenue urbem defendit adversus Romanos, I, 42, 45, 53.
- Himilconem** Livius XXII, 19, *vocat classis præfectum Asdrubalis in Hispania, qui in Polybianis codicibus Amilcar vocatur*, III, 95, 2.
- Hippacritæ**, *cives urbis Africæ cui Hippo Diarrhytus nomen*; obsidentur a mercenariis Pœnorum rebellibus, I, 70, 9; 73, 3; 77, 1. Deficiunt ad rebelles, I, 82, 8. Ad deditionem compelluntur a Pœnis, I, 88.
- Hippagines**, I, 26, 24; remulcis alligati, I, 28, 2.
- Hippana**, Siciliæ oppidum, vi captum a Romanis, I, 24, 10.
- Hipparchus**, legatus Iliensium ad decem legatos Romanos, XXIII, 3, 3.
- Hippias**, prætor Bœotorum, XXIII, 2, 12 sq.; ejus auctoritate societatem cum Perseo contraxerant Bœoti, quare ille Thebis ejicitur ab eis qui Romanis favebant, XXVII, 1, 9 sqq. Chalcide pæne opprimitur ah exsulis Thebanis, Romanorum amicis, c. 2, 3 sq. Legatus Romam a Perseo, iram senatus in regem deprecari frustra laborat, XXVII, 7, 2 sqq. Ad Genthium legatus ab eodem, XXVIII, 9, 3. Rebus omnibus fractis Perseus eum vehementer objurgat, XXVIII, 9 a.
- Hippitas** (*Plutarcho* Hippotas), amicus et fugæ comes Cleomenis Alexandriæ, V, 37, 8. *Forsan* Ἰπποίτας.
- Hippo Diarrhytus**, urbs Africæ, ἡ τῶν Ἰππακριτῶν πόλις, I, 82, 8. *Vide* Hippacritæ.
- Hippo Regius**, urbs Africae, XII, 1, 1.
- Hippocrates**, Carthaginiensis, frater Epicydus, origine Syracusius, ab Hannibale ad Hieronymum mittitur, regem Syracusarum, VII, 2, 3 sq.; insinuat se apud Hieronymum, eique bellum suadet adversus Romanos, VII, 4, 4 sqq.; 5, 5. Per eum Hannibal res in Sicilia regit, IX, 22, 4.
- Hippocritus**, Cous, cives suos ad Persei partes traducere frustra conatur, XXX, 7, 10.
- Hippodromus**, i. e. Circus, prope Seleuciam Pieriam, V, 59, 1; prope Sardes, VII, 17, 2.
- Hippolochus**, Ætolus, bello Persico ut suspectus Romam abductus est, XXVII, 13, 14.
- Hippolochus**, Thessalus, equitum præfectus, a Ptolemæo deficit ad Antiochum, V, 70, 11. Samarise præsidere jubetur ab Antiocho, 71, 11. Græcis mercenariis præest in acie Antiochi ad Raphiam, V, 79, 9, *coll.* 82, 10.
- Hippomedon**, Agesilai filius, nepos Eudamidæ, *regis Spartanorum*, præteritur in successione regni post mortem Cleomenis, IV, 35, 13 sq. Ejus filia, uxor Archidami regis, quem interfecerat Cleomenes, *ibid.*
- Hippopotami**, in Ramboto, Africæ flumina, XXXIV, *in fine*, *fr. lat.*
- Hipposthenes**, Hieronymi Syracusii regis legatus Carthaginem, VII, 4, 1.
- Hippotas**. *Vide* Hippitas.
- Hirpini**; via ex Hirpinis Capuam per Apenninum, III, 91, 9.
- Hispania** et Hispani, Ἰσπανία, Ἰσπανες. Nomen et situs, III, 37, 10 sq.; 39, 4. Hispaniæ major pars Pœnis subjecta ante primum Punicum bellum, I, 10, 5. Hispanorum militum maximum numerum in Siciliam mittunt Pœni, I, 17, 4. In Hispaniam cum copiis mittitur Amilcar Barca, ad Pœnorum imperium ibi instaurandum, II, 1. Ei succedit Asdrubal, II, 1, 9; II, 13; Asdrubali Hannibal, II, 36; III, 13 sqq. In Hispania res suas in tuto constituent Pœni, dum Romani bello Gallico Cisalpino continentur, II, 22, 9 sqq. Hispani montani, III, 33, 9, ὄρεται, *nisi ibi ὄρεται vel ὄρηται*, Oretani, *intelligendi*. Hispanorum arma, III, 114, 1 sqq. *De* rebus in Hispania post Hannibalem gestis, *vide* Asdrubal, Hannibalis frater; Asdrubal Gisconis filius; Cn. et Publii Scipionis, in Cornelius; *et alios*. Tum Carthago Nova; Iberus; Herculis columnæ; Celtiberi, etc. Hispaniæ memorabilia nonnulla, XXXIV, 9. Hispaniæ regis cujusdam luxuria, *ibid.* § 14 sq.
- Historia**. Ejus varia genera recensentur, IX, 1 sq. *Deinde de historia præsertim pragmatica plurima disseruntur et præcipiuntur satis loquaciter per totum operis decursum: quæ melius petentur ex Argumentis capitulum.*
- Holcades**. *Vide* Olcades.
- Holophernes**. *Vide* Orofernes.
- Homarius** Jupiter, Ζεὺς Ὁμήριος, *legendum videtur* II, 39, 8, *ubi vulgo* Ὁμήριος, Homorius, *habent*. Homarium, τὸ Ὁμήριον, *lucus Jovi Homario vel Homagryio consecratus*, prope Ægium, V, 93, 10.
- Homerus**, scite inducit Ulyssem, ex astris plurima quæ et mari et terra accidunt conjectantem, IX, 16, 1. In ejus

- persona ostendit, qualis esse debeat vir politicus, XII, 27, 10. Helluonem se ipse prodidit scriptis suis, iudice Timæo, XII, 24, 1. Res veras poetice exprimit, et res fictas cum veris connectit, XXXIV, 2. In Navium Catalogo, quæ attributa dat urbibus, vere eis conveniunt, 4, 2. Ejus poësis est scriptio philosophica, 4, 4. Homeri verba citata, III, 94, 4; V, 38, 10; XII, 26, 27; XV, 12, 9; 16, 3; XVIII, 11, 6; XXXVI, 6, 6; XXXIX, 3, 5. *Plura* Homeri loca ex *Odyssea citantur et illustrantur*, XXXIV, 2-4. Homericus Jupiter a Phidia in templo Olympico expressus, XXX, 15, 4.
- Homorium. *Vide* Homarius.
- Honores Romæ confert populus, VI, 14, 9.
- Hoplites, rivus Peloponnesi, XVI, 16, 2.
- M. Horatius, primus cos. Romanus; eo cos. fit primum fœdus Romanorum cum Pœnis, III, 22, 1.
- Horat. Coclitis præclare factum, VI, 55.
- L. Hortensius, legatus Romanorum in Asiam ad Prusiam et Attalum, XXXIII, 1, 2.
- A. Hostilius cos. dum per Epirum Thessaliam petit, Perseo eum prodere conatur Theodotus et Philostratus; relicto per Epirum itinere, Anticyram navigat, et inde in Thessalam pervenit, XXVII, 14. Proconsul in Thessalia hibernans, legatos ad Græciæ civitates mittit, belli Persici causa, XXVIII, 3 sqq.
- Hyacinthi, s. Apollinis Hyacinthi tumulus prope Tarentum, VIII, 30, 3.
- Hybridæ Græci, *μειζωνες*, in mercenariis Pœnorum, I, 67, 7.
- Hydræ, Rhodi dedicatæ ab Hierone et Gelone, V, 88, 5.
- Hymnos et pœanes canere assuefunt Arcadium pueri, IV, 20, 8.
- Hypana, oppidum Triphylia, IV, 77, 9; a civibus Philippo traditur, 79, 4.
- Hypata, Thessalia oppidum, in potestate Ætolorum, XX, 9, 6 et 13; c. 11, 5 et 8; XXI, 2, 7; 3, 7.
- Hypatodorus. *Vide* Hecatodorus.
- Hyperbatus, prætor Achæorum, XXVI, 1, 1; voluntatis Romanorum potiore rationem habendam censet quam aliarum rerum omnium, XXVI, 1, 6. Cum Callicrate et Diophane contraria sentit Archoni, Polybio et Lycortæ, de ope ferenda Ptolemæis fratribus, XXIX, 8, 2.
- Hypsas, Siciliæ fluvius, Agrigentum alluens, IX, 27, 5.
- Hyrcania. Ex Parthia in eam per Labium montem exercitum ducit Anthiochus M., X, 29-31. Aspiasiacæ Nomades, qua Oxus fluvius sub terram labitur, per siccum eum equis in eam traseunt, X, 48, 2 sqq.
- Hyrcanum s. Hyrcanium mare. Haud procul ab eo sunt Tapyri montes, ad ortum Mediæ, V, 44, 5. Ad illud pertinet regnum Artabazanis (*i. e. Atropalene*), V, 55, 7. In id influit Oxus fluvius, X, 48, 4.
- Hyracus, urbs Cretæ, *Fragm. hist.* 24.
- Hyscana (ἤσκα) oppidum Illyrici, VIII, 38, 5. *Vide* Uscana.
- I.
- Iapyges. *Vide* Apuli.
- Iapygium promontorium, *idem quod Salentinum*, X, 1, 8; XXXIV, 11, 11; *dictum* ἡ Ιαπυγία *ibid.* § 2 et 8.
- Iason, Colchis rediens, duodecim diis sacra fecit in Asiatico Bosphori Thracici litore; unde locus Hieron appellatus, IV, 39, 6.
- Iason, urbi Phanotensium præfectus nomine Philippi; ejus opera prætorem Ætolorum decipit Alexander, Phocidis præfectus, V, 96, 4 sqq.
- Iassus, oppidum Caria, partim Argivorum colonia, partim Messeniorum, XVI, 12, 2; obsessa et capta a Philippo, XVI, 12. Ejus situs et memorabilia, *ibid.* Petentibus Rhodiis, invito Philippo, liberatur a Romanis, XVII, 2, 3; 8, 9; XVIII, 27, 4. Iassius sinus, *idem qui Bargylæticus*, XVI, 12, 1.
- Iasartes fluvius Asiae, a Macedonibus Tanais appellatus* *Vide* Tanais.
- Iberia. *Vide* Hispania. Ἰβηρία vocatur regio, a Pyrenæo monte ad fretum Herculeum pertinens; partes eæ Hispaniæ quæ Oceano adjacent, commune nomen non habent, III, 37, 10 sq.
- Iberus, amnis Hispaniæ. De eo non transgrediendo fœdus facit Asdrubal cum Romanis, II, 13, 7; 22, 11; III, 27, 9 sq.; 29, 3. Hannibalem, ne eum transeat, per legatos monent Romani, III, 15, 5. Hannibalis transitio Iberi, initium fuit belli Punici secundi, III, 6, 2 sq. Ad ejus ostia, pugna navali Hasdrubalem vincit Cn. Scipio, III, 95, 5 sqq.; 96.
- Icesias, Atheniensis, Damidis pater, XXII, 14, 6. *coll.* § 16.
- Icesius s. Hicesius, Milesiorum legatus in Ægyptum, XXVIII, 16, 5.
- Idæus Jupiter, XXVII, 16, 3.
- Ignatia via, ἡ Ἐγνατία ὁδός, XXXIV, 12, 3 sqq.
- Ignes accensi. *Vide* Faces, et Pyrsiæ.
- Iliatta, urbs Cretæ, XIII, 10, 4.
- Ilergetes, populus Hispaniæ citerioris, subactus ab Hannibale, III, 35, 2. *Add.* III, 33, 15. Eorum rex Indibilis, X, 18, 7.
- Ilibernis (Ἰλέρνεις, *rectius* Ἰλίσβερς), fluvius et oppidum Gallia, *ad Pyrenæum montem*, XXXIV, 10, 1.
- Ilienses in fide manent Attali, V, 78, 6. Obsidentur a Gallis Æsogogis; obsidione eos liberant Alexandrenses Troadibus, V, 111, 2 sqq. Pro Lyciis intercedunt apud Romanos, XXIII, 3, 3.
- Ilipe, urbs Hispaniæ, ad quam a Scipione victus est Asdrubal, Gisconis filius, XI, 20, 1.
- Iliturgis. *Vide* Ilurgia.
- Illyricum, Illyria, Illyris, Illyrii. Prima Romanorum in Illyriam tractio, I, 13, 4; II, 2 sqq.; II, 12, 7. Illyriorum reges, Bradyllis, Pleuratus, Agron, Teuta, Pinnes vel Pineus, Scerdilaidas, Pleuratus, Genthius. *Vide quemque suo loco.* Illyrii maria infestant, omnes populos pro hostibus habentes, II, 4, 8 sq.; 12, 6. Eleorum et Messeniorum fines perpetuo invadunt, II, 5, 1 sq. Phœnicæ, Epiri urbem, proditione Gallorum mercenariorum capiunt, agrum populantur, pacem et fœdus cum Epirotis et Acarnanibus faciunt, II, 5 seq. Pars eorum qui sub Teuta sunt, deficiunt ad Dardanum, II, 6, 4. Spoliant mercatores Italicos, et captivos abducunt, II, 8. Ad eos Romani legatos mittunt C. et L. Coruncanios, *ibid.* Dyrrachium capiunt, mox rursus expulsi, II, 9. Corcyram obsident, et in deditionem recipiunt, II, 9, 7 sqq. et c. 10, 8. Classem auxiliarem Achæorum profligant, II, 10. Bellum iis inferunt Romani, et majore parte Illyrici sibi cedere cogunt Teutam, addita pacis conditione, ne Illyrii amplius duobus lembis ultra Lissum navigent, II, 11 sq. Ipsi proprium navigiorum genus, lembi, V, 109, 3. Iis victis a Romanis, magno metu liberantur Græci, II, 12, 5 sq. Eorum ratio aciem instruendi pugmandique κατὰ στρατόν, manipulatum vel catervatim, II, 3, 2. *Conf.* II, 65, 5; III, 19, 5. Illyrii 6000, duce Demetrio Phario, in auxiliariis Antigoni adversus Cleomenem, II, 65, 4. Eorum manipuli alternatim locali cum Macedonibus chalcaspidis, 66, 5. Bellum Romanorum Illyricum cum Demetrio Phario, a L. Emilio Cos. gestum, III, 18. *Confer* Demetrius Pharius. Duce Scerdilaida cum 90 lembis ultra Lissum navigant, et Pylum Messeniæ frustra tentant, IV, 16, 6 sq.; dein cum Ætolis Achaïam

in vadunt, 16, 11, et Megalopolin tentant, 25, 4. Quadringentos Cretensibus subsidio mittit Philippus, IV, 55, 2. Philippo Scerdilaidas plures quam 15 lembos mittere impeditur turbis a variis Illyriorum dynastis excitatis, V, 4, 3. Illyricas civitates, quæ Philippî sociæ fuerant, sibi adiungit Scerdilaidas; easdem mox cum aliis recipit Philippus, V, 108, ubi plura Illyricarum gentium et oppidorum nomina commemorantur. Capta Lisso et Acrolisso, plures Illyriæ urbes Philippo se tradunt, VIII, 16, 10 sq. Sunt auxiliares Achæorum sub Philopœmene, XI, 11, 4 sq.; 14, 4; 15, 5. Loca Illyrici quæcumque Philippus post pacem in Epiro factam occupasset, Romanis ille tradere iubetur, XVII, 1, 14; 8, 10. Illyria deserta, ἡ Ἐρμος καλουμένη Ἰλλυρία, XXVIII, 8, 3; de Illyriis et de Genthio triumphat L. Anicius, XXX, 13. In Illyricum legatus mittitur Fannius, XXXII, 18 sq. Ex quo Demetrium Pharium eiecerant Romani, neglexerant Illyrici oram ad Adriaticum mare, *ibid.* c. 19, 5.

Ilurgia, Hispaniæ oppidum, XI, 24, 10. Illiturgis *Livio*.

Imagines majorum apud Romanos, in celeberrima sedium parte positæ, et prælatæ in exsequiarum pompis, VI, 53, 4 sqq.

Imperium. Quatuor summa veterum imperia eversa, Assyriorum, Medorum, Persarum, Macedonum, XXXIX, 3, 4.

Impietatis et Iniquitatis ara posita a Dicæarcho, XVIII, 37, 10.

Inalpinî populi, II, 18, 4.

Indi, rectores elephantorum, apud Pœnos, I, 40, 15; III, 46, 7 et 11; XI, 1, 12.

Indiam petit Antiochus Magnus, XI, 34. Indorum rex Sophagasenius, amicus Antiochi, *ibid.*

Indibilis, Ἀνδοβίλλης, regulus Ilergetum, populi Hispaniæ mediterraneæ, X, 18, 7; singularis amicus Pœnorum, IX, 11, 3; dux Hispanorum in pugna Hannonis cum Cn. Scipione, captus a Scipione, III, 76, 6. Licet a Pœnis, ob fidem in eos, in regnum fuisset restitutus, tamen Asdrubal Gisonis fil. magnam pecuniæ vim ei imperavit, et filias obsides exegit, IX, 11. Eæ filiæ et uxor Mandonii, fratris Indibilis, in potestatem veniunt Scipionis Africani, quarum liberalem et honestam curam ille habet, X, 18, 7 et 13 sqq. Exacerbatus adversus Asdrubalem, ad Scipionem transit, et in fidem ab eo recipitur, X, 35-38. Regem salutat Scipionem, 40, 3. A Romanis honoratur et potentia augetur, XXI, 9, 7; *cf.* X, 40, 10. Rursus deficit a Romanis, XI, 26, 29, 3. Acie vincitur a Scipione, XI, 31-33.

Inscriptio armorum, II, 2, 9 sqq. et c. 4.

Insubres, II, 17, 4; 28, 3; XVI, 41, 1; maximus Gallorum Cisalpinorum populus, trans Padum, II, 17, 4; 21, 1. Hi et Boii concitant Gallos Gæsatos adversus Romanos, II, 22. Prælio vincuntur ad *Telamonem* a L. Emilio et C. Atilio Coss., II, 28 sqq. Braccati pugnant et leviori sago induti, 28, 7; cominus fortissimi, solo genere armorum vincuntur, 30, 6 sq. Iis bellum inferunt L. Furius et C. Flaminius Coss., II, 32. Clastidium obsident Insubres trajecto Pado, sed ibi cædunt a Romanis, 34. Mediolanum, princeps urbs eorum; Acerræ, oppidum eorundem, 34, 10 sqq. Romanis se dedunt, 35; a quibus rursus deficiunt cum Boiis, III, 40. Eorum fines, superatis Alpibus, ingreditur Hannibal, 56, 3. Cum Pœnis faciunt, et dissident a Taurinis, qui Pœnis diffidebant, 60, 8.

Insula, ἡ καλουμένη Νῆσος, regio Galliæ, inter Rhodanum et Isaram fluvios, III, 49, 5 sq.

Intercatia, urbs Vaccæorum Celtiberorum, XXXIV, 9, 13.

Io, postquam Bosporum Thracicum trajecit, substitit ad locum Asiæ cui Bos nomen est, IV, 43, 6.

Iolaus; coram eo ictum est fœdus Carthaginiensium cum Philippo, VII, 9, 2.

Ionia, XVIII, 32, 2; XXI, 10, 4; XXXIII, 10, 8.

Ionium mare, contiguum sinui Adriatico; a Siculo mari separatur Cocynto promontorio, II, 14, 4 sq. Apollonia venienti (*ex Adriatico mari*) sub introitum ejus sita est Saso insula, V, 110, 2. *Pari ratione* Oricus, Epiri urbs, sita dicitur ad ingressum in Adriaticum sinum, scilicet e Ionio mari naviganti, VII, 19, 2.

Jordanes fluvius, in lacum influit, V, 70, 4.

Iphiades, Abydenus, ad Philippum de pace missus a suis, XVI, 30, 7.

Iphicrates: ejus expeditio in Ægyptum, XXXIX, 1 b, 2.

Irobastus, rebellis Ægyptiacus, victus a Ptolemæo Epiphane et e curru revinctus, XXIII, 16, 4.

Isara, fluvius Galliæ, cum Rhodano circumfusus regioni quæ Insula vocatur, III, 49, 5.

Iseus, Ceryneæ tyrannus, abdicat tyrannidem, II, 41, 14.

Isionda s. Isinda, oppidum *Pisidiæ*, ut videtur, XXII, 18, 1. *Cives* Isiondenses, *ibid.* § 5.

Isius, cognomen Alexandri Ætoli, XVII, 3, 3. *A patria ductum esse cognomen, intelligi videtur ex c. 10, 9.*

Ismenius, Neonis, prætoris Bœolorum, legatus ad Q. Marcium, XXVII, 1, 1 sqq.; in carcerem conjectus, mortem sibi consciscit, 2, 9.

Isocrates, criticus et grammaticus, quum publice probasset cædem Cn. Octavii, a Demetrio Romam missus est, feræ similis, XXXII, 4, 5; et c. 6 sq.

Issa, urbs Illyriæ, obsessa ab exercitu Teutæ reginæ, a qua defeecerant Issæi, II, 8, 5. Issæi Romanis se tradunt, II, 11, 11 sq. Issii (οἱ Ἰσσιοί) de Dalmatarum incursione queruntur apud Romanos, XXXII, 18, 1; oppida ditionis Iasiorum, Epetum et Tragurium, *ibid.* § 2.

Ister fluvius, terminus regni Macedonici, I, 2, 4. Limi molem in Pontum invehit, quæ Stethæ dicitur, IV, 41, 1 sqq. Intervallum a Malea promontorio ad eum, XXXIV, 12, 11.

Isthmici ludicri participes fiunt Romani, II, 12, 8. In Isthmiorum panegyri T. Quintius senatusconsultum de libertate Græciæ reddita a Romanis recitandum curat, XVIII, 29; *conf.* 27, 3.

Isthmus Carthaginiensis, I, 73, 5.

Isthmus Corinthiacus: ad eum sunt Onei montes, II, 52, 5. Ibi castra munitissima deserit Cleomenes, II, 52 sqq. Per eum ex Peloponneso domum redeunt Ætolii, IV, 13, 5, et lembos suos trajecit Demetrius Pharius, IV, 19, 7 sqq.; et Philippus, V, 101, 4, *Fragm. gramm.* 132. Ad eum pugnatur pugna Romanorum cum Achæis, quæ *Achæi a Mummiō debellati sunt*, III, 32, 3, et XL, 14, 4. Templum et lucum in eo instauravit Mummius, XL, 11, 1.

Isthmus Tarentinus: per eum naves transvehendas curat Hannibal, VIII, 26.

Istri: adversus eos mittitur C. Claudius Cos., XXVI, 7, 1.

Italyrium. Vide Atabyrium.

Italia primum cum exercitu egrediuntur Romani, I, 5, I; 12, 5. Ejus oræ olim sæpe a Carthaginiensium classibus vastatæ, I, 20, 7; 56, 2. Ejus incolis ignotus navium bellicarum usus ante primorum bellum Punicum, I, 20, 10. Ejus figura triangularis, II, 14. Ejus pars maxime borealis sunt campi Circumpadani vel Gallia Cisalpina, II, 14, 7; ubertate præstans regio, II, 15; III, 44, 8. Ibi plurimi porci mactantur, quos Gallia Cisalpina maxime subministrat, et maritima Italiæ ora, ab Etruscis et Gallis habitata, II, 15, 3; XII, 4, 8. Ejus populi omnes, ad nuncium adventus Gallorum perterriti, pro Romanis, non ut socii, sed ut pro sua salute erant dimicaturi, II, 23, 13.

Italici populi (Ἰταλιῶται) omnes robore et virtute bellica præstant, cum natura, tum usu, VI, 52, 10 : *conf.* XVIII, 11, 10. Italiæ inferioris ora maritima, Magna Græcia dicta, II, 39, 1; III, 118, 2. *Confer* Magna Græcia. Italiæ inferioris ora, a Freto Siculo ad Tarentum, importuosa, X, 1. Populi illam oram habitantes : Brutii, Lucani, Daunii *etc.* Civitates Græcæ celeberrimæ in eadem ora, *ibid.* Italiæ imperium post cladem Cannensem obtinere se posse desperant Romani, III, 118, 5. Res Italicæ immixtæ rebus Græcorum inde ab Olymp. 140, et inde ab eodem fere tempore omnes populi ad Italiam, ceu communem scopum, oculos convertere cœperunt, V, 105, 4 sqq. Res in Italia gestas in cuiusque anni historia primas omnium exposuit Polybius, XXVIII, 14, 9 sqq., *coll.* 2, 8.

Ithomates *vel* Ithomatas, arx Messeniorum Peloponnesi, VII, 11, 3.

Ithoria, Acarnaniæ locus munitissimus, II, 64, 9.

J.

Judæorum gens subigitur a Scopa, Ptolemæi Epiphanis duce, XVI, 39, 1.

Judicia Romæ in causis criminalibus exercet populus, VI, 14, 6 sqq.; 15, 10; 16, 2; XXIV, 9, 6 sqq. In controversiis civilibus judicia exercent cives et senatorio ordine, VI, 17, 7.

Sextus Julius Cæsar, Consul, XXXII, 20, 2; legatus Romanorum ad Achæos, perquam lenia et humana proponit Achæis; sed horum duces male ei respondent, eumque decipiunt, XXXVIII, 1-3.

J. Junius Brutus et M. Horatius, primi Coss. Romani; in quorum consulatu ictum est primum fœdus Romanorum cum Pœnis; ab eisdem consecratum est templum Jovis Capitolini, III, 22, 1.

L. Junius Pullus Cos. Lilybæum navigans, classem omnem naufragio amittit, I, 52-54; Erycem occupat, 55.

M. Junius Silanus, Scipioni majori adiutor datus ad res gerendas in Hispania, X, 6, 7; XI, 20, 3 sqq.; 23, 1; 26, 6; 33, 8.

M. Junius Penna, ad Ariarathem legatus, XXXI, 13, 1. Junonis sacerdotes Argis cum Olympiorum victoribus contulit Timeus in suis historiis, XII, 12, 1. *Adde* XXIII, 18, 7. Junonis templum Argis diripuit Pharycus, IX, 34, 10. Ejusdem templum Lacinii, XXXIV, 11, 9; et prope Cynætham, IX, 17, 1, *si vera conjectura* ὡς ἐνι Ἡρείου *pro vulgato* ὡς ἐνι Πηνειού.

Jupiter, Marti succensens apud Homerum, XII, 26, 3.

Jup. Homericus a solo Phidia recte expressus, XXX, 15,

4. Jovem lapidem jurant Romani ex veteri ritu, III, 25, 7 sqq. Jovis templum Ἰδαίου in Arcadia, in quo corpora redduntur umbræ expertia, XVI, 12, 7. Jovis mensæ (*Thebis*) aureas laminas detraxit Zeuxippus Bœotus, XIII, 2, 7. Jovis Atabyrii templum Agrigenti et Rhodii, IX, 27, 7. Jovis Capitolini templum, consecratum a L. Junio Bruto et M. Horatio Coss., III, 22, 1. In eo, in Ædiliū ærario servantur tabulæ fœderum, III, 26, 1. Cesbedium, Jovis templum prope Selgam, V, 76, 2. Jovi Homorio (*s.* Homario) communem ædem posuerunt Crotoniatæ, Sybaritæ, Cauloniæ, quemadmodum Achæi, II, 39, 6; V, 93, 10. In Jovis Idæi templo in Creta servantur tabulæ fœderum, XXVII, 16, 3. Jovis Lycæi ara Messenæ, et columna ad eum posita cum inscriptione in honorem Arcadum, IV, 33, 2. Jovis Olympii templum Agrigenti, IX, 27, 9, et Athenis, ornatum ab Antiocho Epiph., XXVI, 10, 12. Jovis Olympiaci statuam Olympiæ miratur L. Æmilius Paulus Cos., XXX, 15, 3 sq. Ejusdem templum ornat Mummius, XL, 11, 1.

Jus belli, II, 58, 10; V, 11, 3 sq. Jus gentium, II, 8, 12;

58, 6 sq. Juris repetendi formulæ. *Fragm. gramm.* 39.

Jusjurandum : ejus religio summa apud Romanos, minor apud Græcos, VI, 56, 13 sq. *Add.* 58, 3 sq. *et* § 12.

Justitiæ oculus, XXIV, 8, 3.

Justitium per 25 annos in Bœotia, XXIII, 2, 2.

Juvenes Romæ in judiciis et in salutationibus magnam partem temporis terebant, XXXII, 15, 8; quo pacto ad subeunda pericula et ad fortitudinem exercitari consueverint, VI, 39.

K.

Keræas (*f.* Chæreas) unus e ducibus Ptolemæi, ad Antiochum M. transit, V, 70, 10; et ab eo Samariæ præficitur, 71, 11.

L.

Labæ, urbs Chatteniæ in Arabia, XIII, 9, 2.

Labeatis, regio Illyriæ in qua urbs Meteon *vel* Medeon, XXIX, 2, 5.

Labus (*sive* Labutas), mons ingens, quem trajiciens Antiochus ex Parthia in Hyrcaniam venit, X, 29, 3; 31, 1.

Lacedæmon, Sparta; Lacedæmonii, Spartani. Laconia, *s.*

Laconica regio. De rebus Lacedæmoniorum *confer* Cleomenes, Lycurgus, Machanidas, Nabis, *etc.* — Sparta sita, V, 22, 1 sqq.; urbs duplo major Megalopoli, IX, 21, 2. Lacedæmonii major populus, quam Achæi proprie dicti, II, 38, 3. Eorum principatus brevis, 1, 2, 3. Duravit, quamdiu reges ephoris, veluti parentibus, obtinebant, XXIV, 8 b, 1. De principatu Græciæ post Medicum bellum, in certamen cum Atheniensibus venerunt, XXXVIII, 1 b, 4. Per Antalcidam pacem fecerunt cum Persarum rege, 1, 6, 2, turpem, qua Græcas Asiæ civitates Persis prodiderunt, VI, 49, 5, et suum dominatum in Græciæ civitates firmarunt, *ibid.* *et* IV, 27, 5. Potestate sua superbius abusi sunt, XXXVIII, 1 b, 5. In pugna navali ad Ægos Potamos ab Hermocrate Siculo adjuti, XII, 25 p, 6. Capta per dolum Cadmea, auctorem doli puniverunt, nec tamen Cadmeam reddiderunt Thebanis; liberas renunciaverunt Græcas civitates, nec tamen Harmostas suos inde revocarunt, IV, 27, 4. Post Leuctricam pugnam arbitrium contentionis cum Thebanis permisierunt Achæis, II, 39, 8 sqq., et Messenios fœdere exclusos voluit; sed Achæorum opera comprehenduntur fœdere Messenii, excluduntur ipsi IV, 33, 8 sq. Tisamenus, Orestis filius, post reditum Heraclidarum Sparta ejectus, II, 41, 4 : *inde* Heraclidarum regnum Sparta ad posteros propagatum, IV, 34, 5; 35, 14. Colonia eorum, Lyttus Cretæ, IV, 54, 6; *item* Tarentum, VIII, 35, 9. Eorum cognati, Selgenses, V, 76, 11. Lacedæmoniorum rempubl. e variis formis mixtam voluit Lycurgus, VI, 3, 8, *et c.* 10. Ei similem esse remp. Cretensium contendunt nonnulli auctores; a quibus dissentit Polybius, dissimilia utriusque reip. instituta *exponens* VI, 45 seq. Forma reip. a Lycurgo descripta, ad tuendam patriæ libertatem idonea erat; simul ac vero extrinsecus voluerunt imperium proferre Spartani, deserenda erant Lycurgi instituta, VI, 48-50. Pulcherrima repub. usi sunt a Lycurgi tempore usque ad Leuctricam pugnam; deinde a tyrannis oppressi, IV, 81, 12 sqq. Apud eos qui jam satis liberorum suscepit, uxorem alicui amico cedit, XII, 6 b, 8. In more etiam est, ut unam habeant uxorem tres vel quatuor viri, atque adeo plures, si fratres sint; et his liberi communes, *ibid.* Tibiani et rhythmum non sine causa ipsi et Cretenses, loco tubæ, ad bellum adhibuerunt, IV, 20, 6. Μόρα eorum nougentis viris constabat, *Fragm. hist.* 25. Eorum reges, ex veteri instituto, prædæ bello captæ ter-

tiam partem accipiunt, II, 62, 1. Spartanorum regum, Cleombroti et Agesilai, contraria consilia, IX, 23, 7 sq. Spartam de improvviso capturus Epaminondas, spe excidit, IX, 8 seq. Spartanorum agrum vastavit Philippus Amyntæ, et oppidorum agrique partem Argivis attribuit, partim Tegeatis, aliam Megalopolitanis, aliam Messeniis, IX, 28, 5 sqq.; *conf. c. 33, 8 sqq.* Isti populi finitimi præ ceteris semper impetui Spartanorum expositi fuerunt, V, 92, 10. Lacedæmonius et Laconica disciplina imbutus Xanthippos, I, 32, 1. In Laconicam cum exercitu intrat Antigonus Doson, II, 54, 8; c. 65, et, victo ad Sellasiam Cleomene, Sparta potius, avitam Lacedæmonis remp. restituit, II, 70, 1 (*Conf. Cleomenes*); Sociali federe eos comprehendit, IV, 9, 4 sqq.; 15, 4 et 6; 16, 5. Brachyllam Boeotum curatorem urbis relinquit, XX, 5, 12. Iis ad commune bellum Sociorum contra Ætolos copias imperat prætor Achæorum, IV, 15, 4 et 6; sed illi clam fœdus et societatem cum Ætolis ineunt, IV, 16, 5; 23, 8, et imperatas mittere copias negligunt, 19, 10. Regem non habentes, internis seditionibus agitantur; alii Ætolis favent, alii Philippo, qui cum exercitu in propinquo est. Adimantus ephorus cum aliis, qui Macedonibus favent, occidit, IV, 25. Philippos, turbis internis se non immiscens, societatem cum iis firmat, IV, 24. Ipsi ad copias conscribendas ad bellum Sociale denuo ex decreto Achæorum invitati, IV, 26, 2, sine responso dimittunt legatos, et legatum arcessunt ab Ætolis, 34. Novi motus Spartæ; trucidantur ephori Philippo faventes; fit fœdus cum Ætolis, novi creantur reges, accepto nuncio de Cleomenis morte, IV, 35. Duce Lycurgo rege, Argivis et Achæis bellum inferunt et plura oppida capiunt, 36. Ex fœdere auxilia mittunt Eleis, 80, 4 sqq. Philippi præsentia territi, omnes rure copias convolvunt, 81, 11; duce Lycurgo rege, Messeniam invadunt, sed re infecta redeunt, V, 5, 1; 17, 1 sq. Philippus ex Ætolia reversus, Spartam petit, et Laconicam usque ad Tænarum populatur, V, 18 seq. Eos ad societatem Ætolorum, Romanorum et Attali trahere student Ætoli; contra ad Philippi societatem invitant Acarnanes, IX, 28-39. Præferunt Ætolorum partes adversus Philippum et Achæos, X, 41, 2. Laconicam, victo Machanida, impune deprædantur Achæi, XI, 18, 8 sqq. Eandem rursus, regnante Nabide, per Philopœmenis stratagemam incursant Achæi, XVI, 36 seq. Romam legatos mittunt de obsidibus, de vicis Laconiae, et de veteribus exsulis, XX, 12. Obsides remittit senatus, excepto Nabidis filio, XX, 13, 4. Philopœmeni coronam decernunt eique nemo est qui hanc gratiam deferre audeat, XXI, 15, 1. Qua quidem humaniter primum accepta, Spartam venit Philopœmen et in curia conlocatur, *ibid.* § 3. sqq. Spartanos 80 occidit Philopœmen, muros urbis dejicit, et veteres exsules in urbem reducit, XXII, 23, 2; XXIII, 1, 1 sq.; 7, 5 sq.; 11, 7; XXI, 17 sq.; iidem veteres exsules mox legatis Romam missis, eodem Achæos et Philopœmenem ingrati accusant, XXIII, 11, 7 sq.; 12, 2 sq.; XXIV, 4 : *conf. c. 10, 11.* Alii legati Laced. a piratis occisi, XXIV, 11. Sparta in Fœdus Achæorum recipitur, XXV, 1 et c. 2, 1 sq. De variis generibus exsulum Spartanorum deliberant Achæi, XXV, 1, 8 sqq. et c. 3. Rursus de eisdem deliberant Achæi, XXVI, 1, et novam legationem utrique Romam mittunt, XXVI, 2, et c. 3, 1. Romanorum responsum, 3, 2 sqq. De agro litigant cum Megalopolitanis, arbitris Romanis, XXXI, 9, 7. Controversias et bellum habent cum Achæis, quod componere frustra tentat S. Julius Cæsar, legatus Romanorum, XXXVIII, 2 sq.; XL, 2, 6.

Lacinium, promontorium Italiæ in Brutiis, cum celebri

Junonis templo, XXXIV, 11, 9 sq. Circa Lacinium fere per biennium hæret Hannibal, XV, 1, 11. Eodem loci in columna æneis tabulis inscribi curavit numerum copiarum, quas partim in Hispania reliquit Asdrubali fratri, III, 33, 18, partim quibus ipse in Italia usus est, III, 56, 4.

Lacus in Alpihus plures, XXXIV, 10, 19 sqq.

Lacus Mæoticus, Trasimenus etc. *Vide suo loco.*

Lade, *insula Ioniae ante Miletum*, XVI, 1 a, 1 et 14, 5 : ubi pugnata est pugna navalis inter Philippum et Rhodios, *ibid.* et sqq.

Ladicus, Acarnan, Triphyliae a Philippo præfectus, IV, 80, 15.

Ladocea (τὰ), locus in agro Megalopolitano, ubi acie victi sunt Achæi a Cleomene, II, 51, 3; 55, 2.

C. Lælius, a puero sodalis et comes Scipionis Afric. majoris, X, 3, 2. Ex eo multa cognovit Polybius ad Scipionem pertinentia, *ibid.* Solus consiliorum Scipionis erat conscius, X, 9, 1 et 4. Classi præfectus, *ibid.* et 12, 2. Ei Scipio tradit nobiliores captivos Romam ducendos, X, 18, 2. Roma ad Scipionem redit, X, 37, 6. Pugnatur ad Bæcula, 39, 4. Interest pugnae cum Indibili, XI, 32 seq. Cum Scipione Romam redit, XI, 33, 8. In Africa cum Masinissa castra Syphacis incendit, XIV, 4. Victum acie Syphacem persequitur, XIV, 8 seq. Equitatu præest in pugna Scipionis cum Hannibale, XV, 9, 8, et fortiter rem gerit, c. 12, et 14, 7 sq.

Lænas, Λαυνάροι. *Vide Popilius.*

Læstrygones, Leontinum campum in Sicilia habitantes, VIII, 11, 13.

Lævi, *Vide Lai.*

Lagius, a Diaeo in carcerem conjectus, mox rursus dimissus, XL, 5, 2 seqq.; *conf. 4, 1.*

Lagoras, Cretensis, jussu Nicolai, ducis Ptolemæi, fauces prope Berytum occupat, contra Antiochi adventum, V, 61, 9. Ejus consilio capitur urbs Sardes, VII, 15 seqq. primus ipse murum conscendit, 17, 3, et urbem occupat, c. 18.

Lagus, Ptolemæi pater, II, 41, 1; V, 67, 10.

Lai s. Lævi, (Λάοι, forte Λαῖοι), populus Gallicus, ad Padi fontes habitans, II, 17, 4.

Lamia, *Thessaliæ oppidum*, XX, 11, 2 sq; pugna ad eam, IX, 29, 2.

Laminæ aureæ in Jovis ara, XXIII, 2, 7.

Lamius, Ambraciota, Ætolorum legatus Romam missus, XVII, 10, 9.

Lampæi, Cretenses, a Cnossiorum societate ad Lyttios deficiunt, IV, 53, 6; urbe sua excipiunt Lyttios, quorum urbs; civibus in expeditionem profectis, diruta et incensa fuerat a Cnossitis, IV, 54, 5. Ipsi et Polyrrhenii cum Achæo et Philippo societatem ineunt, 55, 1.

Lampetia, urbs Bruttiorum, XIII, 10, 2.

Lampeacus, occupata ab Antiocho, XXI, 10, 3; 11, 2.

Lampsacenorum legati Lysimachiae coram Antiocho cum legatis libere agunt, XVIII, 35.

Laodice, soror Andromachi, patris Achæi, uxor Seleuci C. linici, mater Antiochi M., IV, 51, 4; VIII, 22, 11.

Laodice, Mithridatis filia, Ponti regis, Antiochi M. uxor, V, 43, 1 sqq.; filium parit Antiocho, V, 55, 2. (*Neptis fuit Seleuci Callinici ex filia, quas Mithridati nupsit, adeoque Antiochi mariti neptis ex sorore.*)

Laodice, Mithridatis filia (*soror, ut videtur, natu major superioris*), Achæi uxor, VIII, 21 seq., educata a Loghæi Selgensi, V, 74, 4.

Laodice, Persei sponsa, magna pompa a Rhodiis ad regem deducta, XXVI, 7, 7 sqq.

Laodice, filia Antiochi Epiphanis, cum Alexandro, qui ejus

frater perhibebatur, Romam adducitur ab Heraclide, XXXIII, 14, 1 sq.; 16, 6 sqq.

Laodicea *ad mare*, una e quatuor principibus Syriæ urbibus, V, 45, 8; nisi ibi intelligenda Laodicea ad Libanum, *ad introitum Campi Marsyæ sita*, sec. Strabonem. At Polybius, Antiochum, Laodicea profectum, nonnisi trajecto deserto Marsyam Campum ingressum esse scribit. Laodiceæ Syriæ Cn. Octavius occidit Leptines, XXXII, 7, 2. Laodicenses, XXXII, 7, 3.

Laodicea Phrygiæ; ibi diadema et regium titulum sumit Acheus, V, 57, 5.

Lapatheni, cum eis de deditione per legatos agit Lucius nescio quis, *Fragm. hist.* 26.

Lapethus, s. *Lapithus*, urbs Cypri, XL, 12, 6.

Larinas ager, in Apuliæ confinibus: in eo est arx Calela vel Calena, III, 101, 3.

Larissa, Thessaliæ urbs, in potestate Philippi, IV, 66, 7; 67, 6; V, 97, 4; 99, 1 sqq.; IX, 18, 6; XVIII, 2, 3. Victo Philippo, eam petit T. Quintius, XVIII, 10, 5; 17, 8. Charophylacium ibi habuerat Philippus, XVIII, 16, 2. Larissæ, V, 99, 4.

Larissa Cremaste, in Thessalia, prope Echinum, *haud procul a mari*: eam a Philippo repetunt Ætoli, XVIII, 21, 3: quo e loco apparet, eandem Larissam Cremasten intelligendam esse, XVII, 3, 12, et 8, 9: quamquam ibi non adjectum cognomen.

Larius lacus, in Alpibus, XXXIV, 10, 21.

Larymna, oppidum Bœotiæ, XX, 5, 7.

Lasion, urbs Eleorum, capta a Philippo, Achæis traditur, IV, 72, 7; 73, 1 sq. Videtur in Pisatide fuisse, IV, 74, 1. Prope eam est Pyrgus, castellum Eleorum ἐν τοῖς Περαιῶσι, captum a Philippo, V, 102, 6.

Lasys, s. Lases, Thespensium legatus Romam, XXVII, 1, 1.

Latina lingua vetus, multum diversa ab ea, qua utebantur Romani ætate Polybii, III, 22, 3.

Latini, a Romanis subacti, I, 6, 3. Latini nominis socii in tabulas militares relati bello Gallico Cisalp. 80,000 pedites, 5000 equites, II, 24, 10.

Latium, ἡ Ἀστυν χώρα. Ejus oppida maritima antiquis fœderibus Romanorum cum Pœnis comprehensa, III, 22, 11; 23, 6; 24, 5 et 16. Ibi castellum ædificare vetantur Pœni fœdere cum Romanis, III, 22, 13.

Lattabus, Ætolis, conventum Bœotorum violat, IX, 34, 11.

Laurentinus populus, in ora Latii, antiquis Romanorum fœderibus cum Pœnis comprehensus, III, 22, 11; 24, 16.

Lebadenses legati ad Q. Marcium, ex Lebadia Bœotiæ, urbem suam Romanis tradunt, XXVII, 1, 4.

Lebecii, s. Libicii, populus Gallicus, circa Padi fontes, II, 17, 4.

Lechæum, Corinthi portus ab occidente: eo conveniunt naves Philippi et Achæorum, V, 2, 4; in portum redeunt, 17, 8; 24, 12. Adde V, 25, 4; 28, 3.

Lechelæ. Δελφῶν regulus Indibilis sec. codices, vel Δελφῶν, pro Δελφῶν, X, 18, 7.

Legati decem ordinandis provinciis. Vide Decem legati.

Legati regum populorumque in senatum Romæ introducuntur a Consulibus, VI, 12, 2, et, his absentibus, a prætore, coll. XXIII, 1, 3; XXIV, 1, 8; interdum a tribuno plebis invito prætore, XXX, 4, 6. Legati populorum sociorum in urbem statim intromittuntur; legati populorum quibuscum bellum est Romanis, ultra Tiberim tendere jubentur, XXXV, 2, 3 sq. Persei legati Roma et Italia jubentur excedere, XXVII, 7; pariter legatus Ptolemæi Philomet. XXXII, 1, 3.

Legationes diversorum populorum regumque, a Polybio commemoratæ: Achæorum in Ægyptum destinata, XXV, 7; in Ægyptum missæ, XXVIII, 10, 8 sq. et c. 16, 3, et 17, 3; XXIX, 9, 6; ad Antiochum Epiphanem, XXIX, 9, 6; ad Attalum, XXVIII, 10, 7; ad Philippum regem, IV, 15, 1 sq.; 64, 1 sqq.; Rhodum, XVI, 35; Romam, XVII, 10, 11; XXIV, 10; XXV, 2, 3 et 11; XXVI, 1 sqq.; XXXI, 6, 1, et c. 8; XXXII, 2; XXXIII, 13; ad Romanum Cos. Q. Marcium, XXVIII, 10 sq.; in Syriam, XXIX, 9, 6; Conf. Achæi. — Ætolorum: ad Rhodios et Athenienses, XXII, 8, 10; Romam, XVII, 10, 9; XXI, 1; XXII, 8, 11, et c. 9, 7 sqq.; XXII, 9, 18 sq.; XXII, 13, 15 sq. et c. 14. Conf. Ætoli. — Amyrandri regis, Romam, XVII, 10, 7. — Antiochi Magni: ad Scipiones, XXI, 10 sqq.; XXI, 13; Romam, XXII, 8; Antiochi Epiphani, Romam, XXVII, 17, et XXVIII, 1; XXVIII, 18. — Aravacarum, Romam, XXXV, 2. — Ariarathis, ad Cn. Manlium procos, XXII, 24, 4 sqq. Ariarathis filii, Romam, XXXI, 14; XXXII, 3. — Asiæ civitatum, Romam adversus Eumenem, XXXI, 6, 4. — Attali, Romam. Vide Attalus, Attali filius. — Atheniensium: ad Attalum, XVI, 25; in Ægyptum, XXVIII, 16; Romam, pro Ætolis, XXII, 14; pro Haliartidis et pro se, XXX, 18; ad Scipiones, pro Ætolis, XXI, 2; pro se ad deprecandum multam, propter Oropi vastationem impositam, XXXIII, 1, 9. Conf. Athenienses. — Bœotorum, ad T. Quintium, XVIII, 26; Romam, XVIII, 2, 9. Carthaginensium. Vide Carthago et Carthaginenses. Et sic de ceterorum sive populorum sive regum legationibus, vide nomina ipsorum, et Argumenta capitulum. Romanorum legationes ad exterarum gentes decernuntur mittunturque a Senatu, VI, 13, 6 sq. Legatus Romanus per insidias necatur a Teuta regina, II, 8, 12; in Syria, XXXI, 19, 1; alii a Gallis, II, 19, 9; alii violantur ab Oxybiis, XXXIII, 7; a Pœnis, XV, 2. Emilio legato Romano festive illudit Philippus, XVI, 24. Celebris legatio C. Popilli in Ægyptum ad Antiochum Epiphanem, XXIX, 11. Scipio Africanus, legatus ad regna terrarum orbis componenda, nonnisi quinque servos secum habuit, *Fragm. hist.* 63.

Leges. Vide Lex.

Legio Romana. Quatuor legiones consulares quotannis legunt Romani (VI, 19, 6 sq.), peditum quamque 4000, equitum 300, I, 16, 2; interdum ped. 4200, interdum 5000; equitum vero alias 200, III, 107, 10 sq.; VI, 20, 8 sq. Bello Gallico Cisalpino, quatuor in Etruriam missæ sunt; quæque peditum 5200, equitum 300, II, 24, 3; quibus cum erant Sociorum pedites 30,000; equites 2000, *ibid.* § 4. Bello Punico secundo, in pugna ad Trebiam, junctæ erant quatuor consulares, continentes 16,000 pedites Romanos, socios 20,000; equites Romanos sociosque 4000, III, 72, 11 sq. In pugna Cannensi, octo junctæ erant Romanæ, quarum cuique attributus erat suus numerus sociorum, III, 107, 9. Sociorum numerus, legioni Romanæ attributorum, peditum par, equitum plerumque triplex, III, 107, 12; VI, 26, 7; conf. VI, 30, 2. Legio Romana, distinguatur a sociis, II, 24, 3, sq.; III, 107, 12, et X, 16, 4. ubi δύο στρατώνες Ῥωμαίων et δύο στρατώνες συμμάχων faciunt duas integras legiones consulares. Quatuor legiones quatuor complent classes; prima legio dicitur prima classis, et sic porro; cum quibus M. Regulus et L. Manlius Coss. Africam petunt, I, 26. Quarta legio a Boils obsessa in Tannetis vico, III, 40, 13.

Lembus, Illyriorum proprium genus navigii, V, 109, 3. Ante primum Punicum bellum, lembum nullum habuerant Romani, I, 20, 13. Lembi, classem Romanam in Siciliam navigantem præire soliti, I, 53, 9. Lembi centum

- vehunt 5000 Illyrios, II, 3, 1. Lembis duobus; non amplius, Lissum prætervehi licet Illyriis ex lege fœderis cum Romanis, II, 12, 3. Lemborum magnum numerum Galli in Rhodano habebant, quibus negotiationem maritimam exercebant, III, 42, 2. Lembis Rhodanum trajicit exercitus Hannibalis, 43, 2. Classem lemborum centum parat Philippus ad transportandum militem, V, 109. Lembi per Isthmum Corinthiacum transvehuntur: *vide* Isthmus.
- Lemnus insula, cum Delo, Atheniensibus petentibus datur a senatu Romano, XXX, 18, et 18 a. Æthalia etiam nominantur, XXXIV, 11, 4.
- Lentulus, XVIII, 31, 1, etc.
- C. Cornelius Lentulus, legatus Romanorum ad Ptolemæum juniorem Cyrenen, XXXII, 1, 4.
- L. Lentulus, legatus ad res Græciæ et Asiæ inspiciendas, XXXI, 23, 9.
- P. Cornelius Lentulus, unus ex decem legatis T. Quintio a senatu missis post bellum Philippicum; navigat in Asiam, et Bargylia urbem liberat, XVIII, 31, 1; revertitur Selymbrium in Thraciam, et inde Lysimachiam abit ad colloquium cum Antiocho, XVIII, 33, 1 sq., coll. 32, 3.
- P. Cornelius Lentulus, frater Servii, XXVII, 2, 12; legatus Romanorum ad Attalum et Prusiam, XXXII, 26, 1; XXXIII, 1, 1.
- Servius Cornelius Lentulus, Chalcidi præficitur a Q. Marcio legato Romanorum, XXVII, 2, 8.
- Leo. *Vide* Leon, et Leones.
- Leocritus, ad devastandam Galatiam mittitur a Pharnace XXV, 4, 1 et 6.
- Leon, præfectus equitatus Macedonici in prælio ad Cynoscephalas, XVIII, 5, 2.
- Leon, dux copiarum ab Eumene auxilio missarum Cydoniatis Cretensibus adversus Gortynios, XXVIII, 13, 2 sq.
- Leones nonnisi senio confecti invadunt homines; capti e cruce suspenduntur, XXXIV, in *fine*, fr. lat. Leonum multitudo in Africa, XII, 3, 5. Leo, qui Persarum regis equum invaserat, etc. *Fragm. hist.* 10.
- Leonidas, ad mortem voluntariam proficiscitur, IX, 38, 3.
- Leonidas, secundus ejus nominis, socer Cleombroti, regno Spartæ excidit, IV, 35, 11.
- Leontini, Leontinorum oppidum, in Sicilia, ubi occisus est Hieronymus rex Syracusanorum. Situs et partes urbis, VII, 6.
- Leontium, urbs Achaiæ, ex 12 primum olim fœderatis, II, 41, 8. Eo se præda e Pharaensium agro facta recipit Euripidas Ætolus, dux Eleorum, V, 94, 5. Civis Leontesius vel Leontensis, XXVI, 1, 8.
- Leontius, comes Philippi regis, cetratorum præfectus relinquitur ex testamento Antigoni, tutoris Philippi, IV, 87, 8; V, 27, 4, totus in potestate Apellis, qui ad se omnem potestatem trahere molitur, IV, 87, 9. Ejus et Apellis malas artes intelligit Philippus, V, 1, 8. Conjurat cum Apelle et Megalea, de impediendis consiliis regis, V, 2, 8. Per ejus perfidiam Palus oppidum Cephallenæ, muro jam subrito, non capitur, V, 4, et 106, 7. Consilium Philippi Thermum pergendū impedire conatur, V, 7. Rebus lætis Philippi dolet cum Megalea, V, 14, 11. Post cenam Aratum in via publica lapidibus incessit, mox vero e tumultu se subducit, V, 15. deprehensio Megalea, quum regem minus terrere non posset, sponsorem se dat pro mulcta Megaleæ dicta, 16. Argis cædem patraverat post discessum Antigoni, 16, 6. Seditionem militum concitat adversus Philippum, et Apellem advocat, V, 25 seq. Postquam Megaleas aufugit, sponsor ejus Leontius in vincula conjicitur, moxque necatur jussu Philippi, 27, merito, V, 100, 7.
- Leontius, præfectus præsidii Ægyptiaci Seleuciæ, coactus proditione minorum ducum, urbem Antiocho M. tradit, V, 60, 9 sq.
- Lepidus. *Vide* Æmilium.
- Lepreum, oppidum Triphylæ in Peloponneso, IV, 77, 9. Cives Lepreatæ, excedere coacto presidio Eleorum et Ætolorum, Philippo urbem tradunt, IV, 79, 2; 80 *toto*.
- Leptines, Syracusanus, socer Hieronymi, I, 9, 2 sq.
- Leptines, occisor Cn. Octavii legati Rom. in Syria, XXXII, 4 *extr.*; homo fanaticus, Romam missus a Demetrio Sotere, remissus a senatu, 6 sq.
- Leptis, oppidum Libyæ, ubi pugnat Matho, dux rebellium, cum Amilcare, I, 87, 7.
- Lergelæ. *Conf.* Lechetæ.
- Leucæ, oppidum Peloponnesi, dittonis Argivorum, ad *stnum Argolicum* inter Prasias et Cyphanta portum; Argivis eripitur a Spartanis, IV, 36, 5. *Confer* Prasias et Cyphanta.
- Leucæ, locus Laconicæ, inter Acrias et Boærum agrum, ad *oram sinus Laconici*, V, 19, 8.
- Leucas vel Leucadia, *peninsula cum urbe cognomine*, Acarnaniæ *contigua*, et ab ea nonnisi Diorycto separata, id est canali manu facto. *Vide* Dioryctus. Eo ex Cephallenia navigat Philippus; inde in Ambracicum sinum, V, 5, 11 sq.; eodem redit, V, 16, 5, et inde Corinthum repetit, 17, 8. Adde XXXII, 9, 19: Scerdilaidæ lembi Leucadem appellant, et ibi piraticam exercent, V, 95, 1 sqq.; 101, 1; 108, 1. Philippus ibi cum classe stans, Romanam classem observat, V, 109, 9. Eam sibi a Romanis, post bellum Philippicum, postulant Ætoli, XVIII, 30, 8.
- Leuctra (τὰ) oppidum Laconicæ. Leuctrica pugna, I, 6, 1; XII, 25 g, 3 sq. Post eam contentio tuarum arbitrium Thebani et Spartani Achaiis permittunt, II, 39, 8. A Lycurgo usque ad eam pulcherrima republ. usi sunt Lacedæmonii, IV, 81, 12. Leuctricis temporibus summam gloriam et potentiam adepti sunt Boeoti, XX, 4, 2. Paulo ante eadem tempora mari hausta est Helice, urbs Achaiæ, II, 41, 7. Ad ea postquam in historia sua pervenit Theopompus, subito abruptit flum, et ad res Philippi transilit, VIII, 13, 3.
- Lex apud Romanos servum necat fugitivum, I, 69, 5. Lex de dividenda agris, a C. Flamini lata, magnorum causa malorum, II, 21, 7 sq. Legum sciendarum apud Romanos arbiter erat populus, VI, 14, 10; 16, 3. Adde Lycurgus, Zaleucus.
- Liba vel Libba, urbs Mesopotamiæ ad Tigrim; *forte eadem cum Lambana vel Labbana*, V, 51, 2.
- Libanus mons. Inter ejus et Antilibani radices Marcyas campus, V, 45, 9. In eorundem confinibus oritur Orontes, per Amyces Campum Antiochiam fluens, V, 59, 10. Ejus radices oram maritimam Phœniciæ, circa Platanum et Porphyreonem, in angustum spatium cogunt, V, 69, 1 sqq., coll. 68, 6.
- Liber, *fide* Liberalia.
- Libera civitas. *Vide* Civitas, et Democratia.
- Liberalia, ab Arcadibus solennibus ludis celebrata, Διονυσιακοῖς ἀγῶνι, IV, 20, 9. Liberi patris theatrum, τὸ Διονυσιακὸν θέατρον, ludis scenicis agendis, Alexandriæ, XV, 30, 4. *Conf.* Theatrum.
- Libicii. *Vide* Lebecil.
- Libra Romana. Talentum optimi argenti Attici non minus 80 libris Romanis pendit, XXII, 26, 19.
- Liburnus mons, τὸ Αἰθῦρον, III, 100, 2. *Fortasse mendosa scriptura*, pro τὸ Τάβυρον, Taburnus mons.
- Libya. *Vide* Africa. Libycum bellum; *vide* Africum bellum.
- Libyphœnices, in præsiidiis Pœnorum in Hispania, III, 33, 15.
- L. Licinius Lucullus. Cos. cum A. Postumio, XXXV, 3, 7.

- M. Licinius, vir podagricus, unus e legatis ad pacem inter Prusiam et Nicomedem componendam missis, XXXVII, 1 h, 1 sq.
- P. Licinius Crassus Cos. praelio victus a Perseo, pacem petenti hosti negat, nisi penitus se in potestatem tradat Romanorum, XXVII, 8. Princeps legatorum ad Gallogræcos, XXX, 3, 7.
- Ligeris amnis; super eum est Corbilo emporium, XXXIV, 10, 6.
- Ligures, XXXIV, 10, 18; habitant utrumque latus Apennini montis in superiori Italia, II, 16, 1. Eorum fines, *ibid.* Sunt mercenarii Pœnorum, I, 17, 4; 67, 7; III, 33, 16. Ligures contra Magonem pugnantes, *nescio ubi*, *Fragm. hist.* 31. Bello vexant Massilienses, XXXIII, 4. Populi Ligures, Oxybii et Deciatæ, legatos violant Romanorum, bello eos domat Q. Opimius consul, XXXIII, 7 seq. Liguria, II, 31, 4; III, 41, 4; VII, 9, 6 sq. Ligusticum acutum, XXIX, 6, 1.
- Lilybæum, promontorium Siciliæ, ad occasum hibernum, dividens mare Africum a Sardoo, I, 42, 6.
- Lilybæum, urbs et portus Siciliæ, in potestate Pœnorum, I, 25, 9; 42, 7; pertinaci studio et labore frustra obsidetur oppugnaturque a Romanis, I, 41-48; et 53 sq.; 55, 3 sq. Ei præfectus Himilco, I, 42, 12; 53, 5. Ibi classis Romana, in ancora stans, partim capitur, partim crematur, I, 53. Eo navigans L. Junius, omnem classem naufragio amittit, 54. Finito primo bello Punico, reliquas suas copias eo contrahunt Pœni, et inde in Africam trajiciunt, I, 66, 1. Ibi magnos apparatus ad secundum bellum Punicum in Africam transferendum facit Ti. Sempronius, III, 41, 3; 61, 8 sq. Ibi classem Romanam in statione locat Cn. Servilius, III, 96, 13; V, 109, 6. Ea classis in Italiam reducitur, III, 106, 7. De eadem decem naves Rhegium missæ, Scerdilaidæ succursuræ, Panicum pavorem incutunt Philippo, V, 110, 2 sq. et § 9. Eo Pœni, tertio Punico bello, obsides mittunt Romanis, XXXVI, 2, 6; 3, 6 sq.; XXXVII, 1 e, 3. Eo accessitus a Manilio consule Polybius, XXXVII, 1 e, 1 sqq. Lilybætanus ager, I, 39, 12.
- Limax, vi interioris mechanismi gradiens et salivam exspuens, producit in theatro Athenis, XII, 13, 11.
- Limnæa, urbs Acarnaniæ cum portu, in sinu Ambracico, V, 5, 14; 6, 5; 14, 2.
- Limnæus, Asiæ dynasta, dona mittit Rhodiis, V, 90, 1.
- Limnæus, Philippi legatus de pace ad T. Quintium, XVIII, 17, 4.
- Limnæus, Polemocratis filius, obses a Perseo mittitur Gentio, XXIX, 3, 6.
- Limopsoros (Λιμώσωρος), morbus castrensis, quasi dicas scabiem e fame ortam, III, 87, 2.
- Lingones, populus Gallicus, cis Padum habitans, ad Adriaticum mare, ab oriente Boiorum, supra Senones, II, 17, 7.
- Lingua. *Vide* Latina lingua. Linguarum varietas tumultum excitat in Pœnorum exercitu, I, 67, 3 sqq. Multilinguis exercitus Hannibalis, XV, 12, 9.
- Lintres ex una arbore in Rhodano, μονόξυλα πλοῖα, III, 42, 2; 43, 2.
- Lipara urbs, ejusdem cum insula nominis; oppugnatur a Romanis, I, 24, 13; capitur, 39, 13. Ad eam capitur Cn. Cornelius consul, I, 21, 5 sqq.
- Liparæ insulæ, eadem quæ *Æoliæ et Vulcaniæ*, quarum una est Lipara, I, 25, 4. Pugna navalis ibi commissa, I, 25. Liparæ, XXXIV, 11, 19.
- Lissus, III, 16, 3, urbs Illyriæ; de cuius situ et arce, Acrolisso, *vide* VIII, 15, 3 sqq. Ultra Lissum pluribus quam duobus lembis navigare vetantur Illyrii ex fœdere cum Romanis, II, 12, 3; contra quod facit Demetrius Pharius cum Scerdilaida, III, 16, 13; IV, 16, 6. Lissum et Acrolissum capit Philippus, VIII, 15 seq. Ibi versatur Gentius, rex Illyriæ, XXVIII, 8, 4.
- Lissus, Siciliæ fluvius, Leontinos præterfluens, VII, 6, 5.
- Literæ. *Vide* Epistola.
- Literæ alphabeti in quinque tabellas relatæ, in usum signorum facibus dandorum, X, 45 seq.
- C. Livius, Tarenti præfectus, sua incuria et luxuria commisit, ut urbs Hannibali proderetur, VIII, 27, 7 et 11; 29, 1 sqq.; in arcem evadit, 32, 6.
- C. Livius Salinator, vincit classem Antiochi, XXI, 1, 1. Legatus ad Prusiam, XXI, 9, 12.
- M. Livius Salinator Cos. cum Claudio Nerone Asdrubalem, fratrem Hannibalis, acie vincit, XI, 1 et 3.
- Lixus, Africæ fluvius, XXXIV, *in fine*, *fr. lat.*
- Lochagus, *nomen pr. viri* Ætoli Romam abducti, XXVII, 13, 14.
- Locri vel Locrenses (*cogn. Epizephyrii*), civitas Magnæ Græciæ, X, 1, 4; XII, 10, 5; 11, 2 et 7. Siculos, inferiorem Italiam incolentes, sedibus ejecerunt, XII, 5, 10, doloso fœdere cum eis facto, XII, 6. Romanis naves commodato præbent, primum in Siciliam trajicientibus, I, 20, 14. Eorum agrum populatur Amilcar Barca, I, 56, 3; de iis bene meritus est Polybius, XII, 5, 1 sqq. Eorum origo, XII, 5, 4 sqq. Nobilitas apud eos a feminis derivatur, *ibid.* et XII, 6 b, 2; centum familie; virgines quotannis Ilium missæ; Phialephori, etc. *ibid.* De eorum origine sententiam Aristotelis temere insectatus est Timæus, XII, 8 sqq. Servos alere non licuisse iis, contendit Timæus, XII, 6, 7 sq. Contrariæ opinionis rationes affert Polybius, XII, 6 a et 6 b. Origo proverbii, Locrensiū promissiones, XII, 12 b. Leges eorum, auctore Zaleuco, XII, 16.
- Locri Græciam habitantes, XII, 10, 2; duplices, XII, 11, 2 sq.; 12, 5. Tuti non sunt quamdiu Philippus Chalcidem tenet, XVII, 11, 6. Liberi renunciantur ex senatusconsulto Romanorum, XVIII, 29, 5; ita tamen, ut Ætolorum concilio sint attributi, 30, 9. Regio Locris; ex ea Philippus deducere præsidia jubetur a T. Quintio, XVII, 10, 4.
- Logbasis, Selgensis, patriam Achæo prodit, V, 74 seq.; deprehensus occiditur, 76. Hospes fuerat Antiochi illius qui in Thracia esset mortuus; et educaverat Laodice, Achæi uxorem, 74, 4 sq.
- Longanus, fluvius Siciliæ, per Mylæum campum decurrens, I, 9, 7.
- Lorica peditum Romanorum, VI, 23, 15. Equites olim loricas non habuerant, 25, 3 sq.
- Lotophagorum insula, Meninx, I, 39, 2; XXXIV, 3, 12.
- Lotus arbor, et ejus fructus, XII.
- Lucani, oram inferioris Italiæ incolentes, X, 1, 3; socii Romanorum, II, 24, 12.
- Luceria, Romanorum colonia in Daunia, III, 88, 5; ejus agrum populatur Hannibal, *ibid.*; abest 25 M. P. a Gerunio, III, 100, 1 et 3.
- Lucius. *Vide* Æmilii, Cæcilius, Cornelius, Tarquinius, Valerius, et c.
- Lucius *nescio quis* cum Lapatenis de ditione agit, *Fragm. hist.* 26.
- Lucius, *nescio quis*, Romanus, imprudens, receptum sibi nullum reliquum fecit, *Fragm. gramm.* 14.
- C. Lucretius, prætor, cum classe stans ad Cephaleniam, naves petit a Rhodiis, quas illi mittunt Chalcidem, quo et ipse venerat, XXVII, 6, 1 et 13 sqq.
- Sp. Lucretius, legatus Romanus cum Cn. Octavio ad res Syriæ et aliorum regum inspicundas, XXXI, 12, 9; in Cappadociam venit, 13, 4 sqq.
- Lucullus. *Vide* Licinius.

- Ludi, *vide* Olympia ludicra; Nemea; Isthmia. Ludi Circenses L. Anicii, XXX, 13. Ludi a L. Æmilio Paulo in Macedonia celebrati, XXXI, 3, 1; ab Antiocho Epiphane ad Daphnen, XXXI, 4. *Confer* max Ludicra.
- Ludicra puerilia, et ludicra virorum, quotannis celebrata apud Arcades, IV, 20, 9. Ludicrum solenne Minervæ celebravit Attalus, IV, 49, 3.
- Lunæ defectus: Gallis, qui cum Attalo erant, loco ostenti, V, 78, 1 sq.; terret Niciam ad Syracusas, IX, 19, 1 sqq.; Persei regno interitum significat, XXIX, 6, 8 sq.
- Lupus ex homine, ut est in fabula Arcadica, VII, 13, 7.
- Lusi *vel* Lusa (ῥά), oppidum Arcadiæ, inter Cynætham et Clitorem: ibi lucus et fanum Dianæ, directum ab Ætolis, IV, 18, 9 sqq.; 19, 4; 25, 4; IX, 34, 9. Lusiatæ partem sacrorum vasorum dant Ætolis, IV, 18, 11.
- Lusitania; in ea moratur Asdrubal Gisconis fil. circa Tagi ostium, X, 7, 5. Ejus ubertas, XXXIV, 3, 4 sqq. Ibi thynnorum copia, glande vescentium, 8, 1 sqq. In Lusitanos expeditionem suscipit M. Marcellus, et urbem Nercobricam capit, XXXV, 2, 2. *Conf. Fragm. hist.* 27.
- Lusius, rivus Megalopolitidis Arcadiæ, influit in Alpheum haud procul Lycoæ oppido, XVI, 17, 7.
- Lustratio exercitus Macedonici, XXIV, 8 b, 4; exercitus Romani, XXII, 24, 9. Lustrationem urbis suæ instituunt Mantinenses post transitum legatorum Cynæthensium, IV, 21, 9.
- Lustrum. Vide* Φεωλύς.
- C. Lutatius (*Catulus*) Cos. cum classe in Siciliam abijt. et Drepana urbem oppugnat, I, 59; ad Ægusam insulam cum classe Romana aggreditur Punicam, comœatu onustam Erycem devehendo, duce Hannone, I, 60. Victor, 50 naves hostium demergit, 70 capit, I, 61. Pacem facit cum Pœnis, duce Amilcare, I, 62; III, 21, 2 sqq.; 29, 3; 30, 3.
- C. Lutatius, vir consularis (*superioris filius*, Cos. A. U. 534), triumvir dividendis agris, prehenditur et captivus tenetur a Gallis Boiis, III, 40, 9.
- Luxus. De peregrino luxu Romam introducto queritur Cato, XXXI, 24; eum fugit Scipio Æmilianus, XXXII, 11, 3 sqq.
- Lycæus Jupiter. *Vide* Jupiter.
- Lycæonia: in ea seditionem movet exercitus Achæi, contra Syriam proficiscens, V, 57, 6. Eam a Romanis post bellum Antiochicum Eumeni dari, consentiunt Rhodii, XXII, 5, 14: et datur ei, XXII, 27, 10.
- Lycastium, regio (*ut videtur, non urbs*) Cretæ, Cnossii ademta a Gortyniis, et Raucis attributa, XXIII, 15, 1.
- Lychnidium, urbs Illyrici, per quam transit via Ignatia, XXXIV, 12, 7; *nescio an eadem cum Lychnide*.
- Lychnidius lacus, in Illyria; circa eum sunt civitates Enchelanes, Cerax, Sation, Boei, V, 108, 8.
- Lychnis, urbs Illyriæ (*alias* Lychnidus, XVIII, 30, 12. *Conf.* Lychnidium).
- Lycia et Caria usque ad Mæandrum Rhodiis dantur a Romanis post bellum Antiochicum, XXII, 7, 7; 27, 8; XXIII, 3, 7. Sed Lyci, intercedentibus apud Romanos Iliensibus, ut socios se attributos Rhodiis, non ut subditos, autumant; inde gravis contentio, XXIII, 3, et bellum, ad quod Eumenem advocat Rhodii, qui tamen male de Rhodiis in eo bello meretur, XXV, 5, 13; *coll.* XXVII, 66. Lyci a Rhodiis subiguntur; interim legati Lyciorum Roma redeunt, et Romanorum adveniunt legati, significantes, non pro munere, sed ut socios et amicos Rhodiis attributos fuisse Lycios, XXVI, 7. *Denique* prorsus liberi pronunciantur cum Caribus, XXX, 5, 12 et 16; XXXI, 7, 4.
- Lyciscus, Acarnanum legatus ad Lacedæmonios pro Philippo adversus Ætolos et Romanos; ejusdem oratio, IX, 32-39.
- Lyciscus, Ætolus, homo turbulentus et seditiosus, XXXII, 20 a, 1. Peasimus præclare vitam finit, *ibid.* § 3. Ejus mors honesta Ætoliam et turbis eruit, *ibid.* et 21, 1.
- Lycoæ, Arcadiæ oppidum, XVI, 17, 5 et 7.
- Lycophron, Rhodiorum legatus Romam adversus Lycios, XXVI, 8, 4.
- Lycopolis, Ægypti urbs, in qua magnates rebelles obsedit Ptolemæus Epiphanes, XXIII, 16, 1.
- Lycopus, Ætolorum legatus Romam, interceptus ab Epirotis, XXII, 8, 11; 9, 7 sqq.
- Lycortas, Polybii pater, XXIII, 1, 6; confirmavit et aliquantisper durare fecit Pœdus Achaicum, II, 40, 2: proximus virtute post Philopœmenem, XXIV, 9, 2. Legatus ab Achæis ad Ptolemæum Epiph., cui jusjurandum fœderis daret et ab eo acciperet, XXIII, 1, 6; 7, 1 sq. In eo negotio levitatem committit, notatam ab Aristæno prælore, XXIII, 9. Coram Cæcilio Metello defendit ea quæ Spartæ gesta sunt ab Achæis, prælore Philopœmene, XXIII, 10, 8. Prætor Achæorum electus, Messeniorum fines invadit, XXIV, 11, 4; eadem Philopœmenis ulciscitur et Messenios in fidem recipit, XXIV, 12; XXV, 1, 1. Eo auctore, Spartani in societatem Achæorum recipiuntur, XXV, 1, 6 sqq. Rursus legatus nominatur ad Ptolemæum Epiphane, sed morte regis præpeditur legatio, XXV, 7. In deliberatione de exsulis Spartanis, non temere cedendum mandato Romanorum censet, XXVI, 1, 2 sqq.; suspectus videtur Romanis, XXVIII, 3, 7. Perseo Romanisque pariter nec opem ferendam, nec resistendum, censet, XXVIII, 6, 3. Ptolemæis auxilia mittenda censet, XXIX, 8, 2; 9, 1. Dux copiarum auxiliarium, aut saltem Ægyptiacarum, petitur a Ptolemæis, XXIX, 8, 5; 10, 7. Ejus statuæ restitutæ, XXXVII, 1 g.
- Lycus et Lyctii. *Vide* Lyttus et Lyttii.
- Lycurgus, Lacedæmoniorum rex et nomotheta, pulcherrimam instituit rempubl., IV, 81, 12: quam e variis miscuit rerum publ. formis, VI, 3, 8, et c. 10 sq. Avaritia e republ. sublata, omnem simul dissensionem civium seditionemque sustulisse perhibetur, VI, 46, 6 sq. Varia ejus instituta, VI, 48-50. Ejus ratio ad Pythiæ oracula referendi sua instituta, confertur cum Scipionis Africani majoris ratione, X, 2, 8.
- Lycurgus, Lacedæmoniorum tyrannus; post mortem Cleomenis, quamvis non esset ex regia stirpe, corruptione ephorum rex creatus, et Herculis propago declaratus, IV, 2, 9; 35, 14. Initia statim cum Ætolis societate, Argolidem incursans, plura Argivorum oppida capit, et jus prædam de Achæis capiendi edicit, IV, 36. Athenæum Megalopolitidis obsidet, IV, 37, 6, capitque, 60, 3. Chilonis vim, in domum ipsius irruentis, effugit, IV, 81, 6 sq. In Messeniam irrumpit, V, 5, 1. Re infecta redit, et Tegeam urbem occupat; sed, arce frustra obsessâ, domum redit, V, 17, 1 sq. Philippo Laconicam cum exercitu percurrenti frustra insidiator prope Spartam, V, 21 sqq. Falso crimine apud ephoros delatus, quasi res novas moliretur, concursu ad domum ipsius facto, in Ætoliam profugit, V, 29, 8 sq. In patriam revocatur ab eisdem ephoris, reditque, V, 91, sq. Incursionem in Messeniam frustra molitur, 92.
- Lycus, fluvius Asiæ minoris, quo trajecto Attalus ex Eolide in Mysiam transit, V, 77, 7.
- Lycus, fluvius Assyriæ in Tigrim incidens, V, 51, 4.
- Lycus, fluvius Phœniciæ: Angustiæ ad eum, V, 68, 9.
- Lycus Phariænsis, prætor ditionis patriæ, contra Euripidem Ætolum, ducem Eleorum, feliciter pugnat, et

- plures nobiles Eleos vivos capit, V, 94. Eleos ex insidiis petens cædit fugatque, V, 95, 7 sqq.
- Lycus, Rhodiorum dux, Caunios sub imperium redigit, XXX, 5, 14.
- Lydia. *Confer* Sardes. Ibi sedem habet Achæus, V, 57, 4. Ejus satrapa Zeuxis, XXI, 13, 4. Eam post bellum Antiochicum Eumeni dant Romani, XXII, 27, 9. Lydi jaculatores in acie Antiochi M. ad Raphiam, V, 79, 11; 82, 11.
- Lydiadas, Megalopolitanorum tyrannus, sponte deponit tyrannidem, II, 44, 5. Perit bello Cleomenico, II, 51, 3. Oppidum Aliphera Eleis tradiderat, IV, 77, 10.
- Lydiadas, Megalopolitanus, Achæorum legatus Romam, XXVI, 1, 8.
- Lyncestæ, populus Macedoniæ, per cujus fines transibat Via Ignatia, XXXIV, 12, 8.
- Lysanias, dynasta Asiaticus, munera mittit Rhodiis terræ motu afflictis, V, 90, 1.
- Lydiadas. *Vide* Lydiadas.
- Lysias, Antiochi legatus ad T. Quintium et decem legatos Romanorum, XVIII, 30, 1-4; 33, 3.
- Lysias, administrator regni Syriaci sub Antiocho Eupatore, Epiphanis filio: ab eo Ariarathes repetit recipitque sororis et matris ossa, XXXI, 15, 2 sqq, per legatos Romam missos excusare conatur cædem Cn. Octavii, XXXI, 19, 2.
- Lysimachia Ætolie, V, 7, 7.
- Lysimachia Thraciæ, in Isthmo Chersonesi Thraciæ, 5, 34, 7; victo Lysimacho Thraciæ rege a Seleuco, belli jure cum Chersoneso et Thracia Seleuci facta est; sed eam deinde reges Ægypti sibi vindicarunt tenueruntque, XVIII, 34, 4 sq., V, 34, 7 sq.; dein socii Ætolorum erant Lysimachenses, et prætor Ætolis missus residebat Lysimachia, qui publicis rebus præerat, XV, 23, 8 sq.; XVII, 3, 11, coll. XV, 23, 9. Tum ab Ætolorum societate, ejecto prætore Ætolo, abstracta est a Philippo, et præsidio Macedonico occupata, XV, 23, 8 sq.; XVII, 3, 11; XVIII, 34, 5; inde relicta a Philippo, et mox vastata ac pæne deleta a Thracibus, XVII, 4, 5 sq.; XVIII, 34, 7; tum instaurata ab Antiocho, qui eam sibi vindicavit ut ad se ex Seleuci jure, progenitoris sui, pertinentem, XVIII, 34, 3 sqq.; XXI, 12, 7. Ibi cum Antiocho congregiuntur legati Romani, XVIII, 33 sq. Post bellum Antiochicum Eumeni datur a Romanis, XXII, 5, 14 sq.; 27, 9.
- Lysimachus, rex Thraciæ, mortuus circa Olymp. 124, II, 41, 2; 71, 5 sq. Ipse, Cassander et Seleucus, victo Antigono, Syriam universam Seleuci esse decreverunt, V, 67, 8. Bello victus est a Seleuco, Syriæ rege; quare totum ejus regnum ad Seleucum et ejus successores pertinere contendit Antiochus M., XVIII, 34, 4. Pater fuit Arsinoes, uxoris Ptolemæi Philadelphii, XV, 25, 2. Incaute se gessit in expeditione adversus Dromichaeten, Odrysarum Thracum regem. *Fragm. gramm.* 14.
- Lysimachus, Gallus (Γαλάτης), mille Cardacibus præest in exercitu Antiochi M., V, 79, 11.
- Lysimachus, filius Ptolemæi Philadelphii, nepos Lysimachi Thraciæ regis ex Arsinoe, necatur, XV, 25, 2.
- Lysimachus, tibicen, XXX, 13, 3.
- Lysinoe, Pisiadæ oppidum, fidei Cn. Manlii se tradit, XXII, 19, 2. n.
- Lysis (οἱ περὶ Λύσιν), legatus Romam, nomine veterum exsulum Lacedæmoniorum, XXIV, 4, 2; *conf.* XXV, 2, 5.
- Lyttus, Λύττος sed Lyctus, Λύκτος, XXIV, 53, 3; 54, 6), urbs Cretæ, colonia Lacedæmoniorum, et cognata Atheniensium, IV, 54, 6. Cum Lyttiis bellum gerunt Cnossii, Gortynii et alii Cretæ populi, IV, 53. Urbs, dum in expeditione absunt cives, capitur et incenditur a Cnossiiis, 54. Ejus cives haud dubie optimi omnium Cretensium, 54, 6. Gortynii Diatonium, Cnossiiis ademum, Lyctia (sic) contribuunt, XXIII, 15, 1.

M.

- Macar vel Macara, fluvius Africæ, in mare exiens prope Carthaginem: pontem ei impositum custodit Matho, et oppidum ibi exstruit; eundem vado prope ostium transit Amilcar, I, 75. *De oppido conf.* c. 76, 1 et 9 sq. Ad ejus ostium castra metatur Amilcar, I, 87, 9. Usque ad ejus ostium legatos Romanos navibus comitantur Pœni, XV, 2, 8.
- Maccæi, Africa: populus, præsidio relictis in Hispania ab Hannibale: forte Vaccenses, Bæxæto, III, 33, 15.
- Macedones, Macedonia. Eorum imperium cum imperio Romano collatum, I, 2, 4 sqq. Macedonici reges olim a Chalcidensibus, Corinthiis et aliis urbibus bello lacesiti, XXXVIII, 1 c. 3. Iidem dissolvunt antiquum fœdus Achaicum, II, 40, 5; 41, 9 sq.; IV, 1, 5. In hujus regni eversione desinit principalis pars Historiæ Polybianæ, III, 1, 9; 3, 8. Macedoniæ partes nonnullas incurrit Scerdilaidas, V, 108, 2. Ejus accolæ omnes Romam legatos mittunt, accusantes Philippum, XXIV, 1, 3 et 8 sqq. Macedones omnes Italia pelluntur, XXVII, 7. Milites firmi fortesque in acie; ad insidias, ad nocturnas invasiones, et ad res per dolum gerendas, minus habiles, IV, 8, 11; ad omnia belli munia terra et mari obeunda idonei, et laboris patientissimi, V, 2, 4 sq.; *conf.* III, 6, 12. Sarissas in altum erigunt, in signum deditionis, XVIII, 9, 10. Eorum militia, armatura, acies et pugna, cum Romanorum more collata, XVIII, 11-15. Macedonici exercitus lustratio, XXIV; *Conf.* Phalanx. Imperiis regum et regiorum ministrorum obnoxii, IV, 76, 2; habent tamen aliquam potestatem libere loquendi cum suis regibus, V, 27, 6. Græcis civitatibus, inde a Philippi Amyntæ temporibus causam fuisse servitutis, *contendit* Chlæneas Ætolus, in oratione ad Lacedæmonios, IX, 28 seqq. Eorum laudes et in Græcos beneficia prædicit Lyciscus Acarnan, IX, 32 seqq. Græcis pro munimento sunt adversus barbaros, IX, 35, 2 sqq. Eorum reges venationi plurimum studuerunt, XXXII, 15, 3. A Pseudophilippo trans Strymonem victi, XXXVII, 1 d, 2. Tota Macedonia ab eodem occupata, *ib.* § 3. Prodigiosum Macedonici regni fatum, XXXVII, 4, 10 sqq. *Adde Fragm. histor.* 28-30, et *Fragm. gramm.* 84.
- Macella, Siciliæ oppidum, vi expugnatur a C. Duillio, I, 24, 2.
- Machanidas, Lacedæmoniorum tyrannus, Argivorum finibus imminet, X, 41, 2. Pugna ad Mantineam victus a Philopœmene, XI, 11-16; XIII, 6, 1; ab eodem occiditur, XI, 17 sq.
- Machatas, Ætolorum legatus Lacedæmonem, Lacedæmonios ad societatem publice cum Ætolis ineundam et ad bellum cum Achæis hortatus, primum re infecta redit, IV, 34; mox reversus, rem conficit, 36, 1 sqq., et Eleis idem persuadet, 36, 6.
- Machatas, Epirota, filius Charopis, XXVII, 13, 3.
- Machatas, Epirota, pater Charopis, *ibid.*
- Machinæ Archimedis, VIII, 7 sqq. *Vide* Corvas, Sambuca, et similia.
- Mæander fluvius; Lycia et Caria usque ad eum Rhodiis dantur a Romanis; XXII, 7, 7; 27, 8; XXIII, 3, 7.
- Mæander Alexandriæ, XV, 30, 6.
- Mædi, Thracicus populus, Macedoniæ imminens, X, 41, 4.
- Mæoticus lacus, Mæotis palus, IV, 39; olim mare, nunc lacus vadosus, cujus aqua dulcis, 40, 8 sq. Olim prorsus complebitur terra aggesta, 40, 4. Latus Mediæ septen-

- trionale imminet eis partibus Ponti quæ ad eum pertinent, V, 44, 10.
- Maga**, filius Ptolemæi Euergetæ, et Berenicæ, Magæ filiæ, frater Ptolemæi Philopatoris, a fratre regnum suscipiente occisus opera Sosibii, V, 34, 1; 36, 1; XV, 25, 2.
- Maga**, pater Berenicæ, uxoris Ptolemæi Euergetæ, XV, 25, 2.
- Magi**, summo in honore habiti apud suos, XXXIV, 2, 7.
- Magilus**, regulus, ex Gallia Cisalpina Hannibalem convenit ad Rhodanum, III, 44.
- Magister equitum** apud Romanos dictatori adjunctus pari dignitate, III, 87, 9.
- Magistratus Romæ** omnes Consulibus obnoxii sunt, exceptis Tribunis plebis, VI, 12, 2. Urbanum magistratum capiendi nemini jus est priusquam dena stipendia emerita habeat, VI, 19, 4. Magistratus variorum populorum *vide in* Adigæ; Bœotarcha; Cosmopolis; Cosmus; Demiurgi; Hieromnemou; Polemarchi; Prytanes.
- Magna Græcia**, in Italia, II, 39, 1. Variæ ejus civitates, X, 1, 4. Tumultus in ea, ob incensa Pythagoreorum collegia, II, 39, 1. Tota fere illa Italiæ ora Hannibali se tradit post Cannensem pugnam, III, 118, 1.
- Magnesia**, regio Thessaliæ; ei imminet Thebæ Phthiæ, V, 99, 3, et Demetrias, XVII, 11, 7. *Incolæ* Magnetes liberati a Romanis, XVIII, 29, 5; 30, 6.
- Magnesia**, urbs Ioniæ ad *Mæandrum*; cujus cives, pariter Magnetes, commeatus et præsertim ficus suppeditant Philippo in Caria versanti, qui eis deum Myuntem urbem donavit, XV, 25, 6 et 8. Magnes Eurylochus, dux Ptolemæi, V, 65, 2, *ex Magnesiæ Ioniæ, quæ olim sub regum Ægypti fuerat potestate.*
- Magni Campi**, τὰ Μεγάλα πεδία, in Africa, ubi Pœnos acie vicit Scipio major, XIV, 7 *extr.* et sq. : in eos quintis castris cum exercitu pervenit Scipio, 8, 2.
- Magnus**, cognomen Scipionis Africani superioris. *Vide P. Cornelius Scipio Afric. major.*
- Magnus Catabathmus**. *Vide Catabathmus.*
- Mago**, frater Hannibalis, juvenis strenuus, interest concilio et pugne ad Trebiam, III, 71, 5 sq. Agmen claudit in itinere per paludes Etruriæ, 79, 4. Mediæ aciei cum Hannibale præest in pugna Cannensi, 114, 7. Res in Hispania administrat post Asdrubalem, IX, 22, 2. In Cuniis (*vel* Cuneis) cum exercitu versatur ultra Herculis columnas, X, 7, 5; 38, 10. Hasdrubali, Gisconis filio, junctus in castris ad Ilipam, Scipionem castra ponentem aggressus cum Masinissa, repellitur, XI, 21. *Nescio an hic sit Mago, contra quem Ligures pugnasse legimus in Fragm. hist. 31.*
- Mago, qui commemoratur in formula fœderis Hannibalis cum Philippo**, VII, 9, 1. *Fortasse is qui Samnis est cognominatus.*
- Mago, cognomine Samnis**, IX, 25, 4; res in Brutiis administravit, IX, 25, 1; Hannibalis amicus, *ibid.*, et dignitate ei fere æqualis, sed æmulus ob avaritiam, *ibid.* § 4. sqq. *Adde præced.*
- Mago**, præfectus Novæ Carthaginis, X, 12, 2 sqq., capta a Scipione urbe, arcem eidem tradit, 15, 7. Captivus Romam ducitur, X, 18, 1 sq.; 19, 8.
- Mago**, legatus Pœnorum, Romam missus initio tertii belli Punici, XXXVI, 1, 8. *An idem qui Bruttius cognominatus est?*
- Mago Bruttius**, prudentem orationem habet in senatu Carthaginensi, XXXVI, 3. *Nescio an idem cum præcedenti.*
- Magus**, rex Persarum, a septem Persis occisus, V, 43, 2.
- Maharbal**, dux Hispanorum et hastatorum in exercitu Hannibalis, in deditionem accipit 6000 Romanos post pugnam ad Trasimenum lacum, III, 84 : sed fuisse rem in potestate ejus negat Hannibal, 85, 2. C. Centenii 4000 equites partim interficit, partim vivos capit, III, 86.
- Majorum imagines**, VI, 53, 4 sqq.
- Malea**, promontorium Laconicæ, XXXIV, 7, 12. Spatium inde ad Columnas Herculis, 4, 6; et ad Istrum, 12, 11. Ad eam piraticam exercent lembi Scerdilaidæ, V, 95, 4; 101, 1. Naves suas tectas eo mittit Philippus, lembis per Isthmum transvectis, 101, 4. Rursus circa eam flectit classis Philippi, 109, 5.
- Maliacus sinus** : ad eum sita urbs Echinus, IX, 41, 11. Ad eum colloquium habet T. Quintius cum Philippo, XVII, 1, 1. Ad eundem est urbs Phalara, XX, 10, 16.
- Malleolus**, vir hebes, unus e legatis ad pacem inter Nicomedem et Prusiam componendam missis, XXXVII, 1 g.
- Mamertini**, Campani, mercenarii olim Agathoclis, Messanam urbem per vim et proditionem tenuerunt, I, 7 seq. De origine nominis *vide* I, 7, 8. Socii et adjuutores legionis Romanæ quæ per vim ac perfidiam Rhegium urbem sibi subjecit, I, 7, 8; III, 26, 6. Eis contra Syracusanos auxilium ferunt Romani, I, 10 seq.; haud immerito reprehendendi eo nomine, III, 26, 6.
- Q. Mamilius Cos.** cum L. Postumio Agrigentum obsidet et capit, I, 17-19.
- A. Mancinus**, unus e legatis Romanis ad pacem inter Prusiam et Nicomedem componendam missis, XXXVII, 1 h, 1; vir mutilatus, *ibid.*
- Mandonius**, Hispaniæ regulus, frater Indibilis, X, 18, 7 : ejus uxor, inter obsides quos ab Hispanis exegerant Pœni, in Scipionis venit potestatem, *ibid.* Cum Indibili ad Scipiones et Romanos transit, X, 35 sqq.; rursus a Romanis deficit, XI, 29, 2.
- Maniæ** Gallorum, II, 29, 8; 31, 5.
- M. Manilius consul**, per literas Polybium Lilybæum arcessit, XXXVII, 1 e, 1 sqq.
- Manipulus**, σπεῖρα, ordo, vexillum, VI, 24, 5. Tres faciunt cohortem, XI, 23, 1. Manipulatum pugnant Illyrii, II, 3, 2; II, 66, 5; III, 19, 5.
- Manius**. *Vide* Acilius, Curius, Octacilius, Valerius.
- Cn. Manlius Vulso** Consul. Bellum gerit cum Gallogræcis, et aliis Asiæ populis qui cum Antiocho fecerant, XXII, 16-25; propemodum dolo circumvenitur a Gallis Tectosagis, XXII, 22. Ephesi cum decem legatis constituit res Asiæ, XXII, 7, 9; 25, 6 sqq. *et c.* 27.
- L. Manlius Longus**, Consul cum M. Regulo, post victoriam navalem in Africam appellit, I, 26 sqq.; cum majore parte classis domum redit, 29, 10. Consul iterum cum C. Atilio, I, 39, 15, oppugnat Lilybæum, 41-48.
- L. Manlius**, prætor, fugatur a Boiis, et cum quarta legione in Tannetis vico includitur, III, 40, 11 sqq.
- L. Manlius Vulso**, frater et legatus Cnæi Consulis, XXII, 25, 7; 26, 28.
- T. Manlius Torquatus**, Consul cum Q. Fulvio, Boios in deditionem accipit, II, 31, 8.
- Mantinea**, antiquissima et maxima urbs Arcadiæ, II, 56, 6. Argis per eam redit Spartam Cleomenes, II, 53, 6. Fœderata cum Achæis, sponte deseruerat fœdus, et Ætolis primum, dein Cleomeni se tradiderat; sed quartæ anno ante adventum Antigoni Dosontis in Peloponnesum per vim capta ab Arato (IV, 8, 4), et benigne habita ab Achæis, lubens volens Achæis se jungere visa est, II, 57; et præsidium ab Achæis petentes Mantinienses obtinuerunt adversus Cleomenis et Ætolorum conatus, II, 58, 1 sqq. Mox vero rursus prærepta urbs est a Cleomene, II, 46, 2; non invitis civibus, sed invitantibus regem, et præsidium Achæorum obruncantibus, II, 58, 4 sqq. Inde recepta urbe ab Antigono, advocalo ab

- Achæis, II, 54, 11 sq., bona civium direpta sunt, et libera capita sub hasta vendita, 58, 12; poena inflicta minore quam pro meritis, 58, 8 sqq.: quam poenam immerito et mendaciter exaggeravit Phylarchus historicus, II, 56. Mantinenses lustratione purgarunt urbem suam post transitum legatorum Cynæthensium, IV, 21, 9. Ibi a Philopemene acie victus est Machanidas, XI, 11 sqq. Olim Mantineam Lacedæmonii (*duce Agesipolide Irege, Pausaniæ filio*) vi captam everterunt, et cives per vicos disperserunt, IV, 27, 6; XXXVIII, 1 b, 5 Eam de improvviso capturus Epaminondas, spe excidit, IX, 8. Pugna ibi, victoria ancipiti, ob mortem Epaminondæ, IV, 33, 8; XII, 25 g, 3 sq. Vetus respublica Mantinensium, VI, 43, 1.
- Mantua, *colonia* Romanorum, XIV, 41, 2. *Gentile* Mantuanus, *ibid.*
- Manus ferrea, machina Archimedis, qua naves Marcelli in altum erectæ subvertebantur, VIII, 8.
- Marathus, oppidum Cœlesyriæ s. Phœnicæ, in finibus Arcadiorum, V, 68, 7.
- Marcellus. *Vide* M. Claudius.
- Marcus. Ancus Marcius rex Ostiam condidit, VI, 2, 9. Cum eo regnum administravit L. Tarquinius Priscus, VI, 2, 14.
- C. Marcius *Figulus*, classi præest sub Q. Marcio Philippo, XXVIII, 14, 3; 15, 10. Consul in Illyricum mittitur, XXXII, 24, 2.
- L. Marcius, Scipionis legatus in pugna ad Ilipam in Hispania, XI, 23, 1.
- Q. Marcius *Philippus*, legatus, populi Rom. in Macedoniam et Peloponnesum, XXIV, 4, 16; excedere tandem maritimis Thraciæ locis cogit Philippum, 6, 1. In rebus Messeniæ nîhi inconsultis Romanis agi vult ab Achæis, sed nil efficit, XXVI, 2, 12 sq. Legationem renunciat, et Achæos accusat, XXIV, 10, 4 sqq. Denuo legatus, cum A. Atilio, ad explorandum animum populorum Græciæ intuitu belli Persici, XXVII, 1 sq. Consul (*iterum*) ad bellum Persicum missus, auxilia Achæorum per Polybium legatum oblata recusat, XXVIII, 10 sq. Per Polybium vetat, ne Achæi Appio Cætoni postulata auxilia mittant, 11, 7. Rhodiorum legationem accipit in urbe Heracleo Macedoniæ, c. 14 sq. Achæos per literas hortatur, ut pacem inter Ptolemæos et Antiochum Epiphane conciliare tentent, XXIX, 10, 2 et 5. Eidem senatus mandaverat, ut ad Ptolemæum Philomet. scriberet de bello cum Antiocho Epiph. pro Cœlesyria, XXVIII, 1, 9.
- Marcus Cerynensis vel Carynensis, Achæus, tyrannum Buræ occidit, et Ceryneæ tyrannum abdicare tyrannidem cogit, II, 41, 14; primus prætor creatur Achæorum post instauratum fœdus Achaicum, 43, 2. Perit in pugna navali Achæorum, Corcyraeis auxilio profectorum, cum Illyriis, ad Paxos; vir de communi Achæorum optine meritis, II, 10, 5.
- Marcus, *prænomen Romanum*. *Vide* M. Atilius Regulus, M. Claudius Marcellus, M. Fulvius Nobilior, et alia nomina, quæ in latina versione plerumque adijecimus, ubi solo prænamine usus est Polybius. Marcus ille qui sit, qui XXV, 2, 7 commemoratur, non liquet. Alius Marcus nescio quis, bello cum Lusitanis liberatus, alio transfert bellum ubi minus fuit periculi, *Fragm. hist.* 27. *Videtur autem* M. Claudius Marcellus fuisse, de quo *vide* XXXV, 2, 1 sq. et c. 3, 4.
- Mare ingredi (*id est*, armatam classem parare) primum cogitant Romani, I, 20. *Conf.* Classis. Maris imperium penes Penos, I, 7, 6; 16, 7; 20; 5, et 13, 39; 10.
- Mare *Ægeum*, Atlanticum, Etruscum et c. *vide suo loco, in Ægeum, Atlanticum etc.*
- Mare externum et magnum, III, 37, 9 sqq.; 59, 7, *idem quod* Atlanticum et Oceanus, XVI, 29, 6.
- Mare *Inferum*. *Vide* Etruscum.
- Mare Internum, III, 39, 2, *id est* Mediterraneum. *Confer* Mare Nostrum.
- Mare Magnum, III, 37, 11, *idem quod* Externum, et Atlanticum.
- Mare Mediterraneum. *Vide* Mare Internum, et Mare Nostrum. Ejus longitudo, XXXIV, in *fine, fr. lat.*
- Mare Nostrum, *id est* Mediterraneum, III, 37, 9 sq.; 39, 4; XVI, 29, 6 sqq.
- Mare *Superum*, *Vide* Adriaticum.
- Margites, pro indocto et imperito homine, XII, 4 a, 5, et 25, 9.
- Marmora, τὴν λιθείαν, ex Hiero, Byzantiis adempto, aufert Prusias, IV, 52, 7.
- Maronea, urbs maritima Thraciæ. *Conf.* Ænus. Maronitæ et Enii, alii ad Eumenis partes inclinant, alii ad Philippi, XXII, 6, 7; 13, 9. Thracicas civitates (*in his Maroneam et Ænum*) tributa sibi pendere cogit Philippus, XXIII, 6, 1. Exsules Maronitæ de Philippo queruntur, ut exsili sui auctore, 6, 2; 11, 2. Postquam Æno et Maronea deducere præsidia jussus est Philippus a senatu Romano, 11, 4; iram in Maronitas effundens rex, ingentem cædem in urbe edit, XXIII, 13 sq.; dono sibi a Romanis Ænom et Maroneam petit Attalus; cui indulget statim senatus, sed mox, revocato promisso, liberas eas urbes pronunciat, XXX, 3.
- Marrucini, populus Italiæ, socii Romanorum bello Gallico Cisalp., II, 24, 12. Eorum agrum, τὴν Μαζζουκίην, devastat Hannibal, III, 88, 3.
- Mars: ei succenset Jupiter apud Homerum, XII, 26, 3. Per eum et Quirinum jurarunt Romani in fœdere cum Penis III, 25, 6.
- Marsi, socii Romanorum, II, 24, 12.
- Marsyas campus s. convallis (αὐλὼν), inter Libani et Antilibani radices, V, 45, 8 sqq.; 61, 7. In magnam longitudinem extenditur et plura in eo sunt oppida; in exitu duo castella, Gerra et Brochi, V, 46, 1 sq.
- Martius Campus. *Vide* Ἀρεῖον πεδῖον.
- Masæsyli. *Vide* Massæsyli.
- Masalat, flumen Africæ, XXXIV, in *fine, fr. lat.*
- Masati, populus Africæ, *ibid.*
- Massanissa, Masinissa, III, 5, 1; rex Numidarum *Massylorum* in Africa, XXXVII, 3, 1; *coll.* III, 33, 15, et VII, 19, 1. Cum Numidarum auxiliis adest Asdrubali, Gisconis filio ad Ilipam in Hispania, ubi Scipionem castra ponentem aggressus cum Magone repellitur, XI, 21. In Africa socius Scipionis, cum Lælio castra Syphacis incendit, XIV, 3 *extr.* et sq., et victum acie Syphacem persequitur, XIV, 8 sq. Copiis Romanorum adjutus, regnum paternum recipit, et Siphacis regnum suo adjicit, XV, 4, 4; 5, 13. Revocatur a Scipione adversus Hannibalem, XV, 4, 3, et ad eum venit, 5, 12. Numidis suis præest in pugna Scipionis cum Hannibale, XV, 9, 8, et fortiter rem gerit, 12, 2 et 6; 14, 7 sq. Comprehenditur formula pacis Romanorum cum Penis, XV, 18, 5. A Romanis augetur, XXI, 9, 7; XXII, 4, 2. Contendens cum Penis de Emporiis circa Syrtin, juvatur a Romanis, XXXII, 2. Obitus, filii, et elogium ejus, XXXVII, 3. Ex eo Polybius didicit avaritiam Hannibalis et Magonis Samnitis, IX, 25, 4.
- Massæsyli vel Masæsyli, Africæ populus, in præsidii Hispaniæ relictus Asdrubali a fratre Hannibale, III, 33, 15. Eorum rex, Syphax, XVI, 23, 6.
- Massilia, urbs Galliæ nobilissima, commercium exercens in

remotissimas terras et insulas, XXXIV, 6, 7. Ab ea incipiunt Alpes et pertinent usque ad mare Adriaticum, II, 14, 6. Supra eam Apenninus mons cum Alpibus coincidit, II, 14, 8; 16, 1. Prope eam (*ni potius* Placentiam) sedem habent Anamares, II, 32, 1. Quinto die P. Scipio Pisis eo cum classe pervenit, III, 41, 4; *conf.* 61, 2. Massiliense ostium Rhodani, 41, 5. Massilienses naves *ταχυπλοῦσαι* viæ duces erant Cn. Scipioni ad oram Hispaniæ, 95, 6. Massilienses, quum sæpius alias, tum præsertim bello Hannibalicò, fidelem Romanis operam præstiterunt, III, 95, 7. Per legatos Romæ queruntur de Liguribus, Antipolin et Nicæam colonias suas obsidentibus, XXXIII, 4. Eis consulunt Romani, missis legatis, et donitis Liguribus, c. 7 sq.

Massyli, Africæ populus, VII, 19, 1. *Eorum rex* Massanissa, *ubi vide*. Sunt in Pœnorum auxiliis, quæ Hannibal fratri Asdrubali reliquerat ut Hispaniæ essent præsidio, III, 33, 15.

Mastia, Africæ (*ut videtur*) oppidum, Carthagini ab occidente, ultra quod ex fœdere navigare non debuerunt Romani, III, 24, 2 et 4.

Mastiani, Hispaniæ populus, ex Hispania in Africam translatus ab Hannibale, III, 33, 9.

Matho, Afer, mercenarius Pœnorum, belli Africi præcipuus dux et incentor, I, 69 sqq.; 77, 79; ad Tunetem capit Hannibalem et cruci affigit, 86; prælio victus ab Amilcare, capitur, et omni cruciatus genere necatur, 87 sq.

Matiani, Asiæ populus, a septentrione Mediæ, V, 44, 9.

Matris Magnæ sacerdotes, Galli, Γάλλοι, XXII, 20, 5.

Matrone. *Vide* Mulieres.

Mauritani, Oceani accolæ, in Hispaniam præsidii causa transducti ab Hannibale, III, 33, 15. *Conf.* XXXIX, 1, 9.

Maximorum cognomen unde obtinuerint Fabii, III, 87, 6.

Medeon. *Vide* Medion, et Meteon.

Media. Ejus descriptio, præstantia regionis, et fines, V, 44; equis potissimum excellit. *ibid.* et X, 27, 1 sq. Regia olim, Ecbatana, X, 27, 3 sqq. Τὰ Μηδικὰ (*id est* Medicum bellum) *dicitur* bellum Græciæ a Persis illatum, IV, 31, 5. *Vide* Molo, ejus satrapa. Victo Molone, ei præficitur Diogenes, V, 54, 12. Medi, in acie Antiochi ad Raphiam, V, 79, 7; 82, 12.

Medicinæ tres partes, rationalis, diætica, chirurgica et pharmaceutica, XII, 25 d, 2 sqq. Medicina rationalis ex Alexandria plurimum derivatur ab Herophiliis et Callimachiis, *ib.* § 3.

Medimnus Atticus, VI, 39, 13. M. Siculus frumenti in Gallia Cisalp. constat quatuor obolis, II, 15, 1. Romæ constat 15 drachmis, IX, 44, 3.

Mediolanum, urbs præcipua Insubrium, II, 34, 10; per vim capta a Cn. Scipione, 34, 13. *Ibi erant* signa militaria aurea, in Minervæ templo suspensa, II, 32, 6.

Medion vel Medeon, urbs Acarnaniæ, prope Ætoliam. *Gentile* Medionii, XVIII, 23, 5; II, 2, 5. Urbem oppugnant Ætoli, et jam de titulo manubiarum inter se litigant, II, 2. Medionii suppeltias fert Agron, rex Illyriæ, et magna clade afficit Ætolos, II, 3.

Mediterraneum mare. *Vide* Mare Internum, et Mare Nostrum.

Medo, Bercensis, Persei legatus ad Licinium Cos., XXVII, 8, 5.

Megaleas, regionum scribarum præfectus relictus Philippo, ex Antigoni testamento, IV, 87, 8; in potestate est Apellis, 87, 9. Cum Apelle et Leontio conjurat de impediendis Philippi consiliis, V, 2, 8. Felici successu Philippi dolet, Aratum lapidibus incessit, et in vincula conjicitur a Philippo, V, 14, 11 sq. et c. 15. Dimittitur, sponsore pro

mulcta se offerente Leontio, 16, 8. Cædem Argis patraverat post discessum Antigoni, 16, 6. Seditionem excitat militum adversus Philippum, V, 25. Nil sibi opis amplius in Apelle esse videns, profugit Athenas, indeque Thebas, derelicto sponsore Leontio, 26, 14; 27, 1 sq. Ætolos per literas hortatur, ut in bello cum Philippo pergant, 28, 4. Thebis accusatus apud magistratum a Philippo, manus sibi infert, 29, 6 sq.

Megalopolis, urbs Arcadiæ, tridui via abest ab Ægio, II, 55, 1. Ejus ager, ἡ Μεγαπολιτικὴ, *ib.* 51, 3; IV, 25, 4. Duplo minor urbs est quam Lacedæmon, licet circuitum habeat paulo majorem, IX, 21, 2. Megalopolitanorum tyrannus, Lydiadas, tyrannidem sponte abdicat, II, 44, 5. Præ ceteris periculo a Lacedæmoniiis expositi sunt, 48, 1. Macedonum amici, inde a Philippo Amyntæ filio, 48, 2; *conf.* IX, 28, 7; XVII, 14, 6 sq. Auxilium ab Antigono, Philippi tutore, petunt adversus Cleomenem, II, 48, 50. Eis Antigonus tradidit castella, a Cleomene in agro Ægyptico et Belminate adversus Achæos exstructa, 54, 3. In Megalopolin, per exsulum Messeniorum proditiouem, irrumpit Cleomenes, et sævit in cives, II, 55; 64, 1; V, 93, 2. Ibi locus est, Colæus dictus, *ni potius* Φωλεός, *id est* latibulum, II, 55, 5: qua parte urbem jam antea clam ingressus Philippus virtute civium ejectus erat, *ibid.* Apud Megalopolitanos nunquam amicum aut proditorem invenerat Cleomenem, 55, 8. Capta urbe Messenam se receperant, generose aspernantur et repellunt invitationem Cleomenis, domum eos revocantis, 61. Prædam Megalopoli a Cleomene captam mirum quantum exaggerat Phylarchus, 62. Megalopolitani mille, Macedonum more armati, chalcaspides, in acie Antigoni adversus Cleomenem, II, 65, 3; IV, 69, 4 sq.; *adde* V, 91, 7. Eo Achæos in armis convocatus Aratus, ad auxilium Messeniis ferendum adversus Ætolos, IV, 7, 10; 9, 1. Eandem tentant Ætoli cum Illyriis, 25, 4. Ei et Arcadiæ tributum olim fuerat Aliphera oppidum, quod Lydiadas tyrannus Eleis concessit, IV, 77, 10. Eorum dissidia de instauranda urbe componit Aratus, V, 93. Eis leges scripsit Prytanis Peripateticus, missus ab Antigono, 93, 8. Eis iratus est Nabis, tyrannus Laced., XIII, 8, 4 sqq. Ibi agitur concilium Achæorum, XXIII, 7, 2; XXIV, 12, 12. De agro contendunt cum Lacedæmoniiis, XXXI, 9, 7. Eorum tyrannus, Lydiadas, *ubi vide*. Megalopolitanus fuit Polybius noster, et alius Polybius, XI, 15, 5, *commemoratus*.

Megara (ῥά), Achæis contribuitur ab Arato prætore, II, 43, 5; dein, consentientibus Achæis, Bœotis se junxere Megarenses; ad extremum vero rursus a Bœotis ad Achæos transierunt; quare oppugnata eorum urbs a Bœotis est, sed frustra, XX, 6, 7 sqq. Inhibent bellum inter Achæos et Bœotos erupturum, XXIII, 2, 17. Eo præsidium mittit Diæus, prætor Achæorum, XL, 2, 3. Megaris, *id est* ager Megaricus, IV, 67, 7.

Megistus, Mysiæ fluvius, alias *Rhyndacus*, V, 77, 9.

Melambium, locus in agro Scotusæo, XVIII, 3, 6.

Melancomas, Ephesius, cujus opera Achæus cum Ptolemæo consilia communicaverat, Achæum ex arce Sardiniam liberare studet, VIII, 17, 9; 18, 9 sqq.; 20, 1; 21, 4.

Meleager, Antiochi Epiphanis legatus Romam, XXVIII, 1, 1; 18, 1; frater Apollonii, amicus Demetrii, XXXI, 20, 2.

Meltea (et Melitæa), urbs Phthiotidis in Thessalia, quam oppugnaturus Philippus, scalas applicuit justo breviores, V, 97, 5; IX, 18, 5 sqq. *Cives* Melitæenses, *ibid.* Melitæensis Phoxidas, V, 63, 11.

Melitussa, urbs Illyriæ, XIII, 10, 3.

Memphis, V, 61, 4; XXIX, 8, 4. Ibi cum legatis Antiochi M. agunt ministri Ptolemæi Philopat., V, 63, 7; 66, 8.

Menalcidas, Lacedaemonius, captivus Alexandriae, dimittitur in gratiam C. Popillii, XXX, 11, 2. Domi Romanis favet, XL, 5, 6.

Meneus, sive Menneus, aut Mennæus, Arabiae (ut videtur) regulus, V, 71, 2.

Menecrates res Persei gerit in arcano ad Demetriadis moenia colloquio cum Cyda Cretensi, Eumenis ministro, XXIX, 1 c, 1.

Menedemus, Alabandensis, dux partis copiarum Antiochi in Coele Syria, V, 69, 4; 79, 6; 82, 11.

Menelaum, locus et mons prope Lacedaemonem, nomen habens a Menelai templo, V, 18, 3; 18, 10; 21, 1; 22, 2 et 8.

Menestas. Vide Menestratus.

Menestheus, Apollonii filius, amicus et fugae comes Demetrii, Seleuci filii, XXXI, 21, 2.

Menestratus, Epirota (idem qui Menestas), plebem Aetolorum ad bellum cum Romanis incitaverat, XXII, 14, 13. Eum sibi ab Aetolis dedi postulat M' Acilius Consul, XX, 10, 5.

Meninx, Lotophagorum insula, I, 39, 2; XXXIV, 3, 12.

Menippus a Philippo mittitur ad defendendam Chalcidem et Euboeam, X, 42, 2.

Menochares, a Demetrio Sotere ad Ti. Gracchum missus ad explorandam Romanorum voluntatem, XXXII, 4, 1. Ab eodem Romanam mittitur, c. 6.

Menotius, Phalasarnensis ex Creta, a civibus suis occiditur, XXIII, 15, 6.

Menuncii filiam, Pleurato desponsatam, occiso fratre ducit Genthius, XXIX, 5, 8.

Menyllus, Alabandensis, Ptolemæi majoris legatus Romam, XXXI, 18; fugam Demetrii, Seleuci filii, adjuvat, 20, 8 sqq.; 22, 8 sqq. Rursus Romam legatus, urbe excedere iubetur, XXXII, 1.

Mercatus solennis Thermi, V, 8, 5.

Mercenarii Agathoclis; Vide Mamertini. Mercenarios Syracusios hostibus objicit Hiero, I, 9. Mercenarium bellum cum Pœnis in Africa, Bellum in Africa, I, 13, 3; c. 65-87. Mercenariorum Gallicorum perfidia in cives Phœnices, Epiri oppidi, II, 5, et in alios, II, 7. Mercenarios ex omnibus gentibus mixtos in ordine continuit Hannibal, XI, 19. Adde VI, 52, 4 sqq.; XI, 13.

Mercurii fanum, Ἐφαῖον, ad oram Europæam Bospori Thracici, ubi fretum est angustissimum, ponte olim junctum a Dario, IV, 43, 2 sqq.

Mercurii Promontorium, ἡ Ἐφαῖα ἀκρᾶ, prope Carthaginem, I, 29, 2; 36, 11.

Mergana, Siciliæ oppidum, I, 8, 3, aliis Margantia.

Meridiei imago præfertur in pompa Antiochi Epiph., XXXI, 3, 15.

Cn. Merula, legatus cum T. Torquato ad reducendum Ptolemæum juniorem in Cypri regnum, XXXI, 18, 9; cum Ptolemæo in Cretam, inde in Africam trajicit, XXXI, 25. Ab eodem Alexandriam mittitur ad Ptolemæum seniore, 26, 3. Re infecta Romam redit, 27. Romæ efficit, ut Ptolemæo seniori fœdus renunciatur, XXXI, 1, 2 sq.

Mesembrianî, libera civitas Thraciæ, fœdere Eumenis cum Pharnace comprehensa, XXVI, 6, 13.

Mesopotamia, a meridie Mediæ, juxta Apolloniaticum, V, 44, 6. Occupat eam Molo, usque ad Dura oppidum, V, 48, 16.

Messana, urbs Siciliæ ad fretum, I, 7, 1; a Campanis, mercenariis Agathoclis, occupatur, I, 7, qui Mamertinorum nomen sibi adsciverunt, I, 8, 1. Hi adversus Syracusiorum vim, partim a Carthaginiensibus, partim a Romanis opem petierunt, I, 10, 1 sq. Pœnis traditur arx; sed illi

mox a factione contraria rursus expelluntur, 11, 4; et Appius Claudius, Consul Romanus, in urbem recipitur, II, 4 et 9 sqq. Inde, fugato Hierone Syracusio, et acie victis Pœnis, qui eam obsederant, 11, 5 sqq. et 12, 1 sqq., constanter in Romanorum potestate permansit. Ibi L. Junius Consul in Siciliam profectus, incrementum classis accipit, I, 52, 6 sqq. Adde III, 26, 6.

Messapii, partem habitant Apulix, III, 88, 4. Cum Apulis socii Romanorum, II, 24, 11.

Messena vel Messene, urbs Peloponnesi.

Messeniorum pristinae calamitates, bello Aristomenico; et Arcadum in eosdem fides, IV, 33; juraverant Lacedaemonii se non ante patriam revisuros, quam Messenen expugnassent, XII, 6 b; 9. Eis oppida nonnulla, a Spartanis ademta, restituit Philippus Amyntæ, IX, 28, 7; XVII, 14, 7. Messenia regio sæpe incursata ab Illyriis, II, 5, 1 sq. Arx Messenæ; vide Ithomata. Messenii exsules, Megalopoli degentes, Cleonem clam in urbem introducunt, II, 55, 3. Eo se receperunt Megalopolitani, urbe ipsorum capta a Cleomene, 61, 4. Ibi occisus est Demetrius Phariur, quum in eo esset ut urbe per subitam impressionem potiretur, III, 19, 11. Prope Messenæ fines est Phigalia, urbs Arcadica sociæ Aetolorum, sedes prædonum Messeniam infestantium, quos protexit Dorimachus Aetolus, IV, 3, 5 sqq.; 31, 1; 76, 6 sq. Chironis villam, prope urbem, spoliant prædones, IV, 4, 1. Cum Dorimacho expostulant Messenii, IV, 3, 11 sqq.; 4, 2 sqq. Messenia sola ex omnibus Peloponnesi regionibus bello Cleomenico ab hostili populatione immunis manserat, IV, 5, 5. Eandem incursat Scopas cum multitudine Aetolorum, 6. Opem ab Achæis petunt adversus Aetolos, IV, 7, 2; 9, 2. Intercedentibus Achæis, in societatem recipiuntur ab Epirotis et Philippo, 16, 1. Parum digne respondent studio Achæorum, IV, 31, 1 sq. Duorum maximorum Peloponnesi populorum vicini, nimio pacis studio, nunquam neque cum Lacedaemoniis inimicitias satis generoso animo exercuerunt, nec amicitiam cum Arcadibus recte coluerunt; unde multæ eorum calamitates, IV, 32. Iis Epaminondas auctor fuit sinceræ amicitiae perpetuo cum Arcadibus colendæ; pariter eosdem admonet Polybius, IV, 32, 10; 33, 11 sq. Classem jungere Philippo jubentur ad Cephalleniam, V, 3, 3; eique morem gerunt, 4, 4 sq. Philippum invitant in Messeniam et in Laconicam; sed is morem non gerit, auxilia vero Achæorum eis mittit, 5. Tegem cum Achæis invitati ad expeditionem Laconicam, sero veniunt; per Argivorum fines Laconicam petunt, sed ad Glympes castris exiuntur a Lycurgo, V, 20, 3 et 5. Rursus per Argos domum redeunt, 20, 10. Eorum castellum, Calamas, proditiōne capit Lycurgus, ceterum frustra invasionem Messeniæ tentat, cum jungere se non posset Pyrrhiæ, Eleorum prætori, 92. Apud eos democratia obtinuit; et bona clarissimorum virorum, in exilium pulsorum, civibus divisa sunt, VII, 10, 1. De eorum arce, Ithomata, cum Arato et Demetrio Phario deliberat Philippus, VII, 11; qui in eos sævit, VIII, 10, 1 sqq., coll. VII, 12; violata fide, IX, 30, 2: nec tamen insigni damno afficere illos potuit, fiet agrum eorum populatus, VIII, 14, 1; conf. III, 19, 11; coram senatu Romano litem Achæis movent de Asine et Pylo oppidis, XVIII, 25, 7. Cum iis inique egerunt Achæi, prætor Philopœmene, XXIII, 10, 5 sq. Eos a societate Achæorum abstrahere conatur Dinocrates, favente T. Quintio, XXIV, 5. Adversus eos frustra opem a Romanis petunt Achæi, XXIV, 10, 12 sqq.; conf. § 9. Messenæ eadem Philopœmenis ulciscitur Lycortas, et Messenii rursus tradunt se Achæis, XXIV, 12; XXVI, 2, 12 sq. In Fœdus Achaicum rursus recipiuntur, avulsis tamen

- nonnullis civitatibus, XXV, 1, 1 sq.; 3, 3. Domi manent initio belli Achaici, XL, 3, 3.
- Metagonia (τὰ), Africae tractus, in quem Hannibal varios Hispaniae populos transduci curavit, III, 33, 12. Incolae ejus tractus Metagonitae, 33, 13.
- Metapa, urbs Ætoliae, ad Trichonium lacum, 60 stadiis a Thermo, V, 7, 8; evertitur a Philippo, V, 13, 8.
- Metapontus, τὸ Μεταπόντιον; inde praesidium submittitur Romanis in arcem Tarentinam, VIII, 36, 1. *Cives*, Metapontii, X, 1, 4.
- Metellus. *Vide* Cæcilius.
- Meteon s. Medeon, Μετέων, urbs Labeatidis in Illyria, XXIX, 2, 5.
- Methydrium, oppidum agri Megalopolitani, IV, 10, 10; 11, 3; 13, 1.
- Methymnæi, *cives* Methymnæ, urbis Lesbii insulae, XXXIII, 11, 8.
- Metrodorus, Philippii dux, cujus dolo Thasum cepit rex, XV, 24, 2 sq. *Conf. Fragm. hist.* 32.
- Metrodorus, Persei legatus ad Rhodios, XXIX, 3, 7; 5, 1.
- Metropolis, urbs Acarnaniae, ditionis Ætolorum, ad Acheloum, haud procul Conope. Ætoli quom in arcem se recepissent, urbem cremat Philippus, IV, 64, 4.
- Micipsa, Masanissæ filius, adoptat fratrem quadriennem Stembalem, XXXVII, 3, 5.
- Miccus, Dymæna, praepositor Achæorum, IV, 59, 2.
- Miclon, Micyon, s. Micon, cum Euryclida consiliis suis regit Athenienses, et turpiter blanditur regibus, V, 106, 7.
- Miletus, Ioniae urbs, condita a Neleo, XVI, 12, 2. Milesiorum colonia ex parte est Iassus, *ibid.* In Milesiorum agro est Neptuni templum ad Sinum Bargylicticum, XVI, 12, 1. Milesii post praelium ad Laden Philippo coronam offerunt, XVI, 15, 6. Iis sacer ager restituitur a Romanis, XXII, 27, 5. Mileto legati missi Alexandriam, XXVIII, 16, 5.
- Militus. *Vide* Legio. Militum Romanorum conscriptio, VI, 19 sq. Eorum cupiditas punita in *Astapæ* urbis incendio, XI, 24, 11. Eorum incuria circa artis opera post oppugnationem Corinthi, XL, 7.
- Militia Romana, VI, 19-42.
- Milii magna copia in Gallia Cisalp., II, 15, 2.
- Milliaria signa, per octona stadia posita, III, 39, 8.
- Milo, dux copiarum Persei, XXIX, 6, 6.
- Miltiades, Demetrii *Soteris* legatus Romam adversus Ariarathem, XXXII, 20, 3 sq.
- Milyas, Asiae minoris regio, inter Pisidiam et Lyciam: eam invadit Garsyeris, dux Achæi; in eadem est urbs Cretopolis, V, 72, 5. Eam Eumeni dant Romani, XXII, 27, 10.
- Minucius amnis, e lacu Benaco effluens, in Gallia Cisalpina, XXXIV, 10, 19.
- Minervæ templum, apud Insubres *Mediolanti*, in quo suspensa aurea signa militaria, quæ loco movere nefas, II, 32, 6. *Adde* Athenæum. Chalciae fanum Lacedæmone, securitatem præstans omnibus ad illud confugientibus, etiam si capitis fuisset aliquis condemnatus, IV, 35, 3. Ad illud convenire in armis jubetur juvenis omnis Lacedæmoniorum, IV, 22, 8. In solenni pompa ad aram ejusdem templi trucidantur ephori omnes, IV, 35, 2 sq. Minervæ solenne ludicrum celebravit Attalus, IV, 49, 3. Ejus statua aenea in arce Alipheræ, IV, 78, 3. Itoniae templum in Bœotia, spoliatum ab Ætolis, IV, 25, 2. In eo publicum edictum suspendit Perseus, quo exules in patriam revocat, XXVI, 5, 2. Ejus templum in summa arce Agrigenti, IX, 27, 7. In ejus templo Rhodi in honorem populi Romani dedicatur colossus 30 cubitorum, XXXI, 16, 4.
- Minervæ Promontorium Campaniæ, τὸ Ἀθήναϊον, XXXIV, 11, 5.
- M. Minucius, Magister equitum Q. Fabii Dictatoris, III, 87, 9; oblectat cunctatori Fabio, 89, 6; frustra ab eodem admonetur, 94, 9 sq. Ad Gerunium superior velitatione, propemodum captis Hannibalis castris, lætitia et spe exsultat, 101 sq., et laudibus tollitur Romæ, 103. Dignitate et potestate par Fabio constituitur, et cum eo dividit legiones, III, 103, 3 sqq. Ejus legionibus, per ducis temeritatem in summum periculum adductis, suppetias venit Fabius, 104 sq. Fabio reconciliatur, et legiones suas rursus cum eo conjungit, 105, 8 sqq.
- Q. Minucius Thermus, a Cn. Manlio procos. in Syriam mittitur ad accipiendam ab Antiocho fidem, XXII, 26, 28.
- Misdes, legatus Pœnorum Romani initio tertii Punici, XXXVI, 1, 8.
- Misenum promontorium Campaniæ, XXXIV, 11, 5.
- Mithridates, rex Cappadociæ ad Pontum, genus repetens ab uno e septem Persis qui Magum occiderant, V, 43, 1 sq.; ejus filia Laodice nubit Antiocho Magno, *ibid.* Alia filia, pariter Laodice nomine, nupta erat Achæo, V, 71, 4; VIII, 22, 1. Bellum infert Sinopensibus, IV, 56. Dona mittit Rhodiis, terræ motu afflictis, V, 90, 1.
- Mithridates, sororis filius Antiochi Magni, VIII, 25, 3, *nescio an filius superioris. Sic fuerit simul sororis filius, simul uxoris frater Antiochi. Confer* Laodice.
- Mithridates, *Pharnacis filius Ponti regis*; comprehensus pace inter Eumenem et Pharnacem conclusa, XXVI, 6, 3. Ex fœdere auxilia mittit Attalo adversus Prusiam, XXXIII, 10, 1.
- Mithridates, Armeniæ *minoris* præfectus, XXVI, 6, 11.
- Mitylenæi: eis curæ est ut pax concilietur Ætolis inter et Philippum, XI, 5, 1.
- Mnasiades, Argivus, plurimarum palmarum athleta, pater Polycratis, V, 64, 6.
- Mnasias, Argivus, immerito in proditorum numerum relatus a Demosthene, XVII, 14, 3.
- Mnasilochus, Acarnan; quem ab Antiocho sibi tradi postulant Romani, XXI, 14, 7; XXII, 26, 11.
- Mnasippus, Coronæus Bræotus, Romanis imperatoribus gratulatur victoriam de Perseo, XXX, 10, 3.
- Mnesis, tibiae Alexandria, XIV, 11, 3.
- Moages, Cibyraz tyrannus, in Phrygia magna, ad deditiorem compellitur a Cn. Manlio, XXII, 17. Eidem subjecta erant oppida Syllium et Temenopolis, *ibid.* § 11.
- Mochyrinum vel Mochyrinus, XXXI, 26, 13.
- Mocissus, urbs Cappadociæ; *cives* Mocissenses, XXV, 4, 9.
- Modius. *Vide* Medimnus.
- Mœrages, corporis custos Ptolemæi Epiphanis, Agathoclis jussu flagris cædendus, miro modo nudus evasit, XV, 27 sq.
- Molo, Mediæ satrapa, potentissimus sub Antiocho M., V, 40, 7; 43, 8; cum fratre Alexandro, Persidis satrapa, defectionem molitur a juvene Antiocho, 41, 1; 43, 5 sq. De illa defectione quid faciendum deliberat Antiochus cum Epigene et Hermea, 41 sq. Adversus eum mittuntur cum exercitu Xeno et Theodotus Hemiolius, V, 42, 5. Quos ipse terret et Apolloniade potitur, 43, 8. Tigrim trajicere non potest: contra eum mittitur Xenetas, 45 sq.; quem simulata fuga decipit, et misera afficit clade, 47 sq.; mox, trajecto Tigri, Seleucia et Susis captis, Mesopotamia, Babylonia et regione ad Erythræum mare potitur, 48, 10 sqq. Pugna cum Antiocho victus, sibi ipse manus infert; cadaver ejus cruci affigitur, V, 53 sq. Ejus mater et liberi a Neolao fratre occiduntur, 54, 5.
- Molossi, populus Epiri, pontem Aoi fluvii intercipiunt ad

- retardandum iter Persei adversus A. Hostilium Cos. in Epiro, XXVII, 14, 3. Ad Persei partes traducuntur ab Antinoo, Theodoto et Cephalo, XXX, 7, 2. Urbes eorum evertuntur a L. Emilio, XXX, 15, 5 sq.
- Molpagoras, demagogus Cianorum, monarchicam usurpat potestatem, XV, 21, 1 sq.
- Molycrìa, V, 94, 7.
- Monarchia, a violentibus concessa, et consilio magis quam vi et metu administrata, Regnum est; quæ contra, Tyrannis, VI, 3, 9 sq.; 4, 2 et 4, 7 sq. Ex monarchia, accedente iusti honestique notione, oritur Regnum, VI, 5 *extr.* et 6 sq.
- Monoxyla (μονόξυλα), lintres, III, 42, 3.
- Mora, μόρα, Lacedæmoniorum, 900 viris constabat, auctore Polybio, *Fragm. hist.* 25.
- Morbus castrensis. Vide Limposporus.
- Morcius, Gentilii legatus ad Rhodios, XXIX, 2, 9; 5, 1.
- Mortuorum laudatio apud Romanos pro rostris, VI, 53 seq.
- Mortuorum imagines, VI, 53, 4 sqq.
- Morzas, rex Paphlagoniæ, XXVI, 6, 9.
- Motienti, oppidum Hispaniæ, Romanorum colonia? *Fragm. hist.* 33.
- Mulelacha, Africæ oppidum in promontorio ad mare Atlanticum, XXXIV.
- Mulieres civitatum Africæ Pœnis subjectarum, I, 72, 5 sq.; Alexandrinæ, XV, 29, 10 sqq.; Apamenses, V, 56, 15; Epiroticæ, XXXI, 21, 13; Hispanæ captivæ, X, 18, 7 sqq. Romanis vinum bibere non licet, VI, 2, 3 sqq.; in publico terrore per templa discurrunt, eorumque pavimenta passis crinibus verrunt, IX, 6, 3 sq.
- L. Mummius, *Achæos debellat* pûgna ad Isthmum, III, 32, 3; non patitur deleri Philopomenis honores, XL, 7 a, 3, et 8, 3. Integrum et humanum se præstitit erga Achæos, XL, 11.
- Mundi quatuor plagæ, III, 36, 6 sq.
- Munitioem anceps usus, *Fragm. gramm.* 9. *Conf.* VII, 15, 2 sq.
- Murgantia, Siciliæ oppidum, apud Polybium vulgo ἡ Μεργάνη, I, 8, 3.
- Musæus, Antiochi caduceator ad Scipiones missus, XXI, 13, 1. Ab eodem legatus ad Cn. Manlium procos. Ephesi hibernantem, XXII, 24; 3 et 8 et 11 sq.
- Museum, locus circa Olympum in Macedonia, XXXVII, 1.
- Museum Tarcenti, ubi convivium de die celebrat Livius, urbis præfectus, VIII, 27, 11; 29, 1.
- Musica studium et exercitum consuetum Arcadibus, necessarium ad molliendum ingenium et mores, IV, 20 seq.
- Mutina, Romanorum colonia; obsidetur a Boiis et Insubribus, et in ea triumviri agris dividendis, III, 40, 8 sq. *Conf. Fragm. hist.* 33.
- Mycenæ, XVI, 16, 4.
- Mygdonia, regio Mesopotamiæ; Antiochia Mygdoniæ, alias Nisibis, V, 51, 1.
- Myiscus, unus e ducibus copiarum Antiochi M. ad Raphiam, V, 82, 13.
- Mylæus campus, in Sicilia, per quem decurrit Longanus amnis, I, 10, 7. *Ab eo non differt* Mylaites ager, ἡ Μυλαίτης vel Μυλαίτης χώρα, I, 23, 2.
- Mylasa vel Mylassa, urbs Cariae. Mylasenses Philippo comætu vel suppeditant; urbi frustra insidias struit Philippus, XVI, 24, 6 sq. Post bellum Antiochicum, immunes a tributo pronunciantur a Romanis, XXII, 27, 4; urbes Euromensium quum occupassent, acie vincuntur a Rhodiis, XXX, 5, 11 et 15.
- Myndus, urbs Cariae, ad sinum Bargyieticum, XVI, 12, 1.
- Myndiorum ager, XVI, 15, 4.
- Myrcal, Pœnus, subscripsit formulæ fœderis Hannibalis cum Philippo, VII, 9, 1.
- Myrina, urbs Æolidis, e qua præsidium suum deducere iubetur Philippus, XVIII, 27, 4. *Distinguenda a Myrina Lemni.*
- Myrrichus, Bœotus, cuius pecus abigitur ab Achæis, XXIII, 2, 15.
- Myrtis, Argivus, immerito proditor vocatus a Demosthene, XVII, 14, 3.
- Myrtium, prostibulum Alexandriæ, XIV, 10, 3 sq.
- Myrto, et ejus filius Nicanor, socii Charopis, XXXII, 21, 9 sq.; 22, 3.
- Mysia. Ex Æolide, trajecto Lyco amne, ad Mysorum habitationes pervenit Attalus, V, 77, 7. Mysiæ pars, quam in Asia possidebant Byzantii, adimitur his a Prusia, IV, 50, 4; sed eis restituitur pace facta, 52, 9. Mysi a Romanis Eumeni dati, quos ipse sibi subjecerat, XXII, 27, 10. Sunt in exercitu Achæi, V, 76, 7; in pompa Antiochi Epiphanis, XXXI, 3, 3.
- Mytistratum, Siciliæ oppidum munitum, captum a Romanis, I, 24, 11.
- Myttonus, homo Afer, cuius opera res in Sicilia administravit Hannibal, IX, 22, 4.
- Myus, Ioniæ oppidum, Magnetibus a Philippo donatum, XVI, 24, 9.

N.

- Nabis, in Lacedæmoniorum regno succedit Machanidæ, perditissimus sævissimusque tyrannus, XIII, 6; XVI, 13. Ad extorquendam civibus pecuniam machina ufitor forma muliebri, Apege uxoris similitudine, XIII, 7. Ejus latrocinia, et initium belli cum Achæis, 8. Cum Messeniis, sociis, perfide egit, XVI, 13, 3; *conf. c. 16 sq.* Argis per uxorem latrocinia et sævitiam exercet, XVII, 17. *De eodem adde* XXI, 9, 10. et *Fragm. hist.* 34. Ejus filius Armenas, Romæ obses moritur, XX, 13, 4.
- Nannetes vel Nannetes, Galliæ populus, XXXIV, 10, 6.
- Naragara (ρά), Africæ oppidum, ubi castra habuit Scipio, haud procul Zama, XV, 5, 14.
- Narava, Numida, bello Africo ad Amilcarem et Pœnos transit, I, 78. Filiam suam ei despondet Amilcar, *ibid.*
- Fidelem Amilcari et Pœnis operam præstat, *ibid. et* 82, 13; 84, 4; 86, 1.
- Narbo, fluvius Galliæ, ab occasu Rhodani in mare exiens Sardoum, III, 37, 8 sq.; 38, 2; XXXIV, 10, 1.
- Narbo, nobilis urbs Galliæ, cuius cives cum remotissimis gentibus commercium exercent, XXXIV, 6, 3 sqq.
- Nasica. Vide P. Cornelius.
- Nasus, oppidum Arcanariæ, ademptum Acarnanibus ab Ætolis, IX, 39, 2.
- Navarchis, i. e. classis præfectus, pro legatis uti amant Rhodii, XXX, 5, 5; XVII, 1, 4.
- Naucratis, urbs Ægypti, XXIII, 16, 6; XXVIII, 17, 10.
- Naufragium infandum classis romanæ ad Camarinam, I, 37; Cn. Servilii et C. Semonii Coss. inter Siciliam et Romam, I, 39; L. Junii Cos. inter Pachynum et Lilybæum, I, 54.
- Navis. Vide Acatium; Classis; Deceris; Ἐκκαίδεκαρης, Enneris; Hepteris; Hexeris; Hippagines; Lembus; Linter; Monoxylon; Parones; Octeris; Pistris, Quadriremis; Quinquereis; Ratis; Triemioliæ, Triremis; et similia. Actuaria navis 50 remorum, I, 20, 14; 73, 2; XXV, 7, 1: cuius prælium æstimatur talenti, *ibid.* § 2. Actuaria navis 30 remis acta, XXII, 26, 3. Δεκαῦρα, 10 navium classis, XXIII, 7, 4; XXV, 7, 1. Naves longæ tectæ, I, 25, 7. Rostrata, I, 27, 5. Oneraria, I, 52, 6. Prætoria, XVI, 3, 3. Speculatoria, ταχυλοῦσα, III, 95, 6. Naves bellicæ a Romanis primum fabricari coeptas bello primo Punico, quum nullam antea neque tectam

navem habuissent, neque longam omnino (*id est*, ad bellum instructam), et ne lembum quidem, I, 20. Navis una Pœnorum, quæ litori impacta in potestatem venerat Romanorum, pro exemplo his fuit ad naves bellicas ædificandas, I, 20, 15. Quæque in classe M. Reguli capiebat 300 remiges, et 120 milites, I, 26, 7. Naves Romanorum ad motum minus habiles, quam Pœnorum, I, 22, 2; 51, 6. Per Isthmum transductæ ad Corinthum, IV, 19, 7 sqq.; V, 101, 4; Tarenti, VIII, 36.

Naupactus, urbs Ætolis cum portu, ex adverso Panormi, portus Peloponnesi, V, 102, 9. Eo cum 40 lembis venit Scerdilaidas, cum Ætolis se jungens, IV, 16, 9. Naupacti agrum populantur Achæi, V, 95, 11. Ibi congregati Ætoli, de pace agunt cum Philippo et Achæorum legatis, V, 103 sqq. Naupactia Cœla, V, 103, 4. Inter eam et Callipolin est mons Corax, XX, 11, 11. *Adde* XX, 10, 5; XXIV, 5, 16; XXXVIII, 5, 9. Naupactius Cleonicus, V, 95, 12; Agelaus, V, 103, 9.

Nautica militia apud Romanos legitur ex eis qui infra 4000 aeris censi sunt, VI, 19, 2.

Neapolis, ex celeberrimis et pulcherrimis urbibus in ora Campanis, III, 91, 4. In eam impune exsulatum abire licet civibus Romanis, criminis capitalis reis, VI, 14, 8. Neapolitani naves præbuerunt Romanis initio primi belli Punici, I, 20, 4.

Νέα πόλις, et Παλαιά πόλις, partes Panormi urbis, I, 38, 9.

Noleus, Miletii conditor; cuius filius a Iassensibus advocatur ad coloniam Iassum deducendam, XVI, 12, 2.

Nemea, Nemeorum solennia, Argis celebrata: ad ea se confert Antigonus Doson, II, 70, 4; Philippus, V, 101, 5, rursus X, 26, 1; Q. Cæcilius, legatus Romanorum, XXIII, 10, 1 sq.

Neo. *Vide* Neon.

Neocretes, V, 3, 1; 65, 7; 79, 10.

Neolaidas, Ptolemæi senioris legatus Romam, XXXIII, 5, 4.

Neolaus, Molonis frater, lævo cornu Molonis præest in pugna cum Antiocho, V, 53, 11. Victus, in Persidem abit, matrem et Molonis liberos obruncat, tum ipse se jugulat, 54, 5.

Neon, vel Neo, Philiadis filius, Messenius, immerito proditor vocatus a Demosthene, XVII, 14, 3.

Neon s. Neo, Ascondæ filius, Brachyllæ pater, Bœotus, prefectus equitum, Antigono Dosoni pepercit, quum is æstu maris in ipsius potestatem venisset, XX, 5, 5 sqq.

Neon alius, ex eadem familia (XX, 5, 14), forte nepos superioris, prætor decedens, per legatum Chalcidem ad legatos Romanos missum, commune Bœotorum fidei Romanorum tradit; mox domo ejectus, ad Perseum confugit, cui magis quam Romanis favebat, XXVII, 1 sq.

Neptunus: coram eo ictum fœdus Philippi cum Hannibale, VII, 9, 2. Ejus opem militibus suis ad Novam Carthaginem promittit Scipio, X, 11, 7; 14, 12. Ejus fanum Mantinæ, XI, 11, 4 et 6, diripitur a Polycrito, IX, 34, 10. Ejus fanum Milesiorum, ad sinum Iassensem XVI, 12, 1.

Nerobrica, urbs Hispaniæ, XXXV, 2, 2.

Nereis, Pyrrhi filia, mater Hieronymi, regis Syracusarum, VII, 4, 5.

Nerobrica, Νερὸβριχα fortasse Polybius scripsit XXXV, 2, 2, pro vulgato Νερὸβριχα.

Nervi præparati, IV, 56, 3.

Nestor Cropius, XXVII, 4, 4.

Nicæa, urbs Locridis ad sinum Maliacum, haud procul Thermopylis; ibi appellit Attalus, cum Ætolis communicaturus, X, 42, 4. Prope eam Philippus colloquitur cum T. Quinto, XVII, 1, 5; 7, 7.

Nicæa, Massiliensium colonia in Liguria, obsessa a Liguribus, XXXIII, 4, 2.

Nicagoras, Messenius, hospes olim et amicus Archidami, Spartæ regis, a Cleomene perfide occisi, Alexandriam venit, equos venum advehens; ubi ejus opera Cleomeni insidiatur Sosibius, V, 37 sqq.

Nicagoras Rhodius, Romam legatus, XXVIII, 2, 1.

Nicander, Ætolus, ad Antiochum missus, propensum regis in Ætolos animum renunciat, XX, 10, 16. In reditu quum in manus Philippi incidisset, salvus ab eo dimittitur, 11, 1 sqq. Prætor Ætolorum, Amphilochem et Aperantiam recepit, Dolopiamque Ætolis adjunxit, XXII, 8, 3 sqq. Mox oppugnata a Romanis Ambraciæ opem ferre conatur, sed parum proficit, XXII, 10, 7 sqq. Romam legatus cum Phænea, XXII, 13, 15. Post bellum Antiochicum legationem cum Pantaleonte obit ad Romam, XXVIII, 4, 11, nescio an eadem legatio, de qua modo dictum. Bello Persico favens Perseo, Romanis suspectus, Romam evocatur, ibique vitam finit, XX, 11, 9 sqq.; XXVII, 13, 14; XXVIII, 4, 6; 6, 7.

Nicander Rhodius, Romam legatus, XXVIII, 2, 1; 14, 5.

Nicanor, occidit Seleucum, Callinici filium, Antiochi M. fratrem, expeditionem in Asiam cis Taurum suscipientem, IV, 48, 8. Occiditur ab Achæo, 48, 9.

Nicanor, dux copiarum Philippi, Atticam populatur; ei legati Romani, Athenis versantes, minacia mandata dant ad Philippum, XVI, 27, 1 sqq.

Nicanor, Elephantus cognomine (*nescio an idem cum superiore*), præest sinistro cornu in acie Philippi ad Cynoccephalas, XVIII, 7, 2.

Nicanor, amicus et comes Demetrii Syri, Romæ obsidis, XXXI, 22, 4.

Nicanor, Epirota, Myrtonis filius, amicus Romanorum, socius et scelorum fautor Charopis, XXXII, 21, 9 sq., 22, 3.

Nicarchus, dux copiarum Antiochi in Cœlesyria cum Theodoto (*Hemilio*, *puto*. *Conf.* V, 79, 5), V, 68, 9 sqq. Cum eodem præest oppugnationi urbis Rabhatamana, V, 71, 6 sqq. Phalangii præest cum eodem Theodoto Hemilio, in pugna ad Raphiam, 79, 5. Hortatur exercitum, 83, 3. Acies ejus inclinatur, 85, 10.

Nicasippus, Eleus, captus a Lyco, propætore Achæorum, V, 94, 6.

Nicephorium, prope Pergamum, vastatur a Philippo, et lucus excinditur, XVI, 1, 6; XVII, 2, 2. Plantas et hortulanos se misurum ait Philippus, ad illud restituendum, XVII, 6, 4. Idem et templa ad Pergamum vastat Prusias, XXXII, 25, 3.

Nicias, dux olim Atheniensium ad Syracusas, lunæ defectu turbatus, occasionem rei bene gerendæ omittit, IX, 19, 1 sqq.

Nicias, familiaris et cognatus Mennæi, dux Ptolemæi, succursurus urbi Abilis, vincitur ab Antiocho M., V, 71, 2.

Nicias, Epirota, legatus in Macedon. ad gratulandam Romanis victoriam de Perseo, XXX, 10, 4.

Nicippus, ephorus Messeniorum, IV, 31, 2.

Nico et Philemenus, Tarentini, Hannibali Tarentum produnt, VIII, 26 sqq.

Nico, cognatus Agathoclis, Alexandriæ ad supplicium rapitur, XV, 33, 7.

Nicocles, Sicyonorum tyrannus, ab Arato eversus, X, 25, 3.

Nicodemus, Eleus, legatus a Philopœmene Romam missus, XXIII, 1, 4. Legationem renunciat, 7, 5 sqq.

Nicolaus, genere Ætolus, 68, 5; dux Ptolemæi, Theodotum Ætolum Ptolemaide obsessum tenet; sed adveniente Antiocho discedit, V, 61, 8 sq. Subsidia mittit urbi Dora,

- ab Antiocho obsessæ, 66, 1. Ei summa rerum in Cœle-syria committitur a Ptolemæo, 68, 2. Angustias ad Pla-tanum et ad Porphyreonem occupat, 68, 6 sqq.; sed ex eis expulsus, fugam effusam capessit, 69. *Videtur inde ad Antiochum M. defecisse; certe in ducibus Antiochi, in Hyrcaniam cum exercitu proficiscentis, commemoratur Nicolaus Ætolus, X, 29, 6. Conf. V, 70, 10.*
- Nicomachus, Acarnan, exsul Thuriensis, Ambraciæ habi-tans, Ætolorum legatus Romam, XVII, 10, 9.
- Nicomachus, Rhodius, amicus Achæi, liberare Achæum ex arce Sardiniam studet, VIII, 17, 9; 18, 9 sqq.; 19, 4 sqq. Ejus ope Achæus cum Ptolemæo consilia communica-verat, VIII, 17, 10.
- Nicomedes, Cous, dux Antiochi, X, 28, 6.
- Nicomedes, Prusiæ frater et legatus Romam, XXXII, 26, 4. Ad reprimendum ejus adversus Prusiam impetum le-gatos mittunt Romani, XXXVII, 1 h, 1.
- Nicophanes, Megalopolitanus, ab Arato mittitur ad Antigo-num, Philippi tutorem, de jungenda societate, II, 48 sqq.
- Nicostratus, Trichoniensis Ætolus, pater Dorimachi, cum Lattabo communem Bœotorum conventum violavit, IV, 3, 5; XXVIII, 37, 4; IX, 34, 11.
- Nicostratus, ab epistolis Agathocli, regni Ægyptiaci admi-nistratori, XV, 27, 7 sqq.
- Nicostratus, quinqueremi Rhodiæ præfectus in pugna na-vali ad Chium, XVI, 5, 1. Rhodiorum legatus ad L. Æmilium Cos. et ad Perseum, XXIX, 4.
- Nicostratus, legatus Xanthiorum ad Romanos adversus Rhodios, XXVI, 7, 3.
- Nilus fluvius: inter eum et Tanaim interjecta est Asia; inter eum et Fretum Herculeum, Africa, III, 37; 3 sqq. Nili canales aperiri jubet Ptolemæus Philopator adversus ad-ventum Antiochi M. V, 62, 4. Nili aquam Berenicæ filiae, Syriæ reginæ, bibendam mittere consueverat pater Pto-le-mæus Philadelphus, *Fragm. hist.* 54.
- Nobilitas apud Locrenses a feminis derivabatur, XII, 5, 6 sqq.
- Nola; campos circa eam et Capuam olim tenuerant Etru-sci, II, 17, 1. Nolani, a meridie Capuæ, III, 91, 5.
- Nomades Aspasiacæ, X, 48, 1 sqq.
- Nomades Scythæ, Bactrianæ imminent, XI, 34, 5. *Conf.* Numidæ.
- Norici Taurisci, XXXIV, 10, 10.
- Nothocrates, Gortynius Cretensis, Cydoniam urbem aggre-ditur et pæne capit, XXVIII, 13, 1.
- Notium, oppidum Ionizæ, Colophonii vicinum, XXII, 27, 4. n.
- Nova urbs, *Καὴν πόλις, id est Nova Carthago* in Hispania, II, 13, 1, etc. *Vide* Carthago nova.
- Nova urbs, *ἡ νέα πόλις*, pars Panormi urbis Siciliæ, I, 38, 9.
- Nox. Noctis simulacrum prælatum in pompa Antiochi Epi-phanis, XXXI, 3, 15.
- Nucerini, in Campauia ad mare, III, 91, 4.
- Numenius vel Numinus, a Ptolemæis fratribus Romam legatus, XXX, 11, 1.
- Numidæ, οἱ Νομάδες, equites in exercitu Pœnorum, retro-cedendo fallunt hostes, I, 19, 2 sqq. Propria hæc eorum pugnandi ratio, retrocedere, et mox fronte conversa rursus hostem petere, III, 72, 10. In Africa hostiliter invadunt Pœnos, non secus ac Romani, I, 31, 2. Cum rebellibus mercenariis faciunt, I, 74, 7. Numida Narava; *vide suo loco.* Præsidio Hispaniæ relictis ab Hannibale, III, 33, 15; N. equites, ab Hannibale ad Rhodanum explo-ratum missi, III, 44, 3; fugantur ab equitibus Scipionis, 45. Numidis persequendi permittuntur fugientes in pu-gna Cannensi, 116, 7. N. equites Masanissæ cum Asdru-hale Gisconis, XI, 21, 1. *Conf.* Masanissa et Syphax.
- Numidia, quum sterilis et inculta fuisset, *Masanissæ arte et industria excultus est*, XXXVII, 3, 7 sq.
- Numinus. *Vide* Numenius.
- T. Numisius, legatus a senatu Romano in Ægyptum mis-sus, ad pacem inter Ptolemæos et Antiochum concilian-dam, XXIX, 10, 3.
- Nutria, urbs maritima Illyrici, a Romanis per vim capta, II, 11, 13.

O.

Obolus: ejus quarta pars, semissis, II, 15, 6. Duo, stipendium quotidianum militis Romani; quatuor, stipen-dium centurionis, VI, 39, 12.

Obseides, III, 98 sq.; IX, 11, 4; X, 35, 6; 38, 1 sq.; IX, 18; XXXVI, 3, 5 sq.

Occidens, ἡ Ἑσπέρα, ab occidente (*scil. sive a Romanis, sive a Pœnis*) nubes imminet Græciæ, V, 104, 10. *Adde* 105, 7.

Oceanus, III, 33, 15; XVI, 29, 6. *Vide* Atlanticum mare.

Ochlocratia: in eam degenerat democratia, VI, 4, 6 et 10, *coll. c. 9, 5 sqq.*

M^o Octacilius vel Otacilius Cos. in Siciliam mittitur cum M^o Valerio, I, 16, 1. Foedus facit cum Hierone, *ibid.*

T. Octacilius vel Otacilius Cos. cum L. Valerio Flacco, rem in Sicilia commode gerit, I, 20.

Cn. Octavius, ab A. Hostilio procos. legatus cum C. Po-pillio mittitur ad populos Græciæ bello Persico, XXVIII, 3-5. A senatu in Macedoniam, Asiam et Syriam mittitur post mortem Antiochi Epiphanis, ad regias Syriæ opes minuendas, XXXI, 12, 9. In Cappadociam venit, 13, 4 sqq. Occiditur Laodicæ a Leptine, XXXI, 19, 1; XXXII, 7, 2. Cædem ejus Romæ excusant legati Antio-chi et Lysiae, quos non audit senatus, XXXI, 19, 1 sqq.

Octeres in classe Philippi, XVI, 3, 7 sq.

Odomanti, populus Thraciæ trans Strymonem, XXXVII, 1 d, 2. In regione Odomantica victi a Psendophilippo Ma-cedones, *ibid.*

Odryæ, populus Thraciæ mediterraneæ; in fidem accepti a Philippo, paullo post deficient, et præsidium regium Philippopoli expellunt, XXIV, 6, 4 sqq. Odrysarum rex, Dromichætes, *Fragm. gramm.* 14; Cotys, Romam le-gatos mittit, XXX, 12.

Œanthia vel Œanthea, oppidum Ætolizæ, ex adverso Egræ, IV, 57, 2. Œanthensium agrum populatur Philippus, V, 17, 8.

Œanthe, mater Agathoclis, regni Ægyptiaci administra-toris, XIV, 11, 1, seditione adversus Agathoclem orta, mulieribus Alexandrinis dura quæque imprecatur, XV, 29, 8 sqq.; ad supplicium abripitur, et a populo discer-pitur, XV, 33, 8 sqq.

Œniadæ, oppidum maritimum in extrema parte Acarnaniæ situm, qua Ætoliam attingit Acarnania, etc. IV, 65, 9; ab Ætolis desertum, occupat Philippus, et valide munit, IV, 65, 2 sqq. Acarnanibus ab Ætolis ademptum, IX, 39, 2. Restituitur Acarnanibus ex conditione pacis Æto-lis datæ a Romanis, XXII, 15, 14.

Œnis, ephorus Messeniorum, IV, 31, 2.

Œnus, fluvius Laconicæ, Sellasia Spartam fluens, inter Evam et Olympum colles, II, 65, 9; 66, 7.

Ogygus, rex Achæiæ postremus; cuius post mortem statum popularem instituerunt Achæi, II, 41, 5; IV, 1, 5.

Olana, Olane, Volane, Ὀλωνα et Ὀλωνα, alterum ostium Padi fluvii, II, 16, 10 sq.

Olcades, populus Hispaniæ ab Hannibale subactus, III, 13.

Eorum urbs princeps Althæa, *ibid.* Hispania in Africam transducti ab Hannibale, III, 33, 9.

Olcium, rectius Volcium, oppidum Etruriæ, VI, 59, 7.

Olenus, una e duodecim primum olim fœderatis Achaïæ civitatibus; quæ instaurato deinde fœderi accedere noluit, II, 41, 7 sq.

Oleorum odoratorum varia genera, XXXI, 4, 2.

Oligarchia, VI, 3, 11. *In pejorem fere partem accipitur id nomen, ubi non penes optimates, sed penes paucos haudquaquam optimos est summa potestas*, VI, 4, 3-8.

Aristocratia quomodo in eam degeneret, VI, 8, 4 sqq. Quæ ratione ipsa in democratiam convertatur, VI, 9, 1 sqq.

Oligyrtus vel Olygyrtus, mons Arcadiæ, haud procul Caphys, inter Orchomenum et Caphyas, IV, 11, 1; 70, 1. In eo monte est prominens collis, qui Propus nominatur, IV, 11, 6.

Oliva, pacis et amicitiae signum Gallis et fere omnibus barbaris, sicut caduceus Grecis, III, 52, 3.

Olygyrtus. Vide Olygyrtus.

Olympia, urbs Elidis, IV, 10, 5. *Distinguitur ab Elide*, IV, 73, 3 sq., *ubi ab Olympia in Elidem (ἐκ τῆς Ἠλείας) progressus dicitur Philippus: scil. quatenus ager Pisæus, id est, regio in qua est Olympia, peculiari nomine Pisatidis* (IV, 74, 1) *ab Elide strictius dicta distinguitur*. Ibi castra habet Philippus, IV, 75, 8; 77, 5; 84, 2. Inde Olympia Elidem a Philippo dimittitur Amphidamus, IV, 84, 8. Ibi templum et signum in eo Jovis a Phidia factum miratur L. Æmilius, XXX, 15, 3 sq. Idem templum ornat Mummius, XL, 11, 1.

Olympia ludica, ab Hercule instituta ut ferie belli, XII, 26, 2. Ob ea Elis sacra et omnis belli expers olim fuerat, IV, 73, 10. Olympiorum victores, τοῖς Ὀλυμπιονίκαις, in historia sua diligenter annotavit Timeus, XII, 12, 1.

Olympias, quatuor annorum spatium, IX, 1, 1. Olympiadum ratio, VI, 11. Olympiadis VII anno 2 condita urbs Roma, VI, 2, 1. Olymp. 124; II, 41; 71, 5 sq. Ab Olymp. 129 incipit Præparatio Historiæ Polybii, I, 5, 1. Olymp. 139, II, 70, 6; 71, 3 sqq. Ab Olymp. 140 incipit principalis pars Historiæ Polybii, I, 3, 1, III, 1, 11. Res gestæ I, 3, 1 sq.; III-V. Ol. 141 annus 1 et 2, IX, 1, 1. Ol. 147 annus 4, XXII, 24, 1. Ol. 148, XXIII, 4, 1. Ol. 149, XXIV, 1, 1; ejusdem annus 2, XXIV, 10, 1.

Olympichus, Asiæ dynasta, munera mittit Rhodiis, terræ motu afflictis, V, 90, 1.

Olympichus, Coronæus, Romanis adherendum esse contendit, non Perseo, quod voluerant Coronæi, XXVII, 1, 9.

Ὀλυμπίον, Jovis Olympii templum Athenis, XXVI, 10, 12.

Olympio, Gentili legatus ad Perseum, XXIX, 2, 6; 3, 6.

Olympiodorus, princeps civitatis Byzantiorum, IV, 47, 4 sq.

Olympius Jupiter. Vide Jupiter.

Olympus, Galatiæ mons, XXII, 20, 9: in eo magna clade afficiuntur Galli, XXII, 21, 1.

Olympus, collis Laconiae, ex adverso Evæ, prope Sellasiam, ubi Cleomenem Antigonus acie vicit, II, 65, 8 sq.; 66, 8 et 10; 69, 3; V, 24, 9.

Olympus, mons Thessaliæ, cum Alpibus non conferendus, XXXIV, 10, 15. Ejus altera pars ad Macedoniam pertinet, XXXVII, 1, 1.

Olynthus, a Philippo Amyntæ in servitutem redacta, IX, 28, 2 sqq.; 33, 2.

Omas, princeps legationis Spartanorum ad Philippum, IV, 23, 5; 24, 8.

Onchestus, fluvius Thessaliæ, XVIII, 3, 5.

Onoi vel Onii montes, τὰ Ὀνεα ὄρη, prope Isthmum Corinthiacum, II, 52, 5.

Onesigenes, Hieronymi Syracusii legatus Carthaginem, VII, 4, 2.

Onomarchus et Philomelus Delphicum templum spoliant;

tyrannos illos tollit Philippus Amyntæ, IX, 33, 4 sqq.

Onomastus, Thraciæ præfectus, cujus opera Philippus cædem edit Maronæ, XXIII, 13, 3.

Opheltas, Bœotus, multum confert ad perniciem Bœotorum, XX, 6, 4.

Opici, ad Craterem habitant in Campaniæ ora, XXXIV, 11, 7.

Q. Opimius Cos. bellum gerit cum Oxybiis et Decietis Liguribus, victosque in deditionem accipit, XXXIII, 5, 1, et c. 7 extr. et seq.

L. Oppius, legatus Romanorum ad Attalum et Prusiam, XXXIII, 11, 4.

Optimatum principatus, Vide Aristocratia.

Optiones s. Uragi, id est, agminis coactores, in legione Romana, VI, 24, 3.

Oraculum Tarentinis editum, VIII, 30, 7.

Oratio L. Æmilii Paulii ad milites, III, 108 sqq.; Agelai Naupactii de pacis commodis, V, 104; Chlænæ Ætoli ad Lacedæmonios contra Macedones, IX, 28 sqq.; Damidis Atheniensis, ad senatum Rom. pro Ætolis, XXII, 14; Eumenis, ad senatum Rom., XXII, 2-4; Lycisci Acarnanis, ad Lacedæmonios pro Macedonibus, IX, 32 sqq.; Scipionis ad seditiosos milites, XI, 28 sqq.; viri Rhodii ad Ætolos de pace, XI, 5 sqq.; Astymedis Rhodii, in senatu Romano habitam, improbata a Polybio, XXX, 4, 10 sqq.

Orbis terrarum partes cognitæ omnes uni imperio et dominatui Romanorum subjectæ fortuna, VIII, 4, 4; annis 53 sub populi Rom. imperium redactus, I, 1, 5.

Orchomenus, urbs Arcadiæ, proditione capitur a Cleomene, II, 46, 2; pro Achæis recipitur ab Antigono, 54; 11; non vero restituitur Achæis, sed præsidio occupata tenetur ab Antigono, IV, 6, 5 sq. De situ ejus conf. IV, 11, 3; 12, 13.

Ordo, manipulus, vexillum, VI, 24, 5. Ordinum ductores duo in quovis manipulo, 24, 1 sq.; cur duo, et quod eorum officium, *ibid.* § 7 sqq.

Orestæ, populus Macedoniæ, libertate donati a Romanis, XVIII, 30, 6.

Orestes, pater Tisamenis, primi regis Achæorum, II, 41, 4; IV, 1, 5.

Oretani intelligendi videntur, III, 33, 9: qui cum aliis Hispaniæ populis in Africam transducti sunt ab Hannibale.

Oreus, urbs Eubœæ, X, 43, 7. Romanos illam sibi velle servare, immerito queruntur Ætoli, XVIII, 28, 5; 30, 10. Oritarum calamitas, XI, 6, 8.

Orgysus vel Orgysus, Illyricum oppidum, in vicinia Macedoniæ, in finibus Pissantinorum; præsidio occupatur a Philippo, V, 108, 8. Orgessus Livio.

Oricum, mons vel regio montana inter Tigridem et Apolloniam Assyriæ, V, 52, 3.

Oricus, oppidum Epiri, in introitu sinus Adriatici, VII, 19, 2.

Oril (νι Ὀρίλ), populus Cretæ, a Cnossiorum societate ad Lyttios deficient, IV, 53, 6.

Orionis ortus, signum nautis infestum, I, 37, 4.

Oritæ. Vide Oreus.

Oroandenses, cives Oroandæ, urbis Pisidiæ, XXII, 25, 7.

Orofernes (s. Holophernes), a Demetrio Syriæ rege adjutus, Ariarathem Cappadociæ regem regno expellit, III, 5, 2; legatos Romam mittit adversus Ariarathem, XXXII, 20, 4 sqq.; bacchicam quandam et artificiosam invexit lasciviam, 20, 9. Apud Prienienses deponit 400 talenta, XXXIII, 12. Breve tempus regnat, XXXII, 20, 9, coll. III, 5, 2, et XXXII, 23, 8. Avaritia eum de regno dejecit, XXXIII, 12 a, 1. Post res suas male gestas asper et acerbus amicis fit, *ibid.* § 6.

Orontes, Syriae fluvius; ejus ortus, cursus, et ostium, V, 59, 10 sq. Antiochia ad Orontem; *vide* Antiochia.
 Orontes, mons Mediae, prope Ecbatana, X, 27, 6.
 Oropus; propter ejus vastationem multam Atheniensibus imponunt Romani, quam illi deprecantur per legatos tres philosophos, XXXIII, 1, 9. *et* 12 a, 4.
 Orthosia, *Cariae pagus ad Maeandrum*, XXX, 5, 15.
 Ortiago, rex Galatiae, fortis vir et prudens, XXII, 21, 1 sqq. Ejus uxor, Chiomara, *ib.* § 5 sqq.
 Ossa, mons Thessaliae, inferior Alpibus, XXXIV, 10, 15.
 Ostenta ante pugnam Cannensem, III, 112, 8.
 Ostia, *ab Anco Marcio* ad Tiberis ostium condita, VI, 2, 9; XXXI, 22, 7.
 Oves feræ in Corsica, XII, 3, 8 sq.; pellitæ, *i. e.* delicatæ, IX, 17, 6.
 Oxybii, Liguria populis, bello vexant Massilienses eorumque colonias; violant legatos Romanorum; subiguntur a Q. Opinio Cos., XXXIII, 7 sq.
 Oxus fluvius: ejus origo, cursus, et catarracta; sub terra conditur, quo loco Aspiasiacæ Nomadæ sicco pede cum equis transeunt in Hyrcaniam, X, 48.

P.

Pachynus; promontorium Siciliae in meridiem vergens, et in mare Siculum porrectum, I, 25, 8; 42, 4. Inter illud et Heracleam naufragio perit classis L. Junii Coss., I, 54.
 Carthalo, id circumvectus, effugit tempestatem, *ibid.*
 Lilybeo Pachynum usque cum classe navigant Romani ad nuncium mortis Hieronis, VII, 3.
 Padua s. Padusa (Παδῶς, sive Παδῶσα *legendum*, aut Παδῶσα), alterum ex Padi fluvii ostiis, II, 16, 11.
 Padus fluvius, poetis Eridani nomine celebratus; indigenæ Bodencum vocant: cursus et ostia ejus, fabula de Phaethonte, *etc.* II, 16. Plures fluvii in eum influentes, XXXIV, 10, 19 sqq. *Ad* eo Galliam Cisalpinam Polybius vocat τὰ περὶ τὸν Παδὸν πεδία, *i. e.* Campos Circumpadanos. In eum influit Adua, in ditione Insubrium, II, 32, 2. Ad eum duæ coloniae Romanorum; cis Padum Placentia, trans eum Cremona, III, 40, 5. Eum superat P. Scipio, III, 56, 5; 64, 1. Ad eum (inter eum et Ticinum) prælio equestri ab Hannibale fugatur Scipio, 56, 6, *et c.* 64 sq.; X, 3, 3. Cis Padum regreditur Scipio, III, 66, 1. Eum cum exercitu transit Hannibal, III, 66.
 Padusa. *Vide* Padua.
 Pæanes canere assuefiunt Arcadum pueri, IV, 20, 8.
 Pæanium, oppidum Ætolicum, diruit Philippus, et materiam ac tegulas Ceniadas delevit, IV, 65, 3 *et* 11.
 Pæonia: ejus urbem Bylazorem occupat Philippus, opportune sitam ad prohibendas Dardaniolorum incursiones in Macedoniam, V, 97, 1. Emathia, olim Pæonia dicta, XXIV, 8, 4.
 Palæenses vel Palenses. *Vide* Palus.
 Palæstina. *Vide* Cœlesyria, Judæi, *et* XVI, 39 sq.
 Palæstra Alexandriae, XV, 30, 6.
 Palatium Romæ nomen habet a Palante, qui eo loci mortuus est, VI, 2, 2.
 Palus, flumen Africae, XXXIV, *in fine*, *fr. lat.*
 Paludamentum Punicum sublatum, prælii inchoandi signum, II, 66, 11.
 Paludes. Per paludes Etruriam petit Hannibal, V, 77 sqq.
 Palus, oppidum munitum Cephalleniae; cives Palæenses et Palenses. Oppugnatum oppidum et pæne expugnatum a Philippo, non capitur per Leontii perfidiam, V, 3 sq. *et c.* 5, 1; 16, 6; 100, 7.
 Palus Mæotis. *Vide* Mæotis.
 ἡ τῶν Παμφορικῶν πανήγυρις, IV, 3, 5; IX, 34, 11.
 Pamisus, fluvius Messeniæ Peloponnesi, XVI, 16, 3 *et* 8 sq.

Pamphila et Pamphium, vicus Ætoliae, haud procul Thermo, V, 8, 1; crematur a Macedonibus, V, 13, 8.
 Pamphilidas, classis præfectus Rhodiorum, succedit Pausistrato, XXI, 5, 5 sqq. Interest deliberationi L. Æmilii Regilli cum Eumene, de pace Antiocho danda, XXI, 8, 4 sq.
 Pamphylia. Ab ea usque ad Hellespontum tota ora maritima Asiae in potestate regum Ægypti fuit, V, 34, 7. Eam incolentes ad societatem Achæi invitat hortaturque Garsyeris, dux copiarum Achæi, V, 72, 9. Majorem ejus partem sibi subjicit Achæus, 77, 1. In eam exercitum ducit Cn. Manlius Vulso, XXII, 18. De ea coram 10 legatis Romanis disceptat Eumenes cum Antiochi legatis; illo dicente, esse cis Taurum, his trans Taurum esse contendentibus, XXII, 27, 11.
 Panachakus mons, imminens Patræensium urbi, V, 30, 4.
 Panætolus, Theodoti Ætoli jussu Tyrum occupat, Antiocho prodendam, V, 61, 5; *et* Antiocho urbem tradit, 62, 2. In pugna Antiochi adversus Euthydemum rebellem egregiam regi operam præstat, X, 49, 11 sq.
 Panathænsorum festum; ejus causa legationem ad Ægypti reges mittunt Athenienses, XXVIII, 16, 4.
 Panhæa, XXXIV, 5, 9.
 Pancrates, Rhodiorum legatus ad Q. Marcium Philippum Cos., XXVIII, 14, 6.
 Pancrates, regulus Cibyriæ, oppidi Phrygiæ, XXX, 9, 14.
 Pancratiastes Callias, XXVIII, 16, 4.
 Pangeus, mons Thraciæ, in quo sunt metalla XXII, 22 a, 2.
 Panicum, θυμός. Ejus copia in Gallia Cisalp., II, 15, 2.
 Panicus terror, V, 96, 3; 110, 1.
 Panius, mons *Palæstinae vel Cœlesyriæ*, in quo est fons Jordanis fluvii, XVI, 18, 2. Prælio ad eum Scopas Ætolus, dux Ptolemæi Epiphanis, vincitur ab Antiocho M., XVI, 18 sq.; *conf.* c. 39, 3. *Notantur* Zenonis historici errores in ejus prælii descriptione commissi, *ibid.* *De eadem pugna vide* XXVIII, 1, 3.
 Panormus, Peloponnesi portus, adversus Naupactum Ætoliae, V, 102, 9.
 Panormus, Siciliae oppidum et portus, opulentissima Panorum urbe in Sicilia, I, 38, 7. Dividitur in Novam et Veterem urbem, 38, 9. Ibi stat classis Punica, I, 21, 6. Ibidem hiemant exercitus, 24, 9. Eam frustra tentant Romani, 24, 9 sq.; Pænis eripiunt, 38, 7 sqq. Eo appellit classis Romana, ex Africa rediens, 39, 5. Inter eam et Drepana est Eryx mons, I, 55, 7. Panormitidem et ipsam urbem invadens Asdrubal, cæditur fugaturque, I, 40.
 Pantacnotus, Abydenus, ad Philippum de pace mittitur, XVI, 30, 7.
 Pantaleo, Ætolus, pater Archidami, IV, 57, 7.
 Pantaleo, Ætolus (*nescio an filius aut nepos superioris*), cum Archedamo ad M. Acilium Cos. mittitur de pace, XX, 9, 2. Post bellum Antiochicum legationem cum Nicandro obit ad Romanos; qua occasione præter spem liberatur Thoas, Romanis traditus, XXVIII, 4, 11. Ingratitudinem exprobat Thoanti, 4, 9 sqq.
 Pantauchus, Balacri filius, amicus Persei, legatus ad Licinium Cos., XXVII, 8, 5 sqq.; ad Gentium, XXIX, 2 sqq. Pater Balacchi, XXIX, 3, 6.
 Panteus, cum Cleomene Alexandriae versatur, V, 37, 8.
 Paphlagonia: ea excedere jubetur Pharnaces, XXVI, 6, 5. Rex ejus Morzias, XXVI, 6, 9.
 Cn. Papirius, a Q. Cæcilio Macedoniæ præside legatus ad Achæos missus, XXXVIII, 4, 1, 5, 4 *et* 9.
 Parapotamia; tractus secundum occidentalem Tigridis ripam; quo potitur Molo usque ad Europum urbem, V, 48, 16. Ejus præfectus Diocles, V, 69, 5: *nisi ibi intel-*

Agenda Parapotamia Euphratis, secundum occidentalem Euphratem ripam.

Pardorum multitudo in Africa, XII, 3, 5.

In Parietibus domorum descripti Annales temporum, V, 33, 5.

Parma velutum Romanorum, VI, 22, 2.

Parmenio, Lampsacenorum legatus Lysimachiam ad legatos Romanos, XVIII, 35.

Parmenio, Gentilii legatus ad Rhodios, XXIX, 2, 9; 5, 1.

Parnassus mons: cum spectat Ægira, urbs Achaiae, IV, 57, 5. Magnitudine et altitudine inferior Alpius, XXXIV, 10, 15.

Parnassus, urbs Cappadociae, XXV, 4, 8.

Parones, navigiorum genus, *Fragm. hist.* 65.

Paropus, Siciliae oppidum, I, 24, 4.

Parrhasia, Asiae regio: desertum ei et Persidi interjectum, ab Oriente est Mediae, V, 44, 4: nisi pro Παρρασία ibidem Παρθενία legendum.

Partheni. Vide Parthus.

Parthenius mons Peloponnesi, prope Tegeam, IV, 23, 2.

Parthia, ἡ Παρθυνή: in ejus medio sita urbs Hecatompylos. Rex ejus Arsaces. Ex Media in eam transitur per regionem in cuius superficie nusquam conspicitur aqua, sed rigatur ea subterraneis aqueducibus. Transit Antiochus in eam cum exercitu, X, 28 sq. Parthi, Παρθαῖοι, X, 31, 15.

Parthini. Vide mox Parthus.

Parthus, urbs Illyrici, *Fragm. hist.* 36. Pleurato datur a Romanis, XVIII, 30, 12. Ab ea nomen habent Partheni vel Parthini, in fidem et amicitiam recepti a Romanis, II, 11, 11. De eisdem cavetur fœdere Philippi cum Hannibale, ne eos sub potestate sua tenere sinerentur Romani, VII, 9, 13.

Pasidas vel Pasiadas, Achæorum legatus in Ægyptum, XXVIII, 10, 9; 16, 3.

Passum vinum, potio mulierum Romanarum, VI, 2, 3.

Patara (ῥά), urbs Lyciae cum portu, ubi ex fœderis lege cremantur a Romanis naves Antiochi, XXII, 26, 30.

Patera, præmium peditis Romani, qui hostem prostravit, VI, 39, 3.

Patræ, urbs Achaiae, ex 12 primis olim fœderatis, II, 41, 8; ad mare, V, 91, 8; haud procul Rhio, V, 28, 2 sq. Ei imminet mons Panachaicus, V, 30, 4. Eo cum classe appellit Philippus, V, 2, 11; inde exit cum classe, 3, 3. Eo socios vocat Philippus ad deliberandum de pace cum Ætolis, V, 28, 2 sq. Ibi oram navibus custodiunt Achæi, V, 91, 8. Rursus naves suas eo mittit Philippus, 101, 4. Patræenses et Patrenses, IV, 6, 9; XXVIII, 6, 2; cum Dymæis incipiunt instaurationem fœderis Achaici, II, 41, 1 et 12. Eorum fines peragantes populantur Ætoli, IV, 6, 9. Eorum clades in Phocide bello Achaico, et conditio eorum maxime miserabilis, XL, 3, 4 sqq.; *conf. c.* 6, 11.

Paucitas hominum in Græcia ætate Polybii, XXXVII, 4, 4. Ejus rei causa et remedium, *ibid.* § 5 sqq.

Pausiras, rebellis Ægyptiacus, victus et supplicio affectus a Ptolemæo Epiph., XXIII, 16, 4.

Pausistratus, classis præfectus Rhodiorum, igniferis machinis in prælio navali usus adversus hostiles naves, XXI, 5; audentior quam constantior, *ibid.*

Pax: ejus laudem canit Pindarus, IV, 31, 6; alii, XII, 26. De ejus commodis oratio Agelai Naupactii, V, 104. Pacis et belli faciendi jus Romæ in potestate populi fuit, VI, 14, 10; 15, 9; XXII, 7, 2 sq.; 15, 1. Pax Antalcidica, Lutatiana, et simil. Vide in Antalcidas, C. Lutatius, etc. Adde Fœderum formulæ.

Paxi, duce insulae haud procul Corcyra: ibi Achæi et

Ætoli, Corcyraeis auxilio venientes, pugna navali vincuntur ab Illyriis, II, 10, 1.

Pectorale militum Romanorum, καρποφύλαξ, VI, 23, 14; Gallorum, sacerdotum Idææ Matris, προσθηθίδιον *id est*, imaguncula e pectore suspensa, XXII, 20, 6; XXI, 4 *in fine*.

Pecuniæ apud Lacedæmonios nulla aestimatio, VI, 45, 4; secus apud Cretenses, 46, 2 sq. Ferrea Lacedæmoniorum, VI, 49, 8.

Pedasa (ῥά), Cariae oppidum, quod liberum dimittere jubetur Philippus, XVIII, 27, 4.

Pedites Romani annua stipendia viginti (*alii sedecim legendum statuunt*) facere tenentur, VI, 19, 2. Peditum quatuor genera in legione, VI, 21, 7 sqq. Eorum numerus, *vide* Legio.

Pedlenissus, urbs Pisidiæ, V, 73, 6. Pedlenissenses, obsidentur a Selgensibus; eis Achæus auxilio mittit Garsyerim, V, 72 seq. Eisdem captivi redduntur a Selgensibus, V, 76, 10.

Pelagonia, Macedoniæ (*Pæoniæ*) regio, cujus oppidum Pissæum diripuit Scerdilaidas, V, 108, 1.

Pelecas, *antis*, mons Mysiæ, inter Apiae campum et Megistum (*s. Rhyndacum*) fluvium, V, 77, 9.

Pellus mons, in quo Centauri habitaverunt, VIII, 11, 13; inferior Alpius, XXXIV, 10, 15.

Pella, urbs Macedoniæ, IV, 66, 6; XXIX, 3, 7. Eo pergit Via Ignatia, XXXIV, 12, 8.

Pella, urbs Cœlesyriæ, in Decapoli trans Jordanem capta ab Antiocho, V, 70, 12.

Pellene, urbs Achaiae, ex 12 primis olim fœderatis, II, 41, 8; occupatur a Cleomene, 52, 2. Ætolos ex ea ejicit Aratus, IV, 8, 4. Rursus eum tentant Ætoli, IV, 13, 5. Pellenensis Pythias, IV, 72, 9.

Pellene (*vel Πελλάνα*, oppidum Laconiae, in Tripoli, Laconica, IV, 81, 7; XVI, 37, 5.

Pelopidas, Thebanus; hujus et Epaminondæ virtuti gloriam suam debuit resp. Thebana, VI, 43, 4 sqq. *Conf. Fragm. hist.* 15. Epaminondæ ille auctor fuerat propagandæ libertatis Græciæ, VIII, 1, 6. Temere fidem habens hostibus, ab eis captus est, VIII, 1, 6 sqq.

Peloponnesus, ad reliquam Græciam, situm quod attinet, fere se habet ut Sicilia ad Italiam, I, 42, 1 sq. Ejus circuitus, XXXIV, 12, 10. Per fœdus Achaicum ita constituta, ut veluti pro una urbe haberi posset, II, 37, 10 sq. Peloponnesii omnes communi Achæorum nomine comprehensi, II, 38, 4; IV, 1, 7. Eorum concordiae auctor Aratus, consummator Philopœmen, II, 40, 1 sq. Tyranni, qui in Peloponneso reliqui fuerant, post Demetrii mortem tyrannidem deposuerunt, II, 44, 3. Omnes post bellum Cleomenicum curam armorum neglexerant, IV, 7, 7. Quies restituta, finito Bello Sociali, V, 106, 2 sq. Natura mansuetissimæ, V, 106, 4. Eorum concordia et constitutio post bellum Antiochicum et Ætolicum, III, 3, 7. *Conf.* XXV, 1-3. Locrensius perfidia lusi, intra suos fines Heracidas receperant, XII, 12 b, sqq. Peloponnesi status miserabilis initio belli Achaici, XL, 3, 4 sqq.

Pelorias, promontorium Siciliae, I, 11, 6; ad septemtrionem insulae, 1500 passus distans ab Italia, I, 42, 5.

Pelusium, urbs Ægypti: ibi congregatur exercitus Ptolemæi Philopatoris, V, 62, 4; 80, 1. Antiochi Epiphanis strategata sive astutia, ibi adhibita, XXVII, 17, 3. Ibi Antiochum Epiphanem Popillius circulo circumscripsit, XXIX, 11.

Penelope, uxor Ulyssis. Ejus vituperatio, ad argumentationes scholasticas proposita, XII, 26 b, 4.

Penicilli marini XXXIV, *in fine, fr. lat.*

Peparethus, insula Archipelagi, occupatur ab Attalo, X, 42, 1. *Addē* 43, 7. *Cives* Peparethii, X, 42, 7.

Peræa, ager ditioris Rhodiorum in opposita continente: eam Philippus ademant Rhodiis restituere iubetur, XVII, 2, 3; 6, 3; 8, 9. Sollicitatur ab eis qui sub Eumene sunt, XXVII, 6, 6. In ea hospitio excipitur Ptolemæus Physcon, Roma veniens, XXXI, 25, 3. Perææ incolarum delirium, XXXI, 28.

Perga, urbs Pisidiæ, occupata ab Achæi exercitu, V, 73, 9. Eam præfectus præsidii Antiochi tradit Cn. Manlio, XXII, 25, 1 sq.

Pergamum, Attali sedes, V, 78, 6; et Eumenis, XXV, 6, 2. Intra Pergamum, *id est*, intra paterni regni fines ab Achæo concluditur Attalus, IV, 48, 2 et 11. Urbem quum capere non posset Philippus, regionem, templa, et lucos vastavit, XVI, 1. Eandem frustra invadit Antiochus, XXI, 8, 1; et intra muros concludit Eumenem, XXII, 3, 10. Ibi legati Romani pacem conciliare inter Eumenem et Pharnacem student, XXV, 5, 12. Tempa ibi spoliatur et vastat Prusias, victo Attalo, XXXII, 25. *Ejus etiam mentio fit in Fragm. hist.* 37.

Pericles reipubl. Atheniensium præclare præest, IX, 23, 6.

Perigenes, classis præfectus Ptolemæi Philopatoris bello Coelestiaci, V, 68, 3 sq.; 69, 7 sq.

Perinthus, *urbs Thraciæ ad Propontidem*; eam deductis præsidii liberare iubetur Philippus ex pacis lege, XVII, 2, 4; XVIII, 27, 4. Perinthii XVII, 2, 4.

Periæci Spartianorum, II, 65, 9, IV, 34, 9.

Peripateticus; *vide* Prytanis, Critolaus.

Perippii, *ὁ ἐν τοῖς Πατριστικῶς νόμος, mendosa scriptura*, V, 102, 6.

Perorsi Æthiopes, XXXIV, *in fine, fr. lat.*

Perrhæbi, Perrhæbia: ex Thessalia Q. Marcius Philippus per eam in Macedoniam profectus est, XXVIII, 11, 1 sq. Ejus oppida Azorium et Doliche, *ibid.* Perrhæbi liberati a Romanis, XVIII, 29, 5; 30, 6; apud Romanos repetunt arces a Philippo sibi ereptas per bellum Antiochicum, XXIII, 4, 2; 6, 3; XXIV, 1, 10. Ejus locis omnibus excedere tenetur Philippus, XXIII, 11, 3.

Persæ: Eorum imperium, intra Asiam conclusum, I, 2, 2. Cum Græcis bellum mari trementibus gesserunt; non quinquemibus, ut Pœni cum Romanis, I, 63, 8. Res Persarum, II, 37, 1; *item τὰ Μηδικὰ sigillatim* bellum a Persis Græciæ illatum, IV, 31, 5. Eorum partes amplexi sunt Thebani, IV, 31, 5. Lacedæmonii Græcas (in Asia) civitates his prodiderunt, VI, 49, 5, et Persarum fores coluerunt, 49, 10. Belli Græcorum adversus eos causæ, prætextus et initium, III, 6, 4 et 9 sqq. Ab his Alexander injuriarum poenas exigit, IX, 34, 2, tamen locis sacris pepercit, V, 10, 8. Eorum fugientium ex pugna ad Issum magnam partem periisse in terræ cavitatibus Ciliciæ, ait Callisthenes, XII, 20, 4. *Proverbialiter dicitur*, ea auctoritate aliquem loqui, quasi unus e ducibus fuisset qui Persas ad Cilicias Portas vicerunt, XII, 9, 3. Eorum navalia ad Cnidum Cypriumque proelia tam contra Evagoram Salaminium, quam Lacedæmonios, XII, 25, 2. Eorum prudens lex de Aqueductibus, X, 28, 2 sqq. Mithridates genus repetiit ab uno e septem Persis, qui Magum occiderunt, IV, 43, 1 sq. A Persarum inde temporibus duravit Artabazanis dynastia, V, 55, 9. Persæ sagittarii in exercitu Antiochi ad Raphiam, V, 79, 6.

Perseus, Philippi filius major, I, 3, 1; XXIV, 7, 6; invidet et insidias struit minori fratri Demetrio, XXIV, 3, 6; 7, 4 sqq. 8, 12 sqq. Initia regni præclara, et ad captandam Macedonem et Græcorum benevolentiam comparata, XXVI, 5, 1. De Perseo, et de ejus societate cum Bastar-

nis et Gallis (Ταλάραι) Romæ queruntur Dardanii et Thessali, XXVI, 9. Abrupolim ex regno suo depellit, XXII, 22 a, 2. Ea occasione Dolopiam occupat et Delphos venit, *ibid.* § 4. Eumeni regi insidias struit et legatos Boeotum necari jubet, *ib.* § 5. Bellum Persicum, III, 3, 8; 5, 4; 32, 8. Ejus infamia, XXVII, 1 sqq. et XXII, 22 a et b. Ejus causæ a plerisque scriptoribus male indicatæ, *ibid.* Per literas Græcis civitatibus rationem reddit sui cum Romanis colloqui; ad Rhodios de eadem re legatos mittit, XXVII, 4. Legatum ad Boeotos mittit; quorum ceteras civitates Romanis se tradiderant, Coronea et Halliartus in ipsius amicitia perstabant, XXVII, 5. Ejus legatos Roma et Italia excedere jubet senatus, XXVII, 7. Romanos in prælio equestri vincit, XXVII, 7 a, 1. Hac victoria audita, multitudinis in Græcia erga eum affectio elucet, XXVII, 7 a, 2 sqq. Inde pacem ab Romanis petit, nec impetrat, XXVII, 8. Gentium iteratis legationibus ad societatem invitat; sed pecuniam ab eo postulatum stolidus non mittit, XXVIII, 8 sqq.; denique fœdus cum eo facit, XXIX, 2 sq. Legatos mittit ad Rhodios, ad Eumenem, ad Antiochum, XXIX, 3, 7 sqq. Rebus omnibus fractis sub ipsum Romanorum in Macedoniam ingressum Hippiani objurgabat, XXVIII, 9 a. Undique obsessus, legationes quotannis ad duces mittit, XXIX, 1 d, 3. Persæ et Eumenis deliberationes arcane, XXIX, 1 b; contra arcana Eumenis artificia similibus armis agit, XXIX, 1 d, et sqq. Genus contentionis inter duos reges, XXIX, 1 f. sqq. Quasvis opes largiri non sustinet Perseus, ut extrema mala vitet, XXIX, 1 b, 4. Eadem parcimonia cum Gallis et Gentio utitur, *ibid.* 5. Acie victus a L. Æmilio Paulo, animum despondet, XXIX, 6; et fugit; 7, 1. Eclipsis lunæ interitum ejus præagere visa est, XXIX, 6, 8. Ejus afflictio modesta Æmilio verba suggerit, XXIX, 6 b. *Addē Fragm. hist.* 38-40. Tria genera hominum qui bello Persico in suspicionem venerunt Romanorum; XXX, 6 sq.

Persis *vel* Persia, a meridie Mediæ versus ortum, X, 44, 6, *coll.* § 4. Ejus satrapa, Alexander, frater Molonias, V, 40, 7. Inter eam et Parrhasiam (*f.* Parthiam) interjectum desertum, V, 44, 4.

Persis porta, Sardibus, VII, 17, 6.

Personæ, ad similitudinem defunctorum virorum illustrium expressæ, imagines majorem, VI, 53, 5.

Pessinus, oppidum Galatiæ, ubi deæ Matris templum, XXII, 20, 5.

Petelini, fidem servantes Romanis, fame expugnantur a Pœnis, VII, 1, 3.

Petræus, Philippi amicus, Lacedæmonem ab eo legatus missus, IV, 24, 8; cum exercitu occurrit Dorimacho Ætolo in Thessalia, V, 17, 6.

Petratus (*si vera scriptura*), pater Siberti *vel* Sibyrty, Epirotæ, XXII, 9, 7.

C. Petronius, Romanorum legatus in Asiam, ad inspiciendas res Prusiæ et Attali, XXXII, 26, 5.

Phacus, Macedoniæ oppidum, XXXI, 25, 2.

Phæacum luxus, XXXIV, 9, 15.

Phæneas, prætor Ætolorum, interest colloquio T. Quintii cum Philippo, XVII, 1, 4 et 9; 3, 1; debilis oculis, 4, 3 sq. Rursus, victo Philippo, interest colloquio ad Tempe, XVIII, 20, 11 sqq.; 21, 3 sqq. Rursus prætor bello Ætolico, oratores de pace ad M. Acilium mittit, XX, 9; et ex decreto Ætolorum ipse ad Acilium mittitur, qui Ætolos in fidem Romanorum traderet, XX, 10. Romanus legatus, intercipitur ab Epirotis, a quibus dimittitur solutis quinque talentis, XXII, 8, 11; 9, 7 sqq. A Fulvio Cosper ejus fratrem C. Lævinum pacem impetrat Ætolis, XXII, 12, 10 sqq.

- Phæstus*, urbs Cretæ. Portum Phæstiorum occupant exsules Gortynii, IV, 55, 6.
- Phaethontis casus, II, 16, 13.
- Phalanx Achæorum, duce Philopœmene, in cohortes (τάλη) divisa, ex intervallis locatas in acie, XI, 11, 6; 15, 2.
- Pyrrhus, in bello cum Romanis, alternatim manipulos Romano more instructos in acie locavit, et manipulos in phalangia modum, XVIII, 11, 10. Phalangem decies mille militum habuit Antigonus Doson in prælio cum Cleomene, II, 65, 2; viginti quinque millium Ptolemæus Philopator, V, 65, 4. Macedonica convertere se et viritim pugnare non potest, XVIII, 9, 4; commoda et incommoda ejus, et ejus comparatio cum acie Romanorum, XVIII, 12-15. Phalange Macedonica nihil terribilius unquam viderat L. Æmilius; XXIX, 6, 11 sq. Phalanx densata, XVIII, 12, 5 sq. Quodnam spatium capit phalanx, sive in itinere, sive in acie, XII, 20 seq. Duplex, triplex phalanx, διφάλαγγια, τριφάλαγγια, II, 66, 9; XII, 20, 7.
- Phalaria (τὰ), urbs Thessaliæ ad sinum Maliacum, XX, 10, 16; 11. 1. Intra 12 dies inde Nicander Ephesum navigat et redit, *ibid.*
- Phalaris tyrannus; cum eo immerito confertur Hieronymus rex Syracusæ, VII, 7, 2. Ejus taurus æneus, Agrigento Carthaginem translatus, XII, 25.
- Phalasarna, Cretæ oppidum, XXIII, 15, 3 et 8.
- Phaleræ, præmium equitis qui hostem prostravit et spolia ei detraxit, VI, 39, 3.
- Phameas, XXXVI, 6, 1.
- Phanotia, Phocidis urbs: ejus obsidio, XXIX, 6 a, 5. In arcem Phanotensium proditorem molientes Ætoli, decipiuntur ipsi a Philippi præfectis, V, 96. Οἱ Φανωταί, ponitur pro ipsius urbis nomine; in qua diversatur A. Hostilius apud Nestorem Cropium, XXVII, 14, 4: nisi ibi Φανωταί, sunt incolæ castelli cui Phanota nomen, in Æpiro; quod tamen non necesse videtur ut statuamus.
- Phara. Vide Pharæ Messeniæ.
- Pharæ, urbs Achæorum, ex 12 primis olim foederatis, II, 41, 8. Pharæensis inter quatuor civitates quæ instaurare pristinum fœdus Achæicum ceperunt, II, 41, 12. Eorum fines peragrantes populantur Ætoli, IV, 6, 9; 7, 3. Rursus agrum eorum, τὴν Φαραίαν, populatur Euripidas Ætolus, dux Eleorum, IV, 59; V, 94, 3. Cum nil opis eis adveniret a prætore Achæorum, nil amplius in commune conferre decernunt, IV, 60, 5 sqq. Adde mox Pharæa.
- Pharæensis Lycus, proprætor patriæ ditionis, V, 94, 1.
- Pharæ et Pheræ (αἱ Φαραὶ et Φηραι), oppidum Messeniæ: ejus situs, XVI, 16, 3 et 8; a Messenis divulsa civitas, concilii Achæorum fit particeps, XXV, 1, 2. De Pheris Thessaliæ, vide *infra*.
- Pharnaces, rex Ponti, bellum gerit cum Eumene et Ariarthe, III, 3, 6. Sinopen, liberam civitatem, expugnat; et de controversiis suis cum Eumene legatos Romam mittit, XXIV, 10, 1 sqq.; XXV, 2, 6 sqq.; avarus et superbus, XXV, 2, 7. Bellum persequitur cum Eumene et Ariarthe, invitis Romanis, XXV, 4 sq. Inducias cum eo facit Attalus, Eumenis nomine, XXV, 6. Pacem petit ab Eumene et Ariarthe, XXVI, 6; fœderis formula. *ibid.* Rex omnium iniquissimus, XXVII, 15, 1; *conf.* XXV, 2, 7; 5, 2.
- Pharsalus, urbs Phthiotidis in Thessalia, XVIII, 30, 7 sq.: eam Ætolis eripuerat Philippus, XVII, 3, 12. Eandem ab eo apud Romanos repetunt Ætoli, *ibid.* et XVII, 8, 9; XVIII, 21, 3; 30, 7 sq. Pharsaliorum agro opportune imminet Thebæ Phthiæ, V, 99, 3 sqq.
- Pharus, insula maris Adriatici, prope Illyrici oram; in ea dominatur Demetrius Pharius, V, 108, 7. Pharii in gratiam Demetrii impunes dimituntur a Romanis, II, 11, 15.
- Pharus, urbs munitissima, ejusdem cum insula nominis, a Romanis capta et diruta, postquam ab eis defecit Demetrius Pharius, III, 18 seq. Fœdere Philippi cum Hannibale cavetur, ne Romani domini maneant Phari, VII, 9, 13.
- Pharusii, populus Africae, XXXIV, in fine, *fr. lat.*
- Pharycus, spoliavit Junonis templum Argis, IX, 34, 10.
- Phaselis, urbs maritima Lyciæ, s. Pamphyliae, XXX, 9, 4 et 9. Phaselitæ, *ibid.* § 7 et 10.
- Phasis, fluvius Colchidis. Qui ad eum navigant, Sinopen ad dextram habent, IV, 56, 5. Ponto, supra regionem quæ fluvio alluitur, imminet regnum Artabazanis, V, 55, 2.
- Phayllus, dux copiarum Achæi sub Garsyeride, V, 72 sq.
- Pheias, insula Elidis, IV, 9, 9.
- Pheneus, Arcadiæ oppidum, occupatum a Cleomene, II, 52, 2. Pheneensium ager, ἡ Φενική: per eum ex Psophide in Styphphaliam proficiscitur Euripidas, inde Sicyoniorum agrum invasurus, IV, 68, 1.
- Pheræ, urbs Thessaliæ: prope eam acris incidit velitatio inter copias T. Quintii et Philippi, paucis diebus ante pugnam ad Cynoscephalas, XVIII, 2. Pheræorum et Pharsaliorum agro opportune imminet urbs Larissa, V, 99, 3; *conf.* XVIII, 2.
- Phiala, præmium peditis qui hostem prostravit, et spolia ei detraxit, VI, 39, 3.
- Phialla. Vide Phigalia.
- Phialephoros, ἡ φιαλεφόρος, apud Locrenses, XII, 5, 9 sqq.
- Phibotides urbes. Vide Phœbatides.
- Phidias Jovem Homericum expressit, XXX, 15, 4.
- Phigalea, Phigelia, Phialia, Peloponnesi urbs in Arcadia, prope fines Messeniorum, cum Ætolis faciens, et in eorum potestate, IV, 3, 5 sqq.; 31, 1. In ea residet Dorimachus nomine Ætolorum, bellum moliens Messeniis, IV, 3, 5 sqq.; 6, 10. In eam conflunt Ætoli piratæ, qui ex Messenia prædam faciebant, IV, 3, 8; 79, 6 sq. In ea sedem belli figit Scopas cum Ætolis, incursionem in Messeniam faciens, IV, 6, 10 sq. Phialenses, deserentes Ætolos, urbem suam Philippo tradunt; IV, 79, 5 sqq. Præsidium urbi imponit Philippus, IV, 80, 3. Post erectam Ætolis Phialiam, non recusant Messenii societatem belli Socialis, V, 4, 5.
- Philæni aræ, prope majorem Syrtim, terminus ditionis Pœnorum in Africa, III, 39, 2; X, 40, 7.
- Philænus, femina, de rebus obscenæ scripsit, XII, 13, 1.
- Philammon, qui cædi Arsinoes reginæ præfuerat, occiditur a mulierculis cum filio et uxore, XV, 33, 11 sq.
- Philemenus cum Nicone Tarentum prodit Hannibali, VIII, 26 seqq.; velut a venatione rediens cum apro, noctu urbem intrat, 31.
- Philetærus, Eumenis frater, favet Pythææ Thebano, XL, 1.
- Philiades, Messenius, pater Neonis et Thrasylochi, XVII, 14, 3 et 12.
- Philidas, dux Ætolorum et Eleorum adversus Philippum, post Euripidam, IV, 77, 6; 78, 1; ipsos socios Eleos diripit, 79, 2. Lepreo, et mpx etiam Samico, cedere cogitur Philippo, IV, 80.
- Philius, scriptor historiæ primi belli Punici, effusum favorem prodit in Pœnos, I, 14. Ejus errores, I, 15; III, 26.
- Philius Corinthius, a Disæo, prætore Achæorum, virgis cæsus, XL, 5, 6.
- Philippi, urbs Macedoniæ. Civis Philippenus, *Fragm. hist.* 41.

Philippicum bellum, III, 32, 7 sq.; natum ex bello Hanniblico; tum ex Philippico oritur Antiochicum, *ibid.* Vide Philippus, Demetrii fil.

Philippopolis, eadem quæ Thebæ Phthiæ in Thessalia, V, 100, 8.

Philippopolis Thraciæ, in Odrysia, qui Philippi præsidium inde expellunt, XXIV, 6, 5 sqq.

Philippus, Amyntæ fil., rex Macedoniæ, beneficia contulit Megalopolitanis, Messeniis, Tegeatis, Argivis, oppida eis restituens quæ Spartani eisdem ademerant, II, 48, 2; XVII, 14, 6 sqq.; *conf.* IX, 28, 7; 33, 8 sqq. Multa præparaverat ad bellum adversus Persas, III, 6, 5 et 12 sqq. et XXII, 2 b, 4. Cum victis ad Chæroneam Atheniensibus humanissime egit, V, 10, 1 sqq.; XVII, 14, 13 sq.; XXI, 18. In eum maledicentissimus est Theopompus, VIII, 11-13. Græcis causa et principium fuit servitutis, IX, 29; defenditur ab ista culpa, IX, 33.

Philippus Demetrii filius, Antigoni Gonatæ nepos, pater Persei; sub tutela est Antigoni *Dosonis patris*, II, 45, 2, et ab eo præclare regitur, IV, 87, 6. Alexandri et Philippi Amyntæ filii genere prognatus videri studuit, V, 10, 10. Succedit in regnum, mortuo Antigono, II, 70, 8; etiam tum puer, annum ætatis septimum decimum nondum egressus, IV, 2, 5; 5, 3; 24, 1: cui Apelles alique tutores relicti erant ex Antigoni testamento, II, 87, 8. Ad eum legatos mittunt Achæi, de Ætolis conquerentes, et auxilia ab eo ex Sociali fœdere postulantes, IV, 15, 1 sq. Ætolis, utpote pro more agentibus, non nimis irascitur, 16, 2 sqq. Ad Sociale bellum gerendum cum exercitu Corinthum venit; domum jam reversis Ætolis, inde Tegeam movet, versus Laconicam, IV, 22; non immiscens se Lacedæmoniorum internis seditionibus, societatem cum populo firmat, 23 sq.; et Corinthum redit, sociorumque de Ætolis querelas audit, 24 *extr.* et sq. Egii in concilio avita amicitiae jura cum eo renovant Achæi, IV, 26, 7 sq. Hibernans in Macedonia, fœdus facit cum Scerdilaida, IV, 29. Ipse et Achæi fœdus de societate ineunt cum Polyrrhenis et Lampæis Cretensibus, IV, 55, 1 sq. Ætoliam, per Thessaliam et Epirum, petit, IV, 57, 1, et Ambraciam obsidet, 61; eamque et Phœtias capit, 63. Ad Stratum cum exercitu morantem invitant Achæi, ut trajecto Rhio Elidem invadat, 64, 2. Captis nonnullis Ætoliorum urbibus, quum ei nunciaretur Dardanio invasionem parare in Macedoniam, domum redit, dein Larissæ in Thessalia hibernat, IV, 64-66. Cnidas, oppidum et arcem cum portu in Ætoliae et Acarnaniæ confinibus, communit, 65, 7 sqq. Demetrium Pharium, ad se confugientem, benigne recipit, 66, 4 sq. Circa brumam cum parte exercitus, in Peloponnesum venit, IV, 67, 6 sqq.; moxque Eleos ad Apelaureum montem vincit, 69; Psophidem et alias eorumdem urbes capit, 70 sqq.; Apellem prohibet, Achæos in servitutem redigere conantem, 76, et Aratum adversus Apellis calumnias tuetur: *vide* Aratus. Egregia et vere regia ejus juvenis indoles, IV, 77; 82, 1; ex optimo principe dein in ferum tyrannum mutatus, IV, 77, 4; VII, 12 sqq.; IX, 23, 9. De solvendo stipendio exercitui ejus fit decretum Achæorum, V, 1, 11 sq. Bellum Sociale mari genere aggreditur, V, 2 sqq.; Cephalleniam petit, ubi per Leontii perfidiam Palunte urbe non potuit, V, 3 sq. Thermum Ætoliae petit, et templum ibi evertit et comburit, vindictæ nimis ferociter indulgens, V, 6 sqq. Ex Ætolia reversus, mira celeritate in Laconicam rursus irrupit, eamque usque ad Tænarum populatur, V, 16 sqq.; ex Laconica Corinthum redit, 24, 1 sqq. Legatis Rhodiorum et Chiorum, ad pacem cum Ætolis faciendam invitantibus, paratum se esse respondet, si velint Ætoli,

24, 11; in Phocidæ rei magnæ gerendæ spem habet, 24, 12: sed ea spes irrita est, 26, 1 et 16. Ex Elatae Phocidis revertens, Sicyonem devehitur, ibique apud Aratum divertit, 26, 16; 27, 3. Leontium proditorem occidi curat, 27, 4 sqq.; inducias facit cum Ætolis, sed pax non convenit, 28 sqq. Hibernat in Macedonia, 30, 1. Byzantem urbem Pæoniæ occupat adversus Dardaniarum incursiones, V, 97. Melitæam oppugnaturus, scalas justo breviores applicat, *ibid.* Thebas Phthias expugnat, 99 sq.; in Peloponnesum cum classe et exercitu reversus, accepto nuncio cladis Romanorum ad Trasimenum lacum, pacem facit cum Ætolis, et Bello Sociali finem imponit, 101-105. Oppida Illyriæ, Macedoniæ vicina, capta a Scerdilaida, recipit et præsidia firmat, V, 108; dein classe Illyriam petens (et ipsi Italiæ inhians, instigatus a Demetrio Phario, V, 108, 4 sq.), Apolloniæ Panico territus, re infecta, non sine ignominia, in Macedoniam redit, V, 109 sq. Fœdus facit cum Hannibale et Pœnis, III, 2, 3: cujus formula *exhibetur*, VII, 9. Adversus Messenios primum pravos mores nudavit, VII, 12, 1. Adamatus antea omnibus Græcis, 12, 4 sqq.; a Cretensibus *πορτάρης* insula electus, 12, 9; deinde exosus omnibus, 12, 10 sqq. Natura bonus, procedente ætate in vitia incidit, X, 26, 7 sqq.; quoties Demetrio Phario et Taurione consultoribus usus est, pessimus fuit; quoties Arato aut Chrysogono, optimis, VII, 13 sqq.; IX, 23, 9; V, 12, 5 sqq. Aratum veneno necat, VIII, 14. Lissum et Acrolissum capit, et multas Illyriorum urbes in deditionem accipit, 15 sq. Quum Ætoli, Romani et Attalus fœdus fecissent contra Philippum et Achæos, IX, 30, 6 sq. (ad quam societatem etiam Lacedæmonios invitarunt Ætoli, IX, 28 sqq.) Echinum urbem, quæ in Ætolorum erat potestate, oppugnavit cepitque, IX, 41 sqq., et Achæis aliisque sociis, opem ejus contra illos implorantibus, strenue providit, X, 41 sq.; postquam Argis, ubi hiemavit, effrenatæ libidini indulsisset, X, 26. Iterum Thermum Ætoliae et Apollinis ibi templum vastat, XI, 4. Per legatos (*in concilio nescio quo, fortasse Achæorum*) declarat, paratum se esse ad pacem cum Ætolis æquis conditionibus faciendam, XI, 7, 9 sq. Parum abest ut Attalum deprehendat, XI, 7, 2. Pacem cum Ætolis facit *Phænicæ* in Epiro, XIII, 1. *coll.* XV, 23, 8; XVII, 1, 14. Heraclidis opera classem Rhodiorum in ipsorum portu incendio corrumpit, XIII, 4, 1-3, et c. 5, 1-3. Cretenses ad bellum adversus Rhodos concitaverat, XIII, 4, 2; 5, 1. Bellum in Thracia gerit, XIII, 10, 6-9. Conjuratio facta cum Antiocho M. de partiendo Ptolemæi Epiphanis regno, Cariam, Chium et Samum ad se rapit, III, 2, 8; XV, 207. Licet pacem fecisset cum Ætolis, tamen Cium urbem, sociam Ætolorum, copiis cum Prusia genero junctis, expugnat capitque, XV, 21-23; XVII, 3, 12; 4, 7. Rhodios dolosa legatione decipit, XV, 22, 5 et 23, 1 sqq. Thasios violata fide subigit, XV, 24. Paulo ante id tempus Lysimachiam, Ætolorum sociam, sibi subjecerat; moxque Calchedonem, XV, 23, 8; XVII, 3, 11. Pergamenum agrum et loca sacra vastat, Attalo ægre e manibus ejus elapso, XVI, 1. Post debellatum cum Rhodiis ad Laden prælium oblatam Alexandriam usque navigandi occasionem stulte omittit, XVI, 1 a, 1 sqq. Sami classem habuit, XVI, 2, 4 et 9. Pugna navali ad Chium victus ab Attalo et Rhodiis, victoriam sibi tribuit, XVI, 2-8. Cariam invadit, XVI, 11 sqq.; III, 2, 8. Ei bellum indicunt Romani, ni a Græcis injuria lacessendis abstat, XVI, 27. Ille forti et constanti animo persequitur incepta, 28; Abydum oppugnat expugnatque, 29-34; legatum Romanum, ad Abydum secum expositulantem, non audit, sed ut juvenem ridet, XVI, 34; Achæos concitare studet

ad bellum cum Romanis, XVI, 38. Ex Epiri faucibus propere se recipere coactus a T. Flaminio, plurimas Thessaliæ urbes vastavit, XVII, 3, 9; XVIII, 6, 4; XXVII, 13, 2. Colloquium instituit cum Tito, et cum Ætolorum, Rhodiorum et Attali legatis ad sinum Malicum, XVII, 1-9; joci ludit adversarios, 4, 4 sqq. Inducis pactis, legatos Romam mittunt partes omnes, 10 sq. Bellum cum Philippo durare decernit senatus, 12. Ab ejus societate Achæos ad Romanorum partes traduxit Aristæus, 13, 8 sq. Pugna ad Cynoscephalas victus, XVIII, 4-10; in Macedoniam profugit, combustis Larissæ chartis regis, XVIII, 17, 1 sq.; pactis inducis, XVIII, 17, 4 sqq. denuo colloquitur cum Quintio ad Tempe de pacis conditionibus, 19-21. Conditiones Titi accipit, et filium suum Demetrium obsidem dat, 22. Pax ei data a Quintio confirmatur Romæ, 25. Senatusconsultum de ea pace, 27. Bello Antiochico fidelem Romanis operam præstat; cujus gratia Demetrius fil. et ceteri obsides ei restituantur, tributum remittitur, et plures urbes redduntur, XX, 13; XXI, 9, 9. Queritur apud Romanos ereptam sibi ab Ætolis Athamaniam et Dolopiam; et frustra impendere conatur pacem Ætolis datam, XXII, 14, 4. Cum eo contendunt Thessali, Parrhebi, Athamanes, et Eumenes, judicibus Romanis, XXIII, 4 sq. et c. 11, 1 sq. Maronæ eadem edit Philippus; et Casandrum, cujus opera in ea re usus erat, veneno tollit, XXIII, 13 sq. Romanis jam tum infensus, Demetrium filium Romam mittit ad purganda crimina, 14, 7 sq.; XXIV, 1. Byzantiis adversus Thraciæ regulos auxilia promittit, XXIII, 14, 12. Ad accusandum Philippum multas legationes Romam conveniunt, XXIV, 1. Demetrii causa patri veniam dant Romani, 2. Inde Philippi et Persei, majoris filiorum, odium in Demetrium, et insidiæ, c. 3 et 7. Prusiæ auxilia miserat ad bellum cum Eumene, XXIV, 1, 4; 3, 1. Invitus ex Thraciæ urbibus excedit tandem, XXIV, 6. Thracibus mediterraneis bellum facit, Philippopolin præsidio munit, quod tamen paulo post ab Odræis expellitur, *ibid.* Veluti furis agitat, insana consilia capit; Macedonas in Emathiam transducit; civium suo jussu olim interfectorum liberos custodiæ tradit; similitudine mutua filiorum cruciatur, XXIV, 8. Eos alloquitur et funesta fraternalium discordiarum exempla ante oculos ponit, XXIV, 8 a et b. Bellum animo destinaverat atque etiam paraverat, quod Perseus deinde adversus Romanos gessit, XXII, 22 b, 4. *Alia nonnulla ad Philippum pertinentia in Fragm. hist. 42-45.*

Philippus, Persei natura frater et adoptione filius, octodecim annos natus Albæ moritur biennio post Perseum, XXXVII, 1 d, 2.

Philippus (falsus). Vide Pseudophilippus.

Philippus, Achæorum legatus in Macedoniam ad gratulandam Romanis victoriam de Perseo, XXX, 10, 3.

Philippus, Antiochi M. σύντροφος, elephantis præfectus ad Raphiam, V, 82, 8.

Philippus, Persei legatus Rhodum, XXVII, 4, 3 sqq.

Philo, Agathoclis adulator, ministri Ptolemæi Eupatoris et Epiphanis, XIV, 11, 1. *Inter cognatos Agathoclis refertur*, XV, 30, 5 (*ni ibi Φιλάμωνος; pro Φίλωνος legendum*). Occiditur in tumultu, XV, 33, 1 sqq.

Philo, Chalcidensis: eum Romanis dedere jubetur Antiochus ex pacis lege, XXI, 14, 7; XXII, 26, 11.

Philo Cnossius, Neocretibus præest in exercitu Ptolemæi Philopatoris, V, 65, 7.

Philo, Thessalus, pacis conditiones a Metello affert Diaeo, quas ille respuit, XL, 4, 3 sqq.

Philocles, amicus Philippi, Demetrium Philippi filium Romam comitatur, XXIII, 14, 7; XXIV, 1, 5. Jam antea

Romam a Philippo fuerat missus, occasione belli Prusiæ cum Eumene, XXIV, 3, 2. Ejusdem opera insidias Mylasensibus frustra struxerat Philippus, XVI, 24, 7.

Philocrates, Rhodiorum legatus Romam, XXX, 4, 1; 5, 1.

Philodemus, Argivus, Hieronymi legatus ad Hannibalem, VII, 2, 2 sqq.

Philomelienses, *clives urbis Phrygiæ majoris, cui Philomeli nomen*, XXII, 18, 4.

Philomelus et Onomarchus templum Delphicum spoliant; tyrannos illos tollit Philippus Amyntæ, IX, 32, 4 sqq.

Philophron, Rhodiorum legatus ad 10 legatos Romanos post bellum Antiochicum, XXIII, 3, 2. Eidem non placet ut Rhodii rebus Persei se immisceant, XXVII, 11, 2. Romanis favet, XXVIII, 2, 3; 14, 3. Romam legatus mittitur, ad deprecandam iram Romanorum post bellum Persicum, XXX, 4, 1 sqq. et c. 19, 4 sqq.

Philopœmen, Megalopolitanus, promotor et consummator fœderis Achaici, II, 40, 2. Juvenis, prudenter fortiterque rem gerit in pugna Antigoni cum Cleomene ad Sellasiam, II, 67-69. De eo tres libros separatim edidit Polybius, X, 24, 5 sq. Nobilissimo Arcadiæ genere ortus, institutus est a Cleandro Mantinensi, etc., X, 25, 1 sqq. Præfectus equitum creatus Achæorum, corruptam disciplinam restituit, et perpetuis exercitationibus equites suos præstantiores hostibus reddidit, X, 25, 6 sqq. et c. 21 et 22. Prætor Achæorum, XI, 10, 7; ad armorum cultum hortatur Achæos, et disciplinam omnem militarem restituit, XI, 8-10; ipse moribus simplicibus utens, et magna apud suos auctoritate, XI, 10, 1-7. Milites in itinere assuescit ad parce utendum cibariis. *Fragm. hist. 46.* Machanidam, Lacedæmoniorum tyrannum, acie ad Mantineam vincit, XI, 11 sqq., et fugientem sua manu confodit, 18. Rursus Prætor, in unum diem juventute omni Achæorum, insciis omnibus, Tegeam convocata, incursionem in Laconicam fecit, et hostes insidiis circumvenit, XVI, 36 sq. Eicoronam decernunt Lacedæmonii, XXI, 15 sqq. Hujus rei gratia, ille Spartam venit, et in curia Lacedæmoniorum concionem habet, *ibid.* 5 sqq. Octoginta Spartanos ad Compasium occidit, muros Spartæ deiecit, et veteres exsules in urbem reduxit, XXI, 16 *coll.* XXIII, 1, 1; 7, 5 sq. Honestam in exsulum Spartam reductione, utilem vero in ipsius urbis depressione, rem egit, XXI, 17. Qua causa Romæ accusatur, XXIII, 1, 1; simul ipse legatos Romam mittit, 1. Achæis facultatem dat, res a Bœotis per vim repetendi, XXIII, 2, 13. In renovanda societate cum Ptolemæo Epiphane levitatem committit, 9, 11. Ab eo in republ. dissident Aristæus et Diophanes, XXIII, 10. Rem Lacedæmone gestam defendit coram Q. Cæcilio, XXIII, 10, 8. Infensus est ei T. Quintius, XXIV, 5, 2, et frustra ab eo petit, ut gentis concilium sibi cogatur, 5, 15 sqq. Archonem ducem primum improbat, recte deinde collaudat utpote solerter occasione utentem; quod ei vitio vertit Polybius, XXIII, 10 a. Moritur eodem anno cum Hannibale et Scipione, XXIV, 8 d et 9. Captus a Messeniis et interfectus, XXIV, 12, 13, annos 70 natus, XXIV, 8 c. Cædem ejus Messenæ ulciscitur Lycortas, XXIV, 12. Per quadraginta continuos annos in republica cum gloria versatus, invidiam tamen effugit, XXIV, 9, 4. Cum Aristæno collatus, XXV, 9. Ejus status in Græciis urbibus conservatæ, XL, 7 a. Eidem olim decretos honores vindicat Polybius, XL, 7 a, 3, et 8.

Philosophi tres, Athenis Romam legati, XXXIII, 1, 9.

Philostratus, præfectus quinqueremis Rhodiæ, in pugna ad Chium, XVI, 5, 1 sqq.

Philostratus, *Molossus Epirota (ut videtur)*, A. Hosti-

- lium Cos. per Epirum proficiscentem Perseo prodere molitur, XXVII, 14.
- Philoteria, oppidum Coesylriae ad lacum *Tiberiadis*, in quem Jordanes influit, V, 70, 3 sq. Eam in deditionem accipit Antiochus M., *ibid*.
- Philotis, mater Charopis Epirotae, cujus opera ille mulieres spoliare consueverat, XXXI, 21, 13 sq.
- Philoxenus, *dithyrambicus poeta et musicus*; carmina ejus modosque vulgo addiscunt Arcades, IV, 20, 9.
- Phlegraei campi, circa Capuam et Nolam, ab Etruscis olim possessi, II, 17, 1 sq.; III, 91, 7.
- Phlius, oppidum Peloponnesi, *inter Sicyoniam et Argolidem*, occupatur a Cleomene, II, 52, 2. Philasiorum tyrannus Cleonymus, tyrannide abdicata, Achæis se jungit, II, 44, 6. Eorum ager, ὁ Φλιασία; in eo ad Dioscurium castra ponit Philippus, IV, 67, 9.
- Phocæa, civitas Æolica, ab Achæi partibus ad Attalum transit, V, 77, 4. Phocæenses alii cum Antiocho, alii cum Romanis facientes, legatos mittunt ad Seleucum, Antiochi filium, XXI, 4. Iis post bellum Antiochicum pristinas leges et agrum reddunt Romani, XXII, 27, 7.
- Phocis. Phocenses federe Antioni cum Achæis comprehensi, IV, 9, 4; 15, 1 sq.; queruntur de vi ab Ætolis facta, IV, 25, 2. In Phocide rem quamdam magni momenti gerere se posse sperat Philippus, V, 24, 12; sed irrita ea spes fuit, 26, 1 et 16. Inde ad Philippum mittuntur literæ Megaleæ, clam ad Ætolos scriptæ, V, 28, 4. Eam adversus Ætolos tuetur Philippus, X, 42, 2. Ea et Locride e vestigio deducere præsidia tenetur Philippus per inducias cum T. Quintio pactas, XVII, 10, 4. Phocenses tuti non sunt, quamdiu Philippus Chalcidem tenet, XVII, 11, 6. Liberi renunciatur ex senatusconsulto Romanorum, XVIII, 29, 6; ita tamen, ut Ætolorum concilio sint contributi, 30, 9. In Phocide Patrenses præsertim magnam cladem passi sunt bello Achaico, XI, 3, 4. *scil.* in pugna qua Metellus Achæos vicit (*conf. c.* 6, 11), et Diæum cum exercitu oppressit, XL, 1.
- Phœbatides urbes, Illyrici (*alii codices Φιβάτιδες*), V, 108, 2.
- Phœbidas, Lacedæmonius, Cadmeam per dolum occupat, IV, 27, 4.
- Phœnice, urbs Epiri munitissima et opulentissima, II, 5, 8; 8, 4; XXXII, 22, 2; proditione mercenariorum Gallorum capitur ab Illyriis, II, 5. Romanorum legati ibi cum Epirotis agunt de Philippo, XVI, 27, 4. Inde ex Epiro Romam mittuntur legati, XXXII, 24; *conf. c.* 22, 1 sq.
- Phœnicia vel Phœnice, regio Aslæ, *interdum communi Coesylriae nomine comprehenditur, ut* V, 80, 3, *et sæpius alias; alias utrumque nomen conjungitur, ut* V, 66, 6; VIII, 19, 11; XXVIII, 1, 2. Inter eam et Giliçian sita est Seleucia ad mare, V, 59, 4 sq. Antiochus ei et Coesylriae manus injicit, III, 2, 8. Easdem ex Ptolemæi Lagi jure ad reges Ægypti pertinere, contendunt legati Ptolemæi Philopat. adversus Antiochum M., V, 67, 10. *Conf. Coesylria.*
- Phœtæe, sive Phœtiæ, *Acarnaniæ* oppidum in potestate Ætolorum, captum a Philippo, IV, 62, 7 et 10.
- Photeum. *Vide* Phyteum.
- Φωλαός, lustrum, latibulum, spelunca; locus sic dictus in urbe Megalopoli prope murum, IX, 18, 1; II, 55, 5.
- Phorunna, oppidum Thraciæ, IX, 45, 4.
- Phoxidas, Achæus, dux Græcorum mercenariorum Ptolemæi Philopat., V, 65, 3 sq.; 85, 2 sqq. *Conf. seq.*
- Phoxidas, Melitænsis, centuriat copias Ægyptiacas, V, 63, 11. *Videtur idem esse cum superiore. Conf. Achæi Phthiotæ.*
- Phriza, oppidum Triphylia, IV, 77, 9; in deditionem accipitur a Philippo, IV, 80, 13.
- Phrygia ad Hellespontum, XXII, 5, 14; *distinguitur a Phrygia Majori*, XXII, 27, 10. Utraque regno Eumenis adjicitur a Romanis post bellum Antiochicum, *ibid*.
- Phthiotæ. *Vide* Achæi Phthiotæ.
- Phthiotis. *Vide* Eretria Phthiotidis, et Thebæ Phthiæ.
- Phylarchus, historicus, contraria scribit Arato, et multas tragedias facit de casu Mantinensium, et de Aristomacho Argivo, II, 56-59. Alia in eodem reprehendit Polybius II, 60-63.
- Phylomachus (*aliis* Phylomachus, et Pyromachus), statuarius, Æsculapi signum in templo Pergameno confecit, XXXII, 25, 4.
- Physcon, XXXIV, 14, 6. *Vide* Ptolemæus.
- Physsias, nobilis Eleus, bello captus a Lyco, proprætore Achæorum, V, 94, 6.
- Phytæum, Phyteum, vel Phœteum, Ætolia oppidum, in media Ætolia, V, 7, 7; XI, 4, 4.
- Phyxium, locus Elidis, V, 95, 8.
- Picenus ager, devictis Senonibus ademptus, civibus Romanis divisus, II, 22, 7. Picenum populatur Hannibal, III, 86, 9.
- Pictones, populus Gallia, XXXIV, 10, 6.
- Pieriam vastat Scopas prætor Ætolorum, IV, 62, 1.
- Pilum Romanum, ὁ ὄπισθς, VI, 23, 8 sq.; I, 40, 13. Triarii pro eo hasta utuntur, VI, 23, 16.
- Pinarus, Ciliciæ fluvius, XII, 17, 3.
- Pindari laudatio pacis, parum honesta, IV, 31, 5 sq.
- Piræus, portus Athenarum, XVI, 26, 2 et 4.
- Piratæ. *Vide* Ætoli et Illyrii. *Adde* *Fragm. gramm.* 83.
- Pisa vel Pisæ, prima urbs Etruriæ, a Liguria venientibus, II, 16, 2, e Sardinia eo appellit C. Atilius Cos., II, 27, 1; 28, 1. P. Scipio, Liguria oram legens, quinto die inde Massiliam venit, III, 41, 4, et eo redit, 56, 5.
- Pisatis, Pisæus ager, pars Elidis in Peloponneso, IV, 74, 1. *Conf. Olympia.*
- Pisces sub terra, in Gallia campis versus Pyrenæum montem, XXXIV, 10, 4.
- Pisidia: eam populatur Achæus, V, 57, 7. Ejus incolæ ad arma secum socianda adversus Selgenses hortatur Garsyeris, nomine Achæi, V, 72, 9; 73, 3, ubi *commemorantur Pisidian incolentes* Etlenenses, Sidetæ, Pedlenissenses, Selgenses. Eam post bellum Antiochicum Eumeni dari a Romanis, consentiunt Rhodii, XXII, 5, 14; et datur ei Milyas, quæ *Pisidiæ accensebatur*, XXII, 27, 10.
- Pisseum, Pelagoniæ oppidum, direptum a Scerdilaida, V, 108, 1. *Conf. seq.*
- Pissantini, populus Illyricus, cujus oppidum Orgysum Scerdilaidæ eripuit Philippus, V, 108, 8. *Nil videtur hi commune cum Pissæo habere supra memorato, quod Pelagoniæ πόλις, id est parvum oppidum, vocat Polybius.*
- Placentia, colonia Romanorum ad Padum in Gallia Cispadana, III, 40, 5; 66, 9. Prope *Placentiam* (*sic legendum videtur pro vulgato Massiliam*) erat sedes Anamarum, II, 32, 1. Ibi castra ponit Scipio, III, 66, 9. Eodem se recipiunt qui e pugna ad Trebiam evaserunt, 74, 6. Eo convenire exercitum jubet consul, Liguribus bellum illaturus, XXXIII, 8, 1.
- Plagæ quatuor mundi, III, 36, 6 sq.
- Platanus, oppidum Phœnicia: fauces ad eam, V, 68, 6.
- Plato conversionem rerumpud. ex alio genere in aliud accurate explicavit, VI, 5, 1. Rempub. Cretensium similem esse ait reipub. Laconicæ, VI, 45, 1. Ipsius respub., 47, 7 sqq. Fabula Arcadica ab eo citata, de hominibus in lapos

- mutatis, VII, 13, 7. Ejus dictum (beatos fore homines, si philosophi regnarent) ad historię descriptionem applicat Polybius, XII, 28, 2; *conf.* c. 27.
- Plator, dux Ilyriorum, quos Philippus subsidio misit Cretensibus, IV, 55, 2.
- Pleiades. *Vide* Vergilię.
- Pleuratus, Ilyrię rex, pater Agronis, II, 2, 4, et *Scerdilaidę*.
- Pleuratus, *Scerdilaidę filius*, *Pleurali nepos*, pater *Genthii*, cum *Scerdilaida* copias educit adversus populos Epiri, Philippi socios, X, 41, 4. Eę parent Dalmatę, XXXII, 18, 3 sq. Eidem a T. Quintio dantur Lychnis et Parthini, Ilyrię civitates, quę in Philippi fuerant potestate, XVII, 30, 12; XXI, 9, 7; XXII, 4, 3.
- Pleuratus, *Pleurali filius*, *Genthii frater*, a fratre occiditur, XXIX, 5, 8.
- Pleuratus, exsul Ilyricus, Persei legatus ad Genthium regem, XXVIII, 8, 1.
- Pennę militares, VI, 37 seq. *Conf.* Desertores.
- Peni. *Vide* Carthaginienses.
- Poesis tribus partibus constat, historia, dispositione, fabula, XXXIV, 4, 1 sqq. Homeri poesis est scriptio philosophica, XXXIV, 4, 4 sqq.
- Polemarchi, *πολέμαρχοι*, magistratus civitatum Peloponnesi, qui claves urbis in sua potestate habent, et interdiu in statione ad portas versantur, IV, 17, 2. Eisdem, IX, 17, 3, *vocat* τοὺς ἀρχοντας τοὺς εἰδισμένους τηρεῖν τὰς πόλεις. Cynæthensium polemarchi urbem Ætolis prodiderunt, IV, 17, 3. Polemarchorum curia, τὸ Πολεμάρχειον *vel* Πολεμάρχειον, Phigalię, IV, 79, 5.
- Polemarchus Arsinoensis, Ætolorum legatus Romam, XVII, 10, 8.
- Polemocles, Rhodiorum navarchus adversus Byzantios missus, IV, 52, 2; cum classe in Cretam mittitur petentibus Cnosii, 53, 1; ab Eleuthernęis Cretensibus incusatur occidisse Timarchum, civem Eleuthernęum, 53, 2.
- Polemocrates, pater Limuęi, XXIX, 3, 6. Eum in Samothraciam mittere, Eumeni proponit Perseus, ut ibi arcani foderis pretium apud sequestrum deponat, XXIX, 1 f, 3.
- Poliasium, locus nescio quis Laconicę, XVI, 16, 2.
- Polichna, oppidum ditionis Argivorum, captum a Lycurgo, Spartę rege, IV, 36, 5. *Confer* Prasie.
- Polyænus, *Achæus*, bello Persico, temporis rationem habendam censet respectu Romanorum, XXVIII, 6, 8.
- Polyænus, Cyparissensis, comes Philopemenis Machanidam persequentis, XI, 18, 2.
- Polyaratus, Rhodius, cum Dinone frustra Rhodios ad Persei partes a Romanis abstrahere conatur, XXVII, 6; *conf.* c. 11, 2. Ptolemęos Popilius jubet eum Romam mittere, XXIX, 11, 9. Rhodum, et post varia fata Romam tandem transportatur, XXX, 9.
- Polybius, Megalopolitanus, *diversus a nostro*, ac fortasse *avus ejus sive patruus*, unus e ducibus Achæorum sub Philopemene, in pugna ad Mantinęam cum Machanida, XI, 15, 5.
- Polybius *noster*, Megalopolitanus, historiarum scriptor, Lycortę filius, XXIII, 1, 6. Historiam suam scripsit in usum maxime Gręcorum, I, 3, 7 sq. Ejus molem excusat, III, 32, 1 sqq. Visendi studio et veritatis cognoscendę, iter per Alpes suscepit, III, 48, 3. Eodem consilio Africam, Hispaniam, Galliam peragravit, et Atlanticum quoque navigat oceanum, III, 59, 7. Eas res in historia sua descripsit, quę partim ipsius, partim patrum memoria acciderunt; quarum aliis ipse interfuit, alias a testibus oculatis accepit, IV, 2, 2. In exquirendis temporibus diligentissimus, ex sententia Cicemonis, VI, 2. Ejus ætate terra et mari omnia patebant, et pleręque artes ita erant perfectę, ut certa quadam via ac ratione addisci pręcepta earum possent, IX, 2, 5; X, 47, 12. Tactici ejus Commentarii, IX, 20, 4. Pyrsiarum ratio ab eo emendata, X, 45, 6 sqq. De Locris bene meritus est, XII, 5, 1-3. Zenonem Rhodium de errore in ipsius historia commisso amice admonet; et ab aliis, ut idem sibi faciant, postulat, XVI, 20, 5 sqq. Legatus nominatur ad Ptolemęum Epiph. cum Lycorta et Arato, licet tunc nondum ea ætate esset, qua ex lege alias respubl. capessere posset; neque vero locum habuit ea legatio, XXV, 7. Eum ridet Posidonius scribentem, 300 urbes Celtiberię eversas esse a Ti. Graccho, XXVI, 4. Suspectus videtur Romanis, XXVIII, 3, 7. Pręfectus equitum nominatur Achæorum, prętore Archone, XXVIII, 6, 9. Pro restituendis Eumenis honoribus verba facit, c. 7, 8 sqq. Legatus mittitur ad Q. Marcium Philippum Cos. in Thessaliam, ut auxilia ei offerret Achæorum, quę ille tamen non accepit, 10 sq. : sed in castris Romanis manens, rebus tunc gestis interfuit, 11, 6. Applo Centoni, jussu consulis, negat auxilia Achæorum, quę ille postulavit, 11, 7 sqq. Per singulos annos, quę apud quemque populum quoque anno gesta sunt, descripsit, incipiens cujusque anni historiam a rebus in Italia gestis, XXVIII, 14, 9 sqq. Ptolemęis fratribus auxilia adversus Antiochum mittenda censet, XXIX, 8, 2; 9, 1 sqq. Equitum auxilium pręfectum ab Achæis eum petunt Ptolemęi, 8, 5; saltem snarum copiarum ducem, si auxilia non mitterent Achęi, 10, 7. Romę inter exsules (ob belli Persici culpam vel suspicionem) versans (*conf.* XXXII, 9, 5), Demetrio Selenci filio, Romę obsidi, suadet ut fuga in Syriam evadere et regnum ibi capessere conetur, XXXI, 19-24. Venationem singulariter amat, XXXI, 22, 3; XXXII, 15, 8. Pro eo maxime et Stratio, exsulis Romę, deprecatur legati Achæorum, XXXII, 7, 14. Consuetudinis ipsius cum Scipione initium, incrementum et perpetuitas, XXXII, 9 seq. Fabius et Scipio, fratres, quum ceteri gręci exsules per Italię civitates distribuenterent, apud prętorem effecerant, ut Polybio Romę manere liceret, XXXII, 9, 5. Libertas ei datur Roma domum redeundi cum ceteris exsulis; ampliora ille petit pro exsulis, sed ridetur a Catone, XXXV, 6. A. M. Manilio consule Lilybęum arressitus, XXXVII, 1 e, 1. Corcyram delatus, hinc in Peloponnesum revertitur, dissoluta ad tempus bello Punico, *ibid.* § 3. Quomodo de seipso loquatur, explicat, 1 f, 1 sqq. Proprium ipsius nomen, parum commune, *ibid.* § 4. Scipione res in Africa gerente, classe ab eo accepta, scrutandi illius orbis causa circumvectus est, XXXIV, in *fine*, *fr. lat.* Cum Masaniassa conversatus est, IX, 25, 4. Adest Scipioni in eversione Carthaginis, XXXIX, 3, 6. Corinthi expugnationi interest, aut paulo post supervenit, XL, 7, 1. Philopemenis honores vindicat, XL, 7 a, 3 et 8; *item* Arati et Achęi, *ibid.* § 10. De Diæi bonis nihil eorum, quę ei a legatis Romanis oblata sunt, accipit, XL, 9, 1. Achatę statum ordinat ex mandato decem legatorum Romanorum, XL, 10. Honoribus a popularibus suis cumulat, *ibid.* § 4 sqq. Confectis decem legatorum mandatis, Romam revertitur, XL, 13, 1. Regnante Ptolemęo Evergeta Physcone in Ægypto fuit, XXXIV, 14, 6. Sardibus in Asia collocutus est cum Chiomara, Ortiaginis uxore, Gallorum reguli, XXII, 21, 12. Universa ejus Historiarum summa et epilogus, XL, 14, 1. sqq. Separatim a sua historia scripsit Vitam Philopemenis, tribus libris, X, 24, 5 sq. ; *Bellum Numantinum*, *Tactica*, *de Habitatione sub Æqualore*, *de Zonis et Polis mundi*. *Mortuus est domi, anno ætatis* 82.
- Polycletus, Cyrenensis, Hieronymi legatus ad Hannibalem, VII, 2, 2 sqq.

- Polycrates**, Argivus, Mnasiadæ filius, hortatur milites Ptolemæi Philopat., V, 63, 5 sqq.; equites exercet, 65, 5. Eisdem præest in prælio ad Raphiam, 82, 3; 84, 8. Cypro præficitur, et fideliter eam administrat, XVIII, 38, 5 sq. Ejus cognatæ, quum consolari vellent Ceanthen, Agathoclis matrem, male ab ea accipiuntur, XV, 29, 10. E Cypro reversus, Scopam accusat, XVIII, 37, 1. Anacleteria Ptolemæi Epiph. parat, et magnam Alexandriæ potestatem obtinet, 38, 3 sqq.: sed precedente tempore in omne genus libidinis prolabitur, *ibid.* Rebelles optimates Ægyptiacos in potestatem regis redigit, XXIII, 16, 3 sq. Ejus pravo consilio juvenis rex nullam partem rei militaris attingit, XXIII, 16, 7.
- Polycritus**, Neptuni templum Mantinææ spoliavit, IX, 34, 10.
- Polymedes**, Ægiensis, bello capitur ab Eleis, V, 17, 4.
- Polyphantas** cum copiis mittitur a Philippo ad defendendam Phocidem et Bæotiam, X, 42, 2.
- Polyphontes**, Lacedæmonius, effugit cædem factam a factione Ætolica, et ad Philippum evadit, IV, 22, 12.
- Polyrrhenii**, Cretenses, a Cnossiorum societate ad Lyttios deficient, IV, 53, 6. Quingentos (s. trecentos) Cretenses Philippo et Achæis auxilium mittunt, IV, 55, 5 sqq.; 62, 1.
- Polyxenidas**, Rhodius, dux Cretensium in exercitu Antiochi, Labum montem superantis, X, 29, 6.
- Pompa** magnifica Antiochi Epiphanis, XXXI, 3.
- Pompidas**, exsul Thebanus, Chalcidæ apud legatos Romanos accusat Neonem et Hippliam eorumque socios, XXVII, 2, 1 sqq.
- Pons fluvio Bacaræ** a Macari impositus a Mathone, I, 75, 5; Alphei a Philippo instauratus, IV, 77, 5; Tiberis ab Horatio Coclitæ rescissus, VI, 55.
- Pontus Euxinus**. A navigantibus in eum vectigalia exigunt Byzantii, III, 2, 5. Ostium ejus in potestate est Byzantium, IV, 38, 2 sq., et gratias illis merito habent Græci omnes, 38, 10; quibus regiones ad Pontum sitæ multa, quum ad necessarios vitæ usus, tum ad lautitiam, suppeditant, IV, 38, 3 sq. Pontica salsamenta, XXXI, 24, 1. Ponti ambitus; ejusdem duo ostia, Bosphorus Thracicus et Cimmerius, IV, 39, 1 sqq. Mensura ejus a Bosphoro Thrac. ad Cimmerium, XXXIV, in *fine*, *fr. lat.* Cur continuo effluat, duplex causa, IV, 39, 7 sqq.; olim opplebitur, 40, 4 sqq.; et instat lacus et paludis erit, sicut Mæotis palus, 42. Ei supra regionem, quæ Phasi fluvio alloitur, superne imminet regnum Artabazanis, V, 55, 2.
- Ponti regnum**, apud Polybium vocatur Cappadocia ad Pontum, V, 43, 1 sq.
- C. Popillius (vel Popilius) Lænas**, ab A. Hostilio procos. legatus mittitur ad Thebanos, Achæos, Ætolos et Acarnanes, belli Persici causa, XXVIII, 3-5. Legatus a senatu in Ægyptum missus, Antiochum Epiphanem, Syriæ regem, circulo inscribit, XXIX, 11; copias Antiochi Cypro ejicit, *ibid.* § 10. Ptolemæos fratres jubet Polyaratum Rhodium Romam mittere, XXIX, 11, 9; XXX, 9, 2. Ejus rogatu Menalcidas e custodia dimittitur a Ptolemæis, XXX, 11, 2.
- Popillius Lænas**, legatus Romanorum in Liguriam, XXXIII, 7, 1.
- Populorum arborum** lacrymæ, II, 16, 13.
- Populus Romanus**. *Vide* Romani, et Romanorum Respublica. Popularis status. *Vide* Democratia. Populi potestas in repub. Romanorum, VI, 14. Populus Romæ obnoxius senatui, 17.
- M. Porcius Cato**, consul, in Hispania, uno die muros omnium cis Bætin urbium dirui jubet, XIX. Indignatur ob peregrinum lulum Romam introductum, XXXI, 24. Ejus duplex dictum festivum, in Achæos exsules domum dimittendos, et in Polybium majora postulare conantem, XXXV, 6. Ejusdem judicium honorificum de Scipione Æmiliano, in Africa militante, XXXVI, 6, 6. Ejusdem lepide dictum in tres legatos ad pacem inter Prusiam et Nicomedem componendam missos, XXXVII, 1 h, 3. Reprehensio Postumii Albini, græce historiam scribentis, et tamen imperitiam sermonis deprecantis, XL, 6.
- Porcorum** magna copia in Italia, maxime in ora maritima Etruriæ et Galliæ Cisalpinæ, II, 15, 2 sq.; XII, 4. Baccina ibi convocantur greges, XII, 4, 11 sqq.
- Porphyreon**, Phœnicia oppidum: Angustiae ad eum, V, 68, 6. De eisdem angustis, a Nicolao Ptolemæi duce obsessis, *conf.* V, 69, 1.
- Porta Persis**, Sardibus, VII, 17, 6; Tegeatis Messenæ, XVI, 17, 3; Temenis, Tarenti, VII, 27, 7; 30, 2. *Adde* Pylæ.
- Portenta** ante pugnam Cannensem, III, 112, 8.
- Porticus**, ἡ τοῦ, vinearum series longior, opus vineis contextum, I, 48, 2; IX, 41, 1 et 3; XXII, 11, 6 sqq.; *Fragm. gramm.* 102.
- Porticus Scythica** (ni potius Tychica) Syracusis, VIII, 5, 2.
- Posidonius** ridet Polybium, scribentem, trecentas urbes eversas esse in Celiberia a Ti. Graccho, XXVI, 4.
- Aulus Postumius**, Cos. cum Cn. Fulvio, anno Urbis 525, II, 11, 1. *Sed mendosum est prænomen*, et Lucius scribendum, Ἀέλουος pro Ἀδλος. *Vide infra* in L. Postumius.
- A. Postumius Albinus** (*idem qui consul fuerat* A. U. 574), legatus mittitur ad Dardanos et Thessalos adversus Perseum et Bastarnas, XXVI, 9.
- A. Postumius Albinus**, prætor urbanus, XXXIII, 1, 5; legatus ad pacem componendam inter Altalum et Prusiam, XXXIII, 11. Consul cum L. Lucullo, XXXV, 3, 7. Homo vanus, græcarum literarum ridicule studiosus, XL, 6.
- L. Postumius Albinus, idemque Magellus cognomine**, Consul cum Q. Mamilio, obsidet capitque Agrigentum, I, 17-19. *Idem* Lucius Postumius, cui in *codd. perperam prænomen Aulus datur*, consul iterum cum Cn. Fulvio, II, 11, 1; plures civitates Illyrici in deditionem accipit, et duram pacem Tentæ et Illyriis imponit, II, 11 sq.
- L. Postumius Albinus**, prætor, mittitur in Galliam Cisalpinam, III, 106, 6; cum universo exercitu occidione deletur, 118, 6.
- Pothine**, celebris tibicina Alexandrina, XIV, 11, 3 sq.
- Pothion**, Rhodiorum prytanis, XXIII, 3, 10.
- Prædæ** tertia para apud Lacedæmonios regibus cedebat, II, 62, 1. Apud Romanos præda dividita æqualiter dividitur, prudenti instituto, X, 15, 4 sqq. et c. 16 sq.
- Præfecti sociorum**, VI, 26, 5 sq. Eorum potestas infligendarum poenarum, 37, 8. Præfectus turmæ equitum, VI, 25, 1 sq.
- Præmiorum** (*scil.* honorum) et poenarum apud Romanos arbiter est populus, VI, 14, 4-8. Præmia militaria, VI, 39; *Fragm. hist.* 47.
- Præneste**, una ex urbibus Italiæ, in quas impune exsultum abire licet civi Romano, capitalis criminis reo, VI, 14, 8.
- Prætores** Achæorum quotannis primum duo, mox nonnisi unus, II, 43, 1 sq. Prætoria comitia Achæorum, circa Pleiadum ortum, initio æstatas; Ætolorum autumno, IV, 37, 2 sq. (*Coll.* III, 16, 7; 17, 1); V, 1, 1; 30, 7. Ætolorum prætor, quo die nominatur, eodem magistratum init, II, 3, 1.
- Prætorium** in castris Romanis, VI, 27, 1; 41, 2. Custodia prætorii, VI, 33, 12; 35, 2.

Præutianus ager, III, 87, 3.

Prasias, oppidum ditionis Argivorum, captum a Lycurgo rege Spart., IV, 36, 5.

Pratio, Rhodiorum legatus ad Antiochum Epiph. in Ægyptum, de pace cum Ptolemæis facienda, XXVIII, 19, 1. Prienenses, cives Prienes, Ionie urbis, pecuniam, ab Oroferne depositam, Ariarathi tradere nolunt; male idcirco ab eo mulctati, XXXIII, 12.

Prinaassus, Carie urbs, a Philippo obsessa et capta, XVI, 11. Cives Prinassenses, *ibid.* § 5.

Principes in legione Romana, 1200 numero, VI, 22, 7 et 9; eodem modo armati quo hastati, 23, 16. Eorum sedes in castris, 29, 6 sqq.; ministerium castrense, 33, 3 sqq.

Prion, *id est Serra*, collis in Africa, ubi concisus est exercitus Spendii et Autariti, I, 85, 7.

Prion, locus Sardibus, ubi urbs arci jungitur, VIII, 15, 6. Pristes, navigiorum genus, cum lembis numerantur, XV, 2, 9; sed majora iis erant, XVII, 1, 1.

Proagoræ, Megalopolitani, armenta abigit Nabis, XIII, 8, 7.

Proander, Ætolus, amicum se Romanorum simulat, XXVIII, 4, 3 sq.

Prolaus. Vide Proslaus.

Promontoria præcipua Europæ, XXXIV, 7, 11 sq.; Sicilia tria, I, 42. *Adde* Mercurii promontorium. Pulchrum, Argennum, etc.

Pronni, oppidum Cephallenie cum portu: quod ægre obsideri posse videns Philippus, Paluntem pergit, V, 3, 3 sq.

Propontis, per Bosporum Thracicum jungitur Ponto, IV, 39, 2 et 4; 43, 1. Per Hellespontum eo intratur, XVI, 29, 7 sq. Ejus fauces, ad Sestum et Abydum, IV, 44, 6. Eo adversus Thracum regulos auxilia Byzantii promittit Philippus, XXIII, 14, 12.

Propus, eminens collis in Oligyrto monte Arcadiæ, IV, 10, 6.

Proserpinæ et Cereris aedes, Thesmophorium, Alexandriæ, XV, 29, 8.

Proslaus, Sicyonius, arci Psophidis præficatur ab Achæis, IV, 73, 9, *nomen suspectum.*

Proverbia et sententiæ proverbiales, quæ a Polybio citantur vel usurpantur, XII, 23, 7; IV, 34, 2; XL, 7, 3; XXIX, 6, 10; IV, 52, 2; X, 32, 1; VII, 11, 3; VIII, 21, 5; XXX, 4, 7; XXXI, 20, 1; XXXVIII, 2, 9; XV, 16, 6; XXI, 12, 9; V, 32, 1; XXIV, 8, 3; XVI, 24, 4; VII, 13, 7; XV, 4, 11; V, 11, 1; *Fragm. hist.* 27; V, 7, 4; IV, 27, 7; XXIV, 8, 10; XV, 20, 3; IX, 34, 11; XXXIII, 3, 3; et XL, 3, a; IX, 25, 3; XV, 25, a, 1; XXXIII, 27, 2; XII, 12 a, 1 sq.; 26, a, 2; XXX, 18, a; XL, 7 a.

Prusias, rex Bithyniæ, cognomine *Zielas*, pater Prusiæ τοῦ Κωνυοῦ; eum Rhodii ad belli societatem adversus Byzantinos invitavit, IV, 47, 7. In Byzantios iratus, accipit invitationem, IV, 49; *conf.* III, 2, 5; IV, 48, 13. Hieron et Mysiam Byzantii adimit, IV, 50. Ex Hiero ligna, marmora, tegulas aufert, 52, 7 sq. Byzantii contra eum advocant patrum ejus, Tibeten, in Macedonia exsulantem, 50, 1 et 8 sq. Pacis condiciones inter eum et Byzantios conclusæ, IV, 52, 6. Dona mittit Rhodiis, terræ motu afflictis, V, 90, 1. *Idem* interecione delet Gallos Egosages, quos Attalus in Asiam invitaverat, V, 111. *coll. c. 77 seq. De Prusia (nescio patre, an filio) agitur etiam Fragg. hist. 48 sq.*

Prusias (ὁ Κωνυός; cognominatus, i. e. *Venator*), *Alius superioris*, rex Bithyniæ; Philippi, Macedoniæ regis,

gener, XV, 22, 1 sq. *coll.* 23, 10, et XVII, 4, 7. Philippi auxilio Cium, Bithyniæ urbem, Ætolorum sociam, expugnavit sibi que subiecit, XV, 21-23; XVII, 4, 7. Sollicitationem Antiochi, per literas admonitus a Scipione, respuit, et Romanorum amplectitur partes, XXI, 9. Bellum gerit cum Eumene, ad quod auxilia ei mittit Philippus, III, 3, 6; XXIII, 18, 8; XXIV, 1, 4; 3, 1 sq. *Confecto eo bello, socius fuit Prusias Eumenis adversus Pharnacem: certe in formula fœderis*, XXVI, 6, 3; ab una parte *nominantur* Eumenes, Prusias, et Ariarathes; ab altera parte Pharnaces. Post bellum Persicum, liberti habitu Romanum senatum salutavit, XXX, 16; per legatos, accusat Eumenem Romæ, XXXI, 6, 2; 9, 3; rursus, XXXII, 3 et c. 5, 5. Attalum acie vincit, templa circa Pergamum diripit, et regionem vastat, XXXII, 25; *conf.* 26, 2. In reditu exercitus ejus fame et morbis laboravit, 25, 14. Interveniuntibus Romanis, pacem cum Attalo facere cogitur, XXXIII, 10 sq. Ei a Nicomede presso per legatos subveniunt Romani, XXXVII, 1 e, 1 sqq. Ab eo Attali arma avertunt Romani, *ibid.* Humile hominis ingenium, et effeminati mores, XXXVII, 2. Abalienati ab eo subditi, defectionem spectabant, *ibid.* § 7.

Prytanis Rhodiorum, XIII, 5, 1; XV, 23, 4; XXIX, 4, 4; *Fragm. hist.* 53; per sex menses gerunt magistratum, XXVII, 6, 2. Eorum curia, Prytaneum, XV, 23, 3; XVI, 15, 8; XXIII, 3, 10.

Prytanis, philosophus Peripateticus, leges scripsit Megalopolitani, V, 93, 8.

Pseudophilippus, Philippi, Persei filii, nomen aucupatus, XXXVII, 1 d, 1 sq. Macedonas trans Strymonem vincit, *ibid.* § 2. Totam Macedoniam occupat, *ib.* 3. Ejus victorias nuncium in Græcia vix fidem invenit, *ib.* 3 et 4.

Psophis, urbs antiqua et munitissima Arcadiæ, Eleis contributa, IV, 70, 2 sqq.; 68, 1; 69, 2; propugnaculum Eleorum adversus Achæos, et arx belli, IV, 71, 2; capitur a Philippo, 71 sq. Achæis ab eodem traditur, 72, 6. Psophidii, IV, 71, 13; 72, 8.

Ptolemæi, reges Ægypti. *De Ptolemæo nescio quo, agitur Fragg. hist. 55.*

Ptolemæus primus, Lagi filius, moritur Olymp. 124; II, 41, 2; 71, 5 sq. Disceptatur, utrum ad eum, an ad Seleucum, pertinuerit Cœlesyria, ob devictum Antigonom, V, 67.

Ptolemæus Philadelphus, secundus Ægypti rex, filie suæ Berenice, Antiochi Syriæ regis uxori, Nili aquam bibendam mittit, *Fragm. hist.* 54. Pincerna ejus, Cleio puella; cui plures statuas rex posuit Alexandriæ, XIV, 2. Uxor, Arsinoe, Lysimachi filia, Thraciæ regis; filius ex ea, Lysimachus, XV, 25, 2.

Ptolemæus Euergetes, propter casum Berenices, sororis suæ, iratus Seleuco Callinico, Syriam bello petit, et Seleucia urbe potitur, V, 58, 10 sq. Frater ejus, Lysimachus, Arsinoes filius, XV, 25, 2. Uxor, Berenice, Magæ filia; filii duo, Ptolemæus Philopator, et Maga, XV, 25, 2. Amicus Achæorum, multa in eos beneficia contulerat, II, 47, 2; *adde* XXIX, 9, 14. Dein deserens Achæos, Cleomenem opibus juvat, Antigono Dosoni eum oppositurus, II, 51, 2. De ejus societate cum Cleomene, falsa et absurda perhibet Phylarchus, II, 63. Extremo regni ejus tempore Alexandriam venit Cleomenes, V, 35, 1. Mortuo Euergetæ successit filius Philopator, II, 71, 3; V, 34, 1.

Ptolemæus Philopator, circa Olymp. 140 succedit patri Euergetæ, II, 71, 3; IV, 2, 8; V, 34, 1, *coll.* 35, 1. Fratrem Magam et Berenicen matrem occidit; negligens et socors princeps, aditu difficilis, amoribus et compotationibus indulgens, V, 34, 1; 36, 1; XV, 25, 2. Eoregnante,

perit Alexandriae Cleomenes, V, 35-39. Principem regni ministrum habuit Sosibium, V, 35, 7. Ab eo per legatos petunt Achæi et Philippus, ne Ætolis ulla re juvet contra socios, IV, 30, 8. Rhodiis deprecantibus, libertatem concedit Andromacho, patri Achæi, IV, 51. Ei Antiochus M. bellum infert de Coele Syriae possessione, I, 3, 1; III, 2, 4; IV, 2, 11; V, 1, 5; 3, 1; 38-87. (*conf. Coele Syria, et Antiochus M.*) Denunciatur Antiocho, Ptolemæum consilia communicare cum Achæo rebelles, V, 42, 8; 57, 2; VIII, 17, 9 sq. Ab eo ad Antiochum desciscit Theodotus, Syriae praefectus, V, 40, et 61 sq. Antiochum primo legationibus differt, V, 63 sqq; dein proelio vincit ad Raphiam, 86. Coele Syriae civitates, quas ceperat Antiochus, omnes se ei tradunt, et miris modis ei blandiuntur, *ibid.* Pacem petenti Antiocho dat, et fœdus cum eo facit, 87. Eum occisurus Theodotus, medicum occidit, V, 81. Soror et uxor ejus, Arsinoe, expeditioni in Coele Syriam susceptæ interest, V, 83, 8. De eadem vide XV, 25, 2. Dona mittit Rhodiis, terræ motu afflictis, V, 89. Per legatos invitat Philippum ad pacem faciendam cum Ætolis, V, 100, 9. Athenienses turpiter ei blandiuntur, V, 106, 7 sq. Ab eo Romani per legationem frumentum petunt, IX, 44. Ad perditum vitæ genus vertitur, XIV, 12. Unde bellum intestinum ei conflatur ab Ægyptiis, III, 2, 4; V, 107; XIV, 12, 4. Sodalis ejus, Agathocles, XIV, 11, 1; amica, Agathoclea, sub cuius fuit imperio rex, XIV, 11, 5. De eodem et Arsinoe in quarteodecimo libro narratio inerat, XIV, 12, 5.

Ptolemæus Epiphanes, Philopatoris filius, parvulus succedit patri; et statim de ejus regno dividendo pactum inter se ineunt Philippus et Antiochus Magnus, III, 2, 8; XV, 20. Aula ejus turbatur seditionibus procerum, tutorum pupilli, Sosibii, Agathocles, et Tlepolemi, XV, 25 sqq; XVI, 21 sq. Ejus dux Scopas subigit Judæam, ab Antiocho præreptam, XVI, 39, 1; sed is mox proelio victus ad Panium ab Antiocho, tota rursus Judæa et Coele Syria pellitur, XVI, 39, 3 sqq. et c. 40. Philippus a Romanis jubetur ei reddere urbes, quas post Philopatoris mortem Ægyptiis ademerat, XVII, 1, 14. Antiochum legati Romani jubent ei cedere urbibus ditionis ejus, quas in Asia occupasset, XVIII, 33, 5; respondet Antiochus, se cum eo non solum amicitiam, sed et affinitatem contracturum, 34, 10. Regis inauguratio, ἀνακλητήρια, XVIII, 38. Per legatum renovat societatem cum Achæis; et Lycortas ad eundem mittitur legatus, XXIII, 1, 5 sqq; 7, 1 sq. et c. 9 *to.* Laudatur juvenis rex, ut eximius venator, XXIII, 1, 9. Optimates regni rebelles Lycopoli obsessos, et in deditionem acceptos, e curru revinctos trahit, cruciatosque necat, XXIII, 16. Nullam partem rei militaris attingit, ex pravo Polycratis consilio, XXIII, 16, 7. Achæis, per legatum, decem naves offert; inde legati Achæorum in Ægyptum nominantur, Lycortas, Polybius, et Aratus, sed morte regis præpeditur ea legatio, XXV, 7. Clitomachi athletæ gloriæ invidens, ad eam infringendam, adversarium mittit pugilem Aristonicum, XXVII, 7 b. Ejus uxor, Cleopatra, Antiochi M. filia, XXVIII, 17, 9.

Ptolemæus Philometor, filius Ptolemæi Epiphanis, frater natu major Ptolemæi Physconis: ejus nomine Ptolemæus Megalopolitanus Cyprum gubernat, XXVII, 12. Cum Antiocho Epiphane, Syriae rege, de Coele Syria contendit et ea causa legationem Romam mittit, XXVII, 17; XXVIII, 1. Post anacleteria regis, legatos ad eum mittunt Achæi ad renovandam amicitiam, XXVIII, 10, 8: *ni ibi junior Ptolemæus, Physcon, intelligendus; quod ex c. 16, 1 sqq. coll. 19, 4, apparere videtur.* Ei, ab Antiocho victo, ut in Samothracen cum thesauris fugiat suadet Aulæus eunuchus, XXVIII, 17 a. Ægypto parne

tota, excepta Alexandria, ab Antiocho occupata, in Antiochi venerat potestatem, et junior fratrum interim rex habebatur Alexandria; sed major frater, Philometor, ab Antiocho in regnum esse restitutus intercedentibus Græcorum legationibus, XXVIII, 16 sqq; 19, 4. Inde Philometor regnat simul cum minore fratre (*qui Evergetes II et dein Physcon est cognominatus*); et ambo auxilia petunt ab Achæis adversus Antiochum, XXIX, 8 sq. Fœderis immemor Antiochus Epiphanes, eis novum bellum infert, XXIX, 7 a, 1; qui postquam Ægyptum denuo invasit, excedere hunc jubet Popilius, legatus Romanorum; atque ita servata est Ægyptus fratribus Ptolemæis, XXIX, 11: qui per legatos gratias agunt Romanis pro beneficio, XXX, 11. Dissidentibus inter se fratribus, quum Philometor a minore fratre Physcone fuisset regno pulsus; rerum mox rursus potitus Philometor, quamvis in potestate habuerit fratrem, eumque exosum Alexandrinis videret, tamen ei pepercit, XXXI, 18, 4 sq. coll. XL, 12, 5; et regnum cum eo ita partitus est, ut Cyrenæ regnum ei relinqueret, XXXI, 18, 4 sq.: qua divisione non contentus Ptolemæus minor, Romam profectus, a senatu petit, ut Cypri regnum sibi adjiceretur, XXXI, 18. Mox idem, Romanis legatis comitatus, Roma proficiscitur, Cypri regnum ex decreto senatus repetiturus: sed nec Cyprium obtinet, et ex ipsa etiam Cyrenaica, acie victus a Cyrenæis, ejicitur, XXXI, 18, 9 sq. et c. 25-27. Physcone denuo apud senatum Rom. per legatos de fratre conquerente, legati Philometoris Italia excedere jubentur, tolliturque fœdus Romanorum cum Philometore, XXXII, 1. Rursus ipse Physcon Romam venit, de fratre conquerens; et a senatu cum legatis et quinque quinqueremibus dimittitur, in Cypri regnum restituendus, cum commendatione ad socios in Græcia et Asia, XXXIII, 5. Physconem, Cypri regnum occupare molientem, captivum capiens frater Philometor, rursus non solum nullo malo affecti, sed etiam beneficiis cumulavit, et filiam ei in matrimonium promisit, XL, 12, 6. Philometor in Syria, cujus rex etiam est salutatus, moritur ex vulnere, in proelio (*adversus Alexandrum Balam*) accepto, XL, 12, 1. Clemens princeps et benignus, sed mollis et luxuriæ deditus, 12, 2 sqq.; in periculis tamen se satis fortem et constantem ostendit, XXXIII, 17 a, 3.

Ptolemæus, Evergetes II et Physcon cognominatus, XXXIV, 14, 6. *Vide paulo ante in Ptolemæo Philometore, cujus frater minor hic erat. Ceterum hic videtur intelligendus XXVIII, 16, 1 et 6, et c. 17, 9, et 13. Nam manifeste distingui videtur a majore fratre, qui c. 19, 4, memoratur. Quare etiam Anacleteria, XXVIII, 10, 8 sq., videntur ad eundem juniorem fratrem pertinere. Conf. c. 19, 13. Adde XXIX, 1, 1 et 4. Simul regnat cum fratre, et cum eo auxilia ab Achæis petit, XXIX, 8. Quum seditionibus vexaretur, sæpe plebem militibus objecit, et interfecit, XXXIV, 14, 6 sq. Tyrannicum magis quam regium habuit animum, XXXI, 26, 14. Eo regnante (sola, post fratris mortem,) Alexandria fuit Polybius, XXXIV, 14, 6.*

Ptolemæus, Ceraunus, rex Macedoniae, moritur circa Olymp. 124, II, 41, 2; victus a Gallis, IX, 35, 4.

Ptolemæus, Aeropi fil., præest equitibus Antiochi in pugna ad Panium, XVI, 18, 8.

Ptolemæus, Agesandri (vel Agesarchi) filius, Megalopolitanus, præfectus Cypri sub Ptolemæo Epiphane et Philometore, diligenter et fideliter res administrat, ad extremum vero ad flagitiosam et libidinosam vitam dēcessit, XXVII, 12; XVIII, 38, 6 et 8.

Ptolemæus, Alexandriae præfectus sub Ptolemæo Philopat., quo tempore periit Cleomenes, V, 39, 3

Ptolemæus, Eumenis filius, minister Ptolemæi Epiphanis, XVIII, 36, 8 sqq.

Ptolemæus, unus ex Philippi ministris, sodalis Leontii et Megalæe, seditionem excitat adversus Philippum, V, 25, 1; 26, 8: *e quibus locis intelligi etiam videtur, fuisse eundem agemati præfectum. Supplicio afficitur*, V, 29, 6.

Ptolemæus, Ptolemæi Physconis legatus, cum fratre Comano Romam missus, XXXI, 27, 2. *Fortasse idem cum sequente.*

Ptolemæus rhetor, legatus Ptolemæi Physconis ad Antiochum Epiphanem, XXVIII, 16. *Non diversus videtur a superiore.*

Ptolemæus, Sosibii filius, ex aula Macedonica Alexandriam reversus, spernit Alexandrinos, et obtretrat Tlepolemo, regni administratori sub Ptolemæo Epiphane, XVI, 22.

Ptolemæus Sympetesis (vel Sympetesi), genere Ægyptius, Cyrenarum regno a Ptolemæo Physcone, per ipsius absentiam, præfectus; dein defectionis Cyrenæorum particeps, XXXI, 26, 6 sq.

Ptolemæus, Thrasæ filius, dux phalangis in exercitu Ptolemæi Philopatoris, V, 65, 3 sq.

Ptolemais, urbs Coesæsyriæ (s. Phœnicia, aut Palæstina) ad mare, olim Acco: eam et Tyrum Theodotus Ætolus, Ptolemæi præfectus Coesæsyriæ, Antiocho M. tradit, IV, 37, 5; V, 62, 2 sq. In ea Theodotus obsessus fuerat a Nicolao, V, 61, 5 sqq. Ibidem hiemat Antiochus, V, 71, 12.

Publius. *Sic nude plerumque Scipiones vocat Polybius, quibus id prænomen fuit. Conf. Fragm. hist. 50 sqq.*

Pueri annorum 12 cum patribus in senatum Romæ admissi perhibent, quom de bello Pun. II deliberaretur, III, 20, 3. Pueri Alexandriæ et Carthagine in turbis publicis insæpe tumultuantur, XV, 30, 10. Puerum delicatum Romani nonnulli, Scipionis Æmiliani ætate, talento emerunt, XXXII, 11, 5; adde XXXI, 24, 2. Puerilia ludicra solennia, apud Arcadas, IV, 20, 9.

Pugiles, I, 57, 1 sqq.

Pugnæ variae, paulo uberius a Polybio descriptæ: Hannonis cum Romanis ad Agrigentum, I, 19, 7 sqq.; C. Duilii navalis ad Mylas in Sicilia, I, 22 sq.; C. Atilii anceps navalis ad Tyndaridem, 25; M. Reguli triplex navalis ad Econum, 26 sqq.; ejusdem cum Pœnis in Africa, duce Xanthippo, 34; Metelli et Asdrubalis ad Panormum, 40; Romanorum et Pœnor. ad Lilybæi mœnia, 45; C. Claudii infelix navalis ad Drepana cum Adherbale, 49-51; navalis C. Lutatii ad Ægusam cum Hannone, 60 sq.; navalis Achæorum cum Illyriis ad Paxos, II, 10; Romanorum cum Gallis Insubribus, Boiis et Gæsatibus ad Fæsulam, II, 25; Romanorum cum eisdem Gallis ad Telamonem, ubi acies bifrons Gallorum, 28; Antigoni Dosonis et Achæorum cum Cleomene, ad Selasiam, 65 sqq.; equestris Scipionis et Hannibalis ad Ticinum fluvium, III, 65; Sempronii et Hannibalis ad Trebiam, 72 sqq.; ad Trasimenum lacum in Etruria, 84; navalis Cn. Scipionis et Asdrubalis ad Iberi fluvii ostia, 96; Cannensis, 113 sqq.; Philippi cum Lycurgo ad Spartam, V, 22 sq.; Antiochi M. cum Molone, V, 53 sq.; Antiochi et Nicolai in ora Phœnicia ad Libani montis radices; simul navalis in proximo mari, 69; ad Raphiam, Antiochi M. cum Ptolemæo Philopatore, 84; Scipionis cum Asdrubale Hamilcaris ad Bæcula in Hispania, X, 39; Antiochi cum Bactrianis, ad Arium fluvium, X, 49; Asdrubalis, fratris Hannibalis, cum Livio et Nerone Coss. in Italia, XI, 1; Philopemenis cum Machanida, ad Mantineam, XI, 11 sqq.; Scipionis Africani maj. ad Ilipam in Hispania, primum cum Magone et Masinissa, 21; dein, cum Asdrubale, Gisconis filio, 22 sqq.; Alexandri et Darii in Cilicia, XII, 17 sqq.; Scipionis cum Syphace et Asdrubale, Gisconis

filio, in Magnis Campis in Africa, XIV, 8. Scipionis cum Hannibale ad Zamam, XV, 9 sqq.; navalis ad Chium Philippi cum Attalo et Rhodiis, XVI, 3 sqq.; ad Laden, Philippi cum Rhodiis, XVI, 14 sqq.; Antiochi M. et Scopæ, ad Panium, montem Coesæsyriæ, 18 sq.; Ti. Flaminii cum Philippo, ad Cynoscephalas, XVIII, 5 sqq.

Pulcher campus, inter Euphratem et Tigrim, in Armenia; in quo est urbs Armosata, VIII, 25, 1.

Pulchrum Promontorium, prope Carthaginem, III, 22, 5; 23, 1 et 4; 24, 1.

Punica versutia, III, 78, 1.

Punica bella. Vide Carthago et Carthaginenses. *Punicum bellum primum; conf. Sicilia et Siculum bellum. Punicum bellum secundum; conf. Hannibal, et Hannibalicum bellum. Tertium Punicum bellum; Vide P. Cornelius Scipio Æmilianus.*

Punicus pannus, pugnae signum, II, 66, 11.

L. Pupius, legatus Romanorum ad Ligures, XXXIII, 7, 1.

Puteoli, *Δικαίον*, urbus Campaniæ, ad mare. Cives Puteolani, *Δικαίονες*, III, 91, 4.

Pylæ, eadem quæ Thermopylæ, in Thessalia, X, 41, 5.

Intra eas exercitum ducere Antigonus vetant Ætoli, II, 53, 8; rursus Philippum, X, 41, 5.

Pylæ Amanicæ, XII, 17, 2.

Pylæ Ciliciæ, XII, 9, 3; 17, 2.

Pylon, locus in Via Ignatia ubi Illyria distinguitur a Macedonia, XXXIV, 12, 7.

Pylus, oppidum maritimum Messeniæ, frustra oppugnatum a Scerdilaida et Demetrio Phario, IV, 16, 7; 25, 4; IX, 38, 8. Messeniorum legati coram senatu Romano cum Achæis contendunt de Pylo, XVIII, 25, 7.

Pyrenæus mons, XXXIV, 7 et 10, 1; III, 35, 2; plur. III, 35, 7; 37, 9; 39, 4. Eum transit Hannibal, III, 35, 7; 40, 1; 41, 6. Ejus terminus ad mare mediterraneum est *πάγξα*, id est, scopuli in mare procurrentes, III, 39, 4.

Pyrgus, oppidum Triphylia, IV, 77, 9; in deditionem accipitur a Philippo, 80, 13.

Πύργος, ὁ ἐν τοῖς Περραιοῖς, castellum Eleorum, prope Lasionem, captum a Philippo, V, 102, 6.

Pyrrheum, Pyrrhi regia domus Ambraciæ, XXII, 10, 2; conf. 15, 9.

Pyrrhi Castra, ὁ Πύρρου χάραξ, locus Laconia, a Pyrrho nomen habens, Achillis filio, V, 19, 4.

Pyrrhias, Ætolus, dux missus Eleis ab Ætolis, Achaïam populatur, V, 30, 2. Incursionem in Messeniam facit, cum Lycurgo copias conjuncturus; sed mox repulsus, in Eledem redit, V, 91, 3; 92. In ejus locum, alium ducem ab Ætolis petunt Elei, 94, 5.

Pyrrhus, Epiri rex, a Tarentinis in Italiam invitatus, I, 6, 5; a Romanis Italia pellitur, I, 6, 7. Biennio ante cladem Gallorum Delphicam, in Italiam trajecit, II, 20, 6, circa Olymp. 124, II, 41, 11; a Tarentinis accessitus, VIII, 25 a. Circa ejus transitum in Italiam, postremum fœdus ante bellum Siculum ictum est inter Pœnos Romanosque; et de ipso Pyrrho agebatur illo fœdere, III, 25. Ex bello cum Pyrrho, perfecti athletæ certaminum bellicorum evaserunt Romani, II, 20, 9 sq. Bella non insidiis gessit, sed aperto Marte, XVII, 3, 6. In bello cum Romanis usus est armis militibusque Italicis; et alternatim manipulos in acie locavit more Romanorum instructos, et manipulos in phalangis modum, XVIII, 11, 10. In Argos urbem irrupens, imprudens nullum sibi receptum reliquum fecerat, *Fragm. gramm.* 14. Ejus filia, Nereis; ejusdem ex ea nepos, Hieronymus, rex Syracusarum, Hieronis filius, VII, 4, 5. Ejus regia fuerat Ambracia urbs, XXII, 15, 9. *Conf. Pyrrheum.* Ejus heptēris; qua dein vectus est Hannibal superior, in pugna navali cum Duilio, I, 23, 4.

Pyrrichus, amicus olim Philippi, ab eodem occisus, et liberi ejusdem in vincula coniecti, XXIV, 8, 8 sq.

Pyrsiae, αἱ πυρσαί, earumque varia genera, X, 43-46.

Pythagoreorum collegia in Magna Graecia incensa, II, 39, 1 sq.

Pytheas, itinerator et geographus, quem ut fabulatorem reprehendit Polybius, XXXIV, 5, et c. 10, 7.

Pytheas, Thebanus, altera fax belli Achaici, XL, 1; cum uxore et liberis, relicta patria, in Peloponnesum profugit, XL, 3, 10.

Pythia; cur ad ejus oracula Lycurgus omnia sua instituta retulerit, X, 2, 8 sqq.

Pythiadas, Erythraei maris praefectus, V, 46, 7 et 11.

Pythias, Pellenensis, Psophidi praeficitur ab Achæis, IV, 72, 9.

Pythion, cum Damocle missus ad speculanda Romanorum consilia, XIII, 5, 7.

Pythionici sepulcrum Tarenti, VIII, 30, 9.

Pytho, Prusiae legatus Romam, XXXI, 6, 1 sqq.

Pythodorus, Lampsacenorum legatus Lysimachiam ad Romanos, XVIII, 35, 2.

Q.

Quadriremis Punica, singulari arte fabrefacta, subsidens in aggre ad Lilybæum, capitur a Romanis, I, 47, 5 sqq. Rhodiæ, XVI, 7, 2; 31, 3.

Quæstor urbanus Romæ, excepto sumtu quem facit consul, nullum sumtum facere absque senatusconsulto potest, VI, 13, 2. Quæstoris locus in castris, 31, 1; In castris duplicibus, ubi ambo consules castra juncta habent, 32, 4. Custodia nocturna quæstorii, 35, 4.

Quinctius. Vide T. Quintius.

Quinqueremes 100, triremes 10, in prima classe Romanorum, I, 20, 9. Quinqueremium 200 classis Romana, privatorum sumtu parata; naves fabricatæ ad exemplar quinqueremis captæ Hannibalis Rhodii, I, 59. Quinqueremibus potissimum, non triremibus, mari gestum est primum Bellum Punicum. Romani eo bello 700 quinqueremes amiserunt, Poeni 500, I, 63 sqq. Etiam Græci sub ea tempora talibus maxime navibus, atque etiam majoribus, utebantur, et triremes inter apertas et minores naves numerabant, XVI, 2, 9 sq.; conf. 3, 3 sqq.; 5, 1 et 4; 7, 1.

T. Quintius Crispinus, Consul cum M. Marcello, a Pœnis intercipitur, X, 32, 1 sqq.

T. Quintius (vel Quinctius) Flamininus, Consul cum Cn. Domitio, XXII, 15, 13. Colloquium cum Philippo habet in ora sinus Maliacæ, XVII, 1-9. Imperium ei in Macedoniâ a prorogatur, XVII, 12, 2. Non major 30 annis, singulari prudentia administrat omnia, 12, 3 sqq. Ad Cynoscephalas vincit fugatque Philippum, XVIII, 1-10. Inducias ei concedit et colloquium ad Tempe, 17-22. Ejus abstinentiam, suspectam Ætolis, defendit Polybius, c. 17 *extr.* et sq. Corinthus in Isthmicis ludis per præconem recitat senatusconsultum de pace Philippo data, et de libertate Græcis restituta, XVIII, 29. Brachyllæ Boeoti cædem se non impediturum promittit, XVIII, 26, 10 sqq. Romæ operam dat, ut Boeoti jubeantur recipere Zeuxippum exsulem, cædis illius auctorem, XXIII, 2, 4. Arcano colloquio Demetrium, Philippi filium, Romam legatum, demulcet, et spem regni ei facit, XXIV, 3, 7 sqq. Romæ cum Q. Cæcilio et Appio Claudio judicat controversiam de exsulibus Spartanorum, XXIV, 4, 8 sqq. Legatus ad Prusiam et Seleucum, XXIV, 5, 1; Amicus Dinocratis Messenii, infensus Philopœmeni, 5, 2 sq. Frustra petit ab Achæis, ut sibi concilium gentis cogatur, 5, 15 sqq.

Quintus, nescio quis, cum Canuleio legatus in Ægyptum

fuerat tempore Ptolemæorum fratrum, Philometoris et Physconis, XXXI, 18, 4.

Quintus, nescio an idem cum superiore, legatus mittitur ad bellum Rhodiorum cum Cretensibus componendum. XXXIII, 14, 4.

Quintus, qui memoratur XXXV, 4, 2, est Q. Fulvius Nobilior.

Quirinus. Vide Ἐνυάλιος.

R.

Rabbatamana (rà, s. Rabbath-Ammon), urbs Arabiæ, vi expugnata ab Antiocho, V, 71.

Ragæ, Ραγῆαι; an sic legendum pro Ταγαί? X, 29, 3.

Raphia, primum oppidum Coelesyriæ, quod occurrit Rhinocolura ex Ægypto venientibus, V, 80, 3. Pugna ad Raphiam, inter Antiochum M. et Ptolemæum Philopat., V, 82 sqq. Raphiam ex pugna se confert Antiochus, V, 85, 10; accedente vero Ptolemæo, Gazam se recipit, 86, 2 sq. Ea potitur Ptolemæus, 86, 8.

Rates, ῥατέβαια, trajiciendo Rhodano, III, 42, 8.

Raucus vel Rhaucus; Cretæ urbs, XXXI, 1, 1. Rauciis Lycastium, Cnossii ademtum, attribuant Gortynii, XXIII, 15, 1. Gortynii et Cnossii cum iis bellum gerant, et in eorum perniciem conjurant, XXXI, 1, 1.

Reges, Conf. Monarchia, et Regnum. Regis et Tyranni discrimen, V, 11, 6. Ex Monarchia, invidioso nomine, sensim fit Rex, VI, 6, 10 sq.; ex Regibus Tyranni, VI, 7. Apud Lacedæmonios, reges perpetuum imperium habent, VI, 45, 5. Carthaginiensium reges, VI, 51, 2: quos Suffetes vocant Romani scriptores, III, 33, 3; 41, 6. Regnum, una e tribus reip. formis, VI, 3, 5. Differt inter regnum et tyrannidem, VI, 3, 9 sq.; 4, 2; V, 11, 6. Oritur ex Monarchia, V, 5 *extr.* et c. 6 sq.

Regulus, Vide Atilius.

Religionis anxia cura Romanorum, inventa ad coercendam multitudinem, VI, 56, 6 sqq.

Remiges classis Romanæ exercentur in terra, I, 21, 1 sq. 300 in quaque navi, cum 120 militibus, I, 26, 7; phalangitas Macedonicos ad remigium exercuit Philippus, V, 2, 4 et 11.

Respublica Romana. Vide Romana Resp. Rerumpublicarum variae formæ, VI, 3-10. Tres præcipuæ: regnum, aristocratia, democratia, VI, 3. Ista vero distributio hand satis accurata, 3, 6 sqq. Optima illa est, quæ ex tribus illis formis mixta, 3, 7. Cujus generis est Romanorum resp. VI, 11, 6 sqq. Rerumpubl. ex alio in aliud genus conversiones accurate explicavit Plato, VI, 5, 1. Rerumpubl. veteribus celebratarum collatio cum Romana, VI, 43-56. Vide suis locis Lacedæmonii, Cretenses, Mantinenses, etc. Dux res rempublicam continent, Leges, et Mores, VI, 47, 1.

Rex. Vide Reges, et Regnum.

Rhæti; per eos patet transitus Alpium, XXXIV, 10, 18.

Rhaucus. Vide Raucus.

Rhegium, ad fretum Siculum, ex adverso Messanæ, I, 7, 1; obsidetur a Dionysio seniore, 1, 6, 2. VI subigitur a præsidio Romano, I, 6 *extr.* et sq.; adiutoribus Mamerthinis, I, 7, 8; III, 26, 6. Mox Romani, pœna capta de perfidis, urbem Rheginis restitunt, I, 7. Inde quinqueremes Romanas Apollonium petere nunciatur Philippo, V, 110, 3 et 9. Roma discedens Hannibal Rhegium petiit, IX, 7, 10, et Rheginos propemodum sedibus suis ejecit, 9, 4. Inde exiit Tarentum, ora Italiæ importuosa, X, 1, 1.

Rhigosages. Vide Rigosages.

Rhinocolura vel Rhinocorura (rà), extrema urbs Ægypti versus Coelesyriam, V, 80, 3.

Rhium, promontorium Achaiae ad fauces sinus Corinthiaci, cum portu vel commoda statione navium, unde in adversam Ætoliā trajicitur, IV, 10, 4 sqq.; 19, 6; XII, 12 b, 2. Philippum invitant Ætoli, ut conveniat ad colloquium de pace; sed ipsi ad dictam diem non adsunt, IV, 26, 5; V, 28, 3; 29, 3.

Rhium Ætolicum, promontorium Ætoliæ ad eandem fauces sinus Corinthiaci, oppositum Rhio Achaïæ, alias Antirrhium dictum, V, 94, 8. Idem Rhium Ætolicum intelligendum 6, 8.

Rhium, ipsam fretum, inter utrumque promontorium interjectum, IV, 64, 2.

Rhodanus fluvius: ejus fontes et cursus, III, 47, 2 sq. Eum respicit alterum latus Alpium, II, 15. Quinque ejus ostia statuit Timæus, duo Polybius, XXXIV, 10, 5: quorum id, quod prius est ab Italia venientibus, Massiliense vocatur, III, 41, 5. Ejus accolæ negotiationem maritimam exercent, lembis utentes, 111. Inter eum et Alpes, prope ipsum, sedes habebant Galli Gæsatae, II, 22, 1; 34, 2. Ad eum pervenit Hannibal, III, 47, 1. Longitudo viæ ab Hannibale confectæ ab Emporiis Hisp. ad eum etc., III, 39, 7 sq. Eum trajicit Hannibal, 42 sq. et 46. Ad eum Numidæ Hannibalis equites fugantur ab equitibus Scipionis, 45. Juxta eum progreditur Hannibal, 47, 1.

Rhodii. Vide Rhodus.

Rhodon, Phocænsium legatus ad Seleucum, Antiochi M. filium, XXXI, 4, 4.

Rhodope, mons Thraciæ, XXXIV, 10, 15.

Rhodophon, Rhodius, cum Romanis faciendum censet bello Persico, XXVII, 6, 3; XXVIII, 2, 3. Legatus Romam mittitur de societate, XXX, 5, 4.

Rhodus, Argivorum colonia, XXII, 7, 11. Rhodiorum ditio in opposita continente; vide Peræa. Eorum colonia, Agrigentum, IX, 27, 8. Persequuntur Demetrium Pharium, Cyclades insulas populantem, IV, 19, 8. Maris tenere videntur imperium, IV, 47, 1. Cum Prusia bellum faciunt Byzantili, portorii causa quod illi exigebant a navigantibus in Pontum, III, 2, 5; IV, 47 et 49 seq. Pacem cum eisdem faciunt, 52. A Ptolemæo petunt libertatem Andromachi, patris Achæi, 51. Cnossii auxilia mittunt, IV, 53, 1 sqq. Sinopensibus, a Mithridate bello petitis, omne genus subsidiorum mittunt, 56, 3 sq. Eorum et Chiorum legati cum Philippo agunt de pace cum Ætolis faciendâ, et finiendâ Bello Sociali, V, 24, 11; rursus V, 100, 9. Ipsi intercedentibus, Ptolemæus Philopator Antiochum M. legationibus differt, V, 63, 5. Terræ motu afflicti, brevi jacturam sarcunt, opibus regum, principum et victurum adjuti, V, 88-90. Eorum populus, coronatus a populo Syracusiorum; statua Rhodi dedicata, V, 88, 8. Eorum classem in portu incendit Heraclides ex Philippi mandato, XIII, 3, 1, et c. 4 sq. Dolosa legatione decepti a Philippo, hostem eum declarant, XV, 22 extr. et sq. Classem sociant cum Attalo in pugna ad Chium adversus Philippum, XVI, 2 sqq., et in pugna ad Laden, XVI, 41 seq. Post hoc prælium Philippum maris potentem relinquunt, XVI, 1 a, 1. Rhodiorum legati, Athenienses ad bellum inferendum Philippo hortantur; Rhodiorum populo Athenienses coronam et jus æquum civitatis decernunt, XVI, 26, 8 sqq. Invitati ab Achæis ad pacem cum Philippo faciendam, nihil inconsultis Romanis faciendum censent, XVI, 35. Eorum postulata in colloquio Philippi cum T. Quintio, XVII, 2, 3 sq.; 6, 1 sqq. Declarant Antiocho se classem ejus præternavigare non passuros, XVIII, 24, 11. Deliberant cum Romanis de pace Antiocho, danda, XXI, 8, 4 sq. Romam legatos mittunt, ejusdem pacis causa, XXI, 14, 12; XXII, 5

sq.; 7, 10 sqq. Pro Ætolis intercedunt, et pacem eis impetrant, XXII, 8, 10; 12, 1 et 9; 13, 7; 14, 1 et 5. Fœdere Romanorum cum Antiocho comprehendunt, XXII, 26, 16 sq. Iis Romani, post bellum Antiochicum, Lyciam Cariamque dant, usque ad Mæandrum, XXII, 7, 7; 27, 8; III, 3, 7. At Lycii, socios tantum, non subditos eorum declaratos se esse a Romanis contendebant; unde gravis inter Lycios Rhodiosque contentio et bellum, XXIII, 3. Nonnulla etiam eorum castella ab Eumenis subditis infestabantur, non invito Eumene, et Lyciis etiam favente, XXV, 5, 13, coll. XXVII, 6, 5 sq.: quo ex posteriori loco prior alter interpretandus. Lycios bello vincunt XXVI, 7, 2; sed Romani, iis offensi quod Perseo sponsam Laodiceam magna pompa adduxissent, per legatos eis significant, Lycios eis non pro munere, sed ut socios et amicos, fuisse attributos, XXVI, 7 seq. Romanis omnia officia spondent ad bellum Persicum, XXVII, 3, 2 sqq.; et legatis Persei suam erga Romanos voluntatem declarant, XXVII, 4. Iis Lucretius per aliptam literas et mandata mittit, XXVII, 6, 1. Illi, licet Dino et Polyaratus ad Persei partes eos traducere conarentur, tamen fidem Romanis servant, et postulatas naves mittunt, c. 6 sq. Rhodii alii Romanis, alii Perseo favent; impetrant tamen a Romanis facultatem frumentum e Sicilia exportandi, XXVIII, 2; simul legatos Romam mittunt, simul alios ad Q. Marclum Cos. et ad præfectum classis, XXVIII, 14 seq. Alexandriam legatos mittunt, ad dirimendum bellum Antiochi Epiphanis cum Ptolemæis fratribus, XXVIII, 15, 15; 19, 1 sqq. Legatos mittunt Romam et ad Perseum de dirimendo bello, XXIX, 4. Persei et Gentii legatis benigne respondent, pollicentes, se bello finem imposituros, c. 5, 1 sqq. Cum Cretensibus omnibus, missis legatis, amicitiam renovant, c. 4, 6 sq. Legati, victo Perseo Romam advenientes, cum ludibrio accipiuntur, XXIX, 7. Novis legationibus et donis iram Romanorum deprecantur, et societatem fœdusque cum eis jungere frustra student, XXX, 4 sq.: postquam consulto per 140 annos, amici licet Romanorum, fœdus de societate cum eis facere noluerant, XXX, 5, 6 sq. Caunii et Mylassenses desciscunt ab iis; et mox quidem ab iis rursus subiguntur, sed per idem tempus advenit decretum senatus Romani, quo Cares et Lycii omnes liberi prorsus renunciantur: cui decreto parentes Rhodii, regionibus istis penitus excesserunt, et ditissimos redditus amiserunt, XXX, 5, 12 et 16; XXXI, 7, 4 sqq. Nova legatione, frustra societatem Romanorum petunt, XXX, 1. Tandem illam obtinent, patrocinante Ti. Graccho, XXXI, 7, 18. Calyndam ut tenere sibi liceat, petunt obtinentque et colossam Romanis in æde Minervæ decernunt, XXXI, 16 seq. Donatos ab Eumene ducentos et octogies mille frumenti modios accipiunt, XXXI, 17 a, 1: de quo eos vituperat Polybius, ibid. § 2 sq. Bellum habent cum Cretensibus, XXXIII, 14, 3 sq.: ad quod auxilia petierunt ab Achæis, c. 15. Ad incitas redacti, mala consilia capiunt, XXXIII, 15 a, 1. sqq. Apud eos navarchus, i. e. classis præfectus, potestatem habuit societatis sancientiæ, etiam absque diserto decreto in eam rem facto, XXX, 5, 5: quare navarchis pro legatis nonnunquam usi sunt, ut loc. cit. et XVII, 1, 4. Vide Pausistratus, Pamphilidas, Eudemus, Vide et Prytanes. Adde Fragm. hist. 53.

Rhositeles, Sicyonius, Achæorum legatus ad Ptolemæum Epiphanem, XXIII, 1, 6.

Rhynchus, locus circa Stratum Ætoliæ, VI, 59, 6.

Rhyndacus, Mysiæ fluvius; Polybio Megistus, V, 77, 9.

Rhytum, poculi genus, XIV, 11, 2.

Rigosages Galli, Γαλάταις Πρύσσαιες: sic missi omnes et edd., pro quo Tectosages V, 53, 3: rectius fortasse

fuerat Αιγύσιαι, ni ipsum Τυρόσιαι teneri debuit. Rizo, fluvius et oppidum Illyrici, quo se fuga recipit Teuta, II, 11, 16.

Roma urbs a Gallis capta, I, 6, 2; II, 18, 2. Romæ trepidant omnes ad nuncium de Hannibalis adventu in Galliam Cisalpinam, III, 61, 7; *rursus*, post cladem ad Trasimenum lacum, III, 85; *rursus*, ante pugnam Cannensem, III, 112, 7 sq., et post pugnam, III, 118; *rursus*, ad Hannibalis adventum a Capua, cum is 5 M. P. a Roma castra poneret, IX, 5 seq.; *rursus nescio qua occasione*, *Fragm. gramm.* 97. Romæ, i. e. Romano populo, colossus erectus Rhodi in æde Minervæ, XXXI, 16, 4. *Adde mox* Romana Resp. et Romani.

Romana respublica. *De ejus forma* ex professo commentatus est Polybius I. VI, c. 11-18: ad quam partem sui operis provocat, I, 64, 2; X, 16, 7; XXI, 10, 11; eandem præmittit, III, 2, 6; 118, 11; *conf.* V, 111, 10. Ipsa forma et constitutio reipublicæ maximum Romanis momentum attulit ad dominatum Italiæ Siciliæque, post clades bello Hanniblico acceptas, recuperandum, Hispaniamque et Galliam suæ ditioni subjiciendam, denique, victis Pœnis, ad cogitandum de totius terrarum orbis imperio, III, 2, 6. Romana resp. ex clade Cannensi brevi se recepit, III, 116, 9. E variis mixta formis, VI, 3, 3 et c. 11 sqq., et omnium commodissima, ipsa ex se malis suis parans remedia, VI, 18. Quænam conversiones illam maneant, VI, 9, 12 sqq. Futura reip. Rom. ruina, VI, 57. Ejus cum aliis rebuspublicis collatio, VI, 43-56.

Romani. Eorum imperium cum Imperio Persarum et Græcorum collatum, I, 2. Eorum prima cum exercitu tractio ex Italia, I, 5, 1, et c. 11 sq. Prima classis bellica, I, 20. Eorum magnitudo animi et mira audacia in rebus gerendis, I, 20, 11; 55, 3 sqq.; 59; VIII, 3. Contra mare et cælum ipsum pugnare audent, I, 37. Pervicaces imprimis et terribiles sunt in rebus adversis, XXVII, 8, 8 sq.; III, 75, 8. Iis Sicilia cedunt Pœni, I, 63. *Vide* Sicilia, et *ibi* Siculum Bellum. Eorum potentia non casu et fortuna, sed consilio et virtute parata, I, 3, 7 sqq.; 64, 9; XVIII, 11, 4 sq. Pœnis bello Africo fidem servant; commeatu eis advehere permittunt suis mercatoribus; a mercenariis in Sardiniam invitati, quum a Pœnis illi defecissent, respuunt conditionem, I, 83; sed ab eisdem mercenariis, quum a Sardis Sardinia essent ejeti, denuo invitati, Sardiniam sibi subjicere aggressi sunt, et Pœnos, ut eam sibi permitterent, coegerunt, I, 88; III, 10. Primum cum exercitu in Illyricum et in illas Europæ partes trajiciunt, I, 13, 4; II, 2-12. Prima legatio ad Ætolos et Achæos, tum ad Corinthios et ad Athenienses, II, 12, 4 sqq. Isthmiorum ludorum participes fiunt, II, 12, 8. Eorum imperio quo pacto subjectæ fuerint partes omnes cognitæ orbis terrarum, docet Polybii historia, III, 1. Eorum dominatio fugiendane et vituperanda sit, an probanda et laude digna, docet eadem historia, III, 4, 7. Eorum imperium Græciis, cognoscendi orbis terrarum studiosis, multos terræ tractus patefecit, aditu prius difficillimos, III, 59. Religioni et superstitioni indulgent, præsertim periculosis temporibus; sic ante pugnam Cannensem, III, 118, 5. Ea religio et superstitio inventa est ad coerendam multitudinem, VI, 56, 6 sqq. *De religione Rom. confer* Jusjurandum. De retinenda Italia desperant post pugnam Cannensem, III, 118, 5. Sive ipsi bello vicissent, sive Pœni, in Græciam arma translaturi erant victores, V, 104, 3 et 10; XI, 7, 1 sqq. Veriti Philippi audaciam, in Græciam legatos miserunt, V, 105, 7. Ad inferendum tertium bellum Punicum honorificos prætextus quaerunt, XXXVI, 1 b. De iis hoc bellum suscipientibus variæ per Græciam sententiæ,

XXXVII, 1 a. sqq. Romanorum Militia, et bellandi genus, VI, 19-42. *Adde*, de Vallo Romanorum et Græcorum, XVIII, 1. *Confer etiam* Legio, et *alia huc facientia*. Cavent ne bellum unquam ultro intulisse videantur, et non nisi vim illatam repellentes, *Fragm. gramm.* 97. Inducunt bella, insidiis raro utuntur; et cominus rem gerentes, pugnam edunt statarum, XIII, 3, 7. Cominus non tam cæsim feriendo, quam punctum rectis utuntur gladiis, crebro repetitis ictibus, II, 33, 6. In pugna spatium a tergo relinquunt, quo se recipere manipuli possint, *ibid.* § 7. Per vim capta urbe, mire statim sævire in oppidanos solent, X, 15, 4. sq. Civi Romano, capitis reo, impune in spontaneum exsilium abire licet, VI, 14, 7 sq. Facile aliorum mores adsciscunt, et optima quæque instituta imitantur, VI, 25, 11. Romana Respubl. pulcherrima fuit Hannibalis temporibus, VI, 57 a, Syracusarum spoliis privatas domos urbemque condecorant, IX, 10, 13. *Adde* kedus et Legationes. Cives Romani bello Hanniblico capti et in Græcia servientes, ab Achæis redempti, XIX. Eorum abstinentia et innocentia ante bella transmarina; ejus documenta eximia dederunt L. Æmilius, et Scipio Æmillianus, XVIII, 18. Ad luxuriam disciscunt post bellum Persicum, XXXII, 11. Eorum institutam est, non funditus evertere victum hostem, imperata facere paratum, XVIII, 20. Eorum mos, liberaliter agendi cum regibus, qui eorum partes sequuntur, XXI, 9, 5 sqq. Omnia, etiam parum ad ipsos pertinentia, ab omnibus populis ex ipsorum sententia administrari volunt, XXV, 1, 4. Ita solertes sunt, ut, dum videntur beneficium aliis dare, eodem tempore per illorum imprudentiam suum augant imperium, XXXI, 18, 7. Publicæ famæ, in bellis suscipiendis, magnopere rationem habent, XXXVI, 1 b, 1 sq. Prudentes, non negligunt assensum eorum qui sunt extra concilium, *ibid.* et *Fragm. hist.* 56. Romulus, Romæ conditor, undequa draginta annos summa in pace regnavit, VI, 2.

Rostra. Mortuorum laudatio pro rostris, VI, 53, 1 et 9.

Rubrum Mare. *Vide* Erythræum.

Ruscino, Gallix fluvius, XXXIV, 10, 1.

Rutubis, portus Africæ, ad Atlanticum mare, XXXIV, in *anc. fr. lat.*

S.

Sabinorum auxilia, Romanis adversus Gallos parata, II, 24, 5.

Sacer ager Milesiis restituitur a Romanis post bellum Antiochicum, XXII, 27, 5. Sacer olim et nulli bello obnoxius ager omnis Eleorum, IV, 73, 10.

Sacerdotibus Ægyptiorum summi honores et imperia olim deferebantur, XXXIV, 2, 7. De Sacerdotum Romanorum collegiis ex professo scripsit Polybius libro sexto; *sed ea pars non superest*, XXI, 10, 11.

Sacramenti militaris formula apud Romanos, VI, 2, 1 sq. Sacramentum castrense, VI, 33, sq.; X, 16, 6 sq.

Sagalassensium agrum, in *Pisidia*, populatur Cn. Manlius, ipsosque dein in deditionem recipit, XXII, 19.

Saguntum, ejus situs et ager urbis, III, 17, 2 sq. *Ibid.* 14, 9; 16, 5; 61, 8; VI, 37, 4. Saguntini in fide et clientela sunt populi Rom., III, 15, 5 et 7. Circa finem belli Pun. I. nondum fuerant socii Romanorum, III, 21, 5: sed tamen pluribus annis ante Hannibalis tempora, 30, 1 sq. Crebris nunciis certiores faciunt Romanos de progressibus Hannibalis in Hispania, III, 15, 1. Saguntum oppugnatum expugnatque Hannibal, III, 17, 4 sqq.; IV, 66, 8, contra foederum fidem, XV, 17, 3. Ea injuria causa est belli Punici secundi, III, 8, 1. Ibi custodiuntur obsides, quos Pœni ab Hispanis exegerant, III, 98, 1. Urbem obsident

fratres Scipiones, 97, 6; 98, 7. Obsides Hispanos Abilyx, decepto Bostare, tradit Romanis, c. 98 seq.

Sagunti, sinus in Africæ ora, ad mare Atlanticum, XXXIV, in *fine*, *fr. lat.*

Sais, urbs Ægypti, XXIII, 16, 4.

Sala, fluvius Africæ, XXXIV, in *fine*, *fr. lat.*

Salassi; per eorum fines patet transitus Alpium, XXXIV, 10, 18.

Salentini, XXXIV, in *fine*, *fr. lat.*

Saliorum collegio ascriptus erat P. Scipio Afric. maj., XXI, 10, 10 sqq.

Salmantica, ἡ Ἐλευντική, urbs Vaccæorum in Hispania, capitur ab Hannibale, III, 14, 1 et 3.

Samaria; ad præsidendum Samariæ, Hippolochum et Keræam mittit Antiochus M., V, 71, 11. Eandem, *præreptam ab Ægyptis*, victo Scopæ recipit Antiochus, XVI, 39, 3.

Sambucæ Marcelli ad Syracusas, VIII, 6-8.

Sambucistrias curat juvenis Ægypti rex, Ptolemæus Philopator, V, 37, 10.

Samicum, oppidum Triphylia, IV, 77, 9. Eo potitur Philippus, IV, 80, 9 sqq.

Sammites, a Romanis debellati, I, 6, 6; cum Gallis arma sociant, et cædunt Romanos in agro Camerte; rursus vero ab illis in agro Sentinate cæduntur, II, 18, 5 sq.

Socii Romanorum, bello Gallico Cisalpino, II, 24, 10; Samnis, cognomen Magonis, IX, 25, 4.

Samnium intrat Hannibal, III 90, 7. Via e Samnio Capuam, III, 91, 9. Capua per id Romam contendit Hannibal, IX, 5, 8.

Samosata (cà), urbs Commagenæ, ad Zeugma, XXXIV, 13, 3 sq.

Samothracia, maris Ægei insula; in eam ut confugeret Ptolemæus ab Antiocho victus, suadet Eulæus, XXVIII, 17 a, 1. In ditone Persei erat, XXIX, 1 f, 2.

Samus (aliis Samius), Chrysogoni filius, poeta epigrammaticus, σύντοπος Philippi regis, V, 9, 4. Ejus versiculus *affertur ibid.* § 5. Occiditur a Philippo, XXIV, 8, 9.

Samus insula, in ditone est regum Ægypti, sub Ptolemæo Eupatore, V, 35, 11. Eam invadit Philippus, rex Maced., III, 2, 8. Ibi cum classe Romana stat L. Æmilius Regillus, XXI, 6, 1.

Saporda: ἡ εἰς δολὴν ἡ ἐπὶ Σάπορδα, una ex viis, quibus per fauces Climacis montis ex Milyade in Pisidiam transitur, V, 72, 4.

Sarapidis fanum, τὸ Σαραπίδιον, in Thracia, ad Bosporum Thracicum, IV, 39, 6.

Sardanapalus, idem Concolerus nominatus, *Fragm. hist.* 9. Sardanapali vitam agebat Prusias, Bithyniæ rex, XXXVII, 2, 6, non Philippus, Amyntæ filius; quem eo nomine temere reprehendit Theopompus, VIII, 12, 3.

Sardes, Lydiæ urbs; ubi sedem rerum suarum habuit Achæus, V, 77, 1, *coll.* c. 57, 4 et 8; urbs munitissima, jam in alterum annum obsessa ab Antiocho, VII, 15; capitur tandem, felici audacia Lagoræ, VII, 15-18. Arx ejus, in quam se receperat Achæus, VII, 17, 4, capto per dolum Achæo, VIII, 17 seqq., traditur Antiocho, VIII, 23; qui eam retinet, XXI, 9, 1; 10, 1. Urbe et arce potiuntur Scipiones, XXI, 13, 1. Ibi cum Chiomara colloquitur Polybius, XXII, 21, 12. Eo accusatores Eumenis invitat Sulpicius, XXXI, 10.

Sardinia insula, hominum frequentia et fructuum proventus præstans, I, 76, 6; 82, 7; tota in potestate Pænorum, I, 10, 5. Eam Pænis eripere cogitant Romani, I, 24, 7. Hannibal cum classe eo missus, oheidetur a Romanis, et multas naves amittit, 24, 5 sq. Eam præsidio tenentes mercenarii deficiunt a Pænis, I, 79, et Romanos advocant, sed ab his (qui fidem Pænis, pace post bellum Si-

culum facta, servare volebant) non audiuntur, 83, 11. Idem mercenarii ipsi ejiciuntur a Sardis ex insula, quæ Pænis prorsus eripitur, 79, 5 sq.; 82, 7. Tum ab eisdem mercenariis, insula ejectis, rursus invitati Romani ad opem ipsis ferendam, navigare eo instituerunt, 88, 8. Inde, quum Pæni, finito bello Africo, bellum et in Sardos, ad recipiendam insulam et adversus mercenarios in Italiam profugos, pararent, Romani, id bellum adversus se parari causantes, Pænis bellum indixerunt; eaque ratione coegerunt Pænos, ut eam Romanis permitterent, I, 88; III, 10, 3; 27, 8; 28, 2. Eo abit C. Atilius Cos. cum exercitu, II, 23, 6; inde redit, 27.

Sardonius risus, XVII, 7, 6.

Sardoum mare, I, 10; 5, 42, 6; II, 14, 6 et 8; III, 41, 7; 47, 2; XXXIV, 6, 6. Ab Africo vel Libyco mari dividit Lilybæum promontorium, I, 42, 6. In id influit Narbo, III, 37, 8. Hannibal, a Pyreneo ad Rhodanum proficiscens, id ad dextram habuit, III, 41, 7.

Sarissarum mensura et ratio, quibus utitur phalanx, XVIII, 12. seq. Sarissas in altum erigunt Macedones, quum se dedere aut transire ad hostes volunt, XVIII, 9, 9 sq.

Sarmata, Gatalus, XXVI, 6, 13.

Sarsinates et Umbri, Apenninum incolentes, Gallis opponuntur, bello Gallico Cisalpino, II, 24, 7.

Saso, insula in introitu Ionii maris, V, 110, 2.

Sation, oppidum Illyriæ ad Lychnidium lacum, captum a Philippo, V, 108, 8.

Satrapii. *Vide* Atropatios.

Saturni tumulus ad Novam Carthaginem, X, 10, 11.

Satyrus, Achæorum legatus Romam, XXXI, 6, 1.

Satyrus, legatus Iliensium, pro Lyciis intercedens apud Romanos, XXIII, 3, 3.

Scala. *Vide* Climax.

Scalarum commetiendarum ratio, IX, 19, 5 sqq. *Adde* V, 97 *extr.* et sq.; IX, 18, 5 sqq.

Scardus mons, Illyriæ, XXVIII, 8, 3.

Scelatiū, populus Africæ, XXXIV, in *fine*, *fr. lat.*

Scerdilaidas, dux copiarum Teutæ, per Antigoneæ fauces Epirum intrat, Epirotas ad Phœnicem acie vincit; inde induciis pactis domum redit, II, 5 sq.; quindecim lembos auxilio mittit, V, 3, 3; 4, 3. *Reliqua de eo vide* IV, 16 et 29; V, 3 sq.; 95; 101; 108; 110; X, 41, 4. *Filius fuit Pleurati; Agronis frater; nepotis ex fratre, Pinnæ vel Pinei, successor in regno; pater Pleurathi; avus Gentii.*

Scipio. *Vide* Cornelius.

Sciron (aliis Scyron), ephorus Messeniorum, expostulat cum Dorimacho Ætolo, prædonibus favente, IV, 4. *Confer* Chironia villa.

Scironides petræ, Scironia saxa, ab oriente Corinthi, XVI, 16, 4 sq.

Scopas, Ætolus, Aristonis prætoris Ætolorum cognatus, cui ille curam belli et administrationem allarum rerum permisit, IV, 5, 1. Eum Dorimachus ad bellum Messeniis privatim inferendum incitat, IV, 5, 2 sqq. Cum amicis privato consilio Messeniis, Epirotis, Achæis, Acarnanibus, Macedonibus, bellum infert, 5, 10. Cum multitudine Ætolorum in Peloponnesum transit, et ex Phigalea fines incurat Messeniorum, 6. Reditum in Ætoliam simulans, Aratum cum Achæis ad Caphyas adoriut, et prælio vincit fugatque, IV, 10-12. Prætor creatur Ætolorum, IV, 27. Philippo Ætoliam invadente, cum Ætolis impressionem facit in Macedoniam, et Diuum devastat, IV, 62; V, 11, 1. A Dorimacho prætoris dux auxiliorum mittitur Eleis cum Agelao, V, 3, 1. Ad novas leges scribendas et novas tabulas consiciendas, cum Dorimacho nominatur ab Ætolis, XIII, 1. *coll. Fragm. hist.* 68.

- Frustratus magistratu, cujus causa novas leges scribere erat ausus, Alexandriam abit, ubi cupiditate fuit inexplorabili, XIII, 2. Dux copiarum Ptolemæi Epiphanis, recipit Judæam, XVI, 39, 1. In obsidenda nescio qua urbe remissius versatur, 39, 2. Ab Antiocho vincitur pugna ad Panium; qua victoria Antiochus Palæstina rursus potitur, 39, 3 sqq. De illa pugna ad Panium, et de acie a Scopa instructa, ejusque virtute, Zenonis Rhodii narrationem vide apud Polyb. XVI, 18 seq. Res novas in Ægypto moliens, in vincula conjicitur, et veneno necatur, XVIII, 36 sq. Ægypti regnum rapinis exhauserat, 38, 1 sq.
- Scopium, locus prope Thebas Phthias, V, 99, 8.
- Scorda, urbs Illyrici, XXVIII, 8, 4. *Videtur consueta regia fuisse Gentili.*
- Scorpiunculi Archimedis, VIII, 7, 6.
- Scotitas, locus inter Tegeam et Lacedæmonem, XVI, 37, 3, sq.
- Scotusa s. Scotussa, urbs Thessaliæ, X, 42, 3 sqq.; XVIII, 3, 3. Ejus ager, ἡ Ξοροῦσατα, XVIII, 3, 3: in quo est Melambium, 3, 6.
- Scriba communis Achæorum, II, 43, 1.
- Scutum Romanorum, ὁ θυρσός, excellit ad tutandum corpus, II, 30, 8. Ejus figura et structura, VI, 23. Scuta equitum Rom. olim e bovillo corio parum firma; dein Græcorum more firmiora, VI, 25, 7 sqq. Gallicum, protgere virum non potest, II, 30, 3. Hispanicum, simile Gallico, III, 114, 2. Ligusticum, XXIX, 6, 1.
- Scylla, de qua Homerus loquitur, XXXIV, 2, 12; 3, 9.
- Scyllæum, promontorium Italiæ in Bruttis, ad fretum Siculum; ibi venantur galeotam s. xipham piscem, XXXIV, 2, 12; 3, 1 sqq.
- Seyron. Vide Sciron.
- Scythas bello petens Darius, Bosporum Thracicum ponte junxit, IV, 43, 2. Scythæ Nomades imminent Bactrianæ, XI, 34, 5. Scytharum facinora patrare, proverbialiter dictum, IX, 34, 11. Scythica porticus Syracusis, ni potius Tychica, VIII, 5, 2.
- Scythopolis, olim Bethsan, oppidum ad exitum Jordanis e lacu Tiberiadis, in deditionem acceptum ab Antiocho M., V, 70, 4 sq.
- Segesama, oppidum Vaccæorum in Hispania, XXXIV, 9, 13.
- Selasia, potius Sellasia, oppidum Laconicæ, juxta quod Cleomenem acie vicit Antigonus, II, 65, 7; IV, 69, 5. Situs ejus, 65, 8; de quo absurda scripsit Zeno historicus, XVI, 16, 2 et 8. Tegea eo Philopæmen ducit Achæos, Laconicam inde incursurus, XVI, 37, 2.
- Selecti ex equitibus extraordinariis, οἱ τῶν ἐπιλέκτων ἱππέων ἀπόλεκτοι, in castris Romanis, VI, 31, 2.
- Seleucia, Seleuciensis, V, 54, 10; 58, 3; 59, 6.
- Seleucia Pieria vel Seleucia ad Mare, regia Syriæ urbs, et imperii olim sedes, præsidii regum Ægypti tenetur ex eo tempore, cum Ptolemæus Euergetes, Seleuco Callinico propter casum Berenices iratus, bellum Syriæ intulerat, V, 58, 4 sqq. Ejus situs, et regio circumjacens, 59, 3 sqq. Terra marique eam obsidet Antiochus, V, 59, 1 sq., et oppugnatam in deditionem accipit, 60 et 61, 1 sq. Ex Coele Syria eo hibernatum redit, V, 66, 4 sq.
- Seleucia ad Tigrim, cis fluvium, in Mesopotamia, V, 45, 3; 46, 7; capitur a Molone, V, 48, 11 sqq. In Seleucienses sævit Hermæas, V, 54, 9 sqq.
- Seleucia ad Zeugma, ad Euphratem in Mesopotamia: ibi de expeditione adversus Romanem deliberat Antiochus M. et nuptias celebrat cum Laodice, V, 43, 1 sqq.
- Seleucus Nicator, primus rex Syriæ, victo Antigono, ex reliquorum regum Macedonicorum concessione Coele Syriam possidet, V, 67, 6 sqq.; XXVIII, 17, 7. Bello vicit Lysimachum, Thraciæ regem; quare omne regnum ejus pertinere ad Seleucidas contendit Antiochus M., XVIII, 34, 4. Mortuus circa Olymp. 124, II, 41, 2; 71, 5.
- Seleucus, cognomine Callinicus et Pogon, II, 71, 4; pater Antiochi magni et Seleuci Cerauni, ibid. et IV, 48, 6; V, 40, 5; 89, 8. Liberalis in Rhodios, V, 89, 8 sq. Uxor ejus Laodice, VIII, 22, 11.
- Seleucus Ceraunus, filius natu major Seleuci Callinici, frater Antiochi Magni, comite Achæo expeditionem adversus Attalum in Asiam cis Taurum suscepit; in qua per dolum occisus est, Olymp. 139; successoremque habuit fratrem natu minorem Antiochum, IV, 48; II, 71, 4; V, 40, 5 sq. Domo profectus, administratorem rerum constituerat Hermæam, V, 41, 2. Mortem ejus ulciscitur Achæus, IV, 48, 9. Copias ejus domum reducit Epigenes, V, 41, 4.
- Seleucus Philopator, Antiochi M. filius; ei sedem regni Lysimachiæ se parare ait Antiochus, XVIII, 34, 8. Quam in Æolie esset ab Antiocho M. cum exercitu relictus, legatos ad eum mittunt Phocæenses, XXI, 4; adde c. 6, 3; 8, 13. Major frater Antiochi Epiphanis, pater Demetrii Soteris, succedit Antiocho Magno, et filium Demetrium obsidem Romam mittit, XXXI, 12, 10 sq. Achæis decem naves dono offert, quas illi non accipiunt, XXIII, 4, 5 sq.; 7, 4; 9, 13. Ad hunc in Fragm. hist. 64 refertur de Cypri proditione id, quod apud Polyb. XXXIII, 3, 2, ad Demetrium, filium ejus refertur.
- Selga, urbs Pisidiæ, obsessa a Garsyere, Achæi duce, proditur Achæo a Logbasi, Selgensium legato, V, 74. Selgenses Pedlenissum obsident, et inde repelluntur a Garsyere, V, 72 seq. Cognati Lacedæmoniorum, V, 76, 11. Fortiter resistunt Achæo, et pacem ab eo impetrant, 76, 3 sqq. Eumenem Romæ accusant, XXXI, 9, 3.
- Selinuntius ager, in Sicilia, I, 39, 12.
- Sella eburnea (curulis) dono mittitur Ariarathi, XXXII, 5, 3.
- Sellasia. Vide Selasia.
- Selymbria, Thraciæ urbs; ubi Antiochum convenit L. Cornelius, XVIII, 32, 3.
- Semissis, quarta pars oboli, II, 15, 6.
- C. Sempronius Blæsus, Cos. cum Cn. Servilio, cum classe hæret in Syrti; ingens patitur naufragium, I, 39.
- Ti. Sempronius Longus, Cos. cum P. Cornelio Scipione, IV, 66, 9. Ei decernitur Africa, III, 40, 2; V, 1, 4. Lilybæi maximos facit apparatus ad bellum Carthagini inferendum, III, 41, 2 sqq.; III, 61, 8 sq. Advocatur cum exercitu e Sicilia in Cisalpinam Galliam adversus Hannibalem, III, 61, 9 sqq.; 68, 6. Ariminum convenire legiones suas ex itinere jubet, 61, 10; 68, 13 sq. Advenit, et cum Scipione deliberat, 68, 15. Levi prælio equestri superior hoste, III, 69. Ægroto et invito Scipione, justam pugnam parat, 70 sq., et acie vincitur ad Trebiam, 72-75.
- Ti. Sempronius Gracchus, gener Scipionis Africani majoris; cui dotem uxori debitam Scipio Æmilianus ante diem generose persolvit, XXXI, 13. Legatus Rom. ad diceptandas controversias Philippi cum finitimis populis, post bellum Antiochicum, XXIII, 6, 6. Prætor, trecentas urbes Celtiberiæ dejecisse perhibetur, XXVI, 4. Eo intercedente, Celtiberi fœdus cum senatu inierunt; quod illi ut sibi restituatur, petunt, XXXV, 2, 15. Ti. Gracchus et C. Claudius Coss. mittuntur adversus Istros et Agrios, ni potius Sardos, XXVI, 7, 1. Legatus (in Asiam missus ad res regum inspiciendas, XXXI, 14, 4), magna dexterrate excipitur ab Antiocho Epiph., XXXI, 5; conf. c. 6, 7. Patrocinator Rhodiis societatem Romanorum peten-

tibus, XXXI, 7, 19 sq. Cammanos subigit, 9, 1. Ariarathi Romæ bonum testimonium exhibet, 14, 4. Rursus ad res Græciæ et Asiæ inspiciendas legatus, postquam Demetrius Roma profugerat, XXXI, 23, 9 sqq.; XXXII, 3, 3; 5, 2. Eo potissimum patrocinante, rex a Romanis appellatus est Demetrius, XXXII, 4.

Sena, urbs Italiæ, est terminus Galliæ Cisalpinæ ad mare Adriaticum versus meridiem, II, 14, 11; 16, 5. Prima Romanorum colonia in Galliam ducta, nomen habens a Gallis Senonibus, qui eam olim incoluerant, II, 19, 12.

Senatus Romanus : ejus munus et potestas, VI, 13. Senatum si spectes, aristocratica videtur esse Romana respub., 13, 8 sq. Obnoxius est populo, VI, 16; populus senatui, 17. Pueri 12 annorum in senatum cum patribus admissi perhibentur, quum de bello Pun. II deliberaretur, III, 20, 3. Senatus Pœnorum. *Vide mox* Seniorum collegium.

Senes, sive Seniores, apud Lacedæmonios, magistratum gerunt quoad vivunt, VI, 45, 5. Gyridas et alii e Senioribus trucidantur ad Minervæ aram, IV, 35, 5.

Seniorum collegium apud Pœnos, X, 18, 1; VI, 51, 2, vel senatus, X, 18, 2.

Senones Galli, in extremo versus Italiam angulo Galliæ Cisalpinæ habitant, ad mare Adriaticum, II, 17, 7. Delentur a Romanis, II, 19. Ab eis nomen habet Sena, colonia Rom., 19, 12. Iis præfatus ager Picens, 21, 7.

Sentinas ager : in eo, ingenti prælio a Romanis cæduntur fuganturque Galli et Samnites, II, 19, 6.

Sepeliendi cadavera intra urbem mos obtinuit Tarenti, VIII, 30, 5 sqq.

L. Sergius (sive Servilius), legatus a Scipione Carthaginem missus, XV, 1.

Manius Sergius, legatus cum Sulpicio Gallo in Græciam et Asiam, XXXI, 9, 6.

Serippus, Lacedæmoniorum legatus Romam, XXIV, 4, 4; responsum ei datum, 10, 11.

Serra. *Vide* Prion.

Servilius Glaucia, legatus ad inspiciendas res Græciæ et Asiæ, XXXI, 29, 9.

Cn. Servilius *Crepio*, Cos. cum C. Sempronio, in Syrti hæret cum classe, dein ingens patitur naufragium, I, 39.

Cn. Servilius *Geminus* Consul, III, 75, 5; cum exercitu Ariminum mittitur ad prohibendum Hannibalem, 77, 2. C. Centenium auxilio mittit Flaminius, III, 86. Exercitum tradit Q. Fabio dictatori, et ab eo præficitur classi, 88, 8. Classem Punicam, Pisas appulsuram, in Sardiniam et in Africam redire cogit, III, 96, 8 sqq. Cercinam et Cossyrum insulas capit, 96, 12 sq. Proconsulare obtinet imperium, et pedestribus copiis præfectus, mandata consulum recte curat, III, 106, *coll.* 96, 14. Mediam aciem tenet in pugna Cannensi, 114, 6; fortiter pugnans cadit, 116, 11.

L. Servilius, sive is Sergius est, legatus a Scipione Carthaginem missus, XV, 1, 3.

Servius, *Vide* Fulvius, et Lentulus.

Servus. Servos alere non licuisse Locris, contra Aristotelem contendit Timæus, XII, 6, 7 sq. De servo controversia inter duos Locrenses, XII, 16. Cives Romani, servi apud Græcos, ab Hannibale venditi liberantur, XIX.

Sestus, ad fauces Propontidis, IV, 44, 6; 50, 6. Opportunitas situs, XVI, 29, 3 sqq. Ea ut excedat Philippus, postulant Rhodii, XVII, 2, 4.

Sextus. *Vide* Julius.

Sibertus, Petrali filius (an Sibyrus, Petraei filius?) XXII, 9, 7.

Sibyrus, Cretæ oppidum, XIII, 10, 5.

Sicca, Africæ oppidum, in quo mercenarios suos post bellum

Siculum residua stipendiorum exspectare jubent Pœni, I, 66; seditionem ibi excitant mercenarii, 67.

Sicilia : ejus situs, figura, promontoria, I, 42. Ejus ora Africæ obversa, importuosa, I, 37, 4. Quæ de ea scripsit Homerus, vera sunt, poeticis imaginibus exornata, XXXIV, 2, 10 sqq. Siculi inferiorem Italiam olim incoluerant, unde pulsi sunt a Locrensisibus, qui dolosum fœdus cum eis fecerant, XII, 5, 10, et c. 6. Siciliæ pars jam sub initium reip. Romanæ, L. Junio et M. Horatio Coss. in Pœnorum erat potestate, III, 22, 10; 23, 5; 24, 15. In ea sola velut in acetabulo, gloriam quæsit Timoleon, XII, 23, 7. Omnium, qui in ea dominati sunt, peritissimi, Hermocrates, Timoleo, Pyrrhus Epirota, XII, 25 o, 2. In eam prima Romanorum cum armis tractio, I, 11 seq. Ea non fuit contra fœdus Romanorum cum Pœniis, III, 26 et 28, 1. De ea gestum Bellum inter Romanos et Pœnos, Bellum Siculum, id est, *Bellum Punicum primum*, I, 13, 3 et 10, et *deinde toto libro I usque c. 64; conf.* I, 71, 3. Cur illud bellum pluribus exposuerit Polybius, I, 14; 20, 8. Ejus annus decimus quartus, I, 41, 3; decimus octavus, I, 56, 2. Post 24 annos (I, 63, 4) finitur, facta pace et fœdere quo Sicilia Romanis cesserunt Pœni, I, 62 seq.; III, 27. Itaque tota insula, excepta ea parte quæ Hieroni parebat, a Romanis est occupata, II, 1, 2.

Siculum Bellum. *Vide in* Sicilia.

Siculum Mare, in illud excurrit Pachynum promontorium, I, 42, 4. Est a meridie Italiæ; a Ionio mari distinguitur Cocyntho, promontorio Italiæ, II, 14, 4 sq.; *adde* X, 1, 2. Ex eo sinus Ambracius irruit inter Epirum et Acarnaniam, IV, 63, 6; V, 5, 13. Spectat id Cephallenia insula, V, 3, 9.

Siculus medimnus tritici in Gallia Cisalp. venit obolis quatuor; hordei, duobus, II, 15, 1; Romæ constat 15 drachmis, IX, 44, 3.

Sicyon, urbs munitissima Achaïæ, XXX, 15, 1; cum portu, V, 27, 3. Inter eam et Ægium est Ægira, IV, 57, 5. Eam capit Aratus Sicyonius, IV, 5, 4, et, sublati Nicocle tyranno, X, 25, 3, fœderi Achaico attribuit, II, 43, 3; adiutoribus Ecdemo et Demophane Megalopolitanis, X, 25, 3. Eam obsidet Cleomenes, II, 52, 2. Ibi hiemat Antigonus, II, 54, 5. Sicyoniorum agrum populantur Ætolæ, IV, 13, 5. Eumdem populaturus Euripidas Æolus, dux Eleorum, incidit in Philippum, IV, 68. Ægio Sicyonem Philippus convocavit concilium Achaëorum, V, 1, 7 sqq. Rursus eo convenit concilium Achaëorum, XXV, 1, 5, XXVIII, 11, 9; XXIX, 9, 6. Sicyonli Attalo colosum ponunt in foro juxta Apollinem, XVII, 16; Sicyone celebrantur Antigonia, XXX, 20, 3.

Sida, urbs Pisidiæ s. Pamphyliæ, V, 73, 3; XXXI, 25, 5. Cives Sidetæ, V, 73, 4; *Fragm. hist.* 65.

Sidon, urbs Phœniciæ, V, 69, 10; 70, 1.

Siga. *Vide* Singa.

Signa, milliaria, III, 39, 8. Signa cœli. *Vide* Zodiacus.

Adde Pyrsiæ, et Faces. Signa pugnae ineunda, linteum album, II, 66, 10; punicum paludamentum, 66, 11. Signum protectionis, in castris Romanis, ter repetitum, VI, 40, 1 sqq. Signa militaria. *Vide mox* Signiferi.

Signiferi vel vexillarii, duo in singulis manipulis apud Romanos, VI, 24, 6.

Sila, urbs Italiæ ad Adriaticum mare, XXXIV, 11, 8; *mendose, ut videtur, pro* Spina, *Eniva.*

M Junius Silanus. *Vide* Junius,

Simmias, comes Philopœmenis, Machanidam persequentis, XI, 18, 2 et 6.

Simon, homo Boeotus, cujus pecus abegerunt Achæi, XXVIII, 2, 15.

- Simonides, poeta : ejus dictum, XXIX, 7 a, 2.
 Simulacrum Dianæ Cindiyadis Bargyllis, et Vestæ signum Iassi, licet sub dio posita, nec ningi, nec plui perhibebantur, XVI, 12, 3 sq.
 Singa, Σίγγα, Africae urbs, *forſan eadem cum Siga*, XII, 1, 3.
 Sinope, urbs Ponti : ejus situs, IV, 56, 5 sq. Sinopensibus bellum infert Mithridates, rex Ponti ; ad id Rhodii omne genus subsidiorum eis mittunt, IV, 56. Extrema eorum calamitas, IV, 56, 1 ; XXIV, 10, 2 sq. ; *scil.* expugnata urbs a Pharnace, Mithridatis filio. *Conf.* XXIV, 10, 2.
 Sinuessa, urbs Campaniæ, ad mare. *Gentile*, Sinuessani, III, 91, 4.
 Sinus Maliacus. *Vide* Maliacus.
 Sipus vel Sipontum, oppidum in ora inferioris Italiæ, X, 1, 8.
 Smyrna, urbs Ioniæ, XXI, 10, 3. Smyrnæi constanter in fide manserunt Attali, V, 77, 6. Eorum legati, post bellum Philippicum, Lysimachiæ cum Romanis agunt, presente Antiocho, qui Smyrnam occupaverat, XVIII, 35 ; XXI, 3 ; 11, 2. Post bellum Antiochicum, legatos Romam mittunt, XXI, 14, 12. Eo bello fidem præstiterant Romanis, 27, 6.
 Sociale Bellum, Achæorum et Philippi, aliorumque sociorum, adversus Ætolos et Lacedæmonios, I, 3, 1 ; II, 37, 1 ; 71, 9 ; III, 1, 1 ; IV, 2, 11. Socii, præter Macedonas et Achæos, erant Messenii, Epirotæ, Acarnanes, Phocenses, Bæoti, Thessali, IV, 5, 10 ; 9, 4 ; 15, 1 ; 25, 1 seqq. ; V, 3 ; IX, 38. Belli origo, IV, 3-25. Societatis fœdus, 25, 6 sqq. Bellum ipsum, IV, 26-37, *tum 27 usque fin. libri IV, et libro V, c. 1-30 et 91-105.* Finitum pace, inter Ætolos et Philippum Achæosque eorumque socios conclusa, V, 105, 1 sq. *Conf.* Philippus, Achæi, Ætoli, *etc.*
 Societatum civilium origo, VI, 5.
 Socii Romanorum in legione. *Vide* Legio. Multitudo sociorum Romanorum qui ætate militari erant et in tabulis relati, imminente bello Gallico Cisalp., II, 24. Sociorum Italicorum inter se controversias dirimit senatus ; eorum delicta punit ; eorundem securitati cavet, VI, 13, 4 sq. Militum e sociis conscriptio, VI, 21, 4 sq. Sociorum præfecti, VI, 26, 5. Sociorum locus in castris, VI, 30.
 Socrates aliptes, pro tabellario ad Rhodios mittitur a prætore Romano, XXVII, 6, 1.
 Socrates Bæotius, centuriat et exercet milites Ptolemæi Philopatoris, V, 63, 2 ; præest parti copiarum, 65, 2 ; 82, 4.
 Soli, urbs Ciliciæ, Argivorum colonia. Pro Solensium libertate apud Romanos intercedunt Rhodii, renitentibus Antiochi legatis, XXII, 7, 10 sqq.
 Solis promontorium, in Africa, ad mare Atlanticum, XXXIV, *in fine, fr. lat.*
 Solon, Persei legatus Romam, XXVII, 7, 2.
 Sophagasenius, Indiæ rex ; quocum amicitiam renovat Antiochus, XI, 34, 11.
 Sophonisba, filia Asdrubalis, Gisconis filii, uxor Syphacis, XIV, 1, 4 ; 7, 6.
 Sosander, Attali collectaneus, Elæam adversus Prusiam defendit, XXXII, 25, 10.
 Sosibius, præest rebus Ægypti sub Ptolemæo Philopatore, V, 35, 7 ; 63, 4 ; versutus et callidus homo, XV, 25, 1 ; 34, 4 : cujus opera Ptolemæus matrem Berenicem et alios propinquos necat, V, 36, 1 sqq. ; XV, 25, 2. Ea de cæde cum Cleomene deliberat Sosibius, mox vero Cleomeni ut suspecto insidiatur, eumque in custodiam dari curat, V, 36, 7 sqq. ; 37 sq. Antiochum Magnum, Cælesyriam invadentem, legationibus differt, dum bellum paratur, V, 63 ; 66 *extr. et* 67 ; præest phalangi Ptolemæi Philopat., 65, 9 ; hortatur milites, 83, 3. Post pugnam ad Raphiam, ad Antiochum mittitur firmando fœderi, 87, 5 sqq. Bolidem *Cretensem* Sardes mittit, ad liberandum Achæum, VIII, 17. Mortuo Philopatore, tutelam Ptolemæi Epiphanis sibi vindicat, XV, 25, 1 ; *et occiditur ab Agathocle*. Duo ejus filii, Sosibius, et Ptolemæus.
 Sosibius, Sosibii filius, corporis custos Ptolemæi Epiphanis, XV, 32, 6 ; prudenter curat regem ; eidem sigilla regni mandantur, XVI, 22, 1 sq. ; adimuntur ei sigilla a Tlepolemo, 22, 11.
 Sosicrates, proprætor Achæorum, cruciatus necatur a Diao ejusque sodalibus, XL, 5, 1 sqq.
 Sosigenes, Rhodius, judex apud Achæos, Eumenis honores evertit, XXVIII, 7, 9.
 Sosilus, subleste fidei scriptor, III, 20, 5.
 Sosiphanes, Antiochi Epiphanis legatus Romam, XXVIII, 1, 1 ; 18, 1.
 Sostratus, artifex statuarius, IV, 78, 5.
 Sostratus, Chalcedonius, adulatione corrumpit mores Cavarî, regis Gallorum, VIII, 24, 3.
 Sotera, *nomen* plateæ in urbe Tarento, VIII, 35, 6.
 Soteria solenniter celebrata a Prusia, Bithyniæ rege, IV, 49, 3.
 Sparta, Spartani. *Vide* Lacedæmon, Lacedæmonii.
 Spectaculi gladiatorii pretium, 30 talenta, XXXII, 14, 6.
 Σπείρα. *Vide* Manipulus.
 Spelunca. *Vide* Φωλεός.
 Spondius, genere Campanus, ex servo fugitivo Romano mercenarius miles Penorum ; irritat commilitones ; et dux Belli Africi cum Mathone nominatur a seditiosis, I, 69 sqq. ; 76 sqq. In Penorum venit potestatem, I, 85, et ab eis cruci affigitur, 86, 4. Ad ejus crucem mox dein a rebellibus mactantur 30 nobiles Pœni, et ex eadem cruce suspenditur Hannibal, dux Penorum, captus a Mathone, 86, 6.
 Spina, *Vide* Sila.
 Spirituum asperorum et tenuium in legendo observatio, X, 47, 10.
 Spurius. *Vide* Lucretius.
 Staete, XIII, 9, 5.
 Stadia octo conficiunt milliæ Romanum, III, 39, 8. *Polybium pro milliari Romano numerare octo stadia cum duobus jugeris, i. e. cum triente, ait Strabo. Vide XXXIV, 12, 5.*
 Stadium, vel Circus, Alexandriæ, XV, 30, 3 sq. ; 33, 1 et 8.
 Stannum : de stanno Britannico copiose alicubi se dicturum promittit Polybius, III, 57, 3 sq. *Vide XXXIV, 1, 6.*
 Stasini poetæ versiculos, XXIV, 8, 10.
 Stationem deserere, capitale est apud Romanos, I, 17, 11 ; VI, 37, 11 sqq. ; III, 84, 7.
 Stembal, Masinissæ filius quadriennis, post patris obitum adoptatus a fratre Micipsa, XXXVII, 3, 5.
 Stene, στενή, viæ nomen in Laconia, XVI, 16, 2.
 Stephanus, legatus Atheniensium Romam, in causa Delicorum, XXXII, 17, 1.
 L. Stertinius (*sive* *sive* Titinius est), unus e decem legatis T. Quintio adjunctis, XVIII, 31, 2.
 Stethe, στῆθη, vocant dorsum vel molem in Ponto Euxino, ante Istri ostium, ex limo per vim fluminis congesto, IV, 40, 1 sqq.
 Sthenelaus, Lacedæmonius, occisus a factione Ætolica, IV, 23, 11.
 Stipendia annua eques Romanus decem facere tenetur, pe-

des Aguti, *scil. des Arabes* sedecim. VI, 19, 2. Quotidiana militum conuersiones, VI, 39, 12 sqq.

Stratagema Hannibalis, II, 9a. Illyriorum ad urbem Dyrhachium, II, 9. I. Ibi in oppugnatione Phari, III, 18, 10 sqq.; Scipionis Afric. maj. in pugna cum Asdrubale Gisonis fil. ad Iliam, XI, 22; Philippemenis, Laconicam cum omnibus Achaëorum copiis incursuri, XVI, 36 seq.

Στρατηγία, *id est*, de Imperatoris officio, titulus libri Æneæ Tactici, X, 44, 1.

Strategius, Tritæensis, XXXVIII, 5, 4 sq.; *ni ibi Στρατιος legendum, intelligendusque Stratius idem, de quo mox.*

Stratica. Vide Stratus.

Stratius, Tritæensis, moderate sentit respectu Romanorum, XXVIII, 6, 2 et 6; inter evocatos Achaëos Romæ detinetur; ejus et Polybii causa maxime legatos Romam mittunt Achæi, XXXII, 7, 14. Ætate provectus, bello Achaico, supplex rogat Dagum, ut oblatas pacis conditiones accipiat, XL, 4, 4. Adde Strategius.

Stratius, medicus, vir prudens, ab Eumene Romam missus ad Attalum a temerario consilio revocandum, XXX, 2.

Strato, physicus, in aliorum sententiis perpendendis melior, quam in suis proferendis, XII, 25 c, 3.

Stratocles, Rhodiorum Prytanis, cives suos in fide Romanorum confirmat, XXVII, 6, 2 et 13.

Stratonice, urbs Cariae; unde præsidia deducere Rhodios jubente Romani, XXX, 19, 3. Eam pro magno beneficio a Seleuco et Antiocho acceperant Rhodii, XXXI, 7, 6.

Stratus, urbs Acarnaniæ, in potestate Ætolorum, ad Acheloum amnem, IV, 62, 2, coll. 63, 10 sq.; V, 6, 6; 7, 7; 13, 10, 14, 1. Ejus agrum, τὴν Στρατιχὴν, populatur Philippus, IV, 63, 10. Ad eam Ætolos repellit Philippus, V, 14, 1 sqq. Straticam invadunt Acarnanes, V, 96, 3. Stratienses, V, 96, 3; *nisi ibi potius præsidium Ætolicum, quod Strati erat, intelligendum, quam veteres urbis cives*. Ibi exsulat Theodotus Pheræus, XVII, 10, 10.

Stratus Arcadiæ (*eadem cum Stratia Homeri*) in Eleorum quum fuisset potestate, derelicta est ab Eleis, appropinquante Philippo; et a Philippo restituta Telphusiis, IV, 73, 2.

Struthiones in Africa, XII, 3, 5.

Strymon, Thraciæ et Macedoniæ fluvius: eum occupat Pseudophilippus, XXXVII, 1 d.

Strytanus, cognomen Gisonis Præni, XXXVI, 1, 2.

Stubera, Macedoniæ oppidum, XXVIII, 8, 8.

Stylangum, Στυλάγιον, oppidum Triphyliae, IV, 77, 9; in deditionem accipitur a Philippo, 80, 13.

Stymphalus, urbs Arcadiæ; Stymphaliorum ager, ἡ Στυμφαλία, IV, 68, 1 et 5. In Stymphaliis neminem proditorem invenire potuit Cleomenes, II, 55, 8. Psophide, per Pheneensium, Stymphaliorum et Philiasiorum fines, in agrum Sicyonion milites suos ducturus erat Euripidas, IV, 68, 1 sq., coll. 67, 9. Ex Philasia, per ipsam urbem Stymphalum, Caphias repeliit idem, IV, 68, 6.

Subur, flumen Africae, in oceanum Atlanticum influens, XXXIV, *in fine, fr. lat.*

Sucrone in Hispania seditionem excitant Scipionis milites, XI, 25.

C. Sulpicius Paternulus Cos. cum A. Atilio; plures Siciliae urbes capit, I, 24.

C. Sulpicius Gallus, legatus in Græciam et Asiam, acerbè agit cum Eumene, XXXI, 9, 6, et c. 10.

P. Sulpicius Galba, præst classi Romanæ, ad observanda Philippi consilia missæ, VIII, 3, 6. Consul cum Cn.

Fulvio, quo tempore Hannibal ad Romæ portas erat, persequitur Hannibalem, IX, 6 seq. Naupactum Ætoliae portum tenuit; *scil. quum ex consulatu Macedoniam provinciam obtinisset, quæ ei dein per aliquot annos prorogata est*, *Fragm. hist.* 50. In eo imperio Æginam aggressus, occupat, et captivos Æginetarum nautas duris verbis accipit, IX, 42 a. Æginetas in servitutem redegit; quorum insula dein ab Ætolis Attalo vendita est, XXIII, 8, 9. Cum classe ad Echinum venit a Philippo oppugnatum; ubi castra Philippi cum Dorimacho aggressus, a Philippo repellitur, IX, 42, 1 sq. Ex fœdere cum Ætolis, Ætoli terra rem gerebant, Sulpicius et Attalus mari, X, 41, 1. Consul iterum, XVI, 24. Proconsul, Macedonas ex faucibus Eordææ expellit, et plurimos occidit, XVIII, 6, 7.

Sunes, locus Siciliæ, prope Peloriadem promontorium, I, 11, 6.

Sunium, XXXIV, 7, 13.

Superstitio, ad multitudinem coercendam inventa, VI, 56, 9 sqq. Apud alios vitio vertitur, apud Romanos reipublicam continet, 56, 6 sq.

Supplicatio Romæ, feriæ novem dierum, pro victoria navali de Antiocho, XX, 1, 1 sq.

Supplicia militaria apud Romanos, VI, 37 seq.

Supra Carcerem, locus in Sicilia, I, 53, 3 sqq. Vide Ercte.

Surrentium, promontorium Africae, ad mare Atlanticum, XXXIV, *in fine, fr. lat.*

Sûsa (τὰ), urbem Molo capit, arcem Diogenes defendit, V, 48, 13. Suslanæ præfectus Diogenes, V, 46, 7; post eum Apollodorus, V, 54, 12. Ea potitur Molo, 52, 4.

Sybaris, luxu superatur a Capua, VII, 1, 1. Sybaritæ cum vicinis civitatibus Jovi Homorio s. Homario communem ædem posuerunt, II, 39, 6.

Sycurium, oppidum Thessaliæ, XXVII, 8, 15.

Syllanus. Vide Silanus, et M. Junius.

Syllium, alias Syleum, urbs Phrygiæ sive Pamphyliæ, in potestate Moagetæ, Cibyræ tyranni, XXII, 17, 11.

Synes. Vide Sunes.

Syniris, exsul, Achæum impellit ad diadema et regium nomen sumendum, V, 57, 5. *Sed haud dubie mendosa ibi scriptura vulgata, et Garsyeris intelligendus legendusque.*

Syphax, Masæsyliorum Numidarum rex, XVI, 23, 6. Σόφας in *codd.* Amore Sophonisbæ puellæ, Carthaginien-sibus se adjunxerat, XIV, 1, 3 sq.; 7, 6. A Scipione legationibus luditur, XIV, 1, 5 sqq., et c. 2. Castra ejus Laelius et Masanissa incendunt, et ingenlem edunt cædem, XIV, 4. In urbem Abbam se recipit, ibique subsistit, XIV, 6, 12; 7, 1; precibus uxoris Pœnæ victus, 7, 6. Acie victum a Scipione persequuntur Laelius et Masanissa, XIV, 8 seq. Universum regnum ejus suo adjungit Masanissa, XV, 4, 3 sq.; 5, 12 sq. Romæ in triumphum ducitur a Scipione, et mox in carcere moritur, XVI, 23, 6.

Syracusæ. (*Confer* Dionysius, Agathocles, Hiero, Hieronymus etc.) Syracusiorum certamina cum Mamertinis, Messanam obtinentibus, I, 8 seqq. Inde bellum eorum cum Romanis, Mamertinos juvantibus, I, 11 sq. Romanorum socii, ex fœdere cum Hierone, I, 16. Syracusis L. Junius subsistit, reliquam classem expectans, I, 52. Syracusii eorumque socii, comprehensi fœdere Romano-cum Pœnis, I, 62, 8. Eos ad arma et ad libertatem vocat Theodotus, *Fragm. hist.* 66. Syracusæ oppugnantur ab Appio Claudio et M. Marcello, V, 5-9, et expugnantur, VIII, 37. Ornamenta urbis, Romam translata; parum prudenti consilio, IX, 10. Eas noctu aggressurus Nicias Atheniensis, defectu lunæ territus discessit, IX, 19. Earum tyranni Agathocles et Dionysius, urbis splendi-

dissimæ et opulentissimæ, XV, 35. Syracusiorum populus, coronans populum Rhodiorum; statua Rhodi ab Hierone dedicata, V, 88, 8.
 Syria. *Vide nomina regum Syriæ*, Antiochus, Demetrius, Seleucus.
 Syria cava. *Vide Cœlesyria*.
 Syrius, fornicata ambulatio Alexandriæ, XV, 30, 6; 31, 3.
 Syrius, Hyrcaniæ urbs princeps, capta ab Antiocho Magno, X, 31.
 Syrtis major; ibi sunt Philæni aræ, III, 39, 2.
 Syrtis minor, I, 39, 2; *conf. XXXIV, in fine, fr. lat.* Regio circum jacens, Byzacium vocatur et Emporia, III, 23, 2; XII, 1, 5; XXXII, 2, 1.

T.

Tabæ, urbs Persidis; ubi insania correptus obiit Antiochus Epiph., XXXI, 11, 3.
 Tabraca, urbs Africæ, XII, 1, 2.
 Tabulæ pictæ in expugnatione Corinthi corruptæ, XL, 7.
 Tabulis æneis inscriptæ formulæ Fœderum, III, 26, 1.
 Taburnus mons, τὸ Τάβυρον, *fortasse legendum*, III, 100, 2, *pro vulgato τὸ Ἀδύρνον, Liburnus*.
 Tactici Commentarii Polybii *citantur* IX, 20, 4.
 Tænarum, promontorium Laconicæ, in mare Creticum prominens; eo usque cum exercitu Laconicam populabundus percurrit Philippus, V, 19, 15. Neptuni fanum ibi diripit Timæus Ætolus, IX, 34, 9.
 Tænia ante Istri ostium porrecta in mari, per mille circiter stadia, τὰ Στῆνη, IV, 41, 1.
 Tagæ, Ταγαί, *si vera scriptura*, urbs in extrema Parthiæ, prope Labum montem, qui Parthienem ab Hyrcania separat, X, 29, 3.
 Tagus, Hispaniæ fluvius, transit per Carpetanorum fines, III, 14, 5. Circa ejus ostium in Lusitania moratur Asdrubal, Gisonis fil., X, 7, 5. Asdrubal, Hannibalis frater, acie victus a Scipione prope Bæcula in agro Castulonensi, fugatusque, præter eum fluvium versus Pyrenæum se recepit, X, 39, 8. *Ibi Tagum fluvium, Polybii et Livii errore confusum cum alio minore, e Pyrenæo defluente, cui Tec nomen, putarunt nonnulli, in his Catrou et Rouillé in Histoire Romaine, tom. VIII, p. 471.* Tagi fontes a Pyrenæo amplius 1000 stadiis absunt; a fontibus usque ad ostium, recta linea, sunt 8000 stadia, XXXIV, 7, 5.
 Talentum. *Vide Euboicum Talentum*. *Pro talentis Euboicis, quæ XXI, 14, 4. nominantur, ponuntur talenta optimi argenti Attici, quorum quodque non minus 80 libris Romanis pendat, XXII, 26, 19. Eodem modo XXII, 15, 8; coll. 13, 1.* Pecuniæ signatæ senex 200 talenta dono Achæis per Lycortam mittit Ptolemæus Epiph., XXIII, 9, 3.
 Talentum pondo, IV, 56, 3. Lapides librarum 30, atque etiam talenti, *id est 600 librarum*, e balistis jaculatus est Philippus, IX, 41, 8. Lapides talentorum 10 (*i. e. 600 librarum*) e tollenonibus suspensi Syracusis, in sambucas dejiciebantur, VIII, 7, 8 sqq.
 Tambrax, urbs Hyrcaniæ, X, 31, 5 sq.
 Tanais fluvius Asiam ab Europa determinat, III, 37, 3 sqq. Inluit in Mæotidem Paludem, X, 48, 1; *conf. XXXIV, 7, 12.*
 Tanais, fluvius Asiæ superioris, in mare Caspium ab Oriente influens, inter quem et Oxum habitant Aspasice Nomades; *confunditur a Polybio cum altero Tanai. Proprium hujus nomen Jaxartes est*, X, 48, 1.
 Tannetis vicus, in Gallia Cisalpina; in eum a Boiis inclusa est quarta legio Romana, III, 40, 13.
 antaleum supplicium, IV, 45, 6.

Tapuria, Ταπουρία, Asiæ regio inter Hyrcaniam et Bactrianam, X, 49, 1.
 Tapyri (s. Tapuri) montes, ad ortum Mediæ, haud procul a Caspio mari: ipsa Media ad eos usque montes pertingit, V, 44, 5.
 Tarentum, colonia Lacedæmoniorum; unde multa et in urbe et in agro loca ejusdem nominis cum locis Laconicis, VIII, 35, 9. Ejus porta Temenis, VIII, 27, 7, et ante eam, Hyacinthi tumulus, 30, 2. In urbe, Museum, 27, 11; 29, 1. In urbe sepeliuntur mortui, 30, 6 sqq. In urbe est via, βαβῆτα dicta, *id est*, profunda vel humilis, 31, 1; alia, σῶρετρα, 36, 6. Portus urbis, et opulentia, X, 1. Tarentini Romanis bello Punico I naves commodato præbent, I, 20, 14. Urbs præsidio tenetur a Romanis, II, 24, 13; III, 75, 4.
 Tarentini superba fortuna elati Pyrrhum acciverunt, VIII, 25 a. Urbs proditur Hannibali, VIII, 26-36. *Conf. III, 118, 3, et VIII, 25 a extr.* Licius, Tarenti præfectus, in arcem se recipit, illamque tuetur, VIII, 32, 6; 34, 2. Cives Romani in urbe trucidantur, 32, 9 sqq. Cum Tarentinis benigne agit Hannibal, 33; urbem ab arce muro et fossa intercipit, 34 sqq.; ex portu, a Romanis obsesso per isthmum transvehit naves curat, 36. Bomilcarem, urbi a Romanis obsessæ auxilio venientem, orant Tarentini, ut cum classe decedere velit, IX, 9, 11. Urbs recipitur a Fabio, X, 1, et *Fragm. hist.* 18. Proditæ est Romanis urbs, opera Heraclidis architecti, XIII, 4, 6. Tarentini equites, in mercenariis Eleorum, IV, 77, 7. Ab eis committitur prælium in pugna Philopœmenis cum Machanida, XI, 12, 6; 13, 1. In exercitu Antiochi in prima locantur acie, XVI, 18, 7.
 L. Tarquinus, rex Romanorum, VI, 2, 10 sqq.
 Tarracinensis populus, in ora Latii; antiquis Romanorum fœderibus cum Pœnis comprehensus, III, 22, 11.
 Tarraco, portus Hispaniæ citerioris, X, 34, 1; navale Romanorum, *Fragm. hist.* 67. Ibi hibernat Cn. Scipio, III, 76, 12; 95, 5. Ibidem cum exercitu et classe hibernat P. Scipio Africanus major, X, 21, 8; 34, 1 et 4; 40, 12.
 Tarseium, oppidum ab occidente Carthagini, memoratum in secundo fœdere Romanorum cum Pœnis, III, 24, 2 et 4. *Tarseienses, Ταρσηῖται, fortasse legendum*, III, 33, 9, *pro vulgato Ἐσποταῖα*.
 Tarsimænus lacus, in Etruria, *alias* Trasimænus, III, 82, 9. Pugna ad eum, III, 84; III, 108, 9; V, 101, 3 et 6.
 Taurini, ad radices Alpium habitantes, contendunt cum Insubribus, subiguntur ab Hannibale, et urbs eorum princeps Taurasia expugnatur, III, 60. Per eos Hannibal transiit Alpes, XXXIV, 10, 18. *Confer Taurisci*.
 Taurion, Peloponnesi rebus (sigillatim Corintho et Orchomeno) præfectus relictus ab Antigono, tutore Philippi, IV, 6, 4; 87, 8; VIII, 14, 2. Post Antigoni mortem copiis suis succurrit Achæis adversus Ætolos, IV, 6, 4; IV, 10 sq. et c. 19, 7 sqq.; tum præsto est Philippo, IV, 80, 3. Taurionem apud Philippum calumniatur Apelles, non obtrectando, sed laudando, IV, 87, 1 sqq. Cum cetratis, quibus alias Leontius præfuerat, Taurion in Triphyliam mittitur a Philippo, V, 27, 4. Negligens est in mittendis auxiliis Arato adversus Ætolos, V, 92, 7; 95, 5. Cum Arato ad Ætolos mittitur a Philippo, de pace acturus, V, 103, 1 sq. Taurionis opera Aratum veneno intericit Philippus, VIII, 4, 2. Pravis consiliis corrumpit Philippum, IX, 23, 9.
 Taurisci, habitant ab eo Alpium latere, quod campos Circumpadanos spectat, II, 15, 8, *idem cum Taurinis*. Braccati et leviori sago induti prodeunt in aciem, sicut Insubres, II, 28, 7. Frontem aciei tenent in prælio adversus Romanos, II, 28, 4; atrociter pugnant, 30, 6.

- Taurisci Norici, circa Aquileiam; in eorum finibus sunt divites auritodinae, XXXIV, 10, 10 sqq.
- Taurus ancus Phalangis, Agrigento Carthaginem translatus, XII, 25.
- Taurus mons. Asia cis Taurum potitur Attalus; quam ei rursus adimit Achæus, qui regis titulum in ea regione sumit, IV, 2, 6; IV, 48. Finit Cappadociæ, *Fragm. hist.* 10 et XXXIV, 13, 4. Latissime porrigitur Taurus in Superiorem Asiam, ut ex eo aquæductus subterranei ducti sint usque in Parthiam, X, 48, 4. Universa cis Taurum Asia, usque ad Halyn fluvium, excedere cogitur Antiochus, III, 3, 5; XXI, 11, 8; 14, 3; XXII, 26, 5.
- Taygetus, mons Arcadiæ, XXXIV, 10, 15.
- Teaŋitæ (Ταυῖται, rectius Τεαῖται), cives Teani Sidicini, oppidi Campaniæ, a septentrione Capuæ, III, 91, 5.
- Tectosages Galli (Γαλάτραι), V, 53, 3; 77, 2; 78, 6; dolo et perfidia circumvenire Cn. Manlium consulem conantur, XXII, 22. *Confer* Egeosages.
- Tegea, urbs Arcadiæ, prope fines Argolidis et Laconicæ unde Spartanorum incursionibus perpetuo obnoxia, V, 92, 8 sq. Cives Tegeatæ, 17, 1. Ager Tegeæ, ἡ Τεγαῖτις, XVI, 17, 4. Tegeam, cum Achæis et Ætolis fœderatam, præripit Cleomenes, II, 46, 2. Eam oppugnat capitque Antigonus cum Achæis, II, 54, et cives humaniter tractantur, 56, 13. Ibi adversus Lacedæmonios castra locat Philippus, IV, 22, 3; 23, 4 sqq. A Megalopoli per eam Argos venit Philippus, 82, 1. Eam occupat Lycurgus, rex Spartanorum; sed, arce frustra obsessa, domum redit, V, 17, 1 sq. Eam certo die in armis convenire omnes Achæos jubet Philippus, V, 17, 9. Ipse Argis, secundis castris, eo venit, indeque Spartam properat, 18, 1 sqq.; 22, 2. Messenii sero eo venientes, inde per finem Argivorum Laconicam petierunt, V, 20, 2 sq. Philippus cum exercitu ex Laconica eo redit; inde rursus per Argos Corinthum abit, V, 24, 7 sqq. *De situ ejus conf. etiam* XVI, 17, ubi, *inter alia*, § 3 memoratur Tegeatis porta Messenæ urbis, et § 4 docetur, inter Messeniam et Tegeæ agrum interjectum esse agrum Megalopolitanum et Laconicum. Tegeam, victo Machanida, capiunt Achæi, duce Philopemene, XI, 18, 7 sqq. Philopemen, literis ad omnes Achæorum civitates datis, eo omnem juventutem eodem die convenire jubet, Laconicam incursurus, XVI, 36 seq. Ibi legati Romani conciliare student Achæos cum Spartanis, XXXVIII, 3, 3 sqq. *Adde* Egeates.
- Tegeatæ argentææ in regia Ecbatanis, X, 27, 10.
- Teii, cives urbis Teos Ioniæ, tradunt se Attalo, V, 77, 5.
- Teium, (alias Tius, et Tium), Bithyniæ s. Paphlagoniæ urbs ad Pontum; eam Pharnaces ex pacis lege reddere jubetur Ariarathi (ni potius Eumeni); eandem aliquanto post Eumenes Prusiæ tradit, XXVI, 6, 7.
- Telamon, Etruriæ oppidum, II, 27, 3; ubi ingenti prælio a Romanis cæduntur Galli, 27-31.
- Τὴν phalangis; id est, variae cohortes, in quas phalanx dividitur, XI, 1, 6; 15, 2.
- Teles; per eum ab Antiocho M. pacem petit Euthydemus, rex Bactrianæ, XI, 34.
- Telecles, Egeates, Achæorum legatus Romam, deprecans pro exsiliis, XXXII, 7, 14; rursus XXXIII, 1, 3 sqq.
- Teledamus, Argivus, immerito proditor appellatus a Demosthene, XVII, 14, 3.
- Telemnastus, Cretensis, Persei legatus ad Antiochum, XXXIX, 3, 8.
- Telemnastus, nescio an idem cum superiori, Gortynius Cretensis, Antiphatis pater, XXXIII, 15, 1; bello adversus Nabidem Achæis auxilia Cretensium adduxerat, 15, 16.
- Telephus, Rhodiorum legatus ad consulem Rom. et ad Perseum, XXIX, 4, 4.
- Telmissus, Lyciæ s. Cariciæ urbs maritima, cum portu, Eumeni a Romanis data, XXII, 27, 8 et 10.
- Telocritus, Achæorum legatus ad Attalum, nuncians honores Eumeni restitutos, XXVIII, 10, 7.
- Telphusa, oppidum Arcadiæ, prope fines Eleorum; Antigono se tradit (postquam ab Ætolis vel ab Eleis, puto, fuisset intercepta), II, 54, 12. Ab Olympia, per viam quæ Heræam ducit, profectus Philippus, primo eo venit, deinde Heræam, IV, 77, 5. Euripidas Ætolus, dux Eleorum, capit Gorgum (rectius Gortynam) τῆς Τελφουσίας, in finibus Telphusiorum, IV, 60, 2 sq. Stratum oppidum, ab Eleis relictum, Telphusius restituit Philippus, IV, 73, 2.
- Temenis porta Tarenti, αἱ Τημενίδες πύλαι, VIII, 27, 7; 30, 2.
- Temenopolis, urbs Phrygiæ, Moagetæ subjecta, XX, 17, 11.
- Temesia, oppidum Bruttiorum, ἡ Τεμεσία, XIII, 10, in fine.
- Temnus, urbs Æolidis; templum Cynii Apollinis prope eam diripit crematque Prusias, XXII, 25, 12. Temnitæ quum Achæo se tradidissent, tradunt se Attalo, V, 77, 4.
- Tempe Thessalica, XVIII, 10, 1 sqq.; 16, 1; 19, 1; 31, 4; XXIII, 4, 3.
- Templum. Vide nomina deorum, Apollo, Diana, Jupiter, etc., tum Delphi, Delus, Olympia, et simil.
- Tenedus, XVI, 34, 1; XXVII, 6, 15.
- Tentoria quomodo figantur in castris, VI, 27.
- C. Terentius Varro, consul, III, 106, 1; V, 108, 10; cum collega L. Emilio junctas habet legiones, III, 107. Alternis diebus cum collega imperium habet, et ab illo, consilium pugnandi ad Cannas improbane, pro sua imperitia dissentit, III, 110. Ardet pugnandi studio, 112. Aciem instruit, 113; lævum cornu tenet, 114, 6. E quatuor ducibus Romanis solus vivus evadit e pugna Cannensi, fœdi animi homo, 116, 13.
- L. Terentius, unus e decem legatis T. Quintio adjunctis, ad regem Antiochum mittitur, XVIII, 31, 3. Lysimachiae convenit regem, 33, 1 sq.
- Termessus, urbs Pamphyliae, aliis Pisidiæ, XXII, 18, 4. Termessenses Isiondam urbem diripiunt et arcem obsident: litem componit Cn. Manlius, XXII, 18.
- Terra habitata, in tres partes divisa, III, 37. Timæum, qui illam divisionem ad omnem terrarum orbem refert, inscitiae accusat Polybius, XII, 25, 7. Terræ boreales et australes incognitæ, III, 38, 1 sqq. Terræ imago præfertur in pompa Antiochi Epiph., XXXI, 3, 15.
- Terræ motus Rhodi, V, 88 seq.; indicatus aeris tranquillitate in Liparis, XXXIV, 11, 19 sq.
- Terror Panicus. Vide Panicus terror.
- Tesserae nocturnæ in castris Romanorum, VI, 34, 7 sqq. Tessellæ vigiliarum, 35, 6 sqq. Tessera duplicata, signum duplicatum, IX, 9.
- Testudines aggestitiæ, fossis complendis, IX, 41, 1 sqq. Testudine fastigiata et imbricata capitur urbs Heracleum in Perthæbia, XXVIII, 12.
- Tetrapyrgia, locus in Cyrenaica, XXXI, 26, 11.
- Teuta, uxor Agronis, regis Illyriorum, mortuo marito in regnum succedit, II, 4; maria infestat, et omnes populos hostes declarat, II, 4 sq. In Epirum lembos et terrestres copias mittit; et, capta Phœnice, agroque direpto, pacem et fœdus facit cum Epirotis et Acarnanibus, II, 6. Mercatores Italicos vexari necarique ab Illyriis patitur; Issam obsidet; Romanorum legatis superbe respondet; juniorem ex legatis, qui libere ei reposuerat, in itinere occidentum curat, II, 8. Plures, quam antea, lembos versus

- Græciam emittit; Dyrrhachium capit; Corcyram obsidet, 9, et in deditionem recipit, 10, 8. Apud eam accusatus Demetrius Pharius, et ab ea sibi timens, Romanis, ad bellum Illyriis inferendum venientibus, Corcyram prodit, II, 11, 4. Ab Issæ obsidione depulsa a Romanis, cum paucis Rizonem se recipit, II, 11, 6. Pacem petit a Romanis, et duris conditionibus impetrat, II, 12.
- Thalamæ, castellum Elidis (*in Achaia et Arcadia confinibus*), deditione captum a Philippo cum ingenti præda, IV, 75, 2; 84, 2.
- Thalamæ, oppidum Laconicæ, ab occasu hiberno Spartæ, XVI, 16, 3 et 8.
- Thasus, *insula maris Egæi prope Thracie oram*, cum urbe cognomine, XV, 24, 1. Thasios, amici quum essent, violata fœderum fide subegit Philippus, XV, 24. Liberantur a Romanis, XVIII, 27, 4; 31, 2; *adde* 33, 1.
- Theætetus, Rhodiorum legatus ad decem legatos Romanos post bellum Antiochicum, XXIII, 3, 2 et 7. Ei non placet, ut Persei rebus se immisceant Rhodii, XXVII, 11. Romanis favet, XXVIII, 2, 3; 14, 3. Accessione Genthii ad Persei partes terretur, XXIX, 5, 2. Classis præfectus, legatus missus Romam petendæ societatis causa, XXX, 5. In ea legatione Romæ senex moritur, XXX, 19, 1 sq.
- Thearces, Clitorius, proditor; supposititius filius militis Orchomenii, II, 56, 9.
- Thearidas, Achæorum legatus Romam in causa Deliorum, XXXII, 17, 1. Rursus Romam mittitur, ad rationem reddendam facinoris, in Aurelium legatum Romanum admissi, XXXVIII, 2, 1 sq. et § 11.
- Theatrum scenicum Alexandriæ, XV, 30, 4 et 6.
- Thebæ. *Confer* Bœoti. Thebani, post pugnam Leutricam principatum Græciæ sibi vindicantes, arbitrium contentionis cum Lacedæmoniosis permittunt Achæis, II, 39, 8 sqq. *Conf.* Epaminondas. Eorum arx Cadmea, per dolum capta a Phœbida Lacedæmonio, IV, 27, 4. Medico bello, præ formidine hostibus se adjunxerunt, IV, 31, 5. in eos Alexander, statim post susceptum regnum, iram exercuit; sed loca tamen sacra non violavit, IV, 23, 8; V, 10, 6; IX, 28, 8. Reipubl. Thebanæ forma nil præcipui habuit; gloriam suam illa non nisi virorum nonnullorum virtuti (Epaminondæ præsertim, et Pelopidæ) debuit, VI, 43. Eorum alii Romanis tradendam urbem censent, alii in societate Persei manendum, XXVII, 1, 7 sqq. Urbem Romanis tradunt, 2, 4 sqq. Frustra sollicitantur a Perseo, c. 5. Bello Achaico omnes patria profugiant, XL, 3, 10.
- Thebæ Phthiæ vel Phthioticæ, in Thessalia: situs urbis, V, 99, 2 sqq. Quum in manibus esset Ætolorum, eam oppugnat Philippus, 99, 6 sq.; captam, Macedonicis civibus frequentat, et Philippopolin, Φιλίππου πόλιν, pro Thebis, appellat, 100. Eam a Philippo repetunt Æfoli, XVII, 3, 13; 8, 9; XVIII, 20, 3 sqq.; 30, 7. Prope eam castra ponit T. Quintius, XVIII, 2, 3, *ubi nude Thebæ vocatur*.
- Thebes campus, in Asia, XVI, 1, 7; XXI, 8, 13.
- Themison, præfectus equitum in Antiochi exercitu in Coele-syria, V, 79, 12; 82, 10.
- Themistes, dux Alexandrensium Troadis, Gallos ex Troade ejecit, V, 111, 4.
- Themistocles, Atheniensis, sua virtute remp. sustentavit, VI, 44, 4.
- Themistocles, castella, quibus ab Achæo fuerat præfectus, Attalo tradit, V, 77, 8.
- Theodectes, sodalis Diæi, bello Achaico, XL, 4, 9.
- Theodoridas Sicyonius, Achæorum legatus ad Ptolemæum Epiph., XXIII, 1, 6. Rogatur a Ptolemæis fratribus, ut conductitios milites ipsis adducat, XXIX, 8, 6.
- Theodorus, Bæotus, celebris tibicen, XXV, 13, 3.
- Theodotus, Ætolus, Coele-syriæ præfectus, qui in regnum Egypti, a Ptolemæo Philopator, ad eundem, M. transire cogitat, V, 40, 1 sqq. Gerra et bellum interjectasque Coele-syriæ fauces præsidio Egyptiæ occupatas tenet, et contra Antiochum defendit, V, 46, c. 1. Coele-syriam Antiocho prodit, et Tyrum ac Ptolemaidem urbem ei tradit, V, 61 sq. Ei Antiochus, hibernatum Seleuciam profectus, Coele-syriæ custodiam committit, 66, 5. Præest selectæ manus militum in exercitu Antiochi, quorum plerique argyraspidæ erant, V, 79, 4. Ante pugnam ad Raphiam, Ætolica audacia in castra hostium noctu se confert, Ptolemaeum occisurus; cujus loco obtruncat medicum, et salvus ipse redit, V, 81. Lagoræ adest, muros Sardium conscendenti, VII, 16, 2; 18, 1 et 8.
- Theodotus Hemilius cognomine, Ἡμιόλιος, *foras a corporis proceritate, quasi statura viri cum dimidio; qua ratione Prusias ἡμιόνος ἀνὴρ vocatur*, XXXII, 2, 1, *quasi dimidiatus vir, a statura brevitate*. Dux copiarum Antiochi Magni, adversus Molonem rebellem in superiorem Asiam missus, parum proficit, V, 42, 5; 43, 7. In Coele-syriam cum exercitu mittitur, V, 59, 2. Denuo, anno sequenti, ab Antiocho in Coele-syriam præmissus cum Nicarcho, V, 68, 9 (*conf.* 79, 5). Nicolaum Ptolemæi ducem statione depellit, 69. Cum Nicarcho præest oppugnationi urbis Rabbatamana, 71, 6 sqq. Cum eodem præest phalangi in pugna ad Raphiam, 79, 5; hortatur milites, 83, 3. Legatus de pace mittitur ad Ptolemæum, 87, 1.
- Theodotus, Molossus (*ut videtur*) Epirota, A. Hostilium consulem, per Epirum proficiscentem, Perseo in manus tradere molitur, XXVII, 14; Molossorum gentem ad Persei partes abstrahit, XXX, 7, 2.
- Theodotus, Pheræus Thessalus, patria exsul, Romam legatus initio belli Philippici, XVII, 10, 10.
- Theogiton, Ætolus, immerito proditor vocatus a Demosthene, XVII, 14, 4.
- Theognetus, Abydenus, XVI, 33, 4 sq.
- Theon ochema, Θεῶν ὄχημα, mons Africæ, ad mare Atlanticum, XXXIV, *in fine fr. lat.*
- Theophanes, Rhodiorum legatus ad Achæos, auxilia petens ad bellum Creticum, XXXIII, 15, 1.
- Theophiliscus, præfectus classis Rhodiæ, sociæ Attali, in pugna ad Chium cum Philippo, XVI, 3 seqq. Ex vulneribus moritur, vir prudens et fortis, c. 5, 4 sqq. et c. 9.
- Theophrastus quæ de Locrensibus scripsit, reprehendit Timæus, XII, 12, 5.
- Theopompi, historiarum scriptoris, inconstantia, et male-dicentia in Philippum Amyntæ, VIII, 11-13. Res Græciæ scribere orsus est, ubi desit Thucydides, 13, 3. *Citatur* liber XLIX historiarum ejus, VIII, 11, 5. Defenditur a Polybio adversus accusationes Timæi, XII, 4 a, 2. Rerum experientia non satis valet, XII, 25 g, 5. Ejus dictum, de usu et experientia, optima rerum omnium magistra, XII, 27, 8 sq. Fabulam pro vero narrat, umbræ expertes reddi eos qui Arcadicum Jovis templum intrassent, XVI, 12, 7.
- Theopompus, tibicen, XXX, 13, 3.
- Theoprosopon, Θεοῦ πρόσωπον, *quasi Dei facies; promontorium Phœnicicæ, inter Tripolin et Botryn*, V, 68, 8. *De ejus situ confer* Berytus.
- Theotimus Orophernis socius: qui quidem, post res suas male gestas, odia mutua exercebat, XXXIII, 12 a, 6.
- Theris ab Antiocho Epiphane ad Ptolemæum (*minorem, ut videtur*) missus, XXVIII, 17, 12.
- Therma; urbs Ætolicæ. *Vide* Thermum, et Therme.
- Thermæ Himnerenses, Sicilia; oppidum, I, 24, 4.

Therapiae Theria, Siciliæ oppidum *idem*, ut videtur, cum *statorum*, I, 20, 13.

Thermicae conventus. *Vide* Therma.

Therma, stis fossis, valis et presidio interceptum. Etolia, Amphion vastata prohibetur, X, 41, 5. *Conf.* Pythe.

Thermum, Thermis, et Therna, oppidum Etoliae, V, 6, 6; 7, 6, 8, et 3, est loco aris minutissima, quo Etoli potiosissima rerum omnium apparatum conferunt, cum securitatis causa, tum ob amicum mercatus et confitionum celebratam, V, 8, 1 sqq. Templum ibi est Apollinis dices, XI, 4, 1. Eo nam expeditionem suscipit Philippus, oppidumque et templum spoliat, everit et comburit, ita ob Diem ab Etolis vastatum nuntius indulgens, V, 7-11; 17, 3, VII, 13, 3; IX, 36, 2. Reversus reversos Philippus, quae prius in veta reliquerat, distulit et diffudit, XI, 4, 1. De Thermis conventu, et de festis sollemnibus Therna peragi solitis, *prole* V, 8, 3. *Adde* XVIII, 31, 3; XXIII, 4, 1. *Cities* Therni, V, 3, 4.

Therma, legatus Romanorum in Egyptum, ad restituerdam Ptolemæum junorem in Cypri regnum, XXIII, 3, 6.

Thesista. Ejus laudes ad scholasticas disputationes propont solent, XII, 26, 1.

Theriaci, *Opizetzi*, Thersan, *Expregrizi*, Thersenienses, ex Hispania in Africæ transducti ab Hannibale, III, 35, 9. Thesoponorum, Ceteris et Proserpinae nomen dandi, XV, 20, 8; 31, 8.

Thespienses, Eretri per legatos patriam suam tradunt Romanis, XXVII, 1, 1 sq.

Thessalia, Thessali. *Conf.* Larissa, Pharsalus, Thebe Phthiae, *et alia urbanae cuius nomen*. Usque pene in montibus aditatur Cicones, II, 1, 7. Thessali, fœdere Antigoni cum Achæis comprehensi, IV, 9, 1, licet suo jure vivere deberent, tamen non minus, quam Macedones, regio imperio erant subjecti, IV, 76, 2. A Philippo Amynte subjugati, IX, 28, 3. Captis Thebis Phthiis, quo Etolis penetrant, res Thessalæ in tuto collocavit Philippus, V, 99 sq. De Philippo in Thessalia, *adde* IV, 17, 1; 66, 5 sq. Philippus, quo tempore ex Epiri faucibus pene receptus, plurimas Thessaliæ urbes diripuit, XVII, 1, 9. Thessalos liberos renuncit Romanis, XXIII, 29, 3; 30, 3. *Conf.* 21, 5 sq. et 3, 9. Apud Romanos repetent urbes a Philippo per bellum Antiochicum subreptas, XXIII, 4, 2; 6, 3. Ea controversia descendit ad Temp. Thessalica, iudice Q. Caecili, 4, 2. Eorum inter et legati ad Achæos veniunt, auxilia potentes adversus Pseum, Philippum, XXII, 14, 3. Inter aliorum preest, ad Eliderum exemplum, acis tabulas poscunt, *et agna*, VIII, 187. Thessali equites, in acie fortissimi, extra aciem ad viritum pugnam mites, IV, 8, 10.

Thessalonica, urbs Macedoniae, ubi coram Q. Caecilio, legato Romano, discipulus cause inter Eumenem et Philippum, de umbilo Thracie, XXIII, 4, 1; 11, 2. Inde Rhodum proficiscuntur legati Persei et Gentii, XXIX, 1, 7. Eo tenet Via Ignatia, XXIV, 12, 8.

Thesotia, oppidum Acarnaniæ, *Ad Eum*, Cities Thesienses, V, 7, 7.

Thetichum, in agro Pharsalico, XXIII, 3, 6; 4, 1.

Ther-prosopon. *Vide* Theroprosopon.

Thias. Etolis, Antiochem adierat, et Etolos ad societatem cum eo faciendam incitavit, XXII, 1, 13. Eum Romanis sibi tradi postulavit ab Antiocho, XXI, 14, 7; XXII, 26, 11; traditus Romanis, praeter spem liberatum per legationem Pontionis et Nicandri, XXVIII, 1, 11. Ingratum et inannum exprobat Pontalonem, et Etolos in eum comitatur, qui huiusmodi hominem punit, 4, 9 sqq.

Thias alius, internuntius inter Pinonem Rhodium et Perseum regem, XXX, 8, 5 sqq.

Thracia. Cum Thracibus si sociari se vellent Byzantii, possent Græcos omnes commercio Pontici excludere, IV, 38, 6. Thracia circumcirca cingit Byzantionem agrum, a mari ad mare; et continuis bellis Byzantios premitur Turoes, IV, 45. Qui ad Hellespontum habitant subiguntur a Gallis, IV, 46, 2. Thracia circa prope Thersenienses, in regem Egypti erat potestate, V, 34, 8. Eadem loca, quæ a Philippo occupata, sibi vindicavit Antiochus M., et Seleuci jure ad Syria reges pertinere ea contendens, XVI, 1, 34 seq. *Conf.* Lysimachia; Anus; Matonea. Cum Gallis sunt in exercitu Ptolemæi Philopati, ducis Dionysio Thracia, V, 65, 10; in exercitu Antiochi M., V, 79, 6. In Thracia mortuus est Antiochus *nescio quis*, qui Egebas Seleuci, huiusmodi, huiusmodi educandum reliquit, Mithridatis filium, quæ deinde Achæo nupsit, V, 74, 5. Thracæ minantur Macedoniae, X, 41, 1. In Thracia corpus quoddam erat coloniarum Atheniensium et Chalcidensium, quarum præcipua Olynthis; eas in servitutum redidit Philippus Amynte IX, 28, 2 sq. Eodem, et Græcæ omnes in Thracia civitates, libere de donantur a Romanis, XXIII, 27, 2; 31, 2; Chersoneus autem et Lysimachia, cum aliis novem castellis, et agro Thracia quæ Antiochi fuerant, Eumeni dantur, XXII, 27, 9. De Thraciæ urbibus contendunt Eumenes et Philippus, iudicibus Romanis, XXIII, 4, 4; 6, 1; 11, 2. Maritimis Thracia castellis locis et uribus decedere iubetur Philippus, XXIII, 11, 4. Adversus Thraciæ reges ad Propontidem auxilia Byzantii promittit Philippus, XXIII, 11, 12. Thraciæ urbibus maritimis excedit tandem Philippus; et Thracibus mediterraneis bellum facit, XXIV, 6. Cersobleptes, rex eorum, XXXIX, 1 b, 5.

Thraciæ, supremus venum ordo, XVI, 3, 4.

Thraseas, pater Ptolemæi, ducis Ptolemæi Philopatoris, V, 65, 3.

Thraso, de medio sublatus Syracusis, VII, 2, 1.

Thrasylactus, Messeniis, Phariadis alius, nomen proditur appellatus a Demostheni, XXII, 14, 3.

Throniam, ad sinum Mæoticum, XVII, 9, 3; ex adverso Echii, IX, 41, 11. Thronienses, *Id.*

Thucydides historia ubi desinit, inde incepit Theopompus, VIII, 13, 5.

Thule, insula super Britanniam, XXXIV, 5, 5 sq.

Thuria, Messeniæ urbs, cuius cives a Messeniis dividuntur, et separatim in fœdus Achæicum recipiunt, XXV, 1, 2.

Thurii, urbs maritima Magnæ Græciæ, X, 1, 4; VIII, 25 a.

Thyrium. *Vide* Thyreum.

Thyatis (αζι), Thydia urbs, ditioris Pergamena, XVI, 1, 7, XXII, 26, 10.

Thyestes, civis Lacedæmonius, Macedonibus favens, occiditur a Iulio, *et* Iulica, IV, 12, 11.

Thyini pisces, XXV, 2, 14, et 7, 8.

Thyreum, Thyraeum, Thyrium, Thorium, Acarnaniæ oppidum, occupare tentant Etoli, IV, 6, 2; 2, 3. Nicomachus, Acarnan, ex his qui inde profugerant, XVII, 10, 10. Hic eundem Acarnanum vocatur Popilio, Romanorum legatus, XXVIII, 5, 1. Thyrienses *vel* Thurienses, XXII, 12, 4.

Thuris fluvius; pontem ejus solus tectur Cocus Horatius, VI, 30, 1. Legati a populis Romanis missi, cum quibus bellum gerebatur, trans Thiberim tendere iussi, XXXV, 2, 3. *Adde* XXXI, 20, 11; 21, 7.

Thiberius Gracchus, insidiis decipitur, genere cum suis us-

- Tragiscus, socius Philemeni et Niconis in prodende Tarento H. milib. VIII, 29 sq.
- Tragedia a L. Anicio in scenam producta, XXX, 13, 12.
- Tragedia alius finis est, alius historia, II, 56; XV, 36, 7. Tragedus ex machina, III, 48, 8.
- Tragurium, oppidum Illyricum, ditensis Issiorum, XXXII, 18, 1 sq.
- Tralles, Lydiae urbs, Eumeni data, XXII, 27, 10.
- Transalpinus Gallus, *Vide* Gallus.
- Trasimeneus lacus; *vide* Tarsimenes.
- Trebia fluvius; ad eum castra locat P. Scipio, III, 67, 9; 68, 5 sq. Treas eam proelio equestri Hannibalem vincit Sempornius, III, 69, 5 et 9. Pugna infelix ejusdem Semporni ad Trebiam, 72, 1; 73 sq.; 108, 8; XV, 10, 8.
- Triarii, sexcenti in legione, natu maxima, VI, 22, 7 sq. eorum arma, 23, 6; tentoria in castris, 29, 3 sq. Imminues sunt a ministeriis castrensibus, 33, 7 et 10 sqq.; ceteri in classe M. Attilii, I, 26, 6 et 15.
- Tribunus militum quo pacto creentur et per legiones distribuuntur, VI, 19, 1 sq. et 6, 7 sq.; a militibus, statim post delectum, exigunt sacramentum, 21, 1 sq.; rursus in castris sacramentum castrense, 33, 1 sq. Eorum tentoria in castris, 27, 4 sq.; officium in castris, 34, 2 sq.; ministerium is in castris praestari solitum, 35, 5 sq. De sententia concilii tribunorum, indignantur supplicia castrensis, VI, 37, 1 sq. Minorum pavorum tribunus in maculis sibi subjectis arbiter est, 37, 8 sq.
- Tribuni plebis, non sunt obnoxii consulibus, VI, 12, 2. Si velimus eorum intercessisse, senatus nil perficere potest, 16, 1. Eorum partes sunt, rationem habere voluntatis plebis, 16, 5. Trib. pl. legatos in senatum introducit, adversante praetore, XXX, 4, 6.
- Tribus Atticae, Athenis instituta, XVI, 25, 9.
- Trichonium, Aetoliae oppidum, ad dextram a Strato Thermum eunti, V, 7, 7. Trichoniensis: *Vide* Dorimachus, Alexander, Diacaphrus.
- Trichonius lacus, in Aetolia, V, 7, 8 et 10; XI, 4, 1.
- Trienolidae, navium genus minorum et apertarum, XVI, 2, 16; 3, 4, 7, 1 et 3.
- Tierens, Coelestriae s. Phoeniciae oppidum, incensum ab Antiocho, V, 68, 8. *De ejus situ confer* Boetius.
- Trigaboli s. Trigabuli, locus ubi Parnas fluvius in duo ostia dividitur, II, 46, 11.
- Trionches, $\tau\rho\iota\omega\upsilon\chi\epsilon\varsigma$, convivium a Timaeo in Agathoclem usquepatum, XIII, 15, 2.
- Triphylia, Propontesi regio, inter Elidem et Messeniam, abacta ab his non multo ante bellum Sociale, IV, 77, 8 et 10. Eius oppida, 77, 9. Nomen habet regio a triphyllo, Arcadis filio, 77, 8. Eam invadit Philippus, IV, 77 sqq.; et sex dierum spatio universa potitur, 80, 14. Cetratos, quorum dux erat Leontius, duce Faurone militat eo Philippus, V, 27, 4. Elci Romae coram senatu Achaes litem movent de ea, XVIII, 25, 7; sed eam Achaes attribuit T. Quintius cum decem legatis, XVIII, 30, 10 sq.
- Triphylus, Arcadis filius; a quo nomen habet Triphylia regio, IV, 77, 8.
- Tripolis, regio Laconica, in qua oppidum Pellene, IV, 81, 7.
- Tirremibus, non ut Romani et Poni quinquere milibus, bella maritima gesserant Persae cum Graecis, et Atheniensibus cum Lacedaemoniis, I, 63, 8. Inter apertas et minores naves numerantur, XVI, 2, 10.
- Tritea, Tritaea, urbs Achaiae, ex 12 primis olim federatis, II, 41, 8. Tritaeenses inter paucos, qui pristinum Fœdus Achaicum instaurarunt, II, 41, 12. Eorum agrum populantur Aetoli, IV, 6, 9 sq.; rursus ibi, duce Euripida Aetoli, IV, 59 sq. Tritaeensis Stratus, XXVIII, 6, 2; XXXVIII, 3, 4.
- Triton; coram eo iunctum fœdus Philippi cum Pœnis, VII, 9, 2.
- Triumphus imperatorum Romanorum, VI, 14, 8; agi non potest, nisi consentiente senatu et sumtus decernente, *ibid.* L. Fimilius Paulus ex Illyrico triumphabat, III, 19, 12; IV, 59, 8; P. Scipio ex Hispania, XI, 33, 7; ex Africa de Pœnis, XVI, 25; L. Scipio et L. Aemilius Regillus, ex Asia, de Antiocho, XXII, 7, 16 sq., Abicinus de Gentio, XXX, 13.
- Triumviri agris dividendis, Mutinae inclusi et obsessi a Boiis et Insubribus, III, 49, 8 sq., per dolum capti, *ibid.* § 19.
- Troas. *Vide* Alexandria Troas.
- Troemi, Gallicus populus in Asia; calumniantur Ariarthem apud Romanos, XXXI, 13, 2.
- Troezen, oppidum Argolidis, a Cleomene occupatum, II, 52, 2.
- Tubae et buccinae sono parent greces in Corsica et Italia, XII, 4. Dormientes, in bello, tuba excitat; in pace, gallocantus, XII, 26, 1.
- Tula, sive Tulus, sedes regni Gallicorum, Thraciam prope Byzantium incolentium, IV, 46, 2.
- Tunes, urbs Africae, Carthagini ipso situ et vicinia infesta, I, 30, 15; 73, 5; capta a Regulo, *ibid.* Ibi castra ponunt mercenarii. Porcorum seditioni, I, 67, 13; 69, 1; 73, 3; 76, sq. Eam obsident Annibales et ejus collega Hannibal, I, 86. Castra ibi occupat Scipio, lugentibus ad ejus adventum Pœnis, XIV, 10, 9; sed mox regredi Uticam, ad ferendam suis opem, cogitur, *ibid.* § 6 sqq. Eo legatos ad Scipionem de pace mittunt Pœni, XV, 1.
- Turdetani et Turduli, Baeticae Hispaniae incolae; a nonnullis pro eodem populo habentur, a Polybio pro diversis, XXXIV, 3, 1.
- Turres Celtiberiae, pro urbibus numeravit Polybius, XXVI, 4.
- Turris Alexandri, in Thessalia, XVIII, 10, 2.
- Tuscum mare. *Vide* Etruscum.
- Tyana (τῆ). Cappadociae urbs; ad eam otiosus sedet nescio quis imperator, *Fragn. hist.* 69.
- Tychaeus, Numida, cum 2000 equitibus Hannibali in Africa se jungit, XV, 3, 5 sqq.
- Tycha porticus, $\tau\upsilon\chi\alpha\sigma\tau\alpha$ forte legendum VIII, 5, 2. pro Scythica porticus.
- Tycho, scribarum in exercitu Antiochi praefectus, provinciae ad Erythraum mare praeficitur, V, 34, 12.
- Tyla, *Vide* Tula.
- Tylos, insula Erythraei maris, *id est*, *Perseici sinus*, XIII, 9, 5.
- Tyndaris, Siciliae urbs maritima, ad quam classe cum Pœnis pugnat C. Attilius, I, 25.
- Typanae, oppidum Triphyliae, IV, 77, 9; 78, 1. Typanae urbem suam Philippo tradunt, IV, 79, 4.
- Tyranni, per Peloponnesi civitates constituti et sustentati a Macedonum regibus, II, 41, 9 sq.; 44, 3. Tyranni nomen impetatis significationem conjunctam habet, II, 59, 6. Inter tyrannum et regem quid differat, V, 11, 6, et VI, 4, 2, coll. c. 3, 9 sq. et 4, 5. Tyrannis quomodo oriatur e regno, VI, 7, 6 sqq.
- Tyrrheni. *Vide* Etrusci. Tyrrhenum mare. *Vide* Etruscum.
- Tyros urbs Coelestriae et Phoeniciae, vi capta ab Alexandro, XVI, 40, 5. Tyri secundo videre Carthaginensium cum Romanis comprehensi, III, 24, 1 et 3. Tyrum et Ptolemaidem Theotus Aetolus, qui Coelestriae a Ptolemaeo Philopatore praefectus erat, tradit Antiocho, IV, 37, 5; V, 62, 2 sq. Tyro Theodotus praefecerat Panetolum, V, 61, 5; 62, 2. Eo cum classe proficisci Diogene-

Vulcani tumulus Carthaginē Nova, X, 10, 11. Vulcani Hera, *vel* Vulcania insula, XXXIV, 11, 12.

Vapurnus fluvius, medius fere dirigit campos circa Capuam, LI, 92, 1.

Voces. Apud Lacedaemonios in more est ut unam habeant uxorem tres aut quatuor viri, imo et plures, si fratres sint, XII, 6 h, 8.

X.

Xanthicus mensis; eo fit lustratio exercitus Macedonici, XXIV, c. 8.

Xanthii, *Xanthi* cives, urbis Lyciae, legatos Roman mittunt et ad Achaos adversus Rhodios, XXVI, 7, 3.

Xanthippus, Lacedaemonius, dux Panorum, praefio vincit capitque Regulum, I, 32-34. Domum redit, 36. Fabula de ejus exitu, *ibid.*

Xenarchus, Achaeorum legatus Roman, de renovanda societate, XXIV, 4, 11 sq.

Xenis via, ad Mantineam, XI, 11, 5.

Xeno, Aegiensis, Romam legatus ad depressendam pro exsulis Achaos, XXXII, 7, 14, rursusque XXXIII, 1, 3, nisi prior loco intelligendus Xeno Patrensis, de uno mox.

Xeno, dux copiarum Antiochi Magni, cum Theodoto Hermiole militatur adversus Molonem, V, 4, 5; metu cuius in urbes se recipit, V, 13, 7.

Xeno, Hermionensium tyrannus, ablicat tyrannidem, II, 44, 6.

Xeno, Patrensis, temporum rationem habendam censet Achaos in bello Romanorum cum Persa, XXVIII, 6, 2 et 8. Nescio an legatus Achaorum Roman, ad precans pro exsulis, XXXII, 7, 14: *qui locus pariter de Aegienxi Xenone intelligi potest, praesertim si conferamus XXXIII, 1, 3.*

Xenotas, genere Achaos, ab Hermenae principe ministro Antiochi Magni, cum exercitu mittitur adversus Molonem, V, 45, 6. Primum feliciter rem gerit, 46 sq.; tum subito a Molone oppressus, ingenti clade afficitur, V, 48, et 46, 5.

Xenophanes, Cleomachi filius, Atheniensis, legatus Philippi ad Hannibolem foederis faciendi causa, XII, 9, 1.

Xenophantas, dux classis Rhodiorum adversus Byzantios, IV, 59, 5 sqq.

Xenophonis reditus ex Asia monstravit infirmitatem barbarorum, eaque una ex causis fuit, unde natum est bellum Graecorum cum Persis, III, 6, 10. Ejus sententia de republica Aetensium, VI, 40, 1. Ejusdem verbum, officinam belli esse totam urbem, X, 20, 7.

Xenophon, Aegiensis, cum T. Quatio inter se colloquio cum Philippo ad Nicæam, XVII, 1, 4. Ab Achaos legatus mittitur Romam, XVII, 19, 11. Pater Abithi, XXVIII, 16, 3.

Xerxis in Graeciam trajectio, III, 72, 2. Legatos mittit ad Spartanos aquam et terram petunt, IX, 38, 2.

Xerxes, regulus urbis Armosata, in Armenia, eum Antiochus confirmat in regno, et sororem suam ei copulat, VIII, 25.

Xiphiae piscis venatio, XXXIV, 5.

Xynia, urbs Thessaliae, IX, 45, 3.

Xystophori equites, *id est*, hastati, in acie Antiochi adversus Molonem, V, 53, 1.

Z.

Zabibelus, praefectus Arabum in exercitu Antiochi Magni in Coelestia, V, 79, 8.

Zázazaz. Vide Saguntum.

Zacynthus insula, prope Cephaleniam, V, 4, 2. Res Zacynthi ex sua auctoritate constituit Philippus, V, 102, 10.

Zagrus mons, a meridie et ad occasum Mediae, mons altissimus et amplissimus, quem plures barbari populi incolunt, V, 44, 6 sq. Ad eum est Chalontis regio, V, 54, 7. Interiacet inter Median et Atropatenen, 55, 6 sq.

Zaluci lex, de rei controversae vindicatione, XII, 16, 4 sqq.; alia, qua, qui de sententia legis disputare volebit, pendente laqueo de collo verba facere tenebatur, XII, 16, 7 sqq.

Zama, Africae urbs, quinque dierum itinere versus occasum distans a Carthagine; ubi acie vincitur Hannibal a Scipione, XV, 5, 3, *et cap. n.*

Zarax, oppidum Peloponnesi, ad sinum Argolicum; ditioris Argivorum, IV, 36, 4 sq.; frustra tentatum a Lycurgo, rege Spartanorum, *ibid.* Confer Prasie, et Glynci.

Zariaspa (xz), Baetrianae oppidum, X, 19, 15.

Zartas *vel* Zarxas. Achaos, unus e duobus rebellium adversus Ptoleum, I, 84, 3; dedit se Ptoleus, 85, 2; e cruce suspenditur, 86, 6.

Zelus, dux Neocretum, in exercitu Antiochi, V, 79, 10.

Zeno, Rhodius, historicus, XVI, 14, 2 sqq. Ab eo dissentit Polybius, de pugna navali ad Leden, XVI, 14, 5 sqq. *U. c. 10; item de expeditione Naxidis in Messeniam, XVI, 16 sq., et de pugna ad Passium Antiochi cum Scopa, c. 18 sq.* In dictionis elegantia plus studii posuit, quam in rerum inquisitione et tractatione, XVI, 17, 9; 20, 3 sq. Eum per literas admonuit Polybius, sed sero, 20, 5 sqq.

Zeugma, Seleucia ad Zeugma, V, 43, 1; 48, 15. Ad Zeugma est Commagene, XXXIV, 13, 3.

Zenippus, Boeotus, partium Romanarum bello Philippico, auctor caedis Brachyllae, XVIII, 26, 5 sqq.; XXXII, 2, 4. In exilium pulsus a suis, restituere voluit Romani, sed accipere noluit Boeoti, XXIII, 2.

Zenis, dux copiarum Antiochi M., Molonem prohibet trajicere Tigrim, V, 45, 4; *adde* 46, 11; 47, 5; mox vero se recipit, et trajicere eum patitur, 48, 10 sqq. Persuadet Antiocho, ut cum exercitu Tigrim trajectat, V, 50 sq. Praestitit tamen in pugna Antiochi cum Molone, 53, 6; 4, 1. Interest oppugnationi Seleucia ad mare, V, 50, 4.

Zonix, *nescio an idem cum superiore*, Lydiae satrapa nomine Antiochi M., XXI, 13, 4. Ab eo Philippus, bellum gerens cum Atalio, committitur excedere debet, XVI, 1, 8 sq., et debinet, XVI, 24, 6. Ab Antiocho legatus mittitur ad Scipiones, de pace cum eis acturus, XXI, 13, 1; 14, 9; Romani legatos, XXII, 7, 1.

Zibartes forte scribendum pro Tibertes, quod vide.

Zodiaci sex signa, quavis forte supra horizontem, IX, 15, 7 sq.

Zompos, consiliarius Hieronymi, regis Syracusarum, VII, 2, 1.

